

VILLANOVA COLLEGE LIBRARY
Villanova, Pennsylvania

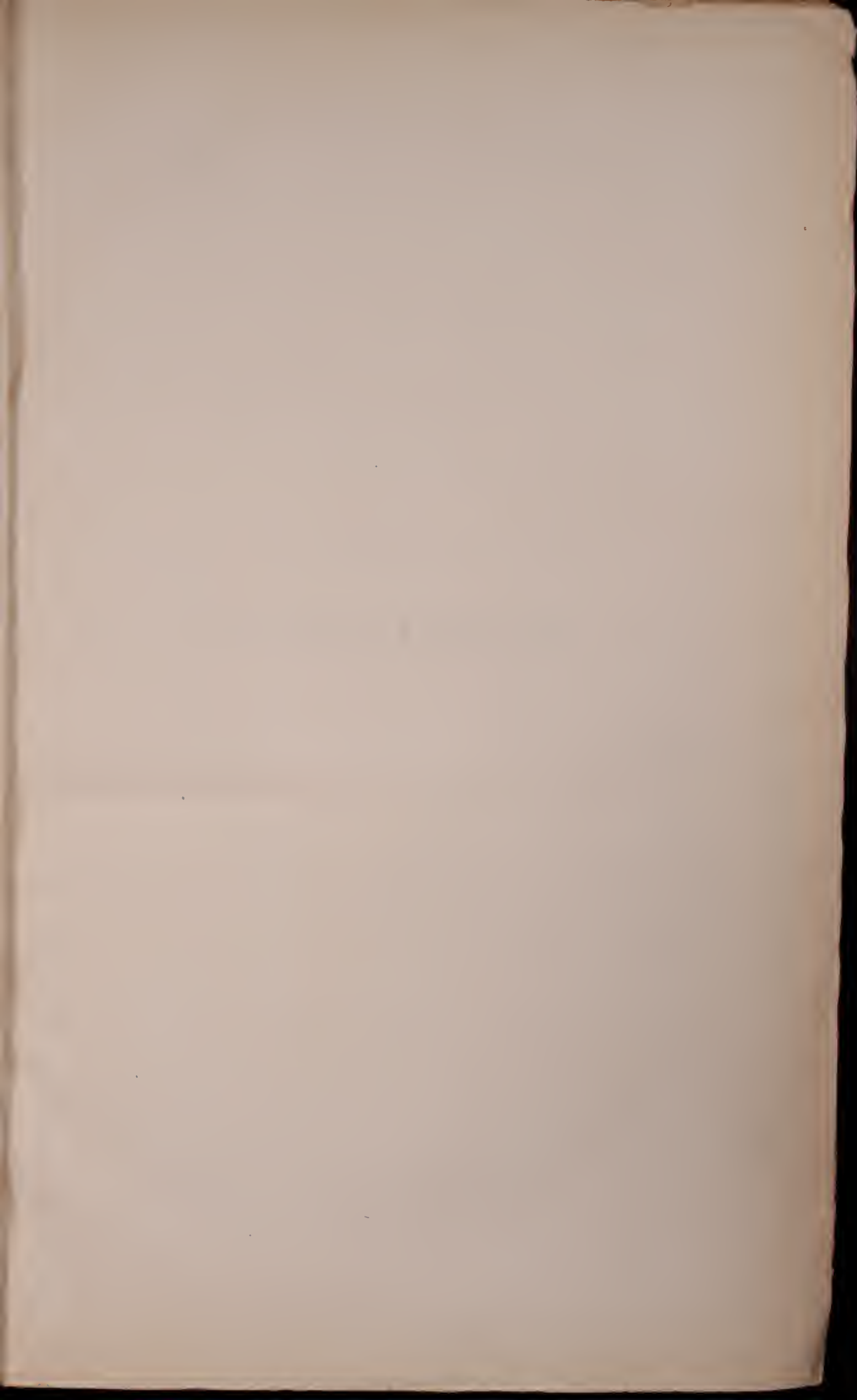
This book was donated

3-4-49

by

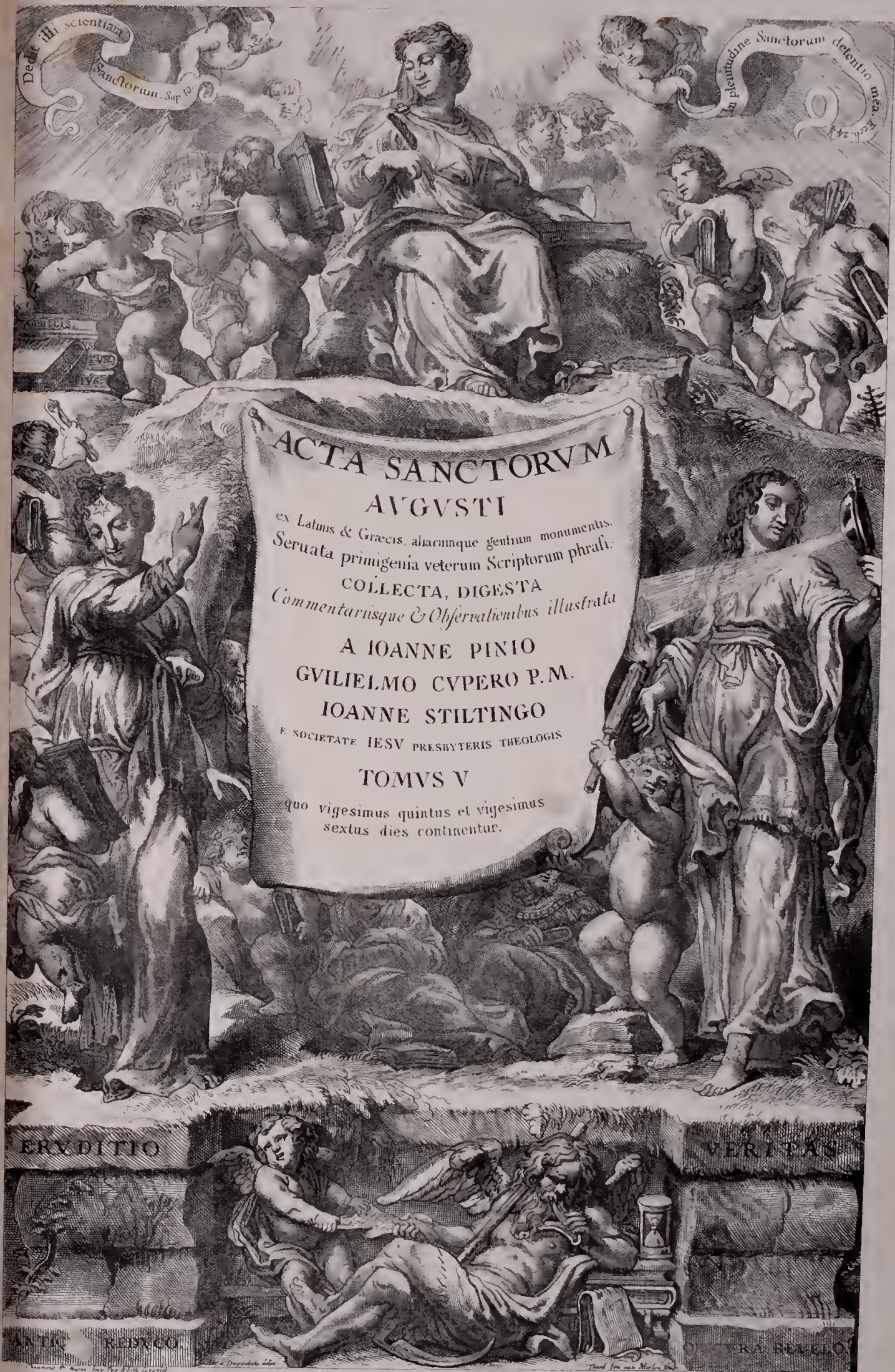
Rev. M. Sullivan, O.S.A.

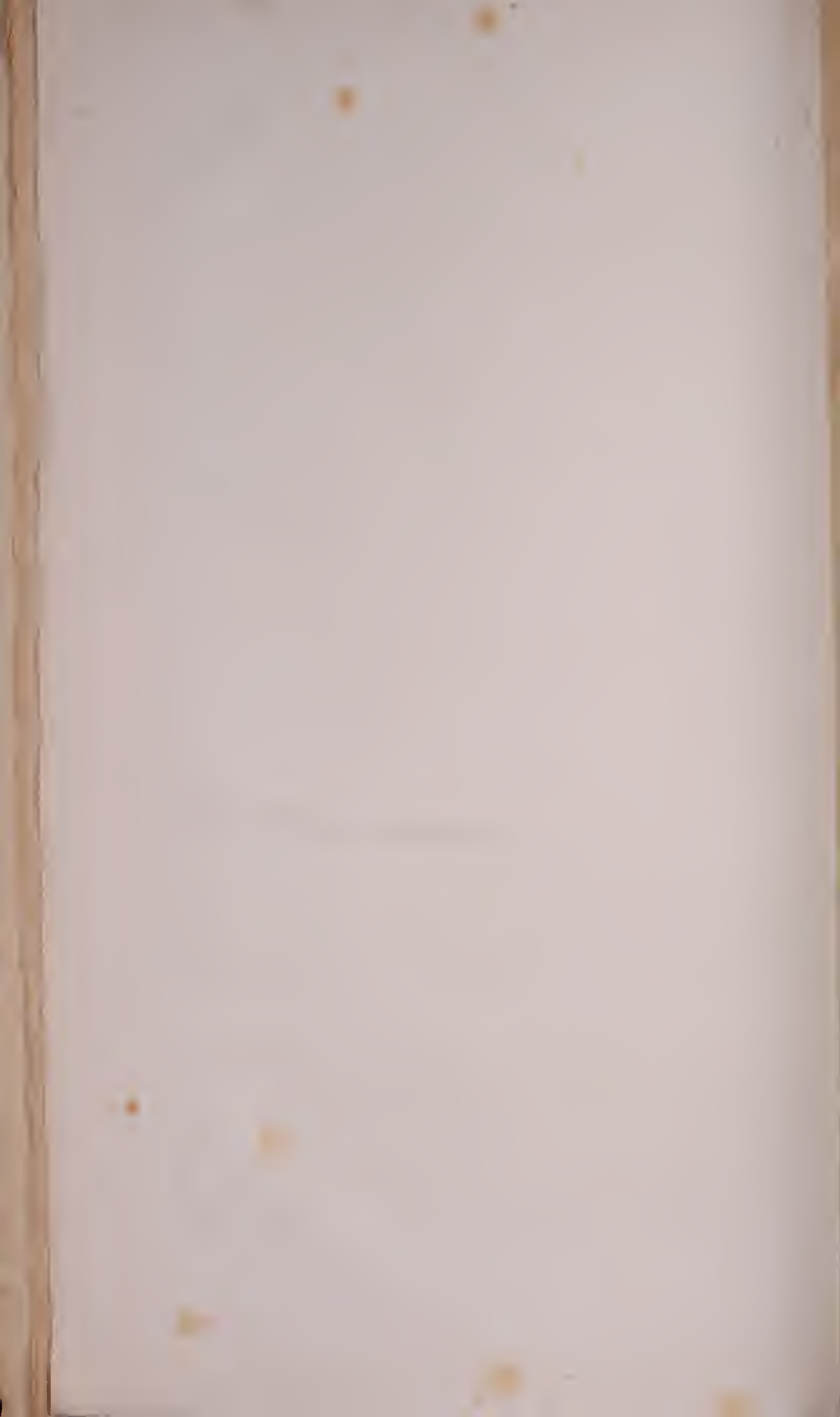

ACTA
SANCTORUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M. DCCC. LXVIII

ACTA SANCTORUM

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur

EX LATINIS ET GRÆCIS, ALIARUMQUE GENTIUM ANTIQUIS MONUMENTIS

COLLECTA, DIGESTA, ILLUSTRATA A

JOANNE PINIO, GUILIELMO CUPERO P. M.

JOANNE STILTINGO.

E SOCIETATE JESU

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

AUGUSTI TOMUS QUINTUS

QUO VIGESIMUS QUINTUS ET VIGESIMUS SEXTUS DIES CONTINENTUR

PARISIIS ET ROMÆ

APUD VICTOREM PALMÉ, BIBLIOPOLAM

1868

1771.

II. THE HISTORY OF THE

—

—

—

—

—

—

—

—

—

spem omnem collocaverat; videres summa cum gloria de hostibus suis omnibus triumphantem, ita ut cum Doctore gentium vere potuerit dicere: *Ex omnibus eripuit me Dominus*. Et Tu igitur, MAGNA REGINA, cui similia obtigerunt regni primordia. fiduciam omnem, uti fecisti hactenus, in divino auxilio collocare perge, et noli dubitare; quin Te ex omnibus erepturus sit Dominus exercituum, qui sicut modo prorsus mirabili ac manifesto favet hactenus armis Tuis, sic favere deinceps non desinet, relatisque jam victoriis novos adjiciet triumphos, donec desiderata pace regnorum Tuorum incolumitatem perfecte stabilitam videas. Deus Optimus Maximus Regiam Tuam Majestatem, Serenissimum Conjugem, Magnum Hetruriæ Ducem, qui regna Tua Tecum sapientissime moderatur, ac Serenissimum Archiducem, amborum delictum, diu conservet sospites et incolumes, victoriis compleat, ac cœlestibus semper favoribus prosequatur. Ita vovent, votis supplices apud Deum et Sanctos addituri preces

SERENISSIMA ET CLEMENTISSIMA REGINA

REGIÆ MAJESTATIS TUÆ

Devotissimi clientes

JOANNES PINIUS

JOANNES STILTINGUS

Societatis Jesu.

SYNOPSIS
TOMI QUINTI
DE ACTIS SANCTORUM
AUGUSTI

Designatus modo, atque publicam proditurus in lucem Tomus, mole quidem magnus, sed Sanctorum numero ac dierum parvus. Cælicolas enim dumtaxat continet LXXV, proprio nomine in Catalogis expressos, non numeratis anonymis, et nonnullis aliis, de quibus non satis constabat; dies autem tantummodo duos, videlicet XXV et XXVI Augusti, sine ullo hætenus exemplo ab Opere condito. Utamque paucitatem suppleant illustriores quidam Cælites, tam copiosam nobis scribendi materiem subministrantes, ut dum his conati sumus persolvere, quod debemus, alios necesse fuerit differre in sequentem Tomum, ne hic nimis exeresceret. Consueta porro nobis est partitio virorum in tres ordines seu status, *ecclesiasticum* videlicet, *monasticum*, et *secularem*, ultima classe saneto *femineo* sexui reservata. Adhibitus item hic, uti alias facere consuevimus, Ineorum seu regionum ordo, quo illos collocamus.

EX STATU ECCLESIASTICO,

In Oriente primum merito sibi locum vendicat Bartholomæus Apostolus. A Nathanaele cum non distinguimus. In iis, quæ dicimus de ipsius patria, vita seculari, doctrina, vocatione ad Christum, virtutibus, ac prædicationibus apostolicis; nec non de loco, occasione, ac modo martyrii; inveniet, uti confidimus, eruditus lector non pauca, quibus intelligentiam suam paseat. Acta, quæ circumferuntur, in fabuloso pseudo-Abdiæ Babylonii cerebro sunt fabricata. Melioris utemque notæ sunt tres orationes panegyricæ, quas damus. Intricatissima

Beneventanos inter ac Romanos controversia est de possessione corporis. Nos, utriusque partis litigantis argumentis non segniter discussis, uni æque ac alteri tribuimus Sancti reliquias, factamque aliquam censem translationem; quæ majoremne an minorem corporis partem contineat, non decidimus. Tres exhibemus patriarchas Constantinopolitanos, *Gennadium I*, *Epiphanium*, et *Memnam* vel *Menam*. Hujus Acta damus e Græco versa. Illustre vero miraculum, quod ipsius tempore eadem scribunt accidisse in sanctissima Eucharistia, aliunde confirmamus.

In Italia claruit *Zephyrinus PP.*, qui non satis probatur fuisse stricti nominis martyr, et vindicatur ab hæresi Montani. De *Elia* episcopo Syraeusano, *Rufino* præsule Capuano, et *Felice* presbytero apud Pistorienses, etiam scribimus. Ex Hispania unus occurrit Italicæ *Geruntius* vel *Gerontius* episcopus, ejus antiquus est cultus; sed exigua gestorum notitia. Ad Angliam spectat *Brechwinus* episcopus Cantuariensis. Vita ejus, auctore Eadmero vel Edmero monacho, datur et illustratur. Tres Gallia suggestit præsules, *Victorem* seu *Victurum* Cenomanensem, variis tricis implicitum; *Gelasium* Pietaviensem, ac *Euladium* sen *Euladium* Nivernensem, eum *Æoladio* non confundendum. Apud Helvetos emicuit *Theodorus I*, ep. Octodorensis vel Sedunensis; apud Belgas vero *Gregorius* presbyter, regio Francorum sanguine ortus, indefessus in laboribus apostolicis S. Bonifacii episc. et M. comes, atque ecclesiæ Ultrajectinæ rector, jurisdictione, non consecratione, episcopus. Vita ejus, auctore S. Ludgero episcopo, illustratur, variæque de hoc Viro controversiæ elucidantur.

EX

EX STATU MONASTICO.

Orientalibus accensem *Tithoem* monachum apud Græcos. In Italia floruerunt *Liberatus de Lauro*, *Humilis et Pacificus* ex Ordine FF. Minorum. Ibidem in regno Neapolitano *Joannes a Caramola* Conversus apud Sagittarienses, Ordini suo Cisterciensi eximia decora conciliavit præclarissimis gestis et miraculis. Vita ejus conscripta est ab anonymo synchrono, uti et miracula: hæc autem e recentiore suppleta. *Joannes Bassandus*, ex Ordine PP. Cælestinerum, vivere desiit in cœnobio Collismadiensi apud Aquilam, vitæ integritate ac miraculis clarissimus. Vitam proferimus ex scriptore anonymo synchrono ejusdem Ordinis, Beatique discipulo, a nobis illustratam. Italis adde *Joannem eremitam* Ruselli in Aprutio. Quid de Gallia? Ad hæc spectant sequentes abbates, nimirum *Severus*, solenni cultu honoratus apud Agathenses, ejus Vita datur; *Aredius* Atanensis apud Lemovices, duplici Vita laudatus; *Martianus* in territorio Aptensi; *Gurloesius* Kemperlegiensis in Britannia minore, Ordinis S. Benedicti; de quibus plura videri possunt in ipso nostro Tomo.

EX STATU SECULARI.

Inter Orientales sunt *Julianus M.* in Syria, nec non *Adrianns M.* apud Nicomedienses, ut fertur. Ex Italia, *Eusebius*, *Pontianus*; *Vincentius* et *Peregrinus MM.* Romani; quorum Acta ab aliis probantur, ab aliis non item: sed a nobis non rejiciuntur. Romam quoque condecorat *Genesius* mimus, mirabili modo ad Christum conversus, Acta quidem brevia, sed bona. Eodem pertinent *Abundius* et *Irenæus* martyres. *Justus*, *Orontius* ac *Fortunatus MM.* tanquam patroni honorantur apud Lyeiens. Celebrrior ex iis *Orontius*, mirabilibus plurimis ad ipsius invocationem patratis. Horum Acta memorant multa, quæ non probantur. Sequentes Christi Pugiles in variis Italiæ locis annuntiamus. Marsi in Aprutio habent *Simplicium*, *Constantium* et *Victorianum*; Albintimelienses in Liguria *Secundum*, ex legione Thebæorum; *Alexandrum* alterum Brixienses; alterum autem synonymum Bergomenses: Hispani vero *Victorem M.* Ceresi in Castella veteri; *Maginum* vel *Maximum* etiam martyrem, Tarra-

conenses in Catalonia. In Gallia vitam pro fide dedit *Genesius* notarius apud Arelatenses, ab aliis synonymis distinctus. Acta ejus sincera; miracula a fide dignissimis conscripta.

Vastissimum autem scribendi campum nobis aperuit *Ludovicus* Francorum rex: ejus si solidas ac vere regias dotes consideres, sapientiam videlicet, justitiam, fortitudinem, Catholicæ fidei propagandæ studium, profusam in res pias munificentiam, Apostolicæ Sedis observantiam, aliaque plurima decora, quæ magnos faciunt atque exornant reges, cum summa vitæ integritate sanctitateque conjuncta, nec non tot tantisque adversis rebus tamquam aurum in fornace a Deo probata: dubius hæreas, majorne rex an Sanctus haberi debeat, in utroque nimirum genere maximus. Præter alia non pauca de hoc sanctissimo Principe collecta documenta, tres exhibemus Vitas, probatissimæ auctoritatis singulas. Prima est *Gaufridi*, qui ei fuit a sacris confessionibus. Hanc supplevit *Guilielmus Carnotensis*, Regis sacellanus. Secunda est anonymi, *Margaritæ* reginæ confessarii, de virtutibus et miraculis, ex ipsis canonizationis Actis, hætenus inedita: ejus cegraphum, e veteri exemplari Gallico a nobis Latine redditum, prodit. Tertia est *Joannis Joinvillii*, qui fuit Regis domesticus et familiaris, ex editis Gallicis in Latinum conversa. Quæ omnia operosissime elaborare conati sumus.

EX FEMINEO SEXU.

Ebba virgo et abbatissa in Coludensi Scoticæ monasterio fulsit: cui alia etiam virgo synonyma præfuit, eum multis sociabus martyrio insignita, atque adeo a priore secernenda. *Patricia*, virgo Constantinopolitana, colitur Neapoli ut patrona. Recentiores multa ei affricant, quæ nec tempori, nec loco conveniunt. Datur duplex Vita, eum duplici auctario miraculorum. *Villanæ Bottiæ* Florentinæ ratio a nobis habita est, uti et Vitæ, *Margaritæ* virginis Faventinæ, et abbatissæ, Ordinis Vallumbrosani, Vitam ad seriem chronologicam reducimus, et de revelationibus ejus ac miraculis agimus. *Maxima V.* et *M.* honoratur in territorio Carnutensi Galliæ. *Pelagiæ* viduæ, ibidem apud Lemovicensis, cultus asseritur. *Hunegundis* virgo in Veromanduis floruit. Bernerus abbas multa incerta refert in ejus Vita, melius de translatione ac miraculis

miraculis meritis. Tomum hunc claudit *Rosa a S. Maria*, virgo Linana, mirificentissimus tertii Ordinis S. Dominici in America meridionali flosculus, ejus fragrantissimus odor longe lateque per Europam diffusus est. De ejus Vita, miraculis, aliisque caelestibus prerogativis prolixè tractamus. Habes, lector, Caelites praecipuos, de quibus agitur in hoc Tomo, solitis etiam indicibus instructo, nempe nominum Sanctorum, chronologico, historico, topographico, onomastico ac morali.

Anno MDCCXL, die XXVII Junii, naturæ debitum persolvit P. Joannes Baptista Sollarius reipublicæ litterariæ notissimus. Hoc autem anno, die 2 Februarii ereptus nobis est P.

Guilielmus Cuperus, summo apud eruditos relicto vitæ longioris desiderio. Elogium prioris dabitur in hoc Tomo; in proxime sequenti posterioris. Hic vero non multis ante extremum morbum suum diebus in lucem dedit libellum hoc titulo: *Dissertatio de Guzmanico S. Dominici stemmate, in qua recentiora Bononiensium monumenta examinantur, et eruditè æquisque arbitris expendenda proponuntur, auctore Guilielmo Cupero, hagiographo Antverpiensi Societatis Jesu*. Decisa prorsus erit famosa de dicto stemmate controversia, si, ut impense petimus, genuina et sincera istorum monumentorum fides legitime comprobetur.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDROBELGICÆ

ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursusque Philippi III, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis 2 Decembris 1692, et 19 Julii 1694, Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelticam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi typographos et bibliopolas, qui, ad aliorum quorumcumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere, et vendere possint libros et Opera quælibet, rite approbata, euntibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet. Cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subiectis;

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelticam Praepositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Praeposito Generali Francisco Retz, concedo Bernardo Alberto vander Plassche facultatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum Opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum videlicet, Tomum quintum de Artibus Sanctorum Augusti, collectis et illustratis per Joannem Pinium, Guilielmum Cuperum piæ memoriæ, Joannem Stillingum, Societatis nostræ presbyteros Theologos. In quorum fidem hæc, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, decem Antverpiæ XIII Novebris MDCCXLI.

PETRUS AMELOT.

SUMMA

SUMMA

PRIVILEGII REGII

Cæsareæ et Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Joannis Pini e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorundem, de argumento illo vel jam editos vel porro edendos; aut alibi excusos exeudendosve invehat, venalesve habeat: qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis muletabitur; ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis die v Octobris anno MDCCXXXV.

Signat

P. VAN CUTSHEM.

Et ego Joannes Pinius Societatis Jesu, permitto Bernardo Alberto vander Plassche, ut Tomum quintum de Actis Sanctorum Augusti, meo permissu apud ipsum impressum publicet. Datum Antverpiæ xxv Novembris MDCCXLI.

APPROBATIO

ORDINARIII

De Actis Sanctorum Tomum V mensis Augusti, quem non sine innumeris lucubrationibus ac pervigili studio, nec minori eruditionis laude RR. PP. Joannes Pinius, Guilielmus Cuperus P. M. et Joannes Stiltingus, Societatis Jesu presbyteri hægriographi Antverpienses, tantillo temporis spatio elaborarunt, lectum prius ab A. R. D. Guilielmo Laurentio Engelgrave usque ad folium 427, ego dein de verbo ad verbum perlegi attentius, et, ne circa encomia meritorum videar adulari, eundem cum adjuncto Elogio R. P. Joannis Baptistæ Sollerii, de Republica litteraria optime meriti, anterioribus Tomis meritissimo jure adnumerandum, ac erudito orbi typis evulgandum censeo. Datum Antverpiæ xvi mensis Novembris anno MDCCXLI.

G. A. J. DE BEZERRA

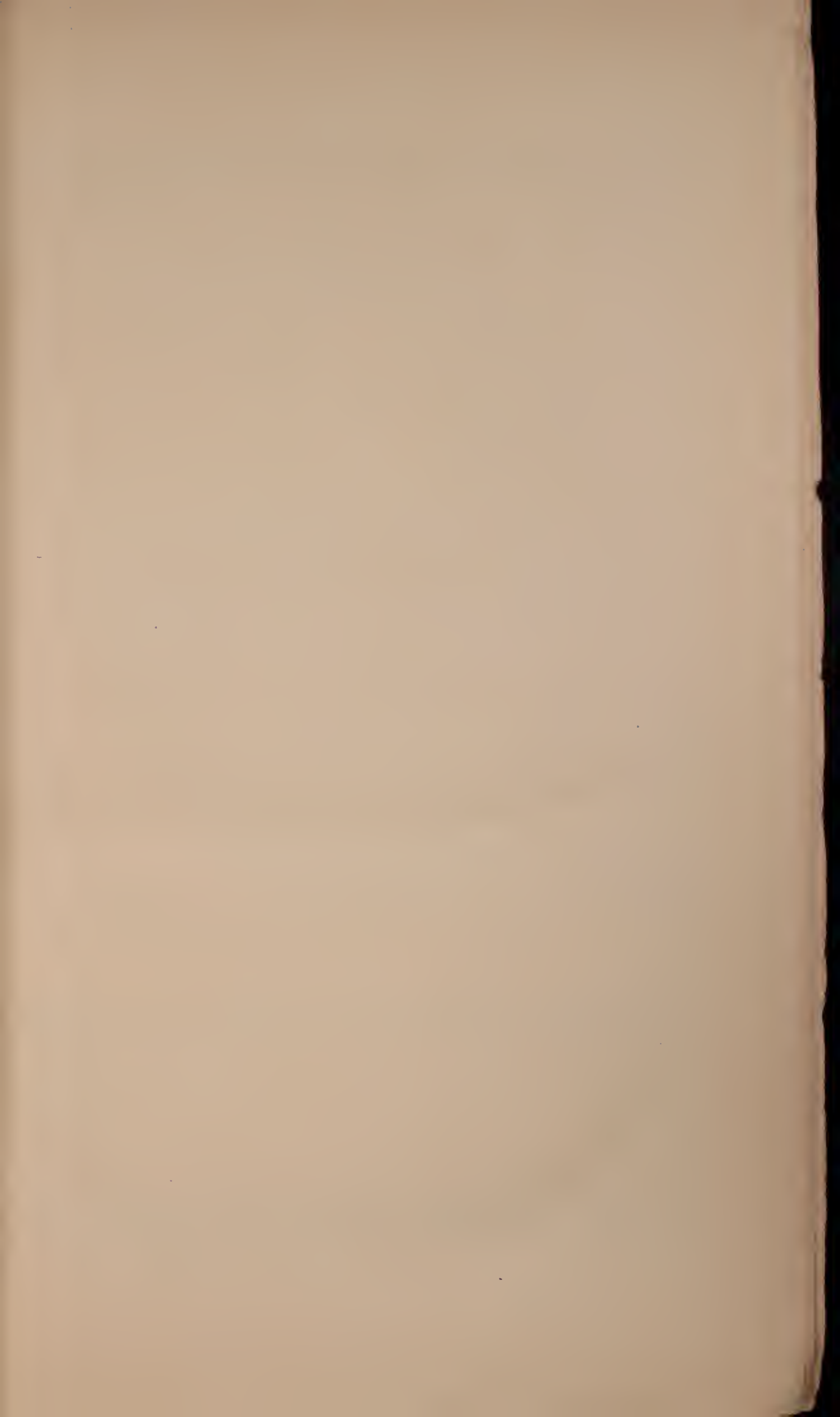
ecclesiæ cathed. Antverp. Presbyt. Can. Grad.,
Scholast., ejusdem diœcesis Officialis, Judex Syno-
dalis, Decanus Christianitatis, Librorum Censor.

PROTESTATIO

AUCTORUM

Quod identidem protestati sunt decessores nostri, in hoc de Actis Sanctorum Opere se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones; neque suis, aliorumve huc relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiiis scriptæ: idem ante hunc quintum Tomum Augusti denuo protestamur.

ELO-

P. JOANNES BAPTISTA SOLLERIUS S.I.
 OBIIT XXVII JUNII, ANNO MDCCXL, ÆTATIS LXXII
*Procurat sumptus Operi, calamoque laborat
 Sollerius, magnus Scriptor et œconomus.*

REVERENDI PATRIS

JOANNIS BAPTISTÆ SOLLERII

HAGIOGRAPHI SOCIETATIS JESU TOY MAKAPITOF

Auctore P. Joanne Stilingo ejusdem Societatis presbytero.

CAPUT PRIMUM.

*Sollerii natales; studia; Societatis ingresus; reliquaque laboribus hagiographicis prævia.**Sollerius ex scriptis jam notus:*

Quandoquidem acta virum probant, non verba, Sollerium nosse poterunt, vel tacente me, qui scripta ejus pervolvent: imo jam nunc non ignotus est orbi erudito, qui lucubrationes ejus dudum legit et probavit. Verumtamen nec inutile, nec ingratum lectori futurum existimo, si virum de Actis Sanctorum optime meritum, summoque multorum dolore nobis nuper ereptum, brevi saltem prosequar elogio, summaque legens rerum vestigia, vitæ compendium conscribam, ut uno quasi intuitu clarius distinctiusque lectori innoteseat, quem ex lucubrationibus non nisi obscurius posset cognoscere. More igitur majorum scribere aggredior, sed pauca, certeque comperta et probata.

dies et locus ei natalis, studia adolescentis:

2 Natus est P. Joannes Baptista du Soller xxviii Februarii, anno mdcclxix in Herseau, ditionis Cortraeënæ vico, inter Cortracum sito et Tornacum, ad cujus diœcesim spectat. Parentes nactus est honestos, a quibus pie educatus, ac Cortracum missus est, ut ibidem sub disciplina Societatis Jesu litteris politionibus imbueretur. Ibidem adolescens præstanti ingenio, diligentiaque non medioeri, ac pari morum virtutumque commendatione ornatus, non modo sociis palmam in studiis præripuit; sed ingentem de se spem concecitavit, quam postea, Societatem Jesu ingressus, vel implevit vel superavit. Sollerium nostrum in Societatem Jesu secutus est frater ejus junior, ingenio ac pietate insignis. Verum de eo non agimus. Ad nostrum itaque regrediamur.

ingresus in Societatem Jesu, studia philosophicæ,

3 Anno mdcclxxxvii, xxviii Septembris tirocinium Mechliniæ ingressus, solida ibidem virtutum fundamenta jecit per biennium. Votis deinde emissis, Antverpianam superiorum jussu profectus est, ubi biennio altero philosophorum placita audivit, capacissimique in-

genii documenta dedit tam in privatis disputationibus, quam in publicis, cum electes ex tota philosophia theses propugnaret. Philosophica egressus palæstra, atque ex discipulo magister factus, latiore nactus est campum, in quo non ingenii solum, sed prudentiæ quoque et industriæ majora daret specimina.

E

4 Quippe studiosam juventutem docere jussus, Grammaticamque primum, deinde Poeticam ac Rhetoricam explanare, eo in munere ita se probavit sexennio toto, ut vel hodieum laudem ejus mire prædicent ipsius olim discipuli, et in docendo collegæ. Testantur illi, tanta fuisse in docendo diligentia, ut fatigari non posse videretur; tantaque valuisse auctoritate apud discipulos, ut hæc sola eos facile in officio contineret, hæc sola sine multa severitate consequeretur, quæ vix summa severitate, aut ne vix quidem obtineant alii. Neque id mirabuntur, qui eximiam viri prudentiam habuere perspectam. Attamen præcipua Sollerii in docendo laus fuit, quod una cum litteris pietatem, mundique contemptum tenellis adolescentum animis instillaverit, tantumque hæc industria profecerit, ut plurimi, rerum mundanarum vanitate perspecta, spretisque, quæ fucum faciunt, illecebris, ad Religiosa castra, tamquam ad tutissimum salutis suæ asylum, se receperint.

munus docendi litteras humaniores,

F

5 Dum hæc memorata, quæ plerisque Societatis nostræ juvenibus, in provincia certe Flandro-Belgica, sunt communia, modo industriaque paucis imitabili obit, altera ejus cura fuit pueros puellasque rudes doctrina Christiana crudire, quo in munere semper versatus est pari diligentia, industriaque, non ignarus, quantum ex recta puerorum institutione toti Ecclesiæ nascatur bonum. Has tamen inter curas se ipse non neglexit Sollerius, neque ita alios doctus, ut ipse interim nihil disceret: verum, ut prætermittam Latini Græ-

et doctrinam Christianam;

A cique sermonis peritiam, quæ usu ipso atque exercitatione a magistro diligenti contrahitur, ea tunc jacere cœpit eruditionis historicæ semina, quæ uberrimam in messem exerescerent postea.

studia theologica :

6 Arduo docendi munere tanta cum laude perfunctum superiores provinciæ Romam miserunt anno MDCXCVII, sacris theologiæ dogmatis imbuendum in Urbe orbis Christiani principe. Gesta autem illo quadriennio minus comperta habeo, quod nullus hic supersit e nostris, qui cum Sollerio Romæ habitavit. Sacerdotio interim initiatus est anno seculari MDCC, xxviii Octobris, festo SS. Apostolorum Simonis et Judæ, thesesque ex tota theologia selectas anno sequenti tueri jussus est, quod ibi præstitit summi ingenii doctrinæque non vulgaris commendatione. Degebat tunc temporis Romæ, in collegio Germanico sub disciplina Societatis nostræ studiis intentus, perillustris juvenis Thomas Philip-
B pus de Alsatia, Mechliniensium nunc archiepiscopus Romanaque purpura insignis, quocum magnam consuetudinem ibidem contraxit Sollerius, quæ crevit semper, crescente ætate utriusque, atque integra perseveravit usque ad mortem Sollerii.

secessus ad tertiam probationem.

7 Theologicum feliciter emensus stadium, anno MDCCII in Belgium rediit, Liramque missus est; ut more Societati nostræ usitato evelleret et destrueret, siquid forte catenus adhæserat pravæ consuetudinis, disperderetque penitus et dissiparet, siquid rursus mandati pulveris studiorum contentione contractum fuerat, ac demum ut super jacta in tirocinio virtutum fundamenta maturiori jam judicio firmiter ædificaret. Divinum id S. Ig-

C

natii inventum, qui suos semper quidem vir-
D tuti præcipue intentos esse voluit, at unice illo tempore, quo aliæ occupationes intermittuntur. Tenet ea exercitatio plerosque annum fere integrum : at spectata satis viri virtus, et necessitas musei Antverpiensis moverunt superiores, ut citius inde dimitteretur.

8 Obierat anno MDCCII P. Franciscus Ver-
hoeven, annis tantum duobus et mensibus aliquot Antverpiæ exactis, ubi magis ad Acta Sanctorum scribenda se paraverat quam scripserat, eo nimirum tempore sublatus, quo, perruptis primis difficultatibus, Opus egregie promovere potuisset vir eruditus, cujus breve elogium legitur ante tom. III Junii pag. cii. Gravior erat hæc jaectura, quod nihil fere opis ad Acta illustranda deinceps allaturus videretur Papebrochius, tum ob gravem viri ætatem, E tum ob morbum, quo tantum non ad extrema deductus est eodem illo anno, tum ob cæcitate, qua quinto jam anno laborabat, ut refertur in ejus elogio ante tom. vi Junii pag. xii, et xiii, ubi additur, quo demum modo præter spem ex utroque malo sit restitutus. Tota igitur Operis promovendi cura ad Janningum devoluta videbatur et Baertium, quorum aliæ multiplices curæ, et ætas paulatim ad senectam declinans socium expetebant atque adiutorem strenuum. Electus ex omnibus est Sollerius, atque Antverpiam missus vii Martii anni MDCCII. Prudentem electionem felix confirmavit eventus, ut mox videbimus. Agebat tunc ille annum ætatis xxxiv, ac deinde anno MDCCV, 2 Februarii solemnem quatuor votorum professionem emisit.

ex qua et seq. tur ad Acta Sanctorum elucidanda

F

CAPUT SECUNDUM.

Scripta Sollerii præcipua.

§ I. Chronologia Patriarcharum Alexandrinorum : Acta B. Raymundi Lulli.

Primum tenere ordinem difficilem

Accitus Antverpiam Sollerius iis erat instructus subsidiis, ut brevi tempore ad difficillima tractanda, intricatissimæque enodanda se idoneum reddiderit. Nam cum ingenio summo robustam adeo corporis constitutionem nactus erat, ut senex quispiam maturi admodum judicii, qui aliquot annis litteras humaniores cum eo docuerat, frequenter eorum me aliisque dixerit, sibi nullum um-

quam fuisse cognitum, qui vel corporis vel ingenii viribus Sollerio prævaleret : similia de eo judicia ex aliis non paucis audivi, priusquam Sollerius ipse mihi satis erat cognitus. Hisee cum par accederet diligentia, eo eruditionis brevi pervenit, ut æquali cum exercitatis veteranisque in scribendo procederet passu, si quos eorum non superaret. Primus viri eruditi labor versatus

est

A est in Historia Patriarcharum Alexandrinorum ordine chronologico deducenda. Opus sane arduum, tantisque obnoxium difficultatibus, ut eruditissimus in re quavis historica Papebrochius post inutilem aliquot annorum laborem nondum inveniret, ubi pedem tuto figeret, ac demum suos de patriarchis Alexandrinis conatus Sollerio recensendos corrigendosque commiserit, ut ipse Annales Antverpienses perficeret.

40 Refert id ipse Sollerius in præfatione sua pag. vi, ubi de primo conatu suo addit sequentia: *Lubens obsecutus sum, omnem per aliquot menses conatum adhibens, si quo modo, quæ alienis oculis usus, aliena manu scripserat (cæcus tunc) Papebrochius, ad rectam chronologiæ normam exigi possent. Tenuit me aliquamdiu molestus in paucis et*

B *tædiosus labor, cumque nihil proficerem, imo de componendis Arabicis characteribus (ex quibus chronologiam ordinare tentarat) penitus desperarem, eo animum adjeci, ut spre-tis illis calculis, alios veræ chronologiæ fontes consulerem. Itaque argumenti difficultate nequaquam absteritus, patriarchalem chronologiam ex integro condere aggressus, eos mihi auctores præhabendos putavi, quorum fides Arabicis fabulis, suo loco non semel referendis et refutandis, anteferenda videbatur. Patet hinc, quantus in chronologia illa ordinanda esset labor, præsertim ob incredibilem in computanda temporum ratione aucto-rum discrepantiam, ut loquitur pag. iv; ubi aliam difficultatem huic chronologiæ propriam sic exponit: *Ad hæc coaptandæ inter se diversissimæ epochæ, Christiana, Alexandrina, Diocletianæ, Mahumetana; æquanda annorum mensiumque opposita principia, ad eas sæpe angustias chronologum redigunt, ut quid potissimum decernat, nec per se satis dispicere, nec aliorum adjumento satis certo statuere possit.**

C *41 Perrupit tamen has omnes difficultates Sollerius, atque ordinem Patriarcharum Alexandrinorum a S. Marco ad sua usque tempora deduxit: insuper historica parerga nec pauca nec contemnenda immiscuit, quibus triearum chronologicarum levaret tædium. Huic Historiæ chronologiæ appendicem subjunxit bene longam, eademque diligentia atque eruditione conscriptam, de Coptis Jacobilis, ac eorum initiis, erroribus, moribus, institutisque. Utramque hanc lucubrationem primum edidit seorsum ab Actis Sanctorum anno mdcviii, ac dedicavit illustrissimo Brabantiæ Cancellari-*

rio, baroni de Grysperre. Utramque anno D sequenti tomo v Junii præfixit. Meruerunt eruditorum approbationem primi hi labores Sollerii: nam, ut prætermittam ceteros, Eusebius Renaudotius, qui post Sollerium Historiam patriarcharum Alexandrinorum in lucem emisit, cum alibi sæpe honorificam de illo mentionem facit, tum in Præfatione sua paullo ultra medium hujusmodi de Opere illius fert judicium: *Miratus sum maximam Auctorum diligentiam, qui omnibus propemodum præsidis litterariis Orientalibus destituti, tam multa obscura perplexaque in Elmacino Chronicoque Orientali illustrassent, et emendassent, illudque specimen Alexandrinæ Jacobitarum historiæ edidissent, quod alia omnia, quæ hoc in genere edita fuerant, longe superaret.*

42 Addit quidem deinde Renaudotius, ^{eruditorum.} non omnia Sollerio fuisse monumenta, ^E ex quibus plenior et accuratior rerum Alexandrinarum notitia compararetur: at nec Sollerio propositum erat, plenam ecclésiæ Alexandrinæ historiam contexere, ad quam conscribendam monumenta illa fuissent necessaria: nec monumenta illa Arabica, quibus fuit destitutus, Chronologiæ, quam unice ordinandam susceperat, majorem aspergere poterant claritatem, ut ipse agnoscat Renaudotius in dicta Præfatione circa medium his verbis: *Majorem porro lucem afferri, obscuris chronologiæ questionibus, ex Orientalium libris posse si quis existimet, magno pere fallitur.* Ceterum quæstiones chronologicæ tam fuse et accurate tractatas a Sollerio ibidem affirmat, ut ipse, iis prætermis-sis, lectores suos ad illum remittat: licet alioquin judicet, eum, quantumvis magna diligentiâ usum, hinc inde deceptum fuisse ^F in concinna librorum Arabicorum chronologia, in qua fatetur perpetuum esse errandi periculum in numeris, si quis præsertim mendosissime scriptis, unde nihil certi sæpe elici potest. Habes, benevole lector, de prima hæc, difficilique lucubratione judicium eruditissimi Renaudotii: quod afferre plaenit, ut hinc conjectura fiat de ceteris Sollerii scriptis, de quibus omnibus agere longum foret et inutile. Etenim si ipso studiorum suorum initio implexas chronologiæ quæstiones tam feliciter tractare potuerit, historicasque præterea, licet aliud ageret, ac sufficienti monumentorum copia careret, illis tam seite admiscere, ut antecessores suos in difficili hæc palestra longe superaret; haud difficulter intelligimus, quid deinde, usu ipso doctior et

exercitator,

Chronologiam de patriarchis Alexandrinis,

opusque esse-
quatur cum
approbatione

A exercitior, triginta annorum spatio præstare potuerit in Actis Sanctorum edendis atque illustrandis.

Acta B. Raymundi Lulli illustrata.

15 Eodem anno mcccviii seorsum edidit Acta B. Raymundi Lulli, dedicata magistratibus civitatis et regni Majoricensis, quæ tomo v Junii inserta sunt anno sequenti. Actis præmisit Commentarium satis prolixum, iisque subjunxit dissertationem accuratam, ad orthodoxiam Raymundi comprobendam, quæ dudum in controversiam vocata fuerat, acriterque impugnata ab eruditis non paucis, pluribus tamen eandem defendentibus. Primus hic Sollerii in Actis Sanctorum illustrandis conatus placuit non Majoricensibus modo, sed eruditis passim omnibus: tantopere autem probatus est serenissimo principi Johanni Wilhelmo Electori Palatino, licet Opus ejus nomini inscriptum non esset, ut Sollerium antea ignotum mira humanitate ad se invitarit, summoque favore ac benevolentia susceperit, atque abeuntem demum digna tanto principe munificentia prosecutus fuerit. Insinuat hæc ipse Sollerius in epistola Usuardi Martyrologio præfixa, quod eidem serenissimo principi deinde dicavit.

§ II. Martyrologium Usuardi editum atque illustratum.

Martyrologium Usuardi monachi

Cum mihi propositum non sit, ut jam monui, omnia Sollerii scripta enumerare, progredior ad Martyrologium Usuardi illustratum, opus non labore minus quam mole magnum, in quo viri laboriosi plurimum desudavit industria.

C Erant in museo nostro editiones prædicti Martyrologii variæ, plures ad manum erant codices Mss. integri, plurimi aliqua sui parte mutilati. Verum, sicut in Martyrologiis passim usu venire solet, ut non pauca ad primum auctoris textum adjungantur a posteris, inter tot exemplaria nullum erat, quod nudum Usuardi textum exhiberet, nullum ab interpolationibus et additamentis purum. Quanta autem hinc oriretur Operis nostri difficultas, facile intelligi potest, si consideremus codices illos omnes, quorum vel sola cognitio ob diversitatem difficilis est, ad dies singulos excutiendos fuisse et consulendos. Difficultatem hanc ostendit Sollerius in præfatione sua pag. 2, hæc de se candidè adjungens: *Fateri non erubesco, per annos mihi laborandum fuisse, priusquam vel solorum codicum proprios characteres satis di-*

gnoscerem: videlicet utrum codices essent Hieronymiani, an Bedæ, Adonis, Usuardi, aliorumve: deinde utrum ex purioribus essent, aut ex magis interpolatis. Prima igitur ratio editionis Usuardi erat, ut suo posterorumque suorum commodo consuleret, quo nomine tantum nos Sollerio debere agnoscimus, ut optime de museo Sanctorum meritum censeamus, etiamsi vel id solum toto, quo hic fuit, tempore præstitisset. Altera erat ratio, ne lectores de auctoritate Martyrologiorum, quæ sæpe in Actis citantur, hærerent ambigui, ut latius exponit pag. III.

15 At vero editio ipsa, prout illam meditabatur, tam ingentis erat laboris, ut plane animo tanto opus fuerit, quanto erat Sollerius, ad Opus illud audendum, tantaque constantia, quanta illius erat, ad perficiendum. Etenim ut *Martyrologium Usuardi monachi*, quemadmodum habet titulus, ederet ad excusa exemplaria quatuordecim, ad codices Mss. integros decem et septem, atque ad alios ferme quinquaginta collatum, ab additamentis expurgatum, castigatum, et quotidianis observationibus illustratum, magno primum labore codices Usuardini separandi erant ab omnibus aliis, quorum ingens erat copia, nec suas in classes hæcenus digesta. Deinde ex codicibus Usuardinis inter se collatis, quorum ad singulos diès magna, propter additamenta, erat discrepantia, querendus erat purus auctoris textus, isque observationibus illustrandus. Ac demum de singulis editionibus ac codicibus notandum quid in iis Usuardi textui esset additum detractumve, quid mutatum aliove ordine collocatum: atque hic labor ad singulos anni dies recurrebat. Præstitit hæc omnia accurate vir laboriosus non minus quam eruditus. Neque hæc modo; verum insuper in observationibus suis assignavit, unde sua hausisset Usuardus, an ex Hieronymianis, Bedæ, Adonis, an aliunde: rursum, an Sancti ab Usuardo annuntiati a sequentibus quoque martyrologis, nimirum Rabano, Notkero, ac Wandelberto, eodem, aliove modo, fuerint memorati.

16 Præterea prolixam æque ac utilem præfationem toti Operi præmisit Sollerius, in qua fuse disputat de singulis antiquis martyrologis, eorumque inter se ordinem et connexionem assignat. Multæ ibidem refellendæ fuerunt opiniones virorum eruditorum, quas solide et feliciter refutavit, ut agnoverunt passim eruditi. Itaque Sollerio gratulati sunt non pauci felicem hujus laboris sui successum, animosque illi addidere, ut continuato labore Hieronymiana quoque Martyrologia ex Mss. codici-

A bus recenseret ederetque. Insinuavit hæc ipse Sollerius in præfatione ad *Martyrologia Hieronymiana contracta*, quæ in Supplemento Junii impressa sunt.

47 Veruntamen non defuit unus aliquis, qui hæc editionem iniquo ferret animo, qui- que eam susciperet impugnandam. Ratio hæc erat. Servatur Parisiis apud RR. PP. Benedictinos in abbacia S. Germani de Pratis eodex antiquus-Usuardi, quem autographum er- dunt, cujusque lituras permultas ab ipso Usuardo factas, ejusque correctiones esse, con- tendunt. Dubitavit Sollerius, an hæc ita se haberent, ob rationes, quas allegat eum in præfatione a pag. LI, tum subinde in obser- vationibus; quamvis alioquin fateatur, eo- dicem illum omnium, quos habebat, esse antiquissimum. Præterea existimavit, eodi- cem suum præcipuum, seu Heriniensem, memorato Pratensi puriorem esse, seu prop- rius accedere ad ipsum Usuardi textum. Judicium hoc suum, multis rationibus ful- tum, ad veritatem certius indagandam pro- posuit, non recusans corrigi, si eruditus laliquis abbatiæ sancti Germani ostendere posset, eodidem illum Pratensem non modo autographum esse, sed correctiones quoque illas, de quibus præcipua erat dubitatio, uni Usuardo adscribendas.

48 Sic enim disputationem suam de il- lo eodice concludit pag. LIV : Si fallor, errorem mihi et ceteris eximat ex ea cele- berrima congregatione doctus aliquis, harum- que rerum peritus; dubia mea, imo errata, in quæ, codice ipso privatus, incidi, ex- planet et diluat, primus ego promptissime retractabo, quidquid forte de autographo illo iniquius sensisse dici possum. Satis equidem de republica litteraria meritis videbor, si id ab ipsis importunius extorsero, quod neno ha- etenus precibus et exhortationibus impetrare valuit: puta, si id dubitationibus meis effi- ciam, ut Usuardum ipsi suum, nativa sim- plicitate, iisque, quibus voluerint, annota- tionibus vindicatum, publici juris aliquando faciant, imo si eodem impetu Usuardum no- strum succutere conentur: sic cecidisse, trium- plus erit. Eundem omnes scopum præfixum habemus, ut dissipatis tenebris, errores depel- lantur, ernatur veritas, antiquitas ecclesiastica vel amulis studiis illustretur, ad majorem Dei Sanctorumque gloriam.

49 Impleta fuerunt Sollerii vota: editum est anno MDCXXVIII ex eodice Pratensi Marty- rologium Usuardi per Jacobum Bouillart, ut docet Philippus le Cerf in Bibliotheca scri-

ptorum Congregationis S. Mauri pag. 44 : D nam editor ipse nomen suum prodere noluit. Audiamus, quid Bouillartus in Sollerii edi- tione probet, quid improbet. Epistolam ad Sollerium, Martyrologio præfixam, sic ordi- tur: Tandem persolvisti munus, quod septua- ginta abhinc annis Bollandus dux vester pol- licitus fuerat. Opus sane magnum et magni laboris. Erudita præfatio, tam utilis quam proliza. Neque enim dubium est, quin doctis vehementer placeant, quæ disseruisti de Bedæ Martyrologio Flori diligentia aucto, tecumque tuis rationibus victi judicent, Henschenium et Papebrochium deceptos Bedæ adjudicasse, quod Bedæ et Flori erat; Floro tribuisse, quod in- certo interpolatori adscribendum fuit. De Mar- tyrologio Romano Rosweidi curis edito mul- tum etiam tibi debet litteraria respublica: in quo vindicando tuus eo gloriosior est trium- phus, quo plures tibi erant et formidolosiores adversarii, Henricus Valesius, Saussayus, Fronto, Florentinius. Nec laudare non possum tuam de secundo Flori libro conjecturam, eum esse purum putum Adonis Martyrologium, si conjecturam vocare licet sententiam tot tam- que solidis argumentis fultam. Quod contra omnium eruditorum opinionem affirmas, Ado- nem ante Usuardum scripsisse, fuisseque mo- do non ab Usuardo exscriptum, id ita mihi videtur evidens, ut mirari satis non possim, quo modo a criticis negari potuerit. Neque etiam inutiles futuræ sunt observationes... Denique auctaria aut Sanctorum ignotorum nomina suppeditant, aut notorum docent quo memoria pertinuerit; qui sane fructus haud- quaquam est levis. Hæc omnia pulchre, bene, recte. Si tam præclaris principiis ætera respon- derent, o librum eximium! o Martyrologium nullis non laudibus extollendum!

20 Sic ille de omnibus, quæ pacato animo legere potuit in Usuardo Sollerii, non suam magis quam communem eruditorum de illis opinionem elocutus. Neque aliter, opinor, scripsisset Bouillartus de judicio, quod Sol- lerius tulit de codice Pratensi, nisi istud præconceptæ ipsius opinioni fuisset contra- rium. Ego certe deprehendere non potui, Sollerium minori rationum pondere confir- masse dubitationem, sententiamque de illo eodice prolatam, quam reliqua a Bouillarto tantopere mox laudata: deprehendere id, inquam, non potui, etiam post epistolam Bouillarti observationesque, quibus impugnat Sollerium, diligenter perlectas, seduloque cum rationibus Sollerii collatas. Itaque ira- tum fuisse putem: iram enim ubique pro-

anonymus quidam. lau- datis vehe- menter reli- quis.

E

F

illud judi- cium Sollerii impugnavit iracunde ma- gis quam so- lide.

dit,

Cum autem dubitasset, an codex Usuardi Pratensis

autographus sit, et corre- ctus ab ipso Usuardo,

C

A dit, iratumque se ipse fatetur pag. 490, usus hae phrasi philosophica: *Ulciscerer, nisi iratus essem; iratum, inquam, fuisse putem, iratoque animo verum non satis cernere potuisse, cum scripsit sequentia: Verum in iudicio, quod de codicibus tulisti, pace tua dixerim, .. nihil video quod tuam* *χρηστικὴν δὲναρην* *referat; nihil, quod tibi honori esse possit. Hinc pendebat tamen editionis et pretium et utilitas... Tu codicem omnium antiquissimum, integerrimum, reddendis Usuardi sententiis verbisque accommodatissimum, atque, ut verbo dicam, quod codicem commendat maxime, ipsummet Usuardi autographum, neglexisti nulla causa; praetulisti codices, quorum nullus omnino purus, alii sunt aliis inquinatiores, quique nec ad iudicium de Pratensi ferendum, nec ad edendum Usuardum utiles tibi esse poterant. Atque haec culpa est, omnium, quas editor possit committere, gravissima, in quam te incidisse, demonstrare aggredior. Deinde disputationem subiungit magna quidem verborum vehementia, sed iis fere rationibus instructam, quas jam ante Sollerius in praefatione sua cap. 5, artic. 4, § 4 consideraverat attente ac refutaverat.*

cui ille ne respondere quidem dignatus est,

21 Misit scriptor ille anonymus Opusculum suum ad Sollerium cum epistola alia anonyma, quam praemanibus habeo una cum responsoriis Sollerii, datis xx Decembris anni mdcexviii. Excusaverat ille se, ob styli acrimoniam, opinor, adjungens se paratum esse ad satisfaciendum, si qua in re ipsum offendisset. Respondit ad hoc Sollerius, sibi satis futurum, modo editor ipse, illique, qui librum eius legerent, conferre voluerint lecos, quos ille per avulsas lacinias refutare conatus est, *textu collato cum textu; Quod, inquit, labore te sequendi me liberavit, ac pro responsione erit, quam expectare non debes.* Deinde, paucis interjectis, unicuique persuasum esse ait, se rectius iudicium ferre non potuisse de codice Pratensi, idque fecisse majori moderatione, quam anonymus impugnasset editionem suam, *quae tamen, inquit, tuta est ab omnibus censuris tuis, quaeque stare poterit sine ulla apologia.* Ita vir prudens, ac melioribus occupatus negotiis, petulantes jocos anonymi illius contemnere maluit quam castigare, cum satis sciret, viris eruditis non tam facile persuasum iri, correctiones Pratensis codicis tam certo Usuardi esse, ut praeferrere debuerint iis, quae certo illius erant.

et merito.

22 Nam, fatente adversario, Sollerius, ubi recedit a codice Pratensi, Usuardi expressit Martyrologium, sicut id ille Carolo Calvo obtu-

lit. Audi anonymum seu Bouillartum pag. 56: *D Neque tamen diffiteor Carolini autographi (sic mihi loqui liceat brevitatis causa, ut Martyrologium Carolo regi oblatum significem) Sollerianam fuisse lectionem. Idque passim agnosceas in ipso adversario. Addit ille: Correeta illa lectio ab Usuardo in Pratensi fuit. Id incertum erat Sollerio; et mihi non modo incertum est etiam hodie; sed vix incredibile videtur, anctorem quinquaginta circiter locis, (fatente adversario pag. xx) correcturum fuisse exiguum libellum, postquam illum summa cura perpoliverat, ac principi limatum obtulerat. Quapropter nequeo assentiri laudato le Cerf, pag. 43 sic Galliae scribenti: Martyrologium istud dicatum fuit et oblatum Carolo Calvo. Plausibile est, Usuardum ei non obtulisse originale, quod limavit postea, et in quo mutavit illa, quae mutata in eo observantur. Interim omnia exemplaria desumpta fuerunt ex manuscripto Caroli Calvi: hinc mirari non debemus, diversa esse a manuscripto, quod servatur in abbacia sancti Germani. Assentiri his, inquam, non possum: neque enim solent scriptores Opuscula sua primum in lucem dare, ac deinde limare. Corrigunt illi quidem subinde aliqua, in quibus se errasse deprehendunt: sed correctiones illae minus sunt frequentes, quam mutationes, quae occurrunt in Pratensi codice factae post Martyrologium Carolo oblatum. Si quis dicat, Usuardum voluisse totum Opus suum ad limam revocare, quod monitus esset de erroribus quibusdam; id mihi certum non erit, ac ne satis quidem verisimile: non enim voluisset Usuardus correctiones illas esse in uno suo codice; sed, cum toti scriberet Ecclesiae, curasset, ut correctiones tanta cura factae aliis etiam innotescerent; curasset, inquam, ut exemplaria deinde describenda ex codice suo correcto desumerentur, non ex primo illo Carolino, cum id facile efficere posset in Ordine saltem suo. Quocumque igitur cogitationem inflecto, semper verisimilius mihi apparet, Martyrologium post mortem Usuardi ab altero ad limam revocatum, aut paulatim correctum, iuventibus vel certe permittentibus domus superioribus. Neque hanc conjecturam destruit, quod idem ubique appareat character: nam si revera omnia ab eodem sint exarata: potuit ille, qui, dictante Usuardo, Martyrologium scripserat, altero deinde dictante, illud corrigere. Prudenter itaque Sollerius contenta in Martyrologio, quod editum constat ab Usuardo, dum illud Carolo dedicavit, praetulit incertis illis correctionibus in codice Pratensi privatim factis,*

A de quibus merito dabitur Usuardine sicut, an alterius: præsertim enim nec illas correctiones omiserit, sed inter additamenta primo loco collocaverit. Verum hæc sufficiant de illo Martyrologio, cum mihi non lubeat vindicias scribere, quas Sollerius ipse sibi nequaquam putavit necessarias. Pluseula tamen de his videri possunt in Memoriis Trivoltianis in Maio anni MDCXCIX: et loca Sollerii oppugnata conferri cum objectionibus adversarii.

§ III. Reliqua in illustrandis Sanctorum Actis præstita.

Quid præterea
B **P**lurima postmodum Sanctorum Acta illustravit Sollerius, quæ decem sequentibus tomis impressa leguntur, nimirum septem tomis Julii, ac tribus primis Augusti, ubi egregii scriptoris fuit laborum meta. Primum in illis omnibus tomis ejus studio in ordinem digesti sunt Sancti, statutumque, quinam illorum, ac quibus diebus, Operi inserendi, quinam vero ant penitus omittendi ob cultum non satis probatum, aut ad aliòs dies remittendi. Hi quidem Sanctorum, ac Prætermisorum catalogi, pauciores in tomis singulis replent pagellas: attamen non conficiuntur sine labore industriaque insigni, ob dubia de cultu aliisve de rebus frequenter occurrentia, hominemque requirunt in Martyrologiis aliorumque Sanctorum Fastis versatissimum, qualis certe post illustratum Usuardum erat Sollerius. Hic primus ipsius in decem memoratis tomis labor.

in Actis Sanctorum
C **24** Accedit in tomis singulis ingens Sanctorum numerus, quorum digessit Acta atque illustravit. Quinquaginta numeravi in primo Julii tomo, ipsius labore majori ex parte confecto. Inter illos S. Rumoldum episcopum et martyrem, ac Meehliniensium patronum, prolixiori commentario illustravit. Opus autem illud multis ad Meehlinienses spectantibus auctum, ita ut brevem Meehliniæ historiam contineat, seorsum imprimi jussit, dedicavitque illustrissimo archiepiscopo, nunc Eminentissimo S. R. E. Cardinali, Thomæ Philippo de Alsatia de Bonssu, ac deinde capitulo metropolitano, magistratuique Meehliniensi. Magnam quoque prædicti tomi partem occupant Acta S. Ottonis episcopi ac Pomeranorum apostoli, erudito Sollerii commentario elucidata. Accedunt ibidem alia satis diffusa, quæ lector curiosus poterit investigare.

25 Secundus Julii tomus Sanctos con-

tinet, de quibus scripsit Sollerius, ultra octoginta. Ex his imprimis commemoranda est S. Godeleva Virgo et martyr, cujus Acta ceteris prolixiora, separatoque Opusculo contenta, illustrissimo Brugensium antistiti, Henrico Josepho van Susteren, dedicavit: deinde Martyres Goremienses, quorum Acta accuratissime scripta: et S. Willibaldus Eystadiensis episcopus, ejus egregia gesta erudite et prolixè elucidata. Nec desunt alii, operosis Commentariis illustrati, quorum catalogum texere longum esset. Eadem Sollerii diligentia apparet in tomo tertio ejusdem mensis, in quo de sexaginta fere Sanctis more sibi consueto disputavit. Multorum ex his gesta operose et prolixè discussa, inter quos tamen eminent S. Amelberga virgo, in Flandria præcipue culta, quæ a synonymis Belgii Sanctis distinguenda fuit; S. Henricus imperator, cujus cum S. Cunegunde servata in matrimonio castimonia egregie contra Leibnizium defensa, ac demum eximius Ecclesiæ doctor S. Bonaventura, cujus gesta, quo fuerant recentius litteris consignata, eo majori judicio fuere examinanda, elucidandaque.

brevi enumeratione
26 Ingens ille numerus Sanctorum, ipsius studio illustratorum, quem ex tribus tomis pro exemplo dedimus, per omnes sequentes tomos deducitur. Ratio hæc est. Dum Sollerius ex Fastis quibuslibet discutebat, quinam Sancti ad singulos dies Operi essent inserendi, eodem fere labore de Sanctis illis scribebat, quorum gesta minus nota, atque ex solis fere Martyrologiis deducenda. Hanc autem consuetudinem ad finem usque continuavit ita ut prolixiora Acta fere non susceperet discutenda, nisi expeditis brevioribus hisce elogiis. Hinc factum est, ut rarius deinde diffusiores Sanctorum Vitas illustrare poterit, cum breviores hæc collectiones, aliaque post memoranda, multum absumerent temporis, et tres tunc haberet socios, ætate vigentes usuque exercitatos, qui interim Acta longiora discuterent atque illustrarent. Quin imo dum hæc attente considero, aliasque Sollerii occupationes perpendo, non intelligerem, quo modo tempus invenire poterit, ut prædictis aliquid adjiceret; nisi omnino constaret, quam expeditè singula perficere, quantaque patientia studiorum labores soleret continuare.

præcipuorum
27 Verumtamen vir maxime laboriosus in tomis quoque sequentibus difficilia non paucè feliciter expedit, licet illa videantur mole minora. Sic in tomo quarto Julii S. Gumber-

tum

A tum confessorem ex multis confusionibus in lucem vindicare conatus est, S. Marinam virginem ab aliis distinxit, de S. Leone IV et de S. Symmacho, Romanis Pontificibus, erudite disseruit. In quinto dicti mensis tomo geminam de S. Maria Magdalena controversiam, multis difficultatibus obnoxiam, fuse pertraetavit, reliquaque ad Sanctam spectantia illustravit: varias in eodem difficultates de S. Lewinna virgine expedit. In sexto autem de S. Laurentio archiepiscopo Mediolanensi accuratum contexit Commentarium historicum, quod Acta desiderarentur. Hujusmodi quoque Commentarium de S. Victore Papa composuit. Acta vero martyrum Cordubensium, S. Samsonis episcopi, aliorumque varia, Commentario prævio notisque explicavit. In septimo denique Julii tomo, præter breviores collectiones, de quibus jam diximus, gesta S. Marthæ virginis; ac Christi Servatoris hospitæ, studioso innexit Commentario: de S. Felice II Romano Pontifice ibidem disseruit, spinosasque difficultates dissolvit. Accedunt Acta multorum breviter elucidata. Hic finis Julii mensis, at necdum laborum Sollerii.

ostendatur 28 Necdum, inquam, laborum finis: nam tomo primo Augusti omnes Sancti, ad primum diem spectantes, id est, viginti et quinque, ejus opera illustrati, quorum non pauci Acta habent satis longa, ad disquisitionesque operosas. Inter hos S. Eleazarus cum septem fratri-

bus Machabæis et horum matre; SS. Fides, Spes, Charitas, et Sapientia; S. Justinus puer et martyr; S. Justa virgo et martyr; S. Bandaridus episcopus; S. Jonatus abbas, ac S. Ethelwoldus abbas. Sequuntur in eodem tomo ad singulos dies alii, in quorum gestis colligendis elucidandisque viri laboriosi versata est industria. Continuavit hanc industriam, licet laboribus jam utcumque fractus, in tomo memorati mensis secundo, in quo de quinquaginta Sanctis disseruit, inter quos operosius elucidati sunt. S. Memmius primus Catalaunensis episcopus, S. Cassianus Augustodunensis antistes, ac S. Hormisda Romanus Pontifex: reliquorum gesta monumentorum defectu brevius examinata sunt. Demum in tertio Augusti tomo, cum ætate tum perpetuis studiorum laboribus exhaustus, post triginta circiter Sanctorum Acta brevi collectione illustrata, scribendi finem fecit, sibi deinceps et Deo victurus. Habes, benevole lector, scripta Sollerii brevi compendio enumerata, ita tamen, ut in prioribus tomis tantum enumeraverim ea, quæ ceteris longe erant prolixiora, multaque ad tædium vitandum prætermiserim, in quibus summam diligentiam pari cum eruditione conjunxit. Tandem si omnia computare voluerimus ipsius scripta, plurima sane erunt; nec ullus hactenus in vasto Opere nostro tam multa collegit, digessit, elucidavit, si Henschenium excepiamus et Papebrochium.

CAPUT TERTIUM.

Reliqua gesta Sollerii ad Acta Sanctorum promovendum.

Non scribendo dumtaxat Acta Sanctorum egregie promovit Sollerius, sed multa quoque alia præstitit quibus id effecit, ut multo jam tempore celerius solito proveeta sint, eademque celeritate, divino aspirante favore, promovenda imposterum sperare liceat. Postquam anno MDCCXVI Baertius, hemiplexia correptus, senio et morbo ad labores fractus erat inutilis sicut in ejus elogio relatum est ante tommum II Julii pag. VI, Operis sumptuosi procurationem, ejus dudum partem gesserat, totam suscepit Sollerius, tantaque diligentia, industriaque ac annos facile viginti illam administravit provinciam, ut hac quoque ex parte videatur Actis Sanctorum non minus profuisse, quam perpetuo scribendi labore illa promovendo. Rem paullo enueleatius declaro.

Cum illustrissimus Mechliniensium archiepiscopus, Eminentissimus hodieum S. R. E. Cardinalis de Alsatia, Viennam Austriæ cogitaret mense Augusto anni MDCCXV, Sollerium itineris comitem desideravit. Hic autem excellentissimi antistitis voluntati obsecutus, eodem anno Viennam attigit, ususque ea opportunitate, Acta Sanctorum Augustissimo imperatori gloriosæ memoriæ Carolo VI commendare decrevit, ut, quemadmodum subsidio augustissimæ domus Austriacæ dudum promotæ fuerant, ejusdem deinceps munificentia citius proveherentur. Rogata igitur impetrataque audientia, benigne a Cæsare exceptus est, expositaque supplicationis suæ causa, familiari etiam colloquio honoratus, ac demum eum spe optima ab Augustissimo imperatore remis-

^A sus. Neque vero spem Sollerii fefellerunt munificentissimi principis usque ad obitum, totius Europæ luctuosissimum, subsecuta deinde subsidia, quibus suffragantibus ea efficere potuit, quæ plurimum ad celeriolem Operis promotionem conduxerunt.

50 Imprimis curavit, ut tomorum impressio facilius imposterum fuerit et expeditior. Etenim tantæ non raro impressioni difficultates fuerant injectæ a typographis, ut Opus ipsum morarentur, studiaque intermittere deberent ob curam querendi typographum, difficultatemque inveniendi nummum aliquem, qui sumptuosi Operis impressionem auderet suscipere. Ita Papebrochio, non sine magno studiorum detrimento, Amstelodamum proficiscendum fuit, multisque mensibus ibi hærendum, idque inutili denum labore, quod nemo unus inveniretur

^B Antverpiæ, qui mensem Aprilem prælo vellet subicere, ut refertur in ejus elogio ante terminum vi Junii pag. vii. Quapropter Sollerius, consideratis difficultatibus damnisque aliis, quæ progressum Operis impediabant, libellum supplicem nomine Janningi, suoque et sociorum, Cæsareæ Regiæque majestati obtulit in senatu Brabantiae, ut liceret sibi sociisque Acta imprimenda curare per quoscumque typographice peritos, seu servos typographorum, ne typographi deinceps Opus nostrum proveherent solum, quantum e re sua esset, aliisque frequenter interrumpent. Obtinuit petitum privilegium Sollerius anno mdcxxvii, tomumque primum Julii mox prælo curavit subiciendum. Absolutus fuit primus ille tomus post biennium, quem alii semper post biennium aliud secuti, serie hætenus non interrupta.

^C 51 Porro, ut Opus laboriosissimum tam cito procederet, non satis erat typorum curatores ad manum semper habere: verum vel maxime curandum erat, ne umquam ad prælum versandum decisset materia. Egit igitur Sollerius cum superioribus Societatis, ut sibi sociisque ad scribendum destinatis vacare magis liceret ab aliis negotiis, iis præsertim, quæ plus temporis requirunt, vehementerque Actorum progressui obsistunt, qualis est dicendi ad concionem, sacrasque confessiones audiendi cura. Annuerunt benigne superiores, prudentis viri rationibus intellectis, atque ipsum et socios omni fere hac cura liberarunt, relictis solum pauculis, quæ ipsorum studia non magnopere videbantur impeditura. Locum insuper ad studendum aptiorem reddidit Sollerius: quippe, cum antea in uno omnes loco studerent, indeque

frequentes orirentur distractiones, ob adventantes ad museum visendum hospites, aliosve, qui cum uno ex illis quidpiam habebant negotii, curavit ille, ut singuli separatim haberent cubiculum, musco communi vicinum, ne, dum unus necessario distrahendus erat, alii quoque a studiis avocarentur.

52 Jam vero quanta diligentia, solertiaque studuerit colligere documenta omnia, tum impressa tum manuscripta, quæ ad Acta Sanctorum copiosius rectiusque illustranda conducere existimabat, mihi imprimis constat ex testimonio ejus collegarum, et abunde quoque colligitur ex notitia litterarum, quam præ manibus habeo. Etenim litterarum omnium, quas scripsit Antverpiæ, brevem servavit notitiam, describendo diem, qua datæ, personam ad quam missæ, verbuloque materiam, de qua scriptæ. Implevit brevibus ^E his titulis tomum unum in quarto cum dimidia parte alterius. Inveni ibidem frequentissime quinque aut sex epistolas eodem die missas, non raro etiam octo vel novem, imo subinde duodecim ejusdem diei numeravi, ita ut numerus omnium, quantum ex pagellarum enumeratione conjicio, ad duodecim circiter millia reduceatur. Neque tamen in his numerantur breviores schedulæ, aut epistolæ, quas exaravit, dum domo aberat.

53 Porro, si hæc litteras vel ex solis illarum titulis attentius perpendere luberet, tantum in iis difficultatis inveniremus et laboris, ut hæc solæ occupare potuissent virum non instrenuum aut indoctum. Patet imprimis ex titulis, quam frequenter consueretur de rebus maxime variis, nec minus intricatis ac obscuris. Hinc sæpe notavit, epistolam fuisse scriptam ^F cum dissertatione adjuncta, cum annotatis, responsoriam fuisse ad multa simul interrogata, et hujusmodi alia. Ex hisce item aliisque abunde colligere possumus, quam varia multaque multis præstiterit obsequia, quamvis alioquin satis eaverit, ne hinc intelligi possent, quæ volebat occulta. Atque hæc sufficiant de laboribus Sollerii litterariis, aliisque ad curam de Actis Sanctorum spectantibus. Licet multa sciens prudensque prætermiserim, quæ viri virtus soli Deo nota volebat, iisque, quorum causa fiebat, vel quibus non poterant non innotescere. Hinc tacitus etiam præterire statui, quantum operæ ac studii posuerit in vindicanda Ecclesiæ Catholicæ doctrina adversus recentiores heterodoxos. Requisitus aliquando fuit atque hinc alio evocatus a magno quodam Belgii antistite, ut operam suam

A conferret ad detegendas hæreticorum quorundam fraudes. Quem laborem, sepositis tantisper Actis Sanctorum, tam indefesse suscepit ac strenue, tantaque obivit solertia, ut non minus se probarit idoneum ad versutias hæreticorum refellendas, quam utilem ad Acta Sanctorum illustranda. Norunt hæc viri summis dignitatibus conspicui, partim defuncti, partim adhuc viventes. Non defuerunt etiam aliqui, qui putaverunt, Historiam Congregationum de auxiliis divinæ gratiæ, editam a P. Livino de Meyer sub nomine Theodori Eleutherii, Opus esse Sollerii nostri. At hi multum aberrarunt a vero, cum nullam in ea Historia partem habuerit Sollerius.

CAPUT QUARTUM.

Aliæ Sollerii occupationes : corporis animique dotes,

et virtutes.

Pueros doctrina Christiana imbuil, concionatur; multos

B P ræter studia Actis Sanctorum impensa, non deerant Sollerio occupationes aliæ, quæ hominem minus laboriosum totum detinuissent. Pueros multis annis doctrina Christiana erudit Dominicis quibuslibet diebus, partim sermone Belgico, partim Gallico : ad concionem quoque subinde dixit, sed rarius. Hæc tamen, licet fierent diligentissime summaque industria, minus afferebant laboris, quod obcunda non essent, nisi statutis temporibus. Verum cura confitentes de peccatis audiendi, quam ab initio susceperat, et numquam omnino deposuit, nisi laboribus fractus, plus facessebat negotii. Etenim perspecta viri prudentia, et mira in tractandis animis dexteritas, ingentem attraxerat hominum multitudinem, qui conscientiæ suæ arcana ei pandere cupiebant. Inter illos plurimi erant viri primarii, ac dignitatibus ecclesiasticis aut civilibus magistratibus insignes, mulieres quoque non paucae virginitatem sectantes, Deoque devotæ.

de peccatis confitentes audit diligentissime.

55 Hisce aures præbendæ erant non modo diebus festis et Dominicis, sed profestis quoque non raro; uti non ignorant, qui eximiam Antverpiensium pietatem, frequentissimumque ea in urbe Sacramentorum usum perspectum habint. Hisce insuper in morbis, mortisque periculis die noctuque assistendum, cum pauci in his regionibus alium admittant in supremo illo agone adiutorem, nisi consuetum conscientiæ suæ moderatorem, si ille ad manum esse possit. Obiit Sollerius munus illud charitatis multis annis tam sedulo, acsi aliud non habuisset administrandum; tantaque cum industria, ut instructiones ipsius, animarum morbis accommodatas etiamnum servari, et in pretio haberi sciam. Deinde ta-

men, quod tempus ad scribendum illo officio videret nimis coaretari, vela contraxit, retentisque solum antiquis pœnitentibus, quos alio dimittere grave videbatur, novos non admisit.

56 Quæ hactenus narravimus de Sollerio, abunde probant, virum fuisse corporis animique dotibus prorsus insignem. Satis igitur erit, si has perstringamus breviter. Corpus nactus erat robustissimum, et laborum quorumlibet patientissimum, ita ut valetudo ejus rarissime sit tenta. Cum hisce corporis viribus dederat ei divina liberalitas memoriam excellentem et tenacem, intellectum perspicacem, velocem, et ad quaslibet scientias expeditum, judicium aere et subtile. Hæc autem Dei dona tanto tanque perpetuo studio excoluerat, ut et memoria esset multarum rerum cognitione locupletata, et intellectus obscura quælibet prompte perspiceret, intricataque facili negotio enodaret, et judicium dubia a certis, ac vera a falsis recte discerneret. Quin imo, si liceat breviter dicere, quod mecum censent, quotquot Sollerium intime cognoverunt, tantum erat illius viri ingenium, cum pari eruditione conjunctum, tanta ad scribendum, ad negotia quælibet expedienda, atque ad consilia suggrenda dexteritas, ut inter summos hujus seculi viros merito numerandus videatur.

57 Hasce corporis animique dotes nobilitarunt virtutes homine Christiano et Religioso dignæ. Internas soli Deo notas voluit, et conscientiæ suæ moderatoribus : de externis pauca accipe. Disciplinæ domesticæ semper fuit observantissimus, ad normam Regularum nostrarum mores suos componere, vitamque ordinare sedulo conatus. Hæc dum assevero, plura dico, quam multi sint percepturi :

E

Corporis animique dotes,

cura servandi Regulas Societatis, meditandi.

Sep. nar. pau. def.

A cepturi : neque enim Regulæ nostræ servan-
tur sine virtutum omnium exercitio. Attamen
non lubet discurrere per singulas, quod illa
enumeratio nimis esset prolixa. At duas il-
larum, ex quarum recta observatioe re-
liquarum observantia solet oriri, solum ex-
pono. Homines Societatis nostræ de somno
excitantur quarta post mediam noctem hora
ubi signum ære domestico fuit datum, ut
post mediam horam animum pascere inci-
pant pia meditatione, per horam integram
continuanda. Sollerius autem, ne vel mini-
mam particulam perderet pretiosi temporis,
sed illud augeret potius, egerat cum Fratrem,
eui demandata erat alios excitandi cura, ut
ad se veniret, lumenque portaret, priusquam
signum ære esset datum. Ad vocem excitan-
tis e lecto se proripiebat velociter, et quam
poterat citissime animum ineipiebat pascere.

B 58 Altera Societatis lex est, ut singuli quo-
tannis per dies octo vel decem ab externis
occupationibus vacent, et spiritualibus S. Ig-
natii exercitiis se tradant. Hanc item legem
observabat religiosissime, curasque quasvis
alias, licet illæ alioquin laudabiles essent et
bonæ, eo tempore seponebat. Non solum
testantur istud, qui ei ante me convixerunt :
verum et aliunde idem deprehendi non sine ad-
miratione quadam. In libris ante memoratis,
in quibus notatæ sunt ejus epistolæ, pauci
reperiuntur dies, quibus nulla legitur data,
numquam fere duo vel tres consequentes
titulis epistolarum vacant. Attamen tempo-
ribus iis, quibus spiritualia obibat exercitia,
totum octiduum passim invenias, quo nullæ
notantur litteræ, et pro iis ad marginem scri-
ptum legitur *exercitia*. Tanta vir occupatissi-
mus solertia res suas disponebat, ut pietati
instaurandæ libere vacare posset. Ex hisce
de aliarum legum observatione, perpetuaque
orandi consuetudine fieri potest conjectura.

C 59 Miro flagrabat studio Dei Sanctorum-
que gloriam promovendi, illustrandis præ-
sertim Sanctorum Actis; nec laboribus par-
cebat nec sumptibus, ut Opus proveheret.
Verum cum hæc colligi possint ex ante dictis,
hic duntaxat referam; quo diem sibi divideret
modo. Ubi horas aliquot menti paseendæ de-

derat, meditationi nimirum, horis canonicis, D
et sacrosancto Missæ sacrificio, mane studia in-
elohabat, eaque summo fervore continuabat toto
matutino tempore, ex quo nullam sibi elabi
sinebat particulam, nisi impedimentum aliunde
interveniret. Multis quoque annis Missam dis-
tulit usque ad postremam ante meridiem horam,
ut aliorum serviret commodo. Pomeridiani
temporis partem primam negotiis externis
seu domi seu foris impendebat, posteriorem
studiis. Hæc Vir diligentissimus servavit,
quamdiu per valetudinem lieuit.

40 Cum summa animi magnitudine solidam
conjunxerat humilitatem, ex eaque pullulan-
tem obedientiam; eum mira erga superiores
observantia animi libertatem, timoris aut adu-
lationis ignaram. Hinc libere movebat viros
etiam primarios, quosque reverebatur ma-
xime, et ipse moneri poterat sine ullo offen-
sionis periculo. Ingenio quidem erat præfer-
vido, sed offensiones quaslibet tam cito tamque
facile remittebat ex charitate Christiana, ut
jure merito de eo dici potuisset, nullius obli-
visci solitum, nisi injuriarum. Eximiam viri
constantiam prædicant multi, testantes eodem
semper vultu fuisse, et animo immutato, quem
nec prospera elevarent, nec adversa deprime-
rent. Quod quam solidæ virtutis argumentum
sit, in homine præsertim ingenii vividi, et
gravibus negotiis occupato, facile intelligent,
qui inter veram virtutem et unbratiles quas-
dam virtutis species norunt dijudicare.

41 Hæ, aliæque virtutes, quas brevitas
causa singulas non recenseo, eum summa eru-
ditione conjunctæ, effecerunt, ut in pretio es-
set et amore apud summos quosque et infimos.
Possem sane catalogum texere bene longum
virorum illustrium, qui Sollerium eximia pro-
secuti sunt benevolentia; interque illos recen-
sere plerosque Belgii nostri antistites, quorum
defuncti sunt aliqui, aliqui superstites: possem
non pauciores enumerare, qui vel in epistolis
vel in libris typo editis eum suis honorarunt
elogiis, inter quos primo loco nominandus es-
set, qui universalem hodieum feliciter regit
Ecclesiam, Benedictus XIV; sed vereor, ne
limites excederem brevitatæ mihi propositæ.
Ad alia igitur progredior.

CAPUT QUINTUM.

*Post celebratum jubilæum paulatim deficit : postremus
morbus ac obitus.*

S Sub finem anni MDCCXXXVI cum annum in-
choasset quinquagesimum vitæ Religiosæ, Jubilæum de more celebravit Sollerius, vicens
etiam tum, et corpore satis robusto pro ætate,

sed

virtutes
aliæ :

E

ob quas
summo in
pretio fuit
apud viros
illustres.

F

annua
exercitia
obeundi ;diligentia
in studiis
quotidia-
na,Septuage-
narius fere
paulatim
deficit :

A sed asthmate subinde vexatus. Incevit paulatim istud pectoris malum, atque eo deduxit Senem optimum, ut anno sequenti MDCXXXVII moriturus videretur, atque extremis Ecclesiae subsidiis ad luctam fuerit munitus. Convaluit tamen utrumque ex morbo, sed iisdem corporis animique viribus numquam futurus, nec studia consueta resumpturus. Quippe ab eo tempore, sive id ortum fuerit ex corpore male affecto, sive ex perpetua studiorum contentione, memoria ante firmissima vacillare paulatim cepit, summumque istud ingenii acumen hebescere, ita ut imposterum a munere scribendi fuerit amovendus, ipseque agnosceret, non eundem se esse, qui fuerat.

obit tamen
semper
consueta
pietatis
exercitia,

45 Ab anno igitur MDCXXXVII ad finem vergente usque ad obitum sibi uni vixit et Deo Senex emeritus. At, qui semper fuerat occupatus, ne illo quidem tempore unquam erat otiosus; sed vel ordinaria pietatis obibat exercitia, vel legebat aliquid, vel rosarium, ut vocant, recitabat, quod semper fere habebat in manibus. Abstinit etiam deinceps ab offerendo incruento Sacrificio, ne aberraret vacillans memoria, at diebus quibuslibet Dominicis et festis sacrosanctum Domini Corpus in sacello valetudinarii suscipiebat magna reverentia et tenerrimo pietatis sensu. Miratus sum frequenter incensum optimi viri desiderium erga caelestes haece epulas, quod, cum ejus ea in re plerumque essem minister, passim me interpelleret pridie festorum de Saero dicendo in valetudinarii sacello, ut angelico ibidem Pane reficeretur; eamque servavit consuetudinem, donec supremo decumberet morbo. Summa quoque erat piissimi viri cura, ut Missae sacrificio interesset quotidie. Hinc non raro contingebat, ut duabus interesset vel tribus, quod oblitus esset, se uni mane adstitisse. Imo ne tunc quidem unquam neglexit annua spiritus exercitia, sed ea inchoaturus undecim simul adferri jubebat libros asceticos, ut illorum ope exercitia

obiret, si non pari mentis vigore, quo id ante fecerat, pari certe diligentia.

44 Senex erat minime morosus aut querulus, mire patiens et fraternae charitatis amantissimus. Numquam de ullo incommodo conquerentem audivi, ne in supremo quidem morbo; numquam male loquentem de aliquo. Cum in illam subinde incidebat cogitationem, quod nihil jam opis adferre posset, ad Acta Sanctorum illustranda, *hominem inutilem* se nominabat, indeque non nihil doloris pati videbatur, sed brevissime: namque vix pauca verba audierat de divina providentia, suas singulis metas statuente, quin continuo manus conjunctas ad caelum elevaret, seque totum divinae permetteret dispositioni. Sic placide et sine cura vixit Senex emeritus toto fere triennio, donec placuerit divinae bonitati perpetuos ipsius labores, quibus corporis animique vires exhauserat, caelesti, ut merito confidimus, gloria coronare.

et mira
patientia
tolerat
corporis
fulgentia
in
commode

E

43 Anno MDCXL, mense Aprili, lectum tenere cepit valida correptus febris. Prima die Maii, praemissa confessione de peccatis, supremum Viaticum pie suscepit, nostris praesentibus; quibus itidem assistentibus, postridie Saero Oleo fuit inunctus, uti ipse petierat, a Superiore domus ea de re interrogatus. Remisit deinde vis morbi, ita tamen, ut maligna febricula rediret semper, et, quidquid restabat virium, paulatim consumeret. Exhaustis tandem corporis viribus, postquam decubuerat ultra tres menses, animam placide, uti vixerat, Creatori reddidit xxvii Junii natus annos 74, et menses fere 4: ex quibus annos 53 et ultra impenderat Aetis Sanctorum illustrandis. Haec habui, quae de Sollerio posterorum memoriae commendarem, partim visa, partim ex iis, qui viderant, audita. Tribuat Dominus Viro, de Aetis Sanctorum optime merito, pro exantlatis hic laboribus aeternam eum Sanctis requiem.

supremum
morbus et
obitus.

P

NOTITIA FIGURARUM

ornantium hunc tomum.

Præmittitur solitum operis frontispicium.

Effigies R. P. Joannis Baptistæ Sollerii P. M.

Numismata xvii res varias a S. Ludovico pie fortiterque gestas exhibentia 295, 301, 303, 309, 320, 339, 357, 380, 402, 405, 448, 425, 455, 459, 494, 544, 548

Effigies S. Ludovici

321

Theca reliquiarum ejusdem Sancti

357

Alia S. Regis lipsanthecca

358

Corona S. Ludovici

359

INDEX

INDEX SANCTORUM

IN TOMUM V AUGUSTI

A

- 26 **A**bundius et Irenæus MM. Romæ. COMMENTARIUS PRÆVIUS. Cultus ex antiquis Martyrologiis, Acta, tempus martyrii 790. PASSIO *ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris.* 791
- 26 **A**drianus M. Nicomediæ, ut volunt. COMMENTARIUS PRÆVIUS. Cultus, Acta, martyrii tempus et locus 808. MARTYRIUM, auctore anonymo, *e codice Ms. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, interprete J. P.* 810
- 26 **A**lexander M. Bergomi in Italia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Cultus; Acta antiqua; scriptores recentiores; quædam circa militiam Sancti, tempus, et locum mortis observata 798. § II. Gloria sancti posthuma 800. PASSIO, auctore anonymo Bergomensi, *ex Ms. Legendario eminentissimi Cardinalis Barberini fol. 243, collata cum duobus Mss.* PRÆFATIO 803. PASSIO ALTERA, auctore anonymo Bergomensi, *ex Lectionario antiquo Bergomensis ecclesiæ cathedralis, collata cum Mss. monasterii S. Gratæ.* PRÆFATIO 806
- 26 **A**lexander M. Brixia in Italia. SYLLOGE de cultu, translatione corporis, et Actis 777
- 25 **A**redius abbas Atanensis, apud Lemovices in Gallia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Immemorabilis et publicus hujus Sancti cultus *ex Martyrologiis et antiquis corporis ejus translationibus* 171. § II. Duplicia Sancti Acta, compendium eorum ex Gregorio Turonensi, et dubium de testamento, quod nomine illius Sancti, matrisque ejus editum est 175. VITA PRIMA, auctore cœvo, *ex editione Mabiloniana inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini, secundo primo pag. 349 et sequentibus.* CAP. I. Sancti patria, parentes, pueritia vel adolescentia, virtutes et miracula 178. CAP. II. Ultimus Sancti morbus, notitia mortis imminens, pia monita, obitus, et locus sepulture mirabiliter assignatus 180. VITA ALTERA, auctore anonymo synclrono vel subæquali, *ex veteribus analectis, quæ Mabilonius anno 1685 Parisiis edidit, tomo 4, paginis 194 et sequentibus.* PROLOGUS CAP. I. Sancti patria, parentes, educatio, ministerium aulicum, conversio ad perfectio-

rem vitam, variæ virtutes, et publicum sanctitatis indicium 182. CAP. II. Sancti reditus ad patriam, vita solitaria, constructio monasterii, et quædam miracula 184. CAP. III. Alia diversi generis miracula, quæ Sanctus adhuc vivens patravit 185. CAP. IV. Commiseratio Sancti erga afflictos, iter Parisiense, et variæ rerum futurarum prædictiones per spiritum prophetiæ 187. CAP. V. Prædictio mortis imminens, ultimus Sancti morbus, pia monita, felix obitus, et sepultura 194. CAP. VI. Quædam miracula, quæ post obitum sancti Abbatis contigerunt 192

26 **SS.** Atticus et Sisinnius MM. ac S. Ibsition conf. Cultus ex Fastis Græcis 814

B

- 25 **B**artholomæus apostolus, Albanopoli in Armenia vel Albania. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Proposita controversia, an S. Bartholomæus sit idem, qui Nathanael; probatur rationibus ex SS. Litteris desumptis, Nathanaelem fuisse apostolum 7. § II. Respondetur rationibus SS. Augustini et Gregorii, quorum auctoritati aliorum Patrum auctoritas opponitur 10. § III. Probatur idem apostolatus consensu orbis Christiani fere universi 12. § IV. S. Probatur, S. Nathanaelem non alium esse a S. Bartholomæo apostolo 14. § V. Sancti patria et vitæ conditio ante vocationem 17. § VI. Doctrina, vocatio, virtutes, et alia quædam 19. § VII. Prædicatio Apostoli Indica 21. § VIII. Apostoli in aliis provinciis prædicatio 25. § IX. Ubi, qua occasione, et quomodo, martyrii palmam adeptus sit S. Bartholomæus. Ordo prædicationis usque ad mortem probabiliter assignatus 27. ACTA FABULOSA, auctore Pseudo-Abdia Babylonio, *ex Ms. S. Martini Treviris, collato cum aliis Mss., et editis exemplaribus.* CAP. I. Bartholomæi in Indiam adventu Astaroth mutus redditus, Berith consultus, dæmones ejecti, mysteria fidei Polymio regi exposita 34. CAP. II. Idola fracta, templum consecratum, Polymius cum suis conversus, mors Apostoli etc. 37. ORATIO ENCOMIA-

STICA,

INDEX SANCTORUM

- STICA, auctore S. Theodoro Studita, *ex tribus Mss. pervetustis, collatis cum editione Aetherii*. PRÆFATIO interpretis, ut videtur, 39. Translatio corporis Beneventum, *auctore, ut videtur, S. Berthario abbate Casinensi, ex duobus Mss.* 42. ORATIO ALTERA, auctore Josepho forsitan Hymnographo, *ex editione Surii* 43. ORATIO TERTIA, auctore Niceta Paphlagone, *ex editione Græca Combefisii Latine reddita, interprete J. S.* 46. GLORIA SANCTI POSTUMA ex cultu, variis sacri corporis translationibus, miraculis, reliquiis etc. CAP. I. De cultu et gemina corporis translatione. § I. Cultus: sacrum corpus Anastasiopolim delatum; deinde in Liparam insulam: utraque translatio conciliata 49. § II. Quomodo corpus fuerit Liparam transportatum 52. § III. Reliqua ad Liparam spectantia 56. CAP. II. De translatione sacri corporis beneventum, ceterisque ea occasione factis. § I. Translationis occasio, tempus, auctor 58. § II. Translatio: miracula eam secuta 60. § III. Facta Beneventi ad honorem Sancti, aut ad eum spectantia 62. PARS I, continens ea, quæ facta sunt, usque ad annum MDCLXXXVIII. 65. PARS II. Terra motu templum S. Bartholomæi collapsum; corpus ad metropolim translatum; nova basilica ædificata; restitutio corporis in concilio decreta 67. PARS III. Apertio arcium: quæ cum ossibus inventa: ossa per juratos anatomicos recognita et numerata, et vitreis ampullis imposita 70. PARS IV. Facta in secunda sessione synodi: corpus relatum et repositum in templo novo 73. CAP. III. An corpus S. Bartholomæi Romam translatum? § I. Cultus Romæ: controversia Romanos inter ac Beneventanos de sacro corpore 77. § II. Præcipuum Beneventanorum fundamentum; sive Leonis Ostiensis relatio examinata, oppugnata, et defensa 78. § III. Reliqua Beneventanorum argumenta, et Dini ad hæc responsa exponuntur 87. § IV. Argumenta pro Romana traditione, maxime, quæ Ottoni II translationem attribuunt, 93. § V. Argumenta ejusdem traditionis, quæ translationem fere tribuunt Ottoni III; quædam adjecta, quæ Ottoni II 95. CAP. IV. De reliquiis undequaque sparsis, miraculisque variis locis factis. § I. Reliquiæ varias provincias portate; ubi et miracula quædam Apostoli patrocinio facta 101. § II. Brachium in Angliam portatum: reliquiæ variis locis cultæ 103. § III. Reliquiæ in Germania et Hispania 107
- 26 Bregwinus ep. et conf. Cantuariæ in Anglia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Nomen, patria, episcopatus, annus mortis, res gestæ 827. § II. Sancti sepultura, et miracula 829. § III. Acta Sancti, ac publica ejusdem veneratio: Vitæ, quam hic damus, exemplar. 830. VITA, auctore Eadmero vel Edmero monacho, *ex editione Henrici Whartoni, parte 2 Angliæ sacræ pag. 184, et seqq.* 834
- E
- 25 Ebba M. et abbatissa cum multis ejusdem Martyrii sociabus in Coludensi Scotiæ monasterio. SYLLOGE HISTORICA. § I. Distinctio hujus sanctæ Martyris ab alia synonyma ejusdem cænobii abbatissa, tempus et modus martyrii 265. § II. Vindicata harum Martyrum sanctitas, incertus earum numerus, et controversa natio 266
- 25 Ebba virgo et abbatissa in Coludensi Scotiæ monasterio. COMMENTARIUS PRÆVIUS. Antiquus hujus Sanctæ cultus, Acta, eorum supplementum, et tempus mortis 194. VITA, collectore Joanne Capgravio, *ex nova Legenda Sanctorum Angliæ, quæ Londini anno 1516 impressa est, fol. xcix et seqq.* 196
- 26 S. Elias ep. et conf. Syracensis in Sicilia, *ex Ferrario et Octavio Caietano* 826
- 25 Epiphanius patriarcha Constantinopolitanus. Cultus e Fastis Græcis: observatio 164
- 26 Eulalius seu Euladius ep. Nivernensis in Gallia. SYLLOGE HISTORICA. Cultus Sancti; alius cum eo perperam confusus; nonnulla de hoc argumento corollaria 821
- F
- 26 Felix presb. et conf. Pistorii in Italia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. Cultus; utilitæ; inventio ac depositio corporis; tempus vitæ; miracula 838. COMPENDIUM VITÆ, ET CORPORIS INVENTIO *ex lectionibus propriis Mss. ecclesiæ Pistoriensis, eum alio earumdem apographo collatis* 839
- G
- 26 Gelasius ep. Pictaviensis. Cultus, elogium, tempus vitæ 817
- 25 Genesisius mimus et Mart. Romæ. COMMENTARIUS PRÆVIUS. Mira Sancti conversio, memoria in antiquis Martyrologiis, tempus martyrii, Acta, et diversa eorum exemplaria 119. PASSIO, auctore anonymo, *ex editione Ruinartiana, quam cum Ms. apographo Cartusianorum Ultrajectensium contulimus* 122
- 25 Genesisius notarius et Ms. Arelate in Gallia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Distinctio hujus Sancti ab aliis martyribus homonymis, antiquis ejusdem cultus apud Gallos et Hispanos; qua occasione duo Genesisii, qui perperam Martyrologio Hispanico inscripti sunt, obiter examinantur 123. § II. Indagatur, quis aut qualis fuerit sanctus Genesisius, qui in Carthaginensi Hispaniæ provincia apud PP. Minoritas Sciarenses hodie colitur 126. § III. Sincera sancti martyris Arelatensis Acta, dubium eorum scriptor, incertus martyrii annus et duplex Arelatensium traditio refutata 129. § IV. Diversa miracula patrocinio Sancti post martyrium ejus patrata, et ab auctoribus fide dignissimis conscripta 133. ACTA, auctore Paulino episcopo, *ex Aetis Martyrum sinceris et selectis, quæ Ruinartius anno 1689 Parisiis edidit et quæ cum aliis Mss. contulimus, pag. 603 et sequentibus* 135
- 25 Gennadius primus, patriarcha Constantinopolitanus. SYLLOGE HISTORICA. § I. Cultus; naturæ ac gratiæ dotes, scripta contra S. Cyrillum Alexandrinum non recte intellectum: episcopatus, et favor erga Constantinopolitanum clerum 148. § II. Acta adversus impium Timotheum Ælurum; res gestæ cum S. Daniele Stylita, et nostræ super illis observationes 150. § III. Collecta a Viro sancto synodus contra simoniam; epistola encyclicæ; vigilantia pastoralis; miraculum; clericus facinorosus miro modo punitus; ecclesiæ

ecclesiae tempore hujus Patriarchae Constanti-
nopolitanae exstructae; reliquiae ab ipso translatae,
visiones 452

- 25 Gerontius vel Gerontius ep. Italicae in His-
pania. SYLLOGE HISTORICA. Antiquus hujus San-
cti cultus, aetas, qua floruit aut obiit, locus
mortis et exigua gestorum notitia 408
- 25 S. Gregorius conf. Ultrajectinae ecclesiae rector,
Ultrajecti in Belgio. COMMENTARIUS PRAEVIUS. § I.
Sancti cultus; Acta, stirps, patria; an monachus?
240. § II. Utrum S. Bonifacius 43 annis in Fri-
sia praedicaverit, antequam nactus est discipulum
Gregorium? Ubi etiam examinatur, quo anno
Bonifacium secutus Gregorius; et hujus aetas
242. § III. Chronologia vitae S. Gregorii usque
ad episcopatus administrationem 247. § IV. Gesta
in munere episcopali, tempus obitus 254. § V.
Corpus Sancti utrum translatum Ultrajecto
in Susterense coenobium: reliquiae locis aliis:
apparitio post mortem 253. VITA auctore
S. Ludgero episcopo, ex Ms. Fuldensi, et
editione Broweri, collata cum Ms. Bodecen-
si. PROLOGUS. CAP. I. Gregorii conversio;
bores apostolici cum S. Bonifacio in Thuringia
et Hassia 254. CAP. II. Bonifacii archi-
episcopatus: labores illius et Gregorii
aliorumque ejus discipulorum: ordinatio Boni-
facii Romae, quo eum comitatus Gregorius
257. CAP. III. Insignis Gregorii in condo-
nandis injuriis lenitas: episcopatus Ultraje-
ctensis ei datus: varii ejus discipuli: eorum
egregia institutio: virtutes aliae 261. CAP. IV.
Aliae virtutes: triennis paralyticus; futura praedi-
cta: obitus. 263
- 25 Gurloesius abbas, Ordinis sancti Benedicti,
in Kemperlegicisi monasterio Britanniae mino-
ris. SYLLOGE. Noticia loci, Sancti praefectura,
tempus, ac cultus 273

H

- 25 Hinnegundis virgo in coenobio Humola-
ricensi in Veromandis. COMMENTARIUS PRAE-
VIUS. § I. Cultus Sanctae: Acta et trans-
lationes 223. § II. Sanctae patria, natales,
ac gesta praecipua examinata. 225. VITA, au-
ctore Bernero abbate, ex Ms. Claro-Mariscano,
collato cum nostro, et editione Mabillonii.
PROLOGUS. CAP. I. Sanctae patria, natales,
educatio; desponsata ab incunabulis, sed morte
adolescens liberata, desponsatur alteri ado-
lescenti invita, quocum, ut tempus protrahat,
Romam proficiscitur 227. CAP. II. Romam
profecta quid egerit: velum virginum de
manu Pontificis susceptum 228. CAP. III. Virgo
a sponso relicta redit in Galliam, ubi se
suaque monasterio tradit: reconciliatur San-
ctae sponsus, ac monasterii fit procurator: mor-
bus supremus, et pia Virginis mors 230.
TRANSLATIO corporis una cum miraculis,
auctore Bernero abbate, ex Ms. Claro-Mari-
scano, collato cum codice Ms. et editione Mabil-
lonii. PROLOGUS 232. CAP. I. Corporis quaerendi
ocasio: ejus inventio: translatio, ac
mirabilia tum facta 233. CAP. II. Miracula quaerenda
post translationem facta 235. TRANSLATIO
ALTERA cum miraculis, auctore anonymo, ex edi-
tione Mabillonii 237

I

- 26 Januarius ep. et M., ac fortasse SS. Felix et
Honoratus diaconi MM. Marsici in Lucania 813
- 26 Joannes a Caramola conf. Ord. Cisterciensis
conversus in monasterio S. Mariae de Sagittario
in regno Neapolitano COMMENTARIUS PRAEVIUS.
§ I. Notitia loci, cultus, Vitae auctor 854. § II.
Recentior Vitae scriptor; mirabilia Beati ex eodem
relata 856. § III. Beati post mortem apparitiones;
illustratus ejusdem cultus, et vaticinia 858. VITA,
auctore anonymo synchrono, ex Ms. cum edi-
tione Ughelli collato. PROLOGUS auctoris 860
- 26 Joannes Bassandus conf. ex Ordine Patrum
Caestinatorum, in monasterio Collismadiensi prope
Aquilam in Vestinis. COMMENTARIUS PRAEVIUS § I.
Conspectus loci; publica beati veneratio 870. § II.
Chronotaxis Vitae; doctrina; coenobium Bisuntinum;
narratio quaedam biographi castigata. 872.
§ III. Vitae scriptor, Acta, eorumque exemplaria
874. VITA, auctore anonymo synchrono, Ord.
S. Caestini, ac Beati discipulo, ex codice Ms.
Patrum ejusdem Ord. Parisiis, cum aliis exem-
plaribus collato. PROLOGUS auctoris 875. CAP. I.
Beati patria, indoles; canonicatus regularis;
ingressus in Ordinem PP. Caestinatorum; offi-
cium Supprioris 877. CAP. II. Prioratus Ambian-
ensis ac Parisiensis monasterii; creatur quintum
Franciae provincialis 879. CAP. III. Visitationes
monasteriorum; animi modestia in officiis; gratia
apud regem Francorum; legatio ad Felicem pseudo-
papam; qui dicitur Beati verbis papatus renun-
tiasse 880. CAP. IV. Patientia in adversis; vene-
rabilis ejus senectus 882. CAP. V. Iter in Italiam
pro reformatione coenobii Collismadiensis; ulti-
mus morbus; sermo ad fratres. 883. CAP. VI. In-
signium virorum ad Beatum accessus; obitus corpo-
ris expositio; panegyris; exsequiae; sepultura 885.
CAP. VII. Varia miracula ad Beati sepulcrum
facta; apparitio ejus 888. CAP. VIII. Alia Beati
miracula memorantur 890. CAP. IX. Corpus B.
Joannis viva calce coopertum, post annos octo-
decim incorruptum; prodigia, veneratio publica,
epitaphium 891
- 25 Joannes eremita Ruselli in Aprutio Italiae. 140
- 25 Julianus M. in Syria. Cultus ex antiquis mar-
tyrologiis 439
- 26 Justus, Orontius, et Fortunatus MM. Lycii
in provincia Hydruntina Italiae. COMMENTARIUS
HISTORICUS. § I. Acta horum sanctorum Marty-
rum discutuntur 764. § II. Cultus eorum publi-
cus, una cum titulo patronorum Lyciensium
Romae probatus 767. § III. Cultus martyrum,
praesertim S. Orontii, ad majorem splendorem
ejectus; occultata corpora, ac deinde non inventa
768. § IV. Mirabilia diversi generis a S. Orontio
patrata 770. § V. Mulier cum filiis sub ruina
domus mirifice conservata; oleum e lampade
Sancti haustum multis beneficum 772. § VI.
Oleum Sancti miro modo auctum, salutiferum
in contagiis; memorabilia, apud Molisinos per
illud patrata; alia quaedam mira 774

L

- 26 Liberatus de Lauro, Humilis ac Pacificus ex
Ordine Fratrum Minorum, in Marchia Anconitana
Italiae. SYLLOGE. § I. Beatorum cultus, Libe-
ratus hic cum alio confusus 840. § II. Acta
Romana

INDEX SANCTORUM

- Romana circa cultum B. Liberati de Lanro 842. § m. Responsa ad objectiones contra cultum B. Liberati de Lanro formatas : an sit multiplicandus ob diversa nomina 844
- 25 Ludovicus conf. Francorum rex prope Tunetum in Africa. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § i. Notitia primorum trium Vitæ auctorum 275. § ii. Notitia Vitæ Ms., secundo loco edendæ : item Historiæ a Joinvillio conscriptæ, quæ huic subjungitur pro Vita tertia 277. § iii. Aliæ quædam Vitæ posterius scriptæ : auctores alii, qui gesta ejusdem Sancti memoriæ prodiderunt 281. § iv. S. Ludovici parentes, fratres, et sorores : an precibus S. Dominici, recitatoque rosario obtentus? 283. § v. Annus Sancti natalis veterum auctoritate stabilitus 284. § vi. Locus natalis Pisciacum, contra paucos hodiernos, ex veterum testimonio firmatus 287. § vii. Pia Sancti pueritia, et adolescentia : præclara educatio, et institutio 289. § viii. Mors Ludovici VIII : ejus ante mortem cura de successione Filii : testamentum : S. Ludovici coronatio 290. § ix. Potentes S. Ludovici adversarii initio regni : origo turbarum, et conspiratio principum adversus Regem 293. § x. Protectio summi Pontificis a rege postulata et obtenta : comes Flandriæ vinculis exemptus : principum conspiratio dissipata : Anglorum conatus elusi, induciæ cum iisdem 295. § xi. Gesta contra Albigenses ; decimæ Regi concessæ : fœdus cum Frederico imperatore : abbatia Regalis montis fundata : nova procerum in Regem conspiratio, occultaque ad eum capiendum machinatio 298. § xii. Induciæ annuæ cum Anglis : gesta contra Albigenses : pax cum comite Tolosano composita 301. § xiii. Pacta inter Regem et comitem Tolosanum 304. § xiv. Comes Tolosanus Ecclesiæ cum suis reconciliatus : comitis Fuxiensis submissio : leges ad extirpationem hæresis, et pro libertate Ecclesiæ per S. Ludovicum late 307. § xv. Constructa domus et ecclesia S. Catharinæ Vallis scholarium : alia quædam : dissensio universitatis Parisiensis, que deinde extincta 312. § xvi. Utrum anno mcccxxviii Rex bellum habuerit cum Britanniæ comite ? bellum Campanicum inchoatum, factisque induciis interruptum 316. § xvii. Bellum excitatum contra comitem Britanniæ, Anglis fœderatum, ac deinde geri cœptum 318. § xviii. Prosecutio belli Britannici : iudicium contra comitem Britanniæ 321. § xix. Prosecutio belli in Campania ; gesta Regis ibidem : concordia demum secuta in comitiis principum, ubi et quædam contra Judæos statuta 323. § xx. Prosecutio belli Britannici : induciæ triennales : templum S. Dionysii restauratum : urbes munitionibus auctæ : canonici S. Laudi ad aliam ecclesiam translati : nuptiæ comitis Campaniæ impeditæ etc. 326. § xxi. Controversia Regis cum Theobaldo archiepiscopo Rotomagensi, ejusque successore Mauricio 328. § xxii. Controversia cum Episcopo Bellôvacensi de jurisdictione illius urbis civili 331. § xxiii. Alia quædam memorantur. Mortuis quibusdam principibus, concordia inter Campaniæ comitem et Cypri reginam, mediante Rege, facta : alia nonnulla 335. § xxiv. Pia Sancti exercitia : matrimonium : discordiæ sopitæ 338. § xxv. Bellum, finito induciarum triennio, cum Petro Britannæ comite Anglisque renovatum : comitis subjectio post novas inducias, et pax illius cum Rege : quandonam Britannæ comitatum cesserit filio? 340. § xxvi. Exactiones quædam abrogatæ : nuptiæ Frederici cum sorore regis Angliæ, molitionesque ad arma contra Ludovicum jungenda : nuptiæ per Regem impeditæ : turbæ Remenses compositæ 342. § xxvii. Procerum Gallorum conspiratio contra ecclesiasticos, eorumque iudicia : quid hac in re egerit S. Ludovicus 345. § xxviii. Regni administratio suscepta : varia alia : motus Regis Navarra, aliorumque principum : periculum Ludovici ab Assassinis, de quibus varia elucidantur 347. § xxix. Nuptiæ Roberti Artesiæ comitis : insidiæ Frederici imperatoris elusæ : aliæque facta 352. § xxx. Spinea Domini corona S. Ludovico donata, atque in Galliam portata 354. § xxxi. Subsidium Balduino Constantinopolitano datum : expeditio procerum in Terram sanctam : fundatio abbatiæ Mali-dumi 357. § xxxii. Libri Judæorum Thalamidici, opem prestante Ludovico, in Gallia congregati, damnati, et combusti : fabella de his refutata 359. § xxxiii. Nata S. Ludovico filia : Richardus Anglus honorifice exceptus : querelæ inter imperatorem et Ludovicum occasione comitis Provinciæ, quem imperatori et comiti Tolosano Rex conciliat : rebelles Albigensium fautores victi, paxque restituta 362. § xxxiv. Excommunicatio imperatoris Frederici : imperium Roberto S. Ludovici fratri oblatum ; sed non admissum : conficta Gallorum responsio refutata 365. § xxxv. Concilium a Gregorio indictum, quod impedire conatur Fredericus, promovere Ludovicus : episcopi Galli in itinere a Frederico capti, quos Ludovici iuris libertati restituit 369. § xxxvi. Dictum S. Ludovici de Tartaris : pars crucis, aliæque Dominicæ passionis instrumenta Ludovici cura Parisios portata, insignique Regis pietate suscepta 371. § xxxvii. Capella sancta constructa : canonici ibidem statuti ac redditibus instructi, aliæque in capella ordinata 373. § xxxviii. Alphonsus frater Regis militia donatus, et comes institutus : periculosa principum conspiratio : contra Marchiæ comitem expeditio S. Ludovici, qui plurima oppida et castra occupat 377. § xxxix. Bellum S. Ludovico a rege Angliæ indictum : gemina Ludovi de fœderatis victoria : oppida capta : comes Marchiæ, multique alii nobiles Regi se subjiciunt 379. § xl. Pax cum comite Tolosano facta : Angli navalibus præliis victi : induciæ cum Angliæ rege : nata filia : Ludovico cura ad electionem summi Pontificis adhibita 383. § xli. Varia gesta : natus Regi filius : accessus ejusdem ad capitulum generale Cisterciensium : promissum Pontifici contra vim Frederici auxilium : morbus : crux sumpta 386. § xlii. Facta ad promovendam expeditionem transmarinam : excommunicatus in concilio Fredericus : colloquium Ludovici cum Pontifice : peregrinatio ad Rupem Amatoris : natus filius : acta a rege pro matrimonio Caroli fratris 390. § xliii. Matrimonium Caroli : is militia donatus, et comitatu Andegavensi : acta ad Fredericum Pontifici reconciliandum : item ad expeditionem sacram promovendam : lis de comitatu Flandriæ Regis arbitrio terminata 394. § xliiv. Principum conspiratio contra ecclesiasticos : gesta pro expeditione sacra : restitutiones factæ : rex Norwegiæ ad belli societatem invitatus : oblatum Pontifici contra Fredericum subsidium : translatio corporis S. Edmundi præsentem Ludovico : fundata domus Prædicatoribus 396. § xlv. Mors lili Regis : donationes : gesta cum Frederico ; constantia Sancti probata : administratio regni matri commissa : vestes pretiosæ ablegatæ : pius discessus, et iter : acta Lugduni cum Pontifice, castrum in via expugnatum etc. 400. § xlvi.

IN TOMUM V AUGUSTI.

Gesta in Terra sancta a prima expeditione cruce signatorum usque ad adventum S. Ludovici compendio data 404. § XLVII. Tartarorum regni origo, et progressus: Armeniae minoris regnum restitutum: varia circa soldanos Iconii, Alapiae, et Babyloniae notata 407. § XLVIII. Gesta varia S. Ludovici in Cypro: legatio Tartarorum ad Regem, ejusdemque ad Tartaros 409. § XLIX. Reliqua in Cypro facta: discessus in Aegyptum: litus, pulsus hostibus, occupatum: Damiatam capta 414. § L. Damiatam situs: de ea capta amplior narratio 416. § LI. Facta utrimque post Damiatam captam, progressus Christiani exercitus Babyloniam versus: praelia varia Christianis prospera: inutilis ad transeundum ostium Tanicum conatus 419. § LII. Transitus fluminis: praelium, et Christianorum victoria multorum sanguine parva: pugna altera, victoria Christianorum, item cruenta: infortunia Christiani exercitus ex penuria, morbis, et mortalitate 421. § LIII. Rex cum exercitu captus in reditu Damiatam: varia in carcere facta: pactum Regis cum soldano de sua aliorumque redemptione: soldanus a suis peremptus 424. § LIV. Terrores varii captivis objecti, miraue in iis Regis constantia: pactum induciarum renovatum, ac liberati cum Rege captivi: fabella de sacrosancto Christi Corpore Saracenis in pignus dato 426. § LV. Adventus Sancti Acconem: consilium ibi institutum, redeatne, an maneat in Palaestina: fratrum ejus, aliorumque reditus: perfidia Saracenorum in retinendis captivis, et cura Regis ad eos liberandos: gesta reliqua 429. § LVI. Caesarea munita: bellum inter soldanum Alapiae et Aegyptios: litterae Ludovici subsidium postulantis: factio Pastorellorum in Gallia 431. § LVII. Foedus cum Aegyptiis initum: Jafa condita, liberalitas Regis, et cura de conversione Tartarorum: pius obitus reginae Blanchae 433. § LVIII. Mors matris audita: legati rursus ad Tartaros missi: cura regni: terrores, damnaque a soldano Alapiae illata, eiue reddita: insignis Regis charitas in sepeliendis Sidone occisis: Sidon restaurata 435. § LIX. Reditus Sancti in Franciam: cusi in memoriam carceris nummi 437. § LX. Sancti in virtute progressus: munera S. Dionysio oblata: visitatio regni, et conatus ad pacem in Flandria stabilendam: concordia inter regem Navarrae et comitem Britanniae facta: honorifice excipit regem Angliae: fundat domum Carmelitis, ac studia promovet 440. § LXI. Leges praclare a Rege latae, et deinde in concilio Biterrensi relectae 443. § LXII. Sanctus Ordinem religiosum ingredi desiderat, qua occasione calumniam passi Praedicatorum: inquiritur, an tertio Minorum Ordini fuerit adscriptus; an scapulare Stokianum gesserit, an cum R. Aegidio congressus 446. § LXIII. Tyrannus cujusdam nobilis compressa: donationes: monasterium Ordini Vallis-caulinum fundatum: nemus monachi Grandimontensibus restitutum: varia impetrata a Pontifice: haeretici exstirpati: filia nuptui data: filio sponsa designata: induciae cum Anglis: iter in Flandriam 449. § LXIV. Filius Regi natus: largae ejus elemosynae: iter in Normanniam: fundatum monasterium Mimbris Falciae; valetudinarium Vernonii: componit controversias varias: adest translationi S. Fursei: pacem in Flandria conciliat, et inter principes alios 452. § LXV.

Sanctus se munit contra Anglum: filia Margarita desponsata: restitutiones: fundationes: reliquiae S. Nicasii acceptae: adest translationi S. Quintini, donationes etc. Pugnae nobilium prohibita: concordia Remis facta inter archiepiscopum et cives: restitutiones: contractus cum rege Aragoniae: filii desponsati: litis compositae: fundatio 455. § LXVI. Pax cum Henrico Angliae rege ejusque fratre Richardo Romanorum rege facta: varia regni negotia: fundatio Cartusianorum prope Parisios: insigne justae severitatis exemplum 459. § LXVII. Auctoritas Sancti apud subditos, aliosque: fundatio domus et templi Ordinis SS. Trinitatis una cum valetudinario Fontis-Blaudi, aliaque beneficia eidem Ordini praestita: donationes aliae: pietas in translatione S. Aniani: fundationes pio quam plurimae 462. § LXVIII. Gesta cum Henrico Angliae rege: mors immatura filii Ludovici: concordia in universitatem Parisiensem reducta 465. § LXIX. Hospitium Parisiis trecentis caecis structum et dotatum: valetudinarium ibidem auctum: restitutiones continuatae, cura de convertendis haereticis: varia a Pontifice impetrata contra clericos flagitiosos et negotiatores: duella lege prohibita: spina donata, corpus S. Barge acceptum 468. § LXX. Concilium episcoporum et principum ob Tartarorum progressus, in quo varia pie decreta Regis voluntate: elemosynae mulieribus leprosis confirmatae et auctae: fundatio Trinitariorum; virginum Ordinis Praedicatorum; et Saccitarum: pietas in Sanctos: oblata a Pontifice beneficia cum elogio 470. § LXXI. Regnum Siciliae pro filio oblatum recusat Sanctus: nuptiae Philippi filii, in quibus Ecclesiae incolumitati consulit: largissima in penuria elemosynae: insignis regni et justitiae cura: translatio corporum XIV Martyrum legionis Thebaeae, fundatioque prioratus S. Mauricii 474. § LXXII. Centesima reddituum ecclesiasticorum in subsidium Palaestinae decreta: Ludovicus arbiter electus in discordia Anglorum cum suo rege: varia gesta 477. § LXXIII. Pactum de regno Siciliae Carolo Ludovici fratri tradendo, cooperante Ludovico, cum Urbano Pontifice initum 478. § LXXIV. Facta in gratiam Caroli fratris ad regnum Siciliae acquirendum: varia a Clemente IV Sancto commendata 381. § LXXV. Nuptias filii Joannis, hisque inde exorta Regis cura composita: sponsalia filiae Blanchae: varia Sancti gesta cum Pontifice, cujus consilium exquirat et sequitur: eximia Regis justitia: oppidum Aquarum-mortuarum conditum: pax inter comites Luxemburgi et Barri, induciaeque inter Reges Angliae et Navarrae Ludovici diligentia factae 483. § LXXVI. Crux denuo sumpta; decimae hac de causa in tricennium per Pontificem obtentae: tentata concordia inter Venetos et Genuenses: tributum Gallis imperatum 486. § LXXVII. Controversia quadam cum Pontifice: adest Sanctus Vezeliaci translationi reliquiarum, quas splendide exornat: Philippum filium cum aliis militem creat: consuetudinem perniciosam tollit, etc. 489. § LXXVIII. Varia cum Pontifice tractata: controversia Ludovici cum Clemente, quem offensum pavis beneficiis demeretur: intuitu eorum conatus ad promovendum bellum sacrum: leges contra blasphemos latae 491. § LXXIX. Au Pragmatica sanctio, quae sancti Ludovici nomine circumfertur, ab eo sit condita? 494. § LXXX. Filiis possessiones

INDEX SANCTORUM.

datæ; tiliâ nuptui tradita : Eduardus Anglus ab bellum sacrum pecunia adjutus : Judæus de sacro fonte levatus : zelus fidei propagandæ etc. Arbiter electus cum legato Pontificio, Lugdunenses pacare conatur : mors B. Elisabethæ sororis : nuptiæ filiæ etc. 498. § LXXXI. Testamentum Sancti : fundationes quædam hac occasione expositæ 500. § LXXXII. Statuta, quæ nomine S. Ludovici exstant : lex in favorem ecclesiarum lata : varia privilegia abbatia S. Dionysii concessa : spina donata : regni gubernatores constituti : beneficiorum collationis cura commissa : pia ad iter præparatio, et iter usque ad Aquas-mortuas 504. § LXXXIII. Legati ad Regem missi ab imperatore Græco, a quo arbiter electus ad concordiam cum Ecclesia Romana ineundam, arbitrium recusat, sed officia impendit : perturbatio in castris : epistola ad præfectos regni : monila filiis data 506 § LXXXIV. Iter Regis, et aliorum in Sardiniam, ubi mutato concilio Tunetum prius oppugnare statuunt 508. § LXXXV. Navigatio in Africam : egressio in terram : captum castrum Carthagini : velitationes cum Saracenis variæ, et horum artes 510. § LXXXVI. Morbi in exercitu Christianorum : mors filii Regis, aliorumque : morbus Ludovici : acta in morbo cum legatis Græcis : documenta filio. et filiæ data : piissimus obitus 513. § LXXXVII. Adventus Caroli : corporis divisio : intestina et carnes in ecclesia Montis-regalis prope Panormum deposita, statim miraculis inclarescunt : ossa in castris servata : pax cum rege Tunetano : reditus in Siciliam : tempestas, et multorum obitus 516. § LXXXVIII. Ossa per Siciliam, Italiam, Galliam magna cum veneratione delata, factis interim non paucis miraculis : sepultura in ecclesia sancti Dyonsii : miracula 519. § LXXXIX. Forma corporis : character animæ : virtutes : elogia 521. § xc. Elogia Romanorum Pontificum, qui Sancto fuere synchroni 523. § xci. Facta ad canonizationem sub variis Pontificibus : canonizatio 526. § xcii. Bulla canonizationis 528. § xciii. Gaudium de canonizatione : aucta miracula : cultus propagatus, et auctus : Officium antiquum : nomen in fastis : Officia varia 532. § xciv. Sacri corporis elevatio : translatio capitis et costæ unius Parisios 534. § xcv. Sacra ossa in arcam auream translata a Carolo VI, deinde in novam : reliquiæ variis datæ : varia item vestimenta, aliaque pro reliquiis servata 536. § xcvi. Sacella, ecclesiæ, monasteriaque S. Ludovici nomine dicata : miracula variis locis facta 540. VITA, auctore Gaufrido de Bello loco Regis confessario, *ex editione Claudii Menardi, et Chesnii*. PRÆFATIO. Prior capitum partitio 544. CAP. I. Comparatio Sancti cum Josia rege : parentes, conscientia nitor, regni cura, verborum morumque honestas, et insignis humilitas 542. CAP. II. Continentia in usu matrimonii : religiosæ vitæ desiderium : liberorum educatio, ac documenta Philippo filio data 545. CAP. III. Crebra peccatorum confessio : pœnitentiæ opera : misericordia in pauperes, eleemosynæ, fundationes 547. CAP. IV. Sancti in beneficiis conferendis cautela; auctoritas apud omnes; frequens oratio, aliaque pietatis exercitia; cura alienam salutem, et studia promovendi 549. CAP. V. Pietas erga Dominicæ passionis instrumenta : expeditio prima contra Saracenos, gestaque in Oriente breviter perstricta : mors

matris Blanchæ audita 551. CAP. VI. Reditus Sancti in Franciam : periculum naufragii : profectus in virtutibus : leges contra blasphemos : modus tangendi strumosos : multiplex fidei zelus 553. CAP. VII. Crux iterum assumpta : rationes expeditionis Tunetanæ : gesta in Africa : postremus Sancti morbus, et mors piissima 555. CAP. VIII. Carnes Sancti cum intestinis in Siciliam; ossa vero in Galliam translata : sepultura, miracula, fama sanctitatis toto orbe diffusa 557. APPENDIX VITÆ PRIMÆ, auctore Guilielmo Carnotensi, *ex editione Menardi, et Chesnii*. PRÆFATIO. CAP. I. Morum honestas, et modestia; pietas erga instrumenta Passionis Dominicæ, et in die Veneris sancto 559. CAP. II. Pie, prudenter, et fortiter in carcere gesta : eximium charitatis exemplum 560. CAP. III. Misericordia erga afflictos; prophetiæ donum; cura alienæ salutis; ecclesiasticos et religiosos in pace servandi studium; reverentia erga summum Pontificem 562. CAP. IV. Consuetudines pravæ, usuræ Judæorum, et duella sublata : Sancti in regendo auctoritas et justitia; sobrietas rigidaque jejunia; eleemosynæ, varique charitatis ac humilitatis exercitia 563. CAP. V. Morbus Sancti supremus, et mors piissima : revelatio de morte ipsius 565. CAP. VI. Miracula quædam facta anno MCLXXI 566. APPENDIX ALTERA, auctore incerto, *ex editione Menardi a pag. 131*. Miracula post canonizationem facta apud Prædicatores Ebroicensis 569. VITA SECUNDA, auctore anonymo, reginæ Margaritæ confessario, Latine reddita *ex Ms. Gallico, interprete J. S.* PRÆFATIO 574. CAP. I. Parentes sancti Ludovici, eorum pietas, præsertim matris; fratres, ac soror; præclara omnium per matrem educatio : laudabilis Ludovici adolescentia 574. CAP. II. Sancti Regis fides viva ac firma multis exemplis demonstrata : studium item fidei promovendæ; ac spes in Deum 576. CAP. III. Amor Sancti in Deum : pietas in cultu divino, concionibus audiendis, et accipiendi sacratissimo Jesu Christi Corpore 579. CAP. IV. Pietas Regis erga sanctam crucem, sacra Sanctorum pignora : quanto honore et amore religiosos, ecclesiasticos, ac probos quoslibet prosequeretur : ubi etiam de foundationibus piis quam plurimis 582. CAP. V. Piorum librorum lectio, oratio frequentissima, sollicita alienas preces postulandi cura 586. CAP. VI. Amor in proximos, ubi multa præclara filiis, aliisque documenta data 588. CAP. VII. Commiseratio sancti Regis erga afflictos quoslibet et miseros : largæ ipsius eleemosynæ 592. CAP. VIII. Prosecutio ejusdem in miseros quosvis pietati : ubi eleemosynæ recensentur innumeræ; ac fundationes plurimæ 595. CAP. IX. Prosecutio amoris Sancti in proximos : ubi recensentur præcipue obsequia, quæ pauperibus, ægrotis, et defunctis per se ipse exhibuit 598. CAP. X. Mira sancti Regis humilitas 604. CAP. XI. Eximia sancti Regis patientia, animique lenitas 603. CAP. XII. Sancti Regis pœnitentiæ rigida : vitæ puritas et sanctitas 605. CAP. XIII. Continentia sancti Regis : desiderium amplectendi Ordinem religiosum : morum honestas : varia de ejus sanctitate jurata testimonia 608. CAP. XIV. Justitia Regis exacta, nullius personæ ratione habita 610. CAP. XV. Prosecutio ejusdem materiæ de justitia Regis, ac severitate in facinorosos 612. CAP. XVI. Sancti Regis clementia; perseverantia; extremus morbus, et beatus

obitus 615. PARS II. De miraculis sancti Ludovici. PROLOGUS. CAP. I. Puella submersa, in qua dudum nullum erat vitæ signum, invocato sancto Ludovico, restituta sen vitæ seu valetudini. Item mulier ex stupore femoris, cruris, ac pedis restituta 616. CAP. II. Mulier omnibus inferioribus membris capta apud tumulum valetudini integræ restituta : alia mulier diuturno corporis tremore liberata : alia item mulier incurva sanitatem consecuta 619. CAP. III. Puellula ad tumulum Sancti ex tumore super oculum restituta : item cujusdam viri pes putridus sanatus 621. CAP. IV. Apud Sancti tumulum cæco visus redditus : vir propectæ ætatis tremore capitis ac manuum liberatus : puellæ crurum ac pedum usus restitutus 624. CAP. V. Puellulæ contractis crurum ac pedum nervis triennio laboranti gressus redditus : Prior quidam Ordinis Cisterciensis per pallium Sancti ex gravi morbo restitutus 626. CAP. VI. Nobilis eques gravi ac diuturna mœstitia apud Sancti tumulum liberatus : item fœdum pauperis apostema sanatum 628. CAP. VII. Surdus et mutus ab utero matris apud Sancti tumulum auditu donatus, qui, soluto item linguæ vinculo, loqui deinde discit : item puella morbo comitiali liberata 630. CAP. VIII. Juvenis apud tumulum sancti Ludovici membrorum firmitatem, ac gressum consecutus : alius, qui membris fere omnibus erat captus, sanitati restitutus : puer, qui credebatur mortuus, vitæ aut valetudini redditus 633. CAP. IX. Cujusdam pedes, crura, femora apud tumulum sanata : soror abbatiæ Lili malo immedicabili, quo dudum laborabat circa oculum, liberata : cilicia, ac flagrum ferreum sancti Ludovici in dicta abbatiâ servatum 636. CAP. X. Tuber in gutture pueri apud tumulum sponte ruptum : tremor alterius infantis sublatus : claudus gressus restitutus 638. CAP. XI. Quidam, irridere solitus orantes apud tumulum, neque ipsi Sancti parcens, subito malo percutitur, deinde apud tumulum sanatur : ejusdem duo filii diuturna febris liberati : claudus restitutus : pœsbyter sola Sancti invocatione tumore vultus liberatus 640. CAP. XII. Monialis phrenetica, nomine S. Ludovici invocato, ad mentem reducta : item puella insana menti reddita : hujus pater nimia divitiarum cupiditate liberatus : mulieri gressus redditus 642. CAP. XIII. Claudus ex affecto crure gressus apud sepulcrum redditus : monialis brachio et crure contracta, valetudini membrorum restituta : alia mulier eodem fero malo liberata 644. CAP. XIV. Loquela, ac vis eundi impotenti puellulæ data : mulieri unius lateris usus restitutus : canonicus quidam medicus, mirabili visione prævia, ex febris continua restitutus 647. CAP. XV. Mulier omni membrorum omnium sensu, exceptis dumtaxat duobus digitis, destituta, corporeque miserrime contorto, primum frustra visit novem diebus sepulcrum, deinde rodire monita, subito sanatur 650. CAP. XVI. Febris facto voto pulsa : gressus puellulæ apud sepulcrum concessus, uti et mulieri claudæ 652. CAP. XVII. Annus impotens et incurva apud tumulum valetudini restituta, ut et mulier capta parte corporis sinistra : visus oculi dexteri mulieri redditus : claudus gressus expeditus : aqua pileo Sancti repressa et siccata 654. CAP. XVIII. Puer, facto voto ab ejus patre, ex tumoribus teterrimis sanatus : incurvus erectus, liberoque gressu donatus : usus

brachii dexteri puero restitutus : puella pbrœnesi liberata 657. CAP. XIX. Parochus quidam ex Ordine fratrum Minorum, visione prævia, restitutus ex lateris dolore et febris continua : mulieri cæcæ visus paulatim integre redditus 659. CAP. XX. Mulier ex fœdo apostemate, impotentiaque totius partis sinistræ apud sepulcrum sanata : alia item mulier membrorum usu capta, pristina valetudini restituta 661. CAP. XXI. Puella incurva apud tumulum erecta : alia, facto voto, gravi dolore in genu ac tumore liberata 664. CAP. XXII. Puer, dum ossa in Galliam portabantur, in via ex tumore sanatus : mulier invisens tumulum ex fœdo ulcere restituta, alia usum brachii ibidem adeptæ : visus cæcæ redditus, gressus claudis 665. CAP. XXIII. Mulieri cæcæ apud tumulum visus restitutus : eques quidam ex gravi morbo, atque artuum impotentia, facto voto, sanatus : strumosi sanati 667. CAP. XXIV. Vir sancto Ludovico quondam notus, facto voto, ex febris quartana molestissima restitutus : idem a periculo submersionis ereptus : claudus gressu donatus : puella sanata ex gangræna : vir ex dolore articulari 669. VITA III, auctore Joanne Joinvillio Regis familiari, *ex editione Menardi et Cangii Latine reddita, interprete J. S. Eristola DEDICATORIA* 672. PARS I. Pie dicta factaque. CAP. I. Variæ S. Ludovici virtutes, ac monitiones piæ et prudentes aliis datæ 673. CAP. II. Periculum naufragii precibus discussum : varia Regis documenta ad fidei firmitatem spectantia 677. CAP. III. Pietas, justitia, aliaque Regis virtutes factis expressæ 679. PARS II. Gesta domi militiæque prudenter, fortiter, ac sancte. CAP. I. Bella, aliaque in Gallia gesta ante iter transmarinum 682. CAP. II. Morbus Regis : crux sumpta : iter Joinvillii in Cyprum 688. CAP. III. Comœtus in Cypro paratus : legati a principe Tartarorum missi alique ad eos a Rege cum donis remissi : Joinvillius pecunia adjutus : bella quedam inter principes Orientales : iter Regis in Ægyptum 690. CAP. IV. Egressus e navibus in terram : fuga Saracenorum : Damiatæ relicta, et occupata : prædæ divisio : peccata varia, quæ Damiatæ a Christianis mittebantur 693. CAP. V. Facta in castris prope Damiatam : adventus comitis Pictaviensis : iter exercitus versus Babyloniam : fictitii Saracenorum transfugæ cæsi 696. CAP. VI. Nili descriptio, aliorumque ad Ægyptum spectantium : agger per ostium Tanicum frustra jaci cœptus : quedam cum Turcis ac Saracenis Christianorum certamina 698. CAP. VII. Machinæ Saracenorum variæ : ignis Græcus, quo Christianorum machinas conantur comburere : pietas Regis et aliorum in hoc periculo : Saraceni Christianorum turres ligneas igne Græco absumunt 700. CAP. VIII. Vado invento Christiani flumen transmittunt : pugna apud Massoram : comes Artesiæ alique numero Saracenorum oppressi, et cæsi : varia Joinvillii fortuna : Regis cum agmine suo adventus, et consilium 702. CAP. IX. Prosecutio prælii : Regis periculum et fortitudo : varia variorum gesta, ac fortuna multiplex : hostes tandem pulsî : quomodo se Rex habuerit in morto fratris, et cruenta hac victoria 704. CAP. X. Beduini populantur castra Saracenorum : quales hi Beduini : Saraceni, noctu machinas suas recipere conati, repelluntur : audax sacerdotis cujusdam facinus : pugnae dies a Saracenis

INDEX SANCTORUM.

statutus 707. CAP. XI. Alia ad castra Christianorum pugna : repulsi Saraceni magno utrimque accepto damno 709. CAP. XII. Modus Saracenorum formandi milites, aliaque ad soldanum spectantia. Morbis, et penuria vexatus Christianorum exercitus : idem trans Tannim reductus. Puniti quidam in re divina immodesti 711. CAP. XIII. Pax cum Saracenis fere conclusa : morbi denno aucti : Rex cum majori exercitus parte per terram, alii per flumen Damiatam reptunt : in terra a Saracenis capiuntur, vel capiuntur omnes, plerique etiam in fluminae 714. CAP. XIV. Varia, quae captivis evenere : Rex suam, aliorumque redemptionem paciscitur 717. CAP. XV. Rex cum suis ad palatium quoddam soldani ductus : soldani caedes : varii terrores captivis objecti : pactum redemptionis cum Saracenorum principibus renovatum ; Regis constantia 720. CAP. XVI. Damiatam Saracenis reddita : eorum perfidia, inde periculum Christianorum captivorum : dimissus tandem Rex cum suis, manente comite Pictaviensi usque ad solutionem peractam 722. CAP. XVII. Singularia quaedam, quae Regi ejusque subditis in Aegypto, atque itinere Aconem versus contigerunt 725. CAP. XVIII. Rex, auditis rationibus pro discessu in Galliam, et contra, subsistere statuit : fratribus in Galliam dimissis, curam habet recolligendi milites 727. CAP. XIX. Legati Frederici imperatoris, soldani Damasceni, ac principis Assasinorum ad Regem missi : varia de moribus principis Assasinorum 729. CAP. XX. Rex nimis intentatis captivos in Aegypto liberat : Caesarem mittit : legati Regis ex Tartaria redeunt, multa de Tartarorum origine, progressibus, ac conversione aliquorum ei remittunt 327. CAP. XXI. Venatio leonum : caeremoniae barbarae in federe, ac sepultura : quaedam severitatis exempla : Jafae structum oppidum : foedus cum Aegyptiis, quo capita Christianorum, puerique remissi ad Regem ; quorundam ad eum accessus 735. CAP. XXII. Gesta quaedam in Palestina ante adventum S. Ludovici : scilicet ingressus Chorasminorum (quos Persas vocat) in Terram sanctam : Christianorum ab his clades ; caedes captivi comitis Jafensis 738. CAP. XXIII. Praelium inter soldanum Damasci et Aegyptios, ac pax inter eos secuta : velitationes quaedam Christianorum cum Saracenis : Sidonis muri a Rege excitari coacti, a Saracenis destructi ; pauperum ibidem caedes : peregrinatio Hierosolymam Regi dissuasa 740. CAP. XXIV. Immensa pecunia Jafae restauranda impensa : iter Sidonem versus cum exercitu : Belinas a copiis Regis vastata : Ludovici charitas in mortuis propria manu sepeliendis 742. CAP. XXV. Peregrinatio Joinvillii ad Virginem Tortosanam ; ubi ante factum narratur miraculum. Regi nuntiata mors matris Blanchae ; inde consilio suorum se parat ad redeundum in Galliam 745. CAP. XXVI. Reditus ex Terra sancta in Galliam : geminum naufragii periculum ; Regis in illo pietas ac praecelara monita : votum in periculo sancto Nicolao factum : quidam a submersione servatus ope divae Virginis : quaedam in itinere occurrentia 746. CAP. XXVII. Consilium bonum Regi a Joinvillio dextere ministratum : monitum aliud cujusdam Franciscani : Rex, invito S. Magdalena sepulchro, in regnum suum venit : nuptiae Regis filiae cum rege Navarre : pax cum rege Angliae inita : concordiam inter varios principes sibi subditos Rex

conciliat 750. CAP. XXVIII. Variæ sancti Regis virtutes : leges praecelarae conditae : beneficia in pauperes, ac religiosos 753. CAP. XXIX. Crux iterum a Rege sumpta : praecelara monita Philippo filio ante mortem data : pia mors : corpus in Galliam delatum : canonizatio, et corporis elevatio ; visio Joinvillio oblata, et altare ab eodem Regi structum 755

M

- 25 Maginus vel Maximus M. Apud Terraconenses in Catalonia. SYLLOGE. De cultu, miraculis, et actis 118
- 26 Margarita Faventina virgo et abbatissa Ord. Vallumbrosani Florentiae. COMMENTARIUS PRAEVIUS. De beati cultu, corporis translationibus, Actis : Vite Ordine chronologico 845. VITA, auctore Petro Florentino Ordinis Minorum, ex Ms. monasterii S. Salvii prope Florentiam. PRAEFATIO. CAP. I. Munditia corporis et mentis, labores in condendo monasterio exantlati : virtutes variae, praesertim obedientia, quam ex revelatione discit Deo gratissimam : magni eam facit S. Humilitas, cui defunctae succedit in praefecturam monasterii : jubetur a S. Joanne subinde ab opere cessare 847. CAP. II. Mirabilibus visionibus et revelationibus fruatur Beata, dum Christo et Deiparae Virginis mysteria meditatur 848. CAP. III. In visione per anulum sponsa a Christo assumitur ; aliisque gaudet visionibus : mira ejus in loquendo gratia, et concursus consilia petentium ab ea : labores ejus, quos Christus benigne solatur 850. REVELATIONES ET MIRACULA, auctore Joanne presbytero Faventino, ex Ms. monasterii ejusdem. PROLOGUS. CAP. I. Visiones et revelationes variae : in quibus documenta aliqua Beatae data 851. CAP. II. Pecunia, vinum, panis, multiplicata Beatae meritis : apparitio S. Joannis Evangelistae, eam inter labores consolantis 853
- 25 Martianus abbas, Aptae-Juliae in Provincia Galliae. COMMENTARIUS PRAEVIUS. Cultus, aetas, tempus mortis, Vita unde eruta 270. VITA, ex Breviario Aptensi apud Benedictum Gononum edita lib. 4 de Vitis Patrum Occidentis, et apud Mabillonium recusa in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti, seculo VI, parte 1, a pag. 94. 271
- 25 Martyres Romani Eusebius, Pontianus, Vincentius, Peregrinus. COMMENTARIUS PRAEVIUS. § I. Cultus, Actorum notitia III. § II. Corpora SS. Martyrum translata ; reliquiae 113. ACTA, auctore anonymo, ex Ms. codice Basilicae S. Petri, collato cum aliis Mss. 115
- 25 Martyres Rufina, Euticia, Juliana, et forte Julius, Hermes, Justus, ac milites XVII, ex apographis Hieronymianis 138
- 25 Maxima virg. et mart. in Territorio Caruntensi Galliae. SYLLOGE. De Actis, translatione et cultu 136
- 25 Mennas vel Menas Patriarcha Constantinopolitanus. COMMENTARIUS PRAEVIUS. § I. Laudatur, et patriarcha consecratur a S. Agapeto PP. ; a Vigilio mulctatur poena ecclesiastica ; an hanc, ut quidam volunt, in illum retorserit 164. § II. S. Mennas poenitens in gratiam recipitur a Vigilio PP. ; tempus mortis, annuntiationes in Fastis sacris, elogium, scriptor Vite, illustre miraculum sanctissimae Eucharistiae 167. VITA.

auctore

auctore anonymo, ex Ms. codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, interprete J. P. 169

P

- 25 **P**atricia virgo Constantinopolitana Neapoli. COMMENTARIUS PŒVIUS. § i. Recentiores biographi, aliique scriptores, qui de S. Patricia agunt: Acta antiqua duplicia 199. § ii. Tempus, quo Sancta Hornit: familia: patria: institutio 200. § iii. Corpus Sanctæ miraculose ad templum SS. Nicandri et Marciani vectum: monachorum recessus ad monasterium S. Sebastiani: monasterium S. Patriciae 203. § iv. Templum novum Sanctæ ædificatum: corporis translatio duplex, ejus reliquiæ ibidem servatæ 203. § v. Nomen in Fastis: cultus Neapoli, ubi patrona electa 208. VITA PRIMA, auctore Græco anonymo, ab anonymo itidem Latine reddita, ex vetusto Ms. CAP. i. Sanctæ fuga, ne cogatur ad nuptias: adventus Neapolim, ac Romam: reditus Constantinopolim, indeque Neapolim 210. CAP. ii. Postremus Sanctæ morbus et pia mors 212. CAP. iii. Mira corporis translatio ad templum SS. Nicandri et Marciani: miracula: monasterium, ubi sepulta, virginibus concessum 214. VITA ALTERA, auctore Leone presbytero, ex tribus antiquis Mss. PŒFATIO 215. CAP. i. Gesta in vita: beata mors: mira corporis translatio ad sepulturæ locum 216. CAP. ii. Monasterium virginum Sanctæ sacrum: varia post mortem miracula 217. PŒFATIO de miraculis sequentibus. ACTARIUM MIRACULORUM PRIMUM, auctore incerto, ex vetusto Ms. in folio ecclesiæ S. Patriciae 219. ACTARIUM II. Miracula S. Patriciae serius facta, auctore anonymo, ut videtur, eodem, ex Ms. memorato 220
- 26 Pelagia vidua, apud Lemovices in Gallia. SYLLOGE HISTORICA. Antiquus hujus beatæ cultus, Acta et miracula 824
- 26 Pœclanus, vel Heclanus, Mercurius. Item Basilla, Maximilianus, Quintus vel Quintinus. Item Sevus, Victor, Primus, Victor, ac Milites forte xxv martyres, ex apographis Hieronymianis 812

R

- 26 **R**osa virgo, ex tertio Ordine S. Dominici, Linæ in Peruvia, Americæ provincia. COMMENTARIUS PŒVIUS. § i. Publica fama de felici hujus Virginis obitu mox in Europam delata, et authenticis insignium virorum testimoniis confirmata 892. § ii. Processus ad impetrandum legitimum hujus venerabilis virginis cultum, ac ipsum diploma beatificationis, quam Clemens IX Pontifex incolis urbis Linæ gratulatur 895. § iii. Veneratio hujus Beatæ paulatim aucta et longe lateque extensa 897. § iv. Notitia plurium auctorum, qui gesta hujus sanctæ Virginis diverso idiomate conscripserunt 899. VITA, auctore R. P. F. Leonardo Hansen Ord. Prædicatorum, ex editione tertia, quæ anno 1668 Lovanii post Romanam secundam impressa est. CAP. i. Sanctæ patria, parentes, nomen, et pia pueritia 902. CAP. ii. Magna sanctæ puellæ erga parentes reverentia, mirum obtemperandi studium, et laboriosa pro iis sollicitudo 905. CAP. iii. Imitatio beatæ Catharinae Senensis, et ingressus in tertium Ordinem

sancti Dominici 908. CAP. iv. Vera animi submissio, benignitas, affabilitas, aliaque virtutes 910. CAP. v. Prodigiosa Sanctæ abstinentia, et diuturna jejunia 913. CAP. vi. Cilicia, flagella et catenæ, quibus sancta Virguncula tenerum corpus afflixit 915. CAP. vii. Aculeata corona, qua caput suum cinxit 918. CAP. viii. Durus S. Rosæ lectulus, et nocturnæ vigiliæ 920. CAP. ix. Amor solitudinis, fuga conversationum, et perangustum cubiculum 923. CAP. x. Mirabilis cum Christo desponsatio exemplo S. Catharinae Senensis 926. CAP. xi. Assiduum orationis stadium, et intima cum Deo conjunctio 929. CAP. xii. Ariditas spiritualis et variæ mentis afflictiones, quibus sancta Rosa exerceatur 932. CAP. xiii. Severum doctorum virorum examen circa spiritum et visiones hujus Virginis 934. CAP. xiv. Mira familiaritas hujus Virginis cum Christo, Deipara, et S. Catharina Senensi 938. CAP. xv. Familiaritas cum Angelis custodibus, et varia certamina adversus demones 940. CAP. xvi. Persecutiones, agritudines, aliaque adversitates patienter toleratæ, et in mira quadam revelatione prævisæ 943. CAP. xvii. Ardens ejus amor erga Jesum sponsum suum 946. CAP. xviii. Manifestum sudantis imaginis miraculum præcibus ipsius impetratum, ut homines ad amorem Christi excitarentur 948. CAP. xix. Tener ejus affectus erga duas Deiparæ imagines 951. CAP. xx. Devotio ipsius erga salutarum crucis signum, et imaginem S. Catharinae Senensis 953. CAP. xxi. Fervida pietas erga sanctissimam Eucharistiam, pro cujus fide se ad martyrium accingit 957. CAP. xxii. Eximius zelus pro salute periclitantium animarum 960. CAP. xxiii. Corporalia misericordie opera proximis impensa 963. CAP. xxiv. Magna hujus Virginis in Deo fiducia, cujus fructum sapiens in suis suoribusque necessitatibus experta est 967. CAP. xxv. Prophetia de futuro S. Catharinae Senensis cœnobio, quod Linæ postea fundatum fuit 970. CAP. xxvi. Prædictiones de variis rebus futuris et arcanis, quarum veritatem eventus probavit 973. CAP. xxvii. Prævia notitia sanctæ Rosæ de morbis et cruciatibus, quos circa finem vitæ sibi tolerandos didicit 977. CAP. xxviii. Ultimus Sanctæ morbus, felix obitus, et speciosa cadaveris forma, magnusque populi ad illud concursus 981. GLORIA POSTHUMA ex diversis monumentis, quæ communem opinionem de sanctitate hujus Virginis legitime confirmarunt CAP. i. Gloria posthuma ex honorificis ejus exsequiis, posteriore sacri corporis translatione, et sollicita ejusdem conservatione. § i. Tantus tamque confusus populi concursus ad funus hujus sanctæ Virginis, ut sepultura ejus in diem sequentem differri debnerit 984. § ii. Die postero astute procuratus plebis discessus, post eum clandestina sacri cadaveris sepultura, et exsequiæ postea solennis iteratæ 983. § iii. Jussu archiepiscopi Limani post annum et aliquot menses solenniter translata ejus reliquiæ ad locum honoratiorem et magis conspicuum 987. § iv. Propter nimiam populi turbam mutatus iterum sepulturæ locus, et publicus plebis cultus ob decretum Urbani VIII prudenter impeditus 988. CAP. ii. Gloria posthuma ex illustribus Sanctæ apparitionibus et diversis miraculis. § i. Frequentes Sanctæ apparitiones ex testimonio plurimum, quibus ipsa se conspiciendam præbuit 990. § ii. Spiritualia beneficia, quibus sancta

INDEX SANCTORUM.

- Virgo magnos peccatores ad pœnitentiam, et alios tepidos ad perfectiorem vitam adduxit 993. § iii. Patrocinio S. Rosæ puella mortua ad vitam revocata, et plures teneræ ætatis ab infirmitate liberati 995. § iv. Plurimi adulti utriusque sexus, implorato hujus Sanctæ auxilio, periculis ac morbis erepti 998. § v. Paralytici aliique infirmi mirabiliter sanati, et mulieres in periculoso partu adjutæ, tactis ejusdem Sanctæ reliquiis 1002. § vi. Pulvis erutus e loco, in quo Sancta sepulturam habuit, capitis dolores, febres, aliosque morbos depellens 1005. § vii. Per pictas aut sculptas hujus Virginis imagines multa miracula patrata, et in ægros beneficia collata 1009. CAP. iii. Gloria posthuma ex Pontificio canonizationis diplomate, quod vitam Sanctæ et pleraque ejusdem miracula breviter continet. § i. Procœmium constitutionis Pontificiæ, gesta Sanctæ usque ad annum ætatis suæ vigesimum, et ingressus in tertium Ordinem S. Dominici de Pœnitentia 1013. § ii. Mira hujus Virginis desponsatio cum Christo, severiores corporis afflictationes, et tenera charitas erga Deum 1016. § iii. Familiaritas ejus cum Christo, Deipara, angelis, S. Catharina Senensi, certamina adversus dæmones, constantia in adversis, et ardens Dei amor 1019. § iv. Cura pro salute proximi, misericordia erga pauperes, spes in divino auxilio miraculis probata, et spiritus prophetiæ 1021. § v. Ultimus Sanctæ morbus, pia mors, et honorificæ exsequiæ 1023. § vi. Multa spiritualia et corporalia beneficia post obitum hujus sanctæ Virginis per intercessionem ejus præstita 1025. § vii. Modus et ratio canonizationis, ac subscriptiones eminentissimorum S. R. E. Cardinalium 1027
- 26 Rufinus ep. et conf. Capuæ in regno Neapolitano Italiæ. SYLLOGE HISTORICA. § i. Cultus, lectiones propriæ, ætas, dies mortis, inventio ac translatio corporis 817. § ii. Miraculum e veteri Ms. relatam . 819
- S
- 26 Secundus M., ex legione Thebæorum, apud Albintimeliu in Liguria Italiæ. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § i. Palæstra, Actorum exemplaria, tempus martyrii 792. § ii. Dies et occasio passionis; officium militare Martyris; Acta quæ hic a nobis dantur 794. PASSIO, auctore anonymo, *ex editis apud Mombrithum tom. 2, fol. 261 verso* . 795
- 25 Severus abbas Agathæ in Occitania Galliæ. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § i. Memoria in Martyrologiis, solennis cultus apud Agathenses 155. § ii. Sancti discipulus, tempus mortis, Acta et eorum scriptor; monasterii, cui S. Severus præfuit, ignotum institutum; locus in Vita castigatus 157. VITA, auctore anonymo, *ex Mss. adversariis D. Perez a Mahillonio edita in Appendice ad seculi primi Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti pag. 563 et sequentibus.*
- PNOLOGUS. CAP. i. Sancti patria, parentes, peregrinatio in Galliam, vita solitaria 159. CAP. ii. Virtutes, monasterium, ascetarum in eo numerus, miracula, vaticinia, obitus 161
- 26 Simplicius, Constantius, et Victorianus MM. apud Marsos in Aprutio Italiæ. COMMENTARIUS PRÆVIUS. Cultus, translatio, miracula, Acta 778. ACTA, auctore anonymo, *ex Ms. D. J. B. Mari Romani, ad aliud apographum collato* 780
- T
- 26 Theodorus primus, ep. Octodorensis vel Sedunensis in Vallesia apud Helvetos. SYLLOGE HISTORICA. De Cultu et gestis 814
- 26 Titheos monachus in Thebaide, *ex Fastis Græcis* 815
- V
- 26 Victor M. Ceresi in Castella veteri Hispaniæ COMMENTARIUS PRÆVIUS. Cultus tempus, Acta, translatio 835. ACTA, auctore anonymo, *ex tabulis ecclesiæ Burgensis* 837
- 25 Victor seu Victurus ep. Cenomanis in Gallia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § i. Duo Victores, seu Victor et Victorius, Cenomanensium episcopi, ibidem culti : horum successio probata 140. § ii. An alius a S. Victore et Victorio Victor seculo vi Cenomanensis episcopus? Tempus episcopatus Victoris et Victorii : Acta 143. ACTA, auctore anonymo, *ex tribus Mss.* 145
- 26 Villana Boltia Florentiæ in Etruria. COMMENTARIUS PRÆVIUS. Beatæ cultus, corporis translationes, et Acta 862. VITA, scripta a Joanne Caroli, Ord. Prædicatorum, notitias suggerente, ut videtur, Hieronymo Joannis, cujus est præfatio, *ex codice Ms. conventus S. Mariæ Novellæ Ordinis Prædicatorum Florentiæ.* PROLOGUS 864. CAP. i. Beatæ natales, pia pueritia, nuptiæ, secutaque hinc vanitas, mira ad novum fervorem conversio, vitæ austeritas, eximia pietas, misericordia in pauperes, incredibilis patientia, revelationes et prædictiones 865. CAP. ii. Supremus morbus, mors beata, secuta post mortem mirabilia, ac sepultura in templo Prædicatorum, ejusdemque Ordinis habitu 867
- Z
- 26 Zephyrinus PP. Romæ. SYLLOGE HISTORICA. § i. Initium pontificatus : an Sanctus ad hunc electus per miraculum; Theodotiani ab eo impugnati; Natalis in Ecclesiam admissus; an Tertullianus, a Sancto excommunicatus; disputatio Gaii cum Proculo 783. § ii. An S. Zephyrinus propugnaverit Montani hæresim, aut ipsi ullo modo faverit; decreta et epistolæ, quæ ei tribuntur; ordinationes 785. § iii. Quo die Sanctus sit consecratus Pontifex; annus mortis; tempus sessionis; annuntiationes e Fastis sacris; an Martyr; sepultura 787

INDEX CHRONOLOGICUS

SECCULO I.

Sanctus Bartholomæus Apostolus 7 a
 S. Geruntius vel Gerontius ep. Italicæ
 in Hispania floruisse videtur 409 d
Sub Nerone SS. Justus, Orontius et
 Fortunatus, ut fertur 764 b
Sub eodem S. Alexander martyr Brixiensis, ut
 dicitur 777 a

SECCULO II.

Forte sub Marco Aurelio Antonino SS. Simpli-
 cius, Constantius, et Victorianus MM. 778 a
Sub Commodò SS. Eusebius, Pontianus, Vin-
 centius, Peregrinus MM. 444

SECCULO III.

circ. 218 S. Zephyrinus PP. obiit 783 b
Sub Maximiano S. Maginus vel Maximus M. apud
 Tarraconenses in Catalonia 448 b
Sub eodem SS. Abundius et Irenæus MM. 790 a
Sub Valeriano SS. Abundius et Irenæus MM.
 790 a
Sub Maximiano S. Alexander M. Bergomensis
 798 a
 286 S. Secundus M. e legione Thebæorum pro-
 babilius videtur passus 794 a
Seculo 3 exeunte, aut ineunte 4 mira S. Gene-
 sii mimi et martyris conversio 449 c

SECCULO IV.

circ. 303 aut 308 S. Genesius notarius et M.
 423 b, 432 d
Sub Licinio S. Adrianus M., ut fertur 808 b
 383 Gratianus imperator Lugduni necatur 3 c
circ. fin. sec. 4 Floruit S. Theodorus I, ep.
 Octodorensis vel Sedunensis 814 b

SECCULO V.

Tithoes monachus in Thebaide 815 c
 S. Gelasius ep. Pictaviensis 847 a
circ. an. 449 S. Victor seu Victurus, ep. Ceno-
 manis in Gallia, e vita excessit 440 c
Ante an. 429 insigne S. Gensii Arelatensis con-
 tigit miraculum 433, 434
 465 Constantinopolitanae urbis incendium 451 d
 470 vel 471 Petrus Fullo hæreticus invadit cathe-
 dram Antiochenam 454 e
 471 S. Gennadii I, patriarchæ Constantinopoli-
 tani mors innectitur 448 b
Sec. 5 vel 6 S. Rufinus ep. Capuanus 847 b

SECCULO VI.

S. Eulalius vel Euladius ep. Nivernensis mutus et
 surdus sanatur a S. Severino 824 et seqq. Ejus-
 dem obitus 823 e
 507 Corpus S. Bartholomæi Apostoli verosimiliter
 depositum Anastasiopoli 50 f
 Insigne miraculum SS. Eucharistiæ 470 a
circ. 500 S. Severus abbas in Gallia 455 c, 457 e
Inter 530 et 549 S. Melanius obiit 443 d
 534 Theodebertus rex Austrasiæ 480 d
 535 S. Epiphanius patriarcha CP. 464 a
 536 S. Mennas vel Menas ponitur electus patri-
 archa CP. 465 b. Egregie laudatur a S. Aga-
 peto PP., et ab eodem ordinatur antistes b c
Ante 537 mortuus S. Vigor episcopus Bajocensis
 444 a
 547 Vigilinus PP. venit Constantinopolim 465 f
 551 Idem Pontifex excommunicat Mennam pa-
 triarcham CP. 466 f, 467 a : qui deinde facti
 pœnitens, in gratiam ab ipso recipitur 467 e,
 468 a
 552 moritur S. Mennas vel Menas patriarcha CP.
 468 b
circ. 570 B. Pelagia vidua vivere desiit 824 a
Inter 574 et 592 S. Bartholomæi Apostoli corpus
 translatum Liparam 54 d
 575 vel 579 S. Ferreolus in Lemovicensi cathe-
 dra sedisse scribitur 487 e
 591 moritur S. Aredius abbas Atanensis in Gal-
 lia 471 c
 595 S. Ferreolus ep. Lemovicensis obiisse memo-
 ratur 487 e

SECCULO VII.

S. Patricia virgo Constantinopolitana 499 c
 S. Hunegundis virgo e vita discessit 223 b
 664 S. Elias episcopus Siracusanus 826 b
 683 Obiit S. Ebba virgo et abbatissa 496 c

SECCULO VIII.

704 Natus videtur S. Gregorius confessor 247.
 Alia ejus gesta chronologice deducta ibid. et
 252
 759 vel 760 consecratus S. Bregwinus archiep.
 Cantuariensis 827 f
 762 Sanctus idem probabilis vivere desiit 828 b

SECCULO IX.

839 S. Bartholomæi corpus Lipara Beneventum
 transfertur 58 et 59
 865 Corpora SS. Eusebii et Pontiani MM. in Gal-
 liam translata dicuntur 443 c d

INDEX CHRONOLOGICUS.

869 *vel* 870 S. Ebbæ abbatissæ, et sociarum martyrium 265 a
circ. 883 Carolus Crassus sanatur per S. Alexandrum M. Bergomensem 801 a

SECULO X.

Abbas Bernerus, qui scripsit Vitam S. Hunegundis 224 e
 S. Hunegundis virginis cultus celebris post inventum ejus corpus 224 a b
circ. 950 S. Victor martyr 836 c
 968 Capuana ecclesia ad metropolitanam dignitatem evecta 819 c
 969 Episcopus Beneventanus ad archiepiscopatus dignitatem promotus in honorem S. Bartholomæi Apostoli 63 c
Non post sec. 10 videtur vixisse S. Felix presbyter 838 e

SECULO XI.

circ. 1010 S. Martianus abbas 270 a
 1057 S. Gurloesius abbas vita functus 273 a
 1073 Iterius presul Lemovicensis mortuus 174 b
 1083 elevatum corpus S. Gurloesii abbatis 274 b

SECULO XII.

1121 claruit Eadmerus vel Edmerus, qui scripsit vitam S. Gregwini ep. 830 c
 1131 S. Richarii ecclesia combusta 760 b
 1197 Saibrandus ep. Lemovicensis obiit 174 c

SECULO XIII.

1214 natus S. Ludovicus Francorum rex 287 b
 1226 obiit Ludovicus VIII Francorum rex 290 f
 1228 S. Ludovici varia gesta 304
 Alia ad S. Ludovicum spectantia cum ad calculos chronologicos exacta sint in Commentario Vitis ejus prævio, eo lectorem mittimus.
 1229 S. Catharinæ Vallis-scholarium domus et ecclesia constructa 312
circ. 1230 nata memoratur B. Margarita Faventina 847 a
circ. 1234 floruerunt BB. Humilis ac Pacificus ex Ordine FF. Minorum 841 b. An etiam tunc B. Liberatus, non certo constat 845 a f
 1239 Fredericus imp. excommunicatur 365 e
 1256 S. Fursei translatio 453 f
circ. 1287 fundata a S. Petro Cælestino abbatia Collismadiensis 870 b
 1294 S. Cælestinus PP. V in ecclesia Collismadiensi coronatus 870 b

SECULO XIV.

1310 S. Humilitatis abbatissæ mors signatur 847 b
circ. 1330 mortua B. Margarita Faventina cente-

naria 847 a
 1338 nova S. Bartholomæi Apost. ecclesia a Beneventanis constructa 63 d
 1339 moritur B. Joannes a Caramola 854 b
 1360 vivere desiit B. Villana Bottia 862 f
 1380 S. Catharina Senensis vitam clausit 869 f

SECULO XV.

1414 corpus S. Felicis presbyteri inventum 838 c, 839 a, 840 a b
 1436 SS. Solutoris, Adventoris, et Octavii MM., nec non SS. Julianæ matronæ, ac Goslini abbatis corpora Taurinum translata 795 a b
cod. an. Taurinum a Duce Sabaudie interceptum 795 b
 1445 mortuus B. Joannes Bassardus. Vitæ chronotaxis 870 a, 872
 1452 scripta Vita B. Villanæ Bottiæ 864 c
 1466 corpus S. Victoris M. translatum scribitur 837 b

SECULO XVI.

1509 S. Alexandri M. ope liberantur Ripenses ab obsidione 801 c
 1514 Bergomenses a direptione urbis suæ servati per S. Alexandrum M. 801 d
 1549 S. Patriciæ Virginis corpus translatum 205
cod. an. templum S. Patriciæ Virg. renovatum 205 b
 1569 *et* 1570 B. Villanæ Bottiæ translationes 863
 1576 Bergomenses ope S. Alexandri M. fere servantur immunes a peste 801 f
 1586 B. Rosa Limana nascitur 1014 a

SECULO XVII.

Celeberrima Romanos inter ac Beneventanos de corpore S. Bartholomæi Apost. controversia 77 *et* seqq.
 1617 S. Rosa Limana ad superiores migrat 892 c
 1625 S. Patriciæ virgo regni Neapolitani patrona electa 208 f, 209 a
 1633 plures Ordines religiosi flagitant beatificationem B. Rosæ Limanæ 493 l
 1656 *et* 1657 S. Orontii cultus apud Lupienses ad majorem splendorem evectus 768 f *et* seqq.
 1668 Rosæ Limanæ conceditur legitimus cultus 896 c
 1669 Declaratur Rosa Limana totius regni Peruanæ patrona principalis 897, 898

SECULO XVIII.

Mirabilia multa a S. Orontio patrata, ac promotus admodum ipsius cultus 769 a *et* seqq.
 1716 Idem Sanctus præcipuus provinciæ Hydruntinæ patronus 770 a

A D

ACTA SANCTORUM AUGUSTI

TOMUS QUINTUS

VIGESIMA QUINTA DIES

SANCTI QUI VIII KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR

Sanctus Bartholomæus apostolus, Albanopoli in Armenia vel Albania. S. Gerontius ep. Italicæ in Hispania. S. Eusebius S. Pontianus S. Vincentius S. Peregrinus S. Maginus vel Maximus M. apud Tarracoenenses in Catalonia. S. Genesis notarius ac M. Arelate in Gallia. S. Genesis mimus ac M. Romæ. S. Maxima V. et M. in territorio Carnutensi Galliæ. S. Rufina S. Euticia S. Julianus et forte Julius S. Hermes S. Justus SS. Milites xviii S. Julianus M. in Syria. S. Joannes eremita Ruselli in Aprutio Italiæ. S. Victor seu Victurus ep. Cenomanis in Gallia.	S. Gennadius I, patriarcha Constantinopolitanus. S. Severus abbas Agathæ in Occitania Galliæ. S. Epiphanius patriarcha Constantinopolitanus. S. Menas vel Menas patriarcha Constantinopolitanus. S. Arcadius abbas Altanensis, apud Lemovices in Gallia. S. Ebba V. et abbatissa in Coludensi Scotiæ monasterio. S. Patricia V. Constantinopolitana, Neapoli. S. Hunegundis virgo, in cœnobio Humolariensi in Veromanduis. S. Gregorius Ultrajectinæ ecclesiæ rector, Ultrajecti in Belgio. S. Ebba abbatissa SS. multæ ejusdem sociæ S. Martianus abbas Aptæ Juliæ in Provincia Galliæ. S. Gurloesius abbas, Ordinis S. Benedicti, in Kimperlegiensi monasterio Britanniæ minoris. S. Ludovicus Francorum rex, prope Tunetum in Africa.
- } MM. Romæ.
- } Martyres.
- } MM. in Coludensi Scotiæ monasterio. F

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI

- A**
- S**ancti Titi episcopi Gortynæ in Creta solennitas celebratur hac die apud Græcos; apud Latinos vero annua ejus memoria recolitur, et apud nos de eo actum est iv Januarii.
- In Bremensibus sancti Libentii episcopi et confessoris. Textus est Galesinii: quem auctorem citat Ferrarius hac die in notis, nec non Canisium (apud quem tamen nihil tunc invenio de hoc Sancto in editionibus anni 1573, et 1599.) Idem Ferrarius eundem præsulem retulerat die, quo nos de illo egimus, iv Janua.
- Posterior translatio Blanduno Tornacum ad templum S. Mariæ, corporis S. Eleutherii episcopi Tornacensis anno MLXIV ponitur in *Ephemeride seu Calendario SS. Virginis Mariæ*, quod edidit Antonius de Balinghem. De translationibus hujus Sancti adis diem, quo ejus Acta illustravimus xx Februarii.
- S. Lucii Papæ et martyris festum ac translationem recoli in aliquot Calendariis hac die, monuimus jam pridem ad diem iv Martii, quo Acta ipsius elucidavimus. Adi ergo eundem diem iv Martii.
- B**
- Elevatio sancti Martyris Gaii, quando in Damiæ delatus fuit; de quo latine die iv Martii. *Canisii est annuntiatio. Die iv Martii egerat de Caio Palatino, de quo etiam nos ad istum diem: sed nihil ibi invenio de ista elevatione ac translatione ad dictum diem* iv Martii.
- Translatio sancti Adelberti episcopi et martyris est apud Grevenum; de qua etiam *Florarium nostrum Ms. sanctum hunc præsulem Pragensis ac martyrem dedimus, ac de translatione ejus meminimus, quæ apud varios hodie signatur, ad diem* xxiii Aprilis.
- In Tuscia, civitate Florentia translatio S. Zenobii, ejusdem urbis (episcopi) et confessoris. *Lege quæ diximus die* xxv Maii.
- S. Hildeverti episcopi Meldensis translatio Gornacum. *Consule Commentarium historicum hujus Sancti apud nos* xxvii Maii.
- In Luca civitate beati Vincentii episcopi meminerunt *Additiones Bruxellenses Mss. ad Usuardum Greveni. Adeat lector, quæ de SS. Vincentio episcopo, Benigno diacono et sociis, martyribus Mevanæ in Umbria, habentur ad diem* vi Junii.
- C**
- In Cimbris Echarii confessoris et apostoli, qui ad Evangelii opus cum SS. Guthagone et Macra se accinxit. *Hæc habet Dempsterus in Menologio Scotorum. Quisnam hic Confessor annuntietur, non est mihi compertum. Nec novi socios, quos ei adjungit. Notus tamen est S. Guthagonus confessor, de quo egimus die* iii Julii.
- Turribii, et Gundanisoli episcoporum Cenomanensium et confessorum mentio fit apud *Grevenum. Secundum alios vero, ut ibidem additur, ix Kalen. Augusti. Die xvi Aprilis, tomo ii ejusdem mensis, pag. 415 de S. Thuribio ep. Cenomanensi scripsimus. Ad diem vero xxiii Julii. tom. v, pag. 398, de S. Gundanisolo nonnulla notata sunt. Consule itaque dictos dies* xvi Aprilis et xxiii Julii.
- In Hispaniis civitate Compluto, sanctorum Justi et Pastoris martyrum memoria inter *Auctaria ad Usuardum nostrum signatur e codice Centulensi. Adde Martyrologium a Florenti-*
- no editum, Florarium nostrum Ms., Maurolycum, et alia exemplaria. Martyrologium Reginae Sueciæ in lapsum topographicum impingit, dum hac die, postquam mentionem fecisset de provincia Syria, item Campaniæ, ac de Arelato, subdit: Et in eadem provincia, natalis sanctorum Justi et Pastoris, ut licet videre inter Martyrologia Hieronymiana contracta, et a nobis edita. Habentur in Martyrologio Romano, et opud nos die vi Aug. Bartholomæus cognomento Parvus (vulgo Piccioli) Dominicanus Bononiensis, archiepiscopus Armeniæ, hac die cum titulo beati notatur apud Masinum in Bononia perlustrata; diciturque a Deo accepisse miraculose donum loquendi, ac intelligendi omne genus linguarum, et martyrio affectus fuisse in Armenia 1335. Gaspar Bombaci in libro de Bononiensibus sanctitate illustribus pag. 69 illud affigit circa annum 1318, die xv Augusti: et agens de loco sepulturæ ejus, addit, ibidem per continuatorum miraculorum seriem pro sancto illum agnitum, ac Officio particulari honoratum a Fidelibus Armeniæ, ejusque tumbam, longo ordine tabellarum, ac votorum ornatum, resplendere continuis cereis, et lampadibus accensis; ipsasque Turcas, eo concurrentes in suis infirmitatibus, saltem consequi. Clemens Galanus in Opere Conciliationis ecclesiæ Armenæ cum Romana, anno 1650 Romæ edito, parte prima, cap. 30 agit de rebus a beato, uti eum vocat, Bartholomæo in Armenia præclare gestis; sed ibidem pag. 512, qui tandem, ait, virtutibus ac meritis opimus migravit ad Dominum anno salutis MCCCXXXIII; ubi vides, nullam fieri mentionem de ejus martyrio. Adduntur autem ista: Ejus sepulcrum, innumeris hactenus clarum miraculis, in Armenia ab ipsis etiam infidelibus magna colitur veneratione. Verum hæc, quæ publicam Viri venerationem utcumque videntur indicare, non satis possum combinare cum iis, quæ habentur post Martyrologium, juxta ritum sacri Ordinis Prædicatorum S. Dominici, auctoritate Apostolica reformatum et approbatum, ac jussu reverendissimi P. F. Seraphini Sicci, totius præfati Ordinis Generalis Magistri editum Romæ anno 1616, ut præfert editio, quæ apud nos est: nam post illud Martyrologium præter alia ponuntur Viri sanctitate insignes ejusdem Ordinis, et pag. 92 beati confessores, sed in his observo, quibusdam, sed paucis admodum addi titulum beati, in plerisque autem ab eodem abstinere: inter quos est pag. 95 Fr. Bartholomæus Armeniæ episcopus, qui vita sanctissima, et miraculorum dono resplendit. Jam vero si sufficienter constitisset de legitimo cultu Bartholomæi; an verosimile est, publicum illud Ordinis instrumentum nomini ejus non appositurum fuisse dignitatem beati, si hæc ipsi fuisset debita? Nec video, quo pacto hic possit præsumi ignorantia. Alia plura, quæ nos retinuerunt, ne Bartholomæum in Opere nostro collocarem, indicata sunt inter Prætermisos ad diem xv Augusti, tomo iii ejusdem mensis pag. 200. Interea dum Sedis Apostolicæ oraculum in hac re aliquid pronuntiasset noverimus, vel eruditi PP. Dominicani certiora nobis documenta de vero ac publico cul-*

- A tu hujus venerabilis Viri ab immemorabili tempore ante famosum decretum Urbani PP. VIII subministraverint, locus ei dari poterit in Operis nostri Supplemento. Consulat itaque lector diem modo assignatum xv Augusti
- SS. episcoporum et conf. Theobaldi et Theodoli commemoratio est in nostro Florario Ms. Ad diem xvi Augusti apud nos habetur S. Theodolus ep. et conf. Sedani in Gallia. Theobaldi forte hic scribitur pro Ubaldi; cujus vitam in Mss. Belgicis sub nomine Theobaldi scriptam esse indicavimus ad diem xvi Maii: de quo vide etiam inter Prætermisissos die Julii sub littera c. De S. Theobaldo autem archiepiscopo Vienuensi in Gallia, egimus die xxi Maii. Suspiciemur, ab auctore Florarii supra indicari hunc ultimum, quia cum Theodolo conjunctus est. Quocumque modo se res habeat, inspicere possunt dies xvi et xxi Maii etc., ac xvi Augusti.
- Ludo conversus in Hemmenrode refertur in Calendario Ordinis Cisterciensis. Divione edito anno 1617. Vide Prætermisissos ad diem xvii Aug.
- B Bernardus abb. ex variis Calendariis signatur hac die in nostro indice Ms. Sanctorum, quem Bollandus exaravit. Puto hic indicari S. Bernardum abbatem Claravallensem: cujus Acta illustrata sunt xx Augusti.
- Aureæ Virginis et martyris meminit Florarium nostrum Ms. Indicari hic suspicor hesternam synonymam, alias Chrysen. Alia autem V. et M., Cordubæ apud Hispanos, data est ad diem xix Julii. Consuli itaque possunt dies xix Julii, et xxiv Augusti.
- Aptati presbyteri dum mentio fit inter Apographa Hieronymiana apud Florentinum in notis ad hanc diem, ponitur individuum, ut ita loquar, vagam, præmisso ipsius annuntiationi adverbio loci indeterminati alibi: ut non facile sit assequi, quis, et cujus sit ille Aptatus: nisi forte sit Eptadius, de quo actum est xxiv Augusti
- Sancti Sandradi abbatis meminit Beda Plautinianus. Nos de illo egimus inter Prætermisissos ad diem xxiv Augusti.
- Interiit Lugduni impie necatus Gratianus pius imperator, cujus præclaras dotes, et egregia in Ecclesiam merita sancti Patres, sacrique historici altis encomiis prædicarunt, inquit Saussagus, ponens eum hac die post textum suæ hodiernæ annuntiationis una cum aliis, quos minoribus litteris refert. De morte jam dicta scribunt Baronius et Pagius ad annum Christi 383.
- Vita sancti Micheæ apocrypha, et e fabulis absurdis consuta exstat apud nos inter Vitas alias Mss. Sanctorum Hibernorum, quas habemus in involuero signato ✕ Ms. 167 A. per P. Fitzsimon huc missas, fol. 20 et seqq. Qualis vero hæc Vita sit, e speciminibus intellige, quæ ex illa extraho. Pater ejus dicitur rex Chanæorum, nomine Obeth, filius Eliud: mater regis Arabiæ filia, nomine Alipia: quæ dnm annos viginti sterilis esset, prædicatur ab angelo proles parentibus nascitura, dum ter in fonte balneati essent Eliopoti: puer Micheas portatur baptizandus ad episcopum Alexandriæ Magonium, uti vult. Decimo septimo ætatis anno offertur ei post mortem patris, regnum Chanæorum: sed illud recusat. Proficiscitur ad civitatem Alexandrinam, habitum monachalem ab episcopo suscipit: sacerdotio initiatur anno ætatis trigesimo: deinde ad natale solum digressus creatur episcopus: expletis autem in episcopali regimine annis 22, hinc discedit, angelo duce: inde perveniens ad ripam Nili fluminis, sociis lx sibi assecutis, fluminis impetum benedictionis appositione constringens, cum omni comitatu suo securus pertransiit. Deinde ad litus maris Rubri cum sociis veniens, secundum illud Israelitici populi, ab expugnatione Pharaonis per Dominum salvati, sic * vestigio transitum fecit. Transacto autem bimestri, Hierosolymanam: ubi patriarchale ministerium per annos septem rexerit. Ad hæc, ab Angelo ei apparente mittitur in montem Sion, et eodem profecto ostensa ipsi refertur ab angelo arbor illa, de qua pretiosum lignum præscissum erat: e quo ad vocem angeli tres excidit baculos, et angelus quartum. En nova scena: mittitur ab angelo Constantinopolim: cujus cathedræ præficitur. Quid plura? Septem in ea transactis annis Alpes transcendit etc. Denique septem sociorum millibus se comitantibus, totam Galliam, angelo duce, transit, et ad mare Anglicum transfretandum non repertis navibus, cum suis, siccis pedibus permeat illud. Sed jam satis et abunde nugarum ac ineptiarum est. Omitto alia. In fine est: Iste sanctus sepelitur Dubliniæ in ecclesia sua parochiali . . . et obiit octavo Kalendas Septembris. ORATIO: Deus, qui beatum Micheam pontificem tuum inter innumera mirabilia spatiosum mare siccio vestigio transire fecisti: concede, quæsumus, nos ejus interveutu ab omnibus nequitiiis peccaminum liberatos esse, secum in æterna lætitia congaudere. Per Dominum nostrum etc. Præter hæc, nihil novimus de isto qualicumque Michea, quo vel historiam ejus a fabulis expurgemus, vel cultum ipsius comprobemus.
- S. Joannis archiepiscopi Constantinop. mentio fit in Menologio Sirlati, ac Menæis magnis Græcorum. Quisquam sit Joannes hic, coopertum non habemus. Legi interim possunt quæ de Joanne II, coguomento Cappadoce apud nos observata sunt in Historia chronologica patriarcharum Constantinopol. a pag. 56*.
- Depositio venerabilis Lamberti, piissimæ memoriæ episcopi Lingonensis . . . cui mole carnis gravato Robertus rex Christianissimus ob reverentiam sanctitatis, in consensu episcoporum suppedaneum memorabili omne in ævum regie pietatis exemplo ministravit. Hæc Saussagus in supplemento. Agitur de illo præsule tomo 4 Galliæ Christianæ, editionis novissimæ col. 552 et seqq.; ubi de isto facto nihil invenio.
- Kal. Sept. sancti Quadrati mentio habetur in Calendario antiquissimo ecclesiæ Carthaginensis, quod Mabillonius vulgavit tomo 3 Veterum analectorum, anno 1682 Parisiis impresso, pag. 399 post Massam candidam, de qua heri actam est apud nos. Verum cum nec huic, nec S. Quadrato apponatur ibi dies mensis; non constat nobis, an ad hodiernum diem, an ad alium referendus sit. Nec vero Mabillonius in Observationibus ad laudatum Calendarium a pag. 411 cognitum ac perspectum habuit Sanctum istum: quem nos etiam non novimus.
- Depositio S. Romadi confessoris, in Dolensi cœnobio Bituricensis diocesis honorati, no-

tatur

A tatur a Saussayo in *Supplemento. Castellanus in Martyrologio universali* S. Romadium vocat, vulgo S. Romaize, ac Burgidoli in Bituricensi provincia eum annuntiat. *Catherinotus in Sanctuario Bituricensis pag. 34 de S. Romado meminit; cetera nobis ignota, sive cultum, sive res gestas spectes.*

Ronnanus titulo sancti donatur a Camerario in *Menologio Scotorum*, citante Dempsterum in *Mendicabilis repressis*, et alios. *Dempsterum cursim lustravi; sed Ronnanum non reperi: nec operæ pretium videtur, singillatim perlegere totum illum libellum; cum Dempsterus æque ac Camerarius sint valde exiguæ, ne dicam nullius, auctoritatis in suis Fastis Sanctorum. Si ad alios addidisset eorum nomina; consuli potuissent.*

Piligrimi archiepiscopi Coloniensis elevatio et translatio nota nobis est e duplici instrumento Ms., quod habemus. Ac primum quidem refert gesta anno 1643, die xvii Augusti circa translationem primam: secundum vero agit de expurgatione ossium, ac translatione e

B sacristia in mausoleum lapideum ad cornu Evangelii principis aræ SS. Apostolorum, et expurgationem factam signat die x Decembris; translationem autem die xii ejusdem mensis anno supra notato. Verum ex hac clausula protestatus est admodum R. D. Decanus, idque mihi notario, ut signanter exprimerem, imperavit, quod ego hoc ipso scripto notum omnibus esse manifestumque volo, nihil hic aliud gestum esse, quam corpus archiepiscopi Piligrimi de loco in locum digniorem, qui fundatori ecclesiæ debetur, translatum consuetis ab Ecclesia præscriptis ritibus, nullo cultu religioso reliquiis ejus exhibito: donec aliud quidpiam a Sede Apostolica circa ejus beatificationem statuatur: ex hac, inquam, clausula patet, nullum tunc temporis publicum cultum ei exhibitum fuisse, atque adeo illum inter reliquos hujus diei Calites non collocandum: cum nesciamus, an postea apud Sedem Apostolicam aliquid tentatum sit. Mentionem vero facimus de eo hac die, qua dicitur obiisse in inscriptione, quæ profertur in primo instrumento. Plura de hoc Viro suggerunt Gelenius lib. 3 Coloniae suæ, syntagmate 6, a pag. 298, et editio nova Gallie Christianæ tomo 3, col. 655 et sequentibus. Gelenius autem lib. 4 in Fastis, die xxv Augusti, pag. 717 titulum venerabilis ipsi duntaxat tribuit.

C Sanctorum Aredii abbatis, et Justini presbyteri ac confessoris mentio habetur inter Auctaria ad Usuardum ex editione Lubeco-Coloniensi, ac Greveno: quos etiam annuntiat Martyrologium vulgo Canisianum. S. Aredium abbatem dabimus hac die: quisnam vero sit Justinus ille, incompertum nobis est, atque adeo illum prætermittimus, donec plura de eo resciamus.

Michanus aliquis notatur ex variis Kalendariis in nostro Ms. indice Sanctorum, de quo supra. Hac die, prima dedicatio ecclesiæ Laubiensis scribitur apud Ferrarium in Novo Catalogo Sanctorum.

Item Pactis, dedicatio ecclesiæ cathedralis.

Denique, Apud Vicentiam in M: Berico, dedicatio ecclesiæ B. M. V. De hac postrema annuntiatione, Abest, ait, ab urbe M. P. Ibi cœnobium Fratrum Ord. Servorum, et imago

B. M. V., innumeris miraculis, uti vota tot appensa testantur, fulgens, ob duas ejusdem Virginis apparitiones: quarum altera in diem vii Martii; altera in 2 Augusti incidit. Sed præsentis die solemnitas et apparitionis et dedicationis agitur.

In Petrogorica provincia S. Riberus (vulgo S. Rabier) confessor scribitur apud Castellatum: aliunde nobis ignotus.

Lindisfarnæ S. Egredi episcopi. Ita Ferrarius: de quo etiam Dempsterus. Nos majores de illo notitias desideramus.

Toleti, beati Martini Ruizii confessoris, miraculis clari. Annuntiatio est Arturi a Monasterio in Martyrologio Franciscano. Sed cautius ab illo titulo beati abstinent Waddingus et Hueberus. Hic enim in Menologio ejusdem Ordinis Martinum a virtutibus et miraculis laudat: ille vero in Annalibus Minorum tomo 8, anno 1733 Romæ edito, ad annum 1364, num. 20, in egregio elogio, quo illum condecorat, inter alia sic scribit: Obiit sanctissime in veteri Conventu S. Francisci Patrum Conventualium, qui postea datus est sororibus instituti sanctissimæ Conceptionis, ibique conspicitur ejus sepulcrum in muro arcuato supra cratem sanctimonialium ad latus Evangelii, et ex alia parte altare, in ejus honorem erectum, imposita tabula, quæ aliquot ejus miracula repræsentat; sed nihil ibidem invenio, quo publicus Viri cultus sufficienter probetur. Liceat interim mihi quærere, cujus auctoritate, et quo tempore illud altare erectum fuerit; ad hæc, an, et quidnam in eodem altari ad honorem ejus fiat. Enimvero de hoc altari nihil lego apud citatos Artorem ac Hueberum. His itaque consideratis, non audemus hactenus Martino isti alium dare locum, quam inter venerabiles. Vitam ejus habet Benignus Fremant, Ordinis FF. Minorum Recollectorum, in Generali Legenda Ordinis S. Francisci, Flandricæ edita, ad diem xxv Augusti. Alios, qui de ipso agunt, recitat Arturus in notis.

Hinc nonnullos alios subiungimus e Fastis Franciscanis.

Ludovicus Sotellus, apud Facum in Japonia pro fide combustus
Gerardus, Mutina in Italia
Quidam Sanctus in Monte Compatre in Latio
Mariartus, Teuqmolagii in Hibernia
Archangelus de Messana, in Sicilia
Francisca ab Andrea, Fulgini in Umbria

ex Fastis Franciscanis apud Arturum et Hueberum.

Additur ab Arturo: Florentiæ, Catharinae de Pazzis, virginis, cum titulo beata; qui etiam annuntiat Joannem Numantinum conf. in India Orientali, ac Petrum a Fonte, Abulæ. Mariartum et Archangelum inter hodiernos non habet. Alios supra recitatos recat etiam beatus. Hueberus dicit, Sanctes colitur; sed dictum non probat. Castellanus in suo Martyrologio universali, Sotello jam laudato, quem prope Omuram in Japonia annuntiat, duos Fratres laicos ejusdem Ordinis; anonymum ex Ordine FF. Prædicatarum, et alium e nostræ Societate, adjungit, appositio anno 1624; qui etiam signatur in Menologio Societatis Jesu Ms., quod habemus, ad diem xxv Augusti, et in quo Pater ille, in civi-

- A tate Omurana, sicut ibi indicatur, diurno igne combustus, vocatur Michael Carvaglio, ac dicitur natione Lusitans, patria Bracarensis; laudaturque a vita angelica, et afflictationibus corporis etc.
- Vita venerabilis fratris Petri Vasquez, gloriosi fidei Christi confessoris datur hac die apud Marchesium in Sacro diario Dominicano. Vide quæ dici statim de anonymo ex Ord. Prædicatorum et aliis.
- Vita sororis Dominicæ Yoræ, quæ cum opinione sanctitatis obiisse refertur in monasterio S. Catharinæ Scuensis Neapoli, habetur hac die in eodem Sacro diario.
- In Hemmenrode depositio beati Arnoldi de Sancto-Severino notatur ab Henricuzio. Beati titulum ipsi dat consueta liberalitate sua: nam subdit: Qui . . . pie obdormivit in Domino.
- In Gallia Paulus titulo beati donatur in Menologio Cisterciensi apud Henricuzium, qui eum laudat, et sub Ingonis abbatis Bonavallensis magisterio novitum obiisse memorat.
- Item In Gallia Narbonensi beata memoria: Joannes Marionus in eodem Menologio laudatur. Utrumque etiam refert Saussayus, at minoribus litteris, hac die post textum annuntiationis suæ.
- Incendium oppidi Tuitiensis, in quo Corpus Dominicum a flamma circumfusa intactum remansit, memorat Molanus in editione anni 1573, hac die accidisse. De hac re etiam scribunt Wionus, Dorganus, Meuardus. Tuitium autem, vulgo Duitz, pagus est Germaniæ cum conobio, ad ulteriorem Rheni ripam, contra Coloniam Agrippinam, ex Baudrando.
- Historiam admirabilem vitæ ac mortis miraculosarum beati Fratris Rayneri a Burgo sancti sepulchri, Religiosi Capucini, in Italia anno MDLXXXIX mortui, die xxv Augusti, habemus in folio expanso Gallicè editam Leodii (sed annus impressionis non additur) cum approbatione R. Vicarii generalis Leodiensis, ac consensu superiorum. Virum hunc veneramus tum propter singulares ejus virtutes, tum propter res mirabiles, quæ de illo in dicta Historia commemorantur; sed sub beati titulo alius hujus dici Cælitibus in hoc Opere illum non annuimus, donec Sedis Apostolicæ oraculum loquatur. De eo etiam agit Heberus in Menologio Franciscano ad diem xxvi Martii, apposito ibidem anno 1581: ubi et recte a titulo beati abstinet, et narrationem suam ita concludit: Superiorum autoritate formantur pro eo . . . processus ad finem canonizationis.
- Pistorii in Tuscia S. Felicis presbyteri memoria existat hac die in utroque Catalogo Ferrarii, et in Martyrologio universali apud Castellannum. Habetur in Romano . . . xxvi Augusti Joannes Bassandus cum titulo beatæ memoriæ, hoc die tanquam ejus emortuali laudatur a Saussayo in Supplemento. Eum quoque annuntiat Ferrarius in Novo catalogo Sanctorum, et beatum vocat. Quidnam ei debeat, dispiciemus . . . xxvi Augusti.
- Aletii in Salentinis S. Orontii primi ejusdem urbis episcopi et martyris. Ita Ferrarius in Novo catalogo SS. Ast in Catalogo Sanctorum Italiæ, de eo agit die xxiv. Adis dicta inter Prætermisos die xvi, xx et xxiv hujus mensis, ac dicenda ad diem ejusdem mensis . . . xxvi Ang. Justus episcopus Aletinus et martyr habetur apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ. At nos de eo acturi sumus die . . . xxvi Augusti.
- Simplex quædam femina, Ermina nomine, Remis claruit, paupercula quidem censu, at patientia et humilitate locuples, variisque ac portentosis apparitionibus sibi factis probata a Deo, quas auctor quidam synchronus, cujus Ms. exstat apud Sanvictorianos Parisienses, fideliter retulit, ediditque nuper R. P. de Foigny, sacræ theologiæ doctor, Gallico idiomate. Hæc, et plura alia de Erminæ visionibus refert Guilielmus Marlot in Metropolis Remensis historia tom. 2, lib. 4, cap. 26, a pag. 679. Vivere desiit xxv mensis Augusti . . . anno mcccxvi, qui ibidem signatur in ejus epitaphio Gallico. Tumulata dicitur apud Marlotum in navi ecclesiæ S. Pauli, ubi nunc chorus est monialium, sub albo lapide, cui incisa cernitur ejus effigies cum brevi hoc epitaphio, de quo jam meminimus. Deinde subdit, historicam visorum et ostensorum Erminæ narrationem a Joanne Morellio, Sandionysiano apud Remenses canonico Regulari, Parisios missam esse at Gersonium academiciæ cancellarium, quatenus, eadem prius discussa, et diligenter examinata cum Petro d'Ailly, Navarraei collegii archimagistro, demum episcopo Cameracensi . . . edicere velit, an seculi mores permittant, ut prælo committeretur. Quale vero Gersonius super hac re judicium tulerit, patet e tribus conclusionibus ejus, quæ ibidem pag. 681 et sequentibus legi possunt. Porro conclusiones Gersonii, ac vitam Erminæ valde diffusam in Ms. habemus. Sed quod huc potissimum spectat; deberet probari publicus ejus cultus. Gersonius in conclusione tertia neminit quidem de mirabili hujus devotæ ac piæ mulieris vita; et in prologo ad vitam Ms., de qua dixi, Christi fidelis ancillæ Erminæ nomine vocatur. Deinde sequitur: Incipit Vita Christi fidelis ancillæ Erminæ venerabilis viduæ. Post vitam demique hæc ponitur clausula: Explicit historia Erminæ, Christi fidelis ancillæ, quam fecit primo in Gallico frater Radulphus superior Vallis scolarium Remis, confessor prædictæ famulæ Dei, et hanc dominus Joannes de Balayo superior canonicorum Regularium S. Augustini Remis apud S. Dionysium transtulit de Gallico in Latinum. Marlotus post Erminæ gesta, quæ addit pag. 681, quæ omnia a directore Johanne le Graveur scripto mandata sunt, stylo quidem simplici, sed vero, ut ab infimæ conditionis femina narrabantur. Itaque non satis concipio, primo, quo mixus fundamento hæc Erminam Castellanus cum titulo beatæ referat die xxvi Augusti: secundo, qua ratione ibidem faciat Gersonium vitam ipsius auctorem. Vide inter Prætermisos ad eundem diem . . . xxvi Augusti.
- Festum omnium reliquiarum sanctorum Martyrum collegii Vratislaviensis Societatis Jesu in Silesia, celebratur ibidem Dominica post festum S. Bartholomæi. Testimoniam recognitionis et approbationis istorum sacrorum pignorum, die xii mensis Julii, anno 1663 signatum, apud nos est; videlicet reliquia S. Luciani martyris cum integro capite, ossa grandiora complura; S. Maximæ virginis et M: capitis pars anterior cum majoribus corporis ossibus; S. Benedictæ virginis et M. ossa magna in magna quantitate. Denique SS. Nili,

- A Victoriani, Euticii, Ericii et Demetrii MM. notabiles reliquiæ. *Observa 1°*. Corpora SS. Luciani, Maximæ et Benedictæ, a P. Nicolao Lancicio allata, testimonium habent, cum istis nominibus ea esse inventa. Imo audiui P. Lancicium asserentem, suas reliquias, quas-cunque distribuit, esse ejus nominis proprii, non arbitrarie dati, cujus esse asserebat, sicut testatur P. Theodorus Moretus noster, *ejus verba transcripsi. Laudantur Nicolaus Lancicius, ac Theodorus Moretus in Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu.* 2° Testimonium reliquiarum SS. Nili etc. Martyrum a P. Goswino Nickel datum, qui deinde ejusdem Societatis fuit decimus Generalis, scorsim est missum, uti notat laudatus P. Moretus, et assignat istos tribus e dictis Martyribus dies; S. Maximæ V. M. Romæ 2 Septembris; S. Luciani Rom. M. xxviii Maii; S. Benedictæ V. M. Rom. v Maii. De hac facta mentio inter Prætermisos die v Maii: de illo xxviii Maii. S. Maxima martyr, sive hæc sit illa, sive alia, signatur Romæ in Martyrologio Romano ad dictum diem 2 Septem.
- B S. Grata a die 1 Maii ad hunc remissa, quo tunc colebatur. Nunc vero colitur die 14 Septembris. In utroque Ferrarii Catalogo ad præsentem diem dicitur vidua. Dabitur 14 Sept. Corpus S. Osmannæ virginis est in quodam sacello prope ecclesiam S. Dionysii: ac in ejusdem breviario Vita ipsius succincte descripta est die xxv Augusti. *Ex Brevio in Theatro antiquitatum Parisiensium lib. 4, pag. 1107. Sed Castellanus in suo Martyrologio universali, ac novissimum Martyrologium Parisiense hanc sanctam Virginem annuntiant alio die, quo et apud nos de ea tractabitur, 14 Sept.*
- S. Thomæ confessoris, et episcopi Herfordensis depositio Monte-Flasconis in Tuscia, refertur in Martyrologio Anglico Joannis Wilsoni, anno 1608 edito. Habetur in Romano hic Præsul 2 Octobris.
- Transitus sanctæ Alveræ virginis refertur apud Saussayum tomo 2, pag. 1249. De ea apud nos tomo 3 Aprilis, die xxv, pag. 366 mentio facta est ex Martyrologio Ms. monasterii S. Sabini in agro Tarbiensi. *Ibidem etiam a nobis obiter dictum de reliquiis S. Alvertæ virginis et martyris Aginnensis, quæ germana fuit S. Fidis, et cum hac potest referri ad vi Octobris, et indicatus etiam ibi fuit istarum reliquiarum locus apud Petrocorios. Castellanus in Martyrologio universali ad diem 14 Martii sequentem ponit annuntiationem: In Petrocoricensi provincia S. Alvera (ad marginem vocatur Alvenera) virgo: cujus caput honoratur in ecclesia sui nominis prope locum vulgo Limeil. Habemus hic Alveram virginem diverso die notatam; habemus virginem Alvertam ac martyrem, ad vi Octobris relatam. An vero, et quot sint distinguendæ, non scimus. Videri interim poterit, an major notitia his accessura sit* vi Octobris.
- Translatio sanctæ Hedwigis Ducissæ Slesię, de qua postea, ex Additionibus Bruxellensibus D Mss. ad Usuardum Greveni. In Florario autem nostro Ms. notatur alio modo: Translatio sanctæ Hedwigis viduæ, anno salutis mclxxviii. Hæc sancta habetur in Martyrologio Romano die xv Octobris, a quo festum ejus transfertur ibidem ad diem xvii Octobris. Romæ, passio sanctorum Nemesii diaconi, et Lucillæ filiæ ejus, quos Usuardus habet pridie Kalend. Novembris, die scilicet, quo corpora eorum a sancto Sixto sunt elevata, ex Greveno. S. Lucillæ, filiæ Nemesii martyris meminit hodie Florarium nostrum Ms., et Castellanus. Sed inter Prætermisos ad diem xxv Julii distulimus eos ad diem xxxi Octob. Quinque fratrum martyrum, videlicet Benedicti, Joannis, Matthæi, Isaac, et Christini annuntiatio signatur apud Grevenum, et in Martyrologio Germanico, quod vulgo sub nomine Canisii citari solet. Heri inter Prætermisos dilati sunt ad diem xii Novembris.
- Hilda abbatissa in Anglia habetur apud nos inter Prætermisos ad diem v Martii, et dicitur eoli xxv Augusti: quo die de illa agunt Florarium nostrum Ms., nec non Auctaria ad Usuardum a nobis editum: ubi recte observatum est, ab aliis eam poni die xvii Novembris, quo natalis ejus colitur, uti habet in notis Ferrarius in Novo catalogo Sanctorum ad xxv Augusti. Hac vero die, inquit, aliqua illius translatio celebratur. Nos inter Prætermisos ad diem v Augusti abbatissam illam remisimus ad xvii Novembris, quo refertur obiisse apud Capgraviam in Legenda Angliæ, Londini edita anno 1516, fol. 180 verso, et apud Mabillonium in Actis Sanctorum Benedictinorum seculo 2, pag. 776. Expectet itaque lector quæ de ista Sancta dicuntur xvii Novembris.
- Mercurii martyris et militis commemoratio notatur in nostro Florario Ms. Exstat synonymus martyr, ac miles in Martyrologio Romano xxv Novembris.
- Colonia Agrippina, translatio brachii sancti Annonis episcopi et confessoris, a monte Siberensi ad ecclesiam sancti Georgii, exstat apud Grevenum. De Translatione hæc etiam agitur ex editione Usuardina Lubeco-Colonensi apud nos hæc die inter auctaria ad Usuardum nostrum. Colitur S. Anno in Martyrologio Romano iv Decembris.
- Romæ, S. Euticiani (voluit dicere Eutychiani) Papæ et martyris sepultura, anno salutis cclxxxix. habetur in nostro Florario Ms. Annuntiat hic Sanctus in Martyrologio Romano, et a nobis differtur ad diem viii Decemb.
- Historia translationis SS. Saviniani, Potentiani, sociorumque Martyrum, in Senonense sancti Petri cenobium, narratur in Actis Benedictinis, a Mabillonio vulgatis, sec. 6, parte 1, a pag. 254. Usui hæc translatio esse poterit alias, quando duo nominati Martyres dabuntur eum Romano Martyrologio ad diem xxxi Decembris.

DE S. BARTHOLOMÆO APOSTOLO

ALBANOPOLI IN ARMENIA VEL ALBANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

§ I. Proposita controversia an S. Bartholomæus sit idem qui Nathanael; probatur rationibus ex SS. Litteris desumptis Nathanaelem fuisse apostolum.

SEculo 1.
Cum disputetur,
an S. Bartholomæus sit
Nathanael,

Acta sancti Bartholomæi obscura sane et dubia illustraturi, discutiendam omnino censuimus controversiam, inter eruditos dudum agitari ceptam, utrum S. Bartholomæus idem sit qui Nathanael, Joan. 1 a Philippo ad Christum adductus. Variæ hac de re, planeque in vicem oppositæ sunt eruditorum sententiæ. Eminentissimus Baronius ad annum Christi 31 num. 28 ita scribit: Putarunt aliqui, Nathanaelem eundem esse cum Bartholomæo, levibus quibusdam conjecturis pernoti: quibus minime assentimur; sed Augustino tutius inhæremus, dum ait, idcirco Nathanaelem non fuisse a Domino electum inter Apostolos, quod esset legis doctor. Non miror Baronium, re nondum penitus discussa, Augustino inhærendum censuisse. Contraria tamen opinio eodem fere tempore placuit Cornelio Jansenio Gandensium episcopo in Concord. euang. cap. 7, et Cornelio a Lapide in Joan. cap. 1, aliisque eruditionis laude præstantissimis.

et alii negent,
alii affirmant.
editis disser-
tationibus.

B 2 Rem magis illustrare conati sunt Bartholomæus Gavantus Dissertatione post sacros ritus edita, et Joannes Roberti Dissertatione Duaci impressa anno Christi 1610; in quibus multis rationibus contendunt Nathanaelem non esse alium a S. Bartholomæo apostolo. Erudissimus Calmetus in Mat. cap. 10 præcipuis horum rationibus commemoratis, ita pronuntiat: Omnes hæ rationes, quæ separatim sumptæ vim magnam non haberent, inter se unite argumentum formant, cui resistere foret difficile. Verum Bailletus ad diem xxiv Augusti in Bartholomæo, Hanc illorum sententiam non nisi tenui conjectura nixam affirmat, secutus in hoc Tillemontium, Moum. eccles. tom. 1. pag. 642, qui nota 1 in Bartholomæum, nullum huic sententiæ dicit esse fundamentum. Quin Ambrosius Gardebose Historiæ ecclesiasticæ tom. 1, pag. 120 errorem Ruperti vocat, censura temeraria forte magis, quam solida. Miror viros adeo eruditos ne verbo quidem probare conatos esse prætensam harum conjecturarum levitatem, quippe non ignorarint alia aliorum de his fuisse judicicia. Nituntur illi quidem auctoritate S. Augustini, eumque secuti S. Gregorii, qui Nathanaelem fuisse apostolum negant; sed contendunt alii, eas esse rationes, quibus eundem demonstrant fuisse apostolum, ut auctoritati horum patrum in re historica sint præferendæ. Hic igitur nodus, hoc examinandum.

res proponi-
tur exami-
nanda.

C 3 S. Augustinus, qua fuit animi modestia, nobis, ut spero, hanc dabit veniam, qua ipse se semper usum profitetur. Audi ipsum in epist. ad S. Hieronymum tom. 4 operum S. Hieron.

editionis Pariensis ultimæ part. 2 col. 630: Alios (auctores præter canonicos, de quibus fuerat locutus) ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt; sed quia mihi vel per illos auctores canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt: nec te, mi frater, sentire aliquid aliter existimo; prorsus, inquam, non te arbitror sic regi tuos libros velle, tamquam Prophetarum vel Apostolorum, de quorum scriptis, quod omni errore careant, dubitare nefarium est. Hæc, pro omni etiam materia ab Augustino enuntiata in qua in errorem labi facilius est et frequentius. Non invito itaque S. Augustino, probare primo conabimur, Nathanaelem fuisse Apostolum ex duodecim unum; quod si exierimus, haud difficulter probabimus, non alium fuisse, quam S. Bartholomæum. Argumenta adferemus præcipua ex auctoribus supra laudatis, neglecta quidem ab aliquibus, sed minime refutata, nec pauca ad ulteriorem probationem adjungemus.

E

D 4 Joan. cap. 1, describitur quomodo Nathanael ad Christum fuerit vocatus: hinc primum nobis, illudque multiplex, suggeritur argumentum, quod ita deducit laudatus Joannes Robertus: E duodecim Apostolis si quatuor Evangelistas consulas, non omnium vocationem descriptam invenies, sed eximiorum tantum. Primi merito censentur nobile illud par fratrum Petrus, et Andreas; et alterum Jacobus, et Joannes. Restant Philippus, et Matthæus, de quibus inter omnes constet, fuisse Apostolos. Jam vide, si Petri, et Andreae vocationem seponamus, sitne nullius alterius vocatio majore studio, et accurate descriptione, quam a dilecto Discipulo est Nathanaelis; lege, inquam, primum caput Evangelii secudum Joannem, initio facto a versiculo 45, et exceptis iis, quos dixi, attende, ecquid in aliorum vocatione conferendum invenias. Ita ille. Liceat hic mihi uti forma magis dialectica. Nullius nisi Apostolorum apud Evangelistas vocatio descripta legitur, nomine illius, qui vocabatur, addito: legitur autem Nathanaelis descripta ibidem vocatio nomine, multisque circumstantiis additis; igitur fateamur necesse est, vel Nathanaelem fuisse Apostolum, vel singularem] prorsus ab Evangelistis Nathanaeli honorem habitum, quod ultimum ex postea dicendis minime est verisimile.

Probatur ex
vocatione.

F

E 5 Adverte præterea, si placet, ordinem ab Evangelistis in enumerandis Apostolis servatum; invenies ubique Petrum, Andream, Jacobum, et Joannem, qui simul a Christo vocati legun-

ordine Apo-
stolorum.

tur

AUCTOR
J. S.

tur Mat. 4, primo commemoratos : sequuntur ubique Philippus et Bartholomæus. Quæ ratio, obsecro, dari potest, nisi ut ne narratio disjungeret, quos vocatio conjunxerat. Sicut igitur simul vocati sunt Petrus et Andreas, Jacobus, et Joannes; ita tamen ut Petrus per Andream fuerit adductus; ita et simul vocati videntur Philippus et Bartholomæus, ita tamen ut Bartholomæus (apud Joannem Nathanael) per Philippum fuerit adductus. Matthæus deinde, cujus vocatia post sex jam numeratos descripta legitur apud Marcum cap. 2, et Lucam cap. 5, ubique commemoratur post Bartholomæum, nisi quod seipse modestiæ, ut videtur, causa, Thomæ etiam postposuerit. Dic sodes, cur Bartholomæus Matthæo præponitur, nisi quod prior Matthæo post Philippum sit a Christo vocatus? Nam in commemorandis apostolis hunc fere ordinem servasse videntur Evangelistæ, ut qui priores Christum erant secuti, primos numerarent, ubi nulla ratio huic ordinem invertere suadebat. Hæc duæ rationes non modo apostolum, sed et Bartholomæum fuisse probare videntur, de quo postea latius.

B Nunc ad aliud argumentum progrediamur, quod ex similitudine, quæ reperitur in vocatione Petri, et Nathanaelis ita format Robertus : Alteram rationem mihi suggerit Parallelum, quod studiose, et velut data opera descriptor Joannes fecit, et sedulo lectori proposuit in duobus illis paribus; hinc Andrea, et Petro; inde Philippo et Nathanaele. Inspice, sodes, mecum, et vide, an ovum ovo, lac lacti sit similis Joan. cap. 1.

similitudine
cum Petro.

- †. 41. INVENIT ANDREAS FRATREM SUUM SIMONEM.
- †. 45. INVENIT PHILIPPUS NATHANAEL.
- †. 41. DICIT ANDREAS SIMONI : INVENIMUS MESSIAM.
- †. 45. DICIT PHILIPPUS NATHANAEL : INVENIMUS JESUM.
- †. 42. ANDREAS ADDUXIT SIMONEM AD JESUM.
- †. 46. PHILIPPUS NATHANAELI : VENI, ET VIDE.
- †. 42. INTUITUS PETRUM JESUS.
- †. 47. VIDIT JESUS NATHANAEL.
- †. 42. TU ES SIMON FILIUS JONA, TU VOCABERIS CEPHAS.
- †. 47. ECCE VERE ISRAELITA, IN QUO DOLUS NON EST.

C Tum, paucis interjectis, Petri et Nathanaelis confessionem sic exhibet similem. Mat. 16 §. 16 Petrus Christo : TU ES CHRISTUS FILIUS DEI VI- VI. Joan. 1. §. 49. Nathanael Christo : RABBI, TU ES FILIUS DEI, TU ES REX ISRAEL. Agnovit similem utriusque confessionem S. Augustinus in Euang. Joan. trac. 7 : Talem vocem protulit (Nathanael) TU ES FILIUS DEI, TU ES REX ISRAEL, qualem tanto post Petrus, quando ei Dominus ait; BEATUS ES SIMON BAR-JONA etc. Sed prosequamur parallelum. Sic pergit Robertus : Habes utriusque confessionem et professionem, iisdem fere verbis conceptam. Audi jam vicissim Christi responsum, et promissionem, non quidem eandem, sed tamen utrinque magnam. Mat. 16 §. 17. Christus Petro BEATUS ES SIMON BARIONA, QUIA CARO, ET SANGUIS NON REVELAVIT TIBI, SED PATER MEUS QUI IN CÆLIS EST. Joan. 1 §. 50, 51. MAIUS HIS VIDERIS : VIDERITIS CÆLUM APERTUM, ET ANGELOS DEI ASCENDENTES, ET DESCENDEN-

TES SUPRA FILIUM HOMINIS, ait idem Nathanaeli.

D 7 Habes perfectissimam similitudinem in Petri et Nathanaelis vocatione, confessione, promissis utrique a Domino factis, laude utriusque veridico Christi ore prolata. Constanter etiam Christo adhæsisse Nathanaelem patebit, quando cum eum Petro aliisque Apostolis post Christi Resurrectionem postremæ Domini mensæ adnotum videbimus. Ex his facile colliges ad familiarem Domini convictum, adeoque ad apostolatam Nathanaelem fuisse admissum. Quod si nondum his acquiescas : pressius tecum sic ratiocinabor. Majora Christus promisit Nathanaeli, quam ulli ex discipulis, qui non fuerit Apostolus, igitur et Apostolum fuisse credamus necesse est : maxime cum multa alia concurrant, quæ id persuadeant. Deinde promisit Christus Nathanaeli simul et Philippo apostolo : Videbitis cælum apertum, et angelos Dei ascendentes, et descendentes supra filium hominis. Vel, ut Origenes contra Celsum lib. 1, et alii volunt, dum Nathanaeli loquitur et Philippa, hæc omnibus promisit apostolis. Cur ergo apostolorum numero excludamus eum, cui eadem quæ apostolis promissa legimus? Denique hæc promissio impleta a multis statuitur in horto Gethsemani : Ubi, ait Gavantus, certe non convenire nisi apostoli, octo remotius, tres propius Christo Domino.

E 8 Aliud argumentum non minus fertile idem Joannes suppeditat cap. 21, ubi describit, quomodo Christus apparuerit discipulis suis ad mare Tiberiadis. Verba Evangelistæ accipe : Postea manifestavit se iterum Jesus discipulis ad mare Tiberiadis. Manifestavit autem sic : Erant simul Simon Petrus, et Thomas, qui dicitur Didymus, et Nathanael; qui erat a Cama Galilææ, et filii Zebedæi, et alii ex discipulis ejus duo. Dicit eis Simon Petrus : Vado piscari. Dicunt ei : Venimus et nos tecum. Tuam piscationem describit, ac prandium discipulis a Domino in maris litore præparatum : deum subjicit Evangelista §. 14 : Hoc jam tertio manifestatus est Jesus discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis. Hi septem, inter quos tertius nominatur Nathanael, omnes videntur fuisse apostoli. Primo enim hanc apparitionem post duas præcedentes, solis Apostolis factas subjicit Joannes; ac eodem in hac apparitione discipulorum nomine utitur, quo usus fuerat in præcedentibus. Deinde nomine discipulorum non alios quam Apostolos designat Joannes; ut advertit sæpe laudatus Robertus, vel, ubi designat alios, adjungit continuo ex quo pateat apostolos non fuisse, quos ita nominat. Sic cum cap. 6. §. 64, 62, 67 quosdam discipulos murrurasse, et retro dixisset abiisse : mox §. 68 eos a DUODECIM alios ostendit. Item cap. 19 §. 38 JOSEPHUM AB ARIMATHEA DISCIPULUM dicit, sed addit occultum propter metum Judæorum. Cum igitur in hac nobili piscatione discipulos Joannes simpliciter nominet; Apostolos utique intelligere debemus : eo etiam argumento, quod qui nominatim, præter Nathanaelem, recensentur, notissimi sunt, atque etiam magni nominis Apostoli. Gavantus argumentum desumit ex eo, quod apparitio hæc vocetur tertia discipulis facta : nam si discipuli quicunque hic intelligantur, quinta dicebatur esset aut certe quarta, cum et euntibus in Emmaus apparuerit Dominus, tertia autem est, si soli intelligantur apostoli.

F 9 Lubet hic etiam pauca interrogare adversarios ;

A sarios; prinsquam præcipuum ex hoc loco argumentum proponamus. Cur, obsecro, Nathanael hic Jacobo præponitur et Joanni, si non fuerit apostolus? Deinde, unde tanta Nathanaeli cum Petro aliisque apostolis familiaritas, quanta hic insinuat: Vado piscari. Venimus et nos tecum? Quippe, si ob legis peritiam ab apostolata fuerit prohibitus, nec inter 72 discipulos erit numerandus, ut postea pluribus probabitur. Scribit Chrysostomus in hunc locum: Cum nihil ergo haberent, quod facerent, piscatum se contulerunt, et hoc nocte faciebant quod formidarent. Dic, sodes, cur nihil habet, quod agat Nathanael, cur formidat, si Christi discipulorum numero fuerit exclusus, quia legis peritus. Hæc breviter: quibus fortasse utcumque responderi poterit, non ita tamen ut non valeat longe verisimilius piscatorem potius fuisse Nathanaelem, aut similis artis professorem, quam legis doctorem. De quo plura, cum ad auctoritatem S. Augustini erit respondendum. Nunc ad aliud argumentum properamus.

B 10 Nunquam Christus Dominus familiariter egit post Resurrectionem suam, nisi cum solis Apostolis; sed vel aliena specie, vel, ubi innotuerat, brevissime. Apparitiones excutiamus singulas. Apparet Magdalena Joan. 20. Aliquamdiu ludit amantem sui mulierem, sed incognitus. Tandem se manifestat; sed ecce a sui contactu prohibita, e vestigio mittit ad discipulos. Hæc cum Magdalena, quacum ante mortem suam tam familiariter egeret, quæ mortuum tanto studio quæsierat, redituum tanto gaudio invenerat. Mat. 28 & 9 Occurrit piis mulieribus Jesus. Nec mora: Ite, inquit, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galileam, ibi me videbunt. Luc. 24 adiungit se Dominus euntibus Emmaumentem discipulis, sed, Oculi illorum tenebantur, ne eum agnoscerent: interrogat illos, arguit, increpat, instruit, mensæ etiam accumbit semper ignotus. Tandem Aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum. Quil deinde? Et ipse evanuit ex oculis eorum. Videam quam parce, quam severe cum omnibus his egerit gloriosus jam Dominus? At non ita cum solis Apostolis, quos Principes super omnem terram constituit, quosque alio et blandis verbis consolari, et multis ad Ecclesiam spectantibus instruere oportebat. Luc. 24 Stetit Jesus in medio eorum, et dixit eis: Ego sum, nolite timere. . . Videte manus meas, et pedes, quia ego ipse sum: palpate, et videte; quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, et pedes. Quin et cibum cum eis sumpsit, ut ibidem est legere. En, ut benivole, ut amice, ut familiariter agat; sed cum soli aderant Apostoli. Joan. 20 presentibus rursus solis Apostolis, amicissime Thomam ad fidei invitat. Infer, inquit Thomæ, digitum tuum huc, et vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum: et noli esse incredulus, sed fidelis. Quid his dici potest amicum magis et familiare? Cæcus igitur sit, qui non videat immensum discrimen inter agendi modum, quem tenuit cum apostolis Dominus jam gloriosus, illumque quo usus est cum discipulis inferioribus. Sed quorsum, inquit, hæc tam late deducta? Ut luce clarius pateat, hæc, de qua agimus, apparitionem, non aliis, quam apostolis, fuisse factam. Ipsam modo apparitionem inspicimus propius. Joan. 21. & 4 Stetit Jesus in littore, & 3 dixit eis

Jesus: Pueri numquid pulmentarium habetis? & 6. Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis. Mox & 7 ex captura piscium immensa Joannes Petro: Dominus est. & 9 viderunt prunas a Domina positas, et piscem superpositum, et panem. & 12 dicit eis Jesus: Venite, prandete. & 13 Et venit Jesus, et accipit panem, et dat eis, et piscem similiter. Quando nam vel autem mortem suam familiariter cum suis egit Dominus, quam hic agit? Ostendit se illis, interrogat de captura piscium, docet ubi sint capturi, pradium iis parat, discumbentibus ministrat. Quis credat cum aliis, quam cum apostolis hæc acta esse, qui quam parcum erga alios, et severum se exhibuerit gloriosus Dominus, recte perpenderit? Ostende vel unum præter apostolos, quocum familiariter post resurrectionem egerit Dominus; et imbecille fatebor argumentum. Quem si exhibere non potes; fatebre mecum, minime credendum esse Nathanaeli, aliisque duobus, hic datum esse, ut cum Christo mensæ accumberent tam familiariter, nisi fuissent apostoli; cum memineris Magdalene, tantæ Christi dilectrici, tantæque antea cum eodem necessitudine conjunctæ, severe dictum esse: Noli me tangere? Neque hic dici patet, propter Petrum, aliosque tres apostolos, iis hunc honorem habitum: hoc enim neutiquam est verisimile ex eo, quod in aliis duobus apparitionibus non alii fuerint quam apostoli. Præterea: vel Apostoli post Christi resurrectionem sæpe cum aliis erant discipulis, vel erant plerumque soli: si primum: Christus igitur studiose occasionem captavit, ut, cum soli essent, familiariter cum ipsis ageret. Si postremum: neque hic cum aliis eos fuisse credendum est; neque videtur accessurus fuisse Dominus eo præcise tempore, cum adessent alii. Solis scilicet Apostolis dixerat Dominus Joan. 6 & 71: Nonne ego vos duodecim elegi? Soli hi dicturi erant Act. 10: Qui manducavimus, et bibimus cum illo, postquam surrexit a mortuis. Soli hi audierant: Vobis datum est nosse mysteria regni caelorum. Hic locus aliud mihi suggerit argumentum, præcedenti non minus efficax.

11 In hac apparitione, absoluto prandio, Christus Petro contulit principatum Ecclesiæ, Mat. 16 promissum, ut passim docent doctores et interpretes. Audi Chrysostomum Hom. 88 in illud, Pasce oves meas. Si amas, inquit, me, fratrum præfecturam suscipe. Toletus in Commentario hujus loci sic habet: Prandio peracto, Dominus gubernationem omnium suorum fidelium, et totius Ecclesiæ curam, et regimen committit Petro: impletque quod ante passionem promiserat Matth. 16: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et tibi dabo claves regni caelorum; ecce nunc tradit, et eum in caput totius Ecclesiæ inter omnes apostolos elegit. Nunc quisquis alios hic adfuisse, quam apostolos contendit; ostende ubi Christus egerit de rebus ad Ecclesiæ regimen spectantibus, nisi cum solis apostolis. Mat. 16 præfecturam promittit Petro. Ubi alii quam apostoli? In ultima autem mortem suam cœna, præter alia multa, sacerdotes instituit: Hoc facite in meam commemorationem. Nullus interfuit præter apostolos. In apparitione Joan. 20: Sicut misit me pater et ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflavit: et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum: quorum remisistis peccata remittuntur eis: et quorum retinueritis retenta sunt. Soli hic iterum præsentibus Apostoli.

AUCTORE
J. S.

E

ex eo quod
Petrus hic
constitutus
sit caput Ecclesiæ,

F

AUCTORE
J. S.

*Petrum hic creat summum Pontificem. Cur alios
præsentes fuisse putem, quam Apostolos?*

quia cum Mat-
thia, et Bar-
saba non fuit
propositus, ad
locum Judæ
implendum.

12 Aliud argumentum hic habet Gavantus,
neque sane ineptum. Si Nathanael non erat de
duodecim apostolis. Cur in locum Judæ neque
nominatur cum Matthia et Barsaba? Primo sane
loco videretur nominandus, qui Christo et Apo-
stolis constanter adhæserat, ac omni ex parte
vir erat laudatissimus. Ratio itaque hæc una vi-
detur fuisse, quia, inquit, jam erat ille de duo-
decim.

§ II. Respondetur rationibus SS. Augustini
et Gregorii, quorum auctoritati aliorum
Patrum auctoritas opponitur.

Ratio S. Au-
gustini

Nunc ad auctoritatem S. Augustini respon-
dendum: hæc enim sola varios in contrariam
traxit opinionem; hæc unam quasi murum
inexpugnabilem omnibus telis nostris oppo-
nunt. Trac. 7 in Joan. Evang. post laudatum
mirifice Nathanaelem, ita scribit: Quid ergo
facimus, fratres? Deberet iste primus esse in
apostolis? Non solum primus non invenitur in
apostolis, sed nec medius, nec ultimus inter
duodecim Nathanael est, cui tantum testimo-
nium perhibuit Filius Dei, dicens: Ecce vere
Israelita in quo dolus non est. Queritur causa?
Quantum Dominus intimat, PROBABILITER inve-
nimus. Intelligere enim debemus, ipsum Na-
thanaelem eruditum, et peritum legis fuisse:
propterea noluit illum Dominus inter discipulos
ponere; quia idiotas elegit, unde confunderet
mundum. Quod deinde probat ex Apostolo. 1 Cor.
1. Audiamus etiam quomodo probet magnus Pa-
ter, Nathanaelem doctum fuisse, et peritum
legis. Facit hoc in psal. 65 his verbis: Unde
intelligimus, quod ille (Nathanael) peritus
erat legis? Quando audivit ab uno ex eis, qui
locuti erant Dominum, dicente: Invenimus
Messiam, quod interpretatur Christus: quæsivit
unde et dictum est; A Nazareth: et ille: A
Nazareth potest aliquid boni esse. Procul dubio
qui intellexit, quia a Nazareth potest aliquid
boni esse, peritus erat legis, et bene Prophe-
tas inspexerat. Novi esse in illis verbis aliam pro-
nuntiationem, sed a prudentioribus non est ap-
probata, ut quasi desperasse videretur ille, cum
audiens dixisset, A Nazareth potest aliquid boni
esse? id est, Numquid potest? Sic pronuntiando
quasi desperaret. Sequitur autem ibi: Veni et
vide. Hæc verba, id est, Veni et vide, utram-
que possunt pronuntiationem sequi. Si dicas,
quasi non credens, A Nazareth potest aliquid
boni esse? Respondetur; Veni et vide quod non
credis. Rursus si dicas confirmans, A Nazareth
potest aliquid boni esse; respondetur; Veni et
vide, quam verum sit bonum quod nuntio a
Nazareth; et quam recto credas, veni et expe-
rire. Hinc tamen existimatur doctus ille in lege
fuisse, quia non est electus inter discipulos ab
illo, qui stulta mundi prius elegit, cum tantum
ei perhiberit testimonium Dominus dicens: Ecce
vere Israelita, in quo dolus non est. *Habes
sensum S. Patris, fideliter relatum. Quædam
tamen notanda. Nam nec ipsos, qui S. Augu-*

*stino gloriantur, adversarios hic cum in omnibus D
sequi existimo.*

14 Primo manifestum est, meram hic a S. *examinatur,*
Augustino dari conjecturam, dum asserit legis
peritum fuisse Nathanaelem, ideoque non ele-
ctum. Id ipse significat, dum dicit: Probabili-
ter invenimus. Rursus id innuit, dum in Psal.
cit. ait: Hinc tamen existimatur doctus ille in
lege fuisse, quia non est electus etc. Ac si dice-
ret: sive legendum sit: A Nazareth potest aliquid
boni esse, interrogando. Sive: A Nazareth po-
test aliquid boni esse, affirmando: ex eo tamen,
quod non fuerit electus apostolus, conjicio in
lege fuisse doctum. Hoc igitur modo in senten-
tiam illam, quam obiter asseruit in concione ad
populum, abductus videtur fuisse S. Augustinus.
Natum inveniebat in duodecim apostolorum ca-
talogo Nathanaelem nomine; hinc illorum nu-
mero non fuisse putavit; rationem quæsivit; nec
aptiorem invenit, quam quod legis peritus fuis-
set, ideoque non electus.

15 Nunc audiamus saepe laudatum Joannem *et ostenditur,*
Robertum: Primum, inquit, tota res, et scri-
bendi modus ostendit, Augustinum (quod de
aliis quoque, puta Gregorio, siqui antiquorum
cum eo sentiunt, dictum volumus) hanc rem
non ex professo egisse, ut examinaret, hisset-
ne Nathanael apostolus, non dubitasse, non exi-
stimasse, esse, qui fuisse apostolum sentirent:
sed, supposito, ut in scholis loquimur, aposto-
lum non fuisse, rationem affert, quam audisti.
Non igitur æquum est, ea in re auctoritatem
ejus adeo urgere, quam non nisi obiter asseruit.
Deinde, non quamvis Augustini sententiam ejus-
modi esse, ut eam pro oraculo habere debeam-
us, optimus testis est ipse, et ejus retractatio-
num libri. Neque recte dixeris, illud necessario
ab omnibus tenendum, (*maxime in re historica*)
quod Augustinus asseruit, nec retractavit. Nam
ut ab argumento, quod in manibus est, non re-
cedam, in illum Psalmum scribens, quem ante
dixi, verba Nathanaelis (*habes totum contex-
tum in psal. 65 superius*) A NAZARETH POTEST
ALIQUID BONI ESSE; asseveranter posita vult;
non cum interrogatione: cum vulgo omnes iis
verbis Nathanaelem interrogasse velint, et emen-
dationes codices omnes interrogationis notu-
lam iis addant. Neque tamen quisquam veretur
Augustini additam ibidem censuram: Novi esse *F*
in illius verbis, inquit, aliam pronuntiationem
(nempe cum interrogatione) sed A PRUDENTIORI-
BUS NON EST APPROBATA.

16 Juvat hic audire Toletam, qui propter *in multis hic
S. Augustini auctoritatem nobis est contrarius.*
Ita notat annot. 78 in Joan. cap. 1 circa en-
dum hunc locum: Aug. tract. 17 superiorem
sententiam duobus modis dictam esse posse affir-
mat. Unus est interrogandi. Alter est affirmandi.
Ipse Aug. affirmanter dictam esse magis probat,
quasi Nathanael Philippo consentiens, asserat a
Nazareth posse exire Christum. At Cyril. lib.
2, cap. 45, et Chrys. Hom. 19 per modum
dubitationis, et interrogationis sententiam le-
gant, et ea videtur legitima expositio. Cur igitur
Toletus, quam ipse in eodem loco deserit? *Quin
et fundamentum, quo contra apostolatam Na-
thanaelis nititur Augustinus, destruit, et refu-
tat his verbis: Si ratio Augustini in universum
probaret, nec Paulus eligendus videretur; qui
doctior multo Nathanaele erat.*

17 Sed pergit Robertus: Quid, quod ratio,
quam

A quam Augustinus asserti, ex ipsa divina Scriptura infirmari potest? « Nullus doctus, inquit, primo electus est. » Atqui, O sancte, O admirande vir, SAULUS sane electus est. » At quis homo? NUTRITUS SECUS PEDES GAMALIELIS, KRUDITUS JUXTA VERITATEM PATERNÆ LEGIS. (Act. 22 v. 3) Quis homo? Qui profecerat IN JUDAISMO SUPRA MULTOS COETANEOS SUOS (Gal. 1 v. 14) . . . Atqui, ait sanctus Doctor: « Infirma mundi elegit Deus. » Sic est, fateamur. Sed non abjecit potentes. Recte Apostolus, et provide: Non MULTI sapientes, (1. Cor. 1 v. 26) Non dixit, NULLOS sapientes, qui ipse erat sapiens. Neque dixeris exemplum Sauli minus recte adferri, quia non fuit de numero duodecim Apostolorum: nam ratio, quam asserti Apostolus, cur potentes, et docti non fuerint electi, hæc est 1 Cor. 1 v. 29: Ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus. Non minus autem locum habet in Paulo hæc ratio, quam in aliis apostolis. Imo fortasse magis: Paulus enim vas electionis de se ipse ait: Existimo enim nihil me minus fecisse a magnis Apostolis, 2 Cor. 11 v. 5. Paulus imperitus quidem sermone, sed non scientia, ibidem v. 6, Abundantius illis omnibus laboravit 1 Cor. 15 v. 10. Ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverit Evangelium Christi, Rom. 15 v. 19. Non itaque universim abstinuisse videtur Dominus ab eligendo legis Judaicæ utcumque peritos, aut sacræ Scripturæ studiosos, sed ab eligendo magni nominis philosophos, aut oratores, qui videri potuissent sua patris doctrina, vel eloquentia, quam virtute crucis Christi, mundum ad fidem attraxisse. Hæc, quantum mihi videtur, meus Apostoli: quod clarius ex dicendis patebit.

18 Pergit porro Robertus: Illud etiam, si licet, disquiramus, unde tandem Augustinus, et alii quidam, Nathanaelem adeo eruditum, et peritum fuisse colligunt? An ex eo, quod interrogat, possitne a Nazareth aliquid boni esse? Sive id affirmat, ex Augustini mente? Sed velim mihi dici, cur id majus peritiæ signum in Nathanaele sit, quam in Philippo illud, quod ait: « Quem scripsit Moyses in lege, et Propheta, invenimus Jesum, filium Joseph a Nazareth? » Quod si dicas, ex iis recte argui, etiam Philippum peritum fuisse Scripturarum; jam nihil virum erit, doctum Nathanaelem fuisse ad apostolatam vocatum, quando vocatus est nihilo indoctior Philippus. Suffragatur dictis S. Chrysostomus Hom. 20 in Joan. editionis novæ Parisiensis, quam semper citabimus, in verba Philippi: Quem scripsit Moyses in lege et Propheta invenimus, ita scribens: Viden' quam vigilaret, et quam frequenter Moysis scripta meditaretur? Si frequenter meditabatur Moysis scripta Philippus, non erat legis, et Scripturæ imperitus. Areta etiam amicitia, quæ inter Philippum, et Nathanaelem fuisse videtur, innuit, utrumque iisdem ferre studiis fuisse addictum. Hæc sufficere putamus, ut pateat, non esse hic inherendum auctoritati S. Augustini; neque ipsum Augustinum a nobis hac in parte dissensurum fuisse putamus, si et rem per otium examinare, et argumenta postmodum inventa ei videre licuisset.

ab exemplo Philippi.

C

respondetur S. Gregorio.

19 At dissentit etiam a nobis S. Gregorius in Job lib. 33, cap. 16, ubi hæc scribit: Unde in Evangelio Dominus Nathanaelem laudat, nec tamen in sorte prædicantium numerat: quia ad

prædicandum cum tales venire debuerant, qui de laude propria nihil habebant. Veneror auctoritatem Patris sanctissimi juxta ac doctissimi; verum rationem hic allatam probare non possum, maxime cum obstet auctoritas gravissima aliorum Patrum mox proferenda. Quid? cunctosne, qui ad apostolatam vocati sunt laudatæ vitæ fuisse regem? At Andreas certe Joannis Baptistæ erat discipulus; idem de Petro, Philippo, Jacobo, Joanne sentinut carii. Non est igitur, cur hos improbos fuisse putem. Sed neque de aliis id mihi suspicari integrum, unum si excipias Matthæum publicanum, nam quisque præsumendus est probus, donec probetur improbus.

AUCTORE J. S.

20 Nunc vero, ne sine auctoritate antiquorum, a doctissimorum Patrum opinione recedere videamur, proferemus Patres numero plures, et literali S. Scripturæ intelligentia neque Augustino inferiores, neque Gregorio. S. Chrysostomus variis locis insinuat Nathanaelem inter apostolos numerandum. Punca accipe. Hom. 20 in Joan. sic habet: Assumptis ergo discipulis, primo scilicet vocatis, ad reliquorum venatum proficiscitur, ac Philippum, et Nathanaelem atrahit. Agit de vocatione Apostolorum, ut clarissime patet ex antecedentibus et consequentibus. Nam subdit: De hoc (Nathanaele) antem non tam mirabile fuit, . . . sed mirum erat quod Petrus, et Jacobus, et Philippus secuti siat. Præterea in tota hac, et præcedenti Homilia, non aliter de vocatione, et instructione Nathanaelis loquitur, quam de vocatione Petri, aliorumque apostolorum. Hom. 57 septem illos, quibus ad mare Tiberiadis Christus apparuit, apostolos fuisse insinuat, dum in illud Joan. 21, Postea manifestavit se discipulis ad mare Tiberiadis, sic commentatur: Viden' quomodo non frequenter cum illis versetur, neque sicut antea? Apparuit enim vespere (Apostolis, absente Thoma) et evolavit. Deinde post dies octo senal (iisdem præsentem Thoma) et rursus avolavit. Postea ad mare, et rursus cum multo timore. Nonne clarissime significat hos septem eos esse, quibus bis jam apparuerat Dominus? Atqui non ulli hi erant quam Apostoli: meus igitur Chrysostomi est, hos septem, inter quos Nathanael, fuisse apostolos. Rursus id insinuat Hom. 88, ubi rationem investigans cur solum Petrum de dilectione interrogaverit Christus, hæc scribit: Et cur aliis prætermisissis, de his hunc (Petrum) alloquitur? Eximius erat inter Apostolos, os discipulorum, et cæteris illius caput. Si non omnes putasset apostolos, dirisset utique, Cur Jacobo, Joanne et Thoma prætermisissis. Sed omnes putabat apostolos sanctus doctor, neque de hoc dubitare poterit, qui citatas a nobis Homilias diligenter perolverit. Sentit igitur nobiscum, Nathanaelem fuisse apostolum, Græcorum Patrum literali Scripturæ interpretatione facile princeps Chrysostomus.

Ex Chrysostomo.

E

21 Neque aliter sentit Cyrillus Alexandrinus, celeberrimus itidem sacræ Scripturæ interpret. Primo enim in prædictam apparitionem ad mare Tiberiadis lib. 12 in Joannem sic loquitur: Dominus noster Jesus Christus discipulis suis denno dat optatissimo sui conspectu frui largitur, ac jam tertio iis supervenit, ut firmum constantemque erga se fidei sensum inderet. Nam qui non semel, sed tertio jam eum spectaverant, quomodo non omni ex animo credulitate excussa piorum dogmatum veri aliis prædicatores existerent? Sapienter Cyrillum, ut et superius Chrysostomum,

Cyrillo Alexandrino.

sostomum,

AUCTOR
J. S.

sostomum, negligentia arguas oportet, si non omnes putaverint esse apostolos, qui tertio apparuisse his Dominum dicunt, cum non nisi tribus ex septem tertio jam apparuisset. Prosequitur Cyrillus: Exit ergo Petrus piscatum una cum aliis: ei quippe se comites adjungunt: per hæc quoque Salvatore nostro Christo utile quiddam disponente, atque ordinante. Dixit enim ad eos alicubi, cum ad apostolatus dignitatem eos vocaret: (Mat. 4 v. 49) Venite post me, et faciam vas fieri piscatores hominum. Quibus, absceero, hæc dictum nisi apostolis? Neque vera hic abjicias, id non nisi Petro et Andrea dictum legi. Quippe dum Petra loquitur Christus et Andrea, de omnibus id dicit Apostolis: quemadmodum Jaan. 1 v. 5 dum Nathanaeli dicit et Philippo: Videbitis caelum apertum, et angelos Dei ascendentes, et descendentes supra Filium hominis, id omnibus promittit Apostolis, ex mente ejusdem Cyrilli, aliorumque. Pluribus mentem suam Cyrillus aperit eodem loco, sed his prætermittis, aliud quid adjungam ex lib. 9, ubi scribit in illud Jaan. 14 v. 7. A modo cognoscetis eum et vidistis enim, quod salum sufficere possit, ut certissime constet Nathanaelem a Cyrillo inter duodecim Apostolos numeratum. Probat ibidem ex confessione Nathanaelis Jaan. 1, ex adoratione discipulorum Mat. 14, et ex testimonio Petri Mat. 16, Christi divinitatem apostolis non fuisse incognitam: atque ita deserit. Illos (apostolos) etiam credidisse Dominum vere esse Dei Filium, nequaquam dubium est recte sentientibus. Alioquin quomodo Nathanael ille Israelita, simul ac audisset: « Prinsquam te » Philippus vocaret, cum esses sub licu, vidi » te » fidei confessionem statim intulit, dicens: « Rabbi tu es filius Dei, tu es Rex Israel? » Aera profecto verberat Cyrillus, nisi apostolum putaverit Nathanaelem e duodecim unum; probat enim de Nathanaele, quod de salis erat prabandum Apostolis. Nam explicat sermonem Christi in ultima cena ad solos apostolos habitum, ex quo dubium ariebat, utrum illi eagnavissent Christum esse Filium Dei, Certum itaque esse debet et indubitatum, Nathanaelem Cyrilla esse apostolum.

22 His accedit Origenes lib. 4 contra Celsum num. 48 edit. Paris., ubi ita scribit: Salvator suis apostolis prædicans fore, ut caelos apertos et ipsi cernerent, ait: Amen, amen dico vobis, videbitis caelum apertum, et angelos Dei ascendentes, et descendentes super Filium hominis. Promissia hæc facta est Nathanaeli Joan. 1. v. 51, et Philippa: Origenes vera dicit hoc prædictum apostolis: quia videlicet id omnibus promissum censet, licet his duabus dictum non ignavaret: at vera præmissionem hanc Apostolis communem non recte putaret, nisi Nathanaelem ad quem Dominus sermonem præcipue dirigebat, censeret fuisse apostolum.

23 S. Epiphanius, jam a Roberto citatus Hæresi 51, quæ est Alogorum, in editione Petavii tom. 1, pag. 439, et sequentibus, eodem modo narrat vacationem Petri, Andrea, Joannis, Jacobi, Philippi, ac Nathanaelis. Num. 17. Quo tempore Petrus Andrea vocatus est opera: tum Philippus, et per Philippum Nathanael. Atqui illi vocati sunt ad munus apostolicum. Ad idem itaque ex sententia Epiphanius vacatus videtur Nathanael. Imo num. 15 agens de invitatis eum Christa ad nuptias, adea apostolis inferiorem non facit, ut eum Philippa priorem

nominet. Additur a Roberto antiquissimus testis, D isque Latinus, eum ceteri fere sint Græci, Juvenicus, ait, Presbyter, NOBILISSIMI GENERIS Hispanus, inquit S. Hieronymus, Christum cum Nathanaele sic loquentem facit (lib. 2 Histor. Evang.) Ante etiam quam te vocitarent verba Philippi, vidit, et elegit COMITEM te spiritus author. Quid per CAMITEM, nisi apostolum intellexit, apostolos enim eosque solos, Christi camites, et domesticos fuisse, tota Evangelia clamant. Videtur Juvenicus exprimere voluisse illud Marei cap. 3 v. 14: Fecit ut essent duodecim cum illo. Unum itaque ex duodecim Christi comitibus facit Nathanaelem.

24 Nefas sit Rupertum Tuitiensem abbatem Ruperto prætermittere, qui omnium maxime hanc questionem examinasse videtur, et non apostolum modo, sed et Bartholomæum apostolum Nathanaelem putavit, tacito namine Augustino etiam respondens: Et quis, inquit, non optaret, ut lucerna tantæ charitatis nequaquam sub medio lateret, sed supra candelabrum poneretur, et omnibus, qui in domo Ecclesiæ sunt, luceret? Quis rogo non cuperet, ut tantus confessor Filii Dei, computaretur inter magnos apostolos Christi? Quid enim amplius Petrus confessus est, qui non solum apostolatus, sed et præ ceteris claves meruit regni caelorum? Quærenti hoc forte dicat aliquis: Petrus piscator erat: Nathanael legis peritus erat. Propositum autem Deo fuerat, ut per infirma et contemptibilia mundi fortia confringeret, et per ea, quæ stulta fuerant, confunderet sapientes. Igitur in proposito persistens, piscatoris Petri fidem, et confessionem non solum apostolatu, sed et caelorum clavibus remuneravit. Nathanaelis autem confessionem, nec apostolico remuneravit ordine; quia legis peritus erat, inferius dereliquit.

25 Cum hoc dixerit quis, non sic omnino satisfaciet studioso lectori, quia videlicet spiritus scientiæ, qui unus est de septem spiritibus Dei, cum sit honorabile donum Dei, nullo modo fidei veritatem, vel meritum diminuit. Imo docta sanctitas, sanctam rusticitatem præcellit (testante angela) qui ad Danielelem dicit: Quia docti fulgebunt sicut splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Tum allata Pauli exempla confirmat doctos a Christa non fuisse reje- F ctos; ac demum fuisse putat Bartholomæum Apostolum. Nunc prætermittis recentioribus Cornelio a lapide, Jansenia Gaudensium episcopa, Benedicta Aria Montana, aliisque plurimis doctores, qui partim citantur a Roberto, partim postea scripsere, præ apostolatu Nathanaelis, consensum proferemus quasi orbis universi.

§ III. Probatum idem apostolatus consensu orbis Christiani fere universi.

Armeni, et Chaldæi, apud quos Evangelium prædicasse S. Bartholomæum ac martem glariosam abuisse postea probabimus, Nathanaelem non alium putant quam Bartholomæum Apostolum: uti multis locis videre est apud Josephum Simonium Assemanum Syrum Maranitam tom. 3, part. 1, art. 2 Bibliothecæ orientalis Romæ non ita pridem inapressæ. Tom. 3, part. 2, Apostolum dicunt Armeni, Chaldæi, Syri

A part. 2. pag. 4, citatur Marsi Salomonis filius (hunc tom. 3, part. 1, pag. 554 claruisse dicit anno Christi 1135) ita scribens: Nathanael Bartholomæus, et Lebæus etc. . . Orientem si-
de imbuerunt. Ibidem Ebidjesus Sobensis in Ar-
menia metropolita (quem ab eruditione mul-
tum laudat, ac obiisse dicit anno 1318, tom.
3, part. 1, pag. 325,) hoc habet: Bartholo-
mæus qui et Nathanael. Pag. 5 Elias episcopus
Damascenus, (seu Metropolita creatus anno 893
apud eundem tom. 3, part. 1, pag. 513) hæc
scribit: Quos secutus est ex duodecim apostolis
Nathanael, qui et Ebn-Tholmai: id est, filius
Tholmai, sive Bartholomæus. Ibidem Anrus
(claruit hic anno 1340, eodem teste tom. 3, part.
1, pag. 380) Nathanael qui et Bartholomæus.
Eadem pag. scribit Assemanus ipse: Nathanae-
lem cum Bartholomæo confundunt Chaldaei.

27 Idem Assemanus tom. 3, part. 1, pag.
321, de Salomone Bassoræ, qui Bassorensem
ecclesiam metropolita regebat anno Christi MCCXXII,
inquit pag. 300, hæc uolat: Nathanaelem
eundem cum Bartholomæo Apostolo facit: quod
et plures alii Syri affirmant. Verum Salomon si-
bi ipsi contradicit, qui duobus præcedentibus
capitibus Nathanaelem inter discipulos 70 retu-
lerat. At responderi potest Salomouem putasse,
duos fuisse Nathanaeles, Apostolum alterum,
cumque Bartholomæum, alterum ex septuaginta
discipulis unum: quod et Garanto placuit
in dissertatione sapius laudata. Hæc quidem opi-
nio exiguum habere uidetur fundamentum, sed
verisimile non est, Salomonem in eodem fere
loco sibi contradicere voluisse. Hæc auctores
Chaldaei, Armeni, Syri etiam multi, Nestoriani
quidem illi, adeoque, ubi de fide agitur, qui-
bus credamus indigam: at in hac controversia
non omni auctoritate destituti, cum et antiqui
sint et dacti, et illarum fuerint provinciarum
incolæ, quas S. Bartholomæus sudore suo riga-
rit et sanguine: ex traditione eam majorum suo-
rum hæc habere potuerunt. Jam vero universæ
gentis hanc esse communem sententiam probatur
ex eo, quod in Synaxariis duobus ad finem par-
tis 1 tom. 3 a pag. 645 Bibliothecæ suæ ab
Assemano adjectis, nulla Nathanaelis fit men-
tio, cum sanctos in Scriptura commemoratos
diligenter ibidem expressos reperias.

28 Æthiopes, teste Roberto sapius citato, in
Missa sua, sive canone universalis, cum pro an-
tiquo Catholice Ecclesiæ ritu, Sanctorum me-
minerunt, eorumque intercessionem petunt, inter
Apostolos S. Nathanaelem ponunt, Apostolum
nominant, tribus aliis e duodecim præmittunt.
Habet hæc Missam Wicelius. Videntur autem
Æthiopes Nathanaelem confundere cum Simo-
ne Chananæo, ut colligitur ex eo, quod et
in hac liturgia, et in fastis sacris Ecclesiæ
Alexandrinæ, nempe Coptitarum Ægypti, et Æ-
thiopum regni Habessinorum, quos ex eorum
Menologiis, et Calendariis diligenter excerpsit
Johannes Ludolfus, ac typis edidit Francofurti an-
no Christi 1691, nulla Simonis Chananæi Apo-
stoli fit mentio; at in fastis x Julii ponatur
Nathanael Chananæus.

29 Æthiopicis et Ægyptiis consonant Græci,
qui in Menologio suo ad diem xxii Aprilis
ita habent: Eodem die S. Apostoli Nathanae-
lis, qui fuit Simon Zelotes; hic fuit ex Cana
Galilææ. Et die viii x S. Apostoli Simonis Ze-
lotæ. Hic Simon est Nathanael appellatus. Mos-
ci, Græcos, a quibus Christi fide iabuti fuere,

sequi ubique soliti, Simonem Apostolum ponunt
in Calendario suo eodem die x Maii apud Pos-
sevinum in Apparatu tom. 2, pag. 367, uti et
in Ephemeridibus figuratis, a Papebrochio ante
tomum 1 Maii impressis, sed nihil de Natha-
naele addunt, breuitatis, ut apparet, causa,
uno nomine contenti. Habemus itaque pro Apo-
stolatu Nathanaelis nobiscum sentientes Chaldaeos,
Armenos, Syros, Æthiopes, Ægyptios, Græ-
cos, Moscos, id est orbem Christianum fere
uiversum, quamvis eorum multi in persona de-
signanda fallantur, ut probabimus § sequenti.
Restat ut Latiam Ecclesiam ab his non dissen-
tire ostendamus; quod uunc aggredior.

30 Sanctum esse Nathanaelem, atque dignis-
simum, qui in Sanctorum Fastis locum habeat,
idque satis constare ex Euangelio fatebuntur,
puto, etiam aduersarii. Neque enim fallit Chri-
sti testimonium: Ecce vere Israelita, in quo
dolus non est Joan. 1 v. 47. In quem locum
hæc scribit S. Augustinus trac. 7: Magnum
testimonium: hoc nec Andrea dictum, nec Pe-
tro dictum, nec Philippo, quod dictum est de
Nathanaele: « Ecce vere Israelita in quo dolus
» non est. » Et Paulo ante: Audite qualis
fuerit, Dominus ipse perhibet testimonium. Et
Magnus Dominus cognitus testimonio Joannis: bea-
tus Nathanael cognitus testimonio veritatis. Chry-
sostomus itidem multis Nathanaelem laudat, et
Cyrillus, alique patres, quorum hic ponere ver-
ba longum esset. Perpendi etiam potest qualia ipsi
u Christo Domino, et quanta sint promissa,
Joan. 1 v. 51. Majus his videbis . . . Videbitis
caelum apertum, et angelos Dei ascendentes,
et descendentes supra Filium hominis. Adde,
quod constanter Dominum secutus, ultimoque
Christi jam gloriosi prandio cum Apostolorum
præcipuis sit adhibitus. Tillemontius ipse fatetur,
quod constanter Christum secutus sit: Quia, in-
quit, virtus ipsius erat vere sincera, et humilis.
Uade igitur esse dicam ut nomen Nathanaelis
omnibus Latinorum fastis sit incognitum? Per-
scrutare martyrologia præcipua: puta Hiero-
nymiana, Bedæ a Floro auctum, Romanum
vetus a Rosweydo editum, Adanis, Usuardi, Ra-
bani, Notkeri, Romanum modernum, alique
ex his conflata; alium ubique de Nathanaele
silentium. Quid hujusce silentii causæ esse dicam?
Nam neque Ecclesia, neque martyrologi vir-
tutem viri ignorare potuere, aut merita; et
aliunde, quotquot in scriptura paullo sunt cele-
briores, diligenter martyrologiis reperiuntur in-
serti. Non aliam profecto causam inuenio, quam
quod existimarent Martyrologi, existimarent Ec-
clesiæ moderatores, Nathanaelem alio nomine sa-
cris fastis esse insertum.

31 Hoc si negaveris, Ecclesiam totam sum-
mæ accusabis socordiam, atque negligentiam, quæ
virum sanctissimum omnibus sacris fastis sciens
prudensque exulare permiserit. Neque dixeris,
insertum quidem esse martyrologiis, sed nomine
nobis ignoto: adeoque inde non sequi fuisse Apo-
stolum. Hoc enim non est verisimile. Quod sic
ostendo. Martyrologi solent Sanctos sacris fastis
adscribere nomine magis celebri, et noto. Jam
vero nullum ostendere poteris nomen, quod sit ma-
gis celebre, et notum in Scripturis, et Patribus,
quam sit nomen Nathanael, sola si Apostolorum
nomina excipias. Ratio itaque nulla est, cur
suspiciemur Nathanaelem alio, quam alicujus
Apostoli nomine sacris fastis esse insertum. Re-
stat igitur ut existimemus Apostoli cuiusdam,

neque

AUCTORE
J. S.

ac tacitus
Ecclesiæ
Latinæ sen-
sus.

E

F

qui pro
Nathanaelis
apostolatu
exponitur.

in hac quæ-
stione non
contemendi:

B

ut etiam
Abassyrii,
Ægyptii,

Græci, Mosci,

AUCTORE
J. S.

nempe Bartholomæi, (ut § seq. probabitur) nomine in socris fastis locum habere, quod hoc nomine orbi toti sit notissimus, et in quatuor Apostolorum catalogis celebretur Mat. 10. Mar. 3. Luc. 6. Act. 1. Accipe ratiocinationem illam forma fere dialectica. Non potuit Ecclesia fastis sanctorum Nathanaelem virum laudatissimum non inserere. At nomen non inscripsit: ergo censet eum jam alio nomine inscriptum. At qui non potest eensere nomine minus noto, et celebri inscriptum esse; ergo eum censet inscriptum nomine alienius Apostoli, adeoque et esse Apostolum ex duodecim unum. Hæc mea de Ecclesiæ silentio est conjectura. Si quis certiora docere potest, aut magis verisimilia, libens amplectar.

Vel apostolus
Nathanael,
vel etiam a 72
numero segregandus.

32 Habes consensum univrsi fere orbis pro Apostolatu Nathanaelis, partim expressis verbis declaratum, partim tacite insinuatam. Quod si his non acquiescas; edisserere, obsecro, utrum eum in numero 72 discipulorum habendum censeas; an vero penitus a Christi discipulis segregandum. Si omnino segreges, ut exigit ratio S. Augustini, nam difficulter reperies, cur doctos eligere voluerit ad prædicandum Dominus inter discipulos septuaginta duos, noluerit autem inter apostolos. Si, inquam, ne quidem inter septuaginta duos tibi est Nathanael, toti Ecclesiæ, eruditissimis omnibus eris contrarius, qui, prælucente Scriptura sacra, semper inter Christi discipulos numerarunt Nathanaelem. Sin vero inter minores discipulos eum habendum optueris, rationem destruis, cur eum ab apostolorum numero exclusum existimes. Patet itaque adversariorum præcipuam fundamentum se ipso destrui, ac prorsus con-

Refutantur
Petrus de
Natalibus,

33 Non lubet dissimulare quid stabilitæ modo sententiæ obstare videatur. Nam Petrus de Natalibus episcopus Equilinus in Catalogo Sanctorum lib. 1. cap. 9, de Nathanaele agens, affirmat ejus corpus apud Treugren, civitatem servari. Verum non explicat qua in provincia sit civitas illa omnibus ignota. Monachus San-Sulpicianus anonymus in Patriarchio Bituricensi apud Labbeum in Bibliotheca Mss. tom. 2. pag. 5 legit Tungrensem civitatem, quæ satis antiqua, et nota est in Belgio nostro. At ignotum Tungrensibus Nathanaelis corpus, nec ulla in antiquo eorum Calendario de Nathanaele memoria. Et vero non magis constituisse Equilino, ubi quiesceret corpus Nathanaelis, quam id norint Tungreuses, omnino mihi persuadco. Etenim si notum fuisset Equilini tempore, ubi corpus viri sanctissimi servaretur, quis credat tam negligentibus futuros fuisse tanti thesauri possessores, ut nec festum illius curassent celebrandum, nec orbi manifestassent corpus viri sanctissimi apud se esse depositum. At, inquires, qua ergo ratione ad id scribendum induci potuit Equilinus? Id ego quidem non magis me assequi profiteor, quam car multa alia plauze subulosa Operi suo inscriberit, nisi quod subdat: Hæc frater Vincentius, Bellorocensis, opinor: apud quem tamen hæc diu frustra quæsi. Suspiciari tamen quis posset, Nathanaelem cum sancto quopiam alio confusum fuisse ab Equilino: prout factum ridebimus in hisce, quæ subnecto, quæque ipse rejicit Equilinus.

Andreas
Saussayus,

34 Inventum fuit seculo vi corpus S. Ursini, seu Ursicini, primi Bituricensium episcopi per revelationem ipsius sancti, ut scribit S. Gregorius Taronensis lib. de Gloria confessorum cap. 80. Hunc eundem esse cum Nathanaele fluxerunt scriptores quidam, ex quibus id defluxit D

in martyrologia quædam Ursardi a posterioribus aucta, quemadmodum invenies in Usuardi nostri auctariis ad diem ix Novembris, in quibus ea opinio bis repetitur. Eadem placuit Carolo Saussayio in Martyrologio Gallicano pag. 846. Refutavit olim hanc opinionem memoratus supra monachus anonymus loco citato. Tillemontius, qui tom. 4 Monumentorum pag. 477. et rursum pag. 726 agit de S. Ursino, ne referre quidem eam voluit, nedum refutare. Novissimi item Galliarum Christianæ editores tom. 2, col. 4, ubi de S. Ursino, disputant, commentum hoc contemnere maluerunt quam confutare. Etenim vel salo S. Gregorii Taronensis silentio satis refellitur fabella: unde enim didicerunt posteriores illi scriptores Ursinum esse Nathanaelem a Christo laudatum, qui ne Ursinum quidem ipsum novissent, nisi corpus suum hic revelasset? Quippe laudatus Taronensis asserit omnem ejus memoriam fuisse sublata usque ad tempus corporis per revelationem inventi. Cum itaque non revelaverit se Nathanaelem fuisse: sed Ursinum primum Bituricensium episcopum, commentitiiis fabellis adnumeranda venit memoratu opinio.

35 In Hispaniam etiam pertrahere Nathanaelem voluerunt fabulatores quidam, dum suppositio Flavii Lucii Dextri Chronico ad annum 107 hæc insecuerunt: Nathanael, unus de 70 Domini discipulis, requiescit in urbe Treuga, prope Legionem Septimam-Geminam. Aliis dicitur ad Trigundam oppidum prope Brigantium in Gallæcia jacere, nunc vero turrestrium ignobile. Addit Bivaricus in Commentario: Haud dubium quin in Hispaniarum provinciis prædicationi instanter incubuerit. Nec minus confidenter Joannes Tamayus Salazarius in Martyrologio Hispano ad diem xxx Novembris cum Treguæ in Hispania annuntiat: verum cum addit in Actis, quæ ex Dextro, atque Equilino constata recitat, memoriam ejus prorsus oblitteratam esse aut Suevorum, seu Alonorum * irruptione, seu Sarracenorum excidio, omnem, siquam alias reveretur, fidem sibi abrogat. Etenim, si corpus ejus, ut præmittit, in Hispania olim honorifice sepultum, et per plura secula veneratum quievit, quomodo viri tanti memoria adeo excidit, ut diem festum Apostoli sui numquam deinde celebravit Hispani? Plura non uddo: nam injuriosius sim Hispanorum in Sanctos pietati, si illos ipsos Tamayo, olisq; fidem habuisse existimem, quod cultum Apostoli scilicet sui numquam curarint restituendum.

et Hispani
quidam fabulatores.

* Alonorum

§ IV. Probatur S. Nathanaelem non alium esse a S. Bartholomæo Apostolo.

Quoniam sufficienter, ut confidimus, probatum a nobis est, S. Nathanaelem apostolum fuisse ex duodecim unum, minoris erit laboris quis potissimum ex duodecim fuerit demonstrare. Ac primo tandem de Petro, Andrea, Jacobo Zehedæi, Joanne, Philippo, Thoma, quos Joannes eodem loco cum Nathanaele commemorat, nullam potest cuiquam suboriri dubium. Matthæum vocatio satis ostendit a Nathanaele diversum. De Jada autem Jacobi, sive Thaddæo, Simone Chananæo seu Zelote, ac Jacobo

Ostenditur
Nathanaelem
non fuisse
alium.

A *eo* Alphæi, aliquod quidem possit oriri dubium, sed facile erimendum. Prima enim prænomena his sunt apud Judæos vulgaria Jacobus, Judas, Simon. Duplex igitur fuisset Nathanaeli prænomen, quod certe minus est usitatum. Deinde, inter postremos ubique ponuntur illi tres in omnibus apostolorum catalogis; enim Nathanael cum Philippo inter primos ad apostolicam dignitatem a Domino fuerit vocatus. Judas præterea a Joanne Euangelista nominatur cap. 14 v. 22; nec ratio est, cur suspicemur quod Euangelista eundem modo Nathanaelem, modo Judam, nominare voluerit. Jacobum Alphæi publicanum fuisse, ac Matthæi Apostoli fratrem, multis probavit Henschenius tom. 1 Maii, pag. 49, quod minime convenit Nathanaeli nostro. Neque ullum suspicatum fuisse putem de Jacobo Alphæi, aut Juda, Nathanaelem fuisse.

ex numero
apostolorum.

37 De Simone vero id Græci senserunt, suoque inseruerunt Menologio, cum aliis, quos § præcedenti dedimus: hæc, ut putamus conjectura permoti, quod ex eadem enim Nathanaele Cana Galilææ fuisse videatur. Veramenimvero conjectura hæc est levisissima, neque ipsorum, quod non admodum antiqui sint, auctoritas tanta in designando Simone, quanta est cum dicunt Nathanaelem fuisse Apostolum: nam in hoc Patres suos Chrysostomum, Cyrillum, Epiphanium, aliisque a nobis § 2 citatos, duces habent; in illo mere diciuare videntur. Fateor tamen non tam convincentia esse argumenta, quæ Simonem erincant a Nathanaele distinctum, quam ea sunt, quæ id demonstrent de aliis apostolis. Veram sufficere debent jam dati; ut nuppe prænomen Simonis, quod sine probabili ratione dici non debet Nathanaeli fuisse: et ordo in recensendis apostolis ab Euangelistis servatus: cum neququam fiat verisimile, Nathanaelem vicum Christi Domini testimonio laudatissimum, et inter primos ad Christum sequendum vocatum, ab iis semper inter postremos fuisse recensendum. Majorem hæc lucem recipient ex sequentibus.

quam S. Bartholomæum,
Syrorum,
Chaldaeorum,
Armenorum,
Latinorum.

38 Unus ergo superest Bartholomæus, quem et Scriptura, et ratio, et major auctoritas, Nathanaelem fuisse clamant. Ab auctoritate ducam exordium. Chaldaei, Armeni, et Syri multi a serulo Christi nono Nathanaelem eundem esse cum Bartholomæo scripserunt. Et vero quis non videat, multa illos scire potuisse de Bartholomæo apostolo suo, quæ Latini latuerunt, et Græcos? Horum itaque auctoritas in hac controversia Græcorum auctoritati longe præponderat. Rupertus, Latineque ipsum secuti, qui Nathanaelem dixerunt Apostolum, omnes in Bartholomæum consentiunt. At mihi hic non lubet longum doctorem catalogum texere. Siquis scire desideret quibusnam hæc placuerit sententia, consulat laudatas ante dissertationes Joannis Roberti, et Bartholomæi Garanti: ad hæc Joannem Stephanum Menochium nostrum in Historia Italice scripta part. 3, cap. 55, pag. 91 et 92.

ac Nicetæ
Paphlagonis
Græci aucto-
ritate.

39 Unum e Græcis addo Nicetam Paphlagonem, qui in Oratione de S. Bartholomæo infra Latine danda mentem suam non obscure insinuat. Quippe num. 3 ea de juventute, virtutibus, et doctrina Bartholomæi memorat, quæ de Nathanaele Scriptura sacra Joan. 1 insinuat, quæque SS. patres Augustinus præsertim et Chrysostomus de Nathanaele tradunt: tum intento quasi digito in vocationem Nathanaelis Joan. 1, ubi Christus de eo dicit: Ecce vere Israelita; Bartholomæi vocationem his verbis describit: Tunc etiam

tunc, inquam, et verum hunc Israelitam vocavit Bartholomæum. Deinde num. 9, Bartholomæi mortem referens, clarissime alludit ad promissionem Nathanaeli a Christo factam Joan. 1: Videbitis cælum apertum, et angelos Dei ascendentes et descendentes. Hæc enim utitur verbis: Hinc quidem angeli e cælo super eum descendentes et ascendentes, augustissimum ei parabant ascensum; superne vero apertum ei erat cælum. Quibus sententiam suam de Bartholomæo satis declarare videtur, præsertim cum in Simonis, aliorumque apostolorum vocatione ac morte enarranda hæc ad gesta Nathanaelis allusiones non habeat Nicetas, ut dubitare vix possimus quin studiose id fecerit, ut significaret eundem sibi esse Bartholomæum et Nathanaelem. Hæc tamen auctoritas: nunc eadem sententia rationibus e Scriptura petitis est confirmanda.

AUCTORE
J. S.

40 Ratio prima, quam e Scriptura hausit Rupertus, sic traditur a sæpe citato Roberto num. 26: Matthæus cap. 10, Marcus cap. 3 Lucas cap. 6, dum diligenter duodecim Apostolorum catalogum texunt, et eos fere studiose conjungunt, qui simul vocati, ut PETRUM CUM ANDREA, JACOBUM CUM JOANNE: semper ibidem cum PHILIPPO jungunt BARTHOLOMÆUM. Cur hoc, nisi quia hoc etiam par simul vocati? Nec tamen simul, nisi Bartholomæus est Nathanael. Huic rationi occurrit Eminentissimus Toletus, annotatione lxxxii in Joan. Quod dicunt, inquit, post Philippum in numero Apostolorum describi Bartholomæum, ex quo ipsum esse Nathanaelem colligunt, nihil probat; nam. Act. I dissociantur. At patet insipienti, et notavit Tostatus in Matth. rap. 10 v. 3, ordinem vocationis a Luca in Actibus Apostolorum esse neglectum: namet Petrum ab Andrea disjungit, et Joannem a Jacobo, et Thomam conjungit cum Philippo; ita ut videatur eos hic primo recensere voluisse Lucas, qui majori cum Domino familiaritate fuerant conjuncti. Primus etenim hoc etiam ordine, et Princeps Petrus. Secundus Joannes Discipulus quem diligebat Jesus. Tertius Jacobus in monte Thabor, in horto Gethzemani, abisque occasibus familiariter cum Petro, et Joanne ad arcana Domini admissas. Ex his de reliquis non inepta fieri potest conjectura. Nam qui sequuntur Andreas, Philippus, Thomas præ ceteris a Joanne cum Jesu commemorantur. At vero in Evangelii ordo vocationis ubique videtur servatus, ut observat Tostatus loco citato, in eo saltem quod simul commemorantur, qui simul a Domino fuerant vocati. Hæc itaque objectione non infringitur vis argumenti.

Idem ostenditur ratio-
nibus,

E

41 Altera ratio à Roberto Rupertus, a Roberto commemoratur ibidem his verbis: Nisi hæc duo nomina ejusdem hominis suat, nusquam reperias Bartholomæi vocationem. Fatetur hoc argumentum non omnino concludere. Vim majorem accipit ex eo, quod omnium, qui Bartholomæum præcedunt in catalogis Apostolorum ab Euangelistis datis, uti et Matthæi, qui sequitur, vocatio legatur descripta, quamvis quinque postremorum vocatio, addito saltem nomine, scripta non habeatur, ut diximus. Alia adfertur ratio, quod Joannes Bartholomæum numquam nominet; reliqui autem Euangelistæ taceant Nathanaelem. Hæc fateor, rem non probat; sed, concurrentibus aliis argumentis, magis facit verisimilem, et destruit rationem, quæ pro contraria opinione ex diverso nomine posset objici.

ex sacra
Scriptura

42 Argumentum præterea efficacissimum, si supponas

supponas

AUCTORE
J. S.
desumptis.

suppanas Apostolum fuisse Nathanaelem, quod jam probavimus, desumitur ex nominibus Nathanael, et Bartholomæus. Quippe Nathanael proprium nomen, sive prænomen est; Bartholomæus cognomen. Primum probatur a Gavanto ex Num. cap. 1, 2, 7, 10; et 1 Paral. 2, 15, 24, 26; 2 Paral. 17, 35, 1 Esd. cap. 10, quibus locis nomen Nathanael reperitur ut proprium. Quod interpretatum, inquit, significat donum Dei. Secundum probatur ab eodem; Quia BARTHOLOMAI est idem ac FILIUS THOLMAI, vel THOLOMAI. Certum est autem THOLMAI esse viri nomen Num. 13, Jos. 45, Judic. 1, 4 Paral. 3: item THOLMAI 2 Reg. 13, et fortasse, inquit, pater Nathanaelis vocabatur Tholmai, vel Tholomai. Ostende, quisquis nobis adversaris, vel unum in sacris literis, ejus prænomen Bartholomæus. At Respondet huic argumento laudatus Toletus loco citato: Dicunt, inquit, rursus BARTHOLOMÆUM nomen esse commune, quod si aliquid probaret, nec BARNABAS, nec BARSABAS essent nomina propria. Per nomen commune videtur Toletus intelligere cognomen; nam alioqui ad argumentum non responderet.

B Assentior itaque viro doctissimo, qui argumentum nostrum adea hic non destruit, ut confirmet magis. Admittere enim videtur argumentum concludere, si Barnabas, Barsabas, et similia sint nomina communia, sive cognomina. Atqui id ita esse, manifestum est ex Scripturis. Audi Gavantum citatum: Similia, inquit, cognomina habes inter Apostolicos viros. BARIANA seu BARIOANNA, filius Joannis. Simon Joannis diligis me? Joan. 21. BARNABAS, qui vocabatur JOSEPH Act. 4, cognominabatur BARNABAS, ait LUCAS. BARSABAS, qui et Joseph Act. 4. BARTIMEUS, filius Timæi, Mar. 10. Quid aperit? ELIAS etiam magus cognominabatur BARIESU, Act. 13. Ergo pari modo BARTHOLOMÆUS cognomen erat. Audi textum totum de Barnaba Act. 4 v. 36. Josephi autem, qui cognominatus est BARNABAS ab Apostolis, quod est interpretatum Filius consolationis. De Barsaba Act. 1. JOSEPH, qui vocabatur BARSABAS. Patet itaque clarissime utriusque nomen fuisse Josephi, nomina autem Barnabas, et Barsabas additicia esse ad nomen primum, quod et de reliquis a Gavanto citatis est manifestum. Nullum itaque potest esse dubium, quin et nomen Bartholomæus primo nomini fuerit adjectum. Atqui tamen nomina illa additicia Barnabas, et Barsabas ita invaluerant, ut primum fere fuerit oblitteratum: non est igitur, cur miremur Apostolum hunc a tribus Evangelistis Bartholomæum esse nominatum. Neque itidem virum videri debet, a Joanne Nathanaelem vocari, qui apostolorum neminem solo cognomine appellavit.

C 43 Ne quid omnino, quod adversarii pro se afferunt, neglexisse videar; reliqua apponam, quæ habet laudatus Toletus: nam hic unus omnia fere contra nostram sententiam militantia argumenta collegit, nostraque conatus est dissolvere. Probarimus § 1 Nathanaelem fuisse Apostolum ex apparitione Christi ad mare Tiberiadis Joan. 21. Quasi, inquit Toletus, non apparerit, etiam aliis discipulis, qui Apostoli non erant. Sic est, apparuit et aliis discipulis. Sed aliis discipulis non apparuit tam familiariter, aliis discipulis prandium non apparavit, coram aliis discipulis res ad Ecclesiæ regimen spectantes non ordinavit; ut probarimus, et factum esse in hac apparitione ostendimus. Prosequitur Toletus:

D Non habent robur rationes hæc, ad rem tam gravem, et contra communem sententiam confirmandam. At nostram sententiam apud eruditos longe esse communiorem, abunde patet ex dictis omnibus; et confirmat Florentinus in Indiculo Apostolorum ante Martyrologium exercit. 4 de Simone Chanaano pag. 166, ubi recensitis variis de Nathanaele opinionibus hæc subdit: Plurimi tamen in Bartholomæum concordant: eum scilicet fuisse Nathanaelem.

44 Audiamus modo Eminentissimi contra nos argumenta. Plus, ait, roboris contra illorum sententiam habet, quod in novo Testamento quater ponitur apostolorum catalogus. Matth. 10. Marc. 3. Luc. 6. Act. 1, et nullibi mentio Nathanaelis facta est, quod si fuisset binomius, explicassent Evangelistæ, sicut et fecerunt in Thoma, et Matthæo: maxime Joannes, qui ultimus, et ejus historiam narravit. Nonne sagittæ parvulorum sunt, quibus hic contra nos pugnat vir eruditissimus? In nullis apostolorum catalogis Nathanael ponitur: igitur non est apostolus. Quid ergo? Ut Barjonam, Didymum, Lebbaum prætermittam, ignota in catalogis apostolorum nomina, ita telum hoc retorqueo. Nullis in apostolorum catalogis Levi commemoratur: ergo Levi non est apostolus, ut putarunt pauci, ab omnibus aliis refutati. Respondebis, aliunde probari, Levi eundem esse cum Matthæo. Idem et nos respondemus, qui sufficienter probavimus, Nathanaelem eundem esse cum Bartholomæo. Quod si, inquit, fuisset binomius, explicassent Evangelistæ, sicut et fecerunt in Thoma, et Matthæo: maxime Joannes etc. De Matthæo id nullibi explicatum invenio: nom in apostolorum catalogis, et in vocatione Matth. 9, constanter Matthæus vocatur: in vocatione vero et convivio Luc. 5 Levi; in vocatione Mar. 2 Levi Alphaei nominatur: nusquam Matthæi simul et Levi nomine commemoratur, aut binomius fuisse dicitur. Quod de Thoma dicitur verum est; et a Joanne in omnibus neutiquam observatum. Nam in Juda, qui Matth. 10 et Marc. 3 Thaddeus, Luc. 6 Judas Jacobi dicitur, id prætermittit Joannes cap. 14 v. 20, ubi eum sic memorat. Dicit ei Judas, inquit, non ille Iscariotes. Cur igitur in Juda prætermittere licuit Joanni, non licuit in Nathanaele? Licuit utique in utroque. Neque enim omnia ubique dicenda, aut explicanda sunt. Addi potest, nullibi a Joanne explicatum, sibi, fratrique suo Jacobo Boanerges a Christo nomen fuisse impostum.

E 45 Redeamus ad Toletum, qui disputatio- Toleti nem suam ita concludit: Quod autem ad Apostolum vocatus non fuerit, Dei judicio relinquamus. Recte, nisi probaretur vocatum fuisse. Nulla enim ratio plena hujus rei dari potest. Videntur, ut non vitatur ratione S. Augustini, a doctrina Nathanaelis desumpta? Illam jam Superius ab eo refutatam ostendimus. Deinde sic pergit: Satis magnum beneficium accepit, quod de numero eorum fuerit, qui Christum confessi sunt, et æternum meruit suæ confessionis accipere primum, nomenque ejus in Ecclesia factum est gloriosum, et illustre. Unde nomen ejus gloriosum in Ecclesia, et illustre; si Apostolus non fuerit: cum omnibus sacris fastis exulet, omni cultu sit destitutus? Habes argumenta doctissimi Toleti, quæ quam infirma sint nemo non videat. Ex quo non parum firmatur sententia nostra, quæ a viro etiam eruditissimo non aliis

potuit

Solvuntur
objectiones

A potuit rationibus oppugnari.

Bailletus
refutatur.

46 Non possum non mirari in hac controversia crism Bailleti. Quippe ad diem xxiv Augusti in S. Bartholomæo num. 1 sic scribit. Illa opinio, quæ statuit Nathanaelem eundem cum Bartholomæo, non aliud habet fundamentum quam debilem quamdam conjecturam. Antea ad diem xxii Aprilis in S. Nathanaele ita desinere : Ipsorum (qui Nathanaelem dicunt Bartholomæum) rationes speciosæ procul dubio sunt : sed vellemus convincentes contra auctoritatem S. Augustini, et S. Gregorii magni; aut potius contra silentium Scripturæ. Non quæro quam apte hæc inter se colæreant : Quelque foible conjecture, ut ait, Raisons specieuses. Illud peto, cur silentium Scripturæ nobis objiciat, qui rationes pro hac sententia allatas, quas procul dubio speciosas fatetur, ex S. Scriptura depromptas esse non ignorat; quamvis argumenta quædam ab auctoritate Patrum et Martyrologorum sint adjecta. De Nathanaele xxii Aprilis ita concludit. Nomen ipsius in Latinorum martyrologiis non invenitur. Nonne hic

B haud inepte quis ex Bailleto querat, cur cum sanctum vocet, interque sanctos commemoret? Nam rationes, quibus sanctitas ejus probatur, speciosæ quidem sunt; at convincentes volumus contra Martyrologorum omnium, totiusque Ecclesiæ silentium. Neque enim Græci prosunt Bailleto, qui cum Simone Chananæo, contra ipsius sententiam, eundem faciunt Nathanaelem. Neque rationes, quibus sanctitatem Nathanaelis probaret Bailletus, adeo convincentes sunt, ut, si cui malignari lubeat, non facile eas destruere possit. Dicit enim poterit, initia quidem ejus in Scriptura commemorari laudabilia, at finem sileri. Atqui, ut recte S. Hieronymus in Epist. ad Furiam, quæ habetur tom. 4 edition. ultimæ Parisien. col. 556 : Non quærentur in Christianis initia, sed finis. Paulus male cæpit : sed bene finivit. Judæ laudantur exordia, sed finis prodicione damnatur. En, si Bailleti crism sequamur, non modo apostolatam, sed et sanctitatem Nathanaelis in dubium vocatam. Qua igitur auctoritate Bailletus sanctum vocat Nathanaelem, contra silentium, ut putat, Ecclesiæ? Ipse viderit. Nos duce Scriptura sacra, riam monstrantibus Patribus, comitante doctorum agmine bene longo, non modo sanctum dicimus; sed et apostolum et Bartholomæum esse existimamus.

§ V. Sancti Patria et vitæ conditio ante vocationem.

Patria Apostoli
Cana
Galilææ.

Quæ duobus sequentibus paragraphis disputabimus, pleraque sub nomine Nathanaelis de sancto Apostolo nostro relata leguntur; siquis igitur non assentiatur sententiæ nostræ in præcedentibus probatæ, hæc de Nathanaele dicta accipiat. Patriam Apostoli manifeste nobis declarat Joannes cap. 21 v. 2 his verbis : Nathanael, qui erat a Cana Galilææ. Adrichomius in Theatro Terræ sanctæ in tribu Zabulon pag. 138 hæc ita describit : Cana, alias Chaua, Galilææ civitas est, quæ ob id in Evangelica historia Cana Galilææ, ac teste Hieronymo, Cana minor vocatur, ad distinctionem Cane majoris, quæ est in tribu Aser. Sita est a Ptolomaide versus Eurrum quarto milliario, ab urbe Sephori

Augusti Tomus V.

versus Corum, tertio; et a villa Rama versus Septentrionem, secundo. Ab Aquilone autem montem habet altum, et rotundum, in cujus declivo a latere ædificata est. Porro contra Austrum, amplam, fertilem, et amœnum campum habet, qui vallis Carmelon appellatur. Ex hac civitate fuerunt D. Simou Apostolus, et Nathanael verus Israelita Salvatoris testimonio comprobatus. Hic Dominus noster in nuptiis... initium fecit miraculorum, aquam convertens in vinum... Adhuc Hieronymi relate Cana hæc oppidum erat. *Haecenus Adrichomius.*

AUCTOR
J. S.

48 Quaresmius in Elucidatione Terræ sanctæ tom. 2, lib. 7, cap. 6, non consentit in omnibus Adrichonio : nam Apud Nazarethas, inquit, et alios proximos habitatores, duplicis Canæ Galilææ fit mentio; (excepta illa majori) alterius, quæ CANA GALILÆE simpliciter, alterius, quæ SEPPER CANA dicitur. CANA GALILÆE describitur in occidentali plaga Nazareth parum ad Aquilonem vergendo, in colle supra pulchram, et spatiosam planitiem Zabulon; dissita a Sephori ad sex, a Nazareth decem circiter milliariibus : villula est exigua pauculas continens domos, nullam ecclesiam, nec signa ecclesiæ, ut cum aliis observavi : ibi non sunt vineæ, nec multe arbores, sed paucae oleæ. SEPPER CANA distat a Nazareth quatuor milliariibus : in ejus Aquilonari plaga inclinando ad Orientem est in monte sita; circa spatiosam habet planitiem, ubi multe arbores : continet multas domos; ibique ecclesiæ esse accepi... Forte tempore Christi civitatula erat, postea in vicum redacta. Deinde inquit ura sit Cana Galilææ, in qua Dominus nuptiis interfuerit, vinumque ex aqua fecerit. Neque rem definit : quamvis in Sepher Canam sit propensior, quia minus hæc a Nazareth est remota. Illud tamen Canæ, quæ simpliciter Galilææ dicitur, ferere videtur, quod eodem plane nomine in Evangelio memoretur. Quidquid sit, hoc certum videtur, Canam Nathanaelis patriam, illam esse, in qua Dominus aquam in vinum mutavit. Hæc de Apostoli patria dicta sufficient.

quæ duplex,
utra ex his
non constat;

49 S. Bartholomæi parentes ignoti sunt in sacris Literis, neque apud auctores fide dignos commemorantur. Sunt tamen aliqui, qui Bartholomæum nobili, aut regia etiam stirpe oriundum scribunt. Apud Cotelerium Operum SS. Patrum tom. 4, pag. 272 editionis anni 1698 in notis ad lib. 2, cap. 63 Constitutionum Apostolicarum hæc verba proferuntur ex supposititia epistola de morte S. Hieronymi. Duodecim fatemur Christum Apostolos elegisse : quorum omnium solus Bartholomæus carnis origiue fuit nobilis. Petrus de Natalibus Equilinus episcopus in Catalogo sanctorum lib. 7 cap. 103 hæc habet : Bartholomæus Apostolus natione Syrus, et nepos fuit regis Syrorum ex patre, solusque ex omnibus apostolis secundum carnem nobilitate decoratus, unde et propter ipsum solum in cœna Domini facta est contentio inter discipulos, quis eorum videretur esse major. Cum enim Christus apostolis dixisset : quod unus ex eis ipsum traditurus esset : apostoli suspicati sunt : quod proditor ille hoc facere vellet, quatenus regnum Israel, quem (lege quod) sperabant carnaliter Christum obtenturum, sibi usurpare enperet. Et cum nullus inter eos esset, qui ad talem dignitatem aspirare putaretur, nisi Bartholomæus propter nobilitatem regiam; ideo habuerunt cum de tali prodicione suspectum, et questionem de ma-

parentes ignoti. aliqui regia stirpe natum tradunt,
F

ACCUSATOR
I. S.

poritate fecerunt. Hæc Damascenus, inquit, sed locum non indicat; neque operæ pretium esse putari omnia Damasceni opera perlegere, ut scirem, an hæc revera scripserit. Quæsiri tamen in S. Damasceni scriptis, neque quid simile inveni. Suspicio itaque ex suppositis Damasceno desumpta esse. Subdit Equilius: Unde in quibusdam ecclesiis Evangelium in hoc festo de dicta contentione inter discipulos facta legitur. Hæc quam inepta sint, et ab omni veri specie aliena, nemo non perspiciat. Ineptiora etiam, quæ ibidem sequuntur. Legitur autem in quadam historia, licet apocrypha; quod dum pervenisset ad Bartholomæum, regis Syriæ filio carentis nepotem, adhuc juvenem, de doctrina et miraculis Christi, apud Judæam prædicantis, misit ad eum nuntium, quod libenter ejus discipulum se faceret; si Jesus gratiam unam illi concederet. Audierat enim quod discipuli ejus pauperes in abjecto habitu incedebant. Si ergo propter honorem regis dignitatis sibi concederet, ut purpura indutis uteretur, ipsum perpetuo sequeretur. Cui Christus oplata libere concessit: dixit tamen nuncio ut ex parte sua diceret Bartholomæo; quod qui materialem chlamydem deponere recusaret, adhuc pro ejus amore naturalem vestem; hoc est corporis cutem dimitteret. Et sic Christus Bartholomæum in Apostolum suum recepit: et ille semper purpuræ usum relinquit. Ineptias has ad longum describere volui, ut hinc manifestum fiat lectori, quam male sibi cohæreat tota illa de Bartholomæi regia stirpe fabella. Ineptus sim, si operose hæc refutare velim. Labet tamen pauca delibare.

30 In primis inepte Christi tempore Rex Syrorum fingitur Bartholomæi avus, cum Syria dudum in Romanorum provinciam fuerat redacta. Deinde, quomodo Apostoli suspicari potuerunt, quod Bartholomæus Dominum tradere vellet, ut sibi regnum Israël occuparet contra Romanorum potentiam, qui viribus ad id omnibus erat destitutus? Vel insanos fingas apostolos oportet, qui id suspicerent vel mente captum ipsi putaverint Bartholomæum, qui id moliretur. Adde alias omnino fuisse rationes hujus contentionis, quæ plus vice simplici fuit inter Apostolos, a Patribus esse assignatas, quas, quia huc non pertinent, vide apud interpretes.

31 Tertium, quod observo, fatetur desumptum ex historia apocrypha, nec tamen censura notat necessaria: Bartholomæum, inquam, ea conditione ad apostolatam admissum, ut purpuratus semper incederet; et purpuræ usum perpetuo ab Apostolo retentum. Quis Evangelia legit, qui non facile perspiciat, quam hæc Christi, et apostolorum paupertati, et humilitati sint contraria, quam a moribus eorum absona; ne dicam in S. Bartholomæum injuriosa? Hujus itaque fabellæ inventores confecta illa nobilitate adeo non honorant S. Bartholomæum, ut eum potius dedecorent, dum ut superbum nobis depingunt, et ambitiosum. Sed quænam hujus fabellæ fuerit occasio, videamus.

Ex falsa nominis interpretatione ortum, refutatur:

31 Eruditi non aliam assignare solent causam, quam falsam nominis Bartholomæi interpretationem, et recte. Audiamus Eminentissimum Baronium in notis ad Martyrologiam Romanam, ubi ad diem xxv Augusti docte hanc fabulam proponit, et refellit. De Bartholomæo, inquit, apud nonnullos ea invaluit opinio, ut fuerit Syrus genere, atque a rege Ptolomæo originem duxerit, dictusque Bartholomæus, quasi

filius Ptolomæi. Sed perperam quidem: nam Ptolomæi in Ægypto, non in Syria regnarunt: præterea apostolos omnes Galilæos fuisse, docet divina Scriptura, quæ ait Act. Apost. cap. 1. Viri Galilæi, etc. et cap. 2: Ecce omnes, qui loquuntur Galilæi sunt, etc. Ceterum si Bartholomæum hic genere Syrum dixerimus, quod Galilæa est in Palestina, et Palestina in Syria; eadem quoque ratione ceteros etiam apostolos Syros esse, dicere debemus. Ad hæc addimus etiam, Bartholomæum non a Ptolomæo esse dictum; sed sicut Judæus erat genere, ab Hebraicis vocibus sic appellatus, Bar Tholmai, Filius Tholmai. Est Tholmai nomen proprium Hebraicum, et in divinis Scripturis repetitum, (Vide locos assignatos § 4; nam apud Baronium numeri perturbati sunt.) Quod autem pro Bartholomæi dicamus Bartholomæum, mirum videri non debet, cum et in ceteris Hebraicis vocibus id ipsum contingat, ut eadem Latine, vel Græce reddita, non eodem modo pronuncientur.

32 Libenter assentior viro doctissimo. Unum tamen observo ex S. Hieronymo, quia facit ad nomen Sancti, de quo agimus, exponendum. Lib. de Nominibus Hebraicis, de Matthæo sub littera B, ita scribit laudatus Pater: Bartholomæus, Filius suspendentis aquas, vel filius suspendentis me. Syrum est nomen, non Hebræum. Et paulo inferius in Bariona: Bar quippe lingua Syra filius. Et si placuerit advertere locis citatis; invenies Tholmai nomen esse incolarum terræ priorum, non Hebræorum. Verum ex hæc observatione, non minuitur vis argumenti; nam eo tempore lingua Syriaca erat Judæis usitata, et multi Syriaca habebant nomina, ut in S. Hieronymo libro citato videri potest. Satis itaque refutata est fictitia S. Apostoli nobilitas, quæ Patribus Augustino, Chrysostomo, aliisque antiquis ignota, tantisque fabulis adornata penitus eliminanda est.

33 Unum Baronii argumentum, quia ad aliam ducit disputationem superius prætermissam, hic adnecto. Theodoretus, inquit, in præfat. de Evangel. verit. cum agit de lib. de legibus, Bartholomæum, sicut ceteros, nullum excipiens fuisse piscatorem affirmat, idque etiam Metaphrastes testatur: (in oratione Josephi ejusdem inferius danda) quod quidem verius mihi probatur: nam secundum Paul. 1 ad Corinth. cap. 1. Ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus. Hæc Apostoli sententia, nobilem non fuisse Bartholomæum probat, non probat piscatorem fuisse. Favet quidem huic opinioni, quod Nathanael, nobis Bartholomæus, Joan. 21 cum Petro aliisque piscatus fuerit; sed facile responderi potest, id ex amicitia, et mutua familiaritate factum, consentiente S. Chrysostomo Hom. 87 in Joannem: Alii, inquit, discipuli sequebantur, quod una de reliquo conjuncti essent, et simul vellent piscantes videre, atque hoc otio placide frui. Hæc igitur infirmiora sunt argumenta, quam ut piscatorem fuisse Bartholomæum evincant.

34 Piscatorem autem non fuisse colligi videtur ex patria Cana Galilææ, quæ remotior a mari erat, et fluvii saltim insignioribus; ita ut vel nulli videantur ibidem fuisse piscatores, vel certe pauci admodum, qui in lacubus forte quibusdam piscarentur. Ne tamen Theodoretici auctoritas quemquam moveat, ipsa Theodoretici verba adducamus. Loco a Baronio citato sic habet: Magnum... me operæ pretium facturum existimavi,

nomen Bartholomæi Syriacum.

E

Piscatorem fuisse Bartholomæum.

F

non probat satis, qui dicit asserunt

A mavi, si celeberrimis apud Græcos legumlatoribus, Christianæ religionis duces conferrem, nostros inquam piscatores, nostrum sutorem, nostrum publicanum. Per sutorem, haud dubie Paulum intelligit; per publicanum, Matthæum. An, quia reliquos Christianorum duces piscatores vocat, omnes omnino apostolos, exceptis jam dietis, piscatores fuisse contendit? Non facile crediderim. Nam in ipsa disputatione, ejus hæc est præfatio, sire lib. 9, qui est de legibus, tom. 2, pag. 623 editionis Coloniensis, plures publicanos facit. At legum, inquit, quas nostri piscatores, nostri publicani, quasque sutentoriorum tulerunt. Et post pauca: Piscatorum tamen, nostrique sutoris abolere leges non potuit. Quin in Psalmum 67 v. 7 ita habet: Talis fuit Matthæus, talis Jacobus Alphæi, talis Zacchæus, qui a peccati vinculis liberati. Cur, obsecro, Jacobum Alphæi eum publicanis illis a peccati vinculis liberatum dicit, nisi quia et ipsum publicanum putavit, seentus S. Chrysostomum in cap. 10 Matth. v. 5? Perspicuum hinc esse puto, Theodoretum non voluisse hic docere, apostolos omnes fuisse piscatores; nam modo plures publicanos facit, modo publicanos omittit. Verum, quia notum erat, varios ex apostolis piscatores fuisse, idcirco eo præcipue nomine fuisse usum; reliquorum artificia, utpote ignota, tacere debuisset. Hæc de Theodoro. Quod apud Metaphrastem habetur ex laudatiane Josephi, erigui etiam est momenti. Verba, lector, accipe: Videamus... quemadmodum ex piscium piscatore hominum piscator factus sit. Alludit auctor ad verba Christi ad Apostolos dicta Matth. 4 v. 19: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. Hinc forte, quia hominum piscator constitutus a Christo fuerat Bartholomæus, rerisimile putaverit Josephus ille, piscium piscatorem antea fuisse, illudque ut prahabile evnntiaverit; non etiam existimo, notum fuisse Josepho illi, quod antiquioribus patribus fuit incognitum, ut postea probabimus. Non itaque opinor piscatorem fuisse S. Bartholomæum.

55 Cotelerius num. 49 laudatus pag. 272 profert Indiculum Apostolorum, sumptum, ut testatur, ex antiquis Mss. Christianissimi regis num. 1789, 1026; in quo de S. Bartholomæo hæc habentur, ex Græco translata: Bartholomæus, de patre Sosthene, matre vero Urinia, cultor paseni, seu olerum sator. In Constitutionibus etiam apostolicis apud eundem ibidem dicitur de apostolis: Alii agricolæ. Addi potest ad qualemcumque horum confirmationem Epistola scripta a Damiano episcopo Tivertensi, ut probat Labbeus Tom. 6 Conciliorum col. 577, sub nomine Mansueti archiepiscopi Mediolanensis, seu synodi Mediolanensis anni 679 ad Constantinum Pogonatium imperatorem, quæ, teste ibidem Paulo diacono, non mediocri suffragium tulit in synodo vi œcumenica, in qua hæc leguntur apud Labbeum citatum col. 603: Nam si relegas (regulas fidei) insignissime imperator, non cum dialecticis, non cum rhetoricis, non cum grammaticis, sed cum rusticis, et piscatoribus Dominus posuit rationem, et his tradidit sui secreta consilii, quos et principes ordinavit, quibus ligandi solvendique tribuit potestatem. Hic satis aperte insinuat, apostolorum aliquos fuisse agricolas, nec video, cui ex apostolis id melius conveniret, quam Bartholomæo; Cava enim oppidulum, quod, ut ex ejus descriptione supe-

rius vidimus, amplum, fertile, et amœnum ^{AUCTOR} campum habet, ^{J. S.} haud dubie multas ex incolis habuit agricolas; multos, qui vel hortos colerent, vel greges pascerent.

56 Potuit igitur Bartholomæus aut horti, aut ^{id incertum.} agri paterni cultor, quietam sibi, Deoque vitam ducere. Hæc, fatcor, non displicerent, si melioribus, niterentur testimoniis. Verum Indiculus ille Græculi ejusdam esse videtur, et quædam habet aperte falsa. Constitutiones Apostolicæ quam fidem mereantur, norunt eruditi. Quod autem in epistola illa syaodali dicitur, videtur ex his Constitutionibus desumptum, nec tam antiquus est istius epistolæ auctor, ut assensum nostrum hac in re extorquere debeat. Siquidem obstat silentium antiquorum Patrum, et auctoritas Origenis, qui lib. 1 contra Celsum num. 62 editionis Parisiensis, post Petri, Audreæ, Joannis, Jacobi, et Matthæi commemoratam conditionem, hæc subjungit: Qua vero arte ceteri, priusquam discipuli Jesu fierent, victum sibi comparaverint, nobis incompertum est. Malim itaque cum Origine fateri, incognitum mihi esse, qua fuerit ante Apostolatam vitæ conditio, ^E quamve artem exercuerit, ut sibi victum compararet, quam incertis hisce traditionibus præbere assensum. Hactenus de vitæ conditio; nunc qua fuerit doctrina Nathanael Bartholomæus investigandum.

§ VI. Doctrina, vocatio, virtutes, et alia quædam.

Videntur aliqui S. Augustinum locis § 2 citatis ita intellexisse, ac si assersisset, Nathanaelem fuisse legis Doctorem. Nam Baronius ad annum Christi 31 num. 28 hanc rationem allatam dicit ab Augustino, cur non fuerit electus inter apostolos Nathanael: Quod esset legis doctor. Cornelius a Lapide in cap. 1. Joan. eandem Augustini rationem assignat; Quod Nathanael videatur fuisse legis doctor. At ego in S. Augustino omnino hoc non invenio. Verba ejus, quia ad præsens institutum simul conducunt, refecam fidehter. Tractatu 7 in Joan. col. 254. Nathanaelem eruditum, et peritum legis vocat. ^F Paulo inferius: Doctissimus legis dicitur. In psalmum 65, col. 480. Doctus... in lege: post pauca: Peritus erat legis. Rursus infra Doctus ille in lege. Nusquam, locis citatis, Doctorem legis fuisse affirmat, vel se existimasse doctorem fuisse insinuat. Chrisostomus Hom. 20 in Joannem, doctum iidem Nathanaelem, et sacra Scripturæ studiosum agnovit. Col. 116: Quia, inquit, Nathanael peritus erat, et veritatis studiosus sectator. Eadem col. inferius. Quia hic magis quam Philippus in prophetiis versatus erat. Adstipulatur Cyrillus in Joan. cap. 1 v. 45 his verbis: Narat quippe Philippus studiosissimum illum esse (Nathanaelem) ac valde eruditum. Nec non S. Gregorius Nyssenus in Caatice hom. 15 dicens: Quod peracurate ex libris vaticiniorum de Domini mysterio edoctus esset.

58 Colligunt eam Apostoli doctrinam ex eo, ^{cum aliis Patribus dicit: qui id ex Scriptura collegerunt diversimode.} quod Philippus dixerit Nathanaeli Joan. 1: Quem scripsit Moyses in lege, et Propheta, invenimus Iesum filium Joseph a Nazareth. Et responderit Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Verum id colligunt diversimode.

Augustinus

An agri cultor?

AUCTOR
J. S.

Augustinus quidem putat, assensum fuisse Nathanaelem Philippo, ex eoque doctrinam ejus, et in lege peritiam consequi existimat. Rectius meo judicio Chrysostomus eandem ex ejus dubitatione deducit. Audi ipsum loco citato: Audierat enim ex Scripturis Christum ex Bethleem oriturum esse, et ex vico in quo fuerat David. Ea itaque fama apud Judæos obtinebat, et Propheta olim prædicaverat his verbis: « Et tu Bethleem nequaquam minima es in principibus Juda; » ex te enim exiet dux, qui regat populum » meum Israel. » Cum audisset ergo a Nazareth esse, turbatus est, et dubitavit, quod Philippi verba cum prophetica prædicatione non consonare videret. Sunt, qui doctrinam S. Bartholomæi colligunt ex Theologia mystica sub nomine S. Dionysii Areopagitæ citari solita, ubi cap. 1 hæc habentur: Ita divinus Bartholomæus dicit: « Et nullam theologiam esse et minimam, » et Evangelium latum, et magnum, et rursus » concisum. » Verum cum ex eo non satis probetur doctrina, quæ fuit ante vocationem, sufficit mihi attulisse tot Patrum testimonia, Scripturamque ipsam, quæ diligentem legis, et prophetarum scrutatorem fuisse Nathanaelem insinuat.

An fuit Joannis Baptistæ discipulus?

59 Mirabitur quis fortasse hanc doctrinam in homine tenui, et simplice, qualis erat Nathanael Bartholomæus. Sed considerare debet, frequentem fuisse sacræ Scripturæ lectionem apud Judæos Act. 15 v. 21: Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne Sabbatum legitur. Et Joaa. 5 v. 39 Christus dixit Judæis: Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Idque tanto diligentius fecit Nathanael, quanto salutis suæ studiosior, Deique erat amantior. Cornelius a Lapide in cap. 1 Joan. ipsum etiam sub disciplina S. Joannis Baptistæ profecisse putat, ejusque vel discipulum, vel certe auditorem fuisse. Responderi potest, inquit, Nathanaelem fuisse legis studiosum, non doctorem; æque ac erat Philippus, cum eo de adventu Messie ex lege differens, ac Petrus, et Andreas. Videntur enim hi omnes fuisse Joannis Baptistæ discipuli, vel auditores, atque ab eo transmissi ad Christum.

60 Favet huic conjecturæ S. Epiphanius Hæresi 51 citata um. 14, ubi socium Andree, qui cum ipso primus ad Christum accessit, et Joannis Baptistæ erat discipulus Joan. 1 v. 37, Philippum putat fuisse, vel Joannem, aut Jacobum. Censet itaque Epiphanius, plures Joannis Baptistæ discipulos Christo adhesisse. Et certum videtur, Joannem Baptistam ad Christum transmittere voluisse, quoscunque ex discipulis suis ad id noverat magis idoneos. Hæc igitur Cornelii conjectura non videtur mihi improbanda, sed conjectura est, adeoque rem non facit omnino certam. Ceterum, sive discipulus fuerit Joannis, sive auditor tantum, sive ne auditor quidem; studium sacrarum Scripturarum, mediocremque saltem earum peritiam, Nathanaeli omnino adjudicandam existimo: profanarum vero scientiarum, philosophiæ puta, et eloquentiæ studium, et vel mediocrem earum peritiam penitus adjudicandam; non enim oratores elegit Dominus, aut Philosophos; sacræ Scripture lectores, et auditores non abjecit. Nunc quomodo sub Christi disciplinam se tradiderit exponendum.

61 Vocationem Nathanaelis luculenter descri-

bit Joannes cap. 1 a v. 45: Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, et propheta, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth. Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni et vide. Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, et dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael: Unde me nosti? Respondit Jesus, et dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit ei Nathanael, et ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. Respondit Jesus, et dixit ei: Quia dixi tibi: Vidi te sub ficu, credis: majus his videbis. Et dicit ei: Amen, amen, dico vobis, videbitis caelum apertum, et angelos Dei ascendentes, et descendentes supra Filium hominis. De his multa disserimus in præcedentibus, quæ hic omittuntur; quædam tamen ad virtutes Nathanaelis declarandas subjungemus ex Chrysostomo. Hom. 20 in illud: A Nazareth potest aliquid boni esse? S. Pater modestiam ejus ita prædicat, et prudentiam: Animadvertite autem ejus in ipsa dubitatione prudentiam, modestiamque. Non enim statim dixit, Me fallis, o Philippe, et mentiris. Non credo, non adibo: a Prophetis didici Christum a Bethleem venturum esse; et tu dicis, a Nazareth. Ergo non is ipse est. Verum nihil simile dixit. Sed quid? Adit illum et ipse. ac dum non admittit eum a Nazareth esse, accuratum Scripturarum studium ostendit, et mores suos fallaciæ non obnoxios; quod autem hæc nunciantem non respuit, magnum Christi adventus desiderium exhibet. Cogitabat enim potuisse Philippum circa locum errare. Animadvertite item, quam moderate fidem ipsi neget, et interroget. Neque enim dixit; Nihil boni fert Galilæa. Sed quomodo? « A Nazareth potest aliquid boni esse? » Audi et alias ejus virtutes. Candorem ita subnectit: Ideoque ait Christus: « Ecce vere Israelita in quo dolus non est. » Itaque potest Israelita mendax esse: sed non hic vir talis, ejus quippe judicium nullam habet personarum acceptionem, nihil ad gratiam, nihil ad odium loquitur. Constantiam post panca: Vide mihi, inquit, hominem constantem, et firmum. Cui dixisset enim Christus, « Ecce vere Israelita, » non laudibus emollitus est, non encomiis raptus, sed perstat inquirens, et accuratius explorans, vultque clarum quidpiam ediscere. Ferrorem ejus confessionis inferius idem Pater quasi penicillo delineat, in hæc scribens verba: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. Viden', inquit, animam gaudio exsultantem, et verbis Jesum amplexantem? Tu es, inquit, ille expectatus, et desideratus. Viden' stupentem, mirantem, exsultantem, salientem præ voluptate? Hactenus Chrysostomus de egregiis Nathanaelis virtutibus. Utrum autem hic verua Deum confessus fuerit per hæc verba Tu es Filius Dei, quod hom. 21 negat Chrysostomus: Cyrillus, alique quidam affirmant. S. Scripturæ interpretibus examinandum relinquo. Videri potest Toletus in cap. 1 v. 49 Joannis annotatione 79.

62 Anabiguum hic est, quotus inter apostolos vocatus a Domino fuerit Nathanael. Si Joannis Evangelium solum consulamus, quarto loco vocatus videtur; post Andream nempe, Petrum, et Philippum. Verum ordo in recensendis apostolis, ab Evangelistis servatus, insinuat, ante Philippum et Nathanaelem vocatos esse Jacobum,

et

D
Vocatio Ap-
stoli, et vir-
tes.

E

F

quotus et
apostolis
vocatus?

A et Joannem; et id opinatur S. Epiphanius Hæresi 51 num. 14. Postquam enim suspicatus erat, socium illum Andream, cujus nomen tacetur Joan. I v. 37, fuisse Philippum. ito se corrigi: Nisi forte Joannem inavis, aut Jacobum Zebedæi filium. Primos enim vocari illos oportuit: tum deinceps Philippum, quo in Evangelii ordine numerantur. Atque ito sexto loco vocatus fuerit Nathanael, quo in Apostolorum catalogo ab Evangelistis ponitur Bartholomæus. Dicam conjecturam ex verbis S. Epiphanius mihi suggestom, quam quisque ut lubet accipiat, quia poram faciet ad laudem S. Bartholomæi. Suspitor, socium illum Andream ononymum, ipsum esse Joannem Apostolum, per eumque Jacobo fratri Christum innotuisse, sicut innotuit Petro per Andream, Nathanaeli per Philippum: verum hæc omnia Evangelistam silentio involuisse modestiæ causa, sicut nomen Boanerges sibi fratrique suo impositam siluit, multaque alia ad laudem suam spectantia. Ut ut est, aut quarto, aut sexto loco numeranda venit vocatio Nathanaelis Bartholomæi.

An in nuptiis Canæ Galilææ ei Bartholomæi nomen inditum?

B 63 Post vocationem Nathanaelis subjiciuntur a Joanne cap. 2 nuptiæ, factæ in Cana Galilææ. Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ: et erat Mater Jesu ibi. Vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus, ad nuptias. S. Epiphanius Hæresi citata num. 15 his verbis ista subjungit: Ubi ex enucleatis utrimque minutisque verbis ac sententiis colligitur, Christum alios secum adduxisse discipulos, qui cum eo remanserant. Cujusmodi forte Nathanael fuit, et Philippus, aliique nonnulli. Recte mea quidem sententia: Nathanaelem enim nuptiis his cum Jesu interfoisse vix dubitare permittit et recens vocatio, et patria Cana, in qua nuptiæ celebratæ sunt. Invitatum ad has nuptias Christum occasione Nathanaelis suspicatur Rupertus, indeque ei nomen Bartholomæi inditum. Sic enim habet in Joan. cap. 1, pag. 36 editionis Coloniensis: Constat, quia Bartholomæus non Hebraicum, sed Syrum nomen est, quod Latine est Filius suspendentis aquas. Nathanael autem Hebraicum, et interpretatur Domum Dei. Fortasse ergo hic ipse Nathanael, qui erat a Cana Galilææ, Bartholomæus est, quod interpretatur Filius suspendentis aquas: quia tertia die cum nuptiæ fierent in illo vico suo Cana Galilææ, forte per occasionem ejus Dominus invitatus ad nuptias, aquas in vinum convertens in admirationem omnium illas suspendentis. Rupertus in dissertatione saepe citata: Sicuti, inquit, Jacobus et Joannes dicti sunt Boanerges, filii tonitruo: quamquam hi a Christo cognominati fuere, ille a civibus; eo quod Christo addictus fuit ex multis ejusdem loci incolis. Conjecturam hæc viri sancti ut subtilem, et ingeniosam non improbo, sed incertam existimo, cum nomen Bartholomæi a patre facile habere potuerit Nathanael. Nathanaelem autem nuptiis interfuisse omnino puto, ejusque occasione Jesum fuisse invitatum, satis apparet verisimile.

An fuerit unus ex duobus euntibus in Emmaus?

64 Post hæc nihil in Evangelii de S. Bartholomæo occurrit usque ad mortem Christi, nisi quod cum aliis undecim apostolis in eorum catalogo sexto ubique loco post Philippum numeretur. S. Epiphanius Hæresi 23 num. 6, pag. 67 scribit; Salvatorem a mortuis excitatum Nathanael, ac Cleophae in via apparuisse; euntibus scilicet in Emmaus Luc. 24. Verum alii Patres Epiphanius non consentiunt. Neque ullum in

Scripturis est fundamentum, ex quo Nathanaelem fuisse colligamus. Videsis Calmetum in cop. 24 Luc. v. 13. In reliquis apparitionibus, ubi vel maxima ex parte, vel omnes aderant apostoli, adfuit etiam Bartholomæus, neque unquam se videtur ob aliis segregasse. Sed hæc satis dispoluta sunt, neque hic pluribus explicanda.

AUCTORE J. S.

§ VII. Prædicatio Apostoli Indica.

P prædicationi S. Bartholomæi tom variae assignantur provinciæ, tam obscure, nulla ordinis, aut temporis nota distinctæ indicantur, ut difficile sit invenire, unde exordium ducam, ubi finiam. Quippe alii Indiam; alii Armeniam, Chaldæam, Persidem; alii varias minoris Asiæ provinciæ, ejus doctrina illuminatas scribunt. Et vere hi quidem, ut existimo, neque enim dubitari potest, quin provinciæ orbis varias prædicando peragraverit, et fidei luce illustraverit, sicut et alios constat fecisse apostolos; sed obscure admodum, ut dixi. Quapropter, ut probabili saltem disputatione lux aliqua affulgeat, aliquis ordo appareat: primum auctororum testimonia afferam, ut constet quibus in provinciis prædicaverit. Deinde examinabo ubi probabiliter prius, ubi posterius fidei semina jecerit.

Varie prædicationi Bartholomæi assignatæ provinciæ,

66 Indiam, de qua primo agendum, nobis describit Christophorus Cellarius tom. 2 Geographiæ antiquæ lib. 3, cop. 23, pag. 523 his verbis: India, ἡ Ἰνδία, amplissima Orientis regio, secundum flumina, quorum duo maxima sunt, Indus et Ganges, in duas magnas partes dividitur, quarum altera dicitur, India intra Gangem. . . Altera, India extra Gangem. . . India intra Gangem terminos ab Occasu constituit (Ptolomæus) Paropanisadarum regionem, Arachosiam, et Gadosiam: a Septentrionibus Imatum montem: ab Oriente Gangem fluvium: a Meridie Oceanum. Quæ extra flumen Gangem est, terminatur ab Occasu illo flumine: a Septentrionibus Scythia et Serica: ab Ortu Sinarum regione: a Meridie Oceano. Utrum in India, modo descripta, prædicaverit Apostolus, disceptatur ab eruditissimis. Non Indiam martyrologi multi, multi item historici designant. Sunt tamen, qui Indiam latissime, et improprie sumptam volunt. Menæa Græca xi Junii asserunt prædicasse Indis, qui felices vocantur, Evangelio secundum Matthæum ibi tradito. Frezalphus lib. 2, cap. 4 in Bibliot. Potrum sec. 9, par. 1, pag. 505 edition. Coloniensis. hæc scribit: Bartholomæus apostolus. . . Lycæoniæ in sortem prædicationis accepit, atque Evangelium juxta Matthæum apud Indos in eorum linguam convertit. Martyrologia item varia Indicam prædicationem adstruunt. Consonat Fortunatus lib. 8, cap. 4: Inde trinaphantem fert India Bartholomæum. Et S. Anselmus hom. 1, pag. 158 editionis anni 1721, Bartholomæum in Indiam a Christo destinatum scribit. Atque, ut alios prætermittam, Ensebius lib. 5 Historiæ ecclesiasticæ cap. 10, et S. Hieronymus de Scriptoribus ecclesiasticis in Pantæno, scribunt, Evangelium S. Matthæi apud Indos a S. Bartholomæo relictum, ibique a Pantæno inventum esse. Quapropter satis certum existimo, S. Bartholomæum in India prædicasse, ibique S. Matthæi Evangelium reliquis-

inter quas India.

F

AUCTORE
J. S.

reliquisse. Neque id negant hodieum eruditi; verum per Indiam varii intelligi volunt Arabiam felicem, quæ ab antiquis etiam nominata fuit India. Id præ ceteris contendit, et multis erudite probare conatur laudatus sæpe a nobis Assemanus.

quam impro-
prie intelli-
gunt aliqui,

67 Tom. 3, par. 2, pag. 568, et seqq. ostendit felicis Arabiæ incolas, qui uno postea Homeritarum vocabulo innotuere, et Æthiopes, et Indos etiam fuisse dictos ab antiquioribus; ipsamque Arabiam felicem et Indiam, et Æthiopicam ab aliquibus fuisse eogominatam. Uti et de Æthiopia Africana probat Pagius, Indiam ab aliquibus fuisse dictam, ad annum Christi 327 a num. 9: neque hac de re ulla inter nos erit controversia. Laudatus Assemanus pag. 592 hinc ulterius deducit sequentia: Ex eodem Menologio, et ex iis, quæ supra de Æthiopicis, et Indis diximus, palam fit, Homeritas, Arabiæ felicis populos fuisse Æthiopes, Indosque illos, quibus Bartholomæus, Matthæus, et Matthias, fidem Christi annuntiarunt. Bartholomæum ibidem Christi fidem annuntiasse (nam de Matthæo, et Matthia hic non disputo) satis mihi fit verisimile ex eo, quod prædicasse dicatur Indis, qui felices nominantur, quod et infra confirmabitur ex Niceta Paphlagone. Non æque mihi probatur, quod post pauca subiicit his verbis: De Æthiopicis, Indisque Arabiæ felicis intelligendum, quod Hieronymus. . . scribit, Pantænum philosophum ad Indos peregrinatum memoriam de Bartholomæi prædicatione virentem adhuc reperisse. Nam ostendam hæc intelligenda esse de Indis, Indiam proprie et communiter dictam incolentibus. Confirmat Assemanus sententiam suam ex Philostorgio lib. 2, cap. 6. Quem ut hominem Ariannum, et impostorem libenter ei concedo. Sed audi, quid ipsius editor Jacobus Gothofredus in hunc locum notet. Dissertatione ad cap. 6, lib. 2, pag. 59, postquam probavit, narrationem Philostorgi ab aliorum historicorum narrationibus multum differre, concludit: Igitur et hæc Philostorgiana $\alpha\rho\upsilon\psi\epsilon\tau\omicron\varsigma$ et $\psi\epsilon\upsilon\delta\epsilon\lambda\omicron\gamma\iota\alpha\varsigma$ structura est; qua causa Photius in ingressu hujus narrationis cum $\delta\omicron\sigma\pi\epsilon\tau\epsilon\eta$ vorat. Afferit etiam pro sua sententia Rufinum, et Socratem, in quo ex parte saltem consentientem habet Pagium, de quibus postea. Nam prius ostendam S. Bartholomæum in India, etiam proprie dicta, prædicasse, ibique relictum Matthæi Evangelium a Pantæno inventum esse; ut scribit Baronius ad annum Christi 185.

sed probatur,
fuisse proprie
dictam variis

68 Eusebius lib. 5. Hist. Eccl. cap. 10 ita scribit: Pantænus. . . disciplina philosophorum, qui Stoici appellati sunt, institutus eodem temporis momento, cum primis excelluisse traditur. Quem amore ardentissimo erga sacram Scripturam flagrantem, tantum studii in illa propaganda potuisse ferunt, ut præco Evangelii gentibus, quæ orientem incolebant ordinatis ad Indorum usque regiones sese conferret. Erant autem erant, inquam, ad id temporis complures verbi prædicatores et fideles naucii, qui divino Apostolorum imitandorum studio inflammati, magna adjumenta cum ad verbum Dei in animis hominum edificandum, tum ad idem angendum afferbant. Quorum e numero unus erat Pantænus ille, quem ad Indos (lege Indos ut est in Græco) perrexisse diximus: ubi (ut fertur) Evangelium Matthæi (quod ante ejus adventum ibi fuerat receptum) in manibus quorundam,

qui in illis locis Christum profitebantur, reperit: D quibus Bartholomæum, unum ex apostolis prædicasse, illisque Matthæi Evangelium litteris Hebraicis scriptum reliquisse, et illud ipsum ad monstratum tempus reservatum constat. Hæc sane verba non Arabiam felicem, ut vult Assemanus: non Nubiam Æthiopicam partem, ubi Pantænus prædicasse vult Pagius ad annum 327 num. 22; sed Indiam orientalem nobis designant; ut recte Baronius loco supra citato. Non enim perspicio quomodo Arabiæ, aut Nubiæ incolæ recte vocari possint gentes, quæ orientem incolebant, cum Nubia Australis sit Alexandria, et Ægypto; Arabia Orientalis quidem, sed contermina: gentes autem nobis finitimas orientem incolere, ubi supersunt aliæ longe magis ad orientem a nobis remotæ, non congrue dicimus. Atqui tamen Præco Evangelii gentibus, quæ orientem incolebant, ordinatus fuisse dicitur Pantænus: Indis igitur ad orientem maxime reuotis, non Arabibus, non Nubiis. Deinde, cur tantopere commendatur divinum ipsius Apostolos imitandi studium, ut ad Indorum usque regionem se conferret, nisi E multum dissita aliqua regio designetur, qualis India Orientalis; non Arabia, non Nubia, utraque Ægypto propinqua, quin et contermina, ut fatentur adversarii?

69 Hæc quamvis Eusebii mentem abunde declarare videantur: quia tamen adversarios habeo maxime eruditos, habet et ex aliis ejus scriptis eam ulterius demonstrare. Lib. 4 de Vita Constantini, cap. 50 hæc ad propositum nostrum scribit: Eodem fere tempore aderant ab Indis Orientalibus legati, qui dona imperatori afferbant: in quibus erant omnia prope clarissimarum et pretiosissimarum gemmarum genera, animantia etiam tota natura ab hisce nostris discrepantia: quæ omnia ad imperatorem deferrebant, ut significarent ejus imperium usque ad ultimam Oceani oram pertinere, principesque Indorum, picturarum, et statuarum muneribus declarare, se illum cum summa potestate omnium imperatorem et regem agnoscere, et profiteri. Ita accidit, ut ei prius ad imperium venienti, initio Britannii ad ultimas fere Occidentis solis oras Oceano circumcincti parerent, nunc vero postremum Indi in extremis orientis partibus siti. Hic Indos significari proprie dictos fatebuntur, puto, adversarii: F et clarissime patet ex muneribus allatis, et addita voce Orientalibus. Quod et superius declaratur hoc modo: Gentibus, quæ orientem incolebant, cui statim additur: Ad Indorum usque regionem sese conferret. Nam idem procul dubio sunt Indi Orientales, et Indi, qui orientem incolunt. Sed satis sit de Eusebio, cujus mens minime mihi videtur dubia.

70 Non minus clare Indiam proprie dictam designat S. Hieronymus, lib. de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 36 in Pantæno ita scribens: Pantænus Stoicæ sectæ philosophus, juxta quamdam veterem in Alexandria consuetudinem, ubi a Marco evangelista semper ecclesiastici fuerunt doctores, tantæ prudentiæ et eruditionis, tam in Scripturis divinis, quam in seculari litteratura fuit, ut in Indiam quoque rogatus ab illius gentis legatis, a Demetrio Alexandriae episcopo mitteretur; ubi reperit Bartholomæum de duodecim apostolis, adventum Domini Jesu, juxta Matthæi Evangelium prædicasse, quod Hebraicis litteris scriptum, revertens Alexandriam secum detulit. Nunc peto ab eruditissimis adversariis, qui

A qui operose desudant, ut ostendant ab aliquibus. geographiæ vel ignavis, vel negligentibus, Arabiam cum India nomine confusam esse, confusam quaque Æthiopiam; peto, inquam, an putent peritissimum in omni literatura Hieronymum nihil inter istas regiones discretisse, an putent nihil discretisse Eusebium? Nam quamdiu non ostendant apud Eusebium et Hieronymum Indiæ nomine intelligi Felicem Arabiam, vel Æthiopiam, nihil omnino agunt. Cum enim commune apud geographos harum prouinciarum nomen non sit India, ostendere debent ab Eusebio et Hieronymo Indiam vocatas esse, ut exineant per Indicam Pantæni peregrinationem ab Eusebio, et Hieronymo descriptam, intelligendam esse Arabicam, vel Æthiopicam. At ego ostendam luculenter, ab Hieronymo dictas regiones ab India fuisse distinctas. In Epistola enim 50 ad Paulinum 2, quæ habetur tom. 4, par. 2, a col. 568 editionis Parisiensis, Apollonii magi peregrinationem ita describit: Apollonius... intravit Persas, pertransiuit Caucasum, Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima Indiæ regna penetravit: et ad extremum latissimo Physon amne transmissis, pervenit ad Brachmanas... inde per Elamitas, Babylonios, Chaldaeos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Phœnicæ, Arabes, Palaestinos, reversus Alexandriam, perrexit Æthiopiam, ut Gymnosophistas, et famosissimam solis mensam videret in sabulo. Nunquid non disertissime Arabes, et Æthiopiam ab opulentissimis Indiæ regnis secernit Hieronymus, de cuius mente hæc instituitur controversia? Hæc sane mihi sufficere videntur, ut de mente S. Hieronymi nobis constare possit. Quam tamen et alio argumento manifestam facio.

qui Pantænum in Indiam ad Brachmanas missum scribit.

71 Brachmanas in India proprie dicta agnoscit Hieronymus, dum ait: Latissimo Physon amne transmissis, pervenit ad Brachmanas. Et lib. 4 in Ezechielem cap. 13 itidem, ut superius, Indiæ Brachmanas, Æthiopiæ Gymnosophistas adscribit: Indorum Brachmanas, et Æthiopiæ Gymnosophistas. Neque vero alibi Brachmanas, ut opinor, quærent adversarii. Pantænus autem ex mente Hieronymi Brachmanas docuit. Audi ipsum in Epistola ad Magnum, quæ in dicta editione est 83, col. 656 toni citati. Pantænus, inquit, Stoicæ sectæ philosophus, ob præcipuæ eruditionis gloriam, a Demetrio Alexandriæ episcopo, missus est in Indiam; ut Christum apud Brachmanas, et illius gentis philosophos prædicaret. Nonne eo missum hic significat Pantænum, quo supra profectum dixerat Apollonium? Ad Brachmanas puta Indiæ Orientalis philosophos. Dubium itaque superesse videtur nullum, quin in India Orientali Pantænum docuisse roherit S. Hieronymus, ibique relictum a S. Bartholomæo Matthæi Evangelium reperisse. Si modo Rufinum, et Socratem, quos objiciunt, adversariis concederem, nihil profecto haberent, quod cum auctoritate Hieronymi, et Eusebii esset comparandum. Verum ne hos quidem adversariis favore, nunc ostendere aggredior.

quibus Rufinus et Socrates

72 Rufinus lib. 10, cap. 9 hæc scribit: In ea divisione orbis terræ, quæ ad prædicandum verbum Dei sorte per apostolos celebrata est: cum aliæ aliis provinciæ obvenissent; Thomæ Parthia, et Matthæo Æthiopia, eique adhærens citerior India Bartholomæo dicitur sorte decreta. Inter quam Parthiamque media; sed longo interior tractu India ulterior jacet, multis variisque linguis et gentibus habitata. Quam velut

longe remotam, nullus apostolicæ prædicationis vomer impresserat. Quæ tamen tempore Constantini tali quadam ex causa semina fidei prima suscepit. Metrodorus quidam philosophus inspicendorum locorum, et orbis perscrutandi gratia, ulteriorem dicitur Indiam penetrasse. Cujus exemplo invitatus etiam Meropius quidam Tyrius philosophus simili ex causa adire Indiam voluit. Socrates lib. 1, cap. 15 eodem fere habet: Cum apostoli sortito iter ad gentes suscepissent, Thomas Parthiam... obtinuit: Matthæus Æthiopiam: Bartholomæus Indiam, quæ huic finitima est, sortitione accepit. India autem interior, quam permultæ gentes barbaræ accolunt linguis inter ipsas discrepantes, non ante tempora Constantini verbo Christi, et ejus religione illustrata est. Quæ vero causa eos ad Christi fidem amplectendam impulerit, jam dicturus venio. Meropius quidam philosophus, genere Tyrius, studio Indorum regionem pervidendi incensus fuit: exemplo credo Metrodori philosophi ad eam rem provocatus, qui eandem regionem ante lustraverat. Assenanus loco citato, per Indiam citeriorem, et ulteriorem sive interiorem intelligit Arabiam Felicem, et Æthiopiam. Pagius num. 8 Æthiopiam Ægypto viciniorem, et remotiorem. At ego contendo Indiam Gangeicam, seu proprie dictam, in citeriorem et ulteriorem distinctam etiam hic intelligendam esse: quod jam ostendo.

73 In primis nomen Indiæ non aliam designare videtur, quam celeberrimam illam citra et ultra Gangem in provincias et regna multa divisam. Hæc enim sola proprio Indiæ nomine nota est apud geographos. Neque alius horum auctorum sensus, qui accurate Indiam distinguunt ab Æthiopia, dum hanc Matthæo, illam Bartholomæo forte obligasse scribunt. Quod autem Æthiopiæ finitimam, et adjacentem dicant, minus se geographiæ peritos ostendunt, non aliam tamen designant, quam illam Indiæ partem, quæ citra Gangem sita, prima se ex Æthiopia in Indiam navigantibus offert. Secundo Indiam ulteriorem Rufinus, et Socrates illam agnoscunt, quam adivit Metrodorus, ejusque exemplo Meropius. At Metrodorum non aliam Indiam, quam proprie dictam constat, et fatetur Pagius, ex Cedreno num. 16 hæc addens: Metrodorus quidam Persa, sub prætextu philosophandi in Indiam se ad Brachmanas contulit. Videntur ad Brachmanas se contulisse? atqui Brachmanas ultra Gangem inventi sunt ab Apollonio, ut ex Hieronymo supra citato patet: Latissimo Physon (Gange) amne transmissis pervenit ad Brachmanas Apollonius. Ergo non aliam nobis Indiam per ulteriorem, vel etiam interiorem describunt, quam Indiam ultra Gangem vasto terrarum spatio extensam. Neque aliter sensit Carolus a S. Paulo in Geographia sacra pag. 260, ubi sola Socratis lectione opus esse asserit, ut hæc veritas intelligatur.

74 Attamen se opponit Holstenius in notis ad hunc Caroli locum, quem secutus est Pagius: maluerunt hi varios sibi in Socrate errores fingere, quam simplicem ejus verborum sensum commoda interpretatione, qualem jam delimus, retinere. Verba Holstenii accipe, sic ratiocinantis: Socrates totam hanc narrationem a Rufino accepit, sed neuter Gangem nominat, ut de Indis intra vel extra Gangem sitis hic locus accipi possit. Hoc sane frivolum est, nec longiori refutatione dignum. Nam neque Nilum Rufinus no-

Respondetur argumento Pagii ex geographia desumpto.

minat,

AUCTORE
J. S.

minat, aut Soerates, cur igitur Æthiopiam Nilo intersectam potius designatam vult Holstenius? Aliud ex geographia subiicit argumentum hoc modo. Nam cum interiorē Indiam ratione citerioris appellent, interior hic necessario pro exteriorē, sive pro India extra Gangem accipienda foret: quia India extra (lege intra Gangem, ut sensus intelligibilis sit et verus) Gangem nobis citerior est: atque hoc absurdum, et contra omnem veræ geographiæ rationem. Itaque cum citeriorē Indiam hic appellent eam, quæ Æthiopiæ adheret, in qua Bartholomæus Evangelium prædicavit, quam Æthiopiam sub Ægypto esse nemo dubitavit (quia rubrum mare attingit ad Adulin, et ostium sinus Arabici) India interior nulla alia intelligi potest præter Æthiopiam interiorē, cujus metropolis erat Auxumis, quo antea nemo præconum Christi penetraverat. Hæc Holstenius obscure admodum, sed veritas explicata offusas tenebras facile dissipabit.

ex quo multa
sequuntur in-
commoda,

B

75 Dico itaque: India citerior Rufino et Socrati India est citra Gangem, sive illæ Indiæ provinciæ, Ægypto et Æthiopiæ viciniores, quas Indiam intra Gangem vocant geographi. India ulterior, sive interior, India est ultra Gangem sita: quam passim vocamus Indiam extra Gangem. Totus ergo Holstenii scrupulus in eo consistit, quod vox India interior pro India extra Gangem non recte videatur intelligi. At, cum auctores illi satis indicent, se per Indiam Interiorē intelligere idem, quod per Ulteriorē, quid contra rectam geographiam peccent non video. Nam sicut Æthiopiam interiorē Holstenius ipse vocat eam Æthiopiæ partem, quæ intra Æthiopiam magis a nobis est remota, ita Rufinus remotiorem a nobis Indiæ partem modo Indiam interiorē, modo Ulteriorē vocat. At fallitur eum Holstenio Pagius, ex eo quod Bartholomæum non in vera India prædicasse vult, sed in Æthiopia, idque contra proprium Rufini verborum sensum, contra apertissimam Hieronymi, et Eusebii sententiam. Quam multa autem hinc sequantur plane absona, attende. Primo Æthiopiam obtigisse Matthæo, Bartholomæo Indiam clamant auctores. Illi Matthæum in Æthiopia remotiore ab Ægypto, Bartholomæum statuunt in parte Æthiopiæ Ægypto magis vicina. Secundo verbis vim inferre coguntur: dum Æthiopiam Ægypto finitimum etiam Indiam vocatam volunt, cum omnes Pagii probationes tantum evincant, remotissimam Æthiopiæ partem, aut potius regiones supra Catadupa positas Indiam a quibusdam vacari. Audi verba ipsius num. 11: Quare manifestum est, Lucianum eam regionem, quæ supra Catadupa sunt, Ἰνδία appellare. Vides hic non viciniorē Æthiopiam, sed regionem supra Catadupa, seu remotiorem ab Ægypto Æthiopiam, Indiam vocari. Idem tantum sequitur ex Virgilio versu, quem allegat, de Nilo ita scribentis: Usque coloratis amnis devexus ab Indis. Ubi vides, inquit, populos, quos Nilus alluit, Indos appellari. Imo vero video Indos appellari, populos illos, apud quos Nilus oritur; non omnes, quos Nilus alluit, Indos appellari velit Pagius, nam et hos Nilus alluit.

qui Rufinum
perperam re-
prehendit,

76 Tertio errat Pagius, dum errasse vult Rufinum Metrodori itinere scribendo num. 16. Præterea inquit fallitur in eo (Rufinus) quod Metrodorum Indiam, quam Ulteriorē appel-

lat, seu Æthiopiam hodiernam penetrasse scribit. Metrodorus enim non Æthiopiam, seu Indiam respectu nostro citeriorē, sed veram Indiam, seu Indiam Ulteriorē (ut a viro qui in imperio Romano scribebat vocari debuit) perlustravit. Accipe sensum verborum: Fallitur, Rufinus, inquit, quod Metrodorum Indiam, quam Ulteriorē appellat... penetrasse scribit. Metrodorus enim... veram Indiam, seu Indiam Ulteriorē... perlustravit. Indiam Ulteriorē perlustratam scribit Rufinus: Indiam Ulteriorē perlustratam dicit Pagius: quomodo ergo Rufinus fallitur? Indiam vocare debuit vir in Romano scribens imperio: vocavit Indiam. Sed et Indiam intelligere debuit Pagius, non Æthiopiam: præsertim eum et Soerates supra citatus, et Theodoretus Histor. eccles. lib. 1, cap. 23, et Sozomenus lib. 2, cap. 23 eandem historiam scribant, et Indiam ubique nominent, non Æthiopiam. An Historicos hos omnes, in Romano scribentes imperio, tam oscitantes fuisse putat, ut cum Æthiopiam nobis designare volunt, nominent Indiam? Plura ex tota hac Pagii disputatione addere possem, ex quibus pateret, quam multos in Rufino errores agnoscere maluerit, quam proprium ipsius verborum sensum sequi. Legat eam, qui voluerit ut num. 7: et intelliget, Pagium non minus cum Rufino, ex quo oppugnat Baronium, quam eum ipso Baronio hoc loco pugnare. Sed audiamus tamen prudens viri eruditi monitum, quod si ipse secutus fuisset, a Baronio hæc in re non dissentiret.

77 Non hinc, inquit, discedam quin monero, non opera veræ geographiæ Rufinum ejus parum peritum, sed propriis ejus verbis, cum antiquis collatis intelligendum esse. Placeat Rufinum intelligendi modus, sed non putaveram hunc proponendum ab eo, qui ex geographia Rufini sua deduxit argumenta: quidquid enim operose ex Holstenio contra sententiam nostram struxit, hic uno calami tractu destruit. Nam hac posita regula, Pagium ita convinco. Rufinus Indiam Bartholomæi prædicationi assignat: atqui India, si proprie sumatur, secundum antiquos tum Historicos, tum Geographos, significat provincias citra, et ultra Gangem positas: imo et juxta Pagium ipsum num. 16, ubi has provincias vocat, veram Indiam. Ergo Rufinus de India vera seu Gangetica intelligi debet. Quid Pagium in hæc abrupta deduxerit, ut relicta propria verborum significatione Indiam, S. Bartholomæi prædicatione illustratam, in Æthiopiæ exigua parte sibi fingeret, non perspicio: nam neque sibi satis hic constat, cum ad annum Christi 42 num. 2 ita Apostolorum prædicationem per totum terrarum orbem extendat, ut ne Americam quidem excipiat: hic vero ne Aurumitanos quidem Æthiopiis non adeo ab Ægypto remotos, verbum Dei ab apostolis audivisse velit. Hæc puillo fusius disputata, ne auctoritas tantorum virorum veritati officeret. Ceterum de Frumentio, cujus occasione hæc illi delapsi sunt, hic ego non disputo: dabitur de eo disputandi locus, cum Acta ipsius remient examinanda. Nunc pauca Assemano, qui Indicam Bartholomæi prædicationem Homeritidi, seu Arabiæ felici includit, respondenda. Fateor ipsius sententiam mihi minus improbabilem videri, quam refutatam modo Pagii: non pauca tamen et ex illa sequuntur incommoda.

namque
indem ipse
deseruit argu-
mentum

E

F

78 Primo enim Matthæo decreta fuerit Æthiopia, Bartholomæo India, utrumque uni

includit

Assemanus
refutatur.

A *includit Arabia. Audi ejus verba : Æthiopia vero, cujus Apostolatam Matthæus sortitus est, cuique confinis India Bartholomæi, hoc est, Sabæa, dicitur, non Abissinia est, ut nonnulli autumant : sed Arabia ipsa Petra, qua parte Felici seu Sabææ potius adhæret Hæc, fa-
teor, concoquere non possum. Quid ? Apostoli, quibus dictum erat a Domino : Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ Marc. 16, tam arctas sibi ad prædicandum designaverant provincias, ut duobus una assignata fuerit Arabia ? Neutiquam id mihi fit verisimile. Deinde verbis Rufini etiam hic vis infertur ; qui Indiam nominat, et Æthiopiam ; non Arabiam Felicem et Petram ; quæ his nominibus apud paucissimos, qui nec geographi sunt, designatæ leguntur ; cum contra India Orientalis, et Æthiopia Africana apud historicos, et geographos quoscumque, suis nominibus notissimæ sint, et celeberrimæ. Itaque S. Bartholomæum in Arabia prædicasse non inficior, sed et in India Orientali verbum Dei annuntiasse satis puto superius ex Eusebio, et Hieronymo demonstratum est, et adeo ex Rufino et Socrate non infirmatum, ut potius multis modis confirmatum fuerit, et stabilitum. Sequor erga sententiam Nicetæ Paphlagonis in Oratione encomiastica hic postea danda, ubi de S. Apostolo nostro hæc scribit : Ad Arabes, quos Felices vocant, profectus Vir beatissimus ; neque ad illos solum, sed et Indis posthæc et Æthiopibus orientalibus, ut sermo Dei, ut lumen scientiæ, ut vite æternæ doctrina et informatio transmissus. Primum itaque Arabes docuit, ex Arabia aut, terrestri itinere per Persidem, aut, quod magis credo, tractu brevi Oceani Arabici, in Indiam profectus est.*

§ VIII. Apostoli in aliis provinciis prædicatio.

Bartholomæus cum Philippo Hierapoli

B *Ab India in minorem Asiam regredior : nam et ibidem prædicasse S. apostolum Bartholomæum, ex variis auctoribus constat. Henschenius tom. 4 Maii a pag. 7 deht Acta S. Philippi apostoli, ex quibus multa habemus spectantia ad Asiaticam S. Bartholomæi prædicationem. Ea hinc igitur transferam, et alinnde, ut potero confirmabo. Num. 7 ex Menologia seculi x Basiliæ imperatoris Porphyrogeniti auctoritate conscripto, profert elogium Philippi, quod etiam invenies in Anecdosis Egheliamis post tom. 10 Italiæ sacre col. 293, ex quo hæc delibo : Philippus..... Trajano imperatore profectus est Hierapolim, cum septem filiabus et Mariannæ sorore sua, et Bartholomæo Apostolo ; ubi Jesu Christi verbum unquam non disseminando, deducebat ab idolorum vanitate multitudinem gentiliam, qui eodem in loco, simul cum Nicanora uxore proconsulis, hominis inter suos primarii, serpentem dignabantur cultu et honore divino. Quare cum proconsulis jussu Bartholomæus et Philippus sublimibus e muro pedibus penderent ; orante Philippo gentiles omnes cum proconsule, cum vipera, cum sacerdotibus ejus, repentino terrarum hiatus hausti sunt. Verum omnes singulari Dei beneficio, præter proconsulem cædis Sanctorum auctorem, et viperam, emergere in apertum aerem : solutoque Bartholomæo, Philippus eo cruciatus consumptus est.*

Augusti Tomus V.

80 *Ibidem num. 8 ex pervetusto Græco Synaxario ecclesiæ Constantinopolitanæ ad iv Novembris datur epitome Vitæ S. Philippi, ex qua decerpo in rem nostram sequentia : Philippus Hierapolim (quæ tunc Ophioryme, quasi serpentinus impetus dicebatur) accessit cum Mariannæ sorore sua, et Bartholomæo apostolo. Docebat autem euangelium Christi, persuadens infidelibus ut ab errore idolorum discederent : viperam namque instar Dei habebant. Multi autem fidem Christi suscipiebant, inter quos erat Nicanora uxor proconsulis, qui eos magna ignominia prosequabatur, volens plurimum ulcisci. Quare captum, calcaneis pedum perforatis, mandavit inverso capite de liguo suspendi, una cum apostolo Bartholomæo, cui idem supplicium inflictum. Cum Philippus ita suspensus preces funderet, subito terra aperta absorpsit omnes infideles Hierapoli existentes, una cum proconsule et vipera, hujusque sacerdotibus. Verum miserante Christo omnes, excepto proconsule et vipera, liberati sunt, et mox Bartholomæum dissolverunt. Philippus autem eorum repressit conatum, atque ita in liguo vitam finivit. Hujus corpus cum Bartholomæus et Mariannæ sepulture tradidissent, in Lycaoniam discesserunt : In Menais Græcis ad eundem diem xiv Novembris aliqua diverso modo referuntur, quæ hic fideliter translata adjungam. Dicitur ibi cum Philippo ejusque sorore Mariannæ Mysiæ et Lydiæ civitates prædicando euangelium obiisse, multasque afflictiones ab infidelibus pertulisse, flagellis et virgis cæsus, curcibus inclusus, lapidibus appetitus, iisdem comitibus. Additur deinde tertius Joannes apostolus in Asiu prædicans. Nihil de cultu serpentis, nihil de morte proconsulis ibi refertur. Mors vero Philippi, et Bartholomæi liberatio, hoc modo commemoratur : Philippus vero per plateam tractus, deinde talis trajectis, in lignum sublatus est : atque ita orans Deo tradidit spiritum. Continuo terra concussa motu, sonituque emittens, scissa est : ac multos infidelium absorpsit. Reliqui vero terrore correpti, Bartholomæo et Mariannæ adhuc pendentibus sunt supplices : ipsisque solutis veram fidem amplectuntur. Sequitur sepultura S. Philippi : dicitur Stachys, ejus domus memoratur combusta a proconsule et populo, creatus Byzantinus episcopus : quod an verum sit discutietur xxxi Octobris, quo die colitur. Postremum dicitur Bartholomæus cum Mariannæ in Lycaoniam profectus. Eadem quoque substantiam invenitur in Actis Philippi, quæ ex Metaphraste dedit Henschenius a pag. 12, ubi in fine hæc adduntur : Bartholomæus autem et Mariannæ, modo ibidem (Hierapoli) commorati tempore, cum iterum venerando illi corpori (Philippi) hymnorum atque exequiarum justa spendidius persolvissent, et præsentem amplius confirmassent in fide, ad propria reversi sunt, prædicando ubique euangelium Christi.*

81 *Nicetas Paphlago in Oratiæne encomiastica de Philippo apud Combesisum in Auctario PP. norissimo a pag. 383 eadem fere narrat de vipera apud Laaticenos cultu, de morte Philippi, de Bartholomæi suspensione, et depositione, cui similiter sororem Philippi adjungit, sed mariam nominat ; in quibusdam tamen a præcedentium narratione differt nam et viperam Philippi precibus necatam refert ante supplicium, et apostolos suspensio damnatos non a proconsule, sed a primoribus civitatis narrat, et terræ motum*

8 verisi-

AUCTORE
J. S.
prædicasse,
crucisque cum
eo affixus.

E

F

et facto terra
motu.

AUCTOR
J. S.

verisimiliori hoc modo memorat : Terræ motu subito locus quatitur, totusque ille succensus choros alla voragine subsidebat, quo tota fere civitas, Jesu homines theatro traductura, concesserat : omnemque populum unus cum solo hiatus absorbebat (*id est absorpturus videbatur.*) Jam itaque gravi salutis, vitæque pulsante periculo, Philippum cum sociis inclamabant : atque ea se ratione ab errore abscessuros, veroque Deo credituros, etiam atque etiam pollicebantur. At Philippus sociique ferventibus Deum supplicationibus placare; orantibus Dominus confestim apparere, moxque terram, ne mergeretur, hiatuque subsideret, confuleire; vir denique divina instar scalæ perentibus submissa, iter ad salutem munire. Hæc incredulis fidei occasio. *Subjicit tum Nicetas mortem Philippi, ac Bartholomæi liberationem, reliquaque, prout supra narrata sunt. Eadem habentis fere relata in Oratione de Bartholomæo infra edendum Josephi, et apud Nicephorum Callistum lib. 2, cap. 39, quæ hic brevitatibus causa prætermitto.*

mortuo Phi-
lippo, liber-
tus dicitur.

82 Expectos, opinor, lector, ut edicam quid in his narrationibus verum videatur, quid fictitium. Ego quid sentiam candide eloquor : qui meum judicium sequi non voluerit; per me licet, sequatur suum. Omnes hæc narrationes (*Nicetom exepio*) multum Græcæ amplificationis et fictitii ornatus videntur habere admixtum. Deum enim proconsulem in scenam inducunt, ejusque uxorem ad fidem conversam, dum solum cum vipera proconsulem hiatu terræ obsumptum scribunt, antiquum obtinere Græci, *id est verorum historiam fictitiis subulis ornare mihi videntur.* Rotio est, tum quia hæc a Nicetu prudenter sunt prætermissa, tum quia proconsules Asiæ non residebant Hierapoli, neque recentium suppliciiis præsentibus, ut plurimum, erant. *Niceta vero narratio a verisimilitudine non recedit.* Sicuti cultus ille viperæ displicet, legat in Epitome Livii decadis 2 lib. 1, quæ scribit Florus de angue, cui Æsculapii divinitotem inesse putabant, ex Epidaurio Romam traducto, temploque ibidem ei erecto : neque soli Epidaurii, et Romani serpentes coluerant, sed et multæ aliæ gentes. De Hierapolitanis autem *id probabiliter colligi potest ex iis, quæ scribit in Notitiis orbis antiqui Christophorus Cellarius tom. 2, pag. 93 de Hieropoli Phrygiæ :* Sed cui Deo præcipue devota hæc civitas fuerit, incertum est : nummi varias figuras referunt, Apollinis, Dianæ Ephesiæ, Æsculapii etc. *Videntur ergo in serpente Æsculapium colere voluisse, ut Romani, et Epidaurii. Liberatum itaque S. Bartholomæum suspendio, ut Nicetas scribit, verisimile puto, ut absolute verum asserere non audeo.* Prædicasse vero in minori Asia Philippo comite Bartholomæum, tot testibus id osserentibus, quamvis non ejusdem sint fidei, credendum omnino puto; multaque et gravia ab infidelibus perpessum esse, non dubito.

Prædicat in
Lycaonia,

83 Post mortem Philippi Bartholomæus, rebus Hierapoli compositis, in Lycaoniam profectus memoratur. *Id confirmatur ex Oratione de 12 Apostolis, edita inter Opera Chrysostomi spurio tom. 8, pag. 11, ubi hæc habentur : Bartholomæus Lycaonas ad temperantiam instituit. Agnoscent hanc in Lycaonia Bartholomæi prædicationem Baronius ad annum Christi 44, num. 34, et Notalis Alexander ad seculum Christi primum cap. 8, num. 7, sed uterque oddidit errorem geographicum, dum Lycaonas majoris Ar-*

menia populos dicit : Lycaonia enim minoris D Asiæ provincia, inter Pamphyliam, (*inquit sæpe laudatus Cellarius tom. 2, lib. 3, cap. 4, pag. 120*) Cappadociam, Pisidiam, Phrygiamque contenta est, in quam ex Phrygia, in qua Hierapolis sita est, profectum vidimus. Ceterum, non pertransisse cursim Lycaoniam, sed longo sat tempore fidei, morumque documenta Lycaonibus tradidisse, ipso loquendi modo auctor ille significat, qui eos ad temperantiam institutos dicit. Verum relicto minori Asia, in Armeniam nunc Apostolum comitemur.

84 Clemens Golanus Surrentinus, S. Sedis Armeniæ Apostolicæ ad Armenos missionarius, scripsit superiori seculo Conciliationem ecclesiæ Armeniæ cum Romano, in qua tom. 1, pag. 4, sic loquitur : Inter illustres totius Asiæ regiones clarissima multis nominibus existimata jure fuit Armenia. Quod et late ibidem probat. Laudatus supra Cellarius ejus terminos nobis describit tom. 2, lib. 3, cap. 11, pag. 228 in hunc modum : Armeniæ majoris terminos secundum Strabonem lib. 11, pag. 363 hos ponimus : a Meridie Taurus est, quo a Mésopotamia dirimitur : ab Ortu Media tam magna quam Atropatia : a Septentrione illa Caucasi abscissa pars, quæ Albaniam et Iberiam meridianam utramque ambit ; E aut ipsa Iberia, et Albania : ab Occasu solis minor Armenia, seu Paryadres montes, et gentes quædam Ponticæ, et Euphrates. Ita etiam Ptolomæus lib. v, cap. xiii, nisi quod ab Occasu etiam Moschicos montes nominat : ab Ortu partem maris Caspii a Cyri ostiis, maxime illam, quæ circa Araxis sit ostia. Pars enim illa, quam Ptolomæus inter utriusque fluminis alveos, antequam in mare exonerentur, interceptam posuit ; et inde in Austrum nomihil in ora procurrit, quo referenda sit dubitatur, quum Strabo, ut vidimus, videatur Albaniam sub Caspiæ nomine adjunxisse, Ptolomæus Armeniam ; quam etiam Atropateni, quos stringit, sibi vindicare possint.

85 Talem igitur regionem (*inquit pag. 5 majore, Golanus*) majorem nimirum Armeniam, post gloriosam Christi Domini Ascensionem in cælum, Bartholomæo ad euangelium Christi prædicandum obgisse, allimat etiam Baronius ; ad annum Christi 44 num. 34. S. Theodorus Studito, cujus de Bartholomæo sermonem infra damus, Armeniam etiam Apostolo attribuit : Ei autem inquit, qui nunc celebri fama laudatur, sors et portio Armeniæ locus, qui est ab Evilath usque Gabaoth, et in multis gentibus, et civitatibus est distributus. Quid hac phrosi, Ab Evilath usque Gabaoth, designatum terrarum voluerit S. Pater, est obscurissimam. Videtur in Indiam usque, ut terminum Orientalem, Armeniam, et prædicationem S. Bartholomæi extendere. Num per terram Evilath, seu Hevilath, quom Gen. 2, 8. 11 Phison unus ex paralisi fluviiis circuire dicitur, antiqui penè omnes Indiam intelligunt intra Gongem sitam, sicut per Phison, Gangem intellexerunt : an recte, hic non disputo. Videsis aut Cabinetum, out a Lapide in cap. 2 Gen. Per Gabaoth hanc dubie terminum Occidentalem significat. Quem autem ? Hoc nec ullibi explicatum invenio, nec sine fundamento divinare rolo. Porro luce eonogelii Armeniam a Bartholomæo illustratam confirmat Martyrologium, et Breviarium Romanum, aliique auctores quam plurimi.

86 Scriptores Armeni, citati apud Assemanum tom. 3, par. 2, non modo Armeniam

alios Asia
majoris pro-
vincias.

S. Bar-

A S. Bartholomæi prædicationem pro comperta habent, sed et multas addunt Asiæ provincias. Unum ex multis referam. Pag. 5 Aurus ante laudatas sic loquitur : Nathanael qui et Bartholomæus, una cum Thoma, et Lebæo ex XII, et cum Adeo, Mari, et Aghæo ex septuaginta, docuit Nisibin, (urbem Mesopotamiæ) Mesopotamiam, Mosul (Assyriam teste Assemano supra) Babyloniam, Chaldaeam, Arabiam, Orientem, Nabathæam, Huzitidem (hæc dææ provinciæ sunt Arabiæ) et Persidem : tum in Armeniam majorem profectus, ejus incolas Christiana religione imbuat, ibique ecclesiam ædificavit, deinde ad Indos et ultiores Sinas migravit, eique pellis detracta est. Subjicit Assemanus ipse : Quod de Indis Sinisque dicitur, suspicor ad Thomam referendum esse, et Bartholomæo apostolo ex amanuensis incuria, aut Amri oscitantia tributum. Assentior viro erudito in eo, quod non putem post diuturnos in Armenia labores, in Indiam amplius pervenisse, ibique martyrio coronatum. Potuit tamen ea intentione, ut Indiam repeteret, ad partes Asiæ magis Orientales accedere, fructuque prædicationis retentus in via, puta in Albania, ubi probabiliter gloriosa morte sublatus dicemus, subsistere. Ceterum in omnibus his provinciis quasi in transitu aliquandiu fidei seminasse Apostolum mihi non improbat, diu in illis substitisse non existimo : nam præcipuè provinciæ a S. Bartholomæo fidei luce illustratæ, India esse videtur, minor Asia, et major Armenia, addi fortasse potest finitima Armenia Albania, ut patebit, eum de morte Apostoli erit agendum. Nicetas in Oratione sæpe citata etiam Æthiopes orientales a Bartholomæo fide imbutos scribit, quamvis id in Latina versione Combefisii sit prætermissum. Verum non Africanos Æthiopes intelligendos putem, sed Indos ipsos orientales. Nam et auctor sermonis de duodecim Apostolis supra citatus, idem de Thoma affirmat : Thomas baptismate Æthiopes dealbat. Potuerunt illi Indiæ populi Æthiopes vocari, vel a colore nigro eum Æthiopibus communi, vel quia ex Æthiopia projecti, ibidem sedes locarunt. Audi doctissimum

C Peturium in notis ad S. Epiphanium tom. 2, pag. 371 : Multiplex, inquit, apud antiquos erat Æthiopia. Altera in Asia ad Indum, sive ut alii volunt, Gangem fluvium. Altera in Africa etc. De hæc itaque Æthiopia, de his Æthiopibus Nicetas intelligendus, qui forte per Æthiopes, non nisi nigro homines colore significare voluit. Sed tempus est ut inquiramus, ubi, quoque mortis genere laborum suorum mercedem consecutus sit gloriosus Apostolus.

§ IX. Ubi, qua occasione, et quomodo martyrii palmam adeptus sit S. Bartholomæus. Ordo prædicationis usque ad mortem probabiliter assignatus.

Unde, et quo mortis genere ad cælos transmigraverit Bartholomæus apostolus, non nisi probabiliter conjectura dici potest. Quod ad locum spectat, multi martyrologi Indiam assignant, ut Usuardus, Ado, Floras Bedam amplificans

Indiam interiorem ; Florentinius ad XXIV Augusti etiam Indiam habet, quamvis ad XIII Junii Persidem assignet. Plurimi tamen auctores Majorem Armeniam Apostoli morte nobilitatam scribunt, quibus Martyrologium et Breviarium Romanum accedunt : verba alia occasione infra dabimus. Ne longior sim auctores singulos recenseudo, ponam verba Tillemontii, ejus mihi placet conjectura : Omnes recentiores Græci, et Latini unanimes voce dicunt, martyrium subisse in urbe Albana, vel Albanopoli dicta, quandoque per corruptionem Urbanopoli, quam statuunt in magna Armenia seu Indica, ut vocant. Putem esse fortasse urbem Albanam in Albania ad litus maris Caspii, quæ finitima est Armenia. Placet, inquam, hæc mihi conjectura : cum quia nullam in Armenia civitatem invenio hujusmodi nominis, tum quia auctores ita diserepant in provincia assignanda, in qua civitas hæc fuit sita. Sic enim aliqua hujus discrepantiæ ratio dari potest : quippe Armeniam dicere potuerunt, quia huic est finitima ; Persiam, quia latissimum Persarum imperium totam fere Asiam complexum, et notissimum erat, et non longe dissitum ab hac urbe ; Indiam, quia remotiores sibi ignotas provincias hoc fere nomine indigetabant, et in India constabat prædicasse Apostolum. Denique ipsi etiam Armeni doctores huic parere videntur sententiæ. Amruseerte supra citatus scribit, ædificata in Armenia Ecclesia, in Indiam profectum esse, neque alii, ibidem apud Assemanum citati, ejus in Armenia ipsa mortem collocant. Diligens autem Armeniacæ historiæ investigator supra laudatus Galanus, Præterea, inquit, liquido constat, utrumque apostolum (Bartholomæum et Thadæum) circa regiones illas (Armeniam) martyrium subisse, quod eum hac opinione optime convenire, per se patet. Hæc rationes sunt, cur cum Tillemontio suspicer Albanopoli in Albania S. Bartholomæum martyrio coronatum. Siquis tamen meliora assignet, discere hic malim, quam docere. Quod autem Nicephorus Callistus lib. 2. cap. 10. Urbanopoli in Cilicia passum scribat, singularis est ; nec tanta ipsius auctoritas, ut nos morari debeat.

88 Occasionem necis Apostolo illatæ, ejusque auctorem Breviarium Romanum hoc modo memorat in lectionibus XXIV Augusti : Venit (Apostolus) in majorem Armeniam : ibi Polymium regem, et conjugem ejus, ac præterea duodecim civitates, ad Christianam fidem perduxit. Quæ res in eum magnam invidiam concitavit illius gentis sacerdotum. Nam usque adeo Astyagem Polymii regis fratrem in Apostolum incenderunt, ut is vivo Bartholomæo pellem crudeliter detrahi jusserit, ac caput abscindi, quo in martyrio animam Deo reddidit. Cousonat fere Martyrologium Galesinii ad nonum Kalendas Septembris : Deinde in Armeniam minorem profectus, Polemonem regem, ejusque conjugem, tum civitates præterea duodecim religioni Christianæ adjunxit. Cujus rei invidia commoti idolorum sacerdotes, regis Polemonis fratrem in Apostolum usque adeo concitarunt, ut is vivo Bartholomæo pellem crudeliter detrahi, tum caput abscindi jusserit. Videtur hic minor Armenia pro majori per errorem irrepsisse, et reguli conrersi nomen mutatur aliquantulum, ut patet : cetera plane conveniunt. Romanum Martyrologium, quod hactenus in usu est, tantum ait : Cum ibi plurimos ad fidem convertisset : Polymium,

AUCTORE J. S.

E

Martyrii occasio dicitur F

Apostolus mortuus Albanopoli, forte in Albania.

AUCTORE
J. S.

mium, ejusque conjungem, et duodecim civitates ad fidem conversas tacet. Et vero, quo hæc confirmem, non habeo, præter fabulosa Pseudo-Abdiæ Acta, aliaque ejusdem forsaris ex iis desumpta, ubi hæc fusiùs referuntur, multa que adjunguntur fictitia, de quibus suo loco.

conversio
Polymii regis.

89 Galanus supra citatus pag. 6 inquit sub quo Armenia rege hæc contigerint. Ubi enim dixerat, martyrinm subisse Bartholomæum, postquam... Polymium quemdam Armenia regulum ad fidem convertit; ut communiter omnes, recentiores puta, Abdiam secutos; ita post pauca subjicit: Quomodo autem sub Sanatrugho, qui Armeniorum rex nominetur (tempore Bartholomæi occisi) ista potuerint contingere, in dubium vocari posse videtur; cum nos, Bartholomæum jussu potius Astyagis, fratris Polymii regis, capite mulctatum legamus. Audiamus an hoc dubium satis removeat Galanus. Enumeratis duobus a Christo regibus Armenia, ita proseguitur pag. 9: Tertius fuit Sanatrugus filius sororis Abagari, (quem Christi tempore regnasse dixerat) cujus imperio sanctos apostolos Bartholomæum, et Thaddæum in regionibus illis interfectos fuisse, narrant Armenii: a quibus tamen minime discrepant historici nostri, quamvis Bartholomæum, jubente Astyage, regis Polymii fratre, ab idololatriis sacerdotibus neci traditum asserant: nam Polymius, et Astyages quarundam Armeniarum provinciarum esse reguli potuerunt sub imperio Sanatrughi, totius Armenia regis. Et quidem, quod Astyages, frater Polymii regis, rex quoque fuerit, affirmat Martyrologium Romanum: ac ultro, singularium tantum provinciarum regulos eos fuisse, colligimus ex Abdiæ Babylonio, aliisque gravibus auctoribus. Hæc Galanus.

ejusque au-
ctor Astyages
rex Polymii
frater.

90 Veram objectum dubium adeo non erimit hæc responsio, quamvis satis apta, si constaret ab Astyage neci datum Bartholomæum, ut nomen tyranni, cujus imperio occisus est Apostolus, incertius sit quam ante: Galanus enim pro gravi auctore obtrudit nobis Abdiam, qui fabulator est ineptissimus, aliosque, qui forsitan ex imparo Abdiæ fonte id imprudenter hausserunt: neque enim alios assignandos putem quam Abdiam, sive auctorem, qui Passiones scripsit Apostolorum, hujusque sectatores, qui Astyagis nomen memoria prodiderint. Qui vero nihil cum Abdiæ habent commune, et auctores sunt melioris certe notæ, quam Abdias, nomen illius tyranni non expriment. Tacet Astyagem S. Theodorus Studita; tacet Nicetas Paphlago; tacet Josephus a Metaphraste editus; tacet Freculphus, editus in Bibliotheca Patrum sec. 9, par. 1, pag. 505: denique tacent alii plurimi, quos uti et Græcorum Menologia et Menæa prætermittit. Armenii etiam Astyagem nesciunt. Sanatrugumque tunc Armenia regem asserunt. Præterea observo hos omnes fere auctores quoad locum consentire, exceptis iis, qui locum non nominant. Cur igitur locum mirifico consensu expriment, auctorem cædis tacent? Nimirum quia locus innotuerat, auctor latebat. Quid, quod illorum aliqui alios omnino a rege nominant. Nicetas coram primoribus civitatis accusatum, illorumque jussu occisum scribit. Josephus loci præsidem auctorem cædis nominat. Alii generali nomine barbaros, aut inpios vocant.

91 In tanto veterum de Astyage silentio solos ex antiquioribus martyrologis invenio Florum et Rabanum, qui Astyagem nominant, ita ut

hæc videantur vel ex ipso Abdiæ, vel ex Abdiæ sectatoribus transcripsisse. Abdiæ certe liberallyter descripsit Bellovacensis in Speculo lib. 9, cap. 83, et seqq., ita ut mirari non possimus cædis auctorem, etiamsi fictitius esset, inde ad alios auctores derivatum. Ex his autem, vel aliis Abdiam secutis, in Romanum Martyrologium et Rrevarium videtur hoc irrepsisse, cum antiquiores et melioris notæ auctores, ut supra ostensum, illud non habeant. Hinc toti huic cædis occasione modo narratæ, toti, inquam, historie de Polymio, ejusque uxore, et duodecim civitatibus, ac de nec per Astyagem illata, tantum quisque fidei tribuerit, quantum Romano Brevariario, dictisque martyrologiis tribuendum esse putaverit; quorum uuctoritas licet non sit contemnenda; non tantam tamen esse existimo in hisce circumstantiis, ut dictæ historie firmum teneamur præbere consensum. Sed tempus est, ut inquiramus, qua tandem morte gloriosus Pugil fidei suæ confessionem, et prædicationem firmaverit, pro qua satis certum est occubuisse.

92 Mors itidem, ut cetera Apostoli, varie a variis auctoribus refertur. Græci plerique in erucem actum scribunt, Latini fere excoriatum habent, addunt aliqui et capite minutum. Nicetas Paphlago: Hæc, inquam, cum audissent impii, orationis novitate attoniti, atque adversus crucifixum indignati, continuo illius præconem virgis cæsum in erucem agunt. Quoad erucem consentit Josephus his verbis: Crucis supplicio et ipse condemnatus est. Vermittamen addit inferius modum diversum, a Niceta prætermisum: Rogavit carnifices illos, ut verso in terram capite in cruce suffigeretur: nec reclus, quemadmodum ejus magister, in erucem ageretur: ita et in ipsis cruciatibus suam in magistrum reverentiam conservabat. Quin etiam in cruce suffixus cum fratribus loqui non destitit, quoad sanctissimam illam animam Deo tradidit. Dissentit ab his in speciem certe (nam sunt, qui omnia conciliare volunt) S. Theodorus Studita, et ipse tamen Græcus, hæc scribens num. 4: Postquam vivus decoratus est, capite plectitur. Freculphus loco supra citato: Ad ultimum in Albano majoris urbe Armenia vivens a barbaris decoriatur, sicque terræ conditur. Latini plerique, uti et Amrus Armenus supra citatus, his assentiuntur; Græci vero passim, cum Niceta et Josepho, cruce affixum scribunt. Utri rectius? Difficile sane et ambiguum id determinare.

93 Ex his tamen sententiis verisimilior mihi apparet Latinorum, et Studitæ, qui excoriatum dicunt, quam Græcorum, qui crucifixum, cum quia majori nititur auctoritate, tum quia ratio id magis suadere videtur. Theodorus enim Studita cum Latinis et Armenis, qui melius de his quam Græci potuerunt esse instructi, auctoritate Græcis præponderant: adde communem in Ecclesia Latina de pelle Bartholomæo detracta traditionem esse, quam ex Abdiæ certe non habuit, cum ille de hac altum sileat. Rationem etiam Latinis favere dixi: nam crucis supplicium ab ignorantibus mortis speciem facilius fingi potuit, utpote satis eo tempore vulgare, vel cum prima in erucem sublacione, quam iidem Hierapoli factam scribunt, confundi. Non tam facile fingi potuit excoriatio, minus commune supplicium, quamvis apud populos Orientales non inusitatum.

94 Verum utrumque supplicium in S. Bartholomæo

D
quod videtur
ex Pseudo-ab-
diæ sumptum
adeoque in-
certum.

Alii eruci-
fixum scri-
bunt,
E

F

alii vero
excoriatum.

A tholomæo adhibitum fuisse, quidam ueteri ostendere conati sunt, ut auctores modo memoratos inter se conciliarent. Neque inferior modum eos conciliandi non omnino defaturum, si scriptores illi, qui inter se discordant, tantum essent auctoritatis, ut ab eorum dictis nefas esset recedere: nam vel in cruce pellis detrahi potuit, vel post pellem detractam cadaver ad ignominiam in cruce tolli, quod Orientalibus usitatum fuisse scribit Lipsius lib. 3 de Cruce, cap. 12. Verum cum nullus ex auctoribus discordantibus innuat, utrumque supplicium fuisse adhibitum, id factum revera esse suspicari non possum, nedum affirmare. Neque enim tanta est dictorum scriptorum auctoritas, ut ad eos conciliandos necesse sit tam inusitata confingere, præsertim quod nullum istius opinionis ipsi suggerant fundamentum. Itaque probabilis existimo, pelle nudatum fuisse Sonetum: in cruce fuisse sublatum, ut certo falsam non abjicio, sed ut minus verisimile habeo; utrumque conjungendum non aucto.

B 95 Quod vero aliqui auctores addunt, post catem detractam, caput Sancto fuisse amputatum, nullo modo pugnat cum execratione, ideoque facilius admitti potest, cum auctorem habeat S. Theodorum Studitam. At acriter continentur, quod ad hoc errandum lib. 7, cap. 103 addit Equilinus: Cumque pelle nudatus adhuc vivus permansisset: et excoriatus Dominum prædicaret: et multos tantum cernentes miraculum convertisset: jussu regis decollatus est die sequenti videlicet vii Calend. prædicti mensis (Septembris.) Propter hoc quidam ejus festum celebrant die præcedenti, agentes memoriam martyrii excoriationis; quidam die sequenti agentes memoriam decollationis. Subtilem scilicet rationem reddit hujus diversitatis, sed illis ipsis, opinor, qui diversos hodie dies S. Bartholomæo sacros esse voluerunt, incognitam. Nunc totum prædicationis cursum ad mortem usque probabiliter conjectura describam, ne cui tot regiones ab Apostolo obitas, ut supra diximus, incredibile videatur.

C 96 Primus in Judæa cum cæteris Apostolis prædicavit sanctus Bartholomæus: donec Apostoli invicem divisi in suas quique profecti sunt provincias. Qua divisione facta anno, ut putamus, ab Ascensione Christi duodecimo, in Indiam S. Bartholomæum profectum existimo, ita tamen ut in transitu varias regiones Christi fide imbuerit; neque enim ita in longe dissitas regiones abierunt Apostoli, ut eas, per quas iter instituebant, omnino negligenter. Itaque in itinere, ad Indiam suscepto, fide illustratas ptem supra nominatas Arabiæ provincias, Huzitidem, Nabathæam, Arabiam felicem, seu Homeritidem, Buzitidem enim, sive terra Hus, licet situs ejus incertus sit, prima tendentibus ex Judæa in Orientem se offerre videtur, secundum Cabinetum in Dictionario biblico, ubi ita suam sententiam profert, ad vocem Hus: Censemus, certum ejusdem regionis situm in Idumæa constitutum ad Orientem Jordanis, et Galaaditidis, non longe a Bozra, et a regione, veteri nomine Ansitide appellata. Hinc progressus fuerit in Nabathæam, de cujus incolis Cellarius Geographiæ plenioris tom. 2, lib. 3, cap. 14: Nobile quoque nomen in Arabia est Nabathæorum: quod Hieronymus Quæst. in Genes. xxv a Nabajoth, Ismaelis primogenito deducit. « A Nabajoth, inquit, » omnis regio, ab Euphrate usque ad mare ru-

» brum, Nabatena usque hodie dicitur. » Desertam sic Arabiam cum magna parte Petrææ comprehendit. Ex hæc in Homeritidem, sive Arabiam felicem, etiam Sabæam dietam percutitur; in qua Apostolum prædicasse dietam est. Scio iter a me descriptum non esse in Indiam brevissimum, nec ab Occidente recta in Orientem ducere, sed ad Austrum parumper vergere. Veram cum hæc provinciæ Apostoli prædicatione scribantur illustratæ, non video ubi hoc commodius collocem, quam in itinere ad Indos suscepto: nam ex Arabia felice facili per mare trajectu in Indiam citeriorem penetrare potuit. Per has itaque Arabiæ provincias in transitu saltem, forte etiam longiori mora, illustratas, in Indiam intra Gangem, ubi nunc vastissimum magni Mogoris imperium, ubi Bisnagar, aliæque regna sunt, percutire potuit.

E 97 Quanto autem tempore amplissimum illum Indiæ agrum excoluerit S. Apostolus incertum est. At plures Indicis laboribus annos tribuendos, Ecclesiæque ibidem recte constitutam, ex eo colligi videtur, quod tanto post tempore Pantænus memoriam Apostolicæ prædicationis exigentem deprehenderit. Evangeliumque Matthæi, apud fideles ibi relictum, non in Indorum linguam conversum, at perperam supra scribit Frezalphus, sed Hebraicis litteris exaratum, ut Eusebius testatur, et Hieronymus. Non enim discedens, relicturus ibidem videtur fuisse Evangelium, nisi Ecclesia recte constituta fuisset, et spes affulsisset ulterioris Indorum conversionis. Quod autem jactum in agrum Indorum fidei semen in uberiorem messem, post Apostoli discessum, non exererit, præter judicia Dei, quæ scrutari non oportet, gentis pertinacia, vel principum tyrannide contingere potuit. Nunc Apostolum in minorem Asiam deducemus, ubi aliqui primam prædicationem ponunt. Verum his obstat Rufinus, alique, qui Indiam Bartholomæo decretam scribunt: et tempus ipsum horum sententiæ repugnat, nam in Asia minore cum Philippo ex Scythia reduce, usque ad mortem ipsius prædicasse dicitur Bartholomæus; et post mortem Philippi ex Phrygia in Lycaoniam profectus: commodius ergo Indica prædicatione prior videtur collocata, ne dicere cogamur Bartholomæum ab Apostolorum divisione usque ad Philippi mortem semper in minore Asia mansisse, quod minus est verisimile.

F 98 India itaque relicta, per obscuriores aliquot intermedias provincias in Persidem regressus videtur Bartholomæus; inde Babyloniam Iustram et Assiriam, vicinas provincias; atque in Mesopotamiam fuerit progressus, quas itidem regiones Bartholomæo attribuunt Armeni: unde in Terram sanctam, vel in Asiam minorem, hodie Natoliam, potuit pervenire. Hac per conjecturam descriptum iter: nam potuit deinde etiam hæc Iustrare provincias. In minori Asia Philippo conjunctum esse, cum eoque Mysiam, et Lydiam percurrisse, in Phrygia multa passum; ac, Philippo Hierapoli in cruce mortua, in Lycaoniam profectum, ex Græcis auctoribus narratum est. Lycaonas dein multo tempore donuisse videtur, egregiumque laborum suarum fructum in ea provincia collegisse. Hæc in Asia minori, provincia a pluribus auctoribus memorata. Ultimam modo Bartholomæi palæstram, Armeniam, inquam, majorem invisemas. Hæc ideo a me statuitur ultima, quia in illa, saltem paullo latius sumpta, non modo, ut cum

Aposto-

AUCTOR
J. S.

India,

E

F

Asiæ minor.

AUCTORE
J. S.

Apostolo loquar, bonum certamen certavit, sed et cursu consummavit; repositam sibi justitiæ coronam a justo Judice consecutus.

Armenia-
majore.

99 Ex Asia minore in majorem Armeniam profectus Apostolus, amplissima rursus nactus est laboribus suis campum. Multis ibidem annis prædicasse est verisimile; nam, ut scribit Amrus Armenus doctor, num. 86 citatus, ejus incolæ Christiana religione imbuunt, ibique Ecclesiam adificavit, quod brevi tempore non viderit peractum. A partibus Occidentem versus sitis ad Orientem paulatim progressum putem, donec ad finitiam Armeniæ Albaniam pervenerit, ubi probabiliter gloriosa morte defunctam, supra diximus. Quod quo anno factum, incertum est. Labbeus tamen in Compendio chronologico ad annum Christi 71 ita scribit: Aliqui hoc anno ponunt martyrium S. Bartholomæi Apostoli. Si ad illum annum pervenerit Apostolus, imo si etiam decennio citius defunctus fuerit, satis profecto temporis habuit, ut describit a nobis provincias perlustraret, et singulas Christiana fide illuminaret. Nunc te, lector, monitum velim, hunc prædicationis ordinem a me non esse assignatum, ut necessario ita factum credas, sed ut perspicias, non esse incredibile, omnes hæc provincias visitatas ab Apostolo, et fide imbutas. Quippe si tres illas provincias, Indianam dico, minorem Asiam, et majorem Armeniam, quæ pluribus testibus u Bartholomæo dicuntur excoltæ, quam ut id negare prudenter possimus, fateamur illi tribuendas: ratio fere utineis exigit, ut et eas, quas Armeni auctores adjuiciunt, ei non abjudicemus. Quod ad itineris ordinem attinet, magis quid fieri commode potuerit, quam quid factum fuerit ostendere volui; nisi quod Indiam ante minorem Asiam; Armeniamque post reliquas, ab Apostolo fide imbutas existimem.

§ X. An aliquid scripserit Apostolus?

Pseudo-evan-
gelium secundum Bartholomæum: quem quædam scripsisse putant aliqui.

Hæretici antiquiores suserunt Evangelium aliquod secundum Bartholomæum, de quo meminit S. Hieronymus prologo Commentariorum super Matthæum, quod et ibidem refutat ex quatuor animalibus Ezech. 1, quatuor Evangelistas significantis. Gelasius Papa illud olim inter apocrypha rejecit, apud Labbe tom. 4 Concil. col. 1264. Fuerunt etiam Catholici, qui quædam a S. Bartholomæo scripta esse putaverunt, quia in mystica vulgo S. Dionysii Theologia, quædam ejusdem Apostoli sententia citatur hoc modo: Οὕτω γάρ ἐν τῷ θεῷ Βαρθολομαῖος φησι, καὶ πόλλην τὴν θεολογίαν εἶναι καὶ ἐλαχίστην καὶ τὸ εὐαγγέλιον πλατὺ καὶ μέγα, καὶ αὐθις συντεταγμένον. Quam ita Latinam reddidit Corderius noster Opera S. Dionysii tom. 2, pag. 3. Hac utique ratione divus Bartholomæus ait, et copiosam esse theologiam, et minimam, atque Evangelium amplum et magnum, et rursus concisum. Ex quo ita colligit § 3, pag. 10 laudatus Corderius: Unde colligitur, S. Bartholomæum aliqua etiam Theologica scripsisse, uti et alios Apostolos verosimile est, de rebus ac questionibus divinis per epistolam pro occasione interrogatos, de iisdem brevi saltem scripto respondisse, et sublimissima, quæ ex ipso Deo hauserant oracula, tradidisse, quæ aliquamdiu,

ut solent epistolæ, asservabantur; et Catholicis communicabantur, sed postmodum temporum injuriis interciderunt. Idem ante in scholiis ad S. Dionysium collegerat S. Maximus, apud citatum Corderium pag. 15, ita in dictum locum scribens: Σημεῖωσαι καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἀπλαστον τοῦ εἶναι ταῦτα τὰ θεῖα συντάγματα τοῦ μεγάλου Διονυσίου. Πρὸς οἷς γὰρ ἐν τοῖς προτέροις λόγοις τινῶν τῶν συνόντων τοῖς Ἀποστόλοις μὴ μὴν χρήσεων ἐποιήσατο, νῦν παραπλησίως τοῦ θεῖου Βαρθολομαίου χρήσιν ἄγει, ὡς δηλοῖ τὸ φησίν. Εἰ γὰρ ἀγράφως ἦν διδάξας, εἰρήκει ἂν Ἐρρη. Hæc S. Maximi verba genuine interpretatur Corderius hoc modo: Hinc etiam nota, hæc divina Opera sine fictione esse magni Dionysii. Præterquam enim quod in prioribus libris quorundam dicta citaverit, qui Apostolis convixerant, modo similiter divi Bartholomæi sententiam adducit; uti verbum Art declarat. Nam si absque scripto id tradidisset, utique dixisset

D

ΛΙΕΒΑΤ.
101 Combefsius in Auctario novissimo part. 1, pag. 496, in hunc maximi locum errorem irrepisse putat; emendandum, ut ait, ex ipsa serie, et ex Pachymere. Non gravabor viri eruditi rationes expendere. Ita sententiam suam probare aggreditur: Probat Maximus esse geminum opus Arcopagite, ex simplicitate, qua in superioribus citavit auctoritates χρήσεις, quorundam, qui cum Apostolis vixerunt; et νῦν παραπλησίως etc. ut supra. Hic sane Combefsius a mente Maximi aberrat longissime, Græcorum verborum via non assecutus. Non enim τὸ ἀπλαστον, quod simplicitatem interpretatur, refertur ad modum citandi auctoritates, ut refert Combefsius, sed ad esse Opera S. Dionysii. Audi verba: Σημεῖωσαι, inquit, καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἀπλαστον τοῦ εἶναι ταῦτα τὰ θεῖα συντάγματα etc. Quod sic barbare vertas: Nota et hinc non fictum (sive non fictionem) essendi hæc divina Opera etc. Quodque eleganter expressit Corderius: Hinc etiam nota, hæc divina Opera sine fictione esse magni Dionysii. Audiamus an meliora sint cetera Combefsii. Prolati verbis Græcis, hæc subjungit: Ubi Cord. « Modo similiter D. Bartholomæi sententiam adducit, uti verbum Art declarat. Num » si absque scripto id tradidisset, utique dixisset, » Dixit » (Aiebat habet Corderius) Quasi nimirum velit Maximus, Bartholomæum aliquid scripsisse, atque id sibi videatur ex Dionysio ipso colligere. Nec aliter Lancel.; quod ita sensisse, vel inde voluisse colligere Maximum virum sapientissimum, perridiculum est. At ridiculum mihi profecto non videtur virum etiam sapientissimum, prout verba ejus sonant, intelligere. Substituendam tamen putat aliam sententiam Combefsius, quia Paelymeres, quem adducit, hæc de traditione quædam Bartholomæi non scripta intelligit, quemque non Dionysii magis, quam ipsius Maximi fidissimum vocat paraplurastem. Non video cur Pachymærem Maximi velit interpretem, nam Maximo, quem ne nominat quidem hoc loco, Pachymeres est prorsus contrarius: unde hic nihil prodest ad mentem Maximi intelligendam. Accipe nunc, quæ substituit sententiam. Sic ergo, ait, et Max. « Χρήσιν ἀγράφως ἄγει, ὡς δηλοῖ τὸ, φησίν' εἰ » γὰρ ἐγράφως ἦν διδάξας, εἰρήκει ἂν Ἐρρη. Sententiam non scriptam adducit, uti verbum, » Art, declarat: nam si scripto id tradidisset, » utique dixisset, Dixit. » Est id quidem subtilius, inquit, quam verius. At ne subtiliter quidem substitutum. Rationem substitutionis sue

inter quos
S. Maximus
cujus locum
corruptum
vult Combefsius.

E

F

dat

A dat magis ridiculam, sic prosequens. Aliquid tamen momenti habens ad conjecturam; ut quod viva voce; quasi de præsenti, et rumor volans significetur; quod vero scriptum est, de præterito, quasi ratum, eo quod libris et chartæ, seu tabulis insertum est. Fallor si hæc placitura sint eruditis; at ne ipsi quidem Combefisio placentur. Idcirco post pauca: Ne sic leviter existimemus lusisse Maximum, (quis leviter ludentem inducit Maximum nisi Combefisius?) pro ἔζη... scripserit ὑπέζει, in quo subtiliter mentem venatur Dionysii. Nempe si sententiam scriptam Bartholomæi citasset, dicturus erat ὑπέζει, scribit, ut in ejusmodi solet. En lector, quot corruptiones sint necessariae, ut tandem ridicule disputantem inducat Maximum. Nam neque Dionysium, neque Maximum ipsum in citationibus suis id servasse, ut cum scriptam sententiam citarent, semper dicerint ὑπέζει scribit, manifestum est ipsorum scripta legentibus. Passim enim dicunt ἔζη, ait, etiam de scripta sententia, rarins, ὑπέζει, scribit. Nonne igitur ridicule ex voce ἔζη, ait, quæ frequentius etiam est usitata, eum scripta adducitur sententia, colligeret Maximus, sententiam Bartholomæi ad dei ore prolatam, non scriptam?

sed integer probatur:

102 Nunc, ne quis putet collectionem Maximi æque esse ridiculam, si verba ipsius serrantur integra, sique, prout verba sonant, colligere voluerit, sententiam Bartholomæi scriptam citatam fuisse a Dionysio, quia citata fuit per εἰ dicit, non dicebat aut dixit; collectionem illam paullo prolixius exponam, quæ nihil certe habet inconcinni, nihil ridiculi, prout putabat Combefisius. Audi verba Maximi: Modo, inquit, similiter D. Bartholomæi sententiam adducit: uti verbum, AIT, declarat. Nam si absque scripto id tradidisset, utique dixisset, AIEBAT. Quod sic expono. Qui scriptam alicujus sententiam citat, quumvis uti possit et præterito, recte utitur præsentis dicit, quoniam litera scripta manet: et auctor præsentis tempore in scriptis suis adhuc loquitur. Qui vero ore prolatam sententiam adfert, uti passim debet præterito perfecto vel imperfecto; nam auctor præsentis tempore sententiam illam non dicit; sed dicebat, vel dixit, dum viveret. Id quidem non servatur, quando personam quasi præsentem inducimus per prosopopœiam, nec quando ejusdem personæ dicta vel facta describimus. Servatur tamen plerumque, quando ad dicta nostra confirmanda celebrem alicujus sententiam ore prolatam adducimus. Audi quomodo Act. 20, v. 35 dictam Christi, antea non scriptam, citatur: Quoniam ipse dixit. « Beatus est dare magis » quam accipere. » Audi et Hieronymum in cap. 6 ad Galatas, ubi dictum Joannis celebre, non scriptum, adducit: Beatus Joannes Evangelista... nihil aliud per singulas solebat proferre collectas, nisi hoc: « Filioli diligite alterutrum ». Minus recte, minusque proprie in priori sententia dictum fuisse dicit; in secunda, profert, vel solet proferre, ut patet ex sensu. Qui plura exempla desiderat, legat veterum philosophorum vel Patrum apophthegmata, a variis collecta. Sic itaque et Maximus contendit, Dionysium non dicturum fuisse AIT, si sententiam oretenus prolatam citasset, quia id ea tempore, quo scribebat Dionysius non dicebat Bartholomæus: sed dicturum fuisse Aiebat, quod magis fuisse proprium et genuinum. Habes, lector, collectionem Maximi, quæ certe ridicula

videri non debet, quoniam a consuetudine citandi passim recepta argumentatur: an autem rem plane conficiat, non examinandum.

ACTORUM
J. S.

403 Si omnino constaret Opus illud de Theologia mystica esse magni Dionysii Areopagite, argumentum S. Maximi probabiliter satis evinceret verba Bartholomæi adducta, ex aliquo ipsius scripto esse desumpta: verum cum de auctore istius Operis maxima inter eruditos sit controversia, multique contendunt Opus esse auctoris longe posterioris, idque ex hæc ipsa S. Bartholomæi auctoritate allata probare conentur, tota hæc Maximi ratiocinatio incerto nititur fundamento: ita ut ne quidem certo inferre possumus, sententiam hanc S. Bartholomæo tribuendam, tamquam apophthegma aliquod, scripto ab eo non exaratum, sed sæpius dictitari solitum. Dicam itaque breviter quid de re tota sentiam. Qui Theologiæ mysticæ S. Dionysium Areopagitam statuunt auctorem, admittere necessario debent hanc Bartholomæi esse sententiam, vel ex scriptis ejus desumptam, vel ut apophthegma Sancto familiare. Qualia apophthegmata tum veterum philosophorum, tum antiquorum Patrum reperiantur multa, variorum scriptis posteriorum memoria commendata. In dicta autem suppositione probabilis mihi videtur, sententiam illum ex scripto quodam Apostoli productam, quam oretenus ab eo traditam. Nam modus citandi Dionysii id magis indicat, ut recte colligit Maximus: neque incredibile videtur, Bartholomæum, uti et alios Apostolos, de rebus divinis consultum fuisse, et vel brevi scripto, vel epistola mentem suam aperuisse; quæ scripta temporis injuriis, tyrannorumque persecutionibus intercidere potuerunt: sicut intercidisse videtur quædam Pauli ad Corinthios epistola, cujus ipse meminit in priori ad Corinthios cap. 5 v. 9. Quamvis non omnino improbabile putem, Dionysium intelligendum esse de sententia Bartholomæi oretenus tradita, ut intelligit Pachymeres in paraphrasi Dionysii, in citata Corderii editione tom. 2. pag. 22, cum ille modus citandi celebria dicta non ita universalis sit, ut a Dionysio non potuerit negligi. Hæc in supposito, quod mystica Theologia sit S. Dionysii, cum vero quæstioni celebri de Scriptis S. Dionysii me hic immiscere nolim, de re tota nihil certi statuendum judico. Sunt, qui illam, de qua disputatur, sententiam ex Pseudo-evangelio secundum Bartholomæum depromptam putent, quod verisimile est, si alius a magno Areopagita Theologiæ mysticæ sit auctor. Ceterum apud Labbeum tom. 1 Conciliorum col. 489 ex lib. 8 Constitutionum apostolicarum cap. 19. et 20, habetur quædam Constitutio de diaconissa nomine Bartholomæi. Verum cum hæc Constitutiones sub Clementis nomine sint confictæ, pluribus de his agere superseleo. Nunc quæ, et qualia sint quæ de S. Bartholomæo circumferuntur Acta, necessario disentiendum.

an scripserit
S. Bartholomæus incertum.

E

F

§ XI. Scriptores Actorum varii.

Baranus in Martyrologio Romano ad diem xxv Augusti de Actis S. Bartholomæi hæc memorat: Gestorum autem ejus quædam feruntur Abdiæ nomine; quædam incerta auctore in libro qui inscribitur, Passiones apostolorum, habentur: alia his similia extant in antiquis codicibus

AUCTOR
J. S.

cibus manuscrip. : alia, quæ scripta a Josepho recitat Metaphrastes : edidit et alia Perionius, in quibus omnibus (secundum apostoli sententiam) sic omnia probet lector, ut quod homin est, teneat. Recte Baronius non omnia quæ de S. Bartholomæo scripta leguntur, pro veris habenda, sed singula examinanda mouet : verum non æque promptum erit omnibus, qui scripta illa legent, verum a falso discernere : ideo pro instituto nostro quantum singuli auctores, qui S. Bartholomæi gesta scripserunt, fidei mereantur, paullo prolixius examinabimus, ut fabulæ, quæ hic occurrunt multæ, eliminentur. Abdias vulgo Babylonius ceteris prius tempore, ut videtur, quamvis ætas ejus defini non possit. Cæteris autem priorem fuisse inde colligo, quod alioquin non prætermisisset translationem Liparitana aliorum æro notissimam. Unde perperam seculo x eum vixisse vult Oudin tom. 2, de Script. Eccl. col. 420, ejus argumento non probatur, quidquam ex Usuardo sumpsisse Abdiam. De hoc Sixtus Senensis lib. 2 Bibliothecæ sanctæ pag. 43 ita scribit : Apostolorum duodecim Vitæ, has, ut referunt Jacobus Archiepiscopus Gemensis in libro Annuarum solemnitatum, et Petrus episcopus Equilinus libro 9 Catalogi Sanctorum, Hebraice scripsit Abdias primus Babylonis episcopus, ab ipsis Apostolis ordinatus, quas Eutropius Abdiam discipulus, transtulit ex Hebræo in Græcum, et Julius Africanus in Latinum : verum ut opinor, Julius non Latine, sed Græce scripsit. Nuper ex Germania sub titulo hujus Abdiam prodire libri decem de Historia certaminis apostolici, Oporini typis excusi, quos ut fide indignos, Paulus Papa quartus inter scripta a se damnata rejecit. Hæc Sixtus, cum imposturæ Pseudo-Abdiam nondum erant penitus detectæ.

105 Bellarminus de Scriptoribus ecclesiasticis in Abdiam pag. 69 editionis anni 1613, de Vitæ apostolorum ejusdem Pseudo-Abdiam dicit : Vitæ apostolorum, quæ sub nomine ejus circumferuntur, fabulis similiores sunt, quam veræ narrationi. Nec melius critici moderni de Pseudo-Abdiam pronuntiant. Audi unum ex omnibus Remigium Ceilier tom. 1 Historiæ generalis auctorum sacrorum lib. 3; cap. 2, art. 3, pag. 489 : Acta Apostolorum, Abdiam tributa, rejecta sunt communi consensu, ut supposita et fabulis plena. Impostor, qui hæc Acta composuit, se vendidit pro episcopo, ab ipsis Apostolis, cum in Persidem irent, consecrato. Opus suum in linguam Latinam translatum dicit per Julium Africanum et Hegesippum secundi seculi scriptorem citat, quem, si fuisset primi seculi, aut temporis Apostolorum, videre non potuisset. Acta illa in duos libros distributa sunt. Multi ibidem reperuntur modi loquendi, qui manifeste probant, Opus ab initio Latine scriptum fuisse, non Hebraice, ut auctor nobis persuasum cupit. Recte itaque Tillemontius dicit tom. 4 Monument. pag. 596, nota 3 in Jacobum Majorem : quod non nisi in hoc auctore reperitur, non majoris esse ponderis, quam si nullibi reperiretur. Adhuc ego, hoc ipso quod aliqua in Pseudo-Abdiam habeantur, eadem mihi suspecta fieri, si in recentioribus auctoribus inveniam, cum videantur ex impuro hoc fonte profuissæ.

106 Hæc de causa statueram a fingentis Abdiam prorsus abstinere; sed re maturius perpensa mutari consilium. Vidi enim ex recentioribus biographis nullum fere esse, qui multa ex Abdiam fabulis scriptis suis non admiscuerit, adeo-

que fabulas has magis jam invaluisse, quam ut solo silentio sepeliri possint : quapropter tota hæc Acta fabulosa lectorum oculis objicienda putari, ut videat quisque, nihil simile in sinceris utrumque Bartholomæi Actis, post illa subjiciendis, reperiri. Hinc eadem opera manifestum fiet, quid fidei mereatur Petrus Equilius episcopus, Jacobus Januensis, Perionius, alique auctores, in illis, quæ ex Abdiam liberaliter descripserunt. Hactenus de omnibus Pseudo-Abdiam scriptis dictum est. Audiamus nunc etiam quid maxime circa Acta S. Bartholomæi notaverint eruditi quidam. Molanus in Martyrologio Usuardi ad nonum Kalendas Septembris inter alia hæc notat. De passione autem ejus quæ incipit, INDIE TRES : (est hoc initium Actorum Bartholomæi per Abdiam) præclare scripsit Radolphus de Rivo ab hinc annis fere ducentis : Passiones sanctorum Bartholomæi, Malthæi, Simonis et Judæ, periculose in officio divino leguntur : de Canonum observantia proposit. 41.

107 Post Molani Martyrologium citatum, de his hinc impressa legitur historicarum Censura Joannis Hesselii, ubi cap. 8 hæc de Bartholomæi Actis habentur. Passionem sancti Bartholomæi, quæ incipit : Indie tres esse apud historiographos dicuntur, non recipio, quamvis sciam magni fieri (illo scilicet tempore.) Non solum quia domon de eo dicit, quod Angeli non permittunt eum fatigari, aut esurire : et quod dicit eum purpura, et gemmis vestiri; quæ incredibilia sunt, eo quod Christus non per eum, qui tamquamobilem se gessit in vestibulis, convertit mandum, sed per contentum ornatum externum. Nec discipulus major est Domino, qui fessus fuit, et esurivit. Neque solum ob verba diaboli, quæ possent mendacia dici, rejicio historiam; sed quia ipse Apostolus ex sua persona dicit, quod nulla ab initio seculi votum virginitalis obtulit ante Mariam. (An hæc ratio satis sit solida hic non disputo : eam multis probare conatur Hesselius, verum non pauciora possent reponi. Qui hæc cupit, videre potest in Responsionibus Papebrochii part. 2, articulum 15.) Item dicit S. Bartholomæus quod sicut accipiter accipit avem, ita diabolus rapuit Christum, et posuit inter feras in deserto, cum expresse dicant Lucas, Malthæus, et Marcus, Christum a proprio spiritu ductum in desertum. Et dicit hæc Historia Dominum dixisse ad diabolum in prima tentatione : Ego ejiciam te de dominatione, quam per dejectionem primi hominis usurpasti. Certe si hæc dixisset, diabolus scivisset eum esse Filium Dei : nec secundo tentasset dicens : Si Filius Dei es. Deinde dicit, diabolum alterum angelum apostolicum sibi sociasse, qui dicitur Mammona : quasi videlicet diabolus non sit ipse Mammona, aut quasi ipse solus non possit satis tentare. Deinde ponit unicam tentationem diaboli, qua dicit eum Christum inisse in montem excelsum, et supra pinnam templi, cum Malthæus et Lucas expresse distinguant tentationem factam in pinna templi ab ea, quæ facta est in monte excelso. Hæc Hesselius, Plura observabo in notis, ubi etiam assignabo, unde multa Abdiam videatur mutatus.

108 Præter fabulas Abdiam habemus de S. Bartholomæo tres Orationes encomiasticas Græcorum auctorum : nempe S. Theodori Studite, Josephi cujusdam incogniti, et Nicetæ Paphlagonis, de quibus agit Tillemontius tom. 1 Monument. pag. 643 nota in Bartholomæum tertium. pag. 644 ita eorum fidem elevat : Præterquam quod tempus

quo

Abdiam fabulosa

C

Orationes
encomiasticæ
de S. Bartholomæo

A quo Josephus, S. Theodorus, et Nicetas vixerunt, non magnam ipsis tribuit auctoritatem, videmus quod se invicem destruant, in facto principali, id est, morte Sancti. Ita Tillemoutins, in dictos auctores iniquior, quos eodem fere cum Abdia loco habere videtur. At vero, etiamsi conciliari vix possit, quod de morte S. Bartholomæi scripserunt, non omnes errasse sequitur, sed unum ex illis. Quæ præterea objicit, ad translationem corporis spectant, in gloria Sancti posthuma examinandam. Idem auctor pag. 643 putat, Josephum S. Theodoro antiquiorem esse; at contrarium mox ostendam esse probabilius. Antiquior ergo inter illos, uti auctoritate major, videtur esse S. Theodorus Studita, de quo ita Bellarminus de Scriptor ecclesiast. ad annum 820.

S. Theodori Studite,

109 Sanctus Theodorus Studites, vir admirandus, et potens opere et sermone... Miraculis clarus migravit in caelum anno Domino MCCCXXVI. Porro sanctissimum fuisse Theodorum et doctissimum, apud omnes in confesso est; ita ut nulla possit esse suspicio, fabulas enim scribere voluisse: prudenter autem processisse, ex eo probatur, quod maluerit pauca narrare, eaque sibi probata, quam multa et incerta scribere. Mihi itaque, quidquid critici aliqui senserint, religio est, tibi viro fidem non adhibere in iis, quæ de gestis S. Bartholomæi memoriam trahit; ut et de corporis translationibus postea ostendam.

interprete S. Berthario,

110 Sermonem S. Theodori edidit jam pridem Acherius tom. 2 Spicilegii recusipag. 124, et seqq., sicut eum interpretatus est Anastasius Bibliothecarius. Habemus nos eundem ex variis codicibus Mss.: primo ex codice 696 reginae Saccie, dein ex vetusto Passionario Ms. Neapolitani monasterii S. Mariæ montis Oliveti; tertium Ms. apographum Capua Bollando transmissum est a P. Silvestro Acosta Capuano, rectore ecclesiæ SS. Cosmæ et Damiani de Quadropinis. Horum porro posteriora duo quam aptissime inter se consentiunt etiam quoad voces; ab Anastasiana vero interpretatione quoad phrasim saepe dissentiunt, ita ut dubitari non possit quin alterius sint interpretis. Interpres autem ille in tertio dicitur fuisse S. Bertharius abbas Casinensis, de quo Leo Ostiensis in Chronico Casiniensi lib. I, cap. 33: Hic apprime litteratus, nonnullos tractatus, atque sermones, nec non et versus in Sanctorum laude composuit. Cujus et Anticimonon de plurimis tam veteris quam novi Testamenti questionibus hic habetur: aliquot etiam de arte grammatica libri, etc. Creatus est abbas, ut ibidem in notis dicitur, anno 856 vel 857, quo etiam tempore Anastasius Bibliothecarius floruit.

qui addidit Translationem corporis alteram;

111 Ex hujus igitur interpretatione Bertharii Studitæ Orationem edam collatis inter se manuscriptis. Præfigitur Orationi præfatio, quæ etiam habetur apud Acherium, sed mutila, quæ ejusdem videtur esse auctoris. Sublata etiam Orationi Studitæ narratio translationis Beneventum, quæ subjecta legitur apud Acherium, unde dubium puto, an Anastasio narratio istius translationis tribuenda sit, an Berthario; quin imo potius Berthario, quam Anastasio adjudicandam existimo, tum quia Anastasius in epistola sua ad Aionem Beneventanum antistitem nullam adjunctæ u se narrationis mentionem facit, tum quia in festo ipsius translationis dicta videtur ex his verbis, partim apud Acherium omissis: Qua deinceps occasione, quove sit ordine de eadem insula Beneventum translata, unde MODERNA

FESTIVITAS CELEBRATUR, EVESTIGIO PROMENDUM EST. AUCTORE J. S. Jam vero Anastasius Orationem Studitæ interpretatus est, ut ad episcopum Beneventanum eam mitteret, non ut pro concione recitaret. Bertharius autem eam ad suos declamare potuit, aut certe prælegendam in festo translationis tradere. Tum denique quia hæc narratio in duobus manuscriptis cum Oratione versa a Berthario conjuncta legitur: an autem cum interpretatione Anastasii eam conjunctam invenerit Acherius, mihi est incertum. Hæc, si uni tantum adscribenda sit dicta translationis Historia: verum, cum inter se discrepent variis locis editio Acheriana et nostra Mss., maxime in diebus, quo Sanctus colitur, assignandis, fieri potest, ut uterque auctor hanc Historiam interpretationi suæ subjunxerit.

Josephi, forsan Hymnographi,

112 Sequitur anonymi Josephi sermo, quem ex Metaphraste Latine edidit Surius tom. 3 ad diem XXIV Augusti; quemque ab Allatio de Simeonum scriptis pag. 103 notatum invenio hoc titulo: Josephi ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Βαρθολομαῖον τὸν Ἀπόστολον. Quis ille sit Josephus non constat; per conjecturam tamen probabilem putem fuisse S. Josephum Hymnographum, qui eodem cum S. Theodoro seculo nono floruit, eo tamen posterior; atque itidem, ut ille, egregie contra Iconoclastas hæreticos decertavit. Acta ejus edidit Papebrochius tom. 4 Aprilis a pag. 265, ex quibus cum prædicto Papebrochio hanc conjecturam desumo. Narratur ibidem in Vita, a Joanne diacono conscripta, Josephum ab aliquo donatum fuisse reliquiis S. Bartholomæi, ei sacellum extruxisse, ab eo multa edoctum, atque inter cetera sacros hymnos panyendi facultatem accepisse. Quæ omnia probant patronum Josephum singularem fuisse Bartholomæum. Unde non inepte laudatus Papebrochius in notis ibidem litera B, ita scribit: De sancto Bartholomæo extat... Oratio Joseph τῷ ταπεινῷ καὶ ἐλάχιστῳ humilis et minimi: quem Hymnographum esse merito judices. Et xxv Augusti ad diem translationis invenitur canon ad hanc acrostichidem compositus:

Ἦμῶν γεράριον τὸν καλὸν μου προστάτην.

Ubi quod Προστάτην præsidem, patronum, protectorem suum appellet Bartholomæum poeta, idque in acrostichide, Josephum auctorem possis agnoscere, quamvis nomen nusquam exprimitur. Cum igitur Oratio illa circa idem tempus scripta videatur, et auctor ubique singularem erga S. Bartholomæum amorem prodit, probabile puto, huic Josepho, qui ab hymnis panyendis Hymnographus dictus est, eam tribuendam; quamvis et alius eodem seculo floruerit Josephus frater S. Theodori Studitæ, et archiepiscopus Thessalonicensis, cujus Acta dedit Pinus tom. III Julii a pag. 710, cujus et epistola quædam extat apud Baronium ad annum 808 num. 48, et Oratio de cruce apud Gretserum tom. 2, pag. 1200. Ceterum quicumque hujus Orationis fuerit auctor, pauca de S. Bartholomæo scripsisse videtur, ideoque et pauca scripsisse: quæque de morte Sancti tradit, minus videntur probabilia. Quæ in eo reprehendit Baronius ad annum 54, num. 3, de cultu serpentis apud Hieropolitanos, examinata sunt § 8, et alterius in notis discutuntur.

et Niceta Paphlagonis.

113 Subjicimus denique quarto loco Orationem encomiasticam Nicetæ Paphlagonis, quam Græco-Latinam edidit Combefisius in Auctario novissimo Patrum part. I a pag. 392, notisque illustravit. Satis hæc convenit cum præcedenti,

LECTOR
J. S.

nisi quod plura et distincta magis narrat Sancti gesta. Si quid minus probabile appareat, in notis observabo. Sed lectorem monitum relin. nihil in tribus his Orationibus fere occurrere, quod in commentario nostro non pertractavimus: volui tamen eas hic exhibere, ut omnia, quæ ad sanctum Bartholomæum spectantia, fide utcumque digna, invenire potui, haberentur conjuncta. Orationem porro exhibere statueram, uti eam Latine reddidit memoratus Combefsius, rerum dum Græca cum Latinis accuratius confero, quandoque aberrantem invenio interpretem, ubique vero obscurum adeo, ut judicarem Orationem Latinis auribus minime placituram, nisi nova adornaretur interpretatio. Manum itaque operi admovi, atque totam ex Græca Latinam feci, prout eam curiosus lector infra inveniet.

consuetudinem responsum; infirmi ex longinquis regionibus adducti jacebant, et sacerdotes, qui ibi erant, eidem idolo sacrificabant. Sed cum in ipso templo, ut dictum est, nullum posset dare dæmon responsum, et neque sacrificando, neque seipsum more suo laniando proficerent, perrexerunt in aliam civitatem, ubi aliud dæmonium colebatur, cui nomen erat Berith *e*; et illic sacrificantes ceperunt inquirere, quare deus eorum Astaroth non eis daret responsa.

3 Respondens autem Berith, dicit: Deus vester sic captivus et religatus catenis igneis strictus tenetur, ut neque suspirare, neque loqui audeat, ex illa hora, qua illic apostolus Bartholomæus ingressus est. Dicunt illi, et quis est iste Bartholomæus? Respondit dæmon: Amicus Dei est omnipotentis, ideo huc venit in istam provinciam, ut omnia numina, quæ colunt Indi, evacuet.

4 Dixerunt autem cultores ad Berith idolum: Dic nobis signa Bartholomæi, ut possimus invenire eum, quia inter multa millia hominum non possumus eum agnoscere. Respondit dæmon: Capillo nigro capitis est, et crispo: caro candida; oculi grandes; nares aquales, et directæ; aures coopertæ crine capitis; barba proliva, habens paucos canos; statura æqualis, quæ nec longa possit nec brevis adverti. Vestitur colobio / albo clavato *g* purpura; indutus est pallio albo, habente per singulos angulos gemmas *h* purpureas. Viginti sex anni sunt, ex quo ipsa, quæ nunc gestat, vestimenta indutus est: nunquam sordidantur, nunquam veterascunt; similiter et ejus sandalia per *xxvi* annos nunquam veterascunt *i*. Centies flexis genibus per diem, centies per noctem orat Deum *k*. Vox ejus quasi tuba vehemens est.

5 Ambulant cum eo angeli Dei, qui non eum permittunt fatigari, non esurire, non silire, sed semper eodem vultu et animo perseverant. Omni hora hilaris et letus permanet, omnia providet, omnia novit, omnem linguam omnium gentium loquitur, et intelligit. Et ecce hoc quod interrogastis, et quod ego do responsum, ille jam novit. Angeli enim Dei famulantur, et nuntiant ei; et cum ceperitis eum querere, si vult, ostendet se vobis; si non vult, non poteritis eum invenire *l*.

6 Rogo autem vos, ut dum eum inveneritis, rogetis eum pro me, ne huc veniat, et hoc mihi faciant angeli, qui cum eo sunt, quod fecerunt collega meo Astaroth: et hæc dicens dæmon conticuit. Revertentes autem ceperunt circuire, et inquirere omnium peregrinorum vultus et habitum, et per duos dies non invenerunt eum. Factum est autem, ut quidam plenus dæmonio clamaret, et diceret: Apostole Dei Bartholomæe, incendunt me orationes tuæ. Tunc Apostolus dixit ei *m*: Obmutescet et exi ab eo; et statim liberatus est homo, qui per multos annos fuerat fatigatus ab eo.

7 Polymius *n* autem rex civitatis (al. provincie) ejusdem cum haberet filiam lunaticam, nuntiatum est illi de hoc dæmonioso: et misit, et rogavit eum dicens: Filia mea male vexatur, peto ut sicut liberasti Spenstium, qui per multos annos passus est, ita et filiam meam liberet. Exurgens autem perrexit ad eum: at ubi vidit eam Apostolus catenis strictam, quia omnes morsu attratabat, et quos poterat tenere, scindebat, et cadebat, adeo ut nullus ausus esset accedere ad eam; tunc Apostolus jussit eam solvi. Dicunt

ACTA

B

FABULOSA

Auctore Pseudo-Abdia Babylonio.

Ex Ms. S. Martini Treviris, collato cum aliis
Mss., et editis exemplaribus.

CAPUT I.

Bartholomæi in Indiam adventu Astaroth mutus redditus, Berith consultus, dæmones ejeecti, mysteria fidei Polymio regi exposita.

C **I**ndiæ a tres esse ab historiographis asserunt. Prima est India, quæ ad Æthiopiæ mittit: secunda, quæ ad Medos: tertia, quæ sinem facit: nam ex uno latere tenebrarum regionem *b* gerit, ex alio latere mare Oceanum. In hanc *c* ergo Indiam veniens Bartholomæus apostolus, ingressus est templum, in quo erat idolum nomine Astaroth *d*, et quasi peregrinus ibi manere cepit. In hoc idolo dæmon talis erat, qui diceret se curare languentes, et cæcos, sed sine dubio quos ipse lædebat, illuminare. Erant enim sine Deo vero, unde necesse erat, ut a deo falso iudicaretur: deus enim falsus hac arte illudit eos, qui Deum verum non habent: facit eis dolores, infirmitates, damna, pericula, et dat responsa, ut sacrificent ei, et cum non læduntur ab eo, hoc videtur stultis, quasi sanantur ab eo: ille autem non sanando, sicut credunt, subvenit; sed a læsione cessando, et cum desinit lædere, curasse creditur.

obmutescit
idolum
Astaroth.

2 Unde factum est, ut Sancto Bartholomæo apostolo ibi manente nulla responsa daret Astaroth, et nulli poterat ex his, quos læserat, subvenire. Cumque jam plenum esset languentibus templum et quotidie sacrificantibus nullum daret secundum

cujus causa
rogatus da
non in ali
idolo Berith
Bartholomæi
adventum
dicit.

quem ipse
signis nota
facit,

E

f

g

h

i

k

ejusque pro
legis narra

F

l

Quæstus Bar
tholomæus
dæmonem
ejecto rege
tus.

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

aa

ab

ac

ad

ae

af

ag

ah

ai

aj

ak

al

am

an

ao

ap

aq

ar

as

at

au

av

aw

ax

ay

az

ba

bb

bc

bd

be

bf

bg

bh

bi

bj

bk

bl

bm

bn

bo

bp

bq

br

bs

bt

bu

bv

bw

bx

by

bz

ca

cb

cc

cd

ce

cf

cg

ch

ci

cj

ck

cl

cm

cn

co

cp

cq

cr

cs

ct

cu

cv

cw

cx

cy

cz

da

db

dc

dd

de

df

dg

dh

di

dj

dk

dl

dm

dn

do

dp

dq

dr

ds

dt

du

dv

dw

dx

dy

dz

ea

eb

ec

ed

ee

ef

eg

eh

ei

ej

ek

el

em

en

eo

ep

eq

er

es

et

eu

ev

ew

ex

ey

ez

fa

fb

fc

fd

fe

ff

fg

fh

fi

fj

fk

fl

fm

fn

fo

fp

fq

fr

fs

ft

fu

fv

fw

fx

fy

fz

ga

gb

gc

gd

ge

gf

gg

gh

gi

gj

gk

gl

gm

gn

go

gp

gq

gr

gs

gt

gu

gv

gw

gx

gy

gz

ha

hb

hc

hd

he

hf

hg

hh

hi

hj

hk

hl

hm

hn

ho

hp

hq

hr

hs

ht

hu

hv

hw

hx

hy

hz

ia

ib

ic

id

ie

if

ig

ih

ii

ij

ik

il

im

A ei ministri : Et quis est ausus manum mittere ad eam ? Dicit ei Apostolus : Jam ego vincitum teneo inimicem, qui in ipsa erat : et vos adhuc timetis eam ? He et solvite eam, et levate eam, et reficite eam : et crastina die adducite eam ad me. Exemites autem fecerunt sicut jussit Apostolus, et ultra non potuit eam vexare daemon.

Polynio,
muneribus
recusatis.
Christum
natum
o
p

8 Tunc rex oneravit o camelos auro, argento, gemmis, vestibus, et cepit quærere Apostolum, et penitus non invenit eum : et reportata sunt omnia ad palatium ejus. Factum est autem, cum transisset nox, et aurora futuri diei inciperet, apparuit Apostolus solus cum solo rege, ostio clauso p in cubiculo ejus : et dixit ei : Ut quid me quæsisisti tota die cum auro, et argento, gemmis, et vestibus ? Ista munera his sunt necessaria, qui terrena quærunt : ego autem nihil terrenum, nihil carnale desidero. Unde scire te volo quia Filius Dei dignatus est per uterum Virginis nasci cum homine, ita ut homo Virginis vulva conceptus, secum in ipsa secreta Virginis haberet Deum, qui fecit cælum, et terram, mare, et omnia, quæ in eis sunt. Hic simul cum homine natus ex utero Virginis, cepit habere initium ut homo esset, qui nunquam habuit initium ; sed ipse semper initium fuit, et omnibus initium dedit, sive visibilibus, sive invisibilibus creaturis.

ex Virgine.

B Hæc autem Virgo cum execraretur omnem virum, ipsa servandæ virginitatis votum prima Deo omnipotenti vovit : primam autem ideo dixi, quia ex quo homo factus est ab initio sæculi, nulla ante eam hoc votum Deo obtulit. Hæc ergo prima inter feminas hoc constituit in corde suo ut diceret Deo : Domine, offero tibi virginitatem meam : cum hoc a nullo homine nec verbo didicisset, nec per exemplum ad imitationem invitata constituit, ut virgo pro amore Dei specialiter permaneret. Hinc subito, in suo cubiculo clausa, splendens sicut sol Gabriel angelus Dei apparuit : quæ cum terrore percussa expavesceret ; ait ad illam angelus : Noli timere, Maria ; invenisti gratiam ante Deum : ecce concipies et paries Filium et vocabis nomen ejus Jesum. At illa timore deposito, constanter ait : Quomodo fiet hoc ? Quoniam virum non cognosco : id est hoc constitui, ut non cognoscam. Cui angelus respondit : Propter hoc Spiritus sanctus veniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod ex te nascetur, Filius Dei sanctus vocabitur.

tentatum a
diabolo.

C 10 Hic ergo cum natus esset, passus est se tentari a diabolo illo, qui primum hominem vicerat, suadendo ut de arbore velita a Domino manducaret. Ipsum ergo permisit ad se accedere, et sicut dixerat Adæ, id est primo homini, per mulierem : Manduca, et manducavit ; et ideo de paradiso projectus primus homo in isto mundo exiliatus genuit omne hominum genus ; ita et isti diceret : Dic lapidibus istis ut panes fiant, et manduca, ut non esurias. Cui respondit : Non in pane tantum vivit homo ; sed in omni verbo Dei. Hic ergo diabolus qui per manducantem hominem vicerat, victoriam suam per jejunantem et se contemnentem amisit. Par enim erat, ut qui filium virginis vicerat, a Filio Virginis vinceretur.

victorem.

11 Dicit ei rex : Et quomodo dixisti, primam hanc esse Virginem, ex qua natus est homo cum Deo ? Apostolus respondit : Ago Deo gratias, quia sollicite audis. Primus ergo homo Adam dictus est, hic de terra factus est : terra au-

tem mater ejus, ex qua factus est, virgo erat ; quia nec sanguine humano polluta erat, nec ad sepulturam alicujus hominis mortui fuerat aperta. Par ergo erat, ut dixi, ut qui filium virginis vicerat, a Filio Virginis vinceretur : et sicut ideo vicit ; quia egit arte callida ut manducaret contra vetitum, et de paradiso pelleretur, et pulsus homo clausum haberet paradisum : ita egit iste Virginis Filius, ut artem diaboli ad se venire permitteret. Ars autem ejus talis fuit, ut sicut accipiter rapit avem, quam potuerit, ita raperet Filium hominis Virginis, et poveret eum inter feras in deserto ; et per quadraginta dies non dixit ei : Manduca : quia non vidit eum esurientem : hoc enim ipse diabolus statuerat in corde suo, ut si xl diebus transactis non esurisset, pro certo nosset quia verus esset Deus. Deus autem verus erat, immo et est, sed sic creditur verus Deus, ut etiam homo verus permanens, non se intelligere permitteret nisi ab his, qui puro corde, et piis operibus q perseverant. Hic autem sathanas, ubi vidit post quadraginta dies cum esurire, quasi securus effectus, quod Deus non esset, dixit ei : Quare esuris ? Dic, ut lapides isti panes fiant, et manduca. Et Dominus ad eum : Audi, diabole, si ideo hominibus dominaris, quia omnium pater hominum Adam, suasioni tuæ obtemperans, Dei legem sibi positam contempsit : ecce ego legem Dei custodiens, non manducabo, ut te superem. Ego homo ad hoc veni, ut ejiciam te de dominatione, quam tibi per dejectionem primi hominis usurpasti. Tunc vidit se diabolus exclusum, et alterum sibi angelum apostaticum, qui Mammona dicitur, sociavit : et protulit immensa pondera auri, et argenti, et gemmarum, et omnem gloriam, quæ est in hoc seculo : et dixit ei : Hæc omnia tibi dabo, si adoraveris me. Dicit ei : Vade retro satanas ; scriptum est enim : Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies. Fuit et alia tentatio superbiæ, quam in excelso super pinnam templi exercuit, ut qui semel vicerat hominem, terræ virginis filium, a sanctæ Virginis Filio homine tripliciter vinceretur.

12 Et sicut qui victor extiterit tyranni, mittit comites suos, ut in omnibus locis, ubi tyrannus possidet, titulos regis sui victoris ac triumphatoris imponant : ita hic homo Christus Jesus, qui vicit, misit nos in omnes provincias, ut expellamus ministros diaboli, qui per templa in stans habitant, et homines, qui eos colunt, de potestate ejus, qui victus est, auferamus. Ideo aurum et argentum non accipimus, sed contemnimus, sicut ipse contempsit : quia ibi esse cupimus divites, ubi solam ejus regnat imperium : ubi nec languor, nec morbus, nec tristitia, nec mors locum aliquem habere noscuntur ; ubi felicitas perpetua, ac beatitudo perennis est : et gaudium sine fine, et sunt delitiæ sempiternæ : et ideo templum vestrum ingressus, daemonem, qui in idolo dabat responsa, ab angelis ejus, qui me misit, religatum obtineo. Qui si baptizatus fueris, et permisit te illuminari, faciam te videre, et cognoscere quanto malo carueris.

missionem
Apostolorum.

F

13 Nam omnes illi, qui jacet in templo ægrotautes, audi qua arte videbatur curare eos diabolus, qui primum hominem vicit, et, sæpe jam dixi, per ipsam victoriam pessimam potestatem habere videtur, in aliis vero majorem, in aliis minorem ; in his, qui minus peccant ; majorem in his, qui plus peccant. Ipse ergo diabolus facit

et demonis
fraudes
prædicat.

homi-

A. PSEUDO-
ABDIA.

homines arte sua ægrotare, et suadet eis credere idolis, ut animas eorum potestate obtineat. Cessat nunc lædere eos, cum dixerint lapidi, aut metallo cuicumque : Tu es Deus meus. Sed quia ipse dæmon, qui in ipsa statua erat, a me victus tenetur, sacrificantibus, et se adorantibus nullum potest dare responsum. Sed si vis probare ita esse, jubebo illi ut ingrediatur statuam suam, et faciam eum confiteri hoc ipsum, quod sit religatus, et responsa dare non possit. Dicit ei rex : Crastina prima hora diei parati erunt pontifices sacrificare ei, et ego illuc superveniam, ut videam hoc factum mirabile.

ANNOTATA.

a Mira hæc Indiarum divisio. Videtur Abdias noster non melior esse geographus, quam historiographus. Etenim hanc triam Indiarum ita divisarum assertionem non magis, ut opinor, invenias apud historiographos, quam reliquas ipsius fabulas ante ipsum scriptas reperias. Hoc itaque cum ceteris inepte videtur confictum.

b Quid per tenebrarum regionem velit, obscurum est. An forte imperitus geographus putavit Indiam illam, quæ, ut dicit, finem facit, orbis simul ac lucis esse terminum?

c Postremam, seu tertiam, ut vocat, Indiam videtur designare : Terciam enim in omnibus Mss. invenio.

d Astaroth. Adverte hic, lector, Palæstinorum seu Sidoniorum deam Astartem, plurali Astaroth, ut sapius in sacris Literis vocatur, ad Indos translata. Idem inferius observare poteris in idolo Berith, de quo mentio habetur Judic. 9, ubi et Baal-berith vocatur, quod significat deum fœderis. Hinc viri ingenium ad fingendum cognoscere; idola ab Apostolo destructa in scenam inducere volebat, sed non attendebat ineptus fabulator, alia Indorum idolis esse nomina, alia Phœnicum, et Palæstinorum. Ceteram Astartem communiter interpretes Venerem fuisse putant. Qui plura de his cupit, adeat dissertationem Calmeti de Diis Phœnicum, præfixam Commentario ipsius in minores Prophetas a pag. 47.

e Berith : Sunt, qui legunt Beerith : Basileensis editio habet Beireth. Vide de Berith notam præcedentem.

f Colobio. Colobium, teste Cangio in Glossario, est tunica absque manicis, vel certe cum manicis, sed brevioribus, et quæ ad cubitum vix pertinerent.

g Clavato purpura. Videtur vestimentum describere purpura, minutis clavis artificiose intexta, distinctum, quod sane est splendidius, quam ut conveniat pauperi Christi discipulo.

h Hic regiam plane vestem affingit Apostolo : regum enim est vestes purpura, gemmisque distinctas gestare, non Apostolorum; sed difficile est mendaci, unicuique personæ convenientia fingere.

i Deuter. 29 x. 5 dicit Moyses Israelitis : Adduxit vos (Dominus) quadraginta annis per desertum : non suum attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt. Magis insigne erat hoc Israelitis datum beneficium, quam ut idem Bartholomæo non affingeret impostor Abdias. Sed, inquiet aliquis, cur eadem gratia Bartholomæo dari non potuit? Dari potuisse non inficior : datam fuisse non cre-

dendum puto fabulatori, cujus ubique figmenta D tam manifesta sunt.

k Et hoc meliori eget auctore, ut fidem inveniat.

l De his omnibus vide Censuram Hesselii § xi, et attende quam diversa de se scripserit Paulus 2 ad Corinth. cap. 11 : In labore et ærumna, in fame et siti. Et cap. 1 x. 8 : Quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut læderet nos etiam vivere. Tales voluit Dominus Apostolos, quibus calicem suum bibendum obtulit quosque sui in laboribus, et vitæ incommodis perferendis imitatores esse voluit; non angelorum eis talem famulatum promisit, quo omnia ab eis mortalis vitæ incommoda arcerentur; hoc enim beatorum est, in cælo regnantium, non in terris militantium Apostolorum. Hæc itaque omnia ut nugas, ut ineptias, ut mera Abdias figmenta prudens lector abjiciat, in quocumque demum post Abdiam auctore fuerint reperta.

m Hic ex Scriptura Marc. 4 Christi miraculum transfert ad Bartholomæum. Blandiens ibidem dæmon, a Christo ejicitur his verbis : Obmutescite, et exi de homine. Hic itidem Bartholomæo E adulatus dæmon, ejicitur similibus verbis : Obmutescite, et exi ab eo.

n Polymius, Polomius, Polimius, Polemon, ita diverse nomen hoc exprimitur. At incognitus ille omnibus antiquis historicis Polymius, exceptis Abdias, ejusque sectatoribus, videtur in Abdias nostri cerebro natus; quin et Scripturam edoctus, nam mox eum his Scripturæ verbis loquentem inducit : Filia mea male vexatur Mat. 15 x. 22. Totum autem hoc miraculum ex variis Evangelii locis huc translata est, ut facile advertet studiosus lector.

o Viden' lector, ut Indiarum monarcham nobis exhibeat? Camelos auro, argento, gemmis, vestibus onerat. At tantus, tantisque pollens opibus morte liberare non potuit Apostolum, a quo fidem edoctus fingitur; sed contentus fuit cum reliquis ipsum sepulturæ dare : quæ sane non satis inter se coherent. Neque modus offerendi hæc munera minus inepte confictus. Quid enim necesse erat, ut camelos oneraret? An non poterat ad se vocare Apostolum, præsentique ex thesauris suis offerre quantum placebat? At legerit 4 Reg. 10, reginam Sabæ ad Salomonem venire : Camelis portantibus aromata, et aurum infinitum vimis, et gemmas pretiosas. Ita et Polymium ad Bartholomæum mittere voluit.

p Modo Bartholomæum ingressum ostio clauso exhibet, ut Christus ingressus est ad Apostolos, sicut mox quæsitum frustra Bartholomæum induxerat, uti Judæi quærebant Jesum in die festo.

q Multa ex his tentationibus omissa sunt in editione Basileensi, quia, ut opinor, parum Evangelio videbantur consona. Vide Censuram Hesselii de hac tentatione § xi. Quod autem hic dicere fingitur Apostolus, quod Christus, non se intelligere permetteret nisi ab his, qui puro corde, et piis operibus perseverant, absurdissimum est, et hæreticum : omnia etiam, quæ sequuntur tam inepta sunt, ut dicere debeamus, fabulatorem hunc Scripturam quidem legisse, quod ubique apparet, sed minime intellexisse.

A

CAPUT II.

*Idola fracta, templum consecratum, Poly-
mius cum suis conversus, mors Apostoli etc.*

*Dæmon se
vinctum fetur.*

Factum est autem altero die, prima hora diei, sacrificantibus eis cœpit clamare dæmon: Cessate, miseri, sacrificare mihi, ne pejora patiamini, quam ego, qui catenis igneis religatus sum ab angelis Jesu Christi, quem Judæi crucifixerunt, putantes eum posse detineri a morte: ille autem ipsam mortem, quæ regina nostra est, captivavit; et ipsum principem nostrum, maritum mortis, vinculis ignitis vinxit: et tertia die victor mortis, et diaboli resurrexit: et dedit signum crucis suæ Apostolis suis, et misit eos per universas partes sæculi, ex quibus unus hic est, qui me vinctum tenet. Peto vos ut rogetis eum pro me, ut dimittat me ire ad alteram provinciam.

*fraudesque
suis aperit.*

B 45 Tunc sanctus Bartholomæus ait: Confiteri, immundissime dæmon, istos omnes, qui hic ægri tudines patiuntur, quis est qui eos læsit. Respondit dæmon: Princeps noster diabolus, sic quomodo religatus est, ipse nos mittit ad homines, ut lædamus. Primo quidem carnem eorum, quoniam in animabus hominum non possumus habere potestatem, nisi sacrificaverint: at ubi sacrificaverint, pro salute corporis sui nobis, cessamus nocere eis, quia jam in animabus eorum potestatem habere incipimus. Jam ergo per hoc, quod ab eorum læsione cessamus, videmur curare eos, et colimur quasi dii, cum pro certo simus dæmones, ministri ejus, quem in cruce positus Jesus Filius Virginis religavit. A die ergo, qua discipulus ejus huc venit apostolus Bartholomæus, ardentibus catenis strictus consumor; et ideo loquor, quia jussit mihi: nam ausus non essem loqui eo præsentem, nec ipse princeps noster. Dicit ei Apostolus: Quare non salvas hos omnes, qui ad te convenerunt? Dicit ei dæmon: Nos quando corpora lædimus, nisi animas læserimus, corpora in sua læsione perdurant. Dicit ei Apostolus: Et quomodo animas læditis? Respondit dæmon: Cum crediderint nos esse deos, et sacrificaverint nobis, tollit se Deus ab his, qui sacrificant, et nos vulnera corporum non tollimus, sed migramus ad animam.

*Apostolus
populo Deum
prædicat*

C 46 Tunc dicit Apostolus ad plebem: Ecce quem deum putabatis curare vos. Audite nunc verum Deum creatorem nostrum, qui in cælis habitat, non in lapidibus vanis: et, si vultis ut orem pro vobis, et omnes hi sanitatem recipiant, deponite idolum hoc et confringite, et cum hoc feceritis, templum hoc Christi nomini consecrabo, tum vos omnes in isto templo Christi baptis mate consecrabo.

*vertuntur
idola:*

47 Tunc jussu regis omnes populi miserunt funes, et trochleas, et simulacrum non poterant evertere. Tunc Apostolus dixit eis: Solvite vincula ejus, et cum exsolvisset omnia; dicit ad dæmonem, qui in eo erat: Si vis, ut non te faciam in abyssum mitti; exi de isto simulachro, et confringe illud, et vade in terram desertam, ubi nec avis volat, nec arator arat, nec vox hominis resonat. At ille statim egressus, comminuit omnia genera idolorum, nec solum ipsum majus idolum, sed et minora, ubicumque pro

ornamento templi singillatim erant posita, minutavit, ita ut picturam omnem deleret. Tunc omnes una voce clamare cœperunt: Unus Deus omnipotens, quem prædicat Bartholomæus.

*A. PSEUDO-
ABDIA.*

48 Tunc expandens Bartholomæus manus suas ad cælum, dixit: Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, qui ad redemptionem nostram unigenitum tuum Filium, Dominum nostrum, direxisti, ut nos omnes, qui eramus servi peccati, suo sanguine redimeret, et tibi filios faceret. Qui verus Deus ex hoc cognosceris, quia semper idem es, et immutabilis perseveras, unus Deus cum Filio Pater, unus etiam cum Spiritu sancto, vere trinus, et vere unus, unus Pater ingenuus, unus Filius unigenitus Dominus noster Jesus Christus, unus Spiritus sanctus illuminator, et ductor animarum nostrarum, qui ex Patre procedit, et est in Patre et Filio tuo Domino nostro Jesu Christo, qui in suo nomine nobis dedit hanc potestatem, ut infirmos salvaremus, cæcos illuminaremus, leprosos mundaremus, paralyticos absolveremus, dæmones fugaremus et suscitarem mortuos, et dixit nobis: Amen dico vobis, quæcumque in nomine meo petieritis a Patre meo, dabit vobis. Peto ergo in ejus nomine, ut omnis hæc multitudo salvetur, ut cognoscant omnes, quia tu es Deus unus in cælo, et in terra, et in mari, qui salutem recuperas per eundem Dominum nostrum Jesum Christum, qui tecum et cum Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum. Cumque omnes respondissent, Amen *b*: apparuit angelus Domini splendidus sicut sol, habens alas, et per quatuor angulos templi circumvolans, digito suo in quadratis saxis sculpsit signum crucis, et dixit: Hæc dicit Dominus qui misit me: Sicut vos omnes ab infirmitate vestra mundamini, ita mundavi templum hoc ab omni sorde, et habitatore ejus, quem jussit Apostolus Dei ire in locum desertum ab hominibus: et jussit ut eum prius ostendam vobis, quem videntes nolite expavescere; sed quale signum ego sculpsi in his saxis, tale vos digito vestro facite in frontibus vestris, et omnia mala fugient a vobis.

*et orante
Apostolo,
apparet
Angelus
mundans
templum.*

E

19 Tunc ostendit eis ingentem Ægyptium, nigriorem fuligine, facie acuta cum barba prolixa; crines usque ad pedes, oculos igneos sicut ferrum ignitum, scintillas emittens; ex ore ejus, et naribus egrediebatur flamma sulphurea: habens alas spineas, sicut *c* strix, erat vinctus a tergo manus, ignitis catenis strictus. Et dixit ei angelus Domini: Quoniam audisti vocem Apostoli, et omnium pollutionum genera de isto templo mundasti, secundum promissum Apostoli solvam te, ut vadas ubi nulla conversatio hominum est, vel esse potest, et ibi sis usque ad diem judicii. Et cum exsolvisset eum, ille ululatum teterrimum diræ vocis emittens, evolavit, et nusquam comparuit. Angelus autem Domini videntibus cunctis evolavit ad cælum.

*qui et dæmo-
nem populo
ostensum
dimittit:*

F

20 Tunc rex una cum uxore sua et duobus filiis et cum omni exercitu suo, et cum omni populo, qui salvatus est, civitatis suæ, et vicinarum urbium, quæ ad ejus regnum pertinebant, credens baptizatus est, et deposito diademate capitis, et purpura cœpit Apostolum non *d* deserere.

*convertitur
Polymius
Rex cum suis;*

d

21 Interea colligentes se universorum pontifices templorum, abierunt ad Astyagem *e* regem, fratrem ejus majorem, et dixerunt: Frater tuus discipulus factus est magi hominis, qui templa nostra sibi vindicat, et deos nostros confringit.

*quibus audi-
tis Astyages
rex*

e

Cum

A PSEUDO-
ABDIA.

jabet compre-
hendi Bar-
tholomæum :

Cum hoc flentes referrent, ecce et aliarum civitatum pontifices eadem carperunt flentes referre.

22 Tunc rex Astyages indignatus, misit mille viros armatos cum pontificibus, ut ubicumque invenirent Apostolum, vincetum illum perducerent ad eum : quod cum fecissent; dixit ad eum Astyages rex : Tu es qui evertisti fratrem meum? Cui Apostolus dixit : Ego non everti eum, sed converti. Dicit ei rex : Tu es qui Deos nostros fecisti comminari? Dicit ei Apostolus : Ego dedi potestatem demonibus, qui in eis erant, ut ipsi conquassarent idola vana, in quibus degebant, ut omnes homines relicto errore crederent omnipotenti Deo, qui in caelis habitat. Dicit ei rex : Sicut tu fecisti fratrem meum, ut relinqueret Deum suum, et Deo tuo crederet; ita et ego faciam te relinquere Deum tuum, et deo meo credere, et ipsi sacrificare. Dicit ei Apostolus : Ego Deum, quem colebat frater tuus, religatum, et vincetum ostendi; et ipsum feci, ut frangeret simulachrum suum : si potueris tu hoc facere Deo meo, poteris me ad sacrificium provocare : si autem tu nihil potueris Deo meo facere, ego omnes deos tuos comminam, et tu crede Deo meo. Hæc cum diceret nuntiatum est regi, quod deus ejus Baldat fecidisset, et miniatum abiisset.

g
et occidi.

23 Tunc rex scidit g purpuream vestem, qua indutus erat : et ferit lumbis cædi sanctum apostolum Bartholomæum, casum autem jussi de-
collari.

h
Polymius
sepulto Bar-
tholomæo sit
episcopus.

24 Venientes h autem innumerabiles populi duodecim civitatum, qui per eum crediderunt una cum rege, abstulerunt eum hymnis, et eum omni gloria corpus ejus, et construxerunt ei basilicam mira magnitudinis et in ea posuerunt corpus ejus. Factum est autem tricesimo die depositionis ejus, acceptus est a demonio rex Astyages, venit ad tumultum ejus, et omnes pontifices pleni demoniis, confitentes apostolatam ejus, sic sunt mortui. Factus est autem timor et tremor super omnes incredulos, et crediderunt universi, atque baptizati sunt a presbyteris, quos ordinaverat apostolus Bartholomæus. Factum est autem per revelationem acclamante universo populo, et omni clero, ordinatur rex Polymius episcopus, et cepit in nomine Apostoli signa facere : fuit autem in episcopatu annis xx ; et perfectis omnibus, atque bene compositis, et bene constabilis, migravit ad Dominum; cui honor est et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Hic iterum multæ ineptiæ in editione Basileensi prætermissæ : quasi non satis læsissent animas suas, qui accedunt ad dæmonem, ut ab eo curentur. Nec sui memor est, ut solent mendaces : nam ante causam, cur non curaret eos dæmon, fuisse dixit aduentum Bartholomæi, nunc quod non sacrificarent, eum mox sacrificantes dæmoni induxerit sacerdotes. Sed similia in posterum non observabo, cum omnia æque fere sint inepta.

b Amen. Scilicet omnes subito modum orandi, et respondendi in Ecclesia noverant, qui nunquam vel verbum de Christo, et Ecclesia, vel ejus orandi modo audierant : quam belle hæc conficta!

c Strix, alii habent stirps; Basileensis histrix : rerum histrix alas non habet. Strix forte non habet alas spineas, sed horrendam volucrum vo-

luit in similitudinem adducere; est autem strix D aris nocturna ab horrendo stridore dicta, et mali ominis; sed non satis cogitata. Tota hæc dæmonis descriptio, ut cetera Abdia, ridicula, et inepta non minus est, quam horrenda.

d Importuna hæc regis pietas inepte hic fugitur : neque enim permisisset Apostolus, ut Polymius in regno converso adeo necessarius, quo fides Christiana firmas ageret radices, continuo se regno abdicaret, Apostolumque, omnesque recenter conversos ethnicorum libidini exponeret, vel trucidandos, vel rursum pervertendos. Neque minus ridicule totum simul regnum, duodecim civitates, ut postea ait, et populus innumerabilis conversus fugitur; cum postea scribat, mille tantum viros missos, qui ubicumque invenirent Apostolum, utique in regno Polymii, vincetum illum perducerent ad Astyagem. Scio dici hic posse, Polymium forte fuisse fratris sui Astyagis proregem : sed nec modus loquendi hoc satis permittit; et divitias majores ante affuit Polymio, dum eum camelos auro, argento, gemis, vestibus pretiosis onerasse dicit, quam pro regi cideantur convenire.

e Astyagem. Scribitur a quibusdam Astriges, Astiarges, Astraiges. De quo ride, quæ dicta sunt in Commentario § 9.

f Baldat, alii Vnaldath; nihil refert quomodo scribatur, quia nomen haud dubie fictum est, nisi voluerit nomen unius ex Jobi amicis huc transferre.

g Mos ille sciendendi vestimenta in magno luctu, maxime usitatus fuit Hebræis, et vicinis populis Orientalibus, ut ex multis Scripturæ locis est compertum. Legitur etiam apud Virgilium : Hæc scissa veste Latini. Idem de Lacedæmoniis scribit Herodotus lib. 1. De Indis id mihi non est compertum. Putem id ex more Hebræorum in Scripturis notissimo, ad Indos a fabulatore nostro translatum.

h Hoc nimirum passus fuisset Astyages, ut et tanta pompa sepelirent corpus, et basilicam tantam ei extruerent? Sed pulchrum fabulæ totius catastrophæ subiectum. Arrepti a dæmone Astyages, et pontifices omnes, veniunt ad tumultum Apostoli, (alia Mss. habent templum) confituntur apostolatam ejus, moriuntur omnes, fere ut Antiochus Epiphanes 2 Machab. cap. 9. Deinde infideles omnes convertuntur, baptismate abluuntur omnes : Polymius consecratur episcopus. At a quo? Neque enim ullius in India episcopi facta est mentio. Viginti annis episcopatum administrat. Cujus urbis, obsecro, aut provinciæ? Quod ignorare non debuit aut silere, qui annos episcopatus non siluit. Rebus bene stabilitis, moritur. Unde igitur factum, ut India tam cito ad idola sua reverteretur? Ut nulla Polymii apud alios antiquos Scriptores sit memoria? Id scilicet non erat Abdias noster, ad fingendum quidem audacissimus, ad figmenta vero sua verisimili modo exponenda non satis idoneus. Habes hic, lector, totam S. Bartholomæi fabulosam Passionem, prout apud nos erat in raris Mss., ex qua colliges, quid fidei mereantur, quæ Perionius, Petrus Equilius, Jacobus Januensis, Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia, alique cum his fabulosis Actis habent communia : nam dubitare non possum, quin ex impurissimo hoc fonte proflexerint. Nihil certe ex his omnibus legitur in tribus Orationibus mox subjiciendis, nihil in ullo auctore antiquo, et probato : unde ad ea refutanda, quæ ipsi hinc desumpserunt,

præter-

A *prætermisiss quibusdam, quæ nimis videbantur absurda, sufficere existimari, si hunc, e quo hauserunt, fontem assignarem.*

ORATIO

ENCOMIASTICA,

Auctore S. Theodoro Studita,

Ex tribus Mss. pervetustis, collatis cum
editione Acherii.

PRÆFATIO INTERPRETIS, UT VIDETUR.

Præfatio de
S. Theodoro
Studita

a

B **B**eati Bartholomæi apostoli venerabile, omniumque laudum solenni attollendum corpus præconio, qualiter de Armenia, Indorum a provincia, post decessum Polimii regis, atque pontificis, aliquot elabentibus annis, per iniquorum, atque infidelium perfidiam, imo divinae dispositionis nutum, Lipareos mirabiliter sit evehctum in insulam, cujusdam Theodori reverendissimi sacerdotis veridica est relatione reseratum. Qui videlicet Theodorus apud Constantinopolitanam urbem, temporibus fuit *b* Adriani, et Leonis *c* Romanorum Pontificum, vir valde mirabilis, qui dum non solum scientia, sed et signorum polleret virtutibus, imperialium, insigniumque cœnobiorum, Studii *d* videlicet, et Sacendiorum *e*, constitutus est abbas. Qui semper in apostolicæ Sedis communione persistens, hæreticorum minas, et imperatorum vesaniam, etiam tormentis affectus, mentis virtute repressit, necnon et sancti Spiritus gratia plenus opuscula nonnulla composuit, inter quæ et sermonem de beato Bartholomæo satis utilem Græco edidit famine, qui Græco vocabulo Encomion dicitur, quod latine Præconium, sive laus, exprimitur, qui ad Latinitatis notitiam fideliter translatus, ut scrupulam omnem de nutantium pectoribus auferat, et improbas invidorum, ac detrahentium linguas comprimat, atque ignorantiam instruat insciorum, consequenter legendus est: habet enim se hujusmodi narratio illius.

b

c

d

e

C

ANNOTATA.

a *Armeniam non esse proprie Indorum provinciam norant geographiæ periti: ita tamen vocavit interpretes, quia omnes provincie longe distite et parum cognite, a quibusdam antiquis Indis vocantur. Porro sermo Theodori non tantum translationem enarrat, sed et gesta S. Bartholomæi quædam complectitur. De Polymio vide dicta nostra § 9.*

b *Adriani, primi illius nominis ad pontificatum erecti anno 772, ut ad illum annum num. 1 habet Pagius.*

c *Leonis. Tertius hic fuit, successus Adriano anno 795, ut idem Pagius ad dictum annum num. 3 scribit. Hinc colligitur, Theodorum jam floruisse sæculo octavo ad finem regente; quamquam obierit tantum anno 826, ut ibidem probat Pagius num. 17.*

d *Studii. Monasterium præclarum Constanti-*

nopoli structum per quemdam, Roma Constantinopolim profectum, Studiani nomine; a quo monasterium Studium, et ejus ascetæ Studita dicti sunt, multis laudibus insignes. Videsis Vitam S. Theodori Studitæ tom. 5 Operum Sirmonti a pag. 17, vel upud nos tom. 1 Feb. pag. 538.

e *Sacendiorum. Aliud monasterium non longe a Constantinopoli Sacudion nomine, structum est in S. Platone, cujus Vita data est tom. 1 Aprilis a pag. 364. Sub S. Platone armiculo suo Theodorus religiosæ vitæ tirocinium posuit, ab eodem Sacudioni præfectus est, demum in Sindhii præfecturam translatus. Vide Vitam Theodori citatam a pag. 8 apud Sirmondum; et vitam S. Platonis apud nos assignatam. Nunc Orationem ipsam Studitæ, lector, accipe.*

A. THEODORO
STUDITA.

M **M**aximum quidem certamen, ut ita dicam, gloriæ, qua meritum laus contextitur, sed majori devotione martyr quisque debet attolli, in ejus beatificatione omnis sermo non sufficit. At vero et Apostolum irreprehensibiliter collaudare, quante putas esse poterit etiam insignium magistrorum industrie; scilicet quem Spiritus sanctus ad omnium contemplationem plausibilis et modulatis vocibus extulit? Cujus enim sonus in omnem terram exivit, ut verborum virtute fines ordinaret orbis, oportebit utique, et laus ejus ex æquo audiatur, et intellectu percipatur. Et ad hæc quis idoneus? quis sufficiens? quis robustus? Numquidnam quia nec princeps Apostolorum *a* est, ut Petrus; nec, ut Joannes, Christo dilectus, Bartholomæus, idcirco paucioribus sermonibus prædicandus, et, quasi non sit nulli præconii, minus aliquid efferendus? Discipulum Christi audis ex toto, et non pertimescis eum, qui misit illum? Testem veritatis sensu capis, et non miraris eum, qui est digne canendus? Quia etsi multorum unus erat, nullo tamen famulorum Dei minori est laude promendus.

Laudandus
S. Bartholomæus:

E

a

quotus in numero
Apostolorum

3 An quia est duodenarii numeri medius, non amplius aliquid obtinebit in laudibus? Est enim duodenarius numerus in se cytharæ harmoniæ similis, æquum ab utraque parte sonum divinæ sermocinationi similem dans. At vero si volueris, sicut in annali circulo, ut uniuscujusque mensis ex æquo utilis omnibus modis conferatur numerus, et propria alter ab altero quantitate, et qualitate suam habeat differentiam; non plane nobis is, qui laudatur, exiguus; sed nimis sublimis virtute spiritus apparebit, habens quid in ipsa supputatione mysticum Dei verborum secundum arithmeticam artem: solus enim senarius numerus a monade perfectus est partibus suis, complens ex his ipsis medietatem quidem suam, quæ est tria, tertiam vero partem suam perficit ex duobus, sextam autem monadem consummans. Porro si et secundum Actus Apostolorum dimmerabimus, septimum ponemus Bartholomæum; eritque ipse iterum principium et vertex secundæ hexades, ita ut hinc possimus argumentari eum ad Petrum habere relationem, dum ex prima quidem hexade principium reputatur in termino, ex secunda vero summitas est eorum, qui post ipsum dinumerantur.

4 Nota diligentissime: Petrus docet nationes, sed Bartholomæus consequenter paria investigat. Petri speciosi pedes bona evangelizantis, sed et Bartholomæi æque jocundi, sublimia de Deo loquentis, Petrus operatur prodigia magna, sed et Bartholomæus facit miracula valida. Petrus deor-

confertur
cum Petro,
ubi et martis
genus.

sum

A. THEOBORO
STUDITA.

sum capite crucifigitur, sed et Bartholomæus e diverso pœnas sustinens, postquam vivus decoriatus est, capite plectitur. Quot Petrus agit, totidem operatur Bartholomæus, ad quot valet Petrus mysteria capessenda, ad tot Bartholomæus sulcit penetranda. Aequaliter exequitur divini verbi rationem, aequaliter Ecclesiam fundat, æqua lance habuit et cætera divina charismata. Veni ergo placatus, esto ferax verbi, o Beate, resera linguam meam nutam, da mihi materiam præconium tuæ magnitudinis enarrandi, non ut ipse proficias aliquid, habens intrinsicus beatitudinis plenitudinem, sed ut quomodo declaretur amor circa te divinitus prædestinatus, et ut ego pauperrimus puer tuus tuis paternis orationibus fruatur in laude celebritatis tuæ. Non enim poterit sine illuminationis participatione manere, qui ad splendorem radii solis *b* pupillam erexerit.

Quo ad prædicandum missus :

B

5 Alius igitur Apostolorum hic, alius vero alibi percepit partem orbis, in prædicatione Dei cognitionis, et omnes universitatem sibi disperdentes, prædicatores regis regum Christi constituti sunt. Constitues enim eos principes super omnem terram, pronuntiavit littera. Ei autem, qui nunc celebri fama laudatur, sors et portio fuit Armeniæ locus, qui est ab Evilath *c* usque Gabaon *d*, in multis gentibus, et civitatibus destruitus. Iste ergo cum mitteretur, hoc mystice pronuntians, ut opinor, audivit a Domino: Vade discipule ad prædicationem, exi ad pugnam, capax esto periculorum, consule sigmento meo, cuius misertus Homo factus sum, et pro quo dedecus mortis elegi. Ego paternum opus consummavi, primus testis veritatis factus: vos, quod necessarium est, implete, et quæ verbis meis desunt, ad similitudinem meam supplete. Imitare Magistrum tuum, æmulare Dominum tuum, aqua passiones passionibus, pro sanguine sanguinem pone, pro carnibus carnes trade; patere, quæ sustinui pro te passus, ostende in te ipso manifestam cognitionem characteris mei, arma tibi sint benignitas in sudoribus, mansuetudo inter maledicos, patientia in his, qui te presserint, ut ovis in medio luporum ellicere, ut *e* leo fortitudine armare. Non recusavit Apostolus, non dixit: Quomodo lupos *f* fingere poterit agnus, unus decem millia, peregrinus primos cives, exul duces, regnum multiplicem purpuram is qui unam possidet tunicam? Sed ut famulus fidelis, Dominico acquiescens præcepto, pergit gaudens, nihil adferens secum, nisi tantum Christi pretiosum nomen pro omni armatura.

que in prædicando præstiterit :

C

6 Itaque apprehendens solum sorte præceptum, quanta illic gesserit, quanta subiens pertulerit, sermo depingit: quorum quædam secundum traditionem antiquæ relationis acta, quædam vero secundum rationem doctrinarum evangelicarum gesta consistunt. Si enim lux mundi est, profecto ea, quæ lucis sunt, operatus est in his, qui illuminati non erant: et si sal terræ consistit, manifestum est, quia gentes irrationabiles saliens emundavit: et si operator nominatur, consequenter et agriculturam spiritualem perfecit. Quod autem communiter dicitur, et per singulas personas rationabiliter accipiendum est. Igitur vide eum secundum allegoriam, aliquando quidem terram arare non bobus quidem trahentibus ferrum, sed linguæ aratro rationabilia rura sulcantem, iugo videlicet contemplationis, et actionis, nec seminantem aliquid dilluentium, et corruptibilem, sed fidei verbum in profundo

cordis recondentem, aliquando vero plantantem D paradisos, et vineas Domini; illos videlicet, qui jam receptione verbi ad meliora incrementum fecerunt, et ab ineunte ætate per singula tempora fructus multiplices dederunt; et aliquando medicinaliter exhibita singulis passionum remedia conferentem. Et, ut universaliter dicatur, cæcos oculis illuminantem, leprosos mundantem, febres expellentem, claudis gressum, surdisque auditum præbentem, atque reliquorum languorum multimodas species sanitatibus incorruptilibus naturæ propriæ refrænantem; et certe pastorem morem suscipientem, et semitas Dei perficientem, deducentem, revocantem, pugnantem, propellentem bestias hæreseos, demonumque phalagas; imperfectos jugiter rigaro manu doctrinæ, crescentes in ætate Christi verbi lacte nutrire, spinas cruentantes evellere, silvas impietatis secare, sepes dogmaticas circumponere, et quidquid deesse constiterit eorum, quæ opportuna sunt ad sequendum, facile providere. Ipse autem ædificator est, et architectus ædificii et fabricationis non manufactæ, templorum videlicet Domini, quæ per spiritum, et veritatem construuntur, ac perficiuntur in populum acceptabilem, seclatorem honorum operum.

7 Intrare mecum, o homo, civitates, et habitacula, quæ olim populus seductus inidelitate possedit, nequitia turrem ponens in Dei cognitione, et adversariorum insidias facile dimissas, campos florentes, vineas condensitate pullantes, hortos odorem dantes, ægrotantes, omni languore, et omni infirmitate depulsa, sanitati pristinae reformatos. Talia sunt, ut ita quis dicat, prima spolia, et hæc exuvia tanti agonis: et hi labores in fame, et siti, in frigore, et nuditate, in contumeliis, et opprobriis, in carceribus, et vinculis, in persecutionibus, et abductionibus de loco in locum, de civitate in civitatem, et de theatro ad theatrum, in tormentis, et verberibus, ad extremum in occisione et gladio. Propter *g* quæ oportebat eos remunerari Magistrum, salvatorem et medicum; pro his operantur atrociter, convitiantur, detrahunt, percellunt, torquent, tradunt; quid non dicentes, quid non agentes, quid non excogitantes, quid non adinvenientes eorum, quæ ad acriorem afflictionem, et tribulationis ejus augmentum proficere crediderunt? O pravam crudelitatem! O feralem persecutorum insaniam! Quales mercedes curatori obtulerunt, qui visum, qui auditum receperunt, qui ædificati ab eo, qui instructi fuerant, pro honore inhonorantiam, pro benedictione maledictionem, pro muneribus pœnas, pro requiescibili vita amarissimam reddiderunt mortem. Ferunt *h* enim de eo, quod postquam multa et intolerabilia tormenta subiit, decoriatus ab impiis, in *i* morem follis, fuerit, et postea decollatus: sicque demum a fidelibus defunctum corpus intra arcam conditum extiterit; quibus et in vita patronus, et post obitum apparuit magnus Dei prædicator.

8 Non enim vel postquam migravit ex hoc mundo neglexit occisores, sed ut pastor bonus, quantum temporis erat, in vita hac miraculis perditos et prodigiis immutabat adversos. Sed et bestialem mentem et inhumanum cor, nil erat, quod compesceret, nihil quod retraheret, usquequo in profunda malorum decideret. Quid ergo de cætero faciunt? Insaniunt contra sacrum illud corpus, firunt contra diversos præstantem sanitates jugiter arcam: respuunt remedium ægroti,

orbi

fructus prædicationis & bores, men

F

A

I

miracula post mortem Corpus prædicti injectum

A orbi manum ducentem, cæci lucis datorem, naufragi gubernatorem, morte affecti vivificantem, et per prædicationem suam æternam vitam dantem : et hoc quomodo ? Hanc ipsam projiciunt in pelagus, tanquam eis tantus Apostolus nulla præstiterit beneficia. Invidorum etenim vitium hujusmodi est, ut voluntaria perditione sua nec aliorum salutem fieri patiantur.

9 Sed is, qui per David longe ante clamavit : « In mari viæ tuæ, et semitæ tuæ in aquis » multis, et vestigia tua non cognoscuntur » et hic tumidum mare pervium arcæ constituit, et Petrus magnus, clamante ad eum Christo, in mari ambulasse dignoscitur, et divinus Bartholomæus similiter arcæ, corpus suum gestanti, vim gradiendi contra fluctus exhibuit. O insigne miraculum ; o opus magnificum ! Mota est enim in impetu arca de regionibus Armeniæ, cum quatuor aliorum martyrum arcis, quæ similiter, dum signa operarentur, cum ea fuerant in mare projectæ. Et per tantum spatium maris quatuor his ambulantiis, et præcedentibus, et obsequium quodammodo Apostolo facientibus, venerunt in posteriores partes Siciliæ, in insulam quæ vocatur Liparis, per revelationem sanctissimo Agathon, qui illic erat episcopus *k*, ostense. Quis audivit tanta prodigia ? Quis didicit tam magnificum opus, miraculum in miraculo ? Liparis enim, id est pinguescens, quodammodo insula ferens ipsa sibi pinguedinis nomen, et hoc forsitan ineffabilibus vocibus clamans : Veni ad *l* me pauperulam, Thesauri ditissime sanctissimi Spiritus : veni ad me, quæ sum inhonorabilis, pretiosissima margarita : veni ad me supplicem, qui ab altis es ejectus iniquissime : inhabita me, et multipliciter inhabitabor ; salva me, et populoosa ero ; nomine tuo fungar *m*, et ubique personabo *n*. Si lumina tua alii a se repulerunt, sed ego splendorem tuum desidero tristis et mæsta, si alii mensa vivorum eloquiorum tuorum potiti sunt, sed ego reliquiarum tuarum, ut catellus, micæ colligere gestio.

10 Ad hæc, quemadmodum quosdam ministros, alium martyrum huc, alium illuc retrorsum relinquens Apostolus ; Papium quidem in civitatem Siciliæ *o* Mylas, et Messinam *p* Lucianum nomine destinavit : reliquos vero duos in Calabridem terram direxit, Gregorium quidem in civitatem *q* Columnam, Acatium autem in civitatem, quæ vocatur *r* Squillace, quatenus quisque in unaquaque civitate protector esset habitatorum, qui etiam usque hodie splendent suffragiis eorum. Ipse præterea, veluti Rex, et Dominus, propria requie potitus, profectus est ad civitatem, ad quam provocabatur, et susceptus est præclare cum multis candelis, odoribus, atque hymnis, cunctis ei obviam, qui illic aderant, occurrentibus in exultatione.

11 De cætero vero, non progrediebatur arca. Quidam enim trahebant, quidam lamentabantur, quidam vero orabant, illa autem erat immobilis. Resumpsit tamen gaudium tristitia, et cum esset in multa dementatione populus, oblituit tandem, quod invenerat : prope enim est Dominus omnibus invocantibus eum. Honore igitur arca illa inde sublata condebito cum thesauro, quem gerebat, reposita est, ubi sacrum templum ejus protinus est locatum : facto etiam cum consummatione miraculo illo præcipuo. Denique cum mons, qui Vulcanus *s* vocatur, pene contiguus esset insulæ, nocivus erat his, qui circumquaque morabantur : tunc recessu invisibili motus est,

quasi stadiis septem circa mare suspensus, ita ut usque hodie appareat videntibus, quasi figuratio tractus ingientis ignis.

12 Porro quot, et quanta deinceps operatus sit, aut mira faciens operetur circa eos, qui diversis languoribus et infirmitatibus obstricti, ad ipsum fide confugiunt, nec nostrum est dicere ob prolixitatem tractatus, nec incredibile videri debet audienti, cum pignus credulitatis ex uno habeant aliorum exhibitiones miræ gestorum. Sed ave, o Beate beatorum, ter beate Bartholomæe ; ave, qui es Dei imitator, boni scilicet magistri : ave, qui es divinæ lucis splendor sanctæ Ecclesiæ : ave, qui es bene sonans organum spiritus melodici : ave, qui es multi saporis, et dulcis fructus palmas Christi, vivide et Paternæ culturæ vitis : ave, digne meritis famule Domini universorum : ave, merito desiderabilis amice supercælestis Sponsi : ave, qui es sapientia effluens et multiplicis potationis, lumen spiritualis paradisi : ave, qui es perite capturæ piscator rationabilium piscium : ave, qui es divina virtute vulnerator diaboli, mundum suo latrocinio vulnerantis : ave, artificiose rhetor veræ sapientiæ : ave, multipliciter apparens mundo lucifer Dei cognitionis. Gaudeas, divinitus illustrata, et ignea columna orthodoxiæ ; gaudeas, qui ab Oriente ad Occidentem per mare gloriose ambulasti ; gaudeas, sol orbis terræ, qui cuncta illuminasti ; gaudeas, os Dei sapientiæ linguam habens ignitam ; gaudeas, jugiter emanans fons sanitatum ; gaudeas, demonum terribilis insecutor ; gaudeas, qui es multipliciter optabilis formositas Armeniæ ; gaudeas, qui es Lipareos salutaris et multipliciter adorabilis gloriatio ; gaudeas, qui mare sanctificasti meabilibus gressibus ; gaudeas, qui terram purpuream fecisti rubore castissimi sanguinis tui ; gaudeas, qui aerem suavitatis odoribus replesti, sacris spiraminibus divinorum eloquiorum tuorum ; gaudeas, qui ad cælos commeasti, et medius in choro divinæ aciei tuæ refulges in gloriæ inaccessiblei splendore, exultationis insatiabili jucunditate.

13 Illinc nos benignissime intuearis, illinc benediccas te beatificantibus, illinc glorifices te canentes, illinc concordem orbem terræ placatum ; sacerdotes justitia in sanctitate induantur, reges bonis operibus in orthodoxia contra barbaros armentur ; monasticam vitam tenentes conversationem æqualem angelorum, et sine dolore custodiant, viri mulieribus, et rursus mulieres viris, competentem legem conservent ; patres cum filiis, dominos cum servis, prælatos cum subditis, mutuum dantes cum debitoribus, venundantes cum ementibus, omni benevolentia tuæ affectu ad utilitatem reipublicæ protege ; et cuncta, quæ secundum beneplacitum Dei dirigi debent, patrocinio tuo defende ; et præcipue alumnos decorate Lipareos, pastorem quoque, ac gregem, qui construxit sacrum templum tuum, et eum, qui te, licet breviter, ecce laudare præsumit.

ANNOTATA.

a *Ms. reginæ Succiæ* : Quia nec Petrus nec Joannes est. *Aliud* : Quia nec Petro nec Joanne divinior.

b *Legitur in Ms. reginæ Succiæ*, accesserit, vel pupillas erexerit, ut est apud Acherium, quocum illud *Ms. recte consentit. ex quo colligitur illud esse Anastasii Bibliothecarii, ut monui* § XI.

A. THEOBORO
STUDITA.

*Miracula et
laus Apostoli.*

E

*cui se alios-
que commen-
dat auctor.*

F

A THEODORO
STUDITA.

c Per Hevilath diximus probabiliter Indiam designari, in Commentario prævio § 8.

d Gabaon, aliud Ms. Gabaoth. Consule § 8 Commentarii prævii.

e Alia Mss. Ut armatus fortitudine acueret.

f Fugare; Mss. alia habent, nancisci minus recte. Minutias has tamen non notabo deinceps.

g Hoc loco secutus sum Ms. cum Dacherio fere consentiens, quia sensus aliorum passivus plane erat imperfectus.

h Apud Dacherium hic quædam adjuncta sunt, quæ in Mss. non reperio, ne in illo quidem, quod in omnibus fere cum ipso consentit. Sunt autem sequentia: Legitur etiam in gestis ejus antiquioribus et emendationibus, quod Lycaoniae verbum vitæ prædicavit. Dehinc Indiae euangelizans, ad ultimum in Armenia majori, quæ ejusdem est provincie, in Albano ipsius Armeniae urbe, usque ad illud: Postquam multa. Unde oritur mihi dubium, an hæc Theodoro, an interpreti Anastasio, an potius interpolatori cuiquam sint tribuenda. Potuere enim ad marginem ab aliquo hæc notari; itaque deinde in textum irreperere, quod mihi verisimilius videtur; cum sine his sensus sit perfectior: nam postquam ingrati persecutorum crudelitatem retulit, eam his probat: Ferunt enim de eo (al. Fertur enim) quod postquam multa et intolerabilia tormenta subiit, decoratus ab impiis in modum follis fuerit, et postea decollatus. Ad probandam autem hanc crudelitatem nihil fecit prædicatio in Lycaonia et India. Hinc notet lector, Armeniam non dici Indiae provinciam a Theodoro, ut eruditi quidam, hanc interpolationem secuti, crediderunt.

i In morem follis. Phrasis est obscurissima. Combefisius in Auctario novissimo pag. 496 hanc phrasim, inquit, vellem essent imitati, qui a barbaris vivum excoiatum, et jussu Astyagis capite truncatum dixerunt; insinuans aliquid minus hic intelligendum, quam vivi excoiationem, quam ipse minus putat probabilem. At vivum excoiatum fuisse Bartholomæum jam supra dixerat Theodorus, ita ut vivi excoiatio necessario et hoc loco veniat intelligenda. Quis autem phrasi hac excoiationis modus significetur, plane incertum, et obscurum. Conjecturas accipe. Follis varia significat, instrumentum ventum excitandi, pilam ludo aptam, marsupium ex corio factum; quandoque sumitur pro sacco, unde et follitus dicitur corio obvolutus. An igitur voluit, ita pellem detractam Bartholomæo, uti saccus detrahatur illi, qui eo obvolutus est? An sicut pilæ corium detrahatur, ita cutem abstractam esse? An forte Græce fuit Φελίς quod squamam significat; et dicere voluit, ita pelle exutum esse Sanctum, quemadmodum squama exuuntur serpentes? An potius inflatum instar follis fuisse corpus Apostoli carnem inter et pellem, uti oves jugulate inflari solent, quo pellis facilius detrahatur?

k Ostensæ. Acherius habet, episcopus Hostensis, quod mendum est manifestum, nec id in ullo invenio Ms. Quis porro fuerit hic Agatho, dicetur in Gloria posthuma, ubi et de Lipari agitur.

l Nota tum hic, tum per totum sermonem, quædam oratorie describi, quæ minus ad litteram accipienda sunt.

m Fungar, id est, utar in bonum meum.

n Alia Mss. personabor.

o Mylas. Octavius Caietanus tom. 4 Vitarum Sanctorum Siculorum pag. 135 de his Bartholo-

mæi comitibus agens, dicit Mylas, Siciliae oppidum, Liparim insulam contra sitas. Et post pauca: In litore, qua parte Chersonesus in Occasum flectitur (nam Mylæ Chersoneso impositæ) extat vetus ædicula D. Pappiano (ita ab aliis vocatur, qui hic Papinus) sacra: illic loculum ejus ejectum, conditumque fama est. Refert et miracula, et tandem concludit: Porro D. Pappianus Mylensis urbis patronus habetur. Agit de eo Papebrochius tom. v Junii ad diem 28 ejusdem mensis pag. 360, in eo tamen forte non sequendus, quod corpus S. Pappiani aliunde Mylas adnatasse putet. lapsu memoriae existimans nomen ipsius a S. Theodoro non fuisse expressum.

p Messinam Lucianum; de quo Laudatus Caietanus: Divi Luciani memoria penes Messanenenses maxime Saracenorum cladibus extincta, nuper restaurata est. Eum simul cum S. Pappiano ad 28 Junii commemorat Franciscus Carrera noster in Pantheo Siculo pag. 466.

q Columnam. Columna Rhegia, vel Rhegina, civitas fuit maritima, ut habetur ex Cellario tom. 1 Geographiæ antiquæ pag. 585, in extrema Bruttiorum parte, ad fretum Mamertinum, ait Caietanus, e regione urbis Messanae, turriculæ instar erecta, Scyllæum inter et Rhegium Julium; quam hic designari, non videtur dubitandum. Memoriam autem et cultum S. Gregorii, uti et Acacii cum urbe ipsa abolitum opinor Saracenorum in istis partibus dominio.

r Squillace, ita Ms., quod maxime secutus sum: alia duo Mss. habent Chale, aliud cum Acherio Cale: Græca Menæa cum Paphlagone Ἀσκάλουζ. Quænam inter tot lectiones præferenda sit non omnino constat: nullam tamen ex omnibus puto genuinam, nisi forte hanc, quam secutus sum. Namque apud Cluverium tom. 2 Italiae antiquæ pag. 1305, et Cellarium tom. 1, pag. 588 est oppidum maritimum in Bruttis, quod olim Scyllacium vel Scyllaceum, ante etiam Scylletium dictum fuit, nunc Squillaci vulgo appellatur, situmque est in sinu ejusdem nominis. Hoc ergo oppidum hic designatum existimo, nam Asculum sive in Piceno, sive in Apulia, cum utrumque mediterraneum sit, designari non potuit.

s De hoc monte, prodigioque consule in Gloria posthuma cap. 1 § 2.

TRANSLATIO

CORPORIS BENEVENTUM,

Auctore, ut videtur, S. Berthario abbate
Casinensi.

Ex duobus Mss.

Hæc de beati Bartholomæi laudibus, ejusque mirabili adventu corporis in Liparim Theodorus fama sanctitatis, ac sacerdotii dignitate conspicuus, fido relato explieuit. Qua deinceps occasione, quove sit ordine, de eadem insula Beneventum translatum, unde hodierna festivitas celebratur, e vestigio promendum est. Cum igitur in eadem insula Liparitana usque ad annum a octogentesimum trigesimum octavum ab

Ossa S. Bartholomæi
partem disperi-

incar-

A incarnatione Domini nostri Jesu Christi requiesceret corpus ejusdem beati Bartholomæi apostoli; supervenientes Saraceni deprædati sunt, atque depopulati sunt prædictam insulam, et rumpentes sepulcrum Bartholomæi beati, dispertierunt ossa ejus per loca diversa.

in jubente
collecta,

15 Mox illis recedentibus, per visionem apparens Apostolus Dei eidam Græco monacho, qui fuerat custos ecclesiæ illius, ait illi: Surge, et collige ossa mea, quæ dispersa sunt. Cui ille respondit: Quare ossa tua *b* debemus colligere, aut aliquem tibi honorem facere, cum tu dimiseris nos, et populum istum a paganis deleri, et non nos adjuvisti? At ille dixit: Per longa annorum curricula pro hoc populo Deum deprecatus sum, et meis eum precibus concessit Deus, unde usque nunc constiterunt securi. Sed quia multiplicata sunt mala illius, et crevit iniquitas ejus nimis, non jam impetrare potui a Domino, quod pro eo rogavi, et ideo periit. Tu surge tantum, et collige ossa mea, et reconde, ut tibi præcipio. Cui ille monachus ait: Et quomodo ea invenire potero, qui nescio ubi dispersa sint? Dicit ei Apostolus: Nocte vade ad colligendum ea, et ubi aliqua videris splendere, ut ignem, hæc leva, quia ipsa sunt ossa mea. Qui statim surgens perrexit ad locum, et invenit ea, sicut ei Apostolus dixerat, et collegit ea iudubitanter, et recondita in vase abscondit; et abiit, relicto ibi socio suo.

in Beneventum
translata.

16 Cumque pro exquirendis Saracenis illuc Longabardorum irent navigia, invertum ibi prædictum monachum, et sancti Apostoli corpus tulerunt, et abierunt. Supervenientes autem Saraceni circumdederunt navem illam, ubi sanctum dicebatur corpus Apostoli, ita ut ei spes evadendi non esset. Tunc subito factæ sunt densissimæ tenebræ circa navem Saracenorum, ita ut nescirent quo pergerent, et liberata est navis illa. Quibus adhuc in mari degentibus, unum ex nautis ejusdem navis, a gravi infirmitate pressum, per orationem Apostoli salvavit Dominus. Exeuntes autem in terram, cum omni honore Beneventum duxerunt sanctum corpus Apostoli Dei, et in altario recondiderunt, anno ab incarnatione Domini octingentesimo trigesimo nono, vigesimo quinto die mensis Octobris. Cujus prior quidem ex Indorum parte transvectio in Liparitanam insulam celebratur *c* nono Kalendas Septembris, dormitionis vero ejus festiva celebratur quinto decimo Kalendas Julii. Sicque ter in anno ejus sacratissima celebratur festivitas. Regnante Domino nostro Jesu Christo, quem decet omnis honor et gloria, omnisque adoratio, cum omnipotente Patre, ac sanctissimo, et vivifico Spiritu, nunc et semper in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Ita tempus signant omnia Mss. nostra. De tempore porro hujus translationis, ceterisque ejus circumstantiis fuse disputabimus cap. 1, § 4 et 5 Gloriæ posthumæ, ubi et miracula dabimus eam secuta.

b De hac phrasi parum reverenti consule § 5 assignatum.

c Tria, hoc loco memorata, festa celebrata fuisse Casini existimo, quod et Beneventi observari testatur Murus de Vipera in Catalogo Sanctorum ecclesiæ Beneventanæ: sed ad 25 Augusti diem mortis, die vero 17 Junii translationem

Liparitanam celebrari testatur ad dictos dies: quod cum hoc nostro auctore non consentit. Cum neutro etiam consonat Relatio hujus translationis apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 126, ubi sic legitur: Cujus prior quidem ex Indorum parte transvectio in Liparitanam insulam celebratur decima tertia die mensis Junii: dormitionis vero ejus festiva celebratur colitur... nono Kalendas Septembris. De hac diversitate vide in Gloria posthuma num. 2.

A. BERTHARIO
ABBATE

ORATIO ALTERA

Auctore Josepho forsan Hymnographo.

Ex editione Surii.

Hujus concionis author, et diei festi jucunditatem spiritualem nobis afferentis hilaritas, est beatus apostolus Bartholomæus: qui enim divinus sit Apostolus, et luminis splendore, purisque sancti Spiritus fulgoribus tantum illustretur, quantum verbis explicari non potest, nobis etiam lumen suggerit, qui sacram et gloriosam ejus memoriam celebramus. Age igitur, divinis vocibus illum collaudantes quam maxime possumus, divina ipsius narratione delectemur, et laudationibus honoremus Virum, quovis honore superiorem. Laudemus Apostolum, a Deo ipso laudatum. Beatum prædicemus eum, qui semper beatus est. Ejus gloriam celebremus, quem extulit divina gloria. Videamus quisnam ante fuerit, et qualis postea evaserit: quemadmodum qui prius idiota *a* erat, et pauperem vitam agebat, omni ex parte sapiens effectus, et omnium bonorum divitiis ornatus fuerit: quemadmodum e terrestri caelestis evaserit, e minimo maximus, et ex piscium *b* piscatore, hominum piscator factus sit.

Laudandus
S. Bartholomæus.
E

2 Itaque cum Deus ipse homo factus, propter misericordiam suæ viscera nostrum corpus gestaret, et discipulorum delectum haberet, is, inquam, qui prænovit omnia, priusquam generentur, celeberrimum apostolum Bartholomæum delegit, amicumque sibi verum et fidelem cooptavit. O divinæ vocationis præstantiam! o magnam et singularem felicitatem! o quatenus hic invenit Magistrum, qui maximis mysteriis eum initiavit, et sapientem effecit! o beatam illam animam, dignam habitam, que cum Deo versaretur, cum Deo et omnipotente Domino cibum sumeret, et sacra doctrina, orationem et facultatem omnem superante, instreretur!

Electio ejus
ad apostola-
tum;

3 Postea vero, quam Magistrum suum in cruce suffixum, eundemque sepultum, et post resurrectionem ad caelos ascendentem vidit, et sanctissimi Spiritus dono utque, ac reliqui Apostoli, donatus est, tamquam generosus aliquis miles, validissimis armis undique munitus, adversus hostile bellum prosiluit: et ipsos quidem hostes validissime percussit, his vero, qui ad vitam ipsam venire studebant, salutem conciliavit. Tetendit orationis suæ retia, et gentes ipsas e profundo creptas, illas quidem captivas, sed ad vitam tamen ductas, conservavit: evertit idolorum templa, et Dei ecclesias erexit, humana corda in sterilitatem conversa, caelestis doctrinæ

res ab eo
præclare ge-
stæ;

aratro

A. JOSEPHO.

aratro renovavit : eaque ita excoluit, ut tamquam feraces campi, fructum ferre possent : accendit miraculorum facem, et affectum humanorum caliginem profugavit : in quascumque] partes permeabat, velut stella quaedam iustitiæ solem prædicans, illustremque fulgorem emittens, fallaciæ tenebras destruebat : et oratione quidem dæmones ipsos fugabat, precibus autem morbos insanabiles curabat, leprosos mundos faciens, cæcis visum restituens, claudos ad currendum expeditos reddens, corda denique et animos imbecilliores confirmans.

prædicatio
Hieropoli.
et alibi :

c

d

4 Erat una cum Bartholomæo et beatus ille apostolus Philippus, quocum multo tempore divinum Euangelium prædicavit. Hi cum in urbem Hieropolim venissent, cui prius nomen erat c Ophioryme, multas ærumnas, et cruciatus non mediocres sustinuerunt, cum ejus civitatis homines violenti essent, et valde inhumani : quippe qui d viperam colere consueverant, venenum pestiferum et lethale, tamquam fructum aliquem percipientes. Illi cum divinos apostolos vidissent, dicebant novum quemdam Deum ab illis nuntiari, et a vetere cultu ipsos averti, atque a paternis traditionibus abalienari. Quamobrem cum manus in eos injecissent, admirandæ sanctitatis virum apostolum Philippum cruce condemnaverunt. Divinus autem Bartholomæus, instar alienjns bovis aratoris, a suo compare separatus ingemiscebat, ac lamentabatur quidem, sed non desiuebat tamen suavem illum sulcum ducere, qui animarum agricolæ Deo uberes fructus allaturus esset : quinimmo ita ut consueverat, hinc atque illuc obibat, fidei sermonem disseminans, pravam zizaniæ evellens, et quidquid salutare iis esset, qui eum suscipiebant, diligenter declarans. O beatos illos pedes, euangelicis gressibus speciosos factos, et ad infinitarum animarum adeptionem recta via progredientes ! o linguam illam divinam, ex qua salutaris potus effluxit, qui ab impietatis astu multos liberavit ! o manus, quæ violentos hostes expugnavit, et animas ipsas e diaboli manibus eripuerunt ! o divinos et illustres oculos, per quos multorum oculi patefacti sunt, qui erant perfidiæ tenebris obscurati !

C

mors in
cruce.

e

5 Cum igitur regiones illas ita peragraret, venit ad urbem quamdam, cujus cives cum idolorum superstitione liberasset, ab ejus loci præside cruceis e supplicio et ipse condemnatus est. Ad quam dum Beatus ille accederet, totus gaudio perfusus : Salve, inquit, crux, per quam humanum genus gaudio affectum est : salve, ejus crucis imitatio, per quam mors mortem dissolvit, et mortales ipsos immortalitate donavit : salve crux, in quam cum Christus ascendit, terrenos homines caelestes effecit : salve crux, quæ mihi hinc migranti vehiculum effecta es, quo ad caelos perducere possim ; quæ denique mei Præceptoris imitatorum me fecisti. Ad te ascendo, neque moram duco : jam enim tempus meum completum est. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : opus, quod mihi Christus magister meus tradidit, perfecti. Hæc cum dixisset, et Deum precatus esset, rogavit carnifices illos, ut verso in terram capite, in cruce suffigeretur : nec rectius, quemadmodum ejus Magister, in crucem ageretur : ita et in ipsis cruciatibus suam in Magistrum reverentiam conservabat. Quinetiam in cruce suffixus, cum fratribus loqui non destitit, quoad sanctissimam illam animam Deo tradidit. Cujus ascen-

sum angeli applausu exceperunt, aer purgatus est, et divinorum Apostolorum chorus exultavit.

6 Cum vero multum temporis præterisset, ejus regionis tyranni f, vitæ pravitate exercentes, et multorum deorum ebrietate debacchantes, cum viderent loculos illos, in quibus beati apostoli Bartholomæi reliquiæ conditæ erant, splendida quædam et illustria miracula edere, et eos a morbis liberare, qui eo accedebant, pravum consilium et suo proposito dignum inierunt. Venite, inquit, in profundum mare corpus hoc demergamus. Sed, o miseri, ejusne corpus in mare demergetis, qui profundum illum draconem in altum demersit, qui salutaris aquæ fontem aperuit, et abunde caelestia dogmata hominibus impertivit ? Venite, inquit, mari obruamus. Eumne vos obruetis, qui veritatem antea obrutam detexit, et infidelitatis salsedinem exterminavit ? Venite, inquit, et temerarium furorem effundentes, in maritimas undas hoc corpus projiciamus, ne ex eo, tamquam e rationali aliquo flumine, salus ad eos defluat, qui morborum angustias comprimuntur.

7 Hæc cum dixissent, quod cogitarant, aggressi sunt, et una cum quatuor aliorum martyrum loculis, beati Bartholomæi reliquias in mare dejecerunt. Martyres autem illi gloriosi, apostolum Bartholomæum valde inelytum, duo a dextera, et duo a sinistra parte, medium habentes g Pontum, ipsum sine fluctuatione aliqua transmittabant : cumque ad Bosphorum Thracium in Propontidem venissent, Hellesponti angustias transierunt : deinde transmissa Aegeo et Ionio mari, ad Siciliam applicuerunt : et Syracusas ad sinistram derelinqentes, atque Occidentem versus tendentes, ad insulam Liparum pervenerunt. Itaque celeberrimus ille Apostolus ad eam insulam deductus est. Divini autem illi martyres cum di complevisset, quod Deus voluerat, quam celerrime relierunt in eam viam, in quam unumquemque divina providentia direxit. Statim autem is, qui ecclesiam Liparis insula gubernabat, per divinam revelationem didicit, Christi Apostolum ad maris litus appulisse.

8 Erat ejus ecclesiæ gubernator Agatho ille, cujus gloria longe lateque apud omnes celebrabatur. Cum ille igitur properasset, et loculos ad continentem appulsos vidisset, stupore et gaudio repletus, summa voce : Bene, inquit, quod hinc venisti, ut portus salutaris, ad eos, qui pelagi fluctibus periculosis agitamus. Bene, quod venisti, divinum Spiritus paraclæti flumen, ex quo veritatis aquæ scaturiunt, et pietas multa redundat. In mari viæ tuæ, et semitæ tuæ in aquis multis, et vestigia tua non cognoscuntur. Veni, et animas nostras irriga, affectuum nostrorum fervorem reprime, cordium januas patefactas gratiarum tuarum muneribus repleas. Hoc a te Liparis insula suppliciter petit, quam habitare feliciter voluisti. Hæc, inquam, insula his verbis te alloquitur : Tu, qui multo lumine illustris es, et illius divini Orientis vere amicus, quomodo factum est, ut talis tantisque apud meæ paupertatis Occidentem diversatus sis, ab Orientis partibus commotus, et per maritimos sinus nobis ostensus ? Dives facta sum, quæ antea paupertate laborabam, thesaurum magnum hodie sum consecuta : neque ulla in re Roma illa ipsa urbe decantata, beatos apostolos Petrum et Paulum habitatores tenente, inferior ego sum : Bartholomæum enim habitorem possideo. Omnes insula mihi gratulemini, omnes urbes, quæ ubique

Corpus
injecit.

miraculo
Liparum
delatum

ubique re-
latoione ap-
tum, et re-
renier acc-
ptum.

A que estis, mecum uua exultate. In vobis multorum sanctorum corpora posita sunt : mihi satis est unus pro omnibus.

Laudes Apostoli.

9 Sed, o beatissime, et divinis angelis par factus Apostole, quis tua præclara facta pro dignitate laudaret? Quis pericula, pro Christo a te suscepta, enumerare posset? Quæ cum quotidie subires, a tristibus periculis mortales liberasti. Tu vere sal illud es, quod corda illa, quæ evanuerant, atque insipida evaserant, condidisti : et inscitie salsedine purgata, putredinem ex multorum deorum superstitione contractam, expurgasti. Tu es rationale illud flumen, ex divina sede profectum, juncorum plenum torrentem abluens, Ecclesiæ vero sulcos repleus, pravitatis rivos exsiccaus, ipsius denique terræ faciem irrigans. Tu es sageua illa solidissima, quæ rationales pisces, in erroris profundo uanantes, comprehendisti, eosque supernæ illi mensæ obsonium obtulisti. Tu es aureum illud candelabrum, in quo paraclæti Spiritus ignis, tamquam fax quædam, adveniens, multiplicis vitii zizania combussit, et divinæ cognitionis splendorem emisit.

B Tu es divini Solis lucidus radius, qui a summo celo usque ad extremum pereurrens, et erroris tenebras imminuens, et iis, qui sedebant in umbra mortis, hoc est, in malis lethalibus, effulges, per lavacrum regenerationis Dei filios mortales homines effecisti. Tu es pretiosus ille lapis, ab angulari lapide illo missus, in quo Ecclesiam Christus ipse ædificavit, quæ nullo unquam tempore quassari aut concuti poterit. Tu es purissimum illud aurum, et cælestis Dei pretiosissimum munus, lucis columna, Ecclesiæ fundamentum, Spiritus sancti diversorium, magniloquentiæ præco, aquila in altum volans, suave canens lusciniæ, cælestis cicada h, angelus denique in humano corpore versans, aurea columna, stella lucidissima, florens paradus, Spiritus sancti myrothecium, agrotantium medicus, divinæ gratiæ tuba, vitis fecundissima, olea fructifera, fluctuantium portus, peccantium patrouus, defessorum recreatio, oppressorum refugium, miraculorum fons, demonum profugatio, Apostolorum gloria, angelorum civis, qui prophetis sublimior, et martyrum consors fuisti, ejus denique gloriæ, quæ revelanda est particeps sempiternorum honorum hæres, mundi lumen, omnium (ut summam dicam) honorum thesaurus.

h C Itaque salve, Bartholomæe, illius magni tonitruum fulgur, quod in rota mundi hujus apparuisti, et idolorum insaniam ac noctem extinguisti. Salve, Bartholomæe, ille Spiritus sancti calamus celeriter scribens, qui legem in tabulis cordis pulcherrime descripsisti : legem, inquam, illam non veterem, sed valde novam. Salve, Bartholomæe, potentis verbi sagitta acutissima, quæ hostium corda vulnerasti, demonum per aërem vagantium turmas percussisti, et mortalium animas vitio vulneratas, sanas effecisti. Salve, Bartholomæe, qui idolorum templa solo adæquasti, et homines ipsos viventis Dei templa reddidisti. Salve Spiritus sancti gladius, qui alienigenarum turmas sermonis acie, et omnes mentes ad Christi obedientiam captivas duxisti. Salve coccinea sancti Spiritus paraclæti cithara, rationalis tibia, Christi instrumentum, quod cælestia dogmata nobis cecidisti, et praviæ impietatis modulationes confudisti. Salve cælum perpulchrum, divinis splendoribus illustre, in quo ille Sol justitiæ requiescit, et orationis dux, quo tu innixus, fal-

quem in fine invocat auctor.

luciam omnem evertisti. Te quidem laudationibus extollere vellem, sed rerum multitudine confundor, et dictionis infirmitate opprimor : nam vel hi, qui oratoria facultate maxime præstant, inferiores sunt, quam ut te laudare possint : neque quisquam est, qui pro dignitate laudes tuas narrare valeat. Tuis igitur precibus Deum ipsum nobis propitium facias, et peccatorum perturbationem, qua vexamur, sedare velis, quique tunc diem festum recolimus, nobis omnibus delictorum veniam, et cælestis gaudii participationem tuis orationibus impetres, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

A. JOSEPHO.

ANNOTATA.

a Idiota vocatur, quia idiotæ electi sunt ad munus apostolicum : fuisse tamen utrumque in Scripturis versatum probavi § 6 Commentarii prævii.

b Piscatoreia probabilis non fuisse S. Bartholomæum, probatum est in Commentario prævio § 5.

c Ophiorhyme. Illud Hierapolis nomen apud auctores alios, præterquam in Synaxario Constantinopolitano citato § 8 Commentarii, non invenio : crediderim nomen vulgare non fuisse, sed per ludibrium a Christianis impositum propter insanum riperæ cultum. Reete ejus ætiologia exponitur in dicto Synaxario Serpentinus impetus : deducitur enim ab ἔρις serpens, et ἔρρημα, impetu feror.

d Displicuit hic riperæ cultus Baronio tom. 1 Annalium ad annum 54 num. 3, quia scilicet alios Phrygum deos scribit Eusebius de Præparatione Evangelica lib. 2, cap. 4. At non videtur argumentum illud, ab Eusebii silentio deductum, sufficiens, ut omnibus auctoribus, qui hoc asserunt, fidem abjudicemus : præsertim cum Eusebius ibidem non omnes ex professo Phrygum deos enumeret, sed aliquos solum ad eorum delirio refutanda commemoret. Vide itaque hunc riperæ cultum a variis assertum § 8 Commentarii prævii, et rationibus etiam utcumque probatum.

e De martyrio Sancti agitur § 9 in Commentario prævio, ex quo discas ea, quæ hic scribuntur, ut oratoria sunt, ita minus esse probabilia.

f Nota, lector, neque ab hoc auctore, neque a Studita asseri, corpus permansisse semper eo, quo prius sepultum fuit, loco, usque ad translationem Liparitanam : nam tantum voluit, corpus pelago injectum, eaque ratione Liparim delatum, idque post multum temporis, et ab ejus regionis tyrannis : de quo consule, quæ probabiliter disputabimus in Gloria posthuma cap. 1, § 1 et 2.

g Corporis sacri iter hic scribitur, ut commodius fieri potuit : an ita re ipsa factum sit, nec scivit, opinor, auctor, nec certo tradere potuit.

h Cicada insecti genus est canorum. Hinc Virgilius lib. 3. Georg.

Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ. Utitur hac metaphora, quo exprimat eloquentiam Apostoli, et perpetuum divina dogmata prædicandi studium. Reliqua, quæ hic occurrere possunt dubia, notata sunt ad Orationem præcedentem.

ORATIO

ORATIO TERTIA

Auctore Nicela Paphlagono

Ex editione Graeca Combefisii Latine reddita,
interprete J. S.

Incensum desiderium, at ingenium infirmum: fervens amor, at tenuis oratio: etenim spiritus quidem promptus est, ac properat, ardetque Apostolorum quemlibet debito prosequi laudationis praefatio; at mens fatiscit, non habens unde digna proposito argumento sensa inveniatur; quin et sermo labascit, an rerum laudandarum praestantiam dicendo assequi possit incertus. Et quidem cum dicendorum excellentiam intuetur animus, digitum ori imponit, ac, veluti quid disertissimum, silentium sibi indicit: cum vero spiritus fervore, tamquam interno igni, succenditur, quasi imbecillitatis suae oblitus, continere se nequaquam potest, quin concitetur ad impositam sibi laudationem. Quoniam igitur modo perplexa haec difficultas amovenda, nisi opem orationi flagitando ab illis ipsis, qui laudandi sunt? Quippe in aliis quidem argumentis nihil subsidii ab ipsis accedit, nisi a se ipse abunde instructus accesserit orator, in sacris vero sanctisque Dei filiis secus apparet. Etenim mentem sapientissimam mopem consilii fieri, orationemque disertissimam perplexam haerere necesse est, nisi gratia ab ipso, qui laudatur, largiter fuerit subministrata.

Arduum laudare S. Bartholomæum.

2 Cum igitur magnus nos hodie Bartholomæus, in annua sua memoria, ad gratiae suae claritatem laudibus celebrandam convocavit, proponensque et sanctitatis suae excellentiam, et varia prodigia, tum et perpassiones suas, et crucem anore Crucifixi toleratam, nostrum in se amorem accenderit; quin et inflammet etiam ad mirabilia ipsius praedicanda; flagitemus ipsum gratiae illustrationem, viresque ab ipsius spiritu sincera fide et fervida prece attrahamus: hoc autem modo sacrum illud, Christi gratia reverendum caput, laudibus rite, velut floribus, coronantes, utcumque, opinor, solari poterimus desiderium nostrum; nulla enim adeo re divinus divinum amor, ac eorum, qui amantur, laudibus, lenimen nascitur, ac solamen. Adsis igitur o Colendissime, et Clarissime; adsis mihi, assiste spiritu, utpote qui spiritus es purissimus est sanctissimus, sanctique et divini Spiritus progenies et similitudo: inspira intellectum, inspira orationem; intellectum, qui divinae sanctitatis tuae perspicat magnificentiam; orationem, quae mirificam tuam proferre valent praestantiam; quo utrumque, intellectus scilicet et oratio nobis, mirabilia tua cogitantibus, et enarrantibus, sanctius evadat atque illustrius: cum vel sola tui memoria sanctitatem praestet atque illuminationem, non minus nobis, qui spiritu dumtaxat, velut in speculo relucens formam, intuemur, quam illis, qui olim sacro viderunt corpore versantem in terris.

3 Etenim ab infantia totus Deo consecratus, pietatisque forma, religionis cultu, legis meditatione, mandatorum observantia, ad perfectio-

rem praeparatus fuit Dei cognitionem. (Novit enim Dominus suos ab utero sanctificare, a prima statim formatione iis illabi, illis invisibili modo se comitem praebere, eosque ad se dirigere et deducere.) Ubi vero princeps consummatorque fidei apparuit Christus, atque omnem Judaeam, Galiceam omnem peragrabat, regnum caelorum annuntians; et verbis mirabilibus, operibus mirabilioribus Evangelio lidem concilians, oves Israelis, quae perierant, ad se congregabat; tunc etiam, tunc inquam, et verum a hunc Israelitam vocavit Bartholomæum. Quid igitur ille? Num vocantem respicit? Aut credit quidem, at non sequitur? Aut sequitur quidem, sed ad tempus? Aut in linem usque sequitur, verum uti unus e vulgo turbaque fidelium? Num relatus quidam in album discipulorum, at illorum, qui secundi ordinis erant apud Magistrum? Nequaquam. Quin potius simul atque bonum Pastorem vidit, et hic illum usque ad intima mentis agnovit *b*, ab eo itidem agnitus est, ita ut et suprema primaque electione dignus haberetur, et principibus Apostolorum aggregaretur, et sacrum venerandumque duodecim cum aliis compleret chorum. Exinde rerum omnium terrenarum possessione abdicata, patriae nempe, parentum, cognatorum, amicorum, omniumque, quae hominibus bona videntur, ac summo studio prosequenda: adhuc abnegata etiam anima sua, Vir admirandus omnem corporis libidinem, omnem proprii cordis voluntatem abiecit, ut Jesu amicitia, ac scientiae perfectioris fieret particeps. Inde destinatum persequens scopum, ac comprehendens, velut qui sincere spiritu viveret, spiritu incederet et ambularet, Dei quidem amicus et adoptione filius, gratiae vero dono Unigeniti frater est constitutus. Et vero quomodo ille Christi socius non esset ac cotubernalis, ejusdem cum ipso lecti, mensae, conversationis, viae, et vitae rationis particeps: quocum funda omnia atque infanda mysteria; quocum opera et verba Dei, quae Pater luminum mortalibus manifestavit, fuere communicata?

4 Beatos igitur praedico oculos tuos, o Verbi Spectator ac mysteriorum conscie, et Theologe *c* Discipule, quod inaccessi decoris, plusquam caelestis pulchritudinis Speciosi forma praefatis hominum jucundissimo aspectu perfruitus es. Beatas praedico aures tuas, quod verbis ore Dei prolatis, sacra auditione, Christi colloquio non mediocriter impletus es. Complector in spiritu beatissima labra atque os tuum: deosculor et nitas et linguam, ut quae supremum Numen saepe sunt deosculatae, illius deliciis impletae, et sanctitate imbatae. Beatum dico gustum, olfactum, tactumque tuum: gustum quidem, quod ejusdem cum Verbo mensae, ejusdem salis fueris particeps; iisdemque cum Salvatore tum sensus tum mentis epulis, saepius quam dici possit, fueris saturatus: olfactum autem, quod purissimis unguentis ac spiritali summi omnium Regis scientiae fragrantia fueris delibutus: tactum vero, quod frequenter purissimum ab omni macula corpore caste contrectaveris, tremendumque Cherubim, ac Seraphim maxime reverendum, propriis, ut par erat, manibus, ministrans, appropinquans attingeris, itaque omnibus omnino sensibus sanctitatem contraxeris, dum appropinquas ei, qui superat omnem sensum, ejusque familiari in corpore uteris conversatione. Magis etiam te laudo et beatum praedico, quod non de-

feceris

A feceris mente, in tentationibus non hæsitaveris animo, non vacillaveris cogitatione : at immotus enim Magistro manseris, varia opprobria sustineris, condemnato damnationis, patienti perpersionis, dolenti doloris participem et consortem te exhibueris. Etenim mente quodammodo cum Crucifixo crucifixus es, cum moriente mortuus, cum sepulto animi proposito sepultus : unde et cum resurgente resurrexisti, et revixisti; ejusdemque Domini fœdere tibi firmatum est, ut in regno caelorum ad eundem cum principibus convictum, quin et ad idem cum iis solium, in regeneratione sis evehendus.

accepto Spiritu sancto
quantus exarsit; et
quanta passus

B Sane quemadmodum Jesu patientis, resurgentis, et in caelum ascendentis spectator cum primis Apostolis fuisti et particeps, ita cum iisdem pariter vivifico Spiritu sancti impletus es dono. Etenim prius Domini verbis, ut caelum quoddam mente præditum, mundoque superius firmatus; victi sanctis congruo corpore mundatus, sanctis representationibus anima insigniter illuminatus, divinis illustrationibus ad quandam quasi divinitatem mente supra naturam evehctus, ac ut solim quoddam gloriæ præcellens, et sanctitatis requies interiori homine preparatus, Spiritum sanctum de caelo descendentem linguarum ignearum specie suscepisti. Hic vero totum te penitus adimplens, divina tibi sua charismata supra modum impartiens, in te consistens, in te firmatus, et instrumentum suæ potestatis concinnum, et os Deum loquens, et linguam divina sonantem sibi formavit : ad hæc veluti vas quoddam sacrum et pretiosum de gente ad gentem deducens, transferensque, dispensationis doctrinam, salutiferam, inquam, Jesu incarnationem, resurrectionem, et regnum, disertissime cunctis mortalibus per te elocutus est. Quis igitur fontis instar manantem in te S. Spiritus virtutem pro meritis laudet? Quis exundantem theologiæ scientiam dicendo assequatur? Quis virtutem ex illis secutam ac honestatem? Quis occulto mentis tuæ simul absconditam perfectionem digno prosequatur elogio? Quis sermonum sublimitatem? Quis operum excellentiam? Quis morum lenitatem, suavitatem, Christi similitudinem? Quis tandem inaccessam, reverendam, Deique similitudine lucentem spiritus præstantiam? Jam vero quonam quis modo cognoscat, ut egressus Hierosolyma atque Judæa ad gentes divinæ pacis Euangelista? Quas passus Euangelii causa in cunctis locis et urbibus seditiones, jactationesque? Quis circuitus, itinera, pericula, labores, fugas, plagas, carceres, flagellationes, lapidationes, opprobria, valeat enumerare? Quis abductiones ad præsides, coram magistratibus accusationes, contra fidelium institutum d calumnias, convicia, vexationes, nstiones, verbera, flagra, lacerationes, ac laniatus recensere?

in cracem accitus Hierapoli:
dona celestia:

6 Quis referat quanta et qualia Philippo socius Hierapoli perpressus sit, puta primam in cracem e sublationem, omnemque ibidem infidelium insultum et impetum, omnes cruciatus, labores, aerumnas? Quæ vero mens intelligat, quæ oratio explicet auxiliorum Christi copiam, caelestium illustrationum, illuminationum, fulcimentorum abyssum? Contemplationis porro eminentiam, theologiæ sublimitatem, immensam divinæ sapientiæ Bartholomæi latitudinem quis aptus investigare? Etenim qui ipsam substantialiter Dei sapientiam, infinitam illam, perfectam, divinissimam firmiter habet cordi suo insidentem,

omnia quidem Spiritu scrutatur etiam profunda Dei; ipse vero a nullo eorum, qui versantur in terra, comprehenditur : atque ipse quidem dijudicat omnia, spiritualis enim est; dijudicatur vero a nemine, spiritu enim Christi agitur : quis autem cognovit sensum Domini, qui instruat eum /?

A. NICETA PA-
PHLAGONR

7 Nunc autem quis litteris exequatur facta per ipsum portenta magnifica, quibus digito Dei perpetratis, ad conversionem Deique cognitionem alienos a fide inducebat? Namque ad Arabes, quos Felices vocant, profectus Vir beatissimus; neque ad illos solum, sed et Indis posthæc, et Æthiopibus g orientalibus, ut sermo Dei, ut lumen scientiæ, ut vitæ æternæ doctrina et informatio, transmissus, ipsis illorum linguis diserte Christum annuntiavit. Adhæc quemcumque fugans dæmonum contra homines impetum; quemcumque morbum, quemcumque in Jesu nomine sanans languorem, quin et mortuis non paucis ejusdem nominis virtute vitam restituens, innumeros quotidie credentes, fidei rudimenta edoctos, Christo adjungebat; hos regenerationis lavacro emundans, sanctoque Spiritu h illorum corda inflammaus, digniores ex ipsis, E majorique gratia donatos, episcopos consecrabat et presbyteros admirandus maxime sacrorum Antistes : quos et sacris quibusvis ritibus exornans, et sacrarum Litterarum doctrina, et mysteriorum traditione pro captu illorum instituens, immaculatas Christo ecclesias in provinciis et urbibus, quas peragrabat, excitavit. Hujusmodi Bartholomæi præclare gesta; hujusmodi magni Ecclesiæ Præconis facinora; hunc in modum longo tempore apud inmanissimas versatus gentes, non modo nihil ab illis feritatis mutuatus est, sed et suam illis adpersit humanitatem : non modo vel minimam omnino erroris illorum vel malitiæ conversatione cum ipsis contraxit labem; sed potius præcellenti benignitate, Deique imitatione, maximam impietatis illorum ac sævitæ partem corexit, soli non absimilis, qui in cœnum dimittit radios, neque sordescit tamen, sed magis fetorem emacerat, exterminat, atque imminuit.

f
provincia
peragratæ
institute ec-
clesiæ.

g

h

8 Postquam cursu præclare consummato, fide- que servata, innumeros ad Dominum converterat, multisque salutis causa extiterat, cupiebat tandem finem nancisci laboribus dignum, gravi jam senectute corpore fatiscens, atque ad Christum emigrare, Deique requie fini insatiabili desiderio cupiens. Neque vero neglexit Justi desiderium Dominus, neque illud exaudiens minora, quam flagitabat, concessit. Verum uti in omnibus Christo similis erat Vir beatissimus, uti in omnibus vitam institnerat adeo Christo dignam, ut recte intuentibus alter ipse Christus et esset, et se vivendi norma exhiberet, ita et finem toti vitæ congruum subsequi oportebat. Quæ itaque consummationis occasio? Videamus quam et illa Christo digna. Versabatur in civitate quadam majoris Armeniæ (Urbanopolim i vocant) sacer Theologus, magniūce ibidem pro more suo, divineque Deum prædicans, atque omnes deos, dæmones omnes nihili faciendos, solum vero Jesum colendum proponens, solum hunc ut cognoscerent obstestabatur Deum verum, Deum perfectum, solum sanctum, teuporis principii expertem, æternum, incomprehensibilem, lumen æternum ex æterno natum lumine, seu manantem ex Deo patre splendorem, lumen principio carens, ac pariter cum eo carens princi-

postrema in
Armenia præ-
dicatio,
F

i

pio,

A. NICETA
PAPHLAGONE.

pio, qui ineffabili ratione, quæ verbis exprimi nec possit, nec mente percipi, hujus ipsius luminis est principium. Hic quidquid est nostræ naturæ assumens, similiterque nobiscum, ex sancta ac veneranda Virgine, ut veritas fidei nostræ docet, factus Homo, ac trimm annorum spatio et sermonibus Deo dignissimis, et operibus maxime præcellentibus nobiscum conversatus cum esset, cruci deinde, divina dispensante providentia, ac morti traditus, tertia vero die a morte excitatus, atque ad cælum, nubis in eum intuentibus, erectus, ad dexteram Dei consedit. Hic etiam veniet orbem juste judicaturus, atque unicuique mercedem daturus secundum opera ejus. Ab illo et nos, inquietabat, missi, hortamur atque obsecramus vos, fratres, credite, ac salutarem in ejus nomine baptismum suscipite: quin et Spiritus sancti donu percepto vitæ æternæ atque immortalis regni heredes evadetis in Christo Jesu. Amen.

martyrium in
cruce consum-
matum.

B

9 Talia, atque his longe plura, ac magis divina, cum placido blandoque alloquio sacratissimus Bartholomæus adstantibus ipso illorum idioma te declamaret, atque alii quidem crederent, verboque veritatis adstipularentur; alii vero exacerbarentur, ac dæmoniacæ adversus eum amulatione concitarentur; scelestissimi quidam der repente Senem divinissimum corripunt, sublatoque contra ipsum clamore, ad urbis primores deferunt. Hi autem temere hunc Ducem discontientes, assertamque doctrinam audientes, videlicet Deum, cum sit ante secula, hominem factum in tempore, crucifixum, tertia die a morte suscitatum, in cælum assumptum, venturum ad Judicandum vivos et mortuos: hæc, inquam, cum audissent impii, orationis novitate attoniti, atque adversus Crucifixum indignati, continuo illius Praconem, virgis caesum, in crucem agunt, æquum esse exclamantes, ut Crucifixi Sacerdos crucis subiret supplicium. Ille autem alacri animo adibat lignum, letitiaque, qua poterat maxima, illi adligebatur. Hinc quidem angeli e cælo super eum descendentes et ascendentes *k*, angustissimum illi parabant ascensum; superne vero apertum ei erat cælum, omnesque cælestium virtutum hierarchiæ se præparabant, quo susciperent ac salutarent dilectissimum Domini Discipulum. Hic vero, ubi gratiarum actionem supplicationi conjunctam, ut thymiana fragrantissimum, cum confessione ad Deum Patrem, præmississet; deinde placide ac libenter carnis vinculis solutus, Deique Spiritui, e terra in cælum evehenti, conjunctus atque coagmentatus, omnino corpore evolat, atque cum gloria migrat ad Dominum: et, ut vere Filius, ineffabili cum exultatione ad Patrem cælis celsiorem adductus, immaculatam longævamque hereditatem, divinas delicias, supremum primumque cum Petro et Paulo apud summum omnium Regem honorem consequitur.

Laudes Apo-
stoli,

10 Ad te igitur me converto pretiosissimum apud Deum et sanctissimum caput. Salve lapis pretiose, qui ex duodecim unius, angulari Lapide dignus, dignus pretiosissima illa Margarita, illique proxime connexus, coagmentatus, contextus, ac coedificatus in habitaculum Dei in spiritu.

Salve stella lucidissima ac spectabilis, pulcherrimaque ac late conspicua, quæ cum undecim illis apte concinnata, cum iisdem ordinata est atque inserta plexæ e stellis gloriæ coronæ, quam cælestis Sponsus, ut sacrum habet Elo-

quium, sponsæ capiti aptatam imposuit.

Salve angelorum voluptas, archangelorum delinimentum, principatum odoris fragrantia, potestatum splendor, dominationum decus, cum thronis solio æqualis, sodalis cherulim, seraphim contubernalis. Salve Apostolorum ornamentum, martyrum lumen, Divorum omnium sanctimonia et splendor, res Deo digna, nomen desiderabile: qui digne divineque Bartholomæus nuncupatus; qui vere Filius suspendens aquas *l*, id enim nomen significat.

Salve, quia Deum etiam imitatus, quemadmodum Filius Dei verbo aquas suspendit aerias, atque a terra elevat, quibus etiam, juxta sacram Scripturam, « tegit cœnacula ejus »: ita et in aquas multas, nimirum humi repentes animas eorum, qui per te Christo crediderunt. Evangelio in sublime extulisti; ex quibus spirituales magis, ab omni prorsus terreno avulsos sensu, suspendens, perfectiusque ad Deum elevans, iisdem illorum fidelium, qui, in secundo constituti ordine, velut cœnacula sunt, animas tegis.

11 Salve, Vir heate, magnifice, admirande: qui docuisti magnum et parvum, amplum et angustum esse salutare Evangelium *m*: magnum quidem, quia cujusvis mentis, naturæque ratione præditæ, superat intellectum: parvum vero, quia de dignitate sua multum remittens, qui cælis celsior est, ad humilitatem, et similitudinem terrigenarum se accommodavit. Vel, magnum ob divinitatis majestatem, parvum ob extremam humanæ naturæ tenuitatem; quarum nova mixtio et temperatio summam Evangelii constituit. Jam vero amplum est, quia amplam in se atque immensam intelligentiæ ac sapientiæ in arcanis mysteriis continet altitudinem: angustum rursus, quia brevem atque concisum compendio tradit de Deo sermonem. Gaude, ac lætare clarissime, regiaque dignitate ornatissime Dei Fili; quia solium tibi in cælis apud Regem gloriæ præparatum est Christum, in quo et sedebis cum senioribus Verbi, cum primariis sectatoribus Christi, judicaturus Israel, ut divina Veritatis æternæ habet promissio.

Salve denique; sed et nos, diviniorebus inviens accessibus, ab omni miseria, procella, cordis dolore, ac tentationibus eripe: esto nobis turris fortitudinis a facie inimici: esto nobis sequester, esto apud Christum bonus reconciliator, qui nos illi adducas spe nostra nequaquam cum pudore frustratos, summoque omnium Regi concilies: ad gloriam Patris et Filii et Spiritus sancti, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Vocationem Nathanaelis hic apte descriptam videas, ut Joan. 1 v. 47: Ecce vere Israelita. Adi § 4 Commentarii prævii num. 39.

b Id est, se cognoscere ostendit. Ostendit Jesus se intima Nathanaelis cognoscere, dum dicit: In quo dolus non est. Nathanael vero Jesum agnovit dicens: Tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. Porro Nathanaelem eundem esse cum Bartholomæo, probavimus ab initio Commentarii prævii, quem consule. Hallucinationum esse in hoc loco Combescium facile videbit lector linguae Græcæ peritus, qui ejus interpretationem consuluerit: nam ejus errores assignare mihi non est propositum.

c Græcè Θεολόγος: Θεολόγος vero Theologus exponitur

D

cui se suam
auctor com-
mendat.

E

m

n

F

A ponitur a Suida et aliis passim.

d Institutum Græce ἑδος, ita sumitur Act. 9 x. 4, et sæpe alibi in novo Testamento.

e De hac in crucem sublatione agit itidem Nicetas in Oratione encomiastica de Philippo, et nos in Commentario prævio § 8, quem lector potest consulere.

f Producit auctor Pauli apostoli auctoritatem 1 Cor. 2, ut ostendat S. apostoli Bartholomæi virtutes comprehendendi non posse ab homine.

g De prædicatione in Arabia et India actum est § 7 Commentarii; quinam per Æthiopes orientales videantur hoc loco intelligendi, dictum § 8 in fine.

h Sacramento Confirmationis.

i De hac eginus in Commentario § 9, uti et de mortis genere.

k Alludit ad promissionem Christi, factam Nathanaeli Joan. 1 x. 51: Amen amen dico vobis videbitis cælum apertum, et angelos Dei ascendentibus et descendentibus supra Filium hominis. Quorum insinuare videtur Bartholomæum eundem esse cum Nathanaele, ut hoc loco observat Combefisius, et nos observavimus § 4 Commentarii prævii.

l Ex bar filius, thola suspendit, et maim aqua. Alii interpretantur Filius suspendentis aquas. Utraque quidem interpretatio est legitima; videtur tamen ei nomen datum potius a patre Tholmai vel Tholomai, adjuncto Bar, filius.

m Hanc Bartholomæi sententiam Paulo aliter in Mystica Theologia S. Dionysio vulgo adscripta assignatam, an scripto tradiderit Apostolus, an aliter docuerit, disputatur § 10 Commentarii, quem potes, lector, consulere.

n Cavendum ne hic Enthychiana naturarum mixtio intelligatur, hoc enim a mente auctoris est alienum; summam vero in una Christi persona dignitatem, cum summa humilitate conjunctam intelligit.

viii Decembris; uti videre est in duobus ipsorum Kalendaris, quæ Assemanus tom. 3, part. 2 Bibliothecæ Orientalis edidit a pag. 645. Copiæ Ægypti et Æthiopiæ seu regni Habessinorum in Kalendario, quod Jobus Ludolphus edidit, ejus memoriam annuntiant ad xviii Junii, et xx Novembris. In Typico Græco Sabæ Bartholomæus cum Barnaba conjungitur xi Junii, et xxv Augusti reliquiarum relatio ponitur, ad insulam Liparim, opinor. Hoc plane sequuntur Græci in Ephemeridibus metricis, et Mosci in figuratis, quas Papebrochius lectorum oculis objecit ante tomum 1 Maii, addunt tamen, xi Junii diem esse obitus, quod Typicum tacite insinuare videtur: verum id certius vellem probatum. Porro Mosci præter morem aliorum apostolorum Bartholomæum pingunt pallio episcopali indutum; at, cur id faciant, se non divinare, ait ibidem Papebrochius. Cetera Græcorum Menologia et Menæa hæc fere consentiunt, nisi quod longiora texant elogia, quæ aptius alibi discutientur. Ne Latinorum quidem fasti sacri eodem die commemorant S. Bartholomæum. Hieronymiana enim martyrologia apud Florentinum ad xiii Junii cum his verbis annuntiant: In Perside natalis S. Bartholomæi apostoli. At vero die xxiv Augusti, mutato mortis loco, ejus memoriam ita celebrant: In India sancti Bartholomæi apostoli. Hunc autem xxiv Augusti diem ceteri plerique ejus memoria adscribunt, ut Florus Bedam angens, brevi elogio adjecto, quod sive locum mortis spectes, sive genus, sive auctorem, totum recolet pseudo-Abdiam. Verba accipe: In India natale Bartholomæi apostoli, qui decollatus est in India interiore pro Christo jussu regis Astyagis. Brevius Ado: In India beati Bartholomæi apostoli.

2 Usuardus eodem die hæc Apostolum verbis laudat: Natalis beati Bartholomæi apostoli, qui apud Indiam Christi Evangelium prædicans, œculatione martyrium complevit. Hujus Apostoli sacratissimum corpus, primum ad insulam Liparis, deinde Beneventum translatum pia fidelium veneratione honoratur. Hæc fere consonant Rabanus, Wandelbertus, ceterique martyrologi Latini, si genus mortis excipias, aliaque, quæ jam discussa sunt, aut suo loco disputabuntur. Porro, licet in plerisque ecclesiis Latinis dies xxiv Augusti memoriæ S. Bartholomæi sit sacer, Romana tamen ecclesia die sequenti ejus festivitatem celebrat, quo et memoria ejus Martyrologio Romano adscripta legitur his verbis: Sancti Bartholomæi apostoli, qui in India Christi Evangelium prædicavit: inde in majorem Armeniam profectus, cum ibi plurimos ad fidem convertisset, vivus a barbaris decollatus est, atque Astyagis regis jussu capitis decollatione martyrium complevit. Ejus sacrum corpus primo ad Liparam insulam, deinde Beneventum, postremo Romam ad insulam Tiberinam translatum, ibi pia fidelium veneratione honoratur. Quædam in hoc elogio minus certa partim jam creussa sunt, partim examinantur inferius. Videt, opinor, lector, quam variis diebus hujus Sancti memoria celebretur: quis autem ex omnibus illis sit obitus dies, determinari non potest. Tribus vicibus summa celebritate agi festum Apostoli Beneventi, aliisque Italiæ locis, jam notavimus ad Translationem Beneventanæ lit. c, et dicitur num. 61: verum hinc quidem patet, cum die martyrii geminam translationem coli: constat item, translationem

ACTORE
J. S.
Festum S.
Bartholomæi
apud varios
gentes variis
diebus

F

et mensibus
celebratur sed
dies martyrii
incertus.

F

GLORIA

C SANCTI POSTHUMA

Ex cultu, variis sacri corporis translationibus, miraculis, reliquiis, etc.

CAPUT I.

De cultu, et gemini corporis translatione,

§ I. Cultus: sacrum corpus Anastasiopolim delatum; deinde in Liparim insulam; utraque translatio conciliata.

Cultus S. Bartholomæi toto orbe celeberrimus omnium gentium sacris fastis innotescit, diebus tamen et mensibus maxime diversis. Armeni Apostolum suum celebrant xxv Februarii, et

Augusti Tomus V.

11 Bene-

AUCTORE
J. S.

Beneventum celebrari xxv Octobris; translationem vero Liparim alibi xxiv, alibi xxv Augusti agi, probabilius apparet, quia eo die relatio reliquiarum ponitur; quamvis Vipera loco citato dissentiat cum adducto ibidem translationis Beneventanæ auctore. At ne sic quidem certam assignare possumus martyrii diem, cum variis mensis junii diebus mors ejus celebretur apud varios, neque illorum auctoritas tanta sit, ut tuto acquiescere valeamus. Ceterum ex dicendis manifestum fiet, maxima solemnitate Apostolum eoli Romæ, Beneventi et Liparæ. Hisce breviter de cultu disputatis, ad quæstiones admodum intricatas de variis sacri corporis translationibus gradum facio.

Translatio
corporis Li-
param ab ali-
quibus in du-
bium vocata.

3. Tillemontius tom. 1. Monum. pag. 387 in Bartholomæo de sacri corporis translationibus hæc scribit: Theodorus lector, qui scribebat seculo vi, asserit imperatorem Anastasium, extracto circa annum dvm oppido Dara in Mesopotamia, illuc transferri jussisse corpus S. Bartholomæi apostoli. Procopius loquitur de ecclesia S. Bartholomæi Daræ sub Justiniano. Aliis relinquimus hæc concilianda cum iis, quæ scripta videmus a Gregorio Turonensi, quod eodem seculo asserant se habere in insula Lipara prope Siciliam corpus ejusdem Apostoli, quod eo, inquiebant, translatum erat ex loco, ubi fuerat passus: ibique ædificatum erat templum magnificum, ipsius nomini dicatum, ubi varia dicebantur fieri miracula. Si nulla fuerit fraus nec ab una, nec ab alia parte, necesse est error intervenerit, reliquiarumque alterius cujusdam S. Bartholomæi sumptæ fuerint pro iis, quæ sunt Apostoli. Traditio ecclesiæ Liparitanae videtur communi consensu recepta fuisse a seculo ix tum a Græcis, tum a Latinis. Verum illud molestum accidit, quod modus, quo asserunt se accepisse corpus S. Bartholomæi, sit hujusmodi, ut eum referre non ausim, ne offendam omnes, qui fabulas oderunt, majorique eas odio prosequuntur in rebus religionis, quam in aliis. Hæc Tillemontius timide quidem, et, ut vidcri possit, modeste; ita tamen, ut et viros omni exceptione majores, sive sanctitatem spectes, sive cruditionem, pro fabulatoribus habeat, et communem Ecclesiæ Latinæ et Græcæ traditionem de corpore S. Bartholomæi, Beneventi tamdiu cultu, in dubium non modo vocet, sed et satis aperte impugnet: ita ut, judice Tillemontio, de corpore plane incerto, et forsitan suppositio, tamdiu disceptaverint Romani, et Beneventani. Bailletus tom. 2. Vitarum sanctorum adhæret Tillemontio suo fidelis Aehates. At vero, non erat cur viri hi eruditi tantopere commoverentur, ac si ea, quæ scripsit Theodorus lector lib. 2. Collectan. conciliari non possent, cum corpore S. Bartholomæi Liparæ assero a S. Gregorio Turonensi, etiamsi idem tempus illi designassent: poterat enim Theodorus intelligi de reliquiis quibusdam, vel de parte aliqua corporis, cum vocet τὸ λεψαρον quod non minus recte de reliquiis quibusdam, quam de toto corpore potest exponi. Verum necesse non est ad hanc distinctionem confugere: nam et corpus Daræ fuisse depositum ab Anastasio verum existimo, deinde et Liparam fuisse translatum ostendam, et quomodo duo hæc amice inter se nexu concilientur, ex dicendis patebit.

4. Euagrius lib. 3 Histor. ecclesiast. cap. 37, de Dara, sive Anastasiopoli condita hæc scripsit: Hoc bello confecto, Anastasius locum quem-

dam Mesopotamiæ, qui Daras dicitur, in extremis imperii Romani finibus situm, et velut terminum, quo altera respublica ab altera distinguitur, ex agro in civitatem mutavit: ac primo muro fortissimo circumdedit, deinde varia ædificia, eaque eximia in illo extruxit, ut ecclesias et alias sacras ædes: ut regales porticus, balnea publica, et alia id genus, quibus illustres urbes magnifice, et egregie adornari solent. Ferunt autem nonnulli locum illum ideo Daras appellatum, quod Darius ibidem ab Alexandro rege Macedonum, Philippi filio, penitus devictus fuit. Idem narrat Procopius lib. 1. de Bello persico cap. 10, ubi addit: Distat Nisibi stadis C minus duobus, a limite autem utriusque imperii circiter xxviii; aliique apud Baronium et Pagium citati ad annum Christi 507 in fine, qui et addunt, anastasiopolim fuisse dictam a conditore Anastasio. Adjungit ad hæc Nicephorus lib. 16, cap. 37 sequentia: Urbe ea condita, postquam inde discessit, in somnis ei Bartholomæus apostolus assistens, per oraculum commissam sibi a Deo incenium eorum tutelam esse significavit. Anastasius vero visionem eam ad rem contulit: nam reliquias ejus repertas ibi reposuit. Eminentissimus Baronius loco mox citato id refutare voluit ex Theodoro Lectore lib. 2, quem his verbis citat: Anastasius condidit Daram; et cum condidisset, vidit in somnis Bartholomæum apostolum dicentem, subvertisse ipsum civitatis custodiam, quod reliquias suas illo missas reprobasset. Atque ita habet versio Theodori per Wolfgangum Musculum facta: verum Musculus hæretica fide locum Theodori hic expressit. translationem reliquiarum S. Bartholomæi suppressere conatus. Audi Græca Theodori verba: Ἀναστάσιος ὁ βασιλεὺς ἔκτισε τὸ Δάρας, καὶ κτίσας, ὅντιν τεθέσται Βαρθολομαῖον λέγοντα τὸν ἀπόστολον, ὡς αὐτὸς τὴν φυλακὴν ἐπετρέπη τῆς πόλεως: διὸ τὸ λεψαρον αὐτοῦ ἐκαὶ πέμψας ἀπέθετο. Quod fidebiter interpretatur Henricus Valesius hoc modo: Anastasius imperatore urbem Daras ædificavit. Ea vero jam ædificata, Bartholomæum apostolum in somnis vidit, dicentem suscepisse se urbis custodiam. Quare Anastasius Bartholomæi reliquias illuc misit, et in ea urbe deponi præcepit Eruditissimus itaque Baronius, infideli Musculi versione deceptus, perperam reprehendit Nicephorum, qui Theodoro Lectori hic plane consonat. In eundem impugit scopulum Florentinius, re etiam paullo amplifata, dum in Indiculo Apostolorum ante Martyrologium pag. 158 hæc refert: Theodorus Lector... auctor est, ab Anastasio Daræ munitiones restauratas condidisse, quia illo missas D. Bartholomæi reliquias reprobasset. Etenim ne in Museuli quidem versione hoc legitur.

5. Depositum hoc modo est Anastasiopoli sacrum Bartholomæi corpus, acceptum vel a loco, ubi primo fuerat sepultum, vel quo fuerat deinde translatum; quod non constat. Factum id verosimiliter anno Christi 507, Anastasii imperatoris 17, quo Daras memoratur condita a Baronio, et Pagio, vel certe non diu post. Justinianus dein imperator templum ibidem Apostolo extruxit, ut refert Procopius lib. 2 de Edificiis Justiniani cap. 2, qui etiam ibidem narrat, urbem bis frustra a Persis obsessam, Apostolo, ut videtur, suos protegente. Verum neque perpetua fuit ea protectio, neque sacer ille thesaurus ibidem usque ad finem ejusdem seculi permansit. Quippe S. Gregorius Turonensis episcopus lib. 1

D
quia illud
Anastasio
peratore

B

P

Anastasio
depositum
narratur
ex Turonensi

de

A de Gloria martyrum, cap. 33, ante finem hujus seculi scribens, Liparam translatum testatur, cujus narratioem, quam eum modo narratis collidere voluit Tillemontius, ex iis potius verisimiliorem fieri, nunc ostendam. Sed audiamus prius ipsum Gregorium loco citato editionis Ruinartianæ col. 757 : Bartholomæum apostolum, inquit, apud Indian (alii legunt Asiam) passum, agonis ipsius narrat Historia. Post multorum vero annorum spatia de passione ejus, cum iterum Christianis persecutio advenisset, et viderent gentiles omnem populum ad ejus sepulcrum concurrere, eique deprecationes assidue, et incensa deferre, invidia inlecti, abstulerunt corpus ejus, et ponentes in sarcophagum plumbeum, projecerunt illud in mare, dicentes : Quia non seduces amplius populum nostrum. Sed providentia Dei cooperante per secretum operis ejus, sarcophagum plumbeum a loco illo aquis subvehentibus sublevatum, delatum est ad insulam, vocabulo Liparis; revelatumque est Christianis, ut eum colligerent : collectumque ac sepultum, adificaverunt super eum templum magnum. In quo nunc invocatus, prodesse populis multis virtutibus ac beneficiis manifestat. Hactenus Gregorius, res suo tempore gestas narrans, ut colligitur primo ex eo, quod dicat, in quo nunc invocatus; insinuat enim templum illud recenter fuisse extructum, templum autem protinus, delato Liparam corpore, conditum fuisse, narrat Studita. Secundo, quia in præmio librorum de miraculis, quorum hic unus, præconet, quod aliqua de miraculis, quæ hactenus latuerunt, pandere desideret; si latuerat hactenus illud miraculum, id est, si a nemine scriptum erat, unde illud didicit Gregorius, nisi ipsius tempore factum fuerit : nam neminem citat, et sine nullo dubio, ut rem manifestam, illud refert. Tertio, toto Justiniani imperatoris tempore corpus sacrum Anastasiopoli permansisse videtur, neque enim ulla ratio dari potest, cur illud inde dicamus ablatum. Quarto translatio facta narratur, cum Liparitanam ecclesiam regerat Agatho, qui S. Gregorio fuit consecutus, et eodem, quo ille, tempore episcopus. Quintum rationem subministrabit occasio, qua sacrum illud pignus verosimiliter Anastasiopoli amotum, et in Liparam detectum

B C fuit, quæ incidit in ipsam Gregorii Turonensis, qua floruit, et scripsit, ætatem : sed hanc pluribus oportet investigare.

6 Baronius, et Pagius ad annum Christi 574, Justinii junioris 10, narant ex variis auctoribus, quomodo Anastasiopolis, seu Daras a Persis fuerit capta, bello inter Romanos, et Persas orto, quia hi Christianos persequebantur, indeque Armeni ad Romanos defecerant. Rem, in quantum ad institutum pertinet, subjiciam ex Euagrion, interprete, et editore Henrico Valcsio. Ille autem lib. 5, cap. 7, ita scribit : Incolæ majoris Armeniae, quæ nunc Persarmenia dicitur, ... fidem Christianam professi, cum a Persis graviter vexarentur, precipue iis in rebus, quæ ad religionem ipsorum pertinebant. (Hæc hic illud Gregorii supra : Cum iterum Christianis persecutio advenisset) clam legatos ad Justinum miserunt, rogantes ut Romanorum ditioni subicerentur, quo libere absque ullo impedimento, divini cultus caeremonias peragerent. Quam legationem cum admisisset Justinus... Armenii præfectos suos necarunt, et universi Romano imperio sese adjunxerunt. Hinc bellum inter Romanos, et Persas. Torpentibus Romanis dis-

currunt per Orientem Persæ Antiochiam usque, quæ pluribus apud Euagrion descripta reperias. Cap. 9 Chosdroes Persarum rex Romanos milites intra oppidum Daras concludit. Cap. 10 auctus duceis sui copiis urbem vi expugnat, quod ibidem sic narratur : His rebus gestis, Adaarmanes ad Chosdroem venit, qui urbem Daras nondum expugnauerat. Ejus igitur copiis conjunctus, maximum rebus momentum attulit... Hoc modo Chosdroes hiberno tempore urbem illam vi cepit. Obsederat autem urbem illam Chosdroes quinque et amplius menses, nemine eam defendente. Cum igitur universos ex urbe eduxisset, immensam hominum multitudinem : et quosdam ex iis crudeliter illic inactasset, reliquos vero vivos servasset, urbem quidem, utpote opportune sitam, præsidio imposito munivit : ipse vero in regionem suam reversus est. Hic dubitari non potest, quin in sacrum S. Bartholomæi corpus, quod facile audire potuit pro urbis munitione ibi positum, pieque a Christianis cultum fuisse, debacchatus sit homo ferox, et Christi sacrorum hostis acerrimus : cum et aliunde satis notum sit, Persas sacra Christianorum pignora diripere, secumque auferre solitos fuisse.

7 Verum nunc hic occurrit scrupulus, quo pacto scilicet in mare Sancti corpus projicere potuerint Persæ : sed et hunc ex Euagrion amovere conabor, ut Gregorii narratio ne in adjunctis quidem a verisimilitudine recedere videatur, nam aliorum hæc de re narrationes hic nondum expendo. Vidimus superius ex Euagrion, Persas liberrime Antiochiam usque vagatos fuisse, quam et adorti sunt : ex quo intelligimus, Syriam ad mare usque Mediterraneum ipsorum incursum patuisse, nemine resistente : hæc autem libertas, capta Anastasiopoli, adeo certe non fuit diminuta, ut majoribus jam copiis toto illo hiberno tempore potuerint exerrare. Cur igitur in simili quadam excursionem inrisum sibi Bartholomæi corpus secum ducere non potuerit, illudque in mare Mediterraneum demergere, ne unquam deinceps Christianorum pateret oculis? Quid factum fuerit non dico : quid fieri potuerit inquirō. Deinde laudatus Euagrion cap. 14 de Chosdroe : Qui post captam, inquit, urbem Daras, confestim æstivo tempore in Armeniam irruerat, atque inde Casaream, Cappadociae et reliquarum illic urbium metropolim, invadere meditabatur : Romanorum autem imperium tantopere despiciebat, ut cum cæsar legatos ad eum misisset, eos ad conspectum suum minime admiserit, sed usque ad urbem Casaream sequi ipsum jussisset. Illic enim eorum legationem auditurum esse aiebat.

8 Quantum tum undique terrorem per minorem Armeniam, Pontum, et Cappadociam ejus adventus attulerit, discimus ex vita S. Eutychie Patriarchæ Constantinopolitani ab Eustatio presbytero ejus domestico scripta, et illustrata ab Hensehenio tom. I Aprilis a pag. 548, in qua cap. 7 hæc leguntur : Impiorum Persarum incursum in rempublicam nostram, quo novus Nabuchodonosor Chosroes Sebastem venit, et Melitenem, norunt omnes. Cum igitur in magnas angustias, atque discrimen res essent adductæ, vicini fere omnes Nicopoli, Neocæsarea, Comanis, Zela, aliisque ex civitatibus finitinis Amaseam (ubi exul degebat Eutychieus) se conferebant, tamquam in munitissimum locum, confisi non tam præsidio urbis, quam viri sancti

AUCTORE
J. S.

E

et probatur
nihil involvere
repugnantie.

F

soluta objectione præcipua.

precipi-

AUCTORE
J. S.

precibus : omnes enim tam indigena, quam advenæ inquilini, qui magna ex parte erant Iberes, et hospites reliqui spes suas secundum Deum in illo collocarant. Ex his colligimus, omnem illum tractum minoris Armeniæ, et Ponti, ad Pontum Euxinum usque, infestis Persarum armis tunc pervium fuisse. Cur in hac expeditione traductum Anastasiopoli sacrum corpus Ponto Euxino non potuit demergi? Nam Ponto Euxino injectum fuisse, plerique tradunt auctores, quamvis id Gregorii narratio non exigat. Potuit ad hoc incitari tyrannus tum quia religionis causa Armenii defecerant, bellumque fuerat inchoatum, tum quia Armenos patrono suo omni modo spoliare satagebat. reliquosque Orientales, cui illos multum confidere procal dubio intellexerat. Sed, inquit, jam thesauro illo spoliati erant : quid igitur necesse erat mari injicere? Ut scilicet in perpetuum illo carerent, amputata sibi, suisque posteris facultate corpus sacrum, facta demum pace, restituendi. Adde, quod nihil sibi a Romanis metueret, milite in Europa legendo occupatis, ideoque et libere vagari, et otio in Christianorum sacra indulgere posset. Neque hic recte dicant adversarii, nihil de his ab historicis memoriæ proditum esse : nam hoc neququam mirari possumus; quod ab infidelibus hæc gesta Christianos latuerint. Satis nobis esse debet, quod a præclaris auctoribus scriptum sit, aquis injectum fuisse sacrum corpus, atque eo quidem tempore, cum iterum persecutio adversus Christianos fuisset exorta, quod huic tempori recte congruit. Quod, si minus verisimile putes, in Pontum Euxinum venerandum hunc thesaurum fuisse projectum, non desunt in Cappadocia fluxii, qui sese in idem mare exonerant : si in unum ex his sacrum corpus projectum putes, itaque in Euxinum delatum, minus proprie locuti fuere auctores, vel, si omnino ita velis, in levi errarunt circumstantia. Certe venerandum corpus injuria ab impiis affectum, Christianorumque oculis subductam fuisse, dubitare non possumus : cur igitur ita aqua demersum tot testibus non credamus?

et ex ipsius
Tillemontii
principiis,

9 Juvat nunc Tillemontium ipsam, qui receptam communi, ut fatetur, concensa a Latinis pariter, et Græcis traditionem, in dubium vocavit, auxilio advocare. Quippe si a principiis alibi positis non recessisset, non videtur de hac traditione fuisse dubitaturus. Nam in præfatione sua tom. 1. Monum. pag. 15 ita loquitur : Fatemur in toto hoc opere magis consultam esse auctoritatem, quam ratiocinationem. Convicti sumus multis exemplis, res, quæ apparent maxime improbabilis, quandoque tamen inveniri veras. Quod exemplo S. Scripturæ confirmat, ex qua exempla hujusmodi plurima dari possent. Videmus similiter, inquit, res, quæ primo videntur maxime contrariæ, facillime tamen conciliari, quando adjuncta illarum singula cognoscuntur. . . Hoc principio inducti, cum vidimus res assertas per auctores antiquos et præstantes, quorum testimonium Ecclesiæ Catholice filii revereri debent, non putavimus illos deseri posse, saltem nisi viderimus ad hoc rationes gravissimas. Et eodem tom. pag. 631 nota 13 in Jacobum Minorem : Non infrequens est in historiis maxime veris reperiri id genus improbabilia. Rationem, cur id fieri solet, assignat pag. 632. Modus, quo aliqui res narrant, verissima etiam sæpe suspecta facit et incredibilia, quia non referunt nisi quedam facta invicem separata,

omissis iis, quæ illa conjungunt, et illorum ostenderent possibilitatem vel probabilitatem. Hæc egregie Tillemontius, quæ locum in primis habere in translatione corporis S. Bartholomæi potuit ipse advertere; nam rei adjuncta, quæ illam omnino redderent probabilem, ommissa sunt, non auctorum culpa, qui illam retulerunt, sed quia minus poterant esse cognita.

10 Cur itaque Tillemontius traditionem Liparitanam a Latinis pariter ac Græcis, ut fatetur, receptam gravissimorumque virorum testimonio nitram, in dubium vocavit? Cur illam cum translatione Anastasiopolim facta collidere voluit? Cur ab una vel alia parte dolum, aut errorem fuisse contendit? Illane, quam assert, tam gravis est ratio? Corpus nimirum eodem seculo Anastasiopolim translatum fuisse dicitur, eodem seculo in insula fuisse Liparitana; ut hic fraudem, vel errorem suspicari necesse sit? Ac si initio seculi transferri non potuisset Anastasiopolim, adulto fere seculo Liparam deportari? Non uni modo translationi, sed et pluribus tempus sufficiens reperire hic potuit Tillemontius. Verum, inquit, translatum dicitur a loco, ubi Apostolus fuerat passus. Non hoc dicitur a S. Theodoro Studita, non a Josepho, quamvis hi loquantur obscurius : non certe a Gregorio Turonensi, ejus narrationem translationi Anastasiopolitane contrariam insinuat Tillemontius. At, inquit, ab aliis, qui idem narrant, asseritur. Hos igitur aggredi oportuit, hos erroris convincere, non rem ipsam, illiusque Scriptores primos cum translatione prima Anastasiopolim facta collidere. Nam posteriores quidam imprudenter id addiderunt, quorum auctoritate translatio Liparitana non nititur. Translatio ergo corporis Liparitana, quamvis propter circumstantias ommissas, minus probabiliter modo fuerit narrata, certa manere debet et indubitata, stante pro ea consensu Græcorum et Latinorum, interque eos Gregorio Turonensi viro sancto et docto, et, quod præcipuum est, scriptore coævo; S. Theodoro Studita, viro sanctitatis notissimæ, atque eruditionis tantæ, ut insensissimus in eum, propter sacras imagines defensas, Guilielmus Care heterodoxus, fateri fuerit coactus, in Historia Script. ecclesiast. pag. 359 : Vir erat supra communem litteratorum sortem eruditus, in quovis fere scientiarum genere non mediocriter versatus; Anastasio Bibliothecario, viro Græce et Latine docto, et erudito; Josepho, ut videtur, Hymnographo, aliisque, quorum texere catalogum longum foret. Hæc de translatione quoad substantiam. Nunc examinandum, an modus ejus tam fabulosus sit, quam visus fuit Tillemontio.

§ II. Quomodo corpus fuerit Liparam transportatum?

Septem Italiæ inter et Sciliaminter jacent insule, Æoliæ dictæ, quia Æolus in illis regnasse dicitur, et Vulcaniæ ab ignibus, quos eructant. Media fere harum, et princeps Lipara, quæ urbem eodem nomine tenet, inquit Cellarius Geographiæ antiquæ tom. 1, lib. 2, cap. 12, pag. 652, tantæque fuit potentia, ut classem haberet, ceterisque Æoliis imperaret. Hanc S. Bartholomæi corpore ditatam jam vidimus. An autem hoc modo, ut passim traditur, miraculoso factum sit, hic inquirimas Modum

A dum hunc jam dedimus ex Gregorio Turouensi § præcedenti; ex Josepho, et Theodoro Studita in ipsorum Orationibus. Breuiter autem ad hæc contrahitur, in quibus auctores jam dati, et infra dandi, consentiunt. Corpus sarcophago inclusum, pelagoque ab infidelibus injectum, diuina revente proridentia Liparam delatum fuit, ibique per reuelationem cognitum, ac honorifice extracto templo depositum, multis miraculis inclauit. Hæc rei totius substantia primo examinanda, deinde et circumstantiæ, quæ ab aliquibus adiuuguntur, discutiendæ. Mirabilis hæc historia, grande miraculum, non diffitor. Verum, si quis hoc ipso, quod mirabilia legat, ea falsa existimat, sæpe impiugat necesse est, neque satis agnoscere videtur, mirabilem esse in Sanctis suis Deum. Non negamus tamen eo firmiora afferenda esse testimonia, quo magis mirabilia, et a veri specie abhorentia sunt, quæ narrantur. Hic itaque expendendum, an hujusmodi sint testimonia, quæ afferuntur, ut iis rem tantam credere possimus, ac debeamus.

B a Testibus
omni excep-
tione majori-
bus ussertus.

12 Honoratus a S. Maria in Animadversionibus ad regulas et usum criticæ tom. 1, part. 2, diss. 6, art. 6, pag. 230 æquissimam statuit regulam, qua et veritatem alicujus historiæ relatæ cognoscamus, et eum, qui retulit, non esse, illius inventorem; cujus eam partem, quæ veritatem historiæ agnoscendam continet, hujus examinis ponam fundamentum. Vix, inquit, est regula criticæ magis falli nescia, ut nos certos reddamus de veritate alicujus historiæ, a scriptore quodam relatæ . . . , quam si alii auctores, quibuscum primus nullam habuit connexionem, confirmant, quod ille asserit. Minus etiam fallit hæc regula, se auctores illi vel vixerint eo tempore, quo res debuit esse peracta, vel acri fuerint ingenio, et magna eruditione, qua facilius verum a falso poterant discernere. At hæc, de qua agimus, translatio tales habuit assertores. Nam S. Gregorius Turouensis hanc suo tempore, ut probauimus, factam Latine scripsit in Gallia; S. Theodorus Studita, alique, qui Gregorii historiam nunquam, ut opinor, viderant, illam seculo nono descripserunt Græce in Græcia; alii Liparæ, infra referendi; S. Bertharius abbas Casinensis et Anastasius Bibliothecarius dignam putarunt, quam ex Græco sermone Latine redderent; ut recentiores plurimos prætermittam, qui dignam eandem judicauerunt, quam scriptis suis insererent; ut taccam Ecclesiæ Latine et Græcæ seculo IX consensum in Liparitana traditione admittenda. Adde quod antiquiorum nullus reperiatur, qui translationem modo superius explicato peractam esse, fuerit inficiatus. Habemus itaque testes omni exceptione majores Gregorium Turouensem cœuum, doctum, sincerum: Theodorum Studitam eruditum egregie et sanctum, qui nec fabularum amans unquam audiit, vel e credulitate nimia suspectus fuit, quorum unus alterum non descripsit: habemus multos ejusdem fere temporis viros eruditos, consensumque Ecclesiæ iis adhærentem, neminem, qui circa illa tempora vixit, dissentientem. Fidem itaque tot tantisque testibus abnegare non possumus, nisi ea scriberent, quæ aperte falsa esse convinceremus.

C neque talis ut
credi non
possit,

13 At talis non est hæc translatio, ut breuiter hic ostendo. Quippe initio seculi VI sub imperio Anastasii corpus sacrum in urbe Dareusi depositum, capta sub Justino juniore elapsis plusquam sexaginta annis urbe, multis pelago injici

potuit modis, ut docuimus § præcedenti. Cur itaque diuina proridentia illud Liparam deserere, ibidemque fidelibus revelare non potuit? Quid hic, obsecro, absurdi, quid absoni? Unum asseritur miraculum, quo arca lapidea, vel plumbea aquis supernatauerit, reuelatio una, qua illa Liparansibus fuerit manifestata. Tam multa in Actis Sanctorum, etiam maxime authenticis, leguntur similia, ut exemplis supersedendum putem, ne nimium exerescat hæc disputatio. Satisfaciendum est tamen Tillemontio, ne hujus auctoritas veritati officiat.

14 Non ausus est hunc translationis modum referre Tillemontius, ne offenderet osores fabularum. At dignum putavit, quem eucomiis celebraret, cumque Petri super aquas ambulatione conferret, vir supra communem litteratorum sortem eruditus, in quouis fere scientiarum genere non mediocriter versatus, S. Theodorus Studita. An, quæ in illo translationis modo videri possunt fabulosa, Tillemontius videre potuit, non potuit Theodorus? Id sane mihi non fit verisimile. Ut enim par fuerit cruditio Tillemontii, ætas certe scire potuit, quid sub finem seculi scæti peractum fuerit in insula Liparitana, cum corpus inde nondum esset amotum, quam id scire potuit Tillemontius seculo præterito. Unius itaque S. Theodori auctoritati comparatus Tillemontius, longe erit inferior. Quid si nunc addam Gregorium Turouensem, quem ipse Tillemontius tom. 4. Monum. nota 2 in Dionysium pag. 708 sequitur pro tempore missionis S. Dionysii et aliorum, ut auctorem ceteris meliorem, quamvis ibidem scribat de re tribus, ut minimum, seculis præterita: quid, inquam, si hunc addam, ut auctorem res sui temporis scribentem? Quid si auctores alios relatatos, et Græcorum omnium et Latinorum consensum; nam nullus unquam corpus Sancti Liparam alio modo venisse memoriæ prodidit; communi tamen consensu a seculo nono Græci et Latini Liparitanam traditionem admittunt, fultente Tillemontio.

15 Horum, inquam, omnium si auctoritatem adjungam, non modo longe erit inferior Tillemontius, sed nec sui satis apparebit similis, quod alibi magna erga sanctos Patres et antiquos auctores reuerentia eorum testimonia recipiat, etiamsi varia adducantur, quæ ob stare possint; hic vero tantopere eorum auctoritatem aspernetur, ut non modo ab eis recedat, sed et tantarum fabularum scriptores asserat, ut eas ipse referre non ausit, ne omnes, qui fabulas oderunt, offendat. Timuit hic certe vir eruditus, ubi non erat timor; ubi timendam fuerat, non timuit. Ceterum, quod magis miror, post reba citata tom. 1, pag. 388, continuo minus timidus, narrat reliquiarum Apostoli recollectionem. Liparæ a monacho Græco factam, uno nixus Anastasii Bibliothecarii testimonio; atqui in illa recollectione et diuina reuelatio, et cæleste lumen, quo ossa demonstrata sunt, et miracula narrantur facta, ita ut non minus apparere possit mirabilis, quam hæc, de qua disputamus, translatio: si ergo unum hic Anastasii sufficiat testimonium, cur nobis in translatione Liparitana ejusdem Anastasii testimonium, tot aliis conjunctum, non sufficiat? Sufficere sane debuisset et Tillemontio, nisi ipsam etiam corporis Liparæ præsentiam suspectum habuisset, suo nixus paralogismo, quod corpus eodem seculo Anastasiopolim translatum, eodem seculo Li-

AUCTORE
J. S.

admitti debet
ut verus, ne-
quidquam
obstante Tille-
montio,

E

qui non satis
hic sui simili-
lis.

F

paræ

AUCTORE
J. S.

paræ esse non posset, illuc ut dicebatur, Albanopoli transportatum, cui satisfacimus § præcedente. Nunc ex aliis eandem translationem referamus, ut circumstantias quasdam, ab iis adjunctas, examinemus.

In alia hujus
translationis
narratione,

46 Rocchus Pirrus in Sicilia sacra tom. 2, pag. 660, et Ferdinandus Ughellus Italia sacra tom. 1, col. 773 editionis anni 1717, uterque in Agathone primo, juxta ipsos, Liparensem episcopo sub Decio et Valeriano imperatoribus, proferunt vetustum manuscriptum, in quo se legisse testantur sequentia, quæ ex Pirro describam, nulla alicujus momenti re mutata apud Ughellum: Quod cives, ac incolæ Albanopolis tot, tantisque beneficiis a Bartholomæo quotidie acceptis ingrati, ejus corpus in arca lapidea inclusum eiecernit in profundum maris; mox in eos divina ultio sævivit, et ab hostibus civitas vastatur: æeolæ vero servituti subjiciuntur; pietas tamen divina easdem Bartholomæi exuvias in Liparim insulam vexil, ad eum sane locum haud longe ab ea urbe; ubi adhuc sub aquis lapidea arca visitur, uti mihi ibidem agenti narraverunt Liparenses ex traditione manuducta ad nostra hæc tempora accepisse. De corporis saeri impulsu ab angelo monitus noster Agatho in locum adiit, et earlestem thesaurum invenit, procumbit in genua, veneratur sacras exuvias, atque quo potuit honore tractavit: intellexit scilicet divinitus id suæ insule munimentum dari, e mari in Cathedrale templum presbyterorum humeris inveli jussit, sed tanto civium plausu ac gestantis lætitiæ significationibus ea gesta sunt, ut Agatho suggestum ascendens, concionem ad populum habuit in ipso die translationis: his fere verbis. Tum oratio subditur apud Pirrum, non qualem Agatho habuit ad populum, sed qualem in simili occasione habere congrue potuit, ut auctor ipse innuit, cum dicit: His fere verbis; quam ideirco hic describendam non putari.

quam non
recte sub
Decio,

47 Uterque auctor factam statuit translationem tempore hujus Agathonis, idque sub imperio Decii vel Valeriani, sive seculo tertio, sed mox apertissimus additur anachronismus. Audi iterum Pirrum, cui quoad rem consentit Ughellus: Tunc, inquit, accidit S. Bartholomæi apostoli sacri corporis translatio; quo fuerat in primis illustrata Daras civitas in finibus Persidis, ut scribit Theod. lector. Quo pacto sacro corpore illustrata in primis fuerat Daras, quæ non nisi seculo sexto sub Anastasio imperatore sacro hoc thesauro ditata est, auctore citato Theodoro; si jam seculo tertio Liparum fuerat translata? Hic error apertior est, quam ut longiori refutatione indigeat. Nicolaus Coletus ad locum Ughelli, quem edidit, ita notat: Dubito, an revera illo ævo Liparitana insula episcopum habuerit Agathonem. Nominatur quidam Agatho Liparitanus episcopus in Oratione de corpore S. Bartholomæi, in istam insulam advecto, eumque Rocchus Pyrrhus vult esse, cujus in Actis SS. Alphi etc. habeatur Vita (et de quo hic Ughellus:) sed eam translationem libentius crediderim ævo S. Gregorii, quo Liparitanus episcopus erat Agatho, quam Decii factam: ideoque adhuc requiro certius de alterius Agathonis existentia testimonium. Talem enim Liparitani verosimiliter inter patronos suos colerent, si habuissent. Tum citat Operis nostri tom. II Maii pag. 548; ubi illa notat Papebrochius, qui ante ostenderat, Acta illa SS. Alphi, Philadelphi,

et Cyrini martyrum, in quibus frequens illius Agathonis fit mentio, esse fabulosa, ideoque tom. V Junii pag. 248 Agathonem illum inter prætermisissos callocavit. Sed parum interest ad rem nostram fueritne tunc Agatho aliquis Liparitanus episcopus, necne: sufficit, fuisse aliquem sub finem sæculi sexti, ad cujus tempora translatio est referenda, quam Gregorius Thronensis satis denotat suo tempore esse factam, quamque capta a Persis Daras illo tempore peractum esse persuadet.

18 Porro quo anno translatio facta fuerit, non liquet. Nam neque quo anno Agatho factus sit Liparitanus episcopus constat, sed solum habemus, cum per S. Gregorium ab episcopatu amotum circa annum 592, ut ex epistolis Gregorii probat Ughellus citatus col. 774, neque dici potest, an Persæ sacrum corpus post captam Daras statim abjecerint, an aliquanto post; neque item quanto tempore in mari fuerit. Statui tamen debet translatio inter annum 574, quo capta Daras secundum Baronium et Pagiam, et annum 592, quo Agatho ab episcopatu est depositus. Morari nos hic non debet manuscriptum Florarium Sanctorum, in quo translatio facta dicitur anno Christi 331. Etenim auctor ille, qui seculo 15 demum scripsit, junior est, quam ut de tempore istius translationis nos certos reddere possit: maxime cum nullus tunc Agatho Liparitanus videatur fuisse episcopus, neque cum depositione corporis Daræ, per Anastasium facta, hæc epocha possit conciliari. Hæc porro recentiorum in assignando translationis tempore hallucinationes causam videntur præbuisse Tillemontio eam impugnandi, sed advertere oportuit, hæc ab antiquis scripta non esse, ideoque recentiores potius corrigendos, quam translationem ipsam negandam.

19 Jamvero quæ narrantur de corpore ab Albanopolitanis pelago infecto, ex populari traditione sumpta sunt, uti et de civitate eorum ab hostibus diruta, ideoque non admittenda. Neque enim hæc a Gregorio, neque a Studita, aut Josepho scripta sunt, quamvis hi duo ultimi ita loquantur, ut, si res esset omnino dubia, hoc videri possent insinuare. Hic autem error inde profutrisse videtur, quod hoc unam divina revelatione esset cognitum, corpus ab infidelibus mari immersum; eumque ignorarunt primam translationem, putarunt ab iis abjectum, apud quos ab initio fuerat sepultum: minus potuerunt errare circa corpus eo delatum, quod ipsi poterant presentes intneri, ideoque error ille, etiamsi ab initio fuisset, quod non videtur, minere non debet fidem, quoad ipsam translationem ipsis adhibendam. Accipe nunc et Memæa Græcorum, prout Latine reddita sunt a Radero nostro, in quibus et aliæ hujus translationis adiunguntur circumstantiæ.

20 Ad diem xxv Augusti ita habent: Opportune nunc et mihi licet exclamare. Quam admirabilis Deus in Sanctis suis! ut qui statuerim explicare rarum, et plane formidandum prodigium. Sanctus apostolus Bartholomæus, diversis in locis nomen Domini mortalibus aperuit, et prædicavit. Actus est in crucem in magna Armenia Orientis regione. Hunc fideles in fine vite ipsius repertum deposuerunt in arcam lapideam. Ut autem illa urna perennes sanitatum fontes profunderat, concurrerunt populi, et ab omnibus morborum suorum molestiis sunt liberati. Quod cum viderent satellites, diaboli, cœperunt furere et insanire

vel Constantino factas dixerunt qui.

quædam ex rigenda.

Impior et Menæis Græcis.

A insanire contra illam tumbam. Itaque explorata re et tempore, hinc sarcophagum, qui S. Apostoli continebat corpus, una cum quatuor aliorum martyrum arcis in mare abjecerunt. Hoc autem totum eo factum est, ut totus ille maris tractus, per quem corpora transierunt, et loca omnia, per quæ gratia divina Sanctos diviserat, consecrarentur et benedicerentur. Cum enim sanctus Apostolus magnos Ponti sinus, et Hellesponti angustias, ac fretum trajecisset, in mare Ægæum et Adriaticum pervenit, relicta nobili et inelyta magna Siciliæ insula a sinistris. Habebat autem comites dictorum martyrum urnas, quæ S. Bartholomæum sequebantur, Pappiani inquam, Luciani, Gregorii et Acaei, et in Liparam insulam appulerunt. Quam mirabilia opera tua, Domine, et quæ oratio sufficiat ad explicandas laudes mirabilium tuorum? Et inelyti quidem martyres magnum Apostolum veluti imperatorem, quo loco illi placuit, requiescere reliquerunt, et statim illuc navigarunt, ubi quemque divina sors tabernaculum figere volebat. Pappianus ergo Ancillam Siciliæ urbem, Lucianus Messanam, Gregorius Colimnam Calabriae oppidum, Acaeus Ascalis civitatem ita appellatam delatus est.

ejusdem translationis narratio.

21 Sanctus autem Apostolus seipsum Agathonem Liparæ episcopo aperuit, qui statim ad locum, ubi arca quieverat, accurrit, et spectato ingenti et tremendo prodigio, præ stupore attonitus: Et unde, inquit, o Lipara, tantus et tam magnus thesaurus? Profecto nimium magnificata es, et singulari gloria illustrata, salta, exulta, excipe tuis manibus hoc sacrum pignus et exclama; Bene et feliciter ades, o Domini Apostole. Hæc atque alia episcopus præfatus, cum et Apostolum et insulam beatos prædicasset, conticuit. Ubi vero sancta arca ad illustrem locum deferenda erat, in quo et divinum ad gloriam laudatissimi Apostoli templum excitandum erat, multi quidem admovent manus, ut sacrum loculum traherent; sed ille non paruit, nec loco moveri poterat, quoad divinitus edoctus Agatho geminas sub jugo admovent bucnas, quæ tenuibus alligatam funibus ingentem arcam, quo Apostolus, qui in illa servabatur, volebat, nullo negotio pertraxerunt.

C quæ ex Niceta Paphlagone videtur sumpta.

22 Hic miris miriora successere, quæ multis fortasse caelestium prodigiorum insuetis incredibilia videbantur. Parva insula est, cui Vurcanos nomen; fontem habet, qui dies noctesque peremittere scaturit. Hæc insula quasi sola adventum Apostoli sensit: nam enim sua vicinitate Liparæ noceret, statim caelesti quadam vi ad septem stadia a Lipara recessit, tractu illo veluti lumine aliquo distincto, miraculum hodieque ostendente et prædicante. O miraculum miraculorum! o prodigium prodigosissimum! Ubi simile quid unquam sub sole cognitum est? Postquam autem episcopus elegans et illustre templum Apostolo excitavit, in eoque pretiosissimum thesaurum, corpus, inquam, sacrum cum ipsa arca deposuit: quis assequatur oratione, quot ibi quotidie miracula sint perpetrata? Tota hæc narratio Menæis inserta auctorem habere videtur Nicetam Paphlagonem, nam hujus nomine citatur a rariis, cumque Oratione ipsius encomiastica sive stylium spectes, sive mortem Sancti in ea relatam, recte consequitur. Nunc quedam, quæ prodigiosa maxime sunt, vel in speciem contraria expendenda.

23 In omnibus fere relationibus arca, cui

sacrum corpus fuit inclusum, dicitur fuisse lapidea. Turonensis tamen plumbeum vocat sarcophagum, quod et Combesius in suo Memoriarum codice haberi, testatur in Auctario nota 2 ad hæc translationem pag. 496, quæ ipse ibidem hoc modo conciliare conatur: Num, quod fere usus habet, in arca lapidea urna plumbea erat, ac utrumque in mare projecerunt inofficiosi homines; nequa Apostoli memoria, etiam vacuo tumulto, apud eos extaret, et qua confoveri posset populi in eum devotio? Hæc conjecturam non improbo. Potuit etiam arca lapidea plumbæ fuisse muvita, vel oblecta, ut novicem putavit. Non nego tamen, facile quoad hæc circumstantiam errorem obrepere potuisse Turonensi, sed nihil hoc ad rei substantiam.

AUCTORE

J. S.

An corpus impositum arca lapidea, an plumbea?

24 Majorem difficultatem habet, quod hic et apud Studitam narratur, stupendum plane prodigium de insula, quæ Græce hic Βουζυάνης dicitur, ab Auastasio dicta est Vulcanus in versione Latina Studita, designarique putatur communiter insula, quæ Siciliam inter et Liparam sita, alio nomine Hiera, quia sacra Vulcano est, nominatur, de quo Virgilius lib. 8. Æneid.

An insule

Insula Sicinim juxta latus, Æolianique

Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis:

Vulcani domus, et Vulcania nomine tellus.

E

Eadem et Thermissa vocatur a Strabone, et templum Vulcani, ut videre est apud Cellarium in Notitia orbis antiqui tom. 1. pag. 653. Insula porro ad septem stadia recessisse dicitur a Lipara, cui propter continuas ignium eructationes uoria erat ejus propinquitas. Prodigium hoc ita recisimile reddere conatur Octavius Caietanus noster in Animadversionibus ad Vitæ Sanctorum tom. 1. pag. 136: Insulam vero Vulcanum, Lipari pene contiguam, ad D. Bartholomæi corporis appulsum stadiis septem procul cessisse, sanctissimi Apostoli benevolentia erga Liparæos, factum intellige: enimvero ut ignium periculis, qui e proximo Vulcani cratere damno accolarum erumpebant, insula longius pulsa illos eximeret. Nec mirum, divinitus semotam, quæ naturæ miraculo haud cum orbe enata, sed e pleago repente emergerat, Coss. Posthumio Albino, et Fabio Labeone, ut memorant Plinius (lib. 2, cap. 87) Eutropius, Paulus Orosius, Isidorus. Habet id etiam Ado in Chronico ad quinquagesimam etatem post annum mundi 4588 his verbis: Vulcani insula, quæ ante non fuerat, repente in mari orta est. At hæc certo admitti non possunt ut vera, cum auctores longe antiquiores hujus insule mentionem faciant, sed de alia forte hæc erunt intelligenda, uti et ipsum, de quo disputamus miraculum, si recte contigerit.

F

25 Philippus Cluverius Siciliæ antiquæ lib. 2, cap. 14, pag. 409 Fazellum, qui eosdem pro evata e mari Hiera, seu Vulcano insula, adduxerat auctores, ita refutat: Ingens error, vel memoriæ lapsus. Quippe jam annis fere cc ante urbis Romæ annum 191. (quo anno consularibus Sp. Posthumio Albino, et Q. Fabio Labeone insulam evatam scribit Fazellus) meminit ejus Thucydides; ut supra perspectum: et post hunc e circiter annis Aristoteles. Tuon citat iater alia hæc ex Orosio lib. 4, cap. 20: In Sicilia tunc Vulcani insula, quæ ante non fuerat, repente in mari edita cum miraculo omnium, usque ad nunc manet. Et illa ex Isidoro lib. 14, cap. 6: Æoliæ insulæ Siciliæ: . . . Ex iis quedam ab initio non fuerunt: quedam, postea ma-

ri

AUCTORE.
J. S.

ri editæ, usque nunc permanent. Adductis et Plinii verbis, sic colligit: Ex illis Orosii verbis, proxime perscriptis, colligo hanc insulam prope Hieram sive Vulcaniam emersisse: et est hodieque hoc sibi exigua quadam insula, vulgari vocabulo VOLCANELLO, ac variante incolarum dialecto BOLCANELLO ac BORCANELLO. Recte Cluverius, neque enim plus indicant auctores citati, neque de Hiera ipsa intelligi possunt, dudum ante memorabili. De hac autem ipse Fazellus, apud Cluverium ibidem citatus, sic loquitur Decade 1 lib. 1, cap. 1, pag. 3: Tertia insula Vulcanellus tenuissimo euripo a Vulcania recedit: quæ et ignem ipsa aliquando evomit. Euripus ad ætatem usque meam pervius, ac fida navigiis statio. Nunc interjecta ex Vulcaniæ caminis cinerum, ac lapidum mole præclusus est. Hanc itaque pelago emersisse credibile est, ut emergerunt multæ aliæ, quod de Hiera aperte falsum est, saltem pro tempore ab auctoribus assignato.

loco nota?

26 Nunc similiter ostendo, hanc designatam esse a S. Theodoro Studita, et Menæis, cum dieunt ad adventum corporis S. Bartholomæi recessisse, neque intelligi posse Hieram. Nam a Menæis vocatur *ἠερῆσιον*, ac si Latine diceretur Insulula. At Hiera, si enim Lipara comparetur, ita inepte vocabitur, cum ex præcipuis sit inter Æolias. A Studita vero vocatur Mons, quod nomen Hiere neququam quadrare potest. Adde quod manifeste falsum sit, Hieram Liparæ unquam fere contiguam fuisse, ut fuisse dieunt montem illum, quem aiunt recessisse. Ita ut de Hiera miraculum illud nullo modo intelligi possit, quæ semper inter Siciliam et Liparam, quo nunc est loco, sita fuisse videtur. Verum de Vulcanello illud incertum; potuit propinquior fuisse Liparæ, potuit et recessisse, cum antiqui de illa non meminerint. Neque tantum hoc in monte, seu exigua insula, ex pelago orta, est prodigium, ut credi non possit, viris fide dignis id sine ulla dubitatione, et tanquam rem exploratam asserentibus: neque tamen illorum testimonio id tam certum redditur, ut dubium videri non possit, eum in similibus falli facile possint etiam eruditi, maxime cum scribunt ea, quæ ipsi oculis subicere non potuerunt. Hoc itaque, eum ab omnibus scriptum non sit, inter minus certa Sancti miracula habendum existimo, non inter fabulas adjiciendum. Nam auctoritas qua hoc miraculum nititur, certa est, et minime contemnenda; difficultates vero, quæ contra moventur, non evincunt aut fieri non potuisse, aut factum non esse.

An arca facta sit immobilis?

27 De reliquis hujus translationis circumstantiis, de comitibus Sancto adjunctis, de templo extracto Liparæ, de itinere, ac modis quibusdam loquendi oratoriis minus stricte intelligendis, egimus in notis ad Orationes Theodori ac Josephi. Unum adhuc hoc loco observo in narratione ex Pirro superius data, ubi dicitur corpus a mari ad cathedrale templum presbyterorum humeris invehî jussu ab Agathone episcopo; cum Studita, prout editus est tom. 2 Spicilegii, pag. 125 hæc scribat: De cætero cum perventum esset ad urbem, non progrediebatur arca; quidam enim summopere trahebant; illa autem erat immobilis. Et cum esset populus in multa dementatione, resumpsit tandem gaudium tristitia, quia obtinuit quod petierat a Domino: prope est enim Dominus invocantibus eum. Super duas itaque vitulas castas assumpta, reposita

(est) ubi sacrum ejus templum protinus est locatum. Additur in Menæis; immotam fuisse arcam, Quoad divinitus edoctus Agatho geminas sub jugo admoveret buculas, quæ tenuibus alligatam funibus ingentem arcam, quo Apostolus, qui in illa servabatur, volebat, nullo negotio pertraxerunt. Hæc minus inter se conciliari possunt, nihilque de hoc miraculo Turonensis, nihil Josephus; ita ut dubium videri possit hoc prodigium, præsertim cum, dissentientibus hic Studita Mss., in eo, quod in editione secuti sumus, nihil legatur de admotis vitulis.

28 Erunt fortasse, qui putent, propter qualescunque has in circumstantiis quibusdam diversitates, totam translationis historiam minus esse certam; quibus ego nequaquam consentio. Cum enim optime inter omnes conveniat de corpore per pelagus Liparam adrecto, eo majorem in hæc adreptione auctoritatem habere debent, quo minus circa minoris momenti circumstantias consentiunt. Quippe ex eo discimus, unum sua non descripsisse ex alio, ut sæpe in similibus solet contingere. Fateor magnus hæc translationi opponi difficultates, non eas tamen, ut eum auctoritate, qua translatio nititur, conferri valeant, quemadmodum tota hæc disputatione me ostendisse confido. Sequenda itaque hic est regula ad reete judicandum aptissima, quam profert Honoratus a S. Maria in Opere jam laudato part. 2, pag. 298, his verbis: Quando accidit, ut factum sufficienter sit testatum testimonio alienius auctoris auctoritate præditi, quique se clare explicat, et non ambigue; cui ab aliis scriptoribus non contradicitur, quique erroris convinci non potest: auctoritas conjecturis prævalere debet. Fallor, nisi omnes, qui hanc criticæ regulam sequuntur, translationem, de qua egimus, ut veram sint admissuri.

§ III. Reliqua ad liparam spectantia.

Reliqua, quæ Liparæ in honorem Apostoli gesta sunt, ex auctoribus juvabit hic describere, antequam referamus, quomodo sacrum corpus Beneventum fuerit translatum. Vidimus supra ex Theodoro Studita, templum in honorem Apostoli protinus esse extractum, simul ac sacra reliquia Liparam fuere perlata. Templum autem illud jam ædificatum erat ante finem sæculi sexti, cum scribebat S. Gregorius Turonensis, ex quo lib. 1 de Gloria martyrum cap. 34 hæc habemus: Ædificaverunt super eum templum magnum; in quo nunc invocatus, prodesse populis multis virtutibus ac beneficiis manifestat. Quoad miracula non absudit a Turonensi loco citato Studita: Porro, inquit, quot et quanta deinceps mirabiliter operatus sit; aut mira faciens operetur hæcenus circa eos, qui a diversis languoribus, et infirmitatibus obstricti, ad ipsum fide confugiunt, nec necessarium est dicere ob prolixitatem tractatus, nec incredibile audienti. Vides, perennem illum prodigiorum, et beneficiorum fontem post ducentos et amplius annos, cum hæc scriberet Studita, nondum exaruisse. Consentiant utrique auctori Menæa Græca; et manuscripta varia.

30 Verum miraculorum Liparæ factorum relatio an scripta aliquando fuerit, an Saraceno- rum incursione, vel injuria temporis interierit,

an

Quid dicitur
sentientibus

E

Templum
paræ stru-
tum,
F

ubi plura
patrata
cula:

A an lateat alienbi, mihi incertum est: ad manus certe nostras nondam pervenit. Ceterum plurima fuisse atque eximia, undique est manifestum. Nam et in Antiphona, quam ex Officio veteris Breviarii ecclesie Beneventanæ deprompsit Marius de Vipera, in Catalogo Sanctorum ejusdem ecclesie pag. 33 ita legitur: Armenia prædicat gloriam tuam, Liparis miracula, Beneventum landes tuas Bartholomæe beatissime, et universa creatura gratiam tuam. Cum miracula Apostoli Lipari præ Beneventa attribuant ipsi Beneventani, quamvis et apud illos in ipso jam corporis adrentu patrata sint plurima, ingenti plane numero Liparæ facta fuisse, dicamus necesse est. Accipe itaque quæ in hanc sententiam habet manuscriptum quoddam Lugdunense, quod scriptum dicitur ex relatione episcopi ejusdam, qui translationi Beneventanæ adfuerat, de quo plura deinde: In hac, inquit, insula, quæ inter Siciliam et Beneventum brevi freto interjacet, cum in basilica miri operis, quæ in ejus honorem a fidelibus condita præfulgebat, debita veneratione præfatus Dei Apostolus coleretur, multisque virtutum ac beneficiorum operibus ad Dei gloriam, et salutem Christiani populi per plurima annorum curricula declararetur. Hæc de erimiis Apostoli Liparæ patratis miraculis dicta sufficiunt, quando singulorum enarrationem dare non possumus.

Novum templum

31 Ut sanctus Bartholomæus in Liparitanos longus erat atque beneficus, ita et illi haud dubie pio cultu Apostolum sibi benevolam reddere studuerunt. Verum Saracenis deinde in Liparæ reram potitis, reliquisque Apostoli Beneventum translatis, ut referemus, intermissus quidem est ibidem Sancti cultus, ita tamen, ut pulsus postmodum per Northmannos Saracenis, continuo revixerit. Quæ hoc anno factum, operæ pretium non existimo operosius investigare: rem gestam narrat Rocchas Pirrus tom. 2 Siciliæ sacre a pag. 664, et Ferdinandus Ughellus tom. 1 editionis citatæ in episcopis Liparitanis a col. 775, qui non templum tantam in honorem S. Bartholomæi ædificatum, sed et cœnobium exstructum, eidemque Apostolo dicatum scribunt.

per Northmannos Apostolo exstructum.

32 Audi Ughellum col. 775: Quumquam autem ab anno MLXXX Saracenis superatis, Robertus, et Rogerius Northmanni eam insulam Christianis restituiscent, ubi statim a Rogerio templum D. Bartholomæo erectum est, teste Fazello (decad. 1, lib. 1, pag. 3) et ab aliquibus monasticam profitentibus cœnobium est ædificatum, cui Ambrosius præfectus est. Fuit idem cœnobium S. Bartholomæo sacrum, ut infra patebit, egregieque donatum liberalitate eorundem principum, ut sequitur apud Ughellum: Eo tempore comes ex diplomate, quod confirmatum fuit a Rogerio II, ejus filio, anno MXXXIV concessit Liparam, Vulcanum, Salinam, Panariam, Strangulon, Arcuri, et Felienli insulas: Æolias has omnes esse non dubitem, quamvis aliquarum nomina non parum corrupta sint. Ita eo tempore vocatas fuisse lingua tum Siculis vulgari, verisimile est. Quæ autem in finem hæc insule monasterio sint concessæ calligimus ex Ughello, qui de his ait col. 771: Inter omnes Æolias hæc sola (Lipara) hodie habitat, soli natura ferax, magno aluminis proventu, fructuumque domesticorum copia clara. Ad agros itaque colendos, fructusque colligendos cœnobio S. Bartholomæi videntur attributæ. Neque hic tamen stetit comitum liberalitas. Nam ita prosequitur.

Ughellus: Deinde ab eodem comite Rogerio multa fuerunt data prædia in Calabria eidem abbati Ambrosio, et monasterio Liparensi ex diplomate hoc anno MLXXXVIII. Accipite ipsum diploma, prout illud recitat laudatus Ughellus.

ACTORUM
J. S.

33 Rogerius comes Calabria, et Siciliae adjutorum Christianorum xxvi mensis Julii, xi Indictione anno ab initio mundi 6596 (ex ipsorum scilicet computatione.) Postquam cum filiis meis ex Francia veni in Militum. (Videtur designari Miletus, et in i Latinum deflexo, quæ urbs quidem parva hodie in Calabria ulteriore, episcopalis tamen; vulgo nunc Melito vocatur, ibi et bullam Urbani II, hæc confirmantis datam videbimus inferius) dedi abbati Ambrosio pro monasterio S. Bartholomæi Liparensis terragia * infrascripta pro salute animæ meæ, et remissione omnium peccatorum meorum, quæ terragia sunt prope faciem castri Militi, limitata cum finibus infrascriptis, quæ terragia do tibi D. Ambrosio abbati, ut habeas, et in tua dominatione possideas, et quod nullus contradicere possit ullo modo. Si quis vero vellet contradicere predicto privilegio nostro, et dictæ benevolæ donationi nostræ aliquo modo, maledictionem trecentorum et decem octo sanctorum Patrum (cœnili Nicœni) anathema... ab eis, et maledictionem Judæ Ischariotis habeat in æternum, et in seculum seculi. Haecenus Rogerius. Eisdem, inquit Ughellus ibidem, largitiones, et insulam ipsam Liparensis monasterio Liparensi, omniaque bona ei data suo privilegio confirmavit Urbanus Papa II. Bullam Urbani, quia non modo has donationes confirmat, sed et translationem Liparitanam docet, et monasterium sub speciali Sedis apostolicæ protectione constituit, partim hic ex Pirro, transcribendam duri, his verbis conceptam:

et monasterium eodem dicatum, cui insule Æoliar

* i. e. terras

34 URBANUS episcopus servus servorum Dei dilecto fratri Ambrosio abbati Liparitano, ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum. Cum universæ insule secundum instituta regalia juris publici sint: constat profecto, quia religiosi imperatoris Constantini privilegio in jus proprium B. Petro, ejusque successoribus Occidentales omnes insule condonate sint, maxime quæ circa Italiae oram habentur, quarum multæ, peccatis exigentibus accolarum, a Saracenis captæ, Christiani nominis gloriam amiserunt: inter quas Liparis, B. Bartholomæi apostoli corpore quoddam insignita, eremi instar redacta cognoscitur: quam multis annorum curriculis evolutis, cum Saracenorum vires divinæ misericordie potentia repressisset, religiosi fratres divinæ servitutis studio eandem ingressi insulam, monastica illic domicilia construere curaverunt; et plurimos in eandem insulam colonos sua industria constituerunt. Nos itaque, quibus ex divinae arbitrio voluntatis per apostolicæ Sedis cunctarum sollicitudo imminet ecclesiarum, licet in eadem insula episcopatum quondam fuisse in sanctæ Gregorianæ pagine registris agnoscamus; quia tamen episcopi dignitatem nunc ipsius loci exiguitas, et accolarum raritas non meretur; monasterium tamen illic haberi, et totius insule ambitum possidere presentis pagine auctoritate sancimus. Ipsum etiam monasterium, cui fraternitas tua, auctore Domino, præsidet, in B. Bartholomæi honore, et nomine consecratum, in sanctæ Romanæ, et apostolicæ Sedis gremia fovendum speciali protectione suscipimus. Reliqua bullæ ad hæc confirmandum de more ad-

confirmante Pontifice, donata.

F

AUCTORE
J. S.

jeeta videri possunt apud Pirrum pag. 665, vel Ughellum col. 776, quæ sic demum concluditur: Datum Militi per manus Joannis S. R. E. Diac. Cardinalis in Nonas Junii Ind. xiv Incar. Dom. Mxci Pont. vero domini Urbani Papæ II an. iv.

35 Multa alia eidem S. Bartholomæi monasterio donata invenies, lector, apud auctores citatos, uti et Pactense monasterium eidem conjunctum, ac demum episcopalem dignitatem illi concessam: quæ, ut minus ad institutum nostrum spectantia prætermitto. Hæc vero asserere volui, ut constaret apostoli Bartholomæi in illa insula cultum protinus post superatos Saracenos resumptum esse, quem et deinde semper ibidem viguisse non dubito, uti et hodiecum viget egregie.

CAPUT II.

B De translatione sacri corporis Beneventum, ceterisque ea occasione factis.

§ I. Translationis occasio, tempus, auctor.

Sacrum S. Bartholomæi corpus seculo nono Lipara Beneventum transportatum esse, in confesso est: verum circa translationis hujus circumstantias non paucæ occurrunt difficultates, diligenter pro instituto nostro examinandæ. Ut itaque res tota clarius innotescat, inquiremus primo qua occasione, secundo quo anno, tertio quibus cooperantibus, translatio facta sit: quarto demique translationem ipsam cum miraculis in ea factis, deindeque secutis subjicemus. Occasio hujus translationis summo omnium consensu memoratur, irruptio Saracenorum, per quos sacra Apostoli ossa sunt dispersa. Bertharius abbas in Relatione istius translationis Sermone Studii ad hæc scribit: Supervenientes itaque Saraceni depredati sunt et depopulaverunt prædictam insulam, et rumpentes sepulcrum Apostoli disperserunt ossa ejus per diversa. Manuscriptum Lugdunense num. 30 citatum ita habet: Nuperrime a Saracenis vastata ac perversa Sicilia, etiam eadem insula (Lipara) hostili clade oppressa, penitusque depopulata est. Cumque et episcopum loci, et clerum cum plebe seu monachis sorte miserabili vel captivitati, vel gladio destinarent, irruentes etiam monasterio, ubi venerabile corpus Apostoli quiescebat, invadunt monachos, diripiunt omnia, ipsa quoque veneranda ossa Apostoli, aliis immixta ossibus, instigante zelo diaboli in mare dispergunt, ne videlicet usquam ejus reliquiæ reperiri vel agnosci possent. Nescio an fidem mereatur anonymus hic in eo, quod addit, ossa sacra aliis immixta, et in mare dispersa fuisse: nam et alias deinde circumstantias adjungit translationi, quas apud nullos adjunctas invenio.

et sacrarum
ossium dis-
persio:

37 Manuscriptum aliud ex membrana Legendario Vallicellensi num. 1, fol. 247, recte Berthario consonat, occasionem translationis exponens his verbis: Dum in insula Liparitana... requiesceret corpus B. Bartholomæi apostoli, supervenientibus Saracenis, depredaverunt atque

depopulaverunt prædictam insulam, erumpentes D sepulcrum B. Bartholomæi, disperserunt ossa ejus per diversa. Habeo præterea quoddam manuscriptum ex Lectionario Ms. bibliothecæ Medicæ S. Laurentii pluteo 20, in quo eodem prorsus modo hæc narrantur: verba accipe: Saraceni Siciliam invadentes, Liparitanam insulam, ubi corpus S. Bartholomæi quiescebat, vastaverunt, ac ejus sepulcrum confringentes, ossa ejus disperserunt. Consentit Sigebertus in Chronico ad annum Christi 831 his verbis: Saraceni, Siciliam incursantes, etiam Lyparim insulam devastant, ubi corpus Bartholomæi apostoli quiescebat... Cujus ossa modo a Saracenis huc illucque dispersa, et a quodam monacho, ipso revelante, collecta, Beneventum transferuntur. Assentitur etiam Tillemontius tom. 1 Monum. pag. 388 in Bartholomæo, aliique recentiores, ita ut res illa, tot testibus nixa, minime videri debeat dubia. Quare corrigendi sunt recentiores quidam, qui scripserunt translatum corpus, ne in Saracenorū manus veniret, cum antiquiores communi consensu illud non modo in Saracenorū manus remisisse, sed et ab iis injuria affectum fuisse memoria prodiderint. Hæc itaque translationis occasio. F Addi hic posset, quomodo sacra ossa a monacho quodam collecta sint; sed illud inferius cum ipsa translatione enarrabimus.

38 Quo autem anno ossa sacra fuerint Beneventum translata, non æque convenit inter auctores. Tillemontius loco supra citato ex Anastasio Bibliothecario, prout ille editus est ab Acherio tom. 2. Spicilegii, editionis anni 1723 pag. 126; et Bailletus tom. 2, col. 369 in Bartholomæo, annum assignant vastationi Liparæ, et sacrarum ossium dispersioni 808; translationi 809: cujus, inquit, anni xxv Octobris sacra ossa Beneventi sub altari quodam locata fuerunt. Idem annus 808 assignatur in brevi Chronico Remensi, quod extat tom. 1 Bibliothecæ Labbeanæ, ut etiam notat Pagius citandus. Verum hi longe a vero aberrant, neque aliud habent fundamentum, quam errorem librarii alicujus, ut patebit inferius.

39 Sigebertus in Chronico translationem illam ponit anno 831; quo itidem anno statuitur in manuscripto bibliothecæ Medicæ S. Laurentii supra laudato; Pirrus tamen sæpe memoratus pag. 664, et Ughellus itidem aliquoties adductus col. 772 Sigebertum citant pro anno 832. Hæc chronologia non omnino improbabili videri potest: Nam et Saraceni Siciliam jam aliquot annis incursaverant, et Theophilus imperator Græcis præerat, sub cujus imperio translatio facta traditur a Mevæis, sive Niceta Paphlagonæ, ut Pagius, aliique hanc Mevæorum relationem citant: non esse tamen sequendam patebit inferius. Baronius ad annum 840 in fine ex Leone Ostiensi eundem annum 840 statuit, minus quidem a vero aberrans, aberrans tamen. Baronio quoad annia consonat Ughellus tom. 8 Italiæ sacræ in Urso archiepiscopo, Beneventano col. 40, quamvis alibi, ut mox dictum, Sigeberti sententiam non improbet. Pagius denique ad annum Christi 840 num. 12 verum hujus translationis annum ostendit 839, quem Bollandus tom. 2 Februarii pag. 320, et Labbens in Epitome chronologica jam assignarunt, quemque et nos confirmabimus.

40 Ut rem clarius intelligas, lector, adverte, a Leone Ostiensi expressum non esse annum Christi 840, sed tertium ordinationis Bassacii abbas

A *tis Casinensis, ex quo alii hunc Christi annum putaverunt deducendum. Nunc Pagium loco citato audiamus : In Chronica, inquit, Casinensi Leo Ostiensis lib. 1, cap. 25, et seq. asserit Bassacium abbatem Casinensem ordinatum fuisse anno Christi MCCCXXXVII, post Authpertum, x Kal. Martii demortuum. Quare annus praefecturae Bassacii tertius, quo idem Leo asserit, corpus S. Bartholomaei apostoli ex Lipari insula Beneventum esse translatum, sub Sicardo duce Beneventano, in annum superiorem Christi (839) convenit, quo ideo ea translatio secundum istum chronographum peracta. Inenuctabile est hoc argumentum ad vindicandam nostram sententiae auctoritatem Leonis Ostiensis, praesertim cum Bassacius abbas fuerit ordinatus mense Martio, translatio vero facta sit mense Octobri. Nihilur dein haec confirmare ex Niceta Paphlagonae, cujus narratio Menwis inserta, ex quo haec verba producit : Longa itaque decursa serie, extremis temporibus, in diebus Theophili imperatoris capto ab Agarenis ob plura nostra scelera, in quo sanctus Apostolus jacebat, praesidio, omnique Lipari insula manente desolata, Beneventanae urbis regulus, Apostoli perceptis miraculis, ferventi erga Sanctum fide excitatus, Amalphantanae urbis nautis aliquot convocatis, ac, quantas par erat, pecunias dare pollicitus, ire jussit, ac pretiosum illum thesaurum ad se deferre, quod et contigit. Ex his habemus, translationem factam imperante Theophilo, quod convenit anno 839: non tamen pugnat cum anno 840, neque cum 831, contra quos frustra adduceretur, cum omnibus his annis imperaverit Theophilus. Pugnat tamen validissime contra annum 809, cum eo anno Theophilus ab imperio abesset longissime.*

ut probatur
 C *41 Objicit dein sibi Pagius auctoritatem Anastasii Bibliothecarii ab Acherio editi, in quo, ut supra diximus, exprimitur pro irruptione Saracenorum annus 808, pro translatione 809 : atque ita concludit : Ex his patet, Nicetam Paphlagonem, Leonem Ostiensem, et Anastasium, quoad tempus, quo haec translatio facta, inter se convenire; sed librarium in utroque loco Anastasii citato numerum xxx omisisse, quod numeri viii et ix manifeste innuunt. Fatetur tamen in Chronico Remensi supra citato translationem illam poni ad annum MCCCXVIII : Quare, inquit, ille librarium error antiquus; nam vix mihi persuadere possum Anastasium hac in re lapsum esse. Haecenus Pagius, veram quidem conjecturam de omissione numero xxx afferens non sufficientem tamen vel hujus conjecturam, vel cur tres illi auctores Leo Ostiensis, Nicetas Paphlago, et Anastasius in annum 839 consentiant, rationem assignans, ita ut ratiocinatio ipsius rideri possit nec clara, nec solida. Rem itaque totam paucis expedit.*

ex manuscriptis
 C *42 Habeo hanc Anastasii Bibliothecarii, seu potius S. Bertharii, ut probavimus in Commentario praevio §. XI, narrationem in duobus manuscriptis. Primum accepimus Neapoli, missum a P. Antonio Beatillo Societatis nostrae xviii Septembris anni 1638, desumptum ex vetusto Passionario Mss. Neapolitani monasterii S. Mariae montis Olivetti, ut in margine notatur. Aliud, vetustate pene consumptum, missum est Bolando anno 1660 a Silvestro Acosta Capuano, rectore ecclesiae SS. Cosmae et Damiani de Quadropans. In his manuscriptis annus, quo sacra ossa dispersa sunt, dicitur fuisse Christi 838, quo translata 839, et additur : Vigesimo quinto*

die mensis Octobris, quo narrant sacrum corpus in altario reconditum : nostra igitur manuscripta corrupta sunt, vel corrupta sunt, quae secutus est Acherius. At nostra corrupta esse, quae Leoni Ostiensi, et Nicetae Paphlagoni recte consonant, neulquam est credendum : ergo numerum xxx ex Acheriano manuscripto excidisse, dicamus necesse est. Hinc itaque sententia, quae statuit annum 809 sufficienter refulata est.

43 Neque magnopere laborandum est, ut referatur sententia Sigeberti, qui unum Christi 831 statuit. Nam repugnat auctoritas Leonis Ostiensis, et coaevi rei gestae S. Bertharii, vel, si velis, Anastasii. Praeterea sub Sicardo Beneventano principe translationem factam videbimus : atqui hic principatum adeptus est anno tantum 833, ut Pagius, alique scribunt : itaque non anno istius seculi 31, multo minus 9, verum, ut auctores supradicti asserunt, 39 corpus S. Bartholomaei Beneventum translatum est. Deuique hanc sententiam confirmat Hugo abbas Flaviniacensis in Chronico Verdunensi tom. I Bibliotheca Labbeanae pag. 120, ubi haec habet : Anno Domini MCCCXXXIX corpus sancti Bartholomaei Beneventum delatum est. Haec de tempore.

44 Nunc videndum, cujus potissimum pietate sacrum hunc thesaurum acceperit Beneventum. Marius de Vipera in Chronologia episcoporum Beneventanorum pag. 52 in Urso episcopo ita scribit ad propositum nostrum : Ursus electus episcopus xi, eodem Pontifice Gregorio IV. Quo praesule principis Sicardi pietate, ac diligentia corpus gloriosissimi apostoli Bartholomaei fuit ex Lipari insula Beneventum translatum, et a Beneventanis magno cum gloriae apparatu receptum, et inter eorum protectores adscriptus an. Do. MXXXIX die xxv Octob., et in ecclesia beatissimae Virginis, quae hodie metropolitana est, honorifice collocatum. Quae translationis dies quotannis cum octava, et synodo litaniarum colitur. Et post pauca haec subdit : Ecclesiam in apostoli Bartholomaei honorem, a principe Sicardo inceptam, episcopus noster Ursus perfecit, et dicavit. Ita Beneventanus archidiaconus, laudem translati corporis Sicardo principi attribuens, quamvis in honorando Sancto episcopus suis partibus non defuerit. Ughellus tom. 8 editionis citatae col. 42 maluit praecipuam hujus translationis laudem episcopo adscribere, Ursonis quoque, inquit, pietate ac diligentia corpus gloriosissimi apostoli Bartholomaei fuit ex Lipari insula Beneventum translatum. Credibile est hortante episcopo id fecisse Sicardum. Quod spectat ad corpus receptum, templumque dicatum : consentit Viperae Ughellus. Leo Ostiensis supra citatus tantum ait, id factum superstitibus adhuc principe Sicardo.

45 Herempertus vero id Sicardo principi tribuit tom. 5 Scriptorum rerum Italicarum pag. 32 haec narrans : Interea factum est, ut Tyrreni aequoris insulas, Ausoniaeque universa loca Sicardus princeps circumiret, et quotquot corpora Sanctorum invenire posset, Beneventum cum debito honore deferret. Atque per idem tempus ex Liparitana insula B. Bartholomaei apostoli corpus Beneventum magno cum tripudio deferri iussit. Neque aliam designat Nicetas Paphlago in Auctario Graecorum patrum novissimo Combefstii p. 400, ubi rem narrat hoc modo : Longa itaque annorum decursa serie, extremis temporibus, in diebus Theophili imperatoris, capto

AUCTOR
J. S.

ab Agarenis, ob plura nostra seclera, in quo sanctus Apostolus jacebat, praesidio, omnique Lipara insula manente desolata, Beneventanae urbis regulus, Apostoli perceptis miraculis, ferventi erga Sanctum fide excitatus, Amalphantanae urbis nautis aliquot convocatis, ac, quantas par erat, pecunias dare pollicitus, ire jussit, ac pretiosum illum thesaurum ad se deferre; quod et contigit. Quem diebam itaque regulus longo procul a mari intervallo, accito loci episcopo, multisque aliis, tum ex clero, tum ex plurimo populo, (*Græce καὶ τοῦ πλείστου λαοῦ, quod perperam rerum est, ex vulgi plebe*) in occursum Apostoli exivit; adductumque Beneventum sacrum pignus, in venerabili æde (*Græce τῆσσι*) deposuit: ubi etiam oppidanis omnibus sanitates præstans clarescebat magnus Apostolus, in Dei nostri gloriam, qui omnem boni rationem excedit. *Hæc ejusdem seculi scriptor Nicetas.*

hortante ve-
rosimiliter
episcopo.

46 Ex dictis itaque colligo primo, gloriam translata Beneventum sacri corporis Sicardo principi tribuendam, nec tamen omnino adjudicandam Urso vel Ursoni, ut alii vocant, episcopo, qui ad id ridetur consilio et monitis concurrisse. Secundo, non casu Liparum delatas Longobardorum naves, sacrum pignus abstulisse; sed ut id facerent a Sicardo missas fuisse. Tertio, id factum esse, postquam Soraceni vastatam atque expilatam undique Liparam deseruissent. Quarto, hinc colligi potest, quod cœvorum scriptorum auctoritate jam satis firmatum est, sacrum corpus arctum non esse metu Saracenorum adventantium, neque enim id Liparioni permisissent, qui Sicardo non erant subjecti. Nunc tandem quomodo facta sit translatio, quæque eam secuta sint miracula, subjiciendum.

§ II. Translatio: miracula eam secuta.

S. Bartholo-
mæus appa-
rens

Totam hujus translationis historiam jam dedimus post Orationem S. Theodori Studitæ: ne tamen quibusdam, qui miraculis et visionibus difficulter fidem adhibere solent, non satis unius testimonio firmata videatur, aliorum quorundam de ea ex manuscriptis variis adjungam testimonia. In Ms. Lictionario bibliothecæ Medicæ, ante citato, sequentia reperio: Cum igitur Saraceni ejus ossa dispersissent; illis recedentibus apparuit Apostolus enidam monacho, (*monachus hic a recentioribus passim Theodorus vocatur*) dicens: Surge collige ossa mea, quæ dispersa sunt. Cui ille: Qua ratione ossa tua colligere, aut aliquem honorem tibi exhibere debemus, cum nos deleri permiseris, nec auxilium nobis impenderis? *Hæc verba minus crude velim lector accipiat: nam videri possunt, et sunt vera, parum erga sanctum Apostolum reverentia: sed accepi passunt posteriora, ut pia querela, ex nimio tamen dolore, et simplicitate profecta; sere ut illa Psalmi 43 a v. 40: Nunc autem repulisti, et confundisti nos: et non egredieris Deus in virtutibus nostris, et quæ sequuntur usque ad v. 48. Priora vero per modum admirantis, non vero nolentis sacra ossa colligere: sicut Joan. 4 v. 9 verba mulieris Samaritanæ ad Christum: Quomodo tu Judæus eum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? Ac si diceret: Quomodo, o Apostole, petis tibi a nobis honorem exhiberi, quos*

aversari videris, nullo nobis contra infideles D præstita auxilio? *Hæc de querela simplicis istius monachi, quæ durius forte, quam dicta fuit, ab auctoribus est descripta, quamvis eodem fere modo in quinque diversorum auctorum manuscriptis habeatur.*

48 Nunc quid responderit Apostolus audiamus: Cui ille, *prosequitur auctor: Per multum temporis meritis meis Dominus populo huic pepererit, sed eorum peccatis nimis invalescentibus, et usque ad caelum clamantibus, jam pro eis non potui veniam obtinere. Sed cum monachus diceret: Quomodo inter tot aliorum ossa sua invenire posset; ait: Nocte ad ea colligenda ibis, et ea, quæ ut ignem splendoris videris, protinus levabis. Qui omnia, ut dixerat, inveniens, Apostoli ossa levavit, et super quamdam navem conscendens, Beneventum, quæ est metropolis Apuliæ, ea transtulit. A recentioribus dicuntur Salernum primo, inde mox Beneventum translata; quod unde acceperint, me latet. Prædicta omnia in quatuor manuscriptis, partim a cœvris, partim ex cœvorum testimonio exaratis, firmata habentur, additis tamen in quibusdam circumstantiis aliis, hic prætermissis.*

49 Verum non libet accumulare cum tedio lectoris relationes ejusdem rei plane similes. Quapropter, omissis aliis, duorum tantum subjiciam auctorum cœvorum testimonia. Ms. auctorum Lugdunensium, qui se omnia didicisse testantur ex Narbonensi episcopo, Beneventi tunc agente, post relatam sacrorum ossium dispersionem, sic pergit: Verum omnipotentis Dei elementissima providentia, relictis sunt ibi tres, sive quatuor senes monachi, quos præ ætate vel miseratione vel contemptu dignos barbari judicaverant, quibus desolatis atque lugentibus per visum se beatus Apostolus ostendere dignatus est, eosque blanda consolatione refovens, ut sua ossa ad litus rejecta (*non in mare projecta narraverat, de quo § superiore*) solliciti perquirere, atque colligere studerent, admonuit. Uni monacho revelationem factam scribunt alii: plures tamen in insula monachos superfuisse habet etiam Ms. quoddam Ultrajectinum S. Salvatoris.

50 Cumque illi ab eo quærerent, quo pacto illa a ceteris discrenere ossibus valerent? Itaque, inquit, secreto noctis silentio per ora litoris, et ubicumque ad stellæ instar lucis radium coruscare videritis, ea fidenter legite, et diligenter fidelibus profutura recondite. Jerunt itaque, et promissi splendoris indicio collecta, rursus sub altaris secreto eum omni gaudio, ac diligentia locaverunt. Interea dum hoc solo fruuntur solatio, nec quidquam aliud sibi agendum, nisi ad tanti Patroni gremium moriendum esse decernerent; adfuit divino nutu navis Beneventanorum, quæ ad exploranda hostium molimina fuerat definita: qui egressi, eum totam late insulam depopulatam vacuumque reperissent, pia stimulantè cura locum Apostoli corporis properantes adveniunt, quem sibi notissimum et votiva frequenter visitatio, et pervulgata Apostoli virtus effecerat, cupientes videlicet, si illud inibi reperirent, sicut ex longo jam tempore optaverant, multisque precibus sive etiam muneribus expetierant, tam gloriosi pignoris patrocinium ad propriam urbem transferre.

51 Inventis autem senibus illis lugentibus, et Christiana pietate consolatis, poscunt obnixè, ut sibi desideratum munus ostenderent. Cumque exensarent, nec locum illum tanto patrocinio privati

paterent-

monacho, s
brl eum.

E

sua ossa di-
spersa colligere.

quæ, signi
splendoris
collecta. &
necentiam
F

transferri
per mare &
neventum.

A paterentur, Beneventani illi severius imminentes, districtis gladiis præsens eis exitium minabantur, nisi summa celeritate, quod petebant, ostenderent. Vieti ultimæ necessitatis articulo, divinum thesaurum pandunt, id summopere deprecantes, ut quocumque ille transferretur, sibi quoque pariter peregrinari, et commorari liceret: quod illi citissime, et libentissime annuentes, ac juramento firmantes, arrepto reverendi pignoris loculo, hostium metuentes insidias, velocissime discedunt. *De vi monachis illata alii auctores non meminerunt.*

juvante miraculo.

52 Verum ubi ascensa navi, flatu venti congruo pelagus sulcare cœperunt; subsequuta continuo inimicorum puppis, periculosissime adpropinquare cœpit; sed illis Apostoli præsidium implorantibus, mira omnipotentis Dei virtute, mox unus ille flatu venti, qui et fidelibus ad fugiendum, et perfidis ad insequendum indiscrete suffragari videbatur, in semet divisus, cepit illos optabili celeritate ad litus impellere, istos vero impetu violento retrorsum agere, ac stupentes longius propulsare. *Alii narrat tenebras ortas, quibus hostium visus fuit impeditus.*

et Apostoli apparitione iterata:

B 53 Cumque jam, beato Apostolo famulante, ad locum quemdam liti litoris perlatis essent, ibique ob reparationem virium paululum quiescentes, sonnum caperent; ecce iterum clementissimus Patronus nanciero dignatus assistere; Ocius, inquit, abscedite, nam inimicorum navis propinquat. (*Hæc apparitionem auittunt alii.*) Expergefactus ille accelerat abseessum, et patrum feliciter cum sociis ingreditur portum. Itaque omnis Beneventi civitas tam pio et jucundo nuntio gavisiva, simul cum pontifice et populis caelestem alacriter excepit Patronum, ac fide promptissima, et devotissima templo eximii operis ædificato, ad perpetuam sibi tutelam, sacra pignora locaverunt.

ut retulit episcopus tunc vis in partibus agens:

54 Erat iisdem diebus illis in partibus, quorundam iniqua insectatione peregrinus, vir valde fidelis, et venerabilis vitæ, Narbonensis episcopus, qui, rogante præfate nrbis antistite, novam Apostoli basilicam Domino dedicavit, beatas reliquias condidit, et ex more Missarum solemnia celebravit; nec non et partes piorum pignorum, multis per Gallias locis ex benedictione Christi impertivit, præcipue Lugdunensium civitati, ubi jam venerabilis Apostoli memoria, in venerabili martyrum crypta, reverenter excolitur, a quo minimi omnium fidelium hæc omnia certa relatione didicimus, quæ ad ædificationem legentium, opitulante Domino, memoriæ mandare curavimus. *Hæc quidem Lugdunensium relatio non in omnibus consentit cum aliis aliorum auctorum: addit enim quædam ab aliis amissa, quædam narrat modo paupulum diverso: neque ideo tamen absolute videtur falsitatis arguenda: quippe episcopus ille hæc discere potuit vel ex monachis ipsis, vel ex aliis, qui Lipari fuerant, sacrumque corpus Beneventum advexerant. Ceterum, cum mutationes illæ, quas suis locis notavi, rei substantiam non mutant, iudicium de iis lectorum permitto arbitria.*

quis ille fuerit exponitur.

55 Episcopus autem Narbonensis, ex cujus relatione hæc scripta, quique ecclesiam S. Bartholomæi dedicasse hic dicitur, fuisse videtur Bartholomæus primus hujus nominis archiepiscopus Narbonensis, qui Lotharii partibus ahasit contra Ludovicum primum imperatorem ipsius patrem, ut Sammarthani tom. 1 Gallie Christianæ pag. 369. alique historici Galli referunt,

eaque de causa in Italiam fugit, quodque rumor esset etiam Caroli Calvi Ludovici filii, sub illius imperio in episcopatum suum non est restitutus, ut narrat Coitius in Annalibus ecclesiasticis Fraucorum ad annum Christi 844, num. 36. Romæ ille circa annum 844 per Pontificem restitui petiit, sed frustra. Potuit igitur hic Beneventi eo tempore degere, ac templum mandante episcopo Beneventana dedicare, aliquasque demum Sancti reliquias, ut narratur, in Galliam portare. Habes, lector, cujus fide nitantur, quæ in Lugdunensium relatione aliis sunt adjecta, quæ ideo ab aliis differre videtur, quia scripta est, sicut rem totam memoria retinuerat ille episcopus.

AUCTORE J. S.

56 Demum subijcio historiam totam cum miraculis subsecutis, fidelissime, ut videtur, scriptam a teste in multis oculato, sed minus Latine docto, cum solæcismos immisceat non paucos. Habemus illam ex Legendario Ms. Vallicellensi, num. 1, fol. 247; habuerunt et illam idem Lugdunenses Benevento, ut testantur, acceptam, ac suæ relationi subjecerunt, correctis tantum utcumque solæcismis et barbarismis, ex quorum correctione illam hic subijcio: Capta ac vastata Sicilia, supervenientes Saraceni, depredaverunt atque depopulaverunt Lypparim, insulam vicinam; ei rumpentes sepulchrum S. Bartholomæi, disperserunt ossa ejus per diversa. Tunc per visionem apparens idem Apostolus Dei cuidam Græco monacho, qui fuerat custos ecclesie illius, ait illi: Surge, collige ossa mea, quæ dispersa sunt. Cui ille respondit: Quare ossa tua debemus colligere, aut aliquem tibi honorem facere; cum tu dimiseris nos, et populum istum a paganis deleri, et non nos adjuvisti? At ille dixit: Per longa annorum curricula pro hoc populo Deum precatus sum, et meis precibus concessit Deus; unde usque nunc constiterunt seculi; sed quia multiplicata sunt mala ipsius, et crevit iniquitas ejus nimis, non jam impetrare potui a Deo, quod pro eo rogavi, ideo periit. Tu surge tantum, et collige ossa mea et reconde, ut tibi præcipio. Cui ille monachus ait: Et quomodo ea invenire poterò, qui nescio ubi dispersa sunt? Dicit ei Apostolus: Nocte vade ad colligenda ea, et ubi videris aliqua resplendere ut ignis, hæc leva, quia ipsa sunt ossa mea.

Alius item narrat sacra ossa dispersa,

E

57 Qui statim surgens, perrexit ad locum, et invenit sicut ei Apostolus dixerat, et collegit ea indubitanter, et recondita in vase, abscondit, et abiit, relicto ibi socio suo. Cumque pro exquirendis Saracenis illuc Longobardorum irent navigia, inventum ibi prædictum monachum, et S. Apostoli corpus tulerunt, et abierunt. Supervenientes autem Saraceni, circumdederunt navem illam, ubi sanctum dicebatur corpus Apostoli; ita ut spes evadendi non esset. Tunc subito factæ sunt densissimæ tenebræ ante Saracæorum naves, ita ut nescirent, quo pergerent, et liberata est navis illa. Cum adhuc in mari navigarent, unum ex nautis ejusdem navis a gravi infirmitate salvavit Deus. Exeuntes autem in terram, cum magno honore Beneventum duxerunt sanctum corpus Apostoli Dei, et in altario recondiderunt anno ab Incarnatione Domini octingentesimo trigesimo nono, vigesimo quinto die mensis Octobris.

F jussuque Apostoli collecta, ac Beneventum portata,

58 Ante vero quam in altario conderetur, ut scrupulum dubitationis de corde omnium auferret Deus, facta sunt miracula curatium plurima ab eodem Apostolo; e quibus aliquanta ad

ubi suavis odor, et multi sanati,

confir-

AUCTORE
J. S.

confirmanda corda audientium enarramus. Cum enim corpus beati Bartholomæi apostoli in ecclesia S. Laurentii foris Beneventum adhuc inhumatum servaretur, die secundo postquam adductum est, subito factus est ibi odor nimie suavitatis, et dum iste odor maneret, sanata est ibi mulier, quæ acinus a dæmonio vexabatur.

Interposito autem die uno iterum natus puer, qui longo tempore graviter a spasmo lacerabatur, sanatus est ibi.

Deinde quidam clericus, qui gravem dolorem capitis diurne patiebatur, illic effectus est sanus.

Inde etiam alius clericus, cujus unum oculum album totum infirmitas a longo tempore fecerat, per orationem beati Bartholomæi apostoli, statim illic sanitatem recepit, ita ut nulla ei macula in eodem oculo remaneret: sed similem alteri sano oculo effectum inde reperit, agens gratias Deo.

repetitus
odor, et sanationes;

B

59 Post hæc iterum odor magnus effectus est, et manente eodem odore, quidam adolescens, qui illic jacebat præ infirmitate sua, quoniam longo tempore fuerat claudus, nec aliter incedere poterat, nisi alienis manibus portaretur; subito ita sanus effectus est, ut surgeret et ambularet, et nullum pristinae infirmitatis haberet indicium.

Iterum quidam homo, cui per longum tempus nimie dolnerat una coxa, veniens ante corpus ejus, jacuit postulans sanitatem ab eo, qui media nocte, divina gratia sanus effectus, recessit.

Deinde unus puerulus ex nobili genere ortus, qui fortiter ab immundo spiritu vexabatur, sero veniens jacuit ibi, et mane sanus recessit.

Nec non et quædam mulier cum nimia febre illuc veniens, ante corpus Apostoli se projiciens, postulabat misericordiam Dei, quæ intercessione sancti Bartholomæi sana recessit, gratiam dans Deo.

Iterum quidam clericus, qui acriter fatigabatur a dolore coxæ, illic salvatus est.

Alter quoque claudus adductus est ad corpus S. Bartholomæi apostoli, qui devote se ante corpus ejus clericavit*, et statim sanus effectus recessit.

* Auctor Beneventanus, devotavit se clericavit

C

Quidam presbyter per annum integrum gravem dolorem renum patiebatur, qui devote veniens, jactavit se in oratione illic, et sanus inde surrexit.

Similiter et alteri presbytero de diurno capitis dolore evenit.

Venit etiam quidam adolescens cum nimia febre, et solutione, et vomitu, jam morti proximus, et clericavit se ibi, postulans sanitatem ab Apostolo Dei, qui statim sanus factus est, et recessit valeus.

Quædam sanctimonialis femina illuc veniens, oculos lippos habens, jacuit ibi aliquibus diebus, et salva est.

Altera sanctimonialis femina, quæ laborabat nimia febre, et tinnitum gravem patiebatur capitis per longum tempus, et unum brachium læsum habebat, ita ut illam manum non valeret sibi ad os ducere; jacuit ante corpus Apostoli, et de omnibus recessit sanissima, agens gratias Deo.

Post hæc quidam Græcus, et unus puer cum febris venientes, jacuerunt ibi, et sani effecti recesserunt.

Iterum quædam mulier præ dolore oculorum diu non videns, adducta est illuc, quæ aliquamdiu illic

jacens, illuminata, et sine dolore recessit.

Quædam etiam puella, quæ longo tempore fuerat paralytica, et omnibus membris dissoluta, projecta est ante corpus S. Apostoli, cui divina gratia per meritum beati Bartholomæi apostoli, ita integerrimam præstitit sanitatem, ut nec signum pristinae infirmitatis in ea reperiri posset: sed valens ac keta recessit, exiliens et laudans Deum.

60 Quædam die venit mulier quædam deferens oleo plenum vas fictile, et erat cauma, et oleum in eo liquatum erat. Petiit, ut ex eo mitteretur in lampadem, quæ juxta corpus Apostoli ardebat. Sumentes ministri vas, inclinabant illud, ut ex eo in lampadem mitterent, et penitus nil exibat de vase. Mittebant digitos suos in vas, et palpabant plenum esse liquato oleo, similiter aspicientes, videbant illud plenum liquato oleo, et inclinantes super lampadem nil decurrebat ex eo. Quidam vero ex ministris ait: Puto non est acceptum beato Bartholomæo de hoc oleo fundi in lampadem suam; evanescit in aliud vas. Inclinatum autem in aliud vas, sub omni celeritate (ut olei liquati mos est) evacuatam est vas, de quo prius exire super lampadem nil valebat.

oleum reces-
satum mir-
aculose;

R

61 Possimus namque veracius et nomina eorum, in quibus predictæ virtutes divinitus sunt operatæ, dicere; et ubi habitant, innotescere; ut, quia omnes vivunt, qui hoc legerint inquirentes, agnoscant quia vera sunt, non solum hæc; sed et multa alia, quæ hic scripta non sunt. Sed quia, qui præsto sunt, bene sciunt, quia vera sunt, etiam et illos noscunt, in quibus peracta sunt, futuris non ingeramus fastidium, computando vocabula hominum et locorum, sed credant scriptis, et credentes referant Deo et Domino Jesu Christo laudes et gratias, qui magna per Sanctos suos ad nostram salutem operari dignatur, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti per omnia secula seculorum. Amen.

sanatione
cogniti.

§ III. Facta Beneventi ad honorem Sancti: aut ad eum spectantia.

F

Marius de Vipera in Catalogo Sanctorum ecclesie Beneventanae refert, tribus vicibus per annum festivitatem S. Bartholomæi ibidem celebrari; nimirum xvii Junii translationem ex India, ut vocant, in Liparam insulam; xxv Octobris translationem Beneventum, et xxv Augusti, quo eum die et Romana celebrat Ecclesia. Ad diem autem xxv Augusti hæc de ejus solemnitate exaravit: Cujus sancti Apostoli natalem colit ecclesia Beneventana solemnè pompa cum octava, et synodo diocesana, et per archiepiscopum cum suo capitulo fit cappella in condigno templo eidem Apostolo excitato, ubi non absque magno populi concursu celebrat, et per quindecim dies solemnes undine Beneventi habentur. Et in die octava ibidem fit cappella per canonicos, et clerum cathedralis. Quod templum fuit a Sicardo principe quinto Beneventano magnifice inceptum anno Domini mcccxxxix, et ipso de medio sublato, fuit ab Urso electo Beneventano augustissime perfectum. Et in hac eadem die fuit solemnè ritu consecratum ab Arnaldo archiepiscopo Beneventano, et in eo cor-

Cultus San-
Beneventi

pns

A pus gloriosi Apostoli (quod in insigni basilica Genitricis Dei Mariæ, quæ hodie cathedralis est, asservabatur) translatum anno salutis MCCCXXXVIII de licentia Benedicti Papæ XII, ut per ejus bullam sub datum Avinionis quarto Idus Maii ejusdem prædicti anni, Pontificatus sui anno quarto. Cujus sacrum corpus multis quoque fulget miraculis, et præsertim in liberandis energumenis, maximaque populi frequentia teneratur. *Hactenus Marins, quoad cultum Sancti eadem fere referens in festo translationis ad xxv Octobris. Verum quod de templo Sancti narrat, neque clare est expositum, neque videtur rerum.*

quæ prima
S. Bartholo-
mæi ecclesia?

63 Nam templum, ab Arnaldo archiepiscopo dedicatum, non est illud, quod strnere capit Sicardus, et Ursus episcopus perfecit, cum illud ab eodem Urso dedicatum, sanctique Bartholomæi corpore ditatum ipse scribat Marius num. 4 citatus, non satis hic sibi consentiens. Templum autem a Sicardo inchoatum, perfectumque ab Urso, non fuit separatum ædificium, sed sacellum magnificum in ipso cathedrali templo S. Apostolo erectum, ut recte eminentissimus Cardinalis Ursinus, postea Benedictus Papa XIII, in bulla de S. Bartholomæi reliquiis infra cædenda, his verbis: Capellam cathedrali in ecclesia statuere cœpit (Sicardus,) quam morte præventus imperfectam reliquit, et Ursus Beneventanus tunc Pontifex absolvit, in eamque corpus transtulit die xxv Octobris anno MCCCXXXIX. Huic sacello donata quædam ab imperatrice Flora Lotharii uxore, scribit in historia Italica regni Neapolitani Franciscus Capece Latro, ac simul dicta nostra confirmat, cujus verba lib. I, pag. 33, sic verdo Latine: Post hæc Flora imperatrix uxor Lotharii multa cum magnificentia intravit Beneventum, pretiosaque dona dedit sacello S. Bartholomæi, ædificato magnifice a Sicardo principe quinto istius civitatis. . . in quo sacello non conspicitur aliud visu dignum, dignumque pro ornati et reverentia corporis Apostoli, ibi quiescentis, præter magnificentiam antiqui ædificii. Falco in Chronico Beneventano ad annum 1137 hæc refert historiam, et Floridam vocat imperatricem, quæ, inquit, Missarum solemniam ibi audiens, pallium quoddam super altare B. Bartholomæi, et libram unam argenti obtulit.

Hoc igitur in sacello in ipsa cathedrali ecclesia sacrum pignus serratum per annos fere quingentos, nempe usque ad annum 1338. Huic mirum videri non debet, sacellum illud, licet magnificum initio, lapsu temporis minus dignum fuisse, ubi sacrum Apostoli corpus servaretur.

Archiepiscopus Beneventanus in honorem Apostoli constitutus.

64 Anno Christi 969 Joannes XIII, concilio Romæ habito, episcopum Beneventanum, tum temporis Landolphum, ad archiepiscopi dignitatem promovit. Quoniam, inquit in bulla sua, sancta sedes est, ubi beati Bartholomæi Apostoli corpus requiescit. Bullam habes apud Ughellum tom. 8 a col. 61, et Harduicum in Actis conciliorum tom. 6, part. 1, col. 679 cum omnibus Cardinalium et episcoporum subscriptionibus. Hactenus retulimus ea, quæ facta sunt, cum Sancti corpus certo erat Beneventi. Nunc quædam referemus, quæ contigerunt postquam illud inde ablatum fuisse Romani contendunt, de qua controversia agemus inferius. Non lubet tamen quascumque principum virorum aut feminarum ad istud peregrinationes, neque indulgentias sacello concessas latius prosequi, ne nimium excreseat hic commentarius; quædam de his ta-

men referenda erunt, cum modo dictam de corpore controversiam enarrabimus. At, quod proprius ad Sanctum spectat, miraculum quoddam, seu apparitio, quæ a quibusdam narratur, hic inferenda.

AUCTOR
J. S.

65 Vipera mox memoratus in Chronologia episcop. Benevent. pag. 121, relatæ clade, qua Fridericus II imperator Beneventum affixit circa annum 1240, hæc subdit: Et non propterea ex prædictis iniquissimus imperator furorem extinxit, imo peior effectus, adeo ut aliquot post annos in talem rabiem devenerit contra Beneventanam urbem, quod per suum irrevocabile decretum mandavit dirui omnes ecclesias, quæ Beneventi erant, nec non civium reliquias, quæ ex prædicto excidio evaserant, ad alia loca transferri. Sed divina succurrente misericordia, dum prædictum executioni demandare se accingebat, miraculum memoriæ dignum Beneventi successit. Vir quidam ex Beneventanis, quosdam viros abbates, et fulgentes invenit in platea, qui ad invicem loqui, et intra se aliqua tractare videbantur. Qui cum vehementer admirans, quinam essent interrogasset? Unus eorum respondit: Iste est Bartholomæus apostolus cum ceteris Sanctis, quorum in hac urbe ecclesiæ habebantur, ut inter se inquirereut, et tractarent quali pœnia esset ille plectendus, qui eos de habitaculis suis ejecit. Et inter eos inviolabili sententia est firmatum, ut ille sine mora ad iudicium Dei accedat, de his omnibus in ejus iudicio responsurus. Post modicum vero tempus imperator a Manfredi spurio filio fuit miserabiliter extinctus anno Domini MCL. Hæc Vipera, citans in margine Claudium de Rota, et Jacobum de Voragine, qui idem narrat in Actis S. Bartholomæi. Ughellus autem col. 138: De miraculo, inquit, quod Vipera refert ex Voragine in Actis S. Bartholomæi apostoli, puto non esse ambigendum.

Apparitio S.
Bartholomæi
cum aliis:

66 Anno Christi 1338, extracta Beneventanorum liberalitate nova, eaque propria S. Bartholomæo ecclesia, templo cathedrali contigua, in eam sacrum corpus translatum, honorificeque depositum fuit per Arnaldum de Brusacco ex ordine Minorum archiepiscopum Beneventanum, consentiente ad id Benedicto XII Romano Pontifice. Horum bullas recitat Ughellus col. 146, et dantur in Bulla Cardinalis Ursini, inferius subjicienda. De templo autem hoc, quod satis amplum fuit atque magnificum, ita scribitur in epistola quadam eminentissimi Cardinalis Ursini Benevento huc missa XIX Junii anni 1699: Per civitatem, ac etiam cleri et fidelium collatis oblationibus, ampla basilica, cum tribus tholis, sive hemisphæriis, et ex his uno Romani Pantheonis instar circumfacto, constructa, in capite ejusdem decentissima per Arnaldum archiepiscopum ornata fuit capella, non solum contigua, sed ita adjuncta ecclesiæ cathedrali, ut in eam per ostium pateret aditus; et e cathedrali ad S. Bartholomæi basilicam, e basilica in cathedralem, sacerdotes celestem hostiam immolaturi, sacris vestibus induti, quotidie accederent, licet tres aliæ fores in templi fronte, ubi etiam excelsa surgebat porticus, haberentur. Ingentem porro fuisse ad hoc templum populi S. Bartholomæum venerantis, confluentium, patet ex variis Pontificum bullis per decursum citandis. Porro antequam translatio facta est, sacra ossa coram provinciæ episcopis fuerit recognita, et arca marmorea, cui catevus sacrum corpus fuerat inclusum, imposita fuit alteri arce ex ære constatæ, ut infra latius enarrabitur.

nova S. Bar-
tholomæi
structa basi-
lica, cui cor-
pus illatum

AUCTORE
J. S.
in collegiatam
erigitur : cor-
pus decentius
locatum,

67 Anno 1350 Stephanus Beneventanus archiepiscopus, Consentiente capitulo, inquit Ughellus col. 148, ecclesiam ipsam S. Bartholomæi in collegiatam erexit, et capellanos ejusdem in canonicos, et capitulum; ubi perpetuo stabilivit duodecim clericos divinis laudibus servientes. *Bullam, in qua hoc factum legitur, tradit ibidem Ughellus. Anno 1672 rursus sacra ossa decentius locata, ut eidem Ughello additum ab editore Nicolao Coleti, hoc modo: Joannes Baptista Foppa (archiepiscopus,) in insigni D. Bartholomæi apostoli, ac præcipui patroni templo, suo, aliomque collato ære, nobilem confessionem, instar illius Vaticanæ basilicæ, pretioso marmore ditatam, extrui curavit, atque in elegantiori ejusdem confessionis ara, sacra Apostoli præfati ipsa mDCCLXXII recondidit, translata scilicet ex sacello, in quo per Arnaldum fuerant recondita. Hoc in loco sacra ipsa permansere usque ad annum 1688, quo terræ motu concussa civitas Beneventana, tota fere corruit una cum templo S. Bartholomæi, cujus tamen arca servata inter ruinas est integra, et post septem menses e rudibus eruta. Ruinam hanc, ex qua non sine miraculo evasit incolumis, refert Cardinalis ipse Ursinus, tum Beneventanæ ecclesiæ præsul, in epistola dedicatoria ante dissertationem pro corpore S. Bartholomæi Benevento asserendo editam, hoc modo:*

basilica terre
motu collap-
sa, arca con-
tinens corpus

68 Notum certe factum est omnibus, quantus terre, memoria mortalium, acciderit motus die v mensis Junii anni mDCCLXXXVIII, quo non aliqua domus solum, aut familia perire; sed civitas hæc univèrsa, 1367 e suis interemptis, subversa est in momento. Nihil immune, et innoxium fuit. Metropolitana partim quassata, partim eversa, archiepiscopium funditus dirutum extitere. Basilica vero S. Apostoli Bartholomæi in aliis hujusmodi motibus indemuis, et toties defuncta metu, vasta convulsa ruina dissiluit. In tanta rerum clade, a Domino factum est, et est mirabile in oculis nostris, ut arca, in qua gloriosissimi apostoli Bartholomæi pretiosissimum corpus reconditur, etsi basilicæ parietes, a suis sedibus revulsi, in illam deciderint, marmoreas circumstantes columnas confregerint, tantumque lapidum superinjectum acervum reliquerint, ut ante diem septimum Februarii subsequentis anni mDCCLXXXIX extrahi non potuerit; eo tamen die integra prorsus reperta est. Accurrere quotquot residui fuerant, ut post ruinarum diluvium, arcam, non in montium jugis positam, sed e rudibus erutam, lacrymis, præ letitia obortis, perfusi intinerentur. *Qualis sit arca describit laudatus Cardinalis, ut sequitur:*

integra re-
perta: qualis
hæc?

69 Ea est ex ære cyprio, alteram continens marmoream areulam, aliquantulum acuminatam, et in quatuor lateribus liliorum floribus incisam, altitudinis palmi unius, et unciarum trium cum dimidia, latitudinis vero unciarum decem, canaliculis alligatam chordulis, aliqua ex parte nimia præ vetustate attritis, singulis desuper suo modo collectis, et super nodos extant in capite sigilla quinque in cera Hispanica impressa, nempe tria magna, et duo parva: nec non alia duo item parva supra eandem, quandam quasi crucem efformantia, et circumcirca alia tria sigilla magna cum effigie B. Virginis, et ejus, qui areulam obsignaverat, archiepiscopi, in quorum uno aquila velut effigies apparet, in reliquis nulla impressionis vestigia ob vetustatem reliqua sunt. Quibus visis, et in publicas tabulas relatis, arca

exterior ex ære cyprio, ut prætulimus, rursus D clausa et obsignata nostro sigillo, recondita fuit sub altare marmoreum in capite quintæ navis nostræ metropolitanæ ecclesiæ, ubi nunc extat.

70 Eruta autem e rudibus et in metropolitana ecclesia deposita sacrarum Apostoli reliquiarum arca, laudatissimus Cardinalis diligentissimam navavit operam, ut S. Bartholomæi basilica quam primam restanraretur. Hoc ipse narrat in præfata epistola his verbis: Somnum tamen non dedimus oculis nostris, et palpebris nostris dormitationem, et requiem temporibus nostris, donec inveniremus nostro Patrono locum, tabernaculum Apostolo Domini. Jacto itaque per nos stato ritu primario lapide die xiii Martii mDCXCII, Deo auxiliante, ejusque beatissimo Apostolo solatium præhente, basilicam ipsam nostris, cleri, et populi impensis non solum inchoatam, sed et in altitudinem incrementum accipientem, in hanc metropolitanam ad præfatum provinciale concilium (celebratum anno 1693 mense Aprili) convenientes vidistis, et ea, qua polletis, humanitate, qua commendastis, qua ad expeditam consummationem nos impulistis, sacrarum reliquiarum translationi interesse quam primum concupientes. *Hæc Ursinus anno 1694 die xix mensis Martii, quando, ut ait, Chorus prope ad fastigium perductus erat, sacristiæ perfectæ, opus in dies asurgebat.*

Basilica m
dificata.

71 Tenuit tamen hæc templi, utpote magnificentissimi, structura occupatum virum eminentissimum usque ad annum 1698; quando, perfecta basilica, omnibusque ad solemnem translationem paratis, concilium provinciale secundum habuit, in quo sacra ossa per juratos anatomicos diligenter recognita, et numerata, deindeque urnæ porphyreticæ imposita, magna cum veneratione in novam templam translata, et ibidem in principis aræ camera per Cardinalem archiepiscopum locata sunt. Quæ, aliique in hoc concilio peracta, uti et pleraque hoc § disputata, abunde docet ejusdem eminentissimi Cardinalis Bulla, xv Maii anni 1698 in lucem emissa, quam integram hic subjicere visum est. *Titulus autem bullæ hic præfigitur: Bulla elevationis, recognitionis, ostensionis, repositionis, translationis, et consignationis sacri corporis gloriosissimi apostoli S. Bartholomæi in nova ecclesia, Beneventi eidem erecta, decreto sacri concilii provincialis secundi, anno Domini mDCXCII mense Majo, presidente emin. Cardinale Ursino archiepiscopo metropolitano cum aliis quatuordecim episcopis comprovincialibus, aliisque inferioribus ordinariis, nec non quatuor absentium episcoporum suffraganeorum procuratoribus, novemque exteris episcopis, sacras prædictas functiones honestantibus. Quia vero bulla longior est, in quatuor eam partes divisi, quidque in singulis partibus tractetur, brevi apposito titulo, et in margine adjectis additionibus indicavi: en itaque bullam ipsam.*

corpusque
en reponi

F

PARS I

Continens ea, que facta sunt usque ad
annum MDCLXXXVIII.

Frater Vincentius Maria, ordinis Prædicato-
rum, miserat. D. tit. S. Sixti, S. R. E.
presb. Card. Ursinus, S. Beneventanæ ecclesiæ
archiep. metropolita, de assensu, et consensu
reverendissimorum DD. coepiscoporum nostrorum,
qui in nostram S. provincialem synodum con-
venerunt. Ad perenne rei monumentum. Bene-
dictus Pater misericordiarum, et Dens totius
consolationis, qui ita consolatus est nos in omni
tribulatione nostra, ut potuimus et ipsi conso-
lari eos, qui in omni pressura fuerunt, ob ci-
vitatem hanc nostram, decem ab hinc annis,
non solum concussam, et terræ moventis tem-
pestatibus jactatam, sed et in ruinam, et pulve-
rem redactam; idem namque misericors, et mi-
serator Dominus, juxta divitias honoris suæ,
non secundum peccata nostra fecit nobis, neque
secundum iniquitates nostras retribuit nobis, quin-
imo nos erigens elisos, omnia quæ corruerant
allevavit, et multis acrimnis, et calamitatibus
afflictos, multiplici etiam gaudio, ex apostoli sui
Bartholomæi gloriâ, consolatus est.

73 Nemo quippe est, qui nesciat terræmotu
diei quintæ mensis Junii anni MDCLXXXVIII, tan-
tam accidisse huic nostræ civitati cladem, quan-
tam neque majores nostri meminerunt, cum ni-
hil integrum remanserit, excepta metropolitana
campanaria turri, in qua, juxta tunc exortum
proverbium, inscribi poterat: Beneventum hic
fuit. Quæ urbis facies, quis aspectus tunc re-
rum undequaque luctuosus, et miserabilis; quæ
civium MDCLXXVII interemptio; quæ edificiorum
prope universorum perniciēs! Metropolitana
quinque naves quassata, transversam vero navim
cum choro, secretariis, et bibliotheca, de-
jecta, et prostrata, archiepiscopo funditus di-
ruto, basilica S. Bartholomæi apostoli, aliis
motibus inconcussa, a fundamentis eversa, nec
sine acerbissimo doloris sensu commemorari po-
test, nec certe commemorare necesse est, cum
non desint qui oculis suis perspexerint, et passi
sint, et nos etiam e ruderibus eruti, licet ocu-
lis calcario pulvere læsis, et vidimus, et om-
nium miseras paternæ miseratione complexi su-
mus.

74 Sed in tanta calamitate dives in misericor-
dia sua Dens magnam tribuit spiritualis lætitiæ
materiam, futuris omnibus generationibus præ-
dicandam. Ipse namque, qui Sanctorum suorum
ossa custodit, gloriosissimi apostoli Bartholomæi
sacratissimum corpus, sub basilicæ suæ dirutis
parietibus menses circiter novem alte sepultum,
ita custodivit, ut, quo modo Arnaldus de Bru-
sacco ordinis Minorum prædecessor noster collo-
caverat, eodem prorsus aptatum, et servatum in-
venerimus.

75 Quod ut clarius innotescat, rem altius re-
petendam ducimus. Anno siquidem post Christum
natum MDCLXXXVIII Liparitana insula ab Sarace-
nis occupata, inter cæteras clades, illa cum pri-
mis omnem excessit savitiam, qua S. Bartholo-
mæi corporis ossa, ex urna, qua condebantur,

extracta, nefarii viri dispersere: Theodorus an-
tem monachus, qui fuerat sacri depositi custos,
per quietem ab Apostolo ipso monitus, dispersa
collegit, et Samnitium classe, quæ seram opem
allatura advenerat, Salernum petit, et Sicardo
V. Samnitium principi cælestem tribuit thesan-
rum, quem ille Beneventum detulit, ac pro eo
decenter servando capellam cathedrali in eccle-
sia statuere cepit, quam morte præventus im-
perfectam reliquit, et Ursus Beneventanus tunc
pontifex absolvit, in eamque corpus transtulit
die xxv Octobris anno MDCLXXXIX, qui dies pu-
blica diocæsani cleri prece (quam litaniarum syn-
odum vocant) quotannis celebratur.

76 Cum autem pretiosissimum Apostoli corpus
multis miraculis Beneventi fulgere fama ubique
terrarum referret, Otho III imperator « anno
» ab Incarnatione Domini millesimo, Beneven-
» tum venit » (Leonis Ostiensis verbis, juxta
accuratiorem Angeli de Nuce Archiepis. Ros-
sanensis lectionem, utimur) « et causa pœni-
» tentiæ, quam illi beatus Romualdus injunxe-
» rat, abiit ad montem Garganum. Reversusque
» consequenter Beneventum, petiit a civibus
» corpus S. Bartholomæi apostoli, qui nihil
» tunc illi negare audentes, habito cum archi-
» episcopo, qui tunc eidem urbi præerat, con-
» silio, callide illi pro corpore Apostoli, cor-
» pus B. Paulini Nolani episcopi, quod satis
» decenter apud episcopium ipsius civitatis erat
» reconditum, ostenderunt, et eo sublato, re-
» cessit, tali fraude deceptus. Quod postquam
» rescivit, nimium indignatus, corpus quidem
» confessoris, quod detulerat, honorifice satis
» apud insulam Romæ recondidit, sequenti ve-
» ro tempore perrexit iterum super Beneventum,
» et obsedit eam nudique per dies multos: sed
» nihil adversus eam prævalens, Romam rever-
» sus est. Unde vix ad sua reverti incipiens,
» mortuus est apud oppidum, quod nuncupatur
» Paternum. »

77 Cum itaque S. pontifex Paulinus, qui se-
ipsum vivum pro viduæ filio Wandalis tradidit,
seipsum quoque mortalitate functum pro beatis-
simo Bartholomæo apostolo Othoni III, ne tan-
to thesauro Beneventum viduaretur, tradidisset,
civitas nostra omni defuncta metu, cælesti re-
condendo thesauro propriam ecclesiam erigen-
dam curavit, in quam recolens mem. Arnaldus
de Brusacco ord. Min., archiepiscopus prædeces-
sor noster, sacrum Apostoli corpus translaturus,
a felice record: Benedicto PP. XII hanc facultatem
petiit, et obtinuit, acceptis Apostolicis litteris
tenoris, qui sequitur:

78 « Benedictus Episcopus servus servorum
» Dei venerabili fratri Arnaldo archiepiscopo
» Beneventano salutem, et Apostolicam bene-
» dictionem. Qui suscepta de manu Domini su-
» pernæ benedictionis palma in perennitate con-
» sistunt laudis, et gloriæ devoto metuendi sunt
» animo, et omni veneratione colendi, ut ipsi
» apud divinam clementiam, cujus visione fen-
» untur, tanto promptius intercedant pro pec-
» catoribus, quanto eorum animos devotiores
» ad laudandum in Sanctis suis Dominum per-
» spexerint, et ad exercitium bonorum operum
» magis aptos. Sane fraternitatis tuæ petitio vo-
» bis nuper exhibita continebat, quod tu atten-
» te considerans, quod corpus B. Bartholomæi
» apostoli, quod olim ad tuam Beneventanam
» ecclesiam extitisse dicitur miraculose transla-
» tum, in loco indecenti, et minus idoneo ipsi

Otho III pe-
tens, accipit
corpus S. Pau-
lini.

Basilica pro-
pria S. Bar-
tholomæo eri-
gitur,

annuente per
bullam Pon-
tificæ

Divinas mise-
rationes con-
stetur;

quod terræ
motu

sacrum Apo-
stoli corpus
illatum:

Illud Lipara
Beneventum
translatum.

A » ecclesie contiguo conservatur, et propterea
 » cupiens illud in loco honesto, et honorabili
 » collocari, zelo devotionis accensus in quadam
 » speciosa capella ecclesie prædictæ similiter con-
 » tigua, quam venerando ipsius Apostoli voca-
 » bulo insignitam cives Beneventani jam dudum
 » ab antiquis temporibus in honorem ejusdem
 » Apostoli construxerunt, locum aptum, devo-
 » tum, et idoneum tuis fecisti sumptibus con-
 » strui, ac etiam præparari, ubi corpus ipsius
 » Apostoli, et nonnullorum aliorum Sanctorum
 » venerandas reliquias, quæ similiter in despe-
 » ctis locis, et minus decentibus conservantur,
 » ad laudem divini nominis, ac ejusdem Apo-
 » stoli, et totius Curie caelestis honorem, de-
 » votionemque fidelium, et animarum suarum
 » salutis augmentum cum reverentia debita, et
 » congrua solemnitate transferre desideras, ac
 » etiam collocare. Quare nobis humiliter sup-
 » plicasti, ut transferendi ad dictam capellam
 » corpus ejusdem Apostoli, et reliquias memo-
 » ratas cum debita reverentia, et honore, illa-
 » que in dicto loco per te in prædicta capella
 B » præparato, ut prædicatur, collocandi licentiam
 » concedere dignaremur.

ut in hanc
 transferitur
 corpus.

79 » Nos igitur devotionem, et propositum
 » tum in hac parte multipliciter in Domino
 » commendantes, et illam de tua sinceritate ge-
 » rentes fiduciam, quod ad Dei laudem, et
 » gloriam dictorum Apostoli, et Sanctorum re-
 » verentiam, et honorem, ac devotionis, et
 » consolationis augmentum populi catholici stu-
 » debis exequi supradicta, licentiam tibi conce-
 » dimus postulatam. Ut autem fideles Christi,
 » quos sicut nobis ex debito pastoralis incumbit
 » officii acceptabiles reddere desideramus Altis-
 » simo, et libentius ad eorundem Apostoli, et
 » Sanctorum reverentiam invitentur, eoque fre-
 » quentius, et devotius ad dictam capellam ad
 » implorandam ibidem divinam misericordiam
 » pro peccatis, velut ad portum confluant saluta-
 » rem, quo se potioris ubertate gratiæ senserint
 » fecundari, de omnipotentis Dei misericordia,
 » et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus
 » auctoritate confisi, omnibus vere poenitenti-
 » bus, et confessis, qui capellam ipsam in
 » festo præfati Apostoli visitaverint annuatim
 » unum annum, et quadraginta dies de injunctis
 C » eis poenitentis misericorditer relaxamus. Da-
 » tum Avinionis iv Maii anno tertio » (scilicet
 pontificatus.)

arca aerea pa-
 ratur, cui in-
 cludatur mar-
 morea.

80 Qua facultate accepta, Arnaldus in arca
 ex aere cyprio affabre elaborata, de qua inquit:
 Pro eodem pretioso corpore collocando, et
 recondendo in quadam capsula procurata, et ex-
 cogitata diutius pro causa memoriali perenni:
 marmoream antiquam arculam inclusit, et ante
 inclusionem, sacrum corpus in ipsa jacens recog-
 novit coram Beneventanæ provinciæ episcopis,
 sive ut ipse inquit: Corpus etc. quod hodierna
 die sub testimonio dominorum episcoporum Bene-
 ventanæ provinciæ, publicarum, et aliarum
 innumerabilium personarum inventum est, et
 ostensum, cum reverentia debita transtulimus,
 et recondimus: prout latius ex infrascripta ejus
 bulla tenoris subsequenti:

Arnaldi ar-
 chiepiscopi
 bulla

81 « Arnaldus miseratione Divina archiepi-
 » scopus Beneventanus. Universis Christi fideli-
 » bus presentes litteras inspecturis, salutem in
 » eo, qui est omnium vera Salus. Rex excelsus,
 » et in majestate mirabilis, cujus ineffabilis alti-
 » tudo prudentiæ, recti censura judicii, cæle-

» stia pariter, et terrena disponit, etsi cunctos D
 » ejus ministros magnificet, et caelestis efficiat
 » beatitudinis possessores; illos tamen, ut dig-
 » nis digna rependat, potioribus attollit insig-
 » nibus dignitatum, et præmiorum ulteriori
 » retributione prosequitur, quos digniores agno-
 » scit, et commendat ingentior excellentia me-
 » ritorum, sic et anima mater Ecclesia, ejusque
 » fideles, sequendo ejus sancta vestigia, et exem-
 » plo laudabili ducti, licet universos in regnis
 » caelestibus constitutos studiis honorare sollici-
 » tis, et sonoris efferre præconiis non desistant,
 » gloriosissimos tamen Christianæ fidei principes,
 » athletas Dei electos, justos seculi iudices, lu-
 » mina vera mundi, videlicet, Christi Redem-
 » ptoris Apostolos numero duodeno contentos,
 » qui viventes in carno prædictam Ecclesiam suo
 » pretioso sanguine plantaverunt, ipsam erigendo
 » sublimiter, et disciplinis sanctissimis diri-
 » gendo, laudibus personare præcipuis, et spe-
 » cialibus honoribus disposuerunt, et consueve-
 » runt, prout tenentur, specialius venerari. In
 » quorum consortio, et numero gloriosus Bar-
 » tholomæus apostolus, cujus corpus sanctissi- E
 » mum in hac Beneventana civitate quiescit, suis
 » exigentibus meritis, divina dispositione extitit
 » aggregatus, et demum post ejus vitam sau-
 » ctissimam, et angelicam, et recolendam pas-
 » sionem ipsius, longi curricula temporis, in
 » translatione ipsius pretiosi corporis miraculosa a
 » Lipari Beneventum. Tunc in ejus juvando in-
 » troitu ad civitatem ejusdem, principes, anti-
 » stites, clerus, et populus, et eandem taber-
 » naculum sibi construere, in quo recouderetur
 » corpus ipsius, et alias spirituales, et tempora-
 » les subjectiones devotas, et honorificentias
 » permiserunt.

82 » Et licet ad recipiendum, et collocan- *refert bati-*
 » dum condigne tam pretiosissimum corpus, nec *canstru-*
 » uos, nec clerus, vel populus civitatis ipsius
 » sumus, vel fuerimus sufficientes, aut digni;
 » studuit tamen eadem civitas totis conatibus,
 » divina semper auxiliante clementia, sub vo-
 » cabulo ejusdem Apostoli erigere basilicam, seu
 » tabernaculum, utcumque, sicut apparet, spatio-
 » sum, et pulchrum. Et quia corpus ipsius glo-
 » riosum extra tabernaculum ipsum post ejus
 » miraculosam translationem prædictam in loco P
 » minus decenti posuit; tamen nunc, prout me-
 » lius potuit, extitit collocatum. Nos sollicite,
 » digneque considerantes, et debita perlustran-
 » tes meditatione ad divini nominis, ejusdem-
 » que Apostoli gloriam, et honorem, et quantum
 » nobis possibile fuit, in loco magis congruo,
 » et electo, ejusdem tabernaculi capellam, quan-
 » tum scivimus, pro eodem pretioso corpore
 » collocando, et recondendo in quadam capsula
 » procurata, et excogitata diutius pro causa me-
 » moriali perenni, petita tamen, et obtenta prius
 » licentia de translatione, seu mutatione hujus-
 » modi faciendâ a Sanctissimo in Christo Patre,
 » et Domino, D. Benedicto divina providentia
 » PP. XII, qui in hujusmodi translatione, seu
 » festo Apostoli supradicti devote venientibus ad
 » ecclesiam ipsam unum annum, et quadraginta
 » dies de indulgentia annis singulis gratiose con-
 » cessit per suas litteras speciales.

83 » Verum quia condecens est, et æquum, *corpus in-*
 » ut tam sanctissimi corpus Apostoli recondatur, *nitum.*
 » et permaneat in loco sacro, tam ipsam basi- *translatum*
 » licam, seu tabernaculum, quam eandem ca-
 » pellam, seu locum, ubi corpus ejusdem A-

» postoli

A » postoli recondi, et manere debet, quod ho-
 » dierna die sub testimonio dominorum episco-
 » porum Beneventanæ provinciae, publicarum,
 » et aliarum innumerabilium personarum inven-
 » tum est, et ostensum, cum reverentia debita
 » transtulimus, et recondimus de licentia domi-
 » ni summi Pontificis supradicti, prius pro dicti
 » Apostoli reverentia, et honore mandavimus,
 » et fecimus cum solemnitate debita consecrari.
 » Et ut tantæ solemnitatis, translationis videli-
 » cet corporis ejusdem Apostoli, et consecratio-
 » nis ipsius basilicæ, et præter quotidianam me-
 » moriam festi ejus, quam de ipso generaliter
 » faciunt ecclesiæ, et fideles solemniter, et spe-
 » cialiter annuatim memoria celebretur, et de-
 » vote turbæ fidelium, tam in die præsentis,
 » quam aliis diebus subscriptis ad eandem eccle-
 » sian, et corpus ejusdem Apostoli visitandum
 » affectuose concurrant, et ad Christi servitium
 » inflammentur;

indulgentias
 concessas.

B

84 » Nos Christi fideles ad visitandum tam
 » pretiosum corpus, capellam, et ecclesiam ejus-
 » dem, donis volentes specialibus frui, et in fu-
 » turum etiam animare : de omnipotentis Dei
 » misericordia, et beatorum apostolorum Petri
 » et Pauli, atque Bartholomæi meritis ea autho-
 » ritate confisi omnibus Christi fidelibus vere
 » penitentibus, et confessis, qui hujusmodi con-
 » secrationi ecclesiæ, et capellæ factæ de no-
 » stro mandato, ac præsentibus nobis, et tan-
 » tis venerabilibus patribus dominis episcopis
 » Beneventanæ provinciae, et ad hoc eorum con-
 » sensum, et auctoritatem, ac indulgentiam,
 » quam poterant concedentibus, et ipsa die ean-
 » dem ecclesiam, et capellam devote curaverint
 » visitare, unum annum, et quadraginta dies
 » pro consecratione ejusdem ecclesiæ; tantumdem,
 » prout melius possumus, pro ejusdem capellæ
 » consecratione dictam indulgentiam unius anni,
 » et quadraginta dierum concessam, ut supra
 » dicitur, per apostolicam Sedem, ob reveren-
 » tiam ejusdem translationis, et festi, ultra alias
 » indulgentias per apostolicam Sedem, vel lega-
 » tos ipsius, aut Beneventanos antistites, vel
 » pontifices, alias olim concessas, de injunctis eis
 » penitentis misericorditer in Domino relaxa-
 » mus; et omnibus Christi fidelibus vere pœni-
 » tentibus, et confessis, qui anno quolibet in

C

» eodem die, et festo B. Bartholomæi apostoli,
 » et qui in festivitibus solemnibus omnibus Do-
 » mini Jesu Christi, B. Mariæ Virginis matris
 » ejus, beatorum Apostolorum omnium, et præ-
 » cipue dicti Apostoli patroni nostri, singulis
 » que diebus Dominicis, Lunæ, et Veneris anni
 » cujuslibet in futurum, dictam ecclesiam B. Bar-
 » tholomæi apostoli, aut capellam, in qua ve-
 » nerabile corpus hodie est translatum, devote
 » curaverint visitare, ultra alias indulgentias su-
 » pradictas, tam per prædictum dominum sum-
 » mum Pontificem, ratione dictæ translationis,
 » et festi ejusdem Apostoli, quam per nos, et
 » alios dominos episcopos Beneventanæ provin-
 » ciæ, ut a jure, ratione dictæ consecrationis
 » seu consecrationum concessas, in die festo quo-
 » libet prædictorum quadraginta dies de injun-
 » ctis eis penitentis misericorditer in Domino
 » relaxamus. In quorum testimonium, et certi-
 » tudinem singulorum, presentes nostras paten-
 » tes exinde fieri mandavimus, et nostri sigilli
 » appensione muniri. Dat. Beneventi die xxv
 » mensis Augusti vi Indictionis, anno Dom.
 » mcccxxxviii, pontificatus prædicti summi Ponti-

» ficis, domini Benedicti divina providentia PP. D
 » XII anno quarto. »

85 Sacrum itaque corpus in arcula marmo-
 rea, quam in majori arca, ærea Arnaldus com-
 posuit, in peculiari sacello, quod erat in capite
 chori basilicæ prædictæ reconditum, crateque
 ferrea tribus clavibus munita custoditum extitit
 usque ad annum MDCLXXII : quo anno die xi Ju-
 nii rec. mem. archiepiscopus Foppa, prædecessor
 noster, arcam prædictam cum sacro corpore,
 prout extabat, transtulit, et sub stipite altaris
 martyrii, seu confessionis, quæ erat sub ara ma-
 xima, ab ipsomet archiepiscopo elegantissime
 constructæ, reposuit, ut ex publico Instrumento
 per acta notarii Josephi de Pompeio, die, men-
 se, et anno, quibus supra, ibidemque perse-
 veravit usque ad diem septimum Februarii
 MDCLXXXIX.

Translatio
 alia anno
 1672.

PARS II

E

*Terræ motu templum S. Bartholomæi colla-
 psum; corpus ad metropolim translatum;
 nova basilica adificata; restitutio corporis
 in concilio decreta.*

ANNO siquidem MDCLXXXVIII, die v Junii ter-
 ramotu, ut prætulimus, antiqua Basilica de-
 jecta, tota ruina in confessionem præfatam in-
 cubuit, et in tantam rudera crevit congeriem,
 ut usque ad diem septimum Februarii omnino
 eruderari non valuerit; quo die supra omni-
 um spem arca integra apparuit, et extracta est,
 omnibus præ lætitia collachrymantibus, et fore
 sperantibus, ut tanto fœderis signo inter Deum,
 et nos permanente, civitas denuo consurgeret,
 et immensis ærennis non impar subsidium
 accederet. Die igitur vii Februarii MDCLXXXIX
 sacrum depositum e ruinis levatum, et in me-
 tropolitanam ecclesiam, de nostro speciali man-
 dato, translatum fuit, præsentis vicario nostro
 generali, nostro metropolitano capitulo, digni-
 tatibus, et canonicis nostri collegii S. Bartholo-
 mæi, nec non magistratu civitatis, aliisque quam
 plurimis ex ordine nobilium, et populo fere in-
 numero.

Arca e ruderibus
 collapsi templi
 eruta.

87 Coram quibus recognita fuit integra arca
 sacri depositi ex ære cyprio longitudinis palmo-
 rum trium cum dimidio, et uno digito, læ-
 titudinis palmorum duorum, dempto quarto :
 altitudinis palmorum duorum cum dimidio; for-
 mæque arcæ oblonga, in summitate acuminata,
 et in parte anteriori figuris ex eodem metallo or-
 nata, scilicet figura Salvatoris inter duos ange-
 los, caudelabra manibus gestantes, inferius ve-
 ro figura divi Bartholomæi inter duos angelos
 genudatos, thuribula in manibus habentes; et
 in hac parte duabus seris ferreis muniebatur, nec
 aperiri poterat, quia claves non reperiebantur.
 Ex parte vero posteriori ornata tribus episcopo-
 rum infulatorum, et vestibus pontificalibus in-
 dutorum figuris, quorum nomina tunc legi non
 poterant : similiter et episcoporum duæ figuræ,
 singulæ in singulis lateribus : supra arcam vero

et hic descri-
 pta.

invente

A inventæ fuerunt duæ statuæ parvulæ, nempe B. Mariæ Virginis, et divi Joannis ex eodem metallo cyprio; nec non duo flores cum pómis, et statuis parvulis ejusdem materiæ.

88 Quæ quidem arca, assistentibus omnibus præmemoratis, processionali ritu cum interventu confraternitatum, cleri urbani, collegiorumque S. Spiritus, et S. Bartholomæi, ac nostro metropolitano capitulo cum intorticiis accensis, et populo prope innumero, deducta fuit in metropolitaneam ecclesiam, et intra altare marmoreum ad hoc destinatum in capite quintæ navis ad ipsius ecclesiæ dexteram, ad sinistram vero ingredienti positum, et proprie quod turrim respicit campanariam, inclusa fuit per modum provisionis, et non aliter etc., quod altare fuit undequaque fabrica munitum; ita ut arca prædicta minime amoveri posset, nisi amoto altari, ut clarius legitur ex publico instrumento, rogato notario canonico Martio Lizza dicta die vi Februarii MDCXXXIX. Quoniam vero hoc, sacro corpori, ut ita dicamus, datum hospitium, longius quam vellemus protrahendum erat, ipsum altare marmoreum in nobiliorem formam construendum mandavimus; cujus rei gratia necesse fuit arcam ipsam removeri, ac decenti loco per aliquot dies conservari; quocirca die prima mensis Augusti MDCXCI dignitatibus, et canonicis sacræ basilicæ S. Bartholomæi instantibus, coram vicario nostro generali, quibusdam ecclesiæ metropolitaneæ capitularibus, ipsisque dignitatibus, et canonicis præfate basilicæ, magistratu civitatis, aliisque nobilibus, remota fuit mensa lapidea, claudens stipitem prænominati altaris, et quatuor eanonici sacræ basilicæ S. Bartholomæi caonicalibus insigniis induti, arcam extraxere, et super mensam nuceam, holoserico ornatam, statim apposuerunt, præsentibus supradictis; ipsa autem capsula illico observata, compertum fuit, quod duæ serræ ferreæ, quæ arcam munitabant, et aperiri non poterant siue clavibus, quæ desiderabantur, e suo loco, in quo fixæ extabant, erant sejunctæ: et peritorum consilio statim adhibito, sententia fuit, quod parvuli clavi, ipsas serras coufigentes, temporis antiquitate, et æruginè corrosi, ob varios motus terræ, et ruinæ, nec non aperitionis altaris martyrii, et hujus secundi altaris, ubi arca, loco depositi asservabatur, defecerint.

B 89 Cum vero ex tali eventu ipsa arca ex ære cyprio amplius munita non remaneret, per nostrum vicarium generalem mandatum fuit interius observari; qua aperta, visum, et compertum fuit in eadem extare aliam antiquissimam capsulam, seu arculam marmoream parum acuminatam, et circumcirca ab omnibus quatuor lateribus marmoreis incisam liliis. Arcula vero prædicta erat altitudinis palmi unius, et unius uncæ: longitudinis similiter palmi unius, et unciarum trium cum dimidio: latitudinis vero, unciarum decem, alligata chordulis parvi filii canabris agglomeratis, pluribus in partibus cursu temporis consumptis, et super eisdem chordulis, scilicet in capite sigilla quinque in cera Hispanica, nempe tria magna, et duo parva, nec non alia duo parva sigilla supra eandem per modum crucis, et circumcirca alia sigilla tria magna cum effigie B. Mariæ Virginis, et archiepiscopi pro tempore eum parva mitra, in quorum uno observatum fuit adesse quamdam aquilam impressam, cætera vero non poterant cognosci ob temporis vetustatem.

qua aperta
invenitur in
ca minor
marmorea.

90 His peractis, arca ex ære cyprio fuit de-
D clausa, et tribus in partibus alligata, in medio scilicet, et a duabus extremitatibus tribus vittis sericis, albi, rubri, et nigri coloris, et super nodis sigillata tribus parvis sigillis in cera Hispanica, nempe in medio sigillo nostri vicarii, a latere dextero sigillo nostri capituli, a sinistro communitatis, quæ arca sic obsignata statim recondita fuit in quadam capsula nucea, tribus munita clavibus, nempe una, qua vicarius noster clausit, et penes dilectum filium priorem collegii S. Bartholomæi deposuit: altera, qua bibliothecarius nostræ metropolitaneæ ecclesiæ clausit: tertia, qua et ipse clausit primis ex civitatis consulibus. Hæc itaque capsula sic munita, ad modum altaris cum candelabris, et lampadibus aptata fuit, et publicæ venerationi exposita in prima capella dictæ quintæ navis, dies, et noctes custodita per dignitates, et canonicos dictæ sacræ basilicæ divi Bartholomæi, prout latius ex publico instrumento, rogato eodem notario canonico Lizza, die prima Augusti MDCXCI.

91 Die vero nona ejusdem mensis Augusti, cum altare prædictum elegantius constructum fuisset nostris sumptibus, idem noster vicarius generalis, præsentibus nonnullis ex nostro metropolitano capitulo, et canonicis divi Bartholomæi, facto accessu ad cathedralem, mandavit diligenter observari dictam capsulam nuceam, et inventa fuit bene clausa; aperta deinde per supra memoratos, qui claves custodierunt; visa, et reperta fuit capsula ex ære cyprio, ut prætulimus, obsignata, et suis sigillis munita: quæ rursus pro majori custodia ferreis filis, iisque duplicatis munita fuit in medio, et in duabus extremitatibus, super quibus tres facti fuerunt nodi ex ipso ferro, et in unoquoque nodo impositum fuit plumbeum sigillum, v 3 * in medio sigillum nostrum, a latere dextero nostri capituli, et a sinistro communitatis, et ipsa tria sigilla conglutinata fuerunt stamno *, ne arca de cætero amplius aperiretur, et sic denuo recondita fuit in altari noviter constructo in capite quintæ navis, ubi prius; et meusa ita firmata, ut nullo modo abstrahi posset, prout latius ex publico Instrumento, rogato præfato notario canonico Lizza, dicta nona die mensis Augusti MDCXCI.

92 Cum autem hæc fierent, nos Romæ de-
F sigillo archiepiscopi.
gebamus, ubi de prædictis certiores facti, mandavimus attentatum de sigillis, aliis quam nostris, removeri; quocirca reverendiss. P. dominus Pompejus Sarnellius episcopus Vigiliensis, tunc noster generalis auditor, vocalis, et præsentibus capitularibus, et consulibus civitatis, amota mensa, amoveri, et deleri fecit alia sigilla, et loco illorum nostrum item impressit, et altare rursus clausum, et bene firmatum fuit, ut plenius ex instrumento præfati notarii Lizza sub die iv mensis Septembris MDCXCI.

93 Ubi autem nostra civitas caput e ruinis extollere cepit, inter cætera cordis nostri desiderabilia, id intensius a Deo affectibus postulavimus, ut ecclesia præfati Apostoli denno erigeretur, et, Deo dante, primarium lapidem stato ritu imposuimus die xiii Martii MDCXCII. Metropolitanam interim ecclesiam restitutam, et ornatam solemniter dicavimus eodem anno die xxvi Maii, S. Philippi Neri natalitio, cujus precibus quam vitam vivimus, acceptam referimus; archiepiscopo quoque a fundamentis erecto, provinciale concilium commodo celebravimus mense Aprili anni MDCXCIII. Cum autem omni studio,

et

A et contentione novæ basilicæ opera duceretur, ad eum tandem statum, etsi non quem tanti Apostoli majestas, sed quem nostra valuit tenuitas, perducta est, ut divinis inibi officiis sedulo incumbatur, ideoque sacratissimi Apostolici corporis, in metropolitana depositi loco asservati, restitutio amplius differenda visa non fuit.

canonici S.
Bartholomæi
petunt

94 Congregato igitur secundò provinciali concilio, collegium nostrum S. Bartholomæi suppliciter pro restitutione instituit, ejusque petitioni metropolitanum capitulum nostrum, et civitatis magistratus adhæsere, porrecto supplici libello in prima synodali congregatione, habita die ii Maii currentis anni. Placuitque patribus, ut causa cognita procederetur; quocirca electi fuerunt in ponentem reverendissimus pater dominus Dominicus Morelli episcopus Lucerinus, et in promotorem fiscalem reverendissimus pater dominus Michael Pitirrus episcopus Thermulanus, in causæ notarium dilectus filius rev. dom. canonicus Paduanus Sanctorius, qui servatis servandis procederent, et referrent. Ab ipsis itaque compulsatæ fuerunt scripturæ antiquæ, et bullæ summorum Pontificum, et aliorum notariorum copię extractæ; facta demum de omnibus relatione in publica congregatione synodali coram omnibus patribus infrascriptis, ex quibus tantum defuit, ægræ valetudinis causa, reverendissimus pater dominus Emilius de Cavalieriis episcopus Trojanus eligens, citata parte, die x Maii latum fuit decretum tenoris, qui sequitur :

restitutionem
corporis :

95 « In causa vertente in secundo sacro concilio provinciali inter MM. RR. DD. dignitates, et canonicos collegii S. Bartholomæi apostoli hujus civitatis, et reverendissimum capitulum metropolitanum, et illustrissimum magistratum, et communitatem civitatis ejusdem illis adhærentes, actores ex una parte; et illustrissimum, ac reverendissimum dominum episcopum Thermulanum promotorem fiscalem, in præsentī causa deputatum, ex altera, de, et super restitutione petita sacri corporis divi Bartholomæi apostoli, causa depositi, a memorata sacra basilica ejusdem Sancti, ob terræmotum anni MDC.LXXXVIII funditus collapsa, ad ecclesiam metropolitanam ejusdem civitatis asportati, et reconditi sub altari S. Mariæ Majoris intus ipsam metropolitanam, et aliis, prout ex actis, etc.

in concilio
congregati

96 Die x mensis Maii MDCXCVIII in congregatione publica synodali, habita in aula magna archiepiscopii, intervenientibus in ea sanctissimis patribus, nempe eminentissimo, et reverendissimo in Christo patre, et domino, domino fratre Vincentio Maria, ordinis Prædic. miserat. divina Tit. S. Sixti S. R. E. presbytero Cardinali Ursino, S. Beneventanæ ecclesiæ archiepiscopo metropolitano præside, et illustrissimis, et reverendissimis dominis episcopis comprovincialibus, hoc est : P. Cælestino de Labonia episcopo Montis-Marani : P. Josepho de Lazara episcopo Aliphano : P. Francisco Scanegata episcopo Abellinensi, Frequentino, Aquæputridæ, sen Mirabelli, et Quintodecimi : P. Angelo Ceraso episcopo Bibinensi : P. Francisco Antonio Punxi episcopo Asculano, et Hordonensi : P. Francisco Antonio Jannone episcopo Bujanensi, et Sæpinensi : P. Josepho Catalano episcopo Larinensi : P. Dominico Morelli episcopo Lucerino, Florentino, et Tibuleno. : P. Michael Pitirro episcopo Thermulano : P. Pompejo Sarnellio episcopo Vigi-

liensi, ad votum decisivum admissio, te vice D
metropolitani capituli abbatis oppidi sancti Lupi
nullius : P. Francisco Protonobilissimo episcopo
Trivicano : P. Blasio Gammaro episcopo Thelesino : P. Hyacintho de Calce episcopo Arianen. :
P. D. Vito Antonio Pastorale, abbate generali
Montis virgius : M. R. D. Augustino Fantetta vicario generali oppidi Alheroni nullius,
votum decisivum habentibus; et procuratoribus
episcoporum absentium, hoc est M. R. D. primicerio Jacobo Antonio de Antonellis procuratore P. Jacobi Circi episcopi S. Agathæ Gothorum, et Sessulæ : M. R. D. Antonio America archipresbytero oppidi Mottæ, procuratore P. Dominici Surrentini episcopi Vulturariensis, et Montis-Corbini : ven. presbytero Nicolao Scorza, procuratore P. Caroli Felicis Matta, episcopi S. Severi, Civitatis, et Dragonariensis : R. D. Jacobo Antonio canonico Florentino, procuratore P. Philippi de Corduba episcopi Guardie Alferiæ : nec non adm. reverendis theologis synodalibus, hoc est D. Joanne Jordano protonotario apostolico caonico Ahellinensi : D. Michael Ramomondi prot. apostolico theologo P. episcopi Trojani :
patre Nicolao Squillante congregationis Oratorii : patre Joanne Baptista Mongio ord. S. Benedicti congregationis Cælestinorum priore : patre magistro Fr. Joanne Baptista Spada Ursino, exprovinciali ord. Prædicatorum :
P. magistro Fr. Joanne Michael de Cavalieriis ord. Prædicatorum : patre magistro Fr. Petro Antonio Caballo, ord. Prædicatorum :
patre Fr. Sebastiano Jacone ord. Minorum S. Francisci de Observantia exprovinciali, et lectore jubilato : patre magistro Fr. Anselmo Sabbatino exprovinciali ord. Minor. Conventualium : patre magistro Fr. Alberto Annubba exprovinciali ord. Carmelitarum : patre Fr. Hieronymo a S. Nicolao exdillinitore ord. Carmelitarum Discalceatorum : patre Dominico Viva Societatis Jesu.

E

97 Viso libello porrecto per oratores, visis scripturis omnibus ad formam juris compulsatis, et extractis, visa monitione facta super expeditione causæ, referente P. Dominico Morelli episcopo Lucerino causæ ponente : audito P. Michael Pitirro episcopo Thermulano promotore fiscali, consideratis, et rimatis omnibus in jure, et in facto considerandis, auditisque votis consultivis, et concordibus supradictorum RR. theologorum, sancta synodus plenis votis, et nemine penitus discrepante, decrevit, quod sacrum corpus divi Bartholomæi apostoli in ecclesia metropolitana, depositi causa, asportatum anno Domini MDC.LXXXIX die vii Februarii, prout ex publicis instrumentis in actis, etc., elevetur ab altari S. Mariæ Majoris, sub quo reconditur, canonicè recognoscatur, deinde reponatur in tutiori urna, et tandem stato ritu, sacre basilicæ, in honorem ejusdem sancti erectæ, restituatur, et pro effectu prædicto cætera alia fiant juxta sacros canones, sacrosque ritus, et ecclesiasticas caeremonias in his præscripta, et ita etc. omni etc. Ita ego Fr. Vincentius Maria Card. archiepiscopus metropolitano de consensu, et assensu reverendissimorum dominorum coepiscoporum meorum pronuntiavi, et dillinitive sententiavi. P. Can. Sanctorius curiæ archiepiscop. cancellarius, et causæ not. dep. »

decernunt, ut
corpus recog-
noscat, et
restituatur.

F

A

P A R S III

*Aperitio arcarum : quæ cum ossibus inventa :
ossa per juratos anatomicos recognita et
numerata, et vitreis ampullis imposita.*

Pro ejus decreti executione, xi Maii die Domini-
nico, una cum dominis episcopis enuntiatis, quibus accessit reverendissimus dom. Carolus Cutillo episcopus Minoren., qui ad concilii functiones honestandas advenerat, nec non procuratoribus quatuor dominorum episcoporum absentium, capitulo nostræ metropolitanæ, collegio S. Bartholomæi, theologisque enumeratis, itemque domino gubernatore, et magistratu, una cum
B notariis concilii, de quibus infra, et testibus specialiter vocatis, accessimus ad metropolitanam ecclesiam, et proprie ad altare sub titulo S. Mariæ Majoris, in quo corpus S. Bartholomæi apostoli pro deposito reconditum exabat, prout ex publicis instrumentis jam relatis, rogato notario canonico Lizza sub diebus vi Februarii MDCLXXXIX, prima, et nona Augusti MDCXCI, et iv Septembris ejusdem anni, et ante ipsum altare una cum eisdem dominis episcopis, dignitatibus, et canonicis, domino Joanne de Effectibus utriusque signature referendario, gubernatore, et magistratu, suis locis adstantibus, septem psalmos pœnitentiales recitavimus; quibus absolutis, cum supradictis omnibus ad secretarium processionaliter accessimus, ubi nos, et domini episcopi Bibinen., Thermularum, et Vigilien. pontificaliter induti, ad memoratum altare S. Mariæ Majoris eodem processionali ritu reversi fuimus, et debitis persolutis orationibus, assistentibus nobis dominis episcopis Lucerino ponente, et Thermulano promotore fiscali, altare a peritis fabris recognitum fuit, et integrum omnino inventum.

C 99 Qua recognitione peracta, nos, assumpto scalpello, aperitionem inchoavimus, et deinde de nostro mandato fabri prosecuti sunt. Aperto altari, compertisque omnibus, prout in relatis Instrumentis descripta erant, apparuit capsula aerea sacrum continens depositum, quam quatuor ex mansionariis nostris extraxere, ex quorum manibus nos, et domini episcopi Bibinen., Thermularum, et Vigilien. accepimus, illamque super mensam extra cancellos paratam, et ornatum apponimus. Domini interim ponens, et promotor fiscalis capsam eandem recognoverunt, et omnia ad amussim invenerunt, prout in instrumentis usque ad diem iv Septembris MDCXCI. Facta igitur omnium, et singulorum recognitione, arca aerea aperta fuit, et in ea inventum velum temporis vetustate denigratum, quod erat ex gossipio, et in extremis filo aureo contextum, quodque fortassis arculam marmoream contegebat. Moneta insuper argentea ibidem erat formæ rotundæ, magnitudine Romanum julium adæquans, cum imagine ex una parte regis cum sceptro liliato in dextera, et orbe in sinistra, leonibus duobus insidentis, et cum inscriptione KAROLUS DEI GRATIA IHERUSALEM ET SICILIE REX, et ex al-

tera cum imagine S. cruceis liliis circumquaque D ornata, et inscriptione : HONOR REGIS JUDICUM DILIGIT.

100 Inde deventum est ad recognitionem arculæ marmoreæ, et inventam clausam cum suis chordulis, et sigillis juxta descriptionem in relatis instrumentis factam, sic clausam, ut erat, manibus nostris elevavimus, et super feretro, holoserico ornato, imposuimus, alligantes eam vittis, ad hoc in eodem feretro appositis, clero interim canente psalmos, et processionali ritu cum DD. episcopis, cæterisque prædictis incedente, nos, domini episcopi Bibinen., Thermularum, et Vigilien., feretrum humeris nostris ad secretarium detulimus, et hic supra mensam mappis, et sericis ornatum, capsulam ipsam deposuimus, et solvimus : deinde nobis ad nostram sedem accedentibus, tres domini episcopi paramenta pontificalia exuerunt. Nos deinde de nostra sede descendentes, et ad prædictam mensam accedentes, deposita mitra, inchoavimus hymnum VENI CREATOR SPIRITUS; quo persoluto, videntibus omnibus patribus, aliisque emmeratis, capsulae operculum elevavimus, et statim visa sunt sacra ossa corporis divi Bartholomæi, supra quæ aderat lamina plumbea, mox describenda.

101 Tunc quasi in mentis excessu præ thesauri inventi letitia, vocem extollentes, exclamavimus potius quam cantavimus hymnum TE DEUM : et dum hymnus caneretur, thure imposito, et benedicto, sacra lipsana nive candidiora, et lacte ipso nitidiora adolevimus, prout successive fecerunt episcopi omnes, canonici, et reliqui presbyteri, qui aderant. Absoluto hymno, versiculo, et oratione pro actione gratiarum, reassumpta mitra, in faldistorio e regione adstantium sedentes, videntibus omnibus plumbeam laminam extraximus, in qua Longobardis litteris incisum erat : SCS BARTHOLOMEUS APLS. Qua remota, sacra ossa singillatim elevare cepimus, et statim apparuit altera lamina plumbea antiquissima, quam extraximus, et invenimus vetustate corrosam, et sua spuma, sive æruginè coopertam; ita ut tunc legi minime posset; qua deinde expolita, in eadem litterarum apparuerunt, quæ in recentiori lamina, sed characterè Latino antiquissimo in hæc verba : F SCS BARTHOLOMEUS A : nam in extrema parte videbatur abrupta, prout revera extitit : alia etenim ossa elevantes, particulam ruptam invenimus; continentem alias litteras PST.

102 Sacrorum itaque ossium elevationem prosequentes, computatis magnis, et parvis, invenimus usque ad numerum DLXXXV, præter innumera ossium fragmenta, quæ ob tenuitatem numerari non potuere, et alia in pulverem reducta : quæ omnia pro decreto recognitione facienda supra papyros ad id aptatas exposuimus. Interim inventas laminas a peritis metallariis recognoscendas mandavimus, qui priorem, majoremque quadringentis ab hinc annis confectam, minorem vero septingentis annis longe antiquiorem, ex ipsius plumbi deficientia dixere. Capsam insuper aream observantes, quadringentis quoque ab hinc annis excusam retulerunt. Fabri deinde marmorarii, in sculptura marmorum periti, lapideam arculam inspicientes, dixerunt, septingentos annos excedere, prout sculptura illius, et linea quadam in fundo vetustate aperta, quæ non penetrat, ostendebant. Deinde peritos anatomistas, de quorum peritia facti fuimus cer-

tiores,

et marmoream
in qua sunt
ossa.et lamina
plumbea
mante
mante
manteossium
rus, et
natum
quibusArchiepiscopus
cum aliisaperit arcam
aeram.

A tiores, et qui ossium enumerationi interfuerunt, pro recognitione ad amussim faciēda juramento adstrinximus, et serio monuimus.

ossa in sequentem diem reclusa.

103 Quoniam vero nox imminēbat, tempusque sacris reliquiis minutatim discernendis minime idoneum existimatum fuit; interim vasa vitrea ad hunc effectum parata, stato ritu benediximus, et in eisdem ossa omnia recondi fecimus, quibus vasa novem referta sunt. Quæ vasa suis operculis clausa, recondi jussimus in arcula serico elaborata, cum sua sera, et clavi: qua munita clavi, hæc penes dominum promotorem fiscalem remansit, et pro majori custodia capsulam eandem vittis sericis alligatam sigillis nostro, et promotoris ejusdem, in conspectu omnium obsignavimus: eandemque sic obsignatam in tuto armario, quod est retro altare dicti secretarii, ubi aliæ reliquiæ in suis thecis asservantur, reposuimus: hæc quoque armarii clave penes dominum promotorem relicta, animo recognitionem continuandi, cæteraque faciendi, quæ executionem decreti lati die x Maii concernunt. Quibus peractis, pontificales vestes deposuimus, et deinde super faldistorio cum patribus aliquantulum oravimus; qua oratione expleta, patres ipsos comiter dimisimus, et nos in secretario mansimus, sacris vigiliis sedulam operam cum fratribus nostri ordinis dantes, quod et reliqui regulares, prout ipsis præscripsimus, successive persolverunt: ut latius ex publico instrumento, rogatis tribus concilii notariis apostolicis Paduano canonico Sanctorio, canonico Lizza, et clerico Dominico Fontanella die xi ejusdem mensis Maii.

Postridie ossa populo ostensa.

104 Subsequenti die, qui xii fuit, inchoatam recognitionem prosecuturi, post vespertas una cum præfatis dominis patribus provincialibus, quorum numerum subsequentes, qui honoris gratia accesserunt, auxere, nempe Timotheus Agnellini archiepiscopus Mardinensis in Mesopotamia, Nicolaus Antonius Tura episcopus Sernensis, Alphonsus Pacelli episcopus Muranus, et enuntiatus Carolus Cuttillo episcopus Minorensis, unaque cum duobus ordinariis inferioribus enuntiatis, absentium episcoporum quatuor procuratoribus, theologis synodalibus, gubernatore, et magistratu, nec non notariis, et testibus, ad secretarium accessimus, et ubi se quisque ad sua loca recepit, nobis, magistratus nomine, suppliciter instatum fuit, quatenus excitate populi pietati ammentes, sacra lipsana, etsi nondum in suis vasis clausa, et obsignata, eidem populo ostenderentur. Hujusmodi instantiam patribus proposuimus, qui, devoti populi fervore moti, responderunt, esse amnuendum, placuitque pro hac die petitam ostensionem fieri, decretam vero recognitionis prosecutionem, cum tempus non suppeteret, in crastinum differendam. Saucitum insuper fuit, ut præfata recognitio ad futuræ identitati consulendum ad amussim fieret, et juxta peritorum anatomistarum sensum, omnia ossium, quæ discerni possent, nomina describerentur: cujus decreti executionem S. synodus nobis, dominisque episcopis ponenti et promotori, cum facultate alios episcopos in casu legitimi impedimenti, sive in aliqua synodali actione occupationis, substituendi; nec non, his executioni demandatis, vasa, in quibus sacri corporis ossa, sic discreta, et descripta, et cineres segregandi, recondenda erant, claudendi, et obsignandi. Quapropter ad petitam ostensionem de-

bito ritu faciendam, devenientes, pontificalia paramenta nos, et tres alii reverendissimi domini episcopi, videlicet Muranus, Bibinen., et Vigilien., suscepimus, et capsulam novem reliquiarum sacri corporis ampullas continentem, alligatam et obsignatam, ex assignato armario, quod est post altare secretarii, extractam et recognitam, et a domino promotore rursus apertam, post thurificationem, et cantica, et post predictorum vasorum patribus ostensionem, et in eadem repositionem, consueto feretro cum suo ornatu imposuimus, et nos una cum tribus præfatis episcopis eidem humeros supposuimus, et processionali ritu cum cantu ad aram maximam detulimus, ibique rursus apertam thurificavimus; et pontificalem ambonem cum duobus episcopis Murano, et Bibinen., relicto ad aram Vigilien., et Thermulano, ascendimus; et habita ad populum homilia, ampullas singulas, ad nos delatas, eidem ostendimus, schedulas, quibus ampullæ inter se distinguebantur episcopo Bibinen. legente: duas quoque plumbeas laminas, cum sacro corpore inventas, legimus, et monstravimus.

105 Quibus persolutis, ampullisque in sua capsula, stato ritu, repositis, cantato hymno, TE DERM: capsulam clausam, eidemque feretro impositam, ordine, et modo, quo veneramus, in secretarium retulimus. Ubi super consueta mensa capsula collocata, nos ad altare novam urnam porphyreticam, pro sacrosancti Bartholomæi corpore recondendo, orationibus in pontificali præscriptis initiavimus; capsulam deinde in mensa repositam, alligatam, et sigillis coram omnibus munitam, in sæpe dicto armario reposuimus, hujus clavi domino promotori consignata. Sacris denique vestibus depositis, patribusque comiter dimissis, nocturnis exornibus super corpore Apostolico persolvendis, una cum religiosis viris designatis, incubuimus; prout latius in Instrumento confecto eodem die xii Maii, rogatis notariis eisdem.

106 Die vero xiii ejusdem mensis Maii hora decima circiter, nos una cum reverendiss. DD. Dominico Morelli episcopo Lucerino ponente, Michaele Pitirro episcopo Thermulano promotore, Alphonso Pacelli episcopo Murano, et Fr. Vincentio de Magistris nostri ordinis Prædic. episcopo Cassanen., adhibitis etiam, et vocatis patre Nicolao Squillante congregationis Oratorii, et patre Dominico Viva Societ. Jesu, theologis synodalibus, nec non consuetis notariis, et testibus, accessimus ad secretarium nostræ metropolitanae, ubi vocati aderant dilecti filii Antonius Volpe, et Angelus de Auria, artium et medicinae doctores, testesque in anatomia periti, probati, et jurati, et continuando executionem decretorum nostri sacri provincialis concilii, deventum fuit ad actum canonice recognitionis, numerationis, et specificationis anatomice ossium corporis divi Bartholomæi. Quocirca a domino promotore aperto armario sæpe dicto post altare secretarii, extracta capsula ejusque clausura recognita, consuetis quoque orationibus recitatis, periti in anatomia rursus in manibus nostris juramentum de fideliter se gerendo, et de veritate dicenda præstitero: super itaque mensa consueta, de capsula, ruptis sigillis, aperta, extracta fuerunt ampullæ, in quibus sacra pignora condebantur, et super eandem mensam expositæ, et coram nobis, DD. episcopis, et theologis, notariis, et testibus,

E
et nova urna benedicta:

jurati anatomici

F

predicti

A prædicti in anatomia periti omnia ossa, de ampullis extracta, supra quasdam largas papyros in extremitibus plicatas, et pro debita cautela, ne quid dilaberetur, elevatas, exposuere.

107 Et deinde manu tecta velis separaverunt ossa, illaque, illorumque partes, separata ad amussim per nomina propria ejusque ossis, et cujuslibet partis ipsorum specificaverunt, et sic separata, et specificata reposuerunt in separatis ampullis, multaque alia ossium fragmenta, quæ ob exiguitatem neque numerari, neque specificari valuerunt, in præcipua ampulla posita sunt, quemadmodum et ipsorum ossium pulveres suam ampullam complevere. Inventa quoque sunt inter sacra corporis ipsa nonnullæ piscium spinæ, lapilli, et tabularum ex abiete fragmenta, quibus ossa adhuc exstare, prout in insula Lipara collecta fuere, ostendebatur: una itaque ampulla piscium spinas, altera lapillos, et tabularum fragmenta recepit. Dum hæc agerentur, nos, et domini episcopi Lucerinus, et Thermulanus ad secretam synodalem congregationem vocati fuimus, et juxta datam substituendi facultatem, nostras vi-
B ces domino Murano episcopo dedimus, Lucerinus vero sibi dominum episcopum Cassanen. subrogavit; Thermulanus autem promotor huic suo ministerio congregationem prædictam posthabuit.

inveniunt omnes corporis partes, exceptis brachiis, claviculis, et sterno:

108 Congregatione synodali absoluta, nos, et dom. Lucerinus episcopus, cum dom. episc. Trojano ad secretarium revertimus, et adhuc recognitionem facientibus astantes, specificationem, et nominationem diligenter observavimus; qua peracta coram nobis, aliisque prænominatis episcopis, anatomistæ distinctæ super prædicta ossium specificatione per propria nomina, et separatione in novem ampullis, deposuerunt, asserendo insuper se juxta suum sensum, et peritiam cognovisse in eisdem ossibus adesse singulas partes totius corporis, exceptis humeris, sive brachiis, claviculis, et sterno. Præfata igitur sacrorum ossium per propria nomina specificatio, et in novem ampullis facta separatio, hujusmodi est:

novem ampullis imponuntur: quid in tribus primis:

C 109 In primo vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum quatuor et seminiarum, diametri unciarum duarum, et dimidiæ, Boua pars cranii. Decem ejusdem cranii particule grandiores. Septemdecim ejusdem cranii particule minores. Septem aliæ ejusdem cranii particule exiguæ. Tres partes grandiores ossium organi auditus, appellatæ incus, orbiculare, et stapes. Duæ partes minores ex malleo. Septem dentes cum dimidio, id est, duo molares, unus caninus, quatuor incisarii integri, et unus dimidius. In secundo vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum quinque, diametri unciarum trium. Duæ partes grandiores vertebrarum lumborum. Novem aliæ earundem vertebrarum particule minores. Pars vertebrae colli. Novem particule spathulae. In tertio vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum octo, diametri quatuor. Septem partes capitum articularum. Decem aliæ particule eorundem. Septem et viginti particule ossis innominati. Grande os femoris ultra dimidium palmum. Tria alia femoris ossa paulo minora. Novem partes femoris item grandes. Viginti partes femoris minores. Centum sexaginta particule ossium femoris, et tibiae. Grande os anterius tibiae. Sex aliæ partes ejusdem tibiae item grandes. Particula sutæ, et proprie caput, quod facit malleolum exterius integrum. Pars cubiti. Duæ lonæ partes

radii. Alia pars ejusdem radii minor. Particula D articuli cubiti. Decem capita diversorum articularum grandium. Quindecim articularum particule. Quatuordecim suræ particule. Quinque et quinquaginta particule tibiae. Octo particule ossis ulnæ. Quatuor minores particule ejusdem ossis. Tres particule patellæ genu.

110 In quarto vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum quinque, et dimidiæ, diametri unciarum trium. Novem partes metacarpi, duæ majores, reliquæ minores. Octo integra carpi ossa. Tria et viginti digitorum manuum ossa, alia integra, alia fracta. Sex tarsi, seu pedis ossa integra. Decem metatarsi ossicula partim integra, partim fracta. Septem integri articuli ossium grandium digitorum pedum. Octo articuli minores digitorum pedum integri, et alii quatuor minutiores. Duodecim particule ossium tarsi innominatae. Os scapulae. Septem partes diversarum costarum, duæ majores, reliquæ minores. Quinque partes costarum cum vertebrarum portionibus. Duodecim aliæ costarum particule minores. Viginti aliæ costarum particule exiguæ. Quatuor et viginti aliæ particule ossis indiscernibilis. In quinto vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum octo et dimidiæ, diametri quatuor. Innumera-
F biles, diversaque ossium particule, quæ ob exiguitatem specificari non valuerunt. In sexto vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum quinque, et trium diametri. Cineres, sive pulveres ossium. In septimo vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum quatuor, diametri vero trium. Os grandius metacarpi integrum. In octavo vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum trium, diametri duarum. Decem particule spinarum piscium, quæ inter ipsa sacra ossa commixtæ repertæ sunt. In nono vase figuræ sphaericæ, altitudinis unciarum quinque, et trium diametri. Varia lapidum, et ligni fragmenta, quæ pariter inter sacra ossa inventa sunt permixta.

111 Absoluta igitur specificatione, nominatione, et in singulis vasis repositione prædicta, prosequentes decreti executionem, quoad vasorum præfatorum obsignationem, hoc pacto, in omnium conspectu, obsignavimus. Unumquodque vas vitreum suas continens reliquias, ut prætulimus, suo operculo item vitreo clausum fuit, interposito gossipio, ut operculum ipsum firmiter adhereret: deinde transmissæ fuerunt singulæ vitæ sericæ rubri coloris e singulis operculis ad singula ora ampullarum per duos annulos vitreos, tam operculis, quam ampullis hinc inde firmiter inherentes, quæ vitæ sic transmissæ supra cujusque ampullæ opercula conversæ fuerunt, et in binos nodos firmiter alligata, quibus nobis, cera Hispanica illitis, sigillum nostrum parvulum impressum fuit; singulis pariter ampullis singulæ additæ fuerunt schedulae papyraceæ, ossium continentes specificationem, donec consimiles de pergamento sufficerentur. Quæ obsignatione peracta, ampullæ sic obsignatæ in eadem capsula sæpe dicta repositæ fuerunt, et clausæ a domino promotore fiscali: ipsa vero capsula alligata, et duobus sigillis nostro, et promotoris prædicti munita, in consueto armario custodita fuit clavi, quam ipse promotor servabat. Prout latius in instrumento, rogatis prædictis concilii notariis eodem die xiii currentis Maii.

ampulla a qualitate refertur.

A

PARS IV.

*Facta in secunda sessione synodi : corpus re-
latum et repositum in templo novo.*

*Secunda sessio
synodalis.*

Die vero xiv ejusdem mensis Maii habita fuit in nostra metropolitana secunda sessio synodalis, intervenientibus nobiscum reverendissimis DD. comprovincialibus episcopis jam enumeratis, excepto P. Francisco Scanegata, qui ægræ valetudinis causa in archiepiscopio se continebat, nec non aliis novem reverendissimis DD. episcopis, qui honoris gratia ad cessionem accesserant, videlicet Timotheo Agnellini archiepiscopo Mardinen. in Mesopotamia, Francisco Vignola episcopo Minerbinen., Nicolao Antonio Thura episcopo Sarnen., Alphonso Pacelli episcopo Murano, Jo. Francisco de Laurentiis episcopo Venusino, Fr. Marcello de Cavaleriis ord. Prædic. episcopo Gravinen., Fr. Vincentio de Magistris ord. Prædic. episcopo Cassanen., Carolo Cantillo monacho sancti Benedicti congregationis Montis Virginis episcopo Minoren., Josepho Schinosi episcopo Casertano, nec non duobus ordinariis inferioribus, procuratoribus quatuor episcoporum absentium, theologis, aliisque in concilio congregatis.

*in qua decreta
translationis
lecta.*

413 Cumque in ipsa sessione, synodi secretarius ex ambone decreta synodalia usque ad tit. vi inclusive legisset, de mandato nostro addidit lectionem, solennioremque publicationem decreti super translatione sacri corporis divi Bartholomæi, lati in publica congregatione synodali, habita die x currentis mensis : quod ubi patres, aliique, superius descripti audire, iterum alta voce dixerunt : Deo gratias, qui dignatus est nobis concedere, ut videremus, et manibus contrectaremus corpus divi Bartholomæi, eo modo, quo nobis per sacras constitutiones, et publica documenta nuntiatum fuerat. Legit insuper instrumentum elevationis dicti sacri corporis, confectum die xi currentis mensis, nec non alterum ostensionis sacri corporis elevati, factæ patribus, et populo, una cum decreto per ipsam synodum lato : ossa scilicet numerari, recognosci, specificari, et describi per anatomistas, et sigillari, sub rogatu diei xii mensis ejusdem. Legit demum, et publicavit instrumentum numerationis, recognitionis, et specificationis ossium per propria nomina, per anatomistas factæ, et inclusionis ejusdem sacri corporis in vasis vitreis, et obsignationis eorumdem sub rogatu diei xiii ejusdem mensis.

*mandante
synodo.*

414 Qua lectione, et publicatione peracta, dominus ponens sanctæ synodo retulit, aquum, et congruum esse, ut præfata sacræ reliquiæ sic selectæ, et in suis vasis repositæ, et obsignatæ, tum dominis episcopis, qui ad sacrum nostrum consessum colonestandum pro sua egregia pietate, nuper advenerant, tum innumeris ferme Christi fidelibus, qui e variis regionibus ad sacrum Apostoli corpus venerandum confluxerant, ut omnium religioni satisfaceret, ostenderentur; cumque omnes responderent, **PLACET** : mandavimus sacrum corpus et secretario asportari, prout DD. episcopi ponens, et promotor, a pluribus

dignitatibus, et canonicis nostræ metropolitanæ comitati, recognito coram eisdem armario, exsecuti sunt, capsulam sacra Lipsana continentem suis nlnis ad aram maximam processionali ritu, et eum canticis deferentes.

415 Apertis interim ecclesiæ januis de nostro mandato, ecclesia innumero pene populo repleta est. Capsulam deinde obsignatam, coram patribus, cæterisque resignandam mandavimus; cumque nos ambonem nostrum ascenderimus, ipsi DD. episcopi ponens, et promotor capsulam sic apertam ad nos detulerunt in ambonem, quæ ostensio ut notior fieret, mandavimus, ut synodi a secretis de ambone altero, qui e regione extat, catalogum reliquiarum recognitarum, et specificatarum cum propriis nominibus, per peritos anatomistas factum, alta voce legeret : quo illum legente, nos singulas ampullas in catalogo designatas, et ab eo expressas e capsula extrahentes ostendimus, ut erant, obsignatas populo, qui in lacrymas præ cordis lætitia erumpentes, ora, manusque in cælum tendebant, Deo de tanto munere gratias agentes, beatissimique Apostoli patrocinio sese commendantes.

*sacra ossa
rursus populo
ostensa.*

416 Qua religione moti proposuimus patribus, si placeret, os integrum metacarpi in septimo vase inclusum, extra urnam, in qua reliqua recondenda erant, ut confluentibus devotis deinceps ostendi posset, asservari : et patres conjunctis animis, ita fieri dixerunt. Quibus peractis, de ambone descendimus, capsulam cum reliquiarum vasculis reportantes ad aram maximam, in qua, spectantibus omnibus, de more clausa, et obsignata, ab eisdem DD. episcopis eodem ritu, quo venerant, cum canticis ad secretarium delata, et in armario sæpe dicto sub promotoris clavi reposita fuit, animo actionem continuandi, schedulasque de pergameno vasis affigendi, easdemque reponendi in urna porphyretica, ut prætulimus, jam benedicta. Omnibus deinde e secretario ad sacrum consessum reversis, stato ritu sessio absoluta fuit, prout fusius in instrumento, rogatis eisdem concilii notariis die xiv Maii.

*E
et os meta-
carpi extra
urnam ser-
vari decre-
tum.*

417 Eodem die xiv ejusdem mensis Maii ante vespertas, nos una cum enuntiatis tribus et viginti reverendissimis DD. episcopis, cum quibus nos numerum quatuor et viginti complebamus, nec non cum duobus ordinariis inferioribus, quatuor absentium episcoporum procuratoribus, theologis, domino gubernatore, et magistratu, anatomistis, notariis concilii, et testibus, ad secretarium nostræ metropolitanæ pro absolvenda canonica sacrarum reliquiarum corporis S. Bartholomæi apostoli recognitione cum schedularum de pergameno vasis vitreis appositione accessimus, ibique oratione peracta, unusquisque ad sua loca se recepit, et nos in nostra sede pontificalia paramenta accepimus, capitulares suas sacras vestes induerunt.

*Archiepisco-
pus cum suis*

418 Nos igitur pontificaliter induti una cum DD. episcopis ponente, et promotore ad secretarii armarium sæpe memoratum adivimus, quo a D. promotore, qui de mane clauserat, aperto, capsulam clausam, et duobus sigillis munitam, extraximus, et ostensam patribus sic clausam, et munitam, super secretarii altare collocavimus; et fractis sigillis, spectantibus omnibus, aperuimus, et vitrea vasa, quibus S. Bartholomæi corpus condebatur, extraximus, canticis, et thurificatione de more adhibitis; tunc mandavimus in schedulis de pergameno summam nomina reliquiarum

*sacras reli-
quias ampul-
lis inclusas
ostendit.*

A juxta anatomistarum sensum, et peritiam annotari, eisdemque vasis pro perenni memoria firmiter annecti. Ad hoc exsequendum patres DD. episcopos ponentem, et promotorem deputarunt. Proinde nos cum patribus, et canonicis processionali ritu ad chorum pro vesperis solemnibus de translatione canendis, accessimus. Interim præfati episcopi ponens, et promotor deputati una cum notariis concilii, et testibus, ac anatomistis remanserunt, coram quibus dilectus filius R. D. canonicus Martius Lizza, unus ex notariis, ad tenorem catalogi per anatomistas facti, et jam relati, schedulas de pergamento confecit, et reliquiarum nomina, summatim tamen, ut mandavimus, in eis exaravit, et singulas singulis vasis vitreis gummi, quam Arabicam vocant, tenaciter agglutinavit.

singulis ampullis apponitur inscriptio

419 Tenor autem schedularum est qui sequitur juxta vasorum vitreorum ordinem, quem ita exhibemus, ut remoto septimo, in urna juxta decretum synodale non reponendo, huic translato numero, reliqui sequentes subrogentur, ita ut octo deinceps in urna mox apponenda numerentur. In primo igitur vase annexa de pergamento schedula hæc habet: Numerus I. Ossa cranii, et organi auditus, dentes molares duo, incisarii quinque cum dimidio S. Bartholomæi apostoli, hic reposita die xiii mensis Maii mdcxcviii. In ii vase schedula sic inscribitur: Numerus II. Vertebra, et spatula S. Bartholomæi apostoli, hic reposita, die xiii mensis Maii mdcxcviii. In iii vase hæc extat schedula sic inscripta: Numerus III. Ossa articularum, femoris, tibiae, surae, ulnae, radii, patellae, et os innominatum S. Bartholomæi apostoli, hic reposita, die xiii mensis Maii mdcxcviii. In iv vase hæc legitur schedula: Numerus IV. Ossa carpi, metacarpi, et digitorum manuum, tarsi, metatarsi, digitorum pedum, costarum, et alia indiscriminabilia S. Bartholomæi apostoli, hic reposita, die xiii mensis Maii mdcxcviii. In v schedula hæc continet: Numerus V. Fragmenta ossium S. Bartholomæi apostoli, hic reposita, die xiii mensis Maii mdcxcviii. In vi vase schedula sic inscripta: Numerus VI. Sacri pulveres ossium S. Bartholomæi apostoli, hic repositi, die xiii mensis Maii mdcxcviii. In vii vase apposita schedula sic habet: Numerus VII. Spinæ piscium confusim repertæ cum sacris lipsanis S. Bartholomæi apostoli, hic reposita, die xiii mensis Maii mdcxcviii. In viii vase schedula sic legitur: Numerus VIII. Particulæ lapidum, et lignorum confusim repertæ cum sacris lipsanis S. Bartholomæi apostoli, hic reposita, die xiii mensis Maii mdcxcviii. Quod autem in catalogo septimum erat vas, modo nonum, et extra urnam, juxta enunciatum patrum decretum asserendum, suam quoque habet schedulam annexam tenoris, qui sequitur: Os magnum integrum metacarpi S. Bartholomæi, hic repositum, die xiii mensis Maii mdcxcviii.

ampullæ incluantur urnæ porphyreticæ:

420 Absolutis vesperis, nos cum patribus ad secretarium reversi, octo vasa, obsignata, et suis schedulis de pergamento, ut prætulimus, specificata, in urna porphyretica jam benedicta reposuimus, aptantes inter ea gossipium, ne, altero alterum urgente, frangerentur. Septimum vero vas, modo nonum, in quo repositum est os magnum metacarpi, extra urnam relictum, obsignatum, et inscriptum ut erat, in saepe dicto armario sacrarum reliquiarum secretarii reponendum, servata forma sæpius repetiti synodalis decreti, de-

mandavimus, prout illud reposuit, et armarium clausit dominus episcopus promotor, qui clavem tradidit thesaurario Mariella, sacrarum reliquiarum in hac nostra metropolitana existentium custodi. Urnam vero porphyreticam, octo prædicta continentem vasa, thurificavimus, et suo deinde clausimus operculo item porphyretico, quod vasi ita conjungitur: vasis labrum circulus ferrens circumdat, et de eo ad operculum tres radii item ferrei protenduntur, ejusdemque operculi fastigio clavis ferreis sinuosis, quos vites vocant, firmantur. Hoc tamen pacto urna nunc clausa non fuit, cum artifex nondum perfecisset tres laminas plumbeas, mune pariter in ea ad perpetuam hujusce præsentis sacræ actionis memoriam reponendas, pollicitus tamen est ipsas in crastinum ante vesperas omnino absolutas exhibere. Tenor autem inscriptionis, tribus laminis incidendæ, hac die dictatæ, est, qui sequitur.

421 » Anno Domini mdcxcviii xi Maii, Dominica die, Ego Fr. Vincenlius Maria ord. Prædic. miseratio divina tit. S. Sixti S. R. E. Presbyter Cardinalis Ursinus, hujus sanctæ metropolitanæ ecclesiæ archiepiscopus, in secunda mea provinciali synodo, de ejusdem synodi mandato coram Patribus elevavi, et recognovi corpus hoc S. Bartholomæi apostoli, quod erat in urna lapidea, in qua inveni duas laminas plumbeas, alteram antiquissimam, et in extrema parte ruptam, his verbis: † SCS. BARTHOLOMEUS APST., alteram item antiquam, priorem sic exprimentem: † SCS. BARTHOLOMEUS APLS.: et corpus ipsum repositum in vasis vitreis VIII; et eadem vasa die xiv Maii collocavi in hac urna porphyretica, præsentibus sanctissimis, et reverendissimis provinciæ episcopis, nempe Fr. Cælestino Labonia ord. Erem. S. Augustini, episcopo Montis Marani; Josepho Lazara clericorum Minorum, episcopo Aliphano; Francisco Scanegata episcopo Abellinen., et Frequentino; Angelo Cerasio episcopo Bibinen.; Francisco Antonio Punii episcopo Asculano, et Hordonen.; Francisco Antonio Giannone episcopo Boianen.; Josepho Catalano episcopo Larinen.; Dominico Morelli episcopo Lucerino; Michaelae Pitirro episcopo Thermulano; Pompeio Sarnellio episcopo Vigilien. ad votum decisivum admissis, et vice metropolitani capituli abbatibus oppidi S. Lupi nullius; Francisco Protonobilissimo episcopo Trivicano; Blasio Gambaro episcopo Thelesino; Emilio Jacobo de Cavalieriis episcopo Troiano eligente; Hiacyntho de Calce clerico regulari, episcopo Arianen., ordinariis: P. Vito Antonio Pastorale ord. S. Benedicti congregationis Montis-virginis abbate generali nullius; Augustino Fautetta vicario Alberoni nullius. Sacras prædictas functiones honestantibus Timotheo Agnellini archiepiscopo Mardinen. in Mesopotamia; Francisco Vignola episcopo Minerbinen.; Nicolao Antonio Thura episcopo Sarnen.; Alphonso Pacelli episcopo Murano; Joanne Francisco de Laurentiis episcopo Venusino; Fr. Marcello de Cavalieriis ord. Prædic., episcopo Gravenen.; Fr. Viucentio de Magistris ord. Prædic., episcopo Cassanen.; D. Carolo Cutillo monacho S. Benedicti congregationis Montis-virginis, episcopo Minoren.; Josepho Schinosi episcopo Casertano.

inscriptio tribus laminis vitreis incidenda

E

F

422 Cum itaque, ut prætulimus, artifex incisionem præfate inscriptionis nondum absolvis-

set,

urna obsignata defertur ad aram maximam :

A set, urna interim porphyretica alligata fuit vit-
sa serica rubri coloris tam circa labrum, quam
supra operculum, et obsignata tribus sigillis no-
stris in cera Hispanica, supra eandem vittam li-
quata impressis : deinde cum psalmis, et canti-
cis urna sic obsignata imposita fuit feretro, ad
hoc egregie elaborato, flosculis sericis, quasi per
areolas distributis, undequaque mirifice exor-
nato, quod processionali ritu, capitulo parato
precedente, et patribus, nos, et DD. episcopi
Montis-Marani, Muranen., et Bibinen., pontifi-
calibus similiter induti, ad aram maximam nos-
træ metropolitane hajulavimus, domino guber-
natore, et magistratu cum intorticiis accensis
subsequentibus. Ibi urnam populo ostendimus,
et publicæ adorationi cum thurificatione, et
orationibus exposuimus. Demum ordine, quo
veneramus, ad secretarium revertentes, inibi
sacras vestes deposuimus, et brevi oratione ante
secretarii altare persoluta, patres comiter dimisi-
mus, nosque ad chorum reversi fuimus, sacris
excubiis super sacro Apostoli corpore initium
daturi, invenimusque populum à prædicto
nostro recessu B. Virginis Mariæ Psalterium, sive
rosarium decantantem. Noctem interim verterunt
in diem, civitate universa innumeris luminibus
illustrata, campanariis turribus frequentes festivos
sonitus edentibus, populoque turmatim ad sacras
confluente vigilias. Actio vero præfata latius ha-
betur in instrumento, rogatis tribus concilii no-
tariis superius relatis, die XIV currentis Maii post
vesperas.

cantatis vesperis,

423 Die tandem xv mensis ejusdem nos una
cum reverendissimis DD. episcopis comprovincia-
libus, aliisque novem, qui ad honestandas sacras
functiones advenerant, quorum nomina retulimus,
quique nobiscum quatuor, et viginti pontificum
numerum complebant, nec non cum duobus or-
dinaris inferioribus, quatuor absentium episco-
porum suffraganeorum procuratoribus, theologis,
et decretalisticis synodalibus, domino guber-
natore, et magistratu, tribusque uotariis concilii,
et testibus rogatis, ac specialiter vocatis, ad
nostram metropolitanam accessimus, ibique so-
lemnes vesperas solemniter ritu decantavimus :
et primo psalmo inchoato, processioni sole-
mni, ob magnum confraternitatum quatuor et
quadraginta, nec non cleri, ex universa pe-
ne archidiececesi, numerum, initium datum
fuit. Absolutis vesperis, patres omnes pon-
tificalia, cæteri sua paramenta sibi convenien-
tia induerunt, paratis jam canonicis pro as-
sistentia vesperis a nobis decantatis præstita.
Omnibus sic indutis, antiphonam : *CUM GAUDIO*
EXIITIS, præintonavimus, et imposito in thu-
ribulis incenso, urnam apud altare thurificavi-
mus.

aperte urnæ imponuntur tres laminæ.

424 Interim recognita, spectantibus patribus,
urna, corpus divi Apostoli continente, et re-
perta eisdem sigillis, quibus hesternæ die mu-
nita fuerat, firmata, de nostro mandato, vi-
dentibus cunctis, fractis sigillis, rursus aperta
fuit, et in eadem pro perenni hujusce novæ
translationis monumento prius tres novas lami-
nas plumbeas jam absolutas cum inscriptione,
quam supra retulimus, reposuimus. Sunt autem
hæ tres laminæ in extrema parte conjunctæ vit-
tis sericis rubri coloris, per foramina immis-
sis, quæ vitæ e duobus pendent lateribus, et super eisdem
in cera Hispanica impressa sunt novemdecim ex
tribus et viginti episcopis præsentibus sigilla,
nempe Montis-Marani, Aliplani, Abellipen., Bibi-

nen., Asculani, Bojanen., Larinen., Luceri-
ni, Thermlani, Vigilien., Thelesini, Trojani,
Arianens., Miuerbinens., Sarnens., Murani,
Venusini, Gravinen., et Minoren., reliquo-
rum vero quatuor episcoporum, et duorum in-
feriorum ordinariorum non fuerunt impressa,
quia secum e suis residentiis sigilla non de-
tulerant.

425 In media vero prædicta inferiore lami-
narum, sic junctarum, parte, est transmissa
chordula serica rubri, et albi coloris, ex qua
pendet nostra archiepiscopalis consueta plumbea
bulla, habens ex una parte impressas imagines
capitum B. Mariæ Virginis a dextris, et S. Bar-
tholomæi apostoli a sinistris cum cruce interme-
dia, et supra caput S. Mariæ adsunt litteræ :
S. M., hoc est : S. Maria : et supra caput divi
Bartholomæi extant litteræ : S. B. : hoc est :
S. Bartholomæus : infra imagines incisus legitur
annus MDCXCVIII. Ex altera parte ejusdem plum-
beæ bullæ adest inscriptio : *FR. VINC. MARIA*
ORD. PRÆD. CARD. URSINUS ARCHIEPUS BNS. In-
super in eadem urna reposuimus numisma argen-
teum, habens ex una parte imagines capitum B.
Mariæ, et S. Bartholomæi, prout de plumbea
retulimus, altera nostram habet imaginem mitra,
et pallio decoratam, cum eadem inscriptione in
gyro : *FR. VINC. MARIA ORD. PRÆD. CARD.*
URSINUS ARCHIEP. BNS.

426 Subinde in eadem urna duas laminas
plumbeas, cum ipso sacro corpore in capsula mar-
morea repertas, et in primo instrumento eleva-
tionis dicti sacri corporis confecto sub die XI
currentis mensis descriptas, et exemplatas inclu-
simus : quarum laminarum minorem, in extre-
mitate ruptam, cum separata particula, invol-
vimus schedula de pergamento nostra manu
subscripta tenoris sequentis : « Lamina plumbea
» antiquissima fuit recognita a peritis juridice exa-
» minatis, excedere annos septingentos, XIV Maii
» A. D. MDCXCVIII. *FR. VINC. MARIA CARD. AR-*
» CHIEP. » Quibus sic repositis, aptato novo
gossipio, ne, quæ intra urnam erant, mutuo se
urgereut, coram omnibus patribus, ipsisque viden-
tibus, urnæ impositum fuit operculum, et circa
ejusdem urnæ labrum circulus ferreus appositus
est, ex quo circulo tres radii ferrei protendantur
ad operculi fastigium, ut circa illud breviori fer-
reo circulo inhaerentes firmentur, licet nunc to-
taliter firmati non fuerint ; hujusmodi enim actus
post hujus translationis processionem peragendus
erat in basilica divi Bartholomæi in actuali con-
signatione prædictæ sacre urnæ, et collocatio-
nis ipsius in camera sub ara maxima ejusdem
basilicæ.

427 Interea urna sæpe dicta firmiter alligata
fuit vitæ serica, et postea super mobile feretrum
jam descriptum imposita, quod quippe feretrum
cum sacra urna, donec solemniter processio ad
sacram basilicam pervenit, semper humeris no-
stris dulce pondus incubuit, quod et alii tres
pontifices, qui feretrum nobiscum comportabant,
fecissent, nisi et aliis suas vices, et honoris, et
pietatis gratia concessissent. Quod vero ad proces-
sionem attinet, methodus pro ejus directione im-
pressa, ne hic justo longiores simus, in actis
hujus sacri concilii exhibetur. Ubi vero processio
ad sacram basilicam, terminum ei designatum,
pervenit, ad illius ingressum, hymno : *TE*
DERM : decantato, sacra tecta reboarunt : de-
posita igitur statis ritibus urna, exposita fuit
super aram maximam vario, et pretioso marmo-
re,

*bulla archi-
episcopi, et
alia.*

E

*uti et due la-
minæ anti-
quæ :*

F

*institutæ sur-
plicatione,
urna*

A re, etiam in camera pro urna ibidem reconden-
da, nempe intus, et foris elegantissime nostris
sumptibus, si non pro tanti Apostoli dignitate,
pro nostra tamen tenuitate elaboratam.

ad templum
S. Bartholo-
mæi delata;

128 Postquam igitur et thurificationem, et
orationes debitas exhibuimus, populo solemniter
benediximus, publicata per archidiaconum
nostrum indulgentia plenaria a sanctissimo do-
mino Innocentio Papa XII concessa visitantibus
hodie hanc novam sancti Apostoli basilicam. Sub-
inde nos in faldistorio super altare sedentes, ob-
lationem intortiorum a magistratu, aliis nobili-
bus, et ab aliquibus de clero foraneo pro
servitio hujus sacri altaris, in sanctissimi Apostoli
reverentiam suscepimus. Quo facto, sacra urna,
de nostro mandato, firmiter obserata fuit, appo-
sito operculi fastigio ferreo circulo breviori, qui
elaeus fuit clavo ferreo sinuoso, quem vulgus
vitem appellat, cui clavo caput incisum fuit: ad
ipsum vero breviorum circulum reduci fuerunt
tres radii ferrei e majore urnæ circulo, quo la-
brum circumdatur, protensi, et in eodem breviori
circulo tribus consimilibus clavis allixi, quibus
pariter clavis capita incisa fuerunt: et super
B quatuor prædicta incisionum vestigia, cera Hi-
spanica infusa, quatuor nostra parva impressimus
sigilla. Sic igitur dicta urna coram patribus ob-
serata, munita, et obsignata, nos patres eosdem
ob tarditatem horæ comiter dimisimus, qui pro-
cessionali ritu cum cæteris de clero ad secreta-
rium nostræ metropolitanæ pro sacrarum vestium
dimissione recesserunt.

ibique obsig-
nata, et in
principis aræ
camera depo-
sita.

129 Nos vero cum DD. episcopis ponente, et
promotore, canonicis hujus sacræ basilicæ, minist-
tris, et capellanis, nec non et magistratu, rem-
mansimus pro eadem urna, sic obsignata, dignita-
tibus, et canonicis collegii nostri, S. Bartholomæi
consignanda; prout fecimus collocando propriis
manibus, dictis DD. episcopis assistentibus, sa-
cræ urnam in principis aræ camera. Hæc au-
tem urna est, ut sæpe diximus, ex marmore por-
phyretico, studiosissime elaborata, altitudinis
palmorum duorum, latitudinis per gyrum ductæ
palmorum quatuor, et dimidii, valoris ducato-
rum ultra mille, elegantissimo opere pretiosita-
tem marmoris exæquante. Urna itaque in dieli
altaris camera collocata, eadem camera munita
luit crate ferrea in orbem ducta, et ex aurichal-
co exteriori affabre composita, choro interim psal-
morum cantibus personante. Cumque in nostra
pontificali sede in medio chori sedissemus, DD.
episcopis, et sacræ basilicæ canonicis in eodem
choro consistentibus, ad eosdem canonicos ver-
ba exhortationis, ut tantis muneribus digno
servitio responderent, habuimus; mandantes
eisdem, ut in hujusce sacræ translationis me-
morian, infra bimestre inscriptionem marmori
incisam, verba, in tribus laminis in urna por-
phyretica inclusis exarata, continuentem, apponen-
dam curarent: interim vero pro debita Deo
gratiarum actione per octo dies continuos inte-
grum Davidicum Psalterium in tribus diversis
horis distinctum, quotidie persolverent. Peracto
demum sermone, ante altare oravimus et pro-
cessionaliter cum DD. episcopis Lucerino, et
Therulano, dictæque sacræ basilicæ canonicis,
ad ejusdem secretarium accessimus, ubi, sacris
depositis vestibus, huic terminum actioni impo-
suimus.

130 Quibus sic peractis, ad perpetuam rei
memoriam, hanc nostram paginam, petitionis,
decreti, elevationis, recognitionis, ostensionis,

repositionis, translationis, restitutionis, consi-
gnationis, sigillo nostro sub plumbo expediend-
dam jussimus. Reliquum est, ut pro tam insigni
beneficio, omnes cum omni humilitate benedi-
camus, et glorificemus eum, quem decet om-
nis benedictio, et gloria in secula seculorum.
Confiteamur Domino in omnibus mirabilibus ejus,
et cognoscat omnis caro, quoniam non defe-
cerunt in diebus nostris miserationes ejus, qui
quamvis, peccatis nostris exigentibus, visitavit
nos in virga indignationis suæ, non tamen
continuit in ira misericordias suas: letati enim
sumus pro diebus, quibus non humiliavit, annis,
quibus vidimus mala, dum in afflictionibus no-
stris gloriosissimi apostoli sui Bartholomæi omni
laude dignissimi præsidio munit, ipsiusque meri-
torum, et intercessionum suffragiis proleget, ac
defendit. Assiduis denique precibus ab eo postu-
lemus, ut tanto Apostolo intercedente, a pec-
catis nostris faciem suam avertens, misereatur
nostri, et respiciat nos, ac immittat timorem
suum super gentes, quæ non cognoverunt eum,
ut agnoscant, qui non est alius Deus, nisi Deus
uosler. Dat. Beneventi in secunda nostra pro-
vinciali synodo anno Domini millesimo sexcente-
simo nonagesimo octavo, die vero xv mensis Maii,
Indict. vi, Pontificatus vostri Beneventani anno
xiii, ordinationis vero nostræ xxiv.

131 *Hactenus Balla Eminentissimi. Qui plura
de his cupit, adire potest Ephemerides P. Do-
minici Viva Societatis nostræ, qui rei gestæ
interfuit, ac singula exacte narravit sermone
Italico. Discet ex iis præsertim, quanta omnium,
ac præ ceteris sanctissimi antistitis Ursini pie-
tate, quanto populi cujuscunque conditionis
concurso res tota fuerit peracta, quæ brevitatis
causa prætermitto. Duo tamen, ad gloriam Sancti
quæ præcipue conducentia, nefas est præterire.
Pag. 33 narrat, testatum sibi esse illustrissimum
quemdam singularis æstimationis atque virtutis
episcopum, vidisse se ex arcu marmorea, cum
primum aperiretur... ingentem splendorem ex
splendentibus ossibus egressum. Et tam certo, in-
quit, assererat, non fuisse oculorum hallucina-
tionem, ut juridice cum juramento declarasset
ad gloriam Sancti, si modestia ipsum non reti-
nuisset, prohibens mihi etiam ne nomen suum
manifestarem. In memoriam hujus prodigii hos
Viva adjecit versiculos:*

Quæ nova fax oculis splendet, sacra lipsana
monstrat.

Tunc polum spectris fallere posse putas?

Si quæ sunt reliquæ: pellit lux alma tenebras,
Mens dubium posthac ponat, et urat amor.

132 *Aliud pag. 41 narrat miraculum, cui
pauca præmittit de tempore pluvio in serenum,
cum supplicatio incederet, mutato; hoc modo:
Non habuit infernus, quo turbaret tam bene or-
dinatam supplicationem: quin potius, ubi tem-
pus et antea et postea perpetuo fuit pluviosum,
die illo sol jam exul venit, ut spectator esset olli-
ciosus tanti triumphi. Studebat daemon alio modo
funestare diem, quippe in magna populi pres-
sura circa templum patrum Dominicanorum, ubi
magnum erat theatrum cum altari pensili, filius
Antonii Todisci, Joannes nomine, minus vix lu-
stri infantulus, humi prolabitur, per cujus cruce
alternam agitur rota minor rhedæ, multis perso-
nis onustæ. Tolluntur in caelum clamores contra
aurigam; ille, quo rem restitueret, vehemen-
tius loris restringit equos, ut velociter rece-
dentes, rotam iterum per teucellum illud cruce
agerent,*

B
conclusio
Dei laudem
hortatur

E

Lumen 12
crux ossibus
crux

F

rota rhedæ
transit

A agerent : cumque rarsum excitati progredierentur, tertia etiam vice per illud transit. Creverunt parentum et clamores et planetus, putantim, se infantulum jam contritum inventuros.

crus pueri
illatum.

133 Verum Sanctus potens suum patrocinium, et in infernum dominium volens ostendere, ipsi pro munimine fuit : nam infans sublevatus, inventus est omnino incolumis, exiguo tantum livore in loco, quem rota teligerat, apparente, ad gratiae caelestis testimonium, clamantibus tum omnibus : Miraculum ! miraculum sancti Apostoli ! qui a multis tunc fuerat invocatus. De quo jam juridica informatio fuit instituta : et testati sunt omnes, tum seculares, tum reverendi admodum patres Dominicani, facti testes oculati, cum medici, et chirurgi, qui crus lividum observarunt, non potuisse id naturaliter contingere, nec sine evidenti miraculo : quod caelum voluit, ut authentice prodigio hoc, tamquam signo characteristico, ostenderet, haec vere esse ossa illius Sancti, qui se amore Domini sui, pelle exui permisit. *Hæc Viva, qui in miraculi memoriam hoc adiecit distichon :*

B Ter pueri premit acta pedem rota ; nec terit
ossa,
Sed pellem, Divi glubiti ut ossa probet.

CAPUT III.

An corpus S. Bartholomæi Romam translatum ?

§ I. Cultus Romæ : controversia Romanos inter ac Beneventanos de sacro corpore.

Cultus Romæ :
controversia
de corpore
diuturna.

C **R**omæ magna veneratione coli S. Bartholomæum testatur Carolus Bartholomæus Piazza in *Hemerologio sacro Romæ Christianæ ad diem xxv Augusti, ubi scribit, festum ejus grandi solemnitate, populique concursu, per octiduum celebrari in ecclesia Sancto dicata in Insula Lycaonia, seu S. Bartholomæi. De ecclesia hac Floravantes Martinellus in Roma sacra pag. 77 et seq. post duas alias S. Bartholomæi ecclesias memoratas, hæc scribit : Altare majus sustentatur quatuor columnis ophitinis. Ibidem labrum porphyriticum, cui imposita alba tabula marmorea pulcherrima. Intus S. Bartholomæi apostoli corpus spectabile. Paulus IV, cum dictum S. Apostoli corpus inter ruinas sui templi ob inundationem collapsi anno mdlvii repertum fuisset, illud magna et solenni pompa ac supplicationibus in templum D. Petri comportandum curavit : quod postea Pius IV restitui mandavit, ut vidi in instrumento consignationis die xxvii Julii mdlx in archivo Vaticanæ basilicæ. Fruitur quoque (eadem ecclesia) sacro sancti Paulini episcopi Nolani corpore. . . Olim erat collegiata, ut ex lapide sepulchrali in ecclesia sancti Jacobi in Septimiano. Est titulus Cardinalis sub cura fratrum Minorum de Observantia. Hi auctores non minus Romæ indubitanter asserunt sacrum S. Bartholomæi corpus, quam illud Benevento tribuunt Beneventani. Hinc diuturna viguit controversia, numquam fortasse terminanda, Romanas inter ac Beneventanos, utri sa-*

crum. S. Bartholomæi corpus possideant. Plurima hinc inde scripta, argumenta producta plurima. Egregiam pro Beneventanis hac de re dissertationem edidit anno 1635 Annibal Mascambrunus Stabicensis episcopus : alteram præcedenti prolificiorem anno 1694 in lucem dedit eminentissimus Cardinalis Ursinus, quam Italice reddidit aliquanto auctiorem Basilius Janellus anno 1695. Neque in *Ephemeridibus, quas de translatione corporis jam relata scripsit Dominicus Viva Societatis nostræ, Beneventanorum causam neglexit.*

135 *Eruditis his dissertationibus, atque ipsa in primis reliquiarum recognitione, quæ argumentum est Beneventanis omnium marimum, sacri corporis possessio videri quibusdam possit abunde Benevento vindicata ; neque immerito victoriam cecinisse Pompeius Sarnellius episcopus Vigiliensis hoc epigrammate Janelli dissertationi præfiro :*

Romanos pugna Beneventum distinet annis
Centum : sed tandem dat studiosa manus.
Bartholomæus adit Beneventum : pugna revixit.

E Per tot sæcla ; manus det modo Roma suas.
Sed in nobis videri non debet, parte inaudita altera, neque ita visum est Emmanuelli Caictano Sousa, qui tom. 2 de Expeditione Hispanica S. Jacobi Majoris pag. 1229 ait, Sarnellium immerito cecinisse victoriam. Quia, inquit, pro Boma, insulaque Lycaonia prodiit Francisci Dini Dissertatio historico-critica de translatione, et collocatione corporis S. Bartholomæi apostoli Romæ in insula Lycaonia, seu vindiciæ Breviarii Romani adversus dissertationes episcopi Mascambruni, Marii Viperæ vicarii capitularis Beneventani, aliorumque recentissimorum, ac decreta in concilio Beneventano coram eminentissimo, ac reverendissimo Vincentio Maria Cardinali Ursino archiepiscopo lata, quæ impressa fuit Venetiis typis Dominici Lovisæ anno mdccl (imo 1700) in quarto. Et tantum abest, ut Boma dederit manus suas, ut Sarnellius sperabat, quin potius Clemens XI Pontifex Maximus silentium imposuerit eidem Cardinali Ursino, aliisque negantibus corpus S. Bartholomæi apostoli extare Romæ. Unde sarta tectaque remansit auctoritas Breviarii Romani id asserentis, et quod magis est, observationeque dignissimum, ipse Cardinalis Ursinus ad summum Pontificatum evectus, assumpto nomine Benedicti XIII, nullam mutationem fieri jussit in Romano Breviario, qui licet Pontificatum tenuerit usque ad sextum annum, facitque Pontifex rerum ecclesiasticarum maxime sollicitus, nullique labori parcens in iis, quæ ad sacros ritus, ecclesiasticamque disciplinam spectant. Hactenus laudatus Sousa.

F 136 *Verum, quod scribit silentium a Clemente XI impositum fuisse Cardinali Ursino, vir, aut ne vir quidem, fidem apud me obtinere potest. Primo enim neque verba Pontificis commemorat, neque tempus, quo silentium fuisset impositum. Secundo Cardinalis Ursinus ab anno 1698, quo absoluta sunt, quæ retulimus, omnia, jam siluisse videtur et nihil ultra movisse, cur igitur silenti silentium imponat Clemens Pontifex, creatus sub finem anni 1700 die xxii mensis Novembris ? Tertio nihil de illo silentio majores nostri, similia diligentissime notare soliti, mihi reliquerunt, cum tamen alia minoris etiam momenti diligenter notata invenerim, maxime circa hanc controversiam, de qua Papebrochius aliquid*

quibus tamen
silentium non
videtur im-
posuisse Cle-
mens XI.

necdum pro
Beneventanis
decisa.

AUCTORE
J. S.

aliquid in Vita S. Paulini dicere statuerat; prout dixit tom. IV Junii, anno 1707 impresso, pag. 233, sed nihil de hoc silentio. Quarto illustrissimus Franciscus Maria de Aste archiepiscopus Hydruntinus in Disceptationibus in Martyrologium Romanum Clementi XI dicatis, et Beneventi impressis anno 1746, pag. 389, controversiam hanc refert prolatis utriusque partis argumentis; qui, si silentium fuisset impositum, id scire debuisset et commemorare; at ne verbum quidem de silentio ibidem legitur; quin potius in partes Beneventanorum inclinatur, atque ita corrigi posse Romanum Martyrologium ait, si scribatur: Relatio sanctarum reliquiarum beati apostoli Bartholomæi, additis his: Quæ Beneventi et Romæ in insula Tiberina pia fidelium devotione honorantur.

ut Sousa asserit minus in scribendo accuratus.

137 Accedit quod prædictus Sousa alia quædam Operi suo insernerit, quæ manifeste falsa sunt. Unum profero exemplum, ut et vera esse quæ dico, lector intelligat, et labem integerrimo viro adpersam, quantum possum, abstergam. Tom. 4 Expeditionis Hispaniæ citatur pag. 878 ita scribit de Papebrochio nostro: Sed movere nos non debet Papebrochius, qui in Hispania nullius est auctoritatis, cum a supremis sanctæ Inquisitionis tribunalibus sint prohibita ea, quæ scripsit in Actis Sanctorum, non solum in nostra Lusitania, sed in tota Hispania. Hæc Sousa anno 1727: reliqua, quæ adjungit prætermitto, ut ad propositum nostrum non necessaria. Atqui Opera Papebrochii in Lusitania nunquam damnata sunt: deinde ignorare non poterat, censuram contra Opera Papebrochii anno 1695 latam in Hispania, æquissimo judicio relaxatam fuisse anno 1715 ab eadem Inquisitione generali, decreto de hac re edito, quod videri potest tom. VII Junii pag. 34. Qua ergo sen æquitate seu veritate scribit anno 1727, Opera Papebrochii de Actis Sanctorum in Hispania et Lusitania esse prohibita? Hinc igitur, concurrentibus rationibus supra allatis, fidem habendam non existimo asserto per Sousam silentio.

Status controversiæ

138 Secutus itaque exemplum illustrissimi de Aste, expendam argumenta hinc a Beneventanis inde a Romanis allata, et si quid uni vel alteri parti favens invenero, fideliter sine ullo partium studio adjiciam. Veram, ut vis argumentorum melius innotescat, clare explicandum est, in quo sita sit controversia. In confesso est utrimque, corpus S. Bartholomæi fuisse Beneventi usque ad finem fere decimi sæculi. Illud ibidem permansisse contendunt Beneventani nec paucis, nec levibus nisi argumentis: abductum fuisse, Romamque translatum ad insulam Ligeoniam sive Tiberinam, affirmant Romani, et passim Germani scriptores, multis itidem rationibus, et auctoritatibus subnixi. De auctore tamen et tempore hujus translationis inter hos non convenit: quidam enim id tribunt Ottoni II imperatori, quod et Barouio placuit in Martyrol. Roman. ad xxv Augusti, atque ita in Breviario legebatur olim: alii Ottonem III hujus translationis auctorem faciunt, uti hodieum habet Breviarium Romanum, quod et eminentissimus Baronius ad annum Christi 1000 num. 8 asseruit, prioris sententiæ auctores erroris insimulans. Franciscus Dinus, acerrimus Romanorum vindex, Ottoni II rem initio attribuit, verum ne de trecentis, quos jactat, auctoribus magnum cogatur detrachere numerum, in decursu omnes, qui pro Ottonem III steterunt, ad suas partes trahit, quin et

aliquos, qui non minus Beneventanis favent, quam Romanis. Nunc ridendum, quomodo pars quælibet suam sententiam explicet.

139 Beneventani aiunt, Ottonem III petiisse corpus S. Bartholomæi, cui cum nihil negare audent, dolo usos fuisse majores suos, ne sacrum thesaurum amitterent, eique pro corpore S. Bartholomæi substituisse corpus S. Paulini Nolani episcopi: quo deinde comperto, Ottonem Beneventum cum exercitu rediisse, urbemque obsidisse; at re infecta abscedere fuisse coactum, Hoc Beneventanorum fundamentum ex Leone Ostiensi, infra citando. Romani vero quidam, qui Ottoni III translationem tribuunt, substitutionem corporis sancti Paulini non negant; verum adjiciunt, reversum Ottonem Beneventum potitum esse, et corpus S. Bartholomæi etiam transtulisse. Prætersam fraudem omnino negant eorum aliqui. Qui autem Ottonem II translationis auctorem volunt, ita rem narrant: Otto, inquit, accepta clade, quod a Romanis et Beneventanis in pugna desertus esset, cum in Romanos animadvertere non auderet, iram in Beneventanos exercuit, nam imparatos, nihilque tale timentes adortus, urbem cepit, spoliavit, incendit, ac S. Bartholomæi reliquias Beneventum ablatas, Romam transtulit, ubi et paullo post ex morbo obiit.

140 Jam vero, ut partium momenta melius expendantur; notandum est, non numero historicorum translationem vel affirmantium vel negantium, veritatem hujus historiæ investigandam esse, sed considerandum in primis quanta fide polleat, qui primus translationem vel asseruit vel negavit: neque hoc tantum, verum et maxime unde hauserit, quæ literis mandavit, an non potuerit bona etiam fide scribere, quæ falsa erant, populari fama deceptus. Etenim cum neutra pars scriptores rei gestæ contemporaneos asserat, asserta utriusque partis ortum duxerunt ex fama et traditione populi: expendendum itaque quæ traditio appareat magis verisimilis, quænam melioribus rationibus sit suffulta. Non itaque ad examinanda hujus controversiæ momenta, omnes auctores, qui de ea scripserunt, adducam; sed utriusque partis præcipua fundamenta quanti valeant, quasque patiantur difficultates, expendam, unico veritatis, quantum possim, illustrandæ studio.

§ II. Præcipuum Beneventanorum fundamentum; sive Leonis Ostiensis relatio examinata, et defensa.

Beneventani tamquam Achillem pro se prima in acie collocant auctoritatem Leonis Maritimi Cardinalis et episcopi Ostiensis, qui in Chronico Casinensi lib. 2, cap. 24, prout nuper editus est inter Scriptores rerum Italicarum tom. 4, pag. 354, ita scribit: Hujus abbatis (nempe Joannis) anno tertio, qui est millesimus ab Incarnatione Domini, supradictus imperator Beneventum venit, et causa penitentiae, quam illi beatus Romnaldus injunxerat, abijt ad montem Garganum. Reversusque consequenter Beneventum, petijt ab eis corpus sancti

Leonis Ostiensis relatio

A cti Bartholomæi apostoli. Qui nihil tunc illi negare audentes, callide illi pro corpore Apostoli, corpus beati Paulini Nolani episcopi, quod satis decenter apud episcopium ipsius civitatis erat reconditum, ostenderunt, et eo sublato recessit tali fraude deceptus. Quod postquam rescivit, nimium indignatus; corpus quidem confessoris, quod detulerat, honorifice satis apud insulam Romæ recondidit: sequenti vero tempore, perrexit iterum super Beneventum, et obsedit eam undique per dies multos: sed nihil adversus eam prævalens, Romam reversus est. Unde vix ad sua reverti incipiens, mortuus est apud oppidum, quod nuncupatur Paternum. *Hactenus Ostieasis.*

et ejus aucto-
ritas stabilis:

142 Leonis in hac historia auctoritatem magis faciendam his rationibus contendunt Beneventani: quia prius et omnium antiquissimus est, qui hanc litteris mandavit historiam: quia sinceræ fidei scriptor, sui que temporis integerrimus, ut eum vocat Barocius: quia verisimile est, secretiora hujus facti documenta in Casinensibus scriniis extitisse, dum scripsit Ostiensis: quia Matthæus Lanretus nihil in hac relatione mutandum duxit. Post quæ ita prosequitur Dissertatio Ursini: Confirmatur Leonis Ostiensis narratio ex immemorabili institutione festi S. BARTHOLOMÆI IN CAVA, quotannis celebrari consueti, Beneventi die iv Septembris, quod aliunde non effluxit, quam a Cava, in qua latuit B. Apostoli corpus, ne pia civium fraus, qua Otto III deceptus fuerat, detegeretur. Qui locus ad annum usque MDCCLXXXVIII, quo terræ motus vi tota cum basilica subversus est, summa omnium veneratione habitus fuit. Hoc primum Beneventanorum argumentum præ ceteris diligenter expendendum est, ut pateat, quo illi fundamento suam tueantur sententiam. Producam itaque primum, quæ Franciscus Dinus ad hoc respondit, quamvis majore verborum apparatu, quam rationum pondere tum hic, tum in tota sua Dissertatione, rem agere videatur.

B

143 Dinus itaque in Dissertatione historico-critica de translatione corporis S. Bartholomæi pag. 31 ad argumentum ita respondet: Leo e vivis excessit ad annum MCVI: igitur historiam protulit cxxx annos post præmissam translationem, si hæc Othoni II juxta veriorem, probatissimamque opinionem tribuatur, ut nec contemporaneus, nec certe primus censeri possit, cum ad eam ætatem esset in humanis Otto anno MCVIII episcopus renunciatus teste Vossio, qui plura aggerat de Othonis Frisingensis fide, et auctoritate. Verumenimvero in limine responsionis suæ gravissime offendit Dinus, et forsitan non inepte hinc colligent eruditi, eum nihil adversariis velle concedere, sive verum id sit, sive falsa. Quæ enim hæc ratioeinatio: Leo obiit anno 1116, id est annis 22 antequam episcopus creatus sit Otto; ergo Leo non scripsit ante Ottonem? Hoc tamen est ipsum Dini ratiocinium; etiamsi verum esse concederemus Leonem ante annum 1116 non esse mortuum, de quo, licet incertum sit, vitiligare non libet. Nam manifestius est, quam ut prudenter negari vel debeat vel possit, Leonem Ostiensem Ottone Frisingensi, mortuo anno 1159 judice Bellarmino de Script., pag. 342, vel 1158, secundum Labbei Chron. ad illius annum, scriptorem esse antiquiorem. Primus itaque hujus historiae scriptor est Leo Ostiensis, sed non contemporaneus, qui tamen non scripsit 130 annos post rem gestam, ut perperam asserit Dinus, cum ante mortem Chronicum

Francisci
Dini inepta.

C

suum exaraverit.

144 Deinde Dinus multa accumulat in Leonem Ostiensem parum æqua, multa quibus ostendere nititur Leoni Ostiensi hæc esse supposita, neque veretur adulationis dicam, an imposturæ, crimen imponere integerrimæ famæ antistiti; pag. 33 ita scribens: Igitur Leo a pueritia in Cassino oblatus a vulgo accolarum deceptus, ut principi populo adlaretur, ne provinciam tanto munere orbatam fateretur, translationem negare adortus est. Modestius vellem scripsisset Dinus de Leone Ostiensi, de quo bibliographi passim non male sentiunt. Ne autem multorum acciulare oporteat testimonia: unum pro omnibus audi Muratorium, qui ejus Opera nuperrime recudit inter Scriptores Italiæ tom. 4, in Præfatione ad Chronicon Casinense pag. 153 de eo loquentem: Quod est, inquit, ad Chronicon monasterii Casinensis, ejus nunc novam editionem damus, omnium, eruditorum calculo Opus maximi faciendum est tum quod complectitur res celeberrimi istius cœnobii ab ipsius sancti Benedicti fundatoris Vita, . . . tum etiam quod Leo magnæ gravitatis et auctoritatis vir ad ipsum conscribendum simul

AUCTORE
J. S.
et iniqua in
Ostiensem
responsio:

E

F

archivo Casinensi, aliisque antiquitatis venerandæ monumentis est usus. Hisce auctoritatem Leonis satis vindicatam existimo contra dicteria Francisci Dini, quæ alioquin parva, sunt probabilia. Cur enim Beneventanis potius adulari voluisset Leo, quam Romanis, qui priusquam Chronicon suum exararet in Romani Pontificis obsequio occupatus erat, ut ipse testatur in Prologo pag. 244, et plura sperare poterat a Romanis quam a Beneventanis? Nihilò validiora sunt, quæ de interpolatione et mutilatione Chronici Casinensis subtexuit Dinus, ut probaret hæc Ostiensi fuisse deinde adjecta. Nam, quamvis Chronicon toties recensum sit, atque ad fidem Mss. codicini exactum, nunquam hæc historia fuit prætermissa, numquam dubitatum, apinor, ab aliquo editore, quin hæc vere esset Leonis. Quod demum ait Dinus, Ostiensem in his ab omnibus deseri, falsum patebit ex dicendis, cum multi quideam ei refragentur, sed nec pauci coassentiant. Reliqua Dini dicta contra Ostiensem prætereo, quod nihil præterea afferat, quo se expediat: atque ad alia quædam contra Leonis auctoritatem arguenda transeo, quæ unico veritatis investigandæ studio faere proposita.

145 Miserat Eminentissimus Cardinalis Ursinus Dissertationem suam ad majores nostros, hortatus etiam, ut, siquid circa illam controversiam haberat dubii, id libere expromerent. Fecit id Janningus primo circa quædam, quæ ad tenaplum S. Bartholomæi spectabant, ad quæ ita respondit eminentissimus, ut oame circa punctum illud sibi dubium exemptum fateretur Janningus. Verum, alia missa epistola, difficultates proposuit magis urgentes, circa auctoritatem, aut potius relationem Leonis Ostiensis, de qua agimus. Omnes autem ipsius rationes eo fere tendunt, ut ostendat, verisimile magis esse, Beneventanos deceptos fuisse per suos, qui ne civium Beneventanorum indignationem et odium incurrerent, hujus fraudis famam spargere in vulgus poterant, quam deceptum fuisse imperatorem, quem sine gravi periculo decipere non potuissent. Hæc itaque argumenta per modum dubiorum eminentissimo Ursino proposita, et in scriniis nostris servata, ipsis Janningi verbis erudito lectori hic exhibebo. Et responsum Beneventanum fideliter subtexam, ut, quantum tribuendum

argumenta
alia conera
hanc narra-
tionem.

AUCTORE
J. S.

*bucandum sit relationi Ostiensis, lectoris permit-
tatur arbitrio. Epistola Janningi Roma, ubi
tunc ipse degebat, missa VII Novembris 1699, sic
habet :*

EMINENTISSIME PRINCEPS, REVE-
RENDISSIME DOMINE.

*ex epistola
Janningi ad
Ursinum :*

EX quo non ita pridem, imperio potius Do-
minationis vestræ, quam sponte mea, expo-
nere ausus fui quiddam dubitationis super trans-
latione corporis S. Bartholomæi apostoli; cui
mox a Dominatione vestra abunde satisfactum
fuit: recurrit identidem animo aliud quidpiam,
quod tunc etiam tetigi obiter; et hactenus me
solicitem habet; quid respondere possim, aut
debeam, si quis Romanus civis, opinionis, ac
traditionis suæ urbis tenax, ut sit, negare per-
geret, corpus S. Bartholomæi superesse modo,
aut fuisse Beneventi post annum Christi millesi-
mum; sustinens pro suo in patriam amore, cor-
pus illud anno millesimo vere translatum fuisse
ab Ottone III imperatore Romam, ibidemque
hodieum in veneratione esse. Ut probet, alle-
gabit ipsam, quam convincentem putat, Romanæ
urbis traditionem.

*traditio Be-
neventana,*

147 Opponere quidem hic ego possum tradi-
tionem contrariam Beneventanorum; atque etiam
addere ex Leone Ostiensi, traditionem Romano-
rum falso niti principio. Cives quippe Beneven-
tanos prædictum imperatorem, corpus S. Bar-
tholomæi apostoli petentem, callide decepsisse;
atque ei pro corpore S. Bartholomæi apostoli,
tradidisse corpus S. Paulini episcopi.

*ex qua scri-
psit Ostien-
sis,*

148 Verum quid opponam, hand scio, si
Romanus idem contendat, traditionem Bene-
ventanorum potius niti falso principio, quam
traditionem Romanorum: et Leonem Ostiensem,
ex tali Beneventanorum traditione scribentem,
nihil traditioni addere auctoritatis, aut fidei ma-
joris.

fraude nixa:

149 Principium quippe, dicit Romanus ille,
quo nititur traditio Beneventana, corpus sancti
Bartholomæi mansisse Beneventi, est sola relatio,
et pretensa infidelitas illorum, qui reliquias im-
peratori tradentes, eum decepsisse perhibentur.
Aliunde enim sciri non potuit, deceptum fuisse
imperatorem, quam ex illis ipsis, qui decepe-
runt: cum nemo alius id scire poterit. Prin-
cipium autem, quo nititur traditio Romana, est
auctoritas imperatoris, qui certo scitur, Bene-
venti existens, petiisse corpus S. Bartholomæi;
et fidelitas proborum virorum (tales etenim cre-
dendi sunt, nisi probentur fuisse mali) qui con-
sentientes, certe visi consentire, petitioni impe-
ratoris, tradiderunt ei reliquias, utique quas
rogati ab ipso fuerant, quasque nemo bonus sus-
picari potest alias fuisse.

*deceptio im-
peratoris pe-
riculosa,*

150 Similiter quid opponam Romano, si per-
gat porro querere ex me; quo pacto cives Be-
neventani, qui nihil tunc imperatori negare an-
debant, uti loquitur Ostiensis, ausi fuerint
ipsum decipere? An deceptio illa non erat peri-
culosæ plenæ opus alex? An non erat inju-
riosa majestati cæsareæ? An erumpere non pote-
rat facile? Quid si erumpere? Nonne secum
trahebat ruinam publicam civium, et civitatis ab
imperatore, juvene, bellicoso, armato, et irritato
inferendam?

difficilis,

151 Quid opponam, si deinde querat; quo-
modo poterit imperator decepti, cui præsentem,
et videnti reliquias fuerunt traditæ in ipso epi-

scopio, uti testatur ipse Ostiensis? An tam ob-
scuro loco et negligenter habebant cives Be-
neventani venerabile sancti Apostoli corpus, et
carum sibi pignus, ut dignosci non posset; aut
nesciretur passim, etiam ab imperatore, qui il-
lud petebat; et ab aulicis ejus, sagaci hominum
genere, ubi conditum servaretur, et a fideli po-
pulo honoraretur?

152 Si querat 3, quinam cives Beneventani,
cujus Ordinis, aut gradus, quam multi, aut
pauci, deceperint imperatorem, aut conscii fue-
rint deceptionis faciendæ?

153 Si querat 4; quo pacto possint excusari
deceptores illi, a temeritate, infidelitate, im-
pietate, et sacrilegio? A temeritate quidem,
qua, decipientes imperatorem, exposuerunt se
et civitatem suam periculo ruinæ? Ab infideli-
tate vero, qua, quod signis promittebant, et
monstrabant se daturus imperatori, non dede-
runt? Ab impietate autem et sacrilegio; dum
S. Paulinum, corpus ejus sub nomine S. Bar-
tholomæi alienantes, privant omni illo cultu,
et veneratione, quibus deinceps a fidelibus in
corpore suo honoratus fuisset: atque tantumdem
faciunt, acsi corpus ejusdem S. Paulini e mun-
do eliminarent, deleta inter homines memoria
ejus?

154 Si querat 5, qua ratione eximi culpa pos-
sit archiepiscopus Beneventanus, cujus scitu, et
consilio, si credimus Ostiensi, imperator decep-
tus fuit?

155 Si querat 6, quam prudenter credere
cives potuerint deceptoribus imperatoris; qui
dicentes se imperatorem decepsisse, fatabantur
ipsi, et annuntiabant civibus, se deceptores esse?
deceptoribus autem notis, quam prudenter cre-
ditur?

156 Si querat 7; an qui deceperunt, ut
prætenditur, imperatorem Romanum, et qui-
dem in rebus sacris, et cum periculo præsentem
superventuræ ab illo vindictæ in caput suum, et
totam civitatem: an illi scrupulo sibi duxerint,
decipere cives suos, a quibus nihil propterea ti-
mere debebant: imò sperare etiam præmium,
landem, et applausum poterant; si decipiebant,
persuadentes ipsis, non esse datum imperatori
corpus S. Bartholomæi, quod datum erat: si
vero non decipiebant, timere sibi debebant,
propter ablatum corpus S. Bartholomæi, saltem
indignationem civium, si non et gravius aliquid
ab inconsiderato, et præcipite vulgo?

157 Si querat 8; an non multo facilius fue-
rit persuadere populo, tunc, cum reliquias tra-
debantur, absenti; et quales traditæ essent,
ignoranti; non fuisse traditum imperatori cor-
pus sancti Bartholomæi: quam imperatori cum
suis præsentem, et omnia inspectanti, non tra-
dere corpus illud, quod petierat, ac nuice desi-
derabat?

158 Si querat 9, quomodo persuadere sibi
possint Beneventani, deceptum fuisse imperato-
rem, et non se, cum præsentem deceptores tunc
saltem, quando imperatori reliquias tradiderunt,
censebantur adhuc veri, et fideles: at vero,
quando civibus suis dixerunt se imperatorem de-
cepisse, jam constabat improbos, atque infideles
esse?

159 Si querat 10: an non magis debeant
opinari, et credere cives Beneventani, se a de-
ceptoribus illis deceptos fuisse; quam cupiunt
credere, et credi, deceptum ab iis fuisse impe-
ratorem: præsertim cum deceptio civium in ca-
su

A su presenti minus crimen sit variis ex capitibus, quam sit deceptio imperatoris?

*Quid fuerit
utilius, et
gloriosius
Benevento.*

160 Si quaerat 41, an opere pretium fuerit Beneventanis, per tot discrimina, malasque artes perdere, cum conscientia proborum virorum, sanctissimi et celeberrimi episcopi corpus nunc, ut aliud S. Apostoli retineatur? Si quaerat denique 42, quid gloriosius Beneventanae civitati sit, ipsam, ut beneficam, et bene meritam de imperatore Ottone tertio, ac Romana urbe, carere corpore S. Bartholomaei; quam per fraudem illud sibi retentum contendere?

*Responsum
Benevento
missum:*

161 *Responsum Benevento missum die xi Junii 1700, hoc prae-notatum titulo:* Responsio ad solidas, doctasque objectiones Adm. Rev. Patris Conradi Janningi e Soc. Jesu adversus Beneventanorum traditionem super existentia corporis S. Bartholomaei apostoli Beneventi; *ita sonat.*

*Traditio Beneventanorum
probata*

162 Autequam responsum detur dubiis, tam ingeniose propositis, duo firmanda sunt puncta, e quibus illorum opportuna pendet solutio. Primum id est, quod Beneventanorum traditio longe a Romanorum traditione distat. Pro prima etenim plura concurrunt consecraria, ac fere inenodabilia argumenta, quae eandem credibilem reddunt: secus vero pro secunda. Sufficit Dissertationem typis editam percurrere, ut hoc pro certo habeatur. Primo pro Beneventana traditione affertur bulla Leonis IX de anno MLIII, et altera Stephani item IX de anno MLVII, asserentes in S. ecclesia Beneventana pretiosissimum corpus beatissimi Bartholomaei requiescere. Hoc itidem habetur in bullis Clementis VI anni MCCCLVII, Bonifacii IX MCD, et aliorum Romanorum Pontificum. Et haec abbatem Ughellum tom. VIII, col. cx Ital. sacre, Romae tunc typis excudentem, et oppositam prius sectantem sententiam, ad se plene victum declarandum coegere. Secundo habetur auctoritas Leonis Card. Ostiensis, qui eodem saeculo scripsit, quo Otto III imperator sacrum corpus a Beneventanis habitum transtulit. Et cardinalis Baronius, licet his advesetur, tamen Ostiensem sinceram fidei scriptorem, sui temporis integerrimum praedicat. Laurentius, qui exacte cribravit nonnulla illius saeculi gesta, et a praefato auctore enacrata, licet nodum in scirpo quaesisset, nihilominus nihil prorsus hac in re adnotavit. Imo archiepiscopus de Nuce, qui toto pectore Laurentii opus impugnavit, in hoc eum oppugnare non est ausus. Tertio habetur Historia Eadmeri in illa Dissertatione legenda. Quarto Ladislai regis attestatio anni MCDXIV. Quinto Martyrologia Usuardi, Wandelberti, Florentinorum, ac Beneventanorum in medium efferuntur.

*varius argu-
mentis, et re
cognitionibus,*

163 Verum enim vero praeter ceteris pondas obinet suum provinciale concilium, anno MCCCLXXXVII celebratum, in quo Fr. Arnaldus de Brusacco archiepiscopus, Benedicti XII Pontificis maximi facultate, ad antiquam, et vere angustam basilicam, anno MCLXXXVIII terramotus causa dirutam, corpus gloriosissimi Apostoli transtulit, recognitum prius, ac in aerea urna recunditum, ac nuper anno MDCCXCVII aperta. Et si dualis plumbeis laminis in urna repertis lumen adjiciatur, ac petiolis spinarum, et sassulis cum sacris ossibus inventis, tum etiam si perpendatur, quod non fuerint reperta inter haec lipsana ejusdem Sancti brachia, cum sit compertum, quod unum Carpineti colatur, dono datum a Bernardo Leonini comitis Pennae filio anno CMLXII; alterum vero Cantua-

ria, Immae Anglorum reginae dono datum ab Alphano III nostro archiepiscopo anno circiter MXXVII. Tum etiam si habeatur ratio varietatis litterarum, seu characterum, qua nomen Apostoli erat scriptum, nempe Latinis literis in lamina antiqua apposita, cum o Liparitana insula huc adventit urna, et Longobardis in altera, cum dictus archiepiscopus de Brusacco in citato concilio anno MCCCLXXXVIII, sacrum corpus recognovit, nulla major probatio ad finem, moralem rei, lucusque sedulo perquisita, evidentiam habendi, desideranda videtur.

164 Altera vero ex parte pro Romana traditione affertur dumtaxat Othonis Frisingensis auctoritas, qui anno MCLVIII ex humanis profectus est, quique scripsit: « Tradunt Romani, se corpus D. Bartholomaei habere: nec Romae haberi asseruit.

*pra Romano-
rum,*

165 Ex quo clare dignoscitur, quodnam discrimen intercedat inter auctoritatem Ostiensis, qui eodem saeculo traditionem Beneventanorum scripto consignavit, et illam Frisingensis, qui sequenti saeculo Romanorum dicta conscripsit illis verbis: « Tradunt Romani » cum evidenti errore in re, in persona, et in tempore. Sed quid de Roberto de Monte dicendum? Hic poetae magis, quam historici munus, ac formam exhibuit. Refert enim quendam Tyberis inundationem anno MCLVII, cujus nemo unus memoriam posteritati commendavit. Scribit insuper S. Apostoli corpus fuisse integrum inventum, excepta pelle, quae remansit Beneventi. Et quomodo integrum reperiri poterat corpus, si tot corporis reliquiae in variis orbis partibus distributae habebantur? Quisnam unquam Apostoli pellem Beneventi extitisse asseruit? Huc ossa tantum translata fuere, quae Theodorus monachus in Liparitana insula non sine miraculo collegerat, ubi a Saracenis in psamathone, seu sabulo fuerant dispersa. Praeterea Frederici I imperatoris auctoritas habetur. Verum quam sit haec nullius aris, ac momenti, ex citata Dissertatione plura menda, quam verba eandem continere clare liquet. Quod vero majus pondus portendit, ex Romanis Brevariario, ac Martyrologio effertur. Attamen in utroque fuit hoc additum, praeterito saeculo occidente, juxta Romauam fidem, ex supradictis conjecturis desumptam. Legatur, quod dicitur super hoc, in eadem Dissertatione, et liquido constabit fundamenti imbecillitas; et firmatum remanebit primum punctum, nempe, quod longe magis sint solida, ac valida argumenta credibilitatis, quae in favorem Beneventanae traditionis militant.

*cujus prae-
cipua funda-
menta resu-
tantur.*

E

F

166 Secundum punctum decernendum id est, nempe quod licite potuerint Beneventani, eorum archiepiscopi accedente consilio, fraudem illam obducere eodem prorsus modo, quo licitissime in casu, quo per vim iagenti baccatus pyropo exhibendus est annulus, pyropus in amethystum, et in vitrum adamas vertitur, ut qui annulum rapere exoptat, decipiatur. Et certe accidere potuit fraus absque mendacio, infidelitate, sarrdegio, temeritate, ac injustitia, et absque eo, quod ulla prorsus laderetur virtus; imo laudabili sagacitate, ac solertia, perinde ac deceptus se tantum fraudem merentem, non quidem deceptorem, qui suas partes solerter exolvit, doleret.

*Fraus Beneventanis fuit
licita:*

167 Equidem primo a fraude exhaeruit mendacium, cum licite potuerint adhiberi aequivocae voces, et ambiguae. Nulla infidelitas impe-

*ac sine men-
dacio et sa-
cilegio;*

A ratori exhibita, sed potius fidelitatem magistratus et archiepiscopus civibus exhibuere, dum imperatori minime erant obstricti, nec ulla præcessit promissio. Civibus se fideles exhibere debebant totis viribus, tantum thesaurum custodiendo : eumque hac fraude prorsus licite optime custodiere. Nullum adluit sacrilegium, quia cultui verum corpus exposuere; nec debitum cultum corpori S. Pontificis Paulini debitum sustulere, illud pro corpore S. Apostoli tradentes; quia in votis habere fraudem aperire post imperatoris discessum, prout effecerunt, urbem prius munientes, ut decepti imperatoris iram evaderent, ac vires. Et quod ita se res habuerit, optime ex citato Ostiensi lib. 2, cap. 24, post factum immediate scribente, elicitur in illis verbis : « Quod postquam (imperator) rescivit, » nimirum indignatus, corpus quidem confessoris, » quod detulerat, honorifice satis apud insulam » Romæ recondidit. » Igitur Beneventani non retinere Apostoli corpus, ut semper abditum haberent, sed ut publice exponerent venerationi post imperatoris discessum, et amoto illud amittendi periculo; et sic quo tempore pateface-
B licebat Apostoli corpus relinuisse, tunc etiam S. Paulini corpus exhibuisse patefacere; ac proinde ejus loci, ubi ipsius S. confessoris corpus coli debuisset, universum orbem redderent certiore.

temeritate et
injustitia.

168 Procul fuit temeritas, dum tali modo tradiderunt, ut fraudis aperitio esset dillicilis : et cum tandem aliquando esset aperta, muniti cæsaris iram eluderent, prout realiter immediate contigit, dum fraude aperta, imperator indignatus, illatam sibi ulturus injuriam : « Sequen- » ti tempore (sunt verba prælaudati Ostiensis, » ubi supra) perrexit iterum super Beneventum, » et obsedit eam undique per dies multos : sed » nihil adversus eam prævalens, Romam rever- » sus est. » Tandem injustitiæ notam evaserunt, aliamque labem, qua maculari possent cives, vel reddi posset fraus laude non digna. Et si omnes uno ore, ac exquisitis laudibus Judith extollimus, ac convestimus, eo quod sua fraude, licet periculosa, tantam populo attulerit utilitatem; quare Beneventanum magistratum laudibus debitis exspoliabimus, cum fraude tam perspicaci Benevento non fabulosum servaverit paladium? Firmatis itaque duobus præmissis punctis, facilis videtur duodecim propositorum dubiorum solutio.

C

Responsio

469 Itaque quoad primum, ubi dicitur. « Prin- » cipium, quo nititur traditio Beneventana, » corpus S. Bartholomæi mansisse Beneventi, est » sola relatio, et præterita infidelitas illorum, » qui reliquias imperatori tradentes, eum dece- » pisse perhibentur. Aliunde enim sciri non po- » tuit deceptum fuisse imperatorem; quam ex » illis ipsis, qui deceperunt: cum nemo alius » id scire potuerit. Principium autem, quo ni- » titur traditio Romana, est auctoritas impe- » ratoris, qui certo scitur Beneventi existens » petiisse corpus S. Bartholomæi; et fidelitas pro- » borum virorum (tales etenim credendi sunt, » nisi probentur fuisse mali) qui consentientes, » certe visi consentire, petitioni imperatoris, tra- » diderunt ei reliquias, utique quas rogati ab » ipso fuerant, quasque nemo bonus suspicari po- » test alias fuisse. »

ad primum

170 Respondetur, verum esse, quod tam Beneventanus, quam Romanus traditionibus suis se tuentur, sed non æqua lance decertant; dum

credibilitatis motiva, quæ in favorem Beneven-
D tane traditionis militant, excellunt ea, quæ pro Romana belligerant traditione. Eodem prorsus modo, quo Catholicus, schismaticus, Turca, et Hebræus eorum fidem astruunt in Verbo Dei scripto, et tradito. Attamen alia sunt motiva credibilitatis, quæ Catholicum muniunt, et quæ alios; ideoque solus Catholicus non decipitur. Verum est, quod Ostiensis Beneventanorum scribens traditionem, nullum pondus directe adjicit ei, quod est credendum; cum tantum credere debeamus magistratui, piam fraudem se commisisse asserenti. At sicuti credibilitatis nostræ fidei motiva nullum addunt directe pondus ei, quod credendum est, cum Deo loquenti tantum sit credendum, reddunt tamen ad evidentiam credibile, Deum locutum fuisse : ita Ostiensis relatio credibilem reddit illam, quam se commisisse fraudem testatam voluit magistratus.

171 Beneventana traditio roboratur Bullis tot
Pontificum illis temporibus propinquorum, et
forsan tunc temporis viventium : stipatur ab
Ostiense auctore non tantum probatissimo, sed
Italo, et coævo : per totum orbem Catholicum E
In tot Martyrologiis fuit decantata : item reco-
gnita a viris summæ astimationis, sanctimonie
causa vel dignitatis, qui vel Beneventi sacrum
Bartholomæi corpus religiose visitarunt, vel reli-
quias habendas curarunt; et, quod caput est,
oculato testimonio duorum provincialium conciliorum
visa, et comprobata est illius veritas, adeo ut
prudenter dubitari nequeat. Contra Romana
traditio innititur assertionem scriptoris non
coætanei, sed exteri, adeoque rerum Italarum in-
scii : solo edicto imperatoris excommunicati, et
judicis incompetentis : Actis apocryphis Latera-
nensis concilii, et quæ Romano Breviario post
sex sæcula, tantisque adhibitis mutationibus,
vix, ægreque fuit inserta. Traditio Beneventana
una semper, et eadem per viam regiam hactenus
incessit, et impræsentiarum incedit. Romana
vero contradictionum inexplicabili labyrintho
sese involvit, dum asserentes Romani, D. Paulini
corpus Romæ quiescere, suppositionem unius
corporis pro alio tacite fatentur, cum nulla
habeatur memoria translationis corporis S. Paulini
Romam, quod procul dubio Beneventi quiesce-
bat, a Sicardo V Principe translatum. Neque
hoc affirmari potest, nisi mediante supposi-
F tione a Beneventanis relata. Non itaque dicatur :
Principium, quo nititur traditio Beneventana,
est sola relatio, et infidelitas deceptorum : etenim
respondetur, niti hac relatione, circumvallata
tot signis credibilitatis, quæ illam inmegabilem
reddunt, dum Romana nititur tantum relatione
imperatoris, et solidis credibilitatis moti-
vis destituitur. Adimus Beneventana traditioni
fidem adhiberi non eo tantum ex capite, quod
eam innocentis fraudis auctores deposuerunt;
verum etiam quia cum vix imperator abiisset,
aperientes fraudis telam, claris signis ostende-
riant, Beneventi remansisse corpus Apostoli,
idem prorsus, quod prius colebatur; alias iram
non contraxisset imperator, nec sequenti anno
Beneventum injuriam ulturus rediisset. Contra
Romana traditio nullam meretur fidem, quia licet
ab initio deposuisset imperator se D. Apostoli
corpus recepisse : illo deinde se a Beneventanis
illud declarante, eo quod sibi D. Paulini corpus
pro corpore Apostoli tradiderint, et creden-
tibus Romanis se habuisse in Othonis persona S.
Paulini corpus, clare inferitur (pauca verba,
eaque

A *eaque non necessaria hic omisi*); eorum traditionem adulterinam habendam esse, ac depravatam. Advertatur demum traditionis Romanæ auctorem esse imperatorem deceptum, et rei ab altero gestæ testem : auctores Beneventanæ traditionis esse ipsosmet principales, qui rem ab ipsis gestam deposuerunt; et archiepiscopum, cui ejus canonicam facultatem præbet testandi, ac authenticas reddendi sacras reliquias, et viros cordatos Beneventanos, qui in hoc facto se piissimos exhibere, ac prudentissimos : piissimos, dum innocenti astu corpus S. Patroni servarunt : prudentissimos, quia specie casaris voluntatem foventes, eumque verbis lactantes, ipsius iræ se minime dederunt; casarem factis veneno imbuerunt *, ac cives, tunc impotentes, utpote inermes ad eorum tutelam tuendam innoxios servarunt : et cum in periculo versarentur, vel in casaris iram incidendi, si corpus negarent; vel magnum thesaurum amittendi, si vere traderent; scylla, et charybdi superatis, media via optatum portum tenere.

* i. e. fefellerunt,

ac secundum.

172 Ad Secundum quæsitum : « Quo pacto » cives Beneventani, qui nihil tunc imperatori » negare audebant, uti loquitur Ostiensis, ausi » fuerint ipsum decipere? An deceptio illa non » erat periculosa? plenum opus aleæ? An non » erat injuriosa majestati casareæ? An erum- » pere non poterat facile? Quid si erumpebat? » Nonne secum trahebat ruinam publicam ci- » vium, et civitatis, ab imperatore invene- » hellicoso, armato, et irritato inferendam? » Respondemus, quod ideo deceperunt, quia non valebant ei tunc se opponere, prout in more positum est cum eo, qui vim infert. Verum est, quod frans subjacebat periculo, quod posset aperiri : sed periculum erat valde remotum, cum ad secretum custodiendum quaelibet prudens, ac solers cautio fuisset adhibita. Et cum erat aperienda frans, civitas prius optime fuisset vallata, ita ut imperatorem iratum illudere potuissent, prout illud. Itaque prudentiæ effectus fuit licita fraude injustam vim eludere, cum tunc nullum presentissimum esset remedium. Imo magnæ fuit fortitudinis, ac magnanimitatis trophæum, non resilire ob metum alienjns valde remoti periculi. Addatur, quod Beneventani universe nihil imperatori palam, et aperta facie negare audebant; attamen a perpetranda fraude neque archiepiscopum, neque paucos prudentes removit ulla consideratio; ab omni enim periculo tutos illos reddebat paucorum rei consciorum integritas, et secretum inviolabile, quod rei complices promittebant. Itaque Beneventani collective accepti non ausi sunt negare : distributive dissensi sunt, et negavere. Hinc eruitur, possibile fuisse suppositionem unius sacri corporis vice alterius peragere absque data fidei defectu; neque materialiter, etiamsi Beneventani S. Apostoli corpus spondidissent; cum necesse minime fuisset, quod identice, qui promiserant, hi fraudem adhibissent; cum hi duo actus a pluribus peragi potuissent. Sed etsi materialiter fidei defectus intercessisset, formaliter non intercessit, ut dictum fuit, dum promissio, utpote metu extorta, nullæ obligationi erat obnoxia. Nec referunt Historiæ, imperatorem petisse a Beneventanis juramentum, quod non esset ab eis decipiendus; adeoque ob reverentiam Numinis invocati, fidei servandæ obligationem contraxissent. Imo eadem petentis magnitudo, qui sua innixus potentia, ac majestate nihil sibi posse, aut debere negari existi-

mabat, reddit verisimile, quod extraordinarias non adhiberit cautiones, nec ullum curaverit juramentum.

173 Additur : « Quomodo potuerit imperator » decipi, cui presentem, et videnti reliquie fue- » runt traditæ in ipso episcopio, uti testatur » Ostiensis? An tam obsenro loco, et negli- » genter habebant cives Beneventani venerabile » S. Apostoli corpus, et carum sibi pigm, ut » dignosci non posset, aut nesciretur passim » etiam ab imperatore, qui illud petebat, et ab » amicis ejus, sagaci hominum genere, ubi » conditum servaretur, et a fideli populo hono- » raretur? » Primum respondetur, quod Ostiensis minime dicat, in episcopio datas fuisse imperatori reliquias, sed tantum : « Callide illi pro » corpore Apostoli corpus B. Paulini; quod satis » decenter apud episcopium ipsius civitatis erat » reconditum » ostendisse, et eo sublato recessisse tali fraude deceptum. Præterea quid tam facile, quam tradere in urna oclusa corpus alterius Sancti pro altero? Ad finem illudendi casarem, ejusque amicos satis, superque erat conventio magistratus, qui in re tanti momenti secreto se fidelissimum subjiciebat. Modus in hoc facto adhibitus infertur ex hoc, quod in narrata Dissertatione dicitur vigere Beneventi traditio vetustissima celebrandi pridie Nonas Septembris festum S. Bartholomæi in cavea, ubi Apostoli corpus fuit oclusum, ne pia frans ab imperatore aperiretur. Et hic sacer locus a Beneventano populo intus S. Apostoli basilicam, anno MCLXXXVIII dirutam, colebatur. Pro facili habetur, quod magistratus in hac cavea sacrum corpus recondiderit, et in loco, ubi prius colebatur, consilio et consensu archiepiscopi, noctu in eodem loco, et vase seu lipsanoteca, S. Paulini corpus reposuerit, eo adhibito modo, ut nemo frandis odorem hauserit : et post imperatoris discessum non solum archiepiscopus, et magistratus ostenderint Beneventanis, quod sapienter peregerant, sed debitis, ac indubitatis signis deceptum ostenderint imperatorem. Nec est credibile, archiepiscopum, et magistratum potuisse decipere cives, dicendo imperatorem decepisse, absque eo quod deceperint imperatorem. Poterant equidem absque culpæ labe illudere imperatorem, qui thesanum non suum vi suum volebat; at absque culpa cives decipere non valebant, eis negando sacri corporis traditionem imperatori factam. Ideo est tantum credibile, quod traditio affert, nempe imperatorem deceptum fuisse, non cives; eo vel maxime, quod imperator fraudem noscere non poterat; cives vero nullo negotio valebant cognoscere, an fuissent decepti, circumstantias, eaque omnia, que veritatis tutos ipsos reddere potuissent, perpendentes.

quomodo, potuerit decipi imperator?

E

F

174 Ad tertium quæsitum : « Quomodo cives » Beneventani, cujus ordinis, aut gradus, quam » multi, aut pauci deceperint imperatorem, aut » conscii fuerint deceptionis faciendæ? » Respondetur prius supponendum esse, quod in hujusmodi rebus evenire solet, nempe quod pauci e magistratu, consulto tantum archiepiscopo, deceptionis conscii fuerint. Nec est verisimile, quod omnes cives fraudem callerent, quia frans perditilicite abdi potuisset, ac tegi. Ergo dici debet, quod fuerint conscii ii tantum, qui civitatem regebant, et quibus imperatoris petitio fuit directa. Ii quippe, qui probatæ fidei, magnæ probitatis, ac prudentiæ erant, pro certo arcanum operuissent usque eo, quod operire fas

ad tertium.

esset;

A esset; et poterant exinde testes idonei, et opportuno in numero coram archiepiscopo haberi, eum post cæsaris discessum divulganda erat suppositio corporis S. Paulini pro corpore S. Bartholomæi. Nec valebant alii Beneventani invidere paucis illis e magistratu, ntpote qui consensum præstitissent (nti tunc credebatur) imperatoris petitioni; dum pro comperto erat, non posse tunc per vim imperatori presenti obsistere.

ad quarum
175 Ad quartum quæsitum : « Quo pacto possint excusari deceptores illi a temeritate, infidelitate, impietate, et sacrilegio? A temeritate quidem, qua decipientes imperatorem, exposuerunt se, et civitatem suam periculo ruinae? Ab infidelitate vero, qua, quod signis promittebant, et monstrabant se datos imperatori, non dederunt? Ab impietate autem, et sacrilegio; dum S. Paulinum, corpus ejus sub nomine S. Bartholomæi alienantes, privant omni illo cultu, et veneratione, quibus deinceps a fidelibus in corpore suo honoratus fuisse: atque tantumdem faciunt, acsi corpus ejusdem S. Paulini e mundo eliminarent, deleta inter homines memoria ejus »

B Sufficiens satis fuit responsio in 2 puncto præmisso, cum prætulimus, potuisse hoc peragi, non solum absque culpa, verum etiam magna cum laude. Ostendere signis, exhibere corpus S. Bartholomæi, et non tradere, fidelitati minime obstitit; dum nulla præsupponitur promissio; et ubi nulla promissio, nulla est infidelitas. Et licet hæc adfuerit, attamen, quia non plene libera, sed ob gravem timorem extorta, non erat obligatoria. Si vero per infidelitatem velit significari quandam insinceritatem, neque hæc in hoc casu adstipulatur; dum simulationes non sunt sinceritati inimicæ, cum ad bonum finem ordinantur. Scimus ipsum Redemptorem, discipulos alloquentem Emmanus, finisse se longius ire; non quia volebat ire (ut doctus quidam subdit interpres) sed quia volebat audire: « Mane nobiscum Domine. »

dubium
176 Quod vero temeritatis notam evaserint, clarum est ex supra præmissis, dum prudenter putavere rem fore occultam, quousque imperator ad propria rediisset. Nam deinde, urbe munita, cæsaris potentiam nihili habebant. Neque hoc magna indiget probatione. Ex antiquis enim habetur historiis, Beneventanos cives parvi fecisse cæsares, cum eis ita libuit. Anno mxcvi cum Beneventum advenisset Henricus II imperator, Beneventani (sunt verba Lupi Protospatae) ad ejus injuriam abscederunt sternutas equi ejus. Anno mxcvii, idem Henricus, Beneventum adveniens (refert Leo Ostiensis in sua Chronographia) cum nolissent eum cives recipere, tam ob suam, quam ob patris injuriam, totam civitatem a Clemente Papa II, qui cum illo tunc erat, excommunicari fecit. Otho III in Beneventanum archiepiscopum a Silvestro II Pontifice maximo Alicem, seu Aiaccem ejusdem ecclesiae diaconum creari fecit, et Beneventani recipere noluerunt. Item Otho Beneventi principem Ademerrum creavit, dejecto Laidolpho, et cives recensavere, et in ejus locum Landulphus II subrogatus fuit.

responsio
177 Præterea est considerandum, quod civitas Beneventana anno millesimo non enumerabat octo mille animas, ut in præsens enumerat, sive decem et octo mille, ut anno mxcvi, in quo accidit pestis; sed erat maximo populo referta, et licet magnitudinem illam, ac potentiam non

ostentaret, quam portendit tempore, quo erat vel insignis, ut aliqui ferunt, Samnitium metropolis, aut saltem inter Samnii primas urbes, urbs nulli secunda, quæque unius sæculi spacio Romanis bellum indixit, eosque victos sub Caudinis furcis transire coegit, vel cum serenissimorum Longobardorum principum regia amplissimo præerat principatui; nihilominus erat civilis magna situ, viribus potens, rebus gestis præclara, muris vallata, populo onusta, nobilitate tanta dives, ut anno non centum nobiles oratores ad Urbanum II summum Pontificem pro publicis negociis transmiserit; ex quo ipsius urbis magnitudo facile conjici potest, (verba sunt nostræ ecclesiae archidiaconi Marii de Vîpera in Chronologia antistitum Beneventanorum, qui e Falcone nostro itidem chronista desumpsit.) Itaque non debet, aut temeritas, aut ausus aestimari frans illa, a Beneventanis parata cæsari. Præterquam quod cum jactet Beneventum sanguinis mixtionem a quatuor inclytis nationibus, nempe Græca, Samnite, Romana, et Longobarda, tamquam nobile Græcorum jus patronatus, astum jactabant. Celebris aper Diomedii Ætoliae regi, nostroque primo fundatori, seu restauratori (teste Procopio de bello Goth. lib. 4, pag 38) dono datus a Meleagro Oenei Calydoniæ regis filio, et quem Beneventum suum insigne, seu stemma ostentat, Beneventanis infuderat animi concordiam, conjunctamque unionem, fortitudinem, ac constantiam, majestati cæsaris jure merito opponendas. Quod additur, nempe quod alienato S. Paulini corpore sub nomine D. Bartholomæi privatus fuisset D. Paulinus omni illo cultu, ac veneratione, quibus a fidelibus deinceps in corpore suo honoratus fuisset, jam fuit responsum, quod, eum post discessum imperatoris esset aperienda fraus, tunc fuisset, prout fuit ex præcitata Ostiensis narratione, satis divulgatum universo, quod Romæ thus erat adhibendum D. Paulino, Beneventi D. Bartholomæo: ergo non extra mundum eliminatum fuit a Beneventanis corpus S. Paulini, nec inter homines deleta veneranda D. Bartholomæi memoria.

ad quintum
178 Ad quintum quæsitum : « Qua ratione evincitur mi culpa possit archiepiscopus Beneventanus, cui jus scitu, et consilio imperator deceptus fuit. » Jam factum fuit satis, cum diximus, laudabilem in modum se gessisse tantum, ac nunquam satis laudatum antistitem.

ad sextum
179 Ad sextum quæsitum : « Quam prudenter credere cives potuerint deceptoribus imperatoris, qui dicentes, se imperatorem decipisse, fatebantur ipsi, et annunciabant civibus se deceptores esse? Deceptoribus autem notis quam prudenter creditur? » In responso ad 2 quæsitum inculenter fuit dictum: Prudentissime; tum quia declarantes, se illusisse imperatorem, non ideo se fide indignos reddebant, dum absque defectu malæ fraudis imperatorem decipere potuerant; sed non poterant absque hoc defectu cives decipere. Tum etiam, quia ex circumstantiis, et e signis valebant explorare, percipere, ac discere, utrumne ipsi deciperentur a magistratu, qui imperatorem decipisse asserebat. Addimus, quod tunc militaret argumentum, cum archiepiscopus, et pauci cives, reliquis reluctantiis civibus, morem imperatori gessissent. Sed si petitio fuit porrecta civibus, et hi palam negare non audentes cæsari, inviti sacrum corpus concessere, quam ob causam poterat archiepiscopus fabulam narrare, ne cives irritaret? Et adver-

A in habitum, quadriennio post cum auro et argento ornatum vellent Florentini, ab eis deprehensum est, abbatissæ Theanensis astu, vice veri brachii, brachium ex gypso compactum traditum fuisse. Et frandibus inijuscemodi affatim reddunt Historiæ.

ad undecimum,

184 Ad undecimum quæsitum : « An operæ » pretium fuerit Beneventanis, per tot discrimina, malasque artes perdere, cum conscientia proborum virorum, sanctissimi et celeberrimi episcopi corpus unum, ut aliud S. Apostoli retineatur? » Respondetur, quod licet laudabilis fuisset (quod tamen damus, et non concedimus) retinere D. Paulini corpus, non ideo potest dici, quod grave sacrilegium deinde perpetrarint, cum populo S. Apostoli corpus se retinuisse dixerunt. Sed aperte negatur, quod melius fuisset corpus D. Paulini, quam illud tam magni Apostoli ac præstantissimi Patroni, etiam in conspectu illorum discriminum, et illa fraude et astu retinere, non quidem malis artibus, cum omnino procul hæc fuerint a facto. Cæterum excusare possemus nostros Beneventanos eo ex capite, quod immeritis Sanctorum corporibus in ecclesiis civitatis, ac præsertim in ipsa metropolitana existentibus ditati, at tamen cum alios Sanctos subrogare potuissent, D. Paulinum supponere, fidentes, quod qui vivus in Africa se loco lilii viduæ captivum tradidit, mortuus pro corpore D. Bartholomæi summi Beneventi corpus Othoni exhiberi non dedignaretur. Quod vero melius sit ac jucundius Benevento corpus S. Apostoli possidere, quam illud D. Paulini, cum ambos retinere non posset, non est qui adversetur. Quod deinde pericula, et hæsitaciones nil ponderis addant, exploratum habetur a sapienti consideratione, quod periculum aperitionis fraudis remotissimum erat, cum non possent ab archiepiscopo, et ab iis de magistratu tantum rei consciis, et quorum commune commodum agebatur, proditorem ullam ac insidias metnere. Periculum casaris iram provocandi, cum piæ fraudis certior fieret, nullius aris habetur : enimvero urbs deinde diligenter munita cæsareas copias indubitanter elusit, ut ex prælaudato Ostiensi habetur ibi : « Sequenti » vero tempore etc. » Subsequentibus hæsitaciones, » credendumne esset magistratui fraudem asserenti, et » si vere Beneventi corpus Apostoli remansisset, tunc temporis non prævidit magistratus, cum prudenter crederet fore, ab oculis, ac omnium conspectu abituras, debitis exhibitis signis, ac indicibus. Et licet huic præcognita, satis erat, retinere pro se corpus S. Apostoli ejus fidos patronico, quod nempe veritatem elucescere faceret, ne ejus reliquiis debitas defraudaretur honor ac cultus. Ne dicere malimus, Denndiu has hæsitaciones permisisse, ut magis, magisque Beneventanorum ac Romanorum amor ac pietas erga Apostolum incenderentur. Post tamen tot, tantasque hæsitaciones placuit omnia bonum in lumen vergere, cum in ultimo provinciali concilio, anno mdcxcviii habito, sacra ipsa ita clarerint, ut non possit amplius ambigi, an ipsa sint vera et propria D. Bartholomæi. Et indubitanter constat ex circumstantiis in Actis concilii, et in Ephemeride patris Viva Societ. Jesu enarratis, et ex miraculis, quibus Beneventanorum fidem Deus obtinuatam voluit; cum dici non videat naturale lumen illud, quod ex sacris reliquiis visum est fulgescere,

dum urna aperiretur; et ultra naturæ vires contigit præservatio pueri, super cujus cruce terquadrigæ rota innocens pertransiit tempore translationis sacrarum reliquiarum ad novam basilicam. Et hic denuo ponderetur oportet, quod traditio Romanorum, se habuisse cum S. Paulini corpore, etiam illud D. Bartholomæi, forsitan oriri potuit ex silentio imperatoris, qui noluit se aperte deceptum declarare. Traditio Beneventanorum fundanda erat in positiva assertione archiepiscopi, et magistratus, qui imperatorem deceperant, quod claris signis comprobare debebant; quamobrem hæc nostra traditio, non illa adversariorum maximum obtinet pondus. Imo etiamsi imperator deposuisset, se non fuisse deceptum, non ideo Beneventanis fide dignior esset, qui fraudem asserabant. Imperator enim conscius esse non poterat rei a Beneventanis gestæ, dum sacrum corpus exhibere, et hi proprium factum perquam belle callebant.

185 Ad duodecimum et ultimum quæsitum : « Quid gloriosius Beneventanæ civitati sit, ipsam, » ut beneficam, et bene meritam de imperatore » Othone III, ac Romana urbe, carere corpore » S. Bartholomæi; quam per fraudem illud sibi » retentum contendere? » Respondetur primo, quod hoc est dubium mere speculativum, et nihil prorsus officit, aut proficit rebus nostris. Secundo quid gloriæ lumen Benevento accederet, si diceretur per vim magni sui Tutelariorum corpus præbuisse, quod retinere cives poterant, licet maximis, proximisque periculis expositi? Tertio, si libenti animo dedissent, ob prodigalitatem, et paucam Sancti æstimationem omni ignominia digni habiti fuissent Beneventani, et haberentur. Quam itaque gloriam comparassent, si per vim dedissent? Asserere se retinuisse cum fraude non est aliud, quam fateri, se tunc temporis immunos non potuisse obsistere. At deserere tam gloriosi Patroni cultum Beneventi, et velle traditioni Romanæ, tam imbecilliter fundatæ, cedere, et assentiri, indicibilis esset irreverentia, et ingens dedecus redoleret; cum falso, uti falso cognito, cederetur. Hæc, ut dubiis pro modulo nostro respondeamus, dedimus. Cæterum qui ea subtiliter, et ingeniose genino veluti nodo adstrinxit, solvere poterit, et explicare.

186 Hactenus Beneventanorum ad dubium Janinyi responsio, quæ rutila certe est et ingeniosa : an untem omnem omnino exharriet difficultatem, iudicium meum non interpono. Puto tamen difficultates illas facilius solvendas, si admerint Beneventani, aliquas S. Bartholomæi reliquias una cum S. Paulini corpore fuisse traditas, ut facile advertet eruditus lector. Porro, quod factum Beneventi de corpore S. Bartholomæi narratur ab Ostiensi, factum legitur Cameracensi de sacris SS. Gaugerici et Auberti corporibus, ab Ottone I imperatore petitis, pro quibus ultra substituta sunt ab episcopo Cameracensi Fulberto. Vide huc pluribus narrata tom. II Augusti in Actis S. Gaugerici pag. 667 : addit lumen, qui hæc Acta illustravit, antecessor meus Boschius, quasdam verosimiliter petitorum corporum reliquias fuisse adjunctas, ut eritarentur scilicet memorata superius incommoda. Ceterum auctoritatem Ostiensis contra Dini objectiones uberius defensam inveniet lector in impera Historiæ abbatie Cassinensis Erasmi Gattuli tom. I, pag. 906 et seqq. Nunquam

A nam præterea pro se allegent Beneventani examinandum, licet eorum aliqua jam in præfato responso perstricta sint.

§ III. Reliqua Beneventanorum argumenta, et Dini ad hæc responsa exponuntur.

Argumentum secundum, quo Beneventani probant traditionem suam, sumitur ex Eadmero scriptore Anglo; qui in Historia sua, uti et in Vita S. Anselmi apud nos tom. III Aprilis pag. 917, narrat, ab archiepiscopo Beneventano brachium S. Bartholomæi in Angliam portatum, reginæque Enimæ donatum anno 1017; quam historiam contra Dini objectiones vindicabimus, et latius enarrabimus, ubi agendum erit de reliquiis per varias provincias dispersis. Dicitur autem, quod Brachium ipsum in ipsa ecclesia a reliquo corpore servabatur remotum. Ex quo inferunt, etiam reliquum corpus in eadem ecclesia tum fuisse serratum. Negat hæc consequentiam Dinus pag. 46, et hæc dicta fuisse contendit, Quod corpus alibi, nimirum in Urbe... adservaretur, aliquod vero os venerabile in ea ecclesia iuisset. Responderi forte commodius posset, Eadmerum, dum hæc scriberet de corpore, secutum fuisse traditionem Beneventanorum, ideoque nullum huic traditioni pondus addere, quamvis putaret corpus etiam Beneventi fuisse serratum; quod et ad reliqua omnia Beneventanorum argumenta reponi potest; an autem satis solide, non disputo.

188 Tertium desumunt argumentum ex eo quod Sugerius abbas San-Dionysiani monasterii anno 1122, inter cetera Sanctorum veneratione religiosa loca, adierit Beneventum, ut S. Bartholomæum veneretur, ut ipse testatur in Vita Ludovici Crassi, inquit Ursinus. Simile argumentum subditur de Florida imperatrice Lotharii uxore, quæ itidem templum S. Bartholomæi Beneventi visitavit, et donis honoravit anno 1137, ut narrat ad illum annum Chronicon Beneventanum Falconis tom. 5 Scriptorum rerum Italicarum pag. 123. De Sugerio respondet Dinus pag. 47 et seq. : Sugerius tamen, nec alius quisquam professus est adorasse corpus, sed visitasse ecclesias, et loca S. Bartholomæi. Deinde, Et nos insuper adducere possumus innumerales magnos viros, qui Romam advenientes ad basilicam hujus Apostoli confluentes, et ecclesiam, et simul sacrum corpus venerantur. Verum non credent Beneventani, pro seculo XI aut XII, hos a Dino produci posse, nisi adduxerit nominatim, cum satis appareat ex tota ejus Dissertatione, raras ipsius expressiones non magis faciendas esse. Primum ipsius responsam jam præoccupaverant Beneventani in Supplicæ libello pro restitutione corporis provinciali synodo oblato § 3 his verbis : Dicendum est per necesse, quod abbas ille habuit pro vero, sacrum hoc corpus non adesse Romæ, quia visitasset ibi, sed adesse hic Beneventi, quo venit ad visitandum. Nam qui corpus ipsum Romæ venerari posset, cur Beneventum adiret, ut solam ecclesiam visitaret? De Florida imperatrice idem fere respondet Dinus, et adjungit nullibi exprimi, Sugerium et Floridam corpus ipsum visitasse. Sed quamvis hoc non dicatur expressis verbis, satis ex

dictis videtur consequi. Et hos igitur Beneventanorum traditioni assensus fuisse, dicamus necesse est.

189 Quartum argumentum petunt ab auctoritate Jacobi de Voragine episcopi Januensis, et S. Antonia, qui parte I Historiæ tit. 6, cap. 12 hæc tantum habet ad propositum : Communiter tenetur corpus ejus haberi Beneventi; licet et Romani asserant se illud habere. Cude solum probatur, quæ opinio tunc magis fuerit communis, quod utique facile scire potuit Florentinus archiepiscopus, et sincere scribere. Frustra igitur hic auctoritatem S. Antonia deprimere conatur Dinus. Quod spectat ad Januensem, fæcet hic Beneventanis, maxime propter apparitionem S. Bartholomæi Beneventi ab eo relatam, et a nobis supra commemoratam numero 65.

190 Asserunt etiam Beneventani S. Brigitam, quæ ut lib. 2 Vitæ Italicæ cap. 21 narratur, reliquias S. Bartholomæi Beneventi visitavit. Respondet quidem Dinus, nullibi dici, veneratam fuisse corpus Sancti, sed hoc satis videtur ex dictis erui, maxime cum Romæ multas ecclesias invisisse scribatur ejusdem libri cap. 2, neque ulla mentio fiat S. Bartholomæi.

191 Testimonia recentiorum auctorum prætermitto præter unam Ughelli sententiam, quæ eo majus pondus habere debet, quo maturiori præmisso examine illam auctor exprompsit. Tom. 8 Italicæ sacræ col. 73 editionis novæ ita scribens : Quæ autem sit circa hoc mea sententia diu hæsitavi illam aperire; ubi autem incidi in diploma quoddam originale Leonis IX suo loco transcribendum, haud me continere potui, quin illum propalarem, corpus sancti hujus gloriosissimi Apostoli adhuc Beneventi asservari; siquidem illa translatio, sive facta fuerit Benevento Romam anno cmlxxxiii, ut asserit Baronius (in notis ad Martyrologium) sive anno m, ut alii volunt (et ipse Baronius in Annalibus ad illum annum) tamen me magis movent verba illa Leonis IX, in quibus asserit, prædictum corpus asservari adhuc ipso vivente in ecclesia majori Beneventana, quam testimonium ullum Sigeberti, aut Ottonis Frisingensis, præcipue cum a translatione asserta ad pontificatum prædicti Leonis IX vix intercurrerint quinquaginta anni. De bulla Leonis agemus inferius. Quæ hic respondet Dinus, maxime contra bullam intorta sunt, suoque loco discutienda.

192 Pugnaut deinde Beneventani argumentis, ex variis Martyrologiis adductis, quæ mihi parum ad rem facere videntur. Nam Usuardum et Wandelbertum, quos adducunt, fatentur ante præteritam rixisse translationem: hi igitur tanquam inutiles milites e pugna dimittendi. Quod autem aiunt, Molanum nihil ad ipsorum locum notasse, nihil probat, nisi Molanum se huic controversiæ immiscere voluisse. Adonem, quem tertio loco ponunt, Trevisensem volunt archiepiscopum, et post disputatæ translationis tempus rixisse: rerum, cum plurimi contra sentiant, hoc ipsis fuerat probandum. Martyrologium Pulsanensis canobii manuscriptum (si post dubiam hanc translationem exaratum fuit, licet hoc non constet ex eo, quod meminimus obitus B. Joannis Pulsanensis abbatis, defuncti anno 1139, cum similia manuscriptis Martyrologiis soleant adjici) tantum probat traditionem hanc Beneventi fuisse, quod aliunde satis confirmatum est. Nihil præterea probant Martyrologium Beneven-

tanum

Testimonium Eadmeri Angli:

visitatum corpus a Sugerio abbate, et Florida imperatrice;

AUCTORE J. S.

Testimonium S. Antonia.

S. Brigitæ peregrinatio Beneventum.

E

sententia Ughelli.

F

Martyrologium nihil fere probant;

AVCTORE
J. S.

bullæ Leonis
IX :

tanum, et Florentinum, quæ subjiciunt. Hæc igitur brevitate causa missa facio.

193 Varius etiam Pontificum bullas producit eminentissimus Ursinus § 3 Dissertationis suæ, quibus possessionem sacri corporis Beneventi asserere nititur. Primo loco adducitur Bulla Leonis IX, quæ recitat Ughellus citatus col. 78, in qua post privilegium nulla Beneventanæ ecclesiæ concessa, subjungitur: Ubi pretiosissimum corpus beatissimi Bartholomæi apostoli requiescit. Et inferius: Pretiosissimis Sanctorum corporibus ditata, videlicet Bartholomæi apostoli, atque Januarii martyris etc. Data legitur bulla anno D. Leonis nomi Papæ V, Indict. VI, id est anno Christi 1053. Multis hæc bullam suspectam de suppositione reddere conatur Dinus. Primo quia data dicitur Beneventi: cerum nulla ea est ratio, cum Pontifex eo anno Beneventum post infamam militum suorum cum Normannis pugnam profectus fuerit; cur igitur Beneventi non potuit bullam illam concedere? At inquit; Leo Ostiensis nullam de bullis Leonis aut Stephani facit mentionem: neque Desiderius abbas Casinensis, in Dialogis: Et Falcon, qui sæpe agit de S. Bartholomæo, hæc omnia penitus non omisisset, si vera fuissent. Addit silentium Arnaldi, Donati in Hymnis, et sequentium Pontificum, qui de S. Bartholomæo fuere locuti. His adjicit verba quædam Papebrochii de argumento negativo, sed adulterata, et mutila. Dabo igitur ipsa Papebrochii verba ex Responsoribus art. 3 § 15, a num 154, ubi sic habet: Habes hic scriptores omnes Carmeliticos ejus ætatis, qui tacerunt de bulla ista: non omisuri, si scivissent: scituri autem si fuisset. Tum subdit: Non est quidem vis negativi argumenti eadem ubique; sed pro diversis circumstantiis, in aliis pregnans et valida, in aliis straminea et nulla. Tunc autem vis argumenti istius major est, quando auctores rei, quom tacerunt, meminisse potuerunt et debuerunt: quod hic locum habere non video. Cur enim Leo Ostiensis, cur Desiderius abbas, bullæ Beneventanis datæ debuerunt meminisse? Cur reliqui apud Dinum citati, qui longo post tempore in humanis fuere, bullam illam ignorare non potuerunt? Et si sciverunt, cur non potuerunt silentio præterire? Cum, præter citata de corpore S. Bartholomæi verba, in dicta bulla nihil continetur, nisi privilegia Beneventanæ ecclesiæ concessa, quæ quoadmodum in dubium non vocabantur, necesse non erat bullæ illius meminisse.

et Stephani IX
illam confir-
mans.

194 Sed et bullæ illius meminit Stephanus IX, anno 1058 totam confirmans, eademque de corpore S. Bartholomæi, Beneventi servato commemorans, ut voluit Beneventani, et Ughellus sæpe laudatus col. 80, qui hoc modo pro Beneventanis disserit: Hic idem Pontifex (Stephanus) asserit apud Beneventanos requiescere corpus beati Bartholomæi, Januarii, et Barbati, quod ad corroborationem dico, nam cum hic Pontifex fuerit abbas Casinensis, et valde vicinus, imo vixerit tempore Othonis imperatoris, probe poterat ei constare de translatione corporis sancti Bartholomæi Benevento Romam, si vere facta fuisset per eundem Othonem. Hoc sane argumentum tam validum est, ut opus fuerit Dinno et hæc Bullam suspectam reddere, et suppositam contendere: sed argumenta, quæ hactenus adduxit negativa, non satis ad hoc sunt solida. Audiamus quid proferat ulterius: Imo, inquit, hujus bullæ arguitur falsitas, quod Ro-

mæ lata dicatur Idibus Julii, ut ait Mascambra-
nus: die XII Julii in Urbe datam anno MLV, In-
dict. v, asserit Viperæ. Verum hæc non militat
contra bullam, cum in ea nullibi legatur Romæ
datam esse, aut Beneventi; sed solum ostendit
falsam esse eorum opinionem, qui Romæ anno
1054 bullam datam putaverunt. Quem errorem
correxit Ughellus, qui probabilis Beneventi
datum existimat. Hæc autem sententiarum di-
versitas orta est ex eo, quod in bulla non ex-
primatur locus, ubi data sit, uti et in aliis
contingit ejusdem Leonis. Neque ob stare debet,
quominus bulla habeatur legitima, quod quæ-
dam initio habeantur, quæ ex Dini sententia
rectius potuerant dici: nam cum initium, ut
testatur Ughellus, plane fuerit corrosum, quæ mi-
nus recte ibi posita, primis bullæ editoribus impa-
tanda sunt, non bullæ auctori. Neque rursus
ad rem facit, quod in bulla habeantur voces
quædam barbaræ; nam hoc potius arguit bul-
lam eo tempore datam, cum barbaries linguæ Lati-
næ late dominabatur, quam postea confictam
esse. Neque tertio, quod quædam dicere modo a
diversis editoribus fuerint lecta, quod in ipsis sa-
eris Literis contingit sæpissime.

195 Denique, quo bullam suppositam ostendat
Dinus, quædam adducit ex Mabillonio de
Re diplomatica, sed nihilo fidelius citata, quam
quæ sæpe producit ex Papebrochio; nam cum lo-
cos ab ipso citatos, et multa alia in Mabillonio
summo labore pervolvissent, non nisi quædam
citorum ab ipso verborum vestigia deprehendi,
ut antea mihi contigerat in quærendis citatis
Papebrochii locis. Lib. 2, cap. 14 de re Diploma-
tica ita loquentem inducit Mabillonius: « Ne-
» dum bullæ, quod sint corrosæ, vel aliqua
» rasura notatæ, inellicaces esse ad fidem prome-
» reudam, sed etiam, si deficient signa plumbea,
» de quibus uti cœperunt Stephanus III ac
» Adrianus I. » Subdit Dinus: Referens, qua-
liter cum in quibusdam bullis desiderarentur signa
plumbea, suspectas evasisse. Horum, inquam,
non nisi quædam vestigia in Mabillonio reperio:
nam cap. citato num. 7 hæc habet: At quando
plumbeorum (bullarum) usus inceperit, con-
troversum inter eruditos. Polydorus Virgilius id
refert ad tempora Stephani III, et Hadriani I.
Deinde refert aliorum sententias, et rem relin-
quit incertam. Non ergo dicit Mabillonius, uti
cepisse bullis plumbeis Stephanum III, ac
Adrianum I. Dein num. 14 ex Innocentio III re-
fert novem modos, quibus bullæ falsari possunt.
Ubi falsificandi species hæc recensetur: Quinta,
cum literis bullatis et redditis, in eis aliquid per
rasuram tennem immutatur. Tertio num. 7 re-
fert privilegia quædam Cantuariensis ecclesiæ
in dadium vocata, quod in eis bullæ plumbeæ de-
siderarentur. Hæc illorum, quæ citat Dinus,
vestigia in Mabillonio inveni, quæ non parum
abluunt a citatis Dini verbis, nec quidquam
ad rem faciunt.

196 Ne autem putem, alibi haberi in Mabil-
lonio, facit, tum quia eadem fide solet citare Pa-
pebrochium, tum quia phrasis Mabilloniana mul-
to est elegantior, quam sint citata verba, tum
denique quia hæc vestigia citato loco inven-
tur. Videamus, an quæ deinceps citat, sint fide-
liora. Ita præsequitur: Et adverte ab verba, BENE-
VALETE in bulla suppositi Leonis transcripta,
cum Leo IX, ut ait versatissimus idem P. Ma-
billonius, « Semper habeat in bullis » PERPE-
TUAM IN DOMINO SALUTEM. Citatur autem in mar-

A *marginē lib. 6 corollarium primum. Excussi diligenter hoc corollarium. Pag. 622 sub littera e varias affert rariorum Pontificum clausulas, et inter alia hæc dicit: In eo itaque Bullario (Cluniacensi) multa inveniuntur diplomata pontificia ante Leonem IX cum titulo IN PERPETUUM. Tunc relatis variis clausulis, prosequitur: Silvester II, SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM, quam formulam Leo IX, alique subinde præferunt, aut aliam, IN PERPETUUM; nisi quod Leo semel habet, PERPETUAM IN DOMINO SALUTEM. Nota lector, Semel dixit Mabillonius, Semper Dicitur ex Mabillonio citat. Pergit hoc modo Mabillonius: Salutatio in fine expressa his verbis, BENE VALETE, integris (ut suo loco diximus, nempe lib. 2, cap. 14, num. 40) legitur in bullis ante Leonem IX, qui hæc verba in monogramma redegit. Non itaque omisit illud Bene valet Leo IX, sed alio modo expressit, quam Pontifices præcedentes, qui illud scribebant integris vocibus. Leo vere in monogramma contractum, prout exhibet Mabillonius pag. 445. Adde quod idem citata pag. 622 sub littera c*

B *Mabillonius: Deinde difficile est statuere, quas formulas prætulerint antiquiores Pontifices, quoniam in vulgatis eorum litteris inscriptiones passim aut penitus rescissæ sunt, aut diminutæ. Ad hæc in eis, quæ nobis integræ relicte sunt, non constantes formulas adhiberi, sed varias esse pro diversis Pontificibus, immo pro diversis plerumque rescriptis, (notare juvat, ut habet initio sensus.)*

sed id non
cunctil;

197 *Non video itaque quid bullæ huic Leoninæ obstet, quod de Stephani iidem bulla dictum volo, quominus haberi possit legitima, præter solum antiquiorum silentium, quod infirmum est argumentum, cum tam multæ ab eruditis e tabulariis et scriniis productæ sint bullæ, de quibus tacuerunt veteres, quæque ea de causa non minus habentur legitime. Labbeus tom. 9 Conciliorum col. 1001 profert bullam ejusdem Pontificis Leonis IX ad Siculo-polym abbatem S. Sophiæ Beneventi, datam anno 1052. Conferat utramque curiosus lector, et satis, ut opinor, inter se conformes reperiet, maxime in subscriptione, quæ apud Labbeum plane est eadem cum illa, quam edidit Ughellus, mutato tantum anno. Excutiat regulas Mabillonii, cuiusque id lubuerit, nec quidquam, puto, inveniet, quod suppositionem manifestet. Hæc prolixius, quam statueram, tractanda fuit, ne quis putaret præcipuum Beneventanæ traditionis fundamentum a Dino eversum esse, cuius sphalmata, quæ sunt frequentia sunt, ubi de summa rei non agitur, lubens brevitatis causa prætereo, at in præcipuis argumentis non putari præmittenda. Obijcit deinde quod bullæ laudatæ ad alium suam sint latæ, ideoque in hæc controrsim levis auctoritatis. Fortasse hic aliquis dicret, si prædicti Pontifices multis post seculis virissent; at eum non nisi medio circiter seculo, aut paullo amplius post disputatam translationem pontificatus obtinuerint, non videntur eam ignoraturi fuisse, si facta fuisset, neque Benevento sarum corpus assertari.*

bullæ Bene-
dicti VII,

198 *Allegunt præterea Beneventani bullam Benedicti XII, quo anno 1337 facultatem concedit transferenti sarum corpus in novam basilicam his verbis: Quare nobis humiliter supplicasti, ut transferendi ad dictam capellam corpus ejusdem Apostoli licentiam concedere dignaremur; nos igitur devotionem et propositum tuum*

in hac parte multipliciter in Domino commen-
dantes, et illam de tua sinceritate gerentes fidu-
ciam, quod ad Dei laudem, et gloriam dicatorum
Apostoli et Sanctorum reverentiam et honorem,
ac devotionis et consolationis augmentum populi
catholici, studebis exequi supradicta, licentiam
tibi concedimus postulatam. Adjungit et indul-
gentias Pontifex visitantibus ecclesiam prædictam,
ut videre est apud Ughellum col. 445, ubi to-
tum recitat Pontificis bullam. Hinc, inquit
Beneventani in Dissertatione sæpe citata Arnaldus
(archiepiscopus in tempore Beneventanus)
ipsius basilicæ consecratione paracta, luculentissimum
de sacrarum reliquiarum existentia dedidit
testimonium; accitis namque Samnii episcopis,
eas extraxisse dicit, et ante translationem
ostendisse amplissimo in diplomate. Diploma ip-
sum, in quo hæc late enarrantur, videsis apud
Ughellum a col. 445.

ACTORI
J. S.

199 *Non ausus est hanc bullam negare sæpe quum frustra
memoratus Franciscus Dicus. Nodum tamen qua-
rit in seripo propter aliqua in bulla Pontificis
asserta, quæ in alium, quam dicta sunt, sen-
sum pertrahere nititur. Postquam enim citavit
hæc Pontificis verba: Nos igitur devotionem,
et propositum tuum multipliciter in Domino com-
mendantes, (Alii habent considerantes) et illam
de tua sinceritate gerentes fiduciam; subsistit,
sequentia addere minus sibi tutum ratus; atque
subjungit: Hæc postrema diplomatis verba cla-
re evincunt, nihil certo asserti per summum Pon-
tificem, sed hunc potius annuere supplicii libelo,
ac in præsentis sinceritate acquiescere: acsi
Pontifex propter sinceritatem Arnaldi credidisset
corpus Apostoli quiescere Beneventi. At non
hanc esse mentem Pontificis patet ex textu supra
citato, ex quo verum hunc sensum accipe: Et
illam de tua sinceritate gerentes fiduciam, quod
ad Dei laudem etc... studebis exequi supradicta.
Itaque Pontifex ex sinceritate Arnaldi con-
fidit omnia ad Dei et Sanctorum gloriam pera-
genda; at circa corpus Beneventi servatum non
dicit se in præsentis sinceritate acquiescere.*

quum frustra
in alium sen-
sum trahit.

E

200 *Respondet deinde ad argumentum Dicus, sibi que facere
Benedictum, Pontificem Gallum, minus circa
permanentiam corporis Romæ fuisse informatum.
Tertio ex bulla Benedicti sibi contra Beneventanos
argumentum depromit, quia corpus dicitur
tunc servatum fuisse in loco indecenti, atque ita
rationatur pag. 76: Eadem bulla est mihi ar-
gumento ad comprobendam consuetudinem sacri
corporis translationem, siquidem ex ea elicitur
corpus mansisse in locis despectis, et indecentibus,
ut inde colligas nullam famam rei veritate,
et integritate sustulit a dignitatibus, et gravi-
bus viris, nec posteris traditionem demandatam...
de actuali permanentia sacri corporis, dum hu-
jus urna in loco despecto posthabita haberetur
a Beneventanis, quamvis his reliquie Apo-
stoli patroni pretiosissimæ extitissent, si fuissent,
et decentiori semper loco collocanda. Nescia,
an Romanæ traditioni hic jugulum non petat im-
prudens Dicus, de quo postea: Beneventanos
erte non ferit. Nam quia locus, sive sacellum
S. Bartholomæi, injuria temporis, quo pretiosis-
sima quæque paulatim consumuntur, vilnerat;
diligens adhibita est cura, ut non eidem Apo-
stolo, eaque magnifice exstrueretur basilica, in
qua sacer ille thesaurus decentius collocaretur:
unde minime inferri potest, sacrum corpus in
oblivione fuisse apud Beneventanos. Uti neque ex
his, quæ subjungit dictus auctor, nullus scilicet*

sibi que facere
cull Dicus:

F

AUCTOR
J. S.

et Pontifices Beneventi fuisse, neque de sacro hoc corpore meminisse. Neque enim aliquorum silentium quidquam officere potest, ubi tam multi loquuntur. Quæ præterea adjungit, tamquam minus ad rem facientia prætermitto.

201 Addunt Beneventani bullam Clementis VI anni 1347, quam recitat Janellus pag. 102; et Bonifacii IX anni 1400, quam idem tradit pag. 104: in quibus asseritur, corpus S. Bartholomæi in basilica ejusdem Beneventi quiescere, et indulgentiæ conceduntur dictam basilicam modo in bullis præscripto visitantibus. Nihil ad has responsi invenio datum, nisi quod ibi corpus quiescere dicatur, ubi vel exigua est corporis particula. Sequitur apud laudatum Janellum pag. 106 bulla Urbani V anni 1363; et pag. 108 alia ejusdem Pontificis eodem anno data; pag. 110 bulla Pii II anni 1459, in quibus asseritur corpus B. Bartholomæi, Beneventi quiescere, ait laudata Ursini Dissertatio. Ad dicitur tamen in his bullis, ut asseritur, dicitur.

Quapropter fatetur eminentissimus Ursinus non probari his bullis, tamquam immediata Romani Pontificis auctoritate traditionem Beneventanam: sicut superioribus bullis probari usserit. At solenter advertit, si Pontifices hi judicassent falsam esse traditionem ecclesiæ Beneventanæ, aures eidem non fuisse præbituros. Quod confirmat exemplum Clementis IV, Qui, inquit, consumit in re talia rescripsit anno 1268 serenissimæ Isabellæ, S. Ludovici noni Galliarum regis sorori: Quod si forsitan caput B. Pauli apostoli apud te esse putas, deponere conscientiam ne fallaris, ne ponas scandalum matri tuæ Romanæ Ecclesiæ, quæ deceptionem hujusmodi non æquanimitè toleraret.

bulle quibus
usus pallii
conceditur.

202 Adjiciunt denique bullas Romanorum Pontificum, quibus conceditur Beneventanis archiepiscopis usus pallii in die translationis S. Bartholomæi. Puta Sergii IV anni 1011, editam apud Janellum pag. 112; Anastasii IV anni 1153, apud eundem pag. 116; et Adriani IV ibidem pag. 120: ex quibus hoc deducunt argumentum. Pallium concedi non solet nisi in festis solemnioribus, atque festum translationis S. Bartholomæi non esset solenne, si corpus inde fuisset ablatum; ergo dicendum omnino, corpus Apostoli eo tempore in ecclesia Beneventana adhuc quiescere. Ad concessionem pallii respondet Divus, usum pallii pro more antiquo concessum, quod solemnè supplicatione festum translationis... celebraretur. Quæ responsio mihi satis videtur probabilis, si æque aliis Beneventanorum argumentis posset responderi; præsertim si dicantur quædam reliquiæ Beneventi post corporis ablationem permansisse.

quid omni-
bus
bullis respon-
deat Divus.

203 Addit deinde ad omnes simul bullas Pontificias: Ad fovendam supplicis populi devotionem, apud quem aliqua corporis particula remanserit, corpus (ut in precibus proponebatur) appellare indignati non sunt. Quæ responsio forte probabilis a Beneventanis reperi poterit ad omnia fere Romanæ traditionis argumenta, § sequenti proponenda. Ait deinde, Papam non esse testem coævum, nec re discussa firmiter asserere. Quibus addit lacinias quasdam Papebrochii, ut ait, in Responsionibus supra citatis art. 3, num. 109. Verum in Papebrochio, eo saltem loco, non nisi primam partem invenio num. 108, ubi ait, Viros prudentes etiam errare subinde in factis est notorium. At cum Papebrochium libenter citet laudatus auctor, seil in sensu plerum-

que alieno, quanta sit, judice Papebrochio, fides bullis Pontificiis tribuenda, hic subjicere ex eodem art. 3 Responsionum, § 2, num. 16, ubi hæc habet: Bullis, brevibus, constitutionibus, decretis summorum Pontificum etc., etiam extracausum et materiam fidei, aut morum salutarium emanatis, maximam, saltem intra lineam auctoritatis humanæ, universi Catholici debent deferentiam, fidem, ac observantiam. Non itaque satisfacit auctoritati bullæ, qui dicit, Pontificem non esse testem coævum, maxime si pro contraria sententia testes coævos non adducat, prout non adduxit Franciscus Divus. Non tamen vult Papebrochius, quævis Romani Pontificis diplomata ab omni etiam facti errore prorsus immania esse censenda: verum, ut habet num. 110, Semper præsumitur nihil præter veritatem continere, nisi oppositum probetur, vel ob fundamentum non leve suspicio prudens ingeratur. Haec de bullis Pontificiis, quæ pondus Beneventanæ traditioni adjiciunt non leve.

204 Adducunt deinde Beneventani bullas quasdam suorum antistitum, quibus præsentiam corporis S. Bartholomæi urbi suæ confirmant. Videlicet Romani Capoferri archiepiscopi Beneventani, anno 1273 datam, et apud citatum Ughellum col. 136 editam, in qua hæc de S. Bartholomæo leguntur: Qui in præfata civitate (Beneventana) sacratissimum suum corpus voluit præservari. Dein instrumentum quoddam authenticum anni 1346, in quo de Guilielmo tunc archiepiscopo hæc dicuntur: Capiens... quod in capella, in qua ipsum sacratissimum corpus quiescit, divinus cultus jugiter observetur. Hoc instrumentum dicitur servari in bibliotheca Beneventana num. 500. Tertio epistolam Ladislai regis Neapolitani, anno 1414 die vi Februarii scriptam ad archiepiscopum Beneventanum, ejusdemque ecclesiæ capitulum, qua reliquiæ S. Bartholomæi petit Carolo de Malatesta, ex quo desumo hæc verba: Cum magnificus Carolus de Malatesta præcipuus noster amicus carissimus, ad D. Bartholomæum apostolum magnum genus singularis devotionis affectum, aliquid ipsius reliquiarum habere desideret: cumque gloriosi illius Apostoli sanctum ipsum corpus in ipsa Beneventana servetur ecclesia etc. Epistolam totam tradit Janellus pag. 134.

Bulle archie-
piscoporum
Beneventano-
rum, et epu-
tola Ladisla
regis,

E

205 His adjungunt epistolam Donati archiepiscopi eodem anno die xvi Februarii ad canonicos Beneventanæ ecclesiæ hæc super re scriptam, qua narrat quomodo se regi excusaverit. Ex hac autem epistola quædam, quia ad S. Bartholomæum spectant propinquius, paullo latius judicari hic describenda: Nos, inquit, reverenter, sicut decuit, responsum dedimus rationale, inducendo excusationes debitas, qualiter nobis non erat possibile, vota ipsius majestatis adimplere absque scandalo gravi, enarratque qualiter corpus B. Bartholomæi reconditum fuerat, et translatum, ubi hodie jacet cum maxima solemnitate, et auctoritate Apostolica, siæ ejus licentia non possumus in totum, nec in partem ipsius gloriosissimi corporis tangere, nec civesmitterent, nec consentirent; cum nullum thesaurum, nec protectorem habere repentent, præterquam subsidium ipsius gloriosissimi Apostoli, et quod reclusum est tribus vinctis indissolubilibus, clavibus, et vectibus ferreis, a tempore reconditionis, seu translationis affati corporis gloriosi, et qualiter alias fuit tentatum ante reconditionem ipsius corporis clam rapere certam

epistola Do-
nati archie-
piscopi.

F

parti-

A particulam reliquiarum supradicti corporis, et iudicio Dei, et corporis prelibati Apostoli, tanta supervenit aeris tempestas, quod modo aliquo * valuit, qui rapuerat partem ipsam reliquiarum, quemdam pontem fluminis decurrentis prope mœnia civitatis Beneventanæ transferre, qui agnito, quod miraculo ipsius Apostoli tota procella aeris supervenerat, ductus conscientia suum reatum publice patefecit, et illam particulam, quam abstulerat, quam citius devotissime restituit. *Totam epistolam exhibet Janellus pag. 126. Ad duo prima testimonia respondet Dinus, horum archiepiscoporum dictum facile explodi: cum cœvi non sint. Quæ methodus sane facilis est quævis argumenta solvendi. Adhuc et alia quædam nihilo firmiora, quæ brevitatis causa prætermitto.*

contra quam
difficultates
quædam ob-
jecte.

206 At contra litteras præsertim Donati archiepiscopi difficultates objicit non plane econtemnendas. Nam primo contendit ex Viperæ, Donatum archiepiscopum anno 1412 esse mortuum: quod Viperæ in Chronologia archiepiscoporum Beneventanorum pag. 141 asserit, et probat, B ut sequitur: Anno MCDXII, die VIII Aprilis, Indict. V, archiepiscopus Donatus obdormivit in Domino, . . . ut ex bibliotheca Beneventana in codice emortuali, signato num. CXLVIII, et exsequenti inscriptione suæ sepulturæ (intelligitur:)

Præsulis egregii requiescunt ossa Donati.

Hic tumultata mei. Querar lieu te Sannis in ævum!

Alta domos genuit regni domus inter Aquinas Hunc, sed eum melius genuerunt stigmata * mortuum.

* i. e. stem-
mata

Quid queror o mortale genus? Quid plasma caducum?

Cum mens æterna melior pars gaudeat aura; Cursus et annorum placeat; dic versibus illum:

Mille quadringentosque decem jungenda duobus,

Inter quos annos Indictio Quinta notatur.

quibus re-
spondetur ex
Ughello;

207 Versus ex Ughello dedi col. 161, qui ibidem Viperam refutare conatur, at non sine errore aliquo: Verum, inquit, error deprehenditur in his versibus, quibus addendi sunt anni XIV, qui conficiunt annum MCDXXVI, in quem cadit Indictio quinta. Sed fallitur Ughellus, nam Indictio quinta cadit in annum 1412, et 1427: quarta vero in 1426, ut deprehendet quicumque norit Indictiones enumerare, vel chronographos volnerit consulere. Argumenta tamen Ughelli videntur evincere, diutius superfluisse Donatum, quam usque ad annum 1412, ut statuit Viperæ. Forte usque ad 1427, quo fuit Indictio quinta, quoque ejus successor, ut vult Ughellus, XVI Kalendas Julii electus est. Argumenta autem Ughelli hæc sunt: quod Ex diplomate Martini V in electione Pauli clare appareat, Donatum de Aquino successorem immediate habuisse Paulum Capranicam, anno 1427, ut vult, electum. Vellem bullam dedisset Ughellus, ut lector de re melius posset judicare. Præterea ante protulerat col. 160 bullam quamdam Donati anno 1418 datam, post quam et alia ejus monumenta reperiri asserit: tum ex libro emortuali tabularii Beneventani, signato num. 148 pag. 6 hæc recitat: Anno Domini MCDXXVI quintæ Indictionis, ista die XII Aprilis fuit sepultus in ecclesia majori D. Donatus de Aquino archiepiscopus Beneventanus, et obiit in Cripta Mainarda

(Beneventanæ diocesis oppido, ut ait col. 160) die VIII dicti mensis, et stetit in sede sua annis XI. Ex his omnibus concludo, circa mortem Donati Ughello potius adhærendum quam Viperæ, licet annus 1427, qui eam Indictione quinta concurrat, videatur anno 1426 præferendus. Neque assentiri possum Dino pag. 85, propter epitaphium supra citatum, Ughello his verbis insultanti: Ego magis defero veteri marmoreo loci monumento, et bibliothecæ auctoritati, quam decem scripturis Ughellianis. Non possum, inquam, his assentiri; nam quod de bibliotheca jactat, utrique est commune, cum uterque codicem citaverit emortualem num. 148 notatum. Epitaphium autem illud nunc non tanti est, quanti sunt omnia alia simul Ughelli argumenta, quibus addi debet hæc ipsa Donati, de qua agitur epistola: præsertim enim non constat, quo tempore epitaphium fuerit marmoris incisum, licet antiquum esse non negaverim.

208 Quidquid autem de his sit verius, nihil faciat veritatem epistolæ Ladislai regis, S. Bartholomæi reliquias petentis; cum epistola dumtaxat inscripta fuerit archiepiscopo Beneventano, sive Donatus is fuerit, sive alius quicumque, ut videre est apud Viperam pag. 142, et Ughellum col. 159. Verum objicit contra Ladislai epistolam Dinus, non negaturos fuisse Beneventanos sacras reliquias regi humane petenti; Apud quos, inquit, memor vigeat metus, Ladislao detestabili anathemate interdicto, maxima incommoda passam fuisse civitatem, ut prodit Viperæ, (pag. 141, id factum dicens anno 1409.) Cum membra, ait paullo ante, hujus Apostoli passim reperiantur diffusa, et etiam privatis viris missa. Verum ad varios quidem reperio missas S. Bartholomæi reliquias ante translationem anno 1337 factam; non itidem post id tempus. Denique suspectam reddit Dino epistolam, quod magna in ea insinuetur amicitia inter Ladislauum, et Corolum Malatestam, quæ minus et videtur verisimilis, quod Ladislauus paullo ante marchionem Estensem, ut ait, ad Romandiolam oppugnandam delegerat, . . . in qua provincia dominabantur Carolus et Andreas Malatesta Ariminensium domini. At inter Malatestam et Ladislauum bellum fuisse non probat; et forte hoc beneficio hic illum ad partes suas pertrahere voluit. Non video itaque, cur epistola ut vera admitti non possit, quamvis hoc sæculi 15 monumentum sit efficacius ad ostendendum, quanto viri principes S. Bartholomeum in honore habuerint, quam ad traditionem Beneventanam comprobendam: attamen et hæc antiquioribus nica monumentis, hinc etiam utcumque confirmatur.

objectiones
contra Ladi-
slai epistolam
soluta.

E

209 Probant denique Beneventani, sacrum Bartholomæi corpus in urbe sua requiescere, ex iis, quæ præterito sæculo ibidem facta narravimus. Primo ex eo, quod collapso templo arca arca, sacrum corpus continens, reperta fuerit integra. Ex laminis in arca repertis, indicantibus esse corpus S. Bartholomæi; ex lumine e soeris ossibus emicare viso, et miraculo in translatione facto, ut retulimus; ex piscium spinis et lapillis eum sacris ossibus inventis; unde colligunt eandem esse ossa, quæ Liparæ dispersa, et dein collecta fuerunt. Denique ex iudicio totius synodi provincialis, quæ corpus Beneventi scrutatum, esse corpus S. Bartholomæi, probationibus, et signis, quæ retulimus, visis, judicavit, ac pro eo coluit. Quæ ad hæc respondet Romanæ traditionis defensor, non magni momenti sunt. Primo:

Argumenta ex
nupera cor-
poris visita-
tione desump-
ta.

F

AUCTORE
J. S.

Hi, quibus, magni viri non præbent fidem factis antiquis. Attamen gravissimum horum iudicium magis faciendum est. Deinde suspicionem ingerit, laminas ab aliquo olim confectas esse, postquam corpus fuerat Romam translatum, reliquo fortasse Beneventi corio. At antiquarii iudicarunt, unam ex iis septingentis annis esse longe antiquiorem.

quibus frustra
fidem detra-
here nititur
Ninus.

210 Tertio contendit, ingentem illum ossium numerum non posse uni corpori Apostoli congruere: Et admirationem, inquit, peperit, te ingentes propemodum nobis longinquis obtulisse ossium acervos in arcula unius palmi, ut dicitur, contentos, et adeo magnificis verbis descriptos. Quod objicitur de arenâ unius palmi, explicandum est ex bulla eminentissimi Ursini, in qua arenæ istius magnitudo sic describitur: Arcula vero prædicta erat altitudinis palmi unius, et unius uncie: longitudinis similiter palmi unius, et unciarum trium cum dimidio: latitudinis vero unciarum decem. In qua omnia ossa fuisse, quæ in bulla descripta sunt, credere potius debisset Divus viris fide dignissimis, quam exaggerata arenæ parvitate, et ossium magnitudine, rem quasi incredibilem in suspicionem vocare. Nescio an satis perpenderit memoratus disertator, quam exignam ille apud prudentes fidem mercatur, qui omnia carpit, omnibus fidem detrahit. Quæ itaque præterea assert, ut dubium ingerat de reliquiis in arca repositis non commemoro: nam quæ per sanctissimum antistitem Ursinum, et congregatos in provinciali synodo episcoporum gestu sunt, nullis cavillationibus apud prudentes rerum aestimatores sicut dubia.

Supra relatis
argumentis
subjungimus
testimonium

211 Huc usque argumenta, quibus marine nititur traditio Beneventanorum de corpore S. Bartholomæi fideliter exponere, quæque iis non recte objeci videbantur, removere sum conatus: sed velim lector intelligat, non omnia Francisci Dini responsa a me producta esse, sed ea tantum, quæ aliquid difficultatis vel habebant, vel saltem difficultatem continere videri poterant; reliqua qui desiderat, ipsum poterit consulere. Nunc pauca quædam, mihi dum versor in perscrutandis Sancti Actis, ultro oblata, his adiungenda duxi. In Bibliotheca Mss. Labbeana tom. 4 quædam fragmenta recensentur Bernardi Guidonis, inter quæ pag. 638 hæc reperio ad propositum nostrum: Dominus Aubertus quiescit in ecclesia seu monasterio Beneventi, ubi sunt canonici regulares, ad cujus tumulum multi febricitantes sæpe curantur. Hic cum esset magister Parisius (i. e. Parisiis,) et canonicus Lemovicensis, tandem soli Deo vacare desiderans, cum licentia et assensu capituli Lemovicensis in manso quodam parochie de Safiniaco, nomine Segundelas, ecclesiam in honore S. Mariæ Magdalene edificavit: sed postea per episcopum Lemovicensem Jordanum in manso, qui dicebatur Segundeletas, translatus est: ad quem locum translatis reliquiis B. Bartholomæi de Benevento civitate Italiæ, quo tunc temporis corpus beati Apostoli allatum fuit de Lipari insula, dominus Apostolus (videtur mentum, et legendum episcopus, vel Aubertus) ecclesiam in ipsius honore fundavit, et locum Beneventum deinceps appellari mandavit... Attulerunt autem illas reliquias quidam magni viri de terra, qui sancti Apostoli limina visitaverunt, et divino cursu eodem die, et ipsa hora, qua episcopus prædicabat, eas episcopo obtulerunt. Ideo dixit Beneventum... appelletur hic locus.

212 Tom. 2 Gallie Christianæ col. 649 ita describitur de abbatia Beneventi: Beneventum sancto Bartholomæo sacrum, ordinis S. Augustini, inchoatur anno mxxviii in loco de Secundelas, duabus leucis ab urbe Lemovicensi, sumptibus Roberti canonici Lemovicensis. Præfuit ea tempore Jordanus ecclesiæ Lemovicensi, uti videre est apud auctorem citatum col. 515, per quem Aubertus ad locum secundum translatus supra dicitur: ita ut omnia satis consonent, nisi quod nomen loci antiquum a Bernarda Guidonis vocetur Segundeletas, ab auctore vero Gallie Christianæ Secundelas, quæ differentia rei ipsius ob stare non potest veritati. Ex his itaque habemus, reliquias has Benevento missas esse circa annum 1028, ibique tum temporis corpus S. Bartholomæi fuisse. Scrupulas quidem hic aliquis esse potest, quia dicitur: Quo tunc temporis corpus beati Apostoli allatum fuit de Lipari; sed et ætas Jordanæ episcopi, et constructio ecclesiæ satis manifestant, hoc improprie dictum esse, pro Ubi tunc erat corpus, antea de Lipari allatum. E Ceterum parumne an multum Beneventanorum causam jurare possit hæc Historia pro asserendo eisdem post annum millesimum Bartholomæi corpore, lectorum relinquo iudicio, rem ipsam retulisse contentus.

et Historia
monasterii
anno 1028
constructi

213 Edmundus Martene tom. 2 Thesauri anecdotorum col. 306 recitat epistolam Clementis IV, anno 1266, ut notat, scriptam ad Carolum Andegavensem Siciliæ regem, quæ eundem reprehendit de excessibus per ipsius exercitum commissis in urbe Beneventana, atque inter alia hæc scribit: Cum enim suffragante procul dubio beato Bartholomæo, qui ejusdem civitatis (Beneventi) patronus existit, de suis et tuis hostibus (Manfredo, quem prope Beneventum eodem anno vicerat) incredibiliter triumphasset: erat profecto ejus ecclesiæ regis decoranda muneribus. Prima solus Bartholomæus vocatur patronus Beneventi, solius ipsius favori adscribitur victoria, ipsius decurandam Pontifex dicit fuisse ecclesiam; quæ cur dixerit Pontifex vix intelligi potest, nisi iudicaretur S. Bartholomæi corpus ibidem requiescere.

et argumen-
tum ex epi-
stola Clemen-
tis IV.

214 Idem auctor citati Operis tom. 4, a col. 1594 edidit testamentum Ludovici Andegavensis, Siciliæ itidem regis, anno 1383, ut notat, factum: in quo sermone Gallico hæc leguntur col. 1605: Similiter volumus fundatum anniversarium et Missas pro defunctis, ut supra, Beneventi in ecclesia, ubi requiescit benedictum corpus... sancti Bartholomæi. His plura non addo. In commodum tamen lectoris, ut, quibus testimoniis traditio Beneventana nitatur, melius intelligat, omnia hic breviter ordine temporis exhibea.

item testi-
monium ex testi-
monio Ludovici Andegavensis;

215 Anno 1028 Beneventum monasterium conditum, ac S. Bartholomæo dicatum, reliquiis ejus Benevento acceptis. Anno 1053 bulla Leonis IX, asserens corpus Benevento. Anno 1057 bulla Stephani IX, id confirmans. Circa finem ejusdem seculi testimonium Leonis Ostiensis. Eodem fere tempore scripsit Eadmerus Anglus, supra etiam adductus. Quinque itaque monumenta seculo undecimo traditionem Beneventanam confirmant. Seculo duodecimo duo invenio monumenta, puta peregrinationem Sugerii abbatis Beneventum ad S. Bartholomæum anno 1122, ut habet Dissertatio Ursini; et dona ab imperatrice Florida eidem Sancto Beneventi oblata anno 1137. Seculo decimo tertio facit probabiliter

argumento
annua sum-
mularum ex-
hibita.

Clemens

A *Clemens IV* anno 1266 : *adstipulatur omnino archiepiscopus Beneventanus Romanus Capoferrus* anno 1273; *faret* *idem Jacobus Jannensis episcopus* 1298, *praesertim cum referat appuritionem* cap. 2, § 3, num. 64 a nobis narratam. *Seculo XIV* *Benedictus XII* anno 1337; *eodem anno Arnaldus archiepiscopus* *cna episcopis Saunni*; *anno 1346 Guilielmus archiepiscopus*; *anno 1348 Clemens VI* *eandem traditionem servavit* : *cui Urbanus V* anno 1362 *idem faret*; *et S. Brigitta* anno 1372 : *eandem affirmat Ludovicus Siciliae rex* anno 1383. *Seculo XV* anno 1400 *Bonifacius IX*; *anno 1414 Ladislaus rex*, *et Donatus archiepiscopus* *traditioni adstipulantur*. *S. Antoninus* *coarctatorem affect sententiam*, anno 1459 *mortuus* : *Pius II* *faret traditioni* anno 1459 : *quibus adjuvat*, *anno 1474 Angelum Catonem* : *Robertum Caracciolum de Liccio*, *episcopum Aquinateensem*, anno 1495 *mortuum*; *Zenobium Acciaiolium bibliothecarium vaticanium* anno 1515; *Mascambrauum et Ughellum*. *Habes, lector, cateam perpetuam testium pro Beneventana traditione pugnantiam, a primo post disputatam translationem seculo ad nostra usque tempora serie non interrupta deductam. Nunc etiam, quibus Romanorum traditio nitatur fundamentis, fideliter enarrandum.*

§ IV. Argumenta pro Romana traditione, maxime quæ Ottoni II translationem attribuant.

F *Franciscus Divus Romanus S. Bartholomæi corpus vindicaturus, ita pag. 6 argumenta sua proponere aggreditur* : *Othonem II e Benevento sacrum Apostoli corpus transtulisse, ultra antiquissima monumenta, tercentos habeo auctores, curiose quidem lectos, signatosque fideliter*; *ne tamen opus hoc purpuratorum quorundam principum jussu vulgandum excresceret, probabiliore hic adduxi, penitus omissis, vel brevi epilogo indicatis quibusdam eorum verbis, ne nauseam legentibus parerem; quorum tamen omnium nomina in alia (si res ita exigat) vehementiori replicatione non prætermittenda censi, ut hanc veritatem universi orbis scriptoribus patentissimam, conviciosis adversariorum diffugiis vindicatam, in medium proferam luculentius. Magnifica enimvero verba, si facta sicutis respondeant. Verum ne lector minus eruditus, et ad verbum magis quam ad rationes solidas attendere solitus, perpetua hujus auctoris jactantia in fraudem inducatur, Thrasonicam illam cavillatam modeste quandoque retundere, necessarium existimavi. Quod tamen Romanoorum causæ obesse non debet : nam potest illa salidis subnixæ stare fundamentis, etiamsi ejus defensor illa nimium exaggerare fuerit conatus.*

217 *Primum, inquit ibidem, hujus rei fundamentum est inconcussa Romanorum traditio, ab Ecclesia in Martyrologiis, ac Breviariis probata, auctoribus omnium seculorum fusissime referendis confirmata, rei que signis ad oculum verificata. Hoc fundamentum utriusque pacti comune; quibus illud confirmetur rationibus et auctoritatibus audiamus.*

218 *Et I., inquit, adducitur testimonium*

Othonis episcopi Frisingensis, et ex Germanis, qui XI seculo non exacto fuit in humanis, scribens. *Otto non scripsit seculo undecimo, ut verba intelligi possunt, in humanis tamen esse potuit sub finem istius seculi. Verba autem Ottonis lib. 6 Chronici, cap. 25 hæc sunt* : *Tradunt de ipso (Ottonis II) Romani, quod Benevento capta, leati apostoli Bartholomæi ossa inde asportavit, ac Romæ in Lycaonia insula, in tumba porphyretica ea collocaverit, in terramque suam per Tiberim, et mare in præfato sarcophago deportare cogitaverit; sed, eo in brevi vita exempto, pretiosum thesaurum ibidem remansisse. Ottonis fidem commendat pag. 7 his verbis* : *Otho integritate laudatissimus, teste Trithemio, ab his, qui a coævis valuerunt accipere, Romanorum retulit traditionem. Multis ad hæc auctoritatem respondent Beneventani, ex quibus ea referam, quæ videntur solidiora. Ursinus in Dissertatione act. 2 ita loquitur* : *Respondeo primo, Othonem Frisingensem S. Bartholomæi translationem, ut certam non asserere; sed ut obscuram, ac dubia Romanorum traditione jactitatum. Id patet ex eo, quod dicat* : *Tradunt Romani; E quodque illam Ottonis in Beneventanos expeditionem non scripserit, sed leviter hac occasione tantum perstrinxerit. Ad quod tamen respondere potest, multa alia Ottonis II gesta ab hoc auctore prætermissa, de quo non nisi paucissima enarravit.*

219 *Præterea erroris arguunt hanc relationem Ottonis (si tamen Ottonis dicenda est, cum tantum referat, quid Romani tum dicerent, in quo ipsum deceptum fuisse non existimo) atque ita ratiocinantur* : *Error in eventu est, cum dicat Othonem II, capta Benevento, B. Bartholomæi ossa inde asportasse, quod falsissimum est; Otho II enim nunquam Benevento arma intulit. Probat id illi primo argumento quidem negativa, sed hoc loco satis efficaci : ex silentio scilicet Hermann Contracti, qui anno MLV scripsit; Lambert Schafnaburgensis, qui rerum Germanicarum perduxit Historiam ad annum MLXXVII, quo vivebat; Mariani Scoti, qui Chronicon ad annum MLXXXII edidit, triennio ante summum obitum : qui omnes Othonis II res ab imperii exordio usque ad extremum diem accuratissime describentes, nullam de Beneventano bello; aut Apostolica translatione memoriam reliquerunt. Imo.... Lupus Protospata, qui Chronicon accuratissimum edidit, de rebus in regno Neapolitano gestis ab anno MCCCX ad annum MCCI, quo florebat ipse, ubi quam diligentissime, atque ex instituto narrat exterarum gentium in Neapolitanum regnum irruptiones, prælia, illatas acceptasque clades : nihil tamen de illa Othonis II in Beneventanos expeditione, dirutaque atque incensa urbe, prorsus habet. Quod hic de diruta atque iuccensa urbe ideitar, Frisingensis non habet, sed Blondus, eandem referens historiam, postea citandus; ut etiam quod de fuga Beneventanorum jamjam refutabit auctor, sic prosequens : Nec Sigebertus, qui ad annum CMLXXX Othonem II navali prælio insum, ac partim natam, partim subveniente scapha, liberatum refert : Romanos quidem hac occasione terga vertisse inquit : verum Beneventanos, vel in partem ignavia venisse, vel ab imperatore idcirco captos, atque deletos, ne quidem verbo significat. Qui etiam Baronius ipse nihil hujusmodi de Othone II in Annalibus memorat.*

220 *Neque Pagius, quæ Baronius omittit supplere*

ACTORE
J. S.
testimonium
Ottonis Frisingensis.

quod erroris
arguunt Beneventani.

F

Romanorum
argumenta :

traditio utriusque
partis communis,

AUCTORE
J. S.
varietate ra-
tionibus in-
firmant,

supplere solitus, neque auctores ab eo ad annum 983 citati, licet infanctam Ottonis in Calabria pugnam referant, quidquam habent de his omnibus. Atqui auctores tempore tam propinqui rei gestæ, si gesta sit, non videntur ignoraturi fuisse expeditionem illam Beneventanæ, neque, si scivissent, omissuri. Itaque existimandum videtur, Frisingensem de hac in Beneventanos expeditione, et reliquarum translatione nihil omnino cognovisse, nisi quod Romani aliqui incerta fama de his jactabant; eaque de causa scripsisse; Tradunt Romani; non autem, Ossa transtulit, Beneventum cepit; quod ne ipse quidem credidisse videtur, licet in Romæ ubi aliquibus creditum fuisse scripserit. Hanc autem ex proposito argumento consecutionem deducere malui, quam credere de Ottonem Frisingensi, quod nunt Beneventani, Eam in Beneventanos expeditionem venditasse, ut aliqua veritatis specie suam de translatis Bartholomæi reliquiis fabulam obduce- rel. Plures contra Ottonis relationem difficultates proferemus, ubi exposuerimus mentem eorum, quos Frisingensi succenturiatos proferunt

B Romani.

testimonium
Godofredi Vi-
terbiensis.

221 Sic itaque prosequitur pag. 7 Franciscus Dims: De qua (Romanorum traditione) deinde testis est Godfredus a Viterbo; cujus hæc citat verba ex Chronici lib. 5, cap. 25: Tradunt Romani, quod ipse Otho II, capto Benevento, ossa S. Bartholomæi asportaverit: auctoritatem vero ejus his verbis commendat: Hic fuit a sacris scriniis Conrado III, et Frederico primo, in peregrinatione i. annorum bibliothecas omnes excussit. Pro quibus citat Vossium lib. 2, cap. 54, qui 40 annos ejus peregrinationi attribuit, non 50. Aldam quæ ulterius habet ad propositum nostram Viterbiensis. Chronici part. 17 in Ottonem II, ubi et præcedentia quærenda; ita post citata verba prosequitur: Et ex Romæ in insula Tiberis, quæ dicitur Lycaonia, in ecclesia, quæ nunc vocatur S. Bartholomæi, in concha porphyretica collocaverit, et postmodum easdem reliquias cum eodem sarcophago, per Tyberim in mare, et per mare in suam Franciam deducere cogitasset: eo autem morte prævento reliquæ Romæ sic remanserunt.

Martini Po-
loni, et alio-
rum,

C

222 Accedit, inquit Dims, Martinus Polonus archiepiscopus, cujus hæc sunt verba ad annum 979 in Ottonem II: Denique exercitum congregans, Beneventum obsedit: qua capta, ossa beati Bartholomæi (ut dicitur) inde apportavit. Reliqua, quæ sequuntur, consonant præcedentium relationi. Ne hunc quidem illaudatum præterit dissertator, nam Oudinum citat in Supplemento de script. eccles., eumque his verbis loquentem inducit: Codicem Martini, qui manibus litteratorum teritur, promereri indubiam fidem etc. Fallor, si vel umbram horum verborum in memorato Oudini Opere invenitur sit lector: imo agnoscit pag. 550, Chronicon Martini scateri fabulis, sed quas jam, constat, esse immixtas ab hæreticis, inquit ipse tum Catholicus, at deinde factus apostata. Itaque et Bellarminum audi de Scriptoribus ad annum 1250: Fuit, inquit, Martinus vir simplex, et fabellas pro historiis obtrudit. Hæc de Martino Polono, quem tamen in hac errasse historia ex dictis non sequitur. Nam et multi recentiores huic relationi assentiuntur, ut fatentur Beneventani his verbis: Ex his hauserunt seculo XIV, et XV Flavius Blondus, Petrus de Natalibus, Jacobus Philippus Bergomensis, Joannes Baptista

Egnatius, Carolus Sigonius, Joannes Nauclerus, et alii recentiores bene multi. Audi citatum ab ipsis Blondum: Cum Romani Beneventanique ex acie profugi, non solum detractassent prælium, sed signa deseruissent, et quia copiarum præsidio destitutus, in desertores signorum Romanos animadvertere non auderet, iram in Beneventanos exercuit, et Beneventanos adortus imparatos, et nihil tale timentes, urbem cepit, spoliavit, incendit, per eamque occasionem asportatas B. Bartholomæi apostoli reliquias, Romæ in insula Jovis primo dicta, et postmodum Lycaonia, locatas ferunt: Othonem, Benevento deleta, in urbem Romam reversum, ibi defunctum, et in Petri apostoli basilica sepultum, et Ptolomæus, et Guillelmus sunt auctores. Reliquorum, qui rem modo jam dicto gestam esse referunt, verba non recenseo; nam ingentem eorum esse numerum fatentur Beneventani.

223 Respondent itaque hi ex Baronio ad annum 1125 num. 12: Non numero historicorum veritatem historiæ consuevimus æstimare: sed quanta fide polleat primus dictor cujuslibet assertionis: nam reliquos primam sequi auctorem, et ejus vestigiis inhærere, frequentiori usu in more positum reperimus. Tum contendunt, magis credendum Ostiensi, quam Frisingensi; quod ille antiquior, et rei gestæ propinquior: quod vero sublestam dicunt fidem Frisingensis, non omnibus probatum iri existimo.

224 Deinde Frisingensis narrationem evertere nituntur contrarium Leonis Ostiensis relatione lib. 2, cap. 9, qui hæc scribit: Anno Domini nongentesimo octogesimo tertio (Otto II,) iterum magno exercitu congregato, cum Saracenis in Calabriam dimicaturus descendit: sed divina permissione superatus ab illis, vix ipse cum non multis evadere potuit. In quo etiam prælio Landolphus princeps (Beneventanus et Capuanus, ut habet Vipera pag. 74) filius principis Pandulphi, cum fratre suo Atenulpho, et aliis pluribus mortuus est. Imperator autem Capnam reversus, firmavit principatum relicte Pandulphi principis Aloaræ, et filio ejus Landenulpho. Ipse vero pro recolligendo milite, ac certamine restaurando, Romam rediens eodem tempore defunctus est. Ex his ita ratiocinantur in laudato sæpius Dissertatione art. 2, pag. 13: Ostiensis inter scriptores, qui adducuntur, antiquissimus, veracior censendus est, atque præstantior; sed is nec verbum quidem pronunciat (ut nec multi alii supra citati) de Benevento capta, spoliata, incensa. Fabulæ itaque loco censendum est, quod Otho Frisingensis, ejusque gregales de suo tantum cerebro dixerunt. Malim dicere, Quod illi ex incerta Romanorum fama hauserunt.

225 Tum ita prosequitur: Imo ex iis verbis Cardinalis Ostiensis tria petantur adversus istiusmodi fabulatores argumenta. Primo, quia Othonis exercitu ita profligato, ut vix ipse cum nonnullis evadere potnerit, natando aufugiens... eas vires deinde habere non poterat, quibus Beneventum, nihilominus tunc urbem expugnaret. Ad hoc utcumque responderi potest, imparatos aggressum esse, postquam reparasset exercitum. Secundo, inquit, quia incredibile est, Othonem ferro, flammisque in Beneventanos rependisse occisionem Landulphi eorum principis. Tertio, quia principatum Beneventanum confirmans vidua Aloaræ, ejusque filio Landenulpho, gratum potius, quam iniquum animum erga Beneventanos Otho indicavit. Tandem Beneventa-

nos

respondent
Beneventani
ad numerum
auctorum

E

et opponunt
Leonem Osti-
ensem anti-
quissimum etc.
119.

F

ca quo quo-
dam sumunt
argumento;

A *uas ex acie se non subduxisse, ut alii scribunt, sic probare conantur ex Laudulphi eorum principis, ejusque fratris caede: Nam Beneventanos suorum principum signa secutos esse indubium est: unde fit, ut absque eis praelium deserere nequiverint; sed principes strenue dimicantes occubuerunt: ergo verum non est Beneventanos defecisse. Ita illi probabiliter quidem concludunt, si quis tamen putaret relationem, quam oppugnant, satis aliunde firmatam; facili negotio hæc evertentur, si dixerit non raro principes a suis militibus desertos in acie occubuisse, idque hoc loco videri factam; unde et Otto se in principis uxorem et filium requissimum exhibuit, in Beneventanos vero offensum. Hæc, inquam, dici possent, si Frisingensis, et sequacium ipsius narratio certa fide subsisteret: at non pauca in illorum relatione, præter jam dicta, incommoda mihi occurrunt, quæ veri studioso lectori eandem proponenda censui.*

aliæ contra Frisingensis narrationem

B *226 Primo enim hæc Beneventi obsidio facta scribitur post cladem a Græcis simul, et Saracenis in Calabria acceptam. At illo tempore debebat se potius contra hostes præmunire imperator, quam amicos male officio functos ulcisci, quod, repressis hostibus, commodius fieri potuisset postea; imprudentem igitur videntur nobis describere imperatorem, qui eum illo tempore Beneventum agyressum fuisse scribunt. Deinde, vastata urbe Beneventana, Romam detulisse corpus S. Bartholomæi dicitur: Romanos autem in eadem cum Beneventanis culpa fuisse volunt: non videntur igitur Romani imperatorem in urbem admissuri fuisse, qui scilicet in Beneventanos audierant, neque meliora ab eo poterant expectare, utpote ejusdem culpæ participes. Tertio, ea intentione sacrum corpus Romam translatum narrant, ut illud per Tiberim, et mare in Germaniam deferretur; neque considerant, quam incommodum nobis iter, quodque periculosis expositum describant. An non erat Gallia et Hispania circumnaviganda? An non Itheni deinde ostia subeunda, et adverso flumine ab Hollandia in Germaniam usque sacrum onus deportandum? Quot autem in illo itinere pericula, dominantibus in Hispania et Africa Saracenis? Quam immensus in subeundo adverso flumine labor? Denique quam multa in toto hoc itinere non credenda? At si imperator cupiebat omnino sacrum hunc thesaurum in Germaniam deferre, id longe tutius et commodius terrestri itinere facere potuisset. Verum putem post tantam ignominiam clademque ab hostibus acceptam bellicis magis consiliis intentum fuisse tunc temporis imperatorem, quam cogitasse, qua ratione sacra Sanctorum pignora in Germaniam deportaret. Hæc itaque mihi nec verisimilia videntur, nec satis congrue excogitata.*

difficultates propositæ.

C *227 Superest et alia difficultas, quæ hujusmodi mihi apparet, ut translationem sacri corporis Romam Othoni II adjudicare prudenter non possimus. Corpus, ut asserunt, depositum est in ecclesia S. Adalberti, quæ deinde tractu temporis S. Bartholomæi vocari capit. Atqui S. Adalbertus, dudum post hunc annum superstes, templum Romæ habere non poterat, in quo S. Bartholomæi corpus deponeretur. Non igitur per Othonem II illud translatum videtur, nec Romæ in Lyaonia insula in tumba porphyretica collocatum, ut narrat Frisingensis, eumque secuti auctores. Vidisse hanc difficultatem Baronum*

existimo, eaque maxime de causa priorem sententiam mutasse tom. 10 Annalium ad annum Christi 1000 num. 8, ubi manifesti erroris ait reitargui eos, qui translationem Othoni II attribuunt, illamque Othoni III tribuendam variis argumentis contendit, quæ suo loco referemus. Franciscus Dinus aliquid quidem profert alia occasione, quod etiam pro hac difficultate solvenda assumi posset: nempe translationem factam per Othonem II, depositionem vero in dicta ecclesia per Othonem III: sed neminem ex trecentis, quos jactat, auctoribus asserere poterit, qui hoc asseruerit, nisi recentiores forte, qui hanc difficultatem tollere sunt conati. Quin contra auctores citati Frisingensis, Viterbiensis, Prolonus, aliique, expressis verbis affirmant, corpus eo loco mansisse, ubi fuerat ab Ottone II collocatum. Ex dictis colligo, translationem, si facta fuit, Othoni III potius cum Baronio, quam Othoni II adjudicandam. Pro qua sententia quæ et qualia militent argumenta, nunc enarrandum.

E

§ V. Argumenta ejusdem traditionis, quæ translationem fere tribuunt Othoni III; quædam adjecta, quæ Othoni II.

A *Ad fertur pro translatione, ab Ottone III facta, primo inscriptio ecclesiæ Tiberinæ, ubi sacrum corpus dicitur quiescere, posita Tempore Paschalis II Papæ, anno Dominicæ incarnationis MCMIII, Indictione septima, mense Aprili, die quarta. Inscriptionem autem factam per ipsum Pontificem, dicit Baronius ad annum 1000 num. 8 his verbis: Qui restituit eandem ecclesiam, Paschalis II post centum et tredecim annos, hos versus in superliminari portæ majoris ejusdem ecclesiæ inscribendos curavit, qui hodie quoque ita leguntur:*

Inscriptio ecclesiæ Tiberinæ.

Tertius istorum rex transtulit Otto piorum
Corpora, queis domus hæc sic redimita vi-
gel.

Quæ domus ista gerit si pignora noscere quaeris:

Corpora Paulini sint credas Bartholomæi.

Ad hæc Franciscus Dinus, non satis memor se antea trecentis auctoribus fultum Othoni II translationem tribuisse, pag. 9: Panditur, inquit, antiquitas, rei que veritas, tum certæ diei mensisque appositione, tum stylo carminum prorsus barbaro; et fides augetur, quod duo postrema carmina fuere in marmore satis antiquo literis Longobardis in superliminari ejusdem ecclesiæ relata, et adhuc manent, vetustiori inscriptione, instaurato atrio, ac ipsamet sæpe ecclesia, incuriose deperdita.

F

229 Multa contra antiquitatem hujus inscriptionis objiciunt Beneventani, quæ ipsorum verbis hic referam. Eminentissimus Ursinus ait art. 3: Respondeo, memoratam restitutionem fictitiam esse, sicut etiam, quæ legitur, inscriptionem... Probatur id omnium, quotquot scripserunt, tum antiquorum, tum recentiorum historicorum silentio: si enim ita se res habuisset, nec Fredericus imperator suis id literis (si tamen, ut Baronius antumat, veræ sunt) silmisset

multis rationibus oppugnata ab Ursino.

anno

ACTORE
J. S.

anno MCLXVII. Nec Godefridus Viterbiensis, nec Martinus Polonus, prætensa restitutione posteriores, nec Egnatius, nec Platina, nec Sigonius, nec Nauclerus, alique recentiores translationem ab Othone II factam asseruissent, nec Baronius ipse, in notis ad Martyrologium die xxv Augusti (si ea tunc vera judicasset) in tam splendendam incidisset contradictionem, (id est, non tribuisset translationem Ottoni II, quod postea tacite retractat.) Præterea si Paschalis II iudicio, anno MCMIII de S. Bartholomæi corpore decretum fuerat: quare Suggestus abbas Sandionysianus anno MCMXII, novennio scilicet post, Roma relicta, Beneventum contendit ad Apostoli reliquias colendas? Quare tot insequentium Pontificum diplomata... corpus Apostoli Beneventi quiescere confirmarunt? Numquid enim eos Paschalis II decretum, ac publicam illam epigrapham ignorasse potius effutimus? absit. Nihilominus, qui Paschalis II res persecuti sunt, omnem quoad ecclesiarum consecrationes, restitutiones, ac reliquiarum inventiones translationesque diligentiam adhibuisse constat; ut in Platina, et Ciaconio videre est; verum nec quidquam de hac restitutione scripserunt. Hanc Oldoinus in suis ad Ciaconium Additionibus nuper retulit: at unde illam, quæ ex monumento emerit, non admonuit. Arguit deinde Indictionem eo anno fuisse sextam, cum septima scripta sit.

atque diffi-
cultatibus
obnoxia:

230 Nullus, ut opinor, negabit, quæ proposita sunt contra inscriptionem illam, in quantum ibi servari dicitur corpus S. Bartholomæi, argumenta esse non contemnenda; licet tantum negativa sint, quatenus restitutionem ecclesie a Paschali factam oppugnant, adeoque eatenus minus valida. Quid autem præter jam dicta, minus certam faciat istius inscriptionis fidem, erudito lectori aperiam. Videntur mihi hæc carmina non uno et eodem tempore ibidem posita: non enim percipio, cur primo hexametro subiecissent pentametrum; secundo autem hexametro aliud hexametrum addidissent, si hæc pariter fuissent superfluum in insculpta. Adde, quod primi duo versiculi faciant sensum integrum, uti et duo ultimi. Quod confirmari videtur ex eo, quod Franciscus Divus referat, postremos duos versiculus mansisse, sublatis ceteris. Si itaque conjectura loens est, potuere prima carmina, quæ nihil habent Beneventanæ traditioni contrarium, tempore Paschalis II posita esse, posteriora vero postmodum adjecta. Ut ut est, id mihi manifestum satis videtur, inscriptionem non esse positam per ipsum Pontificem, cum hoc non fuisset in ipsa inscriptione prætermittitur, adjectusque fuisset Pontificatus annus. Aliud etiam infra subijciam argumentum, quod mihi contra omnia Romanorum fundamenta non levi videtur continere difficultatem. Sed alia prius Romanæ traditionis argumenta sunt referenda.

carmina quæ-
dam vetusta,

231 Subjicit Franciscus Divus huic inscriptioni pervertasta quadam carmina. Quæ, inquit pag. 9, ante ecclesiam, ac sacelli ejusdem Apostoli restorationem legabantur in capella S. Bartholomæi, quæ inveni in scriptura quadam characteris ferme duorum seculorum exscripta, in quibus hæc de S. Bartholomæo:

India decoriat, tenet insula Bartholomæum.
Hæc carmina scripta fuisse anno 1180, videtur ex primo satis probari, si fideliter omnia per Divum citata sunt; sed carmina ipsa inter se fere cohærent velut ægri somnia, ita ut videan-

tur ab homine prorsus iudocato, nec minus inepto fuisse composita: quapropter nihil hæc inagnopere carmina ad rem faciunt. Progredior igitur ad auctoritatem Frederici primi imperatoris.

232 Anna 1167 Fredericus I dicitur constitutionem edidisse pro dubio, de quo agimus, dirimendo. Totam hæc refert in Dissertatione sua Cardinalis Ursinus, verum tam multos in illa errores, et lapsus historicus ostendit, ut Franciscus Divus eam maluerit nominare tantum, quam lectorum oculis exhibere; respondens pag. 414: Fridericum non fuisse historicum, nec annalistam, et nihil de his asseruisse præterquam ex magni Frisingensis fide. Ex quo responso, et ipsis constitutionis verbis, facile colligit lector, sive Frederico tribuenda sit constitutio, sive abjudicanda, per eam nihil addi ad auctoritatem Ottonis Frisingensis, quem sequitur: Nos, inquit, pro inquirenda hujus rei veritate, et removenda de cordibus hominum omni dubietate, annales prædecessorum nostrorum catholicorum imperatorum revolvimus, et ipsorum Annalium sexto libro (utique Ottonis Frisingensis, quem lib. 6, cap. 25 supra citavimus) invenimus, qualiter imperator Otho II venerandum corpus sanctissimi apostoli Bartholomæi a Benevento Romam detulerit, et insula Lycæonia, et in tumula porphyretica gloriosissime collocaverit. Et post pauca rem narrat, sicuti narravit Frisingensis: cujus relationem videtur sequi voluisse imperator, ut dolorem inureret Beneventanis; quod laudatus Ursinus advertebat his verbis: Quod si causam hujusmodi perscribendi literas in Friderico quaeras, recens in Beneventanos odium occurret: eodem namque anno MCLXVII Alexandrum III Pontificem maximum honorifice receperant, postquam nefarius imperator, pseudopapæ studens, omne scelerum genus adversus apostolicam Sedem, ejusque Pontificem moliri cepit, ut anonymus Casinensis, et Romualdus Florentinus apud Baronium num. v ad annum MCLXVII perhibent.

233 Barquius ad annum 1000 num. 6 insinuat de hac controversia actum fuisse ab Alexandro III in concilio quodam: nam post memoratas Frederici imperatoris litteras, Accedunt, inquit, his Acta synodalia sub Alexandro III, de quibus suo loco inferius dicendum. Verum non præstitit vir eruditissimus, quod promisit; ita ut videatur nihil in his Actis invenisse, quod ad hæc controversiam spectaret, vel siquid invenerit, non probasse. Eminentissimus Ursinus art. 6, postquam ostendit nihil ex his Actis productum esse, quod huc pertinet, neque Baronium, qui Acta utriusque concilii, ab Alexandro III celebrati, accurate descripsit, vel meminisse Bartholomæi, ita concludit: Cum itaque ille (Baronius) non protulerit (Acta synodalia) ea certe etiamnum desiderari aperte demonstrat; nec talia unquam iis in conciliis esse meditata.

234 Profert tamen Franciscus Divus pag. 12, et 13, non Acta quidem synodalia, sed tabulam quandam antiquam ecclesie S. Bartholomæi, ex qua, quia vetustate erat oblitterata, noram dicit tabulam confectam, cujus quendam recitat monumentum: verum, ut mihi apparent, tam ruinosa, ut ea hic non describerem, nisi conficerem, ex iis parte Baronium putasse, de hac actum fuisse in concilio Lateranensi sub Alexandro III. Ita porro habet prima ejus tabule memoria apud Divum citatum:

In Dei nomine Amen.

A Anno Domini MCLXXIX Indictione XI mensis Martii Alexander Papa III celebravit Romæ synodum in majoris ecclesiæ basilica Lateranensi. Omnes archiepiscopi, episcopi, abbates, priores, et infinita clericorum multitudo; qui diversis partibus orbis in hac inelyta urbe in prædicta synodo congregati erant, venerunt ad ecclesiam S. Bartholomæi, ibique reverenter super corpore Apostoli Missæ officium celebrans, sacrificium solenniter obtulit Deo, et dictam ecclesiam beati Bartholomæi apostoli consecravit, et maximam indulgentiam ibi posuit. Post prædicationem vero in pulpito ab eo publice in populo factam, in confessione jussit apostoli Bartholomæi nomen a magno celebrante diacono Cardinale S. Marie in porticu enixe nominari, ipse quoque summus Pontifex in absolute Apostoli memorati nomen honorifice nominavit, et post Missæ celebrationem stationem singulis annis in festo S. Paulini concessit.

S. Bartholomæi, aliaque continens minus verisimilia.

235 *Contra hoc monumentum ita Ursinus*: Quanti ea (*scheda*) sit facienda, illorum, qui e vestibulo tantum sacros ritus salutarunt, iudicio stet; cum a Pontifice prius Missam celebratam fuisse, deinde dicatam ecclesiam commentetur.

B *Advertat studiosus lector, quam multa hic uno tempore facta fingantur*: Pontifex solenniter celebrat, dedicat ecclesiam, indulgentiam concedit, ad concionem dicit, Missa deinde celebrata, stationem singulis annis in festo S. Paulini indicit; verisimilia hæc sint eis, qui putant tam cito hæc fieri posse, quam fingi; mihi non sunt verisimilia.

similes quædam lascivie fide indignæ.

236 *Sequitur pag. 13 hæc lacinia nihilo præcedenti melior*: Alexander episcopus servus servorum Dei confirmavit omnes indulgentias concessas per prædecessores suos, ac etiam ipse summus Pontifex concessit magnam indulgentiam venientibus ad ecclesiam S. Bartholomæi apostoli vere pœnitentibus et confessis, eo quod vidit et osculatus fuit corpus SS. Bartholomæi apostoli, et Paulini confessoris. *Post quam alia additur nomine Cælestini III, et alia rursus Anacleti II antipapæ, huic non absimiles, quas si quis recte perpenderit, comperiet scriptas esse ab homine imperito. Hæc, aut similia monumenta.*

C *vidisse Baroniū suspicor, sed fide indigna putasse; quamquam hinc sperare patuerit, se ipsa Acta synodalia, et Pontificum diplomata inventurum. At si illi tam negligenter privilegiorum suorum bullas servare studuerint, non merentur ut similibus laciniiis fidem lector adhibeat. Subjicit deinde pag. 14 præfatus Dissertator ex eodem, ut inquit, fasciculo hæc verba*: Ex codice Ms. Vitæ Sanctorum, qui habetur in bibliotheca congregationis Oratorii, S. Paulini corpus videtur esse conjunctum S. Bartholomæo in insula, in ecclesia S. Adalberti, quæ nunc vocatur S. Bartholomæi, quorum trium Sanctorum meritis ibique præstantur beneficia plurima. Quæ quam fideliter sint citata mihi non liquet, at non multum ad rem facere, facile lector intelliget.

Aliæ difficultates contra Romanam traditionem:

237 *Dissimulare hoc loco non licet difficultatem, quam omnibus argumentis opponere possunt Beuerentani. Baroniū ad annum 1000 num. 5 ita scribit*: Illoc eodem anno Otto imperator ex Polonia, quo pietatis ergo... fuerat peregrinatus, ad visitanda sacra pignora S. Adalberti martyris (*Martyrio coronati anno 997, ut idem ad illum annum, et Pagius habent*) Romanam

rediens sacras reliquias secum detulit ejusdem martyris, quibus, ubi collocarentur, erigendam curavit ecclesiam in insula Tiberina. *Hæc sacra pignora fuisse Manus martyris, ex appendice ad ejus Vitam refert ibidem. Num. 6 ait*: Otto vero, quo inchoatam a se Romæ ecclesiam, quam plurimis posset, sacris Sanctorum reliquiis exornaret, consilium inivit, ut corpus S. Bartholomæi apostoli Beneventi consistens, illinc Romam deduceret. *Et num. 8*: Factum est autem, ut illatione corporis S. Bartholomæi in ecclesiam sub titulo S. Adalberti martyris inchoatam, transierit ipsa in nomen et cultum ejusdem Apostoli, memoriaque Adalberti hoc modo fuerit paulatim oblivione deleta, *Hæc relatio viri eminentissimi, si res omnino facta est, omnium mihi videtur optima. Sed non caret difficultatibus; quarum unam tangit, et solvere canatur laudatus auctor num. 9 hoc modo*:

AUCTORE J. S.

238 *At si quæras, inquit, cur tanti Apostoli corpus non in aliqua amplissimarum basilicarum sit reconditum, sed in ecclesia nullo modo patriarchalibus basilicis comparanda*: plures possunt afferri causæ, vel quod, ut plerique aiunt, delaturnis illud Otto in Germaniam, illic ad tempus dumtaxat voluit collocasse: vel quod, quam extruere inchoavit ecclesiam, eam, ut audisti, quam plurimis quærens nobilitare reliquiis, et Apostolico pignore reddere celeberrimam; si vixisset, in hoc angustiore formam extruxisset. *Primo hoc responso difficultatem sibi non solvit Baroniū, nam ipse nec credidit, nec scripsit, ea intentione Ottonem III sacra ossa Benevento abstulisse, ut ea transferret in Germaniam, sed ut iis S. Adalberti ecclesiam locupletaret. Alii hoc scripserunt quidem de Ottonem II, nullus vero, quem vidi, antiquorum de Ottonem III. Secundum Baroniū responsum minus mihi videtur probabile: cum enim multa Sanctorum corpora, ut ipse Baroniū narrat, in eam intulerit ecclesiam Otto, ipso adhuc vivo ad fastigium videtur perducta fuisse ecclesia: nec video cur eam minori forma prius ædificare voluisset, postea vero angustiori extruere; nisi forte ornamenta quædam ecclesiæ addenda intelligi voluit Baroniū, quod eum facere voluisse est verisimile, sed difficultatem de minori ecclesiæ forma non dissolvit.*

quod ecclesia S. Bartholomæi minori forma structa,

F

239 *At alia hic superest difficultas. Anno enim millesimo dicitur ecclesia S. Adalberti inchoata, eodem anno translatum S. Bartholomæi venerandum corpus, atque in dicta ecclesia collocatum. Nunc ego non intelligo cur Otto voluerit eo deferri S. Bartholomæi corpus, et ecclesiam interim alteri extruere, alteri dedicari voluerit, ejus non corpus, sed partem corporis aliquam, puta manum, vel, ut vocant alii, brachium, eo detulerat. Adeone igitur Apostolum coluit imperator, ut ejus corpus Beneventanis vel maxime invitis auferret? Adeone rursus contempsit, ut eum sub umbra martyris, cui ecclesiam extruebat, latere voluerit? Si tanti faciebat Bartholomæum, cur ejus nomine ecclesiam dedicari non jussit? Si tam parvi, cur Beneventanis Patronum suum non reliquit? Hæc mihi in hoc facto occurrit difficultas, quam ego nec mihi eximere non possum, nisi suspicari relin, non ipsum corpus, sed aliquas S. Bartholomæi reliquias ecclesiæ S. Adalberti illatas fuisse, quæ postmodum, crescente fama, ut fit, corpus vocari ceperunt. Scio quidem hujusmodi subtilitates non magni facieudas esse, ubi veritas historica satis alimule habetur probata, at*

et S. Adalberto, non Bartholomæo, initio sit dicata.

F

AUCTORE
J. S.

translationem hanc non satis probatam esse contendunt Beneventani. Nunc ad aliud argumentum, quod magni fecisse videtur Baronius, transeundum.

240 Eminentissimus hic auctor ad annum citatum num. 7 scripsit sequentia : Porro coegit necessitas, ut post multum temporis eadem Apostoli sacrae reliquiae detegerentur, quod Robertus, qui ad Sigebertum adjecit Appendicem, ... sic enarrat. *Accipe Roberti Montensis verba ex Appendice ad annum 1157 : Circa hoc tempus, ait, inundatione Tyberis facta non modica, Romae in quadam insula ejusdem fluminis in ecclesiola antiqua inventum est in quodam sarcophago corpus beati Bartholomæi apostoli totum integrum, excepto corio, quod remansit Beneventi, quando Otto imperator capta eadem civitate corpus prædicti Apostoli transtulit Romam, sicut tabulae aereæ demonstrant, scriptæ literis Graecis et Latinis, quæ repertæ fuerunt in corpore Apostoli. Repertum est etiam in eadem ecclesia corpus Paulini Nolani episcopi. Hæc Robertus, non exprimens utrum Ottoni II, an tertio translatio sit adscribenda. Valide, ut solent, atque acriter, hanc Roberti relationem oppugnant Beneventani art. 4, quorum rationes in compendium redigam.*

Beneventanorum ad hoc responsa.

241 Primo negant hanc Tiberis inundationem unquam fuisse, quia a nemine legitur scripta. Reponit autem Dinus pag. 107, potuisse inundationem minorem esse, quam fuerunt illæ, quæ scriptæ sunt. Secundo falsitatis arguunt, quod dicit totum integrum corpus repertum esse, cum a Saracenis in insula Lipara sacra ossa dispersa sint : Quod si, inquirunt, integrum dicere malueris, quia nullum ex ossibus deerat, neque etiam a falsitate extricaberis : deerat namque brachium, quod Landulphus Beneventanus archiepiscopus dederat Bernardo filio Leoduni Pennarum comiti anno cmlxii. Hanc brachii donationem, aliarumque in Galliam reliquiarum translationem, factam ante disputatam hanc Romam translationem, probabimus suo loco. Subtiliter tamen se hic extricare conatur Dinus pag. 107, explicans illud : Totum integrum, Hoc est exundatione intactum, nec dispersum, ... sine illo pristini status detrimento. Verum an ita Roberti locum intellecturus sit lector, partium studio vacuus, vehementer dubito. Reliquas porro Dini replicationes, quoties inutiles mihi videbuntur, brevitatis causa præteribo : Tertia, inquirunt, falsi ratio, quod corium Beneventi remansisse ait. Ubinam, quæso, Roberte, de corio legisti in Liparitana translatione? Tuus ipse Sigebertus ossa tantum per agros dispersa annotavit. Ad laminas, quas cum corpore inventas narrat Robertus, dicunt : Beneventanos. ... illas apposuisse ad fidem ab Othone pia in fraude captandam non ambigimus. Denique coarguunt eum, quod scripserit etiam Paulini corpus inventum. Verum hoc etiam translatum ab Ottone III contendit Dinus, quamvis id antiquorum neminem, excepto Roberto, habere sciam. Hæc fere eminentissimus Ursinus.

alia in illo testimonio difficultates.

242 Sed et alia quædam in hac Roberti relatione mihi videntur parum verisimilia, quæ crudito lectori paucis exponam. Hunc ego locum intelligendum puto, sicut intellexit supra Baronius, ut velit, reliquias ignotas fuisse, et tum demum detectas, quod satis liquet ex his verbis : In ecclesiola antiqua inventum est in quodam sarcophago corpus B. Bartholomæi. Vel igitur nun-

quam Romani cognoverant, ubinam sacrum corpus fuisset depositum, vel si noverant, id deinde exciderat. At neutrum est verisimile, aut ereditabile. Primum hoc modo facio manifestum. Narratur translatio Benevento facta post captam urbem; magno itaque cum strepitu, ita ut Romani eam non potuerint ignorare; neque porro ignorarunt, si facta sit; nam ex Romanorum traditione eam jam scripserat Frisingensis, et locum, ubi corpus dicebatur depositum, assignarat : qua igitur veritatis specie corpus anno 1157 primum innotuisse Romanis scriberet Robertus? Restat itaque ut dicere voluerit, corpus oblivioni traditum, rursus hac occasione inventum esse. Quis autem credat thesaurum tantum, tantaque contentione acceptum, tam negligenter fuisse custoditum? Ego certe animum inducere non possum, ut hoc existimem. Deinde cur Viterbiensis, cur Fredericus imperator, circa hæc tempora scribentes ea, quæ jam recitata sunt, nihil horum produxerunt? Uno ut absolvam verbo, vel hæc Romanorum probatio deserenda, vel, quotquot jam allata sunt, expungenda; neque enim video hanc Roberti relationem cum productis aliorum locis recte conciliari posse. Hæc ad Robertum.

243 Militat etiam pro Romana traditione auctoritas Breviarii et Martyrologii Romani, in quibus, prout hodie leguntur, dicitur sacrum Bartholomæi corpus Romam ad insulam Tiberinam translatum; atqui id non videtur Breviario et Martyrologio insertum sine maturo examine virorum eruditorum : ergo non videtur ab auctoritate tanta recedendum. Quid ad hoc argumentum eminentissimus Ursinus respondeat, exponam ipsius plerumque verbis, quibusdam tamen brevitatis causa prætermisissis.

Breviarium et Martyrologium Romanum;

244 Respondeo primo, inquit art. 7, maximæ quidem auctoritatis esse Breviarium Romanum in iis, quæ per sese ad cultum ecclesiasticum continent : minoris tamen ponderis esse in privatis factis, aut gestis, quæ in Vita Sanctorum ex occasione referuntur ita, ut efficax inde argumentum peti non possit, ubi præsertim antiquiora monumenta adversantur. Nec enim ecclesia ipsa, quæ iis utitur, inconcussæ infallibilisque veritatis iudicat quæcumque breviariis suis sunt inserta, cum multoties pro variis temporibus, varia ex occasione ea mutaverit, correxeritque; uti ibidem probat. Et deinde ad Martyrologium ita reponit : Respondeo idem de Martyrologio Romano, ac de Breviario ferendum iudicium, cum si quæ in uno sint, quæ eruditius negotium facessant, in alterum transfundantur. Hujus generis permulta in illo etiamnum extare, consentiunt viri historicæ rei peritissimi. ... Nec obstat ecclesiasticus usus, quasi ab omnibus omnino maculis pura censenda sint Martyrologia, quibus Romana utitur Ecclesia, cum illorum auctores humani semper aliquid patiantur. Hæc omnia quibusdam exemplis firmare nititur, quorum tamen quædam inter creditos etiamnum controversa sunt. Hoc primum eminentissimi viri responsum.

ad quæ reponit Ursinus non esse ab omni errore immunia,

245 Præterea Respondeo, inquit, secundo, inconstantissimum esse in D. Bartholomæi translatione Breviarium Romanum, atque adeo minus urgere auctoritatem ejus, ut ex triplici illius immutatione liquido constat. I. quia Breviaria Romana anno mcdlviii Pii II auctoritate, mcdlxxxii, mcdxlv, mdlii, mdlvii, mdlxi, mdlxiv nec per umbram quidem sacra Bartholomæi

et sæpius in hoc historis mutata.

A mæi ossa Romam asportata, et in Tiberina insula reposita fuisse referunt. 2. Breviarium anni MDLXVII auctoritate Pii V approbatum, a veteri lectione deflexit, additaque translatio est, in hæc verba: « Eius corpus . . . postremo Romam ab Othone II imperatore, Gregorio V Pontifice Maximo, portatum, in Tiberis insula in Ecclesia ejus nomine Deo dicata, collocatum fuit. » . . . 3. in novissimo Breviario Clementis VIII anno MDCII edito, quod de Gregorio V dicebatur expunctum fuit, et repudiato Othonis II nomine, Otho III translationis auctor suffectus est . . . Hinc in tot illis Breviarii editionibus triplex animadvertitur immutatio, in re, in persona, in epocha: cui ergo ex tot, tam variis, tam recentibus, tam manifestis sciantibus mendis, epochæ scilicet et personæ, assertionibus animum potius inclinemus? Et in fine ad Martyrologii auctoritatem: Respondeo, inquit, secundo, in Martyrologio Romanam Benevento translationem anno MDLXXXIV primo adjectam esse sub Gregorio PP. XIII; atque ideo contra Beneventanos adduci non posse, cum in historia temporis diuturnitati stetur.

Dinus, ut moderni Breviarii index videatur, inepte sensum exponit.

B 246 *Franciscus Dinus, qui dissertationem suam vocat vindicias Romani Breviarii, pag. 125 contendit in moderno Breviario nihil haberi contrarium antiquiori Pii II, in quo Othoni II tribuitur translatio, atque hoc modo verba Breviarii moderni interpungit: Eius corpus Albani . . . sepultum est: quod postea ad Liparim insulam: inde Beneventum translatum est: postremo Romam: (Hic interpunctionem vult poni, quam nullibi, putem, invenit, nec sensus admittit) ab Othone tertio imperatore portatum, in Tiberis insula, in ecclesia ejus nomine Deo dicata collocatum fuit. At, qui non omnino cæcunt, facile advertent meram hanc esse cavillationem, nec sententiam Francisci Dini, cum moderno Breviario conciliari posse: neque ipse hoc non vidit: nam continuo superaddit hæc verba: Vel procederet (Breviarium) juxta non satis digestam Baronii opinionem in Annalibus; quam pag. 126 vocat primam Baronii opinionem: constat tamen hanc esse Baronii opinionem postremo scriptis mandatam, retractata saltem tacite priore; Baronius itaque consentit Breviario, non Dinus.*

Sousæ argumenta pro Breviario Romano.

C 247 *Emmanuel Cajetanus Sousa in nupero Opere de Expeditione Hispanica S. Jacobi apostoli tota. 2 gravissime reprehendit illos, qui ab auctoritate Breviarii vel latina unquam recedunt, eosque morosos appellat criticos. Porro Breviarii auctoritatem maximam ostendere nititur a pag. 1157. Ex quinque causis ipsius Breviarii, nempe ex causa materiali, ex causa formali, ex causa finali, ex causa efficiente, et denique ex causa exemplari. Audiamus quomodo argumentetur ex causa Breviarii formali. Pag. 1159 Lectio, inquit, Breviarii quatenus est historia, debet constare veritate, alias enim esset fabula, non historia, cujus prima lex est (teste Cicerone lib. 2 de Oratore) ut nihil falsi dicere debeat. Ergo Ecclesia in lectionibus Breviarii nobis veras historias proponit, non vero confictas fabulas obtrudit. Ergo ecclesia judicat esse vera, quæ in lectionibus Breviarii collocari jussit. Quia ergo prudentia, quove jure poterit quispiam iudicio ecclesiæ reluctari? Deinde lectio Breviarii, ut lectio est, continet materiam prædicandam et credendam, quamque ipsa ecclesia prædicari et credi jubet, ut mox ostendam. Quis autem Ca-*

tholicus non perhorrescit dicere Ecclesiam præcipere, ut prædicetur mendacium, jubere, ut credatur mendacio? . . . *Ex quibus denique inferunt: Ergo quidquid in Breviario relictum est, tamquam verum retentum est, ac proinde extare quampiam historiam in Breviario, signum certissimum est, illam ab Ecclesia judicatam fuisse veram.*

248 *Hæc si legitime deducta est conclusio, merito reprehendendus Eminentissimus Ursinus, qui Breviario in hac controversia non acquievit. At paucis saltem ab imprudentia vindicandus vir laudatissimus, et immerito inter morosos criticos numerandus: neque id erit difficile, cui ipse Sousa sufficientem ad hoc præbeat materiam, una scilicet manu ædificans, altera, quæ struxit, destruens. Dicat, obsecro, vir eruditus, si hæc vere dicta putet de Breviario Urbani VIII jussu correcto, an eadem non sint dicenda de Romano Breviario anteriori? Lectio Breviarii continet materiam prædicandam et credendam: Quis autem catholicus non perhorrescit dicere, Ecclesiam præcipere, ut prædicetur mendacium, jubere, ut credatur mendacio. Si hæc, inquam, vera putet de Breviario moderno, cur eadem vera putare non debeat de Breviario ante ducentos annos usitato, non intelligo: neque enia magis hoc tempore, quæ Breviario inserta sunt, credenda proponit Ecclesia, quæ ante ducentos annos proponebat. Quomodo igitur laudatus auctor non cohæret totus, quando de Breviario Romano ante ducentos circiter annos usitato pag. 1174 ex Josepho Silos scripsit sequentia: Quod vero Romæ tunc temporis Breviarium terebatur nullis non erroribus ac mendis plenum. Damnatæ ab Ecclesia memoriæ auctorum homiliæ: incertæ, nulliusque fidei passim historiæ, in illo nempe legebantur. Prætermitto reliqua, quæ exaggerans Breviarii illius corruptiones, scripsit memoratus auctor, vehementer nimis in utramque partem. Illud tamen adverto, omnia illius argumenta, quæ a causa finali, formali, materiali, exemplari, quæ et efficiente, deducta sunt, ab eo hic destrui: cum omnia aptari possint Breviario antiquiori non minus, quam moderno, si vera sunt. Pro exemplo habe, quæ scribit pag. 1162, argumento deducto a causa finali, hoc modo: Mendacis Deus non colitur, sed offenditur: ergo liber, quo Deus colitur, omni caret mendacio: sed Deus breviario Urbani (adde et antiquioribus) colitur, non offenditur; ergo in Urbani breviario (quidni et antiquioribus?) omnia sunt vera, nullumque mendacium invenitur.*

249 *Hæc itaque argumenta, aliisque Emmanuelis Sousa, quæ omnia adferre longum esset, et supervacaneum, cum jam refutata sint, postquam hæc scripseram, ab eruditissimo auctore Hispano, Didaco del Corro, in Dissertatione Theologico-critica, quam Hispani anno 1739 edidit de valore argumenti ex Breviario Romano petiti: hæc, inquam, argumenta non probant, Breviarium modernum ita ab omni errore immune esse, ut in eo leviusculum erratum, vel historia quædam minus probabilis reperiri non possit: nam quædam inseri potuere quando videbantur probabiliora, quæ, aliis postmodum erutis monumentis, minus probabilia reperta sunt: ut eruditi hodie passim agnoscunt, et agnovit etiam Baronius. Quod satis esse existimo ad opinionem eminentissimi Ursini a temeritate vindicandam. Neque hinc fiet: ut omnibus Breviarii historiis*

non probant illud ab omni errore immune,

AUCTORE
I. S.

historiis fides abrogari possit, ut pag. 1166 contendit Sousa. Quis enim omnibus S. Augustini scriptis fidem abroget, quia unum aliquod, aut plura etiam errata historica in doctore maximo agnoscit? Verum, omissis hoc auctore, quanti valeat in factis hujusmodi auctoritas Breviarii Romani, erudite exponit et probat eminentissimus Cardinalis Prosper de Lambertinis in Opere doctissimo de Beatificatione et Canonizatione servorum Dei tom. 4, part. 2, cap. 13, num. 5, ubi vitato utrumque extremo, ita loquitur: Sed quatenus per medianam viam, quae tutior est, incedendum sit, videtur quidem, tuto pede asseri posse, non modicum auctoritatis pondus factis historicis accrescere, quae relata sunt, et approbata in Breviario Romano. . . Attamen ita, ut vetitum existimari non possit, debita cum modestia, et non sine gravi fundamento, quae contingunt in factis historicis, difficultates exponere, easque iudicio Sedis apostolicæ supponere, ut eorum subsistentiam perpenderit in hypothesi, quod manus iterum admoveatur ad Breviarii Romani correctionem. Quod deinde multis exemplis ostendit.

bullæ Sixti V
Corpus Romanis asserens.

230 Præter memorata jam argumenta, recentiorum auctorum sententias affert Franciscus Divus: sed hos mihi prætereundos censeo, cum tanti faciendæ sit illorum auctoritas, quanti rationes, quas allegant; nihil autem allegent præter jam dicta, quod alienius sit ponderis. Unam hic itaque adjungam auctoritatem Sixti V Pontificis Maximi, de quo pag. 20 hæc tradit memoratus auctor: Plurimum vero pro verificandis his, quæ diximus, confert bulla Sixti V a PP. insula mihi communicata. Bullam recitat, ut sequitur: Sixtus PP. V. Ad perpetuam rei memoriam. Cum dilectus filius noster Antonius tituli S. Bartholomæi in insula S. R. E. presbyter Cardinalis, sanctæ Severinæ nuncupatus, altare majus in ecclesia ejusdem tituli S. Bartholomæi, quod superioribus annis magna Tiberis inundatione simul cum ecclesiæ parte collapsum, atque contractum fuerat, post ejusdem ecclesiæ institutionem de novo ædificaverit, et decentiori forma constructum ornaverit, illudque die Dominico proximo, qui erit xviii hujus mensis, solemni dictæ S. R. E. more, et ritu consecrare, ac in eo ipsius S. Bartholomæi apostoli, et aliorum Sanctorum corpora, ac reliquias reponere in animo habeat etc. Sequuntur dein indulgentiæ a Pontifice concessæ dictam ecclesiam visitantibus; et data ponitur bulla, Die xv Augusti MDLXXXV Pontificatus nostri anno primo. Addit Divus: Hæc autem bulla motu proprio, et certa rei scientia, tot elogiis patentissima evulgata, est ingens hujus veritatis testimonium. At ego de motu Pontificis proprio et certa scientia nihil in bulla reperio. Ceterum quanta sit bullæ hujus aauthenticitas, quamque fideliter ipsa recitata, mihi non liquet.

memoriæ
quædam Cardinalis sanctæ Severinæ:

231 Subjicit huic bullæ sæpe jam memoratus auctor ex eodem, ut ait, libro archivii PP. S. Bartholomæi transumptam quoddam ex Diario Santorii Cardinalis S. Severinæ, ejusdemque Memoriam alteram, in quibus reliquiæ sub ara majori ab eodem Cardinali repositæ leguntur. Verum in Diarii transumpto hæc adduntur: Propter quod adeo laboravi insudavique, ut ob grave feretri pondus saucia remanserit caro lateris sinistri, cujus dolor toto vitæ decursu fuit a me toleratus apposito medicamento, ac plastra ferrea. Quæ verba scriptam illud mihi suspectum

faciunt; neque enim credibile est ob grave pondus carnem lateris sauciam fuisse, aut sanari non potuisse, si læsa fuisset. Deinde in eodem scripto leguntur hæc verba: Corpora S. Bartholomæi apostoli, SS. martyrum Adalberti etc. At certum est corpus S. Adalberti ibi non esse totum. Hæc itaque Cardinalis scripta omittenda duxi, quæ ipsam etiam Sixti bullam, ex eodem penu depreptam, apud prudentes forte minus certam reddent.

232 Hæc sunt præcipua, quibus Romanorum civium traditio nititur, argumenta, quorum nullum invenire potui, quod non toto seculo et ultra sit dubia hac translatione posterius. Accipe omnia breviter. Seculo duodecimo primus pro Romanorum traditione testis citatur Otto Frisingensis, cui eodem seculo adstipulatur Godefridus Viterbiensis. Addunt Romani anno 1113 inscriptionem Tiberinam, Friderici imperatoris constitutionem anno 1167, Alexandri III Acta synodalia anno 1179; rerum hæc instrumenta acerrime impetunt Beneventani. Seculo xiii pro Romanis testatur Robertus de Monte, et Martinus Polonus. Posterioribus seculis auctores accedunt plurimi inter quos Flavius Blondus, Jacobus Philippus Bergomensis, Joannes Baptista Egnatius, Carolus Sigonius, Joannes Naneletus, et eminentissimus Baronius cum Breviario et Martyrologio Romano, bulla etiam Sixti V, si genuina sit. Denique minoris notæ auctores ingenti numero; quamvis illi inter se non consentiant in translationis auctore assignando, ut notavimus.

233 Nunc si monumenta utriusque partis inter se conferamus. Prævalebunt Beneventani antiquitate testium et auctoritate, Romani numero: multa in Beneventana traditione, præsertim si relatione Leonis Ostiensis standum sit, reperies, quæ difficultatem pariant; plura etiam in Romana, sive cum Baronio Roberto Montensi fidem habeas, sive cum Francisco Dino Ottoni Frisingensi adhaereas. Ex quibus mihi omnino persuadeo, utroque loco haberi reliquias Apostoli, translationemque factam esse aliquarum: quæ an majorem, an minorem corporis partem constituent, meum non est dijudicare. Illustrissimus Franciscus Maria de Asto in Disceptationibus ad Martyrologium Romanum ad viii Kal. Septembris pag. 392, relatis utriusque partis argumentis, ita concludit: Quum actus hujus cultus continui appareant tam pro Benevento quam pro Roma, utrobique sacrum illud corpus, donec aliter per supremos censores decretum fuerit, in illa veneratione habendum erit, qua hactenus habitum, ut pluries eminentissimi Patres S. Romanæ Ecclesiæ decreverunt. Et post pauca: Colatur Romæ, et Beneventi; et quibus causa definienda, cordatus lector videat, pro cuius scitu hæc indicata. Adde verba Papebrochii tom. 4 Junii ad Acta S. Paulini pag. 233: Si sacra congregatio rituum, causæ cognitione suscepta, sacras utriusque loci capsas aperiri jubeat, et quid utraque contineatur fideliter referri; fortassis inveniatur utrobique pars magna ejusdem esse corporis. Certe si Beneventum ea causa repetiit Otto, urbemque obsedit, ut scribit Ostiensis; verosimile non est, obsidione dimissa, omnino vacuum rediisse; nec etiam Beneventanos eo terrore compulsos totum dimisisse; sed potius tam carum pignus cum imperatore partitos, retento apud se veteri scrinio cum præcipuis aliquot ossibus, et epigraphis, quales erant, servatis; alteram partem Romæ depositam fuisse velut corpus

D

monumentis
omnia rom.
pendo data

R

quid de re
tota senten-
dum.

A pus integrum, ut passim in talibus fieri assolet.

CAPUT IV.

De reliquiis undequaque sparsis, miraculisque variis locis factis.

§ I. Reliquiæ in varias Provincias portatæ; ubi et miracula quædam Apostoli patrocinio facta.

Uti multas orbis provincias rivus adit, fideique lumine illustravit S. Bartholomæus, ita varias sacro suo corpore urbes et provincias post mortem honorasse vidimus: restat ut enarremus, quantum quidem diligenti investigatione assequi potuimus, quæ præ ceteris urbes, quæ

S. Bartholomæi reliquiæ in Oriente dicitur S. Josepho Hymnographo.

regna, sacris gloriosi Apostoli pignoribus fuerint locupletata. Ac primo quidem quasdam hujus Apostoli reliquias per Orientem fuisse sparsas, antequam sacrum ejus corpus Liparim, aut certe Beneventum, fuit delatum, omnino existimo. Exemplum invenio in Vita S. Josephi Hymnographi apud nos tom. 4 Aprilis pag. 274, ex qua hæc delibo: Porro in Thessaliæ finibus jam pridem versans (Josephus) a divino quodam homine, scientiaque incomparabili, sacratissimis magni apostoli Bartholomæi reliquiis forte donatur. Igitur huic templum ædificare constituit, multa miracula quotidie patranti; quem per quietem sæpenumero vidit caelestia sibi mysteria aperientem, ac sacræ paginæ difficultates explanantem. Cum vero ingenti aliquando desiderio aestuaret sanctum Apostolum versibus exornandi, tamen continebat se, metuens ne forte minus acceptum, gratumque a se illi eveniret, ac instar Moysis quadraginta dies carnem macerans, ut divinarum cantionum tabulas acciperet; oclusisque sensuum januis, ac mente ab omni evagatione in se collecta, sancti Apostoli corpus pie reverenterque complectitur.

cui apparetur Apostolus confert facultatem

255 Nec frustratus est hominem suus labor: nam pridie ejus diei, quo divi Bartholomæi memoria celebratur, videt virum linea veste circumamictum, cujusmodi in Palæstina vulgo utuntur, sacras templi valvas tenentem, ac Josephum ad se advocantem. Is sacræ mensæ velamen (Græce ἀράχνη, Velum accipio, inquit in notis Papebrochius, quo. . . altare et omnis altaris suppellex, extra divini officii tempora contegi solet) pulsans, tollit sancti Evangelii codicem, et ejus pectori imponens: Benedicat tibi, inquit, præpotentis Dei manus, influant in linguam tuam caelestis sapientiæ maria, fiat cor tuum sancti Spiritus sedes, tunc cantus universum terrarum orbem demulceat: ut quisquis iis fruatur, et verborum et rerum suavitate captus, spirituales sirenas appellare possit. His dictis visum evanuit: sed verba in imos præcordiorum sulcos defossa, ac seminata, uberem postmodum segetem tulere. Atque hæc fuit divini charismatis incitatio, hæc divitiarum dona, hoc incomparabile beneficium. Itaque simul ad scribendos versus manum admovit, mirum quan-

tum et soni suavitate aures demulceret, ac blanda sententiarum vi animos percelleret ac commoveret.

ACTORUM J. S.

256 Multis prosequitur idem auctor mirabilem S. Josephi in hymnis componendis facilitatem et elegantiam, quæ loco citato in Actis legi possunt: nam insignem prorsus ea in arte fuisse, facile colligitur ex eo, quod Hymnographus per excellentiam fuerit nominatus. Notat tamen ad hunc locum Papebrochius, in Synaxario Claromontano haberi τὸ Ἀνδρέου, ac si ad S. Andream hæc omnia referenda essent, in margine tamen ejusdem Synaxarii notari: In aliis Synaxariis legitur S. Bartholomæi reliquiam, atque ita potius legendum esse probat etiam ex eo, quod nihil de S. Andrea scripsisse legatur Hymnographus, quædam vero de S. Bartholomæo probabiliter scripserit, ut in Commentario prævio notarimus. Porro idem miraculum brevius ex Synaxario Claromontano narratur tom. citato pag. 267 his verbis: Invenerat, cum adhuc esset in finibus Thessaliæ, sancti apostoli Bartholomæi reliquiam. Hanc igitur accipiens, sub illius nomine ædificavit sacellum; cepitque multa cum sollicitudine versare animo, quomodo festivitatem ejus sacris canticis componendis ornaret, cum lacrymis atque singultibus supplicans, ut hujus desiderii sui compos effici mereretur. Et vero compos ejus effectus est. Noctu enim virum quemdam reverendum conspicatus est ad latus epistolæ, qui videbatur sacra e mensa Evangelium tollere, ipsumque Josephi imponens pectori, sua eum benedictione impertiri. Ex tunc autem gratiam componendorum hymnorum et facultatem habuit tam expeditam, ut quidam existimarent, eum melodias sacras non proferre ex se ipso, sed aliunde acceptas, et memoriæ commendatas pronuntiare, et præbere postulantis. Itaque Ecclesiam universam suis illustravit hymnis, cepitque omnium ore celebrari, et cunctis haberi amabilis, non tantum idiotis, sed etiam principibus et imperatoribus ipsis. Hactenus de beneficio plene eximio, cultori suo præstito a S. Bartholomæo. Ceterum plura id genus miracula in Oriente facta esse, sacrasque Apostoli reliquias aliis locis fuisse sparsas, non dubito.

sacros hymnos componendi planè eximiam.

257 Cap. 2 § 2 hujus Commentarii narrari ex Ms. Lugdunensi, Apostoli reliquias in Galliam delatas fuisse per episcopum quemdam, quem dixi probabiliter fuisse Bartholomæum, primum istius nominis Narbonensium archiepiscopum, quod elucidandum in hunc locum servavi. Dicitur autem ibidem: Partes piorum pignorum, multis per Gallias locis ex benedictione Christi impertivit, præcipue Lugdunensium civitati, ubi jam venerationis Apostoli memoria, in venerabili martyrum crypta reverenter excolitur. Hanc martyrum cryptam multis illustrat Franciscus Chiffletius in Opere nostro tom. 4 Junii ad Vitam S. Claudii, ubi pag. 678 hæc habet ad S. Bartholomæum spectantia: Pius quidam ac præpotens miles, Bartholomæus nomine, sacrarum reliquiarum cultui addictissimus, cum jam plures provincias peragrasset, tum ut religiosa loca viseret, tum etiam ut Sanctorum reliquias, quascomque posset consequi, sibi compararet; nactus aliquando patroni sui Bartholomæi apostoli partem capitis inferiorem, quam maxillam vocant, Lugdunum venit: ubi cognito, quod Septimii Severi tempore, sub episcopo Irenæo multa Christianorum millia martyrium fecerant, et sanguine suo Arariam in Sagonam

Reliquiæ Lugduni, ubi quis temere martyrum cryptam ingressus.

F

ACCITORE
J. S.

nam verterant, quorum corporibus in profundissimum antrum conjectis, S. Patiens duo templa sub uno tecto imposuerat: adito loco, visoque adhuc patente antro, quod ad putei speciem crepidine ambiebatur, pia motus temeritate, intro se dimisit. Tum vero repentina percussus cæcitate, factusque eo casu perspicacior, intellexit ingentem illum martyrum exercitum divino consilio æternis gloriæ triumphis reservari; eaque de causa sic occludendum, ut nec mortalium conspectibus pateret.

et cæcitate
percussus, vo-
lo facto visum
recipit, et al-
tare Apostolo
erigit.

258 Voto igitur se obligavit, si Dei beneficio visum reciperet, daturum se operam, ut sacro puteo operculum induceretur, super quod erecto altari, snas apostoli Bartholomæi reliquias includendas traderet, fundatis a se officiis ac sacrificiis in posterum cohonestandas: quod et implevit. Quæ ex causa collegium cathedralis ecclesiæ Lugdunensis, singulis annis in festo S. Bartholomæi, in cryptam S. Irenæi convenire ad Missam et ad vespas, ritu solenni decantandas consuevit. Post hæc de altari S. Bartholomæi ita loquitur: Exinde usque ad novorum hæretico-

B rum (Calvinistas intelligit) devastationem, in crypta S. Irenæi sex fuere altaria. Sextum S. Bartholomæi, quod in medio cryptæ choro sacræ speluncæ operculo incubabat. De tempore erecti hujus altaris sub S. Bartholomæi nomine, visus sum mihi aliquid deprehendisse in bulla Innocentii Papæ IV, data Lugduni xv Kalendas Decembris, pontificatus anno tertio, adeoque Christi anno mcccxlvi; quæ omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui S. Bartholomæi et S. Irenæi festis diebus ipsam S. Irenæi ecclesiam religiose viserent, quadraginta dies indulgentiarum concessit. Haud enim multo ante opertus fuisse videtur martyrum puteus, eique instrato pavimento altare superpositum: cum sit verisimile, ad primam S. Bartholomæi reliquiarum expositionem, fuisse illis hoc Pontificis indulto conciliatam venerationem. Hæc de Sancti reliquiis Lugdunum portatis, miraculoque ibidem facto.

Leodium mis-
sæ reliquie;

C 259 Ex Chronico Ms. abbatiæ S. Jacobi Leodii, deducto ad annum 1194, auctore Lamberto parvo, quædam nobis transmissa de reliquiis Sanctorum eo missis, in quo Stephanus IX, alius X, transmisisse dicitur Theodwino episcopo Leodiensi. . . duo brachia sanctorum apostolorum Jacobi Alphæi et Bartholomæi; quas reliquias Godefridus frater ejusdem Papæ in castro Bulloniensi recipiens, portavit easdem predicto episcopo in castro Hoiensi: quas episcopus reverenter accipiens duxit eas navigio ad ecclesiam nostram (predictæ abbatiæ) ibique coram clero et populo civitatis Missam celebrans. . . tradidit deinde ecclesiæ S. Bartholomæi brachium S. Apostoli. De ecclesiæ S. Bartholomæi Leodii scribit Bartholomæus Fisen noster in Historia Leodiensi lib. 7, pag. 260 ad annum 1015: Tertio post die (a festo Simonis et Jndæ) S. Bartholomæi ædem pariter dedicarunt; quam vir nobilis Godescalens Moriatmaus S. Lamberti præpositus extra urbis pomerium extruxerat, addideratque vectigalia dnodenis canonicis alendis. Laudatus Fisen ad annum 1056 pag. 304 memorat reliquias S. Bartholomæi transmissas ex Hispania cum reliquiis S. Jacobi Majoris. Foultonius itidem in Historia Leodiensi ad eundem annum tom. 4, pag. 238 harum meminit reliquiarum tum ex Hispania acceptarum, tum ex Italia per Stephanum suum Pontificem transmissarum, licet S. Bartholomæum non nominet:

citatum vero supra manuscriptum, missas ex Hispania et ex Italia reliquias narrat, et utriusque aliquid S. Bartholomæi adfuisse insinuat. Ut ut est, mihi satis probatur, reliquias S. Bartholomæi sive ex Italia, ut narroximus, sive ex Hispania, ut alii magis insinuant, puta partem brachii, Leodium missas fuisse circa medium sæculi undecimi.

260 His subjungo miraculum a memorato Fisenno relatum lib. 10 Historiæ pag. 376. ad annum Domini 1142 his verbis: Horrendo . . . incendio civitatis optima pars contlagravit. . . Prodigium inter hæc sane memoria dignum accidit. Matronæ cujusdam ædes, quamquam lignæ, manserunt ab hoc incendio prorsus illasæ. Ardebant in proximo omnia, nec ignem ferebant lapideæ domus, ipsamque S. Georgii contiguum templum: male materiata, et cariosam domum unicam innocui adlambebant ignes, quorum ardore saxa quoque dissolverentur. Nota erat faminiæ prohibitas. Neque dubitatum est in virtutis præmium, renovata primorum sæculorum prodigia; quibus Chaldaea formæ adstantes improbos absumpsit, immissos non attingit tres pueros insontes. Piæ huic matronæ S. Bartholomæum præsidio fuisse crediderunt nonnulli, quem proprio quodam studio colebat; eique nuper præclarum aliquem basilicæ ornatum consecravit. Et vero mira B. Apostoli virtus emicuit tanta illa calamitate. Ad ejus collegii tabernas horrendæ alicujus tempestatis instar devenerat incendium: repente substitit, non secus ac rapidus torrens, præcelsi montis objectu. Attollebantur interdum globi flammarum, quasi si teneri indignarentur; et ædificium invadere certabant: relabebanturque in semet, ac in fumos abibant. S. Apostoli vis illa fuit sua tegentis. Hæc Leodii.

ubi cõhæret
incendium a
Apostoli
legio et dicitur
mulieris
note.

261 Ughellus tomo 6 Italiæ sacræ inseruit Chronicon monasterii S. Bartholomæi de Carpineto, ex quo translationem reliquiarum ejusdem Apostoli hic referam. Col. 1237 editionis veteris narrat dictam Chronicon. episcopum Beneventanum a consanguineo suo Bernardo comite Pennensi consultum, utrum acceptius sit Deo Sepulcrum Dominicum visitare, an monasterium construere, monasterii constructionem prætulisse, atque hæc addidisse: Ego dabo tibi de oculis Domini, id est de reliquiis Apostolorum, qui fuerunt oculi Domini. Reversus igitur in honore gloriosi apostoli Bartholomæi monasterium construe, cujus te postmodum sacris ditabo reliquiis. Memoratus comes constructo atque egregie dotato monasterio Carpineteusi in provincia Piceno in territorio Pennensi ad radicem montis Apennini, ut ibidem refertur, reversus est ad episcopum, tunc temporis Landolphum, ut habet Ughellus tom. 8 in episcopis Beneventanis ad annum 962, quo hæc notat cantigisse, atque promissas reliquias petiit: Qui (col. 1238) ut cognovit salutiferi sui consilii semen messem uberem protulisse, . . . videns se illum lucratum fuisse in Domino, in eodem kelus et gaudens, donavit ei brachium dexterum a cubito ad humerum gloriosissimi apostoli Bartholomæi, quod eo tempore, quo, disponente Deo, almifici corpus Apostoli de Lippari fuit Beneventum translatum, principante Sicardo quinto filio Siconis principis, ad roborandam fidem videntium, ut illi Apostoli corpus quiesceret, super altare in argentea capsâ fuit locatum. Tunc ille . . . pretioso ditatus thesauro, cum exultatione magna remeavit ad propria. Et convocatis postmodum episcopis, Pennensi,

Structo Car-
pinetensi S.
Bartholomæi
monasterio
ejus brachium
infertur:

A Pennensi, Aprutino, Theatino, Valvensi, et Marsicauro, fecit ipsum sacratissimum brachium, in majore altario hujus ecclesie consecrari, ipsamque totam ecclesiam solemniter dedicari, anno Dominicæ Incarnationis nonagesimo sexagesimo secundo, vi Kal. Septembris.

262 *Præsentiam reliquiarum suarum in monasterio Carpinctensi confirmare dignatus est ipse Apostolus, prout refertur lib. 4 dicti Chronici col. 1250 sequentibus verbis*: Quadam die, cum quidam monachus, nomine Berardus de Carapelle, diceret se nullo modo fidei assensum præbere, quod brachium beati apostoli Bartholomæi esset in hoc monasterio reconditum; subsequenti nocte, dum se sopori dedisset, et coram altari beati Bartholomæi per visionem astaret, vidit ipsum Apostolum coram eodem altario stantem, dextrumque humerum suum in manibus tenentem, ac dicentem: Numquid non credis brachium meum esse in hoc monasterio? Amodo scias, et ultra exinde nullatenus dubites, quia hic proprie humerus meus est, in hoc meo altario reconditus. Ex tanta itaque visione prædictus monachus pavore correptus evigilavit, et narravit abbati, et ceteris fratribus quæ viderat, et ego ipse hæc eadem cum postea narrante audivi.

263 *Narravimus supra piæ Leodiensis femine liberalitatem egregie remuneratam ab Apostolo: hic vero videmus audax in suppellectilem, eidem Apostolo sacratam, facinus non impune dimissum. Rem narrat memoratus chronographus lib. 3, col. 1247. Abbas dicti monasterii, ut nepoti suo castellum quoddam conservaret, quod alterius familie viro nobili erat vendendum, argenteam altaris S. Bartholomæi suppellectilem constari jusserat, Adducta in medium argentea altaris tobula, cum eam nullus ouderet infringere, monachus ceteris audentior nomine Joannes Bonihominis . . . argenteam erucem Salvatoris malleo duro confregit, quem præsumptionis excessum evidentissimum postea est subsecutum miraculum, quia crux illius audacissimi monachi totum scaturiens putruit, et sic horrido languore interiit . . . Procedente autem tempore idem abbas ægrotavit ad mortem, tunc fecit ad se gentilem suum nepotem venire, et cum singultu longa trahens suspiria cum lacrymis aiebat: Heu, heu dura sunt mihi parata infernorum supplicia, eo quod apostoli Bartholomæi sum novus ego decoriator, acinus eum, quam antiqui carnifices pro te, dulcissimo nepos, decoriavi. At, debita damni restitutione petita, et obtenta, abbatem hunc feliciter, quam prærogiebat, obiisse sperare fas est. Discere hinc possunt quibus ecclesiarum thesauri sunt concrediti, quanti sit periculi in res Deo, Sanctisque dicatas, sacrilegas manus injicere.*

264 *Juvat his adjicere aliud S. Bartholomæi beneficium, templumque in gratiarum actionem eodem erectum. Refert id Ughellus in episcopis Ferrariensibus tom. 2 Italiæ sacra col. 557 et seq., ex quo rem in pauciora contractam hic exhibeo. Marinus Comacini comes, bello a Venetis impetitus, et Comacini obsessus, Postquam bellica inclyta facinora explicuisset sustinendæ hostium glomeratæ multitudini impar, sese in aquas conjecit, ac natatu in quasdam piscatorias cymbas applicuit. A suis agnitus, amantissime exceptus Ferrariam productus est, ubi jam illum Lada comitissa mater veluti extinctum lugebat. Cumque ad civitatem accederet die S. Bartholomæo sacro, eodem anno MDCCLIV, in suavissimos obviæ matris amplexus eodem in loco se effudit, ubi*

nunc ecclesia cœnobii S. Bartholomæi spectatur, miliarium uno a Ferraria dissita. Stabat ibi tunc temporis humilis, et angusta ecclesiola, quam Sabinus nobilis Ferrariensis e Givalorum stirpe sanctitate conspicuus incolebat, eoque se ex hominum commercio subduxerat, ut liberius cælo animum transfunderet, rebusque divinis operam daret. Lada ergo post exceptos amantissimi filii amplexus, Numinique, ac D. Bartholomæo gratias actas, monasterium templumque ibi erigere, Viatoris episcopi (Ferrariensis) auctoritate decrevit, consiliumque citissime in opus perducere cepit, cum die octava Septembris, magna populi frequentia circumfusa, ubi ad Sabinum accessisset, proxime alveo, cujus hactenus vestigia extitere, primum lapidem jecit.

265 *At non diu post defuncta, opus absolvere non potuit, jusserat tamen, ut putat Ughellus, ante mortem prope ecclesie fores in magna marmoreæ columnæ basi subjectum monumentum incidere; quod post mortem ipsius positum facile videbit lector.*

Eripiens Veneto periturum marte Marinum Neptunus matri reddidit incolumem.

Hic ubi Verbigenæ magno assertoris alumno Stat templum, abjecta qui tenet astra cute.

Latta parens profugam sobolem complexa recepit,

Quam vexit tactis fida carina vadis.

Ipsi sacra dies Heroi illuxerat, ergo

Et templum hic, sacra et surgere jussa domus.

Virgineo a partu sæcla octo evoluit olympus,

Quarta decem lustris addita messis iit.

Principe digna viro conjux, ast dignior astris,

Interque Estenses gloria rara nurus.

Piscosi imperium dederat fortuna Comacini

Latta tibi, virtus clarior astra dedit.

Ibidem aliud, inquit Ughellus, spectabatur marmoreum monumentum, . . . quod sequitur:

D. O. M.

Latta Comacini comitissa, Othonis primi Estensis uxor, ob Marini filii charissimi sospitatem, quam eodem ab exercitu Veneto prope obsesso, enixe a Deo flagitaverat, impetratam, cum ipso die, qui sacer est S. apostolo Bartholomæo, filio per fossam, canale scapha clausa evecto, in ripam hoc eodem in loco, ubi templum hoc est, occurrisset, seu grati animi causa, seu etiam voti rea, templum in hoc loco, ac monasterium in honorem S. Bartholomæi apostoli describi, atque excitari jussit anno salutis humanæ MDCCLIV.

Plura qui desiderot de templo ac monasterio memorato, adeat Ughellum loco citato.

§ II. Brachium in Angliam portatum: reliquie variis locis cultæ.

Eadmerus monachus Cantuariensis ordinis S. Benedicti, occasione concilii Barensis, cui ipse cum S. Anselmo interfuit, narrat translationem brachii S. Bartholomæi in Angliam, prout eam puer a senioribus Cantuarie primo, deinde vero in concilio a Beneventano archiepiscopo audiverat. Historiam hanc, ut patet traditioni,

AUCTORE
J. S.

*tioni, quam defendendam suscepit, minus eom-
madam, multis suspectam reddere, atque evertere
conatur Franciscus Dinus in Dissertatione sapiens
adducta: cujus viri auctoritatem, utpote certis-
simam sæpe negantis, licet non magni faciendam
putem, ostendam tamen breviter ejus objectiones
majori molimine, quam robore, contra hanc trans-
lationem fuisse intortas. Factum prius, lector,
accipe. Tradit illud prædictus auctor lib. 2
Historiæ noronm, post Anselmi editionem anti
1724, etiam reensæ, pag. ibidem 54 hoc modo:
Tempore, annis (seniores Cantuarienses, qui rem
Ealmero narrarunt,) quo ipsa Domina, sicut regi-
na (Imman ante dixerat) in regno Anglorum
magna et præpotens habebatur, pontifex ecclesiæ
Beneventanæ venit in Angliam, quem sicut ipse fe-
rebat, immanis famæ certis præsigniis totam Apuliam
allicitura, illo deduxerat: cupiens aliquo modo
si non posset toti provinciæ, saltem suis civibus
tantum malum propulsare. Is iter ingressus bra-
chium S. Bartholomæi apostoli secum tulerat, spo-
sibi certa promittens, se per illud multa lucraturum.
Idem quippe brachium, ob hujusmodi neces-
situdinem contrahenda subsidia in ipsa ecclesia
Beneventi a reliquo corpore servabatur remo-
tum.*

*in Angliam
portatum,*

267 Pontifex igitur Angliam veniens, ipsam
reginam adiit, et illius allocutione potitus, quid
detulerit, quam ob causam tam remotas orbis
adierit partes, insinuavit. At illa hominis chari-
tativo labore ad misericordiam flexa, de suis ei
copiose largita est, et illum patriam remeare,
nec non eis, quibus imminens famis periculum
formidabat, subvenire hortata est. Sed ipse in-
telligens non sufficere sibi ad suum negotium quæ
habebat, eos, quos magis familiares in curia ipsi
dominæ esse acceperat, percunctatus est, utrum
os, quod attulerat, dato pretio, reginæ in jus
proprium transferre curæ esset. Quid multa? In-
vestigatur de re animus dominæ, et invenitur
promptissimus esse; certam se tantummodo epi-
scopus faceret, ipsum os nominati Apostoli revera
fuisse, et taliter, ut ipsamet testaretur sibi, sublata
omni ambiguitate, satisfactum. Ad quod ille:
Quo, inquit, modo? Super Corpus, ait, Domi-
nicum, et super Sanctorum reliquias, quas ei
proponam, jurejurando, reliquias, de quibus agi-
tur, veraciter esse de corpore beati Bartholomæi, et
id remota omni æquivocatione atque sophismate, fa-
ciat. Hoc, inquit episcopus, secure me facturum
polliceor.

*et ecclesiæ
Cantuariensi
donatum:*

268 Veniens itaque Cantuariam cum brachio
ipso, prout illi rex et regina dictaverant, de-
center susceptus est. Astante igitur ipsa, mona-
chorum quoque ac clericorum immenso agmine
eam vallante, inter quos etiam supra memorati
viri, a quibus hæc accepimus, se præsentem
fuisse testati sunt, numerosaque utriusque sexus
et ætatis multitudine ob hoc convolante et an-
diente, jurando super altare et corpus Christi
nec non Sanctorum reliquias... asseveravit ip-
sum os, de quo sermo habebatur, beati Bartho-
lomæi apostoli proprium fuisse, nec ipsi assertioni
sue aliquid omnino sophismatis, aut æquivoca-
tionis inesse. Quo facto, memorabili domina
quamplures argenti libras antistiti contulit, et
osse potita, illud ecclesiæ Christi Cantuariensi
solemni donatione ex parte regis Cnudi, sua-
que concessit. Illis quippe diebus hic mos Ang-
lis erat, patrocina Sanctorum omnibus sæculi
rebus anteferre. Pontifex quippe sedis ipsius A-
gelholms nomine, inter reliqua, quæ homini

dedit, cappam illi valde pretiosam aurifrigio ex
omni parte ornatam dedit, quæ et illius eccle-
siæ decori, et ecclesiæ Cantuariensis futuris tem-
poribus tantæ rei existeret testimonio et proba-
tioni. Ego igitur, cum, ut dixi, concilio præsens
antistitem Beneventanum cappa reliquis præstante
ornatum viderem, et eam ex his, quæ olim
audieram, optime nossem, non modice lætatus,
et cappam, et verba mihi puero exinde dicta,
patri Anselmo ostendi. Mox celebrato concilio,
ubi Beneventanum ipsum adii, et inter alia man-
tæ dilectionis colloquia cæpi de eadem cappa
loqui, et inde illam haberet quasi nescius inter-
rogavi; summam rei exposuit, et eam ordine,
quo descripsi, suam ecclesiam ab ecclesia Can-
tuariensi adeptam esse declaravit. Qua de re cer-
tior effectus, putavi aliquibus gratum, hoc ipsum
hinc opusculo indere, licet propositum narrationis
tramitem me hoc agendo non nescirem excedere.
*Haetenus auctor, in cujus verbis candida simplici-
tas elucet, atque sincerum fides.*

269 Attamen Franciscus Dinus pag. 44 ita
loquitur: Hujus enarratio suspectissima habetur,
quam idem proficitur Eadmerus adjunctam ex-
tra ordinem temporum, et tramitem suarum le-
ctionum, quod putaret aliquibus gratum futu-
rum, his nimirum, qui a puriori catholice fidei
cultu extorres, de simonia notare adorantur
præsules Italos, quæ plane in hac hypothesi es-
set apertissima. *Duplex hæc est objectio, utra-
que imbellis. Nam idcirco alieno loco et tempore
retulit hoc factum Eadmerus, quia historiam tem-
poris, quo res facta est, nunquam scripsit, ita
ut suo eam inserere loco non potuerit. Quod de
simonia hic dicit, latius probat, sed inntili labo-
re: namque non negamus, si verba Eadmeri in
rigore sumantur, revinditionem fuisse simoniacam;
sed non probat, neque facile probari potest,
vinditionem proprie dictum intelligendam esse,
sive verba auctoris, quibus dicit, Percunctatus
est utrum os, quod attulerat, dato pretio in jus
proprium reginæ transferre vellet, prout ad li-
teram sonant, sumenda esse. Vitiligare tamen
hic nolim, cum parum ad rem faciunt, sive con-
tractus materialiter, ut loquuntur, simoniacus
revera intervenerit, sive auctor ita rem expo-
suerit, ut intervenisse videntur, cum neutrum
pro temporis illius simplicitate et ignorantia
sit mirandum. Audi Mabiltonium de re Diplo-
matica lib. 6, coroll. 1, pag. 623: De simonia-
co, inquit, contractu diversæ etiam fuerunt pro
tempore sententiæ, ac diversa disciplina. Fuit tem-
pus, cum Sanctorum reliquias nundinari liceret im-
pune. Quidam ergo utamur hoc loco S. Angu-
stini dicto lib. 22, cap. 47 contra Faustum,
Quando mos erat, crimen non erat; non quia
ex se turpis non est, ac lege naturæ vetita re-
liquiarum nundinatio, sed quia bonæ fide pu-
tabant tum temporis homines, eam sibi non
esse illicitam; sicuti licitam semper fuisse sciebant
earum ab infidelibus redemptionem.*

270 Quod autem dicit Franciscus Dinus eam
historiam ab Anglis confictam esse ad simoniacæ
notam inurendam episcopis Italis, ne verisimile
quidem est. Perpende hæc verba relationi inser-
ta: Illic mos Anglis erat, patrocina Sanctorum
omnibus sæculi rebus anteferre, considera, quan-
to in honore reliquias habitas fuisse auctor nar-
raverit. Heccine Angli, heu quantum ab illis
mutati consenserint? Sibiue valens mortiferum
insiderint, ut vel levis perstringerent adver-
sarios? Aliis sane argumentis opus est, ut hoc
fiat

contra hoc
factum qua-
dam obres
E

F

solemniur

A fiat probabile. His itaque rationibus non evincitur has narrationes uti aniles explodendas, ut ait auctor ad explodendum promptior, quam in ratiocinando subtilior. Quae praeterea objicit, vim nullam habent; nam frustra contradictionem quaerit in tempore, quo res peracta dicitur, cum tempus non assignet Eadmerus: circa annum 1020 rem contigisse scribit Alfordus ad eundem annum tom. 3 Anualium ecclesiae Anglicanae, num. 20 et seq. Neque efficax est, quod ait variis locis duo vel tria Apostoli brachia serrari, quibus etiam plura mox superaddam, nec eum integra ubique brachia intelligenda sunt, sed os aliquod brachii pro more brachium vocatur, ita ut mirum videri non debeat si vel decem alicujus Sancti brachia assignentur. Deinde brachia alibi assignata minus solido nituntur fundamento, si unum excipias Carpineti serratum, quam hoc, de quo agitur: Quibus omnibus sedulo expensis, non evanescit penitus anilis fabula Eadmeri, ut perperam concludit Divus, sed fidelis auctoris privilegii relatio neglectis Divi cavillationibus, B omnino ut vera videtur admittenda.

Sacra Aposto-
li Lipsana

271 Hactenus de reliquiis egimus, quarum translationem memoriam proditam in variis auctoribus reperimus. Nunc adjuvemus plurimas plurimis locis sparsas, quarum translatio nos latet; quas tamen rari auctores variis urbibus et ecclesiis assignant. Non ausim sperare, fateor, multas me non praetermissurum, neque asserere omnes, quas recensere, tam certo esse S. Bartholomaei, ut de quibusdam suboriri non possit dubium; illud unum assevero, nihil fidelium pietati aut merito descensurum, si forte alterius Sancti sacra pignora pro reliquiis S. Bartholomaei colerit, ut saepe in hoc Opere ostensum est. Brevis itaque rerum vestigia legam, ab Italia ducturus exordium.

in Italia.

272 Mabillonius in *Itinere Italico* pag. 86 haec scribit: Sabbato die festo sancti Bartholomaei, ejus ecclesiam invisimus, in insula Lycania (quae modo S. Bartholomaei dicitur) sitam, ubi corpus Apostoli sub majori altari, et cacabus in quo recepta ejus cutis, asservantur. Ipso die nomina eorum, qui paschali communioni non fecerunt satis, quotannis in tabella describi solent, atque in ejusdem ecclesiae atrio exponi, ut nominatim excommunicatis habeantur. *Pellem Apostoli serrari Romae scribit etiam Piazza ad xxv Augusti, dicens id haberi ex traditione Idem assignat Sancti reliquias in templo S. Bartholomaei Bergomensium, et S. Bartholomaei Coriariorum: item in templis SS. Apostolorum, S. Eusebii, S. Laurentii extra muros, S. Mariae angelorum, S. Crucis in Hierusalem, S. Sabinae, S. Praeclis, et S. Pudencianae. Leo Ostiensis in Chronico Casinensi lib. 3, cap. 3 reliquias S. Bartholomaei Casini ait serrari, et cap. 34 haec scribit: Haec ubi, cooperante Domino, prout optaverat, consummavit (Desiderius abbas:) beati Bartholomaei apostoli basilicam, cum fratrum universo conventu tertio Nonas Januarias a Joanne, hujus ante comobii monacho, post Sorano episcopo, fecit solemniter dedicari. In cujus altari Apostolici corporis partem non exiguam in argentea recondidit capsula. Haec Casini. Mascambrius in Dissertatione de corpore S. Bartholomaei pag. 27 scribit: Auctor etiam est Paulus Regius, ejusdem Apostoli caput Neapoli coli in monasterio monialium S. Mariae D. Reginae, partem capitis crediderim. Laurentius*

Augusti Tomus V.

Beyertinck in *Theatro vitae humanae, ad vocem* AUCTORE Reliquiarum, pag. 303 reliquias S. Bartholomaei J. S. huberi dicit Neapoli in ecclesia S. Mariae de sapientia: et pag. 304 in S. Catharina de Sena. Ughellus tom. 7, pag. 243 editionis primae ecclesiam sanctimonialium sanctissimae Trinitatis Amalphitanam exornari dicit Brachio sancti Bartholomaei apostoli. In Ms. *Itinere Romano Heuschenii et Papebrochii, ab eodem Papebrochio accurate descripto, pag. 271 dicitur servari magna pars de pelle D. Bartholomaei in comobio Franciscanorum prope Assisium, dicto Rio torto. Idem Papebrochius in Reditu item Ms. pag. 224 Genuae apud patres Barnabitas, praeter alius Sanctorum reliquias, S. Bartholomaei pedem sibi ostensum ita enarrat: S. Bartholomaei apostoli pes integer in carne et pelle siccatissimus, auro munitus vetusti operis, et crystallo inclusus, pyxidique eburneis signis admodum vetustis ornatus, a cujus cultu loco nomen, cognomen vero DE ARMENIS, quod primi isthic monachi forte Armeni fuerint, Armenos fuisse, et Basilianos docet in *Historia Gallica ordinum religiosorum Hippolytus Helyot tom. 1, pag. 243 et seqq. Potuerunt itaque primi illi monachi hunc Apostoli pedem, jam ante translationem corporis in Europam, in Armenia accipere. Masinius in Bouonia perlustrata ad xxiv Augusti, pag. 428, editionis anni 1666, reliquias S. Bartholomaei assignat ecclesiae parochiali prioratus ejusdem Apostoli patrum Theatinorum: notabiles item reliquias ait servari in ecclesia S. Joannis in monte, uti et dentem ejusdem Sancti in ecclesia S. Mariae Liberatricis; reliquias item esse in confraternitate septem gaudiorum beatae Virginis. Bucelinus in Sacario Benedictino ad ix Kalendas Septembris pag. 22 de sacris Apostoli reliquiis haec inter alia: Pars pellis non modica in S. Blasii de Cataldo Venetiis. Demum tom. III *Julii Operis nostri, in Praetermissis ad diem XII, reliquiae S. Bartholomaei delatae dicuntur ad templum Societatis Jesu Genuae. Hactenus de reliquiis Apostoli in Italia.***

273 Neque paucis locis hic inveniuntur in Gallia, ubi prodigium in Sylva majori; aliquas jam assignavimus, alias breviter accipe. Guilielmus Marlot in *Historia metropolis Remensis tom. 2, lib. 1, pag. 27 inter sacra Lipsana, quibus gazophylacium monasterii S. Theodorici prope Remos ornatur, numerat reliquias S. Bartholomaei apostoli, titularis ac primi ecclesiae patroni; in cujus annua festivitate maximus fit e Rhemorum civitate, et pagis adjacentibus, ad montis-Hor populi concursus, plenarias indulgentias lucraturi. Idem auctor lib. 2, cap. 21, pag. 240 in collegiata S. Symphoriani ecclesia Remensi serrari dicit, Partem corporis S. Bartholomaei apostoli. De reliquiis item S. Bartholomaei in Sylva majori, comobio ordinis S. Benedicti in diocesi Burdigalensi ex eodem comobio scripta lego ad Papebrochium anno 1669 sequentia: Secundum est, quod quondam aliquae e reliquiis S. Bartholomaei apostoli fuerunt inclusae in gallo plumbeo, campanilis summitati superposito, (illi autem erant collocatae ab antiquis temporibus) istud monasterium nullum unquam expertum est a fulgure nocentium, ex quo autem inde a quodam tecta reficiente ablata sunt (quod a quadraginta circiter annis contigit) pertulit non modica, quorum praecipuum est, quod unus e monachis nostris, idemque subprior, dum die xxvi Februarii anni MDCLXVII serotinis horis in choro vacaret ora-*

18 lionis.

AUCTORE
J. S.

tioni, ab eo media corporis sui parte exustus, vitam sequenti die finierit : (adde quod idem artifex brevi misero exitu extinctus est) inde et factum est, ut reverendus pater dominus Gabriel Bellordeau, tunc temporis, nec non etiamnum hujus monasterii prior, eidem gallo alias immiserit reliquias prædicto anno mdcxvii, et ex illo tempore a fulgure huc usque permansimus incolumes. Tertium est, quod circa festum sancti Bartholomæi advolat infinita pæne alatarum formicarum in idem campanile multitudo, ibique omnes moriuntur : et hoc singulis accidit annis : quando autem inceperit id prodigii, incognitum : asserunt enim capulares senes majorum suorum temporibus id esse actitatum. *Hæc monachus dicti cruobii. Andreas Saussaius in Martyrologio Gallicano ad xxiv Augusti pag. 544 de sancti Bartholomæi sacris lipsanis hæc scribit : Cujus pretiosum caput Tolosæ in sacrario basilicæ S. Saturnini. . . ea, qua decet, religione servatur : brachium vero alterum, cui manus hæret in Gersiensi monialium cenobio, ordinis sancti Benedicti, episcopatus Parisiensis, præclare conditum, prorsusque adhuc integrum* (pelle dumtaxat detracta) ostenditur piis cultoribus, qui illuc hodie magna frequentia confluunt. *De brachio hoc Bucelinus in Sacrario Benedictino, quod Menologio subjunxit, pag. 22 Saussaius consonat. Quæ, uti et sequentia, curiosius discutere non est animus. Huc usque in Gallia.*

in Belgio

274 Hinc in vicinum Belgium progredior, qua capî brevitate, servatas multis ibidem locis Sancti reliquias indicaturus. Adductus modo Saussaius ita prosequitur : Porro alterum gloriosi hujus Apostoli brachium servatur carne et ossibus adhuc amictum Bethuniæ in collegiata ipsius ecclesia, conditum in ferulo argenteo, optime ad tam pretiosi pignoris cultum condecorato. *Arnoldus Rayssius in Hierogazophylacæo Belgico pag. 83 ejusdem ecclesiæ reliquias enumerans, his verbis Saussaium præcessit : Brachium S. Bartholomæi, carne et ossibus plane amictum, oculato teste me. . . Adservatur hoc brachium in theca argentea optime ad hoc condecorata reclusum. Heuschenius etiam in prætermissis ad xv Junii, seu tam. n dicti mensis, pag. 4011 translationis hujus brachii meminit hoc modo : S. Bartholomæi translatio brachii in Bethunia indicatur in Mss. additionibus Carthusiæ Tornacensis hoc die. Putabit fortasse quisquam, hæc cum tat brachiis ante memoratis cancellari non posse ; maxime quod brachia hæc dicantur carne amicta. In quibus tamen nihil est repugnantia : nam si dua hæc brachia integra supponamus esse a manu usque ad cubitum, reliqua, quæ memorata sunt, brachia ex ossibus reliquis a cubita usque ad humerum cavstare possunt. Laudatus Rayssius ejusdem Apostoli reliquias adscribit pag. 41 ecclesiæ collegiatae S. Amati Duaci : pag. 216 Flinensi ordinis Cisterciensis virginum cenobio, sesqui milliari a Duaco sito ; pag. 294 Marchiaensi S. Benedicti monasterio ad Scarpam fluvium, tertio fere milliari a Duaca ; uti et Quercu-cincta, vulgo Querschin, uno ob eodem urbe milliari distito. In Maricallensi vera, ejusdem ordinis in Hannania cenobia, ait pag. 297 servari de articulo pedis sancti Bartholomæi apostoli. De ecclesia S. Petri insulis pag. 425 hæc tradit : Visitur etiam in hac nobili collegiata ecclesia non leve frustum pellis D. Bartholomæi apostoli, quod*

argento exornavit, donavitque Joannes Bawet D ejus loci canonicus, qui magnam olim Bethuniæ operam impendit, eruendo et componendo ejusdem Apostoli brachio, dum illic inter canonicos degeret. *Pag. vero 279 brachium, juncturam pedis integram, et os integrum corporis assignat abbatia Latensi ordinis S. Benedicti in Hannania.*

275 Idem pag. 219 partem calvaria S. Bartholomæi apostoli numerat inter reliquias, quibus nobilitatur Floressiense cenobium S. Norberti ad Sabim, secundo a Namurco milliarsitum. *Pog. 387 reliquias ejusdem Apostoli haberi pronuntiat Ogniaci ad Sabim in sancti Nicolai cenobia ordinis canonicorum regularium S. Augustini. Quo itidem teste pag. 429, Phano-pinense ejusdem ordinis cenobium, brachii nobilem portionem ossis S. Bartholomæi apostoli, argenteo brachio egregie confecto, decentissime conservat : et, pag. 451, Rutilensis Cartusia ad ripam Mosæ juncturam unam digitorum. Testatur præterea sæpe memoratus auctor pag. 396 in Oratorio aulæ Bruxellensis brachio argenteo reclusas esse reliquias brachii S. Bartholomæi apostoli : pag. vero 222 in Vorstiensi ordinis S. Benedicti virginum prope Bruxellas cenobio sacros ejusdem cineres haberi : pag. 463 ossa servari Brugis in ecclesia collegiata S. Salvatoris. Cujus denique pag. 402 reliquias assignat Porco, ordinis Præmonstratensis abbatia, juxta Lovanium : pag. 329 collegiata ecclesiæ B. Mariæ Tungrensi ; et pag. 260 bis Ultrajecto. Multas Rayssius, at non omnes in Belgio S. Bartholomæi reliquias assignat. Quapropter quæ ad notitiam meam pervenerunt, aliunde subjungam.*

276 Andreas Bouvens scripsit Thesaurum Serrationum, in quo exponit reliquias, quas per vetusta S. Serratii collegiata ecclesia Trajecti ad Mosam reueratur. Inter has pag. 18 S. Bartholomæi reliquias ita enumerat : De scapula, digito, ossibus. Extat et alia Trajecti collegiata ecclesia B. Mariæ Virginii sacra, quæ particulam cranii S. Bartholomæi apostoli ontabilem possidet, servatque breve Innocentii VIII Pontificis, anno mcdlxxxvii, Pontificatus iv, die xix Decembris : ad Decanum et capitulum ejusdem ecclesiæ datum, quo eam cranii particulam argenteo capiti includi, et publicæ venerationi exponi permittit. Hujus brevis habeo apographum descriptum, mihiq; transmissum per R. P. Petrum Dolmans Societatis nostræ, qui adjungit sequentia : Vidi et ipse viii Martii (anni 1738) particulam Cranii S. Bartholomæi, inclusam capiti ex argento conflato : et quamquam pars, quæ apparet, satis sit notabilis, aiunt tamen totam videri non posse. Partem scapulæ et ossium, in D. Serratii serratum, se itidem vidisse testatur. Reliquias in utraque hac Trajectensium collegiata ecclesia servatas, etiam memorat Beyerliuck in Theatra vitæ humanæ ad vocem Reliquiæ, sed minus accurate. Franciscus Dierick obbas cenobii S. Salvatoris ordinis Cisterciensis Antverpiæ anno 1674 tractatum edidit de reliquiis in abbatia suæ ecclesia publicæ venerationi expasitis, inter quas pag. 262 numerat Bina ossa S. Bartholomæi apostoli, de quarum approbatione, suæque ecclesiæ donatione, fusc disputat, quem lector potest consulere. In catalogo reliquiarum domus nostræ professæ Antverpiensis, in qua hæc scriba, numerantur menti partes dua S. Bartholomæi apostoli. Masaci frustum pellis ejusdem Apostoli servari legitur in libello Flau-

drico

A drico Ms., auctore Pr. Arnolde Hertsworm, priore S. Crucis Venlonæ.

§ III. Reliquiæ in Germania, et Hispania.

Ex Belgio gradum facimus ad proximas Germaniæ provincias, olim Belgio annumeratas, ad ultiores deinde progressuri. Colonia, multis Sanctorum reliquiis maxime nobilitata, prima hic occurrit præ ceteris urbibus memoranda. Egidius Gelenias de Magnitudine sacra et civili Coloniæ Agrippinensis plurimas sparsim assignat S. Bartholomæi reliquias; pag. 275 in collegio S. Severini de pelle S. Bartholomæi; pag. 298 in ecclesia collegiata Sanctorum Apostolorum, Gemians dens S. Bartholomæi apostoli; pag. 326 in thesauro basilicæ B. M. V. in capitulo numerat Brachium S. Bartholomæi; pag. 372 in SS. Medicorum Panthaleonis etc. partem Brachii cum reliquiis; pag. 456 ossicula duo in Curtusia ibidem; pag. 492 in ecclesia PP. Augustinianorum: Maxilla, aut, S. Bartholomæi apostoli, item particula unius digiti ejusdem; pag. 510 in thesauro collegii Societatis Jesu, Maxilla et quinque partiellæ, quarum una est digitalis magnitudinis, alia magnitudine cochleæ marinæ commuuis, reliquæ minutæ; pag. 549 in monasterio SS. Bartholomæi, et Apri, quod virginum est ordinis Cisterciensis, brachium S. Bartholomæi apostoli, formæ argentei brachii inclusum, et ejusdem Apostoli digitus inclusus argento; pag. 584 ossiculum in monasterio S. Vincentii; pag. 646 in collegio Steinfeldensi ordinis Præmonstratensis mandibula S. Bartholomæi apostoli ab auctore eodem memoratur: qui et ejusdem Apostoli reliquias memorat. Pag. 238, 264, 266, 268, 274, 289, 292, 409, 412, 442, 445, 463, 560, quibus non addit, de qua corporis parte habeantur, quem lector curiosus poterit consulere: aliquis porro ex his notatas itidem invenio in Beyerlinck ante assignato, ad vocem Reliquiæ.

C 278 Reverendus dominus Joannes Warupiler pastor in Altpfeidt diocesis Trevirensis hujusmodi anno 1673 transmisit testimonium: Testor in ecclesia mea parochiali asservari a tempore immemoriali notabilem reliquiam S. Bartholomæi, serico inclusam cum inscriptione vetusta, quæ hactenus sine alio speciali cultu in ciborio inclusa permansit, ego autem ad ejusdem Sancti venerationem majorem, capsulæ intus et foris serico inductæ, et elegantiori opere et acu elaboratæ, imponendam curavi. Beyerlinck in Opere memorato, sub voce Reliquiæ, pag. 283 scribit de S. Stephani templo Moguntiæ hæc inter alia: Ibidem de cultris, quibus decoriatus S. Bartholomæus, monstratur unus; pag. autem 285 in Monte Audechs monasterio Benedictinorum in Bavaria, particulam corporis, servari ait. Bucelinus in Sacario Benedictino pag. 22: Brachium, inquit, et aliquot ossa in Audechs. Fuit aliquando rumor de ipso S. Bartholomæi corpore in Bavariam translato, ut cognosceret lector ex epistola episcopi Frisingensis Erchanberti, quam edidit Bernardus Pez tom. 6 Anecdotorum col. 76: utrum occasione reliquiarum quarundam illuc delatarum mihi incertum est; jamam vero

illam fuisse menducem, satis constat. Papebrochius in Itinere Romæ jam memorato, pag. 45 inter memoranda Francofurti visa hæc habet: In templo majori videramus sinciput S. Bartholomæi. Thomas Joannes Pessina de Czechorod in Metropoli Pragensi pag. 516 scribit, in dicta metropoli, D. Vito socio, sequentes servari reliquias: S. Bartholomæi apostoli, inquit, superior pars capitis, et pars mandibulæ: item seorsim in pyxide argentea inaurata dens: et alia tria satis magna ossa: unum de crure vel brachio inter Carsteinenses, quæ omnia obtinuit Carolus IV in monasterio S. Gebhardi Constantiæ: ita refert martyrologium ecclesiæ Pragensis. Carsteinenses reliquæ sunt, quas dudum in arce regia Carsteina servotas, Ferdinandus III ad metropolitanam Pragensem transferri jussit: in quarum catalogo impresso tria hic memorata ossa itidem nominantur.

279 Bucelinus loco assignato, præter jam memoratas, alias hoc modo S. Bartholomæi reliquias commemorat: Sacrum ejus caput in Augia divite, canobio ordinis S. Benedicti in insula Rheni, prope Constantiam Alemanniæ, vulgo Richenow. Os bene magnum, ait idem, in divi Trudperti asservatur: situm est canobium in pago Brisgoia, et diocesi Constantiensi, ut colligo ex Mabillonio tom. 3. Annolium Benedict. pag. 317. Mandibula inferior S. Bartholomæi apostoli tota in Murbach, ejusdem ordinis in Alsatia canobio: Articulus ossis et alia insignis portio in Weingarten, diocesis Constantiensis monasterio. Hæc Bucelinus ad Germaniam spectantia. Quibus annecto ex Casario Heisterbaccensi lib. 8, cap. 60 miraculum in dente sancti Bartholomæi factum, quod refert hoc modo: In monte S. Salvatoris juxta Aquasgrani (Aquisgranum) nuper inclusa quædam defuncta est, quæ inter suas reliquias, etiam dentem habuit sancti Bartholomæi apostoli. Hoc cum scisset sacerdos, qui ei Missas celebrabat, cumque postulasset, et illa non annuisset, recessum minabatur, nisi saltem mediam ei partem donaret: illa vero dentem illum diligens, et sacerdote carere nolens, ut divideretur consensit, licet invittissime. Mira res: mox enim ut sacerdos cultellum denti supposuit, ac si denuo Sanctus pateretur, guttatim de illo sanguis eripit: quo viso sacerdos territus est, f deutenque incluse dimisit integrum. Ego vero eundem dentem anno præterito vidi apud sanctimoniales in Porcelo; canobio virginum ordinis Cisterciensis prope Aquisgranum. Aquisgranenses etiam inter reliquias numeratur quid de capillis S. Bartholomæi. Hæc de reliquiis in Germaniæ.

280 Hispaniam denique incisamus, quædam et ibidem de S. Bartholomæi venerandis reliquiis collecturi. Bucelinus aliquoties jam adductus loco assignato hæc tradit: Aliquot ossa cum frusto cutis in S. Dominici de Silos, Toletano virginum canobio: Costa in D. Virginis de Naxara abbatiæ, cujus meminit Mabillonius tom. 3 Annalium Bened. pag. 379. Ornatur etiam pretiosis Apostoli nostri lipsanis Scorialense S. Laurentii monasterium Hieronymianorum, ex cujus Lipsanologio Ms. anno 1722 ibidem degens Pinus descripsit Hispanicæ, quæ Latine hic reddo: Os brachii S. Bartholomæi apostoli sine junctura, sexta nunc parte latum, cum inscriptione antiquo caractere in pergamento exarata. Ad junctum est instrumentum authenticum Laurentii episcopi Cyrenensis, suffraganei Coloniensis anno 1597. xxiv Novembris signatum, quo testatur reliquias

Sacra lipsana
Coloniæ

AUCTORE
J. S.

ubi et prodigium;

E

F

eadem in Hispania,

AUCTOR
J. S.

reliquias illas ex monasterio S. Dionysii in Mollembach ad Visurgim, prævalente ibidem hævesi, acceptas, instituto examine verissimas atque sanctas repertas, et pro talibus . . . veneranter semper habitas fuisse. Idecirco, inquit, zelum ejusmodi sanctas reliquias vindicantium multum laudantes, episcopali auctoritate tenore præsentium licentiam concedimus eidem R. P. Delgado (regis Catholici in istis partibus procuratori) dicta sacratissima munimenta, in amplificationem divini cultus, ad bene memoratam Catholicam majestatem transferendi, et ibidem exaltandi. Hoc modo dictæ reliquiæ in Hispaniam delatæ, debito ibidem in honore et veneratione habentur. Præterea hæc numerantur in dicto Lipsanologio: Frustum pellis, latum quatuor digitis cum dimidio: costa integra, larga quartam ulnæ partem et ultra. Notabiles quoque S. Bartholomæi reliquias in ecclesia cathedrali Lugensi Egidius Gonzalez Davila Theatri ecclesiastici tom. 3, pag. 473 scribit asservari.

quomodo dicta de reliquiis intelligenda:

B

281 Sisto hic gradum lector, longius progressus quam statueram: quamquam non dubitem, quin alia etiamnum alibi ejusdem sancti Apostoli reperiantur sacra lipsana: verum omnia omnino recensere humanæ non est diligentia, neque id erigit institutum nostrum. Siquis forte miratur, tam multas unius Sancti ubique fere locorum haberi reliquias, et præsertim brachia tam multa enumerata esse, secum ille perpendat, in his sæpe partem sumi pro toto, et os brachii, vel capitis, non adeo magnum, brachium nominari, vel caput, quod et in ceteris partibus usuvenit. Hæc qui recte consideraverit, facile deprehendet, quæ recensuimus, sacra lipsana et inter

se, et cum traditione etiam Beneventana, eum reliquiis, inquam, in citatu cap. 2 § 3 Ursini bulla enumeratis, conciliari posse; quæ minus ad hæc atteuto lectori inter se pugnare videntur. Ceterum nos commovere non debet, quod scribit apud Assemanum tom. 3, part. 1, pag. 306 Jesubus, Nisibis seculo xiii episcopus, corpus Nathanaelis seu Bartholomæi apostoli haberi in Armenia: nam et multa alia apud suos haberi Orientales gloriatur Nestorianus ille, puta paradisum, in eoque Enochum et Eliam, et animas SS. Petri et Pauli, tantaque hæc asserit confidentia, acsi cum prædictis Sanctis in paradiso egisset familiariter: quæ ut falsa sunt et ridicula, ita ostendant hæreticum illum contemptu magis, quam longiori refutatione esse dignum.

282 Monasteria et ecclesias, toto orbe S. Bartholomæo sacra, non enumero: cum plura sint, quam ut breviter commemorari possint. Illud tamen ad gloriam S. Apostoli, cui primitias hujus laboris mei consecravi, observo, in omnibus fuisse magnum et prorsus eximium: nam et antequam ad Dominum sequendum vocaretur laudatissimus erat, teste æterni et falli nescia Veritate; et in munere Apostolico summus, uti testantur innumera totius pene Asiæ provinciæ ejus prædicationibus illustratæ; et in morte perferenda fortissimus, cum in ea pertulisse videatur tormenta pene inaudita; et post mortem in sacro suo corpore admirandus non minus, quam omnium votis expetitus, ita ut, quamvis multa hujus Apostoli gesta sint obscura et incognita, gloriæ ejus magnitudo et excellentia certa sit et indubitata.

singulari S. Bartholomæi 1201 lenta.

E

DE S. GERUNTIO VEL GERONTIO EPISCOPO

ITALICÆ IN HISPANIA

G. C.
C

SYLLOGE HISTORICA

F

Antiquus hujus Sancti cultus, ætas qua floruit aut obiit, locus mortis et exigua gestorum notitia.

SECCLO I.
Sanctus iste
Præsul

Inter veteres Martyrologos, quorum notitiam habemus, hodie solus Usuardus in editione nostra hunc Antistitem sic annuntiat: In Hispania civitate Italica, sancti Gerontii episcopi, in carcere quiescentis. Unde Sollerius noster hac die ad Martyrologium Usuardi illustratum monet sequentia: Gerontius vel Geruntius antiquioribus omnibus Martyrologis incognitus est, nec satis perspicio, unde eum Usuardus accipere potuerit, nisi in Hispanico itinere notitiam ejus aliquam nactus sit, quam subinde dignam censuerit, quæ in Fastis sacris locum obtineret. Tempore Apostolorum vixisse aut prædicasse, nusquam innuit; unde a Martyrologii Romani reformatoribus, ex aliis documentis id adjectum fuisse oportet, de qua re videri tantisper potest Baronii notatio.

2 Ceterum huic annuntiationi consentiunt va-

rii codices Usuardini, quos Sollerius ibidem recenset. At codex Pratensis, quem Benedictini Parisienses autographum esse contendunt, evasa Hispaniæ nomine, tantummodo urbem, in qua hic sanctus Præsul obiit, assignat his paucis verbis: Civitate Italica sancti Gerontii episcopi in carcere quiescentis. Quare anonymus hujus codicis Pratensis editor, qui autographum Usuardi San-Germanensis monachi Martyrologium Parisiis anno 1718 primum prælo subjecit, et ab observationibus Sollerii nostri vindicavit, ad illam annuntiationem hodiernam hæc notat: Delevit Usuardus in suo codice IN HISPANIA. Quæ de causa, quis dixerit? An quia de urbe satis nota loquens, inutile judicaverit regionem appellare, in qua sita erat? Porro editor ille circa annuntiationis hujus originem cum Sollerio concordat, aut eum secutus est, dum ibidem

relatus in antiquis codicibus Usuardinis

mor

A *no. x hæc subjungit* : De sancto Gerontio nihil apud Martyrologos, qui Usuardum ætate superant. Illius cultum in Hispania dubio procul accepit.

ac hodiernum
Martyrologio
Romano.

3 *Haud dubie S. Gerontius ex Martyrologio Usuardino relatus est in modernum Romanum, quod illum hac die sic memorat* : Italica in Hispania sancti Gerontii episcopi, qui tempore Apostolorum Evangelium in ea provincia prædicans, post multos labores in carcere quievit. Cur autem in hoc Martyrologio Romano dicatur iste sanctus Præsul Evangelium prædicasse tempore Apostolorum, quod in Martyrologio Usuardino non legitur, facile colligimus ex notis eminentissimi Baronii, qui hodie ad illam Martyrologii Romani annuntiationem observat sequentia : Hujus Acta describuntur sarro hymno, quem legimus in antiquo Breviario Toletano : quæ miramur præterisse eos, qui res Hispanicæ novissime sunt persecuti, et jejune admodum de eo scripsere.

etiam colitur
in veteri Bre-
viario Mozar-
abico.

4 *Eminentissimus scriptor hac annotatione designat hymnum proprium veteris Breviarii Mozarabici, quem Toleti anno 1722 transcripsi, et qui, sublatis librarii mendis, ita sonat* :

B Sacratum Christi antistitem
Gerontium confessorem
Dignis canamus laudibus,
Et celebremus vocibus.
Ilic fertur Apostolico
Vates fulsisse tempore
Et prædicasse supremum
Patrem * potentis filii *.
Quique dum per Occiduum
Percurreret clarus plagam,
Tandem ira gentiliam
Ad passionem trahitur.
Sed mox præcepto præsidis
Nodis gravatus ferreis,
Horrendis umbris carceris
Datur in jus carnificis.
Quem ferunt vinctum vinculis
Inter pallentes tenebras
Raptam e sacro corpore
Dedisse caelo animam.
Sic inter Apostolica
Locatus jam consortia
Gaudet caelesti gloria
Et clara Christi gratia.
C Namque infulatus gemino
Fulget et nitet præmio :
Sacerdotali titulo
Et confessionis præmio.
Gloria Patri personet
Christoque unigenito,
Paraclito Spiritui
In seculorum secula Amen.

et jam seculo
7 basilicam
suo nomine
insignitam
habuit.

5 *Ex hoc veteri Mozarabum Breviario imprimis patet, annum S. Gerontii festivitatem solemniter ab inmemorabili tempore celebratum fuisse. Sed adhuc antiquiorem distinctioremque cultus ejus notitiam erimus ex Vita S. Fructuosi præsulis Bracarenensis, qui seculo VII floruit. In ea biographus suppar apud Mabillonium seculo secundo Benedictino pag. 586 et sequente miraculum ad rem nostram narrat his verbis* : Quadam die ipse beatissimus Fructuosus devotionis implendæ gratia de civitate Spalensi * ad basilicam sancti Gerontii navigio profectus est. Dum ibidem desiderii sui vota, adnidente Domino, devotus persolvisset, et vesperascente die iterum redire, unde venerat, disposuisset, nautæ ipsi,

* Id est Hispani.

qui per longa spatia pelagi navem gubernaverant, Auctore fessi labore navigii, non solum vires ad gubernandam navim non habere se dixerunt, verum etiam, quod diei pars extrema jam superesset, cœperunt querimoniari. Deinde antiquus ille scriptor exponit, quomodo navis ista ultro, nautis dormientibus, et S. Fructuoso Officium ecclesiasticum recitante, celeviter ad ulteriorem amnis ripam et statutum locum sine remis appulerit. Hic ad propositum nostrum pertinet, quod eo jam tempore S. Gerontius ibi basilicam vel ecclesiam nomini suo dedicatam habuerit, eamque sanctus Fructuosus devotionis gratia vistaraverit. Hæc de inmemorabili et antiquo sancti Præsulis hodierni cultu dicta sufficiant.

Videtur floruisse seculo primo.

6 Etiam ex hymno jam relato discimus, quod Mozarabes ex vulgari traditione tunc putarent, S. Gerontium temporibus Apostolicis floruisse. Tamen Joannes Vasæus in Chronico Hispania apud nos pag. 279 eundem sanctum Antistitem recenset inter eos, qui in persecutione Diocletiani et Maximiani Herculei martyrium subierunt, ut manifestum fiet lectori curioso, qui citatum Vasæi Chronicon a pagina 271 usque ad paginam 183 percurrere voluerit. Verum opinioni recentioris hujus scriptoris præferenda est antiqua Mozarabum traditio, quæ maxime confirmaretur, si genuinum esset epigramma, quod Joannes Tamayus de Salazar S. Isidoro Hispalensi adscribit, et in Martyrologio suo Hispanico ex Mss., si lubet asserenti credere, ad diem xxv Augusti sic refert :

E

Hoc templum tenet ossa diu sacrata Geronti
Præsulis Italica, qui fuit urbis amor.
Hic et Apostolicum perauxit vomere germen,
Christiferæque Crucis, qua fides alma cluet.
Denique sub gladio pateris indigna Neronis
Supplicia, Antistes, carceris, atque famis.

7 Jam superius dixi, chronologicam Mozarabum traditionem maxime confirmandam esse ex hoc epigrammate, si genuinum foret, et ab ipso sancto Isidoro Hispalensi scriptum : nam ex illo prudenter concluderemus, Sanctum nostrum sub imperio Neronis prædicasse ut in carcere mortuum esse, cum antiquiora monumenta huic chronologia non contradicant. Sed hunc Martyrologum Hispanum jam toties tamque eridenter imposturæ convicimus, ut ei similia testimonia proferenti fidem non adhibeamus. Quare potius assentimur Nicolao Antonio erudito Hispano, qui in Bibliotheca veteri Hispana tom. I pag. 267 de scriptis hujusmodi a Tamayo Salazario allatus tale fert judicium : In Martyrologio Hispano Joannis Tamayii nunc denno producta videmus quendam sancti Patris (nimirum Isidori Hispalensis, cujus veras lucubrationes a supposititiis Antonius ibi secernit) carmina, quæ ex Mss. se dare ait ; cujus liberalitati occinere libet Virgiliannum illud : TIMEO DANAOS ET DONA FERENTES. Non enim tales sunt, quales videri voluit, Tamayi codices. Quod quidem a me haud calumniose dici, sæpius testatum facimus. Certe Nicolaus Antonius id sæpe per decursum Operum suorum demonstrat, ac præcipue tomo 2 ejusdem Bibliothecæ pag. 20 similes Tamayi fraudes detegit.

licet ætas ejus non confirmetur ficto Tamayi epigrammate.

F

8 Igitur anonymus Usuardi San-Germanensis editor hunc auctorem non satis noverat, quando post alia superius relata, confidenter in observatione ad hodiernam Sancti nostri annuntiationem hæc addit : Quod antiquus habetur de illo Gerontio, est epigramma Isidori Hispalensis, quod manu

cui anonymus Usuardi Præsentis editor

ALCOTRE
G. C.

manu exaratum legit, et suo Martyrologio Hispanico intexuit Joannes Tamayus Salazar. In illo epigrammate Geruntius dicitur carceris famisque supplicia passus sub Nerone. Unde colligit Salazar, passum esse circa annum LXXIII, quo vehementius in Hispania saeviebat Neronis crudelitas. *Hac occasione possent in illum codicis Pratensis editorem retorqueri eadem verba, quibus ipse pagina XI. Praefationis suae Sollieriam nostram sic alloquitur: Ea tibi facile condono. Qui enim potuisses de illo codice recte judicare, qui alienis oculis, iisque non admodum perspicacibus, utebaris... Persuasum habeo, multo benignius acturum te fuisse cum Pratensi codice, si tuis oculis illum perlustrare licuisset.*

9 *Paucis vocibus mutatis, haec anonymo Martyrologii Usuardini San-Germaucensis editori haud difficulter aptari possent: nam vir ille eruditus et critiens non tam affirmate de authentica hujus epigrammatis fide pronuntiare poterat, qui alienis oculis, iisque admodum fallacibus, utebatur. Nihil leviter nimirum statim fidem adhibuit Tamayo, qui epigramma istud S. Isidoro Hispalensi adscribebat, ac in Ms. se vidisse jactabat. Certe mihi persuadeo, editorem illum non tam cito crediturum fuisse huic Martyrologo Hispano, si Nicolai Antonii vel eminentissimi Cardinalis Aguirrii iudicium de Joanne Tamayo Salazario legisset. Quamvis ex epigrammate illo tempus mortis assignare non audeam, tamen propter auctoritatem Breviarii Mozarabici probabiliter existimo, S. Gerontium tempore Apostolorum floruisse, et propterea superius Initio hujus sylloges in margine aetatem illius seculo primo alligari. Jam de loco mortis et cathedra ejus pauca subiungam.*

10 *De palaestra ultimi agonis sive martyrii late dicti Papebrochius noster in vita S. Ferdinandi regis ad diem XXX Maii, seu tomo VII istius mensis pag. 340 sic dissert: Porro pergen- do, secundum fluminis ejusdem fluxum (scilicet Bætis, de quo ibi sermo est) eadem tabula ostendit amphitheatri amplissimi rudera, cum monasterio S. Isidori locisque nomen a sanctis Brigitta et Pontio sortitis; additurque epigraphæ SEVILLA VIEJA id est HISPALIS VETUS. Hinc aliquando mihi visum est verosimile, quod Mauri, qui vix ullam Hispaniæ civitatem, aut ne vix quidem ullam dimiserunt, quam non aut aboleverint penitus, aut alio transtulerint; eam, quæ sub Romanis Gothicisque fuerat, Hispalim a dextero Bætis fluminis latere ad sinistrum transportarint. Verum eruditi omnes Hispani appellationem istam SEVILLÆ VETERIS rideant, ut insulsum rudis vulgi commentum, certisque argumentis docent, veteris Italiæ, non Hispalis reliquias esse, amplissimorum, quæ istæ adhuc reperiuntur, rudernum vestigia. Nam et frequentes istæ effodiuntur nummi ITALICÆ nomen inscriptum habentes in aversa facie; et quem vulgus vocat SANTIPONCE, videtur esse S. Gerontius Italica in Hispania episcopus et martyr, xxv Augusti inscriptus Romano Martyrologio. Itinerarium autem Antonini imperatoris, ab HISPALI ITALICAM P. M. VI constituit, idque trans flumen occidentem versus. Est autem ibidem adhuc locus TALCA dictus, in partitione territorii Hispalensis a sancto Rege decreta, qui propius nomen veteris ITALICÆ representat.*

11 *De situ veteris Italici ipsi scriptores Hispani inter se disceptant, ut Ladoricus Nonius ostendit in topographia sua Hispaniæ, ubi*

cap. 17 tradit sequentia: Quamvis Italica nihil præter deformes ruinas et divulsa rudera ostendat, optimorum tamen imperatorum manibus pauca hæc dentur; ut natale illorum solum cunctis innotescat: multis enim situs ejus priscus ignoratur. Auctor est Appianus Alexandrinus in Ibericis, a Scipione Africano conditam, peracto bello Hispanico, ubi emeritos et mutilatos membro aliquo milites reliquit; quo tamen loco illam condiderit, non exprimit. Ptolomæus illam in Bætica collocat; ex Plinio vero ILLIPAM prius vocatam colligunt aliqui..... Auctor est Vasæus, ignorari a plurimis antiquum situm; aliqui NIEBLAM esse putant; Ambrosius Morales SEVILLA LA VIEJA ostendit esse et Hieronymus Surita. Deinde etiam meminit de loco hodieum Talca dicto, cujus nomen ab Italica corruptum derivari videtur, et post alias ejusdem destructæ civitatis notitias tandem caput istud concludit his verbis: Episcopalis urbs fuit elapsis seculis; primum episcopum D. Gerontium confessorem habuit. Quidquid sit de vero veteris Italici situ, nobis sufficit, eam urbem olim in Bætica Hispaniæ provincia non procul ab Hispali existisse, ibique S. Gerontium habuisse basilicam suo nomine insignitam, quemadmodum supra ex Actis S. Fractnosi retulimus.

12 *Ambrosius Morales aliique sinceri rerum Hispanicarum scriptores de gestis sancti hujus Aulistitis pauca tradunt, eo quod antiquitas viri ulla posteritati reliquerit. Unde Thomas de Trugillo Dominicanus tomo 2 Thesauri concionatorum col. 1586 illum exornat hoc brevi elogio: Beatus Gerontius fuit episcopus Italici civitatis prope Hispalim. Cumque in carcerem coniectus esset propterea, quod Christi fidem profiteretur, ibidem mortuus est. Imo dubitari potest, an S. Gerontius fuerit episcopus Italicensis, etiamsi Italici comprehensus in carcere obierit: nam illis temporibus designabantur varii prædiles apostolici vel regionarii, ut ad prædicandam Christi fidem diversas provincias aut civitates percurrerent, etsi nullam certam cathedram tenerent. Nos saltem in conciliis Hispaniæ nullum episcopum Italicensem hactenus invenimus ante Eulacium, qui subscripsit synodo Toletanæ tertie, quæ anno 589 celebrata est, ut apud eminentissimum Cardinalem de Aguirre tomo 2 conciliorum Hispaniæ pag. 350, et apud Harduinum nostrum tomo 3 col. 485 videre est.*

13 *Quapropter eruditis Hispanis antiquiores hujus cathedræ præsentis indagandos relinquimus, et non omnino temere suspicamur, S. Gerontium fuisse forsitan unum ex istis episcopis Apostolicis, qui primis Ecclesiæ seculis fixam sedem non habebant, et in quadam regione vel provincia ministeriis episcopalibus fungebantur. Quidam scriptores hunc sanctum Præsulem cognominant martyrem, nonnulli confessorem, cum inter tormenta non exspiraverit, et tamen pro fide Christi in carcerem detrusus ibi obierit. Unde uterque hic titulus facile conciliatur, ut Ambrosius Morales in Historia Hispaniæ lib. 10, cap. 28 demonstrat. Si quis ergo huic Sanctum appellare voluerit martyrem late dictum, non refragabor. Hæc sunt omnia, quæ de S. Gerontio probabiliter asserere possumus: nam nihil facimus Acti, quæ Tamayus amplificavit. Si quis tamen plura, eaque verosimiliora repererit, libenter ei vocam notitiam gratulabimur.*

A

D

DE SS. MARTYRIBUS ROMANIS

EUSEBIO, PONTIANO, VINCENTIO,
PEREGRINO

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

§ I. Cultus : Actorum noliia.

SUB COMMODO.
Nomen in
martyrolo-
gis

Pleraque Martyrologia annuntiant hoc die quatuor SS. Martyres, Romæ sub Commodo imperatore passos, videlicet Eusebium, Pontianum, (quidam Potentianum vocant) Vincentium, et Peregrinum. Breviter rem exsequitur Romanum parvum, seu vetas his verbis : Romæ quatuor martyrum Eusebii, Pontiani, Peregrini, et Vincentii. Ado vero : Eodem die Romæ, natale sanctorum quatuor martyrum Eusebii, Pontiani, Peregrini, atque Vincentii, imperante Commodo, Vitellio iudice. Post quæ Actorum subdit compendium, quod, quia consonat Actis infra edendis, hic prætermitto. Tormenta, quibus cruciati sunt hi Martyres, breviter tradit Usuardus, qui eos ita memorat : Romæ, natalis Sanctorum martyrum Eusebii, Pontiani, Vincentii, et Peregrini, sub Commodo imperatore, qui primo in equuleum levati, nervis quoque distenti, ac deinde fustibus cæsi sunt, flammis circa eorum latera appositis; sed cum in laude Christi fidelissimi permanent, plumbatis usque ad emissionem spiritus mactati sunt. Usuardo consonat Romanum modernum. Reliquos martyrologos non adduco, cum nullam de cultu horum Martyrum suboriri possit dubium.

Acta ab aliis
probata, im-
pugnata a
Tillemontio:

C 2 Acta horum Martyrum varie a variis accepta sunt. Baronius, qui ad annum Christi 192 num. 2 se ea manuscripta legisse testatur, minime suspecta habuisse videtur; neque illius temporis, aut præcedentium seculorum scriptor ullus, quod sciam, de illorum fide dubitavit. At recentiores quidam critici, rigidius singula examinare soliti, Actorum illorum fidem suspectam habuisse videntur, dum ab iis referendis abstincent. Tillemontius vero aperte impugnatur, iis tamen rationibus, quæ, quod intendit, non satis videntur evincere. Illa certe, quæ objicit, exigni ad hoc sunt momenti, ut deinde ostendam. Verum cum omnia illorum Actorum manuscripta non omnino inter se consentiant, et alia aliis majores contineant difficultates, potuit Tillemontius incidere in manuscriptum illud, quod translationem reliquiarum in Galliam annexam habet, et quædam continet cum historia temporis, quo passi leguntur hi Martyres, nequaquam consentientia. Quapropter, ut ostendam Acta horum martyrum, quamquam minus certa, aperta saltem falsitatis convinci non posse, rem paullo altius repetendam dæxi.

mores Com-
modi impera-
toris, et sta-
tus religionis

3 Desueto, anno Christi 180 secundum Paggiu, Marco Aurelio imperatore; ejus filius Commodus Romani imperii clavum suscepit; homo, ut scriptores consentiunt, inmani crudelitate, tantaque morum turpitudine, ut sub illius imperio

facta legimus plurima, quæ fieri potuisse nullus crederet. Hinc, si quæ in Actis horum Martyrum facta legimus, quæ moribus Romanorum minus videntur consona, mirari non debemus, cum apud Dionem, Herodianum, Lampridinum, aliosque, multa alia inveniamus, quæ a Romanorum gravitate magis abhorreant, ut ad singula, quæ in Actis miranda occurrunt, annotabimus. Nunc quomodo se res Christianorum habuerint, hoc hominis raonstro imperante, ex Eusebio rideamus. Lib. 5 Historiæ eccles. cap. 20 ita scribit : Commodo imperium Romanum gubernante, nostra religio ad pacatum et tranquillum statum traducta fuit, et pax, divina gratia largiente, omnes ecclesias in toto terrarum orbe occupavit. Quo quidem tempore salutaris Dei sermo hominum mentes cujusque generis adeo attraxit ad piam Dei omnium rerum conditoris religionem cultumque, ut jam Romæ complures, et genere illustres, et rerum affluentia admodum locupletati, una cum omni familia, et cognatione sua, se ad suam ipsorum salutem amplexandam reciperent. Verum istud virtutis hosti, et invidia natura sua exestuanti, diabolo minime ferendum videbatur : et propterea varias de integro machinas contra nos astute fabricare aggressus est.

4 Quænam fuerint hæc machinæ diaboli, declarat uno Apollonii senatoris Christiani exemplo. Hic cum a sero de Christiana religione accusatus esset; sero crura confringuntur, Apollonio caput amputatur, utriusque juxta leges, a præcedentibus imperatoribus latis. Ex quo discimus, leges contra Christianos latis vim suam retinuisse sub Commodo, quamvis ipse a novis promulgandis contra illas legibus abstinuerit, neque eos investigare laboraverit. Itaque imperator, et præfecti illius, contra Christianos agere paterant, vel ut illorum bona invaderent, vel ut aliunde invidiosos de medio tollerent, ut sub aliis imperatoribus, qui Christianos aliæque non curarunt persequi, non raro factum constat. Hæc prænotasse oportuit, ut intelligamus, quænam horum Martyrum Acta utcumque sint tolerabilia; quænam adjectis deinde fabulis certo sint interpolata.

5 Quinque habeo horum Actorum manuscripta exemplaria, quorum duo in novem lectiones distributa, apte inter se consentiunt. Alterum horum Mss. notatur desumptum ex codice basilicæ S. Petri, alterum est anonymum. Tertium Ms., transcriptum ex Passionali pergamento Badecensis canobii, ordinis Regularium S. Augustini, diocesis Paderborneusis, acceperunt majores nostri a P. Joanne Gamasio. Hoc autem cum præcedentibus non male consonat, nisi quod fa-

sub ejus im-
perio.

F

Ex Ms.
quinque tria
sibi consen-
tentia, non
omnino reji-
cienda :

eta

AUCTORE
J. S.

cta quædam, quæ in illis leguntur, in hoc sint prætermittenda; quæque hæc adjunctam habeat translationem corporum SS. Eusebii et Pontiani in Galliam, ex quo colligo duobus memoratis esse posterius. Quid autem in hoc omissum sit, lectorem in notis ad præcedentia docebo. Jam vero quid in his Actis, prout in Mss. memoratis leguntur, tantopere displicere debuerit Tillemontio, sane non perspieio. Etenim meminisse oportet, Acta martyrum quandoque exarata esse ab hominibus minus eruditis; ideoque, etiamsi et bona fide et vere fuerint scripta, in iis quædam occurrere, quæ propter omissas circumstantias, ex quibus rei veritas enitesceret, vel dubia videntur vel falsa, aut etiam annino incredibilia. Audiamus igitur an objectiones Tillemontii tam efficaces sint, ut omnem his Actis fidem detrahant; nam pro veritate standum est, ubi non ostenditur falsitas.

6 Multa, ait tam. 3 Mament. pag. 59, in iis occurrere, quæ quomodo sustineat non perspicit: etiamsi vel nihil esset prætereo, quam quod aiunt, S. Julium senatorem ulco fustibus

objectioni Tillemontii respondetur,

B cæsum, ut mortem appetierit. Non ita creptum S. Apolloniam senatorem docet Eusebius, supra scilicet citatus. Hanc Tillemontii objectionem jam diluit Sollerius in Actis S. Julii tom. III Augusti pag. 701, sequentibus verbis: Non video, inquit, quid tantopere sæviat Tillemontius in illa, quæ de S. Julii martyrio memorantur, quasi senatoribus Christianis varia supplicia inferri non potuerint, æque ac ceteris: præsertim sub insano imperatore Commodus. Verum equidem esse admitto, non usque adeo sævitum fuisse in virum senatorem Apollonium, de quo pridem a majoribus actum est ad XVIII Aprilis; ast hic præfectus describitur Commodi insania dignissimus, nempe animo ferus, opere crudelis, omnibusque vitiis obsessus, ut facile concedi possit, immanem illam Vitellium in exosum sibi senatorem S. Julium fustibus sævisse. Addo, S. Apollonium a senatu condemnatum fuisse, hæc tantum de causa, quod Christianus esset: Quippe, inquit Eusebius, vetus lex apud illos extabat, Christianos, qui semel in judicio comparnerant, nisi professionis suæ sententiam mutarent, non omnino liberos dimittos esse. At S. Julius libere respondendo et imperatoris, et Vitellii in se animum exacerbaverat.

C et ostenditur
7 Crudelitas etiam in nobiles Christianos sævitum esse sub variis imperatoribus, allatis exemplis jam dicit Sollerius memoratus. At minus hoc mirandum sub Commodus, senatus hostis, et persecutore. Etenim quam ille senatum oderit pariter atque contempserit, Herodianus, et Dio abunde docent. Olim, odiique in senatum causam ex Herodiana lib. I intelliges. Narrat ibidem conspirationem quorundam senatorum in Commodum, dato ipsum occidendi negotio Quintiana senatorii ordinis juveni: Ille, inquit, in aditu amphitheatri subsistens, quique obscuro loco facile se occultum sperabat fore, undato confestim pugione, ac magna voce proclamans: Hunc tibi senatus mittit: dum loquitur nudumque ostentat pugionem, comprehensus a militibus, penas amentia dedit... Hæc igitur prima maximaque odii causa adolescenti (Commodo) adversus senatum extitit. Ita namque animus verba illa sanciarant, ut omnes hostium loco haberet, semperque ejus memoria vox illa irruentis in se juvenis inhæreret.

D
scripsit
est pro
100000
8 Contemptum senatus vidi ex Dionis, oculati testis, Epitome, in Commodus ita bellua hujus crudelitatem enarrantis: Omnes, inquit, qui in urbe morbo, aut alia de causa pedibus carebant, unum in locum conduxerat, eumque eorum genua quibusdam rebus, serpentibus simillimis complicavisset, dedissetque eis spongas, quas jacerent pro lapidibus, omnes clava, ita ut si gigantes essent, perensit atque interfecit. Is timor nolus erat cum ceteris communis: nam et nobis senatoribus id fecit; cujus causa certissimum interitum expectavimus. Abscisso enim capite struocameli, quem occiderat, eo venit, ubi sedebamus: eumque id caput sinistra, dextera gladium eruentum porrigeret, nihil dixit; tantum caput suum ferox movit, ut ostenderet idem se nolus facturum. Itane igitur mirabimur, senatorem fustibus usque ad mortem cæsum sub homine, cui sanguis humanus ludus erat, cui nomen senatorium execratio, ut hoc vel solum sufficere existimemus, ad Acta Martyrum repudianda? Adeo sane id me non mirari fatear, ut mirarer potius, si mitius eum senatore, imperante Commodus, esset actum. Hæc ad inanem Tillemontii scrupulum penitus erellendum sufficere existimavi. Discursus idem quosdam sibi displicere dicit: verum enim nullum designet, quidquid occurret, in notis observabimus. Hæc igitur Acta ex dictis Ms. edam, non quidem ut probatissima, ut fide tamen non indigna.

E
Ms. olim a
Tillemontio
9 Quartum, quod habeo manuscriptum, transmisit olim Clissetius noster, in rariis Gallie bibliothecis repertum. Verum illud ex prioribus quidem constat, sed anctum et interpolatum esse, facile intelligimus, quia præfationem habet præfixam, translationemque reliquorum in Galliam subjunctam, et initio eorum cum historia Eusebii congruit. Audi quomodo post præfationem rem narrare aggrediat: Temporibus Commodi regis sæva persecutio Christianorum innotuit orbi; ita ut circumquaque Christiani perquirentur, morteque turpissima multarentur, si nolent sacrificare idolis. Quod falsum esse patet ex Eusebio, num. 3 citato. Quibus similia quædam sequuntur, et Pontianus semper in hoc Ms. vocatur Potentiannus. Quare ab eo abstruendum duri, etiamsi aliis quoad reliqua solis congruat: si quando tamen pro translatione reliquiarum adducendum veniet, citabo sub nomine Ms. Gallici. Hoc Ms. habuisse Vincentium Bellovacensem, videtur manifestum. Primo, quia sævientem sub Commodus persecutionem in Christianos memorat. Secundo, quia nomen Pontiani in Potentiannum mutat, quod utrumque in hoc solo Ms. invenio. Ex Bellovacensi potro sua edidit Surius ad XXV Augusti: quæ ille lib. 10 Speculi Histor. a cap. 119 dederat.

F
aliud mss
etiam correptum,
10 Quintum Ms. ex canobio S. Pontiani Lucensi acceptum, donavit musco nostro Ferdinandus Ughellus. Habet illud anncram historiam translationis corporis S. Pontiani Lucam, seculo X, ut volunt, factam. Manuscripto hoc usus est Cæsar Franciottus in Historia Italice scripta de miraculis imaginibus, ritisque et corporibus Sanctarum, Lucæ serotus, a pag. 276, ubi de S. Pontiani martyrio, et translatione tractat: patet id ex utriusque collatione, quamvis Franciottus non omnes hujus manuscripti fabulas historie suæ inseruerit. Parro dictum Ms. ceteris longe est corruptius: nam et martyrii, et translationis historia apertas quasdam continet fabulas;

A las; et tota translationis relatio tam inconcinna est et absona, ut verum u falso separari nequeat. Pauca e multis accipe. Narrata Martyrum morte, hæc subdit: Tunc Vitellius vicarius abiit, et nunciavit hæc omnia imperatori Commodo, qui eum ipsa hora strangulatum invenit in domo Vestaliani. Cæpit autem Vitellius ipsa hora clamare: O sancti Martyres, cur me catenis igneis colligastis; et hæc dicens expiravit. Pulchre enim vero, et concinne. Quin et paullo post ait, Commodum a dæmone strangulatum inventum esse. Neque meliora sunt quæ de translatione indubitanter se dicit cognovisse, et videndo in veritate reperisse.

cui annexa translationis S. Pontiani relatio, subulis plena.

AI Pauca speciminis gratia subjungo. Refert corpus S. Pontiani arceptum a Joanne summo Pontifice, Cujus, inquit, præsulatus dignitas non loco extitit a beato Gregorio, magno scilicet; quod quadrat in Joannem IV, ejus et res gestas præcipuos describit. Attamen in fine narrationis translationem anno 904 (alii 926 ex eodem dixerunt) contigisse assererat; videlicet cum Joannes IV trecentis fere annis jam obierat. Hæcine scribere potuit, qui rem indubitanter cognoverat, qui in veritate videndo repererat? Fabulosum quoque videtur, certe Actis contrarium est, quod narrat, Caput S. Pontiani, quod ab impiis crudeliter fuit obruncatum, ita integrum atque incorruptum repertum esse, veluti si tunc ab ipso corpore fuisset truncatum: et libellum inventum esse, in quo inter alia habebatur, linguam S. Pontiano præcisam esse. Nam neque de sectione capitis, neque de linguæ S. Pontiani præcisione quidquam Acta meminere. Placuit hoc tamen Franciotto, uti et quod refert, Hugonem ex Arclatensi, seu Provinciæ comite, Italia regem (quem et imperatorem coronatum vult) ad sepulcrum S. Pontiani, cum esset toto contractus corpore, sanitati restitutum, quod mallem ego ab auctore fide digniore narratum legere, ut fidem adhiberem. Miracula præterea refert plurima, sed omnino ad fidem faciendam incongrue. Quapropter dignam non existimavi hæc translationis narrationem, quam Actis nostris insererem: de translatione vero ipsa agam § seq.

C § II. Corpora SS. Martyrum translata; reliquæ.

Corpora SS. Eusebii, et Pontiani in Galliam translata dicuntur.

Ado in Martyrologio ad viii Kalend. Septembris, post Martyrum elogium, subdit sequentia: Multo post tempore beatorum martyrum Eusebii et Pontiani (largitione Papæ Nicolai, primi utique) membra ad Gallias translata, in monasteriis, S. apostolo Petro voto religioso collatis, reverenter tumulata venerantur. Sigebertus in Chronico ad annum Domini 865 id factum collocat, hoc modo: Corpora sanctorum Eusebii et Pontiani martyrum, dono Nicolai Papæ ad Gallias translata, in monasteriis, voto religiosorum sancto Petro collatis, honorifice tumulantur. Consentit his Ms. Gallienus, in quo S. Pontianus itidem vocatur Potentianus. In Ms. Bouccensi, de quo num. 5, res ita narratur: Transacto deinde multo tempore, corpora beatorum martyrum Eusebii et Pontiani largitione Nicolai Papæ ad Gallias translata, et in monasterio quodam, in honore beati Petri apostoli dedicato, reverenter collocata, signis et

virtutibus fulgent. Hæc illi. Tillemontius loco AUCTORE ante assignato, loquens de quatuor his Martyribus, Illorum corpora ait per Nicolaum Papam Gallia monasteriis donata, testemque citat Adonem, et manuscriptum. At jam vidimus, id non omnibus quatuor, sed de duobus dumtaxat affirmari.

J. S.

13 Quibus vero Gallia monasteriis donata sint sacra horum Martyrum corpora, non dicunt auctores hactenus adducti. Autissiodorensis Monachus in Chronologia ad annum 865 rem narrat distinctius: Anno, inquit, dccclxv corpora sanctorum martyrum Eusebii et Pontiani comes Girardus de Rossillione largitione Papæ Nicolai ab urbe Roma in Gallias transtulit, et B. Eusebium Pulteriaci, Pontianum vero Verzelliaci, in monasteriis scilicet, quæ ipse fundaverat in Lingonensi diocesi, ubi hodie requiescunt, honorifice composuit. Huic repugnant monachi Prumienses in diocesi Treverensi, qui corpora SS. Eusebii et Pontiani Roma ad se perlata fuisse existimant. Etenim in Sacratio ecclesiæ suæ, quod habeo manuscriptum, et impressum, cap. 5 ita scribunt: Marcuardus comes, et abbas monasterii Prumiensis III, ecclesiam S. Salvatoris Sanctorum patrociniis condecorari, et muniri desiderans, accepta imperiali epistola a gloriosissimo imperatore Lothario, (obiit hic in Prumiensi cænobio anno 875) Romam profectus, a Sergio Papa (videlicet II) quadraginta sex Sanctorum corpora accepit. Inter hæc numerantur Corpora SS. martyrum Eusebii et Pontiani,...

sed incertum quibus monasteriis donata;

qui passi sunt Romæ sub Commodo imperatore, et Vitellio iudice... una cum SS. Vincentio et Peregrino, quorum festum altera D. Bartholomæi.

E

14 Quæ si vera sunt, jam neque anno 865, ut Sigebertus scribit, neque dono Nicolai Pontificis, horum Martyrum corpora in Galliam sunt perlata. Consultus hæc de re Mathias Klefferus, Prumiensis monachus, x Aprilis 1623 ita rescripsit, inter cetera: Omnino certum est, corpora SS. Eusebii et Pontiani ante tempus ab ipso (Sigeberto) assignatum, cum ceteris, quæ fuerunt numero xvi, Roma Prumiam esse, translata per abbatem Prumiensis cænobii tertium, sub Lothario imperatore et Sergio Pontifice, a quo donata fuere reverendo Marquarulo abbati, cum esset in comitatu domini Ludovici, filii Lotharii imperatoris... quando a patre missus in regem ibi nectus fuit. Contigit id anno 844, teste Pagio ibidem num. 2, ubi et invenies multos episcopos et abbates cum Ludorico Roman profectos esse. Nam, ut proseguitur, cum omnia Sanctorum corpora suis nominibus nota non sint, hæc tamen sunt. SS. Marii, Marthæ... Eusebii, Pontiani etc. Unde, inquit, testimonium illud Sigeberti vel ex quadam scientia, vel notitia obscura procedere autumo, vel secundum partem intelligendum, quod quadam ditorum Sanctorum residuæ reliquæ pro corporibus tradita fuerint. Rem ego lectaris arbitrio decidendam permitto, cum ad testimonium Sigeberti alia supra memorata accesserint, quæ Prumiensibus repugnant.

Prumienses monachi sibi ea donata putant.

15 Narrat idem Klefferus, quomodo corpus S. Eusebii ex cænobio Prumiensi anno 1451 translatum sit Arnhemium, Geldria urbem, ad Rhenum sitam. Translatio autem, ait, S. Eusebii, quæ facta est sub abbate nostro xli domino Joanne ab Eps anno Domini mcdli, sic describitur, ac descripta invenitur apud nos: Cor-

F

et corpus S. Eusebii aiant Arnhemium translatum:

ALCIBIORE
J. S.

pus S. Eusebii ad instantiam Arnulphi ducis Geldria; summo Pontifice consentiente, hinc in Arnheim translatum, infinitis claris miraculis, et argenteae tumbae impositum, in festo ipsi dicato a quatuor sacerdotibus ante sectam Calvini processionaliter, et honorifice circumferebatur. Nunc vero Daventriae asservatur. *Urbs est ad Isalam, primaria Transisalanica provincia. Translationem sacri corporis Arnheimium, confirmat instrumentum Germanicum, datum anno 1453 die festo S. Remigii, quo consules ceterique magistratus urbis Arnheimensis, eam omnibus notam facere valuerunt. Haec de reliquiis in Galliam translatis, aut Germaniam.*

Corpus S. Pontiani Lucam translatum

46 Sed, quod spectat ad corpus S. Pontiani, vehementer his reclamant Lucenses, qui illud in urbe sua requiescere contendunt. Translationis quidem historiam, proat eam manuscriptam habent, multis fabulis inquinatam rideri, supra diximus: at inde inferre nolumus, corpus S. Pontiani Lucam non fuisse delatum. Quippe festum S. Pontiani xxv Augusti Lucæ celebrari, ecclesiamque ibidem haberi ejusdem Sancti nominis insignitam, satis constat; hoc autem non temere, nec sine ratione factum credimus. Ughellus certe tom. 1, in episcoporum Lucensium catalogo, col. 803 editionis Venetæ, de hac translatione ita scribit: Nec prætermittendum videtur, sub ejusdem Petri episcopatu Lucam fuisse delatum corpus S. Pontiani martyris a Jacobo cathedralis archidiacono anno cxxxvi. Ille ipse est, qui post Petrum episcopum Lucensem sedem est assecutus: quam ille reverendam reliquiam a Joanne Pontifice X dono acceperat. S. Pontiani autem festum concelebratur Lucæ die xxv mensis Augusti. Hinc corrige Tillemontium, qui Ughellum in historia episcoporum Lucensium de hac translatione non loqui asserit. Consentit Ughello quoad translationem factam, quoad tempus vero dissentit, Florentinus in Martyrologio vetustiori ad xxv Augusti, ubi ita habet: Corpora S. Pontiani, et Eusebii tempore Nicolai Papæ translata fuisse in Galliam affirmat Ado in Martyr.: quod de parte tantum reliquiarum accipiendum esse crederem, saltem quoad S. Pontianum. Sigebertus enim scribit in Chron. id accidisse anno dccclxy, quando jam Lucam translatum fuerat ipsius S. Pontiani M. corpus a Jacobo diacono, qui deinde episcopus fuit anno dcccn, ut ex monumentis ecclesiae S. Pontiani, et tabulario secretiori episcopatus Lucensis constat.

credunt auctores probati: sed incertum qua anno.

47 Uterque translationem attribuit Jacobo diacono, qui postea fuit episcopus: verum cum duo ejusdem nominis diaconi episcopi facti legantur in Ughelli catalogo, res æque manet incerta. De primo Ughellus hæc scribit col. 797: Jacobum archidiaconum Lucensem fratri Joanni defuncto suffecere anno dcccc. Quæ epocha, si justa sit, non potuit anno 802 S. Pontiani corpus transferre adhuc diaconus. At editor Ughelli notat in margine annum dcccn; quæ correctio, si vera est, facit, ut, ex mente Florentinii, id anno 802 præstare potuerit. Alterum Jacobum, cui Ughellus corpus S. Pontiani acceptum refert, episcopum creatum dicit anno 934, ita ut id diaconus facere potuerit anno 926, quando Joannes X erat Pontifex. Manuscripta translationis relatio, siquid ea auctoritatis habere debeat, eamque secutus Franciottus, favent Ughello, cum a Joanne Pontifice corpus acceptum dicant; nullus enim Joannes erat Pontifex anno 802,

erat 926: sed alia secutus est instrumenta Florentinius. Quapropter rem relinquimus lectoris judicio decidendam. Ex dictis colliget lector, corpus S. Pontiani tribus locis a diversis auctoribus adscribi; quorum autem potiora sint jura, omnino esse ambiguum. Possunt singuli partem habere notabilem, nisi forte alia Martyrum corpora præ aliis sint accepta.

18 De sacris S. Vincentii reliquiis in Hispaniam translatis Joannes Tamayns Salazarius tom. 4 Martyrologii Hispani pag. 587 hæc scribit: Postmodum sacra Vincentii martyris pignora Hispaniam adlata, et collegio Complutensi fratrum Excalceatorum SSS. Trinitatis applicata fuere, ubi honorifice conduntur, et venerantur. Quibus subjungit: Quatenus ad translationem sacrarum exuviarum S. Vincentii martyris Roma Hispaniam, et quod iisdem R. P. F. Joannes ab Annuntiatione ex ordine Excalceatorum SSS. Trinitatis cum aliis Sanctorum corporibus abs Urbano VIII Pont. Max. fuerit donatus, multis superius diversis in locis diximus, et authenticis diplomatibus probavimus, illasque Complutensi collegio applicatas retulimus tom. II, fol. xlv. Haecenus ille. Legi a pag. 45 authentica illa diplomata, sed ne nomen quidem S. Vincentii in illis reperire potui: unde relatio Tamayns non parum fit suspecta, cum ejus nomen prætermitti non debuisset, si corpus ipsum fuisset translatum. Verumtamen cum præter corpora Sanctorum in illis relata, reliquiae quædam aliorum adfuisse dicantur, potuere et S. Vincentii, Romæ passi, quædam adesse exuviae, quæ Complutensi sint donatæ collegio, quamvis id ibidem non habeat.

Quædam S. Vincentii reliquiae in Hispaniam translatae:

49 Henschenius in prætermittis ad diem xvi Maii, seu tom. in ejusdem mensis pag. 560, offert sequentem de S. Peregrini corpore conjecturam: S. Peregrini corpus in ecclesia Vaticana, quia nunquam credi cepit esse Antissiodorensis episcopi et martyris, a Carolo magno allatum Romam ad S. Leonem Papam III, ideo ibidem hodie colitur cum officio de martyre pontifice: sed quia oratorium S. Peregrini ante Leonis hujus tempora Romæ fuit, omnino credo ex Romanis martyribus unum esse, ac verosimiliter eum, cujus ibidem gloriosa passio inscribitur Martyrologiis ad diem... xxv Augusti. Porro Octavius Panciroli in Thesauris absconditis urbis Romæ pag. 516. et Floravantes Martinellus in Roma sacra pag. 279, dicunt quidem oratorium illud ædificatum a Leone III, et S. Peregrino dedicatum: verum contrarium probatur ex Anastasio Bibliothecario, quem citant: hic enim in Leone III pag. 203 ita scribit: Verum etiam et in oratorio S. Peregrini, quod ponitur in hospitali Dominico ad Naumachiam, fecit canistra ex argento pendencia libras quinque et unciam unam. Unde cum dictum oratorium muneribus honorare dicatur, non autem dicatur ædificasse, illud jam ante extructum fuisse colligitur. Hac de causa Henschenius in S. Peregrino episcopo Antissiodorensi pag. 563 dicti tom. rursus suspicatur illud oratorium fuisse S. Peregrini martyris unius e quatuor, de quibus agimus: quod si verum est, videtur idem esse, qui colitur in ecclesia Vaticana S. Petri, sub cujus jure hoc oratorium esse affirmat laudatus Martinellus. At, fateor, conjectura mihi apparet non satis certa ad rem decidendam.

conjectura de corpore S. Peregrini:

20 Ceterum, non obstantibus hisce, quæ de corporum translatione jam disputavimus, laudatus

A *corpora item Romæ servari dicuntur, at non satis id probatur.* *datum Pancirolus pag. 438 scribit, corpora quatuor horum Martyrum Romæ servari in ecclesia S. Laurentii in Lucina, eo, ut vult, translata anno Christi 1112 sub Paschale II Pontifice, idque per Benedictum quemdam canonicum, et laicos quosdam ex ecclesia S. Stephani retustate collapsa. Quæ omnia eruit ex inscriptione lapidis ejusdem ecclesiæ; at certum magis vellem rei testimonium, priusquam infirmarem predicta. Si tamen vera sunt, quæ Pancirolus memorat, fieri potuit, ut de corporibus alio translatis servarentur Romæ ossa quædam, eaque in dictam ecclesiam pro ipsis corporibus, ut in his contingit frequenter, fuerint translata. Plura de horum Martyrum sacris reliquiis non addo, licet alibi inveniam sacra pignora ejusdem nominis Martyrum, cum discernere non possim, hisce an aliis synonymis Martyribus sint adscribenda.*

Commodo; iratus jussit eum teneri. Qui cum ei fuisset presentatus, dixit ad eum: Juli, quomodo amens factus es, ut deseras Deum Jovem et Herculem: et quæras i amentiam vanam? Cui respondit viriliter: Simul cum eis pereas k, qui simul ore mentiris.

A. ANONYMO.

4 **LECTIO III.** Eodem tempore tradidit eum cuidam Vitellio exmagistro peditum, cui præcepit, ut omnes facultates ejus requireret, et coactaret eum, ut sacrificet Deo Herculi: quod si non acquieverit, et sacrificaverit, non vacet l, diutius vivere. Suscipiens denique eum Vitellius vicarius, fecit eum in custodia coactari, et post triduum jussit sibi tribunal parari in m tellure, et ante conspectum suum presentari. Et cum presentatus fuisset, his verbis eum alloquitur, dicens: Julium reum introduci præcipimus nudum n, catenis munitum. Et conversus ad eum Vitellius dixit: Cognoscis præcepta principum, qui jusserunt, ut deponas pertinaciam tuam, et adores, et sacrifices Deo Herculi, et Jovi? Respondit Julius libere, et dixit: Et tu, et princeps tuus simul pereatis o. Vitellius vicarius dixit: In quem tamen præsumis, quia jam E damnatus es? Respondit Julius: In Domino nostro Jesu Christo, qui te damnat, et principes tuos, in interitum æternum. Hoc audiens Vitellius jussit fustibus cædi, qui dum cæderetur p emisit spiritum. Cujus corpus præcepit ante amphitheatrum jactari. Noctu vero collegerunt corpus ejus Eusebius, Pontianus, Peregrinus, et Vincentius, et sepelierunt in cœmiterio Calepodii, sub die quarta decima Calendas Septembris per Jesum Christum Dominum nostrum.

libere respondentem tradit Vitellio. cujus jussu fustibus uccatur. l

m

n

o

p

ACTA

auctore anonymo.

Ex Ms. codice Basilicæ S. Petri, collato cum aliis Mss.

1 **LECTIO I.** Regnante iniquissimo a Commodo, hujus præceptione sic divulgatum est, ut die natalis hujus omne vulgus ad agonem b convenirent; et hoc declaravit in curione c dicens, ut universitas plebis Romani cœtus Herculis d potentis, vel Jovis in laudem adclamarent; ita ut ipse Commodus induisset pellem leonis, et acciperet mitram e suam, ante sedem suam simulacrum aureum Jovis f, et in agone coram omni hoc cœtu, sedens fluctuabat. Cui omnis populus acclamavit, dicens: Protector Hercules reipublicæ, et defensor libertatis Romanæ audacis, quod clamatum est septuagies quinques.

Ex Commodi insaniam captata occasione a b c d e f

2 Eodem tempore erant viri Christiani, in quodam loco, in vico qui appellatur g Lannarius; inter quos erant viri religiosi, Eusebius, Vincentius, Peregrinus, et Pontianus servi Dei, et Domini nostri Jesu Christi, qui facultatem suam pauperibus erogaverant, et Domino servire conlulerant. Hi, cum audissent quod Commodus fecisset, deridebant, et per omnem civitatem prædicabant populo, Dicentes: Date honorem Domino Jesu Christo, et recedite a fallacia diabolica, et credite in Deum cæli, Patrem omnipotentem, et Jesum Christum, Filium ejus, unicum Dominum nostrum; et agite penitentiam, et baptizemini in nomine ejus, ut deleantur vestra peccata, ne simul pereatis cum Commodo domino vestro.

Sancti fidei prædicantes. g

3 **LECTIO II.** Audiens quidam senator, nomine Julius h, hoc publice prædicantes; vocavit eos in domum suam, et instanter audiens predicationem eorum, credidit; et cœpit facultates suas pauperibus per manus eorum distribuere: et dum omnia erogasset, rogavit ad se quemdam presbyterum, nomine Rufinum, et petiit se baptizari, et percepto baptismo cum omni domo sua, cœpit et ipse publice prædicare nomen Domini, et omnem redditum suum dare, et distribuere pauperibus. Hoc cum nunciatum fuisset

convertunt Julium sententiam, quem Commodus h

5 **LECTIO IV.** Eodem quoque tempore hoc audiens Vitellius, quia Eusebius, Pontianus, Peregrinus, et Vincentius collegissent corpus beati Julii, præcepit ut tenerentur, et adducerentur ante conspectum suum. Et dum presentati fuissent, dixit ad eos: Vos diripuistis facultates Julii, cum et corpus ejus vos constet collegisse. Respondit Eusebius: Nos fecimus, et quia q memimus. Vitellius dixit: vere memistis thesauros alienos diripere, et facultates r vobis non traditas abstrahere. Date facultates Julii, ue pereatis, sicut ille periit. Respondit Eusebius, dicens: Nos ita optamus. Vitellius dixit: Date facultates Julii, et sacrificate diis. Respondit Vincentius, et dixit: Non sunt dii, sed demones, qui vobiscum torqueri habent in æternum.

Capti Sancti quatuor interrogantur.

q

r

s

6 **LECTIO V.** Eadem vero hora jussit, in equideo facie ad faciem levarentur; et extendi nervis, et cædi fustibus, sub voce præconia dicens: deos, et principes nolite blasphemare. Et jussit cessare tormenta: et dicit Vitellius: Parcite vobis ipsis, et sacrificate diis. Respondit Eusebius: Miser, fac quod facis, uoli cessare; quia si nos speras a fraternitate domini nostri Julii separari, perdis horas tuas. Vitellius dixit: Isti confidunt de magia, ut in tormentis gaudeant. Respondit Vincentius: Nos et gaudemus, et exultamus in Domino nostro Jesu Christo. At ille iracundia plenus, jussit ut flammæ ad latera eorum applicarentur; illi autem voce clara dixerunt: Gloria tibi Domine, qui nos visitas.

ac variis tormentis cruciantur:

7 Unus autem de carnificibus s vidit oculis suis stantem juvenem cum spongia, et tergentem latera eorum, et cœpit clamare voce clara: Vere Deus est Christus, quem ii prædicant. Ego vero video angelum stantem, et lavare eos. Respondit Vitellius cum clamore, dicens: O seducto-

quorum sanguinem detersum ab Angelo videns Antonius carnifex convertitur.

seducto-

A ANONYMO.
s

seductores! O magica ars! Qui seduxerunt hominem clarissimum, approbatum reipublicæ. Eadem hora carnifex nomine Antoninus credidit, qui tamen occulte fugit ad sanctum Rufinum presbyterum, quem suscipiens beatus Rufinus, baptizavit eum in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti.

Lingua S. Eusebii præfata loquitur:
Antonius martyr coronatur:

t

8 LECTIO VI. Tunc Vitellius deposuit eos de equuleo, et dixit ad eos: Quare crudeles estis vobis ipsis, et non deponitis insanias falsas, et adoratis deos cum sacrificiis, et vivetis? Respondit Vincentius; Miser, tu crudelis es, qui tibi non t' parcis: et nobis dicis, Crudeles? Vitellius dixit: Quomodo? Quia derelinquis Deum cæli, et terræ et quaris mortem perpetuam; et vos, et illi, qui in hac condemnatione constituti estis. Vitellius dixit: Ego quero mortem perpetuam, an vos, qui hæc tormenta patimini? Eusebius dixit: Nos in gloria constituti sumus, tu vero in condemnatione cum principe tuo diabolo, cum quo periturus es in gehenna æterna. Iratus Vitellius iussit Eusebio linguam præcidi: et ejecta lingua ex ore beati Eusebii: ecce currens

B

Antonius clamabat: Miser Vitelli, quid facis hominibus sanctis? Tunc cœpit Vitellius u sanguinem per os evomere. Clamabat vero Eusebius sine lingua, voce clara: Gloria tibi Domine Jesu Christe, qui dignatus es me cum servis tuis ad gloriam pervenire. Eadem hora quidam Christianus, nomine Faustus, collegit linguam beati Eusebii, et misit in tunicam suam in sinu suo, et fugit. Eadem hora iussit Vitellius Antonium capitis subire sententiam, qui ductus in via Aurelia juxta formam x Traiani decollatus est undecimo Calendas Septembris: per Jesum Christum Dominum nostrum.

x

sacerdos Capitolii cæcus
Martyres visitat, et baptismum petit.

y

9 LECTIO VII. Beatum vero Eusebium, Vincentium, Peregrinum, et Pontianum, maceratos plagis, iussit in carcerem recludi. Reclusi vero cœperunt omni die, ac nocte in hymnis Deo gratias agere: ad quos veniebant multi Christiani, et confortabantur ab eis. Post triduum vero veniens ad eos beatus Julius y quasi in corpore, visitavit eos, quibus videntibus dixit: Salvate custodem carceris. Et post aliud adducebantur ad beatos Martyres cæci etiam et infirmi, et eorum orationibus salvi fiebant. Veniens autem quidam sacerdos capitolii cæcus, rogabat ut baptizaretur. Cui dixerunt: Si credis ex toto corde, et illuminaberis et vita æterna frueris. Respondit Lupulus sacerdos, et dixit: Ego credo, et ideo ad vos confugi, etiam et vobiscum desidero in his vinculis mancipari.

C

qui baptismo suscepto visum recipit
quo miraculo custos carceris convertitur.

-

10 LECTIO VIII. Tunc rogaverunt ad se sanctum Rufinum, qui veniens ad carcerem interrogavit Lupulum cæcum: Si credis ex toto corde? Ille autem clamavit dicens: Credo in dominum Jesum Christum, Filium Dei Patris, quem cognovi in sacrificio demones confiteri, et catechizavit eum, et benedicens aquam, deposuit eam in pelvem, et baptizavit. Cui ita dicebat: Credis in Deum, Patrem Domini nostri Jesu Christi, et in Christum, et in Spiritum sanctum? Cui respondit Lupulus: Credo, domine. Et dixit: Si credis, fiat tibi quod desideras. Tunc voce clara exclamavit: Credo, illumina me Domine Jesu Christe. Eodem vero clamante, cucurrit custos carceris, et vidit illuminatum Lupulum, qui fuerat ab annis quatuor cæcus, et misit se ad pedes Sanctorum, ut baptizaretur, quem beatus Rufinus in ipsa hora baptizavit nomine Simplicium: eadem hora Simplicius post baptismum

sum cum lacrimis declaravit corpus Antonii D martyris, ubi jaceret. Post sextum vero diem inventum corpus sanum et illasum rapuit beatus Rufinus presbyter, et sepelivit in comiterio Calpodii in crypta die octavo z.

11 LECTIO IX. Vitellius intimavit omnia gesta imperatori Commodo de Sanctis, et quomodo loqueretur Eusebius sine lingua. Cui ita præcepit, dicens: Extingue eos. Ipsa autem die iussit sibi tribunal parari in Tellure, et adduci ad se Eusebium, Vincentium, Peregrinum, et Pontianum: sub voce præconia aa introducti sunt. Vitellius dixit: Introducantur rei. Qui venientes in conspectum ejus; dicit Vitellius: Afferte tripodam, ut sacrificent ii. Illi autem exspientes deriserunt eum. Respondit Eusebius: O miser, cujus cor implevit diabolus. Eadem hora dedit sententiam, dicens: Ante amphitheatrum plumbatis exhalent. Qui ducti ad pelram sceleratam bb cum plumbatis cc sub voce præconia necati sunt. Quorum beatorum martyrum corpora; Eusebii videlicet, Vincentii, Peregrini, et Pontiani collegit beatus Rufinus, et sepelivit non longe ad urbe Roma miliario sexto, in arenario inter viam Aureliam, et triumphalem, dd octavo Calendas Septembris. Quos perduxit quaedam matrona impositos, in birotis ee vehiculo, ubi florent orationes eorum usque in hodiernum diem, ad laudem, et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit, et regnat nunc et semper in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Solus post patrem imperavit ab anno 180 usque ad 192, ut vult Pagius. De impiis ejus moribus quædam diximus § I Commentarii prævii. Plura Herodianus, Dio, Lampridius, et alii.

b Ad agonem, ita Ms. Bodecense. In oliis additur martyrii, quod videtur redundare. Eusebius in Chronico ad annum 192 scribit: Commodus multos nobilium interfecit, et spectacula populo Romano præbet insignia. Horum sæpius meminere Herodianus, et Dio in Commodo, sed quo præcise anno non exprimunt.

c Curia Ms. Bodecense.

d Sibi scilicet acclamaret, et patri suo Jori: nam se Herculem, Jovis filium, dici volebat. Audi Herodianum lib. I: Eoque recordiæ petulantique processit, ut paternum primo cognomen repudiaret, ac pro Commodo Marci filio, Herculem se Jovis filium jussit appellari: depositoque principum Romanorum cultu, leonis pellem substerneret, manumque clavam gestaret. Lampridius in Commodo: Accepit, ait, statuas in Herculis habitu, eique immolatum est, ut Deo. Dio in Commodo: Multa cognomina sibi sumpsit Commodus, sed præsertim Herculis. Et post pauca, quam insigniter ei adulerentur, declarans: Pleraque, inquit, statuarum habitu Herculis ei collocatæ sunt, decretumque fuit, ut id tempus, quo principatum teneret, nominaretur seculum aureum, idque in omnibus litteris scriberetur. Hic vero aureus, hic Hercules, et Deus (jam enim audiebat hæc nomina) etc.

e Mitra vario modo sumitur, ut videre est in Glossario Cangii. In primis muliebre erat capitis tegumentum: Erat autem, inquit Cangius tom. 4, pag. 842, mitra læniæ species, quam mulieres caput cingebant; quod ornamentum ita ipsis proprium existimabatur, ut viris probrosum esset.

A esset, iisque non nisi in desidia insimulationem concederetur. *Non obhorrebat hoc tamen a moribus Commodi, qui muliebrem etiam ornatum adamarit. Audi Herodianum citatum supra, ubi sic prosequitur: Simul purpureas sibi atque auro intextas vestes circumdaret, non sine omnium irrisione: quippe eodem schemate et faminarum luxum, et heronum virtutem representabat. Lampridius clarius significat, quam non abhorrebat, ab habitu muliebri. Clava, inquit, non solum leones in veste muliebri et pelle leonina, sed etiam multos homines afflixit. Hæc itaque significatio vitæ non male huic loco congruere videtur. Quamvis etiam accipi possit alia significatione, a Causio his verbis indicata: Mitram denique vocabant nostri capitis tegumentum, quod imperatorum, et regum coronis substermitur.*

f Sensus est minus perfectus: adde habens, aut quid simile. Ms. Bodecense ita habet: Ita ut ipse rex Commodus indueret pellem leonis, et accipiens mitram suam ante propriam sedem, simulacrum aureum Jovi statueret, et in agone coram omni cætu sedens, illum adoraret.

B g Lamnarius, duo Mss. Canarius, Bodecense Chanarius, Belloracensis et Sarius, Carnarius. Rectius, ut videtur, Baronijs ad annum 192 num. 2. Lanarius, quod probat hoc modo, explicans simul huic locum: Accidit, ut Christiani quidam tantam impietatem, imo stultitiam Commodi, cum deus Hercules illici vellet, æquo animo ferre non valentes, palam per urbis publicas vias istec Commodi ludicra riderent, subsannarent, atque damnantes detestarentur: inde et suppeditata est illis occasio subeundi martyrium. Fuerunt hi Eusebius, Pontianus, Vincentius, et Peregrinus: quos Romæ habitare consuevisse in vico Lanario, scripta Acta eorum, quæ legimus, docent: licet; quæ sunt typis excusa, habeant, sed depravate, vicum Carnarium, cujus nominis nullum vicum Romæ fuisse legimus, sed bene Lanarium; imo ejus nominis duos, quorum alter in tertia regione erat, quæ Isidis, et Moneta: dicta est; alter vero in regione septima, Via lata, qui dictus est Lanarius vicus ulterior, ut ex Publico Victore, et Sexto Rufo constat.

h Actum est de S. Julio ad diem 19 Augusti.

C Boronius num. 6: Sed quod ad Julium, inquit, senatorem a Commodio occisum pertinet, æque suspicio mentem pulsat, num hic ille ipse sit Julius Proculus senator, quem Lampridius inter senatores ab eodem imperatore occisos adnumerat, eumque a Commodio necatum esse cum suis tradit: eos enim omnes cum ille recensent, privatam cujusque necis causam prætermittit. Eundem esse mihi admodum est verisimile, nihil tamen certi cui Baronijs statuere possum.

i Amentiam, ita pleraque Mss. Aliud, Amicitiam.

k Crediderim, honestioribus verbis imperatori insinuatam fuisse, periturum cum diis suis, si in eorum cultu perseveraret. Ms. Bodecense ita solum habet: Adhuc constanter respondens Julius. Ms. Gallicum, ut et Belloracensis fere, et Sarius: Tu simul percas cum diis tuis, quos vario errore deos esse temerario ore mentiris. Scio responsa Martyrum similia displicere severioribus criticis, nec dubito quin huc etiam respexerit Tillemontius citatus § 1. cum dicit, discursus quosdam in his Actis reparari, qui sustineri non possint. Duplici itaque modo ostendo

hinc Acta non repudianda, ut fabulosa. Primo, si responsa ducius ab auctore expressa sint, quam a Sancto fere prolata, non idcirco facta, quæ tradit, historica rejicienda sunt; uti facta, quæ narrat Livius, Curtius, et similes Historici, non negamus, etiam si sciamus multos ab ipsis discursus fuisse aliter scriptos, quam fere prolata. Secundo erudite ostendit Honoratus a S. Maria in Animadversionibus ad regulas critices diss. 4, ort. 8 duriora hæc Martyrum responsa inveniri etiam in Actis maxime sinceris, atque adeo ex his infernum duci argumentum, ad ostendendum Acta esse corrupta, aut fabulosa. Et vero cur non credamus sanctos Martyres durius quondamque tyrannis respondisse; qui norimus S. Paulum apostolum Act. 23 dixisse: Percutiat te Deus, paries dealbate? Quibus similia non desunt in sacris Litteris. Hæc ad objectionem Tillemontii ex discursibus desumptam.

l Vacet, sensus exigere videtur sinat, aut quid simile. Potest tamen exponi hoc modo: Non vacet ei diutius vivere. Ms. Bodecense habet: Quacumque vellet morte occideret.

m In tellure: ita Mss. duo. Alia cum impressis habent, In Tellure. Templum Telluris variis locis apud Paucinum in Urbe Roma reperio. Martinellus in Roma sacra pag. 38 de hoc templo ita scribit: In Telluris seu Telluris templo, quod ex Actis martyrum conjicitur fuisse inter amphitheatrum, et templum Palladis, quod erat proximum ecclesie S. Sebastiani in Palladio, ac prope Solis simulacrum. In hunc locum sæpe sevitum cogi consuevisse, jam notarunt majores nostri locis variis. Plurimum Martyrum tormentis hunc locum nobilitatum invenies apud Martiactum laudatum. Videtur potest Rosweydeus in annotationis ad Martyrologium Adonis ad vi Idus Maii.

n Non prorsus nudum fuisse existimo, sed vestibus seu toriis exutum. Quamvis ut quidem incredibile esset sub Commodio, omnino nudum introductum fuisse, ut facile possem ostendere, si vocis nudus significatio id erigeret.

o Pereatis. Alia Mss. peribitis. Consule dicta ad litteram i.

p Videtur dicta in Commentario a num. 7, ubi ostendi, id non esse incredibile sub Commodio. De cœmeterio Calepodii lit. x.

q Mira apparet responsio. At videntur ita respondere, quia æquare non poterant opes S. Julii senatoris sua opera pauperibus esse erogatos. In Ms. Bodecensi responsio est mutata, hoc modo: Corpus quidem ejus sepelivimus, sed de facultatibus ejus nihil prorsus abstulimus, nisi quantum per manus nostras, ipso adhuc vivente, pauperibus erogavimus. Videtur auctor sensum facere voluisse probabiliorum, ut quandoque alibi. Sed, mea quidem sententia, præferenda sunt Mss. Romana.

r Mss. Romana hic prorsus erant mendosa. Sensum itaque suppleri ex Lucensi, quod alius præplacet hoc loco. Gallicum habet: Quia meruistis thesauros alienos diripere, diligentias vobis non sit reddi.

s Hujus infra narratur martyrium. Antonius in Mss. omnibus vocatur: Antonium vocavit Belloracensis, sub quo nomine Martyrologio Romano insertus est xxii Augusti, ubi de eo actum.

t Ms. Bodecense: Miser, tu potius crudelis es, qui nec tibi parcis, nec nobis.

u Potuit hoc fieri præ uinia iracundia: ut contigisse Valentiniano imperatori ex historiis constat.

x Arin-

A. ANONYMO.

X Aringhus in Roma subterranea lib. 2, cap. xi viam et portam Aurcliam describit : in qua docet fuisse formam Trajani, de qua ita : Sane in beatorum Martyrum Actis frequens admodum mentio habetur Trajanæ cujusdam formæ, aquæductus videlicet, qui inibi extabant. Quin imo et in vetusto quodam lapide, et apud Publiam Vict. de aqua Trajana mentio incurrit. Quocirca verisimile nobis fit, Trajanum imperatorem hujuscemodi aquæductus, viamque cum eis pariter instaurasse, iisdemque restitulis sumum utriusque nomen imposuisse : viæ scilicet, quam communius Aurcliam dictam, Trajanam etiam vocari dixerat, et formæ seu aquæductibus. Cap. 42 in eadem via Aurclia situm cæmeterium S. Calepodii, ubi supra sepultus dicitur S. Julius, fuisse describit, atque a S. Calepodio presbytero et martyre nomen sortitum esse docet. De S. Antonio diximus lit. f.

y Hæc opparitio prætermissa est in Ms. Bodeensi.

z Die octavo, nempe a martyrio ejus.

B aa Sub voce præconia, seu præconis, ut scilicet omnibus causa inuotesceret.

bb Petra scelerata, inquit laudatus Martinellus pag. 39, erat locus in Urbe, unde supplicia de reis sumenda exprimebantur voce per præco-

nem, ut omnibus causa notesceret, licet etiam aliquando id liebat per inscriptionem. Fuisse prope omphitheatrum ex eodem pag. 27 clarescit, et ex his Actis confirmatur. Petram quamdam, quam hanc ipsam credunt, in qua multi Martyres occisi sunt, in cryptis Vaticanis religiose servari scribit memoratus modo Aringhus lib. 2, cap. 4, qui nomen Sceleratæ isti petræ odio Christianorum a gentilibus impositum fuisse existimat. Neque multum ab his abulit Baronius ad annum 192 num. 5.

cc Ex Antonio Gallonio de Martyrii instrumentis pag. 47, Plumbeæ sunt lora ex pluribus funibus, superius in nodum colligatis, quibus inferius globi innexi sunt plumbei, glandium instar : his collum humerosque percutiebant. Notat auctor, his percussos tantum fuisse homines ignobiles, et, licet legibus retitum esset, ne id fieret usque ad mortem, variis tamen de causis id non roro factum.

dd De porta et via triumphali consuli potest Aringhus lib. 2, cap. 3. Inter hanc et viam Aurcliam in arenario seu crypta subterranea Sanctorum corpora sepulta sunt.

ee Birotum est vehiculum constans duobus rotis. Aliud Ms. habet birotis veliculis, plura enim videntur odhibita.

DE S. MAGINO VEL MAXIMO M. APUD TARRACONENSES IN CATALONIA

J. P.

Sylloge de cultu, miraculis, et Actis.

SUB MAXIMO, UT PERTUR.

Ejus memoria in Martyrologio Romano,

C Tarraco, urbs est Hispaniæ in Catalonia, in cujus territorio certavit ac vicit S. Maginus, vel, ut alii eum nominant, Maximus, martyrii laurea, ac publico decoratus cultu. Refertur in Martyrologio Romano hac die : Tarracone sancti Magini martyris. Joannes Mariana de Rebus Hispaniæ lib. 4, cap. 9, ad annum 236. Maximus, inquit, et socii hoc tempore pro religione sanguinem profudisse memorantur, ad Bufragani montis specum, a Tarracone viginti quatuor millibus passuum. Unde is ad necem extractus est, eo loco templo dicato colitur; et fortassis Maximus hic est, quem cives Tarraconenses vulgo sanctum Magi nunenpare soliti sunt. Ambrosius de Morales in Chronico Hispaniæ libro 9, cap. 43 scribit, nullam de S. Maximo haberi mentionem in Martyrologiis, nec in episcopo Equilino, neque in breviariis, quorum multa se affirmat vidisse in Hispania. Sanctum vero illum censet esse eundem, quem Tarracone communiter vocant S. Magi, multis etiam hominibus idem nomen habentibus, e pio patrum affectu ad se traductum.

ades sacra:

2 Domenecus in Historia Sanctorum Cataloniæ varia collegit de S. Magino o folio 78 verso, et inter alia vult, eum canonizatum fuisse, atque hanc de ea re testificationem, Magini martyris in montibus Bufraganiæ pro Christo passi, in Catalogo Sanctorum scriptam invenisse Sayarram, qui Alexandro VI erat a secretis, eandemque misisse ad locum S. Colomæ, patriam suam. Dicta testificatio seu scriptura apud Pa-

dillam parte I Historiæ ecclesiasticæ Hispaniæ, centuria 3, cap. 4, fol. 103 sic incipit : Canonizatio Magini martyris; quæ non habet ullum veri speciem. Domenecus memorat, corpus ejus in eodem loco, in quo capite truncatus fuit, sepultum esse, in sacello videlicet ecclesiæ infra altare : item Deo non placere, ut idem corpus conspiciatur, ac publicæ venerationi exponatur. manibus eorum, quibus commissa erat cura illud effodiendi, dum excavata esset terra usque ad lapidem sepulcralem, paralyti correptis, ac deinde abstinentium precibus ad priorem statum reductis, sicut refert idem Domenecus. Superest, ut narremus, quæ de aliis Sancti prodigiis circumferuntur.

3 Moralesius ex Ludovici Icarti libro de Magnitudine ac rebus memorabilibus Tarraconensis civitatis affirmat, in caverna Sancti (dicitur enim solitariam in ea vitam duxisse, ut postea videbitur) et in ejusdem ecclesia accidisse multa miracula, sufficienter approbata. Verum cum auctor ille non sit nobis in promptu, aliunde contrahemus quædam miracula, sive sint eadem sive diversa. Domenecus postquam generatim dixisset, cæcos, surdos, febricitantes, morbo contagioso, aliisque infirmitatibus laborantes in ejus sacello sanari, Deumque indidisse virtutem fuiti ipsius, varias curandi infirmitates, subdit ista singillatim.

4 Paulus Ferrerius e loco S. Colomæ de Querard, ut vocat Domenecus, ex magna infirmitate prorsus visu privatus, ac duobus mensibus cæcus, ad cavernam ac sepulturam sancti Mart-

tyris,

A *tyris remedium quaerit, ac perfectum oclorum usum adeptus est.*

Michael Mercerus, ex loco Benicarlo, captus fuerat a Mauris, et, quia male ab eisdem tractabatur, infirmus, ac auditu privatus. Sed a captivitate redux, invocato S. Magino, usum sensus istius recuperavit.

Bernardus Folgarus, natus ad S. Clarum in regno Galliae, morbo Gallico miserrime constitatus est. Novenam iustituit in sacello Martyris, lavit se aqua fontis ejus, ac perfectam sanitatem obtinuit.

Uxor domini Lordi, e loco, qui dicitur Borriana, in regno Valentiae contraxerat luem pestiferam, ac febrim admodum gravem: dumque jam cum morte luctaretur, maritus ipsius aquam e fonte Martyris potendam ei praeiit, ac certo voto se obstrinxit: et eadem hora, qua hiberat dictam aquam, reliquit eam febris, et intra dies quatuor convaleuit.

Mulier quaedam contracta ac paralytica, facto voto tam a se quam a suo marito, sospes fuit die quinta.

B *Uxor Joannis Morati e loco Olot in episcopatu Gerundensi, per annos septemdecim sterilis erat: applicat sibi Sancti mensuram (forte cingulum hic indicatur) magna cum devotione, et in fine mensium novem parit filium. Denique Sanctus iste tot parat miracula, sicuti addit Domeneceus, ut quasi sint infinita. Haec nos in fide Domenecei, superiora de eo referentis.*

C *Quae de Martyris Actis memorant Marieta, Domeneceus, ac Moralesius, nullius vel exiguae nobis sunt auctoritatis, quia non ostenditur monumentum aliquod antiquum, e quo transmissa fuerint ad posteros a saeculo Christi tertio, quo vixit Maximinus, et quo imperante fertur hic sanctus Pugil martyrii coronam consecutus. Reddimus tamen Latine, quae habentur apud Moralesium Hispanice ex Icarto in hanc sententiam: Sanctum, inquit, degentem in montibus, quibus nomen Bufraganiae, sex leveis a*

eivitate (de Tarraconensi est sermo) distante, ac in cavernam abditum, ut Deo serviret, quia Christianus erat, ad civitatem adduci iussit praeses quidam imperatorum; dumque a fide Christiana amovere eum non posset, durae custodiae eum addidit. Ubi filiam praesidis a daemone possessam sanavit: ac postea per miraculum eacere solutus rediit ad cavernam suam in monte: quem praeses ibidem quaeri mandavit; et post cruciatus tandem caput ei amputatum est, multis miraculis in ista caverna, et in ecclesia Sancti, quae ibi est, patris, prout comperiet, inquit, sufficiente cum approbatione, qui in dicto auctore videre id voluerit.

6 *Narrat Domeneceus ex relatione populari, quod in locis, ubi guttae sanguinis ceciderunt, nascantur rosae, unam alteramve maculam coloris sanguinei in foliis suis habentes, in testimonium illius sanguinis, quem ibidem Martyr effudit; sed hodie, uti addit, paucas ex hisce rosas reperiri ob rationes, quas subdit. Verum relatio ista nobis displicet, tum quia popularis est, tum quia multum videtur habere de phantasia. Tamayus hoc die agens de sancto nostro Martyre, aperit more sibi consueto officinam falsitatum, quae ex eadem prodierunt, plaustris infamem. Etenim praeter personatum Flarium Dextrum, ac Luitprandum, quos allegat: profert Acta metrica, quae a S. Orentio episcopo Illiberitano scripta fuisse affirmat. Apud Harduinum quidem tomo 2 Conciliorum columna 1044 Orentius episcopus Illeberitanae civitatis, qui concilio Tarraconensi, anno Christi 516 habito, subscribit; sed additur ad marginem forte Hereditanae ex Tarraconensi provincia; alium vero alterutrinus cathedrae praesalem non novimus; nedum sanctum ac biographum, qui a Tamayo obtruditur, larratis auctoribus assueti, et de quo pluribus agit ad diem vii Julii: ubi fictitius Maximus cum suis commentatoribus in scenam prodit. Consuli possunt, quae addictum diem habentur apud nos inter Praetermissos.*

AUCTOR
J. P.

et nonnulla
apocrypha
eisdem assuta

E

DE S. GENESIO MIMO ET MART.

R O M A E

COMMENTARIUS PRAEVIUS

Mira Sancti conversio, memoria in antiquis Martyrologiis, tempus martyrii, Acta, et diversa eorum exemplaria

EVANGELIO SE-
CULO III AUT
IV.
Hic Sanctus
mirabiliter

P *rodigiosam divinae gratiae virtutem evidenter agnoscimus in hoc Sancto, qui tunc ad fidem Christianam subito conversus est, quando sacra ejusdem fidei mysteria publice ludibrio gentiliu exponibat, et hinc discimus, quam incomprehensibilia sint iudicia Dei et absconditae viae ejus, quibus homines nonnullos ad aeternam salutem perducit. Duo similia divinae gratiae miracula jam occurrerunt in Opere nostro ad diem xxvii Februarii et xiv Aprilis, quibus addi poterit ad diem xv Septembris subita conversio sancti Porphyrii mimi, qui coram Juliano apostata per joem baptismum suscipiens, Dei virtute dere-*

pente mutatus, Christianum se esse professus est; ac mox, iubente eo, securi percussus, martyrio coronatur, ut Martyrologium Romanum illo die annuntiabit.

2 *Haud dubie Theodoretus Cyri episcopus haec mirabilium conversionum exempla designat, dum Sermone viii de Martyribus in editione Jacobi Sirmundi nostri tomo 4 Operum suorum pag. 606 varias Martyrum conditiones exponit his verbis: Examinemus, quinam fuerint, et unde orti, qui hac gratia donati sunt. Num clari forsitan et illustres quidam, qui se generis nobilitate jactarent, aut divitiarum copia circumfluere, aut potentatu aliquo celebres facti essent?*

ex histrione
Martyr factus

Minime

ACTORE
G. C.

Minime gentium, o viri! Nihil horum illi habuerunt; sed privati homines gregariique fuerunt. Nonnulli vero ipsorum famuli et ancillae, quae infirmis in corporibus generose certarunt; alii matrimonii jugum caste trahentes; aliae nuptias nondum expertae. Audio ego vero, nonnullos etiam in scena educatos, repente in athletarum ordinem transiisse, victoresque factos, coronam esse consecutos, et postquam remittiati fuerunt, magno daemones terrore concussisse, quibus olim subditi fuerant. Multi quin etiam sacerdotes et neocori * contra impietatem trophaea sustulerunt. Ex talibus ergo viris ac leminis Martyrum chori constituti sunt. *Videtur hic Theodoretus alludere ad S. Genesim similesque histriones, qui repente in Martyrum ordinem transierunt, et e scena vel theatro ad caelum migrarant.*

* id est reditui

die 24 Augusti
vel sequente;

B

3 Quidquid sit de intentione Theodoreti, hodiernus ille Martyr noster in antiquissimis Ecclesiae Fastis ad diem XXIV vel XXV Augusti celebratur Martyrologia Hieronymiana, apud Florentinum, et Wandelbertus in Usuardo illustrato apud Sollerium nostrum die XXIV hujus mensis Romae sancti Genesii Martyris memoriam annuntiant. Sed Ado, Usuardus, et vetus Martyrologium Romanum Rosweydi, festum ejus ad diem sequentem differunt, quorum vestigiis insistimus cum Martyrologio Romano hodierno, quod eundem sanctum Martyrem exornat hoc elogio: Item Romae, sancti Genesii martyris, qui primum sub gentilitate minus, cum in theatro, spectante Diocletiano imperatore, mysteriis Christianorum illuderet, a Deo inspiratus, repente conversus ad fidem et baptizatus est. Mox imperatoris jussu fustibus crudelissime caesus, deinde in epulco suspensus, et angularum diutissima laceratione vexatus, lampadibus etiam inflammatus, cum in fide Christi persisteret dicens: Non est rex praeter Christum, pro quo si milies occidar, ipsum mihi de ore, ipsum mihi de corde auferre non poteritis: martyrii palmam capitis obtuncatione promeruit.

in antiquis
Martyrologiis
celebratur,

C

4 Nescimus, an eodem die hic Martyr in vetustissimo Calendario Carthaginensi colatur, cum dies annuae festivitatis ibi crasus sit, et locus ejus apud Mabillonium tomo 3 Analectorum pag. 412 punctis expleatur hoc modo: ... KAL. SEPT. SANCTI GENESII MIMI. Sed expressius die XXV Augusti NATAL. S. GENESII celebratur in veteri Calendario Romano, quod Joannes Fronto Canonicus Regularis anno 1652 Parisiis edidit, et cujus antiquitas ante annum Christi 731 collocanda est, ut ibidem laudatus editor in Praenotatis § 2 probat. Cum Frontone aliisque verosimiliter opinamur, in hoc Calendario Romana potius annuntiarum S. Genesium Romanum, quam Arelatensem ejusdem nominis martyrem, de quo inferius agemus. Haec autem opinio nobis longe probabilior videtur, eo quod S. Genesius Romanus a multis seculis Romae haberit ecclesiam suo nomine appellatam, cujus lectum Gregorius III Pontifex ante annum Christi 741 noviter restauravit, ut in novissima Romana editione Anastasii Bibliothecarii tomo 4 pag. 202 vel sect. 199 legitur.

et adhuc
hodie in Italia

5 Etiam probabilius ad S. Genesim Romanum ex histrione martyrem spectat ecclesia, de qua Florentinus in Notis ad Martyrologium Hieronymianum die XXV Augusti narrat sequentia: Solemnis dies est sancti Genesii, sive Romani sive Arelatensis hoc ipso die XXV Augusti

in pago Lucensi BARGECCIA municipato, ubi ecclesia est ejusdem nomini dicata, et anniversarium prodigium aetate nostra a me etiam visum perdurat; nec illud breviter hic adnotare ad sancti Martyris gloriam alienum duxi. In pervigilio festi sancti Genesii (minum signare ibi videntur vetustae imagines, et minum recolit hoc die Rabanus) magnus fit ex convicinis populis ad ecclesiam illam concursus: qui enim epileptico morbo laborant, familiaribus vel propinquis stipati ad sanationem vel miranda soli circumpositi ad ecclesiam alacres pergunt.

6 Vix terram sacram illam attingunt, qui hujusmodi morbo laborant, cum statim epileptico insultu apprehenduntur, et in terram delapsi piorum manibus ad ecclesiae porticum devehuntur, totaque pervigilii nocte aliorum auxilio a porticu ad crucem in extremo sacrae illius telluris appositam vehuntur et revelantur, creberrimis morbi paroxismis vexati. Plurimi integram sanitatem adipiscuntur; reliquos constans fama est per annum a morbo ulterius non apprehendi. Omnia haec quotannis omnium adstantium oculis obvia sunt, digna ut inter miranda ea referantur, quae tanquam genuinae Ecclesiae signa voluit Deus esse pereunia. Epilepsiam inde circumstantes populi vocant MORBUM SANCTI GENESII, et in illum, qui stare loco nescit, parcemiam jactant: TERGIT TERRAM SANCTI GENESII. Nos haec in re Florentino testi oculato fidem adhibemus, et alibi per intercessionem Sanctorum similia annua miracula contingere non ignoramus. Haec ad immemorabilem et hactenus perseverantem sancti Martyris nostri cultum dictu sufficiunt. Jam tempus hujus martyrii praeterpropter assignare coabimur.

7 Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis martyrium hujus S. Genesii ad annum Christi 303 num. 118 refert his verbis: Tunc etiam egregium spectaculum Urbi praebuit Genesius mimus, qui in theatro, imperatore spectante, cum mysteriis Christianorum illuderet, repente Dei virtute mutatus, serio agere cepit, quod jocis antea actitabat; usque adeo, ut perfecte factus Christianus, Christumque alta voce confessus, tormentis exagitatus, consecutus fuerit tandem coronam martyrii. Erravit itaque Pagius, dum in Critica historico-chronologica in Annales Baronii ad annum Christi 303 num. 10 sic scripsit: De hoc sancto Genesio nullum verbum habet Baronius in Annalibus, licet de eo loquatur in Notis ad Martyrologium Romanum ad diem XXV Augusti, quo, sicuti alter sanctus Genesius Arelatensis, de quo statim, coitur. Hinc, ut opinor, factum, ut Mombritius et quidam alii ex duobus Genesiis unicum fecerunt, quod eo proclivius fuit, quo Arelatensis hoc etiam seculo passus sit. Praeter evidentem errorem, quem Pagius hoc loco circa silentium Cardinalis Baronii committit, etiam non obscurum innuit, S. Genesium Romanum incunte seculo IV vel anno Christi 303 passum esse.

8 Sed haec Baronii chronologiae manuscripta quaedam Actorum exemplaria contradicunt, et martyrium S. Genesii Romani collocant sub quarto Diocletiani consulatu, qui in annua Christi 290 incidit. Verum Tillemontius tomo 4 Monument. eccles. pag. 695 contendit, his Actis interpolatis et longioribus non multum fidei tribuendum esse, cum Diocletianus anno Christi 290 Romae non fuerit. Quamvis autem Diocletianus anno Christi 303 Romae vicennalia celebraret,

D

Lucanus
litur.

E

inquinat
tempus
storit.

F

de quo
nolunt
tant.

braverit,

A *braverit, tamen Ruinartius in admonitione prævia ad Passionem hujus S. Genesii, quam Parisiis anno 1689 inter Acta Martyrum sincera et selecta edidit, ibidem pagg. 282 et sequente hunc annum timide rejicit his verbis: Sancti Genesii mortem ad annum cccm refert Cardinalis Baronius; sed quamvis non omnino certum sit et exploratum, quo anno contigerit, eam tamen citius accidisse veri similis videtur.*

et quod præter propter assignamus.

9 Tillemontius loco proxime citato chronologiam eminentissimi Baronii impugnat quibusdam ratiunculis non contemnendis, licet hæc rem non satis evidenter erincant, et ex aliquibus conjecturis gloriosum S. Genesii certamen anno Christi 285 vel 286 affigit. Cum Diocletianus anno Christi 284 imperator a militibus electus fuerit, huic chronotari Tillemontiana videtur obstare benignitas aut lenitas, quam imperator ille primis imperii sui temporibus erga Christianos ostendit, ut Eusebins Cæsariensis lib. 8 Historia ecclesiastica cap. 4 testatur. Unde Ruinartius in Prefatione ad Acta sincera Martyrum pag. LVII supradictæ editionis Parisiensis initium primæ persecutionis Diocletianæ anno Christi 293 consignat. Quandoquidem inter has trias chronologicas inertiri hæremus, initio hujus Commentarii superius in margine martyrium S. Genesii nostri cirra finem seculi tertii vel exordium quarti lato modo collocarimus. Nunc superest, ut curiosum lectorem de raris impressis ac manuscriptorum Actorum exemplaribus præmoneamus.

omissi sive longioribus ejus Actis.

10 Laurentius Surius in Vita Sanctorum ad diem xxv Augusti typis vulgavit longiora S. Genesii Acta, quæ seceris censoribus non placent, et ab eruditissimis interpolationis accusantur. Tillemontio displicet in illis exordium, quod apud Surius sic sonat: Diocletiano imperatore, cum per annos quatuor ecclesiæ omnes clausæ essent, Romæ nimis quidam fuit, Genesius nomine. Ad hæc Actorum verba Tillemontius tomo 4 Monument. eccl. pag. 694 observat, immanissimam Diocletiani persecutionem, quæ anno Christi 303 cepit, non nisi duobus annis durasse, et eo tempore ecclesiæ Christianorum non tantum clausas, sed destructas fuisse. Si vero quis hæc ad anteriorem Diocletiani persecutionem referre velit, ibidem criticus allegatus illum interrogat, unde noverit, ecclesiæ Christianorum tunc ubique per quatuor annos clausas fuisse, quemadmodum Acta ista innunt: si enim persecutio illa tam diu durasset, inquit, et omnes ecclesiæ clausæ fuissent, Eusebins Cæsariensis id in Historia sua ecclesiastica non tacuisset.

que videntur interpolata.

11 Præterea Tillemontius improbat aliam de Genesio narrationem, quæ in iisdem Actis ita legitur: Cum jam autem omnia divinorum mysteriorum secreta completa essent, indutus est vestibus albis, panemque et dulciaria, cereosque elargiebatur. Clausula hujus periodi supponit, tempore Diocletiani apud Christianos in more positum fuisse, ut recens baptizati panem, cereos, aliisque distribuere. At Tillemontius opinatur, has caeremonias tantum usurpari cepisse sequentibus seculis, quando Christiani plena mysteriorum religionis suæ celebrandorum libertate fruebantur. Hæc et similia, quæ Tillemontium offendunt, etiam in plerisque Mss. Musei nostri codicibus et apographis occurrunt, in quarum uno, sicut etiam in apographo Treverensi sancti Maximini, Acta ejusdem S. Genesii sic incipiunt: Imperante Diocletiano, cum cessas-

sent per annos quatuor Ecclesiæ episcopi, et sacerdotes etc. Florcutinius in Annotationibus ad Martyrologium Hieronymianum pag. 775 ex codice quodam suo suam lectionem assignat, eamque alteri præfert. Sed istud Actorum initium Tillemontio magis displicet, quam alterum supra relatam, cum semper Ecclesia habuerit episcopos et sacerdotes, ac nunquam Romæ tales Christiane religionis administratores omnino per annos quatuor cessaverint.

AUCTORE G. C.

12 Hæc difficultates Actis Surianis aliisque similibus oppositæ, quæ satis graves videntur, non occurrunt in brevi ejusdem Martyris Passionis, quam Ruinartius anno 1689 Parisiis a pag. 283 inter Acta Martyrum sincera et selecta vulgavit ex tribus Mss. Codicibus, ut in admonitione prævia declarat his verbis: Hujus beati Martyris Acta in pluribus quidem codicibus Mss. invenimus, sed in tribus solummodo pura et sincera, quæ fere integra Ado in suo Martyrologio descripsit. Trium autem codicum, quibus usi sumus, primus est bibliothecæ Colbertinæ: secundus ex bibliotheca RR. PP. Carmelitarum excaleatorum Parisiensium; tertius denique nostræ bibliothecæ sancti Germani dono datus a viro clarissimo Antonio Herovallio. Omnes æqui vetustatis restimatores hæc Acta Ruinartii laudant, et ex iis colligimus, hodiernam Adonis annuntiationem ex genuinis S. Genesii Actis desumptam esse.

breviora ex tribus Mss. codicibus

13 Attamen in Passione Ruinartiana et Martyrologio Adonis occurrit aliquis loquendi modus, qui cum chronologia Tillemontii conciliari vix potest: nam in umbrosis illis Actis Diocletianus appellatur særissimus tyrannus, cui Christiani exosi erant. Verum in systemate chronologico Tillemontii aliorumque, qui martyrium S. Genesii anno Christi 285 vel 286 affigunt, ista appellatio tunc non conveniebat Diocletiano, qui primis imperii sui temporibus lenem sece et mansuetum erga Christianos exhibebat, ut superius ex testimonio Eusebii Cæsariensis obiter indicavimus. Hinc ipse Tillemontius tomo 4 Monument. eccl. pag. 695 sponte concedit, illud særissimi tyranni et osoris Christianorum cognomen hic forsitan additum fuisse ab iis, qui primigenia S. Genesii Acta postmodum transcripserunt.

a Ruinartio citata recedimus,

14 Inter diversa Actorum exemplaria, quæ passim Surianis Actis similia sunt, in Museo nostro conservavimus apographum breve, quod Rosicylus olim ex Ms. codice Curtusianorum Ultrajectensium describi curavit. In isto apographo Ultrajectino, quod ad Acta Ruinartiana et Adoniana proxime accedit, nulli fit mentio de crudelitate vel odio Diocletiani adversus Christianos, ita ut illud ceteris exemplaribus in hac parte purius videri possit. Cum tamen in eodem referatur nam alterumque episodium, quod in Actis sinceris omittitur, istud apographum Ultrajectinum præla non subjiciemus; sed Ruinartianam ejusdem Passionis editionem cum apographo nostro collatam recedemus, eamque consuetis observationibus illustrantes, etiam varias majoris momenti lectiones in Annotatis aut in margine assignabimus.

f et cum Ms. Ultrajectino conferemus.

A

PASSIO

auctore anonymo,

Ex editione Ruinartiana, quam cum Ms. apographo Cartusianorum Ultrajectensium contulimus.

Genesis mysteria Christianorum publice ludibrio exponens,

a

b

B

Beatus Genesis cum esset in urbe Roma magister mimithemelae a artis, qui stans cantabat super pulpitem, quod themele vocabatur, et rerum humanarum erat imitator: et quadam die cum vellet Diocletiano Imperatori ludum exhibere de mysteriis Christianae observantiae, utpote saevissimo tyranno, cui Christiani exosi erant b, et hujus rei gratia, spectante Imperatore et omni populo, in medio theatri quasi aegrotus decumbens se posceret baptizari, mimum in haec verba proposuit; Eja, nostri, gravem me sentio, levem me fieri volo. Illi responderunt: Quomodo te levem facimus, si gravis es? Numquid nos fabris sumus, et ad ruacinam te missuri sumus? Haec verba exhibuerunt populo risum.

subito ad horum fidem convertitur,

c

d

e

f

g

h

i

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

aa

ab

ac

ad

ae

af

ag

ah

ai

aj

ak

al

am

an

ao

ap

aq

ar

as

at

au

av

aw

ax

ay

az

ba

bb

bc

bd

be

bf

bg

bh

bi

bj

bk

bl

bm

bn

bo

bp

2 Genesis iterum: Vesani, Christianus desidero mori. Quare? inquit. Quibus Genesis: Ut * in illa die veluti fugitivus in Deo * inveniar c. Evocato autem presbytero et exorcista d, repente, Deo inspirante, credidit. Nam illi juxta lectum ipsius cum resedissent, dicunt ei: Quid ad nos misisti, liliole? Genesis, jam non simulate ac fecte, sed ex puro corde respondit: Quia accipere cupio gratiam Christi, per quam renatus liberer a ruina iniquitatum mearum. Cumque Sacramentorum mysteria complerent, et indutus vestibus albis esset; veluti per iudum a militibus raptus, et ad similitudinem Sanctorum martyrum, de Christi discutiendus nomine, Imperatori fuisset exhibitus, stans in editiori loco e, ita concionatus est.

C 3 Audi Imperator, et omnis exercitus, sapientes et populi hujus urbis. Ego quotiescumque Christianum vel nominatum audivi, exhorruui, et in confessione permanentibus insultavi. Ego etiam parentes meos, et affines f, causa nominis Christiani execratus sum, et in tanta derisione habui Christianos, ut mysteria eorum diligenti examinatione perquirerem, ut ex eorum sanctificatione ludum vobis exhibere vellem. At ubi me aqua nudum tetigit, et interrogatus credere me respondi, vidi super me manum caelitus venientem, et angelos radiantes super me stetisse, qui omnia peccata, quae ab infantia feci, recitaverunt de libro; quae g mox in ipsa aqua laverunt, in qua in conspectu vestro perfusus sum, et mihi candidiorem nive postmodum ostenderunt. Nunc igitur, inclyte Imperator, et vos omnes populi, qui de his mysteriis risistis, mecum credite, verum Dominum esse Christum, hunc esse lumen, hunc esse veritatem, hunc esse pietatem, et per ipsum vos ad indulgentiam posse pertingere.

4 Ad haec Imperator h Diocletianus vehementissime indignatus, statim eum fustibus crudelissime caesum Plautiano praefecto tradidit ad sacrificia

compellendum: a quo in equuleo suspensus, et unguarum diutissima laceratione vexatus, lampadibus etiam inflammatus, cum in fide persisteret dicens: Non est rex praeter eum, quem vidi; et adoro, et colo enim; et pro ejus cultura si millies occidar, ipsius ero, ut caepi. Christum mihi de ore, Christum mihi de corde auferre tormenta non poterunt. Valde enim poeniteo me errasse, quod ante nomen sanctum in hominibus sanctis exhorruui, et satis tardius ad adorandum verum Regem superbus miles accessi. Martyrii coronam capitis obtruncatione promeruit i. Tunc Plautianus k praefectus haec audiens, jussit eum illico decollari. Et decollatus est beatus martyr Genesis viii Kal. Septembris m, praestante Domino nostro Jesu Christo qui vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

laurea
tyri coronatur.

14

1

m

ANNOTATA.

a Derivatur a Graeco Θυμέλης, quod locum editiorem significabat, in quo gesticulatores saltare vel gestis ridiculis adstantes recreare solebant, ut Ruinartius in notis observat. Sanctus in Ms. nostro Ultrajectino clarius magister artis mimicae vocatur.

b Quae de saevitia et odio Diocletiani contra Christianos hic eo tempore memorantur, in Ms. apographo Ultrajectino non leguntur, et forsitan his Actis ab aliquo postmodum addita sunt, ut num. 13 Commentarii praevii monuimus.

c In aliis Mss. codicibus et apographis subinde haec periodus ita exprimitur: Ne illa die veluti fugitivus a Deo inveniar. Quamvis haec primo intuitu contraria videantur, tamen ita intelligi possunt, ut eundem fere sensum efficiant: nam Genesis forsitan significare vult, se petere baptismum, ne in die iudicii fugitivus aut alienus a Deo, sine baptismo inveniat, vel ut per baptismum conspultus cum Christo, sicut Apostolus in epistola ad Romanos cap. 6 v. 4 scribit, ab infidelitate vel gentilitate fugitivus in Deo inveniat.

d Id est, evocati sunt alii histriones, qui mimice partes presbyteri et exorcistae agerent, ut Tillemontius alique monent.

e In Ms. Ultrajectino et aliis apographis hoc ita legitur: Ascendens super basim, ubi statna fuerat Veneris, ita concionatus est.

f Cum Genesis habuisset parentes et affines Christianos, nihil mirum, quod caeremonias baptismi nosset, ut Ruinartius notavit.

g Videtur sensus exigere, ut quem pro qua legatur, ita ut istud relativum referatur ad librum, quem angeli postea nive candidiorem ei ostenderunt. Haec lectio confirmatur ex apographo Ultrajectino, quod eandem rem narrat his verbis: Cum ergo aqua baptizatus fuisset, similiter et liber ille perfusus, nive candidior effectus est, ita ut etiam signum scripturae praeteritae non demonstraret.

h Hic in Ms. Ultrajectino interscritur sequens episodum: Tunc imperator necensus furore jussit omnes, qui cum eo lusus meditati fuerant, ante se adduci et virgis fortiter caedi, aestimans eos similiter credere. At illi caeperunt nomen sanctum blasphemare cum exprobratione dicentes: Nos aliter meditati sumus. Iste autem insanus factus, lacrimam suam dimisit et planctam sibi Christianitatis assumpsit, ac propter hoc solus experiat, quod solus fecit. Tunc imperator

A tor saviens in Genesium etc. Quamvis hoc episodium legatur etiam in Actis longioribus, tamen nobis non videtur satis verosimile, et propterea Ms. nostrum Ultrajectinum typis edere nolimus, ut in fine Commentarii prævii breviter indicavimus.

i Hic terminantur Acta in apographo Ultrajectino, et Ruinartius in notis monet, sequentem clausulam in solo Codice PP. Carmelitarum Parisiensium inveniri.

k Ille præfectus supra vocatur Plautianus; in apographo autem Ultrajectino Plusianus appellatur.

l Nonnulli codices et apographa habent, hunc Sanctua nono, alii octavo Kalendas Septembris laurea martyrii coronatus fuisse, et hinc quædam Martyrologia illum alteratro die memorant, ut num. 3 Commentarii prævii diximus.

m Hic in aliquibus Mss. codicibus et ecgraphis additur quartus Diocletiani consulatus, et in aliis nullus exprimitur. Cum vero Diocletianus tempore quarti sui consulatus non fuerit Romæ, Tillemontius contendit, illum temporis notam vitiosam et nihili faciendam esse, sicut in Commentario prævio num. 8 retulimus.

EX EDITIS.

DE S. GENESIO NOTARIO & M.

ARELATE IN GALLIA

G. C.

B

E

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Distinctio hujus Sancti ab aliis martyribus homonymis, antiquus ejusdem cultus apud Gallos et Hispanos; qua occasione duo Genesii, qui perperam Martyrologio Hispanico inscripti sunt, obiter examinantur.

CIRCITER AN. CXXIII AUT CCC. VIII. Scriptores aliqui hunc Martyrem Arelatensem

Petrus de Natalibus episcopus Equilinus in Catalogo Sanctorum lib. 7, cap. 110 duos distinctos ejusdem nominis Martyres hodiernos in unum conflat, et Acta unius alteri perperam tribuit, ut patet ex sequenti Passionis initio, quod upud ipsum loco proxime citato sic sonat: Genesius martyr apud Arelatensem urbem passus est sub Diocletiano imperatore: qui ex eadem civitate orinndus artem mimostellani * exercens Christianos pertinaciter irridebat. Deinde narrat Acta S. Genesii Romani, quæ superius ex Ruinartio dedimus, et iis æque ineptum finem imponit hoc modo: Decolatus est, et in civitate Arelatensi sepultus viii Calendas Septembris. Petrum Equilinum errantem secutus est Mombritius, qui apud nos tomo I fol. 333 eamdem Passionem exorditur his verbis: Imperante Diocletiano, cum cessasset per annos quatuor ecclesiæ apud omnes episcopus et sacerdotes, fuit quidam in civitate Arelato mimus temelex * artis, nomine Genesius. At saltem postea Mombritius apud nos eodem tomo. folio 341 verso genuina S. Genesii Arelatensis Acta contraxit, de quibus Equilinus nullam mentionem facit.

2 Non adeo mirum est, hos viros simpliciores tam turpiter errasse iis temporibus, quibus ars critica negligebatur. Sed magis miramur. eruditissimum Joannem Savaronem præterito seculo in eundem crassum errorem incidisse, dum notas scribit in duos libellos anonymos seculi decimi de Sanctis, ecclesiis et monasteriis Claromontanis, ubi pag. 37 inter alios sanctos Genesios ab ipso recensetur imprimis Arelatensis ille, qui ex thymelico Christianus et martyr apud omnes celebris est. Ex hoc loquendi modo liquet, ab iacento Savarone S. Genesium Arelatensem notarium et martyrem cum

S. Genesio thymelico vel mino et martyre Romano confusum fuisse. Hunc Savaronis errorem etiam indicavit Heribertus Rosweyde noster in notis ad Opera S. Paulini Nolani, quæ anno Christi 1622 Antverpiæ typis Plantinianis edita curavit, ubi pag. 834 varios hujus nominis Sanctos assignat, eosque ab hodierno S. Genesio martyre Arelatensi breviter ita distinguit: Alius est Genesius mimus, thymelicae artis magister, cujus eodem quoque die Martyrologia meminere; quem non rite Savaro lib. 4 de ecclesiis Claromontanis cap. xvii cum priore confundit: nam thymelicus Romæ fuit; exceptor ille Arelate. Alius item Genesius martyr, qui notus Martyrologio Romano xi Octobris, cum Anastasio presbytero et Placido aliisque sociis.

3 Sunt et alii duo Genesii extra Romanas tabulas, in suis tamen ecclesiis in Arvernia celebres. Prior est Genesius martyr juxta castellum Tigernense, qui in albis positus per martyrium ad caelum migravit, de quo Gregorius Turonensis lib. 1 de Gloria Martyrum cap. lxxvii, cujus festum, teste Savarone supra, v Calendas Novembris celebratur. Posterior fuit episcopus Claromontensis XXV, et celebris ejus memoria iii Junii, ad quem diem tomo I Junii pag. 322 et sequentibus Acta ejus ab Henschenio illustrata sunt. His ego superaddo sanctum Genesium Beorritanum seu Bigorritanum martyrem, qui variis Martyrologis ignatus est, et de quo S. Gregorius Turonensis in libro de Gloria Martyrum cap. 74 narrat sequentia: Est alius Martyr infra terminum urbis Beorritanæ (codex Floriacensis annorum sexcentorum exprimit in ipso contextu proprium hujus Sancti nomen, quod alii codices passim in titulo habent, ut Ruinartius inter addenda et emendanda ad suam Gregorii Turonensis editionem cal. 1398 testatur) presbyterii

et ideo hic accurate distinguitur

honore

* id est mimicam

* id est thymelice

cum Romano ejusdem nominis martyre perperam confundunt.

AUCTORE
G. G.

honore præditus, cujus passionis historia apud loci incolas legitur.

ab aliis Sauc-
lis homonymis

4 Hic dum esset in corpore, castanem diu aridum suis orationibus obtinuit in viriditatem redire : in cujus basilica cum plerumque super infirmos mirabilia ostendantur, illud præ ceteris est admirabile, quod lilium dudum collectum et siccum in ejus solennitate denuo revirescit, ita ut intueantur illa die populi flores novos, quos pridem viderant arefactos. Ad hujus enim sepulcrum plerumque sacramentum mendax prolatum a perfidis, virtute Martyris confutatur, ut qui temeritate elatus advenerat, emendatus abscedat. *Utinam Gregorius Turonensis ætatem et annum hujus S. Genesii Bigorritani festivitatem indicasset! Denique adhuc memoratur in Gallia late dicta S. Genesius monachus et martyr, quem Saussayus in Appendice ad Martyrologium suum Gallicanum tomo 2 pag. 1223 annuntiat his verbis : Sanctus Genesius monachus impie occisus a Danis, cum Bezuense monasterium, quatuor leucis a Divione distans, ab iis eversum fuit anno salutis DCCLXXXVIII. Hæc de variis Genesii referre volui, ne quis forsan istos homonymos Gallæ Martyres inter se vel cum aliis etiam confundat. Igitur ex omnibus hæcenus relatis certum maneat, hodiernum S. Genesium Arelatensem ab histricone Romano aliisque jam recensitis ejusdem nominis Martyribus distinguendum esse.*

et improprie
Romanus cog-
nominatur.

5 Vix intelliga, quid sibi velit Joannes Roberti noster, dum inter Elogia Sanctorum quinquaginta Juris peritorum pag. 35 elogio hodierni sancti Notarii vel Exceptoris, quad ex genuinis ejus Actis excerpserit, hunc præfigit titulum : SANCTUS GENESIUS MARTYR ARELATENSIS, ROMANUS. Qua de causa Martyr ille hic Romanus cognominatur? Hinc certe dubium subortum est Juris-peritis Romanis, quod Fridericus Ampring noster, anno 1680 Romæ commorans, decessoribus nostris ita proposuit : Ignoscat R. V. brevi incommodo, quod in re præsentis nemo melius expedire novit. Notarii Romani libenter vellent scire, quomodo probetur, S. Genesium martyrem Arelatensem fuisse Romanum, uti P. Joannes Roberti in Elogiis sanctorum quinquaginta juris peritorum illum nominat. De sancto Genesio nimo certum est, fuisse Romanum; sed de altero nullum fundamentum in Actis apud Surium die xxv Augusti relatis haberi potest, quod fuerit Romanus. Papebrochius Ampringio nostro respondit, istam expressionem verosimiliter attribuendam esse erranti memoriæ, nisi forsitan auctor memorati Opusculi illum Martyrem improprie Romanum vocare voluerit, eo quod urbs Arelatensis olim fuerit colonia Romana, et ab Ausonio Gallica vel potius Gallula Roma appelletur, ut apud Hadrianum Valesium in Natitia Galliarum pag. 38 videre est. Nos etiam non norimus aliud effugium, quo hæc impropria locutio excusari possit. Quapropter ad antiquum et celebrem hujus sancti Martyris Arelatensis cultum deaonstrandum pro gredimur.

Martyrologia
aliaque vetera
scriptorum tes-
timonia in-
dicant

6 In vetustissimis Hieronymiani Martyrologii apographis S. Genesius Arelatensis hac die annuntiat, ut apud Florentinum videre est. Accedit vetus Romanus Rosceydi nostri Martyrologium, quod eodem die memoriam sancti Genesii Arelatensis breviter indicat. Sed has breves annuntiationes Ado, qui procul dubio genuina ipsius Acta vidit, hodie ampliavit in hunc modum : Ipso eodemque die, natalis sancti

Genesii Arelatensis, qui ante tribunal judicis, exceptoris functus officio, cum impia, quibus Christiani puniri jubebantur, edicta nollet excipere, projectis in publico tabulis, se Christianum esse testatus, abscessit; et post modicum intervallum deprehensus ab apparitoribus, atque in ripa fluminis Rhodani decollatus, martyrii gloriam proprio cruore baptizatus accepit. Hoc elogium Usuardus ex Adone contraxit, ut indicant eadem fere verba, quæ in Martyrologio illius ita leguntur : Eodem die beati Genesii Arelatensis, qui exceptoris functus officio, cum impia, quibus Christiani puniri jubebantur, edicta nollet excipere, comprehensus atque decollatus, martyrii gloriam proprio cruore baptizatus accepit. Ut alios Martyrologos recentiores omittam, Wandelbertus eundem Martyrem nostrum exornat hoc versiculo :

Octava hinc Arelas celebrat te, sancte Genesi. Nimirum quotannis VIII Kalendas Septembris aut die xxv Augusti celebratur inclytum hujus Sancti martyrium, et aliis diebus recolitur annua memoria nonnullarum rerum, quæ ad honorem ejusdem Sancti spectant, ut jam videbimus.

7 Christiani Arelatenses ab immemorabili tempore ad gloriam sancti sui Popularis ædificaverunt altare et templum, quarum anniversaria dedicatio die xvi Decembris apud Florentinum pag. 1032 refertur ex veteribus Martyrologiis, ubi unum apographum sic habet : Arelato dedicatio basilicæ et altare sancti Genesii Alterum vero Corbeicense eandem commemorationem ibidem emendatius exprimit his paucis verbis : Arelati dedicatio basilicæ et altaris sancti Genesii martyris. Unde Saussayus etiam die xvi Decembris hanc annuam dedicationem festivitatem Martyrologio suo Gallicano inseruit. Arbitramur, hanc Arelatensem S. Genesii ecclesiam jam celebrem fuisse secula quarto exeunte, quando Prudentius poeta Hispanus in Opere de Coronis Martyrum, hymno 4 post alia sic cecinit :

Teque præpollens Arelas habebit,
sancte Genesi.

Certe seculo sequente Venantius Fortunatus Carmine quarto libri octavi videtur Prudentium imitatus esse, et publicum S. Genesii Arelatensis cultum indicasse hoc versu hexametra :

Porrigit ipsa decens Arelas pia dona Genesi. Verum illa S. Genesii martyris veneratio, quæ apud Arelatenses ab immemorabili tempore initium habuit, ex ipsis Actis aliisque monumentis infra edendis non parum confirmabitur.

8 Interea vetus hujus Arelatensis ecclesiæ celebritas etiam colligitur ex Actis sancti Quinidii præsulis Vasionensis, qui post medium seculi sexti obiit, et cujus gesta Bollandus noster ad diem xv Februarii illustravit. In his Actis num. 2 de matre istius episcopi Vasionensis ad rem nostram leguntur sequentia : More Christianæ religionis festivitas beati Genesii martyris Christi, Arelas * pro ejus confessione passi, agebatur. Et ecce inter turbam, quæ undecumque ad limina beati Martyris colligebatur, Quinidii mater mox futura, gravata simi, felici puerperio onerata, ardore pietatis ducta pervenit : nam et ipsa familiaris locum amplectebatur. Obseratis jamis ecclesiæ, cum pro amore Martyris vigiliis factura foris substitisset, affectu pio lacrymis suffusa, ut in amorem Dei rapitur, orationem continuat, illico audit, propter memoriam sancti Martyris, angelorum dulcissimum stupendumque concentum. Post hæc ibidem narratur, quomodo fores ecclesiæ Arelatensis huic mulieri patuerunt.

E
immemorabilem
Martyris cul-
tum.

qui confra-
tur ex anti-
quis peregrin-
ationibus

* id est Arelas

rius

A ruit, et ab angelo felix S. Quinidii natiuitas ei predicta fuerit. Ex hoc magno populi concursu manifeste concludimus, antiquitus annuam S. Genesii festiuitatem in ecclesia Arelatensi sollemniter celebratam fuisse.

ad ecclesiam Arelatensem instituit.

9 Eodem seculo floruit sanctus Apollinaris, Valentinus in Gallia episcopus, cuius Vita Edmundus Martene Benedictinus in Collectione sua amplissima veterum monumentorum tomo 6 col. 779 et sequentibus ex Ms. codice reginæ Sueciæ non ita pridem vulgavit. In his Actis, quæ ab auctore coæra ac teste oculato conscripta sunt, ibidem col. 781 fit mentio de itinere, quod sanctus ille præsul Valentinus ad urbem Arelatensem instituit, ut sese sisteret tam liminibus sancti Genesii martyris, quam conspectibus pontificum, atque affectibus propinquorum. Deinde caeterus ille biographus narrat, se ad urbem Arelatensem peruenisse cum sancto Apollinare, quando S. Casarius ibi erat episcopus. Ex hoc auctoris synchroni testimonio confirmatur, ante medium seculi sexti, quo S. Casarius Arelatensis obiit, iam pias peregrinationes ad Arelatensem S. Genesii ecclesiam frequenter institutas esse. Hæc chronologia distinctius indicari poterit ad diem 5 Octobris, qua S. Apollinaris Valentinus episcopus in Martyrologio Romano collocatur. Interim satis mirari non possumus, quod eruditissimus hujus Vitæ editor Martenens ibi ad nomen S. Genesii martyris apposuerit annotationem sequentem: Hic Arelate cum sacra Christianorum in theatro irridendo representaret, divino lumine illustratus, et ex mimo factus Christianus, Salvatoris fidem suo sanguine obsignavit. In hac annotatione videmus manifestam duorum Martyrum confusionem, quæ superius abunde refutata est, et inde discimus, interdum viros etiam circumspiciendissimos turpiter hallucinari, quod humile est, et ideo a nobis alienum non putamus.

et inde propinquatus est ad ecclesiam Lodouensem.

10 Jam reuertitur ad immemorabilem S. Genesii Arelatensis cultum, qui paulatim ad alias Galliarum ecclesias extensus est, ut colligimus ex Vita sancti Fulcrani præsulis Lodouensis, de quo Bernardus Guidonis apud nos die XIII Februarii num. 15 sic scribit: Consummato autem opere basilicæ sancti Genesii, quo ipsam crevit, ampliavit et roboravit, tandem eam honorifice dedicare studuit, convocatis ad dedicationem viris, reverentissimo domino Imerico archiepiscopo Narbonensi, Ryquino Magaloneasi et Deusdedit Ruthenensi episcopis reverentissimis; quæ facta est anno Dominicæ Incarnationis cmlxxv. Illustrissimus Jaannes Plantarivus de la Pause, elapso seculo Lodouensis episcopus, in Chronologia præsulum Ladarusium pag. 60 asserit, hanc ecclesiam dudum antea titulum S. Genesii habuisse, et a sancto Fulcrano duatarat instauratam esse, sicut ex proprio ecclesiæ Lodouensis Officio ibi refert his verbis: Ecclesiam cathedralem ex vili materia ab aliquot seculis in honorem sancti Genesii Arelatensis martyris extructam a fundamentis ita instauravit et auxit, ut eam de novo construxisse dicatur. Unde Lodouenses S. Genesium Arelatensem agnoscunt primariam ecclesiæ suæ patronum, et annuam dedicationis festiuitatem sollemniter celebrant Dominica prima Octobris sub ritu duplici cum Octava, sicut in directorio præscribitur.

11 Hæc Lodouensis pietas erga suum Patronum verosimiliter adhuc crevit post acceptas ejusdem reliquias, de quibus Petrus Saxius Arcla-

tensis ecclesiæ Canonicus in suo Pontificio Arelatensi apud Joannem Burchardum Meuckenium inter scriptores Rerum Germanicarum tomo 4 col. 288 sic meminit: Denum composito cum civibus Arelatensibus decimarum jure, Joannes Bancianus antistes Arelateusis (de hoc enim ibi sermo est) ecclesiæ Lodouensi beati Genesii Arelatensis martyris reliquias concessit, brachium videlicet et sanguinem pixide inclusum, morturque anno mclxvii. Illustrissimus Joannes Plantarivus in Opere supra laudato hanc reliquiarum translationem inter annum Christi 1245 et 1246 refert, et narrationem Saxii de parachronismo acensat his verbis: Circa idem tempus reliquias sancti Genesii martyris Lodouensium protopatroni, brachium videlicet et sanguinem pixide inclusum concessit Guillelmo nostro (erat hic Guillelmus de Casellis, qui ab anno Christi 1241 usque ad annum 1259 in cathedra Lodouensi sedit) ex eodem concilio redeunti et Arelate traeseunti (non autem anno mclxvii, ut notavit Saxius in Pontificio Arelatensi) Joannes Bancianus octuagesimus quartus Arelatensis archiepiscopus in ejusdem Saxii nomenclatura, quas in ejus Sancti basilica soleani ritu reposuit. At salva illustrissimi Plantarivii pace, Saxius hoc loquendi modo fortasse tantum significare voluit, illam reliquiarum translationem factam esse tempore Joannis Banciani præsulis Arelatensis, qui anno Christi 1257 e vivis excessit.

AUCTORE G. C. ubi solenni Officio festum ejus celebratur.

12 Quicquid sit de hac Saxii chronologia, Lodouenses adhuc hodie celebrant annuam hujus translationis commemorationem sub ritu duplici, sicut in Officiis propriis ecclesiæ Lodouensis præscribitur, et Saussayns in Martyrologio suo Gallicano ad diem undecimam Aprilis testatur his verbis: Lodouæ decimo quinto die post Pascha fit in majori ecclesia festum translationis sancti Genesii martyris, ejusdem ecclesiæ patroni. Porro Lodouensis ecclesia ad diem xxv Augusti martyrium S. Genesii quotannis recolit Officio proprio primæ classis cum Octava, et tunc per octo dies ex antiquis auctoribus gesta et miracula sancti sui Patroni sollemniter decantat. Non dubitamus, quin alia multæ Galliarum ecclesiæ venerentur hunc sanctum Martyrem propter sacras ejus reliquias aliasse causas, quamvis distincta eorum notitia ad nos non perreuerit.

et verosimiliter ad alias Galliarum ecclesias.

13 Neque illa solennis veneratio sese continet intra limites Galliarum; sed montes Pyrenæos superavit, et ab aliquot seculis in Hispaniam transiit, quemadmodum liquet ex veteri Breviaria Mozarabico, cujus partem Toleti commemorans anno 1722 transcripsi. In illo veneranda antiquitatis Officio celebrari S. Genesium Arelatensem, luce clarius eriacit hymnus proprius, cujus barbarum stylium nonnihil ex conjectura corrigam vel in margine explicabo. Antiquus autem iste hymnus inter alia ad propositum nostrum non pertinentia de sancto Martyre Arelatensi hæc habet:

F Quamvis veneratio illius extensa est ad Hispanos.

Genesius igitur ille juvenulus,
Civis eximius Arelatis oppidi,
Ætatis peragens floscula primula
Injuncto paret ordini.
Exceptor igitur dum nitesceret*,
Ac jussa tabulis publica scriberet.
Afflatus subito munere calico,
Quo vota cumulat pia,
Extemplo officium abnuat impium,
Et ceris renuit imprimere manum
Cælestis cupiens effici accota*

* id est claresceret

* id est incola

Vita,

AUCTORE
S. C.
* id est, ut
Evangelium
monet

Vita, votisque, moribus.
Post, Evangelicus sermo ut intonat *;
Diversas laebras per loca appetens,
Sese occulte recipit in abditis
Horrore ministerii.
Quem quaerens valide turba satellitum,
Nec hinc, ut cuperet, reperit uspiam,
* id est iudex
Vastis reboans rictibus arbiter *,
Ferrum sumite, clamitat :
Festinis propere pergite gressibus,
Inventum refugam plectite, percutite,
* id est colit.
Qui nostra monita temnere ausus est,
Nec sacros deos incolit *.
* pro aqua
baptismi
Ferventi Rhodanum spiritu appetit,
* pro abluere
Quo sordes queat abluī *.
* id est caput
amputatur
Auro lucidior inde regrediens,
Repertus jugulus sternitur impetu *,
Caeli agminibus illico jungitur,
Comptus vertice laurea.

B Ex his evidenter patet, Hispanos antiquitus in patria sua S. Genesium Arelatensem solenniter coluisse. Quinimo libenter credimus, ambos hodiernos ejusdem nominis Martyres in Hispania immemorabilem cultum obtinuisse, quandoquidem in veteri Breviario Burgensi, quod anno 1502 impressum est, hac die communis ntrique legitur sequens oratio : Deus, qui nos annua beatorum martyrum tuorum Genesii atque Genesii solennitate letificas, praesta, quaesumus, ut quorum gaudemus meritis, provocemur exemplis. Per etc. Lectiones autem propriae, quae ibi recitantur ad S. Genesium Arelatensem tantummodo pertinent. Attamen communis lectio de pluribus martyribus ad Genesium Arelatensem, et Mimam Romanum videtur referenda.

C 14 Sed postmodum quidam pseudo scriptores ex quibus tamen aliqui fabulatores his addiderunt alios ejusdem nominis martyres, cosque in Hispania passos volunt, ut jam breviter ostendemus. Joannes Tamayus de Salazar exemplo Pseudo-Dextri et Pseudo-Juliani confirmat duos ulios Genesios martyres Hispanos, ex quibus hac die xxv Augusti unum in Martyrologio suo Hispanico sic annuntiat : Cordubae in Baetica Hispania, sancti Genesii militis et martyris, qui cum, et Domino militaret, abjecto militari baltheo, Catholicum indneret thoracem, in prima apud Hispaniam persecutione Neronis comprehensus, nec a fide desisteret, ad gloriam egregius agonista Christo loricatorum ascendit. Alterum vero cum sociis martyribus incerto loco passum fraudulenter ex Martyrologio Romano subripuit, et Mantuae Carpetanorum sive Martiri collocavit, sicut in Hispanico Martyrologio suo ad diem xi Octobris andacter indicat hac annuntiatione : Mantuae in Carpetanis Hispaniae sanctorum Anastasii presbyteri, Placidi et Genesii martyrum, qui, saviente imperatoris Juliani immanissimi apostatae in Christi ascetas persecutionis procella, propter Crucifixi nomen comprehensi, cum nec minis a Numine, nec blanditiis a nomine dimoveri valuissent, martyrio coronati, gloriam promeruerunt aeternam.

15 Inter posthuma eruditissimi Nicolai Antonii manuscripta, de quibus jam saepius alibi mentio facta est, habemus prolixam dissertationem tum Latinam tum Hispanicam, qua sincerus ille scriptor Hispanus ambos istos Genesios popularibus suis adjudicat, ac solidis argumentis probat, ecclesias atque publicae venerationis indicia, quae adhuc in Hispania supersunt,

ad solum S. Genesium Arelatensem pertinere. D Sed nobis nec lubet nec vacat, longam istam disputationem transcribere, cum praesertim singulis fere diebus in Martyrologio Tamayi similes occurrant fabellae, quas jam saepe nimis operose refutavimus. Quapropter hac de re prudens Nicolai Antonii judicium breviter excerpemus ex Bibliotheca Hispana veteri, in qua lib. 6, cap. 20, num. 451, sive tomo I pag. 399 quemdam incantum fabularum defensorem refellit his verbis : Qui liquid tamen is dicat de quatuor Genesii, primo Arelatensi, secundo Romano, tertio Barcinone nato Mantuaeque Carpetanorum caso, cujus Acta profert, quarto demum Cordubensi, de quo nunc agimus; certissimum haberi debet, non alteri quam primo Arelatensi exceptori sive notario publico obitatum ab Hispanis cultum in dedicatione ecclesiarum fuisse.

16 Deinde ibidem numero sequente Nicolaus Antonius opinionem suam confirmat ex Officio proprio Mozarabico, quod Toleti de S. Genesio Arelatensi celebratur, et post exhibitum hymni supra relati fragmentum, sic adversarium interrogat : Putasne ad alterum olim directum cultus solennis Officium, alteri autem Genesio dicata fuisse sacra templa, non Martiri tantum Toletique aut Cordubae; sed et Hispaniae et Salmanticae ac forsitan alibi? Credant Bivarius, Ramirezus, Tamajus (qui carmen quoddam Cypriani sui Cordubensis hypobolimari adducit) Argaiusque superstitiose his falsis historiae minibus assurgentes; non ceteri, quibus intimum jam saepius fuit devitare hos scopulos, quibus jam fere universae antiquitatum nostrarum auctoritatis navem allisimus. Certe Pseudo-Dexter atque impostores in Historiam Hispanicam tot fabulas inducerunt, ut via vera a falsis secerni possint, sicut in paragrapho sequente experiemur.

§ II. Indagatur, quis aut qualis fuerit sanctus Genesius, qui in Carthaginensi Hispaniae provincia apud PP. Minoritas Sciares hodie colitur.

F Illustrissimus Franciscus Gonzaga in Opere de origine et progressu Seraphicae Religionis, locum, in quo Sanctus hic hodie colitur, et a quo vernacule ab Hispanis San Gines de la Xara, id est, sanctus Genesius Sciares appellatur, Conventu XVI provinciae Carthaginensis apud nos fol. 972 verso describit his verbis : Quod hic Conventus, in loco deserto ac vasta solitudine ad decem millia passuum a nova Carthagine, atque ad tria millia ab Oceano mari situs, divo Genesio diratus evaserit, in causa est circumvicinorum populorum ad ipsum Sanctum ob recepta ab eo beneficia devotio : nam ex summi Pontificis Innocentii VIII, qui inelyto heroi Joanni Ciaconio olim ejus aedificandi facultatem anno a partu Virgineo mdcxci fecit, mandato sanctissimae virginis Mariae Annuntiationi sacrandus veniebat. His accessit praesens eodem in loco aedifica, in ejusdem sancti Genesii honorem erecta, quae praefatis populis commendatissima erat.

18 Extitit igitur aedificatum hoc monasterium,

A a viginti Fratribus frequentius inhabitatum, statim ab anno Domini mœxci a præfato heroe Joanne Ciaconio, idque ex Apostolica Innocentii VIII auctoritate; ea tamen posita lege, ut Franciscanis Amadeis deserviret, immediateque generali totius Minoritici Ordinis Ministro subesset. Eidem legi subscripsit Alexander VI Pontifex maximus anno Domini mœxciii. Habentur amborum Pontificum summorum diplomata in hujusmodi loci archivis. Hæc tamen lex ob plurima, quæ sequebantur, incommoda executione caruit; imo Conventus ipse a prima sui erectione hujus provincie Patribus paruit. Est locus hic Carthaginensibus celeberrimus, præcipue vero in mari periclitantibus, quod sanctus Genesius Rolandi magni Francorum regis ac Olivæ reginæ olim filius, cujus corpus occulto in loco in præsentis monasterii ecclesia sepulchrum creditur, illis opportune quacumque in necessitate adsit.

19 Quod hoc loco illustrissimus Gonzaga de parentibus istius S. Genesii pronuntiat, id haud dubie simpliciter hausit ex quadam populari Sciarensium aecolarum traditione, quæ non magni faciendæ est: quis enim est Rolandus ille magnus Francorum rex ac Olivæ reginæ maritus, qui sanctum Genesium progenit? An forsitan indicatur famosus iste Rolandus heros, qui fabulosæ Pseudo-Turpini narrationi in Vita Caroli Magni copiosam materiam præbuit? At is nunquam regnum Francorum administravit. Adde quod hic Sanctus ex alia ejusdem loci traditione frater Rolandi vocetur in Hispanica Vita, quam Melchior Huclamus anno 1607 Murcia edidit, et variis episodiis suspectisque historiis amplificavit. Igitur exiguam fidem meretur hæc incerta populi traditio, quæ sibi non constat, et nullis antiquis instrumentis stabilitur.

20 Securius ac certius explodi potest Joannes Tamayus de Salazar, qui in Martyrologio suo Hispanico nomen et Acta S. Adelhardi Corbeiensis in Gallia abbatis huic S. Genesio affinxit, et die secunda Januarii illum sanctum abbatem pro S. Genesio Sciarensi annuntiavit his verbis: Corbeie in Gallia natalis sancti Adelhardi cognomento Genesii, episcopi, ut creditur, Urcitani in Hispania, qui a Ludovico pio Francorum principe exulatus, prope Carthaginem Spartariam degens crematorium struens, Corbeie post rediens sanctissime diem clausit extremum. Deinde ibidem in notis ex Melchior Huclamo Hispaniceam S. Genesii vitam Latine contraxit, et alia ejusdem Sancti Acta pro arbitrio suo concinnavit, eaque commiscuit, ut S. Adelhardum Corbeiensem prorsus in S. Genesium Sciarensium transformaret. Sed hæc omnia ad inducendam confusionem gratis ab ipso excogitata esse, facile deprehendet cautus lector, qui vel levi oculo percurrere voluerit antiqua S. Adelhardi Corbeiensis Acta, quæ Bollandus noster ad diem secundam Januarii vulgavit, et in quibus de nomine vel cognomine Genesii, quod hic sanctus abbas nunquam gesserit, nulla fit mentio.

21 Si Tamayum interrages, ubi cognomen istud sancto Adelardo Corbeicensi datum invenerit, confidenter allegat suos pseudo-iaagistros Julianum et Luitprandum, et his duobus oculis omne dubium sublatum arbitratur. At nos horum duorum testium, quos sæpe mendaces experti sumus, auctoritatem tanti facimus, arsi neminem citasset, et hos duos Sanctos inter se longe diversos existimamus. Si autem ad hanc

diversitatem probanda dieas, eos diversis diebus celebrari, Tamayus intrepide respondet hoc modo: Licet ibidem festivitas sancti Genesii ad diem xxv Augusti referatur, non ex hoc nostram conturbat ephrasim; quia cum majores nostri penitus sancti Adelhardi Acta perdidere, nec quid tenendum foret quoad diem transitus cognovere, attracti ex sinonome * nominis sancti Genesii Arelatensis, cujus illo die festum concelebrat Ecclesia, ejus itidem appinxerunt, cum revera hodie (nimirum die secunda Januarii, de qua agit) indicendum esset. At imperitus ille fabulator non advertit, ipsam mortis diem in antiquis S. Adelhardi Corbeiensis Actis exprimi, et hunc Sanctum propterea ab omnibus fere Martyrologis ad diem secundam Januarii referri, sicut ipse Tamayus antea imprudenter fassus fuerat.

22 Accolæ Sciarenses ex qualicumque traditione putant, adhuc apud se sacras S. Genesii reliquias occulto vel ignoto loco quiescere, quemadmodum in Vita ejus Hispanica apud Melchior Huclamum cap. 4 legi potest. Cui vero supradictus Tamayus rideret, hanc vulgarem Sciarensium traditionem non satis apte convenire sancto Adelardo abbati Corbeicensi, qui in Gallia mortuus fuerat, et quem cum S. Genesio confuderat, cepit excogitare modum, quo factam illam confusionem defenderet, et sacras hujus abbatis Corbeiensis reliquias in Hispania collocaret. Itaque, cum pseudo-Juliano finxit, ossa hujus sancti Abbatis ex Corbeia Gallie, ubi ante centum annos obierat, in Hispaniam translata fuisse, et in Martyrologio suo Hispanico hanc translationem die xxi Maii confidenter annuntiat hoc modo: Prope Carthaginem Spartariam ad montem Larinum translatio sacrorum pignorum beati Adelhardi cognomento Genesii abbatis ex urbe Corbeia Gallie, ubi ejus sanctitas insigni mirabilium frequentia floret.

23 Majores nostri illam Martyrologi Hispanici fraudem detexerunt, et ideo inter Præternisios ad diem xxi Maii rotunde suam hæc de re sententiam indicaverunt his verbis: Sancti Adelardi abbatis translatio sacrorum pignorum ex urbe Gallie Corbeia ad montem Larinum prope Carthaginem Spartariam inscripta est Martyrologio Hispanico Tamayi Salazar, citatis Juliano Petri Adversarii et Chronico, nuper adornatis. Imo de eo secunda die Januarii egerat, et ubique dat cognomentum Genesii ac titulum episcopi, ut creditur, inquit, Urcitani in Hispania; atque, quod a Ludovico Pio in exilium actus in dicto monte Larino delinquit, pro quibus citatus Usuardus, eo multo junior, ad hunc xxi Maii. Quæ omnia impudenter conficta sunt. Exsul vixit Adelardus abbas in Herio insula Aquitaniae, et corpus ejus fuisse Corbeie adhuc seculo xii constat; proinde non fuit in Hispaniam translatus circa annum mccc. Consule Acta illius varia et miracula cum translationibus a nobis edita secunda Januarii.

24 Propter has Tamayi fabulas et incertam Sciarensium traditionem dubitamus, aut potius ignoramus, quid de Actis hujus sancti Genesii tuto credi possit. Eadem dubitatio vel ignorantia suspensum tenuit Waddingum, qui in Annalibus Minorum ad annum Christi 1437 num. 48 de origine Conventus Sciarensis ita scribit: In registro Ordinis lego, Ministrum Generalem hoc anno die xviii Maii facultatem dedisse fratribus Alphonso Rubeo Conchensi et Francisco

AUCTORE
G. C.

* forsitan
synonymia

cum Adelardo
abbate Corbeicensi
confundit,

E

ut Majores
nostri jam diu
observant

F

Nos cum Waddingo
Martyrologi
rata fatemur.

de

AUCTORE
G. C.

de Molina, provincia Castellana alumnus, ut ad eremitorium sancti Genesii, diocesis Carthaginensis transirent, et sub obedientia Guardiani illius Conventus morarentur. Quare censendum est, ad eam non tam factam, quam relictam vel ampliata ab illustri heroe, a quo primitus constructam anno MDCXCI sub Innocentio VIII videtur sentire Gonzaga. Ad hunc etiam refert originem hujus cenobii Melchior Huelamus peculiari libro, quem de Vita et miraculis sancti Genesii scripsit, inconcinne congestis multis, quae ad destinatum sibi historiae argumentum minime conducunt. Tres legi, qui de hoc sancto Viro scripserunt, duos predictos Gonzagam et Huelamum, tertium Joannem Marquez; sed omnes circa parentes discordant: postremus Adelarum Genesium, nescio quo fundamento, appellat, et cum Adelardo abbate Corbeiensi ex aliorum conjecturis confundit. Ego nihil certum circa parentes, mortis tempus, aut constantem vitae statum deprehendi.

res gestas hujus Sancti nobis ignotas esse.

B

25 Præter istos tres auctores, quos Waddingus hoc loco citat, etiam legimus Franciscum de Cuscales, qui in Discursibus historicis de Regno Murciano, quos Hispanicè anno 1621 Americæ vulgarit, fol. 451 et sequentibus traditionem de S. Genesio Sciarense fusiùs exponit. Hic Hispanus ejusdem Carthaginensis provincie scriptor etiam sanctum Genesium suum cum sancto Adelardo abbate perperam confundit, et omnes Tawayi aliorumque pseudo-scriptorum fabulas adoptat. Hinc colligimus, quam parum fidei oporteat huc traditioni, quæ tam vitiosa et diversa deprehenditur. Quapropter ingenue fateamur, incerta vel ignota nobis esse omnia, quæ de sancto Genesio illo passim circumsferuntur, si proprium ejus nomen, immemorabilem cultum, et aliqua recentioris ævi miracula vel beneficia excipias.

et quamvis Sciare pro confessore coli dicatur

C

26 Inprimis nomen ejus et titulum sancti reperimus in diplomate Alexandri VI Pontificis, qui anno Dominicæ Incarnationis 1493 concessit facultatem construendi vel instaurandi Conventum Fratrum Minorum in eremitorio sancti Genesii de la Xara nuncupato, in quodam loco deserto, et a civitate Carthaginensi per decem miliaria vel circa distante, et circa litus maris consistente, quemadmodum in Regesto Pontificio post tomen septimum Annualium Waddingi pag. 96 et sequente legitur. Hunc immemorabilem sancti Genesii cultum confirmavit et auxit Clemens VIII Papa, cujus Bulla apud Melchiorum Huelamum post Hispanicam S. Genesii Vitam fol. 468 verso refertur in hunc modum: Cum, sicut accepimus, in ecclesia sancti Genesii de la Sciara Carthaginensis [diocesis] una pia utriusque sexus Christi fidelium confraternitas, non tamen minus artis specialis, cordigerorum sancti Francisci nuncupatorum canonice instituta existat, quæ se in bonis operibus exercere consuevit; Nos, ut confraternitas prædicta majora indies suscipiat incrementa, . . . tam ipsis nunc et pro tempore confratribus, quam aliis utriusque sexus Christi fidelibus vere penitentibus et confessis ac sanctissima Communione relictis, qui prædictam ecclesiam in festo ejusdem sancti Genesii confessoris, quod celebratur vigesima quinta mensis Augusti, a primis Vesperis usque ad occasum solis festivitatis hujusmodi devote visitaverint, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem misericorditer in Domino concedimus. Clemens VIII dedit hanc

Bullam anno Pontificatus suo octavo, qui anno Christi 1599 respondet, ut ibidem in fine indicatur.

27 Quamvis in hac Bulla S. Genesius cognomine confessoris appelletur, tamen hæc appellatio non habet majorem certitudinem, quam ipsa vacillans traditio Sciarensum, qui procul dubio illum titulum Pontifici Romano suggesserunt. Quis autem spondeat, illam Sciarensum traditionem de gestis S. Genesii confessoris a sesqui-seculo non prodixisse ex fabulosis illis Chronicis aliisque similibus figmentis, quibus aliqui pseudo-scriptores Hispani totam antiquitatem Hispanicam contaminarunt et obscurarunt, ut supra demonstravimus? Nos saltem ante duccatos annos in instrumentis fide dignis nullam S. Genesii confessoris mentionem invenimus, quamvis tunc et antea cultus S. Genesii martyris Arelateus in Hispania celeberrimus esset, ut ex veteri Brevariario Mozarabico ostendimus. Huc accedit, quod Cordubense S. Genesii templum, de quo divus Eulogius in Memoriali Sanctorum lib. 2, cap. 10 circa finem meminit, S. Genesio martyri tribuendum sit, idque Nicolaus Antonius etiam de aliis ejusdem nominis ecclesiis in Hispania judicandum censeat.

28 Unde Papebrochius noster in scheda ante eam Hispanicam S. Genesii Sciarense successorum suos ita monuit: Examinandum, an non sit fabula: forte enim cultus S. Genesii martyris istie ab aliquo pio eremita inductus occasionem ejusmodi fictioni dedit, ita ut miracula ad Genesium martyrem vere spectent, qui etiam xxv Augusti colitur. Quapropter eruditos Carthaginensis provincie viros hic rogatos volumus, ut hunc scrupulum nobis adimant, et traditionem suam de gestis et ætate S. Genesii confessoris ex antiquis documentis stabiliant. Hæc Papebrochii nostri suspicio non est prorsus temeraria, cum Waddingus etiam post editam Clementis VIII Bullam, quam partim supra retulimus, in Annalibus Minorum ad annum Christi 1397 num. 2 hunc eundem S. Genesium Sciarensem cognomine martyris appellaverit, ubi Acta B. Joannis de Cetina sic erorditur: Joannes pater Joanne Laurentii Cetina (oppidum est in continibus Aragonie Castellam versus) natus, adolescentiori ætate inservivit cuidam heroi Aragonio; inutiliter tamen, neque majori fructu, quam temporis et virtutum jactura. Divino quodam igniculo resipiscens, hero et mundo valedixit, eremumque petiit sancti Genesii martyris non prope a civitate Murciana diocesis Carthaginensis, ubi aliquot annis pie vixit. Deinde gesta et martyrium hujus Joannis enarrat.

29 At Waddingus (inquit Sciarense sine traditionis defensores) in iisdem Annalibus Minorum ad annum Christi 1437 num. 48 priorum opinionem suam revocat his verbis: Confessorem omnes dicunt; unde corrigendus est locus, ubi alias ex Vita nostri beati Joannis Cetinae martyrem appellavi et eadem prope Murciam, lencis decem distantem, constitui. Unde ita legendum est; EREMUMQUE PETIIT SANCTI GENESII, NON PROCL A CIVITATE CARTHAGINENSI. Equidem fateor, hæc a Waddingo sic correctæ esse. Sed utinam simul expressisset argentes rationes, ob quas sententiam mutavit! Videtur autem ab ipso hæc unica causa allegari, quod illum S. Genesium omnes Sciarense accolæ confessorem dicant. Forte Waddingus ex Fratribus suis Sciarense intellexit, hanc esse vulgarem

ex populari incerta Sciarensum

E

timen non Papebroch. nostro dicitur.

F

* lege prope ut mar dicitur.

an hoc Martyris in confessionem miorum

rem

A rem loci traditionem de suo S. Genesisio, et ideo priorem sententiam suam de martyrio istius S. Genesisii revocavit. Quidquid sit de illa revocationis causa, nos tam facile non movemur communi plebis opinione, cujus originem et antiquitatem ignoramus. Si porro Sciarenses ostenderint, hanc traditionem suam esse antiquam, et salido fundamento niti, Waddingum retractantem imitabimur.

non sit orta
ex fabulosis
Hispanorum
chronicis,

30 Quamvis autem Waddingus loco supra citato fateatur, se nihil certi deprehendisse circa parentes illius sancti Genesisii, mortis tempus, aut constantem vitam statum, tamen ex populari traditione mox ibidem subjungit sequentia: Multis referunt Divum florere miraculis, consanguinem fuisse Gallorum regum, et Caroli Magni nepotem, ibique jacere sepultum. Plurimi eo contant venerari et beneficia impetrari; eaque ille frequenter exhibet praesertim in mari periclitantibus. Verum hae tanta generis nobilitas aut regia consanguinitas non parum nobis suspecta est. tum quod antiqui scriptores Galli et Hispani de illa nusquam meminerint, tum quod recentiores fabulatores Hispani similem generis claritatem tribuant Adelhardo abbati Corbeiensis, quem Genesisium cognominant, et cum S. Genesisio Sciarensi perperam confundunt, ut supra vidimus. Unde non immerito veremur, ne traditio Sciarensium circa nobilem sui sancti Genesisii stirpem ex illa fabulosa confusione prodierit, et ab his pseudo-scriptoribus originem suam acceperit.

admirabile u-
trum miracu-
la,

31 Quod attinet ad miracula, quibus hic S. Genesisius in Carthaginensi provincia condescare dicitur, iis faciliorem fidem adhibemus, quia recentiora sunt, et ab auctoribus coaevis aut subaequalibus conscripta: nam Melchior Huelamus in Hispanica S. Genesisii Vita cap. 14 et sequentibus diffuse narrat aliqua, quae non diu antea vitam suam contigerunt. Sive hae miracula spectent ad S. Genesisium confessorem, sicut Sciarenses existimant, sive ad S. Genesisium martyrem Arelatensem, quemadmodum Papebrochius noster superius allegatus suspicabatur, illa breviter memorabimus ad honorem alterutrius Sancti, cum hodie mentio fiat de utroque illo Genesisio (si duo distincti sunt) et de neutro scire alias oblatura sit opportunior agendi occasio. Tamayus haec miracula vel beneficia satis fideliter ex Hispanico Melchioris Huelami libro Latine contraxit, et in Martyrologio suo ad diem XXI Maii retulit, quavis ea ibidem S. Adelhardo Corbeiensis perperam adscripserit.

32 Tamayus
et Hispanico
Huelami libro

32 Latina ipsius interpretatio, quam hic breviter causa transcribimus, tomo 3 Martyrologii Hispanici pag. 266 sic sonat: Anno MCLXII navis e portu solvens Carthaginensi, a ventis impetita validis, ultimam rimam expectabat, cum navarchi famulus particulam lapidis de sepulcro sancti Genesisii extrahens, illamque, nomine ejus invocato, in mare projiciens, protinus tempestas sedata est. Anno Domini MCLXI Franciscus Norquera et alii tres socii, qui piscatione victum quaerebant, paratis a Mauris insidiis, in captivitatem redacti sunt. Illi, invocato sancti Genesisii nomine et auxilio, sese in mare proficientes, liberi ad portum, postquam per quatuor fere leucas absque periculo et anxietate natassent, reversi sunt.

33 Fere simile oblitigit miraculum sexdecim civibus Carthaginensibus anno MCLXIII: nam cum ipsi e portu solverent et litus quaerent Numi-

dicum, ut, excursionibus factis, in patriam spoliis redirent onusti, evenit, quod a Maurorum celoce intercepti, libertatem deplorarent deperditam; sed oratione ad Deum meritis sancti Genesisii facta, extemplo validus exsurgens ventus sic Maurorum arripuit celoce, ut nec amplius fuerit a quoquam visa, et illi in Hispaniam pervenire latantes. Quidam equitis Murciensis filius anginae morbo laborans, brevi intervallo decessit; cujus pater dolore mortis filii compunctus, Deo et sancto Genesisio promisit (si filius hujus vitae luce frueretur) se per annum, filium vero per sexennium in caenobii ministeriis continuo servituros. Hoc peracto voto, filii cadaver in lectica poni iubens ad ecclesiam, in qua sancti Abbatis (Adelhardum abbatem Corbeiensem perperam intelligit, ut supra monuimus) pignora quiescunt, pergens, et illud super aram imponens, repetita per triduum oratione, elemosynis et voto adolescentem filium vivum recepit. Nolumus hoc loco ritiosam Tamayi latinatam vel luxatas ejus periodos corrigere, cum saltem satis intelligatur substantia rei, quam narrat.

34 Ex his aliisque miraculis, quae Melchior Huelamus Hispanice verbosis episodiis exponit, nemo confidenter inferat, ibi corpus S. Genesisii sepultum esse, sicut Sciarenses ex traditione sua contendunt: nam tale argumentum propouens acciperet a nobis eandem responsionem, quam S. Gregorius olim dedit cuidam Petro quaerenti, cur Sancti majora signa facerent, ubi minime per semetipsos jacent. Nimirum S. Gregorius Papa lib. 2 Dialogorum cap. 38, in novissima Operum suorum editione Parisiensi tomo 2 col. 276 ad hanc quaestionem sic respondet: Ubi in suis corporibus sancti Martyres jacent, dubium, Petre, non est, quod multa valeant signa demonstrare, sicut et faciunt, et pura mente quaerentibus innumera miracula ostendunt. Sed quia ab infirmis potest mentibus dubitari, utrumne ad exaudiendum ibi praesentes sint, ubi constat, quia in suis corporibus non sint, ibi necesse est eos majora signa ostendere, ubi de eorum praesentia potest mens infirma dubitare. Quorum vero mens in Deo fixa est, tanto magis habet fidei meritum, quanto illic eos novit et non jacere corpore, et tamen non deesse ab exauditione. Ceterum hae sunt conjecturae nostrae de S. Genesisio Sciarensi, quas eruditus in tanta veterum documentorum penuria proposuimus, libenter eas revocari vel opinionem mutari, si quis certiora nos docuerit. Nunc ab hac necessaria digressionem ad S. Genesisium Arelatensem recertimur.

AUCTORE
G. C.
Latine in com-
pendium rede-
git.

E
sancto Marty-
ri Arelatensi
non sint ad-
scribenda.

§ III. Sincera sancti Martyris Arelatensis Aela, dubius eorum scriptor, incertus martyrii annus et duplex Arelatensium traditio refutata.

Quamvis apud eruditos nondum sit omnino certum, quis Acta S. Genesisii Arelatensis posteritati reliquerit, tamen omnes etiam severissimi veterum monumentorum ceusores ea pro genuinis habent, et communi consensu affirmant, istud inelytum martyrium ab auctore sincero fide-

ne vero Acto-
rum scriptore,

AUCTOR
G. C.

liter ad posteros transmissum fuisse. Certe pius hujus Passionis scriptor, qui forsitan ineunte seculo quinto floruit, in prologo suo lectores monet, ideo sese adhuc tempestive hæc Acta collegisse, ne ea, quæ adhuc viva recordatione rerum, ut sunt gesta, referuntur, evanescente per tempus vel tradentium vel accipientium fide, fabulosa credantur. Idcirco Ruinartius ante Passionem hujus sancti Martyris Arelatensis, quam Parisiis inter Acta Martyrum sineera et selecta vulgavit, pag. 601 istius editionis ita præfatur: Cum persecutionis tempore nemo beati Genesii Arelatensis martyrium descripsisset, pace tandem Ecclesiæ reddita, hæc jactura alicujus fidelis et pii scriptoris calamo resarcita fuit, qui Genesii Passionem, quam modo exhibemus, litteris mandavit. Hanc sub beati Paulini Nolani episcopi nomine vulgavit Laurentius Surius, cui plerique auctores consentiunt, nec adversantur codices manuscripti. Et sane quamquam nonnulli dubitant, an verus sit beati Paulini fœtus, nemo tamen inficiari potest, quin ab ipsius avi auctore descripta fuerit.

B
qui seculo v
floruit.

36 Deinde Ruinartius ibidem testatur, in tribus aut quatuor Mss. codicibus ante hæc Acta nomen Paulini episcopi expressum legi, et propterea sese illud etiam editioni suæ præfuisse. Sed hinc non sequitur, illam lucubrationem Nolano hujus nominis antistiti tribuendam esse: nam Rosweyds noster in notis ad Antverpiensem suam S. Paulini Nolani editionem pag. 834 innuit, eam probabilius adscribi posse Paulino episcopo Biterrensi, qui post initium seculi quinti cathedram tenuit, ut apud Sammarthanos in Gallia Christiana veteris editionis tomo 2 pag. 408 videre est. Forte Rosweyds judicabat, hanc narrationem de Martyre Gallie verosimilius episcopo Gallo, quam Italo convenire. Tamen istud opusculum S. Paulino Nolano tribuunt plerique recentiores critici eum nupero Paulinianarum lucubrationum editore Gallo, quem Tillemontius tomo 5 Monument. eccles. pag. 569 vernacule le Brun cognominat. Hic editor illud martyrium S. Genesii Arelatensis reliquit inter Opera S. Paulini Nolani, quæ Parisiis anno 1685 vulgavit, et in notis tomo 2 pag. 114 monet sequentia: Dubitat Rosweyds, an sancti Genesii martyris historia sit genuinus Paulini nostri fœtus; eam Paulino cuidam Biterrensi episcopo, qui anno cxxx sedit, adjudicari posse existimat. Hæc tamen Paulino Nolano vulgo tribuitur; nec sane aliquid obstat, quo minus ei adscribatur, licet non videamus, quam occasionem illius texendæ narrationis habuerit.

C
inter eruditos
disceptatur.

37 Quidquid sit de vero illius historiæ scriptore, qui certe magnam fidem meretur, nos defectu notitiæ certioris hanc litem indecisam relinquimus exemplo Ruinartii, qui post assignatam ex Mss. suis codicibus Paulini episcopi nomen, in laudata admonitione prævia ad eandem Passionem pag. 602 Parisiensis editionis ita anceps hæret: Sed quis fuit ille Paulinus? Nolanus an Biterrensis episcopus, an alius, plane incertum est. Igitur ob auctoritatem veterum codicum, quos Ruinartius allegat, his Actis nomen Paulini episcopi præmittimus, et ex ipso post Commentarium prævium recudemus eandem S. Genesii Passionem, de qua editor ille lectorem sic præmonet: Hanc autem, quam ex Surio edidit novæ editionis Operum sancti Paulini collector (Ruinartius hic designat illum collectorem Gallum, cujus cognomen ex Tillemontio superius

indicavi) cum aliquot codicibus manuscriptis denuo collatam exhibemus. Verum cum in ea editione, et in unico codice Colbertino quandoque occurrant integræ sententiæ, quæ in aliis codicibus manuscriptis non habentur, nec tamen videantur omnino respuendæ, eas ansulis inclusas reliquimus.

38 Præter hanc brevem Passionis historiam adhuc superest Homilia, quæ ad laudem S. Genesii Arelatensis eodem seculo quinto recitata est, et cujus auctor adhuc magis, quam præcedens, apud eruditos in controversiam adducitur, ut colligi potest ex sequente Ruinartii ratiocinio, quod in jam sæpe citata admonitione prævia exprimitur his verbis: Paulo post Faustus Regiensis episcopus, aut Eucherius Lugdunensis, sive alius auctor, cujus Homiliæ aliquot cum aliis aliorum auctorum sub nomine Eusebii Emisseni seu Eusebii Gallicani editæ sunt tomo quinto Bibliothecæ Patrum, homiliam de beato Genesio edidit, in qua sæpius Passionis hujus non solum sententiis, sed et ipsius verbis utitur, ut ex aliquot locis, quæ in notulis proferemus, patebit. . . . Porro Papius Massonus in Descriptione Franciæ per flumina laudat Patientis Lugdunensis episcopi homiliam elegantem de sancto Genesio Arelatensi, quam eum videre non licuerit, an diversa sit ab ea Passione, quam sub sancti Paulini nomine editam diximus, aut ab homilia Eusebii Gallicani laudata, sub cujus nomine aliquot Eucherii Lugdunensis opuscula edita sunt, judicare non possumus; siquidem certum est, alios etiam auctores de sancti Genesii laudibus scripsisse. Inter alios sermones sanctorum Augustini, Cæsarii, Fausti, aliorumque ejusdem ævi scriptorum, qui Romæ in codice manuscripto num. 3836 bibliothecæ Vaticanæ habentur, duo exstant de sancto Genesio absque auctoris nomine. Sed Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 38 mavult hanc Homiliam tribuere sancto Hilario Arelatensi, sicut ibidem indicat his verbis: Auctor Homiliæ de sancto Genesio martyre, urbis Arelatensis indigena et patrono (sive is Paulinus Nolanus episcopus, sive Paulinus Biterrensis, sive Patiens Lugdunensis antistes, sive, ut potius reor, Hilarius Arelatensis fuit) docet urbem hanc geminam seu duplicem fuisse ætate sua. At Valesius Homiliam confundit eum Passione, ut patet ex verbis Aetorum, quæ hoc loco allegat.

39 Theophilus Raynaudus noster in Hagiologio Lugdunensi pag. 76 hanc Homiliam sancto Patienti episcopo Lugdunensi tribuit, et a Passione S. Genesii Arelatensis etarius distinguit hoc modo: Facundiam sancti Patientis indicat florulenta homilia in sancti Genesii laudem, quæ legitur in miscella nomine Eusebii Gallicani aut Eucherii prænotata: eam enim homiliam Papius Massonius in Gallie descriptione per flumina agens de urbe Arelate tribuit sancto Patienti, constatque habitam extra Arelatem, ut legenti erit perspicuum. Non videtur autem Massonius agere de illa alia scriptione, quæ apud Surium legitur tomo iv, die xxv Augusti, et habetur immita Operibus sancti Paulini Nolani, titulo Martyrii sancti Genesii: nec enim ea scriptio dicenda est homilia, aut confundenda cum illa de sancto Genesio vero homilia, quæ exstat in miscella Eusebiana (ut perperam factum est ab Auberto Miræo in Auctario de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 118) cum ea quam dixi scriptio, sit narratio historica modi, quo sanctus Genesius

sicut etiam
auctore
hæc,

E

F

quam et
apographo
etimus.

sus

A *sins passus est. In pergameno Musei nostri codice, qui Ms. 201 signatur, habemus hanc homiliam sermonibus Eusebii Emisiani vel Eucherii Lugdunensis immixtam, quam Surius die xxv Augusti post Acta et miraculum S. Genesii Arclatensis etiam prælo subiecit.*

et in qua narratur,
40 *Quandoquidem igitur hæc homilia continet et illustrat aliqua sancti Martyris istius gesta, cum quibus Acta post hunc Commentarium prævium recudenda conferri poterunt, hic illam cum Suriana editione collatam vulgabimus ex memorato Ms. codice nostro, qui folio 68 et sequente sic habet: Hodie natale sancti Genesii celebramus; et merito beatorum Martyrum passiones, natales vocamus dies, quando eos martyrii vita et gloriæ fides, dum ingerit morti, genuit æternitati, et perpetua gaudia brevi dolore parturit. Merito plane dicendi natales dies, per quos illi, qui nati fuerant in hanc fragilitatis humanæ miseriam, subito renascuntur in gloriam, vite perennis initium de mortis fine sumentes. Etenim si istos dies natales vocamus, quibus in hanc lucem in delictis et doloribus nascimur*

B *ad dolores, quibus in tunc mundum cum fletu infantia vagitantes ingredimur, omnis homo quasi futuræ per totam vitam propheta * miseriæ et infelicitatem naturæ prima illa lacrymabili voce testatur; siquidem primo statu vita nascentium, quæ ad omnem suscepta * cursum, in tribulatione agitur. Justius ergo isti celebrantur natales, quibus Sancti ex corruptibili luce in novam illam futuri seculi veniunt claritatem, et illi hominum in adoptionem divinæ paternitatis ascendunt, et consortes paulo ante mortalium subito cives incipiunt esse angelorum.*

quomodo S. Genesius Arclatensis,
41 *Ex eorum numero erat Beatus ille, cujus hodie præclarum gloriosi agonis celebramus triumphum; qui adhuc catechumenus, adhuc a divinis legibus peregrinus, adhuc alienus, omnia in se subito mandata pietatis fidei plenitudine consummavit. Catechumenus ad confessionis certamina progreditur; non tingitur fonte, sed ablutur passione; non vivificatur baptisate, sed morte regeneratur; et quid tandem crederet, vel quid pro eo Redemptori suo deberet, profusione sanguinis confitetur. Non potest quidem dicere; Consepultus sum Christo per baptismum in mortem; sed potest dicere, Per mortem illi jungor in baptismo, id est, in morte. Ipse enim Dominus mortem suam baptismum pronuntiavit dicens: Baptisate habeo baptizari, quod vos non scitis. Beatus ergo et inclytus Christi testis hanc Domini sui mortem, etsi non edidit mysterio, plus est quod imitatur exemplo.*

adhuc catechumenus,
42 *O quantum agit ille in pectoribus humanis divinus ignis! Catechumenus æternam comperit vitam. Nondum profectus ad Christi militiam, et jam dignus ad amicitiam. Nondum assumptus ad famulatam, et jam idoneus ad testimonium. Nondum intronissus Ecclesiæ januam, subito ipsam penetrat cæli regiam. Nondum miles Dei, et jam coheres. Nondum domesticus in domo Dei, et jam filius in regno Dei. Et sane meruit hanc gloriam inconcussa illa in tanto Martyre animi virtus et fidei magnitudo occulto diu * Christi amore nutrita, et subitis approbata documentis. Nam cum secretus adhuc Dei Famulus in exceptorum ordino militaret, et ante tribunal pagani Caesaris assisteret, audiens cum in caput Christianorum cruentas pronuntiare sententias, piam dexteram ab excipiendo tamquam sacrificando revocavit, et imprimere * sacrilega*

verba contremuit, quia Christum paginis cordis gerebat inscriptum.

43 *Projectis itaque codicibus ante oculos profani iudicis, nefarias ejus voces et edicta impia atque decreta tota jam martyris libertate condemnat. Tormenta in oculis erant, dolor eorum, quos pœna laceraverat, usque ad metum carnificum, usque ad tremorem torquentium perveniebat; et inter hæc ille Christianum se esse tota exultatione clamabat, tamquam Christiani non ad supplicia, sed ad præmia quærerentur. Quanta et quam nova spectacula Deo atque angelis suis præbuit fides piorum! Ecce in sacrilegi tyranni ministerio militem sum Christus invenit. Solebat Ecclesia ad tribunalia persecutorum martyres mittere; ecce nunc stupendo genere Ecclesiæ martyrem tribunal persecutoris emisit. Pronuntiat itaque: Christianus sum. Omnis insania persecutoris, verso in illum furore, consurgit; astuat dolore et confusione iudex cruentus; plus erubescit, cultorem fidei de parte emersisse perfidie.*

44 *Incumbente itaque persecutionis mole, insequentibus diaboli ministris, Rhodani se immittit fluentis. In ulteriorem ripam de civitate in civitatem, flumine obsequente, transgreditur; non ut gloriosam mortem fugeret, sed ut de martyrii ordine nil decisset, dicente ipso Domino: Si vos persecuti fuerint in civitate ista, fugite in aliam. Illic apprehensus Christo immolatur, et triumphali cruore perfunditur. Unda pretiosi sanguinis baptismi sacramenta complentur. Cadit in pretium veritatis hostia * pietatis. Sub ipsa itaque felicissimæ civitatis mœnia fidelium humeris funus inclyti Victoris infertur. Unde nunc inter utrasque urbis illius partes gemino honore gloriosus, illam ripam triumpho sanctificat, hanc sepulcro; illam sanguine illustrat, hanc corpore.*

45 *Fideles itaque populi peculiaris exultantes de perpetui propugnatoris auxilio, ferunt ad immulatum vota, de tumultu votorum referunt gaudia. Pulsant hi precibus, respondet ille virtutibus: vincuntur per quotidiana Martyris beneficia alumne urbis obsequia. Unde merito in prosperis colunt, quem præsentem in periculis cognoverunt. Frequentibus itaque tribulationibus approbarunt, quantum apud Deum possit proprii Suffragator. Quam pretiosa sunt martyrum vutnera! Quam gloriosa certamina, inter quæ tormentis viventes et mortibus triumphantes, vexati in paucis, bene disponentur in multis. Coram hominibus afflicti, coram angelis glorificandi, brevem Deo vitam sub æternitatis commercio fœneraverunt: et ideo sicut aurum in fornace ignis, ita illi in camino tribulationis probati, fugebunt sicut sol; de quibus per beatum Joannem vox divina testatur: Ili sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, et laverunt stolas suas, et candidas eas fecerunt in sanguine agni; propter hoc stabunt in conspectu throni.*

46 *Hos ergo, charissimi, ita miremur, ut homines fuisse meminerimus; hos, inquam, ita miremur, ut eos nostri similes noverimus, et sub eadem, qua nos sumus, carnis fragilitate vixisse; et per hoc sequamur, in quantum possumus, fidem illorum; sectemur animi virtutem, qua terrena ac præsentia respicientes, vim regnæ cælestibus intulerunt. Superaverunt illi corporum dolores, nos superemus morum et cordium passiones; vicerunt illi tormenta, nos vitia; illi sacrificare dæmoniis horruerunt, nos mali-*

ACTORÆ
G. C.

publicam fidei
Christianæ
professionem

fuso sanguine
firmaverit,

E

* Sur. hostis

cujus exemplo
auditores

F

ad spirituale
martyrium
excitantur.

* Sur. dico

* Sur. impleto

AUCTORE
G. C.

malitiam, invidiam, obtreactiones, contentiones, tamquam profana sacrificia, detestemur; ut inter hujus mundi conflictationes, vitia, persecutores virtutis probent, esse nos martyres. Persequamur in nobis peccata et iniquitates nostras. Expugnemus superbiam, debellemus iracundiam. Ipsi in nobis et persecutoris partes exsequamur et martyrum per castigationem vigiliarum, per contritionem jejuniorum, per custodiam castitatis. Exhibeamus corpora nostra hostiam viventem, sanctam, placentem Deo. Acquiramus nobis novum, non carnis morte, sed carnalis vitae mortificatione martyrrium, ut de nobis quoque etiam viventibus dici possit: Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. Ergo in quantum fieri potest, extinguatur in nobis quicquid peccati est; mortificetur morti, quod seculi est, ut pretiosa periciatur in conspectu Domini mors viventium, ut animositates, cupiditates, atque presentium blandimenta rerum, sicut ea mors extorquebit invitis, ita ea nobis veritas fidei et Dei auferat timor; et non necessitas ea a nobis separet, sed voluntas, ut terminum vitiis, ut finem concupiscentiis ac delictis nostris non interitus faciat, sed profectus.

B

Ex hac Homi-
lia quidam
annum Pas-
sionis assi-
gnat,

47 In hac homilia dicitur S. Genesius Arelatensis publice generosam fidei Christianae professionem edidisse, cum ante tribunal pagani Caesaris assisteret. Hinc Adrianus Bailletus in Gallie ejusdem S. Genesii Actis colligit, imperatorem tunc in urbe Arelatensi presentem fuisse, quamvis nomen istius imperatoris aut Caesaris non exprimatur. Cum autem Maximianus Herculeus anno Christi 308 resumpserit Arelate diadema Romani imperii, quod antea incitus abdicaverat, inde Bailletus ulterius infert, martyrrium S. Genesii Arelatensis huic anno probabiliter affigi posse. Licet hæc conjectura non sit omnino improbabilis, tamen nobis videtur incerta, cum Diocletianus et ipse Maximianus Herculeus in Gallia, et forsitan Arelate, fuerint ante aliquot annos, quibus hoc S. Genesii Arelatensis martyrrium ex simili conjectura collocari posset. Adde, quod anno Christi 308 talis esset Maximiani Herculei status, ut ei non multum liberet Christianos persequi, sicut facile intelliget, qui Romanam istius temporis historiam consulere voluerit.

C

quem tamen
incertum pu-
tamus.

48 Eminentissimus Cardinalis Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 303 num. 430 varios in Gallia martyres hoc anno sub præside Rictio Varo collocat, et inter illos hodiernum S. Genesium memorat his verbis: Arelate tunc quoque passus est Genesius Actorum publicorum exceptor; hic quidem jussus coram tribunali excipere decretum in Christianos, pertæsus sceleris, abjectis tabulis ante pedes iudicis, aufugit atque delituit, divinoque afflatus Spiritu baptismum ab episcopo sibi impartiri rogans, Dei voluntate accidit, ut antequam illius compos fieri posset, a præsidis ministris præventus, proprio fuerit sanguine baptizatus, atque coronam martyrii consecutus, celebrique memoria, qua passus est die, adscriptus tabulis sanctorum martyrum. Verum Tillemontius tomo 5 Monument. eccles. pag. 3 et sequente putat, Rictium Varum præfectum prætorii ante finem seculi tertii mortuum esse. Ruinartius et alii judicant, incertum esse annum, quo S. Genesius Arelatensis martyrrium subiit. Hisce postremis auctoribus adhaeremus, donec alicunde major certioris chronologiæ lux affulserit. Interea ta-

men initio Commentarii hujus in margine an-
num 303 vel 308 notarimus, ut saltem tempus
aliquod istius martyrii præterpropter assigna-
remus. Nunc examinabimus unam alteramque ci-
riam Arelatensium traditionem, quæ ad hoc
martyrium spectat.

49 Supra laudatus Petrus Saxius in Pontifi-
cio Arelatensi, quod apud Menekenum inter
scriptores Rerum Germanicarum nuper recensum
est, ibidem tomo 1 col. 123 primam popularem
Arelatensium traditionem exponit his verbis:
Porro cives, Genesium, cum cervicem a tyranni
crudelitate subduceret, velletque in eam urbis
partem transmeare, in qua hodie suburbium est
TRENCAILLE, undis Rhodani recedentibus, sicco
vestigio trajecisse existimant. Oportet hanc tra-
ditionem non adeo recentem esse, cum vetus
Officium Mozarabicum mentionem ejusdem rei
faciat in oratione seu collecta propria, quæ sic
recitatur: Omnipotens Domine, qui beatissi-
mum Genesium martyrem tuum passionum stimu-
lis et imminentium fluctuum cumulis probari non
obruï permisisti, cum eum dimicantem nec pœna
superaret, nec immersum unda supprimeret; quia
ei et illic adfuiti, ne cruciatibus vinceretur, et
hic præstitisti, ut contra naturam fluctibus por-
taretur, miraculis tantis fidem omnibus præsta, ut
vota celebrantibus devotissime conferantur. Amen.
Videntur hic Mozarabes illam Rhodani trajectio-
nem pro miraenlo habere.

et duas popu-
lares Arela-
tensium tradi-
tiones

50 Tamen antiquissimi Passionis ejus et mi-
raculorum scriptores in ea fluminis trajectione
nullum miraculum agnoscunt: nam sanctus
Gregorius Thronensis lib. 1 de Gloria Martyrum
cap. 69 simpliciter indicat, hunc sanctum Mar-
tyrem in Rhodano natasse, sicut alia occasione
postmodum referemus. Quinimo primus Acto-
rum scriptor in Passione, post hunc Commenta-
rium ex Ruinartio recudenda, apud nos num. 5
diserte asserit. Sanctum nostrum periculo com-
prehensionis proximum, instinctu Domini sese
in Rhodanum præcipitasse, et sic natandi admi-
niculo ad alteram fluvii ripam pervenisse. Si
S. Genesius erat natandi peritus, ut hic supponi
videtur, nullum in ea fluminis trajectione qua-
rendum est miraculum, cujus etiam vetustissimi
scriptores nullum suo silentio indicium præbent.

antiqui tem-
poris de-
bilitas.

51 Quidam Mss. codices hæc paulo aliter
exprimunt, et exemplum sancti Petri Apostoli
super aquas ambulantis addunt in hunc modum:
Atque hæc causa profecto existit, ut natandi
admiculo perveniret, qui exemplo beatissimi
Petri ad Christum tendens, per summa gurgitum
ambulare potuisset. Quid si Mozarabes ex hac
periodo male intellecta putaverint, S. Genesium
exemplo beatissimi Petri contra naturam flucti-
bus portatum fuisse, quemadmodum in sua col-
lecta innuunt? Forsan Arelatenses nonnulli pro-
pter alibi allatam populi Israelitici prodigioso
modo mare rubrum transeuntis comparisonem
existimarunt, etiam sanctam Martyrem, undis
Rhodani recedentibus, hunc fluvium sicco pede
trajecisse, ut Saxius supra testatur. Hinc popu-
laris et inconstans illa traditio apud Arelatenses
oriri, et ad Mozarabes transire, ac paulatim
invalescere potuit. At undecumque hæc origi-
nem vel incrementum habuerit, nos absque ma-
nifesto veterum scriptorum testimonio miracula
multiplicare non audeamus.

aut potius
contrarius
F

52 Loco superius citato Petrus Saxius alte-
ram Arelatensium traditionem sic refert: Affir-
mant, Genesium e flumine egredientem a servo
publico

propter Acto-
rum silentium
rejecimus

A publico percussum, caput præ manibus gestasse, ut alterum Dionysium, ad illum usque locum, ubi mors sanguine Martyris irrigatus excreverat. Verum ipse Sazius Canonicus Arelatensis ecclesie de ista capitis gestatione ibidem breviter et caute sic pronuntiat: Caput vero gestasse cum nullibi legero (licet ita illum pictores et statuarii effingant) non assero: celebrem tamen miraculis agnoscit ecclesia. Jurat hæc de re audire Heuschenium nostrum, dum ad diem xxv Maii occasione SS. Maximi et Venerandi martyrum Ebroicensium, qui in Actis fabulosis etiam capita sua gestasse dicebantur, tomo vi istius mensis pag. 38 illam capitis gestationem explicat his verbis: Ad hæc aliud nihil habemus dicere, quam, recepta semel per Galliam consuetudine, omnes eos Sanctos, qui capite minuti fuisse credebantur, exprimendi in statuis picturisve cum eodem capite intra manus ante pectus sublato; invaluisse popularem errorem, quo crediti sunt illi decisa capita post mortem sustulisse, et ad locum suæ venerationi dicatum deportasse. Potuit id semel iterumque revera contigisse; sed

B agnito semel illo, quod tam multos in errorem induxit, fallaci principio; de nullo Sancto potest prudenter credi, cujus Acta non sint omnino sincerissima, et ab omni interpolationis suspicione, propter auctorum indubitabilem fidem, remouissima. Nos confirmationis gratia hæc addimus. Acta S. Genesisii nostri quidem sincera esse, sed in iis de hac capitis gestatione nullum verbum fieri, adeoque istam Arelatensium traditionem nobis prorsus improbabilem videri. Ceterum cum Sazio et ecclesia Arelatensi agnoscimus alia præclari hujus Martyris miracula, quæ jam paragrapho sequente ex testibus omni exceptione majoribus colligemus.

§ IV. Diversa miracula patrocinio Sancti post martyrium ejus patrata, et ab auctoribus fide dignissimis conscripta.

C *Testis oculatus narrat.* Ante annum Christi 429, quo S. Honoratus antistes Arelatensis ad Superos migravit, intercessione S. Genesisii contigit insigne miraculum, quod S. Hilarius oculatus testis et immediatus sancti Honorati Arelatensis episcopi successor litteris mandavit, ut eruditi passim tradunt. Attamen famosus Quesnellus contra torrentem nititur, et in editione Operum sancti Leonis Papæ tomo 1 pag. 730 hoc opusculum sancto Hilario Arelatensi abjudicat his verbis: Narrationem de miraculis sancti Genesisii, quæ apud Surium Hilarii nomine decorata legitur, abhorret ab ejus facundia, stylumque prorsus redolet Honorati Massiliensis, quem et testatur Gennadius plura ad Vitas sanctorum Patrum pertinentia scripsisse. Verum hæc levis ratiuncula retemeraria. Quesnelli conjectura corrucere videtur ex sola chronologia: nam anno Christi 427 vel 428 patratum est istud S. Genesisii miraculum, cui scriptor ipse præsens adfuit, ut in sua narratione testatur. Honoratus autem Massiliensis adhuc vivebat anno Christi 494, quod iugens temporis intervallum memoratam Quesnelli conjecturam prorsus improbabilem reddit. Porro Til-

lemontius et alii severi lucubrationum censores in historia hujus miraculi nihil sancto Hilario Arelatensi indignum inveniunt, ut apud Benedictinos in Historia litteraria Gallie nuper edita tomo 2 pag. 269 videre est.

54 Joannes Sazinas Canonicus Regularis Lateranensis anno 1731 Romæ hanc miraculi narrationem inter Opera S. Hilarii Arelatensis ex Surio recudit, eamque cum aliis codicibus aut editionibus videtur contulisse. Nos hic eandem cum impressis exemplaribus collatam transcribemus ex Ms. apographo Chiffletiano, quod ita sonat: Opera Domini enarrare honorificum est. Ergo operæ pretium est miracula divini operis, ad sancti martyris Genesisii gloriam referenda, narrare: natali enim ipsius die frequens ille in civitate Arelatensi casus, pontis abrupti periculo, urbem totam nimio tremore concussit, et animis subiti pavoris discrimine concussis, solemnitate lætitiæ recepta salutis gratia lætiores reddidit, juvenilitate duplicata: nam cum suos in hac celebritate plus etiam quam suos Arelas populus coegisset, quorum in illa die gaudiis agendis ipsa civitas angusta erat, semitæ et spatia camporum, et ideo hærente in se agmine et laborantibus enctis sua densitate, ibat in ulterioribus fluminis ripam in honorem Martyris Christo devotus exercitus cum charis conjugibus, dulcibus pignoribus, plura simul beneficia habere festinans, nec contentus uno in loco vota profundere, in ecclesia pervigil, antelucanus ad locum cædis et sanguinis festinabat: item ad sepulcrum, gaudiorum immolans hostias, quasi occupaturus aures Martyris properabat; nec Clericorum officia solemniter ordinata, nec ipsum denique lucis tempus exspectabat: splendor siquidem festivitatis, collucente tota urbe, omnem omnimodis pepulerat noctis horrorem.

55 Interim via illa navalis, qua inter confederatas sibi urbes, illius terribilis Rhodani terga calcantur, subito aut sub injusto fasce aut nimio materialium pondere, aut per obliquos amnes, in lapsum * prona diffusa est. Incertum est, quo casu (certum tamen ejus insidiis) pretiosum onus, hoc est, fidelium turmam in mediis fluctibus male pendula strata deposuit, adstante me, quod veraciter loquor, et pedem ab ipso, ut ita dixerim, ponte referente. Ingens illico fragor populi tam ruentis, quam circumstantis exoritur; pavor tota urbe percenit. Hic conjugum, ille filiorum, alii propinquis, alii amicis, omnes simul diversis affectibus metuant. Inter hæc sanctæ recordationis antistiti Honorato, quo tunc ille populus pastore gaudebat, uni pro omnibus metuenti omne cladis pondus incubuit. Quos tunc illa pietas stimulos accepit? Quam subita animi ægritudine ægro se ægrior * fuit? Erectis confestim ad cælum oculis, et exæquata cordis intentione luminibus, ita a nobis circumstantibus mentis excessu totus abscessit, ut nemo dubitaret, quin tribunalibus Christi cum sancto Genesisio opem præsentis mali impetraturus adstaret.

56 Agebantur interim grandi tumultu miseranda naufragia, mixti hominibus phalerati equi, impedito indignantes natatu, altis pectoribus erura jactabant; quidquid obvium suerat, sen admonti periculo, sen pavidi instinctu proculcantes: pavida virtute implicitæ charis oneribus matrum ulnæ, et pressi caveis * matronalibus famuli, et tota itineris sui immixta fragminibus pompa solennis. Nemo hoc loco inalus interpres

AUCTOR G. C.

quomodo plurimi cives Arelatenses.

E

disrupto Rhodani ponte

* al. obliquum amnis illapsum

F

* al. ægris præsto

maximum submersionis discrimen adierit.

* id est, onerati sarcinis dominarum

occur-

ACTORUM
G. C.

occurrat, nemo tantam Martyris gloriam maligna obrectatione obscure, et ripam vicinam nullus alleget; nemo vadis exceptos asserat, quos palam dextera divina salvavit. Depressa peregrinorum littorum mercibus quotidie iisdem ripis inestimabilium onerum navigia junguntur: navem illic ferendis pontibus, tamquam jacere fundum desperaret aggeribus, ordinatio antiqua constituit. Tantum in hoc vasto gurgite stipati populi pondus exposuit, quantum longissimis, validissimis, eodemque contractis pondere trabibus acceperat.

et ope S.
Genesii

57 Occurrat nunc animis atque oculis ista replicantium simul totum, Rhodanus, ruina, naufragium, implicanda turba miserorum diversa, in unum diaboli insidiis conglomerata pernicies. Nihil periculo defuit, ut ad gloriam Martyris nil deesset. Quando enim alumnus ipsius merge-ret fluvius, quem eodem die piis natalibus * consecrasset? O magna Dei, gloria! Erupit e vasto gurgite gloriosus exercitus. Jordanem iterum crederes, rupto divinitus amne, paluisse; aut iterum maria populo Dei, sicut sub Moyse quondam duce, in virgæ imperio iter inter fluenta solidum præbuisse. Neminem ruina quassavit, neminem gravatum vestibus fluvius involvit, nemini hanstium suum fluvius ingessit; illasos omnes incolumesque vernacula ac familiaris ripa suscepit. Pompa omnis, sicut ingressa fuerat, egressa est. Matres familias e profundo famulorum suorum cervicibus mobilium cubiculorum secreta vexerunt.*: complate in honorem Dei virgines nulla fluitantium monilium detrimenta senserunt: acus ipsæ, ut ita dixerim, sicut affixæ fuerant maternis manibus, haserunt. Nemo damnum aliquod rei, nemo dispendium salutis accepit.

at. natalibus

B

præsens illud
mortis periculum

58 Occurrunt pignora chara pignoribus; unusquisque proximum suum, cui plurimum timentat, lætis amplectitur. Cujus hæc, nisi Christi, per intercessionem Martyris sui, præsens virtus operata est? Convenit itaque episcopus Martyrem, et Dominum Martyr. Ostensum est salute dignum populi fidelis officium. Et denique plurimi (quod mecum forsitan et qui fecistis agnoscitis) illico, ne vel leviter turbare devotionem sanctam liceret inimico, vestibus ut erant madidis, navigia descendunt, et matutinum rigorem fluvii, spe fervente, contemunt; festini, quo intenderant, ad locum scilicet credis, animo victore perveniunt, alacritate majori post periculum recens vota fursuri.

omnes incolu-
mes prodigio-
se evaserunt.

59 O dignæ audiri preces, que non fractæ injuriis imputare nesciunt, quod periclitati sunt, grates referre sciunt, quod evaserant. Omnes gaudio tripudiant; assistunt denique solemnibus leti; interfuisse periculis juvat, quia conspicabile interfuisse miraculis. Tanti cuique fuit de salute dubitasse, ut salutem suam mirabiliter acquireret. Integro suorum numero Honoratus pastor exultat; qui quidem hæc manu politiori majorique gratia mansuris perpetuo seculo scriptis mandare potuisset, nisi divini muneris conscius, in legatione sancti Martyris particeps designatus, quod se præsule Dominus hæc contulisset, insolentius exultare timuisset. Et quidem ad nos beneficia per plures diffusa parveniunt. Ceterum quanti in se privata cognoscunt? Quod soli Deo adscribimus, qui omnium conditor et conscius, colitur et vivit cum Filio et Spiritu sancto, per infinita secula seculorum. Amen.

60 Nunc ad illam miraculi narrationem qua-

dam notanda occurrunt. Primo ex episcopatu sancti Honorati Arelatensis patet, hanc prodigiosam populi Arelatensis conservationem differri non posse ultra annum Christi 429, quo sanctus ille præsul e viris excessit. Secundo ex variis hujus historiæ locis liquet, narratorem illius fuisse simul oclatnm ejusdem miraculi testem; ex qua sola temporis et præsentie ratione contra Quesnellum sequitur, hanc lucubrationem improbabiler adscribi Honorato Massiliensi, qui adhuc anno 494 inter vivos debebat, ut supra monuimus. Tertio in ipsa lectione jam experti sumus, hanc narrationem subinde non satis elaram esse. Sed hanc obscuritatem partim stylo istius seculi, partim imputamus imperitis librariis, qui periodos aliquas lurrarunt, ut satis apparet ex variantibus lectionibus, quas ad marginem posuimus. Denique curioso lectori ad gloriam sancti Martyris exhibere volumus istud historiæ sacre fragmentum, quod magis fide et antiquitate, quam faciundia sua venerandum est.

61 Huic addimus alia ejusdem sancti Martyris miracula, que Gregorius Turonensis haud dubie ex antiquioribus monumentis vel fidei traditione collegit: postquam enim sanctus ille scriptor lib. I de gloria Martyrum cap. 67 meminerat de translatis quibusdam sancti Genesii Arelatensis reliquiis, ut in Actis S. Ariti præsalis Arverni ad diem XXI Augusti superius pag. 447 hujus tomi notavimus, in editione Ruinartiana cap. 68 de eodem sancto Martyre Arelatensi nar-rat sequentia: Illic vero martyr Genesius decisione cervicis agonem pro Christi nomine apud eandem Arelatensem scilicet urbem, pollente fervore fidei, consummavit. Est autem ibi arbor, ubi dicitur decollatus fuisse, genere morus, ex qua infirmis multa plerumque beneficia, impartiente Martyre, sunt concessa. Sed decursis temporibus, cum rami cortexque ejus pro salvatione a nullis detraherentur, arefacta est. Verumtamen adhuc fideliter petentibus vivit, similia præbens medicamina, quod superest de columna.

62 Tum capite sequente contrahit miraculum, quod ex Hilario præsule Arelatensi jam supra retulimus, et huic alia nonnulla ibidem subiungit in hunc modum: Sed et pons quondam super Rhodanum fluvium, ubi beatus Martyr natasse fertur, in die solemnitate ejus, disruptis catenis, quia super naves locatus erat, nutare cepit, ac præ nimio pondere populorum ipse naves debiscentes, in alveo fluminis populum submergebant. Tunc omnes simul in discrimine positi una voce clamaverunt dicentes: Genesi beatissime, eripe nos propriæ sanctitatis virtute, ne pereat plebs, que fideliter advenit tua devote solemnia celebrare. Mox flante vento, vulgus omne ad littus reductum miratur, se virtute Martyris esse salvatum. Nam et cancelli beati sepulcri supinus a Langobardis vel reliquis hostibus contracti sunt. Sed arrepti a demone homines, aut comprehensi rabie, debacchantes aut propriis se dentibus lacerantes nihil de iis, que violenter ceperant, abstulerunt.

63 Ferunt etiam in hac urbe fuisse mulierem, cui a viro crimen impactum, nec omnino probatum, a iudice ut aquis immergeretur, dijudicata est; cui cum ad collum lapis immensus funibus colligatus fuisset, in Rhodanum de navi præcipitata est. Illa vero beati Martyris auxilium precabatur, et nomen ejus invocans aiebat: Sancte Genesi, gloriose martyr, qui has aquas nandi

ad quam no-
rationem non
nulla obtere-
mus.

et eodem cla-
ejusdem Mo-
lyris mirax
E

et S. Gregorio
Turonensi

F

subjunguntur

A tandi pulsu sanctificasti, erue me juxta innocen-
tiam meam; et statim super aquas ferri cœpit.
Quod videntes populi susceperunt eam in navi,
et ad basilicam Sancti deduxerunt incolumem;
nec ulterius a viro vel a iudice est quæsitâ.
*Quandoquidem jam sæpe laudatus Petrus Sarius
Canonicus Arelatensis loco superius citato testat-
ur, plurima superesse miracula, quibus non vult
immorari, non dubitamus, quin hic sanctus Mar-
tyr alia multa beneficia clientibus suis contulerit.
Cum tamen illa ad notitiam nostram non
perreuerint, hunc Commentarium finimus. et
Passionem Sancti ex Ruinartio recusam consuetis
annotationibus illustramus.*

cum eum corripere protinus offerrique jussisset, A. PAULINO
neque facilis investigatio ad procuratam latebram
perueniret; crudelissimis pœnæ ministris, ut ubi
reperitum gladio interficerent, imperavit. Quod ubi
beato Genesio, vel oculis nuntiis, vel rumore
compertum est, diversa latendi loca, ut exitus
docet, non infirmitate spiritus, sed carnis trepi-
datione mutavit.

4 Atque interim, licet superfluo, de præ- notarius Are-
sumptæ fidei confirmatione sollicitus, quoniam
nondum erat ex aqua et Spiritu sancto renatus,
per fidos internuntios a Catholica religionis an-
tistite donum baptismatis postulavit. Sed ille
fortasse temporis angustiis impeditus, [vel juve-
nili ætati diffidens, ardentia vota distulit] huic
fideliter indicavit, quod plenam consummatio-
nem etiam hujus muneris daret prompta pro
Christo erroris effusio. [Et hæc quidem cunctatio
sacerdotis, divino, ut astimo, prompta nuntii atque
judicio provocata dispositaque est; ut circa ejus
solemnem consecrationem officia humana cessa-
rent, cui minus baptismatis duplex gratia, ex
utroque e scilicet Christi latere et aqua et san-
guis, parabatur.] E

5 Itaque eum jam Dominus, per Spiritum generose fidem
sanctum futuri martyris scrutans arcana, non pa-
teretur differri coronam, ubi videbat paratam
esse victoriam, percussoribus eum suis obtulit,
et iis, quorum in eundem avida crudelitas in-
hiabat, ostendit. Atque is, ubi se perspicit de-
prehensum, instinctu Domini Rhodanum petit,
et sancta fluente membra committit, [ut eum
illic a contagio mortali, velut alterius Jordanis
undis, occultus baptista purgaret; et mutuo al-
ternoque mysterio, et aquis corpus, et aquas
corpore consecravit. Atque hæc causa profecto
existit,] ac sic natandi adminiculo eum ad al-
teram ripam pervenisset, [qui exemplo beatissi-
mi Petri ad Christum tendens, per summa gur-
gitum ambulare potuit * f.]

6 Transgressum continuo in ulteriora flumi-
nis, et de subeunda passionis præmiis Christo
sponsore securum in eo beatum Martyrem loco,
quem effusioni sanguinis gloriosi Dominus ele-
gerat, quique nunc oratione assidua, et votis
numquam irritis frequentatur, percussor assequi-
tur, exoptatoque gladii ictu festinantem ad Deum
animam vinculis corporis, quibus tenebatur, P
absolvit: et utraque substantia propriae originis
elementa repetente, terrena interim terris mem-
bra commendat, et celestem spiritum emittit ad
caelum. Providerunt tamen fideles temporis illius
Dei servi, ut utramque fluminis ripam gemina-
tis urbibus ambiendam g minus Martyris tutela
muniret. Nam in ipso beate passionis loco, con-
secrati erroris vestigia relinquentes, in alterum
fluvii latus honoratas reliquias transtulerunt, ut
utrobique præsens sanctus Genesius, illic sanguine
haberetur, hic corpore.

7 Hæc omnia fideliter, atque ut gesta sunt,
vel comperta, vel dicta, libentibus devotisque
animis, qui noveratis, recognoscite; qui igno-
rabatis, agnoscite; et gloriam tanti Martyris, per
singula annorum spatia crescentem, et in sæcula
æterna victuram, mentis oculis continentes,
unusquisque pro viribus ad similia, si simile se
tempus obtulerit, animos præparate; et ut bea-
tus Genesius, throno Domini usque ad vindictæ
sue tempus assistens, sacerdotibus ac ministris,
clero, vobisque omnibus, et ei, qui instructio-
ni vestrae ista composuit, patrocinetur, orate.
Amen.

ANNO-

ACTA

auctore Paulino episcopo.

B *Ex Actis Martyrum sinceris et selectis, quæ
Ruinartius anno 1689 Parisiis edidit, et
quæ cum aliis Mss. contulimus, pag. 605
et sequentibus.*

Præmisso
prologo.

Proprium atque indigenam Arelatensis urbis
beatissimum Genesium martyrem, alumnum ejus-
dem jure nascendi, patronum virtute moriendi,
celebrare jam a principio atque extollere, om-
nium fidelium studia, omnes religiosorum litteræ
debuerunt; ut tanti meriti gloriosa documenta
consignata scriptorum fide, et vivacibus commen-
data monumentis, illibata atque integra ad poste-
ros pervenirent; quæ admiratio probaret faceret
nova, et veneratio probaret antiqua. Sed quoniam
succedentes sibi per incertum vitæ tempus ætates
tradere hæc invicem memoriæ mutua, quam man-
dare litteris, maluerunt; vel nunc oportet eadem
fidelibus scriptis in tempora seculura transmittere,
ne ea, quæ adhuc viva recordatione rerum, ut
sunt gesta, referuntur; evanescente per tempus
C vel tradentium vel accipientium fide, fabulosa
credentur a.

2 Sanctus itaque Genesius in juvenutis flore
primevo, provincialis militiæ b tirocinia suscept
[eam officii partem studio et arte complexus,
quæ patronorum verba vel nova signorum veloci-
tate, vel dextra, sonum vocis æquaret c; spiri-
tualem futuræ gloriæ imaginem præfigurans, ut
qui præcepta divina celeriter audiret, ea fidelibus
notis piæ mentis exciperet.] Accidit autem, ut,
eodem ante tribunal judicis exceptoris munus
implente, impia atque sacrilega mandata perse-
cutionis jussa legerentur; quæ cum d devotus
Deo repudiaret auditus, et imprimere ceris manus
sancta respiceret.

3 Abiectis ergo ante pedes judicis tabulis,
triste ministerium sacrata jam Deo mens refugit.
Et ut in nullo a præceptis Evangelicis actus
martyrii deviare, quibus declinare persecutio-
nis impetum vel permittimur vel jubemur, [alia
atque alia non solum latebra, verum etiam civi-
tate mutata, cum et alio loco scriptum sit, Spi-
ritus quidem promptus est, caro autem infirma]
ab ira se furentis judicis paulisper occulit. Qui

qua occasio-
ne S. Gene-
sius,generose fidem
Christianam
professus.* al. potuisset
f
pro ea marty-
rium subiret

P

9

et lectores a d
venerationem
hujus Marty-
ris hortatur.

A. PAULINO
EPISC.

ANNOTATA.

a In Commentario prævio num. 35 ex his prologi verbis asseruimus, octavam sincerum et antiquum huc Acta collegisse ex recentiore odeoque puriore traditione, quamvis certus eorum scriptor assignari non possit.

b Nomine provincialis militiae hic non intelligitur aliquod officium militare seu bellicum, sed ministerium curiale, sicut sæpe olim significatur, ut in auctiore Cangii Glossario ad vocem militia videre est.

c Itaque S. Genesius iungebatur illo officio, quod M. Manilius poeta æluicens trecentis annis ante istud martyrium lib. 4 Astronomici descripsit his versibus:

Hic et scriptor erit velox, cui littera verbum est,

Quique notis linguam superet, cursumque loquentis

Excipiat longas nova per compendia voces.

Hinc paullo post sanctus Martyr ille exceptor vocatur, et alibi in ordine exceptorum militosus dicitur.

d Videtur hoc loco conjunctio cum abundare. Unde in alio apographo nostro hæc periadus ita legitur: Accidit autem, ut, cum ante tribunal exceptorisungeretur officio, injusto atque sacrilego mandato persecutionis iussa ederentur, quæ devotus Deo repudiaret auditus, et imprimere ceris manus sancta respueret.

e Noster Cornelius a Lapide citat veteres, qui utrumque Christi latus perfossum fuisse putant, ut in Commentariis ejus ad cap. 19 Joannis 8. 34 videre est.

f Forsan ex mole intellecta hac comparatione soneti Petri apostoli super aquam ambulantis ortum habet illo Mozarabum vel Arelatensium traditio, quam § 3 Commentarii prævii num. 49

et sequentibus rejecimus.

g Recte scriptor Aetorum hoc loco dicit, utranque Rhodani ripam geminata civitate ambiendam, cum tempore S. Genesii nondum utranque fluminis istius ripam ambiret duplex Arelas, ut cum urbem epistola xxiii vocet Ausonius poeta Burdigalensis, qui etiam in Cornu de Claris urbibus situm illius ætate sua sic describit:

Pande, duplex Arelate, tuos blanda hospita portus.

Gallula Roma Arelas; quam Narbo Martius, et quam

Accolit Alpinis opulenta Vienna colonis:

Præcipitis Rhodani sic intercesa fluentis,

Ut mediam facias navali ponte plateam.

Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 38 et sequente solenter hanc martyriographi nostri phrasin observavit, et inde ibidem de origine pontis et alterius urbis Arelatensis ita disserit: Arelatum quidem primo simplex fuit, ac totum in sinistra Rhodani ripa positum; sed postea Constantinus maximus Augustus in dextra fluminis ripa novam e regione veteris urbem statuit, atque ambas ponte navali conjunxit. . . . Cum igitur Arelatum nec duplex interfluente Rhodano, nec ponte navali decoratum fuerit sub Diocletiano et Maximiano Augustis, cum Genesius occubuit; fuerit duplex, pontemque navalem haberit sub Valentiniano Majore, sive ætate Ausonii, hoc est annis post depositam a Diocletiano et Maximiano purpuram circiter sexaginta; cum utraque fluminis Rhodani ripa geminatis urbibus ambienda fuerit ætate Genesii, ambita fuerit ætate Ausonii, medium inter Maximianum et Valentinianum principes imperatorem neminem alium reperio, quam Constantinum maximum Augustum, cui pons iste navalis et nova ista urbs Arelatensis jure tribui possint.

DE S. MAXIMA VIRG. ET MART.

IN TERRITORIO CARNUTENSI GALLIÆ

C

F

J. P.

Sylloge de Actis, translatione, et cultu.

INCERTO
TEMPORE.
Castigantur
Acta

Trio potissimum consideranda propono de hac Sancta: ac primum quidem de ejus historia seu Actis: secundum de ipsius translatione: tertium de publico, quo honoratur, cultu. Ad primum quod spectat; die VII Maii apud nos inter Prætermisissos jam pridem insinuatam fuit, diem hunc natalem indicari in Actis Mss., sed plane fabulosis: ad hæc, dici, quod dies translationis apud Carnotenses celebretur, quo, si quid certius nobis compertum fuerit, posse de ea agi indicavimus hac die xxv Augusti. Apographum nostrum, quod Daniel Papebrachus propria manu transcripsit, hoc titula prænotatur: Historia de vita et origine ac passione sacra beatissimæ martyris Maximæ: quæ, ut mox subditur, desumpta sunt ex lectionibus Officii ipsius, quod hymnis, Missa, prosa, cæterisque propriis repertum inter schedas P. Joannis a S. Martino, Bernardini Fulienensis, ab eodem fabulosa

judicata, et merito. Historia vero prædicta sic incipit: Operæ pretium est lectioni inserere mira præclaræ gesta, nec non et originem beatissimæ Maximæ virginis et martyris etc. Sive autem fabulosus ille, incertique nominis ac temporis auctor voluerit qualemqualem stylum suum exercere in hoc argumento: sive, eum nihil haberet in promptu, quod de hac Sancta vere ac historice diceret, ut tamen aliquid diceret, lectorem valuerit ducere nugis o se confictis, vel alibi inventis, et aliquam de eadem Sancta sibi prorsus ignata notitiam suggerere; utrumque res se hubeat; quam male coherentium effusit, planum fiet ex nonnullis fragmentis, quæ speciminis gratia ex istius fabulatoris historia delibare visum est.

2 Fuit quondam hujus loci accola quidam rex, nomine Dordanus, nobilis genere, divitiis et opibus opulentus, tamen paganus: qui secundum seculi pompam geminos generavit, quorum

A rum alter Maximinus nominatur; qui post multas Christianorum persecutiones, et diras cruces, nutu divino instinctus, et penitentia ductus, nec non fonte sacro regeneratus; quamvis in dira Christicolarum obsidione unicam sororem, B. Maximam scilicet, decollaverit; tamen hominis operibus insistens, postea in Aurelianiensi cathedra episcopali, auspice Deo simul et juvante, sublimatur, et tandem post labores cum Christo in pace requievit. Altera fuit B. Maxima virgo et martyr veneranda, quæ usque ad annum ætatis decimum quartum idola coluisse in domo paterna refertur, ac Dordanus quemdam Christianum macerasse pro Christi nominis confessione, quem B. Maxima clam patre ac familia ejus iniebat, et ab eodem instructa fidem Christi admisit.

3 Ad hæc, diabolus Virginis potrem in somniis adversus illam instigat. Deinde Dordanus, suis primatibus accersitis, quam plurimos consulit. . de hoc somnio. . Qui statim consilio inito Dordano responderunt: Huc diversarum regionum in omni sapientia peritissimi humana adducantur oratores et philosophi, qui hujusmodi inaudite visionis sciant modum interpretari, et certis disponere verbis. Tunc Dordanus. . misso nuntio in diversarum partes regionum, hominum ludificatores duo sathanæ accersiti et reperti venerunt, qui sub specie humana latitantes etc. Ne pluribus lectorem morer; mitto blanditias, quibus pater animam filia mutare tentavit, dicens, quod illam daturus esset nuptui magno ac celebrato magnati Castillie regis filio: nec memoro supplicia, quæ eidem infligi jussit. Denique ut aliis supersedeam, tunc Maximinus frater puellæ, arrepto evaginatoque gladio, ulla sine mora in eam animadvertere festinavit. . Tunc ipsa propriis manibus comam colligens ense fratris cecidit. *Pauca hæc e fabulosa ista historia extraxisse sufficiat specimen gratia, quibus subjungo meas de illa cogitationes.*

4 Ac primo quidem, quando dicit auctor, Quidam hujus loci incola, non intelligo alium ab eo indicari locum, quam troctum vel urbem Carnotensem, conformiter ad titulum supra narrationi huic prænotatum. Secundo, Dordanus, Maximinus, ac Maxima pogani; et quæ de eisdem narratur, videntur referenda ad tria vel quatuor prima Christi secula. Tertio, quisnam Dordanus ille rex? Haud equidem invenire illum potui, utque adeo in animum induco, personam esse fictam, donec discere mihi liceat, ubi, quando, quibuscum vixerit. Quarto, personatus etiam mihi est Maximinus ille, Maximæ frater, ejusdemque in morte victor, ac deinde episcopus Aurelianiensis; nam inter istius sedis præsules nullum hujus nominis invenio apud Samarthanos in Gallia Christiana tom. 2, pag. 235 et sequentibus. Quinto, convocatio illa oratorum ac philosophorum, quid est, nisi scenicum episodum? Sexto, ejusdem furfuris sunt isti ludificatores duo sathanæ, qui sub humana specie dicuntur latitasse. Septimo, adde his epimetri loco Castillie regis filium. Hactenus cogitationes meas exposui de apoerypha illa historia. Nunc superest dispiciendum, an melius aliquid sperare liceat de S. Maximæ translatione.

5 Hanc sua manu etiam transcripsit Papebrochius noster hoc titulo: In translatione reliquiarum B. martyris Maximæ, omnia sicut in die passionis præter lectiones. Post finem vero historie ejusdem translationis, hanc eidem apponit

ceusuram: Prose et hymni (in quibus pro Maxima semper Mama nominatur) eodem omnino tenore ipsam illam narrationem continent, quæ lectiones pro festo, et iisdem figmentis referta eundem quoque videntur habere auctorem. *Inter alias autem magnos, quos magno conatu profert mugas, ne quidem nosse sese indicot, unde et a quo reliquie S. Maximæ fuerint transportatæ; immo ne quidem transportatos affirmat, sed promissas dumtaxat: Cum ita jam, inquit, tam sedulo hæc tractaret mentis arbitrio præfata nobilis vidua; ecce eminus nutu divino quemdam ex longinquo terrarum climate adventasse conspicit, qui se, quas diu desideraverat, reliquias daturum repromisit.*

6 En tibi nunc, lector, alia, quæ ex qualicumque translationis instrumento delibo: Tempore illo, videlicet incarnationis Dominicæ MDCXXXIX, quo divinæ Majestati placuit, Patronæ nostræ, scilicet sanctissimæ Maximæ martyris, sacras huc asportare reliquias, dicendorum series et ordo præcurrat. Fuit siquidem præfato tempore illo quædam nobilis vidua, genere et opibus clara, sed moribus et famositate clarior, quæ. . . ecclesiarum limina summo opere frequentans, inter suas preces. . . hoc summe exoravit, quatenus, antequam moreretur, . . . conspicere, oreque tangere solo, et devota mente venerari S. Maximæ reliquias in hoc templum reportandas digne mereretur. Cum ita jam tam sedulo hæc tractaret etc. Quæ numero præcedente jam diximus; post hæc instinctu salubri admonita, quid his super rebus cunctis actura esset, voluit sapientium rationes, consilia et oraculum admittere, ne in aliquo. . . tam magnæ rei gestæ eventus periclitaretur. Interim, missis Romam legationibus, summum Pontificem super his rebus eventis debite consuluit, et. . . summi Pontificis. . . concessum expectavit.

7 Quibus præfatis omnibus a Summo Præsule cognitis, ac. . . approbatis, bis quini Cardinales sanctæ Romanæ Ecclesiæ omnibus utriusque sexus, qui [in] honorem beatissimæ martyris Maximæ hoc suum templum devote visitaverint, et pro ipsius reparatione quid temporalium honorum erogaverint in festis sequentibus, videlicet in sacra solennitate translationis hodiernæ, quod festum apud nos tamquam mobile et solenne celebratur et colitur Dominica secunda post Assumptionem beatissimæ Virginis Mariæ; in Nativitate et Annuntiatione ipsius Virginis Mariæ; in decollatione sacra S. Maximæ, quod festum annua revelatione Nonis Maii mater nostra colit ecclesia, et in festo beatissimæ Annæ matris Virginis Mariæ, singuli eorum Cardinalium auctoritate Apostolica plenarie centum dies indulgentiarum satubriter relaxarunt. Præterea Ludovicus. . . Carnotensis episcopus præfatas indulgentias. . . cum quadraginta diebus. . . indulgentiarum. . . VII Kal. Junias tempore et anno prædictis decenter approbavit.

8 Insuper venerabilis Bartholomæus abbas D. Caranni Carnotensis diocesis, et ejusdem episcopatus tunc temporis suffraganeus, in absentia antistitis Caruotensis, hæc sancta reliquiarum solennia magna cum reverentia, presentibus utriusque sexus diversarum partium populis, solenniter dedicavit, et loco, quo nunc adorantur VII Kal. Sept. anno et tempore prænotatis, ad laudem et gloriam Dei, et suæ sanctæ Maximæ martyris humiliter reclinavit. Unde nos ergo, dilectissimi Fratres, . . . sanctissimæ martyris Ma-

AUCTORE J. P.

et narratio

f. Anna E

translationis;

F

prout conficitur ex fragmentis ejusdem,

AUCTORE
J. P.

ximæ translationem divinis Officiis celebremus etc. Atque hæc quidem sunt, quæ ex qualicumque translationis instrumento extrahenda putavi, in quo non pauca occurrunt, quæ materiem præbent ulteriorum observationum.

9 Nam præter ea, quæ antea sunt indicata contra illud documentum, displicet primo, quod translatio illa affigatur anno 1539 : quia inde colligitur, ejusdem auctorem nimis esse recentem, quam ut fidem mereatur; hanc sanctam Marimam virginem ac martyrem esse eandem, quæ colitur apud Dordincum in Gallia, et cujus ætas nescitur, uti inferius dicitur, quando agatur de ipsius cultu. Displicent secundo, et neutiquam videntur probabilia, quæ scribit de modo ejusdem translationis : nam nec ecclesiæ nomen, ad quam vult asportatas S. Maximæ reliquias, exprimit, nec indicat, quales hæc fuerint, nec unde venerint, nec ponit nomen summi Pontificis, nec Cardinalium, quos in scenam producit, imo vero ne vel ipsam quidem istius sacri pignoris traditionem factam fuisse declarat. De his itaque quid credas, quid non credas? Quid de legatis Romam missis? Quid de indulgentiis concessis a decem Cardinalibus? Interim, nisi translationis scriptor splendide imponat, videtur probabile, hanc aliquando factam fuisse, si non S. Maximæ virg. et mart. dei vii Maii; alienius saltem synonymæ, cujus reliquæ vel ex cryptis Romanis fuerint extractæ sub hoc nomine, vel aliunde sub eodem in Gallias, ac deinde ad ecclesiam S. Maximæ, quæ annuntiatur die vii Maii, delatæ, quas scriptor translationis in unam confuderit. In hanc vero conjecturam inducunt nec episcopi duo, quos nominat, quosque indulgentiis S. Maximæ translationem ditasse affirmat : quorum alter Ludovicus Carnotensis episcopus; alter Bartholomæus abbas D. Carauini. . , et ejusdem episcopatus tunc temporis suffraganeus.

10 Apud Sanmarthanos tomo 2 Gallie Christianæ, in episcopis Carnotensibus fol. 493 verso indicatur, Ludovicum Guillard promotum fuisse ad episcopatum Carnotensem anno 1527 : de quo præsule etiam ibidem agitur in episcopis Cabilonensibus fol. 453 verso. In eodem autem

Opere tomo 4, pag. 216 inter abbates S. Carauini (abbatia est juxta urbem Carnotensis suburbia) occurrit Bartholomæus Simon episcopus Sebastiensis, suffraganeus Carnotensis; abbas autem anno MDXXV præfuit annis XVI. Hinc apparet verosimile, translationem aliquam S. Maximæ, quæcumque ea fuerit, factam fuisse tunc temporis, hoc videlicet die XXV Augusti, ad quem dilata est, ut aliqua certiora de ista S. Maxima, inter Prætermisissos ad diem vii Maii, ut dicebam supra num. 1, notata, nancisceremur. Ea jam in promptu habemus, pauca quidem: sed sufficientia tamen, quantum nobis videtur, ut, illæso Urbani PP. VIII decreto famoso, Sanctæ isti locum donus hac die in Opere nostro.

11 Castellanus, ecclesiæ Deiparæ Virginis apud Parisienses canonicus, ad dictum diem vii Maii, quæ scribit in suo Martyrologio universali : Prope Dordincum (vulgo Dourdan) in diocesi Carnotensi S. Maxima (Ste Mème) tamquam virgo et martyr honorata in loco, qui gerit ejus nomen, unius diei itinere Parisiis distante. Hanc Castellani annuntiationem postea confirmavit novum Martyrologium Parisiense, anno 1727 sub Eminentissimo Noaillio ejusdem urbis archiepiscopo editum, quod ad dictum quidem diem de hac Sancta nihil habet; sed inter addenda et emendanda pag. viii ad Nonas Maii, satis indicat, illam tunc perperam fuisse omisam, defectum illum his verbis ibi supplens : In territorio Carnutensi, sanctæ Maximæ virginis et martyris, cujus memoriam usque hodie vicus cum ecclesia prope Durdincum sub ejus nomine Deo dicata custodit. Collectores vero hujus Martyrologii satis innuunt, nihil se habuisse comperti de ætate ipsius, quando in notula marginali eidem apponunt inc. temp. Ex his itaque certo conficitur, S. Maximæ, quam hodie damus, exhiberi publicam in isto loco venerationem; in qua re attendi potest ad circumstantiam ejusdem loci, in quo ipsa colitur, et ad urbem Parisiensem, in qua testimonium perhibent de cultu auctores citati, hunc vel visum, vel certa relatione edocti, cum Durdinco non distarent amplius quam unius diei itinere.

C

DE SANCTIS MARTYRIBUS

F

RUFINA, EUTICA, JULIANO, & FORTE JULIO,
HERMETE, JUSTO, AC MILITIBUS XVIII

J. P.

Ex apographis Hieronymianis.

DIE XXV
AUGUSTI.
Dantur varia:

Apographa Hieronymiana a Florentinio edita novas hic iterum, uti alias identidem assolent, tricas obtrudunt nobis, quas si non satis enotare potuerimus; cogitationes tamen nostras super iis proferre, et aliquid saltem lucis præferre conabimur obscuræ annuntiationi huic, quæ in textu hodierno apud laudatum Florentinum sic sonat : In Capua civitate Campaniæ natalis sanctorum Rufinæ, Euticæ cum sociis eorum. Consonat Martyrologium reginæ Sueviæ apud nos inter Martyrologia Hieronymiana contracta : Capua Campaniæ, na-

talis sanctorum Rufinæ, Euticæ : sed socios non addit. Rhinoviense vero ac Richenoviense : Romæ Euticetis. Richenoviense addit : In Capua civitate, sanctorum Rufini, Eutici. Augustanum : Juliani, Rufini. Romæ Gerasii martyris, Hermetis. Labbeaunum : Juliani, Rufinæ. Romæ, Genesi, Hermetis. Quibus adde Corbeicense brevius : In provincia Syriæ, natalis S. Juliani, Rufini : et aliud sub nomine Venerabilis Bedæ, quod habemus exceptum e Ms. membranaceo S. Lambertii Leodii : Item Rufini, Eutici *, Ermetis, Justi. Denique inter additiones ad Martyrologium Bedæ

a

A a nobis vulgatum ante toanaa II Martii, hæc sunt : In Capua civitate Campaniæ, natale SS. Rufini et Julii. Hermetis. Sed hi duo sic meiorantur in ipso textu Martyrologii a Florentino editi : Arelato natalis sanctorum Genesii martyris, Julii, Hermetis.

de intricatis
 2 Vides hic, lector, rærum chaos, in quo nec noamina, nec numerus, nec ordo, nec loca conveniunt. De S. Genesio Romano (supra mendose Gerasio) agimus hodie eua Martyrologio Romano. Si Rufinus ille, qui Capuæ aodo annuntiabatur, sit idem eum synonymo martyre, qui ibidem, sed titulo episcopi donatus, exstat in eodea Romano, spectat ad xxvi Augusti; sin alius sit, uti videtur esse, quia nullibi superius vocatur episcopus; plura de illo comperta haud noviana. Hodie autem eum Martyrologio Romano tractatur de S. Juliano M. in Syria. Alia controversia est e textu Martyrologii apud Florentinum, antea citati, an videlicet Rufina, et Eutica sit legendum, ac de feminis agatur; an scribendum Rufini, et Euticetis, seu rectius Eutychetis. Lectionea femininam præfert Florentinius in notis; sed non satis persuadet.

B Sanctas martyres, inquit, Rufinam, et Euticam; non Rufinum, ut legit Martyrologium Corbeien- se, recolunt hac die libri nostri, quibus consonat Ms. reginæ Sueciæ viii Cal. « Capuæ » Campaniæ, natalis sanctarum Rufinæ, Euticæ. » Sed lectioni masculinæ favent annuntiationes, quas aliunde retulimus supra : ita ut vix scias, cui lectioni adhæreas potius in tanta, tanque assidua, dicamus quotidiana, apographorum Hieronymianorum corruptione.

horum Marty-
 rum annun-
 tiationibus
 3 Additur in libris nostris, sicut pergit Flo- rentinius, cum eorum sociis, sicut in M. Cor- beien- si : de quibus ex aliis hagiologiis nihil mihi addere licuit. Si vera ibi lectio sit masculina eorum; videtur esse falsa lectio Rufinæ et Euticæ feminina; utra autem si genuina: et an

pro eorum legi debeat earum, quis tuto statuat? AUCTORE J. P.
 Novaa difficultatem ereaat milites xviii, qui in textu apud Florentinum sequuntur : In ci- miterio ejusdem Via Nomentana milites xviii. Præterquam enim, quod non sit nobis notum, quales isti sint, textus hic etiam est inutilis. Verba hæc, ut affirmat Florentinius in notis, neque in Martyrologio Antverpiensi, neque in Corbeiensi prostant : et aliquem Romæ certum martyrem veneratum hic deficere, monstrant illa, IN COEMETERIO EJUSDEM. Viam enim Nomen- tanam ex urbe Roma Nomentum versus ortum duxisse, certum est. Et fortasse Eusebius, ac reliqui S. Pontiani socii, omnibus fere Latinorum memorati, hic desiderantur, qui Romæ agonem compleverunt.

notæ.
 4 Exinde anonymi milites xviii Via Nomen- tana, in ejusdem Viæ Arenario, seu cœmete- rio reoli potuerunt. Celebris Viæ illius cœmete- rium, sanctæ Agnetis erat : sed eadem Via decimo quarto ab Urbe lapide ad Arcus Nomen- tanos erat Arenarium, ubi sepulti sunt Primus et Felicianus martyres, cujus meminuit liber Pon- tificalis in Theodoro. Erat et cœmeterium, siue E alia additione vocatum, cœmeterium Martyrum, Via Nomentana : cujus meminit Beda Ms. Vati- canus apud Aringium lib. 4, cap. 26, num. 2; et in hoc SS. Milites venerari cum aliis marty- ribus potuisse, nihil vetat. Nos interim con- jecturis hisee, ac aliis superioribus observatio- nibus valere jussis, cum præsens aateria sit talis, ut probabilis ex ea exitus sperari non possit; in titulo superiore, quem eidem præmi- simus, nomina expressimus, prout habentur in dicto textu, ita tamen, ut addita a nobis sint noamina eorum, qui alibi, etiãsi non sint in isto textu, exprimuntur. Dixi tamen Juliano et forte Julio, quia eum illa nomina sint fere simi- lia, facile accidere potuit, ut unus ideaque bis positus fuerit.

DE S. JULIANO MARTYRE

IN SYRIA

Cultus ex antiquis Martyrologiis.

xiv Atc.
 Hic Sanctus in
 Syria passus.

Martyrologium Romanum hodie as- signat in Syria sancti Juliani martyris acemorianam, et eminentissimus Baro- ninus in notis ad hanc annuntiationea asserit, de eo agere vetera manuscripta, et recentiores adstipulari. Utinam eminentissi- mus ille Martyrologii explicator nos aperte do- cuisset, quæ et qualia sint hæc vetera manu- scripta! Si enim per ea intelligat antiquos Martyrologiorum codices, ultro fatemur, hunc sanctum Martyrem in variis exemplaribus Hie- ronymianis et Auetariis Usuardinis hæc die an- nuntiari. Si vero vetera manuscripta Vitæ vel Martyrii monumenta indicare velit, illa nec habemus, nec invenire possumus. Videtur etiam is caruisse Castellanus, qui hodie in Martyro- logio suo universali ad marginem dubitat, an hic S. Julianus non sit idem cum eo, qui die xii Augusti cum S. Macario socio in Syria annun- tiatur. At nullam suæ dubitationis rationem reddit.

2 Forte Castellanus ad hanc suspieionem in- ductus est ob clausulam fere similem, quæ utri- que annuntiationi tunc additur : nam die xii Augusti apud Florentinum annuntiat in Syria vico Magarato natalis sanctorum Macharii, Ju- liani; ubi multa regio convenit mouachorum. Die autem xxv Augusti solus S. Julianus hodie- nus ita memoratur : In provintia Syriæ natalis sancti Juliani, ubi magnus fit conventus mona- chorum, qui meruit fide coronari. Florentinius in notis ad utramque annuntiationem densas hasee tenebras divinando frustra dissipare conatur. In- terim de veteribus utriusque vel alterutrius Marty- ris Actis nihil subministrat.

3 Petrus de Natalibus hos duos Julianos in Syria martyres satis inter se distinguit, dum lib. xi Catalogi Sanctorum num. 214 priorem eum socio sic refert : Macarius et Julianus eo- dem die (nimirum xii Augusti) in Syria co- ronantur. Deinde ibidem num. 221 martyrium alterius eum sacerdotio ita conjungit : Julianus

antiquis Mar-
 tyrologiis ins-
 cribitur,

F

G. C.

licet tempus
 et adjuncta
 martyris non
 inveniantur.

martyr

AUCTORE
G. C.

martyr et presbyter in provincia Syriae VIII Kalen. Septembris passus est. Igitur hodiernus S. Julianus propter diversum venerationis diem ac dignitatem sacerdotii videtur ab altero ejusdem nominis et regionis martyre distinctus. Dum eminentissimus Baronius in notis ad Martyrologium Romanum dicit, recentiores adstipulari, verosimiliter indicare voluit Martyrologos recentio-

res, inter quos Bellinus de Padua in duplici Martyrologii sui editione hunc sanctum Martyrem collocat in provincia stiriae pro Syriae, quod forsitan est mendum typographicum. Porro nobis non lubet in his tenebris diutius palpare, donec alicunde quaedam lux affulsit: nam jam inde nimis diu tempus et circumstantias martyrii frustra quaesivimus.

DE SANCTO JOANNE EREMITA

J. P.

RUSELLI IN APRUTIO ITALIÆ

XXV AUG.

Ferrarius in Catalaga Sanctorum Italiae eum sic laudat ad hanc diem: Joannes eremita Ruselli pago Aprutii citerioris, Triventinae diocesis, apud quem vitam solitariam duxisse, ac miraculis coruscasse fertur, venerationem habet hac die: *cujus corpus ibidem asservatur. In Catalogo autem Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, ita denuo ipsum annuntiat: Ruscelli in Aprutio S. Joannis eremita. In notis autem rem confirmat ex ejus Vita Ms., quæ in ecclesia Ruselli,*

pago Aprutii, Triventinae diocesis, ubi is quiescit, et venerationem habet, asservatur. Castellanus in suo Martyrologio universali illum etiam refert hoc modo: In diocesi Triventina in confiniis Aprutii ac Comitatus Molisini, S. Joannes de Rusello, solitarius. *Vita a Ferrario supra memorata frustra apud nos quaesivi exemplar: in ejusdem tamen hagiologi fide asserentis Eremitam hunc coli, Operi nostro inter alios presentis diei cœlites dandum ei locum duxi, etiamsi atinnde mihi prorsus sit ignotus.*

DE S. VICTORE SEU VICTURO EP.

CENOMANIS IN GALLIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Duo Victores, seu Victor et Victorius, Cenomanensium episcopi, ibidem culti: horum successio probata.

CIRCA ANNUM
CDXIX.
Nomen Sancti
ejuſque filii:

Duos ecclesiae suae sanctas Episcopos, Patrem et filium, vel ejusdem, vel certe similis nominis, colunt Cenomanenses. Patrem communis Victorium nominatum invenia, flinm moda Victorium, modo Victorium, alibi etiam Victorinum. Hic tamen saepius Victorinus dictus legitur, atque ita ipse nomen suum subscripsit concilio Turonico 1; unde probabilius videtur Victorium proprie vocatum fuisse, simili cum Patre nomine, non eodem. Unde in uno Actorum Mss. exemplari, etiam cum baptismus describitur, constanter Victorius nominatur. Utut est, nos patrem Victorem, filium Victorium appellabimus. In Gestis autem episcoporum Cenomanensium, editis a Mabillonio anno 1682, tom 3 veterum Analectorum pater Victurus filius Victorius vocatur, a voce Gallica Victeur Latina, ut apparet, mutuata, atque iisdem semper nominibus in illo episcoporum Catalogo, seu gestorum Historia nuncupantur, quod pro citandis ex Gestis memoratis semel monuisse sufficiat. Haec de nominibus, quorum similitudine factum videtur, ut duo hi Sancti a quibusdam fuerint in unum confusi.

2 Moderni quidam critici dubitaverunt, an uterque distincti fuerint Victor, et Victorius, filiusque Patri in episcopatum successerit, qua de re paula post agetur pluribus. Distinctos autem, fuisse, vel ex iis solis patebit, quæ de cultu utriusque dicentur. Martyrologium Romanum ad Kalendas Septembris Victorium annuntiat hoc modo: Apud Cenomanos sancti Victorii episcopi. Sive nomen, sive diem hic considerem, filius, qui 1 Septembris colitur, venit intelligendus: nam Patris memoria celebratur xxv Augusti. At nota eruditissimi Baronii Patrem omnino designat; sic enim in prolata verba commentatur: Successit hic S. Liborio ejusdem sedis episcopo, quintus ordine, seditque annos xxiv, menses vii, dies xiii, ut constat ex tabulis ejus ecclesiae. Omnia hæc Victori patri recte convenire poterit ex sequentibus. Quemadmodum et illud, quod subiungit Baronius: Claruit temporibus Theodosii imperatoris, notissimus S. Martino, ut apparet ex his, quæ de eo hic Beda scribit in Martyrologio. Filio vero verasimiliter tribuendum, quod modo citatis interjecit, Agil de eo Greg. Turonensis, in Actis S. Victorii probabimus. Unde colligo neutrum Romano Martyrologio excludere

voluisse

A voluisse Baronium, sed illi non nisi unum innotuisse, atque ex eo utriusque gesta confudisse.

3 Præverat Baronio Galesinius, atque utriusque Usuardus eodem die : sub nomine tamen Victoris. Audi Usuardum : Cenomannis sancti Victoris episcopi. Ad quæ in Usuardo suo notat Sollerius : De Victore agunt Florus et Rabanus, quorum elogium plane dissimilia. Neque hoc mirum ; quippe alter Patrem, alter filium annuntiat, aut certe alter ex Patris, alter ex filii gestis elogium suum contexit. Rabanum ad Kalendas Septembris loquentem audiamus : Cenomannis, inquit, civitate Galliarum natale Victoris episcopi. Nam dum sanctus Martinus Turonensis episcopus perrexit ad sepeliendum Leporium (Liberium) pontificem supradictæ urbis, et venisset ad oppidum, respiciens, vidit hominem operantem in vinea, eratque clericus, subdiaconi officium adeptus : revelatumque est Sancto Dei, eo quod ipse esset successurus in episcopalem locum : vocavitque illum sanctus Martinus ad se dicens illi : Benedic me domine Victor. Cui ille : Benedic tu mihi, domine mi, et benedictus est sermo tuus. Sicque jussu sancti viri secutus est eum, quem, convocata plebe atque coadunata, ordinavit episcopum, ejusque filium Victorinum nomine baptizavit, et secum ad nutriendum ad Dei servitium tulit : quem etiam post obitum Patris defuncti eidem civitati ordinavit episcopum. Hæc de Victore patre dici, atque ex Actis, quæ edemus, de prompta esse, patet ad oculum. Quæ de Victorio, quem Victorinum vocat, non omnino recte hic dicuntur, suo loco corrigemus.

4 Florus elogium ex Turonensi desumpsit lib. de Gloria conf. cap. 56, atque ita eum celebrat : Cenomannis, depositio S. Victoris episcopi et confessoris : qui dum civitas ipsa clemaretur incendio, et validis globis flammæ huc illucque, impellente vento, propellerentur ; quasi pastor bonus non perferens ecclesiasticas caulas ab insidiis sathanæ devastari, obviam se turbinibus obtulit, elevataque manu facto signo crucis e contra, illico omne cessavit incendium. Hæc Florus, prout ante tomum 2 Martii apud nos est editus. Ruinartius in notis ad locum Turonensis, unde hæc desumpta dixi, de Victorio filio intelligit, quod, non quidem certum, probabilius tamen puto, quia nomen Victorii patri tributum vix lego, Turonensis autem Victorio rem attribuit. Ex dictis habemus certe cultum Victoris patris, distinctumque ab eo filium apud Rabanum, licet ille filium fastis non inscripserit, ut sanctum. Nunc utriusque cultum antiquissimum ostendemus.

5 Gesta Pontificum Cenomanensium, quæ seculo ix ultra medietatem progressu compilata, existimat Papebrochius in S. Innocentio tom. 3 Junii pag. 855, quæque anno 1682 edita a Mabillonio tom. 3 Analectorum, variis locis Victurum et Victorium sanctos vocant et beatos. Pag. 46 in episcoporum catalogo, Beatus Victurus, et Beatus Victorius, quem titulum iis, qui cultum non habent, non apponit. Pag. 79 sanctum Innocentem sepultum dicit juxta corpora S. Victuri et sancti Victorii, atque eodem honoris titulo eosdem nominat aliis locis. Cultum jam seculo vi solemniter festivitatem sanctum Victorem, colligimus ex instrumento S. Donnoli, qui ejusdem urbis seculo vi erat episcopus, pag. 102 dictionum Analectorum, ubi sic loquitur : Cum evocassem donnum, et fratrem meum Audovennum

episcopum Andegavæ civitatis visitare sancta lmina patroui peculiaris mei Victoris episcopi, immo et sollempnitatem ipsius celebrare etc. Quod et de sancto Victorio videtur dicendum. Quippe tom. 1 Annal. Bened. pag. 159 ita scribit Mabillonius : Idem etiam Donnolus (jam dictus) antiquam sancti Victorii monasterium prope Fluvium Sartæ... et censuum et monachorum numero anxil. Videtur hoc monasterium Victorio filio sacrum fuisse, nam Pater Victorius non solet appellari. Itaque de cultu antiquissimo utriusque dubitare non possumus, quamvis id pro seculo vi de utroque non omnino certum putem, cum nomina potuerint confundi.

6 Recentiores martyrologi S. Victorem patrem a Victorio filio distinxerunt, at ne inter illos quidem omnino convenit. Claudius Castellanus in Martyrologio universalis ad 1 Septembris : Cenomannis, inquit, sanctus Victor episcopus. In margine autem notat sequentia : In Rabano Victor, in gestis episcoporum Cenomanensium Victorinus. At Rabanus patrem Victorem vocat, filium Victorinum, ut vidimus : Gesta vero Cenomanensium episcoporum filium Victorinum, patrem Victorium nominant ; itaque idem non fuit a Rabano Victor, in Gestis Victorius appellatus. Designat tamen filium Castellanus : nam inter Sanctos, quorum obitus dies ignoratur, (Aemeros vocat) pag. 903 Patrem sic annuntiat : Sanctus Victorinus, episcopus Cenomanensis, mortuus inter xxii Januarii, et xviii Februarii ; qui successorem habuit sanctum Victorem filium suum, 1 Septembris cultum, cujus (filii) ecclesia est apud moniales Pratenses. Unde hoc S. Victorius, seu Victorii mortis tempus collegerit Castellanus, non invenio ; omnes enim auctores, quos consului, vel diem mortis tacent, vel xxv Augusti assignant. Præferendum igitur hoc loco Martyrologium Parisiense, anno 1727 luci datum : quippe et nomen utriusque, et cultus diem recte distinguit ; dum ad xxv Augusti Patrem ita memorat : Cenomannis sancti Victoris episcopi. Ad 1 Septembris filium paullo prolixius : Cenomannis, sancti Victorii, qui interfuit conciliis Andegavensi, et primo Turonensi. Hisce consonant Mothier in nota ad 1 Septembris Martyrologii Romani, Corvaisier, et Rondonnet in Chronologia episcoporum Cenomanensium ; atque hæc de cultu sufficiant.

7 Gesta episcoporum Cenomanensium jam laudata hunc episcoporum statuunt ordinem. Primum S. Julianum, II S. Turibium, III S. Paracium, IV S. Liborium, V S. Victorium, seu Victorem, VI S. Victorium seu Victorium, VII S. Principium, VIII S. Innocentem. Tillemontius tom. 4 Monument. nota 77 in S. Dionysium fatetur, hunc ordinem nisi monumentis seculi ix, ideoque non facili ratione iam mutandum ; multis tamen contra dictum ordinem disputat, contenditque vel duos fuisse Turibios ; vel Turibium, qui secundo loco ponitur, septimo, nempe post Victorium, statuendum. Dubitat idem an Victorius filius patri Victori successerit nullo intermedio : demum ex Cointio inter Principium et Innocentem alium Victorem ecclesie Cenomanensi præfuisse existimat. Hæc omnia dubie quidem disputat, ita tamen, ut non obscure in sententiam modo expositam inclinare videatur. Bailletus in Vita Sanctorum tom. 3. ad 1 Septembris. in S. Victore, dubitantem circa Victorem et Victorium sequitur Tillemontium, dum et Victorium sequitur Tillemontium, dum et Victorium esse asserit. an Victorius, quem patri filium

et nomen in recentioribus Martyrologiis.

E

F

Ordo primorum episcoporum Cenomanensium in dubium vocatus.

AUCTORE
J. S.

filium successisse habent Acta, non statuendus sit inter Principium et Innocentem medius. At memoratus Tillemontius tom. 16, nota 3 in S. Perpetuum, quæ est de Victore et Victorio, vela utemque contrahit, neque distinctionem Victoris et Victorii se oppugnare velle asserit, quia potius ad catalogum primorum episcoporum Cenomanensium adjiciendos aliquot putat, quam ex eo delendos: Quamvis, inquit, duo nomina adeo similia, quæ nullo intermedio sibi invicem subjunguntur, satis causæ præbeant existimandi, non esse nisi unum episcopum. Quin et alius admitti debet Victor Cenomanensis episcopus circa annum DXXX, qui in catalogis illius ecclesiæ annotatus non fuit.

ad quos, præter alios, Victorem quemdam adjiciendam putant aliqui.

8 Cointius in *Annalibus Francorum tom. 1, ad annum Domini 513, num. 1* Victorem hunc, ab alio Victore et Victorio distinctum, inter Principium et Innocentium omnino collocandum contendit, atque eodem anno 513 illius ingressum statuit, abitu vero anno 531, ut ibidem videre est num. 22. Nuperius quidam episcoporum Cenomanensium *chronographus non modo hunc Victorem, sed et Severianum quemdam dictis Principio et Innocentio interponit, Turibiumque secundum Principio præmittit. Rationem, cur Victorem illum catalago episcoporum Cenomanensium adjiciendum putent Tillemontius, Cointius, alique, assignant ex Vita S. Melanii Rhedonensis episcopi, pridem a Bollandio illustrata tom. 1 Januarii a pag. 327, ubi num. 21 et seq., et rursus num. 31, in exsequis S. Melanii, memoratur quidam Victor episcopus, quem Cenomanensem fuisse ex adjunctis erui videtur. Ut res clarius elucidetur, tria diseutiam. Primo an fuerit S. Victor successor S. Liborii a S. Martina ordinatus. Secundo an huic successerit filius, sanctus Victorius. Tertio quid sentiendum sit de Victore, quem laudati auctores episcoporum Cenomanensium catalago adjiciendum putant.*

S. Victorem a S. Martino ecclesiæ Cenomanensis

9 Primum itaque, S. Victorem a S. Martino episcopum fuisse ordinatum, tot testibus probatur, ut ea de re dubitare non possimus, nisi ratiocines obstarent gravissimæ. Quatuor S. Liborii Vitæ, tom. 5 Julii a pag. 407 editas, lector inveniet; in omnibus his dicitur a S. Martino sepultus Liborius, atque in quarta ita res narratur a num. 16: Eodem tempore S. Martinus episcopus Turonensem regebat ecclesiam, vir apostolicis clarus omnino virtutibus: cui inter illa, quibus assidue fini solebat, angelicæ collocationis mysteria, etiam hoc ex divina revelatione præceptum est, ut ad urbem Cenomanicam pergeret, atque ibidem, in infirmitate positum Dominum visitaret. Unde animadvertens, hanc Domini infirmitatem de aliquo membrorum suorum intelligendam, de quibus ipse dicturus est in judicio, Infirmitas fui, et visitastis me; cepit illico festinus ad memoratam pergere civitatem.

episcopum ordinatum, ex variis

10 Cui cum jam appropinquans, juxta vineam quendam iter ageret, vidit eminens in ea stantem clericum gradu subdiaconum, Victurium nomine, operi quidem, quodcumque ibi agendum erat, studiosius insudantem, sed nihilominus frequentatione psalmodiæ laudes Domini decantantem. Ille erat discipulus S. Liborii, atque in ipsa suæ continentiæ, mentisque, et habitus humilitate, bonæ institutionis magistri optimi elarum præbebat indicium. Quem intuens S. Martinus, revelante sibi Spiritu sancto, hunc esse futu-

rum illi episcopum, his eum verbis salutavit, Dicens: Ave noster pontifex. Dehinc illi baculum suum dedit, atque ita concito gradu in urbem properavit. Relatis deinde S. Liborii obitu, et sepultura, sic auctor prosequitur: Sequenti vero die vir Dei Martinus populum omnem, qui ad tanti viri exsequias copiosus uimis et innumerabilis convenerat, et internum amorem erga pastorem suum largissimis lacrymarum fontibus testabatur, in ecclesiam convocans, sanctæ admonitionibus doctrinæ consolabatur, eisque præfatum Victurium ordinavit episcopum. *Hanc vitam, quæ tribus aliis prolixior est, graviter et bona fide sub fine seculi IX scriptam esse, colliges facile ex Bollandi ad eam Commentario § 2. Quod autem Victorem seu Victurum hic vocet Victurium, vel Patris nomen cum filii nomine confudit, vel describentium vitio fieri potuit.*

11 Idem testantur Acta sancti Victurii in episcoporum Cenomanensium Gestis tam. 3 *Analectorum a pag. 68, quæ tum ad rei probationem, tum ad gloriam Sancti, in quantum ad propositum nostrum spectant, huic loco jurabit inserere: Dominus Victurnus, inquit auctor, Cenomannicæ urbis pontifex, successorque beati Liborii, ejusdem urbis episcopi, qui ut agrotare cepit, et finis vitæ beati Liborii appropinquavit, sanctus Martinus, Turonicæ urbis archiepiscopus, divinitus ammonitus, ad visitandum eum atque sepeliendum venire non tardavit. Antequam autem in prædictam urbem adveniret ad visitandum, et ad animam jam dicti pontificis Domino commendandam... cepit cogitare beatus Martinus quid de futuro fieret episcopo. Sedente vero illo, et equitante super asello suo, et hæc meditante, divinitus illi ostensus est quidam clericus, et subdiaconus nomine Victurus, procul ab urbe in vinea sua laborans, et cum fodesorio suo eam fodiens, exparsus capite et pedibus pulvere, et totis viribus vineam suam, preces et hymnos Domino psallendo, exercebat et colebat. Quem ut cognovit antedictus dominus Martinus, gratia Domini illuminatus, futurum fore pontificem; vocavit eum ad se, et salutans eum dixit: Ave domne pontifex. Cujus verba prædictus Victurus benigne suscipiens, et prono vultu se contra eum humilians, sperabat quod irrideret eum beatus Martinus: quia nullo modo se credebat pontificem unquam fore. Beatus enim Martinus dedit illi baculum suum, quo sustentari solebat, et deduxit eum secum usque ad urbem. Subdit obitu S. Liborii, et exequias eidem a S. Martino factas; tum pergit:*

12 Hoc autem facto, in civitatem properavit (S. Martinus,) et populo de futuro pontifice allocutus, beatum Victurnum prædictum subdiaconum in eadem civitate episcopum ordinavit; et ejus conjugem, Mauram nomine, sacro velamine Domino consecravit, eorumque filium beatum Victurium nomine baptizavit, et a fonte propriis suis manibus deprecantibus Patre et matre suscepit, et in filium sibi eum adoptavit. *Post pauca de filio, de Patre ita prosequitur: Prædictus Victurnus, pater Victurii, pontifex in jam dicta Cenomannica urbe pontificatus ministerium condigne, et devote exercens, multos suis prædicationibus atque exhortationibus ad Dominum convertit, et magnum lucrum in sancta Dei Ecclesia fecit. Hi vero, sive ceteri actus sui, plenius in ejus Vita inscripta reperiuntur. Ille autem sedit in prædicta sede annos*

A xxiv, et menses vii, diesque xiii, presbyteros cccv, diaconos cccxii, et reliquos ministros in sacro ordine sacravit, quantum necesse fuit. Qui et in pace obiit, et in ecclesia Apostolorum ultra fluvium Sartæ, in qua dominus Liborius requiescit in corpore, honorifice a suis sepultus est, et vivit æternaliter cum Christo. *Paula uberius hæc citavi, quam ad rem, qua de agitur, probandum, erat necessarium: ut Sancti gesta una operu lector intelligat.*

probatum;

13 Tertio loco testis accedat Vita a nobis edenda, in qua ordinatio S. Victoris per S. Martinum eodem fere modo, at paullo fusius enarratur. Quartus ejusdem veritatis testis est Rabanus, cujus verba, num. 3 producta, brevius quidem sed eodem plane modo rem enarrant. Adde denum testimonium Martyrologii, sub Bedæ nomine diu circumlati, ad 1 Septembris, sed nomina non parum luxata sunt, ut facile lector deprehendat: Scinomannis, inquit, (Cenomannis) civitate Gallie, natale Victoris episcopi. Nam dum sanctus Martinus Turonis episcopus pergeret ad sepeliendum Leporinum (Liborina) episcopum supradictæ urbis, et venisset ad oppidum, respiciens vidit hominem operantem in vinea, (eratque subdiaconus) revelatum est sancto Dei, eo quod ipse successurus esset in episcopalem locum. Vocavitque illum S. Martinus ad se, dicens illi: Benedic domine Victor. Reliqua, quæ prosus Rabano consouant, prætermitto, uti et recentiores auctores, qui eadem scribunt. Habemus itaque tot testibus probatam S. Victoris ordinationem a S. Martino factam, ut iis merito acquiescere possimus, cum nulla ejusquam ponderis ratio in contrarium fuerit allata.

uti et filium Victorium patri successisse

14 Filium patri successisse, secundo loco me probaturum diri. Id testantur auctores omnes modo adducti, exceptis S. Liborii Actis, ad eujus vitam nihil atinebat hæc commemorare. Confirmatur hæc successio ex conciliis, Andegavensi, et Turonico primo, quibus interfuit Victorius Cenomanensis episcopus, tum etiam ex Venetico, quod ad ipsum scripsit epistolam synodalem: nam cum hæc concilia post medium seculi v celebrata sint, non videtur ætas patris Victoris consque extendenda, quo filius jam senex erat; præsertim contra aperta tot auctorum testimonia. Cum autem hoc negaturi non sint, qui primum admisserint, pluribus supersedeo, atque ad 1 Septembris, quæ spectant ad Victorium latins disputabo. Ad tertium itaque progredior, nimirum aut et alius Victor seculo vi post S. Principium ecclesie Cenomanensis præfuerit episcopus, quod præcedentibus magis est dubium.

§ II. An alius a S. Victore et Victorio Victor seculo VI Cenomanensis episcopus? Tempus episcopatus Victoris et Victorii: Acta.

In Vita S. Melanii Rhedonensis episcopi tom. I Januarii pag. 330 ita legitur: Eodem fere tempore convenerunt simul vir Dei Melanius, et electus Dei Albinus, sanctusque Victor, atque Launus, et S. Marsus in Andegava civitate. Porro Victor hic num. 22 vocatur episcopus:

In Vita S. Melanii Rhedonensis episcopi tom. I Januarii pag. 330 ita legitur: Eodem fere tempore convenerunt simul vir Dei Melanius, et electus Dei Albinus, sanctusque Victor, atque Launus, et S. Marsus in Andegava civitate. Porro Victor hic num. 22 vocatur episcopus:

cumque singuli redissent ad propriam sedem Auctore num. 22, Marsus Venit Cenomannis ad B. Victorrem: unde recte videtur concludi sedem propriam Victoris fuisse sedem Cenomanensem. Idem deinde episcopi cap. 6 interfuisse dicuntur cæsequiis S. Melanii: at obitum Melanii recte collocavit Bollandus num. 9 Comteatarii prævii intra annum 530 et 549: ergo, cum vita S. Victorii eo usque extendi non possit, necessario dicendum videtur, alium quendam Victorem ecclesie Cenomanensi seculo vi præfuisse, eumque inter Principium et Innocentem collocandum. Ita visum Bollandis in notis ad vitam S. Melanii, quæ secuti Corutius, Tillefontius, aliique. Fateor tale esse hoc argumentum, ut prædicti auctores non temere existimaverint hunc Victorem circa annum 530 Cenomanensi præfuisse ecclesie: obstant tamen huic opinioni difficultates non contemnendæ, quæ me ab assensu absterrent, reaque magis examinanda sanant.

16 Primo enim mirum videtur, hanc episcopiam, quem et sanctum et beatum vocat Vita memorata, ita fuisse oblivioni traditum, ut in Catalogo episcoporum, qui seculo ix formatus est, nullus ipsi locus fuerit assignatus. Deinde, quamvis circa id tempus varia in Gallia habita fuerint concilia, nulli omnino hic Victor subscriptus legitur. Tertio S. Principius Cenomanensis episcopus anno 511 subscripsit concilio Aurelianensi. Anno 533 Innocentius subscripsit concilio Aurelianensi II, non addito sedis suæ nomine: at S. Innocentium Cenomanensem esse, locorum vicinitas facit verisimile. quæ et Aurelianensi IV anno 541 subscriptus reperitur. Ex his necesse est concludamus, S. Innocentium inter annum 511 et 533 factum esse episcopum, dicitur autem sedisse apud Mabillonium pag. 74 tempore Anastasii imperatoris... Chlodovei... et Childeberti regum, idque pag. 79 annos xlv, menses x, dies xx. Hos annos episcopatus Innocentii, ad dimidiam partem et ultra contrahunt, qui Victorem admittunt: et revera magnopere minuendi sunt in illocum sententia, cum Doanulus successor ejus anno 566 vel 567 concilio Turouensi legatur subscriptus, interque illum et Innocentium sedes longo tempore vacaverit. Hæc itaque incommoda obstant, quominus hunc Victorem censeam episcopis Cenomanensibus annumerandum.

Argumenta quedam contra hanc opinionem, E

17 Et vero Acta illa S. Melanii non incommode explicari poterunt, etiamsi non admittamus S. Victorem, de quo agitur, Cenomanensem fuisse episcopum: totamque, quo Victor hic nititur, argumentum corrueat. Convenerunt Melanius Rhedonensis, Albinus Andegavensis, Launus, Bollandis S. Launus, Lantus vel Lauto Constantiensis; Marsus Bollandis Marcus, Marcus, et Martinus Aurelianensis, alii Nannetensis, et Victor. Cur nomine paululum mutato, legi non poterit Vigor? Non enim video, cur nomen S. Vigoris æque luxuri non potuerit, quam præcedentium episcoporum. Quid ergo, si intelligamus S. Vigorem, qui eodem tempore Bajocensis erat episcopus, Constantiensi vicarius? Cur non potuit S. Vigor, ut Andegaro rediret Bajocam, Cenomanum pertransire, ibique aliquot dies subsistere, atque a Marso episcopo conveniri? Nihil sane in toto hoc responso non verisimile, nihil non probabile invenio. Quapropter nullum ego episcoporum Cenomanensium catalogo ausim adjicere, malinque suspicari Victorem hunc fuisse S. Vigorem Bajocensem, do-

nec

ACTORE
J. S.

nec quid afferatur, quod sit probabilius. Suspicio mea augetur primo, quod Victor ille sanctus vocetur in Vita S. Melanii, sanctum autem Victorem non alium colunt Cenomanenses ecclesie suæ episcopum, præter S. Victorem, et filium ejus Victorium, de quibus egimus.

exertitur.

18 Deinde in Actis S. Paterni per Henschenium illustratis tom. II Aprilis pag. 429 hæc leguntur: Ad eum (Paternum) venientes in visione, qui ad Deum migraverant Melanius (Rhodonensis) Leontianus (Constantiensis) et Vigor (Bajocensis) episcopi, eum per revelationem ordinaverunt antistitem. Ad Vigorem hæc notat laudatus Henschenius: S. Vigor fuit episcopus Bajocensis, colitur Kalendis Novembris. Saltem ante annum DXXXVII mortuus, quia tunc Leucadius episcopus Bajocensis interfuit Aurelianensi in concilio. Perperam a Surio Beor, in Mss. etiam Vehor et Victor legitur. Quidni ergo etiam in Vita S. Melanii Victor vocari poterit? Quidni cum S. Melanio et aliis in urbe Andegavensi poterit convenire? Certe ejus cum Melanio necessitudo ex hac etiam visione insinuat.

B Præter rationem hanc, satis, ut opinor, jam refutatam, memoratus supra num. 8 episcoporum Cenomanensium Chronographus anonymus ex Actis episcoporum per Mabillonium datis tom. 3 Analect. pag. 74, ubi de S. Innocentio agitur, probare nititur, hunc Victorem Principio et Innocentio interpouendum. Verum cum illius rationes nihil omnino probent, lubet paucis ejus in ratiocinando vitium ostendere. Ut ostendat tertium Victorem Catalogo episcoporum addendum, Victorium, de quo sæpe loquuntur Acta S. Innocentii, aliquando sumit pro S. Victorio S. Victoris filio, aliquando pro Victore, quem catalogo cupit adjectum, prout in rem suam vidit esse commodius; quod si licitum est, quidvis facili ratione poterit probare. Sumat igitur ille auctor verba sua pag. 37 prolata: Omnia hæc falsa sunt, quia illorum nihil in Actis reperitur, ex iisque concludat, Victorem, aliosque a se falso catalogo episcoporum adjectos, quia de eorum episcopatu nihil in Actis legitur.

Ordinatio S.
Victoris quo
tempore facta:

C 19 Ordinatum a S. Martino S. Victorem vidimus: quo id præcise anno factum, determinari exacte non potest. Varii quidem auctores chronologiam episcoporum Cenomanensium ordinare conati sunt, sed et in varias abiire sententias. Acta dictorum episcoporum, a Mabillonio edita, notas quasdam chronologicas assignant, sed confusas admodum, et sibi non satis consentientes, neque Acta illa tam accurate conscripta sunt, ut iis tuto assensum in omnibus præbere possimus. Quapropter, prætermittis aliorum opinionibus, dicam, quid, consideratis omnibus, mihi videatur probabilius. Mors S. Martini statuitur communius anno 397, ab aliis etiam serius, aliquot autem annis ante mortem S. Martini factam esse S. Victoris consecrationem, dicendum videtur, si Actis mox edendis fidem habeamus. Quippe in iis quædam narrantur de Victorio, S. Martini post ordinationem Patris discipulo, quæ annum unum et alterum videntur exigere. Confirmant hæc opinionem Gesta pontificum Cenomanensium sæpe citata apud Mabillonium pag. 68, ubi Gesta S. Victoris hunc præferunt titulum: Gesta domni Victorii..., qui fuit temporibus Theodosii et Arcadii imperatorum. Si, ut naturalis ordo exigit, Theodosium seniozem intelligamus, vivente adhuc Theodosio magno ordinatus est Victor secundum hæc Acta. Obiit

autem Theodosius initio anni 395: si itaque ingressum Victoris statuamus circa annum 394, Actis a nobis edendis, et editis a Mabillonio, consentimus.

D 20 Hic autem, inquirunt memorata apud Mabillonium Acta pag. 69, sedit in prædicta sede annos XXIV, et menses VII, diesque XIII. Quos si ad 394 annum adjiciamus, perveniamus ad annum 418, vel 419. Jam vero si filium Victorium patri suffectum dicamus anno 419 circa XVIII Februarii, ejusque obitum statuamus cum Actis memoratis pag. 70, anno 490, Kalendis Septembris; (Quippe Obiit, ut habent Acta, prædictus vir beatus Victorius Kalendis Septembris, plenus dierum, Fausto juniore, et Longino bis Cons. : quorum consulatus incidit in annum 490) duo tantum erunt in tota hac epocha, quæ difficultatem pariant, eamque non insuperabilem, neque multum ab Actis recedemus. Primum est, quod suspicari debeamus errorem esse in numeris, et pro annis 41 episcopatus, cum mensibus 6, et diebus 10, annos ei assignare debeamus 71 cum mensibus et diebus memoratis. Potuit enim hic error unius cifra mutatione contingere.

E 21 Alterum est, quod ætas S. Victorii in hac epocha nimiam videatur protrahi: cui enim, ex Actis edendis, duo fere essent lustra a natiuitate Victorii, quando post Patrem ordinatum baptizatus est a S. Martino; si, ab anno 394 usque ad 490, 96 annos adjungamus, jam annum 106 attigerit, eum obiit; quæ ætas videtur fere inusitata. Vidit hoc Mabillonius, ac pro monstro habuit; quippe in annotationibus ad Analecta pag. 393 ita de hac re loquitur: Sed illud monstri simile, quod Victorius, quartus a Turibio episcopus, pag. 70 B. Martini discipulus, idemque mortuus fertur Fausto juniore et Longino bis consulibus, qui consulatus anno cæcæ respondet. Neque enim fieri potest, ut qui Martini discipulus fuit, ad hunc annum pervenerit. Fateor ætatem esse, ad quam pauci admodum pertingunt, monstrosam esse non video, aut sine fundamento assertam: cum et hodieum aliqui annum centesimum superent, et Acta ipsa ad ætatem prolixam præbeant fundamentum, ut breviter ostendo. Dicitur obiisse Victorius plenus dierum. Hoc non asseritur in Actis de ejus antecessoribus vel successoribus, Liborio, Victore, Principio, Innocentio, Donolo; quamvis illi etiam senes, aut decrepiti ritam cum morte commutariunt, ut ex diuturno episcopatu per se manifestum est, et facile ostendi potest. Si enim Liborius sedit annos mudequingenta, ut Acta habent pag. 67, octogesimam ætatis annum supergressum esse facile conjicere possumus. Si Innocentius, ut aiunt Acta pag. 74, a S. Victorio fuit nutritus, et aliquibus sacerdotii gradibus ordinatus, si post XXIX annos episcopatus Principii, interjecta alicujus temporis vacatione, successerit, ut pag. 74, atque in episcopatu sederit annos XIII, menses X, dies XXVI, ut pag. 79 dicitur, annum ille nonagesimum multum excesserit. Cur itaque de solo Victorio dicitur, plenus dierum, nisi, quia ad senectutem plane insolitam vitam produxit?

F 22 Hæc probabiliter dici possunt, siquis Actis illis Cenomanensibus inhæreret velit: sed fator illa minoris esse ponderis, quam ut ex iis res omnino fiat certa. Quapropter si cui ætas illa minus videatur probabilis, epocham illam mortis Victorii necessario debet deserere, mortemque

Victorii

quandis
riti quoque
anno sacri
seri Aliu:

si obiit
Victorius
anno
390, centia-
rio major
fuit et la-
gorem suum
acta asser-
runt:

cum Acta mi-
nus anni ac-
curata: nihil
verbi statum
potest.

A Victorii ad aliquot annos citius collocare : potuit enim illa epocha consularis morti S. Victorii annecti, quia illo anno successit Principius, quaravis ille multis etiam annis citius obiisset, sedesque post illius obitum vacasset; potuit etiam auctor per errorem hos consules apponere. Certe non plane improbandam puto illorum sententiam, qui Victorium dudum ante hunc annum mortuum putarere : at si obierit citius, non nisi divinando ejus obitus certo anno alligari poterit. Ut ut est, satis mihi est ostendisse, quid secundum Acta dici possit ac debeat; malinque unius episcopi aetatem longævam admittere, quam ecclesiæ Cenomanensis fastos episcopales omnino perturbare. Navi, ut fatetur Tillemontius tom. 4 Monument. pag. 731, Molestum est ordinem episcoporum alicujus ecclesiæ invertere . . . Quin imo ille ordo magis servandus est in ecclesia Cenomanensi, quam in aliis : quia saltem nititur monumentis ix seculi, quod in paucis aliis invenitur. Hæc itaque a me disputata sunt, ut ordo episcoporum Cenomanensium, qualis a multo tempore fuit, servetur integer :

B nam singulorum episcoporum anni ex actis incertis, et aberrantibus difficulter sine erroribus determinari possunt.

Acta, quæ habemus,

23 Acta S. Victoris, quæ ad manus nostras pervenere, filio ejus S. Victorio sunt comanunia, sed pauca admodum utriusque gesta complectuntur. Dubitatur est, an hæc eadem sint cum Vita S. Victoris, de qua in Actis apud Mabillonium pag. 69 mentio fit his verbis : Hi vero sive ceteri actus sui, plenius in ejus Vita inscripta reperiuntur. Et pag. 70 in Victorio : Cujus actus ideo non inseruimus, quia in libello, quem de ejus vita et moribus composuimus, plenius et uberius descripsimus. Nam citata verba insinuare videntur separatim vitam Victoris, et Victorii fuisse conscriptam; deinde longiora et enucleatiora videntur Acta designare, quam illa sint, quæ habemus præ manibus. Contra, si ad modum loquendi illius temporis, quo scriptum etiam non longum, libellum non raro vocabant, advertamus animum, perpendamusque, apud Mabillonium compendio tradita esse, quæ in Actis nostris paullo fusius exponuntur; non alia citatis verbis Acta memoratu esse, quam quæ edituri sumus, facile nobis persuademus; præsertim, quia hæc variis locis reperiuntur; alia vero ab his nullibi comparent. Nostra igitur cum illis eadem esse probabilis existimo.

seculo ix, ut videtur, scripta,

C 24 Mabillonius, in annotationibus ad Acta a se edita, pag. 392 primam illorum Actorum partem, quæ usque ad Aldricum, seculo ix episcopum, extenditur, ejusdem esse auctoris putat : Item enim, inquit, in omnibus genius, ac stylus, idemque scopus. Cujus opinio mihi est omnino probabilis; quippe, quæ deinde in contrarium sibi objicit argumenta, facile solvi possunt ex eo, quod auctor ex variis sua hauscrit. Hinc deducimus etiam, Acti nostra ad seculum ix referenda, quæ datis a Mabillonio non multo sunt priora, si eadem sint cum memoratis ab illorum auctore Actis, ut diximus esse verisimilium. Sunt et alia, quæ ad viii, vel ix seculum hæc Acta pertinere suadeant, quæ brevitate causa prætermitto; cum satis ex modo scribendi patcat, auctorem nec coævum esse, nec supparem. Paucas enim res gestas commemorat, easque sine ulla temporis nota, quas forsitan in schedulis quibusdam invenit, vel ex populi traditione hausit.

25 Tria dictorum Actorum præ manibus habeo Mss. exemplaria, sensu quidem sibi consentientia, at verbis non raro dissona. Primum desumptum est ex codice 469 S. Germani; alterum transmisit olim Chiffletius, tertium ex Ms. S. Maximini Trevisensis, quod cum duobus aliis, in Germania exstantibus, fuit collatum. Nullum ex his adeo correctum est, ut sensum quandoque non habeat imperfectum, neque facile dixero quodnam ex iis sit correctius. Quapropter, cum re convenient, verbis tantum dissentiant, quæ in uno sunt vitiosa ex aliis corrigam, raodo sensum in iis reperiam correctiorem; sequar tamen præcipue priore loco nominatum : ubi operæ pretium videbitur, discrepantiam indicabo; at tanti hæc Acta non putea, ut quancumque verborum mutationem necesse sit indicare. Restat itaque ut Acta ipsa, notationibus pro more nostro illustrata, lectorum oculis subjiciam.

AUCTORE J. S. ex tribus dantur Mss.

ACTA

E

auctore anonymo.

Ex tribus Mss.

T Tempore illo cum Liborius a pontifex urbis Cenomanicæ b ah hac luce forte migrasset c; hoc audito vir apostolicus Martinus, Thronicæ episcopus civitatis, continuo illas in partes ad sepeliendum fratrem ire non tardavit, ut fratrem sepultum relinqueret, et successorem inquireret talem, qui honorem deberet accipere pastorem. Cumque venisset ad oppidum civitatis, respexit, et vidit hominem operantem in vinea, eratque clericus subdiaconi d ordinem adeptus. Revelatum est in aurem ipsius Sancti divinitus, eo quod ipse esset successurus in episcopalem locum.

S. Martinus Cenomanum pergens ad sepeliendum S. Liborium,

a

b

c

d

2 Descendensque vir Dei de asino suo, stetit in loco, et misit ad eum, ut veniret : qui ipse cepit venire fossorium * habens in manu, caput pulvere aspersum, et calceamenta in pedibus jam usitata, ut decet operarium; cumque appropinquasset, salutavit eum Martinus pontifex, et ait, Benedic me domine Victor. At ille inclinavit se pronus in terram, et adoravit eum, dicens : Benedictus tu, domino mi, et benedictus sermo tuus; quia pauperem tali dignatus es iuterpellare sermone. Cui ait vir Dei : Adhuc majora pronuntiabo; quia honor gratiæ expectat te episcopalis ollicii.

Victorem, in vinea laborantem, salutavit; Ligonem

F

3 Ille vero nesciens erat, an in veritate diceret, aut fortasse joenlariter loqueretur. Cui dixit : Perpetuis temporibus delectetur animus vester lætificari gaudio magno e; et ego revertar / Gratia vestra sit mecum, et vadam post vos. Tunc vir Dei apprehendens eum, tulit fossorium de manu ejus, et dedit illi sustentacula g, super quæ solent sacerdotes fasis orationibus incumbere : qui et angariavit ipsum a via sua quinque et mille passus h, quo usque festinantes ad civitatem transiissent.

prædicatque episcopatu, secum ducit :

e f

g

h

4 Post hæc ierunt ad visitandum, et sepeliendum corpusculum domini Liborii quondam episcopi, et, ut consuetudo exposcebat, facta oratione, ipsum humatum reliquerunt. Altera au-

deinde populum convocat ad electionem episcopi,

A. ANONYMO. tem die abscondit se Victor *i* vir Dei in civitate. Martinus autem, sequente eum turba populi, ingressus ad locum orationis, oravit dintissime. Impleta autem oratione, dixit ad populum : Non oportet nos ire de hac civitate, et inordinatam relinquere, priusquam inquiramus successorem vestra electione, qui possit splendide pontificalem gubernare honorem. At illi respondentes dixerunt : Quodcumque voluerit manus tua facere, fac, quia Dominus est tecum.

qui rem Martino committit. hic Victorium elegit,

5 Tunc vir Dei posuit manum super sacerdotem Domini Victorem *k* nomine dicens ; Iste est, quem elegit Dominus sancti Liborii successorem, et accipere pastorem honorem. Cui ipse respondens, ait : Quomodo potest hoc verbum fieri ; quia conjugatus sum, et sobolem habeo ? Tunc vero miserunt nuntios ad ipsius conjugem, nomine Mauram, ut veniret. Illa vero nullas ad veniendum moras induxit, sed festinans stetit coram sancto Domini, et adoravit eum.

et uxore contentiente.

6 Cui dixit vir Dei : Fœmina, vis ut fiat vir tuus pontifex urbis Cenomannicæ ? At illa pavida dixit : Non sum ego digna, Domine mi, ut videant oculi mei magnalia Domini. Dixitque vir Dei ad eam : Tamen si contigerit ut fiat, quid vis postea ? Respondens igitur, ait : Si meruero videre hanc virtutem Domini, sit mihi vir meus ut frater, et ego illi sicut soror : et serviamus Domino soli. Complacuit ergo sermo iste in oculis sacerdotis Domini, et iussit eum sedere in cathedra, et locutus est ad populum : Ecce pastorem magnum sedentem in loco dignitatis, magnumque sacerdotem, quem elegit Dominus. Diligite, et amate eum ; quia Dominus est cum ipso. Timuitque populus verbum sacerdotis, et adoraverunt eum dicentes : Magnum pastorem, et dignum in opere suo nobis divina potentia donare dignata est. Sit nobis pater et pastor, et nos illi subditi, et diligamus eum tamquam nos ipsos.

eum consecrat : Mauraque ejus conjugii, continentiam promittenti, benedicit.

7 Tunc benedixit eum ipse pontifex caelesti benedictione, et tradidit illi pontificalem honorem. Sed dum hæc omnia ancilla Dei Maura facta esse cognovisset, gaudio magno repleta est, et ait : Domine descendat de manu vestra mutabilis vestis super caput meum, ut placeam Christo, et sit innovatus spiritus rectus in visceribus meis, et lavet me manus tua sancta ab immunditiis meis. Cui ait vir Dei : Impleat Dominus desiderium tuum secundum petitionem cordis tui. Et factum est illa. Cumque accepisset benedictionem, quam postulaverat, projecit se denuo ad pedes ejus dicens :

filium vero eorum Victorium baptizat.

8 Domine, peto ut baptisetur filius meus de manu tua, et sit spiritualis filius tuus, et serviat tibi cunctis diebus vitæ suæ, quia prope duo lustra sunt a nativitate ejus. Tum vero pontifex repletus est gaudio magno, eo quod baptismi gratiam postulasset, et iussit puerum venire ad se, et stetit in medio, et baptisavit eum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ac testimonium perhibuit, vocavitque nomen ejus Victorium *l*, ut assimilaret eum nomini patris sui Victoris. Tradito autem in Christi nomine baptismi, deosculatus est eum, et oravit ad Dominum, dicens : Pater cæli et terræ, da puero isti signum tale, ut vivat : da illi Domine intellectum, scientiam, sapientiam, moderationem, charitatem, castitatem, sobrietatem, subtilitatem, humilitatem, quia tu Domine humilibus dabis gratiam, et superbis resistis. Infunde super eum

Domine caelestem benedictionem, ut post impletos dies genitoris sui honorem dignitatis accipiat, et patris sui sedem ei judicare permittas. Et dixerunt circumstantes. Amen.

9 Post hæc vero prædicti pontifices (erant) communicantes ad invicem, et valedicentes alterutrum, quia vir Dei Martinus pontifex ad suam jam desiderabat iterum pergere civitatem. Puerum vero spiritualem filium Victorium, quem relevationem a sacro susceperat fonte, præcepit ire secum. Cumque accessissent post diem tertium ad littora Ligeris *m*, respexit vir Dei, viditque hominem cæcum stantem super ripam fluminis, quarentem transire ultra, ut alimonias quæret. Tunc Præsul dixit ad puerum : Fili, vade ad hominem, quem vides stantem, lava faciem, et oculos ejus ab aqua Ligeris, et dic ei : Accede huc usque ad me. Abiit ergo puer, et locutus est cum eo : Amice, vocat te dominus pater Martinus pontifex ire ad se. Qui respondit : Quia cæcus sum, nisi apprehenderit manum meam non possum te sequi. Cui ait puer : Prius lavabo faciem tuam, et oculos ab aqua Ligeris, et postea vade. Et intinxit manus suas in aquam, tetigitque faciem suam, et oculos, et confestim aperti sunt oculi ejus ; et vidit cælum, terram, et aquas, vel quodcumque voluit : et gaudio magno repletus exaltavit vocem suam, dicens : Gratias tibi ago, Dens cæli et terræ, quia per puerum ad me missum, te jubente, illuminati sunt oculi mei.

S. Martinus rediens secum ducit Victorium : eoque in tra-mittit ad cæcum illum, mandam ;

m

E

10 Currensque quoad usque veniret ad sacerdotem, devolutus cecidit ad pedes ejus, dicens : Domine, tuis orationibus tenebrosi oculi mei meruerunt cernere lucem, quia puer ille coronatus in albis *n*, qui mihi demuntiavit ut venirem ad te, lavit oculos meos de manu sua sancta, et vidi. Et cœpit panper magis clamare, quam oportebat exaltare vocem suam. Dixitque ad eum vir Dei : Homo, non oportet te amplificare sermones tuos ; sed sede, et veni huc, ascende in naviculam mecum, et ibimus pariter ultra, Transeuntes autem abierunt in civitatem, et stetit pauper ipse coram sancto Domini tribus diebus et tribus noctibus, et quocumque ad vescendum delectabatur, per manum pueri ei ministrabatur assidue. Tum sufficienter refectus dapibus, simulque indutus vestibus sufficienter pauperi, abiit in viam suam cum gaudio magno.

quem, repleto visu, dicit et elemosynis jurat

n

11 Denique puer Victorius crescebat in opere Dei, quia incessanter Dominum meditabatur quotidie, quin etiam ex hoc, quod a senioribus illi fuisset injunctum, procul dubio facere non recusabat. Ergo diligebat eum vir Dei et paterno provocabat amore, in tantum, ut a sua non liceret illi nullo modo sequestratum esse presentia, sed sub regimine et potestate prædicti pontificis omni tempore consistebat. Sed ubi cognovit eum apostolicus pater litteris eruditum, et in omnibus esse perfectum, et totis viribus Deum sequi, continuo onus clericatus ei tradere non dubitavit. Etenim suis manibus comam capitis illius præcisam quidem deposuit ; sed cum primum sacerdotale o promeruit signum, erat gaudens tam de honore, quam de gratia et amore pontificis, et magis delectabatur illi amplificare servitium, dum se sentiebat provocatum esse ut filium.

Victorius nutritibus, et studiis crescens tonsuram clericalem insignatur a S. Martino

12 Tunc vir Dei arguebat et catechisabat eum suis dogmatibus, corripiebat, castigabat et docebat eum suis doctrinis, hoc est, ut ipse per angustam portam transiret ad caeleste regnum. Id-

jubente Martino regnas sanat :

circo

A circo quisquis pro sua, sanorumque necessitate, expetisset a viro Dei veniam postulare ex permisso et ordinatione pontificis, illuc Victorius accedere non tardavit, et suis orationibus unumquemque, Domino præstante, ad suam pristinam revocabat protinus uberrimam sanitatem.

Martino dice-
cesum percur-
renti minis-
trat:

p
q

13 Sed cum beatissimus Martinus ad reprimendam hæresim, et sublevandum Christianorum nomen, vel pauperibus alimonias tribuere, sacerdotali affectione ascenso asino per diversas regiones haberet discursum, Victorius famulus Christi sequebatur eum pedibus ad quemcumque voluisset pergere locum, ut et ministeria necessaria procuraret, et vigiliis, orationibusque attentius coram sancto Domini singulis noctibus non piger psallentium minister adesset p. Unde etiam sæe provocationis q meruit vestigium obtinere, dum vigore firmatus præcepta Domini intentus valuit custodire.

Victorii vita
pia usque ad
obitum patris:

B

14 Fuit igitur commoratus cum magno sacerdote Turonicæ ecclesiæ r plures quidem annos, hoc est quousque genitor suus Victor pontifex intentus Dominum meditabatur, et se in cinere et cilicio prosternens, esse confessorem Domini testabatur, contraque adversantem circumdatus scuto fortiter certavit in palam. Obtenta itaque victoria, lugatoque adversario, ipse sine plaga illæsus stetit in gratia.

nuntiata pa-
tris morte, eli-
gitur Victo-
rius,

15 Post hæc vero cum accessissent viri festinantes nuntiare ejus genitorem fuisse defunctum, valde contristatus est, ac doluit fortiter, et flevit amarissime. Cui dixit pontifex urbis: Noli, fili, contristari, nec conturbetur cor tuum, non enim te oportet angorem animi pati, quia felix dicendus est pater, qui Deo dictum reliquerit superstitem filium. Tu vero accipe benedictionem tibi repromissam, et servies Domino soli: paratus te locus expectat ut glorificeris in sæculum. Tunc congregati sunt sacerdotes plerique, et clerus, et plebs populi in unum, stetitque Victorius Christi famulus in medio eorum, et clamaverunt unanimi voce dicentes: Magnus sacerdos, et dignus in opere suo non immerito benedicatur pontificali honore, qui totis viribus per dies plures pro Christi nomine visus est sustinuisse laborem.

et consecratur
episcopus. In
itineris agrum
sancti,

C

46 Tunc vir Dei impositis manibus appropinquavit cum eo ad sanctum altare, et tradidit illi benedictionem pontificalem. Accepto itaque honore dignitatis, stetit coram sancto Domini, et non dimisit eum priusquam per loca Sanctorum orantes accessissent, et cum magno psallentium, ut decuit, choro fluvium Ligeris navigantes pariter transierunt. Post hæc communicantes invicem et valedicentes a seniore usque ad parvum, et oscula pacifica inter se conferentes, pontifex Turonicæ urbis permisit eum ire ad locum desideratum. Cumque abiisset cum suis ministris, transeunte eo per loca, ubi invenisset infirmum, qui per Christum pro sua necessitate expetisset auxilium, confestim divina potentia per ipsum dignata est operari virtutem, ut effigato languore æger ad suam reverteretur pristinam sanitatem.

gratulatione
summa Ceno-
mani excipi-
tur: vinclis ru-
ptis catenis
liberantur:

47 Sed cum accessissent in oppidum civitatis, exeunt plebes populique, et omnis clerus, convocati in unum, occurrentes susceperunt eum, laudantes Dominum cum magno psallentium choro, quoad usque ingressi sunt civitatem: leveruntque eum in cathedram honorifice, ut consuetudo exposcebat. Cumque transiret, tenebantur plures homines in ergastulo, quorum repri-

tabatur iniquitas. Cum quidem insonuit civitas, et cognovissent transire hominem Dei, clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, ut de eorum necessitatibus liberaret eos. Igitur contractæ sunt catenæ, et argumenta et tormenta, in quibus tenebantur, diminuta sunt, et custodes pavefacti; exeuntes foras, cucurrerunt ad sacerdotem Domini clamantes: Miserere nobis. Qui pacificavit cum illis, et jussit eos silere.

A. ANONYMO.

48 Ipsi vero ponentes manus ad cathedram sustinuerunt eum, et deferentes deposuerunt ante altare Domini. Jussit autem eos appropinquare ad se et dedit illis singulos aureos, et castigavit eos, ut non iterum peccarent. Quin etiam pacificati sunt cum adversariis eorum. Sed cum hæc plebs populi facta esse cognovisset, continuo hæretici s, qui non fuerant credentes, petierunt baptismum, et conversi sunt non minima pars populi, et baptisati sunt in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Ille vero pontifex stetit juxta altare Domini, et post consecratum divinum mysterium communicavit populum, et benedixit eos cælesti benedictione. Illi vero humilitantes se adoraverunt eum, dicentes: Vivat pontifex urbis Victorius, et salvet nos manu sua sancta, protegat atque defendat, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor, gloria, virtus, et potestas per infinita sæcula sæculorum. Amen.

nc multi ad fi-
dem conver-
tuntur.

s

E

ANNOTATA.

a De sancto Liborio actum est ad 23 Julii.

b Cenomanum, ait in *Lexico Geographico Baudrandus* (Gallice *Le Mans*) urbs Galliæ, ampla et culta, alias Vindinum dicta, Cenomaniensis provinciæ (vulgo *le Maine*) caput, ad Sartam fluvium, ubi recipit Huisnam, episcopalis sub archiepiscopo Turonensi.

c In *Vita S. Liborii citata num. 9 hæc paulo aliter referuntur. Dicitur enim ibidem S. Martinus, ante mortem Liborii ab angelo monitus, ipsum invisisse, moribundoque adstitisse, ac deum sepeliisse defunctum.*

d Ex hoc loco, cum sequentibus de uxore Victoris collato, patet legem continentia subdiaconi ubique in ecclesia Latina nondum fuisse latam, aut observatam. Quod etiam discimus ex epistola S. Gregorii ad Petrum subdiaconum Siciliae, quæ lib. 1 olim 42, nunc 43.

F

e Hæc Victor existimans jocari S. Martinum.

f Revertar ad laborem in vineam.

g Pedum episcopale videtur intelligere.

h Passus, in alio Ms. pedes, in alio dexteras.

i Ms. S. Germani hoc loco habebat: Victorius, uti et alio loco semel eum vocat. Sed plerumque Victor etiam in illo Ms. vocatur, uti in aliis.

k Adductum nempe, nam ante se absconderat.

l Victorem habent Mss. duo. Tertium habet Victorium. Consule *Commentarium prævium num. 1. Ubi intelliges, cur nos eum vocemus Victorium. Deinde malui unum Ms. hic sequi præ duobus, quia alterum ex iis mox eum incipit vocare Victorium, atque usque ad finem eodem semper nomine utitur.*

m Liger seu Ligeris flumen Galliæ est satis notum, cui urbs Turonica adjacet ad partem Cenomaniæ provinciæ oppositam.

n Coronatus in albis. Nam baptizatus a paucis diebus Victorius videtur etiam tum gestasse vestes candidas cum corona, quas post baptismum

acce-

A. ANONYMO.

acceperat pro more antiquo Ecclesiæ. Audi Maxentium Aquileiensem patriarcham in epistola ad Carolum magnum de ritibus baptismi, edita a Bernardo Pez tom. 2 Anecd. part. 2, col. 16, qui post alios baptismi ritus expositos, ita scribit : Tunc albis induuntur vestimentis propter gaudium regenerationis ad præfigurationem vitæ angelicæ, ut ejusdem splendore decorentur. Candor etenim vestium, gaudium commorantium in illa cælesti Jerusalem mystice præfiguratur... Tunc sacro chrismate capita perunguntur, et mystico teguntur velamine, (in modum coronæ facta, ut ex aliis auctoribus, et verbis sequentibus clarum fit) ut intelligant, se diadematici regni, et sacerdotii dignitatem portaturos : talibus enim per beatum apostolum Petrum dicitur : Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Hæc ille, quæ ex aliis facile confirmari possunt.

o Agi hic tantum de tonsura clericali tum ætas Victorii, tum modus loquendi satis innuunt.

p Sensum hunc, in omnibus Mss. luratum, D restitui quantum potui.

q Aliud Ms. meditationis.

r Nequeunt hæc intelligi de S. Martino, qui obiit diu ante S. Victorem Victorii patrem. In uno quidem exemplari Ms. S. Martinus nominatur usque ad finem, at in duobus aliis, phrasi mutata, semper deinceps nominatur Pontifex urbis. Existimo itaque auctorem non scripsisse, Victorium S. Martino usque ad obitum Patris sui adfuisse, ab eoque in locum Patris episcopum ordinatum; sed nomen Martini ab homine indocto in unum exemplar Ms. intrusum. Latius hæc exponam ad diem 1 Septembris, ubi separatim agam de Victorio.

s Ariani, ut videtur. Nisi existimare malimus paganos designari, quod verisimile fit, quia petierunt baptismum : quamvis etiam non defuerint hæretici, quorum baptismus propter formam illegitimam erat invalidus.

B

DE SANCTO GENNADIO PRIMO

E

PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANO

SYLLOGE HISTORICA

J. P.

§ I. Cultus; naturæ ac gratiæ dotes; scripta contra S. Cyrillum Alexandrinum non recte intellectum; episcopatus, et favor erga Constantinopolitanum clerum.

ANNO CDLXXI.
Publica ejus
veneratio ex
Fastis:

Tot inter præsules Constantinopolitanos, quos ecclesia Græca tamquam sanctos veneratur, egregium locum meretur S. Gennadius, vitæ ac morum integritate, nec non episcopalis dignitatis partibus sedulo adimplendis laudem consecutus singularem, prout planum fiet ex ejus gestis. His tamen præmittimus e Fastis sacris confirmationem publici cultus ejus. Martyrologium Arabico-Ægyptiacum, a Gratia Simonio pro nobis ex Arabico Latine redditum, sic eum refert hac die : Memoria SS. Gennadii et Joannis episcoporum civitatis reginæ urbium, id est, urbis Constantinopolitanæ. In Menæis magnis typo editis, ac in Menologio Sirleti etiam inscribitur noster Patriarcha. Consule, quæ hoc die a nobis dicuntur in S. Epiphania, ejusdem cathedræ archiepiscopo. In exemplari Taurinensi Ms. etiam habetur hac xxv Augusti Μνήμη τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν Γενναδίου καὶ Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπων ΚΠ. Id est : Memoria sanctorum Patrum nostrorum Gennadii, et Joannis, archiepiscoporum CP. De Joanne, consule Prætermisissos hodiernos. Laudata Menæa iterum colunt S. Gennadium die xvii Novembris, eumque hoc modo annuntiant : Eadem die sanctus Gennadius, patriarcha Constantinopolitanus, in pace consummatur. Sequuntur hi versus Græci, quos Latine sic interpretor :

Ὁ Γεννάδιος εὖρε τὴν Ἐδερ. στέφος,
Φανείς νοητὴν πρὸς παλαίστραν γεννάδας.
Reperit coronam Gennadius aulae poli.
Qui se palestra strenuum mentis probat.

Allusio est ad nomen proprium Gennadius, et ad nomen adjectivum γεννάδας, id est, strenuus, egregius. Jam vero cum non certo nobis constet, utro dic potius colli Sanctus debeat, an hoc die xxv Augusti; an xvii Novembris; et an alterutro; liberum nobis esse censemus hodiernum eligere. Baronius ad annum Christi 471 num. 2 scribit ista : Inter Sanctos relatam ipsum habent Græci in Menologio die xxv mensis Augusti, honorifico cultu annuatim ejus memoriam merito prosequentes.

2 Quo anno sedere coperit, et quando sedere desierit ad Superos evocatus, inveniet lector in Historia chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum, tomo primo hujus mensis prævia, pag. 44 *. De hac tamen re obiter dicitur sub finem hujus sylloges. Pergamus itaque ad alia, quæ tum ad naturæ ac gratiæ dotes, tum ad ejus gesta ante patriarchatum, tum ad decursum ejusdem spectant. In Vitæ Patrum lib. 10, cap. 145, pag. 905 secundæ editionis a Roswicydo vulgatæ, ita laudatur apud Joannem Moschum in Prato spiritali sanctus noster Patriarcha : Accessimus in cœnobium, quod dicitur Salama, nono ab Alexandria milliario distans, invenimusque illic duos presbyteros senes, qui dixerunt nobis, Constantinopolitanæ ecclesiæ se esse presbyteros, narrabantque nobis de beato Gennadio Constantinopolitano patriarcha, quod fuerit mitissimus, et mundus corpore, multumque continens.

3 Gennadius Massiliensis presbyter in Bibliotheca ecclesiastica apud Miræum cap. 90, Gen-

nadius,

laudatur ob
varias natu-
rae ac gratiæ

dots.

A nadius, inquit, Constantinopolitanæ ecclesiæ episcopus, vir lingua nitidus, et ingenio acer, tam dives ex lectione antiquorum fuit, ut Daniele prophetam ex integro ad verbum commentatus exponeret. Homilias etiam multas commentatus exposuit. Moritur Leone seniore imperium tenente. *Pauca hæc, quæ hactenus protulimus, laudationis specimina, non obscure indicant, qualis fuerit S. Gennadius, et quam egregie comparatus, ut cathedræ Constantinopolitanæ præsesset. Sed priusquam de rebus in illa dignitate ab eo gestis loquamur, juvat nonnulla præmittere, quæ antea contigerunt.*

Gennadius præter modum
 ¶ Famosum, si credimus auctori mox dando, est scriptum contra S. Cyrillum Alexandrinum (cujus gesta apud nos illustrata sunt die XXVIII Januarii) in quo acri ac mordaci calamo in eundem invecus est, ac injuriosis terminis illum pupugit, quod putaret, sanctum virum, dum contra Nestorium scriberet, in errorem Apollinaris incidisse. Addet aliquis ista ad elevandam culpam ab eo hic commissam: Flagrabat Gennadius ardentissimo desiderio defendendi fidem Catholicam: S. Cyrilli sensum non intelligebat: cum orthodoxa fide conciliari eundem non posse existimabat: hinc orta discordia: hinc scriptum acrimonia respersum, quod ex bona quidem intentione, sed ex errore tamen adversus S. Cyrillum exaravit. Verum nos hanc materiam æqua lance librare postea conabimur. Interea temporis res illa, de qua hic, videtur innecti posse anno Christi 431 vel 432, quando fervebat adhuc controversia inter S. Cyrillum ac Joannem episcopum Antiochenum. Consule Baronium ad annum 431. Verum nunc juverit rem gestam ex auctore antiquo, sed schismatico, proponere et expendere.

B
 ¶ Facundus, episcopus Hiermianensis provincie Africanæ, libros 12 direxit ad Justinianum imperatorem pro defensione trium Capitulorum concilii Chalcedonensis, quos, in lucem edidit Parisiis Sirmondus anno 1629: ubi lib. 2, cap. 4, a pag. 76 indicat, cujusmodi hoc scriptum existerit: Quale vero illud est, quod jaclant, ideo se damnasse hanc epistolam, quod ejus conscriptor videatur in ea de beato Cyrillo quod male sensisset, cum scripserit adversus eundem sanctum Cyrillum, et 12 ejus capitula beatæ quoque memoriæ Gennadius hujus regie civitatis episcopus, nec ab istis reprehensus in hac condemnatione denominetur, qui multo vehementius et contumeliosius eum in sua responsione tractavit? Nam sic adversus eum dicit: « Væ » mihi a malis. Heu, heu! Unde enim quis » quam in presenti aliunde sumat exordium? » Quales Cyrilli Ægyptii, et quantas blasphemias... audivi! Quis revera det capiti meo a » quam, et oculis meis fontem lacrymarum? » et plorabo istud die et nocte: quoniam extendit lingua ejus mendacium, et non fidem: » confortatus est super terram. Ex certo pax » peccatoribus deceptio: propter hoc enim obtinuit eos, inquit, superbia eorum in finem: cogitaverunt et locuti sunt in malignitate. Iniquitatem in altum locuti sunt: posuerunt in » caelo os suum, et lingua eorum transivit super terram. Psalmistæ ista sunt. . .

invecus
 C
 ¶ Væ malo Alexandriæ, familiari ejus, et proprio jam isti secundo. Quæ corrupta ploremus, queque corrumpit. Ex toto jam mysterium iniquitatis, et vereor, ne forte numquam, qui tenet, de medio fiat. . . Quid enim

» minimum, aut quid mediocre in illis? Om- Auctore
 » nem supereminentiam blasphemie jaculatus est J. P.
 » adversus sanctos Patres, adversus eorum priores
 » res Apostolos, adversus ipsum Salvatorem, in
 » resurrectionem meditatus est. Assumptam quidem
 » dem humanitatem ex nobis et pro nobis injuriat:
 » divinam ejus naturam, et impassibilem « passionibus
 » subjacere contendit. » Ecce, ait, Facundus,
 » quanta et qualia sanctus Gennadius in beatum
 » Cyrillum effudit, et nulla hinc fit nominis ejus
 » invidia, quoniam ipse non interfuit Chalcedonensi
 » concilio. Quin etiam respondens primo ejusdem
 » S. Cyrilli capitulo, quo dixit: » Si quis non
 » constetur Deum esse secundum » veritatem
 » Emmanuel, et propterea Dei Genitricem sanctam
 » Virginem, genuit enim carnaliter carnem factum
 » Dei Verbum, anathema sit » ita [in] eum
 » invecus est: « Anathematizatus est te Deus,
 » paries dealbate... » et cætera, quæ in eodem
 » Opere, si quis volet, inveniet.

7 His in causa Gennadii contra S. Cyrillum relatis ex ipsis ejusdem Gennadii verbis, citatus Facundus episcopus sic prosequitur, ac vult illa non ob stare, quo minus habendus sit orthodoxus: Cur igitur, ait, in hac ultione, sicut dicunt, injuriarum beati Cyrilli, non magis sancti Gennadii nomen, et pro sui loci auctoritate, quasi regie civitatis episcopi, et pro maledictionum atque contumeliarum magnitudine ventilatur? Quod si hoc consideraverunt, quoniam talia Gennadius de Cyrillo non scriberet, nisi dicentis intentionem minus intellexisset; hanc prudentem et piam considerationem ego quoque suscipio. Potuit enim et ipse de Christiana religione quæ recta sunt credens, non intellectum beatum Cyrillum bona intentione culpæ: et bonam damnare intentionem, damnabile crediderunt. Quod si hoc etiam consideraverunt, quoniam si ea, quæ ante centum annos a beato Gennadio scripta sunt, modo condemnarentur, in reprehensione totius Ecclesiæ fieret, quæ hoc ante non fecit; hoc quoque sapienter atque modeste consideratum esse, si quis sapiens et modestus, agnoscat.

8 Tillemontius infra citandus in S. Gennadio, pag. 68 dicit, potuisse eum non habere, nisi sensu maxime Catholico, et potuisse tamen Cyrilliana vituperare bona intentione. At vero erronea ipsius sensu quomodo tam liberaliter excusari possint ex bona intentione, non concipimus: præsertim si consideremus virulentam ipsius execrationem, quam evomit contra capitulum primum, ut modo dictum est. S. Cyrilli, maxime si eam scripserit post concilium Ephesinum: ut alia fortasse plura hujusmodi omittamus; cum addat Facundus, et cætera, quæ in eodem Opere, si quis volet, inveniet. Credimus facile, Gennadium tunc contra S. Cyrillum fuisse abruptum juvenili quodam impetu: quem forsitan etiam accenderit amor erga Nestorium, e sede dejectum. Sed errorem suum retractasse, et cluisse orthodoxum. Quid, quod alioquin ad sedem Constantinop. numquam fuisset promotus.

9 Presbyterum Constantinopolitanum fuisse illud constat, dum ad ejusdem urbis cathedram everberetur. Audi Theodorum Lectorem, sive Excerpta ex ejus historia ecclesiastica, quæ una cum Enagrio Scholastico etc. Parisiis edita sunt a Valesio, pag. 553: Mortuo Anatolio, Gennadius presbyter ecclesiæ CP. in ejus locum substituitur.

in scripto contra S. Cyrillum Alexandrinum;

quem errorem postea eluit, et orthodoxum se probavit.

F

Creatur patriarcha CP.

AUCTORE
J. P.

substituitur. Adde Nicephorum Constantinopolitanum archiepiscopum in Chronographia brevi, Lutetiae Parisiorum typis regii excusa, pag. 414. Ceterum non omnium calculis eum fuisse electum ad patriarchalem dignitatem, indicat laudatus modo Theodorus, dum de simul ad hanc nominato quorundam suffragiis Acacio, orphanotrophii praeposito meminit. Sed Deus ista vice pepercit ecclesiae Constantinopolitanae. Nam qualis fuerit Acacius, qui S. Gennadio mortuo postea susfectus est, narratur in Historia chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum, de qua superius, a pag. 44. Acta vero S. Anatolii, de quo jamjam injecta est mentio, apud nos illustrata sunt ad diem in Julii, pag. 651 et sequentibus, ubi indicavimus, eum vita functum anno 458, quo ei successit S. Gennadius, ut videre licet in mox citata Historia pag. 44* :

favores ecclesiae Magnae extendit ad omnes ecclesias urbis CP.

B

40 Porro Gennadius aconomum ecclesiae constituit Marcianum, qui ex Catharorum secta ad Ecclesiam Catholicam transierat, teste Theodoro Lectore supra designato, qui addit : Hic simul atque aconomus factus est, decrevit, ut quae in unaquaque ecclesia offerebantur, clerici ejusdem ecclesiae acciperent : cum ad id tempus Magna ecclesia, universa accipere soleret. Id cum acciderit vel jubente, vel saltem sciente, et sine dubio approbante nostro Patriarcha, indicio est, cum in hac re potius extendere voluisse munificentiam ecclesiasticam ad cleri Constantinopolitani commune bonum, quam ad bonum particulare cleri ecclesiae Magnae ac patriarchalis, quia forte huic aliunde erat satis prospectum de congruis proventibus ad honestam sustentationem ; illi vero non item. Quidquid sit non sine causa haec mutatio facta fuerit, quando contraria consuetudo ad id usque tempus reclamabat. Porro de ecclesia Magna, seu S. Sophiae plura dicentur hac die in S. Menna vel Mena patriarcha Constantinopolitano § 2.

§ II. Acta adversus impium Timotheum Aelurum ; res gestae cum S. Daniele Stylita, et nostrae super illis observationes.

C

Sanctus nos-
ter

Sanctus Leo PP. Domitianum et Geminianum episcopos misit Constantinopolim, ut apud imperatorem, nomine etiam Leonem, impetrarent punitionem Timothei Aeluri, qui dum esset schismaticus, a communione Ecclesiae abscissus, et Eutyhiana haeresi infectus, cathedram tamen Alexandrinam invaserat, S. Protetricium, legitimum ejusdem episcopum, occiderat, idque agebat obnix, ut in universa Aegypto pessumdaret Catholicam fidem. Omnes Orientis praesules, quos consuluerat imperator, se Timothei hostes denuntiabant. Hic tamen persistebat, Asparis Ariani, cui Leo debebat imperium, auctoritate fultus. Argumentum hoc, quod in compendio contractum est, pluribus deducitur apud Tillemontium tomo 15 Monumentorum ecclesiasticorum, in S. Leone PP., articulo 156 et sequentibus, rerum gestarum serie partim anno Christi 457, partim 458 intexta, quo S. Anatolio patriarchae successit Sanctus noster, sicut antea indicatum est.

42 At quid tum postea? Gennadius S. Leonis PP. adversus impium Aelurum porrexit adjutricem manum, qui Alexandria expulsus, et Gangras Leonis imperatoris jussu relegatus est, sicut testatur Theophanes in Chronographia pag. 96 editionis regiae Parisinae, his verbis, quae in versione Latina sic reddita ibi sunt e textu Graeco : Ad haec, ut quae nefarie perpetrata condignae subicerentur ultioni, studium omne penes imperatorem Gennadius adhibuit, adversae licet parti faveret oppositus Aspar Arianus. Porro pietissimus imperator Gangras, quo Dioscorus ejus magister fuerat deportatus, Aelurum relegavit. Is vero conventicula celebrare, et turbas illic movere denno cepit : quorum certior factus imperator, hominem in Chersonem relegavit. Alius autem Timotheus, cognomento Leucus, qui et Salophacialus, vir de rebus fidei recte sentiens, et ob morum probitatem omnibus clarus, in prioris locum episcopus Alexandriae ordinatus est. Tillemontius supra citatus plura collegit de hac historia articulo 472. Gennadius itaque se probavit egregium orthodoxae fidei pugilem, impigrum infamis Timothei hostem, ac sedulam S. Leonis PP. in re tanti momenti adjutorem.

43 Quae ut magis appareant, et confirmantur, observari cupimus, Aeluro permissum fuisse, ut Constantinopolim adiret ; de qua re Patriarcha noster certiore fecit S. Leonem : qui in epistola 138, al. 100 ad S. Gennadium data de hoc permissu conqueritur, vigilantiam ejus requirit, ac illum laudat, uti ex ipso epistolae textu, quem damus, intelligitur : Dilectionis tuae litteris, et fratrum coepiscoporumque nostrorum Domitiani et Geminiani sermone agnovi, Timotheum, postquam ecclesiae Alexandrinae civitatis expulsus est, Constantinopolim (nonnullis hoc fidei adversariis agentibus) venire permissum, ut, quantum datur intelligi, quia universorum Domini sacerdotum sententiis coartatus, invitatus saltem ad Catholicum se dogma converteret, ut, tanquam propter hanc tantummodo culpam videatur ejectus, haereticae perversitatis errore damnato, doctrinae Apostolicae, ut ad Alexandriam redeat, acquiescat : cum illi, etiamsi Catholicus probaretur, hoc vehementer obsistat, quod, vivente episcopo, tantae sedis invasor est, et autor apparuit inaudita crudelitatis admittae.

44 Et ideo dilectio tua solitudine, qua claret, eniti et elaborare debebit, ne eum tam nefario homine sermo aliquis privatim, vel publice misceatur, neve sub specie correctionis ejus quorundam conventui praebatur occasio : ne redeundi integram capiat libertatem, de quo jam edictis suis princeps Christianissimus judicavit. Omni igitur labore et circumspectione pervigili unitati ecclesiasticae profuturus enitere, frater charissime, ut spes suffragatoribus ipsius adimatur, et Alexandrinis ex clero suo Catholicus episcopus secundum morem veterem per orthodoxos episcopos consecratur : quia parricida ille non alias a suis defensoribus deseritur, nisi Alexandrina ecclesia, quae patrum honori et suae restituenda est libertati, rectorem sanandis omnibus, quae male gesta sunt, probatissimum fuerit consecuta. Datum xv Kalend. Julias, Magno et Apollonio Consulibus, id est, anno Christi 460. S. Leonis desiderio fecit satis Archiepiscopus noster : Aelurus quippe nihil obtinuit Constantinopoli, vel ne quidem eo veit, et priusquam

S. Leonis

A S. Leonis litteræ ad Gennadii manus pervenissent, Timotheus Salophaeolus, quem supra laudavimus, electus erat jam tum episcopus Alexandrinus.

15 Etenim S. Leo recitatam modo epistolam dedit die xvii Junii; incunte autem mense Julio, vel paullo post acciderit ordinatio Timothei Salophaeoli episcopalis; cum idem Christi in terris Vicarius hanc ipsi sit gratulatus die xviii Augusti ejusdem anni in epistola 139 al. 101, postquam eandem ordinationem factam esse tum ex Timothei præsulis, tum ex presbyterorum et diaconorum ecclesiæ Alexandrinæ scriptis intellexerat. In epistola enim 140 al. 102, eodem die ac anno notata hos ita alloquitur: Gaudio exultanter in Domino de piissimo, quem inter vos habetis affectu, dnm, sicut scripta vestra manifestant, et pastor gregem, et grex ostenditur amare pastorem. In epistola autem gratulatorin, quam modo designabamus, Cum ergo, inquit, scribendi opportunitates, quibus fraternitas tua utatur, extiterint, sicut necessarie, et ex more fecisti, ut per filios nostros Danielelem presbyterum,

B et Timotheum diaconum ordinationis tuæ ad nos scripta dirigeres, ita omni tempore in hoc officio perseveres. Scripta itaque S. Leonis prior ad Gennadium epistola die xvii Junii; deinde Salophaeoli, et aliorum, de quibus actum, scripta, quæ accepit S. Leo, et quibus rescripsit xviii Augusti; argumento nobis sunt, a Gennadio factum fuisse satis sanctissimi hujus Pontificis desiderio, quanto per singularem vigilantiam ac impensum studium boni publici et Catholice religionis, antequam priorem hujus epistolam accepisset, illud executioni mandari curavit.

16 En tibi, lector, quæ gesta sunt eodem circiter tempore inter Patriarcham nostram et S. Danielelem Stylitam, de quo tractandum erit pluribus ad diem xi Decembris, quo eum refert Martyrologium Romanum. Apud Surium hæc de utroque Sancto historia erstat ad eundem diem in Vita S. Danielis Stylitæ cap. 16 occasione columnæ, quam idem Daniel ascenderat: Cum loci (erat is apud Constantinopolim) dominus ad horum venisset cognitionem (erat autem illi nomen Gelasius) inconsiderate ira animo perturbatus, aut potius demonis importunitate commotus, et adversus sanctum virum furore percitus

C (causa autem prætexebatur, quod non eam columnam possidet voluntate illius) imperatori quidem renuntiat id, quod factum fuerat. Renuntiat autem etiam Gennadio (is enim constitutus fuerat episcopus Constantinopolitani post decessum Anatolii): atque ab imperatore quidem dicens non fuit exauditus: episcopus vero invidia motus, sen ei, qui rogarat, concedens, non solum censebat Sanctum e columna deiciendum, sed etiam penæ subiciendum. Redit ergo Gelasius totus ira percitus, alios quoque multos secum assumens, et e columna Sanctum volens detrudere. Deinde narrat Vita, quo modo Deus Danielelem defenderit.

17 Ibidem cap. 24 et 25 sequuntur ista: Magnam quidem certe urbem magnas adorturas esse minas, cum a Superis accepisset revelationem, eam episcopo significat Gennadio, jubens contentiore uti precalione. Quinetiam imperatori Leoni prædicit similia, et bis in hebdomada jubet communes fieri supplicationes. Sic enim eis pollicetur iram Dei futuram mitiorem. Atque ii quidem Sancti præceptis contempti habitis, erant

ipsa intellecturi experientia ea, quæ multitudo peccatorum effecit, ut ad effectum deducerentur. . . (Verosimiliter hic prænuntiat Daniel incendium urbis CP., quod accidit anno 465.) Quoniam autem divini quoque Agni sacrificatorem oportebat esse Danielelem, qui jam ei prius sacrificaverat et corpus et animam, e Superis quidem movet imperatorem spiritus; movet autem Gennadium quoque imperator, et ad eum scribit, ut acceptis multis ex ecclesia veniat ad magnum Danielelem, et eum consummet ordine sacerdotali.

48 Cum is vero hæc fecisset, qui prævidendi quidem futura magnam habebat potestatem, primum quidem spiritu præcognoscit futurum ad se adventum. Deinde cum ille jam venisset ad columnam, dixit se jam pridem desiderasse ad eum ascendere: sed curas prohibuisse ecclesiasticas, ne finem imponeret suo desiderio; nunc autem venire, ut et ipsum videret, ejusque precibus frueretur et sermonibus. Rogabat vero, ut scalam quoque adhiberentur. Frustra, inquit ei prædicendi magna vi præditus Daniel, hunc laborem ut susciperes, procuravit, qui te ad nos movit. Hoc simul et stuporem et metum affert Sacerdoti: stuporem quidem quoniam modo sic ejus cognovit adventum: timorem autem, quod mens ejus magno erat Danieli manifesta: neque enim, nisi coactus fuisset ab imperatore, ad eum unquam venire annuisset.

49 Cum autem et episcopus, et qui sequebantur episcopum, multum rogavissent, ut admoveantur scalam, ut ad eum ascenderet, prohibebat vero invictus Daniel: imminabat autem jam sol mediis eorum capitibus, calidis eos feriens radiis, et videbat Episcopus multitudinem siti et aestu torreri, jubet inferius quidem archidiacono preces dicere consuetas: ipse autem cum esset precatus, ordinat magnum Danielelem, etiam non presentem, presbyterum, et simul multitudo de eo, qui erat vere dignus, clamabat: Dignus. Cum sic patriarcha Gennadius Danielelem nominasset sacerdotem, et Ecce, dixisset, et tibi populus justam de more propterea emisit vocem, et Deus desuper tibi per me manum imposuit, et omnia, ut semel dicam, suscepisti signa sacerdotii. Restat ergo, ut scalam admoveantur columnæ, ut sis etiam sacri particeps Sacrificii, et Deo vocanti omnino cedas.

20 Tunc cum beatus cognovisset Daniel, hæc non fieri sine Dei numine, sed ei quoque grata esse et accepta, quæ facta sunt, jubet poni scalam, et celestem margaritam, divinam, inquam, communionem et dat et accipit. Deinde eum etiam fecisset alia omnia, quæ solent fieri a sacerdotibus, et precatus esset pro multitudine, eos dimisit letantes simul et admirantes, partim quidem propter præscientiam, et vere laudabilem timiditatem: partim autem quod vix quidem, persuadetur tamen ipse quidem accipere sacerdotium, illis vero præbere preces et benedictionem. Hæc imperatori quoque significantur, et simili eum replent letitia et admiratione.

21 Hæc narrantur in Vita S. Danielis Stylitæ, et apud Surium edita sub nomine Simeonis Metaphraste. Leo Allatus in Diatriba de Symeonum scriptis pag. 129, inter plures alias Sanctorum Vitæ, tanquam Metaphraste proprias, ponit Vitam S. Danielis Stylitæ, hoc principio vel characterismo: Ὁσιος ἐπὶ τῶν ἀριστέων, quæ consentiunt exordio Vitæ Latinæ apud Surium: Quemadmodum viris fortibus. Hæc vero

AUGUSTORUM
J. P.

quæ inter S.
Gennadium

E

ac S. Danielelem
Stylitam

F

acta fuisse
dicuntur.

Varia obser-
vationes

in

AUCTORE
J. P.

in causa sunt, eorū istius scriptoris Vitæ plenam auctoritatem tribuere non audeamus, in iis præsertim rerum adjunctis, quæ inter utrumque Sanctum contigisse commemorat. Nam displicet primo illud, quod supra in propositione disjunctiva de S. Gennadio ponit: Episcopus vero invidia motus. Cur enim invidiæ hic fit mentio? cum Vir sanctus potuerit ob aliam causam judicare, S. Daniele a columna amovendum, quia videlicet modus ille vivendi erat adeo singularis, quia vanitatis periculo subjectus, quia non tam ex divino impulsu, quam e propriæ voluntatis motu exortus: quæ incommoda etiamsi in S. Daniele non habuerint locum; habere tamen, suspicatus forte sit sanctus Patriarcha: ut nihil dicam de aliorum, quæ fortasse ad S. Gennadium delatæ sint, querelis, quarum saltem una, eaque gravissima exponitur in propositione disjunctiva, de qua jam mentionem fecimus. Utcumque sese hæc habeant, quæ retulimus per conjecturas, non videtur Vir sanctus esse accusandus de invidia, dum aliunde excusari potest. Aliud etiam est superius, de quo dictæ Vitæ scriptorem conveniendum arbitramur.

quare

22 Displicet enim secundo ille mirus sacerdotii modus, quod S. Danieli contulisse S. Gennadius fertur his verbis: Ordinatus magnum Daniele, etiam non præsentem, presbyterum, cui inter alia cum narrat dixisse: Deus desuper tibi per me manum imposuit. . . Restat ergo, ut scalam admoveantur columnæ etc. Displicet, inquam, hæc ordinatio, quæ nobis esset probabilior ac verosimilior, si diceret biographus, S. Daniele absentem a S. Gennadio designatam quidem fuisse ad sacerdotium; sed deinde ab eodem sancto Patriarcha Danieli præsentem impositas fuisse manus, eaque peracta, quæ necessaria sunt ad consecrationem sacerdotis, quidquid sit de accidentibus. Cogitationem hanc meam confirmo sequente facto S. Gregorius Nyssenus in Vita S. Gregorii Thaumaturgi, quæ anno 1615 edita est Parisiis, quæque ibi habetur tomo 2 Operum ejusdem sancti Patris, narrat pag. 976 et sequente simile exemplum de laudato Gregorio: Cum Phædimus, inquit, cui divinitus a Spiritu sancto præscia (futurorum) vis quædam inerat, inerat, in illo tempore Amasænsium ecclesiæ antistes esset, et omni studio laboraret, ut magnum Gregorium in potestatem redactum, ecclesiæ administrationi præficeret, . . . ut hic sacerdotem id agitare atque conari sensit, cogitare cœpit, qua ratione latere posset, alias ad aliam solitudinem transiens. . .

quædam in
hac historia

23 Dum vero uterque inter se studio certarent, illo quidem capere, hoc vero persequentis manus effugere cupiente. . . impetu quodam divino Phædimus ad propositum studium proventus, nihil curans interjectum spatium, quo ab Gregorio dirinebatur, (quippe ille aberat itinere tridui) sed ad Deum suspiciens, precatusque ut et ipse et ille pariter in illa hora ab Deo respicerentur, loco manus impositionis, Gregorio adhibet sermonem, Deo consecrans eum, qui corpore coram non adesset, et illam ei civitatem destinans et attribuens, quam contigerat ad illa usque ipsa tempora adeo simulachrorum errori deditam esse. . . Sic igitur jugum subire coactus, omnibus postule que fieri solent, solennibus in eo peractis, cum exiguum tempus ad mysterium exactius cognoscendum ab eo, qui sacerdotium ipsi assignaverat, petiisset etc. Potuisset dicere Latinus hic

interpres: Omnibus post hæc legitime in eo peractis: nam in Græco textu est: Πάντων μετὰ ταῦτα τῶν νομίμων ἐπ' αὐτῷ τελεσθέντων. Ex his concludo, hoc vel simili modo verosimiliter ratiocinandum esse de sacerdotio S. Danielis Stylitæ, ne ob tantillam Metaphrastis, vel alterius, quisquis fuerit, biographi auctoritatem, ad modum tam inusitatum et extraordinarium accepti ob eodem Sancto sacerdotii recurramus.

24 Displicet tertio, quod auctor Vitæ S. Danielis affricet S. Gennadio mendacium officiosum. Hanc quippe affirmat dixisse S. Danieli, se jam pridem desiderasse ad eum ascendere; sed curas prohibuisse ecclesiasticas, ne finem imponeret suo desiderio. . . Cui Daniel: Frustra, inquit, . . . hunc laborem ut suspiceres, procuravit, qui te ad nos movit. Quibus subdit ista biographus: Neque enim, nisi coactus fuisset ab imperatore, ad eum unquam venire annuisset. Hæc si vera sunt, mentitus est S. Gennadius: et quamvis viri etiam sancti habeant suos nævos, eorumque sanctitati nihil isti officiant; hunc tamen S. Gennadio imputare non ausim, quia circumstantiæ aliæ, de quibus dixi, in superiore biographi istius historia videntur esse suspectæ fidei: an vero plures aliæ hujusmodi sint in Vita S. Danielis Stylitæ, examinari poterit ad diem xi Decembris.

§ III. Collecta a Viro sancto synodus contra simoniam; epistola encyclica; vigilantia pastoralis; miraculum; clericus facinorosus miro modo punitus; ecclesiæ tempore hujus Patriarchæ Constantinopoli exstructæ; reliquiæ ab ipso translatae; visiones.

Eminentissimus Cardinalis Baronius laudat S. Gennadium, tamquam de orthodoxa fide atque ecclesiastica disciplina cumulatissime meritum: nam ad Christi annum 459 num. 1 de illo scribit, tamquam de fidei Catholice et ecclesiasticæ disciplinæ acerrimo vindice atque custode: qui inter alias deformitates cum nactus esset ecclesiam illam (Constantinopolitanam) simoniaca lahe deturpatam, ad eam penitus evellendam, aliosque pravos mores extirpandos, synodum colligi festinavit. Quæ breviter quidem, sed magnifice tamen de eo a Baronio pronuntiata, quam apte ac merito Viro sancto conveniant, planam fiet ex iis, quæ jam dicturi sumus. Superest etiam nobis illustre monumentum implacabilis istius odii, quo idem sanctus Præsul perniciosissimam hanc pestem persequatur, in epistola encyclica seu circulari, quæ inter Commentaria vel scholia Theodori Balsamonis in canones etc., anno 1620 Parisiis Græco-Latine edita, habetur pag. 4084, hoc titulo, qui e Græco ibidem Latine redditus, sic sonat: Gennadii patriarchæ Constantinopolitani, et sanctæ eum eo congregatæ synodi ad sanctissimos omnes metropolitanos, et ad Papam urbis Romæ epistola circularis etc. Tillemontius proxime jam citandus movet pag. 71 difficultates adversus ea, quæ

Laudatur
Sanctus,
gregol syno-
dum ac
epistolam
encycliam
scribit ex
simoniaca

a nobis
prohibetur

E

A quæ Baronius ad annum 459 num. 1 et 2 scribit, dicens, quod concilio isti interfuerint Domitianus et Geminianus episcopi, ac sedis Apostolicæ legati; item quod concilium illud convocatum fuerit e proximis provinciis. Quænam vero opponat Baronio collector ille, supersedemus hic referre. Nam concilium ipsum Constantinopolitanum anno 459 vel eireiter, non refragante eodem collectore, celebratum fuit: e quo discimus veras ac solidas S. Gennadii laudes; idque sufficiat ad nostrum institutum.

Null ut orandi sciant memoriter Psalterium: miraculum: clericum facinorosum,

26 Decorem ecclesiasticum sanctus Patriarcha inapense etiam cordi habuit, quando, teste Theodoro lectore, quem supra citavi, pag. 554, neminem ordinabat, qui Psalterium non sciret memoriter. Quid pro clericis fecerit, narravimus superius num. 10 ex eodem auctore, qui pag. 554 modo designata refert miraculum a Præsule nostro patratum. Sub eodem, ait, Gennadio, pictoris cujusdam manus exaruit, qui Christum Jovis specie depingere ausus fuerat. Sed Gennadius pictorem precibus suis mox sanavit. Vigilantia quoque Viri adversus depravatōs mores ibidem indicatur his paucis verbis: Eleutherio martyri ob quemdam ejus clericum Gennadius scripsit in hunc modum: Miles tuus disciplinam non servat. Tu igitur aut emenda illum, aut dele: statimque mortuus est clericus, utpote qui malis moribus esset præditus.

quem emendare non poterat,

27 Factum hoc, quod brevissime ibi perstringitur, pleniore oratione exponitur in Vitis Patrum loco antea a nobis indicato, cujus facti historia ut clarius ac distinctius intelligatur, illam hic transcribendam curavi. Sic itaque habet: Dicebant et hoc nobis de ipso (de nostro Gennadio sermo est) quod, cum molestaretur a pluribus de quodam clerico nimis delinquente, Charisio nomine, accersivit eum Patriarcha ipsumque emendare conatus est. Cum vero nihil increpando proficeret, permisit illum paterna et ecclesiastica censura flagellari.

S Eleutherio committit emendandum vel puniendum.

28 Postquam vero didicit in nullo meliorem fieri, neque per verba, neque per flagella (vacabat enim homicidiis et magicis præstigiis) misso quodam apocrisiario suo jussit, ut diceret sancto martyri Eleutherio (erat enim lector in ipsius oratorio Charisius) Miles tuus, sancte Dei Eleutheri, multum peccator est: aut emenda illum, aut excide. Venit igitur apocrisiarius in oratorium, stansque ante altare, ac intendens ad sepulcrum martyris, extendensque manum suam, ait martyri: Patriarcha Gennadius significat vobis, sancte Christi martyr Eleutheri, per me peccatorem, quia miles tuus multum peccat. Aut emenda illum, aut præcide eum. In crastinum vero mortuus inventus est scelerum opifex Charisius, et omnes obstupefacti glorificaverunt Deum. Hinc conficitur, sanctum Patriarcham, etiamsi fuerit mitissimus, ut superius § 1 num. 2 dictum est, justam tamen severitatem etiam exercuisse, quando bonum commane et disciplina ecclesiastica hoc exigebant. Tillemontius tomo 16 in S. Gennadio pag. 70 refert Constantinopoli fuisse ecclesiam S. Eleutherii martyris. verosimiliter, uti cult. senatoris Byzantini: quem Græci, inquit, honorant iv Augusti, et ad cujus ecclesiam censet spectare historiam superius narratam. At non hujus, sed alterius synonymi Eleutherii episcopi ac martyris ædem sacram Constantinopoli tribuendam. ostendere conati sumus tomo I Augusti, die iv ejusdem mensis, ubi illustravimus Acta S. Eleutherii M.

Augusti Tomus V.

Tarsæ in Bithynia, a pag. 318.

29 Tempore ejusdem sancti Patriarchæ novis ecclesiis urbs Constantinopolitana fuit condecorata. Hujus Gennadii temporibus, Studium ecclesiam S. Joannis extruxit, et monachos ex Acæmitensibus in ea collocavit, teste Theodoro Lectore pag. 454. Theophanes in Chronographia, anno 1655 Parisiis edita, pag. 97 illam fuisse indicat S. Joannis Baptistæ, nam Præcursoris templum eam vocat. Codinus De Originibus Constantinopolitanis, mox dicto anno ac loco exæsis, pag. 51 addit ista de Studio istius monasterii fundatore: Plurimis illud ditavit possessionibus, atque monachos mille in eo instituit. De S. Alexandro Acæmetorum fundatore, eorumque origine, primis monasteriis, ac nominis illorum ascetarum etymo, consuli potest tomo I Januarii, die xv, pag. 1018, et seq.: ubi etiam laudantur Studitæ. De Pluribus ecclesiis, tempore S. Gennadii conditis Constantinopoli. Tillemontius tractat inter ea, quæ collegit de eodem Sancto: sed cum illud argumentum nihil magnopere debeat vel addat sanctitati ejus, vel rebus ab eo gestis, illud pluribus hic transcribere supersedemus, ad alia perrecturi, quæ propius ad eundem Patriarcham spectant.

AUCTORE

J. P.

Novis ecclesiis ornatur Constantinopolis ipsius tempore:

30 Apud Surium in Vita S. Danielis Stylitæ cap. 34 dicuntur reliquie S. Simeonis Stylitæ solenni ritu translatae ac delatae ad eundem S. Danieleam, hanc rem curante imperatore Leone, quem Daniel ita allocutus ibidem narratur: Si velis facere mihi rem gratam, festina huc adducere illius reliquias, et rem mihi gratissimam, acceptam tibi feram. . . Cum autem qui missi fuerant Antiochiam, sic jubente imperatore, reliquias attulissent, significabat quidem magnus Daniel Episcopo urbis, ut prædicet et publice annuntiet exportationem tabernaculi, et ut ipse sedeat in vehiculo imperatoris, sinu tenens reliquias, et sic iter faciat cum psalmis et hymnis, et cum eas deduxerit ad templum militiæ principis Michaelis, illic divinam celebrent mystagogiam.

Sanctorum reliquie

31 Quæ cum peragerentur, et magno et splendidissimo comitatu deducerentur, multa per ipsas in transitu facere miracula conspectus est Dominus. . . Postquam autem finem acceperunt ea, quæ pertinebant ad reliquias, et ipse Sacerdos, et omnes qui simul consequebantur, cum gaudio ad Sanctum ascenderunt, maxime suavissima anima in eos verbis effudit gratias. Hæc ibi. Acta istius Sancti jam pridem apud nos illustrata sunt tomo I Januarii, die v, a pag. 261. Si autem per reliquias, de quibus jam egimus, intelligas non totum corpus, sed partem aliquam notabilem, facile conciliabis ea, quæ modo de reliquiis Constantinopolim translatis exposita sunt, cum Vita tertia, sub nomine Simeonis Metaphrastis ibidem edita: ejus videri potest caput 15, pag. 285. Imperante eodem Leone, et S. Gennadio cathedram patriarchalem gubernante, alias reliquias Constantinopoliam fuisse translatas, affirmat Theodorus Lector pag. 568 his verbis: Eo (videlicet Leone Augusto) regnante, et Gennadio patriarchatum administrante, allatae sunt Sirmio (Pannoniæ inferioris urbe) reliquiae sanctæ Anastasiæ, et depositæ sunt in martyrio (id est, in æde sacra) ejusdem, quod est in porticu Domini. Legi possunt, quæ de hæc æde collegit Cangius lib. 4 Constantinopolis Christianæ a pag. 441.

ab eo translatae:

32 Fertur S. Gennadius sub finem ritæ ha-

duæ ipsius

AUCTOR
J. P.

buisse visionem quandam, qua jussus fuerit destruere sanctam martyris Irenes ecclesiam, quæ nihil spectatu dignum habebat, sub successore ejus reedificandam: re autem ipsa istam ecclesiam jussu ejus fuisse destructam; ipso vero mortuo, magnifice conditam sub dicto ejus successore, per S. Marcianum: in ejus Vita, quæ apud nos sub nomine Simeonis Metaphrastis edita est tomo I Januarii, die x, hæc res pluribus narratur pag. 614. Suidas autem in suo lexico quod anno 1619 Colonia Allobrogum excensum notatur, ad nomen Ἀκίχιος, Acacius (fuit is S. Gennadii successor) pag. 118 scribit, totum illud opus sub Gennadio fuisse perfectum. Quidquid sit, nos huic rei gestæ majorem habere fidem, si antiquiorum scriptorum testimonio fulciretur.

visiones.

33 Illud vero majore attentione ac fide dignum est, quod de Sancto nostro sub finem vitæ contigisse perhibet Theodoras Lector pag. 555: Gennadius, inquit, cum noctu orandi gratia ad altare descendisset, dæmoniacum quoddam spectrum vidit. Quod cum objurgasset, audivit illud exclamans in hæc verba; se, ipso quidem superstitè, quiescere: postea vero ecclesiam penitus vastaturum. Quod metuens Gennadius, cum Deum ardentissime precatus esset, paullo post e vita discessit. Hanc autem visionem fuisse veram, et non phantasticam, suadent tot et tanta mala, quæ sub Acacio, ipsius successore, ac perfido hæreticorum fautore, acciderant, de quibus tractatur in Historia chronologica Patriarcharum CP. a pag. 44*. Verum Sanctus Præsul noster alia egregia specimina edidit, aequam e vita excederet, studii, quo erga orthodoxam fidem flagrabat, plane singularis; ut patebit e proximo paragrafo.

§ IV. Acta pro orthodoxa fide; tempus episcopatus; dies mortis; S. Macedonius dicitur fuisse nepos S. Gennadii; hujus scripta.

Fuit sine dubio S. Gennadius, qui una cum S. Marcello Acemeteorum abbate duces se ac primipilam exhibuit in tumultu illo populi Constantinopolitani, ea de causa exorto, ut Leonem imperatorem absterret, ne casaris titulum daret Patricio, Aspari filio, Arianæ hæresis labe infecto, nisi orthodoxam fidem prius amplecteretur. Res hæc gesta scribitur accidisse anno Christi 468, de qua tractat Baronius ad annum 469. Nos interim audiamus panca e laudati abbatis Vita apud Surium, ad diem xxix Decembris, ubi cap. 34, pag. 354 sunt ista: Ea res vero non parum conturbabat ecclesiam, si rursus sit imperium Arrianus invasurus. Aspar enim, et ejus filii, et tota domus, Arrii insaniam mirandum in modum amplectebatur. Cum itaque essent pleni tumultu, communiter conveniunt, et ducibus Geladio et Marcella venerunt ad Hippodromum, ut ab inhonesto et indigno hoc cæpto arcerent imperatorem. . . Cum ergo sic paratus esset Christi exercitus, eis quoque Deus ostendit duces, Marcellum videlicet, de quo ibi plura. Tillemontius per Geladium illum, sine dubio censet indicari Gennadium.

Varia dantur
quæ præclare
egit

33 Quamvis vero in duabus diversis editionibus, quas consului, Surianis scribitur Geladius; in Vita tamen Græca Ms., quam habemus in codice Ms. 495, quæque, sicut eidem Vitæ adscripsit Papebrochius noster, desumpta est ex Ms. Mediceo R. Fr., habetur Γεννάδιος, adeo ut Gennadium patriarchom strenue in re tanti momenti egisse partes suas pro bono ecclesiæ suæ et fidei Catholicæ conservatione non inviti admittamus, etiamsi hoc vellemus videre confirmatum ex antiquiore ac melioris notæ scriptore, quam sit Simeon Metaphrastes, sub ejus nomine Vita S. Marcelli, archimandritæ manasterii Acemeteorum, apud Surium excusa est. Hanc laudat quidem auctor Monumentorum ecclesiasticorum tomo 16 a pag. 51; indicat tamen, vadem se esse non posse, quod nihil sit in circumstantiis Metaphrasticæ inventionis. Porro historicum de isto abbate compendium concinnavit idem auctor Monumentorum tomo citato a pag. 52: sed posteri nostri Acta ejusdem Sancti illustrabunt ad diem xxix Decembris, quo inscribitur Martyrologio Romano.

36 Alia duo sunt facta notatu dignissima, in quibus S. Gennadius rerum sese ac egregium fidei Catholicæ propugnatores comprobavit. Primum accipe. Anno 470 vel 471 Petrus Fullo, Eutychianæ hærescos peste corruptus, sed Zenonis, qui erat gener imperatoris Leonis, auctoritate fultus, intraserat cathedram Antiocheam, extruso ex ea Martyrio. Sed Gennadius auctoritate sua, qua valebat plurimum, apud imperatorem interposita effecit, ut ab eodem propterea fuerit dimissus Martyrius. Ita vero impense causam ejus egit sanctus Patriarcha, ut sedi suæ restitutus sit. Sed verba Theodori Lectoris recitemus pagg. 554 et 555: Martyrius cum ad imperatorem venisset, honorifice dimissus est studio atque hortatu Gennadii. Reversus autem Antiochiam, cum Antiochenses turbis ac seditiosis delectari, et Zenonem iis favere animadverteret, episcopatu renuntiavit coram universa ecclesia, his verbis usus: Clero conamaci, et populo immorigero, et ecclesiæ contaminatæ remissio, servata mihi sacerdotii dignitate. Quamdiu vero sederit Martyrius, quando hæc renuntiatio facta sit, et quibus laudibus hic præsul condecoratus; inveniet lector in Historia chronologica patriarcharum Antiochenorum ante tomum iv mensis Julii pag. 79 et 80.

37 Factum aliud priori subjungimus. S. Gennadio pariter gloriosum. Postquam laudatus Martyrius sponte sua, sicut vidimus, episcopatu se abdicasset, in eamque Petrus Fullo se rursus intrusisset; S. Gennadius certior de hac re fecit imperatorem: ejectus fuit Petrus, ac Julianus legitime electus præsul. Post abcessum Martyrii, prout testatur Theodorus Lector pag. 555, Petrus in sedem episcopalem tyrannice invasit. Statimque Joannem quemdam, qui antea depositus fuerat, episcopum Apamiæ ordinavit. Quæ cum didicisset Gennadius, cuncta imperatori significavit. Imperator vero Petrum in exilium mitti jubet. Qui cum id præscesset, fuga elapsus exilium devitavit. Ejus autem loco Julianus communi omnium consensu ad episcopatum promotus est. Si quis desiderat pleniorum harum rerum notitiam, adeat dictam Historiam chronologicam Patriarcharum Antiochenorum pag. 80 et 81, ubi de Petro Cnaphico seu Fullone, et Juliano agitur.

38 Habes, lector, satis pauca de tam illustri

A *stri Patriarcha, quæ ad posteros transmisit historia, quæque huic Commentario interere visum est. Suspiciamus, multo plura vel olim scripta, vel certe scribenda fuisse in laudem istius Viri, quæ obsoleta antiquitatis memoria nobis invident. Quidquid sit; rebus ab eo præclare gestis annumerari merito posse videntur leges omnes, quas Lea imperator pra Ecclesia Catholica condidit tempore episcopatus Gennadii, cum probabile rideatur admodum, ab hoc Præsule easdem illi vel prius suggestas fuisse, vel hujus calculo approbatas antequam ederentur. Hanc rem Eminentissimus Baronius ad annum Christi 471 declarat et confirmat hisce verbis: Reperiuntur Leonis imperatoris constitutiones diversis temporibus sub Gennadio datæ de rebus ad cultum religionis spectantibus, quarum auctor idem illi creditur fuisse Gennadius. Ad arbitrium enim episcoporum ejusmodi sanctiones edere consuevisse ipsum Leonem imperatorem, quæ post hæc, suggerente Aca- cio novo episcopo, promulgavit, facile demonstrabunt.*

39 *De publico Sancti cultu apud Græcos, dirimus supra num. 1. Quibus addi potest, quod a Facundo episcopo Hermianensi rogetur bonæ memoriæ et Sanctus, ut licet ridere inter ea, quæ supra § 1, num. 5 et 7 ex isto scriptore recitavimus. Sedit Patriarcha noster ab anno Christi 458 ad 471 secundum Historiam chronologicam ibidem num. 2 assignatam: utra vero dies, nimirum an hodierna, an xvii Novembris concurrerit cum ejus obitu, vel an alterutrum eidem conveniat, non satis nobis compertum esse indicavimus in eadem Historia pag. 44*. Pro die tamen xvii Novembris videtur aliquid lucis suggeri ex Menæis magnis, quia tunc memorant de Viro sancto: 'Εν εὐχῆν τελευτῶντα, id est, in pace consummatur, quo videtur indicari, eum tunc in Domino requiescisse. Macedonius, qui postea ad sedem Constantinopolitanam erectus est, fuitque hujus nominis secundus, dicitur S. Gennadii nepos fuisse apud Theodorum Lectorem pag. 559, et ibidem laudatur his verbis: Porro hic Macedonius erat summæ districtiōnis atque abstinentiæ et sanctitatis, utpote educatus sub Gennadio, cujus etiam nepos ex sorore fuisse dicitur. De isto sancto Patriarcha*

Historiam chronologicam paullo ante citatam consule a pag. 54, et diem xxv Aprilis tomo III istius mensis, pag. 369 et sequentibus, ubi de illo jam pridem tractavimus.*

40 *Reliquum jam est, ut aliquam de S. Gennadii lucubrationibus notitiam lectori subministremus. Præter ea, quæ scripsit contra doctrinam S. Cyrilli, de qua re nobis fuit sermo superius § 1, a num. 5: item præter Commentationes in Davielem, ac homilias multas, quas composuisse eum retulimus ibidem num. 3 ex Gennadio Massiliensi; Marcellinus Comes in Chronico, quod accurate Sirmondo editum est Lutetiæ Parisiorum anno 1619; dum pag. 36 ad annum 470, per Indictionem ac consules ibidem indicatum, Pauli, inquit, epistolas omnes exposuit. Ast alia quædam etiam ab ipso conscripta fuisse, colligitur e notis Sirmondi ad Facundum episcopum Hermianensem, de quo supra num. 5; nam ad paginam 76 Facundiani textus hæc observat: Hujus locum alterum ex libro 2 ad Parthenium profert Leontius in locis communibus de origine animarum, Γενναδίου Κωνσταντινου πόλεως ἐκ τοῦ πρὸς παρθένον δευτέρου λόγου. Ita Sirmondus. Verum cum textus ille Græcus ita sonet, Gennadii Constantinopolitani e sermone secundo ad Parthenium, suspicari forte quis possit, an illud scriptum homiliis annumerari non debeat, quas composuit S. Gennadius. De epistola ejus adversus simoniacos lacuti sumus § 3.*

41 *Usserius de Britannicarum ecclesiarum Antiquitatibus cap. 16, pag. 773 censet, hunc nostram Patriarcham citari a Sedulio, qui collectanea scripsit in epistolas S. Pauli. Hæc opinio non apparet improbabilis, quia præter scriptoris Gennadii nomen, concurrat argumentum scriptiōnis, teste Marcellino Comite modo citato. Porro Sedulius ille notus est bibliographus. Fertur claruisse anno 818 apud Caveum heterodoxum: id tamen, inquit, haud adeo certum. Alibi vocatur junior, et scribitur floruisse circa annum 820. De Sedulii disserit Labbeus in libro de Scriptoribus ecclesiasticis tomo 2, pag. 324 et seqq. Multus etiam est in hac materia Usserius, quem modo allegabamus. Hisce finem imponimus syllogæ nostræ historiæ.*

DE SANCTO SEVERO ABBATE AGATHÆ IN OCCITANIA GALLIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Memoria in Martyrologiis, solennis cultus apud Agathenses.

ANNO
CIRCITER D.
SOLITIA LOCI.

Agatha, urbs Gallie Narbonensis Straboni et Plinio, nunc Agde, urbs Gallie in Occitania, episcopalis sub Archiepiscopo Narbonensi, estque elegans et culta in ora maris Mediterranei seu sinus Lugdunensis, paullo supra ostia Arauris fluvii, vix una leuca distans a Blascone in septentrionem, 7 a Narbone in ortum (alibi lego 8 leucis Gallicis) ultra a Bliteris Montem Pessulanum versus 40 in Occitania inferiori, teste Baufrando, cujus verba sunt, quæ recitavi, excepta parentheses. Plura inveniet curiosus lector in nova editione

Galliæ Christianæ tomo 6 in ecclesia Agathensi pag. 664. Urbs porro hæc S. Severi virtutum, ac miraculorum theatrum exstitit, e Syria post varios maris tractus, comite ac duce dirinu providentia, eo advecti, ut vitæ solitariæ suarissimum diffunderet odorem in ejusdem urbis territorio, ac deinde in ipsa urbe corderet monasterium, cui laudatissime præfuit. Illud vero ad clericos seculares transiisse, apud infra citandum Mabillonium dicitur in annotatione pag. 568.

2 *Nullam de celeberrimo hoc Viro memoriam reperio*

AUCTORE
J. P.

Recensentur

E

lucubrationes
ipsius.

F

J. P.

AGGTORE
J. P.
memoria in
Fastis :

reperio in Martyrologiis Adonis et Usuardi. Inter Auctaria tamen Usuardina a nobis cum Martyrologio laudati Usuardi edita, annuntiat die xxv Augusti e Greveno : Apud civitatem Agathensem, sancti Severi abbatis, qui regali Syrorum genere ortus, divitiis magnis contemptis, aretissimæ vitæ se dedit apud præfatam urbem. Faetus deinde multorum monachorum pater, plenus sanctitatis, beato in Domino fine quævit. Nihil opus est annuntiationes plures aliorum recentiorum Fastorum congerere, videlicet Canisii, Manrolyci, Ferrarii, Saussayi in Supplemento pag. 1161, Castellani; quibus adde novissimum Martyrologium Parisiense : in quibus annua S. Severi memoria notatur hæc die. Et vero de immemorabili ipsius cultu tam certo aliunde nobis constat, ut ad hunc probandum suppetiæ peti nequam debeant e Martyrologiorum consensu, ut jam dicemus.

publicus

2 Officia peculiaris ecclesiæ et diœcesis Agathensis... edita anno a partu Virginis mxcvi, sub illustrissimo D. Ludovico de Valois, Agathensi episcopo, apud nos sunt: in quibus ad diem xxiv hujus mensis ponitur festum S. Severi confessoris. Duplex 2 class. Agathæ eadem die celebratur. In tota vero diœcesi prima die minus occupata. In primis Vesperis præscribuntur recitandæ antiphonæ propriæ e laudibus; psalmi vero, capitulum, hymnus, ac versiculus de communi. AD MAGNIFICAT ANTIPHONA : Agathensis gaude diœcesis ob Severi patris solemnia, tranquillit bellorum phrenesis, regnet fides, pax et concordia, conquiescat mater Ecclesia, relegetur dolus, fraus, hæresis, nostra Deum collaudet phronesis *, Confessoris narrans præconia. ORATIO. Deus, qui es mirabilis in sanctorum tuorum confessionibus : præsta, quæsumus, ut intercedente beato Severo confessore tuo, ejus annua solemnitate gaudemus, a malis omnibus eruamur, et æternis gaudiis perfrui mereamur. Per Dominum.

* i. e. intelligentia, sensus

ac solennis

4 AD MATUTINUM INVITATORIUM de communi. IN PRIMO NOCTURNO ANTIPH. Sancti Severi Syria, natalis fuit patria, cujus regali gloria fulserunt natalitia. Psalmus. Beatus vir. ANTIPH. In annis pneritiæ vitans cœcum lasciviæ, recta se dedit acie literalis scientiæ. Psalm. Quare fremuerunt. ANTIPH. Sacris vacans apicibus, mores ornat virtutibus, pernox in Dei laudibus, genus transcendit moribus. Psal. Domine quid. * et h. de communi. Tres primæ lectiones leguntur de libro Sapientiæ : Justus si morte, ut in communi conf. non pont. h. i. Dum teneret antistes Beticus Agathensis sedis regimina, animarum fidelis medicus pia suis præstans solamina : en ad patris ejusdem famina se direxit Hospes theoreticus *. * Redditur hic lætus senis alni fame fretus. En ad patris. h. ii. Perorante pio pontifice, sacris paret Severus monitis, et sub tanto salutis iudice pedem figit in Dei semitis : et per hujus verbum antistitis, charitatis firmatur apice. * Ilæ virtute foris emittitur aura timoris. Et per hujus. h. iii. Confirmatus Severus propere viro Dei censum exhibuit, quem susceptum in turba paupere dispergendo bene distribuit. Sic quod mente jam dudum tenuit, venerando complevit opere. * Præmia debentur his, qui miseris miserentur. Sic quod mente. Gloria. Sic quod mente.

* i. e. contemplativus

Sancti cultus

5 IN II NOCTURNO ANTIPH. Multo fractam jejuniis carnem subegit ratio, ejus datur officio spiritalis refectio. Psalm. Cum invocarem. AN-

TIPH. Cilicino velamine contentus * absque stramine, crudo pastus legumine, puro potatur lumine. Psalm. Verba mea. ANTIPH. Paternis rebus venditis, suis prorsus postpositis, intrat cum paucis subditis salum Ægei gurgitis. Psalm. Domine Dominus noster. * Os justi etc. h. Et lingua ejus etc. Deinde sequuntur tres lectiones propriæ ex Breviario Agathensi, Petro de Natalibus, et veteri codice manuscripto. Has non transcribimus, eum Sancti Vitam habeamus; sed Responsoria ac versiculos tantum damus. h. sextum : Jam impensis thesauris omnibus, semet volens superimpendere, domum brevem cannis et sudibus ad manendum sategit struere : ibi eurus præsepter serere quod futuris prodesset messibus. * Orationibus se totum dabat, illicina veste atque jejuniis membra domabat. Ibi eurus. h. septimum : Brevi diu elausus tugurio multum Deo quæsivit populum, nulla veste nisi cilicio illespicatum velans corpusculum. Raro carnis assumens pabulum maceratur longo jejuniis. * Sumpta solet rare motus cutis esca domare. Rara carnis. h. octavum : Ne lateret in tenebris ultra vas plenum lumine, fit Sancto domus celebris, ut sub ejus regimine, plures in Dei nomine starent pulsus illecebris. * Gratia fraternæ viget in bonitate paternæ. Plures. Gloria. Plures.

D
f. coena

E

6 IN III NOCTURNO ANTIPH. Tyrrena sulcans æquora, subit Arauri littora. Hic fixa stetit anchora, fessa respirant pectora. Psalm. Domine, quis habitavit. ANTIPH. Post navale periculum Christus dilectum famulum misit salutis bajulum ad Agathensem populum. Psalm. Domine in virtute tua. ANTIPH. Hæc urbs in fauce Gothica, licet situ sit modica, fide tamen Catholica regna fatetur ælica. Psalm. Domini est terra. * Lex Dei ejus in corde ipsius. h. Et non supplantabuntur gressus ejus. Tres ultimæ lectiones de Homilia super Evangelium : Sint lumi vestri præcincti, ut in communi conf. non pont. h. vii. Cum senator urbis Salustius vivens sibi sepulchrum foderet, edocetur, quod ejus filius hic defunctus prior quiesceret : ut Severus per hoc claresceret futurorum fuisse præsciens. * Dona prophetiæ dedit illi Pneuma sophiæ * : ut Severus. h. viii. Prædicatur in Dei Ecclesia, quod Severus claret ex actibus. Nam de trium panum compendio sexaginta trecentis fratribus cibum dedit esurientibus, et divini doni refectio mancipatis Christi servitio per tres dies suffecit omnibus. * Qui turbas pavit, sua munera multiplicavit. Gloria. Cibum dedit.

apud Agathenses

* i. e. Spiritus sapientiæ.

F

7 AD LAUCES ET PER HORAS ANTIPH. Prophetiæ doctus scientia, futurorum solvit mysteria, per susceptum Severus triticum ampliavit penu Dominicum. Psalm. Dominus regnavit. ANTIPH. Venerando confectum senio Confessorem purgat confessio, et futurum pavescens exitum, snum Deo commendat spiritum. Psalm. Jubilate Deo. ANTIPH. Cæli cives procedunt obviam deducentes Sanctum ad patriam, et ingressus regna clarissima, jam cum Christo regnat in anima. Psalm. Deus, Deus meus. ANTIPH. Benedictus rex summæ gloriæ, qui Severum caelestis curiæ gaudiorum fecit participem, contemplando supremum principem. Psalm. Benedicite. ANTIPH. Hymnus sanctus * debetur omnibus, qui Severum plenum virtutibus asceverunt ad caelos hodie decoratum corona gloriæ. CAP. Beatus vir. HYMNUS. Jesu corona celsior. * Justum deduxit. AD BENEDICTUS ANTIPH.

ostenditur

* i. e. sanctus

TIPH.

A **TRIN.** Ad sepulchrum Patroni nobilis larga Christi virtus exuberat. Ibi clando pes datur agilis, lingua munit se sponte reserat. Hic colorem leprosus alterat, ad videndum fit cæcus habilis, in æternum Deus laudabilis benedictus, qui cuncta prospexit. Psalm. Benedictus. ORATIO ut supra. AD HORAS ANTIPHONÆ de laudibus: capit. et brev. de communi confess. non Pont.

ex Officio proprio.

8 IN SECUNDIS VESPERIS ANTIPHONÆ et psalmi, ut in primis. A capitulo fit de S. Bartholomæo cum comm. S. Severi. **ANTIPH.** O Severe, cælestis viola, paradisi conserte liliis, angelorum effecte accola, sempiternis indute gaudiis, tuis tuos fove consiliis, hanc ad urbem frequenter advola, et emundans a labe subdola permansuris muni præsidis. v. Justum. ORATIO, ut supra. *Ex his probatur publicus ac solennis admodum cultus S. Severi in urbe ac dircesi Agathensi. Dies vero ejusdem cultus verosimiliter anticipatur in dicta urbe propter festum S. Bartholomæi, quod ibidem celebratur die xxv Augusti, qui Sancto nostro emortalis fuisse fertur.*

B

§ II. Sancti discipulus, tempus mortis, Acta, et eorum scriptor; monasterii, cui S. Severus præfuit, ignotum institutum; locus in Vita castigatus.

S. Maxentius seu Adjutor discipulus Sancti nostri:

Præter illa, quæ de Abbatis nostri sanctimonia memorantur in Vita ejus, considerari etiam mereantur Acta S. Maxentii presbyteri, abbatis in agro Pictavensi, discipuli ejus, qui Adjutoris etiam nomen habuit. Sanctus porro ille ac sapiens discipulus gloria magistri fuit. Vita ejus apud nos exstat ad diem xxvi Junii, in qua Vita, quam præclare S. Severus de eo meritis fuerit, argumento sunt sequentia, quæ dicuntur pag. 170: Traditur imbuendus, ut in eo proficeret eruditio divina, et ipse utrumque ad legitime certantium pervenire mereretur coronam. Interea salubri ac sedulo a sancto Severo commonetur alloquio; id est, ut fugiens vitansque secularia, clericalem sub regulari institutione, Christo donante, valeret assequi disciplinam. Cumque ejus dicitis aurem accommodaret, ejusque in eo prævaleret ubertim doctrina, ita se divino cœpit operi mancipare, ut cunctis se cernentibus, velut jam futurus in Ecclesia præsul, forma fieret et exemplum. Deinde in laudata Vita, postquam actum esset de ipsius adventu in Pictavense monasterium, ac præfectura ibidem abbatiali; dotes, quibus ad eandem sese dignum exhibuit, od S. Severum tanquam ad fontem merito referuntur his verbis: Nec mirum, si in monasterio magister et doctor eligitur, qui sanctissimi ac in omnibus prudentissimi Severi, omnium honorum operum sectatoris, per annos aliquot fuisse discipulus comprobatur. Hæc in Vita, ab auctore cœvo conscripta, ut eidem apud nos præmissum est.

S. Severus videtur vixisse usque ad ann. circiter 300

10 Tempus obitus S. Severi, inquit Mabillonius in notatione ad ejus Vitam, de qua statim plura dicemus, quod ex Beticis episcopi Agathensis ætate non satis nota colligi nequit, ex Vita S. Maxentii abbatis Pictavensis inferens re-

ferenda utcumque conjicitur. . . Anno Christi **AUCTOR** **J. P.** **novii** a Chlodoveo post Voeladensem pugnam invisitur, tandemque aliquot post annis septuagenarius obiit. Hinc Severum ad seculi sexti initium pervenisse credimus. *Hactenus Mabillonius. At legi possunt, quæ habentur apud nos in Commentario ad ipsius Vitam supra allegatam, in quo indicatur pag. 169 tomi v mensis Junii, e vita migrasse circa annum dxxv, in margine signatum. Ceterum de Beticis tempore, quocum vixit Sanctus noster, sicut mox referetur in ejus Vita, hæc scribunt Sanmarthani tomo 2 Galliæ Christianæ a pag. 57 prioris editionis: Beticus floruit in Agathensi pontificatu an. cmlt., uti allimat vetus Legenda Vitæ S. Severi abbatis et confessoris, cujus fragmentum inseritur Breviario ecclesiæ Agathensis, et in Catalogo Sanctorum Petri Veneti episcopi Equilini. Nec distinctiora hujus episcopi tempora proferunt auctores novæ editionis Galliæ Christianæ: nam ex iis, quæ habent tomo supra citato col. 666, colligunt eum floruisse circa annum 450, nihil addeutes de ipsius morte. Nos interim Sancti nostri obitum, dum certiora de eo documenta non habemus, circa annum Christi quingentesimum supra fiximus, fere cum Mabillonio.*

11 Vitæ compendium habet Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib. 7, cap. 113, quod Gononius Vitis Patrum Occidentis intermit lib. 3. a pag. 451. Apud nos est etiam Vitæ apographum ex Petri Calo, ut eidem prænotatur, p. 2, f. 138. De Petro Calo seu Calotio Ordinis FF. Prædicatorum alumno consule nostrum tommum in hujus mensis pag. 14. Hic scriptor cum floruerit sub seculi tertii d. cimi finem, ac similia referat in substantia, quæ anonymus narrat apud Mabillonium longe illa antiquior, non dabimus ejus Vitam, quæ incipit: Severus ex regali Syrorum progenie ortus etc. In eadem Sanctus dicitur in S. Marci basilica debito cum honore quinto Kal. Septembris sepultus. Sed de loco sepulture adisis Annotata ad Vitam anonymi. Deinde sequitur hoc miraculum: Millesimo ducentesimo nonagesimo primo Arnaldus Pepary de Blainu, Burdegalensis diæcesis, cum longo jam tempore oculorum lumine fuisset privatus, ad ejus sepulchrum deductus est. Qui cum ibi devote orasset, et fideliter Sancti auxilium postulasset, et fideliter Sancti auxilium postulasset, et fideliter Sancti auxilium postulasset, et gratias Deo et S. Severo agens, lætus inde recessit.

12 Apud Mabillonium in Appendice ad seculum primum de Actis Sanctorum Ordinis sancti Benedicti, pag. 563 producitur Vita S. Severi abbatis Agathensis ex Mss. adversariis D. Perez. Ejusdem Vitæ auctor videtur fuisse monachus: nam sic incipit suum Prologum: Religiosam sancti ac beatissimi Severi Vitam. . . Fratribus fideli narratione dignum duximus indagare. Nomen vero ejus ignotum nobis est. Locus ille in Vita apud nos cap. 1, num. 6 ab eodem scriptus, sicut continetur in Regnorum libris diversarum gentium, quos pretiosissimo dictamine, et in luculento sermone insignis historiographus edidit nomine Roterius, meretur parcam etiam observationem. Guilielmus enim Catellus in Historia Occitaniæ lib. 2, cap. 4, pag. 280 perperam affirmat, Vitam S. Severi ab isto auctore, quem vocat Proterium, scriptam fuisse, qui error refellitur e max citato loco. Roterium porro istum, qui supra a biographo tam impense laudabatur; hactenus non inveni apud bibliographos

præter alias Vitas

F

exstat unum apud Mabillonium: de cujus auctore.

AUCTORE
J. P.

graphos alios, quam in *Historia litteraria Franciæ per Benedictinos vulgata Parisiis anno 1735*; sed quæ ibidem de illo memorantur tomo 3 ejusdem *Operis*, a pag. 403, fundamentum habent ex elogio ejusdem biographi, quod indicat illum floruisse circa finem seculi sexti, temporibus videlicet Reccaredi, hujus (*de Agatensi urbe est sermo*) et Gothorum regis in Hispania: cui, uti observatur in *dieta Historia litteraria*, Agatha, et nonnullæ aliæ urbes littoris provinciæ ejusdem, etiamnum tunc parebant. (*Consule Vitam S. Severi apud nos infra cap. 1, num. 6.*)

ac de tempore.
quo vixit

13 Non videtur autem biographus admorisse manum scribendæ Vitæ S. Severi, nisi post duo et amplius secula ab ejus morte, quia, dum meminit Roterii historici, loquitur de illo tanquam de auctore, qui tunc a se remotus admodum fuerit, uti vult eadem *Historia litteraria* tomo 4, pag. 50, quæ addit, sicut nihil dicit de Saracenis, serius illum collocari non posse, quam versus annum 720. Sed ego tantam temporis distantiam scriptoris Vitæ a Roterio, e terminis quibus de hæc ille meminit, extendere non possum, qui, sicut mihi quidem videtur, ita scribere de eodem Roterio poterat annis quinquaginta post mortem ejus. Nec placet Jacobo Longueval in *Historia ecclesiæ Gallicanæ* tomo 2, qui, postquam compendium exhibuisset Vitæ S. Severi, pag. 108 affirmat, eandem paucis post ipsius mortem tempore conscriptam fuisse; saltem asserere biographum, quod suo etiamnum tempore videretur navis, qua sanctus hic abbas in Gallias rectus fuerat. (*Vide Vitam apud nos num. 8.*)

inquirimus.

14 Nam non satis intelligo, inde elici recte posse, quo tempore vixerit biographus ille, multo minus, quod adeo vicinus vixerit morti abbatis Severi, cujus Vitam scripsit. Navis quippe illa quamdiu post Sancti obitum spectabilis permanserit, nescimus. Et quippe ni potuerit longo etiam tempore conservari, tanquam pretiosum monumentum antiquitatis, si aliquo modo suspecta non sint, quæ de navicula illa narrat Vita, ut mox dicitur? Enimvero si Sancto adeo propinquus fuisset tempore: dubito an ita scripturus fuisset in suo Prologo: Vitam . . . Fratribus fideli narratione dignum duximus INDAGARE. Nam quid opus erat indagazione, quando ipsemet, si tunc vixisset, plurima videre et audire potuerat, et quæ non viderat vel audierat, e Fratribus senioribus et Sancti synebronis intelligere? Sed Longuevallius maxime refellitur infra ex notatione ad cap. 1 Vitæ lit. i. Liceat interim nobis conicere, quod biographus potuerit scripsisse post medium seculi septimi.

Regula monasterii Agathensis incerta.

15 Cujusmodi vero regula seu vivendi ratio in Agathensi Abbatis nostri monasterio observata fuerit, sicut non prodit biographus, sic nobis aliunde affirmare in promptu non est: nec porro fuit Mabillonio: nam in sua præfatione, quæ seculo primo Actorum Ordinis S. Benedicti præmittitur, § 1 postquam investigasset monachorum originem et progressum in partibus occidentis; de primariis eorum regulis subdit paucula et incerta. Aliis, inquit, pro regula erat abbatis voluntas; aliis modus vivendi Majorum usu et traditione confirmatus; aliis leges scriptæ imponebantur. In uno eodemque cœnobio plures insimul regulæ scriptæ non raro observatæ, detractis vel assumptis, quæ pro locorum ac temporum conditione opportuna videbantur. Hinc fit, ut incompertum maneat, an et quæ-

nam ex jam dietis regalis apud monachos Agathenses sub præfectura S. Severi usitata fuerit.

16 Apud Biographum nostrum num. 9 nostræ divisionis narratur ista: Statimque naviculam, cum qua longius a patria exsul exteras nationes contigerat, sicut hodie conspiciuntur ab intuentibus, in ipsius luminis alveo in profundum submersit, ut per cuncta cœquaretur Hermogeni, qui cum Jacobo . . . apostolo in Dominum credendo tabernas * codicibus maleficiorum plenas, cum ingenti pondere plumbi in altitudine maris demersit. Hermogenem hunc esse, qui est opud S. Paulum apostolum, indicat Calmetus in ejus epistolam scribens, de qua mox: sed hoc nobis non constat: ea vero quæ scribit, nos pluribus post ipsum hic deducimus. Apostolus gentium 2 Timoth. cap. 1, v. 15 Scis hoc, inquit, quod aversi sunt a me omnes, qui in Asia sunt, ex quibus est Phigellus, et Hermogenes. Tertullianus, a nostro Joanne Ludovico de la Cerdo illustratus, tomo 2, libro 1, qui est De præscriptionibus adversus hereticos, cap. 3, pag. 9 sic memorat: Minus est, si et Apostolum ejus aliqui Phigellus et Hermogenes . . . reliquerunt: ipse traditor Christi de Apostolis fuit. Ibidem libro 5, qui est De resurrectione carnis, eop. 24, pag. 608 indicat Phigellum et Hermogenem non credidisse eandem resurrectionem. Auctor Commentariorum in epistolas tredecim S. Pauli, quod Opus olim adscriptum S. Ambrosio fuit, nunc autem in editione Operum ejusdem sancti Patris Parisina anni 1690 rejectum est in Appendicem, tomo 2, eolamna 306 in locum epistolæ superius indicatæ observat ista: Illi, (Phigellus videlicet et Hermogenes) quos memorat Apostolus, fallacia pleni erant: simulabant enim amicitias Apostoli, ut adherentes ei addicerent, unde illi calumniari facerent, aut per alios immitterent. Qui posteaquam viderunt manifestatos se, recesserunt ab eo. Sed ad biographum redeo.

17 Pseudo-Abdias episcopus Babyloniæ, infamis impostor, ac notissimus nugarum ac sollarum collector, inter alia plura, quæ de Hermogene obtrudit apocrypha, *Historiæ apostolicæ* lib. 4, qui est *historia S. Jacobi Majoris*, fol. 46 verso editionis Parisiensis anni 1571 hæc scribit: Dicit ei Hermogenes: Ecce novi iras demonum: nisi mihi dederis aliquid, quod mecum geram, tenebunt me, et diversis cruciatibus interficient me. Cui beatus Jacobus: Accipe (inquit) baculum itineris mei, et cum eo perge securus quocumque volueris. Qui accipiens baculum Apostoli, abiit ad domum suam. Et haud mora, collectis libris magicis, zabyras * plenas ad Apostolum attulit, cervicibus et suis et discipulorum impositas: et cœpit eos ignibus coram eo comburere. Sed Jacobus prohibuit: Ne forte odor incendii (inquit) vexet incautos, appende zabyris lapides et plumbum, et mitte in mare. Quod cum fecisset Hermogenes, reversus cœpit tenere plantas Apostoli etc. Sed affatim nugarum est. Porro personatus iste Abdias pluribus a nobis convenitur hac die xxv Augusti in S. Bartholomæo. Hinc digressio præsens nostri biographi parum putum nobis commentum est, quod vel ipsemet accepit et fetentibus fabulose antiquitatis læneis; vel alius deinde hoc ipsius narratiani assuit. Enimvero comparatio illa S. Severi cum Hermogene, de qua nuperime dixi, tam ipsi Sancto honorifica non est, quam biographo nostro, siquidem scripta sit ab illo, valde digna. Nihil in hæc invenisse piaculi Mabillonium,

Locus quidem
biographi
penditur

* tabernæ
i. e. castre
capas

E

et colligitur

F

* at. Zab. 722

A *nium, ex eo videtur colligi, quod in notationibus ad vitam S. Severi intactum relinquat locum hunc, quem castigavimus. Quid, quod navicula illa, de qua ex Vita superius loquebamur, videatur aliquid habere suspecti; cum hujusmodi itinera marina non conficiantur naviculis. Reliquum est, ut exhibeamus vitam, quam more nobis usitato dirisimus, et notationibus illustrare conati sumus.*

A. ANONYMO

CAPUT I.

Sancti patria, parentes, peregrinatio in Galliam, vita solitaria.

VITA

Auctore anonymo,

Ex Mss. adversariis D. Perez a Mabillonio edita in Appendice ad seculi primi Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti pag. 565 et sequentibus.

PROLOGUS.

B *Religiosam sancti ac beatissimi Severi vitam, quam in Christo duxit plenam virtutibus, Fratribus fidei narratione dignum duximus indagare. Hic etenim confitendo Christum Jesum germinavit ut lilium, atque ardore lidei flagrando, non ut sub modio lucerna, sed super candelabrum posita universis Christicolis clarissimum sui boni operis præbuit lumen. Hic velut oliva speciosa virore pudicitiae circumseptus, carnis vitia, pugione arrepto fidei, multifaria litteratione transfodere nullatenus titubabat. Hic, ut palma florida in domo Dei permanens fructifera, cunctis recte viventibus singulis temporibus plenitudinem detulit spiritualium charismatum. Hic sicut cedrus in Libano exaltata, odoriferam famam; suavem virtutum ubique spargens, putredinem et fetorem peccandi coarulentis et spurcissimis abstulit hominibus.*

Auctor Sanctum laudat.

ac suam tenuitatem falletur.

C *2 Hic tamquam bonus palmes vineæ veræ, id est Christo adhærens, fructum attulit in perpetuum non marcescentem, cujus liquor avidissime exhaustus, applicatus Deo mentes sobrias et purissimas offert animas delinquentium. Hic ceu cypressus, profectionem ob multorum, in speculationem Dei positus, et in sublime erectus, pompam sæcularem et vanam hujus mundi extemplo postposuit gloriam; ceteris insinuans, qualiter de immanissimo præcipitio se exnere possent. Hic non solum sibi et illis valuit, quos de cavea ereptos perditionis ad gaudia secum æternæ felicitatis, clementia Dei operante, pertraxit; verumetiam et cunctis, qui ejus suffragium expetierunt: necnon et illis prodesse poterit, qui ejus vestigiis inhærendo in quotidiana conversatione imitari eum tota mentis intentione concupierint. Veniam interim depono ab omnibus lectoribus, ne me velut temerarium in hoc labore judicent, quoniam erga hunc Virum beatissimum devictus nimio amore, ac caritatis inflammatus ardore, aggressus sum istud parvissimum cadere Opusculum.*

S *Salvatore itaque nostro apparente in mundo, ut filii Chore a vaticinarunt, de terra orta est veritas, et justitia de cælo prospexit supra terrigenas. Multi etiam ex tunc longe lateque Incis filii effulsere, qui suis doctrinis et exemplis universum mundum splendidissimum reddiderunt: ex quibus oriens sol justitiæ Christus singulos, aut certe binos, vel ternos, seu et quamplurimos per quadra dignatus est mittere orbis climata, sua videlicet pro capitali clementia, cunctarum provinciarum illis distribuendo principatum, seu hereditatum privilegium, ut sibi plebes hereditatis conservarent, perpetualiterque munirent. De quorum venerabili collegio, velut sidus novum mirabiliter prodians, magni meriti confessor cum gratiarum actione nominandus a nobis Severus effulsit. Hunc regalis Syrorum provincia ex prosapia nobili gignere meruit; sed urbs felix Agathensis, tamquam a Deo sibi præstitum singulare beneficium, congaudet, se eum peculiarem acquisivisse Patronum; cujus, ut superius est patefactum, non infimi parentes variis divitiis affluentes, divinæ legis erant fautores, dignitatisque locum inter turbas populares continebant non exiguum. Sed quod Propheta cauente novimus, quod in generatione justa est Dominus, semper in laude proficiat Severi, quod genus suum quot modis valuit ad sublimia erigendo potentissime decorare studuit. Terrigenarum quippe dignissimo germine dignissima proles in hujus mundi procedens lucem, nobilitatem sui generis spiritalis vite meritis ornavit, dum in annis constitutus modernioribus, exemplum lactus est senioribus.*

CAP. I.

S. Severi patria, genus, ac parentes:

E

4 *Parentes quoque ab hujus cosmi * lumine recedentes, terreis rebus nimium locupletatum, eundem suum carissimum pignus superstitem reliquerunt: qui cum se in libero positum arbitrio conspiceret, pia intentione animi coepit scrutari in tenera ætate, qualiter soli Deo posset militare, et obsequium piæ devotionis exhibere. Considerabat enim Pauli Apostoli vocem dicentis: Præterit figura mundi hujus, quoniam in maligno est positus. Idecirco et ipse transibit, et concupiscentia ejus. Enimvero Dominum audierat in Evangelio credentes in se præmonuisse: Qui non bajulat crucem suam et sequitur me, non potest meus esse discipulus. Ideoque sæcularem Severus beatissimus deserendo solitudinem, ut excessit infantiam, adeptus pueritiam, Deum coepit magnanimus totis amare viribus. Animadvertibat, quoniam ipsorum tantummodo vocabula in libro vite tenentur adnotata, qui in terris positi, nil præponendo amoris Christi spiritualibus inhærent studiis, civibus se coequando angelicis, secundum quod Jacobus Apostolus astruit: Qui, inquit, in lege perfecta libertatis prospexit, et permanserit, non obliviosus factus auditor, sed operis factor, hic erit beatus in suo facto. Timeus namque, ne præ tereno patrimonio in antiquo hostis decideret laqueo, mundialis vite maluit esse contemptor:*

sæculum spernit: * i. e. mundi

F

sicque

A. ANONYMO.

sicque carnales affectus procul a se pellendo, philosophiæ operam dedit. Inter hæc illi ad memoriam redit, quid ad egregium cunctorum patriarcharum Abraham Dominus fuerit locutus: Egredere tu, ait, de terra tua et ile cognatione tua, et veni in terram quam monstravero tibi: faciamque te crescere in gentem magnam. Fidelem vero cernens Dominum in verbis sanctis permanere, et sanctum in suis operibus consistere: sciebat eum proculdubio non solum quod olim Abraham promiserat complevisse, verum etiam universis illius sequacibus usque ad consummationem sæculi similia contulisse.

11.
patriam deserit.

5 Quadrifaria igitur meditatione vexatus est genitate relinquere solum, statimque repentino succensus ardore lidei, ut verus comprobaretur esse cultor evangelici præcepti dicentis: Qui reliquerit domum, aut agros, vel possessiones, necnon et omnia, quæ sua sunt propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit: tamquam divini muneris trapezita effectus magno assumpto pretio patriam postponit, et cum nonnullis ex familia sua vernaculis navali evectioe mare Ægæum *b* conscendit. Denique ex tota mente voluntati se et arbitrio Domini committens exorabat, ut cum summus gubernator ad locum opportunum deduceret, ut cum voce Psalmiste canere posset: Deduc me Domine in via tua, et in veritate lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum. Exhinc immensam vastitatem illius sulcando pelagi per fretum Siculum *c* Tyrrhena *d* transcendit æquora; sicque pontum supergrediendo, horrendas nimium atque expavescendas (in quibus multorum involvi plerumque solet genus mortalium) diversas marinorum fluctuum expertus est naufragationes, ut sonora voce clamando ad Cunctipotentem diceret: Qui descendunt mare in navibus, facientes operationes in aquis multis; ipsi viderunt opera tua, Domine, et mirabilia ejus in profundo.

In Galliam
appulsus
subsistit
Arauris,
i Erant,
fluv.

6 Famulante exhinc prospera navigatione, in Gothorum delatus est terram, in fauce quadam Araurica *, quæ ab Agathensi urbe duobus ferme millibus distat. Quæ urbs in Septimania *e* posita quondam exstitit opulentissima et nimium populosa: sed exigentibus piaculis incolarum, a rege Wandalico Geiserico, qui universam pæne Africanam invasit, incendio conflagrata est miserabili. Deinde ab Hunnerico principe Alanico crudelissimum pertulit excidium. Postmodum vero subsequenti tempore Attila / Avarorum *g* rex profanus, et nimium truculentus, qui quasi omnes Gallias debellavit, sicut et innumerabiles urbes reliquas, et hanc a fundamentis evertit, sicut continetur in regnorum libris diversarum gentium, quos pretiosissimo dictamine et in luculento sermone, insignis historiographus edidit nomine Roterius *h*. Hic etenim temporibus Recaredi *i* hujus et Gothorum regis honestissime floruit tam in divinis, quam in mundialibus disciplinis. Memorata vero urbs, quamvis his et aliis inæstimabilibus semper malis succubuerit, tamen ad instar parvissimi oppidi redacta, nunc etsi prisca ingenuitate perdita raris incolitur habitatoribus, gloria tamen ex hoc referatur Altissimo et propitiatori Deo consolatori Fidelium suorum, nunc et semper et per indeficientia æterna sæculorum. Amen.

111.
in Agathensi
territorio:
cujus episcopus

7 Virtutis igitur lampade non obscurus, quid post hæc noster Sanctus, de quo agitur, fecerit, ad medium deducamus. Dum itaque veloci impetu in alveo Arauri fluminis qui quasi juxta

prædicti oppidi murum defluit, impigisset, felici remigratione usus, haud procul a mœnibus cum suo navigio perveniens, optabilem et sempiternum consecutus est portum. Regebat per idem tempus strenuissime sanctæ Agathensis matris ecclesiæ sedem vir per cuncta laudabilis, claro stemmate ortus, antistes eximius, in cujus providentia omnis ipsius providentiæ cura persistebat. Hic spe et dilectione Christi roboratus, plurimorum mentes hominum suæ virtutis instinctu ad caelestia desideria erigens, theoreticis studiis mancipavit, et honestis moribus decoravit. Qui etiam pro suorum meritorum magnitudine ab universis civibus, ut pater patriæ dignus est electus Domini gregis pastor, et presul gloriosus. Noverant enim non sua propria eum querere, sed quæ Jesu Christi sunt fideliter velle, investigare, et ex adverso iniquissimis hostibus occurrere, et acerrimum potestatum catervas acriter debellare, atque inexpugnabilem murum pro veritatis defensione sagaciter opponere.

in regni alio
hic insidit
E

8 Hoc quoniam plurimum non solum fieri ejus declamabat sanctitas, verum et matura ipsius morum profitebatur probitas, quoniam quidem execrando carnis voluptatem fugiebat, ludibria ac mentis levitatem sapienter declinabat; talium virtutum gemmis clarus, pontificali apice sublimatus, in suo grege munere divino resplendebat ut sol, atque cunctis Dei voluntati parere volentibus, ipsis semper serviendo sanctis operibus se præbebat in exemplum. Jejuniis vero præcipuis vigiliis propensus, oratione laudabilis, misericordia singularis, instabat tamquam bonus pastor cura pervigil, sollicitus ne de ovibus sibi creditis quolibet modo inferre posset damnum hostis veteris. Demulcebat pius, ut magis ac magis dietim in Deum proficerent: terrebatur improbos, ut resipiscerent a suis iniquis moribus, et secundum Apostolum, duros, superbos, contumaces, et invidios arguebat, obsecrabat, increpabat, permiscens temporibus tempora, terroribus blandimenta. Eratque valde pius, et caritate fervidus, ita ut compatiendo diversis calamitatibus afflictorum, oculus esset caecorum, auris surdorum, lingua mutorum, manus aridorum, et spes claudorum. Quantum vero qualemque se præbuerit in visitatione languentium, in susceptione peregrinorum, in consolatione maestorum, in consolatione miserorum, in defensione suorum civium, et in redemptione captivorum, nullius explicare valebit lingua mortalium Omnia sane omnibus factus est, ut omnes Christo sacrificaret. Talis namque ecclesiæ Catholice merebatur esse rector, qui caste sobrieque vivendo patientiam et misericordiam, mansuetudinem ac justitiam seu benignitatem suis subiectis præmonstrans gereret de omnibus curam.

F

9 Severus ergo sanctissimus memorati præsulis nectarium comperiens famam, cum fide ac devotione accessit ad eum, et cuncta quæ erga se habebat, causamque tanti itineris in propatulo ei retulit. A quo de contemptu mundi sermonem audiens, Dei timore compunctus, metalli fulvi, quod apud se maximum habebat pondus, ad ejus sancta detulit vestigia; magnis eum precibus obsecrans, ut egenorum necessitati ipsum partim erogaret, partim in captivorum redemptione distribueret pretium; reliqua rursum quæ habere potuit, ejusdem beati antistitis Beatici curæ commisit, et ut pro suo remedio animæ in elemosynis pauperum expenderet, cum lacrymis

112.
Hic, et de
omnia riu-
gnans Severo
lugurum
construit.

A lacrymis flagitavit. Dehinc pro Dei honore mancipia libertati restituit, ut proinde mercedis copiosa fructum posset percipere in futura gaudia aeternae vitae. Sed cum nec talia sufficerent eidem, versabat illud evangelicum in pectore, quot mittens manum suam in aratrum, et aspiciens retro, non aptus est regno Dei; statimque naviculum, cum qua longius a patria exsul exterarum regiones confugerat, sicut hodie conspicitur ab intuentibus, in ipsius fluminis alveo in profundum submersit, ut per omnia coaequaretur Hermogeni, qui cum Jacobo Apostolo... in Dominum credendo tabernaculis malefactorum plenas, cum ingenti pondere plumbi in altitudine maris demersit *k*. Capitis siquidem ablata cesario, leni jugo Christi colla submittere, caelestis militiae meruit tyrocinium adipisci. Posthac artiosem, quam inter monachos duceret, delicens vitam, Vir Dei litus naufragum petens fragilem arundinem legit, ex qua in artissimo loco latenter parvissimum tugurium erexit.

ac solitariam vitam incipit. i e. habita

10 Assumpto sancto schemate * in angustissimam ingreditur domunculam, aditum obstruens, ac demum ardore fidei concalescens, solo prosternitur, polium devolis pulsando precibus. Interim fidelis Servus intrinsecus viginti dierum confecto spatio non absque nimia amaritudine animi a suis requiritur: et requisitus vix tandem in eodem, quo latebat tugurio, pavimento inharens reperitur: cujus provoluti genibus explorant eum lacrymis, quae esset tam repentina apud eum exorta immutatio dexteræ Excelsi. Quibus arcanum suae devotionis, et integritatem mentis aperiens, declaravit quomodo propter desiderium supernae hereditatis, et praemia iustorum, iter assumpsisset tam arduum. Valefaciens ergo illis, precabatur, ne ultra solitariam, quam arripuerat, vitam inquietare praesumerent. Considerate, quæso, hunc perbeatum Virum, qualiter vestigia prosequutus est Apostolorum, de quibus sermo refert evangelicus, quod mox ut vocem Domini jubentis audierunt, relictis retibus et navi secuti sunt Dominum pariter Salvatorem. Ita namque perfectissimus in Dei opere illico apparuit Severus, ut nec unius quidem diei reservaret victum. Gaudebat namque et exultabat in Domino, quia per ejus gratiam in eorum se esse adscribendum noverat numero, de quibus ait humani generis Redemptor: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in caelis est.

ANNOTATA.

a Psalmus 84 hoc titulo praenotatur: In finem, filiis Core, Psalmus. Versu autem 12 hæc sunt: Veritas de terra orta est: et iustitia de caelo prospexit.

b Mare Aegyptium, immo Syriacum, vel Mediterraneum, cujus illud est pars.

c Jacet inter Siciliam et Calabriam, hanc ab illa dirimens.

d Tyrrhena aequora sive Tusca abunde nota.

e Septimania, quæ et Gothia, Occitania, et Languedocia vocatur, quomodo a Visigothis occupata, breviter indicat Jacobus Longueval tomo 2 Historiæ ecclesiæ Gallicanæ, ante librum 4 ejusdem Historiæ pag. 6, ubi agit de mutationibus, quæ evenerunt in provinciis Galliæ sub dominio nationum barbararum, quæ sedem ibi fixerunt. Consuli etiam potest Hadriani Valesii

Augusti Tomus V.

Notitia Galliarum in voce Septimania.

f Eorum tragœdiæ seculo Christi quinto exhibitæ narrantur ab historicis.

g Id est, Hunnorum, quos postea Abares vocatos fuisse, scribit Ortelius in suo Thesaurio geographico ad voces Hunni, sive Hunni: qui etiam inspicere potest in voce Abares.

h Auctor hic non scripsit Vitam S. Severi, ut quidam affirmavit. Adis Commentarium prævium num. 12.

i Recarredus, Leovigildi filius, ac S. Hermenegildi martyr frater, floruit seculo 6: qui ab Ariana hæresi ad orthodoxam fidem conversus, Visigothorum gentem perduxit ad eandem fidem. Præclara ejusdem pii regis gesta refert Joannes Mariana lib. 5 Rerum Hispanicarum cap. 44 et 45: de obitu autem ipsius, quem affigit anno 601, scribit lib. 6, cap. 1.

k Historiam hanc tamquam apocrypham castigavit supra in Commentario prævio § 2.

CAPUT II.

Virtutes, monasterium, ascetarum in eo numerus, miracula, vaticinia, obitus.

Superna denique clementia cum præveniente ac subsequente, die nocturne melius atque plenius conversationi suæ saluberrimum satagebat implere famulatum, et Deo semper jejunando, et adorando semper adsistens. Ita namque aggrediebatur impugnantem inimicum propugnare, ut hostem, qui sibi repugnabat, exstingueret, et unde se solus tunc affligebat, inde cunctis spes maxime subveniret. Sed quia, testante sacro eloquio, civitas supra montem posita abscondi non potest, et lux in tenebris latere minime valet, immensa illius sanctitas paulatim se diffundens, felicibus penitus cuncta pervolans occupavit. Extinxe de vicinis partibus non parvus concursus virorum fidelium ad eundem Dei Servum erat, et ex illo tempore a multis frequentabatur. Ipsius enim abstinentiæ rigor inauditus ubique diffamabatur: quoniam tantum diebus Dominicis post perceptam Eucharistiam sumebat escam. Beatæ vero recordationis antistes pretiosissimus Beticus, cujus superius mentionem fecimus, agnoscens ejus frugalitatem, celebratis rite Missarum solemnibus unum paxinatium panem a famulo Christi dirigere consueverat, in quo crux Dominica videbatur impressa *b*: quam cum sua crustula integra auferens, duobus enim digitis in eos velut eulogiam *c* cum summa reverentia intermittens sumebat, ex illo pane sibi ab episcopo directo cibum capiens, usque ad alterius diei Dominicæ productionem jejunium extendebat. Illius sane gratia sustentabatur, qui manna caelesti quadragesimæ annis in solitudine constitutum israeliticum sumit pavit populum. Huius plane crucis artonæ *d* comestio * non puto vacare mysterio. Qui enim, ait Paulus, Christi tesu sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis: et ideo crucem panis primitus antecedendo corruptibilem cibum sumebat Severus, quia corpus cruce perpetim edomabat: et ut cuncta mystica brevi sermone perstringam, crux esca erat edentis, et ipsa abstinentia jejunantis; crux contritio corporis, et ipsa solamen

A. ANONIMO.

E

v. Propter austeritatem et jejunia.

F

a

b

c

d. comestio-nem

d

A. ANONIMO.

laboris. Talis quippe usque ad consummationem vitæ beati Viri rara et insatiabilis refectio, omnem, ut profiteor, videtur excessisse equuleum et crucis supplicium : quia tunc visa magis est famem inflammare, quando debuit sedare.

*martyris et
confessoris
nomen merce-
tur.*

. 12 Severus vero nominis sui servans auctoritatem, districtione austera carnis reserando illecebras, erexit se contra se : et quamvis persecutoris non senserit gladium, ipse tamen in so trulentus tortor et crudelis carnifex exstans, propter angelicæ vitæ munditiam Deo dignissimus inventus est, gloria martyrii non privatus. Dno autem martyrii genera esse demonstrantur, quorum unum in palam, alterum vero in occulto esse perhibetur : sed quod exterius agitur, veloci cursu limitur; quod interius, diu protrahitur, et prolongatur, et usque in ipso mortis conlinio terminatur. Non ergo sanguinis tantum effusione martyrium, sed declinando a malis et adhærendo præceptis Dei expletur. Quid vero ad hæc de Severo confessore piissimo dicendum erit? Martyrem illum dicemus an non? certe utrumque dici potest, et martyr et confessor. Martyr vero tunc exstitit, quando in terris positus ab admissione iniqui operis se sequestrando, tamquam hostia viva cor contritum Deo quotidie offerebat : nunc autem ideirco confessor colitur et veneratur, quia in pace Ecclesiæ laudabili senio confectus, feliciter migravit ad Dominum.

B

. 13 Opinatissimus dum virtutum floreret meritis, apud memoratum Agathense oppidum, Domini præcipuum membrum Severus a multitudine populorum visitabatur. Sed quia undique angustissimum esse considerabant illud, in quo degebat, tugrium, conspirati divina gratia, necnon et zelo armati hieci, cum communi consensu et devotione cella congrua benigniter ab omnibus construitur juxta basilicam, quæ usque in præsens beatissimi Andreae Apostoli reliquiis decoratur e in qua non exiguo vitæ suæ commoratus tempore, non tam pro se quam etiam pro stabilitate universalis Ecclesiæ Catholicæ, quæ sub axe celi consistit, die noctaque orationis munus devotissimo Domino obtulit cum gemilibus et suspiriis. Vestem nullam omnino præter cilicinam habuit : stramentum lectuli marmor frigore constrictum glaciali præbuit. Cæperunt namque de circuitu quoque ad eum nobiles confluere cupientes conversationis ejus in primis æmulatores fieri, et venit apes prudentissimæ volitando ad alvearium spirituale poscentes Viri Dei magisterio et eruditione informari et Jesu Christi legibus obtemperare. Quid plura? trecentorum ferme vel eo amplius in commune viventium fratrum auctoritate Severus pastor * expeditus rector, et pius pastor invitus præficitur. Artiorem denique normam recte vivendi in cœnobio cum cæteris adveniēns afflicebat carnis suam crudeli inedia, calescebatque simul universorum membrorum compages afflictione continuo : in oratorio vero sive lectioni vacans aut psalmodiæ insistens, pedibus nudis tabulatu marmoris generis gelido substrato, stare consueverat.

*Contritum
passeris pe-
dem sanat :*

. 14 Et, ecce, Servi sui sanctitatem volens Deus non latere mortalibus, spectabili miraculo hæc voluit clarescere. Nam ut comprobaretur quoniam mansuetus mitisque et humilis corde erat, passer quidam ex improvise advolans in ejus illico sedit dextera, cui dulcissimam humanitatem exhibens, milium seu triticum porrigens manu, escam illi præbere satagebat, quam

noverat divini muneris largitate in mansuetudinem conversam ob solamen aspici sibi a Domino fuisse transmissam. Sed cum per aliquantos dies de ejus novitate miraculi non mediocriter Vir Dei gratularetur, antiquus hostis ex hoc invidiam extulit non minimam. Nam quidam vicinorum militum haud procul a cœnobio agrum seruerat milii, quod in culmo succrescens ad maturitatem venerat. Sed dum a multitudine passerum devastaretur, custos agri de damno condolens milii, lapides ad dispergendos passeres cum impetu dirigit, ceterisque volucris pernigero volatu evadentibus, insidiante adversario, unius lapidis jactu passeris illius contrivit pedem, qui sancti Viri famulabatur obtutibus. Statim ergo fenestram cellulæ petiit, porrecta sibi ex more dextera insedit, deinde suspendium contritumque pedem conspectui ingerens, suam debilitatem deslet voce lilebili, et, ut opem inferat, exposcit. At Severus pater fonte pietatis exundans, sanitati pristinae reformat. Signum ergo tantæ virtutis per beatum Virum in volucrum demonstratum, ne ridiculosi infamare audeant, admonemus, quia licet Deus sit magnus et omnipotens, tamen operatur mirabilia gloriosius in minimis : quoniam idem ipse in Sanctis suis semper permanet mirabilis.

. 15 Nec illud quidem est omittendum, quomodo divinitus prophetiæ in eo spiritus effuserit. Salustius in terra urbis Agathensis senator cum in medio hujus vitæ limine se constitutum conspiceret, et valde jam senio fessum ad obitum declinare sentiret; memor humanæ fragilitatis, sepulcrum sibi collocare studuit in monasterio, beati Andreae Apostoli. Illic causa familiaritatis ad cellulam sancti Severi adveniēns, eidem beato Viro occurrit, et benedictione postulata cum communis sermo misceretur, sanctissimo Patri cur venisset narravit. Quod audiens Vir Dei, ab imo pectore alta trahens suspiria lacrymasse perhibetur. Salustius vero genibus beati Severi advolvitur, postulans cum ingenti supplicatione sibi referri hujusmodi planctum * tam repentinum. Dans pater Severus gemitum, tandem in locutionem prorumpens; Mysteriorum, ait ad eum, immensam tibi, virorum optine, letum ubertatem a me humili tibi narrare deposcis : sed, obsecro te, ne gravioribus la mentis affliciam, quoniam horror membra percillit, singultus verba interceptit, et quamvis hæc ita se habeant, sepulcrum, quod tunc esse arbitraris, non tibi, sed filio tuo præparasti, quem bonorum tuorum omnium optabas effici heredem. Lacrymas tamen, ut dixi, rationabiliter compesce, et quæ Arbitrator tunc tuarum rerum jubet fieri, tu libenter disce amplecti. Respice Job inestimabilem copiam divitiarum perdidisse, et numerositatem filiorum una clade percussam fuisse, grates Domino referentem : et David, amisso lilio, usum lavacri recepisse, negatumque diu convivium reparavisse.

. 16 Aliud vero beati hujus Confessoris insigne miraculum et inusitatum prodigium dignum ducimus lidelium intimare auribus. Quodam tempore dum mensis Maii astas inciperet prima, et adolescentiores calogeri / tam quotidiani operis, quam labore jejunii victi lassescerent, et hoc beatus perpenderet senex Severus eorumdem er-gumenus g, cum vespertinalis Ollicii persolveretur synaxis, vocans unum de fratribus, cui cura fuerat pane commissa cellarum, præcepit ei, ut, quos lassos esse conspiceret, reficeret. Cui

respon-

vii
predic-
tem Salu-
senatori

* id est, re-
sam hujus-
di planctus

rem fami-
rem miran-
multiplicat

A respondeus œconomus ait : Ad refectionem. Pater, trecentorum sexaginta fratrum tres nobis tantummodo panes sunt, et nihil omnino præter eos habere paterna tua agnoscit veritas pietatis. Cultor itaque Trinitatis Severus vasa monasterii in suo conspectu deferri iubet, quibus aqua impletis benedictionem protulit, panesque in frusta minutatim comminens, eorum fragmenta introrsus iniecit. Mira ibidem virtus Christi apparuit, cum in immensum cœpissent crescere cumulum; ista ut vasa singula plena abundantia eructarent. In hoc ergo stupore miraculi, universi cœnobitæ obstupefacti, Deum largitorem enctorum bonorum benedicendo magis fidei expleta est aviditas, quam famis miserabilis necessitas. Per triduum vero beato cœtui eadem augmentatio fragmentorum copiosam substantiam præbuit, dum multiplicarentur fragmenta contracta, et levia detrimenta sentirentur expensibilia. Potens est per servos talia agere Jesus magnus Redemptor orbis terrarum, qui coram suis discipulis de quinque panibus, duobusque piscibus, exceptis parvulis et mulieribus, quinque satiavit millia hominum.

præcidet frum-
menti copiam
divinitus
allatam.

B 17 Præstat adhuc et nunc non parvum beati operis testimonium. Nam, ut supra patefactum est, cum perfecta spiritum haberet professio, quarta die post peracto superiori miraculo, vespertinali Officio expleto, vocat ad se œconomum, cui et dixit : Egredere velociter extra januam, trecentos etenim modios tritici deferri conspicias in vehiculis, de quibus jubeo annonæ quantitatem, quæ cœnæ fratrum sufficere possit, ad molendina statim deportari, panesque esui præparari : quod vero reliquum fuerit, horreo inferatur Dominico. Nulla ad hæc in medium mora egressus Frater prophetisata vera esse agnovit, et sui spiritualis ergumeni præcepta complevit.

Hortus
clarescit mi-
raculis

18 Tantis igitur ac talibus virtutum floribus adornatus, longævo confectus senio, Vir Domini Severus viam universæ carnis arripiens, mense Augusto, die vicesima mensis v, quod est ix Kal. Septembris h, flentibus monachorum et clericorum catervis cum numerosa multitudine populi, plaudentibus angelis, animam Deo carissimam ad caelos emisit : sepultusque est in basilica sancti confessoris Martini i, cum honore et laude, quam talis defensor et patronus civium Agathensium merebatur habere : tibi, operante divina clementia, virtutes efficiuntur multæ; ita ut quicunque fidelis petitor ad eundem locum accesserit, devota mente, puroque corde quidquid petierit, meritis suffragantibus ipsius, se impetrasse gaudebit. Ergumeni vero, obsessi a dæmonibus, statim ut ibi perducti fuerint, auxilio illius mendantur. His et consequentibus infinitis miraculis,

etsi membra in sepulcro recumbant tanti Confessoris, tamen per Dei gratiam in æterna sæcula vivunt merita ipsius suffragatoris, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et S. Spiritu vivificatore vivit et regnat per cuncta sæcula Deus.

A. ANONYMO.

ANNOTATA.

a Paximatus panis est vel panis subcinericius, vel recoctus. Plura de eo Cangius in Glossario : ubi etiam de nominis istius etymo agit.

b Panes crucis caractere signare, moris olim fuit. Gregorius M. in lib. 4 Dial. cap. 44 : « Dum quadam die Fratres illius (Martyrii monachi) panem subcinericium fecisset, eique obliti essent signum crucis imprimere, sicut in hæc provincia erudi panes ligno signari solent, ut per quadros quatuor partiti videantur. » Notatio est Mabillonii hic.

c Per Eulogiam hic intelligi panem benedictum, colligo ex sensu.

d Id est panicæ, ut dicitur apud Mabillonium in notula marginali, ubi respexerit editor ad vocem ἄρτος, panis.

e Gregorius Turonensis lib. 1 Miraculorum cap. 79, columna 810 editionis Ruinartianæ, Ecclesia, inquit, Agathensis urbis, quæ sancti Andreæ apostoli reliquiis plaudit, plerumque gloriosis illustratur miraculis.

f Calogeri sunt monachi, præsertim senio et ætate venerandi, sicut vult Cangius. Hoc autem loco significantur adolescentiores monachi. At tu plura vide tomo 3 Julii, die 13 ejusdem mensis in Annotatis ad cap. 1 Vitæ S. Stephani Sabaitæ pag. 534 lit. b.

g Id est exercitator, uti habet notula marginalis apud Mabillonium. Sed forte legendum Egumenus, vel, ut rectius scribi debet, Hegumenus, quæ vox abbatem, seu monasterii præfectum significat, et formata est e voce Græca ἡγεµενοσ. Consuli potest Cangii Glossarium Græcum.

h Pro hisce dierum calculis, qui secum pugnant, ponitur in notula marginali apud Mabillonium vicesima quinta vii Kal.; sed non additur aliqua auctoritas pro ista mutatione. Nos vero hac etiam die 25 Augusti S. Severum dedimus conformiter ad Fastos sacros in Commentario nostro prævio allegatos num. 2.

i Scribitur alibi in S. Marci basilica, sepultus, uti retulimus in Commentario prævio num. 11. Sed cum auctor ille tot sæculis sit posterior nostro biographo, potiores huic partes deferimus in loco sepulture notando, qui forte etiam fuit biominis.

A

B

DE SANCTO EPIPHANIO

PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANO

J. P.

Cultus e Fastis Græcis : observatio.

ANNO DCCXXV.
Alibi actum
de hoc Patri-
archa Epi-
phanio;

Actum agere, si collectionem historicam rerum ab hoc Patriarcha gestarum, si decessoreia ejus, si exordium sedis, si laudes, annumque ac mensem mortis, nec non tempus in gubernatione transactum, hic retexerem. De his enim instruitur lector in Historia Chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum, ante tomum primam Augusti data, pag. * 63. et sequente. Solus itaque nobis relictus est scribendi locus de publico Viri cultu, et inspiciendi an hodiernis Cælicolis accenseri merito possit. Fateatur candidè, in arcto nos esse positos, ut cultum illum sufficienter probeamus : quia tamen cum in Menæis magnis excusis, tum in Menologio a Cardinale Sirleto Latine reddito, diserte cultus ipsi tribuitur, neque aliquid aliunde norimus obstare, quo minus illa duo testimonia sequamur; probabilis nobis videtur, eum e sua possessione, quam habuit a tempore immemorabili ante Decretum Urbani PP. VIII. non esse amovendum, sed, quoad possumus, ipsi favendum.

sed hic probatur cultus
ejus.

2 *Menæa* prædicta Patriarcham nostrum simul cum aliis, de quibus vide inter hodiernos prætermissos, hoc modo memorant hac die : Memoria sanctorum Patrum nostrorum Epiphani, Menæ, Gennadii, et Joannis archiepiscopi Constantinopolitani. Subditur elogium S. Menæ; ac dein sequuntur ista : Una etiam celebratur festum (in Græco est *συνεορτάζονται*) prædictorum sanctorum Patrum. Sanctis ipsorum intercessionibus etc. *Menæis* consonat *Menologium* Sirleti : Una cum S. Menæ, et sanctorum Patrum, qui supra dicti sunt, dies festi celebrantur, quorum

intercessionibus adjuvemur. Mitto dicere, quod in Supplemento nostro Ms. ad *Menæa* typis edita Sirmondo-Chiffletiano, memoria hujus Patriarchæ habeatur ad diem vi Junii, non addito tamen titulo sancti. Καὶ μνήμη Ἐπιφανίου πατριάρχου. Et memoria Epiphaniæ patriarchæ. *Martirologium* Arabico-Egyptiacum, quod pro nobis ex Arabica lingua in Latinam transtulit Gratia Simonius, collegii Maronitarum Romæ abbas : anno autem MDCLXXXII archiepiscopus Tripolitanus in Syria; dictum, inquam, *Martirologium* hac die xxv sic scribit. Memoria Epiphaniæ. Versus, qui ei accinuntur in *Menæis*, nihil habent singulare.

3 Cum in laudato *Historia Chronologica* signetur unus duntaxat Epiphanius, difficultas moveri non potest, an ea, quæ superius de illo dicta a nobis sunt, alteri patriarchæ synonymo conveniant. Neque objicias, seculo decimo vixisse sedis Constantinopolitanæ episcopum, qui antequam promoveretur ad istam dignitatem, Epiphaniæ aliquando nomen habuit. Respondemus quippe cum monasticæ vitæ instituto aggregatum, dimisso Epiphaniæ nomine, aliud assumpsisse, ut videsis in *Commentario* prævio ad *Vitam S. Andreae Sali*, qui habetur tomo vi *Maii* in *Corollario* ad diem xxviii ejusdem mensis pag. 4* et sequentibus : ubi tametsi fuerit indicatum pag. 2*, non certo quidem constare, quale nomen Epiphanius assumpsisset; conati tamen sumus suadere, illud Polyceti fuisse, de quo Sancto agitur in dicta *Historia chronologica* pag. 119; cujusque *Vitam* e Græcis historicis collegit Bollandus ad diem v *Februarii* pag. 706 et seqq.

Observata
alio synony-
mo qui est
patriarchæ
rum CP. nomen habet.

C

F

DE SANCTO MENNA VEL MENA

PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANO

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Laudatur, et patriarcha consecratur a S. Agapeto PP.; a Vigilio mulctatur pœna ecclesiastica; an hanc, ut quidam volunt, in illum retorscrit.

ANNO DLII.
S. Mennas e
præposito ce-
nodochii CP.

Tertius hic est Patriarcha Constantinopolitanus, qui hodierna die a nobis illustratur : cujus biographus pauca commemorat de rebus ab eo gestis, sicut patebit ex narratione, quam huic *Commentario* subjiciemus, adeo ut plurima præterierit vel ignorarit, quæ supplere ac illustrare conabimur. Impriaus biographus ille num. 1

recte scribit, Sanctum nostrum ex presbyteratu urbis Constantinopolitanæ assumptum fuisse ad ejusdem urbis archiepiscopatum. Quibus adde ista ex *Liberato Diacono* inferius citando : Fuit iste Mennas præpositus xenodochii majoris, quod vocatur Samson, genere Alexandrinus, suscipiens Calchedonensem synodum. Titulus ille confirmatur e documento, quod allegavimus in *Hi-*

staria

A *storia nostra chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum, quæ identidem in hoc Commentario memorabitur: nam ibi pag. * 65 sunt ista: Exemplar libelli Menæ presbyteri et xenodochi etc. De xenodochio Sampsonis varias notitias suppeditat Cangius lib. 4 Constantinopolis Christianæ § 9, pag. 164. Biographus etiam supra indicatus recte memorat, in cathedra patriarchali Menam Anthimo substitutum esse, ut in dicta Historia chronologica apud nos edita ante tomum primum hujus mensis Augusti licet videre; utrumque vero proxime processit Epiphanius. Adisis eandem Historiam a pag. * 63; ubi ostenditur, a vero aberrasse Enagrium Scholasticum lib. 4 Historiæ ecclesiasticæ cap. 36, quando Anthimo successisse Epiphanium perperam asserit, qui illum antecesserat. Cæteram, quæ noster biographus ibidem de hoc Anthimo, pluribus pertractantur in laudata Historia Patriarcharum CP.; ubi lector inveniet, hypocritam fuisse, cathedram Constantinopolitanam fraudulenter invasisse, ac ab Agapeto PP. propter hæresim ab ea amotum fuisse, postquam aliquot mensibus illam occupaverat.*

sil patriar-
cha, et a S.
Agapeto egre-
gie laudatur.

B 2 Ei substituitur Menas, inquit brevissime biographus. Sed nimia ejus brevitatis ex citata mox Historia merito debet suppleri. Et vero ad tempus quod attinet; electionem ejus mense Martio anni 536 factam esse, e chronologicis Consulibus characteribus eruere conati sumus pag. * 65. Egregius autem laudum præconiis Virum huic ab Agapeto PP. condecoratum fuisse, discimus ex ejusdem sancti Pontificis epistola ad Petrum Hierosolymitanum, quæ recitatur in prima actione quintæ synodi Constantinopolitanæ sub Menæ habite anno 536, cæstatque apud Labbeum tomo 5 Conciliorum a columna 47. Insignis vero illa laudatio quoniam apud nos habetur in citata Historia, illam denuo huc non transcribimus. Sequentia tamen, quæ sanctus ille Christi Vicarius in hac epistola de nostro Patriarcha scribit, digna videntur aliqua explanatione.

ac ordinatur
ejus manibus,

3 Et hoc, inquit, dignati ejus additum esse credimus, quod a temporibus Petri Apostoli, nullum alium umquam orientalis ecclesia suscepit episcopum manibus nostræ sedis ordinatum. Et forsitan vel ad demonstrationem laudis ipsius, vel ad repellendos inimicorum insultus res tanta contigit, ut illis ipse similis esse videatur, quos in his quandoque partibus ipsius Apostolorum primi electio ordinavit. In quibus illud manibus nostræ Sedis videtur dubii aliquid relinquere, an videlicet ordinatio ista immediate peracta sit manibus ipsiusmet S. Agapeti PP., an mediate, alterius videlicet episcopi, qui illum e Romana Sede Constantinopolim proficiscentem comitari facile potuerit. Sed dubio isti occurrit Liberatus Diaconus auctor synchronus, quando in suo Breviario apud Labbeum tomo 5 Conciliorum col. 774, hanc ordinationem ab ipso Agapeto PP. immediate factam ita describit cap. 21: Tunc Papa (Agapetus,) principis favore Menam pro eo (Anthimo videlicet) ordinavit antistitem, consecrans eum manu sua in basilica sanctæ Mariæ. De ædibus Sciparæ sacris agit Cangius in Constantinopoli Christiana lib. 4, § 2; quænam autem hæc fuerit, in qua contigit prædicta consecratio, non est nobis exploratum.

4 Idem qui supra biographus duas assignat rationes itineris Constantinopolitani ab Agapeto suscepti, nimirum ut ecclesiis prospiceret, et

Anthimum aboleret. Liberatus autem Diaconus loco citato postquam meminisset de ejusdem PP. Agapeti ordinatione, hæc memorat: Quo tempore Theodatus rex Gothorum scribens ipsi Papæ, et senatui Romano, interminatur, non solum senatores, sed et uxores et filios filiasque eorum gladio se interempturum, nisi egissent apud imperatorem, ut destinatum exercitum suum de Italia submoveret. Sed Papa pro eadem causa legatione suscepta, Constantinopolim profectus est. Deinde idem auctor scribit ibidem de Anthimo sede pulso: Patentibus, ait, principibus, ut Anthimum Papa in salutatione et communionem suscipere; ille fieri inquit posse, si se libello probaret orthodoxum, et ad cathedram suam reverteretur. Impossibile esse aiebat, translationem hominem in illa sede permanere. Augusta vero clam præmittente munera multa, et rursus Papæ minas intentante, in hoc Papa perstitit, ne ejus audiret petitionem. Anthimus vero videns se sede pulsum, pallium, quod habuit, imperatoribus reddidit et discessit, ubi cum Augusta suo patrocinio tueretur. Hæc non modice elucidant locum biographi, quem paulo ante ex ipso proferebam. Si quis autem plura desiderat de rebus gestis Constantinopoli a S. Agapeto, illa inveniet apud Anastasium Bibliothecarium de Vitis Pontificum Romanorum in eodem S. Agapeto.

AUCTORE
J. P.
ob rationes
graves Con-
stantinopolim
profecti:

5 Jam vero, ut ad S. Menam redeat oratio, peculiari explanatione indiget narratio biographi num. 2, ubi nimis breviter ac jejune hæc refert, quæ inter Vigilium PP. ac S. Menam transacta sunt: Ille Vigilius post aliquod tempus Constantinopolim venit, magnoque honore affectus ab imperatore et ab Augusta, animo effertur alta sapiente. Unde dum casu quodam in Patriarcham invectus esset, poena ecclesiastica in eum animadvertit. Franciscus Pagius in Breviario historico-chronologico-critico Pontificum Romanorum tomo 1 in Vigilio PP. num. 21 agens de profectioe ejus e Sicilia ad urbem Constantinopolitanam: Sed tandem, inquit pag. 297, anno DCLVI, jam, ut videtur, multum profecto, acta in Pelopoueso exsensione, terrestri itinere Constantinopolim perrexit: nam per Helladem et Illyricum eundem iter habuisse, tradit Fa-cundus lib. 4, cap. 3. . . Ingressus est autem Constantinopolim Vigilius die xxv Januarii anni DCLVII, ut habet Continuator Marcellini ad eum Christi annum. His declarantur, quæ de adreitu Constantinopolitano Vigilii PP. obiter scribit biographus.

quo deinde e-
tam tetendit
Vigilius PP..

6 Quæ vero idem cursim perstringit de honore, quo Vigilius ibidem exceptus est, nec non de poena ecclesiastica, qua hic in Patriarcham nostrum animadvertit, ita etiam breviter Theophanes in Chronographia, Lutetiæ Parisiorum typis regis edita. Tantis, inquit a pag. 190, honorum et cultus indicibus ab imperatore decoratus Vigilius PP., adeo animatus est, ut a communionem exclusionem menses quatuor sustinentem Menæ Constantiopol. episcopo in poenam imponeret: et ex adverso Menas parem animadversionem in eum constitueret. Hoc ultimum videtur suspectum, vel Menæ afflictum ob rationes, quas indicabimus inferius, atque adeo rectius de eo non meminisset ipsius Vita scriptor: sed tam hic, quam Theophanes corrigi mereantur, dum magnis Vigilii animis tribuunt illatam Menæ ab ipso sententiam, et non addunt quænam ratio impulerit Vigilium ad illam inferendam

ubi Patriar-
chæ nostro
intulit pena
ecclesiasticæ.

ALCIORRE
J. P.

Jerendau. Baronius in notationibus ad Martyrologium Romanum hac die xxv Augusti, hanc istius pœnæ causam indicat Patriarchæ nostro inflictæ: Hic ad tempus adhasit Theodoro episcopo Cæsareæ Cappadociæ, ob quam causam a Vigilio Romano Pontifice sacris est interdictus, ut ejusdem Vigiliæ literæ indicant.

7 Tomo quinto Conciliorum apud Labbeum in Fragmento damnationis Theodori prædicti a Vigiliis PP. factæ, sunt ista in ream nostram a columna 336: Teque Mennam Constantinopolitanæ sedis episcopum, qui non dissimili culpa constringeris, cum omnibus metropolitanis et metropolitianis episcopis, ad tuam diœcesim pertinentibus; sed et tuos orientales, vel diversarum provinciarum majorum minorumque civitatum episcopos, qui his excessibus, pro quibus Theodorum Cæsareæ Cappadociæ quondam episcopum condemnavimus, præbuisstis assensum, humaniore sententia, pro Dei consideratione, tandem a sacra communione suspendimus, donec unusquisque vestrum errorem suæ prævaricationis agnoscens, culpam apud nos propriam competenti satisfactione diluerit. Suscriptio sic habet: Deo juvante, et ipsius gratia, Vigilius episcopus sanctæ Ecclesiæ Catholice urbis Romæ, huic damnationi atque excommunicationi Theodori Cæsareæ Cappadociæ, et huic communicantis Mennæ Constantinopolitanæ urbis episcopi, vel aliorum præfectorum subscripsi. Data xix Kalendas Septembris, imperante domino Justiniano perpetuo augusto anno 25, post consulatum Basilii viri clarissimi anno 44, id est anno Christi 551. Quænam vero Theodorus intolerabili audacia et impudentia adversus Tris famosa capitula patraverit, et quænam alia scelera perversis hisce molitionibus adjecerit; narratur in citato Fragmento columna 334: ut non sit necesse pluribus ea huc transcribere. Videci etiam possum, quæ de hoc argumento scribunt Baronius ac Pagius, nec non Binius in notatione ad dictum Fragmentum col. 337.*

8 Hoc magis expendi a nobis meretur, an Patriarcha noster sententiam ecclesiasticam, a Vigilio PP. in se latam, contra eundem Vigilium retorserit. Affirmat Theophanes, ut supra relatam est: negat Baronius ad annum Christi 552, num. 46, ubi contra Nicephorum Callistum in Historia ecclesiastica lib. 17, cap. 26 hæc scribentem, Eo Vigilium insolentia progressus est, ut et Mennam a communione quatuor mensibus excluderet. Idem sane et Mennam adversus illum fecit, rotunde pronuntiat, eum mendacissime hoc asserere. Credi facile posset, id ubi isto historico schismatico, atque oideo parum æquo in Vigilium PP., confictum esse, nisi tot ante istum auctorem seculis, idem tradidisset Theophanes, et sanctus quidem. Ad cujus auctoritatem quid responsurus fuisset Baronius, cum nullam de eo faciat mentionem, non habemus exploratum. Respondisset fortasse idem, quod profert ibidem adversus Nicephorum: Quod si ille (Mennas videlicet) ausus fuisset, necessario plane et præcipue de his habenda mentio erat in ejusdem Vigiliæ epistola circulari, seu encyclica, quæ habetur apud Labbeum citatum col. 328 et sequentibus.

9 Sed Antonius Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi 552 num. 4 huic Baronii argumento opponit sequentia: Perperam scribit Baronius, Nicephorum lib. 47, cap. 26 male tradere, Mennam Constantinopoli episcopum a

Vigilio communione suspensum fuisse, et Mennam in Vigilium parem sententiam tulisse; quod hujus rei in laudata encyclica nulla mentio sit. Nicephoro enim suffragatur Theophanes, eo longe antiquior, cujus verba anno dxi.vii in medium adduximus: quia cum eo anno ea peracta fuerint, non debuit Vigilium horum in sua encyclica meminisse. At vero neque Theophanis aberrantis auctoritas; neque ratio Pagii errore Theophanis nica Baronii argumentum evertunt. Theophanem itaque loquentem audiamus pag. 190: Tantis honorum et cultus indicis ab imperatore decoratus Vigilium PP., adeo animatus est, ut a communione exclusionem menses quatuor sustinendam Mennæ Constantinopol. episcopo in pœnam imponeret: et ex adverso Mennas parem animadversionem consiliteret. Ob irrogatam itaque pœnam hujusmodi, tum quod ea, quæ de ecclesiarum unione et concordia consulta decretaque fuerant, a Vigilio non adimplerentur, imperator indignatus, misit qui ipsum detinerent. Ille imperatoris iram veritus, ad Sergii martyris altare quod in Hormisdarum monasterio erectum, confugit: a quo vi revulsus, apprehensas altaris sufficientes columnas, cum gravi proceroque corpore validus, secum taxit et omnino evertit. Demum imperator facti pœnitens, Papam Vigilium in gratiam recepit. Vigilium pariter a Theodora augusta rogatus, Junii die vigesimo nono, qui sanctis Apostolis sacer, patriarcha Constantinopol. Mennæ pacem restituit.

10 Pagius ad annum Christi 552 num. 4 oberrat, duos a Theophane et Nicephoro commissos hic esse errores, et alterum quidem temporis, alterum vero loci, ita scribens: In eo itaque tam Theophanes, quam Nicephorus falluntur, quod quæ gesta sunt anno superiori, scribant contigisse anno, quo Vigilium Constantinopolim adventavit: eumque anno elapso, dum milites persequerentur, sancti Sergii martyris columnas evertisse; cum id in ecclesia sancti Petri accidisse, ipsemet Vigilium prodatur, ut anno superiori vidimus.

Recte agnoscit Pagius errasse Theophanem, quod eam Vigiliæ fugam, et alia ipsi violenter illata anno 551, ad annum 547 retulerit. At non satis intelligo, cur idem Pagius, quæ Theophanes conjunxit, ad annos quatuor sejunxerit, et Mennæ excommunicationem voluerit accidisse anno 547, Theophane huic et alia ad annum eundemque annum referente. Norisius idem ante Pagium affirmat in Dissectione historica de Synodo quinta pag. 18: quem deinde secutus est Franciscus Pagius in Breviario gestorum Pontificum Romanorum tomo 1 pag. 297. Verum eum omnes errantem hic Theophanem ducem sint secuti, nihil in eorum auctoritate erit movendum, si planum fecerimus, excommunicationem, de qua Theophanes, ad annum 551 debere removeri.

11 Repetamus itaque verbum Theophanis paullo ante recitata: Ob irrogatam itaque pœnam hujusmodi (excommunicationis Mennæ) . . . imperator indignatus, misit qui ipsum detinerent. Ille imperatoris iram veritus etc. fugit. Cum autem ira illa imperatoris, et fuga Pontificis, ut ipsi met fatentur adversarii, incidere in annum 551; quomodo accidere potuerunt ab excommunicationem anno 547 latam, et sublatam post menses quatuor? Facta itaque hæc sunt occasione excommunicationis, quæ anno 551 Mennæ

A *instructa est; atque adeo dicendum, tam in hac, quam in reliquis ejusdem adjuuctis Theophanem aberrasse a recto chronologiae tramite. Jam vero quo tempore sententiam illam ecclesiasticam contra Mennam aliosque tulerit Vigilus, ob quam hic, irato imperatore, ad ecclesiam confugit, discimus ex ipsomet Vigilio. Refert enim hoc ipsum eum in Fragmento damnationis, tum in Epistola encyclica, editis tomo 7 Conciliorum apud Labbeum a columna 328. Hæc Vigilii Encyclica data fuit Nonis Februarii anno 552, sicut Norisius et uterque Pagius recte colligunt ex anno xxv Justiniani imperatoris: Fragmentum autem damnationis scriptum est xix Kalendas Septembris anno 551: excommunicatio vero voce prolata scriptam sententiam præcessit diebus triginta, xv Julii anno 551, prout habet Fragmentum col. 336 his verbis: Et licet ante triginta dies pro memoratis excessibus vestris ab Apostolicæ vos communionis removissemus consortio etc. Incidit ergo excommunicatio in diem xv Julii anno 551.*

in eundem retorsit.

B *Porro Mennam huic excommunicationi una cum ceteris implicitum fuisse a Vigilio, non negant adversarii, et facile probari potest. Nam Mennas cum omnibus Theodoro adherentibus a communionem suspenditur in Fragmento, ut patet ex dictis num. 7: Vigilus autem in Epistola encyclica etiam testatur, eosdem antea verbo suspensos a sua communione, dum col. 329 ita loquitur: Ea enim, quæ verbo de memorata excommunicatione cunctis episcopis, presbyteris, et diaconibus, aliisque clericis Constantinopolitanæ ecclesiæ voce publica dixeramus, postea etiam die xix Kalendarum Septembrium nuper præteritarum, in beati Petri Basilica in Ormisda scripto firmavimus. Hæc igitur sententia verbo prolata ipsissima est, ob quam tantopere indignatus fuit Justinianus, quamque Theophanes memorat tempore non suo: nec aliam anno 547 præcessisse, colligitur ex Fragmento, in quo col. 335 Vigilus ita scribit: Nos vero longanimitatem nostram divina largitate concessam, tam circa te, quam circa seductos abs te, pene hoc quinquennio elapso monstravimus: id est a tempore, quo Constantinopolim venerat, ubi quinto jam anno degebat. Quæ cum ita se habeant, merito concludimus, argumentum Baronii, e silentio Epistolæ encyclicæ desumptum, non solum contra Nicephorum, sed etiam contra Theophanem valere: tantumque abesse ut illud a Pagio sit eversum, ut potius ejusdem vis roboretur ex eo, quod in Fragmento damnationis nihil etiam legatur de retorta per Mennam sententia: neque enim in Epistola, neque in damnationis instrumento hæc sileri debuissent, si facta fuissent, cum in utroque isto documento commemorentur tam gesta Constantinopoli, quam sententia Vigilii ore prolata.*

valde nobis suspectum, ac non probabile.

C *Pro his, quæ hactenus contra adversarios deduximus, faciunt etiam sequentia, quæ epimetri loco opponi possunt facto, quod Mennæ impubant. Primo, quia elogium Synaxarii, quod ex Menologio Basilii imperatoris jussione collecto est desumptum, quodque infra dabitur, hoc non asserit, dicens: Penam intulit (Vigilius) sanctissimo Menæ non sacrificandi. Et hic quidem gaudens suscepit penam. Secundo, quia, si hæc, quæ de sententia illa ecclesiastica a Menna in Vigilium revibrata referuntur apud Theophanem, sint vere ipsius Theophanis, et non intrusa in ipsius textum ab hæreticis vel schismaticis in odium Vigilii PP.; si, inquam, hæc sint Theo-*

phanis; tunc suspicio suboriri poterit, an Theophanes hac in re non sit usus scriptis spuris hæreticorum. Enimvero ante Theophanis ætatem multa apocrypha et indigna afficta fuisse gestis S. Mennæ ac Vigilii, discimus e concilio Constantinopolitano tertio, quod fuit generale sextum, atque anno Christi 680 celebratum est. Vide Labbeum tomo 6 Conciliorum columna 980. Breve est illud ibidem col. 984 et sequente: Sanctum concilium exclamavit: Anathema libro, qui dicitur Mennæ ad Vigilium, et qui eum finxerunt sive scripserunt. Anathema libellis, qui dicuntur facti fuisse a Vigilio ad Justinianum et Theodorum divinæ memoriæ, qui et sunt falsi demonstrati. Anathema simul omnibus, qui falsaverunt Acta sancti et universalis quinti concilii. Atque hæc quidem, quæ satis diffuse disseruimus hactenus de controversia præsertim inter Vigilium PP. et Patriarcham nostrum, omnino nobis persuadent, quod sententia a Vigilio in Mennam vibrata, ab hoc adversus illum revibrata non fuerit.

AUCTOR J. P.

§ II. S. Mennas pœnitens in gratiam recipitur a Vigilio PP.; tempus mortis, annuntiationes in Fastis sacris, elogium, scriptor Vitæ, illustre miraculum sanctissimæ Eucharistiæ.

Sicut Patriarcha noster, exorta gravi discordia inter orientales et occidentales occasione Trium Capitulorum famosorum, edicto Justiniani imperatoris, quo damnata hic volebat eadem Tria Capitula, non ex pertinacia, sed vel ex humana fragilitate, vel ex formidine potius, invito tamen Vigilio PP., imprudenter subscripsit; sic mirum non est, cum pœnitentiam egisse, a Vigilio PP. veniam petisse de injuriis ipsi illatis, ac obtinisse Catholicam cum eodem Pontifice communicationem, sublata sententia, qua idem Vigilus PP. cum a sacris suspenderat. Quod vero non ex pertinacia, sed vel ex timore, vel ex fragilitate humana, imprudenter isti decreto adversus Tria Capitula condito subscripserit, exposuimus ex verbis Facundi Hermianensis in Africa episcopi, qui tunc vixit, et ad Justinianum imperatorem pro defensione Trium Capitulorum scripsit. Textum ejus recitavimus in Historia chronologica, quæ pluries jam assignata fuit, pag. 65.

Mennas imprudenter subscribit edicto imperatoris

15 *Observari per transennam hic potest, quod Vigilus latam in Theodorum depositionis sententiam, et communionis suspensionem contra Mennam, scripto publice tunc promulgare noluerit, sine dubio, Justiniani animum magis exasperaret, ut colligimus ex ipsiusmet verbis in epistola encyclica apud Labbeum tomo 5 col. 333: Nunc quoque suggerimus, inquit, et rogamus pro pace, quam per pietatem tuam pridem Deus donavit Ecclesiæ, ut eam nullorum hominum turbari amplius insinuatione permittas: nec auctorem totius scandali Theodorum ultra vexare fidem Catholicam patiaris: quoniam ante sex menses a nobis inter alios communionem sacra depositus est, et ab episcopatu pro sua pravitate depositus, per eam videlicet paginam, quam adhuc pro mansuetudinis vestræ intuitu, et spe conversionis ejus, sicut dictum est, publice proferre distulimus.*

adversus Trium famosa capitula:

AUCTORE

J. P.

sed aboleri d-
lud jubet idem
imperator, ac
Mennas facti
pauitens in
gratiam redit
cum Vigilio
PP.

16 Vigili ergo constantia victus Justinianus edictum, quod publicari jusserat, sustulit, ac integram Trium Capitulorum cognitionem futurae synodo reliquit; sicut volebat Vigilus. Mennas itaque, Theodorus, et alii factianis ejusdem episcopi, fidei ac penitentiae libellos ediderunt, ac veniam petierunt de injuriis Vigilio factis. In primae professionis exemplari, quod inseritur Constituto Vigili Papae de Tribus Capitulis apud Labbeum tomo 5, inter alia plura sunt haec col. 338 : Libellum autem in causa trium capitulorum, de quibus quaestio nata est, contra constitutum piissimi principis et Beatitudinis vestrae, ego quidem nullum feci; sed volo atque consentio, ut omnes libelli, qui facti sunt sub hac forma, Beatitudini vestrae reddantur. De injuriis autem, quaecumque Beatitudini vel Sedi vestrae factae sunt, eas quidem non feci: sed quia pro pace Ecclesiae modis est omnibus festinandum, velut si eas fecissem, veniam postulo. Quia vero tempore discordiae excommunicatos vel non receptos a Beatitudine vestra, in communionem suscepti, pariter veniam postulo. Et sequitur ibidem : In hac forma fecerunt Mennas Constantinopolitans episcopus, Theodorus Caesarae Cappadociae episcopus, et alii. Sed nunc ad alia progrediamur.

B

Annus ac dies
obitus, an-
nuntiationis
in Fastis sa-
cris,

17 Quod anno Christi 552 Sanctus noster ex hac vita migravit, satis convenire inter auctores indicavius in Historia chronologica nostra pag. 66*, ubi etiam actum de tempore sedis ejus, ac de die emortuali, quem incidisse non in Decembrem circiter incertum, uti placuit Norrisio, ibidem pag. 67* citato, sed in mensem Augustum, probabilius existimavimus. An vero obierit hac die xxv Augusti, non certo constat. Etenim tamen tunc annuntietur in Martyrologio Romano, et in variis Fastis Graecis: alibi tamen aliis diebus refertur. Romanum Martyrologium sic habet: Constantinopoli sancti Mennae episcopi. Praecesserat Menologium Siceltianum, in quo eadem die laudatur. Adde Mennam magna Graecorum, ut videre est hac die apud nos in S. Epiphania patriarcha CP., quae S. Mennam his versibus celebrant :

C

Ὁ κέσμος ἐκλήλοιπε τῆς ἐκκλησίας,
Μηνᾶς γὰρ ἐκλήλοιπε ἐκ τῶν ἐνοβίων.
Ecclesiae deserit egregium decus,
Mennas enim deseruit e vita migrans.

etologium,

18 Sed in nostro apographo Vitae, quam infra daturi sumus, differtur ad xxvii Augusti. In Synaxario autem e Menologio Basilii imperatoris jussione collecta, apud nos ad calcem tomi primi mensis Augusti pag. 667 signatur die xxiv ejusdem mensis : Μηνὴ τῷ αὐτῷ καὶ Μηνῆμα τῷ ἐσῶς Μηνᾶ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως. Id est : Eodem mense (Augusto, die) xxiv. Memoria sancti Mennae archiepiscopi Constantinopolitani. Elogium ejus Graecum, quod ibidem excusum fuit, more nobis usitato ita interpretamur Latine : Sanctus pater noster Mennas, ex quo imperavit Justinianus senior, exstitit presbyter ecclesiae Constantinopolitanae; sed ob virtutem suam electus est patriarcha Constantinopolitans, et consecratus ab Agapeto Romano pontifice, qui tunc temporis profectus erat Roma, ut controversiis ecclesiasticis medelam afferret, Anthimique haereticum anathematizavit, et e solio exegit.

19 Verum postquam hic denno reversus esset Romam, ac paulo post mortuus, alius fuit con-

secratus, et post tempus aliquod profectus etiam ipse Constantinopolim, ab imperatore ac Patriarcha in honore habitus et benigne susceptus est: ac levitate elatus sanctissimo Mennae penam intulit non sacrificandi : qui penam suscepit gaudens tanquam Dei pontifex. Imperator vero iratus Papam dimisit Romam injuriis affectum. Et post haec sanctus Mennas dum gregem suum bene rexisset, ad Demm migravit. Qua de causa Vigilus PP. hanc sententiam Mennae intulerit, diximus § 1; ubi alia quoque nonnulla in hoc elogio narrata illustrantur. Ex supra dictis annuntiationibus conficitur, verum ac legitimum cultum nostro Patriarchae deberi.

20 Acta porro nostri sancti Patriarchae damus ex apographo Graeca, quod e Ms. codice bibliothecae Caesarae Vindobonensis, Sanctos mensis Augusti complectente, desumptum est : de hoc autem codice plura hic non addimus, cum saepius alias per hujus mensis decursum incidit de eodem sermo. Praenotatur vero hisce Actis KZ, id est, dies xxvii hujus mensis. Auctor anonymus est, ac valde jejunus in narratione rerum: quae ad ipsum Sanctum spectant : ejus utpote dimidiam Actorum partem implet narratione celeberrimi miraculi. Quandoquidem vero meae sunt partes, producere ea, quae dictus biographus ad posterum scripta transmisit, et nihil in eisdem truncare; gaudeo enimvero oblatam mihi ab ipso esse opportunitatem illustrandi ac confirmandi insigne illud miraculum, quod inter tot alia mirabilis Sacramenti Eucharistiae, egregium certe sibi locum vendicat, ac narratur a scriptore Vita infra num. 4 et sequentibus.

21 Miraculum hoc idem in substantia, etiam si diversum in circumstantiis, memorat S. Gregorius Turonensis, qui eodem seculo floruit, in libro De gloria Martyrum cap. 10 editionis Ruinartianae col. 732 et proxime sequenti. Et vero alias discrepantias, quae ibidem legi possunt, praeterea hoc loco, una potissimum observari meretur, ut dicam infra in Annotatis. Euagrius Scholasticus, qui tunc etiam vixit, miraculum hoc inseruit suae Ecclesiasticae historiae ab Henrico Valesio vulgatae, lib. 4, cap. 36, pagg. 410 et 411: adde Nicephorum Callistum, qui lib. 17 suae historiae, cap. 25 illud etiam prodigium narrat. Plura rursus in Annotatis de lectionibus variantibus. Ad tempus hujus insignis miraculi quod attinet; Baronius illud narrat ad annum 552 e. e. Euagrio: an vero tunc acciderit, non habeo in promptu, unde confirmem vel infirmem. Sed quandoquidem versamur in illustrandis rebus, quae memorantur a biographo, occurrunt in eo alia nonnulla, quorum juxta hic meminisse.

22 Quae narrat de Magna ecclesia, jussu imperatoris edificata, et a sancto Patriarcha nostro dedicata, nec non de Sanctorum reliquiis ab eodem soleuni ritu circumlatis, paulo latius declaranda videntur. Cangius lib. 3 Constantinopolis Christianae pag. 5 et sequentibus multa ac varia curiose collegit de ista ecclesia, e quibus nonnulla delibabo. Sanctae, inquit, Sophiae, seu divinae Sapientiae augustissimum templum, diuque vulgari Magnae ecclesiae appellatione donatum, caeteris, quae in urbe Constantinopolitana excitata sunt, saepem praecelluit, quod patriarchae praesertim sedes, ac proinde primum, et totius Orientis praecipuum haberetur. Deinde scribit idem auctor, Magnae isti ecclesiae indita etiam fuisse variorum imperatorum nomina. et,

quod

A quod facit ad nostrum propositum, Magnam ecclesiam Justinianeam appellatam; quia absumpta, uti narrat pag. 9, in seditione Victoriatorum, de qua meminerat pag. 8. Majorē ecclesia Constantiniana, seu Constantiana, Justinianus imperator composita civitate, et punitis seditionis auctoribus, novam et longe ampliorem cepit eodem anno exaedificare . . .

a nobis declarantur
l. xxvii

23 Conflagravit Magna ecclesia primo seditionis die, quae in quintum usque protracta est, a quo ad dedicationem, quae facta est xxvi * Decembris anno Christi dcccxxvii (inmo 537) etc. Prima ejus encœnia, de quibus Cangius pag. 9, quæque etiam intelligit biographus, ita notantur in Chronica Murcellini Comitis ad annum 537: Ecclesia major Constantinopoli ab imperatore Justiniano singulariter in mundo constructa dedicatur die vi Kalend. Januarii. Theophanes pag. 184. Hoc anno, ait, mensis Decembris die vigesimo septimo, Indictione prima, priora Magnae ecclesiae peracta sunt encœnia. Hæc de tempore: de solenni autem eorundem ritu hæc ibidem subdit: Processit vero supplicantis populi cœtus e sanctae Anastasie templo, patriarcha Mena in imperatoris curru sedente, et ipso imperatore inter plebem procedente. Dicit hic Theophanes e sanctae Anastasie templo, de qua Cangius lib. 4, pag. 141; at noster biographus scribit e templo sancti Platonis: uter autem verius, non mihi certo constat. De hac porro ecclesia scribit Cangius lib. 4, pag. 133.

ac aliunde

24 Reliquum est, ut suppleam hoc loco, quae Vita auctor non habet. Baranius ad annum Christi 552; Respirante, inquit, jam populo, at-

que optata pace letante, immensæ ubique et ab auctore omnibus gratiarum actiones Deo redduntur; J. P.

quando et publica festa parantur, quæ triumphique quamdam speciem præ se ferant. Etenim hoc ipso anno Menas . . . vigesima nona Junii die encœnia celebravit basilicæ sanctorum Apostolorum, cum sacræ reliquæ curru aureo circumvectæ ab eodem Menna recondite sunt. Rem ex Theophane pag. 192 proferamus: Julii mensis die vigesimo octavo, tertia feria, sanctorum Apostolorum ædis facta est consecratio, et sanctarum reliquiarum Andrææ, Lucæ et Timothei, qui sancti Apostoli, depositio. Episcopus vero Menas una cum sanctis reliquiis progressus est, vehiculo aureo imperatoris gemmis exornato vectus: tres autem sanctorum Apostolorum gestabat loculos supra genua, atque ita dedicationem celebravit. Qua autem occasione fuerint detecta ista corpora, memorat Procopius de Edificiis Justiniani imperatoris lib. 1, cap. 4.

25 Pagius in Critica Baroniana ad annum 552, num. 17, observat primo, legendum in textu Theophanis præzime recitato xxviii die Junii.

Secundo, hanc dedicationem retrahit ad annum 550 his verbis: Anno autem DL, quo ea dedicatio peracta, Justinianus quinta Quinquennialia dedidit, et dies xxviii Junii in feriam tertiam incidit, et vigilia festi sanctorum Petri et Pauli insignitur: de quorum celeberrima ecclesia diffuse tractat Cangius lib. 4, pag. 105 et sequentibus. Habes, lector, de quibus prænotandum te censui. Reliquum nunc est, ut vitam exhibeam, præter quam non invenia aliam apud nos. Hanc Annotatis etiam elucidare conabor.

VITA

auctore anonymo,

Ex Ms. codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, interprete J. P.

C Οὗτος ὁ αἰδίδιμος Μηνᾶς ὑπῆρχεν ἐπὶ Ἰουστινιανου τοῦ βασιλέως πρεσβύτερος τῆς κατὰ Κωνσταντινουπόλιν ἐκκλησίας, ἐνάρετον βίον καὶ εὐλόγειαν κακῆμένος. Ὅθεν διὰ τὴν αὐτοῦ ἔνθεον πολιτείαν, καὶ τὴν ἐρθόδοξον πίστιν προσχειρήθη ἀρχιερεὺς, καὶ ποιμὴν τῶν λογικῶν προβάτων τοῦ Χριστοῦ ἔτη ἑννέα, χειροτονηθεὶς ὑπὸ Ἀγαπητοῦ Πάπα Ῥώμης, ἀνεληθὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ διορθώσει τῶν ἐκκλησιῶν καὶ καθαιρέσει Ἀνθίμου. Οὗτος γὰρ ὁ Ἀνθίμος πρότερον μὲν ἦν ἐπίσκοπος Τραπεζουῦντος· μεταθεθεὶς δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἠλέγχθη αἰρετικῶς, τὰ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκῆρου καὶ Σευήρου φρονῶν. Διό, ὡς διαταράξας τὴν ἐκκλησίαν, ὑπὸ τοῦ μακρῆρου Ἀγαπητοῦ καθαιρεῖται, καὶ ἀντικαθίσταται Μηνᾶς. Διατρέπωντος δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγαπητοῦ, καὶ κοιμηθέντος ἐκεῖσε, χειροτονεῖται ἀπὸ αὐτοῦ Βιγίλιος.

II Οὗτος ὁ Βιγίλιος μετὰ τινα χρόνον ἀνεληθὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ πολλὰ τιμηθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς Αὐγούστης, ἐπήρθη εἰς ὑψηλοφροσύνην. Ὅθεν κατὰ τινα συντυχίαν διενεχθεὶς τῷ πατριάρχῃ Μηνᾶ, δέδωκεν αὐτῷ ἐπιτίμιον. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ πᾶσα ἡ σύγκλητος σὺν παντὶ τῷ πλήρωματι τῆς ἐκκλησίας ἠγανάκτησε κατὰ Βιγίλιου ἐπὶ τῇ ὕβρει τοῦ πατριάρχου Μηνᾶ. Ὅθεν φερόμενος ὁ Βιγίλιος τὴν ὄργην τοῦ βασιλέως, ἔφυγεν ὑπὸ τῷ θουιαστήριον τοῦ ἁγίου

Augusti Tomus V.

F amosus hic Menas ecclesie Constantinopolitanae, Justiniano imperante, presbyter fuit, virtute ac pietate præditus. Unde ob divinum vivendi modum atque orthodoxam fidem constitutus est archiepiscopus, ac omnium rationalium Christi pastor fuit annis novem a, consecratus ab Agapeto Papa Romano b, qui Constantinopolim se contulerat c, ut ecclesiis prospiceret, et Anthimum amoveret. Anthimus enim hic primo quidem erat episcopus Trapezuntinus; sed ad cathedram Constantinopolitanaam translatus, de hæresi fuit convictus, ut qui Eutychetis, Dioscori, et Severi dogmata sectaretur. Idcirco tanquam ecclesie perturbator a beato Agapeto expellitur e sua dignitate, ac ei substituitur Menas. Dum vero Agapetus Constantinopoli mortuus esset, et ibidem mortuus, sufficitur ipsi Vigilinus *.

Sanctus ob præclaras doctes ordinatur arch. CP., f

a b c

* post Silverium difficultates cum Vigilio pp., d

2 Hic Vigilinus post aliquod tempus ad Constantinopolim venit, magnoque honore affectus ab imperatore, et ab Augusta, animo effertur alta sapiente. Unde casu quodam in Patriarcham Menam infensus, poena ecclesiastica in eum animadvertit. Imperator idcirco, ac senatus ammis, cum omni ecclesie multitudine, indignati fieri Vigilio propter injuriam Menæ patriarchæ illatam: atque adeo Vigilinus iram veritus imperatoris, ad altare sancti

A. ANONYMO.

sancti Sergii M. in tractu Hormisdæ confugit : sed imperator inde eum ejiei jussit ab altari avulsum : qui viribus obnixus (erat enim proeera statua, ac robusto corpore) columnas, quæ altare fulciebant, evertit. Dein e civitate eum exegerunt, Romamque ire compulerunt invitum * e.

* immo potius permiserunt volentem
e
transfert sanctorum MM. reliquias :

3 Celebris hic Menas magnam etiam ecclesiam, quam imperator ædificavit, postquam populus in seditione priorem ecclesiam combussisset, dedicavit, supplicatione e templo S. Platonis illue deducta, et sanctorum Martyrum reliquias, quæ in magna sancta ecclesia sanctæ Sophiæ erant depositæ, circumtulit, imperatorio currui insidens, imperatore ac gubernatoribus civitatis ipsum præcedentibus.

insigne miraculum Eucharistiæ,
f
g h
i

4 Sub hoc beato Mena miraculum accidit valde memorabile. Antiquus in ecclesia Constantinopolitana mos obtinuit /, ut, dum e particulis pretiosi corporis et sanguinis remanserit aliquid, quod distributum non fuerit g, pueri incorrupti h ex iis, qui ludum litterarium frequentant, mittantur, qui i illud comedant. Id dum accidisset, una cum pueris venit vitriarii secta Hebraei puer, qui, parentibus eusam moræ seiseitantibus, rem gestam exposuit, et quidam enim aliis pueris comedisset. Pater autem ejus ira correptus, in accensam, in qua vitrum efformabat, fornacem immittit puerum. Mater vero dum puerum quæriraret, ac invenire non posset (ipsam quippe latebat quod factum fuerat) totam circumibat urbem quiritans, ac vehementer k ilens.

B

5 Post tertium vero diem, dum ad ostium olli-cinæ mariti staret, puerum nominatim inelamabat, lamentis sese lanians. Illic autem, intellecta matris voce, responsum e fornace reddebat. Illa vero dum effregisset fores, et introgressa fuisset, videt puerum in mediis ignis carbonibus stantem, qui ipsum non attigerat. Interrogatus autem, quomodo permansisset illæsus; dixit, mulierem purpureo amictu indutam crebro ad se ventitasse, et aquam porrexisse, eaque carbones appropinquantes exstinxisse; cibumque sibi præbuisse, dum esuriret.

quod ipsius tempore accidit.

6 Hac re ad Justinianum delata l, puerum quidem ac matrem, a Mena illuminatos lavaero regenerationis, adscriptis clero m : patrem vero, qui Christianis annumerari nolebat, tamquam parricidam apud Fieos n in crucem egit. Atque hæc quidem sic gesta sunt. Mortuo autem beato Menæ suffectus est in episcopatu Eutyehius, ecclesiæ Ama-seensium apoerisiarius, vir sanctus, ac gratia Dei plenus o. Quorum precibus, Domine, salvos fac nos omnes, animasque nostras libera ab omni infestatione adversarii, quia benedictus es in secula. Amen.

expouitur.
l
m
n
o

C

μαρτυρος Σεργίου, τοῦ ἐν τοῖς Ὁρμισδοῦ, τοῦ βασιλέως προστάξαντος ἐκβληθῆναι αὐτὸν συρέντα ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου. Ὅστις βιάζόμενος τοὺς κίονας κατέστρεψε, τοὺς βασταζοντας τὸ θυσιαστήριον· μέγας γὰρ ἦν τῆ ἡλικία, καὶ βαρὺς τῷ σώματι· ἐν ἐξαγαγόντες τῆς πόλεως, καὶ μὴ βουλόμενον ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπήγαγον.

D

III Ὅστις ὁ αἰδόμενος Μηνᾶς καὶ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ἣν ὁ βασιλεὺς φιλοδέμησε, τοῦ δήμου ἐν τῇ στάσει καύσαντος τὴν προτέρα ἐκκλησίαν ἐνεκάλινισε, τὴν λιτὴν ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἰλατωνος ἐξαγαγών, καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων μαρτύρων, τῶν ἐναποκειμένων ἐν τῷ ἁγίῳ μεγάλῳ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας, βασταζὼν ἐπὶ ἄρματος βασιλικῷ καθεζόμενος, τοῦ βασιλέως καὶ πάσης τῆς πολιτείας προπορευομένου αὐτοῦ.

IV Ἐπὶ τούτου τοῦ μακαρίου Μηνᾶ καὶ Θαῦμα γέγονε, λόγου πολλοῦ ἄξιον. Ἔθος παλαιὸν ἐν τῇ βασιλευσούῃ πόλει συμβαίνει γίνεσθαι, ὅτ' ἐν τῶν ἁγίων μερίδιον τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος, ἐναπομένει μὴ μεταδοθῆν, παιδῶν ἀρθρόρους μεταπέμπτους γίνεσθαι παρὰ τῶν εἰς χαμαιδιδαστικῶν σχολῶν τῶντων, καὶ ταῦτα κατεσθῆναι. Ὅπερ ἐπειδὴ γέγονεν, ἤλθε μετὰ τῶν παιδιῶν, ὑπουργοῦ πατὸς Ἐβραίου τὴν δόξαν· ὅς τοῖς γονεῦσι τὴν αἰτίαν τῆς βραδύτητος πυνθανομένοις, ἐξεῖπεν τὸ γεγονός, καὶ ἐπερ ἀποραγῶν σὺν τοῖς ἄλλοις παισὶν εἶη. Ὁ δὲ πατήρ αὐτοῦ θυμωθεὶς, ἐν τῇ καμίνῳ ἐνθα τὴν ὑαλον διαμέρρου, τὸν παῖδα καθίησιν ἀνάψας. Ὡς δὲ τὸν παῖδα ἢ μήτηρ ζητοῦσα, εὐραῖν οὐκ ἴσχυε (καληθούσας γὰρ αὐτῆς τοῦτο γέγονε) πανταχοῦ τῆς πόλεως περιήρη ποτηνωμένη καὶ λύγιον· κωλύουσα.

B

/. 1077

V Μετὰ δὲ τρίτην ἡμέραν παρὰ τὴν θύραν τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ἀνδρὸς ἐστῶσα, ἐνομαστὶ ἀνεκάλει τὸν παῖδα, τοῖς ὀφθαλμοῖς σπαρτατωμένη. Ὁ δὲ τῆς φωνῆς τῆς μητρὸς συνείς, ἐκ τῆς καμίνου ἀναπεριβάντο· ἢ δὲ τὰς θύρας διαπερῶσα, εἶσω τε γονομένη, ἐρᾶ τὸν παῖδα τῶν ἀνδράκων μέσον ἐστῶτα, τοῦ πυρὸς αὐτοῦ μὴ προσάψαντος· ὅς ἀνερωτώμενος ὅπως ἀπαθῆς ἐμεμνήκει, γυναίκα ἔφη πορφυρὰν ἀμπερομένην ἐσθῆτα, συγγὰ φοιτῶσαν παρ' αὐτὸν ὕδωρ ἐρέγειν, καὶ τούτῳ τοὺς πλησιάζοντας τῶν ἀνδράκων κωλυεῖσθαι, σιτίζεσθαι τε αὐτὸν, ὡς αἰεὶ πεινώη.

VI Ὅπερ ἐπειδὴ, εἰς Ἰουστινιανὸν ἠνέχθη, τὸν μὲν παῖδα, καὶ τὴν μητέρα τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας διὰ Μηνᾶ ζωοποιηθέντας ἐκλήρωσε· τὸν δὲ εὐρανεῖα, οὐκ ἀνασχόμενον Χριστιανοῖς ἐναριθμηθῆναι, ἐν συνάτῳ ὡς παιδοφόρον ἀνεσκολόπισεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως γέγονεν. Τελευτήσαντος δὲ τοῦ μακαρίου Μηνᾶ, προχειρίσθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Εὐδόχιος, ἀποκρισιάρχος τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀμασέων, ἀνὴρ ἅγιος, καὶ πλήρης χάριτος Θεοῦ· ὧν τὰς εὐχαίς, Κύριε, σώσον πάντας ἡμᾶς, καὶ βῦσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς τοῦ ἀντικειμένου, ὅτι εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

ANNOTATA.

a Sedit ab anno Christi 536 usque ad annum 552, atque adeo annos sedecim (Vide Comm. præv. num. 2 et 17 :) quibus in Historia Patriarcharum CP. apud nos adduntur menses sex incompleti.

b Adisis, quæ ibidem dicta sunt num. 2 et 3.
c Cur S. Agapetus Constantinopolim se contulerit, ibidem invenies num. 4. Habetur in Martyrologio Romano ad diem 20 Septembris.

d De Vigilio plura sunt præmissa in Comm. præv. § 1.
e Ibidem etiam pluribus tractatur de difficultatibus inter Vigiliam PP. ac nostram Patriarcham exortis : quomodo autem hic facti paritens ab eodem Vigilio in gratiam sit receptus, dictum est ibidem § 2.

f Morem hunc Constantinopoli multis deinde seculis invaluisse, conficitur ex Ecclesiastica historia Nicephori Callisti, qui vixit seculo 14 : nam ibidem lib. 17, cap. 25, Quod quidem mihi quoque, inquit, sæpenumero, quum puer admodum essem, et maxime a prima ætate in sacris ædibus versari studio haberem, contigit. Editione utimur Parisina anno 1630 excusa. interprete Joanne Lango.

g Enagrius

A g *Euagrius Scholasticus ab Henrico Valesio editus ita habet Ecclesiastica historiae lib. 4, cap. A. ANONYMO.*
36 : ὅτε ἀν' πολλῷ τι χρῆμα τῶν ἁγίων μερίδων τοῦ ἀχράντου σώματος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐναπομείνει, ut
quoties ex sacris partibus immaculati corporis Christi Dei nostri, magnus numerus superfuerit.
Apud Nicephorum Callistum citatum dicitur ὡς ἐπειδὴν πολὺ τι etc., ut cum plusculum de parti-
bus immaculati diviniq̄ue corporis Domini etc. Agunt ergo de sola specie panis Eucharistiæ.

h *Valesius pueri impuberes.*

i *Addit Nicephorus νήστες, jejuni.*

k *Ἀγίων etiam legitur in editione Valesii, cujus tamen vocis nullum vestigium in lexicis offendere potui. Nec porro proprium ejusdem significatum reddidit Latine Valcsius per τὸ plorans atque ejulans. Forte scribendum λυγρῶς.*

l *Hoc miraculum etiam narrat S. Gregorius Turonensis, idem quidem in substantia, sed in circumstantiis diversum, sicut indicavi in Comm. prævio num. 21. Ut alias discrepantias omittam, quæ legi apud ipsum possunt; observo, historicum hunc prorsus differre in catastrophæ supplicii, quod a Justiniano imperatore inflictum alii memorant Judæo patri, qui filium suum injeccrat in fornacem ardentem. Hæc enim narrat Gregorius in libro de Gloria Martyrum cap. 10 editionis Ruinartinae columna 733 : Conclamabant etiam, ut auctorem hujus sceleris in ipsas projicerent flammæ. Projectum autem ita totum ignis absorbuit, ut vix de ossibus ejus parvum quodammodo relinqueretur indicium. Sed non video cur, relicto Euagrîo, qui hanc rem gestam melius rescire potuit, præferenda sit narratio Gregorii Turonensis.*

m *In editione Euagrii apud Valesium sic legitur de Justiniano imperatore : τὸν μὲν παῖδα καὶ τὴν μητέρα τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας φωτισθέντας ἐκλήρωσε. Puerum simul ac matrem regenerationis lavacro initiatos, clero adscripsit. In Annotationibus vero ad libri 4 Euagrii caput 36, hæc exponit pag. 408 : Joannes Langus, ait, hunc locum ita vertit : Puerum cum matre divino regenerationis lavacro adhibuit, Deoque dicavit. Musculus vero et Christophorsonus longe pejor ver- E
terunt. Nam Musculus quidem vertit σενναβίτ : Christophorsonus vero sic interpretatus est :
« Puerum cum matre lavacro regenerationis tingendos discernit. » Ego vero locum ita vertendum esse non dubito : « Puerum simul ac matrem regenerationis lavacro initiatos clero adscripsit. » Quod ita intelligendum est, ut imperator puerum quidem illum inter lectores Ecclesiæ censeri jusserit : matrem vero diaconissam ordinari præceperit. Hæc Valesius : cui respondeo, duo illa clericatus ecclesiastici officia potuisse matri ac puero baptismi lavacro ablutis conferri; sed quod vere illis collata sint, non videri sufficienter confici ex verbo ἐκλήρωσε, quo forte Euagrius nihil aliud voluerit indicare, quam puerum ac matrem in cælestis hereditatis sortem adlectos fuisse per baptismum.*

n *Joannes Langus, Nicephori supra citati interpres, illa Nicephori ἐν συκῇ etc. ita reddit : Veluti parricidam iu ficum arborem, perinde atque in crucem egit. Sed male se torquet interpres, quia nescivit per τὸ ἐν συκῇ, seu ἐν συκαῖς, prout a biographo nostro et ab Euagrîo, nec non ab aliis communius scribitur, significari locum prope Constantinopolim, in quo supplicia reis inferbantur. Sycense suburbium vocatur a prædicto Valesio : qui in Annotationibus de hoc loco suppliciorum etiam meminit. Plura habet Gangius lib. 1 Constantinopolis Christianæ sectione 22 a pag. 66. Sic porro, inquit, nuncupatas Sycas volunt ab arborum ficis ferentium copia. Nam συκὴ ficum arborem significat.*

o *Acta hujus sancti Patriarchæ illustravit Henschenius ad diem 6 Aprilis a pag. 548. De eo etiam Historia Chronologica Patriarcharum CP., identidem a nobis superius allegata, tractat pag. * 67.*

c DE S. AREDIO ABBATE ATANENSI F

APUD LEMOVICES IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Immemorabilis et publicus hujus Sancti cultus ex Martyrologiis et antiquis corporis ejus translationibus.

AN. DICI.
Hic Sanctus,
quem Fortu-
natus adhuc
viventem lau-
dat.

Magnopere miramur, hunc Abbatem fama sanctitatis inclytum hodierna die classicis seculi noni vel decimi Martyrologiis inscriptum non fuisse, cum probabilius die xxv Augusti obierit, et sanctus Fortunatus episcopus Pictaviensis illum adhuc viventem tanti fecerit, ut apud Browerum nostrum lib. 5 carmine 22 suam de pietate ejus existimationem in epistola metrica ad Aredium abbatem data sic expresserit :

Opto, benigne Pater, verbo tibi ferre salutem,

Si minus hinc oculo cernere te valeo.
Est etenim vestri tantus mihi cultus honoris,
Ut pro me occurrat hinc tibi missus apex.
Quæso, beate, tamen per dulcia pabula Christi,
Me quoque commemores, cum dabis ore preces.
Munera credo Dei tribui mihi, pastor Aredi,
Si Fortunati sis memor, alme, tui.
Pro me etiam sanctam genitricem, chiare, salutans,
Cum redit iste puer, redde loquentis opem.
Vos itidem genitæ propriæ, Pater ample, salutant

AUCTORE
G. C.

Intant

Agnes amore pio cum Radegunde simul.

Præterea sanctus Gregorius Turonensis alique veteres scriptores eximia ejusdem sancti Abbatis gesta et miracula literis mandarunt, ut infra videbimus.

2 Inde magis etiam miramur, hunc celebrem Virum in hodierno Martyrologio Romano non memorari, quamvis ideo non dubitemus, quin ab immemorabili tempore legitimum cultum habuerit: nam sanctus Odo Cluniacensis abbas jam seculo decimo in Vita S. Geroldi Comitis Aurliaensis edidit, ibidem col. 68 illum titulo beati donavit. Insuper apud novissimos Gallie Christianæ editores inter instrumenta ad tomam secundam istius Operis spectantia occurrit diploma anni 1062, quod ibi col. 180 ducentos solidos in festivitate sancti Aredii solvendo decernit. Hinc colligimus, annuam hujus Sancti festivitatem tunc temporis celeberrimam fuisse. Denique hic sanctus Abbas annuntiat in antiquis additionibus Usuardinis et auctariis Flori aliorumque, quæ ad hanc diem in Usuardo nostro illustrato et Martyrologio venerabilis Bedæ ante tomam primum Martii apud nos consuli possunt. Hæc sufficiunt ad probandum immemorabilem S. Aredii cultum, cujus perseverantiam ex recentioribus instrumentis infra demonstrabimus.

3 Initio hujus Commentarii præxi vere dirimus, hodierna die hunc sanctum Abbatem classicis Martyrologiis non inscribi: nam die xxv Augusti nomen ejus apud Adonem, Usuardum, Notkerum, aliosque istorum temporum Martyrologos frustra quæsimus. Sed die sequente Solterius noster in observationibus ad editionem suam Usuardi recte monet, illum in tribus aut quatuor antiquis codicibus Usuardinis eo die referri. Quinimo in codice San-Germanensi seu Pratensi, quem Benedictini Parisienses autographum esse contendunt, vii Kalendas Septembris, id est, die xxvi Augusti sonetus iste Abbas annuntiat his verbis: In territorio Lemovicensi, sancti Aredii presbyteri et confessoris. Profecto miramur, hunc præclaram Virum deesse Carolino Usuardi autographo, quemadmodum jactetur ultro scriptor ille Benedictinus, qui Parisiis anno 1718 edidit autographum Usuardi Martyrologium, quod in obbatia San-Germanensi conservatur.

4 Etiam satis mirum est, quod S. Aredius ab Usuardo annuntietur ad diem xxvi Augusti, cum ex antiquis ipsius Actis constet, cum die xxiv vel xxv ejusdem mensis ad Saperos migrasse. Unde laudatus editor ad hanc Usuardi annuntiationem in observatione lectorem sic monet: Quod ad sanctum Aredium spectat, Usuardum deceptum fuisse oportet Actis quibusdam illius Sancti diversis ab iis, quæ juris publici fecit nostri sodalitati præcipuum decus Mabillio tomo 4 Actorum pag. 349: hæc enim narrant, Aredium ix Kalendas Septembris convocatis discipulis, eos de proxima sua morte monuisse; et hora secunda noctis animam reddidisse: quæ secunda noctis hora si secundam post mediam noctem significet, mortuus fuerit Aredius vii Kalendas Septembris; sin tantum secundam ab occasu solis indicet, ix Kalendas obierit. At cujuscumque sit hic error, Mabillonius et plerique Menologi recentiores ab Usuardo San-Germanensi recedunt, et annuam S. Aredii festivitatem die xxv

Augusti annuntiant. Quapropter hos secuti sumus, et Acta Sancti istius hodie illustramus.

5 Tamen non ignoramus, in quibusdam Gallie Brevariis eundem Sanctam die xxvi Augusti solemniter celebrari propter festivitatem S. Ludovici regis Gallie, quæ die xxv ejusdem mensis occurrit. Sic in ecclesia sancti Mortui Turonensis, ejus Brevarium anno 1635 editum habemus, S. Aredius ad diem xxvi Augusti colitur officio norem Lectionum propriarum, et ibidem recitatur sequens oratio seu collecta: Prætere nobis, Domine, misericordiam tuam, et tribue, ut beatus Aredius confessor tuus, cujus nos dedisti patrocinium adjuvari, majestatem tuam exoret pro nobis. Per Christum. Eodem die sanctus hic Abbas colitur in Officiis propriis ecclesie et diocesis Sarlotensis, quæ Parisiis anno 1677 impressa sunt, ibique etiam habet orationem propriam, quæ sic sonat: Beati Aredii abbatis, Domine, natalitia celebrantes, supplices te rogamus, ut quem caelesti gloria sublimasti, tuis adesse concedas fidelibus. Per Dominum nostrum. Sed Brevarium Lemovicense anni 1625 S. Aredium quotannis die xxv Augusti recolendam præscribit, et festivitatem S. Ludovici regis ad diem sequentem differt. Haud dubie plura Gallie Brevaria vobis ignota agunt annuam ejusdem Sancti festum, cum Simon Peyronnetus parochus Tolosanus in notis ad suam Catalogum Sanctorum pag. 307 testetur, in diocesi Vabrensi ecclesiam quandam parochialem ei sacram existere, et ibidem quotannis illum Officio duplici celebrari. Laudatus parochus hæc notitiæ addit, in diocesi Vabrensi hunc sanctum Abbatem vernacule saint Isaire vel Isere, et apud Lemovices saint Yrier vel Yrieis ac Yriè vulgo nominari. Ceterum ex his omnibus abunde stabilitur antiquus et adhuc perseverans S. Aredii cultus, quæ tamen ex honorifica sacri corporis sepultura et sollicita reliquiarum ejus conservatione jam confirmabimus.

6 In utrisque Actis antiquis, quæ post hæc Commentarium præxi recedimus, adeo ambigunt sepultura Sancti nostri narratur, ut dubitari possit, utrum hic exiit in ecclesia S. Hilarii, an in ecclesia S. Juliani martyris tumultus fuerit. Unde posteriores Actorum interpretes in diversas opiniones abierunt, ita ut unus in ecclesia S. Hilarii collocet eundem tumultum, quem alter in ecclesia S. Juliani martyris assignat. Codex Ms. Pragensis, in quo vetera S. Aredii Acta contrahantur, et cujus apographum Joannes Scholtz noster anno 1642 ad Bollandam Praga misit, primum sepulturæ locum indicat hæc aperta narratione: Lemovicensis urbis pontifex Ferreolus, nuntio de transitu ejus accepto, celeriter occurrit, et super Viri sancti corpus diutissime flevit; et maxime, quia vivum eum in hoc seculo non invenisset. Cum autem corpus sancti Viri ad ecclesiam sancti Juliani martyris, quam ipse e fundamentis ædificaverat, deferendum et ibidem tumultum decrevisset, feretrum in quo jacebat, movere seu levare nullatenus potuerunt: decreverat enim vir Dei Aredius in ecclesia sancti Hilarii, quam ipse summopere non longe a prædicta sancti Juliani ecclesia ædificaverat, corpus suum sepeliri.

7 Tunc Ferreolus pontifex stupens et tristis effectus triduanum indixit jejunium, atque a Domino petendum admonuit, quoniam esset vo-

luntas

die 25 Augusti
inscribitur
varius Mar-
tyrologiis.

et ab Usuardo
ad diem se-
quentem dif-
fertur.

quamvis die
24 vel 25 is-
tius mensis
obierit.

no die 25
26 in Bre-
vario colitur

Corpus hujus
Sancti

F

in sacello san-
cti Hilarii

A Inntas ejus, et sancti sui Aredii super tumultu-
lione corporis sui. Peracto itaque jejunio, rursus
ad levandum et portandum corpus accedunt. Et
ait episcopus: Si Domini est voluntas aut San-
cti hujus, ut illic quo ego et hac plebs cupi-
mus, eat, sine ulla dilatione letetur. Erat au-
tem locus in secretiori parte ecclesiae, in quo
volebant eum sepelire. Cumque accessissent ad
feretrum, tanta mox celeritate levatur, ut fac-
ile a duobus portaretur, qui antea nec a pluri-
bus movebatur: sicque digno cum honore in
ECCLESIA SANCTI HILARI, sicut ipse vivens
deceverat, est sepellitur, ubi multis et crebris
miraculis mirificavit Dominus Sanctum suum.
Hic igitur aperte dicitur Sanctus noster in ec-
clesia sancti Hilarii sepultus esse. Nunc audia-
mus duos recentiores et eruditos viros, qui nar-
rationem veterum Actorum aliter intelligunt ac
explicant.

8 Primus est Hadrianus Valesius, qui lib. 15
Rerum Francicarum sive tomo 2 istius Ope-
ris pag. 437 mortem et sepulturam S. Aredii
exponit his paucis verbis: Tandem Turonos ve-
nit post diem festum beati Martini quartumve

vel sancti
Juliani

B Nonas Julias, quo die translatio corporis beati
Martini, ordinatio episcopatus, et dedicatio ba-
silicæ ejus celebrari consuevit, ibique paullulum
commoratus, gratias egit, quod antequam ex
hac vita migraret, sepulcrum antistitis osculari
sibi permisisset, ac Gregorio Turonico episco-
po valedicens, cellulam suam repetiit, ordina-
tisque omnibus, Martinum et Hilarium beatos
episcopos testamento heredes honorum instituit,
sub tutela ac patrocinio Martini vivere Atanen-
ses voluit ac jussit, ac paucis post diebus,
nimirum viii Kalendas Septembris dysenteria
oppressus decessit, atque in monasterii sui, ubi
obierat, BASILICA JULIANO MARTYRI DICATA sepul-
tus est, ita ut exsequiæ ejus virtutibus illu-
strarentur.

9 Valesium secutus est Mabillonius in Anna-
libus Benedictinis, ubi ad annum Christi 591
sive lib. 8. cap. 31 sic scribit: Turonos pro-
fectus ad celebritatem sancti Martini, quæ iv
Nonas Julii celebratur, Gregorio episcopo di-
xit, se brevi moriturum. Inde in cellulam suam
(sic Gregorius Atanense monasterium vocat) re-
vertit, ordinatisque omnibus, sanctos Marti-
num et Hilarium testamento heredes honorum
instituit; Atanensesque monachos sub sancti Marti-
ni tutela et patrocinio vivere jussit. Paucis post
diebus, nimirum viii Kalendas Septembris dys-
enteria oppressus decessit, octogenario major;
ejusque corpus in monasterii sui oratorio, quod
beato Juliano martyri sacrum erat, a Ferreolo
episcopo Lemovicensi inmatum est. Hic iterum
audis, in oratorio sancti Juliani martyris vol-
locari socrum S. Aredii corpus, quod codex
Ms. Pragensis in ecclesia sancti Hilarii diserte
superius assignavit. Hinc accipites habemus ob
penuriam certioris notitiæ, et ex diversis illis
opinionibus tantum concludere possumus, san-
ctum Abbatem sepultum fuisse in alterutro isto-
rum Sanctorum sacello vel oratorio, quod
utrumque S. Aredius antea edificaverat.

10 At certe sepulcrum istud erat in Atanensi
canobio, cum Goufredus Prior Vosiensis et se-
culi duodecimi scriptor in Chronico suo apud
Labbeum nostrum tomo 2 Bibliothecæ manuscri-
ptorum librorum pag. 286 de tumulo S. Aredii
brevisiter ita meminerit: Atano monasterio ma-
gnus ille quiescit Aredius, cujus corpus ad te-

stimonium urbana nobilitatis per plateam cerdo-
num deferri nequivit. Miraculum illud de cor-
pore S. Aredii, quod per plateam cerdonum de-
ferri non potuit, nobis ignotum est, et adhuc
obscurius indicatur a Bernardo Guidonis, qui
apud laudatum Labbeum tomo 1 ejusdem Bi-
bliothecæ pag. 631 de Sancto illo scripsit sequen-
tia: Sanctus Aredius alter heros, Jocundi prin-
cipis Lemovicæ civitatis et beate Pelagiæ filius
nucius, in Attano monasterio (sic enim antiqui-
lus vocabatur, quod nunc ex nomine Sancti,
villa S. AREDII nominatur) tamquam in pro-
prio alodio requiescit in capsâ argentea miræ pul-
chritudinis super altare suum decentissime collo-
cata. Qui in testimonium munditiæ atque urbanae
nobilitatis per terram Sardonum transferri nequi-
vit. Hujus insignia gesta in quatuor libris dige-
sta stylo perpulero et alto, atque magnis sensi-
bus pleno habentur et leguntur ibidem. Hujus
etiam Aredii magnam mentionem facit in libris
suis beatus Gregorius Turonensis. Festum sancti
Aredii agitur octavo Kalendas Septembris. Quæ-
dam in hac Bernardi Guidonis narratione occur-
rentia postmodum discutientur.

11 Interea originem et mutationem canobii
Atanensis, de quo mentio sæpius recurrit, ex
Valesio in Notitia Galliarum pag. 49 sic tran-
scribimus: Locus, in quo Aredius monasterium
condidit, villa ejus erat in pago Lemovicino,
et ARANUS vocabatur: nunc ab auctore SAINT
IERRE DE LA PERCHE. Postea cum Atanense om-
nasterium desolatum et ad paupertatem redactum
esset, monachorum in locum triginta duo Ca-
nonici sunt substituti, abbasque et decanus eis
præpositi. Nunc cenobium Atanense in Lemo-
vicibus ab auctore MONASTIUM SANCTI AREDII
dicitur, decanumque habet, ac subjicitur
basilicæ sancti Martini, et circumposito oppido
nomen idem ac originem dedit. Novissimi edi-
tores Gallicæ Christianæ tomo 2 col. 547 situm
ejusdem monasterii paulo distinctius assignant,
et tempus monastici status in Canonicum mu-
tati præterpropter indignant his verbis: Atanense
sancti Aredii canobium, ab auctore suo sic appel-
latum cum oppido circumposito, situm est in fi-
nibus pagi Lemovicensis versus Petrocoriosus.
Processus temporis conversa est hæc abbatia in
collegium triginta duorum Canonicorum secula-
rium Turonice sancti Martini basilicæ subje-
ctum; qua de re vide præceptum Caroli Magni
inter instrumenta.

E
quod in Col-
legium Cano-
nicorum mu-
tatum est,

12 In diplomate hic assignato, quod inter in-
strumenta ad tomum secundum Gallicæ Christianæ
spectantia col. 478 et sequente totum legi
potest. Carolus Magnus imperator occasionem
hujus mutationis post alia sic exponit: Serenissi-
mus ac pius genitor meus Pippinus adiens hunc
locum, consilio suorum primatum voluit eum
restitui in pristinum gradum, quem invenerat,
jam olim omnibus bonis pene desolatum ac de-
stitutum. Volens igitur ibi restituere monacho-
rum normam, sed nonnulli obvix acclamantes,
melius illic urgere * Canonicorum regulam; di-
cunt enim inibi deficere victus monachorum,
abundantiam aquarum sive piscium, deesse illu-
mina, deesse stagna, ac alia quamplura mona-
chis necessaria. Quid moror? Vicit maxima pars,
ac Ordo Canonicorum devotus, cui etenim tri-
ginta duas præbendas mancipavit, unde quotidie
triginta duo aderentur Fratres, quibus deni-
que apponit quatuor adstare columnas, videli-
cet abbatem, decanum, cantorem, et mona-
sterii

ut patet ex
diplomate Ca-
roli Magni.

* forsan vigere

ut certe quie-
vit in Atanen-
si monasterio,

AUCTOR
G. C.

sterii sacristam etc. Deinde Carolus recenset privilegia huic Canonicorum collegio concessa, eaque confirmat his verbis: Unde ego relegens pie genitoris mei Pippini testamenta, volo ac iudico, ut in perpetuum sint rata ac perpetualiter firma eum stipulatione submixta, nullo contradicente. Tunc illis Canonicis anu cum monasterio videtur relictum seu traditum fuisse corpus S. Aredii, quemadmodum colligimus ex quibusdam posterioribus ejus translationibus, quas confusas aut obscuras distinguere vel illustrare jam conabimur.

Sacræ ejus reliquæ

13 Gaufrédus Prior Vosiensis in Chronico apud Labbeum nostrum tomo 2 Bibliothecæ manuscritorum librorum pag. 284 quamdam sacri corporis translationem indicat his verbis: Vivente adhuc Henrico rege, et Herio præsule, Canonici S. Aredii Ransoliæ monasterium, favente Guillelmo Arvernensi Comite, recuperare; quam possessionem Clerici solemniter invisere disponentes, inclyti Abbatis glebam illic deferre ac referre studuerunt. Verumtamen ibi divina non defuere miracula ad declaranda merita præcelsi Confessoris. Cum præsul Lemovicensis Herius anno 1073 mortuus fuerit, oportet hanc translationem ante annum 1074 contigisse. Videntur autem novissimæ Gallie Christianæ editores tempus hujus translationis circiter assignasse, dum tomo 2 Operis sui col. 516 de Herio præsule Lemovicensi inter alia sic scribunt: Hoc episcopo annuente, Rainaldus cessit sancto Aredio et sancto Martino Ranzoliæ monasterium a suis majoribus destructum, ex Baluzio in Historia Arvernica; quod factum anno circiter MLXX conjicimus.

alio translate

14 Laudatus Gaufrédus Vosiensis apud Labbeum tomo 2 proxime citati Operis pag. 326 aliam posteriorem ejusdem corporis translationem memorat his verbis: Dominica post Rogationes, xvi Calendas Junii a Saibrando episcopo, Guillelmo Vosiensi, Odone Brantomensi, Stephano de Castris abbatibus, Bartholomæo de Cassanis seu de Escalanis, et de Artigia Prioribus, beati Aredii corpus a proprio elevatur mausoleo, imminente constructione parietum novorum basilicæ. Vicecomes Ademarum cum aliis innumeris, simulque principes de Turribus pro consuetudine ejusdem corpus bajulant Patris. Supradicti Gallie Christianæ editores eodem tomo secundo col. 525 conqueruntur, Gaufrédum more suo hic non annotasse annum, quo translatio illa facta sit. Itaque tempus istud utcumque colligi debet ex episcopatu Saibrandi, qui anno Christi 1177 cathedram Lemovicensem ascendit, et eandem aano 1197 moriens reliquit, ut apud laudatos Gallie Christianæ editores ibidem col. 525 et sequente licet videre. Sed hæc eadem sacri corporis translatio legitur in apographo nostro Pragensi, de quo superius mentionem fecimus.

et in novam ecclesiam reductæ sunt,

15 Invat igitur hanc translationis historiam transcribere ex Ms. codice Pragensi, ubi distinctius et fusius refertur hoc modo: Post multorum annorum curricula cum ecclesia sancti Aredii esset tanta vetustate confusa, ut quasi ruinam intrantibus minaretur, Clerici ejusdem ecclesiæ, convocato super hoc consilio, decreverunt, ut dictam ecclesiam de novo ad honorem Dei et beati Aredii patroni sui reædificarent, et corpus ejusdem transferrent, et populis illud videre desiderantibus demonstrarent. Hæc, et numero præcedente allata spectant ad primam trans-

lationis partem, ut ita dicamus, aut clarius ad remotionem sacri corporis ab antiquo tumulo, dum ecclesia construeretur vel instauraretur. Verosimiliter hæc remotio seu prior sacrarum reliquiarum translatio non diu post inchoatum Saibrandi episcopatum differenda est, ut colligimus ex earumdem reductione, cujus aanus in memorato codice Pragensi exprimitur, et de qua nunc agemus.

16 Jam sæpe allegatus Gaufrédus in Chronico suo apud Labbeum tomo proxime citato pag. 337 sine certa temporis nota illam reliquiarum reductionem breviter attingit his verbis: Patris Aredii beatissimi corpus loco pristino solemniter refertur a Guillelmo Vosiensi abbate, Bartholomæo Priore de Chalax, Beraldo, Seguino, et Gulpherio de Turribus præsentem et Vicecomite et populo universo. Codex autem Pragensis in apographo nostro fusius eandem, ni fallimur, sacri corporis redictionem cum patris in eo miraculis ita prosequitur: Reædificata itaque ecclesia, et postmodum die ad hoc statuta, convenerunt ex diversis partibus [utriusque] sexus homines in multitudine copiosa, non solum de Lemovicensi diocesi, sed etiam de Petrogoricensi, Engolismensi, et Xantonensi diocesis cernere cupientes ea, quæ per sanctum Aredium Deus mirabilia operatur. Igitur anno Domini millesimo centesimo septuagesimo octavo, videlicet xv Kalendas Junii convenit cleri et populi multitudo, affuitque Sebrandus venerabilis antistes Lemovicensis, et decanus Aredii sancti cum religiosis viris et personis nobilibus et insignibus patriæ.

17 Indicto autem populis jejuniis, de communi consilio electi sunt spectabiles viri, qui corpus almi confessoris Aredii quaerere et tractare cum omni reverentia et timore, inventumque illud populis videre cupientibus ostenderent. Interim autem populus expectans cum timore et reverentia [in ecclesia] beati Hilarii, quam sanctus Aredius ædificaverat, et reliquiis multis illustraverat, orationes Deo persolverat, ut, invento sancti Aredii corpore, cum gaudio ad ipsius ecclesiam remearent. Viri igitur electi cum diligentia et reverentia quaerentes in loco, ubi esse merito credebatur, invenerunt sacrum corpus sancti Aredii in quodam sarcophago nexibus ferreis admodum constricto. Erant autem in prædicto sarcophago duo vasa, quorum unum ossa sancti Aredii capiebat; alterum vero commendatum corporis ejus cinerem honorabiliter retinebat; inter quæ erat sigillum Pipini regis Francorum repositum, cujus inscriptio tituli talis erat: GRATIA DEI PIPINUS REX HIC REPOSUIT CORPUS BEATI AREDII.

18 Quibus peractis, populum convocaverunt, et sacros artus et membra almi confessoris Aredii cum devotione et reverentia, qua oportebat, populis ostenderunt. Totum ergo diem illum et noctem clerus et populus celebrem deduxerunt. Transacta autem noctis illius prima vigilia, [cum] Matutinæ in honore ipsius Confessoris a clericis celebrarentur, et ille versus hymni, videlicet AD SACRUM CUIUS TUMULUM FREQUENTER MEMBRA LANGUENTUM MODO SANCTATI, QUOLIBET MORBO FUERINT GRAVATA, RESTITUUNTUR, a clericis cantaretur, ecce quidam nervis omnibus sui corporis debilitatis, qui ibidem coram sacro corpore fuerat asportatus, sanus ex integro subito factus proclamavit: Ecce ego, qui ex multo tempore infirmus fueram,

ut dicitur ex Chronico Gaufrédi.

E

et Ms. Codex Pragensi.

in quo etiam miracula beati patris ostentantur.

A ram, jam nunc per Dei misericordiam et beati Aredii preces et merita sum sanatus.

sed presentem earum statum ignoramus.

19 Deinde ilecantatis in Matutinis novem lectionibus ex more, cum TE DEUM LAUDAMUS inciperetur, quidam alius aegrotus, membris omnibus destitutus, et longo tempore morbo incurabili fatigatus, concepta ad sanctum Aredium devotione, subito ejusdem Sancti meritis sanus et incolumis est effectus. In ipsa quoque translatione ad declarandum ejusdem Sancti merita, multa alia miracula dignatus est omnipotens Deus ostendere, quae enarrare esset longum. Propter aliquas hujus narrationis circumstantias suspicamur, utramque hujus translationis partem, sive remotionem et reductionem reliquiarum inter se confusas esse. Porro nos distinctioribus documentis destituti locum et tempus harum translationum clarius explicare non possumus, et hanc enram Canonicis Atouensibus merito relinquimus. Hi quoque testimonium reddere poterunt de presenti sacrarum reliquiarum statu, quem prorsus ignoramus, et tamen scopum nobis praefixum attingimus: nam ex Martyrologiis et his translationibus immemorabilem et diu perseverantem S. Aredii cultum dumtaxat ostendere volumus, et nunc ad Acta ejus examinanda progredimur.

§ II. Duplicia Sancti Aeta, eompndium eorum ex Gregorio Turonensi, et dubium de testamento, quod nomine illius Sancti matrisque ejus editum est.

Mabillonius edidit duas Sancti Vitae.

E ruditissimus Mabillonius in lucem dedit duas antiquas S. Aredii Legendas, quarum nam brevior, quam Fiacrus Aubry Benedictinus ex Ms. codice Mojaris-monasterii eruit, inter Acta sanctorum Ordinis Benedictini seculo primo vulgavit; alteram vero longiorem postea tomo 4 Analectorum pag. 194 et sequentibus edidit, ibidemque pag. 493 lectorem de utraque sic praemonet: Huic Vitae (prius egerat de brevi Legenda S. Hieronymi presbyteri) aliam subicere visum est, quae est sancti Aredii abbatis Atanensis, Gregorio episcopo Turonensi [adscriptam] in vetustissimo codice sancti Galli, ex quo eam in nostri gratiam excepit amicus noster Hermannus bibliothecarius. Aliam ejusdem Abbatis Vitam edidimus in seculo primo Benedictino; sed haec amplior et probabilior est. Dein pagina sequente veterem titulum, amplioribus his Actis in Ms. codice sancti Galli praefixum, ito exhibet: In nomine Domini nostri Jesu Christi incipit Prologus sancti Gregorii Turonici episcopi de vita beati Aredii Lemodicini abbatis.

quarum prima perperam tribuitur S. Gregorio Turonensi,

21 Ex hoc titulo facile quispiam cum Mabillonio suspicari posset, prolixioram illam Vitam S. Gregorio Turonensi adscribendam esse. Sed Theodericus Ruinartius Benedictinus, qui eandem Vitam post authentica S. Gregorii Turonensis Opera recudi curavit, in praefatione ad Parisiensem suam istorum Operum editionem unum. Si de suspicione illa sic disserit: Vitam sancti Aredii abbatis Atanensis Gregorio Turonensi tributam, aliam ab ea, quae seculo primo Actorum

sanctorum Ordinis Benedictini edita est, eruit noster dominus Johannes Mabillonius e vetusto codice sancti Galli in Helvetia, quae quidem Gregorio haud indigna videtur, nec multum ab ejus genio aliena: nisi quod aliquae phrasae in ea passim occurrant ex Gregorio Magno, immo et ex beati Benedicti regula contra Gregorii morem mutuatae. Deinde Gregorius Aredii miracula et res gestas passim celebrat; nusquam tamen illius Vitae a se scriptae, quod alias solet, ipse meminit.

Accurre G. C. sicut variis argumentis

22 Quamvis momenti istis reponi possit, Gregorinum hanc Vitam post suum ex itinere Romano reditum scripsisse, promdeque nihil esse mirum, si in aliis Operibus, quae antea exaraverat, nullam Vitae sancti Aredii fecerit mentionem, loquendique modos Gregorii Magni non adhibuerit: qui Roma reversus, ubi, sicut de illo rerum ecclesiasticarum curiosissimo indagatore conjicere licet, Gregorii libros viderat, sicut et beati Benedicti regulam, quae jam tunc erat celebris, eorum loquendi morem imitari potuisset: sunt tamen alia indicia, quae suadeant, hanc Vitam Gregorio tribuendam non esse, sed monacho potius alicui Atanensi, qui eam potissimum ex Gregorii Operibus collegerit; quod ansam praebuerit posteris eam Gregorio adscribendi: ipse enim Gregorius Aredium passim laudat, ejusque Vitae breviarium descripsit sub finem libri decimi Historiae.

E

23 Et quidem miracula, quae Vitae sancti Aredii subjunguntur, styllum Gregorii non sapiunt. Ita loquitur auctor, acsi episcopus aliquis in Brivatensi vico sedisset: alio in loco de episcopo Turonensi, qui tunc Gregorius erat, eo modo scribit, quo non scripsisset ipse Gregorius. Denique haec Vita, uti ex ejus prologo patet, scripta est, ut in festo sancti Aredii anniversario legeretur in conventu fidelium. Quae omnia et alia, quae legentibus occurrent, innuunt alium a Gregorio fuisse hujus Vitae auctorem. Hunc tamen paullo post Aredii exitum scripsisse, tum ex rebus narratis colligimus, tum ex capite ultimo, ubi testatur, ea, quae a se scripta sunt, intra paucum tempus contigisse. Unde concludit, multo numerosiora fore, quae in posterum scribentur per prolixa spatia temporum, quae subsequuntur, cum frequentia ad Sancti Tumbam fierent miracula. Ex his autem omnibus colligere licet, sancti Benedicti regulam jam tunc, id est, seculo sexto labente aut initio sequentis, in monasterio Atanensi receptam fuisse, quam adeo familiarem habuit ille auctor.

evincit Ruinartius.

F

24 Ruinartio consentiunt scriptores illi Benedictini, qui nuper Historiam litterariam Franciae idiomate Gallico ediderunt, dum tomo 3 istius Operis pag. 499 argumentantur in hunc fere modum: Auctor hujus Vitae diffusioribus innuit, se fuisse testem oculatum miraculorum, quae ad tumultum S. Aredii recenter defuncti panco tempore patrabantur. Ibidem quoque generatim meminit de miraculis, quae deinceps per prolixa spatia temporum, sive plurimis annis post obitum S. Aredii coram sepulcro ejusdem Sancti contigerunt, eaque propter multitudinem singillatim a se narrari non posse significat. At utraque haec assertio non convenit Gregorio Turonensi, qui forte tumultum S. Aredii nunquam vidit, et tantum quatuor annis ac puercis mensibus eidem Sancto superstes fuit. Denique ex his et aliis adjunctis conjiciunt, hanc lucubrati-

cujus opinionem amplectuntur recentiores Benedictini,

nem

AUCTORE
G. C.
qui utramque
Vitam ab
auctoribus
antiquis

nem potius monacho Atanensi tribuendam esse.

25 Quidam eruditi riri opinantur, breviorē S. Aredii Legendam ex his Actis fusioribus contractam fuisse. Sed e contrario proxime laudati Benedictini existimant, breviorē Vitam prius exaratam esse, et alteri prolixiori scribendæ materiam vel occasionem præbuisse. Duas hujus apinioni suæ rationes allegant, quarum una est, quod auctor brevioris Vitæ simplici et minime quæsito stylo utatur, ubi contra scriptor amplioris eruditionem ab amplificatoribus passim usitatum affectat, suamque lucubrationem tertibus sacræ Scripturæ ac sanctorum Patrum exornat. Alteram sui sententiæ rationem proponunt hoc fere modo: Si brevis Legenda esset compendium longioris, haud ita brevior etiam contraxisset aliqua miracula, quæ in Vita prolixiore narrantur, et quæ tunc temporis maguopere placebant, ut probatur exemplo S. Fortunati Pietariensis, qui Vitam S. Renigii Rhemensis in compendium redegit. At compendiosa S. Aredii Vita nullum memorat miraculum, quod post exsequias illius Sancti patrum fuerit.

B
ac fide dignis-
simis adscri-
bunt.

26 Denique ex his omnibus arguētis concludunt, non diu post mortem S. Aredii forsā ab aliquo monacho Atanensi primam hanc Vitam litteris mandatam fuisse; alteram vero probabiliter ab alio monacho Atanensi operosius compositam esse quindecim vel viginti annis post obitum ejusdem Sancti, quando jam scripta sanctorum Gregorii Magni et Gregorii Turonensis ubique ferme nata erant, et manibus eruditorum terebantur. Quidquid sit de certa biographorum conditione vel determinato scriptionis tempore, ex communi eruditorum consensu liquet, hæc esse duo venerabilia antiquitatis monumenta, quæ seriores etiam critici pro genuinis habent ac merito venerantur. Quamvis autem ea circa substantiam seu præcipua Sancti viventis Acta et miracula inter se concordent, tamen unum ex altero transcriptum non videtur, ut facile curiosus lector observare poterit post hunc Commentarium prævium, ubi utrumque reculetur et Annotatis illustrabitur.

famen S. Gre-
gorius Turo-
nensis

27 Hic interea dabimus aliud eorundem Actorum compendium, quod certe tribuendum est S. Gregorio Turonensi, qui in Historia Francorum lib. 10, cap. 29 pleraque S. Aredii gesta et miracula summatim ita narrat: Aredius quoque hoc anno (nimirum Christi 591, ut chronologi jam consentiunt) terras relinquens, vocante Domino, migravit ad caelum. Lemovicina: urbis incola fuit, non mediocribus regionis suæ ortus parentibus, sed valde ingenuus. Hic Theodoberto regi traditus, aulicis palatinis adjuugitur. Erat enim tunc temporis apud urbem Trevericam vir eximie sanctitatis Nicetius episcopus, non solum in prædicatione admirabilis facultia, verum etiam in operibus bonis ac mirabilibus celeberrimus habebatur in plebe: qui intuens puerum in regis palatio, nescio quid in vultu ejus cernens divinum, præcepit ei se sequi. At ille, relicto regis palatio, secutus est eum. Cumque ingressi in cellulam de iis, quæ ad Deum pertinent, confabularentur, expetit Adolescens a beato sacerdote se corrigi, ab eo edoceri, ab eo imbui, ac in Divinis voluminibus ab eodem exerceri.

in Historia
Francorum
et alibi

28 Cumque in hujus studii flagrantia cum antistite memorato degeret, tonsurato jam capite, quadam die psallentibus clericis in ecclesia, descendit columba e camera, quæ leviter volitans

circum eum, resedit super caput ejus; illud indicans, ut opinor, eum Spiritus sancti gratia jam repletum: quam cum ille non sine pudore conaretur abigere, hæc paululum circumvolans, iterum super caput ejus, aut super scapulam residebat; quæ non modo ibi, sed etiam cum in cellulam episcopi ingrederetur, jugiter comitabatur cum eo. Quod per dies plurimos factum, non sine admiratione episcopi intendebat. Exinde Vir Dei Spiritu, ut diximus, sancto repletus ad patriam, genitore ac germano defunctis, regreditur consolaturus Pelagianum genitricem, quæ nullum parentem præter hanc sobolem spectabat.

29 Deinde cum jeuniis atque orationibus vacaret, deprecatur eam, ut omnis cura domus, id est, sive correctio familiæ, sive exercitium agrorum, sive cultus vinearum ad eam adspiceret; ne huic Viro aliquod accideret impedimentum, quo ab oratione cessaret; munus sibi tantum privilegium vindicans, ut ad ecclesias edificandas ipse præset. Quid plura? Construxit templa Dei in honore Sanctorum, expetitque eorum pignora, ac ex familia propria tonsuratos instituit monachos, cœnobiumque fundavit, in quo non modo Cassiani, verum etiam Basilii et reliquorum abbatum, qui monasterialem vitam instituerunt, celebrantur regulæ, beata muliere victum atque vestitum singulis ministrante. Nec minus hæc tamen impedita hoc onere, in Dei laudibus perstrepebat; sed assidue, etsi quidam operis exerceret, semper orationem Domino, tamquam odorem incensi acceptabilis offerebat.

30 Interea ad sanctum Aredium cœperunt infirmi confluere, quos, manus singulis cum vexillo crucis imponens, sanitati reddebat: quorum si singillatim nomina scribere velim, nec numerum percurrere valeam, nec vocabula memorare. Unum tamen novi, quod quicumque ad eum æger advenit, sospes abscessit. De majoribus quoque miraculis parva proponimus. Iter quodam tempore cum genitrice dum ageret, et sancti Juliani martyris ad basilicam properaret, venerunt vespere in quodam loco. Erat autem locus ille aridus, et absque fluentibus infecundus. Dixitque ad eum mater ejus: Fili, aquam non habemus, et qualiter hic nocte præsentis quiescere possumus? At ille prostratus in orationem, et duntissime preces fudit ad Dominum; et erigens se defixit virgam in terra, quam manū gerebat, eamque cum his aut tertio in gyrum vertisset, ad se lætus extraxit; moxque unda aquæ secuta est tam valida, ut non solum ipsis de præsentis, sed etiam pecoribus atlatim deinceps pocula ministraret.

31 Nuperrimo autem tempore iter carpens, nimbus ad eum pluvie advenire cœpit; quem ille cernens, paululum super equum, in quo sedebat, caput inclinans manus extendit ad Dominum. Consummata vero oratione, divisa est nubes in duabus partibus, ac in circuitu eorum immanis descendit pluvia; super eos tamen nulla, si dici fas est, gutta descendit. Wistrimundo quoque, cognomento Tattonis, civi Turonico dentes gravem inferebant dolorem, ex quo etiam maxilla intumuerat. Quod cum beato Viro questus fuisset, manum super locum doloris imposuit, statimque dolor fugatus, nusquam deinceps ad injuriam hominis excitatus est. Hæc ipse, qui passus est, retulit.

32 De his vero signis, quæ per virtutem sancti

A sancti Juliani martyris, Martinique confessoris beati in ejus manibus Dominus operatus est, pleraque in libris miraculorum, sicut ipse effatus est, scripsimus. Post has vero et multas alias virtutes, quas Christo cooperante complevit, advenit Turonis post festivitatem sancti Martini, ibique paullulum commoratus dixit nobis, se haud longævo tempore adhuc in hoc mundo retineri, aut certe velocius dissolvi; et vale dicens abscessit, gratias agens Deo, quod priusquam obiret, sepulcrum beati antistitis osculari promerisset. Cumque ad cellulam suam accessisset, testamento condito, ordinatis omnibus, ac sancto Martino Hilarioque antistitibus heredibus constitutis, ægrotare cepit, ac dysenteriae morbo gravari.

tum post obitum ejus

33 Sexta quoque ægrotationis ejus die mulier, quæ ab spiritu immundo sæpius vexata a Sancto emundari non poterat, ligatis per se a tergo manibus, clamare cepit ac dicere: Currite cives, exsilite populi, exite obviam martyribus confessoribusque, qui ad exsequium beati Aredii conveniunt. Ecce adest Julianus a Brivate, B Privatus ex Mimate, Martinus a Turonis, Martialisque ab urbe propria. Adest Saturninus a Tholosa; Dionysius ab urbe Parisiaca, nonnulli et alii, quos cælum retinet, quos vos ut confessores et Dei martyres adoratis. Hæc cum in exordio noctis clamare cepisset, a domino suo revincta est. Sed nequaquam potuit contineri; quæ rumpens vincula, ad monasterium cum his vocibus properare cepit; moxque beatus Vir spiritum tradidit non sine testimonio veritatis, quod sit susceptus ab angelis.

contigerunt.

34 Mulierem quoque in exsequiis suis cum alia muliere nequiori spiritu vexata, ut est sepulcro lectus, a nequitia infesti dæmonii emundavit. Et credo, ob hoc Dei nutu easdem in corpore positus non potuit emundare, ut exsequiæ illius hac virtute glorificarentur. Post celebratum vero funus mulier quædam rictu patullo, sine vocis officio ad ejus accessit tumulum; quo oculis delibato, elocutionis mernit recipere beneficium. Nihil hic dicimus de altero Aetorum compendio, quod in supradicto Ms. codice Pragensi legitur: id enim recentius et ex antiquis biographis contractum est, ut ipse collector anonymus in fine testatur his verbis: Hæc ex gestis antiquis sancti Aredii sub compendio sunt excerpta. Si quid tamen in ea synopsi notatu dignum occurrat, illud alia occasione observabimus. Cum vero S. Gregorius Turonensis hoc loco fecerit mentionem testamenti, quod S. Aredius condidit, istud jam breviter examinabimus.

Mabilonius edidit Sancti hujus testamentum,

35 Mabilonius tomo 2 Veterum analectorum pag. 48 et sequentibus testamentum S. Aredii edidit, notisque illustravit, et de illo in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 572 num. 48 sic disserit: Hoc eodem anno Aredius, nobiles inter Lemovices nobilissimus, cum Pelagia matre sua testamentum condidit in gratiam basilicæ sancti Martini apud Turonos, cui Atanense monasterium, paullo ante ab se conditum, in primis commendavit anno undecimo regis Sigiberti. . . . Jam erectum erat Atanense monasterium, cum Aredius testamentum suum condidit, anno, ut mox dicebam, undecimo Sigiberti, qui Arvernus et Lemovicibus dominabatur. Hoc testamento, vivente ac comprobante Pelagia matre, res suas omnes contulit cœnobio Atanensi, quod Turonica sancti Martini basilicæ ejusque Præposito subjectum voluit.

Augusti Tomus V.

Aliud testamentum morti jam proximus condidit Childeberti Austrasiorum regis anno sexto-decimo, Christi [quingentesimo] nonagesimo primo, ut priori testamento robur adderet. Posterioris tantum mentionem Gregorius facit. In priori, quod a nobis editum est, heredem constituit sancti Martini basilicam Turonensem, ita ut per ejus Præpositum omnia ordinarentur, præcipue Atanense monasterium, cujus abbatem absque ejus procuracione ordinari vetat. Ruinarlius post Opera S. Gregorii Turonensis col. 1308 et sequentibus ex archivio sancti Martini Turonensis istud idem testamentum nunc primum integrum dedit, ut in titulo monet, illudque cum notis recudit.

AUCTORE G. C.

36 Jam dudum antea Sammarthani tomo 4 Galliæ Christianæ pag. 99 compendium ejusdem testamenti vulgaverant, in quo tempus illius ita exprimitur: Aredius in Christi nomine peccator presbyter testamentum nostrum scripsi, re-legi, sub die pridie Calend. Novembris anno xvii regni domni nostri Sigiberti regis. At Carolus Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 591 num. 6 hæc testamenti synopsis et alia hujusmodi instrumenta pro supposititiis habet, ut ibidem tomo 2 istius Operis pag. 393 innuit his paucis verbis: Supersedemus genealogiæ, testamento, ac donationibus Aredii, ejusque matris Pelagiæ, quæ describuntur a Labbeo inter Miscellanea curiosa, et a Sammarthanis in Gallia Christiana: nullius enim sunt fidei, fastidiumque pariunt erudito lectori. Saltem Cointius debuisset aliquas hujus judicii sui rationes afferre. Præterea miramur, novissimos Galliæ Christianæ editores inter instrumenta ad tomum secundum sui Operis col. 477 et 478 eandem testamenti synopsis recudisse, et hanc Cointii censuram non refutasse.

quod Cointius ratunde suppositium pronuntiat,

E

37 Fortasse Cointius hoc testamentum rejecit, quia conditum dicitur anno septimo-decimo regni domini Sigiberti, in quem numerum certius irrepsit error, cum Sigibertus tot annis non regnaverit. Sed hanc aliasque difficultates, quæ in illo testamento occurrunt, Mabilonius tomo 2 Analectorum pag. 61 in notis ad hoc instrumentum sic solvere nititur: Præferenda lectio codicis Vosidensis, in quo legitur ANNO XI REGNI SIGIBERTI. Nam Sigibertus Austrasiorum rex, Chlotarii magni filius, solidos annos duntaxat quatuordecim regnavit. Hic suboritur duplex difficultas. Prima est, cur Aredius Lemovicis tempus conditi testamenti designet per annos Sigiberti Austrasiorum regis. An tum indiscriminatim numerabantur tempora per annos ejusvis et tetrarchis, qui Gallicanum imperium inter se divisum regebant? An Lemovices Austrasiorum regibus parebant? Certe Brunchildis Sigiberti uxor Lemovicam civitatem aliasque a Galesuinda germana sua, superstibus Chilperico et Sigiberto regibus, acquisisse dicitur in exemplari pactionis relato apud Gregorium Turonensem episcopum in Historiæ Francicæ lib. 9, cap. 40. Et Aredius ipse in aula Theodeberti Austrasiorum regis educatus est, in qua palatina officia exercuit.

ideoque nos authenticam ejusdem fidem

F

38 Altera difficultas petitur ex tempore conditi testamenti: quippe Aredius, referente eodem Gregorio in libro 40, cap. 29, paullo ante obitum suum, qui anno Childeberti sexto-decimo, Christi dxi contigit, edidit testamentum, mox ut e Turonica urbe reversus est. . . . Atqui jam tum ab obitu Sigiberti anni sexde-

et difficultates in eo occurrentes

ACCTORE
G. C.

cim effluerant. Verum facile est solvere hunc nodum : Aredius enim ex aula Theodeberti reversus, ut se totum rebus divinis traderet, rerum suarum curam in Pelagiam matrem rejecit, ne sibi aliquod accideret impedimentum, quo ab oratione cessaret, unum sibi tantum privilegium vindicans, ut ad ecclesias aedificandas praesent, inquit Gregorius. Postea construendo Atanensi conobio manum admovit; tunc simul cum Pelagia matre dotando monasterio testamentum conscripsit; quod postea sub vitae exitum ratum esse jussit. Itaque duo testamenta scripsit Aredius, sive potius unum idemque testamentum bis edidit. Primum anno xi Sigiberti, Christi DLXXI, vivente ac comprobante Pelagia ipsius matre, ut scilicet monasterio Atanensi, quod tum constuebat, res suas omnes conferret. Secundum Childeberti Austrasiarum regis anno xvi, Christi DXXI, paulo ante obitum suum, quo primo testamento robur accederet. De solo posteriori loquitur Gregorius.

39 *Eruditus examinandum relinquimus hoc prolixum S. Aredii testamentum, quod apud Mabillonium tomo 2 Analectorum pag. 48, et in appendice ad novam editionem Operum S. Gregorii Turonensis invenient. Attamen curioso lectori hic exhibemus aliquod ejusdem testamenti compendium, quod ab editoribus novissimis Galliae Christianae post tomum secundum inter instrumenta ecclesiae Lemovicensis col. 177 et 178 refertur hoc modo : Ego Aredius presbyter et Pelagia, sana mente, integroque consilio, donamus tibi, sancte Martine, per hujus testamenti paginam, medietatem Gricenis cum omni jure suo; aliam vero medietatem cum omni jure suo, in Attano consistentes monachi nostri in perpetuo, te S. Martine defensante, possideant; ea videlicet ratione, ut monasterium, quod, Domino inspirante, nos fecimus, et monachos, quos ibi Deus per nos peccatores esse ordinavit, aut inantea Deus ordinare jussit, id est tam de ingenuis, quam de servis nostris tibi, domne Martine, fecimus ordinandos.*

40 *Commendamus cellam quoque nostram in honore S. Medardi dedicatam, quae sub Gaudamario sita esse videtur, et vulgo Exidolium appellatur, cum omnibus suis pertinentiis monachi Atanenses, te domne Martine defensante, possideant. Aredius in Christi nomine peccator presbyter testamentum nostrum scripsi, re legi sub die pridie Calend. Novembris an. xvii regni domni nostri Sigiberti regis. Alidius, rogante domno meo Aredio et Pelagia, testamentum nostrum confirmavit. Pelagia testamentum nostrum re legi et subscripsi. Calpurnus, rogante domno meo Aredio et Pelagia, testamentum hoc confirmavi. Leo rogatus a domno Aredio et Pelagia, testamentum hoc confirmavi. Nectarius testamentum hoc confirmavi, rogante domno Aredio et Pelagia. Sig. Ad. lli subdiaconi. S. Nectarii testis. Haec subscriptiones nonnihil differunt ab aliis duabus editionibus prolixioris testamenti, sicut illas inter se conferre volenti manifestum fiet. Mabillonius haeret ad cellam in honore S. Medardi dedicatam, et pag. 64 circa hanc rem notat sequentia : Mirum est, jam tum oratoria et ecclesias fuisse conditas in honorem sancti Medardi, qui vix ante annos xxv ad Superos abierat. Forsan aliqui veterum hujusmodi instrumentorum peritiores reperirent alias difficultates in hoc testamento, de quo ipsi cum Coimtio (solidas tamen rationes allegari cupimus) li-*

berum judicium ferre poterunt. Nos interim utraque Sancti Acta jam praelo subjiciemus, eaque consuetis annotationibus illustrare non gravabimur.

VITA PRIMA

auctore coaevo

Ex editione Mabilloniana inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini, seculo primo pag. 349 et sequentibus.

CAPUT I.

Sancti patria, parentes, pueritia vel adolescentia, virtutes et miracula.

Aredius igitur beatissimus in Aquitaniae provincia, ultima pene Occidentalis plagae Gallia; ex urbe Lemovica a oriundus, tantae nobilitatis inter proceres militiae Christianae futurus, secundum saeculum quoque nobilissima, videlicet regia b, quodque sublimius, bene Christiana prodiit parentela. Pater illius Jocundus c, mater est appellata Pelagia d: quorum tanta perhibetur fuisse religiositas vitae, tanta Christianae observatio disciplinae, ut de eis quoque merito dici posset, quod de Zacharia et Elisabeth ait Evangelista: Incedentes in omnibus mandatis, et justificationibus Domini sine querela.

2 Itaque natum Aredium qualiter in Dei timore ac sinceritate fidei erudiri studuerit talium cura parentum, satis evidens est ipsa eorum religiositas argumentum: quorum studio accessit et curae tanta pueri docilitas, bonitasque natura, ut jam tunc spem de se praebere in futurum magnificam, qui puer tam ingeniosus esset, et animam cereretur habere tam bonam. Proinde bonitas eadem in ipsis puerilibus annis multimodis scintillabat indicis, tum capacitate tum quoque mansuetudine ingenii, morum pariter dulcedine et amore discendi omnino postremo, quantum intelligere poterat dilectione virtutis, atque odio totius vitiositatis.

3 Itaque puerili levitate calcata adolescentiaeque deinceps propulsa lascivia, eruditionum studiis insistebat litterarumque doctrinis. His alique istiusmodi pluribus, tam in virtutibus animi quam probis actibus; ipsa tamen generosissima nobilitas parentela; et illius praedicabilis strenuitas de domo illum parentum regiam transire coegit in aulam, et sub rege Theodeberto e palatinis se mancipavit officii. Denique cancellarii sortitus officium, fideliter ac sapienter ministerium adimplebat iunctum.

4 Interea dum cum aetatis incremento divinus in eo jugiter incresceret timor, amorque sanctitatis magis magisque penetraret intima cordis, puram ac nitidam habere cupiens coram Deo conscientiam, memorans illud Psalmistae Domino supplicantis: Delicta juventutis meae,

Sanctus a u-
bitibus par-
tibus

a

b

c

d

pie educatu

F

antico min-
sterio ad-
ditur,

quo relicta
perfectiorem
etiam docet.

et

A et ignorantias meas ne memineris; omnes actus adolescentiæ suæ, qui conscientiam illius remordere poterant ac fuscare, optimum necessariumque duxit eundem Christi sacerdoti, sancto scilicet Nicetio /, Trevirensi episcopo confiteri, ut illius iudicio acta de transactis penitentia, tanto liberius tantoque licentius sanctiorem deinceps tentaret agere vitam, quanto de præteritis mundam habere posset conscientiam ac securam. Cujus piæ intentioni, ac optimæ voluntati, adhortatio quoque prædicti sanctissimi sacerdotis accessit. Instanter namque illum admonere curavit, ut vanissimam sæculi deserat penitus pompam; inutillaque reputans (ut vere erant) palatina declinaret officia, et jocos ac fabulas omniaque ludicra gesta, quæ in aula regia jngiter agebantur, quantum noxia essent ac perniciosa perpendens, fugeret penitus, et modis omnibus evitaret.

et sanctitas
ejus indicatur
a columba,

B Interea Viro beatissimo in tali cursu vitæ forti constantia perseverante, accidit quadam die, ut per plateam illo transeunte, columba de camera aula regalis egressa super caput illius insideret, nec eam ille a se abigere ulla ratione valeret, quousque pontificis domum, ad quam tunc forte tendebat, intraret. Sed nec tunc quidem eo, unde venerat, rediit, quousque nox imminens concludere diem cepit. Tum vero regressa, nocte transacta, die iterum reddito, ipso ad ecclesiam properante cum clero, advocans rursus pari modo capiti insedit illius. Ita per continuatos triginta dies agens, hoc est quotiescumque ille de domo ipsa egrederetur, quousque regrederetur, nulla territatione recedens sancto quidem Viro verecundiam non modicam ingerebat.

quod indicium
biographus
mystice expli-
cat.

C Sed ut creditur, ejusmodi res per tot dies non frustra fiebat. Fortasse enim per hoc, illud effectum ostendebatur, quod idem sanctus Dominum, ut intimatum est superius, instantissime precabatur; integre scilicet sibi esse reformatam illam sancti Spiritus gratiam, quam in baptismatis regeneratione perceperat, in quantum videlicet illam postea aliquibus fortasse delictis amiserat. Quod enim per columbæ speciem gratia spiritualis intimari soleat, nullus, qui Evangelium fideliter audivit, ignorat: ubi legitur super Dominum baptismum in specie columbæ ipsum descendisse Spiritum sanctum. Sed et numerus triginta dierum numero congruere videtur annorum, quem Dominus tunc agebat, quando venit ad baptismum; et quando super eum Spiritus sanctus in ea specie est ostensus: in quo etiam numero quia perfectio quædam denarii numeri videtur tripliciter contineri, potest quoque per eum intimari perfectio vitæ ac sanctitatis in fide recta sanctæ Trinitatis.

Sanctus ce-
cum illumina-
nat,

7 Homo quidam caligantibus oculis ad cæcitatæ deductus ærumnam, desistente terrena, caelestem quæsit ab Aredio beato medelam: quam idem hominis miseria animique proprii misericordia compellente, mox precibus ad Christum fuis obtinuit, caecoque petenti protinus impertivit. Itaque gavisus rediit videns, qui mœstus advenerat cæcus.

g
alium dolore
dentium sta-
tum liberat,

8 Alius nomine Gujestremondus g pessimo dolore dentis attritus, et aliquandiu dirissime tortus, fortuito occurrit eidem sancto a Turonis revertenti, a sepulcro scilicet beati Martini, quod orationis gratia sæpius expetere solitus erat: qui cum unam hominis maxillam, altera in sui lenitate manente, tumefactam cerneret, quæ

sibi causa id obtigisset, eundem interrogavit: Ex impressis. ille quanto dolore dentis unius ex illa faciei parte attereretur, multum inde conquerens indicavit. Tum Sanctus doloris locum tumoremque illum sacra manu compalpans; Modo, inquit, sanaberis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et virtute beati Martini, cujus sacratissimi corporis presentiam licet indignus, devotus tamen adivi. Quo dicto, vexilloque Crucis super locum doloris ejus (ut sibi mos erat) effigiato, dolor protinus conquievit, immo verò totus abscessit, tumorque subsidens pristinam ambarum æqualitatem decoremque maxillarum mira celeritate reduxit.

oleum mirabi-
liter auget,

9 Et quia mentionem fecimus itineris, quo sæpe Turonum adibat ad revisendum beati Martini sepulchrum; parum quiddam, quod ibidem aliquando egit, non putamus omittendum. Uxor cujusdam Turonici monetarii, nomine Rigovera, ampullam cum oleo fere dimidiam sancto obtulit Viro, sua idem oleum deprecans benedictione sanctificandum. At ille jactantiæ quantum plures alii studiosi assequendæ, tantum ipse semper cupidus fugiendæ, ne aliquid sanctificationis, virtuti adscriberetur propriæ benedictionis, aliam potius de chrismario suo protulit ampullam, oleum quod de sancti Martini ecclesia tulerat continentem; ex quo cum guttulam aliquam alteri illi infudisset, ampulla Dominica prius cruce signata, quæ ut jam diximus non plus videbatur esse quam dimidia, subito ad summum est usque repleta, atque insuper redundans adhuc oleum in vase alio necessario est exceptum, nec aliquid favente Deo sacri liquoris perditum, atque effusum h. Ita Vir sanctus facile videntibus persuasit, virtutem ibi operatam esse, solamque admirari debere sancti Martini, cum certe fides humilitasque ipsius, quia et de virtute non præsumebat, et gloriam præferbat illius, tantæ expers esse non posset operationis effectus.

visione et voce
energumeni
absens inno-
tescit,

10 Alio rursus tempore ad festivitatem ejusdem beati Martini more sibi solito Turones properavit: quo cum pervenisset, et nocturno tempore episcopo cum clericis in ecclesia psallentibus, ipse illum gratia orationis expeteret, accidit, quemdam ex diaconibus aspiciente episcopo ipso somno gravari: a quo excitatus, et cur dormitaret blande correptus ita respondit: Videbam te, pater, modo per somnum ecclesiæ fores egredientem, et beato Aredio Lemovicensi abbati honorifice occurrentem. Vix clericus verba compleverat, et ecce per quemdam ex energumenis daemon exclamat, Aredii se presentiam terre non posse. Quo audito, episcopus tam ex somno clerici quam ex voce arreptitii non habuit ambiguum, proximum esse Aredii beati ad ecclesiam properantis adventum; statimque cum abbatibus, qui secum erant, et universo clero, pluribus luminaribus accensis, cum ingenti honore præ foribus ecclesiæ vere honorando occurrit Aredio. Ita cum letitia magna gaudioque multo ecclesiam ingressi, in Dei laudibus sacrisque noctem magnifice pariter deduxere vigiliis. Denique gaudium divinitus revelatæ occursionis plurimum adauxit virtus divine per virum beatissimum operationis, dum infirmi ac debiles orationibus illius sanitati restituti complures et sibi et aliis cum admiratione ingentem protulerunt exultationem.

varios ægros
sanitati re-
stituit,

11 Item ad aliam nihilominus beati Martini festivitatem, Turonicam Aredius beatus expetiverat civitatem: cui cum quidam paralyticus cruribus contractis per terram manibus reptans et pedibus

EX IMPRESSIS. pedibus occurrisset, ille supernam invocans majestatem Martinique satis expertam omnibus sibi metque saepe virtutem, blanda manu arida attractare cœpit paralytici crura; mox salubrem tactum restrictio restitutioque dissolutorum subsequuta membrorum, firmis fecit vestigiis hominem consistere sanum. Fatebatur autem ille Beatissimus, sancti Martini manum, velut cum sua, debilia contrectantem hominis crura: ac si totum asseberat illius reputandum esse meritum et virtuti, quidquid ipse in reformatione debilis valuerat operari. Neque vero hunc solum, sed per ingentem illam sibi collatam gratiam sanitatam nullum pene occurrentem sibi infirmum, non statim reparato vigore remisit ad propria sanum. Ex energumenis quoque tot ereptos demoniacæ potestati sensibus propriis, et antiquæ reddidit libertati, ut personarum numerus aut nomina per singula nequeant annotari.

12 Dum vice quadam idem Sanctus, nocturnis vigiliis in ecclesia celebratis, inde fuisset egressus, visus est illi velut quidam igneus globus super suam cœlitus descendere cellam. Sed cum manifestus, quidnam esset, nondum agnovisset, ait uni ex discipulis secum comitanti: Quisnam ille est, qui tali hora ardentem quam cerno faculam gestat? Interea illo rem admirante, globus ille, qui apparuerat, velut a tecto cellæ descendens remeavit ad sidera. Tum manibus expansis ad cœlum magnificentiæ divini gratias cœpit immensas laudesque Deo referre, quæ se suumque locum dignata esset visitatione superni luminis illustrare. Discipulus vero, qui lumen idem viderat cum ipso, quidnam esset hoc curiosius perquirebat ab eo, quodque tantum cœlitus revelatum beatissimo Viro mysterium. Cui Sanctus leniter increpans; Sile, inquit, sile, mysterii cœlestis ignare, beatumque Martinum dignantissima sua miseratione, nostrum hunc visitasse locellum addisce, sidereaque luce micantem ad sedem remeasse cœlestem.

atistique miraculis coruscant.

B

ANNOTATA.

C a Lemovicum vel Lemovica vulgo Limoges est passim nota Galliæ civitas, quæ alibi Latine Lemodia appellatur. Deinceps ad tam celebres civitates nihil annotabo, nisi nomen earum ita exprimat, ut rix agnoscantur.

b Habeo præ manibus quandam Ms. genealogiam S. Aredii, in qua majores et consanguinei ejus recensentur. Sed nescio, quam fidem istud instrumentum mereatur, cum Cointius genealogiam et testamentum ipsius rotunde rejiciat, ut § 2 Commentarii num. 36 retuli. Certe ex antiquis biographis constat, illum ex illustri stemmate ortum esse, quod nobis sufficit, quamvis singulos ejus avos et abavos confidenter enumerare non audeamus.

c In aliquibus editionibus apud S. Gregorium Turonensem lib. 2 de miraculis S. Martiani cap. 39 Rinosindus pater ejus vocatur. Sed mendose, sicut ad hunc textum monet Ruinartius in sua editione, qui in aliis Mss. codicibus legit Renosindus frater ejus, et ideo ad ampliorem S. Aredii vitam, quam in Appendice ad Opera S. Gregorii Turonensis recedit, iterum notat, se ex Mss. codicibus et utrisque Sancti Actis hoc mendum correxisse.

d Gregorius Turonensis in libro de gloria confessorum cap. 104 matrem S. Aredii eodem no-

mine appellat, eamque meritis laudibus ibidem ornatur, ut die sequenti videbimus.

e Anno Christi 534 Theodebertus regnum Austrasiæ adeptus est, illudque quatuordecim annis administravit, ut chronologi passim tradunt.

f In Martyrologio Romano hic sanctus antistes Trevirensis annuntiatur die 5 Decembris, quo plura de gestis ejus dicenda occurrent.

g Hic vir in Gregoriano Actorum compendio, quod § 2 Commentarii prævi exhibuimus, vocatur Wistrimundus, ex cujus testimonio Gregorius Turonensis ibi num. 31 idem miraculum refert.

h Sanctus Gregorius Turonensis lib. 3 de miraculis S. Martini cap. 24 etiam istud prodigium narrat his verbis: Sed revertamur ad Aredium nostrum, immo etiam peculiarem, ut ita dicam, beati confessoris alumnium, cui sæpius de suis pignoribus cernere miracula præstat. Hic ad festivitatem Sancti cum illa, qua solitus est, benignitate, humiliter et caritate pervenit. Regrediens vero ampullam parvulam de oleo sancti sepulcri completam secum detulit dicens: Forsitan infirmus aliquis in via adest, qui a beati Martini rade benedictionem corde compunctus accipere desideret. Denique in quodam loco devota mulier accessit ad eum exhibens ampullam aliam cum oleo, dicens: Rogo te, serve Christi, ut tua hoc oleum benedictione sanctifices. At ille, ne vanitati subjectus videretur, ait: Parva est virtus mea; sed, si placet, oleum de sepulcro beati Martini habeo, ex quo hoc oleum perfundatur. Tu vero, si credis ejus virtutem magnam, ex hoc salutem hauries. At illa gaudens petiit expleri, quæ presbyter loquebatur: vas etenim illud medium erat. Cumque de hoc liquore, qui a basilica sancti assumptus fuerat perfunderetur, protinus ebulliens oleum ampullam usque ad summitatem implevit. Quod matrona cernens, admirans virtutem confessoris beati, domum regressa est gaudens.

i Laudatus Gregorius lib. 4 de miraculis S. Martini similia narrat de muliere paralytica, quæ per octo annos carrucæ superposita, in atrio beati confessoris decubuerat. Sed id aliquo modo conciliari potest, cum ibidem mentio fiat de pluribus viris paralyticis eo tempore sanatis.

CAPUT II.

Ultimus Sancti morbus, notitia mortis imminuentis, pia monita, obitus, et locus sepulturæ mirabiliter assignatus.

Cum jam ad senilem Aredius beatissimus pervenisset ætatem post labores innumeros viriliter ac fortiter toleratos, cum jam amplius octoginta esset annorum, prænoscentis jam sui corporis imminere dissolutionem, quadam die suis monachis tristem satis ita inde intulit mentionem: Velim sciatis, fratres carissimi, quod me Dominus de laqueis deque laboribus hujus vitæ, in proximo dignabitur liberare. Quo illi audito, mœstis a cordis profundo suspiriis atque gemitibus tractis, orare cœperunt, ne se adhuc desereret,

Sanctus vero obitu suo prænumtato.

A desereret, sed ad salvationem tam suarum animarum quam et aliarum multarum a Domino sibi vitæ peteret commeatum. Quorum ille compatiens mœrori, ipso quoque in lacrymas resolutus, ita dehinc dolentium mentes relevare cœpit atque consolari: Si me, dilectissimi, veraciter amatis, gaudere debetis potius ac letari, quia colligendorum mihi fructum tot laborum tandem desideratum, miserante Deo, tempus advenit *a*.

a 14 Igitur non longa intercesserat mora, cum infusa corpori febre gravissima, angustiari graviter cœpit. Tum puero quodam accito talia per eum nobili cuidam ac religioso viro mandavit, nomine Astedio *b*: Dic illi, inquit, ut ad me festinanter venire deproperet: quia me de hac vita migrante, ipso pastorem hujus cœnobii curam, Domino volente ac jubente, suscipiet. Qui si ullam veniendi fecerit moram, in hac luce viventis ulterius non videbit faciem meam. Quæ quidem ut mandata, ita sunt et completa. Namque ipso aliquantum remorante Astedio, ubi tandem venit, Sauctum jam defunctum invenit.

b 15 Cum vero jam desiderata dies, nono scilicet Kalendas Septembris *c*, adesset, convocatis novissime discipulis, hujusmodi illos allocutus est verbis: Ego, fratres, ut prædixeram, communem patribus universis ingredior viam. Vos moneo, vos rogo, vos visceribus totius affectionis adhortor, ut mandata quamprimum Domini amore intimo affectuque integro illibata servetis, ac deinde caritatis mutuae inter vos ipsos pacta fidelia sincerissime custodire curetis. Requiem post mortem jam nunc et ego opto præsentem, et de Dei ac Domini nostri bonitate, misericordiaeque confidens, dissolvi cupio, et esse cum Christo: et eandem requiem Christique consortium idem vos quoque jugiter optare, ac bonis operibus incessabili moneo labore conquirere: harum monitionum mearum meique ipsius memoriam habete, quæso, perpetuam.

c 16 Talibus Patris beatissimi dictis amarissime rursum circumstantium filiorum luctibus concitatis et lacrymis, in hanc omnes erumpunt vocem luctuosi clamoris: Cur, pater piissime, filios mœrentes deseris ac desolatos? Diuturna quidem nobiscum tua conversatio fuit, sed tam desiderabilis, tam dulcis, ut amissa nec recuperanda, merito videatur fuisse brevissima. Porro tibi diuturnitas laborum, etsi tardaverit, præmia augmentabit, dum procrabit recipiendorum quandoque merita præmiorum. Totam ergo sollicitudinem tuam ad nostræ, quæsumus, salvationis impendito curam, quibus noxia tua erit absentia, cum tibi præmiorum interim nequaquam sit dilatio nocitura. Domini, ait ille Beatus, voluntas ex hoc principaliter impleatur: verum si me ille corpore a vobis jam nunc volerit separare, nequaquam vel hinc vos oportebit tristiores existere, cum præsentior atque valentior vobis adjutor, favente Deo, spiritu possim esse, quam carne. Quapropter non amplius me, quæso, vestris jam lacrymis, vel luctibus fatigetis, vestrique afflictione mœroris cor meum diutius affligatis: omnem sollicitudinem vestram, ut dudum monueram, in Deum omnipotentem misericordemque projicite; cui curam esse de vobis juxta assertionem Apostolicam confidentia tota sperate.

17 Illis præmissis, in ultimo dixit: Nunc

dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace. Ita beatissima illa anima audiens intus vocem dicentis Domini: Surge amica mea et veni, corruptibilis carnis vinculis absoluta, et de mundanis tenebris in auras cœlestis libertatis educta, evocanti se atque educenti vocibus respondens æternæ gratulationis: Dirupisti, ait, vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Denique cum jam hora vidcretur noctis esse secunda, globus lucis immensæ super cellulam, in qua Sanctus decumbebat, de cælo visus est descendisse, ac statim ad cælum nihilominus ascendisse.

18 Tum deinde corpore ex more composito atque in feretro collocato, totam in Psalmis et Hymnis pervigilem beati Magistri deduxere discipuli noctem. Mane autem facto, ingens convenit populi multitudo, sed et Lemovicensis Pontifex urbis, in superioribus memoratus, nomine Ferreolus *d*, nuntio de transitu ejus accepto, cum omni festinatione iter eo properavit accelerare. Quo tandem perveniens, et super carissimi sibi Sancti corpus cum multis lacrymis ac lamentationibus procumbens, eo quam maximum sibi fatebatur incumbere dolorem, quod eum in postremis positum nequisset invenire superstitem. Dein cum sacratissimum corpus ad ecclesiam beati martyris Juliani *e*, quam a fundamentis extruxerat idem Vir beatus, deferendum decrevissent et ibidem tumendum, feretrum, quo jacebat, movere non potuerunt.

19 Cum igitur ob impossibilitatem movendi corporis Ferreolus Pontifex stupidus pariter factus esset et tristis, tam sibi ipsi clericisque suis, quam universæ, quæ convenerat, multitudini jejunium triduanum iudixit, atque a Domino petendum admonuit, ut quænam esset sua, Sanctique ipsius super sui tumulatione voluntas, omni remoto designaret ambiguo. Tertio itaque peracto jejunio, rursus ad levandum ac deportandum sacrum corpus accedunt. Tum vero a duobus tantum summa cum levitate sublatum est atque delatum ad sepulturam, vocibus immensis gaudiisque magnificis Dei mirabilia et Sancti virtutem magnificentibus universis. Et vere magnificentia totisque fidelium votis, dignis præconiis attollenda, et in morte virtus illius claruit, et in vita. Glorificatus est itaque coram hominibus in terris, glorificatus est etiam coram Deo, immo cum Christo gloriatur in cælis; qui cum Deo Patre vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Gregorius Turonensis in compendio Actorum testatur, sese ab ipso S. Aredio predictionem imminentis mortis etiam audivisse, sicut num. 32 Commentarii prævii relatum est.

b Hic Astedius post mortem S. Aredii præfuit monasterio Atanensi, quemadmodum apud novissimos Gallie Christianæ editores tomo 2, col. 547 videre est.

c De alterutro die, quo Sanctus obiit, num. 4 Commentarii prævii sententiam anonymi editoris Usuardini Martyrologii retulimus.

d Castellanus in Martyrologio suo universali inter ahemeros pag. 930 hunc Ferreolum episcopum Lemovicensem ornat titulo venerabilis, et corrigit Adrianum Bailletum, qui in Legenda sua Gallica eundem numero Sanctorum adscripsit. Sed ipse Castellanus videtur hoc loco corrigendus,

EX IMPRESSIS.
feliciter ex
hac vita mi-
grat,

ac locus se-
pulturæ ejus

mirabili modo
assignatur.

EX IMPRESSIS. *gendus, cum sanctus ille præsul ad diem 18 Septembris in Breviario Lemovicensi habeat Officium et publice colatur.*

e De ambiguo sepulturæ loco sat multa diximus in Commentario prævio, num. 6 et sequentibus.

VITA ALTERA

auctore anonymo synchrono vel subæquali

Ex veteribus analectis, quæ Mabillonius anno 1683 Parisiis edidit, tomo IV, pag. 494 et sequentibus.

B

PROLOGUS.

Quotiens Sanctorum gesta narramus, et in eorum actibus et exemplis mentem figimus, vel imitatores esse desideramus, ne in hujus exsilii ærumna laqueo capti teneamur. Tantum igitur a superna gratia illustramur, quantum humiliato corde ad alta Dei contemplatione descendere valemus. Ideoque libere non audemus cum possimus sermone vel tenui adificationis pandere historiam plebi: præsertim cum apostolica admonemur auctoritate de Sanctorum vita seu virtutibus nonnulla commemorare, ut scriptum est; « Laudemus viros gloriosos, qui vicerunt » regna mundi, ut sit memoria eorum in benedictione, et nomen illorum permaneat in æternum. » Et illud: « Memoria Sanctorum » cum laudibus. » Cum ergo anniversario a curriculo Sanctorum solemnia celebramus, aliqua ex eorum gestis ad adificationem convenientibus Christianis in laudibus Christi recitare debemus. Quomodo igitur omnium pæne miracula Confessorum, et multiplices Martyrum victoriæ jam monumentis litterarum habentur inditæ; nos modo juxta qualitatem ingenii, vel exiguum aptare tentavimus hunc libellum; in quo de ortu, vel vita, sen et de glorioso sancti ac beatissimi Aredii Confessoris obitu, adjuvante gratia Christi, explicare curamus: ut cujus est vita cum Christo, memoria ejus cum gloria celebretur in mundo.

ad imitationem populo proponi.

2 Sancti scilicet Patres nostri studuerunt in sæculo nihil amare, ut legaliter ac perfecte proximos diligerent, ut in una caritate conglobati coheredes Christi efficerentur et participes. Plerique vero a primæva ætate, nonnulli in adolescentia vel in juventute, multi in senectute militantes, Domino adherere conati sunt: ut qui dudum testamenta mundi toleraverunt, quandoque ad Christum sine macula remearent. Plus namque edificat exemplum boni operis cum simplicitate vigoris, quam multa prædicatio cum timore vanæ gloriæ. Prædicator vero egregius, Doctor gentium perhibet dicens: « Stulta mundi » di elegit Deus, ut confundat fortia. » Et illud: « Sapientia hujus mundi stultitia est apud » Deum. » Electi vero in prosperis mundi non elevantur, ut adprehendere valeant post trium-

plum coronam. Quia si consideremus, quæ et b quanta nobis promittuntur in caelis, vilescunt animo, quæ cernuntur in terris b.

ANNOTATA.

a Ex illo loquendi modo suspicor, hanc Vitam S. Aredii in anniversaria ejus festivitate populo recitatam vel prælectam fuisse. Hinc etiam antiqua ipsius veneratio confirmatur.

b Hæc est phrasis S. Gregorii Magni Pontificis, ut eruditus lector facile observat. Biographus etiam alibi phrasibus ejusdem S. Gregorii et S. Benedicti utitur, ut Mabillonius in margine notavit.

CAPUT I.

Sancti patria, parentes, educatio, ministerium aulicum, conversio ad perfectiorem vitam, variae virtutes, et publicum sanctitatis indicium.

Igitur beatissimus Aridius Aquitaniae provinciae, in ulteriore Gallia, quæ ad plagam respicit occidentalem, parentela nobili generatus Lemodia a civitatis oriundus fuit, ut esset lucerna cunctis fidelibus, Domino condonante, militibus suis. Pater vero ejus, cognomento Joennudus b, genitrix vero beata Pelagia c vocitata est: quibus vita testatur esse religiosa, ut imitantes exemplum Zachariae et Elisabeth, nisi quod Johannes in medio non erat d, iucentes in mandatis Dei, ut essent sine querela.

4 Natus ergo Aridius atque nutritus est in lide recta, denique a parentibus Christianis catholica religione imbutus, jam pueritiæ annos excedens, ævum adolescentiæ cum magna industria gerebat. Cum autem cernerent parentes ejus, in adolescentia filium salubrem viam adeptum, studio religionis ornatum, tradunt litteris erudendum: qui mox in tantum divina gratia illustratus est, ut multi mirarentur ejus eloquentiam in ejus verbis, cujus sermo dulcis ore mellifluis flagrabat cunctis. Cor senile gerens, nulli animum voluptati dedit, ne captus ærumna sæculi teneretur obnoxius.

5 Interea regi præcellentissimo Theothberto e commendatur, ut eum instrueret eruditione palatina. Invenit ergo Aridius gratiam coram Domino, et coram rege, et ferebatur ejus testimonium ab omnibus, in tantum, ut Cancellarius f prior ante conspectum regis adsisteret: crescebatque honor cum magno favore de die in diem. Omni ex parte probatus vernabat in aula. A quo tanta familiaritate habitus est, ut plurimis felicitas ejus ingens gigneret odium. Oderat quippe superbiam, diligebat veritatem: sed plane illum boni admirabantur. Sectabatur itaque indeficiente caritatem, mansuetudinem, et humilitatem. Diligebat enim Dominum ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente sua. Erat quoque serenus conspectu, tranquillius moribus, semper opera bona factis amplius quam verbis ostendebat, spem suam semper Christo committens, orationi frequenter inmensis, nihilque amoris Christi præponens, semperque

Sanctus a-
bili stur-
tus Lem-

et a par-
tibus pu-
eris.

aulam Tho-
deberti re-
deseret

mens

A mens ejus præcepta cælestia meditabatur.

6 Illis ita gestis non post multum temporis, cum jam virilem ageret ætatem, cupiens se vas Domino exhibere sanctificatum, ac metuens futura tremendaque judicia, ut ne aliqua summa peccata delicta fuscarent; omnia acta adolescentiæ suæ coram conspectu viri beatissimi Nicetii *g* episcopi confessus est. Denique eommonitus interea divinitus per præfatum Nicetium Trevirorum civitatis Episcopum, sæculi pompam fugiens, mundi oblectamenta, ac regalis palatii vanas superstitiones, et indisciplinatas sociorum fabulas declinando, se sub Regni censure, ad contemplandam cælestis patriæ palmam contulit. Sicque sibi austeram imponens pœnitentiam, cepit viriliter colluctationi carnis, spiritus fervore resistere. Proponebat namque sibi adversus præsentis carnis ardores, futuri supplicii ignes. In laboribus scilicet, secundum Apostolum, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in suavitate, in patientia multa, atque in caritate non ficta.

7 Precabatur igitur Dominum pro donis cælestibus, orabat Christum diebus ac noctibus, adimebat sibi saturitatem panis, ut posset cælestem sibi promereri panem. Ora quidem ejus jejuniis pallebant, corpusque ejus valde aridum marcescebat, sed mens ejus æternorum æstuabat desiderio. Semper autem præsentis vitæ terminum intuens, ac futuram Domini sententiam, seu metuenda judicia formidabat, sciens quod scriptum est: « Beatus homo, qui est semper pavidus. » Nec non et illud, quod a Job dictum est: « Semper enim quasi tumentes super me fluctas timui Dominum. » Et illud Apostoli: « Cum timore et tremore vestram salutem operamini. » Ante Dei namque conspectum noctibus jacebat, manibus pectus tundens, genas lacrymis rigans, oculis ad cælum elevatis, illum semper respiciebat, quem fortasse vel in minimis delinquendo se offendisse timebat: ac cum lacrymis Davidica voce hæc verba enixius deprecabatur: « Tibi soli peccavi, miserere mei Domine » secundum magnam misericordiam tuam. » Et semper ad illud tendens quod Apostolus dixit: « Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quod præparavit Dominus diligentibus se. »

8 Hæc igitur meditando, quanto plus proficiebat tanto amplius humiliabatur, juxta quod Veritas in Evangelio dicit: « Qui se humiliat » exaltabitur, et qui se exaltat, humiliabitur », quanto plus humiliatus fuisset, tanto amplius proficeret; et ut etiam quanta fuit ei maestitia, tanta fieret venia. O profunda benignitas Domini, o simplex pœnitentia! frequentique jejuniis, misericordiam quam poscebat, a Domino impetrabat. De talibus quippe per Prophetam Dominus dicit: « Dedi ei timorem, et timuit me, » et a facie nominis mei pavebat. » Hinc iterum scriptum est: « Qui timet Dominum nihil » trepidabit, et non pavebit, quoniam ipse » est. » Et rursus: « Timor Domini expellit » delictum. » Inter hæc autem Dominum pleno vigore deprecatus est, ut ejus pœnitentia ante Christi conspectum esset accepta. Deinde his initiatus armis, in Christi militia se artius stringens, ad normam irradiabat Ecclesiæ.

9 Quadam die dum cursum tenens *h* purissimæ conscientiæ, veniens columba delapsa de camera, considens super ejus caput, pergebat cum eodem, comitata par plateam. Quam re-

move a se vir Dei Aridius non poterat, donec sui pontificis ingrederetur cellulam. Cum vero declinaret dies ad vesperam, redibat ipsa qua venerat. Mane autem facto, revertente jam elero ad ecclesiam, ipsa super caput ejus, sicut prius fecerat, descendebat. Qua per dies xxx, sicut ipse secrete locutus est, non cessante columba, hanc verecundiam Vir Dei pertulit, datam supernam gratiam præsignebat, ut aperte daretur intelligi, jam tunc divina largitione semel super eum Spiritum descensurum. Unde et Veritas discipulis testatur dicens: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater » mens diliget eum, et ad eum veniemus, et » mansionem apud eum faciemus »; quia dignum erat ut innocentiam mentis custodisset, ei visitatio Spiritus sancti adesset.

ANNOTATA.

a Hoc urbis nomine significatur Lemovicum vel Lemovica clara Galliæ civitas, vulgo dicta Limoges, ut in Annotatis ad Vitam primam monuimus.

b Hinc confirmatur opinio Rainartii recte corrigentis ændum, quod in aliquas Gregorii Turonensis editiones circa illud nomen irrepererat.

c Hic observari meretur, quod mater Sancti ab antiquo illo biographo vocetur beata. Sed hunc titulum examinabimus die sequente, quo ista Pelagia in recentioribus quibusdam Martyrologiis annuntiatur.

d Ista biographi observatio tam obscura et ambigua est, ut vix intelligam, quid hac phrasi significare velit. Itaque conjecturis agendum est. Quispiam forte dicet, hos Sancti parentes Zachariæ et Elisabethæ similes fuisse, si excipias, quod habuerint filium, non Joannis, sed Aridii vel Aredii nomine appellatum. At nimis frigida videtur allusio ad hanc dissimilitudinem. Alius suspicari posset, similitudinem in eo consistere, quod mater S. Aridii esset antea sterilis, et ambo processissent in diebus suis, adeoque filium non haberent, ut in Evangelio S. Lucæ de Zacharia et Elisabetha legimus. Verum in his Actis nulla fit mentio istius sterilitatis, et jam supra filius eorum parentela nobili generatus dicebatur. Forson auctor indicare voluit, hos parentes in eo dissimiles fuisse Zachariæ et Elisabethæ, quod his unicus Joannes in medio erat, et illi plures filios haberent: nam ex correctione Rainartii et supra memorato testamento apud Mabillonium tomo 2 veterum analectorum pag. 55 et 65 colligimus, Rinoscendum et Eustadium germanos S. Aredii fratres fuisse. Hæc ultima conjectura magis placet, licet aliam quamlibet probabiliorem libenter amplecturi simus.

e Theothbertus vel Theodebertus Austrasiæ rex factus est post mortem patris anno Christi 534, quemadmodum supra ad Vitam primam rursus annotavimus.

f De hoc munere passim noto consuli potest auctius Cangii Glossarium tomo 2 col. 131 et sequentibus, ubi nominatim recensentur illi cancellarii, qui sub secunda regum Francorum stirpe floruerunt.

g Die 5 Decembris de hoc sancto præsumendum erit cum Martyrologio Romano, quarumvis Acta ejus apud Surium die prima Octobris referantur.

h Pro tenens legendum esset teneret, ne vitiosa sit periodus. Plures hujusmodi luxati sensus

et ab episcopo Trevirensi

ad perfectionem vitæ normam excitatus.

varias virtutes exercet,

h
etque sanctitas publico iudicio innoscit.

A. ANONYMO.

sus in his Actis occurrunt, qui forsitan ab imperitis amanuensis corrupti sunt. Cum non habeamus alia ejusdem Vitæ apographa, et Ruinartius pleraque hæc et similia menda in secunda horum Actorum editione reliquerit, nos ex solis conjecturis ea corrigere nolimus, dummodo mens auctoris utcumque intelligatur. Hoc semel lectorem monuisse sufficiat.

CAPUT II.

Sancti reditus ad patriam, vita solitaria, constructio monasterii, et quedam miracula.

In patriam reversus, eremiticam vitam ducit,

Tunc deinde audita Vir beatissimus morte patris, pro matris suæ consolatione Lemovicum regressus est. Igitur beata Pelagia, mutato sæculari habitu, induitur sanctimoniali vestimento, efficitur in Dei amore religiosa, filium bene conversum Dei hortatur ad præmium. Qui mox Vir beatus eremum petit, et in concavum saxum se retrudens, ibique diebus ac noctibus sine cessatione Domino supplicabat, et hostem invisibilem orationibus et precibus repellere jugiter contendebat, pugnavit ore, non gladio; precibus, non ferro; orationibus, non telo. Cunctis horis, cunctisque momentis Dei flagitabat præsidium, ut dignus post mundi laborem posset pervenire ad bravium. Cum per aliquot dies inibi esset cum magna abstinentia, auditis his ejus genitrix, ad pedes filii provolvitur, rogavitque eum, exinde egredi, ut monasterii cellulam, ubi prospere aspiceret, in villis amœnis edificaret.

et monasterio edificando

a

C

b

opes suas impendit,

11 Tunc et locum amœnum vir Dei Aridius reperit, de eodem saxo, in quo erat, reversus, fere trimilliam, ibique monasterii cellulam edificare cum magna industria cepit, quod cœnobium nuncupatum Atano a, ibique orationi intentus, et incumbens lectioni, quo vacabat venerabilis mater ejus, laborans per agros, alimoniam corpori querebat: quæ vero post conversionem vita acta sit. . . b. Deinde pollebat Vir beatus magis magisque in vigiliis, et jejuniis, vel in orationibus, atque in caritate. Cœpitque ejus fama divulgari, confluabantque ad eum undique viri religiosi, advenæ, vel monachi.

12 Multitudo etiam pauperum, sicut apes ad alvearum, ita conveniebant ad eum, in tantum, ut quantumque pauperes confluebant ad eum, nullus vacuus ab eo recederet. Quid plura? Quidquid ex possessione parentum nobilium habuit, totum in pauperibus, vel in cœnobiis, præcipue ad beati Martini Turonensis, vel ad sancti Hilarii Pictavensis ecclesiam, seu per diversas ecclesias, vel etiam monasterio suo omnem possessionem distribuit; auri vero argenteque metalla in pauperibus dispersit, sciens Apostoli præceptum: « Habentes autem victum et » vestitum, his contenti simus. » Et. « Qui volunt divites fieri in hoc mundo, incidunt in » tentationem et laqueum diaboli. » Et. « Desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt » hominem in interitum et perditionem. » Considerans quippe quod scriptum est: « Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis. » Et

Veritas ait: « Centuplum accipiet, et vilam » æternam possidebit. » Et alibi scriptum est: « Eleemosyna a morte liberat, et qui eam fecerit, » non ibit in tenebras. » Hæc autem quotidie adimplebat; semper ad eleemosynam largus, in vigiliis sedulus, in oratione devotus, in humilitate profusus, in caritate perfectus.

13 Numquam otio indulsit, quo non aut lectioni vacaret, aut opus Christi perficeret, aut certe manibus opus aliquod ageret, aut denique sacros codices scriberet. Maxime autem decreverat, ut in vicinas diœceses sacros codices quos ipse manibus suis scripserat, distribueret; memorans illud, quod Apostolus dixit, quia « Otio » sitas inimica est animæ. » Ad ista igitur omni tempore non cessabat. Cum autem jam monasterii cellulam edificasset, quo opus ceptum peregisset, necesse est, ut de ipsius miraculis aliquid, Christo auxiliante, explicare valeamus. Qualiter eleemosynis, vigiliis et orationibus se Dei Servus indulserit, prædicanda miracula publicaverimus alacriter: de quibus multis brevissime credidimus pauca narrare.

14 Accidit homini Dei, Arvernensis iter ut ageret, eo irruente nocte, aquam non inveniret, ut ad manendum se conderet. Cumque quærerent ministri ejus huc atque illuc, et non invenissent, tunc Aridius delixit in arena baculum. Quo retracto, de terræ foramine fons abundans exsilivit, ut fluentia aquæ undantis sullicerent, et in tantum postea irrigarent, ut illic pecora biberent. Sic Vir iste magnus fuit in miraculis, et Moysi typum gerens, qui percutiens petram, aquam populis in solitudine præbuit.

15 Dedit deinde operam, comitesque sui itineris, quos religio claros reddebat, elegerit. Collecto sane cœtu omnium orationum suffragia postulat, ut venturo itineri solamen largitor pietatis tribuat; et sic cum eisdem, Christo duce, ad locum ubi sancti Dei martyris Juliani membra sancta fuerant sepulta, accedit, agnitus, qui secum clementis judicis voluntate adessent. Cumque ad eum locum pervenissent, postulat, ut reliquias sancti Martyris vota mente suscipere mereretur; sed custos basilicæ beatissimi Martyris petenti denegavit. Moratus ibi paululum, et quærens, nec prorsus inveniens, progressus exin accedit ad locum, ubi venerabilis Martyr a persecutoribus, transactis jam longævus temporibus e decollatus fuerat, et cum plenissima devotione de eodem loco parvissima saxorum, quod vulgo sabinum dicitur, in chrismarium, quod collo suo gestabat, læto animo pro sacratis sancti Martyris reliquiis condidit. Cumque de eadem provincia remeare cupisset, tanta horum multitudo, qui a malignis spiritibus vexabantur, ejus vestigia cum magnis clamoribus prosequerentur, ut tantorum vix scribantur tot nomina.

16 Pervenit ergo fama beati Viri ad aures pontificis civitatis illius /. Qui ilico cum suis sancti Viri vestigia prosecutus, et mox ejus pedibus provolutus, cepit ab eo petere, ut tandem ad tumulum sancti Martyris remearet, et sacras ejus reliquias deportaret. Tunc ille ait: Hoc quod mihi omnipotens Deus largitus est manus, cum eodem iturus, ipso comitante pergam. Nam Creator omnium Dominus duo virtutum miracula in eodem loco ostendere dignatus est. Cumque vir Dei suum chrismarium aperuisset, reperit diversos pretiosos lapides de saxo, quæ de fonte abstulerat, ut mira virtus sancti

A sancti Martyris per diversa terrarum loca declararetur, et viri Dei fides probaretur, et nullis ostenderetur. Cumque ad locum hunc, ubi Vir Dei oratorium condiderat, sacrum munus cum magno gaudio condidit, ibi quoque omnipotens Deus multa signa et mirabilia declarare dignatus est.

17 Nec non * prætermittendum est, quod Christi famulo collatum est. Quadam die viator dum iter arreptum incederet, flante ventorum turbine, cum pluvia talis circa Aridium sic fremeret, ut rivis imber efflueret, et ipsum agmen ac suos ministros gutta nec una perfunderet: quo divisa tempestate, alicubi turbo se verteret, et ipsa nubila aerem fugarent, dum pavescunt viatorem. Si igitur Conditori omnium mare et venti obedierunt in fluctibus, et facta est tranquillitas magna, immo et lideli suo jussit hanc virtutem cunctis videntibus ostendendam.

18 Quodam tempore cum ad maturitatem segetes aristas armassent, et jam se aggravatae meti poseerent a cultore; inornitas eripit pluvie, ne quisquam fruges colligeret, ut in suis spicis grana latentia germinarent. Interea suggeritur ipsi a populo, facit vigilias intercessor. Sequenti igitur die reliquiis sanctorum apprehensis, opportune et venerabiliter coopertis de palliolo serico, Diacones in albis exennt ad processum: plebs clamat pro nimborum incursu. Quibus Vir sanctus respondit: Qui jussit aquam creari, potens est hunc imbrem sedare. Tunc mox de templo progressi sunt, subito nubes excisa sunt, sol in claritate reducit, serenitas cæli mundo redditur, ad opera cultor trahitur, et ad manipulos colligendos messor frugibus invitatur.

19 Nec illud prætereundum est in simili causa, quod gestum est. Dum Nonjaco colonica g sua in honore beati Juliani martyris oratorium conderet, et imber gravis irrueret; ipso vero orationem Dominicam memorante, niubus impetum detorsit, tempestas reppulit turbinem, pluvia abscessit, locum vel sanctum virum Aridium cadens gutta non tetigit.

20 Addatur hoc in pagina, quo rerum crescunt miracula. Quadam die eodem sancto Viro in oratorio orante, Actardus quidam Nivardi filius adolescens examinatus deportatur, et ante sacrum altare in oratorio beati Juliani martyris deponitur a parentibus. Rogatur, ut vivus reformaretur a Domino. Tunc Vir reverentissimus pietate scilicet motus, lacrymis vin ingerens, aspiciens ad cælum, Dominum deprecatur. Deline appellat infantulum, sed corpus jacet exanime. Hora fere transacta, exsuscitatur puerulus, clausos aperit oculos, et loqui posse incepit redivivus. Sic lidelis Miles tantis virtutibus pollens, et gratia divina accinctus, ut sicut Creator omnium rerum filium viduae adolescentem resuscitavit de grabato, et reddidit matri suæ intactum, ita vir Dei Aridius valuit obtinere orationibus suis apud Dominum adolescentem esse vivificatum.

21 Quadam mulier grande vulnus habens in facie, occurrit sancto Aridio sanari exorans. Tum illa vexillo crucis signata, illico circumstante populo, tumor vulneris aperitur, et in similitudine uncis immoris velut petra de ipso progreditur; que sine dilatione sana domi revertitur.

Adjiciatur operi res adjecta mysteriis. Filius Dulcissimi quidam, Ingratus nomine, in grabato jacens, funeri exhibitus a patre, tantum distentus

tumore, ut intra se sua lumina ablata fuissent. Tum vir Domini Aridius, oratione pro eo data, de oleo benedicto perungit oculos ejus: quos cum imminiret ex fide, mox quidquid morbi fuerat, tacto fugit ab unguiue.

ANNOTATA.

a Hoc monasterium postea transit ad Canonicos seculares sub jurisdictione Capituli S. Martini Turonensis, ut in Commentario præcio diximus.

b Hic aliqua desunt, ut punctis illis indicatur, quæ aliunde supplere non possumus.

c Arvernus, id est, in Arverniam Gallie provinciam, sicut ex sequentibus liquet.

d Julianus ille martyr in Martyrologio Romano annuntiatur die 28 Augusti, quo Acta et miracula ejus illustrantur.

e In Martyrologio Romano dicitur hic S. Julianus sub persecutione Diocletiani martyrium subisse, quod die 28 hujus mensis examinandum erit.

f Hoc loco indicatur episcopus Arvernensis, in cujus diocesi tunc reliquæ S. Juliani quiescebant, ut ex antecedentibus et consequentibus patet.

g Colonica idem est quod colonia, quæ vox significat prædium, quod sufficit ad alendum colonum seu familiam rusticam, sicut in auctiore Cangii Glossario fusius licet videre.

CAPUT III.

Alia diversi generis miracula, quæ Sanctus adhuc vivens patravit

Dum ad profectum sancti Viri atque ad altam Dei contemplationem se sublevant quantum possunt, divinitus eos [agi] credendum est. Quodam tempore affectu pietatis Lemovicum civitatem veniens, audit complures nuper mortis sententia damnatos teneri in carcere vincetos. Aridius ergo memor Verbi Domini dicentis: « In carcere eram et venistis ad me. » Et: Quamdiu fecistis uni ex minimis meis, » mihi fecistis », cogitavit si quomodo possit liberare eos. Cumque ad requirendos reos appropinquasset carceri, confestim divino nutu, velut magno ferientis impulsu contractæ seræ, dissipati cardines, ostia carceris patefacta, et omnia vincula compeditorum resoluta sunt. Eadem nocte quasi solis claritas iustus apparuit, et lux in tenebris emicabat, custodes pressi a somno, et ad tumultum sacratissimum S. Martialis a Antistitis cuncti fugerunt de ergastulo. Sicque orationibus beati Viri de carcere vel de morte liberati sunt.

23 Prosit auribus populi Dei quæ profuit lumini. Nivardi præfati filia; nomine Actesledis, lumen oculorum perdiderat, ut nullatenus videre potuisset. Quadam die deducta ad virum Dei Aridium a parentibus suis, ut inluminaretur, exoratur. Cumque prosternerent se ad Sacerdotis vestigia, tunc Vir sanctus signatis ejus oculis atque intra se Dominum rogans, mox incolumis reddita, quæ fuerat duce pertracta, ductrix redit ad patriam.

A. ANONYMO.
alteram mor-
ti vicinam sa-
nat.

b

24 Exempla quoque justorum avidius instruunt sequaces, quam sermo prædicationis multorum. Cum quadam vice properaret vir Dei Burgundiam ad regem pietatis pro causa, invitatur sedulo a Duce Antestio *b*, ut diverteret ad ejus domum, cui semiviva filia decubabat in lectulo. Quæ cum ad extremum exhalaret spiritum, ingressus vir Dei Aridius domum, data oratione pro ea, lætificata domum adipiscendo remedium puella redit de transitu. Ille etenim qui jussit filiam archi-synagogi intra cubiculum resuscitari, mortuam petenti se tribuit, ut hæc de morte reverteretur ad vitam.

et plures
utriusque
sexus per-
sonas

c

25 Quædam mulier nomine Bessa pro infirmitate debilitatis membris, digitis attractis, incurvatis articulis, snis gressibus imbecilla, prona precatur se sanari, devota supplex attenuata: mox Aridius cruce a sancta manu tacta cruce tendit in pagina *c*, nervi laxantur in organa, et diutius præstolata, tandem sese membra recognoscere meruerunt; sicque orationibus sancti Viri sana facta est.

B Adscribantur præconia quæ juste referuntur ad palman. Quædam mulier prope jam morti credita, vulnus in collo gestabat: occurrit sancto Viro obsecrans, ut super hoc sanctæ Crucis armaret vexillum, mori timens. Cumque super vulnus Christi signum deprimeret, repente mortui sunt vermes, femina rediit incolumis.

contractionem
membrorum

d

26 Dum majora miracula Sanctorum conspiciamus, et amplius in amore Dei enixius convertimur. Puella namque de urbe Petrocoria *d* ad Dei hominem veniens taliter contracta, ut de suis calcaneis adhaesa sibi tangeret crura, longo jam tempore gressibus condemnata: quam vir sacratissimus non prius dimisit quam languor eam dimitteret, et pedibus incederet, quæ prius manibus ambulabat. Igitur sciscitans studiose, an haberet in Christo spem, si se crederet sanandam quandoque. Illa autem in omnibus fidem dante, fixit genua Aridius in terra, et proluxe oravit: deinde oculos pariter et manus ad caelum tendens, Dominum Jesum Christum fide plenissima promissionis suæ admonuit, quæ dicit: « Quid » quid credentes petieritis, fiet vobis. » Et: « Si » habueritis fidem, non solum hæc signa facietis, » sed majora horum facietis. » Cumque hæc pleno vigore ac devotione deposceret, conversus ad puellam dixit: Si fideliter credis in nomine Domini Jesu Christi, surge et sta super pedes tuos: et mox surrexit, et solidati sunt pedes et membra ejus, et sana facta est ex illa hora.

atque mor-
bis afflictas.

27 Item de eadem urbe, altera ad eum venit femina simili infirmitate condemnata: cumque sancti Viri manu atrectata fuisset, directa rediit ad propria, et senior ecurrit viam, quam non transcendit juvenula.

Quotiens ad alta Dei omnipotentis animum elevamus, vilescunt animo, quæ in terris conspiciamus, ut accepta gratia divinitus supernam patriam penetremus, ut puta Vir iste, qui tantis virtutibus adornatur, terreno contagio non obfuscatur. Quidam vir cognomento Addo, filius cujusdam Proculi, ad beatissimi Viri venit præsentiam sic debilis, ut de vestigiis calcaneum faceret, nec potuisset separari res infeliciter glutinata, tunc quærens a sancto Aridio remedia. At ille signo crucis superimposito, qui claudus genibus venerat, directus pedibus ambulans, basium suarum reductus est vestigiis.

28 Adjiciantur virtutes operum, quibus vera esse

creduntur. Vir aliquis de territorio Betorico e contractis nervis vestigio debilitatus occurrit, ad monasterium concitus venit, et ut sibi Vir sanctus succurreret, deprecabatur suffragia: suscepit vir Dei Aridius causam mercedis, oratione pro eo fusa cum benedictione rediit incolumis sancta manus quod tetigit.

Adquiratur pagina quod præstet gratia. Leonacter quidam insania corporis ita demens effectus, ut aliud non esse crederetur quam rabies, cujus furor horribilis nimis non ferebatur, etsi nimis vinculis manibus ac pedibus alligaretur in vinculis, et violentia oppressus adhuc catenas * constringeretur, hoc superadditus dolor pœnæ collideret, et sic crudeliter fremens tandem ad sanctum Dei Aridium perductus est: nec mora aliqua, facto siguo crucis fronte armatus, in momento ab hoste antiquo liberatur simul et vinculo. Qui postea Clericus effectus est, et ad meliora opera cum cantico Christo dependit servitium. Sed mira dispositione omnipotentis Dei agitur, ut quos præmia divina ad meliora non invitant, temporalia flagella erudiant.

29 Eodem vero tempore, quo Miles Christi degebat in terris, Ferreolus Pastor *f*, ad gubernandam plebem sibi commissam Lemovicum civitate Præsul venerandus aderat; sed quotiens ipse pontifex febribus urgebatur, aut aliqua ægritudine in gravi dolore atterebatur, ad virum Dei Aridium dirigebat nuntios, ut pro eo plenius ad Dominum intercederet. Qui celebratis pro eo vigiliis obtinebat pro Pastore, venerabilis Abba pro Antistite, et alijectus et humilis pro sublimis.

Et quia crescens pagina majora tegit miracula, proferatur in medium de quodam caeco claro mysterium. Vir aliquis lumine deceptus, longo jam tempore tenebris pressus, crassa caligine nubilus, ad beati Viri cellulam pede tendente deducitur; quem vir sanctus miseratus ut vidit, ei visum orando restituit, et remeat ad regionem, claro jam lumine illustratus.

30 Jocundum est proferre, quid * gloriosum fuit memoriae. Quidam vir nomine Witrimundus, cognomento Atto, tam crudeliter dolorem dentium incurrerat, ut nulla intercedente venia dolor eum imminens non relaxaret: tunc ad sanctum Virum, cum beato Martino occursum devote redderet, veniens, et interrogatus, cur ejus una maxilla videretur inflator, et ille se torqueri dolore dentium gravissimo responderet; tum vir Dei faciem turgidam palpavit tactu molissimo, dicens; Sanaberis a Domino, obtinente Martino, famulo Dei fidelissimo. Itaque mox ut a justo inchoatus sermo compleretur, salus denti refunditur, dolor cum tumore curatur.

Quædam mulier Ricovera nomine, conjux Turonici monetarii, cum sancto Viro mediam ampullam cum oleo benedicendi causa fideliter obtulisset; tunc Aridius facto crucis signo, et alteram ampullam, in qua de oleo beati Martini continebatur, proferens de eluismario *g*, superjecta gutta ampullæ mediæ tanta immolatione olei virtus exsilivit, ut repletæ ampullæ alibi oleum tolleret, nec aliquid de redundanti benedictione periret. Quæ utrisque benedictio æquanimiter profecit, et ille qui petenti dedit, et petens quæ meruit.

34 Hoc quoque paucis conceditur, ut tantis miraculis miles Christi ametur. Decreverat quippe Vir reverentissimus, ut pro lucranda ca-

lestis

signa crucis
sanitati
tribuit.

* forte calca

E
Etiam monac
Abbas

aliis unum
his.
* lege quod

F

g

quodam do-
coni recel-
tione.

A Iestis patriæ palma, Turonos ad beati Antistitis festivitatem occurreret. Denique quodam tempore accidit, ut ad præfatam urbem Vir sanctus properaret. Igitur cum Pontifex civitatis illius cum Clero in ecclesia psallendi Officium nocturno tempore enixius ageret, Diaconus ejus dum in ecclesia caneret, somno gravatus est. Cumque eum Episcopus cerneret dormientem, ait ad eum, Quare obdormis frater? Qui de somno evigilans ait: Videbam te, Domne mi, egredientem foras ecclesiam, et in obviam beati Viri Aridii properantem. Cumque Diaconus vix sermonem complisset, statim nequam spiritus in quodam homine exclamavit, se sancti Aridii præsentiam ferre non posse. Quo audito Episcopus cognovit, quod Vir Domini Aridius adveniret: moxque in obviam Abbatis episcopus cum cereis accensis præ foribus ecclesiæ occurrit, ac cum magno gaudio et exultatione in ecclesiam ingressi sunt, et pæne tota nocte in divinis Officiis perdurarunt. Nam multi ægri vel diversis infirmitatibus adstricti sano vigore orationibus vel intercessionibus ejus ad propria regressi sunt.

B 32 Alio rursus tempore cum ad eandem festivitatem Turonos occurrisset, et alicujus paralytici crura blanda adhibitione contrectaret vir Dei Aridius, testabatur, quod sancti Martini manum vidisset, qualiter debilia membra dirigeret, et sic paralyticus sancti dextera tangente se suis vestigiis protinus direxisset. Tanta vero curationum virtus divina gratia illi collata præmicit, ut quisquis infirmus advenisset, pleno vigore sanatus incolunus recederet. Energumenis vero tam celeris salus est reddita, ut ingentis multitudinis, non præscriberentur tot nomina.

et celesti lumine magis inlarescit.
C 33 Si per singula recenseantur miracula, valde incongruum non est, ut credantur tantæ virtutis alloquia. Quodam tempore vir Dei egressus de basilica, peractis nocturnis vigiliis, vidit globum luminis de caelo descendisse super ejusdem cellulam, credensque splendorem ipsum ab homine fieri, interrogat Vir Dei a suo discipulo, Quis est ille, qui cum facula per hortum hora tali ambularet. Interea cum ad* admiraretur, protinus globus ipse, qui apparuerat desuper cella, revolvitur ad sidera; ipse vero cum metu et tremore expansis manibus divinæ potestati luminis gratiam deferebat. Scilicet interrogatur a monacho, qui hoc cum eodem videbat, quid esset hoc miraculum tantæ claritatis visio, ut taliter revelarentur beatissimi sacerdotis mysteria. Cui respondit Vir sanctus: Sile, sile insipiens; cognosce quia beatissimus Martinus visitat hanc cellulam dignatione præcipua; et ad caelos remeat cum lucis fulgidæ gloria. Sed quem divina gratia protegebat, dignum erat, ut illustrante Spiritu sancto acciperet visitationem: sed amicus Dei cavens jactantiæ vitium, præcepit discipulo, ut nulli hanc visionem diceret, quousque migraret ad Dominum. Sic fidelis Miles regulam Magistri Mediatoris Dei tenuit, qui transfiguratus in monte discipulis præcepit, ut nemini visionem, quam viderant, dicerent, donec Filius hominis a mortuis resurgeret. Perpende igitur, quanto igitur amoris Dei et proximi Vir iste accensus erat, qui tale revelante Spiritu divinitus meruit accipere donum. Quia Deus ignis consumens est, Jacobo attestante qui ait: « Omne datum optimum et donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum. »

ANNOTATA.

a De S. Martiale Lemovicensium apostolo Majores nostri egerunt ad diem 30 Junii, sive tomo 5 istius mensis, pag. 535 et sequentibus.

b Verosimiliter hic idem est Antestius, de quo S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. 8, cap. 27 sic meminit: Desiderius vero Dux cum aliquibus episcopis, et Aredio abbate, vel Antestio ad regem Gunthraunnum properavit.

c Pagina interdum significat agrum seu fundum mensura sua definitum, ut in auctiore Cangii Glossario ad hanc vocem exemplis probatur. Suspicio, hic simili modo significari locum certæ mensuræ, ad quem membra istius contracti extendebantur.

d Petrocoria recentioribus Petrocorium, vernacule. Périgueux, urbs Aquitanix ad Illam fluvium sita, Petrocoricensis provinciæ caput, de qua plura apud Valesium et Baudrandum legi possunt.

e Istud territorium Betoricum apud geographos frustra quæsi. Forsan est corruptum ejus nomen, vel ignotus minoris momenti vicus, cujusmodi plures in his Actis memoratos invenire non potui.

f Novissimi Gallix Christianæ editores tomo 2 col. 503 et 504 asserunt, S. Ferreolum jam anno Christi 575 vel 579 in cathedra Lemovicina sedisse, et anno 595 ex hac vita migrasse. Hæc chronologia accuratius examinari poterit ad diem 18 Septembris, quo præsul iste in Breviario Lemovicensi colitur.

g Chrismarium hoc loco significat thecam sacrarum reliquiarum, quam significationem Cangius exemplis probat, et quæ hic infra rursus ex ipso sensu confirmabitur.

CAPUT IV.

Commiseratio Sancti erga afflictos, iter Parisiense, et variæ rerum futurarum prædictiones per Spiritum prophetiæ.

His ita gestis Vir sanctus jugiter intentus manebat divinis officiis. Non enim poterat in eo invenire humani generis inimicus, nec quod fraude deciperet, nec quod simulatione fuscaret. Erat quippe in elemosynis largus, in oratione devotus, in vigiliis sedulus, in humilitate profusus, in doctrina præcipuus, in sermone pacatus, in locutione cautus, in conversatione sanctissimus, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissimus, in hospitalitate latissimus, inter odia beneficus, in prosperis etiam et adversis semper in cælum intentus. In caritate, quod est vinculum perfectionis, Christi perfectus, sinceritatem quidem mentis nullus serenitate monstrabat, et pietatem cordis ostendebat in lenitate sermonis. Nihil ejus risu gravius, nihil prorsus tristitia suavius, nihil quippe ejus animo elementius, nihil erga humiles blandius fuit. Si pauperem vidisset, sustentabat, si divitem, ad bene agendum cohortabatur,

batur,

A. ANONYMO.

batur, Deum invocans testem pro ipsius nomine cuncta hæc agere, illud jugiter memorans quod Veritas in Euangelio dicit : « Beati misericordes » quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Nec non et illud : « Verumtamen date eleemosynam, et » ecce omnia munda sunt vobis. » Et alibi : « Sicut » aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit » peccatum. »

ac præsertim pauperibus.

35 Hæc præcepta jugiter memorans enixius adimplebat, eratque pes claudorum, et oculis cæcorum, orphanorum pater, viduarum consolator. Quem autem cæcum non suum vocavit heredem, aut quem debilem non ejus sustentavit manus? Hoc jugiter comitatus incedebat exercitu, in his etiam Christum conspiciens se amplectere gestiebat, atque his indumenta tribuens, Christi sub inopis veste se tegere membra credebat : et ob hoc cum Domino suo pecuniam dividens, substantiam suam gauderet cum Christo sociare, ut Christus faceret eum celestium sibi regnorum coheredem. Sciens namque scriptum, quod illa bona hereditas, quæ Domino custode servatur. Ejus namque monita apud suos nihil fuerunt aliud, quam divina magisteria, et fundamenta sacrarum Scripturarum. Dignum est enim, ut cum boni diligant et imitentur, moxii timeant, quem divina virtus instravit, ut donum a Deo perceptum cum doctrina melliflua et sancto Spiritu condita, de Christi desiderio salsa et de æterna beatitudine semper sollicita.

apud regem Franciæ pro populo intercedit.

a

36 Si consideremus quæ et quanta omnipotens Deus per Sacerdotem suum operatus est, prolixior pagina stili promulgatur. Solent plerumque pessimi, male blandientes consiliis regibus terrenis corda subvertere, juxta Salomonis a vocem : « Colloquia mala corrumpunt bonos mores. » Quodam tempore accidit, ut populis tributa vel census a regibus fuissent descripta, quæ conditio universis urbibus per Gallias constitutis summopere est adhibita. Scilicet pro hac re Vir reverentissimus, pietate motus, ad regis præsentiam properavit, ut suggestionem daret pro civibus, qui gravi censu publico fuerant adscripti. Sed cum scriptum sit : « Cor Regis in manu Domini » quidquid petit sanctus Vir a rege devotus obtinuit.

C et in reditu energumenum liberat.

b

37 Accidit igitur ut revertente eo de itinere, quodam vico Catuliaco b veniens, eodem scilicet die, quo resurrectionis Dominicæ celebrarentur sancta mysteria, invitatus a populo cœpit sanctis vacare officiis. Celebrante autem eo divina sollempnia, puella quædam, quæ a dæmonibus graviter urgebatur, exclamavit, se sancti Viri non posse ferre præsentiam, quæ tamen nomen ipsius incognita invocabat. Qui videlicet juxta morem solitum exercens opera pietatis, peractis divinis mysteriis ad orationis portum profugiens, ut ne diutius ab antiquo hoste puella vexaretur, intercessor adsisti. Erant enim in ea septem nequissimi spiritus, qui dum orationi iacumberet, statim quinque dæmonia expulsi deprecando. Residentibus adhuc duobus, præcepit Vir beatissimus parentibus puellæ, ut ab ecclesia non discederet, donec, quod residuum fuerat maligni adversitatis, expelleretur e corpore. Igitur veniens Vir sanctus ad ecclesiam, ubi eam stare præceperat, adhibitis secum monachis suis prostratus orationi, a Domino valuit obtinere, ut duo dæmonia, quæ residerant, expulsa fuissent, qualiter mente sincera, sensuque firmato remearet ad propria.

38 Alio quoque tempore cum Vir Dei pro hujusmodi conditione quasi occulto adventu regis expeteret præsentiam, properavit itinere. Cumque Parisii civitatis claustra fuisset ingressus, populus urbis hujus gravi febre, dysenteria et morbo pessimo laborabat e, ita ut nec immeritus corporum præ multitudinem morientium diebus singulis, præcipue infantium turba, æstimari potuisset. Quadam vero die dum a Pontifice civitatis illius non immerito venerabatur affectu, petiit, ut enim secum paucis diebus caritatis officio retineret, ut intercessor pro populo existeret ad Dominum. Igitur dum petitionibus ejus vir Dei Aridius obtemperare voluisset, contigit aliquibus e suis in eodem lectio pessimo graviter incidisse, scilicet vir beatissimus confidentiæ tenore in Domino securus, solita prece pro plebe civitatis illius exorabat, quos blanda exhortatione suis scilicet sermonibus consolare non desit, ut nullus de pietatis Dominicæ misericordia desperaret. Qui videlicet jussit sibi oleum benedictum exhiberi, et singulorum cum crucis signaculo manu propria ora naresque perfudit, dicens ad eos : Consolamini in Domino, et vicissim vos adhortamini fratres, omnes vos incolumes restituit dextera Christi. Et ad suos ita locutus dicens : Nolite quæso vos, fratres mei, nolite contristari, sed potius vos viriliter confortamini, et de misericordia Domini enixius confidite, quia omnes vos divina potentia restituit incolumes regioni propria.

D Iterum pro nos profu- ciers

E

39 Interea revolvens in animo suo ubi regis sciret esse præsentiam, ut scrutatus deberet expetere. Relictis igitur fratribus in eadem civitate, cum paucis comitantibus properans tenus [locum] cognomento Brinnaco carpebat iter. Dum procul dubio viator adsisteret, sequentibus se dixit : Regem cognoscite gravi febre d perurgeti, et pæne vitæ ipsius hactenus finem imminere; sed clementia Domini pro respectu pauperum nobis eum salubriter visitantibus liberabit. Hoc quoque secretius retinete; Post hos vero paucos dies proles ipsius, quæ adhuc sospites esse videntur, migrant a sæculo. Per Spiritum scilicet prophetiæ cognovit vir Dei Aridius, quod postea probavit eventus. Cum vero ad locum memoratum sanctus Dei famulus pervenisset, cognito rex ejus adventu, cubiculum suum eum introduci præcepit, credens se ejus orationibus in Domino adjuvandum. Quapropter cum introgressus fuisset, reddito salutationis officio, cœpit eum manibus suis palpare, qui intra se Dominum precibus postulabat, ut petitionibus suis rex præberet assensum. Qui dum commodius de anxietate suæ infirmitatis inter sacras manus beatissimi Viri cœpisset habere, suæ causam conditionis exposuit : sed favente Deo, qui cuncta regit et omnia disponit suaviter, quidquid Dei Sacerdos apud regem poposcit, facili obtentu potuit promereri. Adjiciensque rex, ut libros ipsos, quibus inscriptus pro gravi censu populus regni ejus tenebatur afflictus, sancti etiam viri pro respectu, vel stabilitate sua, manibus ejus tradidit, ut ipsos sui auctoritate incendio concremaret. Tunc Aridius receptis libris, jussit prunas parari, quo facto, apprehensos manibus suis ipsos libros, multis etiam circumstantibus, in incendio concremavit. Obtena ergo petitionis suæ causa, post diem tertium Principi valedixit. Quodam vero die priusquam Parisiis perveniret, hoc quod suis comitibus non longe ante dixerat, illic comprobavit eventus.

ac ipsum regem morbu liberat.

d

f

Referente

A Referente procul dubio nuntio cognovit Vir Dei, regis obiisse lilius, quos jam ante ipse prædixerat, et cum magna funeris turba Parisiis deportandos, qui dum aliquatenus ad præfatam urbem rediens pervenisset, repperit populum civitatis illius jam a dissenteriae morbo divino auxilio liberatum.

40 Invenit etiam quemdam de suis collegis, nomine Constantinum, gravi mortis periculo subjacentem. Nonnullos vero, quos mortuos fuisse comperit, orationibus suis incolumes reddidit. Tum deinde hortatur a suis, ut ille qui pessimo succubuerat tædio, in loco aliquo commendaretur tali personæ, ut cum de hac luce transiret cespitis humi tumulo clauderetur: ita dumtaxat jam fuerat vicina morti propinquus. Sed Vir beatissimus miseratione motus, solita pietate promptus, allevans eum supra vehiculum, quod sedere consueverat, regimine ducitur alieno. Qui cum videlicet jam in tertia die itineri insisteret, afflicto tædio, mortis ictu percussus, corruit exanimatus in terram: quod dum cerneret beatissimus Vir, compuncto corde cum gemitu et lacrymis enixius orationi vacare cepit. Qui cum ab oratione surgeret, conversus ad corpus, dum manibus suis eum palparet, cepit oculos suos aperire; et non post longum horarum spatium, præda mortis evicta, reddidit hinc jam pristina incolumis, qui fuerat desperatus de vita, restituitur sanitate continua: qui igitur lento sermone aquam sibi poposcit expendi, cum vagantes cuncti hinc atque illuc anxie quærent, minime invenirent, quia ille locus aquæ erat procul dubio sterilis: sed sanctus Dei Sacerdos paulisper se declinans, percipiensque ictu baculi terram, aqua prosiliit abunde. Qui mox petenti in vasculo detulit. Sic sitis ardor deprimitur, pallor a facie fugatur, vultus in rubore mulatur, erigitur pedibus; et qui fuerat mortis occasu damnatus, sospes patriæ præsentatur; qui postea multorum annorum duxit curriculum.

41 Adnectendum est virtutum miraculis, quod e vicino patriæ jungeretur vico quodam Argentomao e. ibidem Artemius quidam unus de monachis opportune suggestit, ut alimonia fratribus parari deberet. Cui ille ait: « Quarite primum regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis. » Et illam Psalmistæ vocem: « Inquirentes autem Dominum non deficient omni bono. » Sed hæc a me accipe, frater carissime, cum fluminis hujus alyem pertransieris, leva oculos in partem dexteram, opportunitatem invenies locum, ubi possumus nos vel vehiculi nostri famis inopiam temperare. Cumque ad locum eundem sibi præceptum venisset, repperit ibidem duos miræ magnitudinis pisces adhuc maxime vivos. Quibus assatis, vir Dei Aridius ex ipsius in refectionem partem accepit, et plerique ex ipsis usque ad satietatem visi sunt comedisse. Sed ille in cujus nomine retia laxaverunt Apostoli in fluctibus, et illa trahere non valebant præ multitudine piscium, et his distribuit esurientibus cibum.

42 Dum iterantur virtutes Sanctorum, fidelium mentes velut sitientes profunda Dei mysteriorum satiari desiderant. Quodam tempore dum positus in itinere carperet viam, appropinquans eundem vico Argentomao, concionatus est se sequentibus dicens: Facite transeamus, ne nobis inducatur mora itineris. Scilicet erat hic locus profanus, superstitionis antiquæ demonum

cultibus consecratus. Quo in loco populus Christianus inhabitans non potuit ferre miseriam, quia infirmitatibus variis subjacent, vel etiam ab ipsis daemoneis assidue agitantur. Cumque voluisset vir Dei Aridius lateenter fugere a populo, et ille secrete oraret, commota est infirmantium multitudo populi, proprium nomen ipsius invocantes, quia procax daemonum turba se a sancti Viri adventu celare non poterat. Igitur dum eum sequeretur populi multitudo languentium, respiciens post tergum stetit, et protinus ad orationis studium se in terram prostravit, rogans pro illis Dominum, ut juxta fidem illorum essent salvati. Cumque ab oratione fuisset erectus, crucis vexillum ilico super singulos impressisset, tum hi qui langoribus variis detinebantur, vel illi, qui a spiritibus immundis vexabantur, adjiciens oleum cum benedictione, Domino gratias referentes, sanitati pristinae ab infirmitatibus vel a demonibus liberati sunt.

43 Quos elegit Deus ante constitutionem mundi, hos despicit sublimitas reproborum. Hic Vir sanctus abjectus fuit inter homines, et minimus a sæculi conspectibus, sed maximus inter Sanctorum agmina prælatus. Quodam tempore in itinere positus, die quadam declinante ad vesperam, nec procul a vico, cui vocabulum est Mæno, jussit ut itineri terminus poneretur, et sarcinas, quæ jumenta vehebant, loco congruo relaxarent; cumque locum amœnum, aspectuque delectabile manendi spatium vidissent, cognoscens Vir beatissimus per spiritum prophetiæ, quæ essent illi postmodum ventura, hortatur paterno alloquio collegas suos, quibus sciebat maximam injuriam imminere, et allocutus est dicens: Viri fratres et filii, multam credite nos hac nocte injuriam perpessuros; sed confortamini et confidite, nos caelesti auxilio liberari. Nec aliqua mora, cum caelum sidero splendore serenissimum cerneretur, subito in tonitruo commovetur terra, quasi a stabilitate sua præsouitu gravi in tremorem convertitur; denique conturbantur nubes in aere, apparent tetra colore per sidera; et quæ fuerant candore perlucida, vertuntur in pluviam concita, crebrius micat cornuscus e caelo quod fuerat obfuscatum: videlicet non longe ab ipsis erant tria idola cultu gentili dicata, cum aera fulgoribus urgerentur, in impetu tonitruum ita eversa sunt caelitus, ut nulla exinde in crastinum fundamenta idolorum reperirent. Eodem ictu fulguris igne micante, silvam, quæ ab ipsis eminens cernebatur, ingens ignis ex parte exustam concremavit, et arbusta eruta ventorum impulsio prostravit. Sed tali timore, qui cum Dei homine erant, perterriti sunt, ut nullus se posse evadere crediderit, metuentes, ut plaga Dei super eos descenderet. Inde frequenter hortabatur suos orationi insistere, et tota nocte in psallendi officio perdurare. Locens enim ille, ubi vir Dei Aridius ad manendum diverterat, humiliori loco aliis videbatur, quo ceteri sua tentoria fixerant. Ita enormitate aque cuncti sunt madefacti, ut nihil remansisset in vestibus, ubi aquæ impetus non percussisset; sed sanctus Dei Sacerdos capsulam, quam cum sacris reliquiis collo suo appensam portabat, circumspiciens comites, superpositio palliolo, et stratorio ubi requiescere debuerat tamquam si solis ardore tactus, ut nullum sensisset locus ille humorem.

44 Neque silendum est illud, quod virtuti congruit. Accidit quodam tempore, orto inter

duos

A. ANONYMO.

res futuras
prævidet.

E

F

ac prænum-
tuat diversa.

ubique variis
miraculis

et spiritu pro-
phetiæ clarus,

in itinere da-
mones expel-
lit.

A. ANONYMO.

duos Principes bello, Lemovicum populus regionis civitatis ipsius formidantes mœnia rumpere, et in desolatione redigere et destruere: quibus directis nuntius a rege missus, quorum ditioni populus subderetur, et jam depopulata urbs esset in obsidione. Igitur quidam ex ipsis, Domaricus nomine, qui cum aliis ad occupandam civitatem venerat, sanctum Dei Virum aggreditur, sollerti cura sciscitans eum, ut quidquid per revelationis spiritum cognoverat, futura prædiceret. Quibus silentio ita locutus est: Quamquam sciam vos regem metuere Theodebertum, hoc scitote, quod regnum ipsius nuper aufertur, sed hactenus citius interimitur. Rex autem vester multarum scilicet gentium augmenta adversus illum commovebit, super quem victoria ei donabitur: obtenta videlicet pugna victoriæ fraudulenter decipitur, sed a filiis nepotibusque suis regnum ipsius traditur gubernandum. Ceteri vero reges, quibus stabilitate regnum stare videtur, interveniente articulo mortis pressi in ignobilitate rapiuntur a sæculo. Sed præfatus Domaricus ad bellatores regressus est. Nam quod vir Dei Aridius prædixit, ita postea rei probavit eventus. Sed inter hæc cetera bona, sermo quoque ei sapientiæ atque scientiæ alluenter collatus erat, caritatem et humilitatem super omnia possidebat, famulos quoque non ut servos affligebat, sed benigna caritate diligebat. Quid pluribus immerer? In omni conversatione sua quasi lucifer inter astra cæli refulgens instar magni lampadis micabat. Semper enim perfectos æmulabatur ad bonum, semperque aliorum virtutes sibi proponebat exemplum. Tardus erat ad loquendum, et velox ad audiendum, eratque elemosynis dives, caritate longanimis, humilitate sublimis, sermone subtilis, vigil ingenio, promptus eloquio, flagrans studio, utile nempe vas in Christi domo.

quorum veritatem eventus probavit,

43 Plerisque Sanctorum convenit esse credendum, ut futura prophetantes per spiritum prophetiæ aperta consideratione divinitus gesta narrentur. Ita et hic Vir Dei, illustrante superna gratia, per revelationem sancti Spiritus annuntiabat, quæ hominibus essent ventura. Quidam vir ex civibus Lemovicum civitatis, cognomento Nectarius, non inops rebus, sed locuples divitiis, unicum habens filium, intelligente beato Dei Famulo subito illi mortis imminere incursum. Quapropter Vir reverentissimus nuntium direxit parentibus suis, ut antea quam morti puer occumberet, suo præsentaretur aspectui. Tum audito genitrix nuntio, proripit in lacrymis pro sobolis intereptione. Interea cum paucis sibi famulantibus B. viri obtemperat iussioni: cumque prolisceretur viam, ut prædictoris veritas probaretur, vi febrim ingenti at-tacta pueri membra solvuntur. Et demisso capite, clausisque oculis pene mortuus esse videbatur. Et cum Vir sanctus hujus rei exspectaret eventum, cernentes adolescentem esse exanimem, ilico erumpentes in letum vociferantes famuli, qui cum summa festinatione venientes ad Dei hominem properant. Scilicet pietate motus suscipiens puerum exanimem, ad reliquias sacratas B. Hilarii antistitis credidit exponendum, qui pro eo magnis orationibus et precibus Domino commendavit, ut qui quadriduanum Lazarum reddidit vivum de sepulcro, huic quoque puero subveniret propitius. Consummata igitur oratione, qui exanimis esse cernebatur, statim restituitur matri incolunis: et quem crediderat

mortuum tradere sepulturæ, cum eodem magno gaudio exultantes donum revertuntur alacres. Hæc igitur sed et alia quamplurima his similia, quæ per singula prosequi longum est, plerumque vir Domini Aridii prophetiæ gratia ornatus præ-nuntiavit.

46 Multa etenim sunt, quæ per beatissimum virum omnipotens Deus virtutum opera declaravit, quæ dum sæpius revolvuntur, semper accrescunt quæ miraculis intueantur. Sed hæc videlicet quæ superius pauca de pluribus comprehensa sunt. In terris degens ut incola, postquam cælestem adquisivit palmam, ad Christum remeans a sæculi laqueo eductus, non minimum referendum nobis reliquit exemplum, quam vivens potuisset operari in mundo. Sed nunc longum est per singula virtutum ejus miracula verbis enarrare, præsertim cum liber jam supra modum refertus postulans finem sermonem rejiciat, et ariditas sermonis nostri attemata, vel longo tramile pæne defessa succumbat: non quod omnia, quæ de eo narranda erant, explicavimus, qui nec ad centesimum quidem ejus virtutum operum attingere potest, quanta in virum beatum operum bonorum ornamenta, quæ sunt maxima et pretiosa supernæ remunerationis contulerit prærogativa. Hoc igitur restat ut ad finem termini valeamus pervenire. O vere imitabilem Virum! O quam præferendum omnibus ejus exemplum! O semen secundum Abraham benedictum, nempe Abraham benedictio meruit filium, Aridius vero benedictus transfertur in cæleste regnum; Abraham tradit heredem, hic nihilominus hereditatem; postremo Abraham quod habuit pignus exhibuit, Aridius vero totum quod potuit habere in mundo, Domini scilicet arbitrio juriq; commisit. Sulciat ergo hæc dixisse. Jam verò, ut spero, etsi rustico sensu, sermonem prolixum duximus, quamquam ejus meritis digna præconia nullatenus narrare sufficeremus. Nunc vero tam ad audientium ædificationem dignum esse puto, quam et legentium, si quomodo ex hac vita ad Dominum migravit paucis verbis explicare curavero, adjuvante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Hæc non est sententia Salomonis, sed Apostoli Pauli, qui illam ex Menandro poeta desumpsit, ut notat S. Hieronymus, eamque in Epistola prima ad Corinthios cap. 15 & 33 protulit. Alias auctoris citationes non tam scrupulose indagati, dummodo scirem, illas in sacra Scriptura præterpropter contineri.

b Catuliacus vicus est locus Galliæ prope Sequanam fluvium, et sex leucis a Lutetia Parisiorum distat in Septentrionem. Nunc Dionysiopolis vulgo saint Denis appellatur, ut Baudrandus et Valesius tradunt.

c Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. 5, cap. 35 inter alias populi calamitates de hac dysenteria meminit.

d Laudatus Gregorius hunc regis Chilperici morbum, et subsequitam filiorum ejus mortem loco proxime citato commemorat. Sed ibidem nullam S. Aridii mentionem facit.

e Valesius in Notitia Galliarum pag. 41 de situ et nomine hujus vici fuse disputat. Sed Mabillonius in indice ad tomum 4 veterum Analektorum situm et famam ejus breviter assignat his verbis:

A *verbis* : Argentomans vicus non longe a Lemo-
vicensi patria, idolorum cultu famosus.

CAPUT V.

*Prædictio mortis imminentis, ultimus Sancti
morbis, pia monita, felix obitus, et se-
pultura.*

Igitur cum jam vir Domini Aridius senilem
ageret ætatem, cum jam mundi adversa,
cunctosque labores æquanimiter tolerasset, post-
quam fidelissimæ dispensationis creditæ sibi un-
dique merita commolavit*, post multiplicia
misericordiæ opera, post monachorum cœnobio-
rumque mancipatum, post dulcia vitæ exempla,
post honorum omnium et virtutum miracula de-
clarata; vergente jam ætate, cum autem esset
annorum amplius octoginta, sciens jam dissolutio-
nem sui corporis imminere, dixit ad suos mona-
chos: Scitote, carissimi Fratres, quia me Domi-
nus de laqueo hujus sæculi in proximo liberare
dignabitur. Cum hæc audissent, ex eo ser-
mone cuncti tabefacti atque in angorem conversi
coeperunt mœrentes dicere: Non contingat, do-
mine, hoc famulis tuis videre, sed magis annis
multis ad ornatum ecclesiæ beatitudinem tuam
Christus hic vernare permittat. At ille cum la-
crymis vel longis suspiriis dixit ad eos: Non no-
stra, sed potius Domini ex hoc fiat voluntas.
Porro ad hæc verba cunctis mœrentibus ait:
Nolite, quæso, fratres mei, nolite contristari;
sed magis gaudete et exultate; quia olim hoc
tempus desiderabam, hanc remissionem percipere
cupiebam. Illis itaque in angorem conversis at-
que suspirantibus, nihilominus et rei ambiguitate
detentis, a colloquio cessatum est.

48 Igitur nec mora aliqua, post hæc levissi-
ma febris infusa corpori tartari coepit. Deinde
vocato quodam puero præcepit dicens: Festi-
na, fili mi, perge cito ad vjrum illustrem Asti-
dium a, diccesque ad eum, ut celeri cursu veni-
at, quia hujus cœnobii regiminis curam post
dies obitus mei ipse recipiet. Et rursus ait:
C Quoniam si moram aliquam fecerit, faciem meam
in hac vita jam non videbit. Nuntius quippe
jussa complexit, sed præfatus Astidius veniendi
causa tarde occurrit. Cum autem adfuisset, Vi-
rum Dei jam superstitem in hoc sæculo non
invenit. Itaque ut Vir Dei prædixit, ita postea
rei probavit eventus. Interea, ut dicere coepe-
ram, cum Vir beatus ultimam decumberet ægri-
tudinem, nec quidem a Dei opere cessabat. Bonam
hanc consummationem virtutum suarum existi-
mans, si ad finem usque perduceret. Pernox enim
in orationibus et vigiliis, membris fatiscentibus,
Deo spiritam et mentem servire cogebat, et ni-
mium lætus cupitum iter expectabat. Igitur cum
jam propinquum diem sentiret, congregatis ix Ka-
lendas Septembris discipulis suis, quos jam cor-
pore non spiritu incipiebat relinquere, dixit ad
eos: Utinam, dilectissimi fratres, parvitatæ meæ
audire sententiam [velitis.] Si vere mei amato-
res estis, Christi monita amate, Dei tremenda
judicia jugiter formidate, quales eritis in die ju-
dicii præsentandi sollicita consideratione cavete:
ego enim jam gradior viam meam, sed et ego
cupio dissolvi; et si Dominus permiserit, esse
in requie.

49 His ita dictis, cum omnes flerent et eju-
larent, ait ad eos: Ecce hodie in manus vestras
commendo salutem animarum vestrarum: me-
mentote ergo admonitionem meam, et cogitate
omnes de vobismetipsis: Hæc quæ dico assidue
agite, hæc sapite et relexite, et memoriam
meam semper vobiscum retinete. Jam ultra Ari-
dus non erit in hoc sæculo vobiscum. Cum hæc
audissent omnes, qui circumstabant, ingenti ge-
mitu et fletu levatis, consona voce omnes le-
bant dicentes: Cur nos Pater deseris, vel cur
tam cito a nobis recedere cupis? Scimus qui-
dem te desiderare Christum, sed salva tibi sunt
tua præmia, nostri quoque miserere, quos dese-
ris: absentiam tuam ferre non possumus, quia
similem tui numquam postea habebimus. Doleat
tibi Pater, ne tam cito relinquant nos orphanos.
Talia quippe eis desistentibus, piissimus ille Pastor
faciem ubertim lacrymis rigabat: et cum esset
pius, nec hos deserere, nec a Christo volebat
diutius separari. Tandem ergo inter amaras la-
crymas resumens verbum dixit: Nolite ex hoc
contristari, et ne quæso nolite amplius fletu ve-
xari de abscessu meo; gaudere vos magis oportet,
quam mœrere, quia etsi corpore absens fue-
ro, spiritu præsens ero. Ego vero si quid agere
potui, profectibus vestris militavi; et quam-
quam ego infelix sim, Dominus autem semper
est, illi vos commendo ipsique curam vestram
committo. Scio quidem quia inutilis servus non
gessi, quod debui; Dominus autem scit, quo-
modo volui. Post hæc quoque verba, vergente
jam die, subito procidit in pavimento, et ele-
vatis ad cælum oculis orabat suppliciter gemens
atque suspirans: Commendo tibi, Domine Jesu,
oves, quas mihi credidisti. Commendans igitur
Domino cum fenore quod ab ipso acceperat ta-
lenti munere.

50 Jam vero in extremis positus, vocatis ad
se discipulis, amplexusque per singulos flens, va-
ledicensque omnibus ait: Jam ultra non loquar
ad vos, et faciem meam amplius non videbitis,
ideoque valete in pace, etiam me sentite quie-
scere. Hi itaque qui circumstabant audientes,
nullo quiverant genere temperare a fletu. Vix
tamen inter amaras lacrymas, hæc verba solum-
modo resonabant. Dolemus quidem nostri causa,
quod nos solatio abscessus tui destitimus, sed tui
causa, Pater optime, consolamur; quia post
mundi hujus laborem ad requiem vadis æternam.
Tunc ille oculis ad cælum elevatis tantam pre-
cem fudit, deinde cum lacrymis ait: Memento
mei Domine, qui solus sine peccato es, Re-
demptor mundi, et educ me corpore mortis, et
salvum me fac in tuum regnum caeleste: tu es
protector meus Domine, in manibus tuis com-
mendo spiritum meum. Suscipe ergo me secun-
dum magnam misericordiam tuam, et non con-
fundas me ali exspectatione mea; sed adjuva et
auxiliare exitum animæ meæ. Aperi mihi Domi-
ne properanti januam regni tui, et principes te-
nebrarum non occurrant mihi, sed clementia
tua protegat et defendat ac manus tua perducet
me in locum refrigerii et consolationis, et vel
in ultimo tabernaculo, quod præparasti timentibus
nomen sanctum tuum. Inter hæc etiam ad-
didit dicens: Nunc dimitte servum tuum Do-
mine secundum verbum tuum in pace. Et his
dictis, inter verba orationis emisit spiritum.

51 Cum sancta illa anima carnis sarcina frui-
set abjecta, statimque cum esset hora secunda
noctis b, visus est globus nimia claritate resplen-

A. ANONYMO.
eosque mœres-
los consolatus

E

ac paternis
monitis in-
struens:
pie moritur.

F

et honorifice
traditur se-
pultura.

b

dens

A. ANONYMO. dens super ejusdem cellulam de caelo descendisse, et subito ad sidera desuper penetrare. Hoc igitur ordine sancta ejus anima terrenis contagiis liberata, deducens Angelis sanctis, ad suum auctorem revolvit lata. Vir quidem spiritum emiserat, luctus et fletus ad caelum resonabat. Compositum quidem ex more corpus, feretroque impositum, ibidem in Psalmis et hymnis totam noctem pervigilem ducunt. Cum autem lux diei fuisset exorta, convenit populi multitudo; et jam cum et ad notitiam Pontificis urbis Lemovicinae pervenisset, quo audito cum magno fletu celerique cursu occurrens, super corpus sancti Viri dintissime flevit, quod eum vivum minime in saeculo invenisset: et mox cum ad ecclesiam sancti Juliani martyris, quam vir sanctus aedificaverat, ubi corpus sacrum jacebat, deportare voluisset, nullo modo feretrum vel paucum levare potuerunt. Decreverat autem vir Domini Aridius in ecclesia sancti Hilarii antistitis, quam et ipse suo opere aedificaverat, corpus suum sepulturae tradere.

B
cujus locus
mirabiliter
indicatur,

52 Tunc tristis valde Ferreolus Pontifex effectus, indixit jejunium triduanum celebrare cum psallentio. Quod cum ita fieret, ipse cum suis indesinenter per illud triduum celebravit jejunium. Interea cum peractum est jejunium, ait: Si Domini est voluntas, aut Sancti hujus, ut illic eat, quo ego vel plebs haec cupimus, sine ulla dilatione elevetur. Erat autem locus in secretiori parte. Cumque accessissent ad feretrum, ut eum levare conarentur, tanta mox celeritate levatum est, ut facile a duobus portaretur, quod antea nec a plurimis movebatur. Quod omnes qui aderant cum eodem pontifice cernentes, cum magna exultatione Christi gloriam magnificabant dicentes: Magna et mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens. Cumque jam deportatum fuisset corpus ad sepulcrum, omnes qui aderant nullo genere temperabant a fletu; Patrem se perdere clamabant, et inter fletus et singultus vix haec verba promebant: Cur nos Pater deseris? et cui alumnos tuos tradis regendos? Igitur corpore ex more tradito sepulturae, praefatus episcopus reversus est ad propria.

et cujus gloriam biographus exsequiis reprobatorum opponit.

C
53 Comparetur itaque, si placet, exsequiis hujus sancti Viri, non dicam funeris, sed potius triumphi, inanis gloria saeculi: conferatur si potest etiam virorum divitum pompa huic Sacerdoti defuncto aequanda. Illos confusis plausibus turbarum honorat insania: Aridium mundi arumna exitum Angeli cum caelestibus laudibus perferunt ad regna perpetua. Illi post saeculi pompas in tartara trahuntur: hic post mundi adversa, sine Abrahae letus excipitur. Illi divitiarum opibus oppressi, et defuncti praecipitantur in gehennam; Aridius vero elemosynis sublimatus cum sanctis resurget in gloria. Illi postremum lugent in inferno damnati; Aridius laureatus exultat ecclesiae cum cunctis a saeculo sanctis. Gratias tibi Deus noster, qui reddidisti ei magna pro parvis, et quiescere eum fecisti in gloria sempiterna, et illa Evangelica promissione, ubi ait: « Enge serve hope et fidelis, quia super » pauca fidelis fuisti, supra multa te constituam. » Illic meruit audire: « Intra in gaudium Domini » tui »: et sicut de talibus per Salomonem scriptum est: « Justus de angustia liberatus est. » Et per Hieremiam scriptum est: « Benedictus vir » qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus. » Hinc et David dicit: « In lege » Domini voluntas ejus et erit quasi lignum quod

» plantatum est secus decursus aquarum. » Hinc etiam per Isaiam Prophetam Dominus dicit: « Ego vocavi eum et benedixi ei, et directa est » via ejus. » Hinc quoque in libro Ecclesiastico dicitur: « Timenti Dominum bene erit in » extremis, in die defunctionis ejus benedicetur. » Hinc et alibi scriptum est: « Bonorum » laborum ejus gloriosus erit fructus, et in perpetuum corona ejus triumphat. » Haec nos de obitu sancti Viri sufficiat narrasse, ut ne legentibus fastidium ingeram. Verum et ejus vita terminetur, noster quoque terminetur et sermo.

ANNOTATA.

a Patrus hujus Astidii erat S. Aredius, ut novissimi Galliae Christianae editores tomo 2 Operis sui col. 547 affirmant.

b Cum S. Abbas ix Kalendas Septembris convocaverit discipulos suos, nescimus, utrum obierit hora secunda post occasum solis eadem die, an vero hora secunda sequentis diei, qui post horam duodecimam nocturnam incipiebat, ut num. 4 Commentarii praevii indicavimus.

CAPUT VI.

Quaedam miracula, quae post obitum sancti Abbatis contigerunt.

Nunc de multis miraculis quae ad sacratissimum ipsius corpus Dominus assidue ejus meritis operatur, vel pauca de pluribus, quae in calce ejus obitus ibi Jesus Christus declaravit, pro legentium oportunitate aggrediar: ideoque non valet mens humana in verbis erumpere, quantis mysteriis milites suos superna gratia illustrat. Quidam monachorum de Viri sacratissimi cellula, nomine Baudenus, cum instrumentis chartarum, quibus monasterii possessio firmabatur, regionem Burgundiae adire non distulit. Qui igitur expetens venerabilem et egregium Antistitem Syagrium Eduae civitatis Episcopum a, eaque suis precibus imploravit, eo quod honore dignissimus praee omnibus in regis palatio habebatur, ut ejus patrocinio a diversorum aemulorum insidiis cellula tueretur. Qui scilicet petitionibus praefati monachi amoveus, quae petivit, vir reverentissimus non negavit: sed etiam auctoritate regali instrumenta munivit, et ad regionem remeandi tribuit libertatem. Cumque transissent dies plurimi, et obtenta petitione festinaret, oppidum Lemovicae regionis ingressus est.

Thesaurum relictum.

55 Quodam die in vico quodam, nomine Ricomago b, virum magnificum Nectarium ibidem reperit; et quidquid petitionibus suis eventus praestiterat, omnia patefecit. Qui dum interea percunctaretur ab ipso, cepit sermonibus suis vacillare, menteque lapsa ac furibundo vultu, statimque prorumpens in vocem, causam sui operis silere non potuit, quod adulterii vitio fuerat indubiose inquinatus. Qui dum frenderet dentibus, et se suis morsibus laniaret, chrismarium, quod vir beatissimus Aridius gestare consueverat, et reliquias habere Sanctorum, a se concitus excutens, projecit in terram. Et dum furor ingens illius sedari nullatenus poterat, vincetus custodiae mancipatur. Interea unus e famulis praefati

Thesaurum relictum.

A præfati viri, apprehenso chrismario, quod a se proiecerat, nesciens inter vestimenta reposuit. Qui, dum hoc ageretur, constipatis in unam rebus, onerare iumentum cœperunt. Nam cum super ipsum onus elevatum fuisset, sacro pondere constipatus, in terra cornuens gressum ultra movere non potuit. Quid plura? Supponitur in alio, qui scilicet suscepto pondere, pari conditione idemque similiter in terra procubuit; qui dum multis stimulis crucentatus urgeretur, nullatenus reddidit animos erigendi, quæ usque daretur-causa intellecti culpa facinoris patefieri.

ab adultero
gestata eum in
rabiam agit,

56 Igitur dum artius furoris impetu suæ vesar-nie ageretur, exclamavit quod chrismario, quod se indigne deportasse dicebat, cum suis vestimen-tis esset adstrictus : et ideo vehiculum non movetur, nisi hactenus tollatur, ubi positus est, negligentia culpa. Quod videlicet scrutato mar-supio illico reppererunt, et pro veneranda devo-tione ac religione vir sublimis Nectarius puero innocenti cum reverentia honoris, superimponit; statim horarum solvuntur spatia. Præfatus nam-que Baudennus, cum antequam spiritu perturba-retur (utpote nec alio potest æstinari, qui suo sensu non regebatur) coram omnibus extensis gressibus fugam inivit. Qui dum in unius spatio horæ pene duodecim millia suis pedibus velo-citer curreret, fatigato corpore, semianimis cor-ruit in terram : cumque a custodibus adsecutus fuisset, apponitur mansioni. Exacta namque nocte diluculo consurgens, ad sacratissimum tumulum sancti Martialis, cogente immundo spiritu, se ob-tulit presentandum; ibique, ut professionem sui operis patefecit, expulso maligno spiritu, mede-am meruit recipere sanitatis.

et hæc eadem
mulierem mor-
ribundam sa-
nat.

57 Sunt multa et alia, quæ post transitum sancti Viri omnipotens Deus operatus est. Hujus-cemodi causa populis exspectantibus, unns e fa-miliaribus ad virum magnificum antedictum velo-cissimo cursu perveniens, nuntiavit conjugem suam gravi mortis periculo detineri : quem ve-ro admonnit ut festinus adesset, si vellet eam reperire vivam. Qui interea confidens de Domi-ni miseratione, puerum qui chrismarium sancti viri secum detulerat, jussit concitus in antea properare. Cumque domum fuisset ingressus, om-nis familia in luctu et lamentatione vacabant, eo quod tam repentina mortis articulo subjaceret.

C. Quæ scilicet oculis clausis indicium morituræ ostentu gutturis apparebat, ubi gravissimus ex-ortus fuerat nodus. Quæ etiam jam vocis officio obserato, ac caligantibus oculis, nec virum suum agnoscere poterat. At ubi chrismarium sancti Viri collo morientis suspenditur, mors ilico fugatur, statim oculi solvuntur in lumine, spiritus halitus saluti pristina reformatur. Quæ eructans fortiter, ablato gutturis nodo, quod esu non acceperat, revomuit, et restituitur vitæ, cui mors imminabat in jannis. Ipsum vero chrismarium, vocatis sa-cerdotibus, venerabiliter ad monasterium sancti Viri deportatum est.

Paralyticus
usum mem-
brorum re-
cuperat,

* forte afflictus

58 Sed quis singillatim omnia mirabilia quæ ad sanctum ejus sepulcrum Dominus Jesus Chri-stus operatur, assidue verbis valeat enarrare? Quadam die decreverat mulier se sancti Viri præ-sentia esse videndam, ut referret gratias. No-cturnas vigiliis celebrantibus monachis, Babolenus quidam habens filium nomine Babolenum, qui gravi fuerat membrorum vulnere addictus*, deportatus a parentibus, ad tumulum sancti Viri exponitur : qui illum in pavimento jaceret, nocte fere media puer prorumpens in vocem, sensit

membrorum compages locis, quibus fuerant dis-solutæ, adjungi : qui videlicet se erigens e pa-vimento, solidatis membris stetit super pedibus suis : et qui fuerat manibus exhibitus ad sepul-crum, gressu proprio cum ipso suo parente ga-visi, gratias Christo referentes, revertuntur ad propria.

A. ANONYMO.

evangelium
liberatur.

59 Intuendum summopere est, quanta omni-potens Deus sanctis suis in hac vita gratiæ suæ contulit dona, ut ad majorem gloriæ cumulum ad supernam patriam remunerentur post trium-phi. Itaque quidam ex monachis, nomine Gau-domeres, de monasterio Ambiacini c, quod non longe ab urbe situm est. Ipse vero a maligno spiritu detentus, ita ut visu quem cerneret, morsu vellet decerpere; et in duabus vinculis catenis deducitur ligaminibus, quasi reus ad judicem. Quadam namque die ad tumulum sancti Viri de-ductus est, ibique redditus sanitati pristinae, ab adversario hoste, a quo vexabatur, ereptus est, [et] in servitio omnipotentis Dei plerosque con-vertit. Nam catenæ, quibus miser adstringebatur, sponte solute sunt, ut miraculo duplici pateface-ret, quod in uno momento catenæ constipatæ con-fringerentur, atque a dæmonio obsessum divi-na gratia absolveret, ut liber Deo serviret, cui creatura omnis ingemiscit. Nam si quis exigente causa, quancumque fuerit ob culpam vinculis vel catenis adstrictus, si contigerit, ut per agrum publicum, qui basilicæ ipsius proximus est, du-catur ligatus; mox ut contra eandem ecclesiam ventum fuerit, confestim disruptis omnibus vin-culis solvitur reus, nec patitur ulterius teneri ad-strictus.

c

E

60 Mirandis rebus plus adhuc miranda succedunt. Quadam vero die duo muti venientes ad tumulum sancti Viri, licet lingua rogare non va-lebant, sed file : peruncti igitur oleo, mox sol-vitur imperante Domino lingua mutorum, et lo-qui cœperunt adorantes : et qui effecti fuerant elingues, protinus sermocinantur ad plebem. Ele-cti quippe hoc in munere acceperunt, ut quanto magis virtutibus polleant, tanto etiam indignos se judicent, ne ad inanem gloriam rapiantur, ut dono non priventur superno. Igitur quatuor viri de diversis provinciis venientes, una cæcitate damnati, tunc prostrati in oratorio exspectabant lumen, eventu quærentes sancti Viri remedium. Interea dum preces ad sacratum tumulum offe-
F

duo muti et
quatuor cæci
sanantur,

F

61 Multa quidem et alia ibidem jubente su-perna gratia ejus meritis operantur signa atque virtutes : inter quæ etiam et cicindelas d exun-dante ubertim oleo superfunditur. Ex quo etiam sancto liquore multi illic peruncti a diversis sa-uantur infirmitatibus, et benedicuntur ibi jugiter nomen Domini Dei æterni. Sed et ad ejus nihilo-minus lectam, qui situs est in monasterii sui prædio, multæ virtutes similiter declarantur. Sed et per diversa loca, ubicumque sacræ ejus reli-quiæ deportantur, vel quo etiam delatæ fuerint, plurima signa virtutum, ejus merita revelante gloria Christi, enixius efficiuntur. Quæ omnia ex ordine onerosum duximus verbis prosequi : et ideo ea his paucissimis syllabis complexi sumus, quia jam cessare a colloquutione festinamus. Quæ vero si per singula, ut gesta constant, nunc enodare curaverimus, et modum paucissimi vo-luminis excedimus, et pro ipsa forsitan prolixitate

et ad tumu-
lum sancti Vi-
ri

d

A. ANONYMO.

tate fastidium legentibus ingerimus. Quæ vero nos minus enarravimus, palam omnibus lidem præstant, conspicientibus illa multimoda vincula compeditorum, quæ ad ejus sepulcrum in argumento rerum cernuntur appensa. Ex quibus etiam nos aut certe pauca, aut pæne nulla commemoravimus, per id dumtaxat quod in conspectu omnium apposita, velut nos locum, ita et omnes non ambigimus nosse.

innumerabilia
alia miracula
patrantur.

62 Hæc quidem quamplura infra paucopore constant acta. Illa scilicet quæ deinceps per prolixa spatia temporum agenda sunt, qualia vel quanta fiant, quis modo æstimatione comprehendere valet, cum numquam a Præsulis tumba hodieque restent fieri miracula. Sed quotidie ægri ad tumulum sancti Viri veniunt, et ibi excubantes sani efficiuntur: cæci veniunt, et inluminantur: dæmoniaci veniunt et liberantur: perjuri veniunt, et aut moriuntur, aut etiam a diabolo vexantur: ferro vincti confugiunt, et solvuntur: claudi carrucis advecti, consolidatis gressibus ad propria incolumes revertuntur. Multæ quidem sanitates ex eo, qui illic crescit, olei liquore perficiuntur. Quanti rursus a frigoribus, vel diversis infirmitatibus detenti liberati sunt, post transitum beatissimi Viri, qui fuerant ab hoste captivi: nam libelli pagina singillatim non potest adnecti, ut ne infirmioribus fide fastidium præparet, et dubitantibus sermo prolixior promulgetur. Hæc igitur pauca de pluribus dixisse sufficiat, ut quasi de diversis floribus in sanctæ Ecclesiæ sinu redolentes repleta multorum corda

credentes, ut carpere perfectos fructus valeant, quos mundialis delectatio non inquinat. Non potest enim et hic gaudere cum seculo, et illic regnare cum Christo; nec duobus dominis servire, Deo scilicet et mammonæ. Deponentes igitur opera tenebrarum induamus arma lucis, quia Creator omnium est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum, qui in Trinitate perfecta vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Hic est Syagrius, qui ecclesiæ Eduensi vel Augustodunensi diu præfuit, et ejus Acta od diem 27 hujus mensis illustranda erant, ut novissimi Galliæ Christianæ editores tomo 4 col 346 asserunt.

b Ricomagus nunc est urbs Galliæ in Arvernia vulgo dicta Riom, cujus etymologiam et situm vide apud Valesium in notitia Galliarum pag. 476 et sequente.

c Novissimi Galliæ Christianæ editores tomo 2 col. 548 tradunt, hoc monasterium jam pridem subjectum esse Benedictinæ abbatiæ S. Augustini extra muros Lemovicenses.

d Ciciudelus hoc loco significat Compedem, quemadmodum patet ex Gregorio Turonensi et aliis, qui in auctiore Cangii Glossario citantur.

DE S. EBBA VIRG. & ABBATISSA IN COLUDENSI SCOTIÆ MONASTERIO

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Antiquus hujus Sanctæ cultus, Acta, eorum supplementum, et tempus mortis.

ANNO DCL-
XXXIII.
Diversis die-
bus apud Mar-
tyrologos,

Hodie nobis agendum est de duabus sanctis ejusdem nominis ac monasterii abbatissis et virginibus, quarum una liliam virginitatis cum laurea martyrii conjunxit. Majores nostri die secunda Aprilis inter præteritos vel ad alium diem dilatos de ambabus istis abbatissis habent sequentia: Sancta Ebba, filia Ethelfridi regis Northumbrorum, et soror sancti Oswaldi regis, abbatissa Coldinghamensis inscripta est Martyrologio Anglicano Wilsoni primæ editionis et catalogo generali Ferrarii. At Camerarius ejus loco substituit sanctam Ebbam, ejusdem monasterii Coldinghamensis abbatissam et martyrem, a Danis cum suis sanctimonialibus occisam; quæ in dicto Martyrologio et Ferrario refertur xxv Augusti. In secunda editione Martyrologii Anglicani sancta Ebba abbatissa martyr collocatur secunda Aprilis; et altera Ebba xxv Augusti. Reperimus Romæ in bibliotheca Ducis Altempsii Ms. Martyrologium Usuardi, in Anglia olim auctum, in quo ad diem xxiii Augusti est sancta Ebba, abbatissa in Scotia, cujus ad dictum diem etiam meminit Grevenus in auctario Usuardi. Quare, quia arbitramur,

aliquam Ebbam solum ad hunc secundum Aprilis collocatam, quod alius Sanctus deesset, poterit de utraque agi xxiii vel xxv Augusti. Nos ad illustranda earum Acta hunc diem elegimus, ac primo quidem agemus de S. Ebba tantum virgine, quæ seculo septimo floruit; postmodum autem de altera, quæ seculo nono præterea palmam martyrii obtinuit.

2 Primam temporis ordine Sanctam memorant Martyrologi recentiores, quos hic transcribere supervacuum arbitror, et quibus Altempsianum Usuardi codicem, Grevenum, Witfordum nostrum Ms. Florarium, aliosque veteres scriptores Anglos superaddo. Ex his antiquis Martyrologis et historicis colligo immemorabilem S. Ebbæ virginis cultum, qui olim in Anglia vel Scotia tam celebris erat, ut ipse Camdenus heterodoxus in Britannia sua, quam Londini anno 1607 edidit, in topographia episcopatus Dunelmensis pag. 606 sic scripserit: Ad Derwentum, qui prope Trianguli apicem fontes habet, nihil insigne adjacet, nisi EBBÆSTER quem nunc vocant, viculus, ab Ebba virgine, regio Northumbrorum sanguine nata, quæ

tanta
et ad memo-
rabili tempore,

A tanta sanctitatis opinione circiter annum salutis DCXXX claruit, ut solemnibus apothecosis in Divas relata, plura in hac insula templa sibi dicata habeat, quæ S. Tabbs, pro sanctæ Ebbæ vulgus vocitat. Deinde auctor ille *Merchiam Scotiae provinciam describens, pag. 686 et sequente ejusdem editionis hæc sanctam Virginem rursus ita memorat*: In vicinia est Fastcastle Humiorum castrum a firmitate ita nominatum, ad promontorium sanctæ Ebbæ illius, quæ filia Edilfredi regis Northumbriæ, patre capto, arrepta scapha in Humbro, huc per furentem Oceanum sospes delata, vitæ sanctitate inclaruit, et loco nomen reliquit.

testantibus
historicis Ang-
lis.

3 At potius consulamus antiquos et Catholicos hujus publicæ venerationis testes, qui ab immemorabili tempore Virginem illam titulo sanctæ exornarunt. Ex istis Radulfus de Diceto Decanus Loudiucensis, qui inter decem Angliæ scriptores anno Christi 1652 Londini primum typis vulgatus est, in *Abbreviationibus chronicorum ad annum Christi 674 apud nos col. 440 sic scribit*: Regina Northanhimbrorum Ætheldreda diu postulans maritum suum regem Ecgfridum, ut relicti seculi curis in monasterio regi Christo servire permetteretur, ubi vix aliquando impetravit, monasterium sanctæ Ebbæ, sancti Oswaldi germanæ intravit, et velamen sanctimonialis ab antistite Wilfrido suscepit. Florentius Wigorniensis monachus in *Chronico suo ad annum Christi 672 similia narrans, eandem Virginem nostram nomine sanctæ appellat. Hæc testimonia cum annuntiationibus veterum Martyrologiorum conjuncta sufficiunt ad immemorabilem S. Ebbæ cultum confidenter asserendum, qui tamen per decursum confirmabitur ex ipsis Actis, de quibus nunc aliqua præmonemus.*

colitur hæc
nobis Virgo.

4 Joannes Capgravius ex *Ordine Augustiniano in Catalogo Sanctorum Angliæ gesta hujus S. Ebbæ collegit ex variis antiquis monumentis, quæ apud venerabilem Bedam et biographos sancti Cathberti ac sanctæ Ætheldredæ regiæe reperiuntur. Tamen ille collector initio Actorum movet questionem genealogicam, quam operosius examinare noluit, cum nobis sufficiat, venerabilem Bedam in Vita S. Cathberti apud nos tomo 3 Martii pag. 102 scripsisse sequentia*: Cum ergo sanctus vir in eodem monasterio virtutibus signisque cresceret, fama que operum ejus circumquaque crebresceret, erat sanctimonialis femina et mater ancillarum Christi, nomine Ebba, regens monasterium, quod situm est in loco, quem Coludi urbem inuicant, religione pariter et nobilitate cunctis honorabilis; namque erat soror uterina regis Oswini (*Mss. quædam perperam legunt Oswii, sicut majores nostri ibidem in Annotatis observant.*) Clarus itaque Thomas Elyensis monachus in *Vita S. Ætheldredæ apud nos tomo 4 Junii pag. 505 de consanguinitate S. Ebbæ hæc tradit*: Potens regina intravit monasterium sanctæ Ebbæ abbatisse (quæ erat amita regis Ecgfridi, et sancti Oswaldi martyris et Oswini regum germana) positum in loco, quem Coludi nominant urbem. Deique venerabilis Beda eandem Sanctam nostram in *Historia ecclesiastica gentis Anglorum lib. 4, cap. 19 etiam amitam regis Ecgfridi appellat.*

5 Præterea Capgravius in *Actis post hunc Commentarium edendis num. 3 dubitat, utrum Sancta nostra hoc loco normam monasticæ vitæ*

*prima instituere cepit, an ab aliis antea institutum inveniit. Idem dubium tomo 2 Monastici Anglicani col. 1050 proponitur, ubi monasterium Coludense vel Coldinghamense inter cœnobio Scotiae priore loco recensetur. Non sunt nobis ad manum certa documenta, quibus hanc dubitationem dissolvere possimus. At saltem Hector Boethius iudicat, hoc monasterium vetustius esse, dum in *Historia Scotorum lib. 9 apud nos folio 172 hæc refert*: Ebba unica Edelfredi filia capta raptorem divina evadens ope, scapha arrepta, per Humbrum in mare absque humana ope devecta est, ac tandem in Forthæ ostiis ad promontorium, quod ab ea Ebbæ nomen ad nos tulit, in terram exposita, sacro ab antistite loci accepto velo, inter sanctimoniales ibidem degentes est numerata. Mater tandem ab antistita sacrarum virginum effecta, sese virtutum exemplar cunctis imitandum præstans, probatis moribus ac sancto vivendi instituto ad vitæ exitum feliciter perseveravit.*

ACTORUM
G. C.
cujus Acta
collegit Cap-
gravius.

6 Supradictus Actorum collector nullum verbum facit de memorabili quodam S. Ebbæ facto, quod legitur inter quindecim scriptores Anglos, quos Thomas Gale anno Christi 1691 Oxoniæ vulgavit, ubi Heddius Stephanus cœrens in *Vita S. Wilfridi I præsulis Eboracensis cap. 38 habet sequentia*: Interim rex cum regina sua per civitates et castella vicosque quotidie gaudentes et epulantes, in pompa sæculari circumeuntes, quodam tempore ad cœnobium, quod Colodesburg dicitur, pervenerunt, cui præsidebat sanctissima mater-familias, nomine Æbbe, soror Oswini regis sapientissima. Illic enim regina ea nocte abrepta a demone, sicut uxor Pilati, multis flagellis defatigata, vix diem vivens expectavit. Crastina vero die elucante, mox sapientissima mater-familias veniens ad reginam, contractis membris simul in munus stricte alligatam et sine dubio morientem videns, regem adiit, regique memorat lacrymabili voce, unde hoc miserabile malum secundum snam intelligentiam ei evenisset, dicens audaciter: Ego scio, et vere scio, quod Deo amabilem Wilfridum episcopum sine alicujus sceleris piaculo de sede episcopatus abjecisti, et exsilio expulsus Sedem Apostolicam adiit; et inde reversum cum scriptis Apostolicæ Sedis, quæ habet cum sancto Petro apostolo potestatem ligandi et solvendi, insipienter contemnens spoliasti, dum et mala malis addens, in carcerem Sanctum conclusisti.

qui tamen
omisit

E

7 Et nunc, fili mi, secundum consilium matris tuæ fac; disrumpe vincula ejus, et sanctas reliquias, quas regina de collo spoliati abstravit, et in perniciem sui, sicut arcam Dei, per civitates ducens, per fidelem nutum mitte ei; et si nolueris (quod optimum est) illum in episcopatu habere, dimitte ei liberum de regno tuo cum suis, quocumque voluerit, abscedat. Tunc secundum meam fidem vita vivet regina et non morietur; sin vero hoc renueris, Deo teste, non eritis impuniti. Jam enim rex obediens matri castissimæ factus est, et sanctissimum sacerdotem nostrum resolutum, cum sanctis reliquiis et suis sociis congregatis a se libere discedere concessit; et regina sanabatur.

illustre ipsius
factum;

8 Eadmerus monachus Cantuariensis in *Vita S. Wilfridi, quam Majores nostri die XXIV Aprilis in Opere nostro solam ediderunt, cum tunc adhuc carerent lucubratione Heddi Stepvani scriptoris cœri, tomo III Aprilis pag. 304 eandem rem aliis verbis exponit; sed ibidem istud*

quod aliunde
erimus;

AUCTORE
G. C.

istud consilium videtur perperam tribuere carnali regis motri, dum ibi post alia sic scribit: Rex aderat oppido conturbatus, et ingenti furoris igne succensus, ventum maribus quasi fumum emittebat; quem etiam mater sua tali voce est allocta: Jam tandem, fili, jam tandem memor esto tui. Ultio divina tuam, quam nimis diligis, conjugem, ut cernis, affligit. Et fateor, crede mihi, quia bene promeruit tali supplicio fatigari, eo quod diabolica indignatione succensa, servum Domini Wilfridum non timuit miris afflictionibus insectari. Eadmerus biographus recentior propter nomen matris et filii, quod utrumque in antiquis S. Wilfridi Actis etiam exprimitur, hunc dubie per errorem putavit, hanc monitionem ab ipsa carnali regis motre datam fuisse, cum tamen eam dederit S. Ebba abbatissa et Eadfridi regis amita, quæ spiritualis ipsius mater dici potest, et quæ initio Vitæ infra edendæ mater regni vocatur.

9 Itaque propter auctoritatem Heddi Stephani testis synchroni confidenter sanctæ Virgini nostræ adscribimus hoc egregium factum, quod in Actis ejus omissum est, et quod Wilhelmus Mahnesburiensis in Opere de Gestis pontificum Anglorum lib. 3, apud nos pag. 264 editionis Francofurtensis inter gesta S. Wilfridi confirmat his verbis: Quid interim regina Ermenburga, totius mali fomes et incentrix? Continuabat dies ac noctes conviviis, ducebatque triumphali pompa chrismarium * antistitis, opimis gavisa spoliis. Sed cum nocte quadam hospitata fuisset apud abbatissam Ebbe amitam mariti, totis medullis diabolo infuso, cepit aliena sapere, insana dicere. Vocibus ejus excitata Abbatissa accurrit, quid morbi haberet, blande interrogans. Illa nihil contra (nam jam angustia valetudinis vocem præcluserat:) tum Dei Famula causam intelligens, auctor nepoti fuit, ut beatissimi viri redderet chrismarium; ipse suis omnibus secundum Apostolica præcepta revestiretur; quod præstaret, si collateralem suam salvam vellet. Si vero regia in malo perseverandum putaret animositas, quæ tulerat, redderet, ipsum liberum abire sineret. Actum est, et regina tunc quidem pulchre convaluit, et post obitum mariti, habitu mutato, religiose de facto pœnituit. Nunc breviter aliquid dicendum superest de tempore, quo Sancta nostra e vivis excessit.

* id est lipsanothecari

10 Capgravius in Actis infra edendis mem. 12 annum mortis ejus aperte assignat his verbis: Sancta tandem virgo Ebba, virtutibus et operibus bonis plena, ante memoratum patrem sanctum Cuthbertum quatuor annis migravit ad Dominum octavo Kalendas Septembris, anno Domini sexcentesimo octogesimo tertio. Hæc chronotaxis optime concordat cum morte S. Cuthberti, quam Majores nostri ad diem xx Martii, alios auctores secuti, anno Christi 687 affixerunt. Hinc etiam Mabillonius inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini in notis ad Vitam S. Etheldredæ, quam seculo secundo sui Ordinis edidit, mortem hodiernæ sanctæ Virginis anno 683 alligavit. Cum vero incendium Coludensis aut Coldinghamensis monasterii post obitum S. Ebbæ contigerit, ut venerabilis Beda in Historia ecclesiastica gentis Anglorum lib. 4, cap. 25 testatur, erravit Usseus in indice chronologico ad Antiquitates ecclesiarum Britannicarum, ubi illud incendium anno Christi 681 collocat. Nos quoque superius initio hujus Commentarii prærii ad marginem morti nostræ sanctæ Virginis

Hæc Sancta obiit anno Christi 683.

assignavimus annum Domini 683, de quo inter plerosque chronologos convenit, etiamsi illum collector Martyrologii Anglicani in utraque editione usque ad omnium sequentem distulerit.

11 Non est tanta auctorum concordia circa diem obitus, si Martyrologi annua sua annuntiatione emortualem S. Ebbæ diem indicere voluerint: nam in editione prima Martyrologii Anglicani ad diem secundam Aprilis, in altera autem ad diem vigesimam quintam Augusti refertur. Præterea Menardus et Bucelinus annum S. Ebbæ memoriam die xxix Augusti celebrant. Quidam aliis Augusti diebus eandem Sanctam memorant, ut inter prætermisos aut ulterius dilatos in præcedente hujus mensis tomo videre est. Porro nescimus, utrum Martyrologi diversis his diebus indicere voluerint emortualem Sanctæ diem, an vero annum memoriam ejusdem translationis aut elevationis sacrarum reliquiarum, de qua in Actis infra agitur.

12 At quisquam sit verus mortis dies, nos promissioni Majorum nostrorum satisfacere volumus, et hodie duplicem ejusdem nominis ac monasterii sanctam Abbatissam illustrom exemplo Arturi dñi Monstier, qui in Gynæco suo utramque illam sanctam Virginem die xxv Augusti sic annuntiat: Apud Coldingense Ordinis Benedictini monasterium in Northumbria Angliæ provincia, sanctarum virginum et martyrum Ebbæ abbatissæ et reliquarum ejusdem loci monialium, quæ mira constantia et ingenti Spiritus fervore, pro castitate servanda et religione tuenda decertantes, victores ad caelos evolarunt. . . Coldinghamiæ natalis sanctæ Ebbæ virginis abbatissæ ejusdem Ordinis, sororis sancti Oswaldi regis Angliæ et martyris, quæ tanta sanctitatis gloria refulsit, ut hæc commotæ undique pietatis amantes ad eam, cum ad animatum totius religionis speculum, concurrerent, quas in portum salutis vexit salvas. Jam tantum restat, ut Vitam S. Ebbæ senioris, consuetis annotationibus illustratam, huic Commentario prærio subjungamus, gesta alterius Sanctæ homonymæ ac junioris hæc die postmodum examinaturi.

VITA

collectore Joanne Capgravio

Ex nova Legenda Sanctorum Angliæ, quæ Londini anno 1516 impressa est, fol. xcix et frequentibus.

Sancta virgo Ebba ex regali progenie orta, soror regis Oswi a Northanbromorum, et Eadfridi regis amita extitit. Quorum temporibus velut mater regni, et decus tantæ nobilitatis enituit. Tradunt enim historiæ Ethelfridum filium Ethelrici filii Yde regis Berniciorum ex Acca filia Elle regis Deirorum septem suscitasse filios, et unam filiam, scilicet sanctam Ebbam abbatissam. Alii vero et verius, sicut superius in vita sancti Oswaldi habetur, asserunt, Eansfridum et Oswaldum ex Acca regina progenitos, Oswi vero et ceteros ex concubinis fore procreatos h.

A 2 In diebus illis summa nobilium ingenuitas habebatur, in qua Christi servitus probaretur, nec aliquam celsitudinis gloriam se credebant attingisse, quos humilitatem Dominicæ Crucis non constitit induisse. Utraque tunc Domini familia, virorum scilicet sacra multitudinis conventus, et innumerabilis virginum chorus sparsim per Angliam militabant, et in uno loco sub unius patris sive matris regimine diversis divisi monasteriis degentes, contra potestates tenebrarum gladio spiritus accincti, prælia castitalis exercebant. Horum beata virgo Ebba indefessis gressibus sequens vestigia, regnum mundi et omnem ornatum seculi cum flore juventutis contempsit, propter amorem filii Dei, quem mundo corde dilexit, et a sancto Finano c Lindisfarrensi episcopo sanctæ conversationis velamen accepit. Dominicam servitatem nobilitati prætulit, spiritualem paupertatem divitiis, honoribus spontaneam abjectionem. Claris siquidem orta natalibus, mundum fide et formam moribus, et sexum virtutibus vicit.

B 3 Petebatur autem a quodam Scotorum tyranno rege Eadano d in uxorem. Quo demum ob sui contemplum raptum meditante, et amore simul, et violentia eam persequente, traditur ad montem Coludi e, id est, Coldingham confugisse, et ad preces ejus a meridie in altum mare se erigens, subjectæ vallis alveum transcurrens hosti triduo continuis fluctibus obstitisse, et cooperante Domino munitionis præsidium virginæ præstitisse. Habet enim mons ille fontes duos ad suæ solitudinis, et eremiticæ conversationis solatium. Unus enim ad radices ejus latice perpetuo madet; alter in cacumine ejus ad calores astivos quandoque arescit. Horum haustu salubri meritis sanctæ Ebbæ, multi debiles, et infirmi pristinam sanitatem consecuti sunt: ex his enim beata virgo Ebba, et suæ congregationis eives, potare consueverunt. In hujus vastitate deserti utrum Spiritu sancto præventa religionis cultum prima instituerit, an ab antecessorum studiis institutum invenerit, incertum est f. Nihil autem verius, quam quod ibi sobrie juse et pie conversata sit, et heatum celo spiritum, relicta terræ sancti corporis gleba, intulerit.

4 Aliud autem monasterium feminarum ex dono fratris sui Oswi juxta ripam Dorwentionis g fluminis construxit, eique ex nomine suo Ebbecestre, id est, castrum Ebbæ vocabulum dedit. Quod quale quantumque in se olim fuerit, dum staret, ex ruinis suis manifeste nunc docet. Mutato namque, ut assolet, statu temporum, interfectis habitatoribus suis a nefandis principibus Ynguar, et Hubba subversum est, et in plurimam nemorum vastitatem, et animalium pascua, sicut hodie videtur, commutatum.

5 In Coludi enim monasterio virorum et virginum congregationi præfuit, et contigua utriusque habebant ibidem habitacula, qui divino conducti federe cum summa animæ et spiritus jucunditate sub ea gaudebant vivere, quæ se admirabili discretionis gratia, et puellis matrem exhortationis instantia, et viris patrem animi constantia exhibuit. Hujus enim sanctæ Ebbæ virgo illa nobilis Elheldreda olim fuit discipula, nunc Eliensium gloria h, tantæ magistræ rudimentis se subdidit. Beatus quoque pater Cuthbertus i, licet consortia mulierum velut pestem quandam ab infantia vitaverit, ad hujus colloquia venire, et ad habitantium informationem aliquot dies manere consuevit.

6 Tandem vero instigante totius mali incensore, habitacula, quæ ad orationum, lectionum, et alia spiritualis vitæ exercitia fuerant facta, in commensationum, confabulationum, et aliarum illecebrarum mutata sunt cubilia. Virginum species viros allexit, et inquieta virorum cupido virgines attraxit, et quasi stellæ de cælo cadentes in cæno voluptatum involuti sunt. Hæc autem offensionum Dei Ebbam sanctam quasi omnino latebat injuria. Anno autem ab incarnatione Domini sexcentesimo octuagesimo k monasterium virginum, quod Coludi urbem cognominant, id est, Coldingham per culpam incuriæ flammis absumptum est. Quod tamen a malitia inhabitantium in eo, et præcipue illorum, qui majores esse videbantur contigisse, omnes, qui novere, facillime potuerunt advertere.

7 Non defuit tamen puniendis admonitio divinæ pietatis, qua correcti per jejunia et fletus et preces iram a se instar Ninivitarum justi judicis avertissent. Erat enim in eodem monasterio vir eximie sanctitatis, nomine Adamnanus l, genere Scotus, qui in adolescentia sceleris aliquid commiserat, quod, si sibi reconciliatio sacerdotis, et penitentiæ non subveniret remedium, æternis cruciatibus gravius a Deo novit puniendum. Quemdam ergo magnæ religionis presbyterum consulit, et scelus suum cum gemitu ostendens, dixit: Adolescentior, inquam, sum, vegetalus corpore: quidquid mihi imposueris libenter feram, dummodo in die Domini salvus fiam; si totam noctem stando precibus continuare, si integram septimanam abstinendo jubeas pertransire. Cui ille: Multum est: se habiduarum aut triduarum satis est observare jejunium. Hoc facito, donec redeam, et quod deinceps agere debeas tunc plenius ostendam.

8 Abiit igitur sacerdos in Hiberniam, unde originem duxit, et eodem anno humanis rebus excessit. Quo comperto, Adamnanus, quoad vixit, die Dominica et quinta feria solum cibum sumpsit, hoc insuper ex propria voluntate adjiciens, quod noctes integras obsecrationibus Domino cum multa devotione saepe vigilando transegit. Et quod causa divini timoris semel ob reatum cœperat, jam divini amoris causa delectatus, imposterum semper agebat, et quod ex necessitate emendandæ pravitatis evenerat, in voluntariæ consuetudinis usum convertebat. Ille tandem monasterii ædificia sublimiter erecta considerans, in lachrymas resolutus, tristitiam cordis vultu indice demonstrabat. Quod intuens comes, quare lleret, inquisivit; et ille: Cuncta, inquit, hæc, quæ cernis, ædificia in proximo est, ut ignis absumens in cinerem convertat.

9 Quod cum frater ille sanctæ Ebbæ retulisset, advocato Adamnato; unde hæc nosset, inquirebat. Qui ait: Nuper nocturnis vigiliis, et psalmis occupatus, aslitis mihi quidam vultus incogniti præcipiens, ne timerem, et quasi famulari me voce alloquens dixit: Bene facis, inquit, qui tempore nocturnæ quietis non somno indulgere, sed vigiliis et orationibus malisti insistere; et ego novi, inquit, multum mihi esse necessarium vigiliis salutaribus insistere et pro meis erratibus sedulo Dominum deprecari. Verum, inquit ille, dicis, quia tibi et multis opus est peccata sua bonis operibus redimere, et cum cessatum est a laboribus rerum temporalium, tunc pro appetitu æternorum liberis laborare: hoc tamen paucissimi facere curant. Siquidem modo totum hoc monasterium ex ordine per-

lustrans,

EX CAPGRAVIO.
Cum incolæ
monasterii
Coludensis

Deum peccatis
suis graviter
offenderent.

S. Adamnanus
ex divina re-
velatione cog-
novit.

istud cœno-
bium flammis
absumendum
esse.

conjugium ve-
gis Scotorum
fugiens.

Vitam monas-
ticam amplec-
tatur.

et aliud monas-
terium fun-
dat

voriusque cir-
tulibus fulget.

EX CAPGRAVIO. lustrans, singulorum casas ac lectos inspexi, et neminem ex omnibus, præter te, erga sanitatem animæ suæ occupatum reperi. Sed omnes prorsus viri et feminae aut somno torpent inertes, aut ad peccata vigilant: nam et domunculæ, quæ ad orandum vel legendum factæ erant, nunc in commessationum, potationum, fabulationum et ceterarum sunt illecebrarum cubilia conversæ.

10 Unde habitatoribus loci hujus et loco gravis de cælo vindicta flammis sævientibus præparata est. Cui abbatisa ait: Et quare non citius hoc mihi revelare voluisti? Et ille: Timui propter reverentiam tuam, ne forte nimium turbareris, et tamen hanc consolationem habes, quod in diebus tuis hæc plaga a Deo supervenire permissa non est. Quæ divulgata visione, aliquantulum loci incolæ paucis diebus timere, et se ipsos intermissis facinoribus castigare cœperunt. Ecce enim propter unius meritum universitatis protelatur exitum. Magnum nimirum illius sanctæ Matris fuit coram Deo meritum, ad cuius consolationem de loci sui desolatione per servum suum Dominus dignatus est edocere. Translata demum ad cælos Virgine sancta, ad pristinas sordes reversos præfatæ ullionis clades involvit.

11 Hæc ideo in hoc loco inserere decrevi, ut lectorem operum Domini admonerem, quia terribilis est in consiliis super filios hominum, ne forte nos tempore aliquo carnis illecebris servientes, minusque Dei iudicium formidantes, repentina ejus ira corripiat, et vel temporalibus damnis juste sæviens affligat, vel ad perpetuam perditionem districtius examinans tollat. Conversus est exinde in eremi solitudinem locus ille, et qui remanserant corde soluti, per loca diversa sunt metu compellente dispersi. Et quod eis contigit ad ruinam, multis ad castigationem proluat, et medelam. Liqueat itaque, quam vitanda sit bonarum etiam cohabitatio mulierum. Perpendite quanta servis Dei prælia malignis spiritibus earum familiaritate intulerit, quot urbes incenderit, quot monasteria subverterit, quot damnum corda sublimia et ad cælum per contemplationem erecta, earum solo conspectu ad iniquitatis profundum inclinaverit.

12 Beatus itaque Cuthbertus in insula Fernensi tunc degens, intellecta confusione in domo Domini, per feminas facta, creditur, etsi non legitur, celebre condidisse decretum lege perpetua servis suis observandum, quo non solum eis sui corporis præsentia, consortia familiarum inhibuit, verum etiam introitus earum, et accessus et aspectus abscondit. Sancta tandem virgo Ebba virtutibus et operibus bonis plena ante memoratum patrem sanctum Cuthbertum quatuor annis migravit ad Dominum, octavo Kal. Septembris, anno Domini sexcentesimo octuagesimo tertio, et in monasterio suo cum magno honore corpus ejus terre commendatur.

13 In urbe enim Coludi a pastoribus post multa temporum curricula, sepulchrum ejus repertum est. Quod cum tangentes aperire tentarent, repentina cæcitate percussi et insanis motibus diutius agitati sunt. Loci igitur incolæ illud in ecclesia sanctæ Mariæ tulerunt, et ad meridianam altaris partem reverenter deposuerunt. Erat autem sepulchrum illud ligneum, quo a parte pedum per quemdam fratrem contracto, immissa manu linteum et ossa tangens, subito membrorum dolore correptus, infra paucos dies ad extrema deducitur. Quo fratres agnito, lapide illud undique concluserunt, ne in futurum

similia præsumens, indignationem sanctæ Virginis et iram subire contingeret. Apparuit autem beata Virgo cuidam fratri præcipientes, ut sine timore ossa sua de tumultu levarent, et in loco noviter constructo, eam omni honore transferrent. Contracto itaque sepulchro, ossa maxima ex parte in cineres redacta colligentes, in loco, quo Virgo sancta præcepit, honorifice collocarunt.

14 Quædam juvenula fantastica, dæmonum vexatione unius oculi visum, auris minus auditum, linguæ penitus quindecim diebus perdidit officium. Hæc in oratorio sanctæ Virginis præ lædio dormiens, columbam niveam super altare descendere, et stare vidit. Evigilans autem, perfecte sanata se sensit. Cum quædam mulier cæcitate percussa ad oratorium Virginis adducta fuisset, apparuit ei in somnis virgo quædam albis vestibus induta dicens: Graves ex cæcitate molestias usque nunc perpessa es; sed ad fontem meum descendens, lavari ne differas, ut saneris. Quo facto, sanata cum gaudio recessit. Osse ejusdem ancæ in guttur juvenis infixo, et collo in tumorem verso, cum lotus de fonte Virginis in oratorio preces fudisset, subito sanus effectus, quo os illud devenisset, penitus ignorabat.

15 Cuidam contracto Virgo sancta apparens in somnis membra debilia manibus suis tam fortiter attractavit, acsi membrum aliquod avelleret. Unde præ nimio dolore clamans et evigilans sanatum se invenit. Quædam mulierem mutam et colli inflatione vexatam, Virgo sancta apparens digitos suos immisit in os ejus, et tangens linguam ejus, sanavit. Alteri surdo et muto auditum, et loquelam reddidit. Mulierem a dæmone vexatam liberavit, et alteram cæcitate percussam lumen cæli videre fecit. Venerunt ad fontem Coludi mulieres quædam, sicut e diverso loco, sic erant et merito: aliis quidem aquam in fonte non reperientibus, ceteræ vasa sua implere meruerunt. Et cum reliquæ non credentes cum indignatione aquam ostendi peterent, inclinatis vasis vacua inventa sunt. Et cum domi venissent, omnia vasa sua aqua repleta viderunt. Cuidam muto loquelam, et mulieri cæcæ lumen oculorum dedit: hydropicam in specie columbæ apparens, et crebro alarum verbere ventrem perlustrans sanavit: alteram hydropicam valetudini restituit, claudum erexit, et tres cæcos illuminavit.

16 Puella muta et contracta ad beatam Margaretam reginam delata, gressum recepit. Cui beata regina apparens præcepit, ut ad sanctam Ebbam pergens, loquelam reciperet. Quo cum venisset, beata Ebba sibi apparens, blanda manu oculos ejus et faciem palpans, atque per labia trahens ait: Surge, quia loquelam recepisti. Et sanata surgens benedixit Deum. Juvenis quidam multis annis mutus et mirabiliter indatus, ad tumbam sanctæ Margaretæ reginæ de ventris inflatione medelam recepit, et ad oratorium sanctæ Ebbæ venienti beata virgo nimis speciosa ei apparens, digitum suum in os ejus posuit, et discessit. Evigilans ille cum sanatum se vidisset, apparuit ei iterum sancta Ebba præcipientes, ut beatum Thomam martyrem peregrinando festinus adiret. Est autem mons Coludi, sive monasterium Coludi antiquitus famosum, locus quidam in Scotia a Berewico versus boream sex miliaribus distans, supra mare situs, ab incolis temporibus nostris Coldingham vocatur, et a monachis Dunelmensis ecclesiæ inhabitatur.

A

ANNOTATA.

a Alibi melius legitur Oswaldi vel Oswini, sicut Majores nostri in Annotatis ad Vitam S. Cuthberti tomo 3 Martii pag. 404 observarant.

b De hac genealogia consuli potest Vita S. Oswaldi regis, quæ ad diem v Augusti in Opere nostro illustrata est.

c Henschenius noster ad diem xvii Februarii gesta hujus sancti præsulis Lindisfarnensis Commentario historico illustravit.

d Alii hunc Scotorum regem appellant Aidanum vel Aidanum, de quo Hector Berthius aliique rerum Scotticarum scriptores passim meminerunt.

e Ita venerabilis Beda appellat illum locum, cujus situs in fine Actorum clarius assignatur.

f In Commentario num. 5 opinionem Hectoris Boethii de hoc dubio monasterii exordio retulimus.

g Est hujus nominis flumen et oppidum in Britannia, de quibus Lexicon geographicum Ferrarii, anno 1657 Loudini recusum, habet sequentia: Derwentio oppidum et fluvius Albionis in Anglia. Fluvius Derwent adhuc nominatur Anglice, Britannice Dorgwyn, et in Trenlam funditur... Camdeno Derwentio est oppidum in Orientali parte Eboracensis Comitatus; nunc Auldby, ad fluvium etiam Derwentionem.

h Cum S. Eltheldreda postmodum præfuerit celebri monasterio Eliensi, sicut in Vita hujus sanctæ abbatissæ ad diem 23 Junii fusius videri potest, inde hic Eliensium gloria vocatur.

i Gesta hujus Sancti in Opere nostro ad diem xx Martii relata sunt.

k Hic aliquid deest, cum incendium hujus monasterii anno Christi 680 contingere non potuerit ut num. 10 Commentarii prævii demonstravimus.

l Majores nostri Acta hujus S. Adamnani ad diem 31 Januarii ex venerabili Beda exhibuerunt, cuiusque ab altero ejusdem nominis abbate distinxerunt.

m Istud monasterii Coldinghamensis incendium post mortem Sanctæ nostræ contigit, et propterea anno Christi 680 vel 681 perperam adscribitur, ut in Commentario prævio et supra rursus nominimus.

n Hoc S. Cuthberti decretum tamen legitur apud Turgothum Priorem Dunelmensem in Historia episcoporum Dunelmensium, quemadmodum Alfordus noster in Historia ecclesiæ Anglo-Saxonice ad annua Christi 683 num. 10 testatur, et ubi Turgothi verba referuntur.

o Hanc mortis epocham, tanquam verosimiliorem, cum aliis plerisque scriptoribus secuti sumus.

p Haud dubie hæc est sancta Margarita Scotorum regina, cujus Acta ad diem x Junii tomo 2 istius mensis, pag. 320 et sequentibus Papebrochius illustravit.

q Verosimillime hic indicatur S. Thomas autistes Cantuariensis, cujus eximium martyrium die xxix Decembris a successoribus nostris examinandum erit. Porro ex ætate S. Margaritæ et S. Thomæ Cantuariensis colligimus; hæc miracula recentiore seculo contigisse.

r De fundatione cænobii Dunelmensis ejusque donationibus consule Monasticon Anglicanum tom. 1 pag. 38 et sequentibus.

EX CAPGRAVIO.

E

J. S.

F

DE SANCTA PATRICIA VIRGINE CONSTANTINOPOLITANA, NEAPOLI

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Recentiores biographi, alique scriptores, qui de S. Patricia agunt: Acta antiqua duplicia.

SECVTO VII.
Vitam S. Patriciae scripserunt neoterini varii.

Præter scriptores antiquos, qui mirabilia S. Patriciae gesta litteris mandaverunt; illius vitam conscribere recentiores varii; quorum præcipui Paulus Begius episcopus Aqueusis, Joannes Baptista Mansus, Cleantes Torbizius: accedunt, qui acta quadam commemorarunt, Bartholomæus Chioccarellus in episcoporum Neapolitanorum Catalogo pag. 36, Joannes Antonius Summontius tom. 1 Historiæ Neapolitanæ a pag. 341 editionis secundæ, Franciscus de Magistris in Statu ecclesiæ Neapolitanæ variis locis, Antonius Bulifon in Annalibus Neapolitanis pag. 46, Nicolaus Parthenius Giannettasius tom. 1 Historiæ Neapolitanæ pag. 24; quorum neutem ut breviter intelligas, compendium dabo ex Ferrario, qui in Catalogo Sanctorum Italiæ ad xxv Augusti, hoc modo S. Patriciae vitam enarrat:
2 Patricia Constante Constantini magni filio nata, post patris excessum Constantinopoli sub

Constantio patris educata est. In liberalibus disciplinis erudita, Lactantium Firmianum præceptorem habuisse fertur; (cui et alios adjungunt alii.) Cum illam Constantinus invitam (quod virginitatem Deo voverat) enim nobilissimo adolescenti despondisset, adveniente nuptiarum tempore, navi clam cum aliquot ancillis et eumchis conscensa, Neapolim appulit: ubi ecclesias aliquot sacris reliquiis, pretiosisque muneribus exornavit. Romam profectæ fores basilicæ S. Petri sibi ab angelo reseratas, et oranti Constantii patris mortem nunciam finisse, et ipsam a Liberio Papa sacrum capitis velamen accepisse ferunt. Inde in Palæstinam ad sacrosanctum Domini sepulcrum venerandum discedens Constantinopolim venit, (ubi multa ex thesauro pauperibus distribuit) ac navigationem prosequens vi tempestatum, et ventorum jactata non Hierosolymam, ut optarat, sed Neapolim rursus delata est. Non multo post agrotans, cum

quæ compendio datur, prout ab illis est scripta,

se

AUCTORE
J. S.

se ad discessum e vita diligenter preparasset, et quo loco coudi vellet, significasset; migravit ad Spousum, voce de Cælo illam invitante a circumstantibus audita, viii Kal. Septembris an. post Christum natum ccclxv. Cujus corpus plastro impositum, a duobus indomitis juvenis (de eo enim orta fuerat controversia) in ædem SS. Nicandri et Marciani mirabiliter delatum est: ubi cœnobium virginum ab Aglaa ejus nutrice exstructum una cum ecclesia S. Patriciæ nominari cœpit. Ad cujus tumulum plures dæmoniacy, variisque morbis oppressi curati sunt. Hactenus Ferrarius, cui auctores supra laudati, quoad præcipua saltem capita, consentiunt, aliique, quos vidi, bene multi.

multa correxit Antonius Caracciolus ex veteri Ms.

3 Antonius Caracciolus in Opere posthumo de Monumentis ecclesiæ Neapolitanæ cap. 30 memoratis scriptoribus rectius et verius de Actis S. Patriciæ disputare aggressus est, multaque correxit ab aliis non recte, neque ex veterum fide asserta; plura etiam, ut existimo, correcturus, si antiquorum omnium Acta præ manibus habuisset. Audi quomodo disputationem suam exorditur: Sunt, qui asserunt, a nescio quo Græco auctore sanctæ Patriciæ Vitam fuisse conscriptam. Utinam autem ad nostras manus, venerandæ antiquitatis ea scriptio pervenisset. Certe a purissimo fonte deducemus ipsius gesta. Quando, vel Villanum non admodum fidum scriptorem, vel recentiores, uti sunt Reginus, Summontius, Mansus, et ille, qui appellari vult Cleantes Torbirius, sequi debemus. At ego certe non inter illos numerari, de quibus Seneca, lib. de Vita beata cap. 1: Qui antecedentium gregem sequuntur, pergentes, non qua eundem est, sed qua itur. Quod si Græco illo caremus, altero non sumus destituti. Hic est Leo ille monachus monasterii SS. Nicandri, et Martiani, in quod beata illa societas Patriciæ commigravit. Habemus ab ipso conscriptam Vitam apud nos Ms. Hæc inde nobis investiganda.

plura correcturus, si et alteram habuisset Vitam Ms.

4 Viri candorem laudo, ipsumque, quod promittit, præstitisse et perspicio, et gaudeo, ne omnibus recentioribus unus ego cogar contradicere. Quam porro desiderabat Vitam a Græco auctore scriptam, mihi obtigisse una cum Leonis presbyteri scriptione, quam habuit Caracciolus, percommoventem acculit. Cum enim recentiores illi biographi non alios assignent auctores, ex quibus sua huserint, quidquid in antiquioribus illis non legitur, additum esse, recte, ut opinor, concludemus; præsertim cum aliunde probetur, fieri non posse, ut additamenta illa sint vera. Neque mirabitur lector, multa de S. Patriciæ scripta esse, quæ in antiquis non reperiuntur, imo antiquis sunt contraria, si consideraverit scriptores aliquos conjecturas suas leviter fundatas pro veris obtrudere historiis, quas dum alii aride arripunt, figmentum illa ita invalescunt, ut plures etiam fallant historicos, alioqui non malos. Nunc quæ, et qualia de S. Patriciæ habeamus Acta, paucis declarabo antiqua.

Acta antiqua e Græco translata:

5 Primum nobis transmisit Neapoli P. Antonius Beatillus vir de Actis Sanctorum præclare meritis, sapiusque in Opere nostro laudatus, anno 1637, descriptum ex vetusto manuscripto in folio litteris Longobardicis exarato ecclesiæ S. Patriciæ. Auctor, ut notat Beatillus est anonymus, dicitque initio se ex Græco in Latinum hanc Vitam vertisse. Incipit, ut idem testatur: Etsi mundanæ cogitationes. Dubium mihi non est, quin hæc Vita sit, quam a Græco auctore

scriptam recentiores quidam habuere biographi, cum multa ex hac in Officium de B. Patriciæ memorandum iisdem plane verbis sicut translata. Ms. hæc Vita, prout ad nos fuit transmissa, videtur mutila; nam præatio caret, et educatione Virginis puerili, si tamen hæc ab hoc auctore fuere conscripta. Auctor, ut characterem hominis Græci agnoscat, sæpe loquentem inducit Patriciam, aliosque more Græcis usitato, non quibus illi usi sunt verbis, sed quibus utendum scriptor existimavit; quo fit, ut non raro de fictione et ornatu oratorio fiat suspectus. Hæc Acta, licet non admodum sint probata, quia needum edita inveni, primo loco edenda censui, castigandaque, ubi auctor exorbitat.

6 Alter auctor antiquus, qui S. Patriciæ gesta memoriæ posteritatis commendavit, se vocat Leonem presbyterum, serrum SS. Nicandri et Marciani. Vir est, ut videtur, sincerus, qui se impulsu Virginum, cœnobium S. Patriciæ incolentium, animum ad scribendum appulisse testatur, multaque scripsisse, quæ a dictis virginibus didicerat, præsertim miracula post obitum facta, quæ virgines illæ suis oculis, ut loquitur, viderunt. Brevior hic est in gestis describendis auctore Græco, minus habet compositionis, ideoque plus meretur fidei; præsertim quod, quæ hic brevius narrat, ab alio itidem narrata inveniuntur. Leonis hujus lucubrationem habeo in tribus Mss.: unum est ex collectione laudati supra Antonii Caraccioli, quod cum Ms. Longobardico Cardinalis S. Severinæ fuit collatum. Alia duo transmisit anno 1638 idem, qui supra, Beatillus ex vetustis monumentis monasterii S. Patriciæ erudera. Tertio adjunctum est Actarum quoddam, in quo narrantur miracula recentius facta, auctore anonymo, quod post Vitam Leonis secundo loco edendam, nomine supplementi miraculorum, subjiciam. Adhæc Officium habeo de B. Patriciæ, anno 1556 Neapoli impressum, quod ex antiquis his Actis totum est compositum, nihil enim in eo inveni, quod in alterutra Vita non reperiatur. Unde colligere possumus his non caruisse recentiores biographos, at nec alia etiam habuisse videntur, ut jam dictum est.

§ II. Tempus, quo Sancta floruit: familia: patria: institutio.

Dolemus sane meritoque conquerimur, quod scriptores non pauci, qui ex antiquis monumentis sua se hausisse profitentur, multa litteris mandaverint, non modo in antiquis non reperia, sed iis prorsus contraria. Hinc in Actis S. Patriciæ: tum multa inveniuntur apud recentiores, nec suis temporibus, nec locis congrua, ut possent suspicionem ingenerare erudito lectori, totam illius Vitam esse fabulosam. Accipe præcipua, lector, quæ ut certa a recentioribus relata sunt de S. Patriciæ siue illo in Actis scriptis fundamento, imo iis non obscure repugnantibus. Constantini magni nepotem, Constantii imperatoris filiam, S. Helenam percarum, Luctantii, Athanasii, Nazarii Rhetoris discipulam, a Liberio Papa veste religionis indutam, Constantii imperatoris, ejus, ut aiunt, patrum mortem eidem revelatam, scribere non dubitarunt.

A runt. Mortem anno 365 illiyant, quin et imperatricem aliqui nominarunt. Hæc partim ex auctore Græco § 1 memorato, partim ex Leone presbytero hausisse se profitentur; neque enim alios assignarunt auctores antiquos, unde ea discernere potuerint. At hæc omnia iis auctoribus incognita esse, et contraria, nunc, qua possum, brevitate ostendam; a tempore, quo floruit virgo, ducturus exortium.

floruit sub imperio Constantii Monothelitis.

B 8 Tempus, quo vixit illustris Patricia, ejus biographus Leo presbyter non obscure designat his verbis: Tempore, quo Constantinus, qui et Constans est appellatus, Constantinopolitanum regebat imperium, fuit quædam illustris femina nomine Patricia ex imperiali genere orta, ex Bysantio urbe. Hæc sola sufficiunt, ut intelligamus sub quo floruerit imperatore Patricia. Solus enim Constantinus, seu Constans Monothelita, Heraclii nepos, invenitur, in ejus nomine sic passim variant auctores, ut modo Constantinum, modo Constantem, aliquando etiam Constantium appellatum inveniamus. Quod, ne multis adductis auctoribus sim longior, ex Baronio ad annum Christi 641 num. 1 breviter confirmo: Collato, inquit, imperio filio Constantini, quem alii Constantem, Constantium alii, alii nominant Constantinum: nos vero secuti Theophanem, Constantem appellabimus. Duo hujus imperatoris nomina expressit Leo presbyter, tertium illi tribuit auctor Græcus, qui num. 1 Vitæ vocat Constantium.

non sub Constantino magno.

C 9 Deinde Constans ille, sub quo Patricia vixisse in Actis dicitur, Constantinopolitanum regebat imperium, quod aperte nos deducit ad ea tempora, quibus imperatores Græci, toto fere imperio Occidentali spoliati, Constantinopoli residere solebant; non ad tempora Constantini magni, aut ejus filiorum, qui inepte dicebantur Constantinopolitanum rexisse imperium. Quippe Constantinus magnus totum Romanum imperium post æmulo speratos administravit: ex tribus autem Constantini magni filiis Constantinus et Constans in Occidente imperaverunt: Constantinus vero solus primum in Oriente dominatus est, at deinde, mortuis fratribus superatisque tyrannis, totum adeptus est imperium. Inuero si Patricia Constantis, ut voluit, fuisset filia, nubilus illi esse non potuisset ante obitum patris, circutrigesimum ætatis annum occisi: Constantius igitur auctoris verbis designari non potuit, qui Romanum tunc regebat imperium, non Constantinopolitanum, ut omittam quod Constantius ille non reperitur Constans appellatus; neque imperium, etiam Orientale, illo tempore vocaretur imperium Constantinopolitanum.

ne Constantii ejus filio.

10 Opinione illorum, qui sub Constantino magno, aut Constantio ejus filio floruisse volvere Patricia, refutat ulterius laudatus Caracciolus sect. 1 variis argumentis, ex quibus paucis seligam. Patricia Neapolim appulsa, refertur ab antiquis æque ac recentioribus accessisse monachos SS. Nicanori et Marciani: quos Basiliani fuisse iustitiam consentiant Neapolitani. Venit eo, vivente etiam tunc imperatore, ut voluit, Constantio, anno aiunt 361. At S. Basilius circa annum 358 vel 359 cum S. Gregorio Nazianzeno in eremo Pontica degens, paucis monachis regulam et vivendi normam præscribere ruppit, quum postea uberius explicavit, ut discere poteris ex Actis ejusdem Sancti tom. II Junii pag. 831. Quomodo igitur anno 361 jam monasterium Basilianum Neapoli erat constitutum? Quid

quod ante annum 361 Neapolim venerit Patricia, si sub Constantio vixerit. Nam eodem illo anno mortuus est Constantius, quem illa, postquam Neapoli Romam, indeque Constantinopolim profecta est, vivum adhuc reperit Constantinopoli: Græcus enim num. 6, reversa Constantinopolim Patricia, imperatorem conscientie remorsu abstinuisse a cogenda ulterius ad nuptias Virgine insinuat. Itaque qui monachos Basilianos quæruunt Neapoli, dum eo sub Constantio Patricia perrenit, a vera chronologia multam aberrare necesse est.

AUCTORE J. S.

11 In Actis, per Leonem presbyterum scriptis, dux fuisse dicitur Neapoli, quando ibidem mortua est Patricia; principem vocat Græcus. Hinc rursus ad tempus Longobardorum, quo duces habuere Neapolitani, non ad imperium Constantii imperatoris deducimur. Sunt, qui ex his Actis probare volunt, Neapolitanos semper habuisse duces suos; at aut probandum fuerat, hæc Acta ad Constantii tempora referenda, cujus cum ne umbra quidem in Actis appareat: rectius ex duce hic asserto concludimus, hæc ad tempora Longobardorum, ad imperium, inquam, Constantis, Constantini itidem nominati, esse referenda. Plura argumenta videri possunt apud Caracciolum assignatum.

ut variis argumentis probatur:

12 Ad Constantis itaque imperium, qui anno Christi 641 illud adeptus est, Patricia reducta. Sic enim belle omnia inter se congruunt: nomen scilicet Constantis apud quosdam, apud alios Constantini, vel etiam Constantii; imperium Constantinopolitanum, monachi Basiliani in Italia stabiliti, dux Neapolitanus: omnia denique, quæ in Actis antiquioribus asseruntur cum hoc tempore conveniunt, ut ex subjectis infra Actis eruditus lector facile perspiciet. Porro ex hæc temporis epocha sponte corruunt ea, de quibus nihil in Actis antiquioribus reperiri supra diximus: ut quod de Helena confiterere, cui S. Patricia admodum fuerit chara; de Lactantio, Athanasio, Nazario magistris Patricia, quæ jam a Caracchio fuere refutata, et tam absona sunt alinude, ut ne quidem fierent verisimilia, si Constantini magni aut Constantii ætate vixisset Patricia. Nunc quo orta genere Virgo celeberrima, discutendum.

ex qua temporis epocha multa simul corruunt.

13 Constantini magni neptem, Constantis filiam robare recentiores, primo, ut ait Caracciolus, hujus opinionis auctore Villano: at hæc sponte corruunt ex dictis. Constantis Monothelitæ neptem esse potuisse, assentitur Caracciolus, ratus, ut opinor, aliquid ea de re in Artibus Græcis, quibus carebat, inventum fuisse ab iis, qui eam Constantini magni neptem sinebant. At nihil in Actis antiquis reperitur, unde Constantis aut Constantini alienius neptis fuisse comprobetur, neque ea fuit ætate Constans imperator, ut longo adhuc ante obitum suum tempore, neptem habere potuerit nubilem. Audienti igitur soli de familia S. Patricia veteres ejus biographi. Leo presbyter dicit, ex imperiali genere ortam ex Byzantio urbe; nec quidquam præterea de ejus genere. Potuit igitur ortum duxisse ex genere Heraclii imperatoris, ari Constantis: namque ille multam post se prolem reliquit; atque nleo fuerit consanguinea Constantis, quo autem in gradu, an tertio, vel quarto, non est promptum dirimere. Unum itaque illud ex veterum auctoritate dicimus, familia natam fuisse imperatoria, filiam fuisse alienius imperatoris negamus; nam si Græco biographo fides, virebant

Natu est stirpe imperatoria.

AUCTORE
J. S.

plo, in quo S. Patricia sepulta, ut ibi dies suos pie ad sepulcrum Virginis transigeret; ubi etiam quædam mulieres Neapolitanæ sc illi adjunxisse videntur, donec monachi et mulierum pietate, et prædicatione Patriciæ moti, forte et illorum precibus sollicitoti, ad alium locum recesserunt, monasterio suo piarum mulierum congregationi relicto, ut subditur :

motus abbas
monasterium
virginibus ce-
dit:

24 Tunc abbas monasterii cernens gloriosum certamen ejus, et mulieres multas venientes, velamine sanctæ religionis indutas in eadem ecclesia; recordatus sermonis, quem B. Patricia dixit in vita sua, quia videlicet viri inde migraturi ad locum alium forent, intellexit vir Deo plenus, quia placuit Domino, ut jam amplius non esset ipsorum congregatio in loco sanctorum Nicandri et Marciani, convocatis fratribus ait: Eamus ad ducem, ut ostendat nobis locum, in quo congregatio nostra fiat. Et abiierunt, et narrauerunt ei omnia, quæ beata Patricia dixit, dum viveret: et petierunt ab eo locum, sicut pixerunt. Dux vero jussit, ut ubi illis placeret, acciperent locum ad ædificandam ecclesiam Dei.

B Tunc ministri donaverunt eis locum, juxta murum civitatis, ubi modo monasterium beati Sebastiani martyris situm est. Græcus vero adjungit: In quo ab eisdem factum est monasterium S. Sebastiani. Hic locus diligenter exponendus est: nam ex eo peti potest argumentum contra relationem S. Patriciæ supra stabilitam, quod dissimulare non licet veritatis studioso.

et ad S. Sebastiani monasterium

25 Neapolitani scriptores Franciscus de Magistris in Statu ecclesiæ Neapolitanæ lib. 1, num. 140, pag. 337, et Carolus de Lellis in Supplemento Neapolis sacre pag. 223, scribunt ecclesiam S. Sebastiani jam inde a Constantino magno fuisse ædificatam. Verum hi nostræ de tempore, quo floruit Patricia, non magis, quam propriæ suæ sententiæ sunt incommodi; namque, illis fatentibus, post tempore Constantini magni monasterium S. Sebastiani a monachis, qui prius in monasterio SS. Nicandri et Marciani debebant, inhabitari captum. Aliud nostræ sententiæ incommodot, et certius monumentum. Nam S. Gregorius lib. 10, epist. 61 (prout ordo epistolarum in nova editione restitutus est) mentionem facit monasterii S. Sebastiani Neapoli, ad ejus abbatem Adeodatum ita scribens: Quorundam monachorum ejusdem monasterii ad nos relatione pervenit, monachos monasterii Graterensis (al. Gazarensis), quod situm in Plaia est, monasterio S. Sebastiani, quod Neapoli in domo quondam Romani constructum est, ubi Deo miserante, sicut dictum est, abbatis geris officium, se monasteriumque suum uniri magno opere poposcisse. Quam unionem fieri ad tempus saltem jubet, ordinaturus, ubi Neapoli constitutus esset episcopus, an foret perpetua. Ex quo concludi necesse est, monasterium S. Sebastiani jam fuisse ante imperium Constantis, sub cujus imperio floruisse Patriciam supra diximus. Cum itaque monachi SS. Nicandri et Marciani ecclesiam S. Sebastiani construxisse dicantur et monasterium, idque post mortem Patriciæ, videtur illa dudum ante Gregorii tempora, adeoque sub Constantio imperatore floruisse.

cum suis recedit.

26 Hæsi, fateor, ad memorata Gregorii verba, oc, nisi tam multæ rationes, ex Vita Patriciæ desumptæ, eam serius vixisse persuaderent, propter allatam rationem, in illorum opinionem concederem, qui eam sub Constantio Constantini magni filio, vixisse putarunt, quam-

ris non ideo Constantis filium, aut Athanasii, D Loctantiique discipulam dicerem. Verum cum ab epocho tot rationibus stabilito recedere non liceat, ob dicto minus clara biographorum, qui multis locis non sotis exocte sunt locuti: quid hi sibi velint exponendum est, prout jam exposuerunt Neapolitani viri. Laudatus supra Carolus de Lellis cum oliis passim ecclesiam S. Sebastiani non primo ædificatam, sed restauratam putot a dictis monochis, idem de monasterio dicendum. Neque id magnam patitur difficultatem, nom poulo post verbo assignato eodem loquendi modo ecclesiam S. Patriciæ ædificatam scribit Leo presbyter, cum tamen manifestum sit, illam non a fundamentis structam, sed veterem SS. martyrum Nicandri et Marciani ecclesiam restauratam, Patriciæque socrotam fuisse. Etenim si monochi illi novam a fundamentis ecclesiam, norum ædificassent monasterium, videntur illam potius dedicaturi fuisse antiquis suis præsidibus SS. Nicandro et Marciano, quam S. Sebastiano. Hæc de hoc monasterio, in quo hodieum degunt Sanctimoniales Ordinis S. Dominici, dicta suffieiant; siquis plura desiderot, adire potest assignatos auctores Neapolitanos.

27 Post verbo superius memorota sic prosequitur Leo presbyter: Beata vero Aglais congregavit virgines innumerabiles in monasterio, ubi sancta Patricia requiescebat, et ornaverunt ecclesiam omni ornatu, sicut decet ecclesiam Dei, et fecerunt in eodem loco puteum, et invenerunt aquam dulcissimam. Aquam hanc inventom beneficio S. Patriciæ odscribit Græcus biographus his verbis: Aqua tamen carebat monasterium, quod non parum sanctimonialibus erat laboriosum, atque inconveniens de longe aquam haurire. Sed et hic voluit ostendere suam gratiam, qui dixit: Ubi duo vel tres sunt congregati in nomine meo, ibi sum ego. Nam B. Aglais fide corroborata, habensque spem in orationibus beatissimæ Patriciæ virginis, vocans ad se omnes sanctimoniales, facta oratione locum eis, accepto fossorio * demonstravit: Ille fodite, dicens illis, et aquam Deo donante inveniemus. Quo facto... aqua fuit inventa statim potabilis et nimium pretiosa, quæ usque ad præsens cernitur. Aquom divino beneficio inventam, fit etiam verisimile ex eo, quod ex illa duci F Neapolitano miserint, ut subjungit Leo: Tunc impleverunt de illa aqua vas vitreum, et direxerunt illam duci propter benedictionem. Dux vero accepit aquam, et bibit ex ea, et benedixit Dominum cæli, et offerebat eis centum solidos: aureos, opinor, quorum variis variis locis fuit valor.

28 Beatissima autem Aglais cum accepisset munera illa, cepit ædificare ecclesiam honore B. Patriciæ: cumque constructa fuissent loca Sanctorum, atque complevisset omnia, quæ inchoavit, B. Aglais in oratione prostrata obdormivit in Domino, et sepelierunt eam in ecclesia prope murum illius. Pluro Græcus biographus his verbis: Ilis igitur sic peractis, B. Aglais ad Dominum migravit, cujus venerabile corpus, et alterius virginis, et emnchorum (duorum) reposita fuerunt juxta tumulum B. Patriciæ. Brevis hic notandum; quamvis Aglais nutrix sæpe a biographis his beata vocetur, nullum tamen illius cultum extare, nullo in martyrologio illius nomen reperiri. Franciscus de Magistris in Opere supra memorato pag. 323 inter corpora

Aqua dulci beneficio Sanctiæ impetrata:

* i. e. liquor

mors et sepultura ejus cernitur.

corpora

A corpora in ecclesia S. Patriciae servata, socios Patriciae numerat hoc modo : Duo ex eunuchis beatis, qui fuerunt aliti cum S. Patricia, apostolica veste induti, et nutricis Aglayæ, scilicet corpus : quibus prope aram majorem in tabula marmorea positam dicit hanc inscriptionem :

Hic duo eunuchi, et nutrix Aglaya quiescit : Patriciae felix terque quaterque chorus.

§ IV. Templum novum Sanctæ ædificatum : corporis translatio duplex, ejus reliquiæ ibidem servatæ.

Virgines, quas in monasterio S. Patriciae congregatas vidimus, S. Benedicti regulam amplectæ sunt postmodum, quo autem id anno factum non invenio. Præter ecclesiam SS. Martyribus Nicandro et Marciano prius sacram, constructa est et alia ecclesia S. Patriciae, priori magnificentior, quam interiorem vocant : In quam, teste Francisco de Magistris pag. 322, prohibitum est ingredi, nisi bis in anno, scilicet in die vigiliæ, et sequenti die S. Bartholomæi apostoli, in qua celebratur festus dies S. Patriciae, et in die Cœnæ Domini, et feriæ sextæ Parasceves : ceteris vero diebus sit sacrum in alia parva ecclesia exteriori, erecta in honorem ipsius Sanctæ, et SS. Nicandri et Marciani. Fuit hæc ecclesia interior magnis sumptibus renovata anno 1549, ut idem auctor scribit pag. 44, cujus ornotum pag. 322 breviter describit hoc modo : Habet hæc ecclesia pulcherrimum tabernaculum, sive custodiam æneam, auro ornatam, variis temperatam lapillis maximi valoris, ad pretium ducatorum quinque mille. Idem breviter de monialibus S. Patriciae hæc tradit : Sanctimonialia hujus loci sunt sexaginta circiter, quæ nihil habent in proprium, sed vivunt in communi juxta reformationem Clementis VIII, et pro divino cultu octo habent sacerdotes, et clericos duos.

30 Quando anno 1549 renovatum fuit templum S. Patriciae, corpus Sanctæ a loco sepulturae translatum fuit ad sacellum de Capeçis, eidem ecclesie inclusum. Laudatus de Magistris pag. 44 refert. Sacrum corpus inventum fuisse intactum, ab eoque exivisse suavissimum et miraculosum odorem, . . . et cum jam fuisset renovata ecclesia ejusdem Sanctæ, quæ hodie dicitur ecclesia interior. . . placuit RR. Dom. abbatissæ, et monialibus ejusdem dicta sacra pignora sub die ix Septembris anni tempore præsulatus Card. Jo. Petri Carafæ, postea Pauli IV summi Pontificis, ad altare majus ejusdem novæ ecclesie transferre : reposita ea ibi intus capsulam plumbeam dempto capite, quod fuit asservatum intus capsulam cristallinam, pro illo collocando intus statuam argenteam, sicut fuit postea exequutum. Hæc ille. Utriusque translationis publicum instrumentum dedit post Vitam S. Patriciae Joannes Baptista Mansus, ex quo status sacri corporis certius cognosci potest, quod ad rei confirmationem visum est hic totum inserere, prout sequitur :

31 Pateat universis quod nos Scipio Rebiba Auctor J. S. Bulla translationis secundæ Dei et apostolicæ Sedis gratia episcopus Motulanus, reverendissimi, et illustrissimi in Christo patris et domini domini Joannis Petri Carrafæ, miseracione divina episcopi Tusulanensis, S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalis Neapolitani, et archiepiscopatus Neapolitani perpetui administratoris in spiritualibus et temporalibus vicarius, et officialis generalis, etc. Personaliter nos contulimus ad venerabilem ecclesiam venerandi monasterii monialium sanctæ Patriciae, conventualium S. Benedicti, ad requisitionem, et preces nobis oretenus factas pro parte reverendarum ipsius monasterii abbatissæ, et monialium de nobilibus sedilibus Capuanæ, et sedilibus Nidi civitatis Neapolis, videlicet, reverendæ Hieronymæ de Summa abbatissæ, et infrascriptarum reverendarum monialium, scilicet Vannellæ de Loffredo, Juliæ Carrafæ, Gasparæ Minutule, Violantis Marramaldæ, Lucretiæ Caraziolæ, Camillæ Piscicellæ, Paulæ Caraziolæ, Aureliæ Brancaciæ, Caraziolæ Piscicellæ, Beatricis de Sangro, Thomasiæ Garganæ, Victoriæ Caraziolæ, Loisiæ Ayossæ, Carmosinæ Caraziolæ, Loysiæ Carrafæ, Hippolytæ Piscicellæ, Margaritæ de Tocco, Margaritæ Capycis, Lauræ de Sangro, Elienoræ de Loffredo, Joannæ de Loffredo, Juliæ Caraziolæ, Margaritæ Caraziolæ, Juliæ Caraziolæ, Sarræ Galeotæ, Portiæ Dentice, Elienoræ de Tolfa, Lombardellæ de Sangro, Lauræ Guinnaciæ, Portiæ Caraziolæ, Livie Caraziolæ, Elienoræ de Sangro, Martiæ Caraziolæ, Landomiæ della Tolfa, Lauræ Brancaciæ, Andriane Piscicellæ, Elienoræ Caraziolæ, Catherinæ Caraziolæ, alterius Catherinæ Caraziolæ, et Catherinæ Caraziolæ, Silvie Capicis, Verdellæ Piscicellæ, Constantiæ Garloniæ, Victoriæ Capicis, Victoriæ de Summa, Corneliæ Mussectulæ, Lauræ Caraziolæ, Lucretiæ Galeotæ, Victoriæ Piscicellæ, Lucretiæ Minutule, Mariæ de Summa, Antoniæ Brancaciæ, Isabellæ Denticis, Lucretiæ Capicis, Lucretiæ de Bologna, Dianæ Caraziolæ, Sabbæ Bozutæ, Victoriæ Galeotæ, Hieronymæ Caraziolæ, Lucretiæ de Loffredo, Violantis Carrafæ, Elienoræ Caraziolæ, et Juliæ Caraziolæ. Et dum essemus ibidem una cum reverendis in Christo patribus Leonardo de Magistris, et Joanne Thoma Casello eadem gratia Alexanen. et Caven. respective episcopis, ac etiam infrascriptis reverendis canonicis Cathedralis ecclesiæ Neapolitanæ, videlicet, rever. dominis Joanne Francisco Gramatico, primo diacono, Simone Gattula primicerio, Leonardo Antonio de Angrisani, Fabricio Grasso, Nicolao Milano, Paulo Riccio, Pyrro Loio de Avitabulo, Galterio Calamacia, Sabatino de Angrisani, dicto domino Leonardo de Magistris episcopo Alexano, et canonico, Jacobo Hieronymo Camnavaziolo, Leonardo Campanili, Felice de Dominico, Thoma Suprano, Mattheo de Arpadio, Benedicto de Ariano, Lucio Bozavotra, Francisco Antonio Romano, Joanne Baptista Coppula, Joanne Mattheo Pansullo, Ferdinando Caraziolo, Joanne Leonardo Rendina, Jo. Baptista Pulverino, Joanne Antonio Rotundo, Carolo de Amato, Scipione Salernitano, et Astorgio Bellante, comparserunt coram nobis excellens dominus Jacobus Maria Cayetanus comes Moreoni pro se, et magn. Thoma Caraziolo, protectores ejusdem monasterii deputati per nobiles eorundem Capuanæ, et Nidi respective sedilium, ac etiam egregiorum Jo. Francisci de Guido, et Leonardi Caputi procuratorum ejusdem monasterii, et cum instantia petierunt nomine earundem reverenda-

rum

AUCTORE
J. S.

rum abbatissæ, et monialium, corpus gloriosæ virginis S. Patriciæ a cappella de Capicibus nuncupata, in qua alias annis non longe decursis fuit depositatum, donec aptatum fuisset altare majus dictæ ecclesiæ, ad dictum altare majus jam aptatum, commodum, et honorificum transferri, et cum debita reverentia asportari, et ibi perpetuo permanendum collocari ad honorem, et gloriam omnipotentis Dei, et ejusdem gloriosæ virginis Patriciæ. Nos igitur hujusmodi supplicationibus inclinati, et devote annentes, de præmissis tamen certam notitiam non habentes, sed volentes plenarie de circumstantiis universis informari, reperimus nonnulla acta, ac testimonia depositionum, et sententiam originalem, alias per rever. abbatem Antonium Soriceum, tunc vicarium Neapolitanum latam, existente penes infra scriptum nostrum, et curiæ archiepiscopalis Neapolitanæ actorum magistrum, per quem hujusmodi sententiam legi, et iterum publicari coram omnibus supradictis mandavimus, tenoris sequentis, videlicet.

Bulla prima translationis alteri inserta.

B

32 In Dei nomine. Amen. Pateat universis, et nos Antonius Soriceus V. I. D. canonicus, et primicerius major ecclesiæ Beneventanæ reverendiss. et illustrissimi Domini Raynntii Farnesii, miseratione divina tituli S. Angeli S. Romanæ ecclesiæ presbyteri Cardinalis, et archiepiscopatu Neapolitani perpetui administratoris in spiritualibus et temporalibus vicarius generalis etc. Visa petitione alias nobis porrecta pro parte reverendarum dominarum abbatissæ, et monialium monasterii S. Patriciæ de Neapoli, ejus tenor est, videlicet: Reverenter exponitur coram vobis reverendo domino vicario, et vestra curia ex parte reverendarum abbatissæ, et monialium monasterii sanctæ Patriciæ hujus civitatis Neapolis, et dicitur, qualiter ex devotione maxima, quam habent ad Deum, et gloriosos Sanctos ejus, et pro debito officii sui, et commoditatis dicti monasterii, diebus elapsis cœpit fabricare fabricam necessariam in dicto monasterio, et mutare chorum de uno loco ad alium, ut in eo possint facilius divino cultui inservire. Et quia a latere dicti chori extat quædam cappella, in qua quidem reconditum permanet corpus beatissimæ S. Patriciæ: quæ quidem cappella cum supradicto corpore, propter mutationem prædictam remaneret quasi destituta, et in maxima incommoditate, et deformitate dicte ecclesiæ, propterea ipsa exponens ad gloriam, et honorem Dei omnipotentis, et præfate S. Patriciæ, desideraret dictam cappellam, et corpus a dicto loco remove, et ad alium meliorem, et honoratorem deponere, et collocare, petit omni qua decet instantia, sibi licentiam concedi, ac consilium, auxilium, et favorem præstari, ut possit illud libere facere, et ita, et omni alio modo meliori petit etc. Unde nos qui supra, Antonius primicerius, et vicarius prenomiatus visa etiam informatione desuper capta super tenore præinsertæ petitionis, visisque nonnullis scripturis antiquis, et libris ad id productis, et fidem facientibus, in litera, et characteribus Longobardis descriptis: ex quibus manifeste apparet corpus gloriosissimæ S. Patriciæ, delatum fuisse, ac reconditum in venerabili monasterio sanctorum Nicandri, et Martiani, tunc apposito, nunc vero sub vocabulo ejusdem S. Patriciæ.

C

33 Visoque etiam cathalogo Sanctorum, in quo præfata S. Patricia veneratur, ac diligenter consideratis testium examinatorum depositionibus,

affirmantium corpus præfate S. Patriciæ fuisse reconditum in quadam cappella supra chorum ecclesiæ dicti monasterii a parte sinistra in introitu dicti chori, illudque ex relatione antiquorum dicentium ab aliis antiquioribus id illud intellexisse, ac pariformiter eosdem veneratos fuisse, testificantium, omnibusque aliis consideratis considerandis per ea quæ vidimus, et oculata fide inspeximus, et ex supradictis informationibus consideravimus, invenimus corpus prædictum fuisse, et esse gloriosissimæ virginis S. Patriciæ ibidem sepultum, et ut supra reconditum ad laudem, et gloriam omnipotentis Dei, et decorem dicti venerabilis monasterii, propterea Christi nomine repetito, de ejus vultu omne rectum procedit iudicium, oculique judicantium respiciunt veritatem; per hanc eandem nostram diffinitivam sententiam, quam pro tribunali sedentes ferimus in his scriptis, et etiam promulgamus, dicimus, decernimus, et diffinitive pronunciamus, et sententiamus, dictum corpus fore, et esse ab omnibus Christi fidelibus pie in Christum venerandum, ac venerari debere, prout præsentis nostre diffinitiva sententia venerari mandamus: necnon licere dictis reverendis Abbatissæ, et monialibus pro majori veneratione dicti corporis gloriosi in aliquam cassam plumbeam, et aptam recondi, atque reponi cum ea qua decet reverentia, et devotione similiter et illud sic reconditum ad alium locum meliorem, ac magis honoratum, et commodum dicte ecclesiæ transferri, et honorifice collocari prævisis prius orationibus, ac letaniis per dictas reverendas abbatissam, et moniales ad Dei gloriam, et honorem exhibitis: hanc eandem nostram diffinitivam sententiam in his scriptis, taliter proferentes, omnibus melioribus modo, via etc. Antonius Soriceus qui supra vicarius. Die quarto mensis Septembris, octavæ Indictionis, millesimo quingentesimo quadragesimo nono.

34 Neapoli lecta, lata, et promulgata fuit præsentis supradicta diffinitiva sententia per eundem reverendum dominum vicarium Neapolitanum ad hunc actum sedentem pro tribunali, instante venerabili domino Boffillo Manco cappellano, et procuratore dicti monasterii, et dictam sententiam laudante, et de ea fieri petente publicum instrumentum pro futura cautela dicti monasterii. Præsentibus reverendo domino Leonardo de Magistris episcopo Capritano, venerabili domino Federico Regale hebdomadario, et comite ecclesiæ Neapolitanæ, ac magno domino don Raymundo de Luna, et aliis. Eodem die quarto mensis Septembris, millesimo quingentesimo quadragesimo nono, Neapoli, pro ipsius sententiæ executione reverendus pater dominus Leonardus de Magistris episcopus Capritanus, ad preces dicti rever. dom. vicarii personaliter se contulit ad dictum venerabile monasterium S. Patriciæ, stante legitimo impedimento ipsius R. D. vicarii. Et dum esset ibidem, convocatis in unum reverendis dominis abbatissa, et monialibus dicti monasterii in eodem choro fuit iterum lecta, et publicata dicta diffinitiva sententia alta voce per me infrascriptum notarium: qua audita per easdem reverendas abbatissam, et moniales principales, eandem sententiam laudarunt, et de ea fieri petierunt publicum instrumentum.

35 Et subsequenter præfata reverenda abbatissa, et reverendus episcopus mandaverunt tu-

mulum

facto ea de n
instrumento
publico:

ferri
rit
et
translati

A molum, ubi reconditum est corpus ejusdem gloriosissimæ S. Patriciæ, aperiri per magistros fabricatores : et sic per dictos fabricatores tumulum hujusmodi, seu sepulcrum apertum fuit, in quo idem rever. episcopus, et dietæ reverendæ abbatissa, et moniales invenerunt dietum corpus gloriosum S. Patriciæ consistens in ossibus, et reliquiis carniū minutim *, et siccis : quæ quidem ossa, et carnes, ac reliquiæ, eollocatæ, et repositæ fuerunt intus cassam plumbeam, a parte interiori ornatam sericea rubea, taffetta nuncupata : quod quidem corpus, ut supra, reconditum, et repositum, fuit processionaliter translatum, et asportatum, mediantibus orationibus, et letaniis, de dicto loco antiquo ad cappellam delli Capiei, vulgariter nuncupatam, constructam intus ecclesiam dicti monasterii, ibidem permanendum, et loco depositi standum donec, et quousque aptetur altare maius dietæ ecclesiæ, ubi postmodum perpetuo stare, et permanere eollocatum, et repositum debeat, ad honorem omnipotentis Dei, et gloriam, juxta formam supradictæ sententiæ. De quibus omnibus, et singulis publicum petierunt fieri instrumentum ad futuram rei memoriam, certitudinem, et cautelam, a me notario publico infrascripto, præsentibus venerabilibus donno Francischello Zopparello hebdomadario ecclesiæ Neapolitanæ, domino Federico Regali hebdomadario, et comite ejusdem ecclesiæ, D. Jacobo de Egipto, D. Angelo Policastro, D. Bullillo Manco, D. Joanne Magno, D. Leonardo de Valdo, D. Jacobo Surrentino, donno Simone de Marinis, D. Joanne Panlo de Paris, egregio Leonardo Anello de Messinis, et magistro Mattheo Jovene fabricatore de Neapoli, testibus ad prædicta omnia vocatis, et rogatis.

B, et singulis publicum petierunt fieri instrumentum ad futuram rei memoriam, certitudinem, et cautelam, a me notario publico infrascripto, præsentibus venerabilibus donno Francischello Zopparello hebdomadario ecclesiæ Neapolitanæ, domino Federico Regali hebdomadario, et comite ejusdem ecclesiæ, D. Jacobo de Egipto, D. Angelo Policastro, D. Bullillo Manco, D. Joanne Magno, D. Leonardo de Valdo, D. Jacobo Surrentino, donno Simone de Marinis, D. Joanne Panlo de Paris, egregio Leonardo Anello de Messinis, et magistro Mattheo Jovene fabricatore de Neapoli, testibus ad prædicta omnia vocatis, et rogatis.

C 36 Nos autem audito tenore dictæ præinsertæ sententiæ, et visis quoque omnibus hujusmodi actis, ut supra compilatis; ac etiam per relationem nonnullorum antiquorum nobilium, et fide dignorum, plenarie informati, et certiorati de dicto corpore glorioso, in pontificali processionaliter una cum eisdem reverendis dominis episcopis, canonicis, et capitulo, ac nonnullis venerandis fratribus, religionum videlicet sanctæ Mariæ de Carmelo, S. Francisci, S. Augustini, et S. Dominici, Orfanorum S. Mariæ de Loreto, una cum populo, et clero, et utriusque sexus, personaliter nos contulimus a sacristia dietæ ecclesiæ, ad dietam cappellam de Capicibus, ubi reperimus dietum corpus gloriosæ virginis S. Patriciæ reconditum, et loco depositi conservatum intus eandemmet cassam plumbeam, consistens in ossibus, et aliis reliquiis, prout in præinserta sententia, et inventione prima continetur : caput vero ejusdem gloriosæ S. Patriciæ reperimus separatim ab eadem cassa, et conservatum in quodam vase vitreo, ex eo quia dietæ reverendæ abbatissa, et moniales intendunt illud ornari facere argento, et aliis solennitatibus pro majori decore : quod quidem corpus, et caput accensis multis facibus, et candelis ab eadem cappella elevandum, et sustolendum duximus, illudque sub humeris multorum religiosorum sic processionaliter, maxima cum devotione asportandum, et transferendum mandavimus circum circa dictum monasterium a parte S. Mariæ de Populo, alias Incrabilium deambulantes; et deum per portam magnam dicti monasterii a parte plateæ, summas plateæ iterum ingredientes præviis orationibus, et le-

tanis, aliisque solennitatibus, hujusmodi gloriosum corpus, et caput intus dictam cassam, et vas vitreum respective in tumulo honorifico in eodem altari majori ad hoc opus confecto, reponi, et collocari fecimus, ibidem perpetuo permanendum, et venerandum ad omnipotentis Dei, et Sanctorum ejus honorem, et gloriam. In quorum omnium, et singulorum fidem, ac testimonium præmissorum, ad perpetuam rei memoriam has præsentis nostras testimoniales, et patentes literas nostra propria manu subscriptas, per infrascriptum nostrum, et curiæ prædictæ notarium fieri, et subscribi mandavimus, sigillique curiæ prædictæ jussimus, et fecimus impressione communiri. Datum, et actum Neapoli in dicto monasterio, sub anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo, die vero Dominico, vigesimo nono mensis Novembris, decimæ Indictionis, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris, et Domini nostri, Domini Julii, divina providentia Papæ tertii, anno secundo, præsentibus ibidem omnibus supradictis, et aliis multis in numero copioso, testibus ad id vocatis, et rogatis.

Scipio episcopus, et Vicarius, qui supra.

Locus sigilli.

Et ego Jo. Matthews Venetia de Neap. publicus Apostolica auctoritate notarius, curiæque archiepiscopalis Neapolitanæ prædictæ actorum magister, quia prædictæ sententiæ prolationi, ac translationi, et omnibus, et singulis aliis prædictis, dum sic, ut præmittitur, dicerentur, agerentur, et fierent, una cum prænominalis testibus præsens pro notario publico rogatus interfui, eaque omnia sic fieri vidi, audivi, et publicavi; ideo has præsentis patentes literas, sive hoc præsentis publicum instrumentum manu alterius fideliter scriptum, ac propria manu prædicti R. D. vicarii, et sigilli ejusdem curiæ subscriptum, et impressione munitum confeci, subscripsi propria manu, signoque nomine, et cognomine meo solitis, et consuetis signavi in fidem prædictorum, rogatus, et requisitus.

37 De venerando Sanctæ corpore, aliisque reliquiis, prout servantur in templo hoc nota, idem auctor pag. 323 tradit sequentia, quæ ibidem apud alios scriptores inveniantur : Adest integrum corpus (exceptis nempe partibus, quas seorsim servari dixerat) in ara majori S. Patriciæ, in capsula crystallina, ut ante dictum, ubi legitur :

Hoc Constantini neptis translata sepulcro

Patriciæ divæ virginis ossa cubant.

Hoc sanctum corpus legitur velo aureo perfectissime confecto involutum, dato inter cetera munera per Joannam Calabriæ ducissam, postmodum Neapolitanam reginam, quæ fuit filia regis Catholici, super sacrum corpus imposito per Leonardum de Magistris felic. record. tunc temporis vicarium generalem Neapolitanum. . . In loco, ubi per prius quieverat corpus dietæ Sanctæ, sic legitur :

Hic olim corpus nequievit virginis almæ

Patriciæ, major nunc habet ara tamen.

38 Alias Sanctæ reliquias sic enumerat : Ex capillis S. Patriciæ in capsula eburnea : cingulus de Ottone dictus, quo dicta utebatur pro penitentia agenda. (Ottone rex Italica est, Latine aurichalchum.) Et ejusdem sanctæ manna. Manna illud et alii memorant, at non exponunt, quid per illud intelligant. Erponit illud Joannes Baptista Mansus in miraculis post Vi-

AUCTORE
J. S.

Corpus in altari majori depositum :

F

Alia S. Patriciæ reliquia

tam

ACCIORRE
J. S.

tam Sanctæ, Italico sermone scriptam, subjectis, ubi sic habet: Unum ex majoribus miraculis erat, quod perpetuo conspiceretur ex ejus sepulcro stillare purissimus liquor instar aquæ crystallinæ, aut potius crystalli in aqua liquefacti; qui liquor nominatus fuit unanna: quemadmodum et illi, qui scaturiunt ex beatis corporibus S. Andreæ Apostoli Amalphi, S. Matthæi evangelistæ Salerni, S. Nicolai episcopi Bari, S. Felicis episcopi in cemeterio Nolano, et quorundam aliorum Sanctorum. Moniales S. Patriciæ sacrum hunc liquorem magna conservabant reverentia, magnaque pietate dabant infirmis, et demoniacis, quibus, eo sumpto, integra confestim restituebatur valetudo. *Hæc ille Italice. Plura de eo liquore dabit infra Leo presbyter. Pergamus nunc cum memorato de Magistris, in sacris pignorum enumerandis.*

sanguis miraculosus, qui evulso post mortem dente

B

39 Dens, inquit, molaris S. Patriciæ, et duæ ampullæ sanguinis ejusdem, quæ emanarunt post annos centum ejus in Domino obdormitionis, ex quo quidam eques Romanus Sanctæ devotus, ex ejus ore devotionis causa dentem extraxerat: qui sanguis, quoties conjungitur cum dente, liquet, rubescit, crescit, et vivificatur, quasi de recenti esset gladio extractus, et singula quaque sexta feria: imo omnibus diebus cernitur distillare, quoties Sacrificium offertur in honorem ipsius Sanctæ in ejus ara, et postmodum dorescit. *Miraculosum hunc sanguinis fluxum fusc in Vita relatam invenies a Leone presbytero, qui tamen non addit, quo post obitum S. Patriciæ anno miraculum illud patratum, nec equitem fuisse dicit, cui id contigit, sed hominem divitem. Unde itaque illas facti circumstantias cognoverint Neapolitani, mihi est incognitum, Rem narrant auctores varii Neapolitani, sed omnium, ut mihi quidem videtur, optime Antonius Caracciolus aliquoties jam laudatus in Monument. eccl. Neapol. cap. 30 sect. 4, ejus relationem hic subjicit:*

effluxit, et liqueferi solet:

C

40 Excitatus fama miraculorum ipsius (S. Patriciæ) Romanus quidam, generis nobilitate, ac divitiis præpollens, quem malus genius obsederat, veneraturus ejus sepulchrum, opemque ipsius imploraturus, Neapolim petiit, et ad Patricianum templum accessit. Accessit, et valido Beate imperio exagitatus dæmon, injusta possessione decessit. Plurimos ille dies ibi in gratiarum actione moratus, cum postridie reditum ad Urbem meditaretur, aditum ad Beate sepulchrum suspicione vacillum, tanquam perniox ibi oraturus, facile obtinuit: aliud tamen callida cogitatione machinatus, ut aliquid scilicet e sacro illo corpuseculo posset auferre, amuletum suum, ne denno fieret mali hospitis inquilinus. Vel forte, ut in Urbe orbis principe, liberatrici suæ basilicam excitaret: verius, permissu Dei, gloriam Virginis suæ manifestiore testimonio exaltaturi. Intempestæ itaque noctis silentio, lapide illo, sub quo beata pignora tegebantur, audacter elevato, Virginis dentem abscidit, sacro furto kelissimus. Et ecce profluvius e gingivis sanguis ac vividus, furacem manum, ac loculum purpurat. Obliguit ille, motus, et ambulationis impos: quoad illucescente die, accurrentibus virginibus, sacerdotibus, innumeroque populo, sulfurati thesauri restitutione, fuit moti quoque restitutus. Profluvium postea sanguinem virginibus, binis vitreis vasculis religiose conclusit. Hic est mirificus ille error, qui e regione evulsi dentis appositus, ad hunc usque diem

liquescere videtur, spumescere, et ebullire. Cumque per aliquot annos negata frisset sacrorum pignorum presentie ea liquescentia, redita postea fuit uberior, et fenore multiplicato. Quandoquidem ad capitis quoque aspectum, et cum inveniuntur Sacrificio Deo in Beate honorem litatur, et singulis sextis fertis sub horam nonam, manifeste cernitur, experimentoque indubio, nihil hic naturam posse, sed Dei tantu potentiaque totum effici. *Hoc miraculum illustrandum hic fuit occasione servati sanguinis: reliqua, ubi quid dubii occurrerit, in notis ad illa elucidabimus.*

41 *Franciscus de Magistris loca assignato refert, in eadem S. Patriciæ ecclesia multas alias servari reliquias, quarum aliquas ab ipsa Sancta Neapolim allatas putat, quin et a sancta Helena Constantini magni matre Patriciæ donatas. Potuere quidem illæ a Patricia Neapolim deferri: at nullum, quo hoc affirmem, in Vita reperio fundamentum. Quod vero aint ab Helena Patriciæ donatas, refutari non meretur, namque jam diem obierat S. Helena, antequam nata potuit esse Patricia, etiamsi illa Constantis, ut volunt, fuisset filia. At hinc illarum reliquiarum veritatem non impugno, id enim hoc loco non agitur: potuerunt illæ aliunde atque ab aliis eo deferri, etiamsi a S. Patricia non fuerint allatæ.*

An etiam
dem erro
reliquia
Patriciæ
portata?

E

§ V. Nomen in Fastis: cultus Neapoli, ubi patrona electa.

Memoriam S. Patriciæ Martyrologium Romanum annuntiat ad xxv Augusti his verbis: Neapoli S. Patriciæ virginis. Eodem prorsus modo Arturus in Gynæceo sacro. In Catalogo Sanctorum ecclesiæ Neapolitanæ, edito jussu Cardinalis Carafa archiepiscopi Neapolitani, et impresso anno 1619, ad diem xxvi Augusti ita S. Patriciæ cultus memoratur: S. Patricia virgo. Duplex. Omnia de communi Virginum. Missa de communi sine credo. *Atque notantur hæc inter alia: Obiit xxv Augusti, qua die ejus monasterii sacrae virgines, quæ sanctum illius corpus possident, festum solenniter celebrant. Nos postera celebrabimus, ne S. Bartholomæi apostoli festivitatem quotannis transferre cogamur.*

Summi
us.

43 *Celebratur itaque xxv Augusti a monialibus, idque solenni pompa per octiduum, ut habet vetus Officium ei proprium, impressum Neapoli anno 1556: per totam vero diocesim Neapolitanam die sequenti. Celebrari iidem festum translationis apud dictas sanctimoniales ex Julii testatur Franciscus de Magistris pag. 44, illiusque Officium proprium cum mox memorato simul fuit impressum: ejus orationem hic subjicio: Omnipotens sempiternus Deus, qui hunc diem translationis gloriosissime virginis Patriciæ ad sui laudem et honorem dedicare dignatus es: concede nobis famulis tuis in hac celebritate lætitiā, ut quemadmodum ejus corpus veneramur in terris, ita sua intercessione sublevemur in caelis. Plura ex Officio non appono, cum omnia, quæ in eo leguntur, ex Actis sint desumpta; hæcque ad cultum Sanctæ profundum abunde sufficiant.*

et cultu
cia,

44 *Verum non modo debita pietate colunt Neapolitani S. Patriciam, sed et ejus patrocinio urbem suam, totumque regnum Neapolitanum communiare*

patrono
et regni
communiare

A *communire voluerunt, idque factum communi primatum consilio anno 1625, die xxviii mensis Octobris, re publico instrumento omnibus manifestata: quod instrumentum, ut testem iusignis Neapolitanæ urbis erga sanctam hanc Virginem pietatis, lectorum oculis subijcio, prout illud post Vitam Sanctæ a Torbizio jam editum fuit. Siquid in eo circa Patriciæ parentes occurrerit, quod cum ante dictis minus conseuiat, poterit rationes allegatas æquus lector consulere.*

cujus electionis datur instrumentum:

45 In Dei nomine. Amen. Anno Jubilei, a Circumcisione Domini millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, die vero vigesima octava mensis Octobris, Indictione nona, Pontificatus sanctissimi in Christo patris, et domini nostri domini Urbani Papæ octavi anno tertio, regnante catholico, et invictissimo domino nostro domino Philippo quarto de Austria, Dæi gratia rege Castellæ, Aragonum, utriusque Siciliæ, Hierusalem, Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiae, ac Portugalliæ, etc. anno ejus quinto feliciter. Amen. Nos Joannes Leonardus de Anlisio de Neapoli, regius ad contractus iudex, Franciscus Antonius Stinea de eadem civitate Neapolis publicus ubilibet per totum predictum regnum Siciliae citra Farum regis, et ubique per totum orbem Apostolica autoritatibus notarius habens amplam potestatem, mea acta publica quæcumque per aliorum quoruncumque ad id per me eligendorum manus poni, scribi, et in publicam formam redigi, et assumi faciendi, ut infra, et testes subscripti ad hoc specialiter vocati, atque rogati, præsentis scripto publico declaramus, notum facimus, et testamur, quod prædicto die, cum licentia ad majorem cautelam obtenta a reverendissimo vicario generali illustrissimi, et reverendissimi domini Decii Cardinalis Carrafe archiepiscopi Neapolitani constituti in nostri præsentia Neapoli in templo divæ Patriciæ, quod incolunt adm. reverendæ domine moniales Ordinis, et regule sancti Benedicti, et proprie ante altare majus, ubi asservatur pretiosissimum Christi Domini Corpus, infrascripti deputati a singulis quibuscumque nobilitium hujus fidelissimæ civitatis ordinibus, seu sedilibus, nec non a fidelissima platea populi ad presentem actum, ut infra videlicet, pro platea sedilis Portænovæ Marcus Antonius Morumilis, Carolus de Ligorio, et Annibal Capuanus; pro platea sedilis Montanæ, don Alonsus Sanchez, don Joannes Serius Sanfelicius, Cæsar Coppola, Joannes Baptista Surgente, Joannes Baptista Pudericus, et Joseph Muscettula; pro platea sedilis Capuanæ, Carolus Filomarinus, Lulius Caracciolus, Andreas Piscicellus, Fabritius Bozzutus, Don Leonardus Toccus, Despotus Romanus, et Atte, et Horatius Caracciolus quondam Hectoris; pro platea sedilis Portus, don Ferdinandus Paganus, don Hieronymus Severinus, Joannes Franciscus de Alexandro, et Franciscus Antonius Mele; pro platea sedilis Nidi, Carolus Brancatius, Ascanius de Bononia, Joannes de Guevara dux Bovini, et Magnus Senescal, et Ascanius Carrafi; pro platea Fidelissimi Populi, V. I. D. Joannes Baptista Apicella electus, et deputatus, V. I. D. Petrus Antonius Castrovillari, Ferdinandus de Ferdinando Procurator dicte Fidelissimæ Plateæ, Ar. M. D. Julius Cesar Porcelli, Jacobus Pintus Actorum magister magnæ curiæ vicariæ, et thesaurarius, notarius Franciscus de Rinaldo, Joannes Hieronymus Magliulo, Joan-

nes Andreas Bissus, Joseph Palmiscianus, et Joannes Dominicus Perronus.

ACTORE
J. S.

46 Omnes deputati prædicti ut supra publice declaraverunt, qualiter diva Patricia, de qua præmittitur, originem trahit a sanguine, et imperiali progenie, quippe quia unica exstitit filia Constantis nati ex Constantino magno imperatore, quæ quidem post obitum sui genitoris, relicta hæres paternorum bonorum sub tutela Constantii sui patris, dum volebat idem conjugio ipsam copulare, fugam clanculugi inde maturavit, quoniam virginitatis votum susceperat, et sic a civitate Constantinopolitana cum universa familia discedens, navim conscendit, pervenitque Neapolim, et ad ædes SS. Nicandri, ac Marciani se recepit, amplas relinquens eleemosynas monachis divi Basilii, in affatis ædibus existentibus, in quorum sane templo suum digito monumentum designavit, voce promens: Hæc requies mea in seculum sæculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. Cæterum quoniam civitas hæc, et regnum hæreditario successere * ad illam spectabant, divini cultus fervore accensa, initio sui adventus virginum prima monasterium funditus erexit, ubi religiosissime ac sanctissime degens, verbis et exemplari vita omnes ad cælestia contemplanda animavit, ac inde postea Romam petiit, et limina SS. apostolorum Petri et Pauli, ut cum maxime devote adiit, sacratæque monialis a summo Pontifice Liberio, volens postea ad sanctissimum Domini nostri sepulcrum se (devotione mota) conferre; ac propterea navim iterum conscendens Hierusalem versus, ventorum vi, divino nutu rejecta, * Parthenopem rediit, ubi religiosissime degens, ignita referta charitate, virtutum cumulis insignis, sanctissimorumque repleta operum, diem suum feliciter clausit extremum, et a duobus juvenis miraculose ad præscriptum relata fuit monumentum, in quo miraculis illustrata innumeris, inter quæ potissimum extat illud, quod post centum fere annos, dum devoto affectu, dens e suo capite extrahitur (o mirum!) præter omnem naturæ vim, vivus inde sanguis scatens opipare manavit ad plenam usque ampullulam, qui quidem in festo die sui felicis obitus, donec juxta corpus asservatur, liquide ebulliens inspicitur, quibus, et aliis innumeris ipsa fidelissima civitas mota miraculis, et quia etiam vivificæ Crucis Redemptoris vestri clavum, multasque alias ad eandem civitatem sanctas attulisse fertur reliquias:

in quo vitæ
compendium:

forte succes-
sore
E

* id est Neapo-
lim

F

47 Tandem sanctam virginem Patriciam in tutelarem civitatis ipsius, ac regni patronam, et protectricem eligit, ac suscipit, ut hactenus habuerunt sanctos præsules Januarium, Aspren, Athanasium, Euphebinum, Agrippinum, et Severum, necnon et Agnellum abbatem, et Ecclesiæ lumen Thomam Aquinatem, beatum Andreæ Avellinum, et beatum Jacobum de Marchia; eandemque obnixè humiliterque rogant, ut potentissima sua apud Deum intercessione, tum ut civitatem eandem in avita religione, et vero Dei cultu, quo ab Apostolo Petro, dum Antiochia Romam peteret, imbuta fuit, conservare, et mantenere dignetur, tum ut Catholicum regem Philippum quartum fidei propugnaculum diu servet incolumem, civitatem postea ipsam in antiqua erga regem suum fidelitate corroboret, bella, famem, pestilentiam, morbos omnes quam longissime avertat ab ea, civium inter se dissidia conciliet servetque, erumpen-

electio qualis.

AUCTOR
J. S.

tem forte seditionem quamcumque fuuditus extirpet, magistratum juri reddendo praepositorum meutes illuminet, et omnia denique praestet juxta debitum ei erga nos maternum patrocinium. Quam electionem, et susceptam protectionem praedicti deputati juramento confirmarunt, tactis sanctis Dei Evangelis, et me praedictum Franciscum Antonium Stinca publicum apostolica, et regia auctoritatibus dictae fidelissimae civitatis notarium rogaverunt, ut haec omnia ad futuram memoriam meis tabulis consignarem. Unde ad requisitionem adm. reverendarum matrum abbatissae, et monialium dicti monasterii sanctae Patriciae factum est exinde de praemissis hoc praesens publicum instrumentum per manus alterius scribae ad id per me electi fideliter scriptum, signoque, et subscriptione mei, qui supra, judicis, et nostrum subscriptorum testium subscriptionibus roboratum, vigore, et auctoritate cujusdam regii decreti, et licentiae mihi concessae describi faciendo omnia instrumenta, et contractus per me stipulatos, et stipulandos, ac stipulata, et stipulanda per manus aliorum scribarum per me eligendorum, prout ex dicto decreto, et licentia mihi concessa sub die ultimo mensis Januarii mdcxviii penes Joannem Antonium Giselmum regium scribam mandati, apparet.

Præsentibus iudice, et testibus in numero copioso.

Laelius Tastins Vicar. Gen.

S. Patriciae
locus honoru-
lor præ II
Andrea Avell-
lino datus.

48 Ubi patrona regni Neapolitani electa fuit Patricia, Debebat, inquit Franciscus de Magistris pag. 131, tractari de asportandis sacris reliquiis ipsius Sanctae solenni pompa, et processione ad thesaurum cathedralis pro possessione ad patrocinium: orta fuit quaestio, an ipsius reliquiae debebant collocari cum ejus statua in loco decentiori respectu ad reliquias et statuam B. Andreae Avellini, jam prius in possessione patrocini recepti respective ad nostram electionem civitatis. Loens honoratior per sacram rituum congregationem die xxviii Februarii anni 1629 adjudicatus fuit reliquiis B. Andreae Avellini; sed reclamantibus monialibus, Urbanus VIII summus Pontifex S. Patriciae reliquias et statuam loco praecedere voluit, suumque iudicium confirmavit decreto Apostolico, dato 2 Octobris anni 1641, Pontificatus sui anno 19: quod totum exhibet praedictus auctor pag. 132; qui et pag. sequenti fuse describit soleunem supplicationem, quae die vi Aprilis anni 1642, ad honorem S. Patriciae urbis jam patronae, fuit Neapoli instituta. Nos eo curiosum similitum rerum lectorem remittimus. atque Acta subjungimus.

VITA PRIMA

auctore Graeco anonymo, ab anonymo itidem Latine reddita.

Ex vetusto Ms.

CAPUT I.

Sanctae fuga, ne cogatur ad nuptias: adventus Neapolim, ac Romam: reditus Constantinopolim, indeque Neapolim.

Postquam a sic fuit nutrita crevit B. Patricia, et petita fuit in uxorem a quodam nobili viro, qui eum multum diligebatur ab imperatore Constantio *b*, potens erat in curia, et in aula ipsius. Fulgebat autem vir ille *e* Patricii dignitate, et virgini non fidens, nec ejus parentibus *d* nullam eis fecit de proposito suo mentionem, sciebat enim virginis amorem in Deum. Verumtamen ad imperatorem accedens, flexis genibus coram eo, sic eum deprecatur: Si gratiam inveniri, domine, apud vestram fulgentissimam curiam, et excelsissimam magnitudinem ego vester in omnibus, et per omnia famulus: jussu vestro, sive praeepto detur mihi Patricia virgo pulcherrima in uxorem, ita enim eam diligo, ut, si hoc non impetrem, sim ex vita discessurus. Haec audiens imperator, illius petitionem adimpleri voluit, et S. Virginis propositum serviendi soli Deo ignorans, praecipit hoc fieri matrimonium. Verum deceptus est ille vanus juvenis, nam Deus Famulae suae auxilium praestitit.

2 Audiens enim omnia virgo Patricia, statim quinque, quos habebat, eunuchos ad se vocavit, et alias quinque virgines, quae ejus erant pedisequae, eisque sui cordis secreta manifestare consueverat. Omnibus igitur convocatis praeeptum imperatoris contra se factum annuntiavit, dicens: Cum vos aperte sciatis omnia nea facta, scitis etiam firmiter, qualiter a mea pueritia desponsata fui sponso *e* incorruptibili, Domino nostro Jesu Christo, absit ergo ut ab eo nunc separer, et conjungar sponso corruptibili. Communter igitur excogitemus ab omnibus, fratres, atque sorores, consilium imperatoris manus evadendi, ne ejus praeeptum in nobis habeat complementum. Haec cum dixisset B. Patricia, tam virgines, quam eunuchi promiserunt ei usque ad mortem eam non dimittere. Unde cum vellet currenti furori tam imperatoris quam juvenis eam in uxorem petentis cedere, navem Romam / veterem iterum inveniri praecipit, dicens consanguineis suis, olim se vovisse Deo, pro peccatis suorum parentum et suis remittendis visitare, ac osculari limina beatorum apostolorum Petri et Pauli. Deum vero precabatur, ut qui cognoscebat sui cordis abscondita, ipse se duceret quocumque vellet.

3 Haec

A 3 Hæc cum fecisset B. Patricia, de paternis *g* rebus non parvam sortem accipiens, se suaque commendans tutelæ, et procuratori divini auxilii, cum enuchis, et quinque pedisequis exivit latenter de civitate, navimque conscendens, signavit se signo crucis, et statim requievit in mari *h* perversus motus aquarum, et procellosus. Habitoque vento habili versus Romam leniter cum amœnitate deportabatur. Patricius vero, hoc est, juvenis ille, qui eam volebat in uxorem, hæc audiens cucurrit ad imperatorem, eique cîtissime summ infortunium exposuit, petiitque cum querela, ne se a virgine deludi pateretur. Quare ab imperatore tres galeæ * missæ fuerunt ad navigandum aptæ, ut ubicumque eam comprehenderent, et ad imperatorem reducerent. Sed incassum nititur aliquis omnipotentis Dei resistere voluntati. Ubi enim ipse est operator, et actor, nullus est, qui possit resistere. Nam B. Patricia ingrediens *i* quendam insulam, sub protectione Dei servabatur. Nuncios vero missi ab imperatore acquirere illud transcurrentes, nil viderunt, et per tres menses in mari detenti modo huc, modo illuc, flatu ventorum impulsæ, tandem post multam maris verberationem reversi sunt, nihil se omnino de ea nec vidisse, nec audisse referentes.

B 4 Santa vero de insula exiens, mari, immo ipsi Deo se credens, nutu Dei disponentis Neapolim appulit. Ubi de navi egressa civitatem ingressa est, nec sibi domum ad quiescendum requisivit, non balneo cogitavit corpus suum reficere, sicut mos est nobilium, et in gloria cum deliciis nutritorum, sed ad templum ivit ad orationem, et sic sacra loca Neapoli sæpe visitavit, et cum introisset portam, manus ejus aperta fuit omnibus indigentibus, et abundanter in caritate dedit omnibus de rebus, quas adduxerat secum de paterno lare. Venit igitur ad ecclesiam SS. martyrum Nicandri, et Marciiani, ubi erat virorum sanctorum monasterium, et eum templum introisset, et de more suo orasset, abbatem ceterosque monachos ad se vocari fecit, eisque convocatis, aspiciens locum, ubi nunc requiescit corpus ejus, scripsit in silice hoc elementum Græcum π *h*, quod fidem significat, vel ejus nomen quod incipit ab illa littera; monachisque ait: Unum vobis notifico, sancti patres et venerabiles, locus ille quidem mihi datus est in sortem ad habitandam in secula, vos vero locum habitandi diligenti cura vobis alibi requiratis. Et hoc dixit vaticinans, fulgore divinitus illustrata. Monachi autem hoc audientes statim colloquium dissolverunt. Patricia vero partem pecunie, quam detulerat, monachis obtulit, et exivit de Neapolitana civitate, quam plurimis a se in ea peractis miraculis *l*, statimque ascendens naviculam, iter Romam ducens, auxilio divino gubernante, peregit.

C 5 Romanam ergo ingrediens civitatem, non est oblita facere consueta pauperibus, indigentibus, viduis, et orphanis, dispergens suas divitias abundanter. Insuper valde mane una dierum, quæ fuit Dominica, in qua Christus resurrexit a mortuis, orto jam sole *m*, surrexit B. Patricia cum suis enuchis omnibus, et pedisequis, ad audiendum matutinale Officium in ecclesia beatorum Apostolorum. Sed cum adhuc essent clausæ *n* januæ, angelus o eis eas divinitus adveniens reseravit. Et cum esset intus et orationibus insudaret, vox de celo audita est, dicens ei: Patricia Dei dilecta famula, assume vitam

angelicam, et habitum monialem: hodie namque parentes *p* tui solventes carnis commune debitum mortui sunt ad Dominum transmigrantes. Statim ergo B. Patricia una cum famulabus suis hæc audiens, Deo summo patri gratias referens cum pedisequis suis, disposito super hoc officio celebrato a summo Pontifice *q*, et capillis in circuitu tonsis, sacram monasticam induit sibi vestem ab antistite benedictam, licet prius vitam monasticam, immo potius angelicam sequeretur. Sic igitur B. Patricia operans, Romanos radiis meritorum illuminavit, et eleemosynis adjuvit.

6 Postea Constantinopolim iterum est reversa, affectans maternas, atque paternas facultates dispergere spiritualiter pro remissione peccatorum ipsorum. Veniens igitur et intrans in suam civitatem, non splendens, ut prius, et fulgens apparuit, sed omnibus nigra et obfusa, et siue specie, licet esset formosa. Quare vaue cogitationes imperatoris, et Patricii contra eam ad nibilum sunt redactæ: cum illis conscientia remorderet, videndo in ea tantam sanctitatis gratiam abundare. Illa vero non in dilationem opus faciendum proposuit, sed statim in unum bona sua patrimonialia congregans, magnam partem quidem in Constantinopolitana civitate egenis distribuit, reliquam vero secum asportavit, volens ad visitandum sepulcrum *r* Domini nostri ire, et ad alia loca sancta. Accidit autem præter spem, ut navim ingressa, iterum ad Neapolitanas oras allaberetur.

ANNOTATA.

a *Loco principii abrasi, substituit, nescio quis, notas quatuor sequentes.* 1. Nata est Constantinopoli. *Hoc recte.* 2. Unica fuit parentibus, qui imperiali erant sanguine creti, eamque ab anno septimo ætatis, litteris, et liberalibus actibus erudiri fecerunt; et illa omnia apprehendit egregie, et brevi ob acumen ingenii, et etiam theologiam. *Hæc scientia theologica non satis fundata est in Actis.* 3. Eligens ipsa a tenellis mignibus Christum, et sub lenissimo iugo suo collum ponere, diu noctuque in lege Domini sollicitè cogitabat, et per templa sacraque loca quotidie ambulans, semper in bonis operibus confortabatur. Vestis pretiosa non erat ei curæ, non terrena gloria, non inanis delectatio, seu deliciosa cogitatio balnearum: sed hæc mundanis relinquens, ipsa jejuniis, et vigiliis, et sanctorum Scripturarum cogitationibus insistebat. *Hæc a S. Virginis Vita non abhorrent.* 4. Floruit temporibus Constantii tertii filii Constantini magni imperatoris, qui imperator fuit, et patri successit. *Hic manum cujusdam recentioris facile agnoscas. Videsis Commentarium prævium § 2.*

b Constantii, qui et Constantinus et Constans: nepos videlicet Heraclii imperatoris, ut probavimus. § 2 assignato.

c Patricii dignitate. *Patricii dignitatem a Constantino magno institutam tradunt auctores varii. Summa erat post imperatorum, et perpetua, ita ut cum consulatu, aliisque præfecturis conjungi posset. Pauci initio fuisse hac dignitate ornati leguntur; deinde paulatim ad plures devenit, atque exteris etiam regibus non paucis fuit concessa, uti videre est in Glossario Cangii ad vocem Patricius. Porro hic adolescens deinde etiam vocatur Patricius, non nomine proprio, ut opi-*

nor,

A. GRÆCO
ANONYMO.
PRoma Cons-
tantinopolim
revertitur, in-
deque Neapo-
lim.

E

r

f

et fugit con-
ducta navi
Romam:

g

h

i. e. trimeses

i

B

Neapolim ap-
pulsam prædi-
cit se sibi sepe-
hendam:

k

C

l

Neapoli Ro-
mam profecta,
restem assu-
mit religio-
sum.

m

n

A. GRÆCO
ANONYMO.

nor, sed dignitate. Pater item S. Patriciæ dignitate patricius fuisse dicitur num. 15.

d Vivebant igitur parentes Patriciæ, itaque nec imperator erat ejus pater, seu Constans Constantini filius; sed patricius dignitate, ut modo dictum.

e Ex hoc loco diximus videri, jam voto castitatis fuisse obstrictam.

f Ita vocatur, quia Constantinopolis dicebatur Roma nova.

g Videtur fuisse Sancta, non ignorantibus quid ageretur parentibus; sed id metu imperatoris dissimulantibus. Suspicio id propter comites, et bona paterna ad fugam commodius instituendam accepta.

h Multis ubique miraculis, et visionibus ornatur hæc Vita, quæ mhi exiguam fidem mereri videntur, tum quod ab alio biographo non memorentur, tum quod sæpe inepte conficta esse, appareat.

i Minus certus videtur hic in quamdam insulam ingressus; sic enim fortasse periculum auisset potius, quam minuisset. Nec quid post discessum suum Constantinopoli ageretur, scire

B potuit sine revelatione divina.

k Prædictionem hanc itidem narrat Leo presbyter, sed cum differentia aliqua. Nam signum a Beata scriptum, fuisse signum crucis, refert ille: noster vero litteram Græcam π, qua vel πᾶσις significetur, id est fides, vel Patricia, scriptam narrat. Vacillat utrumque hæc varietate prædictionis fides, non tamen idcirco prorsus sit incredibilis: nam potuit utrumque scribere; potuit et alteruter in circumstantia signi exarati decipi; etiamsi in ipsa prædictione neuter fuerit deceptus.

l Nihil de his miraculis Leo presbyter.

m Inepte alludit hoc loco ad cap. 16 & 2 Marci. Nam quamvis recte ibidem intelligi possit, quomodo mulieres valde mane egressæ, præreuerint ad sepulchrum Domini orto jam sole: non ita intelligitur quomodo S. Patricia valde mane surrexerit, si surrexerit orto jam sole: idque in Dominica Resurrectionis non multum ab æquinocio remota. Verum hoc imputetur modo loquendi minus proprio; non fiet idcirco verisimile, quod paullo post sequitur.

C n Cum adhuc essent clausæ januæ, basilicæ scilicet Apostolorum, quam adibat ad audiendum matutinale officium. Quis enim credat post ortum solis in Dominica Resurrectionis Domini Officium nondum fuisse inchoatum, templum nondum apertum? Unde quod subjungit:

o Angelus eis eas divinitus adveniens reseravit, Græcum potius ornamentum, quam vera videtur historia.

p Neque revelationi de morte parentum asserat multum admodum fidei habendum existimo; tum ob rationes dictas, tum quia nihil de his Leo presbyter. Mortem Constantii imperatoris S. Patriciæ Romæ revelatam narrarunt recentiores, quod fictitium esse ex hoc loco manifeste erincitur.

q Vestem religiosam a S. Patricia Romæ assumptam narrat etiam Leo presbyter; at non addit id factum per summum Pontificem, quod dubium saltem videri debet, si non, fictitium. Recentiores id a S. Liberio Pontifice factum scribunt, quod abunde § 2 ex tempore, quo Virgo floruit, est refutatum.

r Hanc Sanctæ voluntatem dubiam esse, quia contrarium habet Leo presbyter, notavimus in

Commentario prævio § 2 num. 18.

D

CAPUT II.

Postremus Sanctæ morbus et pia mors.

Sic ergo B. Patricia Neapolim a per mare iterum ducta, tum propter nimiam abstinentiam, tum propter jejunia, tum etiam propter subversionem humorum in mari, vel, ut dicitur res verius, quia frumentum erat in spica, et tempus propinquum erat, ut reconderetur in horreo cum plurimo fructu, et necessarium ei erat mori, incidit in febrim acutam, statimque desiderio desiderare incepit, ut a nexibus corporis absoluta ante tribunal veri Judicis sisteretur. Fertur itaque in parvam quamdam insulam b, in qua venerabile Corpus Domini nostri Jesu Christi Salvatoris colebatur, et colitur, sumens ipse locus denominationem ab ecclesia, SALVATOR nomine proprio appellatur. Ad hanc insulam deportata B. Patricia, ibidem, ut de sua erat consuetudine, celebrato Sacrificio, cum devotione maxima, et maximo desiderio petiit assumere corpus Christi. Quo facto, et in ecclesia aliquantulum trahens moram, vocans ad se virgines, et totam familiam suam se sequentem, sic orsa est:

8 O mæe sorores e et dominæ, et vos alii, quos non voco famulos sed filios, nimium humili prece flagito vestram benevolentiam, ut aliquantulum mecum sitis solliciti in hac parte ad vigilandum: spero etenim in hac nocte, intercessionibus beatissimæ Dei Genitricis Mariæ me commendans, et B. Michaelis archangeli, et Sanctorum omnium, ad Dominum transmigrare. Moneo vos ergo, carissimi, meas intuitu caritatis celebrantes exequias, vos vanitas non decipiat hujus mundi. Præ manibus habeatis semper accensas lampades, ut cum sponsus advenit ad nuptias, cum eo possitis alacriter introire. Cavete ne juventutis flos de crastino in crastinum seducendo vos inopinate ad senectutem transire faciat steriles, et immemores paradisi. Considerate post mundi creationem, et casum primi parentis, qualiter Deus multifariam multisque modis, ut homines a peccato cessarent, eos admonendo per prophetas, et eos pestilentibus affligendo est allocutus. Habeatis itaque in vobis imatam obedientiam, recordantes per inobedientiam Adam et Evam expulsos esse de paradiso. Scitote quoniam per inobedientiam mandatorum, et illicitas voluptates, mundus universus aquis deluvii devastatus est semel, et nisi, quia Noe cum sua familia innocens inventus fuit, in antiquum chaos hæc omnia forsitan nunc laterent.

9 Insuper ne credatis, carissimi, timore aliquo aliquave superbia vos posse manus effugere summi Dei, cum audieritis multoties turrin fabricantes in Babylone post diluvium, Deo cogitantes posse resistere, qualiter fuerunt linguarum confusione dispersi. Libido fæda vos non supprimat, Sodomæ considerantes destructionem, atque Gomorræ. Ebrietas in vobis non dominetur, cum Noe prius, secundo Loth, tertio Esau vitio istarum redarguantur. Audivistis quot,

Egyptiana
pau. Domini
sumit.

multaque
verbis

ad virtutis
amorem, per
catorumque
fugam

et

A et quantas afflictiones, et pestilentias mittens Deus Ægyptiis, obedientem sibi populum Israel potenti manu extraxit de servitute. Deum ergo toto corde diligite, toto animo cum timore, corporea cogitatione cibi et indumenti terrentes minime corda vestra. Nam qui novas quotidie creat animas, et infundit eas corporibus novis, quemadmodum antiquitus in deserto manna suum populum nutriebat, non patietur vos affligi fame neque siti, calore neque frigore, et sicut non dimisit suum Jonam prophetam, sic nec vos dimittet mori famulos suos. Insuper auditis quotidie quot et quanta sustinuit pro nobis peccatoribus ipse Filius Dei. Videns enim quod nos corrumpēbamur instinctu diaboli morbo pessimo, nec poteramus sine perfectissimi medici adiutorio ab illa perhorribili ægritudine liberari, ut nostras tolleret ægritudines manu propria, et humeris suis portaret infirmitates, exinanivit semetipsum accipiens formam servi.

suas hortatur
comites;

10 Missus est enim ab arce Patris, qui mundi machinam sustinet et gubernat, in utero Virginis, qui cum natus esset ineffabiliter, in sua Genitrice virginitatis gloria permanente, prædicationibus et miraculis illuminavit orbem terrarum. Postmodum usque ad mortem pro nobis factus obediens, in crucem levatus est Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Moriens igitur et morte sua mortem supprimens, a mortuis post triduum resurrexit. Apparensque iterum et iterum ante suam ascensionem suis discipulis, præcepit eis, ut post infusionem Spiritus sancti Evangelium prædicarent per universum orbem omni creaturæ. Pacem suam igitur donans illis, et patientiam, ut in ea scilicet patientia suas animas possiderent, ascendit in cælum. Vos ergo in vobis istam patientiam habeatis, et pacem. Caritas, quæ sustinet omnia, et humilitas in cordibus vestris habeant principatum. Abhorreatis loqui superflua, silentium diligentes. Quod vestra manus dextera fecerit, nesciat læva, et cum jejunaveritis vitantes hypocrisim, capita vestra oleo unгите. Illud igitur studeatis facere in abscondito, ut cum in aspectu cuncta spectantis Judicis eritis, in manifesto vocem illam, quæ super Sanctos, et electos ab ore Omnipotentis procedet, audiatis: Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, quod a constitutione mundi vobis est paratum. Quod vobis concedat per suam clementiam, qui vivit et regnat in secula seculorum.

deinde Deum
precat,

11 Hæc et alia plura cum dixisset B. Patricia, eunuchos et virgines admonendo, aliosque secum in illa nocte vigilantes, erigens in cælum manus suas et oculos, taliter Deum oravit: Domine Jesu Christe rex gloriæ, qui dignatus es sola clementia humanam carnem assumere, ut clirographum rumperes primi parentis, quique ut humanum genus eriperes faucibus primi draconis, sustinisti mortem in cruce, exemplum tuis derelinquens discipulis salutare, te suppliciter deprecor, ut meas exaudire preces, non meis meritis, quæ nulla sunt, sed tua sola digneris misericordia. Fac Domine, ut sicut tua pietate segregasti me a terrenis, et carnalibus consanguineis, sic a penis inferni meam animam lberes, et in consortio electorum tuorum colloques eum. Corpore vero meo, ubi tibi placitum fuerit, collocato, infundere super ipsum dignare divinam gratiam, ut ab omnibus ad ipsum accedentibus, et meum obitum celebrantibus ad laudem tuam cum fide, spe, et carita-

te, in infirmitatibus medicina sit probatissima, vivus fons sanitatis, sit fuga dæmonum, civitatis suffragium, animarum passionum sit liberatio, remissio peccatorum, salutaris portus sit naufragium patientibus, cælorum regni aditus, adversitatum expulsio, captivis sit liberatio, in tribulationibus positus mitis sit consolatrix, omnibus petentibus paratum fiat auxilium, et juvenem, ut nomen tuum, Domine, benedictum et gloriosum exaltetur et collaudetur in secula seculorum. Amen.

A. GRÆCO
ANONYMO.
d

12 Hæc cum dixisset B. Patricia, vox ab omnibus illic existentibus est audita: Veni, dicens, Benedicta in regnum meum e. Videntes autem illam in extremis laborare, ad laudes et orationes conversi sunt ad exequias pertinentes, et ore simul, et spiritu concordantes proferebant melodias, et spoliati quasi a corpore in intellectu, simul ac ea exire / de ista vita. Sed quia eam omnes plorandi desiderium, ac debitum solvebant lacrymandi, coronam facientes tamquam de variis floribus et diversis, de spiritualibus cantilenis et laudibus, ab ea receperunt benedictionem, tamquam thesaurum donatum eis a Deo. Tunc ad invicem cœperunt referre, qualiter egreditur e corpore anima, et mundus ille plenus corruptione quomodo finietur: narrabant etiam aliquid de secretis bonorum futurorum vitæ secundæ.

voceque cælesti invitata.
e

F

13 Tunc B. Patricia supra suum pectus brachia plicans in modum crucis, humili voce ait: In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. Suscipe ad te meam dilectam animam, quam semper in tua conservasti confessione, tibi trado etiam corpus meum, quod illæsum et incorruptum conservare dignatus es per virginitatem a corporali contagione. Tu meis astantibus carissimis fratribus ac sororibus sis consolator meæ mortis, a te habeant benedictionem per impositionem manuum mearum; ac super illos manus imponens, ac benedicens eos, dixit illis: Dominus amodo sit vobiscum. Hæc dicens audit a Deo, quæ suis operibus erant audiri digna: Surge proxima mea, columba mea, et veni; jam hyems transit, imber abiit; et recessit, tempus messionis advenit, formosa mea, proxima mea, macula non est in te: odor ungentorum tuorum est super omnia aromata. Et hoc cum audisset B. Patricia emisit spiritum. Tunc, ut dignum erat, chori angelorum duxerunt ipsius animam in conspectum Altissimi.

datasuis benedictione, placide moritur.

F

ANNOTATA.

a Neapolim hac vice non fuit ingressa, sed in castro Lucullano, antequam eo perveniret, obiit. Vide num. 18.

b De hoc mortis loco actum in Commentario num. 18.

c Tota hæc, quam S. Virgini adscribit, oratio auctoris est, non Patricia. Inserta hæc est lectionibus Officii Neapoli impressi, uti et, quæ post pauca sequitur, ad Deum precatio. Utraque inepte conficta, neque mulieri ad mortem se præparanti congrua.

d Hic sane orandi modus humilitati Sanctorum parum est conformis.

e Nihil de his omnibus Latinus biographus: neque difficile est agnoscere Græcum sui ubique similem; qui omnes has, ut breviter dicam, mortis circumstantias confinxisse videtur.

f Aliquod hic verbum videtur omissum.

CA-

A. GRÆCO
ANONYMO.

CAPUT III.

Mira corporis translatio ad templum SS. Nicandri et Marciani; miracula; monasterium, ubi sepulta, virginibus concessum.

Adstantes vero illi sacro ac venerabili corpori cum affectu, timore, et exultationis lacrymis pretiosum illud feretrum circumstantes, manus et pedes et etiam indumenta beatissimæ Patriciæ adorantes osculabantur, assumentes sanctificationem et gratiam sensu tactus. Tunc infirmitates fuerunt plurimæ curatæ, et catervæ dæmonum *a* etiam ab humanis corporibus recesserunt ad tartarum fugientes. Aer ille sanctificatus est a sensu spiritus; terra vero corporis illius **B** potitione, aqua etiam, cum qua sanctum illud corpus ablutum fuit, magis purificata est ab eodem, quam illud purificaret. Postmodum corpore involuto pretiosis linteaminibus ac splendidis, præparaverunt virgines lampades, et circa corpus illud sanctissimum erant sollicitæ vigilare. Verum, quia nolente **B.** Patriciæ, ei non dixerant præ nimio dolore, atque angustia, post mortem suam ubi voluisset summi corpus sepeliri, ascendit coram Deo planctus et ululatus. Nam post multam illorum lamentationem, quod solet in afflictionibus positus sapius evenire, unam illarum virginum somnus rapuit, nomine Aglais, vel fuit hoc, ut de dicta extraherentur angustia, voluntas et providentia summi Patris. Nam illico divinitus ei dormienti est revelatum, ut summo mane surgens, iret ad principem civitatis Neapolitanæ, et ei facto narrato, peteret ab eo duos tanros indomitos, et carrucam. Et ubi post impositionem corporis in carruca, tauri illam trahentes sisterent, sepulto ibi corpore, ipsa cum una alia quatuor virginum, et cum tribus eunuchis servientibus Deo, ibidem vitæ, residuum complerent, tribus aliis virginitibus, et **C** duobus eunuchis reversis Constantinopolim, ut consanguineis beatissimæ Patriciæ factum narrent.

ducem Neapolitanum accedit.

b

13 Somnum itaque abiciens Aglais, narravit revelationem astantibus, ex oculis lacrymis manantibus dolorosis. Et quia noctis tenebræ impediabant ambulare volentes, cœperunt interim Deum cantilenis, et laudibus excelsa voce magnificare. Postmodum Aglais socias assumens duas illarum virginum, velocissimis pedibus, antequam princeps surgeret, ad ostium domus ejus cœperunt misericorditer exclamare: Surge princeps *b*, expelle somnum, surge cito, et imple te vestibus; et audi divinum opus. Surge et sume cum reverentia thesaurum de longe tibi missum, surge suscipe lampadem, quæ supra candelabrum posita tuam civitatem tecum, et omnem regionem illuminabit lumine meritorum. Suscipe lapidem pretiosum, et fulgentissimum, quem amisit Patricius, et etiam imperator. His verbis princeps excitus, surgens voluit omnia per omnia sibi dici, coram quo virgo Aglais flectens genua, talia loquebatur: Domine, nos tres, et alie duæ virgines, et eunuchi quinque in domo crescentes cujusdam principis Constantinopolitani, qui

fungebatur dignitate patricii, et a sanguine creatus erat imperiali, a nostra pueritia ei præstitimus famulatum. Hic cum haberet unicam filiam nomine Patriciam, cui assistebamus cum diligentibus ac studiosa cura, tanquam in singulari ejus oculi speculo in ea delectabatur. Credebat enim, licet non spiritualiter, ea mediante, quod nuncit divino spiramine, post mortem suam ejus memoriam permanere.

16 Igitur postquam studuit Puella prænominata, et in habitu habuit continentiam, et intellectum artium liberalium, a nobili viro quodam Patricio petebatur in uxorem de consensu imperatoris. Illa vero, quia divina gratia tota dedita erat orationibus, elemosynis et jejuniis, Romam veniens quasi causa orationis hoc seculare conjugium evitavit, quæ in habitu moniali, assumpta ratione a summo Pontifice, una nobiscum Constantinopolim est reversa. Credensque ire iterum Hierosolymam post mortem parentum, quæ fuerat ei revelata, hinc inopinata, maris fluctibus, vel nutu Dei, secunda vice una nobiscum est ducta. Jacet ejus igitur corpus in insula, quam vocatis SALVATORIS, ibi enim ejus **E** anima de corpore recessit. Unde cum de sepultura ejus, et etiam de nostra peregrinatione cogitarem, quasi dormienti mihi fuit illico revelatum, quod deberem ad vos venire, ut daretis mihi duos tanros indomitos cum carruca, et ubi corpore imposito, vestri tauri cornibus dissolutis consisterent, illic corpus ejus reponeretur, et nos ibidem postmodum commorari deberemus toto tempore nostræ vitæ.

17 Hæc et alia cum audiret princeps ab ea, recordatus est de primo etiam Virginis adventu Neapolim, et de miraculis ibi ab ea factis, et affectans hoc etiam videre miraculum de tauris indomitis, carrucam, et tanros, sicut petierat Aglais, ad locum ubi jacebat corpus, statim jussit adduci. Ipse vero princeps et episcopus cum toto clero, et populus totius civitatis, cum Aglai, sociabusque suis ad illum locum postea venientes, et corpus illud sanctum imponentes supra carrucam, psalmis et laudibus boves illos indomitos sequebantur ferentes carrucam. O quam mirabilis est Deus in Sanctis suis! tauri nequaquam ducti ab aliquo, recto tramite, et vigoroso pede in ecclesiam SS. martyrum Nicandri, et Marciani *c* applicuerunt, figentes in ea pedes suos. Monachi vero una cum eorum abbate videntes hæc, valde fuerunt exterriti: causam vero subiti adventus tam taurorum, quam populi multitudinis requirentes, et facta per ordinem audientes, recordati sunt verba, quæ **B.** Patriciæ dixerat eis, et ea cum magna voce prædicaverunt populo. Tunc eucharistiæ mysteria Deo celebrata, et laudes, cantilenæ, hymni sacri recitati, et lacrymæ cum multis sudoribus profusæ ex desiderio nimio, et affectu videndi. Videbantur tunc ibi ex maxima defatigatione membrorum, in multitudine populi, et ex contritione cordis conculcatio, sive confusio sulorum et lacrymarum.

18 Tunc ibi facta est non modica multitudo miraculorum: nam surdis auditus *d*, cæcis visus, mutis loquela expedita, ad tactum virginei corporis donabantur. Chiragram patientes atque podagram, claudi ac laborantes paralyti, spasmo, lepra, vel aliquo alio morbo pessimo, et horribili cum fide, ac devotione partem aliquam sancti corporis amplectentes, et osculantes, subito curabantur. Dæmoniaci in illam ecclesiam

*atque ab
duos tanros
indomitos et
carrucam
petierat*

*qui corpus
carrucæ im-
positum se-
quuntur ad
templum SS.
Nicandri et
Marciani.*

f

*ubi illud mi-
raculis spe-
ctatur.*

depor-

A deportati, fugatique a corporibus daemones, cum maxima exclamatione nominis B. Patriciae, ejusque corpus laudabant liberati, et Deum colebant, et adorabant debita, et congrua veneratione. Peccatores insuper ad illud cum fide accedentes, revertebantur cum contritione peccatorum, chirographis ruptis, et deletis, abrenunciantes diabolo, suisque suasionibus, et in orthodoxa fide postea vivebant. Taliter ergo in silice, ubi π , Graecum elementum ipsamet Beata scripserat digito suo, sepelientes ejus gloriosum et sanctum corpus virginis, et eunuchi, episcopo urbis, totoque clero assistentibus, cum principe, dederunt gloriam Deo.

19 Monachi vero accedentes ad principem genu flexo misericorditer locum alium ab eo petebant, in quo deinceps possent religiose morari. Princeps igitur tum ob reverentiam beatissimae Patriciae, tum ob rogamina monachorum, locum eis concessit, in quo ab eisdem factum est monasterium S. Sebastiani e. Beata autem Aglais tres virginis, et duos eunuchos, secundum quod ei fuerat revelatum, cum navicula remisit Constantinopolim, ibique omnes finiunt vitam in monasterio f beatissimae Patriciae a suis consanguineis ibi constructo splendido, atque ditissimo. Ipsa vero beata Aglais cum sociis, et sociabus suis perseverans ad sepulcrum B. Patriciae, prudentium mulierum multitudinem congregavit, largique expendens de rebus beatissimae Patriciae, monasterium illud refecit ad nomen ejus, et ad honorem. Quod licet in aliis esset edificatum cum aptitudiue, aqua tamen carebat, quod non parum sanctimonialibus erat laboriosum, atque inconveniens de longe aquam haurire. Sed et hic voluit ostendere suam gratiam qui dixit: Ubi duo vel tres sunt congregati in nomine meo, ibi sum ego. Nam B. Aglais fide corroborata, habensque spem in orationibus beatissimae Patriciae virginis, vocans ad se omnes sanctimonialia, facta oratione, locum eis, accepto fossorio demonstravit: Hic fodite, dicens illis, et aquam, Deo donante inveniemus. Quo facto, O quam admiranda tua opera Jesu Christe! aqua fuit inventa statim, potabilis, et nimium pretiosa, quae usque ad praesens cernitur. His igitur sic peractis B. Aglais ad Dominum migravit, cujus venerabile corpus, et alterius virginis, et eunuchorum reposita fuerunt juxta simulum B. Patriciae ad laudem Domini nostri Jesu Christi.

ANNOTATA.

a Poctam, id est factorem, et hic agnosce. Quis enim credat integras mox daemonicorum turmas ad corpus defunctae Virginis fuisse adductas?

b Hic vero, si ullibi, est ineptissimus, nam bacchantem videtur delineare mulierem, non sanctae Virginis nutricem.

c De tota hac historia egimus in Commentario praevio § 3.

d Ornorem hic agit, non historicum; facta tamen quaedam miracula, non est incredibile.

e Quae sequuntur usque ad finem disputata inveniunt in Commentario § 3.

f Monasterium illud, ut quae notavimus multa, in cerebro suo struxisse videtur Graecus ille: alioquin mirandum esset, quod nulla de S. Patricia in Graecis Martyrologiis habeatur memoria.

VITA ALTERA

auctore Leone presbytero.

Ex tribus antiquis Mss.

PRAEFATIO.

Pius a, et misericors Deus, tu qui es sine numero omni misericordia plenus, qui dixisti: Petite, et dabitur vobis, pulsate, et aperietur vobis, tibi ego Leo indignus presbyter flecto genua mea, et prosterno me cum lacrymis toto corde meo ad ineffabilem clementiam, et peto a te, Deus omnipotens, gratiam simul et adjutorium, ut tu Deus omnipotens dones mihi sapientiam, et sermonem loquendi, ut ego enarrare, et dicere possim aliquam divinam rationem de beatissima Patricia, quae multis bonis operibus per inspirationem tui nominis operata est. Vide humilitatem meam, Domine, et laborem mentis, et illumina oculos cordis mei, et intellectum divinae misericordiae et gratiae tuae claritate. Quid ego a te, Domine, petivi jussionis, qui amplas habes misericordiae regulas, per intercessionem beatae Mariae Matris tuae, et beatissimorum Petri et Pauli, et omnium Sanctorum tuorum? Quia omne datum optimum, et omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio: cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

2 Quod ego Leo indignus presbyter servus Sanctorum Nicandri b, et Marciani multum devotans, vobis me saepius rogantibus, fratres [et sorores] Christi c amabiles. Dico vobis hoc, quod assensum praebui, et propter devotionem, quam vos erga sanctissimam Dei famulam Patriciam habetis, vitam, vel obitum, atque miracula, quae per eam Dominus gessit, Latinis explicavi sermonibus, quod dicere audivi per os de multis virginibus Christi, sancto velamine indutis, quae oculis suis viderunt miracula, quae per eam Dominus gessit ad templum sanctum, et gloriosum beatissimae Patriciae; sed tamen deprecor vos, fratres, ut omnes pariter oremus ad Dominum, ut dignemini mihi aperire sensum, ut propter vestram orationem una cum Dei adjutorio, qui aures surdorum dignatus est aperire, et os mutorum loqui, et linguas infantium disertas facere, qui dixit: Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat. Sane natiuitatem Sanctae hujus, et vitam, et laudem, quae Deo est prosecuta, summam, breviterque studuimus carpere. Cetera miracula ejus ab aliis doctoribus sumentes, sensum magis quam verba protulimus.

ANNOTATA.

a Haec praefatio in aliis Mss. omisa est. Monitum velim lectorem, Mss. quoad voces multis locis non consentire; quamvis quoad sensum satis inter se congruant. Longum esset has vocum differentias ubique notare; quapropter ubi sensus non mutatur, voces eorum Mss. dabo, quae sensum melius explicent; cum vel sic difficile sit in auctore minus Latine docto, ubique sensum et

phrasim

D

Auctor in praefatione opem Dei implorat.
a

E

et quibus rogantibus doctibusque scripserit, exponit.
b
c

F

A. LEONE
PRESBYT.

phrasim exhibere non vitiosam.

b *De SS. Martyribus Nicandro et Marciano, quorum se serrum profitetur auctor, actum est in Opere nostro ad diem 17 Junii.*

c *A fratribus et sororibus se rogatum etiam in alterius Ms. præfatiuncula testatur: at phrasis prorsus vitiosa fuit hoc loco iuvanda, additis his verbis, et sorores, quæ e Ms. exeidisse videntur.*

CAPUT I.

Gesta in vitæ; beata mors; mira corporis translatio ad sepulturæ locum.

Tempore quo Constantinus, qui et Constans a est appellatus, Constantinopolitanum regebat imperium, fuit quædam illustris virgo nomine Patricia, ex imperiali genere orta, ex Byzantio urbe: ab ipso vero juventutis suæ tempore Deum secuta est, orationibus, eleemosynis, et jejuniis diu noctuque assiduo insistendo non cessabat: sed Deus omnipotens, qui vult omnes salvos fieri, et neminem vult perire, dignatus est ad se vocare beatissimam Patriciam; illa namque toto corde conversa ad Dominum, intimas preces cepit effundere Deo, ut corpus suum immaculatum virginitate servaret, una cum nutrice sua Aglay.

4 Tunc juvenis Patricii b cujusdam filius amore virginis captus, petiit, ut Patricia sibi uxor daretur. Tunc Pater c ejus una cum parentibus suis abiit ad imperatorem, et petiit ut Patriciam daret filio suo uxorem; imperator vero jussit fieri petitionem eorum. Beata vero Patricia una cum præfata Aglay custodiens præcepta Dei, qui dixit: Qui vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me, inspirante Christo concilium habuerunt, ut pergerent Romam ad limina apostolorum Petri et Pauli: et hæc illa cogitante nunciatum est ei, quod imperator annisset illam dare sponsam patricii filio. Tunc misit silentio, et fecit venire c ad se virgines quinque, et eunuchos quinque, et narravit eis omnia, quæ gesta sunt ab imperatore, et post hæc omnia concilium inierunt, ut pariter pergerent Romam.

5 Inito concilio abierunt juxta mare et eme-runt navem, in qua ingrederentur, et intro-euntibus in navem cæperunt naucleri navigare, navigantes vero pervenerunt in portum Neapolitanum. Descendentes autem de navi, ingressi sunt in civitatem, et adoraverunt loca Sanctorum, qui in eadem urbe requiescunt, offerentes munera, et eleemosynas dantes pauperibus; tunc divina inspiratione ingressæ sunt etiam in monasterium sanctorum Nicandri, et Marciani, et ibidem oraverunt, et post orationem beata Patricia Spiritu sancto repleta, dixit ad abbatem monasterii, simulque ad fratres ejus: O caterva sanctorum, electi Dei, auribus percipite, domini mei, et intelligite sermones meos: scire vos volo, quia in hoc loco, ubi manibus meis signum crucis Domini mei fecero; post meum obitum ibi sepeliendum est corpus meum, et vos enim de loco isto exhibitis, et in alium locum ibitis, non longe hinc, in quo et vos iterum congregabimini. Et cum hæc dixisset beata

Patricia, commendaverunt se in orationem eorum, D et inclinato capite petierunt benedictionem et abierunt.

6 Egressi vero de civitate, pervenerunt in portum, et ingressi navem pervenerunt Romam: et introentes limina Apostolorum, ibidem oraverunt, et post orationem completam totoderunt capita sua sanctæ virginis in ecclesia beati Petri apostoli, ibique sanctæ religionis velamen induta sunt, et fecerunt eleemosynas multas, et commendantes se in prece Apostolis, ingressæ sunt navem, ut reverterentur Constantinopolim. Cumque reversæ fuissent vendiderunt omnia sua, quæ habere potuerunt, cunctisque servis suis libertate donatis, dona multa censuum impenderunt. Tunc beata Patricia, vendito patrimonio, congregavit divitias multas in calicibus, et pateris aureis, et sindonibus multis, et sericis vestibus.

7 Et vale dicens parentibus d, et amicis reverti disposuit cum Aglay nutrice sua, et cum aliquantis de servis suis, qui secuti sunt eam ad præfata loca sanctorum, ut supra diximus, ubi manibus suis signum sanctæ crucis fecerat. Ingressi sunt navem, placuit Deo ut sanctam animam ejus tunc reciperet: in via, in qua ibat, in ægritudinem validam incidit. Inter hæc pervenerunt enim in insulam e, ubi situm est monasterium in honore Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, et commendavit se fratribus, et fecit ibi confessionem, et accepto viatico salutis, vocata est a Domino, sancta anima ejus cælo recepta est.

8 Tunc Beata Aglay nutrix sua cæpit plorare amarissime, et cogitans ubi sanctissimum corpus poneret, præ nimia angustia obdormivit. Cumque obdormisset vidit in somnis angelum Domini f, dicentem sibi: Surge, et vade, ingredere civitatem, et dic duci civitatis: et accipies ab eo duos tauros indomitos, et carrucam: in qua posito sanctæ Virgini venerando corpore, dimitte tauros ire, ubi ipsi voluerint, et ubi steterit carruca, in ipso loco sepelire sanctum corpus. Cumque evigilasset a somno, surrexit volociter, et abiit in civitatem ad ducem et prosternens se ad pedes ejus cum lacrymis, dixit ei omnia, quæ ab angelo ei per visionem narrata sunt. Dux vero, cum hæc audisset, gaudio repletus, et benedicens Dominum, jussit fieri, quod petiit.

9 Cumque oblatis ei fuissent tauri; omnis populus congregati sunt, cum cereis et oblationibus, et aromatibus: et tollentes sanctum corpus ponentes illud in carruca, cum hymnis et confessionibus benedicentes Dominum sequebantur, ut viderent, si verum esset, quod angelus loquutus fuerit ad Aglay. Tunc tauri illi abierunt per mediam civitatem, et pervenerunt in monasterium sanctorum Nicandri et Marciani, et steterunt in locum, ubi beatissima Patricia, ut diximus, signum sanctæ crucis fecerat, et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo, et glorificaverunt sanctum corpus, et cum magno honore sepelierunt illud gaudentes, et glorificantes Dominum Jesum Christum, cui est honor, et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Constantinus, qui et Constans, Heraclii nepos. Consule § 2 Commentarii, ubi exposuimus, quo tempore Virgo floruerit.

b De

Tempus, quo floruit, locus natalis. pueritia pia:

a

B

nubere ab imperatore jussa fugam mediatatur.

b

c

Neapolim delata, prædici, se ibi sepeliendam:

Rome sacri
mulat
Constantinopolim
sa, ad
parat.

contracto a
via morbi,
pre de
prope
lim.

d

E

Nutrix dicitur
tus monis.
tauros indomitos, et carrucam sepe
trat.

F

a quibus re-
tur corpus
Sanctæ ab
templum S.
Nicandri et
Marciani.

A *b De dignitate patriciorum quædam diximus ad Vitam præcedentem ad cap. 1, lit. c. Ubi etiam invenimus patrem S. Patriciæ similiter dignitate fuisse patricium.*

c Pater scilicet adolescentis cum parentibus, id est consanguineis suis. In sequentibus siquid dubii occurrerit; vide annotata ad Vitam præcedentem, in qua hæc omnia eodem fere modo narrantur.

d Parentibus, id est consanguineis; ut ea voce supra usus est. Jam enim mortui erant parentes, alioqui non vendidisset patrimonium suum.

e De loco, ubi obiit Sancta. consule § 2 numero 18.

f Vide quæ de hac historia diximus § 3.

CAPUT II.

Monasterium virginum Sanctæ sacrum: varia post mortem miracula.

Igitur postquam beatissima Patricia ex hoc mundo migravit ad Dominum, tumulum, in quo venerabile corpus ejus positum est, beata Aglay custodiebat die noctuque in vigiliis, et orationibus serviens Deo, et beatæ Patriciæ. Tunc abbas monasterii cernens gloriosum certamen ejus, et mulieres multas venientes, velamine sanctæ religionis indutas, in eadem ecclesia, recordatus sermonis, quem beata Patricia dixit in vita sua, quia videlicet viri inde migraturi ad locum alium forent, intellexit vir Deo plenus, quia placuit Domino, ut jam amplius non esset ipsorum congregatio in loco sanctorum Nicandri et Marciani, convocatis fratribus, ait: Eamus ad ducem, ut ostendat nobis locum, in quo congregatio nostra fiat, et abierunt, et narraverunt ei omnia, quæ beata Patricia dixit, dum viveret; et petierunt ab eo locum, sicut dixerunt. Dux vero jussit, ut ubi illis placeret acciperent locum ad ædificandam ecclesiam Dei. Tunc ministri donaverunt eis locum juxta murum civitatis, ubi modo monasterium beati Sebastiani a martyris situm est.

Monachis SS. Nicandri et Marciani ce- deutibus,

monasterium illud virgines obtinent: a qua divinitas ubi impetrata.

11 Beata vero Aglay congregavit virgines innumerabiles in monasterio, ubi sancta Patricia requiescebat, et ornaverunt ecclesiam omni ornatu, sicut decet ecclesiam Dei, et fecerunt in eodem loco puteum, et invenerunt aquam dulcissimam. Tunc impleverunt de illa aqua vas vitreum; et direxerunt illam duci propter benedictionem: dux vero accepit aquam et bibit ex ea, et benedixit Dominum caeli, et offerebat eis centum solidos. Beatissima autem Aglay cum accepisset munera illa, cœpit ædificare ecclesiam in honore beatæ Patriciæ. Cumque constructa fuissent loca sanctorum, atque complevisset omnia, que inchoavit, beata Aglay in oratione prostrata obdormivit in Domino, et sepelierunt eam in ecclesia præpe murum illius.

oleo lampadis multi curati:

12 Carissimi fratres, redeamus ad miracula beatæ Patriciæ quæ Dominus post obitum ejus dignatus est operari, ut lucernam, quæ sub modio latebat, super candelabra poneret, ut luceret omnibus: et Dominus omnipotens, qui hinc erat corpori beatæ Patriciæ virginis, omnibus innotesceret. Exhibat per universam terram illam

fama bonitatis ejus; et ubicumque ægroti erant, veniebant ad ecclesiam beatæ Patriciæ, et adorantes ad tumulum ejus, statim sanabantur. Sed quia Deus non dimisit sanctitatem, et opera, quæ beata Patricia operata est in vita sua; (ipse namque Deus, qui quotidie glorificat glorificantes se, et voluntantem ejus facientes, ille sanctificavit famam beatæ Patriciæ virginis) multitudo languentium veniebant ad tumulum beatæ Patriciæ virginis, cæcorum, surdorum, aridorum, et qui vexabantur ab spiritibus immundis, et ipsi sancto liquore peruncti statim sanabantur. Oleum illud, quod diximus, unde languentes sanabantur de cicindelo *b*, quod supra tumulum beatæ Patriciæ pendebat, auferebatur, et qui uncti de eo fuerant, statim sanabantur per intercessionem beatæ Patriciæ virginis. Crescebat quotidie fama bonitatis ejus per universum orbem, et omnes veniebant, cum oblationibus, et cereis, et muneribus, adorantes sanctum, et gloriosum templum ejus.

13 Quodam tempore fuit quidam vir Romanus, et ipse vexabatur ab spiritibus immundis, audiens miracula, quæ per eam Dominus faciebat. Tunc velociter currens, venit ad ecclesiam beatæ Patriciæ, et prostravit se cum lacrymis ad ejus gloriosum tumulum, ibique duntius orans, et flens, confitens peccata sua: et descendens Spiritus sanctus liberavit eum ab immundo spiritu per intercessionem beatæ Patriciæ virginis. Tunc omnis populus, qui illic aderat, videns miracula, quæ per eam Dominus fecit, glorificavit Deum in hymnis, et confessionibus: vir autem ille, cum vidisset se absolutum, clara voce coram omnibus cœpit glorificare, et benedicere Deum caeli, qui eum liberavit per intercessionem beatæ Patriciæ virginis. Tunc homo ille cœpit quotidie ibi psallere, et confiteri Domino, et benedicens beatam Patriciam, timens ne eum iterum dæmon vexaret. Cumque vidissent sorores monasterii, quod vir ille moram faceret in monasterio, dixerunt ei: Ecce sanus factus es, frater, per virtutem Christi, et beatæ Patriciæ virginis, revertere in pace in domum tuam, quia non licet tibi nobiscum esse. Vir ille cum vidisset, quod illum foras expellerent, inclinato capite cum humilitate dixit: Rogo vos, dominæ meæ, ut dimittatis me in hac nocte requiescere juxta tumulum beatæ Patriciæ virginis, quæ me sanum fecit, ut cum toto corde meo benedicam Deo, et beatæ Patriciæ famule suæ.

Romanus quidam dæmone liberatus.

E

14 Et cum hæc dixisset, data est ei licentia a sororibus manendi: nam Dominus omnipotens ostendit miraculum in eodem loco, et misit in corde homini illi, ut aliquid de corpore Sanctæ auferret, ut cum honore in terram nativitatis suæ reverteretur, et in ejus nomine ecclesiam construeret, et cum honore in sempiternum eam veneraretur. Cumque intempesta noctis hora in cœnobio degeret; et vidit quia omnes siluerunt: surrexit homo ille, et abiit ad sepulcrum beatæ Virginis, et tulit lapidem, qui superpositus erat ibi, et abstulit cum virtute unum de dentibus ejus. Quomodo ille ausus fuit tangere caput sanctum, quod quotidie miracula faciebat? Spiritus sanctus *c* instruxit eum: et statim factum est miraculum magnum in eadem hora. Cumque tulisset unum de dentibus sancti capitis, subito effusus est sanguis de ipso loco, ita ut locus sanctum caput tenens, plenus erat sanguine vivo. Mira et inaudita res, ut os sic-

clanculum dentem ex ore Sanctæ evellit cum fluxu sanguinis.

F

A. LEONF
PRESBYT.

enim, et sine carnis tegmine in sepulcro jacens, sanguinem fuuderet. Sed tamen, carissimi, hoc quod dictum est, nulli inde incertum sit: quia non cessat miracula facere quotidie Deus, sicut ab initio fecit, et usque hodie, et in sempiternum. Nam legimus, quod virga Aaron *d* fronderat, et floruit, et fructificavit muce, figura Trinitatis. Ille, qui fecit cælum, et fundavit maria, ipse creavit omnia. Ipse in vetere Testamento, et in novo quotidie non desinit in Sanctis suis miracula facere, et quotidie ordinat, et dispensat omnia, quando vult, et quomodo vult.

quod territus
narrat virgi-
nibus:

45 Redeamus ad præfatum virum, qui illum dentem gloriosissimæ Virginis tulit. Videns se deprehensum et confusum, timore mortis perculsus, ita ut de illo loco movere se non posset, statim obstiterat sicut statua, et obstupescit. Tunc surrexerunt omnes in vigilia matutina, orationem, et matutinum canendo, invenerunt virum illum stantem, ita ut petram *e*, ut nec movere se posset, nec loqui. Tunc surrexerunt virgines illæ, et cœperunt eum inquirere, quid esset? At ille non poterat eis loqui præ nimio timore. Sanctæ illæ cogitaverunt, ut dæmon vexaret illum, sicut antea solitus erat, et cœperunt orare pro eo. Tunc homo ille reversus est incolumis, et cœpit confiteri, et dixit eis quæ fecit, et ostendit ipsum dentem, quem de capite sanctæ Virginis tulerat; et narravit eis, quia de illo loco, unde sanctum dentem excusserat, sanguis vivus manavit. Audientes virgines illæ, timore Domini repletæ, abierunt orantes, et psallentes, cum lacrymis clamantes: Kyrie eleison.

quæ sanguinem
duobus
vasculis in-
clusum custo-
diunt,

46 Et properantes ad sepulcrum, invenerunt de loco, unde dentem excusserat, sanguinem vivum manantem, et impleverunt de sanguine ipso vasa vitrea *f* duo, et tulerunt dentem illum, et fecerunt ei locellum argenteum, et reposuerunt illum ibi, et cum gloria hymnorum cooperuerunt sanctum sepulcrum, et nunciaverunt episcopo loci illius omnia, quæ acciderant. Tunc episcopus audiens hoc factum mirabile, gratias egit Deo, qui dignatus est visitare plebem suam. Vir ille, qui sanus factus est, erat magno decore, et dives nimis, gratias agens Deo, et sanctæ Patriciæ virgini, abiit in regionem suam laudans, et benedicens Dominum, et beatam Patriciam virginem, narrans omnia miracula, quæ fecit ei Deus per ipsam. Cumque reversus fuisset in terram suam, direxit sericam vestem ad ornamentum sanctæ ecclesie ejus, et multa alia munera, et stolam candidam ad sacrificium Deo vivo et vero offerendum.

Monialis ex
venæ sectione
de vita pericli-
tans,

47 Fuit quædam puella de nobili prosapia, ab infantia sancto velamine induta, manens in eodem monasterio infirma nimium, et pro medicina corporis de brachio suo sanguinem *g* excusserat: ipse flebotomus *h* ferro, cum quo sanguis excussus fuerat, nervum ejus percussit, et brachium ejus tumens factum est, et totum corpus ejus variis languoribus tenebatur. Tunc medici abierunt, et fecerunt ei medicinam, et non potuerunt sanare eam. Et patefacta sunt vulnera ejus, et cœpit fundere putredinem, sicuti aquam vivam. Tunc illa fecit venire medicum ad se, et cœpit medicus medicinam imponere diebus multis, et nihil profecit. Reliquit eam, et abiit. Post hæc vulnus clausum est, et cœpit tumere, et dolere magis, quam abtea, et iterum apertum est, et fundebat putredinem. Et ita per menses septem, et dies viginti claudendo se, et aperiendo quoti-

die vulnus periclitantem de doloribus alligebat: hæc dimissa namque a medicis erat, dicentibus inde morituram esse.

48 Illa prosternens se cum lacrymis in oratione deprecabatur Dominum, ut ille, qui liberavit illam mulierem de sanguinis fluxu, ille daret medicinam corporis, et animæ suæ: post unum horarium spatium erexit se cum lacrymis, et orando perrexit ad tumultum beatæ Patriciæ virginis, et cœpit cum lacrymis dicere: Sancta, et sponsa Christi, virgo Patricia, quæ honorem seculi pro nihilo habuisti, et dereliquisti omnia propter Christum, et ipsum Lumen secuta fuisti, non me derelinquas, neque despicias me in tribulatione ista, et in hæc validissima infirmitate: sed tu Domina, per cujus virtutem multi infirmi sanati sunt, dona mihi ancillæ tuæ sanitatem, ut ego una cum omnibus, qui per te sanati sunt, glorificem Jesum Christum filium Dei tui, et te virgo Domina. Et cum complisset orationem, obdormivit.

49 Et apparuit ei virgo pulchra nimis, gemmis ornata; et dixit ei: Ut quid tristitia in te talis, et tam fortis letus est? et illa ostendit ei brachium vulneratum, et narravit, quomodo non poterat sanitatem recipere a medicis: et dixit ei virgo illa, quæ ei apparuit: Medicinam carnalem corpori tuo nunquam adhibeas; sed surge cilius, et de oleo, quod in cicindelo est, qui pendet super tumultum meum, linies brachium tuum, et sanaberis. Cumque evigilasset a somno, gaudio repleta abiit, et fecit omnia, quæ ei dicta sunt per visionem a virgine illa, et sana facta est in octavo die, et benedixit Dominum, et beatam Patriciam, per quam sanata est.

20 Quadam namque die dum puella venisset in monasterium virginum propter causam discendi plammare *i*; cujusdam nobilis femine ancilla ab immundo spiritu vexata volutabat se per terram, et stridebat dentibus, et per os ejus clamabat diabolus: O Patricia cur venis quotidie, et laceras me? Cumque vidissent puellæ monasterii, quod diabolus vexabat eam, apprehenderunt eam, et ligaverunt eam ante tumultum Virginis, et dereliquerunt eam ibi; et statim discessit ab ea dæmon.

21 Fratres carissimi, glorificemus Deum excelsum, qui quotidie non cessat miracula facere in servis suis. In ipso templo beatæ Patriciæ juxta altare, ubi quintanæ *k* factæ sunt marmoreæ in ædificio, una de præfatis quintanis posita est in angulo ejus marmoris, nisi foramen est. Ingressa est congregatio puellarum ad laudem referendam *l* in templum Virginis; et respicientes viderunt marmor illud fundere oleum sanctum, et videntes glorificaverunt Deum omnipotentem, et beatam Patriciam famulam suam in hymnis, et confessionibus. Nulli Christiano incredibile sit de effusione olei; quia ego Leo presbyter, qui vitam, et obitum beatæ Patriciæ scripsi, oculis meis illud vidi, et cernens glorificavi Deum, et beatam Patriciam. Quia non credentes similes sunt impiissimis judæis, quos Deus omnipotentis liberavit de jugo servitutis, et de domo Pharaonis per Moysen famulum suum, et per mare rubrum siccis pedibus transire fecit, et columna nubis in caelo per diem apparuit eis, et ignis per noctem; et sic non credentes mortui sunt. Ipse namque Deus, qui est, et qui erat, ipse est in secula seculorum, et cuncta creavit ipse. Namque multa miracula dignatus est operari per beatissimam Patriciam famulam suam.

Omnes

S. Patricia
pro sui corpore
tunc depre-
catur

a qua jam
limpida est
brachium in-
tingere, cur
sur

E

emergunt
liberalia

humor in
oleum et ex
sepulcro sanctæ
manans

k

l

A Omnes attendite, et videte, et credite in Dominum nostrum Jesum Christum, et faciamus dicta, et jussionem ejus, et non faciamus, sicut fecerunt illi *m*, sculptile adorantes, quando sequebantur filios Israel, et Dominus immittebat eis vindictam: et ad jussionem Dei descenderunt de loco suo, et increverunt duritia cordis eorum, et mortui sunt in mare Rubrum. Sic de illo marmore, ut diximus, potuit fundere oleum, ut credamus, quia et petre Christum prædicant, et credunt *n* in eum. Sic, carissimi, et nos, qui scimus, et intelligimus, prædicemus, et glorificemus Deum cæli, qui dedit nobis in hoc tempore beatam Patriciam virginem, ut ipsa pro nobis intercedat ad Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre, et Spiritu sancto vivit, et regnat in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a De recessu monachorum, monasterio S. Sebastiani, ceterisque hic memoratis, tractavimus

B § 3.

b Cicindelo, aliud Ms. Cicindello, aliud Lampade, Cicidellum legit Caracciolus. Porro per cicindelum lampadem significat. Uti S. Gregorius Turonensis lib. 4 Histor. cap. 31, et cap. 36 editionis Ruinartianæ, ubi hæc habet, in elogio S. Nicetii Lugdunensis episcopi: Nam de oleo cicindeli, qui ad ipsum sepulcrum quotidie accenditur, cæcerum oculis lumen reddidit etc. Perperam in indice præfati editoris cicindelus expouitur cereus; nam hic oleum non fundit. In Vita S. Eligii Noviomensis episcopi cap. 47 (habetur tom. 5 Spicilegii Acheriani) Cecindillus scribitur, ac lampadem esse manifeste itidem insinuat: Cecindillus, inquit, qui ad caput beati viri dependebat, cum die quadam pæne constaret semivacuus, repente subita inundatione repletus, atque ex semetipso divinitus lumine gignente accensus, plerumque deinceps et ardet et sperfunditur. Si vacuus, si repletus cecindillus, non videtur cum candelabro confundendus, ut ibidem paullo post videtur confundi.

c Spiritus sancti instinctum non satis recte hic agnoscere videtur auctor in facto temerario. Potuit tamen temeritatem illam Deus permittere, ut inde major Virginis sanctæ resultaret gloria.

d Num. cap. 17 v. 8: Invenit germinasse virgam Aaron in domo Levi: et turgentibus geminis eruperant flores, qui foliis dilatatis, in amygdalas deformati sunt. An in eo figura sit SS. Trinitatis, consuli possunt interpretes. Neque enim tam clara est, ut ultro in oculos insiliat.

e Hæc non videntur ipsi obtentura fuisse. si impulsu Spiritus sancti, ut auctor putavit, rem fuisset aggressus.

f Sanguinem illum etiamnum servari, et conjunctum cum dente liquefieri narravimus § 4, ubi et factum ipsum expositum.

g Id est venam sibi per chirurgum aperiri jusserrat. Aliud Ms. habet: Sanguinem de brachio suo sibi excuti fecit.

h Flebotomus est vevæ sector, ut flebotomia vevæ sectio. Ferrum, ut vocat, est scalpellum, quo vevæ secta.

i Plummare, id est acu pingere.

k Quintana pro variis circumstantiis varias habet significationes. Hic videtur sumi pro annulis seu circulis e marmore structis: nam id

etiam significationis habet apud Italos. Ita Joannes diaconus aureas quintanas vocavit aureos vel inauratos circulos, quibus ditatum memorat allare S. Stephaniæ, inquit Cangius in Glossario ad vocem quintana.

l Ad laudes, opinor, decantandas.

m Egyptii cum Pharaone.

n Fide scilicet petris congrua; ita loquitur auctor, quia inanima ita Deo obediunt, ac si intellectu cum cognoscerent. Phrasis tamen est durior.

PRÆFATIO DE MIRACULIS SEQUENTIBUS.

Hæc, lector benevole, ut ante monui, tria Mss. hujus Vitæ. Illud secutus sum hactenus præ ceteris, quod stylo erat maxime simplici, ratus illud aliis magis esse genuinum. Alterum e tribus stylo est, non quidem puro admodum, et eleganti; minus tamen simplici et barbaro. In hoc autem miracula quædam invenio, quæ in duobus aliis non leguntur, quædam etiam sub finem adjecta, quæ Leone presbytero certo sunt posteriora. Unde existimo anonyuum quendam tempore posteriorem, et stylum Leonis utcumque correxisse, et miracula illa adjecisse. Quapropter hæc ab aliis distinguenda, et tamquam auctaria quædam subjicienda judicavi. Priori auctario dabo ea, quæ modo relatis miraculis legebantur immixta, de quibus dubitari potest, an Leone sint posteriora: posteriori alia, quæ subiecta erant, et serius sunt facta, ut ex apposita temporis epocha est manifestum.

AUCTARIUM

MIRACULORUM PRIMUM

auctore incerto.

Ex vetusto Ms. in folio ecclesiæ S. Patriciæ.

Erant septem fratres de Britannia insula suorum civium non ignobiles, qui inobedientes matri, obitu patris eorum destitutæ, et injuriam sibi ab eis factam iniquissime ferenti, ab ea maledicuntur, et ob tale maledictum divinitus sunt coerciti, ut horribiliter paterentur omnes tremorem capitis. In qua foedissima specie suorum civium oculos non ferentes, huc atque illuc decurrentes erant, semper vagi a, et nunquam stabiles toto pæne vagabantur orbe Romano. Ex his duo Neapolim venerunt, Ugo nempe et Guido, qui cum per multa Sanctorum oratoria ejusdem civitatis perambularent, tandem ad prædictum monasterium virginum, in quo corpus B. Patriciæ requiescit, devotissime pervenerunt. Qui cum ad ejus sepulcrum prostrati jacerent, et cum lacrymis diutius orarent, adstantibus omnibus virginibus ejusdem cœnobii, subito lux divina super eos effulsit, et intervenientibus meritis B. Patriciæ, de pessima illa passione liberati, ad pristinam sanitatem reversi sunt. Ad quod miraculum intrandam tota pæne convenit civitas, et nonnulli etiam, qui eos alibi

viderant,

A. LEONE
PRESBYT.

E

F

Britones duo
corporis tremore
ad sepulcrum Sanctæ
liberati:

A. INCERTO.

viderant, causamque tremoris eorum noverant, aliis, utcumque poterant, indicabant. Plena erat ecclesia et personabat vocibus gaudentium, et Deo gratias, Deo laudes, nemine lacente, hinc atque inde clamantium. Quis enim ibi clamantium, atque gratulantium se tenuit a laudibus Dei? Interrogabant autem eos omnes, qui aderant; quomodo sanati fuissent, et cum omnia ab eis per ordinem audissent, glorificabant Dominum, et dicebant: Benedictum sit nomen tuum, Deus Israel, qui facis mirabilia magna solus, et benedictum sit nomen majestatis tuæ in æternum, et in seculum seculi. Et hæc dicentes unusquisque reversus est in domum suam. Nam et Britones, qui sanati fuerant, reversi sunt in terram nativitatis suæ laudantes, et glorificantes Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre etc.

*dæmoniaco
ibidem curato:*

B

2 Quædam femina nomine Zutia, quæ a patris cognomento Mortifera dicebatur, a demonio vexabatur, et cum per multa loca Sanctorum portata fuisset, nullam meruit sanitatem recipere, scilicet Deo non permittente, ut in ea merita famulæ suæ Patriciæ ostenderet. Tandem audientes parentes ejus, quod Virgo Domini multos infirmos curaret, cum magna fiducia ad tumultum ejus eam adduxerunt, qui venientes cœperunt cum gemitu clamare, et dicere: Sancta et gloriosa Christi virgo Patricia, magno amore nominis tui moti venimus ad te; subveni et succurre nostræ tribulationi. Jam cognovimus tuam virtutem per multorum hominum salutem, propterea festinavimus venire ad tuum corpus: sentiamus ergo et nos, quæsumus, dulcem consolationem tuam, ut læti effecti de salute hujus feminae, semper benedicamus nomen Domini nostri Jesu Christi, qui te ad gloriosa miracula facienda perducere dignatus est. Talia cum lacrymis dum repeterent, ecce S. Patricia apparuit nocte sequenti jam dictæ infirmæ, cujus corpus nequam torquebat, et dixit: Audivit Dominus gemitum parentum tuorum, viditque lacrymas eorum, idcirco misertus est tui: nam crastina die sana, et hilaris ad propria revertaris. Evigilans autem a somno humilis, et læta surrexit, nihilque mali, aut inepti, sicut prius, loquebatur, aut motu corporis torquebatur. Talem cum illam parentes ejus conspicerent, cœperunt illam interrogare, quomodo ex infirmitate se haberet: quæ cum omnia per ordinem, sicut a Sancta audierat, retulisset, omnes virgines ejusdem cœnobii una cum parentibus ejus de tristitia in gaudium conversæ sunt: et glorificabant Dominum dicentes: Benedictum sit nomen tuum Jesu Christe Domine, qui audis voces sperantium in te, et confitentium nomini tuo. O gloriosa Virgo Christi, ecce tuis interventibus meritis, quod optavimus, vidimus; quod petivimus, accepimus: et nunc memor nostri sis, et digneris nos, ut tuis precibus adjuti æterna gaudia habere mereamur: et hæc dicentes cum magno gaudio ad propria sunt reversi, laudantes et benedicentes nomen Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre etc.

*idem alia.
cum apparitione Sanctæ.*

*3 Puella quædam nomine Gemma de castello, quod Argenti dicitur, orta, cum esset septennis, valde a demonio cepit vexari, quæ cum a parentibus suis ad civitatem Neapolitanam perducta, et per multa Sanctorum oratoria deportata fuisset, tandem ad ecclesiam H. Patriciæ, ubi ejus venerabile corpus humatum est, cum magna devotione pervenit. Et cum ante

ejus sacrum tumultum deposita esset, orantibus D virginibus ejusdem cœnobii, et lugentibus una cum aliis, qui aderant, subito obdormivit: et ecce apparuit illi B. Patricia, veste splendidissima induta, et gemmis ornata, præbens sibi poculum aquæ, et dicens: Hanc aquam bibe, et salva eris. Quæ mox, ut bibit, sana et alacris a somno surrexit, et cepit statim cum magna voce clamare, et dicere: Gratias ago tibi, omnipotens Deus, qui me per famulam tuam Patriciam a laqueo diaboli liberare dignatus es: et tibi, o Domina mea, sanctissima Virgo, quas laudes referre possum, et gratias, per quam de morte revocata sum ad vitam. Laudes sint tibi semper, Jesu Christe Deus, et homo, qui me de fauce diaboli liberare dignatus es, sit nomen tuum benedictum in secula seculorum. Cumque omnes, qui convenerant, puellam sanam vidissent, egerunt gratias Deo, et reversi sunt cum laude magna nimis quisque in propria sua. Parentes vero præfate puellæ una cum ipsa ad prænominatum castellum reversi sunt cum magna laude et exultatione laudantes, et benedicentes nomen Domini nostri Jesu Christi, qui vivit, E et regnat Deus per omnia secula seculorum.

ANNOTATIO.

a Discere hinc possunt filii debitam parentibus suis exhibere venerationem; atque vicissim parentes, quantopere in se pariter ac liberos suos peccent, dum maledictis eos prosequuntur, et imprecationibus, quas sæpe in malum utrorumque audit Dominus.

AUCTARIUM II.

Miracula S. Patriciæ serius facta,

auctore anonymo, ut videtur, eodem.

Ex Ms. memorato.

Tempore Henrici a Romani imperatoris, qui regnum sibi Siciliae nitentur subjicere, residente in urbe Roma Papa Celestino III b, et Anselmo c antistite cathedram Parthenopensem tenente, nec non et Malegayca sanctæ Patriciæ cœnobium gubernante, puer quidam de partibus Adversæ d oriundus, nimia paupertate urgente, Neapolim pro vitæ sustentatione advenerat, sed tam variis tantisque premebatur languoribus, ut a cunabulis non solum aurium officio, et lingue dignitate caruerit; sed ex processu temporis ita per totum corpus maculis erat scabiosis infectus, ut præ sui fœditate ab omnibus despectui haberetur. Hic etiam tanta laborabat inedia, tantaque miseria ducebatur, ut etsi quotidie ostiatim sui corporis necessaria peteret, quid ederet non haberet: dum vero sic mendicando eleemosynam quæreret, et corporis necessaria ab hominibus posceret; accidit, imo Spiritu sancto inspirante evenit, ut ad B. Patriciæ monasterium subsidia petiturus veniret. Sed

*Puer rudis
multus et
bibus,
a
b
c*

d

Sed

A Sed cum abbatissa monasterii cum suis sororibus, eum tam miserum, ac despicabilem cerneret, illi non modicum condolentes, cœperunt erga eum misericordiae visceribus commoveri. Et juxta Apostoli dictum: Quis infirmatur, et ego non infirmor? ei compatientes intra monasterii habitaculum eum commorari fecerunt: in quo Christum Dominum venerantes, gaudebant ita ei, in quibus poterant, providere, ut singula pro magno haberent, si una aliam tali beneficio praeveniret.

2 O sancta invidia! O contentio gloriosa! Quaedam enim ejus curam vulneribus exhibebant, quaedam corpori necessaria ministrabant: hæc curam unguentorum, et balneorum habebant, illæ ciborum et potus. Dum hæc ab illis, et his similia fierent, dum taliter indigenti proximo providerent, Dei opitulante misericordia, caro contracta resiliit, scabies ipsa conjacuit, et totum corpus redditur sanitati; et ita factum est, ut quæ ex infirmitate temporali acciderant, in brevi tempore salubri antidoto curarentur. Restabat autem in eo nativa debilitas, quia et auditum

B amiserat, et loquela carebat: non enim erat hominis morbum naturalem subducere, non erat hominis, quod natura intulerat, abdicasse. Videns autem puer se pustulis scabiosis liberatum, attendens se quotidie rebus monasterii sustentatum, Creatori omnium gratias referens, monasterii servitio desudabat. Et licet verba imperantium sibi audire, vel explicare nequiret, signis tamen et nutibus, quod poterat, faciebat. Interea, dum talia agerentur, quadam die, dum ante tumulum S. Patriciæ virginis sanctimoniales orationi insisterent, dum Deum devotissime exorarent, prædictus puer, velut domesticus, ipsum locum orationis adivit, eumque huc, atque illic puerorum more oculorum aciem dirigeret, et hinc inde picturas diversas inspiceret, subito ad B. virginis Patriciæ imaginem, et picturam oculis circumducendo devenit.

3 Sed dum ipsius imaginis caput vitta serica coopertum, et anro gemmisque cerneret decoratum, dum ejus pectus respiceret monili aureo adornatum, notu divino tactus, quasi futuræ suæ medicatrici præsaus, quæ hæc esset, modo, quo poterat, cœpit a satrice monasterii indagare. Illa vero admirans pueri factum, et videns eum anxium sciendi, quæ esset, quam sic ornatum conspexerat, ei, quibus valuit, signis, quæ hæc fuerat, indicavit. Quam dum modo, quo valuit, agnovisset, mox genua flectens, caput inclinans, et caput et frontem sibi signo crucis consiguans, Sanctam pro suo modulo precabatur. Mira jam cerneret: nam qui loqui non poterat, qui auditu et loquela carebat, a Deo, et S. Virgine veniam postulabat, et ita eum ipsa oratio delectabat, ut eum, ne saepe in die hoc ageret, nemo tenere posset. Verumtamen quia prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate, et voluntatem timentium se faciet, orationesque eorum exaudiet: noluit devotione sua Dominus puerum defraudari, noluit eum diutius cruciari, qui per B. Patriciam credebat, se ab ipso Domino sanitati donandum.

4 Sed ei oranti, ac de salute sui corporis cogitanti quadam die Virgo apparuit, et se in mulieris specie, quam pictura gerebat, visibiliter demonstravit. Quam puer ex insperato respiciens, timore perterritus, magnum educitur in stuporem. Cui admiranti, ac stupenti Virgo sic ait: O puer, vis sanus fieri? Et ille, qui erat ani-

mo pavidus, capite annuit hoc se velle, et toto corde desiderare. Quo dicto evanuit Virgo ab oculis ejus. Aliquot autem transactis diebus, nocte quadam puero dormienti, et in suo lectulo quiescenti visa est Patricia virgo in ea specie, et figura, qua eam viderat, cum se illi visibilem ostenderat. Sed cum in eam puer admirans intenderet, cum eam mente tota desideraret, vidit angelum Domini circa eam manentem, et ante eam coronam auream gestantem. Quem Sancta excitans, dixit ei: Surge puer et sede in lectulo tuo. Qui statim surrexit, et sedit. Cui Sancta: Aperi os tuum. Quod cum aperiret, complicatam vittam, quam capite suo gestaverat, posuit sub lingua illius, et tenens eam, cœpit ipsam extendere: auribus ejus digitis suis impositis, auditum illi reddidit, et linguæ ollicium restituit. Verumtamen, dum sancta Virgo pueri linguam extenderet, dum suis digitis ejus auriculas aperiret, tantam ei molestiam intulit, tantumque dolorem incussit, ut voces ingentes puer emitteret, et suis clamoribus circumjacentes a somno excitaret. Et licet pueri clamantis voces attenderent, quid tamen fieret, et quid puer ageret, dignoscere non valebant, donec clamores emittens cum testimonio sanguinis, qui de ore suo, et aure manaverat, emuncta, quæ sibi acciderant, cum surgeret, enarravit e.

5 Videntes autem sanctimoniales tantum miraculum in puero a B. Patricia patratum, cœperunt præ gaudio pariter in Domino exsultare, et in júbilo mentis laudes Domino, et ejus Virgini decantare. Quod factum mox ut auribus vicinorum insonuit, Deo gratias referentes, passim ad cœnobium properabant, ut viderent loquentem, quem mutum agnoverant, et cernerent audientem, quem surdum fuisse sciebant. Et omnes unanimiter laudes Domino dantes, et B. Patriciæ virgini mente devotissima supplicantes ad propria remeabant. Puer autem gratias Deo, et S. Virgini referens, noluit tanti beneficii esse ingratus, sed multo tempore monasterio serviens, tandem sanus, et hilaris ad propria repedavit.

6 Monialis quaedam, Maria nomine, istius cœnolii abbatissa, sic erat affecta pustularum /vulneribus, ut vulnere vulnere addito, medici penitus de ejus vita desperarent. Hæc videns horrorem se generare intuitibus, rogavit moniales, ut eam ponerent ante tumulum B. Patriciæ: ad quem post completorium deportata, suppliciter exorabat, ut ipsa B. Patricia, quam sequebatur in semitis mandatorum Dei, a suæ infirmitatis molestiis se liberaret, voto firmans et jurans, quod liberata scribi faceret sui beneficii seriem inter alia miracula, ab ea Sancta prius facta. Et quoniam prædicta abbatissa debilitate, et vigiliis affecta erat, correpta somno est, et vidit in somnis se stare in majori ecclesia Neapolitana, in gradibus altaris S. Athanasii, olim Neapolitani episcopi, et quemdam quasi ecclesiæ ipsius episcopum se dulciter alloquentem, et dicentem sibi: Surge, vade, quia sana facta es intercessionibus B. Patriciæ. Illa vero expegefacta, sanitatis integritati donata surrexit, et miraculi, testiumque seriem scribi fecit, ad laudem illius, qui est gloriosus in secula in Sanctis suis.

7 Cum Theotomisi g civitatem Acerrarum h possiderent i, quidam eorum postposito Dei timore, rapinam exercebant per circumstantes vil-

A. ANONYMO.

omnino sanatus?

abbatissa monasterii leprosa sanitati reddita:

f

f

aliqui misero carcere detentus

g h i

las:

A. ANONYMO.

las : et aliquando accidit, ut in villa, quæ dicitur Centuria, juxta Acerras, maximam rapinam facerent hominum, et pecudum. Divisis autem inter se pecudibus, homines Acerras vinculis ferreis viuctos inhumane pertraxerunt, et tenebroso, ac horribili carceri manciparunt. Qui tum horribilitate carceris, tum famis inedia, cum etiam frigoris ansteritate multiplicata, mortis amaritudinem quodammodo expectabant, se Domino singulariter pro sua devotione commendantes. Inter hos quidam devotus S. Patriciæ, exhortans alios viuctos ad devotionem ipsius Virginis, clara voce clamare cepit, et dicere : Virgo Christi Patricia, miserorum miseratrix, et domina, succurre nobis miseris, omni spe humani auxilii destitutis, refove debiles, iuva pusillanimes, et nos te vocantes attende, ut tuis meritis liberati, ad sacrum tuum cœnobium cum muneribus veniamus.

ope Sancta
liberati :

8 Verum, quia prope est Dominus omnibus invocantibus enim, fusas cum singultibus lacrymas, et preces B. Patriciæ coram eo, qui Petrum liberavit de carcere, obtulit; et ipsis ad gratiam exauditionis admissis, B. Patriciæ captivis apparuit, et solutis, quibus tenebantur, vinculis ferreis, eos carceris liberavit immanitate, præbensque ipsis ducatum, eos usque ad civitatis propria duxit, admonens, ne quod voverant, negligerent. Petierunt ergo quænam esset, quæ tanti remedii cum tantis periculis opem sic miraculose tulerat, et ferebat. Respondit ergo eis : Ego sum Patricia, quæ, dum vos carceris angustia vexarent, preces vestras exaudivi. Et hoc dicto statim evanuit ab eorum oculis. Præfati vero libertate donati cum tot siclis argeuteis processerunt ad templum Virginis gloriosæ, quot ipsius cœnobii cinxerunt altare. Ibi cum sanctimonialibus, quibus super ordinem rei gestæ narraverunt miraculum, cantaverunt : BENEDICTUS DOMINUS DEUS ISRAEL, usque ad finem. Sicque devotioni satisfacto, ad propria cum gaudio rediere, extolles laudes, et virtutes Dei in Sanctis suis, qui vivit et regnat in secula seculorum.

fluxus olei ex
sepulcri mar-
more diu in-
termissus,

k

9 Tempore, quo regni Siciliae rex Fredericus k gubernaret habenas, residente in Sede apostolica Innocentio Papa, Anselmo quoque Neapolitanum pontificatum obtinente, miraculum, quod olim in ecclesia S. Patriciæ Deus solitus fuerat annuatim ostendere, et quod jam multis pabentibus annis erat sopitum, dignatus est iterum suis Deus fidelibus revelare. Quadam namque die, scilicet Idium Septembris, quæ est ante Dominicæ crucis Exaltationem, quintana marmorea, quæ [conjuncta l] est cum capite tumuli, in quo sacrum corpus præfate Virginis requiescit, cantatis vespere, per suum foramen guttatim ad iustarum olei cepit liquorem emittere, quem nulla sanctimonialium prædicti cœnobii percepisset, nisi quædam sanctimonialis velamen sui capitis, quod in præfata quintana posuerat, hujus liquoris infusione intinctum invenisset. Quæ mox, cum velamen, quod nitidum reliquerat, invenisset intinctum, vocatis aliis monialibus, ipsum eis ostendens, dixit : Quid putatis, o dominæ, hoc esse, quod meum velamen, quod in ista quintana reliqui, intinctum oleo invenierim, cum nulla super eam lampas pependerit, ex qua potuerit ita fedari? At illæ hinc inde prospicientes, et distissime inter se, qualiter accidere potuisset, pertractantes, quid dicerent, penitus ignorabant.

10 Tandem reminiscetes consueti miraculi, quod Deus in eadem basilica lacteus operabatur, insimul adentes, atque eandem quintanam subtiliter discutientes, illius foramen crebris distillationibus circumquaque persusum repererunt. Quo viso, Creatori omnium laudes immensas reddiderunt, dicentes : Gloria, magne Deus, tibi sit per secula cuncta. Deinde pulsatis tintinabulis per totam urbem hujusmodi fama miraculi divulgabatur. Cunque aurora alterius diei tenebras effugasset, præfate urbis concives, audito tanti miraculi mysterio, quod Deus fecerat per B. Patriciam, ad ejus ecclesiam communiter incedebant, qui singillatim sacro liquore suscepto, magno cum gaudio ad propria remeabant. Qui mox ut per varias infirmitates pervenerent, annuente clementia Salvatoris, salutis medelam omnes percipere meruerunt. Inter hæc, dum talia ad notitiam jam dicti archiepiscopi pervenissent, cum magna clericorum pompa ad præfatam ecclesiam accedens, ibique sacra mysteria devotissime celebraus, ad honorem Dei, et S. virginis Patriciæ, omnibus qui annuatim in eadem die ad ejus tumulum visitandi gratia cum oblationibus accesserint, de peccatis quadraginta dierum veniam perenniter instituit.

ANNOTATA.

a Factum itaque hoc miraculum sub finem seculi xii : quo tempore memorati hic principes floruerunt. Henricus imperator, quem Baronius hujus nominis quintum, Pagius sextum nominat, coronatus est a Cælestino Pontifice anno 1191, imperium cum vita deposuit 1197, ut habent dicti auctores, qui etiam de bellis ab eo pro regno Siciliae subiciendo gestis, consulti possunt.

b Cælestinus III Pontificatus anno 1191 adeptus, obiit anno 1198 die octava mensis Januarii.

c Anselmus gestorum gloria, et propria virtute clarus successit Sergio (in sede Neapolitana) circa annum Domini mxcxi, inquit Ughellus tom. 6 in archiepiscopis Neapolitanis; mortuum diei anno 1215.

d Adversa, communis Aversa, Urbs regni Neapolitani, in provinciâ Terræ Laboris, episcopalis sub archiepiscopo Neapolitano, sed ab ejus jurisdictione exempta, ut habet Baudrandus in Geographia.

e Quæret hic aliquis unde idioma, quo loquebatur, didicerit. Ad quod respondeo ex Actis S. Bernardi tom. 4 Augusti pag. 332, ubi inter miracula S. Bernardi, a testibus oculatis relata, pner surdus et mutus ab utero recte loquebatur : eumque objiceret aliquis : Unde ei verba, quæ unquam audierat? Respondit episcopus : Ab eo, qui linguas infantium facit disertas. Hoc itidem in hoc facto responsum oportet, ita ut geminum hic sit miraculum.

f Postularum hæc rubera lepram significare videntur; quemadmodum scabis eprædicti pueri g Theotonisi, id est Germani, ut discimus ex epistola quadam Urbani IV Pontificis, edita ab Edmundo Martene tom. 2 Anecdotorum, a eol. 9, in qua regnum Germaniæ frequenter vocatur regnum Theotonia. Idem quandoque Theotisci, et Thutisci et Theotonici nominati reperuntur in Glossario Cangii.

h Acerrarum civitas est in regno Neapolitano episco-

A *episcopalis ad Clavianum fluvium.*

i Factum id videtur seculo xiii: cum principes Sueri regnum utriusque Siciliae occupabant, ac bella gerebant cum Pontificibus. Nam Acerrarum dominum, seu comitem amicum fuisse principibus Suevis in historia Neapolitana illius temporis reperio; inimicum vero Pontificibus fuisse ex variis illorum epistolis colligo. Apud laudatum Martene col. 302 Clemens IV scribit legato suo, Acerrarum comitem pacem fecisse cum Carolo Andegavensi, utriusque Siciliae rege a Pontifice constituto. *Epist. 298 apud eundem col. 340 idem Pontifex scribit: Virum sanguinum comitem Acerrarum ad nos venire nolimus, non ut parceremus eidem, sed nobis potius, quia gravis nobis existeret ad videndum, et haberet vel sibi faceret aliquos amicos in curia, qui diabolo cras assisterent cum muneribus venienti. Epist. 315 col. 356 idem Pontifex eidem episcopo Albanensi, legato suo, scribit: Casertanum et Acerrarum comites vidimus et re-*

cépimus, non ut comites, sed ut vere vel fecte conversos. Ex his puto comitem Acerrarum Gibilinae factionis hominem fuisse, atque verasse Guelfos, seu Pontificios, usumque ad hoc Germanorum militum auxilio: eos vero, quos hic captos, miserrimeque habitos describit auctor, Pontifici fuisse addictos: rem suspicor accidisse sub Manfredi tyrannide; licet etiam sub illius antecessoribus contingere potuerit. Haec de loco hoc admodum obscure.

k Id est circa initium seculi xiii: Fredericus enim, dein imperator hujus nominis II, in regno Siciliae defuncto patri successit anno 1197: Innocentius III anno 1198 summo Pontificatui admotus, eundem tenuit usque ad annum 1216: Anselmum archiepiscopum obiisse jam diximus anno Domini 1215.

l Vox haec legi non potuit in Ms. De quintana, et liquore hoc, vide quae dicta sunt ad Vitam secundam num. 21.

A. ANONYMO.

E

B DE S. HUNEGUNDE VIRGINE

IN CÆNOBIO HUMOLARIENSI IN VEROMANDUIS

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J S

§ I. Cultus Sanctæ: Acta et Translationes.

216. III.
Nomen Sanctæ
in Fastis.

Nobilibus orta natalibus, at vitæ sanctitate nobilior, Hunegundis virgo annuntiatur hodie in Martyrologiis variis, licet in Martyrologio Romano nulla ejus habeatur memoria. Usuardini Martyrologii codex antiquus Herinienensis Virginis memoriam ita celebrat: In pago Viromandensi, natale S. Hunegundis virginis. Eiusdem Martyrologii codices tres, videlicet Antverpiensis, Ultrajertensis, et Leydensis eodem fere modo: In pago Viromandensi, natale S. Hunegundis pretiosæ virginis Christi. Eiusdem Sanctæ memoriam in quinque aliis Usuardi codicibus additam reperies in Usuardo nostro per Sollerium illustrato: nam in Martyrologio Usuardi, prout ab auctore conscriptum est, non invenitur. Lucas Acherius tom. 10 Speilegii a pag. 130 retus edidit Kalendarium, quod in præfatione pag. 15 scriptum fuisse putat ab anno 826: in hoc autem viii Kal. Septembris notatur, Natalis sanctæ Hunegundis. Neque prætermittunt S. Hunegundem recentiores Martyrologi Wion, Menardus, Balingem, Ferrarius, Kalendarium Benedictinum, Ms. Florarium, Arturus in Gynæceo, Castellanus in Martyrologio universali, Martyrologium denique Parisiense anno 1727 editum, quorum verba commemorare longum esset. Accipe tamen, lector, longiusculum quavis, Andrew Saussayi de S. Hunegunde elogium, quod pro Actorum compendio subnectam:

2 Quintinopoli, inquit, in Viromanduis, sanctæ Hunegundis virginis: quæ claris orta natalibus, atque a sancto Eligio Noviomensi presule e sacro fonte suscepta, in ipsis incunabulis eni-

dam desponsata fuit, qui pari erat generis claritudine. Quo Dei nutu ex humanis subducto, postquam Virgo adolevit, jamque vultu elegantiter niteret: invita (nam Christo jam mente nupserrat) Eudaldo cuidam præpotenti viro, parentum jussu conjugio illigata est: cui pia fraude snasit antequam mariti jure potiretur, simul Romam devotionis, qua obstricta erat, causa pergere ad apostolorum Principis patrocinia promerenda. Quod ubi consécra fuisset, Romæ die quadam ad pedes summi Pontificis provoluta, voti secreta pandens, sacrum velamen devote flagitatum accepit. Qua de re Endaldus exacerbatus, ea sine ullo subsidio relicta, a qua se censuit contemptum, in Gallias rediit. At illa humano destituta solatio, viriliter egit, et seipsam in Domino confortans, Sanctorumque suffragiis, sola in patriam tenera Virgo repedavit. Ibat per viam perinde ac si jam in monasterio degeret, pane cineribus permixto, et herbarum arborumque pastu defessum refovebat corpusculum, diebus solum festis modico pane, ac aqua parcissime utebatur. Interim Endaldus odio incensus, puellæ patrimonium distrahere, hancque ad necem querere incipit. Verum divinitus Christi Sponsa ab illius insidiis evasit libera, veniensque in patriam, omnia sua (prinsquam ea Endaldus diriperet) pio voto sanctæ Mariæ de Humbleriis conobio, seque simul, ut conciperet, religioso munere dedicavit.

3 Tantæ pietatis virtute concensus Endaldus, non diu post ex Virginis adversario, in amicum ac admiratorem mutatus est: a qua veniam supplex poposcit, orans ut quem noluisse habere sponsum, servum saltem habere dignaretur. Factus

apud Saussayum.

ctus

AUCTORE
J.S.

ctus igitur, ut petierat, cenobii procurator, Virgini quasque posceret necessitas affluenter suppeditabat: institutoque xenodochio, quod censu congruo instruxit, in operibus sanctis vitam transigens, demum feliciter carnis nexibus exemptus est. Pro cuius anima beata virgo Hunegundis per sacerdotum manus Sacrificium salutare Deo obtulit, corpus defuncti suo in cenobio tumulavit honesto funere. Deinceps vero se astrinxit severiori vitae, fœdas cogitationes haud secus atque mala opera declinans, carnemque macerans crebris jejuniis et vigiliis. Atque adeo in sancta animi meditatione, et devota fidei operatione, sanctae conversationis exacto decursu, sanctae mctionis oleum et divinam Eucharistiam sibi petiit ministrari: quibus magno cum pietatis sensu susceptis, erigens caput paululum ex cilicio et cinere, suavissimo odore immensoque lumine perfusa, ad Sponsi caelestis læta properavit conspectum. *Hactenus Saussayus.*

cultus celebris
seculo x post
inventum cor-
pus

B

4 *Cultum habuit S. Hunegundis seculo x maxime celebrem: postquam scilicet sacrum ejus corpus inventum fuerat et honorifice translatum. Corporis inventionem et translationem anno 946 factam, Baronius notat ad dictum annum. S his verbis: Eodem anno apud Noviomum in Gallia reperitur, et elevatur venerandum corpus S. Hunegundis virginis, quæ egregia claruerat sanctitate sub S. Eligio ejusdem civitatis episcopo: rei gestæ admirandæ satis historiam ejus temporis auctor scriptis mandavit. Consentit Pagius num. 6, remque paullo distinctius explicans, ait: Corpus S. Hunegundis virginis Humolariensis hoc anno e terra elevatum, uti narrat Bernerus Humolariensis abbas, auctor corporis. . . Berta Humolariensis abbatissa hujus translationis auctor fuit. Ipsam translationis Historiam leges post Vitam. Mabillonius seculo 5 Benedict. pag. 213 in observationibus præviis illam confirmat instrumento authentico, dato anno 947 quarto Idus Aprilis, ex quo sequentia verba desumo: Et quia corpus S. Hunegundis tam venerabilis virginis hoc anno, Deo volente, cornesantibus miraculis, de terra levatum est. Hoc anno, inquit decreti auctor, id est nondum anno integro a corporis translatione eroluto, ut recte observat Mabillonius, nam facta est septimo Idus Novembris anni 946. Anno 954, ut cult Baronius, ad hunc annum num. 7, celebrata est a Rudolpho Noviomensi episcopo synodus, et inter alia in ea stabilitum de feriando die sanctæ Hunegundis virginis, cujus corpus haud pridem inventum fuerat. In non servantes autem sanctæ synodi decretum divina sunt ostensa prodigia. Collegit hanc synodum Baronius ex memorata translationis Historia, ubi dicta prodigia fere narrata inveniet lector. Festum S. Hunegundis a Rudolpho Noviomensi episcopo celebrari jussum, itidem notant Sammarthani tom. 3, pagina 814 in episcopis Noviomensibus. Officium novem lectionum insertam est Brerario Quintinapoltano.*

corporis trans-
lationes alia:

5 *Reliquos venerandi corporis translationes breviter memorat Mabillonius seculo 5 Benedict. pag. 214 in observationibus præviis num. 4 hoc modo: Alia ejus Virginis translatio, seu corporis mutatio, quarto Idus Junias anni mli a Marcario Humolariensi, Gerardo Insulano apud Augustam Veromanduorum, Rainero S. Præjecti, et Waleranno S. Quintini de Monte prope Peronam abbatibus celebrata est. Rem fusiis narrat anonymus ejus temporis scriptor, qui Berneri*

Historiam persecutus est. Post hæc, id est anno mcccclxxviii (mcdlxxviii ut habent Sammarthani) duodecimo Kalendas Septembris, Petrus eo nomine secundus abbas Humolariensis, conflata exquisitissimi operis theca, S. Hunegundis reliquias in eam inferri curavit per illustrissimum Guilielmum Marafinum, episcopum Noviomensem, cui Joannes abbas S. Quintini Insulanus, Johannes Præjectensis, Johannes Arosianus, Johannes Vermandensis, alique cum ex clero, tum ex militibus viri primarii adstabant.

6 Tum Petrus abbas Humolariensis unam e sanctæ Virginis costis Ludovico XI Francorum regi, aliam Guillelmo Noviomensi episcopo, tertiam denique decano et canonicis collegiæ S. Quintini ecclesiæ concessit. Confectum hac de re instrumentum anno mcdlxxix in ejusdem sanctæ Hunegundis theca reperitum est, cum Humolariensibus suis redditas S. Virginis reliquias, quæ ob bellorum tempestates diu apud Augustam Veromanduorum detente fuerant, illustrissimus Franciscus Claromontius Noviomensis antistes ejusdem anni vi Kalendas Julias aperta theca detexit, et habita solemnī concione atque supplicatione populo venerandas exhibuit. *Hæc de sacri corporis translationibus Mabillonius. Ex quibus, aliisque supra dictis, cultus S. Hunegundis a seculo saltem x abunde probatus est, et stabilitus. Nunc et de Vitæ scriptoribus paucis agendum.*

7 *Vitæ suæ scriptorem nacta est S. Hunegundis Berneram primum Humolariensis cenobii abbatem seculo x. Quippe enim moniales ob mores corruptos auctoritate regia, et confirmatione Pontificia ex cenobio Humolariensi circa medium seculi x fuissent ejectæ, ut constat ex diplomate Ludorici Transmarini Francorum regis, et Joannis XII Romani Pontificis (utrumque recitat Mabillonius seculo 2 Benedictino pag. 1025 :) dneta Humolarias Monachorum S. Benedicti colonia, Bernerus ibidem abbas fuit constitutus. Hunc autem S. Hunegundis res gestas litteris consignasse, probat Mabillonius ex auctore anonymo, qui secundam Sanctæ translationem, miraculoque in ea facta conscripsit. Breviter rem ito ostendo. Idem auctor est Vitæ ac primæ translationis; etenim in Historia translationis num. 12 ita habet: His præmissis de Vita et actibus supradictæ gloriosæ Virginis, ratum duximus pauca subsequendo describere miraculorum insignia. Atque translationis primæ miraculorumque Historiam a Bernero scriptam esse, testatur auctor secundæ Translationis seu mutationis corporis, his verbis num. 2: Cujus inventionis nec non et translationis descriptionem, simulque miraculorum insignia, inibi divinitus declarata, votentibus agnoscere, claro stilo, luculentoque sermone studuit elucubrare pia memoriae domnus abbas Bernerus, qui Deo disponente primus huic successit locello, etc. Hæc fere Mabillonius seculo 5 pag. 213, ubi subdit: Et sane idem utrobique stili ac genii, nisi quod in translatione ac miraculis, quæ testis amicus aut oculatus scripsit, certior est ejus auctoritas, quam in Vita, quæ trecentis ab Hunegunde annis atque eo scripta est.*

8 *Prudenter sane monet, majorem Berneri auctoritatem esse in translatione, et miraculis, quam esse debeat in Vita. Verum quantum in Vita fidem mereatur paullo accuratius investigandum. Unde maxime hauerit, quæ de gestis S. Hunegundis scripsit Bernerus, insinuat ipse in præfatione*

b

reliquas
denotat

E

auctor vita

f

in qua
materia

A præstatione his verbis : Cujus aggredior Vitæ, gestorumque pauca describere, prout comperi a fidelibus enarrari. Traditionem hic designat fidelium, famamque vulgarem, veris plerumque falsa miscentem : præsertim post longiorem temporis intercapedinem : neque meliorem, ex quo hauserit, assignat fontem. Quapropter vel ex soli hac ratione non ausim ut certa, et indubia tradere, quæ de vita S. Hunegundis hic auctor enarrat. Accedit quod quædam referat modo parum probabili, ut cum Virginem inducit longa pariter et docta oratione coram summo Pontifice disserentem ; cum refert eam a sponso desertam, ab omnibus derelictam in Galliam remeasse, ibique sua omnia distraxisse ac monasterio tradidisse, quasi parentes non habuisset, qui tamen eodem auctore, eam paullo ante ad matrimonium coegerant. Similia observabimus plura suis locis.

Acta translationum bina meliora acta:

9 Post Vitam inleia Bernerus memoria mandavit corporis inventionem atque translationem, in cuius relatione, ut testis coævus, suamam procul dubio fidem meretur. Hæc autem Berneri lucubratio de S. Hunegundis translatione desinit in descriptione, quæ ante annum cmlxv patrata sunt, ut jam observavit Mabillonius aum. 3. Aliam corporis sacri translationem anno 1071 factam, seu mutationem, ut vocat, descripsit auctor quidem anonymus, sed, ut videtur, coævus : in cuius narratione cum nihil occurrat, quod legentium aures possit offendere, aut dubium ingerere ; hujus etiam Historiam fide dignam existimamus.

omnia jam edita.

10 Tres modo dictas lucubrations luci jom publicæ dedit saepe laudatus Mabillonius, priorem seculo 2 Benedictino a pag. 1018, duas alias seculo 5 a pag. 214. Das priores itidem habemus in codice Ms. pergameno musei nostri, notato Ms. 48, recte cum editione Mabillonii consentiente, paucissimis exceptis, quæ sensum non mutant. Accepimus easdem ex Ms. Abbatie Claromariensis in Artesia, in quo voces hinc inde aliter sunt ordinatæ, sensu ubique eodem et immutato. Ultimum hoc Ms., in capita et numeros more nostro divisum, prælo subjiciam : siquid autem notatu dignum occurrat, in quo hoc ab aliis dissentiat, id indicabo : ita curiosus lector intelliget, quæ inter Mss. sit discrepantia. Tertiam dabo ex editione Mabillonii.

Uta Vita Rhythmica.

C 11 Præter memorata S. Hunegundis Acta, Vitam illius habeo Rhythmice scriptam : quam olim ex Ms. Cartusie Coloniensis submitit Germanicus noster. Hæc enim ante dicta fere in omnibus consentit, ita ut videatur eam auctor hic anonymus præ oculis habuisse, dum Rhythmos suos componeret. Adjungit tamen aliqua, alio tradit paullo distinctius ; testaturque se quædam ex charta antiqua accepisse. Remotum fuisse longo intervallo a Virginis ætate, et Bernero etiam posteriorem, colligo ex ejus verbis sub finem, ubi dicit :

Hoc natale celebratur

Plurimis proficuum.

Virtutes et signa multa,

Quæ per ipsam Dominus

Operari est dignatus

In multis temporibus,

Vendicant sibi privatam

Operis industriam.

Natalis enim celebratio, miraculorumque variis temporibus patratio videntur tempus insinuarè translationibus posterioribus. Cum itaque non magnam auctoritatem huic scripto inesse videam,

Augusti Tomus V.

non judicari hoc præcedentibus Actis, ex quibus fere cansarcinatum est, adjiciendum. Quæ tamen in eo reperiam ad propositum nostrum conducentia, suis locis aut Coamentario inseram, aut notis ad Vitam.

AUCTOR I. S.

§ II. Sanctæ patria, natales, ac gesta præcipua examinata.

Patriam S. Hunegundis Bernerus abbas num. 3 ita declarat : Ergo tellus Franciæ, pagus scilicet Vermandensis, præpollentissimi martyris Quintini decrata suffragiis, anhelabat totis viribus ut offerret Domino munus gratum in odorem suavitalis. Quo in pago atque villa, quam Lembaidis nominant, sancta virgo Hunegaudis generosa nata est prosapia. Vita Rhythmica paullo brevius :

Hunegundis nominata

Alta de prosapia

Vermandensi nata pago,

Sui raris prædio,

Quod Lembaidis vocat turba

populorum rustica.

Nota itaque est Sancta in villa Lembaide, vel Lambaide, sita in agro Veromanduorum, in Picardia Gallie provincia. Hemeræus in Augusta Viromanduorum lib. 2 ad annum 650 binis milliaribus ab Augusta Veromanduorum, seu Fano S. Quintini, distare hanc villam asserit, Lambaidem vocans : Lambais, subdit post pauca, ab illo ævo pertinuit ad Humolarienses, a parentibus Hunegundis, ut credimus, donata. . . Fuit et ecclesia in Lambaide consecrata anno mclxx. Hæc de loco natali sufficient.

13 Nobili Francorum stemmate progenitam facile ex dictis intelligimus : nata enim dicitur generosa, nata dicitur alta prosapia. Paullo post Bernerus : Dux u libibus et Christum colentibus prodiit parentibus. Præterea auctor Vitæ Rhythmice ita loquentem inducit, cum de stirpe et gente sua interrogata esset a summo Pontifice :

Horum (Francorum) sum de stirpe nata

Serie non infima.

Nobilem igitur stirpem clare edicunt biographi, at parentes tacent. Hemeræus vero mox laudatus ortam affirmat Lambaidis domicellis ; quod unde hauserit non significat. Refert auctor Vitæ metricæ fontem enatum, dum nasceretur S. Hunegundis, quod cum Bernerus non habeat, ipsius fide hic adjungo, prout sequitur :

In exortu ejus sacro

Magna sit miraculum :

Nascitur fons juxta portam,

Aquam vomens optatam :

Et adhuc inertim scætel,

Miro' fluens ordine ;

Ubi ante nullus unquam

Sperare posset aquam.

Qui fons nimis frequentatur

Rusticorum populo ;

Et candelis illustratur

Virginis pro merito :

Quo devote abluuntur

Infirmorum corpora,

Atque illi perfuuntur

Sanitatis gratia.

Hæc ille auctor, penes quem rei fidem relinquo, cum ad aeternum non sit, quo eam confirmem.

14 Tempus, quo nata est S. Hunegundis,

E

F

familia nobilis : miraculosus fons

AUCTOR
J. S.
nata seculo
septimo.

non designant biographi. Natum seculo septimo ex iis facile colligitur, non item, quo præcise seculi illius anno. Ut hoc pateat, notæ quædam Chronologicæ, quas Vita auctores expriment, discutiendæ sunt. Uterque biographus asserit sanum esse, Hunegundem a S. Eligio Noriensi episcopo de sacro fonte levatam. Bernerus num. 3: Hanc e sacro fonte servat elevatam ad Eligio pontifice. Alter vero: Sanctus præsul Eligius. . . hanc, ut fertur, baptizatam sancto suscepit fonte. Ex timida hæc relatione auctorum, alioqui in factis asserendis nequaquam timidorum, colligo obscuram admodum hujus rei famam fuisse: neque illi multum fidei tribuendum. Si tamen id fortum a S. Eligio, contigisse illo nondum episcopo, mihi est probabilius, propter ea, quæ dicuntur continuo.

sed annus
natahs.

15 Altera temporis nota in Vita occurrit, sed ut prius, nec certo satis, nec ad annos præcise determinandos sufficiens. Hanc tradit Vita metrica, ubi narrat quid Romæ egerit Sancta, hoc modo:

Extitit vir gloriosus
B His prope temporibus
Romanæ Sedis Martinus
Pontifex eximius:
Qui Martinus Papa sanctus,
Et martye egregius,
Sicut scriptum invenitur
In gestis Pontificum,
Centum quinque episcoporum
Congregavit synodum.

Plura subdit de damnatis a Martino Monotheitæ, ita ut dubium esse non possit, quin S. Martinum primum designet. Hic autem anno 649 ad Pontificatum erectus, ac 653, ut probat Pagi ad annum 650 num. 6, Constantinopolim jussu Constantis imperatoris ductus, dein in exilium missus est. Eundem Pontificem designat ecclesia San-Quintinensis lect. 4 Breviarii, atque ex eo Breviario recentiores alii. Martinus itaque ex horum sententia velum imposuit S. Hunegundi: quod si verum est, non potuit S. Eligius jam episcopus eam de sacro fonte levare; eum episcopatus Eligii non tanto tempore præcesserit exilium S. Martini, ut nubilus tum fuisset Hunegundis. Verum quod auctor scribat:

C His prope temporibus, quibus verbis se divinore innuit; et Breviarii memorati auctores id fortasse ex eo hauerint: res mihi videtur non satis certa.

atque
rerum tempus
in certum.

16 Tertiam temporis notam idem Vita metricæ auctor tradit his verbis:

Tunc Francorum gubernabat
Optime imperium,
Sicut scriptum est in charta
Quadam vetustissima,
Clotarius, pater magni
Dagoberti principis.

Si regnante Clotario II, patre Dagoberti magni seu primi, Romam profecto est Hunegundis, ut se in charta vetustissima scriptum reperisse, auctor testatur, velum a S. Martino accipere non potuit; nam mortuus dicitur Clotarius anno 628, diu scilicet ante Pontificatum Martini. Vides, opinor, lector, quomodo male hæc omnia inter se cohæreant. Quapropter ab annis Sanctæ definiendis abstinendum putari, dixisse contentus, eam sub initium seculi VII natam videri, eodem seculo floruisse, et demum defunctam esse.

17 Visum est hoc loco tradere, quod de S. Hunegundis pueritia refert laudatus supra Claudius

Hemeræus, quamvis auctorem, ex quo id habeat, non nominet. In Augusta Viromanduaorum pag. 65 ad annum 650 ita scribitur: Illustre fuit in Hunegunde, quod ætate adhuc tenella, per noctes singulas quantumvis infestas et graves, Humolarias domo ad primas precepciones progrediente, quem toga gestabat, ad usum nocturni luminis, litio ardescens nihil læderet institam virginalem; et qua toties iret, rediretque, semitamamortali viriditate floreret, etiamnumque anni quacumque tempestate florescat. Nempe ut ille castitatem in Hunegunde, nullo carnalis affectus æstu corrumpendam: hæc immarcescibilem lauream eidem in calis donandam esse illibate virginitalis ostendit. Illustre sane hoc est; sed quo illustrius hoc factum, eo magis hoc vellem apud auctorem antiquiorem legere. Rei itaque fides moneat auctorem.

18 Refertur in utraque Vita Sanctam ætate jam nubili despansatam fuisse Eudaldo, adolescenti nobili, et diviti. Verum ex verbis auctorum dubium oritur, an sponsalia solum contracta fuerint de futuro, ut loquuntur theologi, an etiam de præsentî, seu ipsum matrimonium. Multa sunt, quæ suadeant matrimonium reipsa fuisse contractum. Primo enim dicitur tentasse sponsum ab amplexibus omnino divellere, cui paulo post dicit: O amantissime conjunx. Accedit iter Romam cum Eudaldo susceptum, quod non decebat sponso, matrimonio nondum contracto. Postremo ita alloquitur Pontificem num. 8, ut matrimonium fuisse initum omnino insinuet. Contra velle meam, inquit, sponso tradita sum juvenculo, quem postpono, et devoto Christi devincta charitate: quo ducente atque favente toto sum integra corpore. Sane sponsa sponso promittitur tantum per sponsalio, traditur per matrimonium; atqui se traditam dicit, adeoque et matrimonio devinctam. Si itaque verbis auctoris standum est, matrimonium cum sponso fuit conjuncta, quod solvi per professionem religionis, quamdiu consummatum non est, norunt theologi. Solvi utidem per dispensationem Pontificis plurimi docent, quamvis repugnent aliqui. Fateor tamen non omnino certum mihi videri, matrimonium fuisse contractum, tum quia Bernerus minus in loquendo est accurtus, tum quia quædam habet, quæ magis favent sponsalibus. Hinc factum ut recentiores alii desponsatam, alii matrimonio junctam scripserint.

19 Cap. 3 narrat Bernerus, et consentit auctor metricus, S. Hunegundem a sponso Romæ derelictam, omnibusque ad reditum necessariis spoliatam; ita ut sola et incomitata per devia et avia coacta fuerit in patriam remeare. Addit eo omnino Eudoldum reditum suum maturasse. Ut omnia patrimonia et jura hereditaria Virginis venderet, et quæ vendere non posset, in nihilum redigeret, et sic funditus eam cum omni suppellectili, et mancipiis extirparet. At illa, ut erat pedes cunctis equitibus velocior. . . prior in terram suæ nativitalis pervenit, ac bona suo monasterio Humolariensi, si fides auctori, sponso nondum redire, tradidit. Incredible hæc sunt, ut breviter dicam. Primo enim quis credat obilem Virginem ita prorsus ab omnibus deserendam? Quis in animum inducat summum Pontificem ejus curam habiturum non fuisse, quomodo tam gratiose, ut vult auctor, suscepit? An non poterat iracundiam Eudaldi prævidere Virgo, sibi que ad reditum procurare necessaria? præsertim cum indecens fuisset Virgini Deo sacratæ.

b
Pueri
an tenet
te mirabile
probata
tur

An fuerit
tum de
ta, an
matrimon
juncto

F.

Quandam
Vita
credidit
in

si

A *si vel amicus fuisset Eudaldus, cum ipso in Galliam remeare? Præterea, quid in patrimonio Sanctæ poterat Eudaldus, quid ipsa poterat Hunegundis, viventibus ejus parentibus, bonaque sua distrahi non passuris? Plura diei possunt, rerum id minime necessarium judico. Ex hoc uno exemplo colligat æquus lector, quam exiguam fidem mereantur plurima ab hoc auctore de S. Hunegunde tradita. Quod ipsius tamen sanctitati obesse non debet, quæ ex miraculis abunde probata habetur, et minime dubia.*

20 Reliquis de Sancta relatis certius est, quod *cujus instituti fuerit, et an abbatissa, incertum.* monasticam vitam amplexa sit in Humolariensi virginum monasterio. De hoc monasterio ita Mabillonius seculo 2 Benedictino pag. 1018 in observatione prævia: Est autem Humolariense monasterium, vulgo Humblieres, prope muros Augustæ Veromaniorum ad Suminam, cujus monasterii primordia et auctores ignorantur. Ignoratur itaque etiam, cujus fuerit instituti tempore S. Hunegundis, quamque ipsa regulam fuerit professa. Monasterium sanctæ Dei Genitrici fuisse sacrum habetur ex Bernero num. 15. Abbatissam ejusdem monasterii S. Hunegundem vocant recentiores varii. Abbatissam fuisse mihi quidem sit verisimile ex vitæ sanctitate; at apud antiquos non invenio. Mortuam S. Hunegundem circa annum 690 putat Mabillonius; id æque est incertum. Quapropter ab iis abstinco, et siquid præterea observandum fuerit, in notis breviter observabo.

VITA

auctore Bernero abbate.

Ex Ms. Claro-Mariscano, collato cum nostro et editione Mabillonii.

PROLOGUS.

C *Prefatio cum invocatione Spiritus sancti.* Beatorum ac venerabilium patrum memoranda descriptio, qui membra et versutias callidi hostis euangelico perculerunt gladio, interiorem nostrum hominem divino perflat alloquio; nec minus exteriorem, et corruptibilem nostrum gravi affectum elogio, materua, ac virginalis inclita vegetat collatio. Nempe ex his genus victoriæ extitit egregium, quo diabolus cum suis armis omni perdidit dominium; et per quod primi parentes vitæ sensere dispendium, per id rursus in augmentum sui supernum dilatatum est imperium. Eadem ergo natura, quæ viro gustum necis obtulit, etiam per sanctas virgines omnibus vitis parsimoniam propinavit, et quæ primum facile consensit, ut caderet, et mater calamitatis existeret, per Christi gratiam fortiter restitit, ut zabulum prosterneret, sororque et mater Domini Salvatoris gratis electa feliciter fieret. Hujus igitur divinæ gratiæ sortem adepta gloriosa virgo Hunegundis, ab immaculato divini fontis utero renata prodiit, educata catholica sinu matris Ecclesiæ, cujus aggredior vitæ gestorumque pauca describere, prout comperi a fidelibus enarrari. Obsecro itaque me principem peccatorum, et sacerdotum ultimum vestris præ-

bus suffragari, quatenus mihi sanctus dignetur adesse Spiritus, qui et facinorum meorum maculas diluat, et linguam ad enarranda quedam Virginis gesta disertam efficiat.

A BERNERO
APP.

CAPUT I.

Sanctæ patria, natales, educatio; desponsata ab incunabulis, sed morte adolescentis liberata, desponsatur alteri adolescenti in-vita, quocum, ut tempus protrahat, Romanam proficiscitur.

S *Summa et incomprehensibilis providentia Divinitatis, cum ex sua omnipotentia mundi principem debellaret, ejusque versutias penitus extirpare disponeret, cum non solum potenter superavit, atque arma ejus abstulit, verum etiam ipsis armis misericorditer tam præclaram contulit virtutem a,* ut fugarent ac delerent sordidissimi principis dominia, fierentque Christi luminaria, quæ furrant pridem arma tenebrosa. Tali igitur ordine mundi scepra crudelissima immutantur, omnisque portio tenebrarum cum suis satellitibus tanto jubare restringitur, oriturque per pagella nova lux et gaudium submittentibus *b* colla regi regum, et paulatim a solis orta usque ad occasum Christi divulgatum est imperium. Inter quos gens Francigena multis actuum insignibus splendida, ac triumphis multis famosissima, licet Christo sancta tile tardius occurreret: tamen ut persensit Domini clementiam, cepit passim pullulando novam atque sanctam Deo Patri prolem gignere. Ex cujus jam sacratissimo consortio sancta mater atque virgo Christi dilatata est Ecclesia, quæ oblita domum patris, atque populum, unitati Trinitæ sinum cordis obtulit, unde sibi immaculatus Dominus impollutam consecraret familiam.

3 Ergo tellus Franciæ, pagus scilicet Vermandensis, præpollentissimi martyris Quintini e decorata suffragiis, anhelabat viribus totis, ut offerret Deo munus gratum in odorem suavitatis. Quo in pago atque villa, quam Lembaidis *d* nominant, sancta virgo Hunegundis generosa est nata prosapia, quæ processit velut virgula fumi ex aromatis myrrhæ, et thuris, et universi generis pigmentarii: dum nobilibus, et Christum colentibus prodiit parentibus. Hanc e sacro fonte fertur *e* elevatam ab Eligio / pontifice Noviomensis ac Vermandensis ecclesiæ, ubi sumpsit veri Sponsi arrham, simulque vestem preciosam, immortalitatis signo candidatam, et triumpho passionis perlustratam, atque castæ charitatis ordine regiam, et sacerdotalem coronam mysticam. Ubi etiam in septem gradibus baptismatis septem comprehendit dona Spiritus sancti, episcopali benedictione confirmata et sancto chrismate *g* delibata. Quibus undique fulta, vivere studuit juvenula per septena diernum curricula, ut septem septies augmentatis et monade superposito jubilei fructum in præsentem acquireret vita, hocque duplicato corpore, et anima post peractum vitæ cursum, fructum carperet centesimum sacratissimis virginibus consecratum. Unde quia erat gloriosæ indolis progenie,

Ides Christi
licet serius
apud Francos
recepto, mul-
tos ibidem
Sanctos pro-
durit.

E

b

Hunegundis
nobili stirpe
nata, fertur
a S. Eligio de
fonte levata:

c

d

E

al. fertur
e /

g

A. BERNERO
ABB.

h

in vita adoles-
centi nobili
desponsata.

genie, ipsis incunabilis fertur esse desponsata h
coequalibus natalibus, sed dilecta magis Sponso
caelesti, terrestris confunditur, occultoque iudicio
mortis confinio clauditur.

4 Postquam vero cepit sancta Virgo esse ado-
lescens corpore, candidoque vultu, atque llava
facie, desponsatur rursus a quodam, nomine
Eudaldo, generosae stirpis homine, a quo variis
est dotata sponsalibus, cum mancipiis, et villulis.
Quae omnia, licet a parentibus coacta, vultu
tamen placido, et mente casta perferens, medi-
tabatur jam in animo, qualiter se, et sua Christo
sponso traderet dotalia, fieretque sanctimonialis
femina, sub tutela sanctae Matris virginis, insi-
gnita velamine capitis, ut cum adolescentulis
veri Regis valeret edicere: Nigra sum, sed for-
mosa, filiae Jerusalem, ideo dilexit me Rex, et
introduxit me in cubiculum suum. Et iterum:
Nolite me considerare, quod fusca sim, quia de-
coloravit me sol. Talis intentio, et tam praeclearum
exercitium versabatur sedulae in praecordiis
Pnellae, illosque genitricis virginis in hac redo-
lebat Virgine, radiabantque plurimae virtutum
gratiae et virgineis successibus.

B

illi persuadet,
ut Romam
profiscan-
tur, sacra lo-
ca invisuri.

5 Deinde cum sanctum mentis suae propositum
ad effectum pie operationis vellet perducere, sapienti
usa consilio, sponsum, qua potuit arte,
tentavit suaviter emollire, ac demulcendo subtili-
tate ingenii ab amplexibus omnino divellere. Cui
talita blandis alloquens vocibus dixit: O dulcissime,
atque amantissime conjunx, quoniam Christianissimis,
et orthodoxis parentibus geniti sumus, non decet nos
conquinari ac libidinosi commixtionibus pollui,
velut gentes, quas ignorant Deum, et sicut equus,
et mulus, in quibus non est intellectus; placeat tibi
precor, et contestor per Dominum, meum salutare
consilium, meisque te accommoda dictis; et quaeramus
mutuo qualiter nostra conjugia Deo elliciamus placita,
ut de nobis non terrena, sed caelestis progenies
emergat. Decet enim, nimiumque valet nos Apostolorum
principem Petrum expetere, atque loca sancta
circumire, ut saltem fusa super nos benedictione
Apostolica, fiat nobis vita longa, salus continua,
in rebus opulentia, fecunditas in propagine, in
pace diuturna tranquillitas. O Virgo beata, o
superni Regis Sponsa, quam devota diceris! Ecce
dicis quasi optes tibi mundum efflorescere, quem
in corde jam despectum fruiditus spreveras, et
velut sterens marcidum penitus calcaveras. Quid
plura? Ita quidem est delusa sollicitudo nuptialis,
atque protelata dies matrimonii. Et cum debuerant
preparari nuptialia, preparantur sumptus, et
vehicula tanto itineri necessaria. Nam quia virgo
tenerrima, et tam voluntate quam aetate innuba,
idemque sponsum timoratus et Christicola,
acquievit placido animo. Et ut cognovit non
esse fas resistere, etiam ipse cepit auctor
itineris esse, optans et exorans ita sila cuncta
provenire, ut didicerat affatibus Virginis
beatissimae.

C

ANNOTATA.

a Aliud Ms. cum Mabillonio, flagrantiam.

b Submittentibus, Mabillonius, submittentes minus recte. Verum leviuscula haec imposterum non notabo.

c Adscriptus est Martyrologio Romano 31 Octobris. ubi de eo agitur. De patria Sanctae

consule § 2 Commentarii.

d De loco, quo nata est Sancta, consule Commentarium § 2 ab initio, ubi et nobilitas stirpis probata.

e Hoc non admodum certum esse diximus cod. §.

f Episcopatum eius anno 640 orditur Paganus ad eundem annum num. 13: alii putarunt non nisi anno 646 episcopum creatum. De eo amplissimus agendi locus dabitur ad 1 Decembris, quo colitur.

g Idem habet Vita metrica: uti et quod sequitur de desponsatione ejus prima, et sponsi obitu.

h Dubium videri an matrimonium fuerit contractum diximus § 2: id tamen esse verisimile, ibidem probavimus.

CAPUT II.

Roman profecta quid egerit: velum virginum de manu Pontificis susceptum.

E

His rite peractis, et paratis omnibus, quae ad usum, vel ad victum, forent congrua cunctis itinerantibus, gratias agentes Deo, viam pergunt publicam. Sponsus pompa seculari hilaris, et alacer extrinsecus, Virgo autem Christi multo gaudientior letabatur intrinsecus. Cuncta quippe ei Christus tribuebat prospera, cui iam cum fide vera, spe, et charitate integra, famulari semper suam devovebat animam; poscens Dominum Jesum Christum tacitis precibus custodire cor ejus, et corpus immaculatum, ne confunderetur illecebrosis voluptatibus. Ore tacito mens orabat, et Dominum se protegentem cordis oculis conspiciebat. Snavissimis alloquiis sanctas angelorum legiones in suum evocabat auxilium, et cum lacrymis sibi adesse posebat omnem chorum caelestium agminum. Exauditur Dei famula, et comitante illi divina misericordia, superni respectus promerunt majora solatia, sacrosancta utique praesidia sibi mox adesse persensit: quae defensam omnibus incommodis Romae praesentarent Apostolicis conspectibus cum omni integritate fidei et corporis. Cumque perunctarentur loca urbis Romae, et superbo fastu sponsus cum scodalibus undique circumseptus multa Sanctorum circumiret pignora: illa vitans arrogantiam speciem sola ilat ad Apostolorum limina. Sponsus eam arstimabat reusare praenimia viae lassitudine, illa velut mente renovata, ac robustior effecta, omnia foris et intus urbis Romae circuibat oratoria. Ille ergo ruitura oculo corporeo mirabatur aditicia urbis Hiericoulinae: haec in perpetuum mansura mentis intuitu invisibat clara mœnia caelestis Hierosolima. Semper ob amorem patriae caelestis in orationibus, et vigiliis, ac jejuniis ante Apostolorum limina solo recubans, et vix ad hospitium rediens.

7 Inde, spretis rebus transitoriis, relictoque sponso cum suis omnibus, pernox erat in orationibus, corpus vigiliis, et inedia macerans: et omnia, quae habere poterat, pauperibus erogans; sicque monacha ellicitur, quae sponsa putabatur, et terrestris copula cum omni pompa dejecit: cum a superis castitas virtutum regina diffunditur. Erat certe gaudens, quasi quod diu optaverat possidens, unde nec ad momentum poterat relinquere, quae cum tanta celeritate meruit invenire.

Parias Sacer
in itinere e
Romaubi velum or-
guilata pu-
a summo
Pontifice

A venire. Adveniente demum die stationis Apostolicae, provoluta est pedibus Antistitis *a*, sanctae Catholicae matris Ecclesiae, offerens protectam virginitatem Christo Domino ad exemplum Genitricis virginis, et exoptulans se sacrari sigillo castimoniae, et capitis velamine, sub tutela, et servitio incomparabilis Virginis Mariae. Cujus benignissimam intentionem, et devotionem pius pater audiens, et a Domino ejus mentem illustratam intelligens, voce lacrymabili admirans tantam in puella sapientiam, dixisse fertur: Benedictus es Domine Deus omnium, qui in toto virginali mentis castae et corporis tui locas domicilium, et in sexu fragilis materiae numerosa operaris mirabilia. Laudem ergo tibi loquatur lingua omnium, quia dignum est in talibus gestis attollere te Dominum universorum. Equidem te, Domine, super his in aeternum laudabo, et glorificabo nomen tuum in saecula.

a quo interrogata, nomen, patriam, etc. indicat

B Et conversus ad castam Dei Virginem inquit, ita inquit: Cujas es puella, vel a quibus oris advenisti, replica, nomenque tuum et fidem tuae gentis pariter designa. Aestimo enim te nobilissima stirpe progenitam, et ab ipsis infantiae annis ecclesiasticae disciplinae litteris eruditam. Ad haec illa mente, et facie serenissima, submisso vultu, tali alloquio est orsa: Si de gente quaeris, Pater et Domine, ego gentis sum Francicae, atque Hunegundis dicor nomine, et in pago nata Vermandensi, a quo delata huc veni. Educata equidem sum parentibus Christianis, et contra velle meum, et, ut credo, Dei placitum, sponso tradita sum juvenculo, quem postpono, et devoto Christi devincta charitate: quo ducente, et favente, toto sum integra corpore, atque impolluta mente. Illi me devoveo, qui creavit universa, atque fidem, quam requiris, ipsi servo integram. Quam si plane vis audire, pandam tibi, Pater optime, quia licet barbara sim natione, tamen hanc fatemur fidem veram atque sanctam, quae nobis in fine temporis est delata, ab hac sancta Sede Apostolica, et catholica matre Ecclesia.

linguae praemissa disputatione.

C 9 Ecce etenim tua sanctitas, dum a nobis fidem exigit, videtur nobis, quasi Christus a Samaritana aquam fontis postulet. Qui dum tali dignatus est perfrui alloquio, innuit latenter, quod neminem a fide ulla potest regio repellere. Unde nos, quia fidem non erubescimus, de provincia nequaquam confundimur, cum David praecipiat omnes gentes plaudere manibus, et jubulare Deo in voce exultationis *b*. Et alibi nostram conversionem idem rex et Propheta ita praecinit: Reminiscantur, et convertentur ad Dominum universi fines terrae, et adorabunt in conspectu ejus omnes familiae gentium, quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur omnium. Hoc et ipse Dominus ad Moysen, cum pro adorato vitulo deprecaretur, ut parceret populo peccatori, respondit: Propitius ero illis. Verumtamen vivo ego, et vivet nomen meum, quia implebitur gloria mea universa terra. Et iterum: A solis ortu usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus. Et expressius nos, licet veneficos, et bestiales, tamen ad se conversuros per prophetam Isaiam denunciat, dicens: Ne memineritis, inquit, priorum, et antiqua ne intineamini, quia ecce ego facio nova. Ponam in deserto viam, et in invio flumina. Glorificabunt me bestiae agri, dracones, et struthiones. Proinde nos Dei misericordia vocati, et ejus gratuita pietate redempti, atque renati,

etsi patriam secundum carnem novimus, sed jam nunc non novimus. Quin potius semen Abraham desiderantes fieri in fide, terram nostram omnemque cognationem antiquam repellimus. Incolas et peregrinos nos fatemur, velut extiterunt patres nostri, qui nobis terram viventium suo sanguine, vel sancta conversatione pepererunt. Idcirco quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino, quia regionem nostram paradisi scimus esse, quam acquisivimus nascendo in baptismo cum sanctae et individuae Trinitatis professione.

A. BERNHIO
ABB

10 Verumtamen quoniam Apostolicis institutionibus monemur: ut omnibus poscentibus rationem de spe, et charitate, quae in nobis est, proferamus, non moremur diutius gloriam fidei nostrae tuae beatitudini paucis verbis demonstrare. Credimus quippe, et confitemur absque principio temporis, et sine, summum, et incircumscriptum spiritum unum omnipotentem esse Deum, juxta quod ait Moyses: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est. Unus est, inquam, Deus Pater ingenuus, unus Filius unigenitus, unus Spiritus sanctus ab utroque procedens, Patri et Filio coaeternus, sed semper idem Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus; a quo omnia, per quem omnia, et in quo sunt omnia, et sine quo factum est nihil. Haec tripartita conjunctio, et conjuncta divisio, et in personis excludit unionem, et in personarum distinctione obtinet unitatem. Non autem sicut tres Personas, ita et tres Deos credimus, sed in tribus Personis unam Deitatem confitemur. Trinitatem sanctam credimus in subsistentibus Personis, unitatem vero in natura, et majestate, ac substantia Deitatis. Omne igitur, quod est, in duo dividimus. At absque sola nempe Trinitate omne, quod in caelis, terrisquo, et mari potentatur, vel agitur, vel movetur, creaturam esse ducimus, et fatemur: Deum vero solum Creatorem. Filium Dei quoque credimus in novissimis temporibus conceptum esse de Spiritu sancto, et natum ex Maria virgine, carnemque naturae humanae, et animam suscepisse. In qua carne crucifixum, et sepultum, ac resurrexisset a mortuis credimus, et fatemur: et in eadem ipsa carne, licet alterius gloriae, post resurrectionem ascendisse in caelum; unde judicem venturum expectamus vivorum et mortuorum. Carnisque nostrae resurrectionem fatemur integram, atque perfectam, in qua nunc vivimus, et movemur in presenti vita, et in ipsa aut pro bonis actibus consequi honorum praemia, aut pro malis sustinere poenarum supplicia. Poenitentiam peccatorum plenissima fide profiteremur, ac velut secundam gratiam suscipimus, juxta quod Apostolus dicit ad Corinthios: Volui per vos venire ut secundam *c* gratiam haberetis. Illic est nostrae fidei thesaurus, quem signatum ecclesiastico symbolo custodimus, quod in baptismo suscepimus. Sic coram Deo corde credimus, sic coram omnibus hominibus ore confitemur, ut cunctis fidem sua cognitio faciat, et imago sua Deo testimonium reddat.

fidei professionem facit:

E

F

G

11 Haec et alia hujusmodi innumera fidei sacramenta palam omnibus replicans Hunegundis virgo devotissima, auribus testantium salubre commercium praestitit, et fancibus virgineis optabile silentium. Tunc venerabilis Pontifex summus Sedis Apostolicae reputans non sonare hominem, sed potius intelligens sanctum resonare Spiritum castis in visceribus virginis Hunegundis; coram cunctis

quam Pontifex exhortatus.

A. BERNERO
ABB.

enectis ita fatur : Benedicta filia tua Domino Deo exercituum, quæ in tua mente pura juvenum Deo preparasti habitaculum. Non oportet ergo sanctum contristari Spiritum, cujus mens pudica creditur esse sacrarium. Apostolus etenim dicit, quia caste viventes templa sunt Spiritus sancti : et ideo quisquis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Multum enim est venerandus in te ille Artifex summus, qui operatur omnia in omnibus, dividens singulis prout vult. Eia Virgo casta, cæca mens pudica, suscipe quod amori aeterno proficiat : oblata etenim tibi a viro corruptibili sub specie pietatis inausculata projecisti : unde suscipe nunc per nostram benedictionem tibi a Domino concessa dotalia, per quæ sponsam Christi te in aeternum recognoscas, et transitoria contemnens, sempiterna gaudia comprehendas. Ille enim in tua mente quid facias prospicit, et quam decenter ejus virgines comiteris attendit. Propterea ut ab adolescentulis ipsius diligaris, vehementer decerta, et post odorem mignentorum illius currere festinanter anhela, semper pro concessis Domino gratias referens, et pro concedendis humiliter exorans. Hortorque te habere in memoria, quæ possidere concupiscis in vita aeterna, ut cujus te sponsam fateris in terra, ejus amplexibus perfrui merearis in perenni gloria.

B

Virginem Deo
consecrati.

12 Illis dictis, velum capitis, ac reliqua indumenta in humilitate, castitatem cordis ac corporis, et contemptum mundi significantia super sanctum altare composita sanctus Papa benedixit, atque more sancto consecrans, effusa benedictione, eam Christo servitutam, ut poposcerat, jure dedicavit; et conversus ad Dominum exorans dixit : Respice Domine super hanc famulam, ut sanctæ virginitatis propositum, quod te inspirante suscepit, te gubernante custodiat. Sit in ea, Domine, per donum Spiritus tui prudens modestia, gravis lenitas, casta libertas : in charitate ferveat, et nihil extra te diligat : laudabiliter vivere studeat, et laudari non appetat. Te timendo super omnia amet, et amando in omnibus timeat. Tu ei, Domine, sis gaudium, tu in mœnore solatium, tu in ambiguitate consilium. Defensio ei sis in injuria, in paupertate abundantia, in jejuniis cibis, in infirmitate medicina. Quod est professa custodiat, et hostem antiquum devineat, et vitiorum sordes expuret, quatenus centesimo fructu cum decore virginali, ac virtutum lapidibus exornetur, et ad electarum virginum consortium pervenire mereatur. Cumque omnes respondissent, Amen; sanctus antistes deoseculans d caput sanctæ virginis Hunegundis, dimisit eam in pace.

ANNOTATA.

a S. Martinum primum fuisse hunc Pontificem, scribi a quibusdam dirimus § 2. Bailletus Vitalianum dicit, nullo, ut opinor, auctore. Res non est satis certa.

b Sequentia usque ad fidei professionem prætermisit Mabillonius, ut inepta, credo, nec Puellæ convenientia. Videbit facile eruditus lector totam hanc disputationem Berneri esse, non Hunegundis; majorique diligentia compositam, quam judicio Puellæ coram summo Pontifice disserenti attributam. Quid, quod omnia, quæ a Pontifice facta narrantur, mihi non tam certa videntur, ut fidem indubitatum adhibere debeamus.

c 2 Cor. 1 & 15 : Volui prius venire ad vos,

ut secundam gratiam haberetis. An hoc recte ad penitentiam detortum, alii inquirent. Aliter certe locum communiter explicant interpretes. d Meliori sane opus est testimonio, ut hoc factum a summo Pontifice prudenter credi possit.

CAPUT III.

Virgo a sponso relicta redit in Galliam, ubi se suaque monasterio tradit : reconciliatur Sanctæ sponsus, ac monasterii fit procurator : morbus supremus, et pia Virginitis mors.

Hæc audiens Eudaldus, qui pridem vocatus fuerat sponsus, cum cognovisset contemptum se a Virgine, indignatus est animo, et cunctis sensibus anxius cœpit, volvens in animo cum nimia aestuatione, ut eam gladio transverberaret. Sed timens incurere periculum homicidii, territusque audita sententia, quam retinimus, sermonis Apostolici, quia non oportet sanctum contristari Spiritum, cujus sancta Virgo erat domicilium, juxta Pauli vocem, ubi dicit, quod caste viventes templa sunt Spiritus sancti : ideoque quisquis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus : penitentia ductus, non est ausus eam contingere diutius. Missis itaque munitis, sanctam Virginem sprevit a consortio, et comitatu suæ reversionis, derelinquens illam solam, in via publica, et subtrahens illi omnia tanti itineris necessaria.

14 Privata Virgo humano solatio, cœpit viriliter agere, et confortare se in Domino, dicens ista Psalmigraphi cantica : Dominus pascit me, et nihil mihi deerit : in loco pascuæ ibi me collocavit. Super aquam refectionis eduevit me; animam meam convertit. Deducet me super semitas justitiæ propter nomen suum. Et si ambulavero in medio umbre mortis, non timebo mala : quoniam tu mecum es. Virga tua, et baculus tuus ipsa me consolata sunt : parasti in conspectu meo mensam. Rursumque Dominum exorans dixit : Deduc me, Domine, in via tua, et ingrediar in veritate tuâ : lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum. Impugnasti in oleo caput meum, et calix tuus inebrians quam præclarus est. Deducisti enim me in portum voluntatis tuæ. Misericordia tua, Christe, obsecro præcedat, et subsequatur me, ut merear pervenire ad optatum sanctæ Mariæ Virginis servitium, et in habitare valeam in habitaculo tuo in secula. Protegar, rogo, in velamento alarum tuarum. Lætitur hac expleta oratione, cœpit sola a profectis, et ad voluntatem Dei Gallias remeare, lustrans devia, et pervia; atque poscens sibi semper affore Sanctorum præsidia; solatio quidem humano derelicta; sed suffulta, et protecta Christi comitante gratia. Erat namque pergens in itinere, quasi jam sub monastico degenens regimine, vel, ut altius dicam, quasi sanctus heremica. Christo famulans in remota heremi solitudine. Diebus quippe festis utens pane solo, et aqua parcissima; reliquis pane cineribus commixto,

Indignatus
sponsus
etiam dicitur
qui
E.que pater
Galliam
essentia res.
sa

F

et

A et herbarum, arborumque pastionibus defessum refovebat corpusculum. Unde quod per sanctam Virginem Dominus dignatus est operari miraculum, non est nostro silentio transeundum.

15 Cum prædictus Endaldus nimia indignatione stomachatus, se contemptum omnimodis comperisset, et in sanctam vellet Virginem, sed non auderet gladio insurgere, accepto consilio a quodam, quem secum duxerat, itineris socio, concite ad paternam remeare disposuit hereditatem, vendens, et distribuens onerosa, ut citius transmigraret ad propria. Hoc itaque pertractans, volubat in animo, ut omnia patrimonialia, et jura hereditaria Virginis venderet, et quæ vendere non posset, in nihilum redigeret; et sic eam funditus cum omni suppellectili, et mancipiis extirparet. Itaque cum velocissimis equitibus expeditam cepit carpere viam; efferens se totum perficere in opere, quod olim conceperat doloso corde. Quod sanctam Virginem latere nequaquam potuit, quæ Deum scientem omnia in cordis hospicio locare curavit. Itaque Dei Ancilla divino instinctu permota, atque allatu sancti Spiritus vigorata, ut erat pedes cunctis equitibus et curribus velocior efficitur; immo per aliam viam gradiens, omnes et antevolans, veloces præcesserat currus. Denique prior ad terram suæ nativitatis pervenit, et omnia sua pro voto, et libitu, in loco, quem vulgo dicunt Humolarias, sanctæ Dei Genitricis Mariæ, seque simul, ut optaverat, servitutam inibi Christo, dum adviveret, contradidit.

16 Non post multum vero temporis prosecutus idem Endaldus ad votum explendum devenit, seque omnium rerum Virginis possessorem, et dominum prætulit, nesciens quod jam transissent omnia in cultum Dei, et sanctæ ejus Genitricis tutamina. Qui cum cognovisset eventum rei, et tam auditu, quam visu didicisset acta Virginis veridica, reversus in semetipsum, secum tacitus mirari cepit, et venerari, recolens quæ et quanta per sanctam Virginem Dominus sit operatus miracula. Unde quales potuit mox Deo laudes, et gratias retulit, qui ab actu, et tactu malo eum custodivit, ne peccaret in sanctam Virginem, et furentem in reversione non permisit merito occumbere. Dignos igitur fructus penitentiae peragens super his, quæ gesserat in Virginem, non poterat invenire, quibus eam laudibus extolleret, vel quibus muneribus ejus faciem complaret; ut vel ab ea videri mereretur, et ut ipsa pro eo preces Christo fundere dignaretur. Tandem ergo salubri reperto consilio, semetipsum in humilitate cordis, corporisque ei obtulit; ac prostrato corpore, coram sacro altari Dei Genitricis Mariæ, veniam de commissis exposcit: conversoque vultu, quo residebat Virgo celebs, poscit sibi misereri; multumque precatur, ut quem pridem volnerat habere sponsum, saltem tunc dignaretur suscipere servum.

17 Quoniam, inquit, me ad injuriam corruptibilis amatoris non postposuisti, nec mihi qualemcumque personam potentem, aut inlinam præposuisti, sed Regem seculorum, et Creatorem omnium mihi prætulisti, tibi que Sponsum celestem in toto Virginali adscivisti: ecce memel, atque mea gratanter offero illi, et quæ tibi olim dotalia contuli, trade Sponso vero Jesu Christo in sororum, egenorumque alimoniam. Ego, inquam, dum advivero, dumque hoc corpus gestavero, tunc procreator in exteriori-

bus esse curabo: et post mortem omnem meam suppellectilem, cum rebus, et mancipiis per hoc auctoritatis testamentum perpetuo trado, in honorem Dei omnipotentis, atque sanctæ virginis Dei Genitricis. Et confirmans testamentum, hujuscemodi voce palam dixit: Hæc a me nunc suscipe, Virgo castissima, meumque calaver in hoc loco tumultandum tuis precibus impetra, ut cum te Rex supernus ac cælestis sponsus in thalamum transtulerit virginum; ego veste nuptiali circumdatus, atque agni vellere niveo succinctus, inter convivas mensæ Regis, particeps vitæ cælestis apparere merear vel ultimus.

18 Obtinuit ergo quod expetiit, et cum sancta animi devotione, incolomis ad propria remeavit. Cui Dominus bene vivendi contulit efficaciam, ejusque votum ad optabilem perduxit effectum. Nam devotus Deo ultra quam fuissent necessaria sacratissima studuit subministrare Virgini, pariterque in statuto xenodochio victus et vestitus præbuit alimoniam. Fuitus deinde multimola Christi virtute, ac deducens tempus vitæ in hujuscemodi operatione, exutus est presentis seculi contagio, ac perfunctus luce transitoria, audivit de supernis vocem sibi alloqui: *Enge b serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, eris princeps decem civitatum.* Tunc beata virgo Hunequandis mentem sanctam cum oblatione Sacrificii per sacerdotum manus Regi regnum Christo obtulit, deprecans, et exorans subvenire illi sanctos angelos, ac locari ejus spiritum inter choros agminum cælestium. Corpus vero poni jussit in feretro, ac deferri ad se fecit infra monasterium, et in conligno et optato tradidit sepulture loco.

19 Post ejus abscessum archori se submitit vitæ, et Christi servitio puniens atque defensus cogitata, seu nociva jam præacta opera, crebrisque jeuniis, ac vigiliis macerabat corpus fatigatum; memorans quia non qui cœperit, sed qui perseveraverit, salvus erit. In hac denique sancta animi meditatione, ac devota fidei operatione moriens mundo, et vivens Christo, totum tempus vitæ suæ duxisse fertur; adeo ut plerumque videretur causari, et dicere illud propheticum: *Hæc mihi quia incolatus meus prolongatus est: habitans cum habitantibus Cedar multum peregrinatur anima mea a regni cælestis patria.* Cupio dissolvi pro certo, et esse cum Christo, multo melius aiebat. Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus: siliivit anima mea ad Dominum fontem vivunt, quando veniam, et apparebo ante faciem Dei mei? *Introduxisti enim me, Christe rex æternæ gloriæ, in cellam vinariam, hoc est, in misterium gloriosæ passionis tuæ, et ordinasti in me charitatem: dum per proximi amorem, me ad tuam venire fecisti dilectionem. Et quia lavam, id est, presentem vitam, te optulante mihi subjectam habere consexi, amplexetur me obsecro dextera tua, quæ est æterna beatitudo, ut videri merear, et videre te in Sion.* In toto namque corde meo exquisivi te, ne repellas me duntaxat a mandatis tuis. Non me permittas, Domine, a te separari, sed præcipe venire ad te, quia largiente tua gratia, et ineffabili misericordia flores apparuerunt in terra, et tempus putationis advenit. Dormire corpus meum, et a labore quiescere temporaliter oro, sed vigilare de luce animam meam ad te, Deus meus, æternaliter exposco. Adhæsit quippe anima mea post te, me

suscipiat

A. BERKRO
ABB.

ubi post primum
obitum sepelitur.

E

b

Pietas Sanctæ
in cœnobio, ad
mortem anhelantis

F

sua omnia,
seque monasterio tradidisse narratur.

Endaldus his
reprehenditur

multaque monasterio tradidit, se ei offerri procuratorem.

A. BERNERO
ABB.

suscipiat dextera tua, quia in te speravi, Domine. Cujus longanimitatem sanctamque peregrinationem superna considerans clementia, ejus petitioni desiderantissimam satisfacere disposuit, ut quod hactenus viderat per speculum, et in ænigmate, jam tunc inciperet facie ad faciem cernere.

morbis, et p̄
ad mortem
præparatio.

20 Quadam namque die, dum solo recubans, manus extensas teneret in oratione, percussa est nimia corporis gravedine, ac magno æstu infirmitatis corporeæ; sed consolari munit angelorum præsidio, et Sanctorum omnium suffragio, quos invocare non cessabat, etiam in ægroto corporis ergastulo. Verum astantibus circumquaque utriusque sexus Christo famulantibus, qui ad decessum tantæ Matris atque virginis convenere ex vicinis, et longinquis regionibus: dolor ingens, mæror, et singultus erat omnibus: quoniam videbant se frustrari nimio solatio; licet essent fidentes, quod ejus semper in cælis devotissimo tuerentur patrocinio. Inter hæc conversa ad eos, qui assidebant sibi, presbyteros, unctionis oleum, et communionem sanctam expectavit sibi dari, Dominumque suimet misereri totis viribus exoravit. Sic tandem Dominici Corporis et Sanguinis viaticum sumens, roseo vultu, et decora facie, velut presentanda Regi regum in cælesti thalamo, imperat eunelis personare dulce melos, et hymnidicos psalmodias: dicebatque inter cætera quasi prominens ex cilio et cinere: Adsum ergo, Christe, tua famula, veni rogo, Rex piissime, atque benigne me suscipe.

mors Sanctæ.

21 Cumque in hujuscemodi voce ab ora notis media, usque ad horam diei tertiam persisteret; ilico cum immenso lumine odor suavissimus astantium ora percussit, ita ut vix possent subsistere præ lumine, licet essent vigorati balsami, et aromatum spiramine. Namque vox cum magno lumine etiam e fertur descendisse, que dum omnibus terrorem intulit, minus ulli se cognoscibilem præbuit. Sed quid aliud videtur edicere, quam quod fertur proloqui enique sanctæ animæ? Infit enim: Surge propera, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni: amica videlicet per amorem, columba per simplicitatem, formosa per morum pulchritudinem. Jam enim hyems transiit, il est presentis vite tribulatio abscessit, imber abiit, et recessit. Et iterum: Surge amica mea, sponsa mea, et veni, columba mea in braminibus petrae, in caverna maceriae, quod est in Christo, et in protectione ipsius subtilissima. Et item: Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra es! Oculi tui columbarum. Ideoque tota pulchra es, dilecta mea, et macula non est in te. Itemque post pauca: Veni de Libano, sponsa, veni de Libano, veni: hoc est de candilatione sacri baptismatis sanctam Trinitate in confitendo, quia coronaberis de capite Amara, de vertice Saur, et Hermon: hoc est de lumine lucernæ, et corona consecrationis, quod est Christus. Vulnerasti quippe cor meum soror mea, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui. Ac si aperte dicat: Inclinasti majestatem ad te in illo uno oculo, quo plus cælestia, quam terrena prospiciens elegisti; et in illo uno crine, quo magis te ornari invisibilibus quam temporalibus studuisti. Ergo quia optimam partem elegisti, dignum est, ut non auferatur a te; intra in gaudium Domini tui, percipiens in præmio, quod optasti diu absque tædio. His et aliis hujuscemodi, sancta atque felix anima dulcorata solami-

nibus, octavo Kalendas Septembris migrasse creditur ad Dominum, qui est solus sine principio regnans in unitate, et Trinitate perfecta, unus, idemque Deus nunc, et semper, et in omnia seculorum secula. Ipsi gloria, laus, et jubilatio, honor et imperium per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Non esse verisimile, Virginem solam in Galliam reversam diximus § 2: unde quæ de toto hoc itinere referuntur fidem non merentur.

b Hujusmodi res non creduntur, nisi melior nitantur testimonio.

c Fidem suam liberat auctor, dum dicit fertur.

TRANSLATIO

Corporis una cum miraculis,

Auctore Bernero abbate.

Ex Ms. Clare-Mariscano, collato cum codice Ms. et editione Mabillonii.

PROLOGUS.

Magnalia divinæ pietatis, quibus omnipotens Deus merita justorum propalare dignatur, dum fideli devotione mens humana scrutatur, a sui torporis ignavia erigitur animus; et quia ejusdem conditionis, qua et ipse subsistit, fuisse conspicit quos miratur, quibus nulla meritum prerogativa, sed sola divini muneris gratia, tanta virtutum insignia superna concessi clementia, ad hæc promerenda fidem excitat, spem roborat, atque circa divini cultus exercitia ad bene agendum forti annisu exerit brachia; tantoque fidentius prorumpit ad fortia, quanto gloriosius perspicit sexum fragiliorem clara signorum luce splendentem. Aggrediamur ergo modis, qualibus valeamus, quedam perspicua narrare miracula, quæ Dominus in beatissimæ virginis suæ Hunegundis translatione dignatus est demonstrare. Utile quidem duximus, quatinus lucidiorem reddamus hujus descriptionis textum, ut hujus officii nomina personarum, causas rerum, annorum numerum, simul etiam seriem temporum intimemus. Sicque fit, ut personarum gravitas levitatis notam abjiciat, certissimæ rationis causa temeritatis maculam diluat, finitus annorum numerus aliquid nobis in eodem numero mysticum inuat, temporum quoque series miraculorum gloriam augeat.

Dicitur et e
quomodo ni
scripturæ

F

CAPUT I.

*Corporis quærendi occasio : ejus : inventio :
translatio : ac mirabilia tum facta.*

Erat a igitur quædam sanctimonialis femina Berta nomine, quæ in juventa sua parentibus, ut ferunt, cogentibus cum viro juncta fuerat. Quo ab hac luce subtracto statuit in corde suo non amplius mortali servire marito. Nam multis nobilibus et ditissimis viris ad ejus conjugium anhelantibus, vix amicorum manibus elapsa, in urbem Remorum *b* ad beatissimæ Dei genitricis et semper virginis Mariæ tutelam confugiens, capitis velamen devota suscepit. Cui postmodum Deo disponente contigit huic præesse locello, ubi nostris temporibus cunctis imitabilem diutius peregit vitam. Fuit namque miræ abstinentiæ, victricis patientiæ, amatrix paupertatis, devotæ humilitatis, misericordiæ operibus dedita, jejuniis, vigiliis, et orationibus convenienter intenta : vermetiam quasdam sanctimoniales, quæ inibi per misera carnalis desiderii lenocinia turpissime volutabantur, crebris exhortationibus ad sui imitationem juxta monita Apostoli, arguendo, obsecrando, necnon etiam increpando, continuo *c* invitabat.

3 Sed sicut semper contraria esse solet vita justorum moribus reproborum, gravis eis facta est etiam ad videndum. Unde per multa opprobria et maledicta atque insidiarum jacula, quæ et intorserant, quia amore sanctissimæ virginis Hune Gundis hoc in loco detineri videbatur, de ejus sacri corporis absentia quædam anse sunt commentari figmenta *d*. Hujus namque rei gratia ad requirendum tanti corporis sanctissimum thesaurum fidelis intentio provocatur, dicens sibi non eam ibi oportunum esse amplius manere, si locus isdem fraudatus esset tam sancta et gloriosissima Matre.

4 Igitur anno Incarnationis Dominicæ nongentesimo quadragesimo sexto, Ludovico *e* regnante, quinto diè Nonarum Octobris, post plurima jejunia, post crebras vigiliis, post multas lacrymas, eadem noctem cum his omnibus, quos vel quas ad hoc provocare potuit, insomnem ducens, per uberes et humensos imbres lacrymarum omnipotentis Domini clementiam humiliter imploravit, ut ei sanctæ Virginis suæ sacratissimum corpus revelare dignaretur : factoque mane post peracta Missarum sollemnia, fidelis ac Deo devota femina, pretiosam sacri corporis gemmam studiose quæsivira, sarculum arripuit : factumque est annuente omnipotentis Divinitatis, quæ se in veritate petentibus nihil negare consuevit, ut quod fideliter quærebat, feliciter inveniret. Læta siquidem et gaudens, omnipotenti Domino gratias retulit, qui concessit ei, quod cum tanta animi anxietate jam diu postulaverat. Ibat itaque multum hilaris et nimis exultans, et quasi quadam immensitate lætitiæ absorpta, totius consilii gravitate postposita *f*, superni Regis æternalibus ornamentis perenniter inserendam subito levare moliebatur cælestem margaritam.

5 Sed adfuit divini dispositio consilii, quæ circa beati corporis pignora aliquid inconsidera-

te vel leviter non esse agendum declaravit. Nam mox advenit, non casu, sed Dei providentiâ, venerandus presbyter Giso, sanctorum martyrum Quintini et Victorici pignorum custos idoneus, qui jam diète præcipitationi vix finem imposuit, et eorum molimina vehementissima increpatione coercuit : Non, inquit, rationabile videtur, ut sine auctoritate et consensu hujus dioceseos pontificis levare debeat corpus tam beatissimæ Virginis : videlicet ne, quæ multo jam tempore fama virtutum longe lateque plurimis clara extiterat, hujus subitanæ ac velut furtivæ translationis elogio vilescat. Tali vero ordine eorum nisibus terminum posuit, atque per triginta et duos dies ita apertum scrinium, in quo beatissimum corpus jacebat, intactum observantes, sacerisque vigiliis die noctuque incubantes, episcopi adventum præstolati sunt. Non utique sine causa hanc dilationem omnipotens Deus fieri voluit, sed ut, quam coram angelis cunctisque justorum spiritibus jam cum Christo in cælis regnantibus clarificaverat, eam etiam in terris hominibus adhuc carne corruptibili et peccatorum mole gravatis venerabilem designaret.

6 Erat profecto per idem tempus tanta pluviarum inundatio, ut præ nimia aquarum effusione nequaquam valerent agri cultores terram excolere, neque sementem nisi cum desperatione jactare. Eadem vero hora eodemque momento, uto periculum levatum est de sarcophago, sese per fenestram, quæ sita erat secus locum sancti sepulcri, splendidissimus infudit radius solis, qui mirabiliter effulsit super corpus beatissimæ Virginis : sicque fugatis omni nubium densitate, cum tanta celeritate rediit serenitas aeris, ac si pro corpore ammicæ Virginis alius quasi sol oriri videretur in terris : ac velut sol iste visibilis suis vocibus proclamaret, se non posse ei non ministrare instabilem lucem in terris, cui stabiliter in cælis splendet lumen æternitatis. Tanta denique claritate perfusus est locus sanctissimi corporis, ut incertum foret intuentibus, utrum radio solis istius materialiter fulgeret, an lumine divinæ claritatis. Factumque est cunctis diebus, quibus ita reserato jacuit mansoleo, pie quærentibus conspicabilis, ut nunquam omnino recederet vis tanti fulgoris. Nam a pectore et sursum, pro minutis et sordibus pulveris, nitentia resplendebant fragmina margaritarum ; et quibusdam clarissimis scintillis erumpentibus aspicientium reverberabantur obtutus.

7 Cum eodem etiam lumine tanta adspersa est miri odoris fragrantia, ut omnium adstantium nares ineffabili suavitate replerentur. Quæ omni tempore, quo ita jacuit, quotiescumque variis infirmitatibus oppressis ad videndum revelabatur. (nam quicumque hanc videre poterant, quantumque infirmitate detinerentur, ilico sanabantur) isdem prædictus suavissimus odor sese suavior, et semper in melius reparatus præseutium replebat olfactus. In hac ergo tantæ Matris inventionem factum est magnum gaudium in omni vicina regione. Lætabatur tellus se tam clarum diu sidus texissè : exsultat aer tantæ Virginis gratia cæli serena se adeptum fore nubila ; gaudet solis radius obsequium præbens sacri corporis artubus ; gratulatur supercælestis beatorum turba spirituum, quod videlicet, de cujus jam anime gaudent societate, ejus profecto sancta membra, ineffabili lætitia in die resurrectionis omnium pro meritis glorificanda, fideliter venerari conspiciant adhuc in angusta tumuli spelunca.

A. BERNERO
ABB.
sed rem usque
ad episcopi
consensum
differt.

E
Corpus aper-
tum. fugatis
imbribus, in-
genti luce co-
ruscat,

F
miraque odo-
ris fragrantia
perfusum, sa-
nat morbos :

A. BERNERO
ABB.
curatus ad
apertum se-
pulcrum da-
moniacus :

8 Ad laudes itaque referendas valere credimus omnium Conditori, si tradantur posterorum notitiae, quæ Dominus miracula operari voluit in inventione sanctissimæ Hunegundis virginis suæ. Nam qui lam demoniacus per manus amicorum, qui spem curandi eundem, quem ducebant, in sancta Virgine firma fide locaverant, adductus, reluctans et proprium iter totis viribus impediens, tandem cum magno labore multis prementibus in ipsius beatæ Virginis ecclesiam impulsus est. Qui dum per manus et brachia versus altare traheretur, quanto magis eisdem adpropinquabat, tanto majori vesania arreptus, impellentium nisibus resistebat. Qui diu luctantes, ad ultimum vesanum superant, et coram altari statunt. Quem inde promoventes ad aspiciendum sanctissimi corporis tumulum oculos inlectere cogunt. Quorum desiderio subvenire cupiens sepe dicta sanctimonialis Berta scilicet, relecto sepulcro, videndum velum, quod supra sancta membra jacebat, eis copiam trimit. Quo viso, qui torquebatur, continuo sensui et omni pristinae saluti est redditus; moxque jam nullo cogente, in terram prostratus omnipotentis Domini clementiam per beate Virginis meritum exoravit, de recepta salute gratias referens, de futura custodia deprecans: qui ad perfectæ sanitatis indicium, non post multum tempus cum luminaribus reversus, sanctæ Virgini honorem detulit, atque in testimonium receptæ salutis, plures ex vicinis suis secum adduxit, seque omni anno, quamdiu adviveret, eundem locum cum luminaribus, et amicorum turba visitaturum promisit.

item surdus,
ceca. morbi
vicinus.

g
h

9 Hoc quoque intervallo quidam rusticus, nomine Lupus, qui adhuc superest, et moratur in castro, quod dicitur Perona *g*, accessit cum naturali filia, quæ vocabatur Affindis *h*, ambo pro ægritudinis suæ molestia istius sanctissimæ Virginis postulaturi suffragia. Nam pater obtusis auribus auditum perdiderat; filia vero per non modicum tempus oculorum corporalium lumen amiserat. Supplices igitur et cum nimia amaritudine flentes omnipotentis Domini misericordiam implorabant, quatinus per meritum beatissimæ Virginis eis proveniret remedium salutis: quod et factum est. Ab illo namque die et pater auditum, et filia melius habere meruit visum. Eadem quoque hora superscriptæ inventionis, quidam pauper spiritu, nomine Adhelboldus *i*, jacebat omni membrorum officio destitutus, et pro exitu sui vicino, die transacta, Corporis et Sanguinis Dominici sacramentis munitus, cunctis quoque videbatur morti contiguus: mox ut audivit signis concrepantibus tanti somatis orama *k* perspicuum, surgit a lectulo, nullum in motu membrorum ostendens infirmitatis indicium, curritque ad templum sanctæ Virginis, gestiens videre sepulcrum, et arreptam snis unam ex ovibus hanc sanctæ Virgini obtulit in munus, et ab infirmitate protinus convalescens, nullam deinceps transactæ molestiæ sensit injuriam.

mulier ad ex-
trema dedu-
cto, alii que
multi.

10 Eodem vero adhuc reboante tripudio, quædam vidua, nomine Wiburgis, jacelat nimis ægrota, quæ paullo ante pro exitu sui expectatione, divinis perceptis Sacramentis, per penitentiam et lacrymabilem confessionem a sacerdotibus divinæ pietati fuerat reconciliata. Hæc populi exsultantis plenas lætitiæ voces persentiens, interrogat quid ille sibi strepitus vellet, vel cuius causa festivitatis tanta in populo lætitiâ personaret: quæ statim circumstantium relatu di-

dicit, quod sacri corporis inventione talis in plebe D lætitiâ sit. Illa vero, nomine sanctæ Virginis audito, dictu citius caput a lecto erigit, membra componit, vestem induit, ecclesiam celeriter petit. Cumque ad se reversa superna virtute fugatam infirmitatem comperiens, et sibi subito redditam sanitatem, secum tacita volvens miraretur, omnipotentis divinæ gratias et laudes retulit, atque ilico unam suæ proprietatis ancillam, nomine Isigildam, beatissimæ virgini Hunegundi pro percepto beneficio sanitatis, multis astantibus tradidit: sicque ab illa infirmitate convaleuit, et postmodum diutius vivit. Illis demum peractis, aliisque non paucis miraculorum siguis, quibus Dominus declarari voluit gloriam suæ Virginis, quæ pro multiplicitate sui incongruum existimo hinc pictaciolo *m* ad nagem inseri. Nam omnipotens Deus ut ostenderet cunctis, quantam suæ famulæ concessit gratiam curationis, tantus eodem tempore in hac eadem villa nimis infirmitatis grassabatur morbus, ut nulla pæne remaneret domus, in qua non jaceret infirmus: qui omnes in prædicta sollemnitate tanta sunt celeritate sanati, ut beatissima Virgine *n* levata de tumulo, nullus eorum infirmus remoraretur in lectulo.

11 Accessit denique Rodulfo, Noviomensis ecclesiæ episcopo *n* devoto; et ex congregatione beatissimi martyris Christi Quintini, convocatis patribus Gisone *o*, Rotberto, aliisque plurimis magna devotione repletis, diu dilatatum festinatur ut fiat officium. Peractis itaque Missarum sollemniis, mento humili ac devotis animis acceditur ad tumulum, in ipso adhuc jam dicto divinitus infuso lumine circa caput et pectus beatæ Virginis tam clare radiante, ut pro nimietate sui nequaquam pleniter posset intueri. Levatur autem sanctissimum corpus de sepulcro septimo Idus Novembris. Nobis autem, fratres carissimi, quibus hæc beatæ Virginis Hunegundis gesta, aliorumque Sanctorum per plurima exempla ostenduntur ad legendum, proponuntur *p* ad imitandum, sollerter intuendum, fortiter satagendum est, ne ipsorum expertes operum in illa perenni vita alieni efficiamur a communi lætitiâ Sanctorum omnium. Pulsemus ergo intimi cordis suspiriis aures piissimi Conditoris, quatinus ipso nobis donante, quod jubet, efficaciter complere *p* valeamus, quod salubriter monet: ut venturus in illo districti examine judicii, non in nobis inveniat quod damnet, sed quod cum snis redemptis misericorditer coronet Jesus Christus Dominus noster, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat et gloriatur Deus per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Duae aut tres circiter lineas, quæ ex Mss. nostris exciderant, et omnino ad sensum erant necessariae, supplevi ex editione Mabillonii.

b Consecratom Deo Remis In S. Petri parthenone ex recentiori monacho Humolariensi. tradit in observationibus præviis num. 2 Mabillonius.

c Mabillonius, continere invitabat.

d Ut abscederet Bertha, solutiusque possent vivere, fugebant corpus S. Hunegundis in monasterio suo non quiescere.

e Ludivico, scilicet Transmarino, cujus regnum ab anno 936 usque ad 954 statuit Labbeus tom. 3 Compendii chronologiæ pag. 629.

f Post-

A f Postposita. Ita atrumque Ms.: *Mabilionias*, proposita, minus recte, ut ex re ipsa facile colligitur.

g Perona, *Mabillanius* Parrona. Perona est urbs manita in Picardiu ad Somonum fluvium: castrum vocatur, ut sipe urbes munita illa tempore reperiantur nominata.

h Allindis. In codice nostra Ms. Allindis, *Mabilionius* Allindis.

i Adhellholdus, ita Ms. Allind, Adelboldus; *Mabilionius* Adelboldus.

k Σώματος ὄραμα, Lutine corporis aspectus.

l Eam videlicet libertate donans.

m Pictaciolo, id est schedula, scriptuancula. Vide *Cunginum* ad vocem Pictaciolum, quod idem est.

u Episcopo, ita Mss. *Mabilionius*: Arcesito denique Rodulfo Noviomensis ecclesie archidiacono, postea ejusdem ecclesie episcopo. Recte quidem ad expositionem loci, an etiam ita in Mss. invenitur, me latet. Radulphus certe anno 946, qua facta translatio, nondum ecclesiam Noviomensem regebat episcopus, ut probatur ex diplomate Transmuri ecclesie Vermandensis ac Noviomensis episcopi, quod datum est anno 947, et recitatur a *Mabilionio* in *Observationibus* ad hanc translationem prævis pag. 213. Recte itaque scribit idem *Mabilionius* tom. 3 *Annal. Benedict.* pag. 484, curam sacri corporis elevari et transferendi ab episcopo Transmaro commissam Rodulfo Noviomensis ecclesie tum archidiacono, postea ejusdem ecclesie episcopo, qui, adjunctis sibi e congregatione S. Quintini Gisone, et Roberto presbyteris, id hoc anno (946) executus est vi Idus Novembris. Suspicio tamen scriptum esse a Bernero, prout in Mss. invenitur, episcopumque vocari Radulphum, quia postea, anno scilicet 950, ad ex Flodoardo tradunt *Sauvartiani* in *episcopis Noviomensibus*, episcopus ejusdem ecclesie factus est.

o Giso S. Quintini ecclesie thesaurarius, Robertus decanus fuisse dicitur ab Hemeræo in *Augusta Viromandunorum* ad annum 947, pag. 92.

p Hæc pauca verba ex *Mabilionio* fuisse sumenda, quæ deerrant in Mss.

CAPUT II.

Miracula quædam post translationem facta.

His præmissis de Vita et actibus sapiedictæ gloriosæ virginis Hunegundis, ratum duximus pauca subsequendo describi miraculorum insignia, quæ Dominus a per merita dilectæ suæ Famulæ operari dignatus est. Nam ea, quæ aggregi sumus describere, quibusdam nostræ ætatis referentibus vix valimus agnoscere: fuerunt etiam innumera virtutis facta, quæ si per incertam oblivioni tradita non essent, satis dignæ litteris mandari potuissent. Unum namque signum, quod constat mirabiliter esse factum, consequenter brevi locutione est narraudum. Denique cum quodam tempore homines perversi sua fortiori potestate tidentes, audaci temeritate silvam ipsius sanctæ Virginis, quæ sita est secus fluvium Sambram b, in villa, quæ dicitur Dediniacus, ingressi, iam suis porcis edendam

pervaserunt, et censum sive aliquod servitium pro eadem silva eidem sanctæ Virgini esse deferendum, nulla ratione consenserunt.

13 Quos per seipsam beata Virgo increpare, atque a tanta audacia coercere curavit. Nam dum libere tanta silvarum copia læti polirentur, subit eadem Dei Virgo, pastoribus terribili specie apparuit, eosque cur sibi fructum subriperent silvæ interrogans, virga, quam manu gestabat, percussit: sicque omnis illa porcorum multitudo huc illucque diffusa, versus Humolariense monasterium præcipiti cursu iter arripuit. Unde factum est, ut ex quibus domina redditus silvæ habere prius non poterat, hos postmodum familia ipsius jure quieto possideret. Nam cum magno impetu villam ingressi, circa monasterium per plateas et curtes ea se invicem divisi, a nullo unquam postea sunt requisiti. Hujus rei plurimi testes existunt, ex quibus quædam mulier nomine Dodisma nuper ab hæc luce subtracta est, quæ se tantæ rei interfuisse, ac ex eis suam portionem percepisse veraci assertionem fatebatur.

14 Eodem fere tempore erat quidam miles nobiliori genere exortus, nomine Magernus, qui cujusdam sanctimonialis ipsius monasterii pulcritudine illectus, nequaquam se abstinere potuit ab ejus amplexibus. Dum igitur quadam die more solito monasterium peteret, ut suæ et ipsius carnis voluptati satisfaceret, ei sancta virgo Hunegundis in atrio ejusdem monasterii visibilis apparuit, eumque vehementer increpans, quo pergeret requisivit. Qui ad vocem increpantis valde confusus erubuit; et se ab opere nefario compescens, ab accessu simul et ab actu nefando ad tempus subtraxit. Prædicta autem sanctimonialis, velut labilis et lasciva, se a viro contemptam putans, dum acerrimo dolore fatigata, quasi se ahominatam dum ingemiseret, antiqui hostis insidiis armata, eundem virum caliditate, qua potuit, ad se revocare tentavit: Affabilis, inquit, amice, cur me spernendam putasti? Non te visio, quam vidisti, absterreat, quia non fuit præsentia Hunegundis, sed aliqua de amulis meis, cupiens te avertere a me. Ita dato indicio, aliorum clamulum præparato ostiolo, is spurcissimus vir intermissum nefas iterare temptavit.

15 Cui mox pervigil custos sancta virgo Hunegundis obviam venit, et baculo, quem manu tenebat, in inguine percussit: qui mox exanguis effectus corruit, et in manibus elatus, coxa ejusdem intumescente, eodem dolore vitam finivit; cujus coxa anno integro ante obitum suum in terra computruit. Pro ejus tamen curatione amicorum studio maxima donaria ad offerendum sanctæ Virgini præparantur, quæ velut immundissima stercorea rejiciuntur. Nam, iisdem plurimum munerum offerentibus, turbo calitis irrui, qui tanta exagitatione prædictam oblationem exsufflans dispersit, ut nulli deinceps mortalium quidquam de ea appareret. Verum nulli incredibile videri debet, quod sanctam Dei Virginem suis hostibus visibiliter apparuisse retulimus, cum simile quid de beato Petro Apostolorum principe, in libro *Dialogorum* tertio sub capitulo vigesimo quarto sanctus Papa referat Gregorius. Ait enim quod isdem venerabilis Petrus, cumdam Theodoro suæ ecclesie mansionario, solita citius surgenti, atque in ligneis gradibus ad refuenda luminaria stanti, deorsum in pavimento stans in stola candida apparuit, cum-

A BERNERO
ARD.

us mirabilis
modo multum-
tur?

libidinem mi-
litis Sancta
reprimit
E

F
crimenque re-
pentem pu-
nit, spiritus
pro eo oblati
muneribus:

Quodam suis
porcis silvam
monasterii
rasantes

a

que

A. BERNERO
ABB.

d
Cæcus ad lem-
plum Sanctæ
curatus,

que cur tam cito surrexisset, increpavit d.

46 His breviter tractatis, postremo ad ea, quæ ad horam internisimus, quod superest, narraturi redeamus. Quidam vir, Guntardus nomine, oculorum lumine privatus, causa audiendi Missam, ad sanctæ Virginis divertit ecclesiam: sed cum Missarum sollempniis ibidem officiose peractis, mediante jam die januas inveniret obseratas ecclesiæ, in porticu foris se prostravit in terram, diutius orans adesse sibi Dei misericordiam. Surgens autem post multas lacrymas ab oratione, cœpit oculos manu tergere, restituto visus sibi officio, vidit e clare omnia, obtentu sanctæ et piissimæ Hunegundis virginis. Qui mox lætus, mulieri gressus suos regenti ait: Mulier, dimitte me; nunc enim te trahente non indigeo, quoniam, Deo gratias, recepto lumine perfecte video, quod mihi pie obtinuit intercessio meæ dilectissimæ dominæ Hunegundis. Itaque ingenti lætitia perfusus, laudando Deum reversus est ad propria.

claudus gres-
sum recipit:
multa mira-
cula omissa.

47 Est et aliud magnæ virtutis miraculum, quod abscondi silentio non esse congruum aestimo. Quidam quoque vir, Rotbertus nomine, pedum officio destitutus, scabellis, ut moris est talium, ejusdem Dei Virginis sollempnitati gloriosæ, prout potuit, festinavit interesse. Qui in eadem ecclesia diu remoratus, gratiam sospitatis infundi sibi petiit suis miserabilibus membris. Tandem, Deo miserante, meritis beatæ virginis Hunegundis et intercessione, perfectæ incolumitati palam cunctis meruit restitui: sieque factum est, ut qui contractis nervis enervus advenerat, eorumdem compagibus satis apte solidatus, postmodum cum gaudio est reversus. Sufficiat nos pauca narrasse: calamus autem nostræ descriptionis plura dicere posset, si licentia temporis permitteret, quamvis multa miraculorum opera per incuriæ culpam sunt negligenter omisa. Agamus ergo gratias Deo nostro, qui dilectam virginem et famulam suam Hunegundem ita glorificavit in mundo, cujus meritis et obsecratione pervenire mereamur ad gaudia cælestis patriæ, in qua ipsa feliciter exultat, et cum choris virginum canticum novum Domino cantat. Ipsi gloria, honor, virtus, et potestas. Amen.

C
Sequens mi-
raculum vidit
auctor:

48 In narrandis divinæ operationis mirabilibus f, ille tota mentis virtute est utique laudandus, cui cantat Propheta gratulabundus: Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna solus. Unde nos totis viribus laudemus et benedicamus eum, qui sibi fideliter servientium gloriam perire non patitur meritum: sed sicut æternaliter eos gaudiis facit interesse cælestibus; ita etiam temporaliter per quædam mira eorum merita ad memoriam reducit hominibus. Narraturi siquidem, quod oculis nostris vidimus, magnum miraculum divinæ virtutis, non dubitamus in quorundam mentibus generari scrupulum dubitationis, quod est, proh nefas! pessimum genus infidelitatis. Caveant ergo derogatores divinorum operum, ne damnentur eum his, de quibus loquitur Scriptura: Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum. Qui cum viderent Dominum Jesum innumera facientem mirabilia, et ea a notitia populi occultare non possent, hæc pessima mente calumniari temptabant dicentes: In Beelzebub principe dæmoniorum eiecit dæmonia. Nos vero falsiloquos et mendaciis suis infeliciter vacantes, quorum secundum

Apostolum cor insipiens obscuratum est, et eva- D
nuerunt in cogitationibus, recepturos, nisi forte corrigantur, erroris sui mercedem, postponentes, ad propositum redeamus, et piis ac fidelibus animis, quod oculis nostris vidimus, fideliter referamus.

49 Anno igitur ab Incarnatione Domini non-
gentesimo sexagesimo quarto, die octavo Calen-
darum Septembris, festivitate scilicet beatæ vir-
ginis Hunegundis, hoc, de quo loquimur, divina
virtute factum est miraculum. In territorio nam-
que ejusdam villæ, quæ dicitur Sasnulficurtis g,
messores in ipsa festivitate frumentum secabant;
quos presbyter eorum, nomine Lantfridus, fre-
quenter pro hac temeritate redarguerat, dicens
se synodo interfuisse, in qua ab episcopo No-
viomensis ecclesiæ Rodulfo h hæc festivitas de-
votissime celebrari jussa fuerit. Sed ipsi suorum
vicinorum errorem secuti, dicebant se solos non
posse hanc festivitatem celebrare, dum cunctos
suos vicinos viderent necessitates suas operando
implere. Unde contigit, ut quedam puella, Rot-
gildis nomine, prædicti presbyteri, sicut ipse
nobis retulit, ex sorore neptis, jam dictos mes-
sorum prosecuta est, et spicas, quæ de manibus
eorum ceciderunt, colligebat. Cumque se in-
elinasset, ut spicas studiose colligeret, unam,
dum a terra levaret, recenti sanguine madidam
invenit. Tunc mirans, unde sanguis ille veni-
ret, projecit; aliam nihilominus colligens, eod-
em cruore madentem, sic tertiam, quartam et
quintam, et deinceps usque ad fastidium omnes,
quas collegerat, sanguine plenas videbat. Unde
tremens et nimis pallida ad patrem suum, qui
tunc forte in campo erat, ecurrit, et quid ei
contigerat, indicavit. Quam pater velut puella-
ris levitatis verba narrantem durius increpavit,
et ad opus suum redire admonuit. Sed illam tre-
mentem, atque ita, ut dixerat, se rem habere
affirmantem, ejus pater per campum secutus est,
et ejusdem cruoris plurimas spicas inundatione
madentes collegerunt: et quasi erunt si forte in
eodem campo aliquis ex messoribus manum sibi
aut digitum incidisset, unde sanguis ille pro-
flueret.

20 Quod omnibus stupentibus, atque cum
magna adtestatione negantibus, quasdam ex eis-
dem spicis ad ecclesiam detulerunt; et presbyte-
rum ante altare stantem inventientes, ei spicas
sanguine plenas dederunt; et quid eis in campo
contigerit per ordinem indicaverunt. Sed Pres-
byter refugiens tantæ famæ auctor existere, di-
xit: Si super hoc, quod dicitis, amplius aliquid
non videro, populo incredibile hoc prædicare
non audeo. Cum i hæc diceret, grossiores quasi
lacrymæ ex summitatibus granorum fluxerunt san-
guinis guttæ, et ante pedes ejus in terram stil-
larunt. Quo viso, presbyter tanto tremore percussus
est, ut deficiente spiritu vix genibus tremen-
tibus stare poterat: et quod prius timebat indi-
care, postmodum plus timuit, ne sua negligenti-
a tardius ad notitiam populi perveniret. Signis
his factis, populum ad ecclesiam convocavit,
et pro sua inobedientia eos increpans, hoc divi-
num eis miraculum patefecit. Quos pro insolito
miraculo nimius timor invasit, et ad peniten-
tiam pro sua temeritate agendam promptissimos
reddidit. Egressi denique ab ecclesia per campos,
per rura, per agros, per viarum exitus circum-
quaque discurrentes, cunctis vicinis suis nun-
tiabant, ne amplius cœpto operi insisterent; sed
ad ecclesiam venirent, et divinum miraculum
cernerent.

melenibus
festis Sanctæ
sanguine ma-
dent ipsa

E

quæ ad eccle-
siam delata
plus sanguine
emittunt

F

A cernerent. Quibus omnibus nimium exterritis, fama celeriter pervolante, acsi paganos fugientes *k*, ex opere proprio exturbabantur, et ne super se cœlitus ira Domini veniret suppliciter precabantur.

21 Quidam itaque rusticus, Rotbertus nomine, in eadem villa frumentum in area virga cædebat: qui hæc audiens, proprium opus se relicturum promisit, flagellum projecit: sed stultus, quasi hoc levius esset, scopam arripuit, et circa aream verrens, frumentum adunare cœpit: quam vesaniam statim ultio divina subsecuta est. Nam mox ejus brachium dirigit, et divino verberare tactus in terram cecidit, clamans se reum, se miserum, sese sub omni celeritate esse moriturum: quod factum prædictum timorem auxit. Presbyter vero circumquaque discurrens, sanguinolentas spicas in manibus ferens, vicinarum ecclesiarum presbyteris, quod fuerat factum, nuntiavit. Qui omnes tantæ novitatis signo turbati, convocatis suarum parochiarum populis, cum crucibus et cereis, imo facto agmine, nudis pedibus cum supplicibus votis, cum illo, *B* cujus brachium dirigerat, et cum puella spicas sanguinolentas in manibus ferente, ad monasterium sanctæ Mariæ et sanctæ Hunegundis celeriter pervenerunt; et suam culpam confitentis, in terram prostrati, ut fratres pro se orarent, humiliter petierunt: quod et factum est. Eant ergo, qui non credunt huic signo, et calumniam faciant illi, quod similiter in sanguine factum est in Ægypto sub Pharaone. Nos vero benedicamus eum, qui mirabilis est in Sanctis suis, Deus Israel dans virtutem et fortitudinem plebi suæ. Benedictus Deus in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Mabillonius cum codice nostro Ms.* Quæ Dominus ob tantam sui famulam pie dignatus est operari per gratiam. Sed in idem recidit.

b *Sambram. Sabis est, Gallice Sambre. Fluvius hic oritur in Picardia, prope Capellam arcem, inde per Hannoniæ flucns, prope Namurcum Mosæ miscetur, ut habet Baudrandus.*

c *Curtis, Curtis, cors, est atrium rusticum, inquit in Glossario Cangius, stabulis et aliis ædificiis circumdatum. In hac significatione, licet alias habeat plures, hic sumi videtur.*

d *Lib. 3 citato cap. 24 hæc habet S. Gregorius, a cujus mente auctor videtur aberrare; ille enim verba Petri ad Theodorum: Conliberte, quare tam citius surrexisti? non pro increpatione habuit, sed pro approbatione operis, ut patet ex his sequentibus Gregorii verbis: Qua in re quid idem beatus Apostolus servientibus sibi voluit, nisi præsentiam sui respectus ostendere: quia quidquid pro ejus veneratione agerent, ipse hoc pro mercede retributionis sine intermissione semper videret?*

e *Hic rursum in verbis differt editio Mabillonii, sed idem est sensus.*

f *Videtur sequens miraculum postea præcedentibus additum, quod ex hac in illud præfatione facile lector colliget.*

g *Sasnulphicurtis, ac si diceret: in villa Sasnulphi; curtis enim præ villa etiam sæpe sumitur ab illius ævi scriptoribus.*

h *Rudolfo; hic idem, qui archidiaconus corpus Sanctæ elevarit. Statutam hanc festivitatem anno 954 diximus § 1 Commentarii num. 4.*

i *Ita Ms. etiam in sequentibus. Mabillonii A. BERNEO editio in verbis dissidet, et sensum habet imperfectum.*

k *Fugientes, mendose Mabillonius rugientes.*

TRANSLATIO

Altera cum miraculis,

auctore anonymo,

Ex editione Mabillonii.

Sanctorum miracula describere, eorumque facta insignia ob posteriorum notitiam chartulis imprimere, fidelibus non pigrum judicari ab omnibus adprime debet, honorificum simulque necessarium. Nam fabularum naniæ dum recitando fatuorum auribus in malum pronis ingeruntur, illectus animus torpet, mens hebet, et propria luce relicta deorsum fluit, corruptionis perniciosa lenocinia concupiscens, probitatis tramitem derelinquens; sicque fit ut cor insipientium auditis fatuitatibus per proclivia gradiens, nectat catenam, qua valeat trahi, tartarumque demum immergi. Verum Sanctorum merita dum divulgata in auditum populi proferuntur, virtutesque eorum profectus gratia nuntiantur, fidelis mens de mortis somno exurgens ad vitam, de tenebris infidelitatis exerit brachia ad studia sanctitatis: consurgensque ad prospera, inardescit ad fortia, malignitatis præcipitia præcavet, pie intentionis iter arripit. Taliterque perditionis noxæ absoluta, libero pede festinat ad gaudia cœlestis vitæ, quatinus Deum deorum valeat videre in Sion, id est in specula pacificæ visionis. Quocirca vestra, fratres, dilectionis caritatem quoddam non pigeat audire miraculum, quod Dominus noster Jesus Christus in mutatione corporis suæ sanctissimæ virginis Hunegundis sua dignatione voluit demonstrare: de qua videlicet mutatione, quia occasionis articulus e vicino sese nobis obtulit, non fiat tædiosum aliquantisper obtentu reverentiæ immorari, ut qualiter facta, vel consummata sit ipsa mutatio, ad fidelium notitiam litteris licet imperitis queat pervenire. Habet enim mercedem suam pie devotionis affectuosa intentio.

2 Anno igitur Dominicæ Incarnationis millesimo quinquagesimo primo, regni Francorum monarchiam gubernante optimo principe Henrico a. Philippi regis genitore, abbate quoque Marcario b Hunolariensis cœnobii curam administrante, visum est fratribus beati Benedicti sub regula Domino militantibus, quatenus corpus dominæ suæ Hunegundis, si facultas suppeteret, mutari debuisset, ut cujus scilicet non ambigebant animam inter virginum choros honorari in cœlesti thalamo, ejus gloriosum soma non negligenter in terris condere honorabili mausoleo. Erat enim id ætatis sacra margarita ligneo tantum involuta scrinio, forinsecus aspicientibus vile præbente domicilium; sed intrinsecus servante admodum carissimum thesaurum. Ipsum vero ædificiolum laminis ferreis adeo fuerat circumseptum atque præclusum, cui introrsus præbæbant ossa devotissima, ut vix aliquibus pateret apertionibus præter admodum paucis artis mechaicæ

Præfatio brevis auctoris.

E

F

Consilium ineunt monachi de corpore honoratiori thecæ includendo:

a

b

A. ANONYMO.

mechanica machinationibus. Eidem quoque aliud majusculum superpositum exstabat scrinium handquaquam minori sollertia constructum, ligaminibus identidem ferreis et clavis quamplurimis munitum attentius, sagaci cura ac industria atrinsecus vallatum, ne videlicet facile pateret captiosis, fraudulentisve ingeniolis. Prædari quippe minime cupit, qui sic thesaurum suum occultis atque firmissimis tectis recondit. Tali siquidem modo corpus Deo amabilis virginis Hunegundis fuisse conditum ab his, qui viderunt nobisque retulerunt, accepimus a tempore scilicet inventionis atque translationis ejusdem virginis, quæ celebrata est anno Incarnationis Dominicæ nongentesimo quadragesimo sexto, Ludovico regnante, Berta femina Deo sacra tunc temporis Humolariensem regente abbatiam. Cujus inventionis necnon et translationis descriptionem simulque miraculorum insignia, inibi divinitus declarata, volentibus agnoscere, claro stilo luculentoque sermone studuit elucubrare piæ memoriæ domus abbas Bernerus, qui Deo disponente primus huic successit locello, pulsus ob obscena carpalis voluptatis lenocinia, quæ ibi erant, monialibus. At nos ista interim omittentes, ceptum opusculum, prout valeamus, intendamus. Cum igitur cœnobitæ, ut præmissimus, simul cum patri spirituali ad invicem pertractarent, si quo modo ad effectum perducere possent, quod quidem summo affectabant desiderio, nec tamen inchoare præsumebant; fortuna loci summissius arridente, Dei providentia omnia prævidente contigit quemdam virum de burgo sancti Quintini gloriosi martyris, mercimoniis atque mercationibus vitam suam deducentem, nomine Balduinum, causa devotionis animæque profecti nostrum adhisce cœnobium, quatinus mutue dilectionis obtentu fratres dignarentur sibi suam largiri societatem.

quod promoveat Balduinus monachus;

3 Quam petitionem fratres cum patre libenti animo amplectentes propter illud Domini præceptum, quo dicitur: Date et dabitur vobis; et, Eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis; et: Omne quod ad me venit non ejiciam foras, societatem et beneficia loci, ut moris est monachis, ei gratanter impenderunt. Nam vir ille, licet sæcularis, religioni erat intentus, misericordie operibus operam dans, fidei devotionem cordis intentione servabat, sicut rei postmodum patefecit exitus. Sumpto enim habitu eodem in loco, postea devotus exstitit monachus. Hac denique familiaritate inlectus homo, monasterii frequentare curabat claustra, utpote quasi alter Adam factus ex fratribus. Unde accidit ut sæpe veniens fratres susserare super memorato negotio frequentius animadverteret. Sed quia incipere pavebant, eum dictum est, ne videlicet juxta Evangelium inluderent eis dicentes: Quia hi cœperunt ædificare et non potuerunt consummare; divino, ut est humana opinio, instinctu commotus præfatus homo (cupiebat enim et ipse honorare sanctæ Virginis artus) convocavit seniorum cœtum, hujus allocutionis primordia libans: Quoniam, inquit, patres venerandi, perpendo ex vobis quosdam vicissim serere colloquia, velle corpus sanctissimæ virginis Hunegundis nostræ dominæ, si facultas subpeteret, lautiori ponere loculo, corde exhilaresco, operaque meam pro posse promitto, opusculum dumtaxat concupitum initiare ne morem. Sin autem nequaquam tale inceptare audetis opificium, ipse ego super me totum negotium acci-

pio, Deique omnipotentis auxilio fretus ad finem usque perducam, concessa mihi tantum populi oblatione. Quod cum audissent monachi, ultra modum exhilarati, grates Creatori universorum reddiderunt, et in promissione sua virum benedixerunt, divinitatis prerogativam venerantes cum hoc tanto tam repentino tamque insperato gaudio.

4 Quid opus est verbis? Sumpto siquidem vir ille negotio, componi fecit loculum opere analogario c, in longum mensura duorum semicubitorum, altitudine continua ab utraque fronte cubitali, utrimque ab lateribus semicubitali, reliqua structura in altum decentissime vergente, instar tabularum expressa, carlato atque sculpto elaborata opificio. In cujus superficie opusculi sanctorum Apostolorum atque Prophetarum imagines cernuntur expressæ, perpulcris atque politis tabulatis fulgentis auri et splendentis argenti, ter ternis utrobique in ordinem digestis iconibus. Sed et in una frontium imago sanctæ Hunegundis, sanctique Eligii Noviomensis artificis, ejusdem Virginis in baptismo patroni, conspicitur dignius elevata; in altera vero Christi Domini nostri majestas cernitur satis eleganter expressa, cujus regnum et imperium sino fine permanet in sæcula. Quid plura? Accelerato denique, simulque, ut dictum est, lente consummato opere, domus abbas Macarius, qui ea tempestate, veluti prælibatum est, loci Humolariensis res administrabat, domnum episcopum Noviomensem d invitare curat, vicinosque adsciscit abbates, domnum videlicet Girardum e Insulamum, domnum Rainerum sancti Prajecti vicarium, atque domnum Bonifacium Walerannum de Monte sancti Quintini, necnon et alios quamplures Viromandensis territorii satrapas et milites. Monachos quoque ac clericos huic ætmi interesse commonet, ne scilicet tam carum pignus absque notitia testimonioque honestarum religiosarumque personarum tamquam furtivum vel ignotum tractari mutarive clanculum videretur. Ut ventum est ergo ad constituti termini diem, in quo agi habebant hæc, fama volante, qua alter non est velocior multius, fit conventus seniorum, occensus nobilium virorum, rusticorum ac feminarum turba cum parvulis confluit gratulabunda. Nec immerito: existimabant etenim pro reverentia et honore debito tantæ Matri impendendo, simulque intercessione se patrocinandos, et pro forfactis f suffragia postulantes, veniam se fore consecuturos. Interea loci reseratur gloriosi gazophylacii aditus, sublevantur adhibitis mallis cum cunctis ferreis ligamina sagaci cura innexa, evellantur opercula, panduntur pretiosi sonantis cœnabula.

5 Ceterum omnipotens Dominus volens suæ Sponsæ honorare membra, occulta dispositionis suæ prerogativa differri fecit mutationem ossium felicium diem usque in tertium, hujus apologice, id est occasionis, eventum. Episcopus quippe, in cujus dioceseos præinictu situs est locus, nomine Humolarias, regio impeditus obsequio atque negotio ad præfatum diem constitutum minime venit: quam ob rem compulsi sunt eum præstolari per triduum. Collocatur ergo venerandum scrinium, sicut erat reseratum, super geminas bases ligneas intra sanctæ sanctorum, inter altare videlicet Dei genitricis semperque virginis Mariæ, et altare sanctæ Hunegundis in honore dedicatum. Inter tot denique devotæ multitudinis millia ad tam clarum celebratam concurrentia,

comp. ma
ther. ex. ma.
tur. ep. ma.
et. ab. ma.

Hum. op. lo.
corpore. ep.
scopum. ep.
et. ma.

A currentia plurimi corpora mole debiles nituntur huic sanctae actioni interesse, utpote rogaturi Domini misericordiam suo quisque pro incommodo.

6 Unde accedit divina, quemadmodum fati sumus, voluntate, quamdam puellam, nomine Emelinam, epileptico morbo invasam, cum amicorum auxilio, spe recuperandae sanitatis ad monasterium deductam esse, in vico natam, qui Herleins dicitur, super Somens ripam situs, medius stans inter sancti Quintini castrum et Humolariense monasterium (epilepticum autem Graeci vocant appensionem mentis et corporis, quae passio, spasmos, id est contractiones membrorum generat, fit autem morbus iste ex melancholico humore, id est ex abundantia fellis fusi per membra, contingit autem per phantasiam.) Ceterum dum puellula pro sibi reddendo remedio templo fuisset injecta, sistitur coram altario sanctae Mariae virginis incomparabilis, quatinus ejus interventu, sanctaeque Huuegundis intercessu, pristinum consequi mereretur sospitatis gradum. Erat enim ipsa, de qua loquimur, puella adeo epilepsi oppressa, ut cujusvis quietis non admitteret moras, vim

B vexationis corporeo monstrans gestu. Profitebatur enim se praeter nimiam gravem morti adpropinquare, spiritumquo propemodum exhalare. Qua de re confluentia populi in admirationem conversa, pietate simulque compassione compuncta, lacrymarum imbres fundebat, pugnisque pectus tundens, Omnipotentem cum devota mente implorabat pro miserandae mulieris liberatione. At puellula, inestimabili poena multata, nec ad momentum cessabat, diris vocibus oratorium spargens, seseque manibus feriens, capite vacillante mirandum cunctis per biduum, nulla occurrente requie, spectaculum praestans. Plebs ergo lidellum supero afflata spiritu, abbates cum fratribus exorat, quatinus caritatis obtentu miserandae mulierulae darent copiam visendi almae virginis Huuegundis ossa, si forte, favente Christi clementia, aliquo modo mitigaretur incommoditas tanta. Concesserunt igitur eadem et ipsi permoti humanitate. Quid ergo? Dicam an sileam? quin immo pandam praedicandae virtutis evidentiam. Nam statim ut oculus ossa conspexit, intronnisso vertice,

C interit dolor, sopitus est languor, avulsus est luctus, rediit pristinus corporis status. Quod cum vidissent, qui adstabant populi, benedicentes gratias persolverunt Domino Deo universorum, qui suos mirificat Sanctos sicut vult, et quando vult. Hujus autem divinae operationis, quam Jesus Christus Dominus et Deus noster dignatus est ostendere per merita gloriosae virginis Huuegundis ad laudem et gloriam suam, tot revera exstiterunt testes, quot contigit tunc adesse fideles.

7 Igitur super hoc facto abbates cum monachis congaudentes conferebant ad invicem, conveniens non esse mutationem ulterius differri, aut episcopalem praesentiam praestolari, viso praecipue hoc tanto dignoque relato miraculo, ne scilicet populus longa jam mora protractus, diutinaeque expectatione jam lassus, pascere spes videretur inanes. Communi siquidem consilio atque decreto feruntur beata pignora in cryptam sanctae et individuae Trinitatis in honore dedicatam, retro ejusdem ipsius monasterii tribunal fabricatam atque contiguam. Hoc equidem gemina pro causa acclitare studuerunt, scilicet ne vel in aliquo casu offenderent sanctitatis munera, nimio tur-

multu sexus utriusque imminente ac premente, vel ne fragmina margaritarum coram idiotis atque imperitis hominibus, pensare nescientibus, homines propter homines contrectarent, eo quod dicitur: Nolite sanctum dare canibus, et ne spargatis margaritas vestras ante porcos. Unde ait Isaias: Secretum meum mihi, secretum meum mihi. Observatis ergo firmiter ostiis, quae a dextris et a sinistris cancelli eandem cryptam petentibus aditum pandunt, circumdant beata munera pavitantibus animis ob exhibendam reverentiam. Haesitabant enim, quisnam eorum dignius contingere haberet a Christo concessa tam pretiosa donaria: sed demum consueti hanc tradere curam * ad-

* curant.
opinor.

8 Igitur duo militares viri, qui aderant, sollemniter peragunt munuscula. Nam hi summopere efflagitaverant, ut eis concederetur mutationi adesse, sanctaque ossa propriis conspicerent oculis. Alter igitur eorum, nomine Godefridus, senior, pallium decentissimum sanctae Virgini contulit in munus; alter vero, nomine Rothbertus, cognomento Anguilla, seipsum ob devotionem per cervinam corrigiam g servum obtulit, atque in exhibitione servitutis hortum jure praedii tradidit in villa, quae Marceia fertur. Fratres autem non terrena, sed divina persolvunt officia, et venerationi, ut decebat, satis idonea. Clauso igitur tandem cum diligentia solertiaque honorabili ergasterio h, cum cereis et thuribulis et crucibus de crypta erumpunt laetis adprime mentibus, byssinis poderibus, id est albis, palliatis monachis, more patrum feretrum bajulantibus.

munera Sanctae oblata:

g

F

h

9 Verum quia basilicae capacitas non ad hoc erat sulliciens, ut confluentis vulgi multitudinem recipere posset, in tantum quippe copiosa utriusque sexus exstabat ecclesia relecta confluentia, utpote praestolante, pro quo venerat, sanctitatis dona, quod nec gestantes devotionis pignora valebant egredi, per quae fuerant ingressi, ostiola. Qua de re consilio inter se habito, per ostium ejusdem cryptae in latere dispositum, quod est pervium emittibus ad capellam sancti Nicolai episcopi, mirae sanctitatis confessoris, per claustrulum efferunt venerationis loculum; sicque per quamdam posterulam ejusdem claustrulli, in maceria factam, ejectum per pomerium atque cimiterium fratrum, ad alium identidem aditum ignorante populo perdunt. Sed rursus atrio, quod est pro foribus ecclesiarum, gente rusticana redundante, vix cum ingenti luctamine per portam secus capellam sancti archangeli Michaelis sitam

sacrum corpus, ingruente populo, extra ecclesiam deportatur.

epilepticu
puella sanata-
ti redditur.

Translatio in
notam the-
cam facta per
abbatem:

A. ANONYMO.

sitam extrahunt. Tandemque impenso multo et grandi labore, jamque defessi in campum cultum, prope xenodochium monachorum jacentem, deferunt: quo in loco quadam providentia mensa lignea extensa, sanctum thesaurum in eum deponere atque locare festinant, cum reverentia tamen, ut dignum erat, quatinus ab omni expectantium, sed et desiderantium multitudine adiri et venerari absque gravedine potuisset. Siquidem tanta pullularat frequens populatio, quod nec totius villæ capacitas ad capiendum sufficiens erat, sed circumquaque populi per agros vagabantur incerti, quo pacto vel ingenio, quave ex parte templum adire quirent.

relatumque
vesperi, pyramidi
retro altare imponitur.

10 Cum ergo dies jam inclinata esset ad vespere, sole a meridiano fervore tepente, rursus patres cum fratribus resumptis ceroferiis et crucibus, induti vestimentis albis, sicut prius, gloriosum revisere satagunt loculum. Nam in principio reversi fuerant necessitate cogente, per paucis inibi relictis, qui feretrum observarent, et eulogias atque oblationes suseiperent, utpote populo plurimum gravedinis simulque molestiæ inferente. Sumto igitur cum diligentia pretioso gestatorio, etiamt umvulgo in vota grassante, cum honore digno et hymnidica pompa, non modica turba eos comitante, sanctas reliquias referentes in sanctam Dei ecclesiam inthronizant, ac in sacro peribolo retro altare sanctæ virginis Hunegundis intra pyramidem, quod nos oraculum dicimus, digno cum obsequio componunt, ad honorem Domini nostri Jesu Christi, qui cum coæterno Patre et sancto Flamine vivit et regnat

Deus per omnia sæcula sæculorum.

ANNOTATA.

a Henrico, filio Roberti regis, a quo in regni societatem adlectum anno 1027, probat Pagius ad annum 1028 num. 4 et seq. Regnavit deinde post patrem usque ad annum 1060, quo eum obiisse vult laudatus Pagius ad annum 1059 num. 17: cum antea Philippum filium regni fecisset consortem.

b Macario. Multa præstitit Humolariensi monasterio suo commoda abbas Macarius, quæ ex ejusdem loci chartario alias Deo dante publicabimus, inquit ad hunc locum Mabillonius. Qui tom. 4 Annalium Bened. pag. 528 eum Bernardo successisse scribit, sed annum non indicat. Omnino autem prætermisus est apud Samuarthanos in Catalogo abbatum Humolariensium.

c Anaglifario, id est, sculptorio.

d Episcopus impeditus translationi non adfuit.

e De reliquis hæc notat Mabillonius: Abbas Insulanus est S. Quintini de Insula ad muros quondam, nunc intra muros Augustæ Veromanduorum. Abbatia S. Præjecti prope urbem; abbatia de monte S. Quintini prope Peronam.

f Forfactis, id est criminibus. Forefactum enim, forfactum, Gallis forfuit, crimen significat.

g Cervinam corrigiam collo suo imponendo in signum servitutis: uti factum alias invenies apud Caugium, ad vocem Corrigia.

h Ergasterio, id est, theca.

DE S. GREGORIO CONFESSORE

ULTRAJECTINÆ ECCLESIAE RECTORE

ULTRAJECTI IN BELGIO

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti cultus; Acta, stirps, patria; an monachus?

ANNO DCCLX-
XVI.
S. Gregorii
cultus.

Sanctum Gregorium Trajectensis ad Rhenum ecclesiæ moderatorem, natalium splendore illustrem, virtutibus ac meritis illustriorem rarii Sactorum Fasti memorant ad diem xxv Augusti. Nec modo natalis, seu mortis dies, sed etiam corporis translata, Martyrologiis inscripta legitur ad diem iii Junii, sicut observantur majores nostri in prætermisus ad dictum diem. Verum, cum de legitimo Sancti cultu nullum suboriri possit dubium, annuntiationes varias ex Martyrologiis hic non accumulabo. Præmitto itaque additamenta ad Usuardum varia, alia occasione partim deinde adducenda, in quibus sex locis diversis ejus recurrit memoria, ut videre est in Usuardo nostro per Sollerium edito ad diem memoratum: atque unum præfero Martyrologium Romanum, in quo breviter Sancti natalis sic annuntiat: Trajecti S. Gregorii episcopi.

scriptor
Actorum,

2 Vitæ scriptorem nactus est S. Gregorius doctum, sanctum, canteparaneum, atque in multis testem oculatum, sanctum videlicet Ludgerum

seu Ludgerum, Mimigardfordensem (Monasterieusum nunc vocant) in Westphalia episcopum, discipulum olim suum. Docet id Alfridas Mauasteriensis itidem episcopus in Vita S. Ludgeri per majores nostros edita tom. 3 Martii pag. 649 his verbis: Erat S. Ludgerus in Scripturis sacris non mediocriter eruditus: sicut in libro ab eo composito de Vita venerabilium ejus doctorum, Gregorii scilicet et Albrici, aperte probatur: sed et primordia S. Bonifacii adventus atque ordinationis, quæ fuerant in alio Opusculo prætermisus, pulchro sermone ipse conscripsit. Molanus item ad diem xxv Augusti in Usuardo aucto de Gregorio ita habet: Qui fuit instructor sancti Ludgeri episcopi Monasteriensis (subdeus) primi, qui ejusdem Gregorii Vitam conscripsit. Manifestum id facit ipse Ludgerus in Vita, quam daturus sumus, in qua sæpe Gregorium præceptorem suum vacat, et tandem num. 28 se Vitæ scriptorem his verbis indicat: Et mihi modico Ludgero (Gregorius) librum S. Augustini tradidit, quem Enchiridion, id est Manuale, ipse nuncupavit.

3 Vitam hanc ex manuscripto ecclesiæ Fuldeusis

A deus primus edidit Christophorus Browerus Societatis nostrae, notisque illustravit: ex quo illam denuo typis subiecere Surius ad xxv Augusti, et Mabillonius in Actis Saactorum Ordinis S. Benedicti seculo 3 Benedictino, part. 2, a pag. 319, edidit et partem primum ad S. Bonifacium maxime pertinentem Henschenius in Actis S. Bonifacii ad diem v Junii; ita ut fere superfluum videri possit eam hic recudere, nisi id Operis nostri institutum omnino exigeret, et quaedam aliunde adiungenda occurrerent, ad Sancti memoriam illustrandam conducentia. Dubinus itaque illam pro more nostro in capita dixim, additionibusque marginalibus, et observationibus illustratam, ex eodem Ms. nobis communicato, atque collato cum alio Ms. exemplari pergamenico carnobii Bodecensis Ordinis Regularium S. Augustini diocesis Paderbornensis, quod exemplar initio quidem mutilum est, et in contextu saepe contractam, interdum tamen auctius et non raro concinnius, quam Fuldense.

Acta alia non edenda.

4 Alam S. Gregorii Vitam habemus in duobus codicibus Mss., belle inter se consentientibus, quae ex priori, per S. Ludgerum scripta, videtur contracta; nam pleraque continet, quae prior, sed brevius, nec quidquam fere superaddit. Quapropter inutile existimavi illam edere, siquid tamen priore Vita clarius evantiet, in notis poterit illi indicari. De S. Gregorio agunt praeterea auctores varii, quorum non pauci in Commentario hoc erunt citandi. Quibus praenotatis, ad illustranda quaedam ad Sanctum pertinentia, quae Vita auctor vel praetermisit, vel obscurius indicavit, accedimus.

B Stirpe natus est S. Gregorius regia Francorum, ut variis locis a majoribus nostris probatum est. Henschenius tom. 1 Februarii pag. 231 in Actis S. Sigeberti Francorum Austrasiorum regis, qui Dagoberti primi filius, pater vero erat Dagoberti secundi, eam ab eodem S. Sigeberto usque ad Gregorium deducit hoc modo. S. Sigebertus filium habuit Dagobertum secundum. Hic, praeter reliquam prolem, filias habuit S. Irminam virginem, monasterii Horrei apud Treiros primam abbatissam, et Adalam seu Addalam S. Gregorii aviam, quae post obitum mariti Palatiolo monasterio, de quo in Vita, Abbatissa praefuit. Addula autem haec antea Albericum peperit filium; qui S. Vastrudae matrimonio junctus, Sanctum, de quo agimus, genuit Gregorium, aliosque plures, ut ex Vita patebit inferius. Porro horum unus uliquis procreasse videtur Albericum Gregorii in sede Ultrajectina successorem; hic enim in Vita S. Ludgeri nepo Gregorii vocatur ab Alfrido. De sancta Vastrada Gregorii matre actum tom. v Julii pag. 189. Reliqua ab Henschenio probatu videri possunt loco supra assignato, vel in Diatriba de tribus Dagobertis lib. 2, § 14, item in Ecegesi praefata ante tom. iii Martii cap. 4, pag. 29. Eandem genealogiam tradunt Coincius tom. 5 Annalium Francorum pag. 517, et Mabillonius in notis ad Vitam Gregorii pag. 321. Haec itaque pluribus firmare supersedeo, ne actum agam. Ceterum Joannes Georgius ab Eckhart tom. 1 de Rebus Franciae Orientalis lib. 15, num. 11 scribit. Gregorium primum Albericum nominatum fuisse, idque colligi ex ejus Vita per S. Ludgerum scripta; at ego in Vita Gregorii nihil hujusmodi me invenire fateor.

C Genus Sancti regium.

6 Patria Germanum fuisse S. Gregorium scribunt alii. Francum alii: neutrum a vero ab-

errare videtur, modo recte intelligatur. In Vita Auctoris Ms. paullo ante indicata haec leguntur ad propositum nostrum: Quaesitus est lector (dum Bonifacius in monasterio Palatiolo mensae accubebat) et juxta Dei providentiam inventus est electus puer Gregorius, alto ejusdem patriae sanguine procreatus. Quae pra oentis habuisse videtur Joannes Gerbrandus a Leidis, dum lib. 4 Chronici Belgici cap. 1 haec scripsit: Quaesito lectore, inventus est puer egregius quindecim annorum, alto ejusdem patriae sanguine procreatus, nomine Gregorius. Hinc cap. 2 dicit: Beatus ergo Gregorius, Almanus genere, diocesis Trevirensis. Wilhelmus Heda in Historia episcoporum Ultrajectensium in Gregorio pag. 38 haec habet: Gregorius successit natione Francus, gente Trevir, alto procreatus sanguine. Haec me dubitare vis sinunt, quin vel Treviris, vel certe in illis partibus natus fuerit Gregorius, maxime cum et Adela avia, hujusque soror S. Irmina in eodem tractu fuerint abbatissae. Porro Trevirim olim ad Galliam Belgicam pertinuisse norunt eruditi; tempore autem, quo natus Gregorius, regni Francorum Austrasiorum pars erat, nunc vero Germaniae adjuncta est. Si itaque pro illorum temporum usu loquamur, Francum in Gallia Belgica natum dicere necesse est; sin prout modo distributae sunt provinciae, Alamanus seu Germanus dici potest. Ex dictis facile perspicias errorem illorum, qui eum ex Anglia vocatum putavere a Bonifacio, quod et Baronius existimavit ad annum Christi 725 num. 11. Haec autem opinio etiam confutatur ex Vita tertia S. Bonifacii per Henschenium edita tom. 1 Junii, in qua pag. 482, num. 4 inter socios Bonifacii ex variis provinciis collectos numeratur beatus Gregorius ex nobili prosapia Francorum. Haec de Sancti patria dicta sufficiant.

E Monachum fuisse probare conatur Mabillonius.

7 Nunc et de Vita instituto dubium quoddam venit examinandum, priusquam rerum gestarum contexamus chronologiam. Mabillonius supra laudatus in observationibus ad Acta S. Gregorii praeris num. 2 probare conatur, S. Gregorium monachum fuisse, Ordini quoque suo adscribendum. Praclaro Ordini virum sanctissimum non invideo, neque nego rationes esse, quae illi suadeant; cum tamen alii dissentiant, pro instituto nostro examinandum est, an id omnino persuaducant. Quod dum ago, ipsius Mabillonii sequar vestigia: Gregorium, inquit, monachum ac monachorum patrem seu abbatem fuisse argumenta non pauca persuadent, tametsi in subjectis ipsis Actis nulla monasticae professionis mentio fiat. Id sane argumentum non leve est contra Mabillonium, cum monasticam professionem silere non soleant biographi. Verum ille opinionem suam sic probat. Quippe is adolescens rudis et litterarum expertus S. Bonifacio adhæsit, institutusque videtur in monasticis rebus, sive in comitatu Bonifacii, et sociorum monachorum, sive in cœnobio Ordorfensi, quod primum S. Bonifacius ædificasse dicitur; sive in Fritislariensi. Nam in monasteriis ab ipso conditis pueros fuisse educatos, patet ex epistola 47, in qua jubet, ut post mortem Wigberti abbatis Fritislariensis Wigbertus presbyter et Megingordus diaconus magistri sint infantium. Hoc primum Mabillonii argumentum, ad quod tantisper subsistam.

F cujus primo argumento respondetur:

8 Adolescentem adhæsisse Bonifacio Gregorium patet ex Vita cap. 1. At eo non videtur animo Bonifacium secutus, ut ab eo sejunctus

AUCTORE
J. S.

canobio includeretur: cum Addulo abbatissa, Gregorii avio, dedit illi pueros et equos, et dimisit eum ire cum sancto magistro in opus, quod compleverunt simul, usque ad sanctum martyrium ejus. Quid opus erat pueris et equis, si tirocinio includendus erat Gregorius? In comitatu Bonifacii institutum fuisse Gregorium, certum est, ad virtutes scilicet Evangelii præconi necessarios. Non aique certum est, od vitam institutum fuisse monasticum: nullum enim illius institutionis in Vita apparet restigium; ut non dicam inusitatum esse per labores apostolicos ad vitam monasticam quemquam erudire. Quod forte in canobio institutus dicitur, non tantum fundamento caret in Vita, sed plane ridetur Vita contrarium: nam ubique exhibetur in opere apostolico Bonifacii adjutor, ubique comes, in ipso etiam itinere Romano. Hæc igitur monachatum Gregorii mihi non videntur evincere. Verum audiamus sequentia.

argumentum
aliud Mabillonii.

9 Certe, inquit, Gregorius in ecclesia Trajectensi abbas, et pater fuit monachorum, quos ipse instituebat, informabatque. Sic enim auctor libri de Vita S. Ludgeri apud Browerum cap. 6: Gregorius Ludgerum paterna in monachorum monasterio sollicitudine erudiisse fertur. *Falitur Mabillonius, nam ibidem in Ludgerum erudiisse dicitur Alcuinus, non Gregorius. Ad Gregorium vero pertinet quod subdit ex Alfrido in Vita S. Ludgeri in Actis nostris tom. III Martii, pag. 664, cap. 2: Illi (parentes scilicet Ludgeri) commendaverunt eum viro venerabili Gregorio, discipulo et successori S. Bonifacii martyris, Domino nutriendum: qui libenter eum suscepit; et comperta sagacitate pueri, studiose illum erudiebat. Crevit itaque Ludgerus proficiens in timore Domini, et depositio seculari habitu (notanda, inquit, hæc verba) in Trajecto monasterio totum se contulit ad studium artis spiritualis. Ut intelligamus quale monasterium illud, subjungo sequentia: Erant, ait auctor, in illa schola Gregorii et alii condiscipuli nobiles et prudentes. Monachine Benedictini condiscipuli vocabantur eo tempore? Illo tempore monasterium schola? Plura occurrunt hujusmodi, sed nolim hic esse prolixior. Subdit Mabillonius: Unde patri Gregorio et ceteris tanto dignior et acceptior, quanto fuit et monasticis eruditionibus illustrior. Advertendum est, hæc post adducta mox Alfridi verba non legi subjuncta in Vita Ludgeri: sed dici de Ludgero ab Alcuini institutione ex Anglia reverso. Audi Vitam memoratam num. 10: Tunc Alcuinus necessitate compulsus direxit Ludgerum . . . Directus itaque Ludgerus prospero cursu pervenit ad patriam suam, bene instructus, habens secum copiam librorum: eratque patri Gregorio et ceteris tanto tunc dignior et acceptior, quanto fuit et in monasticis eruditionibus illustrior. Vellem suo quæque loco dedisset Mabillonius, et quæ ad Alcuinum referenda erant, ad Gregorium non detorsisset. Sic enim non intulisset in canobio Trajectensi hæc Ludgerum didicisse: verum sub Alcuini disciplina. Una igitur hic manet ratio, quod abbas vocetur Gregorius, quod schola ipsius monasterium: altera, quod Ludgerus sub ejus disciplina deposuerit habitum secularem, de quibus mox agam.*

et tertium;

10 Postremum Mabillonii argumentum est, quod in diplomatis Pippini et Caroli magni, quibus ecclesie Trajectensis privilegia confirmantur, Monachorum aique ac Canonicorum fiat mentio;

quod verum omnino est, sed Gregorii monachatum non probat: neque evincit monasterium Trajectense canobium fuisse Benedictinum. Erant in ecclesia Trojectensi monachi Benedictini ad conversionem Frisonum destinati, erant et clerici et canonici non pauci od idem opus accincti: præerat omnibus Gregorius ecclesie administrator, erudiebat omnes, singulos od opera apostolica, ut magis ad Dei gloriam judicabat expedire, huc illuc destinabat: totum hoc facile admisero: verum ex eo satis certo inferre non possum, Gregorium Ordini S. Benedicti fuisse adscriptum.

11 Abbas quidem vocatur Gregorius, et monasterio præfuit Ulrojectino: neque ex eo tamen certum fit, monachum fuisse, seu Benedictinum. Quippe cononicorum præpositi eo tempore etiam abbates vocabantur, et monasteria vocabantur, ubi in communi vivebant canonici. Quod, ne sim longior, una tantum exemplo ostendo, quamvis plura non desint. Concilii Turonensis in (tom. 2 editionis Sirmondi pag. 300) canon xxiv hoc notatur titulo: De CANONICIS, qui sub ABBAE vivunt in MONASTERIIS. Ita autem habet: Simili modo et ABBATES MONASTERIORUM, in quibus canonica vita antiquitus fuit, vel nunc videtur esse, sollicite suis provideant CANONICIS etc. Celebratum est hoc concilium sub imperio Caroli magni anno Christi mcccxxiii, ut notat Sirmondus: Quod igitur monasterio abbas præfuit Gregorius, monachum fuisse non evincit.

12 Simile mihi fuisse videtur monasterium Ultrajectinum Mimigardfordensi, de quo Monachus anonymus Werthinensis apud Bollandum tom. III Martii pag. 625 ita eecinit: Et (S. Ludgerus) episcopium, dictum monasterium, clericis fundavit Vado Mimigardis. Monasterium hoc clericorum erat non monachorum: fundavit id S. Gregorii discipulus Ludgerus: cur igitur monasterium, cui præfuit Gregorius abbas, monachorum fuisse concludere necesse est? Quod autem Ludgerus deposnerit secularem habitum sub Gregorio, nullum est argumentum: nam et clerici quilibet habitum deponunt secularem. Cum itaque, fatente Mabillonio, in Actis Gregorii nulla monasticæ professionis fiat mentio; cum uno, eodetempore æquali cum ceteris vestimento, et victu semper contentus esset, ut in Vita legitur num. 24, monachum fuisse Gregorium ex allatis rationibus deducere non possum; nec aliis, quibus id probem, ad munus sunt. Colant interim religiosi viri Gregorium, ut Bonifacii sui discipulum; ut suum etiam, si reliquit, non refragabor. Quin et certum esse professionem Sancti monasterium lubens admisero, ubi certis documentis probatam videro.

§ II. Utrum S. Bonifacius 15 annis in Frisia prædicaverit, antequam nactus est discipulum Gregorium? Ubi etiam examinatur quo anno Bonifacium secutus Gregorius; et hujus ætas.

In Vita S. Gregorii num. 3 ita scribitur: Cum ipse electus Dei Bonifacius martyr post tredecim

A *S. Bonifacius tredecim annis in Frisia prædicasse scribitur.*
 tredecim annos peractæ in Fresonia prædicationis, quibus in Anstrali parte laci Almari, pauper euangelicens, et propemodum solitarius sanctam sessionem suam tribus in locis peregisset, quorum vocabula locorum sunt hæc. Primus vocatur Wyrda, in ripa fluvii Rheini, ubi septem annis habitavit. Secundus vocatur Attingohem juxta annem Fehta, ubi habitavit annis tribus: quo in loco primum cepit habere discipulum nomine Geubertum. Tertius locus appellatur Felisa, qui propior erat gentilibus et paganis, ubi tribus similiter annis mansit. Post hos inquam tredecim annos, dum admonitus a Deo ad Hassos et Thuringeos Orientales regiones Francorum iter agere cepisset etc. Subdit his verbis conversionem Gregorii in Palutiolo monasterio prope Trevirim.

quod multi putant eum ejus Actis pugnare.
 II *14* Torsit hic locus eruditos non paucos, quod eum cum scripta a Willibaldo et Othlono Bonifacii Vita conciliari non posse existiment. Difficultatem persperit Nicolaus Serarius noster in Moguntiacis lib. 3. notatione 54. quam tamen erudite conatus est submovere, ac tredecim hos Frisicæ prædicationis annos S. Bonifacio asserere. Fecit ut brevius Aubertus Miræus in Fastis Belgicis ad diem v Junii, et Alfordus in Annalibus Anglo-saronicis ad annum 697 num. 11. At Carolus le Cointe tom. 4 Annalium Francorum ad annum 717, a num. 64 operosa disputatione Serarium refutat, atque hos tredecim prædicationis Bonifacianæ in Frisia annos exortere conatur, eo denique rem deducens, ut totum hunc locum ab interpolatore quodam corruptum, atque amputandum judicet, pro tredecim vero tres annos restituendos. Pagius ad annum 716 num. 16 Serarium solide a Cointo refutat pronuntiat. Mabillonius in Actis S. Bonifacii sec. 3 Benedictino part. 2, pag. 14 idem notat. Licet hic aliis locis dubius hæserit. Henschenius etiam tom. 1 Junii in Chronologia vitæ Bonifacii pag. 454 hos tredecim annos non admittit. Magni quidem facio tantorum virorum judicium; non tamen induci potui, ut sine examine diligenti illorum sententiæ subscriberem, atque pro tredecim, tres annos substituendos continuo pronuntiare, quamquam Pagius confidenter dicat: Quæ emendatio videtur certa, quia Lindgerus auctor coævus vix hæc in re errare potuit. Veniam itaque dabit lector, si paullo fuerim prolicior; namque de re agitur, quam præterire non licet, utrum scilicet Acta, quæ editurus sum, interpolata sint, an sincera.

ad rem examinandam quædam prænotanda.
 C *15* Præquam Cointi rationibus respondendum, ea colligam, quæ persuadere videntur, tredecim hos annos sine scrupulo admittendos: pauca tamen velim prænotata, quo res clarius elucidetur. Primo Willibaldum Vitæ S. Bonifacii scriptorem, sive episcopus is fuerit Eistalensis, ut vult Cointius, sive presbyter Moguntie sub Lullo archiepiscopo, ut Henschenius, Vitam S. Bonifacii scripsisse, sicut discipulis ejus, secum diu commorantibus, vel illis ipsis, ad quos scribat, referentibus, compererat, ut testatur in prologo; quibus similia sæpe per decursum commemorat, ut patet ex Commentario Henschenii ad Acta S. Bonifacii die v Junii. Secundo non videri unquam in Frisia fuisse Willibaldum, ut de Willibaldo episcopo perspicies ex ejus Actis tom. 11 Julii u pag. 485, adeoque circa primum præsertim Bonifacii in Frisia prædicationem minus instructum, eum perstrinxisse potius quam enarrasse. Tertio S. Ludgerum Trajecti

diu commoratum, nihil ignorare potuisse eorum, quæ illis partibus a Bonifacio factæ gesta, ut facile ulmittent adversarii. Hinc colligo, si vel a Willibaldo recedendum sit, vel a Ludgero, in rebus ad Frisiam spectantibus adhibendam potius Ludgero, quam Willibaldo; præsertim cum memoriæ lapsus duos in Willibaldum notet Henschenius. Quarto Frisiam, in qua eo tempore Trajectum, ubi ab Radbaldum accessit Bonifacius, omnino distinguendam a Francia. His præmissis, hæc tredecim annorum prædicationem probare aggredior, Serarium secutus.

16 Hosce tredecim annos tam distincte asserit Ludgerus supra adductus, ut non inveniret Cointius, quid reponeret, nisi totum hoc ab audaci interpolatore fuisse Ludgero adjectum: neque vero aliud reponi potest: nam testis est omni exceptione major, nec mentum irrepsisse potuit, ut patet textum insipienti. At vero hæc omnia opusculo Ludgeri, atque in diversis quidem exemplaribus, adjecta esse, non fit verisimile: quis enim in Germania, unde Ms. Vita producta est, simile quid in Vitam Gregorii gratis intrudat, ut moram Bonifacii in Frisia fugat longiore? Hoc, inquam, incredibile non est, etiamsi omnia alia deessent argumenta. Multo minus corruptio illa verisimilis apparet, cum hi tredecim anni asserantur quoque in Vita Bonifacii, tertio loco ab Henschenio ex tribus codicibus Mss. edita tom. 1 Junii a pag. 481. Au tres quoque hosce codices corruptos dicemus, quia num. 2, narrato Bonifacii ad Willibrordum ex Anglia adventa, hæc in iis leguntur verba: Cujus (Willibrordi) salubri consilio ac paternæ jam admonitionis præcepto sanctus vir confestim devotus obtemperat, secumque TREDECIM ANNOS IMPRETERMISSIS Tricht (Trajecti) ecclesiæ sibi commissæ moderamina gubernans, idolorum spurcitas ubique potuit extirpat. Pseudo-Marcellinum in Vita S. Swiberti, Joannem de Beka, et Wilhelmum Heda, tredecim itidem annos asserentes, non allego; hos, quia recentiores sunt; illum, quia supposititius.

17 Ab his auctoribus non dissentit Vita Bonifacii secundo loco per Henschenium data a pag. 477. Conscripta ea est per presbyterum Ultrajectinum non diu post Bonifacii tempora, ut in prologo num. 4 ait: At vero non multo ante nostra tempora missus est a Deo quidam sapientissimus architectus, et reipsa et nomine Bonifacius. Cap. autem 1, num. 7 primos Bonifacii in Frisia labores his verbis enarrat: Cum ergo tantis honorum divitiis abundasset: cepit agere secum, ut exiret de terra natalitatis suæ, et properaret ad locum, in quo immolari Domino potuisset. Et tandem occasionem nactus, mare transfretavit, Frisonum insulis advectus est, Trajecto oppido applicuit; ubi evangelizavit gentibus regnum Dei, multosque idololatriæ deditos convertit ad Christum. Sed cum plerique procaciter repugnassent, sentiens athleta Dei nondum tibi tempus passionis adesse, reversus est in patriam suam, ut curam interea suorum gereret, donec eidem Spiritus sanctus revelaret, ubi et quando martyrii coronam percepturus esset a Domino. Tredecim quidem anni non exprimentur hoc loco; at tempus insinuat multo longius quam vult Cointius, qui sequenti mox anno redisse in patriam; ac Pagius, qui eodem, quo venerat anno, reversum esse contendit. Neque enim verisimile est tantillo tempore multos convertisse; neque stationem suam tanto ambitu per-

AUCTORIS
 J. S.

Hi tredecim
 anni clare ab
 auctoribus
 asserunt.

E

consentiant
 cum secundo
 Bonifacii Vita:

F

titam.

AUCTORE
J. S.

titam, in qua fructuose laboraverat, mox deserturum fuisse.

nec negati a
Willibaldo sed
prætermissi

18 Audiamus nunc ipsum Willibaldum, ejus auctoritate maxime nituntur adversarii. Ille apud Hensehenium pag. 463, cap. 2, num. 17, ita scribit: Prospero ventorum flatu pervenit ad Dorstat (tunc temporis Frisicæ annuaeratum) ibique aliquamdiu commoratus, debitum Domino Deo exsolvit diu noctuque præconium. Sed quoniam gravi ingrante paganorum impetu, hostilis exorta dissensio, inter Karolum principem gloriosumque ducem Francorum, et Radbodum regem Fresorum, populos ex utraque parte perturbabat; maximaque pars ecclesiarum Christi, quæ Francorum prius in Fresia subjectæ erant imperio, Radhodi incumbente persecutione, ac servorum Dei facta expulsiōe, vastata erat ac destructa: idolorum quoque cultura, extructis delibrorum fanis, lugubriter renovata; tunc vir Dei perspecta perversitatis nequitia pervenit ad Trecht (Trojectum), ibique aliquantisper expectatis diebus, advenientem regem Radbodum allocutus est, ut multis illarum circumvallatis ac

b) conspectis terrarum partibus, utrum sibi in futurum prædicationis uspiam patesceret locus, perquireret. Post pauca sic reditum in Angliam enarrat: Sanctus vir, dum sterilem aliquamdiu Fresorum terram inhabitaret, et ætatis autumni que aliquantulum tempus præteriret; jam arida cælestis rore fecunditatis reliquerat arva; et ad natale... solum migravit: ac monasterii sui secreta petens, etiam ibidem, secundi anni hyemem, tripudantium fratrum amore susceptus, hiemando transegit.

quod gesta in
Frisia minus
haberet com-
perta,

19 Hæc, soteor, Willibaldi relatio tredecim annorum moram parum videtur consona: sed meminisse oportet, quod ante monui. Willibaldum hæc leviter potius perstringere voluisse, quom enarrare. Quod itaque prætermisit Willibaldus, ex relictis modo auctoribus suppleendum est; namque non hoc tantum, sed et multa alia Bonifacii gesta a Willibaldo silentio involuta esse, facile perspiciet, qui Acta Bonifacii omnia ab Hensehenio data evolverit. Porro adversarii in rem suam in primis assumunt hæc verba: Sed quoniam gravi ingrante paganorum impetu etc. Nam Pogius loco assignato contendit, continuo post Bonifacii in Frisiam adventum hoc bellum persecutionemque fuisse exortam; ex quo deducit, non nisi anno Christi 716 in Frisiam venisse Bonifacium, quod ipsi etiam Willibaldo est contrarium, cum sic non expleverit Bonifacius 40 peregrinationis annos, quos habet Willibaldus, anno scilicet 754 vel 755 defunctus. Cointius, ut 40 hos annos inveniat, in Frisiam appulisse contendit anno 715, et consequenter inter adventum et persecutionem exortam annum saltem incompletum interponere debet. Verum non perspicio, cur æque plures anni interponi non possint, cum aliorum auctorum id exigat relatio. Totum itaque locum sic exponendum existima. Adventum Bonifacii memorat Willibaldus, eumque deducit Dorestadinum, locum eo tempore satis celebrem, de quo in notis. Quid egerit in Frisia, quantoque ibidem tempore substitit, eum non satis habere compertum, omnino transiit. Denique occasionem reditus, ipsumque reditum, quæ ex ipso Bonifacio, vel ejus discipulis discere potuit, exacte describit. Mox rem hunc Historiographorum transiliendi quædam minus comperta norunt eruditi omnes. Si autem ita intelligimus Willibaldum; ab aliis

non dissentit: quod si dissentiret, aliis potius quam Willibaldo hæc in re standum esse, ante probavimus. Nunc ex ætate Bonifacii sententiam nostram probare conabimur, aut certe ætatem ejus nobis non adversari ostendimus.

20 Anno 722, post resumptos cuor S. Willibrordo in convertenda Frisia labores, cum ab eodem Willibrorda ad episcopatum postularetur Bonifacius, non longe aberat ab anno ætatis quinquagesimo, si hunc non inchoaverat, ut colligo ex Willibaldo, cap. 2, num. 26 sic scribente: Qui (Bonifacius) etiam humiliter respiciens, minime se dignum esse episcopatus gradu referebat; et ne sibi tantæ dignitatis fastigium, adolescentiæ adhuc in annis constituto, imponeret, deprecatus est: et quoniam quinquagesimi aui, juxta canonicam rectitudinis normam, necesse plene reciperet ætatem, testatus est, ut omni se penitus excusationis tergiversatione ab hujus gradus celsitudine declinaret. Adolescentiam vocat omnem ætatem ante annos quinquaginta, ut sensus erigit: nam adolescentem non fuisse fatetur in notis Mabillonius, qui annos ei hoc tempore tribuit 42, quod ego cum his verbis componere non possum. Cur enim dicit necesse plene quinquagesimi aui ætatem se recipere, et non potius se multum ab ætate memorata distare? Cur, inquam, illud plene, nisi post breve tempus quinquagesimum annum esset ingressurus, aut jam tunc esset ingressus? Confruat id Serrarius ex eo, quod anno mox sequenti a Gregorio II Romano Pontifice ordinatus episcopus, nullam ætatis excusationem protulisse legatur, quinquagesima scilicet tunc anno impleto, aut certe inchoato. Si itaque anno 704 in Frisiam reuerit, peregrinationem suam inchoaverit circa auium ætatis 31 vel 32, anno una altero postquam presbyter fuerit ordinatus. His quidem abstrahere videtur legatia quædam ad Berchtwaldum Cantuariensem archiepiscopum, quam a Bonifacio obitam narrot Willibaldus cap. 2. Verum respondeo, legationem hanc, quom ex aliorum relatione, ut fatetur, narrot Willibaldus, cum rebus in Anglia gestis, rectius collocandam post reditum e Frisia in Angliam: minus namque verisimile est vixitum presbytero rem tantam fuisse impositam, quam impositam fuisse, ubi industriam suam in Euangelio prædicando jam probaverat. Ex quo responso corrui argumentum, quod Mabillonius in notis pag. 10 contra nostram sententiam intorquet, ex eo quod Berwaldus, hujus legationis Bonifacio demandandæ eum alius auctor, abbas Glastoniensis tantum factus sit anno 705. Recte itaque cum ætate Bonifacii sententia nostra congruit; non ita adversariorum, cuor inepte dirisset, se necesse plene quinquagesimum annum attigisse, si tantum, quantum illi volunt, ab ea ætate abfuisset.

21 Ultimum argumentum, quod me coegit hanc rem penitus examinare, desumitur ab anno, quo Gregorius secutus est Bonifacium, eo accuratius proponendum, quanto ad chronologiam vitæ S. Gregorii stabilendam magis est necessarium. Vixit Gregorius annos 73, sed incompletos. Repugnant quidem varii recentiores, at res mihi videtur minime dubia. Accipe verba S. Ludgeri ex Vita num. 28: Talibus, inquit, successibus, et vitæ meritis beatus abbas meus, et præceptor Gregorius, dum semper in melius crescendo proficeret, et prope jam septuaginta annorum ætatem... perveniret, adfuit dies in qua militem suum Dominus adhuc melio-

A melioranda subvehere vellet ad sublimiora; *pre morbum videlicet triennale, quem continuo subjungit. Mabillonius ad hunc locum in notis intellexit primo, septuagesimo ætatis anno morbo correptum fuisse, uti et Bollandus in Actis S. Ludgeri tom. in Martii pag. 631. Resiuit tamen Mabillonius in additionibus ad sec. 4 part. 2, pag. 599 et septuagesimum obiisse putavit.*

22 At septuagesimo ætatis anno fuisse morbo correptum, ac tribus aliis supervixisse dubitare non sinit Vita alia, quam in duobus codicibus Mss. habeo; dum reu ita euarat: Talibus successibus et vitæ meritis beatus Gregorius dum semper in melius crescendo proficeret, et jam ad LXX annorum venisset ætatem, tamque eurus Deo quam cunctis justis hominibus haberetur in omnibus; venit dies in qua militem suum Dominus subvehere vellet ad sublimia remunerationis præmia, quæ meritis ejus debebantur. Tactus ergo molestia corporis, quam paralytim medici vocant etc. Tam clare hæc significant, septuagesimo ætatis anno paralyti tactum fuisse, ut nulla indigeant explicatione, sublata particula

B prope, quæ apud Ludgerum addita, rem utcumque dubiam relinquebat. Post pauca vero additur: Tribus ergo annis ante obitum suum tentus est illa infirmitate. Obiit itaque anno ætatis septuagesimo tertio. Neque aliter intelligendus Willielmus Heda in Historia episcoporum Ulrojectensium in Gregorio hæc scribens: Tandem LXX ætatis suæ anno gravatus paralyti, et continuo triennio per summam patientiam illa exhaustus, instante jam resolutione sua, per triduum mortem suam ante prædixit, et ad altare ductus sumpta Eucharistia statim expiravit VIII Kalend. Septembris. Hæc Gregorii ætas aliunde etiam firmabitur in sequentibus.

23 Jam vero mortuum esse Gregorium anno 776 probabimus § 4, et admittunt adversarii. Ex quo deducimus, natum fuisse anno 704: nam obiisse septuagesimo tertio inchoato tantum, non autem conpleto, exiit illud prope, apud Ludgerum additum, ex quo patet alium biographum de 70 annis inchoatis intelligendum esse. dum dicit paralyti trienniali correptum, cum jam ad LXX annorum venisset ætatem. Gregorius uitem adherere cepit Bonifacio anno ætatis decimo quinto, ut iterum clarius exponit Vita memorata in codice Ms. Ultrajectino, his verbis: Qui per idem tempus nuper a schola et palatio reversus, laicali adhuc habitu quasi quintum decimum ætatis suæ annum agens, Dei instinctu venit etc. Atque in hunc ætatis tempore conversionis annum consentiunt eruditi. Hinc itaque deduco, Gregorium Bonifacio adhesisse anno Christi 719, eodem plane ratiocinio, quo illi anno 722 adjunctam voluit, qui Gregorium anno ætatis septuagesimo defunctum putaverunt. Quapropter quidquid aliunde adferri potest, quo probetur hoc anno adhesisse Bonifacio, id etiam ætatem 73 annorum confirmat.

24 Nunc ex Vita Gregorii ostendo, cum S. Bonifacii discipulum factum anno Christi 719. Num. 3 ita habet S. Ludgerus: Post hos inquam tredecim annos (pædicationis in Frisia ante relatos) dum admonitus a Deo ad Hassos et Thuringeos Orientales regiones Francorum iter agere cœpisset lucratorum Deo populorum causa, pervenit ad Palatiolum monasterium virginum prope Treviris civitatem, ubi discipulum acquisivit Gregorium, ut ibidem refertur. Non memorat auctor, unde venerit Bonifacius, ut-

pote ejus Vitam non scribit: id ergo aliunde colligere debemus. Tempus autem designat, dum ad Hassos et Thuringeos... iter agere cœpisset: quibus verbis non obscure prima ad illas provincias iter insinuat. Quod confirmatur ex num. 6: Tunc, inquit, electi Dei iter desideratum peragentes venerunt Thuringiam. Porro ad augmentum boni sui, et ad comprobendam mentis eorum constantiam et longanimitatem, in tanta paupertate invenirent populum illum, ut vix ibi ullus haberet unde viveret. Ex roce invenirent satis colligas, Bonifacium adhuc ibidem fuisse peregrinum: nam si autem ibidem prædicasset, jam aliqua huud dubie habuisset subsidia, notos aliquos, uti rerera habuisse constat in itinere secundo anni 722, cum paullo post Awanaburgi monasterium extruxerit, ut narrat Willibaldus in ejus Vita cap. 3: omnino ergo admittendum videtur in primo ad Thuringos itinere Gregorium sub disciplina Bonifacii se tradidisse.

25 Atqui primum Bonifacii in Thuringiam iter contigisse anno 719 ex Bonifacii Vita constat, atque admittunt passim omnes: illo etenim anno a Gregorio II mense Maio Roma missus in Germaniam, per Longobardiam, Alpinum juga, incognitosque (ut loquitur Willibaldus cap. 2) Bajoariorum, et confines Germaniæ terminos... in Thuringiam progressus est. Telum ex his verbis, sed obtusum, intorquet Cointius num. 79, ubi ex viarum ratione probare nititur de secundo ad Hassos itinere locum intelligendum: A civitate, inquit, Treverica monasterioque Palatiolensi longissime absunt Roma, Longobardia, Alpes, Bajoaria. Sic est; at non longe adeo ab Hassia et Thuringia Hassia proxima, eoque tempore multa latius quam hodieum extensa, abest Treveris, dictaque monasterium, ut eo venire non potuerit priusquam in Hassiam Thuringianque perveniret. Nam transitis Bavaria finibus ad Rhenum deflectere potuit, per eumque descendere Spiram usque aut Moguntiam; indeque ad dictum sui Ordinis monasterium creurrere, aut per Alsatiam et Lotharingiam hodievan eo devenire: imo id eum fecisse suadet itineris communitas. Deinde in secundo ad Thuringos itinere ex Frisia suscepto, non minus a via deflectere debuisset: nam cap. 3 id iter ita describit Willibaldus: Qui statim proficiscens, pervenit ad locum, cui nomen inscribitur Amanaburch. Si itaque, ut vult Cointius, tunc excurrisset ad Palatiolense monasterium, non minus a recto itinere deflectendum erat, quam in præcedenti. Nihil itaque hoc argumento pro utrarum sententia concluditur. Præterea num. 31 probabimus, Gregorium anno 723 cum Bonifacio Romam profectum, ibique gessisse quadam, quæ cum ætate non conveniunt 16 annorum, quot annos natus tum erat, si 722 Bonifacia se addidit comitem. Ex quibus omnibus concludo anno 719 Gregorium Bonifacii factum discipulum. Hæc igitur epocha stabilita, manifestum sit prætredecim prædicationis in Frisia annis, non esse tres illos, quibus secunda vice in Frisia prædicavit, substituendos, sed addendos omnino, cum hi ab illis sint distincti.

26 Nunc ad argumenta Cointii reliqua respondendum: nam quadam in præcedentibus jam sunt dissoluta. Non lubet tamen omnia ipsius verba huc transferre, ne in inmensum crescat disputatio; rim eorum non declinabo, uti decet veritatis

AUCTORE J. S.

CŒPIS-

SET:

ad illas

provincias

iter

insinuat.

Quod confirmatur

ex

num. 6:

Tunc, inquit,

electi Dei iter

desideratum

peragentes

venerunt

Thuringiam.

Porro

ad augmentum

boni sui,

et ad comprobendam

mentis eorum

constantiam et

longanimitatem,

in tanta

paupertate

invenirent

populum illum,

ut vix ibi

ullus haberet

unde viveret.

Ex roce

invenirent

satis colligas.

Bonifacium

adhuc

ibidem

fuisse

peregrinum:

nam si autem

ibidem præ-

dicasset,

jam aliqua

huud dubie

habuisset

subsidia,

notos aliquos,

ut i rerera

habuisse

constat

in

itinere

secundo

anni 722,

cum paullo

post Awa-

naburgi

monasterium

extruxerit,

ut narrat

Willibaldus

in ejus Vita

cap. 3: omni-

nino ergo

admittendum

videtur

in primo

ad Thuringos

itinere

Gregorium

sub disciplina

Bonifacii se

tradidisse.

neque idcirco

multum a via

deflectere de-

buil.

E

F

Primum in

Franciam ve-

nit Bonifacius

sub Carolo

Martello

ritatis

ALCIORRE
J. S.

ritatis studiosum. Num. 82 argumentum desumit ex ipsa Gregorii Vita, quod adeo plucuit Pagio ad annum Christi 716 num. 16, ut hoc uno prolato certum videri asscrat, pro annis tredecim, tres esse substituendos. Est autem ejusmodi. Num. 2 in Vita Gregorii ait Ludgerus de Bonifacio: Qui in diebus nobilissimi principis Francorum regis Karli (Martelli) de Britannia et gente Anglorum clarissimum quoddam sidus Franciam veniens etc. Ergo, inquit, non venit in Frisiam anno 704, quo Carolus Martellus puer erit. Hic Ludgeri locus, judice Cointio, litem omnem dirimit. At, me judice, nihil facit ad rem, qua de agitur. Non enim in Frisiam citius venisse negat, rcrum id aperte num. 3 asserit Ludgerus, cum jam tredecim annis in Frisia laborasse affirmat.

citius tamen venit in Frisiam, quae a Francia distinguenda.

27 Frisia igitur distinguenda a Gallia, utpote extra fines Gallorum posita, ac dominantibus tunc ibidem Rodbodo Francorum inimico subiecto. Siquem moreat, quod de Britannia venisse dicatur, verum id est: nam post reditum in Angliam, ea rursus egressus est, dum Carolus principatum obtinebat in Gallia: at ne hoc quidem significare voluit Ludgerus. Quid ille igitur his verbis, inquit, voluit? Unum illud profecto, Bonifacium gente Britannum, tempore Caroli principis venisse Trevirin in Galliam, ibi Gregorium ei adhæsisse discipulum, atque ab eo tempore Bonifacium Francis innotuisse. Plura ad hunc paralogismum non repono, quævis non desint; nam, quod mirere, mox num. 84 Cointius ipse se refutat his verbis: Beatus Ludgerus, ubi Winfridum (mutato deinde nomine, Bonifacium) in Franciam venisse scribit in diebus Caroli, manifestissime testatur loqui se de posteriori adventu. Hic igitur locus litem omnem de primo adventu in Frisiam non dirimit, ut supra volebat Cointius; neque ex hoc loco de correctione facienda trimm annorum pro tredecim certam notitiam haurire potuit Pagius, ut existimavit ad annum 716 num. 16; sed nihil facit ad propositum nostrum. Quod objicit præterea citotus Cointius num. 78: Altum apud auctores silentium esse de rebus, tredecim his annis a Bonifacio gestis, falsum esse, patet ex prolatis supra ex 2, et 3 opud Henschenium Bonifacii Vita. Ex Vita 3, Idolorum spurcitas ubicumque potuit extirpat. Ex Vita 2, multos idololatriæ deditos convertit ad Christum.

Argumentum, quod sumunt adversarii ex 40 annis peregrinationis.

28 Validius pro sua sententia argumentum, unumque sententiæ nostræ non satis commodum, proponit num. 66 ex Willibaldo et Othlono, Vitæ Bonifacianæ scriptoribus. Ad unum respondebo Willibaldum, quem Othlonus longo post tempore fideliter secutus est, ita ut ad auctoritatem ipsius nihil adjiciat ponderis. Narrat Willibaldus Bonifacium martyrio coronatum esse anno 755 quadragesimo ejus peregrinationis anno revoluto, inde deducit peregrinari coepisse anno 715. Consequentia est legitima, non inficior, modo antecedens non sit erroneum, eoque modo, quo vult Cointius, necessario sit intelligendum. Respondeo itaque calculos Willibaldi esse erroneos tam peregrinationis Bonifacianæ, quam episcopatus. De episcopatu id ita ostendo. Scribit Willibaldus apud nos tom. 1 Junii pag. 472, cap. 4, num. 59: Sedit... in episcopatu annos xxxvi, menses sex, et dies sex; obiit autem die v Junii, anno 754, vel 755, ut Willibaldus multique alii volunt, de quo non libet disputare, eam maxime sit ambiguum, variantibus

auctorum etiam antiquorum sententiis. Episcopus creatur, ex Willibaldo apud nos cap. 3, num. 32, die xxx Norembris, anno autem 723, ut omnibus in comperto est; ergo in episcopatu sedit præter menses et dies recte a Willibaldo assignatos, annos 31, vel, si obiit anno 754, annos tantum 30.

29 Viderunt eruditi adversarii episcopatum Bonifacii breviorē fuisse quam Willibaldi calculus describit. At vero ut eum ab errore excusarent, alio confugerunt. Unum pro omnibus audire lubet Pagium ad annum 719, num. 3, ita scribentem de hoc Willibaldi et Othloni calculo: Uterque episcopatum pro concionandi munere improprie usurpant, eumque episcopum dicunt, quem Gregorius II præconem fidei, legatumque Sedis apostolicæ per Germaniam creavit, quia Evangelii prædicatio est inter præcipua episcopi munia, et quandoque apostolatus vocatur. Subtilis sane interpretatio, modo Willibaldo conformis sit, et vera. At ego in primis non intelligo, cur dicat sedit in episcopatu, si legationem apostolicam significare velit; hic certe loquendi modus non est proprius, aut a quoquam, quod scio, usitatus. Deinde cur peregrinationis annos distinguat ab annis episcopatus, si a prima in Germaniam missione episcopatus cœmneret annos? Dicunt quidem adversarii ad annos peregrinationis pertinere primum iter in Frisiam; at non videtur eo resperisse Willibaldus, maxime in Pagii sententiâ, qui illud iter paucis mensibus circumscribit, cum inde reversus sit ad monasterium suum Bonifacius, ibique anno circiter eum diuidio permanserit. Quid, quod ne sic quidem 40 peregrinationis annos evolutos inventurus sit Pagius ab anno 716, quo eum vult discessisse, usque ad 755, quo obiisse, ut patet. Tertio Willibaldus cap. 3, num. 32 episcopum consecratum refert pridie Kalendarum Decembrium: ergo dubium non videtur, quin ab eo tempore episcopatus annos numerare velit, præsertim eum menses et dies ab ultima Norembris usque ad v Junii recte enumeret; hæc sola ratio ad mentem auctoris perspicendam sufficere potest. Quid enim clarius? In decursu Vitæ describit initium peregrinationis, initium describit episcopatus, sub finem enumerat annos peregrinationis, emanerat et annos episcopatus; quo igitur respiciemus nisi ad episcopatum ante descriptum, cum ait, sedit in episcopatu; sicuti ad peregrinationem ante indicatam respiciens, cum dicit, Quadragesimo peregrinationis ejus anno revoluto? Adde quod apostolatus desumi non possit ab anno 719, xxx Norembris: nam literæ, quibus Bonifacio potestatem prædicandi per Germaniam tribuit Gregorius II, notantur anno 719 mense Maio: quod autem dicit Pagius vira voce datam Bonifacio potestatem xxx Norembris 718, plane est fictitium. Aberrat igitur episcopatus calculus annis 5 aut 6, uti etiam in notis observat Henschenius.

30 Peregrinationis omni etiam non recte subducti sunt, ut jam diximus. Dubium tamen esse potest, quam peregrinationem intelligat Willibaldus. Mihi, ut breviter dici, ridetur postremam illam, quæ Romæ inchoata est, in Germaniam peregrinationem intelligere, tum quod alia fuerit interrupta, tum quod error chronologicus in peregrinationis annis subducendis commissus, idem sic fere sit qui in annos episcopatus irrepsit. Nam peregrinatio hæc quatuor annis præcessit episcopatum, quatuor item annis præcessit longior.

A longior, si tamen menses exacte subducas, uno anno annus in peregrinatione, quam in episcopatu fuerit errata. Ut ut est, erratum fuisse non dubito, ex erroneo autem computu tanta auctoritas, quantum pro tredecim predicationis Bonifaciane annis protulimus, conveli non potest. Ex quo deducimus, nihil ob stare, quo iaculus concludamus, tredecim hos annos Bonifacio Frisiae aeque ac Germania apostolo omnino adjudicandos. Porro Willibaldam in annis Bonifacii numerandis in errores quosdam incidisse chronologicos, mirum videri non debet, quavis hi errores postea etiam potuerint irrepere per audacem quemdam interpolatorem, cum nunquam per decursum Vitae, quid quolibet anno gestum sit, Willibaldus meminerit, res ipsas sine temporis nota retulisse contentus. Similem lapsum chronologicum notat Henschenius ad cap. 2 num. 27, ubi Bonifacium de Gregorio II tanquam defuncto loquentem inducit, qui multis postea annis supervixit. Haec paullo longius deducimus, tam ut ostenderemus non esse corrigenda Acta Gregorii, quam ut chronologiae S. Gregorii fundamentum poveremus, atque etiam ut S. Bonifacio vindicarem gloriosam 13 annorum laborem, perperam a multis expunctum. Nobis autem in omnibus praevit Operis nostri parens Bollandus, in Commentario ad Acta S. Ludgeri tom. III Martii pag. 631, sed ille rem breviter tantum indicavit. Ceterum juro monere, hunc Commentarium non recte a Pagio aliisque citari nomine Henschenii.

§ III. Chronologia vitae S. Gregorii usque ad episcopatus administrationem.

Hujus chronologiae fundamenta quaedam memoravimus § precedenti. Probarimus virisse annos 73 sed incompletos, mortuum anno 776 hic ulterius probabimus. Natus itaque est anno, ut videtur, 704; S. Bonifacium secutus 719, natus annos fere 15, quos in domo paterna partim, ut verisimile est, partim in patria, ut habet Vita, transegit. Eodem anno 719 cum Bonifacio in Thuringiam profectus, gravem ibidem paupertatem, ac labores pertulit plurimos, rite sic apostolicae jaciens fundamenta. Anno 720 Bonifacius Willibrordo supplicias laturus in Frisiam, audita Raibodi morte, tendit comite Gregorio, ut suadet Vita, quae ubique magistro adherentem exhibet, initio scilicet conversionis. Praeterea in Vita num. 13 dicitur: Beatus Gregorius Trajectum, antiquam civitatem, et vicum famosum Dorstad, cum illa irradiavit parte Fresoniae, quae tunc temporis christianitatis nomine censebatur; quod quidem postea factum, attamen verisimile facit, nunc eo cum Bonifacio profectum. Anno 722 sub finem, vel initio 723 cum magistro reversus est in Thuringiam, tribus in Frisia peractis annis, quos incompletos puto propter multa et magna, quae in Thuringia perfecisse dicitur Bonifacius, antequam Romam sit profectus.

32 Anno 723 magistrum Bonifacium, episcopum ordinandum, Boniam comitatus est Gregorius annum aetatis agens 19. Clare id habet Ludgerus in Vita num. 17: Et in illo quoque itinere, dum S. Martyr Bonifacius Romae, sic-

ut superius dictum est (consecrationem Bonifacii AUCTORE narraverat num. 16) sacro gradu sublimatus J. S.

est, B Gregorius praepiter mens, electo magistro infatigabilis comes permansit; intrans et egrediens et pergens ad imperium ejus, sicut semper solebat in omni opere bono. Quid Romae egerit Gregorius, supra aetatem aaturus, ita commemorat idem auctor: Et non salum in hoc eodem itinere, meritum humilitatis et obedientiae suae peregit, ut dignum est juniores subdi senioribus, et majoribus suis in omnibus; sed etiam plura volumina sanctarum Scripturarum, largiente Domino, illic acquisivit; et secum inde ad profectum proprium discipulorumque suorum, non modico labore, advexit domum. Sed et pueros duos cum consensu magistri, in discipulatum suum, Marchelmum videlicet et Marchvinum de gente Anglorum secum inde adduxit. Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. 2 pag. 173 haec ad tertiam Bonifacii in Urbem profectionem referenda existimat, non ad hanc secundam: Quo tempore, inquit, Gregorius nondum annorum quindecim, discipulos habere non poterat. At, pace tanti viri dixerim, sibi in eodem numero repugnat: nam paullo ante dixerat, Gregorium anno 722 conversum, quindecim fere annorum adolescentem. Quomodo igitur sub finem anni 723, cum ordinatus est, teste etiam Mabillonio, Bonifacius, nondum quindecim erat annorum? Dein falso nititur principio, quod nempe non citius adhuc Bonifacio Gregorius; et aperte cum Ludgero supra citato pugnat; ut patet ex verbis ipsis: nam in tertio Romam accessu non est sacro sublimatus gradu Bonifacius, sed in secundo. Ex hoc itaque tam claro Ludgeri testimonio, quo Gregorium juniorem adhuc Romam cum Bonifacio profectum significat, firmatur epocha nostra de conversione Gregorii anno 719 stabilita: etenim qui anno aetatis 15 comitari potuit Bonifacium in arduo apostolice laboris itinere, potuit post quadriennum, jam juniores quosdam habere discipulos, secumque condiscipulos Bonifacii.

33 Sub finem ejusdem anni 723, vel initium sequentis, reversus cum Bonifacio, litteris Pontificis commendatus ad Carolum Martellum Francorum principem, variosque Germaniae populos instructo, eundem cum magistro principem accessit; cujus impetrata protectione labores apostolicos in Hassia et Thuringia repetit Bonifacius, comite et adjutore Gregorio. Namque ad hoc circiter tempus referendum putem, quod dicit Ludgerus in Vita num. 7: Caepit quoque et electus adolescens Gregorius in discipulatu ejus proficere, aetate et sapientia; et in tantum amabilis fieri magistro, ut quasi unicum filium eum diligeret: jam adiutorem fidelem illum habens in omni opere bono. Tenuerunt hi labores Gregorium annos plures, usque ad obitum saltem Caroli Martelli, quem ex communi auctorum calculo anno 741 contigisse dicit Pagius ad eundem annum. Interea temporis presbyterum a Bonifacio consecratum esse Gregorium omnino existimo. Quo autem id factum anno, non memorat Ludgerus; non est tamen inverisimile, consecratum circa annum aetatis 30, Christi 734. Quo referendum puta, quod ait Ludgerus num. 7 in fine: Similiter et fidelis discipulus ejus Gregorius adiutor infatigabilis in opere Dei cum magistro permansit in custodia et educatione gregis Christi, factus secundus pastor: cui maxime gregis sui curam commisisse videtur Bonifacius, quando

Natus 704, conversus 719, a quo tempore in laboribus apostolicis

Romae reversus multis annis operatur in Germania:

Et comes Bonifacii, etiam in itinere Romano anno 723

ACTORE
J S.

Deinde Ultra-
jectum mis-
sus cetero-
rum Frisiam
excolit:

quando tertio Romam profectus est anno 738.

34 Post continuatos plurimis annis in Germa-
nia labores, excolenda Gregorio data est Frisia
citerior, occasione, ut videtur, obitus S. Wil-
librordi, egregii istius gentis apostoli, ac pri-
mi episcopi Trajectensis. De cujus anno emor-
tuali, inter eruditos controverso, hic non lubet
disputare, ne abluar longius: examinabitur ille
suo loco. Prædicationem Gregorii in illis parti-
bus ita enarrat Lagderus num. 13: Ad hæc
autem universa, non modice adjunctus est (Bonifacius)
ab electis discipulis suis, post magistrum
clarissimis prædicatoribus, et columnis Ecclesie
Dei: quorum unusquisque civitatem, et regio-
nem suam, sicut Lucifer mane oriens, illu-
minavit exemplis et doctrina sua. B. Gregorius
Trajectum, antiquam civitatem, et vicum fa-
mosum Dorstad, cum illa irradiavit parte Fres-
soniæ, quæ tunc temporis Christianitatis
nomine censebatur. Id est (alii idem) usque in
ripam Occidentalem fluminis, quod dicitur
Lagheke, ubi continuum erat Christianorum Fres-
sonum ac Paganorum, cunctis diebus Pippini
regis. Tempus, quo missus in Frisiam, seu Bata-
viam Gregorius, utrumque insinuantur ultimis
verbis, cunctis diebus Pipini. Verum necesse non
est, rem usque ad coronationem anno 752 fa-
ctam differre, cum jam ante Pippinus a multis
rer vocaretur, uti pater ejus Carolus Martel-
lus. Videtur enim missus in Frisiam non diu
postquam Carolomannus ecclesiam illam Bonifacii
curæ, ad constituendum episcopum commendave-
rat, circa tempus, quo idem Carolomannus,
monasticam vitam ducturus, principatum reli-
quit; cum nomen Pippinum hic solum, et
num. 11 principatum Carolomanni et Pippini
agnoscat, sub quo sæpius cum Bonifacio aulam a
Gregorio frequentatam memorat. Secessum Caro-
lomanni anno 747 illigat Pagius: quapropter
circa eundem annum 747 missionem hanc Gre-
gorii ad ecclesiam Ultrajectinam contigisse existi-
mo, aut uno fortasse aut altero anno citius, quod
definiri exacte non potest. Verum alin hic oritur
difficultas examinanda.

An episcopus
a Bonifacio
designatus:

35 Bonifacius in epistola 97 ad Stephanum
Pontificem sic scribit: Princeps autem Franco-
rum Carolomannus commendavit mihi sedem il-
lam (Ultrajectinam) ad constituendum et ordi-
nandum episcopum, quod et feci. Quis fuerit
ille, quem Bonifacius a se constitutum dicit
episcopum Ultrajectensem, non explicat. Adul-
phum, quem xvii Julii dedit Papebrochius cum
Botolpho, ordinatum a Bonifacio suspicatus est
Henschenius, quia in Vita tom. iii Julii pag.
402 Trajectensis ecclesie episcopus intronizatus
dicitur: at mihi hoc minus est verisimile, tum
quia nulla hujus Adalphi inter episcopos Tra-
jectenses est mentio, tum quia quisquis ille
fuerit, nisi fuerit ipse Gregorius, non videtur au-
quum pacificam possessionem adeptus; contradi-
cente vimirum episcopo Coloniensi, sibi que eccle-
siam Ultrajectensem subjectam esse contendente,
ut narrat in memorata epistola Bonifacius. Exi-
stimo igitur ipsam Gregorium a S. Bonifacio de-
signatum episcopum Ultrajectensem, addiditque
ei S. Eobannem ad munia episcopalia exercenda,
quoniam a consecratione Gregorii abstinendum sibi
putabat, ob licentiam cum episcopo Coloniensi, qui
consentire in consecrationem episcopi Ultrajecten-
sis renuebat, quod Ultrajectum et Frisiam ad
sedem suam pertinere contenderet. Omnia hæc
intelliges ex epistola Bonifacii ad Stephanum Pa-

pam mox assignata, ex qua etiam deducemus suc-
cessionem primorum episcoporum Ultrajecten-
sium. Bonifacius itaque post verba modo relata
sic pergit:

36 Nunc autem Coloniensis episcopus illam
sedem præfati episcopi Clementis (Willibrordi
ante, uti et nunc sæpius, nominati, quem Tra-
jecti ad Rhenum sedem episcopalem constituisse
initio epistolæ dixerat) a Sergio Papa ordinati
sibi usurpat, et ad se pertinere dicit, propter
fundamenta cujusdam destructæ a paganis eccle-
siolæ: quam Willibrordus dirutam usque ad so-
lum in castello Trajecto reperit, et eam proprio
labore a fundamento construxit, et in honore
S. Marlini consecravit. Et refert, quia ab anti-
quo rege Francorum Dagoberto castellum Tra-
jectum cum destructa ecclesia ad Coloniensem
parochiam donatum in ea conditione fuisset, ut
episcopus Coloniensis gentem Fresorum ad fidem
Christi converteret, et eorum prædicator esset:
quod et ipse non fecit. Non prædicavit, non
convertit Frescos ad fidem Christi, sed pagana
mansit gens Fresorum, usque quo venerandus
Pontifex Romanæ sedis Sergius supradictum
servum Dei Willibrordum episcopum ad prædican-
dum supradictæ genti transmisit. Qui illam gen-
tem, ut præfatus sum, ad fidem Christi conver-
tit. Et modo vult Coloniensis episcopus sedem
supradicti Willibrordi prædicatoris sibi contrabe-
re, ut non sit episcopalis sedes subjecta Romæ
Pontifici, prædicans gentem Fresorum Cui
respondebam, ut credidi, quod majus et potius
fieri debeat præceptum apostolicæ Sedis, et ordi-
natio Sergii Papæ, et legatio venerandi præ-
dicatoris Willibrordi, ut et fiat sedes episcopalis
subjecta Romano Pontifici, prædicans gentem
Fresorum, quia magna pars illorum adhuc pa-
gana est, quam destructæ ecclesiolæ fundamenta
diruta, et a paganis conculcata, et per negli-
gentiam episcoporum derelicta. Sed ipse non consentit.
Sed modo paternitatis vestræ judicio mihi intimare
dignemini: et si hoc justum sit responsum, et
vobis placeat, quod illi Coloniensi episcopo red-
didi, vestra auctoritate roborare, ut præceptum
Sergii Papæ, et sedes illa stabilis permaneat. Sic
enim potestis nos, si vobis placet, adjuvare, si de
scribitur ecclesie vestræ exemplare jubetis, et mihi
transmittere quicquid præfati episcopo Willibrordo
ordinato sanctus Sergius præciperet et conscriberet,
ut ex auctoritate sanctitatis vestræ contra-
dicentes convincere, et superare valeam. Si autem
aliter justius sanctitati vestræ videatur, consilium
paternitatis vestræ mihi insinuare dignamini, ut
sequar. Hæc Bonifacius circa annum 753 aut 754,
cum scribat ad Stephanum anno 752 creatum
Pontificem.

37 Ex recitata epistola, collatis aliunde substi-
diis, implexa episcoporum Trajectensium successio
evolvenda est. Hinc enim primo manifestum
est, post Willibrordi obitum curam illius ecclesie
commissam Bonifacio, utpote legato Apostolico,
non ut ipse eam perpetuo ut episcopus regeret,
sed ut episcopum ibi constitueret et ordinaret.
Rem ille aggressus est, (quo præcise anno non li-
quet) episcopum designavit, sed injecto mox obi-
ce per episcopum Coloniensem, ab eodem ordi-
nando abstinens, donec lis terminaretur: ipse
interim ut legatus Apostolicus administrare per-
rexit ecclesiam, tum per se, tum per Gregorium,
quem episcopum fuisse designatum probabimus
aliunde, Vicarium suum, eodemque adjunctum
S. Eobannem ad functiones episcopales exercendas

A consecratum. Secundo clarum videtur ex epistola S. Bonifacium nunquam proprie fuisse episcopum Ultrajectinum, quamvis ita nominatus fuerit a multis, sed auctoritate legati Apostolici eam ecclesiam administrasse. Quippe clare dicit in epistola, episcopum a se constitutum; eum jure statutum putabat, de illius confirmatione interpellabat Sedem apostolicam: quomodo ergo illam ecclesiam tanquam propriam sibi usurpasset, non expectato Pontificis responso? Responsum autem Pontificis venit post mortem Bonifacii, vel quod litteræ Bonifacii serius perlatae sint ad Pontificem, qui anno 753 in Galliam profectus legitur, vel quod Pontifex antequam responderet, audire voverit episcopum Coloniensem, vel quatenusque alia de causa.

Pontificem
consultit?

38 Venisse post mortem Bonifacii responsum Stephani, colligitur ex Vita Gregorii num. 20, ubi ita scribit Ludgerus: Sed et hoc silentio minime legendum est, quod Marchelmo venerabili viro narrante, didici . . . quod post martyrium sancti magistri . . . ipse quoque B. Gregorius a Stephano apostolicæ Sedis præsente, et ab illustri et religioso rege Pippino suscepit auctoritatem seminandi verbum Dei in Fresonia; videlicet dum ad epistolam Bonifacii respondens Stephanus, eutenus saltem Bonifacio assensus est, quod Gregorium confirmaverit in episcopatu Ultrajectino, relicto forte adhuc dubio, an a Coloniensi ordinari deberet, eique subesse, quod deum exiret Coloniensis; nam Albericus Gregorii successor ab episcopo Coloniensi consecratus est. Pagus ad annum 755 num. 10 successionem episcoporum Ultrajectensium ita ordinat. Post Willibrordum sedem vacasse vult usque ad annum 753, quia S. Bonifacius, ut ait num. 11, post Willebrordi mortem aliam ei episcopum ob gentis ferocitatem subrogare non potuit, quæ ratio aperte falsa est, quia Gregorius Trajecti et in vicinis regionibus toto fere illo tempore fidem promulgavit. Quod idem auctor scribit. Bonifacium factum episcopum Ultrajectinum anno 753, refutatum est. Jam vero probandum est, ut ne probatarum dixi, Gregorium fuisse, quem Bonifacius statuere volebat episcopum Ultrajectinum.

Gregorium
fuisse desi-
gnatum pro-
batum ex va-
riis auctori-
bus,

C 39 In Actis S. Bonifacii tom. 1 Junii per Henschenium editis id clare dicitur in Vita 3 pag. 482, num. 6: Sanctus vero Bonifacius, ut prudens dispensator, quem constituit Dominus super familiam suam, procurans gregis commissi providentiam; ne nullo pastore protegente, post ejus discessum, lupi rapaces invaderent ovile Dominicum, beatum Gregorium . . . ejusdem Trajectensis ecclesiæ sedi præfecit pastorem. Othloun apud Mabillonium seculo 3 Benedictino part. 2 pag. 52 clarius, et ad tempus accommodatius, rem explicat: Tunc Gregorium ad Trier episcopali ordine consecratum direxit. Quod dicit consecratum ordine episcopali, corrigetur postea. In supplemento ad Vitam S. Bonifacii a presbytero Moguntino exarato, apud Henschenium pag. 476, cap. 3 ita scribitur: Statimque in ipso tempore, ut sanctus vir (Bonifacius) pro Domino carne occubuit, Trajectensis ecclesiæ clerici cum suo episcopo (Gregorio, ut recte notat Henschenius) rapuerunt sanctum corpus, et voluerunt illud omnino apud se retinere. Non video, quomodo id recte intelligam, nisi jam episcopus designatus esset ante mortem Bonifacii. In Vita S. Gregorii Ms. hæc lego: Cum sanctus Bonifacius diem sibi præcivisset imminere extre-

mm, beatum Gregorium Trajectensi ecclesiæ præfecit episcopum. Tot testibus fides videtur adhibenda. His adjungo, quod supra ex Ludgero retulimus, ubi civitas commissæ Gregorio Trajectum dicitur, sicuti Lullo Moguntia. Sicut igitur Lullum Moguntinum creavit episcopum virum adhuc, et ætate quidem Gregorio minorem, sic et Gregorium statuere voluit episcopum; sed injecto obice, post mortem ejus tantum est confirmatus.

AUCTORE
J. S.

40 Rem abunde jam probatam, quia multorum persuasione contraria est, lubet ulterius verisimilem facere ex epistola S. Lulli Moguntini dein archiepiscopi ad Gregorium, quam patet vivente adhuc Bonifacio esse scriptam. Eam, quod lectu dignissima sit, et laude Gregorii plena, totam juvabit inserere. Edita illa habetur inter Bonifacianas 45, hæc inscriptione præfixa: Clara Christi Ecclesiæ lampadi lucifera, meoque in doctrina divinæ legis devotissimo adjutori, Gregorio duplici presbyteratus abbatisque honore cum præcedente propriorum meritorum suffragio decorato Lullus extremus orthodoxæ matris videlicet Ecclesiæ alumnus immarcessibilis charitatis, in angulari Lapide utriusque Testamenti, salutiferam salutem. Ex hac inscriptione colligo 1º, Lullum fuisse presbyterum, dum hæc scriberet, alioquin enim solet scribere Lullus antistes, ut in 47 et 62 videre est. Hinc certum est ante mortem Bonifacii exaratum esse; 2º, titulum abbatis et presbyteri Gregorio tribui, qualis ei post mortem Bonifacii tributus est, dum ecclesiam Ultrajectinam regeret; unde probari videtur, eam jam vivente Bonifacio recessisse. auctoritate tamen Bonifacii legati Apostolici, et curatoris illius ecclesiæ. Ipsam nunc audiamus epistolam, ex qua id ipsum fiet manifestius:

uti etiam ex
epistola S.
Lulli ad
Gregorium:

41 Fido gestante gerulo munera largitatis tuæ ad me usque delata pervenerunt: sed et suavissimæ benevolæ caritatis tuæ salutationes omnem munus vinceutes more solito pariter comitabantur, quibus auditis et perceptis, uberes Deo piissimo primitus egi gratias, ut decuit; et deinde fraternitati tuæ debitas reddidi grates, quia te in minore potestate fidelem sciebam, in majore citius fideliorum comprobavi. Comperto igitur prosperitatis tuæ successu, æger animus utrumque egit: gaudebat de ascensione cari sodalis, sed contristabatur de divisione, quia hoc intolerabile apud homines videtur, dum is, qui præ cæteris plus diligitur, repente subtrahitur, quamvis pro certo sciam, quod nulla terrarum spatia illos dividere possunt, quos verus Christi amor indisrupto germanitatis vinculo necit. Teste Deo, ne videar adulando fallere, quia te, pater, quantum mentis possibilitas attribuit, interni affectus amore diligo. Hoc autem subuixa prece humiliter obsecro, ut nunquam semel in Christo ceptam caritatem desidia torporis in nostro pectore frigescere sinamus, velut parvam scintillam tennis ignis furva cinerum favilla suffocantam, ne in derisum veniamus a prætereuntibus, ceptum ædificium considerantibus turris. Dicit scriptura: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit, nec quilibet artifex de cepto opere laudatur, sed de perfecto. Hoc autem meam mediocritatem quamlibet ætate juniorem, (Hinc mirari non possumus Gregorium a vivente Bonifacio designatum ecclesiæ Ultrajectinæ episcopum, cum Lullus ab eodem subrogatus sit Moguntinæ) merito gradumque mino-

in qua gratis
actis de mu-
neribus a Gre-
gorio missis

AUCTORE
J. S.

rem, (itaque adhuc presbyter hæc scribens Lullus) scientia inferiorem, absque ullo dubitationis scrupulo et servasse, et servaturam esse scito. De tua vero vitæ gravitate, mentisque stabilitate nihil dubito.

eum hortatur

42 Muuiamus non spiritali armatura juxta Apostoli præceptum, orantes pro invicem ut salvemur, quia multum deprecatio justis assidua, Jacobo attestante, apud Deum valet; et eo diligentius huic insistamus, quo vehementius nos variis tentationum telis impugnari non ignoramus. Dextera scilicet fortior lævam infirmiore adjuvare non cessat; et læva dextera, sicut ancilla domina, deservire non desinet: id est, meam instabilitatem bonæ vitæ tuæ exemplis castigando, corrigendo, admonendo, quamvis absentem corpore, spiritu tamen præsentem, sicut tibi moris est, ad melioris vitæ perfectionem deducere non desinas, et ego tibi humili devotione, quantum vires suppeditant, fidelem famulatum in omnibus præbebo. Exhortatoria mediocritatis meæ verba, quamvis fatua et superflua videantur, obsecro, ut non moleste a tuæ caritatis collegio (a te collega) recipiantur, quæ sola caritas exigebat scribens sine dictandi materia, quæ omnia vincit, sicut scriptum est: Amor omnia vincit, et nos cedamus amori, ablata omni tumoris superbia. Quæ sequuntur aperte indicant, scribi hæc ad episcopum designatum, et ecclesiæ rectorem: namque per terrenam potestatem, non aliam intelligi quam episcopalem, patebit inferius.

ad contemptum temporalium bonorum, et virtutes varias,

43 Hæc sunt suasoria verba, quæ sine meo periculo dicere non possum, ut in hac temporali potestate (administrandi episcopatus bona) et terrestri ditione, qua auctore Deo, jam nunc uteris, Dominicæ sententiæ semper memor sis onantis: Regnum meum non est de hoc mundo. Et illud Apostoli: Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt. Quibus verbis quid aliud innuitur, nisi aperte dixisse illum intelligimus: In illum nolite oculum mentis vestræ figere, quem quotidie ipsa ruina sua cernitis eadere; sed in illum tota mentis intentione aspice, illumque totis viribus diligite, qui ante omnia secula est, et per omnia secula immutabilis manet, qui futuro et præterito tempore caret, sed esse sibi semper essentialiter est. Quid est enim hujus mundi fugitiva felicitas, et caduca prosperitas, nisi vapor et fumus? Inter temporalem prosperitatem, et æternam felicitatem multum distare quis peritorum ignorat? Discamus igitur hac temporali potestate frui præter æternam felicitatem, et in ejus comparatione nobis omnia vilescant. Vestimenta pretiosa, caballos farre pastos, accipitres, falconesque cum curvis unguibus, latrantes canes, scurrarum bacchationes, cibi potusque exquisite dulcedinis saporibus, argenti aurique rutilantis pondera spernamus, ne sit mollis culcitrae pansatio, molliaque cervicalia a viris potius exhibeantur, quam a flammeis puellis. Ante omnia, incanta familiaritas extranearum fæminarum abscindatur, quia sæpe seducimur incauta securitate peius quam aperta tentatione. Tumultuosam ministrorum multitudinem clandestina divinarum Scripturarum eloquia expellant, quia illa fovea omni custodia cavenda est, per quam plurimos miserabili ruina conspiciamus corruisse. Nam sæpe robustus miles infestissima telorum jaculatione eo fortius impugnatur, quo invictus videtur. Utinam episcopi omnes tum liberos haberent monitores, tanque

fideliter monita sequerentur! quæ Gregorio minus necessaria, sed ut cautelam data, ipse exactissime secutus est, ut ex tota Vita est manifestum. Pergat interim Lullus:

44 Quamvis hoc iniisse te negotium (administrandi episcopatum) liquido noverim occasione lucrandarum animarum, et pro studio multiplicis serviendi Deo: tamen memento, quia mollem manum durus capulus exasperat. Quapropter, care collega jam dudum, et nunc pie præceptor, (clarum hinc iterum, ante Lullum, Gregorium curam suæ ecclesiæ suscepisse) in omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis. Festinatio autem ad te veniendi, propter multiplicem tribulationem, quam jugiter, Deo gratias, sustinemus, mihi nudique denegata est. Hujus muneris magnitudinem noli intendere, sed devotam mentem dirigentis intueri. Antiquæ familiaritatis fiducia fretus libet mihi hac epistimacula quamdam sententiam frequenter apud nos habitam, quando limpida dicta Dei communiter rimabamur breviter tangere; nequaquam tamen ad tuæ puræ religionis personam pertinentem, cujus bene recordaris dum legitur, sed ad quemdam schismaticum nefandissimum pertinebat, qui semper jurare solebat, nihil se terreni accepturum: cum subito ex improvviso, velut novum phantasma, episcopus apparuit, hoc jam maxima ex parte futurum esse formidabo. (Videtur tacite dehortari a consecratione episcopali suscipienda, nec omnino approbare regimen ecclesiæ a Gregorio assumptum, forte quia sæpe invicem declaraverant, quantum ab episcopali fastigio abhorrent. Verum ut Gregorius, ita et ipse Lullus unus hoc in se suscipere tandem debuit. Porro quod hic episcopum fieri, insinuet esse aliquid terreni accipere; declarat se per terrestrem ditionem supra significasse ditionem episcopalem.) Longioris sermonis prolixitas legenti fastidium ne gignat, (nam sapiens paucis utitur verbis, stultus autem multis fatigatur, sicut et ego) obsecro istius epistolæ rubiginem emendando absterge, meique erroris indulgentia detur. Deus tibi quod ad salutem tuam pertineat, clementer inspirare dignetur: et cum grege tibi commisso (aperte hic gregis pastorem, seu episcopos rectorem constitutum dicit) incolumem Pastor pastorem te custodiat. Propria manu scripsi hæc. Observa quæ præcipiuntur, et salvus eris. Hactenus S. Lullus pie juxta ac libere.

45 Ex longiori hoc monumento nunc demonstrato, episcopum illum, quem a se in sede Ultrajectina statutum scribit Bonifacius, non alium esse a S. Gregorio. S. Lullus designatus est archiepiscopus Moyuntinus ante obitum Bonifacii, ut omnes consentiunt, anno, ut videtur, 753. Cum autem scripsit hanc epistolam, nondum erat designatus episcopus: ergo illam scripsit saltem non serius, quam anno 753: potuit autem scripsisse aliquot annis citius. Atqui ex tota epistola patet, gregem Ultrajectinum, illiusque ecclesiæ regimen ab aliquo jam tempore commissum fuisse Gregorio, dum hæc scriberet Lullus. Ergo Bonifacius, qui anno 753 vel 754 scripsit ad Stephanum, Ultrajecti episcopum a se statutum, de nullo id scribere non potuit, quam de Gregorio, cui et temporarium bonorum administrationem, et gregis curam commiserat: quamvis pacificam episcopatus possessionem tantum adeptus sit Gregorius post mortem Bonifacii, auctoritate Stephani Pontificis in sede confirmatus: atque

A atque ideo nomine Bonifacii, qui ut legatus Pontificius ecclesie curam gerebat, cum hoc tempore videatur administrasse, ut jam diximus. Hæc paullo prolixius deducere oportuit, quia a nomine hæcenus, quod sciam, sacre explicata. Ceterum quo anno designatas sacris a Bonifacio Gregorius, est incertum. Videtur id factum ante annum 753, quo Lullus constitutus est archiepiscopus Mogantinus ex memorata Lulli epistola: neque tamen multo citius contigisse videtur, quod auctores alii insinuant id factum non esse multis annis ante mortem Bonifacii.

§ IV. Gesta in munere episcopali, tempore obitus.

Sauctus Bonifacius, glorioso coronatus martyrio, transiit ad Dominum anno 755, si ejus Vitæ scriptore standum est; licet alii graves iidem scriptores id anno 754 contigisse affirmant, de quo, cum ambiguum admodum sit,

Mortuo Bonifacio, confirmatus in episcopatu.

B nec res certo definiri possit, disputare pluribus supersedeo. Mortuo autem Bonifacio confirmatus demum in episcopali jurisdictione est Gregorius; uti habemus ex Vita num. 20: Sed et hoc silentio minime tegendum est... quod post martyrium sancti magistri, a quo per gratiam Christi, et meritum sanctitatis ejus, omnes confines nationes illuminatae sunt, ipse quoque B. Gregorius a Stephano apostolice Sedis Præsule, et ab illustri et religioso rege Pippino suscepit auctoritatem seminandi verbum Dei in Fresonia: in qua, primus S. Willibrordus cognomento archiepiscopus in conversione gentis illius initiavit rudimenta christianæ fidei cum discipulis suis: deinde senescente illo in opere Dei, et stabilito episcopatu in loco, qui nuncupatur Trajectum, et alio nomine Wiltaburg, et migrante ad Dominum de hac luce; successit S. Bonifacius, idem archiepiscopus et martyr... (ecclesie nunc Trajectensis ut legatus apostolicus curam gerens:) cui et successit (Gregorius) pius hæres ejusdem gentis Fresonum pastor et prædicator ordinatus a Domino, et a principibus supradictis ecclesie Dei. Eademque charitate, sicut et fidei firmitate, qua prædecessores sui sanctus videlicet Willibrordus archiepiscopus et confessor, et Bonifacius martyr atque archiepiscopus, larga et melliflua eruditione, populum irradiavit simul cum chorepiscopo et adjutore suo Alberto. De Alberto agemus in notis.

Jurisdictione et munere fuit episcopus, non consecratione.

C Ex his patet Gregorium vere fuisse Ultrajectinum episcopum munere scilicet et jurisdictione episcopali; alioquin chorepiscopum ad munera episcopalia exercenda assumere sibi non potuisset. Numquam tamen episcopus vocatur a Ludgero, quia a consecratione episcopali abstinuit. Abstinnisse a consecratione suscipienda Gregorium docet Altfridus in Vita S. Ludgeri cap. 2 his verbis: Non enim fuerat idem Gregorius ad gradum episcopalem ordinatus, sed presbyterii perseveravit in gradu. Et in vita S. Leuini Ms. dicitur: Beatus Leuinus Gregorium sacerdotem adiit; qui tunc temporis Trajectum castrum... episcopi vice presbyter rexit. Idem fere in alia Ms. Leuini Vita asseritur. Plura non congero, cum res clara sit ex ipso Ludgero, qui idcirco nunquam vocat episcopum. Ratio, quæ nunquam consecrari voluerit, videtur fuisse his memorata cum episcopo Coloniensi, cui

tempore Willibrordi ecclesia Ultrajectina non fuerat subjecta, quique eam sibi subjectam esse debere contendebat, ut ante enarravimus.

AUCTORE J. S.

48 Quam præclare S. Gregorius, in jurisdictione episcopali post mortem Bonifacii confirmatus, munus suum exercuit, tua per se, tum per discipulos et adutores suos, ad ulteriorem Frisonum conversionem laboras strenue, traditur in Vita. Provincia in primis Frisoarum trans Isalam, quæ nunc Transisalaniam, vulgo Overysel, dicitur, ac Daventriam habet metropolim, sub Gregorii pontificatu luce Evangelii illustrata est per S. Leuinum seu Liaswinna, et Marchelmum, alio nomine Marcellinum, istuc a Gregorio missos. Res tota narratur in Vita S. Leuini Ms., quam accepimus ex bibliotheca monasterii Canonorum Regularium S. Augustini prope oppidum Segeberge, quam etiam Hucbaldus narrat in Vita ejusdem Sancti. Quæ ad S. Leuinum attinent, perstringam breviter, in Actis ejus latius exponenda. Dicitur hic, triplici visione a Deo monitus, Trajectum ad S. Gregorium venisse, ab coque cum gaudio exceptus, revelatione iidem prævia; atque ad illas gentes dimissus. At spectantia ad Gregorium latius ab auctore Vitæ audiamus: Venit igitur (Leuinus) prospero cursu ad Trajectensem civitatem, adventum ejus præcedenti nocte hoc modo S. Gregorio, qui pro tunc sede vacante Trajectensi ecclesie vicarius præsidebat (ita loquitur, quia non erat consecratus Gregorius, quam vis sedes proprie non vacaret, ut ante diximus) Domino revelante: visum est enim B. Gregorio, quod quidam vir ætatis grandævæ habitu decorus, et placidus vultu beato Marcellino discipulo quondam S. Willibrordi, viro utique non contemnendæ auctoritatis, onus quoddam grave bajulandum imponeret, ac juberet eum tanta mole procedere: quod cum Marcellinus facere tentavisset, cespitantibus sub onere hinc inde vestigiis, ad lapsum parabatur. Vidit ergo Gregorius juvenem quemdam forma pulcherrimum festinato cursu accedere, oneri terga præbere, ac ne tantus vir sub mole laboraret, satagere; quo factum est, ut impositam molem nitis viribus quocumque liberet devehent, sub qua paulo ante beati Marcellini virtus succumbere properabat.

S. Leuinum et Marchelmum

E

F 49 Suam visionem eum altera die S. Gregorius B. Marcellino narraret, ambigerentque uterque, quidnam hujusmodi visio novi insinaret, beatus Leuinus vir utique adhuc juvenis, forma procerus, venustus aspectu, eloquentia illustris, et admodum gratus introit. Et cum sanctis illis et apostolicis viris causam ordinemque suæ legationis intimasset; B. Gregorius præmentis letitia totus resolutus in lacrymas, proruit in amplexus ejus, et madidos oculos in Marcellinum intorquens; Hic, inquit, est formosus juvenis ille, qui te sub onere convertendæ gentis Saxonice lapsurum erexit! Hic est, qui id, quod in tuis viribus fretus nequiveris, sua sanctitate, eloquentia, probitate valebit! Hic est, qui suis exemplis pervinim præbebit iter exulibus, qui paradisi patria spoliatum populum æternis castris felix revehet. Et osculans S. Leuinum; Benedictus sit, inquit, per æva Deus, qui per tot terrarum marisque vastissima spatia te ad plebis suæ salutem destinavit. Et sic, S. Marcellino sibi in sodalem adjutoremque præstito, ad locum destinatum transmisit, adiortatus eum ut fortiter ageret, nec paganica gentis audaciam

F mittit ad fidem prædicandam in Transisalaniam,

AUCTORE
J. S.

daciam formidaret, quin potius, anchora spei suae in Deum translata, ab ipso se adjuvandum fore confideret, praemiumque laboris expectaret in aeternum.

50 Hanc Gregorii visionem apud alios auctores non legi, et oratorem utrumque redolere videtur, ex quo quidem minus certa videri potest, falsam tamen esse non recte concludes. Gens porro, ad quam missus Marcellino comite Lebuinus, vocatur Saxonica; nam Westphali, pars Saxonum, etiam nunc Transsalaris contermini, eam tunc provinciam videntur inhabitasse. Quam egregie in sua se missione gesserit Lebuinus, quoque modo ecclesiam Daventriae aedificaverit, combustamque reaedificavit, dicitur latius in ejus Actis ad diem XII Novembris, ac refertur breviter in Vita S. Ludgeri, Lebnini in illa missione successoris. tom. III Martii pag. 645. Bollandus ad Acta S. Ludgeri memorata pag. 631, num. 15 hanc Lebuini missionem contigisse putat circa annum 765, cui non repugno. Alios insuper habuit adjuutores Gregorius sanctitate illustres, quales fuere S. Willibadus, postea primus episcopus Bremensis, qui, quo Gregorius Trajectensi ecclesiae praerat tempore, in Frisia praedicasse legitur; S. Ludgerus ejus discipulus, S. Albericus discipulus et in episcopatu successor, aliique, de quibus suis locis actum, vel agendum.

Nexit ecclesiam Ultrajectinam annis 22:

51 Quot annis ecclesiam Ultrajectinam rexit Gregorius, non explicat in Vita S. Ludgerus. Wilhelmus Heda in Historia episcoporum Ultrajectensium in Gregorio, eidem tribuit annos 22; quos completos fuisse necesse est, si obitus Bonifacii contigerit anno 754, sin anno 755 mortuum statuamus Bonifacium, incompletos, ut ex obitus Gregorii tempore colligimus, de quo nunc agendum.

mortuus anno 776.

52 Mortem S. Gregorii anno 776 inveniit Bollandus in Actis S. Ludgeri saepe memoratis pag. 631, quam in tota hujus Vitae chronologia ducem secuti sumus, ceteris, ut existimamus, tutiorem. Bollandum (quem Hensehenium putarunt) secuti sunt in hac parte Cointius ad dictum annum num. 30, et Mabillonius in notis ad Acta S. Ludgeri sec. 4 Benedict. part. 1, pag. 23, quamvis hi primo aliam ingressi fuissent viam. Pagius ad eundem annum num. 13 haeret dubius inter annum 776 et 777. Verum, (ut taceam illationem prorsus inversam, nam si 22 anni completi sumantur, infert obiisse anno 776; si incompleti, 777, cum contrarium inscribi debeat) fundamentum pro anno 777 leve est; nam contendit diem obitus esse incertam, cum prorsus verisimile sit, obiisse xxv Augusti, quia ejus memoria illo die celebratur. At diem obitus incertum esse ponamus: unde vincet Pagius ante mensis Junii diem v, Bonifacii emortualtem, quo episcopatus Gregorii statuitur inchoatus, mortuum esse Gregorium, quod necessario erat probandum, at pro anno 777 aliquod habetur fundamentum. At ne hoc quidem rem faceret certam, cum dubium sit an anno 754, an 755 Bonifacius sit martyrio coronatus. Laudatus supra Cointius duas affert rationes, cur anno 776 mors Gregorii videatur affigenda, quibusque inductus priorem mutavit sententiam. Prima sumitur ex privilegio Caroli magni, dato ecclesiae Ultrajectinae VII Idus Junii, anno regni sui nono, id est Christi 777, in qua dicitur: Ubi venerabilis vir Albricus presbyter atque electus rector praesse videtur: ergo ab anno praecedenti obiisse videtur Gregorius, cum jam in locum il-

lius successisset Albericus, quod certum est, si xxv Augusti obierit. Altera ratio est, quae et Mabillonium movit, quod S. Ludgerus septem fere annis in Ostergoa Frisiae parte laborasse scribitur. Terminantur hi anno 784, ut in ejus Actis tradit Bollandus pag. 632; neque eo profectus videtur nisi anno post mortem Gregorii uno, cum prius Daventriam profectus, ecclesiam ibi reaedificaverit, aliaque confecerit, quae brevi tempore non poterant confici. Haec fere Cointius recte quidem, non ita tamen ut satisfaciat Pagio.

53 Quapropter ex ipsius Pagii principis rem deduco. Ad annum 784 num. 6 ita scribit: Hic est annus septimus, ex quo Ludgerus in Ostergoam ab Albrico directus est. Recte. Ad annum 777 num. 2 admittit consequenter per autumnum ejusdem anni Ludgerum consecratum presbyterum Coloniae, et in Ostergoam missum. Eodem num. 2 ex Vita Ludgeri scribit, cum adhuc diaconum missum esse Daventriam ab Alberico Gregorii successore. Nunc audiamus quanta fecerit Ludgerus ante ordinationem suam anno 777, juxta ipsum etiam Pagium factam. Alfridus in Vita S. Ludgeri tom. III Martii pag. 645, cap. 2, a num. 16 haec tradit: Sed et abbas Gregorius migravit ad Dominum, et suscepit curam pastorem Albricus nepos ejus, qui venerabilem Ludgerum eum magno diligebat affectu atque eum ita allocutus est, dicens: Nunc, quia frater meus dilectissimus es, peto ut desiderium meum impleas: locus enim, in quo S. Liawinus presbyter, quem nosci, in opere Domini usque ad mortem persistente laboravit, ubi sacrum ejus corpus sepultura legitur, in solitudinem est redactus. Quam ob rem peto ut enim restaurare studeas, et super corpus Sancti ecclesiam reedifices.

54 Dei igitur famulus Ludgerus, magistri jussis obtemperans, quasivit in loco praenominato corpus sancti, et non invenit: sed tamen intra spatium loci, quo putavit illud esse, coepit construere ecclesiam. Cumque posuisset bases, et parietes conaretur erigere, apparuit ei sacerdos Domini Liawinus in somnis, dicens: Frater dilectissime Ludgere, bene fecisti restaurando Dei templum jam dudum deletum a gentilibus. Sed et corpus meum, quod quasisti, invenies sub Australi, quem crexisti, pariete lumatum. Ludgerus igitur mane, Domini laudibus expletis, invenit corpus Sancti in loco sibi in visione praedicto: et collecta multitudine fecit transvehi bases ejusdem aedificii in partem Australem; et ita infra ecclesiam collegit sepulcrum viri Dei: perfecta est itaque ipsa ecclesia et consecrata. Post pauca, haec sequuntur cap. 3: Post haec misit Albricus Ludgerum, et cum eo alios servos Dei, ut destruerent fana deorum, et varias culturas idolorum in gente Fresonum. At illi jussa complentes, attulerunt ei thesaurum magnum, quem in delubris invenerant: ex quo imperator Carolus duas partes acceperat, tertiam vero partem praecipit Albricum ad usus recipere suos. Haec peracta ante ordinationem Ludgeri, quae statim ibidem subjungitur, admittit Pagius. Nec credibilia igitur, nec principis suis consona scribit ad annum 776 num. XIII, dum dicit: Cum Gregorium usque ad initium mensis Junii sequentis Christi anni (777) vixisse, eique eodem mense Albricum successisse sit verosimilius etc. Sic enim omnia, quae memoravimus, a mense Junio usque ad autumnum ejusdem anni peracta oportuit, quod fieri non potuisse

A potuisse, patebit legenti. Si quis dicat, ut probabiliter dici potest, ordinationem Ludgeri peragi potuisse mense Decembri, vel etiam initio anni sequentis, cum septem anni, quibus in Ostergoa fuit Ludgerus, non fuerint completi; ne sic quidem verisimile fiet, hæc omnia tempore intermedio fuisse peracta. Quapropter non est cur a stabilitate ab eruditis chronologia recedamus, mortemque Gregorii removeamus ab anno 776, diemque emortualem alium quæramus, quam xxv Augusti. Vixisse autem annos 73 saltem incompletos probavimus § 2.

§ V. Corpus Sancti utrum translatum Ultrajecto in Susterense cænobium: reliquiarum locis aliis: apparitio post mortem.

Ludgerus num. 30 scribit, Gregorium ad ecclesiam S. Salvatoris sub finem vite portatum, ibique diem obiisse. Sepultum in eadem ecclesia scribit Joannes de Beka jam memoratus; consentit Wilhelmus Heda in Gregorio; at subdit: In Annalibus tamen Leodiensis ecclesie habetur, quod sepultus sit in ecclesia Susterensi, ejusdem dioceseos sacris virginibus dedicata: ubi et S. Wastradis mater ejusdem Gregorii requiescit. Bartholomæus Fisen in Floribus ecclesie Leodiensis ad xxv Augusti, hæc de Gregorii corpore memorat: Sacrum corpus in Susterenensem parthenonem avectum est. Eum locum, quamquam in Leodiensi diocesi, cum viveret, amaverat, ibique frequens fuerat, ob proximam sanctionis dignitatem in illo cænobio jam tum emicantem. Idem auctor in Historia ecclesie Leodiensis lib. 6 ad annum 900: In eadem, inquit, sede Zusteriensi terræ conditi coluntur sancti præsules Ultrajectini Gregorius et Albricus... et multa miracula perpetrant. Id etiam affirmat Arnoldus Hertswormius § 4 in Ms. Opere aliquoties in Aetis nostris laudato, quod de reliquiis ibidem servatis composuit. Neque aliter fere loquuntur in epistolis suis Susterenses ac Ruræmundenses quidam, a nostris majoribus ea de re consulti, qui pro certo habere videntur S. Gregorii corpus servari in dicto monasterio, loculumque etiam ostendunt, in quo putant depositum. Addunt, illius brachium ad templum nostrum Ruræmundense fuisse translatum: Sanctum autem colunt ut patronum Officio singulari xxv Augusti, atque iterum cum S. Altherico xxii Septembris. Accipe, quæ ea de re scripsit P. Cornelius de Moor Societatis nostræ, tunc habitans Ruræmundæ, a qua Susteræ oppidum modicum quatuor tantum leucis Belgicis distat: Quod ad reliquias SS. Gregorii et Alberici; et hujus et illius integrum habemus os sive libram, e crure aut femore distinguere non possum. Accepimus olim e cænobio Susteriensi nobilissimam virginum, ubi aliquando mihi in parvo tabulato retro summum altare in choro, ostensæ fuere capsæ lignæ duæ, rudes et inornatæ, quales communes sandapilæ mortuales, in quibus Sanctorum illorum reliquiarum servantur.

56 Sacra tamen Gregorii ossa sibi vendicant Ultrajectini, cum in Batavia sacra, tum in Fæderato Belgio, sive unus utriusque auctor sit,

sive diversus, idem certe de Gregorii reliquiis uterque tradit. Auctor Fæderati Belgii pag. 5 in Gregorio, asserit ejus ossa condita in templo S. Salvatoris, aliquando etiam S. Mariæ, et communius S. Bonifacii nuncupato, vulgo Oudmunster, ut ait pag. 58. His autem rationibus rem confirmat: Elevata Ultrajecti D. Gregorii ossa anno mcdxxi, et in capsula lignea reposita honorifice. Lustrata anno mdcxvii, iv Junii a Folcardo Montzina ecclesie decano; sic enim habet ecclesie ejusdem memoriale. Quod ex ipso subijcio: Anno mcdxxi, mensis Aprilis die xvii, hora completorii invente et extracte fuerunt per venerabiles dominos Houbert decanum, Laurentium, Wilhelmum, Andream Veer, Gerardum Zelinghen, canonicos ecclesie S. Salvatoris Traject. reliquiarum sive ossa S. patris Gregorii episcopi Trajectensis a S. Willebrordo tertii, de et ex tumba lapidea subter gradus septentrionales chori ipsius ecclesie, et deinde mensis Junii die quarto, qui fuit pro festo S. Bonifacii, hora vesperarum, fuerunt per reverendum patrem D. Matthiam Bidnanensem episcopum in capsula lignea decenter reposita, presentibus DD. E. Henrico decano, Laurentio, Andrea, et Gerardo prædictis, Henrico de Compostelle, et Waltero Grauwert, canonicis ecclesie supradictæ. Qui quidem reverendus pater D. Matthias episcopus pro majori dictarum reliquiarum reverentia, omnibus vere penitentibus, confessis et contritis, eas cum tribus PATER NOSTER, et totidem AVE MARIA venerantibus, totiens quotiens, xl dies indulgentiarum, de injunctis penitentibus misericorditer in Domino relaxavit. Eadem habentur in Batavia sacra pag. 90

57 Hæc quidem cum præcedentibus pugnare videntur. Attamen non video cur Ultrajectinos, vel Susterenses mendacii accusent, aut etiam deceptæ putent. Non enim dicunt Ultrajectini totum Gregorii corpus ibidem servari, sed eodem modo de ossibus S. Gregorii loquitur auctor, quo ante locutus fuerat de reliquiis S. Bonifacii pag. 58. At constat corpus S. Bonifacii Fuldam esse translatum, ibique honorifice depositum, ita ut Ultrajectini non nisi ossa quædam, minorem certe corporis partem, possidere possint. Sic itaque et S. Gregorii sacra quædam ossa habere possunt, præcipua venerandi corporis parte ut memoratum virginum cænobium translata. Suedet id singularis Gregorii in illo cænobio cultus, qui non aliunde ortus videtur, quam ex reliquiis eo translatis. Certiora tamen dare non possum documenta, quod illa, dominante in illis partibus hæresi, fuisse deperdita. Quapropter rem in ambiguo relinquendam existimo. Piazza in Hemerologio Romæ Christianæ ad xxv Augusti scribit, marillam S. Gregorii exponi publicæ venerationi in sacello Paulino ecclesie S. Mariæ majoris. Gelenius de Colonia Agrip. magnit. pag. 616 in thesauro sacro sacelli SS. Willibrordi et Bonifacii, recenset reliquias de brachio S. Gregorii episcopi Ultrajectini. Miraculis itidem coruscare Gregorium scribunt locis assignatis Heda, et Fisen; at nullius in particulari faciunt mentionem; neque ulla ad meam pervenere notitiam.

58 Subnecto denique apparitionem Gregorii in Vita S. Ludgeri relatam cap. 3. num. 15 his verbis: Lindgerus igitur in ordine vicis suæ (dum scilicet curam per rices habebat monasterii Ultrajectini) nocturnis temporibus post psalmodiam, et orationes speciales, quas semper ama-

AUCTOR
J. S.
Ultrajectinus
Ossa servari
scribunt alii:

videtur utroque loco servari pars corporis.

Apparet post obitum S. Ludgero Gregorius.

verat,

AUCTORE
J. S.

verat, in solario ecclesie sancti Salvatoris, quam S. Willibrordus construxerat, membra quieti dare solebat: ubi ei nocte quadam venerabilis abbas Gregorius per visionem apparuit, dicens: Frater Ludgere, sequere me. Quem dum sequeretur, ascendit ipse in locum eminentiorem; jactavitque coram eo particulatim quasi membranæ et vestimentorum partes, et dixit: Collige ex eis acervos. Cumque congregasset ex eis tres cumulos, dixit ei: Distribue ista bene in opere Domini, et ego tibi satis dabo. Et signavit eum signaculo crucis, et abscessit. Cumque mane facto somnium retulisset præposito monasterii, Haddoni nomine, et ecclesie custodi sanctitate prædicto Marchelmo... Confestim ad hæc Marchelmus, ea, quæ postea rei probavit eventus, exorsus est, dicens: Tres cumuli, quos congregasti, trium sunt gubernacula plebium, quibus adhuc pastorali te oportet præesse regimine. At ille dixit: Utinam in loco mihi credito aliquem Domino fructum faciam. *Quo hæc apparitio anno contigerit determinate dici non potest, contigit tamen post presbyteratum a Ludgero susceptum, quem ea dignitate auctum diximus sub finem anni 777, vel initium sequentis.*

lorum et exempla et mente retinemus et actu, in D futura immortalitate, secundum Evangelii dictum, gaudium Domini nostri simul cum eis mereamur intrare. Ad illud pervenientes, dum largiente gratuita gratia Christi intraverimus felicitatem perennem, nemo tollet a nobis in sempiternum: quoniam ad illud in initio, pio conditoris proposito conditi sumus, et post lapsum primi hominis in mortem, Redemptoris nostri misericordie visitatione ad idem revocati, ad quod perventuri in die novissima necessitatis, si certissima spe in diebus mortalitatis hujus, et hortamenta sequimur spiritualium patrum, et semper nobis maxima gaudendi causa sit ipse Deus. Igitur quoniam, ut dixi, clare testimoniis sanctæ Scripturæ, spiritalibus patribus honorem merito impendendum, et post præcepta Dominica eorum jussis nihil præferendum, paucis jam aperire curabo, ob ejus reverentiam et d'quam memoriam, hanc præfatam premiserim, pauca de innumeris beneficiis ejus, donante gratia Christi, et meritis ipsius suffragantibus, scribere incipiens.

CAPUT I.

VITA

auctore S. Ludgero episcopo.

Ex Ms. Fuldensi et editione Broweri collata cum Ms. Bodecensi.

PROLOGUS.

Sacrarum Scripturarum præceptis monemur, ut diligamus Dominum ex toto corde, diligamus et proximum tamquam nos ipsos, et ut illos proximos nostros veraciter arbitremur, qui spiritalibus magis intenti sunt, quam carnalibus, atque ad eorum se promissa, usque in diem novissimum, piis operibus præparare non cessant. Quos non carnalis generatio extollit inaniter sed spiritalis regeneratio fructificare facit et proficere. Caritas ista, quamvis omnibus domesticis Catholice fidei, quæ per dilectionem operatur, maxime tamen sanctis patribus et præpositis nostris exhibenda est, sicut sanctus Apostolus adhortatur dicens: Rogo vos fratres ut noveritis eos, qui laborant inter vos, et præsent vobis in Domino et monent vos, ut habeatis illos abundantius in caritate propter opus illorum; pacem habete cum eis. Quæ est ista notitia, qua præpositos nostros plus cæteris nosse præcipimur, nisi ut eis et viventibus debitum honorem, et obsequium sincera intentione impendamus; et eorum pia et profutura exempla post obitum illorum non solum a memoria nostra nunquam recedant, sed ea etiam ad aliorum ædificationem indesinenter sermonibus repetere et dilatare non cessemus? Quatenus id veraciter fieri valeat, quod idem Apostolus alio loco de ipsis spiritalibus patribus nostris hortatur et dicit: Quorum intuitus exitum conversationis, imitamine fidem; ut qui in præsentis mortalitate vestigia il-

Gregorii conversio; labores Apostolici cum S. Bonifacio in Thuringia et Hæssia.

Est enim mihi sermo isto de domno Gregorio abbate, et præceptore meo ab infantia; qui de nobili stirpe a Francorum progenitis, nobilitate morum et sapientiæ documentis nobilitatem seculi ornavit in omnibus ac superavit. Quam utique spiritualem nobilitatem et prudentiam assecutus est a S. martyre Bonifacio archiepiscopo et magistro suo; qui in diebus nobilissimi principis Francorum regis Karli de Britannia et gente Anglorum clarissimum quoddam sidus Franciam veniens, sub regibus Karlmanno et Pippino ejusdem regis Karli gloriosissimis filiis, quasi sol rutilans in sanctitate, expandit radios virtutis suæ et prædicationis, omniaque prope regna, vivens in corpore, largissimis dapibus doctrinæ suæ reficiens, et fide melioravit et vita. Atque post transitum suum de hoc mundo per sanctum martyrium, eadem Francorum regna per electa grana discipulorum suorum, in exemplum Dominici seminis fructificare fecit, et proficere usque in hodiernum diem. Inter quos B. Gregorius columna Ecclesie Dei inventus est: qui in diebus religiosissimi Francorum regis Pippini suæcædens magistro, genti Fresonum missus est prædicator; cui magistro, et Bonifacio martyri B. Gregorius hoc modo adherere cupit et discipulatum ejus subire.

3 Cum ipse electus Dei Bonifacius martyr post tredecim annos peractæ in Fresonia prædicationis, quibus in Australi parte Laci Aluari, pauper Evangelicus, et propemodum solitarius sanctam sessionem suam tribus in locis peregisset, quorum vocabula locorum sunt hæc. Primus vocatur Wyrda, in ripa fluvii Rheni, ubi septem annis habitavit. Secundus vocatur Attingohem juxta amnem Felta, ubi habitavit annis tribus: quo in loco primum cæpit habere discipulum nomine Gembertum. Tertius locus appellatur Felisa, qui propior erat gentilibus et paganis,

*Spirituales
patres hono-
randi.*

C

E

*post prædicationem in
Frisia ad
monasterium*

A ganis, ubi tribus similiter annis mansit. Post hos inquam tredecim annos, dum admonitus a Deo o ad Hassos p et Thuringeos Orientales regiones Francorum iter agere cœpisset lucratorum Deo popularum causa, pervenit ad Palatiolum q monasterium virginum prope Treveris civitatem, in ripa fluminis Mosellæ, cui tunc præerat abbatissa nomine Addula religiosa valde et timens Deum. Quæ, cum vidisset athletam Dei peregrinum et egentem, gratulabunda suscepit eum in hospitium suum, implens Dominicam adhortationem: Hospes eram et collegistis me. Cumque ille sacer sanctus viator Bonifacius secundum solitum morem suum Missarum mysteria peregisset, ut propemodum omni die agere consuevit, sederunt ad mensam ipse scilicet et ancilla Dei Addula abbatissa cum familia sua. Cœperunt autem ad ipsum sanctum convivium plus quam epulas, solatium sanctæ Scripturæ expetere, quo fieret fides audientium accensa, spesque et charitas renovata in Deum, qui vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire.

B 4 Tunc quæsitus est lector: et juxta Dei voluntatem r, inventus est electus puer Gregorius, qui per idem tempus nuper a schola et palatio reversus, sub laico adhuc habitu, quasi quartum decimum, aut decimum quintum agens ætatis annum, Dei instinctu venit ad aviam suam, id est, ad matrem patris sui Albrici f supradictam abbatissam Deum limentem Addulam; datusque est ei liber, qui accepta benedictione cœpit legere, et juxta modum ætatis suæ bene perlegere. Intelligens vero magister sagacem mentem pueri bonamque indolem, cœpit eum consummata lectione, his verbis moderate laudare et dicere: Bene legis, fili, si intelligis quæ legis. Ipse autem adhuc temporis sapiens ut parvulus, et loquens ut parvulus, se scire professus est, quæ legebat. Dic mihi, inquit, quomodo intelligis quæ legis? Ipse vero repetebat ab exordio lectionem suam, volens legere sicut prius. Præceptor autem sanctus distulit eum parvulum; et dixit: Non ita, fili: quæro ut dicas mihi lectionem tuam, sed secundum proprietatem linguæ tuæ, et secundum naturalem parentum tuorum loquelam, edisserere mihi, quæ legis. Hac ille ratione convictus, confessus est, quia non C posset facere. Sanctus vero ait Bonifacius: Vis, fili, ut ego tibi dicam? Volo, inquit. Tunc B. Bonifacius, Repete, ait, ab exordio lectionem tuam; et discrete lege. Quod dum faceret, exorsus est sanctus magister, et clara voce cœpit prædicare, et matri et omni familiæ. Quæ prædicatio ex quo fonte processerit, claret in conversione Gregorii ingeniosi pueri et sagacis, quia non ab humana facundia, quæ frequenter ad tempus dehndit, sed ex Spiritus sancti gratia, secundum promissum Euangelii in modum luminis aquæ vivæ de ventre fluxit doctoris: et cor prudens ac docile pueri Gregorii tanta virtute et velocitate penetravit, ut ad unam incogniti eatenus magistri exhortationem et prædicationem, oblivisceretur et parentum et patriæ, ipsaque hora, dum complexisset magister sanctus prædicationem suam, nolens ab eo ultra disjungi, ivit ad aviam suam prædictam abbatissam venerabilem Addulam, dicens: se velle cum homine pergere, et ad discendos divinos libros discipulatum ejus subire. At ipsa, carnali affectu constricta, illico repulit eum, et omnimodis hoc fieri posse remittit: quia utique non nosset hominem, neque

quo iret. Sed sicut scriptum est: Aquæ multæ non poterunt extinguere caritatem; puer Gregorius in proposito suo permansit et dixit ad Addulam aviam suam: Si non vis mihi dare equum, ut equitare possim cum eo, pedibus ambulando absque dubio vadam cum illo. Sic ergo altercando de ignoto itinere diutius disceptabant ad invicem: sed tandem prævaluit caritas electi pueri Gregorii, et, ut dignum erat, carnalem amorem vicit dilectio spiritualis. Videns ergo famula Dei Addula, quia prudens erat femina, animum inflexibilem pueri, dedit illi pueros et equos, et dimisit eum ire cum sancto magistro in opus, quod compleverunt simul t, usque ad sanctum martyrium ejus.

5 Intelligis, lector pius et prudens, quem secutus sit electus puer Gregorius in hoc facto, ut inconsultis parentibus, omnibusque propinquis, et ipsa, quæ præsens erat, resistente avia, tam subito mutaretur. Idem enim spiritus videtur mihi in hoc tunc operari puero, qui Apostolos Christi, et dispensatores mysteriorum Dei ad illud inflammavit, ut ad unam vocem Domini, relictis rebus et patre sequerentur Redemptorem. Contemptis igitur parentibus et patria, omnibusque retro relictis, quæ carnaliter blandiri poterant menti adolescentis, secundum Psalmistæ dictum B. puer Gregorius propter verba labiorum Dei secutus est vias duras. Durum namque erat, et valde asperum, ut qui in patris domo multum divitiis in jocis et deliciis erat nutritus, unum peregrinum et pauperem hominem sequeretur, nesciens quo iret; et in tantum ei obediret, ut omnes alios homines et potentes sæculi, et proprios parentes tamquam surdus non audiret, dummodo illius præceptis obsecundaretur in omnibus. Quanta enim auctoritas lucebat jam tunc in futuro martyre Bonifacio, aestimare quis poterit, quæ cor pueri tam subita immutatione incitavit? Aut quis ardor caritatis ad obediendum ignoto magistro mentem juvenis inflammavit, ut subito oblitus sui, secutus sit Christi pauperem, omnis mundanæ substantiæ inopem? Non hoc fecit amor auri et argenti, non cupido prædiorum et superba jactantia, quorum nihil erat in causa, sed hoc fecit artifex summus, unus atque idem Spiritus Dei, qui omnia operatur in omnibus dividens singulis prout vult.

6 Tunc electi Dei iter desideratum peragentes venerunt Thuringiam. Porro ad augmentum boni sui, et ad comprobendam mentis eorum constantiam et longanimitatem, in tanta paupertate invenerunt populum illum, ut vix ibi ullus haberet, unde viveret, nisi de longinquo parum quid colligeret, ut ad modicum tempus sustentaret penuriam suam. Nam tota illa regio, in continuo paganorum rebellium posita, illo tempore incensa erat, et hostili manu vastata; quæ tamen penuria nequaquam terrere poterat, ministros Christi, ut ob id subterfugerent, quo minus annuntiarent eis omne consilium Dei: sed juxta exemplum apostolicum, cœperunt laborare manibus suis, quæ opus erant sibi, et eis, qui cum illis erant; atque cum illo populo in tentationibus suis firmiter permanere; et circumquaque prædicando invitare ad caelestia regna. In his ergo studiis perseverantes secundum formam primitivæ Ecclesiæ, erat eis cor unum et anima una; et augebat Deus quotidie multiplici numero, qui salvi fierent in idipsum.

7 Tunc fama sancti magistri et futuri martyris

AUCT. S. LEUGERO EPISC.

ejusdem sit discipulus:

E

F

labores utriusque

ris

AUCT. S. LUD-
GERO EPISC.
Apostolici in
Thuringia,

ris Bonifacii cœpit dilatari, per omnia Orientalia regna Francorum. Cœpit quoque et electus adolescens Gregorius in discipulatu ejus proficere ætate et sapientia; et in tantum amabilis fieri magistro, ut quasi unicum filium eum diligeret, jam adjutorem fidelem illum habens in omni opere bono. Hic autem tantus profectus electorum Dei non est initiatus per opulentiam et mundanas delicias; neque per securitatem et prosperitatem vitæ mortalis; sed in fame et nuditate, et laboribus multis. In quibus omnibus et opere manuum vivere cogebantur; et nonnumquam vicinam paganorum persecutionem ob metum mortis cum populo simul in civitatem fugere; ibique *u* in atro pane et angustiis, per dies plures habitare, donec collecta multitudine sua, cives manu validiore eos iterum effugarent. Hoc ergo certamen, quoniam per innumeros vicos inter Paganos et Christianos gerebatur, idcirco hinc et inde magna pars regionem illarum redacta erat in solitudinem.

atque in iis
constantia:

x

B

8 In tam forti autem, et periculosa in diebus illis decertatione, in tanta pugna, et perturbatione dimicantium *x* populorum, electus pastor Bonifacius numquam cessare potuit a custodia, et instructione gregis sui: verum tanto fuit constantior et paratior pro ovibus suis animam suam ponere, quanto rabiem luporum frequentius vidit et atrocius imminere. Similiter et fidelis discipulus ejus Gregorius adjutor infatigabilis in opere Dei cum magistro permansit in custodia et educatione gregis Christi, factus secundus pastor. Eo usque autem hæc ita gerebantur, donec per gratiam Christi triumpharet Christiana manus; et pax plena Dei ecclesiis redderetur. Et erant magis ac magis crescentes ac proficientes in opere Domini, sicut in præsentiarum cernitur considerantibus regiones illas. Sed quid nos miseri, pigri et inertes in pace Ecclesiæ Dei dicturi sumus, qui non gregis lucra, sed commoda nostra semper quærentes, vix unquam in custodia ovium contra rabiem luporum vel unum latratum minimi sermonis emittimus? qui, sicut dixi, in pace Ecclesiæ pigri sumus, et somnolenti in custodia gregis, in lucris vero carnalibus nimium strenui et pervigiles? Isti autem, de quibus loquimur, in tanta perturbatione, et bellorum certamine, non solum in sui intima et casta custodia mundis cordibus permanserunt, sed etiam in lucro gregis et discipulorum documentis tanta benedictione Dei dilatati sunt, et propria vigilantia per Dei adjutorium multiplicati.

vocati ad Car-
rolum Martel-
lum, ejusque
favore usi.

y

9 Tunc priores et prudentiores Francorum, qui electum Dei martyrem Bonifacium, ejusque discipulos venerabilem Gregorium et socios ejus, in tanta virtute operum, et fortitudine constantiæ, nosse et intelligere potuerunt, cœperunt eis et sua offerre diligentius de die in diem, et laudem tantæ beatitudinis et unitatis, apud regem Francorum seniore *y* videlicet Karlum, non celare. Cœpitque et ipse rex virum Dei Bonifacium velle videre; jussitque eum venire ad se. Qui cum venisset, non statim in initio honore sibi condigno receptus est a rege, sed sic competenter dilatus; quia fuerant quidam pseudo doctores et adulescentes, qui famam sancti viri, et discipulorum ejus obscurare, et impedire conati sunt apud regem. Verumtamen ex illo die crevit amor et honor hominis Dei *z*, et discipulorum ejus, apud omnes qui fidem illorum et vitam scire, et investigare interius desiderabant: et, juxta dictum

z

Euangelii, Justificata est sapientia a filiis suis *aa*. B

10 Redierunt electi Dei iterum ad sua, et in cœpto opere sine ulla hæsitacione permanentes in Thuringis et in Hassis, ubi tunc temporis maxime opus erat doctrina illorum, ob vicinitatem paganorum et indoctam plebem. Ibiq; cœperunt offerentibus, propter amorem Dei et salutem animarum suarum, modica loca territoriaque suscipere, et in eis ecclesias construere, et in hoc quoque opere, sicut et in predicatione sua, cum benedictione Dei multum proficere. De quibus locis est unus in Thuringia, nomine Erpesford *bb*, et alius in Hassis Frideshlar cum cæteris nonnullis, quos initiaverunt electi Dei, et excoluere cultu divino. Tunc creverunt loca divitiis, crevitque numerus discipulorum, ac virtute operum prolicebat. Crevit etiam beatus adolescens Gregorius cum suo magistro in omni operum virtute, et decore sapientiæ divinæ; secundum formam magistri, a quo didicerat. Et sic in his omnibus secundum Psalmistæ dictum, qui electis Dei legem dedit in virtute operum, dedit et benedictionem in multiplicatione et profectu discipulorum; et sic *B* ibant de virtute in virtutem cotidie in melius proficientes, et crescentes in omni opere bono.

ANNOTATA.

a *Stirpem dedimus* § 1 Commentarii num. 4.

b In omnibus, quod omissum erat in impressis, additur in Ms. Fuldensi.

c *Carolus hic intelligitur Martellus, qui licet rex non fuerit, sed major domus, rex tamen et hic et sæpe alibi vocatur, quia regnum auctoritate quasi regia gubernavit.*

d *Carolomannus et Pippinus Martelli filii post mortem patris regnum administrarunt, donec Carolomannus post multa præclara facinora nuntium seculo remisit: Pippinus vero deinde ad regnum elevatus est.*

e Ms. Fuldense in virtute.

f Francorum habet Ms. dictum, quod rursus in editis omissum.

g *Quibus Frisiæ gentibus prædicaverit Gregorius, et quomodo Bonifacio successerit, dictum in Commentario § 3, et 4.*

h *An ita Bonifacii discipulus factus sit, ut et Ordinem Benedictinum ingressus sit, discussimus § 1 Commentarii.*

i *De his tredecim annis fusc egimus in Commentario, toto § 2: qui inchoandi videntur ab anno 704 usque ad finem fere 716, ita ut sint incompleti. Sicuti autem rationes nostræ non satisfaciunt, potest aliquot annis serius inchoare prædicationem in Frisia, et 13 hos annos quærrere ex temporibus variis, quibus in Frisia prædicavit Bonifacius: sed hoc menti auctoris minus videtur conforme.*

k *Lacus Almari in Vita Bonifacii cap. 4 a Willibaldo vocatur Elmere, quasi mare nobile, ut notat Henschenius. Sinus est maris Germanici inter Hollandiam maxime borealem, quæ alio nomine Frisia occidentalis nuncupatur, et Frisiam hodiernam: ab austro vero habet provinciam Ultrajectinam, in qua aut ejus vicinia his tredecim annis laboravit Bonifacius.*

l *Wyrda, nunc Wurda aut Woerda vulgo Woerden, duabus circiter leucis infra Ultrajectum sita ad Rhenum veterem, angusto nunc al-*

A *veo ibi fluentem, quod aquæ Rheni per Vahalin, Isalam, et Leccam maxime in mare decurrant. Mabillonius Werdam putavit designari inter Coloniā et Wesaliā, sed hæc extra Frisiam sita est, ut recte notat Henschenius: quin et longiori intervallo a locu memorato distita.*

m Attingohem, ait Henschenius. fuit in parte Hollandiæ, quæ jam vulgo Goedelandia dicitur, ubi oppidum Wesopum Filta seu Vecta (vulgo Vecht) fluvio in duas partes secatur, qui fluvius dein ad Madam influit in mare Australe. Mabillonius vero: Felta amnis non procul Vollenhovio oppido influit in Flevum lacum, qui Frisios a Batavis dirimit. At Volleuhovium oppidum et Felta amnis ille sunt in illa Transisalanicæ parte, quæ Frisicæ modernæ est proxima: quousque illo tempore needum videtur penetrasse Bonifacius. Adde quod ad partem potius Orientalem dicti lacus hæc sita sint.

n Felisa nonneminem videtur Wilsen esse in hodierna Transisalania: malim ego intelligere Vel-sen prope Harlemum, ait Henschenius. Nomen forsasse eccidit.

B o Dicimus § 2 hæc contigisse anno 719. Auctor Vitæ secundæ apud Henschenium cap. 2 num. 7 ita habet: Post aliquantum temporis, a reditu scilicet in Angliam, angelica, ut creditur, visione præmonitus, Romam perrexit. Indeque, ut subdit, in Germaniam, postea ad Willibrordum in Frisiam. Vide dicta § 2, ubi probavimus hæc contigisse, cum Roma in Thuringiam profectus est.

p Hassia provincia Germaniæ est satis nota. Thuringia vero multo latius olim extensa fuit, quam hodiernum; regesque habuit, qui primis Francorum regibus non parum negotiū successivere. Fuera religio Christiana jam iis in provinciis promulgata; sed multi in hæresim lapsi, vel in idololatram fuerant relapsi.

q Palatiolum, locus amœnus, ab urbe Trevirorum pissuum circiter tria millia in Septentrionem, olim virginum Benedictinarum cenobium, nunc oppidum et collegium canonicorum secularium, quos Poppo archiepiscopus eo induxit circiter annum mxxxvii, testante Browero. Ita Mabillonius sec. 3 Benedict. part. 4 pag. 531; ubi plura de pia hac abbatisa videri possunt.

r Ms. providentiam.

s De Atherico et stirpe regia Gregorii consule commentarium § 1.

t Non ita hoc intelligendum, ac si semper fuissent conjuncti; nam Ultrajectum missus est postea Gregorius, non manente ibidem Bonifacio; et hic in Frisiam hodiernam sine Gregorio profectus. ibidem Martyrio coronatus est, ut omittam cetera. Vult itaque conjuncto animo ad conversionem infidelium laborasse, etsi loco quoadque separati. Inuitio tamen conversionis semper Bonifacio adhæsisse videtur Gregorius.

u Ms. Bodeceuse, ibique in arcto loco aliquo per dies plures habitare compellerentur.

x Ms. Fuldense, dimicatione pugnantium.

y Videlicet omissum erat in editis, sed legitur in Ms. Carolus porro hic est Martellus, a multis, ut dicimus, res nominatus.

z Ms. Bodecense hic interponit sequentia: In curia regis, quia plures ibi lem erant, qui fidem illorum etc. Facta autem hæc sunt postquam anno 723 Bonifacius Romæ ordinatus est episcopus: sed non omnia ordine temporis retulit Ludgerus.

aa Rursus Ms. Bodecense interponit: Post-

Augusti Tomus V.

quam igitur notificati sunt in conspectu regis, redierunt.

bb Cenobium tunc Ordinis S. Benedicti condidit Ordorpense, quod structum scribit Willibardus cap. 3 in loco qui dicitur Ordorp. Ad quod ita Mabillonius in notis: Ordorpense, seu Ordorpense monasterium Ordinis S. Benedicti in Thuringia ad Oraham seu Oram fluvium, haud longe ab Erfurt (quod hic vocatur Erpesford) oppido, qua occasione in S. Michaelis honorem a S. Bonifacio dedicatum fuerit, discimus ex Othloni lib. 1 cap. 23. Nempe propter Michaelis archangeli apparitionem factam Bonifacio; ut ibidem refertur. Hoc cenobium structum anno 724 in Annual. Benedictinis Mabillonii narratur. Frislaricæ item in Hassia ejusdem Ordinis cenobium condidit, quod ad annum 732 refert Mabillonius in dictis Annalibus: alia alibi, sed jam Acta Bonifacii non illustramus: de his itaque satis.

CAPUT II.

Bonifacii archiepiscopatus: labores illius et Gregorii aliorumque ejus discipulorum: ordinatio Bonifacii Romæ, quo cum comitatus Gregorius.

Interea, dum hæc ita geruntur ab electis Dei Bonifacio, et discipulis ejus, successerunt in regno patri Karlo religiosi filii Carlmannus et Pippinus a patre debitum universæ carnis persolvente, et transeunte de hoc mundo. Tunc pii filii patri succedentes in regnum, quia eis undique per gratiam Christi major quies erat largita bellorum, quam fuisset patri, cœperunt in regno suo, inspirante Deo, religionis officia intentius quærere, et meliorare. Cœpit et hoc audire B. Bonifacius futurus martyr et discipuli ejus; cœperantque frequentius approximare palatio quam fecissent, et loqui cum regibus, et prædicare secundum datam sibi a Deo gratiam b populum Dei in ipso palatio. Et in tantam gratiam venerunt apud reges supradictos, et omnem populum Francorum, ut omnes una voce dicerent, et concordarent B. Bonifacium dignissimum esse episcopatu c et omni honore, exceptis illis pseudo-doctoribus et adulatoribus, quos superius dixi; qui et cum interficere aliquando moliti sunt; sed non dimisit eum Dominus prolector ejus venire in malevolas manus eorum, donec annuntiaret, secundum dictum Psalmistæ, brachium et potentiam Dei generationi, quæ ventura erat.

12 Igitur ipsi soli cœperunt contradicere, et cum blasphemare, quantum potuerunt: atque affirmare, non esse eum dignum episcopatu, quod d peregrinus erat. In tantum erant tunc sanioris consilii laici, quam clerici, videntes sapientiam Dei et gratiam esse in homine illo, ut quo amplius perversissimi illi, non dico episcopi, quibus nomen illud datum est immerito, eum vituperare conati sunt, tanto amplius dilgeretur ab omnibus, et laudibus efferreretur, quoadusque in certamen venirent coram regibus, et coram universo senatu populi Francorum. Sed quid opus est dicere de illa disceptatione, quam habue-

AUCT. S. LUDGERO EPISCOPO

E

gratiosus apud Francorum principes Bonifacius.

F

nequidquam obsistentibus æmulis, designatur archiepiscopus.

Vita S. Grego-
rii Episcopi

runt tunc ad invicem, illi scilicet perversissimi, quos nominare nolo, ex una parte, et sanctus Bonifacius ex altera, cum discipulis suis Gregorio, et sociis ejus; dum confusi, et refutati ab omni senatu, et ab ipsis regibus, inde discederent adversarii; et S. Bonifacius futurus martyr ad hoc perveniret, ut absque ullius contradictione, una omnium voce eligeretur in episcopatus sublimissimum gradum, et Maguntia sedes *c* metropolitana ecclesia ei daretur a regibus providenda et regenda. Ex eo die, quantum claruerit sapientia ipsius omni regno Francorum, quantasque synodos cum religiosis regibus ad correctionem populi postea instituisset, non in isto Opusculo modo dicendum est, dum in modum solis extulserit in templo Dei: ac prædicatione sua, et exemplis, omnes nebulas effugarit infidelitatis et hæreticæ pravitatis, quoniam et ista omnia in libello de passione ipsius scripto, plene et lucide manifestantur.

labores Grego-
rii in Frisia,
et aliorum

13 Ad hæc autem universa, non modice adjunctus est ab electis discipulis suis, post magistrum clarissimis prædicatoribus, et columnis Ecclesie Dei: quorum unusquisque civitatem et regionem suam, sicut heifer mane oriens, illuminavit exemplis, et doctrina sua. B. Gregorius Trajectum, antiquam civitatem, et vicum famosum Dorstad *f*, cum illa irradiavit parte Fresonia, quæ tunc temporis Christianitatis nomine censebatur; *g* id est usque in ripam Occidentalem fluminis, quod dicitur Lagbeki *h*, ubi conlitium erat Christianorum Fresonum ac Paganorum, cunctis diebus Pippini regis. Lullus *i* Maguntiam metropolitanam civitatem cum maxima parte Orientalium Francorum, qui in parochia urbis illius constiterunt, incoluit. Megingodus *k* venerabilis pater et pastor gregis sibi commissi civitatem Wirzeburg cum suis adjacentis in sua sorte sale sapientiæ doctrinæ suæ condidit et custodivit. Willibaldus *l* electus Dei antistes episcopatum, quod nuncupatur in Hehstedi in parte proxima nobis Baguariorum; id est *m* in Nordgoe similimodo, ut pius pater a fundamentis illud erigens melioravit et custodivit. Nec non et germanus prædicti Willibaldi nomine Winnibaldus *n* presbyter, magistro meo B. Gregorio valde carus, et ipse locum et regionem suam sancte et feliciter illustravit, qui post obitum suum, quid vivens fecerit, magis miraculis ostendit.

Bonifacii discipulorum virtutibus locis:

p
q

14 Sturmii *o* vero venerabilis abbas, unus ex numero illo electorum Dei, quantum profecerit in eremo sua post martyrium S. Magistri, Bonna *p* silva in testimonio est: quæ prius omnimodis inculta erat ac desertum *q*, nunc autem ab Oriente usque ad Occidentem, a Septentrione usque ad Meridiem, ecclesiis Dei et electis palmitibus monachorum repleta est. Qui etiam Sturmii abbas hoc meruit privilegium a Deo et S. magistro præ condiscipulis suis, ut ipsum locum, quem magister sanctus elegit ad sepulturam corpori suo, possidere mereretur, et initiare; et sanctum corpus ejus martyrizatum in eodem suscipere: et in tantum provehere et glorificare eundem locum, ut ante obitum suum de hoc mundo quadringentorum circiter monachorum, exceptis pulsantibus et aliis minoribus personis, quorum numerus multiplex erat valde in ipso monasterio, posito juxta fluvium Fulda, pater extiterit et præceptor. Duo autem ex illis electi *r* Dei, Wigbertus *s*, et Burghardus, ante magistrum migrarunt a seculo. Sed non sunt illi absque palma electionis suæ, dum ad regna

caelestia magistrum præcedere meruerunt, et in regionibus suis, pro sanctis Dei habentur, et coluntur ab omnibus, qui vitam illorum et virtutem cum Deo nosse potuerunt. Cernis, o lector intelligens et diligens, quanta charismata in uno homine fuerint; et quid pauper ille, qui solitarius dudum in Fiesonia partibus fuerat, per tempus ostensionis suæ fecerit ad fructum Ecclesie Dei. Non autem ipse hæc per se potuit sed secundum Apostolum, gratia Dei cum eo fecit hæc universa, et stabilivit. Igitur, quia paululum, propter communem laudem discipulorum S. magistri Bonifacii, a proposito itinere narrationis elapsus sum, nunc iterum ad id redeam, unde digressus sum.

15 Tunc B. Bonifacius martyr fulvus *t*, lubricus religiosus regis, cum consensu omnis senatus et *u* populi Francorum, missus est Romanus ordinandus in episcopatus gradum ad Gregorium Papam tertium *x* a primo; ibique ei nomen summo modo omnibus notum et divulgatum, simul cum benedictione et gradu episcopatus, ob facultiam linguæ, et gratiam laborum, a Deo sibi donatam, inditum est ab apostolico Pontifice Bonifacius, qui antea Winfridi *y* vocabulo censebatur. Sicque sanctus vir, et gradu decoratus, et nomine, coram omni clero et familia beati Petri principis apostolorum, et coram ipso Gregorio Papa prostravit se, et oravit, ut propter Deum, et amorem S. Petri ibidem ilico in ipsa ecclesia, cum supplici devotione pro se flecteret genua omnis clerus, qui præsens aderat, et unanimiter omnes orarent Dominum, beatumque Petrum intercessorem invitarent et auxiliatorem orationis suæ, ut honore et Deo placibili terminare mereretur et concludere dies suos. Qui etiam omnes, inspirante Deo, unanimiter cum summa devotione, inclinantes se coram reliquiis B. Petri principis apostolorum, compleverunt petitionem ejus, sacra oratione et pastoris et gregis fusa ad Deum. Quæ oratio cum sanctis meritis ipsius conveniens, quantum valuerit apud Deum omnipotentem testatur sanctum martyrium ejus, peractum in diebus senectutis, etiam tunc nimie imbecillitatis corporis sui, dum in decrepita ætate positus, vivere in hoc mundo non valeret diutius.

16 Ecce quomodo sapiens architectus et electus Dei pontifex Bonifacius, non super fluidam arenam humani consilii, et superbæ contumaciæ, sed super tutissimam petram divini consilii et apostolicæ humilitatis, ædificavit domum suam. Et idcirco, dum venirent flumina humane adversitatis, ac perturbationis, flarentque venti diabolicæ tentationis, et calliditatis; et impingerent in domum ejus, non potuerunt eam movere; quia, secundum Domini dictum, fundata erat super firmam petram, quæ petra erat Christus. Noster modo intercessor, et certissimus patronus apud Deum, consideravit perpensens, in quanto periculo et miseria, humana constituta sit infirmitas, non in semetipso posuit fiduciam suam, juxta morem superbiorum partis adversæ, sed ad humilitatem apostolicam, et filiorum Dei recurrit in largitate *z* divinæ misericordiæ, et devota supplicatione ecclesie Dei, solidavit spem suam. Sic enim et Apostoli Christi eorumque successores et coheredes in regno Dei, in omni labore, et tribulatione sua, oratione ecclesie Dei sine intermissione adjuvi, omnia potuerunt implere, quæ eis præcepta erant a Domino. Eia, presules et prædicatores populi-

A populi Dei, eodem honore, et pari gradu in hoc seculo decorati, aspiciat, et intelligat, et admittat exemplum justi hujus *aa* hominis; ut, cum vocati a Deo, et electi ab Ecclesia Dei, non inaniter obsecrati, ad gradum episcopatus, et ad regimen sanctum accesseritis, juxta formam ejus vos instituere, fructumque adferre valeatis permansurum in vitam aeternam.

47 Et in illo quoque itinere; dum S. martyr Bonifacius Romae, sicut superius dictum est, sacro gradu sublimatus est, B. Gregorius praepositor meus, electo magistro infatigabilis *bb* comes permansit; intrans, et egrediens, et pergens ad imperium ejus, sicut semper solebat in omni opere bono. Et non solum in hoc eodem itinere meritum humilitatis, et obedientiae sure peregit, ut dignum est juniores subditi senioribus, et majoribus suis in omnibus; sed etiam plura volumina sanctarum Scripturarum, largiente Domino, illic acquisivit; et secum inde ad profectum proprium, discipulorumque suorum, non modico labore advevit domum. Sed et pueros

B duos, cum consensu magistri, in discipulatum suum Marchelmo *cc* videlicet et Marcovinum germanos *dd* de gente Anglorum, secum *ee* inde adduxit. De quorum seniore Marchelmo religiosissimo et sancto viro, ut dignum est, donante Deo, suo loco aliquid plenius dicam. Tunc felix comitatus, magister videlicet sanctus, et discipuli ejus electi, et propriis meritis intercessionibus omnis cleri ac familiae S. Petri commendati Deo, et sanctis ejus, reversi sunt domum, crescentes, et proficientes ex illo die, in omni opere bono; docentes et instruentes in via Dei, qua ipsi ibant, non solum populum et proceres Francorum, sed etiam ipsos reges religiosos sale sapientiae divinae non mediocriter conseruunt. Et sic in consensu, et unanimitate regum, et cuncti populi, per omne regnum Francorum *ff* asperunt quoti die magis magisque detrimenta fieri diabolo, et incrementa Ecclesiae Dei; haereticae pravitates non apparere, et Catholica fides in omnibus rutilare, ac religio munda et immaculata longe lateque clarescere.

ANNOTATA.

C a Mortuo Carolo, anno 711 successerunt in majoratum domus Carolomannus et Pippinus, hic postea rex, ille monachus.

b Ms. sapientiam.

c Jam ab anno 723 episcopus erat, sed agitur de certa sede ei assignanda.

d Ms. qui.

e In Ms. nostro, et Mignitiae metropolitana sedes etc. Factum id anno 745. Accipe breviter, quibus gradibus ad metropolim Moguntinam promotus sit Bonifacius. Anno 719 presbyter missus in Germaniam a Gregorio II, ab eodem anno 721 consecratur episcopus nulli sedi affixus, archiepiscopus dein incertae sedis per Gregorium III, denum anno 745 ad Moguntinam sedem, metropolim constitutam, electus a Frunci principibus, atque a Zacharia Pontifice confirmatus. Disputat de his fuisse Serarius in Moguntiacis notatione 25, 26, et 33.

f Qua auctoritate tum in Bataviam missus Gregorius, dicimus in Commentario praefato § 3. Dorstel, olim, ut quidam volunt, Batavodurum, nunc vulgo Wyck te Duerstede, celebre erat Gregorii tempore, postea vero a Nortmannis saepe vastatum fuit et eversum. Mollicum nunc oppi-

dum est ad Leecam, situm in provincia Ultrajectina, quatuor circiter leucarum spatio Ultrajecto distans. De eo agit Adrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 76: at in eo corrigendus, quod oppidum hoc cum castello Batenburg confundat; cum Batenburg castellum sit in Geldria ad Mosam sex fere leucis inde dissitum.

g Id est, in editis legebatur idem, sed minus recte.

h Lagbeki. Putant interpretes omnes, hic Leecam designari. At mihi, qui illas partes saepius perlustravi, hoc probari non potest. Non enim ripam Occidentalem habet Leeca, ab Oriente fluens in Occidentem; nec Leeca Christianos Frisones separabat a paganis. Ahde, quod nomen rivi, Belgice Beeck, Leecae minime conveniat, flumini utique satis spatioso et maguarum navium patienti. Quarendum itaque ad Orientalem partem ditionis Ultrajectinae hoc flumen: occurrit autem fluvius modicus, etiamnum de lange beeck, id est, rivus longus, vulgo nominatus, quem corrupto, ut in aliis solet, paululum nomine ab auctore designari non dubito. Oritur ille ex variis fontibus, conjunctisque aquis non longe a pago Scharpezeel, atque a Meridie in Boream decurrit versus Amersfordiam Ultrajectinae ditionis oppidum, quam eo tempore sub ditione paganorum fuisse existimo, quod nulla illius fiat mentio.

i Hic locus haecenus corrupte ridetur fuisse editus, omnes enim habebant: Cum maxima parte Christianorum Fresonum. Quis autem credat Christianos Frisones pro maxima parte migrasse Moguntiam? Restitui igitur, prout inveni in Ms. nostro Fuldensi, Orientalium Francorum. Ms. vero Bodecense alium habet sensum: Lullus maximam partem Orientalium Francorum praedicando convertit. Quae lectio forte ceteris est preferenda. Porro Lullus hic, cujus § 3 litteras recitavimus, S. Bonifacii fuit in archiepiscopatu Moguntino successor. De eo agit Mabillonius sec. 3 Bened. part. 2, a pag. 392, et nos agemus suo loco.

k Megingodus, in Ms. Bodecensi Megingotlus. Illum S. Burchardo in episcopatu Wirceburgensi successisse, scribit Eckhartus ante laudatus in Commentariis de rebus Franciae Orientalis tom. I u pag. 220, ac Megingotum vocat: ubi plura de eo inreniet curiosus lector. Huic nunc et Lullo vitam S. Bonifacii inscripsit Willibaldus, sed Megingozum vocat.

l Hujus Acta dedit Sollierius ad diem 7 Julii, quo colitur. Civitas, cujus episcopus fuit, hic vocatur Helstedi. Alias Eystadium, Eystettum, Eystettum, Eichstadium, vel Aichstadium. Sita est haec urbs in Franconiae circulo ad Alemandum fluvium, episcopalis sub archiepiscopo Moguntino; teste Baudrando. Itaque Bajoarii, seu Bavari (qui hic Bagarii) latius sumuntur; Bavariae tamen est proxima.

m Id est, ita Ms. nostrum, alii legerunt idem, non recte; explicat enim anteriora dicta. In parte Bavariae nobis proxima, id est, in provincia Nortgoria (Nortgoe). Audi Baudrandum: Nortgoria, Northgoew, Germaniae provincia, inter Bohemiam, Franconiam, et Danubium fluvium extensa, in qua nunc Palatinatus superior seu Bavariae, comitatus Cambensis, et pars Francoviae ad ortum, trans Rednitiam fluvium, alia pars hurgaviatus Nuremburgensis, quamquam nunc ejus veri limites perierint.

n Winnebaldus, alius Winnebaldus, abbas fuit

Hey-

ACT S.
LA DGRRO
EPISCOPO.

comes ejus
Gregorius ali-
quos sibi ag-
gregat Romae
discipulos.

bb

cc

dd ee

ff

E

F

7

AUCT. S.
LUDGERO
EPISC.

Heydenheimensis in diocesi Eystudiensi : ejus Acta dedit Mabillonius sec. 3 Bened. part. 2 a pag. 176; nos dabimus ad 18 Decembris, quo ejus celebratur memoria.

o *Sturmi alias Sturmius, abbas Fuldensis, de quo laudatus Mabillonius tomo assignato a pag. 267: nos de eodem agemus ad 17 Decembris, cultui ejus sacrum.*

p *Ms. Boderense. Bnchonia rectius: ita enim vocatur silva illa, in qua ad ripam fluminis Fulde conditum Fuldense canobium.*

q *Ms. Bodecense deserta.*

r *Electi, ita Ms. in editis habetur electis.*

s *S. Wigbertus, abbas aliquando Fritistariensis, dein Ordorfensis, privatus obiit. Vide Acta illustrata per Sollerium tom. 3 Augusti a pag. 132. Hujus uti et S. Burchardi episcopi Herbipoleusis seu Wirceburgensis, cui Megingodum successisse diximus, Acta dnt etiam Mabillonius sec. 3, part. 1. Colitur S. Burchardus die 14 Octobris, ad quem ejus Acta apud nos dilata sunt.*

t *Ms. Bodecense jubentibus.*

u *Senatus et populi habet Ms. nostrum Fuldense, et tamen omittitur in editionibus, quas habemus.*

v *Lapsus memoria est auctor; nam a Gregorio II ordiuatus est Bonifacius.*

y *Mendosum hoc putat in notis Mabillonius; quia jam ante Bonifacius, vocatus legitur; nempe in litteris Pontificiis anno 719 eis datis, et inscriptis Bonifacio religioso presbytero. Ita laudatus auctor in Annalibus Benedict. ad annum 719, ubi ab illo anno nomen Winfridi mutatum putat. Confirmatur hoc ex inscriptione epistolæ inter Bonifacianas 35, ubi legitur: Venerando Dei famulo . . . Bonifacio sive Winfredo . . . presbytero. Jam itaque a prima in Germaniam missione nomen ei datum Bonifacii. Dici tamen potest, jussisse hoc tempore Pontificem, ut solo Bonifacii nomine passim uteretur, idque ab auctore significatum. Res non magni est momenti.*

z *In largitate . . . et supplicatione. Ita Ms., editiones habent in largitatem etc.*

aa *Hujus ab aliis omissum, habet Ms. nostrum.*

bb *Bailletus ad 25 Augusti in Gregorio num. 3 scribit, Gregorium bis rnm Bonifacio Romam profectum esse, et quæ hic facta subjunguntur, ad iter secundum refert. Quo auctore non indicat, neque dirinare possum, cum biographi veteres nihil ea de re habeant. Conjecturam, opinor, secutus est, quod junior in primo itinere videretur Gregorius, quam ut discipulos sibi aggregare posset. At manifeste significat Ludgerus, in eodem hoc itinere omnia facta esse, dum . . . Bonifacius Romæ . . . sacro gradu sublimatus est, id est, episcopus consecratus anno 723 die 30 Novembris. Ostendimus etiam in Commentario jam ultra quatuor annos sub disciplina Bonifacii fuisse Gregorium, dum hæc facta sunt. Vellem itaque duplex hoc iter Romanum, ut conjecturam in sua de ætate Gregorii sententia non improbabilem proponisset; non ut rem certam sine antiquorum auctoritate enarrasset.*

cc *Marchelmum. Alio nomine Marcellinus dicitur, eique apocrypha S. Swiberti Vita supposita est. Egit de eo Sollerius tom. 3 Julii a pag. 702. Idem ille est, quem cum S. Lebuino in hodiernam Transisaluniam missum narravimus § 4, idque circa annum 765, aut paullo forte serius, perperam ab eodem distinctus in prætermissis seculi 3 Benedictini part. 2 apud Mabil-*

lonium. Laudatus Sollerius, Ballandum in Actis S. Swiberti tom. 1 Martii secutus, putavit Marchelmum anno 738, cum tertia vice Romam profectus est S. Bonifacius, S. Gregorii discipulum factum, et Ludgerum duo S. Bonifacii itinera consulisse; faret illi sententia: quod Gregorius III hic nominetur Pontifex; neque tamen sequendam pnto. Rem explicabo paucis. In Vita S. Ludgeri sæpe memorata cap. 2, num. 11, dicitur: Misit (Gregorius) etiam cum eo (Lebuino) et Marchelmum servum Dei, de genere ortum Anglorum, et a S. episcopo Willibrordo a pueritia sanctis instructum moribus, ut cum præponeret populo. Hinc Willibrordi discipulum fuisse, utrinque dicimus. At Ballandus in Actis S. Swiberti memoratis pag. 70, num. 12 opinatur, instructum a S. Willibrordo Ultrajecti usque ad annum circiter 15 ætatis, dein Romam missum, ibidem Gregorio anno 738 adhæsisse. Ego vero existimo ex Anglia Romam renisse, ibique Gregorio adjuvetam anno 723, ab eodem ad Ultrajectinam scholam missum, ubi a S. Willibrordo ab anno circiter 724 bonis moribus sit institutus a pueritia, id est, ante 15, aut 16: mortuo autem S. Willibrordo ibidem sub Gregorii disciplina mansisse, laboribusque apostolicis ab eodem adhibitum, non est dubium. Rationes cur ita sentiam, sunt variae, quas breviter explicabo. Primo, sic recte intelligitur, cur potius a Willibrordo institutus dicatur, quam a Gregorio, quod ab hoc statim ad Willibrordum sit missus. Deinde non videtur S. Willibrordus adolescentem, seu puerum, ut vocatur, Romam missurus fuisse, quem, ut supra dicitur, instituebat, ut eum proponeret populo. Tertio, sic omnia inter se, et cum dictis Ludgerum duo Bonifacii itinera confudisse. Quarto, ætas Marchelmi hoc ipsum erigere videtur. Etenim, ut diximus § 4, circa annum 765 Marchelmus a Gregorio missus est trans Isalam; at qui ibi num. 47 insinuatur, Marcellinum tunc fuisse grandævæ ætatis: non fuisset autem grandævæ ætatis anno 765, aut paucis annis etiam posterioribus, si anno 738 puer circiter 15 annorum Gregorio adhæsisset; namque adhuc multum abfuisset ab onno quinquagesimo ætatis, ut patet numeros subducenti. Si vero dicamus Gregorii discipulum factum anno 723, decimo quinto ætatis anno: jam anno 765, si non serius trans Isalam fuit missus, annum agebat quinquagesimum septimum, de qua ætate dici potest, esse grandævam. Habes rationes, cur patem Marchelmum anno 723 Gregorio adhæsisse, posteaque Willibrordi discipulum factum. Quibus addi potest, quod episcopus tot curis et laboribus distentus, qualis fuit Willibrordus, per se non videatur cum institutus fuisse ante annum ætatis 14, aut 15, cum ante illam ætatem vix solida virtutis poni possint fundamenta.

dd *Germanos, ita Ms.: omissum hoc erat ab editoribus.*

ee *Ms. Bodecense, Et eos secum ibidem assumpsit.*

ff *In Ms. Bodecensi adjungitur Prædicantibus illis.*

CAPUT III.

Insignis Gregorii in condonandis injuriis lenitas : episcopatus Ultrajectensis ei datus : varii ejus discipuli : eorum egregia institutio : virtutes aliae.

Sed quia adhuc usque communiter et mixtim nunc de S. magistro et martyre Bonifacio, nunc de B. Gregorio electo discipulo ejus, modica, quae potui, ex magnis, de sancta eorum conversatione, ob utilitatem audientium, et exemplum futurorum literis commendare curavi, deinceps specialiter B. Gregorii facta, et virtutes, et salutiferae praedicationis documenta, quibus erudiri, licet indignus, et interesse merui ab infantia, paucis aperire non negligam. Et primo dignum et memorabile opus, ab eo euangelice peractum, intimandum existimo, quod de remissione et indulgentia inimicorum, mirabili caritate, et posteris profuturo exemplo, implevit. Fuerunt ei fratres nobiles, et eximii de patre generati, et de matre ejus nati alii fratres, et tempore et viribus secundum saeculi dignitatem minores; quibus necesse erat in obsequio esse majorum. Factum est autem, ut aliqui ex majoribus fratribus honorati a rege, mitterentur in longinquiora regna Galliarum; illuc et subsequi, et inherere necesse erat junioribus. Dum vero post spatium temporis peracti, et parentes visitare placeret et patriam, accepta licentia a senioribus suis, duo uterini fratres praceptoris mei Gregorii ceperunt ire, et propositam carpere viam, ut ad Franciam, id est, naturale solum pervenire potuissent. Qui dum irent in via, juvenili audacia amplius securi, quam oporteret, in quadam silva latronum crudeli manu circumdati, et occisi sunt. Quod statim tam lugubre nullum dominos eorum celari non potuit, qui in illis diebus principatum non modicum ipsis in locis haberant.

19 Quod ut audierunt, miserunt circumquaque satellites suos, qui eosdem latrones et carnalices exquirent et comprehenderent. Qui et inventi, et comprehensi, et ligati statim adducti sunt: et licet digni haberentur omni poena, et crudelissima mox morte interfici; tamen ob reverentiam et amorem fratris eorum domini Gregorii, cogitabant, ut eum aliquid in hoc consolarentur, post mortem carorum, si ipsos homicidas et interfectores eorum ad ejus dominium et praesentiam pervenire facerent, ut ad satisfactionem et mitigationem doloris sui, quali vellet morte ipse eos interfici juberet. Quod et fecerunt; duos ex illis ei praesentari jubentes, carnaliter dumtaxat cogitantes secundum stultam sapientiam saeculi hujus, quae inimicis parcere non novit. Ipse vero, ut erat vir spiritalis, doctus a Domino Jesu Christo, et sancto Evangelio ejus; in quo didicerat scriptum: Diligite inimicos vestros; bene facite his, qui oderunt vos; ut sitis filii Patris vestri, qui in caelis est, spiritaliter eos et gratanter suscepit, cogitans utrimque, et de sua salute sempiterna, et

de fratrum interfectorum absoluteione, exemploque posteris profuturo: et jussit eos absolvi, et baluari, vestibus indui mundis, atque cibis refici. Tunc ad se ductis praecipit dicens: Ite in pace; et cavete, ut non ulterius tale malum perpetretis, ne deterius vobis aliquid contingat. Et jussit in pace deduci, admonens paterna caritate, ut a ceteris propinquis suis caute se custodirent. Quid nos modici et infirmi ad haec dicturi sumus, qui nec minimi verbi lationem absque ultione, ubi facultas suppetit, ferre vallemus? Dum de perfectis talia cognoscimus, pensemus, ubi nostra infirmitas prostrata jaceat, quae nunquam tale aliquid vel mente concepit: ut flere magis libeat, quam aliquid dicere. Forsitan obtinebunt nobis veniam lacrymae apud primum judicem Deum, qui in meritis fiduciam habere non possumus.

20 Sed et hoc silentio minime legendum est, quod Marchelmo venerabili viro narrante, didici, cujus superius memoriam feci. Quia post martyrium sancti magistri, a quo per gratiam Christi, et meritum sanctitatis ejus, omnes conlines nationes illuminate sunt, ipse quoque B. Gregorius a Stephano apostolicae Sedis Praesule, et ab illustri et religioso rege Pippino suscepit auctoritatem seminandi verbum Dei in Fresonia: in qua primus S. Willibrordus, cognomento archiepiscopus, in conversione gentis illius initia rudimenta Christianae fidei cum discipulis suis; deinde, senescente eo in opere Dei, et stabilito episcopatu in loco, qui nuncupatur Trajectum, et alio nomine Wiltaburg, et migrante ad Dominum de hac luce, successit S. Bonifacius, idem archiepiscopus et martyr, quem oculis meis ipse vidi candidam canitie et decrepitem senectute, plenum virtutibus et vitae meritis. Quo tempore in ejus discipulatu, sicut superius memoravi, B. Gregorius praceptor meus ab inemite aetate fuerat emittitus, cui et successit pius haeres ejusdem gentis Fresonum pastor et praedicator ordinatus a Domino, et a principibus supradictis Ecclesiae Dei. Eademque charitate, sicut et fidei firmitate, qua praedecessores sui sanctus videlicet Willibrordus archiepiscopus et confessor, et Bonifacius martyr atque archiepiscopus, larga et melliflua eruditione populum irradiavit simul cum chorepiscopo et adjutore suo Aluberto, qui de Britannia et gente Anglorum veniebat magnis vitae meritis pollens, et eadem benevolentia juxta vires Domino studuit animarum lucra acquirere.

21 Quod etiam et in discipulorum multiplici benedictione ditatus est B. Gregorius, nemo dubitat a Deo ei datum fuisse, qui ejusdem electi Viri et vitae meritum pensare voluerit, et pretiosissimum sapientiae ejus thesaurum investigare. Propterea et hoc dignum esse memoria videtur, qualiter discipulos suos simul cum eis communi vita conversando, ut pater filios educarit, et dilexerit; singulisque tanto charitatis glutino jungeretur: ut apostolicum illud sanctum et praclarum testimonium, non tantum ex ore proferret ad edificationem audientium, sed opere et veritate ad imitandum cunctis ostenderet; quod de vocatione, et electione omnium gentium a B. Petro apostolo dictum constat, Quomodo in omni gente, qui timet Deum, et operatur justitiam, acceptus est illi. Non enim ex una qualibet gente ejus erant discipuli congregati; sed ex omnium vicinarum nationum floribus adunati; et tanta familiaritate et mansuetudine lactitia-

Arct. S.
LUDERRO
EPISC.

designatur
episcopus
Ultraject-
nus;

E

e

f

g

h

F

varii Grego-
rii discipuli,

que

ACT. S.
LUDGERO
KDISC.
k

que spiritali illuminati sunt, ut luce clarius daretur agnosci, quia de uno patre spiritali, et de matre omnium charitate *k* generati sunt et coadunati. Quidam enim eorum erant de nobili stirpe Francorum; quidam et de religiosa gente Anglorum; quidam vero et de novella Dei plantatione diebus nostris inchoata, Fresonum et Saxorum; quidam autem et de Bagnariis, et Suevis *l*, vel de quacunque natione et gente misisset eos Deus; quorum minimus ego sum modicus et infirmus alumnus.

ejusque de
his cura :

22 Quibus omnibus undecumque, quasi ad unum ovile collectis, pius pater et pastor Gregorius et spiritalia nutrimenta doctrinarum et eloquiorum Dei, et corporalia alimenta eadem devotione procuravit et donavit : et ita, inspiratus a Deo, exarsit in amore et institutione discipulorum, et nullus pene præteriret dies, quo non primo mane paterna sollicitudine con-sedens singulis quibusque venientibus, prout quisque quæsit, poculum vite propinaret et irrigaret eloquio Dei. Ipsorum quoque discipulorum ejus plurimi tam nobiles erant, tantoque præditi ingenio et doctrina Dei, ut ad arcem episcopatus et merito vocarentur, et venirent; plurimi vero eorum, aequaliter edocti et disciplinati, et si non tanto gradu sublimati sunt, meritis tamen non erant exigui; sed scientia et charitate Dei eximii. Operæ pretium et dignum esse videtur, ut quoquo modo valeam, singulorum testimonia, suis in locis, et signa charitatis *m* non abscondam. Interim tamen de B. Gregorio, quæ cuperam pauca de multis, ad profectum audientium, proferre conabor: quoniam peccati reus esse pertimesco, si de cognitis tanti viri *n*, et tam profuturis bonis, vel extrema quedam narrare non incipiam.

divitiarum
contemptus,
cura pauperum,

23 Erat enim vir ille venerabilis secundum Sapientiæ dictum, Qui post aurum non abiit, nec speravit in thesauris pecuniæ. Ideo stabilita sunt bona illius in Deo, et elemosynas ejus divulgat ecclesia sanctorum. Noverat utique scriptum; et opere noverat, et veritate, non sermone casso; Quia radix est omnium malorum cupiditas : et ideo eam quasi immane præcipitium, et inferni foveam exhorruit; et præcavebat in omnibus. Sicut enim cupidus pecuniarum, et avari, qui animam suam venalem habent, timent ne prodant, et perdant lucra terrena; sic metuit Vir ille sanctus, ne forte abscondendo ea, et custodiendo perderet caelestia. Et ideo, quotiescumque auri vel o argenti in potestatem ejus aliquid devenerat, statim expendere curavit, et pauperibus distribuere; ut Vir evangelicus, secundum Evangelii mandatum faceret; et thesaurizaret sibi thesauros in celo, ubi nec erugo nec lima demolitur, et fures non effodiunt nec furantur. Et quoniam totam spem suam tam firmiter et expedite collocavit in caelestibus, nihil eum nocere potuit nec iniretre, quod de terrenis et caducis delectabile esse videbatur in mundo. O virum venerabilem et electum, mansuetum et pium, caelestibus semper intentum, et de caducis et terrenis minus curantem! quod et habitu monstrabat et actu.

vestis, sermo-
nis, et potus
temperantia :

p

24 Nullum in eo locum invenit superfluitas vestium *p* et ciborum; non jaclantia, et detractio, non otiositas sermorum; sed uno, eodemque aequali cum cæteris vestimento, et victu, semper contentus erat : et ex hac linguae, et vite munditia foris innotuit, quante puritatis dilectione cor ejus interius plenum erat. Ex sim-

plici vero vestimentorum usu, atque ciborum, monstravit exemplo auditoribus suis, quod sermone docuit ex præceptis Dei, et Sanctorum ejus. Nam legerat scriptum, B. Petro apostolo admonente, Non in veste pretiosa : et coepistolo ejus Paulo adhortante didicerat, quoniam Esca et potus non est regnum Dei, sed justitia, pax, gaudiumque in Spiritu sancto. De potu vero ejus quid dicam? in quo ei tanta erat temperamentum, ut vix unquam, secundum Apostoli dictum, modico vino uteretur, quod non esset aqua mixtum. Et non tantum in semetipso hoc adimplevit apostolicum dictum; sed et omnes sibi subjectos vehementer semper admonuit, ut nunquam ebrietatis malum incurrerent; sed velut inferni foveam præcaverent atque vitarent.

25 Et de vitiorum omnium destructione, virtutumque aedificatione, in sua prædicatione propheticum illud frequenter proferre solebat: Posni te, ut evellas et destruas et disperdas et dissipas, et ædifices et plantes; volens auditores suos omnes dictum hoc intelligere, quia unquam virtutum decor et honorum operum aedificium surgit, nisi vitiorum labes et immunditia destruat. Sed et apostolicum illud gloriosum, et omni laude dignum testimonium, propter incitamentum charitatis Dei et proximi, atque desiderium regni caelestis, frequentissime in conclusionem prædicationis suæ solebat aptare: Quod oculus non vidit nec auris audivit neque in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se. Sciens igitur prædicator pius, his duobus testimoniis, propheticis scilicet et apostolico, intentis auditoribus multum conferri, per charisma absconditum Spiritus sancti, quod et Prophetam implevit et Apostolum, et ideo tam sedulo in caelesti prædicatione sua hoc usus est oraculo, et hortamento virtutum.

ANNOTATA.

a Ms. Bodecense adjungit snorum.

b Mox in Ms.; omissum ab aliis.

c Ei in Ms., non in editis.

d Absolutione ex parvis scilicet purgatorii per heroicum charitatis actum, ad ipsorum refrigerium Domino offerendum.

e In Ms. Bodecensi: Cognomento Clemens F archiepiscopus; quod videtur præferendum.

f Willaburg, quasi civitas Willorum. Ita nominatum prius fuisse Ultrajectum testantur auctores varii.

g De successione primorum episcoporum Ultrajectensium egimus § 3 Commentarii: qui hic non exprimuntur, ut Dadanus, Eobanus, et forte Adulphus, tantum fuere coepiscopi, seu episcoporum adjutores.

h Archiepiscopus. Eodem sensu, inquit in notis Henschenius, quæ Bonifacius, necdum ulli sedi allixus, ab ipsomet Pontifice, ut vidimus, vocatur archiepiscopus, quia ad gentium conversionem ordinatus, nullique alteri subiectus. Bonifacius ita etiam vocatur, quia archiepiscopus Moguntinus. Nam sedes Ultrajectina ab initio archiepiscopalis non fuit, ad illum honorem tandem elevata a Paulo IV per bullam datam anno Domini 1559, 4 Idus Maii. Sed breve fuit gaudium. Etiam qui illam ecclesiam nunc infestant, præclara Willibrodi, Bonifacii, Gregoriique exempla respiciant, illorumque erga Romanam Ecclesiam imitentur reverentiam

A *tiam et obedientiam.*

i Aluberto. *Ms. Bodecense* Adalberto : sed Alubertus etiam vocatur in *Vita S. Ludgeri*, in qua cap. 2. num. 9 hæc de eo traduntur : Venit interea vir quidam venerabilis de terra Anglorum, Alubrecht nomine, ad abbatem Gregorium, cupiens Domino cooperante plebi partis illius in doctrina prodesse; erant enim rudes in fide. Quem abbas Gregorius libenter suscepit; et comperito quod esset vir bonus et doctus, suavitati sibi coepiscopus fieri: non enim fuerat idem Gregorius ad gradum episcopalem ordinatus, sed presbyterii perseveravit in gradu. Vir igitur prudens Alubertus ad hæc : Ut scias, inquit, me cum licentia et consilio episcopi mei huc transmeare, mitte mecum fratres fideles... ad episcopum meum, ut ab eo ordiner ego et illi : tali enim modo consensum præbeo. Quod abbas Gregorius libenter audiens direxit eum, et cum eo Lindgerum, aliumque fratrem fortiolem ætate, Sigebodum nomine, ad episcopum, de quo Alubertus dixerat. Qui eundem Alubertum ordinavit episcopum, Sigebodum presbyterum, Lindgerum diaconum; et mauserunt illic anno nno... Post anni vero circulum revertentes, qui missi erant, Domino gubernante, pervenerunt ad abbatem Gregorium; qui benigne suscepit eos, gavisus valde in adventu eorum; et mansit cum eo Alubertus collaborans in opere Doulini.

k *Ms. Bodecense* omnium virtutum charitate.

l *Ex Suevia scilicet provinciæ Bavariæ proxima et satis nota.*

m *Ms. austrum* Claritatis.

n Tanti viri legitur in *Ms. Bodecensi*, non item in aliis.

o Vel in *Ms.* : alii habeat etc.

p *Dedi hunc locum ex Ms. Bodecensi*, cujus sensus concinnior est et amplior. Alii cum *Ms. Fuldensi* habent superstititio vestium, et omitunt, non otiositas sermonum.

CAPUT IV.

Alia virtutes : triennalis paralysis; futura predicta : obitus.

Exonia Sancti
et erga obtre-
clatores leni-
tas.

Et quoniam superius, uno operis testimonio, quod tam religiose vir Dei Gregorius, secundum Dominicam orationem de remissione implevit, multa bonorum operum insignia demonstrantur, libet et illud referre, qualiter fecit in quotidiana conversatione sua de omnibus obtrectatoribus suis, qui ei aliquando derogabant propriis vitiis instigati; qualiter eos non quasi pro detractoribus exhorruit, et odivit, sed quasi amicos et adjuutores semper amavit, et adiit: et secundum Psalmistam dictum, Tamquam surdus eos non audiens, et quasi mutus non aperiens os suum, benigne cum eisdem conversatus est; nihilque eis negavit, quæ amicis impendere debuit. Unde hoc ei, nisi gratia superna largiente, pro munditia mentis egregiæ venire potuit, quod tamquam parvulus tam obliviosus injuriarum, tam tenax virtutum fieri valuit? Sagitta enim sermonis Domini non tantum ejus corporis aures tetigit, sed etiam cordis aures veraciter penetravit, et illuminavit: ubi in

Evangelio, parvulo ad se vocato, adhuc rudes Apostolos suos, et cum ipsis simul omne hominum genus, viam regni caelorum qualiter intrare debeant admonuit, dicens: Amen dico vobis nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum caelorum. Hoc ergo, et cum familiaribus, et cum extraneis non semel exercuit; sed assidue, nisi ubi distinctio disciplina, et correctionis inter subjectos aliud exigebat. Sed dum Vir iste tam humilis et patiens, pro amore divino tam contemptibilia, et suæ personæ indigna, et ferre voluit æquanimiter et potuit, evenit hoc, quod in diebus ejus pene omnibus, qui cum noverant, incognitum non erat, quia pene omnes hi, qui tanto viro honorem debitum impendere noluerant, ultione divina percussi sunt, et ad cognitionem sui, licet coacti et invitati, reducti: ut palam daretur intelligi scire volentibus, quia sub divina custodia fortiter intus protegatur, quamvis interdum ante oculos hominum superbiorum ferre videretur indigna opprobria. Sed, qui hoc attendere voluerit, et imitari, non mediocriter ei proficiet ad introitum regni caelestis; dum omnes, qui eandem viam præcesserunt, talia patereutur, secundum dictum et formam Apostolorum, qui ibant flagellati a conspectu concilii gaudentes et dicentes, quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei h.

27 Verum, quia inter virtutes maximas, opus eleemosynarum ab ipso Domino et redemptore nostro est ordinatum, et omnes Scripturæ sanctæ novi Testamenti et veteris, hoc opus salutarum laudant, et glorificant, de largillima eleemosynarum datione B. Gregorii ad memoriam posteritatis et imitationis exemplum, pauca sunt proferenda c. Floruit enim Vir ille virtutum aliis multis, sed maxime in eleemosynarum sacra purificatione fuit semper intentus, in tantum, ut nihil silæ auri, nihil argenti præter ecclesiæ necessaria ministeria unquam reservari voluisset. Sed et de alia substantia sua, eadem benignitate largus habebatur et dilatatus; pauperibusque Christi semper profusus, et pius: nihilque sibi ex ea, excepto victu quotidiano, et vestitu simplici, voluit reservare, ponens spem suam totam magis in tremendi examinatione iudicii, quam in presenti locupletatione thesaurorum et divitiarum mundi. Ideoque tam facile pro amore Christi omnia largiri potuit, quæ habebat, ex cujus ore et exemplo eadem didicerat, quæ faciebat. Ait namque d: Quod superest vobis date eleemosynam; et, ecce, omnia munda sunt vobis. Consideravit eadem fide et charitate sanctos Patres in veteri Testamento a Deo donatos, eadem spe remunerationis sempiternæ, de eleemosynarum operibus fructuosos semper fuisse sollicitos: unde et in Psalmo S. Propheta pro beatitudinis testimonio hujus operis devotionem posuit, dicens: Beatus, qui intelligit super egenum et pauperem: in die mala liberabit eum Dominus. Sed et alius Propheta de eodem opere sancto laudabiliter canit et dicit: Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Dominus quoque ipse pro hoc opere in die tremendo, Sanctos suos gratia sua et benedictione sempiterna effert et extollit, dicens: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi: quia esurivi, et dedistis mihi bibere: nudus fui, et operuistis me etc. Talia B. Gregorius de utroque Testamento,

Acrr. S.
LUDGERO
EPISC.

a

b eleemosyna:

c

f

g

in

AUCT. S.
LUDGERO
EPISC.

in quibus doctissimus erat, intelligendo et penetrando praecepta, divinam Scripturam legens e vertit in opera : et non auditor obliviosus factus, sed factor operis, in lege Dei semper erat. Eia milites Christi, audite et intelligite, et assumite exempla Patris hujus rectissima et praeclara, ut nobis / etiam adhuc in corpore viventibus, et intuentibus ac diligentibus ea, inde crescat gratia Dei, largiens vulnere nostrorum remedia, unde illi creverunt tantarum virtutum ornamenta.

prope septuagenarius
paralysi corripitur;

28 Talibus successibus et vitae meritis beatus abbas meus et praeceptor Gregorius, dum semper in melius crescendo proficeret, et prope jam ad septuaginta annorum y aetatem tam carus Deo, quam cunctis hominibus perveniret, adfuit dies, in qua militem suum Dominus adhuc meliorando subvehere vellet ad sublimiora, et remunerationis ei premia largiri, quae meritis ejus debebantur, et operibus fructuosus. Tactus itaque est ea molestia corporali in sinistro latere, quam paralytin medici h vocant; et crescente eadem molestia et ingravescente per dies singulos, secundum Scripturae testimonium, flagellavit Dens filium suum in hac peregrinatione, quem e vicino erat recepturus ad patriam caelestium mansionum: tribus enim annis ante obitum suum, arreptus est illa infirmitate. Sed erat languor talis, ut in primis i ambulare posset, vel manum deduci ad profectum proprium et subditorum suorum; et loqui, quae ad aedificationem pertinebant. Quod utique agere non est oblitus; sed sicut semper solebat, tradere non destitit auditoribus suis libros divinae legis, et monita salutis aeternae. Nam et condiscipulis, melioribusque meis in eadem molestia plures tradidit libros; et mihi modico Ludgero k librum S. Augustini tradidit, quem Euchiridion, id est Manuale, ipse nuncupavit.

membra aegroti
olbent: reditus
Alberici
praedictus.

29 Haec ita agendo B. homo Gregorius, et a profectu spiritualium successuum in ipsa aegritudine sua nunquam desinendo, auxit per singulos dies sane mentis sapientia, licet imbecilli corpore, quod sibi suisque ad ingressum regni caelestis et gaudium proliceret sempiternum. Tertio tandem anno inchoatae aegritudinis, quasi aurum more, quod per ignem transit, corporis fatigue purgatus, ad id pervenit, ut ubique opus erat, inter discipulorum manus portare necesse esset. Et nec tunc quidem Vir venerabilis ab opere Dei nunquam cessavit, sed aut divinos libros legere coram se, aut pro eadem mentis suae exercitatione, ad caelestia psalmos cantare assidue fecit: sicque ad extrema perducto imbecilla membra corporis, quae jam tunc lecto semper sustentare necesse erat, candida facta sunt, ac nitida, ad instar lactis vel lanae albae, ut immotesceret videntibus in quanta munditia spiritus intus haberetur coram oculis Dei. Tunc ceperunt congeri et contristari, qui ibidem adfuerunt utriusque sexus necessarii amici, tam de ejus transitu citius imminente, quam de tardatione electi filii ejus Alberici l, in quo totius m domus spes magna incubuit; qui tunc temporis in Italia erat regali servitio occupatus, et nemini notum quando esset venturus. Haec audiens pater, Deo dilectus Gregorius, cepit condolare moerentibus de seipso securus, et de litio sollicitus, et consolatus eos. cepit sicut frequenter sanus corpore ante solebat, inter communia colloquia, propheticum n aliquid proferre ac dicere: Nolite timere, non transibo, inquit,

antequam ipse veniat. Quod quam veraciter spiritu praenosceret, rei probavit eventus. Nam triduo vel quatrinduo ante transitum ejus, venit diu optatus et electus filius ejus Albericus inopinatus, cunctis nescientibus, excepto Patre spiritali, qui ejus adventum longe ante praedixi.

30 Tunc continuos illos tres dies ante lahor, in communi utilitate, et totius familiae o salubri negotio, dum ducerent, sano sensu quaecumque desiderabant invicem conferentes; venit ei dies extremus mortalitatis hujus, ad ingressum regni et perpetuae salutis praedestinatus. Circumsteterunt enim discipuli ejus, desiderantes adhuc quamvis infirmum Patrem diutius secum habere, et de eo optando dicere ad invicem: Non moritur hodie, non moritur hodie. Ipse vero, viribus adsumptis, quibus valuit: Hodie, inquit, volo licentiam habere. Et his dictis, jussit se ante oratorium sancti Salvatoris a discipulis portari, et ostium aperiri, ibique oratione facta, et communione sacri Corporis et Sanguinis Domini accepta, aspiciens ad altare, mente caelestibus intentus, ad Dominum perrexit; cui tanto tempore sincera mente servivit: praestante eodem Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Ms. Bodecense venerationem ipsius.

b Dei ita Ms. Caerorum legitur in editis.

c Adjungit Ms. Bodecense, et memoriae fideliter commendanda.

d Ms. dictum sententiae Christi praeposit: Alii namque, quod deest in aliis.

e Ms. Fuldense legens, ut posui. Alii ediderunt, legem vertit in opera. Et etiam omittitur in utroque Ms.

f Nobis in Ms. Vobis alii habent, non recte; ut patet ex nostrorum, quod paullo post sequitur.

g Inchoato scilicet, sed nondum impleto anno septuagesimo, ut probavimus in Commentario proximo § 2.

h In Ms. Bodecensi Physici.

i Ambulare Ms. Fuldense, Bodecense deambulare, utrumque sine etc., quod ab aliis adjectum.

k Ms. Bodecense: Mihi omnium minimo Ludgero. Aliud Ms. Limygero. Hoc loco auctor se manifestum facit.

l Albericus hic nepos Gregorii, non recte a quibusdam Scotiae aut Angliae adscriptus, successor Gregorii fuit in episcopatu Ultrajectino administrando, Coloniae consecratus episcopus. Cultum habere dicitur die 14 Novembris, ubi de eo pluribus agentum.

m Domus. Nempe stirpis ac generis sui, inquit in notis Mabillonius. At ego domum seu monasterium Ultrajectinum intelligo, omnesque Gregorii discipulos sperasse. Albericum in regimine recto ecclesiae Ultrajectinae Gregorio successurum, uti revera successit.

n Aliquid, ut habet Ms. Fuldense, editores hactenus posuerunt illud, minus congrue. Adjungitur in Ms. Bodecensi: Spiritu sancto revelante: ex quo colligas, sapientia futura praedixisse Gregorium.

o Familiam intellige Ultrajecti in Domino congregatam: nam de carnali familia minor cura tunc fuit Sancto.

A

DE S. EBBA MART. & ABBATISSA

CUM MULTIS EJUSDEM MARTYRII SOCIABUS

IN COLUDENSI SCOTIÆ MONASTERIO

G. C.

SYLLOGE HISTORICA

§ I. Distinctio hujus sanctæ Martyris ab alia synonyma ejusdem cœnobii abbatissa, tempus et modus martyrii.

ANNO DCCCLXIX
ACT DCCCLXX.
Hæc sancta
Martyr, quam
Wionus

Arnoldus Wionus hanc sanctam Martyrem cum altera ejusdem nominis abbatissa et virgine perperam confundit, dum lib 4 Ligni vitæ cap. 28, apud nos parte secunda istius Operis pag. 516 sic scribit : Sancta Ebba Ethelfridi Northumbriæ regis filia, patre occiso, monasticæ regulæ in cœnobio Coldingensi, quod est in finibus Scotiæ, colla submittens, in eo ita se gessit, ut tandem in abbatissam eligi, et ob sanctitatis suæ opinionem, anno circiter DCXXX a Romana Sede inter Sanctos referri, pluraque illa in insula templa sibi dicari meruerit. Hæc ne in Danorum infidelium libidinem incurreret, nasum et superius labrum sibi cultro præscidit; quod ejus exemplum reliquæ moniales pro casta religione tuenda fortiter sequuntur. Tandem omnes monasterio inclusas ignis ab hoste injectus, tamquam immaculatas hostias absorbit.

B Wionus in hoc perturbato elogio committit multos errores, qui inter se conciliari vel excusari non possunt : nam primo præter alios hujus elogii testes ibidem citat Bedam in Historia ecclesiastica gentis Anglorum lib. 4, cap. 19, ubi sanctus ille scriptor meminit de S. Ebba seniore, cujus Acta superius illustravimus. Quomodo autem venerabilis Beda mentionem facere potuisset de hac S. Ebba juniore et martyre, quæ plus quam centum annis post obitum Bedæ palmam martyrii consecuta est? Præterea allegat Matthæum Westmonasteriensem, qui martyrium hujus S. Ebbæ junioris anno Christi 870 affigit, ut infra videbimus. Quomodo igitur hic annus 870 sanctæ Ebbæ seniori convenire potest? Quomodo denique Wionus asserit, S. Ebbam seniore anno 630 propter publicam sanctitatis famam ab Apostolica Sede inter Cœlites relatum fuisse, cum tunc temporis adhuc juvenis esset, et usque ad annum Christi 683 vitam protraxerit, ut in Commentario prævio ad ejus Acta superius ostendimus.

C David Camerarius in Opere de Fortitudine aliisque virtutibus Scotorum melius utramque hanc Sanctam distinguit, dum ibi lib. 3 ad diem secundam Aprilis, apud nos pag. 122, prius de hodierna Martyre ejusque sociabus ita scribit : Sancta Ebba virgo et martyr, abbatissa, dono castitatis et martyrii in Scotia celeberrima; quippe quæ incredibili animi magnitudine, et erga castitatem affectu non impari, Danorum infidelium ut effugeret intemperantiam, sibi ipsi arrepta novacula nasum labrumque præscidit; idque suo exemplo ceteræ virgines omnes con-

stanti fecere animo : quo facinore duplici laureola virginitatis et martyrii a caelesti Sponso donatæ sunt. Rem totam narrat Matthæus Westmonasteriensis in historia Angliæ, cujus verba nos postmodum referemus.

D Deinde Camerarius ibidem pag. 124 et 125 de S. Ebba seniore hæc subjungit : Fuit, scio, alia Ebba virgo et abbatissa Northumbria orta, Oswaldi et Oswi regum soror, quæ apud Scotos, relicta idololatria, fidem Catholicam edocta fuit sub annum DCXXIV, de qua Boethius : « Ebba unica Elfredi filia capta raptorem divina evadens ope, scapha arrepta, in mare » absque humana ope evelta est, ac tandem in » Forthææ ostiis ad promontorium, quod ab ea » Ebbæ nomen ad nos tulit, in terram exposita, » sacro ab antistite loci accepto velo, inter sanctimoniales ibidem degentes est numerata. Mater tandem ac antistita sanctarum virginum » effecta, sese virtutum exemplar omnibus imitandum præstans, probatis moribus ac sancto » vivendi instituto ad vitæ exitum feliciter perseveravit. » Ebbæ autem virginis illius et martyris fit etiam commemoratio ad xxv Augusti diem. Etiam Ferrarius, Menardus, Bucelinus aliique Menologi duas hasce Sanctas homonymas passim distinguunt, ac diversis diebus annuntiant, ita ut hic manifestus Wionii error ulteriori refutatione non indigeat.

E At Bucelinus in crassum parachronismum prolapsus est, dum die xxix Augusti elogium S. Ebbæ senioris concludit, eamque ab hodierna sancta Martyre sic distinguit : Migravit ad Sponsuum quarto ante obitum sancti Cathberti anno, Christi uimirum DCXXXIV sive LXXXV : cujus historiam nonnulli confundunt cum gestis sanctæ Ebbæ II, ejusdem cœnobii abbatissæ et martyris, quæ claruit anno Christi MLXX; de qua superius egimus ix Calendas Septembris. Sed dum nono Calendas Septembris aut die xxiv Augusti legimus elogium S. Ebbæ junioris et martyris, ad quod Bucelinus nos remittit, ibidem bis eundem annum Christi 1070 diserte expressum invenimus. Utrum hic repetitus parachronismus typographo an auctori imputandus sit, hactenus ignoramus. At cujuscumque sit error ille chronologicus, errantem typographum vel Bucelinum incaute secutus est Antonius de Heredia Benedictinus Hispanus, qui non solum numeris Arabicis hunc eundem annum 1070 in margine expressit, sed etiam vocibus Hispanicis ad longum positus hoc martyrium S. Ebbæ et sociarum

E ab altera melius distinguit.

F ab aliquibus perperam collocatur seculo undecimo :

AUCTORE
G. C.
* Hispanice
mil y setenta

anno Christi millesimo septuagesimo * affixit. Verum iste chronologicus aut typographicus ducentorum annorum error ultro mox in oculos incurrit ex iis, quæ jam de probabiliore martyrii illius anno referemus.

nam anno
Christi 869.

6 Michael Alfordus noster in *Annalibus ecclesiæ Anglicanæ ad annum Christi 869 num. 1 tempus hujus martyrii sensim investigat hoc modo*: Auctores plerique confuse narrant, et in unum annum nulla miscent, quæ rerum circumstantiis accurate perpensis, melius distinguuntur. Dicturus sum modo de illustrissimo plurimorum martyrio, monachorum præsertim et sanctimonialium; qui pro orthodoxa fide, et instituti sui professione a paganis occisi, omni merito in classes suas et ordinem dividuntur. Ut hoc distinctius fiat, exploranda sunt Danorum vestigia; ubi anno octingentesimo sexagesimo nono, ubi sequenti pedem vel sedem tixerint. Hoc illi non videntur observasse, qui in sequentem annum multa retulerunt, quæ cum rebus hoc anno gestis stare non possunt. Ita peccare videntur Wigorniensis et Westmonasteriensis, qui annum DCCLXIX paucis transeunt, in annum DCCLXX omnium fere martyria retulerunt.

vel 870 cum
sociabus subit
martyrium.

7 Deinde numero sequente rem suam prosequitur his verbis: Sed quoniam illi fatentur, quod est verissimum, Danos, relicto Nottinghamiensi agro in Northumbriam hoc anno perrexisse, ibique hiemasse, et anno integro mansisse; hinc inde possumus eorum crudelitatis argumenta accipere: nam otiosos ibi non mansisse, nec absque provincialium injuria, quæ mox dicentur, satis ostendunt. Danus itaque superiore anno ex arce Nottinghamiensi pulsus, Eboracensem provinciam ingreditur, et anno sequenti, qui est octingentesimus sexagesimus nonus, ibidem mansit, donec navigandi tempus illum ad prædam alio invitavit. Tum præter alios antiquos Angliæ scriptores opinioni suæ faventes, ad hanc chronologiam probandam allegat verba Rogeri Hovedeni, qui in editione Francofurtensi apud nos pag. 416 de Danis hæc narrot: Anno DCCLXIX exercitus prædictus rursus ad gentem Northimbrorum profectus est, ibique anno integro permansit debacchans et insaniens, occidens et perdens plurimos viros ac mulieres. Ex his denique postea concludit, istud monialium Coldinghamensium martyrium probabiliter anno Christi 869 alligandum esse. Tamen alii eandem sanctimonialium cædem usque ad annum sequentem differunt. At nos propter exiguum unius anni discrimen de hac chronotari diutius disputare nolumus, et ideo superius ad marginem in principio hujus sylloges utrumque hunc annum notavimus.

cujus occasionem et modum

8 Porro Matthæus Westmonasteriensis in *Floribus historiarum, anno 1601 Francofurti impressis, pag. 161 occasionem et modum hujus cædis ita exponit*: Anno gratiæ DCCLXX applicuerunt in Scotia Danorum innumera multitudo, quorum duces fuerunt Hinguar et Hubba diræ perversitatis homines et fortitudinis inauditi; qui totius fines Angliæ in exterminium adducere conantes, pueros et senes quosque sibi obvios jugulabant, matronasque sanctimoniales seu virgines ludibrio tradendas mandabant. Cumque per omnes regnorum fines tanta tyrannorum inhumanitas disseminata fuisset, Ebba sancta Collinghamensis cænobii abbatissa metuens, ne et ipsa, cui sollicitudo regiminis et cura pastoralis commissa fuerat, cum sibi subjectis virginibus lu-

dibrio traderetur paganorum, ut pudicitiam amitteret virginalem, convocatis sororibus in capitulum universis, in hanc vocem prorupit dicens: Advenerunt nuper (inquit) ad partes nostras pagani nequissimi, et totius humanitatis ignari, qui loca regionis hujus singula perlustrantes, nec sexui muliebri nec parvulorum quidem parentes ætati, ecclesias et personas ecclesiasticas destruunt, feminas sanctimoniales, et obvia sibi quæque consumunt. Itaque si consiliis meis acquiescere decreveritis, spem certam de clementia divina concipio, quod et barbarorum rabiem effugere valebimus, et perpetuæ virginitatis pudicitiam custodire.

9 Cui cum universa virginum congregatio certis promissionibus spondidisset, sese maternis velle in omnibus obtemperare præceptis, illa admirandæ animositatis Abbatissa palam cunctis sororibus exemplum castitatis præbens, non solum sanctimonialibus illis proficuum, verum etiam omnibus succedentibus et successuris virginibus æternaliter amplectendum, arrepta novacula nasum proprium cum labro superiori ad dentes usque præcens, horrendum de se spectaculum adstantibus præbuit universis. Quod factum memorabile cum congregatio tota videns admiraretur, simili de se opere a singulis perpetrato, materna sunt vestigia insecutæ. Et his ita gestis, cum mane crastinum illuxisset, supervenerunt tyranni nequissimi, ut feminas sanctas et Deo devotas ludibrio traderent, simul et ipsum monasterium spoliatum ignibus concremarent. Sed conspicientes Abbatissam illam et sorores singulas tam enormiter mutilatas, et in suo sanguine a planta pedis usque ad verticem tabefactas, cum festinatione recesserunt de loco illo, dum nimis longum sibi videretur vel ibidem etiam per breve temporis spatium demorari. Sed inde recedentes duces prædicti, præceperunt satellitibus suis nefandis, ut injecto igno monasterium cum omnibus officinis et ipsis sanctimonialibus concremarent. Sicque executione completa a ministris iniquitatis, sancta Abbatissa et omnes cum illa Virgines sanctissimæ ad martyrii gloriam pervenerunt. Huc usque Matthæus Westmonasteriensis, ex cujus testimonio colligimus immemorabilem harum Martyrum venerationem vel publicam sanctitatis famam, quam tamen paragrapho sequente confirmabimus.

§ II. Vindicta harum Martyrum sanclitatis, incertus earum numerus, et controversa natio.

Witfordus in *Martyrologio Sarisburiensis ecclesiæ, quod anno 1526 Londini editum est, martyrium harum monialium die xxv Augusti Anglice annuntiat, eosque titulo sanctarum exornat. Hunc Ferrarius, Wilsonus, alique recentiores Martyrologi passim sequuntur. His adde Nicolaum Harpsfeldum archidiaconum Cantuariensem et invictum fidei Catholicæ defensorem, qui seculo IX Historiæ ecclesiasticæ Anglicanæ cap. 14 duos synonymas ejusdem monasterii abbatissas recte distinguit, et hujus posterioris stratogema ad conservandam virginitatem sic obiter indicat*: De commemorati Collinghamensis cænobii præside Ebba jam ante diximus; cui jam et altera valde memorabilis Ebba præfuit, quæ cum aliis sanctis virginibus toto-

A que cenobio, igne a Dacis * submisso, confla-
 id est Danis grarunt : de quibus quidam stratagema quoddam
 magna admiratione dignum tradunt, quod ab illis
 petendum relinquo. Tunc in margine assignat
 Flores historiarum Matthæi Westmonasteriensis,
 ex quo nos hanc historiam supra retulimus. Præ-
 cipue in hac brevi narratione observamus, illas
 moniales (haud dubie ex veteri historicorum te-
 stimonio vel traditione majorum) appellari sanctas
 ab hoc intrepido Catholicæ fidei defensore,
 qui sub duro Catholicis Elisabethæ regno post vi-
 gesimum captivitatis annum Londini in carcere
 mortuus est, ut apud Joannem Pitseum in Opere
 de illustribus Angliæ scriptoribus pag. 781 licet
 videre.

que virgini-
 tatis suæ con-
 servandæ cau-
 sa
 B 11 Quinimo sanctitas illarum Virginum apud
 Scotos et Anglos adeo pervulgata est, ut postea
 ipsi heterodoxi istarum regionum scriptores hoc
 egregium facinus suspexerint, et ex pia majorum
 suorum consuetudine Abbatissam hujus facti
 ducent nomine sanctæ appellaverint, quemad-
 modum Richardus Smithus episcopus Calche-
 donensis in Floribus historiæ ecclesiasticæ gentis
 Anglorum lib. 3. cap. 5, sect. 2, sub Ethelredo
 rege pag. 180 testatur his verbis : Hujus etiam
 regis tempore accidit illud memorabile facinus
 sanctæ Ebbæ abbatissæ Coldingamiæ, quæ so-
 roribus suis et verbo et facto persuasit, ut ad
 servandam pudicitiam suam a Danis, et nasum
 et labia sibi præciderent, ob quod a Danis una
 cum monasterio flammis absumptæ sunt, quas
 Baronius anno dccclxx asserit fuisse Christianæ
 fortitudinis exemplum incomparabile, et esse inter
 martyres receptas et culta martyrum ab Eccle-
 sia celebratas . . . Hoc sanctæ Ebbæ facinus re-
 fert ex Protestantibus Bakerns in Ethelredo, et
 Stous anno dccclxx, qui eam vocat sanctam.

se ipsas mu-
 tilarunt,
 C 12 Insuper ex heterodoxis Guilielmus Cam-
 denus hoc heroicum sanctimonialium facinus
 videtur laudare, dum in descriptione Britannicæ
 pag. 686 de illo sic obiter mentionem facit :
 Inde Coldingham cernitur, Bedæ urbs Coldana et
 Coludi urbs, Ptolomæo fortasse Colahia, multa
 ante secula virginibus velatis sacra, quarum
 pudicitia litterarum monumentis consignatur, quod
 cum Ebba, quæ præfuit, sibi nasos et labra
 præciderint, dum pudicitie potius quam formæ
 consulerent contra Danos, qui tamen ipsas cum
 monasterio iisdem flammis involverunt. At alius
 doctus hæreticus in Historia Britannicæ ec-
 clesiæ, quæ anno 1605 Hanoriæ recusa est,
 opud nos pag. 71 de cura servandæ virginitatis
 oltum silet, et ibi tamen eandem Danorum cru-
 delitatem exponit his verbis : Eodem anno Da-
 norum injuria monasterium de Coldingham in
 australibus finibus Scotiæ situm, sex mille pas-
 sibus a Berwico versus boream distans, spoliatum.
 Hoc femina incolebant, quæ omnes cum Ebba
 ejus loci abbatissa Danorum præcepto incendio
 tradite sunt. Forsan hic scriptor hæreticus illam
 memorabilem Virginum fortitudinem prætermi-
 sit, eo quod pudicitie virginialis inimicus esset,
 aut istud monialium facinus improbaret. At quæ-
 cumque fuerit causa silentii huic hæretico, cujus
 auctoritatem nihili facimus, potius audiamus,
 quid doctores Catholicæ de factis hujusmodi sen-
 tiant.

etiam sanc-
 tus Augusti-
 nus
 13 Cum Gothi victores Romam invasissent,
 et varia libidinis flagitia perpetrassent in di-
 reptione hujus urbis, ea occasione sanctus Augu-
 stinus Hipponensis libros de civitate Dei con-
 scripsit, et libro primo istius Operis per aliquot

capita disputat, an feminis aut virginibus Roma-
 nis liceret se ipsas occidere, ut hostium libi-
 dinem evitarent ac impedirent. Primo sanctus
 doctor videtur hæere dubius, et cap. 16 libri
 primi tamquam angustiis quibusdam coarctatus,
 ut ibidem loquitur, ita disserit : Sed quia non
 solum quod ad dolorem, verum etiam quod ad
 libidinem pertinet, in corpore alieno perpetrari
 potest, quidquid tale perpetratum fuerit, etsi
 retentam constantissimo animo pudicitiam non
 exculit, pudorem tamen incutit; ne credatur
 factum cum mentis etiam voluntate, quod fieri
 fortasse sine carnis aliqua voluptate non potuit.
 Ac per hoc et quæ se occiderunt, ne quidquam
 hujusmodi patereutur, quis humanus affectus eis
 nolit ignosci? Et quæ se occidere noluerunt, ne
 suo facinore alienum flagitium devitarent, quis-
 quis eis hoc crimini dederit, ipse crimine insipientiæ
 non carebit.

14 Deinde sanctus præsul variis argumentis
 probat, etiam violato per stuprum corpore, cas-
 titatem mentis illæsom serrari posse, et ideo
 mulieres Christianas in direptione Romana vim
 passas, quæ exemplum Lucretiæ gentilis imitari
 noluerunt, cap. 19 ejusdem libri primi laudat
 his verbis : Non hoc femina Christianæ fece-
 runt, quæ passæ similia vivunt. Tamen nec in
 se ultæ sunt crimen alienum, ne aliorum scele-
 ribus adderent sua, si quoniam hostes in eis
 concupiscendo supra commiserant, illæ in se
 ipsis homicidia erubescendo committerent. Hærent
 quippe intus gloriam castitatis, testimonium con-
 scientiæ; habent autem coram oculis Dei sui,
 nec requirunt amplius, ubi quid recte faciant,
 non amplius habent, ne deviant ab auctoritate
 legis divinæ, cum male devitant offensionem su-
 spicionis humanæ.

15 Denique ex sequentibus capitibus conclu-
 dit, occisionem sui ipsius ad evitandum quod-
 vis corporis damnum prorsus illicitam esse, et
 eandem speciosæ objectioni coram, qui in pe-
 riculo consentienti peccatis alienis illam licitam
 putant, tandem cap. 25 sic subtiliter respondet :
 Quis ergo tam malus error obrepit, ut homo
 se occidat, vel quia in eum peccavit, vel ne in
 eum peccet inimicus, cum vel peccatorem vel
 peccatum ipsum occidere non audeat iuimi-
 cum? At enim timendum est et cavendam, ne
 libidini hostili subditum corpus illecebrosissima
 voluptate animum alliciat consentire peccato.
 Proinde, inquit, non jam propter alienum,
 sed propter suum peccatum, antequam hoc quis-
 que committat, se debet occidere. Nullo modo
 quidem hoc faciet animus, ut consentiat libidini
 eam suæ, aliena libidine concitata *, qui Deo
 potius ejusque sapientiæ, quam corporis concu-
 piscentiæ subjectus est.

16 Verumtamen si detestabile facinus et dam-
 nabile scelus est, etiam se ipsum hominem oc-
 cidere, sicut veritas manifesta proclamatur, quis
 ita desipiat, ut dicat : Jam nunc peccemus, ne
 forte postea peccemus; jam nunc perpetremus
 homicidium, ne forte postea incidamus in adul-
 terium? Nonne si tantum dominatur iniquitas,
 ut non innocentia, sed potius peccata eligantur,
 satius est incertum de futuro adulterium, quam
 certum de præsentis homicidium? Nonne satius
 est, flagitium committere, quod penitendo san-
 netur, quam tale facinus, ubi locus salubris
 penitentiæ non relinquatur? Hæc dixi propter
 eos vel eas, quæ non alieni, sed proprii pec-
 cati devitandi causa, ne sub alterius libidine etiam
 excitate

ALCTORE
G. C.variis argu-
mentis osten-
det,

E

occisionem
vel mutilatio-
nem sui ipsius

F

* ut. concitante

prorsus illicitam esse,

AUCTORE
G. C.

excitatae suae forte consentiant, vim sibi, qua moriantur, inferendam putant. Ceterum absit a mente Christiana, quae in Deo suo fidei, in eoque spe posita, ejus adjutorio nititur; absit, inquam, ut mens talis quibuslibet carnis voluptatibus ad consensum turpitudinis cedat. Quod si illa concupiscentialis inobedientia, quae adhuc in membris moribundis habitat; praeter nostrae voluntatis legem quasi lege sua movetur, quanto magis absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis? *Vides, hic ab Hippanensi praesule directos sui ipsius infectores aut interfectrices de gravi peccato condemnari, et iis omne excusationis effugium praeccludi.*

nisi fiat ins-
tinctu sancti
Spiritus.

17 Attamen S. Augustinus ibidem cap. 26 sibi unicum casum abjicit, eoqueposito, exceptionem a generali praecipio admittit in hunc modum: Sed quaedam, inquit, sanctae feminae tempore persecutionis, ut infectores suae pudicitiae devitarent, in rapturum atque necaturum se flumen projecerunt, eoque modo defunctae sunt, earumque martyria in Catholica Ecclesia veneratione celeberrima frequentantur. De his nihil temere audeo judicare: utrum enim Ecclesiae aliquibus fide dignis testificationibus, ut earum memoriam sic honoret, divina persuaserit auctoritas, nescio; et fieri potest, ut ita sit. Quid si enim hoc fecerunt non humanitus deceptae, sed divinitus jussae; nec errantes, sed obediens, sicut de Sampson aliud nobis fas non est credere? Cum autem Dens jubet, seque jubere sine ulla ambagibus intimat, quis obedientiam in crimen vocet? Quis obsequium pietatis accuset? Sed non ideo sine scelere facit, quisquiss Deo immolare filium decreverit, quia hoc Abraham etiam laudabiliter fecit. Nam et miles cum obediens potestati, sub qua legitime constitutus est, hominem occidit, nulla civitatis suae lege reus est homicidii; imo nisi fecerit, reus est imperii deserti atque contempti. Quod si sua sponte atque auctoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque unde punitur, si fecerit injussus, inde punitur, nisi fecerit jussus. Quod si ita est, jubente imperatore, quanto magis, jubente Creatore? *In illa casu excepta versantur hadierna Martyres nostrae, sicut ex infra dicendis apparebit.*

quem Raderus
noster.

18 Cum nema magis membrarum suarum quam vitae suae sit dominus, eadem praecipua prohibetur mutilatio sui ipsius, nisi haec ad conservandam talis carnis necessaria fuerit. Unde Raderus noster in Viridario Sanctarum part. 2, cap. 5 sive pag. 166 licitam sui ipsius mutilationem ab illicita distinguens, illud ipsum sanctarum Virginum nostrarum exemplum praefert, et hac de re sic disserit: Damnatum ergo Origenis factum, quamvis se ob castitatis amorem viro privavit, et aliorum, qui vel Origenem praecesserunt vel secuti sunt; et consentiunt sacram Litterarum interpretes cum juris divini et humani consultis, illos gravissime peccare, qui se quacumque corporis parte seu oculis, seu manibus, seu aliis membris truncant, nisi id Spiritus sancti impulsu factum constet, penes quem potestas est vitae et necis, non unius tantum membri, sed corporis totius. Sed illud singulare est et extra communis legis sortem, ut is, qui ligatus praemorsam sibi linguam in faciem expuit effrontis meretricis; uti et illud, quod narrat Joannes Eviratus de virgine Alexandrina, quae sibi oculos exculpit, et Jacobus de Vitriaco de

virgine idem facinus ansa: uti et Eufemia quaedam fuit, et aliae complures, quae os sibi denasurrunt, aut ut beata Ebba, quae cum virginibus praeter nasum etiam labra sibi praescidit. Quae omnia in communem legem non cadunt, nec passim imitanda proponuntur, quoniam magnum est inter has et illos discrimen, quos nulla vis externa premebat; has praesens periculum urgebat; illos error aut etiam haeresis impellebat; has Spiritus sanctus trahebat firmabatque, ut quid supra sexum tentarent.

19 Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 570 martyrrium S. Ebbae sadalimque refert ex Matthaeo Westmonasteriensi, et postmodum num. 41 sanctas illas Virgines defendit hac apologia: Erit fortasse audaculus quispiam, qui sanctas Virgines Christianae fortitudinis exemplum incomparabile inter martyres receptas, et cultu martyrum ab Ecclesia celebratas audeat sugillare, quod cum nemo sit dominus membrorum suorum, ipsae de illis adeo prodigae fuerint. Cui modo sat illud, dijudicari ab Ecclesia, quando quid divini sit impetu Spiritus, vel humana tantum audacia; quae non has tantum recensuit inter martyres, quae membris suis, virginitatis salvandae causa non pepercere, sed alias, quae sive praecipitio, sive aquarum vorticibus, sive etiam ignibus delere corpus pudicitiae servandae gratia, quas uno consensu tam occidentalis quam orientalis ecclesia colit martyres, et sanctissimi utriusque orbis Patres defendunt et praedicant. Vox illa apud sanctum Ambrosium adhuc clamans auditur sanctae Pelagiae virginis Antiochena: eadem necessitate constricta, ut virginitatis dispendium pateretur: Moriatur scilicet, vel si noluit licere, moriamur. Deus remedio non offenditur, et facinus fides abluat. Fecit illa quod dixit; et sorores id ipsum facere persuasit. Praetertim relegere singulas in diversis totius orbis ecclesiis, quae simili animi fortitudine similique facto conciliaverunt sibi coronam martyrii. Sed cum vix paucas spicas ex diversis colligere liceat, ex fertili tamen agro martyrum, ipsa nobili foecunda martyribus ecclesia Anglicana amplam messem in tanto examine es nactus sanctarum Virginum, quae tunc instar apum monasterii alveari contentae, jam caelo cum sponso duplici insignitae corona laetantur. *Ex hac eminentissimi doctissimique Cardinalis ratiacina conclusimus, has Moniales Coldinghamenses ac Ecclesia ante tempus immemorable pro veris Martyribus haberi ac celebrari.*

20 Ex narratione Matthaei Westmonasteriensis aliarumque quidem erimus, omnes Moniales illas Coldinghamenses exemplum S. Ebbae abbatissae suae fortiter imitatas fuisse; sed inde necdum scimus, utrum tunc temporis numerus earum magnus an exiguus fuerit. Attamen David Camerarius lib. 3 de Pietate Scotorum in elogio S. Ebbae pag. 123 contendit, istam sanctianialim congregationem tunc numerosam fuisse, et hanc opinionem suam probare nititur hac ratione: Porro quae fuerit harum Virginum et Martyrum multitudo, inquit, ex eo videre est, quod haec Coldinghamiae abbatia (quae ab urbe Scotiae antiquissima Coldingam, Ptolomaeo COLONIA nomen accepit) ut erat a multis retro seculis virginibus velatis sacra, omnium totius Scotiae fuit una ex amplissimis ambituque maximis, quam Edgarus Scotorum rex ordine LXXXIX anno regni sui septimo, licet jam satis amplam,

regio

A regie auxilii extenditque. Non video, quid hic ad probandam Monialium istarum diu præcedentiam multitudinem faciat Edgarus octogesimus nonus Scotorum rex, qui seculo undecimo monasterium istud amplificavit: hinc enim non sequitur, illam monialium congregationem seculo nono, quo Virgines nostræ martyrium subierunt, valde numerosam fuisse. Præterea seculo septimo idem monasterium divina vindicta deflagavit, discedentibus inde ob desolationem plurimis incolarum, sicut venerabilis Beda lib. 4 Historiæ ecclesiasticæ gentis Anglorum cap. 25 testatur, et nos in Vita alterius S. Ebbæ senioris supra retulimus. Igitur ingenue fateamur, numerum harum Martyrum hodiernarum nobis ignotum esse.

et disputatur, utrum sanctis Anglis.

B 21 Nunc alia minoris momenti quæstio movetur, utrum scilicet hæc Martyres Scotis an Anglis accenseri debeant. Alfordus noster Anglus in Annalibus ecclesiæ Anglicanæ ad annum Christi 869 num. 4 situm cœnobii Coldinghamensis assignat, et has sanctas Virgines nostras popularibus suis ita vindicat: Dixi supra, cœnobium illud ad Coludi urbem positum (ita Beda locum vocat) illustri sacrarum virginum collegio floruisse. Est autem in Northumbriæ regni extremis, et Merchiæ provinciæ, spectabatque hoc omni tempore ad Northumbriæ principes; jam Scotiæ annumeratur. Unde qui recentius scripserunt, volunt, Danos in Scotiam etiam profectos esse; sed intelligi debent, eo profectos, quod tunc Northumbriæ regno accensebatur (nemo enim antiquorum dixit, Danos hoc anno ultra progressos) nunc autem ad Scotos pertinet. Quod ideo adverti cupio, ut selectissima lilia, quæ mox Danorum manu cadent, non aliunde, quam ex Anglicanæ ecclesiæ horto in cælum hoc anno missa cognoscantur: sicut enim supra ad annum sexcentisimum octogesimum tertium Ebbam Ethelfridi Northumbrorum regis filiam, Coldinghamensis monasterii abbatissam, et plurimas ibi

Deo sacras Virgines Saxonum flores fuisse, sine controversia diximus; sic eodem jure Anglorum juris erit Ebba altera, quæ hoc anno, ut virginem castam exhiberet Christo, obliteravit crudeli pietate pulcritudinem suam.

AUCTORIS
G. C.

22 Verum laudatus Camerarius easdem Martyres Scotis suis adscribit, et post contractam Baronii apologiam, quam nos supra recitavimus, lib. 3 de Pictate Scotorum pag. 124 eminentissimum illum scriptorem refellit his verbis: Unum addo, Baronium deceptum dubia de his Virginibus Westmonasteriensis narratione, qui ut lectori persuadeat, has Virgines Anglas fuisse, Danos illos applicuisse quidem in Scotiam scribit, sed Scotia veluti prætermissa, Angliam aggressos, Angliæque monasteria solo æquasse. Sed fallitur, cum constet, Constantinum II Scotorum regem etiam secundo cum hisce Danis Hengar et Stubba * manus conseruisse, et ab

an Scotis ad-
scribenda sint

* at. Hubba

E esse quæstio de tempore ac nomine, quam operosius indagare non lubet: si enim cœnobium Coldinghamense semper Scotiæ annumeratum fuerit, ut vult Camerarius, hæc Martyres Scotis adscribendæ erunt; si vero provincia Merchiæ tunc ad Angliam pertinuerit, ut contendit Alfordus, eadem Virgines Sanctis Anglis accenseri poterunt. Sive igitur eas Anglas sive Scotas appellaveris, non refragabimur. Utinam tota Scotorum Anglorumque natio has sanctas Virgines et Martyres (sive Anglæ sive Scotæ fuerint) antiquo et pio majorum suorum more veneraretur, earumque patrocinium imploraret! Cum de sacris harum Martyrum reliquiis, aliisque ad posthumam illarum gloriam spectantibus nihil amplius sciamus, huic syllogæ jam finem imponimus.

C

F

A

DE S. MARTIANO ABBATE

APTÆ JULIÆ IN PROVINCIA GALLIÆ

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, ætas, tempus mortis, Vita unde eruta.

ANNO
CIRCITER
Præmissa loci
notitia,

Apta Julia, vulgo Apt, antiqua urbs Galliæ Narbonensis, et episcopalis sub hodierna Aquensi metropoli in Provincia, ad Calvonem fluvium, vulgo le Coulon, sita est, et leucarum aliquot intervallo vicinas habet Aquas-Sertias, Arvenionem, ac Cavellionem. Hæc pauca sufficienter indicant situm loci, in cujus territorio S. Martianus abbatialem suam præfecturam virtutibus ac meritis exornavit. Siquis autem plura nosse desiderat de ista civitate; adeat Notitiam Galliarum Hadriani Valesii, et tomum primum novæ editionis Galliæ Christianæ pag. 349. Lectore itaque breviter instructo de loci hujus situ, proxime agendum nobis videtur de publico S. Martiani cultu, quo in ipsa Aptensi civitate, ac in territorio ejusdem solenni ritu honoratur.

probatur so-
lennis cultus,
quo in eccle-
sia ac diœcesi
Aptensi

B 2 Ut nihil dicam de annuntiationibus quorundam recentiorum Martyrologorum, Saussayi videlicet in Supplemento pag. 1161, Ferrarii in Noro catalogo Sanctorum, ac Castellani in Supplemento pag. 703; publica hujus Sancti veneratio probatur apud Mabillonium in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti seculo sexto, parte prima, pag. 94, ubi hæc leguntur: Beati Martiani reliquiæ etiamnum in ecclesia cathedrali Aptensis urbis religiose asservantur; ubi, sicut et in tota diœcesi, festivitas ejus sollemniter celebratur die xxv Augusti. Unde mirum est, sicut ibidem additur ac merito, nomen ejus non solum in Martyrologio Romano, sed neque in ullo Benedictino recenseri. Typis editum Breviarium Aptense anni, ut manu adscribitur, 1532, sancti Abbatis nostri festum recitandum præscribit ritu duplicis minoris, cum Octava: ac subjungit ejusdem Officium. Inter Officia autem propria cathedralis ecclesiæ, nec non diœcesis Aptensis, anno 1664 impressa Aquis-Sertiis, festum S. Martiani abbatis evectum legitur ad ritum duplicem primæ classis cum Octava: unde sequentia delibare visum est in rem nostram.

Sanctus hic

3 Hymnus ad primas Vesperas sic habet:

Ex sterili conjugio,
Multisque fuis precibus
Mirandus infans oritur
In oppido Provinciæ.
Hic Martianus solidæ
Perfectionis cupidus,
Dat luculenta prædia,
Et vana spernit gaudia.
Intentus exercitio
Humilitatis providæ
E morte natum viduæ
Signo crucis exsuscitat.
Patri perennis gloria etc.

AD MAGNIFICAT ANTIPI. Sanctitatem servi sui Martiani multis Deus testari voluit prodigiis. ORATIO.

Majestatem tuam, Domine, suppliciter exoramus, ut sicut beatus Martianus abbas, tua adjuvante potentia, mortuum ad vitam excitavit; ita in nobis, tua vivificante gratia, spiritalem resurrectionem efficiat. Per Dominum nostrum.

4 AD MATUTINUM HYMNUS.

Defecit Abbas viribus,
Dum peteret cœnobium,
Et quod erat incognitum,
Hoc indicat prodigium.

Ubi jacet demortuus
Sub rupe stratus concava,
Ejus ibi formosior
Videtur oris dignitas.

Clerus eo progreditur,
Multo sequente populo,
Pignus sacrați corporis
Ut portet in basilicam.

Virtus, honor, laus etc.

Lectiones quarti nocturni in ipso festo, pro die infra Octavam non impedita Officio novem lectionum, ac in die Octava, indicantur desumptæ ex manumentis Aptensis ecclesiæ, continentque historiam vitæ ejus ac miracula.

5 Etiam si de ætate S. Martiani non satis determinate nobis constet ex Vita ejus; aliunde tamen notas quasdam chronologicas eruere conabimur, quarum subsidio statui præterpropter possit de tempore, quo vixit. In nova editione Galliæ Christianæ tomo primo, columna 376 et sequentibus tractatur de abbatiâ S. Eusebii, ac de serie abbatum, qui eidem præfuerunt. Primus vero isti monasterio abbas assignatur ibidem S. Marcianus noster: cujus tempus eruere atque licet e tempore foundationis abbatiæ ejusdem; de qua sic disseritur in laudata editione: De hujusmodi monasterii exordiis nihil certi nobis suppetit. Vir nobilis et eruditus D. de Remerville a S. Quintino, ejus primordia putat referenda saltem ad finem seculi vii. Quippe nomen sancti Marciani, primi ejusdem loci abbatis, inscribitur pereternito Martyrologio, in quo nullus Sanctorum seculi noti, aut posterioris continetur. Vero propius tamen est, hoc monasterium non diu postea stetisse, sed in Saracenorum procella, quæ tot aliis sacris locis excidium attulit, destructum fuisse, et in manus laicorum devenisse. Admittitur ergo ibi tacite vel supponitur, hæc monasterium tunc temporis sultem stetisse. Sed Mabillonius Annalium Benedictinorum tomo 4, ad annum Christi 1004, num. 64 ad Remervillei argumentum, ac confirmationem ejusdem, quam ibi offert, ita respondet: Verum etsi hæc probabilia sint, non tamen tanti videntur, ut S. Eusebii monasterium ejus esse antiquitatis evincant. Quapropter vulgatam sequimur opinionem, dum certiora nobis argumenta suppetant.

6 In

A *6 In Actis vero Sanctorum Ordinis S. Benedicti, quæ supra indicavimus, a pag. 93 has suæ opinionis profert rationes: In Vita licet tempus diserte non exprimat, quo heatus iste Vir ad Superos abiit, ipsum tamen seculi... undecimi initio e vita excessisse, præter Aptensis ecclesiæ traditionem, probant quoque vetera instrumenta monasterii sancti Eusebii, cuius conditor ac primus abbas fuisse memoratur. Certe ipsam loci DONATIONEM anno MIV factam fuisse, indicat vetus fragmentum, quod Sammarthani in Gallia Christiana ex chartario ejusdem monasterii vulgavit. Illud mox subjungit Mabillonius; in nova autem editione Gallia Christiana idem etiam habetur col. 377. Hanc donationem (ita pergit Mabillonius) Martiano adhuc vivente factam fuisse coniecimus, quod donatores loci FUNDATORES dicantur, ii, si bene judico, præcipui inter illos, quos laudat Vita auctor, FIDELES, quorum ADJUTUS OPE Vir sanctus COEPIT CONSTRUERE MONASTERIUM etc. Hæ sunt conjecturæ, quibus abscuræ S. Martiani etat vir eruditus conatur aliquid lucis afferre: deinde vero superaddit sequentes de tempore mortis.*

B *7 Haud tamen diu postea vixit Martianus, cum Durandus, qui primus post ipsum abbas fuit, anno MXY episcopus Venciensis electus sit. Quare Martiani obitum circa annum MX contigisse putamus. Durandi quippe regiminis tempus annis circiter quinque concludimus: brevem enim fuisse ejus administrationem inde coniecimus, quod ad annum usque saltem M.VI ecclesiæ Venciensi præfuerit. Si quidem ipse idem sit, qui eo nomine concilio apud sanctum Ægidium pro confirmanda treuga et pace, interfuerit cum aliis viginti et uno diversarum provinciarum antistitibus Gallicanis. Jacobus Longueval tomo septimo Historia ecclesiæ Gallicanæ, lib. 19, inter alia plura, quæ sine dubio quia ad annum determinatum accommodare non potuit, accidisse scribit anno circiter 1010, ponit pag. 119 monasterium S. Ensebii Aptensis restauratum fuisse per dominos quosdam populares: quod, sicut subjungit, conditum fuerat a S. Martiano, primo ejusdem abbate: sed sciri haud posse, quo determinate tempore hic sanctus Abbas vixerit. Debit vixisse, inquit, ante ultimas Saracenorum grassationes, sub finem seculi noni. Ex his perspicuum fit, tempus determinatum vitæ ac mortis S. Martiani tam obscuris obsolete oblivionis tenebris involutum esse, ut si modicum aliquid lucis adhibere eisdem tentaveris, solis conjecturis agenda res sit. Hinc accidit, ut, quandoquidem certiora documenta non habemus, sancti nostri Abbatis obitum supra affixerimus anno circiter millesimo decimo, cum Mabillonio.*

C *8 Vitam Sancti edidit Mabillonius e Gonono, ac notationibus aliquot elucidavit. Eam vero se accepisse ex antiquo Breviario ecclesiæ Aptensis, indicat idem Gononus lib. 4 de Vitis Patrum occidentis, ubi illam profert. Porro auctorem istius vitæ synchronum non fuisse Sancto, non obscure ipsemet indicat infra apud nos num. 5, dum dicit, in loco qui etiam nunc Petra sancti Martiani dicitur. Cum vero præter ea, quæ modo diximus, et quæ dicentur in Annotatis, nihil occurrat singulare, quo lectorem detineamus; reliquum est ut illam producamus.*

VITA

Ex Breviario Aptensi apud Benedictum Gononum edita lib. 4 de Vitis Patrum occidentis, et apud Mabillonium recusa in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti, seculo VI, parte 1, a pag. 94.

Martianus, religiosus Benedictinus, vir eximie fuit sanctitatis, qui ortus ex castro Sanione, diocesis Aptensis, regni Arelatensis, ex parentibus plurimis opibus, sed amplioribus virtutibus abundantibus fuisse dicitur. Est enim Sanio a castrum olim fortissimum et inexpugnabile, et ab Apta circiter duobus distans stadiis. Parentes igitur sancti Martiani sine liberis degentes, virtutibus pollentes, et temporalibus bonis competenter locupletati, continuis precibus prolem potius virtutis, spiritualiumque bonorum quam temporalium heredem futurum a Domino crebris orationibus, elemosynis, gemitibus et lacrymis poposcerunt. Et non sunt fraudati a desiderio eorum. Nam tandem Martianum nomine, diu optatum, talem qualem decebat, sanctitas et opera eorum merebantur, genuerunt. Erat autem infans Martianus facie rutilans, aspectu hilaris et jucundus, sermone et moribus ornatus. Decebat enim, ut eum, quem divina perfuderat gratia, interius exteriusque relucere faceret. Tanta denique præventus erat gratia, tantisque ornatus gratiis, ut ab omnibus singulariter amaretur.

2 Transactis igitur ah lactationis suæ, atque puerilibus annis innocenter decursis, totum spiritum suum transtulit in Deum suum. Nemo tempore suo in visitandis liminibus ecclesiarum et sacrorum locorum attentior, nemo in oratione ferventior et devotior. Scholis adhibitis non solum condiscipulis, sed etiam magistris propter egregium ingenium et sapientiam superantem aetatem, stuporem inferebat. Liberalibus igitur disciplinis sufficienter edoctus, cogitavit ex talento duplici sibi credito, videlicet naturæ et gratiæ, duplicatum illud Domino suo referre. Considerans autem se Domino, sicut desiderabat, non ita perfecte posse adherere in saeculo, captus amore vitæ solitariæ, clam relictis parentibus, deserta loca petivit et incoluit, pauperem et nudum Christum pauper ipse et nudus sequi cœpit. Non est hujus loci edicere quantos in illis desertis æstus frigoris, famis, et sitis, dæmonumque illusiones et molestias sustulerit; eas meditandas relinquitur iis, qui non ignorant et experti sunt, quanto odio prosequitur diabolus solitarios, hominum consortia fugientes, et quodam modo in terris vitam angelicam exercentes.

3 Postquam Vir Dei per multorum annorum curricula solus in cremo habitasset incognitus, tandem divinitus inspiratus, considerans quod sibi ipsi solummodo prodesset, fidelium adjutus ope cœpit construere monasterium. Portabat ipse lapides, aquam et alia necessaria latomis ministrabat. Cum ergo sex monachos religione et sanctitate

Sancti puerilia, ac parentes.

a

b

E

pia ejus opera, et secessus in eremum.

F

Construit monasterium:

c

A sanetitate conspicuos secum assumisset, secundum sancti patris Benedicti instituta eos vivere docuit. Ipse vero duriores et austeriores vitæ modum sectabatur. Asperrimo enim cilicio semper utebatur, super nudam jacebat humum, pernoctabat in orationibus, et deuique solitudinem et silentium, aliasque austeritates et pœnitentias, quas in eremo exercnerat, in monasterio non intermisit. Licet monasterii pater esset, nihilo minus pro victu fratrum cum magno labore sarcinulam gestans, eleemosynam petebat, aliaque vilia et abjecta officia exercere non dedignabatur.

4 Quadam die cum Aptam proficisceretur, contigit eum in domo eujusdam optimæ viduæ hospitari *d*, quæ elegantem puerum et hunc unicum habebat. Quem cum vir sanctus vidisset optime morigeratum, petiit matri quatenus permilteret ut eum monachi veste indueret. Illa, quæ unicum hunc tantum habebat filium, tam elegantem et bonis moribus ornatum, quemque valde diligebat, baculumque senectutis fore expectabat, honeste recusavit. Paucis mensibus transactis, dum pro quibusdam negotiis ad dictam civitatem se contulisset, contigit puerum infirmari et mori. Mater lacrymabunda et gemens per vicus filii mortem lamentabatur. Verum cum rescivisset beatum Martianum esse in urbe, non ignorans viri Dei sanctitatem, fide plena, mortuum puerum in platea posuit, et cum diu Virum Dei quæsiisset, tandem eum inveniens, multis lacrymis et precibus coactum, ad locum, ubi puer mortuus jacebat, adduxit. At ille dixit ei : Si quando petieram tibi, dedisses mihi filium tuum, modo non fuisset mortuus. Tunc miseratione motus, præmissa oratione cum lacrymis, mortuum vitæ restituit, et matri tradidit. Tunc omnes admirari, tunc Deum benedicere et laudare cœperunt, qui tantum miraculum per servum suum operatus fuerat. Statimque mater, quæ antea Viro Dei postulanti filium recusarat, nunc suppliciter rogat, ut eum accipiat, et monachorum ei habitum tradat. Quem benigne suscipiens Vir Dei, eum secum in monasterium duxit, et tonsurato capite monachum fecit.

C 5 Beatus interea Martianus cum multos collegisset monachos, et jam senex esset, ei vires corporis deficere cœperunt. Quadam die cum reverteretur a civitate Aptensi, simplici baculo, sua onustus sarcina ad victum fratrum ordinata, circiter circa mediam viam constitutus, deficere cœpit, et brevi interpolatione facta, in loco, qui etiam nunc Petra sancti Martiani *e* dicitur, feliciter expiravit. Qui licet humano solatio destitutus esset, angelorum tamen comitatus est chorus. Nam et campanæ circiter per tria millia sine humano adminiculo, sed potius divina actæ potentia personuerunt. Concurrunt fratres, scire cupientes quidnam esset : venientesque ad locum, patrem mortuum deferre ad monasterium voluerunt. Tunc superveniunt et Aptenses cives, sed corpus a nullo potuit moveri, donec et Aptensis *f* antistes advenit, qui una cum clero in basi-

lica sanctorum Auspicii et Castoris *g*, ejusdem civitatis quondam episcoporum et martyrum, sacrum corpus deposuit. Nec defuere plurima miracula. Nam febricitantes, alique variis languoribus vexati, ad sancti Confessoris corpus conerrentes, curati sunt, et plene liberati. Eius festivitatem *h* ecclesia Aptensis celebrat vigesima quinta Augusti cum octavis et Officio proprio. Hic Vir sanctus semper virginitatis liliam illibatam custodivit.

ANNOTATA.

a Sanionis castrum ecclesiæ Aptensi assertum est variis diplomatibus, quæ in catalogo pontificum Aptensium a Sammarthanis laudantur, ut observat Mabillonius.

b *Dictionarium Gallico-Latinum*, quod anno 1704 Trevoltii editum signatur, tomo 3 in voce stade habet vario, quorum hic meminisse, non abs re fuerit. Observat itaque stadium esse mensuram Græcam, quæ contineat passus 125 geometricos in longitudine, vel 625 pedes : opus esse octo ad conficiendum milliare Italicum. Deinde duos nominat auctores, quorum unus computat, stadia 20 conficere unam leucam Gallicam; alter vero computavit stadium continere 600 pedes Athenienses, qui paulo plus conficiant quam pedes 566 regios mensuræ Gallicæ, atque adeo stadium non contenturum nisi passus geometricos 113. Denique hisce superaddit, fuisse stadia diversarum mensurarum pro ratione loci ac temporis.

c Sub titulo vel patrocinio S. Eusebii, et in territorio Sanionis castri. Vide Commentarium prævium.

d Locus, in quo hoc miraculum accidit, nominatur in lectione quinta diei octavæ Officii proprii S. Martiani, de quo mentio facta in Commentario prævio, videhæc in suburbio sanctæ Marthæ.

e In Officii proprii proxime indicati lectione sexta dicitur : Impresentiariarum extat sacellum in ea territorii regione, ubi ipse mortem obierat.

f An Stephanus, vir sanctus, qui anno mx hanc sedem inivit, aut certe decessor ejus Theodoricus, qui canonicos duodecim communem vitam agentes in ecclesia Aptensi instituit. Nota est Mabillonii. De utroque hoc præsule agitur in nova editione *Gallæ Christianæ* tomo 4, columna 355. Stephanum cum titulo beati signat Castellanus ad diem 6 Novembris.

g Auspicium gentis suæ apostolorum et primum episcopum agnoscunt Aptenses, cui post Quintinum successisse dicitur Castor initio seculi iv. Eorum reliquiæ hodieque in ecclesia cathedrali asservantur, prout hic notat Mabillonius. Consuli potest nova *Gallæ Christianæ* editio mox allegata, columna 349 : uti etiam quæ de S. Auspicio dicta sunt apud nos tomo 1 Augusti, die 2, a pag. 155. S. Castor habetur apud Castellanos die 21 Septembris.

h De ea egimus in *Comm. præv.*

A

D

DE S. GURLOESIO ABBATE

ORDINIS SANCTI BENEDICTI

IN KEMPERLEGIENSI MONASTERIO BRITANNIÆ
MINORIS

S Y L L O G E

J. P.

Notitia loci, Sancti præfectura, tempus, ac cultus.

ANNO MLVII.
Notitia hujus
monasterii,

Sammarthani tomo 4 Gallie Christianæ pag. 551 monasterii hujus locam ita describunt: Armorica inferioris civitas Kemperlegium (vulgo Kemperlé,) inter duos amnes, Elegium scilicet, et Idol, constructa., in qua monasterium Ordinis S. Benedicti diocesis Corisopitensis. Mabillonius in Actis Sanctorum ejusdem Ordinis seculo vi, parte 2, pag. 107 et sequentibus varia de hoc sancto Abbate collegit, eademque occasione tractat de memorati monasterii initiis, ac restauratione: Monasterium, inquit, sanctæ Crucis Kemperlegiensis, quod a multis retro seculis existisse volunt, hoc undecimo seculo ineunte reparatum ac de novo ædificatum fuisse, nemo non agnoscit. De prima ejus fundatione, quæ ad seculum sextum revocari solet, nihil certi constat, nisi quod Guthiernus, sen Gurchiernus, qui eidem loco primus præfuisse dicitur, inter Sanctos etiamnum loci patronos recensetur: sed ejus Acta prorsus ignota sunt, aut certe talia, quæ non merentur, ut lucem aspiciant. Ecclesiam sub ejus nomine anno MLXXXIX a Benedicto Corisopitensi episcopo dedicatam fuisse, discimus ex Chronico Kemperlegiensi, quod a V. C. Stephano Baluzio editum est tomo 1 Miscellaneorum pag. 520. Circa idem tempus inventæ dicuntur reliquie ejusdem Sancti « cum parte capitis sancti Guem- » noloci, et reliquiis Panlennani, et Sympho- » riani, et Tenennani, et Guediani, et Guenmaeli, » et Idinaeli, et aliorum. » Qui Sancti fere omnes ignoti sunt. Hæc Mabillonius.

restauratio,
clynon; San-
cti in eo præ-
fectura:

2 Scribit deinde de monasterii Kemperlegiensis reparatione seculo xi facta, ejusque auctore Alano. Cur vero inditum monasterio fuerit nomen sanctæ Crucis, inde accidisse memorat, quod Alanus ille a gravissimo morbo, quo afflictus fuerat, virtute sanctæ crucis, cujus speciem per somnina viderat, liberatus fuisset. Et mox producit idem auctor instrumentum, ex Gurherdeni manachi Kemperlegiensis brevi historia laudati monasterii, quæ sibi videtur conscripta seculo xii; ubi etiam memorantur donaria, quæ eidem cœnobio concessa sunt. Primus itaque in eo præfecturam gessit Sanctus noster, sicut e dicto instrumento narrat Mabillonius his verbis: Ad præsidendum igitur huic monasterio, vir summæ honestatis et disciplinæ sanctus Gurloesius electus est de cœnobio sancti Salvatoris, abbate Cantuallono ipsius loci et fratribus assentientibus, et in ejus ordinatione alacriter existentibus.

bus. Quem oblatum cum ineffabili prædictis Consul (Alanus) exultatione suscipiens, præseculo Orscando episcopo fratre suo, et optimatibus Cornugalliæ, dedit ei, sicut mente conceperat, totam insulam Guedel etc.

3 Quo anno acciderit ordinatio S. Gurloesii perhibet Chronicon Kemperlegiense apud Baluzium supra citatum pag. 521. Hæc enim habet ad annum 1029: Cœnobium sanctæ Crucis Kemperlegii ab Alano Cornugalliæ comite ædificatur, atque inibi Gurloesius abbas ab Orscando pontifice benedicatur. Huic Chronico, sicut testatur Mabillonius pag. 109, consentit Gurherdenus in data, quam donationibus ab Alano factis subjungit. Quamquam in hoc graviter lapsus fuit, quod huic annum, sicut et Indictionem xn, atque Roberti regum cum Leonis IX pontificatu conjunxerit. Orseandus seu Auriscandus consecratus episcopus Corisopitensis anno 1022, mortuus anno 1074, dicitur apud Albertum de Morlaix in Opere de Sanctis Britannie Armorica, seu in Catalogo, qui eidem Operi attextus est, præsulum Corisopitensium pag. 172; sed in Gallia Christiana tomo 2, fol. 551 scribitur consecrasse... ecclesiam sancti Guthierni circiter m.xiv, quo anno ab humanis migravit. Uter annus sit verus, an neuter: examinandum relinquimus auctoribus novæ editionis Gallie Christianæ. De cœnobio sancti Salvatoris, seu Rothanensi, vulgo Redon, vel Rhedon, in diocesi Venetensi, ac abbate ejus, quorum superius injecta fuit mentio, consuli possunt Sammarthani in Gallia Christiana tomo 4, a pag. 798, et Annales Benedictini tomo 4 pag. 510, et tomo 2, pag. 543.

E

ejusdem
initium.

F

4 Porro, ut ad S. Gurloesium revertamur, ac finis. Mabillonius in Actis, quæ supra designavimus, pag. 109 fatetur incompertum sibi esse, quid egerit, exceptis vitæ sanctitate ac miraculis, quibus falsis. Utrumque probatur primo ac breviter e Chronico Kemperlegiensi, quod antea est citatum: pag. 522. m.xv. Transitus sancti Gurloesii abbatis monasterii sanctæ Crucis Kemperlegiensis. Secundo ex Gurherdeno, quem sic de eo scribentem recitat ibidem Mabillonius: Sanctus igitur Gurloesius, sanctæ Crucis ecclesie primus abbas existens, eam annis viginti quinque in quiete et pace bona gubernavit, per quem in vita Deus multa ostendit miracula, nec quoque in morte usu quotidiano plura declarantur. De hujus autem Viri gestis plura sibi non licuis-

AUCTORE
J. P.

se rescire, affirmat idem Actorum conditor, quam sequentia, quæ refert ex Gurherdeno, quem agentem de societate inita, ut præmittit idem Annalista, inter Rotonenses et Kemperlegienses, quam Hervens Rotonensis abbas seculo sequenti violare tentavit, sic recitat: Sciendum est autem, quod Catuvallonus abbas sancti Salvatoris coadjutor foundationis ecclesiæ sanctæ Crucis exstiterit. Ipse enim Priorem suum sanctum Gurloesium Comiti ad abbatem transmisit. Qui etiam fraternitatem, quam ab abbate et fratribus in vita et in morte recepit, atque eis quoque donavit: quod pactum usque hodie scriptum inter utrosque reservatur.

annus emortualis:

4 Annus emortualis sancti Abbatis modo signarimus e laudato Chronico Kemperlegiensi. At difficultas aliqua se obtulit Mabillonio circa annos præfecturæ ejus, quam sic proponit ac solvit: Tamen viginti et quinque annos regiminis solummodo concedit Gurloesio Gurherdenus. At inter annum xxiii (immo xxix,) quo Gurloesius abbas institutus dicitur, et annum mxxvii, viginti et octo anni intercedunt. Sed hæc difficultas nullum facesset negotium, si Gurloesius dicatur tribus ante obitum annis monasterii regimen abdicasse, ut liberius Deo vacaret: quod ab ipso fuisse præstitum ex eo conjicimus, quod Johannes, et nonnulli ejus proximi successores idem fecerint, uti ex laudato Chronico facile colligitur.

veneratio

6 Superest, ut publicum Viri cultum ab immemorabili tempore ante decretum Urbani PP. VIII probemus. Primo, sacrum ejus corpus elevatum fuit anno 1083, ut perhibet Chronicon, quod toties jam allegavimus, quodque ad istum annum sic habet pag. 523: Beati Gurloesii corpus de tumulo erigitur. Adde ex Mabillonio, rem accidisse eo tempore, quo Benedictus, Hoelis comitis frater ex monacho Landevenecensi abbas Kemperlegiensis simul, et Namnetesium episco-

pus erat. Huic sollemnitati interfuisse dicitur D ipse Hoel comes cum duobus ejus filiis, Alano et Mathia. Secundo, de Gurloesio in Calitum numerum referendo actum quidem fuit: sed an, et quid in hac re peractum sit, latet, teste Mabillonio: Quin et sollemnem, ait, a Romano Pontifice sancti Gurloesii canonizationem ellagisse Benedictum, discimus ex Urbani II ad eum datæ epistolæ fragmento, in quo Pontifex, se id præstare non posse respondet, nisi adsint testes idonei, qui de vita et miraculis Sancti, ejus canonizatio petitur, testimonium ferant. « Porro, inquit Pontifex, quod de beati Gurloesii celebratione ab auctoritate nostra iudicium expetisti, non eadem potuit facilitate concedi. Non enim Sanctorum quisque debet canonibus admisceri, nisi testes adsint, qui ejus visa miracula suis oculis attestentur, et plenariæ synodi communi firmetur assensu. » Quid de hac re factum fuerit, nobis incomperatum est. Hæc ille. Observare hic juvat, Sanctum nostrum, causa solennis canonizationis ejus necdum inchoata, a laudato Pontifice nominari cum titulo beati.

7 Tertio, beati Gurloesii cultus, ut affirmat Mabillonius, apud Britannos, et potissimum in monasterio Kemperlegiensi intermissus non est, hodieque celebris perseverat. Ejus tumulus a terra eminent in sacello peculiari cernitur, cum ejus effigie, quæ illum sacerdotalibus vestimentis ornatum representat. Sacra vero beati Abbatis ossa simul cum aliis loci patronorum reliquiis, in thecis reposita, maximo fidelium concursu celebrantur, maxime die xxv Augusti, quo sollemnis ejus est festivitas. Merito itaque Castellanus in Supplemento ad suum Martyrologium universale, hac die, pag. 703 annuntiat S. Gurloesium, vulgo S. Urloux, uti Latine et Gallice ipsum vocat.

DE SANCTO LUDOVICO CONFESSORE

FRANCORUM REGE
PROPE TUNETUM IN AFRICA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Notitia primorum trium Vitæ auctorum.

Sancti Ludovici, Regis vere Christianissimi juxta ac maxime, res præclare gestas illustraturus: scriptaque de iis, partim jam edita, partim omnino inedita, vel Gallico tantum idiomate antiquo vulgata, Latino sermone editurus, lectorem præmonendum censis de Actorum scriptoribus; ut quantum singuli mereantur fidei, in ipso operis limine intelligat. Primus Vitam S. Ludovici aggressus est frater Gaufridus de Bello-loco, quo nullus id præstare potuit, circa ea certe, quæ commemoravit, aut fidelius, aut rectius: nam ad annos circiter viginti conscientiam ejus moderator, arcanorum omnium conscius, utriusque peregrinationis transmarinæ comes, atque in supremo agone adjutor, nihil ignorare potuit, quod ad egregias sancti Regis virtutes, sanctaque ejus opera attineret. Vir item fuit vitæ sanctæ, sicuti testatur Guilielmus Carnoteus apud Chesnium tom. 5 Scriptorum Historiæ Gallicæ pag. 466, qui et præcedentia, ex ipso Gaufrido nota, partim confirmat his verbis: Licet autem ad honorem et gloriam Conditoris, ad ipsius commendationem gloriosi Regis, et ejusdem testimonium sanctitatis, satis sullicere videtur odor sanctissimæ famæ ejus ubique per orbem diffusus; ac ea, quæ sanctæ memoriæ pater noster, totius religionis speculum, frater Gaufridus de Bello-loco, Ordinis Prædicatorum, ejus confessor, et conscius secretorum circa finem vitæ suæ ad mandatum domini Papæ Gregorii, sicut patuit, propria manu subscripsit, et scripta reliquit ipsi domino Pontifici destinanda etc. Jacobus Echardus in Scriptoribus Ordinis Prædicatorum tom. 1, pag. 70: Virum certe, inquit, magnarum partium probat sancti Regis Ludovici IX judicium, qui suæ enim voluit arbitrum, moderatoremque conscientiam.

2 Verendum itaque non est, ne fabulas nobis obtrudere voluerit Gaufridus: sed nec exaggerare quidem voluisse præclara sancti Ludovici facinora eruitur ex litteris Gregorii X Pontificis suam, scribendi provinciam eidem demandantis. Litteras has recitat Odoricus Raynaldus ad annum Christi mcccxxii, num. 59 in hunc modum: Gregorius electus Episcopus servus servorum Dei, dilecto filio fratri Gaufrido de Bello-loco salutem etc. Claræ memoriæ Ludovici Regis Francorum præclara merita recolentes, de beatitudine vitæ suæ, quæ ceteris principibus ortho-

doxis beate vivendi præbebat exemplum, tanto majoris adhuc percipimus suavitatis odorem, quanto ipsum, quem vivum pura mente dileximus, revocatum ad patriam recentiori memoria retinemus. Verum licet de vitæ modo, quem sui Redemptoris beneplacita prosequendo servabat, habuerimus in parte notitiam; cupientes tamen, quod modus hujusmodi nobis plenius innotescat, in iis potissime, quæ secretius agebantur, devotionem tuam rogamus, et hortamur attente, per Apostolica tibi scripta mandantes, quatenus satisfaciens devota sollicitudine votis nostris, prædictum vivendi modum in omnibus et singulis actibus, et observantiis suis, nil ultra quam fuerit addito, sed veritatis puræ servata substantia, seriatim nobis, et secreto sub tuo sigillo, quam citius poteris, per certum nuncium scribere non postponas. Volumus autem, quod apud te verbum remaneat nemini referendum. Dat. Viterbii iv Non. Martii suscepti a nobis Apostolatus officii anno 1. Satisfecit mandato Pontificis vir pius Vitam conscribendo, neque dubitare possumus quin etiam ipsius voluntati obtulerit, singula enarrando, Nil ultra quam fuerit addito, sed veritatis puræ servata substantia. Hæc ad auctoritatem hujus Vitæ demonstrandam abunde sufficiunt: qui plura de Gaufrido scire desiderat, adeat Echardum loco supra assignato. Nos interim videamus, quando scripserit, quibusque maxime scribendis intenderit hic biographus.

3 Recitata Pontificis epistola, ut vidimus, scripta est mense Martio, anno primo ejus Pontificatus, id est anno Christi 1272; neque dubium videtur quin Gaufridus manus operi mox admoerit. Eodem igitur anno 1272 inchoata videtur Vita, sequenti fortasse absoluta, quod pluribus prosequi nihil attinet. De materia vero ab hoc auctore tractata Guilielmus Nangius, de quo mox agemus, apud Chesnium tom. 5 pag. 326 in proemio ad gesta S. Ludovici ita habet: Frater Gaufridus de Bello-loco Ordinis Prædicatorum ea, quæ ad mores pertinebant, Vitam ipsius Regis sanctissimam, absque gestis præliorum et negotiorum secularium, prudenter ac religiose scribere procuravit. Patet id Vitam perlegenti: licet enim breviter quandoque attingat ex illis aliqua, iis tamen non inhæret, ac ne perstringit quidem nisi pauca admodum. Sed ne præclara quidem virtutum exercitia ita exacte

recen-

ANNO MCCLXX.
Primus Vitam
S. Ludovici
composuit
Gaufridus
ejus confes-
sarius,

mandante
Gregorio X,
ut ut faceret
sine exaggera-
tione,

artules enar-
rans, atque
opera pia. O-
missa ex his
quædam

AUCTORE
J. S.

recensuit, ut nihil aliis fecerit reliquum. Testatur id citatus num. 1 Guilielmus Carnotensis, qui relatis ibi verbis hæc subjungit : Quia tamen de quibusdam aliis dignis memoria, quæ gessit in vita, tam in prosperitate regiminis, quam in adversitate carceris, et in angustia suæ mortis, aliqua sunt vel dimissa penitus, vel omissa; ac de miraculis, quæ circa ejus sepulcrum, et alias ad divinæ laudis, et meritorum ipsius Regis declarationem accidisse noscuntur; de iis pauca recolligere studui, et præsumpsi adjicere stylo brevi.

supplevit Guilielmus Carnotensis, Regis sacellanus,

4 Hæc verba sponte me deducunt ad alterum S. Ludovici biographum, eumque proximum, ut videtur, a Gaufrido, ex iis certe, quorum scripta ad nos pervenerunt. Quippe cum scripsisse non multo post mortem Gaufridi existimo, mortuum autem esse Gaufridum ante Gregorium Pontificem patet ex citatis num. 1 Guilielmi verbis, ubi de Gaufrido uti defuncto, de Pontifice vero ut etiam tum vivo loquitur : ex quibus ulterius deduco, cum scribere aggressum esse ante mortem Gregorii, anno 1276 inveniunt defuncti, secundum Ragnaldum ibidem, aut certe antequam mortem ipsius cognovisset; sed hoc satis de tempore. De Guilielmo modo audiamus Echardum in Opere memorato pag. 381 : Frater, inquit, Guilielmus Carnutensis Gallus, e Carnutibus civitate episcopali clarissima ortus, priores vitæ annos in aula regiæ Gallicæ sequela consumpsit, fuitque Ludovico IX sancto illi Regi a sacris, et, ut aiunt, capellanus. Unde in priori ejusdem Regis expeditione sacra, in ipso carcere ei fuit comes individuus, et cum uno ex nostris Arabice perito officia divina coram eo, seu etiam cum eo persolvebat. E Terra sancta cum Rege reversus ab eadem thesaurarium pinguiorem in quadam ecclesia obtinuit, quam ei concedens Rex, ceu per jocum, dixit : Iste D. Guilielmus hujet modo de ista sua thesauraria per quinque vel sex annos, et post religionem intrabit. Sed locus verum fuit vaticinium. Nam eo beneficio quinque annos et dimidium potitus, licet dictum Regis non animo tum obversaretur, seculo nuncium remittens Ordinem Prædicatorum amplexus est, nec nisi post plures a votis Deo minuentis annos verborum Regis est recordatus. Narrat hæc ipse Guilielmus num. 14. Cæterum nec sic C sanctum Regem reliquit : nam nostri Gaufridi de Bello-loco socius adscitus, cum eodem Rege semper secutus est. In expeditione Tunetana morienti individuus astitit ac ministravit, et ad ejus ossa sacra a Tuneto toto per Italiam et Galliam itinere ad S. Dionysium usque, donec sepulturæ data fuere, cum fratre Gaufrido indefesse orans vigilavit. Ex his, quæ ex ipso Guilielmi delicta sunt Opusculo, facile intelligas, non pauca de sancto Rege scire potuisse Guilielmum, quæ vel Gaufridum latebant, vel ejus memoriæ exciderant : adeoque et summam fidem mereri quæ per hunc auctorem litteris sunt consignata. Fallitur tamen Echardus, dum dicit Guilielmum cum Gaufrido in itinere per Italiam et Galliam ad ossa sacra vigilasse : nam constat, utrumque in Galliam fuisse missum a Philippo rege, priusquam rex ipse cum ossibus paternis ex Africa discederet. Vide num. 1122.

quorum Opuscula edentur cum appendice miraculorum.

5 Utriusque auctoris memorati Opusculum primum in lucem publicam emisit Typis Parisiensibus anno 1615 vir clarissimus Clandius Menardus cum aliis scriptis ad sanctum Ludovicum spectantibus : utrumque deinde tomo 5 Historiæ Gal-

licæ Scriptorum inseruit Chesnius a pag. 444 : D ex quorum editione denuo utrumque exhibebimus, atque in capita, numerosque divisum annotationibus illustrabimus. Cum autem Guilielmus Carnotensis Sancti Vitam scribendam non suscepit, sed ea tantum enarranda, quæ narrant a Gaufrido prætermittenda, vel non satis exposita ; ejus lucubratiunculam non ut Vitam alteram, verum ut appendicem ad Vitam primam, prælo dabimus. Porro laudati Menardus et Chesnius, post horum Opuscula, ediderunt relationem quorundam miraculorum sub hoc titulo : Miracula facta in domo fratrum Prædicatorum Ebrouicensium præsidio B. Ludovici confessoris : quæ fuit prima ecclesia in regno Franciæ dedicata in nomine sancti Regis, anno Domini mcccxcix. De hac autem ita loquitur Echardus tom. 1 dicit Operis pag. 381 : An appendix. . . illa Guilielmi lucubratio sit, me latet, et vix credam ad eum annum usque pervenisse : unde Ebrouicensium nostrorum diligentia videtur potius acerbenda. Hæc Echardi conjectura verisimilis mihi apparet : præsertim quia Guilielmus Carnotensis non recensetur inter testes pro canonizatione S. Ludovici interrogatos, quos recenset Vita secundo loco edenda a num. 17 : ex quo suspicio mihi est, mortem obiisse ante annum 1282, quo inquisitio ad canonizationem facta. Invenitur quidem Guilielmus aliquis Carnotensis inter sacelli ministros Philippi IV, qui per errorem III scribitur apud Martenium tom. 1 Anecdotorum col. 1205 : at, cum nomen illud satis esset commune, alius hic esse potest a nostro. Quidquid sit, miracula illa edam, nomine auctoris incerti, pro appendice altera ad Vitam primam.

6 Non multo tempore post prædictos auctores Guilielmi Nangii de præclaris S. Ludovici rebus gestis scripsit Guilielmus de Nangiaco, seu de Nangis, uti se vocat in proemio, nos Nangium vocabimus. Monachus hic erat Benedictinus celeberrimæ abbatiæ S. Dionysii in Francia, contemporaneus item S. Ludovico, etate tamen ipso minor, nisi ad senectam omnino decrepitam pervenerit. Evincitur id ex mortis ipsius tempore : nam Michael Felibien in Historia Gallica abbatiæ S. Dionysii pag. 260 eum obiisse existimat circa initium anni 1301, deducta ex eo conjectura, quod Chronicum suum finierit anno 1300 : quæ quidem conjectura est minus certa : at certum hinc ducitur argumentum, ante prædictum annum non esse defunctum, quod satis est ad dicta nostra confirmanda : ab anno enim natali Ludovici usque ad 1301 anni numerantur 86 vel 87, adeoque vel illos explevit Nangius, vel junior fuit Ludovico, etiamsi certum esset anno 1301 diem obiisse. Annum, quo S. Ludovici gesta conscribere cepit memoratus auctor, exacte determinare non possumus : opus certe absolvit, antequam anno 1297 Ludovicus Sanctorum catalogo fuit adscriptus, cum a titulo Sancti abstinere, quo utitur in Chronico post hanc Historiam absoluto. Quin illud jam absolvisse videtur ante annum 1282, quo examen de virtutibus et miraculis S. Ludovici institutum, ut ipse eodem anno in Chronico memorat tom. xi Spicilegii Acheriani pag. 571 his verbis : Solemnis inquisitio fit de vita et miraculis sancti regis Franciæ Ludovici : neque enim illam inquisitionem tacuisset in Historia, si jam fuisset facta. Existimare igitur licet, circa annum Christi 1280 gesta S. Ludovici per Nangium litteris fuisse consignata, aut forte etiam citius.

A 7 Nunc ex ipso auctore audiamus, qua de causa, quibusque adjumentis Historiam suam conscripserit. Apud Chesnium tom. 5 pag. 326 hunc in modum prefatur: Regum et principum gesta recordatione dignissima, qui antiquis temporibus segnauerunt, ne ab humana memoria viderentur excidere, et edaci vetustate ea contingeret aboleri, labor et diligentia historiographorum studuit litterarum traditionibus tradere ad exemplum. Cum enim modernorum regum ac principum talia recitantur auribus, quid aliud agitur, nisi brevis quaedam et tacita exhortatio, ut ipsi per actus consimiles efficiantur magnanimi, et ipsis moribus et vita se conforment. Ideo ego frater Guillelmus de Nangis ecclesiae sancti Dionysii in Francia indignus monachus, praedictorum historiographorum vestigia sequi desiderans, quia tamen scholasticus non eram, imo pauper et modicus in scientia litterarum, ad instar illius recolendae mulieris Ruth ad agros curri scripturarum, spicas inde recolligens mentium doctorum, quas nobis post tergum suum de industria reliquerant. Congregato igitur

B quod collegi, placuit mihi unius libelli manipulam de gestis sanctae recordationis, et bonae memoriae Ludovici Regis Franciae gloriosi, cujus inelucta vita extat in Ecclesia bonorum operum forma, in exemplum mihi et posteris praeparata (componere).

ex monumentis diligentius conquisitis, et fide optima,

8 Dominus enim Gilo de Remis commonachus noster principia gestorum ejus inchoans, quia morte praeventus est, terminare non potuit. Frater vero Gaufridus de Bello-loco Ordinis Praedicatorum ea, quae ad mores pertinebant, vitam ipsius Regis sanctissimam, absque gestis praeriorum et negotiorum secularium, prudenter ac religiose scribere procuravit. Et quia de praedicto Rege nonnulli alia aliqua scripserunt, quae ad multorum notitiam non venire, ego omnium ac praedictorum, quorum potui, fragmenta in unum studui colligere, ne perirent. Auctores autem, quibus praecipue usus est hic auctor, fuisse Gaufridus jam laudatus, et Vincentius Bello-racensis, S. Ludovico item familiaris, ut dicemus: quidquid enim illi de sancto Rege scripsere, Nangius iisdem plerumque verbis Historiae suae interxit. Praeterea epistolas non paucas habuisse videtur, de gestis Sancti in expeditionibus transmarinis exaratas: nam illis litteris, quas nobis Gallorum diligentia servavit, ejus Historia ubique reperitur satis consona, ut appareat, ex iis fuisse compositam. Ex his lector colliget, non defuisse Nangio instrumenta idonea, ad Historiam S. Ludovici recte conscribendam. Sincerum quoque fuisse, ac fidelem in factis referendis, ex consensu ejus Historiae cum instrumentis, quae supersunt, authenticis fit manifestum.

9 Voluit insuper hic historicus facta pleraque suis consignare temporibus: at in chronologia recte ordinanda non aequae felix fuit, quam in gestis vere enarrantis: patebit enim ex decursu hujus commentarii, aberrasse frequenter anno uno alterove a recta chronologia. Hinc factum, ut historici non pauci ejus auctoritate in errores chronologicos abducti sint. Edita primum est Nangii Historia Francofurti anno 1595 ex bibliotheca Petri Pithaei: deinde a Chesnio inter Historiae Francorum scriptores tom. 5 a pag. 326. Quapropter ab ea integre recedenda abstinebo: attamen plurimum utar hac Historia, cum ad referendum ea, quae in auctoribus edentis desi-

derantur, tum ad confirmandum elucidandamve, qua confirmatione indigeant aut etucidatione. Idem auctor scripsit Chronicon de rebus per orbem gestis, quod subinde etiam adducemus. Ceterum habetur memorata Nangii Historia antiquo etiam Gallorum idiomate expressa, eaque Ms. serratur in Bibliotheca regia Parisiensi. Monuit nos ea de re vir orbi litterario notus R. P. Stephanus Souciet, qui illam cum Nangii Historia contulit, ac describendam curasset, si ab hac fuisset alia. Haec de Nangii scriptis sufficiant: ad alia progrediamur.

AUCTORE J. S.

§ II. Notitia Vitae Ms., secundo loco edendae: item Historiae a Joinvillio conscriptae, quae huic subjungetur pro vita tertia.

Miratus sum vehementer, cum magna sit Gallorum in antiquis monumentis eruderandis diligentia, publici juris hactenus factam non esse vitam S. Ludovici, quam constat a confessorio reginae Margaritae fuisse conscriptam. Ea dudum visi sunt historici varii, ut opinor, quod facta quaedam referant, quae ex illa videntur desumpta. Prae ceteris tamen hac vita usus est dominus de la Choize ad Historiam S. Ludovici componendam. Jacobus le Long in Bibliotheca historica Franciae pag. 358, num. 7138 assignat vitam Ms. in bibliotheca Colbertina, quae hodie regiae conjuncta est, quam hanc ipsam esse suspicatur: recte, opinor: cum enim in bibliotheca regia conservari, nos docuit ante laudatus P. Souciet, qui eandem nobis jam aliunde curaverat describendam. Auctor hujus vitae nomen quidem ignotus est: at hinc ita innotescit, ut dubia esse non possit ejus in scribendo fides. Fuisse ex Ordine Minorum, omnino persuadent varia: nam in fronte Opusculi Ms., ex quo apographum nostrum desumptum dicitur inferius, habitu depictus est Franciscano, et in praefatione narrat, se monumenta, quibus ad vitam componendam usus est, apud Minores Parisienses deposuisse. Confessarius fuit reginae Margaritae octodecim annis: ac deinde Blanchae, Ludovici et Margaritae filiae, quae cum matre sua regina Margarita apud Clarissas in suburbio sancti Marcelli sibi elegerat domicilium.

E Vita alia, scripta a confessorio reginae Margaritae

F

11 Electus itaque videtur ad confessiones reginae viduae excipiendas circa annum 1277, septennio fere post mortem S. Ludovici, defunctaque anno 1295 Margarita, inde manus habuisse apud Blancham, a qua ad hanc vitam exarandam impulsus fuit, ut refert in praefatione. Hinc tempus, quo scripsit, utcumque eruitur: nam Acta canonizationis ex quibus Opusculum suum composuit, accipere potuit anno 1297, vel sequenti: nec dubium videtur, quin Blancha, Actis Roma transmissis, continuo hortata sit confessarium suum, ut vitam inde conscriberet. Conjicere igitur possumus eam inchoatam fuisse circa annum 1298. At parum interest annum exactius cognoscere, cum hujusce vitae auctoritas ex monumentis maxime, modoque, quo iis usus est scriptor, sit petenda.

brevi post canonizationem S. Ludovici

12 Quibus autem ad vitam exarandam usus sit instrumentis, quamque illa fuerint certa, auctor

ex ipsis canonizationis Actis

AUCTORE
J. S.

auctor ipse abunde declarat. Narrat enim num. 4 Acta omnia examinis instituti de virtutibus et miraculis Sancti, a multis in curia Romana, atque ipso etiam Bonifacio VIII, examinata sepius ac probata, partim Parisiis se accepisse, partim Roma fuisse transmissa. Quin et nomina testium juratorum num. 7 producit, quos inter duo reges, episcopi multi et abbates, aliique fide dignissimi, Regisque olim domestici ac familiares, quos lector loco citato videre poterit. Ex quibus facile perspicias humana industria haberi non posse monumenta certiora, quam ea fuerunt, ex quibus hæc S. Ludovici Vita fuit composita: utpote quæ ex testimoniis juratis virorum præstantissimorum, testimonio oculatorum fuere conflata. Restat ut videamus, an recte monumentis tam authenticis scriptor fuerit usus.

quæ fideliter
seculus est
auctor.

13 Quam in scribendo secutus sit regulam num. 5 ipse exponit his verbis: In descriptione autem rerum, quas omnipotens Dominus noster per venerabilem sanctum Ludovicum operari dignatus est, non visum est mihi opus esse ut coner elaborata uti ac compta scribendi methodo; quin etiam (prout intelligi cupio) ut quid adiciam aut subtraham: verum ut ea, quæ reperi, fideliter scribam, quemadmodum inquisita sunt, descripta, prælata, examinataque a curia Romana, et approbata, quo certiore apud probos omnes fidem obtineant. Hanc secutum esse scribendi methodum ex ipsis scriptis elucescit, maxime ubi describuntur miracula, in quorum relatione ubique agnoscas inquisitorum interrogationes, eorum, qui examinabantur, testimonia, adductas probationes, quæ objici poterant soluta: quin illa etiam, quæ miraculi evidentiam videbantur minuere: ita ut existimem ea, quæ in examine miraculorum a libellionibus fuerunt Latine exarata, ab auctore solum Gallico idioma reddita fuisse, eodem quo examinata fuerant ordine; ordinem enim in scribendis miraculis se secutum docet in prologo ad miracula num. 166 his verbis: Quorum miraculorum ordo fideliter hic descriptus est, et subiectus; non alius utique ordo quam examinis, ut miracula perlegenti erit manifestum. Itaque ipsa canonizationis Acta, ipsa eorum, qui interrogati fuerunt, jurata testimonia fideliter ab auctore expressa in hac Vita existimo, nec quicquam extra præfationes de suo addidisse, nisi ordinem qualemcumque in virtutibus enarrandis. Ex his summa hujus Vitæ auctoritas abunde mihi videtur probata.

Acceptum
Vitæ hujus
cegraphum,

14 Unde hujus Vitæ cegraphum acceperimus, docet, qui id anno 1737 transmisit. R. P. Stephani Souciét, adjectis sermone Gallico notationibus, quas partim hic Latine reddo: Hæc Vita S. Ludovici Franciæ Regis transcripta est ex manuscripto pulcherrimo, quod pertinet ad D. de Senicourt causidicum in supremo senatu Parisiensi. Ille illud perquam humaniter commodavit P. Stephano Societatis Jesu, eique illud reliquit quamdiam voluit ad ipsam examinandum, describique curandum. Manuscriptum hoc est in 4º. in membrana pergamena, nitidissime exaratum characteribus Gothicis, qui videntur esse temporis ipsius auctoris. Fronti operis scite appictum est topiarium emblemata; majusculæ per quam elegantes coloribus auroque distinctæ capitum initia exornant, ita ut vix dubitem quin illud ipsum sit exemplar, quod oblatum fuit principi, cujus mandato Vita hæc fuit composita. In emblemate fronti appicto delineat

us est auctor habitu Franciscano genibus nixus D offerens librum suum Pontifici, qui in solio considet thiarâ capiti imposita. Hactenus laudatus Souciétus, vir in hisce versatissimus, cujus humanitate et industria multum adjuti sumus.

15 Porro conscripsit hæc Vitam auctor idioma Gallorum antiquo, suoque tempore usitato. Dicitio ejus non multum recedit a phrasi, quæ conscriptam a Joinvillio Historiam habemus, editoribus Menardo et Cangio: at orthographia est longe corruptior. Coutuli quoque hujus Vitæ idioma cum Historiâ Villehardouini per Cangium edita, scriptaque sub initium seculi xiii, a ejus barbarie cum phrasi tum orthographia multum recedit. Ex quibus colligo Gallorum idioma jam eo seculo non minus mutatum fuisse, quam postremis hisce seculis mutatum cernimus: nec inutile erit id observasse ad discussionem styli Joinvilliani, quam mox aggrediemur. Stylus autem hujusce Vitæ simplicissimus est, ita ut vere dixerit auctor, se magis laborasse, ut omnia in Actis inventu exprimeret, ut hinc de suo adjiceret; quam ut singula elegantè sermone exprimeret: unde factum est, ut ipsius leuibratio E minus leporis habeat: at plus fidei mereatur.

16 Vitam igitur hæc Lotine redditarus, mox perspeti id fieri non posse, quin immiscerentur quædam, quæ Latine vires quauloque offenderent, nisi recedere vellem a simplici auctoris relatione, ejusque phrasim mutarem frequenter. Hoc mihi putavi illicitum, præsertim quod Gallicam auctoris leuibratorem non clamamus, ne lector frequenter dubitaret, an sensus auctoris fideliter sit Latine expressus. Itaque delicatas nimis aures offendere subinde malui; atque elegantie jecturam facere, quam simplicitatis et fidei: ratus id prudentes non offensurum, neque præclara S. Ludovici gesta minus splendoris habitura, si stylo efferantur simplici, quali usus est auctor Gallus, quam si cooptiori aut elegantiori. Hoc ipsum de versione Latina Joinvilli, de quo mox agam, lectorem hic præmoueo. Ceterum hæc Vita, quam secundam S. Ludovici Vitam vocabo, quod eadem sit loco secundo, præcise virtutes Sancti continet et miracula: rerum res ejus præclare gestas ordine non enarrant, quamvis historica non pauca hinc inde recensent. F

17 Circa idem tempus, sub initium valedicet seculi xiv Historiam de gestis S. Ludovici composuit Joannes Joinville dominus, Regi dum viveret, admodum familiaris, ac primæ expeditionis transmarinæ comes. Non lubet hic enarrare egregii istius viri gesta, quin id ad Vitam S. Ludovici minus pertinet: si quis genealogiam ejus, ac gesta nosse desideret, adeat Cangium, qui ea præmittit observationibus in Historiam S. Ludovici a Joinvillio conscriptam. Ea tamen, quæ ostendunt, quantum ejus Historiæ sit fides adhibenda, non judicari prætermittenda. Vita secunda, de qua jamjam egimus, inter testes examinatos de Vita S. Ludovici profert Joinvillium: atque ipse Joinvillius mem. 265 narrat, se ab inquisitoribus Dionysopolim vocatum, ibique de Vita sancti Regis biduo interrogatum: ex quo intelligimus non latuisse inquisitores, de S. Ludovico multa Joinvillio fuisse cognita. Memorata Vita secunda num. 110 Joinvillii testimonium recitatur, de ejus cum Rege familiaritate ita loquitur: Qui cum beato Rege fuit per annos triginta quatuor et ultra satis familiariter, ejusque familie adscriptus: quod ex tota Joinvillii historia fiet manifestum. Jam vero

de anno
vide notata
ibidem in
Vita.

A vero quanta cum cautione scripserit, ipse saepe insinat. Num. 258, De via, inquit, quam tenuit Tuncum profecturus, nihil scribam; quia illi non adfui: neque ponere volo aut scribere in hoc libro quidquam, de quo certus non sum. Non quod nihil scribere volnerit, nisi quod praesens vidisset: patet enim frequenter contrarium: sed quod scribere non volnerit nisi ea, quae vel ipse viderat, vel ex aliorum relatione, quam putabat veram, acceperat. Hinc lectores monet sub finem Operis his verbis: Et notum facio omnibus exigui hujus libelli lectoribus ea, quae dico me vidisse, atque ex eo (Ludovico) cognovisse, vera esse, eisque firmiter credenda. Et alia, quae non nisi ex auditu testor, bono ea sensu excipite, si placeat. Ita vir candidus, de cuius in scribendo fide dubitare non possumus: quamvis in primis Sancti gestis minus sit ueneratus, quae ipse non viderat, et senex enarrabat.

18 At non desunt, qui dubitant, an hodieum habeamus Historiam Joinvillii, qualis ab ipso fuerat composita. Existimant enim exstare unum stylo elegantiori, quam illius congruat aetati. Quia hac opinione auctoritas Historiae Joinvilliana non parum lohesactatur: operae pretium videtur, ut res accurato examine discutiatur. Edidit primus hanc Historiam Petrus Autouins de Rieux, qui in epistola ad Franciscum I Galliae regem, citata apud supra memoratum Jacobum le Long pag. 358, fatetur, se ordinem Historiae mutasse, et stylium. Menardus anno 1617 eandem Historiam ex manuscripto edidit, atque eo quidem stylo, uti existimavit, quo a Joinvillio fuerat composita. Cangius anno 1668 Menardi editionem praelo Parisiensi subiecit denuo, atque observationibus uberioribus, quam Menardus fecerat, ac dissertationibus etiam illustravit: verum in praefatione ad lectorem monet, se animum inducere non posse, ut credat hanc Historiam a Joinvillio fuisse conscriptam idiomate, pro tempore, quo vivebat auctor, tam polito, idque propter rationes, quas in elogio Joinvillii part. 2 Operis pag. 19 et 20 assignat. Seu auctoritas, seu rationes Cangii induxerunt auctorem Diarii eruditorum, ut ad xxiii Januarii anni 1668, agens de hac Cangii editione pronuntiaret, certum esse Historiam memoratam a Joinvillio non fuisse compositam eo statu, quo eam hodieum habemus. His assentitur Bailletus tom. 2 in tabula critica Auctorum ad xxv Augusti, Jacobus le Long loco assignato, aliique multi. At vero, expensis Cangii rationibus, quibus nihil inveni auctum, eorum opinioni nequeo acquiescere.

19 Primum ait Cangius, id inferri posse ex eo, quod dominus de la Croix du Maine in Bibliotheca scriptorum Francorum asserat, sibi esse hanc Historiam antiquo idiomate scriptam. Verum, id argumentum nihil proorsus evincit contra editionem Menardi. Etenim, Bibliotheca illa domini de la Croix du Maine Parisiis impressa est anno 1584, id est, annis 33 ante editionem Menardi, factam anno 1617. Cur igitur dicere non potuit, visa editione Pictaviensi, in qua stylium erat mutatum, sibi esse Historiam Joinvillii veteri idiomate conscriptam, etiamsi vel ipsum Menardi manuscriptum habuisset? Certe Menardus dicit in ipso libri titulo se Historiam illam tradere secundum antiquum auctoris originale, suivant l'original ancien de l'Auteur. Cur igitur idem Francisci Grude de suo manuscripto simili non potuit esse iudicium?

20 Aliud argumentum mox subdit Cangius, AUCTORE quo rem plane confici existimat, assentiente J. S. jam memorato Diarii eruditorum auctore. Vis altera ratio, ad quam argumenti haec est. Scripsit anno 1315 Joinvillius ad Ludovicum Hutium Franciae regem epistolam, quam profert: atqui illa epistola alio scripta est stylo, atque idiomate magis antiquo quam Historia S. Ludovici: haec igitur o Joinvillio stylo atque idiomate tam polito, quam nunc extat, non fuit composita. Fatcor eam ratiocinationem non esse contemnendam. Experiamur tamen, an nodus sit omnino insolubilis. Rem paullo altius repeto. Claudius Fleury in discursu autotomum xvii Historiae ecclesiasticae pag. iv, agens de studio grammaticali seculi xii et xiii, docet studium grammaticale eo tempore adeo fuisse neglectum pro sermone vernaculo, ut voces unum hoc, nunc alio modo scriberentur etiam ab eodem auctore: uti videre est in Historia Villehardonini de Constantinopoli capta. Idem observari in Vita S. Ludovici per reginae confessarium scripta: id etiam lector uicium perspicere poterit ex rariis instruuntis in notis Menardi ad vitam S. Ludovici citatis. Unum habet adducere exemplum. E Pag. 356 profert documenta per S. Ludovicum filiae data. Consideremus quomodo diversis modis vox maxime obria, Deus, Galliae sit exarata. Primum Dieu, tum Dieu, iterum Dieu, demum Diex. Eadem vox in epistola Joinvillii a Cangio obiecta scribitur Dex, ut et frequenter alibi. Hanc scribendi differentiam in multis aliis vocibus facile est observare. Neque id usitatum erat eo dumtaxat tempore: sed etiamnum, in litteris praesertim, tum idiomate Belgico, tum Gallico scriptis, frequenter deprehendas magnam in vocibus quibusdam scribendis varietatem, seu ex orthographia ignorantia vel neglectu, seu quia voces quaedam diversa litterarum conjunctione solent exprimi. Hoc primo praenotatum oportuit.

21 Alterum, quod observari relin, affirmat idem dominus Fleury loco assignato: videlicet tantum in his temporibus fuisse litterarum ignorantiam in viris secularibus etiam nobilibus, ut pro majori parte nec legere nossent, nec scribere: eaque de causa, cum epistola quaedam scribenda esset, id fecisse per vicium quemdam ecclesiasticum, qui eorum nomine scribebat. Probat id ex epistolis Petri Blesensis, in quibus non paucae occurrunt principum virorum ac mulierum nomine conscriptae. Ex quo dubium mihi non videtur, quia illi, qui plerumque litterarum cognoverant, neque tamen orthographiae satis erant periti, cum quid scribere vellent, quod eruditorum snbire debebat oculos, ecclesiastico quodam, vel alio, si quis esset, praeter ceteris orthographiae perito, usi fuerint ad defectus orthographicos, quomodo possent rectissime, corrigendos: quod et hodieum fieri a viris etiam eruditis nemo, ut opinor, negaverit.

22 Tertio adverte, Historiam Villehardonini, cui aliqui videntur Historiam Joinvillii similem velle, toto circiter seculo ante hanc esse scriptam, eoque tempore magnam accidisse mutationem in idiomate Gallico scribendo. Siquis conferre valuerit phrasium Villehardonini cum phrasi auctoris, qui Guilielmum Tyriam Gallice reddidit, et prosecutus est usque ad annum mcccxxv, videbit quanta inter utrumque auctorem sit differentia. Edidit hujus anonymi Opus Edmundus Martene tom. 5 Collectionis veterum scriptarum a col. 583. Porro anonymus hic, quem inter annum 1275 et 1295. Opus suum absol-

cujus stylium mutatum putant aliqui cum Cangio.

B

C

at prima ratio nihil probat.

observantur varia

absol-

AUCIORE
J. S.

absolvit probat Martenius, uti multum distat a barbarie Villehardouini, sic antiquiori utitur orthographia quam Joinvillius. Medius tum tempore, quo scripsit, tum orthographia, qua utitur, est confessarius reginæ in Vita S. Ludovici ante memorata. Qui has idiomatis Gallici mutationes breviter utrumque cupit cognoscere, inspiciat codicem diplomaticum Leibnitii, anno 1693 Hannoveræ editum: disceat ex instrumentis ibi collectis præter mutationem idiomatis, in litteris ac diplomatis eodem fere tempore scriptis magnam styli varietatem; quin et deprehendet non pauca ibidem reperiri circa idem tempus scripta, quo Opus suum absolvit Joinvillius, quæ magis fortasse, quam Joinvillii Historia ad hodiernum scribendi et loquendi modum videantur accedere.

de stylo

23 *Accipe speciminis causa partem instrumenti xxxvii, quod primum profert anni 1315, quo Historiam suam regi obtulit Joinvillius. Pag. 69 ita inchoatur fœdus trium populorum: Au nom de Dieu, Amen. Comme il soit, que la memoire de l'homme soit debile et transitoire de sorte que facilement l'on oublie les choses, qui doivent long temps durer, estant utile et necessaire, que ce qui est pour la paix et tranquillité, et pour l'honneur et prollet des peuples soit redigé par escript; à cette cause Nous les Paysans d'Ury, de Schuitz, et d'Underwalden faisons à sçavoir à tout ceux, qui liront et oirront ces presentes, que considerans et prevoians les occurrences du temps, et pour mieux demeurer en paix et union, aussi pour tant mieux assurer, et deffendre nos personnes, et nos biens: nous nous avons perpetuellement et inviolablement par notre bonne foy et serment ensemble conjoincts et assurez, promis et jurez de nous assister, favoriser et ayder les uns les autres avec corps et biens à nos despens dedans et dehors nos pais contre tous ceux, qui usent de force ou voudroient user à l'endroit des personnes et biens de nous ou des nostres; et si aucun dommage advenoit à aucun de nous à son corps, et à son bien, nous lui assisterons tant, que faire pourrons, à ce que cela luy soit recompensé amiablement ou par justice. Quæ sequuntur ejusdem sunt styli, ejusdemque orthographiæ. Fallor tamen vehementer, nisi hæc æque, aut magis etiam accedant ad modum scribendi Gallorum hodiernum usitatum, quam scriptu Joinvillii, qualia nunc estant.*

ejus ætate usitato,

24 *Lubet ex editis ab ipso Cangio specimen apponere. Dedit hic post Historiam, aliæque ad S. Ludovicum spectantia, a pag. 169 vitam Elisabethæ S. Ludovici sororis, scriptam ab Agnete de Harcourt, idque, ut opinor, antequam Historiam suam exaraverit Joinvillius, ut ex verbis adducendis probabili saltem conjectura inferri potest. Audiamus itaque an abbatissæ illius idioma magis sit barbarum quam Joinvillii. Hoc modo oritur: Nous avons proposé d'ecrire la vie de nostre sainte et bevoiste dame et mere madame Isabeau de France, à la requeste de monsieur le roy de Sicile son frere germain, selon ce que Dieu nous donnera sa grâce à l'honneur de nostre seigneur Jesus-Christ, et de cette benoiste sainte, et à l'edification de la sainte eglise. Premierement nous dirons qui elle fut, et de quelles iens extracte. Nostre sainte mere et dame madame Isabeau fust extracte de royale lignée, et fust fille de tres-noble Roy Louis de France, qui fust fils du roy Philippes, et fust*

filie de la tres noble reine de France, madame B la reine Blanche, qui fust fille du roy d'Espagne. Le pere et la mere n'avoient plus de filles, et merveillensement l'aimoient, et avoient chere, et la tenoit l'on à la plus noble dame, qui fust en terre. Conferamus nunc cum phrasi horum auctorum initium Historiæ, de cujus stylo disputamus, nec difficulter deinde solvemus argumentum Cangii.

25 *His verbis ille Historiæ suæ præfatur apud Menardum: On nom de la tressainte et tressou-veraine Trinité, le Pere, le Filz, et le saint Esperit, Amen. Je Jehan de Jouville grand seneschal de Champagne, foys escripre, et rediger en memoire la vie et tressaints faitz, et ditz de tresdigne et tressainte memoire monseigneur saint Loys roy de France, ce que l'en vys et ouy le temps et espace de six ans entiers, moy estant en sa compaignie ou saint veage et pelerinage d'outremer, et depuis apres que fusmes revendus. Lequel livret est divisé en deux parties. La premiere partie parle, et enseigne comment ledit seigneur Roy saint Loys soy regit et gouverna selon Dieu, et nostre mere sainte Eglise, et au prouffit et utilité de son royaume. La seconde partie parle de ses grans chevalleries et faiz d'armes, afin de trouver l'un apres l'autre, et pour esclercir et eslever l'entendement de ceulx, qui le liront et oyront. Par lesquelles choses on pourra veoir et congnoistre clerelement, que jamés nul homme de son temps vivant dès le commencement de son regne et jusques à la fin n'a vesqu si saintement, et justement qu'il fist. Oculos nunc lector consulat et aures, utrum præcedentium auctorum phrosis durior, orthographia deterior, idioma denique magis antiquitatem redolens, quam quæ ex Joinvillio adduximus: id certe mihi non apparet. Unde consequi videtur, non desuisse quosdam ætate Joinvillii, qui noverant phrasi non magis dura, orthographia non magis corrupta, idioma te non magis jam barbaro, historiom conscribere. Quibus præmissis ad rationem Cangii facilis est responsio.*

26 *Stylus epistolæ objectæ non differt a stylo historiæ nisi sola orthographia; easdem enim utrobique reperias voces, eosdem se exprimendi modos, ita ut major similitudo styli epistolæ cum historiæ desiderare non debeamus. At differt orthographia, eaque deterior est in epistola quam in Historia. Quid itaque hinc concludemus? Id unum, mea quidem sententia, Joinvillium, minus orthographiæ peritum, non habuisse curam, ut vitia orthographiæ corrigere in epistola, qua regi, ejus litteris acceptis, mox eadem de se respondisse dicit: diligentem vero curam adhibuisse ut orthographia Historiæ suæ, quæ multorum oculos subire debebat, esset quam fieri posset exactissima, operique correctoris ejusmodi ad id usum fuisse: neque enim desuisse eo tempore, qui id facere possent, jam ostendimus. Hæc responsio sufficit, siquis existimet dictam Historiam a Joinvillio manu propria fuisse exaratam. Verum longe mihi verisimilius videtur, eam ab alio quopiam, eo dictante, conscriptam, quod breviter nunc ostendam.*

27 *Joinvillius in epistola ad regem Ludovicum X. apud Menardum Historiæ præmissa, pag. 2 dicit, se rogatum a regina, ut curaret componendum, scribendumque libellum de factis, dictisque dignissimis ac sanctissimis sancti Ludovici: Quod humillime, inquit, facturum me,*

A me, ac pro viribus meis impleturum promisi. Deinde in præfatione Historiæ id se facere asserit his verbis: Ego Joannes Jovisvillæ dominus, magnus Campaniæ senescallus scribi curo, atque memoriæ commendari Vitam, factaque, dictaque sanctissima domini sancti Ludovici. Viden', lector, Joinvillium alicna manu scripsisse? Mirari igitur non debemus, aliena itidem usum esse orthographia in Historia conscribenda. Scripserit itaque epistolam illam ad regem honoris causa manu propria, aut certe libellione usus fuerit alio, eoque minus perito, quam quo usus fuit ad Historiam conscribendam, jam argumentum Cangii plane corrui. Præterea ne verisimile quidem esse, stylum Joinvillii esse mutatum brevi ratiocinio ostendam.

28 Tota Joinvillii lucubratio, qualis nunc habetur, eodem conscripta est stylo, eadem orthographia: si quis igitur stylum mutaverit, vel etiam orthographiam tantum emendaverit; necesse est, id factum sit studio magno, magnaque industria ab homine non imperito. Jam vero id factum fuisset vel eodem, quo Joinvillius scripsit, seculo XIV, vel seculo XV, vel serius. At nihil horum mihi sit verisimile, aut credibile. Neque enim seculo XIV aures habebant tam delicatas, ut vir quispiam eruditus laborem tantum sumpsisset corrigendi librum non diu ante scriptum. Si quis suspicetur idem seculo XV, aut serius factum: neque hoc erit credibile. Si enim id eo tempore factum esset a viro quopiam erudito, non tot relicta essent orthographiæ vitia, quæ seculo XV, non facile in eruditorum Operibus invenias. Ceterum objici quidem potest, in Joinvillii Historia non inveniri particulas quasdam, eo tempore usitatas; et voces quasdam antiquas, quæ in instrumentis istius temporis occurrunt, ab illa exulare. Verum respondeo, et in aliis quibusdam ejusdem temporis monumentis eas non inveniri: adeoque id orthographiæ aut dialectorum varietati adscribendum. Cum igitur non probetur, in editione Menardi stylum Joinvillii mutatum: idque ne verisimile quidem appareat: habenda est Historia ejus labore edita, ut vera et gemina Joinvillii lucubratio, qualem Menardus eam existimavit, qui illam ex Ms. edidit, ut editioni Pietaviensi interpolatæ ac depravatæ opponeret. Menda tamen hinc inde aliqua in hæc etiam editionem irrepisse, probabimus suis locis. Nunc tempus conscriptæ hujus Historiæ examinemus.

29 Cangius in memorato Joinvillii clogio pag. 21 ostendit, Historiam S. Ludovici ab eo conscriptam sub regno Philippi pulchri, ex verbis ipsius num. 12: Post hæc bonus Rex (S. Ludovicus) vocabat... Philippum (III) regnantis nunc regis (utique Philippi IV cognomento pulchri) patrem. Ulterius probat laudatus Cangius, perfectam certe fuisse Historiam post annum 1305, quod meminerit mortis Guidonis de Dampierre eodem illo anno 1305 defuncti. Hæc satis certa. Annum autem, quo absolvit Historiam, non eadem quidem certitudine determinare possumus, probabiliter tamen assignabimus. Apud Menardum Historiæ præmittitur epistola dedicatoria, Ludovico regi Franciæ et Navarræ inscripta, quem filium vocat S. Ludovici. Non potest hic alius esse quam Ludovicus Hutinus, seu decimus, modo vera sit inscriptio: veram autem videri probabimus in notis ad epistolam, infra cum Historia Joinvillii dandam, ubi et objecta diluemus. Cum itaque Ludovicus Hutinus regnum

adeptus sit sub finem anni 1314, potuit Joinvillius Historiam suam novo regi offerre circa initium anni 1315, ut ex ea discret abavi potius sui, quam patris gesta imitari. Hæc breviter: nam ad fidem Historiæ conciliandam parum facit, sive aliquot annis citius scripta sit, sive serius. Ceterum Historiam Joinvillii, uti tertiam sancti Ludovici Vitam, duabus præcedentibus subjicimus, ita Latine redditam ut facile animadversurus sit lector, nos curam majorem habuisse omnia Joinvillii dicta exprimendi, quam stylum expoliendi.

Auctore J. S.

§ III. Aliæ quædam Vitæ posterius scriptæ: auctores alii, qui gesta ejusdem Sancti memoriæ prodiderunt.

P præter Vitas modo assignatas, alia insuper edita est apud Chesnium tom. 5, a pag. 395. Auctor illius est anonymus sancti Dionysii monachus: tempus, quo Vita hæc scripta est, ignotum; at non diu post canonizationem conscriptam esse conjicio: auctor certe videtur parum a S. Ludovico abesse, si modum scribendi consulas. Ceterum gesta Sancti pauca complectitur, quorum partem Commentario inseremus: nam auctor est fide dignus, at vix aliquid habet, quod in Vita secunda non legatur expositum. Habemus et aliam Vitam Ms. auctoris anonymi, cura R. P. Stephani Souciet nobis transmissam, de qua Jacobus le Long in memorata jam aliquoties Bibliotheca pag. 359, num. 7147 sic habet: Sancta Vita et præclara gesta domini sancti Ludovici, Galliæ regis. Hic Vitæ titulus, quam impressam docet Parisiis in octavo anno 1666. Notat deinde in hac Vita multas reperiri circumstantias, quæ alibi non reperiuntur: idioma, inquit, illius antiquum fuit servatum. Non notat hic auctor, quo circiter tempore hæc Vita fuerit conscripta; neque id ego determinare possum. Attamen ex idiomate satis colligitur, hunc auctorem S. Ludovico non fuisse coævum, nam et stylus et orthographia multo magis accedit ad hodiernum scribendi modum, quam stylus et orthographia Joinvillii, ita ut integro seculo videri possit posterior. Porro, ut singularia quædam continet, quæ in aliis non reperiuntur, ita et quædam non satis certa, quin et contraria auctoribus magis probatis. Quapropter hac Vita dumtaxat utar in commentario, vel annotatis, ubi id expedire videbitur; cum autem impressam habere non possim, citabo eam ex Ms. sub nomine Vitæ Ms. auctoris anonymi. Laudatus le Long pag. 359 recenset etiam biographos S. Ludovici varios, qui seculo XVI et XVII illius Vitam exararunt, inter quos unum subinde adducam Ludovicum Lassere, qui Vitam S. Ludovici Gallice conscriptam cum Vita S. Hieronymi conjunxit, quæ simul Parisiis impressæ sunt anno 1541, ac rursus anno 1588, quam editionem citabo. Reliquos curiosus lector ibidem inveniet, nam ad eos mihi recurrendum non puto, ubi non desunt coævi.

32 Seculo demum præcedente Historiam seu Vitam S. Ludovici composuerunt præ reliquis omnibus diligentius, ac nitore Gallico perpolicerunt D. Filleau de la Chaise, et D. Franciscus

Vitæ S. Ludovici posterius scriptæ,

E

F

AUCTORE
J. S.

ciseus Timoleon de Choisy, quorum lucubrationes in Gallia satis notæ sunt. Primus usus est monumentis a Tillemontio diligentissime conquisitis, ex quibus Historiam regis Ludovici IX diligenter conscripsit, immixtis non paucis, quæ in variis mundi partibus circa eadem tempora contigerunt: verum virtutes Sancti, quæ spectant ad vitam privatam, aliis enarrandas reliquit. Edidit hanc Historiam Parisiis anno 1688 duobus voluminibus in quarto, at nomen suum non præfixit. Alter anno 1690 vitam S. Ludovici typis item Parisiensibus emisit in publicum. Brevior hæc est præcedenti, et minus exacta in referendis Sancti gestis: nam virtutes, etiam vitæ privatæ, præcipue describere voluit hic auctor, eamque ob causam se animum ad scribendam hanc vitam appulisse, monet in præfatione, quod hanc historiæ partem Chazius ipse fateretur prætermisissam. Horum opera utar in hoc commentario, maxime prioris: at eorum sententiam cæce non sequar. Hactenus de biographis. Nunc et breviter examinabimus, quam auctoritatem habere debeant historici quidam cœvi, quorum scripta frequentius adducemus per decursum.

Alii scriptores
cœvi: auctor
Chronici sub
nomine Alberici.

33 Godefridus Guilielmus Leibnitius Hannoveræ (non Lipsiæ ut perperam notat le Long) anno 1698 edidit Chronicon, sub nomine Alberici monachi trium Fontium ab Adamo usque ad annum Christi 1241 perductum. Hujus Chronici auctorem non fuisse monachum Ordinis Cisterciensis in monasterio trium Fontium contendit a pag. 355 memoratus le Long, eumque canonicum regularem fuisse Hoiï ad Mosam in diocesi Leodiensi variis rationibus probare nititur, quibus sane difficulter potest resisti. Idem fere jam fuerat judicium editoris Leibnitii, qui in præfatione Chronico præmissa ita disserit: Ejus Opus in codice bibliothecæ Augustæ inscribitur: ALBERICI MONACHI TRIUM FONTIUM DIOECESIS LEODIENSIS CHRONICON; ex conjectura opinor viri docti. At codex Claræmontanus apud Parisios habet: DIOECESIS CATALAUNENSIS, forte ex Bibliotheca Cisterciensi Caroli de Visch. In Leodiensi tamen diocesi vixisse judico, et mecum judicabit credo quisquis librum leget: usque adeo multa habet et minuta circa res Leodienses, Hoienses, et vicinas. Quidquid sit de loco, quo hic auctor scripsit, cœvnis certe visse videtur S. Ludovico. Id colligitur utrumque ex eo, quod anno 1241 scribendi finem faciat. Sed quia Operi potuisset esse immortalis, certius id probatur ex eo, quod ab anno 1223 nullum amplius auctorem citet, cum antea citasset varios, atque alia fere Chronica compilasset, ut asserit memoratus le Long. Si enim vixisset serius, non defuissent auctores, quos citasset post dictum annum 1223. Unde concludo, in rebus ad S. Ludovicum spectantibus, eam ipsi fidem deberi, quæ debetur auctori cœvo; licet in rebus anterioribus non eandem ei auctoritatem omnes tribuant. Ceterum citabo illud Chronicon sub vulgari jam nomine Alberici.

Vincentius
Bellovacensis
S. Ludovico
familiaris:

31 Prætereundus hoc loco non est Vincentius Bellovacensis, historicus ex sacra Prædicatorum familia, S. Ludovico item contemporaneus, familiaris insuper et charus, uti sufficienter cruitur ex epistola, quam ad Regem dedit, consolatoria de morte filii Ludovici, quodque Rex ejus studia promovere ipse sategerit, ut dicitur suis locis. Defunctum hunc esse anno 1264 conjicit Ehardus tom. 1 de Scriptoribus Ordinis Prædi-

catorum pag. 214, quod exactius investigare nostra non interest. Quamvis igitur Bellovacensis auctoritatem in rebus, ætatem suam diu præcedentibus, non magnam habeat opud eruditos; in rebus ad S. Ludovicum spectantibus eam oblinere debet fidem, quam adhibere solemus auctori synchrono, pio, et sincero: quod notasse oportuit, quia Nangium multa ex eo hausisse jam diximus. Qui plura de eo desiderot, adeat Ehardum citatum.

35 Floruit item S. Ludovici tempore Matthæus Parisius Anglus, monachus Benedictinus, et non pauca de gestis Regis sancti Historiæ suæ inseruit. Verum notare hic juvat mirabilem hujus viri in scribendo varietatem, et inconstantiam paucis observare, ne ipsius maledicentia lectorem incautum decipiat. Laudat frequenter S. Ludovicum, tum a justitia, tum a pietate, tum ab eximia sanctitate: idem tamen, si incorrupta ad nos pervenerit ejus Historia, verbis subinde in eundem invehitur acerbissimis. Audiamus eum pag. 383: Eodemque, inquit, tempore, Rex Francorum usus odientium regnum Angliæ consilio, dedit comitatum Pictaviæ Amphulso fratri suo... qui ad regem Angliæ, vel ad fratrem ejus ex dono ipsius, de jure spectare dignoscitur... parvi pendens, imo potius vilipendens comitis Richardi, qui Deo fideliter in Terra sancta militavit, et Francos captivos liberavit, jus vel vendicationem. Unde multi non satis potuerunt admirari de Francorum nobilitate hoc permittentium et consulentium, qui mala pro bonis tam ingratanter et impudenter reddiderunt. Hæc, similiaque, Parisius de Rege, quem meritis sæpe laudibus exornat, ejusque præclara facta dictoque crebro commemorat. Reputabuntur illa suis locis, nec desunt auctores Galli, qui illa jam confutarunt, non magni ponderis in hisce auctoritatem Parisii existimantes; et merito quidem, utpote qui tam diversa de eodem Rege enarrat, ut si ejus tantum scripta legas, modo injustum putes, modo justissimum.

36 Quemadmodum in Regem sanctissimum non satis æquus subinde Parisius, ita et in summos Pontifices, eorumque admistratos frequenter bilem exonerat; nec raro hoc de causa rapulat apud Baronium, aliosque scriptores Catholicos. Verum non satis constat, utrum hæc omnia ipsi Parisio imputanda sint: an ejus Historiæ a malevolo quopiam deinde fuerint inserta. Certe Joannes Pitsens de Illustr. Angl. scriptoribus ad annum 1259, quo ejus ponit obitum, pag. 338 dubium suum hæc de re ita declarat: Hæc tamen et similia utrum ab ipso scripto, an ab aliis illi falsa adscripta fuerint, nihil ausim certo affirmare, maxime cum quorundam sit opinio, multa ejus scripta recentius edita, incorrupta, imo corrupta, et nonnihil depravata in lucem prodierunt. Jam vero ne quis existimet, Parisium solummodo maledicæ calumniandi licentiæ accusari ab amantibus Romanorum Pontificum scriptoribus, lubet de ejus hoc vitio loquentem audire heterodoxum, quem nullus de nimia in Romanam Ecclesiam indulgentia suspectum habere potest. Casimirus Oudinus tom. 3 de Scriptoribus ecclesiasticis col. 209 de eo sic habet: Omnes enim secat, universos pungit, ac si nulli omnino mortalium aut parcere aut condonare, rigidissime sibi proposuisset: non episcopis scilicet, non magnatibus, non regibus, non imperatoribus, imo nec ipsi Papæ, nec

A nec abbati proprio. At tanquam furiosus quispiam in quadrivio, ex quacumque plaga viator supervenerit, Tros, Rutulusve ferat*, hospes au hostis: si illi non placuerit, flagris misellum adoritur, lorisque male mulctatum, procul arcet et abigit. Porro, inquit post pauca, excusare hominem, ac dealbare quem putant aethiopen, nititur Willielmus Vuats Anglus presbyter. Cujus productis verbis ita respondet inter alia: Unum dicam, inde vix a quoquam excusari unquam possit, Matthæum Parisiensem fuisse ingrattissimum, ac superbum monachum. Quod probat deinde ex infami plagio, quo Chronicon Rogeri de Wendover pro suo descripsit. Hæc ille et plura hujusmodi. Hinc colliget lector, non omnia pro certis habenda, quæ in Historia Parisii de S. Ludovico reperiuntur scripta, præsertim ubi de controversiis agitur Gallos inter et Anglos; aut de modo agendi cum summo Pontifice.

37 Ceterum quæ de sancto Rege Historiæ suæ inseruit hile vicius, ac partium studio; quamvis non ea simplicitate verborum scripta sint,

B qua reliqui fere auctores, quos enumeravimus hactenus, res gestas S. Ludovici referunt, non tamen videntur omnino rejicienda: cum auctor sit cœvus, nec suspicari possimus, illa fuisse a quopiam deinde adjecta. Veruntamen ne hæc quidem omnia proferemus sine delectu aliquo, cum longas quandoque referat personarum sermocinationes tantu fiducia, ac si rei gestæ ipse affuisset, verbaque omnia præsens litteris consignasset; quamvis in iis non a vero tantum, sed a verisimilitudine quoque subinde aberret. Magna igitur cautela opus est, ut recte utamur Historia Parisii, ne insulsas ejus meditationes pro reris historiis incauto lectori obtrudamus. Qua prævia, utemur editione Operis Parisiensi anni 1644; cui subjecta sunt ejusdem auctoris additamenta, seu instrumenta, quibus etiam subinde utemur.

Philippus
Mouskes,
Guilhelmus
Guiart poeta
Galli:

38 Inter auctores S. Ludovico synchronos, qui ejus præclaras virtutes, gestaque heroica posteritatis memoriæ commendarunt, numerandi etiam sunt poeta duo Galli, Philippus Mouskes, et Guilhelmus Guiart, qui Historiæ suæ metro alligatæ non pauca de sancto Ludovico inseruerunt. Extat historia Philippi Mouskes in bibliotheca regia, uti ex Labbeo habet le Long pag. 356; inchoatur a raptu Helenæ, deduciturque usque ad annum 1242: partem illius edidit Cangius post Historiam Villehardouini de capta Constantinopoli, apud quem plura de hoc auctore in præfatione pag. 211 lector inveniet. Laudatus modo Cangius item edidit post Historiam S. Ludovici per Joinvillium scriptam, totam illam partem Historiæ Guilhelmi Guiart, quæ spectat ad S. Ludovicum. Usui itaque nobis esse poterit etiam hæc Historia; quamvis enim metro alligata sit, sancti Regis virtutes, resque præclare gestas historice prosequitur ab initio regni ad mortem usque. Docet in præfatione ad lectorem initio tomi memoratus Cangius, auctorem finem Operi suo imposuisse ad annum 1307, quo, inquit, vivebat: annis videlicet 37 post mortem S. Ludovici, ita ut cum eodem Sancto vixisse ad aliquot certe annos censeendus sit. Quod si Guilhelmus forte non ea erat ætate, ut Sancti gesta spectare ipse potuerit, supererant certe non pauci eo tempore, qui viderant, ex quibus ea poterat discere: licet etiam præ oculis habuisse videatur Vitam ex Actis canonizationis conscriptam, cui in virtutibus Regis sancti referen-

dis præ ceteris consentit. Hanc itaque metricam seu Vitam, seu Historiam fide omnino dignam existimamus.

39 Præter auctores huc usque memoratos, non desunt adhuc alii S. Ludovico cœvi, aut suprapares: adsunt præterea instrumenta quam plurima eaque maxime authentica; veluti bulla canonizationis Vitæ compendium complexa, litteraque multæ iis temporibus scriptæ, tum per ipsum Ludovicum, tum per alios: verum hæc omnia hic enumerare prætermitto, quod singula suis locis sim indicaturus. Ex his itaque ordine chronologico supplebimus in hoc commentario ea Sancti gesta, quæ in Vitis edendis minus accurate sunt exposita, vel omnino prætermissa: ex his controversias hinc inde occurrentes tractabimus; ac denique Actu S. Ludovici, quantum poterimus elucidabimus, quod jam aggredimur.

alique multi, quibus accedunt instrumenta.

§ IV. S. Ludovici parentes, fratres, et sorores: an precibus S. Dominici, recitataque rosario obtentus?

Gloriosissimus sanctus Ludovicus, quondam Galliarum Rex, inquit Vita secunda num. 10, patrem habuit christiana religione præstantissimum, ac Galliarum regem nomine Ludovicum, ejusdem videlicet nominis vulgo octavum, quamvis septimus perperam dicatur in Vita Ms. anonymi; et revera undecimum fuisse probet Spondanus ad annum Christi 1223 num. 6 hoc modo: Fuit autem (Ludovicus, de quo agitur,) sui nominis rex octavus vulgo dictus; initio numeri sumpto a Ludovico pio rege et imperatore, filio Caroli magni: cum tamen revera dicendus sit undecimus, quod qui prima regum stirpe Merovingia tres Clodovei regnarunt, iidem sint et Ludovici, sive HLudovici, aut HLudovei, vel etiam Ludvini præcis auctoribus nuncupati. Gaufridus num. 4 eum vocat. Christianissimum atque sanctissimum. Auctor incertus apud Chesnium tom. 5 pag. 288 ejus continentiam conjugalem laudat his verbis: Vir utique catholicus, et miræ sanctitatis, omnibus diebus vitæ se non maculavit, præterquam cum unica uxore sua, sibi legitimo matrimonio copulata. Eadem tradit Belovaceus lib. 30 cap. 129. Hæc sufficiant ad pietatem Ludovici VII commendandam, quæ maxime posterioribus vitæ annis in expeditionibus contra Albigeuses susceptis apparuit. Qui plura de patre S. Ludovici desiderat, ea inveniet apud auctores Gallos, nos obitam ejus paucis referemus suo loco.

Pater S. Ludovici Ludovicus VIII. rer. pius;

41 Matrem, ut num. 10 habet Vita secunda, nactus est beatus Rex reginam Blancham, filiam honoratam regis Hispaniæ, nimirum Alphonsi X Castellæ regis. Hæc Ludovico jam nupta fuerat ab anno 1200, ut tradit Chronicon Alberici ad eundem annum pag. 418 his verbis: Anno mccc. Ludovicus filius regis Franciæ duxit Blancham filiam Alphonsi regis Castellæ, neptem ex sorore regum Angliæ Richardi et Joannis. Miris laudibus hanc reginam erorant auctores passim, Quæ, inquit Gaufridus num. 5, vere exiit dilecta Domini, et amabilis Deo, et hominibus utilis et accepta. Cangius apud Chesnium tom. 5, pag. 329 prudentiam ipsius his verbis

mater Blancha, mulier præstantissima;

com-

AUCTORE
A. S.

commendat : Hæc fuit omnium mulierum sui temporis prudentissima, veneruntque omnia bona regno Franciæ pariter cum illa. Plura de præstantissima hæc S. Ludovici matre hic non addo, frequenter enim de illa sermo recurret, atque ad annum piissimæ ipsius mortis non dimittemus omnino illaudatam. Hisce parentibus natus est sanctus Ludovicus.

fratres

42 Fratres ipsius et sorores breviter item investigamus. Fragmentum Vitæ Ludovici VIII, ex veteri codice Ms. editum a Chesnio tom. 5 pag. 289, enumerat sequentes hoc modo : Hujus Ludovici fuit uxor nomine Blancha, filia regis Castellæ, ex qua genuit plures filios, Philippum scilicet primogenitum, qui in pueritia est defunctus, sanctum postea Ludovicum, Robertum Atrebatensem comitem, Alphonsum comitem Pictavensium, et Johannem qui puer obiit, et Carolum Provinciæ comitem, postea Siciliæ regem, et filiam Elizabethi. Scripsit hujus fragmenti auctor saltem post canonizationem S. Ludovici, nam sanctum vocat : adeoque mirari non debemus, si prætermiserit aliquos in pueritia defunctos. Memorati auctoris vestigia sequitur Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis tom. 2 pag. 309, sic scribens : Plures liberos ex Blancha regina suscepti; Philippum, qui in pueritia decessit; Ludovicum, qui postea regnavit...; Robertum, qui Atrebatensis comes fuit; Alphonsum, qui Pictavensis comes extitit; Joannem, qui puer morte defunctus; Carolum, qui primum comes Provinciæ (immo Andegavensis, deinde et Provinciæ) deinde Siciliæ regnum adeptus est; et Elizabetham filiam. Unus certe in hac enumeratione est prætermisus, quem Albericus Dagobertum vocat, alibi Philippus Dagobertus est nominatus.

habuisse dicitur

43 Audi itaque Albericum in chronico ad annum 1226 pag. 522 fratres S. Ludovici, qui vivebant, dum ille corona regia insignitus est, suo ordine enumerantem : Fratrum ejus, inquit, hæc erant nomina, Robertus, Joannes, Alphonsum, Dagobertus, Carolus, et soror Isabella. Philippus omnium natu maximus, de quo idea meminit ad annum 1214 pag. 485, jam obierat ante patrem, ac sepultus erat in ecclesia beate Mariæ Parisiensi, ut patet ex litteris Ludovici VIII a memorato domino du Bois recitalis loco citato, in quibus ita loquitur idem Ludovicus : Noverint universi presentes et futuri, quod nos pro salute animæ nostræ, et Blanchæ reginæ uxoris, et Philippi primogeniti nostri, instituimus unam capellaniam in ecclesia beate Mariæ Parisiensis, in qua sepultum est corpus ejusdem filii nostri Philippi. Duos alios mors immatura abstulit anno 1232, ut ibidem pag. 542 memorat laudatum Alberici Chronicon hunc in modum : Duo de fratribus regis Ludovici Franciæ, Joannes scilicet et Dagobertus moriuntur.

octo, sorores
duas. Non fuit

44 Hos item S. Ludovici fratres numerat Chazins in Historia S. Ludovici pag. 51. At plures enumerant alii : nam filiam anno 1205 natam, et filium Stephanum nomine adjungunt præcedentibus fratres Scavola et Ludovicus Samarthani in Historia domus Franciæ tom. 1 a pag. 505. Labbeus autem noster, quem et alii sequuntur, in Tabulis genealogicis domus regni Franciæ a pag. 54, undecim omnino enumerat Ludovici VIII ex Blancha liberos, filios novem hoc ordine. Philippum, Ludovicum, Robertum, Philippum et Joannem gemellos, Alphonsum, Carolum, Stephanum, Philippum cogno-

mine Dagobertum : et filias duas, natu maximam ignoti nominis, et Isabellam. Ceterum de tribus, qui ad ætatem virilem pervenerunt, Roberto nempe, Alphonso, et Carolo suis locis dicentur plura : uti et de B. Elizabetha, seu Isabella sanctissima femina, quæ et in Opere nostro locum habebit ad xxxi Augusti. Scriptores quidam ex Ordine Prædicatorum, alique multi, quos citat Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano pag. 390, quibus et alii deinde accessere, volunt S. Ludovicum precibus S. Dominici, recitaloque a Blancha matre rosario impetratum fuisse, quod, ut Vitæ scriptoribus prorsus ignotum est, ita facile ex dictis corrueat. Collega meus Cuperus in commentario prævio ad Acta S. Dominici tom. 1 Augusti pag. 404 post Echardum Dominicanum ostendit, id cum gestis S. Dominici coniecti non posse, atque ex Alano de Rupe, auctore fabuloso, incaute a recentioribus desumptum, quod satis erit ad fabulosa confutandam.

45 Neque vero hæc minus pugnat cum Actis S. Ludovici. Audiamus breviter aliqua ex Thoma Malvenda, qui in Annalibus Prædicatorum ad annum Christi 1245 cap. 24, pag. 136 plura de his narrat : Erat, inquit, Blancha in matrimonio Ludovici annis jam ultra duodecim sine prole, quod anno 1212 vel 1213 affigit. At vero prole non caruisse Blancham eo tempore, clarum est auctoritate scriptorum synchronorum : Albericus enim in Chronico pag. 485 refert Philippum Ludovici VIII primogenitum, et fratrem S. Ludovici natu maximam, anno 1214 filia comitis Nivernensis desponsatum fuisse, quod fieri certe non potuit, si prole tunc destituta fuisset Blancha, et intra breve tempus natus fuisset Ludovicus, ut inferius habet Malvenda. Plura non addo; nam imperitus hujus Isbellæ auctor, qui Malvendam, aliosque fecerit incautos, occasionem illius confingendi hausit ex ignorantia : quod putaret S. Ludovicum filium fuisse natu maximum, ejusque parentes diu prole caruisse : quæ cum falsa sint, structura hoc fundamentum nira per se concidit. Hinc tamen piissimam rosarium recitandi consuetudinem non improbamus; nec negamus S. Ludovicum dono Dei singulari Franciæ concessum.

§ V. Annus Sancti natalis veterum auctoritate stabilitus.

Dies S. Ludovici natalis certus est, communique historicorum consensu receptus : natum enim Sanctum die S. Marci Evangelistæ, seu xxv Aprilis, tradunt auctores cum antiqui tum neoterici. De anno tamen, quo illustre hoc Sidus Franciæ exortum, non eundem reperio consensum. Quamvis enim scriptores, qui postremis hisce temporibus floruerunt, in unam fere abierint sententiam; credantque hodie eruditi plerique, natum esse S. Ludovicum anno 1215 : id tamen non inveni satis firmatum, idoneisque rationibus stabilitum. Quapropter ignoscant mihi velim eruditi Galli, quod sententiam illam nuper receptam ad novum exomen revocem, statuamque ex antiquorum auctoritate, quis videatur sanctissimo Regi annus fuisse natalis : ab hoc enim totius Vitæ dependet chronologia.

47 Duo tantum anni videlicet 1215, et 1214 in disceptationem veniunt, aliis auctoribus hunc, aliis illam S. Ludovico natalem statuentibus : nam

D

ex imp
matre pro
bus dicitur

E

F

Discrepan
terum de
no natali.nam alii
alii 1214
tuunt

nam

A nam licet quidam, etiam antiqui, annum 1213 designare videantur, illorum sententia satis ex dicendis refutatibus. Jam vero pauci sunt ex antiquis, qui de ipso natalium anno loquuntur; plures vero illum insinuant, dicendo qua esset etate, dum regnum est adeptus, regiaque corona redimitus. Diligenter igitur notandum, coronatum esse anno 1226, ut apud omnes nunc in confesso est, Dominica prima Adventus: itaque illi omnes, qui plusquam duodecim etatis annos tribuunt Ludovico, dua coronabatur; adversantur anno 1215; qui eo tempore duodecim necdum annos implevisse affirmant, eidem anno patrocinantur: qui vero duodecim annos tribuunt simpliciter, neutri admodum favent sententia, cum incertum sit, an illos completos relint, an incompletos. His prenotatis proferam, quæ pro utraque opinione inveni, veterum testimonia, non solo tamen testium numero rem acturus, sed vel maxime consideraturus, qui quibus, etiam inter antiquos, hac in re sint præferendi.

B 48 Nangius in Vita S. Ludovici apud Chesniam tom. 5, pag. 327 patrocinator anno 1215 his verbis: Ludovicus ejus filius, qui nondum etatis suæ annum duodecimum attigerat, regni Francorum fastigium est adeptus, idque anno 1226, ut mox addit: huic consona in eadem Vita inveniet lector variis locis, ubi de etate Regis loquitur. Ponderis aliquid habet Nangii sententia, nisi ipse deinde scripsisset contraria. Audi quid scribat in Chronico posterius exarato: nam in eo Ludovicum Sancti titulo eondecorat, quod non facit in Vita. In Spicilegio Acheriano editionis novæ, quam in decursu semper allegabo, pag. 31, relato ad annum 1226 Ludovici VIII obitu, hoc modo prosequitur: Cui successit in regnum Ludovicus filius ejus, et per industriam et prudentiam venerabilis matris suæ Blanchæ coronatur, anno etatis suæ quarto decimo non impleto. Nangius igitur, qui in proœmio ad Vitam asserit, se spicas metentium doctorum collegisse, sive ex aliorum scriptis suam composuisse Historiam, in alios incidit doctores, quando gesta S. Ludovici colligebat, in alios dum scriberet Chronicon suum; atque hos posterioris visos in etate novi Regis designanda demum prætulit illis, quos in Vita Sancti componendu fuerat scutus. Quamvis itaque secunda scriptoris sententia priori, quam deseruit, sit præferenda; adcoque Nangius adversari magis videatur recentiorum opinioni, quam prodesse: non nitar tamen auctoritate hujus scriptoris, cujus chronologiam sæpe aberrantem inveniemus. Hæc de Nangio, cujus prior opinio multos forsitan movit ad annum 1215 S. Ludovico natalem statuendum, quod non legissent ipsius Chronicon diu post Historiam editum, lapsusque ejus chronologicos non satis habere perspectos.

C 49 Sententiam recentiorum historicorum clarissime tradit Chronicon breve S. Dionysii, scriptum ab anonymo monacho Benedictino ejusdem abbatiæ, atque editum ab Acherio tom. 2 Spicilegii a pag. 495, in qua pag. 496 ad annum MCCXX hæc leguntur: Hoc anno natus est Ludovicus Rex filii (filius voluit dicere) Ludovici regis, in festo sancti Marci Evangelistæ. Nihil hoc testimonio clarius, modo auctor talis sit, ut ejus testimonio tuto stare possimus: hoc itaque investigandum. Produxit anonymus ille Chronicon suum breve admodum usque ad annum 1292, ex quo conjectura fieri potest, circa illud tempus scripsisse, sub finem videlicet sæculi xiii,

postquam Nangius Gesta S. Ludovici conscripserat, aut eodem fere tempore. Hæc ergo auctor Nangium sequi potuit; vel si eum secutus non est, tam propinquus non erat anno natali, ut aberrare in eo non potuerit.

50 Potuit certe hic anonymus inter fratres S. Ludovici prætermittere Philippum natu maximum, aliosque, quos omnino ignorasse videtur, cum aliorum natiuitatem memoret, horum vero omittat. Cum igitur hic auctor non satis idoneus sit, cujus testimonio hanc rem definiamus, illius testimonio opponimus testimoniam alterius ejusdem abbatiæ monachi, item anonymi, ejus Opusculum de gestis S. Ludovici edidit Chesnius tom. 5 a pag. 395, ubi sic exorditur in proœmio: Sanctus iste Ludovicus nonus, filius Ludovici supra dicti ex Blancha regina, filia regis Hispaniæ, xiii etatis suæ anno patri successit in regno. Et mox finito proœmio: Sanctus igitur iste Ludovicus, xiii annorum juvenis patre suo Christianissimo orbatus. Vides, opinor, lector, quam parum de natali anno S. Ludovici concordent monachi abbatiæ S. Dionysii: ex quo colligo illorum auctoritatem ab hac controversia amandandam, aliosque quærendos auctores, qui magis de hac re fuere instructi.

51 Guilielmus Gujart apud Cangium pag. 133 asserit, S. Ludovicum necdum habuisse annos duodecim, quando coronatus est: furet itaque hic auctor anno 1215, seu recentiorum sententiæ. Verum, cum scripserit tantum initio sæculi xiv, per se eognoscere non potuit annum natalem S. Ludovici, sed illum accipere debuit ex aliis; neque improbabile est priorem Nangii sententiam hac de re fuisse secutum. Deinde erravit Guilielmus Gujart in enumerandis filiis Ludovico VIII substitutibus; nam mox initio Poematis scribit, quatuor filios a defuncto Ludovico VIII relictos, S. Ludovicum, Robertum, Alfonso, Carolum: at vivebant etiam tum Joannes, et Philippus eognomine Dagobertus: securi ergo esse non possumus, non item erravisse in anno natali S. Ludovici designando. Præsertim quod non paucos errores chronologicos in hoc auctore ostendere possemus, si operæ pretium videretur. Huic igitur testimonio opponam auctores alios, qui facile tantum adversabuntur recentiorum sententiæ, quantum prodest poeta memoratus.

52 Nicolaus Trivettus Ordinis Prædicatorum Chronicon suum produxit usque ad annum 1307, quo usque Gujartum Poema suum produxisset ex Cangio illicimus num. 37: obiisse Trivettum circa annum 1328, natum annos circiter septuaginta, putat Echardus tom. 1 de Script. Prædicat. pag. 561: ita ut etas utriusque fere fuerit æqualis, ac æqualis saltem Chronographi cum Poeta debeat esse auctoritas. Is autem tom. 3 Spicilegii pag. 189 ad annum 1226 ita scribit: Moritur Ludovicus Francorum rex, et successit eidem filius ejus S. Ludovicus, coronatus in Regem cum esset annorum quatuordecim. Accipe et contemporaneos S. Ludovico. Guilielmus de Podio Laurentii, qui Chronicon suum produxit usque ad annum 1271, quod edidit Catellus post Historiam de comitibus Tolosanis, pag. 85 relata Ludovici VIII morte, sic pergit: Cui Ludovicus primogenitus suus successit in regnum. Erat autem etatis quatuordecim annorum, quando cepit regere. Consentit huic fere incerti auctoris Chronicon, præcedenti subjectum, his verbis: Cui Ludovicus filius primogenitus, etatis fere annorum quatuordecim, successit in regno.

fi-

AUCTOR
J. S.alter ejusdem
abbatiæ ano-
nymus annum
1214

F

anno 1215
consentit
Guilielmus
Gujart:

F

sed eidem
adversantur
Nicolaus Tri-
vettus, Gui-
lielmus de
Podio.anonymus in
Chronico S.
Dionysii desi-
gnat annum
1215,

AUCTORE
J. S.

Finem hic auctor imponit Chronico ad annum 1312.

Vincentius
Bellocensis,
et anonymus
Viter scriptor.

53 Antiquior utroque Vincentius Bellovacensis, et S. Ludovico familiaris, de qua egimus num. 34, lib. 30 Speculi historialis cap. 129 de morte Ludovici VIII, et aetate succedentis in regnum S. Ludovici, ex qua annus ejus natalis eruitur, ita scribit: Anno Domini MCCXXVII migrat ibidem ad Christum (Ludovicus VIII.) Hoc erroris convincemus suo loco. Post pauca de filio adjungit: Ludovicus itaque primogenitus ejus... coronatur in Regem, qui XIV annum aetatis suae completurus erat in festo sancti Martini euangelistae proximo sequenti. Vincentio plane consentit biographus anonymus Gallus, de quo egi num. 32. Errat uterque hic auctor in tempore coronati Regis, attamen natum censent anno 1214, ut ex calculorum subductione patet, neque certo sequitur ex hoc errore, quod item in anno natali erraverint. Praecedentes, Trirettus scilicet, et Guilielmus natales Regis sancti deducunt ad annum 1213, quod contrarium est auctoribus multis, qui duodecim annos simpliciter dicunt, adeoque et illi errasse censendi, ut postea magis patebit, sed uno potius anno, quam duobus. Hi itaque auctores praeponderant facile unius Gujarti testimonio: sed neque horum tanta ridetur hae in re auctoritas, ut tuto rem determinare possimus: nec plures hujusmodi chronographos lubet adducere, cum solo auctorum numero non sit dirimenda controversia: hos autem adducere placuit, ut pateret, quam facile errare potuerint: qui pro anno 1215 sunt producti, cum erraverint etiam illi, qui rei gestae, seu natalibus S. Ludovici magis fuere propinqui.

Haec auctores
maxime probati
statuunt
annum 1213:

54 Hactenus aequalibus fere utrimque momentis librata controversia. Nunc cum plures mihi ad manum non sint auctores alicujus ponderis, qui pro natalibus S. Ludovici anno 1215 affigendis testimonium dicere possunt: producam testes, quibus fidem negare vix possumus, quique voce consona testantur, sanctum Regem anno 1214 mundo fuisse natum. Edmundus Martene tom. 5 Collectionis amplissimae veterum scriptorum a col. 917 ex Ms. codice bibliothecae regiae edidit Chronicon Turonense auctoris quidem anonymi, sed ut editor observat ibidem, Canonici ejusdem Turonensis ecclesiae S. Martini, qui ab ipsa mundi creatione inceptum ad annum MCCXXVI, quo vivebat, protraxit, inquit Martenius: sed pro anno MCCXXVI legendum MCCXXVII, quo usque protractum legitur. Auctor vero in praefatione col. 919, postquam exposuit, quos in rebus antiquioribus secutus sit auctores, ita subjungit: Ceterum ea, quae subjunximus, partim alibi digesta reperimus, alia quaedam a nobis visa sunt, et alia certa relatione comperta. Cum itaque paullo ante asserat idem auctor, se ad sua usque tempora temporum seriem texere studuisse, caque, quae de S. Ludovici coronatione, secutaque mox anno 1227 regniurbatione memoriae mandavit, postrema sint, quae exaravit; facile intelligimus ea, quae de aetate et coronatione S. Ludovici retulit, inter visa, aut relatione certa comperta computari. Hunc igitur auctorem praefendum reliquis omnibus, quos citavimus hactenus, in anno natali S. Ludovici designando, clarior ex dictis est, quam ut pluribus probari debeat.

55 Audiamus itaque quid hic statuat, et tato sequamur. Col. 1069, relato ad annum

1226 Ludovici VIII obitu, sic pergit: Quo sepulto, Ludovicum puerum, filium ejus primogenitum (ex viventibus) anno aetatis XIII in vigilia S. Andreae Apostoli, per manus Jacobi Snessionensis episcopi, vacante sede Remensi, ad regnum Franciae solemniter coronarunt. Plures coronationis circumstantias, quos hic auctor exactius prosequitur, quam ullus alius, dabimus suo loco. Cum itaque natus sit S. Ludovicus XXV Aprilis, natus item est anno 1214, ut patet numeros subducenti a XXV Aprilis anni 1214, usque ad XXIX Novembris anni 1226. Hic ergo testis sit primus: cujus verba ex Chronico Turonensi in Chronicon Britannicum translata lector inveniet tom. 2, col. 359 Historiae Britanniae domini Lobineau.

56 Alterum testimonium, idque irrefragabile, dicit Margaritae reginae confessarius, adeoque S. Ludovico synchronus: quamvis hujus testimonium irrefragabile non putem ab aetate sola auctoris, sed vel maxime quia ea secutus est monumenta, quibus hac in re fidem negare non possumus: dicimus enim § 2 hunc auctorem vitam scripsisse ex Actis canonizationis secundum jurata virorum praestantissimorum testimonia, nihilque de suo addidisse praeter ordinem, ut ipse testatur ibidem. Quis autem credat, de aetate Sancti aliquid Actis canonizationis insertum fuisse, nisi certum omnino, et minime dubium? Quis dubitet, quin consulta fuerint ipsa instrumenta authentica, in quibus dies et annus natalis erat annotatus, priusquam in Actis canonizationis aliquid de aetate Sancti scriberetur, juratque testimonio confirmaretur? Nescit profecto quanta cum cautione hac in re procedatur, qui vel leviter de eo dubitandum existimat. Hic igitur auctor quid dicat de aetate S. Ludovici, dum pater ejus anno 1226 mortem oppetit, audiamus: Rege, inquit, Galliae patre venerabilis sancti Ludovico modo, quo diximus, defuncto, solus hic mansit beatus Rex, annos multos paullo plusquam duodecim, sub tutela... matris suae. Consentire hunc auctori praecedenti, seu mortem Ludovici VIII contigisse, dum S. Ludovicus annum agebat aetatis decimum tertium, clarum est et manifestum. Itaque ad tertium progredior testem.

57 Edmundus Martene tom. 6 Collectionis amplissimae varia edidit Opuscula illustrissima Bernardi Guidonis, episcopi Loderensis, ex Ordine Praedicatorum, viri pro tempore suo doctissimi, quem Jacobus Echardus tom. 1 de Scriptore Praedical. a pag. 576 jam floruisse ostendit sub finem saeculi XIII, quamvis anno tantum 1331 supremum diem septuagenarius circiter obierit. Post memorata Opuscula Bernardi a col. 539 Martenius edidit ex Ms. bibliothecae regiae Numerum monasteriorum monialium Ordinis fratrum Praedicatorum, ab ipso etiam Bernardo scriptum, sed auctum deinde ab anonymo, ut docet R. P. Matthaeus Terte in Dissertatione erudita de loco natali S. Ludovici pag. 9: eadem jam ediderat Echardus ante Opus memoratum pag. vi ex Ms. Bernardi, sine augmento dein addito: Sed cum ibi occurrant menta quaedam typographica, Martenii potius editionem citabo. Itaque col. 541 agens de monasterio pisciacensi, in honorem S. Ludovici fundato, brevemente dat chronologiam praecipuorum Sancti gestorum, quam totam huic loco inseram, ut eileat lector, quam exacte omnia sint chronologica deducta, ac simul habeat chronologicum compendium.

A *dum, quod seculi sumus suisque locis confirmaturi. Monasterium, inquit, de Pyssiaco prope Parisios, quod incepit fundari in honore gloriosissimi confessoris B. Ludovici Regis, piissimi quondam Regis Francorum, a domino rege Philippo, tam insigniter quam regaliter et potenter, anno Domini mcccxcvii audita canonizatione S. Ludovici piissimi Regis Francorum quondam avi sui, qui apud Pyssiacum natus est in hoc mundo, et sacrum baptismum suscepit. Natus est vero in festo B. Marci Evangeliste anno Domini mccciv. Coronatus autem fuit in Regem Dominica prima Adventus, anno Domini mcccxxvi, ætatis vero suæ anno xiii, quem completurus erat in sequenti festo S. Marci Evangelistæ. Crucem autem assumpsit pro primo passagio * transmarino anno Domini mcccxliv, ætatis vero suæ anno trigesimo jam completo. Transfretavit autem prima vice anno Domini mcccxlviii, cum jam xxxiv annum attigisset ætatis. Rediit autem inde exacto jam septennio inter moras anno Domini mccccliv. Transfretavit autem secunda vice anno Domini mcccclxx, ubi et pertransiit mare præsentis seculi in exercitu Domini, in castris apud Tunicium viii Calendas Septembris, anno Domini prætaxato, ætatis vero suæ anno lvi. Fuit autem canonizatus, et sanctorum Confessorum catalogo annotatus per Bonifacium Papam VIII in Idus Augusti, dicto die, in Urbeveteri, Pontificatus sui anno secundo, anno Domini mcccxcvii.*

id est, expeditione

quæ omnino pulamus sequentios.

58 *Vides, opinor, lector, hoc compendium chronologicum studiosè esse compositum, omniaque aptissime sibi invicem esse connexa: ita ut vel has notas chronologicas alibi descriptas invenire debuerit, vel impigro studio in singulas inquirere. Si autem singula suo tempore invenierit notata, nullum fuit errandi periculum: sin ipse investigaverit singula, quod videret Vitæ S. Ludovici rectam deesse chronologiam, ne sic quidem suspicari possumus, virum doctum, ætati S. Ludovici tam propinquum, atque in id unice intentum, ut exactam daret chronologiam, in gestis unius hominis ordinandis fuisse deceptum. Habemus igitur tres testes, omni exceptione majores, quibus tanto credimus S. Ludovicum mundo natum fuisse anno 1214: uti jam dudum scripsit Ludovicus Lassere in Vita ejusdem Sancti, Vitæ S. Hieronymi adjuncta, pag. 168. Quod autem eruditi Galli, aliique contrarium scripserint, factum existimo, quia hos auctores, nuper et tenebris erutos, non viderant, aut certe malverant trita jam vita incedere, quam operosa disputatione in verum inquirere. At vero mihi ita agere non licuit, ac ne paucis quidem rem absolvere, ne sine sufficienti ratione a doctissimorum virorum sententia viderer recessisse.*

§ VI. Locus Natalis Pisciacum, contra paucos hodiernos, ex veterum testimonio firmatus.

Alteram hic ingredimur disceptationem, præcedenti non absimilem, de loco videlicet natali. Nullus de eo dubitare videbatur ante hæc nostra tempora, asserentibus passim eruditis, S. Ludovicum mundo datum esse Pisciaci, quod olim non nisi castrum fuisse regium,

nbi reginæ pariebant, ac regu educabantur infantes, scribit Chesnius in Antiquitatibus urbium Gallie pagina 218. Verum exerevit deinde in oppidum naodicum, quod Baudrandus in Geographia ad vocem Pisciacum, ita breviter describit: Pisciacum, Poissy, oppidum Gallie, in provincia insule Francie, cum ponte lapideo ad Sequanam fluvium, sex leucis distans a Parisiis in ortum æstivum Rothomagum versus, . . . estque una leuca infra confluentes Oesie fluvii in Sequanam. Ac ne tempore quidem S. Ludovici Pisciacum fuisse, quale describitur a Chesnio, satis colligitur ex Helgardo in Vita Roberti regis apud Chesnium tom. 4, pag. 65, ubi memoratus auctor sic loquitur: Sedes regalis Pisciacus dicta, supra Sequanam posita, Francorum regibus satis est opportuna. In ea monasteria tria ab antiquis viris didicimus facta: unum in honorem sanctæ Mariæ, aliud sancti Joannis, tertium sancti Martini confessoris. E quibus unum in honore sanctæ Mariæ Matris Domini rex bonus (Robertus) assumens, et a novo ædificans, illud in ornamentis et clericis, auro et argento satis honorabile reddidit. Hæc circa initium seculi xi, quo regnavit Robertus, itaque, etiamsi a Gaufrido et Nangio castrum, alibi villa vocetur, pro usu temporis, quo oppida modica his nominibus appellabantur, videtur jam tum Pisciacum fuisse oppidum ea fere amplitudine, qua nunc cernitur, dictaque Chesnii de tempore longe anteriori sunt intelligenda. Porro oppidum Pisciacum spectabat ad dioccesim Carnotensem, atque etiamnum spectat, quod in dubium vocari non posse ait pag. 7 epistolæ suæ mox laudandus Tertius, atque infra jurabit meminisse. Qui plura cupit de hoc oppido, adire potest Mobilionium lib. 5 de Re diplomatica cap. 115, et Adrianum Valesium in Notitia Galliarum ad vocem Pinciacum, sic enim potius nominari coarctavit; at nos recepto magis hodiernum vocabulo Pisciacum nominabimus.

AUCTOR J. S.

60 Nullus, ut dixi, dubitare videbatur, quin memoratum oppidum natalibus S. Ludovici esset nobilitatum: at nostro hoc demum seculo res in dubium vocari coarctata est: quoniam enim eruditi existimant, se locum Sancti natalis invenisse in diocesi, atque agro Bellovacensi, ubi natum voluit in pago quodam comitatus Claromontii, quem Neuville, seu Neuville-en-Hez Gallice dictum, Novam-villam vocitabo. Ratio recedendi a recepta dudum sententia explicatur a Montfauconio tom. 2 Monumentorum monarchie Francie pag. 121, ubi fatetur posteriores scriptores Pisciaci statuere natales S. Ludovici: rerum Dominum Maillart causidicum Parisiensem in dissertatione Ms. ostendere asserit, Nullum auctorem synchronum dicere, eum Pisciaci esse natum. Hæc prima ratio. Altera eorum ratio petitur ex tribus veteribus chartis, ingenti tamen temporum intervallo ab ætate S. Ludovici remotis, per quas incolis loci memorati immunitas conceditur a rectigalibus in gratiam nati apud ipsos S. Ludovici, qua item immunitate gavisi dicuntur majores eorum, quibus id privilegium conceditur, Quod nullum, inquit Montfauconius, relinquere videtur dubium. Tale fuit viri illius iudicium, cum fundameta sententia communis nondum noverat. Porro iudicium viri tam eruditi, quod natum erat et alios in eam opinionem pertrahere, movit R. P. Mathæum Texte virum eruditum ex Ordine Prædicatorum, ut Epistolam,

qui nuper in dubium vocari cepit.

seu

AUCTORE
J. S.

seu Dissertationem Gallicam scriberet, qua natales S. Ludovici assereret Pisciaco. Data est hæc epistola xv Octobris anni 1735, qua fundamenta adversæ partis prorsus enervantur. Verum cum quidam ex adversariis, minus forsitan decorum rati, tam facile manus dare, aliqua responderent; alteram dedit Epistolam ad litteras Domini Maillart responsoriam, viii Septembris anni 1736; ac tertiam i Junii anni 1737, qua respondet ad objectiones quasdam domini le Beuf: hisce et aliæ postea accesserunt, quas in Mercurio historico curiosus lector inveniet. Qui itaque rem fuse pertractatam videre desiderat, memoratas consulere potest Epistolas, ex quibus ea nos mutuabimus, quæ sufficere videbuntur ad natales sancti Regis Pisciaco asserendum, quanta poterimus claritate et brevitate.

Ostenditur S.
Ludovicum
Pisciaci na-
tum

61 Baptizatum esse S. Ludovicum Pisciaci in ecclesia S. Mariæ biographi asserunt varii, iique coævi: at negant adversarii inde consequens esse, ut et ibidem sit natus, quod fate-
mur hinc omnino certum non esse. Experimur tamen an ex moda, quo illud referunt Gausfridus de Bello-loco, Regis conscientiam arbiter, atque ex eo Nangius, probabiliter certe conjectura illud non possit deduci. Gausfridus num. 53 laudat pietatem Regis, quod diceret præcipuum honorem sibi contigisse Pisciaci ex sacro baptismo ibi suscepto, et mox subdit verba sequentia: Unde etiam cum secretas litteras alicui familiari mittebat, et ex causa aliqua volebat suppressere nomen Regis, Ludovicum de Poissiac, sive dominum Poissiaci se vocabat: potius eligens a loco baptismatis denominari, quam ab aliqua sua civitate famosa. Plus hisce verbis insinuat auctor, quam clare edicit. Clare dicit, nomen Ludovici de Poissiac Regi fuisse usitatum quandoque, et gratum propter baptismum Pisciaci susceptum, Eligens a loco baptismatis denominari. Insinuat vero eundem Ludovico fuisse baptismatis et nativitatis locum: namque a baptismatis loco Pisciacensem se usitato vocabulo dicere non poterat, nisi idem esset locus nativitatis. Quis enim, obsecro, Parisiensem se dicat, quia Parisiis salutaribus undis ablutus, si Romæ fuerit natus? Itaque nec S. Ludovicus se Pisciacensem propter solum baptismum dixisset, si natus fuisset in agro Bellovacensi. Cur igitur, inquit, Gausfridus hanc solam istius nominis rationem allegat? Quia scilicet hæc sola conducebat ad pietatem Regis ostendendam, quam hoc exemplo commendabat; deinde quia sola fortasse hæc ratio impellebat Sanctum ad utendum eo nomine. Nam etiamsi id nomen ei conveniret ob nativitatem, non ob baptismum; fieri poterat ut gratia baptismatis sola Regem impelleret ad eo utendum, a quo alias abstinere potuisset. Sicuti hæc subtiliora appareant, videat clariora, quæ mox sequentur, argumenta. Nunc ex eodem baptismo argumentum desumo contra adversarios.

et non in pago
Novavilla

62 Fatentur illi baptismum Pisciaci susceptum, natum interim volent in Nova-villa agri Bellovacensis, quindecim leucis Pisciaco distante, ut ait Textius laudatus in Epistola prima pag. 17: ut quam parum hæc probabiliter dicantur, etsi deesse sinxerimus probationes alias, panis accipe. Vel natum esse S. Ludovicum circa id tempus, quo passim infantes nasci solent; vel citius eo, aut serius, dicamus necesse est. Si consueto fere tempore, aut eo serius, in lucem editus est: quis credat Blancham, matrem piissimam, tanto intervallo abfuisse a loco, ubi, filium suum

baptizari voluit: parere voluisse, loco potius D ignobili, quam destinato sibi ad parandam oppido, et palatio: domi alienæ potius, quam suæ? Nam locus, ubi natum voluit Ludovicum, in comitatu erat Claromontii, nondum coronæ annexo, ut ostendit Textius pag. 16. Hæc itaque sunt incredibilia. Si fingas natum esse S. Ludovicum multo citius, quam reliqui passim nascuntur infantes, atque hanc esse causam, cur Blancha domo absuerit: ne vel sic quidem res fieri credibilis. Quis enim credat udeo salutis filii sui negligentem fuisse Blancham, ut natum ante consuetum tempus filium, adeoque majori moriendi periculo obnoxium, ad quindecim leucas transferendum enraret, ibi demum salutaribus undis abluendum, ejus baptismum accelerandum suscipisset partus præmaturus? Adcone sui dissimilem fuisse prudentissimam principem credi potest, ut quæ deinde mortuum multum filium, quam mortifero peccato in salutis discrimen adductum, modo salutis discrimen negligat, ipsaque discrimini objiciat eundem filium? Hæc sane incredibilia sunt; adeoque et incredibile, natum fuisse in comitatu Claromontii S. Ludovicum, baptizatum vero Pisciaci. Plures hujusmodi rationes in laudatis Textii epistolis lector inveniet, nos ad alia argumenta progredimur.

63 Guilielmus Carnotensis, num. 25 refert, ^{cap. n.} ^{alibi} sanctum Regem jejuna-
re solitum omnibus Apostolorum vigiliis, etiamsi in diocesi Parisiensi, aliave, ubi debebat, non esset jejunium: cumque quidam interrogarent, cur id faceret, quod præceptum jejunandi in quibusdam vigiliis ibidem non esset, Regem ait reposuisse: Quod de Carnotensi diocesi oriundus existebat, in qua hujusmodi vigiliæ jejunantur. Hoc auctor ille ex ipso procul dubio audivit Rege: itaque clorum est, S. Ludovicum nan esse natum in Nova-villa diocesis Bellovacensis, sed in diocesi Carnotensi, in qua erat Pisciacum: nam vocem oriundus, hic idem significare rum voce natus, seu ortus, facile advertet lector, et jam ostendit Textius Epist. 2, pag. 4. et Epist. 3, pag. 8, quem potest consulere: ne, dum ad objectiones quaslibet respondemus, tedium puriat disputatio, et in molem nimiam exerceat.

64 Memoratus Textius Epist. 1, pag. 10 aliud ^{et verum} ^{Philippe} producit testimonium ex litteris Philippi IV ^F cognomento pulchri, datis Nealphæ mense Julio, anno Domini mccciv, quibus in honorem S. Ludovici avi sui fundat monasterium regium Pisciacense, quarum autographum se vidisse testatur, atque ex quibus hæc citat verba: Hinc est, quod nos ad memoriam revocantes eximie dilectionis affectum, et intimæ affectionis zelum, quem egregius confessor beatus Ludovicus, olim Rex Francorum avus noster, ad ecclesiam beatæ Mariæ villæ Pissiaci, in qua renatus fonte baptismatis, Christianæ fidei et salutis nostræ primordia suscepisse dignoscitur, et villam ipsam originis suæ locum, dum presentis vitæ commodis frangeretur, habebat etc. Amabat S. Ludovicus, teste nepote ipsius, Pisciacensem ecclesiam, . . . in qua renatus fonte baptismatis: amabat et oppidum, seu Villam ipsam originis suæ locum. Hæc clariora sunt, quam ut locum S. Ludovici mutalem relinquant dubium. Scio quidem huic laudati Textii argumento quædam ab adversariis esse opposita circa vocem originis, quædam etiam circa versionem Gallicam non omnino exactam; sed versio Gallica ad nos non spectat, cum verba Latine satis clara

A clara sint : nec objecta circa vocem Originis tanti sunt ponderis, ut hic commemorari debeant. Similia fere verba ex alia Philippi Pulchri epistola refert Tertius Epist. 3, pag. 10, qui et litteras hasce humanissime ad nos transmisit.

65 Præterea ad controversiam dirimendam vel sola sufficere debent verba Bernardi Guidonis num. 57 data : Qui apud Pyssiacum natus est in hoc mundo, et sacrum baptismum suscepit. Hoc de S. Ludovico auctor pius, doctor, et cœvus, de quo satis diximus § præced. Tali viro fidem abrogare non possumus de re, in qua non facile errant auctores synchroni. Accedit ad hanc veritatem confirmandam monasterium ipsum in honorem S. Ludovici in diœcesi Carnotensi. Quæ mihi sufficere videntur ad natales S. Ludovici sine ullo dubio Pisciaci asserendos, nec plura necesse est addere ; plura tamen lector inveniet in laudatis Tertii epistolis. Restat ut breviter respondeamus ad argumenta adversariorum.

66 Tria proferuntur diplomata, quorum primum est anni 1468, alterum 1475, tertium 1601, quibus pro tempore aliquo a relictibus eximuntur incolæ Noræ-villæ in gratiam S. Ludovici ibidem nati ; additur et majores illorum eadem immunitate fuisse gavisos. Duo prima diplomata sunt Ludovici XI, tertium Henrici IV. Quam, obsecro, vim habere possunt hæc instrumenta adversus probationes jam adductas, receptamque communi consensu sententiam ? Etenim primum duobus seculis cum dimidio natalibus S. Ludovici est posterius ; deinde memorata diplomata solum narrant, quam rationem allegaverint incolæ ad exemptionem hanc impetrandam : quæ autem solam narrantur hoc modo in principam diplomatis, factum aliunde improbable probabile non reddunt. Unde ex diplomatis tantum consequitur, id jactitatum fuisse eo tempore ab incolis Noræ-villæ, qui, quod nimis cupiebant, facile videntur credidisse. Quis enim nescit quæ sibi somnia ex terrissima sæpe occasione non fingat amor patriæ immoderatus ? Si itaque Ludovicus XI exemptionem concessit incolis memoratis, si eam gratiam præstitit Henricus IV, magis eorum inopiam consulisse videntur, quam fidem eorum relationi, certe omnimodam, habuisse : quod ipsi citatis opud Tertium verbis satis innuunt, dum solum dicunt, rem sibi ita fuisse relatam ; non autem probatam. Accipe factum simile ex Joinvillio num. 155 : Fuit, inquit, pauper quidam piscator, qui comitis Pictaviensis uxori dictum venit, se comitem Pictaviensem liberasse Saracenorum manibus, atque illa tradi ei jussit viginti libras Parisienses. An credent adversarii persuasum fuisse piæ principi, maritum suum Saracenorum manibus hoc paupere fuisse ereptum ? Non opinor id credituros. Sic itaque nec ego existimo, persuasum omnino fuisse regibus memoratis, S. Ludovicum in Noræ-villæ comitatus Claromontii natum fuisse ; sed potius allegatum, bona fortasse fide, titulum non repudiasse, ut incolarum paupertati pie succurrerent. Quod si omnino contendunt adversarii, id persuasum fuisse Ludovico XI, et Henrico IV ; probare ulterius debent, ipsos hæc in re errori non magis fuisse obnoxios, quam fuerint auctores a nobis allegati ; quod numquam efficere poterunt.

§ VII. Pia Sancti pueritia, et adolescentia : præclara educatio, et institutio.

De pueritia S. Ludovici pauca occurrunt in Vita scriptoribus, aliisque illius temporis auctoribus, ex quibus tamen abunde intelligemus, sanctam eam fuisse, reliquæque vitæ conformem. Bonifacius VIII in Bulla canonizationis de ea sic breviter loquitur : Ab ineuntis ætatis primordiis Dei Filium tenera mentis affectione dilexit. Vitæ scriptores, infra edenili, omnes commendant sanctam Ludovici pueritiam, sed illorum verba hæc non transferam : nam ex uno Joinvillio satis colligere possumus, quantum jam profecisset in scientia Sanctorum anno ætatis sue decimo tertio, quando corona regia fuit insignitus. Narrat num. 27 maximam Regi fuisse de Dei ope fiduciam, quando in sacrosancto Missæ Sacrificio hæc audiebat verba : Ad te levavi animam meam, Deus meus, in te confido. Cum, inquit, de semet ipse hæc diceret propter ingens onus, quod suscipiebat. Si verba Latina, breviter prælecta, adeo ad Deum rapiebant Puerum, quod ex ipsius ore audivisse videtur Joinvillius, necesse est jam doctus esset a Domino ascensionem in corde suo disponere, sollicite cum Deo suo ambulare, conversationemque suam in cælo habere. Quod etiam ex sequentibus Joinvillii verbis fit manifestum : Maxima, inquit, ipsi fuit in Deo spes ab infantia. Spem enim maximam non invenies sine fide viva, sine amore flagranti, sine humilitate, aliisque virtutibus.

68 Eximias hæc virtutes Ludovici ætate pueri, sed moribus jam senis, primum quidem divina benignitati, atque eximie in eum liberalitati acceptas referre oportet, deinde et institutioni præclare ac sanctæ prudentissimæ matris, uti agnoscunt biographi : quibus et alii auctores consentiunt. Innocentius IV summus Pontifex in epistola ad Blancham reginam apud Chesnium pag. 412 sic loquitur de cura ipsius filios præclare instituendi : Propter quod omnium fidelium linguæ ipsorum (filiorum tuorum) laudem cum exultatione loquuntur, tuæ pariter bonitatis resonantes præconium, cum sic eos ab infantia in timore Domini erudieris, et amore, quod semper recta et salutaria diligentes in ipsius fuerint beneplacitis continue delectati. Hæc communis et vera fidelium vox de institutione omnium Blanchæ filiorum. At tamen pia mater Ludovicum præ ceteris diligenter instituit, erudiendumque curavit, quod ei ob administrationem regni aliquando futurum, magis necessaria esset tum humana, tum divina sapientia. Habet id Vita secunda numero 43 : cui anonymus S. Dionysii monachus consentit pag. 396 his verbis : Hæc igitur attendens prudens domina Blancha regina, mater istius gloriosi regis Ludovici, ipsum, qui tanti regni regimini præesse debebat, quemque etiam præ ceteris suis filiis ardentius diligebat, fecit ante et post obitum patris attentius nutriri, diligentius custodiri, in omni bono magis sollicite informari. Ipsamet namque eum per exempla ac bona documenta informabat in iis, quæ Deo placere credebatur, et per quæ bonus princeps in suo regimine placere debeat, et ejus voluntati contraria evitare. Ipsum etiam informan-

AUCTORE
J. S.

quæ uberes
laboris sui

dum in prædictis committebat illis, quos ad præmissa esse sufficientes et idoneos aestimabat.

69 *Insignes hujusce institutionis fructus subnectit auctor, mores sancti Adolescentis describens usque ad vigesimum circiter vitæ annum, quos et mihi hic prosequendos esse censui, ne regni negotia harum rerum narratione deinde essent interrumpenda. Sic itaque pergīt : Bonæ autem indolis adolescens Ludovicus, Spiritus sancti jam edoctus magisterio, sciens bonum esse homini cum ab adolescentia sua portaverit jugum Dei, se virtutum studio totum dedit, in tantum proficiens, ut licet esset juvenis in regni administratione, nihil tamen juvenile gessit in opere, quin potius cum adolescens esset, et artatis jubentis adhuc sentiret ardores, spolians juvenem, senem induit, relinquens quod erat, assumens quod non erat. Cœpit namque in primis adolescentiæ annis et litterarum notitia sub cura magistri humiliter proficere, et in morum honestate gratiosus omnium oculis apparere. Libenter etiam frequentans ecclesiam, devote Dei servitio sedulus assistens, omni die Missam, et Horas canonicas cum cantu audiens, quas et ipse etiam dicebat cum capellano, ad hoc sibi tam clerico deputato, cantilenas mundanas nec dicens, nec audire voleus, vitabat ludos illicitos, et ab omnibus inhonestatibus et turpitudinibus abstinere, nulli verbis vel factis injuriatus, nullum vituperans, eos, qui eum offendere videbantur, dulciter reprehendens, loquens cuilibet in plurali, quod apud Gallos observantia est indicium, nihil per juramentum asserens, humano sermone communiter utebatur. Denique ita concludit auctor : Longum munus esset exponere hujus sancti Regis sancta primordia, qui sic in operibus sanctitatis incepit, sicque consummare meruit, ut nullatenus dimittens legem matris suæ, sibi pluries ingerentis, se plus velle eum mortem incurrere temporalem, quam ipsum suum per mortale peccatum offendere Creatorem, perhibeatur in omni vita sua criminis letalis contagio carnis. Hactenus auctor ille anonymus quidem, sed sincerus.*

fructus tulit :

C

70 *Nangius apud Chesnium pag. 327 sancta Ludovici primordia hoc modo enarrat : Qui summæ ingenuitatis puer, velut sarculus ex dulciflua abscissus arbore, in primævo flore radicem figens, cœpit odoriferos gratissimæ pueritiæ flores emittere, et sub disciplina egregiæ, et venerabilis matris suæ Blanchæ, quæ eum sub protectione curatoria prudenter et diligenter educabat, liberalem animum ad sapientiam informare. Ab illicitis vero pectoris sui motus nobili reprimens continentia, spretis imbecillis ætatuæ discursibus, sapientum tractatibus corde ultroneo inhærebat. Si quid vero prohibitatis vel prudentiæ aure captabat, prout tempus dictabat, sagaci memoriæ protinus committebat. Unde ab initio regni sui sapientia a Deo sibi divinitus inspirata, consiliarios et assessores tam clericos, quam laicos electissimos, tam fidelitate quam vita et sapientia habere voluit, et undecumque poterat, eligi faciebat. Audierat quidem de quodam imperatore, qui fertur dixisse, minus fore malum, imperatorem seu regem habere malum, quam consiliarios malos : quia de facili plures unum attrahunt, non plures unus. His addit Vita secunda singularem erga matrem observantiam; honestamque subinde animi relaxationem, in qua tantopere ab omni levitate abhorrebat, ut armigero cuidam vetaret profana canere, eum-*

que jusserit hymnos quosdam de beata Virgine perdiscere, quos et ille coram Rege caneret, quosque et Rex ipse quandoque cum eo concineret : quæ ibidem cap. 4 a num. 13 latius exposita lector inveniet.

71 *Quibus magistris Blancha demandaverit curam educandi, litterisque instituendi S. Ludovicum, auctores eorū non explicant. Circa annum ætatis decimum quartum præceptorem habuit sibi uni deputatum, qui adolescentis Regis lateri ubique adhærebat, quemque ipse reverebatur ut discipulus magistrum. Habemus id ex Bulla Canonizationis citata pag. 497, in qua sic loquitur Pontifex : Cumque per incrementa temporum, idem Rex ætatis annum quartum decimum attingisset : prædicta regina (Blancha) sibi magistrum proprium deputavit, qui eum scientia litterarum imbueret, ac bonis moribus informaret. Ipseque Rex sub ejusdem magistri ferula positus, sic ei obediens et reverens existebat, sicque illius humiliter recipiebat disciplinam, quod superna præventus gratia profecit laudabiliter in utrisque.*

72 *Quamvis ante annum circiter ætatis decimum quartum præceptorem habuisse non videtur sibi uni deputatum : hinc tamen inferre non debemus, eo tantum tempore scientia litterarum imbuti cooptum. Quippe jam anno ætatis decimo tertio, dum coronatus est Rex, non ignarus fuisse videtur linguæ Latinæ, quod verba Missæ Latinæ, citata num. 67, mentem ejus ad Deum elevarent, quodque jam hoc tempore Horas canonicas recitaret. Habuisse igitur videtur ante hoc tempus magistros cum fratribus suis communes, qui pueros regios tum liberalibus artibus, tum scientia litterarum imbuerent; at ætatis suæ anno decimo quarto proprium accepisse, qui ad institutionem adolescentis Regis unice incumberet. Ceterum Waddingus in Annalibus Minorum nuper recensis tom. 2 pag. 162, cum multis aliis recentioribus, magistros S. Ludovico attribuit Prædicatores et Minores, quod antiquorum auctoritate confirmare non possum, quamvis non ignorem Blanchæ reginæ charos fuisse Prædicatores et Minores, nec minori deinde in pretio fuisse apud S. Ludovicum.*

§ VIII. Mors Ludovici VIII : ejus ante mortem cura de successione filii : testamentum : S. Ludovici coronatio.

Baudeandus in Geographia ad vocem Monpensierum ita scribit : Monpensierum (Mou-pensier) castrum fuit Gallia in Alvernia inferiori, prope Aquas Sparsas, in quo obiit Ludovicus VIII rex Franciæ anno mcccxxvi die vii Novembris; nunc omnino dirutum jacet in colle, ubi tantum ejus videntur vestigia, ducali tamen titulo etiamnum insignitur, *Matthæus Parisius ad annum 1226, pag. 230 locum, ubi obiit Ludovicus VIII Abbatiam dicit, Muntpensier appellatam; quæ non multum ab obsidione (Avenionis) distabat. Sed fallitur manifeste in eo, quod Monpensierum prope Avenionem collocet, cum omnes etiam coevi scriptores dicant fuisse in Alvernia. Hæc de loco, quo obiit Ludovicus*

A Ludovicus S. Ludovici pater. Nunc breviter postremam ejus in Albigenses expeditionem, et mortem audiamus ex scriptoribus coævis. Chronicon Alberici ad annum Christi 1226, pag. 520 rem ita refert: Cardinalis Franciæ Romanus, sedis scilicet Apostolicæ legatus, cruce signavit regem Ludovicum cum exercitu valido pro via Albigensium. Rex Ludovicus cruce signatus super Albigenses cum exercitibus suis abiit, civitatem Avenionem obsedit, ac post multam de suis amissionem, et multa pericula, civitatem ipsam potenter obtinuit, de ea et habitatoribus ejus, sicut voluit, triumphavit. Tota provincia circa Tolozam subjugata fuit et subiecta, duos etiam episcopos dominus Rex, unum in Avenione, et unum in Carcassona renovavit.

contra Albigenses suscepta; ex morbo accumbit.

B 74 Deinde, cum reverteretur in Franciam, obsidione Tolosæ dilata, Relicto, ut narrat Guilielmus de Podio Laurentii cap. 36, custode terræ domino Imberto de Bello-ioco viro bellicoso, et labori disposito cum manu maxima bellatorum: venerunt rex et legatus per Alverniam viam suam. Præventus autem rex aegritudine, quam, ut postea dictum fuit, gestabat occultam, apud Montem Pancerium præsentis vitæ cumsum complevit, Domino sic volente, tempore autumnali, videlicet septimo Idus Novembris die Sabbati, ut habet pag. 522 Albericus. Veneno regem potatum ope comitis Campaniæ, scribit loco citato Parisius, ut fama refert, licet alii asserant, ipsum non veneno, sed morbo dysenterico expirasse. Contendit et ante captam urbem jam mortem oppetiisse: verum in tota hac narratione tot seu errores seu mendacia miscuit Parisius, ut omnem sibi fidem detrahat: cum refutatum videbit lector apud Catellum in Historia comitum Tolosanorum a pag. 327. Hæc paucis commemoranda duxi, tum quia illorum in Actis fit mentio, tum ut perspiciat lector, quo in statu filio suo S. Ludovico reliquerit bellum contra Albigenses diu gestum, sed necdum ad finem perductum, Ludovicus VIII, Cujus, inquit laudatus Guilielmus de Podio, erat propositum reverti ad terras istas vere, si viveret, subsequenti. Addit idem auctor factum pio rege dignum, quo Ludovici continentia conjugalis egregie commendatur, hunc in modum:

relicto sub finem vitæ egregie continentie exemplo:

C 75 Erat autem quod revelari posset, ut dicebatur, usu feminae aegritudo; quod, sicut audivi a viro fide digno, referri sentiens vir nobilis Arcambaldus de Borbonio, qui in ejus erat societate, posse juvari regem amplexu feminae, quaesitam virginem speciosam ac generosam, atque edoctam, qualiter regi se offerret, ac loqueretur, quod non libidinis desiderio, sed audita infirmitatis auxilio advenisset, dormiente rege a cubiculariis ejus de die fecit in thalamum introduci, quam rex evigilans cum vidisset aspirantem, quaesivit quæ esset, et qualiter introisset; quæ, sicut edocta erat, ad quid advenerat reseravit; cui gratias rex ait: Non ita erit, puella, non enim peccarem mortaliter ullo modo; et convocato dicto viro domino Arcambaldo mandavit eam honorifice maritari. Rex autem iste, et re, et nomine dignus alios regere, qui tanta virtute se regebat, qui si possibile esset mortem corporalem per peccatum noluit evitare. Irrisit prudenter rex sapiens insanam stulti lenonis prudentiam, qui certa animæ perniciem vitam offerrebat incertam: cum vel millies sit corporis vita offerenda, ut mors ani-

ma arceatur. Nunc videamus, quo pacto Ludovicus filio suo et successori ante mortem consulerit.

76 Non ignorabat quosdam ex præcipuis regni proceribus fœdere nuper junctos esse in regni perniciem: hac de causa paucis ante obitum diebus juramentum exegit ab omnibus, qui ægrolanti aderant, proceribus: quod quale fuerit, et a quibus præstitum, docent ejusdem regis litteræ apud Cangium in observationibus ad Historiam S. Ludovici pag. 53, quas huc transfero: Ludovicus D. G. rex Francorum, universis amicis et fidelibus suis, ad quos litteræ præsentis pervenerint, salutem et dilectionem. Noverit universitas vestra, quod dum nos apud Monpencier gravi valetudine corporis laborare contigisset, timentes de periculo regni post decessum nostrum, provida deliberatione, et præhabito salubri consilio, mandavimus dilectos et fideles nostros prælatos et barones, Bituricensem et Senonensem archiepiscopos, Belvacensem, Noviomensem, et Carnotensem episcopos, comitem Bononiæ, comitem Montisfortis, comitem de Sacro-cæsare, et Joannem de Nigella, eosque rogavimus adjurantes, ut jurarent coram nobis, se quam citius posset, si de nobis humanitus contingeret, Ludovico majori filio nostro fidelitatem et homagium tamquam domino et regi bona fide facturos, et quod procurarent, quod ipse, quam citius fieri posset, coronaretur in regem, etc. Actum apud Monpencier anno mcccxxvi, mense Novemb. Hæc prudenter ad securitatem filii sui moribundus Ludovicus.

Ludovicus ante mortem juramento obstringit proceres,

77 Testamentum jam condiderat anno præcedenti 1225, quod memoratus sæpe Chesnius inseruit tom. 5 Scriptorum Franciæ a pag. 324, ex quo illa describam solum, quæ ad S. Ludovicum, ejusque fratres spectant: Primum, inquit, volumus et præcipimus quod filius noster, qui nobis succedet in regnum, habeat totam terram, quam charissimus genitor noster Philippus pie recordationis tenuit, et sicut eam tenuit et nos tenemus in leodis, et domaniis, exceptis illis terris, et feodis, et domaniis, quæ per præsentem paginam excipimus. Hæc S. Ludovici hereditas: post quam subdit portionem trium filiorum, Ludovico ætate proximorum, in hunc modum: Volumus siquidem et ordinamus quod filius noster secundus natu habeat totam terram Attrebatensium in feodis et domaniis, et totam aliam terram, quam ex parte matris nostræ Elisabeth possidemus, salvo dotatio matris suæ, si superviveret. Quod si idem, qui Attrebatensium tenebit, sine hærede decederet, volumus quod tota terra Attrebatensium, et alia terra, quam tenebat, ad filium nostrum regni nostri successorem libere et integre redeat. Obtinuit hanc portionem suam Robertus, at filio suo reliquit moriens, atque hinc ortus Artesiæ comitatus, ut probabilis putat David Liudanus lib. 1. cap. 6 de Teneramunda, licet jam a Philippo Augusto hunc comitatum erectum, aut etiam citius, velint alii.

qui testamentum jam ante condiderat.

78 Tertio filio legavit sequentia: Item volumus et ordinamus quod tertius filius noster habeat totum comitatum Andegaviæ, et Carnomanniæ in feodis et domaniis cum pertinentiis suis. Erat hic Joannes, quem hac dote desponsatum videbimus suo loco. Aberrat itaque Dominus de Choisy in Vita S. Ludovici pag. 3, qui, quod fratres S. Ludovici non omnes norisset,

ex quo recitantur aliqui

set,

AUCTORE
J. S.

set, hæc Carolo legata scribit. Obtinuit quidem hunc comitatum Carolus post mortem Joannis, sed liberalitate S. Ludovici, non testamento patris. Alphonso, quarto tum filio, hæc legavit Ludovicus : Item volumus et ordinamus quod quartus filius noster habeat comitatum Pictaviæ, et totam Alverniam in feodis, et domaniis cum pertinentiis suis. Obtinuit hunc comitatum Alphonso, sed mortuo illo sine prole, ad coronam mox rediit. Audiamus quid de aliis filiis staturit Ludovicus : Item volumus, inquit, et præcipimus quod quintus filius noster sit clericus (erat hic Philippus cognominè Dagobertus, defunctus in pueritia) et omnes alii, qui post ipsum nascuntur. Natus est autem post quintam, factumque testamentum, solus Carolus anno 1226 in exitu Martii, ut habet Chronicon S. Dionysii apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 496. Verum non placuit fortasse Carolo clericali vita; quapropter pia S. Ludovici liberalitas devolutam ad se defuncti Joannis portionem Carolo concessit, ut videbimus suo loco. Qui reliqua hujus testamenti legata videre desiderat, illud adire potest loco assignato.

B
Blancha, regnum administrare jussa, convocat magnates ad coronationem Filii.

79 Non eaverat in testamento suo Ludovicus VIII, cui post obitum suum regni administratio deberet incumbere, donec ea ætate esset filius suus, ut illud per se administrare posset : verum ante obitum suum coram archiepiscopo Senonensi, episcopis Bellovacensi, et Carnotensi declaravit, velle se ut regina Blancha regnum pro filio suo minorenni administraret, quod illi litteris suis testati sunt, ut ex antiquis monumentis scribit P. Gabriel Daniel in Historia Franciæ tom. 2, col. 2. Blancha, virili animo mulier, luctu ex mariti morte contracto non præpedita, mox regni proceres convocari jabet Remos, ut coronationi Ludovici filii sui Dominici prima Adventus assisterent. Verum non iisdem animis reginæ mandatum exeeperere proceres. Sed, ut scribit cæterus auctor Chronici Tironensis apud Edmundam Martene tom. 5 Collectionis amplissimæ veterum scriptorum col. 1070, Campaniæ et Britannicæ comites, comes Marchiæ, et alii Pictavienses ad coronamentum regium evocati, nec venerunt, nec nisi verborum contumeliis excensaverunt. Immo cum nuntiis regis Angliæ de die in diem conventicula faciebant, et ad destruendum Regem et regnum Franciæ, et submitendum auxilium, sumque consilium, regi Angliæ promittebant.

C
at nulli eorum adesse renuunt.

80 Matthæus Parisius ad hunc annum 1226 pag. 231 rationes recenset, ob quas optimates plerique adesse coronationi recusarent, et plures absuisse refert. Verba ejus subdo : Defuncto itaque Francorum rege Ludovico, regina ejus Blancha fecit convocare generaliter archiepiscopos, episcopos, et alios ecclesiarum prelatos cum magnatibus ad coronam spectantibus; ut venirent ad coronationem Ludovici filii sui et regis defuncti Parisios pridie Calendas (imo Remos tertio Kalendas) Decembris. Sed pars maxima optimatum, ante diem præfixum, petierunt de consuetudine Gallicana omnes incarcerationatos, et præcipue comites, Flandrensem Ferrandum, et Bononiensem Reginaldum, a carceribus liberari; qui in subversionem libertatum regni jam per annos XII sub arctiori custodia in vinculis tenebantur. Petierunt insuper quidam eorum terras suas sibi restitui; quas pater ejus Ludovicus, et avus illius Philippus, multo jam tempore injuste detinuerant occupatas. Adjiciunt

etiam, quod nullus de regno Francorum debuit ab aliquo jure suo spoliari, nisi per judicium duodecim parium; nec aliquis bello premi, nisi prius denunciaretur per annum, et præmaneret. Et cum hæc omnia sibi fuerint emendata, tunc primum ad coronationem venire non tardabunt. Regina vero, de consilio legati, metuens ne mora periculum pareret, convocato regni clero, et paucis ex proceribus, quos habere poterat, fecit Filium suum, puerum scilicet vix decennem, in Regem die S. Andree Apostoli coronari. Subtraxerunt se quidem ab hac coronatione, dux Burgundiæ, comes Campaniæ, comes de Bar, comes de S. Paulo, comes Britannicæ, et fere omnes, ut breviter dicatur, nobiles ad coronam spectantes : qui sese potius præparaverunt ad pugnam, quam ad pacis et concordiam militatem. Hactenus ille.

81 Vincentius Bellovacensis lib. 30 Speculi Hist. cap. 129 breviter declarat procerum majorem partem absuisse his verbis : Plures majorum baronum Franciæ ad coronationem vocat (regina,) sed venire recusant. Præ dolore enim patris, et desolatione regni non vacant ibi gaudio, sed magis ibi intendunt lacrymis et mereri. Ille scilicet erat speciosus puerulus cornu, qui modestius agebat : nam alios tantum non classicum cecinisse, patet ex præcedentibus diebus. Vides hic, lector, initia turbarum, quæ latius explicabimus § seq. Veruntamen non obstante hac quorundam principum absentia, antiorum numerosam satis turbam inaugurationi S. Ludovici interfuisse contendit Chazius lib. 2, num. 1 : et num. 2 inter proceres, qui adfuerunt, recenset Joannem de Brienne regem Hierosolymitanum, patriarcham Hierosolymitanum, cardinalem legatum Pontificis, romitem Bononiensem patrum novi Regis, comitem Droceusem, comitem Blesensem, tres fratres dominos de Couci, comitissam Flandriæ et Campaniæ Regis consanguineas : quin et ducem Burgundiæ, ac comitem Barrensem, quos adesse noluisse scribit Parisius. Addit ex Philippo Mouskes, comitem Campaniæ jam in via fuisse, ut adesset; sed mandato Regis, et reginæ, præsentiumque principum consilio recessum coactum, quod odio omnibus esset ob recessum ab obsidione Arvenionis, sublatisque ab eo Ludovici VIII suspicionem. Hæc quidem non consonant omnino citatis ante auctoribus, at res est minoris momenti, neque facile determinari potest, reriorane sint dicta Philippi Mouskes, an Matthæi Parisii. Unum pro certo haberi debet, multos ex præcipuis absuisse.

82 Hæc procerum absentia, turbarum in regno oriturarum præsentia, non morabatur reginam, quo minus inaugurationem statuto tempore peragenda curaret. Præmittenda tamen erat alia cæremonia, eo tempore a viris principibus non negligi solita : quippe Ludovicus ob ætatem immaturam militiæ cingulo nondum erat donatus. Factum id in urbe Suessionensi ante coronationem, habemus ex Chronico Andrensi apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 866 : Ludovicus, inquit, ad huc duodennis dicti Ludovici filius Suessionis promotus in militem, Remis a domino Jacobo Suessionum episcopo, quia sedes Remensis vacabat, in regem solemniter consecratur. De cæremoniis, quibus viri nobiles erant milites, seu equites, multa habet Cangius in Glossario vocum Latino-barbararum ad vocem Miles, quædam etiam in dissertatione 22 ad Joinvillium : ex quibus intelligimus non easdem

A easdem semper fuisse observatas. In memorato Glossario tom. 4, col. 743 hæc habet circa personas, quæ creabant militem: In hisce sacris caremoniis cingulum militare conferebatur novo militi ab aliquo principe aut magnate, data, ut solemne erat, alapa militari, sacra faciente episcopo, aut sacerdote, eusque benedicente... Interdum militiæ cingulum ab episcopis et abbatibus ipsis conferebatur in ipsa ecclesia sacris vestibus indutis... Neque tamen semper in hisce occasionibus gladius ab ipsis pontificibus militi accingebatur; sed ipsemet interdum miles de altari acceptum lateri suo aptabat, siquidem majoris dignitatis esset princeps. Cum itaque non exprimitur, a quo S. Ludovicus militiæ gladium acceperit, verisimile est, vel ab episcopo Suessionensi traditum esse, vel ab ipso Rege de altari fuisse acceptum.

83 Militiæ cingulo donatus Ludovicus, Remos inungendus se contulit. Sacram ampullam, cujus chrismate inunguntur reges Franciæ, ab abbatiâ S. Remigii usque ad ecclesiam beate Virginis recenti stiparunt equites armati, cum ad securitatem, tum ad magnificentiam ait Chai-zius pag. 59: sed cum eam ibidem ab abbate traditam ait in manus archiepiscopi Senonensis, id errori Philippi Mouskes attribuendum videtur, qui putavit S. Ludovicum auctum fuisse et coronatum ab archiepiscopo Senonensi, cum constet, id præstitisse Jacobum de Basoches Suessionensem episcopum, suffraganeum archiepiscopi Remensis, ut hodièdum omnes admittunt. Cæremonias sacre unctionis et coronationis late describit Ludovicus Lassere a fol. 169, ubi eas curiosus lector inveniet. Unum hic observo cum Joinvillio num. 27, pium Regem, non ignarum, quantum opus humeris suis imponeretur, quantaque ad regnum recte administrandum indigeret sapientia, omnem in Domino collocasse fiduciam, atque animo in Deum fixo repetisse verba Missæ ex Psalmis desumpta: Ad te levavi animam meam, Deus meus in te confido. Et sane, sicut nullus speravit in Domino, et confusus est. Eccli. 2, ita nec sua Ludovicum spes fefellit, uti ex dicendis fiet manifestum.

Dominica prima adventus, 29 Novembris anni 1226 anno ætatis decimo tertio.

84 Annus, quo coronatus S. Ludovicus, certus est, quævis in ea designando erraverint auctores aliqui, etiam Synchroni. Recte Nangius pag. 327: Infra mensem post patris obitum Remis prima Dominica Adventus per manum venerabilis patris domini Jacobi Suessionensis episcopi, vacante sede Remensi, coronatus et inunctus fuit, anno videlicet ab Incarnatione Domini millesimo ducentesimo vigesimo sexto. Cui consonant quoad omnia Albericus pag. 522, et Chronicum Turouense loco jam assignato, aliique plurimi antiqui. Præterea, qui annum 1227 assignant morti Ludovici VIII, et coronationi S. Ludovici, ut Belloracensis lib. 30, cap. 129, et Chronicum Andrevense loco num. 82 citato, cum quibusdam paullo posterioribus, refutantur ex epistolis ad S. Ludovicum, et Blancham anno 1227 scriptis, multisque instrumentis et gestis, ad illum annum referendis, ita ut ea de re nullum debeat esse dubium. Dies æque certa est: nam cum fuerit Dominica prima Adventus, ut Joinvillius, aliique asserunt, illique eo anno incidere in xxix Novembris, seu pervigilium S. Andrew Apostoli; necesse est coronatum esse in pervigilio S. Andrew Apostoli xxix Novebris, ut cum Chronico Turouensi assertum invenio in Chronicis rariis. Corrigendi

itaque recentiores quidam, qui primam Decembris designarunt. Neque obstare debet nummus, quem Jacobus de Bie exhibet in Francia metallica fol. 24 hunc in modum:

Etenim tot auctoribus cævis eedere debet auctoritas nummi, de ejus ætate non constat: nisi quis credere malit, sacram unctionem biduo post coronationem, seu 1 Decembris, sicut in nummo notatur, peractam esse, quod eruditus Gal-
lis dissentendum relinquo. Ceterum ætas Regis hoc tempore deducitur ex disputatis § 5 de anno natali, quam uti et cetera, citatus num. 57 Bernardus Guidonis recte exprimit his verbis: Coronatus autem fuit in Regem Dominica prima Adventus, anno Domini mcccxxvi, ætatis vero suæ anno xii, quem completurus erat in sequenti festo S. Marci Evangelistæ.

§ IX. Potentes S. Ludovici adversarii initio regni: origo turbarum, et conspiratio principum adversus Regem.

Gesta S. Ludovici in regno descripturi, ingentes mox turbas, dissensiones, bella, majoraque his omnibus Regis pericula referemus. Quapropter paucis lectorem ad singula minus attentum præmonere oportet, hæc Ludovici culpa non fuisse exorta, atque nec ejus laudè obesse; quin potius ad summam Regis gloriam magnopere conducere, quod regnum adeptus externorum hostium bellis agitatum, subditorum et clientium principum conspirationibus scissum, illud ita demum pacaverit, ut nec hostes externi nec interni quidquam ultra movere ausi sint, eamque reduxerit concordiam non suo, sed hostium suorum impendio. Verumtamen, quod spectat ad primos regni annos, tumultibus hisce magis agitados, fatemur gloriam conservati Ludovico imperii Blanchæ reginæ majori ex parte attribuendam esse, cujus mandato gerebantur omnia: ita tamen ut nec inolefcentem Regem omni laudè oporteat spoliare: hunc enim ridebimus ubique cum matre agentem, ubique præsentem, ubique strenue et prudenter suas partes exsequentem. Hisce præmonitis, breviter item referendum est, quos simul cum regno hostes nactus sit S. Ludovicus.

Multos S. Ludovicus cum regno nactus est hostes:

86 Præcipuus Franciæ hostis erat multo jam tempore Anglus, intentus in omnem occasionem recipiendi amissas in Gallia provincias. Quippe cum Normanniam, multasque trans Ligerim provincias

præcipui erant rex Angliæ.

ACTORUM
J. S.

provincias possedisset rex Angliæ, iis fere omnibus per Philippum Augustum S. Ludovici arum privatus erat Joannes, Henrici III hoc tempore in Angliā regnantis pater. Angli eas injuste ereptas contendebant; Galli vero asserebant jure occupatas, quod Joannes Angliæ rex Galliæ regis pro dictis provinciis vassallus, duodecim Franciæ magnatum, quos parcs vocant, judicio damnatus, iisque mulctatus esset. Bellum quidem ex hac contentione ortum, induciis quandoque fuerat interruptum; sed pax necdum coaluerat; nec desinebant Angli quaslibet arripere occasiones recuperandi provincias olim suas. Hæc breviter ad lucem sequentium hoc loco deducta, plenius enarrata inveniri possunt in historicis variis, qui illa pertractant tempora; uti et ea, quæ dicuntur de aliis principibus.

87 Secundus S. Ludovici hoc tempore hostis erat Petrus Britannicæ Armoricæ comes, cognomento Mauclerc seu malus clericus, frater comitis Drocensis, ac regia Ludovici VI stirpe natus, qui comitatum Britannicæ conjugio comitissæ Adleidis obtinuerat tempore Philippi Augusti.

B Vir erat, ut cum depingit pluribus Lobineau in Historia Britannicæ tom. 1, pag. 207. ad armatas, ingenio summo, sed ad malum sapius quam ad bonum proclivi; parum sincerus in verbis, in fœderibus inconstans, juris sui atque auctoritatis studiosus, ac submissus tantum, ubi id exigebat necessitas. Possidebat præter Britanniam civitates quasdam vicinas, ita ut et fortitudine, et ingenio vasto, et opibus, et commerciis cum rege Angliæ esset metuendus. Ceterum Rex ipse agnovit apud Joinvillium num. 31, nullum sibi fuisse magis inimicum Petro Britannicæ comite: rationes autem, cur in regnum cum aliis conspiraverit, mox explicabuntur.

88 Tertius erat Theobaldus Campanicæ comes, ac deinde Navarræ rex, Regis item consanguineus, opibus ac provincia lata potens. Hunc principem atris passim coloribus depingunt historici: quin et jactitatum fuit eo tempore, Ludovicum VIII ejus opera veneno sublatum, ut vidimus. Verum præcipui auctores coævi id non habent, neque ullam hujus suspicionis mentionem inveni apud scriptores antiquos, præterquam apud Matthæum Parisium, rumores quoslibet malignos Historiæ suæ inserere consuetum, et Philippum Mouskes poetam. Crediderim itaque hanc famam ab inimicis ipsius sparsam fuisse, quando ab eorum recessit fœdere, atque apud paucos fidem invenisse. Rex certe reginaque ea videntur suspitione caruisse, quod susceperint eum postea contra confœderatos principes defendendum. Ceterum, quamvis Theobaldus comitatum Campanicæ obtinisset favore Philippi Augusti, ac protectione Ludovici VIII, ut ait Chazius pag. 46, retinisset contra patruelē suam, quæ eum ad se pertinere contendebat, de quo plura dicenda sunt inferius; tamen iteratis jam vicibus se minus obsequentem præbuerat Ludovico VIII, ita ut occasionem quærere videretur eicimendi se prorsus ab ejus imperio.

89 Ad hos accedebat Hugo de Lusignan Marchiæ comes, qui viduam Angliæ regis Joannis, eandemque matrem Henrici III in Angliā tunc regnantis, duxerat uxorem, amplamque trans Ligerim, tum ex parte sua, tum ex parte uxoris, habebat ditionem: ridelicet præter comitatum Marchiæ, provinciam Santonensem, et Engolismensem, cum parte provinciæ Pictaviensis. His accessit, ut infra patebit, Barri comes,

uti et magnates Pictones. Præterea bellum etiam tum vigeat contra comitem Tolosanum, et Albigenes, qui sæpe quidem victi, magnaque ditionum suarum parte spoliati erant; at penitus superari a tot tamque numerosis exercitibus necdum potuerant. Principes hi omnes classicum canebant contra Ludovicum, nec prætermittēbant sollicitare alios; qui si necdum plane in partes eorum transierant, certe jam vacillabant, cumque iis se demum conjuncturi erant, quorum fœdus sibi existimabant utilius. Cum horum principum potentia si conferantur vires Regis, quales eo tempore erant in Francia, manifeste apparebit vera dixisse Joinvillium num. 28 cum aliis biographis, cum affirmarunt omnino necessariam adolescenti Regi fuisse singularem Dei protectionem et opem, ut tot, tamque potentibus hostibus non succumberet. Nunc examinemus quando hæc conspiratio fuerit primum exorta, quaque de causa principes contra dominum suum, et Regem videantur insurrexisse.

90 Prima ac præcipua ratio conspirationis non alia fuisse videtur, quam ut auctoritatem, potentiamque Regis, quæ mirifice aucta erat sub Philippo Augusto, S. Ludovici avo, imminerent, illiusque depressione suam auferent potentiam. Hinc terras sibi quasdam, injuste, ut jactabant, ablatas volebant restitui, regnique E jura læsa esse a præcedentibus regibus conquirebantur; uti habet Parisius num. 80 citatus. Præter hanc tamen et alia ratio invenitur ex ambitione comitis Britannicæ, quam tradit scriptum eodem tempore Chronicon Turonense; sed res paulo altius repetenda. Chronicon Alberici pag. 468 ita habet: Anno mcccii comitatum Flandriæ sortitur Ferdinandus de Hispania regis Portugallicæ filius, cui data est prima filiarum comitis et imperatoris Balduini, Joanna nomine, in uxorem, ad petitionem et instantiam veteris comitissæ Flandrensis (Mathildis) amitæ istius Fernandi. Prædictus autem Ferdinandus, Ferdinandus, seu Ferrandus, ut vocant alii, obtentu per uxorem Flandriæ, cum Ottone IV imperatore, aliisque principibus confœderatus, bellum gessit adversus Philippum Augustum Francorum regem, a quo anno 1214 celebri prælio cum principibus confœderatis victus; captusque cum Bononiæ comite et carceri mancipatus fuit, ut ad eundem annum 1214 narrat Albericus, aliique plurimi. Noluit hos comites carcere liberare Philippus Augustus, noluit aliquamdiu Ludovicus VIII ejus filius, donec carcer comitis Flandriæ occasionem dedit comiti Britannicæ Petro comitatum Flandriæ ambiendi. Solebant eo tempore matrimonia, quæ bona fide fuerant dudum contracta et consummata, non raro solvi propter impedimentum aliquod, quod latuerat, deinde detectum. Porro simile quoddam impedimentum, quo invalidum esset conjugium Flandriæ comitis Ferrandi cum comitissa Joanna, aut invenisse se putabat, aut certe fingebat Petrus Britannicæ comes: obtinuerat enim litteras a Pontifice Honorio III, non quidem, ut infra probabo, quibus matrimonium jam solveretur, sed ut examen institueretur de illius valore: accusabat matrimonium, ut invalidum, et comitissam Joannam sibi consentientem ducere uxorem meditabatur, comitatum Flandriæ hoc conjugio adepturus.

91 Innotuit totum hoc negotium Ludovico VIII, qui, ut molimina hæc disturbarēt, agere cepit de comite Flandriæ e carcere dimittendo:

A do : at intercedente regis morte, post obitum Ludovici VIII diuissum videbimus. Hanc conspirationis horum principum causam assignat auctor citati Chronici Turonensis. Audi itaque quo ipse pacto rem enaret apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissima, col. 1069, ubi ait expectandam fuisse Avenionensibus urbis suae ruinam, Ludovico VIII muros eorum assiduis assultibus oppugnante; nisi a baronibus Franciae, qui contra regem occulte conspiraverant, turbaretur negotium. . . Nam cum Petrus comes Britanniae ab Honorio Papa litteras impetrasset super divortio inter Ferrandum comitem et Johannam comitissam Flandriae celebrando, et etiam matrimonium accusaret, eamque consentientem sibi desponsandam praedestinasset; rex iratus hoc audiens, nec operi nefando consentiens, Ferrandum comitem xl milibus librarum Parisiensium redemit, eumque in sequenti nativitate Domini, receptis ab eo et baronibus Flandriae munitionibus et obsidibus, a carcere liberavit (Blancha pactum illius exsequente, ut dicemus :) ob hoc Petrus comes Britanniae cum Campania et Marchiae comitibus, multisque aliis baronibus, contra omnes, rege non excepto, conspiraverant, sicuti dicebatur, Avenionenses et comitem Tholosanum in tantum fovens et adjuvans, quod ad eos suos nuntios cum muneribus transmittabat, eorumque munera, nuntiosque recipiens, sese suspectum regi et omnibus exhibebat.

B 92 Choizius pag. 65 hanc conspirationis causam non amplectitur, quam in recentioribus solum auctoribus legerat, admissurus, ut opinor, si hoc Chronicon considerasset. Cur enim non credamus auctori synchroo et sincero, in re praesertim, quae nec ab usu illius temporis, nec a castro comitis Britanniae abhorret ingenio? Etenim, ut olim praetermittam exempla, Alphonsus rex Legionensis a duabus uxoribus Tharasia prima, deinde et Berengaria Castellana S. Ludovici amita, non ita pridem pontificio mandato fuerat separatus. Porro assentiri non possum opinioni Lobineau, qui in Historia Britanniae pag. 219 verba citata, Cum . . . litteras impetrasset super divortio. . . celebrando, ita accepit, acsi Pontifex matrimonium jam declarasset irritum. Cum enim addat auctor haec verba : Et etiam matrimonium accusaret, matrimonium necdum erat examinatum, necdum a Pontifice mandatum dirortium : alioqui accusatione matrimonii opus non fuisset Britanniae comiti. Idem rei exitus declarat, cum iuncti permanserint. Itaque mea quidem sententia nihil impetraverat comes Britanniae, nisi ut matrimonium examinaretur, ac procederetur ad dirortium, si post legitimum examen repectum fuisset invalidum. Ceterum qua de causa matrimonium dictum Britanniae comes invalidum esse contenderit, auctor non exprimit.

C 93 Litteras hujusce fidei, signatas anno 1226 Gallice dat memoratus Lobineau loco assignato, quas asserit eodem tempore fuisse exaratas. Priores sunt comitis Britanniae, quibus se comiti Campaniae iurejurando obligatum docet, ad opem ei ferendam contra quemlibet, qui vivere potest et mori. Altera comitis Marchiae, quibus se similiter obligat contra quemlibet, comite Britanniae excepto. III itaque tres comites, totius factionis duces, jam conspiraverant rivente Ludovico VIII, vel in ipsa obsidione Avenionensi, vel antea : accesserunt, mortuo Ludovico,

maguales Pictorum, et comes Barrensis. Audi AUCTORE J. S. memoratum Chronicum Turonense col. 1070 : Regno, inquit, Franciae sic in manu mulieris et pueri derelicto, Savariens de Malo-Lione et alii, consilio, sicuti dicebatur, magnatum Pictaviae, nulli ordini, sexui, vel aetati parcentes, quemcumque terra et mari capere poterant, rapiebant; in tantum se regi Angliae submittentibus, quod Richardum fratrem ejus ad Rapellam, aliamque terram regis Franciae destruendam, in auxilium vocaverunt, eumque factis homagiis in suis oppidis receperunt. Et inferius : Theobaldus comes Campaniae, et Henriens Barrensis comes, qui contra regem conspiraverant, et in conductu Regis ad parlamentum venerunt, ibique cum Richardo fratre regis Angliae, et aliis ejusdem regni nuntiis, baronibusque Pictaviae multa nefanda, et acerba consilia contra regem Franciae tractaverunt.

94 Haec cum Richardo, qui jam anteq fuerot in ducatu Aquitaniae ad Anglos spectante, tractabantur quidem, et pars utraque sedus cupiebat contra Regem; at non tam cito de conditionibus fidei Richardum inter et principem convenire potuit, quod illi jam intercedebat cum Pictoribus. Interea Rex Angliae Henricus, hac procerum rebellione audita, occasionem arripuit tentandi uaguates provinciarum, quas suas esse contendebat. Rem narrat Parisius ad annum 1226 pag. 231 hoc modo : Rex autem Anglorum, audiens dissidium procerum praedictorum, misit ad partes transmarinas archiepiscopum Eboracensem Walterum, et Philippum de Albino militem, cum aliis solemnibus legatis, ad optimates Normanniae, Andegaviae, Britanniae, et Pictaviae, qui sibi subijci de jure tenebantur, postulans cum magnis pollicitationibus, quatenus ad eos ipsum venire cupientem, fideliter admittere dignarentur. Haec Anglus hoc tempore moliebatur, ut amissa recuperaret. Et saepe iugens regno malum imminere videbatur : sed Damians, qui dissipat consilia gentium, dilectum sibi Ludovicum a ruina servavit, totaque haec tempestas brevi exauit, ut jam narrare aggredimur.

F § X. Protectio summi Pontificis a Rege postulata et obtenta : comes Flandriae vinculis exemptus : principum conspiratio dissipata : Anglorum conatus elusi : induciae cum iisdem.

Rex ac regina pari pietate, prudentia, ac fortitudine praediti, visa procella capiti suo imminente, nihil praetermiserunt, quod prudentia, ac fortitudo suggerere poterant ad periculum amovendum. In primis protectionem petierunt Sedis apostolicae, cujus favor quantum eo tempore prodesset apud Christianos, non erant ignari. Annuunt postulatis non sine laude regum Francorum Gregorius IX summus Pontifex, data ad Regem, reginamque epistola, quae apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissima, col. 1210 ita sonat : Gregorius episcopus servus servorum Dei carissimis in Christo filiis Ludovico illustri

Protectionem summi Pontificis Rex petiit, et obtinet :

agunt item cum Anglis de fiedere : molimonia regis Angliae.

E

F

AUCTORE
J. S.

illustri Regi Francorum ac B. matri et fratribus suis salutem et Apostolicam benedictionem. A memoria nostra non poterit, sicut nec debet, excidere fidei et devotionis sinceritas, quam reges et regnum Franciæ ad Deum et sacro-sanc-tam Ecclesiam noscuntur hactenus habuisse : quorum sinceritatem Sedes apostolica favorabiliter prosecuta, reges ipsos et regnum studuit semper multipliciter honorare. Vos quoque, propter commune debitum, quod debet prospicere viduis et pupillis, affectu tenemur prosequi speciali, ex eo quod tu, fili Rex, devotione sicut sanguine inorum successor et hæres, negotium fidei prosequi diceris. . . contra Albigenses hæreticos. . . Hujusmodi ergo consideratione inducti, supplicationibus vestris clementer annuimus, et personas vestras cum ipso regno, familiis, et omnibus bonis vestris sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et presentis scripti patrocinio communimus etc. Datum Lateranis vi Idus Maii Pontificatus nostri anno primo, Christi 1227. Aliam eodem die epistolam dedit Pontifex ad Romanum sancti Angeli Cardinalem, legatum in Gallia Pontificium, qua idem negotium ejus curæ committit : quamque ibidem col. 1211 lector inveniet. Porro legatum Pontificium egregie partes suas implexisse, etiam ante acceptam hanc epistolam, Regisque lateri ubique adhæsisse, in decursu patebit. Credibile est non parum valuisse ejus auctoritatem, tum ad reducendos rebelles, tum ad animos nutantium in fide confirmandos.

comitem
Flandriæ e
carcere di-
mittit

96 Aliud contra seditiosos præsidium sibi prudens regina paravit, dimittendo e carcere comitem Flandriæ : de cujus liberatione Meyerus in Annalibus Flandriæ ad annum 1226 ita scribit : Ille (S. Ludovicus) interventu præcipue Blanchæ matris Ferdinandum comitem sobriuum suum vinculis solvit, post annos duodecim ac quinque menses quam fuerat captus. Dimissus autem est ad Epiphaniam Domini, ideoque qui morem servant Romanum, conferunt ejus redemptionem in annum vigesimum septimum. Sunt qui Alphonsi fratris, qui regnum ea tempestate in Lusitania obtinebat, simul Joannæ principis auro liberatum putant. Alii (quod propius vero sit) Blanchæ reginæ tantummodo precibus, quæ ejus erat matertera regisque mater, condonatum memorant, postquam ipse, uxorque in leges pacis, cujus supra meminimus, religiose jurassent. Auro redemptum habet Chronicon Turonense citatum num. 90. Neque hoc dubium videtur, cum fateatur Joanna comitissa in charta sua, edita apud Martenium Collectionis amplissimæ tom. 1 col. 1205, se adjutam fuisse in redimendo marito suo auro abbatis et conventus S. Vedasti.

conditionibus
hic memora-
tis.

97 Conditiones autem, quibus cum Ludovicus VIII dimittere statuerat, has memorat ad annum præcedentem Meyerus : Ut si rursus Ferdinandus a rege defecisset, ipse motus per Pontificem Romanum piorum communionem regno expelleretur, Flandriæ, per episcopos Landnensem Sylvanectensem sacrificiis interdiceretur, Duacum oppidum aliquot adhuc annos remaneret in manu Regis, omnis nobilitas præfecturæque Flandriæ (jurarent,) si in posterum comites hanc pacem violassent, se comites deserturos, hincque tutaturos partes, donec per XII megistanes Gallie pax foret composita. Quod si quispiam forte nobilis hunc in modum se obligare detrectasset, comes illum Flandria pelleret, bona

ejus omnia in fiscum cogeret, neque eum unquam reduceret nisi per gratiam ac voluntatem Regis. Adhæc comitibus Flandriæ oppida sua eis Scaldim restituere aut novas alicubi mansiones educere, nisi assensu ac voluntate regum numquam liceret. Addit has conditiones factas mense Aprili, sed comitem in carcere mansisse usque ad tempus supradictum, quia Flandri in has conditiones jurare recusarunt, quod ne postea quidem facere voluerunt. Verum suffiebat Ludovico comitem ejusque uxorem jurasse, ut cum hisce pactis firmiter sibi adversus hostes conjungeret : neque comes in secutis deinde turbis spem ejus sefellit. Ceterum instrumentum comitis, factum Tusulis mense Januario, in quo hæc omnia fusius leguntur, invenies apud Leibnitium in Codice juris gentium pag. xi.

98 Nunc exponamus quanta celeritate, prudentiaque Rex ac regina totam conspirationem procerum ante dictorum dissiparint, motusque excitatos sedarint. Nangius apud Chesium pag. 327 ita rem narrare aggreditur : Eodem anno (1226 more Gallorum veterum) quo coronatus fuit Ludovicus Rex, Hugo comes Marchiæ, et Theobaldus comes Campaniæ, nec non et Petrus comes Britannia, contra ipsum Regem et dominum suum conspirantes, fœdus ad invicem iniierunt. Unde comes Britannia ex consensu comitis Campaniæ, qui absque licentia imo contra voluntatem et præceptum regis jam defuncti Ludovici de terra Albigensium redierat, castellum (in Normannia) quod sanctum Jacobum de Beveron nominant, quod una cum alio (in Pertico) quod Belesmum dicitur, sibi rex defunctus Ludovicus diu ante in custodia tradiderat, prout melius poterat firmabat, et victualibus muniebat. Sed confederationem et in regnum suum eorum machinationem pessimam novus Rex adhuc juvenis peragnoscens, asservit jurans in brachio fortitudinis suæ, quod defenderet se de omnibus : habitoque cum suis consilio, contra illos incredibilis multitudinis ducens exercitum, usque ad Quarerriam de Curceto * quantocius properavit. Rex siquidem Romanum Cardinalem sedis Apostolicæ tunc legatum in Francia, comitemque Bononiæ avunculum * suum, nec non Robertum comitem Drocensem fratrem comitis Britannia in suo habebat comitatu. Cum autem vidisset comes Campaniæ exercitum Regis mirabilem, dominumque summè naturaliter pertimescens, adhærensque Regi Franciæ a comitum Marchiæ et Britannia consortio celeriter resiluit. Quem Rex benignissimus ad amicitias pristinas hilariter recepit.

99 Primus ad obedientiam regressus comes Campaniæ cum Barrensi tamen comite, ut vix ridebimus, quamvis de eo non meminerit Nangius, auctores varios in errorem deduxit. Chazius pag. 67 alique recentiores putarunt, Regem cum exercitu primo in Campaniam profectum ; hinc terrorem comiti injectum, armaque ab eo deposita. Verum nec in Campaniam Rex movisse legitur apud auctores illius temporis, nec Regi adhuc reconciliatus erat Campaniæ comes, cum jam ille circa Martium procul a Campaniâ cum exercitu degeret trans Liguriam in Pipariensi provincia, ut dicendum sit, hoc iter in Campaniam ex fallaci conjectura fuisse confectum. Choisy pag. 12 amoribus comitis hanc reconciliationem attribuit, ac si, visa regina Blancha, ejus pulchritudine attonitus, arma mox de manibus projecisset. At vero neque hoc

A antiquis auctoribus notum, neque credibile: etenim fingamus comitem, insano hoc amore flagrasse, similem erga se, hominem conjugatum, in Blancha regina integerrima sperare non poterat affectionem. Veram igitur hujus reconciliationis rationem ex auctore, cujus fere sub oculis res gesta est, mox assignabimus, ubi cum eodem Regis progressum exposuero exactius, quam supra describitur a Nangio.

100 Auctar Chronici Turonensis, qui eidem hoc anno finem imponit, motum Regis reginæque eum exercitum sic exponit: Anno MCCXXVII, x Cal. Martii, scilicet die Sabbati, venit Thronis Rex Francie Ludovicus cum Blancha matre sua et infinito armorum exercitu. Nihil hic moratus, ad partes Pictavia, ubi quidam ex rebellibus debebant, movit exercitum: In crastino autem, inquit auctor, apud Cainonem * profectus, et deinde apud Lodunium * (in Pictaviensi provincia) cum Britannie et Marchie comitibus, eorumque fantoribus; apud Ciarreiam Curcarii (quod Nangius supra Quarerriam de Curcario nominat, neque longe Loduno abest)

* Chinon
* Loudun

B fere per xx dies intervenientibus nuntiis tenuit parlamentum. Hoc loco haud dubie ad se invitavit amnes confederatos principes, sed Britannia et Marchia comites adesse recusarunt, ac per nuntios cum Rege egerunt. Venerunt autem ad Regem Campanie et Barri comites, quos ibidem ad eamcordiam revocavit. Narrat hæc idem auctor, qui ita prosequitur: Theobaldus enim comes Campanie, et Henricus Barrensis comes, qui contra regem conspiraverant, et in conductu Regis (seu obtenta securi accessus promissione) ad parlamentum venerunt, ibique cum Richardo fratre regis Angliæ, et aliis ejusdem regni nunciis, baronibusque Pictavia multa nefanda et acerba consilia contra Regem Franciæ tractaverunt. Sed Dominus cujuslibet eorum mentem ita mutavit, et divisit ab alio, quod singuli pro se, aliis inconsultis, infecto negotio (faderis) desolati apud Thoartium (in Pictavia) remanserunt. Interea Richardus frater regis Angliæ, et Savariens de Malo-leone (e præcipuis Pictorum magnatibus,) qui diu expectaverant, comitem Campanie et comitem Barrensem, qui extra muros Thoartii morabantur, capere tentarunt; sed compertis eorum insidiis, clam a Thoartio fugientes, se in omnibus homagiis Regi Franciæ submisserunt. Hæc illorum perfidia nutantes impulit, imo coegit se Regi conciliare: non immerito enim sibi metuebant, quod hinc perfidium, inde florentissimum Regis exercitum ante se positum vernerent.

Comites Britannie et Marchie bis a Rege citati, moras non tulit,

101 Hoc vulnere Regis celeritate, qui tantum hiemali tempore tam cito et collegit et duxit exercitum, rebellium faderi inflicto, expeditior erat ad otios subigendos via. Sed maluit id sine sanguinis effusione Rex facere, quam vi et armis. Audiamus itaque quo pacto id consecutus fuerit. Nangius, post relatam reconciliationem jam expositam, hoc modo prosequitur: Deinde duos prædictos comites, videlicet Marchie et Britannia, fecit regali edicto ad suum parlamentum convocari, adhuc agens in partibus Pictavia, ut patebit ex sequentibus. Quid illi? Moras neclunt, regiumque exercitum longius amovere cupiunt: Sed, inquit auctor, qui jam adversus eum et reginam matrem ejus confederati fuerunt, Regis mandatum vilipendentes, et ad ejus parlamentum venire penitus contententes, (neque quamdiu ibi eum exercitum

subsisteret) mandaverunt ei quod apud Chino-ALCTORE
nium in Taronensi Provincia, si sua placeret J. S.
voluntati, adventarent; ut eo scilicet reduceret exercitum. Fecit id Rex, relictis tamen præsi-
diis, ad limites circa provinciam Pictaviensem tutandos, ut habet Chronicon Turonense: Sed hoc incassum, inquit Nangius, nam ad diem præfixam nec personaliter accesserunt, nec per se ipsos sufficienter mittere voluerunt. Unde secundo citati, et a suis allinibus persuasi, quod ad Regis domini sui parlamentum accederent, mandaverunt ei quod Turonis coram ipso libentissimo animo comparerent, sed mandatum de die in diem adimplere differentes, quod vitairum sineere non agerent, sed exercitum magis euperent amovere.

102 Noa poterant id non perspicere Rex, ejusque consiliarii, voluit tamen anneau juris formam serrare. Sic enim pergit Nangius: Rex nobilis iratus vehementer, communicato cum suis baronibus consilio, ne aliquid contra jura agere videretur, tertio jussit eos suo parlamento interesse. Et tunc primo stultam suam superbiam, et domini sui Regis clementiam perpendentes, mandaverunt ei humiliter et devote, quod apud Vindocinum *, si vellet, in suam præsentiam comparerent, et de omnibus, quæ ipsi forefecerant *, emendarent. Quod ut ore promiserunt, opere compleverunt. Rex vero prout erat innata mansuetudinis, nolens malum pro malo reddere: ipsis pœnam conspirationis et inobedienciæ misericorditer relaxavit. Chronicon vero Turonense post relatam comitum Campanie et Barri submissionem, sic pergit: Quo facto Rex Vindocinum rediit, itinere jam dicto, citationibusque præmissis, munitionesque muniens, ad defensionem terræ ducentos milites, (qui singuli habebant aliquot servientes, ut vocabant, id est gregorias milites,) reliquit. Dumque sic Rex rediret, Britannia et Marchia comites videntes, quod universi et singuli eos unanimiter dereliquerant, loquebantur labiis et movebant caput, in conductu Regis (seu salvo conductu Regis muniti) xvii Calendas Aprilis Vindocinum pervenerunt, ibique coram legato, factis homagiis, in hunc modum pacis devenerunt.

tertio citati, cum accedunt Vindocini, ac reconciliantur

E

* Vaadoute

* id est, deliquerant

103 Rex Franciæ Ludovicus Johannem fratrem suum puerum octennem Yolendi filia Petri comitis Britannia desponsandum promisit, eique Andegavia comitatum concessit, dictoque comiti Britannia urbem Andegavensem, Bougeinum * et Bellum-fortem *, et Cenomanicum * post mortem reginæ Berengaria cum pertinentiis, exceptis homagiis, usque ad xii annos prædicto puero dereliquit, et insuper sanctum Jacobum de Bevronio *, et Lapidariam *, et Belisima * castrum cum eorum appendiciis eidem comiti et hæredibus suis donavit in perpetuum et quittavit *. Quæ Comiti hoc pacto concessit Rex, servanda fratri suo Jaanni, donec is ea esset usque, qua per se regere posset, pars erant hereditatis Joanni relicto testamento patris Ludociei, recitato num. 78: alias urbes ad ejus hereditatem spectantes Rex ipse servare voluit. Comes vero ex parte sua quædam itidem oppida filia suæ se daturum promisit, uti ex monumentis antiquis docet dominus Labineau in Historia Britannia tom. I, pag. 221. Porro matrimonium illud impeditum fuit morte Joannis haud multo post secuta. Reliquis hujus pacti conditiones vide apud laudatum Labineau loco assignato. Comiti vero Marchia, ait citatum Chronicon

conditionibus hic memoratis.

F

* Bauge
Beaufort
le Mans

S. James de Bevron
la Petriere
Belesme
i. e. abdicavit

A reoli, homo nobilis diœcesis Agetensis de parte comitis supradicti. *Imbertus de Bello-joco*, qui a Ludovico VIII ibi relictus fuerat, videtur eo tempore absuisse, cum parte forsitan copiarum militarium; siquidem vidimus hunc circa mensem Aprilem occupatum fuisse contra Richardum Anglum, quem ab eo victum retulimus num. 105. At vir bellicosus, post inducias eum Richardo pactas eo reversus, mox damnum reparavit.

Imbertus vero
dux Regis
Bessedam.
* i. e. nuntiabat
* la Bessedé

107 Sic enim pergit dictus auctor: Ipso quoque tempore tuebatur * castrum, quod dicitur Bessedam *, quod dominus Imbertus in æstate sequenti obsedit, cum jam computaretur annus Domini MCCXXVII, in quo comes Tolosanus posuerat munitionem viros strenuos, Pontium de Villanoca, et Oliverium de Terminis, et alios bellatores multos. Erantque in exercitu dominus archiepiscopus Narbonæ, et episcopus Tolosanus, quem quadam die transeuntem cum pluribus circa villam illi de intus clamantes, Diabolorum episcopum infideliter vocitabant. Et qui cum eo erant; Auditis, inquit, quod vos appellat, Diabolorum episcopum? Utiq; respondit ipse, et verum dicunt: ipsi enim sunt diaboli, et ego sum episcopus ipsorum. Quod (castrum) cum machinis expugnatum fortiter capitur, et militibus et peditibus nocte fugientibus non paucis, ceteri, qui inventi sunt, partim gladio, partim sudibus ceciderunt. Parvulis autem et mulieribus pius episcopus dabat operam eruendis. Hæretici vero Geraldus de Mota diaconus eorum, et alii ejus socii, flammis ignium sunt combusti. Hæc posteriora et quæ deinde de bello Albigensium referemus ex Guilielmo, habet etiam Bernardus Guidonis in Vita Gregorii IX tom. 3. Scriptorum Italiæ pag. 571. Et liber Præclara Francorum facinora inscriptus, apud Chesnium tom. 5, pag. 775. Reliqua anno sequenti.

Ecclesiastici
Galli, decimas
ne solvant,
appellant
Pontificem:

108 Porro occasione hujus belli orta est in regno Galliæ non exigua obmurmuratio contra regiam, legatumque Pontificem. Rem narrat ex litteris Pontificiis Odericus Raynaldus ad annum 1227 a num. 56, quam summam accipit. Decretæ erant in concilio Bituricensi decimæ, Ludovico VIII persolvendæ ab ecclesiasticis ad bellum contra Albigenses promovendum: hæc ad eundem usum S. Ludovico exigebat Cardinalis legatus, atque auctoritate sua compellebat ecclesiasticos ad earundem solutionem. Quidam id ægre ferentes, appellarunt ad Pontificem, ad quem et litteras dederunt, quærelis acerbissimis refertas. Emollitus hisce lamentis cleri Gallicani Gregorius IX, legatum, gravibus verbis objurgatum, desistere jussit a coëptis. Verum re deinde maturius considerata, auditisque legati rationibus, mutavit sententiam, decimasque S. Ludovico in usum belli, contra Albigenses gerendi, concessit, datis ad eum litteris, quas ad confirmationem dictorum ex Raynaldo num. 61 hæc transfero:

verum hic eas
jabet Regi
persolvi.
* Bourges

109 Illustri Regi Franciæ. Cum dilectus filius noster Romanus S. Angeli diaconus Cardinalis, tunc A. S. L. in concilio Bituricis * pro negotio pacis et fidei convocato, consilium accepisset, quod si clare memoriæ rex Franciæ pater tuus negotium ipsum sibi assumeret, decimam omnium ecclesiasticorum proventuum suæ legationis usque ad quinquennium, si tantum duraret negotium, offerret eidem; et rex ipse divinitus inspiratus assumpsisset negotium supradictum,

idem legatus ei obtulit et promisit usque ad prædictum tempus, si negotium tantum duraret, decimam memoratam expendendam pro voluntate sua, quamdiu per se, vel per suos, sicut negotium exigeret, illud curaret prosequi bona fide. Cum autem hujusmodi facto legati quædam capitula trium provinciarum Rhemense videlicet, Turonense, et Rhotomagense se opposerint, et ne compellerentur dictam decimam solvere, ad Sedem Apostolicam pro se, et sibi adhærentibus duxerint appellandum: nos auditis super hoc quibusdam capitulorum procuratoribus, et Cardinale prædicto; considerato etenim quod pro tam evidenti necessitate, et tam utili negotio Ecclesiæ Dei, dictus legatus tum jure legationis statuere vel ordinare potuit, quod expedire videbat; tum etiam ex eo, quod specialem potestatem ab Ecclesia Romana receperat ordinandi et statuendi, quæcumque secundum datam sibi a Deo prudentiam videret negotio expedire, ordinationem ipsius ex ordine legitimam, et sanctam ex causa, nec non et promissionem factam regi de consilio pene totius Bituricensis concilii, de fratrum nostrorum consilio duximus approbandam, et non solum firmam, sed ratam, et gratam habemus eandem; volentes et statuentes auctoritate præsentium, ut tibi secundum dictam promissionem a memorato legato eidem patri tuo factam, decima integre persolvatur. Dat. Later. Id. Novemb. an. 1, id est Christi 1227. Pontificem recte utilitatem Ecclesiæ prætulisse exaggeratis quorundam lamentis, exitus belli suo loco referendus abunde docuit.

Auctore
J. S.

E

110 Hoc item anno S. Ludovicus, curante matre prudentissima, sædus cum Frederico imperatore a patre initum, renovavit mense Junio, cumque ejus filio Henrico Romanorum rege mense Augusto; hoc autem statuebantur quædam utrique parti utilia, cavebaturque ne imperator se cum Anglis contra Ludovicum conjungeret; uti tradit tom. 2, pag. 179 du Tillet in Collectione tractatum. Utile id erat ad tranquillitatem regni, abunde satis perturbati hoc tempore; velim tamen advertat lector, rem peractam fuisse, prorsquam Fredericus anathemate percuteretur a Gregorio Pontifice, quod eodem quidem anno factum tradit Raynaldus ibidem num. 29, sed festo S. Michaelis. Notare id volui, ne quis putet S. Ludovicum cum homine, fidelium communionem privato, sædera iniisse: idem observari poterit ad annum 1232, quando hæc sædera renovata.

Ludovicus sædus
init cum
Frederico im-
peratore;

F

111 Ad hunc annum 1227 revocanda quæ videtur fundatio abbatiæ Regalis-montis, Regis adolescentis illustre pietatis monumentum; quamvis de tempore auctores non omnino consentiant. Angelus Manrique in Annalibus Cisterciensibus eam hoc anno refert tom. 3, pag. 346, ubi sic loquitur: In Chronologia quatuor abbatiæ, hunc annum concernentes, memorantur sequenti ordine. Tum hæc citat verba: Anno MCCXXVII sexto Kalendas Martii fundata est abbatia Regalis-Montis. Annum non inchoari hic more Gallico a Paschate, indicant sequentes fundationes, quæ dicuntur eodem anno factæ mense Maio et Junio. Unde non satis perspicio, cur Chazius pag. 78 fundationem narraverit anno 1228; nisi id in aliis monumentis invenerit. Nangius mox citandus extractionem abbatiæ refert ad annum Christi 1230. Quæ ita inter se conciliare conatur laudatus Manrique: Forte ædificia hoc anno construi cœpta, per triennium

fundat abba-
tiam Regalis-
montis,

adulta,

AUCTORE
J. S.

adulta, etsi nondum omnino consummata, tunc primum monachos accipere poterunt. *Hæc de tempore. Nunc etiam discutiendum suone, an patris ære hæc fecerit Sanctus.*

non ex bonis
paterno testa-
mento ad id
deputatis.

112 Ludovicus VIII apud Chesnium pag. 325, in testamento suo hæc statuit: Præterea volumus ut omnes lapides nostri pretiosi, qui sunt in coronis nostris, vel extra coronas, vendantur, et de pretio eorum construatur nova abbatia de Ordine sancti Victoris in honore beatæ Mariæ Virginis, et omne aurum, quod est in coronis, vel annulis, vel aliis jocalibus, similiter vendatur ad opus prædictæ abbatiae. *Huic ultimæ patris suæ voluntati satisfecisse S. Ludovicum fundando abbatiam Regalis-montis, scribunt eum fratribus Sammarthanis tom. 4 Galliæ Christianæ pag. 776. Chaizius pag. 78, et Choisy pag. 48: quod si verum est, Ludovico VIII potius, quam S. Ludovico, fundatio referretur accepta. Verum dubitat Gerardus du Bois, hancine, an aliam abbatiam rei paterni testamenti condiderit S. Ludovicus: quippe in Historia Parisiensi tom. 2, pag. 299 ita loquitur post verba testamenti citata: Illa porro (abbatia) exstructa est a Ludovico IX ejus filio in diœcesi Bellocacensi anno mcccxxx, Regalisque mons dicta est; aut, ut alii existimant, in Briegio pago prope Liciniacum. Locus dicebatur Ivernetum, seu Hibernale, unde nomen sumpsit abbatia. Hæc Gallice vocatur Iverneaux, de qua brevis mentio fit in Gallia Christiana mox citata pag. 514 his verbis: De Hibernali, Ordinis sancti Augustini, diœcesis Parisiensis. Utrum hæc abbatia ex testamento Ludovici VIII fundata sit, investigandum ulterius relinquo editoribus Galliæ Christianæ hodiernis, eum mihi ad id probandum monumenta non suppetant. Abbatiam vero Regalis-montis magnificentiæ regiæ S. Ludovici potius deberi, quam testamento paterni, hæc rationes persuadent.*

sed munificen-
tia propria.

113 Credibile non est, S. Ludovicum usurum fuisse bonis paterni testamento relictis ad eandem abbatiam Ordinis Cisterciensis, cum ille eondi ex illis voluerit abbatiam Ordinis S. Victoris; præsertim enim abbas S. Victoris inter executores testamenti fuerit statutus. Deinde auctores coarcti gloriam fundatæ abbatiae Regalis montis S. Ludovico tribuunt, imo et ipse Ludovicus in Charta inferius citanda sibi uni fundationem attribuit, nulla paterni testamenti mentione facta. Quid? quod Gaufridus de Bello-loco relictæ præfato testamento bona ab hujus abbatiae fundatione exelulæ? Verba ejus accipe num. 29: Præterea, ab ineunte ætate domus et monasteria religiosorum cœpit ædificare quamplura: inter quæ specialiter illud præclarum beatæ Mariæ Regalis Montis Cisterciensis Ordinis monasterium, et ecclesiam admirandæ pulcritudinis de proprio suo construxit, et copiosos redditus assignavit. Quis dicat S. Ludovicum de proprio suo construxisse abbatiam, si patris sui monilibus, quæ suæ non erant, ad id usus est? Denique Cistercienses fundatorem Regalis-montis S. Ludovicum solum agnoscunt, uti videre licet in Menologio Cisterciensi Claudii Chalemot pag. 280; neque alium ega agnosendum existimo, licet fundator præcipuus dicendus esset Ludovicus VIII, si ex testamento ipsius abbatia esset fundata. Hæc de auctore fundationis, quæ ex sequentibus etiam confirmantur: nunc modum fundationis accipe.

114 Nangius pag. 330 de ea sic loquitur:

Anno Domini mcccxxx, regni sui quarto, Ludovicus Rex Franciæ, juvenili ardens casto amore, utpote cujus anima, sicut cervus ad fontes aquarum, desiderabat ad Dominum, construxit sumptuosam et admirandi operis abbatiam in episcopatu Belvacensi prope Bellimontem, in loco qui Cuimont dicebatur, quæ modo n Regis nomine nominatur Monsregalis. In qua ab initio novitatis suæ abbatem cum xx monachis de Ordine Cisterciensi ad serviendum Domino ibidem instituit, et ecclesiam intrinsecus constructam ornamentis ecclesiasticis mirifice decoravit. Et ut divinis laudibus monachi Dei cultores, in eadem assidue commorantes, per inconvulsa tempora liberins devotiusque vacarent, eidem loco plurima et ingentia prædia, unde possent sustentari, misericorditer erogavit. De sumptibus huic abbatiae condendæ impensis hæc tradit Vita secunda num. 48: In qua abbatia tantum est operis, ut credatur fieri non potuisse per quemcumque alterum illarum partium, nisi per Regem; credunturque sumptus et expensa solorum ædificiorum excessisse centum millia librarum Parisiensium: quæ ingens erat eo tempore suama.

115 Reditus annuos ejusdem abbatiae auxit deinde S. Ludovicus eo usque, ut sexaginta saltem manachi iis sustentari possent. Litteras hujusce augmenti, et ipsius fundationis testes, accipe ex Martenio tom. 1 Collectionis amplissimæ col. 1267: Ludovicus etc. Notum facimus quod cum nos ob remedium animæ claræ memoriæ Ludovici genitoris nostri, et ob remedium animæ nostræ, illustris reginæ Blanchæ matris nostræ, et etiam antecessorum nostrorum, monasterium Regalis-montis Cisterciensis Ordinis fundari fecimus, et ædificia pro majori parte construximus, redditibus eidem monasterio assignatis addimus quingentas libras Parisienses singulis annis apud templum Parisius * in tribus compotis persolvendas, videlicet in festo Omnium Sanctorum tertiam partem, in Candelis (id est in festo Virginis purificate, in quo solemniter candelæ benedicuntur, ut notat editor) tertiam partem, et in Ascensione Domini tertiam partem, donec assignaverimus eidem monasterio dictas quingentas libras in redditibus, vel in terra ad æstimationem virorum bonorum, quos ad hoc instituimus. Subtrahatur autem tantum de solutione prædictarum D librarum, quantum eis in redditibus vel in terra fuerit assignatum. Intelligimus siquidem quod de prædictis quingentis libris, et aliis redditibus jam a nobis dicto monasterio assignatis, sexaginta monachi ad minus sustententur, qui resideant in monasterio prædicto . . . Actum Parisius anno Domini mcccxxxv mense Octobri.

116 Tanto hanc abbatiam amore prosecutus est Ludovicus, ut ne in expeditione quidem transmarina ejus fuerit oblitus: nam et anno 1249 in castris prope Damiatam ejus redditus auget, prædia quedam abbatiae donanda; et anno 1250 Accone pro eadem abbatia ad matrem scribit litteras; utrumque instrumentum edidit laudatus Martenius, hoc col. 1306, illud col. 1307, ex quo item lector intelliget sæpius a sancto Rege redditus abbatiae auctos fuisse. Ceterum in laudata abbatia, quam frequentissime adibat Sanctus, illustra edidit charitatis, humilitatis, omniumque virtutum specimina, uti in Actis edendis, præsertim in Vita secunda, refertur locis variis. Leges ibidem Ludovicum, majestate regia tantisper seposita, monachis ad men-

A *sam non raro ministrantem, ueris serrientem etiam flexis humi genibus, cum fratribus lapides calceaque ystantem, lectionibus sacris, concionibus, officiis diuinis die noctuque assistentem; omnia denique Religionis exercitia paripietate ac modestin obeuntem: hisce enim exercitiis pro reuatiōe ac ludo ad animum relaxandum Rer sanctus utebatur. Hæc de fundatione hujus abbatiæ, qua pietas ac liberalitas S. Ludouici in ipsis regni turbis enituit, dixisse sufficiat: nam ad nouam procerum conspirationem etiam hoc anno reuocatur.*

Philippus Bononiæ comes cum alius proceribus conspirat in Regem.

B *117 Regi sanguine proximus erat Philippus Bononiæ maritimæ comes, utpote filius Philippi Augusti et S. Ludouici patris: obtinuerat ille comitatum Bononiæ nuptiis Mathildis filie Reginaldi seu Raynaldi comitis, qui cum Flandriæ comite captus fuerat, eoque dimisso in carcere retentus, quantis, ut Albericus affirmat in Chronico anno 1227, multi pro eo liberando laborarent. Factum id uidetur in gratiam Philippi comitis, ac Reginaldus e carcere dimissus comitatum repeteret. Noverat ipse haud dubie Philippus, quam facili negotio ditioe sua spoliari posset viro Reginaldo, nec quidquam mouisse uidetur contra Regem aut reginam, quamdiu ille rixeret. At Reginaldus, teste Alberico citato, Circa sequens Pascha (post dimissum Flandriæ comitem, id est anni 1227) uoluntaria, ut dicitur, uitam morte finiuit. Quo fræno jam liberatus Philippus, mox in partes rebellium concessit, fræderis dur factus, ut ait Joinvillius num. 28. Ratio hujusce conspirationis non alia uidetur fuisse, quam ut Blancham reginam ab administratione regni deturbarent: quippe satis perspexerant conatus suos ejus prudentia atque constantia semper eludendos, quamdiu illa cum filio regnum administraret. Scribunt quidem auctores aliqui, regnum ipsum comiti Bononiæ promississe proceres, alii etiam illud oblatum fuisse uolunt Eugelramo Coriaci* domino, Regis consanguineo, comitamque Britannia et Droecensis auunculo: rerum credibile non est, id sincere ab iis actum fuisse, cum contri auctores ea de re sileant. Si itaque talia quandoque ab uno alterore forsitan jaetata fuerint, id principum consilium fuisse existimare non possumus.*

de Couci.

quem tentant capere sed detectis insidiis, Parisios reduciunt.

Montlhery

C *118 Proceres congregati sunt Corbolii, ut scribit memoratus Joinvillius. Verum cum adverterent ex precedenti conspiratione, rim apertom minus sibi profuturam: occultis insidiis utendum rati, Regem tentauerunt capere, foecile uidelicet extorsuri quidquid uellent, si eum haberent in potestate. Excurrerat, ut habet Vita Ms. anonymi, Ludouicus comitatu nouo magno Aurelium uersus, cum insidias sibi strui monetur ab aliquo cura, ut uidetur, comitis Compania, uam in eum omnes deinde maxime fuere exacerbat. Quod, inquit Nangius, eorum nefandissima consilia Regi denudasset. Munitus hac de re Ludouicus, festinus regreditur: progressus uero usque ad Montem-Letherici*, uisit Parisios, ut sibi matricque suæ suppetias renirent Parisienses. Illi, audita Regis periculo, armati ingenti multitudine Regem, reginamque non sine faustis acclamationibus reducerunt Parisios, uti fere narrat Joinvillius num. 28. Audi et Nangium pag. 328: Inuidebant, inquit, (principes) quod regina Blancha mater Regis tutelam regni et Filii uidebatur habere. Unde quadam die cum Rex esset apud Ca-*

Alctonk J. S. Chabres

stra sub Monte-Letherici, sciens fere omnes barones Franciæ in malum suum machinari, cum paucis militibus, quos secum duxerat, noluit reuere. Sed congregans undecumque exercitum, uallatus multitudine armatorum, cum armis et bellico apparatu Parisiis honorabiliter repedavit. Tanta fuit Parisiensium lætitia, Rege recepto, ut illam cuso nummo testari uoluerint, illiusque memoriam conseruare. Nummum huuc ex Jacobo de Bie fol. 26 huc transfero:*

E

Porro nummum, licet in eo nullum tempus signetur, ad hunc Regis reditum, non autem ad reditum ab expeditione transuaria, referendum esse, colligitur ex duobus. Primum quia, teste Jacobo de Bie, pag. 95 nummum interpretante, ab altera parte habetur effigies Blanche reginæ, reginæque administratricis, quæ defuncta erat redeunte ab Oriente Ludouico. Deinde Lutetia, quæ figura mulieris magno metu defunctæ Regis pedibus adrolitur, iusinat factum modo relatam, in quo Parisienses, Regis periculum edocti, illum reduxerunt incolumes. Quid principes deinde moliti sint, suo loco exponemus: nam hic finem huic anno imponimus, quo duplici periculo Rex sanctus diuino favore feliciter est ereptus, quod perperam confudit du Pleix ad annum 1227, ratus has insidias Regi structas ante pacem cum Marchiæ et Britannia comitibus intam.

F

§ XII. Gesta anni MCCXXVIII; nimirum inducere annæ cum Anglis: gesta contra Albigenses: pax enim comite Tolosano composita.

Donationes pie: statuta contra Judæos

Anno 1228 quibusdam donationibus liberalitatem suam S. Ludouicus ostendit. In primis abbatiæ Ordinis Præmonstratensis, quam Latini Gandiumvallis, Galli Joyenval nominauerunt, fundatæ ab aliquot annis a Bartholomæo de Roya Franciæ camerario (ut notat Martenius, et fusc probant Sammarthani tom. 4 Gallia Christiana a pag. 457) hanc procul ab oppido S. Germani in Laya, concessit locum ad molemnum construendum: uti inuenies ex Charta hac de re data apud Martenium tom. 4 Collectionis amplissima col. 1219. Deinde suis et monachorum hospitibus in oppido S. Germani in Laya debitum subministrandi culcitras et cuisinos

AUCTORE
J. S.

sinos, ut vocat, remisit. Vide chartam ejus ibidem col. 1221. Præterea statuta Ludovici VIII patris sui contra usuras Judæorum confirmavit et auxil, adjungens quibus terminis Christiani debita Judæis deberent persolvere. Litteras ejus hæc de re habes apud citatum Martenium a col. 1224. Quæ de his notasse sufficiat, cum ad alia sit progrediendum.

induciæ cum
Anglis in an-
num renova-
tæ:

120 Exspiraverant induciæ anno præcedenti cum Anglis pactæ. Verum hæc ut renovarentur, petiit a S. Ludovico Henricus Angliæ rex, litteris apud Martenium editis tom. I Collectionis amplissimæ, col. 1221, in quibus ait id sibi a Gregorio IX Pontifice mandatum. Eas a Ludovico, rogante item Pontifice, concessas in annum, docent litteræ ibidem col. 1223, et 1224 editæ, quæ datæ signantur mense Junio anni 1228. Hujusmodi inducias item factas reperio cum Guilielmo archiepiscopo Parteniaci domino, cliente comitis Marchiæ, ex litteris col. 1224 editis: unde intelligimus magnates Pictonum Anglis adhuc adhæsisse. Porro negotia non desuerunt S. Ludovico etiam hoc, et sequentibus annis: nam tribus deinde regni partibus bellum gerendum fuit, quo Adolescenti sancti constantiam exercuit divina providentia. Auctores vero qui hæc turbas referunt, adeo inter se discrepant, ut quamvis a pluribus hæc enarrata sint, vix aut ne vix quidem duos invenias, qui sibi in omnibus consentiant. Neque id magnopere mirandum, cum eadem ab auctoribus antiquis minus exacto temporis ac rerum gestarum ordine sint enarrata. Præ ceteris Joinvillium huic confusioni occasionem dedisse ostendemus ad annum sequentem, ad quem spectare bellum in Campania, bellumque contra Britannie comitem et Anglos gestum, ibidem ostendemus. Nunc prosequemur bellum pro fide Catholica contra Albigenses promotum, felicemque pariter ac gloriosum ipsius exitum subjungemus.

bellum contra
Albigenses,
hortante Pon-
tifice, promo-
tum:

121 Pax domestica, post elusas procerum insidias parta, occasionem dedit Ludovico hoc bellum ad exitum perducendi. Nam pacem hoc anno fuisse cum proceribus, licet infida illa esset, ac brevi in bellum gravissimum eruptura, suo loco probabimus. Gregorius Pontifex etiam hortabatur sanctum Regem ut in id bellum incumberet, et Cardinalem S. Angeli legatum suum ad Regis postulationem in Galliam remittebat. Intelliges id ex litteris Pontificis apud Raynaldum ad annum 1228 num. 20, quibus sic Regem alloquitur: Negotium, quod agitur adversus Albigenses hæreticos, negotium est pacis, et fidei orthodoxæ, pro qua semper stetit regnum Francorum tanquam in ipsius soliditate fundatum; et progenitores tui personas posuerunt et bona, causam ad honorem Dei, ac regni prædicti gloriam prosequentes, ita quod ejus devotio universo mundo specialiter existere nunciatur. Hujusmodi autem devotionis fervore succensus, recordationis inclytæ pater tuus, tamquam verus Israelita, prosecutus est negotium memoratum, et illud feliciter prosequendo, de terrenis ad superna migravit. Tu quoque imitator devotionis ejusdem, primitias tuas eidem negotio dicare cœpisti, charitatis zelo submittens viriliter humeros, ut posses perticere, quod a patre tuo laudabiliter extitit inchoatum. Super quo omnipotentem Dominum collaudamus, qui tibi tam piæ inspiravit affectum, et suppliciter deprecamur, ut felicem exitum per suam misericordiam largiatur. Et quidem cum

principes terrarum purgare debeant malis omnibus terras suas, magnificentiam deest, ut cor, et manum apponeres ad profligandam de partibus Albigensium hæreticam pravitatem, quæ cum sint intra terminos regni tui, famæ tuæ ac honori expedit, ut tam potenter, quam celeriter pestem extirpes eamdem, ne si diutius dilatenent Catholici, amittatur, ac pestis hujusmodi ad loca magis proxima se transfundat. Denique Nabuchodonosor rex legitur decrevisse, ut periret quicumque blasphemaret Deum Sidrac, Misac, et Abdenago, et domus ejus interiret. Si ergo rex alienigena, ne Deus Israel blasphemaretur, deservit, tu princeps Christiane, et Christianissimorum progenitorum successor, et hæres, cui forte Dominus alto et secreto suo judicio consummationem negotii reservavit, contra blasphemos ipsius devoti principis officium non implebis? Addit se remittere petiit a Rege S. Angeli Cardinalem, latiori quam ante potestate. Hisce currentem sua sponte Ludovicum stimulis excitabat Pontifex.

122 At vero comes Tolosanus nihil interim prætermittebat, quo rem suam, suorumque Albigensium restitueret. Damna utrinque illata narrat memoratus ante Guilielmus de Podio Laurentii cap. 37 hoc modo: In sequenti vero hyeme (id est circa initium anni 1228) castrum sancti Pauli redditur comiti Tolosano Henrico circa tempus paschale succedens, comes recuperavit castrum Saracenim * obsessa et conclusa munitione in capite castri, et licet festinatus fuisset succursus per terrarios, et alios, qui cominus haberi poterant (nam dominus Guido de Monte-forti saucius sagitta apud Varelles * interierat paulo ante) ad obsessos pertingere nequiverunt. Exterius vero eos comes Tolosanus paulo grandi concluserat, cum propugnaculis faciem defensionis habentibus ad utrosque venientes extrinsecus et inclusos; quo etiam Narbonæ archiepiscopus, et Tolosanus, et Carcassonæ episcopi convenerunt: reversusque est dominus Imbertus de Bello-joco, qui post captionem Bessellæ cesserat in terram suam: ad tempus occurrit etiam archiepiscopus Bituricensis collecta manu armatorum, qui venerat suam provinciam visitatum. Veruntamen obsidionem solvere non potuerunt. Quin et Mathæus Parisius ad hunc annum pag. 240 missos ad solvendam obsidionem a S. Ludovico Gallos a comite cæsos scribit, idque ter eadem hæc æstate: sed fidem non meretur Parisius in iis, quæ refert de bello contra Albigenses gesto; nam ubique se Gallis inquit, hæreticis vero faventem exhibet, multaque narrat aliis prorsus ignota, ita ut hæc videri possint ejus Historiæ ab hæreticis postea intrusa.

123 Quo porro se Galli verterint, ubi videntur obsidionem dicti oppidi se solvere non posse, paullo inferius sic memorat Guilielmus: Inciditque consilium prælatis et baronibus, ut, ex quo inclusis suis non poterant subvenire, ibidem castrum vicinum Montegium * obsiderent, quod obsessum, cum diebus aliquot expugnassent *, in desultionem ceperunt: fuitque nobilis vir Otho de Cauda, cum Othone de Linaris, et aliis militibus ibi captus. Ceteri autem, qui erant in capite castri Saraceni inclusi, cum nihil prorsus, quod comederent, superesset, tradentes se salva vita, castrum hostibus resignarunt. Eratque consilium quod deberent castrum sancti Pauli protinus obsidere, et propter illud venerunt

A runt apud Vaurum. *Hactenus auctor : ad quorum intelligentiam notandum per castra hic appida munita significari, per capita castrorum, loca oppidi munitiora, quæ proprie castra dicimus. Vaurum autem Gallie Lavaur, quo cruce-signatos ait venisse, oppidum est quinque leucis Tolosa distans, postea episcopali dignitate ornatum.*

ratio temporis.

124 Postquam eo venerunt cruce-signati, mutato consilio, Tolosam ipsam aggredi statuerunt, non quidem quod urbem ipsam protinus volverint oppugnare, quam ab ipsis expugnatam fuisse perperam scripserunt aliqui. Verum illius incolæ continua agrorum vastatione defatigare aggressi sunt, ut vexatio daret intellectum, quod et feliciter sunt consecuti. Vastationem hanc factam esse anno 1228 tempore æstivo, clarum est ex iis, quæ præmisit auctor : nam cap. 37 Besedam dicit expugnatam a Gallis tempore æstatis anni 1227 ; sequenti vero hieme Castrum S. Pauli, deinde post Pascha Castrum Saracenum comiti Tolosano redditum. Quo facto circa Tolosam agros vastare coeperunt cruce-signati. Hoc notandum fuit, quia auctor ambigue locutus, in errore induxit aliquos, cum circa tempus huius vastationis, tum circa pacem secutam, quam factam initio anni 1229 probabimus inferius. Nunc rem ipsam ex auctore memorato audiamus.

quo omnia circa Tolosam.

125 Verum, inquit cap. 38, quod magis urgebat, anno Domini MCCXXVII qui disposuerant talare (id est seindendo vastare) vineas Tolosæ civitatis a primo proposito recesserunt. Anus assignatus, nisi mendum irrepserit, non debet intelligi de vastatione, quam refert, ne sibi auctor contradicat, sed de consilio seu dispositiōne vineas vastandi, ut omnia sibi cohæreant : Et convocatis, inquit, viribus, undecumque advenientibus prælati de Vasconia, archiepiscopo * Auxitano, et Burdegalensi, nec non et quibusdam episcopis, atque baronibus, cum plebibus suis cruce-signatis circa festum Nativitatis sancti Joannis versus Tolosam dirigit iter suum, et castrametati sunt in loco versus Orientem, qui dicitur Podius Aymerici, et inchoarunt a parte superiori vineas demoliri. Quibus a primo latere demolitis, ad locum, qui dicitur Mons Audrani, transferunt castra sua, et triplici labore et damno adversarios infestabant ; habebant enim viros plurimos, qui segetes defalcabant, item alios, qui turribus et muris fortiarum (seu munitiorum extra urbem sitarum) destruendis picas ferreas applicabant. Item et plures alios, qui terendis vineis insistebant.

legatur :
Archiepiscopus
Auxitanus et
Burdegalensis ;
quod ex sensu,
et Chronico
vulgo Monfor-
to, correxit.

castorunt
cruce-signati.

incluantes

126 Quibus hæc erat quotidie disciplina. In aurora, audita celebratione Missarum, sobrie prandebant, et præmissis balistariis, ac subsequentibus præparatis in prælium et militiam aciebus, ad propinquiores civitatis vineas accedebant, vix adhuc e somno excitatis civibus, et inchoantibus * inde, versa ad castra facie conterendo vineas remeabant, quos paulatim sequebantur acies militares, et hoc ordine quotidie procedebant, donec fere trium mensium completo tempore ex omni pene latere fuit consummatum. Memini quod dicebat pius episcopus, dum talando quasi fugientes redirent, miro modo fugiendo nostros adversarios superamus : ad conversionem enim invitabantur, et humilitatem, quibus subtrahatur propter quod consueverant superbire ; sicut salubriter subtrahitur ægrotanti, quod nimietate poterat nocuisse. Hoc affectu pius pater in filios agebat, qui tamquam imitator Dei non mortem, sed conversionem af-

fectabat, ut viverent peccatores. Et hoc quidem, quod factum erat, multum ad propositum episcopi, virorumque similium pertinebat, ut ista vexatio adversæ partis daret auditui intellectum, quod et de facto sequutum est.

AUCROBR
J. S.

127 His contra Tolosanos peractis, Galli arma sua verterunt contra comitem Fuziensem, ferdere junctum comiti Tolosano, abscedentibus tamen cruce-signatis, qui ex Vasconia se copiis S. Ludovici adjuverant. Quod ita refert idem auctor cap. 39 : Peracto igitur talare (seu vastationis) huius negotio, prælati, barones, milites, et plebes Vasconie ad propria redierunt, residui autem manu forti versus Apamiam * ascenderunt, terram usque ad passum Barræ Fuzensis comitis invadentes, et juxta locum, qui dicitur sancti Joannis de Virginibus in illa planitie figentes tentoria sua multis noctibus jacuerunt, et positis munitionibus, ubi erat expediens, revertentur. Porro Passus Barræ locus est angustus intra montes, quem defendere facili negotia poterat comes, uti ait Chazius pag. 99. Hinc factum ut non processerint ulterius. Quo autem pacta comitem Fuziensem post pacem cum comite Tolosano factam, ad concordiam adegerint, infra breviter dicitur. Nunc vero narrabitur, quo modo pax sit composita, qua jugulata hæresis Albigenisum, summa adolescentis Ludovici gloria, quamvis hæc peracta non sint ante annum 1229.

Dein invadunt
ditionem co-
mitis Fuzien-
sis.

* Pamiers

E

128 Reversus Roma hoc anno 1228, ut ibidem affirmat Albericus, Romanus S. Angeli Cardinalis ; misit abbatem Grandis-silvæ, consentiente procul dubio Rege, ad pacem Tolosanis offerendam, quam illi arde sunt amplexi. Rem narrat laudatus Guilielmus de Podio cap. 39 his verbis : Interea venerabilis abbas Grandis-sylvæ, dominus Helias Guarini venit de Francia, auctoritate legati pacem offerens Tolosanis, qui quassati multis vexationibus prælibatis paci consentiant faciendæ, et sumptis trengis * miscentur colloquia circa Vasegiau *, et quod sit in Franciam ordinatur eundem, et locus ad conveniendum primo fuit Meldis in Bria, civitate comitis Campaniæ assignatus, affuerantque tam jussi quam spontanei archiepiscopus, ejusque suffraganei provinciæ Narbonensis, veneruntque illic comes Tolosanus, et alii viri, et cives Tolosæ, qui in forma pacis, seu aliis istrumentis inde formati nominantur ; eratque ibi legatus, pluresque alii prælati, qui fuerunt evocati, ubi tractando pacis modum diebus pluribus est moratum. Adfuit etiam comes Campaniæ tamquam arbiter pacis conciliandæ, sicut patet ex Charta abbatis Grandis-silvæ de pactis inter Regem et comitem, quam edidit Martenius tom. 1 Aneedotorum a col. 943, ubi res peracta dicitur cum consilio comitis Campaniæ. Instrumentum autem notatur factum mense Januario anni 1228 more videlicet Gallico, id est anni 1229, si annum a prima Januarii inchoamus.

Pax Tolosanis
oblata : illius
conditiones
Meldis incho-
ata.

* i. e. induens
* Basiege

129 Verum pacta Meldis non videntur Regi satisfecisse, multaque iis adjecta esse Parisiis, quæ ad hæresim extirpandam visa sunt efficaciora. Quippe instrumentum a Martenio editum pauciora continet, quam quod factum est Parisiis mense Aprili sequenti, quodque infra ex Castello subjiciemus. Præterea instrumentum Martenii non memorat omnia, quæ Guilielmus de Podio, et Albericus ad annum 1229 conditionibus pacis inserta fuisse affirmant, quæ tamen

perfectaque
Parisus per
Petrum de
Collemetho.

exacte

ALGORE
J. S.

exacte leguntur in instrumento Parisiis facto. Existimo etiam pacta Parisiensia non per abbatem Grandis-silvæ, sed per Petrum de Collemedio fuisse composita; id enim scribit Albericus in Chronico ad annum 1229, pag. 528 his verbis: Hæc est forma pacis, quæ fuit pertractata per magistrum Petrum de Collemedio, et disposita inter Regem, et comitem Tholoza. Post quæ præcipuas pacis conditiones subnectit, quas integras dabimus. Pacta autem Parisiis absoluta tradit citatus Guilielmus de Podio hunc in modum: Deinde profecti sunt Parisiis, ut in præsentia Regis deberent omnia consummari, omnibusque ad calcem dictis et sigillatis, reconciliatus fuit comes in die Parasceves. Porro Petrum de Collemedio, cujus maxime opera perfectas fuisse pacis conditiones diximus, Virum venerabilem, et magnæ litteraturæ vocat Joannes Iperius in Chronico S. Bertini apud Martenium tom. 3 Anecdotorum col. 710, ubi et archiepiscopatum Tarouensem, aliasque cathedras ab eo recusatas fuisse asserit, et Apostolica auctoritate ad Albigenses occupatum fuisse in partibus Tolosanis scribit, ita ut ei cum ob doctrinam, tum ob rerum notitiam hoc negotium commissum fuisse videatur. Natione Italus erat ex oppido de Collemedio, factusque deinde est archiepiscopus Rotomagensis, ac Cardinalis creatus ab Innocentio IV, uti scribunt Sammarthani fratres tom. 1 Galliarum Christianarum pag. 586.

§ XIII. Pacta inter Regem et comitem Tolosanum.

Hæretici investigandi, iisque ditio comitis expurganda;

Pacta hæc edidit Guilielmus Catellus in Historia comitum Tolosanorum a pag. 332. quæ deinde tom. XI Conciliorum inseruit Labbeus a pag. 415: ea et nos hoc loco recedemus, ut intelligat lector, quanta severitate cum hæreticis, eorumque fautoribus agendum judicaverit S. Ludovicus. Sunt autem hujusmodi: In nomine sanctæ et individua Trinitatis. Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Noverint universi, presentes pariter et futuri, quod cum Raimundus filius Raimundi quondam comitis Tolosani, diu in excommunicatione persistens Ecclesie et Dei, volens esse longo tempore contumax et rebellis, ad cor tamen rediens, Domino faciente, ad mandatum Ecclesie, et charissimi amici nostri Romani sancti Angeti diaconi Cardinalis, apostolicæ Sedis legati, et nimum venit humiliter et devote absolutionem suam petens, gratiam et misericordiam Ecclesie et nostram, et non iudicium postulando. Promisit autem dicto legato nomine Ecclesie Romanæ, et nobis, quod Ecclesie, et nobis, et hæredibus nostris de cætero erit devotus, et usque ad mortem fideliter adhærebit, et quod hæreticos, et eorum credentes, fautores, et receptatores in terra, quam ipse, et sui tenent et tenebunt, semper totis viribus expugnabit, non parcens in hoc proximis, vassallis, sanguineis, nec amicis, et terram tandem purgabit ab hæreticis, et hæretica facilitate, et juvabit etiam purgare et defendere terram, quam nos tenebimus; et promisit quod justitiam debitam faciet sine mora de hæreticis manifestis, et fieri faciet per Bailivos suos viriliter et potenter. Inquiret etiam diligenter, et inquire faciet de inveniendis hæreticis, credentibus, fautoribus, et

receptatoribus eorumdem secundum ordinationem, quam super hoc faciet dictus legatus: et ut facilius et melius hæretici valeant inveniri, promisit quod solvet usque ad biennium duas marchas argenti, et ex exinde in perpetuum unam, et * qui hæreticum ceperit, et per episcopum loci vel alium, qui potestatem habeat, ille qui captus erit, fuerit de hæresi condemnatus, ita quod si plures ceperit pro singulis dabit, vel dari faciet tantundem. De aliis non manifestis, et credentibus, et receptatoribus, et fautoribus hæreticorum servabit, et servari faciet secundum quod dictus legatus, vel Romana Ecclesia ordinabunt.

131 Item servabit, et servari faciet pacem in terra, quam ipse, et sui tenebunt, et juvabit servari in terra, quam nos in manu nostra tenebimus, et Ruptarios * expellet, et puniet animadversione condigna et debita, et receptarios eorum: ecclesias et viros ecclesiasticos defendet et defendi faciet a suis, et jura, libertates, et immunitates, quas habent, conservabit eisdem, et faciet firmiter conservari: et ne de cætero in terra ista claves Ecclesie contemnatur, sententias excommunicationis servabit, et a suis servari faciet, et per suos. Excommunicatos vitabit, vel vitari faciet, sicut in sacris constitutionibus continetur:

132 Et si aliqui in excommunicationem per annum contumaciter permanserint, ex tum idem Raimundus ad mandatum Ecclesie ipsos ad sinum matris Ecclesie redire compellet, occupando omnia bona sua mobilia et immobilia, et tenebit ea, donec ad plenum satisfecerint de causa, pro qua fuerint excommunicationis vinculo innodati, et de damnis illatis occasione excommunicationis prædictæ faciet omnes Bailivos suos institutos, et instituendos in ipsa institutione jurare, quod omnia supradicta fideliter observabunt, ita quod, si negligentes in his reperi fuerint, pro modo delicti punientur, et si culpabiles extiterint omnium, puniantur amissione bonorum. Instituet etiam Bailivos non Judæos, sed Catholicos in terra, et nullius hæresis suspicione notatos, et tales prohibiti non possunt admitti ad emendum redditus civitatum, et villarum, vel castrorum, vel pedagiornum *, et si forte talis ignoranter institutus fuerit, expellet eum, et puniet, dum super hoc fuerit certificatus.

133 Item promisit idem Raimundus, quod omnia bona immobilia et jura ecclesiarum et ecclesiasticarum personarum ad præsens restituet, et restitui faciet ad plenum a suis in tota terra, quam ipse, et sui tenebunt: ita videlicet, quæ ecclesie vel personæ ecclesiasticæ tenebant ante primum adventum cruce-signatorum, vel de quibus constabit eos spoliatos. De aliis autem stabit juri coram ordinariis, vel coram dicto legato, vel a Sede apostolica delegatis. Promisit etiam quod ipse solvet imposterum integre decimas, et solvi faciet integre a suis bona tunc, et quod milites et alii laici non habeant decimas in terra, quam ipse et sui tenent et tenebunt, nec permittet eos habere, sed ad ecclesias juxta dispositionem ipsius legati, vel Ecclesie Romanæ integre revertentur.

134 Pro damnis vero illatis a se, vel a suis, ecclesiis, vel viris ecclesiasticis super rebus mobilibus vel destructione castrorum, vel villarum, vel aliarum rerum, exceptis immobilibus, de quibus fieri debet restitutio, sicut superius dictum

A ctum est, solvet decem millia marcharum argenti assignanda bonis personis, idoneis, et fidelibus, quos ipse legatus eliget, vel Ecclesia Romana, quae quantitatem praedictam de bonorum virorum consilio proportionaliter, et fideliter dividant, juxta quantitatem damnorum, nec poterunt ipse, vel ipsi pro damnis mobilium, vel destructione domorum, vel villarum, sicut expressum est superius, ultra summam illam amplius conveniri.

restitutio
facienda

435 Item solvet abbatiae Cisterciensi duo millia marcharum argenti, ut emanent inde redditus pro refectione abbatum et fratrum in capitulo generali. Abbatiae Clarevallis quingentas marchas ad emendos redditus pro refectione abbatum et fratrum, qui conveniunt in festo Nativitatis B. Virginis : abbatiae Grandis-silvae mille marchas : abbatiae Belle-perticæ trecentas marchas, abbatiae Candeli ducentas marchas, ad dicta monasteria construenda, tam pro damnis eisdem illatis in rebus mobilibus, quam pro salute animæ suæ.

B item pecunia
danda ad cu-
stodienda op-
pida, doctri-
nesque aten-
das:
* i. e. munien-
dum

436 Item sex millia marcharum solvet, quae retinebuntur ad muniendum, infortiandum *, et custodiendum castrum Narbonense, et alia castra, quae nos pro Ecclesiae, et nostra securitate tenebimus usque ad decennium, prout inferius continetur, et sicut visum fuerit expedire : supradicta vero viginti millia marcharum solvet hinc ad quatuor annos. Item quatuor millia marcharum deputabuntur ab ipso Raimundo duobus magistris Theologiae, duobus Decretistis, sex magistris liberalium artium, et duobus magistris grammaticis, regentibus Tolosae, quae dividantur hoc modo. Singuli magistrorum Theologiae habebunt singulis annis quinquaginta marchas usque ad decennium scilicet, annuatim uterque magistrorum decretorum habebunt triginta marchas usque ad decennium, singuli magistri artium habebunt viginti marchas usque ad decennium. *Observare lubet hoc loco, universitatem Tolosanam ex his legibus ortam esse, confirmatamque anno 1245 ab Innocentio IV summo Pontifice, ut habent Bulæus in Historia universitatis Parisiensis tom. 3, pag. 194. Hinc nuncium cuderunt Galli, cujus alterum latus Blancham reginam regni moderatricem, alterum Tolosam docentem exhibet. Hoc Jacobus de Bie in Francia metallica fol. 26 representat hoc modo :*

instaurandum
quinquennio
in Terra san-
cta:

437 *Redeamus ad pacta :* Item, statim post absolutionem suam assumet pro penitentia crucem de manu Domini legati contra Sarracenos, et ibit ultra mare infra biennium, ibidem per quinquennium integre continuum moraturus. Illos autem, qui adhaeserunt Ecclesiae, nobis,

Augusti Tomus V.

patri nostro, comitibus Montisfortis, et adhaerentibus eis, occasione hujusmodi, quod adhaeserunt Ecclesiae, nobis, patri nostro, comitibus Montisfortis, et adhaerentibus eis, non gravabit, sed benigne tractabit idem Raimundus eos tanquam amicos, ac si ei contrarii non fuissent, exceptis haereticis, et credentibus ipsorum : et Ecclesia et nos humiliter faciemus illud idem de illis, qui ipsi Raimundo, contra nos, et Ecclesiam adhaeserunt, exceptis illis, qui ad pacem Ecclesiae, et nostram non veniunt cum eodem Raimundo.

AUCTOR
J. S.

438 Nos autem attendentes humilitatem ejusdem Raimundi, et sperantes quod in devotione Ecclesiae, et fidelitate nostra perseveret lideliter, volentes sibi facere gratiam, filiam suam, quam nobis tradet, trademus in uxorem uni de fratribus nostris per dispensationem Ecclesiae, et dimitemus eidem Raimundo totum episcopatum Tolosanum, excepta terra Marescalli *, quam Marescallus tenebit a nobis : post mortem autem ejusdem Raimundi, Tolosa et episcopatus Tolosanus erit fratris nostri, qui habebit filiam suam in uxorem, et filiorum susceptorum ex ipsis duobus : si autem frater noster, quod absit, moreretur sine filiis ex ipsa, Tolosa et episcopatus Tolosanus revertentur ad nos, et haeredes nostros, et filia, vel alii filii, vel filiae, vel haeredes ipsius Raimundi nihil juris in ipsis poterunt reclamare : etsi ipsa filia sine filiis ex fratre nostro moreretur, Tolosa similiter, et episcopatus Tolosanus ad nos, et haeredes nostros revertentur : ita quod omni casu contingente, ad nos et haeredes nostros Tolosa, et episcopatus Tolosanus revertentur, et nulli poterunt ibi jus aliquod reclamare, nisi filii, aut filiae descendentes ex fratre nostro et filia ejus, sicut est supradictum.

filia comitis
cum fratre
Regis matri-
monio jun-
genda :

* Guidonis de
Levis

E.

439 Item dimittimus eidem Raimundo Agen-nensem, et Caturcensem episcopatus : de episcopatu Albiensi, dimittimus eidem Raimundo quicquid est de episcopatu Albiensi citra fluvium de Tarn *, videlicet ex parte de Gaillac * : et civitas Albiensis remanebit ex parte nostra, et quicquid est ultra fluvium illum versus Carcas-sonam in eodem episcopatu Albiensi, et nos habebimus ripam et aquam ex parte usque ad medium flumen, et idem Raimundus similiter habeat ripam et aquam ad medium flumen ex parte sua, salvis juribus et haereditatibus aliorum, dummodo de iis, qui ex parte Raimundi, faciant quod debent, et similiter ex nostra. Episco-patum Caturcensem dimittimus eidem Raimun-do excepta civitate Caturcensi *, et feudis, et aliis, quae habuit in eodem episcopatu rex Phi-lippus avus noster tempore mortis suae : et si dic-tus Raimundus sine filiis de legitimo matrimo-nio procreatis decesserit, tota terra remanebit filiae suae, quam habebit frater noster in uxorem, et haeredibus susceptis ab ea, ita quod dictus Raimundus ut verus Dominus habeat plenum jus, et liberum Dominium in supradicta terra, quae dimittitur ei, salvis conditionibus supradictis tam de civitate Tolosae, et episco-patu Tolosano, quam de terra alia superius nomi-nata, ut in morte suas elemosynas facere possit, secundum usum, et consuetudines alio-rum baronum regni Francie : supradicta omnia dimittimus ei, salvo jure Ecclesiae et ecclesiastico-rum virorum, sicut superius est expressum.

ditionis pars
comiti relin-
quenda ad
villam :

* Tarnum
* Galhaci,
oppidi ad Tar-
num

F.

* Cahors

440 Unde Viridifolium * cum pertinentiis suis et villam de Lasbordes cum pertinentiis suis

alia Regi, alia
Ecclesiae ce-
denda :
* Verfeil

ATRONR
J. S.

dimittimus, secundum ordinationem bonæ memoriæ patris nostri Ludovici regis, et comitis Montisfortis, episcopo Tolosano, et filio O. de Liers, ita tamen quod episcopus Tolosanus pro Viridifolio faciat Raimundo, quod debebat facere comiti Montisfortis, et filius ejusdem faciat, quod debebat facere bonæ memoriæ regi Ludovico patri nostro, vel a comitibus Montisfortis factæ non teneantur, nec idem Raimundus vel sui ad eas teneantur in terra, quæ ipsi Raimundo dimittitur. De omnibus supradictis dictus Raimundus faciet nobis homagium ligium, et fidelitatem secundum consuetudinem baronum regni Franciæ. Totam aliam terram, quæ est citra Rhodanum in regno Francorum, et omne jus, si quid ipsi Raimundo competit, vel competere posset in ea, precise et absolute quitavit nobis, et hæredibus nostris in perpetuum. Terram autem, quæ est in imperio ultra Rhodanum, et omne jus, si quod ipsi Raimundo competit, vel competere posset in ea, precise et absolute quitavit dicto legato nomine Ecclesiæ in perpetuum.

B
*exales causa
Ecclesiarum vel
Regis resti-
tuendi: rebel-
les bello per-
sequendi:
* id est, pro-
scripti*

141 Item, omnes indigenæ, qui fayditi * fuerunt de terra illa pro Ecclesia, pro patre nostro, et comitibus Montisfortis, et adherentibus eis, vel propria voluntate recesserunt ab eadem terra, nisi inveniantur hæretici ab Ecclesia eodem modo, integre restituantur in statum pristinum, quoad hæreditates, et possessiones, propter illa, si qua ex causa donationis a patre nostro, vel a nobis, vel a comitibus Montisfortis habuerunt. Si vero aliqui hominum, qui remanebunt in terra, quæ dimittitur Raimundo, noluerint redire ad mandatum Ecclesiæ, et nostrum, specialiter comes Fuxensis, et alii, idem Raimundus faciet eis vivam guerram, nec pacem cum ipsis faciet, vel treugas, sine assensu Ecclesiæ et nostro, et si terræ eorum occupabuntur, remanebunt eidem Raimundo, destructis tamen prius omnibus munitionibus, et fortalitiis, muris, et fossatis *, nisi vel pro securitate Ecclesiæ, et nostra voluerimus ea retinere usque ad decennium post acquisitionem, et tunc cum reditibus et proventus ipsorum castrorum retinebimus ipsa.

i. e. fossis

C
*muri Tolosæ,
et triginta
castrorum
diruendi:
* Fan-jaux
* Castelnaud
* Avignonet
* Puy Laurent
* Rabastens
* Montagut
* Pecheelsis
* Verdun
* Moissar
* Montanban
* Agen
* Condom
* Sabardun
* Chasseneul
* i. e. muni-
menta*

142 Item idem Raimundus faciet dirui muros civitatis Tolosæ omnino, et fossata impleri juxta mandatum, voluntatem, et ordinationem legati. Item diruentur funditus, et replebuntur fossata triginta villarum, et castrorum per ipsum Raimundum: videlicet de Fano Jovis *, de Castronovo *, de la Bessedà, de Avinioneto *, de Podio Laurentii *, de Sancto Paulo, de Vauro, de Rabastentiis *, de Gaillaco, de Monte-acuto *, de Podio-celsis *, de Verduno *, de Castro-Sarraceno, de Moyssaco *, de Monte-Albano *, de Monte-acuto, de Agenno *, de Condomio *, de Saverduno *, de Alta-Ripa, de Cassanolio *, de Pugeolis, de Alta-villar, de Villa Petrutii, de Layrac, et de quinque aliis ad voluntatem ipsius legati, nec poterunt reedificari sine voluntate Ecclesiæ, et nostra, nec alibi licet novæ fortisæ *. Villas tamen non infortiatas bene poterit lacere idem Raimundus, si voluerit, in terra, quæ dimittitur ei: si vero aliqua villarum, vel castrorum, quæ debent dirui, ut dictum est, essent hominum * suorum, et nolent quod diruerentur, idem Raimundus faciet eis vivam guerram, nec pacem vel treugas sine assensu Ecclesiæ, et nostro cum eis faciet, donec

i. e. Vassal-
lorum

diruantur muri, et impleantur fossata omnia supradicta.

143 Promisit et juravit nobis, et dicto legato prefatus Raimundus, se firmiter et perpetuo servaturum bona fide, et sine fraude, et in alio ingenio; et quod faciet bona fide ab hominibus, et vasallis, et fidelibus suis firmiter observari: faciet etiam illud idem jurare omnes cives Tolosanos, et alios homines terræ, quæ dimittitur ei, et addet juramento illorum, quod ipsi dabunt operam efficacem, quod ipse Raimundus servet ea: et si idem Raimundus venit contra prædicta, vel aliquod prædictorum, ipso facto de voluntate ejus sunt absoluti, et ex nunc ipse eos absolvit a fidelitate, et homagio, et omni alia obligatione, quibus ipsi teneantur ei, et adhærebunt Ecclesiæ, et nobis contra ipsum, nisi infra quadraginta dies, postquam fuerit monitus, hoc emendaverit, vel juri steterit coram Ecclesiâ de iis, quæ ad Ecclesiam pertinent, et jure coram Rege de his, quæ ad Regem pertinent.

144 Et tota terra ipsa, quæ dimittitur ei, incidet in commissum Regis, et erit idem Raimundus in eo statu, in quo nunc est, quoad Regem, et quoad excommunicationem, et omnia alia, quæ fuerunt statuta contra ipsum, et patrem suum in concilio generali vel postea. Adhæret etiam in juramento ipsorum, quod jurabant Ecclesiam contra hæreticos, credentes, fautores, et receptatores eorum, et contra omnes alios, qui occasione hæresis, vel contemptus excommunicationis Ecclesiæ, contrarii existerent in terra, quæ dimittitur eis, et in terris aliis supradictis, et Regem jurabant contra omnes, et eis facient vivam guerram donec ad mandatum Ecclesiæ revertantur, et Regis; renovabuntur autem prædicta juramenta de quinquennio ad quinquennium ad mandatum Regis.

145 Ut autem omnia supradicta adimpleantur, et Ecclesiæ, et nobis plenius et melius observentur, tradet pro securitate Ecclesiæ, et nostra, in manibus nostris castrum Narbonense, quod tenebimus usque ad decennium, munimus, et infortiamus, si visum fuerit expedire. Item, tradet nobis pro securitate Ecclesiæ, et nostra, in manibus nostris caput castri Vauri, castrum de Monte-acuto, Penam * de Agenensio, Rupepersii, castrum de Cordis *, castrum de Verduno, castrum de Villo Muri *: et usque ad decennium tenebimus ea, ita quod primis quinque annis solvet idem Raimundus nobis pro expensis custodiæ, quolibet anno mille quingentas libras Turonenses, non computatis in iis sex millibus marcharum supradictis: in aliis quinque propriis custodiri.

146 Nos tamen poterimus, si placuerit Ecclesiæ, et nobis, diruere quatuor castra de prædictis, videlicet castrum Vauri, caput Castri novi, de Villo muro, et Verdunum, et propter hoc non diminuetur prædicta summa mille, et quingentarum librarum Turonensium redditus, et proventus castrorum: et omnia quæ jure domini percipiuntur, erunt Raimundo, et nos ad sumptus nostros tenebimus capita ipsorum castrorum, et Cordnam, et dictus Raimundus habebit ibi Bailivos suos non suspectos Ecclesiæ, et nobis, qui faciant justitiam hominibus, et recipiant redditus, et proventus prædictos. Post decennium autem restitnemus dicta capita castrorum, et Cordnam dicto Raimundo libere, sal-

vis

A vis conditionibus supradictis, et si prædicta omnia quantum ad Ecclesiam, et nos fuerint observata. Penam autem de Albigesio * tradet nobis infra Kalendas Augusti proximas cum aliis castris detinentiam a nobis usque ad decennium.

• Penne en
Albigens

• castrum
Regi

147 Si vero illam non poterit habere usque ad terminum illum, tunc obsideri faciet, et vitam guerram fieri tandem, quousque eam habeat, nec pacem, nec treugam cum ipso faciet; qui tenet eam, vel tenebit, donec ipsam habeat, non tamen propter hoc retardetur a peregrinatione transmarina, de qua superius est ordinatum: et si usque ad annum integrum post ipsas Kalendas Augusti tradiderit nobis prædictam Penam de Albigesio, erit in conditione supradictorum castrorum, scilicet quod reddemus ei, quando reddemus alia castra: si vero post annum prædictum ipsam Penam de Albigesio non poterit assignare, ex tunc eam tradet Templariis vel Hospitalariis, sive aliis religiosis in elemosinam perpetuo, salvis hæreditatibus eorum, qui se tenent ex parte nostra, possidendam ad voluntatem legati, vel Ecclesie Romanæ: tali conditione, quod ipsi non alienent ipsam de manu sua, nec de ea faciant guerram dicto Raimundo, nisi de mandato Ecclesie.

• aut Templariis
Hospitalariis
trahendum, aut
diruendum.

* forte, de-
cennium

148 Et, si non poterunt aliqui religiosi inveniri, qui velint eam habere, diruatur omnino, nec possit reedificari sine voluntate Ecclesie Romanæ, et nostræ, et ipsius Raimundi. Item donec dictam Penam de Albigesio tradat nobis, vel Templariis, vel Hospitalariis, vel aliis religiosis, sicut dictum est: tenebimus propter hoc obligatam Penam de Agenasio, et castrum Narbonense. Et si etiam infra decennium * det Penam de Albigesio Templariis, vel Hospitalariis, vel aliis religiosis, ut dictum est: tanto tempore post decennium sumptibus nostris tenebimus, si voluerimus, illa duo castra prænomina, quanto tempore distulerit traderè Penam. Et si post decennium Pena de Allagesio non esset acquisita, tandem post tempus memoratum tenebimus post decennium illa duo castra, quousque ipsa esset restituta, et esset assignata, sicut superius est expressum.

• Re: subditos
comitis solvit
juramentis
sibi factis.

149 Et nos absolvimus, quantum ad nos pertinet, cives Tolosanos, et alios homines terræ, quam ipsi Raimundo dimittimus, a juramento, et aliis obligationibus factis nobis, et patri nostro, et comitibus Montisfortis, vel aliis pro eis, a pœna, et inensibus, quibus nobis, vel patri nostro, vel episcopo Tolosano, vel aliis prælatis, vel comitibus Montisfortis, se obligaverant, si nunquam in dominium ipsius Raimundi vel patris ejus reverterentur: salvis in omnibus et per omnia conditionibus supradictis. Ut autem prædicta omnia rata maneant, præsentem paginam sigilli nostri auctoritate et Regii nominis caractere inferius annotato fecimus communiri. Actum Parisiis anno Domini mcccxxviii, mense Aprilis, regni vero nostri anno iii, astantibus in palatio nostro, quorum nomina supposita sunt, et signa. Dapifero nullo. Signum Roberti buticularii, signum Bartholomæi camerarii, signum Matthæi constabularii. Datum vacante cancellaria, explicit. *Hactenus pacta, in quibus hærere diutius nolui explicandis urbibus et castris ibidem memoratis: nam omnia sita esse in Occitania lector facile intelliget, licet eorum aliqua difficulter inveniri possint, quod cœcis quedam luceat sint, et fortasse quedam vel nomen mutaverint, vel omnino interierint.*

150 Annum tamen, quo hæc peracta sunt, breviter accipe; quia varii in eo designando hallucinati sunt. Actum Parisiis, inquit, anno Domini mcccxxviii mense Aprilis, regni vero nostri anno tertio. Ex tertio regni anno, qui tantum inchoatus est mense Novembri anni 1228, clarum fit, annum 1228 hic signari more Gallis tunc usitato, qui annum a Paschate exordiebantur, atque errasse cum aliis post Bernardum Gaudonis, quem citat, Odericum Raynaldum, dum ad annum 1228 num. 25 hæc scripsit: Reconciliatus fuit Raymundus... in die parasceves sancta in fine præcedentis anni Domini prælati mcccxxviii, inchoante vero anno Domini mcccxxviii, ab incarati enim Verbi divini die annos auspiciatur auctor. Neque id solum evincitur ex annis regni, sed etiam aliunde manifestum est. Cum enim, ut num. 128 ex Alberico diximus, Cardinalis S. Angeli anno tantum 1228 Romæ in Galliam sit reversus, quomodo fieri potuerunt tres ad pacem congressus, Basegia nimirum, Mellis, et Parisiis ante mensem Aprilem ejusdem anni? Quomodo congressui Meldensi interesse potuit dictus legatus ante annum 1228, aut certe circa ejus initium, cum pacta Meldensia mense Januario sint signata? Hic igitur annus clarior est et certior, quam ut pluribus probari debeat. Error autem natus videtur ex loco Guiberti de Podio male intellecto, quem num. 125 exposuimus, quamvis alioquin clare hunc annum designet cap. 40 his utens verbis: Post pacem autem Parisiis celebratam in fine anni, (utique Gallici paucis diebus ante Pascha) in sequenti anno Domini mcccxxix mense Julii, per magistrum Petrum de Collemelio, gerentem vices legati, fuit reconciliata civitas Tolosana, comite nondum reverso de Francia. Itaque dubium non est, quin hæc pacta, reconciliatio comitis, secutumque Tolosæ concilium, peracta sint anno Domini 1229, si annum a mense Januario exordiamur.

AUCTORE
J. S.
quo anno hæc
sint peracta.

E

§ XIV. Comes Tolosanus Ecclesie cum suis reconciliatus: comitis Fuxiensis submissio: leges ad exstirpationem hæresis, et pro libertate Ecclesie per S. Ludovicum latæ.

Conditionibus supradictis utrimque firmatis, comes Tolosanus cum suis ritu solemniter excommunicationis vinculo solutus, atque Ecclesie reconciliatus fuit ipso die Veneris hebdomadæ sanctæ. De quo ita sæpe laudatus Guilielmus de Podio Laurentii cap. 39: Deinde profecti sunt Parisiis, ut in presentia Regis deberent omnia consummari, omnibusque ad calcem dictis * et sigillatis, reconciliatus fuit comes in die Parasceves, et qui cum eo erant excommunicationis sententia innodati. Eratque pietas (seu res commiseratione digna) virum tantum videre, qui tanto tempore, et tot nationibus poterat restitisse, duci nudum in camisia * et braccis, et nudis pedibus ad altare. Erant presentes ad hæc duo Romane Ecclesie Cardinales, unus legatus noster in regno Francie, et alius in regno Angliæ episcopus Portuensis. Porro comes Raimundus, hoc modo Ecclesia restitutus, se ultro

Raimundus
comes Tolosanus
ritu solemniter
absolutus,

* l. ductis

i. e. indusio

obtulit

AUCTORE
J. S.

obtuli servandum in turre Luparæ Parisiis, donec præcipua pactorum capita essent executioni mandata, ut memoratus auctor habet cap. 40. Docent id etiam litteræ Regis apud Catellum pag. 338: rerum cum hæ apud Catellum in nominibus obsidum mutilatæ sint, easdem ex Annalibus Cisterciensibus Manrici tom. 3, pag. 352 subjungo:

custodiendum
se cum aliis
obsidibus Regi
tradit,
i. e. carcere

132 Ludovicus etc. Noverit universitas vestra quod Raymundus, filius Raymundi quondam comitis Tolosani remansit in prisione * nostra Parisiis apud Luparam ad petitionem suam, et de propria ipsius voluntate pro pleniori Ecclesiæ securitate, et nostra, donec idem Raymundus filiam suam in potestate nostra apud Carcassonam nunciis nostris tradiderit, et decem castra, videlicet castrum Narbonense, Pennam in Agen * , Rupem etc. . . . nostris similiter nunciis assignaverit, ita quod cum filiam suam, et dicta castra, sicut præmissum est, tradiderit, et de hoc nobis, et Romano sancti Angeli diacono Cardinali, apostolica Sedis legato constituerit, idem Raymundus libere revertetur. Eo

* Agemesei

B autem revertente, Guido de Cavellione, Raymundus de Castro novo, Bertrandus de Montibus, Hugo de Rois, Hugolinus de Ponte, Ernaldus de Calquino, Pontius Ortolanus, Ernaldus Burranus, Raymundus Isannus, Bernardus de Miromonte, Raymundus de Ponte, Hispanus Garini, Bertrandus de Ganingues, Petrus de Cociano, Petrus de Montibus, Bernardus de Villa nova, Petrus de Tolosa Moranensi, Raymundus, filius senescalli Hugonis de Alfairo, et filius Hugonis Joannis, qui ad majorem securitatem Ecclesiæ, et nostram remanserant obsides cum eodem penes Nos, in hostagio remanebunt donec nobis, et eidem legato constituerit, quod de muris Tolosanæ dirutum sit usque ad quingentas taysias * . . . in parte illa videlicet, quæ circuit eastrum Narbonense. Ita quod ad ipsum castrum liber pateat accessus, et repleta sint ibidem ad plenum fossata. Quod cum factum fuerit, et de hoc nobis, (et) dicto legato constituerit, iidem obsides libere revertentur. In ejus rei testimonium sigillum nostrum præsentibus litteris duximus apponendum. Actum Parisius anno Domini mcccxxviii mense Aprilis. Eodem videlicet tempore, quo pacis conditiones firmatæ sunt, hæ sunt adjectæ, ut illæ impleantur certius. Ex his porro intelligimus comitem ipsum obsidem fuisse; neque ei liberum fuisse post assumptam hanc conditionem discedere Parisiis, priusquam filia ipsius, et castra Regis nunciis essent tradita.

* mensura est
sex pedum.

C 133 Addit ibidem laudatus Catellus, servari in tabulario Carcassonensi litteras Raimundi comitis, quibus declarat viginti cives Tolosanos a se datos fuisse Regi obsides, donec memorata pars murorum Tolosanorum dejecta esset, fossæque impletæ; eosque obsides jurasse, se, simul ac Tolosam reversi essent, curaturos ut reliqua pars murorum deiceretur, fossæque impleantur: Quod jam factum est, inquit pag. 529 Albericus. Subjungit deinde Catellus alias Regis litteras eodem tempore datas, quibus declarat se juratum comitis clientelam suscepisse sub conditione, ut servet conditiones pacis præscriptas: Si autem, inquit, prædictus Raimundus dicta omnia quantum ad Nos, et Ecclesiam non servaret, vel in aliquo contraveniret, Nos ipsum ex tunc de voluntate sua in eo statu reponimus, in quo fuit, antequam homagium recipere ipsius,

ejus homa-
gium Rex sub
conditione
suscepit,

et ipso facto ex tunc in eo statu omnimodo erit quoad nos et regnum nostrum, in quo tunc fuit, ita quod pro nullo habeatur homagium præstitum, et Nos et nostri facere possemus curere contra eum, et occupare terram, quam per pacem dimisimus ei. Addit se castra, quam comitem sibi tradenda, omnino serraturam ad Ecclesiam ei regni sui securitatem. Hæc Parisiis statuta, factaque.

134 Porro Guilielmus de Podio cap. 40 refert, quid deinde Tolosæ peractum: Post pacem, inquit, Parisius celebratam in fine anni, in sequenti anno Domini mcccxxix mense Julii, per magistrum Petrum de Collomedio, gerentem vices legati, fuit reconciliata civitas Tolosana, comite nondum reverso de Francia, qui de voluntate propria remansit in prisione Regis Parisius, donec nunciis Tolosæ corruissent, et castra et villæ, prout in pace fuerat ordinatum, et esset tradita filia ejus Joanna, novem annos habens, Regiis nunciis Carcassonæ, quam postea duxit Alphonsus, frater Regis, comes Pictaviæ in uxorem. Factus ergo miles idem comes a domino Rege in festo Pentecostes, mox impletis, quæ pacta fuerant, ad propria est reversus, quem non post multos dies legatus sequitur, præmissis ad terras pro diruendis castris cruce signatis cum indulgentia infinitis, qui venturi erant cum armis nisi pax intervenisset. Idemque legatus ibidem Tolosæ post astalem concilium celebravit, cui interfuerunt Narbonensis, Burdigalensis, Auxitanensis archiepiscopi, et episcopi multi, et alii prælati. Item adfuerunt comes Tolosanus, et alii comites præter Furiensem, barones et seneschallus Carcassonæ, et consules Tolosani duo, unus de civitate, et alius de burgo, qui statuta pacis in totius universitatis animam juraverunt, et tam comes, quam ceteri illud approbaverunt et fecerunt, et idem fecit postea tota terra. Statuta in hoc concilio pro extirpatione hæresis, et libertate Ecclesiæ, mense Novembri facta, vide apud Labbeum tom. xi Conciliorum a col. 426. Acta vero Tolosæ a legato contra suspectos de hæresi invenies breviter apud citatum Guilielmum de Podio enarrata.

135 Juratis a comite Tolosano, ejusque subditis pacis conditionibus, supererat, ut reciperentur loca ab hæreticis occupata, ac comes Furiensis domaretur, ne qua in parte tutum esset hæreticis receptaculum. Rex, ut hoc facilius posset perficere, comiti Tolosano dedit omnia, quæ comiti Furiensi jam erepta erant anno 1228, donec ille Regi esset reconciliatus. Narrat id Guilielmus de Podio cap. 40 hoc modo: Ad hoc adjicio, quod comes Fuxi, qui olim per se cum patre ipsius Regis pacem exquisierat sine domino suo comite Tolosano, nec invenerat, ut volebat, remansit in guerra, tradente Rege beneficio pacis terram, quæ olim usque ad Passum Barræ fuerat acquisita, comiti Tolosano, quam quidem comes tenuit, et posuit ibi bajulos suos, donec processu temporis, postquam comes Fuxi cum rege composuerat, datis sibi a Rege mille libris terræ in Carcassio, idem comes Tolosanus dictam terram a Passu Barræ inferius eidem comiti Fuxensi tenendam tradidit ex commenda, reddendam ei quancumque requireret sine mora, et eam in vita sua tenuit usque modo.

136 Brevi tempore subsidio Tolosavorum subiectos fuisse Albigenses, comitemque Furiensem ad pacem coactum, intelligimus ex Chronico Alberici

illi subijciuntur, hanc se misericordiae Regis committit:

A *berici ad hunc annum pag. 530* : Delinc, inquit, in ista aetate profecti sunt exercitus cruce signatorum contra Albigenses, et omnes viri equites et bellatores de Tholoza, recepto episcopo Fulcone, nostris adjuncti sunt, et licet per aliquas difficultates, et assultus, et gravamina, quae sustinuerunt ante castrum de Tabara, tota tamen terra Deo dante recuperata est. Comes quoque Fuxensis, qui erat fortissimus adversarius, videns se non posse evadere manus Tholozanorum, qui sciebant omnia latibula ejus, et ipse tandem paci consensit, et ad consilium principum catholicorum se habuit. *Quin imo se suaque misericordia Regis commisit, ut discimus ex charta S. Ludovici de pace cum comite Fuxensi facta, quam edidit Martenius tom. I Collectionis amplissima, a col. 1232, cujus hoc est exordium* : Ludovicus Dei gratia etc. Notum facimus, quod cum Rogerius Bernardi comes Fuxensis, tractatu habito cum dilectis nostris magistro de Collemedio, et Matthaeo de Melliaco, supponisset se, et suos, et sua, et suorum, quae tenet et habet nunc, et tenuit ipse et pater suus, bonae miserationi nostrae, secundum tenorem litterarum suarum super hoc confectarum, et jurasset se mandatum nostrum super hoc per omnia servaturum : nos etc. *Hæc de comitis subiectione.*

condiciones pacis Fuxensis comiti a Rege datur.

B 137 Quas autem leges S. Ludovicus comiti Rogerio dedit, mox subjungitur : sufficiet eas compendio hic tradere : Nos, inquit, misericordiam talem de consilio nostro pro se, et suis ei fecimus ad praesens . . . videlicet quod ei et heredibus suis dedimus in perpetuum pro hereditagio mille libras Turonenses annuatim, . . . et ipse propter hoc homagium lignum nobis fecit, et tenetur facere heredibus nostris, et heredibus ejus similiter. *Deinde comes tradere debebat duo castra, scilicet Montem Garnerii * et Lordatum *, quae Rex retinere poterat quamdiu expedire sibi videbatur, sed cum vellet reddere, reddere debebat in eo statu, in quo comes tradiderat : castrum etiam Fuxi ad quinquennium, sed eodem modo restituendum, eoque quinquennio annuatim comiti concedit Ludovicus quingentas libras Turonenses. Præterea non licebat comiti munitiones novas erigere, nec veteres restaurare, nec inimicos Ecclesiae vel Regis recipere. Notantur autem hæc acta apud Melodunum anno Domini mcccxxx mense Septembris. Hæc sane conditiones multo mitiores sunt, quam quae comiti Tolosano impositae. Porro eodem tempore ad Regis misericordiam confugit Atto Ernaudus de castro Verdunensi, quod Ludovico traditum erat et tractatus Parisiensis supra memorati; huic quinquaginta libras in annos singulos concessit per chartam apud Martenium citatum col. 1234; similiter Guidoni de Gornaio, ab Albigensibus excæcato, pensionem annuam assignavit col. 1230, quae liberalitatis Regiae uniuersa breviter hic putari insinuanda.*

Mongrenier Lordat

C 158 Neque prætermittenda videntur, quae Guilielmus de Podio Laurentii prudenter observat circa finem bello inpositum, pacemque eum Tolosano comite factam, agnoscens singularem Dei, protegentis regnum S. Ludovici, in his providentiam : In primis enim, inquit, ipsius regni auspiciis de tam proluxa guerra ipsius comitis, sic Deus ejus pueritiam honoravit, quod de pluribus conditionibus in prædicta pace contentis et olentis, unaquaqueque per se sola sufficeret quasi id redemptionis pretium, si Rex eundem comi-

Annuadversio ad pacem cum Tolosano.

tem invenisset adversum se in campestri prælio, *Auctore J. S.* et cœpisset : ut est quod Tolosam, et episcopatum Tolosanum sibi in vita concessum tantum, nulli posset hæredi suo relinquere, nullusque ejus hæres, vel filia suæ ullum posset ibi jus reclamare, nisi soli ex ipsa filia, et fratre ejusdem Regis tantummodo descendentes. Item sufficeret ad pœnam, cum esse quinquennio ultra mare. Item quod se ad solvendum viginti septem mille marcas argenti obligavit. Item quod totam aliam terram ultra episcopatum Tolosanum versus Orientem, infra Rhodanum et ultra Regi quitavit, et Ecclesiae dimisit. Taccoque de cæteris, quorum se supposuit gravatibus, quibus, si captus esset, multatus plurimum videretur, ut, quod factum est, seu fuit, factum credatur non per hominem, sed per Deum. *Ita ille, et recte. Tanti sane momenti hæc pax non immerito visa est Gallis, ut ejus uenioriam conservare voluerint cuso numismate, cujus pars una exhibet Blanchæ effigiem, quod illa esset regni moderatrix : alterum latus pacem ipsam representat hoc modo apud Jacobum de Bie fol. 26 :*

159 *Chazius pag. 104* aliquid dubitationis tenere insinuat de jure per Regem hac occasione acquisito : rerum cum fateatur Pontifices, episcopos, conciliaque rei justitiam agnorisse, non existimo plura de his Chazius fuisse cogita. *Adjudicaverat olim concilium Lateranense comitatum Tolosanum Simoni Montisfortis comiti, exauctorato Raimundo seniore : in patris jura successerat Amalricus Montisfortis comes, qui cum jura sua per se defendere non posset defectu virium, ea transtulit in Ludoricum patrem S. Ludovici, uti scribit sæpe laudatus Guilielmus de Podio cap. 34 : quod et ipsius declaravit eodem mense Aprilis litteris a Martenio editis tom. I Collectionis amplissima col. 1225, quæ sic habent* : Amalricus comes Montisfortis etc. Noverit universitas vestra, quod nos libere ad absolute quitavimus clarae memoriae domini nostri Ludovico Francorum regi illustri, et heredibus ejus in perpetuum, quidquid nobis juris competeat, vel competere poterat in comitatu Tholosano, vicecomitatu Biterrensi, et in tota conquesta * de Albigesio : promittentes quod in rebus sæpeditis nihil juris nos, vel heredes nostri de cetero poterimus reclamare, nec etiam pro pace, quam dominus noster Ludovicus Rex Francorum illustris filius supradicti domini nostri regis fecit cum R. comite Tholose, vel facturus sit in posterum cum aliis de terra, nec ipse dominus Rex nobis propter hoc tenetur in aliquo, nisi ipse prædictam quitationem et fidele servitium nostrum respiciens de gratia et liberalitate sua nobis velit aliquid elargiri. *Ita Amalri-*

et jura per Regem acquisita cedente Montfortio

** i. e. terra bello acquisita*

AUCTORE
J. S.

Amalricus. Hinc intelligimus, cur Ravaudus in tractatu pacis numquam nominetur Comes Tolosanus, sed Filius Raimundi quondam comitis Tolosani, quodque Rex per pacta eum comite nihil juris acquisiverit nori, sed jus, quod habebat in comitatum Tolosanum, majori ex parte Raimundo cesserit ad vitam ipsius, ejusque filiae, indeque descenduntibus heredibus in perpetuum, si prolem illa habuisset. Addit Chazius pag. 105, Regem ex ditione, cujus pacificam possessionem hisce pactis consequentur, nihil sibi retinuisse praeter urbem Albiensem, cetera dedisse Philippo Montfortio Amalrici probabilius patrueli, indeque enatum comitatum Castrensem.

nova discordia semina praecisa.

160 *Catellus saepe jam memoratus ad hunc annum 1229, pag. 342 scribit ex tabulario Carcausonensi, controversiam quandam ortam esse Regem inter et comitem Tolosanum circa executionem pactorum, sed compositam illam fuisse arbitrio legati Pontificii, et comitis Campaniae mense Junio ejusdem anni, adjudicata Regi urbe Cadurcesi cum feudis inde dependentibus, ac Fano S. Antonini *, remissis vero comiti mille quingentis libris, quas ad quinquennium Regi pendere tenebatur. Praeterea Amilhanum * Ruthenensis provinciae oppidum comiti a Rege restitutum refert, ex ejusdem comitis declaratione in dicto tabulario inventa. Addit et alias quasdam controversias inter Regem et episcopum Biterrensem ejusdem legati arbitrio finitas. Obortae sunt etiam difficultates nonnullae in extirpatione haereticorum, ac postquam inde legatus discesserat ab haereticorum fautoribus interfecti fuere aliqui, Pro quibus et consimilibus, inquit Guilielmus de Podio haec narrans cap. 40, quae in illis diebus commissa fuere per ministros diaboli credentes haereticorum, comes Tolosanus de crassa negligentia, et apud Sedem apostolicam, et Regem Franciae fuit multipliciter diffamatus, et etiam redargutus... haec enim committebant qui vellent redire ad guerra vomitum, et malorum praeteritorum reducere reidivum, quo pace turbata ipsi possent rapinas solitas exercere, et haereticis favere. Verum nihil magnopere profecerunt malevoli illi: nam quamvis non semper aeque diligentem se praerberet comes in haereticis persequendis, integrum tamen ei non erat, nec tutum ad bellum redire, quamdiu praecipua ejus castra occupabat praesidia Regium.*

Bello hoc summo efficacius haereticis extirpari coepit.

161 *Hoc igitur modo S. Ludovicus pari nominis sui gloria ut operae pretio, suam imposuit huic bello: quo ad suam perducto, felicitus majorique eum emolumento promoveri potuit bellum aliud contra haereticos principum favore jam destitutos. Cryptum id fuerat initio hujus seculi: In provincia Narbonensi, et Albiensi, Ruthenensi, Caturcensi, Agenensi diocesisibus, et quibusdam terris ultra Rhodanum domini comitis Tolosani, ut ait in prologo Guilielmus: rerum ut adjungit, Vix intra 70 annorum spatium suam dignoscitur habuisse. Tanta vis erat mali, cujus causam eum peccatis populi, tum praetatorum ac principum negligentiae attribuens dictus auctor, illud hoc modo describit ibidem:*

qui quorum culpa, ac quantum invaluissent.

162 *Dormientibus enim olim, qui vigilare debuerant, latenter hostis antiquus in terras illas miseris, homines perditionis filios introduxit, habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes, quorum sermo, ut cancer serpens, infecit plurimos et seduxit, sicque ne-*

mine opponente se in murum pro fide ascendentibus ex adverso, adeo profecerunt in peius ipsi haeretici, quod per villas, et oppida habere sibi hospitia, agros, et vineas inceperunt, domos latissimas, in quibus haereses publice praedicarent suis credentibus venditantes. Erantque quidam Arriani, quidam Manichaei, quidam etiam Waldenses, sive Lugdunenses, qui licet inter se dissides *, omnes tamen in animarum perniciem contra fidem Catholicam conspirabant, et illi quidem Waldenses contra alios acutissime disputabant. Unde in eorum odium alii admittebantur a sacerdotibus idiotis: propter quod terra, tamquam reproba et maledictioni proxima, pauca praeter spinas et tribulos germinabat, raptores et raptarios, fures, homicidas, adulteros, et usurarios manifestos.

163 *Capellani autem tanto contemptui habebantur a laicis, quod eorum nomen, ac si Judaei essent, in juramentum a pluribus sumebatur. Unde sicut dicitur; Mallem esse Judaeus, sic dicebatur: Mallem esse capellanus, quam hoc vel illud facere. Clerici quoque, si prodirent in publicum, coronas modicas prope frontem pilis occipitis occultabant. Milites enim raro suos liberos clericatum offerebant: sed ad ecclesias, quarum tunc ipsi decimas percipiebant, hominum suorum filios praesentabant: Et episcopi, quales pro tempore poterant, clericabant *. Ipsi quoque milites, dominationem contempnentes, prout liberat, nemine prohibente, his aut illis haereticis adhaerebant, et haeretici in tanta reverentia habebantur, quod habebant cimeteria, in quibus, quos haereticaverant *, publice tumulabant, a quibus lectos integros, et vestes recipiebant, quibus et largius quam personis ecclesiasticis legabantur: ipsi nec ad excubias, nec ad talias * cogebantur. Siquis etiam homo de guerra gradus cum eis inveniretur, ab hostibus tutus erat; sic pro magna parte diabolus per illos terram in pace sua, velut suum atrium possidebat: erant enim posite tenebrae, et facta erat nox ignorantiae, et in illa bestiae sylvae diaboli pertransibant. Haec tenus auctor; quae vidit atque audivit commemorans.*

164 *Haec mala ut efficaci remedio extinguerentur, exstenderetur haeresis, libertas ecclesiastica, miserum in modum a laicis oppressa, in splendorem pristinum vindicaretur, atque excommunicationes non contemnerentur, ut solebat tunc fieri, praetaras leges condidit S. Ludovicus. Hic tamen notandum, has leges ecclesiasticas non esse datas, quod sui fori non esse putabat S. Ludovicus, ut suo loco ridebimus: sed impositas esse laicis, et eorum magistratibus, ne ecclesiasticorum jura opprimerent vel opprimi paterentur. Id manifestum est tum ex iis, quae praemittuntur apud Catellum et sequuntur, tum ex inscriptione, tum ex legibus ipsis, in quibus jurant barones, et vassalli, et boue villae, se has leges servaturos: nulli jurare debent ecclesiastici, quos ne quidem in his legibus Rex unquam altoquitur. Quomodo autem ecclesiastici se gerere deberent in extirpandis haereticis, apostolicae Sedis legatus ordinavit eum concilio Tolosano, uti invenies apud Labbeum tom. XI Conciliorum u col. 425. Porro haec S. Ludovici statutu missu sunt ad eos, quibus propter haeresim Albigensium erant necessaria. Coëssartius cum Labbeo editor de iis notat sequentia: Haec Ludovici Regis litterae datae sunt non ad Narbonenses tantum, sed etiam a paribus ad Cadurren-*

A ses, Rutenses, Agimenses, Arelatenses, ut ex variis exemplaribus agnovisse se docet Catellus : addo ego, et ad Nemausenses, ut intelligo ex Sirmondi nostri manuscripto. *Imo. et ad alias civitates S. Ludovico subjectas, quas Albigensium hæresis infecerat, missas esse existimo, sola in singulis exemplaribus inscriptione mutata.*

165 *Catellus pag. 340 ipsis statutis præmittit declarationem juramenti a Narbonensibus præstati, his verbis conceptam : Quoniam ea, quæ spectant ad solidationem fidei, et ad salutis æternæ præmium promerendum, diligentissime promovenda sunt et procuranda, ut possint consequi salutarem effectum, quilibet fidelis debet ad hoc studiosius laborare. Hinc est quod cum dominus Ludovicus illustris Rex Francorum contra hæreticam pravitatem extirpandam in partibus Albigeis, et pro reformanda fide, et pace tenenda, pro libertate et immunitate sanctæ Ecclesiæ Catholice firmiter et integre observanda; de solita elementia majestatis suæ litteras universis civibus Narbonensibus, et aliis fidelibus per Narbonensem diocesim constitutis destinasset secundum formam infra scriptam; domino P. de Collomedio gerente vices domini Romani tunc apostolicæ Sedis legati præsentis et requirentis : Dominus Aimericus vice-comes Narbonæ, et consules, et alii cives, et milites Narbonensis patriæ infrascripti, in præsentia domini P. Dei gratia Narbonensis archiepiscopi, et capituli sui corporali juramento præstato, se omnia et singula, quæ infrascriptis litteris continentur, promiserunt firmiter et fideliter, et inviolabiliter ad honorem Dei, et Ecclesiæ perpetuo observare.*

166 *Tum recitatis Regis statuti, subditur juramentum in hunc modum : Nos itaque Aimericus Dei gratia vice-comes Narbonæ per nos et successores nostros, terram nostram de voluntate, et expresso mandato et auctoritate D. Matthæi de Rachino tenentis vices domini Regis Francorum in partibus Albigeis, qui ex parte domini Regis mandavit omnia prædicta jurari, et firmiter observari, hæc omnia prædicta et singula, sicut in prædictis litteris D. Ludovici illustris Regis Francorum continentur; visis etiam et perlectis, atque plenarie intellectis iisdem litteris, in manu domini Petri de Collo-medio gerentis vices domini Romani apostolicæ Sedis legati, præsentis etiam domino Petro Dei gratia archiepiscopo Narbonæ et capitulo suo, promittimus bona fide nos observaturos in perpetuum et nullatenus nunquam contraventuros, tactis sacrosanctis Evangeliiis, gratis et bona fide juramus, et nos consules, et milites, et prohi homines civitatis et burgi Narbonæ, pro nobis et universitate nostra, et milites Narbonenses de mandato et voluntate eorundem supradictorum, hæc omnia prædicta et singula, sicut in prædictis litteris domini Regis Francorum continentur, visis etiam iisdem litteris et perlectis, atque plenarie intellectis, nos observaturos in perpetuum, et nullatenus nunquam contraventuros, tactis corporaliter sacrosanctis Evangeliiis juramus teneri, sicut nonnulli consules, milites, et prohi homines prædicti qui juraverunt, Bernardus de Latis etc. Hoc modo et juratum esse in aliis civitatibus, ad quæ Regis statuta fuerunt missa, ambigere non possumus. Accipe nunc ipsam S. Ludovici constitutionem laudatissimam, prout eam ex variis inter se collatis exemplaribus ediderunt Labbeus et Cossartius tom. XI*

Concilio a col. 423 :

167 Ludovicus Dei gratia Francorum Rex, universis civibus Narbonensibus, et aliis fidelibus suis per Narbonensem diocesim constitutis, salutem et dilectionem. Cupientes in primis ætatis et regni nostri primordiis illi servire, a quo regnum recognoscimus, et id quod sumus, desideramus ad honorem ipsius, qui nobis culmen dedit honoris, quod Ecclesia Dei, quæ in partibus vestris longo tempore fuit afflicta, et tribulationibus innumeris conquassata, in nostro dominio honoretur, et feliciter gubernetur. Unde de magnorum et prudentium consilio statimus, quod ecclesiæ, et viri ecclesiastici in terris constituti prædictis, libertatibus, et immunitatibus utantur, quibus utitur ecclesia Gallicana, et eis plene gaudeant secundum consuetudinem ecclesiæ memoratæ.

168 Et quia hæretici longo tempore virus suum in vestris partibus effuderunt, Ecclesiam matrem nostram multipliciter maculantes : ad ipsorum extirpationem statuimus, quod hæretici, qui a fide Catholica deviant, quocumque nomine censeantur, postquam fuerint de hæresi per episcopum loci, vel per aliam ecclesiasticam personam, quæ potestatem habeat, condemnati, indilate animadversione debita puniantur.

169 Ordinantes etiam, et firmiter decernentes, ne quis hæreticos receptare, vel defensare quomodolibet, aut ipsis favere, aut credere quoque modo presumat. Et si aliquis contra prædicta facere presumpserit, nec ad testimonium, nec ad honorem aliquem de cætero admittatur; nec possit facere testamentum, nec successionem alicujus hæreditatis habere. Omnia bona ipsius mobilia et immobilia, quæ sint ipso facto publicata, decernimus ad ipsum, vel ad posteritatem ipsius, nullatenus reversura.

170 Statuimus etiam et mandamus, ut barones terræ, et bailivi nostri, et alii subditi nostri, præsentis et futuri, solliciti sint, et intenti terram purgare hæreticis, et hæretica fœditate. Et præcipientes, quod prædicti diligenter ipsos investigare studeant, et fideliter invenire; et cum eos invenerint, præsentent sine moræ dispensio personis ecclesiasticis superius memoratis; ut eis præsentibus de errore et hæresi condemnatis, omni odio, prece, precio, timore, gratia, et amore postpositis, de ipsis festinate faciant, quod debebunt.

171 Verum quia honorandi sunt, et muneribus provocandi, qui ad inveniendum et capiendum hæreticos solite diligentiam suam exercent : statuimus, et volumus, et mandamus, ut bailivi nostri, in quorum bailiviis capti fuerint hæretici, pro quolibet hæretico, postquam fuerit de hæresi condemnatus, usque ad biennium solvant duas marchas integre capienti, post biennium autem unam.

172 Sane quia raptarii solent devastare, ac demoliri terram prædictam, et quietem Ecclesiæ, et ecclesiasticorum virorum turbare : statuimus, ut omnino raptariis illis expulsis, pax perpetuo servetur in terra : ad quam servandam dent omnes operam efficacem.

173 Ad hæc, quia claves Ecclesiæ consueverunt in terra illa contemni, statuimus, ut excommunicati vitentur, secundum canonicas sanctiones : et si aliqui per annum contumaciter in excommunicatione persistierint, ex tunc temporaliter compellantur redire ad ecclesiasticam unitatem : ut quos a malo non retrahit timor Dei,

saltem

AUCTOR

J. S.

Et libertatibus et immunitatibus serventur ecclesiastici.

hæretici, per potestatem ecclesiasticam damnati, puniantur :

16

cos nemo recipiat vel defendat, bonis omnibus priventur :

magistratus licet hæreticos quærant, et ecclesiasticis assistant ;

F

capienti hæreticum pecunia solvatur ;

raptarii expellantur

excommunicati vitentur et compellantur absolutionem petere

ACCIORE
J. S.
occupatione
bonorum :

saltem pœna temporalis compellat.

174 Unde præcipimus, quod bailivi nostri omnia bona talium excommunicatorum mobilia et immobilia post annum capiant : nec eis aliquo modo restituant, donec prædicti absoluti fuerint, et Ecclesie satisfecerint : nec tunc etiam, nisi de nostro speciali mandato.

laici decimas
non habeant :

175 Decimæ sane, quibus fuit Ecclesia longo tempore per malitiam inhabitantium defraudata, statuimus et ordinamus, quod restituantur ecclesiis : et amplius laici decimas non detineant, sed Ecclesie eas libere habere permittant.

hæc ab omnibus
magistratibus
iurentur.

176 Hæc statuta inviolabiliter servari jubemus : mandantes quod barones, et vassalli, et bonæ villæ, jurent ista servare, bailivis nostris ad hoc executoribus deputatis : qui infra mensem, postquam fuerint in bailiviis constituti, publice, et in loco publico, et die solenni, jurent quod hæc servabunt ; et facient ab omnibus bonorum omnium, et corporis, potenter formidare. Noveritis etiam, quod ista statuta sic volumus observari, quod etiam quando frater noster terram ipsam tenebit, jurabit hoc servare, et quod faciet a suis fidelibus observari. Ut autem hæc statuta firma et inconcussa permaneant, ea sigilli nostri munimine fecimus communiti. Actum Parisius anno gratiæ MCCXXVIII mense Aprili. *Id est, more nostro, anno MCCXXIX.*

Laudatus ob
hæc statuta S.
Ludovicus.

177 Hanc S. Ludovici constitutionem eitat concilium Valentinum, anno 1248 celebratum, can. xiii his verbis : De contemptoribus excommunicationum, quantum ad eos, qui sunt in regno Francia, observetur illa constitutio, CUPIENTES. Eundem articulum urget Innocentius IV in epistola ad Blancham reginam, edita a Baluzio in appendice ad Concilia Gallie Narbonensis tit. XIX, a quo hæc de causa S. Ludovicus rocat, verus Ecclesie zelator honoris, et fidei conservator. Sane in omnibus his gestis, statutisque contra Albigenses mirifice elucet sancti Regis ardor ad fidem Catholicam conservandam, restituendamque libertatem Ecclesie, per laicos magistratus in illis partibus misere tunc vexatam. Unde Gaufridus de Bello loco, qui Ludovicum in multis similem exhibet Josie regi, hinc comparationem suam non incongrue confirmasset : nam sicut adolescens etiam tum Josias idola, atque idololatrias exterminavit ; ita et adolescens Ludovicus hæresim, atque hæreticos extirpare aggressus est, feliciterque extirpavit, ut et de eo dici possint verba Eccl. 49 de Josia prolata : Et tulit abominationes impietatis. Utinam florentissimum Gallie regnum, uti multos hætenus habuit, atque etiamnum habet, ita semper habere pergat hæc in re seu Josie seu S. Ludovici successores.

§ XV. Anno MCCXXIX constructa domus et ecclesia S. Catharinæ Vallis-scholarium ; alia quædam : dissensio universitatis Parisiensis, quæ deinde exstincta.

Gerardus du Bois in Historia ecclesie Parisiensis lib. 15, cap. 2, num. 5 ita scribit : Anno MCCXXIX exstructa est ecclesia sanctæ Catharinæ Vallis-scholarium. Tuam, commemorato hujus Ordinis initio, num. 7 docet, ecclesiam memoratam liberalitate et sumptibus S. Ludovici maxime constructam esse, quamvis alii, voto ad id obstricti, suam etiam operam contulerint. Occasionem voti faciendi repetit a pugna Bovinensi, et Philippi Augusti in ea periculo : Forte, inquit, quidam viri ad custodiam regis ex officio addicti, quos usitato his temporibus vocabulo servientes regis vocitabant, dum Philippum Augustum regem in Bovinensi pugna comitabantur, ad custodiam pontis Bovinensis positi intellexerunt regis periculum, qui in acie vitæ discrimen adierat ; et voverunt, si salvus et victor evaderet, exstructuros se ecclesiam Deo sub nomine sanctæ Catharinæ. Paulo post, rege incolumi et victore, voti rei facti sunt. Neque tamen his fidem liberare adeo promptum fuit, seu voti persolvendi immemores fuerunt, seu fidei exsolvendæ facultas non suppeteret : certe res ad tempora Ludovici IX protracta est. Aiunt enim, quod milites adierunt Regem, qui eis potestatem exstruendæ ecclesie sub nomine sanctæ Catharinæ fecerit, et ipsis locum indicaverit et canonicos Vallis-scholarium, quibus ministerium illius ecclesie committerent.

178 Deinde productis litteris Guilielmi Parisiensis episcopi, quibus concedit facultatem ecclesiam construendi, eam Regis potissimum liberalitate constructam esse, ex verbis Neerologii sequentibus, ostendit : Imprimis orare debemus pro animabus illustrissimorum regum Philippi, et Ludovici ; pro gaudio et victoria, quam habuerunt de inimicis regni in conflictu ad pontem Bovinarum anno MCCXXIV. Ludovicus, filius prædicti Ludovici, Rex sanctissimus, qui primus in Francia refulsit sanctitate, gratia simul et virtute, voluit et ordinavit anno MCCXXIX, quod pro animabus regum prædictorum construeretur ecclesia nostra. Hisce auctor subjungit sequentia : In memoriam hujus foundationis ad portam ecclesie visuntur duo lapides, in quorum altera parte insculpta est imago sancti Ludovici hinc et inde duobus satellitibus, qui clavas gerunt, stipati ; et in altera cernitur canonicus regularis cappa indutus ; hinc et inde cataphracti milites, quibus hand dubium est designatos esse hos servientes, quos supra memoravimus. In hac porro domo canonicorum de Valle-scholarium constitutum est velut publicum totius Ordinis museum. Solebant enim mitti in eam juvenes canonici duodecim numero ex pluribus locis, qui communibus domorum sumptibus alerentur. Hi vero Parisius ventitabant, illicque ad litteras sacras addiscendas commemorabantur, iique ad gradus et honores academice admittabantur. Ita de pia hac fundatione dictus auctor.

A 179 Hippolytus Helyot in *Historia Ordinum Monasticorum, Religiosorum et Militarium* tom. 2, pag. 393 scribit prioratum ipsum S. Catharine Vallis-scholarium hoc anno fundatum fuisse a S. Ludovico in gratiorum actionem de victoria memorata, utjungens voto per Philippum regem emisso satisfactum jam fuisse a Ludovico VIII fundatione abbatiæ in honorem beatae Mariæ Virginis prope Silvanectum erectæ, quam Victoriam nominavit. Verum, si voto satisfactum fuit memorata abbatia constructa, votum jam pridem expleverat ipse Philippus abbatiam dictam condendo, ut ex citata Gallia Christiana patet pag. 923, ubi instrumentum Ludovici VIII citatur, quo expressis verbis dicitur, abbatiam Victoriam per Philippum fundatam. Hinc corrigenda videntur dicta Historici Parisiensis de voto usque ad tempora S. Ludovici non impleto, nisi ea proferri possint instrumenta, quibus tunc erant votum duplex fuisse factum, a rege Philippo alterum, alterum ab ejus militibus. Porro quod attinet ad fundationem prioratus, Helyoto adstipulatur Vita Gallica anonymi, qui inter fundationes S. Ludovici numerat Ecclesiam et prioratum sanctæ Catharinæ Vallis-scholarium.

B 180 Adstipulantur etiam utrumque litteræ episcopi Parisiensis supra memoratæ, apud laudatum du Bois his verbis: Universitati vestræ notum fieri volumus, quod nos dilectorum in Domino fratrum et filiorum de Ordine Vallis-scholarium piis et devotis petitionibus annuentes divine pietatis intuitu, domum construendi, et ecclesiam ædificandi in parochia S. Pauli, plenam et liberam concessimus potestatem, præcipue cum pium sit et salubre pro defunctis exorare, et pro eorum salute pias eleemosynas erogare; et hoc facimus ad petitionem servientium domini Regis Ludovici, arma ferentium, qui salutis animæ Philippi nobilis regis et præcipue filii ejus Ludovici defunctorum providentes, nam pro eorum redemptione fabricaverunt ecclesiam ad opus dictorum fratrum; ut in eadem Domino famulantes nobiliorum regum jam dictorum orationibus et divinis officiis animabus teneantur subvenire, per hoc unum exhibentes argumentum, quod sicut in vita sua eos fideliter dileverunt, ita et post mortem ab eorum amore non sunt separati. Ex his colligo una cum ecclesia domum noram constructam fuisse dictis canonicis; adeoque ad utriusque constructionem Regis munificentiam concurrisse. Deinde ne ecclesie quidem fundationem uni Ludovico attribuendam esse. Existimo igitur fundationem cum prioratus, tum ecclesie ab aliis captam, S. Ludovici liberalitate promptius fuisse perfectam, indeque factum esse, ut auctores ceteri de hac fundatione non meminerint, quod nec ab eo inchoato sit, nec ab ipso solo ad exitum perducta. Dominus Choisy pag. 22 ex Ms. Vallis-scholarium, refert, Regem fuisse rogatum, ut primum templi lapidem poneret, que occasio fuisse videtur liberalitate sua fundationem promovendi.

C 181 Hoc item anno S. Ludovicus Theobaldo de Blazon quasdam mundinas concessit apud Mirabellum, in provincia Pictaviensi oppidum, ad usus et consuetudines mundinarum Andegavensium, annis singulis per dies octo duraturas. Confirmavit compositionem ejusdem controversie inter Guilielmum de Calviniaco, et burgenses Castrî-Radulphi ejus subditos: est autem Castrum Radulphi, Casteau-Raoul, in Biturigibus, ac

vulgo nunc vocatur Castrum-Rufum seu Chasteau-Roux. Præterea natus præbendas, in ecclesia Senonensi auctoritate Pontificis erectas, ex redditibus parochiarum quarundam augeri permisit. Donationem etiam Simonis Montfortii dudum defuncti, factam monialibus Cisterciensibus S. Pontii in diocesi Massiliensi, confirmavit. Juramentum fidelitatis viduæ memorati mox Theobaldi de Blazon pro castris, quæ obitus tempore vir ejus tenuerat, suscepit. Quæ breviter enarrata, chartis confirmata invenies apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissime a col. 1226 usque ad col. 1235.

182 Nota est hoc anno gravissima dissensio in universitate Parisiensi, quam perperam ad annum sequentem retulit Nangius. Narrat illam fuisse Cesar Engassius Balæus in *Historia universitatis Parisiensis* tom. 3, a pag. 132: nos eam paullo brevius referemus, et quamquam ad aliquot annos protracta sit, totam hic usque ad finem enarrabimus. Albericus in *Chronico* ad hunc annum pag. 530: Bellum, inquit, pessimum nimis et crudele ortum est Parisiis intrante Quadragesima inter clericos et laicos satis pro nihilo, et qui tenebantur illud extinguere et reprimere, ferocius illud instigatione sua in odium clericorum incitaverunt, et inde culpantur ipsa regina et dominus Cardinalis (S. Angeli, legatus Apostolicus:) sed quot sunt capita, tot sunt sententiæ. Hæc postrema verba indicant, culpam non ab omnibus in reginam et legatum, quibus episcopum Parisiensem addit Parisius, conjectam fuisse. Sed pergruum cum Alberico: Post multos tractatus, cum non possent in integrum ad pacem reformari, paucis remanentibus in civitate, exierunt omnes alii, maxime eminentiores magistri, quibusdam ad patriam suam reversis, quibusdam in itinere Romano mortuis, tandem infra triennium reversi sunt quicumque voluerunt, omnibus dissentientibus pacificatis. Hæc breviter auctor synchronus: at notandum, clericorum nomine intelligendos esse academicos, uti et in sequentibus patebit.

183 Matthæus Parisius causam dissensionis narrat distinctius, omniaque fusius prosequitur; sed cavendum lectori, ne aculeata ejus dicta in reginam et legatum Pontificium pro oraculo habent: nam perpetuum est Parisii vitium, ubi quid minus recte factum existimat a principibus viris, id verbis in immensum augere, iunctaque a materolis quibusdam conscribere, ac si communi fere omnium voce probata essent. Huc igitur cautione præmissa, accipe quæ hæc de re narrat ad hunc annum a pag. 243: Eodem anno, inquit, feria secunda et tertia ante Cineres, quibus solent diebus clerici scholares ludis vacare, exierunt quidam clerici ab urbe Parisiensi versus sanctum Marcellum, propter aeris commoditatem, ut ludis ibi intenderent consuetis. Quo cum pervenissent, et in ludis componendis aliquandiu se recreassent, invenerunt ibi casu vinum optimum in taberna quadam, et ab bibendum snave. Ubi inter clericos potantes et canpones de pretio vini contentione suborta, cœperunt ad invicem alapas dare, et capillos laniare, quousque homines ville accurrentes; canpones liberaverunt de manibus clericorum; sed et vulnere repugnantibus clericis insistentes, bene fustigatos et egregie, eos in fugam compulerunt. Hactenus antiquum, ultra pars majori injuria fuerit affecta: nam cum academici hospites suos invaderent, ayre ferre non debuerunt

AUCTORE J. S.

Dissensio gravissima in universitate Parisiensi.

E

ex levi occasione nata.

F

AUCTORE
J. S.
quod seditionem
ortam per satellites
compescere ju-
beret regina;

subsidium illis a vicinis fuisse allatum :

184 Illi autem lacerati in civitatem revertentes, commoverunt sodales in ultionem suam. Qui in crastino cum gladiis et fustibus ad sanctum Marcellum venientes, et domum cujusdam cauponis violenter ingredienti; vasa omnia vinalia confringentes, vinum per domus pavementum diffundunt. Et procedentes per plateas, quoscumque invenerunt viros aut mulieres acriter invadunt; et plagis impositis semivivos relinquunt. Prior vero sancti Marcelli, cum tantam hominibus injuriam cognovisset illatam, quos defendere tenebatur; querimoniam coram Romano legato et episcopo Parisiensi deposuit, qui simul ad reginam, cui tunc regni dispositio commissa fuerat, properantes, rogabant eam, ut talem injuriam præciperet vindicari. *Non licebat quidem reginæ hic sequiter agere : attamen egisse non crediderim, prout eam egisse describit Parisius, utpote quæ mulier erat non præiens minus quam fortis : At illa, inquit, muliebri procacitate simul et impetu mentis agitata, præpositis civitatis et quibusdam ruptariis suis dedit illico in mandatis; ut sub omni celeritate armati ab urbe exerentes, hujus violentiæ auctores, nulli parcentes punirent. Imo mandatum crediderim, ut turbas sedarent, et seditiosos caperent, non vero punirent iniuncta causa.*

indeque innocentes
essent occisi.

185 Verum illi ultra progressi sunt, dum innocentes etiam invadunt, vulnerant, occidunt. *Audi Parisium :* Illi autem, qui proni erant ad omnem crudelitatem exequendam, portas civitatis cum armis egressi, invenerunt extra urbis mœnia clericos multos ludis intendentes, qui in violentia præfata nullam penitus culpam habuerunt. Qui enim seminarium tumultuosi certaminis moverunt, erant de partibus conterminis Flandriæ, quos vulgariter Picardos nominamus. Sed hoc non obstante, lictores in eos irruentes, quos inermes viderant et innocentes; alios occiderunt, alios vulneraverunt, atque alios plagis impositis spoliantes, immisericorditer tractaverunt. Quidam vero ex eis per fugam evadentes, in vineis et cavernis latitabant. Inventi sunt autem inter vulneratos, duo clerici divites, et magnæ auctoritatis interfecti; quorum unus erat genere Flandrensis, et alius natione Normannus. *Credibile est id factum esse, quod eos capere tentarent satellites, illique resisterent. Porro hanc cædem quorundam academicorum perpetratam fuisse præcipue ab incolis S. Marcelli, qui se satellitibus regis videntur conjunxisse, intelligimus ex litteris Gregorii IX ad canonicos S. Marcelli, apud Bulæum editis pag. 144, in quibus sic loquitur Pontifex : Cum intersit reipublicæ ne crimina maneant impunita, eo quod facilitas veniæ incentivum tribuit delinquendi, immane flagitium, quod decimus, et alii quidam de villa S. Marcelli Parisiis in occisione scholarium perpetrasse dicuntur, nolentes relinquere indiscussum, discretionem vestram per Apostolica scripta mandamus, ut inquiratis super hoc sollicite veritatem, quam si inveneritis, nobis per vestras litteras fideliter intimetis, ut ex vestra relatione sufficienter instructi, procedamus exinde, prout secundum Deum viderimus procedendum.*

Conquesti doctores,
Parisiis abeunt,

186 Quod vero doctores, rectoresque universitatis egerint, his perpetratis, sic narrare pergit Parisius : Hujus autem transgressionis enormitatis, cum ad aures magistrorum universitatis pervenisset, convenerunt omnes in præsentia reginæ et legati, suspensis prius lectionibus et dis-

putationibus universaliter, instanter postulantes de tali injuria sibi justitiam exhiberi. Indignum enim sibi videbatur, quod tam levi nacta occasione, quorundam contemptibilium clericulorum transgressio, in præjudicium totius redundaret universitatis; sed poenam daret in ultione, qui culpam perpetravit in transgressione. Sed cum tandem omnimoda eis justitia denegata fuisset, facta est universalis discessio magistrorum, et scholarum dispersio: cessant doctorum doctrina, et discipulorum disciplina; ita quod nec unus famosus in civitate remanserit. *Non explicat hic auctor, quid petierint magistri, quidque eis deurgatum fuerit a regina: verum id erere utcumque possumus ex litteris Pontificis ad episcopos Cenomanensem ac Silvanectensem et archidiaconum Catalaunensem, quos controversiæ hujus arbitros dabat Gregorius, in quibus apud Raynaldum ad annum 1229. num. 55 hæc eos curare jubet : Ut magistris, et scholaribus antedictis, de datis damnis, et irrogatis injuriis congrue satisfiat, restituta ipsis solita libertate, ac a claræ memoria Philippo rege Francorum concessa. Concesserat Philippus Augustus occasione similium turbarum privilegia universitati, quibus foro laicorum eximebantur academici, atque ipsorum securitati egregie consulabatur; (videtis Bulæum a pag. 2.) Hæc revocata fuisse videntur in penam tumultus ab academicis excitati, cum ea restitui cupiat Pontifex, cumque conquererentur apud Parisium max. citatam doctores; Indignum esse... quod... quorundam... transgressio in præjudicium totius redundaret universitatis. Cui vero impetrare non possent, ut hæc renovarentur, communi consilio discesserunt, facto etiam juramento non redeundi Parisios, nisi satisfactione obtenta. De quo juramento Pontifex in citata max. epistola : Studium Parisiis revocetur, non obstante alicujus vinculo juramenti, cujus ex tribus comitibus, quos debet habere, duo videntur deesse, justitia videlicet, et judicium, e quibus videtur minime processisse præstare hujusmodi juramentum. Ita Pontifex.*

187 Tunc recesserunt, inquit Parisius, famosi Anglici, magister Alanus de Becoles, magister Nicolaus de Frenham, magister Joannes Blundus, magister Radulphus de Maidenston, magister Willielmus de Dunelmo, et multi, quos longum esset numerare. *Ex his de aliis antiquibus fieri potest conjectura. Quo autem recesserint breviter accipe : Quorum tamen maxima pars civitatem Andegavensium metropolitanam ad doctrinam elegit universalem, ait Parisius. Alii alias urbes et regiones adiungunt. Audi Bernardum Guidonis, prout nuper editus est inter Scriptores Italiæ tom. 3, pag. 573 : Alii quidem Remis, alii Andegavis, alii vero in Angliam, alii vero Italiam, vel Hispaniam, sive in alias mundi provincias causa studii sunt profecti. Multi quoque magistri, et scholares Tholosam venerunt et rexerunt ibidem. Hæc, lector, dispersionem florentissimæ universitatis : que cujus culpa contigerit, non ideo clarum est, nec meum est definire : acia utrique contententium parti placere consilia, cum moderata magis profuissent. Nullus certe S. Ludovicum hac in parte accusavit antiquorum; multi vero reginam, legatum, et episcopum Parisiensem, ipsi fortasse non minori reprehensione digni.*

188 Nunc breviter referamus, quomodo discessio hæc sublata sit, studiumque Latetiam revocata,

Gregorius IX
urget restitu-
tionem uni-
versitatis :

A *cata, quamquam anno tantum 1231 res fuerit peracta, ut auctores consentiunt, et patet ex litteris Pontificis hac de re scriptis. Matthæus Parisius hæc solum memorat : Tandem procurantibus discretis personis, elaboratum est, at factis quibusdam pro tempore exigentibus utrobique culpis, pax est clero et civibus reformata; et scholarium universitas revocata. Laudem restitutionis universitatis præcipuam S. Ludovico tribuunt quidam scriptores ejus Vitæ : at negari non potest, partem non minimam hujusce gloriæ Gregorio IX Pontifici tribuendam esse. Etenim Pontifex, audito academicorum discessu, varias nos scripsit epistolas ad studia restituenda : Regem et reginam ad id hortatus est, arbitros componende controversiæ dedit, episcopum Parisiensem graviter redarguit. Quod, inquit Bulæus pag. 136, discordias aleret et foveret, occasioneque alio transferendæ academiæ injecisset. Sed parum initio profecit. Causam hanc assignat Bulæus citatus : Episcopus, cancellarius, et capitulum Parisiense iniquo ferentes animo suam in multis capitibus ab academia jurisdictionem, et licentiam limitatam fuisse, malebant eam alio transferri, quam sibi ab ea imperari. Itaque revocationi et restitutioni in integrum moram diu soli attulerunt. Ita quidem Bulæus. At vero, si, ut æquum est, tantorum virorum mentem minus interpretari volumus et rectius : causebant illi severitate potius ad reditum cogendos, quam benignitate attrahendos : hinc moram Regis clementiæ injecerunt, eousque, aliaque adhibuerunt, que juvenis apud Bulæum loco assignato, sed incassum illa omnia. Quo autem modo res demum confecta sit, audiamus.*

illique leges
prescribit :

B *489 Bulæus pag. 140 hæc memorat : Anno mcccxxi cœperunt musæ Parisienses reflorescere post hinc exilium, et disciplina revocari. Non ante tamen redire voluerunt magistri, et pristino labori incumbere, quam sibi satisfaceret de injuriis illatis. Et quia episcopum et cancellarium Parisiensem præcipuos dissidii anthores esse credebant, eorum potestatem certis finibus coerceri a summo Pontifice petierunt. Simul quoque reformata est universitas, et multæ constitutiones circa licentias omnium facultatum, lectiones, disputationes, hospitia, bona scholarium, turbatores academiæ, et aliæ ejusmodi ab eodem Pontifice Gregorio condite sunt, quæ deinceps legum vices obtinuerunt. Id saltem boni ex malo illo profudit. Leges istas subdit Bulæus, ex quibus facile est perspicere, aliquid utriusque partis querelis datum a Pontifice. Exemplum accipe : Præcipimus autem, inquit, ut Parisiensis episcopus sic castiget excessus, quod scholarium servetur honestas, et maleficia non remaneant impunita : sed occasione delinquentium non capiatur ullatenus innocentes. Imo si contra quemquam suspicio fuerit orta probabilis, honeste detentus, idonea cautione præstita, cessantibus carcerariorum exactionibus dimittatur. Quod si forte tale crimen commisit, quod incarceratione sit opus, episcopus culpabilem in carcere detinebit : cancellario habere proprium carcerem penitus interdicto. Patet id datum esse querelis doctorum. Neque minus est manifestum ad querelas alterius partis mandata esse, quæ post pauca sequuntur : Inhibemus autem expressius, ut scholares per civitatem armati non incedant, et turbatores pacis et studii universitas non defendat. Et illi, qui simulant se scholares, nec tamen scholas frequentant, nec magistrum ali-*

quem profitentur, nequaquam scholarium gaudeant libertate. Ita Pontifex, qui arbitrum agere maluit quam judicem, ut ipse præmoneret ibidem his verbis : Unde cum super dissensione ibi diabolo instigante suborta, studium enormiter disturbante, quæstiones ad nos delatas audiremus, diligenter eas potius provisionis moderamine, quam judiciali sententia de fratrum nostrorum sententia duximas sopiendas.

AUCTORE
J. S.

490 Varias præterea epistolas scripsit Pontifex, ut academicorum quieti consuleret, quas apud Bulæum citatum invenies. Accipe tamen, quid Regem præstare voluerit ad sopiendam discordiam : Serenitatem tuam rogamus, moneamus, et exhortamur in Domino, quatinus progenitorum tuorum secutus exemplar, exhibeas te scholaribus favorabilem et benignum, privilegiorum claræ memoriæ Philippi regis avi tui eis immoves et observes, et facias ab aliis observari. Hospitiorum quoque taxationem per duos magistrorum et duos burgenses ad hoc de consensu magistrorum electos juramento præstito fideliter faciendam : sive, si burgenses non curaverint interesse, per duos magistrorum, sicut fieri consuevit, eis sine difficultate concedas, cum alias nimis cara hospitia conducere cogentur. Et quia honor regis est, ut justitiam diligens, injuriis adverseris, emendam, quæ pro injuriis illatis scholaribus dicitur ordinata, facias adimpleri ; preces et monita taliter implemus, quod propitiationem divinam exinde uberius merearis, et nos mansuetudinem tuam possimus merito commendare. Acquievit recte monenti Pontifici Rex sanctus, mutatoque non sine magna modestiæ laude consilio, quod magnorum virorum auctoritate secutus initio fuerat, florentissimam universitatem, quam præceps aliorum incuncta dissipaverat, mansuetudine sua, et clementia restauravit. Hoc autem quo modo exsecutus sit audiamus.

degem horta-
tur, ut saveat
academicis,
eorumque
privilegia
renoret :

*191 Nangius apud Chesvium pag. 330 hæc in rem nostram memorat : Videns autem Rex Franciæ Ludovicus, quod studium litterarum et philosophiæ, per quod thesaurus scientiæ, qui cunctis aliis præminet et prævalet, acquiritur, recessisset Parisius... graviter cepit dolere : metuensque Rex piissimus ne tantus ac talis thesaurus a regno suo elongaretur... supra dicto, jam clericis mandans redire, redeuntes clementissime recepit, et ab ipsis Burgensibus quicquid ante clericis forefecerant, fecit ipsis celeriter emendari. Ita fere et alii. Privilegia etiam a Philippo Augusto universitati concessa renovavit, et confirmavit. Audi ejus verba apud Bulæum pag. 131 : Noverint universi presentes pariter et futuri, Nos chartam inelytæ recordationis Philippi avi nostri quondam Franciæ regis illustris inspexisse in hæc verba. Tum recitato Philippi diplomate, quod tradit Bulæus a pag. 2, subjungit Ludovicus : Nos autem prædicta omnia approbamus et volumus, et sigilli nostri auctoritate et regii nominis caractere inferius annotato præcipimus confirmari. Verum occurrit hic notandus error in anno, quo Ludovici diploma datum ponitur : Actum, inquit, apud Fontem-Bleandum anno Dominicæ Incarnationis mcccxxviii mense Augusti, regni vero nostri au. 3. Hinc putavit Bulæus privilegia dicta a S. Ludovico confirmata fuisse anno 1228. At in primis annus tertius regni tantum inchoatus fuit mense Novembri anni 1228 : itaque non concurrat eadem mense Augusto ejusdem anni. Deinde non intel-
ligo, cur Pontifex, qui in variis epistolis men-
tionem*

quibus a Lu-
dovico beni-
gne præstitis,
pax restituta

F

AUCTORE
J. S.

tionem facit horum privilegiorum, nunquam significet ea confirmata fuisse a S. Ludovico, si id ipse jam fecerat anno 1228; praesertim cum id non parum condurisset ad Ludovicum inducendum, ut confirmata semel privilegia renovaret. Existimo igitur errorem irrepsisse in subscriptionem diplomatis, atque hoc demum anno 1231 privilegia dicta a S. Ludovico renovata fuisse et confirmata, quae in primam executionem ab academicis barbarum videntur fuisse abrogata. Ceterum de ordinato pretio hospitiorum nihil quidem invenio apud veteres, existimo tamen hac etiam in parte morem gestum fuisse Pontifici.

§ XVI. Utrum anno MCCXXXVIII Rex bellum habuerit cum Britanniae comite? bellum Campanicum anno MCCXXXIX inchoatum, factisque induciis interruptum.

B

Bellum anno 1228 contra comitem Britanniae gestum memurant historici hodierni,

Bellum a magnatibus Galliae aperte quidem contra Theobaldum Campaniae comitem, occulte vero contra Regem, gestum enarraturus: deinde et bella prosecutus, quibus Petrus Britanniae comes, Anglorum opibus adjutus, S. Ludovicum impetiit, diligenter examinandum existimavi eum tempus, quo haec fuisse gesta, tum etiam quoties haec bella resumpta. Etenim, ut breviter, quod sentio, eloquar, videntur haec in re auctores recentiores non parum ab antiquis dissidere, bellaque plura, quam revera gesta sunt, describere. Narravimus enim. 118 occultas procerum insidias ad Regem in via capiendum, quas detectas diximus a comite Campaniae, atque a Rege elusas. Non quierere hic proceres, qui regnam Blancham omnino ab administratione regni volebant amotam, sed vim fraudi miscere statuerunt, ut Regem sibi subicerent. Accipe verba Joinvillii. haec describens enim. 29: Accidit, inquit, ut barones Francia in unum coirent Corboli, communique consensu inter se id efficere machinarentur, ut comes Britanniae in Regem insurgeret: atque ut bonum Regem insigniter proderet, promiserunt ipsi, se ad Regis mandatum ituros, sique illos contra hunc Britanniae comitem ad bellum vellet mittere, singulos se secum non deducturos, nisi duos equites, ut comes facilius Regem, ejusque matrem... superare posset. Quemadmodum promiserunt memorato Britanniae comiti barones illi, ita etiam praestiterunt. Et audivi a multis, quod comes subvertisset, et subjugasset Regem, ejusque matrem, nisi adfuisset divinum auxilium, quod enim nunquam destituit. Quippe divina quasi permissione, in magna boni Regis necessitate, grandique ejus angustia, comes Campaniae Theobaldus motus est ad invisendum Regem: et revera profectus est cum trecentis omnino equitibus corpore praevaleadis, et venerunt in tempore, Deo sit gratia. Nam hujus Campaniae comitis suppelis, comitem Britanniae oportuit se Regi dedere, ejusque inclamare misericordiam. Rex bonus, qui vindictam minime appetebat, considerabat victoriam quam fuerat consecutus, opus esse Dei potentiae favorisque, qui fortem Campaniae comitem permoverat ut ipsum inviseret,

C

comitemque Britanniae recepit in gratiam. Et D tunc Rex tuto incedebat per regionem suam. Ita auctor pie magis quam dilucide.

193 Nihil praeter haec Joinvillius memorat de bellis cum comite Britanniae gestis, quae auctores recentiores, mea quidem sententia, in errorem induxerunt. Notandum itaque diligenter, puerum fuisse Joinvillium aut infantem, dum haec gesta sunt: deinde eum scripsisse, quae audierat vel viderat, nullibi, ut videtur, quae ab aliis scripta perlegerat, cum neminem eitel, ipseque profiteatur in prologo se scribere, quae de S. Ludovico viderat vel audierat. Hinc mirari non debemus, quod de bello, cum Britanniae comite ad annos aliquot gesto, nihil memoria retinisset senex, quam superatum fuisse a Rege ope maxime comitis Campaniae, venturae tandem donatum, quod Campanus ipse saepe in Campania procul dubio referri audierat. Itaque errasse omnes illos existimo, qui ex his Joinvillii verbis bellum confinxerunt anno 1228 gestum, brevique finitum, quod comes se impari viribus cerberet. Neque enim virisimilia narrat Joinvillius hoc sensu intellectus: si enim Regem certo superasset comes Britanniae, nisi suppelis renisset cum trecentis equitibus comes Campaniae, quomodo credibile est hoc comitis Campaniae subsidio ad tantas angustias reductum fuisse Britanniae comitem, ut se cum exercitu ne recipere quidem potuerit ad loca tutiora? Quomodo tot proditores, qui erant in castris regis, adventum Campanorum ei non significarunt in tempore?

194 Sed frustra haec quaerimus: nam Joinvillium laqui de bello, quod contra comitem Britanniae Rex gessit ab anno 1229, omninoque 1230 maxime vixit, persuadet ipse Joinvillius: nam alioqui nihil de bello hoc narrasset, quod verisimile non est: deinde finito bello addit: Tunc Rex tuto incedebat per regionem suam, quod verum est post bellum in Britannia finitum, cui pax aliquot annorum successit: non item post bellum, quod anno 1228 gestum fingitur: tunc enim magis quam nullo alio tempore a proditoribus Regi metuendum erat, bellaque nata sunt sequenti mox anno gemina. Demum ex Chronico Alberici, in quo ne verbum quidem de felitio hoc bello anni 1228, omnino ericitur, idem hic bellum referri a Joinvillio, quod ipse refert ad annum 1230 pag. 535 contra regem Angliae et comitem Britanniae gestum, addens haec verba: Nullus autem fideliter juveni Regem Francia, sicut comes Campaniae, ut dicitur. Itaque annus 1228 a bellis domesticis vacavit S. Ludovico: nam bellum Campaniae, cui successit rebellio comitis Britanniae, tantum inchoatum est anno 1229, ut mox probabimus.

195 Albericus, qui hoc tempore floruit, aliterque exactior fuit in temporibus designantibus, primam in Campaniam principum expeditionem collocat anno 1229 post quindenam S. Joannis. Parisius ait anno 1230 rignisse illam principum discordiam, jam ante nimirum captam. Chronicon Andrense, ejus auctor his gestis item coarvus fuit, anno etiam 1229 memorat comitem Flandriae invasisse ditionem comitis Bononiensis, qui Campaniam devastabat. Itaque Nangius, qui id bellum alligat anno 1228, hic lapsus est in chronologia, ut saepe alibi: nam quae narravimus de pace cum Albigensibus, sub finem anni 1228 Trevis, praesente comite Campaniae, fieri copta, etiam persuadent, Campaniae comitem

ceram, ut ostenditur

F

ex inter-
mali Joani-
is confitio

F

Bellum Cam-
panicum co-
eptum anno
1229

mitem

A mitem eo tempore needum bello fuisse implicatum. Hæc de tempore, quos mihi certa satis videntur, nec pluribus probanda, etiamsi auctores aliqui paullo remotiores circa id tempus non conveniant: confirmabuntur etiam ex serie rerum gestarum deducenda. Attamen jam anno 1228 preparabant se ad bellum principes: nam comes Bononiæ, qui factionis erat antesignanus, Calasium * Inurgum maritimum castro munilissimo munivit, et muro firmissimo circumcingere cepit, uti memorat anno 1228 Chronicon Andrense tom. 2 Spicilegii Acheriani pag. 867: sic et alios se munisse verisimile est. Accipe nunc auctores hujusce belli.

Calais

cujus causa et auctores ex corpore i. e. patrum

196 Joannes Iperius in Chronico S. Bertini apud Martenium tom. 3 Ageddorum pag. 708 Robertenses, seu posteras Roberti Druidum comitis hujus tumultus auctores vocat, qui Philippum, inquit, Regis avunculum * Bononiæ comitem ad se traxerunt, promittentes sibi regnum Francorum: qui verbis eorum frivolis nimis prudens assensit, et simul in comitem Campaniæ Theobaldum insurgunt. Causam auctor ille subjungit, præsertimque, quo utebantur, his verbis: Imaginabantur enim illo devicto, se regnum faciliter posse obtinere, quia ipse potentior erat totius regni, qui non consenserat eis, et imponentes ei mortem Ludovici regis nuper defuncti, in eum et in terram ejus irrunt, ferro et igne cuncta vastantes. Guiliehmus de Podio cap. 39 hoc bellum item vocat, motum Robertensium, consentientium Philippo. Verum nullus accuratius explicat, quinam e proceribus in comitem Campaniæ steterint, quinam vero pro eo, quam Albericus ad hunc annum pag. 532, cujus verba subjungo: Siquidem hoc eodem tempore quibusdam occasionibus adveniens comes Bononiæ Philippus, et comes Robertus prædictus (de Brana, ut enim vocatur, seu Drocensis) et frater (sen fratres ejus, inter quos comes Britannia, ab Iperio etiam recensitus), et cognatio eorum Ingelramnus de Coey, et Thomas frater ejus, comes Hugo de sancto Paulo, et omnis illa cognatio, comes etiam Nivernensis, et omnes fere barones et magnates de Francia, comiti Campaniæ adversabantur, et quoniam dux Burgundiæ filiam accepit prædicti comitis, factus est de illorum sorte. His annumerat paullo ante Barri comitem.

cryptoribus recensentur.

* Drocensis de Druca, Malisconensis * Couci

197 Matthæus Parisius eos hoc modo enumerat ad annum 1230 pag. 251: Habebant quoque hoc tempore guerram ad invicem omnes fere magnates Gallia, sicut dux Burgundiæ, comes Bononiæ, comes de Drius *, comes de Mascen *, comes sancti Pauli, comes de Bar, Egeramus de Curcy *, Robertus de Curtenei, et multi alii, qui jurati et confederati erant, ut dicebatur, regi Angliæ, et comiti Britannia Henrico (Petrum vocare oportuit) bellum induxerunt comitibus Campaniensi et Flandrensi, An Marchiæ comes fuerit inter faderntos, ambiguum mihi videtur: cum quidem nominat citatus Joannes Iperius, sed prætermittunt Parisius et Albericus. Jam vera quinam comitem Campaniæ adjuverint tradit Albericus loco assignato: Comes tamen Campaniæ habebat in sua parte Fernandum comitem Flandriæ, qui detrimenta inferabat comiti Bononiæ; Regem et reginam Franciæ. Ante dixerat pag. 531: Insuper dux Lotharingiæ Matthæus, cum haberet discordias contra comitem Barri avunculum suum, alligatus est comiti Campaniæ per homa-

gini, et Conradus de Rista alligatus est duci in comitis Barri præjudicium. Hæc satis consentit Joinvillius, qui hæc narrat a num. 32. Verum erravit in belli causa assignanda, cum allegat nuptias comitis Campaniæ cum filia comitis Britannia a Rege impeditas, quod factum est postea, ut suo loco probabimus.

AUCTORE J. S.

198 Fædere utrimque sic constato, quid hoc actum sit anno, breviter perstringit Albericus his verbis: Post quindenam itaque sancti Johannis, id est initio mensis Julii, hinc inde congregati sunt principes cum sua parte, apud Tornodorum * resederunt, et circa sanctum Florentinum * concurrerunt *, ex parte videlicet Burgundiæ Campaniam ingressi. Comes vero suum exercitum congregavit in civitate Treconsi, ubi ad eum Bex et regina mater sua venerunt, et licet utraque pars multa expenderit, mediantibus tamen abbatibus et religiosis personis, et ipso Rege et regina matre ejus, et insuper orationibus, non omnia mala, quæ facere intendebant, perfecerunt, et sic de die in diem inducias dando et accipiendo motus suos cohibere videntur ad tempus. Sed plura memorat ad annum sequentem, quo matus hic graviter erupit. Contigisse tamen hoc anno videntur, quæ narrat de hoc bello Xangius, quamvis vastationem et oppidorum conflagrationem, quæ majora fuerunt anno sequenti, amplificare videatur, quod ea facta fuisse intelligeret, ignoraret vera bellum deinde recruduisse. Rem narrat pag. 328 hoc modo: Quidam barones Franciæ, dolentes quod comes Campaniæ contra comitem Marchiæ et Britannia voluntatem, ac fædus, quod cum ipsis inierat, Regi Ludovico adhæsisset, et eorum nefandissima consilia Regi denudasset, infinitum exercitum collegerunt, et intrantes terram comitis Campaniæ in fortitudine gravi, castella, villas, vicos, et municipia igne conflagrantes vastaverunt. Et ita terram illam debacchando destruentes usque Chaurisiam *, quæ sita est inter Barrensem villam super Sequanam *, et urbem Treconsem, imo Barrum inter et Tornodorum magis) perrexerunt, ceperunt eam obsidentes fortiter impugnare. Hic finis expeditionis hujus unni in Campaniam, ex quo colligo ea, quæ narrat de hoc bello Joinvillius, quamquam multorum annorum res gestas in unam confuderit narrationem, ad hunc annum non pertinere, sed anno sequenti facta esse, ut ibidem ostendimus.

Fæderati principes videntur Campaniam,

* Tonnerre * St-Florentin * i. e. se conjunxerunt

E

* Chaurse * Bar-sur-Seine

F

199 Causa, cur recesserint ex Campania fæderati principes, præter intercessionem quorundam, duplex assignatur: Regis cum exercitu properantis mandatum, cui aperte needum audebunt resistere, et vastatio ditionis comitis Baniensis per comitem Flandriæ. Utramque ex antiquis auctoribus ad claritatem rerum notitiam subjicio: Videns autem comes Campaniæ, inquit Xangius, baronum tyrannidem increvisse, nuntios ad Regem Ludovicum dominum suum tempestive mittere procuravit, significans ei mala, quæ sibi barones Franciæ inferebant, et rogans eum, ut dominum suum Regem, quatenus se ipsum et terram suam, quam in ejus dedecus vastantes intraverant, defendere dignaretur. Unde Rex cogitans quod eadem fidelitate, qua subditus ad dominum, et dominus ad subditum teneretur, auxilium ei de jure non valuit denegare. Qua de causa ad barones transmisit nuntios, mandans eis per suas litteras patentes, ne ultra aliquo modo comitem Campaniæ præsumerent infestare. Sed quasi semiapertis auribus

sed Rege cum exercitu appropinquante,

et

ACCIORE
J. S.

et semiclausis oculis Regias litteras videntes et audientes, ab obsidione praedictae villae recedere noluerunt. Quod ut audivit Rex, animo andaci, sicut decuit, collecta multitudine militum armigerorum ac satellitum armatorum, iter arripens, cepit adversus dictos barones in manu forti et brachio extento cum indignatione animi properare. Cujus adventum agnoscentes, sed ipsam minime exspectantes, a sede * quantocius recesserunt. Quod Rex ut veraciter comperit, Parisiis remeavit. *Consonat Nanyio Joanaes Iperius citatus, quaedam tamen addens non praetermittenda. Accipe ejus verba col. 709* : Tandem Theobaldus Campaniae comes contra tantam inimicorum potentiam resistere non valens, ad Regem, et ejus matrem confugit, sicut vasallus ad dominum, petens eorum auxilio defensari. Confestim in civitate Trecenti cum Rege regina mater advenit, mandans omnibus et singulis, qui contra comitem Campaniae guerrabant, ut a gaeris desisterent, et si quis eorum contra Theobaldum Campaniae comitem vellet deponere querelas, ipsum Theobaldum paratum per omnia stare iudicio;

B Rex quoque se paratum offerebat facere de suo vassallo justitiae complementum.

et comite
Flandriae di-
tatem Bono-
mensis popu-
lante.

200 *Alteram, quam dixi, rationem ibidem tradit Iperius : sed juvat eam describere ex Chronico Andrensi, cujus auctor omnino coarctus, et relatio paullo uberior, quamvis alioquin quoad rem sibi consentiant. Spicilegii tom. 2, pag. 868 ita habet ad annum 1229* : Eodem tempore Ferdinandus comes Flandriae et Hainoniae, collecta multitudine equitum et peditum, currum et quadrigarum, ante Augustum per Greveningam * transitum faciens, terram comitis Boloniensis nimis hostiliter intravit. Nam castrum de Merchi cum tota villa subjacente incendit, curtem de Capella sitam in Oya conflagravit, in pastum eorum consumens segetes solo tenens, ubiennique exercitus fecit transitum, domos incendio, homines et eorum bona direptioni, fruges vastationi fideliter exposuit : totum castrum de Calais enim recenti munitione incendio consumsisset, et in odium comitis et suorum solotenus prostrasset, nisi mediantibus quibusdam viris pacificis et discretis, pretio mille quingentarum librarum et viginti doliorum vini ejus ferocitas mitigata fuisset. Abbatia quoque de Capella pro bonis ibidem allatis enormiter laesa fuit, et illos tamen, quibus fuerat praesidio, ingratos invenit. Denique transito anno de Newena, terram comitis Gisenensis... intrare et demoliri disposuit; sed deficientibus sibi nobilibus et potentibus, qui erant in exercitu, comitis Gisenensis propinquis, mutato consilio, exercitum reducens ad propria remeavit, acceptis prius a burgo de Withsand quadringentis libris ne combureretur a Flandrensibus... Haec autem omnia, sicut dicitur,

* Grevelingen,
Gallis,
Geavelines

C *Blancha* * Franciae regina ejus compatriota, in odium Boloniensis et Gisenensis comitum machinata fuit, pro eo quod super terram comitis Campaniensis, ea invita, aciem comes Boloniensis direxit. *Subdit mox similem expeditionem comitis Flandriae in ditionem comitis S. Pauli, verum minus felicem, quod dum nimis libere praedarentur Flandri, non pauci fuerunt ab incolis intercepti et occisi. Haec ille : ad Iperium redeo.*

* Blancha

factis inducis
Campaniam
deserunt.

201 Philippus Boloniae comes, inquit loco assignato col. 709, videns quod si contra Regis justitiam et mandatum plus guerram duceret, non esset ei bene tatum, nec esset ei bene honestum contra dominum suum Regem, cujus

etiam erat avunculus, calcitrare. Videns etiam b terram suam jam per Ferrandum Flandriae comitem valde laesam, percipiensque se a Robertensibus circumventum atque deceptum, paenituit, et a Rege veniam petens in gratiam est receptus; reliqui vero Robertenses dispersi quilibet in sua redierunt. *Hactenus Iperius, tempora non satis distinguens : nam post primam hanc expeditionem pacem nondum secuta est cum comite Campaniae, sed bellum sequenti anno reerudit. Itaque induciae hoc anno solum factae sunt cum Theobaldo Campaniae comite, ut supra dicit Albericus, causaque illius ad Regium tribunal rejecta. Non item cum Rege induciae factae : nam arma in eum aperte non sumpserant. Mox itaque videbimus dictos principes conjunctis copiis Regi militantes, sed animo plane diverso, cum quidam serio Ludovici causam agerent, quidam comitarentur solum ad ejus mandatum, ne aperte viderentur rebelles. Ceterum litteras Pontificis de hisce turbis, datas 3 Kalendas Decembris, invenies apud Raynaldum ad annum 1229, num. 56, quibus confirmari potest ratio temporis a nobis data.*

§ XVII. Bellum contra comitem Britanniae, Anglis foederatum, sub finem anni mcccxxx excitatum, anno mcccxxx geri ceptum.

Dum turbae modo relatoe ad tempus intermittuntur in Campania, bellumque, quod aperte contra comitem, occulte tamen in Regis perniciem gerebatur, quiescit, apertum jam paratur Ludovico bellum praecedenti non minus grare, nec minus periculosum. *Mollebatur id Petrus Britanniae comes, principibus, qui Campaniam vastarant, serdere conjunctis, quamvis memoratae Campaniae vastationi probabilis non adfuerit, quod ita videatur inter foederatos principes convenisse, ut dum illi Campaniam vastarent aut subigerent, Petrus Anglorum subsidio suffultus, ditioem invaderet Regiam. Finite erant induciae, quas mense Junio anni 1228 a S. Ludovico in annum pactas cum Henrico Angliae rege narravimus num. 119 : neque recte scripsit Chazius pag. 89, tempore dictarum induciarum opem ab Anglis comiti Britanniae fuisse praestitam : verum in errorem lapsus est cum ex chronologia Nanyii, primis S. Ludovici annis ubique fere erronea, tum ex confuso rerum narratione apud Joinvillium, qui omnes fere auctores Gallos in varios deduxit errores circa prima S. Ludovici tempora, ut patebit locis vuriis, ubi ex irrefragabili aliorum scriptorum auctoritate disjunguntur, quae Joinvillius ea confusa rerum memoria male conjunxit. Porro comitem Britanniae nec adjutum ab Anglis fuisse, nec Regi bellum intulisse ante annum 1229, probatur ex ipso, qui errandi occasionem dedit. Nanyio, cum dicat bellum a comite Britanniae illatum fuisse post motum Campanicum eodem tamen anno, quem ipse 1228 dicit, cum sequentem dicere debuisset, ut de bello Campanico demonstratum est supra, et fatetur Chazius. Ceterum id bellum induciis tantum interruptum fuisse, non autem pace factu abruptum, patebit*

Conturbata
inductio
tam in
bellum

F

et

A *ex rebus narrandarum decursu, indeque manifestum fiet, errare illos cum Chaizio, qui tres, quatuorve comitis Britanniae rebelliones fugunt, cum non nisi unicum bellum, sed diuturnum, induciisque intermissum, cum S. Ludovico gesserit, post primam videlicet conspirationem, quae ad sanguinis effusionem non pervenit, ut vidimus § 10. Nunc rem ipsam narrare aggrediamur.*

203 *Henricus Angliae rex, conspirationem Gallorum procerum eloctus, rursus in spem ductus est recuperandi provincias in Gallia amissas. Fidere itaque junctus cum Petro Britanniae comite, uti et fortasse cum aliis fratribus; (nam id variè scribunt, etiamsi minus certum sit, an fœdus solenne juramentoque firmatum, quod pactum cum Britanno, cum aliis item pepigerit) ad bellum Ludovico inferendum se paravit anno 1229. Apparatum ingentem describit Matthæus Parisius ad dictum annum pag. 249 hoc modo: Sub eisdem diebus, instante festo S. Michaelis, rex Anglorum Henricus congregavit apud Portesmuæ * totam nobilitatem regni Angliae: comites videlicet, barones, et*

apparatus Anglorum ad curandam Galliam

B *milites, cum tanta equitum ac peditum turba, quantam nullus antecessorum suorum aliquo creditur tempore congregasse. Ubi etiam venerunt ad eum de regionibus Hyberniæ, Scotiae, Walliæ, et Galk Walliæ tanta militum et armorum multitudo, quod admirationi omnibus habebantur. Proposuit namque rex cum tanta armorum copia transfretata, ut terras, quas pater amiserat, in suum dominium revocaret. Demum cum principes et mareschalli militiae regis ad naves venissent, ut victualia ingererent et arma, adeo paucas invenerunt naves, ut non sufficerent ad medietatem exercitus transferendum. Quod cum ad regis notitiam pervenisset, iratus est vehementer; et crimen totum in Hubertum de Burgo justitiarium refudit. Et audientibus cunctis, vocavit eum veterem proditorem; improperans ei quod hinc, sicut prius, procuravit defectum, pro quinque millibus marcis, quas a regina Francorum acceperat, ut suum propositum impediret: et gladium, quasi furia inventus, rex educens, voluit justitiarium interficere. Sed comes Cestrensis Ranulphus, et alii, qui*

C *aderant, sese interponentes, ipsum a mortis discrimine servarunt. At ille a regis se presentia subtraxit, donec ira regis deposita animum miligaret. Accusatur idem Hubertus de Burgo a variis, quod pecunia reginae Blanchæ corruptus, conatus regis Angliæ impediret, quod dixisse sufficiat: nam id examinandum non suscepit. Redeamus ad Parisium, qui ita prosequitur:*

204 *Applicuit interea in portu illo comes Britanniae Henricus, (ita Petrum perpetuo errore vocat hic auctor) vir quidam animo seditionem parturians, vi Idus Octobris, qui regem conducere debuit in terram sub salvo conductu, sicut conductum fuerat inter eos, et sacramento firmatum. Sed idem comes cum aliis de exercitu dederunt regi consilium, ut negotium differret usque ad sequens Pascha, quia periculosum erat tempore hyemali iter tam arduum expedire. Quo audito, rex licentiam dedit omnibus ad propria revertendi. Et justitarius cum rege pacificatus est. Comes autem Britanniae regi fecit homagium contra omnes homines de Britannia: et rex reddidit ei totum jus suum in Anglia. Et datis ei quinque millibus marcarum, ad custodiam ter-*

* a moro in-
petar Br-
tannus Anglo
clientelam
jurat.

rae suae, remisit eum in regionem suam. Vides ex hoc apparatu, quantum Ludovico bellum pararetur: ex tempore autem, quo comitem Britanniae in Angliam revocasse dixit Parisius, collegi supra, eum bello Campaniae probabilius non interfuisse, quamvis id aliquo modo fieri poterit, si, factis induciis, citato cursu in Britanniam, indeque in Angliam se contulerit. Porro, quidquid ea de re sit, redur ex Anglia, et pecunia accepto, et transfretaturo Angliæ rege ferocior redditus, ad bellum se paravit; imo si Nangio erchimus, licet ex dicendis id minus sit verisimile, ditionem Regis prior instigare cepit, at non inquam, uti ex sequentibus fit manifestum.

AUCTOR J. S.

205 *Non latebat Regem audax comitis facinus, neque id inultum sivit: sed illum citari jussit Melodunum, ubi ibidem rationem factorum redderet coram iudicibus a Rege assignatis Dominea post Natalem Domini. Misit ad iudices congregatos Petrus, qui significarent terminum, ad comparandum assignatum, nimis brevem esse: quique pro consuetudine regni Gallicani quadragesima dierum terminum postularent; videlicet ut tempus sic produceret. Addidit tamen scriptum, quo explicabat querelas suas, injuriasque, ut vocat, sibi a Rege reginaque illatas. Verum neque expectarunt iudices, neque regina scriptum comitis ostendere voluit proceribus Franciæ, si vera comes loquitur in litteris post describendis. Et vero necessarium id non erat ad ferendum iudicium adversus comitem, quale in hisce comitiis fuit lutum. Etenim cum constaret, comitem cum rege Angliæ fratris inuisse, quod ei non licebat per tractatum Vindocini cum Rege factum, ut diximus unum. 103: satis erat manifestum, eum excedisse jure per dictam fœdus acquisito. Regique licitum esse occupare omnin, quæ memorato tractatu comiti erant concessa. Itaque eum nihil statutum sit in hoc iudicio contra comitem, nisi eum excedisse omnibus, quæ in Andegavia dicto fœdere a Rege acceperat, non erat cur postea conquereretur sibi terminum comparandi non fuisse prorogatum, querelasque suas principibus, quibuscum adversus Regem conspirabat, non fuisse exhibitas. Hæc firmabuntur ex litteris comitis suo loco inserendis.*

hinc citatura Ludovico et mulctatur:

E

206 *Cum itaque iudicatum esset, comitem spoliari posse omnibus, quæ a Rege acceperat in provincia Andegavensi, imo omnibus, quæ fœdere Vindocinensi consecutus fuerat, interque hæc esset oppidum munitum et non ignobile in Pertiro, quod Belesinum, Belesmum, alias etiam Bellissimum, vel Bellissimum vocant auctores, Gallicæ Bellesme, illius obsidio decreta est: quamvis aliqui recentiores id jam captum anno præcedenti per errorem scripserint. Audiamus nunc Nangium, cujus præposterum narrandi modum ex dictis facile corrigemus. Pag. 328 apud Chesnum ita rem enarrat: Evoluto siquidem postea (id est post motus procerum in Campania modo relatos) non longo dierum ejusdem anni curriculo, Petrus comes Britanniae fretus auxilio et consilio Baronum Franciæ ad tantam devenit superbiam, quod contra dominum suum Regem Ludovicum iterum insurgens, Henricum regem Angliæ in auxilium suum cum maxima multitudine Anglicorum adversus Regem Franciæ pugnaturus, mare fecit transmare. Et tunc juxta vires suas exercitum colligentes, terram Christianissimi Regis Francorum Ludovici hostiliter intraverunt. Hæc illi jam stantur facere, sed*

decerniturque obsidio Bellissimi:

ersequi

ALCIORRE
J. S.

ersequi tantum potuerunt post ea, quæ subjicit de capto Bellismo, ut ex rei serie patebit :

quod brevi
expugnatur :

207 Sed ad tantæ presumptionis execrandæ vindictam Rex æstuans zelo justitiæ, et fervore animatus, primo comitem Britannia, qui illius malitiæ caput esse videbatur, disponens delhellare, bellicosorum militum Franciæ phalanges robustissimas ad se regali ediclo ocius convocavit. Quibus circumseptus et vallatus, adversus prædictum comitem, ut ejus repelleret tyrannidem, usque ad castrum, quod Belesinum dicitur, properavit. Illud autem castrum a Rege Ludovico defuncto, ut dictum est, idem comes acceperat in custodia, sed reddere non volebat, affirmans illud ad suam jurisdictionem pertinere. Imo ad comitem revera pertinebat per fœdus Vindocinense, si hoc ille non violasset. Rex ilico castrum celeri obsidione cingens, erectis petra-

machinis

riis grossos lapides jacentibus, ipsam cœpit fortiter expugnare. Unde paucis diebus revolutis, factum est, ut ii, qui intus ad defendendum castrum prius erant promptissimi, Regis exercitus fortitudinem admirantes, videntesque quod diu ejus non possent resistere potestati, et quod nulla evadendi facultas eis ex aliqua parte poterat subvenire, rogantes ea quæ pacis sunt, prædictum castrum in brevi tempore necessitate coacti Regiæ excellentiæ reddiderunt. Jam enim castrum ictibus tormentorum concussum in aliqua sui parte ruinam imminenti minabatur, et ideo obsessi pavitantes et formidolosi reddebantur Sic igitur castrum contra spei plurimorum, eo quod inexpugnabile videbatur, tum propter situm naturalem, tum propter murorum et turrim fortitudinem, tum propter defendentium probitatem, paucis diebus Rex Ludovicus sibi regia fortitudine subjugavit. Quidquid vero castrî defensores in regiam majestatem deliquerant, Rex benignitate sua inclita eisdem misericorditer condonavit. Hoc etenim totum factum fuit tempore hyemali, quo adeo vehementis algor frigoris increverat, quod ex præcepto reginæ Blanchæ matris domini Regis, mulieris admodum callidæ et ingenii perspicaci, quæ ibi erat, ignis in circuitu equorum fuit accensus non mollicus, ne præ multitudine frigoris interirent. Ita Nangius, sed erratit, dicit de rege Angliæ hæc interposuit : Et tunc rex Angliæ cum pudore et ignominia versus Angliam cum suis Anglicis, Regem Franciæ pertimescens, velociter transfretavit. Hoc etenim tempore nondum mare transmiserunt.

Andegavum
aliaque per
Regem occupa-
ta.

208 Capto Bellismo, processisse videntur Galli, ut occuparent reliqua omnia, quibus per sententiam prædictam mulctatus erat Britannia comes, nisi illa eodem jam tempore per alias copias militares occupata essent. Certe Andegarum eodem fere tempore Regi restitutum cum tota, opinor, provincia Andegavensi. Urbem enim Andegavensem anno 1230 per Regem occupatam, testatur Chronicon Andense num. 213 citandum. Deinde Mathæus Parisius num. 211 ita referet expeditivam Regis, astate proxima secutam, ut videatur innuere Andegarum jam tunc Ludovico fuisse subjectam. Tilletius quoque in Collectione tractatuum pag. 174 scribit Andegavum, Bellisum, aliisque oppida hiemali tempore per Ludovicum intercepta. Deum Chazins pag. 126 Andegarum cum aliis oppidis hæc hieme occupatum refert, quamvis Bellisum occupationem male retulisset ad annum præcedentem. Hæc autem, quæ de occupatione

Andegavi et Bellisum sunt dicta, confirmantur D ex numismate de his cuso, quod apud Jacobum de Bie fol. 24 captas has nebes sic exhibet :

Altera siliarum, quibus urbes significantur, notatur mutilato humero, quia Bellisum per machinas Regis munitionibus muga ex parte erat deudatum : altero integre vestita, quia Andegarum sine pugna aut murorum ruina Regi traditum. Annus notatur 1229, quod res peracta sit ante Poscha anni 1230, quo usque 1229 curabat Gallis. Nunc præteritis Chazis horumque in his erroribus, videamus quid egerit interea Britannia comes.

209 Ille quasi injuria affectus, Anglorumque fudere feracior, litteras ad Regem misit, quibus ab ejus clientela recedit, ac bellum indicit. Edidit has litteras Canguis in notis ad Joinvillium pag. 44, quas ad præcedentium etiam confirmationem hæc transfero : Universis presentes litteras inspecturis P. dux Britannia, comes Richmond. sal. Notans hic heciter Ducis titulum summi a Petro, cum Rex romitem vocasset. Non ignoro hunc ducis titulum ejus temporis Britannia principibus a quibusdam tribu : veram cum plerumque ab illius temporis historicis comitem nominari inveniam, et ducis titulum multo post tempore a Philippo Pulchro Britannia principi sit concessus, hæc cum uovine vocari hæcenus, et deinceps raro. Nunc litteras ipsas audiamus : Noveritis quod nos mittimus Regi Franciæ per T. Templarium latorem presentium has presentes litteras. Rex adjormaverat comitem Britannia ad Dominam post natale apud Melodunum, cui diei ipse domus Rex noluit interesse. Comes illic misit, et Regi mandavit, quod terminus, quem ei posuerat, non erat competentis, quia non erat de quadraginta diebus, et propter hoc requisivit alium terminum competentem ab illis, qui erant loco Regis ibidem ad faciendum quod debent, et propter hoc comes fecit scribi omnes querimonias suas et injurias, quas Rex et mater sua et sui ei fecerant, et scriptum illud super querimoniis traditum fuit illis, qui erant loco Regis. Quod scriptum, sicut factum fuit intelligi conti, noluit regina quod ostenderetur baronibus et probis hominibus Franciæ, imo aliter eis fecit intelligi voluntatem suam. Comes nunquam potuit habere emendationem de injuriis, et malis sibi factis per Regem et suos : nisi hoc quod ipse Rex fecit de saisiri eundem comitem de eo, quod ab ipso tenebat in Andegavia, unde erat homo suus, et castrum suum de Belismo, quod similiter ab ipso tenebat, obsedit, et terram suam fecit destrui, et homines suos fecit interlici. Hæc mala cum aliis malis fecit ei Rex sine defectu juris, quem comes

A comes fecisset, et sine eo quod nunquam fuisset adornatus per Regem, nec ante, nec post, nisi ad dictum diem. Propter has injurias, et propter alias, de quibus comes non potuit habere emendationem, mandat ipse comes Regi, quod se non tenet plus pro homine suo, imo ab homagio suo recedit, et in hoc recessu intelligit comes dilidationem, (*id est bellum indicit.*) Actum anno gratiae MCCXXIX die Dominica in octavis B. Hilarii. *Vides, optime lector, arrogantiam hominis, qui primus a proceribus bellum aperte indicit: tanta erat fiducia Anglorum, procerumque occulte conspirantium in Regem. Et verum periculosissimum hoc fuisse S. Ludovico bellum, facile intelligimus, si consideremus nullum fere ipsi a principibus sperandum fuisse subsidium, cum fideles Regi Campaniae et Flandriae comites satis haberent negotii ad se defendendum. Videamus itaque quid post haec ab utrisque gestum.*

B § XVIII. Prosecutio belli Britannici anno MCCXXX: iudicium contra comitem Britanniae.

Bello indicto, utrimque magnis animis opibusque se prepararunt ad id strenue gerendum. Qui quibus essent adversarii ex precedentibus notum est. Breve hic tantum moneo, inter adversarios S. Ludovici numerandos non esse, quos Raynaldus ad annum 1230 num. 30 nominat ex Bernardo Guidonis, comites nempe Tolosanae et Campaniae, ac ne Marchiae quidem comitem, qui mense Maio sedus cum Rege renovavit, ut videmus: quauris hic magis intuentis fuisse videatur ut potentiam suam auget, quam ut sinceram Regi opem prestaret, uti et alii erant plerumque. Matthaeus Parisius ad annum 1230, pag. 251 regis Angliae res gestas ita describit: Rex Anglorum Henricus in solemnitate Paschali, apud Radiagnam congregavit exercitum copiosum valde, omnium videlicet nobilium regni, qui sibi debebant servitium militare, et aliorum innumerabilium ex regionibus diversis. Qui inde castra movens, ad portum de Portesme pridie Cal. Maii, cum universa multitudinis suae naves ascendit. *Labet hic interponere verba Walsinghami in Ypodignite Neustriae ad hunc annum: Anno, inquit, MCCXXX Henricus Anglorum rex transfretavit in Britanniam, suadente Petro duce Britanniae, ut a Rege Francorum terras per patrem ejus et avum sibi et progenitoribus suis injuste ablatas repeteret. Qui die, quo naves ascensus erat, pauperes et infirmos humiliter visitans, leprososque exosculans, largas eis elemosynas erogavit. Haec omittere volui, ut intelligat lector non minori pietate quam potentia ad hanc expeditionem se paravisset Henricum: indeque non dubitet similitudinem factam fuisse a S. Ludovico, cujus tota vita bisce pietatis officiis conspersa est, quique pietate non minus quam gloria bellica Henricum longe superavit. Verum ab hoc non injucundo diverticulo ad Parisii narrationem redeo:*

211 Rex autem, inquit, prorurantibus nautis suis, in Britanniam applicuit apud sanctum Machu-

lum (*ita Maclovium, vulgo saint Malo vocat auctor*) quinto Nonas Maii. Multi quoque de exercitu, regem sequi non valentes, diversis applicuerunt in locis: sed Deo id procurante, absque laesione, ac rerum diminutione, omnes ad regem in Britannia pervenerunt. Comes autem Britanniae regem reverenter et cum honore suscipiens, tradidit ei municipia regionis illius, et castella: nobilesque Britanniae multi, ad eum venientes, homagia fecerunt, et fidelitatem ei juraverunt. Andreas tamen de Viteri, et alii viri nobiles pauci, ad fidelitatem regis venire contententes, munierunt castra sua alimentis, et ad pugnam viriliter sese preparabant. Rex autem Francorum, cum de adventu regis Anglorum certitudinem didicisset, congregavit exercitum valde copiosum: atque micantibus undique scutis et vexillis, ad Andegavensem pervenit civitatem. Ibi castra metatus, ibi moram protraxit non modicam, ut progressum regis Anglorum in Pictaviam praepediret. Rex vero Anglorum, dum apud urbem Nannetensem majorem expectabat adhuc numerum ex diversis partibus armatorum, Rex Francorum cum exercitu suo quoddam delide municipium Hodum appellatum obsedit, quod ab urbe Nannetis quatuor leucis vix distabat, atque levi zonata illud cepit et subvertit, et ad Andegavensem rediit civitatem. *Ita vultor Anglus, extenuus res ibidem a Ludovico gestas.*

212 Accipere itaque quae in hac expeditione brevi tempore Rex gessit. Convocatis ad arma regni proceribus, iis etiam, qui occulte favebant comiti, sed Regis imperio non audebant resistere, inter quos praecipuam Regi opem tulit comes Campaniae, ut habet Albericus pag. 533, suam videlicet fortunam a Regis fortuna dependere existimans: convocatis, inquam, proceribus, exercitumque florantissimo congregato, ad partes Britanniae recessit, vel antequam eo pervenerat rex Angliae, vel certe eodem fere tempore: nam mense Maio apud Clichionem castrum in finibus Pictorum (quod Britanniae attribuitur, teste Valesio in Notitia Galliarum pag. 147) cum Hugone Marchiae comite sedus renovavit, prout illud descriptum invenies apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissime a col. 1236. Deinde castrum Oudou, quod Hodum supra vocat Parisius, expugnavit: uti et Castrum-celsum, vulgo Chasteaucoux, a situ ita dictum, quod in monte positum sit, in diocesi Nannetensi ad flumen Ligerim, ut Valesius citatus pag. 134, addens celebre olim fuisse. Haec Ludovicus in conspectu fere Henrici, qui apud Nannetes otiosus desidebat cum exercitu. Praeterea iudicium contra comitem Britanniae instituit, quo jure et tutela comitatus exiit: ac regem Angliae simul et comitem Britanniae observavit, ne quid cum tanto exercitu, quantum iis fuisse audivimus, moliri audeant. Verum haec compendio dicta ex ceteris auctoribus nunc revolvunt deducenda.

213 Chronicon Andecensis monasterii apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 868 ad annum 1230 ita habet: Eodem anno, soluto satana, et in regno Franciae debacchante, principes regni et optimates Regi Ludovico adhuc juveni, et matris consilio potius quam eorum mentis adhaerenti, fedus debitum et fidelitatem subtrahunt, cum rege Anglorum Henrico fedus invid, et cum copioso exercitu in Britanniam adhaerant. Et contra Rex Ludovicus aciem co-

ACTORRE
J. S.
in Britan-
niam, ubi a
comite excipi-
tur his se
opponit

E

cum exercitu
Ludovici, ac
rex bene
gessit.

Clisson

E

Capta a S.
Ludovico op-
pido.

AGUSTINE
J. S.

Oudon

Castrum
celsum

Ancenis

judicium
contra
Britanniae
comitem pro-
latum.

Fernandus
Theobaldus

forte * Ran-
gobensis

piosam de omnibus finibus sui regni colligens viriliter instruit, et thesaurum a patre et avo collectum militibus et aliis stipendiariis exponit. Urbem Andegavensem cum quibusdam castris invadit, et comiti Britannico ea auferens pro eo quod totius proditionis dicebatur exequitur, licet Regis Francorum esset propinquus, Anglorum exercitui, ne fines Britanniae transiret, potenter resistit. Verum hic auctore ea, quae tempore hiemali gesta erant, miscet cum aliis in aestate factis. Quamquam autem castra aestivo tempore sint capta, memorat Nangius pag. 329 his verbis: Rex . . . magno exercitu congregato . . . usque ad castrum, cui Adou * vocabulum est, ire citius cum apparatu regio festinavit. Quod obsidens circumquaque, in brevi tempore per fortitudinem suam expugnavit. Quo capto, ad aliud, quod Castiancius * nominatur, iluxit exercitum. Sed qui illud paulo ante defendere conabantur, videntes Regis Franciae exercitum fortem, nimis timuerunt: unde claves castris allerentes, seipsos cum castro Regis benevolentiae tradiderunt. Quos statim recipiens, quidquid in se deliquerant, eislem, ut pius et misericors condonavit: seil castrum muniens sua gente, longo postea tempore custodivit. Lobineau in *Historia Britanniae* tom. 4, pag. 228 inter capta hoc tempore oppida etiam numerat Ancenisium * Britanniae oppidum ad Ligerim, nomen leucis, si Baudraado credimus, Andegato dissimula versus Naanetas, citatque ad margiam Naugium. Verum cum neque apud Nangium, neque apud alium auctorem antiquum id ierentiam, affirmare non ausim: quia potius existimo Ancenisii dominum cum aliis Britanniae proceribus Ludovico adhaesisse, ut ipse Lobineau refert, et nos suo loco referemus.

244 *Judicium, quod supra diximus contra Britanniae comitem institutum, edidit Martenius saepe memoratus tom. 1 Collectionis amplissimae col. 1239, ex Ms. Colbertino, sub hoc titulo: Judicium factum in castris juxta Ancenisum contra comitem Britanniae anno Domini MCCXXX mense Junio. Atque ita sonat: Galterus Dei gratia Senonensis archiepiscopus, Galterus eadem gratia Carnotensis, et Guilielmus Parisiensis episcopi, F. * comes Flandriae, Th. * comes Campania, comes Nivernensis, comes Blesensis, comes Carnotensis, comes Montisfortis, comes Vindocinensis, comes * Rout. Matthaeus de Montemorencio Franciae constabularius, Johannes de Suessione, Stephanus de Sacro-Casare, vicecomes Bellimontis, et alii barones et milites, quorum praesenti scripto supposita sunt sigilla, universis tam praesentibus quam futuris, ad quos pervenerit praesens scriptum, salutem in perpetuum. Notum facimus, quod nos coram carissimo domino nostro Ludovico rege Francorum illustri judicavimus unanimiter, quod Petrus quondam comes Britanniae, propter ea, quae eidem domino Regi forfecerat, quae pro majori parte coram omnibus nobis ibi dicta fuerunt, ballum Britanniae per justitiam amisit, et quod barones Britanniae et alii, qui eidem fecerant homagium vel fidelitatem ratione illius balli, sunt penitus absoluti et quitti ab illa fidelitate et illo hominagio, nec tenentur ei obedire vel aliquid pro eo facere, quod pertineat ad rationem illius balli. In cujus rei testimonium praesens scriptum fecimus consignari nostris impressionibus sigillorum. Actum in castris juxta*

Ancenisum anno MCCXXX mense Junio. Ballum D idem hic est quod tutela, qua eum excedisse pronuntiant iudices, quia jure uxoris comitatum possidebat, in quem filius ei debebat succedere.

215 *Prologo hoc judicio, mox quidam e magnatibus Britanniae partes comitis deseruerunt, Begique clientelam ac fidelitatem juraverunt, salvo tamen jure Joannis, filii exauctorati nunc Petri, qui, simul ac aetatem debitam attigisset, Britanniam comas administraret. Argentreus in Historia Britanniae lib. 4, cap. 12 hos enumerat toparchas, Andream Vatriaci *, Radulphum Filgeriarum *, Gaufridum Castri Brientii *, Henricum de Avaugour, Gilduinum Dolae, Gaufridum Ancenisii, Richardum Mareschallum, Oliverium de Coctquent seu Coiquen, quibus adjungit Lobineau loco mox assignato Guidonem Leonensem *, et cum Joanne Dolensi, ejusdem urbis episcopo. Verumtamen non omnes illi eodem tempore Ludovico clientelam et fidelitatem juraverunt, sed citius alii, alii secius; quidam hoc anno, alii sequenti. Homagium Andreae Vatriaci domini dat Martenius statim post memoratum contra comitem iudicium, factumque est in castris apud Ancenisium eodem mense Junio; homagium vero Radulphi Filgeriarum domini, quod ibidem habetur col. 1246, anno sequenti mense Martio; Guidonem Leonensis, et Henrici de Avaugour mense Maio ejusdem anni 1231 factum est, ut ibidem invenies a col. 1248, quibus et juramentum fidelitatis mense Junio factum a nobili quodam, Tinger nomine, mox subiicitur. Litteras quoque Oliverii de Quoquen, terram suam Regi subjicientis die Veneris ante Purificationem beatae Mariae Virginis, invenies apud Lobineau tom. 2 *Historiae Britanniae* col. 402. Haec simul hoc loco commemorare visum est, licet quaedam posterius, ut dixi, peracta sint. Ceterum laudatus Argentreus scribit, Regem usum esse opes Guilielmi episcopi Parisiensis ad dietos nobiles sibi conjungendos, quod non negaverim; sed visum ad eos episcopum non existimo, priusquam iudicium contra comitem esset prolatum: quoniam autem eum singulis paeta fuerint, videri potest locis assignatis.*

216 *Haec suavia celeritate, parique fortitudine, prudentia, ac felicitate intra spatium duorum mensium ab adolescente sexdecim annorum Ludovico gesta sunt. Quin et plura effecturus videbatur, nisi eum e medio recua bea gerendarum causu retarzisset perfidia plerorumque principum, qui ad papam potius comitabantur, quam ad sinceram Regi praestarent auxilium. Verum haec postmodum enarrabimus latius, nunc dicisse sufficiat. Regem coactum fuisse iade cum exercitu recedere, quia post quadraginta dierum servitium a vassallis suis desecbatur, iique novum in Campaniam moliebantur bellum, quod Britannico magis hoc tempore erat metuendum. Itaque mense Junio iade videtur recessisse, relicto ad fines tucados praesidio, eodemque mense in castris apud Poateum de Say * pensionem annuam assignavit Raymundo vicecomiti Thoarcensi, donec ille castrum Marolli recuperasset, quod vel a Pictonibus vel ab Anglis erat interceptum: chartam hujus donationis edidit Martenius col. 1242. Nunc Regem abeunte ad tempus relinquantur, ut videamus quid Angli, quibus, cecedente Ludovico, comodior iam oblata videbatur proficiendi occasio, tanto suo apparatu effectua dedecit.*

federam cum
proceribus
Britanniae
contra comi-
tem inito.

* Viter
* Fougeres
* Clastiau
Briant

* Leon

E

* Dum Ludov-
cus a procer-
ibus deseruit
abscedit

* le Pont de Sa

A
Henricus in-
vitat in
Normanniam.
quod negligit-
Painel

217 *Matthæus Parisius, relato Regis Ludovici habitu, pag. 252 occasionem invadendi Normanniam Henrico Angliæ regi oblatam, ab eoque neglectam narrat hoc modo: Eodem tempore Fulco Paganellus * de Normannia vir nobilis, et Willielmus frater ejus, relictis castellis suis ac terris, venerunt ad regem Anglorum in Britanniam, fidelitates ei et homagia facientes. Venerunt etiam cum eis sexaginta milites viri strenui et potentes, qui omnes persuaserunt regi, ut hostiliter Normanniam intraret, sub spe certa terram subjugandi. Quorum rex consiliis libenter adquevisset, sed Hubertus de Burgo id fieri non permisit, dicens, periculosum fore hoc modis omnibus attentare. Quod audientes milites prædicti, postulaverunt regem propensius, ut assignaret eis ducentos milites de exercitu suo, cum quibus Normanniam intrarent: certissimis ei assertionibus promittentes, quod omne genus Francorum de Normannia exturbarent. Nec etiam id fieri permisit Hubertus justitarius, asserens regi non expedire, ut traderet milites suos ad mortem ultronea voluntate. Sicque nobiles illi miserabiliter illusi fiere, quia Rex Francorum in continenti exheredavit eos, castella, et omnia, que illorum erant, potenter in sua jura convertens. Sane non videbatur hæc occasio negligenda, cum Ludovicus eo tempore fuisse videatur in Campania. Porro cum castella Fulconis Paganelli occupata fuisse dicat Parisius, videtur hoc loco collocandum, quod paulo citius inter incidentia ponit Nangius pag. 329 his verbis: Eodem tempore, quo Rex Franciæ Belesinum castrum expugnavit, Joannes de Vineis homo fidelissimus, et in armis strenuissimus, colligens exercitum in Normannia, et ducens a la Haye Painel, eam infra paucos dies domino suo Regi Franciæ Ludovico potenter subjugavit. Ceterum videtur Fulco Paganellus, cujus id castrum fuisse puto, brevi in gratiam Ludovici rediisse, cum anno 1231. mense Martio apud Martenium col. 1247 prædem se Regi præstiterit pro Radulpho Filgeriarum domino: idem de fratre ejus Guilielmo, seu Willielmo affirmat Chazius pag. 135.*

B
Mirabellum occupat, dein redit in Angliam.

218 His ita gestis, inquit Parisius, rex Anglorum, per consilium Huberti de Burgo, cum exercitu suo in Britannia per Andegaviam in Pictaviam transiens, profectus est in Gasconiam, provinciam videlicet suam. Ubi acceptis homagiis, et regione sub securitate disposita, rediit in Pictaviam, ubi multorum homagia suscepit. In hac quoque equitatione obsedit rex Mirebelli castrum, et cepit laudabili virtute Anglorum, qui assultus audacissimos iterantes, violenter inclusos subegerunt, et recedentes, omnes in vinculis abduxerunt. Mirabellum, * quod unicum in tota hac expeditione oppidum cepit Henricus, in Pictaviensi provinciâ situm est. Post hæc Parisius, Henrici cum tanto exercitu, absente etiam Ludovico, nihil agentis desidiu acriter perstricta, ejus reditum ita describit: Tandem rex Anglorum mense Octobri, dispositis rebus necessariis ad custodiam terre illius, dimisit ibi milites quingentos, et mille servientes stipendiarios, super quos principes constituit comitem Cestriæ Ranulphum Willielmum, et Willielmum Albemariæ comitem, cum quibusdam aliis viris bellatoribus, et in opere martio prælectis. Sicque rex nave conscendens, post plurima maris pericula, apud Portesmuè applicuit vii Cal. Novembris; consumpta pecunia infi-

nita, et nobilibus innumerabilibus vel morti datis, vel infirmitate et fame attenuatis, vel ad extremam redactis paupertatem. Consonat *Chronicon Andrense in miseris Anglorum describendis apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 869: Sicque Angli in angulo Britanniae coangustati, calore æstatis arctati, et tam cibis quam potibus dissuetis expositi, morbis multiplicibus variisque eventibus pœnas dederunt, et ad propria ulterius non redierunt; mortis prius equis innumeris, et victualibus omnino consumptis, thesauris etiam, quos de Anglia attulerant, frustra erogatis; tandem rex Anglorum, qui cum multis advenerat, cum paucis ad propria revertitur. Ita Dominus pro Ludovico pugnavit, cum ipse adesse non posset, concordiamque inter suos stabilire studeret.*

219 *Restat ad res gestas hoc anno in bello memorato absolvendas, ut referamus quid a præfectis Henrici post ejus discessum fuerit factum. Narrat id citatum Parisius hunc in modum: Post recessum regis Anglorum ex partibus transmarinis, comes Cestriæ et alii principes militiæ regis, cum toto ejus exercitu fecerunt equitationem per Andegaviam, et per dies quindecim moram fecerunt in ea: et ceperunt castellum Gunner, et complanaverunt illud et villam combusserunt. Deinde ceperunt novum super Sartam, et illud subvertentes, villam incendio tradiderunt. Sicque cum impreciablebus spoliis, et prædis in Britanniam sunt reversi. Nec multo post Normanniam hostiliter ingressi, ceperunt ibi castellum Pontursum, et eo complanato, villam combusserunt, et absque rerum dispendio in Britanniam redierunt. Hactenus Matthæus Parisius, quocum hoc anno finem imponimus bello Britannico, quod anno sequenti resumptum narrabimus. Et redimus ad S. Ludovicum, ut quem bis hoc anno jam vidimus urbes hostiam expugnantem, modo in tertia expeditione, hostes auctoritate sua comprimentem intueamur.*

relictis ab Henrico duces populabundi excurrunt.

§ XIX. Prosecutio belli in Campania; gesta Regis ibidem: concordia demum secuta in comitiis principum, ubi et quedam contra Judæos statuta.

Narravimus § xvi gesta contra comitem Campaniæ a principibus federatis, damnaque his illata a comite Flandriæ, post quæ secutas diximus, procurante Ludovico, inducias: sed breves illæ fuerunt, animis adhuc irascuantibus, et spirantibus vindictam. Recruduit itaque bellum hoc anno 1230, uti ex Atherico, aliisque auctoribus coarctis manifestum est. Accipe breviter ex memorato Alberico ad hunc annum, quæ utrimque damna fuerint illata: Comes Barri, inquit pag. 535, (adversus) nepotem suum, (ducem nimirum Lotharingiæ. Campaniæ comiti federe, ut diximus, junctum) statim post Natale Domini combussit villas septuaginta, ut dicitur, ultra

Discordie principum et ditium castationes:

cujus

AUCTORIS
J. S.

Dux vero cum comite Campaniæ, et Simone de Jovevilla (*pater is erat Joannis Joinvillii, ejus dabimus Historiam*) et multis aliis vel tantum mali vel amplius operati sunt super comitem Barri, et quoddam castrum in villa, quæ dicitur monasterium super Sanz, contra enim firmaverunt, quod comes Barri eodem anno penitus abrasit. Item Metenses duci Matthæo confederati pontem de Maidieres contra comitem Barri confregerunt; comes autem Campaniæ et comes Flandriæ comitem sancti Pauli damnificaverunt in multis. *Hæc facta ante bellum in Britannia a Ludovico gestum, seu eo fere tempore, quo Bellissimum a Rege expugnatum: ex quo dubium videtur, an Ludovicus vassallos suos vocaverit ad illam expeditionem tempore hiemis susceptam: certe illi non videntur adfuisse.*

federati, de-
serto rege.

221 At vero cum cognovisset Ludovicus regem Angliæ transfretatæ, tanta principes omnes auctoritate ad arma vocat, ut resistere Regis imperio non sint ausi. Seculi itaque sunt in Andegaviam, sepositis tantisper inimicitiis, ne ut rebelles puniri possent: rerum evoluta quadraginta dierum intervallo, quo tantum Regi militare tenebatur vassalli, Ludovicum deseruerunt primo illi omnes, qui occulte cum Britannicæ comite conspiraverant. Porro illos jam decessisse mense Junia, colligi videtur ex eo, quod nullas ex iis, quos decessisse a Rege scribit Matthæus Parisius, judicio contra Petrum Britannicum lato subscripserit, nisi quis existimare maluerit, eos subscribere recusasse. Post horum recessum, latæque contra Petrum judicium, comites Flandriæ et Campaniæ, dilationi suæ metuentes, veniam redeundi ad suum petierunt a Rege, et impetrarunt, quos Rex ipse, dispositis prius omnibus, cum exercitu secutus est circa finem, ut videtur, mensis Junii. Hæc ita exposita cæterorum scriptorum auctoritate nunc sunt confirmanda. Matthæus Parisius pag. 251, rem hoc modo describit: Habebant quoque hoc tempore guerram ad invicem omnes fere magnates Galliarum, sicut dux Burgundiæ, comes Bononiæ, comes de Drius, comes de Masco, comes sancti Pauli, comes de Bar, Engeramus de Curci, Robertus de Curtenei, et multi alii, qui jurati et confederati erant, ut dicebatur, regi Angliæ, et comiti Britannicæ, . . . bellum induxerunt comitibus Campaniensi et Flandrensi. Qui omnes impetrata licentia a Rege Francorum, completis in obsidione Andegaviæ quadraginta dierum excubiis, reversi sunt in patriam suam. Quos Rex cum illos retinere non potuit, secutus est, ut, si possibile esset, eos discordes ad concordiam revocaret.

Comitum
duabus ex
partibus in-
vadunt.

222 Auctor Chronici S. Medardi Suessionensis, qui item est synchæonius, apud Acherium tom. 2 Spicilegii a pag. 490 hæc et præcedentia quædam confirmat his verbis: MCCXXX Henricus rex Angliæ cum magno exercitu Anglorum in Britanniam minorem contra Regem Francorum Ludovicum puerum, Petro dicto Manclere hoc faciente, transfretavit, sed nihil profecit: multis siquidem ex suis amissis diversis generibus morborum, in Angliam reversus est, febre quartana laborans. Philippus comes Bononiæ, avunculus Regis Ludovici pueri, cum Roberto comite Drocarum, et aliis baronibus Francorum fere cunctis, Rege Ludovico puero in terram Britannicæ minoris contra regem Angliæ, et comitem Britannicæ, et cæteros inimicos illius, cum exercitu quorundam Fran-

corum prædicto Regi adhaerentium, tanquam D
crudeles et impii, derelicto, contra comitem Campaniæ Theobaldum, qui Regi adhaerebat, arma moverunt, et quasdam munitiones suas captas destruxerunt. Dameriacum vero, Cergiacum, Faverias, et quasdam villas et domos ecclesiæ beati Medardi Suessionensis, ferro et igne vastaverunt, villis et domibus, et munitionibus militum intactis permanentibus et integris cum rebus universis. *Hæc ille auctor, iunctis præcipue, ut describat damna ecclesiasticis illata: sed gesta in hoc bello ex aliis magis dilucide prosequitur.*

223 Joinvillius, ejus dicta de hoc bello, ad hanc annum commemoranda dixi, num. 32 ita inter principes convenisse ait, ut plerique per Franciam invaderent Briam et Campaniam, dux vero Burgundiæ partem Burgundiæ suæ oppositam ingrederetur, ut, vastatis oppidis plerisque, Trevas convenirent, illaque Campaniæ metropolim conjunctis viribus oppugnarent. De iis, qui ex parte Franciæ, ut loquitur Joinvillius, seu Picardiæ potius, per tractum Retilianum Campaniam invaserunt, hæc leguntur in Chronico Fiscanensi ad hunc annum apud Labbeum tom. 1 Bibliothecæ pag. 327: Eodem anno facta est discordia inter comitem Campaniæ, et Philippum comitem Bononiæ, et comitem Robertum (Druidum,) et alios nobiles Franciæ, qui transierunt Matronam, et combusserunt totas villas de Sparnacum, de Virtutibus, et de Sesama, et fugarunt comitem Campaniæ, et in reditu obsederunt castra de . . . et de Fines, et ceperunt ea, et succensa est turris de Fines. *His consonat Albericus pag. 535, dicens: Cæteri autem principes cum comite Barri adunati, quorum caput erat comes Bononiensis Philippus, incenderunt Sparnacum, Sezanniam, et Virtutum, et quasdam villas in Campania, et turrim de Fimis obsederunt, et in multis locis terram Campaniæ vastaverunt prædando et spolia abducendo: sed et ipse comes Campaniæ villas suas timore eorum, antequam illi advenirent, incendebat. De urbibus ab ipso comite incensis consentit Joinvillius num. 32, qui et tria supra memorata oppida, videlicet Sparnacum in Campania ad Matronam, Vertasium in eadem provincia ad Briam confuata, et Sesannam in Bria, ab eodem igni tradita affirmat, sed maliam ea in re aliis auctoribus credere, qui ea referunt ab hostibus combusta.*

urbesque co-
rias populan-
tur, et incen-
dunt:

la Marne
Espérnay
Vertus
Sesann

* Fines

comitem Theo-
baldum sa-
gant:

224 Hæc ab iis peracta sunt, priusquam Rex cum exercitu Campaniam ingredi posset, non tamen antequam ibidem esset comes ipse Theobaldus, cui animus ad sua defendenda non defuit, sed vires contra tot hostes defuerunt. Audi Matthæum Parisium pag. 251, post recitata ex eo superius, sic prosequentem: Sed cum idem Rex nobiles ad pacem reducere nullatenus potuisset, ingressi sunt cum equis et armis hostiliter comites terram comitis Campaniæ, atque illam igne et ferro depopulari ceperunt. Comes vero Campaniæ, in ingenti armorum copia hostibus occurrens, prælium campestre commisit. At comites tam sibi quam suis agminibus viriliter resistentes, ex militibus illius ducentos sub captione concluserunt, et tresdecim peremerunt. Quod cum comes Campaniæ cognovisset, campum per fugam deseruit, omni commilitonum suffragio destitutus. Quem fugientem hostes acriter insequentes, et quoscum-

A quoscumque attingebant in ore gladii proster-
nentes, non cessabant donec ipsum comitem
infra portas Parisiacæ civitatis cursu rapido in-
truserunt. Tunc nolentes ulterius insequi illum,
reversi in Campaniam, spoliaverunt eam totam,
castra et municipia complanantes, vites et po-
meria succidentes, extra ecclesias intactum ni-
hil reliquerunt. Porro prælium hic a Parisio
narratum, etiamsi fuga comitis Theobaldi, ho-
stiumque in persequendo pertinacia nonnihil vi-
deatur exaggerata, confirmatur ex verbis Chro-
nici Fiscanensis supra adductis: Et fugarunt
comitem Campaniæ. Deinde tanta hostium in
urbibus ererendis licentia verisimile facit,
Comitem campo fuisse pulsum. Ceterum, quæ
de causa odii in romitem subnectit Parisius,
alibi refutata sunt.

Trecens ppri-
quant: quo
Rex pr-ppri-
cum exercitu

225 Perrastata omni fere Campania, ad
urbem Trecentem accesserunt federati princi-
pes: rerum Trecentis, adventu eorum cogno-
ito, opem petierunt a Simone Joriville do-
mino, ut narrat num. 32 ejus filius Joannes
Joinvillius. Adfuit ille in tempore cum suis,
urbemque defendit tam fortiter, ut principes
B oppugnatam nequidquam civitatem coacti sint
preterire, castraque conjungere, in pratis cum
castris ducis Burgundiæ, qui vastatis item,
qua transibat, omnibus, ea ex Burgundia ac-
cesserat. Hæc compendio ex relatione Joinvil-
lii. Ludovicus interim ex Andibus in Picta-
viam transierat, ubi circa mensem Juliam,
ut pag. 133 habet Chazius ex instrumento
antiquo, apud Fanum S. Marcelli * privi-
legia confirmavit incolis Norti *. ejusdem pro-
vinciæ oppidi, ab Anglis antea concessa, audi-
taque vastatione Campaniæ properabat cum
exercitu opem laturns. In Campaniam autem
pervenit, dum federati principes circa Treca
haberrunt castra, et postquam . . . novit eos ibi-
dem esse, inquit Joinvillius num. 33. cum
suis recta ad eos tetendit, ut prælio cum ip-
sis decerneret. Proceres, hoc perspicentes,
ipsum prece et supplici libello rogarunt, ut
dignaretur se recipere post agmen suum, se
paratos pugnare contra Campaniæ comi-
tem et ducem Lotharingiæ, omnesque eorum
milites, trecentis equitibus numero inferiores
C iis, quos ipse, comes, duxque haberent. Re-
spondit iis Rex, neulquam eos cum suis di-
micaturos, se non præsentem. Quod ut per-
ceperunt proceres, deropente fere confusi, ei
significaverunt, se libenter inducturos reginam
Cypri ad pacem cum Theobaldo Campaniæ comite
ineundam.

quem reverit
Companiæ
exercitum.

226 Videtur hic rursus Joinvillius disjun-
cta tempore per errorem conjungere: nam serius
finitam esse litem Theobaldi cum Cypri regina
suo loco ostendimus: itaque intelligendus est de
pace, quam ipsi principes cum Theobaldo ini-
erunt. Subdit auctor citatus: Ad quod bonus
Rex iis reposuit, se nulla de pace auditurum,
neque passurum, ut de ea audiret comes Cam-
paniæ, donec comitatu Campaniæ excessissent.
Paruerunt federati principes mandato Regis,
ut pergat narrare Joinvillius. Qui hisce turbis
subjungit pacem Theobaldi cum regina Cypri:
verum cum regina Cypri hujus belli causa fuis-
se non videatur, pactumque Theobaldi cum
Cypri regina sit posterius, pacem inter Theo-
baldum, principesque ejus adversarios subjun-
gimus: namque hanc constat hoc anno factam.

227 Circa eosdem dies, inquit pag. 252 Mat-

thæus Parisius, mense Septembri, convenerunt
ad colloquium Rex Francorum et regina mater
ejus, cum honorabilibus viris et magnatibus
illius regni, qui post mortem Ludovici regis
guerram habuerant ad invicem, ut est superius
dictum. Ubi de pace tractantes, talem concor-
diam firmaverunt. Provisum est autem coman-
niter a proceribus præfatis, ut comes Campa-
niensis, qui hujus discordiæ causa principalis
extiterat, cruce signatus peregrinationem Ter-
ræ sanctæ subiret ad militandum ibidem cum
centum militibus contra inimicos Crucifixi. Et
præterea Rex Francorum et mater ejus, tactis
sacrosanctis Evangelis, juraverunt, quod sin-
gulis redderent jura sua, et quod omnes homi-
nes terræ illius secundum rectas consuetudines,
et singulis debitas judicarent. Chazius pag. 136
monumentis ex variis, quæ citat, quædam parti-
cularia explicat circa hæc regni comitia at-
que assertit, pacem ibi conciliatam inter co-
mitem Flandriæ Campanique, et Bononiæ
comitem: deinde comiti Bononiæ omnia fræ,
quæ postulabat, concessa esse, ac nominatim
magnam pecuniæ summam pro vastitate terri-
torio ejus per comitem Flandriæ illata: du-
cem item Lotharingiæ et comitem Barri contro-
versiam suam arbitrio comitum Campaniæ et
Bononiæ permisisse, quibus regina Blancha
erat adjuncta: Joannem comitem Cabillonien-
sem duci Burgundiæ domino suo reconcilia-
tum. Hæc Chazius: atque ita bello Campa-
nico finis fuit impositus, licet odia necdum
essent ablata.

At ctore
J. S.
Pax inter
principes.
Rege adui-
tente, facta:

228 Eodem hoc anno 1230, vel in iisdem
his comitiis, vel in aliis, ut præplacet Chai-
zio pag. 140, mense Decembri Meloduni coactis,
quodam rursus contra Judæos a Rege princi-
pibusque fuerit statuta. Edidit hæc statuta Al-
bericus in chronico, factaque assertit Meloduni
mense septembri, quo memorata mox comitia
fuere habita: edidit et Acherius tom. 3 Spi-
cilegii a pag. 606, apud quem facta notantur
mense Decembri: nra veriar sit epocha, non
satis apparet. Statuta interim ipsa ex Acherio,
ubi pleniora sunt, huc transferre lubuit: Lu-
dovicus Dei gratia Rex Francorum. Noverint
universi presentes pariter et futuri, quod nos
pro salute animæ nostræ, et inclytæ recorda-
tionis regis Ludovici genitoris nostri, et ante-
cessorum nostrorum, pensata etiam ad hoc uti-
litate totius regni nostri, de certa voluntate
nostra, et de consilio communi baronum nostro-
rum statuimus, quod nos et barones nostri Ju-
dæis nulla debita de cetero contrahenda facie-
mus haberi: nec aliquis in toto regno nostro
poterit retinere Judæum alterius domini: et
ubiqueque aliquis invenerit Judæum suum,
ipsum licite capere poterit tanquam proprium
servum, quantumcumque moram fecerit Judæus
sub alterius dominio vel alio regno. Debita
vero, quæ usque nunc Judæis debentur, sol-
ventur tribus terminis, videlicet in instanti fe-
sto Omnium Sanctorum tertia pars, in sequen-
ti festo Omnium Sanctorum tertia pars, et in
alio sequenti festo Omnium Sanctorum residua
tertia pars.

statuta contra
Judæos.

229 De Christianis vero statuimus, quod nul-
las usuras de debitis contrahendis eos faciemus
habere nos, seu barones nostri: usuras autem
intelligimus quidquid est ultra sortem. Hæc au-
tem statuta servabimus, et faciemus servari in
terra nostra, et barones nostri in terris suis. Et

a Rege, con-
sentientibus
proceribus.

AUCTORE
J. S.

si aliqui barones noluerint hoc servare, ipsos ad hoc compellemus, ad quod alii barones nostri cum posse suo bona fide nos juvare tenebuntur. Et si aliqui in terris baronum invenirentur rebelles, nos et alii barones nostri juvabimus ad compellendum rebelles prædicta statuta servare. Hæc autem in perpetuum illibata volumus servari a nobis et heredibus nostris; et barones nostri similiter concesserunt, se et heredes suos hoc perpetuo servaturos. *Subscripsit omnes eadem forma, qua sequitur prima subscriptio in hunc modum*: Ego Philippus comes Boliariæ ea, quæ præmissa sunt, volui, consului et juravi. *Altera*: Ego Hugo comes Marchiæ eadem volui, consului, et juravi. *Sequuntur* Hugo Dux Burgundiæ; Theobaldus comes Campaniæ; Amalricus comes Montis-fortis, Franciæ constabularius, *defuncto Monmorencio nuper affectus*; Robertus de Corieno, Franciæ buticularius; Henricus comes Barri; Hugo comes S. Pauli; Radulphus comes Augi; Joannes comes Cabilonensis; Ingerramus de Cociaco; Guillelmus vice comes Lemovicensis; Archeimbaldus de Borbonio; Guillelmus de Donnopetro; Guido de Donnopetro; Joannes de Nigella; Guillelmus de Vergiaco. Hæc autem, *inquirunt*, volumus, consulimus, et juravimus pro salute animarum nostrarum, et antecessorum nostrorum.

Meloduni en-
dita.

230 *Post quæ Rex ita prosequitur*: Adjunctum est insuper, quod omnes Judæi literas, quascumque habent de debitis suis, ostendant dominis suis infra instans festum Omnium Sanctorum, alioquin non valebant literæ illæ nec eis ex tunc uti poterunt Judæi ad petenda debita sua. Nos autem, ut prædicta omnia rata in perpetuum permaneant et inconcussa, in eorum perpetuam memoriam et testimonium, sigilla nostra presentibus literis fecimus apponi. Actum apud Melodunum, anno Domini millesimo ducentesimo trigesimo, mense Decembri. *Hæc contra usuras, aliasque Judæorum injurias, statuta non mediocrem iusimant Ludovici sollicitudinem ad regnum suum recte administrandum, malaque omnia inde eliminanda: præsertim cum facta sint vigente adhuc bello Britannico, quod hujusmodi procul dubio erat, ut omnem Regis curam sibi uni deposcere rideretur. Ceterum ad res hoc anno a Rege gestas addi potest mandatum, quo Heraclio de Monte lauro præcipit, ut pro castro de Albenaco *, et de S. Laurentio *, et de Vicello * quæ, inquit, movent de feudo ecclesiæ Aniciensis *, homagium episcopo Aniciensi faciat, donec Alphonsus Regis frater, qui, desponsata eidem comitis Tolosani filia, in comitatum Tolosanum debebat succedere post mortem Raymundi, id per ætatem ipse præstare posset, sicuti cum facturum declarat Ludovicus. Literas hac de re geminas S. Ludovici habes post lona. 2 Galliæ Christianæ nuper recuse inter instrumenta ecclesiæ Aniciensis col. 233.*

Albenas
* S. Laurent
* Vissaux
* Le Puy

§ XX. Prosecutio belli Britannici anno 1231: induciæ triennales: templum S. Dionysii restauratum: urbes munitionibus auctæ: canonicus S. Laudi ad aliam ecclesiam translatus: nuptiæ comitis Campaniæ impeditæ: cetera anni 1232.

Ingredimur annum 1231, præcedentibus quidem minus turbulentum, non omnino tamen quietum S. Ludovico. Parabat se Henricus Angliæ rex ad bellum in Gallia promovendum exactione pecuniarum ingenti, idque jam mense Januario, quemadmodum ex Matthæo Parisio discas ad hunc annum pag. 252. Ludovicus, hisce auditis, principes rursus convocavit post Pascha, ut et pacem inter principes regni sui firmaret, et eos de bello Anglo-Britannico consuleret. Tradit hæc Albericus in Chronico pag. 540 his verbis: Rex Franciæ juvenis Ludovicus consilium suum habuit Parisiis Dominica JUBILATE (seu tertia post Pascha) de pace regni et principum, et de comite Britannici et rege Angliæ, et firmatas sunt treugæ in triennium. *Dubium esse potest, quibuscum firmatas inducias velit Albericus, suspicor tamen eam intelligendum esse de induciis cum rege Angliæ et comite Britannici in triennium factis mense Julio sequente, nihilque aliud velle, quam in hisce comitiis sumptum consilium de induciis faciendis, suadentibus eas cum Drocensi comite Britanni fratre, tum aliis principibus, qui egre videre poterant, partes comitis Britannici minime labefactari, precibusque saltem, cum alias non auferent, ejus causam agebant, Huic conjecturæ consentit Chazius pag. 150.*

Ludovicus
habuit consi-
liis ac inducias
faciendis

E

232 Attamen certum est, inducias cum Angli et Britannio hoc tempore factas non esse, sed posterius: quippe S. Ludovicus tempore astivo cum ingenti agmine Britanniam legitur ingressus, in campo inducias initurus. Audi Matthæum Parisium, expeditionem Ludovici scutasque inducias describentem pag. 253: Circa eosdem dies, inquit, mense Junio, Rex Francorum promovit exercitum copiosum, ut Armoricanam Britanniam expugnaret. Sed cum ejus adventum Henricus * Britannici et Raulphus Cestriæ comites, qui in finibus illis militiæ regis Anglorum præerant, cognovissent, Regi paraverunt insidias venienti. Et a tergo rhedas ejus et vehicula, quæ arma ferebant cum alimentis et machinis, invadentes, ceperunt omnia, et machinas igne coneremantes, lucrati sunt ibidem equos sexaginta. Deinde Franci, cum Britanniam cognovissent quasi inexpugnabilem, simul et debile principum suum habentes suspectum, procurantibus ex parte Regis Francorum archiepiscopo Remensi et Philippo comite Bononiensi, atque ex parte regis Anglorum comitibus Britannici et Cestriæ in hoc consentientibus, statuta sunt treugæ, et juramento firmata triennales, inter dictos reges in Nonas Julii. *Hæc Parisius, cui consentiunt Argentæus in Historia Britannici pag. 230, et Lobineau pag. 230.*

paravit (cum
Britanniam

Petrus

A 233 Inducias in castris factas prope Fanum S. Albini Britanniae oppidum, ex antiquis monumentis refert laudatus Lobineau: addit in triennium conclusas esse, a festo nimirum S. Joannis Baptistae hujus anni 1231 usque ad idem festum anni 1234: tum conditiones recitat, quibus induciae factae: inter quas praecipuae sunt, quod comiti Britanniae induciarum tempore ingredi non liceret ditionem Regis vel comitis Marchiae, quod septem nobiles Britanniae jurarent se obedientiam comiti negaturos, si violaret inducias, quod Fanum S. Albini traderet comes in manus comitis Bononiensis, qui illud Regi consignaret, inducias per comitem infraetis. Verum mortuo deinde Bononiensi comite, comes Britanniae aule sine induciarum possessionem hujus oppidi recuperavit. Addita sunt quaedam in favorem Marchiae comitis, quae aliaque latius videri possunt apud memoratum Lobineau loco assignato. Ceterum induciae haec juramento utriusque firmatae sunt, easque rex Angliae ratas habuit, ac juramento firmari jussit, sicut videre licet apud Martenium tom. I Collectionis amplissimae col. 1251, ubi litteras regis Angliae ejusque ministrorum haec de re scriptas publici juris fecit. Sic quies aliquot annorum S. Ludovico parata.

B 234 Otium itaque a rebus bellicis consecutus, majorem ad pia opera vacuus est opportunitatem, quamvis in ipsa etiam tumultu bellico haec nequaquam praetermitteret. Nam referam itinera varia, quae ad vicina Parisiis loca, ad urbes etiam ac provincias paullo remotiores instituire solebat, in quibus erimia semper dabat cum pietatis, tum liberalitatis documenta: quia haec in Actis infra edendis abunde descripta sunt, neque ad certum chronologiae ordinem reduci possunt. Verum enarranda hoc anno occurrit restauratio templi S. Dionysii ejus consilio, munificentiaque facta. Nangius in Chronico ad annum 1231, tom. 3 Spicilegii Acheriani pag. 32 haec de re memarat sequentia: Consilio Regis Franciae Ludovici sancti, et religiosorum virorum monasterium sancti Dionysii in Francia renovatur sub abbate Odone Clementis; hoc enim antea monachi facere non audebant propter dedicationis mysterium, quod idem monasterium noscitur a Domino suscepisse. His consentit auctor anonymus, de quo egi num. 31, additque consultum a S. Ludovico haec de re fuisse Gregorium IX Pontificem marimum, qui templam, non obstante memorato dedicationis scrupulo, jussit restaurari. Porro in moda loquendi Nangii observandum, per monasterium non intelligendam esse domum monachorum, sed eorum templum, ut ex dedicatione, quae scrupulum morebat, satis enitescit: roccem autem monasterium non raro pro templo sumi, videre licet in Glossario Cangii ad eandem roccem.

C 235 Michael Felibien in Historia abbatis S. Dionysii pag. 227 frivolum hunc scrupulum de dedicatione templi per Christum abbati exarsuum ait a riris prudentibus, eundemque a S. Ludovico, ejusque matre Blancha ad restorationem aggrediendam inductum: addit dubium non esse, quin partem sumptuum prestiterit Rex sanctus, quod abbatia quantumvis dives sumptus ferre non posset operis tanti tamque magnifici, Quo, inquit, comprehendebatur pars ecclesiae choro postica, chorus, et pars laterum. Hinc ubique fere in choro, in transversa templi cruce, imo et in suppedaneis altarium partis

choro postica, conspici testatur Castella insignia Franciae insigibus conjuncta. Deum novum hoc aedificium, per Endoneum abbatem hoc tempore inchoatum, sub Matthaeo Viudocinensi ad finem perductum, duorum illius temporis auctorum testimonio confirmat.

236 Pictas S. Ludovici juxta ac liberalitas elucet in opere modo relato, exacta vero justitia cernitur in eo, quod jam enarrabimus. Abrincas, incolis Avranches, urbem Normanniae juxta limites Britanniae minoris, munierat Rex sanctus; fossae autem castrorum ducendae fuerant per hortum episcopi Abrincensis, qui ut ne damnum ex hoc pateretur, Rex justissimus illud, assignata pecuniae summa in annos singulos recipienda, mox resarcire studuit. Accipe partem litterarum, quas dedit Parisiis mense Novebri, quasque Martenius tom. I Collectionis amplissimae col. 1254 inseruit: Noverint, inquit, universi, quod dilectus et fidelis noster Guilielmus episcopus Abrincensis incurrit in giardino * suo apud Abrincas sito, in quo fossata castrorum nostri ad eandem villam infortiendam fieri fecimus, eidem dedimus et assignavimus duodecim libras Tironensis monetae, percipiendas ab eodem et ejus successoribus libere et quiete singulis annis apud Abrincas, in praepositura nostra Abrincatensi, ipsa die festi S. Michaelis, per manum praepositi nostri Abrincatensis. Hoc item anno, praeter alias civitates, Andegarum, ejusque castrum novis munitionibus auctum cura S. Ludovici, narrat Chaizius pag. 155 ex monumentis Andegavensibus, additque damna omnibus exacte restituta, nominatim duabus parochiis, quae fuerant demolendae. Ex quibus conjecturam faciat lector de aequitate et justitia Ludovici in operibus id genus aliis: exemplis certe innumeris ejus Vitae docemur, diligentissime semper cavisse, ne commoda sua in alienum eederent incommo-

dum. 237 Porro debebant id temporis circa castrum memoratum canonici S. Laudi, ad quorum quietem cum locus ille non satis esset commodus, eos ad ecclesiam S. Germani, dependentem ab abbate S. Albini Andegavensis, transferendos curavit. Factum id consentiente abbate S. Albini, ejusque conceutu, quorum haec de re litteras recitat laudatus Martenius col. 1263, ex quibus huc transfero sequentia: Noveritis quod, cum decanus et capitulum ecclesiae S. Laudi Andegavensis in ecclesia sua, quae est infra clausuram castrorum Andegavensis, sine ejusdem castrorum periculo et divini officii detrimento, non possent commode commorari, excellentissimus dominus noster Ludovicus Dei gratia Francorum Rex illustris, utilitati totius terrae et divinis officiis volens super hoc providere, dictos canonicos ad ecclesiam nostram S. Germani transtulit, nobis consentientibus, quibus super hoc porrexerat preces suas; et nos eidem suisque successoribus de communi assensu capituli nostri concessimus eandem libertates, et eundem patronatum praebendarum et donum, et idem posse per omnia in dicta ecclesia S. Germani, et in canonicis et in aliis personis, quae ipse et antecessores sui in ecclesia S. Laudi hactenus habuerunt. Ceterum litterae datae nataur anno 1234, mense Aprili: rerum migratio canonicorum jam praecesserat, quam haec anno ponit Chaizius. Ad gesta hujus anni demum addenda duo; nimirum abbati Alciacensi in Flandria pro annua pensione, quam

AUCTOR J. S.

Urbes quasdam munit. damnaque exacte compensat.

* horto

E

canonicos S. Laudi transfert ad locum commodiorem

F

ei

Abbt inducias in triennium concedit: S. Aubin du Cormier

abbati S. Dionysii ad templum restaurandum inducit

atque impensis jurat

ALCOTHE
J. S.

ei assignaverat alia Ludovicus VIII, terræ quædam in comitatu Heslini datæ, apud citatum Martenium col. 1253 : et comes Ponticensis, factis quibusdam conventionibus, Ludovico reconciliatus, apud Chaizum pag. 147. Verum similibus non recat immorari, ad annum itaque sequentem prægredior, quo item non multa veniunt enarrauda.

Mortua anno
1231 uxore
comitis Campanie,

238 Contigisse anno 1232 oportuit, aut certe sub finem præcedentis, quæ Joinvillius narrat num. 31 de matrimonio comitis Campanie cum filio comitis Britannie tentato, Regisque auctoritate impedito : quamvis auctores non pauci, aberrantem Joinvillium secuti, id aliquot annis citius contigisse existimaverint, eumque dixerint causam fuisse belli Campanici, qua de re jam egimus. Error eorum manifeste ostenditur ex morte Agnetis, Theobaldi Campanie comitis uxoris, de qua Albericus in Chronico ad annum 1231 pag. 540 ita scribit : Obiit Agnes comitissa Campanie quinto Idus Julii. Sequenti autem anno 1232 de novo comitis matrimonio hæc habet pag. 541 : Comes Campaniensis duxit in uxorem Margaretam filiam Erchembaldi de Borben, et hac de causa quorundam baronum incurrit odia. At vero dubium esse non potest, quin matrimonium, quod comes inire meditabatur cum filia comitis Britannie, medium fuerit inter obitum utriusque ipsius, sequensque conjugium : itaque vel sub finem anni 1231, vel anno 1232 id tentatum fuerit necesse est, adeoque causa non fuerit belli Campanici jam facti. Chaizus pag. 153 factum collocat anno 1231 : nulli ego ad annum 1232 referre, quod res post mortem Agnetis rix eo deduci potuisse videatur paucis mensibus, quo eam deductam fuisse videbimus. At parum refert hoc anno contigerit an præcedenti, nec alla temporis nota adjungitur qua id certum fieri potest. Rem ipsam itaque audiamus ex Joinvillio, cujus relationem summatim hic præferam.

uxore medi-
atur filia
Britannie
comitis, quæ
prohibet Lu-
dovicus :

239 Procures Galli, qui non nisi metu coacti id servaverant causam comitis Britannie, agrisque oculis videbant Campanie comitem Regis partibus adherere, studuerant hæc cum Britannie comite conjugere. Desueta itaque Agnete Theobaldi uxore, de nuptiis agere cœperunt Theobaldi comitis cum Jolanda Petri Britannie comitis filia : accepta fuit conditio, dies nuptiis celebrandis statuta. Ducenda erat nobilis mulier ad oblatam Vallis-secreta (quamvis Valserre mendose legatur apud Joinvillium) ubi eam duceret uxorem Theobaldus : eo profiriscitur, deducente illustri consanguineorum comitatu. Res interim, quantumque studio celata, Regi Ludovico innotuerat, qui probe intelligens, in quantum regni perniciem hæc nuptie pararentur, continuo misit ad Theobaldum comitem litteras majori auctoritate quam elegantia scriptas hunc in modum : Domine Theobalde Campanie, intellexi contraxisse te, et promisisse filiam Petri Britannie comitis uxorem te ducturam. Quapropter tibi mando, ut quam tibi charum est quodcumque in Gallie regno amas, tam id ne facias. Rationem satis nosti : nunquam inveni, qui malum mihi inferre voluit, illo deteriore. Attulit has comiti litteras Godefridus de la Chapelle, cum ille jam discessisset Castro-Theodorico nuptiis illigundus. Verum his intellectis, teste Joinvillio, Castrum-Theodoricum, unde discesserat, repetiit. Hinc lector colligat, quantam jam sibi peperisset auctoritatem juvenis Ludovicus.

240 Disturbatis hoc modo hisce nuptiis, aliaque a comite Theobaldo uxore ducta, nimis rina Margarita, ex Alberico supra memorata, mirum non est, cum incurrisse odia procerum, qui has nuptias machinati, eum partibus Regis abducere voliebantur. Hinc revocata in memoriam jura regine Cypri in Campaniam, quæ jam videbantur Chivioni tradita, ipsaque in Galliam vocata, ut litem moveret Theobaldo. Originem hujus controversie Theobaldum mater et Cypri reginam Adeleidem, qui patres erant, breviter accipe ex Joinvillio num. 30, et Chaizio a pag. 197. Henricus cognomento largus comes Campanie filios habuit Henricum natum majorem, et minorem natum Theobaldum patrem Theobaldi, de quo agitur. Henricus junior patri Henrico in comitatum successit, profectusque in Terram sanctam, ibidem obiit duabus relictis filiabus, quarum major natu hæc, de qua agitur, Cypri regina. Deberi huic videbatur paterna dote, sed objectabatur natalium defectus : quippe pater ipsius Henricus uxorem duxerat Isabellam Almorici regis Hierosolymitani filiam, quæ, deserto marito primo Humfrido de Thorou, nupsit Courado Marchioni Manserratensi, eoque defuncto, sed circum marito primo, ad tertias hæc cum Henrico Campanie comite nuptias transierat. Qua de causa matrimonium id habebatur illegitimum, ac post mortem Henrici comitis, præterita Adeleide ipsius filia, Theobaldus Henrici frater in comitatum Campanie successerat, eoque defuncto Theobaldus hic, prioris filius. Faverant hisce Gallie reges contra præteusionem Adeleidis ejusque sororis. Verum hoc tempore, molentibus id Gallie principibus odio Theobaldi, his revocata est, nec nisi anno demum 1234, agente Ludovico, finita, ut ibidem narrabimus.

241 Hoc item anno dnos fratres defunctos, Joannem videlicet et Dagobertum laur Ludovicus, de quibus num. 41 jam egimus : sed cum Frederico imperatore renovavit, de quo num. 110 : Missam, horasque canonicas quotidie dicendas in suevella quodam Nogenti fundavit, apud Martenium tom. I Collectionis amplissima col. 1259 : elemosiam annuam caledinario Parisiensis assignavit in perpetuum, apud laudatum Martenium col. 1260. Verum pauca hæc sunt liberalitatis S. Ludovici specimina, quæ, quod legitimis habeantur consignata instrumentis, omnino prætermittere nolui, alioquin tam frequentia in Actis ejus reperiantur hisce longe majora, ut ad commendationem magnificentie sue his nequaquam indigeat.

§ XXI. Controversia Regis cum Theobaldo archiepiscopo Rotomagensi, ejusque successore Mauricio.

Præter bella, quibus principes Galli exonerant juvenem Ludovicum, alia ei cum episcopis fere controversa, quæ pii Adolescentis animum non minori affecere molestia. Prior fuit cum archiepiscopo Rotomagensi Theobaldo, copta ab anno 1227, quæ cum ejus successore Mauricio deinde recruduit, atque hoc anno probabilis finem accepit. Res narratur in

Chro-

A *Chronico Rotomogensi. edito a Labbeo tom. 1. Bibliothecæ manuscriptorum, atque hoc modo exponitur ad annum 1227, a pag. 374: Hoc anno cum dominus Theobaldus Rothomagensis archiepiscopus voluisset adducere marennum (seu lignum ædificiis construendis idoneum) apud Rothomagum, quod fecerat fieri in foresta sua de Loviers, ballivus de Valle Rodulii marennum illud arrestavit*, cujus rei facta denunciatione episcopo loci, episcopus illum excommunicavit. Ex hac occasione seu excommunicatione dominus Rex Francorum traxit eundem archiepiscopum in curiam coram se, dicens quod injuriatus erat ei, eo quod fecerat ballivum suum excommunicari eo inrequisito*. Item conquerabatur de eo, quod idem archiepiscopus ceperat foagium de Villeta, quæ est in parochia de Loviers, cum illud foagium ad se pertineret ratione feodi, quod de ipso tenebatur, et miles, qui illud tenebat, ipsum advocabat dominum. Hanc accusationem ut intellegat lector, quædam occurrunt notanda. Foagium, aliis focagium, census est in Normannia præcipue usitatus, qui exigitur a domino feudali pro singulis focis, seu domibus subditorum, ac tenentium suorum, inquit ad hanc vocem Cangius in Glossario, variisque exemplis probat. Villeta autem, seu villata, eidem natori est, aduatio plurimum mansionum, seu villa major. Conquerabatur itaque Rex, quod archiepiscopus exegisset censum memoratum a domino villæ cujusdam majoris in parochia de Loviers, qui census non archiepiscopo sed Regi deberetur, quod dictæ villæ dominus Regis esset vassalus. Nunc ad auctorem redeamus, qui sic prosequitur:*

243 Item dicebat dominus Rex, quod archiepiscopus non debebat facere marennum in foresta de Loviers, ad usus aliorum maneriorum, nisi tantummodo ad usus manerii de Loviers. Manerium, inquit Cangius laudatus, habitatio cum certa agri portione a manendo dicta, Gallis Manoir: quomodo in consuetudinibus nostris municipalibus vulgo accipitur pro præcipua feudi domo. Itaque rotio, cur Regis minister lignum archiepiscopi detinuerit, procul dubio fuit, quod illud Rotomagum veheretur: unde non deerunt, qui existiment, consultius facturum fuisse archiepiscopum, si probasset id sibi licitum esse, priusquam ad excommunicationem processisset. Sed pergit auctor Chronici: Item conquerabatur dominus Rex de dicto archiepiscopo, eo quod excommunicaverat decanum, et quosdam canonicos de Gornaco*, qui sunt sub protectione ejus, et de patronatu ipsius. Citari fecit Rex eundem archiepiscopum, quod responderet, quare non veniebat ad scacarium responsurus, et juri pariturn de his, quæ ei objiciebantur, sicut alii episcopi, et barones faciebant in Normannia. Scacarium autem in Normannia vocabatur suprema curia, Gallice Eschiquier, quæ bis in annum considerat ad controversias dirimendos. Verum redeamus ad Chronicon: Propter istas causas fuit archiepiscopus citatus coram Rege apud Vernonem, et comparuit, et dixit quod non tenebatur respondere in curia ipsius de istis, tum quia quedam earum erant spirituales, tum quia feudale nihil tenebat de eo, pro quo teneretur respondere in curia sua: de qua responsione Rex et regina valde irati fuerunt, et recessit archiepiscopus iis non pacatis; unde Rex convocavit

pluries barones suos, et consuluit eos, quid esset agendum super tali responsione Rothomagensis archiepiscopi. Item citatus fuit idem archiepiscopus, et præsentibus baronibus quæsitum fuit ab eo, si de aliqua re responderet in curia domini Regis, et responsum fuit, quod nihil audierat, de quo teneretur respondere, quia nihil tenebat nisi propriam ecclesiam, unde dominium suum tenebat. Unde iratus Rex per consilium suorum baronum contiscavit omnes archiepiscopi possessiones sæculares: unde archiepiscopus habito tractatu cum episcopis suis omnia dominia et castella, quæ Rex tunc habebat in archiepiscopatu suo interdicto conclusit, exceptis tantummodo civitatibus: et inde exulavit ad curiam Romanam profecturus, et infirmitate detentus Remis, misit ad curiam Romanam. Impetrato autem, quod legatus nomine Romanus, qui tunc veniebat ad partes Gallicanas, causam audiret, archiepiscopo prius restituito per rigorem justitiæ, per legatum archiepiscopus plenariam habuit restitutionem mobilium et immobilium, cum fructibus inde perceptis, et reportato in civitate Rothomagensi marenno per capellanum de Valle Rodulii, quod ipse arrestaverat, et archiepiscopo reddito, ita remansit archiepiscopus de omnibus istis querelis in pace ad laudem Domini nostri Jesu Christi: Hactenus dictum Chronicon.

244 Veruntamen controversia suspensa potius fuit, quam finita, etiamsi finitam fuisse scribat Clodius Fleury in Historia ecclesiastica ad annum 1232, § 16. Id probatur ex ipso Chronici auctore, qui ad annum 1234 refert, bona archiepiscopi, hujus successoris rarsum a Rege occupata fuisse hæc isdem de causis, quibus et novæ necesserant. Idem manifeste evincitur ex litteris Romani legati, quas edidit Martenius tom. 4 Collectionis amplissimæ col. 1226: hæc itaque totas hoc loco describam, ut pateat, quo in statu controversia fuerit relicta, sublatis hinc censuris, inde bonis archiepiscopo restitutis: Romanus miseratione divina S. Angeli diaconus Cardinalis apostolicæ Sedis legatus, omnibus præsentibus inspecturis salutem in Domino. Noverit universitas vestra, quod cum Ludovicus Rex Francorum illustris bona temporalia venerabilis patris Th. Rothomagensis archiepiscopi saisiri fecisset, occasione quarundam causarum, quæ vertebantur inter ipsos, ad preces nostras bona prædicta, procuratoribus archiepiscopi presentibus nomine ipsius archiepiscopi, in presentia nostra recedidit: ita quod ex hac recedentia nullum jus, nec aliquod damnum vel præjudicium Regi prædicto, nec archiepiscopo vel ecclesiæ Rothomagensi generetur. Utetur autem dictus archiepiscopus rebus suis. Si vero contigerit, quod Rex vellet res memoratas rehabere, non tenebitur archiepiscopo restituere res, quibus usus fuerit, et tunc omnia tam ex parte Regis, quam ex parte ipsius archiepiscopi, quantum ad interdicti et excommunicationis sententias, erunt in eo statu, in quo erant, antequam ab archiepiscopo suspensum fuisset interdictum, et excommunicationis relaxata sententia sub spe pacis, salva in omnibus jurisdictione nostra, videlicet quod per hoc non videamur approbare vel reprobare sententias memoratas, sed si causa ventiletur coram nobis, quod justum fuerit, faciemus. In cujus rei testimonium sigillum nostrum, de consensu partium, præsentibus litte-

AUCTOR J. S.

E

at omnia in integrum restituit legatus Pontificis, lre in iocisa

F t. c. occupari

ALCRORE
J. S.

ris duximus apponeudum. Datum apud Melodunum anno gratiæ millesimo ducentesimo vigesimo octavo, xii Kalendas Novembris.

245 *Causa itaque non terminata, sed prudentia legati suspensa fuit, amotis hinc inde incommotis: quamvis ita facile mansura fuisse videtur, si novæ non intervenissent dissensiones. Interim anno 1229, ut ibidem habet memoratum Chronicon Rotomagense, Theobaldus de Ambianis Rothomagensis archiepiscopus in Festo sancti Firmini... in confutio diei et noctis, diem clausit feliciter extremum. Huic, cum duo fuissent electi, cedente altero, successit anno 1231 Mauritius episcopus Cenomanensis, quocum discordia fuit renovata, hac, ut apparet, occasione, quam tradit laudatum Chronicon ad annum 1232: Post decessum Aliciæ abbatissæ Monasterii-villarum, * celebrata fuit electio in eodem monasterio, et fuerunt duæ electæ, et representata fuit electio Mauricio archiepiscopo, qui electionem examinavit, prout debuit, et comperto, quod non fuit servata forma concilii in eligendo, electionem de utraque factam cassavit, * et capitulum jure eligendi ea vice privavit, assignavitque eidem capitulo abbatissam Leciam de Vousemont: sed ipsa non obtinuit abbatiam propter contradictionem Regis, et ipse archiepiscopus excommunicavit omnes moniales adherentes Regi in hoc facto, et contradicentes prædictæ Abbatissæ. En novæ discordias.*

Montivilliers

* r. e. irritam
reddidit

B

controversia
gravis re-
rudescit

246 *Deinde anno 1233, ut prosequitur auctor, in mense Julii saisivit dominus Rex Ludovicus junior regalia domini Rothomagensis archiepiscopi propter causas, quæ expressæ sunt superius in tempore Theobaldi archiepiscopi, et propter quasdam alias causas, propter quod dominus archiep. Roth. Mauricius supposuit totam diocesim Rothomagensem interdicto, et incepit interdictum a vigilia S. Michaelis, et duravit usque ad festum sanctorum martyrum Crispini et Crispiniani anno revoluto. Quia tunc ei reddita sunt bona sua cum omnibus, quæ recepta inde fuerant tempore intermedio. Sic breviter hic auctor, quæ aliunde magis sunt explicanda. In primis ex litteris Pontificis liquet, Mauritiu[m] coram Rege respondere recusasse, ut supra vidimus de Theobaldo, indeque ad occupationem bonorum ejus processum.*

C

Audi ipsum Pontificem hac de re conquerentem apud Raynaldum ad annum 1232 num. 26: Gravem siquidem venerabilis fratris nostri Rothomagensis archiepiscopi recepimus questionem, quod cum in spiritalibus et temporalibus nullum post Deum præter nos judicem habeat, de antiqua Rothomagensis ecclesiæ libertate, ac ipsius consuetudine hactenus observata, tu quorundam ductus, et utinam non seductus, consiliis, contra prædictorum progenitorum tuorum consuetudinem, qui ecclesias et viros ecclesiasticos pio semper et prompto venerabantur affectu, ipsum ad tuam præsentiam evocans, eum inducere voluisti, ut super eo, quod in quosdam excommunicationis sententiam promulgavit, ac quibusdam aliis articulis sub tuo examine responderet. Et quia ipse non solum juri suo periculum, verum etiam subversionem metuens ecclesiasticæ libertatis, id elicere denegavit, se ac bona ipsius ecclesiæ, protectioni Sedis Apostolicæ supponendo, motus ex hoc graviter contra eum, ipsum domibus, villis, terris, redditibus et possessionibus ad ecclesiam suam spectanti-

bus pro tuæ voluntatis arbitrio spoliasti, ea per ministros tuos faciens detineri. Hæc Pontifex aliaque, ex quibus intelligimus bona archiepiscopi occupata fuisse, quia ipse se Regis examini submittere recusabat.

247 *Nunc explicemus, quibus gradibus ad generale diocesis suæ interdictum processerit Mauritius archiepiscopus. Discimus id ex epistolis ejus hæc de re scriptis, quas tom. 3 Spicilegii inseruit Acherius a pag. 614. Primum, quod Rotomagensis ecclesiæ beatæ Virgini esset sacra, hanc honorum ejus occupationem in Virginis injuriam cedere contendens, omnes ipsius imagines, loco suo amotas, humiliori loco in vari ecclesiæ deponi, spinisque circumdari jussit, idem de imaginibus Domini nostri Servatoris post quidecim dies faciendum monens, nisi aliud juberet. Deinde sacris interdixit omnia Regis sacella in diocesi Rotomagensi sita, nisi Rex ipse præsens esset vel regina: omnes insuper Regis ministros, eorumque familias. Tandem divina cessare jussit per totam diocesim: Itaque, ait, nullum ibi divinum officium celebretur, nullum ibi ministretur eucharisticum Sacramentum, præter baptismum parvulorum, et penitentias morientium. In qualibet tamen parochiali ecclesiæ permittimus, ut sacerdotes semel in hebdomada, januis clausis, exclusis interdictis, diebus non festis, et voce submissa legant populo Introitum, Epistolam, Evangelium, et dent populo panem benedictum, et eis mandata ecclesiastica exponant. Hæc eo in statu fore mensibus circiter tredecim, nempe a vigilia S. Michaelis, seu xxviii Septembris, usque ad xxv Octobris sequentis anni, ut narrat Chronicon Rotomagense.*

cum archiepiscopo argum-
le:

F

248 *Attuloravit præ ceteris diligentius Gregorius IX Pontifex maximus, ut hæc discordiam tolleret; citavimus jam primam ejus hac de re ad Regem epistolam, in qua, improbata bonorum episcopi occupatione, hortatur, ut ea restituat, hæc subnectens verba: Si quid autem juris in præmissis, et aliis adversus eundem archiepiscopum regalis excellentia se habere proponit, faciemus ei justitiæ plenitudinem exhiberi. Significat deinde, ait ibidem Raynaldus supra citatus, a se Parisiensi, et Sylvanectensi episcopis datam provinciam, ut regios administratos ad restituenda archiepiscopo, quæ occupata erant, censuris cogerent. Porro hæc Pontificis epistola notatur scripta in Kal. Decemb. anno vi Pontificatus Gregorii, id est Christi 1232. Quæ si vera sit subscriptio, ut verisimile fit ex eo, quod secunda Gregorii epistola data legatur Kalendis Septembris anni sequentis, adeo ut prima ad mensem Novembrem istius anni referri non possit, necessum est, Chronicon Rotomagense uno anno rem serius narraverit, quam gesta sit, finisque controversiæ anno 1233 sit impositus: sed minoris momenti hæc est discrepantia, quam ut pluribus eam pertractare liceat: ad Gregoriam itaque redeo pacis auctoritatem.*

sed curante
Gregorio II.

249 *Hiscæ ad Regem litteris, acriori stylo exaratis, alias deinde addidit Pontifex litteras, datas, ut jam diximus, Kalendis Septembris anni 1233, quibus laudata præcedentium regum in Ecclesiam pietate, ad eorum sectanda vestigia hortatur Ludovicum, hisce demum verbis concludens epistolam: Ergo ut anima nostra tibi benedictionis filio benedicere delectetur,*

lis tandem
finitur.

tur,

A tur, animam tum deputans operibus pietatis, ut quem magnum natura genuit, etiam edidisse magnificum videatur, vota nostra circa reverentiam matris Ecclesiae devotione prosequere illi, preces et monita, quae pro venerabili fratre nostro archiepiscopo Rothomagensi tuae celsitudini secunda fiducia replicamus, sic efficaci promptitudine completurus, ut absque morae dispendio sibi et ecclesiae suae per te restitutio fiat omnium sublatorum. Hactenus Gregorius, inquit haec recitans Raynaldus ad annum 1233, num. 62, qui aliis literis reginam Blancam, regiosque consiliarios sollicitavit, ut pium Regem ad crepta restituenda adducerent. Optatum videntur habuisse successum haec litterae opera maxime episcoporum Parisiensis et Silvanectensis, quibus Pontifex concordiam conciliandam delegaverat. Illustrissimus Angelus Maurique tom. 3 Annalium Cisterciensium ad annum 1233, cap. 3 binas recitat litteras, alteras episcopo Tornacensi, et abbati Pontigniacensi; alteras abbati Sabigniacensi, et priori fratrum Praedicatorum Parisiensium in-

B scriptas, quibus Gregorius praecipit ut illi Regem inducant ad bona archiepiscopo restituenda, Si forte illi, Parisiensis et Silvanectensis episcopi, mandatum Apostolicum infra praefixum sibi terminum exequi neglexerint. Dedit has litteras Pontifex x Kalendas Novembris anni 1233: indeque laudatus Manricus existimat rem suis Cisterciensibus describendam. At ego probabilis opinor, triduo post scriptas hasce a Pontifice litteras, seu xxv Octobris, festo sanctorum martyrum Crispini et Crispiniani, anni 1233 concordiam initam, qua Rex bona archiepiscopo restituenda curavit, archiepiscopus vero interdictum sustulit. Ceterum quidquid in hac controversia ex parte Regis actitatum, non ei, sed ejus consiliariis, reginaeque adscribendum, cum Ludovicus liberam regni administrationem necdum per aetatem esset adeptus.

§ XXII. Controversia cum Episcopo Bellovacensi de jurisdictione illius urbis civili.

C **N**eedum finita erat discordia cum Rotomagensi archiepiscopo, quando altera cum Bellovacensi episcopo Ludovicum exerpit, praecedenti nec minor, nec segnius agitata. In haec piissimum Regem, atque ecclesiasticorum virorum cultorem eximium, induxit aere studium scelestae vindicandi. Rem summam ac breviter narrat auctor illius temporis ac loci Viuentium Bellovacensis in Speculo historiali lib. 30. cap. 137 his verbis: Anno Domini mcccxxxiii facta est dissensio inter burgenses Belvacenses, minoribus insurgentibus contra majores. Unde plures ex majoribus occisi sunt. Plurimi vero de minoribus capti, et per diversa regni loca carceri mancipati, ad ultimum vero multa pecunia summa redempti. Namque Milo ejusdem urbis episcopus tanquam faveret minoribus in hoc facto suspectus habebatur. Rex autem Ludovicus tanquam superior iudex manum ultimum adhibuit, et ob hoc episcopatus pluribus annis sub interdicto fuit. Milo vero praefatus episcopus Romam proficiscens, in itinere obiit. Sed et ejus successor Gaufridus eidem cause

Controversia Ludovici cum episcopo Bellovacensi

contra Regem insistens, dies paucos et malos, id est, afflictione plenos in episcopatu peregit, cui succedens Robertus pacem cum Rege composuit, et sic ab interdicto diocesim absolvit. Haec paullo latius deducenda: verum pauca prius circa tempus inchoatae controversiae.

251 Illustrissimus Spondanus in Continuacione Annalium Baronii ad annum 1231, num. 8, eodem illo anno primum concilium hac de re celebratum scribit apud S. Quintinum: quem una cum Hemerao, idem scribente in Augusta Vironandorum illustrata pag. 220, refutat Gabriel Cossartius noster tom. xi Conciliorum col. 445 sequentibus verbis: Quod autem anno mcccxxxi hoc concilium assignent tum Spondanus, tum Hemeraus, parum probabile videtur: cum in instrumento inquisitionis hac de re factae anno mcccxxv, editae a Louvetio in Histor. Bellovac. testes omnes dicant seditionem Bellovacensem, quae occasionem his conciliis praebuit, accidisse anno mcccxxii. Qui conciliari ista possunt? Neutiquam certe, nisi dicamus alios secutos esse Romanam anni rationem, alios Gallicanam: in Galliis enim (ubi annorum initium ducebatur a festo Incarnationis, aut Paschae) adhuc habebatur annus mcccxxxi tempore hujus concilii, quod celebratum esse oportuit post paulo quam Bellovacum Rex ingressus est, ut a seditiosis poenas repeteret: quod pridie Purificationis R. Virginis factum esse, discimus ex inquisitione, cujus ante mentionem feci. Ita Cossartius recte quidem annum 1231 improbat, at annum seditionis Bellovacensis, primique ea de re concilii non recte assignat. Nam praeter Nangium in Chronico anno 1233, et Viuentium Bellovacensem jam citatum, etiam Albericus in Chronico pag. 543 signat annum 1233, quorum auctorum sententia standum omnino videtur, tum quod duo posteriores hoc tempore floruerint, tum quod illorum dicta consentiant cum citato a Cossartio instrumento: etenim cum seditio contigerit ante Pascha anni 1233, adhuc habebatur in Gallia annus 1232, quem testes Galli in memorata inquisitione designant. Confirmabitur haec temporis ratio ex epistola archiepiscopi Remensis post pauca recitanda.

252 Aliud, inquit Cossartius, mirari subit, quod in illa inquisitione, nulla sit mentio Quintinopolitani hujus concilii, in qua tamen accurata et minutissima omnium narratio fit a testibus: sed statim si Noviomensi ducatur initium. Hinc suspectum mihi haberetur primum istud hac in causa concilium, nisi Sirmondinarum schedarum ex Remensi tabulario excerptarum fide muniretur. At, quidquid sit de schedis illis, prorsus fictitium esse concilium, quod hac in causa Quintinopoli primo dicitur congregatum, evincunt litterae mox recitandae: in illis enim non modo omittitur illud concilium, sed satis ostenditur in Noviomensi concilio primum querelas suas contra Regem exposuisse episcopum Bellovacensem. Fuit igitur in Fano S. Quintini concilium celebratum anno 1231, ut etiam Marlot significat in Metropoli Remensi tom. 2, pag. 515, non repugno: verum hac de controversia in eo actum esse, id solum nego. Nunc qua occasione haec contentio orta sit audiamus.

253 Marlotus mox laudatus eam ita exponit: Interim Rege Belvacum profecto, ut poenas sumeret de seditiosis quibusdam, qui emergente tumultu civem Crellensem ex invidia peremerant, quod a Rege major urbi consti-

atium habuit anno 1233.

E

non autem anno 1231

F

quia Rex seditiosos Bellovacenses suo nomine punit. Crell

titus

AUCTORE
J. S.

tutus esset, cum viginti juratis, qui ei auxilio esse debebant, Milo de Nantolio Belvacensis episcopus supplex ab eo petiit, ut poena ab officariis suis exigeretur, quo jus episcopale illatum et illibatum permaneret. Rex suprema utens potestate precibus flecti nequit. *Verum, quod episcopus partibus suis defuisset in detinendis seditionis auctoribus, id suo nomine fieri jussit, aliaque fecit, de quibus mox conquerentem audiemus episcopum. Quæ enim post hæc secuta sunt hoc anno 1233, narrantur in epistola Henrici archiepiscopi Remensis eodem anno scripta Dominica ante Natalem Domini, quam edidit Martenus tom. 1 Anecdotorum a col. 975, quamque huic loco majori ex parte innectam, observationibus tamen quibusdam elucidatam, quia scripta a parte Ludovico contraria, natu est sinistra generare de ejus facto suspicionem. Sic itaque habet post breve exordium :*

episcopus Regem accusat in concilio;
* Noyon

* Beauvais

vii

1. e. exilio relegavit
* 1. e. bona mobilia
* 1. e. vasallorum

Rex vero in curia hanc controversiam tractandam asserit

254 In præterita . . . prima septimana Quadragesimæ nobis, totique provinciali concilio apud Noviomum * congregato, fuit ex parte episcopi et ecclesie Belvacensis, gravis exposita contra dominum Regem querimonia, videlicet quod cum episcopus Belvacensis, ejusque prædecessores in civitate Belvacensi *, et in singulis, et in omnibus hominibus civitatis omnem jurisdictionem habeat, prout apparet ex carta bonæ memoriæ Ludovici * quondam regis Francorum, et ea usus fuisset publico ac manifeste ipse ac prædecessores sui per se, ac per baillivos suos hactenus pacifice et quiete; dominus Rex circa festum Purificationis beatæ Virginis nuper ante præteritum, occasione ejusdem malefici a quibusdam hominibus civitatis ibidem perpetrati, cum multis communiis ad civitatem Belvacensem accedens, licet idem episcopus paratus esset idem maleficium facere per baillivos suos juxta facinoris qualitatem puniri; post multas supplicationes et monitiones eidem domino Regi ab ipso episcopo factas, ne idem Rex episcopum et ecclesiam suam justitia et jurisdictione ad ipsum plenius pertinente, et quam hactenus pacifice possederat, spoliaret; homines civitatis mille quingentos et plures capi fecit, et alios exbannivit *, domos dirui fecit, catalla * hominum * episcopi publicavit, eundem episcopum jurisdictione et justitia spoliando, ilique per quinque dies existens sibi expensas quinque dierum usque ad octingentas libras Parisienses ab eodem episcopo persolvi petiit. Et licet episcopus brevem diem peteret, tanquam de re gravi et penitus inaudita, ut super hoc cum suo capitulo pertractaret; idem tamen dominus Rex hoc facere denegans, eundem episcopum civitate, redditibus, et proventibus ad ipsam ecclesiam spectantibus, exceptis paucis mobilibus, spoliavit: quare petebat idem episcopus pro se et ecclesia sua a nobis et toto concilio, quatenus super his concilium apponere curaremus.

255 *Ite episcopi adversus Regem querelæ, acri, ut fit in similibus, stylo exaggeratæ, non ita occupare debent lectoris animum, ut non attendat pariter ad rationes, quæ Regem impulerunt, ut tanta cum severitate procederet, ac nihil remitteret de jure suo. Neque enim jura episcopi se usurpasse existimavit bona procul dubio fide, et fortasse ratione non minus bona. Audi S. Ludovicum de causa sua loquentem in epistola ad decanum et capitulum Laudunensis ecclesie, apud Marlotum in Metropoli Remensi tom. 2, pag. 517: Quod episcopus, inquit, Belvacen-*

sis in baronia, et in teodum homagii legii de nobis teneat, quod habet apud Belvacenses, et quod par sit ex eo Francia, vos credimus non latere, vel paucissimos ignorare: circa factum illud siquidem Belvacense, nbi diabolica rabies in stragem hominum ita horribiliter ebullivit, et horribilius et in damnum villæ, et personarum detestabilius ac inæstimabile ebullisset, nisi providento Domino regale apposuissemus remedium, qualiter sit processum, et quomodo de facto illo, de quo si ipse episcopus inculpatus est, Deus novit, erga ipsum nos habuerimus, et qualiter in principio, et postea frequentissime in curia nostra jus obtulerimus eidem, prout debuissimus, et per quos delinxissemus, sine omni subterfugio faciendum, vellemus vos universos et singulos seriatim per singula totum scire. *Tria hinc colligimus: primo Regem, ut supremum Dominum, Belloraci seditiosos compescuisse et punivisse, quod id facere, ut certe contendeat, prætermisisset episcopus. Secundo videtur tam severe episcopum tractasse in exigendis expensis, quod ipse in facto esset suspectus, adeoque gratiam non mereretur. Tertio, et maxime, Regem de facto suo respondere non detreclasse coram*

judicibus curiæ suæ, detreclasse coram episcopis rationem facti sui reddere, quod ageretur de temporali jurisdictione urbis Belloracensis, de qua judicare non erat episcoporum. Hisce observatis, releamus ad epistolam archiepiscopi Remensis, ex qua discimus, quid in concilio Noviomensi hæc de re fuerit statutum:

256 Unde, inquit, nos tractatu habito diligenti, licet factum esset notorium, tamen tres episcopi nostri, videlicet Snessionensis, Landunensis, et Catalaunensis episcopi, auctoritate concilii, ad dominum Regem, et civitatem Belvacensem, ut et ipsi Regi denuntiarent, quod Belvacensem urbem accedebant, ad inquirendum ex abundantia de justitia, et usu, et spoliatione episcopi Belvacensis, exposita certa die, et ibidem inquirent de omnibus diligenter, destinati fuerunt. Qui vocatis illis, qui erant ex parte Regis in civitate, et civibus in communia tunc administrantibus, mandatum sibi injunctum fideliter adimplentes, inquisitionem nobis et concilio apud Laudunum * circa Dominicam, qua cantatur LETARE JERUSALEM, congregato, sub sigillis propriis reportarunt. *Habemus hic secundum hæc de re concilium, tribus hebdomadis post primum, Lauduni coactum. Quid autem ibi sit actum, mox ita subdit epistola:*

257 Unde rei evidentiam attendentes, nihilominus episcoporum relationem considerantes, vidimus quod dominus Rex, predictis omnibus, contra justitiam spoliaverat episcopum et ecclesiam Belvacensem: propter quod tres episcopi missi fuerunt ad dominum Regem monendum ex parte concilii, quod episcopum et ecclesiam restituere dignaretur: quod ipse monitus facere recusavit. *Videlicet quod episcoporum iudicio se nunquam subiecisset, nec eos hæc in controversia iudices agnosceret competentes. Sed prosequatur epistolæ auctor: Verum cum postmodum eidem domino Regi fuisset per nos ipsos supplicatum pluries, quod miseretur ecclesie memoratæ, ipsum auctoritate concilii monimus, et moneri fecimus iterum atque iterum, quod episcopum et ecclesiam restitueret supradictam: quod cum facere nolisset, tandem in concilio apud Silvanectensem * urbem postmodum congregato (en tertium concilium) inter*

mittuntur episcopi, qui Regem monent:

* Laon

sterantur monitiones fructu: episcopi

* Senlis

A ter me archiepiscopum et consuffraganeos Remensis ecclesiarum, conditum extitit, et firmiter promissum a singulis episcopis, quod si dominus Rex infra vindemias nuper præteritas episcopum et ecclesiam non restituisset eandem, ex tunc provincia interdicere. Et exinde sicut eramus ibi, ad dominum Regem accessimus, et ipsum omnes monimus, ut eundem episcopum et ecclesiam restituere dignaretur: et cum nec monitiones, nec supplicationes aliquas exaudiret:

totam provin-
ciam sacra
interdicunt.
* s. quædam

258 Tandem in concilio (*quarto in hac causa*) apud sanctum Quintinum * congregato, presentes Snessionensis, Catalannensis, Noviomensis, Tornacensis, Attrebatensis, Belvacensis, Morinensis, (et aliis tribus, videlicet Ambianensi, Sylvanectensi, et Cameracensi litteratorie excusatis, et Landunensi absente, qui curiam Romanam adierat pro negotiis suis procurandis) firmiter promiserunt omnes et singuli, quod nisi dominus Rex se emendaret erga ecclesiam Belvacensem post octavam Omnium-sanctorum, in provincia Remensi poneretur interdictum: dantes mihi archiepiscopo potestatem auctoritate totius concilii, dicendi formam interdicti, et secundum formam a me dictatam, ipsi ad mandatum meum in suis diocesis ponerent interdictum, et facerent observari, sicut ego in mea diocesi ponerem interdictum. Et cum interim plures dies ad tractandum de pace fuissent a domino Rege et eodem episcopo recepti, tandem apud Bellam-montem * in crastino sancti Martini hyemalis interfirimus ego, et Snessionensis, Catalannensis, Sylvanectensis, et Cameracensis episcopi, ubi habito tractatu de pace utrimque, tandem non potuit procedere. Unde habito tractatu cum dictis fratribus, qui ibi aderant, quia Rex se non emendaverat erga episcopum et ecclesiam Belvacensem, ex potestate, quam auctoritate concilii habebam, interdictum in diocesi mea ponens, auctoritate prædicta mandavi singulis suffraganeis Remensis ecclesiarum, ut interdictum ponerent. *Formam interdicti ibi curiosus lector inveniet, ego, illa ommissa, prosequor cum epistola:*

* Bellamont
sup. Oxæ

at repugnant
interdicto ali-
qui.

259 Qui omnes interdictum ponentes, excepto Noviomensi, qui voluntate propria ductus, contra promissum suum veniens, mandato sibi facto noluit obedire, ipsam interdictum ad mandatum meum, mihi auctoritate concilii ab eis concessum, auctoritate sua posuerunt, servaverunt, et præceperunt in suis diocesis observari. Verum quia capitula cathedralium ecclesiarum Remensis provincie contra interdictum, quibusdam expressis causis, Sedem Apostolicam appellarant, feci concilium convocari apud sanctum Quintinum die Dominica ante Natale Domini; (*quod quintum hac in causa, ex eoque scriptæ hæ litteræ*) ibique cum sperarem de capitulorum et episcopi Noviomensis animadversione tractare, quidam de coepiscopis nostris, licet interdictum posuissent et servassent, et a suis subditis præcepissent observari, ad retractationem interdicti coperunt instare, licet litteræ Sanctitatis vestre ad ipsos directæ, ex quibus ad jus et justitiam ecclesiarum conservandam debuerunt unanimiter ellici fortiores, exhibitæ et perfectæ fuissent ibidem, quasdam occasiones prætendentes.

illudque tolli-
tur, repu-
gnante Bel-
vacensi.

260 Quod præsentens episcopus Belvacensis, coram nobis et concilio, ne interdictum pro se et ecclesia sua latum, et ab ipsis observatum, nulla sibi et ecclesie suæ a domino Rege

satisfactione facta vel restitutione, revocaretur vel relaxaretur, Sedem Apostolicam appellavit, se et ecclesiam suam, et interdictum pro ecclesia sua latum, et statum, in quo erat negotium, sub domini Papæ protectione ponendo. Catalannensis tamen episcopus post appellationem Belvacensis pro se, Ambianensi, Sylvanectensi, et Attrebatensi episcopis, pro suæ voluntatis arbitrio coram nobis et coepiscopis proposuit, quod interdictum relaxaret prædictum: et ne propter hoc contra ipsos procederem in aliquo, in vocem appellationis prorupit, sprete appellatione a Belvacensi episcopo ante facta: et cum nobis, inter has augustias positus, quidam alii episcopi adhererent, eisdem nunc post multos tractatus enim * temperamento interdicti, vel alio modo possemus eos ad unitatem reducere, tandem eorum instantia devicti, dictum relaxavimus interdictum.

ACCORD
I. 5

* forte cu-
nec

261 *Andirimus supra, capitula cathedralia interdictum admittere noluisse. Hinc S. Ludovicus gratias egit capitulo Landunensi per epistolam superius recitari captam, in qua post verba jam citata mentem suam de hoc interdicto sic exprimit:* Ude quam plurimum admiramur, quod suffraganei Remensis provincie, nobis a nullo jure deficientibus, tantæ contra nos malitiæ acquieverint aliquorum, quod in nostrum, et regni præjudicium, interdicti sui præcipitantes sententiam, ita contra nos, et jus nostrum perperam processerunt. Et utinam quanto zelo, quanta affectione moveantur eorum aliqui in hoc facto, bene attenderit singuli atque omnes. In quo tamen vos, qui saniore ducti estis consilio, jura nostra opprimere non duxistis, sed juri regio favorabiles, et eorum injuriis contrarios vos gessistis, ex quo vobis et ecclesiis vestris regalem gratiam merito obtinuisse debetis. Rogamus igitur universitatem vestram, et in amore, quo nobis et regno tenemini, exhortamur, ut viam istam conservandi jura regia, qua incedere cœpistis, constanter atque viriliter teneatis. . . scientes quod nos pro facto isto paramus nuntios providos et discretos incunctanter per hoc ad Romanam curiam destinandos, ne procedat in tantum regni nostri detrimentum ista malitia, prout aliqui contra nos conceperunt. Actum apud Compendium anno Domini millesimo ducentesimo trigesimo tertio, mense Decembri. *Hactenus Ludovicus. Ex quibus perspicias, Regem non minus conquestum fuisse jura sua lædi ab episcopis, quam illi quererentur id factum a Rege. Ratio Ludovici huc reduci potest. Jurisdictio civilis Bellovacensis res est regni feudalis: at vero his de re feudali agitari debet apud feudi dominum: cum itaque rationem reddere non renuerim in curia regni, injurii mihi sunt episcopi, qui ea de re sibi arrogarunt judicium.*

Rex causam
suam agit

E

F

262 Porro, uti Rex nuntios suos se quam primum Romam missurum dicit, ita et episcopi causam suam Gregorio Pontifici commendant his verbis: Unde Sanctitati vestre humiliter supplicamus, quatenus desolationi Belvacensis ecclesie, quæ in partibus nostris manifesta est, paterno compatientes affectu, celeri remedio salubriter dignemini providere, scientes pro certo, quod non potest oppressioni dictæ ecclesie, nisi per supremum Sanctitatis vestre remedium subveniri. Actum apud sanctum Quintinum Dominica ante Natale Domini, anno Domini MCCCXXXIII. *Ita archiepiscopus Remensis ad Pontificem.*

que deferitur
ad Pontificem
observantur
aliqua

ficem.

ATLÉPHON
J. S.

ficem. Porro has duas epistolas recitandas censui, quia totius controversiæ historia ex illis elucescit magis, quam ex aliis instrumentis hætenus prolatis. Verum ne qui ex epistolæ verbis quibusdam, quæ plus significare videntur, quam rerera significant, in errorem ducantur, illa paullo accuratius sunt exponenda. Num. 254 dicitur episcopus omnem jurisdictionem habuisse in civitate Bellocacensi. Id verum est, et declaratum a Ludovico VII per chartam, quam edidit Antonius Loisel in Monumentis agrî, urbis, etc. Bellocacensis pag. 275: veruntamen non sine restrictione aliqua. Verba regis accipe: Sancimus igitur ex regis majestatis excellentia, quod semper ad episcopum querimonie perferentur, et nemo sit tam præsumptuosus, ut de jure episcopi et ecclesiæ, scilicet de faciendâ justitia, se intromittat apud Belvacum, quamdiu, ut fiat, in episcopo non remanserit. Sed si forte in eo, quod absit, remanserit, tunc ipsi cives habeant licentiam suis concivibus faciendi: quia melius est tunc ab eis fieri, quam omnino non fieri. Cum itaque Rex Bellocacum accessisse dicatur ibidem, cum multis communiis, quibus ineumbat Bellocaci fontes punire, id non faciente episcopo; vix dubium relinquitur, quin illi Regis opem implorarent, quod sibi vires deesse perspicerent ad seditiosos comprimendos et puniendos.

circa epistolam archiepiscopi:

263 Deinde eodem num. 254 dicitur episcopus paratus fuisse ad seditiosos puniendos. Verum se tantum paratum exhibuit, cum Rex adveniret ad id ejus loco præstandum: neque Ludovicus manum admovit, priusquam, inquisitione facta, ipsius consilium declarasset episcopum partibus suis defuisse, quod fontes non jussisset apprehendi, ut refert Chazius pag. 470. Hic itaque erat nodus controversiæ; an vere officio suo defuisset episcopus, quod Rex contendeat, ille vero negabat. Hanc autem controversiam in curia seculari examinandam dicebat Ludovicus, non in episcoporum concilio. Tertio ubi dicitur Ludovicus episcopum jurisdictione spoliasset. Non ita id intelligendam, sicut perperam intellexit Raynaldus ad annum Christi 1234, num. 42, ac si S. Ludovicus episcopum jurisdictione, urbisque dominio in perpetuum exuisset: at dumtaxat quod jurisdictionem et facultatem liberam non reliquisset ad seditiosis præterita auctores suo nomine puniendos. Similiter verba paullo inferiora, quibus dicitur Rex episcopum civitate spoliasset, nolite accipias, sicuti accepit Raynaldus ad annum 1236, num. 37, ac si episcopum civitate eiecisset; id enim aperte falsum est: nam episcopus libere ad urbem veniebat, quoties ipsi erat lubitum. Verum intellige, urbem regio præsidio serratam fuisse ad tempus; nimirum donec redditus quibusdam minoris momenti episcopi honoris, receptisque episcopatus redditibus, soluta esset pecunie summa, quam pro gisto, ut vocant, seu sumptibus quinque dierum Rex exegerat, ac solvere detrectabat episcopus. Unde episcopi in moutione Regi facta, apud Harduinum tom. 7 Conciliorum col. 200, nihil ab eo exigunt, nisi ut justitiam, seu jus puniendi seditiosos illos episcopo reddat, damna restituat, in exilium missos revocet, capivos restituat, regalia item, seu suam gisti nomine exactam, refundat: nam vero ut episcopum urbi, urbisve dominium episcopo restituat.

264 Num. 258, et 259 refertur, quomodo

interdictam fuerit revocatum: quam narrationem suppleendam censui ex inquisitione hac de re facta anno 1233, apud memoratum Harduinum col. 198, ubi testis octavus hæc narrat: In sequenti die Lunæ vel die Martis fuerunt congregati omnes episcopi, et capitula: et surrexit M. Simon de Arceia (decanus Ambianensis) et proposuit ex parte capitulorum, ut dicebat, in pleno concilio prædictas causas, et quasdam alias: inter quas fuit, quod negotium Belvacense tempore mandati facti ab archiepiscopo de ponendo interdicto, relatum fuit ad curiam: et dicebat, quod archiepiscopus in concilium ulterius se intromittere non debebat. Hinc habemus, litem in Regis curia examinari saltem coeptam: quid autem ibidem actum fuerit, non invenio. Atamen suspicor id causæ regis non parum profuisse, atque episcopos plerosque hinc melius de re tota fuisse instructos: certe idem testis post pauca ita prosequitur: Item dicit, quod appellavit Simon de Arceia pro capitulis cathedralium ecclesiarum provincie Remensis apud S. Quintinum, ubi erat concilium provinciale congregatum die Dominica proxima ante festum Natalis Domini: ubi suffraganei archiepiscopi Remensis, exceptis archiepiscopo, episcopo Suessionensi, et Cameracensi, dixerunt, quod male posuerant interdictum in suas dioceses: et melius volebant revocare per se, quam revocaretur per superiorem. Et episcopus Catalaunensis pro se ac pro aliis dixit, quod ipsi revocarent interdictum: et ne archiepiscopus nomine suo, vel auctoritate concilii, in aliqua re contra eos procederet, appellabat pro se ac pro aliis ad Dominum Papam. Hactenus de iis, quæ anno 1233 circa hanc controversiam actitata sunt, quæ prolixius exponere visum est, tum quod ea hactenus non invenio satis accurate exposita, tum vel maxime, quod aliqui quædam hæc de re scripserant S. Ludovico parum honorifica. Nunc brevius describemus, quo tandem modo controversia fuerit finita.

265 Pars utraque ad Pontificem suos destinaverat nuntios, ut supra vidimus. Jurat itaque audire, quid Pontifex, post acceptas tam acres contra Ludovicum episcoporum litteras, Regisque nuntios auditos, hac in re agendum, Regique rescribendum censuerit: ut hinc etiam utcumque elucescat, quid Pontifex de tota hac controversia, factoque Regis judicavit. Epistolam recitat magna ex parte Odoricus Raynaldus ad annum 1234, num. 42, in qua laudata regum Franciæ pietate, Ludovicum horum non minus in devotione quam regno successorem mirificis laudibus extollit, eumque deum ad pacem cum ecclesia Bellocacensi hortatur hisce verbis: Cum omni regno desiderabilis sit tranquillitas, qua et populi proficiunt, et honor regius custoditur, ad concordiam cum Belvacensi ecclesia faciendam, animi tui mansuetudinem inclinare procures, per quod misericordia, qua tecum coaluit, clarius, et conspectius enitescat. Nos enim dilectum filium magistrum P. * de Collemedio capellanum nostrum præpositum ecclesiæ S. Audomari * virum notæ probitatis, et circumspeditionis expertæ, quem honoris tui zelatorem tibi fidelem novimus, et devotum, et de sua prudentia, et industria plenam habet notitiam celsitudo regalis, mediatorem inter te et dictam ecclesiam duximus deputandum, cujus consiliis acquiescens, jannam benevolentie consueta:

U
curriculum
sit inter-
clum. exp-
nitor

E

Pontifex arch-
trum accusat
ad litem con-
ponendam

F

* Petrum
S. Omer

sueta:

A suetae paci elementer aperias, eam, et libertatem ecclesiasticam, quibus regni solum plus firmitatis accipit, plus splendoris, tamquam Rex Christianissimus amplectendo, ita quod in te paratum videatur ecclesiis antidotum pietatis etc. Datum Later. VIII Idus Aprilis Pontificatus nostri anno VIII, id est Christi 1234. Ita misericordiam potius Regis inclamat pro episcopo, quam jura episcopi laesa queratur, acerrimus alioquin ecclesiasticae libertatis vindex Gregorius.

266 Jam autem quid statutus a Pontifice pacis sequester, Petrus de Collemedio profecerit, non liquet. At constat pacem necdum secutam fuisse. Milonemque Bellocacensem episcopum Roman profectum, in itinere obiisse. Mortem ejus scribit cum aliis Albericus in Chronico ad annum 1234, pag. 554 his verbis: Milo Belluacensis episcopus apud Camerinam civitatem Italiae moritur: post quem Gaufridus in episcopum eligitur. Cum Milone contentio finem non habuit, ab ejus successore renovatu: sed nec hic effecit quidquam, nisi quod subditos suos sacrorum usu interdixit. Obitum autem Gaufridi, ejusque successorem memorat Albericus ad annum

B 1236 hunc in modum: Mortuus est episcopus Belluacensis, post quem Robertus decanus lit episcopus. De quo Gallia Christiana Sammarthannorum fratrum in episcopis Belluacensibus pag. 396 inter ubi haec habet: Robertus de Cressonsart... demum concordiam ac pacem inivit cum S. Ludovico, et anathema per decessores in diocesim promulgatum revocavit, ac cum ipso Rege composuit super gislis, aliisque juribus, quae sibi ab omni aeo vindicabat. Subdit dein diploma regium, quo Ludovicus circa jus gisti cum episcopo composuit. Ceterum ex litteris Gregorii, apud Luceam Waddingum post tom. I Annalium Minorum in Regesto Pontificum a pag. 32 con-jicio, concordiam coaluisse anno 1237. Nam interdictum, quod, ut ait in epistola ad Regem, nimis praepropere, et ex abrupto fuerat repositum, suspendit Pontifex ad octo menses pro fine pacis et concordiae ineundae, inquit ex epistola ad episcopum Belluacensem ejusque capitulum Waddingus: suspicari ergo merito possumus intra octo illos menses concordiam stabilitam. Itaque eam memoratur Pontifex litterae scriptae C sint mense Septembri anni 1236, ad annum sequentem pax videtur referenda, nisi sub finem anni 1236 jam fuerit sancita, quod minus est verisimile. Discordia igitur, qua Ludovico sub tutela constituto diu rignerunt, eo ad regni habenas admoto, brevi extincta est: nec lites cum episcopis tam diuturnas dein ridebimus.

§ XXIII. Reliqua anni 1233: anno 1234, mortuis quibusdam principibus, concordia inter Campaniae comitem et Cypri reginam mediante Rege facta: alia quaedam ad annum 1234 spectantia.

Quam jura ecclesiarum illata vellet et illibata S. Ludovicus, testantur litterae Archembaudi Borbonii domini, ac Regis in Arvernica procuratoris, hoc ipso anno 1233 mense Junio datae, atque editae post tomum 2 Galliae Christianae

imperrime recusa inter instrumenta a col. 137: АУСТОНК quippe ex hisce litteris discimus servientem quem- J S dam, ut rocabant tunc temporis, a regio procuratore praedicto in oppida Brivatensi * statutum * Brionde fuisse tempore Ludovici VIII, quod Brivatenses querebantur privilegiis ecclesiae suae contrarium. Re disensa, veras esse Brivatensium querelas repertum est, serrientemque amore jussit Ludovicus VIII. Verum morte ejus interveniente, id facere distulit procurator regius. Recurritur igitur ad S. Ludovicum. Ipse autem Rex, inquit procurator, benignitate regia motus, et justitiae et aequitatis debito volens mandatum patris ratum et firmum haberi, et ecclesiam Brivatensem cum suis possessionibus in ea libertate observari, in qua manserat temporibus retroactis, mihi viva voce praecipit, et etiam super hoc suas litteras patentes direxit, ut secundum inquisitionem praedictam, a villa Brivatensi praefatum servientem amoverem, et ecclesiam Brivatensem cum suis possessionibus in praedicta libertate conservarem. Actum anno MCCXXXIII, mense Junio. Sic qui nec minis cedebat nec terroribus, ubi iniqui juriq; suo contraria peti existimabat, faciles justitiae manus dabat, rei aequitate compta.

268 Pietatem item, qua sacras prosequeretur reliquias, hoc anno, ut saepe alias, egregie declaravit Rex sanctus in amissione et inventione sacri clavi, quem ut thesaurum pretiosissimum custodit ecclesia S. Dionysii in Francia. Res contigit anno 1233 ex Chronico Alberici ad eundem annum pag. 543, licet eam more Gallico ad annum 1232 retulerit Nangius, quod ante Pascha fuerit peracta. Porro laudatus Nangius apud Chesnium pag. 330 factum enarrat hoc modo: Sequenti anno sanctissimus clavus Domini, non de illis, ex quibus corpus Dominicum cruci affixum dicitur exiisse, qui a tempore Caroli Calvi regis Franciae et imperatoris Romani, in eadem sancti Dionysii ecclesia dono ipsius permanebat, cecidit de vase suo, dum daretur gentibus ad osculandum; et sic perditus fuit inter multitudinem osculantium tertio Kalendas Martii; sed primo die Aprilis sequentis, multis prodentibus miraculis inventus, ad praedictam ecclesiam cum gaudio et magna exultatione in die sancto Parasceves est allatus. Hujus clavi sanctissimi amissione dolor et compassio, qua Regi Ludovico et matri ejus reginae, ac multis accidit, non puto omittendum. Audientes vero Rex et regina mater ejus tam pretiosissimum thesaurum in regno suo fuisse perditum, vehementer doluerunt, dicentes quod sibi nihil penitus potuisset nuntiari, unde possent, aut deberent gravius molestari. Illustrissimus autem et pius juvenis Rex Ludovicus tandem praedoloris magnitudine exclamasse dicitur, se maluisse optimam regni sui civitatem hiatu terra funditus perisse.

369 Qui statim viros eloquentes et eruditissimos a latere suo mittit, qui dolorem et letum abbatis et conventus sancti Dionysii, quos inconsolabiliter contristatos audierat, verbis bonis et consolatoriis levigarent. Ipse quoque in propria persona venire voluit, sed discreta suorum consideratio non permisit. Qui confestim clamari voce praconis per plateas civitatis Parisius jubet, ut si quis clavum Dominicum invenerit, cito reddat, et securus de villa, de disco regio percipiet centum libras. Hisce quaedam subdit auctor de dolore universi populi, quae ad Ludovicum non spectant. Totam hanc historiam ex Ms. antiquo

ube-

que demum
composita

dotet amissum
sacrum cla-
vum.

F

eumque inven-
tum gaudet
et veneratur

Jura ecclesiae
Brivatensis
restituit S.
Ludovicus:

AUCIORS
J. S.

uberius narrat Michael Felibien in Historia abbatie S. Dionysii a pag. 228, usque ad 232, ubi postquam exposuerat, quomodo relatus sit ad templum S. Dionysii sacer clavis, de sancto Ludovico subjungit, eum post aliquot dies venisse ad abbatiam S. Dionysii, ut gaudium suum testaretur de suero clavo iureto, eumque eum illustri comitatu suo veneraretur. Hæc sufficiunt ad eximiam Sancti erga sacras Reliquias observantiam declarandam: plures autem historie circumstantias apud assignatum auctorem curiosus lector inveniet.

270 Albericus hoc anno in Chronico pag. 543 de S. Ludovico hæc scribit: Terram de Mallione eodem anno, mortuo Savarico, obtinuit. Studuerat hic Savaricus partibus Angliæ regis, ut vidimus num. 93. De Malleone autem, sen. Malo Leone hæc scribit Adrianus Valesius in notitia Galliarum pag. 314: Est in Pictonibus diocesisque Malleacensi Malus Leo castrum, a nonnullis contracto nomine Malleo appellatum, vulgo Mauleon, clarum veteri monasterio monachorum regulam S. Augustini sequentium, quibus suus est abbas. Est alterum castrum et Malus Leo vel Malleo in valle Sabola apud Novem populos, Mauleon similiter nuncupatum: cuius dominus fuit, qui et ab eo castro cognominatus est, Savaricus de Malleone, quem Petrus monachus in capite lvi libri de bello Albigensi commemorat, et in capite lxxvi inimicum Ecclesie, regis Angliæ seneschallum fuisse asserit. *Ita ille, ex cuius sententia posterius hoc castrum S. Ludovici hoc anno obtinuit. Verum id mihi probari non potest, eum Savaricus de Malo-Leone, cuius crebra mentio fit in rariis antiquorum auctorum Opusculis apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ, ibidem col. 879, et rursum col. 882 Pictavinus vocetur, eumque et Pictariæ seneschallum, et ubique inter Pictones memoratum inveniam. Unde de priori castro Albericum intelligendum existimo, ea etiam ratione, quod secundum sitam sit in posterioribus Vasconie partibus, quam Angli hoc tempore obtinebant. Hoc item anno Ludovicus excepit homagium Galteri de Avesnin comitis Blesensis pro feudo yevaino, ut habetur apud Martenium tom. 1 Anecdotorum col. 974. Hinc ad annum sequentem transeamus.*

C
Comes Campaniæ pacem
cum regina Cypri

271 Prudebat adhuc indecisa controversia de comitatu Campaniæ inter comitem Theobaldum illiusque patrnelm Cypri reginam, cuius initia num. 240 exposuimus. Cum natalium defectus obijceretur regiæ, res ad Pontificem fuerat delata. Pontifex autem, ut refert Raynaldus ad annum 1233, num. 62, indixit, ut primum questio de ipsius natalibus coram Ecclesie tribunali discuteretur, illamque saltem procuratorum opera Romæ se sistere iussit. Verum regina Cypri examen huiusmodi non magnopere desiderasse videtur, quod id sibi non speraret profuturum, adeo ut facile destituta fuisset, nisi obtulissent principum quorundam in Theobaldum oia, quibus de medio sublatis, res hoc anno 1234 fuit composita. Accipe quæ hæc de re scribit Albericus in Chronico ad dictum annum pag. 550, sed vitio describentium mendis conspersa: Cum esset lucusque, inquit, simultas et invidia et maxima discordia baronum Franciæ contra comitem Campaniæ, contigit in hac hyeme tres mori, videlicet archiepiscopum Lugdunensem, comitem Philippum Bononiæ patrnm Regis, (qui) apud sanctum Dionysium antecessoribus

suus conjunctus est, et comitem Robertum (bro- censem) fratrem archiepiscopi Romensis. . . (et Petri Britanniæ comitis), qui Dominica astro mui sepultus est. Qui de medio factus * obtinuit cum regina Cypri pacem facere, quæ istis instigantibus, et consilium cum auxilio ferentibus, cabinniam movebat contra consobrinum suum comitem Campaniæ.

272 Quibus autem conditionibus concordia stabilita, ac jure quolibet in comitatum Campaniæ cesserit regina Cypri, vivente Theobaldo, ejusre posteris, mox refert his verbis laudatus Albericus: Unde quadraginta millia librarum habuit in instanti pro debitis et expensis, et duo millia quolibet anno. Hæc ad auctissim consentit Joinvillins num. 33, addens duo illa millia quotannis solvenda, in terris ac censibus assignata fuisse; reliqua quadraginta millia a Rege soluta pro comite, enptis hac pecunia feudis, quæ mox ex authentico instrumento recitabuntur. Cangius in observationibus ad Joinvillium pag. 46 recitat litteras S. Ludovici, quibus pacis conditiones continentur, quas ex eo hæc transfero: Excellentissimo et karissimo domino suo Ludovico Dei gratia Francorum Regi, A. * eadem gratia R. * Cypri, salutem et dilectionem sibi sinceram. Excellentie vestre supplicamus, et vos requirimus, quatenus subscriptis litteris vestrum apponi faciatis sigillum. Ludovicus Dei gratia Francorum Rex: Noverint universi presentem paginam inspecturi, quod nobilis mulier Elipdis * regina Cypri, in presentia nostra constituta, quittavit carissimo consanguineo et fideli nostro Theobaldo Campaniæ et Briæ comiti palatino, omne jus, quod habebat, vel dicebat se habere in comitatibus Campaniæ et Briæ, et pertinentiis eorundem, et de eodem jure se deestivit * in manu nostra. Et nos ad petitionem dictæ reginæ investivimus de eodem jure dilectum et fidelem nostrum Archembaldum de Borbonio nomine dicti comitis, salvo hoc, quod si dictus comes decederet sine hærede ab ipso linea matrimoniali descendente. supradicta non obsessent dictæ reginæ, quia possent petere dictos comitatus, sicut poterat ante, nec propter suprascripta jus suum minueretur, vel augmentaretur. Promisimus etiam quod quando assisiæ * duarum millium librarum terrarum factæ dictæ reginæ, nos omnia sicut continentur in charta dictæ reginæ tradita, dicta comiti faciemus scribi, et sigillari, et tradi dicto comiti, et iis omnibus supradictis et sigillatis, et dicto comiti traditis, presentes litteras nobis reddentur. Actum anno gratiæ mcccxxvi, mense Septembri Ita concordiam regno suo maxime utilem conciliarit Ludovicus.

273 Jam vero fenda, quæ comes Campaniæ Ludovico tradidit propter soluta quadraginta librarum millia, non pignori solum data fuisse, quemadmodum Albericus ad annum 1236 pag. 556 scripsit ex quorundam eo tempore opinione, sed revera vendita fuisse, ut habet Joinvillins num. 34, erincunt litteræ ipsius Theobaldi, quas præcedentibus subjecit Cangius, his verbis errata: Ego Theobaldus Campaniæ et Briæ comes palatius notum facio etc. quod ego carissimo domino meo Ludovico Regi Francorum illustri vendidi pro xl millib. librar. Turon., de quibus idem dominus Rex mihi plene satisfecit, feoda mea comitatus Carnotensis * cum pertinentiis suis, comitatus Blesensis * cum pertinentiis suis, comitatus Sacrocaris * cum per-

tinem

* forte, quæ de medio fuit

quo pignori tradidit et non jure suo

Altedis regina

patrum libris

i. e. et illi

i. e. assisiæ

no censibus

F

hinc Ludovicus quorundam comitis feoda emit

* Chartres * Blois * Saucerre

A
 • Clitaeudon
 finentis suis, et vicecomitatus Castriduncensis * cum pertinentiis suis, et omnia jura, quae in praedictis habebam, tam in feodis quam in domaniis ratione praedictorum feodorum, eidem domino Regi et haeredibus suis habenda in perpetuum et tenenda, relento mihi eo, quod habeo in comitatu Particensi in feodis et domaniis, quod movet de leodo Carnotensi, et quod comes Carnotensis debet de domino Rege tenere. In cuius rei testimonium praesentes litteras sigilli mei munimine roboravi. Actum anno Incarnat. Dom. mcccxxxiv, mense Sept. Hanc venditionem etiam ratam habuit regina Cypri litteris apud Cangium recitatis loco assignato.

274 Praeter paccam jam dictam, reliquorum principum motus contra comitem Campaniae post mortem Philippi Bononiae comitis, quem vana regni spe lactare non destiterant, plaue conceidit. Testatur id Guilielmus de Podio Laurentii in Chronico cap. 39 his verbis: Motus quoque Robertorum, consentientium Philippo comiti aspiranti regno, ejusdem Philippi morte extinguitur naturali. Certe Hugo Burgundiae dux, inter potentiores comitis Campaniae adversarios, juramento se obstrinxit ad resarcienda damna comiti illata, a Rege ad id coactus, cui et fidem iterum jurat, et praedes pro summa pecuniae, de qua convenerat, assignat. Quae latius relata inveniet lector in Charta praefati comitis apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissimae a col. 1262. Post mortem item Philippi Bononiae comitis, cum Mathildis defuncti uxor de hereditate controversiam haberet cum filia sua Joanna, ipsaque Rege, ea amice per Ludovicum composita est, ut habemus ex litteris conventionis comitis Mathildis apud memoratum Martenium a col. 1243; verum mendose ille notatur anno 1230 scriptae, cum ex ipsis clarum sit, ecartatas esse post mortem Philippi comitis.

275 Contra injurias Judaeorum, qui usuris fratribusque graves erant Christianis in Gallia, jam aliquot statuta tunc per S. Ludovicum, tum per reges praecedentes facta erant, quibus serenum eorum injustitiae injiceretur. Alia rursum hoc anno contra eosdem a S. Ludovico decreta profert Martenius tom. 1 Anecdotorum col. 984: quibus tertia pars debitorum remittitur Christianis: evectur ne Christiani capiantur ob debita Judaeorum, neque ob eadem hereditates suas vendere cogantur: ne Judaeis pignora accipere liceat a Christianis. Denum severe prohibetur ministris regis, ne munera accipiant ad horum executionem curandam: Praeceptum est etiam baillivis, quod ipsi nihil capere praesumant pro supra dictis fideliter adimplendis, sicut carum habent dominum Regem, et sicut diligunt corpora sua, terras et omnia mobilia sua. Confirmavit item hoc anno S. Ludovicus fundationem monasterii B. Mariae de Bello-risu *, quod monialibus Ordinis Cisterciensis fundavit Robertus de Curteniaco *, ejusque conjux Mathildis prope Maydum *: sicuti habent novissimi editores Galliae Christianae tom. 2, col. 248. Scripserat anno praeterito Gregorius Pontifex ad S. Ludovicum de injuriis abbati et monachis S. Walarici * illatis variisque sacrilegiis ibidem a evibus perpetratis, hortatus Regem, ut curaret sacrilegia illa debito supplicio expianda. Epistolam vilem apud laudatum Martenium a col. 978: ubi et col. 982 invenies latam sententiam a

Gaufrido Belvacensi episcopo, et Theobaldo Am-bianensi archidiacono in Majorem, scabinos, et juratos communiae S. Walarici, ob injurias monachis illatas, et profanationes ab ipsis perpetratas, ita ut Pontificis voluntati fuerit satisfactum.

276 Odoricus Raynaldus ad hunc annum 1234, num. 15 profert S. Ludovici epistolam ad Gregorium IX Pontificem: (aliam exhiberat num. 61 anni 1233) qua Rex sanctus Pontificem iterato rogat, ut Raymundo Tolosano comiti restituere dignaretur ditionem quondam comitis Tolosani ultra Rhodanum sitam, quam tractatu Parisiensi Raymundus in perpetuum abdicaverat. Duas autem in hac epistola praecipue allegat rationes ad rorendum Pontificem. Prima erat, quod Raymundi filia unica paternae ditionis heres cum Alphonso Regis fratre matrimonio esset copulanda. Altera hisce exprimit verbis: Attendentes etiam quod, sicut ex praedictorum illarum partium dilectissimo testimonio, in haereticis perquirendis, et perquisitis ad honorem Dei et S. Ecclesiae puniendis vigilanter se habuit, fideliter et devote. Ex qua ratione discimus Raymundum, qui subinde tum a Pontifice, tum a Rege movitus fuerat, ut in extirpanda haeresi diligentior se praebere, talem hoc tempore ea in re se praestitisse, ut Regi satisfaceret. Porro Ludovicus jam rogaverat a Gregorio ob annis aliquot eandem Raymundo gratiam, quam haec flagitat epistola. Verum responderat anno 1232 Pontifex, se ditionem illam Raymundo non restituere, ne haeresis rursus in illis partibus invalesceret, quod metuendum multis rationibus docet, ut ex ipsis litteris lector intelliget apud Acherium tom. 3 Spicilegii a pag. 604. Pauca accipe Pontificis verba: Sed cum illius terrae conversio adeo sit adhuc recens et tenera, quod ex mutatione subita facile posset incurere recidivum; et recidivi languores interdum esse soleant prioribus graviores, accurata est sollicitudine praevendum, ne morbus, qui tam graviter Christi maculavit Ecclesiam, in ipsius possit relluere corruptelam. Ita ad priores S. Ludovici preces Pontifex. Posteriores vero effectu non caruisse videntur, cum anno sequenti Raymundus clientelam juraverit Frederico imperatori pro Marchia Provincia, quo nomine memorata ditio, in imperio sita, eo tempore intelligebatur. Scribit hoc Godefridus Monachus in Annalibus ad annum 1235.

277 Waddingus tom. 1 Annalium Minorum ad annum 1234, num. 16 sequentia hoc anno scribit in rem nostram: Ludovicus sanctus Gallorum Rex ob intimum in Franciscanos... affectum, hoc anno fundum et locum, quem inhabitabant ab illorum ingressu in urbem, ... multo are comparavit ab abbate et monachis sancti Germani, ad quos spectabat proprietas. Venditionis et emptionis littera regio sigillo munite servatur apud eosdem monachos, datae hoc anno, mense Aprili. Et ut totum hoc venditionis, emptionis et concessionis negotium firmius consisteret, Gregorii Pontificis iudicium intercessit. Haece idem auctor subnectit varias dieti monasterii dilataciones, atque opus templi intermissum, de quo suo loco agemus. De hac item fundatione consulere potest lector Gerardum de Bois in Historia ecclesiae Parisiensis tom. 2 pag. 330.

AUCTORE
 J. S.

eo petente,
 marchionatus
 Provinciae To-
 losano reddi-
 tus:

E

F

fundatio con-
 ventus Mino-
 rum Parisiis.

AUCTORE
J. S.

§ XXIV. Pia Sancti exercitia : matrimo-
nium : discordiæ sopitiæ.

*Sanctus a lu-
dis omnino
abstinet.*

Agebat hoc tempore S. Ludovicus secundum
chronologiam nostram annos viginti : Vi-
ginti autem annorum factus, inquit monachus
S. Dionysii anonymus apud Chesnium pag. 396,
dimissis omnibus jocosis, nec canibus, nec avi-
bus indens, dimissis apparatus pretiosis, sim-
plicibus utebatur. Queret curiosus lector, quo se
igitur occuparet Rex sanctus, dum a graviori-
bus regni negotiis quietas concedebatur. Respondeo
ex Vita secunda manifestum esse, magna diei
noctisque parte orationibus variis, horisque ca-
nonicis recitandis occupatum fuisse : rerum quia
hæc ubunde ibidem descripta sunt, non habet ea
hoc loco repetere. Accipe itaque ex memorato
auctore anonymo, quid honestis animi relaxa-
tionibus substituere videatur Rex sanctus : Quia
vero, inquit, secundum cujusdam sapientis di-
ctum, nihil sapientis mentem sic ab amore mun-
di separat, nihil sic animum contra tentationes
roborat, nihil ita hominem excitat, adjuvat ad
opus bonum, sicut sacrarum studium litterarum ;
sanctus iste Ludovicus Rex attendens, quod su-
perius præmissimus, Regem in libro Legis juxta
Domini præceptum cunctis diebus legere, sa-
cræ lectioni studiose insistebat, habebat enim
Bibham glosatam, et originalia beati Augustini
et aliorum Sanctorum, et alios sacros libros,
in quibus legebat et legi coram se multociens
faciebat illo medio tempore intra prandium et
somnia diurnam, et multociens per somnum
usque ad vespas, nisi gravioribus fuisset occu-
patus. (Breverem autem hunc somnum Ludovicus
captare solebat post recitatas a prandio preces
novas, quod surgere ad Matutinas de nocte soli-
tus, id sibi necessarium sentiret.)

B 279 Prædictis etiam temporibus faciebat ad
se vocari aliquos religiosos, vel alios honestos
viro, cum quibus loquebatur de Deo, de Sanctis,
et eorum actibus, et interdum de historiis
sacræ Scripturæ et de vitis Patrum : habebat
etiam libenter secum in mensa prædatos, vel alios
clericos, cum quibus de Deo loquebatur in
mensa loco lectionis, quæ habetur in conventi-
bus religiosorum : omni etiam die dicto Comple-
torio a capellanis in capella, redibat ad came-
ram *, tuncque accendebatur una candela cerea
magnæ quantitatis, et dum illa durabat, ipse le-
gebat in Biblia, vel in alio sacro libro : siqui-
dem erga Dei sanctum sermonem, utpote qui ex
Deo erat, tantæ devotionis, tantæ reverentiæ
fuit, quod multociens in capellis religiosorum ser-
monem, in scholis quorundam sacra Scripturæ
lectionem humiliter sedens inferius, aliis seden-
tibus in scamnis et locis superioribus, amlic-
bat. Hæc ille de piis S. Ludovici exercitationi-
bus, quæ in Actis infra edendis confirmantur
locis variis. Quin et longe plura et illustra non
minus hæc adjungi possunt, cum quæ mentem
pie pascunt, quæ sunt supradicta; tum etiam
quæ simul corpus exercent, uti sunt impensa
frequenter Religiosis, pauperibus, ægrotis, aliis-
que ministeria vacua, ex quibus pia S. Regis
humilitas, atque immensa charitas elucescit :
verum hæc abunde enarrata in Actis lectar studio-
sus inveniet.

* i. e. cubicu-
lum

280 Juvat hic examinare quo pacto intelli-
genda sint, quæ scribit Gaufridus de Bello-loco
in Vita num. 6 : Nec præterendum, inquit,
de quodam religioso, qui a falsis relatoribus au-
dierat, quod dominus hic Rex ante matrimo-
nium suum concubinas habebat, cum quibus
quandoque peccabat, conscia vel dissimulante
matre sua. Quod cum ille religiosus cum multa
admiratione, quasi eam redarguendo domine re-
gina dixisset : illa super hac falsitate se et Filium
humiliter excusavit... Hoc ego ab ore ipsius
domini Regis audiui. Hæc verba passim ita in-
tellexerunt auctores, ac si fama de incontinen-
tia Ludovici sparsa fuisset, autumque regionem
pervagata. Verum, si hoc modo prædicta verba
sunt intelligenda, manifeste sibi contradicunt
Vite scriptores illi, de quorum fide atque au-
toritate dubitare non possumus. Etenim auctor
Vite secundæ, ex Actis canonizationis fide sum-
ma conscripta, nam. 135 de castitate, integra-
que S. Ludovici circa illam famam, scribit se-
quentia : Omnis fuit in sancto Rege puritas :
neque unquam tempore adolescentiæ ipsius, ne-
que tempore juventutis, neque ullo tempore
illi, qui memoratis temporibus cum, eo fuerunt,
diuque cum ipso fuerunt conversati, videre po-
tuerunt aut percipere beato Regi fuisse ullam fa-
miliaritatem, aut conversationem suspectam cum
ulla femina alia quam sua : nunquam dici audi-
verunt de incontinentia, vel verbo ejus hac in
parte famam laedi. Hæc auctor, cui scripta Gau-
fridi, quem frequenter citat, non erant incogni-
ta. Existimo igitur nihil velle Gaufridum, nisi
credulitati boni illius Religiosi quorundam pe-
tulantia illusam fuisse, eumque majore zelo
quam prudentia serio reginæ narravisse, quæ
joco audierat : adeoque famam de Regis incontinen-
tia sparsam non fuisse. Sic utrumque scri-
ptorem facile concilies.

281 Hisce de moribus sancti Juvenis diver-
ticulo non injucundo enarratis, temporis ordo
postulat, ut ejus nuptias referamus. Guilielmus
Nangius apud Chesnium pag. 331 de iis hæc
narrat : Anno Domini MCCXXXIV, regni Ludovici
Regis Franciæ VII, ætatis vero suæ XIX,
cupiens idem Rex de fructu ventris sui proce-
surum aliquem, qui post ipsum in regni ipsius
solio residerat, non causa libidinis, sed prolis
optandæ, uxorem ducere rogavit. Et tunc misit
Galterum Senonensem archiepiscopum, et domi-
num Johannem de Nigella militem suum, ad comitem
Province, hominem in armis strenuum,
simplicem, rectum, ac timentem Deum : man-
dans ei, quatenus filiam suam Margaritam juve-
nem, quam ipse Rex volebat ducere in uxorem,
sibi mittere non differret. Quibus auditis,
præfatus comes letatus est valde, et fide nuntio-
rum filiam suam, quam a rudimentis infantia
secundum Evangelium erudierat, et Dominum
metnere docuerat, tradidit gratulanter. Et sic
accepta a parentibus licentia, regni nuntii Mar-
garitam puellam facie pulchram, sed fide pul-
chriorem, Dominum timentem, bonis moribus
perornatam, omnium mulierum sui temporis dap-
siliorem, Ludovico Regi excellentissimo addu-
xerunt. Quam Rex, paucis diebus revolutis,
apud Senonensem urbem in uxorem ducens legiti-
mam, ut Francorum dominam et reginam a
Galtero civitatis Senonensis archiepiscopo inungi,
et regali diademate fecit solemniter coronari.
Sic Nangius, cui alii auctores synchroni passim
consentiant, tum quoad tempus matrimonii, tum
quoad

b
An fama
rit de incontinen-
tiam in
vici?

i. e. tunc dicit
Margaritam.

A quoad circumstantias ab eo relatas : attamen pauca, quæ ille prætermisit, aliunde supplenda.

dispensatio-
ne prius a
Pontifice peti-
ta

282 Consanguineus Margaritæ erat S. Ludovicus in quarto gradu, ita ut dispensatione Pontificia opus esset ad matrimonium contrahendum. Petiit hæc dispensationem Rex sanctus, petitamque concessit Gregorius Pontifex per litteras, iv Nonas Januarii hujus anni datas, quas recitat Odoricus Reynaldus ad annum 1234, nam. 16. Ex his porro intelligimus, quam pia ratione motus, ad hoc matrimonium processerit Ludovicus. Licet enim eximia Margaritæ cum corporis tum animæ dotēs etiam Regem impellere poterint, ac procul dubio quoque impulerint, altius tamen mentem erexit, ac fidei conservationem in partibus Tolosanis præ oculis habuit. Verba Pontificis, quæ hoc doceant, accipe : Cum itaque de matrimonio contrahendo inter te, et dilectam filiam nobilem mulierem, . . . matrem dilecti filii nobilis viri comitis Provinciae, sit tractatum; quia dicta nobilis quarta consanguinitatis linea te contingit, non prius duxisti ad consummationem ipsius matrimonii procedendum, quam super hoc ad Romanam recurreres Ecclesiam matrem tuam, nobis per nuntios humiliter supplicans, ut cum nihil magis ad conservationem illius terræ, pro qua tantus sanguis effusus est, operetur, salubre consilium apponere digneremur.

et obtenta :

283 Licet igitur nihil aliud amplius, quam necessitas dispensationem inducat; attendentes tamen quod urgens necessitas, et evidens utilitas id exposcit, cum ex hoc negotium pacis et fidei, pro quo multo sudore laboratum est, et multo labore sudatum, proficeret, ac terra prædicta, quæ olim, velut deserta et in via luxit et languit, spinis eam replentibus et urticis, et nunc a suis respirasse videtur angustiis, de cuius recidivo timetur, melius valeat conservari, cum fratribus nostris deliberatione habita diligenti de ipsorum consilio serenitati Regi auctoritate presentium concedimus, disponendo, ut cum dicta nobili, si velis, contrahere valeas, impedimento huiusmodi non obstante. Terra, pro qua tantum sanguinis effusum est, non alia est, quam ditio comitis Tolosani, provinciarque illi vicinæ, in quibus grassata fuerat hæresis Albigensium, qua necdum penitus erant expurgata; ad quas in officio continendus multum conducere poterat, si arcto fridere cum Provincia comite Rex Franciæ jungeretur. Hæc de pia S. Ludovici in nuptiis intentione, qui ardentissimo fidei conservandæ ne propagandæ studio semper urstavit.

tempus et locus
nuptiarum, ac coronationis regine:

284 Quod attinet ad alias matrimonii circumstantias : tempus designat Bellocensis in Speculo lib. 30, cap. 137 his verbis : Anno Domini mcccxxxiv Rex Franciæ Ludovicus accepit uxorem, scilicet Margaritam comitis Provinciae filiam, circa Dominicam Ascensionis, quæ Senonis coronata fuit, et Parisiis venit circa Octavas Ascensionis. Vigesima octava Maii coronationem peractam scribit Felibien in Historiæ abbatæ S. Dionysii pag. 233, quæ erat eo anno Dominica ante Ascensionem Domini : nuptias vero die præcedenti, seu xxviii Maii celebratas habet Charzins pag. 188. Utramque ceremoniam Senonis peractam ab archiepiscopo Senonensi Galtero, passim tradunt auctores. Inunctioni autem reginæ interfuit Odo Clementis abbas sancti Dionysii cum episcopalibus ornamentis, quemdmohum habet ejusdem abbatæ Chro-

nicon vetus apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 496. Verum prædictis non consonant, quæ scripta legimus a fratribus Sammarthanis tom. 3 Galliæ Christianæ pag. 586 in Joanne de Montlaur episcopo Magalonensi : Ex registris, inveniunt, episcopalibus constat, ipsum (Joannem episcopum) sacris operatum in templo B. Mariæ de Tabulis, dum nuptiarum S. Ludovici solemnitas cum Margarita Raymundi Berengarii comitis Provinciae filia Kalend. Novemb., Jacobo rege Aragonum presente, celebrata est. Posses quis existimare, hæc intelligendo esse de matrimonio per procuratorem contracto. At ne id quidem verisimile puto, cum, præter auctorum consensum, antiquus etiam nummus doceat, matrimonium in urbe Senonensi contractum. Nummi hujus latus alterum effigiem habet Regis; alterum vero matrimonium sic representat, apud Jacobum de Bie fol. 24 :

285 Splendorem temporis congruentem, quo hæc peracta sunt, refert Charzins pag. 189, quem lector curiosus potest consulere. Addit memoratus auctor ex MSS., quosdam eo tempore militia donatos a Ludovico, quosdam strumis laborantes de more regum Galliæ ab eo contactos. Porro ad morem aliorum quorundam regum tangendi huiusmodi infirmos aliquid addidit pietas Ludovici, quod hic ex Nangio describere abs re non fuerit : In tangendo infirmitates, quæ vulgo sodellæ * vocantur, super quibus curandis Franciæ regibus Dominus contulit gratiam singularem, pius Rex modum hunc præter reges ceteros voluit observare. Cum enim alii reges prædecessores sui tangendo solummodo locum morbi, verba ad hæc appropriata et consueta proferrent; quæ quidem verba sancta sunt atque catholica, nec facere consuevissent aliquod signum crucis : ipse super consuetudinem aliorum hoc addidit, quod dicendo verba super locum morbi sanctæ crucis signaculum imprimebat, ut sequens curatio virtuti crucis attribueretur potius quam reginæ dignitati.

* i. e. strumæ,
Galliæ es-
cronelles

286 Ita ille apud Chesnium pag. 369 : utque eadem habet Gaufridus num. 54. Guilielmus de Peyrat in Antiquitatibus sacelli regis Franciæ pag. 815 erroris accusat utrumque auctorem citatum, et probat, Robertum, et Ludovicum VI, Franciæ reges in tangendis strumosis signum crucis adhibuisse, adeoque S. Ludovicum non fuisse primum, qui eum adhiberit. At crediderim, id reges aliquot ante S. Ludovicum omisisse, ab eoque rursus adhibitum, quod satis est ad auctores nostros excusandos : neque enim

enim

AUCTORE
J. S.

enim dicunt, signum erueis a nullo unquam rege ante Ludovicum in hac cæremonia fuisse usitatum. Subdit autem præcedentibus Chaizius, tantam fuisse Regis levessentiam, ut cuidam, qui equum in densa turba amiserat, damnum resarciendum curaverit. Neque vero prætermittendum, pium Regem Tobie æmulum, cum regina uxore sua tribus noctibus orationi institisse, priusquam ad usum matrimonii procederet, ut narrat Vita secunda num. 134. Ex hoc tam sancto conjugio prognati posteri hactenus regnum Gallie obtinere, atque obtinent hodiernum opum ac provinciarum amplitudine florentissimum.

Margarita sorores, dos etc.
lis

287 Ut breviter de Margaritæ reginæ conjugatione perstringam aliqua; habebat eo tempore Raymundus Berengarius provincie comes filias quatuor, quæ totidem postea fere reginæ. Natu maritima erat Margarita Ludovici conjux; secunda Eleonora Henrico Angliæ regi deinde nupta; tertia Sanctia, quam Richardus Henrici frater Romanorum deinde rex sibi conjugio copulavit; quarta Beatrix, quæ Carolo Ludovici fratri minimo, Sicilia postea regnum adeptæ, uxor obtigit. Raymundum Berengarium pro dote filiæ promississe viginti librarum millia scribit Chaizius pag. 180: hanc autem summam ad quadringenta fere librarum millia hodiernæ monetæ reducit. Ludovicus vero nuptiarum causa uxori concessit civitatem Cenomanensem, geminamque in Pertico castellum, sicuti ejus litteræ docent tom. 1 Anecdotorum Martenii: at hæc deinde Margaritæ amore permutavit, et auxit. Porro auspicalissimis hisce nuptiis genuina discordia, si minus extincta, certe sopita fuit. Altera erat inter comitem Tolosanum comitemque Provincie, propter susceptam a Tolosano Massiliensium defensionem, quos comes Provincie subjicere moliebatur. Videsis hæc de re Chaizium lib. 3, num. 14. Uterque controversiam permisit judicio Ludovici, ejusque matris, ex instrumentis apud laudatum Chaizium pag. 187: verumtamen concordia hæc firma non fuit: nam deinde ad bella sunt reversi.

gemma occasione nuptiarum sopita.

288 Altera erat controversia inter ipsum Ludovicum, et Jacobum Aragoniæ regem, quam ut componere studeret Raymundus Berengarius S. Ludovici socer, ipsum hortatur Gregorius Pontifex. Litteras Pontificis ad dictum Provincie comitem recitat Raynaldus ad annum Christi 1234, num. 47, e quibus rem accipe: Cum, sicut est nobis pro certo relatum, inter charissimos in Christo filios nostros Franciæ, et Arragonum reges illustres, super dominio terre Carcassonenis, et aliarum terrarum vicinarum, discordiæ materia sit exorta, et ex hoc majora emergere guerrarum pericula formidentur, nobilitatem tuam rogandam duximus attentæ, et monendam, per Apostolica tibi scripta mandantes, quatenus ob reverentiam Apostolicæ Sedis et nostram, personaliter ad præfatos reges accedens, ipsorum animos ad pacem reducere, et ortam inter eos discordiam, juxta datam tibi a Domino prudentiam, amicabilem studens compositione sopire. Subdit epistolæ Raynaldus: Provincie comitem operam feliciter in ea controversia extinguenda collocasse, rei exitus docet, cum ii motus in apertum bellum non eruperint. At litem non omnino fuisse hoc tempore extinctam, per decursum hujus commentarii videbimus, bellum tamen fuit impe-

ditum, et controversia ipsa post multos annos amicè composita, uti suo loco narrabimus.

§ XXV. Bellum, finito induciarum triennio, cum Petro Britanniæ comite Angliisque renovatum: comitis subjectio post novas inducias, et pax illius cum Rege: quandam Britanniæ comitalum cesserit filio?

Inducie quas anno 1231 in triennium pepigerat S. Ludovicus cum rege Angliæ Henrico, ac Petro Britanniæ comite, finem habebant hoc anno ad festum S. Joannis Baptistæ: hortatus quidem fuerat Gregorius Pontifex utrumque regem, ut renovarent inducias, pacemque demum stabilirent: verum cum Petrus Britannus, homo quiescere nescius, inducias subinde violasset, populando ditiones nobilium Britannorum, qui Ludovico fœdere erant conjuncti, ut apud Chaizium pag. 191 narratur; satis perspexit Rex prudens, pacem sibi sperandam non esse stabilem, nisi debellato comite. Clientes igitur principes, aliosque ad arma convocans, ingentem conscribit exercitum, finitisque induciis Britanniam ingreditur. Quid autem ibidem effecerit, summam refert Chronicon S. Florentii apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ eol. 1146: Ludovicus Rex, . . . inquit, dimicavit contra Petrum comitem Britannie, et cepit Castrum Brietnii*, et castrum Odonis*, et redditum ei fuit Castrum-celsum a dicto comite, dum idem Rex esset in ejus obsidione, et totam terram comitis circa id locorum devastavit, et villas succendit et combussit. Hæc ibidem; sed error unius anni est in tempore, quod hæc æque ac Regis nuptiæ offigantur anno 1235, cum anno 1234 sint peracta, ut Albericus in Chronico habet pag. 551, rem breviter item perstringens his verbis: Postea prædictus Rex guerram habuit contra Petrum comitem fratrem illum Roberti (Droccensis) qui nuper decesserat, quem cum sibi subjecisset non absque detrimento aliquo, receptis obsidibus et munitionibus et facta pacis compositione, ipsum adduxit Parisios. Hæc ille perpaucis: ex quibus tamen confirmantur utrumque, atque arguentur ea, quæ scribit Matthæus Parisius, rem fusius enarrans, et distinctius, ejus contextum hisce subjungo.

Ludovicus Britanniam aggreditur.

E

* Chateau Brant * Oudon

F

amittit quoddam impedimenta bellica

290 Ad annum 1234, pag. 278 ita de gestis ab utraque parte loquitur dictus auctor: Eodem anno, instante Nativitate S. Johannis, quo tempore erant expiraturæ trengæ in Britannia, inter reges Francorum et Anglorum: rex Anglorum misit comiti Britannie milites LX, et Wallenses duo millia; qui terræ illius infirmiora communirent. Rex autem Francorum, trengis evolutis, congregavit exercitum copiosum ex omnibus viribus suis, et quoddam castellum comitis Britannie obsidione vallavit. Milites quidem regis Anglorum et Wallenses venientibus Francigenis occurrentes, equos quorundam hostium suorum peremerunt, ex equitibus pedites mullos facientes, clitellarios, bigas, et velicula, quibus victualia deferebantur et arua, inva-

dentes

A dentes ceperrunt, equos et spolia rapuerunt : et damna eis non modica inferentes, absque sui latione ad propria sunt reversi. Hoc procul dubio detrimendum, quod acceptum fatetur Albericus.

Britanniam
vastat, dein
inducias con-
cedit.

291 At Rex Francorum, ex damno sibi il- lato perturbatus, divisit prudentius bellicis agmi- nibus, totum exercitum suum admodum innume- rosam in tres divisit legiones, ut minori trium vix videretur comes Britanniae omnibus collatis viribus resistere. Undique Britanniam invadendo acriter insurgens more leonis, qui, cum laeditur, acerius hactatur in rebellem, et Britannos gra- vi afflixit contritione. Comes autem in arcto positus, treugas usque ad festum Omnium Sancto- rum sub tali forma postulans impetravit : ut sciret interim, si rex Anglorum, cui confederatus erat, corporaliter vellet in ejus succursum venire. Pro his siquidem trengis obtinendis, sub tali forma tradidit Regi Francorum tria castella optima : quod si rex Anglorum infra ter- minum memoratum ad liberationem terrae suae non veniret corporaliter, ipse tunc Regi Fran- corum terram Britanniae totam, cum castellis et viribus, ex integro resignaret. *Haec induciae factae videntur mense Augusto : nam instrumentum comitis, de quo Lobineau in Historia Britanniae tom. 1, pag. 233, seu lib. 7, num. cxi, eo mense notatur, quo et promittit se controversias suas cum nobilibus Britannis Regis reginaeque matris iudicio permissuram, et praedes assignat pro cautione servandi inducias. Pactis hisce induciis, Rex Parisius regressus est, atque eo tem- pore concordiam conciliavit inter Theobaldum Campaniae comitem ejusque patruem Cypri reginam, ut supra narravimus. Sed ad Parisium regressior :*

Comes, cum
rex Angliae
transfretare
nollet,

292 Trengis autem in hunc modum confirma- tis, comes Britanniae milites regis Angliae et Wallenses remisit in Angliam : a quibus rex praemonitus est, ne ultra thesauros regni effluderet pro defensione comitis Britanniae, quia jam versus in arcum primum, foras iniiit cum Rege Francorum, ut diffugio a rege Anglorum facto, ad ejus pacem veniret, nihil expectans, nisi ut thesauros Angliae exhausisset. Ipse siquidem comes parvo post emenso temporis spatio, in Angliam veniens, regi suggestit, quod pro trengis a Rege Francorum obtinendis, quidquid in auro habuit vel argento effuderat, petens sibi restitutionem fieri xv millium marcarum, quas consumpserat pro defensione terrae suae, et Anglorum regis honore. Ad haec respondit rex et dixit, quod per eum trengae non erant obtenta vel confirmatae, adjiciens insuper, quod ad defensionem Britanniae non sufficiebant Angliae thesauri, quod jam per triennium comprobavit, nec voluit tam laboriosis expensis amplius inutiliter fatigari. Sed si comes Britanniae hoc sufficere crederet, ipse mitteret quatuor comites Angliae cum tot militibus et viris armatis, qui sufficerent ad defensionem terrae illius contra Regem Francorum.

subiicit se Lu-
dovico, et pa-
cem impe-
trat.

293 Haec audiens comes Britanniae, iratus a rege recessit, et transiens in terram suam, continuo ad Regem Francorum confugit; Parisios videlicet, ubi fudus pacis suncitum. Porro quae subiicit Parisius de habitu, quo Regem accesserit comes, dictisque Regis ad comitem, auctoris potius iracundiae imputanda videntur, quam certa fide complectenda. Siquid tamen ejus verba, ut quilibet pro arbitrio suo de iis judicet : Et

ut prodicionem, inquit, contra regem factam, Accroas
sub qualicumque schemate palliaret, venit ad J. S.
Regem Francorum laqueum in collo gerens, et proditorem se esse recognoscens, reddidit ei Britanniam totam, cum municipiis et castellis. Cui Rex Francorum dicitur respondisse : Licet, proditor nequissime, mortem promerueris turpissimam, parcam tamen tuae nobilitati, ut vivas, et dabo Britanniam filio tuo ad vitam suam, ita ut post mortem ejus reges Francorum terrae illius haeredes existant. Sicut verba Regi affingit ab ejus mansuetudine aliena, ita manifeste hallucinatur in historia hoc loco Parisius : neque enim Petro comiti Britannia hoc tempore erepta penitus, nedum filio ejus ad vitam tantum data, ita ut Galliae reges in eam deberent succedere, ut pluribus mox dicitur ex litteris comitis. Nunc audiamus ex Parisio, quid ei cum rege Angliae post haec intercesserit negotii :

294 Comes autem rebus omnibus ut proditor spoliatus, per internuncios regi Anglorum reddidit homagium suum, quod ei priorem fecerat. Et rex cepit in manu sua omnia jura comitis Britanniae in Anglia (puta comitatum Riche- mundiae) et honores ad illum spectantes. Comes vero videns mala sibi multiplicata, in se ipso tabescens praedolore et infrendens, per mare paravit insidias mercatoribus, et aliis facientibus operationes in aquis (juxta cognomen suum, scilicet Maclere) rapinis injuriosis intendebat, pyrator factus execrabilis. Quod hic memorat, iratior in comitem Britanniae Parisius, de excursio- nibus per mare contra Anglos susceptis, ad posteriora forsitan tempora referri debet : nam id hoc tempore factum alibi non lego; factum vero deinde in alio contra Anglos bello postea refere- mus. Restat nunc ut brevier enarremus, quibus conditionibus pacem comiti concesserit S. Lu- dovicus.

verum ab An-
glo spoliatur
comitatu Ri-
chemundiae :

295 Litteras Petri Britanniae ducis, hunc enim in his lego titulum, edidit Gallice Lobineau in Historia Britanniae tom. 1 pag. 233, ex quibus habemus sequentia. Jurat clientelam Regi Ludovico, ejusque matri Blanchae contra quoscumque homines : promittit se fudus non initurum, nec permissurum, ut incat filius, filiae suae cum rege Angliae, ejusque fratre Richardo, aut quocumque Regis inimico; semper vero Regi ejusque matris se adhesurum sponte. Praeterea Regi in perpetuum cedit castra varia, ab eo antea obtenta; tum etiam quidquid ab eo in Anlegavensi provincia ac Cenomannensi obtinuerat, ita ut neque ipse, neque heredes ipsius ea unquam possent repetere. Haec in litteris comitis. Pro securitate autem Regis tria ei consignavit castra, quae eadem puto cum relatis antea a Parisio, ea- que servare poterat Ludovicus ad triennium post sequens Pascha, videlicet ultra tempus, quo filius Petro comitatum succedere debebat. Ad- dit ad haec Gailiebnus de Podio Laurentii cap. 39 conditionem aliam sequentibus verbis : Comes, tradito comitatu materno filio ejus, ire debuit, moraturus ibi quinquennio, ultra mare. Verisimile est, vel crucem ab ipso comite as- sumptam, ut aequiores pacis conditiones obtine- ret, vel Regem ea etiam conditione pacem ei concessisse : crucem certe suscepit, iterque trans- marinum post annos aliquot cum aliis Galliae principibus aggressus est. Comitatum autem filio tradidit tamquam legitimo matris suae here- di, neque enim Petrus alio quam uxoris suae jure Britanniam administrabat.

conditiones,
quibus pax
comiti conces-
sa.

AICTORE
J. S.
CHR. ET QUAN-
DA PETRUS CO-
MUNITUM CES-
SERIT FILIO.

296 *Et dictis autem probatur, errasse Parisium, quod comitem Britannicæ omnibus a Rege spoliatum dixerit: etenim Britanniam administrare perverit, donec filius ipsius Joannes ad legitimam pervenisset ætatem, qua eam per se administrare posset: ad eam autem ætatem pervenit anno 1237, ut patet ex ejus litteris apud Lobineau tom. 2 col. 335, quibus confirmans compositionem patris sui cum aliquot Britannicæ nobilibus, ita loquitur: Johannes dux Britannicæ, comes Richemondre etc. Ut hæc omnia, quæ superius exprimuntur perpetuum robur obtineant, nos in ætate legitima constituti et probata coram excellentissimo domino nostro Ludovico D.G. Francorum Rege, et ab eodem in hominem recepti, hanc compositionem concessimus... Anno Dom. MCCXXXVII, mense Novembris. Illo itaque tempore Petrus administrationem Britannicæ cum ipso etiam comitis, hucisve titulo deposuit. Verum priusquam Britannicæ administrationem deponeret, defendere se debuit coram tribunali Regio, accusantibus eum nobilibus. De quibus accusationibus, reique exitu lector consulat laudatum Lobineau in Historia Britannicæ tom. 4 pag. 234 et 235: nam mihi ad annum sequentem progrediendum.*

§ XXVI. Anno 1255 exactiones quædam abrogatæ: nuptiæ Frederici cum sorore regis Angliæ, molitionesque ad arma contra Ludovicum jungenda: nuptiæ per Regem impeditæ: turbæ Remenses compositæ.

Exactiones
quædam pro-
hibite;

Anno 1235 S. Ludovicus bona quædam permutavit cum Simone de Pisciaco, eique in feudum concessit castrum quoddam in Normannia, quod Nomervillam vocat, cum agris et redditibus aliis, ut videri potest in ejus hac de re charta apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissimæ, col. 1266. Conqueiebantur hoc tempore pauperes Melodunenses, aliique, reculas suas ad vendendum Melodunum portantes, gravari se a ministris regis exactionibus quibusdam, quæ illi specioso bonitatis nomine vocabant, ac si gratuito præstarentur. Re autem ad sanctum Begea delata, hoc anno eas exactiones penitus in posterum remittit, prohibetque ministris suis, ne eas erigant. Chartam Ludovici hac de re tradit laudatus Martenius col. 1267, e qua ad testimonium exactæ Regis justitiæ, justæque misericordiæ delibet sequentia: Nos autem, ait, circa hujusmodi exactiones, quæ bonitates dicuntur, eisdem hominibus misericorditer providere volentes, pro eo, quod timebamus et dubitabamus, ne exigenter inique, pro salute animæ nostræ... exactiones sive servitia hujusmodi, quæ appellantur vulgariter bonitates, prædictis hominibus omnino remittimus in perpetuum et quitamus... Actum apud Hospitale Corholii anno Domini MCCXXXV, mense Aprili. Advertere potest pius lector, chartam in hospitali datam; domos enim pauperum atque ægrorum frequenter Rex sanctus accedebat, ac beneficiis cumulabat pro immensa sua in miseros quosvis pietate ac misericordia.

298 Hoc anno Fredericus imperator, fore-

re dudum cum S. Ludovico junctus, sed nescius fœdera sua tam sancte servare, quam ea servabat Ludovicus, uxorem duxit filiam Henrici Angliæ regis Isabellam, seu Elisabetham, armæque cum Anglo conjungere voluit contra Franciæ regnum, si credimus Matthæo Parisio hæc referenti. Etenim relatis magna verborum pompa imperatoris nuptiis, pag. 285 hæc subjungit: Misit ergo imperator regi Anglorum tres leopardos... cum aliis donariis pretiosis... Cui etiam contra Regem Francorum promptum consilium et promisit auxilium opportunum, qui jura sua delinet violenter et injuste, præcipue in perniciem regis Ludovici, et animæ damnationem. Qui moriturus manifeste confessus est, se inexpiabiliter peccasse in regem Anglorum, retinendo jura sua, et postea cum esset in Anglia, terram suam redditurum: quæ omnia dissimulat Rex Francorum nescire, plus muliebri secutus consilium, quam normam justitiæ, timorem Domini ultionum postponendo. Hæc iratus more suo Parisius. Vehementer sane mirarer, virum non omnino indoctum adeo sui oblitisci, ut quem modo sanctissimum vocat, modo justissimum, mira metamorphosi eundem hic describit reluti injustum, ac timoris Domini oblitum, nisi scirem hujusmodi romitus homini bilioso frequentes esse ac familiares. At missis his sordibus, quæ refutatione non indigent, ad propositum nostrum redeamus.

299 Plura de conjunctione armorum contra Ludovicum, ab imperatore regi Anglorum oblata, ad annum sequentem memorat Parisius his verbis: Nuncii... ab imperatore directi ad regem venientes, eidem mandata cum litteris detulerunt; ut scilicet dominus rex fratrem suum Richardum comitem Cornubiæ ad ipsum imperatorem mittere non differret; ut ipse, cujus circumspectam prudentiam fama late prædicaverat, super Regem Francorum militaret: quia dominus imperator in adiutorium illius omnes vires imperiales adhiberet; et hoc adeo abundanter, quod rex Anglorum non tantum jura sua transmarina recuperaret; sed restauratis omnibus, fines pristinos undique dilataret. Audiens autem rex simul et magnates ibi congregati, præhabita deliberatione, responderunt; quod non esset tutum neque consultum, tam lenellum atale extra regnum mittere et dubiis casibus guerræ ac periculis exponere: cum nuncius et manifestus hæres regis et regni comprobetur; et spes omnium in ejus simi, post regem reponatur... Sed si placeret excellentiæ imperiali, alium, quem vellet eligere strenuum ac nobilem, de majoribus regni ad hoc vocare; mandatis ejus obtemperantes, rex et omnes amici et subjecti ejus, quicquid possent adiutorii effundere, non dissimularent. Nuncii autem hæc audientes, ad dominum suum redierunt, audita relaturi. Quod Angli de tenella ætate Richardi causantur, frivolum ridetur: cum ipse ab annis decem in Gallia jam militasset: verum tot conatus jam inde adhibiti, atque eximia S. Ludovici prudentia et fortitudinis vetusi, segnioribus ipsas fecisse videntur, ad rem denuo tentandam; licet spem omnem novum abjecissent, ut patet postea. Ceterum consilia hæc effectu carnerunt, imperatore haud ita post aliis bellis implicito.

300 Eodem anno 1235, quo nuptiæ imperatoris in periculum regni Gallici factæ, aliud rex Angliæ moliebatur connubium Ludovico

item

D
Fredericus
imperator,
ducta uxorem
regis Angliæ

E

agit de armis
eum et contra
Ludovicum
jungendi

F

nuptiæ regi
Angliæ a Lu-
dovico impe-
rate

A *item periculosam : sed Henrici consilia solerti prudentia discussit Rex sanctus. Habemus id ex memorato Parisio pag. 285 : Eodem tempore, inquit, procurante Wallero Karleolensi * episcopo, rex Henricus III sibi filiam comitis Vigorniae (Pontivensis *), Pontificis fidei interpositione, cum juramento sibi subarravit. Sed postea, mutato animo et consilio, propter quasdam Regis Francorum comminationes, a proposito resiliit, ne pater exhaereditur. Rem confirmavit Odoricus Raynaldus ex litteris Pontificis ad annum 1236, num. 49, ex quo et mendum corrigitur Vigorniae pro Pontivensis apud Parisium substituta, quod alioqui manifestum est, cum nihil ad Ludovicum spectaret de comitatu Vigorniae. Audi itaque Raynaldum :*

Cumque Henricus Joannem comitem Pontivensis filiam ducturum se sacramento spondidisset, postea vero duplici rogationis vinculo sibi junctam comperisset, Alienoramque comitis Provinciae filiam accepisset, Pontifex regem, dato sacramento, cognita causa, absolvi jussit. *Chaisius pag. 205, citatis his auctoribus, narrat matrimonium, procurante episcopo supra nominato, initum fuisse : attamen ex iis nihil colligi potest, nisi pactum de inenudo matrimonio, seu sponsalia fuisse conclusa. Quod attinet ad filium comitis Provinciae, quam, relicta Joanna, duxit Henricus anno sequenti, Ludovicus eam honorifice per Galliam curavit deducendam, uti habet idem Parisius pag. 276. Hisce enarratis, ad lites revoramur, dissidiae ex dissidiis nata, dum principes ecclesiastici in Gallia jurisdictionem suam acriter tenent, seculares vero contra laborant, ne jura sua immutentur.*

301 *Marlotus in Metropoli Remensi tom. 2 pag. 318, seu lib. 3, cap. 31 discordiam hanc fuisse enarrat, cujus relationem in pauciora contraham, atque alimile illustrare conabor : Crescente, inquit, inter Regem et episcopos provincia Remensis discordia, de quo equi § 22, magistratus populares nacti occasionem peunitis executendi jugum ecclesiasticae jurisdictionis, in tantam per aliquot urbes Belgii prorupte audaciam, ut nullum lapidem non moverint, quo rem diu concupitam ad exitum perducerent. Remenses haud segniter, vel pacatioris in hoc turbido provinciae statu se habuerunt, et ut novarum rerum cupidi, versute stabant a partibus Regis : sic Thomam de Bello-meso principis ecclesiae praepositum turbas cientem specie tuenda libertatis clericorum, ab urbe expellunt. Adhuc veteres schedae, gravem per id quoque tempus simultatem exarsisse scribinos Remenses inter et capitulum, quod scabini census oppugnerassent a civibus accipiendos, inconsulto archiepiscopo, qui decimam partem sibi vendicabat, (ut et alii domini temporales) cujusque assisae, quae fieri soleret in banno suo.*

302 *Ob id non tantum archiepiscopus conquirebatur, et intercedebat inhibitione per urbis parochias ex suggestu publicata; sed et capitulum archiepiscopo veluti suppetias ferens, divulgabat cives Remenses jus communitatis non habere, forsau quod charta Willelmi hujus non meminerit. Jurgis invalescentibus, capitulum obtenta a sancta Sede apostolica commissione, quae scaluorum judicia rescinderet, diem illis denuntiavit. Hoc rumore per urbem sparso, cives in furorem versi, domos canonicorum diruere, eosdem injuriis lacessere, omnes extra urbem*

pellere, quorum altera pars Pontem-fabricatum, altera et potior Culmisiacum concessit, conditque numquam in urbem redendum, donec de injuriis cumulate sibi satis fiat. His non contenti cives, ira enim ultra quam dici potest effervuerat, quod clerici judices naturales communia antiquiores abolere studerent, archiepiscopum pariter expellunt, redditus temporales invadunt, castrum portae Martis expugnant, quosdam e domesticis interimunt, pro quibus anathemate feriuntur ab archiepiscopo. His subiungit auctor epistolam Pontificis, qua memorata damna describuntur, atque excommunicatio contra cives lata promulgari jubetur per diocesim non modo Remensem, sed per vicinas etiam dioceses.

303 *Verua ante has Pontificis litteras, episcopi provinciae Remensis in festo S. Mariae Magdalenae ad concilium convenerunt Quintinopolim, atque urbi suae in regem praecipue verterunt, licet praedicta omnia non minus Regi displicuisse existuerent, quam ipsis displicerent episcopis. Concilium hoc editum habemus tam apud Labbeum tom. XI, a col. 501, tum apud Harduinum tom. 7, a col. 257, in quo decreta est supplicatio Regi facienda super articulis quibusdam, quibus ludi libertatem ecclesiasticam querebantur episcopi. Et res elucescat, accipe supplicationis partem ex Harduini editione, col. 259 : Anno Domini MCCXXXV in Octavis beatae Mariae Magdalenae, fuerunt apud Melodunum dominus Remensis, Snessionensis, Landunensis, Catalamensis, Noviomensis, Silvanectensis, et Morinensis, episcopi, cum nuntiis capitulorum cathedralium Remensis provinciae, qui tunc adfuerunt ibidem, et supplicaverunt ex parte concilii domino Regi sub hac forma :*

304 *Supplicat totum concilium Remensis provinciae pro ecclesia Remensi et archiepiscopo, ut dominus Rex praestet auxilium suum in emendandis excessibus civium Remensium, qui notorii sunt, et evidentes eidem, apud Atrebatensem expressis : pro quibus et sunt excommunicati per provinciam Remensem denunciati. De excommunicatione scilicet dominus Rex debet credere archiepiscopo, cum in cives Remenses auctoritate ecclesiastica dictas sententias protulerit : nec super hoc debet dominus Rex aliquam facere inquisitionem. Circa hoc punctum habebat controversia : neque enim Rex seditiosos cives forebat, aut ad satisfactionem archiepiscopa praestandam cogere recusabat : sed de re cognoscere volebat, ut postmodum factum videbimus.*

305 *Item supplicat concilium, quod dominus Rex non compellat respondere archiepiscopum Remensem super homicidio, vel alio crimine, tangente personam ipsius, civibus Remensibus in curia sua, cum sint justitiales sui ac fideles : nec etiam super aliquo alio, cum non fuerit in defectu : nec reputet eum dominus Rex in defectu, si non colligat diem coram ipso contra illos, cum in nullo fuerit defectu erga eos, et cum ipsi sint excommunicati. Item supplicat concilium, ut bannitionem factam a domino Rege de Thoma de Bellomanso canonico Remensi et subdiacono, revocet eo modo, quo facta est. Haec duo tandem obtinuerunt episcopi : nam episcopus caetus non fuit causam dicere in curia Regis, et revocatus ab exilio videtur Thomas de Bellomanso, qui in concilio, anno 1239 Quintinopoli celebrato, apud Harduinum cal. 225 vacatur Praepositus ecclesiae Remensis,*

cum

hinc episcopi habito concilio.

Regi supplicanti, ut sine cognitione causae

cives ad satisfactionem cogat :

* Karleol

* Pontivensis

Exstant Remensis discordia.

cives ceterum cum archiepiscopo urbe pellunt :

ACTONE
J. S.

eum hic tantum dicatur canonicus, adeo ut deinde ad eam dignitatem videatur promotus; atque hinc corrigendus veniat Marlotus supra citatus, qui et præpositum jam tunc vocat, et a civibus expulsus dicit, cum hic regio imperio dicatur relegatus, quod factum non existima, nisi iudicio prævio.

deliberantem
es de re monent,

306 Nunc amissis reliquis supplicationis articulis, de quibus Rex deinde monitus non fuit, fortasse quod de iis se statim purgaverit, subjungam quid post hanc supplicationem fuerit secutum: Facta autem supplicatione modo prædicto, dixit dominus Rex, quod super hoc haberet consilium: et habito consilio, respondit, quod inde plenius consilium volebat habere, et super hoc adsignabat diem ad crastinum quinquendæ Assumptionis beate Mariæ apud Melodunum. Quo audito, dominus Rex et dicti episcopi cum præfatis nunciis capitulorum, secesserunt in partem, et habito consilio, in hoc convenerunt, quod diem illam colligerent; sed super duobus articulis primis, scilicet de negotio Remensis ecclesiæ et archiepiscopi, et banitione Thomæ de Bellomanso canonici Remensis, monerent dominum Regem. Et egressi coram domino Rege, super illis duobus ipsum ex parte concilii monuerunt, et diem præfatum ad audiendam responsionem domini Regis collegerunt. Quævis autem fuerit Regis responsio, apud antiquos uelatores non invenia: at secunda monitio, præsentibus episcopis variis, facta fuit mense Septembris. Apud sanctum Dionysium de negotio Remensis ecclesiæ et archiepiscopi, et de banitione Thomæ de Bellomanso, idque de uelotitate concilii, quod Compendii habitum est mense Augusto, quodque præcedenti apud Harduinum subnectitur, una cum manitione secunda.

interdicloque
agere

307 Tertia monitio ibidem non ponitur, at factam esse, non est dubium. Subjungiuntur vero cal. 261 acta concilii Silvauectensis, quod Remensis archiepiscopus convocaverat feria tertia ante festum S. Martini, ut pena bona et competens, sine dilatione, ordinaretur et statueretur contra dominum Regem, si non pareret monitionibus sibi factis super negotio archiepiscopi et ecclesiæ Remensis. Nulla hic amplius mentio fit ab episcapis de exilia Thomæ de Bellomanso, ita ut causa illa jam tum videatur fuisse finita, prout et alia brevi finienda erat, ita ut mirum sit, moderatius non egisse episcopos, atque exarsisse etiam in eos, qui moderatius agendum censebant, licet illi prioribus numero pares essent, ut superiores etiam, si numerentur capitula cathedralia. Decem annuo congregati erant episcopi, quinque ex iis, videlicet Landuensis, Noviomensis, Ambianensis, Atrabatensis, et Silvanectensis cum omnibus capitulis cathedralibus, exceptis Remensi et Belvacensi, nihil statuendum censuerunt de interdicto, sed tantum ut in Cathedralibus ecclesiis, et capellis episcoporum submissa voce celebraretur.

moluntur:

308 At vera archiepiscopus, ejus causa agebatur, cum reliquis quatuor episcopis severius non mada in Regem, sed in dissentientes etiam episcopos statuendum rati, ita decernerunt: Nos archiepiscopus, una cum reliquis episcopis videlicet Snessionensi, Catalamensi, Cameracensi et Morinensi, attendentes quod dicti episcopi non faciebant, quod promiserant et debebant; ordinavimus et statuimus pœnam istam. Cum dominus Rex non paruerit monitionibus sibi factis, nos in-

terdicimus totum dominium ejus, situm in provincia Remensi: ita tamen, quod exhibeantur ibi viaticum et baptisma. Ex nunc excommunicamus omnes episcopos, qui pœnam hanc non observaverint et in suis diocesis observari fecerint, publicaverint, et publicari fecerint in crastino beati Andreae, quod præfigimus ad dictam pœnam publicandam: alios autem omnes ex nunc excommunicamus, suspendimus, qui dictam pœnam non observaverint a dicto termino publicationis præfixo. Ex dictis corrige Claudium Fleury Historiæ ecclesiasticæ tom. 17 pag. 124, seu lib. 80, § 53, ubi perperam dicit, archiepiscopum pronuntiasse interdictum de consilio suorum suffraganeorum, ac si omnes censeissent. Ceterum non constat mihi ex monumentis, quæ vidi hactenus, nu interdictum recipia pronulgatum fuerit ac servatum: an vera, seu aliorum episcoporum intercessione, seu spe pacis asfulgente, ejusdem pronulgatio fuerit prætermissa.

309 At certum est, causam post hæc brevi fuisse terminatam, atque eo quidem modo, ut neque libertas ecclesiæ quidquam videatur passa, neque auctoritas Regis, qui Remenses cogere ad satisfactionem voluerat, nisi causa cognita, ulla in re imminuta: quin una eodem opinor, modo, quo litem ab initio terminare Rex sanctus non recusavit. Etenim Ludovicus, audita utraque parte, jura quædam temporalia ordinavit, quorum ad ipsum, ut supremum dominum, spectabat cognitio, ac damna quædam resarcire cives jussit. Deinde cognitionem reliquorum omnium commisit duobus viris ecclesiasticis, videlicet abbati S. Dionysii, et Petro de Collemedio præposito Audomarensi, ut illi de damnis utrimque illatis inquirerent, ac restitutionem faciendam curarent: excommunicationes etiam coram ipsis examinarentur, debitaque pro juste latis fieret satisfactio, nulla pro latis injuste. Hæc omnia latis deducta inveniet lector in litteris regis, datis mense Januario anni sequentis, (notato tamen ibidem anno 1235 pro more Gallico illius temporis) quas habemus in Gallia Christiana tom. 1 a pag. 525.

310 Confirmantur prædicta ex litteris dictorum a Rege delegatorum, in eadem Gallia Christiana editis a pag. 526, quarum initium subjungo: Omnibus presentes litteras inspecturis, Odo Dei gratia B. Dionysii abbas, Petrus de Collemedio sancti Andomari præpositus salutem in Domino. Noverit universitas vestra, quod cum nos de mandato domini Regis Remis venerimus, pro emendis archiepiscopo faciendis, per consilium nostrum, super injuriis, excommunicationibus, et forisfactis omnibus, quæ inter cives Remenses, et archiepiscopum acciderant a tempore dissensionis inter ipsos motæ, et pro damnis apertis et occultis, cum probata essent, restituendis dicto archiepiscopo a civibus memoratis, ut vellemus cum dicto archiepiscopo juxta formam litterarum Regis procedere ordine judiciario super præmissis servato. Placuit domino archiepiscopo et civibus Remensibus supponere se altæ et bassæ ordinationi, et dispositioni nostræ, super prædictis: et singuli cives juraverunt servare, et tenere inviolabiliter, quod nos præfatis ordinarem et disponeremus, et qui non juraverunt, curabunt stare mandatis Ecclesiæ, et servare a nobis ordinata, tam in pecunia, quam in alia satisfactione; prædicto archiepiscopo similiter promittente nostram ordinationem, vel dispositionem servare

sed. causas
partim cognita
la per Regem.

E

partim per
ecclesiasticos
ab eo legatum,
lis terminatur.

F

A vare inviolabiliter et tenere. Nos autem propter rancores et odia, quae suscitari poterant inter archiepiscopum et burgenses, qui est dominus eorundem, ex propositione injuriarum, quae dicebantur illata, et excommunicationum factarum, et quod praedictorum stricta cognitio poterat mentem gravare, ipsorum consensu voluntati, in nos recipiendo ordinationem omnium praedictorum inter partes. Deinde hi arbitri ita rem composuerunt, ut damna archiepiscopo illata curaverint restituenda, civesque ab excommunicatione absolvendos, quorundam satisfactione praevia, non item aliorum. Acta haec sunt sub initium mensis Februarii anni 1236: atque ita lis illa fuit finita, in qua summa apparet Regis moderatio, qui, etiamsi jura regni fortiter tueretur, eodem tamen, post tot, tamque aeres episcoporum processus, animo fuisse videtur ad jura Ecclesiae defendenda, curandaque, ut damna illata resarcirentur.

B § XXVII. Procerum Gallorum conspiratio contra ecclesiasticos, eorumque judicia: quid hac in re egerit S. Ludovicus.

Procerum
molimina
contra eccl-
siasticos

Lites supra relatae, quibus ecclesiastici juvenis Ludovici constantiam exercuerunt, efficere non potuerunt, ut moderatissimus Princeps eorum jura minuere conaretur, aut id molientibus consentiret: rerum non eadem fuit regni procerum moderatio, unde alia exorta est controversia, auctoritasque episcoporum in discrimen adducta. Rem exponit Chaizius pag. 210 hunc fere in modum. Congregati sunt Galliarum proceres Dionysiopoli, praesente Rege, ut rult Chaizius, quod tamen ex dicendis videtur incertum. Prolicam ibidem conscripserunt epistolam ad summum Pontificem, in qua querelas suas exposuerunt contra antistites, praesertim quod nihili facerent tribunalia civilia, omniaque ad judicia ecclesiastica pertraherent. Rogarunt igitur Pontificem, ut sua, regnique jura serranda curaret, quemadmodum ipsi legitima Ecclesiae jura servata vellent. Addebant demum, si maneret illa juris perturbatio, id nec se passuros, nec Regem. Hae litterae sigilla nominumque suorum addiderunt viginti sex e praecipuis regni proceribus, inter quos dux Burgundiae, comites Britanniae, Marchiae, Campaniaeque, qui Navarrae regnum jam erat adeptus. Regis tamen nec nomen nec sigillum litteris erat appositum, ex quo suspicor, id proceres fecisse sine Rege, eo fortasse dissimulante. Litteras has scriptas mense Septembri anni 1235 asserit Fleury in Historia ecclesiastica lib. 80 cap. 53. Unde effectu non caruisse videntur; nam secuta brevi concordia fuit turbis Remensibus, et Belloracensibus fuit impositus. Finitas autem memoratas lites, hortante Gregorio Pontifice, suspicor ex verbis Odorici Raynaldi ad annum 1236 num. 37, ubi haec scribit: Praeterea episcopo et capitulo Bellovacensibus, ac Rheinensi, Snessionensi, aliisque praesulibus injunxit, salva Ecclesiae dignitate, facites se ad pacem cum Galliarum Rege contrahendam praebent.

quibus con-
tenuisse Lu-
dovicum lege
lata.

312 Haec proceres regni sine Rege; at plus a Rege factum existimant aliqui, quod diligenter hoc loco discutendum. Primus, quantum appa-

ret, Odoricus Raynaldus, ex litteris Pontificis id eruisse sibi visus, legem a S. Ludovico latam scripsit, de qua ad annum 1236, num. 31 ita loquitur: Tulerat iniquiorem legem adversus praesulum auctoritatem procerum consilio, politicorumque artibus subornatus Ludovicus, qua vetuerat, ne subditi ad ecclesiasticorum tribunalia ad dicendam causam accersiti comparerent, et si ob contumaciam defigerentur censuris, eorum bona, qui eas inlaxissent, vel infligi curassent, forensi satellitio, donec revocate ac dissolute essent, occuparentur. At ne dignitas ecclesiastica, atque auctoritas ea lege admodum depressa obsolesceret, tuende illius zelo incitatus Gregorius, gravissimis litteris Ludovico Regi Caroli magni, Theodosii, ac Valentiniani imperatorum, qui adeo episcoporum auctoritatem extulerant, nec suae tamen majestatis obscurarant splendorem, sed auverant, exempla proposuit; monuit editas a se ac proceribus leges cum libertate ecclesiastica pugnautes rescinderet: denique latam ab Honorio sententiam objecit, qua hujusmodi legum conditores anathematis laqueo se irretiebant. Haec ille, subjiciens mox Gregorii litteras, quibus in eam opinionem inductus est: neque dicit, utrum lex aliquando fuerit revocata.

313 Chaizius pag. 211, citatis iisdem Pontificis litteris apud Raynaldum, eadem de lege Ludovici, conatque Pontificis, ut ea revocaretur, narrat: ac demum pag. 212 Galliae haec subdit verba: Non video tamen haec omnia (Pontificis molimina) effectum habuisse; ut solum post undecim annos idem decretum fuisse renovatum. Choisy pag. 45 ait: Rex eam executioni mandari jussit, quin et post aliquot annos eam renovavit. Claudius Fleury Historiae ecclesiasticae lib. 80 § 53, iisdem ex eodem fonte relatis, haec Galliae subjungit: Attamen Rex sanctus non revocavit decretum suum. Ita illi auctores, in hoc sibi consensu, quod legem praedictam a S. Ludovico latam potent; at dissentientes in eo, quod Raynaldus de revocatione tantum sileat, alii vero non revocatam fuisse temere definiunt. Ut breviter eloquar, quae mea, consideratis omnibus, hac de re sit sententia; incertum puto, an lex memorata unquam lata fuerit a S. Ludovico; contra satis certum existimo, eam usum non fuisse receptam: ut vel lata non sit, vel, si lata fuit, cito fuerit revocata.

314 Incertum esse, utrum dicta lex unquam a S. Ludovico fuerit lata, satis ericero, si ostendam id ex Gregorii litteris certo non evinci, cum aliud non sit latae legis fundamentum. Audiamus itaque verba Pontificis, ex quibus id colligunt auctores memorati: Sed ecce, inquit num. 31, audivimus et dolemus, quod tu, fili charissime, et regni barones malorum nisi consilio Ecclesiam, quae vos ex utero sanctificationis regeneravit in filios, ac pro salute vestra immaculatum Agnum offert jugiter Deo Patri, in servitute cupientes redigere, quasi jam non liberae velitis vocari filii, sed ancillae; immo Sponsam Regis aeterni, qui vos a servitute perpetua liberavit, conantes miserabiliter ancillare, communi statuto, vel destitutione potius contra libertatem Ecclesiae, sicut dicitur, firmavistis, ut homines vestri juris ecclesiasticis, vel ecclesiasticorum hominibus, aut aliis in foro non teneantur ecclesiastico respondere: quin imo si iudex ecclesiasticus in eos ob contumaciam excommunicationis sententiam tulerit, hujusmodi

AUL. ROWE
J. S.

E

nec unquam
revocata.

F

volunt aliqui
ex litteris
Pontificis.

AUCTOR
J. S.

sententiam rerum occupatione suarum, vel eorum, ad quorum instantiam excommunicati fuerint, in contemptum clavium Ecclesiae, adversus quas non possunt potentiae inferi prevalere, relaxare cogatur. Haec sunt verba epistolae Pontificiae, e quibus colligunt legem fuisse latam: data autem fuit epistola Viterbii xv Kal. Martii anni 1236.

quae id non
evincent:

345 Fateor me intellecturam epistolam, sicut scriptores citati eam intelligunt, si nihil aliunde obstaret. Verum, cum non modo obstet silentium antiquorum omnium, sed producturi quoque sinus auctoritatem non contemnendam, qua negatur disertis verbis, legem hujusmodi a S. Ludovico umquam fuisse latam; examinandum exactius existimo, an verba Pontificis id omnino evincant; ne dubia pro certis amplexamur, idemque nobis contigat, quod contigit scriptoribus quibusdam, qui affirmarunt corpus S. Ludovici Parisios translatum, similibus Bonifacii VIII litteris in errorem abducti, prout referemus § 94. Expendamus igitur verba Pontificis: Communi, inquit, statuto, . . . sicut dicitur, firmavistis, ut etc. Haec verba, sicut dicitur, declarant Pontifici de lege lata non certo constituisse: adeoque ex ejus verbis certo inferri non potest, legem fuisse decretam, nedum promulgatam. Jam vero si lex lata fuisset, si promulgata; dubitare non possumus, quin antistites Galliae relatione minime dubia id significassent Gregorio Pontifici, ita ut ille litteris suis insere non debuisset verba illa, sicut dicitur. Deinde, uti legem ipsam decretam fuisse non evincunt verba Gregorii, sic multo minus probant, legem illam a Ludovico decretam: potuerunt enim regni proceres, quemadmodum litteras supra relatas sine Rege scripserunt, ita hujusmodi decretum sine Rege fabricare: nam id eos fecisse anno 1247 videbimus § 44, quando eis non modo non consensit, sed etiam restitit S. Ludovicus. Verum, inquit, putavit Pontifex legem decretam, eamque decretam communi procerum ac Regis consilio. Respondeo neutrum pro certo affirmari a Pontifice: illum autem falli potuisse in primo ex jam fortasse per Galliam sparsa, minisque procerum, quas Galliae antistites ad ipsum perscripserint: quoad secundum vero longe facilius errorem potuisse obrepere, quod jaclarent proceres. Regem sibi consentire, atque ille interim sibi putaret dissimulandum. Vides, opinor, erudite lector, legem, de qua agitur, nisi fundamento prorsus incerto et ambiguo.

quamvis multa legi ob-
stent.

346 Jam vero non pauca sunt, quae suadent, legem numquam fuisse decretam. Imprimis auctorum silentium, praesertim Matthaei Parisii, qui interdicti Remensis et Bellocacensis ad annum 1236 meminit, nec ullum de hac lege verbum protulit: attamen idem Parisius similem procerum molitionem, anno 1247 factam, non tacuit. Secundo furores eodem hic anno a Gregorio praestiti Ludovico, quos cum aliis quibusdam refert laudatus Raynaldus num. 45 his verbis: Ad alendam etiam Regis pietatem, cum illum erga divina egregie affectum nosset Gregorius, Apostolico diplomate concessit, ut cum sacrorum justitium esset, divinis mysteriis interesse posset; veluitque nequis ipsius sacraria ecclesiastico interdicto percelleret. Litteras, quibus capellas regias interdicto episcoporum eximit, ac Ludovici erga Sedem Romanam observantiam laudat Gregorius, habemus apud Chesnium tom. 5,

pag. 861, notanturque eodem anno 1236 date mense Novembri. Hinc manifestum est, Gregorium de mente sancti Regis melius fuisse edoctum, vel quia Rex ipsum monuit hujusmodi legem a se non fuisse decretam, vel quia illam, si umquam lata fuerit, continuo ad preces Gregorii abrogavit. Neque enim tum iniquo in antistites animo erat Gregorius, ut, quos lege hujusmodi in servitutem redigi querebatur, illis arma quoque eripuisset, quibus unice libertatem suam tueri poterant. Ita legem hanc, si lata fuit, brevi fuisse abolitam, futuri debuisse adversarii, si voluissent facta hoc tempore componere cum iis, quae anno 1247 facta referunt. Videri potest Fleury lib. 82 num. 55, et Chazius lib. 6 num. 18, ubi narrant conspirationem procerum quorundam contra ecclesiasticos, ut hanc ipsam judicandi de rebus civilibus potestatem illis eriperent. At vero tanto molimine tunc opus non erat, si jam hoc tempore lex illa fuerat lata, nec deinde abrogata: neque enim tam negligens in urgendis legibus suis erat Ludovicus, ut legem, quam tot minis Pontificis noluisse revocare, sponte sua sibi interesset; nec, si Regis incenria fuisset tanta, rem neglexissent regni proceres, jura sua contra ecclesiasticos acriter defendere consueti. Haec rationes hujusmodi videntur, ut legis rogatio incerta sit, legis vero abrogatio certa, si haec lata fuit: quod irrefragabili auctoritate nunc confirmabo.

347 Regnante in Gallia Philippo Valensio, anno 1329 celebris fuit disputatio de libertatibus ecclesiae Gallicanae ab ipso rege iudicta, de qua consili potest illustrissimus Spondanus ad dictum annum a num. xi. Egil contra ecclesiasticos Petrus de Cugneris advocatus regius, ecclesiasticorum vero cum electo Senonensi causam egit Petrus Bertrandi Augustodunensis episcopus, ad purpuram cardinalitiam deinde erectus, qui et disputationem postea conscripsit, quam habemus in Bibliotheca Patrum ex editione Margarini Bignii anni 1575 tom. 5. a col. 881, e qua illam citabo, licet in aliis editionibus etiam habeatur. Praeter abusus aliquos, qui ad rem nostram non faciunt; scopus, quem sibi proposuerat advocatus regius, erat, ut ecclesiastici excluderentur judiciis de rebus civilibus, ut patet ex ejus verbis col. 883: Secundo, inquit, quod debebat esse spiritualium et temporalium divisio, ut spiritualia ad praelatos, et temporalia ad regem, et barones pertinerent. Quod deinde probare conatus est. Contra vero Bertrandus multis probare aggressus est, ecclesiasticos excludendos non esse jurisdictione temporali; atque inter alias rationes, quae ad nos non spectant, affert legem Theodosii imperatoris, cui contrariam a S. Ludovico conditam voluit adversarii, eamque asserit a S. Ludovico confirmatam, molitionesque procerum ab eodem compressas. Sed verba riri doctissimi audiamus, in augustissimo principum consensu ad regem prolata, necdum integro seculo a tempore, in quo versamur, evoluta.

348 Col. 899 ita loquitur: Praeterea Theodosius imperator talem legem condidit: Quicumque litem habens, sive petitor fuerit, sive actor; sive ab initio litis, vel derursis temporum curriculum: sive cum pejoratur, sive cum inceperit perimi sententia: si iudicium elegerit sacrosanctae sedis antistitis, illico sine aliqua dubitatione cesset: si alia pars refragatur, ad episcoporum iudicium cum sermone litigantium de-

legem illam,
si umquam
lata fuit.

fera-

A feratur. Quam legem postea Carolus magnus, qui erat rex Francie, ita confirmavit: « Voluimus atque precipimus, etc. Hanc ipsam Theodosii legem objiciebat Pontifex contra legem, quam putabat a Ludovico conditam. Deinde, refutatis adversarii objectionibus, adductisque rationibus aliis, sic prosequitur episcopus col. 900: Ultimo probatur istud ex privilegio concesso, et per Carolum magnum... ut dictum est prius: et per S. Ludovicum, et per Philippum avunculum vestrum: et per Ludovicum et Philippum consanguineos vestros, reges Francie: quæ privilegia habemus in promptu. Tandem, proluxa disputatione interjecta, col. 903 sic infert: Modo certum est, quod prædecessores vestri Carolus magnus, sanctus Ludovicus, Philippus pulcher, Ludovicus et Philippus, et filii ejus, et plures alii istam Ecclesie libertatem confirmaverunt. Post pauca, cum dixisset adversarius, similia concedere privilegia episcopis, contrarium esse juramento regio: ut rem absurdissimam col. 904 infert sequentia: Quod si esset verum, quod absit, sequeretur prædecessores vestros in peccato continue fuisse: imo, quod impium est dicere, beatum Ludovicum, per quem tota Francia illustratur, non juste canonisatum. Si enim, sicut proponens dicebat, juravit non alienare, et alienata revocare, et istud est inseparabile a corona, sequitur quod dejerasset: et per consequens mortaliter peccasset, et ita canonisati non potuisset; quod est nepharium dicere. Et si dicatur quod potuit pœnitere, cito potest responderi, quod peccatum legitur, sed pœnitentia non invenitur: id est, legitur hanc libertatem judicandi etiam inter laicos de causis civilibus Ecclesie concessisse, de hoc enim ubique ugitur: at non legitur, ipsum unquam dati privilegii pœnituisse.

319 Hæc sufficere videntur, ut pro certo habeatur, judicia temporalia episcopis erepta non esse per S. Ludovicum, adeoque legem, de qua disputariis, vel nunquam a S. Ludovico decretam esse, vel statim revocatam. Plura adferri possent ex Opusculo doctissimi Cardinalis Bertrandi, sed, iis prætermissis, unam duntaxat ipsius periodum adjungo, quod in illa agatur de conspiratione nobilitum contra libertatem ecclesiasticorum, ex eaque verisimile magis fiat, præteream illam legem nunquam fuisse Ludovico conditam. Ita enim habet col. 997: Et ad hoc multum conatus est B. Ludovicus suo tempore: quia cum majores barones totius regni se confederassent ad tollendam istam Ecclesie libertatem, et ordinassent adhuc dare centesimam honorum suorum: (factum id anno 1247) ipse nunquam eis adhaesit, sed potius eos ab istis compesuit, et finaliter hanc libertatem Ecclesie confirmavit. Quamvis auctor loquatur de conspiratione anni 1247, cum tamen dicat Nunquam eis adhaesit, videtur etiam negare legem, de qua ugitur, a Ludovico conditam. Ex tota hac disputatione manifeste concluditur, auctores num. 313 citatos, non modo temere, utpote nullas antiqui auctoritate fultos, asseruisse prædictam legem a S. Ludovico conditam, et nunquam revocatam, sed et contraria scripsisse auctoritati prorsus irrefragabili: etenim si dubium fuisset S. Ludovici privilegium, quo lex Theodosiana, judiciorum episcoporum confirmabantur, neque id tanta fiducia in concessu regis ac procerum toties repetiissent episcopi, neque actor rrgius ad ea abintulisset.

Præterea ex disputationis exitu liquet, ne quidem sub Philippo Valesio episcopis erepta esse judicia, quæ jam lege Ludovici eis erepta volunt adversarii, cum victoria cesserit episcopis, rege eorum privilegia conservante. Ceterum qui intelligere cupit, quomodo, et quando hæc episcoporum in rebus temporalibus jurisdictio sublatu sit in Gallia, consulere potest Ludovicum Thomassinum in Veteri et Novo Ecclesie disciplina part. 2, lib. 3, cap. 110 erudite hæc pertractantem.

§ XXVIII. Regni administratio suscepta: varia anni 1236: motus regis Navarræ, aliorumque principum: periculum Ludovici ab Assasinis, de quibus varia elucidantur.

Auctores varii hoc anno 1236 Ludovicum matris tutela egressum, liberas regni habenas suscepisse scribunt, quod opinentur vigesimum primum ætatis ejus annum nunc denum xxv Aprilis fuisse completum, eaque ætas tum temporis requireretur, ut regnum per se administrare Rex posset. Alii administrationem regni ab eo susceptam volunt biennio citius, dum uxorem duxit Margaritam. Verum cum ea de re nihil invenerim apud auctores antiquos, malim credere id anno præterito factum pro regni consuetudine: tunc enim secundum chronologium nostram vigesimum primum ætatis annum complevit. Ut ut est, hoc certe anno per se regnum administravit, quamvis idcirco parum in tota regni administratione sit mutatum: quippe, uti Blancha multum Ludovico detulerat, dum ipsa præcipuam auctoritatem habebat, ita et Ludovicus matris prudentissimæ consiliis usus est in præcipuis regni negotiis: quod S. Ludovico ritio non certentim recte probat Chazius pag. 217: non enim ille reprehendendus, qui alieno utitur consilio: at ille merito culpandus, qui aliorum libidine a recto tramite ad malum se sinit abluere, a quo procul absit Ludovicus, ut tota ejus vita manifestum faciet.

321 Obierat anno 1233 Ferrnndus Flandriæ comes, ut habet Albericus pag. 547: hujus viduam Jonanam Flandriæ comitissam ambiebat Simon Montfortius Leicestriæ deinde in Anglia comes, qui magna apud regem Angliæ valebat gratia, ejusque anno 1238 sororem duxit, teste Parisio ad eundem annum pag. 314. Verum perspicuus S. Ludovicus, quam periculose regno Francie essent nuptie Simonis Montfortii cum Joanna, eam ut clientem suam ab iis abstinere jussit: illa autem Regi declaravit, se matrimonium nec invidisse, nec promississe, nec promissuram, ac, si promississet, restitutam. Citat hanc declarationem Tilletius in Collectione sua de regibus Francie part. 1 pag. 71. Simili modo impedit Ludovicus nuptias ejusdem Simonis cum Mathilde vidua Philippi Bononiensis comitis, de quo sæpe actum in præcedentibus: uti videri potest apud Chazium pag. 215. De utroque matrimonio impedito loquitur Albericus pag. 564.

322 Matthæus Parisius ad eundem annum pag. 295 refert seditionem gravem auctoritate regis

1. S.

E Ludovicus regni administrationem suscipit.

demum fuisse abrogatam.

quorundam prohibet nuptias.

dissidium grave componit.

regia

AUCTOR
J. S.

regia sedatam : verba ejus subjungo : Anno quoque eodem, circa dies Pentecostes, orta est dissensio lamentabilis in civitate Aurelianensi inter clericum, (seu scholasticos) et cives, muliercula quadam incentivum seminariumque discordiæ suscitante. Eatems quoque cepit inmultus ventilatus incrementum, quod occisi sunt in civitate a civibus scholares juvenes illustrissimi, et genere præclari; nepos scilicet comitis de Marchia, nepos comitis Campaniæ, scilicet regis Navarræ, propinquusque consanguineus comitis Britanniæ, et quidam alius propinquus consanguinitate nobili baroni Erkenwado de Burburne*, et alii multi, quorum aliqui in flumine Ligeri sunt submersi, alii trucidati, alii vero, qui evaserunt, vix in speluncis et vineis et diversis latibulis dilutescentes, a* mortis discrimine sunt erepli. Quo audito, episcopus civitatis acinctus zelo justitiæ, exiit a civitate, et ipsis malefactoribus excommunicatis, civitatem ipsam supposuit interdicto. Insuper magnates prænominati, audientes snorum stragem consanguineorum, ingressi hostiliter civitatem, multos civium, sine iudicii expectatione, in ore gladii trucidarunt. Alios quoque, dum a quibusdam nudinis remearent, clivellis et sarcinis oneratos, ensibus adhuc eruentatis in itinere detruerunt. Nec cessavit mota seditio, donec Regium mandatum per utrumque partium voluntates, factis compositionibus, tumultum prudenter temperaret. *Sane non exigua opus fuit auctoritate et prudentia ad hos motus inter potentissimos principes et nobilem civitatem comprimendos.*

Rex Navarræ
in Ludovicum
arma parat.

323 Albericus in Chronico ad annum 1234, pag. 550 hæc scribit : Theobaldus comes Campaniæ post Pascha Dominica Misericordia Domini in regem elevatur Navarrorum, avunculo suo Sanctio sine hærede mortuo, in cuius thesaurio septies et decies centum millia librarum invenisse dicitur. *Tanti thesauri inventio, regni que accessio, principis animum elevasse rideatur, atque effecisse, ut in ipsum Regem, cujus beneficio servatus fuerat a ruina, ingratus insurgeret. De tempore, quo comes movere cepit, auctores non omnino consentiunt : etenim Vincentius Bellovacensis, et Philippus Nangius annum assignant 1235 : alii vero, ique accuratioribus in tempore designando annum 1236. Conciliari tamen hæc utcumque possunt, si dicamus Bellovacensem et Nangium loqui de tempore, quo rex Navarræ Theobaldus ad bellum se parare cepit, copiasque militares conscribere, quod factum ante Pascha anni 1236, quo illi huic numerare incipiunt, est verisimile. Verum sive erraverint auctores illi hoc loco, ut sæpe ahi, in anno designando, sive prædicto modo intelligantur, dubitare non possumus propter auctores mox allegandos, quin hic Theobaldi, eique adherentium motus, ad annum 1236 sit referendus. Itaque causam hujusce tumultus audiamus.*

varius de
causis.

324 Albericus mox laudatus pag. 556 discordiæ causas allegat varias, ab hisce annis exorsus, his verbis : Anno MCCXXXVI rex Navarræ Theobaldus repetebat a Rege Franciæ quædam fenda sua, quæ supra quadraginta millia librarum Parisiensium, ut dicunt, obligaverat eidem ante istud triennium loco pignoris, videlicet de comitatu Blesensi, et comitatu Carnotensi, et Sanctodorensi* comitatu, atque (vice) comitatu Castri-duni versus Windocinum*, cum eorum appenditiis, et quia præ-

* Sacri-Casaris, Saucerre
* Vendôme

dicta pecunia termino præfixo non fuerat restituta, Rex Franciæ quasi de jure restituit prædicta fenda, et appropriavit. *Feuda illa non solum Ludovico oppignorata, sed vendita fuisse, jam probavimus § 23 ex instrumentis authenticis, ipsiusque Regis testimonio apud Joavillium. Cum tamen fama eo tempore fuerit, oppignorata fuisse; suspicari quis posset, Theobaldum hæc fama sparsisse, atque etiam fortasse nodum in scirpo quævisisse, ratus se prædicta fenda incusso metu facile recepturum a Rege, quem pacis amantem noverat. Quidquid sit, hæc unam fuisse e causis hujusce tumultus facile assentior Alberico, qui ita prosequitur : Unde super hoc et super aliis quibusdam articulis mota est inter eos controversia. Cum interim rex Navarræ filium suum, quam in fide, et sub quibusdam religionis pactionibus, regi Castellæ promiserat pro filio suo, dedit, inconsulto Rege Franciæ, Joanni filio comitis Britanniæ, quæ causa fomes extitit tanti scandali, quo tota terra fuit commota, et ita paratæ atque instructæ fuerunt acies hinc inde, quod se minime cogitabant invadere.*

325 *Quamvis primas in hoc contra Ludovicum motu partes egerit Theobaldus, indeque factum videatur, ut a plerisque auctoribus solum commemoretur, habuit tamen et alios principes sordere sibi conjunctos. Eos una cum tempore, quo motus cepit enumpere, memorat Matthæus Parisius ad hunc annum pag. 294 in hunc modum : Anno etiam eodem, vero tempore aridente, insurreverunt multi magnates acincti ad prælium, ut bellum moverent adversus Regem Galliæ. Indignabantur enim quod regnum regnorum, scilicet Gallia, consilio muliebri regebatur. Erant autem insurgentes viri graves et famosi, et ad præliorum exercitia ab ænis primis educati; rex scilicet Navarræ, id est, comes Campaniæ; comes etiam de Marchia, comes Britanniæ, et alii potentes quam plurimi, sordere et saeramento colligati. Vides triumviros illos, qui, coronato Ludovico, mox arma sumpserant, ut Blancham regni administratione spoliarent, rursus ad arma convolare, regni administratione ad Ludovicum translata. Sperarunt illi fortasse se plus effecturos apud juvenem Regem, quam efficere potuerant apud reginam : at spes sua sefellit illos barbarum duces, ut mox ridebimus. Porro litteras, quibus Marchiæ comes, ejusque nxor, consilio comitis Britanniæ, auxilium promittunt comiti Campaniæ contra quemcumque, qui ei bellum inferret, datus mense Aprilis, assignat sæpe laudatus Lobineau in Historia Britannicæ lib. 7, num. 128 : seu tom. 4, pag. 237. At fallitur, quod eas putet datas post pacem a Theobaldo cum Rege initam, cum hæc aliquot mensibus sit posterior.*

E
et factus
cum Marthe
et Brigide
comitibus

326 *Quid inter Theobaldum et Ludovicum gestum sit, quantaque celeritate illi arma excuserit Rex juvenis, explicat Nangius pag. 331 his verbis : Anno sequente, Theobaldus comes Campaniæ colligens exercitum, adversus dominum suum Ludovicum Regem insurgere attentavit. Quod Rex agnoscens, regni sui ducibus et comitibus convocatis Parisius, suum exercitum congregans, contra prædictum comitem, ad ipsius reprimendam superbiam, usque ad nemus Vicinarum* cum his, qui secum erant, cepit celeriter proficisci. Sed postquam hoc comes Campaniæ veridica comperit relatione, animo turbatus et anxius, eo quod contra domi-*

verum Ludovicum
cum exercitu
propereante,
legatos militum.

* Vicennes

A nimum suum legum Regem Francorum levare calcancum præsumpsisset, attendens Francorum audaciam et virtutem, quid agere deberet, penitus ignorabat. Tandem bonum habens consilium et salubre, sciens non esse turpe cum re mutare consilium, ad dominum suum Regem tempestive unctos delegavit, mandans ei et obnixius rogans, ut iram et indignationem, quam adversus eum conceperat, deponere dignaretur. Et ut in oculis ejus gratiam posset celerius invenire, eidem duas villas cum fortiteritiis suis, scilicet Brayam * super Sequanam, et Mosterolium en fors d'Joue * in signum subjectionis omnimodæ tradidit in perpetuum absque inquietatione aliqua possidendas. Nam quemadmodum in rebelles et superbos justitiam, ita sibi in subditos humiles et pacificos Regis cognoverat pietatem. Sic igitur comes Campanie, qui per suam superbiam dominum suum Regem offenderat, ipsum sua humilitate prævia sine aliquo congressu mernit pacificare. Et tunc Rex cum gente sua Parisius remeavit. *Hiscæ consentit Bellovacensis lib. 30, cap. 137.*

* Bray sur Seine
* Mosterolium en fors d'Joue, ad Teinam.

B
sequæ misericordie Regis permittit, a quo malefactoribus.

327 At plura habemus ex supra laudato Alberico, aliisque auctoribus : nam et gratiam Theobaldo concessam aliorum rogatu, et ipsum coactum se suæque misericordie Regis submittere, docent varii. Audi Albericum : Sed tot, inquit, et tantis (honestis) personis mediantibus rex Navarræ venit ad misericordiam Regis, et se, et terram suam, et quicquid petebatur, eidem submitit; ita quod non solum dicta fenda sunt omnino Regi quittata in perpetuum, sed et ipse Rex habuit custodias suas in Monasteriolo, et in Brai super Sequanam, quæ tamen postea regi Navarræ reddidit. Auctor Vitæ S. Ludovici anonymus, de quo num. 31, omnimodam hæc Theobaldi subjectionem confirmat, oppidumque omnino donata Ludovico : utrumque ex rariis MSS. narrat Chaizius, qui addit pag. 223 tria oppida concedere Regi debuisse, ab ipso Ludovico eligenda; ad hæc obligasse se Theobaldum, ad implendum votum expeditionis in Terram sanctam, quo se obstrinxerat anno præcedenti, atque ad manendum ibidem, vel in Navarræ regno, ad septennium. Itaque si oppida memorata Theobaldo Rex deinde restituerit, ut habet Albericus, id alia de causa factum videtur, quam quod ea non omnino abdicasset. Hinc merito dixit ad laudem Guilielmi de Poggio Laurentii cop. 39 : Comes quoque Campanie Theobaldus sensit, quod durum sibi fuerit contra stimulum calcitrare. Quippe noverat Rex sanctus non modo subjectis parcere, sed et superbos debellare : insensere id triumphum illi, tot turbarum auctores, qui omnes coacti fuere diverso tempore se, suæque omnia misericordie Regis permittere. Britannum supplicem vidimus ante biennium, nunc Campanum, regno etiam anticum, supplicem item cernimus : Hugonem denique Marchie comitem post annos aliquot majore suo detrimento Regis misericordiam implorantem ridebimus. Quibus breviter observatis, ad propositum redeo.

328 Jam vero cum Albericus supra dicat, intercessionem honestarum personarum factum esse, ut ad sanguinis effusionem non perveniretur, neque eas personas nominet; non abs re erit inquirere, quibus hæc potissimum debeatur gloria. Fama hujusmodi motus bellici ad Gregorium Pontificem erat perlata, seu per ipsum Theobaldum, seu aliunde. Itaque cum vereretur Ponti-

lex, ne expeditio transmarina contra infideles, quam Theobaldus cum multis Gallie principibus sumpta cruce rogerat, ut habet Albericus ad annum 1235, pag. 555, magnum inde detrimentum acciperet, efficacissimis precibus instilit apud Ludovicum, ut rem componeret. Accipe finem ejus litterarum apud Raynaldum ad annum 1236, num. 47 : Serenitatem Regiam rogamus per aspersionem sanguinis Jesu Christi, in remissionem tibi peccaminum injungentes, quatenus ne Terræ sanctæ jactura, quæ propter hoc, quod absit, posset contingere, de tuis manibus requiratur, a præfati regis (Navarræ) et aliorum cruce signatorum impugnatione disistens, pacem in tuo regno procures taliter fieri, quod et ercis negotium valeat promoveri, et tu ex hoc illum merearis habere propitium, qui pro salute tua, et totius humani generis in ligni patibulo, proprii sustinuit corporis cruciatum. Dat. Interamnia xiv Kal. Julii ann. x. Eodem die Gregorius litteras dedit ad Parisiensem et Lingonensem episcopos, et abbatem Claræ-valis, quas recitat illustrissimus Maurique in Annalibus Cisterciensibus ad hunc annum cop. 3. In his autem, post recitatas litteras ad Regem scriptas, ita eos alloquitur : Ideoque vobis, de quorum prudentia, zelo, et auctoritate confidimus, per hæc Apostolica scripta mandamus, quatenus ad Regem ipsum et reginam matrem ejus personaliter accedentes et mala, quæ ex hoc non solum Terræ sanctæ, sed etiam toti regno Franciæ possent contingere, prudentius exponentes eisdem, ipsos ad pacem, vel treguam cum eodem rege Navarræ inveniendas, efficacius inducatis.

329 Rem ab his Pontificis delegatis confectam, scribit laudatus Mauricus : quod verisimile faciunt temporis ac rei circumstantiæ. Mandaret Ludovicus, inquit Choizy pag. 48 ex instrumento antiquo, ut nobiles regni ad Fanum S. Germani in Laya adessent tribus hebdomadis post Pentecosten, id est circa diem octavum Junii, cum Paschu eo anno esset xxx Martii. Si itaque post dies aliquot Rex cum exercitu Vicenam discesserit, eua legati hi Pontifici inveniunt potuerunt Vicenæ agentem, quod factum fortasse post remissos priores Theobaldi legatos, quos vix auditos narrat Chaizius pag. 222. Epistolæ enim Pontificis scriptæ sunt xviii Junii, seu decem diebus post terminum collectioni exercitus assignatum : ita ut vix dubium rideatur, quin legati Pontifici venerint inter discessum Ludovici a Fano S. Germani, et reconciliationem Theobaldi. Congruunt itaque tempus. Rei etiam circumstantiæ suadent, multum precibus horum legatorum tribuisse Ludovicum, eua quod eximia erga Christi Vicarium esset observantia, tum quod Pontifex precibus tam enixis concordiam flagitaret, tum quod inter pacis conditiones illa reperiretur de adimplendo voto expeditionis transmarinæ, quam tantopere desiderabat Pontifex. Unde probabiliter admodum conjectura existimari potest, pacis conditiones consilio horum legatorum Theobaldi esse impositas. Attamen id omnino certum dicere non ausim, quia auctores antiqui rem non satis explicant.

330 Neque tamen dubitaverim dicere, abductos a recto tramite auctores aliquot, inter quos Chaizius pag. 221, Daniel in Historia Franciæ tom. 2 pag. 28, Chozy a pag. 47, qui intrepide asserunt, Ludovicum, neglectis monitis precibusque Pontificis, perrexisse contra

Theo-

AUCTORUM
J. S.

E

F

Pontificis, in gratiam recipitur.

error scriptorum quorundam circa hoc factum.

AUCTORE
J. S.

Theobaldum. Audi verba auctoris postremo nominati, quæ pag. 48, post relata Pontificis monita, subdit: Ludovicus, inquit Gallice, qui noverat Pontificem consilia sibi dare posse, nunquam præcepta, non prætermisit mandata mittere in provincias, ut curaret exercitum suum congregandum. Jussit vassallos coronæ adesse in Fano S. Germani in Laya tribus hebdomadis post Pentecostem, id est, vii Junii, ut jam observavimus. Si ergo credere liceat huic auctori, Rex sanctus ante vii Junii, cum mandata mitteret ad principes, jam viderat neglexeratque preces Pontificis, xvi ejusdem mensis in Italia scribendas. Porro, ut hic auctor a recta temporum divisione turpiter aberrat, ita a mente S. Ludovici aliena narrant, qui cum frequenter inducant Pontificia monita contemnentem. Ceteram de tempore, quo bellicus hic motus finitus est, ita scribit Matthæus Parisius pag. 295: Anno quoque eodem, æstivo tempore jam declinante, nobiles illi, qui Francorum regnum perturbare disposuerant, facta quadam pacis compositione, in gratiam Regis sunt recepti. Ita celeritate Regis brevi sedatus est tumultus, et fortasse priusquam comites Marchie et Britannie intentionem suam aperte declarassent.

Periculum
S. Ludovici
ab Assassinis:

331 Eodem hoc anno Nangius cum aliis ejus temporis scriptoribus narrat grave vitæ periculum, quod S. Ludovico crederet princeps quidam orientalis, quem vulgo Veterem, seu Vetulum montis auctores nominant. Accipe ejus verba ex Chronico ad hunc annum, ubi rem succinctius enarrat, quam in Gestis S. Ludovici: Vetulus, ait, de Montanis, rex Harsacidarum misit in Franciam nuntios Harsacidas, præcipiens ut occiderent Regem Franciæ Ludovicum; sed dum abirent, Deus cor ejus immutavit, eique cogitationes pacis et non occisionis immisit: unde post primos quantocius alios mittens, mandavit sancto Regi Ludovico, ut se a primis nuntiis custodiret: propter quod Rex ex tunc fecit corpus suum diligentius custodire; (videlicet, per homines cupreas clavas assidue deportantes, ut addit in Gestis pag. 332) et per secundos nuntios primos invenit, quibus inventis, sanctus Rex gaudens utrosque muneribus honoravit, et regi ipsorum in signum pacis et amicitie exenia et dona pretiosa quam plurima delegavit. De eodem hoc principe orientali, quem Bednorum principem vocat, agit Joinvillius cap. 19, ubi refert arrogantem ejus legationem ad Ludovicum in Palestina agentem, constantiamque Regis in retundenda Hospitalariorum ac Templariorum ope ejus arrogantia. Varia item de ejus religione a Mahometanorum religione diversa, erroribusque ridiculis infecta commemorat. Quapropter de illo sicariorum grege paullo diligentius hoc loco agendum putavi, ut memoratum Joinvillii caput eadem opera illustretur.

de quorum
nominibus,

332 Bartholomæus d'Herbelot in Bibliotheca orientali Gallice scripta, atque impressa Parisiis anno 1697, variis locis agit de sicariis illis, eorumque principibus. Pag. 437 et alibi nomen Velus montis deductam dicit a vocibus, Scheikhel Gebal, quæ, inquit, Arabice significant dominum Irac Persicæ, seu partis maxime elevatae et montosæ Persidis. Huic opinioni favet Vitriacus in Historia Hierosolymitana num. 14, ubi de iis ita scribit: Primus autem et summus infanste religionis eorum abbas, et locus, unde principium habuerunt, et a quo Syriam

venerunt, in partibus est Orientalibus valde remotis versus civitatem Baldacensem, et partes Persidis provinciae. Porro Velus seu vetulus montis passim hic princeps dicitur a Latinis scriptoribus, quod prior vox Arabica æque senem, ac principem; altera montem significet. Subditi autem hujus principis variis nominibus appellantur ab auctoribus Latinis et Græcis, ut notat Cangius ad Joinvillium pag. 87, ubi eos Heisessim sua lingua dictos invenias, a Bejamine judæo Hassissim, a Guilielmo Tyrio Assissinos: ab aliis Hanssisios, Assideos, Accinos, Assasos, Arsasidas, et Hakesinos nominatos dicit. Græci passim Chasios vel Chasisios vocant. Nunc vero vulgari magis nomine Assassinis vocantur, quod eorum nomen ad sicarios quoslibet translatum est.

333 Principes istius populi octo enumerat laudatus Herbelotius pag. 505 ad vocem Ismailioun, quos omnes simul principatum tenuisse dicit ad annos 171. Primus eorum vocabatur Hassa Sabali homo nefarius, qui principatum cædibus inhiare cepit. Hujus autem initium ponit anno Hegiræ 483. Christi 1090, quo item anno apud Elmacinum in Historia Saracena ad annum Hegiræ 483 legitur, Batinæos, qui iidem cum Assassinis ex iisdem moribus apparent, se movere cepisse, ac castra invadere. Initium autem ab Herbelotio memoratum, tempusque, quo principatus stetit, satis congruit cum tempore eorum excidii: nam anno 1262 obsidione cinctum est præcipuum eorum castrum, coque capto excisi sunt, ut ridebimus postea; ad hunc vero annum ab anno 1090 facile nos deducunt anni 171 adjuncti, modo aliquot menses addantur, ut numeros subducenti patebit. Nunc regionem accipe, unde manipuli illi sicariorum erumpent, et mores eorum ex auctoribus, qui loca illa præseutes lustrant.

tempore
capituli

E

ditione et
curibus

* Assassinis
vulgo

F

334 Joannes Phocæ in Itinerario Terræ sanctæ, quod Latine edidit Papebrochius ante tom. II Mali, pag. 3, relatis locis maritimis ab Antiochia Tripolim usque, ita proseguitur: In Mediterraneis jugum magnum porrigitur, quod Chazisii * accolunt, gens Saracena, neque Christum amplectens, neque cum Mahumeto sentiens; sed propriæ sectæ tenax Deum confitetur, et inter eos primas occupantem, LEGATUM DEI nuncupant: cujus imperio ad magnarum urbium principes dimissi, eos ensibus obrutunt. Nam præter expectationem in illos irruunt, et facinore in ipso mortem oppetunt, a multis pauci illi post patratum scelus circumventi, idque martyrium esse, et immortalitatis perceptionem existimant. Decem castra cum suburbanis ditioni istius principis, et sexaginta circiter hominum millia, adscribit Guilielmus Tyrius in Histor. Orient. lib. 20; Vitriacus autem loco assignato totidem castra seu oppida, hominum vero supra quadraginta millia, adnumerat: uterque gentem in Phœnicia circa urbem Antaradensem seu Tortosam collocat: quæ, aliaque apud eos de moribus Assassinorum relata, cum dictis Joannis Phocæ consonant, eademque apud plures illius temporis auctores invenias, e quibus Spontanns ad annum Christi 1231, Charzias a pag. 230, aliique recentiores diligentem de Assassinis narrationem instituerunt.

335 Labet tamen istis adjungere aliquid ex auctore nuper e tenebris eruto, qui cæca illius Assassinorum obedientia, qua in mortem minime dubiam se præcipitabant, fuit credibilior.

irrandibus,
quibus inducere
bat adolere-
tes

atque

A atque innotescat, quibus artibus fraudibusque uterentur principes illi perversi, ut improvidos juvenes ad tantum mortis contemptum inducerent. Ludovicus Antonius Muratorius tom. 9 *Scriptorum rerum Italicarum* edidit anno 1726 partem posteriorem *Chronici Francisci Pipini Ordinis Prædicatorum*, qui floruit initio seculi xiv, atque anno 1320 loca sacra Instravit. Hic auctor, de ditione Assasinorum, eorumque moribus consentiens auctoribus jam citatis, de arte principis, qua illos ad temerariam illam obedientiam inducebat, scribit col. 706 sequentia: Habebat itaque senex iste, vir quidem religiosus, quamquam infauste regulæ observator, magnum et amœnam viridarium, palatium marmoreis, muris perornatis operibus diversis, polymitis coloribus, et calaturis variis laqueatis, nec non muris, et antemuralibus circumclusum. Erant autem muri testudineati, et intra testudines per fistulas conducebatur vinum, lac, mel, oleum, et aqua, quæ in medio viridarii orientabantur. Erant etiam intra ipsorum murorum testudines de omni genere cibi, et omni genere

B vestium: lecti quoque regales. In eodem etiam viridario omnis herbarum et arborum maneries habebatur; in quo nutrirî et custodiri mandabat filios rusticorum suorum, ex quo primum loqui didicerant, quo usque ad ætatem annorum xx pervenissent. Eligebat autem illos, quos aspectus, actus, et incessus, quantumcumque juvenilibus, audaciores præmonstrabat futuros. Nutriti autem eorum in omni erant lingua facendi, qui et ipsos pueros in omni idiomate instruebant, eosque dogmatizabant, quod si soli salvarentur, qui adimplendo vetuli mandata mortui essent, asserentes illum Dei esse prophetam.

336 Deinde, relato speciosarum puellarum usu, adolescentibus in viridario concessis, docet impostorem illum, qui verba Alcorani de paradiso in construendo hoc viridario imitatus erat, finxisse, atque adolescentibus persuasisse, hunc ipsum esse parulisum, de quo Mahometus in Alcorano loquitur: neque ingressum istius viridarii aliis permisisse, quo scilicet melius tegetetur impostura. Ab hisce omnibus non multum abludivit Marcus Paulus Venetus cap. 28 de Gentibus orientalibus. Plura tamen addit deinde Pipinus: Quum autem pueri, inquit, ut dictum est, in viridario nutriti ad annum xx pervenissent, data eis lethargica potione, extra viridarium portabantur, quos ad se vetulus jubebat adduci. Quibus quum dixisset, quod de paradiso exiverant, in quadam eos turri faciebat includi, ubi serpentum et vermium aspectu, magnoque eos jejunio macerabat. Dicebaturque eis, quod ille erat horrendus locus inferni, ex quo verius autumabant, sese de paradiso exivisse; sentientes scilicet squallorem et horrorem tam dissimilimi a viridario loci, et sustinentes tam arctam cibi penuriam post lætissimas epulas, in quibus fuerant enutriti. Hæc secreta erumpere potuerunt post excidium Assasinorum, ideoque incredibilia videri non debent, etiamsi non reperiantur apud auctores illos, qui scripserunt, dum florebant Assasini. Sane mirabili apud fuit astutia, ut adolescentes impelleret veterator ille ad ea, quæ ipsos designasse facinora, ex auctoribus constat.

337 Quumque, inquit Pipinus, ad aliquem occidendum per mundi partes eos mandare volebat, nuntiare eis faciebat, quod, si volebant ex inferno egredi, et in paradysum reverti, ejus

ad plenum voluntatem implerent. Quibus respondentibus, præsto eos adesse, dabat singulis tres cultellos, et ad interfectionem hominum, ad quæcumque loca decreverat, cum ipsis se cultellis intrepide exponebant, et morte neglecta satagabant per versutias et astutias domini sui mandata complere. Promittebat enim eis propter hujusmodi executionem mandati, etiamsi morerentur, longe eos majores delicias habituros sine fine post mortem in patria sempiterna, quam essent illic, in quibus fuerant enutriti. Qui autem propter hoc tale mandatum vetuli moriebantur, martyres reputabantur a suis, et inter sanctos a populo illo fatuo in multa reverentia habebantur. Parentes quoque eorum, qui occisi erant, ipse senex multis et magnis ditabat muneribus. Si servi erant, liberi mittebantur abire. Hisce subdit exempla quædam principum ab eis occisorum, quæ brevitate causa omitto. Labet tamen exemplum unum temerarie adolescentum illorum obedientiam hinc transcribere, quod et Sannus refert lib. 3, part. 10, cap. 8.

338 Erant autem in tantum, ait col. 705, domino suo obedientes, ut nil adeo eis grave esset, quod non hilari animo, et ardenti voluntate ad ejus nutum perficerent. Unde cum Henricus Campaniæ comes... rogatus ab ipso vetulo, quod per terram suam diverteret, vidit una diem turrim excelsam deambulans cum eodem vetulo, in ejus summitate juvenes albis tunicis insidebant: quumque interrogaret vetulus, an comes sic obedientes haberet suos subditos, quemadmodum ipse suos, intercipiens comitis responsum, duos ex juvenibus, qui supra turrim erant, signo noto vocavit; qui statim sese de turri præcipitantes, collis ad terram corporibus, animas exhalaverunt. Tandem auctor, ubi narraverat, quo pacto tributarii facti essent Templariis, atque a Mahometo ad Christum convertere se voluisset eorum princeps, quoque modo id perfidia ejusdem Christiani fuerit impeditum, subdit col. 708 eorum excidium per Tartaros; nam Tartarorum et Saracenorum æque ac Christianorum vitæ insidiabantur: refertque eorum castrum præcipuum anno 1262 obsessum, et post triennem obsidionem captum defectu victualium, atque ita concludit narrationem summam: Potiti igitur Tartari oppido violentia famis, infamem illum vetulum cum omnibus suis satellitibus, gladiis trucidarunt. Sicque divino judicio illius perfidiæ gentis defecit nomen et genus, Tartaris exterminantibus universa. De tempore excidii consonat Marcus Paulus Venetus cap. 29, alique, quomoris alii id aliquot annis citius collocent, quod exactius discentere non est opere pretium.

339 Ex dictis autem manifestum est, quanto in periculo a perfida illa gente fuerit S. Ludovicus, neque immerito sibi ab illis cavendum existimasse, ubi audierat missos esse ad mortem sibi machinandum. Nomen autem principis, a quo illi missi erant, in memorato catalogo Herbelatii pag. 505 Bibliothecæ Orientalis est Alaeddin Mohammed, qui ultra 35 annos principatum tenuisse dicitur, adeoque idem fuerit necesse est, qui superbam legationem deinde misit ad Ludovicum in Syria agentem. Non desurrunt, qui dicerent divina revelatione has a S. Ludovico insidias detectas: verum id ignorarent auctores eorûm, adeoque fidem non meretur: præsertim cum constet, id factum per ipsos Assasinos. Rectius illi philosophantur, qui singulari

AUCTORE
J. S.

E
vesanaque illorum obedientia ac gentis excidio no-
tantur varia

F

Sanctus singulari Dei protectione periculo ereptus.

nd imperia
sua temere

occidendi
principibus
exsequenda,

ALCORN
J. S.

gularum Dei protectionem agnoscunt, dilectum sibi Regem inter tot pericula ab interitu vindicantis. Nec dubitare possumus, quin ipse Ludovicus huic Dei erga se favorem gratus agnovit, ex eaque novos ad virtutem ac pietatem conceperit stimulos.

§ XXIX. Gesta anni 1257, seu nuptiæ Roberti Artesiæ comitis: insidiæ Frederici imperatoris elusæ: aliaque eodem anno, et 1258 facta.

Idem
quandam
erat dirimen-
dam:

Sequentibus duobus annis facta non occurrunt multa: quapropter utroque anno gesta huic § innectemus. Petrus de Collemedio post cathedras varias recusatas, tandem suscipere mandato Pontificis coactus fuerat archiepiscopatum Rotomagensis, ut invenies apud Sammarthanos tom. 1 pag. 586. Verum mox ei controversia fuit cum canonicis S. Mellonis Pontisarcensis, qui jurisdictioni ejus subesse et correctioni detrectabant. Non defuit viro præstantissimo, qui varias Ludovici controversias arbiter terminaverat, cura sancti Regis: sed electis ejus voluntate arbitraris inter utramque litigantium partem, causa archiepiscopo adjudicata est, canonicisque ei, ut superiori ordinario subesse compulsi. Litteras concordia, datas die Jovis ante Nativitatem B. Virginis anni 1237, recitat Acherius tom. 3 Spicilegii pag. 619.

fratri suo Roberto, militiam donato.

341 Nangius pag. 332 quædam memorat de Ludovico, quæ anno 1238 facta putavit, sed omnia illa ad annum 1237 sunt retrahenda, ut ex certioribus documentis fiet manifestum: nam Chronologiam Nangii non raro aberrantem jam ostendimus. Verba ejus interim audiamus: Annis duobus sequentibus concessa sibi pace ab hostibus suis, quos omnes suppeditaverat, requievit in regno suo pacifice Rex Ludovicus. Et anno duodecimo regni sui, scilicet anno Domini mcccxxxviii, dominum Robertum, fratrem suum majorem natu post ipsum, apud Compendium* fecit novum militem, quem paulo ante filia ducis Brabantie, Matildi nomine, legitimo fecerat matrimonio copulari: obteuta videlicet dispensatione a Gregorio Pontifice, ut refert Raynaldus ex litteris Pontificis ad annum 1236, num. 45, dicens Mathildem ducis Lotharingie filiam, quod de inferiori Lotharingia intelligendam, nam eo nomine tunc passim vocabatur Brabantia. Et tunc, ait, eidem fratri suo Atrebatum, ac totam terram d'Artois* concessit jure hereditario in perpetuum possidendam. Ibi fuit tere tota regni Francie atrinque sexu, mandato regio perurgente, nobilitas congregata.

* Compiègne

* Artesiæ

et nuptias
illigato,

342 Porro hæc ingenti celebritate peracta esse, facile colligi potest ex eo, quod omnis utriusque sexus nobilitas Compendii fuerit congregata. Brevis quædam memorat Albericus ad annum 1237, pag. 562, nuptias hoc modo describens: Apud Compendium in octavis Pentecostes in presentia, et omni frequentia nobilium Francie, frater ejusdem regis Robertus, cingulo militie de novo accinctus, nuptias suas celebravit cum Mathilde filia ducis Brabantie... ibi, sicut dicitur, usque ad centum quadraginta novi milites creati sunt. Et illi, qui dicuntur mi-

nistelli, in spectaculo vanitatis multa ibi fecerunt, sicut ille, qui in equo super cordam in aëro equitavit; et sicut illi, qui duos hoves de scarlata vestitos equitabant cornicantes ad singula fercula, quæ apponebantur Regi in mensa. Charizius pag. 237 dissidium aliquod hac occasione ortum dicit, quod capitula quedam cathedralia servitium Regi in similibus debitum præstare detrectassent; at res intercessione episcoporum brevi fuit composita.

343 Diploma Ludovici, quo fratri suo Roberto Artesiam concedit, publici juris fecit. Albertus Miræus in Notitia ecclesiarum Belgii a pag. 602, quo cum res illustretur, tempus stabilatur, atque eximia S. Ludovici in fratrem liberalitas appareat, illud huc transfero: Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Notum facimus, quod cum clara memorie genitor noster Ludovicus rex Francorum in testamento suo ordinaverit, et pro parte hereditatis assignaverit fratri nostro Roberto terram Atrebatensium, quam idem genitor noster ex parte matris sue habebat, Atrebatum, S. Audomarum, et Ariam; et post decessum matris nostræ Blancæ reginæ Francorum, Hesdinum*, Bapalmum*, et Lens*, cum eorum pertinentiis, quæ eadem domina* mater nostra tenebat nomine dotalitii, ex parte Isabella reginæ avic nostræ moventia: nos eidem fratri nostro per præsentem chartam concedimus totam terram prædictam (salvis feudis et eleemosynis, quæ tenebantur et redduntur, sicut tempore genitoris nostri) sibi et heredibus suis jure hereditario possidendam. Ita quod tam illam terram Atrebatum, S. Audomari* et Aria*, quam antea tenebamus, quam illam, quam domina mater nostra nomine dotalitii possidebat, cum eo jure, quod eadem domina mater nostra in emptione habebat, quam apud Villanas fecerat, sita in feodo Lensii, tamquam hereditatem suam habeat.

Artesiam
Belgii.

* Hesdin
Bapalmum
* Latine Es-
tum, vel Les-
harum

* Artois
* Artois
* Artois

344 Et ipse nobis homagium ligium inde fecit, et heredes ejus nobis et heredibus nostris similiter facere tenebantur; et nos prædictam dotalitium, nomine matris nostræ, in loco sibi grato et placenti ad terræ æquivalentiam commutavimus eidem dominæ matri nostræ. Idem autem frater noster de prædictis, pro parte terræ, quam habere debebat, se habet pro pagato*. Nec ipse nec heredes ejus a nobis vel heredibus nostris amplius pro parte terræ possunt petere neque petent. Quod ut perpetuæ stabilitatis robur obtineat, præsentem paginam sigilli nostri auctoritate, et regii nominis caractere inferius annotato fecimus confirmari. Actum apud Compendium anno mcccxxxvii, mense Junio, regni nostri anno xi adstantibus in palatio nostro, quorum nomina supposita sunt et signa. Dapifero nullo. Signum Roberti buticularii. Camerario nullo. Signum Almarici constabularii. Data vacante cancellaria. Ludovicus. Ex his litteris vides, non modo concessa esse Roberto, quæ ei debebantur post impletum vigesimum primum ætatis annum, sed liberaliter adjuncta esse, quæ ei tantum post matris obitum debebant obvenire. Attamen neque hic stetit liberalitas Ludovici: nam et pensionem quotidianam viginti librarum Turonensium, et annuam 5000 librarum cum urbe Pisciacensi* ei assignatam narrat Charizius pag. 236 ex instrumentis antiquis, quæ pariter assignat Tilletius part. 1 pag. 293.

aliquæ con-
cedit.

* sibi con-
set satisfactum.

F

* Poissy

345 Non deerat ratio alia Ludovico, cur nobiles omnes ad nuptias, de quibus egimus,

instans Fr-
derici eludit:

con-

A congregatos vellet. Sed, uti anno præcedenti divina providentia ab insidiis Assasinorum ereptus erat, ita hoc anno sua etiam prudentia se munire voluit contra insidias imperatoris Frederici: invitaverat enim Fredericus hoc anno ad festum S. Joannis Baptistæ, uti pag. 300 tempus designat Parisius hæc in re Nangio præferendus, Ludovicum cum aliis quibusdam principibus ad commune colloquium; quod ut recusare noluit Rex pacificus, ita studiose cavet, ne se Frederico inermem objiceret, cum ingenium hominis fraudulentum, contractumque nuper cum Anglo fœdus non ignoraret. Audiamus Nangium, loco citato rei exitum earruntea: Unde Fridericus, inquit, Romanus imperator, qui Regi Franciæ Ludovico mandaverat, ut usque ad Vallera-coloris * (oppidum Campaniæ intra comitatum Barrensem ad Mosam situm) ire nullatenus omitteret, cum ipso colloquium habiturus, audiens quod Rex Franciæ duo millia militum bellatorum cum innumerabili peditum et servientium multitudine, quos omnes secum apud Compendium habebat, in suo vellet ducere comitatu, mandavit Regi, quod nec ad diem præfixum, nec ad locum, quem ipse nominaverat, valeret advenire. Unde milites Franciæ, qui tantæ nobilitati intererant congregati, accepta a Rege licentia, se singuli ad sua loca propria receperunt. Imperator quidem Regem paucos secum ducere milites sperabat, quod et toto animo affectabat, eo quod, ut a pluribus dicebatur, quemadmodum malitiosus et seductor in Regem Franciæ et in regnum moliri satagebat. Sed nefanda consilia, quæ contra regnum Franciæ cogitabat, Domino impediente propter servum suum Regem Ludovicum, quem ubique protegebat, non valuit stabilire. Audis, lector, quæ sensa essent Gallorum de Frederico tempore Ludovici: unde Rex sanctus, uti amicitiam cum eo temere abruptere noluit, ita prudenter ab ejus insidiis semper sibi carit.

*Vaucoleurs

B 346 Meyerus in Annalibus Flandriæ ad hunc annum 1237 ita loquitur: Venit Constantinopolitanus imperator Balduinus in Galliam, accepitque et in Flandris, et in Campania res suas, et vectigalia; jusque suum, quod in Namurcensem habuit comitatum, Ludovici Regis ope adversum (sororem suam Margaritam) comitem Viavensem defendit, et comitatum obtinuit. Aliter hisce consentit pag. 562, mortemque Joannis soceri ac tutoris Balduini, qui et nomen imperatoris adeptus erat, adjungit, comitatumque Namurcensem non sine sanguine aliquorum recuperatum docet, quod soror Balduini Margarita fratrem nec cognoscere vellet, nec habere pro fratre. Rem totam confirmat testis oculatus Galterus Senonensis archiepiscopus, dum causam, cur Balduinus needum imperator, ut eum vocat Meyerus, sed heres imperii, in Galliam venerit, præstitamque ei a Ludovico operam exponit apud Chesnium pag. 408 hunc in modum: Duplex autem adventus ipsius causa dicitur extitisse, scilicet ut a Rege Ludovico, de cuius sanguine ex utraque parte patris et matris ortum habuerat, et a prudentissima matre ejus Blancha, cuius neptem duxerat in uxorem, a nobilibus etiam regni Franciæ baronibus consanguineis suis, in tantæ necessitatis articulo sibi et suis peteret subveniri: alia insuper causa suberat, ut hereditatem fratrum suorum, qui sine herede decesserant, adiret; marchionatum scilicet Namurcensem cum pertinentiis, et castella-

Balduinum Constantinopolitanum jurat:

niam Curtineti *. Ingressus siquidem regnum Franciæ, ab ipso Rege et matre sua et baronibus regni susceptus est gratanter, honorifice et jocunde. Si quas etiam in adeunda hereditate difficultates reperit, per Regis mandatum et potentiam penitus sunt amotæ. Vides Balduinum favore et auxilio Regis consecutum bona sibi jure hereditario debita. Quid antea ipsi præstiterit S. Ludovicus ad imperium Constantinopolitanum defendendum, postmodum videbimus.

AUCTORE J. S. Courtenay

347 Eodem anno, ait Meyerus, mense Octobri Joanna princeps (seu comes Flandriæ) sobolis procreandæ cupida, de consilio Ludovici Regis nupsit Thomæ fratri comitis Sabaudia, reginarum Gallia, Angliæ, et Sicilia avunculo: quem ad fidelitatis juramentum Rex ante admittere noluit, quam in pacem jurasset anni xxv (istius sæculi, de qua egimus § x,) juravitque in illam apud Compendium, factam pro redemptione comitis Ferdinandi. Hoc pacto comitissa Flandriæ, cujus cum Sivaone Montfortio nuptias anno præcedenti Ludovicus impediverat, brevi sponsum habuit Regi non suspectum. Nupti item hoc aano, Rege assentiente, Joanna comitis Pontivensis filia S. Ferdinando Castellæ regi, S. Ludovici consobrina, cujus et ipsa erat consanguinea, utpote ex Ludovico VII duceus originem, ejusque proneptis, uti refertur in Actis S. Ferdinandi tom. vii Maii, pag. 330. Hanc autem Alphonso Ferdinandi filio nuptias scribit pag. 285 aberrans Parisius, ex quo narravius nuæ. 300 ejus matrimonium cum Angliæ rege Henrico, vetante Ludovico, fuisse prætermisum. Ex quibus forte non male quis inferet, Regem curam habuisse, ne diu sine conjuge manere cogerentur illæ, quarum periculosas regno nuptias retulerat; nam et Mathildis Bononiæ comitissa anno sequenti Alphonso Lusitaniæ regis fratri nupsit, sicuti narrat breve Chronicon Turonense apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 496.

quorundam matrimonii consentit:

E

348 Præter alias litteras, Gregorius Pontifex hortatorias hoc anno ad Ludovicum scripsit, ut comitem Tolosanum arerteret a defensione Massiliensium contra Provinciæ comitem. Alia etiam Pontifex perstringit Tolosani comitis facinora, ob quæ rursus fuerat excommunicatus; rogatque piæ Regem, ut illum male tentata emendare cogat. Epistolam recitat Raynaldus ad hunc annum num. 35. Porro hæc curæ fuisse Ludovico existimo: nam et pacem inter comitem Provinciæ et Massilienses factam, tradunt Annales Massiliæ Joannis Baptistæ Guesnay ad eundem annum; et sequenti anno Pontifex ad preces Ludovici episcopo Prænestino mandavit, ut comitem Tolosanum, emendationem spondentem, sub conditionibus quibusdam excommunicationis vinculo solveret. Epistolam ipsius hac de re invenies apud Raynaldum ad annum 1239 num. 71, quæ data est v Idus Junii anno xii, id est Christi 1238. Addit ad gesta hujus anni Chaizius pag. 240 concessum Regi esse a Gregorio, ut ipsi ejusque consanguineis liceret agere cum excommunicatis, jussos quoque ab eodem Pontifice Gallia episcopos, lentius procedere, quam fecerant hætenus, ad interdicti sententiam ferendam. Ita mutis inter se certabant officiis Gregorius et Ludovicus.

comitem Tolosanum ad pacem inducit:

F

349 Anno 1238 Pontifex tum Ludovicum Gallia, tum Henricum Angliæ regem hortatus est ad inducias, quarum instabat finis, in quinquennium prorogandas, ut refert ad eundem annum, num. 38 Odoricus Raynaldus. Ratio Pon-

inducias cum Anglo prorogat: lites terminat.

AUCTORE
J. S.

tificis erat. Ut ex utroque regno juventus Christiana in Syriam ad debellandos Saracenos se conferre posset. Obtemperatum Pontifici a regibus, colligitur ex Matthæo Parisio ad annum 1242 pag. 398, ubi dicit regis Angliæ legatus, inducias inter utramque regem factus durare adhuc debuisse per triennium. Varias item hoc anno minoris momenti controversias proborum virorum arbitrio terminavit Rex, pacis æque ac justitiæ amantissimus, quas partim recensitas apud Chazium a pag. 243 curiosus lector inveniet. Pacem item ope Ludovici factam inter Vole-
ranum Limburgi comitem et episcopum Leodiensem, cui comes Flandriæ ferebat subsidium, idem auctor refert.

Saraceni a
Ludovico auxilium petunt
contra Tartaros.

350 Tanta jam usque in Orientem pertraserat Ludovici fama, ut ejus opem etiam barbari, et Saraceni implorarent contra Tartaros, plurimas Asiæ et Europæ provincias torrentis in morem inundantes. Narrat hæc Matthæus Parisius ad hanc annum pag. 318 his verbis: In diebus illis missi sunt Saracenorum legati solennes ad Regem Francorum: nuntiantes et veraciter explicantes, principaliter ex parte Veteris de monte, quoddam genus hominum monstruosum et inhumanum ex montibus Borealibus prorupisse, et spatiosas terras, et opulentas Orientis occupasse: Hungariam majorem depopulasse, litterasque comminatorias cum legationibus terribilibus destinasse. Adit deinde, explicatis utcumque Tartarorum moribus, quod alio loco nos præstabimus, subsidium a Ludovico contra eos, ut communes hostes postulasse; atque etiam ad regem Angliæ eorum aliquem destinatum. Verum enimvero longe aberat is a Sancto animus, ut quidquam præstisset subsidii Saracenis, contra quos præcipuos regni sui principes brevi prospecturos lætabatur.

is consulit
Pontificem de
pecunia a
Judæis exacta

351 Excerptæ sancti Regis justitiæ specimen ad hunc annum num. 22 refert Raynaldus hunc in modum: Cumque S. Ludovicus Francorum Rex Sedem apostolicam consuleret, quid sibi ob magnam pecuniæ vim a Judæis exactam, quam ab ipsis a Christianis usuris malisque artibus extortam, par esset credere, ad excutiendam facti religionem agendum inculceret, eas pecunias, quarum domini non invenirentur, ad comparanda auxilia pro imperio Orientali derivandas rescripsit. Subdit idem auctor epistolam Pontificis, qua Balduinum imperatorem, atque imperium Orientale eidem commendat. Compendium epistolæ tradit verbis suis hujusmodi laudatus auctor: Egit etiam cum eodem Rege, ut Gallicani præsulæ trigesimam Balduino ad annos tres penderent; proposuitque rem fore Numini gratissimam, si illud imperium e schismaticorum potentia eriperetur. De trigesima nihil impetratum invenio, et vero difficulter id obtinisset ipse Ludovicus: verumtamen Ludovicum apibus suis Balduino non desuisse patebit inferius.

nuptiæ Al-
phonsi fratris
Ludovici.

352 Ad res hoc anno gestas addimus nuptias Alphonsi fratris S. Ludovici cum filia comitis Tolosani, quamvis non omnino certum sit, quo anno fuerint celebratæ. Matrimonium hoc jam a decennio decretum vidimus in tractatu Parisiensi: rerum quo minus celebraretur citius, obstatisse videtur ætas utriusque parum matura. Porro Raynaldus ad annum 1236 num. 45 testatur, extare diploma, quo Gregorius Alphonso, ut cum filia comitis Tolosani, quarto gradu consanguinitatis conjuncta, nuptias conficere posset, permisit. De tempore autem Albericus ad

annum 1237 post relatus Roberti nuptias ita loquitur: Eodem fere anno alter Regis frater Alphonsus nuptias suas fecit cum filia Raimundi comitis Tholosani. Necdum tamen Alphonsus hoc tempore militia donatus, aut in possessionem hereditatis suæ missus, quod anno 1241 factum videbimus. Demum litteras Regis, quibus mense Augusto hujus anni terram quamdam in perpetuum possidendam concedit ecclesiæ B. Mariæ Piperacei Ordinis S. Augustini, invenies inter instrumenta tom. 2 Galliæ Christianæ col. 89, inclusas litteras Guidonis episcopi Claromontensis, qui eas se integras vidisse testatur. Hæc porro Guiloni episcopatum petisse dicitur S. Ludovicus, quod parum verisimile videtur, tum ex iis, quæ de minori illius ætate narratur in memorato tom. 2 col. 277, tum ex negatis eidem a Blancha tunc regnum administrante regalibus, ita ut plura de eo dicturus non sim ad annum 1250, quo fuit electus.

§ XXX. Spinea Domini Corona S. Ludovico donata, atque in Galliam portata.

Balduinum II hujus nominis dein imperatorem Constantinopolitanum in Galliam venisse, et non modo honorifice receptum a Ludovico, sed et adjutum in comitatu suo Namurensi recipiendo, num. 346 jam vidimus. Hujus autem occasione adventus ingenti thesauro, spinea videlicet Domini Corona, et pietatem Ludovici et regnum Galliæ honorare voluit Dominus. Nam imperatores Latini, post mortem Balduini I, ejusque fratris Henrici, qui initio ejusdem seculi imperium Orientale adepti, fortiter sustinuerant contra Græcos et Bulgaros sibi adversantes, paulatim eo inopiæ redacti erant, ut sacratissima quæque pignora obligaverint ad pecuniam sibi comparandam, qua adeptam imperii dignitatem utcumque tuerentur. Hæc igitur necessitate oppignorata quoque fuit spinea corona, quæ Ludovico deinde donata, ab eoque redempta ac in Galliam fuit delata. Rem totam mandato Regis descripsit Galterus Cornutus archiepiscopus Senonensis, qui receptioni coronæ adfuit, et cæremoniis præfuit, ita ut ad alios historicos recurrendum non sit, qui eadem breviter enarrarunt. Subdam ergo relationem Galteri, ex qua cum eximiam Ludovici ergo sacra Domini passionis pignora pietatem, tum rei gestæ historiam lector studiosus intelliget, præcisâ tamen dimidia fere parte, quam ex instrumento authentica breviter et distinctius enarrabo, adjectisque notationibus quibusdam prævis ad clariorem rei intelligentiam.

Auctor huius
coronæ in Gal-
liam portatæ

354 Cangius post Historiam Constantinopolitanam exhibuit instrumenta quædam, interque illa pag. 2 litteras Anselmi de Kæu. (bajuli, ut vocant, seu administratoris imperii post mortem Joannis imperatoris, dum aberat Balduinus ejusdem imperii heres) aliorumque imperii procerum, datas anno Domini mcccxxxviii, mense Septemb. die iv, quibus referunt prædicti proceres, coronam spineam primâ oppignoratam fuisse variis personis, partim Venetis, partim Genevensibus. Verum cum transacto jam termino restituenda pecunia, eadem esset inopia, tota pecunia

Balduino ob-
sente coronam
oppignoratam

A *nia summa, nimirum tredecim millia ceptum trigiuta quatuor hyperpera (moneta erat in imperio Graeco usitata) mutuo data est a nobili Veneto Nicolao Quirino ea conditione, ut sacrosancta corona in deposito maneret Constantino- poli usque ad Novembrem sequentem; si vero pecunia reddi non potuisset termino praefixo, par- taretur Venetias, ibique serraretur ad menses quatuor, postquam duci Venetiarum fuisset ostensa, ita ut intra illud tempus, reddita pecunia, de- beret restitui: Alioquin, inquit proceres Nico- lao Quirino, prolapsis ipsis quatuor mensibus, habeas potestatem plenissimam eandem sacro- sanctam coronam habendi, tenendi, vendendi, alienandi, et quidquid tibi placuerit faciendi. Et ita haec omnia juravimus, lactis sacrosan- ctis Dei Euangelis, attendere, et observare bona fide, et non contravenire aliquo modo. Non erit, opinor, hoc tempore, qui contractum illum a simonia excuset: verum dixisse sufficiat, eo tempore minus adhuc omnibus cognitam fuisse simoniam illam, quae in distractione reliquia- rum committitur, atque fieri potuisse, ut bona fide hujusmodi contractum inirent proceres Constantinopolitani et Veneti. Atamen non ea fuit inscitia Ludovici, quemadmodum ex sequen- ti relatione apparebit, ita ut corrigendi sint au- ctiores aliqui, interque eos Matthaeus Parisius ad annum 1238, pag. 325, qui imprudenter scri- pserunt, Dominicæ passionis instrumenta S. Lu- dovico vendita fuisse. Persolvit ille quidem pec- uniam, qua oppignorata erat corona sibi data: rerum illa solutione coronam sacrosanctam non emit; at potius dissolvit contractum simonia- cum, ac effecit, ne donum sibi datum in manus alienas incideret, quod fieri necesse erat, nisi pecuniam illam pro Balduino restituisset: id ita- que primo notatum volui, quod manifestum fiet ex relatione Galteri mox danda. Deinde ex re- citato contractu apparet, quomodo intelligendus sit idem Galterus, dum inferius dicit, sacro- sanctam coronam Venetis obligatam fuisse. Hisce praenotatis subjungo partem relationis Galteri archiepiscopi Seuonensis, quam edidit Chesnius tom. 5 Scriptorum historiae Francorum, in qua auctor pag. 409 sic prosequitur:*

B *355 Perpendens igitur idem Balduinus devo- tionem Regis et matris ipsius, de sacrosancta spinea corona facit eisdem mentionem. Dicit itaque se novisse relatione veridica, proceres in- chusos in urbo Constantinopoli ad hanc calamita- tis ineliam devenisse, quod incomparabilem thesaurum illum Coronae Domini (quae lotius imperii titulus erat et gloria specialis) oportebat alienis vendere, vel ad minus titulo pigno- ris obligare. Unde ardentem habebat in votis, quatinus ad Regem, consanguineum, Dominum, et beneficium suum, necnon ad regnum Fran- ciae, de quo parentes ipsius utrique processerant, hujus speciosae gemmae honor inestimabi- lis, et gloria provenirent. Verum, quia idem Balduinus perceperat, quod, si tam preciosa res ei venderetur pecunia precio, regis conscientia laederetur, affectuosa prece cum lacrimis eidem supplicat, ut munus illud honorificum ab ipso recipere dono dignetur, et gratis. Illis auditis, Rex prudenter intelligens id a Domino fieri, gavisus est in hoc, quod ille, qui coronam ean- dem pro nobis gesserat in opprobrium, volebat eam a suis fidelibus pie et reverenter honorari in terris, donec ad iudicium veniens, eam suo*

rursus imponeret capiti, iudicandis omnibus osten- dendam. Gaudebat igitur quod ad exhibendum honorem hujusmodi, suam Deus praelegerat Galliam, in qua per ipsius clementiam fides vi- get firmiter, et cultu devotissimo salutis nostrae mysteria celebrantur.

356 Rex igitur referens grates uberrimas Bal-duino, grate annuit, se munus illud inae- stimabile recepturum ab ipso. Mittuntur ocius a Rege Constantinopolim pro complendo ne- gocio Jacobus et Andreas fratres Ordinis Prae- dicatorum, quorum alter, scilicet Jacobus, prior fratrum ejusdem Ordinis fuerat in urbe praedi- cta, ubi coronam ipsam frequenter viderat, et ea, quae circa illam erant, optime cognosce- bat. Mittit etiam cum eis Balduinus unncium specialem fide dignum cum patentibus litteris, quibus mandat baronibus, ut nunciis Regali- bus sancta corona tradatur. Post multos itaque viarum anfractus ingredienti Constantinopolim, inveniunt ad pium Regis propositum viam a Do- mino preparatam. Tanta enim barones imperii aretaverat angustia, quod sacratissimam coronam pro ingenti summa pecuniae compulsi sunt Ve- netis obligare. Cives autem Venetiae, qui the- saurum illum nobilem plurimum affectaverant, hanc obtinuerunt conditionem apponi, quod nisi corona sancta per heredem imperii vel barones redimeretur infra terminum, videlicet solemnita- tem SS. martyrum Gervasii et Prothasii, ipsa caderet in commissum: ita quod illa pignoris obligatio converteretur in titulum venditionis pro pecunia jam soluta.

357 Apposuerunt insuper, quod illud pignus inestimabile Venetiam interim transferretur. Bar- ones, lectis domini sui litteris, sancto propo- sito Regis Francorum et heredis imperii plenius intellecto, devote adimplent mandatum domini, gerentes in votis, ut de Venetorum mani- bus educta, si fieri posset, in honorem cederet ecclesiae Gallicanae. Caeterum inter instrumen- ta, Historiae Constantinopolitanae subjecta, pag. 3 dat tenorem litterarum, quibus proceres Con- stantinopolitani jubent Nicolaum Quirinum, pec- unia recepta, coronam spineam reddere. Datae fuerunt haec litterae mense Decembri anni 1238. Ex quo intelligimus, legatos Ludovici circa id tempus venisse Constantinopolim, corona sacro- sancta necdum Venetias delata, quavis secun- dum contractum procerum eam Quirino jam eo delata esse potuisset. Deinde ex hac epistola col- ligi potest, quo circiter ejusdem anni mense data fuerit Ludovico eadem corona sanctissima. Qui- bus pro rei claritate breviter notatis, ad Gal- terum redeamus, qui ita prosequitur:

358 Conveniunt ergo cum Venetis, ut mun- tii regales, quorum vita et habitus religionem testabantur, illud sacrosanctum portarent Vene- tiam, adjunctis sibi solemnibus nunciis imperii, presentibus etiam magnis civibus Venetorum. Si- gnatur locus sigillis procerum non sine lacri- marum fluvis, et ejulatu publico defertur ad navem. Comites itaque tam sacri pignoris de ipsius confisi praesidio, media hyeme, quo so- let esse nautis in via, circa Nativitatem Domi- ni maris fluctibus se committunt. Vastachius vero pessimus zelator imperii per exploratores rem noverat de transferenda corona. Anxius igitur et intendens, qualiter eam nunciis posset eripere, per diversos sinus maris, quibus trans- ituri videbantur, copiam galearum dispergit:

AUCTOR
J. S.

qui mox lega-
tos mittit Con-
stantinopolim

E

ubi eam inve-
niunt,

F

portantque
Venetias

* Graecus
imperator

sed

AUCTORE
J. S.

sed nunciis venientibus in nomine Domini nihil contrarietatis obsistit. Ingredimtur Venetiam ovanter recepti, beatissimam coronam cum vase signato in thesauraria capellæ beati Marci Evangelistæ cum diligentia et devotione deponunt. Relicto ibidem fratre Andrea custode thesauri nobilis, frater Jacobus cum nunciis imperii festinanter ad Regem accedit, rem gestam et statum negotii Regi fideliter exprimit et reginæ. Gaudet ambo, et omnes, quibus id secretum communicant, lætitia ineffabili, sperantes in Domino, quod ipse, qui coeperat, votum eorum feliciter consummaret.

Rex inde eam
curat in Gal-
liam ferri:

359 Preparant itaque nuncios solemnes et discretos cum fratre Jacobo et nunciis imperii, mittentes eos Venetiam instructos plenis et munitos de pecunia ad redemptionem sacri pignoris obtinendam. Imperatori Friderico scribitur, ut, si opus sit, nunciis Regalibus conductum, consilium conferat, et iuvamen. Expedite veniunt Venetiam, fratrem Andream inveniunt cum thesauro. Procurante divina clementia, tunc temporis in partibus illis negociabantur nati de regno Franciæ mercatores. Exhibitis sibi litteris Regalibus, de mutuo exponunt pecuniam ad libitum nunciorum. Redimunt sanctum pignus, dolentibus Venetis, sed pro conditionibus initis non valentibus obviare. Agnitis sigillis procerum, vasculum sanctæ coronæ suscipiunt nuncii, se via laboribus committentes. Conductus securitatem, ubi decuit, per imperatoris ministros habuerunt. Protectos insuper divini muneris presentia, nihil in via contrarium contristavit. Nulla eis intemperies aeris nocuit, nec stilla pluvie cecidit super eos, licet, ipsis susceptis in hospicio, pluisset pluries abundanter. Præmittunt nuncios, qui jam usque Treas *

* Troies

eo delata
visitatur:

360 Exhilaratus Rex plurimum, eum matre sua et fratribus, assumptis secum Galthero Senonensi archiepiscopo, Bernardo Anciensis episcopo, et aliis baronibus et militibus, quos habere subito potuit, festinus occurrit. In villa, quæ per quinque leucas distat a Senonis, et Villanova archiepiscopi dicitur, thesaurum, quem desideraverat, cum nunciis invenit: consignatum vas ligneum reseratur, apparent circa vas argenteum sigilla baronum. Attulerunt autem præfati nuncii sigilla procerum cum litteris patentibus ad Regem et Baldwinum. Facta igitur collatione ipsorum cum sigillis, quibus erat sacræ coronæ vas signatum, iuveniunt vera esse.

ac Regi, ob-
viam profecto,
ostenditur:

361 Fractis itaque signaculis hujusmodi, necnon sigillo ducis Venetiæ, quod ad majorem certitudinem appositum fuerat, argenteum vas recludunt. Inveniunt de auro purissimo loculum pulcherrimum, in quo sancta corona jacebat: sublato hujus operculo, visa est ab omnibus, qui aderant, inestimabilis margarita. Quanta itaque devotione, quantis fletibus et suspiriis inspecta fuerint a Rege, et regina, et aliis, vix posset perpendi. Commorantur in aspectu præ amoris desiderio, tam devotum sentientes fervorem mentium, quasi viderent coram se Dominum spinis præsentibus coronatum. Post paululum ipsam includunt in vasculis: consignatur sigillo regio; quod in die festo beati Laurentii martyris est completum.

362 Anno igitur millesimo ducentesimo tricesimo nono, in crastino Laurentii martyris, hu-

jus pretiosa: gemmæ thesaurus Senonis * depor-
tatur, occurrentibus in via populis universis: exultat omnis cætus hominum sine differentia sexuum et ætatum. In primo civitatis ingressu Rex nudis pedibus, sola indutus tunica, cum fratre suo Roberto comite, humiliato similiter, sacrum onus humeris suis suscipit deportandum. Prosequuntur et præcedunt milites, reiectis calcæis. Exiit obviam jocunda civitas, clericorum conventus processionaliter veniunt: clerici matricis ecclesiæ sericis ornati, monachi cum ceteris religiosis sanctorum corpora deferunt, et reliquias, quas imaginatio hominum devotio, tamquam sancti desiderant occurrere Domino venienti. Certatim concrepant laudes Domini, tapetibus et pallis ornata civitas res suas preciosas exhibet, campanis et organis resonat, et populi jocundantis applausu: cerei cum candelis tortilibus per plateas et vicos singulos accenduntur. Defertur in ecclesiam protiomartyris Stephani, populis detegitur, et tantæ causa jocunditatis aperitur.

D
Rex eam cum
fratre (suo)
Senonas
* Sens

363 In die crastina Rex versus Parisius urbem regiam dirigit iter suum, insigne vasculum deferens. Omnium voce laudatur dicentium, Benedictus qui venit in honore Domini, cujus ministerio regnum Franciæ tanti presentia muneris exaltatur. Octava die extra muros juxta ecclesiam B. Anthonii in campi planitie constructur eminens pulpitum, astantibus pluribus prælati, ecclesiarum conventibus indutis sericis, exhibitis Sanctorum pignoribus, in tanta populorum frequentia, quanta Parisius exierit. Monstratur locus ex pulpito, diei felicitas et causa gaudii prædicatur.

indeque Parisi-
sios: ubi dea
populo adve-
ditur:

E

364 Post hæc intra muros civitatis infertur a Rege et fratre suo discalciatis, ut prius, et præter tunicas vestimentis depositis. Omnes etiam prælati cum clericis et viris religiosis, necnon et militibus, nudis pedibus antecedunt. Quanta per urbem jocunditas, quot signa et indicia gaudiorum in conspectu venientium visa sunt, nemo sulliceret enarrare. In pontificalem ecclesiam beatæ Virginis inducitur, ubi persoluit Deo et beatissimæ Matri ejus devotis laudibus, cum thesauro nobili solemniter ad Regis palatium revertuntur. Collocatur in capella regia beati Nicolai cum multo gaudio Domini corona.

cursum Regi,
comitante
supplican-
tium agmine,
per urbem
fertur

365 His itaque solemniter peractis Parisius, exiit fama celebris, divulgatur insigne spectaculum. Primum per loca vicina, deinde per remotas civitates et villas: concurrunt festinanter ad gaudium, videre desiderant causam felicitatis presentium temporum, et totius regionis. Quia vero non conceditur eis videre, quod cupiunt, ex causis aliquibus abscondito thesauro Domini, fideliter consignato, certatim ad campos conflunt, ardentem deosculantur pulpitum, in quo exhibitum fuerat vas. Ibi, si credendum personis fide dignissimis, per virtutem sacri diadematis, et propter devotionem fidelium circa languentes operatus est multas virtutes et miracula Dominus Jesus Christus, cui est laus etc. *Hactenus Galterus testis oculatus, cujus relatio mihi sufficere videtur tum ad historiam hanc cognoscendam, tum ad eximiam S. Ludovici in hisce pietatem, modestiamque singularem commendandam, ita ut nihil lubeat ex aliis superaddere, nisi nummum antiquum, uno latere Regis effigie insignitum, altero autem latere*

concursum po-
puli, miran-
ta

ejus-

A *eiusdem Regis, ante coronam in genua provoluti, pietatem sic exhibentem, apud Jacobum de Bie fol. 24 :*

§ XXXI. Subsidiu Balduino Constantino-
politano datum : expeditio procerum in
B Terram sanctam : fundatio abbatiae Ma-
li-dumi.

Ludovicus im-
perii Constanti-
nopolitani
periculo

Vidimus num. 346 duplici de causa Balduini-
num imperii Constantinopolitani heredem in
Galliam renisse ad Ludovicum, nimirum ut
subsidia imperio defendendo postularret, et he-
reditatem suam adiret. Hoc cum ope S. Ludovi-
ci consecutum dirimus; restat itaque, ut hoc
loco enarremus, quid ei ad imperium tendendum
contulerit Rex sanctus. Verum jurerit ante au-
dire, ad quantas miserias Latinorum in Orien-
te imperium esset redactum. Narrat id lauda-
tus modo Galternus archiepiscopus a pag. 408
hoc modo : Dum in partibus Gallicanis moram
faceret (Balduinus), hereditatis propriae deten-
tus negotiis, et in petendo subsidio sollicitus
plurimum et intentus, de partibus Romaniae sus-
cepit unicum, qui aures ejus, et animum sub-
bitis rumoribus perculit, et turbavit. Nuncia-
vit enim, prout res erat, virum illustrem
Johannem imperatorem socerum suum juxta na-
ture debitum subtractum vitae mortali : statum
etiam Constantinopolitanae civitatis, et terrae al-
terius, siquam extra muros ejusdem urbis ha-
bebat, ita per incursus hostium aretatum pe-
nitus et oppressum, quod vix eis ad campos
pateret aditus. Intus autem uxor sua, proceres,
et vulgus, quotidianis egebant alimentis. Dis-
currabant etenim libere per regionem hostiles
impetus, non permittentes in urbe deferri vi-
ctualia : congregatis turmis hoc animo, ut ipsam
Constantinopolim obsiderent.

motus, Bal-
duino fert
opem :

367 Ad haec major rem urgebat desolationis
cumulus, quia multi de populo, do nobili-
bus aliqui, praesentibus devicti angustiis, et fu-
tura metuentes pericula, noctu vel alias fur-
tive muros civitatis exibant, et per mare vel
viarum discrimina fugientes, propter metum se-
certioribus periculis exponebant. Propter quod
erat dubium, ne si urbem hostilis circumiret ob-
sidio, non invenirent proceres, quos ad mu-
nitionem murorum in propugnaculis collocarent.
Haec sane sufficere poterant ad Ludovici ani-
mum ad misericordiam insectandum; utpote qui
nihil magis in votis habebat, quam ut miseris
succurreret, oppressos sublevaret. Sed et alias

praeterea rationes proferebat Balduinus, ut nar-
rat memoratus auctor, qui ita proseguitur :
Verbis hujusmodi tristibus turbatur adolescens
heres imperii. Unde frequentius Regem Franco-
rum, matremque ejus, et amicos suos circuit
sollicitus, humiliter interpellans, miserabiliter
obsecrat, ut sibi subveniant, et imperium Ro-
maniae, quod per Francos potenter et gloriose
fuerat acquisitum, non permittant rursus in Grae-
corum infidelium * redigi servitum. Litteras
exhibet Papae Gregorii, quibus ejusdem impe-
rii necessitati succurrentibus eandem concedit in-
dulgentiam, quam in subsidium Terrae sanctae pro-
ficiscentibus concesserat concilium generale.

AUCTOR
J. S.

* i. e. schis-
maticorum

368 Ad haec moventur Rex et regina, de
thesauris suis magnas ei pecuniae conferunt quan-
titates, stipendiarios ipsi quaerunt, et sociant
milites alios, quos noverant egregios bellatores.
Nonnulli de consanguineis ejus, quos et pietas
et carnalis affectus induxerat, eidem se jura-
mento confederant, pollicentes se ipsum pro
viribus secuturos. Hisce subsidiis, opibusque
adjutus Balduinus, ingentem exercitum anno
1238 misit Constantinopolim, duce Joanne Be-
tuniensi, quem ipse deinde sequeretur majori-
bus cinctus copiis militaribus. Verum primum
illud subsidium ad nihilum fere redactum est
culpa Frederici imperatoris, qui transitum primo
negavit per Lombardiam: deinde, transitu exer-
citu concessa, ducem detinuit, quo praedolore e-
viris crepto, exercitus fere totus dissipatus est,
ita ut non nisi pauci per ingentia discrimina
Constantinopolim pervenerint: uti latius enarrat
Cangius in Historia Constantinopolitana ad an-
num 1238, quem consule.

primo Baldui-
ni agmine cul-
pa Frederici
dissipato,

369 Balduinus hoc infortunio nondum fractus,
anno 1239, ut habet Albericus pag. 573, ca-
strum de Namurco Ludovico Regi Francia: su-
pra quinquaginta millium librarum Parisiensium
invadiavit. Qua pecunia, aliisque subsidiis tum
a Ludovico, tum ab Angliae rege ac summo Pon-
tificae datis, ingentem rursus conscripsit exercitum,
quem comitantibus quibusdam Galliae proceribus,
inter quos bellica laude praecellebat Humbertus
de Bello-joco in Francia deinde supremus rei mi-
litaris praefectus, saltem perduxit Constantino-
polim, transitum tandem concedente Frederico,
quem id, Ludovico petente, negare ausum non
fuisse, scribit ex conjectura valde probabili lan-
datus Cangius pag. 118, quem, uti et Alberi-
cum de re tota latius consulere lector poterit :
nam haec ego tantum memoranda duci quatenus
spectant ad Ludovicum, cujus potissimum li-
beralitate et munificentia adjutum Balduinum
Graeci etiam non ignoraverunt. Audi itaque
numm Georgium Acropolitam cap. 37 de hoc sub-
sidio scribentem : Balduinus. . . , inquit, ad Fran-
corum Regem sibi allinitate conjunctum, et
ejusdem generis, et Romanis (ita Graeci se vo-
cabant) infensissimum, ideoque suppetias ferre
paratum, proficiscitur, operamque illius, nec
contemendam poscit. Fit voti compos, et in-
tra breve tempus Francorum sexaginta millia,
ut in Romanos arma caperent, lecta sunt. Quo-
rum deinde iter terrestre in Thraciam describit,
bellique successum initio satis felicem, licet dein-
de, exhausto arario, in easdem angustias relapsus
sit Balduinus.

secundum ip-
se saltem per-
ducit Constanti-
nopolim.
* i. e. obliga-
vit

370 Dum hi in Graeciam tendebant, impe-
rio Orientali opem laturi; alii Galliae proceres,
iique admodum potentes, Syriam petebant, loca
sacra, si possent, Saracenorum manibus ereptu-
ri.

Expeditio pro-
cerum in Ter-
ram sanctam

ri.

ACTORE
J. S.

ri. Qua etiam occasione liberalitatem suam desiderari passus non est Ludovicus. De hac expeditione ita scribit ad hunc annum pag. 572 Albericus: Ad succurrendum Terræ sanctæ moverunt in æstate hujus anni Henricus comes Barri, dux Burgundiæ, comes Nivernensis, rex Navarra, et comes Britannia (Petrus videlicet, qui comitatum Jounni filio jom resignaverot) cum fratre suo Matisconensi comite. Huic autem Matisconensem comitem, Joannem de Dreux, pecunia ad iter instruxit S. Ludovicus, empto ejus comitatu decem millibus librarum numeratæ pecuniæ, et annuo censu librorum mille, ut scribunt Sammarthani in Historia domus Franciæ tom. 1, a pag. 526, adduntque venditionis litteras notatas esse mense Februario anni 1238, more scilicet Gallico, ita ut ad annum 1239 emptio sit referenda. Mentionem hujus fecit Albericus, præcedentibus ista subjungens: Ibi notandum est, quod nullus abhinc comes erat in Matiscone *, nisi dominus Rex Franciæ, quia non solum iste cum uxore, sed et alii hæredes totum vendiderunt, quiddam habebant, domino Regi, vel habere ibi poterant; specialiter autem uxor prædicta, mortuo marito, qui in expeditione hac occubuit, totum vendit.

* MASCONE

in qua partem
quoque Rex
habuit.

371 Non patiebantur regni negotia, ut Ludovicus hoc tempore hujusmodi expeditioni interesset, partem tamen habere voluit in opere, ad fidei exaltationem suscepto. Quapropter summum rei militaris præfectum, regis stipendiis militaturum misit. Memorat id Albericus loco assignato his verbis: Comiti Almarico Montisfortis contulit Rex Franciæ arma sua, et misi eum vice sua in obsequium Crucifixi, dans illi triginta duas libras provinciales (Parisienses, et) ille regratiam ad pedes ejus venit. Ceterum infelix fuit hujus expeditionis exitus; nam, cum temere olli ab aliis sejuncti Saracenos invadunt, perierunt Borri comes, comes Matisconensis, ullique nobiles: Montfortius vero cum aliis nobilibus captus, ac deinde, opera Richardi Angli liberatus, in reditu occubuit, honorifice Romæ sepultus: alii, pactis cum Saracenis induciis, redierunt. Porro, si fides epistolæ apud Parisium citatæ ad annum 1240 pag. 358, infelix hujus expeditionis exitus Templariis etiam ac Hospitalariis imputatus fuit; hæc enim ibidem leguntur verba: Præterea sciatis, quod dominus Rex Franciæ amovit omnem thesaurum suum a Templo; quoniam Templarii nec Hospitalarii noluerunt Francos in hoc discrimine adjuvare. Hæc qui lutiis deducto capit, legat auctores de expeditionibus transmarinis ex professo agentes: nam mihi ad res gestas S. Ludovici festinaudum.

Blancha fundat
abbatiam,

* Pontoise
* Maubuisson

372 Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis tom. 2 pag. 346 ita scribit: Anno MCCXXXIX Blancha regina, mater Ludovici Regis, religionis amore condidit, haud procul a Pontoisara *, in loco, quem vulgo Malum-dumum * vocitant, monasterium, quod a loco nomen habet, in hocque Ordinis Cisterciensis virgines induxit. Tum litteras subjicit, quibus præfatum monasterium dotavit eodem anno Ludovicus. Eisdem edidit deinde Martenius tom. 1 Collectionis amplissimæ a col. 1270, ubi circa locum et nomen monasterii diversa utcumque a præcedentibus notat his verbis: In loco Alneti fundatum, quod, postquam terra de Malodumo a Roberto et Odefina de Castro-Raynaldi ac eorum

liberis empta donatum est, Malodumus cepit appellari, hactenusque sub strictiore observantia floret. Blancha autem nominari primum voluit Sanctam Mariam regalem, ut est in fundationis litteris apud Sammarthanos tom. 4 pag. 603. Notantur autem hæc litteræ anno MCCXXI, mense Martio, quamvis fundatio hoc anno posterior esse non possit.

373 Nam litteræ dotationis S. Ludovici hoc anno notantur, quas subjungo ex laudato Gerardo du Bois, ut piam tum Regis tum etiam reginæ liberalitatem ex his lector intelligat: In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Amen. Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Notum facimus, quod cum ad amplificandum in Ecclesia Dei servitium, et ob remedium animarum carissima domina et mater mea Blancha illustris regina Francorum ex devotione sibi divinitus inspirata pro salute animæ suæ atque parentis nostri Ludovici regis elare memoriæ, et nostræ, nec non et antecessorum ejusdem gentricis nostræ, et nostrorum, monasterium; juxta Pontisaram constituerit, moniales Cisterciensis Ordinis ibidem collocare intendens. Nos cum eadem genitrice nostra personis, quæ ibidem Domino servituri sunt, volentes in necessariis providere, loco prædicto assignavimus, et in perpetuam elemosynam delimus centum libras Parisienses annui redditus in præpositura nostra Medunti * anni singulis his terminis percipiendas, videlicet infra octavas Ascensionis Domini quinquaginta libras; infra octavas festi Omnium Sanctorum quinquaginta libras. In præpositura etiam Mellenti de voluntate et assensu ejusdem matris nostræ, quæ Mellentum * possidet ratione dotalitii, centum libras delimus prædicto monasterio percipiendas ad terminos supradictos.

374 Unde volumus, et præcipimus, quod quicumque erunt præpositi apud Meduntum, et Mellentum, ipsi tempore præposituræ suæ dictæ ecclesiæ, vel ejus mandato dictum redditum sine qualibet contradictione vel difficultate persolvant terminis prænotatis; pro singulis vero diebus, in quibus solvere distulerint eum redditum terminis memoratis, solvant qualibet die quinque solidos Parisienses nomine pœnæ eidem ecclesiæ, donec integram solutionem fecerint redditus supradicti. Item totum bladum *, et totum vinum de terra, quam sæpe dicta domina et mater nostra habet apud Stampas * et Dordanum *, et in castellis nostris, quæ ipsa tenet nomine dotalitii; nec non et octo modios bladi, quos Draco de Bello-monte miles solebat percipere apud Pontisaram, prædicto monasterio dedimus, et concessimus cum omnibus supradictis in puram et perpetuam elemosynam, eadem domina et matre nostra volente, et concedente, et quitante ista omnia supradicta, quæ ad suum pertinent dotalitium, libere et absolute concedentes monasterio memorato. Quod ut etc. Actum anno Incarnationis Dominicæ MCCXXXIX. Regni vero nostri xviii, legatum xiiii. Alia deinde privilegia huic abbatiæ dedit Ludovicus: nam et eam ab omni exactioe seculari exemptam anno 1244 apud laudatos Sammarthanos pag. 604, et sub protectione sua esse voluit per litteras anni 1248, ibidem pag. 603 recitatas. Vides ubique beneficium S. Ludovici, sive pia bella gerenda essent, sive cultus divinus promovendus.

A
§ XXXII. Libri Judæorum Thalmudici, opem præstante Ludovico, in Gallia congregati, dampnati, et combusti: fabella de his refutata.

Egregiam S. Ludovicus operam navavit ad infames Judæorum libros in Gallia abolendos: de qua tamen tacuerunt ejus biographi. At Thomas Cantipratonus, qui eodem vivebat tempore, de re meminit, sed ita, ut rectius tacuisset. Juvat tamen verbo ejus audire, ab alio scriptore temere jam adoptata, majorique temeritate ad infamiam præcipui sancti Regis consiliarii explicata, ut vera historię relatione falsitatis coniecta, explodatur fabella insulsa. Accipe itaque Cantipratani verba lib. 1 de Apibus, cap. 3: Vidi et ipse alium archiepiscopum, virum literatum et nobilem, circa quem talis vindicta nutu Dei contigit. Ex his verbis perperam infert Jacobus Echardus tom. 4 Bibliotheca Prædicatorum pag. 250, quod Cantipratonus se horum omnium, quæ sequuntur, testem oculatum præstet. Neque enim quidquam asserit, nisi se aliquando archiepiscopum vidisse, cui illam vindictam obtigisse narrat: alia se vidisse non dicit, dicturus haud dubie, si vidisset, cum id magis ad fidem faciendam conducere, quam quod dicat archiepiscopum se vidisse, cui id refert contigisse. Unde mihi longe verisimilius apporet, id ex aliorum relatione Cantipratonum scripsisse. Sed cum audiamus ulterius:

de causa librorum Judæorum.

376 Devotissimus in principibus Rex Francie Ludovicus, anno circiter ab Incarnatione Domini MCCXXXIX, instigante fratre Henrico, dicto de Colonia, Ordinis Prædicatorum prædicatore peroptimo, sub pœna mortis congregari fecit Parisiis nefandissimum librum Judæorum, qui THALMUD dicitur: in quo inaudita hæreses et blasphemie contra Christum, et Matrem ejus, locis plurimis erant scriptæ. Hujus itaque libri diversa exemplaria ad comburendum Parisios allata sunt. Plentes ergo Judæi adierunt archipræsulem, qui Regis consiliarius summus erat, et pecuniam ei pro conservatione librorum innumerabilem obtulerunt. Qua corruptus Regem adiit, et ad voluntatem suam juvenilem animum mox invertit. Redditis ergo libris, Judæi solemnem diem agi constituunt omni anno: sed in vanum, aliud Spiritu Dei ordinante. Revolutum enim anno, die certo et ipso loco, quo libri execrabiles redditi sunt Judæis, hoc est in Viceuniis * prope Parisios, dictus archiepiscopus ad consultationem Regis veniens, diro viscerum dolore correptus est, et eadem die cum ejulatu maximo, vitæ finem accepit. Fugit autem Rex de loco cum tota familia, nimium * verens, ne cum archiepiscopo divinitus feriretur. Nec multo post, ut prius, instigante dicto fratre Henrico, Judæorum libri congregati sunt sub mortis pœna, et in maxima multitudine sunt combusti.

* Vincennes

* Alii alia nimirum

quam temere adoptavit et exposuit Bulaeus.

377 Bulaeus in Historia universitatis Parisiensis tom. 3, pag. 177, relatis verbis prædictis, subdit sequentia: Quis ille est archiepiscopus, quem indigitat Cantipratonus? Certe

Gualterus Senonensis archipræsul, qui in regni administratione primas obtinebat. Quod, ut satis probabiliter, supposita veritate narrationis Cantipratani, dictum non inficior, cum rei adjuncta Senonensem designent, ito temere assertum de viro famæ integræ, dicendum facile evincet. Enimvero nomen archiepiscopi non ignorabat Cantipratanus. Cur igitur non expressit? Ne, ut conjicio, ex relatione non satis certa certam in tegerrimæ famæ autistiti aspergeret maculam. Verum secus evenisse videmus: notam enim Galtero, comque insignem, nemo negaverit inustam, dum rogæ Cantipratani relationi interpres accessit Bulaeus. Juvat itaque historiam totam hoc loco enarrare, ex qua labe consiliario S. Ludovici perperam afficto, a qua nec ipse Sanctus omnino immunis esset, detergatur, et res ipsa clarius elucescat.

378 Jacobus Echardus in Summa S. Thomæ suo auctori vindicata pag. 572 hanc historiam elucidandam suscepit, ant potius illustrandam suggestit editis de ea monumentis, litterisque antiquis, quæ lucem nondum aspererant. Audi ejus ibidem verba: Gratum me lectori facturum existimavi, si omnia in causa Judæorum ratione librorum Thalmudicorum gesta, regnante divo Ludovico, hic reperiret: eo magis quod, etsi gravissima fuerint, vix quidquam tamen sive in Annalibus ecclesiasticis Odorici Rainaldi, sive in Conciliis Philippi Labbe præter epistolam Innocentii IV ad eundem SS. Regem habeatur. Ea antem depromo ex codice Ms. Sorbonico æquali, cujus titulus, EXTRACTIONES DE TALMUT. Tum refert extractionum partem, monumentaque ibidem inventa, quæ consulere poterit lector curiosus, si horrendas in Christum ac Deiparam Judæorum blasphemias, ac delira Robbinorum somnia copiat cognoscere: nobis sufficiet ea depromere, quæ ad historiam damnatorum librorum enarrandam conducunt: quæ jam facere aggredior.

Monumenta hujus historię jam edita

379 Auctor Extractionum in prologo secundæ partis apud laudatum Echardum pag. 583 compendio refert rei initium, et progressum: Anno, inquit, ab Incarnatione Domini MCCXXXVI circiter Pater misericordiarum Judæum quemdam, nomine Nicolaum, dictum de Rupella vocavit ad fidem, in Hebræo plurimum eruditum, etiam secundum testimonium Judæorum, ita ut in natura et grammatica sermonis Hebraici vix sibi similem inveniret. Ille accessit ad Sedem apostolicam, et bonæ memoriæ Gregorio Papæ, Pontificatus ejus anno XII, prædictorum librorum nefandam detexit malitiam, et quosdam specialiter expressit articulos, super quibus ad reges Franciæ, Angliæ, et Hispaniæ litteras Apostolicas impetravit, ut, si in præfatis libris contingeret talia reperiri, igni facerent eos tradi. Collectis igitur auctoritate Regiæ de toto regno Franciæ cunctis libris Talmut, et Parisiis deductis, una die combusti sunt ad quatuordecim quadrigatas *, et sex in alia vice.

historia tota compendio relata:

380 Epistolæ Gregorii, quorum hic fit mentio, insertæ habentur litteris Odonis Cardinalis, ac legati Apostolici in Gallia, ad Innocentium IV, ex quibus plura deinde adducemus. Dedit autem Gregorius hæc de re epistolas Pontificatus sui anno XIII, id est, Christi 1239, mense Junio, ad archiepiscopos Galliæ, Angliæ, Castellæ, et Legionum, ad reyes Franciæ, Angliæ, Aragoniæ, Castellæ et Legionis, Navarræ, Portugalliæ, easque ejusdem fere tenoris: prout

* i. e. quadrigarum onera Gregorius IX apprehendi jubet libros Thalmudicos:

ACTORE
J. S.

ex laudatis Cardinalis Tusculani litteris intelligitur. Ubi etiam hoc mandatum dedit Guilielmo Parisiensi episcopo pag. 595 : Fraternitati tuæ presentium auctoritate mandamus, quatenus litteras nostras ad negotium super libris Judæorum tibi ac collegis tuis a nobis commissum spectantes, tibi ex parte nostra per dilectum filium Nicolaum quondam Judæum latorem presentium presentandas devote recipiens, ipsas venerabilibus fratribus archiepiscopis, et carissimis filiis nostris Franciæ, Angliæ, Aragoniæ, Navarræ, Castellæ ac Legionum, et Portugalliæ regibus illustribus destinatas a nobis, transmittas, cum videris expedire. Aliud mandatum episcopa, Priori Prædicatorum, et Ministro Minorum dedit, quod cum scriptis ad reges et archiepiscopos consonat. Verba Pontificis accipe : Discretionis vestræ per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus universos Judæos in regno Franciæ, Angliæ, Aragoniæ, Navarræ, Castellæ et Legionum, ac Portugalliæ commorantes, ad exhibendos omnes libros suos facientes compelli braclio seculari, illos, quos inveneritis errores hujusmodi continere, faciatis incendio concremari, contradictores per censuras ecclesiasticas Apostolica potestate compescendo, nobis quidquid feceritis fideliter rescripturi. Ita fere ad reges, et archiepiscopos Gregorius, qui pag. 593 libros eorum capi jubet primo sabbato quadragesimæ proximæ, id est anni 1240.

illi in Gallia
ope S. Ludovici
capiuntur,
examinantur,

381 Voluntati autem Gregorii non sequitur obtemperatum in Gallia, certis docemur monumentis, egregiamque ea in re operam dedisse Ludovicum, ex dictis, dicendisque fit manifestum. Imprimis laudatus Extractionum auctor de examine librorum, auctoritate Regis Parisiis, ut supra dictum est, congregatorum, ita loquitur in Epilogo apud Echardum pag. 586 : Denique nolo vos in futurorum cautelam et majorem certitudinem præcedentium hoc latere, quod, cum super combustionem librorum Tahand, præscripta mirabilia et iis similia continentium, coram Christianissimo Rege nostro Ludovico causa fuisset aliquamdiu ventilata, tandem dedit nobis alios auditores, videlicet archiepiscopum Senonensem, episcopum Sylvanectensem, cancellarium Parisiensem, nunc autem Tusculanensem episcopum, et apostolicæ Sedis legatum in Terra sancta. Hic est Otho, seu Odo de Castro-Rufo, vel Castro-Radulphi, ut vocant alii, qui ultima tandem sententia libros Thalmudicos damnavit. Ughellus in Italia sacra editionis novissimæ tom. I col. 234 de eo inter alia sic habet : Ah Innocentio IV creatus est episcopus Cardinalis Tusculanus MCCXLIV, legatusque in Gallias ad promulgandam cruciatam, ut vocant, contra Saracenos. Porro de vivo hoc egregio crebra nobis erit mentio, quod S. Ludovicum in Terram sanctam fuerit secutus; Ordini Cisterciensi aggregatum, priusquam Cardinalitia dignitate ornaretur, scribit laudatus Ughellus cum Cisterciensibus quibusdam, verum id refutat Echardus hic pag. 573. At videamus quid coram tribus his auditoribus fuerit actum.

damnantur,
et quotquot
haberi poterant,
combuntur;

382 Statuta itaque die nobis, inquit pag. 587 Extractionum auctor, vocatisque peritioribus Judæorum magistris coram se citatis, cæperunt inquirere super præmissis veritatem : et primum introductus est secundum eos peritissimus, et per totum famosissimus Judæismus, nomine Vino (vel Vivo, ut notat Echardus)

Meldensis. Cujus confessionem de orticulis multis, partim blasphemis, partim plene ridiculis ibidem subjungit. De prædicto autem examine, indeque secuta librorum combustionem laudatus Odo Cardinalis ad Innocentium IV ita scripsit pag. 595 : Omnia vero, quæ inclusa missa fuerunt sub bulla (Gregorii) et singula, et multo plura inventa fuerunt in prædictis libris in presentia bonæ memoriæ Galteri archiepiscopi Senonensis, et venerabilium patrum Parisiensis, (et) Sylvanectensis episcoporum, et fratris Ganfridi de Blevello capellani vestri tunc Parisius regentis, et aliorum magistrorum theologiæ, et etiam magistrorum Judæorum, qui prædicta in libris suis contineri confessi sunt in presentia prædictorum. . . Facta vero prædicta examinatione, omnium magistrorum theologiæ, et juris canonici, et aliorum multorum habito consilio juxta mandatum Apostolicum, omnes prædicti libri, qui tunc haberi poterant, incendio fuerunt tunc cremati. Hæc ea de re gesta sub Gregorio.

383 Ex quibus totam Cantipratani relationem concidere necesse est : neque enim libri collecti suadente Henrico de Colonia, sed jubente Pontifice : nec redditus per archiepiscopum pecunia corruptum, sed, eo judicio præsentente, damnati, et quotquot haberi potuerunt, combusti. Si ergo Senonensis archiepiscopus obiit morte subitanea, id temere divine vindictæ adscribitur : mortuus autem dicitur ab auctoribus, quos mihi ridere licuit, XI Kalendas Maias anni 1241, qui mortis genus non exprimunt, at laudes ejus non tacent, uti etiam advertit Chazius pag. 302, satis moderate hæc de re scribens, cum monumenta non haberet, quibus fabulam refutaret. Audi pro omnibus versiculos quosdam tumulo ejus in choro metropolis, ubi sepultus est, inscriptos, ex Gallia Christiana tom. I pag. 638 :

Præsul Galtherus jacet hic in pulvere, verus

Cultor justitiæ, cleri pater, arca sophiæ.

Et deinde :

Dum vixit tua, dum valuit, Gallhere, potestas,

Fraus latuit, pax magna fuit, regnavit honestas.

Ex his satis mihi vindicata videtur fama Galteri, simulque Ludovici, qui juvenili levitate libros blasphemis refertos reddidisse Judæis dicebatur. Quod autem de ejus cum tota familia fuga narratur, moriente archiepiscopo, haberi potest pro ornamento adjectitio, quælo tragædiæ episodica vocare solent; eum nec gravitati Ludovici conveniat, nec pietati, virum sibi percharum in tanta necessitate deservere. Ceterum non ita vehementer mirari debemus, Cantipratano, exempla undique conquiriti terrorem incutere nata, aliquid subinde vel ex mendaci fama, vel ab aliquo mysteria fingente, ubi non erant, obtusum fuisse a vero alienum. Hæc autem confidentius narrasse videtur, quod exemplum profuturum speraret, nec cujusquam fame nociturum, modo nomen supprimeret : licet postremum non satis vitaverit hoc loco. Sed redeamus ad historiam.

384 Causa de libris Thalmudicis Judæorum, aliisque eorum nefariis scriptis, resumpta fuit tempore Innocentii IV, rem maxime promovente Odone legato apostolico. Unde cum supra num. 379 dicantur una vice libri combusti ad quatuordecim plaustra; altera ad sex plaustra : resimile

D.

ex quibusdam
Cantipratani
narratio re-
fulatur
E

F

Reliqui Ista
orum libri
resurgunt
tempore Innocentii IV

A *risimile est posteriores libros Innocentii tempore combustos fuisse. Certe, post primam combustionem, ad Innocentium scribit in laudata sapius epistola apud Echardum pag. 597 Odo Cardinalis, se a Judæorum magistris coegisse libros omnes, nimirum qui priorem investigationem effugerant. Verba ejus accipe: A magistris autem Judæorum petii, ut Talmud, et omnes alios libros suos mihi exhiberent, qui tantum quinque mihi volumina vilissima exhibuerunt, quæ juxta formam mandati vestri facio inspicere diligenter. Secunda autem hac librorum investigatione territi Judæi, ad ipsum videntur recurrere Pontificem, ut libris parceretur, ei persuadere conati, se sine subsidio librorum Thalmudicorum sacras Scripturas intelligere non posse: id mox probatum dabo ex litteris Cardinalis Tusculani.*

hic Judæorum fraudes doctus a legato suo.

385 *Ex cujus epistola prius audi, quid fieri voluerit Innocentius, hæc Judæorum fraude ad mitiorem partem impulsus. Hoc modo epistola suam exorditur Odo legatus Cardinalis Tusculanus ad Innocentium pag. 592: Sancti tati vestræ placuit mihi dare nuper in mandatis, ut mihi facerem exhiberi Talmud, et alios libros Judæorum, et ipsos inspicere: et inspiciens diligenter eosdem tolerarem in his, in quibus secundum Deum sine fidei Christianæ injuria viderem tolerandos, et magistris restituerem Judæorum. Quam mentem omnibus viribus exempturus Pontifici, refert omnes processus Gregorii tempore factos, litterasque ejus hac de re scriptas, omnia denique, quæ secundum rei gestæ ordinem, ex eo jam narravimus: ex quibus pag. 596 sic infert: Unde manifestum est, magistris Judæorum regni Franciæ nuper falsitatem Sanctitati vestræ, et venerabilibus patribus dominis Cardinalibus suggestisse, dicentes quod sine illis libris, qui Hebraice Talmud dicuntur, Bibliam et alia instituta suæ legis secundum fidem ipsorum intelligere nequeunt... Et esset scandalum non minimum, et Sedis apostolicæ sempiternum opprobrium, si libri, coram universitate scholarum, et clero, et populo Parisiensi tam solenniter et tam juste concremati, mandato Apostolico tollerarentur, vel etiam magistris Judæorum redderentur, hæc enim tolerantia quædam approbatio videretur. Dein probat libros illos damnandos, etiamsi aliqua bona contineant licet rara, et sic Innocentium alloquitur: Hæc Sanctitati vestræ presentibus intimavi, ut ad plenum de libris prædictis Sanctitati vestræ veritas innotescat.*

Ludovicum hortatur ut eos aboleret.

Gregorii

Raynaldus, perfectos in parte

386 *His litteris excitatus Innocentius, ad S. Ludovicum se convertit, ut cujus ope libri Judæorum tanta copia ante combusti erant, ejusdem auctoritate reliqui in Francia investigarentur, et abolerentur. Partem litterarum Pontificis dedit Raynaldus ad annum 1244 a num. 41, totasque Bullario suo inseruit Cherubinus tom. 1, pag. 62, in quibus exposita Judæorum eorumque librorum perfidia ac nequitia, ita loquitur: et licet dilectus filius cancellarius Parisiensis, et doctores regentes Parisiis in sacra pagina, de mandato felicis recordationis G. * Papæ prædecessoris nostri, tam prædictum abusivis librum, quam alios quosdam cum omnibus glossis suis perlectis in potestate *, ac examinatos ad confusionem perfidiæ Judæorum, publice coram clero et populo incendio concremarint, prout in litteris eorum perspeximus contineri, quibus tu tamquam catholicus Rex, et*

Princeps christianissimus impendisti super hoc Auctore J. S. auxilium congruum et favorem, pro quo regalem excellentiam dignis in Domino laudibus commendamus, ac prosequimur actionibus gratiarum: quia tamen nondum Judæorum ipsorum abusus profana quievit, nec adhuc dedit eis vexatio intellectum, celsitudinem regiam rogamus, et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut qui excessus hujusmodi detestabiles et enormes, commissos in contumeliam Creatoris, et injuriam nominis Christiani, pie incepisti, laudabiliter prosequendo, faciās debita severitate percelli: et tam prædictos abusionis libros, reprobatos per doctores eosdem, quam generaliter omnes cum glossis suis, qui per ipsos examinati et reprobatifuerint, mandes per totum regnum tuum, ubicumque reperiri poterint, igne cremari. Hæc Innocentius mense Maio anni 1244.

387 *Dubium non est, quin voluntati Pontificis fuerit satisfactum: sed fortasse post annum unum alterumve tantum acquisiti libri, ut, Judæis tunc eos præ timore abscondentibus, illi deinde majori copia deprehendi possent. Sententia certe damnationis in eos tantum lata anno 1248, Idibus Maii, per eundem legatum Apostolicum Odonem episcopum Tusculanum, quam hic subnecto ex sæpe memorato Echardo pag. 597: Odo miseratione divina Tusculanensis episcopus apostolicæ Sedis legatus, universis presentes litteras inspectaris salutem in Domino. Noverit universitas vestra, quod nos Parisius anno Domini MCCXLVIII, Idus Maii super quibusdam libris Judæorum, qui Talmud appellantur, presentibus magistris Judæorum et ad hoc vocatis, definitivam sententiam protulimus in hunc modum. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.*

quod, prævio examine

388 *Exhibilis nobis auctoritate Apostolica a magistris Judæorum regni Franciæ quibusdam libris, qui Talmud appellantur, quos inspeximus, et per viros discretos et expertos in talibus, Deum timentes, et zelum habentes fidei Christianæ, fecimus inspicere diligenter. Quia eos invenimus errores innumerabiles, abusiones, blasphemias, et nefaria continere, quæ pudori referentibus et audientibus sunt horrore, in tantum quod prædicti libri secundum Deum sine fidei Christianæ injuria tolerari non possunt: de consilio bonorum, quos ad hoc specialiter duximus evocandos, pronuntiamus prædictos libros tolerandos non esse, nec magistris Judæorum restitui debere, et ipsos sententialiter condemnamus. De aliis vero libris nobis non exhibitis a magistris Judæorum, licet a nobis super hoc pluries fuerint requisiti, vel etiam non inspectis, plenius cognoscemus loco et tempore: et faciemus, quod fuerit faciendum. Subduntur sententiæ nomina quadraginta et unum eorum, quorum consilio lata sunt, inter quos primus est episcopus Parisiensis. Lata hac sententia, jussu regio combusta crediderim sex plaustra librorum, de quibus ante dictum. Atque hæc sufficiant de libris Judaicis, quæ hactenus lucem vix aspexerant, ex quibus una cum zelo moderatio Ludovici elucescit, quod causam hanc totam judicii ecclesiastico decidendam permiserit, eique manum auxiliatricem strenue exhibuerit.*

et damnatione, perficitur.

AUCTOR
J. S.

§ XXXIII. Nata S. Ludovico filia : Richardus
Anglus honorifice exceptus : querelæ inter
imperatorem et Ludovicum occasione co-
militis Provinciæ, quem imperatori et co-
miti Tolosano Rex conciliat : rebelles Al-
bigensium fautores victi, paxque restituta.

Desiderabat dudum Gallia fructum matri-
monii S. Ludovici : imo, si auctori Vitæ
S. Theobaldi abbatis Vallis-Cernaii fides hac in
re deberetur, agebatur de divortio S. Ludovi-
cum inter et Margaritam reginam procurando,
quod sterilis crederetur Margarita. Servamus

B hanc Vitæ Ms. in scriptis nostris, examinandam
uberius ad VIII Decembris, quo colitur S. Theo-
baldus : fragmentum, in quo illud divortii
periculum asseritur, tomo 5 Scriptorum Hi-
storiæ Francorum inseruit Chesnii pag. 406,
quod sufficit ad fabulam refutandam. Audi ita-
que ex Chesnii fragmento, quam concinne au-
ctor referat precibus S. Theobaldi prolem reginæ
impetratam : Oravit itaque homo Dei, et ma-
xime pro regina Exaudivit Dominus vocem
servi : imprægnata fuit regina Margareta a felici-
ssimo Ludovico, et peperit filium nomine Lu-
dovicum, cui successit Philippus, qui regnavit
rex. Postea habuit filios et filias, Deo dante.

C At vero duæ filie præcesserunt Ludovicum
filium : fallitur igitur auctor, cum Ludovicum
natum dicit ex matre catenus infecunda : quin
ergo cum falli quoque existimemus in divortii
periculo asserendo, in re, inquam, adeo incre-
dibili, cujus apud alios scriptores nulla fit men-
tio? Etenim dictus auctor temporibus his tam
propinquus non fuit, ut errare non potuerit.
Quod si cum non omnino errasse velimus, dicere
oportebit, rem ab eo auctam, ut fieri solet :
quodque fortasse mussitatum fuerat ab aliquibus
minus religiosis, id ita narratum, ac si verum
divortii fuisset periculum. Certe nullo modo cre-
dendum, hanc cogitationem Regi fuisse, aut re-
ginæ, nedum voluntatem. Ceterum anno 1240,
teste Chronico S. Dionysii tom. 2 Spicilegii
pag. 497, aliisque, nata est Blanca primogenita
Ludovici Regis in Translatione sancti Benedicti,
timoreque sterilitatis reginæ discussit. Verum
obiit hæc Blanca in infantia anno 1243, ut
habet ejus epitaphium apud Chesnium pag. 442.

Richardus
Anglus hono-
rifice a Rege
exceptus :

390 Eodem anno S. Ludovicus Richardum
Angliæ regis fratrem, per Galliam discedentem
in Syriam, magna prosecutus est humanitate,
et benevolentia. Rem accipe ex Matthæo Parisio
pag. 363 sic scribente : Comes vero Richardus,
cum prospere in ulteriori litore applicuisset, et
ad partes Franciæ jam perveniens, Regi appropin-
quasset; Rex cum matre sua Blanca, et
multis magnatibus, comiti venienti occurrit leta-
bundus et festivus, et hospitatus est eum in palatio
suo, cum ipso gratanter, quasi cum dilecto
consanguineo suo, convivando, ipsum veniis
et muneribus regis civiliter respiciendo. Mi-
sit quoque marescallum suum tutorem et ducem

per totam terram suam, qui viatica et hospita-
tia lente et honorifice sibi suisque procuravit,
donec Rhodanum lætus et sospes pertransisset.
Talis erat in amicos Ludovicus, licet hostes illi
ante fuissent, ac deinde futuri viderentur, cum
armis iram deponere solitus. Galliam item hoc
anno voluntario exilio petiit S. Edmundus ar-
chiepiscopus Cantuariensis, teste memorato Pa-
risio pag. 360, ubi et supremum diem obiit.
Addit Chaizius pag. 283, ad Regem venisse
Parisios, familiarique regis hinc precatum esse :
quod ultimum confirmabitur ex verbis reginæ
Blanchæ, ubi agens de sacrosancto ejus cor-
pore translato. Nunc ad alia progrediendum.

391 Atrox sæviebat hoc tempore bellum Gre-
gorium Pontificem inter et imperatorem Frede-
ricum, anno præcedenti Vaticano rursus sul-
mine percussum, de quo plura deinde dicemus,
ad explicandum quid ea in re egerit Ludovicus :
nunc verbo illud insinuasse oportuit, quia ex hoc
fonte profurrisse videtur bellum, quod hoc anno
Ludovico ortum, et non nisi sequenti, debel-
latis aut pacatis seditiosis, exstinctum. Joannes
Baptista Guesnay in Annalibus Massiliæ pag. 364
recitat instrumentum anni 1239, quo archiepi-
scopus Arelatensis jurisdictionem urbis, que
ad imperium pertinnerat, tradit comiti Pro-
vinciæ Raymundo Berengario, quam causam
fuisse, cur imperator comitem Tolosanum exci-
tarit ad bellum rursus Berengario inferendum,
existimat Chaizius pag. 276, cui facile hac in
re assentior, licet aliam etiam proferat causam
Matthæus Parisius, qui Tolosanum ad hoc bel-
lum ab imperatore impulsum narrat. Verum
quidquid sit de causa odii imperatoris in comitem
Provinciæ, bellum ei suscitatum a Frederico
refert ad annum 1240, a pag. 357 memoratus
Parisius his verbis : Scripsit imperator co-
miti Tolosano, commoneus efficaciter, quate-
nus sub retributionis condignæ vicissitudine, in
comitem Provinciæ, pro duabus reginis filialis
suis erectum, et recalcitrantem . . . hostiliter im-
pugnaret. Cujus etiam in gravamen comitis Pro-
vinciæ, imperator juvenem comiti Tolosano ef-
ficax ministravit. Cui comes Tolosanus protinus
obedivit.

392 Post hæc, interjectis paucis, ita rursus
ea de re scribit : Comes autem Tolosanus, exci-
tatus ad mandatum imperatoris, quem antiqua
damna, ipsi sæpe a Francis illata, promptiorem
reddiderant, irruit hostiliter in comitem Pro-
vinciæ, damna illi inferens irremediabilia. Sed
comes Provinciæ statim ad Francorum euenit
presidia, petens humiliter, quatenus pro ho-
nore et reverentia reginæ Franciæ, filie suæ,
cum efficaciter adjuvarent. Erant enim apud Avi-
nionem *, et partes præcipue Rhodano adjacen-
tes, qui cum Ludovico (VIII) rege Francorum
illuc advenerant : qui castra et municipia et
civitates, tunc violenter ab ipso Ludovico cap-
tas, instinctu Papæ et adjutorio adhuc deti-
nebant, Franci nobiles et potentes : qui cum
audierunt, quod pater reginæ in hoc certamine
deteriorem calculum reportabat, et ut respira-
ret, auxilium pro amore reginæ sibi præstari
suppliciter implorabat, congregati sunt, et una-
nimiter in auxilium comitis Provinciæ ad arma
convolarunt. Cujus rei præsciis comes Tolosa-
nus, paratis insidiis, illis in manu robusta obvia-
vit, et multos ex ipsis in ore gladii trucidavit.
Et ita conatus eorum ad votum reprimendo. Et ita
prosperatum est opus bellicum in manu ejus :

motus imper-
toris et comi-
Tolosani con-
tra comitem
Provinciæ

E

F
quidam Gall.
hinc succu-
rentes, cobu-
tur a Tolosa-
no :

* Avignon

11

Ant in brevi tempore circiter viginti castra super Francos et comitem Provinciae, punitis graviter rebellibus, comes Tolosanus dominio suo pristino mancipavit. At diuturna esse non poterat haec victoria, et brevi ad Ludovicum perlata, de ejus hac in re conatu post pauca, haec subiungit auctor memoratus:

hinc Ludovicus querelas contra imperatorem, et Tolosanum.

393 Francorum autem Rex potentissimus, cum audisset talem suis injuriam irrogari, et credens haec per imperatorem sibi damna praeparari; tam adversus imperatorem, quam adversus comitem Tolosanum in iram excaudit vehementem; volens omnibus modis haec sibi damna cum injuriis plenissime resarciri: et ad vindictam de tanta temeritate exercendam, exercitum suum, quantum et qualem Francia nobilitas dignoscitur posse convocare, sub edicto regali, et sub terribili festinatione viriliter adunavit. Verumtamen ne praecipitanter ruerent ad certamen, humiliter postulabant et requirebant ab ipso imperatore, si hoc discrimen ab ipso snaperit patronatum. Interim propter jacturam militiae suae in Terra sancta, ne fortassis casibus reliquias amitterent; ad reprimendos impetus inimicorum Provincialium, Rex Franciae septingentos milites, cum multo pluribus servientibus, transmisit expeditos. *Hae suae prudenter Ludovicus: neque enim credibile est ab armis discessuros fuisse hostes, nisi terrore incusso: neque expediebat hoc tempore hostem occultum, eundemque praepotentem aperto Marte lacessere, si cum sola auctoritate sua posset ad officium revocare, quod praecipui regni proceres abessent, in Syriam, vel Constantinopolium profecti.*

qui se et excusant

394 Veram audiamus, quid Fredericus, qui verbis ingentem erga Ludovicum benivolentiam semper exhibuit, occulte vero ejus potentiam infringere conatus est non raro; qui timuit, non auavit Regem saetum; cujus versutum ingenium aequae promptum erat ad verba danda, quam dolos neccendos: quid Fredericus, inquam, ad Regis querelas responderit: Super his igitur, ait Parisius, cum dominus imperator redargutus esset, et quasi criminatiter accusatus, inficiatus est spiritu vehementissimo, quod nunquam a conscientia sua emanavit, ut per illum in aliquo regnum Francorum laderetur: imo potius contra hostes ipsius regni paratus est stare, et viriliter ac voluntarie dimicare, non enim aliter cognoscitur promeruisse: et ait: Absit ut mala pro bonis recompensem. Sed si inconsulte aliqui Francorum, terris comitis Tolosani affines et contermini, credentes reginae placuisse, in adversarium patris ejus insurgerent nimis propere, et inconsultius, sine praeepto domini Regis sui in nostros irruissent, et ipsi laesi injurias non expectatas propulsando vindicarent, non est admirandum. Igitur, in quantum fieri potest, utrobique restituatur ablata, et de injuriis satisfiat; ne jam seminata semina discordiae per inimicum humani generis, inter tam nobiles personas valeant amplius germinare, et inimici nostri de perturbatione nostra gratulari. Insuper comes Tolosanus, dominum imperatorem apud Regem Francorum, super hoc facto inscium affirmando, excusavit.

* forte unquam

Quidam Albigensium fautores

395 Haec quidem imperatoris excusatione temperatum ab armis Ludovicum inter et Fredericum; nec Tolosanus ausus est aperto bello Regem impetere: attamen hostes non defuere, quibus perdomandis exercitus a Ludovico missus aliquot mensibus occuparetur. Rem compen-

dio memorat Albericus ad hunc annum pag. 576, cujus verba subiungo: In terra Albigensium contra Regem rebellaverunt quidam haeretici, Rogerus de Badieres, et complices sui quatuor, castra invadentes, et custodias Regis interficientes, et comes Tholosanus dicebatur eis occulte consentire. Unde Bituricas convocavit Rex concilium, et dominus Cardinalis Praenestinus affuit, et missi sunt in Albigenses tales et tanti milites armigeri et balistarii, quod Rex Deo dante triumphum obtinuit, et duo * castra recuperavit, et dictos adversarios ad suam misericordiam coegit redire. *Haece nequaquam contradicit Naujus, pag. 334 idem bellum commemorans: sed aliqua hic dicta peatermittit, alia vero hic omissa adjuugit, verba ipsius accipe:*

AUCTORE J. S.

* al. dicta relictis

396 Per idem ferme tempus accidit, quod pessimi apostatae de terra Albigensiam insurrexerunt contra Christianos, et gentes Regis Franciae Ludovici, qui ex praeepto ejus munitiones illius terrae propter ipsos apostatas conservabant. Unde eos saepissime invadentes, castella, quae ex parte Regis custodiebant, ipsis auferre quotidie conabantur. Sed ipsi apostatarum videntes multitudinem, eorumque infidelitatem pessimam attendentes, inito consilio, ad Regem excellentissimum Franciae, dominum suum Ludovicum, nuntios transmiserunt, eidem significantes per ipsos, quot et quantas infestationes a praedictis apostatis sustinebant. Quibus auditis, Rex Franciae Christianissimus Ludovicus ira nimia succensus, fidelem suum dominum Johannem de Bellomonte convocans, praecipit ei, ut adversus apostatas Albigenses iter arripere non differet.

rebellant, castrorum Regis invadunt:

E

397 Qui confestim Regis imperium cupiens adimplere, collecta multitudine armorum, regnum Franciae celeriter pertransiens, in proximo usque ad terram Albigensium devenit. Qui protinus castrum fortissimum nomine Montemregalem obsidens, erectis petrae * , mango-nellis *, et aliis ad hoc generis diversi instrumentis, illud infra paucos dies viriliter expugnans, propterea tam gente, quam victualibus confestim munivit: et ad alia castra, quorum hic nomina brevitatis gratia subiceantur, se convertens, ipsa in fortitudinae sua, non tamen sine labore maximo, Regis Franciae dominio subjugavit. Deinde terram illam adeo potentissime peragravit, ut de ipso veraciter posset dici; In fremitu hic conculcat terram, in furore obstupesciens gentes. Itaque Albigensibus apostatis perlomitis, ad dominum suum Regem cum triumpho celeriter remeavit. Rex vero de tanta adversus fidei Christianae inimicos laetus victoria, gratias retulit omnium Creatori.

quos subjugat missus a Rege exercitus.

* i. e. machinis ad majores lapides jaciendos
* i. e. machinis pro lapidibus minoribus

F

398 Quid submissus a Ludovico exercitus egerit, explicant hi auctores: at quia bellum hoc excitavit, quidque profecerit, priusquam eo perveniret hic Regis exercitus, distinctius docet Guilielmus de Podio Laurentii, gesta cum Albigensibus ex professo prosecutus; ex quo ita intelligimus hanc rebellionem in Gallia Narbonensi natam esse eodem tempore, quo comes Tolosanus Frederici imperatoris hortatu Provinciae comitem invadebat, ita ut credibile sit, hosce Albigensium, eorumve fautorum motus non modo comitis Tolosani favore, sed et Frederici fiducia fuisse inchoatos. Audi igitur Guilielmum cap. 43: Anno, inquit, sequenti mcccxl comes Tholosanus, collerto exercitu valido, aesti-

Quo tempore, et quorum fiducia hi rebellant;

AUCTORE
J. S.

* la Camargue.
insula est in
Rhodano.
* Trinquetait

eorum pro-
gressus ante
adventum
exercitus re-
gii:

vo tempore intravit Camargam *, et fuit contra civitatem comitis Arelatensis apud Trencataliam * Rhodano mediante, et certatum est quasi per totam aestatem inter partes, lapidum immissione molarum cum machinis hinc et inde, et aliis bellicis instrumentis, et navalibus aggressionibus super flumine, ferentibus auxilium Massiliensibus civibus ut domino suo comiti Tolosano. Quod factum instigante et opem ferente Frederico jam vidimus.

399 Eodem quoque tempore, ut auctor prosequitur, Trencavellus, filius quondam vicecomitis Biterrensis, adherentibus sibi magnatibus Olivario de Terminis, et Bernardo de Ortalibus, et Bernardo Hugonis de Serralonga, et Bernardo de Villanova, et Hugone de Romegos nepote ejus, et Jordano de Saxiaco, invasit terram domini Regis in Narbonae et Carcassonae diocesis; et multa castra conversa sunt ad eum, Mons Regalis, Mons Olivus, Saxiacum, Limosinum, Asilianum, Lauracum, et quotquot voluit in illo impetu et tremore. Haec impetu primo capta; at major belli moles Carcassone fuit, dum fideles Regis subditi illam urbem servare omnibus viribus moluntur. Verum ut clarins intelligantur, quae ibidem facta narrat auctor, aliquid de Carcassone praenotandum. Carcasso, inquit Bandrandus in Geographia, urbs Galliae Narbonensis, ... episcopalis sub archiepiscopo Narbonensi, triplex est; nempe superior, inferior, ubi alias burgus, et castrum. Nunc audiamus quid ad hanc urbem servandam fecerint Regis subditi, quid ad eam perdendam moliti sint adversarii. Sic auctor rem narrare pergit:

facta in obsi-
dione Carcas-
sonis,

400 Ex adverso intraverunt civitatem Carcassonae venerabiles patres archiepiscopus Narbonensis, et episcopus Tholosanus, et barones terrarii, et clerici plures de terra cum suis famulis, atque rebus, de securitate civitatis, et burgi pariter confidentes: nam episcopus Tholosanus frequenter descendebat in burgum, et burgensibus praedicabat confortans eos, et praemunens, ne ab Ecclesia et Rege discederent, qui nosse poterant, quod fieri ea Rex diu nullatenus pateretur. Dumque ista colloquia agerentur, civitas messibus et praeventis vindemiis replebatur, muri ligneis propugnaculis corroborantur, eriguntur machinae, et omnia ad pugnam spectantia parabantur. Interea quidam de burgo latenter cum hostibus miscere colloquia, quod in burgum eos inducerent procurantes. Et post paucos dies episcopus Tholosanus, cujus lingua eucharis ad inimicitias erat efflicax mitigandas, una cum senescallo descendit in burgum, et convenientibus in ecclesia beatae Mariae burgensibus et populo, quod Ecclesiae et Regi, et illis, qui erant in civitate adhererent, et eos defendereut, omnes juramento super Corpore Christi, et reliquiis Sanctorum propositis, tactis sacrosanctis Euangelis, super altare gloriosae Virginis astrinxerunt, et sequenti die in Nativitate beatae Mariae per nuncium proprium, quem ipsi burgenses Regi miserant, ejus litteras receperunt, quas praelatis et magnatibus, qui erant in civitate cum apparatu magna letitiae ostenderunt.

cujus partem
inferiorem
proditiione
accipiunt re-
belles.

401 Hisce hominibus tuto fides haberi posse videbatur: rerum vel hinc documenta dederunt perfidi, quae essent origine nati Albigenses, qui illud Manichaeorum sequebantur: Jura, perjura, secretum prodere noli. Nam audi sequen-

tia: Factum quo est, quod ipsa nocte in burgum hostes Regis et Ecclesiae inducuntur, et recipiuntur, non obstantibus juramentis, et in contrarium conjuratur. Multi autem clerici, qui erant in burgo, ad ecclesiam confugerunt, quibus cum de eundo versus Narbonam data esset licentia, et promissa securitas per ipsum principem sub sigilli sui testimonio, viri mente corrupti, reprobi circa filium exeuntibus occurrunt, et eos proditiionaliter occiderunt triginta et plures numero prope portam. Deinde incipientes minare * instar talparum conantur invadere civitatem, sed occurrentibus eis nostris sub terra a simili, vulneribus et fumo et calce repulsi, captum laborem dimittere compelluntur. Nec omitam quod Bernardus Arnaldi, et Guillelmus fortis, caterique domini castri Podii Nauterii *, cum die praecedenti jurassent senescallo, quod redirent ad eum civitatem defensuri, die sequenti diffidentes senescallum, hostibus adhererunt: excraevit enim eos sua malitia, ut qui digni non erant gratia, quam si starent Regi, acquirerent, et si non starent, periculum non viderent. Fuit autem in prima aggressionem molendinum, quod munitum erat postato * tenui, et vetusto, captum, et qui erant in eo juvenes interfecti.

402 Erat autem pugna valde vicina, et ideo periculosa, quia domus burgi erant juxta quasi adherentes civitati, e quibus cum balistis nocere poterant, et inchoare ignota foramina ex occulto, recipiebantque desuper cum machinis et molaribus talionem: certatoque sic fere per mensem, succursus mittitur de Francia, quem hostes non fuere expectare ausi; sed igne immisso in pluribus locis, burgum venientibus resignarunt, et apud Montem Regalem * sese continuo receperunt, quos et ibi obsedit exercitus subsequutus. Cumque diebus plurimis certatum esset, tandem convenientibus Tholosano et Fuxensi comitibus, et tractantibus de pace, obsessi egressi inde cum suis equis et armis, castrum et populum dimiserunt: hyems jam adeo valida inborruerat, quod periculum esset ibi exercitum hyemare. Quae ratio fuisse videtur, cur praedictae conditiones rebellibus sint concessae. Attamen et alia rebellium castra sub initium, ut videtur, sequentis anni 1241 in deditiorem recepta, jam vidimus ex Nangio, rebellesque ad misericordiam Regis conjungere coactos ex Alberico. Eadem etiam referuntur in Chronico S. Medardi Suessionensis tom. 2 Spicilegii pag. 491, ubi vicecomes Castrorodunensis Joanni de Bello-monte dux adjungitur, et belli finis, his verbis describitur: Postea vero, Deo dante, omnia in pace reducta sunt, et ad voluntatem praedicti Regis in tota terra Albigensium ordinata. Unum tamen supererat haereticorum receptaculum; castrum nempe Montis-securi, de quo mox pluri-

403 Ceterum quaedam adjungit Chazins pag. 291, et sequenti ex monumentis antiquis, quae perstringam breviter. Montargium * ad Regem venit circa mensem Martium anni 1241 vicecomes Narbonensis, juramentumque fidelitatis praestitit: idem Pontisara fecit paulo post Olivierus de Terminis, alique rebelles, Regis arbitrio et misericordiae se permittentes: comes item Tolosanus merito suspectus, novo se juramento Regi obligavit Montargii; insuper urbes suas praesidio Regio ad auxilium recepit ad occupandas, opemque collaturum recepit ad rescindendum

* id est, cum
culos ager

* Pi Nauter

E
* i. e. palatum
senio, vulgo
palissade

at per submi-
sum a Bry
exercitum fa-
gantur, et de-
bellantur

* Montreal

F

quo pacto
ma patata a
Ludovico.
* Montargii

scindendum

A scindendum Castrum Montis-securi : adhuc Romanam ad concilium, legato suadente, statuit proficisci. Neque vero pretereunda egregia Ludovici charitas, qui omnibus, in hoc bello citra culpam suam damnum passis, inter quos capitulum Carcassoneuse, detrimenta omnia curavit resarcieunda, etiamsi illa nulla regii exercitus culpa essent illata. De incolis burgi, seu urbis inferioris Carcassoneuse, qui perjurii prunas dederant per eos ipsos, in quorum gratiam pejerarent, lego in antiquo Chronico apud Castellum pag. 172 : Et post, homines de voluntate domini Regis Franciæ redierunt, et construxerunt de novo burgum illum in loco, ubi nunc est, ultra flumen Atacis *. Demum hoc tempore Ludovicus pacem comiti Provinciæ cum imperatore et comite Tolosano obtinuit, ut refert Matthæus Parisius pag. 376; imo actum de nuptiis inter comitem Tolosanum ac Saucianum comitis Provinciæ filiam, invenies apud Guilielmum de Podio cap. 44, sed res effectu curvit.

Audi

quantoque
opera pretio
ob sedis Tolo-
sani cum Fre-
derico

404 Porro quantum operæ pretium fecerit Ludovicus hosce debellando rebelles, comitemque Tolosanum in officio continendo, facile intelligi potest ex fœdere Tolosani cum Frederico : fœdus enim inter eos fuisse colligitur tum ex conjunctis eorum armis contra Provinciæ comitem, tum ex epistola Frederici ad Tolosanum, circa hæc tempora scripta, quam Mortenius edidit tom. 2 Collectionis amplissimæ a col. 1140. Audi illius initium : Nuntios tuos tui cordis indices et affectus ad nostram presentiam accedentes, solita benignitate recepimus, et ex his, quæ nobis exposuerunt legationis officio, intelleximus diligenter hilares admodum et jocundi, quod tua experta sinceritas, deficientibus aliis, quorum fides modica fuisse convertitur, tanto promptior exponitur et offertur, quanto dudum conceptæ desiderium veritatis in necessitate clarius probari expetit, et cognosci : nam contra omnes inimicos nostros ecclesiasticos et mundanos, et specialiter contra Papam et fautores ejus, et P. N. comitem proponimus et disponimus potenter et patenter insurgere, et communem causam et honorem contra eosdem communes inimicos modis omnibus defendere, quod fidem probatæ jam fidei cum Deo coram nobis in tua persona clarificat, ut de nullo viventium nobis certior fiducia præbeat. . . Cum igitur tempus et causa requirant, quod de communibus inimicis vindictam sumere valeamus etc. Et infra : Tu igitur robore animum, et vires tuas in ea manu, quam nobis exhibes. Hæc reliqua sunt conformia, laudibus Tolosani, et odio in ecclesiasticos turgentia. Hoc itaque vinculum, Ecclesie perniciosum, regnoque periculosum rupisse videtur Ludovicus rebelles domando, comitemque pro tempore saltem ad officium reducendo.

Hunilum et
ingenium ca-
strum

* Montsegur

405 Demum ut gesta S. Ludovici auspiciis contra Albigenes, eorumque fautores concludamus, habet hoc loco adjungere expugnationem castrorum munitissimi, quamvis illa paullo serius contigerit. Narrat eam Guilielmus de Podio Laurentii cap. 43, post iter comitis Tolosani ad Pontificem et imperatorem relatum, ita prosecutus : Et interim venerabilis pater dominus Petrus Amelii archiepiscopus Narbonensis, et dominus Durandus episcopus Albiensis, et senescallus Carcassone obsederunt castrum Montis-securi * in diœcesi Tholosana, quod dudum furati tenebant duo magnates Petrus de Mirapi-

ce et Raimundus de Peyrala, ubi erat publicum refugium quorumlibet malefactorum, et hæreticorum, quasi sathana: synagoga propter fortitudinem castrum, quod situm in altissima rupe inexpugnabile videbatur; et cum diu fuissent ibi, et parum proficerent, accidit vernaculos exeditos mitti cum viris, qui loci habebant experientiam, disponentibus noctu ascensum per prærupta horribilia, qui ad quamdam munitionem, quæ ad quemdam angulum montis erat, duce Domino attigerunt, et intercepitis subito exibiis, illam fortitudinem occuparunt, et quos invenerunt gladio occiderunt.

Auctores
J. S.

406 Et facta luce quasi æquiparati cæteris, qui in majori parte erant, valide eos impugnare cœperunt, et mirantes horribilitatem vice, per quam nocte ascenderant, nullatenus illi de luce se committere ausi essent; sed conclusis in parte superiori, ascensus expeditior aliis, qui erant in exercitu, est factus: et expugnati, qui intus erant, die noctuque, cum quietem non haberent, nec ferre possent aggressiones fidelium; infideles, accepta vitæ securitate, castrum, et hæreticos vestitos, qui inter viros et mulieres cœvel circa, iuveni sunt, oppugnantibus dividerunt. Erat autem inter illos Bertrandus Martini, quem ipsi suum episcopum faciebant, qui conversionem, ad quam invitabantur, recusantes, in clausura sibi facta de palis et sudibus igni immisso combusti, ad ignem tartareum transierunt, et fuit castrum marescallo Mirapicis, cujus ante fuerat, restitutum. Factum id anno 1243: ita paulatim penitus excisi Albigenes.

a Regiis dein-
de expugna-
tum.

E

§ XXXIV. Excommunicatio imperatoris Frederici: imperium Roberto S. Ludovici fratri oblatum; sed non admissum: conficta Gallorum responsio refutata.

Anno 1239, ut scribit Matthæus Parisius pag. 328, in Quadragesima, dominus Papa, cum vidisset facta imperatoris nimis temeraria, et dicta sua peccatum suum excusantia, . . . ira vehementissima commotus contra imperatorem, gravissimas contra eum proponens quæstiones, et reponens querimonias, scribens et scribendo constanter et diligenter persuadens, per plures et pluries nuntios solemnes, quorum auctoritas meruit exaudiri, ut ablata restitueret, et desineret Ecclesiam suis possessionibus viduare, quam constat diuturna temporis præscriptione prædotari; et more prudentis medici, qui nunc fomentis, nunc ferro abscissionis, nunc vero utitur adustione, verba intermiscens blandis comminatoria, terribilibus amabilia: sed cum imperator procaciter renuisset, et sua facta quibusdam causis apparentibus ratione fultis excusasset, dominus Papa cum multis tunc presentibus Cardinalibus . . . Fredericum . . . Dominica Palmarum . . . solemniter excommunicavit. Excommunicationis sententiam mox subjicit dictus Parisius, quam ad claritatem dicendorum ex eo describam, omittis tamen brevitatis gratia quibusdam, quæ ad historiæ intelligentiam non conducunt. Verba Gregorii accipe:

Gregorius
Pontifex Fre-
dericum ferit
anathemate:

F

At GORE
J. S.
ob varia cri-
mina

408 Excommunicamus et anathematisamus ex parte Dei omnipotentis, Patris et Filii et Spiritus sancti, et auctoritate Apostolorum Petri et Pauli, Fredericum dictum imperatorem, pro eo quod contra Romanam Ecclesiam seditionem in-iiit in Urbe, per quod intendebat Romanum Pontificem, et fratres suos a sua sede repellere, et contra privilegia, dignitates, et homines apostolice Sedis libertatem, nec non et ecclesiasticam conculcare, contra iuramenta, quibus super hoc Ecclesie Romanæ tenetur, temere veniendo. Item excommunicamus etc... quod venerabilem fratrem nostrum episcopum Prenestrensem apostolice Sedis legatum, ne in legatione sua procederet, quam in Albigenis partes pro corroboratione Catholice fidei sibi commissimus curam, per quosdam fideles suos mandavit impediri. Item... quod non permittit quasdam cathedrales, et quasdam alias vacantes ecclesias in regno ordinari... Item... quod in regno clerici capiuntur et incarcerantur, proseribuntur et occiduntur. Item... quod in regno ecclesie consecratae Domino destruntur et prophanantur. Item... quod non permittit Soranam ecclesiam reparari.

hic relata,

409 Item... quod nepotem regis Tunicii, venientem ad Ecclesiam Romanam pro suscipiendo baptismatis sacramento, detinet, nec venire permisit. Item... quod Petrum Saracenum, nobilem civem Romanum, ex parte regis Anglie ad Sedem apostolicam venientem, cepit, et detinet carceri mancipatum. Item... quod terras Ecclesie... occupavit, contra iuramentum, quo super hoc Ecclesie tenetur, temere veniendo. Item... quod terras quorundam nobilium de regno, quas Ecclesia tenebat ad manus suas, occupavit et devastavit. Item... quod quasdam ecclesias cathedrales... et quasdam monasteria... bonis suis spoliavit. Item... quod multae ecclesie cathedrales, et alie ecclesie, et monasteria de regno, per iniquam inquisitionem fuerunt fere bonis omnibus spoliata. Item... quod in regno Templarii et Hospitalarii, mobilibus et immobilibus spoliati, non sunt iuxta tenorem pacis integre restituti. Item... quod in regno ecclesiarum prelati, et abbates Cisterciensis et aliorum Ordinum, compelluntur per singulos menses dare certam summam pecunie pro constructione castrorum novorum. Item... quod contra tenorem pacis, hi qui adhæserunt Ecclesie, bonis omnibus spoliati exulare coguntur tamquam proscripti, uxoribus et liberis captivatis. Item excommunicamus et anathematisamus eundem, pro eo quod per ipsum impeditur negotium Terræ sanctæ, et reparatio imperii Romanie.

examine de
ejus fide dilato

410 Omnes autem, qui iuramento fidelitatis ei tenentur astricti, ab ejusdem observatione iuramenti decernimus absolutos, ne sibi fidelitatem observent districtius inhibentes, quamdiu fuerit vinculo excommunicationis astrictus, super oppressionibus et aliis gravaminibus nobilium, pauperum, viduarum, orphanorum, et aliorum de regno, pro quibus idem Fredericus alias iuravit stare mandatis Ecclesie, ipsum intendimus amovere, et in ipso negotio, dante Domino, procedemus, sicut justum fuerit procedendam. Porro, pro omnibus et singulis supradictis, pro quibus dictus Fredericus a nobis diligenter fuit admonitus, et frequenter, nec parere curavit, eundem Fredericum excommunicationis et anathematis vinculo innodamus. Cæterum, quia

idem Fredericus, de dictis factis suis, multis clamantibus per universum quasi orbem, quod de Catholica fide non recto sentiat, est graviter diffamatus: nos, dante Domino, super hoc loco suo et tempore procedemus, secundum quod in talibus requirit ordo juris. Ita sententiam Gregorii in Fredericum expressit Parisius secundum editionem Parisiensem anni 1644. Rationes autem, cur excommunicatus sit Fredericus, latius expositas invenies apud Odoricum Raynaldum ad annum 1239 ab initio.

411 Promulgata fuit hæc sententia Roma: primum Dominica Palmarum, atque iterum die Cænarum Domini, ut probat laudatus Raynaldus num. 14. Missa deinde ad regnum varia, adjectis Pontificis litteris, ibidem promulgata fuit, nominatim in Gallia, que una facit ad propositum nostrum. Verum Fredericus hæc adeo non est emendatus, ut nihil prætermiserit, quo se verbis, scriptis, armisque defenderet, atque injuriam, ut vocabat, acceptam ulcisceretur. Etenim, ut verbo promptus erat ac disertus, declamabat contra Pontificem, fulmenque anathematis non justitie, sed vindictæ studio vibratum calumniabatur; litteras ad principes raras exarabat, quibus et innocentiam suam ostendere, et Pontificis famam conabatur denigrare; armis vero, ditionem Pontificiam, ejusque fœderatorum impugnavit: que latius apud laudatum Raynaldum, aliosque auctores relatu lector inveniet. Pontifex ergo, utpote armorum potentia inferior Frederico, ad externi auris circumspicere cepit, legatumque suum in Galliam misit episcopum Prenestinum; de quo Xangus apud Chesnium sic habet: His quoque temporibus, inter Romanam Ecclesiam et Fredericum imperatorem magna dissensio fuit orta. Nam idem imperator curiæ Romanæ, in quantum poterat, existerat in omnibus contrarius, et eidem a retroactis temporibus persecutiones multas et injuste, quas scribi longum esset, acris solito inferebat. Propter quod beata memoria Papa Gregorius nonus destinavit in Franciam quemdam alium monachum nomine Jacobum episcopum Prenestinum apostolice Sedis legatum, ut in dictum Fredericum imperatorem, quem ipse Papa excommunicaverat, excommunicationis sententiam per totam Franciam promulgaret.

412 Attulit quoque præfatus legatus litteras Gregorii ad Ludovicum, quas summam refert Spoudanus ad annum 1239 num. 9. Hæc Pontifex, relata Frederici excommunicatione, ipsum Regem excitare conatus est ad succurrendum Ecclesie, belloque Fredericum persequendum. Dubium esse non potest, quin legatum Pontificium benigne audierit Ludovicus. At non ignorabat Rex prudentissimus, bellum eo præsertim tempore temere sibi non aggredendum, quo præcipue regni rivas partim Constantinopolim, partim in Palestinam erant dimissæ, cum et rationes essent gravissimæ, que ei, quantum et addictus esset Gregario, necessario dissuadere deberent id bellum, quod totum Galliarum regnum in calamitates marinas, manifestumque periculum, natum erat inducere: præsertim si dissentientibus regni proceribus illud foret aggressus. Maluit itaque Ludovicus pacem, si posset, conciliare Gregorium inter et Fredericum. Testatur id Albericus ad annum 1239 pag. 568 his verbis: Rex Francorum misit Romam episcopum Lingonensem Robertum, et dominum Adam militem de consilio suo ad temperandum

promulgata
sententia

E

F

hortatus
Gregorius
Ludovicum
ad bellum
contra
Fredericum
Rex vero
pacem
conciliare
restituit

A dnm summi Pontificis animum, et animum imperatoris, si aliqua posset inter eos reperiri pacis et concordiae forma.

413 Verum, etiamsi Fredericus ad pacem propensum se fingeret apud principes, quorum arma timebat, aliter loquebatur ad eos, quos sibi sperabat non defuturos. Specimen accipe ex citata nam. 404 epistola ad comitem Tolosanum: Cum igitur, inquit, tempus et causa requirant, quod de communibus inimicis vindictam sumere valeamus, orbe terrarum pugnante pro nobis, propter eorum manifestam injuriam, contra eos mittimus T. nuncium specialem nostrae conscientiae gerulum, et intimae conscientiae voluntatis, qui de intentione, affectu, et proposito nostro te plene certum reddet et cautum, maxime quia idem velle pariter et idem nolle certum habere volumus et tenere. Tu igitur robores animum, et vires tuas in ea manu, quam nobis exhibes, et nos ab experto concepimus tuae confidentiae puritatem, quia iustitia viarum nostrarum comitatricis existit. . . Sacerdotalis insolentia sui moris oblita, modestiae fines egressa, pro Evangelio scandalum praedicat, et ex orationis officio illicita bella parat, in se ipsa corruet, velut quae vias Domini praevicari non desinit, Domino exercituum nos iuvante, qui vineam suam videt a malis pastoribus dissipari. Haec sane, uti et tota epistola, non nisi bellum spirant.

414 Cum itaque Gregorius nullam spem pacis, cum Frederico aequis conditionibus incundae, superesse satis cerneret, allaborare cepit, ut alius pro illo eligeretur imperator, qui periclitanti Ecclesiae opem ferret. Nam ut non statim, excommunicato Frederico, facere voluisse, ex eo fit verisimile, quod ejus subditos sacramenti religione tantam solvat, quamdiu fuerit vinculo excommunicationis astrictus. Porro de conatu Gregorii ad imperatorem Frederico substituendum scribit Albericus in Chronico ad annum 1241 pag. 577 hoc modo: In caena Domini rex Daciae * Waldemarus decessit. . . . Tres filios reliquit, scilicet regem Ericum, Ducem Abel, et comitem Christophorum. Istum Abel voluit aliquando Papa regem Alemanniae contra imperatorem constituere: quo recusante, quod non haberet tot et tanta, quo se imperatori opponeret, duce etiam Ottone de Brunsvik similiter recusante et dicente, quod nollet mori simili morte, qua pater suus imperator Otto * fuit mortuus. Tandem res ista de mandato Papae delata fuit ad dominum Robertum fratrem Regis Franciae, sed de consilio et prudentia matris, opus intactum remansit. Haec Albericus, qui ipso hoc anno finem Chronico suo imposuit.

415 Albertus vero abbas Stalensis in Chronico ad annum 1240 ita habet: Papa Gregorius insolentias imperatoris contra Ecclesiam metuens, principes super electione alterius sollicitavit; sed nihil profecit, quia quidam principum ei rescripserunt, Non esse sui juris, imperatorem substituere, sed tantum electum a principibus coronare. Ineptum haec videtur responsio, nisi forte voluerint principes illi significare, non esse Pontificis imperatorem dignitate sua privare vel alium substituendum: aut certe nisi Pontifex aliquid, quem ipsi eligerent, designavit. Ut ut est, haec verba tantum adduci, ut pateat Gregorium ad principes imperii rem detulisse, sine illis aliquem assignaverit, eligendum sive

electionem ipsorum arbitrio prorsus permiserit: neque disputare lubet, quoniam haec in re sint jura Pontificis. At vero, quid a Ludovico responsum factumque, eo diligentius examinandum, quod auctores non pauci respansa fingant, magis ingenio suo, quam Ludovici modestiae congruentia. Duceat illi habeat Matthaeum Parisiensem, cujus ineptius jam refutarunt aliqui, quasque nos pluribus refutabimus: ut, fundamento subverso, corruant pariter, quae illi sunt invidiosae.

416 Expendamus itaque relationem Parisii. Haec ejus sunt verba ad annum 1239, pag. 350: Circa dierum illorum curricula, dominus Papa scripsit Regi Francorum, solennes eidem nuntios destinando; significans eidem, ut juberet epistolam suam coram ipso et toto baronagio* Franciae solemniter et memoriter legi et intelligi. Cujus summa et tenor talis fuisse perhibetur. Vides ex ultimis vocibus non ridisse Parisiensem ipsam Pontificis epistolam, ut necesse sit, vel ex fama per Angliam sparsa scripsisse, vel ex secundo ungarum cerebro commentum esse haece litteris. At ipsam aucti fictitiam Gregorii epistolam: Noverit dilectus filius Ecclesiae spiritualis, illustris Rex, et totum Francorum baronagium, nos deliberatione et tractatu diligentium omnium fratrum nostrorum condemnasse, et a culmine imperiali abjudicasse Fredericum dictum imperatorem; et Robertum comitem, fratrem Regis Francorum, loco ipsius elegisse substituendum: quem etiam omnibus nisibus Ecclesia non tantum Romana, sed universalis, duxit non segniter adjuvandum, et efficaciter promovendum. Nullo igitur modo tantam sponte oblatam dignitatem apertis brachiis suspicere * ne pigritemini, ad quam opes et operam et opem abundanter effundemas consequendum. Scelera enim praedicti Frederici multiplicia, sicut jam novit mundus, eundem irremediabiliter condemnarunt. Hanc, ut Gregorii epistolam, dederunt Chazius pag. 299; Daniel ad annum 1239; Fleury ad eundem annum, aliique. Nullus tamen eorum totum Parisii textum Gallice reddidit.

417 At mihi, ut mitissime dicam, nimis credulus videtur, quisquis existimare potuit, non verba dico, sed vel sensum litterarum Pontificiarum fideliter hoc loco a Parisio expositum. Lubet quaedam expendere. Epistolam Regi scriptam ait Parisius: at interim epistolam recitat non Regi magis, quam omnibus magnatibus, exarata. Imperium offerebatur Roberto, at hortatur epistola omnes regni proceres, ne oblatam dignitatem accipere recusent, ac si totidem eremundi essent imperatores. Consensus Roberti imperii erat necessarius; at, nulla de ipsius consensu mentione facta, consensus procerum postulatur. Tantum ergo Robertum fecit Gregorius, ut imperatorem creare cerneret, atque Ecclesiae defensorem? atque simul contempsit, ut alios pro eo respondere voluerit, aesi pupillus fuisset sub tutoribus constitutus. Rursus implorandi erant Regis, procerumque pro Roberto auxilia, spesque de ejus magnanimitate concepta explicanda: at nihil horum litterarum fictitia; verum opem non modo, sed et opes, tum Romanae tum universalis Ecclesiae afferunt ad imperium Roberto assendum. Ergone tam imprudentem censuramus fuisse Gregorium, ut scribere voluerit Gallis, quae ipsis nullo modo videri poterant credibilia? Etenim quo illi pacto credere poterant.

Robertus Ludovici fratri oblatum imperium: fragmenta Parisii

* i. e. certa procerum

* forte suscipere

de hoc facto expenduntur.

AUCTORE
J. S.

Anglos, Hispanos, Germanos omnes. aliosque populos, fidem Pontifici obstrinxisse ad opes operamque conferendas, ut Roberto Artesiæ comiti Romanum assererent imperium? Quo modo in animum inducere, Gregorium ipsum non indigere potius Gallorum opibus ad se defendendum, quam suas effusurum abundanter ad imperium Roberto vindicandum?

refutantur

118 Præterea supra vidimus, Pontificem scripsisse ad principes imperii, ut aliam ipsi eligerent imperatorem; neque aliter deinde processit Innocentius IV, dum Henricus Turingiæ Lantgravius, ac post eum Guilielmus Hollandiæ comes, reges fuere electi a parte saltem principum electorum: adeo ut credibile non sit, Gregorium sua tantum, fratrumque suorum auctoritate, voluisse imperium Roberto tradere, prout fingit epistola commentitia; sed verisimile omnino sit, Gregorium quæsisse consensum Roberti et Ludovici, ut illum ab aliquot saltem principibus curaret eligendum, cum vel ex ipso Alberto Stadensi superius citato satis liqueat, non omnes electores Pontifici repugnasse.

119 Interim responsum audiamus, vel Gallorum, ut post Chaizium suspicatur Daniel; vel Ludovici, ut credi voluit Fleury, aut certe Matthæi Parisii, ægri somnia imitantis, ut ego quidem omnino existimo: Ad quod, ait citatus Parisius, circumspecta prudentia Gallorum respondit: Quo spiritu vel ausu temerario Papa tantum principem, quo non est major, imo nec par inter Christianos, non convictum vel confessum de objectis sibi criminibus, exhæredavit, et ab apice imperiali præcipitavit? Qui si meritis suis exigentibus deponendus esset, non nisi per generale concilium cassandus* judicaretur? De transgressionibus suis non est hostibus suis fides adhibenda, quorum Papa dignoscitur esse capitalis. Nobis adhuc insons, imo bonus fuit vicinus: nec quid sinistri vidimus de eo in fidelitate seculari, vel fide Catholica. Scimus autem, quod Domino nostro Jesu Christo fideliter militavit, marinis et bellicis se periculis confidenter opponens. Tantum religionis in Papa non invenimus. Imo qui eum debuit promovisse, et Deo militantem protexisse, eum conatus est absentem confundere, et nequiter supplantare.

Fictitium
Gallorum

* i. e. privandus imperio

Registe responsum,

120 Nolumus nosmetipsos in tanta pericula præcipitare, ut ipsum Fredericum tam potentem impugnemus, quem tot regna contra nos juvant, et causa justa præstabit adminiculum. Quid ad Romanos de prodiga sanguinis nostri effusione, dummodo sue ire satisfaceremus? Si eum per nos et alios devicerit, omnes principes mundi conculcabit, sumens cornu jactantiæ et superbiam, quoniam ipsum Fredericum magnum imperatorem contriverit. Sed ne in va-

cum mandatum Papale videamur suscepisse, licet magis constet hoc ob odium imperatoris, quam nostri dilectionem ab Ecclesia Romana derivasse, mittemus nuncios prudentes ex nobis ad imperatorem, qui quomodo de fide Catholica sentiat, diligenter inquirant, nos super hoc certificaturos. Et si nil nisi sanum invenerint, eur infestandus est? Sin autem, et ipsum, imo etiam ipsum Papam, si male de Deo senserit, vel quemlibet mortalium, usque ad internecionem prosequemur. Ita responsum legati Gregorii, ait Parisius, mox subdens: Quia cum audierunt multi Papales, confusi recesserunt.

121 Miror sane, Gallis etiam Historicis hujusmodi responsum placere potuisse, quod adeo ab insita Gallorum animis humanitate alienum videtur, ut ne apud Tartaros quidem, immanissimam ea tempestate gentem, responsum simile expectare debuerint legati Pontifici. At, priusquam id ulterius discutiamus, lepidam audiamus Gallorum ad imperatorem legationem, quam hæc verbis subjungit Parisius: Adierunt igitur dominum imperatorem Francorum nuntii solemnes, ipsi mandata, quæ a domino Papa receperunt, seriatim nuntiaturi. Quod cum audisset dominus imperator, de immanitate odii stupefactus, respondit se esse virum Catholicum Christianum, sane de omnibus orthodoxe fidei articulis sentientem. Et addidit: Non placeat Domino meo Jesu Christo, ut nunquam recedam a fide magnificorum patrum, et antecessorum, sequens vestigia perditorum. Judicet autem Dominus inter me et ipsum, qui me ita per orbem tam nequiter diffamavit. Et tendens manibus in caelum, lacrymis obortis, singultando exclamavit: Deus ultionum Dominus reddat ei retributionem. Et reversus ad nuntios, ait: Amici mei, et vicini charissimi, vere, quidquid dicat inimicus meus, sititor sanguinis mei, et honoris subversor, credo sicut alius Christianus: et si bellum mihi movere disponitis, non miremini, si me defendam ab insurgentibus in me. Spero enim quod Deus protector innocentium me potenter liberabit. Novit enim Deus, quod Papa in favorem mihi rebellium, præcipue Mediolanensium hæreticorum, contra me levat calcaneum, et insurgit iracundus. Sed vobis totus in gratiarum actiones assurgo, quod voluistis ante assensum per responsionem meam de præfenti causa certificari. Ad hæc nuntii: Nolit Deus ut unquam ascendat in cor nostrum, ut aliquem Christianum sine manifesta causa impugnemus. Nec nos pulsat ambitio: credimus enim dominum nostrum Regem Galliæ, quem linea regii sanguinis provexit ad sceptra Francorum regenda, excellentiorem esse aliquo imperatore, quem sola electio provehit voluntaria: sufficit domino comiti Roberto, fratrem esse tanti Regis. Et his dictis, cum dilectione et gratia imperiali recesserunt. Et sic in hoc proposito conatus Papalis irritus evasit.

122 Hæc omnia Parisii verba digna admendum visa sunt Struvio heterodoxo, quæ Corpori historiæ Germaniæ insereret tom. I a pag. 463. Nec indigna putavit Claudius Fleury, quæ in Historia sua Ecclesiastica locum haberent, mitigata tamen non parum expressionum duritie, nempe ut apparerent magis verisimilia. Jam dinempe ut apparerent magis verisimilia. Jam dixi hæc meditati Parisio tribuenda: nisi fortasse ab impostore quodam ejus Historiæ cum multis aliis sint inserta, quod, ubicumque verba Parisii rejicio, semper sub dubio intellectum cupio.

A At vero quam incongrue conficta sint, paucis accipe. Si Galli iudicabant de criminibus objectis non convictum, si Gregorium noverant præcipuum ejus hostem, ideoque fide indignum, cur sententiam excommunicationis, qua et subditi ejus jurisjurandi religione solvantur, sine ulla excusatione promulgari permiserunt in Gallia, nec de ejus injustitia conquesti sunt apud Pontificem? Si imperatori nullum principem Christianum parem existimabant: cur legati Galli, inofficiosi sane homines, ipsi deinde imperatori in os oggerunt, Regem suum se judicare imperatore excellentiorem, quod tacere honestas suadebat, licet in ea fuissent sententia? Si bonum adeo fidumque vicinum Galli credebant Fredericum: cur eodem anno 1237 suspicabantur Ludovicum ab eo ad colloquium irritatum: Eo quod, verba sunt Nangii pag. 333, ut a pluribus dicebatur, quemadmodum malitiosus ac seductor, in Regem Francie et in regnum machinari satagebat? Cur ipse Chaitius, cui non displicet responsum Parisii, pag. 301 ex Philippo Moukes narrat, suspectam Ludovico fuisse fidem Frederici, brevique apparuisse fundamento non caruisse suspiciones Regis? Cur adjungit nihil fere fuisse, de quo non habere suspectus, ita ut etiam accusaretur Tartaros attraxisse ad subjugandum totum Occidentem, eumque cum iis dividendum?

probantur

423 Præterea qua verisimilitudine Galli induentur laudantes expeditionem Frederici in Terram sanctam, ubi eum nihil laude dignum effecisse non ignorabant? Quis item credat, plus religionis Gallos agnovisse in Frederico, cujus scelera non latebant, quam in Gregorio Pontifice laudatissimo? Causam Frederici justam vocare fingatur, et consequenter injustitiæ accusare Pontificem: qua rursus probabilitate? Quis autem sine risu legat confictam ineptissime legationem ad imperatorem, qua in fidem ejus inquirerent, bellum ei indictum, si hæreticus esset, non item si catholicus: totum autem examen eo reducitur, ut affirmanti se recte de fide sentire confestim acquieverint. Quis vel hæresarcha se ipse dixit hæreticum? At neque ob hæresim damnatus erat Fredericus: sed causa de fide ejus in aliud tempus erat dilata: nec duo, tresve legati Gallorum idonei erant de fide ejus iudices; nec asserenti se credere, sicut quemvis alium Christianum, mor acquieverint, si fidem ejus suscepissent examinandam. Hinc tuto licet concludere, hæc omnia, quæ ex Parisio dedimus, commenta esse vel illius, vel alterius, qui ne quidem norit rebus et personis convenientia fingere: nihilque ex omnibus fide dignum esse, nisi quod ex Alberico dicimus, imperium Roberto oblatum a Pontifice, nec admissum.

Imperium consilio Blanchæ recusatum, cui rationes ad hoc erant multe

424 Rem vero effectum caruisse ait Albericus, de consilio et prudentia matris, nec adjungit, quid illam moverit ad illud dissuadendum. Movere illam in primis potuit ingens regni periculum, si bellum Frederico indiceretur: quippe sedus Frederici cum comite Tolosano; affinitas eum Angliæ rege, perpetuo Gallorum hoste; bellum eodem tempore in Gallia Narbonensi vigens cum fautoribus Albigensium: quidam regni proceres semper occasione imminentes ad potentiam suam augendam, persuadere poterant reginæ prudentissimæ, periculum esse, ne mox gravius bellum oriretur Ludovico, quam ipse pro fratre Frederico intulisset. Adde duo agmina Constantinopolim missa: alterum anno 1238, alterum

1239; tertium cum præcipuis regni proceribus in Terram sanctam anno 1239 profectum: quibus factum erat, ut regnum præcipuis ducibus, ingentique militum numero tunc temporis esset privatum. Hæc sane animum Blanchæ, et Ludovici a bello avocare poterant, honestamque præbere rationem, qua se apud Gregorium Pontificem excusaret de bello Frederico non inferendo. Hæc paullo fusius disputanda ducimus, ut Regem modestissimum, summaque erga Romanos Pontifices observantia insignem, ab afficta illi immodestia ac petulantis responsi labe vindicarem. Ceterum Natalis Alexander tom. 7 Historiæ ecclesiasticæ pag. 376 ita loquitur de hoc Gallorum responso: Injurias et verba duriora velim et ego a Parisio allicta. Recte. Verum non debuerat magna ex parte injurias illas, verbaque duriora paullo ante referre, atque adoptare, acsi a proceribus Gallis fuissent prolata, si vera, sibi que coherentia narrare voluisset.

AUCTORUM J. S.

§ XXXV. Concilium a Gregorio indictum, quod impedire conatur Fredericus, promovere Ludovicus: episcopi Galli in itinere a Frederico capti, quos Ludovici iniis libertati restituit.

E

Gregorius Pontifex cum ob alias Ecclesiæ necessitates, tum ob bellum cum Frederico, anno 1240 generale indixit concilium, Romæ celebrandum anno sequenti circa festu Paschalia; eaque de causa non modo ad episcopos, sed et ad principes dedit litteras, ut illi concilio interessent, hi ad illud legatos suos mitterent. Epistolam ad S. Ludovicum ea de re scriptam recitat Odoricus Raynaldus ad annum 1240 num. 54, in qua post pauca Pontifex sic Regem alloquitur: Cum igitur mater Ecclesiæ, inter turbines sæculi gravibus occupata negotiis, reges terræ, Ecclesiæ prælatos, et subditos, ac alios mundi principes decreverit advocare ut eorum varietate vestita, et munita consiliis, gravia, quæ successerunt, negotia valeat feliciter expedire; te, fili charissime, quem ipsa de regenerationis gratia reddit filium, et sinceritatis prærogativa dilectum, de fratrum nostrorum consilio ad hoc fiducialiter invitamus; serenitatem tuam rogantes et moventes attentius, quatenus usque ad proximum festum Resurrectionis Dominicæ ad nos fideles et providos nuntios tua celsitudo transmittat, qui super expediendis causis universalis Ecclesiæ utile nobis consilium vice Regia largiantur, ut habeat in te Christiana religio devotionis solite filium, et promptum profectus ecclesiastici zelatorem, tuis utilitatibus retributionem debitam impensura. Datæ hæc litteræ v Idus Augusti anni 1240. Ita Gregorius ad Ludovicum, alio sane stylo usus, nec tanto studio Gallos advocaturus, si barbaro illo Parisii responso, quod jamjam refutavimus, ipsius legatos abegissent Galli.

Indictum a Gregorio concilium

F

426 Fredericus, qui ante simulaverat se synodum velle, ubi audiit synodum a Pontifice indictam, modis omnibus eam impedire studuit. Audi Nangium pag. 335 apud Chesnium: Sed

impedire conatur

AUCTORE
J. S.

* Pro-nestinus

imperator præagnoscens et perpendens, quod per prælatos Franciæ ipsam Papa Gregorius intenderet condemnare, Ludovico Regi Franciæ litteras delegavit, mandans ei, quod personis ecclesiasticis regni sui, sed et cunctis, quos prædictus Cardinalis * secum Romam ducere affectabat, ire liberum tam per mare, quam per terram denegabat. Deinde non solum terras, imo mare tam diligenter observari imperavit, quod absque suæ gentis licentia nulli dabatur facultas alicubi illis in partibus commeandi. *Henrico item Angliæ regi ea de re scripsit Fredericus, cujus epistolam recitat Matthæus Parisius ad annum 1240, in qua expositis quibusdam prætextibus, cur impedire vellet concilium, pag. 368 sic loquitur: Quamobrem serenitatem regiam presentibus exhortamur, quatenus per prælatos omnes et singulos regni vestri, edicti regii vulgato programme, divulgatis, ut nullus sub securitatis nostræ fiducia ad synodum ipsam accedat. Nos enim quantumque regni vestri fidelibus, ob amorem præcipuum, quem erga vos gerimus, libentissime deferamus; præsumptuosam tamen audaciam eorum, qui ad inimici nostri vocationem accederent, nos non arceret ullatenus æquanimiter tolerare.*

Fredericus,

427 *Offendit non Pontificem modo, sed et S. Ludovicum hæc Frederici prohibitio, quæ certe non erat hominis pacem cupientis, sed criminum suorum conscientia generale non episcoporum tantum, at principum quoque secularium, quorum legatos ad concilium vocatos vidimus, iudicium metuentis. Sive autem timeret Fredericus, ne de fide sua examen institueretur, (ut postea factam in concilio Lugdunensi;) indeque ad novi imperatoris electionem procederetur; sive vereretur, ne arma principum illud concilium in se suscitaret: certum est, illud vehementer timuisse: nam et instructionem amicam vulgari curavit sine nomine, qua pericula curiam ad concilium mire exaggerantur, in qua vocari non renuit crudelitate secundus Herodes, impietatibus alter Nero, ut lector crederet ab aliquo Frederici inimico instructionem hanc profectam, atque ipse ita facilius persuaderet, episcopos non obligari ad implendum Gregorii Pontificis mandatam cum tanto vitæ suæ, aut libertatis periculo; quod unice persuadere intendebat. Eddidit instructionem illam cum aliis Frederici epistolis Stephanus Balazius tom. 1 Miscellaneorum a pag. 478, ubi eam consulere potest lector curiosus.*

quod regre
fert S. Ludovicus.

428 Porro Ludovicum ægre tulisse, ut diximus, hunc Frederici procedendi modum, idque per litteras eidem significasse, colligimus ex responsorii Frederici apud Martenium tom. 2 Collectionis amplissimæ col. 1139: in iis enim, prætermissis blandimentis omnibus, quibus Ludovicum demulcere alius solet Fredericus, ubi Ecclesiæ prætarbationem Pontifici imputaverat, sic Regem alloquitur: Serenitas igitur Regia non miretur, si nos vocatis ad vocationem huiusmodi transitum terra marique paratis obstaculis prohibemus: cum pro certo sciamus, quod non tam ad vocationis solatia, quam ad salutis nostræ dispendia convocantur; quod circumspectio vestra manifeste potest perpendere, dum nobis in sinu vestro secure ponentibus causam nostram sibi per nos oblatam, multotiens pacis sunt ab eo vilipensa consilia, ut repente nos perdere cogitaret, et eo impetu, ut nostrum et generis nostri nomen perpetuo crederet abolere.

Synodum etiam expectatam per nos ad ostendendas innocentiae nostræ causas convocari prohibuit: igitur non est mirum, si nos convenire vocatum ab ipso concilium pro nostra etiam læsione non patimur: per quod, omissis omnibus adhaerentibus nobis, rebelles imperii et nostros capitalissimos inimicos, sicut præmissæ nostræ vos docuerunt litteræ, convocavit. At si *rationes Frederici, in præmissis ante litteris expressæ, Ludovico probatæ fuissent, per suas ille non institisset apud Fredericum. Deinde si hæc ei satisfacissent, rationes non defaissent, quibus episcoporum iter Romanum propter manifesta pericula apud Pontificem deprecaretur. Unde consequitur, concilii convocationem probatam fuisse a Ludovico, et improbatam Frederici molimina, illud impedire conantis.*

429 Gregorius Pontifex, auditis hisce Frederici conatibus, Idibus Octobris anni 1240 litteras dedit litteras encyclicas ad episcopos, quarum exemplar Matthæus Parisius recitat pag. 374, uti et Raynaldus ad annum 1240 num. 57. Hisce autem in virtute obedientiæ præcipit, ut contemptis Frederici minis, Romam veniant tempore jam designato: atque harum litterarum auctoritate fecit legatus Pontificis in Gallia, quæ ab eo facta refert Nangias pag. 335 his verbis: Promulgata vero sententia, videns Cardinalis imperatorem in sua malitia induratum, et adeo obstinatum, quod excommunicatione vilipensa nullo modo a suo nefando proposito vellet resilire, quosdam archiepiscopos, episcopos, et abbates, super tam arduo negotio consilium habiturus, et aliqua per ipsos et cum ipsis tractaturus, apud civitatem Meldensium convocavit. Et tunc, cunctis presentibus, præcepit quibusdam ex ipsis in virtute obedientiæ ex parte domini Papæ, quatenus, cunctis negotiis postpositis, personaliter cum ipso iter arripientes, nullatenus omilterent ire Romam. Ipse vero ibidem sponndit et affirmavit, quod apud Viennam * urbem de navibus, nautis, et cæteris, quæ ad navigium pertinerent, eo quod Romanus imperator omnes passus per terram occupaverat, . . . eisdem commode provideret.

430 Deinde paucis interjectis, inter episcoporum describit hoc modo: Interim prælati Franciæ cum legato suprascripto iter arripientes, per dietas suas ad Viennam civitatem multis diebus clapsis, sed non sine magnis laboribus et expensis devenerunt. Et tunc mihi comperto defectu navium, hominumque subsidio non reperto, per quos possent de gentibus imperatoris defendi, transire ultra timerunt. Unde archiepiscopus Thronensis, et Bituricensis, nec non et Carnotensis episcopus, et multi proematores periculo se ponere metuentes, redierunt. Alii vero illud, quod Dominus dicit in Evangelio: Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem occidere non possunt, sed potius timeite gehennam, attendentes, et ideo anime magis, quam corporis periculum, et Dominum plus quam hominem mortalem metuentes, intrantes mare, sese corporali discrimini tradiderunt: ac *Genuam pervenerunt satis feliciter, quod hic auctor transiit: quo item convenere Angli, Hispani, Lombardi, aliique ad concilium profecturi.*

404 Fredericus, cum eo venisse antistites intellexisset, eos rogavit, ut transirent per ditionem suam, secumque agerent, securitatem promittens.

Pontifex
episcopus
Romam
venit

* Viennæ

illi Genuam
pervenerunt
feliciter:
E

A mittens, uti latius narrat Parisius pag. 380. At illi infesto hastium navibus pelago magis fidendum rati, quam promissis Frederici, Genuensium triremibus se commiserunt: Cum vero Fridericus, ait Raynaldus ad annum 1241 num. 53, praevalidam classem ex Siculis et Pisaniis ad intercipiendos mari praesules conficeret, cui Entium, dictum Sardiniae regem, praefecerat, Pontifex legatum Januae agentem conflatarum a Friderico virum monuit, ut praepotentem adeo classem, cui sustinendae par non esset hostis, appareret: sed ille, ut questus postea est Gregorius, salubri consilio usus non est. Hinc clades secuta, quam uictor synchronus Richardus de S. Germano apud Ughellum in Anecdotis col. 257 hoc modo enurcat: Mense Maii in festo Inventionis S. Crucis galeas imperiales cum galeis Jannensium conflictum habentes, nonnullos praelatos occidentales, qui erant in eis, habita victoria de Jannensibus coeperunt, et duxerunt apud Pisam captivos cum duobus legatis, Praenestino scilicet episcopo, et Oddone S. Nicolai in carcere Tulliano Diacon. Card., de quorum mandato veniebant ad Papam. Inter quos fuerunt Cisterciensis et Clarevallensis abbates, nec non Rothomagensis archiepiscopus, et alii, quos ignoro. De galeis quoque Jannensium captae sunt ultra 20, et nonnulli Jannenses in eis, et quamplures sunt ob metus causam in mari submersi: qui omnes postea, imperatore mandante, tam praelati quam alii, cum legatis ipsis in regnum apud Neapolim per mare in captionem ducti sunt, et in custodiam per regni castella transmisi. Varias haec de re epistolas dat laudatus mox Raynaldus, in quibus lector inveniet, quamquam praelati capti fuerint, quinam vero exarserint. Nobis tantum referre incumbit, quid ad Gallos liberandos egerit S. Ludovicus.

B 432 Id Nangius pag. 336 sic habet: Videns autem piissimus Rex et devotissimus, Ecclesiam Dei humano auxilio desitutam, compatiensque praelatis regni sui, diversis Frederici imperatoris carceribus mancipalis, abbatem Corbeiae, et dominum Gervasium de Escrinis misit ad imperatorem, mandans ei, quatenus praelatos regni sui, quos tenebat in carcere, suarum precum interveni liberaret. Sed tunc dictus imperator preces Regis non exaudiens, immo congregans omnes incarcerationatos de diversis locis apud Neapolim, Regi Franciae sic mandavit: Non miretur Regia celsitudo, si praelatos Franciae in angusto caesar tenet angustus, qui ad caesaris angustias trahebantur. Posteriora tantum Frederici epistola verba adduxit Nangius: plura autem ex eadem epistola invenies apud Raynaldum num. 78. At prosequamur cum Nangio: Quod Rex Ludovicus audiens, et vehementer admirans, quia suis precibus imperator minime acquievisset, mandavit eidem iterum per abbatem Cluniaci in hunc modum. Tum subjicit epistolam Ludovici, sed praeter missis quibusdam. Eam itaque accipe ex Raynaldo num. 76, ubi supplementur ea, que Nangius praetermisit:

C 433 Tenuit indubitanter haecenus nostra fiducia, quod inter imperium et regnum nostrum, longo tractu temporis multa dilectione firmata, nulla posset exoriri materia odium vel scandalum paritura: cum praedecessores nostri felices memoriae reges Franciae universi usque ad tempora nostra honorem imperii et sublimitatem zelaverint. Nos qui polest ipsos, Deo volente, re-

gnamus, in eodem proposito tenebamur; nec non antiqui imperatores Romani, et nostri proximi, unum et idem regnum et imperium aestimantes, vel existimantes, unitatis pacem et concordiae servaverunt, et inter eos alterius dissensionis scintillula non illuxit. Verum admirari cogimur vehementer, et non sine ratione turbari, quod, nulla offensionis causa vel materia praecedente, praelati regni nostri ad Sedem apostolicam accedentes, cui tam ex fide quam obedientia tenebantur, nec ejus poterant recusare mandata, in mari capi fecistis, et eos sub custodia detinetis: quod magis moleste ferimus, quam majestatis vestrae credulitas forte credat. Nam sicut eorum litteris manifeste didicimus, nihil contra imperialem celsitudinem excogitaverant; etsi summus Pontifex fuisset ad aliqua minus debita processurus.

D 434 Unde cum in eis nulla detentionis causa inveniatur, deceret celsitudinem vestram praelatos regni nostri debita restituere libertati: in quo nos volis pacatos reddetis, qui detentionem ipsam injuriam reputamus; et Regi sublimi multa fieret detractio, si super talibus lacere-mus. Quod si praedicta ad vestrae mentis oculos nolitis reflectere, Penestrinum episcopum, et alios legatos Ecclesiae, in praedictum vestrum volentes subsidium implorare, manifestissime repulimus; nec in regno nostro contra majestatem vestram potuerunt aliquid obtinere. Provideat igitur imperialis providentia, et ponat in statera iudicii ea, quae dicimus, nec velit trahere locum a potentia vel voluntate: nam regnum Franciae non est adeo debilitatum viribus, quod se vestris permittat calcaribus perurgeti. Nohit Ludovici arma experiri Fredericus, cujus uinas, uti tardas, ita minime vanas noverat. Nam epistola subdit laudatus Nangius: Cujus verba et rationes imperator intelligens, omnes, licet invitus, pariter liberavit, Regem Ludovicum offendere pertimescens. Ex his rideas, Ludovicum abstinnisse quidem a bello Frederico inferendo, quacum diuturna conjunctus erat fodere, nulla tamen re Pontifici defuisse, eire pro Frederico obstitisse. Fatetur id Natalis Alexander tom. 7, pag. 377 his verbis: Officio tamen suo erga Sedem apostolicam, et Gregorium IX non defuit, misit siquidem Gallicanos praesules ad synodum oecumenicam, quam in tanta rei difficultate Romae indixerat; Ecclesiae iudicio de Frederico stare paratus, interimque ejus communionem respuens, cujus excommunicatio in Gallicanis ecclesiis fuerat promulgata.

§ XXXVI. Dictum S. Ludovici de Tartaris: pars Crucis, aliaque Dominicæ passionis instrumenta Ludovici cura Parisios portata, insignique Regis pietate suscepta.

Praecedentia jam nos deduxerunt ad annum 1241, quo plura supersunt discutienda, et enarranda. Tartari ingentem hoc tempore toti Europa: terrorem inferebant: namque in Hungariam penetraverant, caesisque Hungaris totam pro libito Hungariam usque ad Austriam ac Bohemiae limites populabantur, ut narrant aucto-

AI GIORRE
J. S.

eaque minaci,
eorum libera-
tionem extor-
quet.

E

F

Dictum gene-
rosam S. Lu-
dovici de Tar-
taris:

res

Romam utri-
copiamur, ac
corceri man-
cipatur a Fre-
derico.

1. e. Genuae,
culgo Genua,
Gallis Genes.

S. Ludovicus
pelli a Frede-
rico, ut pro-
sules Gallica-
na dimittat
libris.

quod id pri-
mum recurran-
t altera epi-
stola.

AUCTOR
J. S.

res variis. Hac occasione generosum, divinaque fiducia nunc S. Ludovici dictum celebrat Matthæus Parisius ad hunc annum pag. 377. Blun-cha enim ex eo quærebat: Quid agendum, fili charissime, super tam lugubri eventu, cujus rumor terrificus fines nostros pervolavit? Imminet nostrum omnium et sacrosanctæ Ecclesiæ nostris temporibus excidium generale, ex impetuoso super nos adventu Tartarorum. Quo audito, Rex voce flebili, sed non sine divino spiramine, respondit: Erigat nos, mater, caelestis solatium. Quia si superveniant ipsi, vel nos ipsos, quos vocamus Tartaros, ad suas tartareas sedes, unde exierunt, retrudemus, vel ipsi nos omnes ad caelum subvehent. Ac si diceret, vel ipsos repellemus, vel si contingat nos vinci, Christi confessores vel martyres ad Deum migrabimus. Et hoc verbum notabile atque laudabile, non tantum Francorum nobilitatem, sed adjacentium finium habitatores erexit et animavit. Ita ille, subjiciens Frederici litteras in quibus multa de Tartaris, eorumque vastationibus lector inveniet: nec tacet dictum Fredericum multis suspectum fuisse de Tartaris in Europam accessit.

beneficia ejusdem in Balduinum Constantinopolitanum:

436 Balduinum imperatorem Constantinopolitanum magnis a S. Ludovico affectum beneficiis jam vidimus. Novus ad hoc accessit cumulus, dum hoc anno, miseratione motus principis egeni, jure suo utitur Rex sanctus, ad paternam hereditatem ei vel invito conservandam. Donaverat ille, inopia pressus, principi Achisæ Curtiniacum, Gallis Courtenay, unde ejus familie nomen, petebaturque Ludovici consensus. Verum hic consentire noluit, eaque de re ad Balduinum litteras dedit. Audi ex responsoriis Balduini, quas Chesnius tom. 5, pag. 423 publici juris fecit, quam gratum eidem acciderit id Regis beneficium: Intelleximus, inquit, quod sublimitas vestra mirata est, et etiam moleste gessit, quod nos terram nostram de Curtiniaco principi Achisæ dederamus, prout per litteras nostras vestre significavimus Majestati. Nos vero super admiratione vestra potius admiramur. Sicut enim Celsitudini vestre satis constare potuit per litteras nostras, quam per nuncios plures, tanta inopia et paupertatis angustia tenebatur oppressi, cum præfatus princeps in Constantinopolim ad nos venit, quod penitus ignorabamus, quo ire, aut quid facere deberemus. Cum ergo de dicto principe magnum adjutorium sperarem, et ita indigentes essemus, non est mirandum, si petitionibus ejus in tali articulo præbebamus assensum. Imo si multo majora petisset, suæ nos oportuisset acquiescere voluntati. Quare, licet invito, nos oportuit facere donationem prædictam. Sed cum intelleximus, quod Dominatio vestra ipsum principem ad dictam donationem admittere recusaret, sciatis nos tanta lætitia repletos, quam si aliam terram æquivalentem cum illa essemus adepti. Deinde Curtiniacum azari suæ concessit, aliisque, quæ possidebat in Gallia Ludovici curæ commendat, quem et procuratorem suum cum plena potestate constituit per litteras, apud Cangium post Historiam Constantinopolitanam pag. 4 recitatas.

Balduinus partem Crucis, aliasque reliquias donavit Ludovico:

437 Viderat probe Balduinus, spem sibi præcipuam in Ludovici subsidio sitam esse, ideoque Regem nostris beneficiis demereri voluit. Servabantur in sacello Constantinopolitano pretiosissimæ reliquie, de quibus meminit Guilielmus Tyrinus lib. 20, cap. 25, aliique apud Cangium cita-

ti pag. 124. Verum illas jam oppignoraverat inopia coactus: quapropter, sicut ante spineam Domini coronam, sic et has dono dedit Ludovico, uti ex ejus litteris postmodum probabimus. Non desinisse Sanctum occasione sacra illa pignora Parisios transferendi, docet Nangius pag. 333, cujus verba subnecto: Non multum post audiens et intelligens devotissimus Rex Ludovicus, quod Constantinopolitanus imperator quandam summam pecuniam mutuo sumpserat, et posnerat in loco pignoris vexilla Dominiæ Passionis, scilicet maximam partem Dominiæ crucis, in qua Christus pro nobis pependit, et spongiam, cum qua aceto in sili sua suspensus potatus fuit, et ferrum lanceæ sanctissimum, quod latus ipsius sacratissimum pro nostrarum sanandis animarum vulneribus perforavit: tantarum reliquiarum metuens alienationem: vilipensis hujus mundi divitiis, ut Christum lucrifaceret, per personas authenticas et honestas, redemptas suis opibus sacrosanctas reliquias, quæ nostræ sunt verissimæ redemptionis insignia, sibi fecit Parisios apportari. Et sicut sanctam coronam, ut superius dictum est, sic et istas pretiosas reliquias, archiepiscoporum, pontificum, et abbatum caterva vallatus mirabili, usque ad capellam domus suæ cum processione cleri et populi devotissime et humiliter deportavit.

438 Tempus, quo sacra hæc pignora Parisiis excepta sunt, accurate designat Albericus ad annum 1241 his verbis: In Exaltatione sanctæ crucis, honorifice et solemniter recepit Rex Franciæ magnam portionem Dominiæ crucis, a Constantinopoli ibi transmissam. Lubet hac de re etiam audire Chronicon S. Medardi apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 492: Eodem anno (1241) in die Exaltationis sanctæ crucis maxima pars Dominiæ crucis, illa scilicet, ut multi boni testimonii viri testantur, quam Helena Constantini mater, post inventionem ejusdem sanctæ crucis, a Jerosolymis Constantinopolim secum honorifice fecit deferri, et in capella gloriosissimi Constantini imperatoris dilectissimi filii sui fecit honorifice reponi: prædictus vero Constantinus illam partem Dominiæ crucis in expeditionibus suis causa victoria faciebat secum glorioso et honorifice deferri. Illa vero pars Dominiæ crucis a Ludovico Rege Francorum die prædicto cum magno honore, et maxima humilitate prædicti Regis, et fratrum suorum, ita ut omnes, qui aderant, viderant, et audierant, multum nimis mirarentur, processionaliter nudis capitibus, et pedibus, crinibus, et brachiis, in civitate Parisii in capella prædicti Regis, quam miris operibus et sumptibus in honore ejusdem sanctæ crucis, et pretiosissimæ spineæ coronæ Jesu Christi Domini nostri, veri Dei et veri hominis, fabricabat, honorifice reponitur. Ita hic autor.

439 Narrat hæc etiam Matthæus Parisius pag. 373: sed in ipso narrationis limine triplici labitur errore: nam hanc sacrosanctæ crucis partem male confudit cum cruce a Saladino in Ægyptum abducta, pejus eam dicit a Ludovico emptam, atque oscitanter Parisios debitam scribit die Veneris sancto. Solemnitatem tamen, atque insignem, qua crucem portavit, S. Ludovici pietatem, quam præcedentibus auctoribus luculentius depingit, ex Parisio accipit: Apportabatur eadem crux Parisiis, scilicet ad ecclesiam S. Antonii, juxta quam composita fuit cujusdam stationis machina, in quam Rex ipse ascen-

Tempus, quo hæc reliquia Parisios delata.

quæ magna solemnitate ac S. Ludovici

A ascendens cum utraque regina, scilicet matre sua B. *, et uxore sua M. *, cum fratribus ejusdem Regis, presentibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, et aliis viris religiosis, nec non et nobilibus Francorum magnatibus, cum innumerabili populo circumstante, cum cordis jubilo tam gloriosum spectaculum expectante, crucem ipsam in altum elevavit lacrymis obortis, incipientibus, qui presentes erant, praelatis voce altissima: Ecce gaudem Dani. Et cum omnes veneranter ac devote ipsam adorassent, Rex nudus pedes, in laneis, discinctus, capite discooperto, triduo jejuniis anticipato, eductus exemplo nobilissimi triumphatoris Erachi augusti, versus Parisiam urbem, et usque ad ecclesiam beate Virginis cathedralem bajulavit.

portate ibidem sunt excerpte

440 Et cum consimili devotione, confessionibus, jejniis, et orationibus expiatis, fratres dicti Regis cum reginis supradictis pedetentim sequebantur. Portabant enim ipsi coronam spineam, quam simili schemate in propatulo elevantes, populi conspectibus presentarunt, quam divina regno Francorum... misericordia contulerat... Supportabant autem nobiles quidam brachia Regis, et fratrum ejus, tam pium onus bajulantium, ne forte fatigati, cum assidue in caelum brachia elevarent, cum ipso impreatibili thesauro deficerent, sublevarunt. Et hoc circumspice, ipsis praelatis sic volentibus, factum est... Cum igitur perventum esset ad ecclesiam cathedralem, pulsatis omnibus in civitate signis, orationibus quoque specialibus solemniter perlectis, reversus est Rex ad majus palatium suum, quod est in media urbe, deferens crucem suam gloriose, fratribusque ejus coronam, consequente praelatorum ordinata processione, quam nunquam visa fuit in regno Francorum solemnior aut juvenior. Universi igitur et singuli Dominum, qui regnum Francorum prae omnibus aliis speciali complectitur dilectione, consolatur, et inquit, junctis manibus glorificaverunt. Sic igitur Dominus noster Jesus Christus, Rex regum, et Dominus dominantium, cujus judicia abyssus multa, in cujus manu corda sunt regum, dans salutem quibus vult, ipsum regnum Franciae his tribus detavit et ditavit in brevi tempore beneficiis pretiosis, videlicet corona praedicta, et cruce Domini, de qua jam dictum est, et corpore beati Edmundi Cantuariensis archiepiscopi et confessoris, inauditis miraculis evidenter consecanti. *Hactenus Parisius memoratus.*

enumerantur reliquias, quas donavit

441 Quas insuper, praeter modo relatas reliquias, S. Ludovicus acceperit ab imperatore Balduino, docent litterae ejusdem imperatoris, ex quibus item percipies, eas non venditas, sed dono dntas esse Ludovico, quamvis redimere eas oportuerit. Litteras hasce, quarum autographum in sancta capella servari asserit, inseruit *Historia Parisiensis ecclesiae Gerardus du Bois tom. 2, pag. 355, atque hujus sunt tenoris: Baldinus Dei gratia fidelissimus in Christo imperator a Deo coronatus, Romaniae moderator, et semper angustus. Universis Christifidelibus, tam presentibus quam futuris, ad quos littere praesentes pervenerint, aeternam in Domino salutem. Notum fieri volumus universis, quod nos charissimo amico et consanguineo nostro Ludovico Regi Franciae illustrissimo sacrosanctam spineam coronam Domini, et magnam portionem vivificae crucis Christi, una cum aliis pretiosis et sacris reliquiis, quae propriis vo-*

cabulis inferius sunt expressae: quas olim in Constantinopolitana urbe venerabiliter collocatas, et tandem pro urgenti necessitate imperii Constantinopolitani diversis creditoribus et diversis temporibus pignori obligatas, idem dominus Rex de nostra voluntate redemit magna pecuniae quantitate, et eas fecit Parisios de beneplacito nostro transferri: eidem domino Regi spontaneo et gratuito dono plene dedimus, absolute concessimus, et ex toto quitavimus et quitamus.

Baldunus imperator S. Ludovico

442 Quas utique venerandas reliquias propriis nominibus diximus exprimendas: videlicet praedictas sacrosanctam coronam Domini et crucem sanctam: item de Sanguine Domini nostri Jesu Christi: pannos infantiae Salvatoris, quibus fuit in emabulis involutus: aliam magnam partem de ligno sanctae crucis: sanguinem, qui de quadam imagine Domini ab infideli percussa stupendo miraculo distillavit: catenam etiam, sive vinculum ferreum, quasi in modum annuli factum, quo creditur idem Dominus noster fuisse legatus: sanctam telam tabulae insertam: magnam partem de lapide sepulcri Domini nostri Jesu Christi: de lacte beatae Mariae Virginis: item ferrum sacrae lanceae, quo perforatum fuit in cruce latus Domini nostri Jesu Christi: crucem aliam mediocrem, quam crucem triumphalem veteres appellabant; quia ipsam in spem victoriae consueverant imperatores ad bella deferre: chlamidem coccineam, quam circumdederunt milites Domino nostro Jesu Christo in illusionem ipsius: arundinem, quem pro scepro posuerunt in manu ipsius: spongiam, quam porreverunt ei sitiienti in cruce aceto plenam: partem sudarii, quo involutum fuit Corpus ejus in sepulcro: linteam etiam, quo praecinxit se, quando lavit pedes discipulorum suorum, et quo pedes eorum exersit: virgam Moysi: superiorem partem capitis beati Joannis Baptistae: et capita sanctorum Blasii, Clementis et Simeonis.

siccitas aeris sublata, dum illa Parisios sunt delatae

443 In cujus rei testimonium, et perpetuam firmitatem nos signavimus praesentes litteras nostro signo imperiali, et bullavimus nostra bulla aurea. Actum apud sanctum Germanum in Laya anno Domini millesimo ducentesimo quadagesimo septimo, mense Junio, imperii vero nostri anno octavo. Porro hunc reliquiarum catalogum ex hisce litteris dat Vita anonymi auctoris aliquoties jam memorata: an autem omnes aequae certae sint, eruditus Gallis discutiendum relinquo. Ceterum adverto eadem die, qua praefatae reliquiae Parisios sunt delatae, inusitatum siccitatem sublatae esse in Gallia: nam breve Chromeon S. Dionysii tom. 2 Spicilegii pag. 497 ad hunc annum ita habet: Eodem anno fuit siccitas magna a Dominica post Natale Domini usque ad Exaltationem sanctae crucis mense Septembri. Eodem die coeperunt pluviae.

P

§ XXXVII. Capella sancta constructa: Canonici ibidem statuti ac redditibus instructi, aliaque in capella ordinata,

Sanctus Ludovicus non modo summa industria studebat Dominicae passionis instrumenta ac Sanctorum reliquias acquirere: sed de-

Capellam sanctam magnis sumptibus.

centi

AUCTORE
J. S.

ti quoque eas cultu atque honore prosecqui conabatur. Hac de causa sacellum plane magnificentum, thecasque splendoris fieri curavit, quibus sacra hæc pignora honorifice servarentur reclusa: ad hæc ministros sacelli instituit, qui sacra ibidem munia reverenter obirent. Perstrinxit hæc breviter Gaufridus in Vita num. 42: uti et auctor Vitæ secundæ num. item 42. Verum meretur egregia sancti Regis pietas, ac munificentia, ut hæc paullo latius tum ex auctoribus cœvis, tum ex instrumentis authenticis deducantur. Memoratus supra Matthæus Parisius de sacello exstructo sic loquitur pag. 373: Rex igitur Francorum, non procul a palatio suo, capellam mirifici decoris dicto thesauro Regio convenientem jussit fabricari, in qua ipsum honore condigno postea collocavit. Præterea Rex Francorum habet in capella sua Parisiensi pulcherrima, chlamydem Christi, lanceam, id est, ferrum lanceæ, et spongiam, et præter hæc innumerabiles reliquias. Unde dominus Papa concessit omnibus eas aduentibus in capella Parisiensi orandi causa, quadraginta dies relaxationis. Brevius citatus Naugius: Quam (capellam) dominus Rex in sua domo Parisius mirabili et sumptuoso opere sibi construi fecerat. Quadraginta librarum Turonensium millia, et ultra, ad structuram sacelli expensa narrat auctor Vitæ secundæ.

alque opere
mirabili cons-
trui jubet S.
Ludovicus;

445 Audi Gerardum du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis tom. 2 pag. 354 de mirabili ejus structura loquentem: Licet admirari structuram hujus ædis sacræ, in qua geminam spectes capellæ, aliam super aliam extructam, et tenuioribus suffultam columnis: quarum si ab imo usque ad summum altitudinem oculis metiaris, vix animo concipias, quomodo duplex ædificium duplicemque concamerationem hæc usque sustinuerit: adeo ut hoc tempore, quo hæc scribo, a quadringentis scilicet et quinquaginta et amplius annis opus integrum sit, perinde ac si recens extructum: neque quid reperias, quod aut vitio structure, aut temporis injuria hiulcum, aut dejectum sit. De dedicatione sacelli item auctor sic scribit pag. 356: Anno mcccxviii, die xxvii mensis Aprilis, Rex Ludovicus sub nomine Coronæ spinæ, et sanctæ Crucis dedicationem sanctæ capellæ celebrari curavit. Celebritas magna fuit. Sacram rem egit Odo episcopus Tuscanensis apostolicæ Sedis legatus. Aderant complures episcopi, et abbates et ingens procerum numerus. Aderant in primis quinque archiepiscopi, Bituricensis scilicet, Senonensis, Rotomagensis, Turonensis, Toletanus. Episcopos vero hos adfuisse accepimus; episcopum Landunensem, Suesionensem, Silvanectensem, Lingonensem, Carnulensem, Aurelianensem, Meldensem, Baiocensem, Ebrouicensem, et alios cum pluribus abbatibus, quos enumerare longum est.

item thecas
pretiosissimas,
quibus
reliquiæ in-
cludantur:
* I. capsam,
id est thecam

446 Ingentem pecuniarum vim, si ad æstimationem hodiernæ monetæ expendatur, extruendo sacello impensam vidimus. At plusquam duplo majorem impendit pia Ludovici munificentia, ad sacra hæc pignora honorifice extruenda. Naugii verba accipe pag. 333: Et cappam pretiosam et admirabilem ex auro et argento, lapidibus pretiosis intextam, ad prædictas sacras reliquias honorifice recondendas fecit subtili et admirabili operum varietate fabricari. Thecas plures fabricatas, habet Vita secunda num. 42, quod minime videtur dubium, ita ut de præcipua tantum locutus videatur Naugius post Gau-

Jridum. Subdit vero memoratæ Vitæ auctor: Estimanturque dictarum reliquiarum ornamenta centum facile millibus, et ultra, librarum Turonensium. Non constat tamen, an tantum eodem tempore ad hæc ornamenta fuerit expensum; nam potuerunt illa tractu temporis margaritis, ahisque lapidibus pretiosis mirum in modum a sancto Rege augeri.

447 De ministris sacelli, præter ea, que in Vita prima et secunda citatis locis occurrunt, sic habet Naugius citatus: In eadem vero capella canonicos et capellanos, qui ibidem divinum servitium in perpetuum celebrarent, instituit, atque magnos redditus eisdem, ut inde sustentarentur, sicut decebat majestatem Regiam, assignavit. Hanc canonicorum et capellanorum institutionem exactius describit huic jam sæpius Gerardus du Bois pag. 356: Anno, inquit, mcccxlv Rex Ludovicus attribuit huic capellæ sanctæ primum quinque presbyteros principales, sive magistros capellanos; ex quorum numero erat ille, qui antea in capella sancti Nicolai sacra faciebat. De sacello autem S. Nicolai, cui hoc substitutum est, consule eundem auctorem pag. 354. Deinde, relata sacelli dedicatione, sic prosequitur: Et eodem anno (1248,) mense Augusto, Ludovicus Rex canonicorum et clericorum numerum auxit; remque in eum modum ordinavit; et voluit, ut in sancta capella essent, ut prius ordinatum fuerat, quinque principales presbyteri seu magistri capellani, et tres matricularii presbyteri pariter; et cuicunque capellano subcapellanus subesset cum clerico aut diacono aut subdiacono; et matriculariis minus clericus aut diaconus aut subdiaconus subjiceretur: statuitque ut tres illi matricularii cum uno e majoribus capellanis, cui secundum vices liturgiæ celebrandæ munus incidisset, in sancta capella carenter; ut ante sacras reliquias continuo excubias agerent.

448 Hæc confirmantur litteris S. Ludovici ex quibus cum lector perspicere possit, quam pie, quamque sapienter hæc omnia a sancto Rege ordinata sint, dignas luxi, quas lectorum oculis integras hic subijcerem: præsertim quod multa de sacello regio, ejusque ministris referantur in Vita secunda, quibus hæc litteræ lucem affundere possunt non mediocrem. Recitat eas citatus du Bois hunc in modum: In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Amen. Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Etsi ad omnes ecclesias, que non solum in regno, sed in toto terrarum orbe consistunt, sinceræ devotionis habeamus affectum, speciali tamen prerogativa sinceritatis amplectimur venerabilem illam et sacram capellam nostram, quam pro salute animæ nostræ, et pro remedio animarum inclitæ recordationis regis Ludovici genitoris nostri, et carissimæ domine et matris nostræ Blanche illustris reginæ, et omnium antecessorum nostrorum, in honorem Dei omnipotentis, et sacrosanctæ spinæ coronæ Domini nostri Jesu Christi fundavimus, et ædificavimus infra septa domus nostræ Parisiensis; in qua eadem sacro-sancta corona Domini, crux sancta, et aliæ quamplures pretiosæ reliquiæ repositæ continentur.

449 Quæ ut divinæ laudis obsequio jugiter honorentur, et idem locus in perpetuum debito et devoto divini cultus servitio frequentetur; volumus, statuimus, et ordiamus, ut in eadem capella sint quinque presbyteri principales, sive magistri capellani, computato illo, qui

ve-

canonicos,
aliosque mi-
nistros sacelli
instituit;

E

quas per illas
hic recitas

F

amplius redi-
bus donat:

A veteris capellæ beneficium obtinebat; et tres matricularii sacerdotes. Quilibet autem illorum quinque principalium capellanorum tenentur secum habere unum presbyterum subcapellatum, et unum clericum diaconum, vel subdiaconum; et quilibet illorum trium matriculariorum secum habere tenentur in eadem capella unum clericum diaconum, vel subdiaconum existentem. In beneficium autem et sustentationem eorundem quinque principalium capellanorum damus iidem, et concedimus centum viginti quinque libras Parisienses annui redditus; unicuique videlicet viginti quinque libras pro corpore capellaniæ; quas centum viginti quinque libras volumus eos percipere Parisiis in castelleto nostro de prapositura nostra Parisiensi singulis annis duobus terminis; videlicet medietatem ad festum Ascensionis Domini, et aliam medietatem ad festum Omnium Sanctorum; quousque eisdem centum viginti quinque libras annui redditus eisdem assiderimus * alibi competenter. Prædictis etiam matriculariis damus pro beneficio septuaginta quinque libras Parisienses annui redditus, unicuique videlicet viginti quinque libras annui redditus, quas similiter ipsi percipiunt in castelleto de prapositura nostra Parisiensi; medietatem videlicet ad festum Ascensionis Domini; et aliam medietatem ad festum Omnium Sanctorum; quousque eisdem eundem redditum alibi competenter fecerimus assideri.

* i. e. assigna-
terminis

B

quibus et va-
no sapienter
statuit

450 De consensu quoque Matthæi presbyteri, qui prædictæ veteris capellæ nostræ beneficium obtinebat, cui spontaneus cessit et renunciavit expresse, volumus et concedimus; quod totum illud beneficium cum omnibus ejus proventibus, oblationibus ad manus presbyterorum in Missis venientibus, et emolumentis, sicut in literis claræ memoriæ regis Ludovici avi nostri, et regis Ludovici proavi nostri plenius continetur, cedat in augmentum quinque capellaniam, et trium matriculariarum prædictarum; et ut inter prædictos quinque capellanos principales, et tres matricularios æqualiter dividantur. Super liberatione vero, quam Mattheus quondam capellanus prædictæ capellæ nostræ veteris, nobis, sive regina, sive prole regia presentibus in palatio nostro Parisiensi, percipere consuevit, ita duximus ordinandum. Quod idem Matthæus, qui est unus de principalibus capellanis, percipiet liberationem prædictam, quamdiu vixerit in officio capellaniæ prædictæ; qui cum decesserit, vel capellanus capellæ ipsius esse desiderit; capellanus hebdomadarius liberationem percipiet antedictam.

ante distribu-
tiones

* i. e. cui ve-
na secula

451 Ad hæc volumus, quod præter redditus supradictos prædicti principales capellani, matricularii, et subcapellani, et clerici capellanorum et matriculariorum prædicti, divinis officiis insistentes, percipiant distributiones inferius annotatas. Profestis sive privatis diebus percipiet unusquisque principalium capellanorum, et matriculariorum duodecim denarios; videlicet ad matutinas sex denarios; ad horas primam, tertiam, et Missam majorem, et sextam tres denarios; ad nonam, et vesperas, et completorium tres denarios; etiamsi de prædictis horis in die omiserit duas horas: distributiones tamen matutinarum non percipiet, nisi qui matutinis præsens erit; vel qui præsens in villa infirmus fuerit, vel minutus *, prima et secunda die matutinis: quod idem de majori Missa, et vespere statuimus observandum. Eisdem quoque

diebus privatis quilibet subcapellanus habebit quatuor denarios; videlicet ad matutinas duos; in horis de mane cum Missa unum, et in horis serotinis unum, sub conditione prædicta. Similiter et eisdem diebus quilibet de prædictis clericis capellanorum et matriculariorum habebit tres denarios; videlicet unum ad matutinas, et duos ad omnes horas diei cum majori Missa.

ALGORE
J. S.

452 Diebus Dominicis, et in festis singulis novem lectionum percipiet quilibet principalium capellanorum prædictorum, et matriculariorum sexdecim denarios; videlicet ad matutinas octo denarios; ad supradictas horas de mane cum Missa majori quatuor denarios; et ad horas de sero quatuor denarios, omissione duarum horarum non obstante; sicut superius est expressum. Singuli subcapellanorum habebunt sex denarios; videlicet in matutinis quatuor denarios; et ad horas de mane cum Missa majori unum; et ad horas de sero unum. Singuli quoque de prædictis clericis capellanorum et matriculariorum habebunt quatuor denarios simili modo; videlicet ad matutinas duos denarios; ad horas de mane cum Missa unum; et ad horas de sero unum.

a ministris
percipiendas

453 In festis, quæ cum semiluplo celebrantur, habebit quilibet principalis capellanus, et quilibet matricularius decem et octo denarios; videlicet ad matutinas octo denarios; et ad horas de mane cum Missa majori quinque; et ad horas de sero quinque. Subcapellanus habebit octo denarios; videlicet ad matutinas quatuor denarios; ad horas de mane cum Missa majori unum denarium; et ad horas de sero unum. In festis dupluribus habebit quilibet principalis capellanus, et quilibet matricularius duos solidos; videlicet ad matutinas duodecim denarios; ad horas de mane cum Missa majori sex denarios; ad horas de sero sex denarios. Subcapellanus habebit decem denarios; videlicet ad matutinas sex denarios; ad horas de mane cum Missa majori duos denarios; et ad horas de sero duos denarios. Clericus habebit octo denarios; videlicet ad matutinas quatuor denarios; ad horas de mane cum Missa majori duos denarios; et ad horas de sero duos denarios.

E
pro varietate
dierum

454 In festis annualibus percipiet quilibet principalis capellanus et matricularius tres solidos; videlicet ad matutinas duos solidos, et ad horas de mane cum Missa majori sex denarios; et ad horas de sero sex denarios. Subcapellanus habebit quatuordecim denarios; videlicet ad matutinas octo denarios; et ad horas de mane cum majori Missa tres denarios; et ad horas de sero tres denarios. Clericus habebit decem denarios; videlicet ad matutinas sex denarios; ad horas de mane cum Missa majori duos denarios; et ad horas de sero duos denarios. In iis tamen omnibus intelligimus esse saluum, ut ulli eorum, qui distributiones debent percipere supradictas, omissio minus, vel duarum horarum omni die non obsit quoad percipiendas distributiones prædictas; dum tamen Missa et vespere officia nullatenus intermittant. Distributiones autem matutinarum nullas habebit, nisi fuerit præsens in Matutinis; vel qui infirmus fuerit, vel minutus, sicut superius est dictum. Omnes autem distributiones prædictas volumus fieri de obventionibus, et oblationibus;

varias

quæ

ACTORE
J. S.

quæ annuatim sicut in capella prædicta; exceptis illis oblationibus, quæ sicut in Missis ad manus sacerdotum; quæ oblationes erunt principalium capellanorum, et matriculariorum, sicut superius est expressum.

item circa lumen, oblationes.

433 Luminare quoque ipsius capellæ, sicut a nobis est ordinatum, fieri volumus per prædictos matricularios de obventionibus, et oblationibus prædictis cum additione sexaginta solidorum annui redditus; qui ad faciendum luminare capellæ veteris, prout in supra notatis prædecessorum nostrorum litteris continetur, fuerunt ab antiquo concessi. De quo luminare sic ordinavimus; ut tres cerei, quorum quilibet tres libras ponderabit ad manus, continere omni die, ac nocte ardeant in bacinis argenteis ante majus altare: privatis diebus ad vesperras, matutinas, et ad majorem Missam super majus altare ante sanctuarium ardeant quatuor cerei: in festis novem lectionum, et Dominicis diebus sex cerei: in festis, quæ cum semiduplo sunt, octo: in festis duplicibus duodecim: in festis annualibus viginti quatuor, quorum cereus quilibet ponderabit duas libras. Præter hæc etiam volumus, ut in omnibus annualibus festis in Missa, in matutinis, et vesperris primis et secundis, et omnibus diebus, quibus de sacrosanctis reliquiis fiet Missa sollemnis, in Missa ardeant duodecim cerei, quorum quilibet ponderabit duas libras, circa capsam sanctarum reliquiarum; sex videlicet ab uno latere, et sex ab alio: et similiter quotiens infra octavas susceptionis sanctæ coronæ, sanctæ crucis, vel sanctarum reliquiarum, de ipsis sacrosancta corona, sancta cruce, vel prædictis reliquiis celebrabitur Missa sollemnis.

i. e. candelabris

434 De prædictis etiam obventionibus, et oblationibus verrierias ejusdem capellæ refici, et reparari volumus, quotiens opus fuerit, et in bono statu servari. Si quid vero de obventionibus, et oblationibus completis hujusmodi residuum fuerit; nos, illud voluntati, et ordinationi nostræ, et successorum nostrorum regum Franciæ volumus fideliter reservari in defectum luminaris ipsius, vel alios usus ejusdem capellæ convertendum. Si quid vero defecerit, volumus, et præcipimus, ut illud, quod decrit de prædictis obventionibus, et oblationibus ad prædicta complenda, percipiatur de denariis nostris, et successorum nostrorum regum Franciæ Parisiis apud templum, quousque super hoc aliter duxerimus ordinandum.

restauratio-
nemque sacel-
li:

i. e. laminas
vitreas, Gal-
licæ vitres

435 Volumus insuper et ordinamus, quod quilibet prædictorum principalium capellanorum, cum deserviet in ordine vicis suæ, qualibet nocte dormiat in capella prædicta cum matriculariis, quos omnes in eadem capella jacere volumus omni nocte; ut circa sanctarum reliquiarum custodiam juges exurbie perseverent. Volumus etiam, ut ille capellanus, qui vice suæ jacuerit in capella, pro singulis noctibus percipiat in matutinas tres denarios plusquam ceteri capellani. Liceat autem cuilibet capellano, quod, si legitimum habeat impedimentum, subcapellanus ipsius vices ejus suppleat, quantum ad ecclesiasticum officium faciendum in ordine vicis suæ, et jacendum in capella de nocte; et percipiat in distributionibus, quantum perciperet principalis capellanus dominus suus, si in officio illo personaliter deserviret.

circa excubias
nocturnas
apud sacras
reliquias.

436 De capella autem inferiori duximus providendum, ut omni die, salvo capellæ super-

rioris servitio, per aliquem de capellanis principalibus, sive de subcapellanis eorum, uno sibi ad minus de clericis assistente, divina officia celebrentur ibidem. Jurabunt autem prædicti principales capellani, necnon et matricularii, tam præsentibus, quam futuri, quod in prædicta capella continuam facient residentiam bona fide. Jurabunt etiam ipsi principales capellani, et matricularii, et omnes eisdem pro tempore successuri, necnon et omnes subcapellani et clerici eorum; quod nobis, et hæredibus nostris regibus Franciæ sanctas reliquias universas, et singulas, et totum thesaurum capellæ prædictæ, tam in auro, quam in argento, et lapidibus pretiosis, ornamentis, libris etiam, et quibuscumque rebus aliis, bene ac fideliter conservabunt. Quotiens vero principales capellani, aut matricularii novos subcapellanos, et clericos evocabunt secum; illi novi subcapellani, et clerici tenebuntur prestare simile juramentum. Vacantibus autem capellanis principalibus, et matriculariis supradictis, nos, et hæredes nostri reges conferemus eisdem; et hoc jus nobis et hæredibus nostris regibus in perpetuum reservamus. Personæ autem, quibus eas contulerimus, juramentum ejusdem formæ facere tenebuntur.

Juramenta
matricularii
faci-
endo

437 Verumtamen, ne ea, quæ super prædictis a nobis ordinata præmisimus, inordinate procedant; cum inter prædictos capellanos, matricularios, et clericos, si pares essent, et personam certam sibi præpositam non haberent, paritas ipsa, et superioris defectus procedente tempore posset esse juriorum fomes, et materia scandalorum; volumus, quod de prædictis capellanis, aut matriculariis, qui pro tempore fuerint, per nos et hæredes nostros reges assumatur unus, qui præsit aliis capellanis, matriculariis, subcapellanis, et clericis universis capellæ prædictæ; et ipse tenebuntur ejusdem parere mandatis. Ipse autem contradictores, et rebelles per subtractionem beneficiorum, et alias convenienti poterit distinctione punire. Ille autem, qui ceteris præerit, habebit quindecim libras præ ceteris in beneficio percipiendas in castello nostro Parisiensi eodem modo, qui superioris est expressus; et in festis duplicibus, et annualibus, duplicem distributionem.

propositum
aliorum
cellæ ministrorum.

438 In iis etiam omnibus, quæ superius sunt expressa, retinemus et reservamus nobis, et hæredibus nostris regibus salvam, et liberam potestatem; ut in iis et aliis, quæ circa statum prædictæ capellæ viderimus ordinanda, possimus addere, minuire, vel mutare. Retinemus etiam nobis, et hæredibus nostris, regibus Franciæ plenam jus et perpetuam potestatem, ut de prædictis reliquiis universis, et singulis, et ornatu earum, et de toto thesauro, quod reposuimus, aut reponimus imposterum in capella prædicta, in auro, argento, lapidibus pretiosis, ornamentis etiam, et aliis quibuscumque rebus, ad nostrum beneplacitum ordinare, et nostram possimus facere voluntatem. Rogamus tamen hæredes nostros, ut prædictas sacras reliquias, sive ornatum earum, vel aliquid de thesauro, quod ibidem reposuimus in auro, argento, lapidibus pretiosis, seu aliis rebus, de capella prædicta non amoveant in futurum, vel amoveri permittant. Quod ut perpetuæ stabilitatis robur obtineat, præsentem paginam sigilli nostri auctoritate, et regii nominis caractere inferius annotato fecimus communiri. Actum apud Aquas-

de sua de-
onum, ac ce-
cessorum re-
rum in his
abus potest-
te.

mor-

A mortuus anno Incarnationis Dominicae millesimo ducentesimo quadragesimo octavo, mense Augusto, regni vero nostri anno vicesimo secundo, astantibus in palatio nostro, quorum nomina supposita sunt, et signa, dapifero nullo. S. Stephani Buticularii. S. Johannis Camerarii. S. Haberti Constabelarii. Datum vacante Cancellaria.

§ XXXVIII. Alphonsus frater Regis militia donatus, et comes institutus : periculosa principum conspiratio : contra Marchiae comitem expeditio S. Ludovici, qui plurima oppida et castra occupat.

B Anno 1241 S. Ludovicus fratrem suum Alphonsum, militari cingulo donatum, comitatum Pictaviae * et Alverniam * habere jussit, heredesque declaravit comitatus Tolosani : quae fuit nori belli occasio, ut ridebimus. Albericus ad hunc annum pag. 578 ea de re ita scribit : Rex Ludovicus in festo sancti Joannis fratrem suum Alphonsum apud Salmur *, militem fecit, et instituit ipsum, ut sit dux Aquitaniae, et per uxorem suam comes Tholozanus. At titulum ducis Aquitaniae Alphonso tributum ubi non invenio. In testamento suo Ludovicus VIII filio quarto, qui tunc erat Alphonsus, reliquerat comitatum Pictaviae, et totam Alverniam. Verum liberalitas S. Ludovici in fratrem adjecit Albigensium ditionis partem illam, quam tractatu Parisiensi obtinuerat. Habet id Nangius pag. 336, hisce rebus verbis exponens : Anno sequenti apud Salmurum archiepiscopos, episcopos, et abbates quam plurimos : sed et totam fere regni sui militiam convocavit. Tunc inibi dominum Aldephonsum fratrem suum novum aciens militem, quem multis diebus jam transactis filiae comitis Tholose, Johanna nomine, maritali lege fecerat solemniter sociari, concessit eidem terram Averniae Pictaviae, et terras Albigensium perpetuo possidendas. Ibi plures praepotentes et divites festo et festivitatis intendendo, divitias quasi pro nihilo reputantes expendebant, et vestiebantur milites purpureis et sericis. Sed ipsi pontifices et abbates, prout melius poterant, se in omnibus exornabant. De hoc vestium splendore, convivique ibi habitus celebritate plura dabit Joinvillius num. 36, qui intertulit.

462 Contendebant Angli comitatum Pictaviae ad se pertinere, cujus et partem aliquam possidebant : titulum autem comitis Pictaviae fratri suo Richardo concesserat rex Henricus : unde Matthaeus Parisius, ad hunc annum pag. 383 haec refert, pro consuetudine sua bilem rursus evomit in Gallos : Eodemque tempore, inquit, Rex Francorum usus odientium regnum Angliae consilio, dedit comitatum Pictaviae Amphulso * fratri suo, die Nativitatis S. Joannis Baptistae. Ubi idem Rex, accincto ipso eodem Amphulso fastigiose nimis militari cingulo, investivit eum honore comitatus Pictaviae, qui ad regem Angliae, vel ad fratrem ejus, ex dono ipsius, de jure spectare dignoscitur. Fecitque

idem Rex Francorum milites quam plures nobiles, ut sic fratris Amphulsi tyrocinium serene videretur : parvi pendens, imo potius vilipendens comitis Richardi, qui Deo fideliter in Terra sancta militavit, jus vel vendicationem. Unde multi non satis potuerunt admirari de Francorum nobilitate hoc permittentium et consentientium, qui mala pro bonis tam ingratanter et impudenter reddiderunt. Refutari operose non meretur insulsa biliosi hominis curvicia : quid enim peccavit Ludovicus, quod comitatum fratri ex testamento debitum tradiderit? Quid Galli, qui hoc permisissent? Neque vero haec fuit belli secuti causa, sed alia, quam jam assignabo.

463 Joinvillius num. 37 refert Alphonsum a Rege ductum ad Pictouum metropolim : ratio erat, ut ibidem Alphonsus acceptaret juramentum fidelitatis, atque homagia a subditis suis, inter quos erat ceteris potentior Hugo Marchiae comes, qui uxorem habebat Elisabetham Angliae olim reginam, utque Henrici regis matrem, mulierem superbia insignem : hanc autem mulieris superbiam belli causam fuisse ex auctoribus mox perspicies. Nangius supra allatis verbis haec subiungit : His peractis, petiit Rex Ludovicus ab Hugone comite Marchiae, ut homagium pro terra sua, quam habebat in Pictavia, sicut debebat, faceret fratri suo domino Alphonso comiti Pictaviensi. Sed dictus comes Marchiae vento superbiae inflatus nullo modo assensit se facturum. Innitendo enim se super baculum arundineam contractum, scilicet regem Angliae Henricum, ejus matrem comes ipse habebat uxorem, meditabatur per ejus opem contra dominum suum Regem Franciae rebellare. Recusatam homagium apud antiquos omnes invenio : Chazius tamen pag. 306 illud praestitum scribit a comite, allegans inventarium Pictaviense, sed comitem postea facti proutuisse.

464 Ut ut est, culpam uxori ejus tribuit historicus Anglus Matthaeus Westmonasteriensis ad annum 1242 pag. 307, belli causam his verbis enarraus : Eodem anno in Pictavia orta est seditio magna, quae postea ruinam maximam, et schisma lethale, nec non et guerram, et damnum generavit irrestaurabile. Comes enim de Marchia, instinctu Isabellae, quam Franci Jezabel impiissimam nominant, uxoris ejus, matris scilicet regis Angliae, calcaneum levavit contra dominum suum Regem Franciae. Indignabatur enim vehementer, quod Aldephonsus, frater Regis Francorum, comes jam Pictaviae, cui Rex Francorum comitatum eundem nuper contulerat, homagium debitum ab eo exegit. Unde procaeciter respondens dictus comes de Marchia, cum superbia et absione, quod de jure debuit, abnegavit. Ascendit igitur super hoc usque ad Regem Francorum querimonia non levis. Admonebatur comes talem insolentiam corrigere. Sed multoties admonitus, hoc facere contemnens, et muliebri utens consilio, significavit regi Angliae, ut veniret in Pictaviam, non comitatu Anglorum suorum, sed quantitate pecuniae communitus, et omnes terras suas ei redderet transmarinas. Rex autem consilium Pictaviensium, quibus prodere proprium est, fidem adhibuit et consensum, et in thesauris et navigio transitum preparans, nullius amicorum suorum neque hominum naturalium consiliis vel precibus potuit retardari. Haec rex Angliae speciosis comitis promissis bello huic est implicitus.

465 Et Angliae regem, ita et comitem To-

AUCTORE
J. S.

exactum fidelitatis et clientelae juramentum

E

F

Alphonso facere renuit Hugo Marchiae comes.

ALLIORY
J. S.
ac sedus int
cum rege An-
glie et comi-
te Tolosano
contra Ludov-
icum :

losanum noverat occasiam imminere recuperandi
ditiones amissas : hunc igitur Marchie comes
facile in partes suas pertraxit cum aliis ei ad-
herentibus. Rem accipe ex Guilielmo de Podio
Laurentii cap. 45 : Interea, inquit, oritur
contractus inter eosdem comites Tolosæ, et
Marchie, et regem Angliæ de faciendâ guerra
Regi Franciæ, pluribus aliis consentientibus in
id ipsum, ut lacessitus ex multis lateribus minus
sibi sufficeret defensurus : super quo idem com-
es Tolosanus mysterium habuit consilii sui cum
magistris suis, inter quos comes Fuxi fuit præ-
cipuus, qui hoc ei consuluit, et consilii sui, ac
promissionis, quod eum iuvaret in tota guerra
Regi movenda, præstato juramento sibi dedit
litteras etiam pendentes. Nobiles plures, qui comi-
ti Tolosano adhæserunt, enumerat auctor ci-
tatus. Rex item Aragonum videtur fœderi adhæ-
rere voluisse : nam apud Parisium pag. 392
Marchie comes auxilium regis Aragonum re-
gi Angliæ promittit; nec dubium est, quin tra-
ctaverit cum comite Tolosano apud landatum
Guilielmu de Podio cap. 34 : an autem sedus
omnino amplectens sit, incertum mihi apparet.

B
deinde Al-
phonsus se
contumeliose
opponit

466 Hugo interim Marchie, comes, collecta
mann militum, consedit Liciniaci non longe a
Pictouum metropoli, ubi Rex erat cum fratre.
Rex autem, reditum Parisios non satis tutum
videns, pacis causandæ studio accessit comi-
tem Marchie, cum eo tractaturus, ut ex Join-
villio habemus num. 37. Quid tunc ibidem con-
clusum sit, non quidem operit auctor; attamen
in spem renerat Alphonsus præstandæ sibi clien-
telæ a comite : etenim hac spe eum invitaverat
ad secum prædendum in diebus Natalitiis. Sed
comes Marchie, si fides omnimoda Parisio hæc
urranti pag. 392, quadam nocte infra quatuor
dies Natalitiorum, cum in crastino venturus foret,
secundum promissionem suam, hoc * face-
re, inito consilio cum uxore sua Isabella, quod
mutato proposito resisteret violenter, venit ante
Andephusum, et ait frontose ei : Proposui
tibi facere homagium deceptus et circumventus :
mutato igitur spiritu tibi juro, et constanter as-
sero, quod nunquam tibi injurioso, ligantiæ *
sedus faciam, vel observabo qui privigno meo
comiti Richardo fideliter Deo in Terra sancta
militanti, et captivos nostros prudenter ac mi-
sericorditer liberanti, comitatum suum inde-
center abstulisti, mala pro bonis retribuendo.
Et statim intumescens minus intonantibus, stipa-
tus armorum caterva, cum uxore sua procaciter
per medium, Pictavis arcubalistis protensis,
accensa domo, qua hospitatus fuit, raptim et
cursu repentino, equum magnum insidens avo-
lavit. Tantam Hugoni comiti temeritatem sng-
gessit fiducia tum suorum, tum fœderatorum vi-
rum : at quam facile nova æstate potentes hosce
adversarios domuerit Ludovicus, patebit ex se-
quentibus.

* i. e. chente-
lari professu-
rus

* i. e. homa-
gium ligium
ut vocant

467 Rex sanctus, audita comitis insolentia,
ad bellum se paravit, et præter exercitum co-
piosum, quem studiose collegit, aliquot trive-
mes ante Rapellam Angliæ opposuit, teste Pa-
risio pag. 394, ne illa parte Pictaviam invadere
posset. Rex item Angliæ se parabat diligen-
ter cum fratre suo Richardo : nec minus Mar-
chie comes, et Pictones. De quibus pag. 396
hæc scribit Parisius : Civitates et castra sua mu-
nierunt, prærupta montium molarum obicibus,
et arborum præcisarum repagulis, ubi aditus in
suam patuit regionem ad nocendum, obstru-
erunt : semitas et stratas saxorum vel stipitum oli-
cibus immeabiles reddiderunt : vineas, quas ho-
stibus profuturas crediderunt, cum pomariis sne-
ciderunt : puteos obturaverunt, fontes et co-
rum rivis perturbaverunt, nec non et aliquos
intoxicaverunt : herbarum pabula et fructuum
alimenta adversantibus patentia exterminarunt :
et omne genus victualium, vel quiescentium re-
ceptacula, radicibus et funditis subverterunt,
ut adventantes Francigenas penuria multiplici ta-
bescerent a limbus suis saltem sic propulsarent.
His præmissis, audiamus quomodo Hugone
Marchie comitem aggressus sit Ludovicus; nam
indaciæ cum Angliis velle vntæ erant, hæc
atrimque se Reges ad bellum pararent.

468 Nangius pag. 337 expeditionem Regis
ita narrare aggreditur : Anno igitur Dominicæ
Incarnationis mcccxi Ludovicus Rex, non im-
memor superbiæ et exosæ præsumptionis Hugo-
nis comitis Marchie, totam regni sui militiam
adversus eum circa anni principium congregavit.
Et tunc cum infinita tam equitum quam pedi-
tum multitudine bellatorum, quibus facies ter-
re veluti locustis operiebatur, in terram comi-
tis Marchie introivit. Et primo castrum, quod
Monsteriolum in Gastina * dicitur, obsidens,
paucis quædiebus in obsidione commorans, il-
lud in brevi tempore sibi potenti virtute subju-
gavit. Deinde ad turrim Berugia * , quæ forti-
sima et munita peroptime erat, se convertens,
fixis tentoriis et regis papilionibus, statim suos
mangouellos et alia ingenia * quam plurima jussit
in ipsius turris circuitu elevari. Turris vero de-
fensores fortiter se habentes, Francorum impe-
tus viriliter sustinebant. Veruntamen pauco tem-
pore elapso ipsam turrim cum universis armis,
copiæque victualium maxima, quæ in illa erat,
cepit. Postea Rex considerans, quod suis prædi-
cta turris multa mala intulisset, et adhuc infer-
re posset, ipsam dirui fecit, et ad nihilum redi-
gi festinanter. Hæc ipsi Marchie comiti crepta :
nunc quædam ejus consanguineo, et fœderato
ablata, sic narrare pergit :

469 Post captionem Monsterioli, et turris
Berugia supra comitem Marchie factam, vi-
dens Rex, quod Dominus cum ipso esset, ad
quæcumque ambulabat, firmans regnum ejus po-
tentissime, aliud castrum, scilicet Fontenaium * ,
quod Gaufridus de Lixengnio * tenebat, qui erat
in auxilium comitis Marchie, cepit fortiter
expugnare, et elapso brevis temporis interval-
lo, illud in suam redegit potestatem. Deinde aliud
castrum ejusdem Gaufridi fortissimum, quod Vo-
ventum * nominatur, sibi potenter subjecit.
Hæc contra Gaufridum de Lusignan, cujus vo-
men non parum luxavit Nangius : quo autem
paeto hic Regi fuerit reconciliatus, ac partem
amissorum ipsius misericordia receperit, narrat
Chaizius pag. 327. Verum dum hæc succedunt
tam prospere, summum Rex adiit vitæ pericu-
lum, quod ei machinatum impiam mulierem,
post Vincentium Belloracensem lib. 30, cap.
448, sic enarrat laudatus Nangius : Videns au-
tem comitissa, uxor comitis Marchie, quod ma-
ritus suus comes Regi resistere non valebat, ser-
vientes donis et promissis illectos ad euriam Re-
gis transmisit cum veneno, ut Regem et fratres
ejus, quos maritus suus comes armis vincere non
valebat, ipsa potu, occideret venenoso. Sed
quod latenter facere cogitaverat, non potuit ad-
implere. Nam deprehensus nuptios cum veneno
præcepit Rex atrocissimo carceri mancipari. Hinc
ad

Ludovicus, de
tionem comi-
tis ingressus
quorundam cau-
tra

E

Montreuil en
Gâtine

la Tour de
Beruge

i. e. machina

breve tempore
expugnata ce-
nari subactam
periculum
erudit.
Fontenay &
Comite
de Lusignan

Vouvent

Parant se ad
bellum hunc
Ludovicus, in-
de fœderati

A ad præcipuum comitis Marchiæ propugnaculum auctor nos deducens, sic prosequitur:

470 Rex siquidem videns exercitum suum nimis magnum et fortem, promptissimumque ad bellum, quasi leo paratus ad prædam, Frontenainum * castrum fortissimum, duobus paribus murorum muratum, fortissimisque turribus et grossis * firmatum, fecit potentissime obsidere. Sed qui castrum defendebant, Regis exercitum nobiliter repperunt. Unde Rex castri fortitudinem, et defendentium probitatem audaciamque considerans, turres ligneas iussit illico elevari, ut per ipsas sinus posset exercitus contra castri defensores fortius dimicare. Elevatis itaque ligneis turribus, erectisque circumquaque petra-riis, mangonellis, et aliis ingeniis, cepit Rex castrum prædictum viriliter expugnare. Sed illi, qui intus erant ad defensionem castri, ut nobiles defensores conflictum inimicorum potenter sustinebant. Unde quidam balistarins quarrellum * ad turrim jaciens, fratrem Regis comitem Piectaviensem in pede graviter vulneravit. Quo viso, Rex iratus vehementer, dictum castrum iussit acrius impugnari. Ad ejus præceptum milites Franciæ fortissimi bellatores ipsum castrum fortius, et asperrime invadentes, castrum in brevi tempore cum suis defensoribus, videlicet uno de filiis comitis Marchiæ, qui non erat legitimo matrimonio natus, cum quadraginta et uno militibus, et quater viginti servientibus, aliisque minoribus quam plurimis, excellentissimo Regi Ludovico domino suo reddiderunt. Quos Rex partim Parisius, et partim alibi jussit in diversis locis diligenter custodiri. Castrum autem usque ad ultimum lapidem facit protinus destrui et everti.

471 Fortissimam castri hujus expugnationem non minus commendat Mathæus Parisius pag. 398, scribens illud expugnatum infra quindecim dies contra omnium Piectaviensium opinionem. At non minus Christianam Regis fortitudinem commendat, quod subjungit de captivo comitis filio ad Ludovicum adducto. Verba ejus accipe: Qui cum conspectui Regis triumphantis præsentaretur cum suis conceptivis, et instanter postularent multi Francorum, ut ad terrorem aliorum statim suspenderentur, ait Rex, quasi factus ejusdem filii fidelis comitis advocatus: Non est reus mortis, si paternis præceptis usque ad mortem obedivit: neque complices sui, qui domino suo fideliter serviendo obtemperarunt: sed Parisios mittentur incarcerationi. Quod et ita factum est. Adeo nec victoria insolentem reddidit Ludovicum, nec suum a veneno periculum, fratrisve vulnus sic eum exacerbavit, ut ei æque promptum non fuerit, christiana charitate ac ratione duce, animum vivere, atque iracundiam cohibere, quam hostium castra expugnare.

472 Hujus porro castri occupatione terrorem injectum Piectonibus, multaque facili negotio castra et municipia occupata, subjungit Parisius. Verum hæc breviter enarrantem cursus audiamus Nangium: Postea, ait, Rex inde pertransiens, castrum de Villaribus *, cum his, qui intus aderant ad defensionem castri, sibi potenter subjecit. Erat quidem illud castrum Guido- nis de Rupe forti, qui Marchiæ comiti adhaerebat, et ideo fecit Rex illud dirui festinanter. Quo destructo, aliud castrum, cui Breic * vocabulum est, suo circumcingens exercitu, sibi celeriter subjugavit. Quo subjecto, usque ad

castrum, quod nominant Sanctum Gelasium *, pertransivit: quod obsidens sibi infra paucos dies adquisivit. Deinde ad aliud castrum, quod Tau- nainum * dicitur supra Voutonam * accessit, et illud capiens paucis elapso tempore, suam in illo posuit garnisionem *. Et tunc Rex serenissimus sentiens et veraciter perpendens, quod Dominus iter suum dirigebat et se comitabatur, accessit ad Mantas * castrum comitis Marchiæ, quod expugnans, turrim, quæ ibi erat fortissima, evertit funditus et destruxit. Turres vero ever- sa et ad nihilum redacta, usque ad Torz * castrum Elulonis de Rupe forti accessit. Sed fortitudinem Regis, qui castrum custodiebant, cognoscentes, perpendiculariter quod ibi nullo modo possent resistere, iram ejus incurrere metuentes, nudi et inermes de castro exeuntes, suis om- nibus relictis, castrum Ludovico Regi humiliter reddiderunt. Rex autem illud muniens sua gente, adversus Aucerrium properavit, quod sibi non multis diebus evolutis subjiciens, dirui penitus imperavit. Hactenus contra rebellem co- mitem priusquam Anglorum adesset subsidium, agentem vidimus Ludovicum, unuc contra re- gem Angliæ, comiti junctum, bellantem vide- bimus, ubi tamen exposuerimus, quoniam rex Angliæ prætextu iuducias cuperit, quas pepige- rat cum Ludovico.

§ XXXIX. Bellum S. Ludovico a rege An- glia inditum: gemina Ludovici de scæ- deratis victoria: oppida capta: comes Marchiæ, multique alii nobiles Regi se subjiunt.

Injuria comitis Marchiæ rebellionem conjuncta Ludovicum coegerat arma suscipere, ut vi- dimus: at vero quam pacis amans esset, lucu- lenter declaravit hoc tempore, dum Henrico An- glia regi honestissimas pacis conditiones obtulit, quas ille tamen, spe iuvani lactatus recuperandi amissas in Gallia provincias, accipere detrecta- vit. Testatur id Westmonasteriensis ante citatus pag. 308 hæc verbis: Ipso quoque tempore, Rex Francorum piissimus et elegantissimus, spi- ritu tactus misericordiæ et tranquillitatis, obtu- lit domino regi Angliæ optimam formam pacis, eo quod ejus erat consanguineus, et uxor ejus regina reginæ Angliæ soror extiterat. Sed rex Angliæ, comitis de Marchiæ seductus falsis pol- licitationibus, ipsam penitus recensavit, asserens se nunquam a consiliis dicti comitis recessurum, quem patrem suum de more appellavit. Et sta- tim hostiliter et inconsulte ipsum Regem Fran- corum diffidavit, ut est, bellum indidit. Mat- thæus Parisius pag. 398 hæc consentit, atque aliqua distinctius exponit, quæ compendio tra- dam. Missi fuerunt ad Ludovicum legati regis Angliæ, dum ille Frontenainum obsidebat, quos Rex honestissime excepit, ac mensæ suæ adhibuit. Conquesti sunt iuducias a Ludovico ruptas: ne- garit ille se quidquam contra iuducias fecisse, cum romes Marchiæ iis non comprehenderetur, nec cliens esset regis Angliæ: adjiciebatque, An- gulum potius violasse iuducias, quod rebelles sibi subditos suscepisset defendendos. Quia et Piecta- riam

AUCTORE

J. S.

S. Gelais

* Tonnay

* Bodonne-

fluvius

* i. e. princi-

dium

Matha, Vale-

rio Matas.

Thor-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

AUCTORE
J.S.

viam obtulisse, et maximam Normanniæ partem scribit memoratus auctor; quod tamen fecisse non crediderim solum, ut induciæ manerent, verum ut pax firmaretur, Anglusque iure suo in alias provincias cederet. Neque existimo tam honestas pacis conditiones oblatas a Ludovico, quod religione quadam angeretur juramenti olim a patre in Anglia præstiti, ut fingit Parisius: sed propter affinitatis vinculum, atque amore pacis, ut refert Westmonasteriensis: nam his ipsis de causis cum non pauca deinde Anglo cecisset, suo loco narrabimus. At quidquid fuerit, Anglus bellum prouptius indixit, quam deinde gessit.

Conueniunt
duorum regum
agmina,
flumine tantum
diuisa.
* Taillebourg
* la Charente

474 Concurrit utriusque Regis exercitus in provincia Sautonensi prope Talleburgum * dictæ provinciæ oppidum, ita tamen ut flumine Charentonio *, quem Charantam nominat Nangius, Charentam Parisius, a se inuicem dividerentur. Summa ibidem apparuit Ludovici fortitudo in transcendendo flumine, par in hostes humanitas in concedendis facile induciis. At antiquos auctores audiamus. Nangius pag. 338 ita narrationem suam prosequitur: Postea vero, cum ibidem

B
* i. e. palude
* Saintes

prope in quodam maresio * pontes faceret eleuari, ut ultra versus regem Angliæ, qui in civitate Xantouensi * latitabat, valeret transire absque magno incommodo, propter importunitatem transitus non habito consilio transcendendi, rediit in vigilia Magdalena versus Tailleburgum castrum Gaufridi de Ranconio, situm super aquam Charantæ. Cumque fixisset ibi tentoria sua super ripam aquæ ipsius, balistarii Anglicorum, qui in altera ripa astabant, et rex Angliæ Henricus similiter cum fratre suo Richardo, et Hugone comite Marchiæ, Simoneque de Monte forti, cum aliis suis militibus et grandi multitudine Anglicorum, quos una cum rege eorum comes Marchiæ in præsilium aduersus Regem Franciæ dominum suum fecerat transfretare, ab ipsa ripa aquæ recedentes, licet rex Angliæ paratus esset ad bellum, tamen dominum suum Regem Ludovicum pertimescens, per tractum duarum balistarum, et eo amplius, cum suis militibus se retraxit.

prælium in
fluminis
transitu.

475 Non sine conflictu aliquo Angli recessisse videntur a ripa fluminis: etenim Matthæus Parisius pag. 399 docet, flumen prope Talleburgum ponte optimo junctum fuisse; deinde, rege Angliæ nihil aliud quam belli impetum expectante, quosdam Anglorum pontem serrasse. Joinvillius vero scribit num. 38, Gallos transitum tentasse partim navibus partim per pontem ingenti cum periculo. Ceperuntque, inquit, in Anglos invehit; statimque validi fuere ictus dati. Addit Regem ipsum aliis se immiscuisse, atque insigni se iniecisse discrimini, quod hostes immenso intervallo superiores essent numero, ubi per pontem transierat. Cujartus etiam apud Cangium pag. 137 pugnam agnoscit: conflictum vero nullum describit Westmonasteriensis. Parisius, et Nangius, adeo ut facile crediderim non diuturnum fuisse conflictum, sed totum fere in ponte superando fuisse certamen, quo amisso, se Angli ad aliquot spatium retraxerint, ac Richardus accesserit ad inducias a Rege petendas, cujus industria regem Anglorum cladis periculo ereptum fatetur Westmonasteriensis. Potuerunt etiam Angli a ripa fluminis recedere ob balistarios Gallos, qui per angustum flumen eis non leuia inferre incommoda potuissent.

476 Quacumque autem de causa pelem re. D tulerint, secuti sunt Galli, ut subdit Nangius his verbis: Quod percipientes Francigenas, quingentos servientes cum balistariis, et magna multitudine pedum armatorum fecerunt per pontem prædictum celerrime pertransire. Quos videns frater regis Angliæ comes Richardus, illico armis depositis versus Francos accelerans, petiit vocari comitem Atrebatensem, ut cum ipso de trenga capienda loqueretur. Sed tunc non ad comitem Richardum, imo ad Regem Ludovicum fratrem suum pro consilio super hoc habendo, accessit comes Atrebatensis. Et statim Anglici pavore nimio consternati, non expectantes responsionem comitis Atrebatensis de trenga capienda, versus Xantonas cursu velocissimo fugerunt. Verum sub noctem tantum fugisse Anglos, idque post impetratas unius diei inducias, volunt scriptores Anglici Parisius scilicet, et Westmonasteriensis. At si re serius fuerint Angli, si re citius, fugisse constat. Nam victoriæ Gallorum, Anglorumque fugæ testis accedit nummus, quem Jacobus de Bie fol. 24 sic expressit

cedentibus
Anglis, Richardus

477 Nee tamen dubitandum videtur, quin unius diei inducias concesserit humanissimus in hostes Ludovicus: has enim sequenti modo refert Parisius pag. 400: Cum autem hæc audisset omnia comes Richardus, dearmavit se, et assumpto uno baculo in manu sua, transiit pontem, de paco vel trengis loquuntur. Imminere enim Regis Angliæ captio manifeste. Erat autem dies Dominica. Et cum venisset ad exercitum, receptus est cum summo honore a Francis, et vocabant eum multi redemptorem suum, quia per compositionem pacis eos in Terra sancta liberaverat. Et intrans ad Regem Franciæ, reverenter vocatus est. Et cum desiderium suum Regi exposuisset, scilicet de trengis obtinendis, concessæ sunt ei trengæ usque in crastinum vix. Et hoc impetravit, tum quia favorabilis persona Francis fuit, pro nobilium dicta liberatione in Terra sancta, tum quia fuit domini Regis Francorum consanguineus, tum quia fuit dies Dominica. Et cum recessisset comes, salutans Rex, ait recedenti: Domine comes, domine comes, concessi vobis hac die cum sequente nocte trengas, ut interim deliberetis vobiscum, quid agendum sit de cetero vobis salubris nox enim consilium habet. Cui comes: Ideo petii inducias, quas impetravi. Ex his perspicias, sanctum Regem, qui animo prorsus imperterrito prælium inibat, nec pericula formidabat, ne in ipso quidem conflictu solitam benignitatem ac pacis amorem deposuisse.

inducias unius
diei Ludovico
impetrat

478 Fugam vero Henrici regis, totiusque exercitus subdit idem auctor post reditum comi-

tis

A *tis Richardi, prandiumque celeriter sumptum, convasatis sub occasum solis sarcinulis, cum inciperent tenebra fieri. Quod, inquit, cum cognovisset Rex Francorum, quod tamen vix credere potuit, eadem nocte cum toto exercitu suo pontem pacifice transit, et eodem loco, quo rex fuerat, die postera fixerunt Franci sua tentoria summo mane. Dies ille Lunæ partim quieti militum, partim transvehendis totius exercitus impedimentis datus, ut colligitur ex verbis sequentibus auctoris: Adventabat enim et crescebat exercitus: plaustra enim et bigæ, machinas et victualia deferentes, viam trium miliarium detinebant, quæ ad mille et sexcenta aestimabantur. At vero die Martis sequenti atrocem ortum est prælium, cum id nec Angli expectarent, nec Galli. Causa fuit Hugo Marchiæ comes, qui satis cernebat actum de se esse, nisi per felicem conflictum rem restitueret: gravis enim inter ipsum atque Henricum Angliæ regem exarserat contentio, quod conquereretur Henricus, non tantam se invenisse militum copiam, quam comites promiserat: comes vero se plurum promisisse, quam præstiterat, negaret. ut Joinvillius num. 39, et fusius habet Parisius pag. 399, et sequenti.*

479 Hinc comes fortasse metuens, ne descerneretur ab Anglis, fortunam aleam subire maluit, præliique occasionem captare. Audi Parisium pag. 400: Die autem Martis proximo sequente, Rex Franciæ cum exercitu suo insecutus est regem Angliæ. Et cum appropinquasset Xantonas, quidam de Francis discurrebant, emolumentis victualium intendentes, quod vulgo forrari * dicitur. Quibus comes de Marchia hostiliter occurrit, rege Angliæ inconsulto, vel exercitu ejus. Et facto congressu acclamatum est terribiliter: Ad arma, ad arma. Hinc Regales, regales: inde Montis gaudium, montis gaudium, scilicet utriusque regis insigne. Et ascendit clamor usque ad Xantonas ad regem Angliæ et ejus exercitum, et dictum est, quoniam comes de Marchia bellum inseruisset, volens vel vitam perdere vel famam redimere. Et commotus est uterque exercitus, et incepit conflictus acerrimus extra civitatem Xantonas, inter vineas in arctis viarum. Angli autem in ira sua alacriter

C Francos in ore gladii susceperunt, certamen gravissimum ineuntes: ita quod si numero eadem de eis sequerentur, sicut et ipsi Franci contestati sunt post certamen, voti compotes de Francis gloriose triumphassent. Hac saltem gloria cladem suorum delinire voluit auctor Anglus. Non negaverim tamen ex ipso Nangio satis colligi, ancipitem diu fuisse conflictum. Nec dubium esse potest, quin comes Marchiæ omnes vires intenderit ad victoriam obtinendam, cum ipsius ex ea pugna penderet fortuna. At Nangium antiannus.

480 Pabulatores Gallos circa Santonum metropolim currere, comiti Marchiæ, ait, qui erat in burgo cum gente sua per deversus Francorum exercitum, unus garcio * nuntiavit. Quo audito, comes Marchiæ statim armatus cum tribus filiis, suis militibus, Scotis, Anglicis, et Gasconibus, qui in ejus auxilium cum rege Anglicano devenerant, Regis Franciæ forratoribus * occurrentes, eos in malum suum invaserunt prolianus. Quod agnoscens comes Bononiæ *, qui ex alia parte erat, et cui primo fuerat intimatum, in illos, qui forratores Regis Franciæ invaserunt, fecit impetum ante omnes. Et in prin-

cipio castellanus Xanctonensis, qui vexillum comitis Marchiæ deferebat, fuit prolians interfectus. Ibidem autem duo reges cum suis exercitibus adunati, bellum durum et asperum, sed non sine strage Anglorum maxima commiserunt. Nam Franci vehementer indignati, eo quod eos Anglici ad bellum lacessere præsumpsissent, in ipsos cum vehementi impetu irruerunt. Et tunc ictus asperrimos ingeminantes in eos, confestim agmina fecerunt rarecere Anglicorum, hinc inde bello difficili existente.

481 Tandem dum pondus prælii versum esset in Anglicos, Rex Franciæ Ludovicus extulit triumphator. Nam Anglici Francorum fortitudinem non valentes sustinere, terga vertentes fugerunt. Rex vero Angliæ ictibus Francigenarum perterritus, illic morari vel pugnare ulterius non præsumpsit. Quinimo pluribus de suis interfectis, et multis vulneratis, captis, et relictis, viginti duobus scilicet, militibus, et tribus clericis ejus divitibus, cum centum viginti servientibus, versus urbem Xanctonensem arripuit turpem fugam. Quod sui percipientes, pavore nimio agitati, fugæ præsidium assumpserunt. Franci vero ipsos uno agmine persequentes, quoniam non adunati fugiebant, plurimos occiderunt. Anglicis itaque versis in fugam, suos Rex Franciæ bellatores Francigenas recollectit, qui nimis avidè persequerentur Anglicos fugientes. Postea vero prisiones * suos præcepit diligenter custodiri, et postmodum diversis regi sui munitionibus mancipari. Quosdam e Gallis, dum Anglos persequuntur auxiliis, cum iis urbem ingressos, ibique captos, refert Joinvillius num. 39, quos cum captivis Anglis permutatos ait Parisius: at crediderim non nisi post pactas inducias Anglos libertati restitutos. Ceterum hæc victoria finem bello imposuit, ut ex sequentibus fiet manifestum.

482 Festo S. Mariæ Magdelonæ hanc obtinuit Ludovicus victoriam, quam mira rerum conversio mox fuit secuta. Imprimis Hugo Marchiæ comes pacem quæsit opera Petri olim Britannici comitis, et condiciones a Rege præscriptas, quantumvis duras, acceptare decrevit, at solum conditiones fœre fimate post acceptam in deditionem Santonum metropolim. Deinde nobiles varii certatim se Regi dederunt: qui omnia referuntur fuisse a Parisio, brevius a Nangio. Fugam regis Angliæ, quem Ludovicus omnia subigendo secutus est, accipe ex Matthæo Parisio pag. 401: Porro imminente operoso mense Augusti, rex confidenter credens se certum ac tutum apud Xantonam habere refugium, ibidem proposuit per aliquot dies gratia respiratio- nis commorari: cum in crastino sancti Pantaleonis, id est xxviii Julii, per geminum nuntium intelligit, appropinquare Ludovicum ad urbem obsidione cingendam, additurque Marchiæ comitem jam pacem invisisse: Et incontinenti, inquit, cum rex præsurus fuerat, festinanter... recessit, et recedens jussit succendi civitatem: quia, prout a nuntio acceperat prænominato, cives jam facta pace cum Rege Francorum, Regi Francorum secreta regis Anglorum proditiose revelaverant. Et... iter versus Blavium * festinanter fugitivus continuavit, non multum curans, quis etiam suorum sequeretur, jejunus penitus et inanis. Quod cum suis nobilibus innotuisset, semicoctis cibariis relictis, subito impranso, arreptis equis velicioribus, regem suum raptim consequuti sunt. Regem ducesque fugien-

Accione
J S.

qui Santonas
fugiant

E

i. e. captivos

Henricus Blavium petit, re-
bela Santonum metropoli.

F

Blaye

AUCTORE
J. S.

quæ Ludovico
traditur: sub-
jiciunt se ma-
gnates

tes secutus est exercitus Anglorum summa cum
misericordia et jactura, uti ibidem videre est.

483 Rex autem Francorum Xantonas veniens,
veneranter a civibus et clero susceptus, civi-
tatem illam nobilissimam in suam sine difficul-
tate suscepit ditionem. His deinde subjungit
subjectionem Reginaldi de Pontibus, Willielmi
cognomento Archiepiscopi, et vicecomitis de
Thoazio; atque ita generatim aliorum: Viden-
tes igitur civis, et municipiorum custodes, quod
eorum fortiores incurvati sunt, et rex ipse An-
glie, quasi nauta navem desperatam, qui eos
delinisset protexisse, fugiens dereliquisset, ad
Regis Francorum nobile dominium certatim con-
volarunt, omnesque comprovinciales se suaque
ipsi protinus manciparunt. *Difficile est, nec ne-
cessarium, de omnibus assignare, quibus diebus
se Ludovico subjecerint: constat tamen hæc
omnia peracta fuisse sub finem Julii, atque inci-
tium Augusti, concurrentibus ad Regem undi-
que magnatibus, dum ipse cum suis regem An-
glie seqnebatur fugientem. Accipe relationem
Nangii, qui pleraque refert serrato temporis
ordine: Die vero Martis (xxix Julii) post fes-
tum beati Jacobi Apostoli, dominus Regnan-
dus de Pontibus, Regis fortitudine et victoria
perterritus, ad Regem in villa de Columber-
riis *, distante a Pontibus * per unam leucam,
veniens, publice coram baronibus Regis fecit ho-
magium comiti Pictaviensi.*

Columbiers
* Pons

comes Mar-
chiae pacem
supplex petiit.

* Merpil

* i. e. sumptus

(

484 Viam ad reconciliationem comitis Mar-
chiae apertam diximus per Petrum Britanniae
comitem; quo antem pacto res peracta sit, sub-
jicit Nangius: Eadem die venit filius comi-
tis Marchiae primogenitus, Hugo miles ad Re-
gem Franciae, cum ipso de pace sub hac forma
tractaturus; videlicet quod tota terra, quam
Rex acquisiverat super patrem suum comitem
Marchiae, fratri Regis et ejus hæredibus rema-
neret comiti Pictaviensi; et de residua terra sua
ipse comes Marchiae et uxor ejus cum filiis suis,
Regis starent omnimodae voluntati. Ita tamen
quod dictus comes tria castra fortissima, scilicet
Nelpium *, et Crosanum, atque castrum
Achardi Regi traderet; in quibus suam guar-
nitionem ad eum * ipsius comitis Rex haberet.
Et quia comes Marchiae non erat praesens, ipse
Hugo filius ejus remansit in hostagium apud Re-
gem, donec praedictus pater ejus veniret in cra-
stino completurus. Comes quidem illustrissimi
Regis Francorum clementiam et cordis pietatem
eximiam non ignorans, in crastino una cum ux-
ore sua ad Regem deveniens, cum lacrymis,
suspiriis, singultibus, genu flexo, praesente Hu-
gone filio suo primogenito, et duobus aliis fi-
liis, quos de novo rex Angliae fecerat milites,
cepit coram Rege humiliter proclamare; Depo-
ne, domine mi Rex clementissime, iram tuam,
et ne amplius contra me movearis. Desinat, Rex
dulcissime, jam indignatio tua, et miserere mei.
Cognosco, Domine, culpam meam, quoniam
inique et superbe egi adversum te. Tu mihi se-
cundum multitudinem miserationis tuae dimitte
iniquitatem.

quam sui,
suorumque
subjectione

485 Adhuc Rex, sicut mansuetissimus, et
ineffabili pietate, misericordia motus, quibus
totus semper in visceribus erga miseros et humi-
les affluebat, jam non valens in ira suam mise-
ricordiam continere, non potuit praedicti comi-
tis illico non misereri: imo quidquid erga ip-
sum idem comes deliquerat, humilitatem ejus
considerans, ipsi misericorditer condonavit. Mu-

nitiones vero et castella, quae super ipsum Rex
acquisierat, quitavit comes Marchiae in conti-
nenti comiti Pictaviensi. Et ne comes Marchiae
in aliquo Regem ulterius offendere praesumeret,
unde ipse comes penitus exullaret: sibi Rex tria
jam castra praedicta retinuit, et sua gente mun-
nivit. Haec enim praedicta tam comes, quam
comitissa uxor sua, et filii eorum de servitio Re-
gi, et comiti Pictaviensi fratri suo amodo fide-
liter faciendo juraverunt se tenere. Nam et per
praedictam pacem, quam fecit comes Marchiae
cum Rege Franciae Ludovico, homagia, quae
fuerant ipsius comitis, scilicet homagium Re-
naldi de Pontibus, Gaufridi de Ranconio, comi-
tis Augi de terra, quam habet in Pictavia,
feodi Gaufridi de Lixugneio, de Mervento,
et de Vovento, ipsi Regi Franciae remanserunt.

486 Acta hæc fuere prima die Augusti, ut
subdit auctor, cum jam Rex Blaviam versus
cum exercitu procederet. Diploma comitis, ejus-
que uxoris, quo praedictus pacis conditiones ad-
mittunt, edidit Cangius in Observationibus ad
Joinvillii Historiam a pag. 48 deinde illud re-
cudit Martenius tom. I Collectionis amplissimae
a col. 1271, ex quo adjungi potest ad praecedentia,
quod comes Marchiae remisit Regi
quiaque willia librarum Tarouensium, quæ ex
tractatu Vindocinensi anni 1227 Rex ei debebat
quotannis solvere, ceterisque gratias cessarit,
quas per tractatus quoslibet praecedentes a Ludo-
vico obtinuerat: unum ei indultum, nimirum
quod Rex illum Anglorum domino non subde-
ret sine libera ejus voluntate. Huic instrumento
aliud subjecit Martenius col. 1273, notatum
in Augusti, quo comes, ejusque uxor decla-
rant, se tria oppida munita, de quibus supra
Nangius, castra vocans pro more istius tempo-
ris, Regi tradidisse; duo eorum ad quadrien-
nium Regis praesidio occupanda, tertium vero
ad octennium. His igitur conditionibus, seu po-
tius omnimoda sui suorumque subjectione, pedi-
bus Regis Franciae provolutus, gratiam ejus,
quam non meruit, est adeptus, ut loquitur Mat-
thæus Parisius pag. 401, hæc sobdens: Et statim
missus est cum ipso comite Britanniae, ad
expugnandum comitem Tolosanum, qui regi An-
gliae tam consanguinitate, quam juramenti fe-
dere, contra Regem Francorum in continuatione
initi belli conjunctus dignoscatur. Sed de To-
losano postea: nunc ad Nangium revertamur.

487 His peractis, ait, in festo S. Petri ad
vinula, Rex Franciae apud Pontes in praes ultra
villam pernoctavit: et ibidem venerunt ad
ipsum dominus Mirabelli, et dominus Mauri-
taniae *, in quorum castris rex Angliae cum ux-
ore sua et gentibus morabatur in adventu suo.
Et tunc fidelitatem domino Regi Franciae jurave-
runt, et fecerunt homagium comiti Pictavien-
si similiter et omnes alii facientes, Rex usque
ad Girundam * sibi et fratri suo comiti Picta-
viensi homagia acquisivit. Mirabelli * dominum
Hertoldum uirum commendat Parisius pag. 402,
quia castrum suum munitionissimum non subjecit,
nisi fatente Henrico Angliae rege, quod cum
juvare non posset, et ut se subjeceret permit-
teute. Eum autem ita ad Ludovicum loquentem
inducit: Domine mi Rex, iratus Deus tanta in
me mala congressit, ut oporteat me, etsi in-
vitum, ad asylum vestrae misericordiae et pro-
tectionis confugere. Mihi derelictus sum. Ad
vestram igitur regalem excellentiam confugio ge-
mebundus: castra mea, simulque meum accipe,

de dura col-
lationibus.
petrat

E

F

Hertoldus Mi-
rabelli domi-
nus, obique
se submittunt

* Mortagne

* la Gironde

* Mirambeau

et

A et accepta famulatum. Cui Rex Franciæ sereno vultu respondit : Amice, bene innotuit mihi, quomodo dominum tuum regem Angliæ adiisti, et quæ verba ei protulisti. Tu solus fideliter te gessisti. Te, inique benigne suscipio contemda. Tales approbo. Talibus misericordie sinus est pandendus. Hertoldus igitur castrum nobilissimum de Mirabello in manibus Regis Francorum resignavit, cum omnibus ad id pertinentibus. Sed Rex Franciæ statim, accepto ab ipso juramento fidelitatis, ipsum ei custodiendum confidenter liberavit. *Vides hinc S. Ludovicum fidem non minus in hoste quam in suis probasse : hinc factum, ut cum vassallis comitis Marchiæ mitius egerit, quam cum ipso comite, quod illis incumberet dominum suum fideliter tueri.*

Ludovicus
jam Blavac
rianus morbo

488 Propecebat interim Rex sanctus cum exercitu suo Blaviam : nam homagium Renardi de Poute apud citatum Martenium uotatur in castris prope Matillac, qui locus distat a Blavia quatuor leucis. Subjiciturque ibidem homagium Gaberti de Tamines in castris prope Blaviam ad noam leucam. Quinimo jam Burdegalam cogitabat Henricus, sed morbus Ludovicum se recipere coegit, cum alias statuisset Henricum tota Gallia pellere, ut affirmat Parisius pag. 403, ubi multos Gallorum ex morbo obisse scribit, ac de Rege adjungit : Rege autem Francorum simul graviter infirmato, cecidit timor gravis cum desperatione super Francos : timebant enim vehementer Regem suum, morte interveniente, quæ nulli parcat, amittere. Verum, quod paullo post subdit, inducias idcirco a Ludovico petitas et impetratas in quinquennium, nec cohæret cum iis, quæ de factis anna sequenti induciis ex ipso Parisio adduceamus, nec ultimis de hoc bello Naugii verbis, quæ nunc subjungo :

impetitur
Henricum ul
terius perse
qui,
* Bourdeaux

489 Eadem die, inquit, rex Angliæ et frater suus Richardus comes, qui erant apud Blavian, audito quod Rex Franciæ deberet venire contra eos, Scotos suos et Gascones Girmandam versus Bordellam * fecerunt celeriter pertransire. Postea rex Anglorum perterritus, cæpit studiosè laborare, quomodo Regi Franciæ Ludovico, quem per suam superbiam offenderat, posset reconciliari. Nam quorundam relatione intellexerat, quod rex Franciæ usque ad Gasconiam terram ejus proposuerat pertransire, volens eam ditioni suæ penitus subjungere. Quod metuens, ab ipso per quamplurimos trengas fecit flagitare, quas, quamquam Rex Ludovicus multorum precibus premeretur, non potuit impetrare. Tandem vero piissimus Rex Francorum attendens, quod nemo duri cordis adeptus est salutem, ipsi trengas quinquennes concessit, multorum devictis interventu. At quando, et quibus conditionibus hæ concessæ, dicitur, postquam reliqua ad hoc bellum pertinentia expascerimus.

XL. Pax cum comite Tolosano facta : Angli navalibus præliis victi : induciæ cum Angliæ rege : nata filia Ludovico ; cura ad electionem summi Pontificis adhibita.

Ludovicus morbo, ut vidimus, correptus in Franciam rediit, cum valetudinis restau-

rauda causa, tum etiam ut comitem Tolosanum, qui inter præcipuos erat hujus belli auctores, puniendum curaret, quantum ex verbis Matthæi Parisii potest colligi. Hic enim reditum ejus pag. 403 sic enarrat : Rex igitur Francorum, ut respiraret, tum quia rex Angliæ ad ulteriora se transferre preparabat, quem insequi erat difficile in sua se transferentem, tum quia hyemalis instabat importunitas, mutato ex inopinato eventu proposito, in Franciam est reversus. Regrediens tamen per Xantonam *, quam in propriam receperat, præcepit eam ad opus regni Francorum novis et renovatis muris et autemuralibus communi. Similiter et alias civitates, acceptis juramentis a custodibus, et obsidibus ; et castra castellanis Francis et fidelibus suis fecit tutissime roborari. Rege Angliæ se in Gasconiam, sed inutiliter, transferente . . . In Octavis autem sancti Matthæi apostoli Rex in Franciam veniens, ab infirmitate sua convaleuit.

Accidit
S.
Ludovicus in
Franciam re-
versus conva-
lescit.

* Saintes

491 Subdit celebrata a Rege comitia ecclesiasticorum, in quibus exegit ab eis, Rex Franciæ auxilium pecuniare, si fides Parisio : et ne videretur rationabiliter pati repulsam, addidit causam, videlicet ad expugnandum hæreticos Albigenes . . . Vicesimam autem partem reddituum suorum illius anni . . . universaliter compromiserunt. Hæc quidem promissa fuisse credibile est, an vero etiam soluta propter pacem brevi secutam cum comite Tolosano, ejusque complicitibus, non ita constat. Batio vero cur auxilium petierit Ludovicus contra hæreticos Albigenes, quamquam comes Tolosanus hoc bello præ ceteris videretur impetendus, hæc fuisse videtur, quod, occisis in ipsa comitis domo fidei inquisitoribus, nullam de sicariis illis penam sumpsisset, adeoque non immerito existimaretur iis favere.

et ad comitem
Tolosanum

F

492 Crimen illud commissum anno 1242 refert Guilielmus de Podio Laurentii cap. 45 his verbis : Quo tempore frater Guillelmus Arnaldi, et frater Stephanus ejus collega, et eorum fratres socii, et archidiaconus Lezatensis, et prior Avinionensis, ibidem contra hæreticos negotium fidei persequentes, in aula ipsius comitis in nocte Ascensionis Domini ab inimicis Dei et fidei fuere atrociter interfecti : cujus facti atrocitas nonnullos retraxit a guerra, in qua esse voluerunt contra Regem. *Vides hinc, dictum crimen comiti imputatum fuisse etiam a faderatis suis, licet ille fartasse similia non permitteret hæresis amore, sed potius ut eorum ope contra Regem uteretur. Miserat Ludovicus, ut supra diximus, post pacem cum Marchiæ comite factam, eundem comitem una cum comite Britannicæ adversus Tolosanum. Unde, ait Parisius, hæc narrans pag. 401, ex illo tempore comes Tolosanus, suæ intendens defensionem, regem Angliæ, cui efficax auxilium præcepta pecunia promiserat, juvare non poterat . . . Venit tamen comes Tolosanus furtive semel ad regem Angliæ, excusans se ipsum, et ipsum regem inani umbratilis rationis consolatione confortans, ut nempe bellum prosequeretur adhortando. Fecisse id videtur homo versipellis, ut ipse proniorem ad pacem haberet Ludovicum : nam jam illo tempore pacem impetrare studebat, legaveratque episcopum Tolosanum ad Regem, ut pacem sibi conciliaret.*

subigendum
omnia parat

F

493 Tolosanum tamen prævenit Fuzi comes, qui non modo pacem cum Rege inivit, sed et inax bellum Tolosano indixit, ut patet ex ejus

sed hæc, deser-
tus a comite
Fuzi, pacem

litte-

ALCOTRE
J. S.

litteris ad Tolosanum, quas in Historia Bear-
nia lib. 8, cap. 23, num. 3 Gallice recitat Pe-
trus de Marca: scriptæ hæ sunt in Nonas
Octobris 1242, ac pro ratione belli indicendi,
præter injurias a Tolosano acceptas, allegat,
quod anno præcedenti Regi clientelam jurasset,
adeoque ei adhærere teneretur; quamvis videri
possit sibi, sæque utilitati potius consuluisse,
quam fidei antea Regi datæ: ea enim conditio-
ne cum Rege pacem inivit, ut comiti Tolosano,
cujus vassallus erat, deinde non subesset. Audi
laudatum modo Guilielmum de Podio cap. 45:
Inventum est, inquit, quod comes Fuxi, non
obstante promissione, quam comiti super con-
silio sibi impenso fecerat, cum domino Rege
composuit sine eo, in qua compositione, ut Re-
gi contra comitem adhæreret, obtinuit, ut ipse
et omnes successores ejus cum terra tota, quam
tunc tenebat a dicto comite etiam ex commen-
da, essent exempti perpetuo a jugo comitis To-
losani, et sic apud Penam Agennensem, cujus
castrum tenebat obsessum, ipsum comitem dif-
fidavit: seu ei bellum indixit. Ita rebellis alter
alterum prodebat. Raymundus, cujus animos
jam feugerat comitis Marchiæ atque Anglo-
rum clades, his magis territus, litteras dedit
ad Blancham reginam eodem mense Octobri,
quas se ridisse in tabulario Carcassonensi testa-
tur Catellus in Historia comitum Tolosanorum
pag. 361: hisce autem orat reginam, ut se Re-
gi conciliare studeat, promittens se hæreticos
expulsurum, se suæque Regis misericordiæ sub-
diturum, ac puniaturum percussores inquisito-
rum. In aliis autem litteris ibidem promittit,
se oppida et castra restitutum postremo hoc
bello intercepta.

494 Non abnebat quidem Ludovicus pacem
componere cum Tolosano: neque tamen idcirco
præternisit, quæ necessaria erant ad bellum
contra eum prosequendum. Sic enim loquitur
Guilielmus de Podio Laurentii cap. 45: Interea
dictus episcopus (Tolosanus) cum domino Re-
ge... invenit viam et gratiam pacis tractandæ
inter episcopum * et comitem Tolosanum: nec
tardavit Rex propter hoc ad partes istas a par-
te Caturcensi sufficientem militiam destinare;
postquam et ex altera parte misit venerabilem
patrem dominum Hugonem episcopum Claram-
montensem, et nobilem virum dominum Hum-
bertum de Bello-joco cum majori multitudine
pugnatorum. Interim autem, procurante episcopo
Tolosano per discretum virum dominum Ray-
mundum præpositum Tolosanum, quem misit do-
mino Regi, mittuntur a domino Rege milites
strenui, et providi Joannes dictus le Jay, et
Serritus Pastici pro recipiendis securitatibus su-
per tractatis conditionibus inter eos: et con-
venientibus prope Alzonam * comite Tolosano
ex parte sua, et episcopo Claramontensi et do-
mino Huberto de Bello-joco ex altera, cum eis,
qui recenter missi erant, sumptis treugis, dies
sumitur, in qua esset coram Regis presentia
compendium, et locus apud Lotriacum * in Gas-
tinesio *, ubi pax fuit cum Dei auxilio refor-
mata.

495 Inducias cum legatis Regis, aut etiam
pacis condiciones, quas Alsonæ factas scribit
Guilielmus, initas circa finem Novembris an-
ni 1242, refert Petrus de Marca in Historia
Bearnie lib. 8, cap. 23, num. 4; pacem vero
a Rege confirmatam mense Januario dicit idem
auctor. Condiciones autem pacis fere colliguntur

ex Catello pag. 365: nimirum omnia redditu D
sunt a comite, quæ hoc bello occupaverat: præ-
terea oppida quædam Regis presidio occupanda
tradidit: amisit etiam Tolosanus clientelam co-
mitis Furi, cujus homagium Rex acceperat
Montargii eodem mense Januario, excluso in
perpetuum comite Tolosano, ut invenies apud lau-
datum Petrum de Marca loco citato. Accessit
procul dubio promissio hæreticos persequendi, et
puniendi sicarios illos, qui inquisitores occi-
derant: nam id se facturum comes jam ante re-
ceperat. De punitione sicariorum illorum hæc ha-
bet Guilielmus de Podio Laurentii citato loco:
Pace ergo Lotriaci reformata, comes reversus
est ad propria et, de quibusdam, qui diceban-
tur interficere occisioni inquisitorum apud Avi-
nionem, captis et tentis fecit justitiam, et eos
suspendio condemnavit. Ita et hæc parte pacem
adeptus est Ludovicus. Quod si comes Tolosa-
nus non tantas persolverit pœnas, quantas pro ite-
rata toties rebellionem merebatur: attamen omni
pœna non caruit. Nec expedire videbatur S. Lu-
dovico, difficili bello majores de eo pœnas ex-
petere, quem sic ad officium reducere poterat: E
præsertim quod induciæ cum Anglo necdum essent
initæ, et reveri posset, ne rerum Aragoniæ, vel
etiam Frederici imperator Tolosano succurre-
ret. Etenim litteras Frederici imperatoris, quibus
ut bellum contra Regem prosequendum horia-
batur, Tolosanus Ludovico tradidit post pa-
cem factam, ut ex Philippo Mouskes memorat
Daniel ad hunc annum: Regis vero Aragoniæ
suppetias sperarentur semper fœderati principes.
Rationem autem, cur illas non miserit, dat Pa-
risius pag. 401 his verbis: Similiter nec Rex
Aragonie dicto regi (Angliæ) præclusis aditibus,
aliquatenus valuit, aut voluit suffragari.

496 Pacificatis ceteris, cum solo Angliæ re-
ge, eoque jam fracto, et inducias petente, hel-
lum supererat Ludovico, quod brevi per indu-
cias finitum. Verum priusquam has referamus,
quædam enarranda sunt utrimque in mari gesta.
Habet hæc raris locis Matthæus Parisius ad
annum 1242. Pag. 394 refert octoginta triremes
ante Rupellam locatas a Ludovico ad partes il-
las tutandas. Pag. 397 ait, Anglos se parasse ad
bellum navale, et facta est, inquit, ex ipsis
classis copiosa, et navalis exercitus formidabi-
lis. Cui cum similis Francorum classis occurrit, F
certamen initura, orta vehementi tempestate,
dispersæ sunt utrimque classes summo Anglorum
detrimento, minore Francorum, quod hi litto-
ribus suis essent propinquiores. Hæc a tempe-
ste passi sunt Angli. At vero navalia certami-
na nihilo eis* feliciora fuisse quam terrestria,
neque mare tutum magis, quam terram, ex
ipso Anglorum Historico abunde discimus.

497 Audi itaque ejusdem auctoris verba pag.
399: Rex autem Angliæ, cum hæc audisset,
præcepit quinque portuum magistratibus, tam
mercatoribus, quam aliis per maria transmean-
tibus de regno Francorum, quæcumque pos-
sent, inferre nocumenta. At illi feralia dicta
crudelius complentes, more piratico rapinis inten-
dentes, metas præcepti regii, lucris inhiantes,
truculenter excesserunt: dum Anglos etiam...
bonis suis spoliarent, et aliquos Francorum tru-
cidarent. Quod cum datum fuisset intelligi Re-
gi Francorum, scripsit comiti Britannie, et li-
tora Britannica inhabitantibus, custodibusque
Rupellæ * et partium ejusdem, Witsandie *, Ca-
lesie * nautis, et Normanniæ litora custodien-
ti-
in quo repul-
tis vicibus An-
gls superati.
la Rochelle
Witsand
Calais

per amicos a
Rege petit.

* l. Regem

C

* Alsonæ

* Lotriac
* Gastinois

et obtinet.

bus, ut et ipsi impetris Anglorum per mare de-
 hacbantium repellentes, corporibus eorum non
 parcere aut catallis *. Unde multiplicatis ad-
 versantium viribus et numero, custodes, quin-
 que portuum aliquoties turpiter victi et damni-
 ficati, subsidium ab archiepiscopo Eboracensi
 coacti sunt postulare. *Quam autem infestum ma-
 re habuerint Galli, clarius exponit pag. 406, ubi
 memorati quinque portuum custodes archiepisco-
 po conqueruntur.* Se jam ter non sine hominum et
 navium, et rerum multarum jactura irrestaurabili
 transmarinis, præcipue a Calesiensibus, quos cau-
 sa leri impetierant, fuisse repulsos.

498 Asserebant etiam veraciter, se non posse,
 nec etiam omnem classem Angliæ classi pa-
 ratæ ex adversa parte resistere. Et addiderunt :
 Provideat igitur sibi regale consilium de sibi et
 nobis paratis et parandis insidiis occultis et mani-
 festis irruptionibus, in proximo dirius et durius
 imminentiis. Comes enim Britanniae cum omni
 navigio Britanniae et Pictaviae, armata manu be-
 ne communito, omnibus ex nostra parte existen-
 tibus, et de nobis ad regem, vel a rege ad nos
 commentibus, hostiliter insidiatur... Præterea
 ad nostri cumulum pavoris Normanniae conlinia
 inhabitantes, et litora maris ulteriora custodien-
 tes, cum Wiltandiae et Calesiae naucleris vix
 nos permittunt vel etiam arti piscatoriae aliqua-
 tem invigilare. Piratae quoque enim galeis *
 alta maris custodientes, non permittunt etiam
 peregrinantes ad propria remeare. Unde jam re-
 gi Anglorum Burdegalia pro carcere reputatur,
 nisi nobis caveat vestra citius providentia in na-
 vali expeditione copiosa, et thesauro abundantia.
*Hæc sane lenienter declarant, non minus ma-
 ri, quam terra, triumphasse S. Ludovicum ;
 nec aliud Henrico superfuisse tot malorum re-
 medium, nisi ut inducis, si non quibus vellet,
 certe quibus posset, se expedire conaretur.*

499 Indueas igitur tum precibus tum pretio
 flagitavit Henricus, quas Christiana tandem
 charitate permotus S. Ludovicus concessit. Illos
 sic memorat dictus Parisius ad annum 1243,
 pag. 407 : Die vero S. Gregorii, treuga, quæ
 capite fuerant et proloquuta, inter Regem Fran-
 corum et regem Angliæ, intermeantibus viris gra-
 vibus et discretis, et utriusque partis amicis,
 sunt quinquennales utrobique confirmata. Reman-
 ente tamen Regi Francorum toto conquestu,
 quem in illa expeditione adquisierat. Imo etiam
 quedam municipia, quæ post recessum Regis
 Francorum a partibus Pictaviae rex Anglorum,
 ope fultus Gasconensium, sibi occupaverat,
 ditioni Regis Francorum sunt restituta. Pro qui-
 bus plene tam in mari quam in terra, liberali-
 ter infra dictum terminum obtinendis, rex An-
 glorum Regi Francorum quinque millia librarum
 esterlingorum, videlicet quolibet anno mille,
 fideliter numerabit. *Hic finis gravissimi belli,
 quod regno interitum minabatur, si perpen-
 danus potentiam principum federe contra Lu-
 dovicum conjunctorum : quodque Rex juvenis
 tanto consilio, tanta fortitudine, tantaque fe-
 licitate gessit, ut summis ducibus merito videatur
 æquiparandus : tanta autem celeritate confecit,
 ut variis occasionibus dicere poterit illud Julii
 Cæsaris : Veni, vidi, vici.*

500 Ceteram factis inducis, comes... Bri-
 tanniæ, ait citatus Parisius, vir astutus et do-
 losus, dissimulans se hæc omnia scire, more pi-
 ratice prædis et rapinis super mare cum suis
 galeis et aliis navibus vigilanter intendebat, no-

lens ad litus venire, ne forte regium mandatum
 damnosus ac injuriosus discursus suos colideret.
 Et inter cætera damna, quæ idem comes Britan-
 niæ nequiter perpetravit, unam maximam navem
 mercimoniam Baoniae, sicut et amygdala et spe-
 cies varias deferentem, et versus Angliam ten-
 dentem et velificantem, instante Quadragesima
 cepit ac spoliavit. Rex igitur Francorum, ad pe-
 titionem regis Angliæ, injuriosos impetus dicti
 comitis, sub interminatione exheredationis, refræ-
 navit ac compescuit. *Nec famam minus Henrici
 regis defendit S. Ludovicus. Cum enim quidam ei
 referrent, quam ille vilisset apud suos, ut refert
 Parisius pag. 404; respondit continuo Rex sanc-
 ctus : Simile, simile : nolite ipsum deridere, vel
 deridendo me ipsi odiosum reddere. Eleemosynæ
 suæ et Missæ ipsum ab omnibus periculis et pro-
 bris liberabunt.*

501 Par ejus eodem tempore apparuit ele-
 mentia in Hugonem Marchiæ comitem, totius
 belli auctorem præcipuum. Etenim, cum ille
 scelere accusatus a viro nobili, ad duellum co-
 geretur pro antiqua regni consuetudine, quam
 abrogare deinde conatus est Ludovicus; et jam
 certamen se in itinere recepisset, tanto vitæ at-
 que honoris discrimine liberatus est favore Regis,
 ut fusius relatam invenies apud Parisium pag.
 409. Aliud hujusmodi duellum impeditum nar-
 ratur apud Chaizium pag. 382. Finem prædi-
 cta accepere anno 1243 : pauca itaque, quæ
 supersunt, ad annum 1242, et sequentem spe-
 ctantia, lubet hic adjungere. Filiam S. Ludo-
 vico natam anno 1242 refert Nangius pag. 336 :
 Eodem anno secunda die Martis Quadragesimæ
 suscepit Rex ex conjuge sua domina Margareta
 filiam nomine Isabellam. Annum 1241 notat
 Nangius, sed more illius temporis : unde au-
 ctiores passim annum a nobis designatum natalibus
 Isabelle assignant.

502 Vacabat Sedes Pontificia anno jam
 secundo post mortem Gregorii IX : id, sive dis-
 cordia Cardinalium, sive culpa Frederici im-
 peratoris contigerit, male habebat S. Ludovi-
 cum, de bono universalis Ecclesie sollicitum.
 Acres igitur ea de re scripsisse litteras ad Car-
 dinales, narrat ad hunc annum pag. 311 West-
 monasteriensis his verbis : Insuper Rex Franco-
 rum, cum tota regni sui universitate, epistolam
 efficacissimam, preces armatas et imperiosas con-
 tinentem, per solennem nuncium transmisit Car-
 dinalibus, persuadens ut Ecclesie providerent
 sine moræ dispendio. Effectum habuisse videntur
 litteræ; nam electus eodem anno Innocentius IV.
 De epistola Gallorum meminit etiam Mathæus
 Parisius pag. 408 non sine adjuncta Jabella,
 quam, una cum epistola apud Petrum de Vineis
 exstante, refutatam vide apud Spondanum ad
 hunc annum num. 1. Innocentius autem eodem
 anno xviii Kal. Januar. S. Ludovico concessit
 ne quis absque mandato Sedis Apostolicæ speciali
 excommunicationis vel interdicti sententiam in
 ditionem Regiam proferre valeat. Epistolam vide
 apud Chesnium tom. 5, pag. 861. Alteram
 mox gratiam Regi concessit, dum filium nothum
 Philippi Augusti ad episcopatum Norwicensem
 admisit, quod facere recusaverat Gregorius IX.
 Consule Raynaldum ad annum 1240 num. 30,
 et seqq.

AUGUSTI
J. S.

§ XLI. Varia anni 1244 gesta : natus Regi filius : accessus ejusdem ad capitulum generale Cisterciensium : promissum Pontifici contra vim Frederici auxilium : morbus : crux sumpta.

Anno 1244, quem exordior, Innocentius Papa scripsit ad S. Ludovicum ipsis Kalendis Januariis, se excommunicatione absolvisse atque in gratiam recepisse Raymundum comitem Tolosanum, idque ad preces ejusdem Regis: Quocirca, ait in litteris apud Raynaldum ad hunc annum num. 17, regiam serenitatem rogandam duximus et hortandam, quatenus eundem comitem, te interveniente reconciliatum Ecclesiam, favore tue magnificentiae taliter prosequaris, quod idem in Apostolicae Sedis, ac tua devotione perpetuo permanens ad celsitudinis tuae servitia fortius animetur. Frederici item Ecclesiae reconciliandi spes affulgere videbatur: nam, apud laudatum Raynaldum num. 20 et seqq., Frederici procuratores suos jurare jussit coram Pontifice, se Ecclesiae satisfacturum, quamvis id postea nequaquam servaverit homo inconstans. Spes autem illa pacis firmandae melius ope S. Ludovici impulsisse videtur Pontificem ad nuptias suadendas B. Elisabethae sorori Ludovici cum Conrado filio Frederici, ita ut verisimile sit circa hoc tempus de nuptiis illis actum fuisse.

B 504 Porro de hisce in Vita Elisabethae apud Caugium pag. 170 scribit Agnes de Hurecourt, Elisabetham amicis nunquam consentire voluisse nuptias cum Conrado suadentibus, quod perpetuam servare virginitatem statuisset: Innocentium IV ad eam litteras dedisse primum, quibus ad nuptias hortabatur Elisabetham: sed eundem deinde alias ad eam dedisse litteras, quibus propositam servandae virginitatis laudabat. Depositam fuisse Conrado scribit Cuntpratannus lib. 2 de Apibus, cap. 29, ex quo cum colligatur etiam, quantum S. Ludovicus fecerit sororis suae serrandi virginitatem proposito, verba ejus subnecto: Vidimus et illam, inquit, quam minus juste extremam ponimus, filiam Ludovici regis Francorum, sororem scilicet devotissimi Regis Ludovici, qui foelicissime regnat ad praesens. Haec desponsata Conrado filio Frederici Romanorum imperatoris, in virginitate permanere innuba praeelegit. Quae soli Deo vacans, adeo contemplationi deditur et virtuti, ut nulla ei cura in ullis transitoriis videatur. Sed et ipsius frater, quem diximus, Rex devotissimus Ludovicus, in tantum amplectitur virginem dignitatis pudicitiam consecrantes, ut Parisiis collegerit Beghinarum maximam multitudinem, ut se in humilitatis obsequiis exerceat et salute. Plura de piis sororis suae conatibus a Ludovico promotis suo loco videbimus. Maltis dudum desideratus Gallorum rotis hoc anno natus est S. Ludovico filius, ut colligitur ex ejusdem epitaphio apud Chesnium pag. 442. Mortuus enim est circa initium anni 1260 aetatis suae decimo sexto. Cum itaque natus sit vi Kalendas

nuptias respuit Elisabetha soror regis, cu favente natus filius.

Martii in die festivitatis beati Matthiae apostoli, teste Nungio pag. 340, necesse est, natus sit anno 1244: quamvis Nungius, more suo annum usque ad Pascha protrahens, 1243 exprimat, et per errorem roget decimam septimum regni, cum sit decimus octavus: Postquam autem regia proles processit ad ortum, statim Rex Guillelmum Parisiensem episcopum, et Odonem Clementis abbatem sancti Dionysii ad se vocari precepit, ut idem episcopus tantam prolem et regni Francorum heredem baptizaret, et dictus abbas tanquam verus patrinnus saper fontem sacri lavacri propriis manibus teneret. Rex vero nomine patris sui Ludovici praefatum puerum filium suum jussit vocari Ludovicum. Tunc ortum regalis proles per diversa regni loca cursorum regii nunciantes, corda Francorum ineffabili gaudio et letitia repleverunt.

505 Pacem Ecclesiae optabat Rex sanctus, ut vidimus ex supra dictis: verum non minus studebat pacem regno suo conservare, qua hoc tempore fruebatur. Huc cura eum impulit ad statuentium ea, quae narrant ad hunc annum Matthaeus Parisius pag. 416 hisce verbis: Circa dierum illorum curricula, Rex Francorum Parisiis convocatos omnes ultramarinos, qui terras habuerunt in Anglia, sic est affatus: Quienique in regno meo conversatur habens terras in Anglia, cum nequeat quis competenter duobus dominis servire, vel penitus mihi, vel regi Angliae inseparabiliter adhaereat. Unde aliqui terras et redditus habentes in Anglia, eas relinquentes, possessionibus, quas habebant in Francia, adhaeserunt; aliqui e converso. Ita absceindebatur perpetuae quorundam nobilium machinationes ad Anglos in Normanniam, aliasve provincie evocandos. Imitatus est factum Ludovici Henricus, sed non ea cum moderatione, ut Gallis liberum reliquerit, vel in Anglia manere, vel suas ibi vendere possessiones, prout liberam reliquerat Anglis S. Ludovicus: sed Rex Angliae, teste Parisio, omnes de regno Francie, praecipue Normannos, jussit terris suis, quas in Anglia habuerunt, disseisiri. Videbatur id quidem iudicis contrarium, sed volebat Ludovicus ob damnum quorundam pacem turbare; credibile tamen est, eum curam habuisse, ut reiectis ex Anglia dumna aliunde resur-

Legem atque Ludovicus ca pacem cum Anglis fruatundam.

E

i. e. spoli

F

506 Studuit item Rex egregius pacem conservare in comitatu Petrocoricensi, quae per Eliam Taitiarandum illius comitem aut perturbata jam erant, aut perturbanda videbatur. At tamen, ut non minus alieni juris quam pacis erat studiosus, inquirere voluit, quid juris in illo comitatu habuissent olim Angliae reges, quid Ludovicus VIII, qui comitatum Anglis ademerat: praesertim an illi jus habuissent exigendi tributum pro securitate et pace conservanda, quod commune passim roebant. Responderunt Petrocoricenses tum ecclesiastici tum civiles magistratus, jure illo gurisos fuisse postremos Angliae reges Henricum II, Richardum, Joannem: et patrem Sancti, Ludovicum VIII, eodem jure per biennium, quo comitatum possederat, fuisse usum. Utramque Petrocoricensium epistolam exhibet Martenius tom. 4 Collectionis amplissimae col. 1280 et 1281. Hae ex dictis litteris certa sunt. Certum quoque est ex litteris comitem Petrocoricensem litem habuisse cum incolis Podii sancti Frontonis Petrocoricensis, iisque damna intulisse non modicum, adco ut regis quo-

pacem rebus Ludovicus in Petrocoricensibus pensand

que

A que ministris se videatur comes opposuisse. At non æque constat, quo tempore contentiones illæ sint iunctæ; crediderim tamen captas circa hunc annum, eamque fuisse occasionem, cur Ludovicus de jure suo jam dicto inquireret. Porro causa comitis, ejusque ultersariorum, delata fuit ad arbitros, qui coram Rege sententiam pronuntiarunt. Sententiæ hujus partem inseruit litteris suis S. Ludovicus apud datatum Martenium col. 1296, ubi hæc invenio: Inter cetera fuit ordinatum, quod omnes redditus et omnia jura, quæ habebat idem comes in villa Podii S. Frontonis, de quibus per recognitionem consulum dictæ villæ et alias legitimo modo constiterit, quod de ipsis erat in possessione pacifica dictus comes, antequam guerram moveret contra burgenses predictos, nos, quamdiu vixerit idem comes, vel quamdiu placuerit nobis, habeamus et teneamus, eorum tamen proventibus per triennium proximum post ipsius arbitrii prolationem distribuendis inter uxores et liberos pauperum occisorum in terra illa de villa Podii S. Frontonis vel heredum ipsorum. Hanc sententiam hoc ipso anno 1244 prohibitam suspicor,

B nimirum ubi Rex comitem coegerat, non bello, ut coeperat, sed judicio arbitratorum causam suam decidere. Ceterum clementissimus Princeps, ubi per redditus triennii latorum damna erant resarta, gratiam præstitit comiti per hanc ipsam chartam, quam citamus, eamque in jura sua restituit sub conditionibus variis, inter quas erat quod semper de cetero fidelis erit, ex quo colligitur, se Regi primum in illa contentione opposuisse. Altera erat, quod comes cum Roberto Regis fratre transfretaturus esset in Terram sanctam contra Saracenos. Hisce promissis, juramentoque firmatis a comite, Crispiaci mense Aprili anni 1247 in jura sua restitutus est: at clare non dicitur, an triennium a prolata contra comitem sententiâ tunc esset elapsum: unde illius judicii tempus manet incertum. Geminam litem minori molimine Rex ipse amice composuit anno 1244. Altera erat cum Joffrido Catalaunensi episcopo, ejus electio dudum fuerat litigiosa de proventibus istius ecclesiæ: altera cum episcopo et capitulo Carnotensi de præbendarum quarundam collatione. Utriusque compositionem exhibet landatus supra Martenius col. 1281, et 1282.

C 507 Graviter ab aliquo tempore Henricus Angliæ rex persequabatur Willelmum episcopum Wintoniensem, licet varii pro eo intercederent episcopi. Hunc igitur virum landatissimum S. Ludovicus, miserorum tutor, in regno suo exsulem excepit, et suscepit defendendum. Fugisse eum ex Angliâ x Kalendas Martii narrant Parisius pag. 418, relatoque adventu in Galliam, hæc subdit: Et inde se ad Abbevillam * transferens, obvium habuit Regis Francorum nunciium solennem, qui eundem episcopum ex parte domini sui Regis cum gaudio et vultu suscepit serenissimo, in omnibus ei spondens ejusdem Regis consilium et auxilium cum consolatione et protectione. Præcepitque ex parte Domini sui, ut major Abbevillæ promptam haberet totam communiam ipsius civitatis ad ejusdem episcopi defensionem, si forte insequerentur ad nocendum aliqui ex parte regis Anglorum, ita scilicet, ut si opus expostularet, ad arma convolantes, hostiliter pro episcopo contra omnes illi adversantes dimicarent. Quem demum ingenti totius Angliæ gaudio, quod vir pius ac prudens

esset, ab Henrico sedi suæ restitutum, refert Spondanus ad hunc annum num. 6.

508 Pietatem suam eodem anno egregie ostendit S. Ludovicus, dum monachos Cistercienses invisit cum familia regia. Audi hæc de re Matthæum Parisium pag. 439: Imminente vero sancti Michaelis festivitate, convenientibus, ut moris est, de diversis regionibus abbatibus Ordinis Cisterciensis ad suum capitulum generale, venit illic devotissime dominus Rex Francorum, precum suffragia ab omnibus ipsis monachis congregatis petiturus. Comitabatur autem cum nobilibus domina Blanchia mater ejus, quæ a domino Papa privilegium impetraverat, ut liceret ei domos religiosas Cisterciensis Ordinis cum duodecim mulieribus orandi gratia intrare. Erant etiam ibidem cum dicto Rege et matre ejus pro causa memorata fratres Regis, Atrebatensis et Pictavensis comites, dux Burgundie, et sex comites Franciæ cum ipsis. Qui cum appropinquarent ecclesiæ Cisterciensi, descenderunt de equis suis ob reverentiam ecclesiæ, et ab eodem usque ad ecclesiam loco; videlicet quantum jacere solet arcubalista, ordinate ac reverenter orantes progressi sunt. Et ecce omnes abbates cum universo conventu, videlicet quingenti, eis appropinquantibus cum processione occurrerunt ob honorem domini Regis, qui tunc primo ad eorum venerat monasterium. Hæc in adventu.

509 Edmundus Martene sæpe a nobis memoratus in Thesouro anecdotorum tom. 4 edidit Statuta selecta capitulorum generalium Ordinis Cisterciensis, in quibus occurrunt quædam hæc spectantia. Vetus non modo erat in præfato Ordine carnes comedere monachis, sed nec aliis in eorum monasteriis id permittebatur. Noluit piam legem infringere Rex sanctus, sed facultatem manducandi carnes sibi, suisque postulavit a capitulo. Refertur id in Statutis anni 1253, col. 1401 his verbis: Cum illustrissimus Rex Francorum Ludovicus et inclita rerodationis Blancha mater ejus, una cum nobili prole sua, nobilibus Atrebatensi et Pictaviæ comitibus; et Isabella sorore eorumdem, orationes ab Ordine tempore capituli generalis personaliter petiti accesserint, licet fatigati ex itinere, in Cistercio non nisi de licentia capituli generalis carnes comedere voluerunt, et hoc extra terminos. Facultas autem comedendi carnes in Statutis anni 1244, col. 1382 sic exprimitur: Dominus Rex et regina Franciæ veniendo ad capitulum generale, conceditur eis ad præsens et suis, uti carnis in domo ducis, et in domo ducissæ, extra terminos: ita tamen quod de cetero in domo Cistercii, vel aliis in consequentia non trahatur. Hæc sive eximiam pii Regis in monachos, disciplinamque monasticam demonstrant observantiam. Verum hanc licentiam carnes comedendi perperam restringit Chazius pag. 389 ad solum Regem et reginam, cum manifestum sit, omnibus datam esse ex verbis: Conceditur eis ad præsens et suis.

510 Circa preces autem a Rege, reginaque petitas, hæc ibidem leguntur statuta: Illustri Regi Franciæ, et domine Blanchæ reginæ matri ejus pro devotione nimia, quam prætenderunt veniendo ad capitulum generale, et affectione pia, quam habent ad nostrum Ordinem universum, conceditur a capitulo generali, ut tres Missæ de Spiritu sancto, et tres Missæ de B. Virgine celebrentur pro ipsis per totum Ordinem a singulis sacerdotibus. Item, ut audito co-

AUCTOR
J. S.

eximia pietate
accedit capi-
tulum genera-
le Cisterciensis.

ubi carnes
manducare
remit sine
licentia ca-
pituli.

F

et preces mo-
nachorum po-
stulatas im-
petrat:

rum

episcopus
Wintoni-
ensis
legatus ex-
cit:

Abbevillæ
in Picardia

AGRODUF
J S

rum obitu, plenaria duo servitia primo anno, similiter et secundo alia duo persolvantur utrisque per Ordinem universum. Nihilominus anniversaria eorum in singulis domibus nostris perpetuo celebrabuntur solemniter in conventu, et die illa pro ipsis celebrent universi. *His subnectuntur Officia anniversaria pro patre ac matre reginæ celebranda. At singularis plane gratia paullo ante expressa legitur hoc modo: Scribantur per abbatias Ordinis nostri in regno Franciæ in margine juxta primum MEMENTO, propria nomina Regis et reginæ Franciæ, Ludovici et Blanchæ, ut de ipsis habeatur memoria specialis. Alias rursus preces anno sequenti pro S. Ludovico indietos ibidem in statutis invenies. Nunc videamus, quid monachi Regem flagitaverint.*

orant vicissim
monachi, ut
Pontificem
luratur contra
Fredericum

541 Innocentius Papa, redintegrata inter ipsum et Fredericum discordia, in pervigilio apostolorum Petri et Pauli clam Roma profugerat, atque ad partes Galliæ arcebat, asylum ibidem contra vim imperatoris quasiturus. Cum autem novisset Ludovicum ad capitulum Cisterciense accessurum, ejus protectionem per monachos postulandam duxit. Audi Matthæum Parisium loco citato hæc narrantem: Dominus autem Papa hæc prænoscens, miserat ad capitulum quandam elegantem epistolam, petens instanter et devote, ut ipsi omnes abbates et conventus, cum ad ipsos in capitulum eorum adveniret dominus Rex, fraterunitatem et orationes eorum flagitaturus, flexis genibus et junctis manibus, ipsum efficaciter et devote deprecarentur, ut secundum antiquam et consuetam Franciæ consuetudinem et libertatem, Patrem suum et Pastorem summum ac præcipuum Ecclesiæ Rectorem, videlicet Romanum Pontificem, contra insultus imperatoris, quos declinavit, quem in eadem epistola lilium sathanæ nominavit, potenter tueri et defendere dignaretur. Et si necessitatis articulus exposularet, suum pandens ingenium pietatis, eum in regno suo benigne receptaret. *Infra vero habet sequentia de contra imperatoris: Hæc autem imperator ibidem nuncios suos solennes, ut quod ab ipsis postularetur, effectum non sortiretur.*

quod se factu-
rum pronun-
tiat: eum la-
men Remis se-
dem figere
non sinit

542 Cum autem dictus dominus Rex in capitulo, anteposita reverenter matre sua, resedisset in medio magnatum et abbatum, ipsi omnes abbates et conventus, flexis genibus, et junctis manibus, obortisque lacrymis, ipsum Regem humiliter postularunt, quod prædictum est. Quod cum videret dominus Rex, et audisset, et ipse contra eas genua curvans, ipsis favorem præstitit, affirmando, quod quantum honestas permetteret, ipsius imperatoris Frederici injurias ab Ecclesia propulsaret, et ipsum dominum Papam, si consilium optimatum suorum*, quod non potest aliquis regum Francorum subterfugere, exultantem liberaliter receptaret. Abbatibus autem Regi super hoc gratias multiplicantes, speciale suorum bonorum operum ei participium* concesserunt. Non defuisse promissis suis Ludovicum, ostendunt ea, quæ suo tempore referuntur. Quod vero attinet ad articulum postremum de recipiendo in Gallia Pontifice, si necessitas eum cogeret eo se recipere, cui Rex duntaxat consensit sub conditione, nimirum si regni proceres non repugnarent: plus deinde per legatos suos petiisse videtur Pontifex, quod Gallia magnates non concedendum judicaverant. Quippe Monasteriensis ad hunc annum pag. 318

adde
consentire

4. e. commu-
nicationis

sic habet: Rex autem Franciæ comperiens, quod dominus Papa regno suo appropinquavit, sciens quod de adventu suo nihil boni Regi vel regno proveniret, convocavit magnates suos, consulens eos, quid super his foret agendum: et cum convenissent, ecce Papalis petitio directa est ad ipsum Regem et proceres, ut liceret ei ad Remensem civitatem, qua tunc suo antistite viduabatur, se transferre. Quod cum Franciæ attoniti audissent, statim constanter responderunt, hæc se nullo modo velle tolerare. Rescripsit ergo Rex Franciæ domino Papæ moderate, proceres suos nullatenus velle consentire, ut in Franciam veniret.

543 Idem Pontifici negatum fuisse ab Angliæ et Aragoniæ regibus scribit Parisius pag. 443. At prorsus incredibile est, Pontificem hæc irritatum contra Ludovicum, aliosque reges erupisse in verba illa contumeliosa, quæ idem scriptor confurrit, ex bile sua Pontificis animam mensus, aut certe mendacis vulgi calumnias temere secutus. Si propter auctoritatem Matthæi Parisii hæc credere potuit Chazius, prout scribere potuit pag. 391, credulus sane fuit in iis, quæ jam summorum Pontificum parum sunt propitia. Quippe ne sibi quidem cohæret fabella apud Parisium pag. 446: Dixit, inquit, in iracundia magna, voce susurra, oculos obliquando, et nares corrugando: Expediit ut componamus cum principe vestro, ut hos regulos conteramus recalcitrantes: contrito enim, vel pacificato dracone, cito serpentuli conculebantur. *Et verba sensum habent. dicta fuisse oportet cuidam Frederici ministro: referuntur tamen occasione legati ex Anglia, ut vult, ejusdem Verum sive imperatoris, sive alterius principis ministro dicta fingamus, prudentior erit Innocentius IV, quam ut similia diceret coram ministro cujuscunque principis, quæ natæ erant omnes principes ad indignationem gravissimam provocare. Præsertim cum eo tempore principum Christianorum ope indigeret, eosque aut eorum procuratores ad concilium invitare vellet. Siquis velit hæc secum mussitasse Pontificem, sensus non cohæret: nec verisimile est, hæc secum dicturum fuisse presentibus aliis, qui ea efferre in vulgus possent. Restat igitur, ut credamus a Fredericianis confictam hæc calumniam, nisi ipse fuerit Parisius, aut ejus Historiæ alius deinde adjeerit. Hæc pauci e multis, quæ contra hæc fabellam profertur possunt. Ceterum, quod Chazius, et Daniel ad hunc annum, verba expriment Parisii sensu magis verisimili, eorum potius fidem in scribendo minuit, quam facti verisimilitudinem auget.*

Matthæi
Parisii
in Pontificem
referuntur

p

544 Porro ingressum in Galliam non omnino negatum fuisse Pontifici, sed stabilem Remensem in urbe habitationem improbatum, evincitur ex ipso Chazio, qui pag. 392 ex Ms. narrat, petiit fuisse a Pontifice congressum Cluniaci eum Regem habendum, ac Regem jam se disposuisse ad iter, cum illud morbo impeditus differre coactus est in annum sequentem. De morbo hoc Regis gravissimo agunt auctores ceteri varii. Eum Parisiis contigisse ait Joinvillius nnn. 40; sed Vita secunda nnn. 18 una cum variis melioris notæ auctoribus Pontisariæ Regem ægrotasse referunt, de quo non videtur dubitandum. Quam pie matrem et Christiane in morbo se gesserit, loco citato invenies in Vita secunda: ubi et duplici tertiana laborasse dicitur, et adjungitur, miraculo sanatum fuisse, ut vulgo credebatur. Bre-

ingres-
sionem
in Galliam
non
omnino
negatum
fuisse
Pontificem

A *ve Chronicon S. Dionysii apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 197 hæc breviter memorat ut annum 1244 : Hoc anno cepit Rex Francorum Ludovicus die Sabbati ante festum S. Lucie (quod incidit in xiii Decembris) valida febre, et vehemente fluxu ventris apud Pontisaram graviter infirmari. Eadem habet Vangius, ex quo phira mor adducemus.*

345 *Mutthæus Parisius morbum, recuperatamque ruelitudinem sic refert pag. 440 : Eodem anno, in Adventu Domini, Rex Francorum Ludovicus, ex reliquiis corruptelar, quam in Piclavia, cum negotiis belli indulisset, contraxerat, graviter infirmatus, in exstasim lethalem raptus, jacuit aliquot diebus quasi mortuus, et assertione plurium circumsedentium, penitus exanimatus. Assistebant autem mater et frater ejus, et quidam alii ejus familiares, credentes quod jam Rex mortuus obriguisset. Sed mater ipsius, profundiora aliis trahens suspiria, singultibus ait sermonem prorumpentibus : Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Et salva hodie regnum Francie, quod hæctenus*

B *honorifice semper sustinisti. Et applicans crucem sanctam, et coronam, et lanceam Christi, suo tempore acquisitas, corpori Regis filii sui, et votam faciens pro eo, quod si ipsum dignaretur Christus visitare, et sanum reddere, et conservare, cruce signaretur sepulcrum ejus visitaturus in terra, quam proprio sanguine consecravit : et cum ipsa, et omnes alii præsentem, pro ipso corde sincero et perfecto orationem continuassent, ecce Rex, qui mortuus credebatur, suspirans, brachia et tibias sibi attraxit, et postea extendit, et voce præcordiali, quasi ex sepulcro resuscitatus, ait : Visitavit me per Dei gratiam Oriens ex alto, et a mortuis revocavit me. Subjungit crucem a Ludovico assumptam pro expeditione transmarina, quod postea referemus. Sacra pignora S. Ludovico applicita, indeque vitam quasi restitutam, scribit etiam Westmonasteriensis sub finem hujus anni. At hallucinantem manifeste Parisium in voto a Blancha facto ille non sequitur : nec alii auctores de admotis Regi Dominicæ passionis instrumentis meminere.*

C *346 Luctum regni et curam multorum describit Nangius pag. 341 : Postquam autem, fama nuncia prævolante, Francorum auribus rumor insonnit, quod fidei Christianæ et Ecclesiæ sanctæ Dei defensor in terra singularis, præ ægritudinis pondere periclitaretur, corda eorum non modica replevit amaritudine, et dolore. Archiepiscopi autem, episcopi, et abbates quam plurimi, nec non barones Franciæ, prout decebat, compatientes Regi suo, Pontisaram quantum advenerunt, expectantes per duos dies, quid Deus de dicto Rege disponere dignaretur. Sed Regis infirmitatem videntes crescere, placent ipsi ut divinam clementiam implorarent, quatenus Deus, qui omnia solus potest, virtutem suam circa infirmum Regem ostendere dignaretur. Destinantur igitur nuncii per ecclesias cathedrales, ut in illis elemosynæ et orationes ac solemnes pro Rege fierent processiones. Sed Regis ægritudine postea ingravescente, creditus fuit Rex per magnum unius diei spacium spiritum exhalasse, statimque totum palatium repletum fuit clamoribus dicentium, Regem migrasse ad Dominum. Cum autem de diversis partibus illi multi præsentem adessent, tantus clamor celari non potuit. Quinimo usque ad aures san-*

clissimi Papæ Innocentii tunc apud Lugdunum commorantis pertransiens, ipsum dolore nimio reddidit mirabiliter consternatum. Nec mirum, cum illum audisset expirasse, qui sauciam Ecclesiam illis diebus angustiarum flatibus et procellosis tempestatum fluctibus mirabiliter concussam, suæ virtutis brachio singulariter tuebatur.

347 Sed tandem ille, qui ventis et mari imperat, qui quondam intrans domum Symonis imperavit febre, qua socrus ipsius Symonis tenebatur, et dimisit illam, pulsatus lacrymis, elemosynis, orationibus, suspiriis, et gemitibus plurimorum, Regis infirmitati imperans, ipsam aliquantulum alleviavit. Ut autem ab illa exstasi ad se ipsum rediit, crucem protinus transmarinam instanter petiit et accepit. *Richerius monachus Senoniensis, qui illo florebat tempore, in Chronico apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 632, divina revelatione Regem ad crucem sumendum movitum fuisse, narrat his verbis : Rex igitur Francorum gravi detentus infirmitate usque ad mortem ægrotavit, cui talis apparuit visio. Videbat se in transmarinis partibus esse constitutum, ibi enim nostri Christiani et Saraceni ad pugnam parati erant, et congregientes acriter inter se pugnabant, et postquam diu pugnatum est, Saraceni nostros vicerunt, et omnes aut interficiebant, aut captivos ad terram suam deducebant, ita quod de tanta multitudine nostrorum vix xv milites de bello fugientes remansisse dicebantur. Quod cum Rex Franciæ videret, valde indoluit : cui fertur dictum fuisse : Rex Franciæ, hoc irrecuperabile damnum vindica. Rex autem ab hac visione reversus, vovit se ad Terram sanctam post duos annos properaturum : et statim sibi crucem dari precipiens, invita matre domina Blancha, cruce signatus est. Pugna quippe ab ipso Rege intuita accidit in festo S. Andreae, et sicut viderat, verum fuit. Clades hæc accepta fuit a Chorasminis, de qua postea.*

348 *Chazius, non æque facilis ut revelationes divinas, quam ad probrosos Mutthæi Parisii calumnias asserendas; pag. 396 probationes exigit fortiores ad fidem huic revelationi habendam. Ausim tamen asserere non tam fortes contra hanc visionem rationes adducendas, quam prolatae sint contra varia ex solo Purisio asserta. At rem ipsam expendamus. Faret quidem revelationi tam diuturna mentis alienatio, faret tam firma voluntas Regis ad crucem sumendam, mox ut menti fuit redditus, licet antea ad mortem pie obviandam se parasset, nulla de cruce sumenda mentione facta : verum obstat aliorum auctorum silentium, quod tamen et in aliis contingere experimur. Obstat deinde visioni huic, quod clades Christianorum contigerit ante illam mentis alienationem. Sed responderi potest, cladem præteritam Regi ostensam esse, priusquam illius notitia in Europam pervenerat. Unde quantum fidei habendum sit isti visioni lectoris permitto iudicio. Quidquid autem sit de hac visione, Rex sibi redditus, mox obfirmato animo crucem petiit. Audi Martinum Saunatum lib. 3, part. 12, cap. 4 : Accidit autem, ut Rex Ludovicus circa festum beatæ Lucie ita insensibilis factus sit, ut mortuus reputaretur a multis... Ut autem ex illa exstasi ad se rediit, circumspiciens jubet Parisiensem episcopum erorari : tunc mæror in lætitiâ convertitur, et præsul protinus præsentatur. Ait autem illi Rex : Domine episcope, ego vos requiro, ut crucem ultra-*

AUGUSTI
J. S.
LUGD.

tandem menti
restitutus,
prævia for-
san revelatio-
ne

divina, cruce-
m ad expedi-
tionem trans-
marinam sum-
mit :

F

marinam

AUCTORE
J. S.

matre. alii-
que repugnan-
tibus. crux in
caelo visa :

* i. e. cubiculo

* i. e. sanitati
restitutio

marinam in eis humeris imponere debeatis.
519 Hoc audientes mater et conjux, flexis genibus orabant, ut plenam expectaret corporis sanitatem : tunc demum faceret quod liberet. Commotus ille respondit; cibum aut potum nequaquam sumpturum, nisi crucem prius sumeret, transmarinam : et ab episcopo crucem iterato requirit. Episcopus postulatam crucem denegare non audens, illi crucem imponit, non sine lacrymarum imbres; cunctisque tam in camera quam in aula cum singultibus gemitibus, non minus quam si vita excederet, lacrymosis. Crucem vero suscepta, ressanatum * se fore protestatus est. *Cousona his habent Joinvillius et Vita secunda locis ante citatis. Dubium videtur, an ad hoc tempus referendum sit, quod scribit Cantipratanus lib. 2 de Apibus, cap. 3, num. 9, de cruce u se in caelo visa : nam alius ab eo signatur annus, quod fortasse incuria describentium contigit. Sive autem ad hunc annum, sive ad aliam res pertineat, verba ejus accipe : Nec non et ego, fidelium novissimus, antequam piissimus Ludovicus Francorum Rex anno ab Incarnatione Domini MCCXLVI crucem transmarinam susceperet, crucem in caelo ex clarissimo et sidereo lumine vidi, nec recolo me decentius et operosius formatam crucem nunquam sub aliqua materia, vel figura vidisse. Octenos habere cubitos crucem ipsam in longitudine mihi planissime visum est. Serenum caelum erat valde, et sine aliqua nube in aliqua parte sui, sub nostro horizonte caelum erat coloris unius. Haec de cruce in morbo suscepta : nunc qua demum modo valetudini restitutus sit Rex sanctus, ex Nangio audiamus, neque enim statim integram valetudinem recuperavit.*

deinde, corporibus S. Dionysii et sociorum martyrum
* id est Beati

520 Tandem, inquit, quia Regis aegritudo adeo gravis erat, ut medici desperarent de ipso, Rex et serenissima mater ejus domina Blancha regina petierunt Odonem abbatem ecclesiae macharii * Dionysii, ut sacratissima corpora Dionysii, Rustici, et Eleutherii, quorum patrocinio tota gaudet regio, regni stat potentia, de cripta, in qua quiescebant, ut suis precibus Regi sanitatem impetrarent a Domino, tollere et elevari facere non differret. Rex siquidem post Dominum, et sacratissimam Virginem Matrem ejus, in ipsis, utpote in suis et regni sui advocatis et protectoribus, confidentius sperabat, nec immerito. . . Tunc Odo Clementis abbas praedictae ecclesiae, Regis devotionem erga beatum Dionysium considerans, ipsius petitioni annuens, die Jovis proxima ante festum Dominicae Nativitatis ad suam ecclesiam properavit. Quam illico cereis circumquaque positus, quemadmodum in praecipuis solemnitatibus fieri solet, ut in crastino ad tam sanctas removendas reliquias devotio adstantium et animi ad Deum excitarentur, et ut ipsis martyribus congruus honor dignanter exhiberetur, pretiosissimis jussit palliis adornari. Sed dum ista in praedicta ecclesia die Jovis ante Nativitatem Domini parabantur, auditum fuit Parisiis, quod pro salute Regis beatorum corporum martyrum, quae nunquam nisi solummodo pro salute regis Franciae, vel regni sui periculo, de loco suo extrahuntur, essent in crastino extrahenda, et ad processionem deportanda. Undo accurrit in crastino utriusque sexus virorum ac mulierum ad tam sanctum spectaculum copiosa multitudo. Sed et tam clerici quam laici ruebant caervatim, gloriosos martyres cernere cupientes.

521 Sic igitur adstantibus reverendis patribus Carolo Noviomensi et Petro Meldensi episcopis, ac Odone ejusdem ecclesiae sancti Dionysii abbate, aliisque personis gloriosis quam plurimis et honestis, die Veneris ante festum Dominicae Nativitatis, facta oratione, levata fuerunt et extracta illa pretiosissima corpora de cripta, quae subitus pyramides est aureas, ubi in capsulis electricis longo tempore quieverant diligentissime sigillata, et super altare ipsorum martyrum pretiosis palliis decoratum collocata. Deinde processione preparata, quae facta fuit undis pedibus, suspiriis, singultibus, et lacrymis, plus quam psalmis, ad Dominum resonantibus, fuerunt ad processionem ob Regis salutem, quam idem Rex sibi sperabat per dictos martyres impetrari, per claustrum et ecclesiam deportata. Nec fuit Rex fraudatus a desiderio suo : nam ex quo sancti martyris ad aures benigni Jesu pulsaverunt, visitavit ipsum Dominus, recordatus misericordiae suae. Et ex illa hora, qua corpora sacrosancta gloriosorum martyrum Dionysii, Rustici, et Eleutherii, ad processionem deportata sunt, paulatim aegritudine Regis decrescente, E cepit Rex melius se habere. Cujus sanitas in brevi totaliter subsecuta, corda Francorum et omnium fidelium exultatione laetitia * quam plurimum hilaravit. Quae Regi tunc illa infirmitas ex profundo consiliorum Domini tam salubri quam necessaria provisione a multis creditur provenisse : nam ex incommodo praecedenti sequentis fructus habilitas multiplex collecta est, ut fuit Terrae sanctae subsidium, et regni ejus melioratio, ut patebit. Sic philosophatur Nangius. Quid autem fecerit pro Terra sancta, post recuperatam sub initium anni sequentis valetudinem, dicitur suo loco.

D
exposita, et
circumstantia,
valetudinem
restituitur

* forte laetitia

§ XLII. Anno 1245 facta ad promovendam expeditionem transmarinam : excommunicatus in concilio Fredericus : colloquium Ludovici cum Pontifice : peregrinatio ad Rupem Amatoris : natus filius : acta a Rege matrimonio Caroli fratris.

Anno 1245 varia rursus narranda occurrunt, et discutienda : at ne flum narrationis saepe cogor interrompere, primum referam, quid toto hoc anno ad sacram expeditionem promovendam Rex sanctus praestiterit, licet ordine temporis alia quaedam praecesserint. Martinus Sanutus lib. 3, part. 12, cap. 1 postquam morbum Regis, cruceque ab eo susceptam retulerat, ita subjungit : Et postquam convalescit, ultramarinos litteris confortavit, asserens se cruce signatum illius Regis intuitu, qui nimia karitate pro humano genere in cruce pependit : proinde civitates et fortalitia viriliter sustinerent, quia ipse eis veniret, quoad posset celerius, ad succurrendum. Similia habet auctor anonymus, sed coaevus, Gallica lingua Historiam Guilielmi Tyrri de bello sacro prosecutus, quem saepius per decursum citabimus, apud Marteanum tom. 5

Rex subsidi-
um cum lit-
teris mittit in
Terram Sanctam ;

A *Collectionis amplissimæ col. 730. Addit ad hæc Matthæus Parisius ad hunc annum pag. 444 sequentia* : Et ut abstergerentur lacrymæ a maxillis matris nostræ Ecclesiæ, deplorantis filios suos imper trucidatos, Dominus Rex Francorum, Hospitalarii quoque et Templarii, milites neophytos et manuum armatas cum thesauro non modico illuc ad consolationem et auxilium ibi commorantium, et impetus quotidianos Chorosminorum et aliorum infidelium sustinentium, festinanter transmiserunt. *Hæc sub initium anni.*

523 *Subdit Parisius* : Procuravit etiam Rex Francorum, ut quidam legatus facundus et discretus prædicator, in Franciam veniret, de negotio crucis instantissime prædicatoris. *Hujus autem adventum in Franciam memorat Naujus pag. 344 hoc modo* : Sequenti mense Augusti post concilium (*Lugdunense*) destinavit Parisius Innocentius Papa magistrum Odonem de Castro-Radulphi episcopum Tusculanum, Sedis apostolicæ legatum, qui prius Parisiensis cancellarius fuerat, ut per totam Franciam prædicaret, quatenus nobiles Francigenæ bellatores pro liberatione Domini sepulchri, et nobis sanctissimæ Hierusalem... signum crucis acciperent sacrosanctæ. Eodem anno infra octavas sancti Dionysii convocavit Rex Francorum Ludovicus grande Parisius parlamentum, in quo prædictus legatus et plures regni Franciæ archiepiscopi, pontifices, et abbates, barones quoque et comites adherere.

B 524 Et tunc ad præfati legati prædicationem, et Christianissimi Franciæ Regis Ludovici exhortationem, Juhellus Remorum archiepiscopus, Philippus Rithriceensis archiepiscopus, Robertus Belvacensis, Garnerus Laudunensis, Guillelmus Aurelianensis episcopi : dominus Robertus frater Regis Franciæ comes Atrebatensis, vir clarissimus Hugo de Castellione comes sancti Pauli et Blesensis, Galchernus nepos ejus, Johannes de Barris vir nobilis, Petrus comes Britannicæ, Johannes filius ejus, (*patri dudum comes substitutus*) Hugo comes Marchiæ, Johannes Montisfortis, Radulphus de Couciaco, et multi alii tam clerici quam laici, etsi non omnes simul, processu tamen temporis signum crucis Dominicæ assumpserunt. *Accedunt ad hos alii apud Parisium pag. 462 : videlicet, Dux Burgundæ, dux Brabanticæ, comitissa Flandriæ cum duobus filiis suis, ... comes Suessionensis ... comes de Dreus, comes de Retel, Philippus de Curtiniaco, Ganterus de Juveni, Ægyllinus de Mailli, advocatus Betuniæ ... archiepiscopus Senonensis, et multi, quos Christus diatim advocavit, et ad suam accendit clientelam. Multi his deinde se adjunxerunt, inter quos fratres Regis Alphonsus et Evolutus. Verum et quidam hic enumerati postea Regem comitati non sunt, quod præ ceteris de comitissa Flandriæ et duce Brabanticæ videtur certum.*

525 Nihil prætermittebat Rex pius, quod conducere existimabat ad sacram hanc expeditionem promovendam. Sic mense Octobri per litteras ad ballivos suos datas cessare jussit per totum regnum privatorum dissidia, indeciasque iniuri ab omnibus in quinquennium. Cavit iisdem litteris, ne cruce signati opprimerentur ob æs alienum a creditoribus suis. Illas vilesis apud Martenium tom. 1 *Collectionis amplissimæ col. 4295. Præterea, ut habet Westmonasteriensis ad hunc annum pag. 326* : Ab ecclesia in regno suo ex permissione et indultu domini Pape de

omni preventu universaliter decimam partem ad promotionem suæ peregrinationis procuravit. *Piam etiam fraudem adhibuit sub fine hujus anni, qua plures ad crucem sumendam induceret. Hæc ita commemorat Matthæus Parisius pag. 463* : Appropinquante vero et imminente præclaræ Dominicæ Nativitatis festivitate, qua mutatoria * recentia, quæ vulgariter novas robas appellamus, magnates suis domesticis distribuere consueverunt, dominus Rex Francorum crucis signifer, officium prædicatoris procuratorisque negotii Crucifixi novo modo sibi assumens, capas * cum suis pertinentiis de pretiosissimo panno multo plures quam moris habuit, cum pellibus variis imponendis, jussit comparari : et de subtili aurifrigio * factas in locis caparum humeralibus cruce insui opere furtivo ac nocturno prudenter curavit, et imperavit.

526 Et mane, cum adhuc sol nondum oriretur, milites capatos * capis Regis jussit cum ipso Rege Missam audituros in ecclesia comparere. Quod cum fecissent, et mane, ne somnolentia aut pigritie relarguerentur, in ecclesia Missis celebrandis interessent, rebusque jam color rediit vultu nitentis syderis : et secundum illud Persei proverbium, melius spectatur mantica tergo : quilibet in alterius humeris crucis insutum signaculum intuetur, lit jocunda admiratio, ac tandem comperiunt, quod pie sophisticatos * sic decepit eos dominus Rex ; novum, et nunquam auditum iniens prædicatoris officium ; factus potius realis prædicator quam verbalis. Cumque eis indecens ac turpe, imo indignum videretur, ipsas cruces deponere, risum, nec tamen derisum, cum jocunda lacrymarum effusione facientes, dominum ipsum Regem Francorum propter hoc factum PEREGNANDONUM VENATOREM, et NOMINUM NOVUM VOCAYERUNT PISCATOREM. *Hactenus de promotâ expeditione sacra : ad alia hujus anni gesta progrediamur.*

527 Eodem anno (1245, ait Naujus pag. 342) celebravit generale concilium beatissimus Papa Innocentius IV apud Lugdunensem urbem. In quo cum fratribus Cardinalibus, sacroque conventu prælatorum, deliberatione præhabita diligenti, super Frederici tunc temporis Romani imperatoris nefandis excessibus, ipsum die Lænæ ante festum beatæ Mariæ Magdalene omni dignitate indignum pronuntiavit, et sententiam privavit, omnesque, qui eidem Frederico juramento fidelitatis aut confederationis erant astricti, a juramento hujusmodi absolvit : auctoritate Apostolica firmiter inhibendo, ne quisquam dicto Frederico a die illa tamquam regi * imperatori obediret. Et omnes, qui ipsi deinceps tamquam imperatori aut regi consilium vel auxilium aut favorem præstarent, ipso facto denunciavit excommunicationis vinculo subjacere. Sed et illis, ad quos in eodem imperio imperatoris spectabat electio, eligendi liberam annuit potestatem. *Rationes quasdam latæ in Fredericum sententiæ subdit auctor ; sententiam vero ipsam habemus apud Labbeum tom. xi Conciliorum col. 640 et seqq., ubi et alia ad Frederici causam spectantia studiosus lector reperiet : nam mihi tantum incumbit referre, quo modo in illis se gesserit Ludovicus.*

528 Auctor Chronici Senoniensis apud Acherium tom. 2 *Spicilegii pag. 632, relata paucis verbis sententiâ prædictâ, hæc subjungit de Ludovico* : Sed hoc Rex Franciæ approbare noluit, quia idem Fridericus quondam juratus suis

AUCTOR
J. S

* i. e. vestes

* i. e. multas
laxi res instar
palli

* i. e. in bo
acupicto

et pia fraude
multos ad cruce
m sumen
dam inducit.
- i. e. indutos

E

* i. e. circum
ventos

Deposito Fre
derico in con
cilio Ludgdu
nensi.

F

* aut

Ludovicus, ut
regis serens.

exti-

legatum obti
net a Pontifi
ce ad crucem
in Galvia præ
dicandam.

524 ejus præ
dicationem in
omnibus cruce
m accipiunt
multi nobiles :

olus præfati
Ludovicus ad
expeditionem
promovendam

ACTIORE
J. S.

exliterat. Verum ex his verbis nihil probari potest, nisi Ludovicam, n̄pote pacis unantissimum, doluisse eo demum rem deductam esse: neque enim suscepisset Pontificis contra Fredericam defensionem, si injuste contra eam procedi existimasset. Phirinum itaque laboravit, ut pacem Pontificem inter et Fredericum restitueret, un̄versæ Ecclesiæ utilitate ad hoc excitatus. Hanc in finem rogavit hoc anno Pontificem, ut Lugduno Cluniacum excurreret, quo ibidem cum ipso colloqueretur. Agunt de hoc Regis cum Pontifice colloquio Nangius et Parisius: eorum Nangius errore describitur, ut vult Franciscus Pagius in *Brerario Pontificum Romanorum tom. 3, pag. 309*, seu in *Innocentio IV num. 33*, perperam colloquim: Lugduni habitum esse dicit, cum ex ejus verbis satis pateat, id alio loco fuisse institutum.

anno 1245

329 *Laudatus Pagius, ex Nicolao de Carbio cap. 21 Vitæ Innocentii*, alterius insert dictum colloquium habitum esse anno 1246, non 1245: hæc enim sunt verba Nicolai de Carbio: Interim dictus Pontifex post concilium anno secundo Cluniacum ivit, cum Rege Franciæ et ipsius fratribus locuturus. At vero, si considerasset Pagius cum Rege colloquio mentionem facere, licet duo describantur a Parisio: intulisset potius, Carbio vel de secundo colloquio agere, vel utrumque confudisse, quam contra consensum Nangii, Parisii, et Chronici Cluniacensis, qui primum colloquium anno 1245 referunt, uni Carbio adhasisset: præsertim quod plerique principes, et episcopi plurimi, qui concilio Lugdunensi interfuerant, cum Pontifice Cluniaci fuisse dicuntur in *Chronico Cluniacensi col. 1666 Bibliothecæ Cluniacensis*: nude manifestum fit, id colloquium brevi post concilium fuisse institutum.

magno apparatu Cluniacum tendit:

Cluniacum

forte valens

330 Jam vero de colloquio ipso sic loquitur Nangius pag. 345: In diebus illis revoluto modici temporis intervallo, vir Deo amantissimus Rex Franciæ Ludovicus, flagrans desiderio videndi summum Pontificem, convocata multitudine non modica militia regni sui, fratribusque suis, cum regina Blancha matre eorundem, iter aggressus est, et ut suum hujusmodi propositum adimpleret, Lugdunum * properavit. Sed quam nobiliter et gloriose fuerit circumvallatus gente sua in itinere prædicto, non puto sub silentio prætereundum. Videns * igitur viros industrios, in armis strenuos et expertos, magnifico et decenti armorum et virium apparatu per diversas phalanges antecedere Regem suum in manu fortitudinis, sicut consueverunt incedere castrorum acies ordinate: trifarie enim procedentes similitudinem exercitus prætendebant. Centum siquidem præibant cum balistis, in equis decentissime phaleratis, et centum cum testudinibus sive largis in armis lucidis, et in equis toricali tunica coopertis sequebantur. Veniebat postmodum tertius centenarius munitus armis omnibus, habens in manibus gladios fulgurantes. Ipse autem Rex nobilissimus cum incredibili et gloriosa multitudine militum regni sui quarto agmine procedens, Lugdunum * sic introivit. Ad quem locum universalis Ecclesiæ Pontifex summus accesserat, ut ibidem cum dicto Rege de negotiis sanctæ matris Ecclesiæ loqueretur; habitoque inter eos secreto et latente consilio, idem Rex serenissimus, benedictione a summo Pontifice percepta, eique humili-

Cluniacum

ter vale dicto, in Franciam remeavit.

331 In *Chronico Cluniacensi loco citato Pontifex Missam celebrasse Cluniaci divitur festo S. Andreae, præsentem ibidem cum suis Ludovico, aliisque principibus, Cardinalibus, episcopisque plurimis, ex quo tempus hujus colloquii colligitur. Porro de rebus in colloquio tractatis plura habet Matthæus Parisius pag. 461, cujus verba subjicio: Sub ejus anni spatio dominus Papa ex mandato Regis Francorum, volentis habere cum ipso colloquium, se contulit Cluniacum. Sed non est ulterius in Franciam progredi permissus. Et circa festum sancti Andreae, venit ad eum ibi Rex Franciæ, qui eundem Regem jam quindecim diebus expectaverat, et simul secretissimum tenuerunt consilium, nullo præter eos conscio, dominus Papa, et dominus Rex Francorum, et mater ejusdem domina Blancha, septem diebus. Creditur tamen veracissime, quod tractatum habuerunt de pace inter Ecclesiam et imperium componenda, et qua via pacis honorificæ reconciliatio possit inveniri. Præterea credebatur certissime, quod tractabatur etiam de pace inter Francorum et Anglorum reges reformanda, vel saltem tregis prolongandis; ut sua tutior et securior fieret peregrinatio in Terram sanctam.*

b
ubi cum Pontifice colloquium habuit

332 Utraque hæc Parisii conjectura admodum est verisimilis: nec dubium videtur, quin etiam de bello sacro promovendo inter se tractaverint, cujus studio pacem tantopere desiderabat Ludovicus, quamquam et alias semper pacis inter dissidentes concilianda studiosus. Veram nec credibile, nec his consuetanum est, quod idem Parisius habet sub anni sequentis initium pag. 466, nimirum Regem in eodem hoc colloquio instigatum fuisse ab Innocentio ad bellum Angliæ inferendum. Nec minus sibi contradicit Chazius, dum pag. 413 scribit, Cluniacum a Ludovico ad hoc colloquium electum, quia volebat ut Pontifex regnum Galliæ ingrederetur. An ergo Cluniacum non erat in regno Galliæ, quod Ludovicus VII apud Sammaritanos tom. 4 Galliæ Christianæ pag. 274 Nobilissimum membrum regni sui nominavit. An Matisco, in cujus agro sitam est Cluniacum, ad regnum non pertinebat? At ea civitas non modo in regno, sed itionis erat regiæ; ut ipse Chazius agnoscit pag. 446, ubi Pontificem Matiscone carsum ad Regem venisse narrat. Regemque ibidem consecrationi ecclesiæ S. Petri per Innocentium fuisse adstitisse. Matthæus Parisius adductis supra verbis hæc subjungit: Hoc siquidem finito parlamento, recessurus Rex Francorum, cepit diem parlamenti cum domino Papa in quindena Paschæ; ubi procurabatur Frederici dicti imperatoris presentia. Inde se contulit dominus Rex Francorum ad civitatem Masticonensem: quam cum pretio acquisivisse anno 1239 narravimus num. 370.

ubi quoque an-
ni sequentis
colloquium

333 Nondum hinc recta Parisios reversum opinor sanctum Regem; sed circuitu non modo usum ad Rupem Amatoris pia peregrinatione invisendum. Locum memorat Hadrianus Valesius in *Notitia Galliarum pag. 112 ita scribens: In pago Cadurcino est et Rupes Amatoris, Roquemadour, ad rivum, qui in Duranium delmit, peregrinationibus volivis locus olim celeberrimus. De hoc loco, et sacello eidem beatæ Virginis, miraculis neque ac peregrinationibus illustri, consule Acta S. Amatoris tom. iv Augusti a pag. 16. Porro ad lo-*

per peregrinationem
non parum in-
statuit

cum

A cum memoratum hoc anno peregrinatum esse S. Ludovicum refert Stephanus Baluzius in Historia Tutelensi lib. 2. cap. 25 his verbis : Anno MCCXLV sanctum Ludovicum Regem profectum esse ad ecclesiam beatae Mariae Rapis Amatoris, reperi in eodem Chronico sancti Martialis. Cum itaque multo facilius Matiscone, quam Parisiis eo proficisci potuerit, crediderim hanc peregrinationem eodem tempore institutam, quam suscepisse prius Regem ad felicem expeditionis transmarinae successum potentissimo Virginis patrocinio commendandum facile existauerim.

Natus Regi p-
tius : lex in
Pictones fata:
is arbitrio fi-
nita :

534 Natum hoc anno S. Ludovicum filium alterum, qui defuncto Patri in regnum successit, refert Nangius pag. 342. Verba ejus accipe : Anno Domini MCCXLV. . . ultima die mensis Aprilis. . . peperit de nocto filium Ludovico Regi Francorum uxor sua Margareta. Quem idem Rex nomine avi sui Philippi regis fecit Philippum nominari. Pictones a Gallis prohibitos filias suas nuptui collocare sine eorum licentia, refert Matthæus Parisius eodem anno pag. 464; sed more suo non sine bile in Gallos neque ac Pictones. Controrsaria erat inter comitem Artesium Robertum fratrem S. Ludovici, et monachos S. Vedasti Atebatii super jure quorundam vectigalium, quam illi ad summum Pontificis arbitrium detulerunt. Statuit Pontifex episcopum Albanensem, cujus arbitrio cum pars utraque se subiecisset, ejus sententiam bulla sua confirmavit Pontifex : judicio autem Pontificis acquiescere tum Robertus, tum Ludovicus, Roberti hae de re chartam confirmans. Bullam Pontificis videsis apud Martenium tom. 1 Collectio- nis amplissimæ a col. 1283, in cujus titulo per errorem pro episcopo Albanensi Atebatensem posuit Martinus litis arbitrum. Bullæ subjiciuntur Ludovici et Roberti breviores chartæ, quibus illi sententiam ratam habent. Ex quibus æque ac præcedentibus patet, summam hoc tempore amicitiam dignisse Pontificem inter ac familiam regiam, quod et ex sequentibus fiet manifestum.

C
mors Provin-
cie comitis :
filio ejus natu
maxima heres
instituta, ut
Tolosano pro-
missio ;
Aix

535 Unum superest hoc anno explicandum, quod in hunc locum rejecimus, quia connectitur cum iis, quæ anno sequenti mox enarrabimus. In Chronico Massiliensi apud Labbeum tom. 1 Bibliotheca manuscriptorum pag. 342 ita legitur : xiv Kal. Sept. obiit illustrissimus vir Raymundus Berengarius comes Provinciae apud Aquis*. Raymundus e quatuor filiabus, quas habebat, tres nuptiis illigaverat ante mortem, quartam autem, eamque mitu minimam, in ipso concilio Lugdunensi promiserat comiti Tolosano coram summo Pontifice. Audi ea de re Guilielmum de Podio Laurentii cap. 45 : Tholosanus et Provinciae comites (interfuerunt concilio), qui ibi coram Papa tractaverunt de conjugio inter ipsum comitem Tholosanum et filiam ultimam ejusdem comitis Provinciae contrahendo, Papa dispensaturo super eo propter affinitatis impedimentum. Reversis autem eis ad propria, infra paucos dies comes Provinciae inoritur, dicto conjugio imperato, potuitque tunc addiscere comes Tholosanus, quoniam nocuit differe paratis.

functante To-
losano. mul-
tisque ejus
nuptias impo-
dentibus,

536 Quippe plures hoc matrimonium impedire conabantur, quam speraverat Tolosanus : nam, præter sorores sponsæ, ipsi Provinciae magnates ei adversabantur; dissimularunt tamen, ne vim comes adhiberet. Sic enim pergit laula-

lus auctor : Quod cum innotuisset ei per celestem nuncium, missum a domino Raymundo Ganeclino, tantum interposito uno die festinus recessit cum paucis, nullam secum, vel post se manum trahens armatam, sicut ei a dicto viro fuerat persuasum non oportere enim venire manu armata aut multitudine, prout et ei per Romanum et Alberam domesticos miles otim comitis Provinciae fuerat persuasum, ut sub tali simulatione agerent, ne ipse comes interim vim inferret, donec ipsi, quod secus tractabant, potuissent ducere ad effectum : agebatur enim secreto, quod domino Carolo fratri Regis in uxorem daretur puella, sicut effectus postea demonstravit. Addit comitem per quinque fere menses inani spe lactatum fuisse u magnatibus Provinciae : Nec, inquit, summus Pontifex ad dispensationem processit, regina Franciæ et Alemanniae et Angliæ missis ad hoc contradictoribus impeditus. Et, ut breviter concludam, nuncius, quem mittebat dictus comes dominae reginae Franciæ, ut placeret ei fieri, quod cum patre puellæ fuerat pertractatum, ac etiam promoveret, invenit in via dominum Carolum ad contrahendum cum ea matrimonium festinantem. Rationes non deerant, cur prædictæ tres sorores tantopere impedire conarentur istas sororis suæ cum Tolosano nuptias : nam toties excommunicatus, toties hæreticorum commercio infamis fuerat Tolosanus, ut nuptias illas parum sibi decoras existimare possent. Adde Beatricem, ejusque liberos eo pacto facile privandos fuisse omni hereditate : quippe ad comitatum Tolosanum jus nullum habebant, jus autem ad comitatum Provinciae, quod testamento paterno acquisiverat Beatrix, disputationi obnoxium videbatur, quia Margarita S. Ludovici uxor nata erat maximæ; quæ ratio impellere etiam poterat magnates Provinciae et tutores Beatricis, ut sponsum ei eligendum S. Ludovico gratum, ne jure uxoris suæ Provinciam sibi vendicaret.

AUCTORE
J. S.

E

Ludovicus comitissam Provinciam fratri suo Carolo sponsam asserit.

F

537 Rex Aragoniæ hisce etiam nuptiis se immiscere volebat, atque armata manu circum sederet Beatricem, sive id faceret in favorem Tolosani, sive ut eam filio suo sponsam traderet, ut aliquos tunc credidisse scribit Nangius mox citandus. Verum et Tolosano et Aragonio superior fuit Ludovicus, sponsamque una cum comitatu Provinciae fratri suo Carolo asseruit, intellecta tamen prius Beatricis voluntate. Quippe Nangius pag. 345 ita habet : Sed cum vellet regredi (Cluniac) misit partem militiæ suæ copiosam, quæ Beatricem sororem juniorem reginae Franciæ Margaretae, quam orbatam patre, scilicet comite Provinciae, rex Aragoniæ armato circumvenerat exercitum, et obsederat impulenter, ut eam suo sicut dicebatur, filio traderet in uxorem, de manu ipsius in gladii fortitudine liberaret. Matthæus Parisius pag. 461 hanc manum militarem missam a Rege scribit ad occupandam jure uxoris suæ Provinciam : at hoc verisimile non est ex eis, quæ subjungit Nangius hoc modo : Redente interea illustri Rege Franciæ ad propria, negotio, pro quo milites prædicti missi fuerant, contra regem Aragoniæ potenter et celeriter consummato, idem excellentissimus Rex Francorum consilio hinc inde habito, inquisita prius prædictæ filiae comitis Provinciae voluntate, misit Carolum fratrem suum cum innumerabilis militiæ venustate, ut eadem puellæ nobili coram ipsius famosissimis avunculis, comite scilicet Sa-

AUCTOR
J. S.

baudiae, et Thoma quondam Flandrensi comite, nec non archiepiscopo Lugdunensi, aliaque ejus inclita parentela, in ejusdem matris praesentia solemniter matrimonio jungeretur. Sed matrimonium pertinet ad annum sequentem, de quo mox.

§ XLIII. Matrimonium Caroli : is militia donatus, et comitatu Andegavensi : acta ad Fredericum Pontifici reconciliandum : item ad expeditionem sacram promovendam : his de comitatu Flandriae Regis arbitrio terminata.

Tempus inchoat a Carolo matrimonii assignat Chronicon Massiliense, num. 535 citatum, his verbis : Carolus comes frater Ludovici Francorum Regis contraxit matrimonium cum Beatrice filia illustris comitis Provinciae bonae memoriae Raymundi Berengarii, videlicet pridie Kalendas Februarii. Quantus honor, ait Nangius loco citato, quanto laetitia, quantaque festivitas illic sit habita, non est meae possibilitatis evolvere vel referre. Aliquot autem mensibus post nuptias contractas militari cingulo Carolum donavit Ludovicus, hereditatemque Joannis fratris sui dudum defuncti, qui moriente patre Ludovico VIII, tertius natus e fratribus supererat, donavit liberaliter Carolo, omnium fratrum natus minimo, quem pater moriens clero destinaverat, ut ante jam dictum, et in testamento Ludovici VIII apud Chesnum tom. 5, pag. 325 lector inveniet. Audiamus interim hac de re Nangium : His taliter expletis, inquit, . . . anno Domini MCCXVI in die sanctae Pentecostes, accessit baronum et nobilium non pauca multitudo, apud castrum Meledunum * Ludovicus Rex Francorum illustrissimus anno regni sui vicesimo Carolum fratrem suum junio-rem militem novum fecit, et eidem comitatus Cenomanensis * et Andegaviae * largitus est. Litteras hujus donationis habemus apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 622, et seq., notanturque Anreliae datae hujus anni mense Augusto, in quibus etiam invenies, quomodo dotalium uxoris suae, quod erat in quibusdam Carolo concessis, pari in uxorem ac fratrem largitate mutaverit. Hac tamen in fratrem liberalitate necdum contentus Ludovicus, eidem Carolo comiti Andegaviae et Provinciae sequenti anno concessit quinque millia librarum Parisiensium annui redditus. Litteras hujus donationis edidit Martinius tom. 1 Collectionis amplissimae col. 4299, quas consule.

Cum Fredericus mediator-
nem Regis ex-
petere,

539 Rursum hoc anno laboravit S. Ludovicus ad pacem Ecclesiae restituendam, Fredericum cum Pontifice et Ecclesia conciliare conatus. Agebatur de re Romanorum eligendo, ac revera a quibusdam principibus hoc anno in Ascensione Domini electus est Henricus Thuringiae Lantgravius, ut latius invenies apud Raynaldum ad hunc annum, num. 1 et seqq. Percussit Fredericum haec amuli electio, licet non omnium consensu peractum; cumque ad pacem diligentius sibi procurandam impulit. Nullam au-

tem ad id sibi efficiendum magis promptum, D magisque idoneum noverat, quam S. Ludovicum, quod is eximio teneretur pacis studio, ac pari apud Pontificem valeret gratia. Scripserat jam antea Fredericus post latam in concilio sententiam ad reges Galliae Angliaeque, cujus litteras tradit Matthaeus Parisius pag. 459, quibus, eo judice, merito omuem, quem hactenus habebat in omni populo, igniculum famae, propriae prudentiae, et sapientiae, impudenter et imprudenter extinxit atque delevit. Alias ad Ludovicum litteras dedit apud Martenium tom. 2 Collect. amplissimae col. 1139, quibus se excusat, ac rationes quasdam allegat, cur ipse ad concilium non accesserit : alias rursus ibidem col. 1143, quibus Ludovicum hortatur ad jura communia defendenda. Demum hoc anno xxii Septembris epistolam ad Regem scripsit, qua subsidium promittit ad Terram sanctam recuperandam, rogat Ludovicum, ne sibi sit contrarius, aut Pontifici subsidium tribuat : atque inter alia post querelas quasdam de Pontificibus, sic loquitur :

540 Porro si forsitan Rex praedictus cum Parisius, et nobilibus regni sui, prout tantum Regem et regnum condecet, partes suas interponendas viderit in praedictis, summumque Pontificem, sive per justitiae debitum, vel modo quolibet ad illud induxerit, ut velit praedicta gravamina nobis et aliis Christianis primatibus irrogata, et id specialiter, quod contra nos nuper in Lugdunensi concilio statuit, quatenus de facto processit, cum prorsus de jure non valeat, revocare : nos ob honorem et reverentiam Dei et Redemptoris nostri, nec non ob amorem, quem ad Regem et regnum Franciae praeter caeteris singularem habemus, causam, quae inter nos et summum Pontificem vertitur supra dictum, quatenus contingit eundem, in manibus ponimus Regis ejusdem; parati omnia, quaecumque per nos idem Rex de consilio Parium nobiliumque sanctorum, visis et diligenter auditis nostris juribus, Ecclesiae viderit emendanda, corrigere, et in statum debitum integre reformare. Epistolam hanc edidit Cangius in observationibus ad Joinvillii Historiam a pag. 56 : eandem recitat Natalis Alexander tom. 7 Historiae suae ecclesiae reeusa a pag. 388 : rerum ex eo non recte eum aliis concludit, Fredericum causam suam permisisse S. Ludovico, regni arbitrio non permisit, nisi sub conditione, quam numquam implendam satis noverat : videlicet ut Pontifex multa ad libitum imperatoris corrigeret, actaque in concilio Lugdunensi revocaret. Itaque causam suam non omnino Regis, et Gallorum procerum arbitrio commisit; Regis tamen intercessionem expetiit; quoque sibi magis demereretur Ludovicum, litteras eodem fere tempore misit ad Siculos, ut equos, arma, victualia, et necessaria quaelibet communis pretio venderent Gallis, in Terram sanctam transfretaturis. Has vide apud laudatum Cangium pag. 57.

541 Non segniter partes suas apud Pontificem pro imperatore interposuit S. Ludovicus : imo id jam fecerat anno praecedenti, ut vidimus : et rursus hoc anno ante acceptam epistolam in alio colloquio Cluniaci habito, si credimus Matthaeo Parisio, qui pag. 468 ita loquitur : Fredericus aliquantulum ad se reversus, forte perterritus, et insurgentiam tumultus per-

quavis causam suam esse arbitrio non omnino permissam,

E

F

Antigenor pro eo apud Pontificem, tum in colloquio citato.

A *timescens tam Germanorum quam Italicorum, et tam suorum quam vicinorum hominum, iramque Dei, ut credere pium est, formidans, tangitur spiritu meliori, et . . . obtulit domino Papæ suorum excessuum facere satisfactionem competentem. Super quo negotio constituit procuratorem et mediatorem dominum Regem Francorum, qui partes suas diligenter interponens, Papam adiit Lugduni commorantem, sed tamen ipsi adventanti usque Cluniacum occurrentem, tractatum super hoc habiturus, siqua pacis forma possit inveniri. Obtulisse ait Fredericum, ut imperium Conrado filio suo traderet, atque ipse abiret in Terram sanctam tota vita sua ibidem contra Saracenos militaturus: quod cum epistola ad S. Ludovicum scripta non cohæret, nec verisimile est de Frederico. Porro verba, quæ in colloquio tum a Rege tum a Pontifice prolata scribit Parisius, non refero: nam ab eo meditata potius ea existimo, quam vere prolata; cum hæc secretius agerentur, quam ut verba utrimque dicta rescire potuerit hic auctor. Ceterum effectu caruit congressus.*

B *542 Institit apud Pontificem rursus S. Ludovicus pro reconciliatione Frederici per legatos ad eum missos. Cujus ardentissimum pro honore Ecclesiæ studium laudans Innocentius, in litteris a Raynaldo datis ad hunc annum num. 35, sic Regem alloquitur: Super eo igitur, quod tu . . . præfatæ honorem Ecclesiæ ferventer appetere, illumque sollicite procurare operis exhibitione probaris, Celsitudinem tuam dignis in Domino laudibus efferentes, gratiarum tibi, quas possumus, actiones referimus. Sane venerabilis frater noster episcopus Silvanectensis, et dilectus filius G. custos Baiocensis tui nuntii, quos nuper ad nostram præsentiam destinasti, inter alia nobis ex parte tua proponere curaverunt, quod inter Ecclesiam et Fredericum quondam imperatorem pacem desideras reformari: ad quam tractandam paratus es ob zelum Dei et reverentiam Ecclesiæ, ex quo tibi tenemur non modicum, instanter interponere partes tuas. Verum scire te volumus, quod nos, et fratres nostri ab eo tempore, quo fuimus supra regimen universalis Ecclesiæ constituti, usque ad tempus concilii Lugdunensis, toto ingenio, totaque sollicitudine, instantes opportune ac importune laboravimus, in vanum tamen, ad pacem hujusmodi obtinendam. Unde amodo per ea, quæ præcesserunt, non speramus posse proficere in tractatu.*

C *543 Sed quia Ecclesia non consuevit claudere gremium redeunti, nos ejus exemplo, cuius sumus, licet immeriti, Vicarii constituti; qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, præfati Frederici salutem appetimus, ipsumque desideramus recipere, si forsân inspiratus divinitus redire velit ad ecclesiasticam unitatem: et ob specialis dignationis affectum, quem ad tuam personam habemus, et de quo speramus, quod non permitteres in aliquo decipi sacrosanctam Ecclesiam matrem tuam, agemus, quanto mitius et benignius cum Deo et honore Ecclesiæ sine peccato poterimus, cum eodem. Data hæc littera Lugduni Nonis Novembris 1246, quæ haud paullo rectius mentem Innocentii explicant quam meditationes Parisianæ, licet quidam auctores moderni illas, ut totidem oracula, scriptis suis inseruerint. Hinc etiam satis evincitur, Pontificem non recusasse intercessionem Ludovici. Cur vero, ait laudatus*

Raynaldus num. 27, intercessoris tanti beneficio pax iniri non potuerit, refert Fredericus ad Pontificis severitatem, qui voluerit, ut sine ullis conditionibus Ecclesiæ sese submitteret: cum ipse imperii et regnorum suorum salvis juribus tantum pœnarum dare ultro se offerret, quantum Ecclesiæ iudicio decerneretur. At fidem ei hæc in re non habuit S. Ludovicus; oblatum enim sequenti anno Pontifici subsidium satis declarat, a qua parte existimaret moram concordie injici, quantumcumque verbis pacem se expetere simularet Fredericus.

544 Hoc item anno S. Ludovicus, ut iter transmarinum sine periculo regni sui aggrediretur, inducias cum rege Angliæ factas, ad aliquot annos prorogandas curavit. Narrat id Matthæus Parisius pag. 466 hoc modo: Imminente vero beati Hilarii festivitate, Rex Francorum de apparatu peregrinationis suæ sollicitus, ut omnia in regno suo pacifice solidata disponerentur, et ne suspecta aliqua, assumpto itinere, post terga relinqueret retiacula, treugas in Pictavia inter ipsum et regem Angliæ initas et iniatas sibi postulavit ulterius prorogari. Obtulit etiam, sed clanculo, ut perhibetur, quamdam formam pacis, sed tamen regi Angliæ scrupulosam: ut scilicet omnes terræ ultramarinæ, quæ quondam in sua fuerunt possessione, præter Normanniam, eidem regi Angliæ ultro restituerentur: ita scilicet, ut ipsam Normanniam, in qua jus se confidebat habere, regno Francorum quietam concederet in perpetuum; uni igitur hujus legationis parti respondit, sed alteram Dominus rex Angliæ majori deliberationi reliquit trutinandam. Primæ igitur parti sic respondit, quod libenter concederet eidem domino Francorum Regi treugas ulteriores ad libitum, ne videretur crucis negotium impedire: ita videlicet, ut non injuriando eidem partem Provinciæ cum iv castris, de quibus fit mentio, ipsum Regem Angliæ ratione matrimonii inter ipsum et Alienoram filiam Raimundi comitis Provinciæ jam defuncti, contingentem pacifice resignaret. Tractatum hunc de induciis effectu caruisse vult Chazius pag. 427: at cas, si minus hoc tempore, ac conditionibus hic relatis, aliis certe conditionibus factas ante discessum Regis omnino existimo. Conditiones etiam pacis, quas Ludovicum proposuisse scribit Parisius, verisimiles non putat idem auctor: nec ego tantum tribuendum autumo auctori tot figmentorum convicto, ut eas certo oblatas credam.

545 Non modo inducias producendas curavit Rex providus, sed et alia, ad expeditionem suam necessaria, sub finem hujus anni præparare cepit. Nam Joinvillius num. 47 refert, ingentem illam cibariorum copiam, quam anno 1248 in Cypro invenerunt collectam, duobus annis præcedentibus emptam fuisse. Unde ad hunc et sequentem annum referenda veniunt verba Sanuti, qui lib. 3, part. 12, cap. 2 sic scribit de Ludovico: Post crucem acceptam, dispositis pro se et regno negotiis, mittit ante faciem suam, qui in Cypro victualia et opportuna quæque præparent. Huc etiam pertinet, quod refert hoc anno Matthæus Parisius pag. 473: Dominus igitur Rex Francorum, ne sibi possit interjicere nocumenta Fredericus peregrinatus, et portuum opportunitatem denegare navigaturo; sibi in Provincia super mare Mediterraneum portum aptissimum multis effusis sumptibus præparavit,

ACTORE
J. S.

Inducias cum
Anglis protrahendas curat
Ludovicus;

E

F

cibaria in
Cypro parat,
et portum ad
Aguas - mortuas,

AUCTORE
J. S.

ravit, et castris fortissimis prudenter communi-
vit. Sed errat in geographia Parisius : neque
enim dubium esse potest, quin loquatur de
Aquis-mortuis, ad mare quidem Mediterraneum,
at non in Provincia sitis : nam ex portu Aqua-
rum-mortuarum in Cyprum navigasse videbimus,
et turrim ibi erexisse, navigantibus in Syriam
pharum, docet epistola Clementis IV Pontificis
apud Martenium tom. 2 Anecdotorum col. 405,
et unicum hunc portum S. Ludovico fuisse ad
mare Mediterraneum in eadem epistola docetur,
quam latinis citabimus, quando narrabimus,
Aquis mortuas muris a sancto Rege fuisse cinctas.
Turrim, quam ibidem tunc temporis construi
jussit S. Ludovicus, etiamnum ibidem conspici
testatur Cangius in Observationibus ad Join-
villum pag. 101, atque appellari Turrim Con-
stantiae.

346 Porro de loci situ, et nomine ita scri-
bit Hadrianus Valesius in Notitiu Galliarum
pag. 29 : Aquæ mortuæ a re nomen accepe-
runt. Erat enim hic locus positus inter stagnum
Lateranum, vel paludem Taurum, et os Hispanien-
se Rhodani ad mare, et ob id aquis stagnanti-
bus abundat ac residibus ac velut mortuis. Vul-
go Aigues mortes incolæ appellat. Eo portu
olim plurimum usi sunt Franci. . . Hunc por-
tum Johannes Olivarius Fossam Marianam a ve-
teribus geographis vocatum esse ait magno er-
rore, cum Fossam Marianam Mella, Plinius,
Æthicus, alique trans Rhodanum in Provincia
Viemensis fuisse doceant; Aquæ-mortuæ sint
citra ostia Rhodani in provincia Narbonensi pri-
ma vel Septimania. Nunc Aquæ mortuæ allun-
tur quidem stagno, usque ad muros accedente,
cui nomen suum debent; sed a mari millia pas-
sum circiter duo seu semileugam absunt. Por-
tu itaque carent, qui arenis a Rhodano inve-
ctis obstructus esse dicitur. Hæc ille de portu
Aquarum mortuarum, quam hoc tempore Lu-
dovicus suo et aliorum usui aptavit : de urbe
autem ibidem exstructa agemus suo loco. Cete-
rum, quantumcumque sacram expeditionem pro-
movere studeret Rex pius, a decima tamen
redituum parte persolvenda ut exciperentur pau-
periores ecclesiastici, impetravit a Pontifice, cu-
jus legatus eam pecuniam colligebat. Vide Ray-
naldum ad hunc annum num. 38. Præterea,
cum occasione libertatis cruce signatis concessæ
quidam illorum gravissimam crimina perpetrarent,
S. Ludovicus non minus sollicitus ad crimina
regno suo eliminanda, quam ad expeditionem
sacram promovendam, litteras hoc anno impet-
travit ab Innocentio Pontifice, quibus prohibe-
tur episcopis, ac cruce signatos defendant in
furtis, homicidiis, avulsiis, raptibus, aliisque
hujusmodi criminibus. Litteras has Chesnius
tom. 5 pag. 822 publici juris fecit.

347 Denum hoc anno litem momenti maximi
arbitrio suo terminavit S. Ludovicus. Rem nar-
rat, post Parisium pag. 594, Joannes Iperius
in Chronico S. Bertini apud Martenium tom. 3
Anecdotorum col. 733 et seq., ex quo eam sua-
natim accipe. Obierat Joanna Flandriæ et Han-
noniæ comes anno 1244, eique in comitatum
atrumque successerat soror ejus Margarita. Sas-
ceperat hæc Margarita ante legitimum matri-
monium filios duos ex Bocharo de Avesnis,
Quos, inquit auctor, pater postmodum a Papa
legitimari fecit. Nupta deinle Margarita Wil-
helmo de Domno Petro *, alios peperit filios
Willelmum et Guidonem : Nunc vero, ait, hæc

* Daupiere

domina Margareta adepta Flandriæ comitatum, D
postquam terram aliquamdiu per se rexerat, filio
suo Willelmo jus primogenitura declaravit, et
eum de Flandriæ comitatu et armis investivit. . .
Fili priores a Bocharo suscepti causam coram
Rege ventilant, et multis hinc inde rationibus
allegatis, finaliter per Regem et proceres ter-
minatum fuit et concordatum, quod investitura
Willelmi de Flandriæ comitatu, et armis firma
permaneret et stabilis, filiique vere legitimi, et
de legitimo matrimonio nati, Flandriam perpetuo
possiderent, et comites heredes post eos; filii
autem de Bocharo suscepti haberent Han-
noniam, et successores eorum perpetuo. . . ma-
tre semper utramque terram in vita sua possiden-
te. Addit, Willelmum, qui jam Flandriæ comes
designatus, crucem accepisse, ac una cum
Rege contra Saracenos esse profectum, de quo
frequens mentio apud Joinvillum. Plura de his
Chazius a pag. 434, ubi arbiter Regi adju-
gitur Odo legatus Pontificis. Donationem quam-
dam hoc etiam anno comiti Fuzensi a Rege fa-
ctam invenies apud Martenium tom. 1 Collectionis
amplissimæ col. 1296. P

§ XLIV. Anno 1247 principum conspiratio
contra ecclesiasticos : gesta pro expedi-
tione sacra : restitutiones factæ : rex
Norwegiæ ad belli societatem invitatus :
oblatum Pontifici contra Fredericum sub-
sidium : translatio corporis S. Edmundi
præsentem Ludovico : fundata domus Præ-
dicatoribus.

Anno 1247 erupit rursus conspiratio prin-
cipum quorundam Gallorum contra ecclesia-
sticos, de qua fuse egimus § 27. Refert eam
Matthæus Parisius pag. 483, dicitque credi-
tum fuisse, a consensu Frederici emanasse con-
spirationem : quia scriptum, quod principes il-
li dedere, atque Historiæ suæ inseruit idem
auctor, a verbis epistolæ cujusdam Frederici-
non multum abindehat. In fœdere exprimentur
dux Burgundiæ, Petrus olim Britannicæ comes,
coæus Engolismensis, et comes S. Pauli, illi-
que alios quoslibet ad idem fœdus invitabant.
Scopus vero, in quem collinabant, sic exprimi-
tur a Parisio : Nos omnes regni majores. . .
præsentem decreto omnium juramento statuimus
et sanximus, ut nullus clericus, vel laicus alium
de cætero trahat in causam coram ordinario ju-
dice vel delegato, nisi super hæresi, matrimo-
nio, vel usuris, amissione omnium honorum
suorum et unius membri mutilatione transgres-
soribus imminente, certis a nobis super hoc exe-
cutoribus deputatis, ut sic jurisdictio nostra re-
suscitata respiret, et ipsi hactenus ex nostra
depauperatione dilati. . . reducantur ad statum
Ecclesiæ primitivæ, et in contemplatione viven-
tes, nobis, sicut decet, activam vitam ducentibus,
ostendant miracula, quæ dudum a sæcu-
lo recesserunt. Posteriora hæc verba consonant
verbis Frederici, ibidem recitatis : nam et ille
clericos

Conspiratio
procerum con-
tra ecclesia-
sticos iterata.

P

A clericis quoslibet ad primariam paupertatem et humilitatem reducere studebat, quemadmodum in epistola memorata proficitur.

519 Compressam a S. Ludovico conspirationem, satis manifestum est ex dietis § 27; ubi etiam ex iterata hac procerum conspiratione probavimus, legem contra judicia ecclesiasticorum a S. Ludovico vel latam non fuisse, vel abrogatam. Sufficiet hoc loco recitare verba Cardinalis Bertrandi num. 319 adducta, quæ ita sonant: Cum majores barones totius regni se confederassent ad tollendam istam Ecclesiarum libertatem (judicandi de rebus civilibus.) et ordinasent adhuc dare centesimam bonorum suorum: ipse nunquam eis adhæsit, sed potius eos ab istis compescuit, et finaliter hanc libertatem Ecclesiarum confirmavit. Porro Innocentius Pontifex hisce procerum molitionibus fortiter etiam se opposuit, uti invenies apud Raynaldum ad hunc annum a num. 46. Attamen malum absentia Regis deinde recruduit, novaque hinc in regno erortæ sunt turbæ, de quibus S. Ludovici prudentia sedatis suo loco agemus. Nunc ad alia, pro expeditione in Saracenos hoc anno gesta, stylum convertamus.

530 Eodem anno, ait Parisius pag. 486, circa medium Quadragesimæ dominus Rex Francorum regni sui nobiles, tam cleri, quam populi, generaliter edicto regio fecit convocari, ut ad parlamentum communiter convenientes, ardua negotia regni sui statum contingentia, diligenter deliberando tractarent: sollicitabat enim ipsum sui ipsius et suorum magnatum crucis signatio, et voti tanti irrefragabilis obligatio. Acceperat quoque, ut dicebatur, mandatum regis Tartarorum, ut ei foret subiectus, qui ore temerario atque prophano se in epistola sua asserit immortalæ, et se, suosque affirmat esse, de quibus scriptum est, quod terram dedit Dominus filiis hominum. Quod tamen dominus Rex Francorum dispositioni divinæ relinquens, quæ Deo sunt debita et persolvenda, per quæ omnia adversa, quæ diabolica vel humana poterit astutia machinari, conterentur, primitus tam prudenter quam providenter tractando, provovit et immutabiliter statuit et ordinavit, quod a festo Nativitatis beati Johannis Baptistæ tunc proximo futuro usque in annum completum, vita comite, iter arripere peregrinale, ut votum suum fideliter persolvendo, in Terra sancta vestigia Crucifixi, qui eum resuscitaverat, cum suis consignatis adoraret. Et se certissime facturum in publico juravit, et suos jurare fecit, nisi inopinatus eventus, quem mortalis infirmitas nequit evitare, quod absit, retardaverit. Et qui huic salubri statuto repugnans contradiceret, et excommunicaretur, et publicus hostis censeretur.

531 De hisce, ut videtur, comitiis agit Joinvillius num. 43, in quibus refert, Regem exegisse a regni proceribus juramentum fidelitatis filiis suis præstandæ, siquid sibi in itinere contingeret. Addit vero Parisius, Saracenos ad famam hujusce expeditionis castra, oppidaque sua munivisse: atque insuper in comitiis decretum refert ad commodum mercatorum, ut nummi Anglicani, quos Esterlingos vocant, mox funderentur, quotquot invenirentur non esse ponderis justî. Dubium etiam non videtur, quin multi in hisce comitiis crucem assumpserint. De Raymundo comite Tolosano scribit Guilielmus de Podio Laurentii cap. 47: Anno MCCXLVII comes

profectus est in Franciam et cruce signatus est: Accitoni et, reverso eo, cruce signati sunt multi barones, J. S. milites, cives, et burgenses, et alii de aliis locis, et procuravit de navigio et aliis plurimis apparatus. Crucem quidem susceperat comes anno 1227; sed hactenus voto suo non satisfecerat: defectum pecuniæ causatus, ut videtur. Quippe pecuniæ adjutum fuisse a Rege, reginaque ad expeditionem, testatur ipse; cum eam in testamento suo restitui jubet his verbis: Item voluit et mandavit, quod pecuniæ illa, quam habuit a domino Rege Francorum, et a domina regina occasione passagii *, restituantur eisdem ab herede suo. Testamentum hoc vide apud Catellum in Historia Tolosana pag. 375: ex quo ulterius discet, comitem a Pontifice item adjutum fuisse. Hæc autem vel in hisce comitiis vel circa idem tempus facta sunt: verum dum comes serio ad bellum sacrum se parat, morte præventus, votum suum implere non potuit.

532 Mos erat peregrinantium in Terram sanctam, ut omnibus damna quælibet injuste illata resarcirent, quod se fecisse testatur Joinvillius num. 42. Noluit optimam hanc consuetudinem prætermittere Rex sanctissimus, licet nullius injuriæ sibi conscius, quod, se inseio, per ministros suos quædam injuste fieri potuisse non ignoraret. Audi itaque ex Parisio, quam diligenter in id inquisiverit: Ipso quoque, ait pag. 493, autumnali tempore piissimus Rex Francorum Ludovicus, missis fratribus Prædicatoribus et Minoribus per totum regnum suum, ut diligenter inquireretur: fecit et per ballivos perscrutari, quod si aliquis institor, vel injuriam passus aliquam quicumque alius, in aliqua accommodatione coacta vel extorsione pecuniæ vel victualium, ut solet per regios exactores, proferret scriptum, vel talliam *, vel testimonium, vel juraret, vel quomodolibet aliter legitime probaret, quia paratus erat omnia restituere. Quod et ita factum est. Chartam quamdam Regis, qua hoc anno mense Februario damna resarcit Cisterciensibus, quæ illi in silvis quibusdam (belli tempore opinor) sustinverant, invenies apud Arturum du Monstier in Neustria pia pag. 897.

533 Voluerunt et Angli tentare, an pia hac Regis religione recuperare possent amissas olim in Gallia provincias. Neque vero obstitit rei magnitudo, quo minus et hæc restituerentur a Ludovico; sed jus Anglorum in illas provincias probari debuit, quod cum non probaretur, restitutio merito fuit præmissa. Audi rursus Parisium pag. 494 sic loquentem: Die vero apostolorum Simonis et Judæ, rediit comes Richardus de partibus transmarinis. . . Dicebatur namque, quod cum Rege Francorum familiare nimis colloquium, et prolixum tractatum haberat. Rex enim firmiter proposuerat iter suum peregrinale arripere ad proximum Pascha paratus, et tam in spiritualibus quam temporalibus prudenter expeditus, cuilibet juribus suis reditis, et juste reposcentibus judicialiter resignatis. Parato igitur domino regi Angliæ, et prompto facere, quidquid facere debuerat, comes jura sua instanter restitui postulabat. Rex autem Francorum precibus ejus de facili inclinasset, nisi consiliariorum suorum, scilicet nobilium quorundam Francorum, quibus innata est superbia, repagula contradictionis interposuisset invidia cum cupiditate.

534 Responsum itaque fuit in faciem nunciis domini regis Angliæ, præcipue pro Normannia,

* i. e. translationis

detrimento quæcumque aliis illata resarcit: E

* i. e. tesseram ligneam sectam, in qua debitum notabatur

Anglis tamen, amissas provincias repentibus. P

AUCTORE
J. S.
eas non resti-
tuit; quod et
proceres, et
episcopi eas
negant red-
dendas :

maunia, quod dominus Rex Francorum in diu-
tina et pacifica extiterat possessione, videlicet
per circiter quadraginta annos : nec fuit postea
efficaciter reclamatum pro jure domini regis An-
gliae, nec ad curiam Romanam, in qua solent
arduae causae et difficiles terminari, appellatum.
Quapropter videbatur Francis, dominum regem
Anglorum jure suo debere spoliari. Sed cum pu-
ritas conscientiae domini Regis Francorum non
esset his rationibus contenta, veritas et examen
determinandum super hac dubitatione ad episco-
pos Normanniae relatum est. Qui super hoc di-
strictè interrogati, dixerunt, quod credebant
veraciter, quod majus jus habuit Rex Fraueo-
rum in Normannia, quam rex Angliae, prae-
sertim cum per Pares suos abjudicabatur. Sed hoc
videbatur absurdum, et omni justitiae et rationi
dissonum, si dominus rex Angliae per inimicos
suos deberet judicari et condemnari; maxime
eum dicat Dominus, filium, dummodo non pa-
trizat, non debere portare patris iniquitatem.
*Sic auctor argumentatur contra episcopos non sine
bile sibi consueta : ejus rationes Gallis exami-
nandas relinquo. Sufficit mihi dixisse, S. Ludovi-
cum episcoporum illorum judicio tuto potuisse
acquiescere, quod et fecit.*

555 Dum tam pie ac sollicite ad iter se ac-
cingit Ludovicus in Gallia, auditur Haconem
Norwegiae regem crucem etiam suscepisse : quem
ut sibi adjungere voluerit, narrat Parisius pag.
496 hoc modo : Verumtamen idem rex cruce
signatus a domino Papa impetravit recipere ter-
tiam partem proventuum a viris ecclesiasticis regi-
ni sui ad suae viaticae peregrinationis. Quod cum
dominus Rex Francorum, fama referente, cog-
novisset, amicabilibus verbis scripsit eidem
regi Haconi, quatenus charitatis obtentu, et
Ecclesiae sanctae promotione, ac honore sanctae
crucis, qua signabatur, eum ipso in Terram
sanctam venire non differret; committeretur
namque eidem regi Haconi, quia in mari po-
tens est * peritus; totius navigii * sui dominium,
regimen, et potestas; exercitus quoque Fran-
corum ejusdem nutui pro magna parte ex tunc
inclinaretur. Hoc autem mandatum, ejus episto-
lam ipse, qui haec scripsit, detulit; postquam
ad notitiam ejusdem domini regis Norwegiae per-
venisset; inspecto tenore, respondit ei, qui epi-
stolam porrexerat, nam confidebat in eo anima
ejus : Grates refero copiosas piissimo domino Regi
Francorum, qui meum desiderat in peregrinatione
sodalitium.

556 Sed novi in parte naturam Francorum,
et sicut dicit poeta : « Omnisque potestas impa-
» tiens consortis erit ». Et ego dico : « Omnis-
» que superbus impatiens consortis erit. » Gens
mea impetuosa est et indiscreta, impatiensque
omnium injuriarum, sed et modestiae; si ergo
inter tales et superbos contentio oriretur, uter-
que nostrum irrestaurabile damnum incurreret;
idecirco quilibet nostrum per se eat, et quod
Dominus disposuerit, faciat. Haec, ut audita ab
ipso Norwegiae rege Parisius narrat, quae non
parum mutata citavit Chaizius pag. 442. Ve-
rum audiamus quid a S. Ludovico petierit
Hacon. Pergit id referre memoratus auctor :
Verumtamen, ait Hacon, scripsi eidem domino
Regi, ut quoddam mihi privilegium benigne
concederet per litteras suas patentes; ut videlicet
mihi liceret per terminos regni sui peregrinan-
do naviganti, si forte ego, vel aliquis meorum,
infirmaretur; vel victualibus, vel aliis indige-

at ille seorsim
bellum gerere
cupit;

* et
* i. e. classis

rem, in terra sua pacifice applicare, et mihi in D
necessariis providero.

557 Et qui cum eo loquebatur, videlicet
scriptor praesentis libelli, has litteras patentes ei-
dem porrexerat. Ludovicus Dei gratia Francorum
Rex universis amicis et fidelibus suis, ballivis,
majoribus, et praepositis, ad quos praesentes lit-
terae pervenerint, salutem. Cum charissimus nos-
ter illustris Hacon rex Norwegiae, in subsidium
Terrae sanctae transfretare proponat, sicut no-
bis per suas litteras intimavit, vobis mandamus,
quatenus si eundem regem, vel ipsius navigium
per mare contiguum littoribus terrae nostrae trans-
ire contingat, vel in terram nostram, vel in
feuda nostra alieubi applicare, ipsum et suos be-
nigne et honorifice recipiatis, permittentes eos-
dem in terra nostra victualia emere, et sibi per
forum * legitimum de sibi necessariis providere.
Actum apud sanctum Germanum in Laia, anno
Domini millesimo, ducentesimo, quadagesimo
octavo. Cum autem haec legisset dominus rex
Norwegiae, (est enim vir discretus, et modestus
atque bene literatus) gavisus est gaudio magno
nimis; et grates retulit talium bajulo litterarum, B
et donis respexit regalibus uberrimis. Ceterum
quid causa intervenerit, cur Hacon in Terram
sanctam profectus non sit, sicut deceverat, apud
auctores non invenio.

cus, facillime
cibaria emen-
di in Gallia
concedit.

* i. e. probo

558 Porro S. Ludovicus, qui tanta cura se
accingebat ad longinquos Ecclesiae hostes bello
inpetendos, eodem tempore nequaquam neglexit
vicia vagis Ecclesiae pericula. Etenim, quam-
quam summo studio Fredericum Ecclesiae reco-
ciliare studuisset, Pontificem ejusdem viribus
opprimi noluit, paratunque se cum uatre Blan-
cha, tribusque fratribus exhibuit ad opem In-
nocentio praestandam. Monachus Patavinus, re-
cusus inter Scriptores Italiae tom. 8, occasionem
oblatae auxilii col. 683 euarat his verbis : Eo-
dem anno (1247) in mense Madio *, venit
Fredericus de Apulia in Lombardiam cum mag-
no apparatu, . . . et perrexit versus Taurinum *.
Ninivium ut inde Lugdunum properaret, ubi
adhuc debebat Innocentius; sicut Matthaeus Pa-
risius pag. 493, aliique auctores habent. Verum
corrigendas in tempore Parisius, quod haec facta
dieat, cum sol ad aequinoctium vergeret au-
tumnale; nam citius eo accessisse Fredericum
sequentia manifeste probant. Opportunitatem
Lugdunum eundi cum exercitu Frederico praebat
comes Sabaudiae, qui nuper in ejus partes
transierat. Audi Nicolaum de Curbio in Vita
Innocentii, apud Baluzium tom. 7 Miscellaneo-
rum pag. 378 : Eodem vero tempore Taurinum
venerat Fredericus, ubi cum comite Sabaudiae et
aliis quibusdam baronibus sibi adhaerentibus ne-
quiter machinans contra summum Pontificem,
ipsum Lugduni circumvenire fraudulentissime
procurabat.

Cum Lugdunum
Pontificem op-
primere nolu-
retur Fre-
dericus.

* i. e. Madio

* Taurinum

559 Quo percipiente et intellecto, Rex Fran-
ciae Lodoicus, filius devotus Ecclesiae, una cum
fratribus suis et matre sua regina Blanca, ac
aliis sui regni baronibus, et dominus Archimbal-
dus de Borbona praecipue totis suis viribus et po-
tentibus ad resistendum fraudulentiae Frederici se
ad mandata summi Pontificis obtulerunt. Sed qui
reprobat Deus consilia principum iniquorum,
infatuavit tam cito nefarium propositum Frede-
rici, ut non possent manus ejus implere, quod
caeperant. Rationem subdit, videlicet quia Par-
ma a Frederico defecerat, ad quam obsidendam
regressus est, non sine ingenti clade inde recess-
surus,

Ludovicus
cum matre, et
fratribus,
Pontificem ne-
currere cla-
tant.

A *surus, de qua auctores consule. Hic Frederici regressus non latuisse videtur Pontificem, quando ad S. Ludovicum, ad Blancham, Robertum, Alphonsum, Carolum, totidem dedit responsorias litteras. Quippe post laudes amplissimas, ac gratiarum actiones, hæc ad Regem subjungit verba: Volumus tamen, ut te non accingas ad iter, nec aliquem mittas exercitum, quousque super hoc per nostrum nuncium, vel speciales litteras votum apostolicæ Sedis agnoscas. Dat. Lugduni xv Kal. Jul. an. iv. Noluit igitur Innocentius sanctum Regem labore non necessario fatigari, qui expeditioni transmarinæ morum injicere potuisset non modicam. Nam quod Chazius ait, timori fuisse Innocentio Ludovicum, inane figmentum est, et viri alias eruditi iudicio indignum.*

quibus Innocentius multas cum laudibus gratias agit

B *560 Epistolam memoratam Innocentii edidit Raynaldus ad hunc annum a num. 13, cujus partem aliquam ad gloriam Sancti lubet hoc loco recitare: Lætentur cæli, inquit, et exultet terra, quod sic Deus super Ecclesiam in Filii sui innocentii sanguine pretioso fundatam, suam de novo illustravit faciem, ut quæ sub insurgentium turbine tempestatum credebatur extremum quasi passura periculum, videatur subito consequi cum honoris plenitudine securæ libertatis effectum; te filio clarissimo, præ terræ principibus in conspectu Dei et hominum glorioso, qui duxisti originem de stirpe regia, fructum honoris, et gratiæ semper Ecclesiæ producere consueta, sine interpositione spatii, fervore concepto sancti Spiritus, cum charissima in Christo filia nostra illustri regina Franciæ matre, ac dilectis filiis nobilibus viris fratribus tuis comitibus, unanimiter decernente, quod in nostri, quem pro divina reverentia tibi cognoscis in patrem, ac ipsius defensionem Ecclesiæ, cum victorioso venires exercitu, omni postposita tarditate. De hujus autem operis divina gloria nos una cum fratribus nostris incredibili jucunditate perfusi, glorificamus mento humili Regis æterni clementiam, qui tibi suo Regi tam pium, tam laudabilem infudit affectum, ut digne sit in nostra et aliorum mente mirabilis, et in cujusquam * perpetuam deduci debeat notitiam nationis. Nec mirum, cum ad ipsius Ecclesiæ gemitum, et frequentes angustias, quibus affligitur, dum filiorum Ecclesiæ vexationes continuas illatas per turbatorem seculi meditatur, quasi tacentibus aliis, tu solus in medio regum terræ præfulgidus elegisti, ad succursum matris Ecclesiæ non solum exponere substantiam, sed deputare personam. His reliqua conformia, uti et epistola ad Blancham: quæ curiosus lector loco assignato inveniet.*

* i. cujusque

C *561 Insignem in cælites pietatem atque observantiam eodem anno exhibuit S. Ludovicus in translatione S. Edmundi Cantuariensis archiepiscopi, cui cum matre, fratribus, ac sorore interfuit, quemadmodum in Historia ejusdem translationis narratur apud Martenium tom. 3 Anecdotorum col. 4863. Ubi ad modestiam Regis commendandam, col. 4864 refertur, noluisse Ludovicum, ut sibi obviam procederent episcopi, alique clerici, sed eum honorem in matrem transtulisse. De hac etiam translatione agit Mathæus Parisius pag. 491 his verbis: Ejusdem anni sub profluvio, gloriose translatus est beatus Edmundus Cantuariensis archiepiscopus et confessor apud Pontinnicum *, in ecclesia conventuali monachorum Cisterciensis Ordi-*

Id est Sanctus translationis corporis S. Edmundi.

* Pontinnay

AUCTORIS J. S.
 nis in Christianissimi domini Regis Franciæ Ludovici, et innumerabilium nobilium tam prælatorum quam aliorum præsentia. Et cum inter omnes sexus sui eminentissima illuc affuisset Deo et illi Sancto devota domina Blanchia mater domini Regis Franciæ; fecit vigiliam cum jejunio et oratione et lumine non minimo, et orando sæpius replicavit, dicens: Domine sanctissime confessor, qui mihi supplicanti hoc benedixisti, et liliis meis, quando vivus exulasti, et per me vestri gratia transitum fecisti in Francia, confirma quod initialiter operatus es in nobis, et confirma regnum Francorum in soliditate pacifica et triumphali.

E *562 Subdit de sacro corpore translato, eodemque incorrupto alia quædam, latius in Actis S. Edmundi pertractanda. Tum vero de Ludovico: Et ex tunc provisum est, hoc primitus Rege Francorum procurante, quod concessa fuit licentia Anglis liberius, quam aliis alterius nationis, corpus ipsum adire et videndo et orando venerari. Nec prætereundum, quod idem auctor pag. 521 de veneratione eximia, qua Rex sanctus sacrum illud depositum prosequatur, perstringit paucis his verbis: Sicut pius Rex Francorum peregrinaturus, cui oblata fuit pars corporis, respondit: Non placeat Deo, ut pro me detruncetur, quod Deus integrum conservavit. Tanta erat sancti Regis in Sanctos observantia, ut, quamvis eorum reliquias ardentissime expeteret, iis tamen carcere mallet, quam eas minori reverentia adipisci.*

cujus partem recusat, ne scinderetur:

F *563 Nec minor ejusdem in viros beneficentia, eos præsertim, quos disciplina religiosa Deo perfectius servire existimabat. Nam fratribus Prædicatoribus domum Carcassone fundatam narrat Bernardus Guidonis, apud Martenium tom. 6 Collectionis amplissimæ, col. 475 hunc in modum: Anno Domini mcccxlvi mense Septembri piissimus Rex Francorum S. Ludovicus mandavit per suas litteras senecallo suo Carcassonensi, quatenus in burgo novo Carcassonensi assignaret fratribus Prædicatoribus plateam unam, in qua possent ædificare sibi congruam mansionem, quod et factum extitit in primo loco, in quo primitus habitaverunt annis circiter quinque, nondum tamen cum Priore, sed cum vicario, sicut moris est Ordinis in locis novis fieri, ad loci ipsius promotionem et dispositionem. Litteras ipsas Regis subjicit Martenius, datas mense Septembri hujus anni. Sancti alia in hunc locum beneficia prosequitur ibidem laudatus Bernardus Guidonis, ex quo ea huc transfero: Anno Domini mcccly, ii die Octobris memoratus Rex dominus Ludovicus inter cetera beneficia regni pietatis, quæ prius contulerat fratribus dicti loci, contulit et providit, ut pius patronus regia munificentia ampliori quindecim solidos Turonenses pro pittantia * singulis septimanis, et duodecim libras Turonenses, pro habendis tunicis annuatim, quam eleemosynam ex tunc et deinceps usque in præsentem diem fratres liberaliter percipiunt.*

domum Prædicatoribus fundat Carcassone.

* i. e. victu

bus *564 Col. 476 hæc subdit: Anno Domini mcccly præfatus Rex et Dominus Ludovicus emit et redemit pro fratribus hunc locum secundum, in quo nunc habitant Carcassonæ, qui de Aquismortuis nuncupatur, a domino Carcassonensi episcopo, ad cujus jurisdictionem et dominium pertinebat, dato ab eodem domino Rege præfatis episcopo et capitulo excambio pinguiori, tam in censibus et redditibus, quam in aliis juri-*

quam et annuis eleemosynis sustentat.

AUCTORR
J. S.

bus quibuscumque, cum pleno dominio apud Corbonacum, Sobroauciacum, et Monzanum, et in terminis eorundem, prout in cartamentis et litteris inde confectis plenius continetur. Hunc locum sic emtum et redemptum Rex pius, dominus et patronus dedit fratribus et Ordini et amplius ducentas libras Turonenses pro ædificiis construendis. Deinde post pauca de elemosyna annua hæc subjungit: Dominus Rex Franciæ dat conventui fratrum Prædicatorum Carcassoniensi elemosynam annualem quinquaginta minus librarum, decem solidos Turonenses, quam recipiant fratres a thesaurario Careassonensi domini Regis annuatim liberaliter et de plano. Hæc de pia Regis annuatim liberalitate hoc loco sufficiant.

§ XLV. Anno 1248 mors filii Regis: donationes: gesta cum Frederico; constantia Sancti probata: administratio regni matri commissa: vestes pretiosæ ablegatæ: pius discessus, et iter: acla Lugduni cum Pontifice: castrum in via expugnatum etc.

Filius Rex
amittit; piæ
donationes fa-
cit.

Annus auspiciatur 1248, quo Rex sanctissimus iter transmarinum suscepit, si non tantum operæ pretium facturus pro liberatione Terræ sanctæ, Deo aliter disponente, quantum et bellis in Gallia gestis, apparatæque ingenti sperabat orbis Christianus: at insignia certe quarumlibet virtutum exempla daturus, ingentemque apud Deum meritum cumulatæ acquisiturus. Verum, priusquam sanctum Regem comitatur in itinere, expedienda supersunt alia quædam hoc item anno ante discessum peracta. Filium imprimis, cui nomen erat Joannes, immatura mors Regi surripuit vi Idus Martii, ut notatur in ejus epitaphio, quod in ecclesia Regalis-montis legi testatur Chesnus pag. 442. Tertius hic filiorum fuisse videtur, natus forsan anno præcedenti, at ejus natales fustis antiquis consignatos non inveni. Recte autem hinc insert Labbeus in Tabulis genealogicis pag. 56, non tantum quinque, at sex filios fuisse S. Ludovico. Præterea regni negotia primis hujus anni mensibus ordinavit Rex sanctus: deinde dona varii varii monasteriis, templisque largitus est, ut Numinis favorem sibi promeretur: quemadmodum expressis verbis proficitur in charta donationum abbatum Lili factarum apud Chazium pag. 458. Hoc item intuitu capellaniam perpetuam fundavit in domo regia Vicennorum: cujus fundationis litteras invenies apud Gerardum du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis, tom. 2. pag. 400.

reliquias ac-
clesiæ Toletanæ, aliisque
largitur;

566 Dedicationem sacelli regii mense Aprilis hujus anni peractam jam diximus num. 445, ubi Toletanus archiepiscopus dedicationi interfuisse legitur. Impetravit dictus archiepiscopus reliquias aliquas a Rege, ad ecclesiam suam perferendas, una cum litteris regis donationem testantibus, quas autographas simul cum reliquiis servari in arario sacro templi Toletani testatur

Mariana in Historia Hispaniæ lib. 13. cap. 8. easque ibidem sic recitat: Ludovicus Dei gratia Francorum Rex, dilectis viris in Christo canonicis et universo clero ecclesiæ Toletanæ salutem et dilectionem. Ecclesiam vestram volentes xenio præclari muneris insignire, per dilectam nostram Joannem venerabilem archiepiscopum Toletanum, et ad preces ipsius, de venerandis et eximiiis sanctuariis nostris, quæ de thesauro imperii Constantinopolitani suscepti, pretiosas vobis particulas destinamus. Videlicet de ligno crucis Domini: unam de spinis sacrosanctæ spinæ coronæ ejusdem Domini: de lacte gloriöse Virginis Mariæ: de tunica Domini purpurea, qua indutus fuit: de linteo, quo præcinxit se Dominus, quando lavit et extersit pedes discipulorum suorum: de sindone, qua corpus ipsius sepultum jacuit in sepulcro: de pannis infantie Salvatoris. Vestram itaque dilectionem rogamus, et requirimus in Domino, ut prædictas sacras reliquias in ecclesia vestra cum debito recipiatis et custodiatis honore: nec non in Missis et orationibus vestris benignam nostri memoriam habeatis. Stampis datæ hæc litteræ mense Maio 1248. Dilacus de Jesu in Annalibus Ordinis SS. Trinitatis de redemptione captivorum Hispanice scriptis pag. 315 narrant, unam item spinam cum aliis reliquiis datam conventui suo S. Marthurini Parisiis, quod hoc tempore contingere potuit, etiamsi auctor tempus non exprimat. Præmittit ille, varia privilegia, donationes, census, dicto conventui per S. Ludovicum attributos. Alter ejusdem Ordinis monachista, Bonaventura Baro pag. 243: Conventui eorum Parisiensi, ait, dona dedit segmentum veræ crucis Dominicæ, et unius spinæ ex ipsius corona. Ita viros quoslibet religiosos benefactis suis honorabat Rex sanctus.

567 Nuntium cum litteris ad S. Ludovicum hoc anno miserat Fredericus, in quibus tria præsertim continebantur, ut ex Regis responsoriis elucescit: nam Ludovicus ad has respondens per litteras a Martenio editas tom. 1 Collectionis amplissimæ, col. 1299 et seqq., primum gratias agit Frederico de facultate concessa emendi victualia in regnis ipsius. Deinde sic prosequitur: Ceterum super eo, quod prædictus nuntius vester adjecit, ut siquæ terræ per crucisignatos... fuerint acquisitæ, ad jus et proprietatem regni Jerusalem debeant eadem acquisita devenire, celsitudini vestræ tenore presentium intimamus, quod cum pro solo divinæ Majestatis honore et exaltatione fidei negotium antedictum suscipimus, nihil in ejusdem prosecutione negotii facere Domino favente proponimus, quod nedum vobis et dilecto amico nostro C. illustri Romanorum in regem electo, regi Jerosolymitani heredi nato vestro, sed nec etiam alicui homini Christiano possit præjudicium generare, vel juris sui parere læsionem. Vaga hæc responsione reat postea, si opus fuisset, reliquit decidendam. Tertio, quod proposuerat Fredericus, ita respondet: Adhuc super eo quod nuntius vester de contracti jam dudum fœderis innovatione subjunxit, secretaria ei responsionem fecimus, quam ipsi serenitati vestræ poterit viva voce fideliter intimare. Hæc cum Frederico hoc anno, ejus beneficio ricco reddidit intercedendo apud Pontificem.

568 Quando omnia ad expeditionem suam recte componeret Sanctus, constantia ejus reherenti tentatione pulsata est, sive hoc anno, sive præcedenti

epistola Frederici respon-
det:

contrado

Blancha cum
episcopo Pa-
risiensi exp-
ditionem sus-
cepit.

A *præcedenti tempore, opera reginæ Blanche, quæ nihil omnino intentatum relinquebat, quo Filium suum a proposito expeditionis transmarinæ abstereretur. Inuit hæc de re audire Matthæum Parisiensem, qui si ipsa verba utrinque dicta non protulit, hoc enim parum est credibile, quæ tamen dici poterant, Regisque animum a sacro bello avertere, summam recensuit. Sic enim ille scribit ad hunc annum pag. 497: Et diebus sub eisdem, dominus Rex Francorum, qui, ut notorium fuit, cruce signabatur, a suis magnatibus correptus est, et graviter redargutus, et fere circumventus; eo quod votum suum per consilium et admonitionem suorum optimatum, quomodolibet noluit redimere vel commutare. Inter quos mater ejus Blanchia, et episcopus Parisiensis, scientes ejusdem Regis imbecillitatem, instabant protervius, et sermocinabantur diligentius, dicente episcopo: Domine mi Rex, recordare quoniam cruce accepisti, tam arduum votum faciendo inconsulte et subito: infirmus fuisti, et, ut verum fateamur, mentis alienæ, rapta quoque ad cerebrum materia, compos tui non fuisti: unde verba tunc prolata pondere caruerunt veritatis, et cujuslibet auctoritatis.*

569 Benigne dispensabit nobiscum dominus Papa, sciens regni necessitatem, et corporis tui debilitatem. Ecce hinc Frederici jam schismatici robur formidandum, inde insidiæ nummosi regis Anglorum. Ecce hinc Pictaveusium proditiosa, quamvis nuper edomitorum, dolositas; inde Albigensium suspecta cavillatio. Inquietatur Germania, Italia non quiescit: ad Terram sanctam vix patet accessus, vix in ea receptatio: post tergum Papæ et Federici odium inexorable, inimicitia implacabiles: quibus nos desolatos relinquis? Mater autem efficacius adhuc instinctus suos exaggerans, ait: Fili charissime, audi et exaudi amicorum tuorum consilia discretorum, prudentiæ propriæ non innitens. Memento quanta virtus sit, quantumque Deo placeat, matri obedire, matrique obsecundare. Remane, nullumque inde Terra sancta patietur detrimentum. Mittetur illuc militaris expeditionis multitudo copiosior, quam si in propria persona illuc pergeretis. Non enim Deus calumniosus, vel cavillosus. Excusat te, fili mi, sufficienter, quæ tibi evenit in infirmitate tua, rationis privatio, sensuum omnium hebetatio, imo et vel ipsa mors, vel mentis alienatio.

570 Quibus Rex non mediocriter commotus, respondit: Protenditis sensus mei immutationem, causam fuisse assumptionis crucis meæ; ecce prout desideratis et persuadetis, crucem depono, crucem vobis resigno, et mittens manum suam ad humerum, discernendo eam avulsit, dicens: Domine episcope, ecce crux, qua signabar; vobis eam ultro resigno. Quo facto, incredibili gaudio cuncti circumsedentes congratulabantur. Et ecce dominus Rex mutato vultu, et sententia, ait: Amici mei, profecto nunc non sum expers rationis aut sensus, non mei impositus aut infirmus. Reposco nunc mihi reddi crucem meam. Novit autem qui nihil ignorat, non intrabit in os meum quicquam mandibile, donec ea reconsigner. Quod cum viderent circumstantes, affirmarunt digitum Dei hoc fuisse, et divinam virtutem hæc caelitus procurasse. Nec audebat quispiam super predictis amplius movere questionem. Hæc idcirco pleno ac expresse diximus, ut pateat cuilibet in Christianissimo

Francorum Rege de famulatu Christi continuando constantiam fuisse. Meruit hæc Regis constantia, ut non Galli modo, sed non pauci quoque nobiles Angli se expeditionis comites offerrent: at hos omnes enumerare instituti non est mei.

571 Non contemnebat matrem suam S. Ludovicus; at sciebat non audienda semper parentum consilia, ubi de Dei gloria agitur: ejus unius intuitu expeditionem hanc susceperat. Alioqui quanto matrem amore prosequeretur, quantique ejus prudentiam faceret et concilia, cum alias semper, tum etiam hoc tempore luculenter declaravit, dum omnem regni administrandi auctoritatem eidem contulit. Litteras, quibus id factum, dedit Buleus in Historia universitatis Parisiensis tom. 3, pag. 242, quas inde hæc transfero: Ludovicus Dei G. * Francorum Rex universis præsentibus litteris inspecturis salutem. Notum facimus, quod nos charissimæ dominæ matri nostræ reginæ concessimus, et volumus, ut ipsa in hac nostræ peregrinationis absentia plenariam habeat potestatem recipiendi, et attrahendi ad regni nostri negotia, quos sibi placuerit, et visum fuerit attrahendos; amovendi, quos viderit, et quando viderit amovendos, secundum quod ipsi videbitur bonum esse: baillivos institueret et destitueret valeat, castellanos, forestarios, et alios servitorum nostrorum, et regni nostri ministros ponere et amovere, prout viderit expedire. Dignitates etiam et beneficia ecclesiastica nostra vacantia conferre, fidelitates episcoporum et abbatum recipere, et eis regalia restituere, et eligendi licentiam dare capitulis, et conventibus vice nostra. In ejus rei testimonium sigillum nostrum presentibus litteris duximus apponendum. Actum apud Hospitale juxta Corbolicum au. Dom. MCCXLVIII mense Junio.

572 Ludovicus autem, ut se verum Jesu Christi militem externa etiam specie exhiberet, omnem vestium luxum a se ablegavit in perpetuum, quemadmodum Vitæ scriptores agnoscunt. Verum hæc tradunt vocibus tam barbaris et obscuris, ut difficultatem pariant non exiguam. Nangius pag. 346 ita loquitur: Anno Domini MCCXLVIII Rex Franciæ Ludovicus iter transmarinum arripuit: ab illo enim tempore nunquam indutus est squaleto, vel panno viridi, seu bruneto, nec pellibus variis; sed veste nigri coloris; vel camelini seu persei. Eadem plane verba de vestibus habet Gaufridus apud nos num. 10. Agit de his vestibus Vita secunda num. 121, et Joinvillius num. 243, ex quibus omnibus inter se collatis invenio, Sanctum non modo aurum et argentum in vestibus repudiasse; sed præterea colores magis viridos, et quoslibet fore adsevitios. Noluit insuper vellera animalium peregrinorum, quibus chlamydes, tunicas, stragulaque sua distinguebant viri principes. At hæc singula probanda sunt et explicanda. De auro argentoque repudiato clare testantur Vita secunda, et Joinvillius locis assignatis, ita ut id pluribus probari non debeat. Colores viridos a Sancto abjectos, citati auctores consentiunt: supra enim per squaletum designatur pannus coloris eoccinei, quem a Sancto abdicatum consentit Joinvillius. Per brunetum intelligendus est pannus coloris ejuslibet adsevitii seu non nativi. Audi Cangium in Glossario: Bruneta, inquit, Brunetum, pannus non ex nativi coloris lana confectus; sed quavis tinctura imbutus: quod variis probat et illustrat exemplis. Non

AUGUSTI
J. S.

regni admi-
nistrationem
matri com-
mittit.

gratia

B

Sanctus vestes
pretiosas a se
ablegat.

F

A 376 *Egisse Regem cum Innocentio de causa Frederici, atque intercessisse pro eo scribit Mathæus Parisius pag. 501, cujus verba subnecto*: Et per Lugdunum, ubi Papa morabatur, transitum faciens, ipsum humiliter ac devote salutans, obnixius deprecabatur, ut salvo in omnibus honore ecclesiastico, Frederico condescenderet humiliato, et veniam postulanti, et gratiam concederet reconciliationis, et paternæ pietatis sinum panderet pœnitenti, saltem ut inerior mihi pateat via peregrinanti. Ad quod, cum inveniret Papam vultum contradictionis protendentem, recessit Rex tristis, dicens: Timeo ne, cum recessero, parentur regno Franciæ, propter inexorabilem tui duritiam, insidiæ hostiles in proximo. Tibi imputetur, si negotium Terræ sanctæ impediatur. Veruntamen custodiam Franciam, ut pupillam oculi, quia a statu ipsius et tui et totius Christianitatis dependet prosperitas. Cui Papa: Ego, quoad vivero, stabo cum Francia contra schismaticum Fredericum, quem damnavit Ecclesia, et a culmine imperii generale concilium præcipitavit: imo etiam contra regem Angliæ vassallum nostrum, B si præsumat contra regnum Francorum, vel ejus pertinentia, recalcitrare, et omnes dicti regni adversarios.

577 Et respondit Rex, his verbis aliquantulum mitigatus: Tibi igitur hæc promittenti commendo habenas regni mei Franciæ gubernandas. Ex tunc igitur provisum est, ut mitteretur specialis nuntius ad regem Angliæ, prohibens eum, ne aliquid de pertinentiis regno Francorum quomodolibet impeteret hostiliter vel infestaret. Desiderabat comes Tolosanus, ut pater suus Raymundus senior, qui dudum defunctus in excommunicatione, sepultura carebat ecclesiastica, more Ecclesiæ consueto sepeliretur, quod aliqui dicebant signa pœnitentiæ in eo moriente fuisse deprehensa. Commendaverat ergo Regi, ut rem hanc urgeret apud Pontificem, quemadmodum refert Guilielmus de Podio Laurentii cap. 47, qui et Regem ea de re locutum esse cum Innocentio affirmat, sed satis leniter, ita ut nihil fuerit impetratum. Norerat nimirum Ludovicus, Regis non esse, auctoritate sua disciplinam ecclesiasticam infringere, sed superioribus Ecclesiæ C in rebus hujusmodi liberum relinquendum esse judicium.

Priusquam autem Lugduno recederet S. Ludovicus, Innocentio Pontifici de peccatis confessum esse, sic narrat citatus Parisius: Rex igitur Francorum, valedicto Papa, et accepta ab eo remissione peccatorum, post factam cum morosa deliberatione confessionem, cum Papali benedictione recedens a Lugduno, versus Marsiliam

lora direxit et vexilla. Ceterum Lugdunenses, honorati præsentia tanti Regis, licet illius non essent subditi, et expeditionis memoriam cuso numismate conservare voluerunt, ipsi quoque laurea insignem exhibere, sive ob victorias in Gallia a Ludovico jam tunc relatas, sive ut spem de ejus expeditione conceptam declararent. Nam una parte Regem corona insignem exhibuerunt, teste Jacobo de Bie pag. 90, altera parte eundem sic representaverunt, uti mox dedimus.

378 Porro hallucinatur Parisius, dum Regem Lugduno deducit Massiliam: etenim Aquas-mortuas profectum, indeque in Cyprum navigasse, ex certis monumentis, melioribusque auctoribus constat. Audi itaque Nangium pag. 346: Indeque (Lugduno) recedens, benedictione ejus recepta, venit ad rocham, quæ dicitur Doc Gaur, ubi erat castrum fortissimum super Rodanum. Quia igitur dominus castri illius (Rogerium de Cloregio vocat Guilielmus de Podio, hæc narraus) a transentibus per Rodanum exactiones illicitas extorquebat, et eos hominis suis indebite spoliabat, Rex illud obsedit, et in deditioem accepit. Illud autem in parte destruens, postea domino dicti loci, cautione sibi facta, quod de cetero ab injuriis et exactionibus illicitis abstineret, illud restituit. Ad castrum illud obsidendum maxime Regem morerunt injuriæ crucisignatis illatæ, ut intelligitur ex Guilielmo de Podio cap. 48, ubi hæc expugnati castri ratio redditur: Quod Rogerius de Cloregio dominus castri pedagia levare fecerat super peregrinos cunctos (cunctes) in subsidium Terræ sanctæ. Promovebat igitur expeditionem suam hujus castri expugnatione: nam alioquin solite abstinuisse ab omni conflictu, qui eam retardasset, intelligitur ex iis, quæ circa Avenionem facta scribit loco assignato Parisius: Et cum Avinioni * appropinquaret, cives non sustinentes spernorum Francorum opprobria, qui jam eos Albigenses appellabant, proditores, et potionatores, impetum facientes in eos, in angustiis viis sibi notis, antiquis inimicitias odium et iram suscitantibus, quosdam de exercitu Francorum spoliabant, quosdam autem trucidabant resistentes.

579 Unde quidam magnates de regno Francorum suggererunt domino Regi Francorum, ut obsidione civitatem ipsam vallaret, ut saltem mortem patris sui, ibidem potionati, juste ac potenter vindicaret: aut progrediens, ipsos id facere cum favore suo permetteret. Quorum furorem vix compescens Rex, ait: Nec patris, nec matris, nec meam vindictam progredior a Francia injuriam, sed potius ipsius Domini mei Jesu Christi. Prosecutus itaque iter suum, ad Aquas-mortuas pervenit, indeque in Cyprum, sicut Nangius præcedentibus mox subdit hunc in modum: Tandem Rex ad portum Aquarum mortuarum perveniens, die Martis in crastino beati Bartholomæi apostoli navem cum suis intravit, et duobus diebus sequentibus inibi moram faciens, ventum prosperum expectavit. Porro sequenti die Veneris a portu recedens, et duce Deo navigans, die Jovis ante festum S. Matthæi apostoli de nocte in Cypro Nemotium * applicuit. In ipso itinere mense Augusto compositionem quandam fecit cum abbate Crassensi de juribus variis: de qua litteras in navi factas invenies apud Martenium tom. I Anecdotorum a col. 1039, quas causule. Comitata est Regem regina Margarita, uti et Carolus Regis fratrem

AUCTORE J. S.

Aquas mortuas petiit, et castrum in via expugnat. sed injurias

E

* Avignon

ab Avenionensibus illatas ultisci renuit. F

* i. e. Limis-sonetum

ALCOTON
J. S.

trem uxor sua reginae soror. At, ut habet Nangi-
gius, comitissa Atrebatensis, cum esset praegnan-
s, de portu Aquarum mortuarum in Franciam red-
iit, ibique usque ad comitis Pictavensis trans-
itum expectavit. Comes Tolosanus egerat cum Re-
ge apud Aquas-mortuas, voluitque Massilia in
Cyprum navigare, ut alii fecere eam Joine-
lio; sed nimium ibi moratus, ingruente hyme-
ne, iter distulit, quod mors, anno sequenti
secuta, omnino abrupit.

§ XLVI. Gesta in Terra sancta a prima
expeditione cruce signatorum usque ad
adventum S. Ludovici compendio data.

Regnum Hierosolymitanum, cruce signatorum expeditione partum.

Antequam gesta S. Ludovici contra Sara-
cenos et Turcas prosequamur, ad majorem
historiae elucidationem conducet, si compendio
expniamus gesta in Terra sancta ab eo tem-
pore, quo illa primum a Christianis cruce signa-
tis fuit occupata, ac deinde statum principum
eo tempore in partibus illis dominantium brevi-
ter explicemus. Occupaverant principes Chri-
stiani in prima expeditione cruce signatorum sub
fincm seculi XI Nicæam in Bithynia, Edessam
in Mesopotamia, Antiochiam in Syria, alias-
que urbes in minori Asia et Syria, quas praeter-
mitto; ac demum ipsam Hierosolytam in
Palastina. Hinc exarti mor sunt tres Christiano-
rum principatus in tractu illo Orientis, regnum
videlicet Hierosolytanum, principatus Antio-
chie, et comitatus Edessæ. Rex Hierosolytitanus
principum electione declaratus est Godefridus
Bulhonius, cujus virtus heroicaque facinora plu-
rimum euntuerant. Princeps Antiochie jam an-
te factus erat Boamundus Normannus Tarenti
princeps, quod ejus industria urbs illa fuisset
tandem intercepta. Comitatum vero Edessæ con-
secutus erat Balduinus, regis frater et succes-
sor: hisce principatibus Tripolitanus deinde, alii-
que adjuncti sunt sub sequente rege. Godefridus
autem rex, licet nomine regis uti noluerit, post
casum immensa strage maximum soldani E-
gyptii exercitum, limites regni dilatavit, captis
aliquot oppidis.

dilatatum
primi reges
hic enume-
rati:

581 Defuncto Godefrido post annuam circiter
regni administrationem successit in regnum fra-
ter ejus Balduinus, qui Edessanorum comitatum
Balduino de Burgo cognato suo tradidit. Porro
Balduinus prius varia cum Aegyptiis, aliis-
que infidelibus vicinis bella gessit, ac victor ple-
rumque, multas hostium urbes occupavit, di-
latatisque per circuitum regni terminis, vita
functus est anno 1118, regni sui decimo octavo.
Balduino I successit Balduinus de Burgo Edes-
sæ comes, qui varia usus est fortuna: nam vic-
tus aliquando, ac captus etiam fuit ab infide-
libus: sed carcere liberatus non paucas eisdem
clades intulit, ac fines regni extendit. Obiit an-
no 1131, regni 13. Ejus tempore exorti sunt
Templarii frequenter deinde memorandi. Regnum
defuncti Balduni II adeptus est gener ejus Ful-
co Andegavensium comes, vir item egregius,
sed antecessoribus suis minus felix; occubuit in
venatione anno regni sui undecimo, Christi 1142;
ac regnum filio suo, tredecim annorum adole-

scenti reliquit. Balduinus is fuit hujus nominis D
lectius, cujus tempore Conradus imperator, et
Ludovicus VII Galliae rex expeditionem socram
susceperunt, sed nullo opere pretio; quod Gra-
corum perfidia majorem exercitus sui partem a-
misissent, priusquam in Syriam pervenirent, ac
ne ibi quidem satis fideles experti sint illos, qui-
bus ferebant suppetias. Amisus est, regnante
Balduino III, comitatus Edessenus, aliquot ta-
men civitates et ipse hostibus ademit, et non
raro victor erasit, quamvis patentes haberet od-
versarios. Vita finivit anno Christi 1162, regni
20.

582 Balduino III sine liberis defuncto, re-
gnum obtinuit frater ejus Almaricus: hic illud
fortiter contra hostes defendit, bellaque gessit non
pauca: rerum immatura ipsius mors, qua an-
no regni sui 12, Christi 1173 sublatus est,
ingentia regno pericula, nec minora dein detri-
menta creavit, cum regnum relinqueret Baldui-
no IV filio suo tredecim annorum puero. Porro
magis erat periculosa tam immatura regis aetas,
quod in dies evinceret potentia Saladini, qui et
militiae peritissimus et summus erat futurus Chri-
stianorum inimicus. Saladinus enim Aegypti im-
perium, occisa illius calipha, ante annos ali-
quot occupaverat, cui regnum Damascenum
deinde, totamque fere Syriam adjecit. Stabat ta-
men regnum, donec suborta inter principes Chri-
stianos inimicitia occasione dederunt Saladino
illud occupandi. Occasio discessionum fuit lepra
regis, qua ineptus ad regnum per se admini-
strandum, illius administrationem commisit Gui-
doni de Lusignan, cui sororem suam Sibillam
dederat uxorem. Cum Guido non satisfaceret ex-
pectationi regis, hic quinquennia sororis suae
filium ex prioris marito, Balduinum V, curavit co-
ronandum, regni administrationem translatit in
Raymundum comitem Tripolitanum. Hinc
exorta sunt inter Guidonem et Raymundum
inimicitia, ut omnimodam secum traxerint re-
gni Hierosolymitani ruinam. Quippe post mor-
tem Balduini IV, ejusque successoris Balduini
V, qui patruo non nisi septem circiter mensibus
superavit, cum regnum ad Sibillam posterioris
matrem pervenisset, illi cum offensione pro-
cerum coronam regiam marito suo Guidoni impo-
suit.

rerum, dissen-
sionibus dem-
de regni pro-
ceribus.

E

F
totum ferr
occupavit
Saladinus.

583 Ferebat praeter ceteris Raymundus Tripo-
litanus comes, ita ut ferdus occultam cum Sa-
ladino inierit ad prodendum regem. Quo autem
noceret certius, fete regi se conciliarit, suasitque
succurrendum Tiberiadi, quam obsidione cinerant
Saladinus. Acquivit Guido proditoris consilio,
urbiumque praesidia evacuavit, ut majorem da-
ceret exercitum. Verum proditione Raymundi,
qui cum suis comitabatur regem, casus immen-
sa strage Christianorum exercitus, reque ipse
captus fuit a Saladino. Tunc ille arma victricia
circumferens, brevi tempore occupavit, quid-
quid Christiani possidebant in Oriente, exceptis
Antiochia, Tripoli, et Tyro, quas frustra ten-
taverat. Hinc Guido post annuam circiter ca-
ptivitatem pretio Ascalonis a carcere dimissus,
omnibus regni sui urbibus se spoliata vidit:
nam Antiochia, suum habebat principem, cujus
filio Tripolis, mortuo proditore Raymundo, pa-
rebat. Tyrum, quae sola e regni urbibus super-
erat, sibi attribuerat Conradus filius marchionis
Montis-ferratisensis, quod eam contra Saladi-
num defendisset. Rex ergo praeter desperationem, col-
lecta militum manu, rem aggressus est viribus
suis

A suis majorem, quam tamen ad finem feliciter perductam vidit: Ptolomaidem, inquam, urbem munitissimam ad mare Mediterraneum, Acconem alii nominant, quam cum ceteris Saladinus expugnauerat, obsidere cepit. Riserunt urbis incolæ, ac ne portas quidem initio clauserunt. Deinde tamen, crescente paulatim regis exercitu, nuntium ad Saladinum miserunt, qui rem indicaret. Moratus præ contemptu Saladinus, tantopere Christianorum exercitum exercuisse deprehendit, ut eum omnibus suis viribus loco pellere non potuerit.

Acconem rursus expugnauit Christiani Richardus Angliæ rex.

384 Etiam post auditam in Occidente cladem regni Hierosolymitani, undique crucem sumebant Christiani, quorum aduentu regis exercitus augebatur. Fredericus imperator, hujus nominis primus, ingens ducebat Germanorum agmen: at eo in Cilicia defuncto, filius ejus Fredericus agmen perduxit in Syriam, et Acconem obsidentibus se conjunxit. Durante adhuc obsidione, Philippus Augustus rex Galliæ, avus S. Ludovici, et Richardus Angliæ rex, sumpta cruce, transmiserunt in Palestinam, quorum potissimum viribus Accon tandem in dedicationem accepta est anno 1191. Philippus Galliarum rex, capta urbe, reversus est in Galliam, nec plura gessit in Palestina. Mansit ibidem Richardus rex Angliæ, et dux Burgundiæ cum Gallo- rum parte a Philippo relicta. Porro Richardus cujus sæpe mentionem facit Joinvillius, jam Cyprium quatuordecim dierum spatio totam subegerat, prinsquam in Palestinam perveniret, quemadmodum latinis expositum invenies ab anonymo, qui Historiam Guilielmi Tyrii continuavit apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissima, col. 632, et seqq; et in Chronico Trivetti tom. 3 Spicilegii Acheriani pag. 169, et seqq.

post multa fortiter gesta in Palestina impeditus aliorum auxilio ab oppugnatione Hierosolymæ

385 Ex Cypro delatus in Palestinam Richardus, post captam Acconem, victumque memorabili prælio Saladinum, Hierosolymam obsidere voluit; sed impeditum invidia ducis Burgundiæ scribit Joinvillius num. 212. Joinvillii narrationem confirmat mox laudatus anonymus Gallus apud Martenium col. 635, rem ita peractam affirmans. Perentum erat ad vicum Batnublic (Bethnoble vocat Sanctus) quinque miliaribus Hierosolyma distantem. Ibi agmina diviserunt duces. Primam aciem ducendam suscepit rex Angliæ, alteram dux Burgundiæ. Inde ad tabernacula quique sua discesserunt. Meditatus multa dux Burgundiæ, Gallos proceres convocat, atque hunc in modum affatur: Domini, scitis dominum nostrum regem Galliarum hinc discessisse, ac omnem regni ipsius florem hic substituisse, neque regi Angliæ nisi exiguam esse militum manum, si comparetur nobiscum. Si Hierosolymam petamus, urbemque capiamus, nos urbem cepisse non dicemur, at capta dicetur ab Angliæ rege; ita ut dedecus magnum inde Franciæ sit obventurum, probrumque insigne. Dicent regem Philippum aufugisse, regemque Richardum expugnasse Hierosolymam. Nunquam fiet ut Franciæ hanc accipiat ignominiam. Addit auctor plurimos ducis consilio acquivisse, repugnantibus aliis; ac Gallos Acconem a duce reductos. Quod cum Richardo Angliæ regi nuntiatum esset, vel invitus reverti debuit. Sanctus lib. 3, part. 10, cap. 6 eadem refert, sub dubio tamen: nam et aliam non oppugnatæ urbis rationem allegat. Hæc ad explanationem Joinvillii.

386 Richardus autem multa alia, eaque il-

lustria facinora in Terra sancta edidit, quibus nomen suum apud Christianos illustre, apud Saracenos vero terribile reddidit: sed hæc latius prosequi instituti non est mei. Prinsquam inde discederet, regnum Cypri in Guidonem olim Hierosolymitanum regem transtulit, quod illius stirps adhuc possidebat, cum illuc appelleret S. Ludovicus: regnum vero Hierosolymitanum, in quo Christiani tunc possidebant urbes maritimas, Tyrum, Acconem, Jafam, egregie munitas; et Gazam, Ascalonem, Darnum, munitioribus nudatas, obvenit Henrica Campaniæ comiti, qui post mortem Conradi Montisferrati marchionis, duxerat alteram regis Almarici filiam Isabellam, post mortem sororis suæ Sibille regni heredem: de cujus matrimonii valore disputatum fuisse jam diximus num. 271. His ita constitutis, pactisque induciis cum Saladino anno 1193 ad regni sui pericula arctenda discessit Richardus, de quo plura apud auctores obvios. Durarunt induciæ usque ad mortem Saladini. Moriens autem anno 1196 Saladinus, regnum amplissimum duodecim filiis divisit, præterito fratre Saphadino omnium bellorum ac victoriarum comite: rerum Saphadinarum brevi tempore omnes fratris filios hereditaria ditioe privavit, uno excepto Alapiæ soldano, ac pari fere fuit potentia cum Saladino.

AUCTORUM J. S. cum Saladino inducias perciscitur, et discedit:

387 Porro mors Saladini induciis finem attulit pro more Saracenorum: hic enim erat mos Saracenorum, quem et servabant ibidem Christiani, ut principes non obligarentur pactis antecessorum suorum, omniaque defuncti principis pacta cum ipso interciderent. Patet id ex Joinvillio locis variis: nam num. 144 S. Ludovicus pactum cum soldano Babyloniarum initum renovare debuit post mortem ipsius: num. 147 patriarcha Hierosolymitanus, qui securitatem acceperat a soldano, post mortem ejus detinetur captivus, pacto securitatis per mortem soldani sublato, quem morem ibi servatum fuisse addit Joinvillius. Laudatus vero Tyrii Continuator expressis verbis dicit: Ruptæ erant induciæ propter mortem Saladini. Eandem confirmat consuetudinem pag. 697 hæc verbis: mortuo soldano exspirarunt induciæ in terra trausmarina. Hinc error quorundam corrigendus, qui scripserunt inducias a cruce signatis primùm dispersas propter dissensiones Saracenorum. Eodem anno cruce signati Germani, ab Henrico imperatore missi, aliquot urbes ceperunt, post victoriam de Saphadino relata, et Jafam a Saracenis destructam restaurarunt. Mortuo interim Henrico Campaniæ comite, qui regni Hierosolymitani reliquias sine regis titulo possederat, et Guidone Cypri rege, Aimericus de Lusignan frater Guidonis, ducta Isabella Hierosolymitani regni herede, utrumque regnum conjunxit, Beritham Saracenis eripuit, ac deinde inducias cum Saphadino pepigit, quemadmodum narrat anonymus Gallus pag. 645 et seqq.

dissolutæ morte Saladini induciæ. deinde cum Saphadino renovantur.

F

388 Post expeditiones aliquot cruce signatorum, quæ nihil fere mutationis attulerunt, mortuo anno 1205 Aimerico, ejusque uxore Isabella, regna rursus divisa sunt. Hugo de Lusignan, Aimerici filius ex priore uxore, Cyprium obtinuit; Hierosolymitanum consecuta est Maria, Isabellæ ex Conrado Marchione filia, quam Joannes Rrennensis vir fortis duxit uxorem, regnum cum uxore adeptus. Joannes ope cruce signatorum, qui ex variis partibus confluerant, bellum in Ægyptum transtulit, ac Damiatam,

Joannes rex Damiatam cepit, quæ ad ducto in periculum exercitu, Saracenis restituitur.

urbem

AVGUSTO
J. S.

urbem maritimum, cuiusque munitissimum, obsedit anno 1218, quam post longum obsidiouem cepit anno 1219. Defuncto interim Saphadiuo, ejus filius Camel, quem Meledinum aliqui nominant, Ægyptum obtinuit, Syriam Coradinus, alii ditiores alias huc minus spectantes, Filii Saphadiui post captam Damiatam honorificus Christianis obtulerunt pacis conditiones, totumque fere regnum Hierosolymitanum reddere voluerunt, modo ipsis restitueretur Damiatam. Verum tantus erat ardor leguli Pontificii, et quorundam Christianorum, ut contra sententiam regis Joannis hisce non acquirerint, ipsamque Ægypti metropolim, Babylonem eo tempore passim nominatam, quam Cairum hodiernum dicimus, statuerint oppugnare. At vero dum incautus inter duos Nili ulcos procedunt, nec fluminis istius incrementa observant, cum in locum progressi sunt, unde regredi non potuerunt; captusque erat totus exercitus Christianorum, nisi Damiatam, salutis suæ pretium, Saracenis restituiscent, pactis simul octo annorum iulucis.

Fredericus II
Hierosoly-
mam muni-
mentis nuda-
tam obtinet,
B

589 Anno 1223 Fredericus II imperator sponsavit sibi filiam Joannis Hierosolymæ regis; qua ducta, socerum regno exiit, atque illud sibi jure uxoris cendicavit. Magnifica ille Pontifici dederat promissa transfretandi in Syriam, ac Terram sanctam Saracenis eripiendi: rerum post dilaciones multas, anno demum 1228 profectus cum modico militum manu, pacto induciarum cum Saracenis inito, Hierosolymam quidem obtinuit, sed munitimentis nudatam, quod ipsi dedecori potius fuit, quam honori. Anno 1239 facta est expeditio principum Gallorum, quam num. 370 retulimus, eamque secuta est Richardi Angliæ regis fratris transfretatio: at jam vidimus eis nihil effectum, aut magnopere in statu Palestinæ mutatum. Ascalon tamen per Richardum muris cincta est, quam imperatoris legato serrandam tradidit. Anno demum 1244 gravissima tempestas excepit Palestinæ Christianos, quam Joinvillius sine temporis nota commemoravit, queque ad tempus suum hoc loco revocanda, atque illustranda venit. Tartari, de quibus agam inferius, Asiam atque Europam eo tempore inmensa copiarum multitudine inundabant. Hi Chorasminos, gentem efferam, sedibus suis expulerunt, ut habet Joinvillius num. 191, ubi illorum ducem Persidis imperatorem rocat, quem num. 203 nomine proprio Barbaquam appellat. Matthæus Parisius eos ad mare rubrum habitasse scribit. At id refutabimus inferius, ubi agemus de Tartaris. Verba interim Purisii accipe, pag. 178 sic scribentis: Tartari interim... dum partes Persidæ quasdam feraliter devastassent, quidam cruentissimi homines et inhumani confinia rubri maris inhabitantes, et qui de potestate sunt pro majori parte soldani Babyloniarum, locum habitationis constanter et acriter postulabant. Cum igitur intellexisset soldanus, quod si postulata fronsse negasset, in ore gladii extorsissent, ait illis:

quam Chorasmini miseranda strage diripiunt.

590 Sunt non procul hinc quidam, quos Christianos dicimus, maritima inhabitantes, nostris legibus rebelles, et nobis infesti et graves, et graviora comminando promittentes, quorum charissimum receptaculum est Hierusalem. Itaque igitur audacter, et ipsos projicientes, loca eorum occupate: quæ cum obtinueritis, preciosis spoliis ditabimini, et terras opulentas cum castris, et civitates feliciter, et ad votum obtinebitis,

meique et meorum gaudebitis efficaci proleu b patrocini. Ipsi igitur his verbis animati, primo Hierusalem invadentes, stragem non minimam de Christianis exercuerunt. Triginta omnino millia in hac urbis strage occisa refert memoratus saepe anonymus Gallus apud Martenium col. 728. quod irruissent tam subito, ut pauci fuga salutem consequi potuerint. At Parisius pag. 420 stratagemati eorum tantum eadem attribuit, quod, capta urbe, inventa quedam Christianorum vexilla in muris collocarunt, ad quæ, dum undique accurrunt fugituri, rati urbem serratam, hostesque victos, tanta strages facta est Christianorum: idem stratagema epistola apud eum citata confirmat. Ceterum post inmensam Christianorum caedem, nihil impietatis in locis sacris a barbaris prætermisum. Miserandam hanc cladem alia excepit, quæ ad missionem omnium majoris etiam videbatur imminenti: nun, quidquid virium supererat Christianis, ibidem occisum. Rem exponemus clarius.

591 Christiani fœdere conjuncti erant cum soldano Damasci, ac soldano Petræ, (Arabie Petræ urbs est, quam Crac passim nominant auctores.) Misit igitur soldanus Damasci cassalum suum solhanum Camelæ cum equitibus quadringentis ad Christianos; hisce se alijunxerunt equites Hospitalarii, Templarii, Teutonici, et quilibet ex Palæstina supererat, atque ex Cypro advenerat subsidii, cum Galtero Breunensi, Jafensi comite, ita ut facile numerarent equites sexcentos cataphractos, præter equites alios, ac pedites, teste laudato anonymo col. 729. Sic instructi Chorasminos cum Ægyptiis conjunctos ausi sunt invadere: sed, quavis multos barbarorum peremerint, referentibus primo pedem subsidiariis Saracenis, ita hostium numero obtulit sunt, ut vix quarta Christianorum pars evadere potuerit, omnibus aliis vel occisis, vel captis. Cladem hanc contigisse die festo S. Luce, seu xiii Octobris anni 1244, ait idem ille anonymus col. 730, ex quo hæc compendio dedimus: atque hæc illa est clades quam S. Ludovico revelatam scribunt aliqui, ut num. 517 diximus. Actum videbatur de Christianis in Palæstina, si conjunctio Chorasminorum cum soldano Ægyptio fuisset perpetua; sed subdit memoratus auctor, soldanum eorum potentiam timuisse, ideoque eos Ægypto exclusisse: hinc, cum urbes munitas non haberent, undique ita cæsi ac diminuti sunt, ut intra triennium nullus in Palæstina superferret. Quamquam eis deinde cladem intulerit Camelæ soldanus, docet Joinvillius num. 205; apud quem item invenies num. 206, quid comiti Jafensi, in pugna prædicta capto, acciderit. Ceterum soldanus Babylonis post dictam victoriam Christianis eripuit Ascalonem, et castrum Tiberialis, de quo meminit Joinvillius num. 203, sed rerum ordine perturbato. Damascum etiam occupavit, ita ut jam undique hostem potentissimum haberent Christiani. Hoc erant statu res Christianorum in Terra sancta, quando transfretavit S. Ludovicus: restat ut quædam dicimus de principibus in Oriente tunc regnantibus, quo locum afferamus variis apud Joinvillium relatis, atque una opera historiarum expeditionis S. Ludovici magis explicemus.

videm etiam
tum Chorus-
minorum ca-
dunt.
E.

A

§ XLVII. Tartarorum regni origo, et progressus: Armeniæ minoris regnum restitutum: varia circa soldanos Iconii, Alapiæ, et Babylonæ notata.

Prænotat
Tartarorum
imperator.

Tartarorum imperium, quod initio seculi XIII exortum, anno, ut plerique scribunt 1202, fundavit vir nobilis, quem nomine ad posteros propagando Ginghis-Chan appellarunt. Josephus Simonius Assemanus Syrus Maronita doctissimus tom. 3 Bibliothecæ Orientalis part. 2, pag. 471 notat, cum ab aliis vocari Ginghis-Chan, Scingis-Chan, Cingis, Gingis, Chingis, Chinchis, Ghangis, Siltis Chan, et Tzingis-Chan. Est autem, inquit, Cingis proprium regis illius nomen, CHAN vero dignitatis; significat enim imperatorem seu regem, quam appellationem sibi omnes Tartarorum imperatores retinuerunt. Laudatus auctor ibidem observat, aliud nomen ei fuisse ante adeptum imperium, quod Temngin Renandotio, Herbelotio Tamugin, ipse ex Syriaco Abulpharagii textu vertit, Temur-Gin, seu Temur-Gin. Addit plures scribere, eum originem duxisse ex regia Moglorum stirpe, licet Haytonus cap. 16 eum fabrum ferrarium fuisse velit.

ubi apud
quos.

393 Nomen Genghis, apud quam regnum consecutus est Ginghis-Chan, variis item nominibus apud antiquos innotescit, licet Tartarorum nomen deinde invaluerit: nam et Moglos, Mogulos, Mogules, Mogores, Mogulenses, et Mongal: et Tataros æque ac Tartaros dietos reperias. Scythicam gentem fuisse certum est, sed ortam ex Scythia ultra Imaum montem remota. Imaus autem hodie in tobulis geographicis variis nominibus appellatur pro locorum diversitate: at in vera Tartaria Belgian seu Bengiar et Althai vocari, notat Bandrandus ad vocem Imaus. Scythiam hanc ita describit laudatus Assemanus pag. 469: Scythia extra Imaum terminatur ad Ortum Sina (juxta alios, Serica regione, quæ citra Sinam est) ad occasum Imao monte et Scythia citeriore; . . . ad Meridiem India extra Gangem; ad Boream Oceano Septentrionali. . . . Ejus antiqui populi, Scythæ Abii, Hippophagi, Auxacii, Casii, Charauni, Issedones, Tochari, et Seres; nunc Tartari Thibet seu Thobat, Kaimach, Naiman, Turchestan, Tanguth, Mongul, Unch, Tocharestan, Igur, Chatai, Jupi, et Tenduch seu Niuch. Hinc orti reges, qui non Scythiam modo intramque, sed etiam Sinam, Indiam, Persidem, Mediam, Mesopotamiam, Syriam, Armeniam, Pontum, Anatoliam, aliasque Asiæ et Europæ terras occuparunt. Hi Innorum, Tartarorum, Mogulorum, et Turcorum nomine innotuerunt.

qualesque
gentes.

594 In Campestribus Scythiæ modo descriptæ habitasse Tartaros, ac fere sine lege, sine rege, sine Deo, pauperem vitam duxisse, despectos vicinis omnibus, omnibus vectigales, auctores affirmant varii eum Joinvillio num. 184 et seqq. Auli Haytonum Armenum, lib. de Tartaris cap. 16 hæc enarrantem: In illa vero, inquit, regione habitabant Tartari, tanquam

homines bestiales, non habentes litteras, neque fidem: greges pascebant animalium, et de loco ad locum incedebant, quærentes pasca armentis: ad armorum exercitium non valebant, sed erant ab omnibus vilipensi, reddentes vectigal universis. Nominatim Cataiorum, seu Sinensium borealium regi vectigal pependisse scribit Abulpharagius apud Assemanum pag. 472: ubi additur sine principe fuisse, quamvis duccem quemdam haberent, aut plures fortasse; nam hæc subdit verba: Signum vero ejus qui inter eos magnus Ameras (dux) dicebatur, erat stapedem ferreum habere; nam ceteri ligneo utebantur. Vectigales item fuisse regi illi, quem Presbyterum Joannem vocant auctores aliqui cum Joinvillio, testatur Paulus Marcus Venetus lib. 1, cap. 51: si tamen hic alius est a Cataiorum rege: nam etiamsi regem hanc in regno Tenduch, seu Tangut ad partem Sina borealem, residere solitum infra ridebimus, in Cataia etiam dominatum fuisse suspicio esse potest.

ac qua occasione rex electus sit. exponitur:

E

595 Jam vero qua occasione Tartari regem sibi elegerint, occisoque Presbytero Joanne, in libertatem se vindicarint, narrat loco citato Joinvillius, a quo Marcus Paulus Venetus loco item assignato non abit eo usque, ut conciliari nequeant. Verba hujus accipe: Habitarunt (Tartari) primum in campestribus regionis illius, carentes civitatibus et oppidis, solum pasca quærentes, et aquas pro pecoribus nutriendis, nec habebant de gente sua principem, sed tributa pendebant magno cuidam regi Uncham nomine, quem hodie vulgo Presbyterum Joannem vocant. Sed indies incrementa sumentes, et seipsis fortiores evadentes, cepit rex Uncham timere, ne aliquando ab ipsis offenderetur, atque in rebellionem prorumperent. Ut igitur potentia eorum minueretur, cogitabat operæ pretium se facturum, si illos ab invicem in partes secerneret, atque in diversas regiones collocaret. At illi nolentes a se invicem disgregari, transierunt omnes pariter in desertum versus plagam Aquilonarem, magnam occupantes regionem, in qua tui esse possent, nec regem suum timerent, negato etiam illi tributo. Paucis transactis annis, Tartari omnium consensu eligunt ex seipsis virum probum ac sapientem regem, Cinchis nomine, anno scilicet Domini MCLXXXVII, cui coronam imponentes, et omnes circumquaque, qui de gente illa erant, concurrentes, voluntario animo illi obedientiam, et subjectionem pollicentur. Ille igitur: ut erat vir prudens, subjectos optime gubernabat, atque brevi tempore octo provincias cepit, et regno suo adjecit. Omnes nempe provincias ultra Imaum, seu montem Belgian sitas in Scythia supra descripta, ut Haitonus habet cap. 16.

imperium Tartarorum per Scythiam, Sinamque dilatatum:

596 Hæc subactis, Ginchis-Chan arma convertit contra regem ac dominum suum, quem Presbyterum Joannem dictum, ac Christianum fuisse auctores tradunt. A tempore autem victi ac seque Presbyteri Joannis Tartarorum imperium inchoat Abulpharagius, aliique, qui ejus initium anno 1202 innotuit: quibus non omnino repugnat Venetus supra relatus, qui regem citius a Tartaris electum scribit: nam potuit Ginchis regis prioris auctoritatem in se, suosque agnoscere, etiamsi jam rex esset electus. Porro occasionem belli non omnino eandem tradunt auctores. Abulpharagius in Historia dynastiarum pag. 280 eam fuisse narrat, quod Ginchis apud Presbyterum Joannem calumniis appetitus,

ab.

AUCTORE
J. S.

ab eo fuisset in vincula conjiciendus, quod ubi
rescivit, bellum movit. Venetus lib. 1, cap. 53
scribit, filiam Presbyteri Joannis a Ginchio ad
nuptias postulatum, quod cum ille eum in-
dignatione abnueret, contemptum bello ulcisci
voluit Ginchius. Joinvillius nihil causam allegat,
nisi quod Tartaros contempneret, gravique jugo
premeret rex memoratus. Quicumque autem fuerit
belli causa, consentiunt auctores, Presbyterum
Joannem a Ginchio superatum, ejusque regnum
subactum: quin et regem in pugna post varios
conflictus occisum, ait Abulpharagius pag. 281.
Ceterum Presbyterum Joannem in regno Tenduch,
seu Tangut, Sini borealibus contermino, im-
perasse Cheritensibus Turcis seu Tartaris, intel-
liges ex Veneto cap. 64, et Assemano pag. 483,
et seqq., ubi erudite de illis regibus disputat,
eorumque imperii amplitudinem describit: qui-
bus Abulpharagius citatus, Herbelotius pag. 256,
aliique consentiunt. Nec improbabile videtur, ut
jam monui, in parte Cataia, seu Sina borealis
imperasse. Sinam certe eo etiam tempore invase-
runt Tartari, et post bellum 73 annorum penitus
subegerunt, ut ex Historia Sinica narrat Mar-
tinius Martinius lib. 1 Historiæ Tartaro-Sinicae,
num. 2, quem consulte.

597 Hæc contra Presbyterum Joannem vic-
toria occasionem præbuisse videtur, qua Tarta-
ri non pauci fidem amplexi sint Christianam,
sed Nestorianis erroribus depravatam; plurimi
enim in regno illo erant Nestoriani, quorum
religionem secuti sunt Tartarorum multi, quem-
admodum eorum alii aliarum, quas subegerunt,
gentium superstitiones sunt amplexi. Primam
Tartarorum conversionem visione mirabili con-
tigisse, ait Joinvillius num. 489; at, quidquid
sit de visione illa, constat ad Christum conver-
sos esse ex iis principes quosdam, ac summum
etiam imperatorem Christo credidisse. Nam de
Tartarorum religione Assemanus pag. 475 tra-
dit sequentia: Tartarorum imperatores, ut ex
illorum historia liquet, primum athei, vel ido-
lolatricæ fuere; deinde Christiani, sed polygami
et Nestoriani; demum Mahometani. Item populi
Tartari aliquamdiu Christianam fidem professi
sunt, vel honorarunt; sed postea Mahome-
ticam superstitionem amplexi sunt, aut ad avi-
tos idololatricæ errores redierunt. Abulpharagius
in Chronico Syriaco . . . notat, in ipsa Tarta-
rici imperii fundatione Christianos a Tartaris
in summo honore habitos fuisse, postea ve-
xatos, indignisque modis tractatos, quum ii ad
Mahometaniam sectam fere omnes transissent.
Hæc de religione Tartarorum hoc loco sufficiant,
quæ apud laudatum auctorem erudite probata
curiosus lector reperiet.

Persis ab iis
subacta,
pulsis Cho-
rasminis.

598 Porro Tartari, subacta Scythia ultra
Imam sita, Sinæque parte non modica, extra
Imam, seu montem Belgian progressi sunt ad
partes Asiæ magis Occidentales eo animo, ut
totum terrarum orbem suo subjugarent imperio.
Potestatem ad hoc sibi factam a Deo in visione
quadam jactitabant. Refert id Joinvillius num.
490, et eodem fere modo Abulpharagius in
Historia dynastiæ pag. 281, cujus verba
subjungo: Interea dum hæc gererentur, appa-
ruit inter Mogulenses princeps quidam insignis;
qui per deserta et montes media hyeme nudus
ac discalceatus oberrans, cum diebus aliquot
absuisset, deinde reversus dixit: Allocutus est
me Deus, dixitque: Terram universam Tamu-
jino, ejusque posteris dedi, eumque Jingis-Chan

nominaui. Haud difficulter intelligi potest, hu-
jusmodi visiones a principibus Tartarorum ja-
ctitatas fuisse, ut populum ad expeditiones ar-
duas et longinquas magis haberent obsequentem.
Illi interim progressi vicinas occuparunt provin-
cias, ac Persidem Gelaleddino Chorasminorum
soldano eripuerunt. Chorasminis eorum metu in
Mesopotamiam, aliasque Saracenorum provin-
cias fugientibus, a quibus, ubi aliquot annis
huc illuc vagati fuerant omnibus invisi, ingentem
anno 1244 cladem Christianis in Terra sancta
illatam, jam vidimus num. 590, et seqq.

599 Gelaleddinum autem fuisse, cognomen ^{de quibus}
Mankberni, quem Persidis imperatorem vocat ^{notantur ab}
Joinvillius, quemque Perside expulsam a Tar-
tari docet num. 191, manifestum fit ex Herbe-
lotio pag. 370 et seqq. At æque inde elucescit,
non tam celere fuisse Tartarorum de Gela-
leddino victoriam, quam insinuat Joinvillii rela-
tio; nec eam per trecentos dumtaxat equites
obtentam, quemadmodum ille refert, Tartaro-
rum jaclantia deceptus. Utrumque paucis osten-
do. In Perside imperasse, et simul Chorasmino-
rum ducem fuisse, quem expulerunt Tartari, ^E
ex Joinvillio patet: nam et Persidis imperato-
rem vocat, et Perside expulsam asserit, et ab
eodem cladem Terræ sanctæ illatam docet, quam
intulerunt Chorasmini. At vero Gelaleddinum
Mankberni, qui postremus fuit soldanus provin-
ciæ Chouarezem circa Orcum fluvium, quem
Gihonem vocant Orientales, ac mare Caspium
sitæ, late in Perside imperasse probatur, tum
ex aliis apud Herbelotium relatis, tum quod
pag. 371 varii provinciarum in Persico imperio
domini, et administratores clientelam ei juras-
se legantur. Hæc satis alius manifestis annis
obstare videtur nomen Gelaleddini: nam Join-
villius Chorasminorum ducem Barbaquan nomi-
nat, eundemque Barbaquan et a Tartaris ex-
pulsam Perside, et Palestinæ cladem intulisse
affirmat. Sed facilis est responsio: nimirum Bar-
baquanum post mortem Gelaleddini Chorasminis
jam vagis ducem fuisse, atque in eo errasse
Joinvillium, quod, cum ejusdem uterque populi
dux fuerit, eundem etiam hominem fuisse putave-
rit; nisi credere malimus, plura nomina Gela-
leddino fuisse, aut nomen ejus pro varietate idio-
matum varie fuisse enuntiatum. Jam vero quod ^F
non tam facilis fuerit Tartarorum de Chorasmi-
nis victoria quam putavit Joinvillius, clamum
est ex Herbelotio; nam in multis præliis supe-
riorem fuisse Gelaleddinum narrat, tandemque
a multis suorum desertum, victumque a Gin-
ghis chano in Indiam fugisse: sed rediisse deinde,
ac regnum recuperasse; donec anno Hegiræ 628,
id est, æræ Christianæ 1230, regnum penitus
amiserit, Perside ejectus a Giarmago duce sub
secundo Tartarorum imperatore. Hæc de Tarta-
ris ad expositionem Joinvillii disputata oportuit:
quæ et lucem affundent legationi eorum ad S. Lu-
dovicum, aliisque, quæ Sanctus ad eorum con-
versionem gessit.

600 Armeni, quorum itidem historia cum
gestis S. Ludovici in Oriente connexa est, eo
tempore regem habebant Christianum, et Ecce-
lesiæ Romanæ conjunctum. Regnum eorum, dudum
antea collapsum, resurrexerat anno 1199 in mi-
nori Armenia, coronato per archiepiscopum Mo-
guntinum, Romani Pontificis atque imperatoris
Occidentis auctoritate, Leone Armeniæ principe
in regem. Latius hæc refert Raynaldus ad annum
1199, a num. 65, ubi in litteris Gregorii Ar-
me-

Armenorum
regnum resti-
tutum, cujus
rex Catholicus

A *menorum episcopi isthæc leguntur in rem nostram* : Noveritis Domine, quod ad nos venit nobilis, sapiens, et sublimis archiepiscopus Maguntinus, qui nobis attulit ex parte Dei, et ex parte sublimitatis Ecclesiæ Romanæ, et ex parte magni imperatoris Romanorum sublimem coronam, et coronavit regem nostrum Leonem, et nobis reddidit coronam, quam nos perdidimus a longo tempore. Occasionem restituti Armeniæ regni narrat sæpe laudatus anonymus, qui Tyrii Historiam fideliter continuavit, apud Martenium col. 648, et 649, atque eodem plane modo Sauvatus lib. 3. part. 10, cap. 8, quam ex iis in pauca contraho. Cum Antiochiæ princeps, cujus vassallus erat Leo minoris Armeniæ dominus, dolo eum capere vellet, ab eodem captus est : atque, intercedente Henrico Campaniæ comite, sub ea conditione dimissus, ut vice versa Armeni fieret vassallus. Hinc cum aucta esset Armeni potentia, regia corona ut insigniretur, petiit ab Henrico, qui ejusdem postulatis onavit, eumque, ut illi scribunt, propriis manibus coronavit. At postremum illud ex dictis parum est verisimile : nam quorum auctoritate ejusque manibus, coronam consecutus sit Leo, jam dicimus, dicta autem nostra confirmat Bellovacensis lib. 31, cap. 29.

de Tartarorum jugo soldani Iconiensi eripitur.

601 Joinvillius num. 51 refert, regem Armeniæ gravi pressum fuisse servitute a soldano Iconiensi, ditissimo, potentissimoque Turcarum principe in Asia minore : Joinvillio adstipulatur Bellovacensis lib. 30, cap. 144, tributum, quod ei pendere solebat, distinctius exprimens : Verum Haitonus, qui Leoni in regnum minoris Armeniæ, ducta ejus filia, successerat, ut jugum soldani Iconiensis excuteret, Tartaris se vectigalem fecit, quorum ope ingentem de iis victoriam retulisse, refert loco assignato Joinvillius. Factum id videtur anno 1243 : illo enim anno insignem cladem soldano Iconii illatam a Tartaris ope Georgianorum et Armenorum, narrot Bellovacensis lib. 30, cap. 150. Hac clade ita occisa sunt Turcarum vires, ut vectigales facti Tartaris, multo tempore languescerent. Armeniam jam aliquot annis bellum cum Turcis gesserant Tartari, ut patet ex Historia dynastiarum Gregorii Abulpharagii pag. 314, ipsoque Bellovacensis cap. 141, atque ita quidem, ut belli initio Christiani, ipsique etiam Armeni Turcis contra Tartaros opem tulerint. Cur autem deinde Armeni Tartaris contra Turcas adhaeruerint, auctores illi non expriment : iis tamen adhaerisse Armenorum regem contra Caiasadinum, ut Bellovacensis, sive Gijathoddinum, ut Abulpharagius eum vocat, Iconii soldanum, clare colligitur ex Abulpharagio, qui pag. 319 narrat soldanum anno Hegiræ 642, Christi 1244, Tarsum præcipuam Armenorum urbem in Cilicia obsedis, at, uortno soldano, obsidianem solutam, impediuntaque Turcarum ab Armeniis oblenta. Hactenus de re Armenorum, qui regnabat adhuc, dum in Oriente agebat S. Ludovicus, quique plures deinde ope Tartarorum obtinuit victorias.

Soldani Alapiæ et Babylonie regnum.

602 Præter soldanum Iconii, quocum S. Ludovico nihil fuit negotii, duo nobis commemorandi sunt Saracenorum principes, præ ceteris eo tempore in Oriente potentes : alter ex posteris magni illius Satadini, qui præter Alapiam amplam Syriæ urbem, quam a præavis suis acceperat, possidebat tunc temporis urbes munitas Camelam, et Hamam in Syria itidem sitas,

quæ singulæ suos ante habuerant dominos : unde quandoque Alapiæ, alias Hamæ, vel Camelæ soldanus vocatur; proprio autem nomine Nazer passim ab auctoribus dicitur, quo et nos eum nomine appellabimus. Alter, Saphadini nepos, atque ejus potentia fere heres, a patre suo Camelæ Egyptum acceperat, cui deinde Damascenum dominium, aliaque in Syria, et Arabia adjunxerat, cui nomen proprium erat Saleh, quique passim Babyloniam soldanus a metropoli sua, videlicet Babylonia Egyptiaca, ab ejus temporis auctoribus nominatur, licet extra Egyptum ditionem obtineret amplissimam. Hinc autem soldanum, quod majorem Terræ sanctæ partem possideret, bello præ ceteris impetendum existimavit S. Ludovicus. Neque vero deesse videbatur occasio opportuna; bellum enim erat inter Alapiæ et Babyloniam soldanos : sed priusquam Rex Cypro egrederetur, pax inter eos conciliata est, adveniente potissimum Calipha, qui instar summi Pontificis erat Mahometanis, ac Bagdadi residebat. Verum de his sermo recurret, dum gesta S. Ludovici in Cypro enarrabimus, quod nunc aggrediamur, ad Regem reversari post digressionem longam, sed necessariam propter crebras exagationes Joinvillii, cujus Historiam elucidandam suscepimus, et confirmandam.

AUCTORE J. S.

E

§ XLVIII. Gesta varia S. Ludovici in Cypro anno 1248 : legatio Tartarorum ad Regem, ejusdemque ad Tartaros.

Vidimus S. Ludovicum in Cyprum appulisse mense Septembri anni 1248. ubi honorifice exceptus fuit ab Henrico de Lusignan Cypri rege, moramque traxit usque ad mensem Maium anni sequentis. Non desunt, qui tantam in hac insula moram imprudentiæ accensent propter incommoda quædam inde secuta, quas refutat Daniel tom. 3 editionis anni 1722 pag. 260 ex eo, quod non minora obvenire potuissent incommoda, si recte Egyptum petisset. Verum hos ego non moror, quavis difficulter in animum inducere possim, plus eos de re militari sapuisse, quam quos in consilium adhibuit S. Ludovicus. Nam Regem non suo, sed ducum suorum Cypriorumque consilio ibidem substituisse cum Joinvillio num. 47 fidem facit Nangius pag. 347 his verbis : Rex autem Ludovicus in Cypro terram capiens de consilio baronum suorum, ac baronum et terrarum Cypri, in Cypro diutius expectavit, et propter instantiam hymis, et propter alias causas concurrentes. Imo ridendi hi potius videntur quam refutandi, qui tanto locorum, temporumque intervallo abs ipsa re se juncti, plura se perspexisse putarint, quam tot belli duces præsentem perspexerint. At, hisce breviter dictis, referamus oportet, quid toto illo tempore in Cypro egerit Sanctus.

Rex in Cypro moratus iisque ad mensem Maium anni 1249,

F

* I. terrarum, id est, incolarum

603 Pleraque refert Odo apostolicæ Sedis legatus, cum Rege in Cypro agens, in litteris ante discessum e Cypro scriptis ad Innocentium summum Pontificem : quo cum testem habere non possimus meliorem, ejus epistolam fere totam subnectam ex Spicilegio Acherii tom. 3, a pag. 624, suppleturus ex aliis auctoribus, siquid

abitum quorundam impedit, et discordes

ACTORI
J. S.

subinde addi possit, aut clarius explicari. Sic ille exarditur, post debitam salutationem, res gestas narrare: Inter alia, quæ exercitui Christiano in Cypro eommoranti acciderunt, postquam Sanctitati vestræ litteras destinavi, hæc vobis scribere dignum duxi. Sexta feria post festum beati Lucae vicecomes Castrodonensis et alii quam plures milites Cypro appliuerunt. Et post aliquot dies, diabolo instigante, orta est discordia inter dictum vicecomitem, et marinarios suos. A balistariis vicecomitis interfecti fuerant duo ex parte Januensium, quorum unus erat magnus homo et nobilis. Idem etiam vicecomes, nescio quo ductus spiritu, habito tractatu cum comite Montis-fortis, voluit, et multi milites cum eo, ad partes Aconensium transfretare. Quo cognito, Rex Franciæ inhibuit ei, et aliis militibus, ne hoc facerent: quia hæc occasione posset totus dissolvi exercitus, et Christianitatis negotium impediri. Quia vero idem vicecomes volebat quoque modo quod proposuerat adimplere, fecit rex armari galeas* suas, et inhibuit dominis navium, ne dictum vicecomitem, vel suos complices ferre aliquatenus attentarent.

* i. e. tircemes

ad concordiam reducit:

605 Tunc idem vicecomes ad aliud se convertit, et saisivit navem et omnia, quæ in navi erant, asserens quod secundum conventiones habitas inter ipsos et dominos navis, tam navis, quam omnia, quæ erant in navi, sua esse debebant. Tandem mediante Rege Franciæ tractatum fuit, ut compromitterent dictæ partes in duos bonos viros, et Rex poneret tertium. Sed non consenserunt partes; et ideo dicta discordia non potuit tunc sedari. Pacem tamen reduxit post medium circiter annum Regis, legatique diligentia: Nangius enim pag. 352, postquam hæc ipsa narraverat, sic proseguitur: Tandem ad instantiam Regis et legati, vicecomes post Pascha navem, quam saisierat, Januensibus restituit. Qui et promiserunt sub pœna duarum millium librarum, quod juri starent in curia Regis Franciæ super querelis, quæ vertebantur inter ipsos et vicecomitem antedictum. Non mirabitur lector hæc, aliasque discordias inter cruce-signatos ortas esse; si consideraverit, quanta inter eos esset nationum, inguoriorumque diversitas: quamvis alioquin Rex sanctus summo studio niteretur concordiam stabilire, verbisque officibus hortaretur, ut et inter se, et eum Cypriotis sine dissensionibus viverent, quod ultimum saltem intendendum erat Ludovico, quam auctoritate nimia, aut severitate, ne exercitus ex nationibus diversis conflatus, principibusque potentibus, qui suis militabant sumptibus, magna ex parte dissolveretur.

mortui interim nobiles non pauci.

606 Præter dissensiones alia etiam non decrant, quæ pîi Regis animum exercuerent: morbis enim invalescentibus in exercitu, non pauci occubuerunt in Cypro. Præcipuos illorum memorat laudata epistola Odonis, hæc verbis proseguentis: His diebus dominus Wilhelmus de Merleto senior, dominus Wilhelmus de Barro, comes Montis-fortis, dominus de Duech, castellanus de Burgues, et alii quamplures milites viam universæ carnis ingressi sunt. Alios item in Cypro defunctos infra sic memorat: Sexta vero feria post octavas Epiphaniæ (anni 1249) dominus Archembaudus de Borbonio viam universæ carnis ingressus est. Comes vero Vindocinensis Sabbato ante ramos palmarum perrexit ad domum, et, ut dicitur, postquam intravit exer-

citum Cyprum, ducenti et sexaginta milites diem clausurunt ultimum. Ducentos et quadraginta numerat Nangius pag. 347, et præcedentibus addit nominatim Robertam episcopum Bellovacensem, et comitem Droicensem: Sed et comes Andegavia: Carolus, frater Regis Franciæ, quartana in Cypro laboravit. Nec ea adhuc liberatus erat, dum Damiatam occuparunt Galli, ut Robertus frater ejus habet in litteris deinde citandis. Quin et Margaritæ reginæ valetudo tentata est, quam restitutam deinde, refert Odo legatus hunc in modum: Et regina ab ægritudine, quam passa fuerat, restituta est sanitati. Hi morbi causam Regi præbuisse videntur, cur agmen suum in castris deinceps non contineret, sed milites per varia Cypri oppida spargi pateretur: nam per totam insulam sparsos fuisse cruce-signatos, narrat ibidem dictus legatus.

607 Soldanus Babylonæ, seu Egypti, quem cum soldano Alapiæ bellum gessisse hoc tempore jam diximus, imminentem capiti suo cerneus tempestatem ab exercitu Ludovici, pacem primo inire studuit cum soldano Alapiæ, cumque una cum soldano Damasci sibi contra Gallos adjuungere. Soldanus autem hic Damasci dominio suo, libertateque privatus erat, atque eo etiam tempore captivus fuisse videtur Alapiæ: nam cum a soldano Alapiæ victum, captum, atque ibidem detentum fuisse, refert anonymus apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ col. 731: cui consentit Sanutus lib. 3, part. 12, cap. 1 his verbis: Posthæc soldanus Damasci a soldano Alapiæ bello superatus, carceri mancipatur. Hisce expositis, verba Odonis accipe in laudata epistola: Per idem tempus magister Militum Templi et marescallus Hospitalis scripserunt regi, quod soldanus Babylonæ cum magno exercitu ad partes Gazæ venerat ad conciliandum sibi soldanos Alapiæ et Damasci; et timebant ne forte Joppen vel Casaream intenderet obsidere. At ille colloquium cum soldano Alapiæ expebat, quod tamen abruptum sine pace, post pauca doct idem legatus Odo, sic scribens: Eodem etiam tempore (id est mense Decembri) marescallus Hospitalis intimavit Regi, quod soldanus Babylonæ et soldanus Halapiæ cum indignatione recesserant ab invicem sine trengis: et quod soldanus Halapiæ in proximo ad Regem nuntios mittere intendebat pro trenga faciendâ.

608 De nuntiis ad Regem missis hoc tempore nihil invenio, neque id factum existimo: timuisse tamen videtur soldanus Egyptus, ne soldanus Alapiæ se cum Rege conjungeret; atque ea de causa bello acriori persequi cepit inimicum suum, validoque exercitu urbem ejus munitam, quam Camelam tunc passim vocabant, alias Emesam, obsidione cinxit. Præter historicos nostros eam obsidionem narrat Abulpharagius in Historia dynastiarum pag. 322, nec ante soldanum obsidionem dieit, quam Saleh Egypti soldanus audivisset Damiatam a Ludovico captam. Sed fallitur manifeste Abulpharagius: Odo enim legatus in epistola sæpe jam dicta, quæ ante discessum Regis e Cypro exarata est, pacem inter utrumque soldanum circa initium Quadragesimæ initam, narrat hoc modo: Per eosdem dies pax reformata est inter soldanos Babylonæ et Halapiæ, mediantibus nuntiis caliphæ de Baldak*, et recesserunt Babylonii ab obsidione Camelæ: ita ut soldanus in Egypto facile esse potuerit antequam eo appelleret Ludovicus: licet per suos reduci debuerit propter morbum

Bellum cum soldano Babylonæ et Alapio

E

E

finitur, aperte adhuc in Cypro Ludovicus.

* i. e. Baldak

A *morbum in obsidione contractum, quem dolo soldani Alapiæ ei inmissum scribit Joinvillius num. 52.*

qui mentio-
nem de pace
cum soldano
Babylonie
factam im-
probat.

609 Interea mentio pacis cum soldano Babylonie facienda facta fuerat, incognito Ludovico, quod male habuit Regem. Rem audi ex litteris Odonis legati : Postea etiam scripsit Regi idem magister (Templariorum,) quod quidam admiralus soldani Babylonie ad ipsum venerat, nec tamen ex parte soldani veniebat, ut dicebat, nec litteras ejus habebat; sed venerat ad inquirendam voluntatem Regis Franciæ, quia dominus suis libenter cum eo pacem haberet : et, ut dicitur a quibusdam, ad requisitionem dicti magistri soldani ad ipsum miserat dictum admiralum : quod factum valde Regi displicuit, et omnibus baronibus. Et in continenti Rex per litteras suas inhibuit dicto magistro, ne de cetero tales nuntios recipiat, vel cum eis colloquium habere præsumat sine mandato speciali ipsius. Dicebatur enim ab omnibus, qui factum Syriæ noverant, quod quantumcumque oppressi erant Christiani, nunquam primi faciebant verbum de treugis faciendis; sed tunc primo, quando a Turcis super hoc erant cum magna instantia requisiti : et ideo quod dictus magister primo verbum moverat de treugis, conditio Christianorum facta erat deterior; et maxime, quia ex hoc Turci credere poterant, quod Rex æstimans se Turcis inferiorum viribus, festinavit, quacumque treuga inita, ad propria remeare. *Fecerat id antea Fredericus II, ut vidimus, at siueior erat et ferventior ad capta prosequenda S. Ludovicus.*

vano rursus
dissidia com-
ponit.

610 Accipe nunc varia ad discordias sedandas ibidem facta : Circa vero festum beati Nicolai facta est rixa in Famagusta inter maritimos gualearum Regis, et serventes ipsius; et quidam de dictis servientibus interfecti fuerunt. Quo Rex properans, plures ex utraque parte fecit capi, ut sic posset sciri, qui erant auctores flagitii antedicti. *Hæc ex litteris, in quibus subditur Regis conatus ad pacem aut inducias inter Armeniæ regem et principem Antiochiæ componendas. Inducias autem, post scriptas hæc litteras, regis cura compositas, refert Nangius pag. 352 hæc verbis : Dum Rex Franciæ Ludovicus in Cypro cum regina Margareta uxore sua moram traheret, Armeniæ rex, intellecto ejus adventu, misit eidem nuntios solemnes, quemdam scilicet Armeniæ episcopum, et alios domesticos suos cum litteris suis, et xenii, se offerens ejus voluntati : quos ille prout deceit honorabiliter recepit. Cum autem intellexisset esse discordiam inter ipsum regem Armeniæ, et principem Antiochiæ, gravem plurimum atque damnosam, quæ jam longo duraverat tempore : propter hoc et alia quædam misit nuntios proprios ad utrumque. Postea vero, procedente tempore, accedentibus ad eum utriusque nuntiis, inita est inter ipsos coram illo treuga, ab instante Nativitate sancti Joannis per duos annos duratura.*

ac principi
Antiocheno
mittit subre-
dium.

611 Subjungit Nangius missum a Rege principi Antiocheno subsidium contra Turcomannos, gentem vagam et silvestrem, ut eos describit sæpe dictus anonymus col. 732, qui dittonem Antiochenam impune populabantur : verum id missum fuisse ante has inducias sub finem anni 1248, patet ex litteris Odonis, in quibus ita res narratur : Per idem tempus venerunt nuntii ad regem Franciæ principis Antiochei... Regi oxen-

nia* deferentes. Patriarcha etiam Antiochenus, et dictus princeps quosdam nuntios ad Regem et ad me miserunt, per suas litteras intimantes, quod Turcomani paulo ante cum nimia multitudine partes Antiochiæ aggressi fuerant, et Christianitati tam in rebus quam in personis intulerant magnum damnum. Unde supplicabant Regi, ut eis quam citius ministraret auxilium. Rex vero misit eis sexentos balistarios : militam* mittero noluit, timens dissolutionem exercitus, et quod tempore statuto non posset exercitus congregari.

AUCTORE
J. S.
* i. e. munera

* i. e. equites
militia dona-
tos

612 Eiusdem anni mense Decembri legatos Tartaros regem venisse in Cyprum, ingentia afferentes promissa, iidem auctores cum Joinvillio num. 48 referunt : at in eo lapsus est Joinvillius, quod eos a magno Tartarorum imperatore missos narvaverit, cum missi fuerint a potente quodam illius duce, qui in Perside residebat, quique in litteris Odonis legati Erchalchai, apud Nangium vero Ercalthay nominatur. Legationem hanc de impostura suspectam habet Chaizius pag. 558 : neque vero iustior rationes esse variis, quibus reddi possit suspecta; lubet itaque rem paulo attentius examinare. Sic eorum adventum narrat Odo in litteris : Die vero Lunæ post festum beatæ Lucie, nuntii regis Tartarorum Castrocherniis*, quod distat a Nicossia sex leugis, applicuerunt. Die vero Sabbati ante Natale Domini Nicossiam intraverunt. Die vero crastina se Regi presentaverunt, et ei hujusmodi litteras porrexerunt, scriptas lingua Persica, et litteris Arabicis, quas Rex interpretari fecit de verbo ad verbum. *Nangius pag. 347 quædam distinctius memorans, nuntios missos dicit a quodam magno viro, Ercalthay nomine, de gente Tartarorum, neque alium, opinor, intelligit Odo, licet regem nominet : nam illius, et non suam Tartarorum imperatoris litteras fuisse, ex ipsis intelliges. Addit Nangius sequentia : Ibidem præsens aderat frater Andreas de Loncumel de Ordine fratrum Prædicatorum, qui majorem ex illis nuntiis, nomine David, noverat, utpote qui viderat eum in exercitu Tartarorum, quando ipse et alii quidam fratres missi fuerunt ex parte domini Papæ ad Tartaros, Rex autem litteras sibi presentatas in lingua Persica et litteris Arabicis, in Latinum per eundem fratrem transferri fecit, earumque transcriptum, sub contra sigillo suo clausum matri suæ reginæ Blanchæ in Franciam misit. Litteras ipsas accipe, prout epistolæ Odonis insertæ sunt apud Acherium; verba quædam mutata, seu variantes lectiones ex Nangio apud Chesnium, notabo ad marginem; hæc autem varietas ex diversa interpretatione oriri potuit :*

Tartarorum
legati cum
litteris ad Re-
gem missi.

E

* i. e. Cerau-
niam, opinor,
nunc Cerines

F

in quibus
magna pro-
mittuntur
* Cham
* Ercalthay
* apostolica
* regi

613 Per potentiam Dei excelsi missi a rege terræ Gan* verba Erchalchai* Regi magno provinciarum multarum, strenuo Propugnatori orbis, Gladio Christianitatis, Victoriæ religionis baptismalis*, Defensori legis euangelicæ, Filio regis* Franciæ. Augeat Deus dominium suum et conservet ei regnum suum annis plurimis, et impleat voluntates suas in lege et in mundo, nunc et in futurum, per veritatem divinæ conductricis hominum, et omnium prophetarum et apostolorum, amen. Centum millia salutium et benedictionum. Ex hoc rogo, quod recipiat salutationes istas, ut sint gratiæ* apud ipsum. Faciat Deus ut videam hunc Regem magnificentum, qui applicuit. Creator autem excelsus causet* occursum nostrum in caritate, et facile faciat ut

* grande

* sic fieri
faciat

congre-

AUCTORE
J. S.

* Kyocay

* Volumus
in bonum
Christiano-
rum.

* adhuc veni-
mus

* Sabeldin
Mouffal
David
* dicent

* Præcipit

* Fruemer-
charram
* Domino

Christianus
tunc fuisse
dicitur imper-
ator Tartarorum

congregemur in anum. Post hanc salutationem noverit quod in hac epistola non est intentio nostra, nisi utilitas Christianitatis, et corroboratio manus regum Christianorum, Domino concedente. Et peto a Deo, ut det victoriam exercitibus regum Christianitatis, et triumphet eos de adversariis suis, contemnentibus crucem. Ex parte autem regis sublimis sublimet eum Deus, videlicet de presentia Kiokai * augeat Deus magnificentiam suam.

614 Venimus * cum potestate et mandato, ut omnes Christiani sint liberi a servitute, et tributo, et angaria, et pedagis, et consimilibus, et sint in honore et reverentia, et nullus tangat possessiones eorum. Et ecclesie destructae reaedificentur, et pulsentur tabulae, et non audeat aliquis prohibere, ut orent corde quieto et libenti pro regno nostro. Ista autem hora venimus * ad hoc pro utilitate Christianorum et custodia, Deo dante excelso. Misimus autem hoc per nuntium fidelem nostrum virum venerabilem Sabeldin Monfac David *, et per Marchum, ut annuntient illos bonos rumores, et quae sunt circa nos, dicant * ore ad os. Filius autem recipiat verba eorum, et credat eis, et in litteris suis rex terrae augeatur magnificentia sua. Ita praecipue * quod in lege Dei non sit differentia inter Latinum, et Graecum, et Armenicum, Nestorinum, et Jacobinum, et omnes, qui adorant crucem. Omnes enim sunt unum apud nos. Et sic petimus, ut Rex magnificus non dividat inter ipsos, sed sit ejus pietas et clementia super omnes Christianos. Duret ejus pietas et clementia. Datum in finibus * Muharram. Et erit bonum, concedente Deo excelso *.

615 His recitatis litteris, subdit pag. 348 Nangius : Huic epistolae consonabant et aliae quaedam litterae, quae paulo ante Regi Ludovico a rege Cypri et comite Joppensi fuerant praesentatae. Scriptae haec fuerant ad regem Cypri, aliosque a supremo militiae praefecto in Armenia, regis Armenorum Hailonis fratre, ut habet Abulpharagius in Historia dynastiaram pag. 320, ubi eum narrat interfuisse inaugurationi suavi Tartarorum imperatoris Caiuc-chani, factae anno Hegirae 644, id est Christi 1246. Caiuc utem, qui ab aliis Guuch, Gaiuch, Gino, vicinisque nominibus ab auctoribus Latinis vocatur pro varia interpretatione vocis Tartaricae, idem est, qui in recitata modo epistola kiokai dicitur, tertius videlicet Tartarorum imperator, anno 1246 ad imperium evectus; defunctus vero anno Hegirae 647, seu Christi 1249, ut memoratus Abulpharagius habet pag. 322, adeo ut legati S. Ludovici eum vivum invenire non potuerint. Christianum fuisse, ut nuntii deinde narrabant, scribit idem Abulpharagius apud Assemanum tom. 3, part. 2 Bibliothecae Orientalis, pag. 105, ubi ejus verba Syriaca Latine sic exprimit : Quum vero Guuchus ipse Christianam religionem ex animo profiteretur, sub ejus imperio exaltatum est cornu multorum Christianorum, ejusque castra episcopis, sacerdotibus, et monachis plena erant. Praemittit ibidem Assemanus, matrem ejus, Turachinam, praefectumque adibus regis Cadachum, item Christianos fuisse. Attamen Catholicos fuisse non est verisimile, indeque factam, ut inter omnes, qui Christum modo quocumque colerent, sive Catholici illi forent, sive haeretici, discrimen non agnoscerent, ut advertit laudatus Assemanus; namque, inquit, ita Nestoriani, Armenii, et

Jacobitae, qui plurimi in ditone castrisque Tartarorum versabantur, regi Kyocay ad Christianam fidem recens converso imposuerant, ut nullum esse inter Christianas omnes gentes discrimen agnosceret. Hinc evanescit primu obiectio Chaizii, pag. 557 contra sinceritatem legatorum proposita.

616 Porro Ludovicus ipse dubitasse videtur de sinceritate legationis, atque ideo eas proposuisse interrogationes, quibus dolum sperabat erupturum, siquis subesset: ut multum tamen minuebatur hae suspicio, quod legatorum alter fratri Praedicatori notus esset. Interrogationes Regis singulas proponam, subjuncto singulis responso, ex litteris Odonis, qui praesens audivit omnia: Receptis autem, inquit, ex parte dicti Erchalchai, dicto die interrogavit Rex in praesentia mea, et consilii sui, et quorundam praetorum, qua occasione dominus eorum adventum Regis audierat. Ad quod sic responderunt, quod a soldano Mussulae missa fuerant quaedam litterae ad magnum regem Chan, quas receperat a soldano Babyloniae; in quibus soldanus Babyloniae mentionem de applicatione et adventu Regis Franciae faciebat, mendaciter asserendo quod sexaginta naves Regis Franciae per violentiam ceperat et deduxerat in Aegyptum, per hoc volens ostendero, quod soldanus Mussulae in adventu Regis Franciae coulidere non debebat. Hac occasione dictus Erchalchai, audito Regis Franciae adventu, misit ad eum nuntios cum litteris antedictis; qui deuntiaverunt ei esse Tartarorum propositum, in hac aestate proxima obsidere calipham de Baldak; et rogabant Regem, ut Aegyptum aggredederetur, ne praedictus caliphas ab Aegyptiis posset in aliquo juvari. Difficultate non caret hujus responsionis pars prior, nisi magna celeritate usus sit soldanus Babyloniae in scribendo ad soldanum Mussulae, atque hic rursus in litteris ad Chauum per nuntios qui Erchalhay de Regis adventu moverent, destinandis: ac demum Erchalhay legatos confestim miserit ad Regem. Sic enim intra tres menses qui ab adventu Regis usque ad accessum legatorum fere effluerant, omnia haec fieri potuere. Altera pars admodum verisimilis est: nam ut Abulpharagius habet in Historia dynastiaram pag. 319, jam anno Christi 1244 Tartari invaserunt regionem Bagdadi, at ibi considerare non poterant: rursus, ut idem narrat pag. 321, anno 1247 Caiuc-Chanus minas intentavit legatis caliphae: ac demum Bagdadum expugnavit Tartari post annos aliquot, ita ut mors summi imperatoris obstilisse videatur, quo minus id anno 1249 tentarent.

617 Petiit deinde Rex: Unde isti Tartari venerant, et quas fuit causa motiva, ut venirent, et quare appellantur Tartari, et quam terram modo inhabitant. Ad haec dixerunt etiam nuntii, quod isti, qui nunc Tartari appellantur, modo sunt xl anni quod exierunt de Terra sua, quae non habet civitates, vel oppida, seu villas, abundat autem pascuis, et distat per xl dietas a terra, quam modo inhabitat ille magnus Rex Chan, et in qua posuit sedem suam. Et haec terra Trahetar appellatur (apud Nangium dicit Tartar.) Unde et modo Tartari appellantur. Causam autem commotionis eorum dixerunt praedicti nuntii se nescire. Et dicebant, quod dicti Tartari primo debellaverunt filium presbyteri Joannis, et ipsum et exercitum ejus in ore gladii peremerunt. Isti autem Tartari sine

A lege erant. Hæc omnia satis consonant iis, quæ de initiis Tartarorum disputavimus. Quod vero causam commotionis Tartarorum se nescire diceant, dissimulare videntur: neque enim ignorare poterant, jactitare eos consuevisse, mandato Dei Gingham-Chano præceptum fuisse, ut orbem universum subjugaret. Sedem autem summi Tartarorum imperatoris tunc in Cataia, seu Sina boreali fuisse, aut certe in provincia vicina, verisimile fit ex distantia a prima eorum habitatione hic assignata, si ea conferatur cum longissimo itinere, quo ad illum accedere debebant Christianorum legati. Præterea in Cataia Pekinum, seu Combalu, urbem regiam a Tartaris deinde conditam, probat Assernanus a pag. 512 Operis assignati.

legatus propo-
nita.

B 618 Quæsitit præterea S. Ludovicus, Utrum ille rex magnus magnum exercitum habeat, et qua occasione et quomodo fidem susceperat, et quot sunt anni ex quo baptismum susceperat, et utrum plures fuerint baptizati cum eo. Ad hæc eos ita respondisse refert Odo: Dixerunt etiam, quod rex ille magnus Tartarorum secum habet omnes fere capitaneos, cum innumera multitudine equitum et hominum et animalium; et semper sunt in tentoriis, quia nulla civitas posset eos capere. Equi autem eorum semper in pascuis et animalia commorantur, quia non possunt invenire hordeni et paleam, quæ possent sufficere equis suis. Capitanei autem præmittunt homines suos in exercitibus, qui mittuntur ad subjugandum sibi regiones. Ipsi autem remanent cum magno rege. In potestate autem et in voluntate magni regis est, ut quando moritur quis, instituat aliquem de filiis suis vel nepotibus regem. Dixerunt etiam nuntii, quod iste, qui nunc agit in sceptris, Kiokai nomine, matrem habuit Christianam, filiam regis, qui vocatur Presbyter Joannes, et ad exhortationem ejus, et cujusdam sanctissimi episcopi, qui Malassias vocatur, baptismi sacramentum suscepit in die Epiphaniæ cum decem et octo filiis regum, et plures alii, maxime capitanei. Tamen multi adhuc sunt inter eos, qui nondum fidei sacramentum susceperunt.

errumque
ad illas

C 619 Hæc rursus non abluunt ab iis, quæ jam ante disputavimus. Falsum tamen putant aliqui, quod dicitur de baptismo ab imperatore Tartarorum Caiuco suscepto. Quidquid sit, præter Abulpharagium supra citatum, id etiam asserit in epistola sua frater regis Armenia, ita ut dubium non sit, quin fama illa fuerit apud Tartaros Christianos, ipsique ea in re falli potuerint legati, si verum non sit. At videmus rationem, cur credant Christianum non fuisse Caiucum. Vincentius Bellovacensis lib. 31. cap. 33 ex verbis Prædicatorum, qui missi a Pontifice ad Tartaros, inaugurationi Caiuci adfuerunt, ita scribit de ipso: Dicebant etiam nobis firmiter asserendo, Christiani, qui erant de familia ejus, quod deberet fieri Christianus. Cuius signum erat, quod ipse clericos Christianos tenebat, et expensas eis dabat; habebat etiam semper capellam Christianorum ante manus tentorium suum, ubi cantant clerici publice et aperte, ac pulsant ad horas, ut cæteri Christiani, secundum mores Græcorum, quantumque sit ibi multitudo Tartarorum, vel etiam aliorum hominum. Atque hæc quidem favent Christianitati illius: verum contrarium evinci putant ex hisce, quæ sequuntur: Hoc autem noverint universi, quia nobis tunc existentibus in solenni

curia jam ex pluribus annis indicta, idem Caiucus imperator de novo electus cum omnibus suis principibus erexit vexillum contra Ecclesiam Dei, ac Romanum imperium, ac contra omnia regna Christianorum, et populos Occidentis, nisi fortasse, quod absit, facerent ea, quæ mandabat domino Papæ, atque potentibus, et omnibus Christianorum populis, videlicet ut ipsi subdantur eis, nam excepta Christianitate, nulla est terra in orbe, quam timeant, et idcirco contra nos ad pugnam se præparant. Verum ex eo non consequitur, Caiucum Christo nomen non dedisse, aut baptismum ablutum non fuisse post hæc tempora: nam, ut subdit, Intentio Tartarorum est sibi totum suljicere mundum, sicut a Chingiscam habent mandatum. Neque Nestoriani adulatores, aliique schismatici, qui in eorum castris versabantur, id iis dissuadere ausi fuissent, ædum dicere id ipsis fuisse illicitum.

620 Quæsitit etiam Rex de dicto Erchalchai, a quo tempore baptismi susceperat sacramentum, et ubi esset modo. Item, quare Bachou ita male recepit nuntios nostros. De hisce nuntiis a Pontifice missis, et a Bayothnoy Tartarorum principe, qui castra habebat in Perside, modo inhumano receptis anno 1247, consule Bellovacensem lib. 31. cap. 40 et seqq. Responsum autem ad Regis interrogationes tale fuit ex Odone: Erchalchai vero... Christianus est, jam sunt plures anni, et non est de semine regio. Tamen magnus est et potens; et modo agit in finibus Persidis a parte Orientis. Bachou vero homo paganus est, et habet Saracenos consiliarios, et ideo male recepit nuntios vestros. Sed jam non habet tantam potestatem: modo enim constitutus est sub potestate Erchalchai. Rex similiter quæsitit de soldano Mussulæ (urbs ampla est ad Tigrim sita.) quæ antiquitus Ninive dicebatur, (ex eorum scilicet opinione) an esset Christianus. Similiter de ipsis nuntiis, de qua regione oriundi essent, et quot anni erant, ex quo fuerant Christiani. Ad quæ hujusmodi loco citato datum legitur responsum: De soldano vero Moysac sive Mussulæ, dicunt quod fuit filius cujusdam Christianæ, et ex corde diligit Christianos, et festa eorum observat, nec in aliquo obedit legi Mahemet; et creditur quod, si haberet tempus et opportunitatem, libenter fieret Christianus. Dicti autem nuntii dixerunt, quod oriundi erant de quadam civitate, quæ distat a Mussulæ, quæ quondam Ninive vocabatur, per duas diastas, et quod Christiani erant a progenitoribus suis. Dicebant etiam quod nomen summi Pontificis modo celebræ erat apud Tartaros, et quod intentio Erchalchai domini sui, et propositum erat impugnare in hac æstate proxima Calipham de Baldak, et vindicare injuriam a Corosminis illatam Domino Jesu Christo. Hactenus legati illi seu vere missi seu impostores.

responsa:

E

F

621 Etenim, etiamsi certo constare non existimem impostores fuisse, et ad objectiones quasdam, contra sinceritatem illorum allatas, utcumque responderim, omnino mihi persuadeo multa ab illis per adulationem dicta: nimirum de potentia Ercalthay, de celebritate nominis Pontificii apud Tartaros, de benevolentia quorundam principum erga Christianos, quæ si falsa omnino non sint, multum supra verum aucta videri possint. Quin imo rationes non deesse jam dixi, quibus in dubium revocari possit, an hi legati ab aliquo Tartarorum principe fuerint missi:

ex quibus,
aliisque fides
illorum est
dubia.

AUCTORE
J. S.

missi : nam, ut *Choizins abjeit pag. 558*, legati, quos S. Ludovicus cum praedictis misit ad Tartaros, nunquam invenire potuerunt principem illum Tartarorum, *Ercalthay* dictum, quod mirum apparet, si legati Tartarorum ab eo fuerant missi. Potuit tamen contingere per mortem imperatoris *Caiuci*, ut ille ad nova Tartarorum comitia fuerit profectus, vel interim ab officio amotus, aut etiam defunctus. Deinde successor *Caiuci* *Mango-Chanus* in litteris ad Ludovicum ait, *Davidem hunc impostorem et mendacem fuisse, adeo ut fides Davidis, ejusque socii omnino labet, si dicto Tartarorum imperatori major fides debeatur, quam Davidi; quod non omnino videtur certum. Quippe, ut superbi erant Tartari et arrogantes, volebant ut omnes principes a se pacem expeterent per legatos, id eam non fecisset S. Ludovicus, pavidum fortasse superbium Tartarum legationis missae, atque omnia Davidis imposturae attribuit: etenim si impostor erat David, quo ille pacto legatos S. Ludovici ad aulam Tartarorum ausus fuit perducere, ubi imposturae ejus erant aperienda?*

B *Cur scriptores coevi, qui hanc legationem memorie commendaverunt posteriorum, ne verbo quidem meminissent de impostura Davidis, quae latece non poterit post reditum legatorum? Itaque majorem fidem habendam non censeo Tartarorum imperatori, quam eorundem legato, quem ille mendaciorum arguit: et, prolatis utrimque rationibus, sententiam de fide illorum relinquere lectorum iudicio.*

Legatos cum
donis ad
Tartarorum
principes
mittit Rex.

622 Quidquid igitur sit de fide horum legatorum, S. Ludovicus cum eis legatos suos misit ad principem *Ercalthay*, et ad imperatorem Tartarorum : de quo laudatus *Odo* sic scribit : Octavo vero Kal. Februarii dicti nuntii a Rege Franciae licentiam receperunt, et vi Kalend. dicti mensis *Nichossiam* exierunt, et cum eis fratres Praedicatorum *Andreas*, *Joannes*, et *Wilhelmus*, quos Rex mittit ad dictum regem Tartarorum. Post quae subjicit munera a Rege missa, quae aliaque distinctius exprimit *Belloracensis cum Nauigio, lib. 31, cap. 94* sic scribens : Tandem habuit Rex Francorum consilium, ut (ad) ipsum regem Tartarorum, et ad *Erceltay* nuntios suos cum litteris et joculis mitteret, ita quod aliqui eorum ab *Erceltay* ad ipsum Regem Ludovicum directe redirent, et alii ad regem *Chaan* ulterius procederent. Significavit autem Tartarorum nuntiis, quod Rex *Chaan* valde gratum et carum haberet de scarleia * tentorium sive capellam; fecit eam Rex Ludovicus preparari, ac fieri speciosam et quosdam pannellos * habentes levem atque subtilem brodaturam *. In qua scilicet brodatura tentorio allixa ea, quae Dominus noster Jesus Christus pro nobis in corpore suo gessit, honestissime satis sunt exarata. Haec igitur et alia, ad ornatum capellae et cultum divinum pertinentia, misit Rex Ludovicus regi *Chaan* ad devotionem fidei Christianae in eo excitandam. Insuper etiam de ligno sanctae crucis misit tam eidem regi, quam *Erceltay* per nuncios suos cum litteris ad utrumque directis, hortantibus, ut eum, qui per gratiam suam ad cognitionem sui nominis eos vocaverat, debita veneratione colerent, et in ejus amore jugiter permanerent. Numerum legatorum tribus definit *Belloracensis, quorum praecipuus Andreas: septem missi numerantur a Nauigio pag. 354*, Praedictus frater *Andreas* cum duobus aliis fratribus ejusdem Or-

* i. e. panno
coccineo* i. e. tabulas
aen pictas* i. e. aen va-
riatam pictu-
ram

dinis, et duobus clericis, et duobus servientibus Regis : sed haec inter se non pugnant, cum non omnes essent legati.

623 Litteras etiam iisdem dedit *Odo* legatus, de quibus ipse sic memorat : Ego vero eidem regi *Chan*, et *marxeterae* suae, et *Ercalthay*, et praelatis eorum litteras destinavi, eis denuntians quod sacrosancta Romana Ecclesia gratulationem eorundem ad fidem Catholicam gratulanda audiet, et eos libenter recipiet ut filios carissimos, dum tamen fidem tenere voluerint orthodoxam, et confiteri eam esse matrem omnium ecclesiarum, et praesidentem ei esse Vicarium Jesu Christi, et quod tunc Vicario omnes, qui Christiana professione censentur, merito debeant obedire. Praelati autem ad idem invitatur meis litteris, et ut ipsum sapiant omnes, et non sint in eis schismata; sed permaneant in veritate fidei, in primis generalibus conciliis editae, et a Sede apostolica approbate. Haec legatio S. Ludovici ad Tartaros, licet pie prudenterque fuerit instituta, non habuit exitum optatum. Nam neque principem *Ercalthay* insperant invenerunt, neque imperatorem *Caiucum* reppererunt amplius in vivis agentem. Ab ejus tamen uxore benignè recepti, et cum donis ad Regem sunt remissi : quin et de pace cum Rege scienda quaedam egisse videtur cum legatis *ridua* *Caiuci*, quae imperium Tartarorum interim administrabat : sed successor *Caiuci* illa omnia improbasse visus est in litteris ad Ludovicum, quas legatis ejus posterioribus perferendas dedit, de quibus suo loco agemus. Consulto relationem eorum apud *Fleury tom. 17 Historiae ecclesiae* pag. 568.

addita legat
Pontifici
litteris; al. non
effecto

B

§ II. Reliqua anno 1249 in Cypro facta :
Discensus in Aegyptum : littus pulsus hostibus occupatum : *Damiata* capta.

Priores gesta in Cypro haecenus relata, non pauca iusuper commemoranda veniunt, quorum aliqua certa temporis nota destituntur, quamvis pleraque anno 1249 contigisse videantur. In primis *Joinvillius num. 49* inopia pecuniae se laborasse scribit, atque a Rege adjutum; quod beneficium aliis etiam nobilibus praestitum narrat *Chauzins pag. 554*. Cibariorum quoque curam habuisse Regem, refert ad hunc annum *Matthens Parisius pag. 512* : sed illorum jam inde in Cypro magnum fuisse inopiam, ut ille affirmat, credibile non est ex *Joinvillio num. 47*, qui praesens lustravit omnia. Attamen Veneti, auctoritate favorabiliter sex magnas naves frumento et vino et aliis victualium generibus onustas, nec non et militare praesidium et multos crucesignatos, liberaliter transmiserunt. Similiter et aliae aliae urbes et insulae, a quibus auxilium postularat, diversa suffragia praestiterunt : hoc *Frederico* non tantum permittente, sed propitius persuadente. Similiter et ipse *Fredericus*, ne aliis inferior videretur, maximum eidem victualium diversorum transmisit adminiculum. Unde Rex affluenter abundans, et grates ei referens scripsit domino Papae, ut reciperet ipsum *Fredericum* in gratiam suam. Grates itidem a regi-

Cibaria Regi
a curis sub-
missa :
F

na

A na Blanca Frederico relatas, scriptumque in ejus gratiam ad Pontificem, adjungit Parisius more suo, non sine exaggeratione rerum et hile in Pontificem.

concordia eo agente inter discordantes restaurata: alia ad Ecclesie unitatem redacta.

625 Deinde sic prosequitur: Rex interim Francorum, sano ac sancto fretus consilio, multos magnates tam in Cypro, quam in aliis Christianorum climatibus discordes, et Templarios et Hospitalarios plenius pacificavit, ut securius, nullis post terga relictis offendiculis, iter arriperet inchoatum. Non ideo tamen importunas Frederici, ejusque filii Henrici preces audivit Rex sanctus. Petebant illi, uti subdit Parisius, ut provinciam, olim Anglis creptam, regi Angliæ Henrico restituerentur: verum reposuit Ludovicus, tempus non esse id faciendi, invidis regni precibus. At redeamus ad emolumenta Ecclesie creata, quæ legatus quidem pro officia suo perfecit, ita tamen, ut Regis pietas ea non parum promoverit. Nangius pag. 347 hæc commemorat: Cum autem inter archiepiscopum Nicorsionensem * et milites regionis Cypria esset controversia, propter quam fere omnes milites illi erant excommunicati, prædictus Odo apostolicæ Sedis legatus, inter partes mediatorem se faciens, pacem reformavit, dictos milites absolvi faciendo. Archiepiscopus quoque Græcorum in Cypro, qui tamquam schismaticus, et inobediens archiepiscopo suo Latino, jam diu ab ecclesia sua exulaverat, tunc temporis est reversus, et tam ipse, quam alii Græci, qui excommunicati fuerant, ad obedientiam redierunt; et absolvit eos legatus, qui et coram ipso quasdam hæreses abjuraverunt.

* Nicorsionensis

Saraceni concerni bellum soldano Babylonie indictum;

626 Subdit multos Saracenos salutaribus undis ablutos, quod ipse Odo legatus cuarrat his verbis: Die vero Epihanie catechizavi quinquaginta septem Saracenos captivos: qui licet deberent nullam libertatem assequi, prout illis expresse dictum est, tamen instanter petebant fidei sacramentum. Et postquam ex illis triginta manu propria baptizavi, perrexi ad processionem Græcorum super quemdam fluvium: qui in presentia Regis Franciæ et regis Cypri, et mea, recognoverunt, quod erat unus Deus, una fides, unum baptisma, et quod illud, quod faciebant, faciebant in rememoratione quod Dominus Jesus fuit tali die a Joanne aquis Jordanicis baptizatus. Et confessi sunt, quando tinxerunt crucem in aqua; nec aliquid dixerunt nisi hoc: Lumen Pater, lumen Filius, lumen Spiritus sanctus. Et fecerunt ibi supplicationes pro sanctitate vestra. Post hæc Ludovicus, qui mense Aprili expeditionem in Ægyptum cogitabat, bellum per litteras indixit soldano Ægyptio, quibus Saleh, qui eo adhuc tempore æger Damasci morabatur, consueta genti arrogancia respondit, ut ex Arabicis Historiis refert Chaizius pag. 564. Nec litteras tantum superbas litteris Ludovici reposuit Saracenus, sed nefariis etiam artibus Regem, Christianosque perdere voluit: at nefandum consilium divina providentia discussit. Rem accipe ex Nangio, pag. 352 sic scribente: His autem diebus capti sunt quidam in Cypro, qui confessi sunt, quod ipsi et quidam alii a soldano Babylonie missi fuerant, ut Regem Franciæ et majores sui exercitus veneni maleficio enecarent.

627 Non retinuerat S. Ludovicus tantam in Cypro navium copiam, quanta necessaria erat ad exercitum cum bellicis instrumentis, annona

aliisque impedimentis in Ægyptum transeundum. Hinc mora expeditioni injecta est atiqua, propter avaritiam, contumeliasque importunas Venetarum, Genuensium, ac Pisanorum, qui Aceone suos singuli habebant magistratus, quod inde naves Regi essent conducende majores: nam cybas, quibus ad terram accederent propius, in Cypro fabricari jubebat, ut Nangius pag. 352 dacet. Audi Odonem legatum, hæc enarrantem. Dominica vero in Quinquagesima, cum nuntii Regis venissent in Acon pro conducendis vasis *, nulla ratione flectere potuerunt Jannenses et Venetos ad hoc, ut rationale pretium ponere vellent in vasis suis; sed potius videbant ad hoc tendere, ut negotium destrueretur, vel quod eis navium daretur secundum voluntatem suam.

At. TOUR J. S. labor in navigiis congregandis propter quorundam avaritiam.

* i. e. navibus

628 Illis diebus exorta est grandis seditio in Acon, diabolo instigante, inter Jannenses ex una parte, et indigenas et Pisanos ex altera, et unus consul Jannensis telo percussus interiit. Sed et paulo ante, ut addit Nangius pag. 352, seditio fuerat exorta inibi inter Venetos et bailivum regni Cypri. Hac de causa, Sexta... feria ante Dominicam in passione, inquit laudatus Odo, misit Rex et ego iterum in Acon venerabiles patres patriarcham Jerosolymitanum, episcopum Suessionensem, comitem Joppensem, constabularium Franciæ, et dominum Galfridum de Seignes * pro negotio vasorum et pro seditioe exortas edanda. Quid autem fecerint nescio. Necdum enim res peracta fuisse videtur, quando scribebat feria quarta ante Resurrectionem Domini has litteras, adeo ut Rex, qui staterat, ut ait, circa mediam Aprilis intrare fines Ægypti, hoc bello plusquam mense integro serius discesserit propter sordidam mercatorum illorum avaritiam, atque exitiale hoc Christianorum bellum: id enim per dies 28 continuatum acriter, multis utrimque adhibitis machinis, quibus invicem impetebant, ac tandem tricunalibus induciis terminatum, scribit anonymus apud Martevium pag. 733.

et bellum Aceone inter Genuenses et Pisanos:

* Sergines

629 Tandem venerunt, inquit Nangius, ad Regem circa Ascensionem Domini naves, vasaque conclusa. Venerunt etiam de insulis naves quam plurimæ, et multi barones ac milites, alique peregrini, qui moram in insulis fecerant in hyeme jam transacta. Hæc die Sabbathi post Ascensionem Domini, cum jam in navi sua esset Rex, congregans ibidem majores exercitus, de ipsorum consilio publicatum fuit per exercitum, quod apud Damiatam universi cum Dei adjutorio dirigerent iter suum. Hisce non consentit epistola § seq. recitanda, in qua dicitur propositionem Regis fuisse Alexandriam petere, sed elassum vehementi vento Damiatam versus delatam. Neutri assentitur Chaizius pag. 567; at refert mutis singulis obsignatas a Rege litteras datas, quas aperire non liceat, priusquam solvissent a littore, quibusque jubebantur recta Damiatam navigare. Id sane non displiceret, si testem adferret antiquiorem Dionysio Sauvage, quem assignat. Quidquid sit, malim credere Regis consilio Damiatam navigatum fuisse, quam casu eo delatam classem, quamvis nihilo minus crediderim, factam fuisse sparsam in Cypro de Alexandria impetenda: namque Alexandriam revera impugare volebat Ludovicus, sed non in ipso expeditionis exordio.

acceptis tandem navigiis, dies statuitur ad Ægyptum petendam.

F

630 Accipe nunc tempus, quo Rex cum exercitu e Cypro solvit, et Damiatam occupavit.

Rex cum exercitu ex Cypro solvit,

Scriptis

AUCTOR
J. S.

Scripsit hac de re Robertus comes Atrebatensis ad matrem suam Blancham, cujus epistolam habemus in Additamentis Matthæi Parisii a pag. 107, in qua hæc leguntur: Scint dilectio vestra, quod charissimus dominus noster, frater noster (Ludovicus,) et barones, et peregrini, qui in Cypro hyemaverunt, die Ascensionis (xvi Maii) in sero ad portum Nimocii

* Limissonis

** in suis navibus se receperunt. At cum onerandis navibus, tum vento contrario, aliquot diebus sunt morati, videlicet usque ad diem Mercurii sequentem, xix Maii, teste Nangio, qui addit: Eadem itaque die, velo facto, recessit Rex a portu Nimocii cum navium et nassellorum * copiosa multitudine. At postea per aliquot dies cum difficultate ac ventorum contrarietate procedentes, venerunt prope Paphum * civitatem Cypri, tantaque fuerat temporis contrarietas, ut oporteret illos prope Nimocium bis reverti. Venitque ad eos tunc princeps Achaia cum gentibus et nassellis quam pluribus in subsidium illorum ac Terræ sanctæ; et cum eo similiter dux Burgundiæ, qui in partibus Romanis (puta in Morea) moram fecerat in hyeme. Expectaverunt igitur peregrini apud Nimocium, et congregaverunt ibidem exercitum suum, per incommoditatem temporis dispersum. Joinvillius num. 54 hanc classis dispersionem non parum supra verum augetur videtur, quod attribuentum senili ejus memoriæ; nam neque tempus recte designat, neque alia rei adjuncta. Ingentem fuisse navium disiectionem oportet, cum post eorum collectionem centum adhuc et quinquaginta ante Damiatam fuerint desideratæ, relictis mille et quingentis, ut epistola mox recitanda docebit.*

* i. e. cymbarum
* nunc Baffo

ante Damiatam appellat.

631 Tandem, ait Nangius, in festo sanctæ Trinitatis (xxx Maii) vela ventis dare fecerunt, et habito satis congruo tempore navigaverunt. Ita quod in sequenti die Veneris (iv Junii) apparuit eis terra Ægypti, et post paululum civitas Damiatam. Laudatus sæpe anonymus pag. 733, classem Limissonem discessisse ait die Maii xx, (suspicio legendum xxx, nisi loquatur de anteriori discessu, ex quo Limissonem redierunt:) iv autem Junii ante Damiatam appulisse, v terram occupasse, vi vero Damiatam cepisse: in quibus auctores passim consonant præter Joinvillium. Audi itaque nunc modum, quo terram occupaverunt, pulsas hostibus, ipsumque urbem interceperunt, ex epistola laudata Roberti comitis Atrebatensis, qui non modo interfuit rei gestæ, sed et eodem mense Junio litteras suas exaravit: A quo portu recedentes, inquit, post multos maris labores, et ventorum contrarietates, ducente Domino, die Veneris post Trinitatem circa meridiem venerunt, et se anchoraverunt, congregantes se ipsa die in navi domini Regis ad consilium, quid esset deinceps ad faciendum. Cum ante se viderent Damiatam et portum, ex magna Turcorum et equitum et pedum multitudinis communitum, et os fluminis, quod de prope imminabat, ex galearum multitudine armatarum. In quo sic consilio ordinatum fuit, ut in crastino mane quilibet pro posse suo, cum domino Rege ad terram veniret.

C

quam, fuis terra, marique hostibus.

632 Et sciat dominatio vestra, quod, sicut fuit ordinatum, in ipso Sabbatho in mane exercitus Christianus, relictis magnis navibus, in galeis et minutis vexillis (ita vocat cymbas) viriliter accincti descenderunt. Et confidentes de Dei misericordia, ac auxilio crucis triumphalis,

quam dominus legatus in vexillo (id est, navicula) juxta domitium Regem gestabat, læti et confortati de Deo, versus terram contra hostes, insultus plurimos tam sagitarum missionibus quam aliis facientes, sese retraxerunt. Verumtamen cum ipsa vexilla propter nimiam maris planitiem, usque ad siccam terram non possent attingere, Christianus exercitus in nomine Dei, relictis vexillis, in mare saliendo se immisit usque ad siccam terram, cum armis suis pedes veniendo. Et licet ipsa Turcorum multitudo contra Christianos littus defenderet; tamen favente Domino nostro Jesu Christo, littus obtinuit populus Christianus cum sospitate et lætitia, et cum equorum Turcorumque strage magna, et quorundam, qui magui nominis esse dicebantur. Nam cæsi, ait Nangius pag. 353, unus, qui erat villæ * capitaneus, et duo admirati * Soldanus autem ibi præsens non erat, quia de novo e Damasci partibus veniens, stabat in quodam loco, qui per unam lencam a civitate Damiatæ distabat, ubi etiam quadam infirmitate languerat. In ipsa vero die occupaverunt os fluvii galeæ nostrorum, fugientibus galeis Saraceno- rum, ac fluvium ascendentes.

* i. e. urbis gubernator
* vulgo cæsi

B

633 Fixis autem Rex Franciæ ac peregrini tentoriis suis super littus pernoctaverunt ibidem, et in crastino, videlicet die Dominico, ibidem commorantes ordinaverunt, ut gentes ipsorum et equi, qui adhuc in navibus erant, illa die descendere ac venire in exercitum possent. Plura hujusce pugne adjuncta habet Joinvillius cap. 4, quæ ibidem legi possunt. Unum addo, quod alii non memorant; nimirum Regem ipsum e scapha sua in aquas insiluisse, usque humerorum tenuis fuisse immersum. Aliud non prætermittendum, quo summa ejusdem Regis pietas indicatur, habet fragmentum cujusdam epistolæ in Additamentis Parisii pag. 110 hisce verbis: Et alacriter prosiliens a navi (Ludovicus) cecidit protinus in faciem suam, et oravit cum jacymis devotissime, ut Deus viam et actus suos dirigeret. Porro captam sequenti die Dominico vi Junii Damiatam, consentiunt passim omnes istius temporis scriptores, atque uno fere modo rem enarrant. Quapropter omissis aliis, unam fere tantum producam testem, qui rei gestæ interfuit, quique non pauca supplebit ab aliis prætermissa.

die 6 Junii occupant

F

§ L. Damiatæ situs: de ea capta amplior narratio.

Quo major dictis hactenus, dicendisque lux accedat, jurabit brevem Damiatæ, qualis tunc erat, descriptionem hoc loco adornare. Tyrus lib. 20, cap. 16 de ea sic loquitur: Est autem Damiatæ inter Ægypti metropoles antiqua et nobilis plurimum, secus ripam Nili sita ceteriorem, ubi secundo ostio prædictus fluvius mare ingreditur inter fluminis alveum et mare, situ valde commodo; a mari tamen quasi milliario distans. . . Porro in ulteriore fluminis ripa erat turris singulariter erecta, armatis sufficienter ad sui præsidium munita. Ab hac usque ad civitatem cathena protendebatur ferrea; . . . ita ut ad superiora nullus omnino pateret transitus per flumen. Sanctus lib. 3, part. 6, cap. 22 ostium Nili, quod Tyrio secundum est a Palesina. Nilum item vocat, illique Damiatam adiacere ad Orientem.

Damiatæ n. u. et color

A Orientem, seu ripam Palestinæ ceteriorem, cum Tyrio affirmat, at duabus leucis a mari dissitam dicit. Italicis opinor: addit muris circumdatam fuisse duplicibus: Est quoque, inquit, ante Damiatam in flumine fortissima turris erecta: ad cujus pedem ibi fortissima catenæ fixæ sunt, quæ usque ad turrim aliam protenduntur, quæ in civitate est, ne introitus vel exitus pateat navigantibus, nisi de soldani licentia. Hæc civitas totius Ægypti clavis, et caput est, id est, omnium Ægypti urbium est munitissima. Talis erat Damiatam, priusquam anno 1219 post obsidionem anni et septem mensium eam expugnasset Joannes Brennensis rex Hierosolymitanus. At munita etiam magis erat, dum ad eam oppugnandam accedebat S. Ludovicus. Unde de ea sic habet Nangius pag. 354: Eratque civitas ipsa tam ob fluminis Nili interpositionem (terram enim ceperat Christianus exercitus in insula trans ostium Damiatæ sita) quam murorum et turrim fortium circuitum, fortissima, multumque, postquam alias capta fuerat, infortiata. Unde videbatur multis, quod per vim expugnari, vel capi nullatenus potuisset, nisi Deus miraculose per virtutem suam id fieri permisisset: nam quamdiu intus aliqui essent victualia sufficienter habentes, tenere civitatem et ibidem morari quantum vellent potuissent.

635 Hisce præmissis, subjungo litteras Guidonis cujusdam equitis ex familia vicecomitis Melobunensis, quas ille post captam Damiatam ad fratrem suum scripsit, quasque in Aditamentis Matthæi Parisii habemus editas a pag. 108, præcisè tamen initio et fine iis, quæ ad rem nostram non pertinent. Post breve exordium iter enarrare sic aggreditur: Cum inito speciali consilio, a Cypro movimus navigando versus Orientem, propositum habentes Alexandriam expugnare, et paucis diebus sequentibus rapti inopinata tempestate, vastum maris spatium pertransivimus, multæ navium nostrarum dispersæ sunt et disjunctæ ab invicem. Interim per exploratores innotuit soldano Babylonæ, et aliis Sarracenum magnatibus, quod Alexandriam expugnare proposuimus. Unde collecta infinita armatorum multitudo, tam de Kaire*, quam Babylonæ et Damiatæ incolis, quam Alexandriæ, nostram adventum expectabant: ut nos in ore gladii susciperent fatigatos.

636 Una igitur nocturnum, cum quodam vento aspero per amplum pelagi tractum veleremur, in mane mitigato vento, apparuit serenitas desiderata, quæ naves dispersas prospere congregavit: misimus igitur funambulorum peritum scilicet speculatorem, qui omnia cismarina* littora noverat, et cismarina, nec non et idiomata multa, (qui vobis pro duce constituebatur fidei) ad summitatem mali navis nostræ, ut nobis intimaret, si terram videret, et ubinam locorum essemus. Qui cum diligenter et morosa deliberatione omnia loca circumjacentia considerasset, exclamavit, voce dicens attonita: Deus adjuvet, Deus nunc adjuvet, qui solus potest: ecce sumus hic ante Damiatam. Poteramus siquidem jam terram omnes considerare. Similiter etiam aliarum navium speculatores id idem sentiebant, et cæperunt jam congregari ad invicem.

637 Dominus autem Rex, cum hoc cognovisset, imperterrito spiritu cæpit omnes egregie nimis suos animare, et consolari, dicens surgens in medio: Amici mei ac fideles, insupe-

rabiles erimus, si in claritate inseparabiles fuerimus: non sine divino nutu huc transvehimur tam repentine, applicemus in terram quamcumque potenter occupatam. Non sum rex Franciæ, non sum sancta Ecclesia, sed vos utique omnes rex estis; vos sancta Ecclesia. Non sum nisi unus solus homo, cujus vita, cum Deus voluerit, sicut unius alterius hominis exsufflabitur. Nobis omnis casus tutus est: si vincamur, martyres avolamus; si vincamus, gloria Domini prædicabitur; et totius Franciæ, unmo Christianitatis, ampliabitur. Profecto insanum est credere, quod me Dominus incassum suscitavit, qui omnia providet, causam magnam super hoc considerabit, divincemus pro Christo, et ipse in nobis triumphabit, non nobis, sed nomini suo datus gloriam, et honorem, et benedictionem.

638 Interim naves nostræ jam congregatæ littori appropinquabant, ita scilicet, quod cives Damiatæ, et qui littoribus contermini erant, classem nostram poterant considerare, scilicet mille, et quingentas naves, exceptis dispersis: scilicet centum et quinquaginta. Et revera non fuit, ut credimus, temporibus nostris, tanta navium nobilium multitudo congregata. Stupeutes igitur Damianitæ, et supra quam dici potest attoniti ac perterriti, miserunt ad nos quatuor galeas* optimas cum piratis expeditissimis, ad explorandum, et inquirendum quinam eramus, et quid quærebat: et cum eos videremus tantum appropinquare, ut possent vexilla nostra discernere, hasitarunt, et cessarunt tantum festinare, ut prius, quasi de nuntio suo certificati, ac indemnes reversuri. Galeæ vero nostræ interim eos cum scaphis cursoriis cingebant, interponentes se, nostrisque navibus jam cogebantur appropinquare vel inviti. Verum nostrates videntes Domini Regis constantiam, et incommutabile propositum, eo jubente, præparaverunt se ad bellum navale: ut et hos, et quoslibet alios, si supervenirent, comprehenderent, et littus violenter capientes, ad terram ut ascenderent, imperavit.

639 Misimus igitur super eos spicula ignita, et lapides de mangouellis* navalibus; qui sic parabantur, ut quinque vel sex lapides simul de longo jacerent, et phialas plenas calce, arcibus per parva bastilia ad modum sagittarum super hostes jaculandas. Spicula igitur, piratas et eorum vasa* perforabant, lapides obruebant: calx, contractis vasculis, excecabat: unde subito tres galeæ eorum perierunt, aliquibus tamen de piratis, ne mergerentur, cum vita interceptis. Quarta autem non indemnis evasit. Ipsos igitur excogitatis cruciatibus affecimus, quos vivos (ceperamus,) et totius veritatis extorsimus confessionem: videlicet, quod vacuata Damiatam suis civibus, apud Alexandriam expectabamur. Piratæ vero, qui evaserunt (quorum aliqui lethaliter vulnerabantur et galea dissipabatur) Damianitis cum ejulatu lacrymabili retulerunt super littus cum maxima multitudine expectantibus, quoniam mare classe superveniente operiebatur. Rex enim Francorum, cum infinita nobilium multitudo hostiliter adventabat. Pro quo etiam asserebant decem mille manifeste dimicare contra ipsos Sarracenos, qui pluebat super ipsos ignem, lapides, et nebulam. Veruntamen dum a maris fluctibus fatigantur infirmati, ipsos, sicut vitas, et mansiones vestras diligitis, unanimiter expetite et trucidate, vel saltem donec nostrates revocentur, potenter

AUCTOR J. S.

navium quarundam hostilium

E

* i. e. triremes

depressio, * i. e. machinus minoribus

P

* i. e. naves * i. e. excecabat

AUCTORE
J. S.

victoria
Christianorum.

repellit. Nos autem soli vix evasimus, ut hæc vobis nunciarem præmuniendis. Cognovimus magnatum signa. Ecce jam in nos irruunt furibundi ad navale vel campestre animati et parati.

640 Irruit igitur super eos timor cum diffidentia. Omnes nostrates de veritate certificati, in spem optimam erigebantur: unde glomeratim et certatim prosilientes in scaphas a navibus: erat enim mare juxta litus parum profundum. Unde nec scaphas nec naviculæ ad aridam attingere potuerunt. Miserunt se igitur in mare multi usque ad lumbalia properantes, juxta Domini Regis distinctum et urgentissimum præceptum. Et continuo commissum est bellum cruentissimum, et nostrates additi sunt prioribus indistincter, et fortitudo gentium dissipata est. Nec cecidit aliquis de nostris ferro, præter unum. Submersi vero duo vel tres perierunt, qui propter ardens desiderium pugnandi, sese nimis properanter in aquam miserunt; et a semetipsis potius quam ab aliis sunt interempti. Sarraceni igitur retrocedentes sese in civitatem suam, multis interemptis, et quamplurimis lethaliter vulneratis et mutilatis, turpiter fugiendo receperunt. Nostri autem ipsos e vestigio insecuti essent, sed a potentioribus, qui prodicionem timebant, reprimebantur. Verumtamen dum pugnavimus, exierant quidam sclavi* et captivi, ruptis vinculis, et eorum receptaculis, quia etiam carcerarii exierant contra nos; nec in civitate aliqui remanserunt, præter mulieres, parvulos, et valetudinarios. Ipsi igitur sclavi et captivi nobis gaudenter ac properanter occurrentes, Regi et exercitui nostro applanserunt, dicentes: Benedictus qui venit in nomine Dei. Hæc acta sunt in bonum auspiciis initiale, scilicet die Veneris, quæ est dies Dominicæ Passionis: et applicuit tum dominus Rex secure et gaudenter; et residuum exercitus Christiani: et sic quievimus usque in crastinum.

i. e. mancipia

hostium ex
urbe fuga.

641 Die vero Sabbati sequenti, terram et maris littora, quæ capienda remanserant, potenter ac prudenter cepimus, ducatu et documento sclavorum, qui etiam arcanos transitus cognoverunt. Ipsa vero nocte Sarraceni comperientes aliquos sclavorum et captivorum evasisse, ipsos, qui remanserant, excrebrantes, martyres Christi fecerunt gloriosos, in propriam perniciem. In opaca vero nocte sequenti et mane die Dominica, Sarraceni, considerata adventantium multitudine, fortitudine, et constantia, et urbis inopinata desolatione, cum suis ducibus, et majoribus, et consolatoribus, viribus, et armis caruissent, arreptis mulieribus ac parvulis, et rebus portatilibus, armati leviter per portulas, quas caute longe ante præparaverant, fugerunt, ex parte alia civitatis: et pars per aquam, pars per terram subita elapsa est, relinquens civitatem omnibus redundantem.

ejusdem per
Christianos
occupatio.

642 Die vero Dominica hora tertia exierunt duo captivi, qui manus hostiles casu evaserant, nunciantes nobis, quæ contigerant. Rex igitur, omni timore prodicionis deposito, non in effusione sanguinis vel armorum strepitu, civitatem, nemine contradicente, intravit ante horam novam, nullo etiam vulnerato graviter de intrantibus præter comitem de Marchia Hugonem Brunum, qui eliquato sanguine de vulneribus, non potest, ut credimus, mortem evadere. Ipse namque prodigus sui propter prohra, quæ sustinuit, in medios hostes temerarius se ingessit, et ponebatur in prima turba sponte bellan-

tium tamquam suspectus, quod et ipsum non latuit. Nec prætereundum est, quod cum propositum habuissent Sarraceni lugendi, jecerunt versus nos ignem Græcum copiosum et efficacem, quod erat nobis periculosum valde et mortiferum: quia ventus asper fuit flans a civitate versus nos. Et ecce ventus illico retroversus, ignem suum respersit in civitatem, et combussit multa eorum corpora, et castra, et plura combussisset, sed sclavi accedentes continuo, qui jam pauci remanserunt, suis notis extinctoriis, necnon et precibus, divino nutu (ne nobis Dominus civitatem combustam daret) extinxerunt.

643 Cum igitur ipsa die vere Dominica, dominus Rex cum maximo tripudio (ut prædictum est) intravisset, illico ad templum ipsorum Sarracenorum intravit oraturus, et Deo hæc omnia merito ascripturus. Verum quanta pietate urbem ingressus sit S. Ludovicus cum legato, episcopis, aliisque, aptius describit Nangius pag. 354 his verbis: Mandata igitur civitate a quorundam mortuorum ac bestiarum cadaveribus, et extincto igne, legatus una cum patriarcha Hierosolymitano, nec non archiepiscopis et episcopis, qui presentes aderant, et magna parte clericorum ac religiosorum, Ludovicus Rex Franciæ cum pluribus aliis processionaliter nudis pedibus, præsentibus etiam rege Cypri, pluribusque baronibus et aliis hominibus, civitatem Damietta intraverunt. His consentit nummus antiquus apud Jacobum de Bie fol. 25, ingressum Damietta sic representans:

His notatis, ad epistolam revertamur: Et solemniter nimis antequam cibum sumpsisset, prorumpentibus præ gaudio jucundis et devotis lacrymis, cecinerunt fideles, incipiente legato, hymnum angelorum, videlicet TE DEUM LAUDAM vs. Et statim, ubi dudum Christiani Missam consueverant celebrare, et campanas pulsare, expiato loco et asperso per aquam benedictam, fecit celebrare Missam de beata Virgine, ubi quarta die præcedente (prout captivi nobis assertive asserbant) spurcissimus Machometus cum detestabilibus immolationibus, et vocibus altisonis, et tubarum clangore magnificabatur. Invenimus autem in civitate, cibariorum, armorum et machinarum, necnon vestimentorum preciosorum, vasorum, utensilium, auri, argenti, et aliorum bonorum, copiam infinitam. Et præter hæc, statim fecimus apportari victualia nostra de navibus; quorum copiam habuimus, et alia nobis chara ac necessaria.

644 Propitiantie igitur nobis divina munificencia, exercitus Christianus ad instar stagni, quod ex torrentibus inundantibus suscipit incrementum, quotidie dilatatur: hinc militia de

partibus

A partibus domini de villa Hertewini, hinc de militiis Templi et Hospitaliorum nobis subsidium, absque peregrinorum adventu, diatim per Dei gratiam accumulatur subsidium. Verumtamen ipsi de Templo et Hospitali de gloria tanti triumphi credere diu noluerunt: quia revera nulli fuit credibile quod evenit. Quia igitur hæc miraculose evenerunt, præcipue quod ventus suum ignem infernalem in sua capita reverberavit regressus (et hoc fuit de antiquis Christi miraculis, quia sic Antiochiæ evenit) conversi sunt aliqui ad Dominum Jesum Christum, et fideliter nobis hæc tenentur adhæserunt. Huc usque de Damiatæ captæ memoratæ litteræ. At una in re ab aliis differre videntur. Nam totum prælium videtur diei Veneris innectere, dicereque terram die Sabbati sine certamine fere occupatam, cum alii auctores pugnam præcipuam ad diem Sabbati referant in ipsa terræ occupatione. Apparentem itaque contradictionem tolle hoc modo. Voluit epistole auctor conjungere certamina ante Damiatam inita: pugna autem navalis, qua captæ sunt tres Saracenorum triremes, die Veneris contigit. Hinc ait num. 640 hæc acta die Veneris, quia eo die iuchonta: nam mox num. 641 ait, die Sabbati... terram prudenter et potenter cepimus, nec plura adiungit de pugna eo die commissa, quia jam relata erant.

§ LI. Facta utrimque post Damiatam captam, progressus Christiani exercitus Babyloniam versus: prælia varia Christianis prospera: inutilis ad transeundum ostium Tanicum conatus.

Joinvillius, postquam narraverat Damiatæ occupationem, num. 62 graviter conqueritur de moribus crucesignatorum, rigentibusque peccatis, quibus dirinam meruerunt vindictam. Nitebatur quidem huic malo remedium adhibere S. Ludovicus, multosque e domesticis etiam suis ca de rausti dimittebat, alios severe puniebat. Sed fieri non potest, ut in armorum licentia paucorum pana cohibent, quos timor Dei non coercent. Rex interim agmen suum in castris prope urbem continebat, relicto in urbe præsidio, una cum personis ad bellum inutilibus. Porro dum ibidem castra habebat Ludovicus, velitationes quasdam factas, et incommoda castris Regiis per Saracenos illata, refert Joinvillius num. 65 et seqq., que hic non repeto. At silentium non est, inter armorum strepitus, curasque bellicas, ne liberalitatis quidem suæ, et in viros religiosos beneficentiæ, impemorem fuisse Sanctum. Testatur id donatio, ibidem facta in castris abbatie Regalis-montis, quam num. 116 narravimus: ibidem item confirmavit fundationem monialium Ordinis Cisterciensis, factam a Galchero de Castellione mense Septembri, quam inveniet lector apud Martenium tom. I Anecdotorum col. 1043. Præ ceteris tamen commemorandum, quod archiepiscopalem seidem, olim, dum anno 1219 capta est Damiatæ, a legato Pontificio constitutum, teste Vitriaco in Epistola de captione Damiatæ, utque hoc tempore, Rege curante, restitutam, una cum canonicis in ea institutis, amplissimis

reditibus, immanitatibus, et privilegiis donaverit, priusquam ad interiora Ægypti progrediretur. Litteras Ludovici hæc de re datas mense Novembri anni 1219 edidit Stephanus Baluzius tom. 4 Miscellaneorum a pag. 491, in quibus tum pietas tum liberalitas Regis mirifice eluceat. Nunc quid ei cum soldano negotii fuerit videamus.

646 Perculit Saleh Ægypti solhanum amissio Damiatæ, nec minus exacerbat. Agebat ille, ut vult Chaizius pag. 584, in Achmon oppido, Damiatæ vicino: sed Mansoræ tunc fuisse scribit Abulphuragius mox citandus: illud constat, gangrena et feroris putrefactione ad extrema fere fuisse redactum. Quid autem fecerit, audita Damiatæ amissione, tradit Abulpharagius in Historia dynastiarum pag. 323 hoc modo: Interea temporis, dum huiusmodi mala perpetere, ad eum venerunt Damiatæ præfecti, qui eam in fugam dati deseruerant. Cum ergo ipsi nuntiatum esset, quid fecissent, ipsos scilicet inde fugisse nullo commisso prælio aut pugna, graviter illud ferens, in crucem agi iussit: fuerant autem quinquaginta quatuor principes, qui omnes, uti se habebant, vestibus suis, balteis, et soccis induti, suspensi sunt: ita ille. Facardino tamen omnium duci paritum past oburgationem, ex illorum Historiæ scribit Chaizius pag. 584.

647 Idem solhanus, cum armis non posset, joco saltem Regem impetere voluit. Res narratur in Adhilitamentis Parisii pag. 110 his verbis: Non est super aliquo sollicitus Dominus Rex Franciæ, capta Damiatæ, nisi super eo, quod non habet sufficienter populum ad custodiendum et inhabitandum occupata et occupanda. Verum idem Rex attulit secum aratra, ligones, trahas, et alia rusticana instrumenta. Quod cum audisset soldanus Babylonie, significavit eidem Regi: Ad quid hinc ad incolendam terram nostram instrumenta ruralia afferri fecisti? Inveniam tibi sufficientiam bladi * quamdiu hic eris. Et hoc ironice dictum fuit, acsi diceret: Tener es et delicatus ac juvenis, nec poteris penes Orientales diu commorari, quin pereas liquefactus. Cui Rex respondit: Vovi et iuravi huc venire, et terminum, prout in me erat, præfixi: sed non vovi nec iuravi hinc recedere, nec terminum mei recessus assignavi. Ideo colonorum instrumenta mecum apportavi. Hinc item colligat lector, quanta Ludovici fuerit cura, nequid deesset ad expeditionem promovendam.

648 Quo item modo ejusdem solhani insidias cluserit Sanctus, quantaque in bello proseguendo prudentia usus fuerit, colligere possumus ex litteris § superiori recitatis, in quibus hæc subjunguntur: Nos autem ex præteritis præmuniti, de cætero cante et circumspecte procedemus in agendis. Habemus enim fideles nobiscum Orientales, de quorum fidelitate minime dubitamus, qui omnia fere Orientalium climata, et eorum pericula experimento cognoverunt, qui in veritate devotionis jam baptismi sacramentum susceperunt. Optimates igitur nostri, quando hæc scribebantur, consilium habuerunt cum tractatu diligenti in proximo invadere Alexandriam vel Babyloniam cum Kaira; sed quid erit inde, nescimus adhuc.... Soldanus autem Babylonie, iis auditis, nobis prælium indixit generale, ut in crastino sancti Joannis Baptistæ in loco communiter proviso fortunam belli inter Orientales et Occidentales, hoc est inter fideles et ipsos, una die præcise generaliter experiremur, et

AUCTOR
J. S.

soldanus puniit desertores
Damiatæ:

E

Ludovicum
joco impetit,
at is sapienter
respondet:

* i. e. frumentum

idem Regem
ad confictum
provocat

AUCTORE
J. S.

i. e. provoco

et cui sors victoriam contulerit, victor gloriatur, victus autem cedat humiliter. Cui dominus Rex noster respondit : Non illa vel illa die ipsum Christi inimicum diffidacio *, nec terminum quietis constituo, sed cras, et omnibus diebus vitæ meæ, ex hoc nunc et deinceps diffidacio : donec animæ suæ propriæ misereatur, et ad Dominum convertatur, qui vult omnes salvari, et omnibus ad eum convertentibus sinum pandit misericordiæ.

non sine dolo,
ut videtur
quem ille pruden-
tenti respon-
so eludit.

649 Non sine dolo pugnam a soldano oblatam existimo : etenim Nilus crescere incipit circa solstitium æstivum, ut Plinius lib. 18, cap. 18 observat, aliique passim consentiunt; cum itaque diem rousictus statuerit post solstitium, speravit haud dubie Ludovicum cum exercitu pertrahendum ad locum periculosa, atque aquis Nili erundantis tandem includendum, ut Christiano exercitui occiderat sub Joanne Hierosolymæ rege. Verum illud ipsum sedulo carebant Christiani, atque hæc una ratio erat, cur ad ultiores Ægypti partes non progredirentur, donec nque Nili, quæ decrescere incipiunt circa æquinoctium autumnale, multum essent diminutæ. Audi Navigium apud Chesnium pag. 354 : Illic ergo, inquit, stetit Rex Franciæ Ludovicus per totam æstatem cum exercitu Christiano. Non volebant inde recedere usque ad decrescentiam Nili fluminis, quod tunc, sicut dicebatur, terram occupare debebat. Oblatas etiam a soldano pacis conditiones, quibus Damiatam eum territorio suo maneret Christianis, multaque in regno Hierosolymitano redderentur, scribit Sanctus lib. 2, part. 2, cap. 9; sed id apud alios ejus temporis scriptores non invenio.

Auctus novæ
Gallorum et
Anglorum
subsidiis,

650 Auctus interim fuit Regis exercitus, tum Gallorum subsidio per Alphonsum fratrem adducto, tum etiam Anglorum, qui ei prope Damiatam castra metato se conjunxerunt. De Alphonso hæc memorat citatus Nangius : Eodem anno (1249) circa festum Johannis Baptiste Alphonsus comes Pictavensis, frater Regis Franciæ Ludovici, iter transmarinum arripuit, et regina Blancha mater eorum ad regni custodiam sola remansit. Ita quod dictus comes cum exercitu magno in crastino sancti Bartholomæi apostoli mare apud Aquas-mortuas intravit, et die Dominico ante festum apostolorum Simonis et Judæ apud Damiatam applicuit. Pro cujus felici adventu supplicationes Damiatæ institutas invenies apud Joinvillium num. 68. Jam ante Alphonsum ad Regem accesserat comes Sarisberiensis Willielmus de Longa spata eum cruce signatis Anglis : sed orta discordia inter Gallos Anglosque culpa Gallorum, si credimus Parisio; Angli eum duce suo se receperant Acconem, seorsim ibidem res suas promoturi. Attamen priusquam exercitus progrediretur ad interiora Ægypti, ad preces S. Ludovici reversi sunt cum duce suo Angli, regioque agmini se rursus conjunxerunt. Quæ breviter retulisse sufficiat : nam Matthæus Parisius, qui hæc narrat pag. 513, 524, 525, et 527, tam multa negatur, bilemque in Gallos tam manifeste ostendit, ut de ceteris, quæ refert, nescias, quid verum sit, quid falsum. Causam quidem successus Anglorum non improbabilem assignat : videlicet quod a Gallis spoliati essent præda, quam acquisiverant, quia injussu Regis castris erant egressi; ut cetera, ut inepta, non commemoranda censui.

651 Postquam Alphonsus frater Regis, dudum expectatus, cum Gallorum subsidio advenerat Da-

miatam, Ludovicus proceres ad consilium convocavit : ubi, cum divisæ essent sententiæ, opinantibus aliis Alexandriam ducendum exercitum, aliis Babyloniæ, caput Ægypti, armis impunitis, statutumque fuit, ut Babyloniæ primum aggredirentur; sicut refert Joinvillius num. 69. Babyloniæ autem et Cairns, quas passim nunc Cairum magnam vocamus, (nam Cairus magna ex variis oppidis conjunctis in eum, qua est, exeret amplitudinem.) Babylonia, inquam, ut de ea loquitur Sanctus lib. 3 part. 54 cap. 12, magna valde et bene munita, sila (est) supra Nilum, in ejus littore Aquilonari; transit tamen rivus satis magnus ejusdem fluminis, per medium ejus, et per civitatem Kayrum... quæ Babyloniæ contigua est : et revertitur in Kayro ad flumen. Porro quinque levis supra divisionem Nili in duo ostia præcipua, quæ famosum Ægypti Delta constituunt, Cairum sitam esse scribit P. Sicard Societatis nostræ in Ægypto missionarius tom. 7 Missionum Orientalium pag. 114. Distat autem Damiatam Cairo seu Babylonia, juxta Sanctum citatum, miliaribus cxx per fluvium : at puullo minor erit distantia per terram. In via autem Babyloniæ reversus occurrebat Massora, oppidum ad Nilum, seu Nili ostium præcipuum, cui etiam Damiatam adjaacet, situm : nempe ubi illud ostium, quod Pathmeticum vocat lundus Sicardus pag. 125, rursus scinditur, atque infra Massoram ostium Tanicum seu Tanticum a se dimittit Syriam reversus, inter quæ duo ostia iter Christianorum exercitus instituit. Juxta Massoram autem post ostium Tanicum, quod Christiano exercitui in via transmittendum erat, castrum habebat soldanus cum præcipuis Ægypti viribus : unde non modica difficultas orta est Christianis, ut in decursu patebit.

652 Hisce expositis, Ludovicum Damiatam discedentem comitabimur. Expeditionem hanc Sanctus ipse descripsit in litteris de Captione et liberatione sua, in Franciam missis mense Augusto anni sequentis, quas edidit cum aliis Chesnium tom. 5, a pag. 428, quasque totas inseremus huic commentario, per partes tamen, et quæsitis aliunde subsidiis explicatas. Sic ille orditur : Ludovicus Dei gratia Francorum Rex; dilectis et fidelibus suis prælatis, baronibus, militibus, civibus, burgensibus suis, et aliis universis in regno Franciæ constitutis, ad quos præsentis litteræ pervenerint, salutem. Ad decus et gloriam Domini nominis, crucis prosequi cupientes negotium, totis affectibus universitati vestræ duximus intimandum; quod post captionem Damiatæ, quam Dominus Jesus Christus, per ineffabilem suam misericordiam, quasi miraculose præter vires humanas Christianæ tradiderat potestati, sicut vos credimus non latere, delibato communi consilio, de Damiatam recessimus, vicesima die mensis Novembris proximo præteriti; congregato tam navali exercitu, quam terrestri, procedentes adversus Saracenorum exercitum; congregatum et castametatum in loco, qui vulgariter Massoria appellatur.

653 In ipso quidem itinere sustinimus aliquos Saracenorum insultus, in quibus assidue detrimentum suorum non modicum receperunt, quadam die nonnullis eorum, qui de exercitu Ægyptiorum nostris occurrerant, interfectis. Circa tempus discessus a Rege signatum consenti Bellovacensis lib. 30, cap. 99, et Nangius pag. 354.

D
Babyloniæ
littore, ubi
tunc Cairus
nunc est
Cairo

E

progre-
Christo-
rum exercitu

F

occurrerunt
in via Sar-
cenos castris

A 354; dissentit vero anonymus apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ col. 733. Etenim xxvii Novebris exercitum discessisse scribit: huic autem favet Joinvillius num. 70, qui initium adventus assignat. Attamen potior Regi fides, in cujus epistolam non irrepsisse errorem probat aliorum consensus: nisi credere malimus xx Novebris iter fuisse decretum, ac xxvii institui captum. De Siraecis autem iter impedire conantibus occisos fuisse primum centum circiter et quinquaginta quinque, ac rursus altero die mille omnino partim cæsos, partim submersos, tradit laudatus anonymus, qui Tyrîi continuavit Historiam: quingentos item eorum equites, qui se transfugas simulabant, partim occisos, partim aquis suffocatos, docet Joinvillius loco citato, ubi et invenies canalem Nili, qui iter morabatur, summa militum alacritate obturatum, Rege etiam manum operi admovente; ad cujus epistolam revertor.

or moritur
interim soldan-
aut.

634 Intelleximus autem in ipso itinere, soldanum Babylonie de novo vitam miseram finisse: qui, sicut publice dicebatur, miserat ad filium suum morantem in partibus Orientis, ut in Ægyptum veniret; et eidem a cunctis sui exercitus majoribus fidelitatis fieri fecerat juramenta: relicta totius suæ terræ exercitus custodia cuidam admirato suo, nomine Farchardino. Hæc quidem in accessu nostro ad locum prædictum invenimus vera esse. Abulpharagius in Historia dynastiæ pag. 323 exercitus Saracenicæ præfectum vocat Phagroddin Othman, quem appellatum dicit Ebn Saif, id est, filium Saif, aut filium gladii: nam Saif Arabibus et nomen est proprium, et gladium significat. At Joinvillius num. 75 Scedunum, nominat filium Schiachi: quod vel lapsu memoriæ, vel transcribentium incuria factum opportunè: idem enim ab omnibus designatur, et Ludovico cum Abulpharagio satis convenit. Attamen Farchardinus hic reipublicæ Ægyptiæ præfectus non fuit, si credimus Abulpharagio memorato, qui ita de his scribit: Imperii autem rebus præfectus est emir Ezzoddi, qui Turcomannus audit, mamlucorum Turcarum maximus; qui in omnibus, quæ suscepit, negotiis rem defutit ad concubinam Al Malek Al Salehi defuncti, Shairoldorr appellatam. Inter hos convenit, ut Al Malek Al Moaddham, filium Al Malek Al Salehi regno præficerent. Erat ei tunc temporis sedes, HesnolCaipha in Diarbeco, (seu Mesopotamia): illum ergo misso nuntio accersiverunt, ut ad se accederet invitantes: et in provincias Ægyptiæ sine mora accedentem inaugurarunt, atque in ipsius verba jurantes, patris sui regnum ipsi tradiderunt. Sed adventus Moaddhami, ejusque inauguratio anno sequenti contigerunt. Litteras interim Ludovici rursus audiamus.

Prohibentur
Christiani
transitu ostii
Tonic: cæ-
dunt interim
Saracenos il-
lud transgres-
sas

655 Accedentes igitur ad locum prædictum die Martis ante festum Nativitatis Dominicæ, (id est XXI Decembris) in primis accessum habere nequivimus ad Saracenos eosdem, propter quemdam fluvium inter utrumque exercitum defluentem, qui fluvius Thaneos dicitur, et in illo loco a magno flumine derivatur. Inter utrumque fluvium posuimus castra nostra protendentia a majori fluvio ad minorem: ubi aliquanto conflictu habito cum Saracenis, multi ceciderunt ex ipsius nostrorum gladiis interfecti; maxima insuper eorum multitudine submersa in aquis validis et profundis. Sane quia memoratus fluvius Thaneos non erat vadabilis, pro-

pter profunditatem aquarum et riparum altitudinem, cepimus facere super eum calciatam*, ut per eam pateret transitus exercitui Christiano, ad hoc multis diebus cum immensis laboribus, periculis, et sumptibus insistentes. Saraceni autem, e contra lotis resistentes conatibus, machinis nostris, quas crexeramus ibidem, machinas opposuerunt quamplures, quibus castella nostra lignea, quæ super passum collocari feceramus eundem, conquassata lapidibus et contracta, combuerant* totaliter igne Græco. Hæc omnia fusius narrat Joinvillius cap. 6, et 7: idem num. 75 refert, Christianos ipso Natalis Domini die oppugnatos fuisse a Saracenorū manu, quæ ostium Tanicum transmiserat: at Saracenos fortiter repulsos. Major conflictus, de quo hic mentionem facit Ludovicus, accidit mense Januario anni 1250; rerum ita in eo excepti fuisse Saraceni, sine ulla fere Christianorum jactura, ut fluvium deinde non transiisse legantur ad Christianos invadendos. Vide Joinvillium num. 76 et seq. De igne Græco, quo multa Christianis damna intulerunt Saraceni, ayam in notis ad Joinvillium. Pergit epistola.

Alcrose
J. S.
* i. e. aggerem
ducere

* i. e. com-
buserunt

656 Quo facto, fere omni spe et expectatione frustrata per calciatam illam taliter transendi, tandem per quemdam Saracenum venientem ab Ægyptiorum exercitu, datum fuit nobis intelligi, locum esse vadabilem aliquantulum inferius, quo poterat exercitus Christianus fluvium transmeare. Inle, communicato consilio baronum et aliorum majorum de exercitu, die Lunæ ante Cineres, fuit concorditer ordinatum, quod in crastino, die videlicet Carniprivii*, summo mane conveniremus ad locum prædictum, fluvium transituri, quadam parte exercitus ad castrorum custodiam ordinata. Beduinum fuisse docet Joinvillius num. 82, qui, pretio accepto, radum ostendit. Vagum id est Saracenorū genus et infidum, lueroque unice intentum, de quorum moribus plura tradit Joinvillius locis variis, ubi et nos quedam de iis observabimus. Castrorum custodiam duci Burgundiæ, ac transmarinis proceribus commissam fuisse, docet laudatus auctor num. 83, Rege cum fratribus suis, majorique exercitus parte, fluvium transmissuro. Quod jam enarrabimus.

E
vado invento,
transitus de-
cernitur?

* pridie Qua-
dragesimæ

F

§ LII. Transitus fluminis: prælium, et Christianorum victoria nullorum sanguine parta: pugna altera, et victoria Christianorum, item cruenta: infortunia Christiani exercitus ex penuria, morbis, et mortalitate.

Transitum fluminis, secutamque post transitum pugnam ac victoriam plane cruentam, late narrat Joinvillius cap. 8, et 9, adeoque necesse non est, relata ab ipso hic repetere. Verum cum ille tantum referat quæ vidit, vel a Rege, aliisque audivit, siquid ab ipso prætermissem apud alios auctores reperero, illud non prætermittendum duxi. Diem vii Februarii transitui assignat Continuator Tyrîi apud Martenium tom. 5 Coll. amp. col. 734, qui dies isto anno erat

Transito, non
sine damno
a quo flu-
mine.

ACTORE
I. S.

erat postremus ante Quadragesimam a Rege et Joinvillio assignatus. Idem asserit multos equites, aliosque submersos fuisse; negat tamen Joinvillius num. 83 in transitu submersos fuisse, at in accessu ad vadum aliquos ad ripam uimis accessisse, ac, fallente solo humido, delapsos atque aquis suffocatos commemorat. Nunc Regem in epistola loquentem audiamus: Die itaque crastina, ordinatis aciebus, venientes ad locum, transivimus fluvium non tamen sine gravi periculo. Nam profundior et periculosior erat locus, quam nobis fuerat intimatum; ita quod ibi oportuit natare equos nostros: et propter altas et lutosas ripas periculosus erat exitus fluminis antedicti. Hinc satis verisimile est quosdam in ipso etiam transitu submersos fuisse, quod ignorare potuit Joinvillius, vel oblivisci. Primus cum agmine suo transmisit Robertus Artesiacus comes, jussus post transitum secundam aciem ducere, ac primam Templariis permittere, ut ait Joinvillius num. 84: primis autem hisce transeuntibus adfuisse comitem Sarisbericensem, colligitur ex Matthæo Parisio pag. 528, ejusque communi cum Roberto, præho ac cæde. Quamvis alioguin multa ibidem Parisius in comitem Robertum effutiat, quæ fidem nullam mereatur, adeo ut ne refutare quidem illa statuerim, dixisse contentus, tam multos in hoc auctore occurrere errores circa expeditionem hanc transmarinam, ut illius cognitio ex ipso nequaquam sit petenda. At quid Robertus cum suis hisce comitibus, transmisso flumini, egerit, ex Rege primum audiamus:

658 Transacto itaque flumine, ventum est ad locum, ubi erant Saracenorum machinæ, juxta calculatam prædictam. Et habito cum Saracenis aggressu, nostri, qui præcedebant, multos ex ipsis trucidarunt gladiis, non parcentes sexui vel ætati. Inter quos capitaneum eorundem, et quosdam alios admiratos interfecerunt ibidem. Quæ imo castra hostium, omnesque eorum machinas occuparunt, ut habet laudatus Tyrii Continuator col. 731. Abulpharagius sæpe memoratus pag. 323 bis mille equitum hoc primum agmen fuisse dicit, ac de duce Saraceno- rum occiso sic scribit: Fuit autem dux exercitus Moslemitici Pachroddin Othman, appellatus Ebn Saif, unus ex Aegyptiorum principibus, senex ætate proventus; hunc Frauci, dum in balneo barbam tingeret, circumdatum ibi interfecerunt. Ex quo collige, quam non expectati Saraceni supervecerint. Præclara sane initia, maximaque victoriae præcludia hæc erant, si æque animo temperare novisset frater Regis Robertus, quam hostes pellere. Verum dum prospero successu elatus, nec suorum nec hostium numerum considerat, inconsulta temeritate multos secum traxit in ruinam: ejus enim ardori temerario auctores passim imputant, quæ post læta hæc initia successere infortunia. Occupabatur etiam tum Rex, ut verisimile est, fluvio transmittendo: hunc flumen transgressus expectare debuerat; at ne in castris quidem hostium expectavit. Unde factum est, ut in hoc prælio nunquam Gallorum vires fuerint conjunctæ, nec omnimoda obtineri potuerit victoria.

659 Deinde vero, ut prosequitur Ludovicus, dispersis aciebus nostris, quidam nostrorum per castra hostium discurrentes, venerunt usque ad villam, quæ Massora dicitur, quotquot hostium occurrebant gladiis occidentes. Sed tandem Saraceni, cognito eorum inconsulto processu, re-

sumptis viibus errucetes in eos, et circumvellantes undique, oppresserunt eosdem: ubi facta est nostrorum strages non modica baronum et militum, tam religiosorum quam plurimum et dolemus, ibi etiam illum præcordialem et præclarum fratrem nostrum, recolenda memoriæ Atrebatensem comitem, temporaliter amissimus: quod cum cordis amaritudine recolimus et dolore, licet de ipso gaudendum sit potius quam dolendum; quoniam pro certo credimus et speramus eum corona martyrii ad cælestem evolasse patriam, et ibi cum SS. martyribus perenniter congaudere. *Cecidit cum Roberto Willicmus, seu Guilielmus de Longa-spata comes Sarisbericensis, et dominus Radulphus de Conci, aliique equites multi, ut habet citatus ante Tyrii Continuator Trecentos equites ibidem occisos habet Joinvillius num. 84, atque e Templariis duceos octoginta, quorum tamen mugister summus, post oculum in pugna amissum se eripuit, via per hostes facta, cum aliis quibusdam. Causam hujusce cladis nimis Cristiano- rum confidentiæ attribuit Continuator Tyrii, et Sanutus lib. 3 part. 12 cap. 2, quod prædæ intenti, libere per oppidum vagarentur. Aliam cum Joinvillio assignat Abulpharagius pag. 323 his verbis: Ingressi sunt Frauci Mansuram; at non multum inde commodi perceperunt; nam cum in platearum angustiis pervenissent, populus contra eos lapidibus, lateribus et pulvere pugnarunt, nec poterant equi ipsorum grandiores per angiportus discursitare.*

660 Utramque hanc causam ad ipsorum ruinam concurrisse existimo: at præcipua tamen mali causa fuit, quod vires interim suas recolligerent Saraceni, duce, ut habet Chazizius tom. 2 pag. 8, et antesignano Bondocdar, qui postea, ad imperium Aegypti erectus, multa intulit Christianis detrimenta. Ille enim, statuta inter fluvium, seu ostium Tanicum et Massoram, valida Saracenorum manu, simul impedivit ne se ad Regem recipere posset cum suis Robertus, nec alii fluvium transgressi eidem succurrere. Hinc non tantum Saracenorum numero oppressus cum suis est Robertus, sed et summa in Christianorum exercitu orta confusio; dum singuli manipuli flumen transgressi, festinant victoribus primum, dein periclitantibus se conjungere: patent hæc ex tota Joinvillii relatione, ita ut ille non dubitet affirmare, tantum in discrimen Christianos fuisse adductos, ut de iis actum fuisset, nisi rem restituisset Ludovici fortitudo et prudentia. Etenim cæsis aut fugatis tum iis, qui Massoram occupaverant: tum iis, qui suppetias latenti per manipulos festinabant, totis viribus in Ludovici agmen inveci sunt Saraceni: quod si dissipare potuissent, plenam adepti erant victoriam. Hæc autem in laudata epistola breviter sic enarrat Sanctus:

661 Itaque die illa, Saracenis super nos irruentibus undique, ac imbrem emittentibus sagittarum, graves insultus sustinimus eorundem usque circiter horam nonam, deficiente nobis omnino balistarum subsidio, et tandem, multis ibidem vulneratis ex nostris, et equis nostris pro majori parte diversis sauciatis vulneribus aut occisis, Domino auxiliante, campum retinimus, nostrorum viribus recollectis: et ibi, juxta Saracenorum machinas, quas acquisivimus, eadem die castra nostra posuimus: ubi cum paucis moram fecimus die illo, facto ibi prius ponte de lignis, per quem possent illi ad nos, qui

prima Chri-
stianorum
acies, cæsis
cum duce suo
Saracenis, ca-
stra eorum
capit.

* i. e. Sarace-
ni

deinde et Mas-
soram temere
ingressi, a
multitudine
opprimuntur,

cedunturque
dein collecti
rursum Sara-
ceni

in Regis ag-
men intehan-
tur: at illi
impetum sus-
tinet, et cam-
pum cum ca-
stris eorum
retinet.

A erant ultra fluvium, transmeare. Talis hujusce pugnae fuit exitus, ut plures quidem e Saracenis occisi videantur, victoriamque cesserit Christianis, obventis hostium castris; sed damnum Christianorum pro summa rei majus fuerit, quod Saraceni facile possent hominum equorumque copia detrimenta sua resuscitare, non item Christiani, tanto terrarum et marium intervallo a patria amoti. Ceterum quam fortiter in hoc praelio se gesserit Ludovicus, quanto fuerit in periculo, quanta religione mortem fratris sui intellexerit, omniaque ad Deum retulerit, discas ex Joinvillio cap. 8, et 9, qui et cap. 10 refert, conatum Saracenorum ad machinas suas de nocte recuperandas, aliaque, quae brevitate causa hoc loco non commemoro.

Saraceni stralunt castra Christianorum impugnare.

B 662 Quid autem postridie, 1x Februarii, egerint Christiani, ita Ludovicus commemorat: In crastino vero plures e nostris de mandato nostro fluvium transeuntes, castrametati sunt juxta nos: et tunc, destructis Sarracenorum machinis, licias fecimus ad pontes navales, per quos nostri de uno exercitu ad alium transire libere poterant et secure. *Necessaria omnino erat haec cautio; nam Saraceni, novo duce electo Boudoedaro, homine rei militaris peritissimo, jam se parabant ad Christianos invadendos, et opprimendos. Quippe Boudoedarus, inventum militare sagum Roberti Artesiae comitis, egregie ornatum et splendidum pro dignitate tanti principis, Saracenis ostendit. Regis Francorum occisi sagum esse dictitans; quo mendacio adeo incendit Saracenorum animos, ut ad certamen se obtulerint uno animo, diemque Veneris sequentem, xi Februarii, elegerint, quo Christianos omnino deleverent. Verum, re per speculatores ad Regem delata, ad strenuam defensionem se paraverunt Christiani, et jam summo mane ante castra sua stabant, ordine militari per turmas dispositi: quo factum est, ut Saraceni non potuerint exsequi quod speraverant. Narrat haec Joinvillius num. 103.*

quod et faciunt totis viribus, sed magna cum clade repelluntur.

663 Pugnam hanc item late describit dictus Joinvillius cap. xi. de ea pauci ex antiquis meminuerunt, idque breviter, etiamsi atrocissima fuerit, tantoque utrimque ordine inita, quanta praecedens confusione. S. Ludovicus illam paucis hoc modo memorat: Sequenti autem die Veneris, filii perditionis, congregatis ex omni parte viribus suis, Christianum exercitum omnino perdere intendentes, in fortitudine maxima, et in multitudine infinita convenerunt ad licias nostras, ex omni parte exercitus tantos tamque terribiles facientes insultus, quantos, sicut a pluribus dicebatur, in eis marinis partibus nunquam viderant facere Sarracenos. Quibus tamen, divina praevalente potentia, ordinata ex omni

parte exercitus nostrorum copia restitimus, et impetus repulimus eorumdem, maxima eorum multitudine nostrorum gladiis incumbente. *Nec incerta fuit Christianis victoria, caso Templariorum magistro cum maxima suorum parte, ex praecedenti pugna superstitem. Latus de hoc praelio consule Joinvillium, ubi invenies plurima lectu non indigna. Hic tamen antiquum adjungi unquam, quo haec victoriam designari existimo, licet praecedenti quoque conveniat, sicut illud exhibet saepe laudatus de Bie fol. 25.*

AUCTORUM J. S.

664 Hisce tristiora Christianis successerunt, latiora Saracenis. In primis hos recreavit adventus soldani sui cum subsidio novo, de quo ita Ludovicus prosequitur: Postmodum autem elapsis aliquot diebus adventavit apud Massoram soldani filius, veniens de partibus Orientis: in cujus adventu tympanizantes et laetantes Aegyptii, receperunt eum ad dominum: et ex hoc augmentata est eorum non modicum fortitudo. *Contrariam vero Christianorum fortunam sic enarrat: Unde apud nos postmodum, nescimus quo Dei judicio, omnia nostris desideriis in contrarium successerunt; inolente diversarum aegritudinum peste, et mortalitatis etiam generalis tam in hominibus quam in equis: ita quod vix erant in exercitu aliqui, qui mortuos suos non plangerent, aut aegrotantes ad mortem. Unde pro magna parte diminutus erat exercitus Christianus, et consumptus.*

Morbis, mortalitate, et penuria Christianum

665 Tantus erat defectus victualium, quod plures inedia deficiebant et fame. Non enim vasella * navalia de Damiatam ad exercitum transire poterant, impredientibus Sarracenorum galeis et vasis * piraticis, quae per terram in flumine collocaverant antedicto. Sicque compluribus vasibus nostris prius captis ab eis in flumine, tandem duas successive caravanas *, victualia et multa alia bona ad exercitum deferentes, caesa marinariorum et aliorum multitudine, ceperunt, in totius exercitus detrimentum. Unde deficiente omnino victualium, et annonae equorum suffragio, ceperunt in exercitu deficere fere omnes, in desolationem et terrorem non modicum incidentes. *Horum malorum causas, et genera exponit Joinvillius cap. 12, cujus dieta mire confirmantur hac Regis epistola, quamvis ille multa referat a Rege praetermissa.*

exercitum devastantibus, * i. e. navicularum * i. e. navibus

* i. e. classes

F 666 Tot malis vexati Christiani de pace egerunt cum Saracenis, teste Joinvillio num. 122; nec multum abesse videbantur a fodere, iis conditionibus incundo, ut Rex Damiatam redderet Saracenis; hi vero regna Hierosolymitanum Christianis restituerent, nisi Saraceni Regem ipsum petissent obsidem, quod adeo absoum apparuit proceribus Gallis, ut omnis de pace tractatio mox fuerit abrupta. Ceterum ablata pacis spe, morbisque et penuria cibariorum invalescitibus, primum exercitus partem illam, quae trans ostium Tanicum castrametabatur, reduci Rex jussit ad castra, eis flumen ex adverso posita, sive ad locum illum, ubi ante fluminis transitum, castrametatus fuerat totus exercitus: id autem factum non esse sine gravi certamine, invadentibus abeuntes Saracenis, narrat Joinvillius num. 119. Quem etiam consulere potest lector, ut intelligat quanta patientia, pietateque haec mala pateretur S. Ludovicus, licet gravissimo cum majori suorum parte morbo esset vexatus. Nos ad reductionem agminis Damiatam, Regisque cum suis captivitate festinamus.

post inutilem de pace tractatum, is trans flumen reducitur.

ALCOTORE
J. S.

§ LIII. Rex cum exercitu captus in reditu Damiatam : varia in carcere facta : pactum Regis cum soldano de sua, aliorumque redemptione : soldanus a suis peremptus.

Redit Damiatam cum exercitu Ludovicus ;

Damiatam cum exercitu repetere conatus est S. Ludovicus die v Aprilis, ut habet Continuator Tyrii, anno 1250, seu die Martis post hebdomadam paschalem, ita tamen ut jam vesperi precedente se ad iter paraverint, nocturne discesserint. Cum pars per Nilum, pars altera terrestri itinere reverti deberet, iterque commodius per flumen, ac minori obnoxium periculo rideretur, suadebant proceres varii, ut Rex majari quodam navigio Damiatam se vehi juberet, sicuti fecit legatus Pontificus, et alii, qui hostium manus sic evaserunt. Verum respondit Rex sanctus, se velle periculorum omnium esse participem, copiasque suas militares reducere, sicut eas ipse duxerat, ut pluribus narrat Vita secunda num. 79, charitatem et fortitudinem Regis hinc celebraus. Porro ante discesum jusserat Ludovicus pontes omnes researi, qui ostio Tunico erant impositi : at id magno Christianorum malo prætermisum, teste Joinvillio num. 123, apud quem itidem invenies non pauca incommoda, quæ tum per terram tum per flumen redeuntibus acciderunt, ita ut ex his non nisi pauci evaserint, illi omnes omnino, vel casi fuerint fortiter pugnando, vel in hostium manus inciderint. Audi rem breviter a Ludovico relatam : His igitur, inquit, arctatos incommodis, tam propter ciborum carentiam et equorum annonæ, quam propter casus superius annotatos, inevitabilis necessitas nos induxit a loco prædicto recedere, et ad partes Damiatæ redire, si Dominus providisset.

C
sed irruentibus Saracenis, capitur * lege Saraceni sine etc.

C 668 Sed, cum viæ hominis non sint in eo, sed potius in illo, qui quorumque gressus dirigit, et disponit juxta suæ placita voluntatis : dum essemus in itinere revertendi, quinto scilicet die mensis Aprilis, et Sarracenis * totis suis viribus congregatis in unum, cum multitudinè infinita aggressi sunt exercitum Christianum ; et sicut accidit, permissione divina, peccatis nostris exigentibus, in manus inimicorum incidimus : nobis, et karissimis fratribus nostris, A. Pietavensi, et K. Andegavensi comitibus, et cæteris, qui nobiscum revertebantur per terram, nemine penitus evadente, captis et carceribus mancipatis, non sine maxima strage nostrorum, et effusione non modica sanguinis Christiani : majori parte illorum, qui revertebantur per fluvium, similiter capta, aut gladio interfecta ; vasellis navalibus, ut plurimum, incendio dissipatis, in quibus incendii flamma combuxit ægrotantium multitudinem dolorosam. Pervenerat jam Rex ad oppidum modicum, quod Casel Joinvillius, Setensat Continuator Tyrii, Sarmosæ vero nominat Samutus lib. 3, part. 12, cap. 3. Quo cum ventum esset, adeo præ morbi gravitate et itineris fatigatione debilitatus apparuit Ludovicus, ut illo ipso die moriturum crederent. Unde verisimile non est, quod scribit Narzius pag. 356, Regem tunc magis

sollicitum fuisse, ut Horas canonicas recitaret, D quam ut fugæ præsidio se liberaret.

669 Interim, cum eo usque se egregie defendissent Christiani, sed vehementer irruerent Saraceni, Philippus Montfortius jussu Regis adiit Saracenorum ducem, de pace ineundis conditionibus, quibus ante voluerant Saraceni, cum eo acturus. Et, si credimus Joinvillio num. 126, res fere fuerat peracta : cum accensus quidam regius, quem proditorem vocat, seu mente captus, seu Christianos prodendi animo, clamare cepit Christianis militibus, ut manerent, seque captivos truderent, id Regis esse mandatum. Milites rati, id Regis revera mandatum esse, arma deposuerunt : quod cum intelligeret Saracenorum ille ductor, Montfortio dixit, sero nimis de pace tractari, quando jam captos se dederant Galli, ipsaque cum cæteris captivum detinuit pro more Orientalium, quo legati detinebantur captivi, mortuo aut de statu dejecto alterutro principe. Hæc Joinvillius num. 126, quem pro reliquis hujusmodi circumstantiis lector consulat, non pauca inventurus, quæ tum barbaram Saracenorum in ægrotos presertim crudelitatem ostendant, tum quæ eximiam S. Ludovici in tantis malis animi moderationem, atque invictam patientiam commendent.

670 Porro omnia Regi, æque ac aliis captivis, ablata cum essent, de unius maxime doluisse videtur Breviarium sui jactura, quod illius defectu solita pietatis officium persolvere non posset, de quibus nihil remittere statuerat, ne in carcere quidem. Pietatem Servi sui approbat Dominus ; nam refert Guilielmus Carnotensis num. 8, Breviarium ei a Saracenis redditum. Quin imo Breviarium eidem per miraculum allatum, narrat Bonifacius VIII in Oratione encomiastica apud Chesnium pag. 482, cujus verba subjungo : Miracula etiam tempore captivis suæ plurima acciderunt, inter quæ unum fuit præcipuum, et relatione dignum. Quidam enim religiosus, qui cum secutus fuerat, et cum eo captus, dum staret secum in una camera secreta, cepit Rex devotus multum conqueri, et condolere propter hoc, quod Breviarium non habebat, ubi posset dicere Horas suas canonicas. Respondit frater ille, eum consolando : Non est curandum in tali articulo ; sed dicamus nihilominus PATER NOSTER, et alia, quæ poterimus. Sed cum multum affligeretur super isto, invenit juxta se subito Breviarium suum proprium. Divinitus, ut credimus, sibi, et per miraculum est apportatum. Habet hoc etiam Guilielmus Guiart apud Cangium pag. 144, qui librum per angelum allatum dicit. Potuit autem id factum Bonifacius discere vel ex ipso, qui adfuerat religioso, vel ex aliis, quibus id ille narraverat : quod biographi forsitan non scripserunt, quia Sanctus propter insignem animi decessionem celare jusserat ; neque enim tantus Pontifex pro concione illud nunciaturus videtur, nisi de re satis fuisset certus.

671 Sancti Regis captivitatem quibusdam a Deo revelatam fuisse eodem, quo contigit, tempore auctores referunt fide digni. In Vita B. Bonifacii Lausanensis episcopi, apud nos tom. III Februarii pag. 154 hæc invenio : Quando Rex Franciæ erat ultra mare contra Sarracenos et Paganos ad defendendam sanctam Hierusalem et sepulcrum Domini, erat episcopus (B. Bonifacius) in oratione, et venit ei vox de cælo, dicens : Scias pro certo Regem Franciæ hodie tradi

cum tota exercitu.

E

Breviarium amissum devoto favore recipit Sanctus ;

P

cujus captivitas quibusdam revelata.

A tradi in manus gentium, et multos e populo suo occidendos, et reliquos duci captivos, et ita factum est. *Waddingus in Annalibus Minorum ad annum Christi 1250 num. 1 huc habet*: Eam S. Ludovici et Christiani populi captivitatem relevavit Deus beato viro Gerardo, socio ministri generalis fratris Joannis Parmensis: eadem porro hora, qua, peccatis exigentibus aliorum, S. Rex in manus pervenit hostium, Fr. Gerardus concionem habuit ad populum in foro Constantinopolitano, verbum autem Dei in fervere spiritopolitano, factus est in excessu mentis: postmodum in se reversus cum fletu, et ejulatu; Modo, inquit, hac ipsa hora capta est aquila. Populo attonito et suspensio, nec percipiente quid hoc nomine aquilæ designaret, rarius declarans: Nunc, inquit, a Saracenis Vir Dei, Christianissimus Rex Francorum Ludovicus cum exercitu suo captus est. Notarunt presentes diem et horam, præ reliquis dominus episcopus Bonidnicke (sic manuscriptum) tum præsens, qui hæc ipsa fratri Angelo Clarenio, ut ipse testatur, sæpius retulit. Caterum veritatem revelationis probatus diligentibus observatione rei eventus confirmavit. Ita ille.

honorum omnium de ea instituta, Gellinorum vero gaudium.

672 Porro hæc S. Ludovici captivitas mirum in modum percussit non reginas modo Blancham et Margaritam; quarum hæc, dudum gravida, per doloris acerbitate filium in utero partu effudit, quem Joannem Tristanum nominari voluit, teste Guilielmo Guiart apud *Cantinnu pag. 144*; sed et summum Pontificem Innocentium IV, qui litteris suum de hoc infortunio dolorem declaravit: ex his bisas edidit Chesnins tom. 5 a pag. 413, alteras ad ipsum Ludovicum consolatorias, alteras ad archiepiscopum Rotomagensem, quibus preces pro Ludovico flagitat. Denique quoslibet amantes Ecclesie filios dolor occupavit, quod nosset præcipuum Ecclesie defensorem tanta clade affectum, vinculisque infidelium constrictum. Quin imo ipse Fredericus imperator vel doluit, vel certe, quod verisimilius est, dolere se fluxit, legatosque suos ad soldanum Babylonie misit, qui de redemptione Regis eum eo ugerent: rerum Galli ipsi, teste Joinvillio num. 170, non fidebant hisce legatis, gaudebantque se carcere liberatos, prorsquam illi in Egyptum appulissent. Sive autem Frederici dolor verus fuerit, sive fictitious, ejus factionis homines, quos Gibellinos vocabant, quique Florentie tunc principatum obtinebant, audita sancti Regis captivitate, publica ediderunt lætitiæ signa, ac diem festum celebrarunt, quemadmodum scribit Joannes Villanius in *Historia Florentina lib. 6, cap. 36*. inter scriptores Italie tom. 13, col. 180. Ex quo sane suspicio Gallorum relata non caruisse videtur fundamento; ac manifestum fit, parsne imperatoria, an Pontificia suum existimaret Ludovicum.

Soldanus, in-creto intentus, sanandum per medicos curat Regem,

673 Verum, ut ad Regem redeamus; ejus virtutes heroicæ in evecere marine emiserunt. Eadem ibidem vitæ austeritas, eadem præcaudi assiduitas, eadem in adversis, quæ in prosperis apparuerat, constantia cum inrieta fortitudine parique animi moderatione conjuncta. Celebrant hæc biographi singuli locis suis, quorum verba non repeto; maxime quod hæc ex factis quibusdam referendis satis sint appuritura. Itaque quid ei cum Saracenis occiderit, audiamus. Nangius pag. 376 de valetudine ipsius eorum cura restituta sic loquitur: Denique non est silendum,

quod, quando Rex captus fuit, graviter aegrotabat illa mortifera et generali infirmitate, qua maxima pars exercitus illis diebus est defuncta, ita quod de vita ipsius modicum sperabatur. Sed eo capto, providente ipso, qui diligentibus se omnia cooperari facit in bonum, soldanus per medicos suos, qui melius quam nostri noverant artem curationis hujusmodi, fecit eum diligenter custodiri et sanari, et omnia necessaria, quacumque Rex petivisset, abundanter et curialiter ministrari. Sic se per Saracenum ex morbo gravissimo restitutum, refert Joinvillius num. 130. Verum Saraceni hunc erga Christianos ægros humanitatem non exhibebant nisi spe lucri, ex eorum redemptione percipiendi; pauperes enim infirmos orinum iustar jugulabant: deinde, ut præmittit Nangius, Gens illa sceleratissima præter blasphemias, quas in contumeliam Creatoris proferebant, in conspectu populi Christiani crucem flagellis cædentes, in eam spuebant, et in opprobrium fidei Christiane viliter pedibus culebant. Deumum viri cupiditate fecisse, quidquid Christianis fecerunt homi, patet ex sequentibus, quæ jam narrare aggrediamur.

E dein eadem, aliusque gratia minatur, quo plura extorqueat.

674 Sane post captionem nostram, inquit S. Ludovicus in epistola, per dies aliquot jam dictus soldanus requiri nos fecit de trengis faciendis, petens instanter non sine minis et austeritate verborum, quod sublato moræ dispendio, faceremus sibi restitui Damiatam, cum omnibus rebus ibidem inventis, et resarciremus omnia damna, et expensas, quas fecerat usque ad tempus illud a die, qua receperant Damiatam Christiani. Non modo Damiatam, sed insuper oppida quædam Polæstinæ initio petiisse soldanum; rariosque terrores Christianis objiciendos curasse, imo et cruciatum gravissimum Regi intentasse, ut plura extorqueret, discet ex Joinvillio num. 135 et seqq. Verum, cum videret soldanus inrieta Regis constantiam nec minis concuti posse, nec terroribus frangi, ac Damiatam quam primum recipere desideraret; mitior factus, honestiores pacis conditiones obtulit, quibus Rex continuo consensit, suam, aliorumque redemptionem pactus iis conditionibus, quas mox ex ipso audiemus, dum pauca circa Damiatam notaremus.

F Damiatam dolo tentasse dicuntur Saraceni; de urbis statu inquirat Rex;

675 Matthæus Parisius pag. 531 refert Saracenos dolo usos ad Damiatam recuperandam, Rege non redempto: videlicet eo profectos ingenti agmine, armis, scutis, et vexillis Christianorum instructos, ut pro Christianis iatromitterentur in urbem: rerum agnitos ex moribus, atque urbe prohibitos fuisse; indeque, spe recipiendi Damiatam frustratos, mitius agere cepisse eum captivo Rege. Quod factum fidei auctoris reliquo, quam propter multiplices in hoc bello referendo errores non meretur magnum. Verius est, quod scribit Gaufridus de Bello loco num. 9, Regem prorsquam consentiret in restitutionem Damiatæ, eo misisse nuntios, qui de statu urbis inquirerent; atque ex iis audisse, non eas esse in urbe vires, ut diuturnam absidionem sustinere possent; alioquin, si urbs contra vim Saracenorum serrari potuisset, in ejus restitutionem nunquam fuisse consensurum. Huc intelliges, cur Ludovicus apud Joinvillium num. 138, mirantibus Saracenis, reginam consulete roluerit, an illa redemptionis captivorum vellet persolvere pretium. Hæc expositis, audiamus quas redemptionis suæ, suorumque omnium, atque induciarum conditiones cum soldano

ACTORE
J. S.

redemptione
captivorum.
et induciis
cum soldano
pactis.

* alias Camel.
* alias Moaddham

dano pactus fuerit Ludovicus.

676 Illas ipse refert hoc modo : Tandem post multos tractatus treugas inivimus usque ad decennium, sub hac forma videlicet, quod idem soldanus nos et omnes, qui capti fuerant a Saracenis, postquam venimus in Ægyptum, Christianos captivos, nec non et omnes alios, de quibuscumque partibus oriundos, qui capti fuerant a tempore, quo soldanus Kyemel *, avus ejusdem soldani Caym *, cum imperatore treugas inierat, et carcere liberaret, et liberos abireg permitteret, ubi vellent : et quod terras, quas Christiani in regno Jerosolymitano tenebant id adventu nostro, cum omnibus pertinentiis in eam pace tenerent. Nos autem tenebamur ei reddere Damiatam, et octingenta millia bysantiorum Sarraceu. pro liberatione captivorum, et damnis, et expensis prædictis, de quibus jam solvimus quadringentos; et liberare omnes Saracenos captos in Ægypto a Christianis, postquam illic venimus : nec non et eos, qui capti fuerant in regno Jerosolymitano, a tempore treugarum olim factarum inter imperatorem et soldanum prædictum.

B
conditionibus
hic relatis.

677 Adjecto, quod omnia bona nostra mobilia, et omnium aliorum apud Damiatam remanentia, post recessum nostrum salva forent, et sub custodia et defensione ejusdem soldani, portanda ad terram Christianorum, quodcumque opportunitas haberetur. Omnes etiam Christiani infirmi, et alii, qui pro vendendis rebus suis, quas ibi habebant, in Damiatam moram trahebant, tuti similiter essent, recessuri per terram vel per mare, quando vellent, sine impedimento vel contradictione quacumque. Et omnibus illis, qui per terram vellent recedere, tenebatur idem soldanus usque ad terram Christianorum securum præstare conductum. Joinvillius num. 138 habet, petiisse soldanum dedies centena millia bysantiorum aurore, quæ valebant eo tempore quingentis millibus librarum; ac Regem ejus postulationi continuo acquirisse : at soldanum, laudata Ludovici liberalitate, ducenta bysantiorum millia mox ei remisisse.

ipse a suis occiditur.

C

678 Pactis, juratisque utrimque hisce conditionibus; cum jam Damiatam versus, dimittendi reherentur Christiani, incommodum accidit nec opinatum, quo et periculum adierunt præcedenti majus, et liberatio eorum aliquot diebus fuit procrastinata. Regem hæc breviter referentem audiamus : Unde, inquit, cum hujusmodi treugæ inter nos et soldanum prædictum, præstitis juramentis, hinc inde firmate fuissent : et jam idem soldanus esset cum suo exercitu in itinere veniendi adversus * prope Damiatam pro complendis omnibus supradictis : accidit divina judicio, quod quidam milites Saraceni, non sine conniventia vel majoris partis exercitus, irruentes in soldanum prædictum, surgentem in mane de mensa, post prandium, ipsum inhumaniter vulneraverunt; et de suo tentorio exeuntem, ut posset fugæ beneficio liberari, videntibus fere omnibus admiratis, et aliorum Sarracenorum multitudine, frustatim gladiis trucidarunt. De tempore hujus cædis non consentiunt omnino auctores : etenim Continuator Tyrii col. 734, quem sequitur Sanutus lib. 3, part. 2, cap. 3, secunda die Maii occisum scribit. Guilielmus vero Tripolitanus, auctor item cævens, in Fragmento de statu Saracenorum apud Chesnium tom. 5, pag. 432 cum his non concordat : nam XXXII dies carceri Regis ossi-

* forte advectus

gnat, et sequenti, cum liberari debebat, soldanum occisum scribit, quod secundum ejus calculum factum oportuit die VIII Maii, cum v. Aprilis Rex fuerit captus. Attamen secunda die Maii hanc cædem contigisse existimo, cum Joinvillius num. 139 hinc calculo utcumque possit accommodari, non alteri; et Carnotensis num. 10 die Lunæ cædem factam affirmet. Unde, cum dies Lunæ ante Ascensionem Domini fuerit secunda Maii, illa die occisus est soldanus Moaddham.

679 Joinvillius num. 139 cædem hanc accidisse docet in palatio quodam ejusdem ad Nilum sito, ubi diem cum Rege statnerat, qua, Damiatam reddita, captivi dimitterentur. Num. autem 140 et seqq. causam hujus cædis et modum describit : nec multum ob eo ablati Abulpharagius in Historia dynastiarum pag. 324, adjuvans rationes, cur adeo ad liberationem Regis festinaverit soldanus, cujus verba ad confirmationem Joinvillii subjungo : Cum autem jam in potestatem Al Malek Al Moaddhami pervenisset Francorum Rex, dixerunt ipsi mam-luci minores ipsius coætanei : Videmus omnia penes Shairoldoram, et principes esse, neque tibi de regia potestate quicquid præter nomen esse. . . . Nec alia hujus rei causa est, quam quod tibi ipsis opus sit ad Francos oppugnandos, præter quos nullus est tibi hostis. Sententia ergo nostra est, ut cum Rege isto, et qui cum eo sunt principibus, pacem ad temporis, quod tibi visum fuerit, spatium facias; neque enim ille tibi in aliquo, quod volueris, adversabitur, si ipsum bene tractaveris, vitamque ei concesseris, acceptis nummis et gemmis, quæ ipsi Damiatam sunt : ita tibi Damiatam dedita, statim abiturus es, et ipsius, sectaque ipsius noxa liberaberis, simulque securus a principibus eris, neque exercitui servire cogeris; sed in regno tuo, quem visum tibi fuerit, retinebis, quem minus gratum habueris, amovebis. Propendens igitur Al Moaddham in ipsorum sententiam, et consilium probans, negotio cum Re de Fransa transacto, ipsum, prout sibi visum est, ad jurandum adegit, emiris * primariis in aliqua rerum istarum haud consultis. Illi ergo, quid ageretur, perspecto, et animum Al Moaddhami ab ipsis alienatum esse compertum habentes, quidque ipsis facere statueret, ira conciti in ipsum insilierunt. Ipse vero fugiens in turrim quandam ligneam, quæ ibi fuit, ascendit, cui illi ignem intulerunt; qui cum ad ipsum pertingeret, eumque adureret, se in Nili rivum conjecit : illi vero accedentes sagittis eum in aqua perierunt, adeo ut et submersus et vulneratus periret.

cujus cædis
locus, causa,
et modus re-
feruntur

E

* i. e. Rege
Francie

* i. e. primo-
principibus Regis

F

§ LIV. Terrores varii captivis objecti, miraque in iis Regis constantia : pactum induciarum renovatum, ac liberali cum Rege captivi : fabella de sacrosancto Christi Corpore Saraceni in pignus dato.

Occiso soldano, varii terrores Christianis principibus fuerunt illati a sanguinolentis Sara-

Sara-

A Saracenis, de quibus oculatus testis Joinvillius num. 143. Quanta autem in hisce fuerit Ludovici constantia, ex paucis intellige. Venit ad eum percussor soldani, teste Joinvillio num. 142, manu adhuc sanguinolenta, qua cor soldano extraxerat, petiitque quid sibi daturus esset Ludovicus, quod inimicum ejus occidisset: at ille ne responso quidem hominem dignatus est. Vel idem ille, vel alius soldani percussor, cruentum, eragationeque gladium ita coram Rege ribravit, ac si eum vellet perimere, jactitans in sua esse potestate, vel libertatem ei concedere, vel vitam eripere: libertatem autem daturum, si ab eo eques crearetur. At respondit intrepide Ludovicus, se militia non donare hominem a fide Christiana alienum; donaturum vero, si fidem amplecti vellet Christianam. Denique vel maxime patuit invicta ejus animi fortitudo, in recusanda jurandi formula, quam ei post renovatum redemptionis pactum præscribere volebant Saracenorum principes, uti post pauca narrabimus. Porro post primos istos terrores, Saracenorum principes bono animo Regem esse jusserunt, ut habet Guilielmus Carnotensis num. 10, dixeruntque brevi liberandum, si pacta servare vellet. Imo, Joinvillio teste num. 148, egerunt etiam de conferendo ei Egypti imperio, nec id se recusaturum fuisse Joinvillio assererat Ludovicus, licet barbaros Saracenorum mores non ignoraret. Verum plus valebat apud Sanctum fidei ea occasione propagandæ studium, quam metus mortis deterrebat.

681 De renovato post hæc a Ludovico cum Saracenorum principibus sua suorumque redemptionis pacto, agit num. 144 et seqq. Joinvillius. Narrat hæc ipse Ludovicus, simul perstringens quæ jam dicta sunt. hisce verbis: Quo perpetrato (soldani homicidio,) statim multi Saraceni armati, in illo furoris calore, venerunt ad nostrum tentorium, ac si velent, ut timebatur a multis, in nos et alios Christianos deservire: sed divina clementia eorum furiam mitigante, super firmandis trengis præhabitis cum soldano, et civitate Damiatæ liberatione festina, nos requisiverunt instanter. Cum quibus, præmissis tamen ab eis verborum et comminationum tonitruis, tandem sicut Domino placuit, qui tamquam Pater misericordiarum, et pius in tribulationibus consolator, gemitus compeditorum exaudit, firmavimus cum juramentis trengas, quas feceramus antea cum soldano; et ab omnibus et singulis eorum recepimus juramenta, juxta legem eorandem super trengis nostris observandis: determinatis certis temporibus, infra quæ captivi liberarentur hinc inde, et Damiatæ civitas redderetur. In cujus redditione, et tunc cum admiratis eisdem, et ante cum soldano ea de causa non sine difficultate convenimus: quia spes nulla erat de retinenda civitate jam dicta, sicut certissime per illos intelleximus, qui ad nos de Damiatæ venerant, veritatem nullatenus ignorantes: propter quos de consilio baronum Franciæ, et quamplurimum aliorum, potius elegimus Christianitati fore consultius, nos et captivos alios pro trengis hujusmodi liberari, quam civitatem taliter amittere cum residuo populi Christiani existentis in illa, quam * uos et alios sub tantis periculis in carcere remanere.

682 Porro comminationum tonitrua, de quibus Rex loquitur, vel maxime fuerunt, quando agebatur de juramento, quo Rex pactum cum Saracenis initum confirmaret. Joinvillius num.

146 refert duplex per Saracenos exactum fuisse a Rege juramentum. Primum, cum imprecatione, eaque sane gravissima, quod tamen præstare non recusavit Sanctus, non ignarus juramentum execratorium pro causæ gravitate licite fieri. Alterum plane impium Regi visum est, idque jurare constanter detrectavit. In eo autem describendo auctores non omnino consonant. Joinvillius id exprimit his verbis: Alterum erat quod dicto casu, si Rex non servaret dicta promissa, perjurus haberetur, sicuti Christianus, qui Deum negavit, ipsiusque baptisma et legem ipsius; quique in odium Dei crucem conspuit, eamque pedibus calcet. In Vita secunda num. 20 auctor rem ita narrat: Rogarunt beatum Regem, ut et ipse juramento suo insereret, quod Deum negaret atque extra fidem Jesu Christi existeret, si pacta cum ipsis inita non observaret. Ita et Bonifacius VIII in Bulla Canonizationis apud Chesnium pag. 488. Anonymus autem apud Chesnium pag. 404 eodem sensu factum hoc totum sic enarrat: Habito itaque tractatu cum Saracenis de sui sociorumque liberatione, quibusdam adjectis conditionibus pactum addentes, quod Mahometum negarent, nisi omnia pacta servarent, volebant quod et Rex diceret, quod Christum negasset, nisi omnia conservaret.

683 Qui licet omnes conventiones servare et tenere proponeret, multiquo ad dicendum consulerent, et de proximo timeretur mortis periculum imminere, cum indignatione tamen respondit: Hoc nunquam de ore meo exibat ob reverentiam Jesu Christi. Fortis ergo in bello Domini Ludovicus, fortis, inquam, et leo, qui furorem hostium frementium non expavit. Maxime cum hæc agerentur cum illis, qui soldanum statim occiderant. Et cum quidam admirandus Regi diceret: Vos estis noster captivus, et in carcere nostro, et ita audacter loquimini et nobis? Aut facietis quod voluerimus, aut crucifigemus vos pariter atque vestros. Rex vero promptus ad martyrium, in nullo permotus respondit; quod, si eam occiderent, tamen ipsius animam non haberent. Saadebant quidem fratres alique nobiles Regi, ut juraret hoc modo; id licitum esse dictitantes: imo etiam, teste Joinvillio num. 147, patriarcha Hierosolymitanus, quem graviter ea de causa cruciabant Saraceni. At ille nec suum, nec aliorum timorem in consilium adhibebat, sed omni timore superior, blasphema verba proferre constanter detrectabat.

684 Et vero non immerito ad dicta verba Rex sanctus exhorruit: etenim, quidquid dicerent presentes Regi proceres, quantumvis etiam laudatus secundum Vitæ auctor eorum opinioni adhaerens: difficulter mihi persuaderi sinam, formulam Regi propositam sine gravi peccato addi juramento potuisse, cum Deum negare non liceat sub conditione quacumque, etiam nunquam futura, quamque vel maxime vitare decreveris. Nec hæc formula exponi potest, sicut exponitur formula juramenti execratorii. Exempli causa hæc: Deus me puniat, si pacta non servem, quæ exposita ad hunc sensum reducitur: Testem invoco Deum, me pacta servaturum, idque tantum esse, ut panam non recusem ab ipso mihi infligendam, si ipsum mendacii testem invocem. Exponi, inquam, sic non potest, quin blasphemia manifeste appareat. Faciamus periculum: Deum nego, si pacta non servem: id est, testem invoco Deum, me pacta servaturum, idque tantum esse,

ALFOLLE
J S.
at, dum juramento formulam addi voluit, quæ in-
ju videbatur,

eam addere
constanter
renuit Ludovicus, nequidquam vis minuantibus;

qui, formula
impia relicta,
ejus juramento tandem acquiescunt.

Post carios
terrores, in
quibus mire
eluzet Sancti
constantia.

pactum cum
Rege reno-
vanti Sara-
cenorum
principes;

* legendum
videtur et

AUCTORE
J. S.

cere, ut si ipsum mendacii testem invocem, eum etiam sim negaturus; quod tantumdem est, ac si diceret, ut gravi peccato perjuri gravissimum infidelitatis crimen simul adjecturus. Impia itaque fuit formula jurandi Ludovico proposita, ita ut mirer scrupulum a quibusdam vocari hanc pii Regis constantiam. Ceterum triumphavit invicta illius fortitudo non modo de timore Christianorum captivorum, sed etiam de furore Saracenorum: hi enim paulatim mitiores redditi, atque in admirationem versi, primo ejus juramento acquiescere.

ac, recepta
Damiata, Re-
gem cum pro-
ceribus dimittunt.

683 Pactis autem utrimque juramento firmatis, statutus fuit dies vi Maii, quo, reddita Damiata, captivi dimitterentur liberi. Refert hæc Joinvillius cap. 16, ex quo intelliges, quam multa crudeliter, impieque contra conditiones juratas Damiata commiserint Saraceni; quantumque inter se disceptarent, utrum captivos, accepta jam urbe, dimitterent; an omnes Mohometo immolarent. Contra vero, quam religiose se gesserit Ludovicus, ut integra mediæ partis, quæ ante discessum ex Ægypto persolvi debebat, fieri solutio. De hisce itaque breviter tantum loquentem Ludovicum audiamus: Die igitur statuta receperunt admirati prædicti civitatem eandem: qua recepta, liberaverunt nos, et fratres nostros, nec non comites Britannia, et Flandriae, et Suession., et multos alios barones, milites de regno Franciæ, Jerosolymoram, et Cyri. Et tunc spem firmam habuimus, ex quo nos liberaverunt et alios supradictos, quod de reddendis et liberandis omnibus aliis Christianis juramenta sua firmiter observarent, secundum continentiam trengarum. Porro Alphonsus frater Regis in carcere remansit obses, donec pecunia, Saracenis in Ægypto persolvenda, integre post biduum esset data. Regem autem ipsum pro aliis omnibus obsidem manere voluisse, refert Anonymus apud Chesnium pag. 404: ut ut proceres non permiserunt. Ceterum jam discessisse nobiles aliquot in Franciam die postero, seu Sabbati, priusquam Alphonsus carcere esset omissus, invenies apud Joinvillium num. 153, sed non recte ibidem inter illos legi comitem Flandriae, in notis observabimus. Nunc, antequam Sanctum in Syriam abeuntem comitemur, refutanda venit fabella ineptissima, quæ, quantumvis sit deformis, suos tamen habuit amatores.

Fabella ineptissima de tradito Saracenis

686 Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano ad xxv Augusti, seu pag. 396 hanc ita enarrat: Oh illius (Ludovici) liberationem petierunt infideles sibi tradi sacram Eucharistiam pro pignore: eo quod zelum ac pietatem illius sancti Regis agnovissent circa Christum Dominum, quem toto cordis affectu adorabat in eo augustissimo Sacramento; ut ad perpetuum dedecus, si Rex inclytus in exsolvenda pecunia impie fidem falleret, inexpiabilis a sultano invidia maxime pio Regi conflaretur. Oppignorata itaque sacra Eucharistia, Rex Ludovicus liber dimittitur: a quo paulo post soluta pecunia, idem pignus sacrum læto animo recepit: secumque in Syriam deportavit. In ejus rei memoriam Saraceni aurum hostia calici superincumbenti signasse eo tempore feruntur: eademque in tapetibus et figuris Ægyptiorum cernuntur: imo et apud Cayrum in introitu portarum videntur nunc usque ipsamet insignia: nimirum calix cum hostia paulisper in altum elevata, et duo augeli hinc inde positi, ex una manu in

tortilia, et ex alia thuribula deferentes, in honorem sanctissimi Sacramenti. Denique ipsa Saladini, seu potius Saphandini sultani effigies (ob victoriam de nostris reportatam) gerit in manu sceptrum aureum, cujus summitas calice cum superposita hostia, seu ciborio Eucharistico adornatur, cum hac inscriptione sceptrum circummiente, VICTORIÆ TESTIS.

687 Scio nonnullos id omne fabulam reputasse... Horum autem omnium rationes ita leves ac futes censentur, ut proinde a nobis hand immerito rejiciantur, et opinatam fabulam stabelle lingue minime opus sit abigere: maxime enim nostra sententia firmioribus imitatur fidei anthorum non paucorum: inter quos primum Jani Vitalis Panormitani: epigramma.

Accepit pignus victor Saladinus Jesu,
Redderet ut regnis, te, Ludovice, tuis.
Tu pignus redimis multo pretiosius auro.

Utra fides major, illa vel ista fuit?

Hiscæ addit auctores 16 partim Catholicos, partim heterodoxos, quorum nullus sæculo xvi, quo floruit Panormitanus, est antiquior. Atque hæc sunt firmiora illa fulera, quibus vir minime malus, at parum criticus, scriptorumque auctoritatem ponderare nescius, ridiculam hunc fabellam, ne dicam sacrilegam, confirmare studuit. Porro auctores ab eo citatos tanti hæc in re faciendos non puto, ut discutere opus sit, rene scripserint hanc fabulam, an illos scripsisse falso existimaverit Arturus: cum tamen inter eos nominet Illustrissimum Spondanum ad annum 1250, habet virum de Historia ecclesiastica bene meritum ab hac labe vindicare, fabellæque refutationem ejus verbis erodiri.

688 Quippe laudatus Spondanus num. 6, post relato Regis constantiam in recusanda jurandi formula, de qua egimus, ex ea fabellam hanc refutat his verbis: Ex quibus fabulam illam quorundam recentiorum, antiquis omnibus ignoratam refellas; qua tradunt Regem in fidei suæ pignus, ciborium cum sacratissima Eucharistia tradidisse. Præterquam enim quod Saraceni nihil tale pensi habuissent: qui Rex piissimus, quem Deum suum tanta conscientia coleret, impiissimorum barbarorum ludibriis committere sustinisset, qui nec dubiæ jurisjurandi formulæ sese submittere induci potui? Sunt autem, qui conjiciant inde fabulam ortam, quod Saraceni aurum eo tempore endisse reperiantur cum figura azymi, calici superpositi ea forma, qua in sacris uti solitum, eademque postea suis stromatis sive tapetis indere consueverint. Enimvero quis credat, Ludovicum, qui inusitata ceteris hominibus reverentia Dominum suum sub speciebus Eucharisticis latentem prosequatur, uti ex Vita secunda num. 40 intelliges, tam sui fuisse dissimilem, ut eum traderet caibus furiosis, a quibus crucem flagris casam, sputis sordatam, ac pedibus conculcatam ipse testatur in laudata sæpe epistola? Si agre ferebant Galli proceres Regem suum postulari obsidem, si omnem de pace mentionem idecirco abruptabant, æquane tulisset animo Rex sanctus, Deum suum obsidem postulari? Imo non mille potius mortes sustinisset, quam tantum commisisset sacrilegium? Quo enim alio nomine hoc facinus appellem, non invenio.

680 Verum necessum non est ex facti enormitate fabellam refutare, cum ejus falsitas ex ipsis Vive scriptoribus, iisque oculatis testibus, manifeste pateat. Carcere egressus est Ludovicus die

Veneris

sacramento
Domini
re in pignus

E

rationibus
artus.

F

ex fide scri-
ptoribus de-
promptis.

A *Veneris vi Maii post mensem captivitatis et diem unum, idque reddita Saracenis Damiatæ, seu persoluto majori ex parte redemptionis pretio. Pars autem pecuniæ una danda erat, priusquam a Nilo Rex discederet, altera Acone erat persolvenda. Pars prior duobus post liberationem diebus persoluta est, relictusque pro ea tandem obses frater Regis Alphonsus. Pro altera vero parte pignus idem Saracenis datum est, teste Joinvillio num. 145. qui ea de re hoc modo loquitur: Per hoc pactum Rex jurare debebat, quod solveret ducenta librarum millia, antequam a fluvio discederet, aliaque ducenta millia Acone iis daret, quodque pro cautione solutionis definirent agrotos, qui erant Damiatæ, cum balistis, apparatu bellico, machinis, carnibusque falsis, donec Rex mitteret, qui ea asportaret, mitteretque postrema ducenta librarum millia. Vides hic obsidem pro parte altera, pro altera cautionem idoneam: quid itaque opus est sacrilegam fingere cautionem contra testium oculatorum; nam et Guilielmus Carnotensis,*

B *Regis in carcere comes, num. 8 testatur, Missæ officium in carcere quidem peractum fuisse quotidie, sed absque consecratione: videlicet quod sanctissimum Sacramentum a Saracenorum injuriis non satis fuisset tutum.*

690 *Lubet item considerare quam apte suis temporibus adornata sit fabella. Saladino datum inquit pignus sacratissimum. At jam diem supremum dudum obierat Saladinus, antequam natus esset S. Ludovicus. Saphadinum substituit Arturus, anachronismum scilicet correcturus. Verum et Saphadinus mortuus est, puero adhuc Ludovico, et pronepos ipsius imperium Ægypti occupabat, dum ibidem captus est Sanctus. Plures aliorum errores historicos, fabella adjectos, commemorare non lubet, ne dum refutare. Consulere lector curiosus poterit in postrema Ughelli editione tom. 9. col. 8, ubi ea de re legit ridiculam Brundusinorum persuasionem: et Rerum Italicarum Scriptorum tom. 22, col. 555; ubi fabellam nihilo melius relatum inveniet. Etenim jam plura diximus, quam fabula mereatur, de qua dubites, impiane magis sit an ridicula, crisine magis historica quam theologiæ sit inimica. Ad Ludovicum itaque ex Ægypto redeuntem regrediamur.*

historia neque
theologiæ
contraria pro-
bitur.

Acconense, incommodaque, quæ in illo Sanctus summa animi moderantione pertulit. Num. 162 summa lætitia, ac solemnitate ab egressis obviam Acconensibus exceptum fuisse docet. Ac demum num. 163 et seqq. fuse enarrat, consilium a Rege habitum, utrum in Palæstinam maneret, an rediret in Galliam; auditisque principum sententiis, hac de re non parum divisus, cum Galli plerique proceres reditum suaderent, transmarini vero moram in Palæstina præferrent, statutum a Rege fuisse, ut, quotquot vellent, cum fratribus suis discederent, qui autem secum manere cuperent, id libere facerent: quod declaratum a Rege circa festum S. Joannis Baptistæ, ait num. 168: neque multo post hæc fratres Regis cum aliis quibusdam proceribus in Galliam abiisse. Quæ, aliaque interim cum perfidis Saracenis gesta, ex epistola Ludovici confirmata, atque ordine enarrata accipe:

692 His itaque peractis, inquit, a partibus Ægypti recessimus, certos nuntios dimittentibus ibidem ad recipiendum captivos a Saracenis, et ad custodiam rerum, quas ibidem dimisimus: et * quod non habebamus navigia, quæ sullicerent ad portandum. Postmodum autem, venientes in actu de rehabendis captivis, quod multum insidet cordi nostro, sollicite cogitantes, remisimus alios solemnes nuntios et navigia in Ægyptum, ad reducendum captivos, et res alias, quas dimiseramus ibidem: scilicet, machinas nostras, arma, tentoria, quamdam quantitatem equorum, et alia multa bona. Sed admirati prædicti nuntios nostros, cum instantia postulantes reddi sibi captivos juxta formam treugarum, et alia supradicta, detinuerunt diutius in Babylonia, sub spe reddendi omnia, quæ petebant. Tandem vero post expectationem diuturnam de captivis omnibus, quos reddere tenebantur, qui sunt, ut firmiter dicitur, numero plus quam duodecim millia, inter antiquos et novos, non liberaverunt nuntiis nostris, nisi tantummodo quadringentos; de quibus pars quedam exivit de carcere pecunia mediante. De cæteris vero rebus nihil omnino reddere voluerunt.

captivorum
reliquorum
liberationem
exigit: at
paucos di-
mittunt Sa-
raceni:
* redundat
illud et
E

693 Imo, quod est detestabilis, post treugas initas et juratas, sicut intelleximus per nuntios nostros, et per captivos quosdam fide dignos de illis partibus redeuntes, electos juvenes de Christianis captivis, ducendo ad viciniam tamquam oves, quantum in eis erat, compellebant apostatare a fide Catholica, appositis gladiis super eorum cervicibus, et clamare legem sceleratissimi Machometi, quorum multi imbecilles et fragiles exorbitaverunt a fide, legem illam detestabilem profitendo. Cæteri vero, tamquam athleta fortissimi, in fide radicati, et in firmo proposito constantissime persistentes, minis vel flagellis hostium superari nullatenus potuerunt: sed certantes legitime, coronas martyrii receperunt sanguine rubritas: quorum sanguis, ut pro certo tenemus, clamabit ad Dominum pro populo Christiano, et advocati nostri erunt coram summo iudice in celesti curia, in causa, quam agimus contra fidei inimicos, utiliores nobis in illa patria, quam si nobiscum conversarentur in terris. Multos etiam Christianos, qui apud Damiatam remanserunt agrotantes, gladiis trucidarunt. Nec de liberandis captivis Christianis, nec de rerum restitutione nostrarum, aliamquam certitudinem habebamus, quamvis plene servaverimus conditiones, et pacta, quæ cum eis habuerimus, et parati fuerimus observare.

imo et aliquos
cognant fidem
negare, alios
vel detrectan-
tes necant:
F

§ LV. Adventus Sancti Acconem: consilium ibi institutum, redeatne an maneat in Palæstina: fratrum ejus, aliorumque reditus: perfidia Saracenorum in refinendis captivis, et cura Regis ad eos liberandos: gesta reliqua anni 1250.

Joinvillius num. 158 narrat, donum ad Regem missa a liberis principis cujusdam Ægyptii: at tantam fuisse libertatem Sancti, carcere quidem, non tamen Ægypto adhuc egressi, ut eorum latorem, quod fidei desertor esset, a se abscedere jussit. Idem num. 161 describit iter

Delatus Acconem Ludovicus.

AUCTORE
J. S.

*hinc consult
procures Lu-
dovicus, re-
deatne au ma-
neat in Syria:*

* i. e. trans-
fretationem

694 Ad hoc cum post treugas initas et libera-
tionem nostram, firmam haberemus fiduciam,
quod, liberatis captivis, terra transmarina,
quam Christiani tenebant, in statu pacifico per-
maneret, usque ad tempus in treugis distinctum;
voluntatem et propositum habuimus ad partes re-
gni Franciæ revertendi: et jam disponi feceram
de navigio, et aliis, quæ ad nostrum passagium *
necessaria videbantur. Sed aperte videntes per
ea, quæ superius sunt expressa, quod admirati
prædicti aperte contra treugas veniebant, et
contra propria iuramenta, nobis et Christianis
illudere non verentes, requisivimus consilia ba-
ronum Franciæ, prælatorum domorum Tem-
pli, Hospitalium sancti Joannis, et sanctæ Mariæ
Tentonicorum, et baronum regni Jerosolymita-
ni: et communicatum quidem esset nobis
incantibus hujusmodi faciendum: quorum ma-
jor pars concorditer asserebat, quod si nos re-
cedere contingeret his diebus, prædictam terram
dimitteremus omnino in amissionis periculo con-
stitutam; et noster recessus non esset aliud, nisi
eam totaliter exponere Sarracenis: maxime cum
B in statu tam debili, et tam miserabili his diebus
esset, proli dolor! constituta.

*isique auditis,
manere sta-
bit, at fratres
in Franciam
dimittere:*

695 Captivi etiam Christiani, qui ab infide-
libus detinentur, post recessum nostrum pote-
rant pro perditis reputari, omni spe de libera-
tione ipsorum sublata. Si autem contingeret nos
morari, sperabatur quod ex mora nostra posset
aliquod bonum evenire: ex quo etiam liberatio
captivorum, et castrorum et villarum regni Je-
rosolymitani retentio, et quædam alia toti Chri-
stianitati utilia possent, auctore Domino, pro-
venire: maxime cum inter soldanum Halapitæ,
et Babylonie gravis discordia sit exorta. Qui sol-
danus, congregatis suis exercitibus, jam cepit
Damascum, et quædam castra sub dominio Ba-
byloniæ constituta: processurus, ut a multis as-
seritur, in Agyptum ad vindicandum mortem
interfecti soldani, et ad terram illam, quantum
poterit, occupandam. Illis igitur consideratis at-
tente, prædictæ Terræ sanctæ compatiens mi-
seriis et pressuris, qui ad ejus subsidium venera-
mus, ac captivorum nostrorum captivitatibus et
doloribus condolentes, licet nobis dissuaderetur
a multis morari in partibus transmarinis; ma-
limum tamen adhuc differre passagium, et mo-
rari per tempus aliquod in regno Syriæ, quam
negotium Christi totaliter relinquere desperatum,
et captivos nostros in tantis periculis constitutos.
Karissimos autem fratres nostros A. Pictaviem-
sem et K. Andegavensem comites, ad karissimam
dominæ ac matris nostræ, nec non et totius re-
gni consolationem in Franciam duximus remit-
tendos.

*Gallos vero
per epistolam
tunc missam*

696 Eos cum Guilielmo Flandriæ comite dis-
cessisse die festo S. Laurentii, seu x. Augusti,
notat sæpe citatus Tyrii Continuator col. 734;
nec dubium esse potest, quin Rex hanc ipsam,
quam præ manibus habemus, epistolam iis tra-
diderit in Galliam perferendam, cum illa men-
se Augusto scripta sit; ideo ut omnia, quæ ex
illa narravimus, ante id tempus sint peracta.
Porro Ludovicus, qui hoc tempore Acconem mu-
nicbat, ut habet mox memoratus Tyrii Continua-
tor, cui castellum Cayphas adjungit Nangius
pag. 359, quod oppidum est maritimum ad ra-
dices montis Carmeli; quique exercitum suum,
teste Joinvillio num. 168, quantum posset, re-
staurare satagebat, cum non ignoraret debiles
sibi vires futuras sine novo Gallorum subsidio,

*eos in fine epistolæ ad expeditionem hortatur ver-
bis pietate sua, studioque rem Christianam
promovendi dignissimis, quæ subjungo: Cum
igitur omnes, qui in nomine Christiano censen-
tur, zelum habere debeant ad negotium memo-
ratum, et vos præcipue, clerici, qui de illo-
rum sanguine descendistis, quos Dominus ad
Terram sanctam acquirendam, tamquam popu-
lum peculiarem elegit, quam acquisitionis titu-
lo propriam reputare debetis, universitatem ve-
stram ad illud servitium invitamus, qui nobis in
cruce servivit, et pro redemptione vestra san-
guinem proprium effundendo, exitit, ita quod
corda vestra nova sint in Christo Jesu. Gens enim
illa sceleratissima, in contumeliam Creatoris,
præter blasphemias, quas dicebant in conspe-
ctu populi Christiani, crucem flagellis cedebant,
spuebant in eam, et deinde viliter pedibus
conculcabant, in opprobrium fidei Christia-
næ.*

697 Eia ergo, milites Christi, peculiaris Pa-
træ Dei vivi, accingimini et estote viri potentes
ad vindicandas injurias, et opprobria supra-
dicta; actus vestros ad antecessorum vestrorum
exempla reducite, qui specialiter inter cæteras
nationes fuerunt in fidei exaltatione devoti, et
sinceritatis affectu dominis suis temporaliter
obsequentes, totum orbem gestis insignibus imple-
verunt. Præcessimus vos in obsequium Dei, asse-
quimini nos pro Deo, tandem nobiscum, licet
tardius deveneritis, recepturi, Domino largien-
te, mercedem, quam evangelicus Pater-fam-
lias primis donavit vineæ suæ operariis, et
extremis. Insuper, præter indulgentiam genera-
lem cruce signatis indultam, venientes, vel com-
petens subsidium transmittentes, in nostrorum
subsidium, immo potius Terræ sanctæ, dum
ibi præsentis fuerimus, apud Deum, et homi-
nes multum sibi favoris, et honoris acquirant.
Expedite autem negotium; ut illi, quibus virtus
Altissimi inspirabit venire, vel mittere in subsi-
dium memoratum, præparent se venturos vel
missuros in passagio instantis mensis Maii vel Apri-
lis: ipsi autem, qui parati esse non poterunt
ad transmittendum in illo passagio, saltem in
secundo sequenti passagio sancti Johannis trans-
fretare procurent in subsidium memoratum. Ace-
leratione enim opus est, et mora dispendiosa
videtur, juxta negotii qualitatem.

698 Vos autem prælati, et alii Christi fide-
les, pro nobis et memorato negotio Terræ san-
ctæ specialiter orationum instantia interpellare
velitis Altissimum, ac in locis vobis subjectis
faciatis specialiter exorari, ut quod nostra pec-
cata præpediunt, divinas suæ propitiationis an-
nuente clementia, vestrarum, aliorumque ho-
norum orationum suffragiis valeat. Actum Accon,
anno Domini mccc., mense Augusto. *Hactenus
Rex sanctus, cujus animum tot malis non modo
non fractum vides, sed nihil immutatum; ad-
co ut ejus pietati et constantiæ optime congruant
verba, quæ ei tribuit Matthæus Parisius pag.
605, postmodum ad Regem Angliæ dicta: Ami-
ce mi Rex, quantum et qualem pro amore
Christi peregrinus corporis et animæ passus sum
amaritudinem, non est facile demonstrare. Et
omnia mihi evenerunt adversa, grates tibi re-
fero, Altissime. Reversus autem ad me ipsum,
et ad cor meum regressus et ingressus, plus gau-
deo de patientia quam mihi Dominus per sui
gratiam concessit, quam si totus mihi mandus
subderetur. At hæc paullo latius expendemus,*

cum

A cum ex casa jussu ipsius moneta vicebimus, quam non erubuerit cum Paulo catenam suam: nunc autem reliqua anno 1250 in Syria gesta prosequemur.

Sanctus restaurando exercitum intentus.

699 Præcipua ratio, cur in Syria persistere decreverat Ludovicus, erat captivorum liberatio, et securitas Christianorum ibidem degentiam. Ut autem hunc finem consequeretur, mox a fratrum suorum discessu exercitum suum curavit reparandum, quantum posset, uti memorat num. 168 et seq. Joinvillius, quem cum aliis stipendio suo adsevit. Interim carcere Saracenorum liberatum magistrum Hospitalariorum Guilielmum de Castro novo cum equitibus 120, aliisque circiter 800 refert Continuator Tyrii col. 734, atque ipse Guilielmus in Additamentis Matthæi Parisii pag. 119 ea de re sic loquitur: De nobis si audire delectat notificantes, quod per Dei gratiam cum triginta de fratribus nostris, et aliis religiosis et sæcularibus multis domini Regis Franciæ interventu de carcere Babyloniorum liberati, decimo septimo die mensis Octobris civitatem intravimus Accon, multitudinem maximam fidelium in captivitate Ægypti relinquendo, quam speramus cum Dei auxilio in proximo liberandam. Neque vana spes fuit: id enim, licet paullo serius, consecutu tandem est insignis Ludovici charitas et industria.

legatos Frederici recipit deinde soldani Alapiæ firmus cum eo sonare volentis.

700 Circa idem fere tempus, ut narrat Joinvillius cap. 19, trium principum legati ad Regem venire. Primi erant Frederici imperatoris, quem legatos in Ægyptum misisse jam diximus num. 672: rerum yandebant Galli non pauci, illos post liberationem suam e carcere fuisse adrectos. Hos secuti sunt legati Nazeri Alapiæ soblaui, quem Damasci soldanum vocat auctor, quod urbem illam jam Ægyptiis eripisset. Convocabatur hæc legatione Nazerus S. Ludovicum ad partes suas attrahere contra Ægyptios, non alia intentione, opinor, quam ut totam Ægyptum sibi ejus auxilio subjungeret. At, quamvis Ægypti inducias dudum rupissent, adeoque liberum esset Regi bello eos impetere, festinandum tamen non putavit; sed respondit solum Nazero per legatos suos, se missurum ad Ægyptios, qui eos interrogarent, an pactas induciarum conditiones implere vellent; quod si renuerent, fadus cum Nazero contra illos iuriturum.

cujus metu captivos ab Ægyptiis relinquet.

701 Idonea sane hæc erat occasio, qua rel ab inritis Ægyptiis extorqueret Ludovicus, ut conditiones induciarum implerent captivos dimittendo: neque vero occasione defuit: nam misso in Ægyptum viro prudente et forti Joanne de Vallance, adeo ille Saracenus Ægyptios minus, exprobrataque perfidia terruit, ut Joinvillius num. 180 dicat, omnes eo tempore captivos equites carceribus exemptos, atque ossa defuncti dudum Jafensis comitis restituta, ita ut præter ingeniem plebis multitudinem ducatos equites ad Regem redirent: in quibus vestibus, aliisque necessariis instruentis Sancti charitas mirifice elaxit. Quod an hoc, an sequenti anno contigerit, non exprimit auctor: contigisse autem hoc anno, aut certe sub initium sequentis necesse est; cum eo, quo hæc facta sunt, tempore Aceone moraretur Ludovicus, unde discessisse videbimus anni sequentis mense Martio. Ceterum liberatis captivis, necdum sibi satisfactum dixit Ludovicus: quid autem præterea ab Ægyptiis exegerit, atque etiam impetraverit, suo loco videbimus.

702 Tertia legatio ad Regem missa, dum Aceone morabatur, erat principis Assasinorum, seu Seuis montis, ut vocant. Miserat idem ille sicariarum princeps, de quo num. 331 disputavimus, anno 1236 sicarios de grege suo duos, qui Ludovicum in Gallia interficerent; at paulo post, mutato consilio, alios destinaverat, qui eundem periculi admonerent: quos omnes pro sua benignitate cum donis eo tempore Rex remisserat. Hoc autem anno rursus suos misit ad Regem, qui minis intentatis illum ad munera offerenda inducerent. Verum intrepidus Ludovicus eos, opem ferentibus Hospitalariorum et Templariorum magistris, tanta excepit constantia; ut idem ad tempus statutum rursus eum principis sui donis adessent, et amicitiam ejus humilibus litteris exposcerent: quo factum, ut Ludovicus, qui minis non cesserat, muneribus etiam se superari non sineret. Rem fusius expositam vide apud Joinvillium loco assignato. Porro tautas inter curas nec regni sui oblitus est Ludovicus, nec beneficentiæ sibi consuetæ: etenim hoc anno ad Blancham reginam litteras dedit, ut reditus monachorum Regalis-montis commutaret, cum melioribus procul dubio: et vincas quasdam monialibus Melodnensibus donaret. Capellaniam præterea fundavit Pisciaci, assignatis redditibus. Et controversiam inter Roberti comitis Artesiæ heredes et Pontivi comitem jam ante carcerem suum mense Martio composuerat; ut videre est apud Martenium tom. I Collectionis amplissimæ col. 1305 et seqq. in litteris ejus variis. Hoc item, vel sequenti anno monachos in monte Carmelo intrare potuit, quod ab eo factum videbimus.

AUCTORE J. S. minaces principis Assasinorum legatos intrepide excipit: dein supplices donis honorat.

E

§ LVI. Anno 1254 Cæsarea munita: bellum inter soldanum Alapiæ et Ægyptios: litteræ Ludovici subsidium postulantis: factio Pastorellorum in Gallia.

A Anno 1251 præcipua S. Ludovici cura fuit, ut Cæsaream Palæstinæ, ante Tarrim Stratonis dictam, ejus muros Saraceni dudum dejecerant, novis munitionibus firmaret, sicut habet sæpe laudatus Tyrii Continuator col. 734 Attamen, prorsquam eo tenderet, mense Martio piissimam instituit peregrinationem in Nazareth, quam narrat num. 38 Gaufridus biographus, ubi in festo Annuntiationis beate Virginis rem divinam coram ipso peregit legatus Pontificius. Inde Cæsaream petiit urbem maritimam, Aceonem inter et Jafam sitam, ubi toto hoc anno castrametatus fuit, illamque novis muris circumdavit, quietam, commodamque ad id occasionem præsentibus Saracenorum Ægyptiorum atque Alapiensium discordiis, qui, hæc castra habuerint non longo admodum intervallo ab ejus castris remota, opus impetire noluerunt, quod utraque pars Ludovicum sibi adjuungere conaretur. Dum hæc occupabatur Sanctus, aliqui subinde nobiles Christiani cum subsidio modico ad ipsum accedebant, ut habet Joinvillius num. 192 et seqq. Legati etiam, quos ad Tartarorum imperatorem ante hiennium missos diximus, tunc ad ipsum reversi sunt, sed re fere infecta,

F Postquam peregrinationem Cæsaream instaurat,

quod

ACTORE
J. S.

quod imperator Cincus defunctus esset, nec alius adhuc ejus loco substitutus, vidua defuncti imperium interim administrante, a qua litteras cum munusculis ad Regem detulerunt. Multa item de imperio Tartarorum, eorumque moribus retulerunt: quae narrata habes apud Joinvillium num. 184 et seqq.

atque ex multo Saraceno-
rum bello in
spem erectus,

704 Porro, quamvis non eas haberet tunc copias militares Ludovicus, quibus res magnas contra Saracenos aggredi valeret; speravit tamen ex eorum discordia uliquid Christianis boni oriturum. Etenim solimanus Alapiae, occupavit Damasco, Egyptum inivit. Unde, cum et Egyptii magnas collegissent copias, utrox inter eos fuit praelium: cujus illum fuisse exitum ait Joinvillius num. 208, ut utroque pars altero cornu rincerit, altero victa fuerit; majus tamen damnum fuisse videtur Alapensium, quibus laudatus Sanctus et Abulpharagius pag. 325 cladem attribuunt; ita ut Sanctus affirmet vix duo millia Alapensium cecidisse. Sanctus lib. 3, part. 12, cap. 4 hoc praelium contigisse ait anno 1250; consentit Continuator Tyrii eol.

B 734. Verum ex epistola S. Ludovici mox recitanda constat, Alapeuses non nisi mense Julio anni 1251 Gazam venisse, recedentibus Egyptiis. Si itaque continuo Egyptum ingressi sunt, mense Augusto ejusdem anni cum Egyptiis conflicere potuerunt: aut serius. Imo si praelium ucciderit 2 Februarii, ut ex Ms. narrat Chazins tom. 2, pag. 123, certum est non contigisse ante annum 1252. Cum tamen hae clade non ita fractus esset Alapiae soldanus, quin vires suas restitueret, bellumque prosequi, quemalmodum recera fecit; atque Egypti etiam non modicam accepissent detrimentum; hi amicitiam S. Ludovici nihilo segnins quam ante desiderabant: ita ut factus Christianis utilissimum; quin et regni Hierosolymitani recuperationem sperare merito posset Ludovicus, modo expectatum ex Gallia subsidium habuisset. Litteras itaque ad Alphonsum fratrem dedit, ut illud maturaret, quas subijcio ex Miscellaneis Labbei a pag. 656:

per litteras,
quibus eorum,

C 705 Ludovicus Dei gratia Francorum Rex carissimo fratri, et fideli suo Alfonso Pictavensi, et Tolosano comiti salutem, et fraternae dilectionis affectum. Post recessum nunciomm nostrorum, quos ad partes destinavimus transmarinas, Bartholomaei videlicet capellani nostri, et Johannis de Domibus militis, acta sunt apud nos haec, et circa partes Terrae sanctae, quae inferius exprimuntur. Quidam admiratus unus de majoribus totius Egypti dictus Feres-Katay, qui, sicut celsitudini vestrae jam scripsimus, venerat in partes regni Hierosolymitani cum duobus fere millibus Turcorum ad impugnandum soldanum Alapensem, et ad recuperandum regnum Damasci, quod idem soldanus post mortem interfecti soldani Babylonis occupaverat, moratus est assidue apud Neapolim civitatem, quae distat a Casarea circa per novem leucas, ibidem per aliquod tempus succursum expectans, ubi paulatim veniunt ad ipsum aliqui de Egypto. Soldanus autem Alapensis, collecta multitudine bellatorum, quos ex diversis partibus congregavit, magnum et multo majorem exercitum misit circa partes predictas, ad exterminandos Babylonicos eosdem, qui adversus dictum exercitum Alapensem plures exeuntes insidiabantur eisdem. Aliquotiens vero cum appropiarent acies hinc et inde, dictum fuit pluries apud nos, et credebatur pro certo, quod ad invicem pugnare

deberent. Sed tamen sese longius retrahebant, b

706 Sane accepimus aliquoties nuncios hinc et inde, quos nobis apud Casaream destinavit. Sed eorum verba nimis clausa fuerant, et nullius ellicacia. Ex quibus etiam nulla jungi potuit concordatio trengarum. Siquidem postquam venimus Casaream, in tranquillo, et quieto statu fuit exercitus Christianus, nec ex aliqua parte molestiam sustinuit vel gravamen per aliquos Saracenos, nec etiam per Bedninos, sicut multotiens solet accidere in exercitibus citra mare. Fuit etiam assidue per Dei gratiam satis copiosa ubertas victualium, et aliorum necessariorum in exercitu, et inter Acon et Casaream iter liberum et securum, absquo Saracenorum, vel aliorum quorumcumque molestia. Praeterea quod aliquando piratae, sicut consueverunt facere circa maritima, quibusdam per mare navigantibus damna aliqua intulerunt, licet guleas, et vasa armata ad sumptus nostros teneamus in mari. A quibus tamen nuper vas quoddam plenum hujusmodi escariis captum fuit, et quia inde capta fuit justitia, hujus rei eventus aliis multam terroris incussit, ita quodammodo liberior erit, et securior via maris.

707 Nuper siquidem, cum memoratus exercitus soldani Alapensis transacto flumine versus Neapolim, ubi praedicti Turci Babylonice morabantur, propius accessisset, soldano ipso apud Damascum remanente cum paucis, tandem die Sabbati post festum B. Mariae Magdalene praefatus admiratus Babylonice cum Turcis suis, cognito eorum accessu, non expectata eorum multitudine, cui resistere non poterat longe viribus inferior, castra amovit, et a loco praedicto subito recedens, iter arripuit versus Gazam. Deinde subsequentes Alapini per partes illas transitum fecerunt, Babylonicis praecedentibus, qui cum apud Gazam venissent persequentibus Alapinis, et ad locum ipsum tandem accedentibus, recesserunt iidem Babylonicis fugientes, et per desertum direxerunt versus Babylonem iter suum. Haec siquidem inimicitiae, et gnerae, quae hinc usque durarunt, et adhuc durant per Dei providentiam inter hostes fidei Christianae, et multum ipsi Christianitati pernites, et necessariae extiterunt, et esse poterunt Domino concedente.

708 Creditur enim verosimiliter et speratur, quod si nobis praesentialiter adveniret ex aliqua parte succursus, trengas bonas et utiles Christianitati reportare possemus ab aliqua partium, vel forsitan ab utraque. Propter quod necessarium esset maxime ad praesens, ut festinanter succursus aliquantus veniret ducentorum militum ad accelerationem negotii, et nostrum ac ipsius terrae commodam perficeret, et levamen. De statu nostro nosse vos volumus, nos per Dei gratiam sanos et incolumes apud Casaream Palestinam morari in castris una cum exercitu Christiano circa firmaturam fortificatae civitatis ejusdem insistentes, et cum jam pro magna parte processum sit in operibus murorum, nunc etiam ad consummationem operis assidue laborando de die in diem operari facimus ad muros pariter et fossata. Denique de statu carissimae domine et matris nostrae, vestro, carissimi et fidelis nostri Karoli Andegaviae et Provinciae comitis, et carissimae sororis nostrae, quem semper audire prosperum affectamus, et rumoribus partium vestrarum, quoties oportunitas nunciomm affuerit, curis nos reddere certiores. Datum in castris juxta Casaream Palestinam anno Domini millesimo ducentesimo

A centesimo quinquagesimo primo in crastino sancti Laurentii martyris. Hactenus S. Ludovicus.

quod ideo non fuisse submissum videtur quia exortu in Gallia

709 Mirum videri potest, ne post has quidem litteras majora Regi submissa esse subsidia: verum obstitisse praeipue crediderim sceleratam Pastorellorum colluviem, quae Galliam hoc anno afflirit, nec modicum regno creavit periculum. Auctor illius erat impostor quidam Hungarus, Jacobus nomine, qui se prophetam mentiebatur verbis non tantum, sed et habitu externo: hic autem specioso praetextu succurrendi S. Ludovico, crucem praedicabat, multosque simplices maxime pastores, unde et Pastorelli nominati sunt, ad se aggregabat. Deinde, adjungentibus se etiam pueris, et sceleratis quibuslibet, in tantam excreverunt multitudinem, ut formidini essent ipsis etiam urbium magistratibus: ad tantam vero prolapsi sunt audaciam, ut nihil non sibi licitum crederent, nullum flagitii genus impune non perpetrarent. Audi Guilielmum Nangium pag. 358 haec breviter describentem.

Pastorelli, cum misere affligebant.

B 710 Anno Domini mclxi facta est cruce signatio Pastorellorum et puerorum multorum, quorum aliqui fingebant se visiones vidisse, et miracula facere, ac ad ulciscendum Regem Franciae Ludovicum a Deo esse missos. Inter quos erant quidam, qui se magistros vocabant, et more episcoporum aquam benedictam etiam in ipsa civitate Parisius fecerunt, matrimonia conjunxerunt, et dissolvebant ad libitum, in religiosos et clericos ac laicos multa enormia et homicidia, cum non esset, qui eis resisteret, committentes: cruce signabant et decrucesignabant multos ad suam voluntatem. Dux vero eorum et magister, quem vocabant magistrum de Hungaria, dum per Aurelianis * transiens cum magna pompa, clericos occidisset, et plura mala committens Byturis * pervenisset, Indaeorumque libros destruens, eos bonis indebite spoliasset, dum de Bituris recederet, inter villam, quae dicitur Mortemer, et Villamnovam super Carnum *, a Bituricensibus eum insequentibus extitit interfectus. Pluribus autem aliis in diversis locis propter sua maleficia interfectis atque suspensis, omnes dispersi sunt et evanuerunt sicut fumus. De his plura dabunt auctores obvi.

* Orleans

Bourges

* le Cher fluvius

C

§ LVII. Anno 1252 foedus cum Aegyptiis initum: Jafa condita: liberalitas Regis, et cura de conversione Tartarorum: pius obitus reginae Blanchae.

S. Ludovicus foedus cum Aegyptiis init

Anno 1252 foedus Christianis utile eo usque deduxit Sancti industria, ut nihil desideraretur amplius, nisi ut illud executioni mandari posset, sicuti jam enarrabimus. Verum ante observare lubet, elephantem illum, quem Joinvillius num. 198 ab Aegyptiis Regi donatum refert, videri initio hujus anni a legatis Aegyptiis adductum, datumque in pignus foederis observandi: ut innuit nummus apud Jacobum de Bie fol. 25, in quo exprimitur annus

Augusti Tomus V.

1251, quod ille Gallis curreret usque ad Pascha anni 1252. Nummum ipsum accipe: AUCTOR J. S.

Post receptos captivos, teste Joinvillio num. 182, exigebat ab Aegyptiis Ludovicus, ut sibi restituerent omnia Christianorum capita, quae super muros Cayri erant collocata: redderent insuper pueros omnes olim Christianos, quos fidem negare per vim coegerant: ac denum ducenta librarum millia, quae ob violatas ab ipsis inducias necdam solverat, sibi remitterent. Haec autem omnia se impleturos receperunt Aegyptii, ut idem narrat num. 198; imo et conditiones novi foederis decretae sunt; quibus Rex Aegyptiis subsidio esse debebat contra soldanum Alapiae, atque illi regnum Hierosolymitanum Ludovico restituere, statuta die, qua utrique Jafam convenirent, atque has conditiones debitis juramentis firmarent: quin eas jam juramentis firmatas fuisse, mox leges in epistola recitanda. At invedit soldanus Alapiae modum, quo eorum congressum impediret, sedusque demum rumpere, uti deinde idem auctor refert, et latius exponitur in litteris anno 1252 scriptis, quas ex Additamentis Parisii pag. 119 ad clariorem hujus foederis expositionem hic subnecto:

712 Venerabili ac dilecto sibi in Christo fratri Gallero de sancto Martino frater Joseph de Cancy, sanctae domus Hospitalis Hierosolymitani, humilis Achon thesaurarius, salutem et prosperos ad vota successus. De rumoribus Terrae sanctae vestra dilectio non ignoret, quod illustri Rex Franciae, qui moram per annum apud Caesarem Palaestinae jam explevit, eam faciendo murorum et fossarum * ambitu circumcingi, quod opus in confectione praesentium fere fuerat adimpletum, nuntiis iterum tam ex parte soldani Halapiae, quam eorum, qui videntur in praesenti habere dominium Babyloniae, potestatem * ad dominum Regem praedictum causa tractandi super trengarum foedere, ad invicem confirmando sapiens destinatis, tandem dictum soldanum Halapiae ad trengam aliquam dictus Rex non admittens, cum Babyloniis in hebdomada Paschali ultimo praeterita, usque ad quindecim annos firmavit trengas, juramento praestito corporali hinc inde, tali forma: Quod dicti Babylonii cum residuo captivorum Christianorum superstitum, quos in alia forma trengarum, quando dominum Regem tenebant, se sponderunt reddituros, totam terram citra flumen Jordanis, a quolibet Saraceno detentam, domino Regi restituerent; exceptis videlicet Gazara, Gibitino, Grandigerino, et Darone, quae circa trengam Babyloniis remanebant.

contra soldanum Alapiae:

F

* i. e. fossarum

* cum potestate

713 Fuit insuper ordinatum, quod nisi Ba-

AUCTORE
J. S.
verum is in-
terposito
exercitu eo-
rum conjun-
ctionem impe-
dit.

* i. e. Gazan

* i. e. vires
millium
i. e. dele-
bant

* i. e. levis
armatura

Oppidum Rex
condit apud
Jafam ca-
strum.

reditus donat
vatis,
* i. e. de
Joinville

bylonii exercitum suum haberent apud Gaza-
ram * infra mensis Maii medium post presentium
datam litterarum, ac Rex infra idem tempus
exercitum suum ad partes Joppenses de Casarea
conduxisset, dictæ trengæ confederatio nulla foret.
Cum vero soldanus Halapiae, dictorum Ba-
byloniorum adversarius manifestus, in confectio-
ne presentium in Damasco moraretur, totam
terram detinens occupatam ad quemdam locum,
qui Casey nuncupatur inter Gazaram et Daro-
nem, contra dictos Babylonios duodecim milli-
bus bellatorum, aliis tribus millibus expectatis
futuris, ac venturis in proximo, dictis duodecim
millibus adjungendis, licet dictorum Babylonio-
rum totum posse * sex vel septem millibus * arma-
torum, quorum partem obtinebant * dimittere in
partes Babyloniae pro defensione dictæ terræ con-
tra Beldewinos et alios indigenas, minime nu-
merum excedebant. Nec dicti Regis exercitus
tantæ fortitudinis est, qui posset ipsis Babylo-
niis, si opus ingrueret, ad opportunitatem sub-
venire, cum nondum haberet inter religiosos et
saeculares, computatis centum militibus, quos
Rex sperabat secum noviter adducere, nisi tan-
tum dec milites, et quater e turcopolos * equites
bellatores. Unde nos et alii quamplures eramus
in dubio, quod dictis Babylonii non pateret
aditus veniendi, et sic trengæ dictæ nullum robur
haberent. *Id revera contigisse, atque ita irritas
fuisse inducias ait Joinvillius, quævis post pri-
mam conveniendi terminum, alium adhuc sta-
tuissent. Id tamen lucri ex ea negotiatione habuit
Sanctus, quod capita Christianorum cum pueris
ad eum fuerint reaissæ.*

714 Rex interim, quo impletet *foedus decre-
tum, Jafam duxit exercitum xv Aprilis, teste
Sancto memorato loco : ubi dum expectat Egyptios,
illis non adventantibus, novam urbem im-
mensis sumptibus condere aggressus est. Jafa enim
eo tempore non nisi castrum erat in peninsula
situm, quæa peninsulam muris, ab utraque par-
te usque ad mare ductis, inclusit, cæteraque
castrum jussit ad oppidum egregie munitum ne-
cessaria, uti latius refert Joinvillius num. 198,
et 215. Porro non oppidum mado, sed et ma-
nasterium fratrum Minorum cum ecclesia, decem
altaribus ornata, ibidem construxit, atque omnem
domus ac templi suppellectilem munifice donavit,
ut habet Vita secunda num. 18. Dum autem
ibidem castra metabatur Ludovicus operi inten-
tus, quod propriis quandoque manibus promo-
vebat, aliquid terroris illatum est a pabulato-
ribus Saracenis; sed apparentibus Gallis, mox
illi in fugam se coniecerunt. Accesserunt ibidem
etiam ad Regem nobiles quidam, atque inter
illos Bouavindus VI Antiochiæ princeps cujus matre
sua, sub cujus tutela, utpote scædecim annorum
juvenis, adhuc erat constitutus. Huic autem Rex
sanctus militia, cum aliis donavit, eaque ei a
matre impetravit, quibus principatum suum, a
barbaris vexatum, tueri posset, ut pluribus num.
201 Joinvillius, quem consule. Eo item tempore
subiit Regem desiderium peregrinandi Hierosoly-
mam, offerente solitano Alapic facultatem cum
idonea cautione : verum dissuadentibus rem prin-
cipibus, quod urbs hostibus esset relinquenda,
coram consilio Sanctus acquievit, quemalmodum
jussus exponit Joinvillius num. 212.*

715 Porro sumptus immani, quibus Jafam
Rex edificabat, non impediabant ipsum, quo mi-
nus manum munificam ad alios etiam exten-
deret : nam eodem anno Joanni de Gieuvilla *

senescalla Campanie ducentas libras Thuroneses D
annui redditus concessit ob secretum ab eo in
Terra sancta præstitam : archiepiscopum Damia-
tanum eadem censu donavit, donec alter eadem
abstigisset episcopatus : et nepotibus, aliisque eide-
sanguineis Petri de Lissiac, in Egypto necisi, re-
ditus per Blancham matrem suam impeticados cu-
ravit. Quorum omnium authentica iustumenta
edita invenies apud saepe memoratum Martenium
tom. I Collectionis amplissimæ col. 1308, et 1314.
Præterea excelso Vir animo, et ad fidei propaga-
tionem inflammato, hoc rarsum auro ad Tarta-
rorum conversionem curas suas extendit, litteris
hac de re scriptis ad Innocentium IV Pontifi-
cem, quarum tenorem utcumque intelligis ex
epistola Pontificis, x Calendas Martias anni se-
quentis ad episcopum Tusulanum legatum suum,
atque individuum Ludovici comitem data, quam
Odoricus Raynaldus ad annum Christi 1253 num.
49 sic recitat :

716 Athleta Christi præcipuus, et Christia-
nissimus princeps, charissimus in Christo filius,
illustris Rex Franciæ, ad ampliandum cultum
Christianæ fidei ardentem aspirans, suis nobis
litteris intimavit, ut cum, sicut ipse accepit a
suis multis, quos misit ad Tartaros, nonnul-
li ex eis fidem Christi susceperunt per bap-
tismum, et quamplures ex ipsis, prout creditur,
si proponeretur eis verbum salutis, ad viam
veritatis, quæ Christus est, per lavacrum rege-
nerationis redirent; conveniens et salutiferum
sibi videtur, et multis, ut quia, procurante
calipho de Baldach, Christiani, qui sunt in
partibus illis, paucissimos habent episcopos,
aliqui de fratribus Prædicatoribus et Minori-
bus, qui ad prædicandum eis sunt destinandi,
promoverentur ad vacantes, illarum ecclesias ad
episcopalis apicem dignitatis, qui possent * con-
ferre, et alia ecclesiastica sacramenta, quæ
ad episcopos pertinent, exercere, ac haberent
etiam facultatem dispensandi cum illis, qui ad
fidem noviter converterentur, ut in gradibus non
prohibitis in lege divina, si necessitas, vel uti-
litas exigat, matrimonialiter valeant copulari,
et quoad observationem jejuniorum secundum
constitutiones ecclesiasticas passim non tenerentur
astricti, donec per inhabitantem gratiam in fide
Catholica fortius radicati, ad hæc et aliis con-
venientia, Christianis ritibus observanda se red-
diderint aptiores. Quia vero fratrum industria
earnudem partium habere potes notitiam ple-
niorem, præmissa omnia tuæ providentiæ com-
mittimus, ut super his ordines, disponas, et
facias, prout animarum saluti, et utilitati, et
promotioni hujusmodi negotii videris expedire.
Videmus hinc quanto animo, quantaque indu-
stria, non modo Saracenos, de quibus saepe in
Vitis, sed et longe remotos Tartaros, ad fidem
Christianam allicere studuerit Sanctus. Verum
de his iterum postea.

717 Dum hisce tam sedulo ad Dei gloriam
promaventiam Rex sanctus iucumbit, matrem lon-
ge charissimam, eandemque regni custodem so-
lertissimam amisit, sub finem hujus anni in Gal-
lia defunctam. Tempus ejus obitus plures signant
auctores contemporanei, quam ut incertum ride-
ri debuerit scriptoribus quibusdam neotericis :
nam et Continuator Tyerii apud Martenium tom.
5 Call. amp. col. 734 hunc annum assignat, et
Sanctus lib. 3, part. 12, cap. 4, et Chronicon Ro-
louagense apud Labbeum tom. I Novæ Biblio-
thecæ Mss. pag. 378 : quibus accedit citandus
mor

de Tartarorum
conversione
apud summo
Pontificem
E

ordines

P

Obitus regine
Blanchæ.

A *mor Parisius: ita ut facile negligere possimus Guilielmum Nungium, non raro in chronologia ce-
spitantem, qui pag. 358 annum 1253 notat, et
signi alii sunt cum secuti, praesertim cum post nu-
ditam matris mortem diutius in Syria permanse-
rit Ludovicus, quam ut reditus tempus cum
Nungii calculo possit combinari. Quibus hoc mo-
do stabilitis, nudire lubet Matthaeum Parisium
de obitu Blanchæ loquentem, ut ille ipse, qui
calamo maligno maculam famæ ejus subinde as-
persit, calumniis vero abstergat elogio. Itaque ad
annum 1252, pag. 575 sic mortem piissimæ re-
ginæ enarrat: Circa istem tempus, videlicet pri-
ma Dominica Adventus Dominici, prima die
mensis (Decembris) obiit dominarum secula-
rium domina, Blanchia Francorum Regis ma-
ter, Franciæ quoque custos, turris et regina,
ut adventanti Domino nostro Jesu Christo devota
occurreret ancilla sua veneranter.*

il brece et
Parisio elo-
gum

Alphonsi

Pontusarum
culgo Pontois

B 718 Cujus mortem Francis lugubrem ac dan-
nosam dolor multiplex anticipavit, mariti sui
scilicet Regis Ludovici mors suæ gratissimæ ju-
ventutis peregrina, regni Francorum sibi in-
enabentis non minima sollicitudo, Filii sui æ-
grolativa teneritudo, ejusdem crucis signatio,
et postea ipsius peregrinatio irreditura: deinde
captio toti Christianitati deploranda. Item Ro-
berti comitis Atebatensis probrosa fuga, quam
sequabatur flebilis submersio (fuga huic et sub-
mersioni fictitiæ, ut videtur, eadem in acie
substitutæ.) Comitis insuper Pictavensis Andepulsi
* morbus incurabilis. Postremo, quod rela-
tum est ei, quod Filius primogenitus ejus, Rex
scilicet Francorum, Deo militaturus in Terra
sancta, proposuit ibidem omnibus diebus vitæ
suæ morari et mori, pro regnoque terreno
caeleste felici commercio commutare. Nobilis-
sima igitur domina mater predictorum Blanchia,
suis orbata pignoribus, præmorta languit
desolata. Vidensque mortem imminere, cor-
pus suum legavit ad spelendum domui sancti-
monialium apud Ponteyse *, quam ipsa a fun-
damentis magnifice construxerat. Facta est
autem sanctimonialis professa, velata ante mortem,
et supra velum apposita est corona, et vestita,
est reginalliter, et sic sepulta est, ut decuit,
redimita. Magnamina igitur Blanchia, sexu fe-
mina, consilio mascula, Semiramis merito com-
paranda, valedicens seculo, regnum Francorum
C omni reliquit solatio destitutum. Ita ille hic re-
ctius, quam sæpe alibi. De piissimo autem regi-
næ obitu. ejusque virtutibus, plura dabit Vita
secunda num. XI et seqq. Ceterum nota hoc eodem
anno Regi filia Blancha, quam Jafæ natum
testatur auctor Vitæ anonymus, alique.

§ LVIII. Mors matris anno 1253 audita:
legati rursum ad Tartaros missi: cura
regni: terrores, damnaque a soldano
Alapicæ illata, eique reddita: insignis
Regis charitas in sepeliendis Sidone oc-
cis: Sidon restaurata.

A Anno 1253 circa mensem Februarium, ut
conjectimus, nuntiata est S. Ludovico mors

matris suæ Blanchæ: quod Sidone contigisse ait
Joinvillius num. 224: rerum sefelit virum nlias
veri amantem senilis memoria, cum rerum gesta-
rum orlo exigit, ut id citius factum creda-
mus, et Gaufridus, consuetudine Regis arbiter,
num. 45 asserat, Jafæ rem contigisse, dum ea æ-
dificanda adhuc erat occupatus. Quanta autem
animi fortitudine, ac patientia potius Christia-
na, quam indolentia Stoicæ, tristissimum hunc
nuntium exceperit, abunde docet laudatus Gau-
fridus, qui præ ceteris ei tunc adfuit, atque omnia
vidit, ex quo et sua nuntius est Nungius. Porro
idem testatur ingentem Sacrificiorum, precumque
multitudinem pro ejus animi offerendam curasse
Regem sanctum, et deinde adhuc ultra annum
in Syria permansisse: ubi ejus presentium tunc
admodum fuisse necessariam, ex dicendis postea
fiet manifestum.

720 Rursus hoc anno S. Ludovicus legatos mi-
sit ad Tartaros, qui eorum conversionem tentarent.
Legati hi fuerunt duo fratres minores Guilielmus
de Rubruquis et Bartholomæus de Cremona, qui-
bus Rex litteras dedit ad principem Sartach, cum
Tartaris suis circa Wolgam flumen castrametum,
quod famulo esset, cum Christo nomen dedisse:
qua item fama deceptus Innocentius Papa
gratulatorias ad eundem dedit litteras, quas apud
Raynaldum invenies ad annum 1254 num. 2.
At vero legati, ubi ad eum venerunt, id certo
cognoscere non potuerunt, quod nollet nomina-
ri Christianus, Christianos tamen seu schisma-
ticos apud se haberet. Hi autem legati ab hoc
ad alium Tartarorum principem, ipsamque eor-
um imperatorem suere transmissi: rerum nihil
utilitatis ex hac etiam legatione provenit, nisi
quod barbarus Tartarorum fastus ita magis innu-
tuerit Christianis, uti patet ex relatione Guilielmi
de Rubruquis ad Regem anno 1255 missa, quam
Historiæ suæ ecclesiasticæ inseruit Fleury tom. 17,
pag. 551 et seqq.

ACTORE
J S.

Sancus ma-
tris obitum
pie intelligit
et animæ cu-
ram habet

legatos iterum
ad Tartaros
mittit

E

regni sui
tranquillitati

F

721 Neque tranquillitatem regni sui neglexit,
qui aliena tam solite curabat. Ludovicus. Ete-
nim, cum inter regni ministros et ecclesiasticos
dissensiones essent exortæ, quod illi jura Ecclesiæ
non satis servarent illata: impleque, ad summum
Pontificem perlatis querelis, ecclesiastici manda-
to illius censuris agere cupissent, doluit Sanctus
hiscæ intellectis, atque ad Pontificem litteras de-
dit, quarum tenorem ex subscenta anno 1254
Idibus Januarii Innocentii epistola lector collig-
get. Innocentius enim apud Raynaldum ad dictum
annum num. 23 in litteris ad episcopos Galliarum,
post expositas rationes, cur eos censuris uti jussis-
set, ita proseguitur: Cæterum, sicut nuper ad
audientiam nostram pervenit, mandatum Apo-
stolicum, super præmissis vobis directum, præ-
fatum Regem, posteaquam eidem innotuit, plu-
rimum contristavit, pro eo quod inter cuncta,
quæ sibi accidere possunt ad cunctum salutis
et famæ, suis præcipue affectibus est votivum,
ut libertatis Ecclesiæ favor, et ecclesiarum et
personarum ecclesiasticarum tranquillitas, et in-
tegritas jurium et honorum ad ipsas spectantium
inconcussa serventur, semperque in regno
vigeant memorato; et si talia circa præmissa com-
mitterentur interdum a suis officialibus, et bal-
livis, nequaquam postquam ad sui perferrentur
notitiam, eadem Regalis sustinere possit aequitas
incorrecta.

722 Propter quod ex parte Regia petitum
extitit, ut Regali super hoc deferre honori;
et ne predicti ballivi, et alii hujus auctorita-

consult.

te

AUCTORE
J. S.

te mandati, ipso in partibus Hierosolymitanis agente vexentur, adhibere Apostolica provisionis remedium curaremus. Volentes igitur Regiis concurrere precibus in hac parte, universis vobis mandamus, quatenus per præmissas literas contra officiales et ballivos Regis præfati nullatenus procedatis. Nos enim, si quid per vos ipsarum fuerit auctoritate præsumptum, irritum decernimus et inane. Hactenus Innocentius. Et vero sanctum Regem post reditum suum mox odhibuisse remedia, ad ministros regni sui coercendos efficacissima, suo loco videbimus. Nec dubito quin hæc etiam ratio ipsam impulerit ad reditum in Franciam maturandum.

Judæos usu-
rarios Gallia
expelli jubet.

723 Diebus sub eisdem, inquit Matthæus Parisius ad hunc annum pag. 576, venit de Terra sancta mandatum domini Regis Francorum, ut omnes Judæi a Francorum regno expellerentur, exilio damnati sempiterno, addito hoc temperamento: sed qui remanere desiderat, negotiator sit, vel operator manuum incumbat mechanicis artificiis. Improperatum enim fuit eidem Regi a Saracenis, quod parum diligimus aut veneramus Dominum nostrum Jesum Christum, qui perempiores ejus inter nos degere toleramus. Frivola hæc ratio Judæos expellendi et fectitiâ apparet: nam ob usuros, injustitiamque expulsos fuisse, evincit exceptio adjuncto, qua illi sinuntur in Gallia degere, qui arte quodam mechanica victum sibi comperere vellent. Probatur id etiam ex sequentibus his Parisii verbis: Causini autem Judæorum exultantium locum et officium licenter occuparunt. Nam, ut habet ovetias Cangii Glossarium, Caorcini vel Causini sunt mercatores Italici propter fœnerationem usurariam fumosi maxime in Gallia, quos item anno 1268 ab eodem Rege proscriptos docet. Hæc itoque in bonum regni sui procul positus Ludovicus contra nequitiam Judæorum, de quibus ingentes hoc tempore in Gallia querelas fuisse, intelliges ex Annalibus Raynaldi ad annum 1253 num. 34.

Soldanus Ala-
piæ, facta pa-
ce cum Ægy-
ptiis, Chri-
stianis insul-
tat.

724 Interea temporis spes recuperandi regnum Hierosolymitanam, orta ex fœdere ontediecto, prorsus evanuerat, resque Christianorum pejori erant loco per pacem inter Saracenos factam. Etenim Nazerus Alapiæ et Damasci soldanus, qui Regem dudum ad partes suas atthrohere studuerat, ac deinde ejus cum Ægyptiis conjunctionem impederat, tandem hoc anno pacem cum Ægyptiis inivit, ac mox Christianis insultare capit. Castra etiam tum habebat Ludovicus prope Jafam, a qua non movit nisi xxix Junii hujus anni, teste Joinvillio num. 216, copiæque ejus erant numero exiguæ. Nazerus interim, pace cum Ægyptiis stabilita, ex vicinia Ægypti discessit, ac cum triginta hominum millibus, ut auctor est Joinvillius num. 208, non nisi duabus leucis a castris Christianorum iter instituit: unde post velitationem aliquam cum balistariis Christianorum, aliquotque eorum equitibus in subsidium missis, demum recesserunt, castro aggredi non aasi, quod ipsi mirabantur Christiani. Deinde Acconem contendit soldanus, vastitatem hortis suburbanis minitans, nisi pecunia damnum redimeretur: ac egregie se gerente urbis præfecto, modico illato damno abscessit. De hoc, secutoque Saracenorum conotu ita scribit Sanutus lib. 3 part. 12 cap. 4: mox venit ante Ptolomaydam soldanus Damasci, facta concordia cum soldano Ægypti, contra præstitum juramentum (Ægyptiorum videlicet,) et destruxerunt unum

casale juxta Ptolomaydam, vocatum Doc, et Re-
cordaner.

725 Postea ceperunt Sidonam, interfectis personis quasi octingentis; et quadringenti Damascus in captivitate ducti sunt. Hanc cladem Sidoni illatam ita narrat Joinvillius num. 211, aesi Rex ipse Sidone fuisset, sed impar viribus castro se continuisset; quod nec cum ordine rerum gestarum, nec cum aliis auctoribus congruit, ita ut dubitare non possim quin confusa factorum memoria in errorem induxerit Joinvillium. Item ceteris distinctius narrat Vita secunda num. 108, ejus onctor affirmat, Regem eo adhuc tempore Jafæ fuisse: at præmissos ab eo cæmentarios cum balistariorum præsidio, dum operi sunt intenti, adventu Saracenorum nec opinato fuisse oppressos, fugientibus ad castrum, quotquot manus hostium evadere potuerunt. Deinde, discedentibus Saracenis, Regem post tres circiter hebdomadas Sidonem venisse, ac corpora occisorum etiam tum inhumata, ac putrida, sepelienda curasse. Atque huic narrationi consonant relatus jam Sanutus. Guilielmus Carnoteasis num. 12, Nangius postea citandus, atque ipse rerum gestarum ordo, cum Saraceni Regem ad portas illos præcesserint. Cujus iter Sidonem varrore aggredior.

726 Jofa Regem cum exercitu discessisse die festo SS. apostolorum Petri et Pauli, sen xxix Junii, dicit Joinvillius num. 216, atque iter totum describit. Porro in itinere eupido invasit Ludovicum occupandi Neopolim, olim Samariam dictam; neque expeditionem illam improbabant proceres; at Regem periculo abesse volebant, quæ ratio fuit, cur negotium sit prætermissum. Rursum, cum ante Tyrum esset exercitus, vicinia urbis Cæsoreæ Philippi, quæ Relinas tunc vulgo dicebatur, invitabat ad eam invadendam. Decreto est expeditio, Rege, licet ægre, permitte, ut præcipui duces cum majori exercitus parte urbem tentorent, dum ipse interim Sidonem cum reliquis se conferret. Refert satis fuisse difficilem hanc expeditionem Joinvillius num. 218 et seqq., ejus is fuit exitus, ut urbem non sine labore et periculo eodem, qua venerant, die ceperint, eaque vastata, ad Regem redierint Sidonem, sine ullo fere suorum detrimento, non exigua hostibus illota elode. Reversi autem invenerunt corpora occisorum Sidone Regis cura sepultura data, ex quo luce clarius evitescit eos ante Regis adventum occisos, cum paucorum dierum fuerit hæc expeditio, et copora jam esse putrida.

727 Porro eximium Sancti charitatem in curanda horum corporum sepultura egregie illustrat Vita secundæ auctor num. 410 et seqq. Lubet tamen factum adeo illustre atque inusitatum raris præsertim principibus, ex Nangio etiam huic loco inserere, qui pag. 360 ito scribit: Postmodum peracta instauratione murorum Joppæ, ivit ad ædificandos muros fortes in circuitu civitatis Sydonis; et dum esset in itinere, in campis non longe a Sydone invenit maximam Christianorum multitudinem gladiis impiorum Saracenorum detruncatam, jacentem ibi insepultam. Tres enim vel quatuor dies transierant (imo totidem fere hebdomadæ), ex quo occisi et detruncati sic jacebant. Pætor vero tam ingens et intolerabilis exhibit de corporibus eorum, quod vix aliquis in illo loco subsistero poterat. Quod videns et graviter ingeniscens Rex piissimus, convocato Cardinali, fecit in ipsis campis per

ipsum

ac Sidonem
cum 226
milliorum
vastat

Christiani
contra Ca-
sareæ Philippi
castellam
ferunt.

F

Rex mira
charitate oc-
cisos Sidone
ne sepelivit

A ipsum quoddam cimiterium consecrari. Quo facto, ipsemet devotus Rex propriis manibus ponebat in saccis membra et corpora defunctorum scelerata, ut ad locum sepulturae deferrentur; quod facere famuli sui, ac vix pauperes pretio locati dedignabantur, et refugiebant. Per quatuor vel quinque dies hujusmodi intentus operi, mane post Missam suam veniens ad locum illum, dicebat militibus suis: Venite sepeliamus Christi martyres, qui majora quam nos pro Domino sunt perpassi. Ita Rex vere sanctus, cujus similia charitatis officia plurima leguntur in Vita, maxime secunda.

728 Reliquum hujus anni tempus restaurandae Sidoni est impensum. Interea Joinvillius, accepto a Rege licentia, peregrinatus est ad Virginem Tortosanam, sicut ipse refert num. 222 et seqq. Jussus autem a Rege emere pannos et villis caprinis contextos, fratribus Minoribus in Europa dono dandos, inde collegit, de reditu cogitare Ludovicum: et non pannos modo, sed et reliquias quasdam ibidem acceptas, ad Regem deportavit. Ibidem etiam, aut Jafæ ad Sanctum venisse crediderim monachos S. Dionysii, ab abbate suo ad eum eum donis missos hoc anno in vigilia Annuntiationis, ut habet breve S. Dionysii Chronicon apud Acherium tom. 2 Spicilegii, pag. 497. De iis autem Guilielmus Nangius in Chronico suo ad annum 1252 sic loquitur: Eodem tempore abbas sancti Dionysii in Francia Guillelmus misit per duos ejusdem loci monachos sancto Regi Franciae Ludovico in transmarinis partibus commoranti navem pannis varii coloris ad vestiendum aptis, caseis, et volatilibus onerata, quos Rex sanctus, tamquam patroni sui sancti Dionysii nuntios, speciali laetitia suscipiens, tanto itinere fatigatos diu secum retinuit, oblati multis numeribus, si recipere voluissent; qui cum ejus licentia postmodum recedentes ab eo, sani et incolumes post gravia maris pericula ad propria remearunt.

§ LIX. Reditus Sancti in Franciam: cusi in memoriam carceris nummi.

Circa initium anni 1254 factum existimo, quod Joinvillius refert num. 225 de institutis Sidone jussu Ludovici supplicationibus, ad exquirendam divinam voluntatem, maneretne Rex diutius in Syria, an rediret in regnum suum. Cur redeundum videretur, exprimit Nangius pag. 360, de his ita scribens: His itaque gestis, dum esset apud Sydonem, intellexit per plures literas et nuntios de Francia venientes, quod post mortem matris suae regno suo periculum maximum immineret, tam ex parte Angliae, quam ex parte Alemanniae. Unde consilio habito cum discretis viris, assensit ad propria remeare; relictis tamen cum legato multis militibus et expensis in succursum et subsidium Terrae sanctae. Substituit etiam in urbe Aconensi virum sapientem et fidelem, et in armis strenuum, videlicet dominum Gaufridum de Sarginis pro se gubernatorem, praecipiens ut omnes ei in reipublica negotiis obedirent; qui quantum rebus humanis interfuit, satis laudabiliter rem peregit. Verum Gaufridus de Sarginis urbis gubernator

nan fuit statutus, ut videtur dicere; at Gallis ibi ad subsidium relictis praefectus: nam gubernator regni Hierasolymitani eodem anno factus est Joannes Ibelinus comes Jafensis, ut habet Tyrii Continuator apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimae col. 735.

730 Reditum S. Ludovici Sidone Aconem usque narrat Joinvillius num. 226. De tempore, reliquisque Aconem gestis haec subjungo ex Sancto lib. 3, part. 12. cap. 4: MCLIV, expleto muro Sydonis, Rex Franciae venit Ptolomaydam VIII Martii; et in Paschate fecit militem Balianum de Ybelyn, filium domini de Arsuf, qui desponsavit Placentiam reginam Cypri. Et XXIV Aprilis Rex Franciae cum gente sua parat se ad eundem in Franciam: et habuit in societate sua octo naves, et quatuor galeas: et in crastino hora vespertina in festo beati Marci recessit de portu Ptolomensi, relinquens pro custodia civitatis centum milites, secundum dispositionem senescalli regni Jerusalem, Gaufridi nimirum de Sarginis, cui senescalli titulum attribuit quoque laudatus Tyrii Continuator. Iter totum, geminumque naufragii periculum, atque alia, quae in eo itinere acciderunt, mirabilia, refert Joinvillius testis oculatus cap. 26, nec pia Regis monita, insignemque pietatem praetermisit idem auctor, cui in multis testis accedit Gaufridus cap. 6, ita ut plura his addenda non existimaverim. Decem hebdomadas tenuit navigatio, si Joinvillio credimus num. 237: undecim fere hebdomadas notat Nangius pag. 361. Appulsi autem ante portum Olbiensem in Provincia, cum Rex navigare vellet usque ad Aquas mortuas, reginae, aliorumque cedens desiderio, ibidem navi egressus est, terrestri itinere in Franciam profecturus.

731 At priusquam ulterius procedamus, inquirendum videtur, quid fidei mercantur, quae de illo Sancti itinere ante alios ipsum secutos narravit Guilielmus de Sanveio, aliis de Samuco, scriptor Carmelitani Ordinis, quem anno 1280 floruisse vult Trithemius lib. 2 de Ortu et progressu Ordinis memorati pag. 38: quamvis non nisi sub finem seculi ejusdem scripserit, aut initium sequentis, uti ex citando ejus Opusculo manifestum est: adeo ut verisimile non sit, jam hoc tempore in Carmelo fuisse, eo ex Europa profectum. Porro laudatus auctor in Chronico de multiplicatione Ordinis Carmelitarum, edito in Opere nostro ante tom. III Maii, pag. 62 haec memorat de S. Ludovico in Syria agente: Qui sepulcrum Domini visitans, et cetera religiosa Terrae sanctae loca perquirens, ad montem Carmeli ascendit, et propter laudabilem conversationem fratrum beatae Mariae de monte Carmeli ibidem commorantium, eorum monasterium ex devotione visitavit. Fieri id potuisse anno 1250, aut sequenti, dictum est num. 702: quod vero praemittit de viso Domini sepulcro, erroneum esse patet ex Joinvillio num. 212.

732 Postmodum vero audita morte reginae matris suae, baronum suorum consilio redire in Franciam acquievit. Et dum esset in mari, tertio nocte prope diluculum, navis deferens Regem, retrocedendo ad Biralassum, juxta montem Carmeli, bina impulsione tam fortiter est collisa, quod a nautis et aliis fracta, et protinus submergenda credebatur. Tanta ergo percussione excitati et perterriti clerici et alii, sanctum Regem genibus flexis Deum devoto orantem invenerunt: cumque omnes submergi indubitan-

ACTORR
J. S.

relietioque Aconem praesidio, navigat usque in Provinciam:

E

quem scriptores aliqui, in hoc itinere

F

ex naufragii periculo in montem Carmelum ascendisse voluit

ALTIORRE
J. S.

tanter crederent, campanam monasterii fratrum beate Mariæ de monte Carmeli, pro Matutinis dicendis sonantem, in auribus suis resonare senserunt. Qua audita, pius Rex, cuius loci campana esset, navarchum diligenter interrogans, eam esse monasterii fratrum beate Mariæ de monte Carmeli, ex navarchi responso percepit. In devotione ergo Genitricis Dei accensus Rex, ejus monasterium tunc visitare promisit, si ipsa ab illa gravi tempestate eum cum aliis liberaret. Tranquillitate ergo ejus meritis et precibus in mari subito facta, B. Maria eos a prædicto mortis periculo liberante, mox mitis Rex in montem Carmeli ascendens, Matutinas fratrum magna cum devotione audivit.

acceptosque
ibi monachos
in Galliam
verisse: nos
monachos

733 Quibus dictis, pius Rex locum illum humiliter contemplans, ac prædictorum fratrum, titulo beate Mariæ Virginis in toto orbe terrarum, quoad ordines approbatos, singulariter insignitorum, fama laudabili ac religioſitate permotus, quosdam eorum natione Gallicos a priore dicti monasterii postulavit. . . Quos numero sex a priore sibi concessos, Rex secum in Franciam dedit, et eis in civitate sua Parisius monasterium ædificavit. Qui alios ad suam religionem recipientes, in diversis Franciæ et Alemanie partibus monasteria sui Ordinis paulatim construxerunt. De ductis in Galliam Carmelitis non est cur litem moveamus auctori suppari, licet Vitæ scriptores id tacerint. At vero tempeſtas illa juxta montem Carmelum tam incongrue fingitur, tumque ridiculis vestitur circumstantiis, ut multis verbis upus non sit ad eam refutandam.

in Galliam
rectos non
negamus;
ut periculum
prope Cyprum
contigisse ostendimus.

734 Quid enim tertio post discessum die apud montem Carmelum faceret Ludovicus, qui navigabat in Cyprum, adeoque Carmelum præternatigive non debebat, sed longius semper ab eo recedere? Quis quod tertia post inchoatam navigationem nocte Cypro jam propinquus erat, teste, qui aderat, Gaufrido in Vita num. 49, cui Vita secunda consentit: quibuscum Joinvillius num. 227 asserit, prope Cyprum hæc navis collisionem, et naufragii periculum contigisse. Duo itaque oculati testes, cui suffragatur tertius, omni item exceptione major, faciunt, ut exagitate necesse non sit aut sonum campanæ in tempestate auditum, aut celerem illum in terram egressum, ut Matutinis adhuc interfuerint: sed mirari potius contingat, Chazim, virum non indoctum, tom 2, pag. 492, ad montem Carmelum deducere Ludovicum, indeque cum assumptis monachis in Cyprum: quem Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis pag. 412 secutus est. At poterant monachi illi in Galliam ducendi facilius Acconem ad Regem accedere, quam Rex cum classe sua Carmelum petere: quod et reipsa contigisse non videtur dubium, cum tertia jam nocte prope Cyprum fuerint, ut probavimus. Ceterum de fundato Carmelitis monasterio agemus suo loco. Releamus interim in Galliam.

Rex in Franciam proficiscitur:

735 Substitit Oltivæ S. Ludovicus, donec omnia ad terrestre iter forent parata. Ubi, cum ab abbate Cluniacensi duos equos admodum insignes dono accepisset, diutiusque cum eo sermone miscuisset, mira Joinvillii libertate monitus est, quantum in muneribus accipiendis sit periculum, nec minori modestia monita sane egregia omnibus ipse manifestavit. Accersi item Rex jussit magni nominis prædicatorem ex sancti

Francisci familia, quem tanto majori voluptate audivit dicentem, quanto liberiori ille oratione declamabat: ita ut virum secum in Franciam ducere voluerit, nisi is, aulæ fugitans, se Regi excusasset. Oltivæ deinde Aquas-sectias profectus S. Ludovicus, sepulcrum, ut voluit, S. Mariæ Magdalene, in ejus vicinia religiose invenit: inde Belloquadræ, ubi Rhodanum transit, ibi eum reliquit, ut consanguineos quosdam suos inviseret, apud quem Regis iter terrestre fusius relatum vide num. 238 et seqq. At cum ille de ulteriori itinere nihil referat, pauca accipe, quæ Nangius pag. 361, post Regem Belloquadræ deductum, subjungit: Indeque Rex Gothorum finibus peragratis, in Franciam se recepit. Et postea, quantocyus potuit, patronum suum, videlicet beatum Dionysium, cum sociis suis humiliter visitans, et de omnibus gratias referens, sericis muneribus honoravit. Matthæus Parisius pag. 598 de ejus in regnum adventu sic scribit: Pius autem Francorum Rex post pericula transmarina, marina, et cismarina, labores et æumnas, in regnum suum veniens, honorifice, ut decuit, ac reverenter est susceptus. Et illico tractatum habuit, quomodo Gallie contumaces hostes vel edomaret superando, vel mediante justitia pacificaret.

736 Hæc illi breviter. At lubet hoc Regis iter paullo exactius enarrare. Belloquadra Regem discessisse oportuit circa initium mensis Augusti: nam IX ejusdem mensis, transita Occitania, jam Anicivna, seu Podium in Velanis pervenerat, ubi ad tres saltem dies substitit; XII vero pervenit ad urbem Brivatensem in Alvernia inferiori, XIII Issorivm: inde Arvernium profectus est, ubi erat in festo Assumptionis beate Virginis, seu XV Augusti. Moratus ibi, ut videtur, die uno, ad Fanum S. Portiani fuit die mensis XVIII; at XXIV Floriacum in Vastinio pervenerat, et v. Septembris Vicenas. Neque hinc Parisios, vel Dionysiopolim se contulit, dona patrono suo oblaturus, ubi sequenti die fuit. Hæc autem colliguntur ex gisticis, ut recant, assignatis locis et diebus a Rege acceptis, uti ridebis in Observationibus Congii ad Joinvillium pag. 401. Jam vero tempus, quo Parisios ingressus est, docet Chronicon S. Medardi tom. 2 Spicilegii Acheriani, pag. 492 his verbis: Eodem anno (1254) rediit a peregrinatione ultramarina Ludovicus Rex Francorum cum Margarita uxore sua prægnante, et tribus pueris in ultramarinis partibus generatis: et in vigilia Nativitatis beate Mariæ (seu VII Septembris) receptus est apud Parisios processionaliter et solemniter cum eisdem. Hactenus de reditu Sancti: antequam tamen res ab eo præclare in Gallia gestas narrare incipiam, lubet factum aliquod cum expeditione transmarina conjunctum hoc loco examinare.

737 Joannes Villanius, qui floruit seculo XIV, in Historia Florentina lib. 6, cap. 36 refert S. Ludovicum post reditum in Galliam nummos eudi curasse Turonenses, in quibus a latere typhi monetalis exprimi jussit vincula carceris, in memoriam istius calamitatis, ut vindicta aliquando exigeretur, sive per se, sive per principes suos. Menardus autem in Observationibus ad Historiam S. Ludovici pag. 338 asserit, se hujusmodi aliquot nummos habuisse, atque alios plures vidisse, non modo nomine Ludovici, sed etiam

iter Parisiosque, ut in memoriam referatur.

P

Sonatus uxor cui referet in memoriam carceris

A etiam filii ejus Philippi notatos, quorum formam exhibet hoc modo :

Addit laudatus auctor, duplicis generis nummos istos fuisse, majores videlicet, quos Turonenses graves dicebant, et minores, quos vocabant Parisienses, in quibus alia non esset differentia, nisi quod in circuitu Parisiensium quindecim lilia exprimerentur, duodecim tantum in Turonensibus, ut videre est in forma hic data. Atamen Arturus a Monasterio in Martyrologio Fraucisunno pag. 406, de his nummis agens, minorum formam exhibet sine ullis in circuitu liliis, sicut nos eam exhibemus infra, ex quo mihi suspicio oritur, plures id generis nummos fuisse cunos :

Disputat de his nummis Cangini dissert. 19 in Historiam S. Ludovici, quem lector curiosus potest consulere.

738 Porro laudatus Menardus ait, dominum de Gorges monetae praefectum in oratione quadam asseruisse, nummos hosce olim servatos fuisse, ac superstitiose gestatos contra febriam; id tamen se alibi non legisse. Verum Arturus item laudatus nullam ea in re superstitionem fuisse ostendere videtur, atque ita disserit : Itaque religiose, pie, et sancte, prisca illi homines venerantur hujusmodi denarios, quos sanctus Rex eudi jussit, in memoriam eorum, quae pro Christi fide tuenda et propaganda libenter sustinuerat, in quibus et gloriabatur. Latius autem id probaturus, hujusmodi de se ipse profert exemplum : Accidit autem, ut dum semel Parisiis moram faciens, in horto conventus nostri Annuntiationis beatae Mariae Virginis Deiparae ad suburbium Sannartinianum perambularem, mentemque revolverem hujusmodi nummorum icones; sic apud me ratiocinabar : Volo tales nummos caute servare, ut dum gesta sancti Ludovici Regis pangere tempus aderit, et praelo dare, hos etiam eundem hand pigebit. O me felicem, fortunatumque religiosum, si aliquem ex his denariis mihi contingeret hoc in horto reperire! Cur non Lutetiae, sicut et Meloduni, id evenire minime valebit?

739 Mira res! Vix e loco, ubi stans gradum fixeram, pedem amoveram, quando oculis in terram delixis, offendi in unum ex his denariis, adhuc lutosum, et rubigine pene confectum; quem statim summa cum animi laetitia colligens, et accurate abstergens, elinguis tactus sum praestupore, in eo, quod caelitus, ut credo, mihi obtigerat. Meo itaque potius desiderio, hos nummos nunc usque solerter ac pie servandos dignum duxi, nec spes inanis aut

vacua. Ego namque vim illorum adversum febriam continuam, qua diro modo per xxii dies cruciabar, expertus sum anno mdcxxxi in nostro conventu Melodunensi; a qua tandem, opo divina, et meritis beatae Virginis Deiparae, ac sancti Ludovici Regis (cujus nummum pie gestabam) liberatus sum... Desinat igitur Menardus sic impune loqui. Tum assignatis aliquot auctoribus, interque eos Waddlingo, qui in Annalibus Minorum ad annum 1270 § 13 ex Bosio haec scribit : Nummi quoque sancti Ludovici Francorum Regis mirifice valent adversus nonnullos morbos : concludit hisce verbis : Et certo certius inveniet (Menardus,) nummos praefati sancti Regis, veluti quaedam amuleta divina, mirifice valere adversus nonnullos morbos. Ita ille auctor. Et sane non video, cur superstitionis arguendus esset, qui in memoriam carceris a sancto Rege tolerati hujusmodi nummum gestaret, corporisque valetudinem per preces Saurti imploratas speraret a Domino, quamvis non iussit, res hujusmodi multis superstitionibus obnoxias esse, si non recte adhibeantur; neque enim superstitione careret, si quis existimaret se sola hujusmodi nummi gestatione a morbis immunem fore, cum nummus ille vim talem non habeat nec a natura, nec a Deo, nec ab institutione Ecclesiae : verum haec fusius disputare non vacat.

740 Ceterum ex cunis hisce nummis considerare libet, quam vere atque ex unimo sanctus Rex, qui carcerem suum, opprobriique in eo tolerato commemorare erat solitus, teste Vita secunda num. 23, responderit illis, qui ea silentio involti mtebant : Christianum quemlibet honori sibi ducere debere quodcumque ignominiae pati potest pro honore et amore Domini nostri Jesu Christi. At merito quidem ita sensit Ludovicus, atque ex mente aliorum Sanctorum. Audiamus Chrysostomum in Epistolam ad Ephesios hom. 8 loquentem de Pauli vinculis : Nihil est, inquit, aeque praeclearum atque vincula propter Christum, atque catena sanctis illis manibus imposita. Vinculum esse propter Christum est praeclearius, quam esse apostolum, quam esse doctorem, quam esse evangelistam. Siquis amat Christum, novit quod dicitur. Deinde cum vincula pro Christo gestata quibuslibet rebus humanis ac caelestibus etiam praetulisset, sic prosequitur : Atque aliis quidem videtur esse ridiculum, si probro et contumelia esse affectum, sit esse dignitatem assequutum, si probro esse affectum sit letari. His autem qui sciunt Christi desiderium, hoc esse existimatur omnium beatissimum. Siquis mihi offerret totum caelum, ut illam catenam, ego illam praeferebam. Siquis me apud Superos collocaret cum angelis, aut cum Paulo victo, eligerem carcerem. Siquis me faceret unum ex potestatibus, quae sunt circa caelos, aut circa thronos, aut talem esse victum, potius optarem talis esse victus. Et jure quidem. Nihil enim est illa catena beatius... Nihil est melius quam male pati propter Christum. Non tam beatum praedico Paulum quod raptus sit in paradisum, quam quod conjectus sit in carcerem. Non tam eum dico beatum, quod audierit arcana verba, quam eum censeo beatum propter vincula : non tam beatum dico, quod raptus sit in tertium caelum, quam propter illa vincula. Haecenus Chrysostomus.

741 Si ergo tanti facienda sint vincula Pauli : cur non item maximi facienda sint vincula Ludovicus

expenditur similitudine vinculorum Pauli,

F

Ludo-

AUCTORE
J. S.
quanti facien-
da sint vincu-
la Ludovici.

Ludovici? Etenim magnam in vinculis utriusque reperio similitudinem. Incidit in vincula Paulus, dum fidem verbo propagare studet: vincula invenit Ludovicus, dum eamdem gladio, quin et verbo, ubi erat opportunitas, nititur promovere. Summa in vinculis libertate usus est Paulus, ita ut Christum in iis prædicaret: nec Saracænorum minis in vinculis cedebat S. Ludovicus, nec eos dubitabat ad finem Christianam invitare. Vinculis immortalis non est Ludovicus; at ne Paulus quidem priora illa, quæ adeo extolluntur, vincula ad finem usque vitæ tulit. Gloriabatur de vinculis Paulus; gloriabatur et Ludovicus, eorumque perpetuam serere memoriam voluit. Itaque non absque ratione fortasse quis affirmaverit, majora a Domino, et utiliora data esse Ludovico, dum hæc in Ægypto dedit vincula, quam si totum Ægypti imperium ejus subiecisset potestati. His enim non modo ingentem meritorum eumulum apud Deum consecutus est; sed iusuper, rerum humanarum vanitatem experientia doctus, mirificos in omni virtute et sanetitate progressus fecit, ut deinde patebit. Adeo divina providentia facit, ut diligentibus Deum omnia cooperentur in bonum. Hæc illis dicta sunt, qui propter hunc carecem ipsam Sancti expeditionem solent carpere, licet illa pari pietate et prudentia fuerit suscepta: aut divinam accusare non verentur providentiam, quod Regem tam pium, puraque adeo intentione agentem, in tanta, ut putant, mala incidere permiserit.

§ LX. Sancti in virtute progressus: munera S. Dionysio oblata: visitatio regni, et conatus ad pacem in Flandria stabilicendam: concordia inter regem Navarrae et comitem Britanniae facta: honorifice excipit regem Angliæ; fundat domum Carmelitæ, ac studia promovet.

Mirifice in virtutibus progressus Ludovicus,

Sensit mox Gallia reditum Regis sui sancti; qui nequaquam otiosus post labores peregrinationis tam ardua, plurimu in bonum regni sui paucis, qui supererant, hujus anni mensibus exsecutus est, totis viribus allaborans, ut mala omnia exterminaret, bona quælibet in regnum induceret. Fontem, ex quo hæc profuderunt, ostendit Nangius pag. 362 hæc verbis: Postquam in Franciam... reversus fuit Rex Franciæ Ludovicus, quam juste ad subditos, quam misericorditer ad afflictos, quam humiliter se gesserit ad seipsum; denique quantum pro viribus suis in omni virtutum genere proficere studnerit, prout a fide dignis intellexi, et præcipue ab ipsis, qui conscientiae ipsius sinceritatem noverrunt, et conversationem viderunt, diligenter enarrabo: ita quod secundum judicium discretorum, quanto aurum pretiosius est argento, tanto conversatio ipsius sancta et nova, quam de Terræ sanctæ itinere reportavit, conversationi pristinae præminere judicabitur, quamvis ab in-

fantiæ crepundiis status juventutis suæ semper bonus et innocens, ac valde commendabilis fuerit. Hæc de progressu in virtutibus dicta sufficiant, cum de egregiis ejus virtutibus diligenter egerint Vitæ scriptores, infra edendi. Hinc autem factum est, ut beatum deinde se seuserit regnum Gallie, cum Sanctum vidit reynantem: hæc enim, sæculisque temporibus maxime congruunt, quæ verissime dixit Joannes Raulin in Oratione encomiastica apud Chesnium pag. 498: O felicissima nostri Ludovici tempora, in quibus omnia pondere, numero, et ordine gerebantur, nulla tunc pensa excreverint, nullæ inmoderate largitiones, sed cuncta prudenti quadam frugalitate fundebantur.

743 Porro a mense Octobri Parisius discessit, aliasque regni provincias lustrare cepit: verum ante omnia piam consuetudinem, aliquot annis per absentiam suam necessario intermissam, restaurare voluit. Rem accipe ex anonymo S. Dionysii monacho apud Chesnium tom. 5, pag. 401, ubi postquam narraverat, quam pie ac solenniter singulis annis celebraret festum S. Dionysii in illius ecclesia, quod relatum vide in Vita secunda num. 45. hæc subjungit: Omni etiam anno in præfato festo aut intererat, vel si tunc occupatus interesse non poterat, quam citius postea accedens ad altare S. Dionysii cum maxima devotione, nudo capite, flexis genibus, oratione præmissa, vocato ad hoc præsentem filio suo domino Philippo, ponens quatuor auri bisancios primo super caput suum tenens cum manu, postmodum cum multa reverentia eosdem bisancios, osculans altare, super id devotissime offerebat. Et quia, quando prima vice ivit ultra mare sanctus Rex, septem annis nimis distans oblationem prædictam modo præfato (facere nequiverat,) fecit simul pro prædictis omnibus annis. Quæ confirmat Vita secunda num. 46. Hoc autem anno tributo sericum et vectigalem S. Dionysio se haud dubie profiteri voluit Rex pius.

744 Chazius pag. 216 initio mensis Octobris in Picardiam, ac deinde Tornacum excurrisse scribit: sed Historia Tornacensis Joannis Consin, quam citat, lib. 4, pag. 63 tantum habet, hoc anno Tornacum venisse. Ratio eo excurrendi non alia fuisse videtur quam bellum cruentum, quod pro Flandriæ comitatu gerebant ab aliquot annis liberi comitissæ Margaritæ ex diverso patre nati, succurrente uni parti Guilielmo Hollandiæ comite, et Romanorum rege: alteri vero Carolo Andegavensi comite Regis fratres: nam Regis et quinque Flandriæ civitatum nomine legatos ad Guilielmum regem missos esse pro pace concilianda, scribit in Annalibus Flandriæ ad hunc annum Meyerus, qui et sequenti anno eadem de causa Gandarum venisse memorat, at irrito item conatu. Pacem tamen post biennium Regis industria factam, suo loco videbimus. Ceterum si in Flandriam excurrat Ludovicus, quod non omnino certum est hoc anno contigisse, cum potius anno sequenti factum videatur, brevis fuit excursio: nam xxiv mensis Octobris, ut patet ex observationibus Cangii in Joinvillium pag. 102, in ditione sui fuit apud Brnerias, ubi confirmavit foundationem abbatiæ monialium de Ordine S. Victoris Parisiensis, uti videbis ex litteris ea de re datis apud Martenium tom. 1 Coll. amp. a pag. 1323. Hinc postero die Cerniaci, et sequenti Velleiaci, ita ut Suedie fuerit xxvii ejusdem mensis, ubi se eam invenisse ait Joinvillius num. 242. Deinde Parisios

dona S. Dionysii, etiam tunc offeruntur, pro repleto septennio fert;

E

ac coram illustrat præsentibus, bellum Flandriæ dare conatur

F

risios

A visios regressus, ibidem mense Novebri ratam habuit donationem Rogerii de Argentiis pro sustentatione quinque monachorum, quam vide apud laudatum Martenium col. 1325.

item de regno Navarra erat amice componendam

743 Joinvillius num. 241 ait, controversiam fuisse inter Joannem Britanniae comitem ac Theobaldum Juniozem Navarrae regem; qui patri Theobaldo defuncto in regnum Navarrae aequae ac comitatum Campaniae successerat heres. At majoris erat ponderis haec controversia quam insinuare videtur Joinvillius: nam de regno Navarrae agebatur, quod sibi debere contendebat Britanniae comes ea de causa, quod senior Theobaldus filiam suam dedisset uxorem Britanniae comiti, ea conditione, ut regnum Navarrae post mortem suam illa cum marito suo heres possideret, licet filius deinde nasceretur. Atamen natus postea filius Theobaldus, de quo agimus, regnum Navarrae adeptus erat, et possidebat. Rex, teste Joinvillio, controversiam ad supremum senatum deferri jussit, cumque interim Rex Navarrae Regis filiam Elisabetham sibi uxorem peteret, se eam daturum negavit Ludovicus, priusquam controversia esset sublata. Hinc ad pacem stabilendam excitatus rex Navarrae Theobaldus, cum sorore sua, ejusque marito Britanniae comite, in has condiciones consensus, ut acciperet illa annuus reditus trecentorum millium librarum, atque omni in regnum Navarrae, aliasque patris ditiones jure cederet. Facta haec coram Rege, ab eoque confirmata Dionysiopoli mense Decembri per instrumentum Gallicum, quod memoratus Martenius edidit col. 1326. Ita his tanta, agente Ludovico, tam brevi tempore amice fuit composita. Matrimonium autem Elisabethae cum rege Navarrae ad annum sequentem fuit dilatum.

Henricus Anglorum rex venit ad S. Ludovicum.

746 Dum haec agebantur, Henricus Anglorum rex, qui in Vasconia fuerat cum exercitu, invisere desideravit regnum Galliae, illiusque Regem S. Ludovicum: a quo quam magnifice exceptus fuerit et amice, late exponit Matthaeus Parisius, ex quo ea jurabit decerpere, quae maxime spectant ad Ludovicum, ut pateat quam sincera amicitia eos etiam complecteretur, contra quos non raro in acie steterat, doctus pacis bellique tempora distinguere: Diebus quoque sub eisdem, inquit pag. 603, (quia a multo tempore dominus rex Anglorum videre sitienter desideraverat regnum Francorum, et dominum Regem sororium suum, et dominam reginam Francorum, sororem dominae reginae Angliae, et civitates, ecclesias, et gestus, et habitus Francorum, et capellam Regis Francorum nobilissimam, quae est Parisiis, simul cum incomparabilibus, quae in eis habentur, reliquiis) cum missis ad Regem Francorum nuntiis solemnibus, licentiam benignam et securam impetrasset, convocata familia et comitatu nobilissimo, versus Aurelianam * civitatem lora direxit.

* Orleans.

quam hic honorifice per regnum dedit ei jussu, ubi etiam progre sua,

747 Pius Rex Francorum jussit districte magnatibus terrae suae et civibus civitatum, per quas dominus rex Anglorum foret transiturus; ut, deposito luto, stipitibus, et omni visus offendiculo, ornare studerent omnia pallis, frondibus, floribus, et aliis, quibus poterant, ornamentis; et ut facies ecclesiarum et domorum rediquirent; et cum canticis, et classico, rebus, et festivis induviis reverenter et gaudenter reciperent, venienti obviantes, et moranti obsequentes. Dominus autem Rex Francorum, certificatus de adventu domini regis Anglorum,

occurrere ei apud Carnotum *. Et videns unus alterum ruit in oscula et amplexus. Et mutuis salutationibus et colloquiis affabilibus sese ad invicem confovebant. Jussitque dominus Rex Francorum procuraciones opimas et lantae domino regi Angliae de suis sumptibus liberaliter, dum esset in regno suo, exhiberi. Quod dominus rex Angliae in parte accepit et acceptavit. Habuit rex in comitatu suo proprie mille equos pulcherrimos cum suis honorabilibus assessoribus, exceptis bigis et summaris cum equis electis, quorum multitudo erat inestimabilis, adeo ut Franci de novitate non praevisa obstupuerunt. Eorum insuper comitatus in immensum tota die et quotidie, sicut solet flavus de torrentibus, mirabile cepit incrementum. Advenerunt enim eis obviam regina Francorum cum sororibus * suis Andegaviae et Provinciae comitissis * ut sororibus suis reginae Angliae et comitissae Cornubiae simul cum domino rege Angliae occurrerent. . . . Fuerat autem mater earum praesens, comitissa Provinciae, nomine Beatrix, quae pignora sua, quasi altera Niobe, gloriando poterat intueri: quatuor nimirum filias, duas reginas, et totidem comitissas. postea item reginas; quibus tertiam comitissam imperite adjungit.

At croone J. S. Chartres.

* sorore sua comitissa

F

748 Scholares autem Parisienses, maxime Angliae nationis, certificati de adventu talium regum, et reginarum, ac magnatum incomparabilium, suspensis ad horam lectionibus et disputationibus, quia totum erat de festo, abbreviatis communibus hebdomadalibus, cereis, vestesque festivas, (quas vulgus cointisas appellat) et omnia, quae gaudium poterant attestari, emerunt et sibi praeparabant, cantantes ramigeri et florigeri, cum sertis et coronis et musicis instrumentis processerunt venientibus obviam: et erat numerus adventantium et obviantium infinitus. Nec est visus in Francia retroactis temporibus tale festum, vel occurrentium tanta talisque sollemnis occurratio. Et transegerunt totum diem illum et noctem et diem crastinum scholares et cives, tota civitate mirabiliter adornata, in gaudio, et canticis, luminaribus, floribus, et omnimodis hujus mundi pompis, et exultationibus. Cum autem reges, et qui eis assistebant et comitabantur, qui jam numerosus exercitus poterat aestimari, venirent Parisiis, et occurreret venientibus talis ac tanta Parisiaca universitatis nobilitas; gavisus est Rex Francorum quam plurimum, et grates retulit clericis de multiplici honoris impensione.

reducit Parisios maximo eum apparatu.

F

749 Et ait dominus Rex Francorum domino regi Angliae: Amice, ecce civitas Parisiaca tibi exponitur; ubinam habet hospitium capessere? Ecce palatium meum in medio civitatis, si placeat ibidem quiescere, fiat voluntas tua: si autem apud vetus Templum, quod extra civitatem, ubi locus spatiosior est, vel alibi, ubi magis vobis complacuerit, fiat. Et elegit dominus rex Angliae pro hospicio vetus Templum, quia numerus ejus erat comitatus. Et in eodem veteri Templo, aedificia sunt cuidam numero eorum exercitui sufficientia ac competentia. Quia cum Templarii omnis cismontani temporibus ac terminis suis ad generale eorum capitulum conveniunt, hospitia ibidem inveniunt competentia. At ne hic quidem locus omnes capere potuit, ut subjungit. Deinde vero commemoratis quibusdam de liberalitate Henrici regis, haec rursus in rem nostram scribit: Rex Angliae, rursus in rem nostram ducente, visitavit capellam il-

summaque amicitia hospitium offert eligendum:

AUCTOR
J. S.

convivium
regum, et
lapsus Pari-
sii:

lam pulcherrimam, quæ in curia est ejusdem Regis Francorum, et reliquias ibidem existentes, orans regalibus oblationibus honoravit.

750 Tum vero describens convivium, quo Ludovicum excepit Henricus, de regum consensu sic loquitur: Dominus Rex Francorum, qui terrestrium rex regum est, . . . in medio sedebat: et dominus rex Angliæ a dextris, et dominus rex Navarræ a sinistris. Et cum niteretur dominus Rex Francorum aliter ordinare, ut videlicet dominus rex Anglorum in medio, et eminentiori loco sederet, ait dominus rex Angliæ: Non, domine mi Rex, decentius sedetis modo, scilicet in medio, et dignius: dominus enim meus es, et eris, et superest causa. Cui pius Rex Francorum subjunxit, sed voce demissa: Utinam quidem obtineret jus summi inoffensus, sed hoc non pateretur Francorum superbia. Verum hæc verba, quibus similia dixisse fingit Ludovicum, meditatns est potius in cubili suo auctor Anglus, quam dixerit Rex prudentissimus. Refert post hæc Parisius quam ingens magnatum et nobilium multitudo eidem interfuerit convivio, in qua tamen relatione crassam rursus prodidit ignorantiam, cum comitissam Caroli Andiam et Provinciæ comitis uxorem in duas dividat, ut jam supra fecerat num. 747, quod sane in auctore contemporaneo supinam arguit in scribendo negligentiam.

colloquia regum
mutua,
in quibus pacis
et concordia

751 Hand dubium mihi videtur, quin Ludovicum magnifico item convivio Henricum exceperit, licet id prætervixerit auctor Anglus, cum octo diebus eos simul fuisse et collocutos dicat: qui et Henricum una nocte in palatio Ludovici permansisse, memorat his verbis: Post vero refectionem lautam et splendidam, licet esset dies ad piscem, hospitatus est in nocte illa in majori domini Regis Francorum palatio, quod est in medio civitatis Parisiæ. Sic enim immutabiliter voluit dominus Rex Francorum, jocosè dicens: Sine modo. Sic enim decet omnem adimplero faciliam et justitiam. Et addidit ridendo: Dominus et rex sum in regno meo, volo prædominari. Et adquevit rex Angliæ. Quæ autem dictus auctor memorat de colloquiis inter Ludovicum et Henricum secreto habitis, declaratoque non semel a Ludovico desiderio restituendi provincias Angliæ olim ereptas, catenus verisimilia esse opinor, quod id se amore pacis et concordie libenter facturam insinaverit, si regni proceres non obstitissent; non autem quod se injuria eas provincias possidere agnosceret, uti sonant verba auctoris Angli. Primum enim reipsa deinde ex parte fecisse videbimus, dissuadentibus licet proceribus.

desiderium
declarat, at-
que abeun-
tem Henri-
cum comita-
tur.

752 Itaque menti Ludovici congrua sunt verba, quæ ei attribuit Parisius, sic scribens: Dixit enim pius Rex Francorum: Nonne duas sorores desponsavimus, et fratres nostri reliquas? Omnes quotquot ex illis ortum sunt producturæ vel producendæ, vel producturi vel producendi, tanquam fratres erunt et sorores. O si esset inter pauperes talis affinitas vel consanguinitas, quantum mutuo sese diligerent, quam præcordialiter confederarentur! Doleo, novit Dominus, quod per omnia nequit claritas nostra compaginari. Tandem de discessu Henrici hæc memorat: Cum autem progressi fuissent reges per circiter unam dietam, recesserunt ab invicem. Et secus viam divertentes paululum, dixerunt verba secreta et amicabilia. . . . Et datis osculis ad invicem cum amplexibus, recesserunt

ab invicem; Rex Francorum in terram suam, et rex Angliæ in terram suam; quem, exspectato vento prospero, in Angliam solvisse affirmat post Natalem Domini, ex quo colligimus mense Decembri hæc esse peracta. Nunc ad alia hujus anni gesta stylium convertamus.

753 Domum Carmelitarum Parisiensium majori ex parte Regis sumptibus constructam esse, testatur Vita secunda num. 95: idem jam supra dixerat Guilielmus de Sarrico; nec est cur alio tempore id factum existimemus, quam hoc ipso anno, quo eos ex Syria duxerat in Galliam. Audiamus itaque Gerardum du Bois, in Historia ecclesiæ Parisiensis pag. 420 de hac fundatione loquentem: Postquam, inquit, S. Ludovicus a Palæstina demum Parisios reversus est; curavit in primis, ut Carmelitis, quos ab initio ex vestibulis nigro alboque panno virgulatis vocabulo vernaculo usitato BARNUTOS appellabant, domum et ædes pararet. Cumque eos ex eremo montis Carmeli eduxisset; visum illi est, ex urbis strepitu viros amantes solitudinis paulo amovere, et extra urbem ponere. Paravit itaque illis ædes in suburbanis, ubi tunc nulla, aut pauca erant ædificia ad ripam Sequanæ. Locus modo, aucto urbis pomærio, intra urbem est, in eoque sedem nunc habent Cælestini. Primum illic quoddam oratorium, et quasdam cellulas extruxerunt; hocque fuit primum Carmelitarum domicilium. Quod deinde alio variis de causis translatum docet, ut curiosus lector reperiet. Porro ingens hoc tempore dissidium erat in universitate Parisiensi, in qua quo se modo gesserit Ludovicus, disentiemus, cum illud fuit compositum.

Fundat. de
mum. Car.
161.

E

754 Inter alia bona, quæ in regnum inducere studuit Rex sanctus, litterarum studia promoveri conatus est, magnamque ea intentione bibliothecam hoc tempore colligere exorsus est, ut narrat Gaufridus num. 40: unde ad hæc fere tempora revocari potest, quod refertur in Brevis historia Ordinis Prædicatorum apud Martenium tom. 6 Coll. amp., col. 363 his verbis: Floruit etiam hoc tempore frater Vincentius Bellovacensis, qui scripsit quatuor magna Specula: scilicet Naturale, Doctrinale, Morale, et Historiale, beato Ludovico Francorum Rego ei liberos ministrante. Subministratos sibi a Rege liberos, testatur ipse Bellovacensis apud Echardum jamjam citandum. Attamen idcirco credere non possum, laudatum Bellovacensem Regis regiarumque familiæ professorem fuisse in monasterio Regalis-montis, quemadmodum contendit, et probare conatur Echardus in Bibliotheca Prædicatorum tom. 1 pug. 213; neque enim id evincunt adducta ab eo argumenta; et ulinnde verisimile non est, Regi post annos juventutis professorem, seu magistrum fuisse: cum auctores Vitæ id taceant, et in Vita secunda num. 53, ubi de studiis Ludovici agitur, sacraque ejus lectione, tantum dicatur adrocasse quandoque viros doctos tempore pomeridiano, quibuscum de Deo, rebusque divinis, aut historiis cum sacra Scripturâ tum Sanctorum loqueretur. Jam vero argumenta Echardi duo hæc evincant: nimirum Bellovacensem, ut de se ipse scripsit, ad exercendum lectoris officium juxta sublimitatis Regiæ beneplacitum in eo (Regalis-montis) monasterio commoratum fuisse, et Regem et familiam regiam . . . concionantem diligentius ac reverentius audivisse. Adde Regem ejus prælectionibus non raro interfuisse.

bibliotheca
colligi, in-
dia Vincenti
Bellovacensi
promocet

P

A 755 Hæc autem quo contigerint modo, exponitur in memorata Vita secunda num. 54 his verbis: Rursus, quandoquidem aliquis theologiæ magister prælegebat Psalterium in abbacia Regalis-montis, quando Rex ibidem erat, ibat quandoque, audiens sonum aris campani, quo signum dabatur, quando congregari debebant monachi ad scholam adendam, veniebatque tunc ad scholam, illicque sedebat inter monachos ad pedes magistri, qui prælegebat, eumque diligenter audiebat. Idem etiam apud Prædicatores Compendii factum, subjungit auctor, utrobique summa animi demissione et modestia, qua eundem et sacris concionibus interesse solitarii refert num. 39. Bellovacensem itaque hunc ipsum fuisse, qui monachis prælegebat Psalterium, vix dubium mihi videtur. Nam quod, teste Bernardo Guidonis apud laudatum Echar-dum, Regis fuit familiaris et domesticus quam plurimum, non probat, ut vult Echardus, Regiæ familiæ adscriptum fuisse, sed contrarium potius: eum enim dicit domesticus quam plurimum, significat non fuisse quidem domesticis Regis adscriptum; attamen sæpe in aula Regia fuisse versatum. Hinc igitur conclude Bellovacensem, cum Rex esset in monasterio Regalis-montis, ubi erat frequentissime, non raro mensæ Regis fuisse adhibitum, frequentesque cum eo de rebus divinis sermones miscuisse, quod et de S. Thoma Aquinate, aliisque, dicemus alibi.

§ LXI. Leges præclaræ anno 1254 a Rege latæ, et sequenti anno in concilio Biterrensi relectæ.

Leges ad regni emendationem condidit Sanctus.

Leges item præclaras sub finem hujus anni condidit Rex sanctus, quibus, quantum fieri poterat, malas quaslibet consuetudines e regno relegaret. Et sane regnum iis magnopere emendatum, testatur Joinvillius num. 254, apud quem eadem reperiuntur, sed mutilæ, et non-nihil immutatæ, ut appareat eum istas non ex autographo, et forsitan ne ex transcripto quidem aliquo tradidisse, verum, quantum memoria saggerebat, de iis retulisse. Reperiuntur illæ paullo exactius descriptæ apud Guilielmum Nangium pag. 362; at ne ibi quidem sunt integræ. Edidit eadem statuta Stephanus Baluzius in Concilio Galliæ Narbonensis pag. 68, ex eoque Labbeus, et Harduinus ea Collectioni conciliorum inseruerunt ad annum 1255. Porro memoratus Baluzius in notis pag. 40 hanc editionis suæ assignat rationem: Hæc statuta hic edi volumus, quia præfatio indicat ea relecta fuisse in concilio Biterrensi, et præterea multo emendatiora et auctiora sunt, quam in editionibus, quæ hactenus prodierunt.

757 Sanctas autem illas Ludovici leges diu pervignisse constat, ac nominatim illam, quæ prohibet ne senescalli emant aliquas possessiones in sua senescallia, quamdiu eorum administratio durabit; adeo ut eum Gaucelinus de Vairolis senescallus Cadurcensis nonnullas post hæc tempora possessiones emisset in sua senescallia, necessum illi fuerit anno MCCCLXXI litteras a Carolo V Francorum rege impetrare, quibus de-

rogaretur huic statuto. Deum easdem leges ex Ms. Petri Menardi edidit Martenius tom. 1 Anecdotorum a col. 436. Merentur illæ, ut in Actis S. Ludovici locum quoque habeant; cum itaque apud Joinvillium non habeantur integræ, eas ex editione Raluzii cum aliis collata sub-jicio, cum præfatione deinde addita, quæ deside-ratur apud Nangium et Marteniam, quæque sic habet: Hæc sunt stabilimenta facta per dominum Regem Franciæ, quæ dominus Guido Fulcodii attulit sigillata sigillo dicti domini Regis, et fuerunt recitata et lecta aggregato generali concilio prælatorum et baronum et militum terræ apud Biterrim * anno MCCLV.

758 Ludovicus Dei gratia Francorum Rex, universis præsentem paginam inspecturis salutem. Ex debito regiæ potestatis pacem et quietem sub-jectorum nostrorum, in quorum quiete quiescimus, præcordialiter affectantes, ac adversus injuriosos et improbos, qui tranquillitati eorum invident et quieti, zelum indignationis habentes, ad hujusmodi propulsandas injurias, et statum regni reformandum in melius, ad præ-sens aliqua duximus ordinanda, quæ inferius continentur.

Quæstas quidem illicitos, quantum possibile fuerit, in ballivis, et aliis curialibus nostris reprimere cupientes, senescallos, ballivos, præpositos, vicecomites, et villarum majores, et alios officiales nostros juramento subscripto duximus astringendos: cujus si ipsi senescalli, ballivi, et alii officiales nostri fuerint transgressores, pœnas debitas in bona ipsorum, vel, si res exigat, in personas, nostræ voluntatis vel deputatorum a nobis arbitrio reservamus. Si vero majores, ballivos, vel officiales, dejerare contigerit in hac parte: a senescallis sub bonarum testimonio personarum, et cum ipsarum consilio puniantur. Verba illa: Si vero majores etc. Rectius videntur expressa apud Marteniam hoc modo: Si vero minor bajulus vel officarius dejerare contigerit. De majoribus enim ante actum.

759 Jurabunt igitur omnes, et singuli supradicti, quod, quamdiu commissam sibi tenebunt senescalliam, vel balliviam, præposituram, vel aliud quodcumque officium supradictum, tam minoribus quam mediocribus, tam majoribus quam advenis, tam indigenis quam subjectis, sino nationum et personarum acceptione, jus reddent, servantes tamen in locis suis sua jura, usus, et consuetudines approbatas.

Jurabunt insuper bona fide jura nostra requirere, et servare, et aliorum jura scienter non auferre, nec diminuire, nec etiam impedire.

760 Jurabunt etiam donum seu munus quodlibet a quacumque persona per se vel per alium non recipere in pecunia, auro, vel argento, aut rebus aliis quibuscumque mobilibus, vel immobilibus, vel se moventibus, seu beneficiis personalibus sive perpetuis, præter esculenta et poculenta, quorum valor in una hebdomada summam decem solidorum Parisiensium non excedat. Et quod dicta bona seu beneficia dari uxori-bus suis, liberis, fratribus, sororibus, nepotibus, neptibus, vel consanguineis, aut consinilibus*, seu domesticis, minime procurabunt. Immo bona fide diligentiam adhibebunt, ne uxores suæ, vel aliæ personæ proximo nominate, dona vel munera recipiant. Quod si fecerint, ex quo hoc sciverint, eos ad restituendum bona fide compellant sub debito juramento.

Jurabunt etiam, quod ab illis de sua senescallia.

AUCTORE J. S.

* Boziers

hisce autem legibus præscribit ministris,

ut jurent se quibuslibet jura sua servaturos.

F

munera non accepturos.

* apud Mart. et Nang. consinilibus

AUCTORE
J. S.
* Nang. aliis

scallia vel ballivia, nec ab illis *, qui causam habent coram ipsis, vel scient in proximo habituros, mutuum non recipient per se, vel per alium ultra summam viginti librarum, quas reddent a die contracti mutui infra duos menses, licet etiam creditores velint solutionis terminum prorogare.

aut daturos
aliis Regis
ministros.

761 Addetur etiam juramento eorum, quod nihil dabunt vel mittent alicui de consilio nostro, vel uxoribus eorundem, liberis, aut domesticis, vel illis, qui computum eorum recipient, vel illis, quos ad visitandam terram, vel facta eorum exquirenda, mittemus. Quod etiam in venditionibus balliviarum, vel reddituum, aut aliarum rerum nostrarum partem non habebunt, nec etiam in monetis. Quod bajulos * infideles, seu injuriosos, vel exactores, vel de usuris suspectos, vel turpem vitam aperte ducentes, in suo non sustinebunt errore, immo eorum excessus corrigent bona fide.

* Mart ballivos

Jurabunt etiam, praepositi nostri, vicecomites, majores villarum, forestarii, et alii sub eis in officio constituti iudices, et locorum vicarii singularum, quod nec superioribus suis, nec uxoribus eorum, liberis, propinquis, sive domesticis quidquam dabunt. Et in fine juramenti concludent se universa et singula supradicta servare bona fide, nisi illud quod duxerimus relaxandum, nec quidquam per se vel per alium in fraudem facere praedictorum.

B

eaque juramenta
fiant
publice abominibus

762 Vicarios autem, quos senescalli vel ballivi per se quandoque substitunt, nolumus ab ipsis institui, nisi prius sub forma praedicta praestiterint juramenta.

* i. e. consensu

Ut vero haec juramenta firmiter teneantur, et observentur, volumus, quod in publica assisia * fiant coram clericis et laicis ab omnibus et singulis supradictis, etiamsi antea facta fuerint coram nobis: ut non solum metu Divinae indignationis, et nostrae; sed etiam confusionis, et erubescantiae apud homines, perjurium manifestum incurrere vereantur.

usdem prohibetur
juramenta
turpia, alioque,
* i. e. stipendia

763 Volumus autem et praecipimus, quod senescalli nostri, et alii quicumque sub ipsis tenentes officium, necnon et omnes, qui in dictis balliviis vel senescalliis vadia * nostra recipiunt, abstinant ab omni verbo, quod vergat in contumeliam, et contemptum Dei, aut Matris suae, vel Sanctorum ipsius. *Additur apud Martenium:* A Ludo etiam cum taxillis, sive aleis, vel scacis, et a fornicatione et tabernis.

C

emptions et
matrimonia
in loco jurisdictionis

764 Inhibemus vero districte senescallis, et ballivis nostris, possessiones aliquas per se vel per alium emere, administratione sua durante, in senescallia vel ballivia sua, vel fraudulenter in alia, sine nostra licentia praecedente. Quod si fecerint, emptionem irritam esse, et possessiones sic emptas fisco nostro, si nobis placuerit, volumus applicari.

Prohibentes insuper senescallis, et ballivis nostris ne, quamdiu senescalli vel ballivi fuerint, sibi vel suis liberis, fratribus aut sororibus, nepotibus, neptibus, consanguineis, vel quibuscumque de sua familia, matrimonia copulent cum personis suae senescalliae aut balliviae suae, sine nostro speciali consensu, nec praedictos in regione ponant, aut beneficia ecclesiastica, vel possessiones eis acquirant.

alia praecipit
circa inferiores
ministros.

765 Gista etiam vel procuraciones in domibus religiosorum vel circa, ad expensas eorum non recipiant sine nostra licentia speciali. *Gistum vel procuratio, est jus hospitii, quod principes*

habebant apud vassallos suos.

D

Prohibitionem vero istam, quam facimus de matrimoniis non copulandis, et possessionibus non acquirendis, non extendimus ad praepositos, majores, et alios officiales minores, qui majorias, praeposuras, et alia officia tenebunt in locis mansionum suarum, dum tamen haec faciant sine nostra vel alterius laesione. *Ait: in locis mansionum suarum, id est, ubi habitare solent non propter officium, sed quia ibi vel nati sunt, vel jam ante fuerant domicilium.*

* i. e. apponitur, quo ad publicam curiam

Senescalli autem nostri et inferiores ballivi caveant sibi a multitudine bedellorum *, et quanto paucioribus poterunt, sint contenti, ad curiarum exequenda praepcepta, et illos nominent in assisia publica, aliter vero pro bedellis minime habeantur. Ubi autem bedelli vel servientes ad remota loca mittentur; eis sine superiorum literis non credatur. Et si aliter inventi fuerint facientes executiones vel mandata, nunciatur senescallo, qui eos puniat competenter.

* i. e. apponitur, quo ad publicam curiam

766 Ne vero senescalli nostri vel inferiores ballivi contra justitiam subditos nostros gravent; inhibemus eisdem, ne pro quocumque debito, praeter nostrum, capiant, vel captum delineant aliquem subditorum nostrorum.

Emendas autem pro maleficiis seu debitis a ballivis nostris levari non volumus, nisi in foro aut judiciario publice de honorum consilio fuerint iudicate vel aestimatae, quamvis antea fuerint gagiatae *. Si tamen ille, cui crimen imponitur, curia sibi offerente, iudicium illud non velit expectare, et pecuniam certam offerat pro emenda, et tale sit crimen, de quo emenda pecuniaria recipi consuevit, liceat curiae eam recipere, si sibi competens videatur. Alioquin emendam iudicari faciat vel aestimari, secundum quod superius est expressum, licet reus se velit omnino subiacere curiae voluntati. Caveant tamen senescalli, iudices, et ballivi, ne nimis vel terribilibus seu machinationibus callidis clam vel palam aliquem ad emendam offerendam inducant, vel sine causa rationabili accusent.

* i. e. soluta

767 Eos sane, qui ballivias nostras teneant, aliis easdem revendere prohibemus. Sed si plures emptores fuerint, unus tantum jurisdictionem exerceat, et immunitate gaudeat in cavalcatis *, tallis *, seu collectis, et aliis oneribus publicis, qua alii consueverunt gaudere. Vendi autem eas filiis, fratribus, nepotibus, aut consanguineis, seu domesticis ballivorum, prohibemus eisdem. Emptores autem ipsarum praeposurarum vel aliarum balliviarum, debita propria, scilicet quae debentur eisdem, ex praepositis vel balliviis aliis, aut eorum sociis, auctoritate propria non coercesant, sed per manum senescalli aut superioris iudicis eas repetant, sicut si praeposuram vel balliviam non tenerent.

circum conditionem officiorum

F
* i. e. dant equos subministrandi
* i. e. praestantibus praepositarum

768 Porro volentes viam malitiis praeccludere, quantum possumus, firmiter inhibemus, ne senescalli, ballivi, vel alii officiales praedicti, in causis et negotiis quibuscumque subditos nostros locorum mutatione fatigent sine causa rationabili: sed singulos in locis illis audiant, ubi consueverunt audiri: ne gravati laboribus, et expensis, cogantur cedere juri suo.

caveat, ne ex parte justae gratetur

Quia vero nemo sine causa vel culpa privandus est jure suo; ballivis nostris, et aliis officialibus praedictis inhibemus, ne de assisiant * aliquem sine causae cognitione, vel nostro speciali mandato. Subditos etiam nostros novis ex-

* i. e. dant aliquos occurrunt

tionibus,

actionibus, consuetudinibus, vel oneribus non affligant, cavalcatas extorqueendæ pecuniæ causa non mandent, sed ex causa tantummodo necessaria. Et tunc volentes personalem facere cavalcata, ad eam redimendam data pecunia non compellant.

769 Defensum autem bladi *, vel vini, aut mercium aliarum, non extrahendarum de terra, sine causa urgente non faciant; et tunc cum bono, et maturo consilio, nec suspecto, et factum cum consilio non dissolvant; et eo durante, nunquam faciant gratiam specialem.

Omnes autem ballivos nostros, majores et minores, finito officio suo remanere volumus, vel saltem procuratorem sufficientem dimittere in ipsa ballivia per quadraginta * dies, ut de se conquerentibus coram illis respondeant, quibus hoc committetur.

770 Cæterum ordinationem factam de Judæis observari districte præcipimus, quæ talis est: Judæi cessent ab usuris et blasphemis, sortilegiis. Et Talemit * quam alii libri, in quibus invenitur blasphemie, comburantur. Et Judæi, qui hoc servare noluerint, expellantur, et transgressores legitime puniantur. Et vivant omnes Judæi ex laboribus manuum suarum, vel de negotiationibus sine terminis * et usuris.

Præterea prohibemus districtius, quod nullus omnino ad taxillos ludat sive aleis, sive * seacis *. Scolas etiam deciorum * prohibemus, et prohiberi volumus omnino, et tenentes eas districtius puniantur. Fabrica autem deciorum prohibeatur ubique.

771 Nullus præterea recipiatur ad moram in tabernis faciendam, nisi sit transiens viator, vel in ipsa villa non habeat aliquam mansionem.

Expellantur autem publicæ meretrices tam de campis quam de villis; et factis monitionibus sive prohibitionibus, bona earum per locorum iudices capiantur, vel auctoritate a quolibet occupentur, etiam usque ad tunicam vel pecium *. Si quis vero publicæ meretrici scienter domum locaverit, quantum valet pensio domus nno anno, ballivo loci vel judici solvere teneatur.

772 Præterea statutum a nobis de consilio baronum nostrorum apud Mellednum editum observari præcipimus firmiter et teneri. Videlicet, quod nullum debitum haberi faciant barones, ballivi, vel aliæ quæcumque personæ Judæis, nec aliquis in toto regno nostro Judæum retineat alterius domini, nec impediatur quo minus Judæum suum possit capere tamquam proprium servum, quantumcumque sub alterius dominio fecerit ipse moram.

De Christianis vero, sicut in eodem statuto continetur, prohibemus districte, quod nullas usuras haberi faciant barones, ballivi nostri, vel aliæ quæcumque personæ Judæis. Usuras autem intelligimus quidquid est ultra sortem.

Istud autem statutum factum apud Mellednum volumus quod ballivi nostri observent et faciant observari, tam in terra nostra, quam in terra baronum vel aliorum, si defuerint, postquam sufficienter fuerint requisiti. Quæ hic de Judæis renovantur, non leguntur apud Martenium.

773 Inhibemus autem ne aliquis in terra nostra capiat aliquem equum contra voluntatem illius, cujus equus erit, nisi sit pro proprio negotio nostro. Et tunc per ballivos, senescallos nostros, aut eos, qui loco eorum erunt, de equis conductitiis capiatur. Et si equi conducti-

ti sufficere nequeant pro nostro servitio faciendō; senescalli, ballivi, vel alii, qui loco ipsorum erunt, non capiant equos mercatorum transennium, vel pauperum, sed divitum tantum, si sufficere possint ad nostrum servitium proprium faciendum.

774 Inhibemus etiam, ne pro servitio nostro vel alio capiantur equi personarum ecclesiasticarum, nisi de nostro speciali mandato. Nec capiant senescalli, aut ii, qui loco ipsorum erunt, equos plusquam nobis fuerit opus. Illos etiam, quos ceperint, pro pecunia non relaxent. Hæc autem, quæ de equis capiendis diximus, volumus observari, quamdiu nobis placuerit: salvis servitiis nobis debitīs, et juribus nostris, ac etiam alienis.

Omnia ergo et singula suprædicta, quæ ad præsens pro subditorum quiete duximus ordinanda, retenta nobis plenitudine potestatis regie declarandi, mutandi, vel etiam corrigendi, addendi, vel minuendi, a ballivis nostris et subditis districte volumus observari.

Datum Parisius anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo quarto, mense Decembris.

775 Hisce legibus subjungit num. 254 Joinvillius aliud in bonum regni a Ludovico præstitum, quod ad hæc fere tempora revocandum: nimirum manns tribunus capitalis Parisiensis, quod ante venale fuerat, homini justo et sereno gratis concessum. Hoc item circiter tempore introduxisse videtur consuetudinem mittendi per provincias fratres Prædicatores et Minores, de quorum probitate plurimum confidebat, ut illi in mores ministrorum et præsectorum regni inquirerent, et sotes ab officio amoverentur, aut etiam punirentur gravius. Denique ab hoc tempore copta crediderim, atque in posterum observata, quæ auctores Vitæ locis variis memorant, de incredibili Regis diligentia ad lites quaslibet pari celeritate atque æquitate terminandas, statutisque hunc in finem ab eo viris doctis præstantibus, qui litigantium causas quotidie audirent ad portam palatii, easque quam citissime expedirent, aut, si id minus per se possent, Regem ipsum advocarent, cujus sapientia æquitateque ad concordiam reducerentur litigantes, de quo ride Joinvillium num. 21 et seq. Hæc autem juris administrandi tanta diligentia, tantaque justitia adeo regnum emendatum scribit num. 254 Joinvillius, adeo illud paulatim floruisse testatur, ut, accurrentibus undique ad illud hominibus, Regii proventus in duplam fuerint aucti. Tanti est Regem esse sapientem, si tamen sapientia suæ diligentiam adjiciat, æquitatemque: porro sapientissimum omnium, quos in consilium adhibebat, habitum fuisse Ludovicum, testatur sæpe laudatus Joinvillius num. 243, diligentissimum pariter, æquissimumque fuisse, facta clarius demonstrant, quam ut pluribus probari debeat.

Auctore J. S.

præcipue ecclesiasticorum prospicit commoda;

E

alia in bonum regni introducta; quibus illud mirifice floruit.

F

AUCTORE
J. S.

§ LXII. Sanctus Ordinem religiosum ingredi desiderat, qua occasione calumniam passi Prædicatorum : inquiritur, an tertio Minorum Ordini fuerit adscriptus ; an scapulare Stokianum gesserit, an cum B. Egidio congressus.

Quamvis tanta esset S. Ludovici, tamque perpetua in regno recte administrando, emendandoque diligentia, ut ea videri possit totum hominem occupare debuisse ; imo ut unus aliquis minori præditus sapientia, atque in rebus agendis solertia, iis omnibus peragendis non sufficisset : tantum tamen huic curæ adjugebat diu noctaque precandi assiduitatem, acsi vitam durisset anachoreticam, soli orationi sacræque lectioni intentus. Veram hæc, uti et perpetuam pauperum, atque ægrotorum curam, atque hujusmodi plurima, describere hoc loco non est animus, quia abunde in Actis sunt relata. Porro ex hac tanta orandi, divinaque contemplandi assiduitate factum existimo, ut ingens ipsum ceperit rerum humanarum fastidium : fieri enim non poterat, ut, qui cælestia mundo corde contemplari solitus, non raro gustabat quam suavis sit Dominus, terrena omnia et peritura hujus mundi bona magni faceret, ac non potius, ut pulverem et cinerem, ut umbram honorum magis quam vera bona, despiceret alto animo, atque abjicere meditaretur. Certe in eam cogitationem circa hæc tempora adductus est Ludovicus, testibus Vitæ scriptoribus, Gaufrido num. 44, et auctore Vitæ secundæ num. 135, ut voluerit regnum filio suo, simulatque adultus esset, relinquere, vitamque unplecti monasticam inter Prædicatorum vel Minores, quos pari amore diligebat. At eam rem secreto aperuisset reginæ Margaritæ, eaque, adductis rationibus, consensum negaret, ulterius non processit, nec procedere potuit.

775 In pactam hac occasione Prædicatoribus calumniam jam refutarunt aliqui, ac diligentius præ ceteris Natalis Alexander in Historia ecclesiastica recusa tom. 7, pag. 290. Auctor illius erat Richerius monachus Senoniensis in Vosago diocesis Tullensis, in Chronico apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 645, ubi narrat Regem a fratre quodam Prædicatore callide circumventum, atque in hanc mentem deductum ; sed ea adjungit de comite Andegavensi Regis fratre, de filio Regis, ipsoque etiam Rege Ludovico, quæ plane ostendunt, nullam auctori hac in re fidem adhibendam, cum non modo vera non sint, ac ne verissimi quidem modo enarrata. Nec refert, quod Richerius eodem vixerit tempore ; id enim non satis probat, fidem ei habendam : cum nemini ignotum sit, quot, quantæque non raro fugantur calumniæ, mendaciaque fabricentur de Ordinibus religiosis, præsertim dum illi ob controversiam aliquam famosam hominum dieteris magis sunt expositi. Unde suspicari non immerito possumus celebrem illam controversiam, quæ inter universitatem Parisiensem, et Prædicatorum Ordinem rigeat hoc

tempore, huic fabellæ occasionem præbuisse : recte illius scriptor Richerius animum ubique ostendit adeo a Prædicatoribus alienum, ut fabulæ etiam male consuta fidem adhibere poterit, maxime quod procul ab aula, urbeque Parisiensi amotus, mores S. Ludovici minus posset habere perspectos. Qui plura desiderat ad refutationem hujus fabellæ, adcat memoratum Alexandrum.

778 Scriptores vari ex religiosa S. Francisci familia, atque inter eos præcipue Lucas Waddingus in Annalibus Minorum ad annum 1254, asserunt S. Ludovicum nomen dedisse tertio Ordini S. Francisci, qua de re illustrissimus Spondanus ad eundem annum num. xi breviter sic scribit : Fuisse hunc tertii Ordinis Minorum, cui se post reditum ex Syria addiderit, nonnulli volunt : quod tamen vix credibile, cum nullus antiquorum singularis hujus rei meminerit. Ita post visas Waddingi probationes Spondanus pronuntiat ; nec desunt alii plurimi, qui ejus adstipulantur sententiæ. Quapropter libet argumenta Waddingi expendere, atque examinare pro instituto Operis nostri, quid de hac re videatur statuendum. Primum ille argumentum desumit ex vestibus, ac ita ratiocinatur num. 29 : Atque ut ab exteriori tessera et vestis iudiciis exordiamur ; non adeo eam vulgarem voluit cœvi authores, quin quidpiam haberit singulare, et peculiarem aliquam notam, ultra commune vulgi vestimentum, quia innuebatur quidpiam religiosum, aut peculiare genus vendi. Testis est Thomas Cantipratanus Ludovico synchronos, et notus : Quod ex altissima, inquit, humilitate peculiarem vestem assumpsit, et Deus insigni miraculo in tanta sui dejectione irridentem severe punivit. Deinde refert verba Cantipratani, quæ integra dedimus num. 574, ubi, gestu adjuncto histrionis, nuntius comitis Geldriæ dicebat : Vidi, vidi illum miserum papellardum Regem, caputium habentem capitis super scapulam ex adverso suspensum. Unde postea infert hoc modo : Aiunt illi authores caputium habuisse super scapulas suspensum, quod religiosæ vestis nota est.

779 At vero si omnes, qui caputium capitis gestarunt, Religiosi sunt Waddingo, plurimos e Gallis antiquis habebit monachos. Etenim Gallis olim usitatum erat tegmen capitis, quod vulgo chaperon vocabant, quodque S. Ludovico in usu fuisse, constat ex Vita secunda num. 40, ubi illud Latine caputium vocabo ; et in notis observabo, non absimile fuisse cucullis monachorum. Non esset igitur, cur inferremus ex dictis illis, monasticum cucullum S. Ludovico super scapulas suspensum fuisse, etiamsi histrionem illum proprie locutum fuisse concederemus ; quod verisimile non est. Certe Cantipratanus, quem in auxilium advocat Waddingus, ei directe repugnat. Defensurus enim, post relatum exemplum, modestiam vestimentorum S. Ludovici, exempla adducit regum, quos certe tertii Ordinis Minorum non faciunt Waddingi indices. Verba ejus accipe lib. 2, cap. 57, num. 64 : Erubescat theologica cathedræ vilis ille præsumptor, qui prædicavit ipsum, de quo scripsimus, Regem non debere communibus uti vestibus, sed semper purpuratum incedere : nec plures Missas audire quam unam. Mortaliter autem peccare dicebat omnes illos, (fratres Prædicatorum intelligens) qui dictum Regem inducebant ad hujusmodi devotionis et humilitatis exempla. . .

Moderata

Sanctus, terrena omnia despiciens. regnum depone cupit,

non tamen videtur ad id inductus a Prædicatoribus :

tertio Minorum Ordinis adscriptus voluit esse, quod ex capitulo gregis probum p. lant

E

at caputium non gaudet Sancti

A Moderatores orbis et reges frequenter vidimus communis panni laneis vestibus uti. Non nisi camelini coloris vestibus avus ipsius Regis, gloriosissimus Philippus rex, indiscretis anni temporibus utebatur. Ludovicum autem filium ejus, acque regem gloriosum et bonum, istius Regis Ludovici patrem, numquam me vidisse memini purpuratam. Karolus ille magnus, postquam in Roma coronatus est imperator, numquam postea voluit, ut de eo scribitur, infula pomposi habitus insigniri. Ex his verbis manifestum fit, S. Ludovicum non alia vestis forma usum fuisse, quam usus fuerat pater ejus Ludovicus, et avus Philippus: neque enim recte Ludovicum defenderet Cantipratanus ab exemplo patris et avi, si tantopere ab eorum exemplo ille recessisset: neque imprudens ille concionator culpam prædicatoribus tribuisset, si propter assumptum tertium Minorum Ordinem vestes modestiores gestasset Ludovicus.

780 Neque plus probant verba Bonifacii VIII, ex quibus id evincere nititur Waddingus, quæque hujusmodi sunt: Vestes enim, quas postea habuit, non erant regie, sed religiosæ; non erant militis, sed viri simplicis. Hunc enim sensum habent hæc verba. Vestes Ludovici non regio, non militari splendore erant ornata: sed religiosi, sed viri privati modestiæ convenientes. Hinc rursum perperam colligit Waddingus, dum subdit: Bonifacius Pontifex... religiosas portasse vestes aperte testatur. Et nihilo rectius ex præcedentibus hanc elicit conclusionem: Habemus ergo... scriptores coævos, et utraque vulgarem seu communem habitum indicia vitæ religiosioris. Post hæc memoratus auctor num. 30 comparat vestes a S. Francisco tertia Ordini præscriptas cum vestibus S. Ludovici, in quibus id simile invenio, quod vestes utrimque essent modestæ: dissimile vero, quod vestes nigri coloris suis prohiberet S. Franciscus: at veste nigri coloris usum S. Ludovicum testatur citatus ibidem Gaufridus. Majorem in forma vestimentorum reperiremus differentiam, sed brevitati consulendum. Quod autem num. 31 Waddingus affirmat, hanc vestium mutationem contigisse post reditum ex Oriente, erroneum esse, patet ex num. 573, ubi probavimus, id ante iter transmarinum contigisse.

781 Post has rationes, quæ vix, aut ne vix quidem ad rem pertinent, reliqua argumenta sua sie proponit Waddingus num. 32: Et vere tertii hujus instituti sectatorem fuisse expresse habetur in Officio proprio, quod in ejusdem festivitate recitant fratres Pœnitentes tertii Ordinis per universam Galliam, Parisiis haud pridem impressum apud Petrum Mellayer typographum et bibliopolam regium, extractum, ut habetur in pagina præliminari, ex Antiphonario regio Navarræ. In hoc porro Officio illa est Antiphona ad MAGNIFICAT. « Ludovicus ne mollescat, et securum iter agat, inter mundi discrimina, se Francisco associat, ut gressus suos dirigat sub Pœnitentium regula ». . . . Atque ab immemorabili tempore tanquam Francisci sectatorem, universi tres Ordines ab eodem instituti sanctum Regem peculiari celebrant ritu et festivitate. Paulus item tertius in diplomate, CUM A NOBIS PETITUR, dato anno MDCXVII pridie Kalendar. Martii, eundem inter Sanctos tertii Ordinis enumerat, atque ut pluribus gaudeant indultis in ejus festivitate fratres Pœnitentes concedit. Demum prolatis aliquot testibus recentioribus et domesticis, ita concludit: Hæc satis

superque probant Francisco sub pœnitentum tessera Ludovicum nomen dedisse; idque ita receptum in Christiani orbis regionibus, ut ubique occurrat sub Franciscano habitu ejusdem effigies. Ita rix ille eruditus, quibus Arturus a Monasterio, Heberus, alique Minores consentiunt.

782 Attamen hæc rationes hujusmodi non sunt, ut satis superque probent, quod intendit Waddingus, præsertim si expendantur argumenta, quæ ex Vita scriptoribus opponi possunt. Quid enim ponderis habere potest Officium nuper impressum? Quid diploma hoc Pontificium, tertio post mortem Ludovici seculo ad præces alienas datum, in quo verbis supplicantium inter Sanctos tertii Ordinis enumeratur Ludovicus? Habetur illud apud Antonium de Sillis inter Apostolica privilegia tertii Ordinis S. Francisci pag. 80, in eoque enumeratur pari modo S. Rochus. Unde, quam illud argumentum sit evanidum, ipsum testem appello Waddingum, qui ad annum 1327 num. 10 de S. Rocho sic scribit: Eam tertio S. Francisci instituto adscribunt aliqui, sed recentioris ætatis scriptores. Antiquiores desideraverim coassiores: neque tamen hi contradicunt, neque nostri respuunt, quem alii sponte offerunt: imo avide amplexantur. Si diploma memoratum non probet pro S. Rocho, cur illud adducit pro S. Ludovico? Quod autem in Ordinibus S. Francisci colatur S. Ludovicus, ut tertii Ordinis sectator, tantum probat, opinionem illam olim invaluisse, sicuti opiniones multæ erroneæ paulatim inalescunt. Demum quod pictores Sanctum exhibeant habitu Franciscano involutum, iis condonabimus, utpote quibus multa licere non ignoramus. At magis in Actis S. Ludovici versatum agnoscimus eruditissimam Waddingum, quam ut credere potuerit, sanctum Regem Franciscano habitu usum fuisse, cum id ex Actis apertius falsum sit, quam ut rideri possit dubium. Sentis, opinor, erudite lector, quam leves sint rationes, quibus tertio Minorum Ordini S. Ludovicus asseritur. Accipe nunc breviter rationes quasdam, quæ militant in oppositum.

783 Vitam Sancti scripserunt auctores coævi varii, qui ignorare non poterant, nec silere debebant, cum tertio Minorum Ordini nomen dedisse, si id factum esset; præsertim cum non siluerint voluntatem ejus vitam amplectendi religiosam, aliaque plura multo minora. Cur, obsecro, prætermisisset rem tantam, tanque in Rege singularem, Gaufridus ejus conscientie moderator, jussus a Gregorio X summo Pontifice, ut narravimus num. 2, vivendi modum Sancti conscribere in omnibus et singulis actibus et observantiis suis? Quod quum accurate præstiterit Vita ab eo scripta abnunc docet. Cur Guilielmus Carnotensis, Sancto item familiaris, qui addidit facta quædam particularia, id non adjecisset, si Gaufrido excidere potuisset? Cur in Actis canonizationis nemo unus ex tot testibus institutum vitæ tam sanctum commemoravit? Aut, si id ibidem commemoratum sit, cur auctor Vitæ secundæ, qui Acta canonizationis præ oculis habuit, gloriam tantam Ordini Franciscano invidit, Franciscanus ipse, et reginæ Margaritæ confessarius, ita ut rem ignorare non potuisset, etiamsi in Actis canonizationis a tot tanque sedulis testibus fuisset prætermissa? Denique cur hi omnes, cur Guilielmus Nangius, Bonifacius

AUCTOR
J. S.rem etiam non
probant:

E.

F
adscriptum
tertio Ordini
non fuisse,
probat silen-
tium aucto-
rum.neque ad pre-
statur ex re-
sultum mode-
ratis

B.

argumenta
reliqua Wad-
dingi

AUCTORE
J. S.

VIII, Joannes Joinvillius, aliique, vestium modestiam in sancto Rege tanto studio commendant; quod majori commendatione dignum erat, unde hæc vestium modestia ortum duxerit, ne verbo quidem attingunt? Cur Thomas Cantipratanus, in similia raræ pietatis exempla studiose intentus, factum tam singulare indignum duxit, quod cum reliquis commemoraret? Causam hujuscæ tot auctorum silentii, quorum nullus rem ignorare poterat, aut silere pro instituto Operis sui debebat, non aliam sane reperiendum opinor, quam quod S. Ludovicus tertium Ordinem Minorum complexus sit nunquam.

confessarius
ex alio Ordine,

784 Possem hoc argumentum longius quidem protrahere ex silentio aliorum scriptorum, qui contra fuerunt, suppres, aut longe etiam posteriores: verum id nequaquam necessarium esse existimo. Attamen, ne qui dicant, me argumento tantum negativo Ordinem S. Francisci tertium abjudicasse S. Ludovico, pauca e pluribus afferam, quæ opinioni contrariæ positive repugnant. Imprimis, si tertium Minorum Ordinem professus fuisset Sanctus, dubitare non possumus, quin primarium conscientie suæ moderatorem ex Ordine Minorum elegisset, qui rectius eum juxta Ordinis regulas potuisset dirigere: attamen, licet ex Ordine Minorum confessarium quoque habuerit, a prima certe expeditione transmarina usque ad finem vitæ, primarium conscientie arbitrum relinquit Gaufridum de Bello loco ex sacra Prædicatorum familia, qui eum et in operibus pietatis ac penitentiae dirigebat, et conscientie nexos confitentem audiebat; quique extrema eidem Sacramenta administravit, et moriendi adstitit: uti ex Actis est manifestissimum.

et j. junia tertii Ordinis.

785 Deinde, si Ordini tertio Minorum nomen dedisset Sanctus, ejusdem Ordinis regulas servasset quam accuratissime. At vero regulas tertii Ordinis non servasse, ex Actis probari potest. Primo enim in regulis tertii Ordinis, prout eas compendio tradit Hippolytus Helyot in Historia Ordinum religiosorum tom. 7, pag. 217 et seqq., inter alia præscribitur jejunium a festo S. Martini usque ad Natalem Domini: item a Dominica Quinquagesimæ usque ad Pascha. Neutram servavit S. Ludovicus: nam auctor Vitæ secundæ Franciscanus num. 129 omnia Sancti jejunia exacte enumerans, Adventum Domini jejunio ejus adseribit, aliaque tempora plura, quam regula tertii Ordinis imponit: veruntamen nec tempus inter festum S. Martini et Adventum, nec dies Quadragesimæ jejunio primis inter tempora jejunii S. Ludovici enumerat: uti nec Gaufridus confessarius, num. 26 de diebus Sancto esurialibus agens; nec, qui Gaufridum auxil., Carnotensis, num. 25 eandem tractans materiam.

alioque regule non observate.

786 In testibus non servasse dicti Ordinis regulas jam videmus, quod nigro etiam colore uteretur in regulæ retulo. At plura inutili labore non lubet colligere. Si itaque nec regulas tertii Minorum Ordinis observavit S. Ludovicus, quamvis majorem longe perfectionem secutus sit, quam illæ exigant regulæ: Si conscientie directorem habuerit toto illo tempore Dominici quam Francisci sectatorum. Si in Actis omnibus antiquis nulla istius Ordinis fiat mentio, ut ostendimus; gravioris sane momenti argumenta exigimus, quam hactenus prolata sunt, ut eum dicto Ordine annumeremus: quin etiam existimamus opinionem jam refutatam non nisi ex confu-

sione, aut errore aliquo, ortum habuisse: aut certe conjecturam ex vestium modestia, jejunii, aliisque piis Sancti operibus fortasse desumptam, memoratæ opinioni occasionem præbuisse: quæ quo tempore exorta sit, aliis discutiendum relinquo.

787 Joannes Baptista Lezana in Annalibus Carmelitarum tom. 4 a pag. 338 sacro etiam Carmelitarum Ordini utcumque asserere nititur S. Ludovicum, post auctores aliquot veteres, inter quos majori conatu id præstare voluit Theophilus Raynaudus in Scapulari Partheno-Carmelítico illustrato a pag. 293, magna sane vehementia exclamans contra argumentum negativum, quo illud scapulare S. Ludovici abjudicaverat Joannes Launoyus. At vero si quoslibet argumento negativo usos accuset Raynaudus, doctores plerosque præclarissimos, sanctosque Patres accusat, quos ea in re auctores habemas, uti ostenderunt scriptores varii, et nuperime Didacus del Corro Hispanus, in Dissertatione de Romani Breviarii auctoritate cap. 45. Verum his missis, audiamus breviter, quibus rationibus probet Lezana, scapulari S. Siwonis Stock indutum fuisse S. Ludovicum. Ait in Gaufrido, et Guilielmo Carnotensi scriptum esse, Cœcilo seu caputio ad scapulas protenso usum esse. At in eo erravit vir bonus, a Raynando in errorem abductus; nam nusquam in iis auctoribus id scriptum legitur, nec quid simile. Verba etiam Bonifacii VIII, num. 780 recitata, adducit; sed mutata nominibus, ut sensum prosus alium exhibeant. Demum subjicit blasphemavoces histrionis illius, quem a Deo punitum refert Cantipratanus num. 574 citatus, contuditque capucio non Minorum, sed Carmelitanum habitum designari.

788 Verum enimvero nequidquam disputat Lezana de capucio, quem solus ille histrio Ludovico attribuit, significans ipsum ob habitum morumque modestiam monacho similiorem fuisse visum quam Regi: nam pallio regio, tunicaque usum fuisse, sæpe in Actis reperiet curiosus lector; pileo itera plumis paroninis oruato caput texisse, Vita secunda testatur num. 313. Demum nihil ex illo Cantipratani loco probari pro veste monastica jam ostendimus num. 779. Itaque, ne in refutanda opinione tam male sibi coherente sin longior, præter silentium omnium antiquorum, quod æque Carmelitæ repugnat quam Franciscanis, subjungo verba Papebrochii, in Responsionibus suis art. 20, § 2, num. 27 hæc opinionem sic breviter refellentis: Longius aberravit Grossus, si voluit, uti enim intellexit Zegerus Pauli, sacri scapularis gestatoribus adnumerare S. Ludovicum Francorum Regem: hic enim obiit anno mclxx, ante mutationem habitus annis xvii. (Nam anno 1287 mutationem habitus ex carpita in scapulare contigisse, probaverat in Actis S. Alberti tom. 2 Aprilis pag. 800.) Sed neque de priori Ordinis habitu, scilicet carpita, verificari potest, quod huc trahit Grossus. Verba intelligit blasphemæ illius derisoris a Cantipratano relata, ex quibus nihil sequi jam ostendimus. Neque de priori habitu loquitur Lezana, aliique auctores, qui illam opinionem defendunt, ita ut ex eorum opinione sequeretur, S. Ludovicum scapulare gestasse multis annis, antequam id ipsi gestarent Carmelitæ.

789 Ita tamen defendit laudatus Lezana Stockianum scapulare gestasse S. Ludovicum, ut eum aliorum

Sec scapulari S. Siwonis Stock

E

gestator Ludovici

F

Sec quatuor Ordinum mendicantium

aliorum

A aliorum Ordinum participem fuisse non neget. Imo non defuit, qui cum quatuor mendicantium Ordinum tertio instituto adscriptum rellet. Lubet hac de re apponere verba Thomae de Herrera, religioso candore commendanda, qui in *Alphabeto Augustiniano* tom. 2 pag. 4 ita sincere mentem suam exprimit: Is sane est Ludovicus, ut pro eo certare possint universae religiones. Ego neque annuam, neque omnino abannam, sed referam aliorum opinionem, quam firmo aliquo fundamento vellem innixam. Fr. Marcus de Guadalaxara et Xavierre in Thesauro spirituali Ordinis Carmelitani S. Ludovicum Regem Franciae omnium quatuor Ordinum mendicantium fuisse affirmavit. Scio Sampsonem Haimum de Veritate vitae et Ordinis D. Guillelmi pagin. 40 sic habere: Authores non vulgares quatuor mendicantium caenobia D. Ludovici Francorum Regis augustissimi opus esse asserunt. Novi etiam in Commentario rerum Ordinis Augustiniani, jussu Cardinalis Seripandi edito, referri; in capitulo generali Neapolitano an. mccc statutum fuisse, ut festum S. Ludovici confessoris Regis Francorum celebraretur die xxv Augusti, et ad perpetuam memoriam in Calendario Ordinis scriberetur: et an. mcccxxv in capitulo Patavino idem praecipuum de ejus translatione.

capitulum est
veritas.

790 Verum et haec, et alia hujusmodi infirma sunt, ut B. Ludovicus inter tertiariorum quatuor Ordinum mendicantium, et praecipue Augustiniani possit computari. Difficile enim est creditu, patres synodi Neapolitanae, qui tam illustrem Regem suis fastis adscribebant, tantam suae religionis gloriam suppressuros, si novissent Ludovicum tertiariorum Augustinianorum caeteri nomen dedisse. Optassem sane Marcum de Guadalaxara, qui novam quadruplicis instituti professionem, sive potius observantiam S. Ludovici in lucem induxit, expressisse fundamentum, quo motus sanctum Regem, quem Franciscani tertiarium sibi peculiarem censent, quatuor Ordinibus communem esse voluerit. At ne hi quidem, opinor, cum sibi peculiarem censerent, si eadem lance expendissent monumenta opinionis suae, eidemque adversantia, qua sua expendit laudatus Herrera.

C Congressus
S. Ludovici
cum B. Egi-
dio, licet re-
feratur a
multis.

791 Jurabit hoc loco refutare historiunculam aliam, quae licet in libris non paucis aesceticis, et historicis quibusdam circumferatur, subsistere tamen non potest. Waddingus in *Annalibus Minorum* ad annum 1262 num. 13 eam refert haec verbis: Statuerat aliquando S. Ludovicus Francorum Rex suscipere peregrinationem, et loca sacra visere. Andieus vero de eximia et admiranda Fr. Aegidii sanctitate, decrevit illum adire. Itaque Perusiam se contulit, ubi illum esse cognorat. Cumque ad monasterii portam venisset, ceu ignotus quidam peregrinus cum paucis familiaribus, rogabat ubi Fr. Aegidius esset, nihil de se indicans ostiario. Is autem dixit Aegidio, peregrinum praeforis cupere ipsi loqui. Actutum vero spiritum cognovit Aegidius eum Regem Franciae esse, celeriterque ad illum accurrit: dixisset hominem ebrium esse. Ubi in mutuos venire conspectus, sese inter se complexi sunt perquam hilariter, acsi longa inter ipsos intercessisset familiaritas. Atque ita stabant simul ad portam cum multa eximia amoris significatione, tametsi nenter quicquam alteri loqueretur: tandem a se taciti discesserunt. Aegidium autem ad cellulam suam redentem, quidem frater rogavit, quisnam ille fuisset peregrinus, qui

tot erga ipsum benevolentiae signa ostendisset? Auctore Respondit ille Ludovicum Christianissimum Gal- J. S.
lorum fuisse Regem.

792 Causam autem rogatus B. Aegidius, cum gestis
sancti Regis
non cohaeret.

cur ne verbo quidem allocutus fuisset, respondit alteri alterius cor patuisse, ut ibi pluribus refertur. Arturus a Monasterio idem refert in *Martyrologio Franciscano* pag. 397, remque firmare nititur agmine auctorum neotericorum bene longo, atque inter alios adducit verba Dionysii Cartusiani, quibus peregrinatio Ludovici sic narratur: Ex devotione praecipua septem annis peregre ambulavit occulte per mundum; et visitavit loca sacra, sanctosque viros. In hac autem septennali peregrinatione dictum cum fratre Aegidio congressum contigisse scribit, uti alii passim. At vidit Waddingus illud septennium nimis aperte fabulosum esse, idcoque temerarius peregrinationis omittere maluit. Parro hunc congressum S. Ludovici cum Beato non quidem repudiavit Papebrochius, in *Actis B. Aegidii* tom. 2 Aprilis pag. 239, cum recitatus ex Waddingo; dubium tamen mihi nullum est, quin eum omnino rejecisset, si monumenta omnia vidisset, quae nos vidimus; multoque magis, si ordine chronologico vitam S. Ludovici suscepisset describendam. Etenim, ut silentium omnium antiquorum praeteream, Ludovicum in Italiam nunquam profectum esse, nunquam Perusiam vidisse, ex toto hoc Commentario manifestum fiet, in quo partim jam vidimus, partim deinde videbimus eum in Gallia ita semper occupatum fuisse, assignatis locis et temporibus, ut tempus inveniri non possit, quo in Italiam profectus esset, nedum septennio peregrinatus; praeter expeditionem transmarinam, quae septimum annum tenuit. Suspicio itaque, si factum hoc B. Aegidii fetivum non sit, Ludovico per errorem tributum, quod B. Aegidio cum alio quopiam contigerit.

§ LXIII. Anno 1255 tyrannis cujusdam nobilis compressa: donationes: monasterium Ordini Vallis-caulium fundatum: nemus monachis Grandimontensibus restitutum: varia impetrata a Pontifice: haeretici extirpati: filia nupti data: filio sponsa designata: inducere cum Anglis: iter in Flandriam.

Chaizius tom. 2 pag. 229 annum 1255 Tyrannum
bonis exui
jubet Ludovicus;

exorditur a convocatione procerum ad regni comitia die festo Virginis Purificatae, quo idem in posterum a Ludovico quotannis factitatum scribit ingenti regi bono. In hisce autem comitiis agitata est causa Anserici Montis-regalis in Burgundia domini, qui gravi tyrannide premebat vicinos quoslibet. Verum cum ducis Burgundiae esset subditus, adeoque Regis non esset per se ejus scelera punire, iteratis vicibus duci Burgundiae scripserat, ut hominis tyrannidem comprimeret: cumque sic nihil proficeret,

ALGOTTOR
J. S.

ret, quod consanguineo suo dux parceret, præcepit tandem Ludovicus sub pana inobedientiæ, ut dux castrum Anseriei occuparet, suoque muniret præsidio. Attamen intercessit pro reo Guido Antissiodorensis episcopus, atque obtinuit ut Anseriens Regem accedere posset, eique satisfacere, itaque dilata est ad tempus exsecutio. At neque ipse Regi scelera sua excusare potuit, neque Rex justum tyranni supplicium differri magis voluit: sed missis ad ducem Burgundiæ duabus aut ministris, jussit castrum sine mora occupari, tyrannumque expelli, quod et factum est. Hæc omnia laudatus Chazius ex instrumentis Mss. ea de re factis. Hinc autem intelligimus, quantam Rex justissimus curam gesserit, ut non modo in ditione sua, sed in ditionibus quoque clientium suorum, scelera non munerent impuniri.

fundationes
varias confir-
mat:

794 Prinsquam hæc agerentur in curia suprema, mense Januario confirmaverat Ludovicus fundationem hospitalis Lessiniensis oppidi in limitibus Flandriæ et Hanuoniæ, factam ab Achide domina Rosetensi. Deinde vero mense Februario donationem Mariæ, comitissæ Pontivi, ecclesie S. Judoci, abbatiæ Ordinis Præmonstratensis in diocesi Ambianensi: ac Guidonis de Malo-ricino (Malvoisin) ante bicinium factam, qua monachum unum instituebat in Valle-Guidonis. De quibus litteras Regis invenies apud Martenium tom. I Collectionis amplissimæ col. 1330 et seqq. Sunt autem hæc omnes Parisiis datæ, ubi apud Regem hoc tempore erat Margarita Flandriæ comitissa, cui eodem mense Februario Rex facultatem concessit nunciandi Rupelmundam, ut ipsa suis litteris testatur ibidem col. 1333. Fiebat id contra Guilielmum Romanorum regem, contra quem procul dubio Regis auxilium imploravit. At malebat ille pacem conciliare inter fratres comitissæ filios, quæ anno sequenti, agente Ludovico, composita videbimus.

regnum per-
lustrat, de
jure gisti cum
variis compo-
nit:

795 Hæc peractis mense Februario, regni provincias rursum lustrare cepit Sanctus: quanta autem pietate, quantumque liberalitate vernis pauperum Pater in crebris illis per regnum itineribus uteretur, abunde docet Vita secunda num. 97: neque enim pauperes undique accurrentes unquam sine elemosyna dimittebat; neque diem intermittebat ullum, quo iis per se ipse non ministraret: neque item de perpetua orandi consuetudine in itinere remittebat, ut notatur num. 32. Porro ne itinere sua personis præsertim ecclesiasticis gratia essent, jus antiquum, regibus iter agentibus debitum, quod gistum et procuracionem vocabant, non quidem remisit ubique monasteriis atque episcopis, sed ad certam summam contraxit, ne per multitudinem aulicorum Regem comitantium nimis excresceret. Ita factum hoc anno circa medium Martii cum archiepiscopo Turouensi Petro de Lamballe, apud quem tunc versabatur, auctor est Chazius num. 230, antiqua allegans instrumenta. Ita et sub finem anni mense Decembri transactum Remis cum aliquibus monasteriis invenio apud supra laudatum Martenium col. 1335.

monasterium
fundat
* Estampes

796 Regressus mense Aprili Stampas *, ibidem litteras fundationis dedit monachis Vallis-caulium, qui sub finem seculi XII in Burgundia exorti, jam in Normanniam se extenderant, sed loco debebant incommodo. Hujus autem fundationis cum mentionem non invenimus in Vita scriptoribus, litterarum partem maximam ex Martenio col. 1334 lectorum oculis subijcio: Cum religiosi viri, frares S. Michaelis de Bastebort

Lexoviensis diocesis, Ordinis Vallis-caulium, in ejusdem montis supercilio temporalem sibi habitationem ad serviendum Deo perpetuo elegissent, et domos construxissent ibidem, ac propter crebro insurgentium tempestatum et ventorum excursum, nec non et alia quædam incommoda locus ipse, sicut accepimus, penitus ad hoc inutilis, et quasi inhabitabilis redderetur; tandem accedentes ad nos fratres loci ejusdem, nobis humiliter supplicarunt, ut de loco alio sibi misericorditer providere vellemus, in quo debitum divini cultus obsequium redderent bonorum omnium Conditori.

797 Nos siquidem benigne compatientes eisdem, ac humilem postulationem eorum pio prosequentes affectu, divinæ pietatis intuitu, et pro nostræ, ac inclytæ recordationis genitoris nostri, et genetricis nostræ, nec non et aliorum progenitorum nostrorum animarum remedio, totam terram, quæ est inter aquam, quæ dicitur Ancre, et montem prædictum de Bastebort in longitudine, et inter domum Nicolai Herent et domum Anselmi dicti Præpositi in latitudine, tam in terra arabili, quam in pratis, nemoribus, et jardinis *, continentem videlicet octo acras, (sumitur acra quandoque pro jngero, at non ejusdem semper est ævum: videri potest Glossarium Cangii) quæ dicuntur Spinnetum, et Loncloel, et in terra arabili, jardinis, et pratis triginta duas acras et dimidiam, sicut de mandato nostro mensurate sunt, donamus et concedimus in puram et perpetuam elemosynam fratribus ipsis, ibidem Domino perpetuo servituris, ad fundandum et ædificandum inibi domum et ecclesiam Ordinis memorati; qui nos loci ipsius petierunt esse fundatores præcipuos et patronos.

798 Præterea, ut fratres ipsi reportent ampliore gratiam, ea, quæ sibi a quibuscumque nostræ potestatis fidelibus in elemosynam habitus sunt collata, liberaliter eis habenda et pacifice possidenda concedimus, et ea auctoritate regia confirmamus. Ceterum de Ordine Vallis-caulium, cæcis initiis magnopere laudat Vitriacus in Historia Occidentis cap. 47, ulterius consuli potest Hippolytus Helyot in Historia Ordinum religiosorum tom. 6 cap. 22. His antiquiores erant monachi Grandimontenses, quibus S. Stephanus secundo XI dederat initium in diocesi Lemovicensi, quique per Galliam jam erant dispersi. Attribuerat eis Ludovicus VI locum de Loia cum terra et nemore, ad eum pertinente; at Philippus Augustus nemus illud ad se retraxerat: de quo certior redditus S. Ludovicus, eodem mense Aprili Vienas redur, memoratum nemus monachis reddidit libere possidendum. De manachis autem illis latinus consuli potest memoratus Helyotus tom. 7, cap. 54, de quibus etiam agit Vitriacus cap. 49. Instrumentum vero hujus seu donationis seu restitutionis exhibet Martenius col. 1334. Neque vero hæc unico fuit S. Ludovici restitutio; eodem enim tempore variis locis statuerat viros probitatis eximia, qui inquirerent, num quid alibi per proavos aut ministros suos injuriæ enipiam esset illatum, damnaque exacte resarcirent, ut probat instrumentis Chazius pag. 236. Imo, cum jura essent dubia, sibi potius quam adversariis suis, solebat esse contrarius; uti testantur non semel biographi.

799 Tanta Ludovici virtus, quanta ex factis omnibus elucet, digna erat beneficiis, quibus cum hoc anno cumularit, elogisque, quibus

Ordini Vallis-
Caulium.

E
* i. e. bera

nemus in-
tus monachis
Ordinis
Grandimontensis.

F

varia impo-
trat ab He-
zandro II
præcipua
orna-

A ornavit Alexander IV, in locum defuncti Innocentii IV summus Pontifex successit. Petierat Rex prius, ne cui liceret in se, reginamve Margaritam conjugem suam, aut legitimos in regnum successores, anathematis aut interdicti sententiam intorquere. Annuil postulatis Pontifex per litteras vii Kalendas Maii hujus anni Neapoli datas, quis encomiis plenas invenies apud Raynaldum ad annum 1255 num. 42, quibus laudatus Raynaldus num. 44 subjungit sequentia: Adjecta sunt etiam Pontificio regesto sex alia diplomata, quibus Regi, uxoriqve reginae, atque iis, qui una cum ipsis sacris concionibus interfuisent, indulgentiarum munus impertit, vetitque ne regia sacella ejusve terrae, sine singulari a Sede apostolica potestate facta, interdicto allici possint. Tum num. 46 litteras rursus pontificias recitat ad preces Ludovici datas Anagnini 2 Kal. Octob., quarum tenorem his verbis breviter exponit auctor: Postulavit Rex, ut si casu in locis interdicto suppositis ageret, sacris Officiis interesse, ac divinis communicare liceret, cui Alexander morem gessit.

B 800 Hasce autem precesserant aliae Pontificis litterae, datae eodem die vii Kalendas Maii, quo superiores, ad universos Christi fideles in Gallia, quibus non sine eximia S. Ludovici laude indulgentias concedit orantibus pro ipso. Illas sic recitat Raynaldus num. 45: Charissimus in Christo filius noster Franciae Rex illustris, cunctis mundanis opibus animae commodum praefrens, et aeternae vitae solatium gloriae temporali, de salute propria sollicite meditat; et quamquam interdum ad alia, regni urgente cura, mentis convertat intuitum, ad salutem tamen toto voto, sedulaque cogitatione dirigitur, nec umquam potest, quantacumque secularium rerum interveniat occupatio, ab hac consideratione divelli. Propter quod vigil et anxius salutis auxilia petit, et ut in hoc sua sacra desideria favorabiliter juvaremus, vehementi nos affectione pulsavit: non enim ei esse videtur de cultu corporis ingens cura, sed pro animae profectibus suspirare cernitur, et ardere: plus namque spirituales amat delicias, quam carnales; magisque animae quaerit quam corporis apparatus, ne umquam in ipso postponatur carni spiritus, sed ordine directo potius praefatur, neque iste illi, sed huic veluti digniori de tamquam subdita famuletur.

C 801 Suis itaque salubribus digne annentes affectibus, quia praecipue de orationibus confidit fidelium, spectans firmiter eorum juvari precibus apud Deum, universitatem vestram affectuose rogandam duximus et hortandam, quatenus praeclearam ipsius Regis fidem, ac devotionem sinceram attente pensantes, cum sua egregia opera in domo Domini quasi radii solares effulgeant, exempli lumen proferentia salutaris, pro eo devotis animis supplicetis, orationes placidas in conspectu Altissimi offerentes, ut ipsum in bono corroboret et confirmet, statum ejus adaugeat semper in melius, tribuatque sibi sic constanter per rectitudinis incedere semitas, quod post decursum salubriter vitae presentis stadium letanter speratae quietis bravium comprehendat. Nos enim de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus vere poenitentibus et confessis, qui pro eodem Rege, dum vixerit, ac etiam postquam obierit usque ad decennium, Deum exorave-

rint, decem dies de injuncta sibi poenitentia misericorditer relaxamus. Noli lectorem hoc S. Ludovici virtutum elogio carere, ex quo pateat, quam late sparsa jam esset sanctitatis ejus fama.

802 Porro, qui tam sollicitam salutis suae curam gerebat, subditorum pari studio prospiciebat salutem: cum enim intellexisset quaedam haereseos monstra, per absentiam suam evata, repullulare in Gallia, ferrum ad ea excidenda confestim curavit adhibendum. Nam castrum quoddam in Gallia Narbonensi, Querbis nominatum, quod receptaculum erat haereticorum, per sevescallam suam obsidendam curavit, opem ferentibus episcopis illarum partium, qui ad id rogabantur, cum alioquin mandato se non obligari dicerent, uti refertur in concilio Biterrensi hujus anni apud Baluzium pag. 65 Conciliorum Galliae Narbonensis. Credibile est castrum excisum fuisse, licet de eo nihil ibidem dicatur. Postmodum vero scripsit ad Alexandrum Romanum Pontificem, ut inquisitores in Gallia statureret; quemadmodum discimus ex litteris Alexandri apud Raynaldum hoc anno num. 34, quibus ille provinciam hanc demandat priori provinciali Praedicatorum, et guardiano Minorum Parisiensium, idque se facere dicit ad instantiam Regis, de ejus fervido ad rem promovendam studio sic scribit: Et modo circa id ipsum eo studemus attentius, quo charissimum in Christo filium nostrum illustrem Regem Franciae ferventior sentimus ad idem negotium efficaciter promovendum.

803 Studio autem Sancti respondisse videtur eventus: neque enim deinceps tempore Ludovici apparuisse in Gallia reperio ustutas haec vulpencas, quibus non alia perniciosior auimaram pestis. Ceterum has fuisse crediderim Fratricellorum reliquias, quod hi ante quadricennium exorti, tum cito non potuissent penitus extirpari. Eodem anno ad monachorum disciplinam restituendam concurrat sancti Regis studium, ut probatur ex ejus litteris in Historia Parisiensis ecclesiae recitatis apud Gerardum du Bois pag. 419, ex quibus rem ille breviter narrat his verbis: Cum Reginaldus episcopus (Parisensis) instituisset monachos Fossatenses, qui a disciplina regulari longe desciverant, ad meliorem formam revocare; Rex Ludovicus, ex consensu abbatis et conventus, Reginaldo episcopo duos socios adjunxit, priorem scilicet fratrum Praedicatorum, et gardianum fratrum Minorum.

804 Interim mense Maio, ut vult Chazins pag. 230, celebratae sunt Meloduni nuptiae Elisabethae Regis filiae cum Theobaldo Navarrae rege, quem optime indolis juvenem Ludovicus dilectum sibi generum deinceps habuit. Huic autem filiae suae Elisabethae sanctus Pater misit deinde documenta quaedam ad vitam sanctissime transigendam conducenda; instrumentaque ad corpus castigandum una cum litteris hortatoriis, ut iis uteretur, sicuti relatum invenies in Vita secunda num. 61 et seqq. Filio item Ludovico sponsam hoc anno quaesivit Sanctus, filiam nimirum Alphonsi Castellae regis, ejus sororem duxerat Edvardus Angliae regis filius. Hanc autem causam fuisse, cur Ludovicus affinitatem contrahere voluerit cum Alphonso, putat Matthaeus Parisius, haec referens pag. 611: Cum autem haec, inquit, ad notitiam Regis Francorum pervenisent, quod scilicet initum fuisset tale foedus et matrimonium inter regem Castellae et regem Anglorum, suspectas habens has novas nuptias;

AUCTORE J. S.

haereticos curant extirpandos,

E

disciplinam monasticam restituendam;

F

filiae maritum, filioque sponsam tradit;

mis-

AUCTORE
J. S.

missis solemnibus nuntiis, postulavit filiam ejusdem regis filio suo in uxorem exhiberi, cupiens tanto viro matrimonialiter confederari; et ut conditionem suam plus quam rex Angliæ melioraret, qui sororem suam tantum uterinam filio suo Ednardo primogenito impetraverat maritandam, ipse Rex Francorum filiam petiit non negari. Quod ad votum obtinuit, datore ob honorem gratulante. Verumtamen matrimonium nunquam perfectum fuit, Ludovico juniore ante tempus, ut vulebimus, ex hac vita sublato.

inducias cum
Anglo produ-
cit, in Flan-
driam profes-
sus, varia ibi
dona largi-
tur.

805 Jam ante hoc fœdus sponſalium mense Junio inducias cum Henrico Angliæ rege in triennium renovatas, testatur Chazius pag. 233; imo et elephantem, quem ab Ægyptiis acceptam olim in Galliam miserat Ludovicus, hoc anno pro munere Regi Angliæ transmisit, cui et dona addidit Margarita regina, ut auctor est Parisius pag. 606. Hæc autem omnia ad concordiam forendam, aleudamque amicitiam, paciæ amans Ludovicus; donec firmam demam cum Henrico stabiliret concordiam. Eodem paciæ inter dissidentes conciliandæ studio sub finem hujus anni in Flandriam se tranſtulit, at id necdum consequi potuit: verumtamen consuetæ liberalitatis ibidem reliquit vestigia. Etenim hæc ejus in favorem monialium Ordinis Cisterciensis verba transcripsit in Gallo-Flandria pag. 403 Joannes Buzelinus: Abbatissa et conventui de Marketa Cisterciensis Ordinis divinæ pietatis intuitu concessimus, ut ipsæ de vinis ad opus ipsarum emptis, et in proprios usus earum convertendis, quæ per terram nostram adducentur, ab omnibus pedagis, et costumis per omnia pedagia propria nostra, quittæ sint in perpetuum et immunes etc. Actum apud Insulam an. Domini mcccv mense Decembri. Et in Annalibus Gallo-Flandricis pag. 293 hæc commemorat de Ludovici in Flandros liberalitate: Extant hodieque hujus Viri sanctissimi monumenta duobus locis apud Gallo-Flandros. Tabellam auro argentoque rutilantem, ac frustum Dominicæ Crucis, e capillis Deiparæ Matris aliquid, varia Sanctorum lipsana ostentantem, habent ali eo munus Flinensis monasterii virgines. Etiamnum sacerdotalibus vestibus ac tunicis ab ipso donatis interdum ad peragendum Missæ sacrificium utuntur Dnacensis asceterii patres Dominicani. Hæc fortasse fluxerunt ab hoc Rege dona, cum is in Flandriam venit, ut antea fuit commemoratum.

§ LXIV. Anno 1256 filius Regi natus: largæ ejus eleemosynæ: iter in Normanniam: fundatum monasterium Minoribus Falesiæ, valetudinarium Vernonii: componit controversias varias: adest translationi S. Fursei: pacem in Flandria conciliat, et inter principes alios.

Annus 1256 S. Ludovico filium dedit, natu quidem postremum, at longa et gloriosa posteritate, etiamnum felicissime in Gallia regnante,

præ ceteris memorandam. De eo in Miscellaneis Labbei pag. 660 Extractum breve ex Chronico Ms. Lemovicensi S. Stephani hæc memorat: mcccvi Natus est Robertus filius Ludovici Regis, quem dominus Philippus archiepiscopus Bituricensis baptizavit, et frater Humbertus minister Ordinis Prædicatorum de sacro fonte suscepit, ad hoc vocatus ab ipso Rege. Tunc fuit desponsata filia vicecomitis Lemovicensis, si sibi placeret, et Regi, cum nobiles essent. Inter res gestas hujus anni primam commemoranda veniunt conitia, quotannis celebrari solita, de quibus Mattheus Parisius pag. 620 ad propositum nostrum hæc scripsit: In crastino autem Purificationis beatæ Mariæ Rex Francorum generalissimum tenuit parlamentum, ad quod dominus rex Angliæ speciales nuntios destinavit, exigens, ut creditur, sua jura ultramarina: credebatur enim esse Francis formidabilis. Nilil autem obtinuit nisi manifestam contradictionem.

807 Multis item Ludovici in quorsis homines beneficiis hic annus est memorabilis, ut cetera Sancti Vita: de quibus hoc loco andire jurat Guiliehmum Nangium pag. 368, ubi post multa de ejus eleemosynis ex Gaufrido relata, quæ missa facio, hæc breviter subdit: Ceterum tam largas et frequentes eleemosynas quotidie dabat pauperibus religiosis tam virorum quam mulierum, hospitibus pauperum, et domibus leprosororum, ac aliorum collegiis pauperum, nec non et robilibus paupertate detentis, quod viv posset ab aliquo enarrari. Unde Tito imperatore tam liberali quondam datore, quem narrant veteres historiæ doluisse, eo quod una die defecisset in tribuendo beneficia, fuit iste felicior, cui nulla dies in erogandis eleemosynis et beneficiis largiendis legitur præterisse. Sensit hoc abbatia S. Dionysii, cui varia beneficia collata, narrat Vita secunda num. 49 et seqq. Horum unum hujus est loci: nam mense Martio Argentioli * confirmavit immunitatem ipsi datam a Ludovico VII: qua de re litteras ejus vide apud Doubletium in Antiquitatibus abbatie S. Dionysii pag. 908.

808 Profectus deinde in Normanniam multa ibidem religiosis præsertim et pauperibus beneficia contulit. Hujus itineris vestigia invenio in Chronico abbatie Beccensis, post Opera Lanfranci edito, ad hunc annum pag. 12 his verbis: Anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo sexto prædictus Ludovicus Rex Franciæ fuit apud Beccum Hirbini, in die Annunciationis Dominicæ, qua die comedit in refectorio, cum militibus, et baronibus suis, domino Odone Richaud archiepiscopo Rothomagensi ad sinistram, et domino Roberto abbate Becci ad dexteram suam cum multis aliis prælatiſ sedentibus. Et exinde Pontem Audomari prægens: libertates plurimas ecclesiæ Becci confirmavit. Est autem Beccum Hirbini celebris abbatia in agro Rotomagensi. Deinde tom. 2 Miscellaneorum Baluzii in Chronico abbatie Savigniacensis pag. 320 eum rursus reperio apud monachos, quorum cultor erat erimius, et verus pater. Sic enim ibi scriptum legitur: Anno Domini mcccvi die Veneris in feriatis Paschæ receptus fuit illustris Rex Franciæ Ludovicus apud Savigniacum cum honore magno; et ibidem die illo pernoctavit cum magno exercitu, et comedit in refectorio cum conventu. Et in diebus illis plurima monasteria in Normannia visitavit, et pannos plurimos olosericos eidem obtulit: nec

D
Sicut dicitur
filia regis
ad eum
et Angliæ

longo
eleemosynas
aliquo
fina
E

* Argentioli

Profectus a
Normanniam
varia
monasteria
multa dona
largitur.
F

* Pontem
Audomari

nec

A nec non et multas elemosynas in eadem provincia fecit. *Situm est hoc monasterium, ut initio Chronici dicitur, in confinibus Normanniæ et minoris Britannia: ex quo conicias tutam fere perstrasse Normanniam.*

809 *At uou corporum tantum, sed et animarum curam in hoc itinere habuit S. Ludovicus: et eum narrat Chazius pag. 257, curasse, ut in ecclesia parochiali Rotomagi, ubi tres canonici a Rege nominandi uberi gaudebant proventus sine ulla animarum cura, eum grex interim necessario caderet animarum uluento, per archiepiscopum adderentur alii, qui curam haberent animarum: uimicum decanus, parochus, ac vicarius, simul ac unus canonicorum esset defunctus, aliisque defunctis alii adhuc duo vicarii adderentur, ita tamen ut idcirco non minueretur canonicorum numerus. Præterea, Sogium * præfectus, ibidem mense Maio foundationis litteras dedit fratribus Minoribus Falesiensibus, quas apud saepe dictum Martenium tom. I Coll. amp. col. 1336 descriptas lector inueniet. Ocasio huiusce foundationis erat Petrus de Ponte-Ollei, qui anno 1254 per litteras col. 1318 editas locum juxta portam Falesiæ * ad foundationem procurandam Regi dederat; verum cum locus ille non satis videretur capax, alium Rex adiecit, ut citate littere docebunt latius.*

810 *Ad hoc etiam tempus referendam putat Chazius pag. 258 foundationem valetudinarij Veruoniensis, quæ plane insignis est, sumptibusque ingentibus facta, quemadmodum intelliges ex Vita secunda num. 93. Crediderim in hoc itinere id decessisse Ludovicum, atque anno fortasse sequenti iuehoasse, opus autem absolutum fuisse circa initium anni 1259; nam eo anno mense Februario reditus domui adificatæ assignat Sanctus per litteras apud laudatum Martenium col. 1346, quos his explicat verbis: Ad sustentationem personarum et pauperum prædictorum, in puram et perpetuam elemosynam dedimus, et concessimus eisdem totam terram nostram de Spineto prope Gualardon cum manerio et pertinentiis omnibus tam in terra arabili, censibus, redditibus bladi, denationum, et caponum, quam in aliis quibuscumque pertinentibus ad manerium et terram prædictam, retento nobis placito ensis, et cis, quæ ad placitum ensis pertinere noscuntur: insuper viginti modios vini albi, et sexaginta modios vini rubei in præpositura nostra de Vernone tempore vindemiarum percipiendos, et centum quadraginta libras Parisienses in eadem præpositura. Hæc de eximia Regis in hoc itinere munificentia dieta sufficiant.*

811 *Ex longiori hac Normanniæ lustratione Parisios rediit mense Augusto: in reditu autem Vernoni litteras dedit eodem mense scriptas, quibus jus patronatus ecclesiæ S. Petri de Sappo, de quo inter Regem et abbatem S. Ebrulfi fuerat controversia, post factam rei inquisitionem abbati permittit. Edidit illas Martenius tom. I Collectionis amplissima col. 1336. Redux vero Parisios, eodem mense Augusto litteras dedit in gratiam abbatis Crassensis, ex quibus cum mirifice elucescat, quantam eum exacta justitia eonjungeret benignitatem, lubet eas hoc loco lectorum oculis subjicere ex Martenio tom. I Anecdotorum col. 1073: Ludovicus Dei gratia Francorum Rex dilecto et fideli clerico suo Guidoni Fulcodi et senescallo Bellignadri... et dilectionem. Olim dum in partibus ultramarinis eramus, ad nos accessit abbas monasterii Cras-*

sæ, et exhibuit quasdam litteras sigillo inelyta-recordationis genitoris nostri sigillatas, per quas prima facie videbatur, quod genitor noster reddiderat monasterio Crassæ omnia fenda, quæ tenuerat Amalricus quondam comes Montis-fortis et sui milites, quæ movebantur de monasterio prædicto, committenda ad usum et proprietatem monasterii ejusdem; hæresces et faldimenta *, quæ cadunt in commissum in terra monasterii antedicti. Item, alias litteras exhibuit sigillo nostro sigillatas, per quas apparebat nos composuisse super his cum abbate et conventu in Aquis-mortuis, in qua compositione fueramus, ut dicebant aliqui, decepti. Propter quod, dum eramus apud Sydonem composuimus de novo cum abbate eodem, et mandavimus senescallo nostro Carcassonensi, quod abbati et conventui assignaret trecentas libratas terræ, secundum quod in litteris nostris plenius continetur: ita quod abbas et conventus prius nobis resigueret litteras genitoris nostri, et nostras de compositione facta in Aquis-mortuis, et daret conventus litteras, quod in hoc consentiret nec contraveniret.

812 Postmodum accidit, quod quidam monachus monasterii ad nos venit, et asseruit, quod littera genitoris nostri erat falsa, propter quod assignatio trecentarum libratarum terræ usque nunc extitit retardata. Unde mandamus vobis, quatinus, si episcopus Massiliensis, quondam abbas Crassæ, vobis in verbo sacerdotis dixerit, quod litteræ piæ recordationis genitoris nostri veræ sunt et non falsæ, et quod eas a nostro genitore impetravit, vos, non obstante obstaculo falsitatis, trecentas libratas terræ abbati et conventui prædictis faciatis assignari, secundum quod in litteris nostris, quas habet senescallus noster Carcassonensis, plenius continetur, et de arreragijs * a tempore, quo non fuerunt in mora litteras nobis reddendi prædictas, satisfieri faciatis, et litteras reddi abbati et conventui faciatis, quas habet senescallus noster de ultima compositione prædicta. Caveatis tamen, quod prius vobis tradant abbas et conventus prædicti litteras suas de compositione tenenda in forma, quam vobis mittimus, litteris nostris annexa, et resignent vobis litteras genitoris nostri, et nostras de compositione facta in Aquis-mortuis, aut jurent quod non habent potestatem ipsas restituendi; et cum facultatem habuerint eas restituendi, ipsas sine dilatione qualibet vobis reddant. Actum Parisius, anno Domini mclclvi mense Augusto. Hinc disceimus qualem in controversiis se præberet Ludovicus.

813 Non diu Parisiis substitit Sanctus, sed mense Septembri in Picardiam profectus, Peronæ adfuit translationi S. Fursi, cujus celebris ibidem est veneratio. Facta est autem sacri corporis translatio xv Kalendas Octobris, illudque fuit, adstante etiam et vidente Rege prædicto, in capsula nova repositum, et collocatum in ecclesia Peronensi, ut habet iustrumentum translationis, cui Ludovicus una cum tribus episcopis sigillum suum apposuit, quodque invenies in Actis S. Fursi tom. 2 Januarii pag. 55. Eodem tempore pacem in Flandria tandem conciliavit Ludovicus, pro qua biennio toto laboraverat. Rem accipe compendio. Num. 547 narravimus, arbitrio Ludovici et legati Pontificii ita divisam fuisse ditionem Margaritæ Flandriæ et Haunoviæ comitissæ, ut post illius mortem Flandria cedere debe-

ACTORUM
J. S.

* i. e. bona
hæreticorum,
ac scelerato-
rum fisco ad-
dicta

B
benigne
componit;

* i. e. de da-
mino ex mora
solutionis orto

F

adest transla-
tionis S. Fur-
sci Peronæ:
inter filios
Flandriæ co-
mitissæ

debe-

AUCTORE
J. S.
* Dampiere
* Avesnes

deberet filius posterioris matrimonii, seu Dampetræis *, Hannonia vera prioribus, seu Avesnais *. Promiserat quidem pars utraque, se servaturam, quidquid per Regem et legatum fuisset ordinatum, instrumento ea de re facto, quod exhibet Leibnitiuss in Codice juris gentium pact. I. pag. 20. Verum, cum Guilielmus Dampetræus, Flandriæ comes et hujus arbitrii designatus, post reditum e Palæstina obiisset anno 1251, ac frater ejus Guido ei esset successus, orta est discordia inter matrem Margaritam, et filios Avesnais, bellumque cruentissimum.

814 Avesnais partem suscepit defendendam Guilielmus Hollandiæ comes, rex Romanorum, cujus sororem duxerat Joannes. Avesnais natus maximus, et Hannoniæ comes designatus. Miserat idcirco Margarita contra Guilielmum filios suos Dampetræos cum exercitu valido; at, caso per Guilielmum exercitu, uterque cum nobilibus non paucis captus fuit. Margarita hac elade terrena, Carolum Andegavensem comitem Regis fratrem ad succurrendum induxit, promissa eidem Hannonia. Carolus autem, accepta conditione, Hannoniam occupavit. Hoc loco res erant, cum e Syria reversus est Ludovicus, ut pluribus narrat Joannes Iperius in Chronico S. Bertini apud Martenium tom. 3 Anecdotorum col. 730. At cum hoc anno obiisset Guilielmus rex Romanorum in expeditione contra Frisones suscepta, pacis sublata est mora: nam tam Avesnais quam Dampetræi rem totam permiservant Ludovici arbitrio; qui Peronæ mense Septembri priorem suam divisionem ratam habuit; fratresque ita ad pacem reduxit. Hæc manifesto sunt ex instrumentis hac de re editis a Martenio tom. I Anecdotorum col. 1092 et seqq. In hoc item pacis negotio eluxit charitas S. Ludovici erga Balduinum imperatorem Constantinopolitanum, cui comitatum Namurcensem, qui jam datus erat comiti Luxemburgico, restituendum curavit; uti invenies in litteris Avesnais inter instrumenta, Historiæ Constantinopolitane subjuncta, apud Canyium pag. 7. Amisit tamen deinde comitatum imperatrix Balduini conjux, exorto bello, sicut refert laudatus Canyius in Historia dicta pag. 142 et seqq.

815 Restabat bellum finiendum inter Margaritam et Hollandiæ comitem, quod hanc multo post Regis item diligentia sublatum. Uti enim scribit citatus ante Iperius col. 731, Ad pacem componendam . . . et captivos . . . ex Hollandia redimendos Rex venit Gandavum, ubi de hoc habito tractatu, liberati sunt a captivitate dominus Guido comes, filius Margarete comitissæ prædictæ, comitesque Barenensis et Ghisnensis, et alii barones et nobiles plures. Hannonia quoque restituta fuit comitissæ Margarete, et assignate fuerunt magnæ pecuniarum summæ tam pro redemptione captivorum prædictorum, quam etiam pro missis et expensis, quas fecerat dominus Carolus frater Regis in succurrendo et adjuvando comitissam Margaretam hac guerra contra Willelmum Hollandiæ comitem antedictum. Pactum autem pacis inter comitissam Flandriæ Margaretam, et Florentium Hollandiæ comitem, qui patri Guilielmo sub tutela Florentii patris in comitatum successerat, recitat Martenius tom. I Anecdotorum col. 1074 et seqq., in quo par facta dicitur, mediantibus illustri domino nostro Ludovico Francorum Rege, duce Brabantie, comite Gelriæ, ac aliis bonis viris, notaturque instrumentum, actum et datum Bruxellæ Sabbato post festum Lucæ evangelistæ anno

Domini mccc. lvi; ex quibus satis fit verisimile, D Gandavum usque venisse Ludovicum, ut habet supra Iperius.

816 Subjungitur huic istrumento aliud Margarite comitissæ, quo filio suo Joanni Avesnais comitatum Hannoniæ asserit, datum item mense Octobri anni 1256: ex quo, aliisque, erroris convincitur laudatus Iperius, dum scribit pacem post mortem Joannis compositam. Ceterum Nangius pag. 362 paucis verbis explicat, quo pacto omnia fuerint ordinata, dum ita scribit: Anno Domini mccc. lvi comes Flandriæ et frater suus, quos Florentius comes Hollandiæ tenebat in prisione *, . . . auxilio Caroli comitis Andegavensis liberati fuerunt. Dicitur vero Florentius sororem dicti comitis Flandriæ debuit ducere uxorem, et ad preces Ludovici Regis Franciæ Carolus comes Andegaviæ quitavit * Valentianas et comitatum Hannoniæ. Actumque fuit inter fratres prædictos, filios comitissæ Flandriæ, quod post mortem comitissæ comitatus Hannoniæ ad fratres de Avenis deveniret; comitatus vero Flandriæ cum aliis terris hæredibus domini Guilielmi de Donna petra remaneret. Hactenus de sublato bello hoc cruentissimo.

817 Ludovicus, qui tanto studio ad conciliandam pacem memoratam allaboraverat, eodem forsitan anno mense Novembri discordiam sustulit inter personas magis sibi propinquas. Vidua Berengarii Provinciæ comitis Beatrice vehementer dissidebat a Carolo Regis fratre, qui cum illius filia comitatum Provincie obtinuerat, quod multa sibi deberi affirmaret, quæ negabat Carolus: dissidium autem hoc soceris et generi Provinciam diviserat, adhærentibus aliis Beatrice, aliis Carolo. At tandem, cum neutri parti æquitas S. Ludovici ignota esset, rem totam ad eum deferunt, ut pro arbitrio suo cuilibet parti jura sua assignaret. Ille vero id fecit tanta æquitate et sapientia, ut discordiam hanc in perpetuum extirperet, assignata comitissæ pecuniæ summam, annuisque redditibus, quibus contenta jure quovis cederet. Imo et Ludovicus se obligavit anno 1258 mense Februario pro Carolo ad solvendum quotannis comitissæ sex librarum millia, ut in charta Regis invenies apud Martenium tom. 4 Coll. amp. col. 1343; ex qua temporis epocha anno potius sequenti contigisse videtur hæc conciliatio: sed quia parvi momenti est hæc temporis discretio, neque res satis certa, hic eam referre placuit cum Chazio pag. 266, ubi illam huic anno illiyat.

818 Idem pag. 259 refert ad hunc annum pacem inter comitem Cabillonensem, ejusque filium Burgundiæ comitem. At incertum videtur quo id præcise contigerit tempore; uti contra satis certum est ex testimonio Joinvillii num. 245, bellum inter eos acre fuisse, illudque non sine magna Regis cura et sumptibus finitum. Sic non multo post tempore discordia, Rege agente, finita est inter Navarra regem ac prædictos comites, teste eodem Joinvillio: at hæc certa temporis nota destituuntur. Ex hisce autem intelligas Ludovicum, ut pacem firmaret unilique, nec sumptibus pepercisse nec laboribus. Ceterum tanta Regis belantes pacificandi cura minus placebat proceribus quibusdam, qui maluissent principes vicinos mutuis alteri cladibus. At vero parum hi considerabant, quid Christianum deceat principem, nequam quid Sanctum: nec deerat sapienti Regi prudens responsum, quod ejusmodi daret obtrectatoribus, sicut invenies apud citatum Joinvillium.

A

§ LXV. Anno 1257 Sanctus se munit contra Anglum : filia Margarita desponsata ; restitutiones : fundationes : reliquiæ S. Nicasii acceptæ : adest translationi S. Quintini ; donationes etc. Anno 1258 pugna nobilium prohibita : concordia Remis facta inter archiepiscopum et cives : restitutiones : contractus cum rege Aragoniæ : filii desponsati : lites compositæ : fundatio.

B

Wasi se contra Anglos.

Cum anno 1257 in locum defuncti Guilielmi Romanorum regis duo electi essent principes, Alphonsus videlicet Castellæ rex, et Richardus Angliæ regis frater; Richardus autem eodem anno Aquisgravi corona regia foret redimitus, licet non pauci principes Alphonso adhererent; Henricus Angliæ rex spem concepit videtur hac fratris sui exaltatione recuperandi amissas olim in Gallia provincias. Hinc legatos iterum hoc anno ad eas repetendas missos, refert Matthæus Parisius pag. 645, addens de Richardo hæc verba: Rex insuper Alemanniæ Richardus a Rege Francorum sibi sua restitui humilibus precibus postulabat. Verum, cum timore non facile flecteretur Rex sanctus, qui amore justitiæ privatis etiam libenter sua restituebat, nihil impetrarunt Angli: at id solum effecere, ut contra vim illorum se muniret, uti idem auctor pag. 634 scribit his verbis: Rex tamen Francorum, sibi præcavens de futuris, Normanniam et regni sui perlustrat confinia; ut nutantia corda confirmet, civitatesque cum oppidis roboraret et instauraret. Quod deinde bis repetit: sed verisimile non est, quod addit pag. 640, domos religiosorum, quæ in confinio fuerant, hæc de causa loco amotas, atque alio translatas; cum nulla illius rei in temporis istius instrumentis fiat mentio, ut etiam observat Chaizius pag. 274: cui tamen non assentimur in eo, quod hæc oratio illiget, quæ Becci contigisse num. 808 narravimus, quia annus ibidem ab Annuntiatione inchoari videtur, ut non raro fiebat alias.

Miom desponsat jura dubia redimit, et caria restituit.

Château-Poolier

820 Eodem anno, forsau ut se contra regem Henrici et Richardi molitiones præmuniret, factus cum Henrico III Brabantia duce initium a Ludovico, desponsata filia Margarita tunc infante illius filio, narrat pag. 274 Chaizius. Transegit deinde mense Junio cum Jacobo Castri-Gonterii * domino, qui contendeat a tempore Ludovici VIII jus se habere in Bellisimum, magnamque Pertici partem. Post rem autem accuratius examinatam, trecentis libris annui redditus jura ejus dubia redemit Rex sanctus, teste memorato Chaizio pag. 276. Inter ea temporis per ministros suos inquirere non cessabat, num quid alibi restituendum videretur. Hinc Mathildis Bononiæ maritimæ comitissa no-

tabilem pecunia summam obtinuit, quod ejus urbes Julibonam * et Albamalam * aliquo tempore possedisset, teste rursus Chaizio pag. 278, qui hæc ex apochis antiquis, similibusque instrumentis eruit. Quanta demum esset justissimi Regis cura in hisce inestigandis perficiendisque, patet ex litteris Alexandri IV, ad annum sequentem recitandis. Par erat Sancti cautela, ne alienam perderet jurisdictionem, sicut testatur Vita secunda num. 152 et seqq.: cujus memorabile exemplum ad hunc annum refert laudatus Chaizius pag. 278. Capti erant duo adulteratæ monete fabricatores Villeneuve S. Georgii * in Bria, suspensique in jurisdictione abbatiæ S. Germani; deinde in territorio regia: ac demum, jure exactius examinato, ad jurisdictionem abbatiæ remissi sunt, tertioque suspensi.

AUCTOR J. S. * Villebonne * Annale

* Villeneuve S. George

821 Constructam Compendii a S. Ludovico domum et ecclesiam fratribus Prædicatoribus memorat Vita secunda num. 48, describens utrumque ingentes hujus operis sumptus, sed sine temporis nota; contigisse autem circa annum, in quo versamur, opinatur Chaizius pag. 278, cui non refragor. Huic adjungimus fundationem aliam, cujus item tempus non satis certum est, licet ultra hunc, aut sequentem annum non videatur differenda ob rationem mox allegandam. Narrat hanc fundationem Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis tom. 2, pag. 417, ubi descripto breviter Cruciferorum, seu fratrum sanctæ Crucis initio (de quo plura videri possunt apud Hippolytum Helyot in Historia Ordinum tom. 2, cap. 34) sic proseguitur: S. Ludovici Rex, cui curæ erat regiam urbem implere viris bonis, et virtute claris, et ex his propaginem Parisiis inseruit; locumque his paravit, et domum redditibus dotavit. Chartas quidem, quas scripsit, aint incendio periisse; sed extat adhuc insigne hujus dotationis monumentum in litteris, quas superius descripsi. Ex quibus perspicias Regem hunc sanctissimum his attribuisse quasdam domos in vico de Britonnaia, quas ex commutatione facta cum Roberto de Sorbona acquisiverat: in eoque loco in posterum Parisiis permansit Cruciferorum domicilium. Unde vici nomen DE SANCTA CRUCE DE BRITONNAIA. Litteras de quibus hic mentionem facit, recitaverat pag. 416. Scriptæ autem notantur mense Februario anni 1258 veteri stylo; in iisque varias domos Roberto de Sorbona attribuit Ludovici, quia ille jam ante ad petitionem Regis fratribus sanctæ Crucis prædictas ædes in vico de Britonnaia concesserat in perpetuum possidendas. Ex quo videtur fundatio Cruciferorum anno 1257, aut sequenti assignanda.

fundat domum cum templo Prædicatoribus Compendii, Cruciferis domum Parisiis;

E

F

822 Accipit item hoc anno eximius Sanctorum Cultor donum, quod maximi faciebat, ac studiose flagitaverat; reliquias, inquam, S. Nicasii martyris, Remensium olim antistitis, uti patet ex litteris archiepiscopi et canonicorum Remensium, quas recitat Marlotus in Metropoli Remensi pag. 545 hunc in modum: Excellentissimo domino suo Ludovico Dei gratia illustri Francorum Regi, Thomas ejusdem miseratione Remensis archiepiscopus, H. præpositus, H. decanus, P. cantor, ceterique Remensis ecclesiæ fratres salutem in Domino. Excellentiæ vestræ volumus esse notum, quod nos anno Domini millesimo ducesimo quinquagesimo septimo, in die sancti Laurentii martyris, post Matulinæ chori nostri, feretrum reveren-

accipit reliquias S. Nicasii;

tissimi

AUCTORE
J. S.

tissimi martyris S. Nicasii cum magna veneratone ibidem quiescentis, cum magna difficultate ad preces vestras aperuimus, et exinde nam de costis ipsius pretiosissimi martyris inde cepimas, quam vobis sub nostrorum sigillorum testimonio mittimus. Actum anno et die praedictis. Quanta vero pietate et reverentia, inquit Marlotus, pretiosissimum hoc pignus Rex et canonici exceperunt, certius a nobis evulgari non potest, quam ex laudabili consuetudine, quae inde emanavit, celebrandi festum S. Nicasii in praedicta regia capella, (ubi repositae sunt reliquiae) XIV Decemb., quod tunc Regis jussu in Calendario sub nota duplici inscriptum fuisse arbitramur.

adest trans-
lationi S.
Quintini et
sociorum:

823 Post acceptas sacras huc exurias, in Picardiam profectus est Sanctus, ut adesset translationi S. Quintini martyris et sociorum ejus, quae initio mensis Septembris magna solemnitate peracta est Quintanopoli per dictum archiepiscopum Remeusem et octo alios ejusdem provinciae episcopos. Ut autem pietatem erga Sanctos pius Pater instillaret filiis suis, Ludovicum et Philippum natu maximos cum multis aliis nobilibus ad hanc solemnitatem ducere voluit. Intellegimus id ex litteris ipsius Ludovici hac de re scriptis, editisque a Claudio Hemeraco post Augustam Viromandorum pag. 54, ubi post praedicta ita legitur: Anno Dominicae Incarnationis MCLVII die Dom. ante Nativitatem B. Mariae Virginis translata sunt corpora gloriosissimi Christi martyris beatissimi Quintini, et sociorum ejus, beatorum Victorici, et Cassiani, ac honorifice collocata de veteri ecclesia in novam fabricam, quae in honore ipsius gloriosissimi martyris praeclearo opere inchoata refalget. Porro ad construendam ac sustentandam hanc ecclesiam annuos quosdam redditus anno praecedenti donaverat Egidius le Brun Galhae militiae praefectus, Regique percarus, quam donationem hoc anno ratam habuit Ludovicus, atque auxit anno 1261 mense Junio, uti invenies in tribus litteris, quas pag. 53 et 54 edidit laudatus Hemeracus. Praeterea, ut idem auctor habet in ipsa Historia pag. 242, fundavit Ludovicus per illos festivitatis dies in ecclesia S. Quintini duas capellanas, quarum proventus annuus o domanio Viromandiae repeleretur. Plures etiam controversias inter canonicos atque urbis primores eodem anno sopitas refert, quod forsitan opera sancti Regis factum. Certe illorum concordiam ratam habuit Ludovicus his verbis: Nos autem ad petitionem partium praedictarum compositionem istam... voluimus, concedimus, et auctoritate regia confirmamus, salvo jure in omnibus alieno. Actum apud Meledunum an. Dom. MCLVII mense Junio.

dictum praeclearum de praesentia Christi in Eu-
charistia.

824 Illustrissimus Spondanus ad hunc annum num. 9 refert dictum praeclearum, et eximium S. Ludovici fide dignissimum: Nempe cum sacerdote quodam Missam Parisiis in sacello aulae regiae celebrante, visa esset in manibus ejus sacrosancta Hostia in specie pulcherrimi pueri, eodem rogato a circumstantibus, ut tantisper eam teneret, donec Rex ad conspiciendum miraculum acciretur; Regem vocatum respondisse, irent visum, qui non crederent; se quidem continue in corde suo videre et conspiciere. Deprompsit haec Spondanus ex Joanne Villanio lib. 6 Historiae Florentinae cap. 66: floruit autem Villanius initio seculi XIV, ita ut primus hujus historiae auctor suppar sit Ludovico. Verumtamen cum nihil de illa habeant biographi, in au-

la Regis versati eo tempore, et Joinvillius num. D 18 idem exemplum a Rege narratum dicit de Simanc Montfortio comite, ex quo fieri potuisset, ut scriberetur de Ludovico, quod ipse in alio laudaverat, fidem hujusce facti lectorum permitto iudicio.

825 Circa haec tempora S. Ludovicus perniciosum regni consuetudinem, quae in Gallia cum imperio Francorum nata, longoque usu confirmata radicataque fuerat, penitus abolere conatus est. Fusc de ea disputat Cangius diss. 29 in Historiam S. Ludovici, ex quo pauca compendio accipe. Non solum praecipui regni principes, sed et nobiles quilibet feudatarii jus sibi arrogabant bellum indicendi, gerendique contra illos, quorum crimine se, jurare sua lesa estimabant: neque hoc bellum gerebant tantum adversus inimicum illum, cujus flagitium adicebantur: verum et consanguineos illius et clientes eadem involvebant calumitate, ita ut regnum non raro sanguine repleverit et caedibus, dum undique ab externis hostibus quiescebat: hinc etiam domuum, villarum, urbiumque incendia non sine incredibili detrimento, mereturque disturbance nascebantur. Hac, aliaque inde orientia mala, intueri sine dolore nequibat studiosus subditorum suorum amator, at nec facile poterat abolere, quod principes, aliique nobiles, jus illud sibi eripi nollent, molestaeque laturi viderentur, siquid contra illud auctoritate Regia decerneretur, se invito. Hanc fuisse rationem apinor, cur Ludovicus paulatim maluerit intestinum hoc malum infirmare, quam totum unica vice abscondere.

826 Etenim legem tulit, (Quarantenam Regis nominarunt Galli) qua incommoda, ex dicto nobilium jure oriri solita, magna ex parte arcebantur, tametsi inveterata illa consuetudo non omnino reseccaretur. Substantiam illius legis tradit laudatus Cangius pag. 334, ex litteris Joannis regis anno 1353 scriptis, ubi haec leguntur: Videlicet quod quotiescunque aliqua discordiae, rixae, mesleae *, aut delicta inter alios regnicolas in motus calidi conflictu, vel alias pensatis insidiis evenire contingebat, ex quibus nonnullae occisiones, mutilationes, et aliae injuriae saepissime accidebant, amici carnales hujusmodi mesleas facientium, aut delicta perpetrantium, in statu securo remanebant, et remanere debebant, a die conflictus, seu maleficii perpetrati, usque ad XI dies immediate continuos tunc sequentes, delinquentibus personis dumtaxat exceptis, quae propter eorum maleficia capi, et arrestari * poterant, tam dictis XI diebus durantibus, quam postea, et in justitiorum carceribus mancipari, in quorum justitia * dicta maleficia fuerant perpetrata, justitiam ibidem de suis maleficiis recepturi secundum delicti qualitatem, prout postulabat ordo juris. Et si interim infra terminum XI dierum praedictorum aliqui de parentela, progenie, consanguinitate, seu allinitate utriusque partium principalium delinquentium aliter quoquo modo facere praesumebat, pro hujusmodi causa vindictam sumere satagendo, vel alias, exceptis * malefactoribus praedictis, qui, prout fertur, capi et puniri poterant, prout casus exigebat, ipsi tamquam proditores, criminisque convicti, et ordinationem ac statutorum regionum transgressores puniri et justitari * debebant per iudicem ordinarium, sub cujus jurisdictione delicta existebant perpetrata, vel in loco, in quo essent

contra per-
niciosam con-
suetudinem
bellorum ge-
ratorum

E

legem fer-
qua illor-
incommoda
multum co-
nuuntur

* i. e. rita
cau. locum
nata

F

* i. e. debet

* i. e. jurisd-
tione

* i. e. jura
puna affir-

ab

A ab hujusmodi crimine convicti, seu etiam condemnati. Quæ quidem ordinationes adhuc in pluribus et diversis partibus regni nostri non immerito tenentur.

ac tandem nobilitum bella in ditio- ne sua omni- no cetat.

827 Manifestum est, hac Sancti lege incommoda istius consuetudinis majori ex parte fuisse sublata, quod consanguinei delinquentium intra statutos illos quadraginta dies concordiam stabilire possent cum inimicis illorum, aut certe alio modo sibi consulere. Attamen ulterius processit sancti Regis zelus, pugnasque illas nobilitum omnino prohibuit, saltem in ditioe sua: nam non videtur illa prohibitio locum habuisse in ditioe omnium principum, qui Regis erant vassalli, ut observat Chazius pag. 280, et Cangius pag. 344, ubi ea de re litteras profert Ludovici, datas mense Januario anni 1257 veteri stylo, ita ut datae sint anno 1258, quem sensim ingredimur. Eæ autem sic habent: Ludovicus etc. Universis regni fidelibus in Aniciensi diocesi, et feodis Aniciensis ecclesiarum constitutis, sal. Noveritis nos deliberato consilio guerras omnes inhibuisse in regno, et incendia, et carrucarum B perturbationem. Unde vobis districte præcipiendo mandamus, ne contra dictam inhibitionem nostram guerras aliquas, vel incendia faciatis, vel agricolas, qui serviunt carracis, seu aratris, disturbetis: quod si secus facere præsumpseritis, damus senescallo nostro in mandatis, ut fidelem et dilectum nostrum G. Aniciensem electum juvet fideliter et attente ad pacem in terra sua tenendam, et fractores pacis, prout culpa cuiuscumque exigit, puniendos. Actum apud S. Germanum in Laya, A. D. mclvii mense Januar. Ita Ludovicus pessimam hanc consuetudinem non quidem omnino per totum regnum extirpavit, jura hæc tunc tunc principibus in ditioe sua: causa tamen fuisse videtur, ut paulatim ubique in Gallia exstingeretur. Tentasse id antea Carolum magnum, aliosque paucos, invenies apud Cangium pag. 342.

induculam abrogat consuetudinem, pacem Remenses inter eorumque antistitem conciliat.

828 Deinde, comitis de more habitis in fetos Virginis Purificatæ, ridiculam abolevit consuetudinem, quæ multis locis invaluerat in agro Veromandensi, quaque caruca eversa attolli non poterat, nisi permittente loci domino, ut narrat Chazius pag. 281. Mense vero Martio Remos profectus, antistitem inter et eives concordiam stabilivit, uti ipse testatur litteris suis apud Marlotum in Metropoli Remensi pag. 544 his verbis: Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Noverint universi præsentibus pariter et futuri, quod cum dilectus et fidelis noster Thomas archiepiscopus quæstiones haberet diversas contra eives Remenses, et dicti eives contra eundem archiepiscopum, tandem Remis accessimus de pace, quæ (quam) per gentem nostram tractari fecimus, quæ fuit inter eos reformata, et recitata coram nobis sub hac forma. Aliquot menses hæc paci componendæ impensos culti laudatus Marlotus; attamen Rex ipse Remis tandiu non substitit: verum potuere ministri Regi tantum temporis impendere ad jura utriusque partis examinanda. Alia etiam Remis a Rege peracta tunc temporis refert Marlotus pag. 545 in hunc modum: Res quoque monasteriorum a prædecessoribus collatas, post autographum sibi exhibitum, confirmasse, probant litteræ pro villa de Hundiliacurte Remis subsignata: mense Martio anno mclvii (verum veteri stylo) et aliæ quædam in archivis monasteriorum adservatæ. Hæc pacis, et reli-

giosorum Amator Remis.

829 Idem interim pergebat inquirere diligentissime, an quid possideret in euria majorum suorum injuste acceptum; cumque reperirentur aliqua, quorum ignoti erant domini, summam Pontificem consulere voluit, quid de his censeret faciendum, a quo hujusmodi responsorias accepit III Idus Aprilis hujus anni exaratas, apud Raynaldum num. 16: Ludovico Regi Franciæ illustri. Sic ille Lucifer matutinus, qui nescit occasum, et qui humano generi serenus illuxit, in tui claustra pectoris luminum sui gratiam, quod referimus gaudentes, infudit, quod omni exinde obscuritatis depulsa caligine tuum serenavit animum claritate virtutum, tuamque mentem luce justitiæ, ac fulgore rectitudinis illustravit. Hinc procedit, Fili charissime, quod juxta tui status magnitudinem studuisti semper, et studeas opera exercere magnifica, teque lucidis et placidis actibus gratum reddere apud Deum, qui te apud homines et opibus et honoribus magnificentius sublimavit. Hinc procedit, quod existis in augmentatione, ac defensione cultus fidei orthodoxæ sollicitus, in conservatione libertatis Ecclesiasticæ strenuus, in ecclesiarum aliorumque piorum locorum constructione benevolus et benignus, in eorum dotatione ac ditione largidus; in gratiis et beneficiis erga personas ecclesiasticas, regulares, et seculares, et in eleemosynarum erga pauperes largitione valde munificens, et in devotione ad eos, et ad Ecclesiam stabilis et accensus.

830 Hinc etiam provenit, quod conscientie puritatem et bonitatem, per quam Altissimo placeas, totis votis amplecteris, et in ea deliciosum existimans et snave, intendere ac vacare virtutibus, firmatis ad condignum et honestum affectibus, maxime delectaris, ut odore grato de tuis processibus ad Dominum ascendente merearis sua potenti dextera ab omni nocimento corporis et animæ præservari. Digne igitur super iis ei gratias referentes, supplici apud eum deprecatione insistimus, ut tuum in iis animum regat et firmet, ac proficiendi ad melius tibi gratiam largiatur. Ex parte sane tua fuit a nobis devote petitum, ut cum tu quædam bona, quæ ad te diversis modis pervenire noscuntur, personis, quarum sunt, restituere teneris, et scias te teneri ad restitutionem honorum hujusmodi faciendam; ac personæ, quibus restitutio eorum fieri debeat, sciri et inveniri non possint; quamquam super iis per viros discretos et idoneos feceris diligenter inquiri, providere in hac parte tibi Apostolica sollicitudine curaremus. Nos igitur, qui salutem in te utriusque hominis totis desideriis affectamus, volentes super hoc conscientie tuæ ad removendum exinde omnem serupulum remedio consulere opportuno, tuis precibus grato concurrentes assensu, Excellentie tuæ auctoritate præsentium indulgemus, ut liceat tibi hujusmodi bona pauperibus in eleemosynam erogare, ac de iis, quæ taliter erogaveris, liberationem et absolutionem plenariam consequaris. Verumtamen scire te volumus, quod si personas, quibus eorum restitutio fieri debeat, ad tuam notitiam pervenire contingat, te ipsis prædicta bona restituere nihilominus oportebit. Hæc Alexander.

AVCIORRE J. S. consultus a Rege Pontifex, quibus restituenda essent bona, quorum ignoti erant domini.

E

ea, post insignem ejus eloquium, pauperibus scribit distribuenda,

F

831 Periculosa item bellorum semina hoc anno sustulit S. Ludovicus, dum invito soleanni contractu cum Jacobo Aragonum rege, controversias diuturnas exstiravit. Rex (Galliæ)

ALCIBORR
J. S.
Rex, pacto
concordie
cum rege A-
ragonie ini-
to, varias
extinguit
controver-
sias,
* i. e. dilio-
nem Carcas-
sonensem
* Rases

dicebat comitatum Barchinonæ, Urgelli, Bilsuldinensem, Rossilionis, Empurdanensem, Ceritanie, et Confluentis, Gerundensem et Ausonensem, cum eorum pertinentiis, de regno Francia, et de fendis suis esse; *ut habent Acta concordie mox assignanda.* Et nos ex adverso (*ait ibidem rex Aragonie*) dicebamus nos jus habere in Carcassoua et Carcasses*, in Redis* et Redes, Lauraco et Lauragues, Terminis et Terminis, Biterris et vicecomitatu Biterrensi, Agde et Agades, Alby et Albeges, Ruthena et Ruthenes, comitatu Fuxensi, Caturcensi et Caturrino, Narbona et ducatu Narbonensi, Minerba et Minerbes, Fenoletto et Fenoledes, terra de Sallu, Petrapertusa et Petrapertusio, Amiliano cum toto comitatu Amiliani, Credona cum toto vicecomitatu Credonensi, Gavaldano, Nemauso, Nemausensi, Tolosa cum toto comitatu Tolosæ et sancti Aegidii, cum honoribus, districtibus et juribus universis, ac pertinentiis eorumdem. *He controversie tantum non in apertam bellum eraperant, ut ante vidimus. Verum cum uterque concordiam ex animo cuperet, duos anno 1255 elegerunt arbitros, quibus jura suo ordinanda permisissent, adjecta multa triginta millium marcharum argenti, si quis resisteret ab arbitratorum sententia, ut legitur in litteris compromissionis apud Petrum de Marca in Appendice ad Maream Hispanicam col. 1140; tandemque hoc anno concordia firmata est Corboli v Idus Maias, quemadmodum laudatus de Marca refert col. 536: juraque utrimque extincta sunt, uti latius intelliges ex Actis concordie apud eundem auctorem col. 1144, et seqq., quæ notata leguntur Barchinonæ XVII Kalendarum Augusti anno Domini MCLV.*

832 Porro ut hæc pacta firmius subsisterent, ei eodem tempore additum est pactum sponsalium inter Philippum filium Regis natu secundum et filiam regis Aragonie Elisabetham, de quo habemus litteras Ludovici, datas Corboli in vigilia Pentecostes hujus anni, editasque ab Acherio tom. 3 Spicilegii pag. 634, in quibus id pactum utrimque juramento firmatum memorat his verbis: Quod idem Philippus filius noster Isabellam filiam dicti regis Aragonum infra annum, postquam ipsa duodecimum annum ætatis suæ compleverit, accipiet in uxorem, et ipsa eum accipiet in maritum, si sancta Ecclesia in hoc consenserit, et dictus rex Aragonum a domino Papa dispensationem obtinuerit infra duos annos ex nunc computandos, super gradu consanguinitatis, in quo ad invicem se contingunt; et etiam dicta Isabella certo mandato nostro infra instantem Nativitatem beate Mariæ, vel ipsa die corporaliter tradita fuerit apud Montem-pessulanum, et nisi impedimentum deformationis, vel turpis infirmitatis ante contractum matrimonium evenerit, vel evidenter apparuerit in aliqua personarum ipsarum. Ceterum hi duo contractus eodem quidem tempore facti, non ita tamen, ut alter dependeret ab altero.

dein Joannem
filium comitis
Nivernensis;
lis de comi-
tatu Clari-
montis Regi
adjudicata:

833 Deinde mense Junio filium Joannem Tristanni, Damiatæ natum, desponsavit Yolande filia Eudonis comitis Nivernensis, sicuti scribit Chesnus in Historia genealogica ducum Burgundiæ pag. 88. Mense autem Septembri in curia suam judicari voluit litem, quæ ei erat cum fratribus circa comitatum Clari-montis. Etenim cum dictus comitatus ante datus fuisset Philippo Bononiæ comiti, fratri Ludovici VIII, eoque mortuo, cum accepisset Joanna ipsas fi-

lia, quæ sine liberis erat defuncta, sublata posteritate Philippi, ad Regem redire comitatus debebat, itaque Rex ipse judicabat; at fratres ejus contendebant partem sibi deberi. Re autem examinata per proceres, comitatus lotus Regi fuit adjudicatus, ut habet Judicium factum... in parlamento Nativitatis beate Mariæ Virginis anno Domini MCLVIII, quod invenies apud Martenium tom. 1 Collect. amp. col. 1345. Mense vero Octobri, Dionysiopolim profectus, remisit abbati S. Dionysii jus gisti in villam quandam, quod sibi debitum existimaverat, per litteras apud Doubletiam editas pag. 990.

834 Tandem sub finem hujus anni componenda fuerunt lites aliquæ in suprema Regis curia, quæ consedit mense Novembri circa festum S. Martini. Conquerebantur, ait Chazius pag. 310, episcopi Normanniæ de ministris Regis, cumque Rex deprehenderet aliquibus in rebus non immerito conquestos esse, iis, quod cupiebant, permisit: in aliis vero ministros suos defendit. Interpellatum a Rege hæc de causa fuisse Pontificem, colligo ex Raynaldo ad hunc annum num. 24, ubi ait minus controversie sopiendæ archiepiscopo Rotomagensi a Pontifice fuisse demandatum, subdens hæc verba: Exploratum sane atque illustre est, Alexandrum Rege flagitante eam concordiam coire jussisse. Unus porro ex articulis controversis erat, quod episcopi contenderent cruciatorum causas quaslibet ad forum spectare ecclesiasticum, idque negarent ministri Regis. Consultus hac de re Alexander ab archiepiscopo Rotomagensi, sic respondit: Nos itaque consultationi tuæ taliter respondemus, quod dictos cruce-signatos a jurisdictione dominorum ipsorum indulgentia prædicta non eximit, nisi forte consuetudo legitime præscripta defendat eosdem, ut alias privilegio seu indulgentia speciali, vel jure alio sint muniti. Ita Alexander IV Idus Augusti hujus anni, apud Chesnium pag. 862; ita ut tempora non recte dividat Chazius pag. 311, dum vult archiepiscopum ad Pontificem recurrisse, postquam ita judicatum fuerat mense Novembri in curia Regia. Circa feneratorum etiam erat controversia, quam ita compositam refert Chazius pag. 310, ut ministri Regis inquirerent, an usura foret commissa; episcopis vero traderentur defunctorum feneratorum bona ad restitutionem coram præfectis Regis faciendam.

835 Ad gesta hujus anni accedere quoque videtur fundatio Servorum beate Mariæ Matris Christi, qui a colore palliorum Albi-Mantelli vulgo dicebantur. Alii hi erant a Serritis in Etruria instituti, orbique notis: etenim Massiliae coherant circa medium seculi XII. et, mandante Alexandro IV anno 1257, regulam S. Augustini acceperunt a Benedicto episcopo Massiliensi, ut ipse testatur in litteris suis, pridie Nonas Januarii, anno 1257 stylo veteri, id est, 1258, datis; quæ annua deinde rata habuit Clemens IV per litteras suas, anno 1266 scriptas, quibus præcedentes inclusas reperies apud Miræum in Originibus monasticis pag. 45 et seqq. Hæc prius relatæ subjungit Gerardus du Bois in Historia ecclesie Parisiensis pag. 443: Non multo post Servi beate Mariæ Lintetiam venerunt, et in regia urbe posuerunt domicilium. Scilicet, ut Huius tradit, quamdam domum paraverunt veteribus urbis muris intrinsecus inhaerentem intra fines Templariorum; et anno MCCI.VIII magister Templi in Francia Al-

lites quædam
inter Regis
ministros et
episcopos
Normanniæ
compositæ

E

fundatio Ser-
vorum beate
Mariæ.
Blanc-Manteaux

maricus

A maricus de Rupe, scriptis litteris, fecit illis potestatem, si tamen episcopus Parisiensis assentiretur, habendi cœmeterii, extruendæ ædificiæ, et domus ordinandæ ad formam religiøsæ familiæ. Consensum Reginaldi episcopi obtinuerunt tantummodo anno MCCCXIII. Hæc domus fuit Servorum beatæ Mariæ. In his quidem verbum nullum de S. Ludovico: attamen auctor vitæ anonymus, ubi fundationes enumerat, inter eas recenset monasterium Servorum beatæ Mariæ, quos Gallorum more vocat Blancs-Manteaux. Et sane vix dubium mihi videtur, quin liberalitate sancti Regis Parisiis sedem fuerint, cum eo venisse dicantur eodem, quo confirmati fuerant, anno. Ceterum cum hi religiosi inter eos essent, qui anno 1274 in concilio Lugdunensi II can. XXIII jussi sunt nullos deinceps ad Ordinem suum recipere, paulatim aboliti sunt, et in locum eorum successere anno 1297 Eremitæ S. Gailiehi; quibus demum anno 1618 substituti sunt Benedictini, qui locum hodieum possident.

ret, si salvis conductis concederetur; at, eo ^{ACCORTI} ^{J. S.} negato, comparere detrectaret; absens a Parisibus condemnatus est ad mortem, jureque ad omnia, quæ possidebat in Gallia, exutus, quemadmodum fusius exponitur apud Parisium pag. 196 et seqq., ubi non paucas rationes invenies, quibus hanc sententiam ut iniquam oppugnant alii; alii ut justam defendunt. Interea Philippus Augustus, armata manu ditionem Joannis ingressus, Normanniam, aliasque provincias non paucas Anglis eripuit; quas injuria ablatas querebantur Angli, jure acquisitas et memorati judicii contendebant Galli. Armis eas recipere iteratis vicibus conati erant Angli, dum junior erat Ludovicus; verum adeo non receperant, ut plures etiam amiserint. Rationibus apud sanctum Regem institerant frequenter; at Galli proceres tantopere sibi persuadebant juste illas possideri provincias, ut Regi certatim suaderent, ne quid ex iis restitueret. Urgentibus tamen Anglis, Sanctus non modo proceres regni, sed et Normanniæ episcopus ea de re consulendos censuit, ut vidimus num. 554: at eum illi quoque responderent potiora Regis jura videri, res usque ad hæc tempora eodem manserat loco.

B § LXVI. Anno 1249 Pax cum Henrico Angliæ rege, ejusque fratre Richardo Romanorum rege facta: varia regni negotia: fundatio Cartusianorum prope Parisios: insigne justæ severitatis exemplum.

838 Tandem anno 1258, dissuadentibus frustra ^{finem cupiens} ^{Ludovicus, pacem inire conatur,} proceribus Gallis, qui, teste Joinvillio num. 244, toto pectore incumbabant, ne quæ provinciæ Anglis restituerentur, serio de concordia firmanda agere cepit Ludovicus, quemadmodum refert Matthæus Parisius ad eundem annum pag. 657 his verbis: Rex Franciæ piissimus procurat studiose ac diligenter, qualiter pax firma inter duo regna Francorum scilicet et Anglorum, firmari valeat sempiterna. Ait enim: Summo opere procurandum est, ut inter illos meos et filios regis Anglorum, qui consobrini sunt, et Deo dispensante regnaturi, pax firmetur durativa. Et ne amplius, procurante humani generis inimico, sese regna corrodant, homines sese ad invicem deprædentur et occidant, ac in infernum detrudantur. Fecit igitur colligi maximam pecuniam, ut hanc rem in mente feliciter præconceptam, ad effectum valeat perducere desideratum, promittens Francis suis magna ex illa collatione commoda pervenire, nec moleste ferent breve gravamen, ex quo in posterum utilitatem habere potuerunt diturnam. Copta igitur ^F negotiatione, Henricus Angliæ rex VIII Maii anni 1258 legatis suis potestatem fecit pacem incendi, ut habemus apud Tilletium in Collectione tractatum pag. 182: eandem potestatem ibidem legatis suis XXIV ejusdem mensis concessit Richardus Romanorum rex.

A ^{Indurum cum Anglis belli,} Annus, quem auspicamur, 1259 celebrem reddidit S. Ludovicus sublato Gallos inter et Anglos dissidio per pacem diu desideratam. Causam belli tam diuturnam, quod non nisi induciis iteratis fuerat intermissum, attingimus num. 86, jurabit tamen eam hic paullo magis elucidare. Mortuo Richardo primo Angliæ rege, regnum ejus sibi vindicavit frater ejus Joannes, quamvis Arturus, Britannia minoris comes, illud sibi deberi contenderet, quod filius esset Gaufridi, alterius Richardi fratris, Joanne natu majoris: hinc ille fœdus inivit cum ^C Philippo Augusto Galliæ rege contra patrum suum Joannem, sed captus ab eo fuit in bello, atque, ut fama ferebat, occisus. Audi hæc de re Matthæum Parisium ad annum 1202 pag. 145, ubi, postquam narraverat Arturum jam captivum libera voce regnum a Joanne repetiisse, sic subjungit: Audiens autem hæc rex Joannes, perturbatus est valde, præcepitque ut Arthurus apud Rothomagnum mitteretur, et ibi in arce nova retrusus, sub arctiori custodia servaretur. Sed non multo post idem Arthurus subito evanuit, modo fere omnibus ignorato, utinam non ut fama refert invida. Quam famam post pauca his verbis exponit: Increbuit opinio per totum regnum Francorum de morte Arthuri, et per omnes regiones transmarinas; adeo quidem ut rex Joannes suspectus haberetur ab omnibus, quod illum manu propria peremisset.

837 Cum autem rex Angliæ ratione Normanniæ, aliarumque provinciarum, quas possidebat in Gallia, vassallus esset regis Galliæ, apud eum accusatus fuit. Citatur itaque a Philippo Augusto ad judicium procerum, quos Pares vocant; cunque Joannes venturum se dice-

839 Deinde conceptis pacis articulis, eos ^{quam post multos tractatus paciscitur} approbarunt legati Richardi, pro eoque cesserunt jure, quod habere poterat in ditiones Ludovico relinquendas, per litteras VIII Julii datas Parisiis, quas item notat Tilletius, et totas, una cum confirmatione Richardi postea secuta, recitat Martenius tom. I Anecdotorum col. 1105 et seqq. Rebus sic stantibus, dum omnia brevi finienda et confirmanda videbantur, mora aliunde concordia injecta est. Audi Matthæum Parisium ad annum 1259 pag. 664: Pax autem, inquit, prælocuta inter reges Franciæ et Angliæ, mediantibus nuntiis solemnibus magnis et multis, . . . cum in promptu fuisse crederetur, impedimentum cepit inopioatum. Comitissa enim Legriæ * snam partem de Normannia, quam ^{* i. e. Leicestria} rex Angliæ debuit juxta pactum eorum Regi Franciæ

AUCTORE
J. S.

Franciæ resignare, nequaquam quietam concessit... Et sic vacui, infecto negotio, cachinnantibus Franciis, redierunt. Attamen post iteratas negotiationes, itusque et reditus legatorum, sublatus est deinde hoc impedimentum, dictaque Leicestriæ comitissa, quæ soror erat Henrici, juri suo renuntiavit, ac pacem simul cum conjugæ suo Simone Montfortio ratam habuit, ubi illa ab Henrico Angliæ rege erat confirmata mense Octobri anni 1259: quorum instrumenta notata invenies apud laudatum Tilletium pag. 183. uti et Eduardi et Edmundi filiorum Henrici, qui jam mense Julio consensum præburrant.

conditiombus
compendio
hic datis,

840 Contractum pacis, mense Octobri Londini scriptum, edidit Leibnitius in Codice juris gentium a pag. 22, ex quo lector curiosus intellet, multo plura sibi retinuisse S. Ludovicum, quam Anglis reddidisse. Compendio rem accipe ex Guillelmo Nangio, qui pag. 370 ea de re sic scribit: Henricus rex Angliæ de expressa voluntate fratris sui Richardi regis Alemanniæ, et principum ac prælatorum Angliæ consilio, qui-tavit in perpetuum regibus Franciæ quidquid juris requirebat in ducatu Normanniæ, et comitatibus Andegaviæ, Cenomaniæ, Pictaviæ, Turoniæ, ac eorum feodis. Rex vero Franciæ dedit ei magnam summam pecuniæ, cum quadam terra, quæ Petragoricum * nominatur, versus partes Gasconiæ situata, tali conditione, quod cum terra illa totam Gasconiæ de cetero a regibus Franciæ teneret in feodum, et inde homagium faciens in numero baronum Franciæ adscriberetur, et tamquam dux Aquitaniæ esset de cetero nunc de Paribus Franciæ appellatus. Quod homagium, præsentibus prælatis, principibus totius regni quam plurimis, fecit Henricus rex cum juramento pro Burdegala, Baiona, et terra Gasconiæ, ac pro ceteris, quæ in Lemovicensi, Petragoricensi, Agenensi, ac Xantonensi episcopatibus ex dono Regis Franciæ possidebat. Homagium autem illud apud Tilletium pag. 482 factum notatur die Jovis post festum S. Andreae.

* le Perigord

quæ regno
fuerunt uti-
les.

841 Ceterum quanta industria prudentiaque hanc pacem conciliaverit Rex sanctus, ex data relatione elucescit, quanta item regni sui utilitate aliquid Anglis concesserit, ut tot provinciarum pacificam sibi suisque posteris haberet possessionem, ostendit fuse, eruditeque Chazius pag. 295, adeo ut contemnendi potius mihi videantur quam ulterius refutandi, qui hac liberalitate eum regno obfuisse dixerunt: meritoque affirmet laudatus Chazius pag. 297 sapientiam illam, quam omnes historici Ludovico attribuant, æque ac conscientie puritatem, ei persuasisse contra consilium omnium procerum, quorum oculos utilitas aliqua apparens perstrinxerat, ut veram utilitatem umbratili præferret, sibi asserendo quod retinebat, pacemque familiæ, ac regno suo conciliando. Quo autem modo Henricum exceperit, quidque præterea cum eo egerit, dicemus, postquam cetera hujus anni gesta retulerimus, quo varia variis pro more suo contulit beneficia.

Monachis va-
ria concedit
privilegia;

842 Mense Januario monachos S. Dionysii liberos reddidit in perpetuum ab omnibus rectigalibus, tributisque quibuscumque, solvendis de rebus ad usum ipsorum necessariis: diploma de hac immunitate datum Meloduni recitat Doubletius pag. 908. Addit Michael Felibien in Historia ejusdem abbatie pag. 243 eodem anno

jus gisti remisisse pro abbatia ipsa, sicuti illud jam ante remiserat pro quibusdam illius villis, de quo plura habet Vita secunda num. 49 et 50, ubi invenies privilegia hæc olim concessa, sed ohliterata tempore, pietate Ludovici restaurata fuisse. Mense Februario publicæ eum quieti consuluisse ut Chazius pag. 311, muletotis cum abbate S. Evverti civibus aliquot Anrelianensibus ob conventicula, nescio quæ, concordiam perturbare nata. Deinde post modica quadam itinera, in quibus liberalitatem suam nunquam desiderari patiebatur, abbati Gemmeticensi eoriam prædia concessit; aut, si mavis, vendidit, sed parte pretii ipsis condonata, ut invenies in ejus litteris hæc de re datis Fonte-Blaudi mense Aprilis, apud Martenium tom. 1 Collect. oup. col. 1348.

843 Hinc profectus est Bononiam ob mortem Mathildis comitissæ, ut habet Matthæus Westmonasteriensis ad hunc annum pag. 366, sed perperam addit, eo perrenisse, ut illos comitatus vacantes, sive litigiosos, videlicet Bononiæ, Flandriæ, et Henhoniæ, in suam reciperet potestatem. Nec enim hæc provinciæ ad Regem spectabunt, nec Flandria aut Hannonia ad Mathildem pertinuerat. Attamen comitatum Domni-Mortani * aliquo tempore servavit, ut eum heredi legitimo redderet, postquam, re examinatum, is esset inventus, ut recte observat Chazius pag. 328. Qui probabiliter admodum conjectura adjungit, eo Regem esse profectum, ut heredum, qui plurimi erant, jura curet exornanda, sunque singulis servanda. Mense autem Maio ratum habuit judicium prolatum de controversia, quæ erat inter Hugonem Marchiam comitem et Petrum Bandrandi, uti intelleges ex litteris ejus hæc de re datis apud S. Germanum in Laya tom. 3 Spicilegii pag. 635.

hereditatem
comitatus Bo-
noniæ re-
curat dante-
dam;

E

* Dammaria

844 Mense item Maio Melodunum reverens, datis ibidem fundationis litteris, sanctissimum Cartusianorum Ordinem, qui severiore vicendi disciplina dudum florebat, nec tamen etiam tum Parisiis sedem fixerat, regiæ urbi vicinum fecit. Litteras hæc recitat du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis pag. 435, ex quibus aliqua huc transfero: Noverint, inquit, universi præsentis et futuri, quod ad nostram accedentes præsentiam fratres Ordinis Cartusienis nobis humiliter supplicarunt, ut prope civitatem nostram Parisiensem, in qua fluit aquæ largissimæ salutaris doctrinæ, adeo quod luminis impetus civitatem ipsam lætificans et inundans, universalem irrigat ecclesiam, pio divini nominis amore vellentus eidem Ordini de loco aliquo competenti liberalitate regia providere, petentes humiliter et instanter, ut locum nostrum ac domum de Valle-viridi prope civitatem prædictam, muris excelsis et quovis modo circumcinctum, pietatis intuitu dignaremur sibi concedere; ut in ipso et per ipsum totus Ordo revivisceret, et floreret; sicque domus ipsa secus salutarium aquarum plantata decursus, fructum in tempore suo datura gratissimum, totum Cartusianum Ordinem fecundaret. Nos autem fratres ipsos, et eorum Ordinem Deo gratum specialis dilectionis et favoris gratia prosequentes, piis supplicationibus annuimus eorum; et locum prædictum ac domum de Valle-viridi, sicut eam tenebamus, fratribus ipsis, ibidem summo Regi perpetuo servituris, in puram et perpetuam eleemosynam concedimus, et donamus; locum ipsum, personas, et bona quæcumque ad ipsum

fundat Car-
tianos prop
Parisiis.

F

A ipsam pertinentia, in nostra regia protectione suscipientes, et volentes ab omni injusta molestatione manere quieta. *Addit deinde alia ad fratrum sustentationem, quæ videri possunt apud auctorem laudatum, qui et circa locum quædam observat, et Cartusianos eo migrasse scribit ab anno 1257, quomodo litteræ foundationis hoc tantum anno sint datæ.*

845 Mense Junio Comitia Parisiis Regem habuisse, auctor est Chazius pag. 312, ubi et gemina lege coercita rursus Judiciorum perfidia, et pactum sponsalium inter Robertum Artesiam comitem ac Amiriam de Courtenay coram Rege initum, de quo litteras ejus vide in Miscellaneis Labbei pag. 667. Eodem item mense occidisse suspicor egregium regni severitatis exemplum in negotio Engelrami Cociacensis * domini, quem vir omnium procerum iterata preces mortis supplicio potuerunt eripere. Certe illud hoc anno evenisse, auctor est Westmonasteriensis pag. 368. neque ab antiqui auctores tempus notant. Rem præ ceteris exactius narrat Vita secunda num. 142 et seqq.: jurabit tamen quædam ad confirmationem et elucidationem adjungere. Engelramus hic, ut notat Chazius pag. 313, filius erat illius Engelrami Cociacensis, cui Galli aliquot proceres regnum destinasse dicuntur initio imperii Ludovici: occisoque fratre ejus natu majore in prælio prope Massoram. heres in ditionem paternam successerat. Altera ejus soror nupta erat Alexandro Scotiæ regi, teste Alberico in Chronico ad annum 1239: altera thimensi comiti; ex quibus viri nobilitatem, qui Regem ac plerosque regni principes habebat consanguineos, satis probatam existimo.

846 Factum vero ita describit Nangius pag. 364: Erant tunc temporis in abbacia Sancti Nicolai de Bosco (tribus leucis, ait Chazius, Cociaco distita) tres pueri nobiles de Flandria, qui ibidem missi fuerant propter idioma Gallicum addiscendum, quos jocantes et spatiantes per nemora dicte ecclesiæ, arcibus et sagittis euniculos sagittando, dum sequerentur prædam suam in nemoribus domini de Couciaco jam dicti, forestarii * ipsius domini, eos ita reperientes, ceperunt. Quibus captis, et in prisonem ductis, retulerunt domino suo forestarii, quod fecerant. Quo audito, ipse continuo, utpote crudelis et immisericors, ante causæ et ætatis ac generis ipsorum cognitionem, suspendere eos fecit. Quod intelligens abbas Sancti Nicolai, in cujus erant custodia deputati, et dominus Gilo

* Brunus constabularius Franciæ, a cujus genere dicebant puerorum alterum derivari, instantissime Regi querimoniam detulerunt: et idecirco dominus Rex dominum de Couciaco fecit ad curiam evocari super tali crimine responsurum. Qui in Regis præsentia constitutus, dixit se de responsione cogi non debere, volens et petens per Pares Franciæ, si posset, secundum consuetudinem baroniæ judicari. Sed contra eum probatum extitit per curiæ retroacta, quod terram in baronia non tenebat, quia terra de Bovis * et de Goræyo *, quæ a terra de Couciaco per fraternitatis partitionem decisa fuerat, illud dominium baroniæ importabat.

847 Tali igitur altercatione negotio dependente, Rex dominum de Couciaco non per Pares nec milites, sed per clientes amicos fecit capi, et in domo sua Parisius, quæ Lupera dicitur, custodia reservari, diem sibi constituens, ad quam omnes regni proceres convenirent. Pro-

ceribus vero postmodum Parisius congregatis, dominoque de Couciaco in medio constituto, Rex eum super casu prædicto respondere compulit. Tunc ille per Regis voluntatem omnes barones ibi consistentes sui generis vel parentelæ ad suum consilium convocavit, tautaque fuit ibi sui generis nobilitas, quod Rex quasi solus præter paucos consilii sui remaneret. Ipse Rex etiam non erat expers affinitatis illius parentelæ. Porro, consilio cum proceribus consanguineis habito, purgare se duello voluit, institeruntque vehementer proceres, ut Rex id permetteret: quin et crimen negavit. Verum Ludovicus, cui purgatio per duellum omnino non probabatur, respondit duellum locum saltem non habere in causis miserabilium personarum; urgentemque ulterius Britanniæ comitem acri oratione refutavit. Neque magis audiret regem Nararæ generum suum cum dicto Britannicæ comite, Flandriæ comitissa, aliisque multis, petentem, ut Engelramus sibi redderetur, tanquam non convictus; sed eorum preces non sine indignatione rejecit; redactusque ejus imperio in carcerem fuit Engelramus.

848 Erat autem, inquit Nangius, Regis intentio justum iudicium judicare inflexibiliter, ut ad pœnam talionis dictus dominus puniretur, et morte consimili damnaretur. Verumtamen, quia omnes intercedebant, et, ut habet Vita secunda, rens se inquisitioni non subjecerat, adeo ut non omnino constaret, an sic contra eum procedi deberet, vitam omnium precibus concessit Sanctus. Audi Nangium: Vix tamen ad ultimum precibus et interventu procerum sic fuit ordinatum, quod decem millibus librarum vel circiter vitam suam redimeret (duodecim millia habet Vita secunda) et duas (imo tres in dicta Vita) capellanas constitueret pro animabus puerorum ad perpetualiter celebrandum. Adjungit auctor Vitæ secundæ mulctatum fuisse silva, in qua capti erant memorati adolescentes, ereptumque ei jus morte aut carcere puniendi quoscumque in silvis aut virariis delinquentes: insuper in vita MS. auctoris anonymi invenio condemnatum fuisse ad militandum cum aliquot equitibus in Terra sancta per triennium, quam pœnam ab eo postea duodecim millibus librarum redemptam testatur Chazius pag. 323.

849 Ex quo facile conciliantur Nangius cum Vita secunda, cum alioquin sibi viderentur contrahere circa usum pecuniæ, quam sine mora persolvi voluit Ludovicus: nam in Vita secunda pecunia dicitur in Syriam missa ad subsidium Christianorum, quod intelligendum de pecunia, qua Engelramus militiam suam transmarinam redemit. Nangius vero intelligendus de pecunia mulctæ nomine exacta, quam piis operibus impensam scribit, hisce usis verbis: Nec ille verus Cultor justitiæ illam pecuniam suis thesauris addidit, sed in pietatis operibus totum distribuit; quia domum Dei de Pontisara reditibus augmentatis de illa pecunia fabricari fecit, scholas et dormitorium Jacobitarum * Parisius, et ecclesiam Fratrum Minorum a fundamentis in integrum consummavit. Magnumque fuit aliis regibus exemplum justitiæ; quod vir tantus tamque spectabilibus ortus natalibus, quasi a pauperibus facinore accusatus, inter suos tam nobiles vix vitæ remedium in facie Cultoris justitiæ potuit invenire. Ad quæ prudenter notatur Chazius pag. 322, auctoritatem regum tertie stirpis longe iis seculis minorem fuisse, quam fuerat

ACTORE
J. S.

F
uc omnium
precibus mor-
ti vitæ ereptum,
gravi r mul-
ctat;

F
pecunia ejus
in pia opera
expensa,

* id est Præ-
dicatorum.

gemina fert
legem contra
Judæos. En-
gelramum do-
minum Coci-
acensem.

* Coucy

quod tres ad-
olescentes sine
forma judici
jussisset sus-
pendi

* i. e. silvæ
custodes

* i. e. Andinis

* Bovis
* Gourmay

carceri tradit,
frustra inter-
cedentibus
regni proce-
ribus;

AUCTORIS
J. S.

fuert, dum reges secundæ stirpis imperabant; at virtutem solam Ludovico tribuisse, quod temporis consuetudo alioquin negabat, adeo ut reus præcipua ditionis suæ jura amiserit, et fere quingenta librarum millia hodiernæ monetæ persolvere debuerit ob crimen, de quo, ait, vix mentio facta fuisset sub alio quocumque rege ejusdem temporis.

§ LXVII. Auctoritas Sancti apud subditos, aliosque : fundatio domus et templi Ordinis SS. Trinitatis una cum valetudinario Fontis-Bliandi, aliaque beneficia eidem Ordini præstata : donationes aliæ : pietas in translatione S. Aniani : fundationes piæ quam plurimæ.

B

Auctoritas
Sancti virtutibus parta

Quanta esset hoc tempore S. Ludovici apud omnes auctoritas virtutibus parta, Guilielmus Nangius, qui eodem vivebat tempore, post factum jamjam relatam, sic declarat: Igitur post hoc factum videntes et intelligentes barones ac milites tam majores quam minores, sapientiam Dei in illo esse ad faciendum judicium et justitiam in subditis, timuerunt Regem, et de dio in diem amplius venerabantur, scientes eum virum sanctum et justum. Unde post sua primordia juventutis non fuit, qui auderet attentare aliquid contra ipsam; aut si fuit rebellis aliquis, cito eius humiliabatur imperio. Et sicut legitur de rege pacifico Salomone, quod habnerit pacem indignaque per circuitum regni sui; sic et ipse Rex Christianissimus Ludovicus ex tunc habere meruit, Domino largiente, quam post mortem ipsius Philippo eius filio in regno succedenti, quandiu regnavit, per merita sancti Regis Dominum credimus concessisse. Sane si quos etiam hostes aut æmulos latentes habebat, eos sagaciter et charitative attrahebat ad pacem et benevolentiam suis curialitatibus et auxiliis opportunis. Et quia placebant Domino viæ ejus, inimicos ipsius, si quos habere contigit, convertebat ad pacem. Sic autem erga omnes tam subditos quam extraneos ac remotos fideliter, misericorditer, et clementer, ac sapienter se gerebat, quod ab omnibus merebatur honorari pariter et amari. Nam, sicut scriptum est, Misericordia et veritas custodiunt regem, et firmatur clementia thronus eius, ita thronus regni Franciæ temporibus suis sicut sol in conspectu omnium renitebat respectu ceterorum. Et sicut sol suos ubique diffundit radios; sic ab ipso diffundeantur ubique beneficia, seu luminosa charitatis et caloris exempla. Hactenus Nungius; ad gesta Sancti revertamur.

fundat valetudinarium cum domo Ordinis SS. Trinitatis,

851 Mense Julio Fontem-Bliandi profectus, valetudinarium ibi fundavit, cujus curam commisit Fratribus Ordinis SS. Trinitatis : de qua fundatione breviter meminit Vita secunda num. 48. Capellania ibi erat anno 1169 fundata a Ludovico VII, domoque capellani et redditibus instructa, quam consentientibus archiepiscopo Senonensi ac loci parochio, resignanteque libere

capellano, dictis Fratribus donavit cum omnibus redditibus ac capellani domo. Ad edificandum, inquit in litteris, et fundandum in eadem domo et propriis * et circa basilicam in honore sanctæ et individue Trinitatis, et hospitale pauperum infirmorum, qui de circumjacentibus locis desertis et aridis confluant, et trahantur ad illud, ut in ipsis Christus Dominus tamquam in membris propriis foveatur, ac officinas fratribus ibidem et juxta sui Ordinis instituta Deo debita servitutis obsequia soluturis accommodas, et familiæ eorundem. In eadem autem domo morari tenebantur in perpetuum septem fratres clerici Ordinis antedicti, quorum esse debent quinque sacerdotes ad minus, et ex quinque ipsis sacerdotibus, unus vel duo in capella (domus regie ibidem)... duas Missas, vel unam ad minus tenebantur diebus singulis celebrare. Tenentur etiam dirti fratres celebrare pro nobis quandiu vixerimus,... diebus singulis unam Missam de Spiritu sancto, vel de beata Virgine, et post decessum nostrum in perpetuum diebus singulis Missam, quæ pro defunctis fidelibus celebratur, exceptis paucis diebus solemnibus, in quibus celebrare non consuevit Ecclesia pro defunctis. Insuper anniversaria ista, videlicet inclytæ recordationis regis Ludovici genitoris nostri, reginæ Blanchæ genitricis nostræ, R. * comitis Atrebatensis fratris nostri, et nostrum et ipsius obitum celebrare solemniter tenebuntur. Tum assignatis redditibus, quos fratribus concedit, quosque in ipsis litteris apud Samaritanos tom. 1 Galliæ Christianæ pag. 640 curiosus lector inveniet, consueto more concludit : Actum apud Fontem-Bliandi anno Dominicæ Incarnationis mclxix, mense Julio etc.

852 Quamvis non exiguos redditus assignasset monasterio et valetudinario predicto S. Ludovicus; attamen anno sequenti adeo eos auxit, ut nova videri possit fundatio. Ejus hæc de re diploma habemus apud Martenium tom. 1 Collectionis amplissimæ col. 1349, ex quo causam augendi redditus accipe; Cum ad honorem, inquit, bonorum omnium Largitoris nuper apud Fontem-Bliandi domum quandam Ordinis SS. Trinitatis et captivorum cum basilica constructa ibidem in honore sanctæ et individue Trinitatis, ac hospitale pauperum infirmorum fundavissimus ad usum fratrum et pauperum eorundem, ac utrisque servientium, certis sibi redditibus assignatis... Accedentes postmodum ad nos dilecti in Christo minister et quidam de fratribus dicti loci, nobis humiliter supplicarunt, ut cum ad sustentationem septem fratrum, quos ibidem institimus summo Regi perpetuo servituros, et pauperum infirmorum, qui de vicinis locis aridis et desertis ad illud confluant hospitale, ac familiæ necessarie tam fratribus quam pauperibus antedictis assignati redditus minime commode posse sullicere viderentur, cum aridi loci sterilitas plurimum sibi incommoditatis afferret, et multorum etiam jam caritas refrigescat, hujusmodi defectibus eorundem opem remedii salutaris apponere liberalitate regia dignaremur. Nos autem volentes eorundem fratrum ac pauperum necessitates grato relevare subsidio, et ut præsertim pauperum ac egenorum inopiæ de nostra fiat abundantia supplementum, pro illius Largitoris amore, de cujus manu cuncta recepimus... damus etc. Actum apud Meledunum anno Dominicæ Incarnationis mclxx mense Decembri. Reditus videri possunt in assignato diplomate.

A 853 Templum item cura S. Ludovici, eodem anno 1260 ad finem vergente, dedicatum est; indulgentiarum ab Alexandro Pontifice illud frequentantibus in die dedicationis totoque octiduo sequente ad preces illius concessæ, ut pluribus narratum iurens apud Bonaventuram Baro in *Annalibus Ordinis SS. Trinitatis ad dictum annum num. 6.* ubi diploma recitatur Pontificium. Ceterum ejusdem Ordinis religiosi Parisiensibus, teste eodem auctore ad annum 1209 num. 4. S. Ludovicus. . . dono dedit censum, qui ei proveniebat ex septem vel octo domibus in platea Fœni. Præterea, ut habet ad annum 1270 num. 8. conventui eorum Parisiensi dono dedit segmentum veræ crucis Domini, et unius spinæ ex ipsius corona. Qui et ad annum 1259 num. 3 hæc de pietate sancti Regis adjungit: Quo loco libet admirari Regis vere Christianissimi non modo profusam liberalitatem, sed adhuc etiam pietatem, cum ipse ad eundem conventum (*Fontis-Blandi*) solitus sit sæpius divertere et spiritualia exercitia absolvere frequentando cum PP. chorum. Interim autem oblonga chlamyde utebatur ex bysso admodum insigni, adjecto pileo, quæ ambo adhuc hodie in eodem cænobio magna reverentia servantur. Similia factitasse Sanctum aliis locis in Actis infra narratur. Quibus hoc loco, quia certa destinantur temporis nota, commemoratis, ad ordinem rerum anno 1259 yestiarum regredior.

854 Mense Julio, quo superiorem fundationem factam diximus, ecclesiæ Aniciensis juru, quæ in dubium vocata erant, post examen de re institutum, per litteras suas Corboli datas asseruit et declaravit. retento sibi jure, quod regibus vacante sede competebat; relictoque ecclesiæ, quod alii perperam usurpare tentaverant. Litteras ejus habes in novissima editioe Gallie Christianæ inter instrumenta tom. 2 col. 231, ubi et litteræ deconi et capituli ecclesiæ Aniciensis, quibus gratias agunt Regi hunc in modum: Vestræ igitur regie Majestati referentes, quas scimus et possumus, gratiarum humillimas actiones, quia vestræ benevolentia placuit jus nostrum et ecclesiæ nostræ, per usurpationes diversas a quibusdam in ambiguo positum, declarare. Mense Augusto de jure gisti transegit cum episcopo Carnotensi, pretiumque inde acceptum impendit piis operibus, præsertim precibus fundendis pro anima fratris sui Roberti, aliorumque in Oriente defunctorum, ut auctor est Chazius pag. 312.

855 Deinde, tractatis mense Septembri regni negotiis in curia suprema, in festo S. Remigii Fratres Minores Sayienses in Normannia pio munusculo recreavit, adjectis litteris, ex quibus illud, æque ac pietatem Sancti, religiosus lector percipiet. Illæ autem sic habent apud Martenium tom. 4 *Collect. amp. col. 1348*: Ecclesiam vestram in honore sacrosanctæ coronæ Domini nostri Jesu Christi fundatam, venerando volentes eximio * decorare, unam de spinis sanctissimæ coronæ vobis in signum dilectionis transmittimus, specialiter caritatem vestram rogantes et requirentes attente, quatenus hujusmodi tam pretiosum sanctuarium, tam insigne, debito recipientes honore, illud etiam qua decet reverentia conservare curetis, specialem et perpetuam nostri in vestris orationibus et divinis obsequiis memoriam habituri. Similia munuscula sacra ad alios missa suis locis videbimus.

856 Eodem mense Octobri archiepiscopo Are-

latensi addidit annuos reditus, quo satisfaceret pacto cum illo inito. Ratio erat hæc: Belligranum et Argentum acceperat Simon Montfortius ab ecclesia Arelatensi in feudum cum obligatione solvendi censum annuum centum marcharum: cum vero hæc oppida deinde ad Ludovicum VIII pervenissent, ab eo coram Tolo-

latensi bello crepta; nec census solutus erat, nec homagium præstitum. Et sane ambiguum erat, an vel tunc deberetur, multoque magis hoc tempore post pacificam tot annorum possessionem. At Sanctus, qui aliena jura illata non minus cupiebat, quam cupidissimi quique sua, cum archiepiscopo composuit, censumque annuum centum librarum ei concessit, ut latius videre est in ejus, et archiepiscopi Arelatensis litteris, tom. 2 *Gallie Christianæ recensæ inter instrumenta col. 235.* Die autem ejusdem mensis XIX adijt cum duobus filiis consecrationi Radulphi Grosparmi episcopi Ebroicensis, quem admodum ex ceteri MS. leges apud Boleum in *Historia universitatis Parisiensis tom. 3 pag. 369.*

857 Ebroico Aureliam profectus cum filiis suis S. Ludovicus, insigne ibidem pro more suo præbuit pietatis juxta ac humilitatis exemplum in translatione S. Aniani, quam contigisse die XXVI Octobris hujus anni, probat Carolus Sausseyus in *Annalibus ecclesiæ Aurelianensis lib. XI, num. 51.* ubi et hæc ex Actis ecclesiæ S. Aniani Aurelianensis ad propositum nostrum addurit verba: Dominus Rex propriis humeris dictam thecam portavit, et cum fieret sermo in claustro, dominus Rex cum suis filiis auditor in terra sedit, et obtulit duo pallia, quæ vulgo vocantur baldeguina. Porro Baldekinnus pannus, quem palliis his designari existimo, est omnium ditissimus, cujus utpote stamen ex filiis auri, subtegmen ex serico tegitur, plumario opere intertextus, sic dictus quod Baldecco seu Babylone in Perside, in Occidentales provincias deferretur, ut legitur in *Cangii Glossario ad vocem Baldakinus.* Hæc Aureliæ eximius Sanctorum Cultor. Inde vero Parisios reversus, mense Novembri supremum convocavit senatum, in ejus consensu immunitatem Ecclesiæ contra præpotentis principis insolentiam egregie curavit vindicandam. Rem accipe.

858 Robertus de Monberon, episcopus Engolismensis, variis de causis ab Ecclesiæ communionem separaverat Hugonem Marchiæ et Engolismi comitem, nepotem ex filio et heredem illius Hugonis Marchiæ comitis, quem bellum anno 1242 cum Rege gessisse vidimus, ac dein Damiatæ occubuisse. Ille vero eo furoris et amentia prorupit, inquit Dionysius Samaritanus *Gallie Christianæ tom. 2 col. 1008*, ut episcopatus bona invaserit et diriperit, ac præselem cum universo clero a provincia et comitatu finibus, per suum senescallum ejecerit, ita ut illis igni et aqua interdiceretur. Hæc fusius relatu invenies in variis epistolis hæc de re scriptis a Roberto, aliisque episcopis tum ad S. Ludovicum, tum ad alios. Legi hæc possunt apud Martenium tom. 7 *Collect. amp. a col. 148.* Ultima tantum verba ex epistola Roberti Engolismensis, *Kalendis Septembris scripta huc transfero*: Placeat igitur pietati vestræ, clementissime princeps, hujus pestilentis nequitia audaciam refrenare, et in presenti casu taliter providere, ut amoris divini zelus, qui semper in pectore vestro viguit et valuit, ad laudem ipsius et bonitatis vestræ

AUCTORE
J. S.
annuos reditus concedit archiepiscopo Arelatensi ob jus aliquod dubium.

E
adest Aureliæ magna cum pietate translationem S. Aniani;

F
Hugonem comitem Engolismensem pro injuriis in episcopum et clerum

AUCTORE
J. S.

titulum non tepescat, sed igne sancti Spiritus inflammatus crescat, et fortius accendatur. Ita col. 166 Regem alloquitur post causam expositam, eodemque fere modo episcopi provincie Burdigalensis, quorum epistola, eodem die scripta, ibidem subjungitur. His litteris permotus Ludovicus, episcopum invitasse videtur, ut Lutetiam profectus, in curia sua accusaret comitem, quem ad causam dicendam evocavit: id enim tempore et rerum ordini optius congruit, quam quod habet Dionysius Sammarthanus loco assignato, evocatum a Rege comitem, postquam Robertus Lutetiam profectus apud Regem Ludovicum et senatam comitem accusavit: nam causam comitis in curia octava circa festum S. Martini, testatur Chaizius pag. 313, ubi et arbitros electos consentit Sammarthanus.

satisfacere
cogit:

859 Verum quidquid sit de hoc levioris momenti differentia, quid satisfactionis injunctum sit Hugoni comiti, audiamus ex laudato Dionysio Sammarthano: Quo, inquit, ad dicendam causam evocato, Regis decreto compromissum initur per arbitros, causae iudices nominantur.

B Lemovicensis et Cadarcensis episcopi, reque longo examine perpensa, arbitrorum iudicio comes jussus est celebri supplicationi, quae reducendis in urbem episcopo, ac clero universo, die festo indiceretur, adstare in sago, nudus caput et pedes. Eadem sententia decretum fuit, ut portae urbis, quibus ingressurus erat Robertus, in platea ante cathedralem ecclesiam concremarentur: demum crimina publice comes lateretur, et veniam a Roberto suppliciter peteret: quingentas etiam libras actoribus mulctae loco pensitaret, et insuper Engolismensi basilicae eos redditus assignaret, qui cereis tribus ante majus altare, dum sacra fierent, perpetuo accendendis sufficerent. Quod et executioni mandatum intelligitur ex registris eccles. cathedralis. Unde et Francorum reges, ad quos hereditario jure comitatus Engolismensis delatus est, tres istos cereos Engolismensibus canonicis hodieque persolvunt. Sententiam se vidisse testatur Corlaeus, in festo S. Clementis an. MCLIX inscriptam.

C fundat valetudinarium Pontisarense: aedificia varia construit Praedicatoribus,

860 Praeter fundationes pias jam memoratas hoc anno, aliae non paucae supersunt hoc loco commemorandae, quarum tempus non quidem tam manifeste instrumentis authenticis consignatum habemus; aliunde tamen utrumque eruitur. Valetudinarium Pontisarense hoc circiter tempore Regis liberalitate constructum inde colligimus, quod Nangius, num. 849 citatus, testatur partem pecuniae, a Domino Cociacensi pro mulcta exactae, huic aedificando fuisse impensam. Hoc autem valetudinarium magnis et sumptuosis aedificiis constructum ab eo, eideaque magnos redditus assignatos, auctor est Gaufridus in Vita num. 29: in Vita vero secunda num. 94 dicto valetudinario possessionem honorum dedisse dicitur, quorum census annuus quadringente libra, monetae istius temporis, qui census admodum erat insignis, et tantus fere, quantus haberi potuisset ex tota mulcta Cociacensi domino imposita. Unde notum lector existimet, nihil impensum a Ludovico huic et sequentibus duabus fundationibus praeter mulctam jam dictam; sed tribus illis aedificiis, quae tunc inchoata fuisse existimo, pecuniam illam mox applicitam, sumptusque reliquos Regis munificentia suppletos. Alterum opus, cui memorata mulcta impensa dicitur, est dormitorium Praedicatorum Parisiensium, cui scholas adjungit Nangius; atque

alia aedificia, auctor Vita secunda num. 94.

861 Tertium vero est templum fratrum Minorum Parisiensis, quod amplum fuisse ac magnificentum discimus ex Waddingo, in Annalibus Minorum ad annum 1234 num. 49 illud describente, ex quo pauca hic transfero: Habet porro longitudinis supra CCCXX pedes, latitudinis supra nonaginta. Chorum a navi pulpitu, ligneum quidem illud, sed maximum et perpulchrum, aliquot ligneis affabre factis columnis immixtum secernebat. . . . Chorum. . . . undique circumdabant viginti quinque sacella partim muris, partim lignis affabre factis inter se, et ab eodem choro distincta. In quolibet sacello erecta erat ara simulque abacus, tam elegantibus ac preciosis Christi, Deiparae, Apostolorum, Martyrum, aliorumque Sanctorum, in quorum memoriam dicata erant, figuris decoratus, ut et religionem simul et admirationem piis sectatoribus incuterent. Plura templi ornamenta ibidem legi poterunt: ad ea autem ordinanda non modo liberalitatem; sed industriam etiam Sancti concurrisse existimo. Testatur enim auctor Vita secunda num. 94, Ludovicum, dum pia curabat aedificia construi, opera per semetipsum inspiceret, multaque ordinare, et disponere consuevisse. Ceterum templum hoc, pro mole operis, tam cito absolvi non potuit; absolutum autem circa annum 1262 opinatur laudatus Waddingus, Quod, inquit, Urbanus IV anno sui Pontificatus 2 diploma dedit in Veteri urbe ipsum Regem Francorum laudat vehementer, quod in domo fratrum Minorum Parisiensium de novo, nec sine magnis sumptibus, ecclesiam construxerit, in ejus dedicatione indulgentias dari postularet. Concedit autem ad ejusdem Regis instantiam eis, qui ab ipso die consecrationis usque ad 4 menses eandem ecclesiam visitarent, 3 annos et totidem quadragenas.

862 Valetudinarium item Compendiense magnis sumptibus structum, paribusque ditatum censibus Gaufridus num. 29 testatur. Auctor Vita secunda num. 94 affirmat duodecim millia librarum Parisiensium operi impensa; ac praeter amplios redditus necessarium pauperibus atque aegrotis suppellectilem a Rege donatum. Hujus autem valetudinarium constructio ultra hunc annum differri non potest, licet aliquanto citius potuerit contingere. Nam laudatus Vita secunda auctor num. 107 refert, primum aegrotum, paucis holerico exceptum, manibus S. Ludovici, ejusque generi Theobaldi Navarre regis, eidem illatum esse: secundum vero manibus filiorum Regis, Ludovici et Philippi, sequentibus exemplum certarum proceribus aliis. Unde, cum Ludovicus regis filius initio anni sequentis, ut dicemus, mortem obierit, jam hoc anno valetudinarium fuit perfectum. Quod utinet ad erimum illud humilitatis, charitatisque exemplum, quod ad temporis ordinem investigandum erat hoc loco commemorandum, adire poterit lector pius vitam secundam; quam non sine stupore quodam hujusmodi charitatis exemplis undique conspersum reperiet.

863 Guilielmus Nangius in Chronico ad hanc annum ad propositum nostrum sic scribit: In episcopatu Parisiensi fundatum est coenobium Sororum Minorum juxta Sanctum Clodoaldum supra Secanam * a religiosa et illustri domina Jsa-bella virgine, sorore sancti Regis Francie Ludovici, ipso Rege eidem monasterio possessiones et redditus in sustentationem Sororum congruos assignante

A assignante. Eamdē fundationem memorat in gestis S. Ludovici pag. 368, ac soli Regi attribuit: verum constat etiam ex Joinvillio num. 250, impendio quidem Regis præcipue, nomine tamen B. Elisabethæ factam; quam et ad sumptus aliquid subministrasse, et curam fundationis præcipuam habuisse credimus. Adjuvit autem Rex sanctus sororem sibi dilectissimam non tantum in domo et ecclesia ædificandis et ditandis, sed insuper ad confirmationem impetrandam regulæ, a S. Bonaventura aliisque fratribus Minoribus novellæ congregationi conscriptæ. At, eum hæc pluribus dicenda sint in Actis R. Elisabethæ ad diem xxx hujus mensis, plura de hac fundatione hic non disputo: tantum observo cum Chaizio pag. 376, primum lapidem per Ludovicum fuisse positum, secundum vero per reginam ejus conjugem; Regique moniales istas semper charas fuisse, adeo ut ab initio eas piis verbis ad vitam perfecte traducendam hortatus sit, et deinceps frequenter tum verbo tum exemplo ad perfectæ vite amorem animaverit.

B 864 Ad tot fundationes hujus temporis lubet aliquam adjungere, de cujus tempore non constat defectu monumentorum. Illustrissimus Huetius Abrincensis episcopus in Originibus Cadomensibus, sine auctoris nomine secundo impressis anno 1706, cap. 16 num. 22 ex opinione communi Cadomensium refert, monasterium fratrum Prædicatorum a S. Ludovico fuisse fundatum; additque tempus fundati monasterii ignorari, combustis Calvinistarum furore fundationis instrumentis. Attamen si opinio Cadomensium, quæ Guilielmum Acarim, defunctum anno 1246, ut asserit laudatus auctor, Regis in hac fundatione procuratorem facit, satis solido niteretur fundamento, necesse esset affirmare, monasterium a Rege fundatum dudum ante hæc tempora. At fatetur eruditissimus auctor, opinionem illam incerto nisi fundamento: quapropter tempus incertum relinquo; fundationem vero ipsam confirmo ex Vita secunda num. 48, ubi hæc leguntur: Rursum fundari curavit ac construi... domum Fratrum Prædicatorum Cadomi *. Laudatus auctor cap. 16 num. 10 ait, quorundam etiam opinionem esse, valetudinarium Cadomense S. Ludovici liberalitati attribuendum, in quorum sententiam propendet allatis aliquot conjecturis, atque inter alia refert duas molas dicto valetudinario a Sancto donatas anno 1255: verum nec hujusmodi sunt allatæ ab eo rationes, ut consensum extorquere debeant; neque ad manum est, quo illam opinionem certo probatam reddam. Ad alia itaque progredior.

§ LXVIII. Gesta cum Henrico Angliæ rege: mors immatura filii Ludovici: concordia in universitatem Parisiensem reducta.

Narravimus § LXVI pacem Ludovicum inter et Henricum Angliæ regem conclusam; hujus autem occasione Henrico trajiciendum erat in Galliam ad homagium Ludovico præstandum. Ejus discessum memorat Westmonasteriensis ad omnium 1259, prætermissa tamen clientelæ jurandæ causa. Verba ejus accipe: Cir-

ca festum S. Martini dominus rex una cum regina, et multitudine etiam uobilium numerosa, iter arripuit versus Doveriam, pro negotiis inter se et Regem Franciæ, eorumque regna expediendis in Franciam transfretaturus. Parisios venisse circa initium Decembris est verisimile. Quo autem modo exceptus fuerit a Ludovico, Nangium audiamus reserentem. Quem, inquit pag. 370, Rex Franciæ Ludovicus honorifice suscipiens Parisius in proprio fecit palatio hospitari, ipsum suosque per plures dies electis vinis et ferculis ac largis muneribus honorando. Deinde Henricum ab abbatiâ S. Dionysii discessisse ait, ubi ultra mensem permansit, quod facile crediderim.

866 At fallitur Nangius, cumque secuti errarunt non pauci, dum subdit sequentia: Ludovicus igitur Rex Franciæ ipsum ibidem pluries visitans, ... pacem cum ipso quotidie facere satagebat, quæ tandem facta est. Quippe ex instrumento pacis authentica, quod num. 840 assignavimus apud Leibnitium, constat pacem jam mense Octobri juramento Henrici, coram ipso per procuratores facta, firmatam fuisse. Præterea constat ex alio instrumento æque authentico, clientelam ab Henrico juratam die Jovis post festum S. Andreæ, seu iv Decembris, ut consentit Chaizius pag. 339. Pax igitur non solum jurata erat ante id tempus, verum et homagium præstitum videtur, priusquam Dionysiopolim abiret Henricus; neque enim est, cur iter regis reginæque Londino Parisios tam breve fuisse opinemur, ut multo ante mensem Decembrem illud absolverint. cum tantum Londini discesserint circa xi Novembris: si itaque per plures dies mansit Parisiis, non potuit ante iv Decembris Dionysiopolim discedere, nedum ibidem, pluries visitatus a Ludovico, tandem pacem facere, ac iv Decembris clientelam Ludovico præsteri in horto palatii, quemadmodum pag. 340 narrat Chaizius, non recte subductis temporum calculis.

867 Necesse igitur est dicimus, pacem jam mense Octobri firmatam, Henricumque post præstitum clientelæ juramentum Dionysiopolim se contulisse. Cur vero tandiu ibidem moratus sit Henricus, facile colligemus ex Westmonasteriensi, qui loco supra assignato sic habet: Habito autem rex Angliæ Parisiis cum Rege Franciæ tractatu super negotio prædicto, illico destinavit in Angliam nuncios suos... præcipiens districtius, ut quicumque in Anglia jus aut clamium * in partibus ultramarinis se credebant habere, ad eum quam citius festinarent accedere. Quod et factum est. Voluit videlicet Ludovicus ditiones suas ab omni præensione immunes. Hinc manendum fuit Henrico tandiu post homagium præstitum, ut si qui ulterius aliquid juris habere se crederent, omnibus satisfaceret, omnesque juri suo renuntiarent: nam comes et comitissa Leicestriæ id fecerant eodem die iv Decembris, quo clientelam professus est Henricus, uti notatur apud Tilletium ante laudatum pag. 283. Pleraque igitur negotia, quæ tractatu pacis comprehensa non fuerant, duorum regum crebris colloquiis absoluta sunt, licet aliqua adhuc indecisum permanserint, ad quæ decidenda legatos, seu procuratores anno 1262 ab Henrico delectos, et rursus anno 1269 ab utroque rege, invenimus apud dictum Tilletium pag. 184. Atque hæc ratio fuisse videtur, cur Nangius uli que putaverint pacem Dionysiopoli initam.

AUCTORUM
J. S.

at pax non eo
tempore inita,

E

sed alia ad
eam spectan-
tia ordinata:

F

* i. e. jus
aliquid petendi

ALGIONE

J. S.

defuncto inter-
rum Ludovico
Regis filio.
Henricus il-
lius corpus ad
sepulturam
defert

868 Dum hæc tractabantur negotia, reges pariter celebrarunt festa Domini Natalitia Parisiis, ibique convivis mutuum inter se amorem testati sunt, ut narvat Westmonasteriensis ad annum 1260, quem a Natali Domini exorditur, quemque nunc seusim ingredimur. Verum, sicut idem auctor scribit post pauca: Hisdem contigit Natalitiis dolor in Francia lamentabilis. Ludovicus etenim Regis Francorum filius et hæres, vir strenuus et procerus, universis et singulis amantissimus; qui proxima esset in ætate (Patre disponente) uxorem, scilicet filiam regis Castellæ ducerens, et in regem Franciæ coronandus, viam est universæ carnis ingressus. Defunctum esse anno 1260 jam inchoato, colligitur ex sepultura tempore: nam epitaphium ejus in ecclesia Regalis-montis apud Chesnium pag. 442 sic habet: Illic jacet Ludovicus filius sancti Ludovici noni Regis Franciæ, et Margaretae filia comitis Provincie, qui obiit anno ætatis sue decimo sexto, anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo nono (nam hic Gallis currebat usque ad xxv Martii, vel Pascha) et sepultus est in loco isto in octavis Epiphaniæ Domini, adolescens Deo et hominibus gratosus. De sepultura ejus, post mortem relata, hæc subjungit Nangius pag. 371: Cujus corpus in albatia Regalis-montis Patris imperio sepultura dandam, prima nocte ad ecclesiam beati Dionysii delatum, monachis in decantatione psalmorum usque mane vigilantibus, custoditur. In crastino vero rex Angliæ Henricus, et nobiliores barones Franciæ, et Angliæ corpus defuncti assumptas aliquantulam partem itineris propriis humeris portaverunt.

B

quantæ spei
fuerit juvenis
hic Ludovicus:

C

869 Perculit haud dubie S. Ludovicum mors immatura filii tam chari; tantaque cura educati, quantum testantur Vitæ scriptores locis euriis; unum pro omnibus huc afferre lubet pii Patris monitum filio, in spem regni adolescenti. datum: Care filii, inquit apud Joinvillium num. 2, obsecro te, fac ameris a populo regni tui. Nam profecto mallet, ut Scotus aliquis veniret ex Scotia, aut alius quispiam ex terra longinqua peregrinus, qui populum regni bene, et laudabili modo gubernaret, quam ut tu male gubernares, et cum dedecore. Alexander summus Pontifex in epistola prolata atque eleganti, quam ad Regis dolorem levandum ad eum dedit in Kal. Martii, (apud Raywaldum ad annum 1259 num. 47) post declaratum verbis gravissimis dolorem suum, spem de Ludovico conceptam his verbis significat; Nimirum de ipso publica tenebat opinio, jugibus gratiose inlolis proficiens incrementis, quod si decreta fatalia sperata substitutionis ordinem non turbassent, idem paternæ disciplinæ salutaribus eruditionibus institutus, suis temporibus te nomine, ac moribus reddidisset. Et quia velut germen odoris, fructus honoris et gratiæ, jam erumpentibus laudabilium studiorum floribus, producebat; unde sperabatur post te instar tui religionis et fidei Christianæ virtutis brachium, fulcimentum domus, stabilimentum et gloria gentis suæ. Deinde, post pauca, de ipsius Regis animi fortitudine in acerbissimo hoc casu perferendo spem suam declarat his verbis: Minuit autem hujus formidinis nostræ pavorem, quod exercitatus habes animum ad patientiam in rebus asperis et adversis: omnem fortunam superare ferendo invicto pectore didicisti; et confidimus quod hunc doloris accessum imperturbatus, quamvis turbatus, exceperis,

quem alias irruentes intolerabilium lere casum D impetus non fregerunt. Non scellit spem Pontificis Rex sanctus: verum ad gesta cum Henrico redeamus.

870 Peractis, inquit Nangius, ac celebratis, ut regalem puerum decuit, defunctorum obsequiis, rex Angliæ et sui nobiles, Regis honorati numeribus, ad propria remearunt. Minus cito tumea, quam hic auctor significare videtur. Quippe Joannes Iperius in Chronico S. Bertini, apud Martenium tom. 3 Anecdotorum col. 738, sic loquitur: Mansit igitur rex Angliæ penes Regem Franciæ usque post mediam Quadragesimam, et inde Rex Franciæ cum eo venit ad S. Andoniarum, ubi simul celebrarunt Pascha. Post Pascha vero Rex Franciæ in Franciam, rex vero Angliæ in Angliam rediit. Sed Henricus, qui bellum externum fuierat, mor domesticum illudque gravissimum invenit, ut postea erit explicandum.

S. Ludovicus
Henricum An-
doniaropolim
usque deducit.

871 Vidit sub initium hujus anni S. Ludovicus finem diu desideratum controversiæ, quæ inter doctores universitatis seculares, Ordinesque S. Dominici et S. Francisci magnis animis, paribusque studiis decertata fuit. Notu hæc erat anno 1253, Rege in Palestina degente, quod doctores seculares ab universitate recessissent doctores Dominicanos et Minores, quia ordinationes ab ipsis factas acceptare detrectaverant. Multa hiuc orta sunt dissidia, incommoda multa, quæ commemorare non lubet, quod vix, aut ne vix quidem ad Ludovicum spectent. Auctoritate enim regia nunquam uti voluit ad rem derivandam, quam ad tribunal ecclesiasticum pertinere judicabat. Quapropter ea solam referam, quæ facta per Regem constat ad dissidium componendum. Habemus illa apud Biliarium in Historia universitatis Parisiensis tom. 3 pag. 295, ubi hæc scribit: Cum itaque vehementes hinc inde conciones, et contentiones non modo studium Parisiense, sed civitatis quoque ipsius quietem turbarent, Ludovicus Rex Christianissimus, qui viros doctos impense amabat, licet Romanæ Sedi plurimum in omnibus deferret, conatus est litem componere. Et commode factum est, quod tunc Lutetiæ synodus celebraretur ecclesiæ Gallicanæ, cui præsedit Henricus Senonensis; interfuerunt vero Reginaldus Parisiensis, Guido Antissiodorensis, Nicolaus Trecentis, Almus Meldensis. Præcipua synodi causa erat cades R. bonæ memoriæ cantoris Carnotensis: in eadem negotium academici Parisiensis propositum est et agitatum. Omnes autem prelati in idem consilium convenerunt, effeceruntque ut ambæ partes de arbitris convenirent.

Discordiam in
universitate
Parisiensi or-
tam inter ac-
ademicos et
mendicantes

E

872 Ergo communi suffragio delecti sunt Philippus Bituricensis archiepiscopus, vir magnæ pietatis et authoritatis, qui post mortem intercalites relatus est, Thomas Rhemensis, Henricus Senonensis, et Odo Rothomagensis cognomento Rigault; optimi viri, graves et spectabiles, quorum primus, nempe Bituricensis, erat quidem Dominicanis addictissimus, sed aequitatis amantissimus. Illi igitur die dicta jussurunt utriusque partis procuratores suas causas agere. Dominicani conquesti sunt, se a consilio universitatis ejectos, duabus cathedris theologis, quas olim ante possederant, iniquo magistrorum edicto privatos. Hæc præcipua fuerant postulationis capita. Alia quoque adjecerunt, quod magistri et scholares juramento se adstrinxissent nunquam passuros, ut mendicantes in

curat per ar-
bitros compo-
nendam

F

uni-

A universitatis gremium admitterentur, quod contra paupertatem et mendicitatem predicassent, uno verbo quod multis injuriis et opprobriis ab iis vexati fuissent. Haec autem omnia scripto quoque tradiderunt. Contra academici per M. Guilielmum de S. Amore, causas rejectionis ejusmodi hominum exponunt, et praeterea conqueruntur quod Papalibus censuris per Dominicanos vexati fuissent; postulantesque ut ipsi eas quam primum eurent revocari. Et suas quoque illi rationes et defensionis capita scripto tradunt, quae supra retulimus, quae quia visa sunt Dominicanis injuriosa, ea inter accusationis praecipuos articulos apud D. Papam reposerunt; ut in responsionibus ad objecta patebit.

ceram ea
deinde re-
crudescente.

B 873 Auditis ergo partibus et inspectis diligenter rationibus, praedicti arbitri pro bono pacis duas cathedras magistrales Dominicanis concesserunt: in perpetuum vero a societate academica eos excluderunt, nisi tamen aliter placeret academicis; idque consentientibus tandem utriusque partis animis constituerunt, ut constat ex instrumento publico ad perpetuam hujusce concordiae memoriam confecto, die Martii anni MCCIV more Gal., sed more Rom. an. MCCVI. Instrumentum pucis, quod subdit, ibidem videre poterit curiosus lector, ubi omnia fusius inveniet explicita, rertequae ad pacem conservandam ordinata. Attamen non diu tenuit haec concordia, discordia vero recruduit vehementius quam ante. Productus enim fuit libellus quidam revera perniciosus, quem B. Joannis Parmensis, ministri generalis Ordinis Minorum, factum esse dicebant academici, quamvis majores nostri tom. III Martii pag. 65 id ex moribus et vita B. Joannis, ut alia deessent omnia, satis refutari existimaverint. Contra hunc libellum, ipsosque Ordines mendicantes, libellus de periculis novissimorum temporum in lucem emissus est, a Guilielmo de S. Amore conscriptus. Praeterea Alexander Pontifex compositionem praedictam rescidit, ut vi aut metu extortam per litteras a Bulæo datas pag. 307.

Alexander
Pontifex,
damnatis
libellis fa-
ctis,

C 874 Idem Pontifex litteris ad Ludovicum datis v. Kalendas Julii, apud Bulæum pag. 306, post expositas contra adversantes mendicantibus doctores querelas suas. Regem rogat, ut doctores quatuor regno eicieat, duosque ex iis, videlicet Guilielmum de S. Amore, et Christianum canonicum Belvacensem, si videretur, carceri tantisper mandandos euret, nisi statuta sua observare voluerint. At Ludovicus, quantumvis mendicantibus faveret, cum videret inde imminere periculum, ne studia alio transferrentur, mitius adhuc agendum censuit: et propter.. sedandam et pacificandam discordiam, misit... duos ad Romanam curiam clericos, ut per dominum Papam finem debitum sortiretur, ut scribit Naujus pag. 361. Nec hoc tantum, sed famosam quoque libellum illum contra mendicantes compositum damnandum curavit. Hinc illi gratia a Pontifice actæ, quod pauperes Christi suscepisset protegendos, non sine insigni virtutum ejus elogio. Litteras has Alexandri, XVI Kal. Novemb. datas, edidit Bulæus pag. 312, ex quibus pauca hinc transfero in rem nostram: Sane, inquit, dilectos filios MM. Joannem et Petrum clericos et nuncios tuos, quos ad Sedem apostolicam destinasti, affectuose recepimus; in his, quae proposuerunt et petierunt ex parte tua pro eisdem fratribus, benigne ipsos audire curavimus, et efficaciter exaudire. Et ecce libellum

illum perniciosum et detestabilem, quem quidam ^{ACTORE} sacrae Scripturae intelligentiam sese habere fa-^{4. 2.} tentes, sed divertentes a tramite recti sensus, contra Christi pauperes, vitae suae subsidia salubriter mendicantes, componere praesumpserunt, delatum ad nos per eosdem nuncios, tanquam iniquum, scelestum, et execrabilem, et instructiones ac documenta in eo tracta, utpote prava et falsa et nefaria, de fratrum nostrorum consilio auctoritate Apostolica, praesente magna fidelium multitudine, reprobanda duximus et in perpetuum condemnanda. Plura subdit, quibus praefatum libellum abolendum curavit; bulla autem, qua ille damnatus fuit, exstat apud Cherubinum tom. I Bullarii pag. 80.

875 Deinde, abolito etiam clanculum libello, quem B. Joanni Parmensi perperam tributum diximus; profectisque ad Pontificem quatuor praecipuis mendicantium adversariis; cum tres ex iis tandem se voluntati Pontificis accommodassent, librumque Guilielmi de S. Amore condemnassent, solus Guilielmus pertinaciter refragatus est. Quapropter Alexander ingressum regni Galliae dicto Guilielmo inhibuit, quod ^E etiam rogante Rege factum testatur: adhuc praedicandi, docendique facultatem illi ademit, ut in litteris ad Regem, III Idus Augusti anni 1257 datis, refert hoc modo: Districte dedimus litteris in praecipis, ut nullo unquam tempore regnum Franciae intrare praesumat, et nihilominus omnem docendi ac praedicandi sibi auctoritate Apostolica perpetuo interdiximus facultatem. Ita quod nec docere alicubi, nec unquam alicui clero vel populo de cetero audeat praedicare. Cum igitur nos celsitudo Regia rogaverit, sicut a tua credimus memoria non elapsam, ut eidem Guilielmo praedicti regni interdiceremus ingressum, et nos hoc... faciendum duxerimus, serenitatem tuam rogamus et hortamur attente, quatenus praefatum Guillelmum regnum ipsum intrare nullatenus patiaris. Non defuit voluntati Pontificis Rex sanctus; at ne sic quidem concordia continuo coaluit. Etenim, tametsi S. Thomas Aquinas, et S. Bonaventura, jubente Alexandro, jam cathedra magistrali donati essent; non desinebat tamen Guilielmus de S. Amore per litteras academicorum unimos contra mendicantes exacerbare, ex quo fiebat, ut non pauca iis inferrentur ^F injuriæ.

exsilioque ad
postulatio-
nem Regis
Guilielmo de
S. Amore in-
dicto.

876 Tandem anno 1259 Alexander, ut incommoda haec amputaret, sub prava excommunicationis omne litterarum commercium cum Guilielmo interdixit, libellum ejus comburi jussit, voluitque ut nullus deinceps a mendicantibus se segregaret. Quae, aliaque ad concordiam integre stabilendam ordinata, in ipsius litteris reperies apud Bulæum pag. 351 et seqq. Quorum omnium executionem episcopo denunciata, S. Ludovico commendavit litteris apud Bulæum pag. 355, ex quibus elucescit, quo se modo in hisce turbis gesserit Sanctus, quantaque promptitudine summi Pontificis votis obsequeretur. Quapropter eas hic exhibeo: Dum apostolicae Sedis sermones, et scripta ea promptitudine, quoties tuae celsitudini mittuntur, assumis, ut videaris in illis eum, cujus in terris vices, licet immeriti, gerimus, intueri: expendis utique latius animadvertendum ceteris Christianis sine devotionis exemplar, quod palam semper effulsit, et in excelso throno benedicti a Domino regni tui. Hinc nobis et Ecclesiae Christianae accessit assidue materia spiritualis exultationis et lau-

severis man-
datis pacem
reducit, Lu-
dovico ma-
nnum

AUCTOR
J. S.

laudis. Hinc quoque in pressuris, quas eadem Ecclesia inter fluctuosos mundi hujus impetus extrinsecus inquieta perpetitur, refrigerium percepit internæ consolationis et pacis. Sane quamvis experimentorum testimonia de tuarum nos laetificanti incremento virtutum, quas sublimis venustat humilitas, jugiter increbrescant, hoc tamen nunc inter bona tua lætanter et gratanter accepimus, quod ad favorem Regium contra Parisiensis studii turbatores viris pacificis, sapientiæ otia studiosa consentibus, impendendum preces, et exhortationes Apostolicæ te proum et beneuolum inuenerunt.

porrigente
auxiliatri-
cem.

877 Super quo Serenitati tuæ gratiarum exsoluimus actiones. Cum autem venerabili fratri nostro episcopo Parisiensi contra turbatores eosdem diversa mandata dederimus, in quibus exequendis ipsum oportet Regalis potentia brachio adjuuari, Celsitudinem tuam rogamus et hortamur attente, in remissionem tibi peccaminum suadentes, quatinus eidem episcopo ad compe-scendum et puniendum illos, prout expedire cognoverit, dexteram tradita tibi diuinitus potestatis accommodes, quotiens fueris requisitus, ut tuo munimine inter inquietos innocens pacificorum tranquillitas muniatur, cupientium studiis vacare prudentia tuta conualescat utilitas, et exinde apud Deum tuorum crescat cumulus meritorum. Datum Anagninæ Idib. Jul. Pontif. nostri an. v, id est Christi 1259. Ita tandem, mandante Pontifice, episcopo exsequente, Rege manum ad omnia auxiliatricem præbente, post postliminio revocata, acceptique ad societatem academicam mendicantes, infimo tamen Dominicanis loco assignato. Res peracta sub initium anni 1260, ut videre licet in litteris universitatis apud Bulæum pag. 356. Ceterum in tota hac controversia animadvertere licet miram S. Ludovici ergo Christi Viciorum observantiam cum insigni religione non laudendi jurisdictionem ecclesiasticam. Nec ullus mirabitur, quod plusculum causæ mendicantium favere visus sit, qui utriusque partis defensores, agendique modum attente consideraverit.

C

§ LXIX. Anno 1260 hospitium Parisiis trecentis cæcis structum et dotatum: valetudinarium ibidem auctum: restitutiones continuatæ, cura de convertendis hæreticis: varia a Pontifice impetrata contra clericos flagitiosos et negotiatores: duella lege prohibita: spina donata, corpus S. Bargæ acceptum.

Domum amplam fundat Parisiis, dotatque trecentis cæcis.

Quod spectat ad reliqua hujus anni gesta, primo loco commemorandam duri insignem prorsus fundationem valetudinarii cæcorum Parisiis, quod illo jam aliquot annis copta, hoc demum anno ad finem fuerit perducta. Gaufridus in Vita num. 30 magnam domum vocat, ubi plusquam trecenti quinquaginta cæci pauperes commorantur. Joinvillius num. 250, et Vita

secunda num. 93 trecentis cæcis hanc domum D
constructam scribunt, quam Galli passim vocant
Quinze-vingts, a numero trecentorum; ideo ut
pauciores trecentis in ea domo commorari noluerit,
licet in illa aliquando plures fuisse videantur
ex Gaufrido. Templum item seu sacellum in
usum cæcorum constructum, et cum domum,
tum templum Regis liberalitate censibus instru-
ctum, testatur Viln secunda loco assignato. Pri-
mas hujus fundationis litteras nullibi inveni:
at litteras Alexandri Pontificis, quibus in de-
dicatione ecclesiæ, S. Remigio sacra, indulgentias
hoc anno concedit, exhibet Breulius in Anti-
quitatibus Parisiensibus pag. 969. Binus item
S. Ludovici recitat Gerardus du Bois in Historia
ecclesiæ Parisiensis tom. 2, pag. 446 et 447;
alteras, quibus presbyterum dicto sacello præfeci-
t assignatis redditibus; nteras ad domum ipsam
liberandam onere persolvendi episcopo Parisiensi
censuum quemdam annuum, quod valetudinarium
in ejus dominio esset edificatum.

879 Locus, ubi constructa cæcorum domus
est, ait loudatus du Bois pag. 446, tunc tem-
poris erat extra portam sancti Honorati juxta lo-
cum, ubi lateres coquebantur, qui in chartis
illorum temporum propteræa Lateritia vocatur.
Porro non satis speciosa quibusdam visa est hæc
fundatio, nisi eam exornet fabella, quæ non
paucos olim habuit amatores, licet nunc passim
rejiciatur, et nullum de ejus falsitate dubium
esse possit Acta S. Ludovici antiqua sedulo per-
volventi. Eam itaque verbis memorati du Bois
breviter relatam accipe, et refutatom: Aiunt
hanc (domum) constructam esse a Ludovico Re-
ge, ut hospitium esset trecentis militibus, qui-
bus Sarraceni effoderant oculos: sed de ea re
nihil apud illorum temporum scriptores, neque
quicquam in regis, aut aliis quibuscumque lit-
teris reperitur. Auxit hujusce domus redditus,
priusquam ad expeditionem Africanam discede-
ret Sanctus; prout videre est in litteris ejus
apud Breulium pag. 971: data hæc leguntur mense
Martio anni 1269; atque in iis post notos red-
ditus assignatos hæc subdit: Insuper volumus
et mandamus, quod in domo et congregatione
dictorum cæcorum inmerus trecentorum paupe-
rum (prout alias ordinavimus) perpetuo obser-
vetur: et quod ab elemosynario nostro, vel
hæredis nostri prædicti (quem elemosynarium F
ad visitandam loco nostri dictam domum consti-
tuimus) quandocumque de dicto numero aliquis
defuerit, suppleatur.

880 Valetudinarium etiam Parisiense, cui ali-
quando mille libras pro elemosynâ una vice
concessit, teste Carnotensi num. 27, hoc rursus
anno liberalitatem piissimi Regis expertum est.
Illius ædificia magnis sumptibus amplificata, ip-
sumque redditibus auctum scribit Nnugius pag.
368. Consentit Vita secunda num. 94, ubi illud
a Ludovico extensum dicitur usque ad parvum
pontem. At tempus non assignant: factum illud
anno 1258 vult Gaguinus apud Breulium pag.
74, quod an satis certum sit, mihi non liquet.
Quidquid autem sit de tempore aucti valetudi-
narii; hoc certe anno censum illius iterum au-
xit Rex sanctus: nam cum elemosynas largas,
tempore Quadragesimæ jam olim dari solitas,
firmasset litteris suis nupud Chesnium pag. 422;
prædictas litteras conservari voluit a præfecto et
fratribus valetudinarii; atque exhiberi, ubi opus
esset: Et ut diligentius, inquit, et studiosius
præsentes litteræ custodiantur ibidem, donamus
et

E
auget postea
eamdem fun-
dationem, cu-
jus occasione
fabella quo-
dam confecta.

auget etiam
valetudina-
rium Parisiense, multasque confer-
mat elemo-
synas:

A et concedimus eidem domui, et pauperibus in ea degentibus, decem. libras Paris, annui redditus, percipiendas in perpetuum ab eisdem apud templum Paris. do denariis regis in initio Quadragesimæ pro querendis amygdalis et aliis necessariis ad usus pauperum in Quadragesima autelicta. Unde discimus Sanctuam non modo largua fuisse in donando et munificua, sed muneribus quoque curasse, ut ne munera sua quorundam negligencia aliquando intereiderent. Quam autem insignis fuerit annua hæc Quadragesimæ elemosyna, quam ad tria circiter millia librarum ascendisse ait Gaufridus nua. 30, latius videri potest in assignato apud Chesnium instrumento.

881 Restitutiones interim Regis, quas dudum captas vidimus, necdum cessabant; præsertim in Occitania, ubi propter leges severas, primis Ludovici temporibus contra hæreticos latis, multi bonis suis fuerant spoliati. Necessariæ quidem fuerant leges illæ grassante hæresi; verum, sublata jam periculo, pius miserorum Pater voluit, ut in bona sua restituerentur, quotquot inveniebantur neque noto crimine indigni illa grotia, nec condemnati, nec fugitivi; exceptis tamen iis, qui arma adversus ipsum gestaverant. Quæ se facere dicebat, ut legum illarum severitatem utcumque mitigaret; addens tamen se nolle, ut quis pro lege acciperet, quod unice faciebat ad maiorem conscientia suæ securitatem.

Hæc paullo fusiùs apud Chaizium pag. 350 relata leguntur; ubi pag. 352 additur, Regem eodem tempore curavisse, ut per religiosos ad id destinatos fidei mysteriis imbuerentur, infantesque orphani aut relictis salutaribus baptismi undis abluerentur: ac demum ut ne infantibus illis aut adultis etiam conversis vel necessaria ad vietum, vel ad sufficientem instructionem deessent, ita ut urbes quælibet Franciæ, inquit Chaizius, infantibus his baptizatis, atque his conversis essent plenæ.

882 Dum tanto studio subditorum suorum corporibus prospicit atque amantibus, mala etiam quælibet regno suo exterminare conatus est. Dalebat crimina non pauca coamitti a clericis quibusdam, qui nihil minus agebant, quam quod sancta ab eis exigebat professio. Verum, ut erat religiosissimus in servanda jurisdictione ecclesiastica, promptum ei non erat his malis adhibere remedium. Quapropter summum Pontificem interpellare voluit, ne exemptio clericorum flagitia nutriret: quid autem postulerit, colligere utcumque poterimus ex scriptis hæc de re ab Alexandro epistolæ, quas in Spicilegio Acherii editas habemus tom. 3 pag. 634. Prima autem epistola, ad Regem data Pridie Idus Januarii, coacedit ut Rex non incurrat excommunicationis sententiam, si clericos flagitiosos capiendos curet, ad mandatum Ecclesiæ foro ecclesiastica reddendos. Alia deinde epistola, ad Franciæ antistites data 2 Kalendas Februarii, hæc mandat: Ex parte carissimi in Christo filii nostri Regis Franciæ illustris fuit propositum coram nobis, quod nonnulli clerici bigami, et viduarum mariti, et alii etiam clerici uxorati regni sui, diversa maleficia committere non verentur, quæ oculos divinæ Majestatis offendunt, et homines scandalizant. Quocirca fraternitati vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatenus non impediatis quominus idem Rex, comites, et barones ipsius regni, sub quorum jurisdictione malefactores ipsi consistunt, ipsos in enormibus dumtaxat criminibus deprehensos, quæ

sanguinis pœnam mereantur, eis primitus clericali gradu prima ratione privatis, puniant, secundum quod justitia suadebit, et consuetudine contraria non obstante. Tertia deinceps epistola, eodem anno data in Kalendas Augusti, vetat Pontifex, ne antistites defendant clericos negotiatores, si illi tertio moniti, a negotiatione non desisterent.

883 Hæc ad abusus tollendos cum Pontifice S. Ludovicus, qui ab usua longe gravissimum duellorum in tota ditioe sua per se sustulit; quo facto æternam sane avertit sui commendationem, laudemque tanto maiorem, quanto malum magis erat inveteratum, longoque usu roboratum. Cangius in Glossario deinde aucto ad vocem duellum multo de hoc abusu docet, ex quo pauca jurabit ad rei elucidationem decerpere. Duellum ita describit: Monomachia, seu singulare certamen, quo ambigua disceptationes dirimebantur, quæ ordinario iudicio terminari non poterant. Addit descriptionem aliam Joannis de Lyniano, qua plures duelli species comprehenduntur, his verbis conceptam: Pugna corporalis deliberata hinc inde duorum, ad purgationem, gloriam, vel odii aggregationem. Duellum, quo dirimebantur controversiæ, a populis Septentrionalibus fluxisse, eum vera fide nondum erant imbuti, colliges ibidem ex Cungio, ubi illos armis decernere lites suas solitus fuisse scribit Puterentus: deinde Apud Strobaum, inquit, Umbrici cum controversias inter se habebant, pugnabant armati sicut in bello: et qui suos adversarios interemerant, justiore causam habuisse videbantur. Hinc usum apud Francos viguisse usque ad S. Ludovici tempora, certum est, idque legibus et exemplis probatum habemus apud auctorem laudatum, adeo ut nobiles, de crimine accusati, vir aliud subire vellet iudicium, ut ante vidimus in causa domini Coeciensis, qui paratum se offerebat ad crimen duello refutandum, assentientibus ei proceribus, contententibusque pro regni consuetudine non aliud ei subeundum fuisse iudicium.

884 Perniciosissimam hanc consuetudinem, qua noxii non raro scelerum suorum pœnam evadebant, cadebant innoxii, ita utriusque mutuis frequenter ruebant vulneribus, reseculit hoc anno Rex prudentissimus, nequiquam eam tenente quorundam avaritia, neque obstante longo usu, aut voluntate eorum, qui iusta hoc modo iudicia se vitaturos sperabant. Audi testem omni exceptione maiorem, Guilielmum Carnotensem num. 21: Monomachiam, inquit, quæ bellum dicitur, vel duellum, convocato discretorum et jurisperitorum concilio, . . . intellecto per eos, quod sine peccato mortali exerceri non poterat, cum non videatur esse justitia, sed potius tentatio sit in Deum, de dominio suo penitus exterminari decrevit. Addit substituta duello ordinata iudicia. Hanc autem ordinationem tantum latam fuisse pro ditioe regia, insinuant citata verba de dominio suo, cum alias dixisset de regno suo. Ex quo colligitur, principes vassallos in eam consentire noluisse, aut certe non oaves consensisse: nam Alphonsus Regis frater id saltem subditis suis Ludovici exempla concessit, ut nullus ad duellum cogi posset, cum alioquin accusatus de crimine pro convicto haberetur, si duellum detrectaret. Verba Alphonsi dat Cangius in Glossario citato col. 1676.

885 Probat etiam prohibitionem duellarum auctus Cangius ex Statutis S. Ludovici lib. 1, cap. 2,

AUCTOR
J. S.

usum duellorum, antiqua consuetudine roboratum.

E.

F.

in tota ditioe sua abrogat.

notentibus id imitari vassallis:

AUCTORE
J.S.

cap. 2, ubi ea leguntur prohibita: verum examinabimus postea, an statuta illa omnia certo sint S. Ludovici. Interim subdit auctor in rem nostram: Sed hæc prohibito locum habuit tantum in propriis terris, non vero in terris vassalorum. Unde cum prior S. Petri de Monasteriis, qui, in quantum prior, Regem associaverat in sua villa, questus esset, quod regius ballivus duella pariter amovisset ab eadem villa, quia sine assensu suo inde amoveri non debuerant: « Placuit D. Regi, quod si prior teneret ibi duellum, » leneat per ipsum, et lotum per proprium » servientem suum, et non per servientem » communem inter ipsum et D. Regem, quia » Rex non vult habere aliquid in duello. Si » tamen ratione duelli committatur terra vel » aliud, voluit D. Rex portionem suam sibi reddi ratione associationis predictæ. » Inter Aresla cand. 4260 in 4 Reg. Parl. f. 109. Addit Chai-zius pag. 385, nobilem quendam petiisse sibi damnum resarciri, quod ex duellis abrogatis patiebatur; nihil tamen ei in curia adjudicatum fuisse. Ex quibus facile colligi potest, Regem suo magis, doctorumque virorum, quam nobilium consilio abusum hunc abrogasse; et consequi non potuisse, ut omnes regni vassalli imitarentur excuplum. Imo ne posteriores quidem reges omnes hanc legem suis curarunt observandam, uti discas ex laudato Cangii Glossario. Verum hinc nihil laudis detrahendum S. Ludovico, qui roboratum antiquis legibus abusum lege lata abrogavit, legemque suam curavit observandam. Tandem perniciosam consuetudinem, in vitis etiam legibus apud multos perseverantem, gravissima pena coercuit Ludovicus XIV magna nominis sui gloria.

spinam donat
B. Bartholomæo
Vicentino;

886 Hoc item anno egregius proborum virorum Auctor B. Bartholomæus de Bragantiis sacro honoravit munere, uti ipse Bartholomæus, Vicentinus in Italia episcopus, narrat apud Ughellum in Italia sacra tom. 15, col. 1052 editionis postremæ, ex quo ea huc transfero, quæ occasione muneri, ipsumque munus docent, una cum insigni piissimi Regis erga viros pios humanitate: Post hæc, inquit, Rex Christianissimus cum regina et fere tota domo regia christianæ religionis amore mare transit tempore, quo nobis licet indignis Nemovicensis * civitatis, quæ in regno Cypri est, pontificatum apostolica Sedes contulit. Navigantes vero in Syriam, Regem, atque reginam visitavimus, et in Joppe, atque in Sydone, et ultimo in Acone benignissime ab eis recepti fuimus, et tanto amore dilecti, ut in Francia profecturi nos instantè rogarent, quod eos Parisiis visitare curaremus, spem nobis tribuentes, quod ibidem sacra Dei nobis communicarent. Cum igitur de regno Angliæ, quo pro fidei negotiis profecti eramus, cum ipso rege Angliæ pariter et regina Parisios venissemus, spes nostra desideratum suscepit effectum. Nam piissimus Rex Francorum de spinea Domini corona spinam unam excludi fecit, et nobis, Regio flexo poplite, nostris ex opposito flexis genibus, devotus obtulit, et de suis sacris Regiis manibus manus pontificales ditavit. Quid ultra? Dilectionis osculo dato pariter et accepto, mutua recommendatione facta hinc et inde, nos abire permisit. Hisce subdit quo modo sacram spinam Vicentiam detulerit, atque in strueto ibidem Prædicatoribus templo deposuerit.

* i. e. Limis-
sonis

887 Qui sacra hujusmodi munera liberaliter

viris piis suisque similibus largiebatur, ea quoque cupide ambiebat, et postulabat ab aliis: ita hoc anno accepit corpus unius e virginibus, quæ cum S. Ursula martyrii corouam sunt adeptæ. Erstat hac de re testimonium Conradi archiepiscopi Coloniensis, datum hoc anno XIV Kalendas Julii, apud Martenium tom. 1 Anecdotorum col. 1108, ex quo lector munus cognoscat manifestius: Cum præsens corpus, inquit, in scriptis præsentis conclusum magifico et illustri domino Ludovico Regi Francorum, juxta ejus desiderium, duxerimus de nostris partibus transmittendum, ne ipsum Dominum lateat, sed tam ei quam cunctis sanctæ fidei professoribus innotescat, enjus hoc corpus fuerit martyr, in quo certa martyrii signa, et passionis apparent indicia, nolum esse cupimus universis, quod corpus istud ejusdem eximie et sanctæ virginis extitit, quæ Berga proprio nomine vocabatur, natione Britannica, nata cujusdam comitis illustris; et de illarum sanctarum exercitu virginum, quæ undecim millia numero, prout habet illarum historia, extiterunt, et sui apud Coloniæ passionem et palmam martyrii susceperunt: et cum per divinam revelationem effossum de tumba fuerit ejus corpus, et habitum veneratione maxima, ac in sacario monasterii Trütiensis monachorum Ordinis S. Benedicti reconditum multis annis, ipsum corpus in medio ignium, eo guerra tempore, quo diebus nostris ipsum monasterium totum fuit incendio concrematum, mansit, ut Domino suo operanti miraculum placuit, incombustum. Ita Conradus archiepiscopus, de quo vide Galliam Christianam novissimæ editionis tom. 3, col. 691 et seqq.

§ LXX. Anno 1264 concilium episcoporum et principum ob Tartarorum progressus, in quo varia pie decreta Regis voluntate: eleemosynæ mulieribus leprosis confirmata et auctæ: fundatio Trinitariorum; virginum Ordinis Prædicatorum, et Saccitarum: pietas in Sanctos: oblenta a Pontifice beneficia cum elogio.

Initio anni 1264 Ludovicus pro consuetudine sua senatum supremum congregavit, in quos quædam regni negotia ordinata refert Choizius pag. 386. Hisce autem finitis, non modo proceres regni, sed episcopus quoque convocavit sacro quadragenarii jejunii tempore ad deliberandum cum iis de modo Tartarorum progressus sistendi: hi enim arma victricia per Orientem late circumferebant, et Christiano orbi metum incusserant non levem. Scripserat de his Alexander Pontifex ad archiepiscopum Burdigalensem, hortatus ut episcopus provincie suæ convocaret ad concilium, cumque iis deliberaret, quibus modis Tartaris resisteretur, non in Palestina solum, verum in Hungaria quoque atque Polonia, quibus iterum immincebant, ut per regna illa ad alias Christianorum provincias gradum facerent.

Concilium
metu Tartarorum,
hortante Pontifice, convocatum.

A *facere.* Erstat illa Alexandri epistola apud Martenium tom. 7 Collectionis amplissimæ col. 168 : cui similem ad Regem exortatum fuisse auctorem est Nangius mox citandus; unde verisimile est, ad alios quoque archiepiscopos litteras huiusmodi fuisse datas. Hæc notatis, Nangium, qui more suo comitia innectit anno 1260, quia ante Pascha sunt habita, loquentem aulamus : Anno Domini mccc. x Dominica in Passione congregavit Rex Francie Ludovicus Parisius concilium episcoporum et principum regni sui, eo quod dominus Papa scripsisset ei, Tartaros in transmarinis partibus irruisse, Sarracenos vicisse, Armeniam, Antiochiam, Tripolim, et Damascum, Alapiam, et terras alias subjugasse, et tam Acconi civitati, quam toti Christianitati periculum imminere. Quæ de subjugatione Armeniæ, Antiochiæ, et Tripolis dicuntur, ita intelligenda; quod rex Armeniæ, et princeps Antiochiæ, cujus etiam erat Tripolis, se sponte rectigales fecerint Tartaris, ut recte monet Raynaldus ad annum 1260 num. 35, perperam tamen eidem anno comitia hæc innectens, nam habita esse anno 1261 patet ex litteris Pontificis supra dictis apud Martenium, non nisi sub fine anni 1260 datis.

B *889* At eum reliqui Christiani superbam Tartarorum jugum accipere nollent, amicitia dictorum principum cum Tartaris nihil eis videbatur profutura, quod Tartari Christianos omnes sibi vellent subjectos. Itaque audiamus, quid in dictis comitiis contra hos terrores statuta referat laudatus Nangius : Unde, inquit, ordinatum fuit de orationibus multiplicandis, processionibus faciendis, et blasphemis in Deum puniendis, peccatis et superbitatibus cibariorum ac vestium reprimendis. Inhibita etiam fuerunt usque ad biennium torneamenta, et injunctum est, quod non luderetur aliis ludis, nisi quod homines se exercerent in arcibus et ballistis. Sic ille breviter. Quæ paullo fusius, auctiusque relata leguntur in epistola responsorii concilii Burgalensis ad Alexandrum Pontificem, apud laudatam supra Martenium col. 170 et seqq. ex qua brevitalis causa tantum subjungam, quæ a Nangio fuisse prætermissa. In primis igitur respondent de subsidio, quod rogaverat Alexander, nihil in illo conventu communi consilio statui potuisse : Licet, inquit, dominus Rex Francorum institerit fidelissime, ut omnes uno spiritu omni huiusmodi subiremus. . . . Propter quod domino Regi placuit, quod nos et ipsi infra quindenam Pentecostes ad ipsius præsentiam redeamus, et speratur quod tunc, domino concedente, tractatus laudabiliter et utiliter inchoatus, laudabiliter et utiliter consummetur. Attamen ut tunc quidem aliquid de subsidio ridetur statutum. Rationem fuisse opinor, quod periculum a Tartaris cessare rideretur, ut jam a multis dicebatur in hisce comitiis, ac revera Tartaros iugeati strage superatos a Bela Hungaria rege ad annum 1261 num. 4 habet Raynaldus.

et Tartaris resistendum; ubi etiamque petente Rege consuetudo pia

i. e. loca munita

890 Propeximis etiam, inquit, episcopi, quod omnes Christiani, cujuscuque conditionis vel dignitatis existant, qui fidem Christianam irritam facientes, confederati sunt, vel confederabuntur Tartaris antedictis, penis illis subdantur in personis et rebus ac eorum hereditatibus, quas jura contra hæreticos statuerunt. . . . Item extitit ordinatum. . . . quod omnes villæ, sive castra, vel etiam firmitates *, arma habeant et necessaria ad pugnandum. . . . Voluit dominus

Rex et petiit a prælatis, ne figura crucis poneretur in tumulis, neque in aliis locis, ubi posset aliquatenus inhonorari vel etiam delurpari. Petiit etiam a prælatis, quod in ecclesiis seu locis aliis facerent nuntiari, quod in passione Domini, ubi ejusdem transitus nuntiatur, presbyteri, plebes, et clerici genua flectant, ob reverentiam tanti benefici, nobis a Deo collati, et gratiarum multimodas actiones. Videtur Rex piissimus, teste Gaufrido num. 55, id in monasteriis quibusdam observari, voluitque ut in sacello suo similiter observaretur; quin et auctor fuit Prædicatoribus, ut in Ordine suo primum hunc ritum statuerent observandum. Unde piam consuetudinem flectendi genua, dum in passione mors Domini legitur, paulatim incaluisse suspicor, ita ut tandem post aliquot secula Romano Missali sit additas ad marciuum, ubi antea non habebatur. Ceterum, an plura statuta sint in conventu indieto post Pentecostem, non memorant auctores : pecuniam tamen a Rege in Palestinam ad subsidium Christianorum missam, ex antiquis instrumentis refert Chaizius pag. 390. Porro ut statuto in hoc concilio de sumptibus nimis amputandis suo exemplo doceret observanda Rex sanctus, hospitii sui et familiarum regie sumptus nova ordinatione, mense Augusto hujus anni facta, moderatus est, uti curiosus lector inveniet in Observationibus Cangii ad Historiam S. Ludovici pag. 108 et seqq.

891 Hæc ad pietatem in regno suo alendam, maloque exterminanda hoc anno S. Ludovicus, qui eandem variis quoque liberalitatis regie illustravit monumentis : nam eodem mense Aprili multas elemosynas, mulieribus leprosis de Salceia prope Lutetiam antecessorum suorum liberalitate concessas, quæ partim authenticis instrumentis roboratæ erant, partim iis destitutæ, litteris suis confirmari in perpetuum, adjectoque cumulo amplificavit, ut ridere est in eisdem litteris apud Acherium tom. 3 Spieilegii pag. 636, quæ datæ leguntur anno 1260 mense Aprili, quod ambiguum esset, huncve an præcedentem annum designaret, cum initium anni, seu Pascha, in xxiv Aprilis incidere, nisi adjunctus tricesimus quintus regni annus doceret, intelligendum esse annum 1261. Aliud regie pietatis monumentum refert Bouarentura Baro, in Annalibus Ordinis sanctissimæ Trinitatis ad hunc annum num. 3 ita scribens : Religioni sanctissimæ Trinitatis attulit hic annus insigne domicilium, dignum dante, qui fuit Ludovicus IX Rex Franciæ; hic enim illi erexit monasterium de Mauritania, (vulgo de Mortana) diocesis Sagrensis, divo Eligio dicatum, et ab ipso fundatore annis redditibus ac privilegiis nobilitatum.

892 Monasterium S. Matthæi juxta Rotomagum a Ludovico edificatum, redditibusque sufficientibus instructum, atque in eo collocatas sorores circiter quadraginta Ordinis Prædicatorum, auctor est Gaufridus num. 29, cui consentiant alii biographi, anno tamen foundationis prætermissio. Verum huius anno illigendam hæc foundationem, aut certe hoc anno captam, suadeat ea, quæ Pommerayus in Historia archiepiscoporum Rotomagensium habet pag. 479. Ibi enim narrat archiepiscopum Rotomagensium domum S. Matthæi in suburbio Rotomagensi Regi vendidisse anno 1261, eamque ab eodem religiosi S. Domini dantam, ac deinde sororibus ejusdem Ordinis concessam. Porro quod ait de dono

AUCTORE J. S.

confirmat et auget elemosynas mulieribus leprosis : fundat monasterium Trinitatis :

F

virginibus Ordinis Prædicatorum Rotomagi :

AUCTORE
J. S.

domo primam viris donata, an satis solidum sit, ignoro; apud biographos certe invenio ex illa domo monasterium sacris virginibus structum, nulla religiosorum mentione facta. Quod autem fundatio huic onno sit innectenda, consequi videtur ex domo cum in finem empta; licet inde certum non sit, omnia hoc anno fuisse absolutum; imo verisimilius putem ea etiam, quæ sequenti anno Rebem ob eodem archiepiscopo emissæ diei pag. 480. eidem fundationi fuisse impen-
sa.

893 Præterea fundavit sub finem hujus anni monasterium fratrum Ordinis de penitentia Jesu Christi, quos item fratres de Saccis, seu Saccitas, et Saccarios nominatos reperias. Litteras hujus fundationis edidit Breulius in Antiquitatibus Parisiensibus pag. 552, in quibus ita loquitur Sanctus: Concessimus fratribus de Ordine penitentiae Jesu Christi domum quamdam ad inhabitandum, sitam Parisius in parochia S. Andreae de Arscicis, cum ejus pertinentiis: ut in eadem domo (si de voluntate, et ordinatione dilecti et fidelis nostri episcopi Parisiensis procederet, et presbyteri parochialis sancti Andreae, nec non abbatis et conventus sancti Germani de Pratis Parisius consensu adesset) ecclesiam et cimiterium ædificare vellent. Sed ne forte in posterum ex adventu, et remanentia dictorum fratrum, quantum ad oblationes, obventiones, et alia jura parochialia parochialis presbyter assereret se esse gravatum: nos in recompensationem prædictorum, de assensu presbyteri parochialis, qui nunc est, eidem, et successoribus suis in perpetuum concedimus septuaginta solidos Parisienses singulis annis etc. Datum Parisius anno Domini MCLXI mense Novembri. Hæ litteræ non modo polam faciunt, quam benignus erga religiosos quoslibet esset Sanctus, sed declarant etiam quantopere caveret, ne cuiquam ecclesiae fraudi esset liberalitas sua. Auxit habitationem dictorum fratrum post biennium, empto vicino fundo centum libris Parisiensibus, ut docent litteræ abbatis S. Germani ibidem pag. 553. Iisdem etiam fratribus domum fundatam Cadomi, scribit illustrissimus Huetius in Originibus Cadomensibus pag. 243: nec est cur viro erudito hac in re fidem non habeamus, licet non omnia admittendo videantur, quæ de fratribus illis adjungit. Helyotus tom. 3 Ordinum religiosorum pag. 176 in urbe etiam Pictariensi domicilium iis procuratum a S. Ludovico narrat: at cum auctorem non alleget, et Alphonsus Ludovici frater ibidem rerum potiretur, monasterium Saccitarum Pictariense fundationibus sancti Regis onnumerare non ausim hactenus.

de quorum
Ordine notan-
tur aliqua.

894 Porro Saccitæ, licet seculo XII sparsi fuerint per Galliam, Italiam, Belgium; Hispaniam quoque, Angliam, et Palestinam penetrarint, ut constat ex auctoribus variis, obscuram tamen sui reliquerunt memoriam, quod eodem seculo nati, eodem fere fuerint extincti. Instituti certo fuerunt post concilium Lateranense IV, seu annum 1215: mendicato vixerunt, ideoque per Gregorium X in concilio Lugdunensi can. 23 Ordinem alteri us propagare vetiti. Docet hæc omnia Bonifacius VIII, apud Joannem Marquez in Origine Ordinis Eremitarum S. Augustini pag. 305, his verbis: Licet autem dictus Ordo fratrum penitentiae Jesu Christi post generale concilium institutus, per Sedem apostolicam confirmatus fuisse dicatur, est tamen de illis, quibus ad congruam sustentatio-

nem redditus aut possessiones habere, regulæ seu constitutiones propriæ interdicit, sed eisdem fratribus victum per quæstum publicum sollet incerta mendicitas ministrare. Verum etiam felicitis recordationis Gregorius Papa X prædecessor noster statuit in concilio Lugdunensi, ut professoribus talium Ordinum sic liceret remanere, si vellent, ut nullum ex tunc ad eorum professionem admitterent, nec de novo domum, aut aliquem locum acquirerent. Hæc ratio extincti Ordinis, non morum dissolutio, ut perperam divinando scripserunt recentiores aliqui. Illum autem exortum prope Mossiliam per fratrem quemdam Danielem Ordinis Prædicatorum, habet Celsus Faleonius in Memoriis Bononiensibus lib. 3. pag. 258. Quod utcumque confirmari potest ex Guesnæo in Annalibus Massiliæ pag. 361, ubi asserit ex tabulario Massiliensi, Saccitos templum ibidem habuisse anno 1235. Accedit Honorotus Bouche in Historia Provincia pag. 320, qui ait, caput illius Ordinis Mossiliæ sedem habuisse. Ceterum, eorum monasterium Parisiis, deficiente paulatim Ordine, acceperunt anno 1293 Eremitæ Augustiniani, et atque etiam hodie dum possident.

895 Cum liberalitate et munificentia erga membra Christi in terris viventia pietatem erga Sanctos in cælo regnantes Ludovicum semper conjunxisse, multa jam docuerunt exempla, multa in sequentibus docebunt. Atque hoc quidem anno, ubi peracta erant Parisiis, quæ supra diximus, inde sub finem Aprilis discessit Bellovacum, ut ipsius Maii Kalendis, seu Dominica prima post Pascha, consueta pietate odesset translationi S. Luciani, aliorumque duorum Sanctorum. Peracta illa est die ab episcopo Bellovacensi et Silvanectensi, ut habet Chazius pag. 391, assistente sancto Rege cum filio Philippo, ac genero Theobaldo Navarrae rege, aliisque principibus, quos hisce suis exemplis ad pietatem in Sanctos satagebat erudire. Eodem mense Maio coronas duas majores, quibus rex et regina coronari solebant, tertiamque minorem, quam rex die coronationis suæ gestabat in prandio, deposuit in thesauro ecclesiae S. Dionysii, ut in præcipuis solemnitatibus princeps orationibus exornaretur; sicut docent litteræ Regis apud Doubletium pag. 910, datæ apud Villam novam in Heiz. Servabantur ontea coronæ illæ in thesauro regio: verum pietas Ludovici in patronum suum S. Dionysium modum invenit, quo et cultui divino servirent, nec regibus deessent.

896 Comitibus deinde regni hobuit more sibi consueto circa festum Pentecostes, Nativitatis beatæ Virginis, et S. Martini, in quibus ordinata regni negotia. In primis autem insigne continentis animi, atque ab omni cupiditate alieni, præbuit exemplum, quod ex Actis comitiarum refert Chazius pag. 391 hunc fere in modum. Lochiæ * in provincia Turonensi in domo quadam recondita ingens inventa erat pecuniæ summa, de qua cum relatum esset in comitiis, voluit Sanctus, ut pecuniæ, quæ ad quadraginta librarum millia ascendere dicebatur, relinquere fundi domino; nisi per consuetudinem regionis sine ulla dubitationis umbra ad thesaurum regium pertineret: quo casu ante omnia moneri voluit, ut quid sibi agendum esset disliceret. Adco Vir sanctus beatus esse existimabatur sua aliis donare, quam aliena appetere.

897 Defuncto Alexandro IV summo Pontifici, quocum magnam Ludovico intercessisse necessitudinem

adest transla-
tioni S. Lu-
ciani; coro-
nas tres depo-
nit in thesau-
ro S. Dionysii

ingentem pec-
uniæ sum-
mam, casu
inventam, ju-
bet relinqui
fundi domino.

Loches

A *cessitudinem varis putuit exemplis, successit hoc anno Urbanus IV, natione Gallus, ex patriarcha Hierosolymitano electus Pontifex. Hujus autem audita electione, Ludovicus confestim humanissimis litteris gratulatus est Pontifici, priusquam Urbani legatos, promotionem nuntiaturus accepisset. Intelligimus id ex ipsis Urbani responsoriis, quas e tenebris erutas luci publicæ exposuit sæpe laudatus Martenius tom. 2 Coll. amp. col. 1252, ex quibus pauca delibare jurebit, ut innotescat quales fuerint modestissimi Regis litteræ: O Rex inclyte, inquit, qui sermonibus, operis promptitudine, matrem revereris Ecclesiam, vita vivens, factus perennis hæreditatis merito particeps, qui maternis beneplacitis filiali gratitudine te conformas. O Regis devotio voce præconis collaudanda, et excellentium meritorum coruscatione conspicua, quæ ut spirituali Patri deserviat, offert humilitatis hostiam semetipsum! Tu quoque carus apostolicæ Sedis alumnus, tu religionis Christianæ cultor eximius, tu amator divini nominis, et regalium virtutum affluentia præditus, in ipsius matris Ecclesiæ dispositione clementer exaltas, animinam prorsus, et omnimodam gerens tecum ad omnia voluntatem. . . . Perspeximus etiam quod tuarum subsequencia litterarum nos ad solum natalis proprii devotis placidisque supplicibus invitarunt, terram tuam, ut utamur ea velut propria, liberalitate obtulerunt.*

B *898 Deinde, post alia quadam, vicissim Regi officia sui desert hunc in modum: Quæsumus igitur, fili carissime, quod intento suscipiens animo, quæ scribuntur super his, quæ tibi in terris tuis videris profutura, nos prompta securitate requiras. Nam Regiæ serenitati se favorabilem in omnibus exhibebit Apostolici favoris et gratiæ plenitudo; te siquidem etiam non petente, proponimus, divina favente clementia, culmina tuæ magnitudinis incrementis felicibus exaltare. Siciliæ regnum hic tacite Ludovici familiæ videtur promittere. Nec segnior fuit in præstando, quam promittendo Urbanus: mor enim varia in Regem, ejusque familiam, congerere studuit beneficia. Imprimis xii Kalendas Decembris concessit, ut indulgentias centum dierum cum eo mererentur, quotquot cum ipso sacris concionibus interessent: deinde eodem mense indulgentias unius anni et dierum quadraginta donat Ludovico, quoties dedicationi alienjus ecclesiæ assisteret, eandemque gratiam indulget omnibus, qui cum eo adessent: mense autem sequenti Philippo Regis filio idem concessit privilegium. Litteras hisce de rebus scriptas exhibet Chesnius pag. 418 et seqq. Ubi et alia legitur ejusdem Urbani epistola, qua ille orantibus pro Ludovico indulgentias largitur: hanc autem hoc loco juvabit describere, ut intelligat studiosus lector, quæ fuerit hujus Pontificis de Sancto nostro sententia.*

C *899 Serenitatis, inquit, regniæ vota præclara sic claris evidentium operum clarent effectibus, quibus sub regio titulo Regi regnum fidelis servus votive deservis; sicque fulgentis samæ fulgore præfulgent, quod ad decantandum assidue novum Domino canticum, qui ad sui exaltationem nominis in te magnifica operatur, audientes undique invitentur. Tu siquidem, quem dominantium Dominus multis præstitulavit titulis, inter cæteros regniæ dignitatis particeps singularem, non indigne præconis humanis extolleris, non immerito Rex non minus a laudabili*

tui regimine, quam a regni solio prædicari singulariter promereri, et juvari devotis et piis Christianarum intercessionibus, apud honorum omnium Largitorem: ut ipse qui hujusmodi vota tua benignius aspirat, pius et misericors prosequatur etiam adjuvando: quatenus sic bene cœptis inhæreas, sic insistas, quod idem te post decursa feliciter præsentis vite curricula, in dilecta sua tabernacula introducat. Ut igitur universalis Ecclesiæ adjutus suffragiis, id facilius multiplicatis intercessoribus assequaris: nos sperantes firmiter, quod sacrificium tuæ justitiæ Dominus acceptabit, et regniæ magnificentia merita, inter quæ velut singulare sidus inradiat singularis, quam ad nos et Romanam geris Ecclesiæ, devotionis affectus, paterni favoris et prærogativa dilectionis præcipue prosequentes; universos Christi fideles ad implorandum cotidie pro te Patris æterni gratiam, illectivis retributionibus decrevimus invitandos. Ideoque omnibus vere poenitentibus et confessis, qui devotis orationibus divinam pro te misericordiam implorabunt, singulis diebus, quibus apud Deum hujusmodi orationes effuderint, de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate confisi, viginti dies de injuncta sibi penitentia misericorditer relaxamus. Datum Viterbi vi Kal. Januar. Pontificatus nostri anno primo. Ex his item colligas, quæm studuerit Sanctus alienas preces impetrare, ac indulgentias promereri.

D *900 Vidimus supra, quantus a Tartarorum violentis irruptionibus orbi Christiano impenderet metus, quæque eorum causa in concilio Parisiensi fuerint statuta. Hisce posteriora videntur, quæ legimus in Compilatione chronologica apud Pistorium tom. 1. pag. 744 his verbis commemorata: Anno Domini mcccxi rex Tartarorum misit solemnes nuncios, circiter xxiv nobiles Tartaros cum duobus fratribus Ordinis Prædicatorum, qui essent interpretes linguarum, ad Regem Franciæ Ludovicum, ut et se et totum regnum Franciæ ditioni subjiceret Tartarorum, alioquin regnum Franciæ impugnet tempore procedente. Quod Rex Ludovicus, habito consilio cum primoribus regni sui, constanter remittit, ipsos tamen nuntios honorifice Parisiis tenuit, et usque ad Papam Alexandrum pacifice remisit. Rom eandem memorat Joannes Vito Duranus in Chronico, edito inter Accessiones historicas a Leibnitio, cum discrepantia tamen nonnulla in tempore et numero legatorum; sic enim habet pag. 17: Anno Domini mcccxi rex Tartarorum misit solemnes nuntios, circiter xxx nobiles Tartaros, cum duobus fratribus de Ordine Prædicatorum, qui essent interpretes linguarum, ad Regem Franciæ Ludovicum, ut se et totum regnum Franciæ ditioni subjiceret Tartarorum, alioquin Franciam impugnet tempore procedente. Qui Ludovicus Rex, habito consilio cum primoribus suis in regno, constanter restitit. Uter horum nuntiorum tempus rectius designet ambiguum est: nam posterior, etiamsi scripserit ante medium seculi xiv, minime accuratus est in tempore designando: prior vero multo est recentior. Unde tempus hujusce legationis incertum relinquo, licet conciliari possent, si diceremus legationem contigisse initio anni 1262, cum Gullis nunc ab currebat annus 1261: rerum sic ad Alexandrum mitti non poterant legati, cum ille anno præcedenti esset defunctus. Quapropter visum est hoc factum, tanquam in-*

AUCTORE
J. S.

E

F

AUGUSTINE
J. S.

certi temporis sub finem hujus anni commemorare.

§ LXXI. Anno 1262 regnum Siciliae pro filio oblatum recusat Sanctus : nuptiae Philippi filii, in quibus Ecclesiae incohlumitati consulit : largissimae in penuria cleemosynae : insignis regni et justitiae cura : translatio corporum 24 martyrum legionis Thebaeae, fundatioque prioratus S. Mauritii.

B Annum 1262 illustrem reddidit S. Ludovicus memoranda cunctisque principibus imitando continentis animi exemplo : nam regnum Siciliae, pro filio oblatum, acceptare constanter renuit, docens quanto praestantius sit regem justo ac moderato regimine subditos suos beare, quam eorum sudore et sanguine novis regnis inhiare. Rem paucis explico. Occupaverat, post mortem Frederici II, ejusque filii Conradii, regnum Siciliae Manfredus, filius nothus Frederici, tenebatque illud invitis Pontificibus, quorum erat feudam. Regnum illud Carolo comiti Andegavensi obtulerat Innocentius IV, dum Ludovicus adhuc in Oriente degebat; verum de conditionibus inter eos non convenerat, ut videbis apud Raynaldum ad annum 1253 num. 3. Coadiutores a Carolo repudiatus acceptaverat Henricus Angliae rex pro filio suo Edmundo; sed domesticis impeditis negotiis, exercitum in Italiam ducere non potuerat, prout facere tenebatur, ad regnum filia sua asserendum. Cum igitur, videret Urbanus nihil spei superesse ab Anglis, qui civili implicabantur bello, ad Ludovicum recurrit, eique Siciliae regnum pro filio ipsius aliquo, excepto tamen regni Gallici herede, liberaliter oblatum. At Sanctus Albertum Pontificis notarium benigne quidem addit: verum ut regnum pro filio acceptaret, induci non potuit. Causae illud recusandi exprimuntur in litteris Urbani ad Albertum notarium apud Raynaldum anno 1262 num. 21 : videlicet quod aliqui dicerent Conradinum Conradi filium, ac nepotem Frederici II, jus in illud regnum habere; aut, si ille jure suo excederat per depositionem Frederici, jus Edmundo Anglo fuisse acquisitum.

C 902 Laudat avaritiae in dicta epistola Pontifex hanc in Rege conscientiae puritatem, insignesque ejus virtutes merito extollit encomio : hortatur tamen Albertum, ut hanc ei religionem eximat. Porro exemptum quidem deinde Ludovico fuisse hunc scrupulum apparebit, cum postea fratri suo Carolo opem tulerit ad idem regnum acquirendum, ejusque promotioni non obstiterit. Attamen regnum pro filio constanter recusavit, licet id opportunum esse diceret ad opem imperio Constantinopolitano, ac Palaestinae ferendam. Testis recusati a Rege regni est ipse Urbanus in epistola ad reginam Margaritana data apud Chesnium tom. 5, pag. 869, ubi ita seri-

bit : Nosti siquidem, filia, quod . . . regnum D Siciliae, quod est ejusdem Ecclesiae speciale, carissimo in Christo filio nostro Regi Francorum illustri, viro tuo, aliquibus ex communibus nativis vestris duximus liberaliter offerendum. Verum ab eodem Rege, tanquam Christianissimo principe, super hoc responso devoto, sed non pro voto, recepto . . . ut praefati Regis potentiam, quam velut tutatricem libertatis ecclesiae praecipuam in ipsius nato desiderantes quasivimus, nec habere juxta desideria nostra potuimus, experiremur saltem propitiam in germano; ad eundem comitem nostrae deliberationis convertimus aciem, cum ipso super faciendam sibi concessionem praedicti tractatum de memorati Regis conscientia et beneplacito ineuntes. Nunc si quis quaerat, cur regnum fratri conferri voluerit Sanctus, noluerit filio : vir alia occurret ratio, quam quod fratrem ad illud conquirendum, regendumque magis idoneum censeret, quam filium duadennem, ea enim erat aetate Joannes ejus filius post Philippum natu maximus : adeo non ambitiane, sed communi utilitate regebatur Vir sanctissimus.

903 Quo autem tempore facta fuerit haec Caroli promotio, quoque modo in ea se gesserit S. Ludovicus, breviter suis locis explicabimus. Nunc vero dicendum, quantopere Manfredum Ecclesiae causa fuerit aversus. Filium suum Philippum spansaliti pacta promiserat filiae Jacobi Aragoniae regis, ut vidimus num. 833, nuptiaeque hoc anno erant celebrandae. Verum Aragonius interim affinitateam contraxerat cum Manfredi filio suo illius filiae marito : hinc Ludovicus, veritus ne Aragonius Manfredi opem ferret contra Pontificem, filium suum se daturum negavit, affinitatemque contrahere detrectavit, nisi instrumento authentico declararet Aragonius, se nihil facturum contra Ecclesiam, aut sedes cum Gallia initum, etiam si Manfredi filiam filia sua acciperet uxorem. Quo declarationis instrumento data, multisque episcoporum ac principum testimoniis roborato, ut videre licet apud Chazium pag. 403, nuptiae celebratae sunt. Illas breviter memorat cum aliis Nangius pag. 371 hunc in modum : Anno Domini mcccxxii Ludovicus Rex Franciae, congregata circa Pentecosten omni fere nobilitate regni sui apud Claromontem in Avernia, Philippo filio suo primogenito Ysabellam filiam regis Aragoniae desponsavit. Porro haec verba perperam de sponsalibus intellexit Raynaldus ad hunc annum num. 16 : nam nuptias tunc celebratas, non sponsalia, manifestum est; quod haec dudum ante fuissent pacta, aliique auctores id clare edicant. Accipe unius Nicolai Trivetti verba in Chronico ad hunc annum tom. 3 Spicilegii pag. 197 : Philippus Regis Francorum filius Isabellam filiam regis Aragoniae uxorem accepit.

904 Causa erroris Raynaldo fuit epistola Urbani, ex qua putavit nuptias omnino abruptas, quae dilatae tantum fuere, dictaque cum cautione deinde celebratae. Sic enim ibidem num. 17 scribebat ad Regem Pontifex : Ipse siquidem nuncius bonus de terra longinqua, de tua, tuorumque incolumitate, ac statu prospero regni tui, nostrum replens animum gaudio, nos et fratres nostros de puritatis tuae constantia, immensa nimium jucunditate perfudit. Retulit namque, quod licet ad praefati regni quasi partes ultimas accessisses, pro matrimonio inter dilectum filium primogenitum tuum, et dilectam in Christi-

E filium matrimonio jungi cum filia regis Aragonum :

accepta ante cautionem. Aragonium nihil contra Ecclesiam facturum :

A sto filiam, natam clarissimi in Christo filii nostri illustris regis Aragonum contrahendo, comperito tamen, quod idem rex filiam Manfredi quondam principis Tarentini persecutoris Ecclesie manifesti, . . . primogenito suo non sine magna derogatione sui nominis matrimonialiter copularat, omnino ab ipsius matrimonii prosecutione desistens, in spiritu devotionis et solite syncretitatis abundantia, illud Deo et nobis acceptum non immerito eloquium protulisti; quod nullo modo tuus animus pateretur, te vel tuos alicui, qui se cuiquam inimico, vel persecutori Ecclesie qualiscumque obligationis vinculo astringisset, alicuius affinitatis federe copulari. Hæc, aliæque Urbanus de prima Regis contra nuptias repugnantia: cui deinde celebratæ nuptiæ cum cautione per Ludovicum adhibita non minus gratæ esse debebant, imo gratiores; eam Ecclesie forent utiliores: per nuptias enim hoc pacto initas opem ferre Manfredo Aragonis prohibebatur, quod factum non fuisset, iis omnino prætermis-

B 905 Quapropter non minus deinde Sanctum nostrum ornore poterat eximio Defensoris Ecclesie elogio, quo eum in eadem epistola laudat his verbis: Lætatur etiam nimium, et non sine causa gaudemus, quod mater Ecclesia in te, quem sui prosecutorem honoris, et libertatis Ecclesiasticæ protectorem assiduam experitur, secunda quiescit; nec pateris ipsam aliquibus sollicitari molestiis, aut sollicitudinibus molestari, ne cuiusvis fraudibus ab ejus separeris gremio, vel uberibus abducaris. Digne itaque Petri successor et Vicarius Jesu Christi, teste veritate, fatetur, te singulare suæ fortitudinis brachium: merito, communis assertionis testimonio concurrente, te prædicat incommutabilem Ecclesie ac præcipuum defensorem. Sicut enim Petrus, Jacobus, et Joannes a Domino in montem excelsum assumpti, et post transfigurationem ipsius, apparentibus illis Moyse et Helia, tandem voco Patris audita, timentes in faciem ceciderunt, sed tacti, et auditis per ipsum confortationis eloquiis, ne timerent, suos levantes oculos neminem nisi solum Jesum vidisse leguntur; sic nos et prædicti fratres, ingruentibus frequenter diversarum procellarum fluctibus, et multiplicibus turbinibus tempestatum, quæ in hujus mundi pelago multoties concutunt Petri navem, in altitudine cogitationis erecti, levamus in circuitu nostræ considerationis aciem; sed in urgentium necessitatum articulis efficaciter Ecclesie assistentem te solum efficaciter iu-
tuemur. *Eximia enimvero laus, sed vera.*

C 906 Chazius pag. 408 famem hoc anno fuisse in Normannia scribit. Chronicon vero S. Stephani Cadomensis, inter scriptores Normanniæ apud Chesnium pag. 1021 ita habet: Anno mcccxxii fuit mors valida in Normannia. In quibus miseris, sicut semper largissimus erat Sanctus, totasque provincias recreabat, teste Vita secunda num. 98, ita hoc anno evenisse crediderim, quod tempore penuriæ, in Normannia regnantis, factum ait Carnotensis num. 26: nimium pecuniam adeo copiosam in subsidia pauperum eo missam, ut ferratis deliis et quadrigis archendu esset, quemadmodum census regii solebant portari ex Normannia. Multa item in hunc annum conjicit laudatus Chazius, quæ eximiam vigilantissimi Regis in regendo, providendoque rebus quibuslibet, diligentiam commendant: veram eum pleraque in Actis legantur inferius, ea tantum commemorabo, quæ in iis fuere prætermis-

is fuere prætermis-
Ejus cura consuetudines
prævas immenso numero abolitas, mercaturam
diligenter promotam, feneratorum, monetæ adulteratæ fabricatores, aut probæ reseutores, pondere mensurare utentes falsa, severissime punitos; adhuc quidquid monopolii simile erat, licet per præcedentes reges fuisset permissum, justissimi Regis mandato abrogatum, testatur Chazius pag. 413, et 414, citatis curiæ Actis. Addit curam habuisse, ut viæ fluminaque iter agentibus commoda essent, ac tuta: tandem nihil prætermisum, non modo quod hæc omnia ordinaret, sed executioni mandanda curaret.

907 Præ ceteris tamen curam habuisse videtur diligentissimam, ne tenuiores potentiorum vi opprimerentur. Sic, ut legitur in Gestis abbatum S. Germani Autissiodorensis apud Lubbeum tom. 4 Bibliothecæ pag. 585, cum comes Barri prædium quoddam abbatiæ, aut forsitan horreum (nam grangiam vocat auctor, quod utrumque significat) destruxisset, tamen ad dicti abbatis instantiam compulsus per Regis potentiam et iustitiam eam postmodum reparavit. Sic Odo comes Nivernensis, cujus filia filium suum Rex desponsaverat, ut diximus num. 834, cum monentam novam Autissiodori eundi jussisset, eamque, prout facere tenebatur, probandam non exhibuisset personis ecclesiasticis, episcopus ministros comitis monuit, ut id faceret, quod illi recusarunt: Episcopus autem, habito cum eisdem personis ecclesiasticis concilio, præsentiam recolendæ memoriæ Ludovici, tunc Regis Francorum, viri christianissimi, cum litteris fide dignis factum attestantibus personaliter expetiit, cui rei damna, seriem, et querelam patefaciens popularem, obtinuit ab eodem monetæ fabricatores expelli, et eam auctoritate Regia per civitatem Autissiodorensis publice declamari, ut habet Historiæ episcoporum Autissiodorensium apud laudatum Labbeum pag. 501.

908 Sic nec Carolo fratri pareebat, ubi eum cernebat ab æquitate deviare, aut ea moderatione non uti, qua utendum principi subditos suos amanti. Probat id Vita secunda a num. 126 tribus exemplis. Unum ex iis refert itidem auctor Vitæ anonymus apud Chesnium pag. 403, ex quo illud accipe: Aliquando mota questione inter dominum Carolum, fratrem ejusdem Regis, tunc comitem Andegavia, et quemdam alium militem super quodam castro, lataque sententia in curia prædicti comitis contra militem præfatum, miles prædictus appellans ad Regis curiam, jubente comite in carcere detinetur. Quibus comperitis, sanctus Rex æquitatis via regia incedens, ad sinistram vel ad dexteram non declinans, comitem præcepit ad se evocari, quem in sui præsentia constitutum, eo quod militem appellatam in carcere detineret, multum redarguit, dicens ei, quod unus rex debebat esse in Francia, et quod non crederet, quod quia frater ejus erat, parceret sibi in aliquo contra justitiam, præcipiensque ei, ut militem liberaret, ut appellationem suam posset libere prosequi coram eo. Miles vero Regis præcepto liberatus, ministratis consiliariis eidem militi a domino Rege, quos et fecit jurare, quod fidele consilium prædicto militi darent, tandem vero illata causa contra dicti militis cassatam sententiam pro se obtinuit in curia justitii Regis: id est miles litem erexit, cui ipse Rex patronas assignaverat, quod contra comitis potentiam nulli vellent ei patrocinari.

909 Non

AUCTOR
J. S.æquitas in
defendendis
tenuioribuscontra vim
potentiorum:

F

AUCTORE

J. S.

ita ut ne in
suis quidem
causis quem-
piam auctori-
tate premeret.

909 Non mirabimur ita egisse cum fratre rigido iustitiæ Cultorem, si consideremus, quam sollicitus fuerit, ne sua ipsius auctoritas ulli gravis esset, aut quempiam a iure suo libere defendendo deterreret: adeo ut non magis periculosum esset contra Regem jura sua tacere in iudicio, quam contra privatum quemlibet; nec minus libere iudices contra Ludovicum pronuntiarent sententiam, eaque pronuntiata, exsecutio sequeretur æque prompta, ac si homo tenuis fuisset condemnatus. Ita non paucas contra eum latus sequenti anno sententias, ex curiæ Actis docet Chazius pag. 416.

Ita etiam episcopus Antissiodorensis jus suum liberrime defendit, et obtinuit, ut refertur in dicta illorum episcoporum Historia apud Labbeum pag. 501, ex qua factum istud subnecto: Re-

* Lyonæ

B

* i. e. ostio
Quinini

gnante inclytæ recordationis Ludovico, Dei gratia Francorum Rege, cum nautis instantibus regi-um emanasset præceptum amovere cuncta, quæ per Icaunam * fluvium impedimento esse poterant navibus transvehendis, executores super hoc deputati alia et majora, quam commissum sibi requireret ministerium, sicut in plerisque malis moris est, agere gloriantes, trabeculas duas in bochello * subitas pontem Antissiodorensis, quod proprii juris et proprietatis est episcopatus, fundo fluminis infixerunt, hinc inde flores liliæ ferreos in signum regalis dominiæ eorum summitatibus imponentes; quas statim, audita re hujusmodi, animosus vir fecit potenter erui, et in domum episcopalem transferri; sed propter hoc ad Regis presentiam, procurantibus æmulis, evocatus, proposuit coram eo, quod cum Regis ministeriales, ipsos minus requisito, mittendo trabeculas in bochello, quod proprii dominiæ et juris episcopatus existeret, cum nec esset in eo penitus aliquid, quod liberam navium transitum impediret, ultra fines mandati limitibus extendissent, eas juste eruerat; sicque factum est, quod his et aliis perorationibus confusus et stupefactis adversariis, liber victor abscessit.

Multa corpora
martyrum legio-
nis Thebææ

C

* Senlis

910 Hisce commemoratis eximia aquitatis iustitiæque exemplis, quæ quanto rariora, tanto magis miranda sunt, laudandaque ac imitanda; ad pietatem Sancti in Sanctos stylium rursus convertimus. Auctor Vitæ secundæ num. 47 refert, corpora sanctorum martyrum legionis Thebææ circiter viginti quatuor Regis precibus Silvanectum * esse translata; quod contigisse hoc anno, ait Chazius pag. 408, citato instrumento antiquo: cui non refrugantur fundamentis litteræ, licet eæ tantum datæ sint anno 1265, postquam omnia ad fundationem spectantia erant ordinata. Unum autem ex his corporibus abbatie S. Dionysii datum, testatur anonymus ejusdem abbatie monachus, apud Chesuium pag. 401, ita scribens: In signum etiam amoris sanctus Rex Ludovicus sancto Dionysio contulit corpus unius martyris de illa pretiosa Thebeorum societate. Siquidem tunc temporis plura præfatorum Sanctorum corpora impetravit sibi dari, quæ honorifice transtulit in ecclesiam, quam apud Sylvanectum construi fecit, instituens ibidem fratres, qui in eodem loco Domino deservirent. Quanta porro solemnitate translatio facta sit, Rege ipso ejusque genero Navarra rege humeros supponentibus, docet Vita secunda jam memorata. Id etiam, reliquaque, quæ ad sacelli constructi, et prioratus S. Mauricii, fundationem attinent, discas ex litteris fundationis apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 646, quarum partem subjungo:

911 Notum facimus universis tam presentibus quam futuris, quod cum ad decus et gloriam divini nominis sacratissimam Agaunensium martyrum legionem, qui cum beato Mauritio mortem pro Christo suscipere decreverunt, apud nos specialiter honorari, et cum digna coli reverentia cupientes, de preciosis corporibus eorundem aliquid dudum desiderassemus habere, de illo videlicet sacro thesauro monasterii sancti Mauricii Agaunensis, in quo sanctorum martyrum ipsorum corpora requiescunt, ad nos in partes Franciæ deferenda; et ob hoc speciales nuntios nostros ad dilectos in Christo abbatem et conventum dicti monasterii misissemus: iidem precibus nostris favorabiliter annuentes, plura nobis de sacris corporibus antedictis concesserunt habenda, et in nostrorum presentia nuntiorum idem abbas de thesauro prædicto quadam sacra corpora, quæ a longis retro temporibus cum magna diligentia servata fuerant in monasterio antedicto, reverenter assumpsit, ac deinde Missarum celebratis obsequiis, honorifice, sicut decet, assumptis secum quibusdam fratribus et canonicis suis, una cum nuntiis nostris, ad nos dirigens iter sumum, ea nobis humiliter et honorabiliter attulit; et dum prope Civitatem nostram Sylvanectensem venissent, audito juvenudo eorum adventu, cum ea, qua tunc in tam brevi tempore potuimus, comitiva obviam eis processimus, et ea processionaliter in civitate prædicta recipi fecimus cum honore.

912 Cum autem clerus et populus civitatis ejusdem, qui processioni interfuerunt, de tantis susceptis muneribus Largitori honorum omnium devotas laudes et gratias in majori ecclesia beatissimæ Virginis reddidissent, processionaliter ea afferri fecimus, et in nostram Sylvanectensem inferri capellam, ac deinde per aliquod temporis spatium in eadem religiose servari. Verum cum tam modica capella ad tantas conservandas reliquias nobis minime sufficiens videretur, in qua etiam in magnis solemnitatibus non valebant in nostra presentia competenter, ut decet, obsequia celebrari divina, juxta domum regiam basilicam seu capellam aliam fundandam duximus ampliorem in honore beatissimæ Virginis Mariæ, et sanctorum martyrum prædictorum, et * beati Mauricii ac sociorum ejusdem; ac juxta eandem basilicam ædificia religiosis competentia construi fecimus, et prædicta sanctorum corpora reverenter, ut decuit, a modica capella priori ad illam de novo constructam fecimus apportari. Quæ quidem prima die Junii anno Domini mccc. xiv. dedicata fuit solemniter nobis presentibus per dilectum et fidelem nostrum Robertum Sylvanectensem episcopum, adstantibus pluribus aliis episcopis ac clericis, et populi multitudine copiosa.

913 Nos igitur ob devotionem præcipuam, quam ad ipsos Christi martyres pretiosos habemus, capellam ipsam nostram propriam, et heredam nostrorum regum Franciæ, specialiter reputantes, volumus et ordinamus quod tredecim canonici religionem et ordinem S. Augustini observantes, et canonicorum sancti Mauricii Agaunensis habitum deferentes, quorum unus novem et officium prioris habeat, ibidem canonicè instituti, Deo et beatissimæ Virginis, ac sanctis martyribus antedictis religiose, jugiter ac devote ibidem debitum exsolvant obsequium. Deinde, imposita obligatione Sarcum pro se quotidie, dum viveret, ac post mortem, celebrandi;

D
transferenda
curat Silvanec-
tum magna
cum solemnitate.

inferendaque
deinde eccle-
siæ a se con-
tracta.

* et redundat
F

quom cum
prioratu S.
Mauricii
reditibus in-
struit.

A di; adjectisque anniversariis Sacris in die abitus sui, patris, matris, uxorisque Margaritæ, in quibus etiam elemosynæ non paucæ pauperibus erant distribuendæ; amplissimos redditus assignat, qui in ipso instrumento poterunt videri. De canonicis autem S. Mauriti Aganensis in Vallesia inferiori ad Rhodanum consule Helyotum in Historia Ordinum tom. 2, cap. 12.

§ LXXII. Anno 1263 centesima reddituum ecclesiarum in subsidium Palæstinæ decreta: Ludovicus arbiter electus in discordia Anglorum cum suo rege: varia anno 1264 gesta.

B **P**auca anno 1263 memoranda veniunt S. Ludovici gesta, quod aliqua ex his, præcedentibus annis copta, jam relata sint, alia vero eodem anno capta commodius referenda sunt postea. Huc tamen pertinent ligubres Pontificis litteræ, ad Regem datæ de clade partim Palæstinæ illata, partim imminente, quibus Sanctum exstimulat ad opem afflictis Christianorum rebus ferendam. Videri hæc possunt apud Raynaldum ad annum 1263 a num. 2. Non caruerunt effectu hæc litteræ: etenim subsidium non exiguum in comitiis, circa festum S. Martini habitis, decretum est; cum ecclesiastici centesimam reddituum suorum partem largiri promiserint in quinquennium, ut videre licet in observationibus Menardi ad Historiam S. Ludovici pag. 287. Repugnant quidem aliqui clerici, atque iniqua a se extorqueri conquesti sunt apud Pontificem; sed eos Urbanus acriter epistola castigavit, ut rursus pluribus refert Raynaldus num. 13. Hisce adiungendum, quid pro pace in Angliam reducenda hoc et sequenti anno egerit Rex vere pacificus. Rem breviter explico.

Cum Angli, conspiratione facta, duras regi suo leges imposuissent,
C **915** Anno 1258 procerum præcipuorum conspiratione Henricus Angliæ rex duras leges accipere coactus fuerat, iuraveratque se serraturum statuta Oroniæ, quibus ejus in regno auctoritas non parum erat imminuta. Deinde anno 1260 post pacem cum Ludovico initam, e Gallia rediit, multas rursus invenerat nobilium dissensiones, atque inter alios filium suum Eduardum suspectum habuit, id agentibus nobilibus, ut patrem a filio distraherent; eo tamen, aliisque, qui accusabantur, se purgantibus, interventu Richardi Romanorum regis res ad tempus fuit composita; quemadmodum latius narrat Westmonasteriensis pag. 373. At sequenti anno 1261 Henricus, se in libertatem vendicare desiderans, congregatos regni proceres sic allocutus fertur, apud Westmonasteriensem pag. 378: Vos omnes pro communi et regis utilitate (ut asseruistis) et commodo, nec non et pro thesauro meo ampliando, et debito perstitistis minuendo: provisuque inter vos universaliter decrevistis, præstitis juramentis, observari, cui et me, una cum filio meo, iuramento alligastis consimili. Nunc autem indubitanter expertus sum, vos non tantum regis et regni, quantum propriis inhiantes émolumentis, penitus a pacto resilire; et me non quasi dominum, sed quasi ministrum, vestræ subjugasse custodiæ. Thesauro insuper ex inso-

lito minorato, debitum ubique succrescit, liberalitasque regis et potestas fere prostrata succumbit. Unde non miremini, si vestro non amplius concessurus consilio, vos vobis relinquam de cætero, et super hoc remedio indulgeam perquirendo.

916 Quo dicto, destinatis ministris Romam pro absolutione, rex specialiter scripsit Regi Franciæ, et filio suo Eadwardo, pro subministrando sibi auxilio. Cui Rex infinitos promisit milites per vii annos, si necesse fuerit, propriis sumptibus sustinendos. Eduardus etiam, ut subdit, vires congregabat: ac circa Pascha, ut habet inferius, impetrata fuit litera Papalis super absolutione regis, et Eadwardi filii sui, de prædictis juramentis, sed rege hoc acceptante, Eadwardus se sponte iteratis innodavit sacramentis: imo et se cum Leicestræ et Glocestriæ comitibus patri opposuit. Posthæc secuta est aliqua ad tempus concordia, at non diuturna: Henricus enim, accepto ex Francia subsidio, promissisque Ludovici animatus, agere capit contra statuta Oxoniensia ut refert Westmonasteriensis pag. 379. Unde, post interjectas adhuc pacificationes, orto bello inter conjunctos sadere proceres et regem, eique adhaerentem filium Eduardum, eo deducta res est anno 1263, ut Henricus, in turri Londinensi obsessus, omnia castra sua proceribus tradere, atque acceptare conditiones, quas illi relenti, cogebatur: ac demum ad cumulum mali Eduardus filius ejus, incaute ad colloquium profectus, per comitem Leicestræ captivus detinebatur.

917 Attamea, cum federati proceres non omnino concordessent, scena paullo post atque mutari visa. Ad quod non pacem condurisse videtur colloquium cum S. Ludovico habitum, de quo sic scribit laudatus Westmonasteriensis pag. 384: Circa festum sancti Michaelis rex noster, et regina, et comes Simon de Monte forti cum multis nobilibus, mare transierunt ad colloquium Regis Francorum Ludovici, quod tunc tenuit Bononiæ; occasione perturbationis regni Angliæ. Ex procuratore autem reginæ, sui que generis processerat istud. Nescitur quidem, quid in hoc colloquio peractum sit, certumque est, pacem hinc non secutam: cum tamen post hæc dissensio orta sit inter proceres, multique Henrici partibus adhaerint, ereditibile est, id eos fecisse monitis S. Ludovici permotos. Deinde, post motus quosdam bellicos non magni momenti, eodem adhuc anno de pace hinc inde componenda delaboratum est, ait dictus auctor, tam a parte Regis Franciæ, quam pontificum regni Angliæ, instanter. Tandem vero summittentibus se per compromissionem rex Angliæ et barones sui, in dicto et ordinatione Regis Franciæ super contentionibus, provisiones Oxoniæ contingentibus, nec non et depraedationibus et rapinis, factis hinc inde multipliciter; . . . itum est post Natale in Franciam, ad recipiendum, quod super his dictus Rex duxerit ordinandum.

918 Eximium sane hinc habemus testimonium justitiæ S. Ludovici, quod nobiles Angliæ in tanta ejus unius judicio se submiserial, licet contra regem coram Rege, eo que affue, essent disceptaturi. Extat compromissum istud, una cum sententia a Rege lata, editum tom. 3 Spicilegii Acheriani a pag. 642, in quo ex una parte Henricus rex, Eduardus regis filius, eisque adhaerentes, iuramento edito, asserunt se bona fide servaturos, quidquid Rex Franciæ. . . de alto et baso ordinaverit vel statuerit super articulis cou-

ACCORR
J. S.

atque hæc eos
excitare vel-
let, bellum
oritur:

R

laborat pro
pace inter eos
concilianda
Ludovicus;
cujus arbitrio

F

cum utraque
pars se subje-
cisset; ille pro
rege ferri sen-
tentiam.

AUCTORE
J. S.

troversia supra expressis. Ex altera vero parte idem, praestito juramento, promittunt Simon Montfortius Leicestriae comes, eique adhaerentes contra partem regiani. De sententia autem, coram proceribus Galliae atque Angliae, horumque rege prolata, haec breviter scribit Westmonasteriensis citatus: Igitur in crastino Vincentii martyris, congregato Ambiani * populo innumerabili regum, pontificum, et procerum, Rex Franciae Ludovicus, propositis ac defensis, ac rationibus partium plenius intellectis, protulit dictum suum, et sententiam solemniter pro rege Angliae contra barones, statutis scilicet Oxoniae et provisionibus, ordinationibus, ac obligationibus penitus annullatis. Haec in ipsa sententia apud laudatum Acherium fusius relata lector inveniet, in qua, praeter mala ex statutis illis Oxoniensibus orta, quae commemorat, hanc, cur illa abroganda judicaverit, dat rationem: Maxime cum appareat, summum Pontificem eas per suas litteras cassas et irritas nuntiasse. Ceterum uti auctoritas regia per hanc Ludovici sententiam erat restituta, sic et pax videbatur Angliae reddita. Nihilominus comes Leicestriae nodum quaesivit in scirpo, ac bellum prosecutus est: donec, postquam duos reges Henricum et fratrem ejus Richardum in aceri praelio ceperat, ipse in alio conflictu cecidit, Angliaeque morte sua pacem reddidit, ac regnum Henrico. Verum haec Angliae bella latius prosequi instituti non est mei.

Rogatur ut interdictum tollatur in urbe Pictaviensi: filio dat sponsum:

919 Eodem mense Januario anni 1264, quo dictam modo sententiam protulit S. Ludovicus, epistolam dedit ad episcopum Pictaviensem, qua cum iterato rogatur, ut tollat interdictum, in civitatem Pictaviensem latum. Qua autem de causa id interdictum latum fuerit, non tradunt historici: at patet ex dictis litteris, voluisse episcopum, ut damna, occasione interdicti ecclesiis illota, resarcirentur, quod facere recensabat comes Pictaviensis, tamquam inusitatum. Unde Rex rogatur episcopum, ut sine hujusmodi reparatione interdictum relaxet: Non enim intelleximus, inquit, quod pro amotione seu relaxatione interdicti, lati in civitate aliqua, sive villa, facta fuerit emenda aliquibus ecclesiis de damnis et de perditis occasione ejusdem. Litteras ipsos nna cum litteris Alphonsi comitis Pictaviensis habet lector in Gallia Christiana editionis novissimae tom. 2 col. 1186. Mense Februario, praeter comitia de more habita, filium suum Petrum sponsum dedit filiae unice et heredi Joannis de Chastillon comitis Blesensis et Carnotensis, ut latius enarrat Chaizius pag. 437.

rogatur ab Urbano, ut concordiam conciliet inter comitem Carnotensem et capitulum:

920 Hinc rerisimile est, compositam fuisse opera S. Ludovici discordiam inter praedictum comitem et capitulum Carnotense, ad quod praestandum Regem hortatus fuerat Urbanus Pontifex epistola apud Chesnium edita pag. 866, in qua inter alia sic illum affatur: Plenis desideramus affectibus, votive labores nostros impendimus, et libenter operam adhibemus, ut orta inter dilectum filium Carnotense capitulum ex parte nna, et nobilem virum comitem Blesensem ex altera, super advocacione servientium ipsius capituli, et canonicorum ejusdem, ac aliis articulis, dissensionis materia, pacis et concordiae remedio sopiatur. Ad quod celsitudinis Regalis suffragium utile ac necessarium arbitantes, serenitatem Regiam eo ad id confideutius invitamus, quo magis tu magnitudine non abutendo potentiae, sed clementia et bonitate gubernando subjectos, niteris ut ipsi absque ullo terrore vitam

silentio transigentes, optata eunctis mortalibus pace fruantur.

921 Eodem fere tempore ad Ludovicum venire legati regis Aragonum, jura domini sui exacturi. Possidebat rex Aragonum Montem-pessulanum, in quo reges Galliae snpreum habebant dominium: at ille contendeat, Montem-pessulanum nullo modo a rege Galliae dependere. Audivit legatos Sanctus pari humanitate et constantio, dixitque se rem examinaturum per Cardinalem Fulcodi, qui postea ad Pontificatum erectus est, dictusque Clemens IV. Attamen cum illi plus exigerent, minasque adjicerent, eadem repetit: nec invenio, inquit Chaizius, qui haec pluribus narrat pag. 438 et seqq., regem Aragonum plura deinde tentasse.

922 Commendaverat S. Ludovicus Templariis Americum nescio quem, ut cum Francia, uti vocabant, Praeceptorem crearet, cui calculum suum adjiciens Urbanus Pontifex, in litteris ad Templarios datis sancti Regis merita in personas ecclesiasticas, atque in Ordinem Templarium sic commendat: Habet universalis Ecclesia in charissimo in Christo filio nostro Rege Francorum illustri, unde in Rege suo Christo Jesu eanticis et hymnis exultet. Habent in Christo religionis cujusque cultores, unde Domini nomen in choro laudent et tympano, et psalterio psallant ei. Ipsius namque Regis Francorum pectus piissimum, gratiae caelestis dono perfusum, sic ad cunctas orbis ecclesias, et personas ecclesiasticas, religiosas praecipue, ubertim ubera suae pietatis effundit, ut ipsum experiatur quotidie omnis christiana religio singulare praesidium, et praecipuum sentiat libertas ecclesiastica munimentum.

923 Vos autem in eo ad singularis jubili canticum causa singularis invitatur: si enim prudenter attenditis, si, qua decet, attentione notatis, quanta idem Francorum Rex Ordinem vestrum, et jura ipsius custodiae diligentia protegit, et quam diligenti protectione custodit; quantaque vos, et cunctos ejusdem Ordinis professores charitatis singularitate prosequitur; profecto cogemini exanditionis promptitudine loquente fateri, dignum fore, nec minus debitum, ut, quae a vobis nunc, praesertim cum vestrorum incremento profectuum, et multi apud eum favoris augmento, dignanter exposcit, liberaliter consequatur. Hoc item anno amica compositione finivit Ludovicus controversiam, quae ei intercedebat cum episcopo Albiensi super jurisdictione ejusdem urbis, uti latius tradunt litterae de hac compositione scriptae, quas cum aliis instrumentis tom. 1 Galliae Christianae subiecit Dionysius Sammarthannus pag. 9.

§ LXXIII. Pactum de regno Siciliae Carolo Ludovici fratri tradendo, cooperante Ludovico, cum Urbano Pontifice inilum.

Quandoquidem hoc anno Pontificatum cum vita deposuit Urbanus IV, sub quo tractari captum est de regno Siciliae Carolo Regis fratri tradendo, dicendum hic videtur, quo usque hoc negotium sub Urbano promotum fuerit, quidque in eo egerit Ludovicus. Jam anno 1262,

cum

A *cum regnum istud Ludovico pro aliquo ejus filio frustra obtulerat per Albertum notarium Urbanus, idem Albertus jussus fuerat Carolo rem proponere, nihil tamen concludere, inconsulto Pontifice, quemadmodum habet Rynaldus ad illum annum num. 20. Cum autem ex actis tunc temporis cum Ludovico nosset Pontifex, illum non consensurum, nisi manifeste intelligeret nullum Conradino, nullam Edmundo Anglo, in regnum Siciliae jus superesse, operam dedit, ut id ei clare innotesceret. Eligit igitur ad hoc Regi persuadendum Bartholomaeum Pignatellum archiepiscopum Consentinum, de cujus legatione Raynaldus ad annum 1263 haec scribit num. 78 : Legavit itaque Cusentinum archiepiscopum ad S. Ludovicum Francorum, et Henricum Anglorum reges : ad Gallum quidem, ut ipsum ad mittendum, exercitu valido succinctum, fratrem permoveret : alterum vero, ne emulationis studio rem disturbaret, obsisteretque una cum Edmundo filio, quem Siculo regno ab Alexandro IV certis legibus donatum vidimus, ne regni illius jura, quae iuri non poterat, in Carolum Andegaviae et Provinciae comitem transfunderentur.*

de regno Siciliae consentiente Ludovico.

B 925 Graves enim ii querelas effuderant, eripi Anglicanae genti post tot profusos sumptus sceptum Siculum, ut in Gallos traduceretur. Quos Urbanus blande admonuit, jactatas injuria eas querelas, totiusque Sicularum rerum successus seriem exposuit, acceptas conditiones non implevisse; Manfredi vero tyrannidem adeo augeri, atque opprimi Ecclesiam, ut illa diutius strenuo defensora carere non possit. *Vix dubium esse potest, quin haec facta sint ad Ludovico satisfaciendum, qui non modo cavisse videtur, ne jura ejusdem laederentur, verum etiam ne nova oriretur belli cum Anglis occasio. Imo et plura praestitit Urbanus; nam Henricum Angliae regem, ejusque filium Edmundum Romam citavit, assignato quatuor mensium termino, ut jura, si qua haberent, defenderent, quemadmodum discimus ex litteris Clementis IV apud Acherinum tom. 3 Spicilegii pag. 64, ex quibus curiosus lector facile etiam perspiciet, quum eante in toto hoc negotio sit praecessum, Edmundumque Anglum immerito obstare voluisse Caroli promotioni. Hisce quidem hac ex parte satisfactum crediderim S. Ludovico : hic tamen negatum necdum eo anno multum videtur promovisse, quod dissidia quaedam essent inter Carolum uxoremque suam Margaritham, quae composita eupiebat, priusquam Carolus promoveretur, ut patebit ex dicendis inferius.*

sub certis conditionibus a tradendo.

C 926 Conditiones interem Carolo proponendas curavit Pontifex per Albertum notarium suum, quas cum modificationibus suis lectorum oculis exposuit Martenius tom. 2 Anecdotorum col. 9 et seqq., ubi ens studiosus lector notatas inveniet xv Kalendas Julii anni 1263. Alin deinde epistola, v Kalendas Augusti data, promittit se curaturum, ut decima Civitas persolverentur in triennium, quemadmodum ille ad sumptus belli tolerandos postulaverat. Cum nitem in conditionibus retinisset Urbanus, ne Carolo liceret acceptare regimen urbis Romanae, quod tunc temporis Romani, invitis Pontificibus, conferre solebant viro cuidam principi cum titulo Senatoris; cumque Romani dignitatem seuntoriam interim Carolo obtulissent per litteras, in Idus Augusti datas, consentit Pontifex, ut dignitatem illam acceperet, tamquam opportunam ad regnum Siculum acquirendum, modo illum deinde velit deponere :

qua super re varia deinde conditiones ab eo auctore fuere propositae, quas vide in litteris Urbani apud J. S. laudatum Martenium editis.

927 Conditiones autem Carolo propositas Ludovicus audire voluit et discutere singulatim, ut dicitur in litteris Urbani col. 37; atque unum illarum articulum, quo juramentum exigebatur a subditis regni Siciliae, se curaturos ut pacta omnia observaret Carolus, nominatim improbat, tamquam auctoritati regiae noxium : imo aegre tulit id juramentum fuisse postalatum, uti ex eadem disces epistola. Examatis vero conditionibus, Carolus consilio haud dubie Regis, quasdam additiones adjunxit, ac temperamenta non paucis conscripsit, postulans ut mitigarentur primum propositae conditiones. Additiones illas magna ex parte ratas habuit Pontifex per litteras vii Idus Januarii anni 1264 datas, (apud Martenium col. 33) : ad temperamenta etiam eodem die respondit binis litteris, ibidem subjectis : quarum prima approbat ex iis quaedam; alia improbat; in alteris varias profert rationes, cur omnia non admittat. Praeterea in posterioribus quaedam subiungit Urbanus, ex quibus docemur quam sedulo fratris sui causam curaverit S. Ludovicus, quidque impedimento esset, quo minus pactum inter Urbanum et Carolum jam tunc concluderetur.

in hisce autem conditionibus moderandis

E

928 Sic enim col. 46 Albertum notarium suum alloquitur Pontifex : Nosse te volumus, quod dubitationis nobis ingressit materiam, quod scripsisti; dictum scilicet comitem omnes articulos, quos tecum tuleras, his exceptis, quos evolimus, acceptasse, cum ex alia parte scripseris carissimum in Christo filium nostrum illustrem Regem Francorum dixisse, quod Cardinales mittere curarem, qui tam illos, quam alios possent libere moderari. Ex quibus duabus clausulis innui videbatur, praedictum comitem sine Regis consilio suam firmasse sententiam, aut Regem eundem providentiae comitis non inniti, plura pro ipso petentem, quam intendat, aut postulet idem comes. Rursum cum tibi quatuor specialiter injunxerimus tenenda memoriter, et investiganda prudenter; comitis scilicet promptitudinem ad negotium, Regis assensum, viam pacis inter reginam et comitem, notum etiam circa decimam prelatorum : quamvis de prompta comitis voluntate aliqua nobis scripseris, et de assensu Regis quaedam probabiles conjecturas, de duobus tamen articulis aliis non scripsisti, quamquam non leviter, imo medullitus ipsum negotium tangere videantur, et efficacius promoveri, cum facienda videbitur Cardinalium missio. Ex his igitur potes colligere manifeste, nondum ad illum statum venisse negotium, de quo agimus, ut destinandi fuerint Cardinales, quos pro sua gravitate non expedit currere in incertum.

utilem Carolo operam praestitit Ludovicus :

F

929 Haec quidem Urbanus mense Januario, attamen Aprili sequente, iustante, opinor, Rege mutavit consilium; utque utile, imo necessarium sibi videri scripsit, ut juxta Regis et comitis desiderium Cardinalis in Galliam mitteretur, prout leges in epistola ejus apud Martenium col. 49, qua leges praescribit Cardinali in legatione servandas. Quapropter v Nonas Maii Simonem tituli S. Caeciliae presbyterum Cardinalem legatum in Gallia, Provinciae, vicinisque locis constituit cum amplis facultate negotium conficiendi; litteras ejus vide col. 60. Eodem die protira epistola, ibidem col. 54 edita, archiepiscopos, episcopos, et abbates Franciae, aliarumque provinciarum,

eo item petente, Cardinalem S. Caeciliae mittit Urbanus, ad rem promovendam.

hor-

AUCTORE
J. S.

hortatur ut decimas reddituum ecclesiasticorum in triennium concedant Carolo, dicens se eum elegisse contra Manfredi tyrannidem, tanquam principem strenuum, industrium, et fidelem; atque in ipso, imo potius in . . . Ludovico . . . ejus germanus existit, ac famosissimo et Christianissimo regno suo . . . post Deum . . . anchoram spei suae defixisse. Eodem item die ad Regem litteras ledit, (apud Chesnium pag. 873) quibus, post commemoratam Manfredi tyrannidem, Regisque erga Ecclesiam benignitatem insigni elogio celebratam, sic eum alloquitur: Quæsumus ergo, christianissime Princeps, ut hujusmodi tue compassionis affectum in promotione præfati negotii, per quam speramus prædictam Ecclesiam ab inimicis ejus, qui in circuitu ejus sunt, favente Domino, liberari efficaciter, potenter et libenter ostendas, ita quod etiam post tui dissolutionem corporis nunquam tam pii lanique salubris operis memoria celebris moriatur; sed extendatur ab hoc tui gloria nominis in generationibus sæculorum.

B
hortaturque Regem, ut item inter reginam et Carolum componat;

930 Ne vero prætextu discordiæ, quæ inter carissimam in Christo filiam nostram Margaritam, Francorum reginam illustrem, uxorem tuam, et prædictum comitem orta dicitur, tantum Ecclesiæ bonum impediri valeat vel differri; tu, quem tanquam pacis Angelum in regno tuo providentia divina constituit, et qui ex indulto tibi pacifici Regis dono nosti discordiarum eradicare zizanias, et serere semen pacis; sic hujusmodi discordiam amicabile compositione sopias et decidas, impendendo ad hoc omnem opem et operam efficacem, ut eujuslibet inter eos scandali causa cessante, dictis comes memoratum negotium securius aggredi valeat, et liberius ac efficacius promovere, tibi que a Deo exinde præmium, et a nobis cumulata proveniat actio gratiarum. *Ad reginam etiam eodem tempore datum opinor epistolam illam, qua eam ad concordiam cum Carolo incundam eadem de causa hortatur, quamque exhibet idem Chesnius pag. 869. Quæ autem fuerit illa controversia, auctores non expriment, quamquam dubitare non possumus, quin respererit comitatum Provinciæ, aut certe jura quadam istius comitatus. Egredere regina tulisse videtur, quod comitatus testamento paterno ad sororem natam minimam, adeoque ad Carolum illius maritum perrenisset: et suspicari quis posset, voluisse illam, utpote natam maximam, non obstante testamento, jus sibi in comitatum vendicare. Quidquid vero discordiæ fuerit, illam Ludovici, ac legati opera nuncumque sopitam fuisse videbimus.*

Deinde conclusus a Rege proceribus, pactum cum legato conclusum;

931 Porro, ubi legatus in Galliam pervenerat, brevi omnia fuere ordinata, pactumque conclusum: nam Ludovicus principes regni cum ecclesiasticas, tum seculares ad comitia convocavit Parisios sub finem Augusti, ait Chaizius pag. 446. Nec dubitare possumus, quin in iis tractatus ad finem sit perductus, cum illum ante obitum Urbani absolutum fuisse, constet ex litteris Clementis IV apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 650, ubi ita scribit: Unde idem prædecessor dilectum filium nostrum S. tituli S. Cæciliæ presbyterum Cardinalem pro prædicto ipsius regni negotio in Franciam, commisso sibi plenæ legationis officio, dirigens commisit eidem, quod postquam tam super dicto Senatus (Romani) capitulo, quam super quibusdam conditionibus et modificationibus, ac cæteris aliis cum ipso comite concordasset, con-

* Simonem

scriptis, vel lectis omnibus in præsentia carissimi in Christo filii nostri Regis Franciæ illustris, posset idem Cardinalis dicto comiti promittere ipsius prædecessoris, et Ecclesiæ Romanæ nomine, quod postquam sine gravi scandalo Ecclesiæ Gallicanæ de exhibenda ipsi comiti decima ecclesiasticorum proventuum, quam petierat, ordinatum existeret et concessum, et negotium, pro quo carissimus in Christo filius noster rex Anglorum illustris, et Eadmundus natus ejus, erant ipsius prædecessoris auctoritate citati, foret per apostolicam Sedem decisum, (nimirum de jure Edmundi.)

932 Et pax inter carissimam in Christo filiam nostram Margaritam illustrem reginam Francorum et ipsum comitem existeret reformata, vel saltem per eundem Cardinalem, vel per alium, seu alios, quos idem Rex Francorum duceret deputandos, talis super pace hujusmodi tractatus procederet, quo esset idem Rex Francorum contentus, daretur ipsi comiti ab eadem Sede præfatum regnum Siciliae cum juribus, et pertinentiis suis, sub conditionibus tractatis, et hinc inde firmatis seu acceptatis, non mutandis, nec augendis, vel minuendis, in totum vel aliquam sui partem, et de sic dando ipso regno ab eodem Cardinale versa vice receptis. Finalem autem concessionem, et investituram ejusdem regni sibi dictus prædecessor specialiter reservavit. Præfatus vero Cardinalis tam super dicto Senatus articulo, quam super conditionibus, et omnibus aliis cum ipso comite conveniens et concordans, fecit eidem comiti de conferendo sibi prædicto regno Siciliae promissionem nomine ipsius prædecessoris, et ejusdem Ecclesiæ Romanæ juxta præmissam ab eodem prædecessore traditam sibi formam, eodem comite promissionem de illa sic recipiendo similiter faciente, datis et receptis super hoc litteris hinc et inde, prout in ipsis litteris dicitur plenius contineri. *Huc usque res promotæ, vivente Urbano.*

qui Urbanum nomine Siciliae Carolo promittit

933 Ex his autem intelligimus, regnum Siciliae anno 1264 Carolo promissum, at necdum collatum; ita ut aberraverit a vero Ptolomæi Lucensis, qui illud ei collatum scribit ab Urbano, et quidem anno 1263: recte tandem idem auctor notat, hæc gesta favente Ludovico, illius etiam favoris causas subnectens. Verba ejus accipe, prout inter Scriptores Italiae nuper editus est tom. xi col. 1154, seu cap. 26: In quo quidem facto adfuit favor Regis Francorum Ludovici triphici de causa, ut dictus Rex aliquando retulit. Una fuit reverentia dicti Principis ad Romanam Ecclesiam. Secunda fuit amor sui generis circa honoris augmentum, cujus appetitus etiam suæ conjugii inerat, videlicet Caroli, ut cum suis sororibus nomen sortiretur reginæ. Tertia causa fuit quies sui regni, quod perturbabat Carolus in torneamentis et aliis. Ita ille: nos autem reliqua ad annum sequentem prosequamur.

anno 1264 quod favente Ludovico factum.

A

§ LXXIV. Anno 1265 facta in gratiam Caroli fratris ad regnum Siciliae acquirendum: varia a Clemente IV Sancto commendata.

Clemens IV. ante Ludovici consiliarius, Pontifex creatus.

Creatus sub initium anni 1265 Pontifex Clemens IV, non verbis tantum, sed factis etiam declaravit, quam judicaret S. Ludovicum unicum afflictæ Ecclesiæ refugium: ab hoc enim et Carolo Siciliae, et Henrico Angliæ regibus, et laboranti in extremo fere discrimine Palestinae, crebris litteris subsidia efflagitavit, ut mirari non debeat lector; si, promptissimus alioquin ad preces Ecclesiæ Princeps, non tantum singulis subministraverit opem, quantum uni ferre potuisset; præsertim cum regnum ipsum non videretur necessario præsidio denudandum propter factatas anno præterito minas a rege Aragoniæ, cui expeditio contra generum suum Manfredum non poterat non esse ingrata, licet ei succurrere per pactum cum Ludovico initum prohiberetur. Porro Clemens IV, antea Guido Fulcodi dictus, consiliarius fuerat S. Ludovici, eique percarus: unde factum, ut plurimum ad ipsum dederit litteras, quarum partem magnam inveniet curiosus lector tom. 2 Anecdotorum sæpe laudati Martenii, ex quo nos eas citabimus, quas huic commentario judicaverimus inserendas.

Carolo confert regnum Siciliae.

935 Electus itaque hic Pontifex, confestim ad finem perducere studuit negotium regni Siciliae, atque hac de causa iv Kalendas Martii per litteras declaravit, regem Angliæ, ejusque filium Eduardum veros nunquam regni Siciliae fuisse possessores: videri hæc possunt apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 648 et seqq. Hæc alias eodem die adjecit, quibus præfatum regnum Carolo, Regis Ludovici fratri attribuit: in hæc autem, post adducta superius, pag. 651 sic loquitur in rem nostram: Porro dicto prædecessore (Urbano IV) interim viam universæ carnis ingresso, et nobis licet immeritis in Apostolatus officio substitutis eidem, præfati Cardinalis (in Gallia legatus) et comes (Andegavensis Carolus,) transmissis propter hoc solemnibus nuntiis, nobis humiliter supplicarunt, ut cum de prædicta decima exhibenda in subsidium negotii jam juxta ipsius prædecessoris intentionem et votum ordinatum existeret, et circa præfate pacis tractatum (inter reginam et Carolum) idem Cardinalis juxta beneplacitum præfati Regis Franciæ processerit, cujus in hoc dictus voluit prædecessor considerari et inspicere voluntatem: præmissum negotium, pro quo jam dictus rex Angliæ et Eadmundus citati fuerant per definitivam sententiam decidere, ac ad perfectionem et consummationem præfati negotii regni Siciliae procedere curaremus. Sienti re ipsa factum in dictis epistolis, jus Anglorum nullum declinans, regnumque Siciliae sub conditionibus recensitis Carolo conferens; prout latius ibidem legi potest.

qui Romam profectus nomen regis assumpsit,

936 His ita gestis, Carolus, quem præfixis terminis, quo Romæ adesse debebat, vehementer urgebat, mense Maio ex Provinciâ Romanam discedit cum nonnullis equitum modicis, coque per mare appellit cum suis incolomis, sed non iis viribus instructus, quibus Manfredi iniquo opere

nocere poterat, quodque periculosius erat, sufficienti ad alendum exercitum pecunia destitutus. Legatus interim, favente Ludovico, decimas colligebat in Gallia, cruceque prædicabat, ut et pecunia, et exercitu Carolum juvret; verum pecuniæ collectio tardius procedebat, quam necessitas Caroli videbatur exigere, cum Manfredus pecunia abundaret et milite. Hisce tamen non obstantibus regni inrestitutam xxviii Junii Romæ accepit Carolus per quatuor Cardinales, a Clemente delegatos; regnumque nomen assumpsit.

AUCTORE J. S.

937 Quo facta, Pontifex ei per litteras gratulatus est, animosque addidit spe subsidii ex Gallia cito venturi, inter alia de Ludovici pro eo conatibus sic scribens, apud Martenium col. 453: Veniunt quidam rumores prosperi de partibus transalpinis, quorum licet auctoritatis mediocri videri possint æmulis relatores, multiplicatio fidem facit, et ex natura negotii redduntur credibilia testimonia eorundem, una voce clamantium, quod Francia tota se preparat, tota Provincia se accingit, quodque carissimus in Christo filius noster Rex Franciæ illustris frater tuus, ad te gerens affectum, sed ostendens effectum, pro te factus est prædicator, barones et alios ad tuum subsidium excitans et invitans, nec dubium quin suum adhibeat, ut efficacius exigat alienum. Vera hæc fuisse, patebit ex sequentibus.

curante interim Ludovico, ut ei subsidium mitteretur.

938 Verumtamen non ignorabat idem Pontifex, quanta novus rex necessitate premeretur; scribebat enim col. 151 ad legatum suum, ipsum adeo succursu militum, et aliis subventionibus egere, quod etiam ipsa celeritas esset morosa. Hac de causa crebris litteris hortabatur eum legatum, ut in decimis colligendis strenuam se præberet, tum Ludovicum, ut pecuniam fratri submitteret. Audi, quibus verbis xv Kalendas Augusti Sancti interpellat col. 165: Ecce, Fili, satis clamat ad te facti istius qualitas, satis etiam fratris caritas interpellat. Amanti enim sufficit nunciare, sufficit ut noveris, tu, qui, quos debes amare, non deseris. Sufficit, ut firmiter credimus, immo pro certo supponimus, matri tam pio Filio suas necessitates exponere. Sufficit fratri apud Fratrem, gerentem nihilominus erga se patris affectum, talibus interpellare precibus, et ipsum ad succursu accelerandi remedium taliter provocare. Accendatur itaque zelus filii, fratris et patris, nec in tanta necessitate affectio sic accumulata deficiat matri, filio, et germano: ad quod et nos ex intimo mentis affectu, quas possumus deprecatorias persuasiones, et preces adjicimus. Deinde petit, ut pecuniam Carolo mutuum concedat tantam, quantum ex colligendis partibus decimis sperari poterit.

E

Rogat Regem Clemens, ut Carolo egenti mutuum det pecuniam.

939 Mirum videri posset, sanctum Regem hac ex parte preces Clementis non exaudisse, pecuniamque mutuum Carolo subministrare naluisset, nisi justæ fuissent rationes, quæ id ei dissunderent. Inter has fuisse opinor præcipuam, quod bellum suorum jam tunc meditaretur, adeoque thesaurum suum non effundendum judicaret: nam ad terræ Sanctæ subsidium sæpe excitatus fuerat a præcedentibus Pontificibus, et hoc ipso tempore a Clemente excitabatur, uti videre est in epistola ejusdem Clementis, viii Kalendas Augusti data apud Martenium col. 169, et Raynaldum ad hunc numerum 41. Accedebat fortasse cura nonnulla rerum Anglicarum: certe ad subsidium ferendum Henrico, quem Simon Montfortius habebat captivum, eum per litteras hortabatur idem Clemens apud Raynaldum ad hunc

qua cum ille ipse brevi opus esset habiturus;

AUCTORE
J. S.

annum num. 66, legatumque suum in Auglia ad Ludovicum mittebat his verbis : Sed et ad carissimum in Christo filium nostrum L. Regem Franciæ illustrem venias in omnibus confidenter, quem pro sua bonitate credimus solito promptiorem ad opem et consilium tibi super his omnibus impendenda. Ita scribit mense Septembri apud Martenium col. 201.

et Carolus fra-
tris beneficiis
parum re-
spondens,

940 Præterea Carolus parum favori Regis sancti respondebat, ita ut illum monuerit hoc tempore Pontifex per litteras apud Martenium col. 175, ut omni modo studeret offensum non-nihil Ludovicum placare. Causas autem offensionis memorat alia epistola, anno sequenti ad Carolum jam victorem, et regni possessorem data, qua eum hortatur ut Fratri satisfaciat, ejusque beneficiis non ingratum se exhibeat. Illam accipe ex Martenio col. 371 : Quanto, ait, carissimo in Christo filio nostro Regi Franciæ illustri germano tuo te novimus cariorem, teque multis ex causis eidem ad vicissitudinem caritatis adstrictum; tanto tibi propensius credimus laborandum, ut inter te et ipsum omnem materiam scandali, omnem causam dissensionis abscindas, in his præcipue, quæ juri sunt consona, quamquam ad alia quæ gratiam saperent, facilem te reddere deberes.

B

pecuniam ante
mutuo ac-
ceptam non
reditisset et
rectigal supra
Rhodanum

941 Novit sane tua serenitas, quotiens te litteris, quotiens viva voce, quotiens ministerio honorum et fidelium nunciorum excitandum duxerimus, ut questionem gabellæ Rhodani, multis suspensam tractatibus, ex qua processerunt multa inepta, multumque turbatis est animus Fratris tui, per viam amicabilem ad finem perducere congruum procurares; quod quia factum non extitit, idem Rex frater tuus satis ægre ferre videtur, prout et litteræ vobis indicant aliquorum, et verba nihilominus fide digna. Nunc autem suos ad te destinat nuncios, qui super hæc te conveniant reverenter: et, quæ Fratri debes, insuper a te petant, scilicet viii millia marcharum argenti de dote, sibi cum carissima filia nostra uxore sua promissa, et alia septem millia, quæ tibi credidit ad bonæ memoriæ socii tui debita persolvenda. Quocirca tuam duximus excellentiam monendam pariter et rogandam, quatenus eorum nunciorum verba et patienter audiens, et benigne suscipiens, non turberis: sed fraternæ gratiæ non ingratus, et eorum, quæ tibi liberaliter ultra mare donavit, memoriam semper habeas, et debita repetenti satisfacias nunc, si potes; aut saltem sic respondeas, ut placari tuo responso debeat potius, quam turbari. Datum Viterbii xvii Kalendas Augusti anno 2.

C

de sale exige-
ret, invito Re-
ge; hic mu-
tuam dare
pecuniam re-
nuit:

942 De memorata Rhodani gubella clarius laquitur idem Clemens in priori ad Carolum epistola col. 267, ubi cum sic affatur: Verum inter cetera ad id tuam memoriam duximus reducendam, quod sæpe ac sæpius tuis auribus inculcavimus, de querela carissimi in Christo filii L. Regis illustris, quem gabella, quam percipis de sale terræ ipsius, graviter scandalizat. Cum itaque Carolus tam iniquum se præberet Ludovico, mirari non possumus, quod hic thesaurum suum, quo se brevi opus habiturum noverat, in ejus gratiam noluerit effundere; præsertim quia revereri merito poterat, ne pateretur difficultatem in recipienda a Carolo pecunia, qualem expertus fuerat in illa repetenda, quam antea ei dederat mutuum, ac necesse receperat. Utrum tamen permotus demum fuerit precibus iteratis Clementis, pecuniæque fratrem, vehementer laborantem, juverit Sanctus, non omnino constat: certe

Pontifex enixissime illam opem flagitavit mense D
Novembri, adeo ut desperaret omnino, nisi pecuniam subministraret Ludovicus, his enim verbis affatus col. 242: Procura modis omnibus, ut de tua, vel mutuanda pecunia Senensibus mercatoribus, qui sunt in Francia, tantam detur, quod in his partibus se possint effundere ad subsidium socii eorundem; alioquin cogita, quod cum magno dolore concludimus, ut pares reditum fratri tuo, sanumque recipias pariter et confusum. Forsan his litteris permotus Ludovicus subsidium aliquod pecuniæ dederit, non mutuo, sed dono: id tamen minus est exploratum.

943 Verum, ut incertum esse diximus, an sed exercitum
fratrem pecunia juverit Sanctus; ita certum om-
nino est, omnem cum legato operam adhibuisse, ut exercitus ei submitteretur florentissimus, isque
stipendiis debitis instructus, impensis cum in
finem decimis jam collectis. Quamvis autem non
probari initio Clemens, pecuniam ad illius
exercitus stipendia consilio Regis impensam, ut ex
ejus litteris apud Martenium col. 178 apparet;
eventus tamen docuit, quam utile fuerit id con-
siliium. Quippe cum hic exercitus sub finem anni E
Italiam esset ingressus, sine damno Romam per-
venit, non avsis transitum per Lombardiam
impedire Manfredi copiis, quod maxime time-
batur. Carolus autem, qui interea in festo
Epiphaniæ anni 1266 rex erit coronatus, accepto
hoc exercitu, mense Januario expeditionem sus-
cepit adversus Manfredum, ac brevi, hostium
spoliis dilatus emersit ex penuria: die vero xxvi
Februarii, occiso post acrem conflictum Man-
fredo, insigni potius est victoria, neque multo
post tempore utriusque Siliæ possessionem
adeptus est: quæ apud auctores obrios fusius rela-
ta hic pluribus non expono: neque enim Caroli
gesta scribo, sed Ludovici: neque hæc narrari,
nisi ut lector intelligeret, quantum in acquirendo
Siciliæ regno Ludovico debuerit Carolus.

944 Jurabit tamen notare, quis sensus fuerit
Clementis Pontificis de Carolo post regnum Siciliæ
acquisitum. Exprimit hunc ille in litteris ad
Ludovicum apud Martenium col. 327 his verbis:
Ceterum scire volumus tuam magnitudinem,
quod quamvis regnum nobile, plenum deliciis
et divitiis acquisiverit frater tuus; timemus
plurimum, ne segnius quam oporteat terram
custodiat acquisitam. Multos enim abire per-
misit, quos fuisse expediens tenuisse, qui sicut
teneri non poterant sine donis, sic libenter asti-
tissent eidem, fendis decentibus honoranti. Nec
credas, quod nostra defuerit admonitio, quam
utique et per litteras ei misimus, et in ore po-
sumus magnorum et fidelium nunciorum. Ex
his, aliisque hujusmodi Clementis querelis,
discimus Carolum Clementis consiliis nihilo
obsequentiorem se præbuisse, quam Ludovici, stu-
biliori forsitan felicitate usurus, si eorum, qui-
bus regnum debebat, monitis morem gerere voluis-
set. Verum prætermittis iis, quæ deinde in Sicilia
contigerunt, alia anni 1265 gesta narrare aggre-
dior, annique principium resumō.

945 Ubi audierat S. Ludovicus Clementem
electum Pontificem, nuntios ei misit Joannem
de Trevis archidiaconum in ecclesia Bajocensi,
et fratrem Rogerium priorem Vallis-viridis Car-
thusiensis Ordinis, quos se læto animo excepisse,
scribit Pontifex apud Martenium col. 129,
eoque lætiori, quod prospera omnia de ejus, re-
gumque ipsius statu nuntiarent, eximium enim in
Ludovicum amoris affectum his litteris demon-
strat.

sed exercitum
florentissi-
mum curat
Carolo sub-
ministrandum,
quo hic re-
gnum acqui-
rit.

quo se modo
Carolus ha-
buerat ergo
Clementem et
Ludovicum.

Ludovicus
Pontificatum
gratulatur
Clementi, qui
respondens.

A *strut. Cuiusque Rer furores aliquos flagitasset per hos nuntios, quo se modo in his gesserit Clemens declinat iis verbis: Petitiones, quas tuo duxerunt nomine offerendas, diligenter inspeximus, et deliberatione probabilita, licet modica, tamen admodum necessaria, quæ te petere et nos decessit indulgere, liberaliter et benigne concessimus, nec repulimus aliqua, quæ possemus sine serupulo conscientie et aliorum scandalo concessisse, certam de tuæ Magnitudinis circumspicione fiduciam obtinentes, quod probrosum tibi non reputes, nostræ ac tuæ honestatis intuitu, pati in aliquibus te repulsam, qui legisse te recolis, et audisse, vas electionis præclarum Principis apostolorum Coapostolum non auditum petitione tertio repetita.*

petita quædam privilegia Regi concedit. negat alia:

946 *Ita cum Rege Clemens, cuius eximiam animi moderationem iustitie habebat perspectam: atque aileo aigre ferre non poterat, etiam Ludovicum iustis de causis aliquid non concedere. Porro inter ea, quæ concedendum duxerat Clemens, fuit illud, quod in alia epistola, aliquot diebus citius ad Regem data, sic exprimit col. 122: Tibi tenore præsentium indulgemus, ne tatis a nobis vel ferendis sententiis generalibus astringaris, nisi de tua persona, expressis nomine proprio et regia dignitate, fiat mentio in eisdem: quam gratiam eatenus duximus extendendam, ut nec illi, qui tuo mandato speciali circa ea paruerint, pro quibus dictæ sententiæ latae sunt vel ferentur, iisdem sententiis sint astricti. Insuper privilegia omnia ab antecessoribus suis Regi data confirmavit per litteras, Karolus Maius, quos vide apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 659.*

947 *Deinde in præfatis litteris col. 128 Pontifex Regem amice monet, ut libertatem ecclesiasticam curet conservandam, et prælatorum scandala præscindenda, qui, inquit, de crebris ballivorum tuorum vexationibus, et etiam tuæ curiæ querebantur. Ita quidem in hisce litteris ad Ludovicum, quamvis non ignoraret enim insigni studio ad ecclesiasticorum defensionem incumbere solitum, idque in aliis litteris sæpe declinaverit. Verum fieri non poterat, ut in tanto regno non committerentur aliqua subinde, inscio Ludovico, quæ juri ecclesiastico erant contraria. Hinc eodem die Clemens singulari epistola commendat ecclesiam Narbonensem, cui se iniquiorem præbebat senescallus Carcassonensis, Regemque affatur his verbis col. 131: Quocirca serenitatem tuam, quæ ecclesiarum concussoribus suæ clypeum protectionis opponere consuevit, hortandam duximus et rogandam.*

scribit querelas esse ecclesiasticorum de quibusdam ejus ministeris.

948 *Et ut Senescallum ipsum col. 132 sic scribit: Cum igitur ab ejusdem ecclesiæ injuriis tanto fortius te deceat abstinere, quanto magis eas nedum divinam, verum etiam præfati Regis noverimus offendere majestatem. Rursum hoc anno, cum perversi quidam homines graves intulissent injurias Ranulpho Stephano canonico Nemausensi Ortilini S. Augustini, ac ministri regni inquisivissent quidem de crimine, ac debitam satisfactionem non curassent, Clemens ad Regem scribit col. 135, ut is, quem in protegendis personis et juribus ecclesiasticis attentam noverat, de solita justitia adhibendum curaret remedium. Hinc patet sine Regis culpa accidere potuisse, ut ministri ejus subinde vel ecclesiæ jura infringent, vel non satis curarent ea, cum læsa essent, restauranda.*

949 *Porro quod supra dicit Pontifex, de*

curia etiam regia quandoque conquestos esse perhibitos: forsitan huic refricande querelæ occasionem præbuit controversia, quæ Regi hoc anno nata est cum episcopo Parisiensi, ut refert Chozizius pag. 467 hunc in modum. Incumbebat Ludovicus ad monentam recte ordinandam: quidnam interim cives Parisienses, sub jurisdictione episcopi constituti, monentam acceptant prohibitam: judicavit frequens senatus, in quo multi ecclesiastici erant presentes, cives illos puniri posse per ministros regios: Rex itaque moneri jussit episcopum, ne huic se opponeret decreto: at contendebat episcopus aliter transactum esse inter Philippum Augustum et Parisiensem ecclesiam, neque iudicio curiæ acquiescere voluit: hinc manus injecta in bona quorundam assessorum episcopi: ab eo nitem urbi, totique diocesi Parisiensi sacris interdictum: at ecclesiæ quorundam interdicto parere detrectarunt. Verum composito deinde controversia Regem inter et episcopum, utriusque factum est satis.

950 *Ceterum, quam jura ecclesiarum illæsa vellet Sanctus, gemino adhuc exemplo apud Chozizium pag. 470 declaratur: num cum Senescallus Petrocoricensis juramentum eregisset a subditis quibusdam episcopi Lemovicensis, re examinata, Rex contra se ipse sententiam dixit, ac juramentum declaravit irritum. Deinde, cum Cononi Catalanensi episcopo litteras concessisset libertate donandi centum mancipia territorii episcopalis, eos revocavit ad querelas capituli, cujus consensus neglexerat episcopus. Significat item Clemens in laudatis supra litteris col. 130, se consultum fuisse a Rege de blasphemis corrigendis, dum ita scribit: Super his tandem, quæ circa blasphemos, et alia, quæ divinum honorem respiciunt, intimasti, licet subito facere nequiverimus, quod petebas, cito tamen proponimus quod acceptum Deo viderimus ordinare. Hinc colligo leges S. Ludovici contra blasphemos necdum latas fuisse: imo eas non nisi post tricennium latas, ad annum 1268 probabimus.*

ACTORF
J. S.
Sancti controversia cum episcopo Parisiensi:

cura ejusdem ad servanda jura ecclesiarum: consultus de blasphemis Pontifex.

§ LXXV. Anno 1266 Nuptiæ filii Joannis, F
lisque inde exorta Regis cura composita: sponsalia filiaë Blanchæ: varia Sancti gesta cum Pontifice, ejus consilium exquirat et sequitur: eximia Regis justitia: oppidum Aquarum mortuarum conditum: pax inter comites Luxemburgi et Parri, inducereque inter reges Angliæ et Navarræ Ludovici diligentia factæ.

Sub initium anni 1266 contigisse videntur nuptiæ filii Regis Joannis cognomento Tristani cum Jolanda Eulonis Nivernensis comitis filia et herede, de quorum contractu sponsalitiogimus num. 534. Chozizius certe pag. 504 eas hoc anno factas existimat, et Chesuins in Historia ducum Burgundiæ pag. 88 testatur, litteras donationis nuptiarum causa signum mense Januario

Nuptiæ Joannis filii Regis cum comitissa Nivernensi: item huic ortum

AUCTORE
J. S.

uario anni 1265. quæ epocha, considerato veteri annuo inchoandi more, ad annum 1266 nos deducit. Porro contractis hæc nuptiis, orta est gravis controrsio inter ducem Burgundiæ avum Jolandæ, et novos hos conjuges de tutela Jolandæ ejusque sororum, bonorumque administratione, quod contenderet dux Burgundiæ, hanc pertinere ad filium suum Eudonem absentem in Palæstina, ob ætatem minorem Joannis mariti; conjuges vero id negarent.

Rex componit: filiam dat sponsam filio regis Aragonie,

952 Verum S. Ludovicus prudentia sua litem ita composuit, ut bonorum administratio omnium sororum Joanni fuerit concessa, tutela vero filiarum suarum Eudoni permissa, exceptu tamen Jolanda jam nupta. Plura de his Chazius loco assignato; qui pag. 508 scribit, Joannem mense Septembri a Ludovico ad comitatum Nivernensem deductum, ut possessionem illius coperet. Post reditum vero ex hoc itinere filiam suam Blanchum pacto sponsalicio promisit Ferdinando, Alphonsi regis Castellæ filio, ut latius videre est in ipso hujus pacti instrumento apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 662, ubi illud notatur factum xxviii Septembris anni 1266. Hæc pro liberis suis hoc anno Sanctus, cujus virtutum tantus erat splendor, ut eum regi Aragoniæ ad exemplum proponeret Clemens Pontifex, dum apud sæpe laudatum Martenium col. 278 ito scripsit: Ea propter, fili carissime, Dominum habens præ oculis, et illum benignissimum Regem Franciæ, cum quo tuam amicitiam coplasti, tibi statuens in exemplum, vide etc.

Clemens Pontifex, licet Ludovico libere scriberet, se omnia ejus postulata non concessurum,

953 Idem tamen Pontifex paucos post dies insinuat col. 288, se non omnia concessurum, quæ peteret Ludovicus, sic eum affatus: Hanc in nobis, Fili carissime, te volumus habere confidentiam, quod quæcumque a nobis petieris, ea semper maturitate libramus, ut quæ pia, et utilia, et tue utilitati accommodata, et aliis non damnosa viderimus, tibi sine difficultate aliqua concedamus. Quod si perpenseo judicio interdum aliqua non admittimus, certum habeas, quod ad id nostræ deliberationis calculus terminatur, ut plus nobis et tibi consulere id negando credamus, quam si daremus libere postulata, et si forsitan tibi contrarium videretur, non erubescas patris judicium sequi in hac parte, qui sincere tuam diligit animam, et honorem tuum et regni, suæque salutis non immemor, sic enipit gratiosus esse principibus, et tibi principaliter inter ipsos, ut principum Dominum non offendat, cujus solius judicio stat aut cadit. Hæc Clemens ad Ludovicum, cui pro insigni humilitate justum hanc libertatem non displicituram venerat, licet alioquin non magnopere timendum videretur, ne qui minus æqua postularet Sanctus, et Clemens ipse sæpe opera illius indigeret.

sæpius tamen magna fiducia ad ejus opem recurrit.

954 Mense enim Julio Regi binis litteris commendavit abbatiam S. Egidii in Septimania, et sacrum Cartusianorum Ordinem, in quorum prioribus Ludovici in ecclesiasticos, et maxime religiosos benevolentiam his verbis manifestat col. 372: Licet igitur Regalis pietas ad divini cultum dedita nominis, circa bonorum jurium et libertatum conservationem ecclesiasticorum se promptam exhibeat et benignam, cunctique religiosi de tui favoris patrocino gratulentur etc. Mense vero Augusto, quoniam Petrus comitis Britanniæ filius ad expeditionem transmarinam se accingebat, ac subsidium postulabat a Clemente; hic legatum suum ad Regem remisit, sic scribens col. 389: Quia igitur carissimus in Christo

filii noster Rex Francorum illustris ipsius Terræ D (sanctæ) negotium intimo affectu complectitur, ipsumque specialiter comedit zelus ejus: discretionis tuæ per Apostolica scripta mandamus, quantum super hoc ejusdem Regis requiras consilium, et in præmissis facias prout idem Rex consulerit, et ipsius terræ necessitas, cujus plenam ipsum Regem credimus habere utilitatem, suadebit. Videas hinc, quam fidenter in omnibus ad Ludovicum recurreret Clemens.

955 Quanti vero Clementis judicium faceret Ludovicus, palam fecit hoc eodem tempore, dum illum de comitatu Melyorii prope Montem-pessulanum consuluit, ejusque judicio utquerit. Possidebat comitatum illum episcopus Magaloniensis; rerum non deerant, qui dietarent injuria possideri, eumque vel ad Regem, vel ad Petrum Peleti Alesti dominum pertinere. Consultus a Rege Pontifex, per litteras mense Septembri datas probare conatus est, comitatum legitimo jure possideri ab episcopo. Litteras autem hæc jam ediderunt Samarthoni tom. 3 Galliarum Christianarum a pag. 584, quas recedit laudatus Martenius a col. 401, ex quibus pauca ad propositam nostram decerpo: Sane, inquit, tua nuper a nobis Serenitas requisivit, quid de comitatu Melgoriensi, quem venerabilis frater noster Magaloniensis episcopus possidet, sentiremus; cum tuæ Celsitudini sit suggestum, quod vel tibi, vel dilecto filio P. Peleto, * domino Alesti, vassallo tuo fiat injuria. Ad quod ubi responderat, comitatum esse feudum Romanæ ecclesiæ, atque ad episcopum pertinere; Regem his demum affatur: Tuis ergo contentus juribus, et regni latitudinæ, quod virtute mirifica nostris temporibus Dominus ampliavit, dictum episcopum, et in ipso Romanam Ecclesiam non perturbes, nec surraptionum somniis irriteris: qui quandoque loquentes placentia credulis auribus vel mellitum instillant, quod in te fieri posse non credimus, tuæ dudum constantiam circumspectionis experti. Ceterum de monetâ Milariensi, quam idem episcopus cudi facit, ut dicitur, in feudis Ecclesiæ, ei scribimus, quod etiam juri contrarium arbitramur, et Christianæ inconveniens honestati. Epistolo Clementis, qui graviter reprehendit episcopum, quod monetam illam cudi jussisset, præcedenti subjungitur: ex quo intelligimus de ea moneta conquestum esse Regem. Hic porro Clementis consilium secutus, quietam comitatus Melyoriensis possessionem reliquit episcopo: ut dote non minus sollicitus, ut ne aliena jura invaderet, quam ne amitteret sua.

956 Id lævulenter sane alio ostendit exemplo, apud Joinvillium relato num. 25, quod circa hæc tempore accidisse suspicatur Chazius pag. 506. Raynaldus de Trie repetebat comitatum Domni-Martini *, quem post mortem Mathildis comitissæ Bononiæ detinuerat Ludovicus. Litteras quidem ille afferebat, quibus illius restitutionem Rex promiserat, at sigillum earum usque adeo erat comminutum, ut eas invalidas censerent consilarii omnes: verumtamen cum in parte sigilli relicta aliquid verisimilitudinis cerneret, comitatum restituit Cultor justitiæ rigidissimus, ut pluribus narrat laudatus Joinvillius. Verum difficultatem hic movet Cangius in Observationibus ad hunc locum pag. 42, nititurque ostendere, nec litteris his opus fuisse Raynaldo de Trie ad comitatum repetendum, nec rationem apparere, cur illum tamdiu detinuerit S. Ludovicus, quod Raynaldus legitimus esset

ejusque judicio de comitatu Melgoriensi acquiescit

F

* al. Peleti

P

comitatum Domni-Martini benignè reddidit;

* Danimartin

heres

A heres. Heredem autem fuisse legitimum sic ex genealogia ostendit. Albericus II comes Domni-Martini filium habuit Raynaldum comitem Domni-Martini, et Bononiæ Maritimæ per uxorem: hic vero Raynaldus unicum genuit filiam Mathildem comitissam Bononiæ: Mathildi item filia unica fuit Joanna, quæ sine prole ante matrem defuncta est, ita ut defuncta Mathilde, posterius omnes Raynaldi comitis essent extincti, et comitatus Domni-Martini transfundi deberet in alios Alberici II posteros. Posterius autem Alberici II magis propinqui erant Matthæus, Raynaldus, Engelramus, et Bernardus de Trie, utpote nati ex Aleide Alberici filia, quæ Joanni domino de Trie fuerat nupta. Hic ordo naturalis quidem erat et clarus; sed aliunde fuit impeditus: nam Raynaldus Bononiæ et Domni-Martini comes contra Philippum Augustum S. Ludovici orum cum aliis principibus conspiraverat, captusque in celebri prælio Borinensi, bonis omnibus fuerat exutus: quo factum, ut heredes ipsius suo quoque jure exciderint. At contendit Cangius pug. 43, jus heredum postea reversisse. Ratio illius est, quia Philippus Augustus comitatum Bononiensem restituit Mathildi, cui Philippum filium dedit maritum; dedit item Ludovicus VIII Philippi Augusti filius fratri suo Philippo comiti Bononiensi comitatum Domni-Martini una cum comitatu Clari-montis, ut ibidem probat Cangius. Verum hinc inferri necdum potest, heredes Raynaldi in jus suum restitutos: hæc enim ex gratia dari potuerunt Philippo et Mathildi, at deficientibus eorum posteris, ad coronam redirent, sicut re ipsa ad coronam rediit comitatus Clari-montis, ut diximus num. 833.

ubi heredem legitimum cognoverat Peronam enim

957 Instat tamen validius idem Cangius; nunc citat litteras Mathildis anni 1233, quibus declarat, se Regi clientelam jussisse de comitatu Bononiæ, tamquam de hereditate materna, et de comitatu Domni-Martini, tamquam de hæreditate ex parte patris. Ex quo aperte videtur consequi, heredes prædicti Raynaldi comitis juri suo fuisse restitutos. Manet igitur, ait Cangius, solvenda difficultas, cur hæc Mathildis comitatum detinuerit, quemque in finem hæ litteræ essent petitiæ. De litteris respondeo, eas dadas Mathildi, ut ditiones, quas ex gratia obtinuerat, ad heredes posset transmittere, adeoque per hæ litteras jus heredum Raynaldi comitis reversisse, indeque permissum esse Mathildi, ut litteris clientelæ* citata verba insereret. Cum autem hoc facta essent longissimo tempore ante mortem Mathildis, dum juvenis erat Ludovicus, contingere potuit, ut hæc omnia post obitum Mathildis ignorarentur a Ludovico, ejusque ministris, nec invenirentur hæ litteræ, quas negligenter custoditas fuisse, contractio sigilli satis demonstrat. Rex igitur, cum sciret comitatum initio concessum Mathildi, ut rediret ad coronam; ignoraret vero gratiam deinde objectam: comitatum detinuit, donec jus suum probasset Raynaldus de Trie, qui, fratre Matthæo interim sine prole defuncto, heres erat legitimus. Hæc Cangii dubitationi satisfactum opinor. Porro qui tam facilis erat ad aliena restituendum, non negligebat limites regni sui proferre, dum id ferebat occasio; nam eodem fere tempore Peronam, de qua lis erat exorta, pecunia emptam coronæ advenit, conciliatis una opera litigantibus, ut Chazius habet pag. 507.

homage

958 Docuit etiam hoc anno Ludovicus, quam

tardus esset ad nova onera subtilis suis imponendum, quantoque id faceret consilio, cum summi Pontificis ea de re sententiam audire voluit. Agebatur de oppido ædificando ad Aquas-mortuas in commodum mercatorum, aliorumque, præsertim in Palæstinam solventium. Unde æquissimum erat, ut, qui commoda illa perciperent, ad onera etiam manum admirarent. Nihilominus Clementem consuluit Sanctus, ex cuius responso rem plenius lector percipiet. Sic igitur ille rescribit col. 405: Cum in portu, qui Aquarum-mortuarum vulgariter appellatur, in Nemausensi diocesi, turrim dudum extruxeris opere sumptuoso, ut tam peregrini, quam etiam mercatores, in Terram sanctam exinde profecturi, cum rebus suis salvi persistere valeant in eodem: nec eorum possint ad plenum commoditas et securitas procurari, nisi locus fiat ex concursu inhabitantium populosus, interpellatus es pluries et a pluribus, ut audivimus, et rogatus, ut ibidem competens loci spatium murorum ambitu claudi facias, infra quem possint incolæ domos constituere, quæ non solum ab hostium eos reddant tutos incuribus, sed etiam a ventorum prosecutione defendant, qui dum undique flatu libero locum pulsant, arenas cumulis exerescentibus, inhabitabilem eum reddunt.

AUCTOR J. S. consulit rursus Clementem de vectigalibus imponendis.

959 Et ne vel ex loci clausura, vel ejusdem custodia prægraveris; placet, ut dicitur, mercatoribus tam in Montepessulano quam in locis insignibus adjacentibus constitutis, quod de mercibus in eundem portum per mare causa mercimonii inducendis, vel educendis, ex eo vectigal competens imponatur, a te, et tuis posteris recipiendum ibidem. Sane quamvis aliquibus videatur, quod tu tamquam Rex in regno proprio hoc possis statuere cum evidenti venturum et transeuntium utilitate, vel potius necessitate pensata: ut tamen eo procedas tutius, quo nostrum consultius super hoc requisisti consilium, et assensum. Nos igitur, qui loci situm et statum oculata fide cognovimus, et ab olim optavimus ibi fieri villam bonam pro commoditate multorum, præsertim cum in mari Mediterraneo nullum alium portum habeas regni tui peregrinis accommodum, qui præ cæteris fidei zelo successi ad Terram sanctæ subsidium sæpius so accingunt, tuæ Celsitudini tenore presentium indulgemus, ut prælati Narbonensis provinciæ, et vicinis loco baronibus, Montispessulani consilibus, et locorum comitatibus adjacentium ad tuam vel illius, quem ad hoc illud mittendum duxeris, evocatis presentiam, de consilio illorum possis statuere, quod tam pio negotio videbitur opportunum, provisurus attentius, ut et moderatum vectigal imponatur ibidem, et futuris temporibus nequeat augmentari. Datum Viterbii XI Kalendas Octobris anno 11; id est Christi 1266.

ad condendum oppidum Aquarum-mortuarum: quo consentiente.

960 Hanc Clementis epistolam jam ediderat Catellus in Monumentis historiæ Septimaniæ pag. 339, ubi inquit, an Aquæ-mortuæ sint Fossæ-Marianæ, a Plinio aliisque commemoratæ, ut putaverant aliqui. Errorem hunc refutat Adrianus Valesius in Notitia Gulliarum pag. 29 his verbis: Hunc portum Joannes Olivarius Fossam Marianam a veteribus geographis vocatum esse ait magno errore, cum Fossam Marianam esse ait Plinius, Æthicus, alique trans Rhodanum in provincia Viennensi fuisse doceant; Aquæ mortuæ sint citra ostia Rhodani in provincia

oppidum illud Regis cura structum.

ALCIORRE
J. S.

viucia Narbonensi prima, vel Septimania. Curia igitur Ludovici oppidum istud est constructum, licet auctores rix aliquid ea de re commemorent: nam dubitare non possumus, quin Rex propositum suum executioni mandaverit, eum oppidum videamus, nec alium illius noverimus auctorem. Verum portus ille deinde, postquam regni limites ad mare Mediterrancum protensi fuerunt, paulatim negligi captus, ubi non desuerunt alii magis commodi. Hinc portus ille ne notus quidem hoc tempore: nam, ut subdit Valesius, nunc Aquæ mortuæ alluuntur quidem stagno, usque ad muros accedente, cui nomen suum debent, sed a mari millia passuum circiter duo, seu semileugam, absunt. Portu itaque carent, qui arenis a Rhodano invecis obstructus esse dicitur.

Rex religiosos
aliquos deci-
marum solu-
tione capit
eximi: consi-
luna cruce
rursus sumen-
di Clementi
aperit.

B

961 Beueroletia Regis erga religiosos aliquot fecit, ut eos exeret eximi a decimis, fratri suo Carolo persolendis, idque significaret Clementi; eumque ille hoc Regi negare nollet, et Carolam ægre latarum sciret, eas ex sua pecunia solvi iussit. col. 413 ita scribens legato suo: Sed tamen volumus et mandamus, quod explores secretis, ad quam summam decima fratrum Prædicatorum ascendit, et eam de nostro solvi facias, prædicto Rege Franciæ penitus ignorante. Hæc in Idus Octobris. Postridie vero, nuntiis Ludovici acceptis, qui Clementi secreto indicasse videntur, illum cruce rursus suscipere deeruisse ad expeditionem transmarinam, immenso gaudia se persusum scribit, divinoque consilio factum, ut de finibus tam remotis utriusque concurrerint voluntates. Deinde Regem ad exsequendum propositum hortatur col. 415 huic in modum: Age ergo viriliter, Fili carissime, fili benedictionis et gratiæ, et post conceptum laudabilem laudabilis pariens, mittas manus ad fortia. Aderit enim tibi Dominus, et ejusdem Vicarius tuis invigilabit pro viribus commodo et honori. Eodem die ad legatum scribens, clarius aperit consilium Regis cruce suscipiendi: ex quo colligimus hanc præcipuam fuisse causam, cur Aquas-mortuas ædificare decrevisset. De subsidio interim in Palestinam mittendo egit iterum per litteras Clemens VI Idus Novembris.

rogatus a Cle-
mente, pacem
componit inter
comites Bar-
rensem et Lu-
xemburgen-
sem,

Petrus

C

962 Eisdem litteris, quas habemus col. 426, pacem inter comites Barrensem et Luxemburgensem conciliandam commendat Ludovico his verbis: Verum quoniam inter dilectum filium nobilem virum Barrensem et Luxemburgensem comites gneram intelligimus gravem esse ortam, ad pacem inter eos celeriter reformandam dare te convenit operam efficacem, ad quod dictus P. cambellanus, sicut libenter, sic et utiliter laborabit. Aggressus est Ludovicus non segniter, quod rogabat Pontifex, ac feliciter perfecit: quamvis eo usque res esset progressa, ut Barrensis Luxemburgensem comitem sororinum suum jam haberet captivum, teste Joinvillio num. 246: nam misso Petro cubiculario suo Luxemburgensem riuensis exemit sine pretio: deinde arbitrio suo amnem eorum controversiam composuit. Quin et regem Navarra, qui ad bellum contra comitem Barrensem necesserat, arbiter ab utroque electus, eam eo conciliavit; atque arbitrio suo bellum cruentum brevi terminavit, uti latius relatum invenies apud Chaizium pag. 559 et seqq., qui hæc anno 1268 perfecta esse scribit, Regemque ea de causa Remos profectum.

963 Hoc modo pro sua, qua apud omnes valebat principes, auctoritate, rem tantam Rex

pacificus ad felicem perduxit exitum. Præterea aliam bellum, inter affines sibi principes exortam, hoc anno per inducias sedavit. Erant hi Henricus Angliæ rex, cui adharebat filius Eduardus, et Theobaldus Rex Navarra, gener Ludovici, qui propter Baionam præcipue, ait Chaizius pag. 509, bello invicem impetebant. Verum cum pars utraque legatos misisset Parisios ad Ludovicum, ut induciæ invenirentur, atque ita quidem, uti apparet ex litteris assignandis, ut Sancto Regi conditiones componendi præcipua relinqueretur cura, induciæ, triennio post sequens Pascha duraturæ, ejus industria pactæ sunt, quas deinde sua auctoritate et litteris confirmavit, quemadmodum in ipsis Regis litteris descriptum invenies apud Martenium tom. I Anecdotorum col. 1122, et seqq., quæ datæ leguntur Anno Domini MCLXXVI die Lunæ ante Natale Domini.

Inducias esse
inter reges An-
glor et Navar-
re.

§ LXXVI. Anno 1267 crux denno sumpta; decimæ hæc de causa in triennium per Pontificem obtentæ: tentata concordia inter Venetos et Genuenses: tribulum Gallis imperatum.

E

Quamquam S. Ludovicus propter urgentia regni negotia ex Palestina in Galliam est reversus, nunquam tamen animum deposuisse videtur eo aliquando remeandi. Hinc frequentia illuc missa subsidia: hinc, teste Gaufrido, sumptus antea restricti, mirantibus cunctis, qui propositum ejus ignorebant. Hæc etiam de causa tanto studio laborasse videtur, ut pacem undique in regno suo, ubi erat, curaret servandam: ubi deerat, conciliandam. Noluit tamen subito, inquit Gaufridus num. 57, aggredi tantum opus ex motu proprio cordis sui. Unde per secretum nuncium et discretum humiliter et devote consuluit super hoc felicis recordationis dominum Clementem summum Pontificem, qui tamquam vir prudens in principio reformidans, diuque deliberans, tandem benigne consensit, ac pium propositum approbavit. Fecit id Clemens anno præterito per litteras jam citatas num. 961, in quibus præcedentem dubitationem suam ipse sic insinuat: Pœnitentes siquidem responsionis illius, quam tibi per alias litteras feceramus, intimis cruciabamur angustiis: epistolam revocatoriam, præsentibus interclusam, manu propria scripserramus, parato jam nuntio ad easdem tibi sine aliqua dilatione mittendas. Hæsitaverat tamen animus, et aliquamdiu missionem suspenderat, sed dictorum nunciorum adventus scrupulum dubitationis amovit, et protinus eas dedimus tuis nunciis per expeditiorem cursorem tuum Celsitudini perferendas. Hinc colligimus Clementem initio consilium Regis improbasse, postea hæsisse dabim, ac demum probasse.

Ludovicus,
consulto et
approbante
demum Pon-
tificæ.

F

965 Confirmatus ergo in proposito suo Ludovicus, post quedam regni negotia in curia de more absoluta mense Februario, omnes regni sui proceres convocavit hoc anno ad comitia, circa medium Quadragesimæ celebranda. De hisce comitiis Cloniceo Rotomagense in Bibliotheca Mss. librorum apud Labbeum tom. I, pag.

in regni comi-
tis cruce in-
terum assumi
eum tribus fe-
lus.

A 376 sic habet : Ad parlamentum Parisius convocati sunt omnes milites regni Francorum, et fuit celebratum die Jovis ante Latere Jerusalem, (id est xxiv Martii, uti ex Paschate, quod in xvii Aprilis incidit, colligitur) in quo parlamento cruce signatus est Ludovicus Rex, et filius ejus primogenitus, et multi alii. Comitium vero die serius habita, ait auctor Chronicæ Normanniæ, duobus Joinvillius num. 257; at modica hæc temporis diversitas insinuat potius, illa ad plures dies protracta esse, quam auctores invicem esse contrarios.

multosque
nobiles cum
oratione pu-
blica,

966 Porro memoratus auctor Chronicæ Normanniæ, editus inter Scriptores Normanniæ a Chesnio, pag. 4011 addit aliquid, ad permovendos ad expeditionem suscipiendam animos a Rege factum, quod prætermiserunt ceteri; verba itaque illius subjungo : Ludovicus Rex Francorum comitum, baronum, militum, et omnium regni sui nobilium militiæ secularis, parlamentum parat Parisius in Quadragesima, ad festum Dominicæ Annuntiationis, et coram omnibus cruce facta, et coronam de capella sua gardino suo apportans, ea die cum primogenito suo Philippo, et aliis duobus filiis suis, scilicet Joanne, et Petro eracem assumpsit, in quo loco plurimi nobilium cruce assumpserunt, scilicet comes Britannia, comitissa Flandriæ, comes Vindocinensis, et comes de Ango in Normannia, et plures alii nobiles et magnates. Gaufridus in Vita num. 58 coronam spinæ a Ludovico allatam tacet, zelum tamen Sancti satis commendat, dum scribit, exhortationem efficacem et plurimum gloriosam... coram civibus, qui aderant, habitam, multaque ad omnes animandos gratiosissime ab eo dictu.

in privatis
sermonibus ad
id inducit.

967 Nec modo publica hæc oratione, sed privatis etiam sermonibus familiares suos ad crucem sumendam hortabatur Rex sanctus, uti de se testatur Joinvillius num. 257, licet perorari non potuerit, ut id faceret. Nangius pag. 383 plures deinde Regis exemplo cruce signatos narrat, Ex quibus, inquit, tantummodo majorum ponimus nomina ad tedium legentium evitandum : Alphonsus frater Regis comes Pictaviæ et Tholosæ, Theobaldus rex Navarræ comesque Campaniæ palatinus, Robertus comes Atrebat, et Guido comes Flandriæ, Joannesque filius comitis Britannia, qui filium regis Angliæ duxerat in uxorem, multique alii nobiles, quorum nomina silentio reprimuntur. At non sine rerum gestarum ordine perturbato hæc scripta a Nangio; nam Alphonsus Regis frater, Guido comes Flandriæ, jam ante Ludovicum cruce se signaverant, quemadmodum docent litteræ Clementis varie apud Martenium, nimirum col. 381, 385, et alibi.

Clementis, ro-
gante subsi-
dium Rege,

968 Porro Ludovicus post sumptam crucem, rem Pontifici significavit, ab eoque subsidium postularit ex redditibus ecclesiasticorum in Gallia. Pontifex vero, laudato Regis proposito, et decimas reddituum ecclesiasticorum in Gallia ad triennium concessit, et ditiones Regias, aliorumque cum ipso cruce signatorum sub protectione Sedis apostolicæ esse voluit. Constant hæc ex litteris Clementis, quarum binas, in Nonas Maii datas, exhibet Raynaldus ad hunc annum, alteras ad Regem, ad legatum alteras. In hisce num. 52 ita de Rege scribit : Sane in succurrendi prædictæ terræ proposito, quod habemus, charissimus in Christo filius noster Rex

Francorum illustris (in quo indeficientem constantiæ murum, et inconvulsam parietem in defensionem suam contra quoslibet impetus semper devotio, ac religio reperit Christiana) propriam nostro conformans desiderio voluntatem, auditis singultibus suspiriis Terræ illius de imminenti eadem intolerabilibus angustiis et pressuris; circa illam misericordia multa motus, tanquam strenuus Christi pugil, ac magnificus Christianæ fidei propugnator, ad liberationem ipsius Terræ animum erigens; mente devota suscepit vivificæ crucis signum, et ad vota properans persolvenda, disponit in proximo cum ingenti comitatu, baronum, nobilium, et aliorum multitudine, prævio salutis angelo, transfretare.

AUCTOR
J. S.

969 Ac exuberantis sui fervorem affectus demonstrans ex operibus evidenter, primogenitum, et duos ex aliis natu suis crucis voluit caractere insigniri; proli non parcens propriæ, nec illam periculis et laboribus dubitans exponere, ut extremæ præfate Terræ necessitati possit copiosius subvenire... In quo ipsum Regem eo speramus acceptius Deo servitium exhibere, quo idem, velut carbis ignitus mortuos carbones accendens, et velut cortina cortinas trahens, ad prosequendum hoc salubre negotium, plures animat et invitat. Ad quod, ejus sectando vestigia, procul dabo indigentur; dum tantum Principem pro æterni Patris contumelia vindicanda non solum in persona laborare propria, sed et sobolem suam tam inclytam, tanque adhuc ætate teneram, affectu (quo genitores in filiorum afflictionibus plus interdum cruciari assolent, quam etiam in seipsis) deposito, et dilectioni Dei, cui super omnia placere satagit, ejus totaliter debitis obsequiis postposito, tot diversis, hæc occasione inevitabiliter incumbentibus, mandata periculis intuentur...

illius pieta-
tem multis
laudat.

970 Et quoniam ad hujusmodi laudandum negotium, quod memoratus Rex pro divini timore nominis, et amore suscepit magnanimitè promovendum, sumptus fere innumerabiles requiruntur; nos optantes illi ad hoc opportuna subventionis auxilium non deesse, decimam trium annorum omnium reddituum, et proventuum ecclesiasticorum in toto regno Franciæ, (illis, qui ad loca quavis Hospitalis S. Joannis, et domorum militiæ Templi Hierosolymitani, ac S. Mariæ Theutonicorum; sive ad ecclesiasticas personas, signo crucis assumpto, in primo generali passagio in prædictæ Terræ personaliter subsidium profecturas, quas ab hujusmodi præstatione decimæ a tempore susceptas crucis ipsius haberi volumus excusatas, pertinent, duntaxat exceptis) in subventionem prædicti negotii Regi præfato per nostras sub certa forma litteras jussimus exhiberi. Post quæ memorato legato, S. Cecilie Cardinali, illas decimas colligendi committit provinciam.

decimas redi-
tuum eccle-
siasticorum
in triennium
concedit

971 Aliis Clementis litteras, aliquot diebus serius ad ipsum Regem datas, recitavit Canguis in Observationibus ad Historiam Joinvillii pag. 116, in quibus sic Ludovicum affatur : In spiritu pietatis mentem tuam ad Christum, Fili charissime, conscendisse percipimus; nam dum in teris corpore militas, caelestem militiam, ad quam suspiras, animo contemplaris. Illic profecto labores amplectris, ut ibi quietis perpetuitate læteris. Illic etiam infessum et pervigilem exhibes, ut ibi percepto gloriæ præmio, veluti magnificus triumphator exultes. De-

ac ditiones
Regis, alio-
rumque cru-
cesignatorum
sub protectio-
ne vult esse
Sedis apostolice

iude

ACCORE
J. S.

inde, laudato pluribus verbis ejus proposito, postulatis aliis annuit his verbis: Ut igitur votum tuum eo efficacius prosequi valeas, quo magis fueris Apostolico favore munitus, postulationibus tuis favorabiliter annuentes, regnum Franciæ, comitatus, et cætera loca tibi subjecta, nec non terram illorum, qui tecum in subsidium prædictum accesserint, quamdiu in prosecutione hujusmodi negotii fueritis, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti patrocinio communitimus. Addit excommunicationem contra eos, qui ditiones illorum cruce signatorum rexare auderent, sicuti latius ibidem legi potest.

concessioni
decimarum
repugnat
trium provin-
ciarum cle-
ricarum.

972 Postremus hic Pontificis favor, ut nemini erat oneri, ita gratis omnibus accidit. Non æque grata erat Gallicano clero, suorum commodorum, quam rei Christianæ tuendæ cupidiori, ut loquitur Roynaldus num. 55, decimarum concessio: verum huic acerrime repugnavit. Nam, ut habet Chronica Normanniæ, apud Chesnium ante laudatam pag. 1012, audito, quod Ludovicus Rex Francorum a Papa peteret decimam in subsidium Terræ sanctæ, procuratores cathedralium ecclesiarum regni Franciæ Parisius in unum convenerunt, et pluribus tractatibus habitis, tres provinciæ, scilicet Remensis, Senonensis, et Rothomagensis, solemnes procuratores ad Papam mittunt cum litteris sequentibus, quas subjungit. Veruntamen, cum apud Clementem per legatos suos ostenderet Ludovicus, æquum esse, ut ecclesiastici aliquid commodis suis detraherent, quando principes non modo rem suam familiarem impendebant, sed ritam quoque exposebant periculo, nihil hæc litteræ, nihil verba procuratorum litteris duriora profuerunt. Quin imo Pontifex, ut subdit auctor, cum magna austeritate nuncios ecclesiarum suscepit, et dure locutus ad eos, nihil acto de negotio ecclesiarum, absque honore remisit, decimamque dari Regi per triennium confirmavit, magnisque minis et terroribus rebelles compescuit.

quem refutat,
et reprehendit
Pontifex.

973 Testantur id Clementis litteræ apud Martenium col. 522, ubi ad legatum suum hæc de re ita scribit: Sane nuper recepimus dilectorum filiorum decanorum et capitulorum Remensis, Senonensis, et Rothomagensis ecclesiarum, et suffraganeorum suorum procuratores, et litteras, voce nobis et scripto plurima proponentes... Conclusionem petitionis suæ in suam serie litterarum multis prius instruxerant argumentis, quorum quedam in dubiis, quedam in falsis, quedam in prorsus impertinentibus fundabantur. Verum dicti procuratores litterarum narratione simplici non contenti, subjunxerunt expressius aliqua, quæ conceptam malitiam detegerent, inter cetera verba blasphemie proponentes, quod si decimam concederemus petitam, malent dicta capitula excommunicationum sustinere sententias, quam in hoc casu nostris obedire mandatis, cum apud ipsos communiter diceretur, quod non cessaret exactio tributorum. Nos igitur insolentiam contemptorum merito contemnentes, litteras litteris, et verbis verba reddidimus, supplicationem ipsorum, quam jam gratia nostra Regi facta prævenerat, repellentes, et appellationem a te interpositam, quia supplicationes eorum non admiseras, prout asserunt, reprobantes, cum sit nostrum immobile, fixumque propositum dictam gratiam executioni mandare, non obstante appellationis cu-

juslibet, vel contradictionis objectu. Epistolam tu Clementis ad ipsa capitula datam, qua eorum rationes solide refutat, appellantesque acriter ab exemplo Regis, aliorumque cruce signatorum perstringit, lector inveniet apud Roynaldum num. 55, et seqq.

974 Interim dum hæc agebantur, suum Pontifex Græcum imperatorem de pia Regis proposito certiorum facit, uti et regem Armeniæ; hunc in spem erigens, illum ad expeditionem contra infideles excitans, non sine insigni Regis commendatione, sicut epistola docent apud Martenium col. 468 et seqq. Imo et ad potentem Tartarorum principem, qui se Christianum dicebat, idem perscribere voluit, apud Roynaldum num. 70. Ludovicus vero, cum sciret omnia ad discedendum parari non posse brevi tempore, tempusque expeditionis necdum esset fixum, ad periclitantes in Palæstina Christianos militum subsidium destinavit. Testatur id Clemens in litteris ad legatum Sicilia, col. 465 ita scribens: Tempus autem passagii (cruce signatorum) nondum scitur, sed subsidium militum ad Terræ sanctæ sustentationem interim destinatur.

975 Præterea ad expeditionem suam promovendam Ludovicus una cum Pontifice, et Carolo fratre Siciliae rege, pacem conciliare studuit inter Venetos et Genuenses, quorum bellis ingentia detrimenta res Christianorum patiebatur in Syria. Legatos autem a tribus memoratis principibus missos hunc in finem ad Raynerium Zena Venetorum ducem, testatur Andreas Dandolo in Chronico, tom. 12 Scriptorum rerum Italianarum col. 375, ubi culpam pacis non factæ in Genuenses rejicit, rem ita enarrans: Nunc etiam legati Papæ, et Ludovici Regis Franciæ, et Caroli regis Sicilia, Venetias accedentes a duce requirunt, ut Terræ sanctæ compatiens, ad quam idem Ludovicus jam proficisci decreverat, ambasciatores pro tractanda cum Januensibus pace seu tregna secum mittat, quorum requisitioni assentiens dux, Joannem Dandolo, Marcum Quirino, et Federicum Justiniano, de sua intentione informatos, cum illis mandavit Januam. Sed Januenses elati requisitionem Papæ et regum despiciunt, et ambasciatores Venetorum inconvenienter recepti ad propria redeunt. Ita ille, ejus si chronologiam sequimur, jam anno præterito hæc gesta fuerint, rerum res ipsa magis suadet, post crucem a Ludovico sumptam factu esse. Ut ut est, repetitam anno 1268 hanc legationem narrat idem auctor col. 376, sed irritu item conatu.

976 Ad promotionem etiam expeditionis sacre spectat tributum, quod impositum hoc anno a Ludovico ad necessariam tantæ rei pecuniam colligendam, narrat Chai-zins a pag. 540. Hæc id tunc temporis fiebat in Gallia, nec nisi in necessitatibus urgentibus; ac ne tunc quidem omnes tributum pendebant, sed excipiebantur nobiles, alique nonnulli, quorum privilegia omnino servata voluit Sanctus in hac tributi impositione, quam alibi subsidium per Regem petiitum, alibi donum concessum vocari, ait laudatus Chai-zius. Exceptis insuper a collatione hujus tributi omnes illos, qui labore manuum victum sibi debebant acquirere; ac diligentissime curit, ne fraude exactorum alii premerentur graviori onere, alii immerito eximerentur. Formam ipsam, quam in descriptione tributi observatam voluit, accipe ex Acherio tom. 3 Spicilegii pag.

Crucem hinc
suscepit ad
varios seruit
Clementis sub-
sidium in
Palæstinam
missum.

concordia ve-
ter Venetis et
Genuensibus
frustra tenta:

* i. e. legatos
mittat

tributum pro-
sacra expedi-
tione

A 663, *ubi his describitur verbis* : Eligantur per consilium sacerdotum parochialium, et aliorum virorum religiosorum, necnon et burgensium, et aliorum proborum virorum de comuni ipsorum usque ad quadraginta vel triginta, boni viri et fideles, vel plures, aut pauciores, secundum quantitatem ipsarum villarum : et illi, qui sic electi fuerint, jurabunt super Sancta, quod ipsi de ipsis, vel de aliis probis viris earumdem villarum eligent usque ad duodecim de illis, qui meliores erunt, ad dictam talliam assidendam *.

* i. e. censum
taxandum
Gallis impera-
tum

B 977 Et illi duodecim nominati ab eis jurabunt super Sancta, quod bene et fideliter assidebunt dictam talliam, nec parcent alicui, nec aliquem gravabunt odio vel amore, pretio vel timore, seu quocumque alio modo : et assidebunt dictam talliam ad libram æqualiter, et valor immobilium appretiabitur ad medietatem mobilium in assisia prædictæ talliæ. Eligentur etiam simili modo cum prædictis duodecim alii quatuor boni viri, et scribentur nomina eorum, secreto tamen, ita quod eorum electio non publicetur aliquibus, sed sub secreto habeatur, quo usque illi duodecim assiderint, sicut prædictum est, talliam prædictam. Quo facto, antequam publicetur tallia, vel aperiatur scriptura facta super tallia prædicta : illi quatuor sic electi, iuramento ab ipsis præstito de illis duodecim fideliter talliandis, sub forma prædicta assidebunt talliam competentem. Ita Rex prudentissimus, ut onera, quæ non nisi cogente necessitate imponbat, omnibus incumbere æqualia.

§ LXXVII. Controversia quædam cum Pontifice : adest sanctus Vezeliaci translationi reliquiarum, quas splendide exornat : Philippum filium cum aliis militem creat : consuetudinem perniciosam tollit, etc.

C *Chazins pag. 548, ubi sic scribunt, disensionem Ludovicum inter et Clementem fuisse ob collationem præbendæ cujusdam, quæ vacabat per promotionem Joannis de Courtenay electi archiepiscopi Remensis. Neque negaverim aliquid revera fuisse controversiæ; verumtamen rem eo peractam modo, quo ab illis descripta legitur, non perspicio. Quin potius plus videtur obtulisse Clemens Ludovico, quam ille uti voluerit ad jus suum tuendum. Porro totum hoc negotium habetur ex binis Clementis litteris, quas varie interpretantur varii. Priores, mense Decembris anni 1266 ad Regem datas, recitat laudatus sæpe Martenius col. 432 hunc in modum : Latere tuam volumus Celsitudinem, quod dilecto filio J. Remensi electo de nostrorum fratrum consilio confirmato, nos dilectum filium nostrum G. tituli S. Marci presbyterum Cardinalem favore volentes prosequi speciali, ordinationem ejus (lege eidem) dedimus Laudunensis et Remensis, quas electus memoratus habuit, præbendarum : si tamen Remensis a confirmationis electi tempore, quod plurimi asserunt, ad collationem regiam, sicut de jure, sic de consuetudine non spectabat.*

Cum præbenda
quorundam Re-
mensis collata
esset

* Joanne

* videtur le-
gendum, asse-
rebant

979 Idem sane Cardinalis dictam præbendam contulit cuidam clerico tali digno, ut asserit, et majori, cum multa nos rogans instantia, ut te sollicitis precibus inducamus ad effectum hujusmodi sine tuo in posterum præjudicio tolerandum : quod si tibi placuerit, nostras litteras dabitur de hoc efficaciæ. Alioquin placeat saltem eidem, omnino cedenti, in favorem Cardinalis ejusdem præbendam de novo concedere memoratam. Nos igitur, qui jus tuum, si de consuetudine illud potes defendere, nec volumus nec volumus perturbare, Serenitatem tuam rogandam duximus, quatinus per alteram dictarum viarum desiderio satisfacias Cardinalis, et nostro. Quod si tibi non placet, uti te jure tuo sine nostra et Romanæ Ecclesiæ injuria æquanimitè toleramus.

980 *Hinc patet precibus potius, quam imperio egisse Clementem, liberumque fuisse Ludovico, præbendam vel eidem, vel alteri conferre. Quapropter dubitare vix possum, quin Clemens, quando deinde eandem præbendam eidem contulit clerico, postquam hic illam resignaverat, id fecerit consentiente Ludovico, atque inter eos convenisse, ut res ita perageretur, quo jura Regis manerent illæsa, sicut illa se rellæsa declarat Pontifex in epistola mox recitanda. Etenim cum in eadem epistola jus Regis agnoscat, jus Regis illæsum velit, et præbendam se conferre dicat, sibi ipse contradicere, nisi id ejus fuerit consensus. Litteras itaque has, lector, accipe; et diversas aliorum narrationes ad illas, cum superioribus collatas, expende.*

981 *Editor Martenius col. 521 eas exhibet hoc modo : Cum filius noster G. tituli S. Marci presbyter Cardinalis, auctoritate nostra sibi a nobis oraculo vivæ vocis commissa, præbendam, quæ in Remensi ecclesia per promotionem venerabilis fratris nostri J. archiepiscopi Remensis, tunc canonici ejusdem ecclesiæ, olim dignoscitur vacasse, dilecto filio, magistro Johanni de Villausico, Remensi canonico contulisset : nos collationem hujusmodi ratam habentes et firmam, eam auctoritate Apostolica duximus confirmandam, certo super hoc per nostras litteras executore concesso, qui eundem magistrum in possessionem ipsius præbendæ auctoritate litterarum dictarum dicitur induxisse. Verum quia tu ea ratione, videlicet quod vacantes conferre in ecclesia ipsa præbendas a tempore, quo eandem ecclesiam pastoris regimine contingit destitui, donec substitutus illi archiepiscopus, ex regulis juris hujusmodi collationem in præjudicium tuum asseris factam :*

982 Nos, qui a cujuscumque de pusillis quantumcumque minimis scandalo abstinere intendimus, te, quem pro tuis clarissimis meritis internæ complectimur brachio caritatis, super hoc scandalizare nolentes, dilecto filio Dionysio canonico ejusdem ecclesiæ damus sub certa forma nostris litteris in mandatis, ut a dicto magistro Johanne consignationem ipsius præbendæ liberam auctoritate nostra recipere non omittat. Verum cum eidem Dionysio per alias nostras litteras injungamus, ut ab eodem magistro Johanne juxta priorum litterarum nostrarum tenorem, libera ipsius præbendæ consignatione recepta, eam vacantem postmodum præfato magistro Johanni auctoritate nostra per se vel per aliam, conferat et assignet; ac eum in possessionem illius inducat et defendat inductum, contradictores, persona tua excepta, per ceusuram eccle-

AUCTOR
J. S.
auctoritate
Clementis;
hic Regem ro-
gat ut se non
oppomat.

rem tamen
ejus permit-
tens arbitrio;

E

Acinde, cum
collationem
juri suo con-
trariam dice-
ret Ludovicus,

F

collatio re-
scinditur
prius; deinde
præbenda ei-
dem confer-
tur,

ACCIÓNE
J. S.

consentiente,
ut videtur,
Ludovico. cu-
jus juri per lit-
teras caveatur.

siasticam, appellatione postposita, compescendo :
983 Nos quod per pramissa usui, quo in
præfata ecclesia circa collationem præbendarum
ipsarum uteris, præjudicare nobis, nec
etiam intendimus, has litteras nostras in testimo-
nium sublimitati Regiæ duximus concedendas.
Datum Viterbii Idus Septembris, Pontificatus
nostri anno m. *Cum hæc Clementis epistola no-
rem fere mensibus posterior sit præcedenti, qua
collationem Ludovici arbitrio permittit, eum-
que precibus solum inducere conatur, ut præ-
bendam alteri non conferat, id ipsum tamen
æquanimiter se laturum scribens; vehementer mu-
tatum fugat Clementem necesse est, qui hæc enim
fecisse existimat, invito Rege: atque eo quidem
tempore, quo summa inter eos erat animorum
conjunctio. Hinc non satis utraque epistolam
considerasse videntur, qui dissensiones hic sibi fin-
xerunt et pugnas, cum Sanctus id unum stude-
re videatur, ut juri suo caveatur modo, quo
fieri posset, magis commodo, suæque in sum-
mum Pontificem observantiæ magis consentaneo.
Nunc ad alia hujus anni gesta progrediamur.*

B
Assistit San-
ctus transla-
tioni reliqui-
rum Vezeliaci.

984 Inventum erat in carnabio Vezeliacensi in
Burgundia corpus alicujus Sanctæ, quod puta-
batur S. Mariæ Magdalena, sicuti late expo-
suit Sollerius noster in Actis ejusdem Sanctæ tom.
v Julii pag. 207 et seqq., probare deinde con-
atus, traditionem hanc Vezeliacensem non satis
solido niti fundamento. At hæc disputatio ad
sanctum Ludovicum non spectat. Porro invento
corpore, ut ibidem in Actis inventionis narra-
tur pag. 240, domini episcopi, et abbas præ-
libatam sanctorum reliquiarum inventionem piis-
simo ac sanctissimo Regi beatissimo Ludovico
tunc temporis regnanti, personaliter nuntiaver-
unt. Qui quidem beatissimus Rex glorificans
Deum ex eo, quod suis temporibus præfata
sanctissimæ reliquiæ fuerant inventæ, diem sta-
tuit et ordinavit, videlicet vigiliam B. Marci
Evangelistæ anno Domini millesimo ducentesimo
sexagesimo septimo, una [enim] reverendissimo
patre ac domino Symone Cardinale, tunc
in Francia apostolicæ Sedis legato, ad præfatas
sanctissimas reliquias solemniter relevandas, ad
quod etiam ipse piissimus ac beatissimus Rex una
cum præficto legato personaliter præsens fuit
cum multis proceribus: nimirum tribus filiis,
genero Naræ rege, aliisque ibi relatis. Vo-
luit itaque Rex sanctus post erucca samptam hæc
pietate Sanctorum promoveri favorem.

etque splen-
dide exornat:
harum parte
accepta,

985 Quanta autem munificentia hæc reli-
quias curaverit exornandas, quasque vicissim
reliquias donaverit monachis, a quibus harum
partem acceperat, declarat Regis ipsius episto-
la, ibidem subjecta, his verbis: Ludovicus Dei
gratia Francorum Rex, dilectis sibi in Christo
abbati, et conventui Viziliacensi salutem, et
sinceram in Domino caritatem. Mittimus vobis
per dilectum et fidelem clericum nostrum magi-
strum G. archidiaconum in ecclesia Paris. lato-
rem præsentium, pretiosum brachium beatissimæ
Mariæ Magdalena, et genam ipsius una cum tri-
bus dentibus, quæ in octavis Paschæ ultimo
præteritis, cum nos solenni ejusdem B. Mariæ
translationi interfuimus, nobis apud Viziliacum
tradidistis, quæ quidem ob specialem devotio-
nem, quam nos et cuncti fideles habere debe-
mus ad ipsam, in vasculis aureis, variis lapidi-
bus pretiosis ornatis, brachium videlicet in
vasculo facto ad modum brachii una cum manu,
genam vero in alio vasculo, quod ab angelo ar-

gente deaurato inter manus tenetur, fecimus
honorifice collocari; vobis et vestre ecclesiæ ex
parte nostra per dictum archidiaconum præsen-
tanda... Verum cum vos de sacratissimo cor-
pore prædictæ beatissimæ Mariæ Magdalena, cum
ipsius translationi, ut prædictum est, inter-
fuimus, portionem bonam nobis liberaliter de-
dissetis, ex quo vobis grates referimus co-
piosas:

986 Nos liberalitatem vestram hujusmodi at-
tendentes, vestramque ecclesiam venerando de-
corare volentes exennio *, de sacratissimis
reliquiis nostris, quas jam dudum recepimus de
imperii Constantinopolitani thesauro, vobis trans-
mittimus: de pretioso videlicet ligno Domini-
co, duas de spinis sacratissimæ coronæ Domini,
de pannis infantia Salvatoris, de ipsius sudario,
de veste purpurea, in qua fuit illusus, et de lin-
teo, quo fuit præcinctus, quando pedes disci-
pulorum suorum extersit in cœna: quas quidem
reliquias fecimus in manu brachii supradicti re-
poni. Congruum enim visum est nobis, quod
hujusmodi reliquiæ Redemptoris ponerentur cum
reliquiis illius sanctissimæ mulieris, quæ tam ar-
dentem dilexit eundem, et ab eo tam lam
suorum recipere meruit veniam delictorum: a
qua etiam ipse tam familiariter se tangi permisit.
Rogamus igitur dilectionem vestram, quatenus
hujusmodi tam sanctas tamque venerandas re-
liquias cum debito suscipientes honore, ipsas
cum ea veneratione, qua decet, conservare cu-
retis: caventes ne prædicta vascula, ac lapides
pretiosi, ad ornatum eorum appositi, alienen-
tur imposterum, sen etiam distrahantur. Cele-
rom rogamus vos, ut in vestris orationibus ac
beneficiis * nostri nostrorumque specialem per-
petuo memoriam habere velitis. *Data hæc litteræ
Senonibus mense Julio, quibus legati litteræ le-
gantur subjectæ.*

987 Redux autem ex Burgundia Sanctus, Phi-
lippum filium jam natu maximum, ac deinde
in regno successorem, militia cingulo dona-
vit. In hac autem solemnitate patuit, quanti Lu-
dovicus fieret a suis, quanti ab exteris. Inter
plurimos enim cosque nobilissimos, ab eo militia
donatos, adfuerunt, teste Chaizio pag. 378, Ed-
mundus regis Angliæ filius, et filius regis Ara-
goniæ, qui Sanctum in hac cæremonia paren-
tibus regibus prætererunt: Galli vero suum in
Regem amorem iugentibus gaudii signis testatum
reddiderunt. Audi Chronicam S. Stephani Ca-
domensis inter Scriptores Normanniæ apud Ches-
nium pag. 1024: Anno mcccxxvii fuit Philippus
filius Ludovici Regis Franciæ... apud Parisius
armis militaribus noviter insignitus in die sancto
Pentecostes. Et tanta lætitia Parisius utriusque
populi facta est, quanta antea audita non fuerat
neque visa.

988 Adde recha Nangii pag. 378: Anno
sequenti, inquit, scilicet anno Domini mcccxxvii
in Pentecoste, prælati et baronibus fere totius
regni Franciæ Parisius congregatis, Ludovicus
Rex Franciæ, videns filium suum primogenitum
Philippum juvenem fortem et probissimum, at-
que Robertum nepotem suum, filium Roberti
Iratris sui Attrebatensis comitis, quondam apud
Massoram interfecti, eos cum pluribus aliis mi-
lites novos fecit; ubi tanta fuit lætitiæ solemnitas,
quod populus civitatis Parisiensis ab omni
opere vacans, solummodo lætitiæ et exultationi
intentus, per octo dies et amplius, civitate per
totum cortinis pannorum varii coloris, et orna-
mentis

alias reliquias
monachis ex-
cissim donat.
* xeno

E

* i. e. bonus
operibus

Philippum,
filium cum
nullis no-
bilibus

f

militem cred.

A mentis pretiosis mirabiliter palliata *, solemnitate protenderent. Ino et numisma hac de re cunctum, quod hoc modo exhibuit Jacobus de Bie fol. 25 :

989 Adstipulatur his Chronica Normannie apud Chesnium laudatum pag. 1011, unde simul discimus, quid hac tanta solemnitate maxime intenderet Sanctus, dum adduntur sequentia : Qua de causa in insula beatae Mariae per Simonem legatum et Cardinalem praedicatum est de cruce, et plurimi nobilium crucem ibidem sumpserunt, scilicet rex Navarrae, et cognatus ejus comes Drocensis, cum multa nobilitate militum. Similiter Odo Rigandus venerabilis Rothomagensis archiepiscopus cum pluribus clericis ibidem crucem assumpsit. Sequenti autem post solemnitatem die piissimus Rex novos hosce milites duxit ad sanctum Dionysium regni patrum, ut habet Chronicon Nangii ad hunc unum, sic et expeditionem suam, et eorum militiam sanctissimo Franciae protectori commendaturus.

990 Eodem fortasse tempore factum, quod certe hoc anno contigisse, subdit Nangius his verbis : Apud sanctum Dionysium in Francia facta est regnum Francorum, in monasterio illo per diversa loca quiescentium, per sanctum Regem Franciae Ludovicum, et Matthaeum abbatem illius monasterii, simul adjuncta translatio : et qui erant tam reges quam reginae de genere magni Caroli descendentes, simul in dextera parte monasterii, per duos pedes et dimidium super terram caelatis imaginibus elevati, positi sunt ; et alii procedentes de genere regis Hugonis Caputii *, in sinistra. Ita ille. At breve Chronicon S. Dionysii apud Acherium tom. 2 Spicilegii pag. 497 haec peracta memorat partim anno 1263. partim 1264 : incertum autem utri auctori magis sit fideudum, cum uterque subiude fallatur in tempore designando.

991 Porro Ludovicus Philippo filio militia dovato Aureliam aliasque urbes, quas pag. 543 enumerat Chazius, ad sustentationem attribuit. Nec obstante expeditionis sacrae cura, comitia consueto tempore habuit, suasque in eis, ac aliorum controversias per se ipse terminavit. Adhaec, comite Glocestriae in Anglia needum quiescente, Henrico regi subsidium misit, de quo ita Westmonasteriensis ad hunc annum : Ad regem in Stratfordia commorantem, venerunt de partibus transmarinis comites Bononiae, et sancti Pauli, secum ducentes ea milites cum sequela. Hoc autem subsidium non parum profuit Henrico ad reliquias rebellionis penitus excubentis. Denum consuetudinem hominum rite perniciosam abrogavit Tornaci. Audi verba antiquae char-

tae apud Joannem Coosin in Historia Tornacensi tom. 1, pag. 72 citata : Ludovicus Francorum Rex abrogat an. Domini mclxxvii consuetudinem civitatis Tornacensis, qua qui propter homicidium exulabat, poterat quatuor libris Parisiensibus in civitatem regredi. Quae confirmat Coosinus per urbis consuetudinem, qua annis singulis voce praecanis prohibitio Ludovici de non restituendo in urbem homicida venatur.

§ LXXVIII. Anno 1268 varia cum Pontifice tractata : controversia Ludovici cum Clemente, quem offensum novis beneficiis demeretur : mutui eorum conatus ad promovendum bellum sacrum : leges contra blasphemos latae.

Miserat S. Ludovicus ad Clementem IV priorem Cartusianorum Vallis-viridis, ut de rebus variis suo nomine ageret cum Pontifice. Hic igitur mense Januario anni 1268 litteras ad Regem dedit, ex quibus intelligimus, quoniam inter illos tractarentur negotia. Imprimis Regem significasse Clementi, quo tempore expeditionem sacram meditaretur aggredi, insinuat hoc epistolae initium apud Martenium col. 563 : Quae per filium dilectum R. priorem Vallis-viridis juxta Parisius Cartusiensis Ordinis tua nobis sublimitas intimavit, diligenter audita pleno collegimus intellectu : ad quae taliter respondemus, quod de passagio est depositum, licet protractio sit in Terrae sanctae discriminine, tolerandum est tamen, et carebit periculo, si Terra interim provide sustentetur. Significat deinde Clemens se consultum fuisse ab Eduardo Angliae regis filio de cruce assumenda ; verum id ei suadere non potuisse ob vacillantes adhuc Angliae status. Attamen Eduardus sub avunculo suo Ludovico cupiebat bellum sacrum inchoare, cruceque ab eo sumptam ridebimus postea. Scribit praeterea regem Aragonum paratum fore ad transfretationem in Palaestinam, si pecunia non deesset.

993 Denum praeter alia, quae ad rem nostram parum attinent, recusat Ludovico petitam gratiam, ne filii ejus et nepotes censuris episcoporum subjacerent, sicut Rex ipse ejusque filius Philippus his erant exempti. Rationem allegat Pontifex, quod episcopi roquerentur de jurisdictione sibi ablata, cui adhibet querelas ecclesiasticorum de ministris quibusdam regis. Eandem rationes repetit in epistola alia col. 586, ad iteratum Regis petitionem responsoria, ubi id privilegium Ludovico datum dicit, quia Sedes apostolica de eo specialiter bene presumebat, aliasque causas allegat his verbis : Sunt enim et reges alii, ac inferiores barones, qui a nobis petentes similia, non absque scandalo sunt repulsi, quos licet tibi credamus meritis impares, male tamen sonat haec excusatio in auribus eorundem, ut scilicet in depressionem eorum tuae laudis titulos attollamus. Non enim omnia omnibus vere placent : sed nec praefati libenter haec audiunt, ut de tua potius innocentia, quam

E Significat Clementi quod tempore statisset in Palaestinam discedere :

F rogat eundem, ut filios omnes eximat censuris episcoporum, at hoc non obtinet :

cornm

ALCIBUR
J. S.

decimæ etiam
in quartum
annum conce-
duntur, ut
excipiantur
distributio-
nes.

eorum prudentia ac modestia præsumamus. Plura addit, quæ ibidem legi poterunt.

994 Quomodo Clementi significaverat Ludovicus, qua tempore statuisset discedere, ita convocatis proceribus ad curiam circa festum Virginis Purificatæ, cum cruce signatis juramento se obligavit ad discedendum anno 1270, uti habet Chronica Normanniæ apud Chesnium pag. 1013. Hinc aucta cura necessariæ pecuniæ colligendæ, circa decimas reddituum ecclesiasticorum recte ordinandas laboratum fuit. Porro hæc decimæ ita initio fuerant concessæ, ut distributiones quotidianæ non exciperentur: at, conquerentibus ecclesiasticis, Regeque petente, concesserat Clemens, (apud Martenium col. 557) ut distributiones clericis haberent ab hoc onere liberæ ea conditione, ut ad solutionem decimarum quartum annum adjicerent, licet adderet in litteris tantam esse Terræ sanctæ necessitatem, ut subsidia augeri deceret potius, quam arte qualibet defalcari: neque hanc exceptionem distributionum mutare deinde voluit Clemens, tanetsi id cuperet Ludovicus, ut discas ex illius epistola col. 604.

B
Lis inter Re-
gem et Ponti-
ficem

995 Etsi tanta esset animorum conjunctio inter Ludovicum et Clementem, quantam hactenus vidimus, negabat tamen alter alteri subinde, quod justis rationibus concedendum non putabat, nec inde amicitia lædebatur. Verum ut erat uterque ad jura sua conservanda attentissimus, non nihil hac occasione ortum est controversiæ, aliquid etiam offensionis ex parte saltem Clementis. Petrus de Chorny archidiaconus Senonensis electus erat ejusdem ecclesiæ archiepiscopus in locum abdicantis se Guilielmi de Brosse; profectusque ad Clementem, ibidem erat consecratus. Hinc nata controversia juris: dicebat enim Clemens beneficia, quæ in curia Romana vacare contingit suæ se dudum collationi reservasse, ut habet ejus epistola col. 580. At Ludovicus, cujus alioquin erat collatio, hanc reservationem non videtur admisisse: certe postularit Clementem, ut sibi jus suum conservaretur. Audi litteras Clementis mox assignatas: Ex parte, ait, carissimi in Christo filii nostri Regis Franciæ illustri nobis extitit supplicatum, ut super collatione archidiaconatus Senonensis, quem obtinebat electus, jus suum conservaremus eidem. Ad has preces collationem Pontifex se distulisse scribit, donec archiepiscopus Senonensis ad Regem reversus, de jure Pontificio ipsum plene edocuisset.

de collatione
archidiaconatus
Senonensis:

996 Interea dum collationem differt Clemens, eum prævenit Ludovicus, conferens archidiaconatam Girardo de Ramplion, priusquam ad ipsum rediret archiepiscopus Senonensis. Non dubito enimvero, quin bona fide sic processerit Sanctus, quod jus suum putaret non esse ambiguum, quodque timeret, ne rursus præveniretur a Clemente, ac pacis amore jure suo cedere cogeretur. Attamen, quidquid sit de jure utriusque, de quo disputare non lubet, factum improbat Pontifex, nec offensionem suam dissimulavit, dum Idibus Junii ad Regem ita scripsit col. 607: In archidiaconatus Senonensis negotio nobiscum curialius agere tua, Fili carissime, circumspecta prudentia potuisset; nec peccabimus, si dixerimus, debuisset: cum pro jure salvando Regio, si quod erat vel esse poterat, viam nobis placuisset eligere generosam, quam acceptam te habere decuisset, cum de illorum numero credaris, qui suam fortitudinem legem justitiæ esse

volunt. Tu ergo, Fili carissime, diligenti meditatione pensabis, an bene feceris, an Patri benevolo vicem dignam rependeris, quod defendi posse non credimus, nisi sacrorum canonum fundamenta totaliter a radicibus evellantur. Nos autem cum adversario, quem nobis constituere voluisti, jus nostrum, prout expedire viderimus, prosequemur. Nihilò segnius causam prosecutus est Clemens, quam scripserat: per litteras enim lisee subjectos sub pœna excommunicationis retulit Girardo, ne possessionem caperet, priusquam jus suum probasset coram Pontifice. Paruit ille non adeundo possessionem, ac interveniente Clementis obitu, his pendit usque ad electionem Gregorii X, qui, ut ait Chazius pag. 552, permisit, ut Girardus possessionem adiret, et fructus archidiaconatus perciperet a tempore collationis Regiæ.

997 Porro hæc Pontificis offensio non diuturna fuit; eadem enim deinde apparet oninorum conjunctio Ludovicum inter et Clementem. Crediderim moderatissimi animi Regem, quamvis o jure suo defendendo non videatur destitisse, molli responsione iram fregisse Pontificis. Verum et alias eodem die ad Ludovicum litteras dedit Clemens in gratiam episcopi Vivariensis, qui conquirebatur, quod ministri regii in episcopatu suo jurisdictionem exercebant, eum Vivarienses dicerent, non Regi, sed soli imperio se subjectos. Non lubet hujus controversiæ magis quam præcedentis jura examinare, juvabit tamen exhibere initium epistolæ, ut ex illa discat lector, unde orirentur subinde quorundam episcoporum de Rege sanctissimo, atque in ecclesiasticos benevolentissimo, ad Pontificem delatæ querelæ. Sic itaque scribit Clemens col. 610: Credit mundus, et nos dudum probavimus, quod ex certa scientia nullum deprimis, nullum gravas; sed non omnia scire potes, quæ aguntur in finibus regni tui: sed nec factis ipsis auditis, quo pondere, qua mensura sint facta, sine recta nosse vales indagare. Et idcirco multa plerumque transeunt incorrecta, vel quia ad Magnitudinis tuæ præsentiam, obsistentibus civibus, veritas non permittitur ingredi, vel ingressa non invenit, per quem tibi, qui eam diligis, valeat aperiri.

998 Hæc constantius scribimus, quæ interdum oculis nostris vidimus, et eundem defectum in nostra curia sæpius experimur, et ex nobis intelligimus, quæ sunt proximi; te et alios principes ad condignam sollicitudinem potius excitantes, quam in eis omissionem aut negligentiam arguentes, cum nos nullo possimus ingenio huic morbo plenam antidotum reperire: nec præcise damnamus in aliis, quod in nobis usquequaque non cernimus emendatum. Plura de his Goufridus in Vita num. 7 et 8, ubi postquam dixerat, aliquos timuisse, ne ex naturali benignitate remissior esset in corrigendis ministris suis, adjungit se vere credere, paucos esse ex iis ipsis, qui ea de re conquerebantur, quibus non phuro obreperent, si ejus loco fuissent constituti. Hæc ad excusationem Sancti dicta sufficiant. Si tamen hæc ipsa fuerunt necessaria, nam non statim fidem quibuscumque querelæ adhibendam, norunt prudentes quilibet; et justitiam Ludovici, ejusque in regimine vigilantiam jam sæpe ostendimus, quam et biographi omnes laudant, et late prosequitur Vita secunda cap. 14, et 15.

999 Non modo non exulceratum fuisse his Clementis monitis Ludovici animum, sed novis etiam beneficiis studuisse ipsius amicitiam alere.

probat

D
et rectius
notum

Clementis
monitum Ludovi-
cum, conquerentem
quosdam

E

de ministris
regis, et Re-
gem simul ex-
casat.

F

hic nocentem
ficus demer-
tur Pontifi-
cem.

A *probat favor a Sancto in gratiam Pontificis præstitus abbatiæ S. Ægidii, quem non multo post contigisse, colligitur ex litteris Clementis, III Nonas Octobris datis, quibus Regi grãtias agit col. 629 his verbis: Natalis soli memores, unper tuæ Benevolentia scripsimus, ut tam monasterium S. Ægidii, quam villam ejus bene tractantes*, et super appellatione, quam a lata per senescallum Bellicardi contra eos sententia interposuerant, eorumdem justitiam clementer auferres. Sano tua benignitas latius se extendens, non solum justitiam non negavit, non solum non distulit, quin potius debitum universum dicitur remisisse. Nos igitur tantæ gratiæ promptitudinem gratius amplectentes, licet hæc et nulla sanctissimo confessori Ægidio pro Dei, et sui reverentia debeantur; quia preces, quas interjecimus, tum credimus animum ad favoris hujus affluentiam excitasse: tibi proinde ad gratiarum uberrimas actiones assurgimus, monasterium idem et villam Serenitati regie denuo commendantes, ut te eis exhibeas sine tua et aliorum injuria favorabilem et benignum, et id ipsum tuis pro tempore ballivis injungas.*

B *1000 Conjunctis item animis expeditionem sacram promovere satagebant Ludovicus et Clementis. Hinc concordiam Venetos inter et Genuenses conciliare rursus studuerunt hoc anno; sed incassum, ut dictum est num. 975. Hinc Veneti ob eis ad belli societatem, aut certe ad copias transvehendas invitati, ac deinde Genuenses. Accipe litteras Clementis ad Genuenses, ex quibus hæc discimus: Scire vos volumus, inquit col. 628, quod Veneti nuntiis filii nostri carissimi, illustris Francorum Regis, dederunt responsum, quod cum eis nullam poterant conventionem facere, timentes ne soldanus Babylonie, quidquid habebant in Alexandria, occuparet. Ude consilium et mandamus, quod curetis ad eundem Regem solennes nuntios destinari, ut vobiscum passagium summi faciat, et exponatis vos ei tam liberaliter, quod vestrum obsequium debeat acceptare. Datum Viterbii xv Kalendas Octobris anno iv. Porro Veneti legatos post hæc miserunt ad Regem, pactumque cum eo inierunt ad instruendas quindecim naves, quibus erue signati transfretarent: exhibet contractum illum Chesnius a pag. 435. Verumtamen necesse est, aliquid postea intervernerit: neque enim Venetorum, sed Genuensium operum usum esse in hac transfretatione Ludovicum, suo loco videbimus.*

C *1001 Frequenter Clementem consuluerat Rex sanctus circa blasphemias, pœnasque blasphemis instigendas. Verum, quod mireris, is mentem suam exponere tardabat: mense enim Aprili sic responderunt col. 587: Demum de blasphemis, et pœnis blasphemantium deliberare volumus, ut respondere certius valeamus. Tandem mense Julio mentem suam per litteras Regi declaravit, teste Cangio in observationibus ad Joinvillium pag. 103. Et 2 Idus Augusti ad generum Ludovici Navarra regem scribens, postquam multis exposnerat gravitatem illius peccati, hæc demum adjungit col. 623: Ecce, fili carissime, si Scripturam sacram revolveris, alienigenam regem invenies idolis servientem, gravem tamen in illos promulgantem sententiam, qui Deum Sidrac, Miac, et Abdenago blasphemarent. Ecce legimus principem Romanorum, qui vetustas leges enucleans, legum studia suscitavit, in blasphemos hujusmodi graviter fulminasse. Sed fatemur quod in pœnis hujusmodi*

tam acerbis eorumdem vestigiis carissimum in Christo filium nostrum Regem Francorum illustrem non deceat inharere: sed alia poterunt reperiri citra membri mutilationem et mortem, quæ a dictis blasphemis temerarios homines poterunt cohibere. Quocirca serenitatem tuam monendam duximus et hortandam, quatenus tuam reputans tui Redemptoris injuriam, prædicto Regi Francorum consulas et suadeas, quod ad regnum suum ab hac labe purgandum salubriter statuatur, de suorum consilio procerum, quod ad Dei gloriam et honorem viderit statuendum.

1002 *Hinc vix illum mihi videtur dubium, quin leges S. Ludovici contra blasphemos latae huic anno sint affigendæ, illæque ipsæ fuerint, quas laudatus Cangius exhibet pag. 104, quasque suspicatur leyi eidam severiori substitutas. Rationes hujusce sententiæ meæ allegabo, ubi rem ipsam explienero. Gaufridus in Vita num. 51 factum enarrat his verbis: Zelo igitur divino permotus (Ludovicus) et solerter cogitans, qualiter hæc execrabilis noxa posset ad honorem Dei de regno suo radicitus extirpari, habito prius consilio diligenti cum domino Simone sancte Cecilie presbytero Cardinali tunc apostolicæ Sedis legato in Francia; auctoritate ipsius legati et sua convocati sunt Parisius majores de regno, tam principes, quam prælati; ut super hoc damnabili vitio refrenando, vel potius destruendo, apponeretur consilium, et remedium salutare. Igitur a domino legato facto super hac materia sermone solemnium, plurimum efficace, Rex catholicus zelo sancto succensus, ore proprio fecit super hoc exhortationem devotam, et rationibus validis et apertis subnixam. Igitur de communi consilio, et assensu edidit pius Rex generale statutum, quod per totum regnum servari, et promulgari voluit.*

1003 *Verba statuti non leguntur in Gaufridi scriptis, quæ modo supersunt: verum Cangius ex tabulario regis edidit statuta Ludovici contra blasphemos pag. 104. quæ compendio bene transfero. Præscribunt illæ, ut singulis mensibus, ut minimum, semel in publicis urbium locis voce præconis blasphemie prohibeantur sub pœnis statutis, illique, qui blasphemantes audierint aut noverint, teneantur eos deferre ad loci dominum. Pœnæ autem statuuntur pecuniariæ majores et minores pro gravitate delicti: iis vero, qui multam persolvere nequeunt, alia decernitur pœna: videlicet ignominia publica, ad quam exponendi erant in scalis: et carcer, ubi pœnæ solo et aqua vitam aliquot diebus tolerarent: hæc iis, qui quatuordecim annos habebant, aut plures. Si qui vero deprehenderentur, qui decem annos supergressi, quatuordecim necdum attingerant, virgis publice eadi jubentur, nisi pœnam pecunia redemissent. His varia adduntur ad executionem urgendam ordinata, utque inter alia juramentum illorum, quibus incumbere noxiis puniendi cura; et pœna eadem contra illos, qui deprehenderentur noxiis pepereisse. Demum Rex sanctus executionem legis urisit, hisce adjectis litteris:*

1004 *Ludovicus etc. tali Baillivo. Cum nos in hoc parlamento Assumptionis B. M. Paris. de assensu baronum nostrorum quamdam ordinationem fecerimus de amovenis blasphemis, et enormibus juramentis, ac etiam puniendis: quam quidem ordinationem vobis mittimus per latorem presentium sub contrasigillo nostro inclusam, mandamus vobis, quatenus ordinationem istam*

AUCTOR
J. S.

hinc Sanctus
in regni comiti-
tis leges con-
dit,

B

quibus varias
blasphemias
decernit pœ-
nas,

V

quasque,
toto regno
servandas.
promulgat:

per

ALCTORE
J. S.
* i. e. fora
* i. e. conven-
tibus

per villas, mundinas, et mercata * præconizari, et in vestris assisiis * publicari faciatis, eamque in vestra Baillivia, quamdiu nobis placuerit, teneri firmiter, et servari. Et si forte contigerit aliquem de vestra Baillivia aliquid dicere, seu facere contra Deum, aut bealissimam Virginem Mariam Matrem ejus, adeo horribile, quod de penis in prædicta ordinatione positis, ad illud non sufficiet vindicandum: volumus quod, inflicta eidem propter hoc graviore pena in eadem ordinatione contenta, res deferatur ad nos, et ipse in prisione * nostra nihilominus teneatur, quousque nostram super hoc recipserimus voluntatem. Partem autem nos contingentem de emendis, quæ provenient in vestra baillivia de blasphemii, et juramenti hujusmodi, ponetis ad partem * ad nostrum beneplacitum inde faciendum, summam partis ipsius in parlamento omnium Sanctorum nobis reddituri in scriptis, ac etiam relaturi quid de blasphemii interim erit.

* i. e. carcere

* i. e. seorsim

B
corrigitur er-
ror eorum,
qui has leges
ante latas.

1003 Ex his litteris discimus penas ante relatas ita statutas esse, ut Regis arbitrio graviores infligi possent, si delicti gravitas id exigere videretur. Hinc, quando Ludovicus labia blasphemii cujusdam ferro emidente aduri jussit, ut subdit Gaufridus; factum id existimo arbitrio ipsius, quod enormis illius blasphemia graviore pena multanda videretur, quam erant, quas dictæ leges commemorant; adeo ut necesse non sit hac de causa præcedentem quamdam legem fugere, nullibi commemoratam, nullibi abrogatam. Legem quidem illam se invenisse putavit Cangius pag. 103 in verbis Clementis jam relatis: Sed fatemur quod in penis ejusmodi tam acerbis, eorumdem vestigiis carissimum in Christo filium nostrum Regem Francorum illustrem non deceat inhære. At rir, alioqui eruditus, mentem Pontificis non est assensus: neque enim retulit regem Narannr insistere vestigiis Ludovici, ut intellexit Cangius: sed dissuadet, ne Ludovicus insistat vestigiis legislatorum, quos commemoraverat, ut clarum est ex verbis num. 1001 recitatis.

aut aliis sub-
stitutis scri-
pserunt.

C

1006 Itaque legem illam frustra quæremus ante hunc annum, frustra abrogatam suspicabimur, cum nunquam fuerit lata; alioquin non snasisset Pontifex, ut aliquid salubriter statueret. Rix de suorum consilio procerum... ad regnum suum ab hac labe purgandum, sed ut legibus nimis severis, ac procerum consilio latis, mitiores substitueret. Nec Ludovicus, cum has leges promulgabat per litteras mox datas, præcedentis abrogationem silasset. Nec consulisset Pontificem de penis contra blasphemos statutis sub fine anni 1264, ut notavimus num. 950, si, ut vult Chazius pag. 447, alique plurimi, jam anno eodem legem tulisset in regni comitiis, ac promulgandam curasset: nedum rursus sub hujus anni initium idem Clementi proposuisset. Dicendum igitur omnino videtur, auctores illos errasse, qui leges Ludovici contra blasphemos latas voluerunt anno 1264, illosque errorem errori adjunxisse, qui leges supra datas præcedenti eisdem legi dixerunt substitutas. Ceterum jam dudum ante hæc tempora blasphemos graviter a Ludovico punitos, discimus ex Joinvillio num. 247: quanto autem studio eos curaverit deinde investigandos et puniendos, latius docet Vita secunda num. 25. Hæc autem concludimus, qui Clementi IV fuit postremus.

§ LXXIX. An Pragmatica sanctio, quæ sancti Ludovici nomine circumfertur, ab eo sit condita?

Priusquam res gestas hujus anni 1269 ordine recenseamus, examinanda est controversia quædam, inter Gallos ipsos ab aliquo tempore agitata. Erant apud auctores varios statuta quædam, nomen S. Ludovici præferentia, quæ titulo Sanctionis pragmaticæ non minus hodie nota sunt in Gallia, quam fuerunt incognita longo tempore post obitum S. Ludovici. Illa autem hoc ipso anno condita asserunt, qui ea contendunt sancto Regi utribuenda. Porro hæc Pragmatica, dum inventa est, in aliis Mss. sex habebat articulos, in aliis quinque tantum. Hinc inter illos etiam, qui Pragmaticam S. Ludovico attribuunt, de articulo uno lis exorta est, quod aliqui contendunt articulum illum rescissum fuisse, alii adjectum; ita ut tres modo sint de illa opinionæ: alii enim omnes sex articulos Smeto adjudicant, alii quinque, alii totam Pragmaticam sancto Regi per errorem adscriptam existimant. Itaque, ut major disputationi lux affulgeat, totam Pragmaticam lectorum oculis subjicio, qualis a Lubbeo edita est tom. xi Conciliorum col. 907 et 908 sub hoc titulo: S. Ludovici Franc. Regis Pragmatica sanctio, ommissis tantum capitulorum titulis.

Pragmatica
Sancto nomi-
ne S. Ludovici
insignita.

E

1008 Ludovicus Dei gratia Francorum Rex, ad perpetuam rei memoriam. Pro salubri et tranquillo statui ecclesiæ regni nostri, necnon pro divini cultus augmento, et Christi fidelium animarum salute; utque gratiam, et auxilium omnipotentis Dei (ejus solius ditioni ac protectioni regnum nostrum semper subjectum extitit, et nunc esse volumus) consequi valeamus; quæ sequuntur, hoc edicto consultissimo, in perpetuum valituro, statuimus et ordinamus.

quam hic
exhibemus

I. Primo, ut ecclesiarum regni nostri prælati, patroni, et beneficiorum collatores ordinarii, jus suum plenarie * habeant, et unicuique sua jurisdictio servetur.

* al. plena-
rium

II. Item ecclesiæ cathedrales, et aliæ regni nostri, liberas electiones *, et earum effectum integraliter habeant.

* al. additur
promotiones,
collationes.

III. Item simoniæ crimen pestiferum ecclesiam labefactans, a regno nostro penitus eliminandum volumus et jubemus.

1009 IV. Item promotiones, collationes, provisiones, et dispositiones prælaturarum, dignitatum, et aliorum quorumcumque beneficiorum et officiorum * ecclesiasticorum regni nostri, secundum dispositionem, ordinationem, et determinationem juris communis, sacrorum conciliorum Ecclesiæ Dei, atque institutorum antiquorum sanctorum Patrum, fieri volumus et ordinamus.

ex editone

* al. Beneficiorum
ecclesiasticorum,
et officiorum re-
gni nostri.

V. Item libertates, franchisias *, prærogativas, jura ac privilegia, per inclita recordationis Francorum reges predecessores nostros, et successive per nos, ecclesiis, monasteriis, atque locis piis, religiosis, necnon personis ecclesiasticis regni nostri concessas, et concessas, innovamus, laudamus, approbamus.

* i. e. immunitates

1010 Earum tenore universis justitiariis, officariis, et subditis nostris, ac loca tenentibus,

Lubbeo

presen-

A presentibus et futuris, et eorum cuilibet, pro-
ut ad eam pertinnerit, districte præcipiendo man-
damus : quatenus omnia et singula prædicta dili-
genter et attente servent, teneant, et custodiant,
atque servari, teneri, et custodiri inviolabiliter
faciant, nec aliquid in contrarium quovis modo
faciant, vel attentent, seu fieri, vel attentari per-
mittant; transgressores, aut contra facientes tali
pœna plectendo, quod cæteris deinceps cedat in
exemplum. In quorum omnium et singulorum
testimonium, presentes litteras sigilli nostri appen-
sione muniri fecimus. Datum Parisius anno Do-
mini millesimo ducentesimo sexagesimo octavo,
mense Martio.

1011 *Post hæc ita monet Cossartius cum Lub-
beo editor : Sic edita est in Bibliothecis Patrum
hæc Pragmatica. Editiones ejusdem aliæ sunt,
in quibus sunt capitula sex, addito uno, quod
ibi quintum locum obtinet, quinto nostro in sex-
tum locum rejecto. Sic autem se habet :*

Item exactiones, et onera gravissima pecunia-
rum, per curiam Romanam ecclesiæ regni no-
stri imposita, vel impositas, quibus miserabili-
ter regnum nostrum depauperatum exitit, sive
etiam imponendas, vel imponenda, levari, aut
colligi, nullatenus volumus : nisi dumtaxat pro
rationabili, pia, et urgentissima causa, vel ine-
vitabili necessitate, et de spontaneo et expresso
consensu nostro, et ecclesiæ regni nostri.

1012 *Illustrissimus Spondanus ad annum 1268
num. 9 in hunc articulum notat sequentia : Hoc
sane etsi non abnuamus vere nec injuste fuisse a
Rege statutum, haud tamen videmus quomodo
a plerisque contra Romanam Sedem contorqueat-
ur; cum non consueverit illa (nec certe conve-
niens sit, ut agat) absque regum ac principum
consensu onera ecclesiis imponere; et alio-
qui non adeo videatur hæc Ludovici prohibitio
coherere cum iis, quæ leguntur in quodam
Chronico; provincias Remensem, Senonensem,
et Rotomagensem, audito, quod Rex peteret a
Pontifice decimam in subsidium Terræ sanctæ,
querelas in eum ad Clementem Pontificem mi-
sisse, quibus petierunt, nequid ejusmodi Regi
concederetur : Regem inde vehementer exasper-
atum, ad Papam contra illos scripsisse; ac Pa-
pam, illis austere acceptis, decimam Regi ad
triennium concessisse. . . An dicemus sanctum
Regem invidisse apostolicæ Sedi de bonis Eccle-
siæ, quod ipse sibi tanta asperitate petebat?
Procul dubio, si singula gesta ex bono et æquo
æstimentur, non erit unde in mutuas amaritudi-
nes prorumpatur. Hæc laudatus auctor satis
clare innuit, hunc articulum sibi maxime esse
de suppositione suspectum. Argumentum autem
ipsius magis elucidabimus infra.*

1013 *Ludovicus, Thomassinus non modo hunc
articulum, sed et Pragmaticam totam non le-
ribus argumentis de suppositione suspectam esse
ostendit. Audi illam in Veteri et nova Ecclesiæ
disciplina part. 2, lib. 2, cap. 33, num. 4,
ubi sic habet : Pragmatica, quæ sancti Ludovici
Galliæ Regis nomine circumfertur, libertatem
electionum novo quodam munimento firmat. . .
Dixi eam Pragmaticam sancti Ludovici nomine
decorari, quod non nesciam viros esse doctissi-
mos, qui ejus fidem labare putent. Eorum
vero animos movit lingua de ea Scriptorum om-
nium silentium, non ævo tantum sancti Ludo-
vici, sed duorum admodum post seculorum. Non
enim nisi anno MCLXI cepit Parisiensis senatus
ejus meminisse articulo XII suæ ad Ludovicum*

XI admonitionis, sen cohortationis : « Quia san-
cti Ludovici tempore cepere Romani obstre-
pere electionibus, edictum a Rege sanctissimo
promulgatum est, quo sanxit electiones toto
regno celebrari » etc. *Et post pauca : Denique
ne tum temporis quidem allegata est a quoquam,
quando diutina efferbuit dissensio inter Bonifa-
cium VIII Papam, et Philippum Pulchrum regem;
quamquam peropportuna tunc quidem fuisset ejus
authoritas. Tanto fortius urget hoc argumen-
tum, quanto propinquior hæc dissensio fuit
tempori, quo conditam voluit Pragmaticam :
nam cum multi adhuc viverent, qui poterant
meminisse Pragmaticæ per Sanctum decretæ, illi
Philippum ejus nepotem haud dubie monuissent,
ut contra Bonifacium legibus illius uteretur,
quem ipse ante paucos annos Sanctorum catalo-
go, adscripserat. Vixisse autem tempore illius
controversiæ non paucos, ex ipsis etiam S. Lu-
dovici ministris, temporis propinquitas verisimile
reddit, et exemplum Joinvillii, qui plus quam
decennio inchoatæ anno 1303 controversiæ su-
peravit.*

1014 *Telum hic captam pertexit laudatus
Thomassinus Operis memorati part. 3, lib. 1,
cap. 44, num. 17, aliæque præcedentibus ad-
jungit argumenta hunc in modum : Res ejus
gestas litteris consignarunt historici complures,
altissimum apud eos omnes silentium de hac Pra-
gmatica. Adde rursus, si quæ fuerint eorum regnate
Romanorum Pontificum in ecclesiam Gallicanam
exactiones, eam pecuniam in manus venisse sancti-
ssimi Regis ad sacras ejus expeditiones, (aut
certe, eo consentiente, in manus Caroli fratris
ad regnum Siciliæ acquirendum.) ut procul sit
a veri etiam specie, iniquo illum animo eas tu-
lisse. Quin et propius a vero abest, sollicitas
non semel a S. Ludovico fuisse Pontifices, ut
id genus exactionibus assentirentur. His addit
argumentum ex Spondano supra relatam, quod
elucidaturum ne dixi.*

1015 *Obtinerat Rex anno 1267 decimam
ecclesiasticorum procentuum in triennium, ne
quotidianis quidem distributionibus exceptis,
quarum loco annus quartus postea est adjectas,
ut narravimus num. 970 et 994. Reclamaverunt
tres provinciæ, atque ad Clementem legatos mi-
serant : verum Pontificæ, Regis rationibus do-
ctus, æquum esse, ut ad expeditionem sacram ec-
clesiasticæ quoque conferrent symbolam, gratiam
datam confirmaverat. Deinde, Rege consentien-
te, distributiones quotidianas exceperat, ut earum
loco decimæ solterentur anno etiam quarto.
Hujus autem quadricentii tantum currebat an-
nus secundus, quando Pragmaticam a Ludo-
vico voluit conditam : Ubi res ita comparatæ
erant, inquit laudatus auctor, locus haud sane
erat Pragmaticæ istiusmodi : si enim tunc statu-
set sanctus Rex, ut onera per Pontificem impo-
sita levari aut colligi non deberent sine spontaneo
et expresso suo, et ecclesiæ regni sui consensu,
sua ipse lege capi potuisset, tresque illæ provin-
ciæ, quæ consentire noluerant in solutionem
decimæ, potuissent consensum, quem non nisi
metu gravissimo impulsæ dederant, revocare,
ac denique decimas, ultra biennium adhuc per-
solvendas, Regi recusare.*

1016 *Plura hinc postmodum colligam : at
prius reliqua Thomassini argumenta subnecto :
Adde quod ne iis quidem temporibus mentio
ejus facta est, quibus ea opportunissima fuisset.
Gravante schismate Avenionensi, sub Carolo VI
rege,*

ACCORRE
J. S.E
et argumentis
variisvalidissime
impugnatur.

F

quod dissimu-
lare non debue-
rat Claudius
Fleury.cum articulo
in variis edi-
tionibus omis-
so.et impugnatur
a Spondano.tota in du-
bium vocatur
a Thomassino.

AUCTORIBUS
J. S.

rege, quando sublatae sunt omnes Romanae curiae exactiones, nusquam ullum hujus Pragmaticae vestigium. Ne tum quidem commemorata est, ad exempli auctoritatem, ubi sub Carolo VII Pragmatica sanctio concinnata est. Ejus primum, ut apparet, meminere delegati senatus Parisiensis in Commonitorio suo ad Ludovicum XI, ut supra declaratum est. *Hactenus Thomassinus. Haec argumenta, nliquae ab aliis scriptoribus addita vidit, aut certe videre potuit Claudius Fleury. Unde mirum apparet, cur in Historia sua ecclesiastica lib. 86, num. 1, Pragmaticam hanc sine ullo dubio attribuat S. Ludovico, ne ne verbo quidem ad argumenta in contrarium prolata respondeat: imo ne moneat quidem lectores suos, illam ab aliquibus in dubium revocari, quod ignorare non poterat, et seire lectoris intererent, ne dubia pro certis amplecteretur. Monet ille quidem, articulum de exactionibus non reperiri in omnibus exemplaribus; ad mox adjungit, merito existimari fuisse rescissum, aesi omnium esset haec opinio. Demum pro omni ratione ait, controversias fuisse Clementem inter et Ludovicum, quae occasionem praebuerint huic Pragmaticae: quae ratio quam sit infirma, vide bimus inferius.*

Natalis Alexander nititur Pragmaticam vindicare

1017 Aerius ad Pragmaticam S. Ludovico vindicandam exurgit Natalis Alexander in Historia ecclesiastica recusa tom. 7, pag. 289: at nihilo felicius rem exsequitur. Verbum ejus fideliter referam, et expendam: Totam tamen Pragmaticam, inquit, mox laudatam audacius Regi sancto abjudicant aliqui, cum illius pietati maxime conveniat, et studio ad Ecclesiae tuendam libertatem propensissimo, et a senatu Parisiensi laudata sit in articulis Ludovico XI regi Christianissimo oblati anno MCDLXI, et in regni comitiis Turonensibus anno MCDLXXXIII, et ab academia Parisiensi in Instrumento appellationis editae anno MCDXCI. Haec ille, nec plura pro tota Pragmatica. Quibus breviter respondere lubet ex ipsis ejus principiis. Tom. 3 ejusdem Operis, ubi agit de Epistolis decretalibus veterum Pontificum ante Siricium, pag. 214 admittit decretales illas, ut genuinas, admissas fuisse a conciliis, et canonum collectoribus; nec tamen eorum sententiae acquiescit; quia, ut ait, Haec concilia, hique collectores, et auctores, posteriores sunt nono seculo, nec Epistolas illas ad severioris criticae regulas expenderunt. Cur igitur auctoritatem adductam, quae ducentis fere annis posterior est sancto Ludovico, valere vult pro Pragmatica contra silentium tot auctorum, et temporis tam diuturni: si conciliorum, aliorumque scriptorum auctoritas non valet pro Decretalibus? Quod autem ait, Pragmaticam pietati S. Ludovici, studioque libertatis ecclesiasticae defendendae maxime esse convenientem, refutabimus infra uberius.

S. Ludovico: sed magis probat argumenta ad id sibi deesse,

1018 Interim audiamus, quid pro uno nominatim articulo adducat in medium: Nec tamen, inquit, viris illis eruditis, quos mox laudabam concesserim, vel ultimum Pragmaticae illius sanctionis, contra Romanae curiae exactiones, caput a sancto Rege editum non fuisse. Hujus enim condendi decreti rationem S. Ludovico non defuisse, docet Matthaeus Parisius coaevus author in Historia Anglicana ad annum MCCCLVII pag. 485 col. 1: « Eisdem diebus, inquit, dominus Papa apices suos, authenticos » nuntios Praedicatorum et Minores, misit ad » omnes Franciae praelatos sigillatim, supplicans

» ut unusquisque juxta suam possibilitatem, sibi D
» suam quantitatem pecuniae accommodaret. Et
» ipse procul dubio, cum respiraret, quod cui-
» que competeret, redderet indubitanter. Quod
» cum Regi Francorum innotuisset, suspectam
» habens Romanae curiae avaritiam, prohibuit ne
» quis praelatus regni sui, sub poena amissionis
» omnium bonorum suorum, taliter terram suam
» depauperaret. Et sic cum sibilo, et derisione
» omnium Papales legati sophistici, quorum hu-
» meris officium hoc incumberebat, inanes et va-
» cui a regno recesserunt memorato. » Haec nimirum praecleara ratio condendi post annos viginti Pragmaticae memoratum caput: neque enim aliam ullam allegat Alexander. At fallor vehementer, nisi potius inopiam hic suam probet, quam confirmet opinionem.

1019 Nam primo de Matthaeo Parisio in eodem tomo pag. 138 haec scripserat: De hoc Historico ita censet doctissimus Cardinalis Baronius ad annum nongentesimum nonagesimum sextum: « Quam fuerit animo infensissimo erga apostolicam Sedem, quivis facile poterit intelligere » nisi probra illa fuerint additamenta ejus, qui E
» edidit. » Cum haec Baronii verba adducat Alexander, ut Parisii characterem describat, prudenter sane abstinuisset ab ejus verbis contra Romanum Pontificem intorquendis; infensissimo enim scriptori non creditur; praesertim si ea proferat, quae aliunde nulla veri specie vestiuntur. Deinde fingamus tantisper, vera esse, quae scribit Parisius, nihil haec proderunt Alexandro: nulla enim exactio, nullum onus impositum dicitur; sed pecunia mutuo petitur, eaque indubitanter restituenda promittitur. Quam, obsecro, haec occasionem praebere potuerunt ad legem contra exactiones statuendam? Inanes et vacui a regno recesserunt nuntii: quo igitur modo regnum inde miserabiliter extitit depauperatum? Itaque haec Matthaei Parisii verba, etiamsi vera essent, nihil omnino evenerunt, neque magis ex illis probari potest occasio Pragmaticae tanto post tempore condendae, quam prohiberi valeat, regnum aliquod ad pauperitatem redactum per nuntios vacuis manibus recedentes.

1020 Bulvius in Historia universitatis Parisiensis tom. 3, pag. 390 hujus Pragmaticae condendae occasionem se reperisse existimat ex controversia, quae Ludovico fuit cum Clemente IV ob collationes praebendae Remensis et archidiaconatus Senonensis: hunc secuti sunt Chaizius pag. 601, Fleury jam memoratus, alique plures. Facilem sane illis exhibent in condendis legibus S. Ludovicum, qui propter controversiam de duabus collationibus, tot leges ab eo voluit conditas, ensque de rebus tam diversis. At vero neque tam levi de causa, neque tam cito notae a sancto Rege leges statutas, abunde docent statuta contra blasphemias lata, de quibus quadriennio fere sententiam exquisivit Pontifex. Deinde quaequam, obsecro, haec est consecutio: controversiam cum Clemente habuit Ludovicus; ergo tot leges tulit ad molitiones Pontificias cohibendas? Praesertim cum haec controversia ne mutua quidem eorum officia, amicitiamque interruperit, attingat de Pragmatica apud antiquos sit silentium? Cum itaque argumenta, hactenus allata non probent Pragmaticam esse S. Ludovici; ac illius vindices non salvant argumenta cum Ludovico adjudicantium; hic disputationem hanc possem abrumpere. Juvabit tamen ad veri investigationem propius ipsam inspicere Pragmaticam.

quam Pragmaticam a Seno conditam

neque alii magis probant

A 1021 *Primo Stylus, et characteres quilibet* hujus Pragmaticæ tantum distant ab aliis S. Ludovici legibus, et rescriptis, ut vel sola hæc differentia sufficere possit ad probandum, eam non esse a sancto Rege conditam. Quippe, ut præteream stylum elegantiore esse, quam sit in aliis S. Ludovici rescriptis, voces varie in hac Pragmatica reperiuntur, quæ aliam a Ludovico innunt auctorem. Dicant, obsecro, hujus Pragmaticæ vindices, cur ministri regii, qui usitatis id temporis nominibus senescalli vocabantur, baillivi, præpositi, vicecomites, villarum majores, aliis hic nominibus innotescant? Cur inquam justitiani, officarii, ac loca tenentes appellentur, nisi quod Pragmatica eo tempore sit conscripta, quo nomina posteriora magis invaluerant? Osteudant, ubi sanctus Rex mandata sua direxerit ad justitianos, officarios et loca tenentes, prætermittis senescallis, baillivis, aliisque, uti hic fecisset, si illius esset Pragmatica? Executiant, si lubet, epistolas Clementis IV apud Mortenium tom. 2 Anecdotorum: invenient Pontificem Gallum, ac Regis autem senatorem, mentionem facere senescallorum, baillivorum, et præpositorum, non justitiariorum, officiariorum, loca tenentium. Denique, ne quis forsitan putet nomina ministrorum a Ludovico mutata, in documentis filio autem mortem datis apud Gaufridum num. 21 eum moneri, ut curet habere fideles præpositos et baillivos. Hæc igitur justitiariorum, officiariorum et loca tenentium nomina, licet non omnino inusitata fuerint, S. Ludovici stylo non congruunt; præsertim quia usitata ejus ministrorum nomina omnino prætermittuntur.

1022 Deinde, salva veritate, dicere non potuit S. Ludovicus quædam huic Pragmaticæ inserta. Quo enim modo vere dicere potuit hæc verba: Cujus solius (Dei) ditioni, ac protectioni regnum nostrum semper subiectum extitit, et tunc esse volumus: cum non ignoraret regnum suum tribus vicibus sub protectione summi Pontificis fuisse constitutum? Susceperat regnum protegendum Gregorius IX, petente regina Blancha post coronationem Ludovici; idem fecerat Innocentius IV, priusquam sacrum bellum suscipere Sanctus: ac demum Clemens IV ante biennium, in epistola num. 971 citata his verbis Regem affatus: Postulationibus tuis favorabiliter annuentes, regnum Franciæ, comitatibus, ac cætera loca tibi subjecta, ... quamdiu in prosecutione (belli sacri) fueritis, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, et presentis scripti patrocinio communitimus. Explicent Pragmaticæ vindices, quo modo vere scribere valuerit Ludovicus, regnum suum solius Dei protectioni subiectum semper fuisse, seque eo etiam tempore rellæ, ut solius Dei protectioni subesset, cum biennio ante postulaverit protectionem Sedis apostolicæ; ac obtinuerit, quamdiu duraret bellum sacrum, quod necdum erat inchoatum. Id ego certe explicare nequeo; imo ne suspicari quidem visum, id scriptum esse a Rege sanctissimo, minus credere. Præterea exponere debent, quo modo conveniunt Ludovici temporibus, quod de exactionibus curiæ Romanæ dicitur: Quibus miserabiliter regnum nostrum depauperatum extitit. Certe Natalis Alexander, supra citatus, non probavit exactiones illas, nedum regni paupertatem, dum legatos in medium adduxit, qui inanes et vacui a regno recesserunt.

1023 At non a reo damnavat posteriora hæc Augusti Tomus I.

verba aliena reperiuntur; scilicet nec moribus sancti Regis essent consona, etiamsi vera fingeremus. Ille enim, dum quid noverat a summo Pontifice factum, aut faciendum suspicabatur, quod juri suo, regnare bono existimabat contrarium; per litteras, aut legatos suos amice monebat, et si quid controversiæ incidebat, componere satagebat. Ubinam, quæso, de exactionibus, de paupertate in regnum inrecta, Pontifices monuit Ludovicus? Ubi illi se excusarunt, aut defenderunt eadem de causa? An ergo credemas Principem prudentissimum, moderatissimum, Romanique Pontificis observantissimum, publica lege carere voluisse Romanæ Ecclesiæ exactiones, Pontifice nec monito, nec audito? An existimabimus, exemplo suo ita destrucere voluisse, quod verbis filio suo inculcavit ante mortem apud Gaufridum num. 21: Sis devotus et obediens matri nostre Romanæ Ecclesiæ, et summo Pontifici tanquam patri spirituali? Sane prudentiam Ludovici, aliusque sanctissimi Regis virtutes, non satis habere videntur perspectas, qui id possunt existimare. Nec huic procedendi modum conciliabunt unquam eum laudari toties a Vitæ scriptoribus ac celebrata Sancti in Ecclesiam Romanam observantia. Accipe pro omnibus verum Guillelmi Carnotensis locum: Quam reverenter, inquit num. 18, et humiliter erga sacrosanctam Romanam Ecclesiam semper se habuit, quam devote et reverenter rescripta et mandata Apostolica consuetus erat suscipere, quam obedienter et efficaciter, sicut verus filius obedientiæ adimplere; norunt illi, qui ei familiaribus adhærebant; inter quos erat ipse Carnotensis.

1024 Uti hæc eum uno illo de exactionibus articulo pugnare videntur, sic eum tota fere Pragmaticæ materia conciliare nequeo, quæ laudatus auctor narrat num. 19 de mente S. Ludovici circa usuras Christianorum. Nam dicentibus quibusdam per expulsionem Judæorum Christianos aliquos majoribus usuris opprimere populum, sic Sanctum respondisse testatur: De Christianis funerantibus, et usuris eorum, ad prælatos Ecclesiæ pertinere videtur. Ad me vero pertinet de Judæis, qui iugo servitutis mihi subiecti sunt; ne scilicet per usuras Christianos opprimant. ... Faciant ipsi prælati, quod ad ipsos spectat de suis subditis Christianis, et ego vcllo facere, quod ad me pertinet de Judæis. Exponant igitur Pragmaticæ vindices, qua consequentia Rex sapientissimus judicare potuerit, usuras Christianorum ad prælatorum spectare iudicium, simoniam verò, prælatorum electiones, aliæque in Pragmaticæ contenta, ad suum tribunal pertinere.

1025 Jam vero si fugamus hujus Pragmaticæ characteres S. Ludovici moribus esse convenientes; adhuc difficulter credi poterit, Regem vigilantissimum leges hæc condidisse, nec eorum habuisse ut servarentur. Discessurus in Africam Ludovicus ad regni gubernatores litteras dedit, quas dabimus num. 1076: in his autem diligenter monet, ut serrentur statuta contra blasphemos; ac multa, quæ in legibus anni 1251 decreta erant, sollicitè inculcat: de hisce vero legibus altum silentium. Attenmen, si hæc hoc anno condidisset Pragmaticam, præcipua de illius observatione Regem tenuisset cura. Nulli etiam hujus Pragmaticæ mentio in litteris, quibus episcopi Parisiensi facultatem tribuit conferendi suo nomine beneficium ecclesiasticum: at vero illius observationem vel maxime ibidem commendare oportuisset, si illam condidisset Sanctus. ne

AUCTORE
J. S.
nec moribus
ejus erant
congrua,

E

nec iudicio
conformis,
convenit

F

ab eo non esse
conditam:
quod et alia
ratione con-
firmatur.

AUCTORE
J. S.

Romana curia, se absente, in vacantiu beneficia manum mitteret, ut scripserunt rarii. Demum nihil de contentis in Pragmatica monuit filium in documentis mox citatis. Itaque omnino existimo, non alia de causa ducentis fere annis post mortem S. Ludovici incognitam fuisse hanc Pragmaticam; non alia de causa a nemine tanto tempore productam, et ab auctore nullo commemoratam, quam quod diu post mortem Ludovici sit composita, et tandem per errorem ei attributa. Nec plura deessent ad hoc ostendendum argumenta, nisi hæc disputatio jam longius protracta esset, quam statueram; et hæc sufficere viderentur.

§ LXXX. Anno 1269 filiis possessiones datæ; filia nuptui tradita: Eduardus Anglus ad bellum sacrum pecunia adjutus: B Judæus de sacro fonte levalus: zelus fidei propagandæ etc. Anno 1270 arbiter electus cum legato Pontificio, Lugdunenses pacare conatur: mors B. Elisabethæ sororis: nuptiæ filiæ etc.

Anno 1269, cum omnia ad iter transmarinum expediret Sanctus, restitutiones, quas nunquam intermiserat, noris ordinationibus maturavit, teste Chaizio pag. 600: filiis suis Joanni comiti Nivernensi, ac Petro possessiones donavit, quas idem auctor recenset pag. 603: Roberto autem filio natu minimo sponsam dedit Mariam filiam unicam et heredem riccomitis Lemovicensis, ut patet ex litteris hac de re confectis apud Chesnum post Historiam Burgundicæ pag. 111. Illam tamen nunquam ducit Robertus, quod ejus voluntati per hoc pactum relinquatur liberum. Eodem etiam anno, ut habet Nongius in Chronico tom. 3 Spicilegii Acheriani pag. 42,

C Blancha, sancti Regis Ludovici filia, missa fuit a Patre in Hispaniam, Ferdinando regis Castellæ primogenito desponsanda tali pacto, eo quod Rex sanctus Franciæ Ludovicus debebat in regno Hispaniæ ratione matris suæ jus habere legitimum, quod pner eorum primogenitus, de ipsa Blancha postmodum procreandus, nullius fraternitatis successione præjudicium inferente, avo vel patre mortuis, Castellæ regnum pacifice obtineret. Completum est sub finem anni matrimonium. Porro quod de contractu hic dicit Nauyius, uti successu caruit, ita bellorum causa fuit: neque rationem illius pacti, ex jure S. Ludovici petitam, satis esse solidam, probatum invenies tom. vii Muii in Commentario prærio ad Acta S. Ferdinandi pag. 286 et seqq.

Eduardus Anglus ad bellum sacrum

1027 Interea pietatis operibus pro more suo insistebat Sanctus, et bellum sacrum magno studio promoveri conabatur. Acepe, quæ de Eduardo Angliæ regis filio, Ludovici hortatu et liberalitate ad idem bellum induto, refert Anglus historicus, qui Matthæum Parisium continnavit, ad hunc annum pag. 677: Hoc anno, inquit, sanctus Ludovicus, Rex Franciæ nuncios

speciales direverat Eduardo filio regis Angliæ; rogans, ut ad ejus colloquium festinaret. Non segnius Ednardus maturat iter, et ad Regem Francorum transfretare ennavit. Quem Rex vultu suscipit hilari, et amicabiliter amplexum artius osculabatur, manifestans causam, pro qua eum advocaverat. Dixit nempe, se in votis habere Terram sanctam repetere, et eumque desiderare comitem, ad debellandam barbaricam rabiem paganorum. Quod cum audisset Eduardus, ita respondit: Nostis, domine mi Rex, quod substantia Anglicana fere deficit omnino propter bellum inter regem et proceres; et mea substantia est nimis tenuis ad tantum negotium in præsentia talis Domini peragendum.

1028 Cui mox Rex Franciæ sic respondit Triginta, inquit, millia mareharum bonæ legalisque monetæ tibi accommodabo, vel certe gratis dabo, tantum meis desideriis acquiesce. Erat Eduardus revera vir grandis stature, magnæ probitatis et audaciæ, fortis insuper supra modum: Rex quoque Franciæ reputavit se felicem, si talem comitem obtinere mereretur. Eduardus igitur non minus cupiens tantam perfectionem, quam ipse Rex Franciæ, annuit votis suis, et confestim impignorat Francorum Regi Gasconiam; accipiens ab eo pecuniam necessariam pro itinere Terræ sanctæ: reversusque est in Angliam, ut a patre suo rege licentiam impetraret. Moxque patrem senem pietas commovit in lacrymas, justo tamen desiderio acquievit, et benedictionem filio suo gratanter impendit; permittens, quotquot eum sequi vellent in peregrinationem, disponere se ad iter: hac occasione cruce signatus est, ut præmittitur, a legato. Hisce satis consentit Westmonasteriensis ad annum 1268, præterquam quod tempus uno unno tum in hisce, tum in ipsa expeditione præterterit. Addit tamen sequentia: Filium etiam suum juniorem, Henricum nomine, (Eduardus) eidem obsidem in Franciam destinavit, quem remisit Rex Franciæ cum honore. Congressum autem Eduardi cum Rege mense Augusto contigisse, scribit Chaizius pag. 605, ubi et illustrem Eduardi comitatum describit. Addit pag. 606, inducias inter Angliæ et Navarræ reges, quas Ludovici studio factas vidimus num. 963, ejusdem industria et auctoritate in quinquenniū prorogatas.

1029 Deinde post itinera quædam, piæque in monasterio S. Mariæ regalis, seu Maliduni exercitationes, insigne charitatis exemplum dedit in obbatia S. Dionysii, ipso memorati Sancti festo die, ad quem pie celebrandum eo de more se contulerat. Refert illud Gaufridus nam. 60, eumque describens Nauyius pag. 387: rerum ubi dicitur rem contigisse in ipso anno, quo pius Rex Ludovicus debuit ultimo transfretare, intelligendi non sunt de anno 1270, cum adjungant in festo beati Dionysii, id est, ix Octobris: at exprimere voluerunt spatium unius anni expeditioni prævium, intra quod contigisse baptismum Judæi significant, ejus occasione ardentissimum Sanctus studium ad fidem catholicam dilatandam expressit. Nolim hic Gaufridi verba omnia repetere, suo loco legenda, habet tamen attexere pauca, quibus factum ita exprimitur: Cum in ipso anno, quo pius Rex Ludovicus debuit ultimo transfretare, rex Tunicii misisset ad eum solemnes nuntios, et in festo beati Dionysii Rex faceret quendam Judæum famosum in ipsa ecclesia dicti beati Dionysii solemniter baptizari, ita

Regis rogatu
et liberalitate
inductus

E

F
ingens fidei
dilatando
studium in bo-
pismo Judæi
declaratum

A ita quod Rex ipse cum multis magnatibus ipsum de sacro fonte levaret, voluit quod dieti nuncii regis Tunicii solemnitati illius baptismatis interessent. Quibus Rex vocatis, ex magno affectu cordis dixit: Dicit ex parte mea domino vestro regi, quod ego tam vehementer salutem anime ipsius desidero, quod vellem esse in carcere Sarracenorum omnibus diebus vite mee, ibidem claritatem solis non visurus de cetero, dum modo rex vester, et gens sua ex vero corde fient Christiani. *Tantu Regium pectus flagrabat divinis amoris flamma.*

religiosa anni
1269 gesta.

1030 Circa idem tempus Balduino imperatori, qui, unissa Constantinopoli, hoc anno in Gallia fuit, pecunie subsidium præstitit ad liberandum filium ipsius Philippum, propter debita paterna apud Venetos captivum. Narrat id Canguis in Historia Constantinopolitana pag. 184, ex quo corrigas Chaizium, pag. 610 memoria lapsus, ubi Philippum in vinculis Bondocdar Egypti soliani fuisse scribit. Porro consensit Philippus mense Decembri per litteras, Historie laudatæ subjectas pag. 24, ut pecuniam, quam sibi ex vendito comitatu Namurcensi servabat S. Ludovicus, patri suo Balduino traderet. Postremo, præter comitatu regni consuetas, causasque in iis iudicatas, ad gesta hujus anni accedit protectio abbatie Appamiensis certis conditionibus, de quibus diu tractatum fuerat, in decernium suscepta: de qua agit Chaizius pag. 546. Accedit et privilegium, quod concessum a præcedentibus regibus, in gratiam ecclesie S. Juliani Brivatensis mense Decembri confirmavit S. Ludovicus. Recitat illud Acherius tom. 3 Spicilegii pag. 663. Itaque expeditis anni 1269 gestis, ad sequentem, eumque Ludovico postremum, progrediamur.

Ordo Lugdunum
dissidio inter
clerum et
cives,

1031 Initio anni 1270 laboravit Rex sanctus una cum Rudolpho episcopo Albanensi, qui legatus Apostolicus in locum Cardinalis S. Cæciliæ erat constitutus, ut pacem rediret Lugdunum. Tanta occasione Sedis vacantis ortam inter clerum et cives discordiam, ut cives ri aperto belloque clerum aggredirentur, et fugere cogere, docent novissimi editores Gallie Christiane tom. 4 col. 148. Tentatu nequidquam concordiam, ecclesiastici Girardum, inquit col. 149, Eduensem episcopum, Lugdunensis archiepiscopatus, sede vacante, administratorem advocant. Expositæ hinc et inde querelaram cause, propositæ pacis conditiones, electi sapientis arbitri, dataque sunt compromissa: sed his omnibus incassum tentatis, tandem in concilio provinciali, Bellæ-ville anno mcccix Kalendis Decembris coacto, sententia interdicti ecclesiastici in civitatem, et excommunicationis in cives lata est. Hiæque cum cives Eduensem episcopum ejurassent, utpote qui aperte capitulo faveret, S. Ludovicus in jurisdictionis secularis possessionem sese immisit, et judicem declaravit Matisconis ballivum. Verum hæc posteriora, uti S. Ludovico parum honorifica, ita aperte falsa sunt; neque enim Sanctus se in jurisdictionem immisit, sed urberiter cum legato electus, ad examinanda utriusque partis jura legatos constituit.

Ludovicus
cum legato
Apostolico
arbitrari eligi-
tur,

1032 Dissidium autem hoc totum fusius narrat Claudius Franciscus Menestrier in Historiæ urbis Lugdunensis, quem lector potest consulere. Ego ex instrumentis authenticis Historiæ subjectis breviter hic deducam, quid sanctus Rex cum legato Pontificio præstitit ad illud componendum. Missi Lugdunum a Rege et legato Fro abbas Clu-

niacensis, Joannes de Traves, et Henricus de Grandoviler nobiles, ad pacem conciliandam, eorum deducunt, ut partes litigantes facerent compromissum de omnibus querelis et discordiis in dominos legatum et Regem Franciæ alte et basse ad voluntatem suam, vel per concordiam et assensum partium, vel de jure, excepto hoc, quod... decanus et capitulum sancti Joannis volunt, et requirant, quod novitates, quas cives et populus Lugdunensis fecerunt, . . . amoveantur ante omne opus. Factum id compromissum xxii Januarii anni 1270, ut videre licet pag. 3, cui aliud pag. 4 subditur instrumentum, quo fidejussores ex parte capitulorum dantur comes Forensis, et dominus Belli-joci.

AUCTORE
J. S.

1033 Deinde arbitri jam constituti Rex et legatus per litteras mense Februario datas (ibi-
dem pag. 4) præcipiunt, ut pax imposterum servetur, captivi utrimque liberentur, ecclesiasticis domus suæ restituantur, munitiones quælibet novæ destruantur, excommunicationis et interdicti sententia tollatur. Hæc autem ad executionem mandarentur, cura imposita est ab arbitris laudatis Joanni Coci canonico Nivernensi, et Guidoni Busso nobili, seu militi, ut tunc loquebantur; quos et Lugdunum miserunt, ut a litigantibus peterent confirmationem compromissi, eo adjecto ulterius (uti in litteris regis et legati habetur pag. 5) quod liceat nobis, vel illis, quos ad hoc deputavimus, diebus feriatis, et non feriatis procedere; servato juris ordine, vel etiam non servato; ac etiam pronunciare conjunctim, vel divisim, partibus presentibus, vel absentibus, dummodo civibus evocatis; et per nos legatum pars, quæ non obtemperaverit arbitrio, per excommunicationis et interdicti sententias, et per nos Regem, per captionem bonorum mobilium et immobilium, ubicumque in regno nostro existentium, possit districtissime coerceri. Has etiam conditiones litigantes admiserunt per litteras, datas die Jovis ante Ramospalmarum, id est, iii Aprilis, cum Pascha eo anno esset xiii ejusdem mensis.

multaque cum
eo statuit ad
pacem conciliandam;

E

1034 Hæc conditionibus confirmatis, Rex et legatus, qui jam tunc in itinere erant, Nemausi litteras dederunt die Lunæ ante Ascensionem Domini, seu xix Maii, quibus rursus pacem servari jubent, omniaque in integrum restitui, sicut fuerunt, quando decesserat ab urbis regimine archiepiscopus Philippus. Legatus insuper sententias excommunicationis et interdicti tollit: præterea, qui missi erant ad hæc curanda, jubentur invocare auxilium ballivi Matisconensis, si qui parere recusent; et abbati Cluniacensi potestas datur coercendi per excommunicationem rebelles. Demum Rex domina de Nigella, et legatus abbati sancti Dionysii, facultatem tribuunt, ut pro se, quoties fuerit opportunum, alios delegatos ad litem finiendam substituant. Litteras huc videbis pag. 6, cui alius mox invenies subjunctas, ex quibus intelliges, delegatos quidem operam dedisse, ut prædicta omnia fierent; neque id tamen obtinuisse. Hinc pax fieri non potuit ante mortem S. Ludovici. Quapropter ad alia progredior.

cujus et curam
commissit
regni gubernatoribus:
hæc tamen
non tam cito
facta.

F

1035 Luxit Ludovicus ante discessum dilectissimæ sororis suæ beatæ Elisabethæ mortem, quæ mense Februario hoc anno, ut plerique auctores tradunt, post morbum diuturnum ad requiem transiit. Verum nec tempus mortis, nec alia ad beatam Elisabetham spectantia, hic erominanda suscipio, cum ejus Actu ad diem xxxi Augusti

Mors Elisabethæ
sororis
Ludovici,

Operi

AUCTORE
J. S.

Operi nostro sint inserenda. Pauca tamen, quæ ad Regem propius attinent, hoc etiam loco notanda. Sepulturæ adfuit sanctus Frater, teste Chaizio ex Ms. : cumque auctoritate Pontificis defuncti data fuisset consanguineis licentia, ingrediendi septa monasterii, ipse Rex ad portam consistens, precebat, ne quis ingrederetur, cui facultas illa non esset concessa : post peractas vero sepulturæ ceremonias, brevi pique oratione moniales de morte Beatæ consolatus est. Porro quantum Ludovicum faceret, quantaque prosequeretur reverentia beata soror, discimus ex Vita ejus apud Cangium pag. 473, ubi legimus eam, dum ad Fratrem salutandum accederet, in genua semper provolvi solitum, quantumvis repugnaret ille, ac, ne quid hujusmodi faceret, imperaret; prævalente nimirum crimine sororis in sanctam Regem reverentia.

nuptia Margaritæ ejus filie.

4036 Eodem mense Februario filiam suam Margaritam nupti dedit Joanni Brabantia duci, ut colligitur ex litteris ejusdem Joannis inter probationes, quas Historiæ Burgundiæ annexit Chesnius pag. m. Facrat illa dudum desponsata Henrico Joannis fratri nato majori, ut diximus num. 820 : verum cum ille, naturæ dotibus adsubditos regendum destitutus, ducatum in fratrem Joannem transfudisset, ut ibidem pag. 108 docent litteræ Richardi Romanorum regis, ac vitam religiosam professus esset, ut invenies pag. 110, Joannes ducatum adeptus, spousam quoque fratris obtinere meruit. Ita omnibus liberis suis jam assignaverat Sanctus, unde pro statu suo se sustentarent, ac vitam honeste ducerent, excepto duntaxat Roberto filio nato minimo et filia Agnetæ; illi autem comitatum Clari-montis, aliæque quædam post obitum suam possidenda assignavit per litteras, a Martenio editas tom. I Anecdotorum col. 1125; Agnetis vero in testamento, de quo jam agemus, curam habuit.

§ LXXXI. Testamentum Sancti : fundationes quædam hæc occasione expositæ, quarum incertum est tempus.

C
Testamentum
Sancti anno
1270 factum;

Testamentum condidit S. Ludovicus, priusquam expeditionem secundam contra Saracenos aggredere, mense Februario anni 1270, licet signetur anno 1269, quod ille pro more istius temporis necdum esset finitus, et curreret usque ad Pascha anni sequentis. Edidit illud Menardus in Observationibus ad Historiam S. Ludovici a pag. 359, ac deinde Chesnius tom. 5 Scriptorum historiæ Francorum a pag. 438. Dignum plane est, ut in Actis nostris locum etiam habeat, cum ex illo mirifice elucescat liberalitas Sancti in religiosas quaslibet familias, in pauperes, ac loca pauperum usui destinata. Quin immo videbitur pius lector et alias virtutes, quas tota vita coluit Sanctus, hinc evitescere. Quapropter illud hic subnecto, quibusdam observationibus illustratum.

in quo plurima.

1038 In nomine sanctæ et individue Trinitatis, amen. Ludovicus Dei gratia Francorum Rex. Notum facimus, quod nos per Dei gratiam sani et incolumes testamentum nostrum ordinavimus in hunc modum. Volumus quidem et precipimus, quod omnia debita nostra solvantur, et quod omnia forisfacta nostra emendantur, et sicut restitutiones nostræ per executores

hujus testamenti inferius nominatos, per se, vel per alios, secundum quod viderint expedire : quibus si visa fuerint aliqua dubia vel obscura, damus eis potestatem ordinandi et faciendi super hijs, prout inspecta salute animæ nostræ viderint faciendum. Legamus autem carissimæ uxori nostræ Margarete reginæ quatuor millia librarum. Abbatiæ nostræ Regalis Montis sexcentas libras. Libros vero nostros, quos tempore decessus nostri in Francia habebimus, præter illos, qui ad usum capellæ pertinent, legamus fratribus Prædicatoribus, et fratribus Minoribus Paris., abbatiæ Regalis Montis, et fratribus Prædicatoribus Compend.; secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum, eisdem æquis portionibus dividendos : præter illos libros, quos dicti fratres Prædicatorum Compend. jam habent.

1039 Item legamus abbatiæ beatæ Mariæ Regalis * juxta Pontis, quadringentas libras. Abbatiæ Lilij beatæ Mariæ juxta Meledunum trecentas libras. Domui Dei Paris. centum libras ad usus pauperum ejusdem domus. Domui Dei Pontis, sexaginta libras ad usus pauperum. Domui Dei Compend. similiter ad usus pauperum sexaginta libras. Domui Dei Vernou. similiter ad usus pauperum sexaginta libras. Item legamus ducentis domibus Dei magis indigentibus, et plus oneratis duo millia libr. distribuendas, unicuique videlicet secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum. Item octingentis leprosar. duo millia libr. eodem modo distribuendas eisdem, secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum. Item legamus domui fratrum Minorum Paris. quadringentas libras. Aliis autem domibus fratrum Minorum in regno Franciæ constitutis, per consilium et ordinationem ministri provincialis Franciæ, necnon gardiani et lectoris Paris., qui pro tempore fuerint, vel duorum ex ipsis, sexcentas libras. Item legamus domui fratrum Prædicatorum Paris. quadringentas libras. Aliis autem domibus fratrum Prædicatorum in regno Franciæ constitutis per ordinationem et consilium prioris provincialis Franciæ, necnon prioris, et lectoris antiquioris domus Paris. sexcentas libras. Item legamus abbatiæ S. Victoris Paris. quinquaginta libras. Abbatiæ Victorie juxta Silvan. quinquaginta lib. Aliis autem abbatibus Ordinis sancti Augustini magis indigentibus, et plus oneratis in regno Franciæ constitutis trecentas libras, distribuendas eisdem secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum.

1040 Item legamus prioratui S. Mauricii Silvan. * quinquaginta libras. Abbatiæ Cisterciensi quinquaginta libras, et aliis viginti magis indigentibus, et plus oneratis ejusdem Ordinis trecentas libras, distribuendas eisdem secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum. Abbatiæ S. Antonii Paris. c. lib. Abbatiæ de Parco juxta Crispicum * lxx lib. Abbatiæ Thesauri B. Mariæ xl. lib. Abbatiæ de Villar. * juxta Feritatem * xl. lib. Abbatiæ de Byarz * versus Peronam xl. lib. Abbatiæ de Salvatore juxta Landunum xl. lib. Et aliis abbatibus monialium Cisterc. Ordinis dc libras, distribuendas magis indigentibus, et plus oneratis secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum. Item legamus domui sororum S. Dominici juxta Montem Argi * xxx lib. Novæ domui sororum ejusdem Ord. ultra pontem Rothom. sitæ lxx lib. Abbatiæ Humilitatis B. Mariæ juxta S. Clodaldum i. lib. Montalibus S. Damiani

Re-

in favorem
val-ludina-
riorum
* vulgo Mau-
buisson

E

F

religiosorum
* de Senis

* Crespij

* Villarium
* la Ferté sur
Aube
* at. Blacum.
Biaché

* Montargis

A Remens. xv libr. Monialibus ejusdem Ordinis, quæ sunt apud Prayinum xv libr. Item legamus abbatie Fontis Ebraudi * c libr. Et triginta prioratibus Fontis Ebraudi in regno Franciæ constitutis, cc libr., distribuendas magis indigentib., et plus oneratis, secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum. Item domui S. Mathurini Paris. Ordinis S. Trinitatis et Captivorum, lx libr. Fratrib. novæ domus Fontis Blandi Ordinis ejusdem, ad usus pauperum xi. libras : et aliis domibus ejusdem Ordinis in regno Franciæ constitutis magis indigentib. et plus oneratis c libr. Item legamus abbatie Præmonstr. xxx libr. Abbatie Albæ-Cliviæ * xx libr. Abbatie Gandii-vallis * xx libr. : et aliis domibus ejusdem Ordinis magis indigentib., et plus oneratis, secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum c libr.

1041 Item legamus domui Vallis Scholarium Paris. xi. libr. : et aliis domibus ejusdem Ordinis c libras, distribuendas eisdem secundum discretionem, et ordinationem executorum nostrorum. Item legamus domibus Ordinis Cisterciensium in regno Franciæ constitutis lx libr., distribuendas similiter secundum discretionem et ordinationem executorum nostrorum. Et fratrib. ejusdem Ordinis ad ædificationem novæ domus suæ juxta Paris. c libr. Item legamus domui de Vicen. Grandis-montis Ordinis xx libr. Fratribus de Saccis Paris. lx libr. Fratribus de Monte Carmeli Paris. xx libr. Fratribus heremitis de Ordine S. Guillelmi juxta Paris. xx libr. Fratribus heremitis de Ordine S. Augustini Paris. xv libras. Fratribus Ordinis S. Crucis xx libr. Fratrib. de Ordine B. Mariæ Matris Christi Paris. xx libr. Item legamus ad ædificandum et ampliandum locum Beguinarum Paris. c libr. : et ad sustentationem pauperiorum ex ipsis xx libr. Item legamus pauperibus mulieribus Beguinis in regno Franciæ constitutis c libras, per bonos viros, quos ad hoc executores nostri viderint ordinandos, distribuendas. Item pauperib. Beguinis de Cantiprato juxta Cameracum xi. libras. Item legamus Filiabus Dei, et mulieribus penitentib. Paris. c libr.

1042 Volumus autem, quod executores nostri requirant ab omnibus religiosis, et conventibus religiosorum locorum, quibus legata fecimus, quatinus intuitu pietatis singulis annis faciant anniversarium nostrum certa die obitus nostri. Capellanos autem capellæ nostræ Paris. attente requirimus, ut pro nobis post decessum nostrum Missam, quæ pro defunctis fidelibus dicitur, per unum ex concapellanis suis singulis diebus celebrari faciant in futurum, et anniversarium nostrum die obitus nostri sollempne faciant annuatim. Item legamus pauperibus mulieribus maritandis vel assignandis mille libras. Item legamus dc libras ad burellos * emendos pro pauperibus vestiendis, et c libr. pro sotularib. * pauperib. distribuendis. Item legamus pauperibus scolarib. S. Thomæ du Lupara Paris. xv libr. : et pauperib. scolaribus S. Honorati Paris. x libr. : Bonis-pueris Paris. lx libr. : et minutis scolarib. Paris. ca libr., per priorem fratrum Predicatorum, et gardianum fratrum Minorum Paris. distribuendas. Item legamus orphanis, viduis, et minutis pauperib. duo millia libr. Item legamus ca libras pro calceibus, albis, et aliis ornamentis ecclesiasticis emendis, et distribuendis per manum executorum nostrorum, pauperibus locis, quæ indigebunt in domaniis nostris, nisi videbitur bo-

nam esse. Item legamus servientib. nostris, qui nondum sunt a nobis remunerati, vel qui minus sufficienter remunerati sunt, duo millia libr., distribuend. per manum executorum nostrorum.

1043 Volumus autem et præcipimus, quod omnia supradicta de mobilib., quæ habebimus in regno Franciæ tempore decessus nostri, solvantur. Quæ si forte ad ea solvenda non sufficerent, volumus et præcipimus, ut de venditionibus boscorum * nostrorum omnium, qui sunt in domaniis nostris, perficeretur solutio omnium prædictorum, tam ex illis venditionibus, quæ tunc essent, quam ex aliis, quæ possent fieri in bosceis prædictis. Ita quod in illis venditionibus nihil perciperet hæres noster, donec omnia prædicta essent plenarie persoluta. Et ad hæc omnia tenenda, et firmiter observanda hæredem nostrum, et terram nostram obligamus. Præterea volumus et præcipimus, ut clerici nostri, et capellani tempore decessus nostri de nostro existentes hospitio, quibus in aliquo beneficio ecclesiastico provisum non fuerit, habeant, et percipiant in bursa hæredis nostri regis quilibet eorum xx libr. annuar pensionis; quousque sibi de beneficiis ecclesiasticis, vel alias sit provisum.

1044 De baptizatis autem nostris tam majoribus quam minorib., quos venire fecimus citra mare, volumus et præcipimus, ut secundum quod ordinatum est a nobis de provisionibus ipsorum, filius noster, qui successurus est nobis in regno, post decessum nostrum providere teneatur eisdem; nisi causa rationalis obsisteret, quare subtrahi vel minui deberet provisio aliquorum ex ipsis. Volumus insuper et præcipimus, ut provisionem, quam fecimus quibusdam honestis mulierib., quæ Beguinæ dicuntur, in diversis civitatib. et villis religiose degentib., servet et teneat hæres noster, qui nobis succedet in regno, et eam servari faciat et teneat, quamdiu vixerit earum quælibet; quæ videlicet assignate non fuerint alias competenter.

1045 Douamus autem et assignamus filiis nostris Joanni, Petro, et Roberto, certas terrarum portiones, secundum quod in litteris nostris patentib., super hiis confectis, plenius continetur. Quib. portionib. volumus et præcipimus ipsos fore contentos. Et si forte contingeret ipsorum aliquem, vel hæredem ejus, sine hærede de corpore suo decedere, portio terræ sibi assignata ad hæredem seu successorem nostrum, quicumque pro tempore regnum tenuerit, revertatur. Item legamus carissimæ filie nostræ Agneti decem millia libr. Denique volumus, præcipimus, et ordinamus, ut præter portiones liberorum nostrorum, necnon restitutiones, emendationes, donationes, et legata, quæ vel quas modo vel alias fecimus aut faciemus, seu fieri ordinavimus, vel ordinabimus in futurum, tota alia terra nostra, et omnia immobilia ad nos pertinentia totaliter remaneant hæredi nostro, qui nobis succedet in regno. Mobilia vero omnia eidem similiter remanere volumus, dum tamen ea in bonos usus ad honorem Dei et utilitatem regni expendere teneatur. In his autem, et in omnibus supradictis, volumus et ordinamus jus alienum per omnia et in omnibus esse salvum.

1046 Hujus autem testamenti nostri executores constituimus dilectos et fideles nostros Stephanum episcopum Paris., Philippum Ebroic. electum, S. Dionysii, et Regalis-Montis abbates, qui pro tempore fuerint, et magistros Joannem de Trevis, et Henricum de Verzel, clericos

ALTIOR
J. S.

clericorum.

* i. e. hereditum.

E

et conversorum ad fidem pie legat.

liberis suis partem assignat.

F

ac executores constituit.

ricos

ACTORIB;
J. S.

ricos nostros, archid. in ecclesia Bajoc. Quib. ad præmissa omnia exequenda volumus et præcipimus, ut hæres noster, qui nobis succedet in regno, tam ipsis, quam aliis, quos deputaverint loco sui, provideat in expensis. Quod si non omnes his exequendis voluerint, vel non potuerint interesse, vel aliquem ex ipsis contingat decedere nominatis, major pars numero superstium nihilominus potestatem habeat exequendi præmissa. In cuius rei testimonium præsentem paginam sigilli nostri fecimus impressione muniri. Actum Paris. anno Domini mee sexagesimo nono, mense Februario.

Obscuriora in testamento
B
1047 Pleraque monasteria locaque pia, quibus benefavit in testamento Sanctus, ab eo ante fuerant fundata, ac jam commemorata sunt in præmissis: alia quædam satis nota sunt, ita ut expositione non indigeant: panca tamen in gratiam lectoris minus eruditi jurabit observare. Num. 1039 octingentis leprosariis distribui jubet 2000 librarum. Erant autem leprosaria, domus extra urbes passim sitæ, in quibus debebant homines lepra infecti, ut observat Cangius in Glossario ad illam vocem. Porro mulieribus leprosis de Salecia prope Lutetiam ingentes elemosynas partim confirmasse, partim fundasse. vidimus num. 893; unde verisimile fit, alia etiam lepra infectorum calamitosa benignissimi Regis liberalitate superius experta esse, cum eorum curam in testamento habuerit.

exponuntur,
1048 Abbatia S. Antonii Parisiis, quæ memoratur num. 1040, monialium est Ordinis Cisterciensis: huic autem anno 1248 concesserat, ut omnia, in ditione sua titulo quocumque justo acquisita, pacifice possiderent, sicuti docent ejus litteræ, mense Junio datæ, tom. 4 Gallie Christianæ pag. 62. Monialium item ejusdem Ordinis sunt quinque sequentes abbatie, nominatim expressæ, ac satis in Gallia notæ. Moniales sancti Damiani, Ordinis sanctæ Clare, ita nominatæ, quia Ordo ille in monasterio S. Damiani, in quo Assisii vicebat sancta Clara, sumpsit initium. De quo plura Hippolytus Helyot in Historia Ordinum tom. 7, pag. 184: quem item consulere poterit curiosus lector de Ordine Fontis Ebraudi, de quo fuse disputat tom. 6, pag. 83 et seqq.

C
ac fundatio-
nes aliquæ;
videlicet Au-
gustiniano-
rum;
1049 Eremitæ Ordinis S. Guilhelmi, de quo multa dedit Henschenius tom. 11 Februarii a pag. 472, tempore S. Ludovici Regis Lutetiam Parisiorum venerunt, primumque habuerunt domicilium in vico suburbano ad Austrum urbis posito, quem vulgo Montem-Rubeum dictitant, ait Gerardus du Bois in Historia Parisiensis ecclesiæ pag. 442. Hinc mihi suspicio est, sancti Regis liberalitate domicilium eis procuratum, sicut constat factum de reliquis fere omnibus, qui ibidem memorantur, quorum fundationes suis locis explicatas lector inveniet: fateor tamen quod Guilhelmarum fundationem non invenierim, ideoque, ut certam, non ausim affirmare. Paulo certius id dici potest de Eremitis Augustinianis, qui pariter S. Ludovici tempore Parisiis sedem fixere, videlicet extra muros, ultra portam S. Eustachii, in vico, per quem itur ad Montem-martyrum; ut est in veteri charta apud Breulium pag. 550; qui addit, primum illud fuisse eorum ibidem domicilium, ac cornu fundationem accidisse putat circa annum 1250, at fundamento non satis certo. Eos autem per S. Ludovicum fundatos, asserit auctor anonymus apud nos MS., dum eorum monaste-

rium inter alias fundationes recenset: affirmat id etiam recentiores varii: nec mirari ossumus, hæc a cœteris vitæ scriptoribus prætermittenda, cum et alias fundationes, de quibus authentica exstant instrumenta, ab illis propter ingentem multitudinem silentio involutas constet.

1050 Beghinis item suam in testamento liberalitatem prodesse voluit Ludovicus, quibus multa jam præstiterat beneficia. Cantipratensis lib. 2 de Apibus. cap. 29, num. 40 hæc de re ita scripsit: Rex devotissimus Ludovicus in tantum amplectitur virginæ dignitatis pudicitiam consecutantes, ut Parisiis collegerit Beghinarum maximam multitudinem, ut se in humilitatis obsequiis exerceat, et salute. Gaufridus in Vita num. 30 quadringentas ait unam in domum Parisiis collectas: addit, in pluribus urbibus domos piis hisce mulieribus extractas, pauperibusque Beghinis ejus liberalitate victum quotidianum subministratum. Domum Beghinarum edificatam fuisse opibus S. Ludovici habet Vita secunda num. 48, eamque collocat prope portam de Barbeel, quam portam Beghinarum deinde dietam affirmat Brennius pag. 900. Anonymus Vitæ auctor, jam sæpe laudatus, hisce consentit, dum ait plures per Sanctum fundatas Beghinarum domos, atque ipsam etiam Beghinarum domum Parisiis, ubi, inquit, jam sunt sorores de Ave Maria. Quapropter immerito repugnat Helyotus tom. 8 Ordinum Religiosorum pag. 4; contenditque, mulieres ibidem a S. Ludovico collocatas, tametsi Beghinæ vocarentur, sorores fuisse tertii Ordinis sancti Francisci: nam Beghinis hæc successerunt, vel Beghinæ tertium Ordinem deinde amplexæ sunt. Allegat quidem Helyotus bullam Innocentii VIII, anno 1485 datam ad sorores tertii Ordinis dicti monasterii, qua concedit Pontifex, ut illæ ad Ordinem sanctæ Clare transferrentur. (Edita est in Annalibus Waddingi recensis tom. 14. pag. 593.) Verum ex illa bulla magis discere debebat Helyotus, Beghinæ assumere potuisse tertium Ordinem, sicut sorores tertii Ordinis assumpserunt anno 1485 Ordinem sanctæ Clare; quam probare poterat contra cœterorum testimonia, in eodem loco ante duo secula Beghinæ habitare non potuisse. Itaque certum manere debet, in domo memorata prope antiquam portam de Barbeel, deinde Beghinarum dietam, primum Beghinæ a S. Ludovico collocatas; qua autem occasione illæ ibidem esse desierint, mox explicabitur.

1051 Originem Beghinarum Cantipratensium, seu Cameracensium (nam Cameracensem in urbem, cujus suburbium est Cantipratum, hæc postmodum fuere translata) inquit Geldolphus a Ryckel in Mantissa ad historiam Beghinarum Vitæ S. Begge subjecta pag. 626, et pag. 632 recitat S. Ludovici litteras anni 1255, quibus Rex concedit, ut omnia in feudis suis acquisita per Isabellam de Flecquieres Beghinarum magistræ, illæ pacifice possiderent. Porro, quid causæ fuerit, cur Beghinæ ex Belgio, ubi initium sumpserant, a S. Ludovico in Galliam inductæ, tam cito ibidem fuerint extinctæ, explicat Thomassinus in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina tom. 1, lib. 3, cap. 63, num. xi: nimirum quod aliquæ earum in Germania in hæresim lapsæ, damnatæque fuerint in concilio Viennensi sub Clemente V Pontifice: ita tamen ut damnationi addita fuerit hæc explicatio seu restrictio: Sane per prædicta prohibere nequam intendimus, quin, si fuerint fideles ali-

A quæ mulieres, quæ, promissa continentia, vel etiam non promissa, honeste in suis conversantes hospitibus, penitentiam agere voluerint, et virtutum Domino in spiritu humilitatis deservire, hoc eisdem liceat, prout Dominus ipsis inspirabit. *Subdit Thomassinus*: Hujus extremæ nique clausulæ munimento vallatæ, tot etiamnum in Belgio efflorescent Beguinarum piæ et numerosissimæ congregationes. Non inussit enim concilium, nisi eas, quæ suspectæ, vel imbutæ hæresi essent. *Predicta tamen clausula non servavit Gallia hæc virginum seminaria, tametsi et illa servari potuissent, modo habuissent protectorem.* Verum Philippus Pulcher Galliarum rex totus fuit in urgenda decretorum Viennensis concilii executione. Hinc facile quis suspicaretur abolita ab eo in Galliis Beguinarum cœnobija, ait laudatus auctor. Sane penitere non debuisset Gallos, si congregationes hæc honestissimæ, per sanctum Regem in Gallia fundatas ipsi etiam servassent, prout eas servarunt Belgæ. Licet enim religiosis votis adstrictæ non erant, ideoque nec Religiosæ sint, ritum tamen ducunt honestissimam, et religiosam, nec minimum sunt Belgii nostri ornaumentum, ut latius ostendit laudatus ante Geldolphus a Ryckel, quem lector potest consulere.

1052 Monasterium Filiarum-Dei, seu mulierum penitentium, quæ post Bechnas in testamento memorantur, a S. Ludovico fundatum constat: non æque constat de tempore fundationis: quamvis videatur accidisse circa initia regni. Certe anno 1232 jam domus illarum fundata dicitur in litteris prioris S. Lazari, quibus ille concedit, ut terræ, ab ipsis acquisitæ, in manu mortua possideantur, quin sitæ erant in illius dominio: unde eodem forte anno, ant præcedenti fundatio hæc fuit inchoata. Gerardus du Bois in Historia sæpe allegata pag. 374 fundationem partim attribuit Guilielmo Parisiensi episcopo, dicitque ab Alberico id esse scriptum. Verum nec in Alberico, nec in ullo antiquo auctore invenire potuit, fundationem hanc alteri, quam soli Ludovico adscriptam fuisse: nam terræ quidem Guilielmi Burbette, et conventus sancti Lazari fuere fundando loco impensæ, sed pretio acquisitæ, ut patet ex litteris Prioris S. Lazari, quas Breulius exhibet pag. 885. Congregatas autem in hac domo mulieres, quarum publicitia œnalis fuerat, ant periclitabatur ob paupertatem, testatur Guufridus in Vita num. 30: adeo ut credibile sit, Guilielmum antistitem consilio et subsidio Regi affuisse, ut illæ hac domo recluderentur, multasque piis manibus induxisset, ut honestum et religiosam ibidem vitam ducerent.

1053 Laudatus du Bois docet primum locus hæc monasterii locum fuisse in suburbanis inter portam Dionysianam, et basilicam sancti Lazari. De fundatione vero ipsa aberivem notitiam suggerunt litteræ Joannis regis, anno 1350 in favorem Filiarum Dei datæ, (apud Breulium pag. 887) in quibus ita loquitur: Notum facimus universis, quod cum super ad nostram pervenerit audientiam, quod illustris et sanctæ memoriæ beatus Ludovicus, noster in Franciæ regno gloriosissimus prædecessor, ita nectum generis prosapia, sed morum virtutibus insignitus, ut in cunctis generaliter recta justitia interetur, ac humilitate percensus in omnibus regnum suum misericordiam elementiam roboraret, et in pauperes ad congruum exerceret devotissime opera pieta-

lis . . . voluerit, ordinaveritque, et cum effectu postmodum duxerit exequendum: quod quædam mulieres, generaliter Dei Filiæ nuncupatæ, simul ad invicem convenirent, et in eodem monasterio ultra portam S. Dionysii morarentur, vacantes divinis laudibus, et a mundo specialiter sequestrata, soli Christo nubentes, et ei veraciter adhaerentes, et per amplius Deo. Et pro dictis religiosis mulieribus sollicitam curam gerens, ipsas in domo, seu monasterio præfato, perpetuo permansuras fore in numero ducentenario instituit, ac etiam ordinavit; et ut aliquantulum provideret ipsis præfatis ducentis religiosis, quadringentas libras annui redditus dedit, seu contulit amore Dei, ac intuitu pietatis; dictasque quadringentas libras super suam thesaurum præfatis mulieribus assignavit. *Adjungit numerum illarum mulierum diminutum deinde fuisse, ideoque et censum: sed et numerum reduci jubet ad centum, et censum integrum persolvi.* Ceterum quis præterea mutationes subierit hoc monasterium, et qua de causa domus Filiarum-Dei virginibus Frontebraldensibus tandem sit concessa, videri potest apud Gerardum du Bois pag. 374, et 375.

1054 Quandoquidem Rex piissimus num. collegii Sorbonici, cujus prima
1042 liberalitatem suam prodesse voluit quatuor pauperum studiosorum collegiis, inter quæ celeberrimum Sorbonæ collegium recenseri existimo, visum fuit hoc loco in illius fundationem inquirere. Nam etiamsi Robertus de Sorbona memorati collegii fundator passim credatur, nec prorsus immerito, rem tamen exsecutus non est sine ope, et opibus Ludovici, in quo fundationem Sorbonæ potiori jure attribuendum Ludovico, quam Roberto, patebit ex dicendis. Vita secundu num. 92 ad propositum nostrum hæc habet: Rursum beatus Rex emi jussit domos, sitas Parisiis in duabus plateis ante palatium Therinarum, in quibus construi jussit domos aptas amplasque, ut illic in perpetuum habitarent studiosi, qui litteris dant operam Parisiis: eas autem inhabitant studiosi, qui ad id sunt recepti ab illis, qui eos recipiendi habent potestatem; ex his etiam domibus quedam elocantur aliis studiorum alumnis, quarum locationis pretium convertitur ad lucrum studiosorum pauperum ante dictorum. Hæc domus constiterunt beato Regi, ut creditur, quatuor millibus librarum Tronensium. *Hæc hic prima Sorbonæ initia; quibus addit, Ludovicum qualibet hebdomada certam pecuniæ summam distribuendum curasse pauperibus studiosis.*

1055 De anno, quo hæc furta sunt, quoque fundatio capta, non omnino constat: nam exigui sane momenti est inscriptio, quæ Balaus tom. 3 pag. 294 Historiæ universitatis exhibet his verbis: Ludovicus Rex Francorum, sub quo fundata fuit domus Sorbona circa annum Dom. mcccii: cum certum non sit, quo tempore illa fuerit posita. Majus subsidium offerrent litteræ Regis, quibus Roberto de Sorbona donum primam memoratam partem, si epocha his adjecta non falleret: rerum cum legantur Parisiis datæ anno 1250, quo Ludovicus erat in expeditione Orivitali, errorem in numeris irrepsisse suspicamur, ita ut annum ex eis certo discere non possimus. Quapropter, cum sciamus fundationem captam circa medium sæculi xiii, annum incertum relinquo, et progressum fundationis breviter explico. Accipe itaque partem litterarum Regis apud Balaum pag. 224: Ludovicus etc. Notam facimus, quod nos M. Roberto de Sor-

AUCTORE
J. S.

Sorbona canonico Cameracensi dedimus, et concessimus ad opus scholarium, qui inibi morantur sunt, domum, quæ fuit Joannis de Anrelianis, cum stabulis, quæ fuerunt Petri Poulaine, contignis eidem domni: quæ domus cum stabulis sita sunt Parisius in vico de Coupe-Gueule ante palatium Thermarum.

ejusque liberalitate per Robertum de Sorbona promota,

1036 Deinde mense Februario anni 1258 pro more antiquo, anno 1259, cum Robertus de Sorbona Regi concessisset quasdam domos, quibus usus est ad fundationem Cruciferorum, Ludovicus eidem concessit omnes domos, quas, inquit, habens in vico de Coupe-Gueule ante palatium Thermarum, secundum quod pretenduntur a domo Guillelmi Panetarii, et Joannis de Harmanvilla usque ad finem ejusdem vici, et etiam quasdam domos, sitas juxta domum M. Petri de Cambleyo in fine alterius vici eidem oppositi. Concedimus etiam, quantum in nobis est, quod possit claudere duos vicos, domos includentes predictas, sine præjudicio alieno, et quod teneat in manu mortua domos, quæ sunt in censiva * burgensium Parisiorum, existentes inter domos predictas, salvo in omnibus jure alieno.

* i. e. debent censum

B *Hæ litteræ ejus apud Balæum leguntur præcedentibus subjectæ.* Idem Rex, ut subdit Balæus, anno MCCLXIII, mense Decembri, confecto instrumento publico, cessit eidem Roberto domum, quæ sola sibi supererat in vico duarum portarum, et omnes alias sitas in vico Latomorum, lege caducaria exemptas, « Ad opus congregationis » pauperum magistrorum, Parisius in Thologia studentium », ut legitur in epigraphe, seu lemma instrumenti.

ita ut fundatio soli Roberto adscribenda non sit, sed etiam S. Ludovico:

1057 *Ex his manifestum est, Regem domos omnes, ex Vita secunda ante memoratas, fundationi collegii Sorbonici impendisse, partim donatione, partim permutatione tali, quæ a donatione non multum videtur differre.* Deinde ex verbis supra allatis: Ad opus scholarium, qui inibi morantur sunt, clare eritur, Ludovicum prima jecisse collegii fundamenta; nam domum, tunc donatam cum virinis stabulis, Regis sumptibus aptatam fuisse usibus studiosorum, dubium non videtur ex laudata Vita. Quapropter existimo, Robertum de Sorbona in hac fundatione Regis potius procuratorem fuisse, et primum collegii procuratorem, quam fundatorem: ita tamen, ut industria sua, opibusque deinde acquisitis, ac præsertim testamento, fundationem egregie promoverit, ac illius quasi parens existerit. Hinc in gemino instrumento, apud Cangium in Observationibus pag. 36, Robertus fundator non dicitur domus Sorbonicæ, sed in primo, cui ejus testamentum inseritur: Quorum diu provisor extitit, quod repetitur in secundo. Itaque, licet non immerito, ut diximus, fundator creditus fuerit Robertus, cum tamen in antiquis instrumentis hunc ei titulum nullibi datum legam, illum ego ipsi non quidem prorsus abjudicabo, sed nec tribuam, excluso S. Ludovico, cujus opibus Sorbonæ fundamenta sunt jacta.

Robertus omnem charus fuit Sancto, qui Sorbonæ meminisse videtur in testamento

1058 Non desunt neoterici aliqui, qui Robertum hunc colant S. Ludovico fuisse non sacris confessionibus; ac antiquorum destituuntur auctoritate. Imo contrariam colligitur ex Joinvillio, qui unum. 9 refert, eam ad Regis mensam adhibitum ob famam virtutis. Fuisse tamen Regi familiarem, tametsi tenuibus natus esset parentibus, ex num. 10, et 11 satis liquet. Ceterum congregationem pauperum magistrorum in collegio Sorbonico confirmavit anno 1268 Clemens

IV summus Pontifex, cujus litteræ Balæus habet pag. 236. Jam vero inter quatuor collegia, quorum in testamento fit mentio, Sorbonicum fuisse existimo. Tum quod illud, ut posterius fundatum, cæteris videatur fuisse magis tenue, adeoque per minutos scholares, quibus cæ. libras legat Ludovicus, recte intelligi possint pauperes, in collegio Sorbonico studentes, tum quod non videatur Rex benignissimus eos omisurus fuisse in testamento, quos ipse fundaverat, cum interim beneficere pauperibus collegiorum S. Thomæ de Lupara, S. Honorati, et Bonorum puerorum, quæ jam ante ab aliis fundata invenies apud Balæum tom. 2 a pag. 463; tom. 3 a pag. 45, et a pag. 217. Hisce occasione testamenti hic disputatis, ad ordinem temporis regrediamur.

§ LXXXII. Statuta, quæ nomine S. Ludovici exstant: lex in favorem ecclesiarum lata: varia privilegia abbatiæ S. Dionysii concessa: spina donata: regni gubernatores constituti: beneficiorum collationis cura commissa: pia ad iter præparatio, et iter usque ad Aquas-mortuas.

Chaizius pag. 616 scribit, eodem tempore curasse S. Ludovicum, ut per viros eruditos compilatio fieret earum legum, quæ vocantur Statuta S. Ludovici, articulis 268 comprehensa: addit, neminem dubitare, quia hæc statuta sint S. Ludovici: ac incertum esse, utrum publicata sint ante decessum Sancti, ut habet præfatio adjuncta, an vero, iis necdum eo tempore absolutis, non nisi posterius promulgatio sit facta. At vero, si, ut et mihi videtur, incertum sit, an promulgatio facta sit per S. Ludovicum; nihilo erit certius, compilationem ipsam ejus curæ attribuendam. Etenim in præfatione statuta hæc non modo facta dicuntur per Ludovicum, sed etiam promulgata. Si itaque incertum sit, an ipse Sanctus ea promulgaverit, habet fides præfationis necesse est: si autem præfationis habet fides, cum Vitæ scriptores de hisce statutis mentionem non faciant, fundamentum satis firmum non habemus, quo illa adjudicemus Sancto. Cangius etiam, qui statuta hæc edidit part. 3 rerum ad S. Ludovicum spectantium, in præfatione sua dicit, certo dici non posse, an sint revera per Sanctum promulgata, ut habet illorum proemium: et quamvis prima illius objectio, petita a decessu S. Ludovici, falso nitatur principia, cum constet anno tantum 1270 discessisse, adeoque fieri potuisse, ut eodem anno ante decessum illa promulgaret:

Statuta, nomine S. Ludovici a Cangio edita.

F

1060 Attamen firmior est secunda dubitandi ratio, quod adducit: nimirum quod frequenter in his statutis citantur leges Codicis et Digesti, ac Decreti canones, quod testatur eo tempore inusitatum fuisse regibus Galliarum. Accedunt rationes aliæ; nimirum silentium auctorum omnium cærorum, qui tot leges conditas, ut rem maxime memorabilem, non videntur præterituri fuisse silentio. Deinde stylus ipse minus antiquitatem

non omnia videntur a Sancto condita:

redo-

A *redolens, quam conveniat tempori S. Ludovici, certe non conveniens stylo Petri de Fontaines, cuius Opuseulum his Statutis subiungit Cangius. Deum in his Statutis lib. 1, cap. 2 retantur omnino iudicia per duellum, uti illa a Rege verita fuisse suo loco ostendimus; in progressu tamen saepe duellorum fit mentio, legesque praescribuntur in iis servanda, ut videbis lib. 1, cap. 27, 79, 89, 109, 146, 165, 166: et lib. 2, cap. 10 et 11: ex quo videtur colligi, non omnia haec Statuta S. Ludovico attribuenda. Verum quidem est, quod advertit Cangius in Observationibus ad Statuta pag. 161, praecipuum Regis de abolendis duellis per totum regnum non fuisse a principibus receptum; at hinc verisimile non fit, Ludovicum, qui duella in dominio suo penitus abrogavit, tot leges conditurum fuisse, ut illa in vassallorum suorum terris stabiliret. Unde verisimilius mihi apparet, haec Statuta post S. Ludovici tempora cum ex illius, tum ex aliorum principum legibus, collecta fuisse: aut, si ipse fortasse hanc collectionem inchoavit, a posterioribus fuisse perfectum.*

B *1061 Aliam tamen legem condidit Sanctus, priusquam discederet, in favorem ecclesiasticorum, quam exhibet Martenius tom. 1 Anecdotorum col. 1126, ex quo illam huc transfero: Ludovicus... Notum facimus universis tam praesentibus quam futuris, quod nos divini amoris intuitu, . . . quantum in nobis est, volumus et concedimus, quod omnes personae laicales, decimas percipientes ab aliis in terra nostra, et in feodis nostris, inveniuntur mediate vel immediate de nobis, quas ecclesiae perciperent, si eas laici non haberent, possint eas relinquere, dare, et alio quocumque justo et licito modo ecclesiis concedere tenendas in perpetuum, nostro vel successorum nostrorum assensu minime requisito: ita etiam quod contra hoc heredes, seu successores nostri nullatenus se opponere valeant, aut hanc concessionem nostram deinceps aliquatenus impedire. Quod ut ratum et stabile permaneat in futurum, praesentibus litteris nostrum fecimus apponi sigillum. Actum Parisius anno Domini MCLXIX mense Martio, id est 1270. Necessaria erat haec lex, seu, si malis ita vocare, privilegium, quod ecclesiastici novas possessiones rursus vendere cogentur. Hinc abbatie S. Dionysii eodem aene concedit, ut quaecumque iusto titulo donationis, seu emptionis, aut alio quocumque iusto modo acquisiverant, et pacifice possidebant, absque coactione aliqua vendendi, vel extra manum suam ponendi imposte- rum possiderent. Huius privilegii litteras habet Doubletius in Antiquitatibus diocesis abbatiae pag. 910.*

1062 Datae autem haec litterae Vezeliaci, quod oppidum est intra ducatum Burgundiae situm, ex quo colligimus, post Regis discessum id contigisse in ipso itinere per Burgundiam, ut videbimus, instituto. Porro pietas sancti Regis in S. Dionysium fecit, ut et alia privilegia diocesis abbatiae concederet: nam iisdem litteris pastum seu procuracionem canum suorum eidem remittit, et illam perpetuo sub custodia et protectione regia permanere jubet; et tribus aliis litteris, ibidem post haec recitatis, varia praecedentium regum privilegia ante abitum eodem mense confirmaverat: ac demum Vezeliaci cum abbate S. Dionysii convenit de homagio comitatus Clarimontis, quem ipse adhuc possidebat, sed filio Roberto destinaverat, conceditque per litteras ibi-

dem pag. 914, ut quicumque post Regem comitatum sit obtenturus, tametsi filius sit regis, abbatibus beati Dionysii in Francia, qui pro tempore fuerint, teneatur homagium facere de his, de quibus ipsis abbatibus consueverunt homagium facere comites Clarimontis. Hisce ob materiae similitudinem hic expeditis, ad reliqua a Sancto ante iter gesta regrediamur.

1063 Misit mense Martio ad abbatem et conventum Blesensem canonicorum regularium beatae Mariae de Burgo-medio saerum munusculum cuius litteris, a Martenio editis tom. 1 Anecdotorum col. 1126, in quibus ita scribit: Monasterium vestrum pretioso volentes munere decorare, vobis unam de spinis sacrosanctae coronae Domini nostri Jesu Christi transmittimus, cum praesentium testimonio litterarum; dilectionem vestram rogantes in Domino, ut eandem ob ipsius Salvatoris reverentiam debito conservare studeatis honore, et in vestris orationibus assiduum nostri memoriam habeatis. Indulgentias in receptione sacrae huius spinae concessus ab episcopo Carnotensi invenies col. 1131, et rursus ab archiepiscopo Senonensi in festo sacrosanctae coronae col. 1152, ex quibus intelliges, abunde satisfactum fuisse desiderio Regis, sacra huiusmodi numera distribuentis, ut pluribus locis debitis iis honor exhiberetur.

1064 Restabat, ut Rex prudentissimus, priusquam ex Francia abiret, regno suo huiusmodi daret gubernatores, qui ordinata prudenter servare nosset, tranquillumque regni statum tueri. Hoc autem ut assequeretur, non potentissimos, sibi que sanguine proximis, sed prudentia atque usu rerum gerendarum praeceteris idoneos elegit, de quibus auctor Vitae anonymus apud Chesnium pag. 405 sic loquitur: Relinquens ad regni sui Franciae custodiam venerabilem patrem abbatem sancti Dionysii Matheum, et dominum Simonem de Nigella, viros siquidem sapientes, prudentes pariter, fideles. His, si forte morerentur, alios substitutos, docet Chaizius pag. 619; nimirum abbati episcopum Ebroicensem, Simoni vero Joannem Pontivi comitem. Porro litteras, quibus necessaria ad regnum administrandum auctoritas dabatur, illis reliquit: at beneficiorum ecclesiasticorum collationem, velut maximi momenti negotium, non iisdem, sed episcopo Parisiensi demandavit. Epistolam Regis, qua hanc auctoritatem episcopo attribuit, edidit Chesnium pag. 423. Ostendit illa quam prudenter in beneficiis conferendis procederet Ludovicus, quidque eu in re maxime spectaret: quapropter inutile non erit hic eam atterere:

1065 Ludovicus Dei gratia Francorum Rex etc. Notum facimus, quod nos, existentes in prociectu itineris nostri proficiscendi in subsidium Terrae sanctae, personatus, praebendas, ecclesias, capellanas, et caetera ecclesiastica beneficia, quaecumque vacare contigerit citra mare in hac nostrae peregrinationis absentia, ad nostrum patronatum, collationem, seu praesentationem nostram, tam ratione regalium, quam alio quocumque iure pertinentia, conferendi personis idoneis, et nullum aliud beneficium ecclesiasticum habentibus, ac praesentandi ad vacantes ecclesias vice nostra, dilecto et fideli nostro Stephano Parisiensi episcopo, plenam et liberam committimus postestatem, dum tamen do consilio discretorum virorum cancellarii Parisiensis ecclesiae, prioris fratrum Praedicatorum, et gardiani fratrum Minorum Parisiensium, vel duorum ex ipsis, in huiusmodi collatione vel prie-

AUCTOR
J. S.

Spina sacrosanctae coronae
dono data:

E

regni gubernatores
constituti:

F

beneficiorum
collatio epi-
scopo Parisiensi
demanda-

AUCTORE
J. S.

sentatione procedat, et in litteris donationis, vel praesentationis specialiter exprinatur, quod ex auctoritate, et vice nostra sibi commissa, collatio vel praesentatio ipsa fiat. Hanc vero potestatem ipsos habere volumus, quamdiu absentes in hac peregrinatione fuerimus, vel donec a nobis, vel successore nostro, si nos contingat decedere, fuerit aliud super hoc ordinatum, retenta nobis plenaria potestate aliqua beneficia, quae nobis, aliisve conferre placuerit, conferendi. In litteris autem collationis, et praesentationis, quae fuerit ab eis facta, praedicti episcopi sigillum apponi volumus cum sigillo alterius praedictorum. In cujus testimonium praesentibus litteris nostrum fecimus apponi sigillum. Actum Parisiis anno Domini mclxix mense Martio. Episcopo autem Parisiensi, si moreretur, substituerat abbatem S. Dionysii, teste Chaizio pag. 620.

Sanctus in ecclesia S. Dionysii signa peregrinationis pie accepit.

B

1066 *Rebus regni ita dispositis, ad iter se Rex accinxit, egregia tamen ante abitum relinquens pietatis exempla. Vita secundo num. 58 testatur, Sanctum Parisiis preces flagitasse non in domibus modo Religiosorum, sed etiam in congregatione eorum, qui lepra erant infecti. Labbeus in Miscellaneis curiosis pag. 662 hanc ex tabulario episcopi Parisiensis produxit lasciniam ad propositum nostrum: Anno mclxix, mense Martio, pridie Idus, die Veneris post Dominicam, qua cantatur REMINISCERE (id est xiv Martii, anni 1270) Ludovicus Rex Franciae arripuit iter ad partes transmarinas de sancto Dionysio, et ibi accepit peram et baculum peregrinationis suae, quos benedixit, et tradidit sibi in ecclesia beati Dionysii Radulphus episcopus Albanensis, tunc apostolicae Sedis legatus in Francia, et partibus transmarinis. Quae hic praetermissa sunt, supplebit Nangius pag. 384. ito scribens: Decurso itaque praefixo (discedendi) termino, Regisque navibus et procerum cum ingenti copia victualium, rebusque bellicis in portu Aquarum mortuarum praeparatis; (aut certe, cum naves in adventu suo paratos fore putaret) Rex devotus cum filiis et multis regni proceribus ad sanctum Dionysium patronum suum, secundum antiquam regum Francorum consuetudinem, licentiam accepturus accessit. Itaque martyres beatum Dionysium, Rusticum, et Eleutherium, devotissime cum multis precibus interpellans, vexillum de altario sancti Dionysii, . . . morem antiquum antecessorum suorum servare volens, . . . suscepit cum pera et baculo peregrinationis.*

ac monachorum preces flagitat: summa cum humilitate Parisiis valedicit, ac discedit

1067 Deinde ad capitulum monachorum illius ecclesiae perveniens, ipsorum pro se, et filiis suis orationum suffragia petiturus, tam humiliter cum ipsis in capitulo resedit, quod nec locum, ubi pueri soliti sunt sedere, ut de loco abbatis et ceterorum monachorum taceam, sed gradum inferiorem de sex gradibus, per quos ad abbatis sedem ascenditur, sibi elegit: totumque regnum Franciae martyris Dionysii protectioni deputans, cum lacrymarum fluminibus tam nobilium, quam populi circumstantis, prius sancti clavi et coronae benedictione percepta, ab ecclesia est egressus. *Hac die Veneris xiv Martii. Die vero Sabbati in crastino, Idibus Martii, accepit licentiam in ultimo suo recessu in ecclesia Parisiensi, et venit ad dictam ecclesiam de domibus suis Parisiensibus disalceatus, et dominus Petrus filius suus similiter cum eo nudus pedes: dominus Philippus primogenitus*

smus, et dominus Robertus comes Atrebatensis, et complures alii non disalceati venerunt cum eo, ut est apud Labbeum mox laudatum pag. 663. Tunc, inquit Nangius, primo Hierosolymitanum iter incipiens, prima nocte ad nemus Vicenarum quievit; ubi in mane Margaretam nobilissimam conjugem suam cum multis singulibus et suspiriis, ac multis lacrymarum imbris madidam dereliquit.

1068 *Post haec iter, quod per Melodunum, Senanes, Antissiodorum, Yezeliacum, instituit, ut docent varia privilegia iis locis data, de quibus jam egimus, sic describit: Rex Christianissimus Ludovicus, toti regno Franciae valedicto, anno Domini mclxix a recto tramite non divertens, usque Cligniaci * abbatiam fines Burgundiae penetravit, (ubi cum festa Paschalia celebrasse, docet cum aliis Chaizins pag. 623, atque inde Matisconem profectum:) indeque Lugdunum super Rhodanum, Belliquadrum, et Viennam pertransiens, ad optatum portum Aquarum - mortuarum pervenit; ubi debnerat ex condito cruce signatorum exercitus congregari. Et quamvis pauci in adventu Regis in portu, vel circiter viderentur, post paululum tamen temporis tam barones et nobiles, quam medioeris populi peregrinos, ex omni parte videres affluere, et quasi locustas totam terrae superficiem operire. Et sicut tellus erat millibus hominum occupata, ita mare ingenti navium numero tegebatur.*

1069 *At testatur Gaufridus num. 59, naves necdum fuisse paratas, ita ut defectu navium, quas Genuenses statuto tempore non adreixerant, multo serius, quam statuerat, salvere potuerit Ludovicus. Nec dubium, quin Gaufrido, qui adfuit, major debeat fides, quam Nangio, qui ex aliorum relatu scripsit. Haec ergo ratio est, cur exercitus in oppida vicina sit divisus, ut subjungit his verbis: Veruntamen quia unus locus ad tantum exercitum nullo modo sullicere poterat, majores exercitus ad civitates, et bonas villas, quae sunt in portus confinio, provide se cum suis exercitibus diviserunt, donec naves in portu vacuae eos ad introitum expectarent, armis et victualibus oneratae. Cum igitur duobus fere mensibus ibidem moras trahere coactus sit Sanctus, sub finem enim Aprilis ea pervenisse conjicio; quid interim egerit, exponendum, priusquam inde discedentem comitemur.*

§ LXXXIII. Legati ad Regem missi ab imperatore Graeco, a quo arbiter electus ad concordiam cum Ecclesia Romana ineundam, arbitrium recusat, sed officia impendit: perturbatio in castris: epistola ad praefectos regni: monita filiis data.

Nan diu apud Aquos-mortuas egerat S. Ludovicus, quando ad eum perrenere legati, a Michaele Paleologo Graecorum imperatore missi. Rationem hujusce legationis describit Georgius Pachymeres, dum lib. 5 Historia, cop. 8 narrat.

Caro-

D
per Campum, Burgundiam, et Aquos-mortuas.

* Clunian

E

ubi, nec dum paratis navibus, tormenta dividit.

F

Legati imperatoris Graeci ad Ludovicum missi.

A Carolum Sicilia regem formidini fuisse Palæologo, qui illi se imparē fore censebat: Hac tempestate, *iaquit*, fortuna regis Apuliæ Caroli. . . In flore, atque apice felicitatis erat. In primis apparatu ingenti navali potens, et formidandus habebatur. Palam autem se ferebat infensum imperatori ob societatem affinitate firmatam, quæ ipsi cum Balduino intercedebat. Cui velut ius vindicaturus pristinum, expeditionem in urbem Constantinopolim adornabat, navesque ad id et prævalidas, et plurimas, et tum corporibus, tum armis, tum cæteris utilibus ad scopum rebus, copiosissime instructas compararat, et congregaverat. Deinde pluribus prosecutus apparatus Caroli, et timorem Palæologi, missasque ab eo ad Pontificem legationes, ut hic Carolum ab eo bello averteret: *refert cap. 9 legatos item ad Ludovicum missos, finem legationis his declarans verbis:*

1071 Scopus legationis erat, Regem donis et verbis, quantum fieri posset, delinire; conarique adducere ipsum, quem fama ferebat pacis esse studiosum, ad suadendum fratri scriptis litteris, ne bello inquietaret Orientem. . . Quod si persuadere fratri non posset, certe ageret apud Papam pro Græcis, . . . sicque conaretur infringere fratris machinationes in Romanos; *id nomen sibi sumebant Græci. Agit ille quidem de legatione secunda, sed hæc primæ, quam omittit, etiam conveniunt. eam una utriusque fuerit causa. Verum silet Pachymeres, quod præ ceteris hæc legatione expectere se dicebat Palæologus; nimirum conciliationem cum Ecclesia Romana, a qua diuturno schismate separati erant Græci. Huius autem conciliationis arbitrum eligebat Ludovicum, promittens se ordinanda ab eo observaturum, gravibusque verbis obtestans, ne arbitrium suum interponere renueret. Audi epistolam Cardinalium ad legatum Galliarum, apud Raynaldum editam ad annum 1270 num. 3, in qua hæc referuntur his verbis: Ipse namque imperator, ut suis verbis, pronè nobis referuntur, utamur, se velle Regem eundem arbitrum in hoc constituere asserens, promittebat quicquid idem Rex super hoc diceret, se plene ac inviolabiliter observaturum. Et ut circa hoc suum magis ostenderet dictus imperator affectum, prædictum Regem adjurabat per aspersionem sanguinis Jesu Christi, quod nequaquam assumere onus huiusmodi recusaret: et si secus faceret, ad summum iudicem, ut ipse Rex in extremo iudicio coram eo de hoc rationem redderet, appellabat.*

1072 Verum, *tametsi Ludovicus ardentissimo flagraret studio quoslibet Ecclesiæ conciliandi, noverat Rex prudentissimus quænam suæ in huiusmodi rebus partes essent, quænam moderatorem Ecclesiæ: hinc nec suo defuit officio, nec alienum usurpare voluit. Audi rursus laudatam epistolam: Propter quod memoratus Rex, solitum prosequens ad eisdem fidei augmenta propositum, et ad præfatam Romanam Ecclesiam consuete non omittens devotionis affectum; sed prudenter attendens, ac humiliter cognoscens, quod suum non erat tale in eodem negotio, quod specialiter pertinere dignoscitur ad eisdem Sedis examen, etiam ad ipsius imperatoris instantiam officium usurpare; consulte respondit, quod in eodem negotio huiusmodi partes nequaquam assumeret, sed pro ipsius salubri consummatione apud eandem Sedem, ad quam id pertinet, libenter instaret.*

1073 Neque *id segniter fecit; nam, ut præ-*

mittitur, missis ad collegium Cardinalium religiosi viri fratribus Eustachio de Atrebatu, et Lamberto de Cultura, Ordinis fratrum Minorum, suis nuntiis, rem promoveri conatus est, et humiliter per eosdem nuntios suos postulavit, ut negotii executionem episcopo Albanensi legato, secum ad expeditionem profecturo, peragendum committerent Cardinales, quod hi iisdem litteris faciunt, missa formula, quæ præstito juramento admittere debebat Græci, additisque ad Regem litteris, quibus promotionem huiusce concordie ejus curæ commendant. Utraque autem epistola data est Viterbii Idibus Maii, ex quo conjicimus, Græcorum legatos ad Regem venisse circa initium ejusdem mensis, si non citius, imo fortasse priusquam Aquas-aortuas pervenisset. Ceterum quid cum Carolo fratre pro Græcis egerit Ludovicus, non constat: verum legatos Græci imperatoris ad eum in Africam reversos, infra videbimus.

1074 *Dum his, aliisque piis operibus occupabatur Sanctus, vel Nemansi, unde XIX Maii mandata misit ad pacandos Lugdunenses, ut vidimus num. 1031, vel ad Fanum S. Egidii, ubi Pentecosten celebravit, aut certe in oppido quodam vicino; gravis in castris cruce-signatorum orta est dissensio, quam Nangius pag. 384 refert hoc modo: Fraus interim maligni spiritus super bonum semen cupiens in agro Dominico zizaniam seminare, inter peregrinos * rancoris et inviliæ fomitem ad impediendum bonum ipsorum propositum suscitavit. Nam inter turmas pedestris populi tantam furoris rabiem insufflavit, ut manus sceleratissimæ, quæ potius in hostes fidei savire debuerant, prius seipsas homicidii facinore deturparent. Repentinus enim tumultus excitatur inter Proviuciales et Cathalauenses ex una parte, et quorundam Francorum pedites ex altera, modica ratione: et in tantum utrimque furor invaluit, ut multum diuque in gladiis, et balistis confligerent. Nec cessavit illorum pestifera rabies, donec plusquam centum homines mutuo cornissent.*

1075 Ad ultimum vero Franci, aliorum tumultibus excitati, furibunde contra eos accurrentes, ita ipsos viriliter invaserunt, ut in naves cum magno impetu pepulerint; e quibus aliqui tanta rabie suorum hostium sanguinem sientes, se in aquis collo tenus immergebant, ut eos vel in aquis, vel in navibus detruncarent. Nec erat aliquis, qui eorum furorem posset compescere, cum nec Rex, nec aliquis procerum ibi moram facerent, sed in villis vicinis et civitatibus, ut diximus, pariter navigium expectantes. Tandem tamen Rex, qui apud sanctum Egidium Pentecosten celebraverat, et ibi solemnem curiam tenuerat, auditis huius mali rumoribus illuc venit, et rei veritate comperita, principales injuriæ, jussit morte patibuli puniendos. *Hæc moræ navium addita, non parum exerceverunt sancti Regis patientiam. Illum interim regni curam non deposuisse, docent comitia celebrata: ostendit idem luculenter epistola, paucis ante transfretationem diebus ad regni gubernatores scripta, quam ex editione Acherii tom. 3 Spicilegii a pag. 663, hic subjicio:*

1076 Ludovicus Dei gratia Francorum Rex dilectis et fidelibus suis Mattheo abbati S. Dionysii, et Simoni domino Nigellæ, salutem et dilectionem. Quia ad ulciscendas summæ majestatis injurias, illas maxime, quæ vergunt in contemptum et contumeliam Redemptoris, tan-

AUCTORE
J. S.
sed concordiam promovere apud Cardinales studet.

Gravis in castris cruce-signatorum perturbatio.
E

* i. e. cruce-signatos

cujus auctoritas punit Ludovicus:

F

idem per litteras hortatur regni gubernatores

AUCTOR
J. S.

to validius animari concedet et armari Christianos reges et principes, quanto ab ipso majora beneficia receperunt, et seipsos ad ipsius exaltationem nominis et honoris obligatiores esse cognoscunt: volumus et præcipimus, ac tam vos, qui nostrum locum tenetis, quam ballivos, præpositos, et alios justitias habentes a nobis, specialiter adjuramus, ut blasphemos, illos videlicet, qui factis, dictis, vel juramento ausi fuerint contumeliosi esse in Dominum majestatis, aut B. Virginem Dei Matrem, a nobis esse ordinata dignoscuntur: aut si forte circa ea, ad hoc scilicet ut melius hujusmodi divina vindicetur offensa, aliquid emendandum fuerit, vel addendum sit, studeatis efficere quod efficaciter aboleri valeat de regno nostro hujusmodi tam consueti criminis, aut criminosa consuetudinis corruptela.

ad blasphemias.

1077 Ut autem sæpius ad memoriam inducatur, et efficaciter hujusmodi præceptum nostrum servetur, sicut in corde gerimus et zelamus, in singulis computis nostris inter alia ratiocinia nostra quaeratur et exigatur districte ab omnibus et singulis ballivis, quid habuerunt vel receperunt de emendis et pœnis hujusmodi blasphemorum, et debis teneantur plenam ibidem reddere rationem. Quidquid autem inde habitum fuerit, de portione videlicet nos contingente, in pauperes volumus erogari. In singulis parlamentis districte præcipiatur eisdem, ut circa punitionem hujus nefandi sceleris studiosi et vigilantes existant. Qui vero desides et remissi fuerint inventi, durius arguantur, et secundum quod bonum visum fuerit, districtius corrigantur.

abaque peccata extirpanda.

1078 Caterum notoria et manifesta prostibula, quæ fidelem populum sua fœditate maculant, et plures protrahunt in perditionis interitum, penitus exterminari præcipimus, tam in villis, quam extra, et ab aliis flagitiis, et flagitiosis hominibus, ac malefactoribus publicis, terram nostram plenius expurgari. Ecclesias et personas ecclesiasticas a manifestis injuriis et violentiis defensari: jura nostra et aliena servari: querelas pauperum, et miserabilium personarum diligenter audiri, et tam ipsis, quam omnibus aliis, quibus justitiæ debitores sumus, ita reddi, quod justum est, juste, fideliter, et mature, quod apud illum Judicem, qui justitias judicabit, non possimus de neglecta, dilata, vel usurpata justitia condemnari.

juraque sua singulis servanda.

1079 Porro quia in causis et negotiis audiendis et terminandis frequenter ab illis, qui libenter munera accipiunt, justitia læditur, prosternitur veritas, judicia subvertuntur, volumus ut aliquem de tali munerum acceptione notabilem ad consilium nostrum in prædictis agendis aliquatenus admittatis, nec committatur ei aliquid de prædictis, sed caute elongetis eosdem: et hæc eadem volumus, si qui fuerint de criminibus aliis notoriis diffamati: juramenta etiam, quæ solent fieri ab illis, qui de consilio nostro erant, revocari volumus atque præcipimus, ut ea vice nostra recipiatis ab illis, et eorum singulis, qui consiliis prædictis intersunt, prælati scilicet episcopis dumtaxat exceptis. Datum in castris apud Aquas-mortuas in crastino B. Joannis Baptistæ, id est xxv Junii.

l. e. renovari

ac navem ingressurus pia filiis dat monita.

1080 Advectis tandem Genuensium navibus, iisque oneratis, cum secum non nisi unum ex filiis, Petrum nimirum, in navi sua retenturus esset Ludovicus, Philippumque et Joannem ad propria navigia dimissurus, priusquam na-

rem ascenderet, pie illos monuisse dicitur apud Durium tom. 3, pag. 276, cujus verba subjungo: Cumque jam naves conscensuri erant, filios suos blando vultu adspiciens, et primogenitum speciatim appellans, ait: Vide, fili, ut ego jam grandævus secundo hoc iter capessam, quando jam etiam regina mater tua provecta ætate est, et nos regnum nostrum favente Deo, absque ulla perturbatione obtinemus, divitiis, delitiis, et honoribus, quantum fas est, affluentibus. Vide, inquam, ut Christi, et Ecclesiæ ejus causa non parcam senectuti meæ, nec me lætetur desolatio matris tuæ, delitias et honores contemnam, opesque meas pro Christo impendam. Vide, ut te, et fratres tuos, et sororem primogenitam mecum ducam, simul etiam quartum filium ducturus, si aliquanto maturiori esset ætate. Hæc vero idecirco te audire volui, ut, cum post obitum meum ad regnum pertigeris, pro Christo, et Ecclesiâ, atque fide Catholica tuenda, nulli rei parcas, non uxori, non liberis, non regno. Volui enim et tibi, et fratribus tuis de me ipso præbere exemplum, ut, si res postulet, vos similiter faciatis. Hæc, si non ipsa sunt Ludovici verba, ut esse non videntur, certe perpetuæ illius consuetudini filios instruendi pietatque sunt admodum consentanea.

§ LXXXIV. Her Regis, et aliorum in Sardiniam, ubi mulato consilio, Tunetum prius oppugnare statuunt.

Iter Regis per mare recte describit Nangius, sed uno anno a vera chronologia aberrat: nam certius est ex omnibus instrumentis, quam ut probari debeat, discessisse anno 1270: ille tamen præcedentem assignat. Hoc igitur errore correcto, cum audiamus, pag. 385 iter in Sardiniam, quo convenire debebant cruce signati, narrarem: Rebus itaque de more dispositis, anno Domini mclclxix, die Martis, post festum Apostolorum Petri et Pauli, (seu ipsis Julii Kalendis) audita Missa in aurora circa ortum solis, Rex intravit mare, et cum domino Petro filio suo navem propriam ascendit. Dominus Philippus ejus primogenitus cum uxore sua ascendit aliam. Comes Atrebatum cum uxore, et comes Nivernensis similiter naves proprias ascenderunt.

1082 Sicque tota die et nocte permanentibus, die Mercurii subsequenti paulo post ortum solis velim fecerunt ista: quatuor naves supradictæ, et tota die illa cum die Jovis subsequente cum vento satis prospero siglaverunt*. Die vero Veneris subsequenti, circa mediam noctem ventorum turbulibus procellosos fluctus exagitans mare discutitur in maris Leonis introitu, quod ideo sic nuncupatur, quod semper est asperum, fluctuosum, et crudele. Quatuor naves prædictæ fuerant sibi lætens satis propinqua, sed tunc maris crudelitate aliquantulum sunt dispersæ nec tamen in tantum, quin possent mutuo se videre. Mare Leonis, de quo locutus est auctor, est pars Mediterranei ad littora Galliarum, ut testatur Congius in Glossario, licet atquin id nomen apud scriptores parum sit usitatum.

1083 Mari igitur Leonis præterito cum magno periculo, die Sabbati mare mitius invenitur: ex quo plures, qui perturbatione maris et fluctuum

tempestatum

A fluctuum varias sustinuerant passiones, satis cito recreati sunt. Tota ergo illa die Sabbati cum Dominica subsequenti, satis pacifice siglantes, adveniente nocte aer et mare obnubilata sunt. Et circa mediam noctem præ cujusdam venti nimia valetudine, sicut prius, mare turbatum est, ita quod alterum mare Leonis, sive crudelius credi posset. Nec relatu indiget, quantos dolores in isto secundo turbamine plures sustinerint : quia si primo graviter, secundo gravius sunt gravati. Quid plura? Mane facto cantantur quatuor Missæ sine celebratione, de beata Maria, de Angelis, de Spiritu sancto, et quarta pro animabus fidelium defunctorum, astantibus, qui astare poterant : quia pauci erant, qui astare possent supra pedes sine podio * præ dolore.

* i. e. sustentaculo
marisque incommodis
natis

* i. e. expositione ad ventum

B 1084 Circa vero horam diei tertiam, cessantibus tam maris turbine, quam dolentium doloribus, itur ad prandium, et cum jam doloris præteriti esset memoria quasi nulla, inter prandia dolor alius eminebat, quia aquæ dulces jam erant putridæ et corruptæ, nec sine ventilatione * multa poterant epotari. Unde, sicut creditur, præ corruptione aquarum multi equi et homines morte in diversis navibus sunt præventi. Interea vero circa solis occasum plurimum mirabantur, eo quod tam longa via usque ad portum Callaricanum inveniebatur, ubi debebant barones se invicem expectare. Super quo navis principes coram Rege evocati, de loco, ubi tunc aderant, interrogati, sub dubio responderunt. Dixerunt enim, quod credebant esse prope terram, et multum mirabantur, quod tam tarde suis aspectibus appareret. Unde allata mappa mundi, Regi situm terræ portus Callarici, et viciniam propinqui littoris ostenderunt. *Urbs Calaris, Sardinia præcipua, quam petebant, sita est in ora insulæ Orientali, portumque habet idoneum, de quo auctor hic agit.*

in Sardiniam
i. e. inveni

C 1085 Nec multum post dominus Philippus Regis primogenitus, qui sub tali dubio positus formidabat, misit ad Patrem in galea * quemdam militem, ut ipsum super facto isto animadverteret, quia sibi videbatur quod magistri nautarum procederent in incertum; et tunc iterum nauta fuerunt ad consilium evocati. Murmur interea et magna suspicio contra ipsos oritur; quia dicebatur, quod ventus, qui habitus fuerat post recessum de Aquis-mortinis, ad ducendum quatuor diebus usque ad portum Callaricum sufficiens videbatur. Præterea dicebatur, quod quædam Regis galea, quam regebat filius Guillelmi Bonebel navis Regis capitanei, ingruente tempestate, de qua supra diximus, a navibus Regis discesserat, tendens versus fines Barbariæ, ut credebant. His igitur causis erat suspicio contra nautas, sed injuste, sicut patuit in sequenti.

portum Callaricanum

D 1086 Ad ultimum inter Regem et nautas fuit taliter diffinitum, ut tota nocte illa permitterentur naves fluctuare per æquora, remotius tamen a parte illa, qua credebatur esse terra, ne incaute ipse cautes et discrimina rueretur. Mane sicquidem facto apparuit terra, sed portus distulit adhuc plusquam sexaginta millibus, ut dicebant, durante adhuc venti et maris turbatione usque ad horam diei tertiam. Circa vero solis occasum venit ad decem millia prope portum : sed vento verso in contrarium, non potuit accessus ad portum fieri tota die. Jactantur ergo anchoræ, et de non portu portus ellicitur : sed hoc bonum, quia prope erat terra, et quædam abbatia, ad quam in barga * curritur, et inde aquæ

* i. e. exymba

dulces et herba viridæ * afferuntur. Refrigerantur debiles dulcis aquæ gusto, et infirmi a languoribus recreantur.

AUCTORE
J. S.
* virides
ingreditur
octavo idibus
die.

E 1087 Die Martis crastina, scilicet octava die a die illa, qua Rex navem ascenderat, iterum vela detenduntur post prandium, et circa vesperras venit ad duo millia prope portum, nec tamen nunc haberi potuit accessus propinquior propter ventum in contrarium jam mutatum. *De his Petrus de Condeto, capellanus Regis, testis oculatus ita scribit tom. 3 Spicilegii pag. 664 : Vobis significo, quod postquam dominus Rex velum fecit, post multas maris amarissimas passiones, die Martis post ascensum suum introivit portum Callaricum in Sardinia. Quæ utcumque Nangio sunt contraria, nisi hic portum paullo latius extenderit. Sed redeamus ad Nangium.*

Pisani, ibidem
domini, timore
Genuensium.

F 1088 Eodem modo, quo prius, curritur in barga ad castellum Callaricanum, ubi invenerunt homines multum sibi contrarios et rebelles. Vix conceduntur eisdem aquæ dulces : vix paucos panes et paucas herbas pro denariis habere potuerunt. Illi vero de villa, sibi non minimum formidantes, educebant res suas de castello, ducentes eas ad loca remotiora vel fortiora. Mane facto die Mercurii sequentis, misit Rex quemdam militem ad castellanum et consulem illius castelli admonendum, quod infirmos, quos plures habebant in navibus, secum in villa sua permitterent recreari, et quod bona sua venalia exercitui exponerent eo pretio, quo vendebantur ante adventum sui exercitus in castello. *Confirmat hæc laudatus Petrus de Condeto, rationem prædicti timoris, parisque in cruce signatos duritiæ, assignans his verbis : Pisani vero, ad quos pertinet dictum castrum, Januensis oppido sunt infesti : eos autem, ut præmittit, solos timebant. Nec mirum, cum decem facile millia Genuensium in classe fuisse, eorum Annales memorent tom. 6 Scriptorum Italiae col. 549. Nunc audiamus, quid responderint Pisanorum præfecti.*

E

crucesignatos
inhumane

G 1089 Ad hæc respondentes, dixerunt, quod bene volebant, quod infirmi haberent recreationem in villa inferiori, sed infra castellum nullum intrare permitterent, quia hoc eis erat prohibitum a Pisanis, suis dominis et magistris, ad quos dictum castellum dicebatur pertinere. De rebus venalibus dixerunt, quod placebat eis, ut ad forum * justum et debitum exponerentur ad emendum. Quo Regi nuntiato, jussit quod ad castellum infirmi deferrentur : et delati sunt multi nobiles et ignobiles, divites et pauperes, quorum quidem aliqui in via mortui sunt : alii, quibus datum est a Deo pervenire, recepti sunt in quadam domo fratrum Minorum, quæ longe distabat a castello. Extra vero erant paucæ domus terræ et præviæ, et quasi Francis inhabitabiles : sed in castello, in quo non permitterentur aliquem introire, erant domus meliores et homines ditiores. *Mortuos ibidem aliquot recenset memoratus Petrus in epistola, ubi hæc addit : Multi vero post dominum Regem remanserunt, scilicet dominus Philippus frater comitis Vindocini, magister Johannes de Corbolio capellanus, et alii minores centum, ut creditur, et plures; quibus dominus Rex dimisit custodes Guillelmum Britonem ostiarium, et Joannem de Aubergen-villa portarium. Redeo ad Nangium.*

F

* i. e. pretium

H 1090 Res vero venales paucæ poterant inveniri, quia omnia abscondebant et ducebant occulte de villa præ timore : si quæ tamen inveniebantur,

et duriter
tractant

bantur,

ACTORIB.
J. S.

bantur, carissime vendebantur, ut gallina, quæ prius non valebat plusquam quatuor denarios Januenses, duos solidos Turonenses vel amplius vendebatur; et sic de rebus aliis intelligendum est. Plus etiam faciebant, quia duodecim Turonenses prius decem et octo Januenses valebant, et tunc nolebant recipere pro Januensibus nisi denarios Turonenses. *De cibariis ibi inventorum penuria consentit rursus dicta Petri epistola, quod maxime factum videtur, quia ea præ timore abscondebant in eo. Hinc Ludovicus prudenter conatus est mansuetudine eos ad humanitatem reducere, ut subdit Nangius.*

quos Rex ad
humanitatem
reducere stu-
dens, parum
proficit,
i. e. benig-
nus

1091 Quo Regi relato, die Jovis sequenti misit dominum Petrum cambellanum, et duos marescallos, ad ostendendum eis, quod erga Regem et suos curialiter se haberent. Qui plus moti timore, quam amore, satis molliter responderunt, voluntatem Regis pro viribus se facturos. Et bene volebant, quod Rex, vel aliquis suorum, cum paucis tamen, castellum subintraret; dnm tamen servaret eos de Januensibus nautis suis, qui fere omnes extiterant Januenses. **B** Homines enim Januenses Pisanis oppido sunt infesti. Illi vero, qui missi fuerant, responderunt, quod Rex de castello suo, vel de fortificiis suis non curabat, sed volebat tantummodo, ut infirmi sui exercitus ibidem curialiter tractarentur, et bona eisdem venalia cum ratione exponerentur ad emendum. Ad votum tamen Regis omnia promittentes, nihil aliud aut parum facere voluerunt. Hoc enim solummodo fecerunt, quod duodecim denarii Turonenses pro quatuordecim Januensibus ponerentur, et quod panis et vinum aliquantulum fertilius ad emendum poterat inveniri, sed alia nisi cum magna difficultate poterant reperiri.

attamen vim
illis inferre
recusat.

1092 Quæ Franci graviter ferentes, monebant Regem, ut castrum, et gentem illam in heret evertere: sed pax et pacificus Rex potius elegit omnia sub dissimulatione præterire, quam Christianos, ad quos destruendos non venerat, licet partim mernissent, taliter extirpare. Die vero Veneris sequenti, Rege in navi sua taliter expectante, venerunt quasi simul naves ceteræ tam de portu Marsiliæ, quam de portu Aquarum-mortuarum. Venerunt etiam barones, rex Navarræ, comes Pictaviæ, comes Flandriæ, **C** dominus Johannes primogenitus comitis Britannicæ, et alii, quorum nomina nimis longum esset hic enumerare, et tædiosum. Rege igitur salutato die Sabbati subsequenti, legatus et barones coram Rege congregati, ut haberent consilium, ad quem locum utilius esset divertendum; habitum est commune consilium, et firmatum, quod prius irent ad expugnandum regnum Tuneti, antequam in Terram sanctam, sive in Ægyptum transirent.

Consilio habito,
expeditio
decernitur
contra Tuncetum.

1093 Porro regnum Tunetanum, quod hodie in formam reipublicæ redactum est, regem habebat Saracenum, qui legatos aliquando ad Ludovicum miserat, animumque a religione Christiana non aversum demonstraverat, aut certe simulaverat. Rationes autem, cur Tunetum aggressus sit Sanctus, recitat Nangius ex Gaufrido, eæque hæc brevitè reducuntur. Spes conversionis dicti regis præ ceteris movisse videtur Ludovicum: accedebat subsidium, quod ille Ægyptiis ferebat: præterea divitiæ Tuneti, quod facile sperabatur expugnandum, ingens commoda afferre poterant ad bellum in Terra sancta, vel Ægypto promovendum. Hæc latius Gaufridus,

addens alias etiam rationes fuisse eo bellum transferendi. Harum præcipuam, ut videtur, assignat Sallas seu Sabas Malespina decanus Militensis, qui hoc ipso tempore floruit, lib. 5 Rerum Sicularum, cujus Opus est editum tom. 6 Miscellaneorum Baluzii, ubi pag. 325 ita scribit: Rex quidem Tunisi propter rebellionem Siciliae, multis mortibus consopitam, quemdam annum redditum sive censum, quem regi Siciliae pro eo exhibet annuatim, ut victualia in Tunisium libere comportentur, et mare Siculum remigare licite valeant Arabes, quando voluit, quodque barbari per Siculos piraticis non vexentur insidiis, regi Carolo per tres annos subtrahens denegabat. Ideoque rex Carolus, affectans visitare ac visere partes illas, et hærentem profundæ caveæ colubrum virtute aliena convellere, tantum exercitum coire Tunisium sagaci studio procuravit. De hisce etiam mentionem facit Guilielmus Gujart apud Cangium pag. 136. Hæc igitur ratio impellebat Carolum, cujus voluntati obtemperasse videtur Ludovicus, tum ob rationes ante datas, tum ut illum sibi adjungeret expeditionis socium.

1094 Fortasse jam animo id bellum conceperat Sanctus, priusquam ex Gallia solveret, eaque de causa voluerat, ut classis tota congregaretur in Sardinia, cui Tunetanum regnum in Africa ex adverso jacet oppositum. Veruntamen ignorabant ea consilia crucisigati, ita ut non pauci obmurmurarent, dum eo se duceños inaudierant. Decreta autem hac expeditione procerum consilio, Rex fratrem suum Carolum de re tota certior fecit, teste Condeto; atque ille promisit se brevi eua. exereitu adfuturum. Cum itaque ad navigandum se accingeret Ludovicus, Pisanos paullo humaniores reddidit ejus discessus, de quo ita Nangius pag. 387: Quod cum castellanus Callaritanus, et alii de villa viderent, quod Rex pararet discedere, venerunt ad ipsum, et presentaverunt Regi viginti dolia viui Græci peroptimi, ut dicebant: sed Rex eorum presentia et munera renuens, fecit eis recommendari infirmos, quos in villa dimittebat; dicens, quod hoc haberet pro magno munere, si eos tractarent curialiter, et benigne. *Hæc Sanctus in Sardinia, ubi ad octo dies substitit, ac inde vela fecit in Africam xv Julii, ubi postremos ejus labores jam ridebimus.*

quod Rex Ce-
rolo solvi
significat, e-
discedens in
sanorum mu-
nera respici

i. e. dona

F

§ LXXXV. Navigatio in Africam: egressio in terram: captum castrum Carthaginis: velitationes eum Saracenis variæ, et horum artes.

Gesta S. Ludovici in Africana hæc expeditione multi scriptores attigerunt: verum multorum hic coacervare relationes necesse non est, quando omnia habemus fideliter conscripta partim ab iis, qui adsuerunt, partim ab aliis, qui eorum videntur habuisse epistolas. Primo itaque, lector, accipe litteras Petri de Condeto, jam nunc assignatas, et partim recitatas, ex quibus abunde intelliges, quæ initio hujus expeditionis inter Christianos et barbaros sint commissa certamina. Sic ille post præmissa prosequitur tom. 3 Spicilegii pag. 665: Die vero Mar-

Tertio die
die Rex cum
classe in Africam,
delatus

tis

A tis sequenti, scilicet ante sanctum Arnulphum, de portu illo fecerunt unanimiter velum, et die Jovis sequenti intraverunt portum Tunis circa nonam. Multi vero de montibus stupentes fugiebant; et creditur, quod adventum nostrum penitus ignorabant. Eadem die Jovis fecit Dominus admiraldum * descendere in galeis, ut iret ad portum, ad videndum cujus, vel quorum erant quasdam naves, quæ ibi erant. Qui invenit quasdam naves Sarracenorum, et eas arrestavit *. Sed erant vacuæ, et remiserunt ad portum. Naves vero mercatorum non arrestavit.

* i. e. ad ammiralium præfectum

* i. e. demulsi

mittit archithalassum ad explorandum, cumque in terram egressum reversat; * i. e. exploratio regio prædicta

B 1096 Qui prægrediens descendit ad terram, nec habuit contradictum, et remittens ad dominum Regem, significavit ei, quod terram ceperat, et quod ei mitteret adjuutores. Quo audito, dominus Rex aliquantulum turbatus est; dicens, quod non fuerat missus ad hoc, et vocavit dominum cambellanum *, qui consulit, quod super hoc consulerent barones. Quorum vocati, qui prope erant, alii laudaverunt, quod mitterent adjuutores, alii contraria dicebant, quod non erat bonus modus capiendi terram: sic dominus Reginaldus de Priscenniaco, qui dixit: Domine, si vultis quod quilibet faciat de se melius quod poterit, non restat, nisi quilibet descendat, et capiat terram ubi voluerit. Post ista, et multa alia verba concordatum fuit, quod frater Philippus Ebroidensis, et magister balistarum descenderent ad admiraldum, et secundum quod viderent, vel eum reducerent, vel mitterent pro servientibus, qui descenderent tota nocte. Qui euntes dictum admiraldum reduxerunt: super quo multi dubitaverunt, quod male fecissent, quod die Veneris mane multi Sarraceni ex omni parte confluerunt ad portum.

nostris die terram cepit. Arrestatum extendit.

1097 Sed dominus Rex vocato suo consilio, deliberatum fuit quod bonum esset descendere. Et in nomine Domini descendunt, galea domini Regis aliquantulum præcedente, et ceperunt terram per Dei gratiam, sed ita ordinate, quod creditur, quia si essent centum prohi viri contra eos, numquam, vel valde difficile cepissent terram eo modo, quo ceperunt, sed Domino operante non invenerunt contradictores, et fixerunt castra sua in insula, de qua tamen exitus esse putabant a duobus capitibus; et extendebat se in longum quasi per leucam et plus; et in latum per tres tractus balistarum; et erat aqua salsata ex utraque parte, et non putaverunt in ea aquas dulces inveniri. Unde plus mali fuit nobis in terra, quam in mari. Aliqui vero de nostris processerunt die Sabbati usque ad unam turrim, quæ erat prope, et erat ibi dulcis aqua in cisternis: sed inventi aliqui nostrorum a Sarracenis fuerunt interfecti.

turris quandam cepit Christiani, quam deinde deserunt.

* i. e. ablati præ navigatione

C 1098 Postmodum euntes quidam servientes, ceperunt dictam turrim, sed convenientes Sarraceni illos concluserunt, et conclusissent eos in turre, nisi dominus Rex misisset; et misit dominum Lancelot, Radulphum de Trap, et plures alios, quos fuissent sequuti multi, sed equi adhuc erant in navibus, et qui erant extra naves, adeo erant fatigati, et stordati *, quod vix poterant se sustinere. Maximus conflictus factus die illa inter Sarracenos et nostros, non cominus sed eminus, quia Sarraceni non fuerunt ausi accedere ad nostros, sed habent lanceas, et fugiendo vel transeundo jactant, et interficiunt equos non equites; et quos pedites, et vagos inveniunt, occidunt. In conflictu illo pauci interfecti fuerunt ex utraque parte. Ad ultimum

liberati sunt, qui erant in turre, et jussi sunt ab illa recedere.

ACTORUM J. S.

1099 Dominica die sequenti adhuc remansimus in illa, sed defectu aquarum dulcium compulsi sumus exire insulam illam; et die Lunæ sequenti, scilicet in vigilia Magdalene exivit exercitus versus castellum Carthaginis, quod distabat ab illa insula circa unam leucam, et in eundo recapta * est illa turris, et adhuc tenetur, et fugerunt multi Sarraceni, qui erant circumcirca. Et locavit se exercitus in quadam valle Carthaginensi, ubi erant putei infiniti, quia in terra cujuslibet est puteus ad rigandum illam; et inde poterat haberi accessus ad portum, vel ad naves, et ad terram prædictam. Die Martis castrari venerunt marinarii ad dominum Regem, et dixerunt, quod castrum Carthaginis in lævi redderent ei captum, si vellet; dummodo traderet eis aliquos servientes. Tunc vocato consilio deliberatum est, quod pararent se, et ingenia * sua; quibus paratis, die Jovis sequenti redierunt parati, et tradidit eis dominus Rex quatuor bella *, scilicet Carcasonense, Catalaunense, Petragoricense, et Bellicadrense, et servientes peditem.

progrediuntur ad castrum Carthaginis, ac prædictam turrim recipiunt:

* recepta

* i. e. machinas

* i. e. legiones

E

1100 Et idem dominus Rex, et alii barones, sicuti erant ordinati per bella usque ad xvii bella, exierunt circa exercitum contra Sarracenos, qui erant infiniti, ne possent vel intrare pavellam *, vel habere accessum ad castrum. Quid plura? Sarracenis videntibus, nec se moventibus, ducentis servientibus Carthaginiensibus, qui erant in dicto castro, cum aliis castrum habitantibus vel in fugam versis, vel latitantibus, vel occisis, dicti marinarii bellis prædictis ipsos protegentibus, dictum castrum per scalas irruerunt, nec de nostris fuit læsus, nisi quidam pauper marinaris, qui fuit interfectus. Dignam putarunt hanc Galli victoriam, quam numismate eusa oculis representarent. Illud hujusmodi est apud de Bie fol. 25:

castrum Carthaginis, carcas Saracenas expugnant.

* i. e. septuaginta castrorum

F

Nangius pag. 384 ait, ducentos Saracenos in expugnatione castri perisse. At redeamus ad Carthaginem. Capto castro Carthaginis, qui potuerunt exire per vias subterraneas exierunt, et eduxerunt vaccas, et alia multa, nostris videntibus; nec voluerunt se movere, quia non erant adhuc ordinati. In dicto castro multi Sarraceni latebant in latebris, et caveis subterraneis, quæ multe erant ibi, de quibus occidebantur quotidie, qui poterant inveniri. Alii sunt in cavernis ignibus suffocati, alii adhuc in cavernis restant aliquo mortis genere morituri.

crebra ventilationes cum Saracenis:

1101 Et nisi esset pro cadaveribus mortuorum, dominus Rex in prædicto castro cepisset hospitium suum, et in confectione presentium

miserat

AUCTORE
J. S.

miserat dictum castrum a cadaveribus evacuari. De dicto castro dicitur vulgariter, quod qui dominus est Carthagiuis, dominus est totius regionis; quod tamen a plerisque non creditur, quia tot et tanti confluunt Sarraceni, et adeo vexant nostros, quod aliquoties bis in die clamatur ad arma. Sed a nostro exercitu congregato retrahunt se Sarraceni; quos solos vel vagos, vel nimis infestantes inveniunt, occidentes. Et tamen creditur, quod plures de suis perdidit, quam nos de nostris. Dum nostri sequuntur eos, fugiunt, dum vero nostri redeunt, ipsos cum lanceis provocant et infestant. Ut autem nostri ad plenum eos prosequantur, expectant regem Siciliae, qui de die in diem est venturus. Miserat autem ad eum dominus Rex de Sardinia, et jam venerat frater Amalricus de Rupe, et dicebat ipsum esse venturum, ex quo audierat alios rumores a domino Rege. Et jam dominus Rex alios nuntios miserat ut veniret, et sperabatur quod infra sex dies post confectionem presentium esset venturus. *Hæc ille de rebus gestis usque ad xxvii Julii, quo scripsit.*

B *1102 Eadem narrat Nangius, et brevius Ludovicus ipse in litteris, biduo ante scriptis, quas hæc præponit Acherius, quæque præterea docent prospera ipsum cum familia sua usum fuisse valetudine usque ad dictum tempus. Reliqua ibidem gesta describere pergit Nangius, qui illa videtur ex hujusmodi litteris hausisse, cum ubique ejus narratio litteris authenticis, quas habemus, satis congruat. Ejus itaque narrationem subjungo de factis post captam Carthaginem, quam olim Romæ æmulam fuisse advertit, sed eo tempore ad oppidi exigui conditionem redactam: Capto itaque castro, inquit, misit Rex ad ejus custodiam milites, et balistarios, peditesque quamplures, jubens illud cadaveribus mundari, ut ibi possent recipi oxores, et infirmi, et certantes in acie sauciati. Deinde varias Saracenorum artes, frequentesque impetus, quibus Christianos impetebant, recensere incipit a die xxv Julii, atque his verbis rem exsequitur:*

Res Tuneti capi jubet Christianos Tuneti degentes

C *1103 Die Veneris post dicti castri captionem, Sarraceni, qui prius occurrerant, sese in vesperum retrahentes, forte ut suum colerent Sabbathum, subsequenti die ad opus solitum acrius redierunt, nostrosque adeo infestabant, quod AD ARMA, AD ARMA clamare etiam inter prandia compellebant. Eadem die venerunt ad Regem a parte Saracenorum duo milites Cathalani, et se suæ voluntati subdentes nunciaverunt, quod Rex Tunicii capi fecerat omnes Christianos, quos in exercitu suo habebat stipendiarios, videns, quod si Christiani usque Tuniciam transirent, omnibus capita faceret amputari; et si eos contingeret a tali proposito resilire, ipsos penitus liberaret. Hæc minæ perissimum Regem movere quidem potuerunt: at non avertere a bello fidei promovenda causa inchoato. Non ignorabant etiam Saraceni hoc religionis Christianæ dilatandæ amore flagrare Ludovicum: hinc ad alias artes sunt conversi, quas Nangius narrare pergit hoc modo:*

ac Saraceni aliquid cladis inferunt Christianis, dum duo
* bouteiller

*1104 Eadem die bello Regis et bello comitis Augi, atque bello domini Jhannis de Acon buticularii * excubias facientibus, venerunt ad buticularium tres milites Sarraceni, poscentes fieri Christianos; et in signum fidelitatis posuerunt super capita manus suas, nostrorum manus deosculantes in signum subjectionis, buticulario*

se reddentes. Illisque ad pampilionem * deductis, Regem adiit buticularius ista denuncians; quos Rex jussit diligentissime custodiri. Post vero, cum buticularius ad suas redisset excubias, venerunt ad ipsum Sarraceni numero quasi centum, lanceis depositis, factisque signis, quæ fecerant alii, instanter baptismum petentes. Sed illis adhuc loquentibus, et buticulario cum suis eorum ambagibus occupatis, alii Sarraceni uno motu unoque momento pungentes sonipedes subito super buticularium et suos erectis lanceis irruerunt. Tunc nostri attoniti ceperunt clamare et fugere, ac per exercitum clamor attollitur, et ad arma concurrunt. Sed antequam illuc pervenissent Christiani, Sarraceni indemnes fugerunt, sexaginta tamen prius de Christianis peditibus interfectis. O infidelium dira calliditas, imo fidelium mira simplicitas, dum falsorum fallacias acquiescunt.

1105 Quid plura? contra buticularium murmur exoritur, totaque facti culpa sibi imponitur. Sed fortassis immerito, quia cum tres magnos Sarracenos baptismum postulantes in suo pampilione teneret, sperabat per eos alios ad fidem trahere; saltem in hoc redarguendus, eo quod contra eorum insidias debuisset cautius præsumiri. Statim ad pampilionem summa rediens buticularius, vehementer Sarracenos, quos tenebat, doli et proditiōis redarguit. Quorum qui primus inter ipsos videbatur, cepit se cum lachrymis excusare. Cujus verbis per quemdam fratrem Prædicatorem, qui suum idioma noverat, expositis, ait illi buticularius, ne timeret, quia quandoquidem sub fiducia ad Christianos venerat, fidem in eis inveniret. Etenim Rex erat tante fidei, ut etiam simplex promissum nullatenus permitteret præteriri.

1106 Tunc ille; Scio, domine, quod super hujusmodi facto habetis me suspectum, licet non sim mihi conscius hujus facti, sed hoc totum factum a meo amulo in meum odium et gravamen. Sumus enim duo magni pares stipendiarii, militantes sub rege Tunicii, et habemus quilibet duo millia equites et quingentos. Alius vero meus commilito mihi et actibus meis de veteri iuvicens, licet spontaneus venerim, scit quod vos me tenetis: unde ad malum meum hunc conflictum per se fecit, et per alios fieri procuravit: et scio quod nullus de parte mea, nec de commilitonibus meis in isto conflictu vobis nociturus affuit, nec vobis aliquid mali fecit. Et ut hoc, quod ore dico, opere comprobetur, aliquem istorum, qui mecum sunt ad eos regredi permittatis, et nisi ad vos duxerit plusquam duo millia, qui exercitui vestro adducent bona venalia, et etiam vobis erunt in auxilium, de me tanquam de proditore nequissimo faciatis.

*1107 Hæc et his similia perido prosequente, buticularium ad hoc credendum aliquantulum informavit, qui statim ad Regem ingrediens, quæ Sarracenus dixerat intimavit. Sed rex verbis ejus fidem nolens adhibere, tamen ex deliberato consilio dixit, quod ad alios Sarracenos permitterentur abire. Tunc buticularius et connestabularius * salvos eos usque extra exercitum, multis de hoc murmurantibus, conduxerunt; et promisit ille Sarracenus magister eorum, quod rediret in crastinum, omnia, quæ promiserat, impleturus; quæ promissa non, ut falsus et subdolos, adimplevit. Sed cum quanto gaudio et sociis sibi occurrentibus est receptus, ut testati sunt, qui viderunt, non est necesse dicere:*

quippe

D
* i. e. ledum
rium

eorum fin-
gunt, et Chr-
stianos esse
celle

E

illos tamen,
quod verbis
excusarent

F

fraudisque
convincere non
possent inco-
lumes Rex
dimittit.

* i. e. supre-
mus militum
praefectus, cui
go committitur

A quippe quia jam tenebant incolunes, quos credebant Christianorum gladiis interemptos.

Dum Rex exspectat Carolum fratrem, et castra munit, et fossis

1108 Tunc habuit Rex consilium de fossatis * faciendis circa exercitum, propter insultus et insidias perfidorum, qui vobros improvidos mirabiliter infestabant. Nostri autem regem Siciliae, qui per fratrem Almaricum de Rupe se venturum mandaverat, de die in diem expectabant, et ad ipsum accelerandum Rex nuncios jam miserat, et mandaverat eidem, quod donec venisset, nolebat ulterius prosequi Sarracenos. Habito igitur consilio de fossatis faciendis, mane convenerunt operarii cum palis et aliis instrumentis, et cum eis frater Almaricus de Rupe, ad providendum ubi commodius fossata fierent, et custodiendum operarios cum aliis bellis, quae debebant excubias illa die. Dispositis igitur operariis, et jam operari incipientibus, Sarraceni, qui quasi infiniti et sine numero videbantur, hoc percipientes, coeperunt in nostros solito vehementius insuare.

Sarraceni ordinati acie accedunt, acsi confutere solent.

B 1109 Dicebatur enim quod ipse rex Tunicii venisset cum bellis dispositis ad pugandum. Et ob hoc maxime tunc nostros in talem opinionem induxerat, quia die precedenti denunciaverat per aliquos Sarracenos, se venturum in crastino paratum ad praelium, quod nostri milites pro frivolis reputabant. Sed tunc non debuit reputari pro frivolis, sed visum est quasi verum : quia Sarraceni versus nostros equitabant cunctis ordinatis, et jam usque ad mare et fere usque ad litus, ubi erant naves et victualia nostrorum, alas suas, quasi vellet nostros includere, extendebant. Tunc quidam de excubiis accelerans ad exercitum, AD ARMA, AD ARMA ingemigans, Regi quae viderat nunciavit. Statimque ex Regis imperio AD ARMA per exercitum est communiter acclamatum. Rex ipse cum suo bello armatus egreditur; et mox cuncti barones aciebus dispositis exeunt extra castra.

sed, occisus eorum aliquos, de morte fugiunt.

1110 Comes vero Attrebatii a parte maris equitabat, et jam adeo processerat, quod aliquos illorum posset includere, si bella nostrorum videret currere contra ipsos. Tunc accidit quod dominus Petrus Cambellanus, et frater Almaricus de Rupe versus litus cum triginta equitibus vel circiter equitarent : et videntes quosdam Sarracenos nimis se versus litus extendere, tentaverant, utrum possent illos includere inter ipsos et bellum comitis Attrebatii, qui versus maris littora se tenebat. Tunc punxerunt unanimis contra illos. Quod cum vidissent perfidi, fugam arripunt; quos nostri velociter insecuti, tredecim ex eis cum juvenis aliquibus ceciderunt. Ipsi autem de nostris unum nobilem militem Johannem de Roselieres, et castellanum Belliquadri servientem Regis ad arma strenuum, prohi dolor! occiderunt. Sed miles sanctius ad castra delatus eadem die ut bonus Catholicus expiravit. Videns vero Rex Sarracenos paulatim se retrahere, nec habens consilium currendi super ipsos, donec venisset frater suus rex Siciliae, quem venturum in proximo praestolabatur, ad tentoria similiter se retraxit. Die autem crastina parum aut nihil Sarraceni comparuerunt. Et hoc forte quia habebant Sabbatum aut negotium aliud ad agendum. Die Martis subsequenti veniens Olivarius de Terminis ex partibus transmarinis, nunciavit Regem Siciliae in portu paratum naves ascendisse. De quo multi gavisus, Oliverium cum magno gaudio susceperunt. Verum, morbis in exercitu invalescentibus, Carolus deinde adtre-

ctus, circum non reperit fratrem suum Ludovicum, ad cujus mortem sanctissimam jam properamus, dum gesta ejus postrema elucidaverimus.

AUCTORE J. S.

§ LXXXVI. Morbi in exercitu Christianorum : mors filii Regis, aliorumque : morbus Ludovici : acta in morbo cum legatis Graecis : documenta filio, et filiae data : piissimus obitus.

C **Continui labores jam relati, adjunctis aeris Africani molestiis, cibique sani et aquae dulcis penuria, effecerunt, ut morbi innumeri orirentur in castris Christianorum circa initium Augusti, multique non gregarii modo milites, sed et nobiles et principes occumberent. Inter eos fato functus est Joannes Tristanus Regis filius, Damiatæ natus anno 1250, dum captivus in Aegypto erat Ludovicus, de cujus morte Nangius pag. 391 sic habet : Insultibus Sarracenorum contra nostros, dum rex Siciliae expectaretur, more solito quasi quotidie se habentibus, Joannes comes Nivernensis, filius Ludovici Regis, infirmitate cogente, a castris in navem suam se retrahens, die inventionis sancti Stephani expiravit. Cujus decoctis carnibus, ossa, . . . ut mos est talium, balsamo et aromatibus condita, in ecclesia beati Dionysii in Francia postmodum tumultuanda in quodam scrinio conservantur. Doluit de morte egregii filii pius Pater, teste Gaufrido num. 62; neque id mirum : talis enim erat Joannes, ut et amore paterno dignus esset vivens, et dolore defunctus. Audire itaque lubet de eo testimonium Philippi ejus fratris, et regis, dum illud scripsit in epistola apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 669 : Nec non dilectissimus, inquit, frater noster Joannes comes Nivernensis (obit,) quem non solum carnalis affectio, et naturae vinculum, sed et bonae indolis primordia, vitae innocentia, et in aetate tam tenera (viginti annorum) magnae discretionis industria plurimum reddiderunt earum nobis.**

Morbi in castris : mors Joannis, filii Regis :

B

E

1112 Joannem intra paucos dies secutus est Cardinalis Albanus, legatus Pontificius : cujus, aliorumque mortem sic ibidem prosequitur Nangius : Dehinc die Jovis ante festum B. Laurentii legatus Romanae curiae mortuus est. . . . Moriebantur etiam plures fortes et juvenes in exercitu Christianorum, tam propter aeris ac terrae intemperiem, quam propter ciborum sanorum defectum, et aquae dulcis penuriam : alii febre acuta, alii fluxu ventris, et alii diversis morborum generibus interfecti. Haec tragice magis depingit Georgius Pachymeres lib. 5 Historiae cap. 9, agens de legatis Graeci imperatoris ad Regem missis, de quibus postea : Per has moras, inquit, feriabantur oculi quotidie nostrorum spectaculo luctuoso atrocium et eruentium Latinos inter Agarenosque certaminum. . . . Grassabatur interim perniciose pestis, densabanturque mortes; adeo ut funeribus libitina deesset, superstitibus ad cadaverum sepulturam non sufficientibus. Unum scilicet illud at tragicum illa-

ut legati Pontificiorumque multorum :

AUCTORE
J. S.

corum malorum faciem deerat, quod pyræ mortuorum non arderent; sed fossa eadem illa profunda et lata, quæ vivos tuebatur, defunctos hauriret, tanto jam numero, ut brevi complenda videretur, et ad æqualitatem attollenda campi, tam in eam multi quotidie partim hostili casi ferro, partim huc pestifera extincti devolvebantur. Vigebant tamen animis reliqui, et sibi consensu pro crucis gloria periclitari sese, ardorem audaciamque a causa belli trahentes, fortissime adversus quantamvis fortunæ iniquitatem nitentur.

1113 *Tat curis, laboribus, malisque Ludovici valetudo succubuit, uti et filii ejus Philippi. Audi Naugium civitatem: Rex autem Ludovicus fluxus ventris, qui cum arripuerat, molestiam sentiebat: et Philippus ejus primogenitus quartanis febribus laborabat. Post modicum vero tempus Rex Deo devotus, febre continua infirmatus, lecto decubuit. Dum supremo hoc morbo Sanctus lecto affixus jacebat, in Africam delati sunt Græci imperatoris legati, Joannes Veccus, seu Beccus, ecclesiæ Constantinopolitanæ chartophylax, et regii archidiaconus cleri Melitenotes, ut habet laudatus jamjam Pachymeres, qui eorum iter enarrat latius. Causas hujusce legationis exposuimus §. LXXXIII, nimiram reconciliationem cum Ecclesia Romana, et pacem cum Carolo Siciliæ rege, quam ope Ludovici quærebat imperator Græcus. Verum, præter morbum Regis, illud etiam incommodum obstat reconciliationi cum Ecclesia, quod legatus Pontificius obiisset, cui illa cura erat commissa, adeo ut negotium illud expediri non posset, priusquam alius legatus cum eadem facultate a Cardinalium collegio missus esset: hunc autem a Ludovico petiit per duos nuntios, ad Cardinales ablegatos, auctor est Chaizius pag. 646. Nam tametsi legatus defunctus ante mortem, teste Naugio, quemdam fratrem Predicatorum subdelegatum fecerat, ... multi jurisperiti, utrum delegare valeret in exercitu, dabunt.*

1114 *Hæc itaque ratio, morbi que molestia impediabant, quo minus rem tantam ad felicem exitum perducere potuerit, licet id summopere desideraret Sanctus. Accipe nunc quæ hac de re narrat Pachymeres loco assignato: Ut autem vix tandem (legati) multa perpessi exscenderunt, Regi, ex gravi morbo decumbenti, litteras imperatoris reddiderunt. Rex incertus quid ageret, hinc quidem morbo urgente, inde belli districtus curis, supersedebat expeditione negotiorum, intentus valetudini curandæ. ... Rex interim, morbo invalescente, in eum redactus statum, ut de vita ejus desperaretur, allocutus tamen legatos est, magnam ostendens propensionem ad pacem inter imperatorem, fratremque procurandam: eamque conciliationem pro viribus se promoturum, si vita suppeteret, promisit: expectare interea ipsos, et quiescere jubens. Ab his dictis postera ei dies suprema illuxit: et cum eo spes legatorum concidit: at existimatio Græcorum, de sanctitate illius concepta, diu adhuc viguit. Ceterum de principe hujus legationis Joanne Becco, qui deinde patriarcha Constantinopolitanus factus, fidem Catholicam, relicto schismate, amplexus est, ideoque sede expulsus, plura apud nos inveniet lector studiosus in Historiæ chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum ante tom. 4. Augusti pag. 166 et seqq.*

1115 *Decumbens Ludovicus, et sentiens si-*

li mortem imminere, ait Naugius, convocato Philippo filio suo primogenito, eidem quasi pro testamento documenta salutaria, et catholica instituta, quæ ante infirmitatem suam extremam, tamquam Domino revelante mortis propriæ conscius, manu sua in Gallico scripserat, edidit. Bonifacius VIII in Sermone I apud Chesnium pag. 483 filia etiam tunc temporis pia documenta dedisse testatur, de utrisque sic scribens: Quam vero salutaria exempla et monita reliquit posteris, indicant maxime documenta sancta, quæ pius Rex ante mortem filio suo primogenito, et filia suæ reginæ Navarræ scripsit, et quasi pro testamento eis reliquit. Quamquam hujusmodi sint hæc documenta, ut veri mereantur insculpi perpetuo duratura, superracanem tamen puto ea hic attestare, cum in Vitæ infro edendis legantur. Quippe documenta filio data invenies apud Gaufridum a num. 18; in Vita secunda a num. 67; apud Joinvillium vero a num. 259, sed minus exacte hoc loco scripta: eadem dat Naugius a pag. 391, aliique plurimi. Quæ autem filia reliquit monita, recenset Vita secunda a num. 61: et Meuardus in Observationibus a pag. 356 ea edidit antiquo Gallicorum idiomate. Illis igitur hic prætermittis, pauca duatarat observanda sunt circa articulum magni momenti, in editionibus aliquorum prætermisum.

1116 *Gaufridus, Regiæ conscientia moderato, qui prius omnium Vitam summa fide conscripsit, hæc documento daturus, num. 17 sic præfatur: Itorum documentorum, manu sua scriptorum, post mortem ipsius ego copiam habui, et sicut melius et brevius potui, transtuli de Gallico in Latinum. Deinde inter ipsa documenta num. 21 hoc recenset: Sis devotus et obediens matri nostræ Romanæ Ecclesiæ, et summo Pontifici tanquam patri spirituali. Item habet Naugius pag. 392 in eadem plane verbis. Idem anonymus S. Dionysii monachus apud Chesnium pag. 399, mutatis paululum vocibus, sic expressit: Care fili, doceo te, quod tu sis semper devotus Ecclesiæ Romanæ, et summo Pontifici patri nostro, et ei exhibeas reverentiam et honorem, sicut debes tuo patri spirituali. Hæc Gallicorum antiquo idiomate exprimit auctor Vita secunda: his verbis: Chier fuiz, je t'enseigne, que tu soies toujours devot à l'eglise de Rome, et au souverain Evesque, nostre pere, c'est le Pape: et li porte reverence, et enheur, si comme tu dois fere à ton Pere esperituel. Quæ Latine reddidimus num. 72. Eadem fere verba, ut perscripta fuere in tabulas in regiarum rationum curia, offert Baldvinus de Housta in libello Gallico, cui titulus, Mala fides D. abbatis Fleury, pag. 90: Chier fils, je t'enseigne que tu soies touz iours devoz à l'eglise de Romme, et à nostre pere le Pape, et si porte reverence et honneur, si comme tu dois à ton pere spirituel. Hæc item referuntur in Vita apud nos Ms. anonymi sæpe citati: hæc Surius tom. 3. pag. 276 ex Mss., ut testatur, codicibus: hæc demum alii afferunt plurimi, quorum recitare nomina nequaquam necesse est; cum res una sufficiat Gaufridi auctoritas, qui scribebat coram Philippo rege, nec quidquam addere poterat documentis ei a Patre traditis, nisi temeritate maxima impostor videri vellet. Certum itaque est et indubitatum, hoc inter cetera documenta Ludovicum filio tradidisse.*

1117 *Nihilominus desideratur hoc manum*

in

ad eum reversi, quos uno ante obitum die benigne audit.

C

i. e. hominum
faire
i. e. spirituum

1) Eger filio filiarumque piæ dat documenta.

B

inter que filii commendat reverentiam erga Pontificem.

F

A in Historia Joinvillii, prout hodieum existit, sive id Joinvillius pratermiserit, sive ob eas, Historia sit resectum. Deest etiam in documentis illis, quæ veteri idioma edidit Menardus in Observationibus a pag. 351. Qua occasione, cujusque culpa præclarum adeo monitum ibidem omis- sam sit, non constat. At vero quocumque de causa pratermissum sit, vel resectum in hisce duobus exemplaribus; idem pratermittere non debebat Choizius, tradens hæc documenta a pag. 619; cum ignorare non potuerit, id apud Gaufridum, aliosque auctores legi, quorum scripta citavit frequentissime. Egregie scilicet fidem ille suam liberavit, dum in margine solum citavit Joinvilli Historiam, et Menardi Observationes, et ne verbulo quidem lectores munit, hoc in Gaufrido. Nangio, anonymo S. Dionysii monacho, Ms. suo F, in qua Vita nostrum 2, Sario deaigne, aliisque auctoribus, adjunctum legi. Fleury item in Historia ecclesiastica lib. 86, cap. 8 indignum putare non debebat hoc documentum, quod cum aliis lectorum oculis objiceret; in margine enim assignat Chesnium pag. 391, ubi hoc expressis verbis a Nangio habetur conscriptum.

B Si documentum istud, ut mihi sane apparet, eorum etiam judicio contrariam sit us, quæ dicti auctores de agendi modo S. Ludovici cum summo Pontifice variis locis scripserant; oportebat historicos veri studiosos male scripta potius corrigere, quam verba tanti momenti mala fide suppressere. Verum ad mortem Sancti piissimum properemus.

Tempus mortis, ac mor-
tissimum.
1118 Tempus mortis unanimi consensu assignant auctores: aiunt enim occubuisse xxv Augusti anni 1270, hora tertia post meridiem, quæ Servator humani generis in cruce mortuus est. Num qui dicunt hora nona defunctum esse, ita etiam intelligendi sunt, designant enim horam nonam sacri Officii, quæ, si horæ singulæ separantur, cum tertia pomeridiana coequeat; nec dubia est hæc expositio, cum addant, Dominum eadem hora in cruce fuisse mortuum. De susceptis piissime, et pleno intellectu supremis morientium subsidiis, unico in moriente rerum caelestium cura, assiduis precibus, humilitate cueri et cilicio incumbentis, ac demum de ingenti zelo morientis, ut fides catholica in Africâ dilatores, Gaufridus cap. 7, et Carnotensis cap. 5, ut testes oculati, fidem faciunt plenissimam: at eorum verba hic non potavi repetenda. Bonifacius VIII supra laudatus, apud Chesnium pag. 483, mortem Sancti celebrat his verbis: Et in tanta perfectione, qua secutus fuerat (Dominum, omnia relinquendo, ut præcædit), vitam finivit sanctissime. Nam, secundum quod testificatum est ab assistentibus, iste non fuit finis hominis humanitati*, sed quodammodo jam sanctificati servi. Quod apparuit in vrebis, et monitionibus sanctis, quas in lecto mortis dicebat: et insignis, quæ tunc temporis evidenter in ipso apparuerunt. . . Cum etiam signis evidentibus appropinquaret ad finem, de nullo erat sollicitus, nisi de iis, quæ ad solum Deum proprie pertinebant, et ad exaltationem fidei Christianæ. Unde in fine dixit: Amodo nullus loquatur mecum. Et sic stans per magnum spacium, quasi nullus permissus est loqui sibi, nisi sacerdos sive confessor proprius. Et sic ad extremam horam veniens, spiritum reddidit Creatori. Hæc Pontifex, procul dubio ex Actis canonizationis; ex quibus et Vita secunda a

C non fuit finis hominis humanitati*, sed quodammodo jam sanctificati servi. Quod apparuit in vrebis, et monitionibus sanctis, quas in lecto mortis dicebat: et insignis, quæ tunc temporis evidenter in ipso apparuerunt. . . Cum etiam signis evidentibus appropinquaret ad finem, de nullo erat sollicitus, nisi de iis, quæ ad solum Deum proprie pertinebant, et ad exaltationem fidei Christianæ. Unde in fine dixit: Amodo nullus loquatur mecum. Et sic stans per magnum spacium, quasi nullus permissus est loqui sibi, nisi sacerdos sive confessor proprius. Et sic ad extremam horam veniens, spiritum reddidit Creatori. Hæc Pontifex, procul dubio ex Actis canonizationis; ex quibus et Vita secunda a

mortemque piissimum refert fusius.

1119 Plura itaque hic non addo, præter unum testimonium episcopi Thunensis, ut se vocent, hanc mortem ad Theobaldum Navarre regem scribeatis. Ignotum mihi quidem est, quis fuerit hic episcopus, et quare hæc ad Theobaldum, qui in Africa erat, perscribat: at verisimile est, episcopum Tuncianum consecratum fuisse, ut curam haberet Saracenorum, qui se converterent: atque hæc ad Theobaldum scribere, quod ille morbo impeditus, morienti Regi adesse non potuisset; atque in castrum Carthaginense, aut in naves se recepisset ad valetudinem curandum. Quicquid sit, scriptor ille oculos suos allegat testes eorum, quæ scribit, et cum aliis recte consentit. Edita est hæc epistola a Martenio tom. 6 Collectionis amplissimæ col. 1217. Galliceque conscripta, at verba Latine reddo: De fine, ait, (S. Ludovici) poterimus tibi ex visu oculorum testari, quod tota vita nostra nec viderimus nec sciverimus (finem) tam sanctum aut pium in homine seculari aut religioso, atque ita testantes audivimus illos omnes, qui eum viderunt. Scito, domine rex*, os ejus non cessasse die noctuque laudare Deum, et orare pro populo, quem adduxerat, ab hora Nonarum Dominicæ usque ad horam Tertiarum diei Lunæ: ubi autem vocem jam partim amiserat, subinde tamen altum clamabat: « Fac nos, » Domine, prospera mundi despiceret, et nulla » ejus adversa formidare. » Et frequenter alta voce clamabat: « Esto, Domine, plebi tuæ sanctifica- » tor et custos. » Post horam Tertiarum quasi omnino loquelam amisit, sed homines benignissime intuebatur, et sæpe formabat signum crucis. Intra horam Tertiarum et meridiem dormientis instar se habebat, eratque oculis clausis ad dimidiam facile horam, et ultra. Deinde oculos aperuit, ac cælum versus respexit, dixitque hunc versiculum: « Introibo in domum » tuam, adorabo ad templum sanctum tuum »: nec unquam deinde verbum protulit, aut locutus est. Circa horam Nonarum mortuus est. Hactenus ille. Quod autem spectat ad ultima ejus verba, dissentit Vita secunda num. 164, atque hæc substituit: « Pater, in manus tuas » commendo spiritum meum. » Utrumque dictum putem, plures tamen auctores verba, in litteris relata, postrema fuisse dicunt.

1120 Hisce demum subjungo litteras Philippus ejus filii, ac successoris in regnum, quibus mortem Patris annuntiavit, ac preces pro anima defuncti postulavit in Gallia. Edidit eas Chesnium pag. 440, atque hujus sunt tenoris: Philippus Dei gratia Francorum rex, dilectis et fidelibus suis universis, archiepiscopis, episcopis, necnon abbatibus, prioribus, decanis, presbyteris, et cæteris ecclesiarum rectoribus, ac universis tam regularium, quam saecularium conventibus, collegiis, et capitulis in regno Franciæ constitutis, ad quos præsentibus litteris pervenerint, salutem et dilectionem. Cunctis flenda Christi fidelibus et dolenda specialiter universis et singulis infra regni terminos constitutis: nobis antea præcipue continuis ac crebris lamentanda suspiriis universitati vestræ compellimus*, sæva quædam molesta nimis ac tristitia cum multa cordis amaritudinis nuntiare. Nuper quidem, sicut Domino placuit, qui gressus, actus, et finem electorum suorum, juxta suæ beneplacitum voluntatis, semper dirigit in salutem, ille Deo dilectus, hominibus gratus, piæ ac præ-
clare

AUCTORE
J. S.
ab iis, qui
aderant, rela-
ta:

Gallice Sire

E

F

litteræ Philip-
pi regis, qui-
bus mortem
annuntiat,

* legendum
videtur, com-
pellimur

AUCTORE
J. S.

clara: recordationis Ludovicæ Francorum Rex illustrissimus, percharissimus Dominus ac genitor noster quondam, cujus vita toti ecclesie fructuosa fuisse dignoscitur, cujus memoria in benedictione est, cujus laus in Ecclesia predicatur, post tam laudabilia charitatis ac pietatis opera, post tot laboriosos agones, quos pro fide Christi et Ecclesie dilatatione fideliter ac ferventer indefesso animo toleravit; postquam nuper in portu Tunicii viriliter, et sine detrimento suorum applicuit, portum ipsum famosum occupans, et terræ introitum Africanæ, quam, si daret Dominus, proposuerat expulsa barbarie, ac nefanda Sarracenicæ gentis eliminata spurcitia, Christiano cultui dedicare, post captam victoriose Carthaginem, cum jam processurus ulterius tam per aquam quam per terram feliciter, ac potenter intenderet expugnare Tunicum, et infidelis regnantis in eo, ac suorum totaliter exterminare potentiam et virtutem, inter hæc, disponente Domino labores et agones ipsius consummare feliciter et complere, quadam corporis infirmitate gravatus, lecto decubuit, et post multas agritudinis ejusdem molestias, tandem christianissime postulatis, ac cum omni devotione susceptis omnibus ecclesiasticis Sacramentis, in confessione nostræ fidei, in Dei dilectione, et devotione ferventi, feria secunda in crastino beati Bartholomæi apostoli, hora illa, qua Dominus Jesus Christus Dei filius in cruce pro mundi vita moriens expiravit, ad extremam horam veniens, et super saccum et cinerem recubans, felicem spiritum reddidit altissimo Creatori.

1124 Nos itaque sanciatam tam diri gravitate vulnere, tam acutis orbitatis aculeis, nimirum ejulare compellimur, ac plangere deplorandum abcessum et obitum pii Patris, in quo non solum nostram irremediabilem plagam, et instaurabilem jacturam comperimus et sentimus; sed et totius Christianitatis inestimabile damnum, et lamentabile detrimentum. Lugent pariter universi Regem pium, Regem pacificum, patrem pauperum, miserorum refugium, solatium oppressorum, totius religionis et innocentie auctorem præcipuum, zelatorem justitiæ, fidei et ecclesie defensorem. O quis nobis daret locum ejus tenentibus in terris, talis ac tam laudabilis Progenitoris sequi vestigia et imitari exempla, implere consilia, sacra ejus exsequi mandata, et salubria documenta, de cujus vite meritis et actibus virtuosis, nobis esset non immerito gloriantium potius, quam de morte dolendum, si rationem admitteret vis doloris. Profecto magna gloria est talem habuisse parentem, sed et dolor irremediabilis, tantum et tam dulce Patris amisisse solatium, tam suave alloquium, tam ellicax consilium, et juvamen. Dolor quidem hic inconsolabilis censeretur, nisi de ipso certa spes ab omnibus vitam ejus ac actus sanctissimos agnoscentibus haberetur, quod jam de regni temporalis sollicitudine sit translatus ad æternum regnum, et gloriam sine fine.

1122 Ut igitur cessemus aliquantulum a lamentis, dolores et gemitus convertamus in arma salutis, in orationum suffragia, et subsidia charitatis. Impendamus defuncto gratiam, quam ad commendentem habuimus, ut exinde benedictionis fructum, a Retributore honorum omnium reportemus. Sane juxta prædicti piissimi Patris nostri supremæ voluntatis arbitrium, humiliter postulantis, ut post ejus obitum mitteretur ad personas, et loca religiosa per regnum pro suffra-

giis orationum, et gratis Deo charitatis subsidiis obtinendis, ecce ad diversa regni loca, propter hoc dilectos nostros viros religiosos, fratrem Gaufridum de Bello loco, et Guillelmum Carnotensem, de Ordine Prædicatorum, ac fratrem Johannem de Montibus, Ordinis fratrum Minorum, familiares et claros quondam memorati domini Patris nostri, latere presentium cum aliis de domo nostra et familia destinamus. Quocirca vestram universitatem toto cordis affectu requirimus et rogamus, quatenus memores existentes illius sincere devotionis ac dilectionis, quam ad Ecclesiam et personas ecclesiasticas idem pius Pater et Dominus semper habuit et exhibuit per effectum, ac illius piæ sollicitudinis, quam ad felicem et prosperum statum regni, quasi pupillam oculi, quiete et pacifice conservandum impendit, pro ipsius anima pretiosa, licet, ut a multis creditur, aliena intercessione non egeat, summo Regi precum et hostiarum munera, ac cætera charitatis subsidia offerre velitis: illud idem in locis omnibus vobis subjectis fieri facientes, oratis etiam jugiter, et in locis prædictis faciatis orari pro vobis, et pro toto exercitu Christiano. Actum in castris juxta Carthaginem die Veneris post Nativitatem beatæ Virginis, anno millesimo ducentesimo septuagesimo.

§ LXXXVII. Adventus Caroli: corporis divisio: intestina et carnes in ecclesia Montis-regalis prope Panormum deposita, statim miraculis inclarescunt: ossa in castris servata: pax cum rege Tunctano: reditus in Siciliam: tempestas, et multorum obitus.

*Immensum dolorem toti exercitui attulerat tanti Regis obitus intempestivus; turbationis etiam aliquid et timoris, teste Nangio apud Chesnium pag. 516, produxerat in castris tanti Ducis amissio. Verum animos rursus in spei erexit adventus Caroli Siciliae regis, cum potenti exercitu: de quo Petrus de Condeto apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 667: Eadem hora, qua Rex obiit, eodemque momento applicuit dominus Siciliae, nec licuit ei loqui cum Fratre suo, quia jam exspiraverat, quando venit ad eastrum * summ; et cum eum mortuum inveniret, lens amare procidens ad pedes defuncti, et dicta oratione, prout testantur qui aderant, cum effusione lacrymarum multa proclamans: Domine mi! Frater mi! deosculatus est pedes ejus. Addit Nangius pag. 517 reperisse illum corpus Regis exanime. . . aliquantulum adhuc calore complexionali tepidum, et præcepisse, ut speciosis aromatibus condiretur, quod factum sequenti die, ut mox dicemus.*

1124 Carnotensis num. 32 scribit, corpus defuncti ad tempus usque separationis carnis ab ossibus virido mansisse colore, cui plane consentit laudata num. 1119 epistola testis item oculati,

damnumque orbis Christiani deplorans cum eximia Sancti laude.

preces pro ejus anima postulat.

F
Adventus Caroli Siciliae regis post mortem Ludovici.

* e. lentorium.

A *lati, cujus verba Latine reddita subjungo* : Usque ad diem sequentem, quo seclus est, tam speciosus erat et vividus, ut nobis apparebat, quam dum integra utebatur valetudine : multisque ridere velle videbatur. Porro pro mare illius temporis carnes ejus coecerunt, ut ab ossibus separarentur, ac deinde aromatibus condirentur : quod Nanyius citatus refert his verbis : Clientes vero antici, et ministri, quibus hoc incumbebat officium, corpus Regis membratim dividentes, aqua viniq[ue] admixtione tandem decoxerunt, quousque ossa pura et candida a carne quasi sponte evelli potuissent. Carnem tamen corporis ejus excoctam, et ab ossibus separatam, nec non et intestina ipsius petiit et impetravit Carolus rex Siciliae a nepote suo rege Philippo. Qui susceptas sanctas reliquias honorifice fecit eas in Siciliam deportari, et prope Panormum in quadam nobili, et cathedrali ecclesia Ordinis sancti Benedicti, quae Mons regalis dicitur, praecipit tumulanda : ubi cum valde solemniter ac devota processione lotius cleri ac populi terrae illius sepulta sunt. Ossa autem lotione mundissima, pannis sericis involuta cum speciebus odoriferis, in loculo reponentes, in ecclesia Ateopagatae Dionysii, quae est juxta Parisius in Gallia, cum suis patribus, antiquis Francorum regibus, loco et tempore tumulanda reservarunt : quippe in illa, omissis caeteris, elegerat sepulturam.

B 1125 Voluerat Philippus rex ossa Patris sui mox in Galliam mittere, et jam designaverat Gaufridum de Bello-loco defuncti confessarium, abosque, qui ea in Galliam portarent, ut ipse Gaufridus num. 65 cum aliis refert. Verum id dissuasit Carolus Siciliae rex, ut Historia S. Dionysii habet in Observationibus Menardi pag. 365 : imo omnes potius resistere, quod in defuncti praesentia non minus fiducia collocasse viderentur, quam habuerant in persona viventis. Audi epistolam Gallicam, aliquoties citatam : Cor vero ipsius et corpus manserunt in castris : populus enim nullo modo permittere volebat, ut inde asportarentur. Hinc Philippus, habito cum Carolo consilio, cessit voluntati totius exercitus, confidens, teste Gaufrido, quod ex meritis sancti Patris Domini in homini promoveret exercitum, et ab infortuniis conservaret. Hanc omnium de eximia Ludovici sanctitate opinionem confirmat etiam Graecus Pachymeres jam citatus cap. 9, dum ait defuncti cadaver pretiosis unguentis delibutum, pro merito animae, quam Deo esse carissimam persuasissimum habebant.

C 1126 Porro difficultas hic oritur satis ambigua de corde Sancti : utrum in Siciliam missum fuerit cum carnibus et intestinis, an servatum in castris, ut deinde in Galliam translatum cum ossibus. Carolo donatum habet Gaufridus, qui id praeter caeteris videtur scire potuisse : Gaufrido consonat auctor Gallus, citatus in Observationibus Menardi pag. 366, expressis verbis dicens, carnem, cor, et intestina Carolo donata. At cor in castris mansisse vult auctor epistolae Gallicae verbis jamjam adductis. Huic assentitur anonymus sancti Dionysii monachus apud Chesnium pag. 406, dum ita scribit : Cujus ossa gloriosa cum ejusdem corde sanctissimo... ad sancti Dionysii monasterium est delatum : Reliqui auctores antiqui de corde silent. Res itaque omnino certa non est : attamen, quidquid visum fuerit neotericis quibusdam, praeponderat apud me vel unius Gaufridi auctoritas duobus aliis :

praesertim cum fama spargi potuerit de corde retento ad vitandam Gallorum saururationem, indeque auctores memorati in errorem abduci : at non ita facile falli potuerit Gaufridus, cui ossa transferendi provincia erat demandata. Praeterea Nanyius, alique veteres, qui ossa in Galliam translata scribunt, intestina vero et carnes in Sirilium delata, Gaufrido magis farent ; cum sub intestinis cor comprehendere potuerint, non item sub ossibus. Igitur vero propius videtur, sola ossa in castris primum servata, ac deinde in Galliam translata, utpote quae sola corruptioni non erant obnoxia. Verum, ut haec non assero tamquam omnino certa, ita certissimum est, errasse Ughellum tom. I Italiae sacrae col. 261 editionis novae, dum de sepultura Sancti haec scripsit : Rodolphus (legatus Pontificis) cum D. Ludovico in Africam profectus, extinctum peste Regem tanto omnium ordinum mœrore sepulchro extulit, ac si ipse orbis delitiae interissem. Etenim Rodolphus ante Regem defunctus est iv Idus Augusti, ut habet ipse Ughellus, ita ut alius ejus exsequias celebrare debuerit.

1127 Non desunt auctores Siculi, qui, non contenti carnibus et intestinis, scripserunt, corpus S. Ludovici in ecclesia Montis-regalis prope Panormum fuisse sepultum. Joannes Aloysius Lello in Historiam ecclesiae Montis-regalis, quam sermone conscripsit Italico, pag. 32 ait, in ala sinistra dictae ecclesiae fuisse arcam marmoream opere tessellato ac domus Francicae gentilitio symbolo exornatam, in qua sunt, inquit, interiora sancti Regis Ludovici IX ; addere potuisset et carnes. Verum omittere debuisset, corpus ipsum in eadem arca positum fuisse : neque enim id evincit magnitudo arcae, ex qua id incassum probare nititur ; neque hoc sensu intelligenda sunt verba, ibidem scripta : Illic sunt tumulata viscera, et corpus Ludovici Regis Franciarum, qui obiit apud Tonisium anno Dominicae Incarnationis MCLXX, mense Augusto xiii Indictionis. Nam qui hanc posuerunt inscriptionem per corpus intellexerunt carnes : ille vero et ossa intelligit, cum adjungat, corpus deinde in Galliam translatum, illudque factum suspicatur plusquam centum annis post haec tempora, dum Paulus Romanus ecclesiae Montis-regalis praerarat archiepiscopus. Eundem in scopulum iniegit Rocchus Pirrus in Sicilia sacra tom. I, pag. 416, ubi sic habet : Tuneti obiit piatissimus Galliarum Rex S. Ludovicus, dum Saracenos oppugnaret. Ejus cadaver jussu Caroli Siciliae et Neapolis regis in Siciliam vectum est, et conditum in cathedrali Monteregatensi, sed anno circiter MCLXXVIII sacra ossa in Galliam delata sunt, hic viscera remansere in sepulchro. Eadem repetit tom. 2, pag. 549, quae sponte sua ex rei relatione coincident.

1128 Reliquiae autem sancti Regis, in Siciliam delatae, mox inclaruerunt miraculis : ita ut Carolus Siciliae rex eu jam audivisset, priusquam ex Africa discederet Christiani mense Novembri. Audi litteras saepe dictas episcopi Tunetani : Deinde, inquit, domine rex, intestina portata fuere ad Montem-regalem in ecclesiam quamdam prope Panormum, ubi Dominus noster jam cepit ejus causa patrare multa insignia miracula, uti audimus ex archidiacono Panormitano, qui per litteras id significavit regi Siciliae. Impressum legebatur apud Martenium Salerne, pro Palerme, quod ut manifeste mendosum corruerit. Haec autem miraculis adstipulatur Gaufridus

AICTONF
J. S.E
non item ossa,
ut quidam per
errorem asse-
ruerunt.reliquiae in
Sicilia mox
inclaruerunt
miraculis,
illarum deinde
facta trans-
latio.

AUCTORE
J. S.

fridus unum. 66, ubi testatur, se audivisse e fide dignis, jam multa patrata miracula, dum Panormum transiret, ut in Galliam reverteretur, quo missus erat ex Africa ante medium Septembris cum literis Philippi regis supra recitatis, ad preces pro anima defuncti Regis postulandas. Horum relationem miraculorum apud scriptores frustra quæsi, quo factum, ut singula referre nequeam. Quod vero spectat ad reliquias, in ecclesia Montis-regalis depositas, refert memoratus supra Lellns pag. 34, arcam marmoream mandato archiepiscopi Ludovici de Torres restauratam, ne translata ad locum magis honorificum; videlicet post iram maximam, ubi illam ait depositam super duas ingentis magnitudinis bases marmoreas, plano duorum graduum impositas, adjunctis ad oronum columellis e marmore affabre factis. Hactenus de reliquiis Sancti in Siciliam portatis, quæ placuit hoc loco conjungere. Nunc ad orbem tanto Ductore exercitum redeamus, licet gesta post hoc tempus breviter tantum simul perstricturi.

B 1129 Philippus post mortem Patris rex agnitus, acceptis clientelæ et fidelitatis juramentis, subsidio Caroli patris Siciliæ regis bellum prosecutus est. Saracenos autem Carolus, simulata fuga longius protractos, cecidit ad tria circiter millia, ut narrant aliqui, quamvis alii asserant quinque millia occisa. Porro non modicam fuisse hanc victoriam, colligitur ex nummo antiquo apud Hudatum frequenter de Bic fol. 27, in quo Gallorum tropæum sic representatur:

C Deinde et tentoris eos expulerunt Christiani clade tamen modica, ut fusi refert Nanyins. Sævientibus interim morbis tam in castris Christianorum quam apud Saracenos, utriusque finem belli quærebant. Hinc pax petenti regi Tunetano data, agente id maxime Carolo Siciliæ rege, cui ea de causâ obloquebatur non pauci, qui Tunetum cupiebant eversum, quod non admodum videbatur factu difficile. Pacis autem condiciones recitat laudatus saepe Petrus de Condeto in epistola sua tom. 3 Spicilegii, pag. 663 hoc modo: Sabbato sequenti, scilicet ante Omnes Sanctos, missi fuerunt archi. dominus Gufridus de Bello-monte, et alii nuntii speciales ad regem Tunis; coram quibus juravit idem rex, quod permitteret de cætero in bonis villis et principalibus regni sui habitent Christiani, et habeant ibidem libere et quiete proprietates, possessiones, et alia bona quæcumque, sine exactione, vel aliqua servitute, soluto tamen regi censu possessionum, ut consuetum est liberis Christianis. Et licebit etiam Christianis in locis prædictis ædificare ecclesias, et (in) ecclesiis solemniter etiam prædicare.

1130 Promisit etiam dictus rex Tunis, se reddidit domino regi Franciæ, et baronibus suis, pro expensis in viam factis, ducentas et decem mille uncias auri, quarum qualibet uncia valet quinquaginta solidos Turonenses, et (de) prædicta summa jam solvit in confectione presentium medietatem, et aliam medietatem soluturus (est) ad duo festa Omnium Sanctorum instantia, ut promisit. Juravit etiam, quod regi Siciliæ solveret tributum usque ad quindecim annos; scilicet pro duodecim uncias auri, in quibus tenebatur pro prædicto, singulis annis viginti quatuor uncias, et inciperet ista duplacio ad instans festum Omnium Sanctorum, arregratia * vero in confectione presentium jam solverat de quinque annis, scilicet sexaginta uncias. Et per pacem prædictam reddidit rex Tunis omnes Christianos, quos tenebat, et Christiani nostri omnes Saracenos, quos tenebant. Hæc pacis conditiones; ex quibus apparet expeditionem hanc non prorsus fuisse inutilem; quamvis aliunde infelix maxime fuerit, non modo propter mortem S. Ludovici, aliaque jam dicta; sed ob ea quoque damna, quæ in reditu passi sunt Christiani.

1131 Post conclusas autem pacis condiciones Anghæ princeps, memor fidei S. Ludovico dante, cum potenti exercitu supervenit; ac redeuntibus aliis, iter in Palestinam prosecutus est, de quo plura Chazins a pag. 669. Nos ubi redeuntibus comitabimur. Facta pace in hunc modum, ait laudatus Condetus, recolegerant gentes suas in navibus reges nostri die Martis post sanctum Martinum hiemalem, rege Siciliæ remanente, et retardante aliquantulum pro pauperibus, et ultimis recolendis *. Ordinum extiterat, quod omnes applicarent in Sicilia ad portum Trapanum et Panormitanum. Discesserunt die Martis xviii Novembris; ac vento primum uspirante, reges ac plerique principes, cum ossibus S. Ludovici post paucos dies in Siciliam feliciter pervenerunt, navibusque egressi sunt Drepani: non item classis tota Christianorum; orta enim vehementi tempestate, multe perierunt nares, homines multo plures. Condetus in epistola, præcedenti subjecta, in qua multa hæc fusiùs relata invenies, quatuor circiter hominum millia submersa fuisse scripsit, præter milenos, qui periculo erepti, præ dolore et angore postmodum obierunt. Plures periisse voluit alii, immo Annales Malinenses. Scriptorum Italiæ tom. xi editi, col. 70 habent, ad viginti hominum millia periisse, aucto fortasse non parum numero.

1132 Drepani consilium habuerunt reges, ceterique principes, de expeditione sacra; voto enim suo necdum videtur satisfecisse. Juraverunt autem ibidem omnes, se post triennium adfuturos in portu nominando ad transfretandum in Syriam, nisi iudicio regis Gallie legitimum haberent impedimentum. Drepani deinde moratus est rex Philippus propter morbum sororii sui Theobaldi Navarre regis, quem, inquit Condetus, quadam febris arripuerat ad portum Carthaginensem; qua postmodum, invalescente confluxu, ille bonus rex, qui in exercitu præterito valde laudabiliter se gesserat, die Jovis ante festum sancti Nicolai apud Trapanum expiravit: ubi de nostris mortui sunt intiniti, et multi remanserunt infirmi. Luvit præterea Philippus mortem uxoris suæ, quæ in itinere equo lapsa, partu immaturo filium enixa est, ac bre-

cujus condi-
tionis Chris-
tiani non
admodum
les:

* delata suo
tempore non
solita

advenit Ely-
ardus Angli-
pace vult
discedunt ca-
nes in Sic-
liam, multi-
que tempe-
ste perierunt.

* colligebat

ala in itinere
moriuntur

A *ri post tempore obiit Consentia * in Calabria. Accesserunt ad predicta funera comes Pictonum Alphonsus, frater S. Ludovici, ejusque uxor, qui in Tuscia morbi causa subsistere coacti, Corneti * extremum diem obierunt. Hæc simul commemorare volui, ut sine interruptione liceat proseguere iter Philippi regis, quem in tantis malis consolari potuerunt miracula, defuncti Patris * intercessione jam patrato et in itinere patranda, honorque sacris ossibus ubique exhibitus.*

§ LXXXVIII. Ossa per Siciliam, Italiam, Galliam magna cum veneratione delata, factis interim non paucis miraculis: sepultura in ecclesia sancti Dionysii: mira-
miracula.

B *Gaufridus num. 66 testatur, sacra ossa in transitu per Siciliam, Italiam, Galliamque suscepta ubique esse summo honore, deortiane, ac reverentia, obriam prodeuntibus cleri ac populi supplicantium numerosis agminibus, multisque certatim concurrentibus ad videndum, tangendumve loculum, in quo sacrorum ossium thesaurus erat reconditus. His igitur simul hic notatis, iter ex laudata Condeti epistola, Nangioque pag. 524 compendio accipe. Mense Decembri anni 1270 Philippus cum ossibus Patris, fratrisque, comitante exercitu, Drepano Panorum discessit, ubi, teste Nangia, celebrata lætitia a civibus in urbe receptus est, ac portem exercitus mari transmisit in Galliam, alia parte secum retenta. Post quindecim fere dies Messanam petiit: inde, tracta aliquot dierum mora, Pharam transiit, Calabriamque ingressus est circa initium anni 1271: Consentiam enim pervenit xi Januarii, ibique ob reginæ infortunium subsistere coactus, xxx Januarii eam defunctam doluit, teste Condeto: Postmodum, ait Nangius, terram Apulie, Laboris, et Campaniæ pertransiens, per urbem Ferentini venit Romam. Ubi aliquorum dierum spatio prolato, et Apostolis reverenter honoratis, adiit urbem Viterbii, in qua tunc temporis papalis curia sine capite residebat. Cardinales enim in discordia positi, urbis potestate cogente, ad eligendum summum Pontificem in quodam palatio tenebantur inclusi. Quos rex cum reverentia et honore visitans, cuilibet dato pacis osculo, ut secundum Deum, ad regendum sanctam Ecclesiam, idoneum pastorem eligerent, monuit simpliciter, et oravit. Testatur id ipse Philippus in epistola, Viterbii ad regni administratores data, die Sabbati post festum beati Gregorii, id est xiv Martii, quam consule tom. 3 Spicilegii pag. 670. Verum Abrahamus Rzoerius tom. 13 Annalium ecclesiasticarum, ad annum 1271, num. 4 electum Pontificem scribit, agente adhuc Viterbii Philippo cum corpore S. Ludovici. Ductorem hunc minus perspicacem scutus est nihilo oentior Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano pag. 399, qui rem enarrat his verbis: Cum sacrum funus Viterbium adventasset, Cardinalesque moram prolixioram ad eligendum summum Pontificem facerent, ... præsentia corporis sancti Regis, in medio consessus positi, animi omnium conciliantur: ac protinus vota*

pari consensu refundunt in Gregorium X. Non opus est sane magno molimine, ut fabella, tam inepte suis temporibus dirisa, refutetur: quippe electus est Gregorius X ipsis Kalendis Septembris per compromissum, quod exhibet Raynaldus ad annum 1271 num. 8 et seqq.: Philippus vero ante finem Martii Viterbio discessit, atque iter in Galliam prosecutus est cum venerandis Patris sui assibus: quem et nos discedentem comitemur cum Nangio.

1131 Postquam igitur rex Franciæ Philippus, inquit pag. 525, et sui principes a Viterbio recesserunt, per Montemilasonem directo itinere Tusciam intrantes, Urbe veteri, Montebargue, et Florentia urbibus peragratis, in planum Lombardiæ subintrarunt, et per Bononiam, Modram *, et Parmam, usque Cremonam pervenerunt. Citius hic progreditur auctor, quam oportuit: nam inter Mutinam et Parmam omittit Regium Lepidi, insigni miraculo illustratum. Audi Sigoniam lib. 20 de Regno Italiæ tom. 2 editionis novissimæ col. 1069: Corpus, inquit, Ludovici, dum Regium, Parmamque devectum est, duo insignia miracula edidit. Quanam autem fuerint hæc miracula non explicat quidem Sigonius: at dubitandum non videtur, quin eadem sint, quæ in Vita secunda a num. 389 referuntur: Regii nimirum gressus claudo redditus; Parmæ gangrana puellæ sanata, ut latius ibidem invenies explicatum. Ex hac autem sanatione civis Regiensis, qui, suadente uxore, arcam in ecclesia principe depositam visiterat, non incongrue colligemus, ossa Sancti in aliis etiam urbibus ad ecclesias delata fuisse; ac verisimiliter jam plura in hoc itinere patrato esse miracula, quorum famo aegroti ad tantam excitabantur fiduciam. Ceterum tempus, quo Regium intravit Philippus, exprimitur tom. 8 Scriptorum Italiæ col. 1132 his verbis: Die ultimo mensis Martii transivit per civitatem Reginorum prædictus Philippus rex Franciæ... et hospitatus fuit in palatio episcopi Regiensis: ita ut initio Aprilis utrumque miraculum acciderit.

1135 Cremonenses, quos, Parma profectus, invisit Philippus, non receperunt præmissos ab coarlicos, quanto decuerat honore: postmodum tamen regem placare studuerunt: Mediolanenses vero, teste Nangio, regis adventum speciali lætitia præstolantes, versus fines Cremonæ sibi obviam occurrerunt, et in urbem introductum honorabiliter usque ad regale palatium conduxerunt, duodecimque dextrarios, phaleris decenter adornatos, sibi facientes præsentari, rogarunt etiam ipsum, ut eorum vellet fieri dominus, suamque civitatem reciperet in tutelam. Quibus rex propter benevolentiam ipsorum, et honorem sibi impensum grates multas reddidit: sed super dextrariorum receptione, et civitatis oblata dominatione se fecit totaliter excusare. Die viii Aprilis Mediolanum reuisse, habent civitatis Annales tom. 16 Scriptorum Italiæ, col. 673. Rege itaque de Mediolano in crastinum, ait Nangius, conducentibus ipsum civibus, recedente, marchisus de Monte-ferrato, vir nobilis et potens in illis partibus, regi obviam pergens, eum honorabiliter recepit, et ei se, suaque suæ voluntati promptissime reppromisit. Rex postmodum Vercellensem civitatem attingens, et per terram Sabaudie transitum faciens, Susam civitatem antiquam in Alpibus introivit, ibique per triduum comitatu repansato *,

ALCIORRE
J. S.

Regii alterum,
alterum Parmæ factum
miraculum:

* i. e. Mutinam, quæ Italia Modena

§

iter reliquum
usque ad pagum Parisiensem:

¶

* i. e. quælibet
pervento

per-

Cosenzi

Corneto

iter Philippi
cum ossibus
Patris per
Siciliam, Ita-
liamque Vi-
terbium.

C

ACCIORE
J. S.

Chigny

miraculum
ibidem fun-
ctum :

i. e. via

i. e. crassum

i. e. substi-
tere jussis

corpus Parisi-
os delatum.

pertransivit. Denique per valles Moriennæ directo itinere usque Lugdunum, super Rhodanum iter continuans equitavit, ac postea fines Burgundiæ penetrans, per Cabilonem, Masconensemque civitates transitum faciens, usque Cligniacum * abbatiam accessit. Postea vero Burgundionum regionem egrediens, per Trecentem urbem, totaque Campania trajecta, cum magno cordis desiderio pagum Parisiacum subintravit.

1136 Priusquam tamen regiam in urbem sacrum corpus deferretur, insigni miraculo sanctitatem Servi sui Gallis manifestare voluit Dominus. prout cum Siculis jam manifestarerat. Italisque. Refert id Nangius pag. 394 hoc modo : In illo tempore, dum ossa sacrosancta Ludovici Regis de Africanis partibus ad ecclesiam beati Dionysii in Francia tumultuam deferrentur, et ventum esset in strata * publica juxta quamdam ulmum, quæ est inter Boissiacum et Christolium, non longe ab urbe Parisiis, quaedam mulier de remotis partibus ibidem cum quodam puero suo sancti Regis expectabat adventum. Puer enim sive genam juxta aurem quamdam strumam, sube quoddam apostema habens, quod fere totum guttur ejus occupaverat, grossum * aut quantitatem ovi anseris vel pavonis, durante tali eadem infirmitate, per duos annos fuerat a matre ad sanctum Eligium deportatus, sed non sanitatis remedia consecutus. Deo igitur sic ordinante, qui alium sibi medicum reservaverat, rogavit mulier, ut portantes lecticam, in qua sancti Regis ossa erant, paululum sisterent, et eam illo suo paterentur osculari. Omnibus vero arrestatis *, quidam de equo descendens accepit et levavit puerum, tangens ejus infirmitatem loculo, ubi erant Regis ossa reposita sacrosancta. Mox igitur, ut loculum tetigit, crepuit apostema, et inde exivit tanta sanies, quod multi mirarentur. Viso vero et audito, qui astabant, isto miraculo, flevissent genu flexo laudantes Dominum pro tanto miraculo per sancti Regis merita declarato. Refert idem miraculum Vita secunda a num. 357. ubi additur, episcopum quemdam dixisse, non fuisse id primum miraculum, quod in itinere contigerat.

1137 Tandem XXI Maii, quo etiam predictum miraculum fuit patratum, Parisios perreptum est. Effusa erat amplissima in oecursum regis sui, ut colligitur ex Vita secunda loco max citato. Corpus autem sancti Ludovici cum aliorum defunctorum corporibus delatum est ad ecclesiam beatissimæ Virginis Mariæ, ubi, teste Nangio pag. 525, cum magnis cereorum luminibus alternatim chori psallentium totam noctem in vigiliis transegerunt. Addit Joannes Iperius apud Martenium tom. 3 Anecdotorum col. 749, exsequias ibidem celebratas : quod item habet auctor mor citatus apud Menardum pag. 367, asserere id magnifico proorsu apparatu factum, et presente semper Philippo. Attamen id non incongruus intelligi potest de Officio pro defunctis solemnè ritu cautato, prout intellexit Chaizius pag. 679 : nam sequenti mane mor corpora Dionysiopolim fuere delata, ibique celebrata exsequia. Factum id testatur Gaufridus num. 67 die Veneris ante Pentecosten, id est XXI Maii, quo Dionysiopolim solemnitate maxima, parique pietate perlata fuere, postquam Parisiis magnifice erant exornata jussu Philippi regis, ut testatur Chronicon S. Dionysii apud Menardum pag. 367, ubi et reliqua narrantur, quæ ex Nangio hic subjungo :

1138 Mane facta, aut ille pag. 525, rex cum ingenti frequentia populorum, plurimis optimatum regni Franciæ comitantibus, et prælatis, processionibusque religionum Parisiis ordinate præcedentibus, Patris reliquias cum cæteris defunctorum loculis ad illam nobilissimam sancti Dionysii abbatiam, pedes ipse cum cæteris ambulans, propriis humeris deportavit. Cujus ecclesiæ conventus, in capis sericis revestibus, cereorum accensis luminaribus quilibet in mansua, quasi per milliare occurrrens, obvius astitit, sanctasque reliquias cum magno desiderio suscepit : sicque beati Viri corpus usque ad locum sepulchri hymnis canora cælestibus monachorum et aliorum religiosorum atque clericorum turba prosequitur. Sed cum perventum fuisset ad ecclesiam, valvas ecclesiæ clausas reperit, propter Senonensis archiepiscopi et Parisiensis presulis præsentiam, qui ibi aderant in pontificalibus revestiti. Notebant enim monachi, antiquæ exemptionis libertate fungentes, quod isti duo, a quarum jurisdictione ecclesia totaliter est exempta, in præjudicium suum, ecclesiæ cum prælatis cæteris inducti, laliter introirent, ne ipsi propter hoc, aut eorum successores, usum et consuetudinem postmodum allegarent. Unde accidit, quod antequam valvæ ecclesiæ aperirentur, rege cum baronibus et prælatis deforis astante, quod ipsi extra metas diocesis ecclesiæ sancti Dionysii deponere ornamenta pontificalia tunc abirent.

1139 Importunum quibusdam visa est hæc cura monachorum : rerum, quandoquidem judicium illa de re ad se non spectat, cum Nangio progredior : Tandem, ait, in ecclesiam introeuntes, et patrato defunctorum Officio, Missisque solemniter celebratis, sacrosancta Regis ossa retro altare Trinitatis juxta patrem suum Ludovicum regem inclytum, et avum suum Philippum regem Augustum, in tumulo lapideo locaverunt, insignientes postmodum tumba mirabili monumentum : cujus operis calatura, auri et argenti ditante materia, quæ fuerunt a mundi principio, artificum operibus excellenter, ut creditur, supereminet universis. Hactenus Nangius de sepulchro sancti Regis. At quantumvis extollat illius pretium, et artem : miracula ibidem Sancti intercessione patrata, illud omni argento, auro, atque arte qualibet humana splendidius reddiderunt atque illustrins. Carootensis ipso sepulture die cæcæ sanata narrat num. 35; addit tum eodem die, tum postea, multa alia ibidem contigisse, quæ in publicam notitiam non venerunt. Menardus in Observationibus pag. 368 testatur, in Chronico quodam S. Ludovici referri septuaginta quinque miracula primo post sepulturam quinquennio facta : at non omnino mihi constat, quodnam designet Chronicon : ex illis tamen, quæ inde decerpit, apparet, stylum non esse auctoris coævi, ita ut illo facile credere possimus, cum miracula satis diligenter collecta, probataque habemus in Vita secunda, quam adire poterit lector pro iis, quæ canonizationis sunt prævia.

§ LXXXIX. Forma corporis : character animæ : virtutes : elogia.

Figura corporis S. Ludovici non omnino nota. nota tamen eximia cultus gratia:

Qua fuerit corporis figura S. Ludovici, exacte descriptum non inuenio : colligitur tamen ex Joinvillio num. 88, statura fuisse egregia et procera, quamvis corpore alioquin, teste Carnotensi num. 22, minus esset robusto ad graves labores illi perferendos, fortasse quia vigiliis, jejuniis, aliisque corporis afflictionibus vires suas non parum attenuauerat. Capillitio capitis, ait Chaizius tom. 1, pag. 569, fuit candido, omnique ornatus venustate huic colori congrua. Hæc vultus gratia abunde confirmatur ex Ganfrido num. 9, ubi sic habet : Insuper gloriosissimus erat, et solummodo ad videndum, et solo

visu illabebatur ad diligendam affectibus singulorum. Nam gloriosissimus hic idem significare videtur, quod pulcherrimus, seu gratiosissimus. Idem affirmat Bonifacius VIII, testis item oculatus in variis elogiis infra dandis. Aspectus ejus gratiosissimus celebratur quoque in hymnis auctoris synchroni § xciii recitandis.

1141 Effigiem Ludovici dedit Cangini initio Operis : verum cum illa æri incisa sit secundum statnam auream, jussu Philippi Pulchri factam, minus idonea videtur ad formam Sancti recte exhibendam. Alteram Operi suo præfuit Menardus : at non exponit, unde accepta sit, nec quam sit similis Ludovico. Hisce igitur præferendam puto effigiem, quam exhibet Jacobus de Bie in Opere, cui titulus veræ effigies Galliarum regnum, recuso, elagisque aucto, anno 1636 : hanc enim pag. 225 testatur desumptam ex regia pinacotheca ; ita ut credibile sit ad formam sancti Regis proxime accedere. Itaque accipe illam, jussu nostro adumbratam :

effigies ejus ex regia pinacotheca :

Addit huic aliam item auctor pag. 229, alimunde acceptam, quæ vultum exhibet pleniorum, et corpus robustius : verum jam dum judicari magis propriam, quia dubium non videtur, quin gratiori vultu et corpore fuerit Sanctus, quam ibidem exhibetur.

ingenium excellens

1142 Quidquid autem sit de lineamentis corporis, quæ, minoris momenti, ab auctoribus fere sunt neglecta ; animi characteres egregie illi demonstrant, ita ut necesse non sit illos pluribus hoc loco describere. Non abs re tamen erit pauca delibere. Ingenio erat excellenti, atque illud a teneris diligenti studio excoherat. Unde Ganfridus num 10 : In arduis negotiis, et gravibus consiliis, et causis, pauci vel nulli perspi-

cacius ipso et verius judicabant. Et Joinvillius num 243 : Sapientissimus existimabatur eorum omnium, quos a consiliis habuit. Neque tantum profana scientia insignis fuit, sed divina vel maxime excelluit : hanc enim ostendunt documenta filio, filiarque data ; hanc exhibent monita præclara variis locis apud Joinvillium legenda : hanc demum demonstrat Vita ejus tota, in qua necn admirabili conjungere novit virtutes sibi in speciem oppositas : nimirum ingenium animi magnitudinem cum humilitate vere Christiana ; lenitatem, clementiamque cum severitate ; candorem eximium simplicitatemque columbinam cum serpentina prudentia ; denique, ut alia missa faciam, diligentissimam regni administrationem

LUGDUNE
J. S.

cum tanta orandi, meditandi, legendique consuetudine, ut eam vel in anathoceta miraremur. Hæc sane aliaque hujusmodi luculentissimæ evincuat, Sanctum ingenio fuisse magno, expellito, et ad summa quævis idoneo. Pacem in Ludovico loquendi gratiam agnoscit laudatus Gaufridus, cui assentitur Carnotensis num. 4, quos lector infra potest consulere.

Elogia concurre-
rum de S. Lu-
dovico: primi-
mum Gaufridi
confessorii:

1143 Virtutes Sancti tui regias, tua Christianas abunde in Actis descriptas pius lector inveniet. Nihilominus, antequam ad canonizationem progrediar, jurabit hic iniquicere, quis de Ludovico sensus fuerit, quodque judicium eorum, qui ipsum vel familiari consuetudine, vel litterarum commercio, vel certe communi fama cognoverant. Quapropter testimonia quædam, seu elogia lectorum oculis exhibebo; eorum primo, qui ipsum familiari consuetudine intime cognoverunt, deinde et ultiorum, qui fuerunt contemporanei. Gaufridus in Vita num. 7 hoc sanctitatis perfectæ dat elogium: Ego, quamvis insufficientis, dicti domini Regis confessor extitit per viginti annos, vel circa; et confessionem ejus generalem audivi toties, quod vices numerare vix scirem. Ad honorem igitur Dei dico, quod ipse per totam vitam suam nunquam aliquod peccatum mortale commisit scienter, quod ego auderem judicare mortale. Vita secunda num. 131 habet, Gaufridum, aliosque viros venerandos juramento usseruisse, se credere Ludovicum a mortifero delicto semper fuisse immunem. Hinc post virtutes eucaratas, ultimo capitulo hunc Gaufridus præfigit titulum: Quod dignus sit inter Sanctos adscribi.

Carnotensi,
Joanvillis,
et aliorum;

1144 Carnotensis Regi item familiaris post viciis ludes num. 32, Sol, inquit, et decus regum ac principum orbis terræ. Joivillius num. 1, Perspici, ait, poterit, et clare cognosci, nullum unquam hominem, qui ejus tempore ab initio illius regni usque ad finem vixit, tam sancte et juste vixisse, quam ille vixit. Hæc ille ex familiari necessitudine, quamvis multa adhuc ignocasse videatur, quæ nota erant Gaufrido. Similia juratus asseruit Joannes de Soisi, cui domestico triginta unorum convictu Rex erat notissimus: unquam se non credere ab annis sexaginta præteritis hominem quemquam in regno Franciæ transisse ab hoc mundo melioris conscientiæ, majorisque puritatis, quibus multa alia adjungit in Vita Secunda num. 139. Huic non absimilia sunt testimonia item jurata trium aliorum domesticorum, quæ ibidem recitantur num. 110. Hisce propter similitudinem subjungo testimonium ex Vita S. Theobaldi abbatis Vallis Cernaii, quod refertur apud Chesnium tom. 5, pag. 406 his verbis: Dicunt etiam nobis aliqui de nostris antiquis fratribus, qui superstant, quod, cum quadam die dominus rex Philippus, filius beatissimi Ludovici, veniret ad abbatiam Vallium, vocavit unum de nostris antiquis virum devotissimum, qui tunc vivebat, dominum Henricum d'Aties, et quæsit ab eo diligenter de conversatione, vita, et moribus Theobaldi. Ipse enim dominus Henricus erat provectæ ætatis, vir fidelis, et nobilis natione. Respondit domino Philippo: « Certissime, domine mi rex, non novi in tota vita mea hominem meliorem piissimo Theobaldo, nisi solum dominum patrem vestrum Ludovicum. » Nondum erat canonizatus beatissimus Ludovicus.

1145 Regni gubernatores egregium item de-

fuato Ludovico texuat elogium in litteris ad Philippum ejus filium, quod ex Spicilegio Acheriano tom. 3, pag. 670 huc transfero; Nostis etiam, qualiter tempore clementissimi domini Regis nostri, genitoris vestri, cujus memoria cunctis redolet delectabilis et suavis, post aliquas molestias, quas passus est circa primordium regni sui, regnum ipsum gloriosum in manu ejus floruerit, fructusque suavitatis et pacis non solum in partes vicinas, sed in remotas plurimum et longinquas ediderit regiones, adeoque de ejus plenitudine quasi omnes acceperint circumquaque; tranquillitatem scilicet et securitatem ecclesiæ et ecclesiarum ministri, religiosi quietem, pacem populi, sustentationem pauperis, consolationem afflicti, subsidium et levamen oppressi. Quæ enim proxima vel remota memorati Nostri, felicitis memoriæ, non senserit in sua turbatione consilium, in sua necessitate suffragium et juvamen? Nec tantum ad amicos et proximos extendebat ejus pietas subventionis auxilia, sed etiam ad hostes et æmulos, quos per hujusmodi subsidia ad sui benevolentiam atrahebat, et ex ipsis aliquos fideles et promptos acquirebat amicos. Relucebat quiddam in eo quasi solare jubar, gratia admirabilis, ex intimo caritatis fervore proveniens, se taliter diffundens in omnes, quod non erat qui a calore ejus se absconderet vel splendore, aut qui ejus beneficia in aliquo non sentiret. Tales et longe ampliores profectus ostendit presentia hujus Solis, sicut decet, in medio regni sui ac suorum, sicut sol in medio planetarum residens personaliter. Rex enim in medio regni residens, est quasi cor in medio gregis sui, ac deinde quasi lignum vite in medio paradisi. Ita illi, qui Ludovicum, ejusque regimen diu roguerant.

1146 Breviter eloquia tenuit Philippus ipse in epistola, ibidem pag. 669 edita, illustre tamen et verissimum, quo vocatur: Alumnus pauperum, nutritor religiosorum, oppressorum solatium, refugium miserorum, patronus Ecclesiæ, præcipuus amator justitiæ, ac defensor inclytus fidei Christianæ. Thomas Cantipratani, qui licet in Flandria sit notus, Parisiis tamen Ludovicum cognoverat, lib. 2 de Apibus, cap. 57, num. 65 his ejus laudes verbis prædicat: Testor Deum, testor Sanctos, testor et fideles omnes, quod nunquam aliquis regum, nunquam aliquis principum, tam necessario, quantum ad salutem et pacem fidelium protexit Ecclesiam, dotavit muneribus, et veris honoribus exaltavit. Deinde ad gætiis universorum Domino agendas hortatur, qui talem istis temporibus Regem dedit, qui in forti manu teneat regnum suum, et nihilominus pacis, caritatis, humilitatis exempla præbeat universis. Auctor incertus, qui scripsit de episcopis Cenomaneis, apud Mabilonium tom. 3 Aalectorum veterum pag. 385 Ludovicum adhuc viventem hoc ornot elogio: De Rege tam Christianissimo, tamque politiciis, quam gratuitis virtutibus illustrato, audeo dicere; quia inter fortunæ vultus ambiguos uniformis, hæc æquanimitè et prospera (in regno) sustinuit, et adversa (in Ægypto) calcavit; et in prosperis Regis immemor, et in adversis Rege major, fortunæ derisit ambiguitatem. Unde majus fuit patienter sustinere captionem, derisum, et carcerem, nec animo turbari; quam de Damietta, et simili victoria gloriari. Scripta hæc ante mortem Sancti patet, quia gesto initio regni, primamque in Orientem expeditionem

1)
regni in
obscure
bernatorum

12

Philippum
Thomas Cantipratani,
episcopi

13

con-

ACCURSE
I S.

munditia mundus, et vultu opulenta plenus, nunc pollet operibus ac militia, et divitiis noscitur abundare, ad liberationem terrae ipsius inter alios mundi principes praeclegisse videtur, qui se insigniens vivifica signo crucis, et ad consummationem assumpti laboris desiderans feliciter et celeriter pervenire, sic per Dei gratiam in apparatu regio, prout decet tantum Principem, et tanto expedit negotio, se munivit, quod per ipsum, ut speratur, imponi poterit negotio ipsi finis. *Spes quidem occulto Dei iudicio fefellit Pontificem: hoc tamen virtutum, bellicaeque laudis famam, quam factis acquisiverat Ludoviens, non diminuit.*

Alexandri IV
geminum.

1153 Alexander IV, defuncto Innocentio, electus Pontifex, totus subinde effunditur in laudes sancti Regis: at quoniam ea suis locis Commentario inserta sunt, pauca ejus verba specimenis causa subjungo: Sic, inquit, ille Lucifer matutinus, qui nescit occasum, et qui humano generi serenans illuxit, in tui claustra pectoris humanis sui gratiam . . . infudit, quod omni exinde obscuritatis depulsa caligine, tui serenavit animam claritate virtutum, tuamque mentem luce justitiae, ac fulgore rectitudinis illustravit. *Haec latius ab enumeratione virtutum deducta, vide num. 829. Accipe tamen et alia ejusdem Alexandri verba, quibus Galliae regnum celebrans, illius Regem, tantorum bonorum causam, non mediocriter exornat apud Raynaldum ad annum 1255: Sublime regnum Franciae, inquit, solum praecminentiae consensans titulis, generositate, magnanimitate, ac strenuitate, clarius ceteris, et excelsis innotescit: sed dum fidei suae solem, devotionis ignem, et speculum operum, quibus praefulget, attendimus, aspicimus ipsum his tribus luminaribus copiosus radiare, ac exempli fulgorem ad alios effundere potiorum. Claritate quippe sanguinis rubilat, sed animi puritate praerucet. Magnum quidem est dignitatis honore, sed gestorum nobilitate magnificentum: conspicuum, inquam, altitudine status, sed praecellentia bonitatis illustre, etc. Per Galliae regnum familiae regiam intelligit Pontifex: nam mox rocat hoc genus regium, ita ut haec omnia de Ludovico praecipue sint intelligenda.*

Urbanus IV

C. 1154 Alexandrum secutus est Urbanus IV: hic, ut merita sancti Regis crescebant seuper, ita praecedentes Pontifices elogiis in Ludovicum congerendis superare voluit. Non repetam jam prolata; ut quaedam in hunc locum servata adjungam. Apud Raynaldum ad annum 1262 num. 21 de Ludovico haec inter alia scribit: Sane dum ex his, et aliis ejusdem Regis Francorum gestis magnificis, et laudabilibus actibus suae fidei magnitudinem diligenter attendimus; dum ipsum exultanti animo contemplanur, tanta conscientiae puritate vigere, quod tanquam Princeps Christianissimus, et sine innocentiae sedulus conservator, in singulis suis processibus, praevio rationis iudicio, et comite sincero charitatis affectu, procedens ad ea, quae Christianae fidei exaltationem, et ipsius Ecclesiae Romanae respiciunt, totis conatur viribus, proximi lesionem abhorret, scandala refugit, metuit animae suae periculum, et divinae Majestatis veretur offensam; illi, nec mirum, sacrificium laudis offerimus, in ejus manu regum corda consistant: illi toto mentis affectu, quantum possumus, gratiarum exsolvimus actiones, qui ejusdem Regis Francorum animum direxit in talia, illius nihilominus clementiam implorantes, ut memo-

ratum Regem in hoc integre religionis studio, in hac fidei puritate, per tempora longiora conservet. In ipsius namque prosperitate prosperari reputamus Ecclesiam.

1155 *Andi ejusdem Pontificis epistolae ad Ludovicum fragmentum, quod ibidem ad dictum annum recitatur num. 39: Si mater Ecclesia in opportunitatibus reipublicae Christianitatis, ac in suis tribulationibus, calamitatibus, et pressuris ad te, Fili rharissime, tuamque famosissimum et Christianissimum regnum habet frequenter cum fiducia magna recursum; si suas afflictiones quadam materna tibi familiaritate communit, et suorum incendia vulnerum tibi tanquam perito et experto eorum medico confidenter exponit, sperans illa salubribus tuarum consolationum leniri posse fomentis; indubitata, quam de probato tua circa illam compassionis affectu, et sinceritatis effectu, firmiter obtinet, hoc ellicit certitudo. Licet enim omnipotens Dominus magnifica prole multorum fidelium regum, et principum orbis terrae, quos eadem mater Ecclesia baptismi regeneratione parturivit in filios, ipsius Ecclesiae fundaverit aeternum; iidemque reges et principes una tecum ejus saepe angustias viderint, ipsiusque clamores frequenter audierint; tu tamen solus ejus semper doloribus condolens, et compatiens passionibus pio corde, motorum et clamores ipsius nunquam sub dissimulatione transisti; sed illos patulis suscipiens auribus, velut Christianae fidei athleta fortissimus ac robustus pugil, et propugnator electus, ad ejusdem Ecclesiae praesidium, vexillo devotionis explicito, prompto semper assurrexisti animo, eoque in cunctis suis necessitatibus, indeficientibus tuae potentiae viribus assististi: ita quod secundum dolorum suorum multitudinem consolationes tuae beneficaverunt ejus animam, illamque fecerunt multoties a suis anxietatibus respirare. Digne igitur de te, Christianissime Princeps, inter ceteros Catholicos mundi principes Regis aeterni sponsa confidit: merito in suo praesidio spes firmavit, et auxilium a te, cum temporis opportunitas suggerit, et necessitas exigit, confidenter expetit, et indubitanter expectat: praesertim cum praeteritorum exhibitio certa sit significatio futurorum. Hisce nihilo inferiora videris num. 905.*

1156 Clemens IV, post Urbanum ad summum pontificatum erectus, qui mores Ludovici diuturna consuetudine perspectos habebat, multis enim jam laudari in recitatis pro veram elegantia litteris. Libet tamen pauca ejus verba pro specimenis hic atterere. In litteris num. 968 recitatis sic de Sancto promittat: In quo indeficientem constantiae murum, et inconvulsam parietem in defensionem suam contra quoslibet impetus semper devotio, ac religio reperit Christianam. *Plurima sparsim huic Commentario inserta non repeo.*

1157 *Inter Pontificum elogia recensere libet testimonium, quod virtutibus S. Ludovici, rancante post mortem Clementis Sede, dedit collegium Cardinalium, quorum aliqui deinde ad summum pontificatum sunt erecti. Epistolam eorum, ad legatum Galliae datam, recitat Raynaldus ad annum 1270 num. 3, ex quo id desumo: Inter cetera, inquirunt, quae in excellenti et Christianissimo Domino principe, Domino Ludovico Rege Francorum illustri, dignis in Domino laudibus attollenda recti iudicii censura dijudicant, singularem ipsius zelum ad incrementa fidei ortho-*

doxæ

A doxæ considerationis oculis intuentes, in vocem exultationis et confessionis erumpimus; et exultantes in Domino, ac ejus beneficia contentes, ipsi super hoc vitulum labiorum exsolvimus, a quo dicto Regi credidimus pia miseratione concessum, ut et alias affluenter charitatis ubera in opera pietatis effundant; et pro defensione ipsius fidei, quasi abnegans semetipsum, ad id se, suos, et suæ promptitudine spontanea exponendo, sic illius specialem exhibeat defensorem, et in ejus dilatatione ministram, quod laudabilem evidentia operum satagit eidem fidei non solum filios ab initio alienos venire, sed et per erroris devium alienatos ab ipsa, suæ sollicitudinis studio ad ejus reducere unitatem.

1158 *Hactenus elogia Pontificum, vivente*

Gregorius X.

Ludovico prolata: nunc quædam subterram post mortem Sancti conscripta. Gregorius X. Clementi tandem subrogatus Pontifex, apud Raynaldum anno 1272, num. 5 huc scribit ad regem Philippum: Recolentes, quod clare memorie Ludovicus Rex Franciæ pater tuus (quem inter cæteros orbis terrarum principes nobis amantissimum intra præcordia portabamus) veluti princeps inelyta devotione præclarus, princeps Christianissimus præcellentium meritorum, athleta Christi strenuus, et sollicitus fidei Christianæ defensor, dudum præclaram Salvatoris hereditatem, pretiosissimi sanguinis effusione sacratam, oculo pie considerationis advertens, nec illius tormenta dissimulans, assumpsit in spiritu pietatis ejus negotium prosequendum, se multis subjiciendo laboribus, et periculis exponendo etc. Ideo Gregorius multis hortatur Philippum, ut Patrem sanctum imitari studeat. Ex epistola ad eundem unquam, num. 57 edita, pauca accipe: Te, inquit, ille Princeps inelytus sollicite satagens vas aptum præparare virtutibus, a teneris annis bonis moribus imbuat, et per laudabilia opera exemplis salutaribus informavit. Et inferius: Hoc tibi, fili, facile, Deo adjuvante, proveniet, si frequenter ejusdem Patris verba sancta commemoras: si laudabilia facta recenseas: si ante tui cordis obtutus commemoranda ipsius exempla præsentas. Quibus similia frequenter repetit. Ad Gregorii elogium dedimus § 1.

Gregorius X.

1159 *Hæc demum adjuugo Bonifacium VIII, omissis cæteris. Bonifacius autem, præter bullam canonizationis, suo loco edendam, duos de S. Ludovico sermones habuit, quos integros inveniet lector apud Chesniam a pag. 481. quosque jam subinde adduximus in hoc Commentario, et adluceamus postea. Hinc igitur pauca deprimam hæc loco propria: Notandum, inquit pag. 481, quod multi vestrum viderunt, et nos etiam vidimus sanctum illum Regem Ludovicum, cujus vita inelyta cunctas illustrabat ecclesias. Et sicut nos in parte vidimus, et per probata andivimus et scimus, vita ejus non fuit solum vita hominis, sed super hominem: non fuit interrupta, sed ab infantia continuata, et de hono in melius semper procedens, semper augmentata; secundum id, quod dicitur in Psalmo: Hunc Sancti de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion. Pag. 482: Vita vero ejus sancta omnibus fuit manifesta faciem ejus aspicientibus, quæ plena erat gratiarum... Quantum vero ad opera, fuit manifesta specialiter in elemosynis pauperum, in fabricationibus hospitalium, in ædificiis ecclesiarum, et cæteris misericordiarum operibus, quæ omnia enumerare longum esset. Nec fuerat ista momentanea, seu*

parvo tempore duranti, sed usque ad mortem continuata. Item quantæ fuerit justitiæ, apparuit evidenter non solum per exempla, imo etiam per tactum. Sedebat enim quasi continue in terra super lectum, ut audiret causas maxime pauperum et orphanorum, et eis faciebat exhiberi justitiæ complementum. Unicuique etiam reddebat quod suum est... Et ideo in pace et quiete magna tenuit regnum suum. Unde veritatum est de ipso, quod dicitur Proverb. xx: Misericordia et veritas custodiunt regem, et roborabitur clementia thronus ejus.

1160 *Deinde post laudatam expeditionem atque crimina transmarinam, et vestium modestiam, sic*

prosequitur: Vitam etiam ejus, qualiter in ædificationibus ecclesiarum, et visitationibus infirmorum, cæcorum, et leprosozum continuaverit, nullus enarrare sollicit. Inter cætera vero hoc exemplum notabile recitatum fuit nobis a fide dignis, dum essemus in Francia: quod apud abbatiam Regalis-montis erat quidam monachus lepra abominabiliter infectus, in tantum, quod propter foetorem et abominationem ulcerum vix inveniebatur, qui ad eum accedere vellet; sed quæ necessaria erant a longe eidem projiciebantur seu dabantur. Rex vero pius, audiens hoc de illo, pluries visitavit eum, et eidem humiliter ministravit, saniem ulcerum ejus studiase detergendo, et eidem cibum et potum propriis manibus ministrando. (Vide vitam secundam num. 101.) Talia namque et similia consuevit facere in domibus Dei, et leprosariis, et specialiter in domo Dei Paris, quod multi, et multotiens viderunt. Unde in talibus apparet, quanta compassionis et pietatis fuerit iste Rex sanctus. Item quantum elemosynarum fuerit ipse sanctus homo, apparet per illos, qui statuta dandi elemosynas sua noverunt. Inter alia namque statuit, quod quotiescumque de novo intrabat Paris, novæ elemosynæ darentur religiosiis, et specialiter mendicantibus; et ideo frequentius exibat, ut sapius elemosynæ hujusmodi redarentur.

1161 *Post pauca pag 483 ostendit, verum Bonifacii VIII fuisse Principem, tres inimicos humanæ nature, mundum carnem, et diabolum prosternendo.*

Vicit enim mundum, inquit, quia stans in mundo mundum prostravit et calcavit contemnendo; et Deo subdidit terrena, quæ mandata sunt, elemosynas distribuendo. Diabolum etiam calcavit, seipsum... summe et perfectissime humiliando; et signo crucis, quod assumpsit, et tandem portavit, ipsum prosternendo. Carnem nihilo minus vicit et donavit, eam spiritui subjiciendo: maxime quia, sicut constat ex testimonio plurimorum, iste nunquam carnem suam divisit in plures, nec eam aliqua peccatum commisit. Huc reduco quod in Sermone 2 habet pag. 485: Iste vero Rex fuit in veritate, quia seipsum et subditos vere, juste, et sancte regebat. Seipsum enim rexit, quia carnem subiecit spiritui, et omnes motus sensualitatis rationi. Item subditos bene regebat, quia in omni justitia et equitate ipsos custodiebat. Rex etiam ecclesias, quæ jura ecclesiastica et libertates ecclesiæ illæsas conservabat. Audi eundem pag. 286 de studio aliorum salutis breviter loquentem: Non enim est memoria apud homines, ut credimus, quod inventus fuit isti similis nostris temporibus, qui tantum zelaret pro salute aliorum. Paulla inferius: Et hoc, ait, possumus seruire asserere, quod facies sua benigna et plena gratia-

ALCICORP
J. S.

gratiarum docebat eum esse supra hominem. *Ex his, aliisque plurimis talem dedecit conclusionem pag. 483* : Videns ergo Deus istum talem et tantum Virum sic bene ingressum, sic melius progressum, sic sanctissime de mundo egressum; voluit, quod non staret amplius lucerna sub modio, sed per grandia et multa miracula voluit eum manifestare, et quasi super candelabrum ponere. Nam sicut invenimus, vidimus, et nosmetipsi die propria examinavimus per plures inquisitiones a nobis, et a nostris fratribus, ac etiam pluribus summis Pontificibus approbatas, sexaginta tria miracula, inter cetera, quae Dominus evidenter ostendit, certitudinaliter facta cognovimus. *Verum haec paucissima jam latius referenda sunt, ipsaque canonizatio subjungenda.*

§ XCI. Faeta ad canonizationem sub variis Pontificibus : canonizatio.

B Bonifacius VIII in *Sermone saepe laudato pag. 483 de inquisitione ad canonizationem sic loquitur* : Quia, sicut alias dictum est, actus iste, scilicet ascribere in catalogo Sanctorum per canonizationem Romani Pontificis, singularis excellentiae reputatur in Ecclesia militante, et ad solum Romanum Pontificem pertineat hoc agere : idcirco summam gravitatem in facto tam singulari Sedes apostolica voluit observare. Quamvis et vita sua fuisset ita manifesta, et multa miracula visa, sicut superius dictum est, preces etiam regiae, baronum, et etiam praetorum pluries accessissent : nihilominus cum inquisitionibus privatis pluribus jam factis, adhuc voluit inquisitiones solemnes per non parvum tempus facere. Duravit istud negotium jam per xxiv annos, vel amplius. *Hinc Pontifex generatim anno 1297, ex quo colligimus inquisitionem primam, quae secreta tantum fuit, captam esse anno 1273, id est, tribus fere post mortem Sancti annis. Instituta autem fuit primum illud de miraculis examen jussu Gregorii X per Cardinalem sanctae Caecliae, hac de causa in Galliam missum, ubi legatus Apostolicus fuerat apud S. Ludovicum.*

C 1163 Narrat haec ipse Martinus IV, (nam id nomen assumpsit memoratus sanctae Caecliae Cardinalis, postquam anno 1281 ad pontificatum fuit electus). *Litteras ejus habet Raynaldus ad annum praefatam num. 19, quarum partem subjicio* : Intellecto dudum, felicitis recordationis Gregorius Papa praedecessor noster, quod omnipotens Dominus, qui facit mirabilia magna solus, grandia et aperta miracula pro clarae memoriae Ludovico Rege Franciae faciebat, voluit, praesupponens Vitae ipsius Ludovici notam sibi existere sanctitatem, ut de hujusmodi miraculis per cujusdam secretae indagacionis modum nos, tum in minori officio constituti, et legationis fungentes officio in partibus Gallicanis, nostrum informaremus animum, sibi postmodum informationem hujusmodi transmissuri. Quare nos de praedictis miraculis indagantes, ac de ipsis plenius informati, praefato praedecessori nostram super hoc informationem duximus destinandam; quae ad ipsum, cum fuisset morte praesentis, non potuit pervenire.

1164 Succedente autem pie memoriae Inno-

centio Papa praedecessore nostro Gregorio praedecessore nostro praedictam informationem curavimus intimare; quo, sicut Domino placuit, rebus humanis exempto, hujusmodi processus negotii extitit retardatus. Pie quoque memoriae Joanni Papae, praedecessori nostro informationem direximus supradictam, qui priusquam super hoc aliquid ordinaret, diem clausit extremum. Cumque postmodum felicitis recordationis Nicolao Papa praedecessori nostro informationem misissemus eandem, et charissimus in Christo filius noster Philippus rex Francorum illustris ab ipso Nicolao praedecessore, solennibus propter hoc ad eum vultibus destinatis, cum instantia postulasset, ut faceret ad miraculorum et meritorum ipsius Ludovici regis publicam inquisitionem procedi :

1165 Praefatus Nicolaus praedecessor, scire volens, super hoc plenius veritatem, nobis adhuc in partibus existentibus supradictis per suas sub certa forma dedit litteras in mandatis, ut quidquid de praemissis et circumstantiis commodem, ac aliis, quae jam pro dicto Ludovico Rege virtutum Dominus miraculose fuerat operatus, nos in plena contingeret percipere veritate, clare et distincte per omnia ei seriose scribere curaremus, ut relationibus nostris evidenter ac seriose perceptis, lucidius appareret, quid in iis providendum existeret, ac in posterum respondendum.

1166 *Litteras ipsas Nicolai III, quibus secundam illam priori uberiores informationem exegit a Cardinale S. Caecliae, dein Martino IV, edidit Raynaldus ad annum 1278, quo datae sunt, nam. 38, quas huc transfero* : Sicut nosti, inquit, felicitis recordationis Gregorius Papa praedecessor noster consulta deliberatione decrevit de meritis clarae memoriae Ludovici regis Franciae per te diligenti, secreta, et provida indagacione perquiri, antequam talis indagacio ad examen publicum deveniret. Cum itaque nuper ex parte charissimi in Christo filii nostri Philippi regis Francorum illustris per venerabilem fratrem nostrum G. Ambianensem episcopum et dilectum filium Guillelmum decanum Abrucensem, ac nobilem virum Rodulphum de Stratis marescalcum regium nuncios suos peteretur a nobis, ut procedi ad publicam inquisitionem meritorum hujusmodi faceremus, nos praedecessoris ejusdem in hac parte providis vestigiis inherentes, et attendentes, quod licet in generaliter et succincte nobis scripseris de praedictis; quia tamen per litteras tuas, vel aliam instructionem nunciornum tuorum, quos super iis diligenter et caute interrogari fecimus, ad nos hujusmodi indagacionis, prout tanti processus qualitas exigit, plena et idonea non pervenerat certitudo; discretionis tuae per Apostolica scripta mandavimus, quatenus quidquid de praemissis, et eorum circumstantiis, ac aliis, quae pro ipso Rege Deus miraculose fuisse dicitur operatus, in plena veritate perceperis, clare ac distincte per omnia seriose scribas nobis, ut tuis relationibus, ut praemittitur, clare, distincte, et seriose perceptis, lucidius appareat, quid in iis providendum extiterit, et in posterum respondendum.

1167 *Rationem, cur examen illud instaurari valuerit Nicolaus III, subdit his verbis* : Ea quidem intentione potissime, sicut eidem regi Philippo per alias nostras litteras intimamus, tuam hujusmodi sic discussis provisam continuare providimus (inquisitionem), in hoc ei, et dicto

D
at. miraculis
bus dicitur
ris Pontificibus.

interque eos.

E

quae ampliores
instructio-
nem
petebat.

F

Nicolaus III
occumbente;

ACTORIB.
J. S.
ubi ille sub
varius Pontif.
fratribus discu-
titur, ac
probatur a
Bonifacio
VIII.

ria numeros transcribentium forsân irrepsit, reliqua audiamus ex Bonifacio : Tandem, inquit, pro dicto negotio, tempore domini Martini commissum est negotium tribus Cardinalibus ad examinandum (ea, quæ in Gallia per prædictos inquisitores de vita et miraculis conscripta erant). Qui viderunt, examinaverunt, et pro magna parte rubricaverunt. Sed cum ante mortem domini Martini non fuisset facta relatio negotii, pervenit tandem ad tempora domini Honorii (IV). Et tunc lecta sunt plura miracula, et coram fratribus nostris Cardinalibus diligenter discussa. Sed dum ventilaretur negotium, superveniente morte domini Honorii, negotium simul. Tempore vero domini Nicolai IV, (qui Honorio successit) commissum est negotium tribus aliis Cardinalibus, domino scilicet Hostiensi, domino Portuensi, et nobis in statu cardinalatus adhuc existentibus; quia mortui erant illi Cardinales, quibus negotium prius fuerat commissum. Postea etiam mortuo domino Hostiensi, subrogatus fuit sibi dominus Sabinensis. Et ita, per tot et totiens examinatum est, rubricatum, et discussum negotium; quod de hoc plus facta est descriptura, quam unus asinus posset portare. Nos et de manu propria scripsimus, et diligenter examinavimus multa miracula fuisse sufficienter probata. Temporibus autem nostris non sunt mutati examinatores, sed tamen iterum lecta sunt plura miracula, examinata, et rubricata, non solum per illos prædictos examinatores, sed etiam per plures alios Cardinales. Et volumus, ut quilibet sigillatim daret consilium suum in scriptis, ne odio, vel amore, seu etiam timore aliquo aliquis taceret. Ex istis ergo, et pluribus aliis potest evidenter concludi, quod servata fuit maturitas in prædictis. Et ideo de tam manifesto Viro, et sic in sanctitate vitæ et miraculorum probato, secure possumus asserere, quod non debet amplius fama sanctitatis ejus sub modio latere; sed debemus ei dicere : Amice, ascende superius, ut sit tibi gloria in Ecclesia militante coram simul discumbentibus. *Hæc Pontifex Bonifacius VIII die vi Augusti anni 1297 : x vero ejusdem mensis alteram recitavit panegyricum, et bullam canonizationis dedit, quam mox recitabimus.*

C § XCII. Bulla canonizationis.

Bulla hoc misericordiam celebrat.
Edita jam fuit hæc bulla a variis, quam ex Menardo a pag. 162 subjiciam : in illa nihil mutavi, nisi duo menda, quæ plana erant ac manifesta, ac typhotheta verosimiliter errore unius litteræ mutatione irrepserant. Bonifacius Episcopus servus servorum Dei venerabilibus fratribus, universis archiepiscopis et episcopis, exemptis et non exemptis per regnum Franciæ constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem. Gloria, laus, et honor Patri luminum (a quo est omne datum optimum, et omne donum perfectum) a cunctis fidei orthodoxæ cultoribus, quorum spes tendit ad superos, summis, et sedulis devotionis et reverentiæ studiis referantur. Ipse namque in misericordia copiosus, liberalis in gratiis, et in retributione munificus, de supernis caloribus ad ima mundi oculos suæ majestatis innectens, et benigna consideratione discutens beati Ludovici quondam Regis Franciæ inclyti, sui que gloriosissimi confessoris merita grandia, operaque mirifica, quibus ipse consti-

tutus in sæculo, ceu lucerna luminosa, resplenduit : eaque veluti justus Judex, et retributor laudabilis, dignanter intendens condignis recompensare numeribus, eum tanquam emeritum et retributione dignissimum, post vitæ presentis ergastulum, et laboriosa mundi certamina (quæ fervens in divinis obsequiis potenter et patenter exercuit) æthereis sedibus collocavit, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat, felicitatis æternæ dulcoribus potiturus.

1175 Exultat igitur mater Ecclesia, ac sollemnia festiva concelebrat gaudiorum : quod tantum et talem filium genuit, produxit natum, educavit alumnum, jam inter Regum cælestium gloriosa agmina rutilantem. Lætetur, inquam, et jubilet, ac in laudes Altissimi voces promat; quod sobolis tam præcelsæ, tam celebris illustrata fulgoribus insignis decorata conspicitur. Quæ sonoris attollendo præconiis summæque venerationis exhibitione colenda, enucleatius aperit, evidentius explicat : illos ad perennis beatitudinis gaudia, et hereditatis æternæ participationem admittendos, qui prædictam Ecclesiam, matrem fidelium, sponsam Christi claris fidei et operis testimoniis profitentur, nullosque in supernæ patriæ gloriam, nisi per ejus, utpote caloribus clavigeræ, ministerium virtuosum, ostiis reseratis altissimis, introire. Gaudeant incolarum turbæ cælestium, de tam sublimis, tam lucidi habitatoris adventu; quod ipsis expertus probatusque fidei Christianæ colonus, cultorque præcipuus aggregatur. Personet lætitiæ jubilum, civium gloriosa nobilitas supernorum : quod tanti talisque concivis suscepisse dnoscurt adjectivum : ac venerabilis Sanctorum cæstus gaudio et exultatione refloreat, de nova dignissimi adhibitione Consortis.

1176 Exurge itaque conrrio numerosa fidelium, exurgite fidei zelatores : et una cum eadem Ecclesia laudis uberis hynnium concinite. Perfundantur umbre copioso lætitiæ vestra præcordia, et foecundo rore dulcedinis arcana pectoris repleantur, de tanta tam potentis et egregii Principis exaltatione terreni; spei tutissimæ plenitudine præconcepta, quod nobis de indigena terrenorum, compatriota cælestium jam effecto, apud æterni Patris Filium efficax Patronus acerevit, qui pro salutis nostræ profectibus, jam in ejus presentia positus, solertis exercet officium Oratoris. Porro quis posset amplo famine præpotens, quis disertus quantumlibet, aut eloquii nitore cornescans, sufficienter exprimere præcelsa sanctitatis insignia, et multiplicium excellentiam meritorum, quibus beatus Ludovicus prædictus in terris constitutus effulsit? Cum eo plura de ipsius laudabilibus actibus referenda se offerant, quo plura calamus exprimit, pandunt labia, lingua pangit. Sed ne ipsorum actuum claritas sub nubilo lateat, tenebris obducatur; dignum duximus, ut de illis aliqua sermo noster aperiat, et deducat in publicam notationem.

1177 Illic profecto clarissimus genere, sublimis potentia, facultatibus opulentus, præcelsus virtutibus, moribus elegans, conspicuus extitit honestate; inhonestis et turpibus a se penitus relegatis. Nam sic pudicitiaæ adhesit operibus, sic carnis studuit evitare contagia; quod, sicut habet certa credulitas plurimorum, nisi ei nexu accessisset uxorius, candore virgineo rutilasset. Longi quippe spacio temporis prædicti regni regimini præfuit, ejusque gubernacula plena curis

pro-

A provida circumspectione direxit; nulli noxius, non injuriosus alicui, nemini violentus. Justitiæ limites summo opere servavit et coluit, æquitatis tramitem non relinquens, perversorum conatus nefarios pœnæ debitæ munerone compescuit: malorum molimina conterens, pravorum illicitos ausus frenans. Pacis zelator eximius, fervidus amator concordiæ, promotor sollicitus extitit unitatis: dissidia fugiens, vitans scandala, dissensiones abhorrens. Propter quod sui felicitis regiminis tempore, sedatis undique fluctibus, subdnetis noxiis, turbinationibus profugatis, regni ejusdem incolis aurora dulcissimæ tranquillitatis illuxit, lætaque serenitas votivæ prosperitatis arripuit.

Vita et regni
primordia.

1178 Et ut de vita ipsius aliqua referamus, licet illa quo majori expositione discutitur, examine indagatur, eo referentis afferat gustui plus dulcoris, mentesque delectet obnixius auditorum. Ab ineuntis ætatis primordiis Dei Filium tenera mentis affectione dilexit; nec diligere desinit, studia continuando salubria, dum vitæ sibi commoditas affuit temporalis: sed quanto majori profecit ætate, ac in tempora prolixiora prosiliit, tanto in ejus exarsit amorem fervore spiritus ampliore. Illic equidem cum esset annorum duodecim, paterno destitutus auxilio, sub claræ memoriæ Blanchæ reginæ Franciæ matris suæ custodia et gubernatione remansit: quæ circa divina obsequia reverenter intenta, eum prudenter dirigere, ac diligenter instruere satagebat; ut ad præfati regni regimen, quod suæ directionis expetere providentiam noscebatur, dignus, et sufficiens fieret, idoneus haberetur.

adolescens
studia.

1179 Cumque per incrementa temporum, idem Rex ætatis annum quartum decimum attigisset: prædicta reginæ sibi magistrum proprium deputavit, qui eum scientia litterarum imbueret, ac bonis moribus informaret. Ipseque Rex sub ejusdem magistri ferula positus, sic ei obediens et reverens existebat, sicque illius recipiebat humiliter disciplinam, quod superna præventus gratia, profecit laudabiliter in utrisque: circa divina sic intentus officia, ut nequaquam ipsorum auditione contentus existeret, nisi ea, quæ coram se die nocturne a suis faciebat clericis solemniter celebrare, ab ipso eum eorum aliquo attentius dicerentur.

C. expeditio ad-
versus Sara-
cenos,
lege, tricesi-
mo, qui erat
completus

1180 Denum successu temporis in anno vicesimo * constitutus, et quadam sibi aegritudine superveniente gravatus, a Parisiensi, et Meldensi episcopis, assistentibus tunc eidem, vivificæ crucis signaculum in Terræ sancte subsidium sibi cum multa instantia petiit exhiberi. Et licet hoc ei rationabili causa moti, præfati dissuaderent episcopi: ipse tamen, utpote fervens spiritu erga Deum, eique votis ardentibus famulari desiderans, illorum salubriter dissuasionibus non admissis, signum hujusmodi de manu præfati Parisiensis episcopi cum multa letitia et exultatione recepit, prælatis, nobilibus et militibus plurimis signum ipsum assumentibus eum eodem. Et tandem amplo præparato navigio, factisque apparatus aliis, qui in talibus requiruntur, cum tricesimum quartum annum attigisset ætatis, in prædictum subsidium transfretavit, consortes ei, Robertum Attrebatensem, Alphonsum Pictavensem, et claræ memoriæ Caroli regem Siciliæ, tunc Andegaviæ comites, fratres suos, dum adhuc viverent, secum ducens, multa, graviaque pericula, quæ solent æquorei ductus ingerere, sustinendo.

Augusti Tomus V.

1181 Cumque ad partes illas ingenti circumfultus potentia pervenisset, et habito de civitate Damiate captione triumpho, processisset ulterius: generali quasi totius ejusdem exercitus, sicut Domino placuit, ægitudine subsecuta, et aliis adversis urgentibus, præfatus Rex cum toto fere exercitu supradicto in soldani et Saracenum manus ac potentiam incidit: multa opprobria multasque injurias, quæ inferentium fœda conditio adangebatur, patienter et humiliter tolerando; præfato Roberto comite, pro fide Christi, ab illis immaniter interempto. Postmodum autem habito cum soldano tunc vivente tractatu de jam dicto Rege ac exercitu liberando, maxima interveniente pecuniæ quantitate, ipsoque soldano occasione hujusmodi a vassallis propriis interfecto; Saraceni, qui ejus dominium usurparunt, ad pecuniam anhelantes, eandem cum multa instantia postulabant, ut in conventionibus ordinatis concorditer inter partes jurejurando firmandis adderetur, quod nisi ipsi pacta servarent, omnino Machometum, quem colunt (ut dicitur) denegarent; ac idem Rex in suo adjiceret juramento, quod et ipse Dei negaret Filium, ac extra lidem ejus existeret; si conventiones prædictæ ab eo minime servarentur.

ACCURSE
J. S.
captivitas, in
juramento
sacrilego

B

1182 Quod præfatus Rex abominans, id efficere constantissime recusavit: quin potius quadam indignatione commotus patenter asseruit, quod talia tam nefanda suis labiis aliquatenus non proferret; neque in tam vesanam et reprobam proniperet negativam: quamquam id ei jam dicti Pictaviæ et Andegaviæ comites, aliique tunc plurimi circumstantes instantissime suaderent, cum exinde sibi cæterisque Christianis mortis periculum verisimiliter imminere conspicerent; præsertim cum hoc ageretur cum illis, qui, sicut præmittitur, soldanum prædictum occiderant, ejus sibi dominium usurpantes, ipsique Regi apertius, diceretur, quod nisi in actum produceret quod petebant, ipsum et suos crucifigere non differrent: ipsius Regis ad hæc intrepida firmaque responsio est secuta: Quod si Saraceni prædicti ejus corpus occiderent, ipsius tamen animam non haberent.

detrectando
constantia,

1183 Sane cum jam dicti passagii tempore post conflictus diversos et varios, validæ famis inedia, graves penurias, diraque vulnera, quæ fideles Christi pertulerant, eodem Rege tunc temporis fluxum ventris et ægritudines alias patiente, Christianus reverteretur exercitus Damiatam: Rex ipse nolens illum omnino deserere, sed ejus potius clementer intendens communicare laboribus, et participare periculis, quæ tunc ex verisimilibus poterant conjecturis timeri, illuc rediit cum eodem: contra Saracenum rabiem tententam, insultusque nefarios, sibi efficacem defensionis impendendo præsidium, ut ab hujusmodi hostium scelestis insidiis servaretur. Et tandem, cum Saracenum ipsorum astuta nequitia et dolosa, tam grandi bellantium copia Christianum circumdedisset exercitum, valida tunc, sent præmittitur, infirmitate detentum, ipsumque tam graviter invasisset, quod Regem et exercitum supradictos oportuit se præfatis reddere Saracenis; ac idem Rex, nisi facto voluntatis libitum obstitisset, per navis tunc promptæ potuisset evasisse suffragium: sibi hoc plurimi magnique, præsentibus inibi, suaderent; ipse tamen propter nimiam charitatis ardorem, quo vehementius æstnabat, volens

in suis non
deserendis
F

ACCUR
I. S

potius periculis corpus exponere, ut Christianus populus servaretur illæsus; licet Saracenorum noticiam ipsius debilitas non lateret exercitus; nec Saracenorum existeret ignota potentia Christianis; evadere noluit, remanentibus cæteris vinculo captivæ astrictis; apertius asserendo, quod militiam, quam secum duxerat, secum, si posset, reducere intendebat; vel capi seu mori pariter cum eadem.

charitas

1184 Cumque inter Regem et Christianos ac Saracenos prædictos, de ipsorum et Christianorum, sicut superius est expressum, liberatione tractatus habitus et conventionum subsequenda ordinatio extitisset: Saraceni, pro quadam parte precii redemptionis huiusmodi, quæ solvenda restabat, securitatem habere plenariam intendentes, in electionem ipsius Regis totaliter posuerunt: ut, vel ipse liberaretur a carcere, remanentibus cæteris Christianis in vinculis, donec huiusmodi solutio perfecta succederet; vel quod idem in carcere remaneret, Christianis ipsis omnimode liberatis: præfatus Rex super hoc promptum nec dilatum responsum præstitit, quod ipse, quousque solutionis huiusmodi perveniret integritas, remanere in carcere intendebat, Christianis aliis libertati pristina restituitis: quanquam præfati Alphonsus et Carolus, ac alii viri nobiles, tunc astantes, expresse dicerent et profiterentur apertius, quod in hoc nullatenus consentirent: supplicii adjectives instantia, quod potius Rex ipse recederet, aliis minime absolutis, Rege ipso firmissime replicante contrarium, nec assentiente sermonibus eorumdem.

mans redimen-
dis et juven-
sollicitudo.

1185 Et tandem Rege et cæteris captivis eisdem plena redditis libertati, dictoque Alphonso pro ejusdem solutionis perfectione facienda obside dimisso; præfatus Rex de galea, in qua erat, egressus noluit, donec ipsius solutionis defectus extitit adimpletus, dictusque Alphonsus ad ejus præsentiam rediit; ac omnes etiam Christiani, quos in propinquo carcere detinebant inclusos, quosque in Babyloniam manus inimica non traxerat, liberati a vinculis; ac illi etiam, qui tunc in Damiatâ similiter tenebantur, fuerunt in navibus collocati. Demum præfatus Rex, cum eodem liberalis exercitu, ad civitatem rediens Accouensem; moramque inibi ferme per quinquentium contrahens, tanquam fervidus salutis humane amator, multorum Agacenorum mentes, duras quantumlibet, non solum salubris eloqui suadela, sed etiam exemplo vitæ laudabilis convertit ad Dominum: ipsos faciens, ad laudem divini nominis, et exaltationem Catholicæ fidei, honorifice baptizari: eos denique prosequendo largiis, et gratiosis favoribus confovendo: multosque milites, et alios Christianos redimi faciens, eis de munificentia regia tam vestes quam cætera necessaria victui, prout singulorum suadebat conditio, ministrabat. Muros quoque seu moenia civitatum et castrorum quam plurimorum, quæ in illis partibus a fidelibus tenebantur, fecit reparari solemniter; eaque firmiter muniri et integre, prout necessitas exigebat.

erga religiosos
et pauperes
munificentia.

1186 Verum prædictus Rex processu temporis, intellecto, quod matrem ejus mors amara subtraxerat, et eidem regno grave periculum immineret, de procerum suorum consilio, ad regnum Franciæ remeavit: nunc sanctitalis iusistens operibus, nunc monasteria et hospitia pauperum, nunc domos aliis divinis obsequiis dedicandas, quæ longum esset enarrare per singula, construi faciendo, eis de bonis propriis amplis dotibus

deputatis: nunc etiam infirmos et debiles in diversis monasteriis et xenodochiis decumbentes personaliter visitans, ipsos verbis consolatoris confovebat, eis manibus propriis flexo genu potus et cibaria ministrando.

1187 Cumque in monasterio Regalis Montis, Belvacensis diocesis, quod idem Rex opere plurimum sumptuoso construxit, ac dotibus decoravit eximius, monachus quidam, Leodegarius nomine, moraretur, quem adeo lepra morbus invaserat, quod abominabilis et despectus quam plurimum manebat segregatus ab aliis, in quadam camera positis monasterii memorati: cuiusque oculi ob gravis infirmitatis pondus seu malitiam jam consumpti, nihil omnino videbant, eorum foraminibus, sive locis, rubris et horridis jam effectis; quique nasum perdidit; ejus tumefactis non modicum labiis, et profunda fissura destructis: ac idem Rex, cum, præsentem duntaxat abbate monasterii supradicti, personaliter visitaret, ipsumque sumentem cibum ut poterat invenisset: præfatus Rex præmissis benignis salutationis alloquio, flexit genua coram ipso, et scindens manibus propriis carnes eidem appositas, bolos in os ejus studiosissime immittebat: et huiusmodi non contentus obsequio, allatis ejus jussione dapibus regalibus, de ipsis eidem monacho ministrabat, loci aut agrum qualitatem horribilem non evitans; eodem abbate vehementi stupore concusso, quod tanti sublimitatis Principis talibus quantumcumque salubribus involvi studis, ac serviliis poterat occupari.

1188 Præterea cum dictus Rex hospitale Compendiense ingressus, ad impendendum humanitatis obsequium infirmis in illo degentibus; et jam fessus non modicum ex labore, infirmum quendam juxta se positum conspexisset, morbum, qui sancti Eligii dicitur, patientem; et flexis genibus coram ipso, morsellum * piri, remoto cortice, poneret in os ejus, sanies, de illius naribus defluens, fœdavit turpiter manus Regis: qui pie benigneque id tolerans, nec in aliquo exinde immutatus, lotis illico suis manibus, salubre, quod inchoaverat, obsequium diligenter est prosecutus. Hic circa servos Christi ac pauperes atque miserabiles et dejeclas personas valde compatiens, se ipsis in elemosynarum largitione munificum exhibebat.

1189 Virginitas insuper, quibus inopia effectum maritalis copulæ denegabat, ne illas in carnis lubricum labi contingeret, de dotibus congruis providebat illis de bonis regalibus: laudabiliter et salubriter expensum reputans, quod in elemosynas et alios pios usus converti pro tempore nosebatur. Hic prædicationibus, et aliis propositionibus Verbi Dei, attentum accommodabat auditum; non auditor oblitivus factus, sed factor operis studiosus. Abhorrebat hereticæ pravitate macula infectos; ne fidei Christianæ cultores labe huiusmodi contagionis inducerent, de regni prædicti finibus efficacibus studiis expellendo; ac alias, circa statum ejus providendo sollicite, ut ab ipso fermentis talibus prorsus exclusis, in eo fidei prædictæ sinceritas utilaret.

1190 Cum vero aliquibus partibus dicti Regni, ob sterilitatem seu malitiam temporis, victualium caristia * imminere: statim de ipsa rumoribus intellectis, certam illuc summam pecuniæ, prout ipsarum exigebat qualitas partium, per fidelem mittebat nunciis, inter pauperes dividendam. Hic profecto humilitate sublimis, su-

eximia in b.
pra infectum

aliosque agros
caritas.

* e frustum

f
liberalitas in
egenos, adium
in hereticos.

modestia in
vestibus.

* i. e. penuria.

blimi-

A blimitate humilis, in apparatu et vestibus, quas frequenter pauperibus erogabat, post primum potissime de ultramarinis partibus reditum, summe humilitatis insignia demonstravit. Nec enim aureis vel argenteis ornamentis, non regalibus vestibus, non variis vel griseis, sed aliis humilibus pellibus usus fuit; secularibus pompis a se penitus abdicatis.

vide austero-
los

1491 Et ne fervorem spiritus sociæ carnis ardor extingueret, sed mortificatione ac repressio-
ne illum potius accendi contingeret, altiusque sustolli; carnem ipsam quasi assidui asperitate ciclicii, prout asseritur, edomans, effrenæ ipsius libitum arctæ abstinentiæ freno coherens, ejusque nexibus alligavit; ut non voti proprii ducta libidine, non sui desiderii directa renigio; sed salubri moderamine spiritus tute ad licita pergeret, provide ab illicitis abstineret. Districti etenim corpus atterebat jejuniis, priscorum observantia a sanctis Patribus ordinatæ novorum ansteritatem adjiciens, sibi motu propriæ voluntatis inlicitam. Nam per totum quadragesimale tempus, et quadraginta dies festum Natalis Domini præcedentes, et omnium festivitatum vigiliis, nec non et quatuor tempora, quæ Catholica indicii Ecclesie, in jejuniis et orationibus existebat; deliciosis et curiosis cibariis usui proprio penitus interdictis. In festivitatum vero Virginis gloriosæ, et Natalis Domini memorati vigiliis, et sexta feria majoris Hebdomadæ, jejunium observabat, panis et aquæ dumtaxat modica sustentatione contentus. Quolibet etiam die Veneris Quadragesimæ supradictæ, ac totius Adventus, ab esu piscium abstinerebat.

strali humili-
las, sermonis
honestas,

1. e. cælestia

1492 Multis præterea vigiliis se occupans, ne aliqua sibi hora temporis inutiliter pertransiret, post ejus reditum supradictum non in pluma vel paleis jacuit; sed super lignum lectum portatilem, matratia simplici superjecto, stramine nullo supposito decumberebat. Illic insuper vitæ puritate præclucis, sincerus veritatis amicus exiit, hostisque durissimus falsitatis. Cuncta quoque ipsius eloquia, salutis augmentum, operaque salubria hortabantur; demulcebant auditorum præcordia, et in eorum adificationem multipliciter redmabant.

verata in
Saracenos
expedito,
pia mors,

E 1493 Cumque ad incrementa Catholice fidei, et liberationem celerem Terræ sanctæ votis ardentibus anhelaret; in ipsius Terræ subsidium assumpsit denu signum Crucis. Et deinde potentia ac valido congregato navigio, copia et strenua comitiva suffultus, cum ipso Pictavio comite, suisque liberis, et claræ memoriæ regina Navarræ ipsius regis filia, quæ in reditu debitum nature persolvit, ad partes rursus se transiit transmarinas, Carolo, qui tunc moram in partibus Italiæ contrahebat, Regis memorati vestigia subsequente. Ac tandem ad partes Tunicii felici grossu perveniens, inibi de magnatum suorum consilio castra fixit; et adversus Saracenum incursus exercens potentia suæ vires, gravissimas ob labores innumeros, quibus premebatur assidue, infirmitates incurrit. Qui diebus lapsis aliquibus, infirmitatum ipsarum violentia superatus, Sacramenta ecclesiastica cum summa devotione recepit; ac instante sibi verisimiliter hora mortis, oratione pro exercitu Christiano præmissa, suam Domino devotis precibus animam recomendans, ac literaliter exprimens verba sequentia: videlicet, PATER, IN MANUS TUAS COMMENDO SPIRITUM MEUM, feliciter migravit ad Christum, supernis deliciis fruendus.

1494 Verum, cum vitæ hujus functus curricularis, verius viveret, quam vixisset, noluit Altissimi Filius, quem idem tota mentis affectione dilexerat, tam devoti Principis, tantique propugnatoris fidei orthodoxæ, mundo suppressi sanctitatem: ut quemadmodum meritorum pluralitate præfulserat, sic miraculorum diversitate claresceret, et qui eum plenissima devotione coluerat, tam scenam in cælesti palatio collocatus venerabiliter coleretur. Nam contractis artuum extensione subvenit; curvis, terram ferme tangentibus facie, plenam restituit, eorum sursum erectis vultibus, sanitatem; strumosis beneficium liberationis impendit. Mulierem quandam, cujus brachium aridum et omnino impotens existebat, ab infirmitate hujusmodi liberavit. Quidam quoque, cujus velut emortuum pendebat brachium, per ejusdem Sancti virtutem, gratiam curationis obtinuit: compluribus paralytico morbo percussis, et aliis, qui diversis languoribus tenebantur, plena redita sospitate; cæcisque visu, surdis auditu, claudis gressu, illius invocato nomine, restituti. His et compluribus aliis Sanctus ipse coruscavit miraculis gloriosis: quorum seriem presentibus non duximus inserendam.

ACCIONE
J. S.
et miracula

E

1495 Gaudeat itaque domus inclita Franciæ, quæ talem ac tantum Principem genuit, per cujus merita sublimiter illustratur. Letetur devotissimus Franciæ populus, quod tam electum, tam virtuosum Dominum meruit obtinere. Exultent prælatorum et cleri præcordia, quod præfatum regnum tam claris miraculorum ipsius Regis insigniis propensius decoratur. Jocundentur et procerum, magnatum, nobilium, et militum pectora, quod per sanctissima opera dicti Regis, ejusdem regni status honoris multiplicis prærogativa sustollitur, et quasi solis radiis elucescit.

Gallos ad lætitudinem de tanto Rege hortatur,

1496 Ceterum, quia quos superni Regis clementia corona gloriæ in cælo magnificat, devote a fidelibus in hac terrestri patria convenit venerari; nos de sanctitate vitæ ac miraculorum veritate ipsius beatissimi Ludovici, curiosas ac solennis inquisitionis diligentia, et districti examinis discussione præmissa, plenariam certitudinem obtinentes: ipsam de communi fratrum nostrorum et prælatorum omnium, tunc apud Sedem apostolicam existentium, consilio et assensu, die Dominica, tertio Idus Augusti Sanctorem catalogo duximus ascribendum. Ideoque universitatem vestram monemus et hortamur attente, vobis per Apostolica scripta mandantes; quatenus in crastino beati Bartholomæi apostoli, cum felix ipsius anima tunc de carnis erata vinculis, astra petens, cælestem aulam adiverit, æternis gaudiis potitura; festum ipsius Sancti devote ac solemniter celebretis, et faciatis per vestras civitates et dioceses a Christi fidelibus veneratione congrua celebrari: ut ejus intervenientibus precibus, et hic ab imminentibus periculis liberari dericulis; et in futuro salutis perpetuæ præmium obtinere.

ejusque festivitatem celebrare jubet,

F

1497 Ut autem ad venerabile sepulchrum ipsius ferventius et copiosius fidelium confluat multitudo, ac celebrius ejusdem solemnitas peragatur; omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui reverenter illuc in eodem festo annuatim accesserint, ejus suffragia petitori, de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus autoritate confisi, unum annum et quadraginta dies; accedentibus vero annis singulis ad prædictum sepulchrum infra eju-
dem

ac indulgentias frequentibus sepulchrum concedit.

AUCTORE
J. S.

item festi octavas, quadraginta dies de injunctis eis pœnitentiis misericorditer relaxamus. Datum apud Urbem veterem, tertio Idus Augusti, pontificatus nostri anno tertio.

§ XCIII. Gaudium de canonizatione : aucta miracula : cultus propagatus, et auctus : Officium antiquum : nomen in fastis : Officia varia.

Gaudium de canonizatione : aucta miraculorum gloria :

Bulla canonizationis ingens in Gallia excitavit gaudium, teste Joinvillio num. 267. Audi hæc de re Ms. quoddam antiquum, quod desumptum notatur ex codice S. Victoris 872 : Publicata vero in Francia canonizatione B. Ludovici, quantus fuerit jubilus gaudii et exultationis unanimiter apud omnes, nullus posset sollicite referre : tunc enim fides Catholica

Bœpit in Francia constantissime roborari, spes firmissime erigi ad superna, et caritas ferventius dilatari, et ad B. Ludovicum devotio sollicitius excitari. Non mediocriter, opinor, ad augendam Gallorum in sanctum Regem pietatem conduxit honorifica corporis elevatio anno 1298 facta, ut infra videbimus : et præ ceteris pietatem illam promovit aucta miraculorum gloria. Nanyus enim in Chronico ad annum 1298 de miraculis ita scribit : Qui quanti meriti ipse confessor Domini gloriosus sanctus Rex extiterit Ludovicus apud Deum, miracula prius facta demonstraverunt; specialius tamen post exaltationem corporis ejus a terra in diversis mundi partibus est ostensa : nam in tantam curationum gratiam creverit, ut nemo ab eo sanitatem, sivo subsidium fidenter et fideliter exposceret, quin sine mora effectum perciperet exoptatum. Verum posteriora hæc miracula non tanto collecta fuisse studio opinor, quanto collecta fuerant priora; certe pauciora ad nos pervenere, de quibus agemus inferius, ubi de cultu Sancti, reliquiisque dissererimus.

C 1199 Festivitatem Sancti per totam Galliam celebrari jusserrat Pontifex ipso beatæ mortis die, seu xxv Augusti. Non videtur id eo anno ob temporis brevitate fieri potuisse, ac factam eo splendidius et magnificentius anno sequenti; honorem Avi sui egre promovere Philippo Pulchro Galliarum rege. Interim Ordines quidam religiosi, magnis a Ludovico vivente beneficiis affecti, statuta ediderunt de festo ejus die celebrando. Cistercienses imprimis anno 1298 in comitiis Ordinis, apud Martenium tom. 4 Anecdotorum col. 1493, statuerunt sequentia : Quoniam Christianæ religionis devotio, dum electos Christi tam piis quam debitis honoris et celebritatis obsequiis reverenter exsequitur, eos nimirum confidentius expetit, et facilius assequitur eorum se patrocinii adjuvari; idcirco pia deliberatione capitulum generale duxit provide statuendum, quod festum beatissimi Ludovici confessoris, quondam Regis Francorum, de cetero in erastino beati Bartholomæi apostoli, cum duabus Missis et xii lectionibus, sicut de beato Antonio, fiat per Ordinem universum. Huic statuto addiderunt anna sequenti aliud, ibidem col. 1495 his verbis expositum : Quoniam caritatis Sanctorum splendor mirabilis, quanto luculentius meritis, jure, et etiam cla-

ritate nobiliter emittit, tanto debet a Christi fidelibus clarioribus laudum præconiis sublimius exaltari; statuto de festo beati Ludovici confessoris, quondam Regis Franciæ, Ordinem per universum celebrando, facto anno præterito in capitulo generali, hoc additur, quod propria ipsius historia per totum Ordinem decantetur.

1200 Sicuti Cistercienses per totum Ordinem promoverunt cultum S. Ludovici, ita eundem propagarunt anno item 1298 Prædicatores. In Actis enim capitali generalis, apud laudatum Martenium col. 1870, hæc ob eis statuta invenio : De sancto Ludovico confessore fiat festum simplex octavo Kalendas Septembris, et magister Ordinis curet de Officio providere, et annotetur in Ordinario, et Calendario. Quod autem hic statuitur de Officio componendo, factum refert Bernardus Guïdonis per Fr. Arnaldum de Prato, quem obiisse dicit anno mcccvi, ab ingressu Ordinis 11, adeo ut jam annis circiter quatuordecim in Ordine vixisset moriente Ludovico. Habentur illa tom. 6 Collectionis amplissima Martenii, col. 463, ubi item docet, Arnaldum triginta fere annis sacram theologiam prælegisse, arteque poetica caluisse, ac de Officio composito sic habet : Hic Officium sancti Ludovici Regis nocturnum et diurnum dictavit, et composuit eleganter, quod in curia regis Philippi præ omnibus aliis prælectum extitit pariter et acceptum. Echardus in Bibliotheca Ordinis Prædicatorum tom. 1, pag. 499 plura habet de Arnaldo, Officiumque ab eo compositi principium hoc assignat : Ludovicus decus regnantium. Tam subdit : Quod Philippo Pulchro oblatum eximie placuit, ejusque auctoritate per ecclesias Galliarum receptum est, eoque usa est ecclesia Parisiensis ad initia seculi xvii, extatque etiamnum in antiquis Breviariis : eo etiam diu usus est Ordo Prædicatorum.

1201 Porro Officium de S. Ludovico in Breviario Parisiensi, quod impressum est anno 1584, inchoatur verbis ab Echardo designatis, et antiquitatem ubique redolet. præterquam in lectionibus, quæ notantur desumptæ ex Paulo Emilio, et Clichtovæo, ita ut dubium non appareat, quin illud ipsum sit Officium, quod Arnaldus composuit, ita tamen ut aliæ lectiones videantur prioribus substitutæ. Totum autem illud Officium, psalmis exceptis, et lectionibus primi et tertii nocturni, ex Vita Sancti est compositum, eique proprium. Quapropter lubet aliqua ex antiquissimo, ac non ineleganti Officio lectorum oculis objicere. Accipe primum hymnos. In Vesperis hic ponitur :

Gande, mater Ecclesia,
Novæ laudis præconio,
Quam Ludovici gloria
Solenni replet gaudio.
De regno terræ vehitur
Ad regni cæli solium,
Cujus vita dignoscitur
Forma virtutum omnium.
Fide purus, spe patiens,
Et charitate fervidus,
Omni petenti largiens,
Pius, pudicus, providus.
Fraus, furor, violentia
Relegantur a subditis,
Signa coruscant varia
Virtutum ejus meritis.
Pro corona justitiæ
Jam coronatus gloria,

Nostri

et Prædicato-
rum decretur
Officium au-
ctoris con-

E

et quo spe-
minis loco
hymnos Ve-
sperarum.

F

A Nostri memor miseriæ
Cæli procreet præmia.
Trino Deo et simplici
Laus, honor, virtus, gloria,
Qui nos Regis mirifici
Coronet per suffragia. Amen.

1202 *Matutinum vero hunc habet hymnum :*

Matutin.
Nova Regis præconia,
Solemni digna cantio,
Devota promat Francia,
Cantu plaudens angelico.
Regis hujus religio,
Et aspectus gratissimus
Monstrabant, quid de præmio
Ejus gustaret animus.
Monstrant quoquo miracula,
Quantus sit in cælestibus,
Morbos, pestes, pericula
Suis fugando precibus.
O quam dulce spectaculum
In Ludovico cerneret,
Qui fidei signaculum
Vultum ejus inspiceret!
Nam vultus ejus claritas
Numquam in terra corruit,
Nec effectus * benignitas
Deo presente caruit.
Trino Deo etc., ut supra.

1203 *Hic autem in laudibus assignatur :*

et Laudum.
Hymnum novæ lætitiæ
Regi canamus omnium,
Qui sancto Regi Franciæ
Novi dat regni solium.
Ludovicus ex nomine
Læris dator exprimitur,
Et custos in certamine
Præsentis vitæ ponitur.
Crucis hostes concitans
Concussus ægritudine
Vitam invenit moriens,
Tali lælix certamine.
Nam sic in vita viguit,
Ut patiundo vinceret;
Et hoc in morte meruit,
Ut moriendo viveret.
Vivit ergo feliciter
Rex Francorum in gloria,
Quem Christus singulariter
Sua replevit gratia.
Trino Deo etc.

C
*aliisque decer-
pinus.*
1204 *Ex antiphonis, ceterisque officii par-
tibus pauca tantum speciminis causa adducam,
eaque in primis, quæ mores sancti Regis, alia-
que ejus ornamenta exprimunt. Responsorium
post lectionem secundam hujusmodi est : Fælix
terra, cujus Rex sapiens, justus, clemens, mo-
destus, patiens : cujus vultus est malis feriens,
bonos alliciens. Post tertiam lectionem hoc habe-
tur responsorium : Hunc natura genuit regno
fructuosum, voluntas exercuit mundo gratio-
sum, Deus ipsum præbuit cælo gloriosum. Cui
hic subditur versas : Normam vitæ posuit hunc
Deus, et tribuit signis virtuosum. Antiphona
secundi nocturni secunda hæc est : Deductus in
justitia, clemens subjectis præfuit, leges, pœ-
nas, et præmia sapienter instituit. Responsorium
post lectionem quartam cum versu ita habet :
Gloriosus apparuit non cultu præsentis, sed
cum incultus præfuit more David ludentis; nec
ex hoc sibi deluit autoritas regentis. Virgam
virtutis habuit, in qua malos compescuit, sed
sub norma elementis. In responsorio lectionis se-*

ptimè miracula Sancti celebrantur his verbis : AUCTORE
J. S.
Fulget signis Rex insignis, nam ægrotis ejus vo-
tis præstantur remedia : dati neci liberantur,
claudi, cæci reparantur, fugantur dæmonia.
Tandem in secundis Vesperis ad Magnificat Lu-
dovicus cum præstantissimis regibus sic compara-
tur : Magnificat miraculis Ludovicum divinitas,
in quo cunctorum oculis David fulsit humilitas,
Salomonis serenitas, et Ezechiæ veritas, quem
gratiarum titulis solennem fecit populis Josiæ per
benignitatem. Hæc de Officio illo dicta sufficiant,
quæ auctor vel per se scire potuit, quia con-
temporaneus; vel ex iis, qui Ludovicum fami-
liariter noverant, discere.

1205 *Antistites Galliæ etiam non neglexerunt* Festivitas
cultum sancti Regis. Etenim concilium Biterren- item decreta
se, anno 1299 habitum, editamque a Marti- in concilio
nio tom. 4 Anecdotorum, col. 227 ita statuit : Biterrensi
Item juxta dicti domini nostri (Bonifacii VIII)
ordinationis præceptum statuimus, quod de bea-
to Ludovico in ejusdem festo, quod in crastino
beati Bartholomæi apostoli per dictum Domi-
num nostrum præceptum est annis singulis cele-
brari, in omnibus ecclesiis Narbonensis provinciæ E
sicut de confessore cantetur : et quod in eccle-
siis cathedralibus, et collegiatis, monasteriis,
et prioratibus conventualibus celebretur de eo
annis singulis duplex festum, nisi impediti ex cau-
sa dicta die dictum festum celebrare non possent,
proximiori, qua possent, quo casu die dictum
festum celebrare, ut præmittitur, teneantur. Vi-
detur editio mendosa, et legendum illud Quo
eas ante et proximiori, ut sensus sit; Quo ca-
su die proximiori teneantur. Etenim S. Augu-
stini etiam statuerunt in capitulo generuli, an-
no 1309 Neapoli habito, ut festum S. Ludovici
in Ordine celebraretur ritu semiduplici, uti
testatur Torellus in Historia dicti Ordinis ad an-
num 1270, num. 3.

1206 *Festum S. Ludovici adhuc majori deinde* hoc deinde
splendore celebratum est in Galliæ, ita ut aucta, pro-
ab operibus servilibus abstinendum esset. Quip- hibitumque in
pe in Actis concilii Sursionensis apud Martenium ea operari
tom. 8 Collectionis amplissimæ col. 1555 hoc stu- Sanctus regni
tutum legitur : Festum beati Ludovici servatur patronus :
a carnæ de mandato domini regis Franciæ. Con-
cilium autem istud habitum notatur anno 1334.
Porro festa, quibus abstinetur ab operibus, F
diversa erant; aliis enim retabantur opera qui-
dem mechanica, non tamen carrucarum et agri-
culturæ opera. Exemplum accipe ex eadem synodo,
quæ col. 1554 ita decernit : Octava Epiphani-
æ, Vincentii martyris, Fabiani et Sebastiani,
et Conversionis S. Pauli festa, ab omnibus
operibus mechanicis, et non a carrucis servanda.
Idem discimus ex titulo canonis viii concilii Oro-
niensis, qui apud Labbeum tom. xi col. 274
ita sonat : Hæc sunt festa, in quibus, prohibi-
tis aliis operibus, conceduntur opera agriculturæ
et carrucarum. Hinc igitur discimus jam se-
culo xiv festam S. Ludovici in Galliæ maxima
religione celebratum fuisse, cum etiam ab ope-
ribus ad agriculturam spectantibus fuerit absti-
nentium. Protectorem regni etiam electum esse
S. Ludovicum, asserit Chaizius pag. 698 ex va-
riis constare instrumentis : certe episcopus Pari-
siensis in litteris apud Doubletium pag. 626 jam
anno 1298 eum vocat, totius regni Patronum
apud Dominum : et Carolus VIII apud Caugium
in Observationibus pag. 121 Protectorem coronæ
Franciæ appellat.

1207 *De promotio ulterius S. Ludovici cultu*
per

ACTORE
J. S.
alia cultus
propagatio per
totam Eccle-
siam.

per orbem Catholicum sequentia scribit Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano pag. 407 : Quamvis autem statim post sancti Ludovici apotheosim, nomen ejus ita venerabile extiterit, ut a Sede apostolica mox relatum sit intra Martyrologium ac Breviarium Romanum, quod nulli alteri sancto regi, aut principi Christiano saeculari concessum fuerat : attamen festum ejus non sic solemniter agebatur, usquequo Ludovicus XIII, cognomento Justus, Galliarum rex Christianissimus, veraeque pietatis et avitae religionis haeres, scepra Francica calitis tenuit : qui illustrissimo Dionysio a Marquemondo, (quem una 1617 Romam misit oratorem, teste Gallia Christiana nuper recusa tom. 4, col. 192) Lugdunensi archiepiscopo, postea Cardinali S. R. E. mandatum dedit, ut a summo Pontifice Paulo V, regiae suae majestatis patri-no, obtineret licentiam hujusmodi festum ritu celebriori, ac Officio duplici peragendi : quod ei Christi Vicarius benigne indulxit die v Julii ann. MDCLXIII, quo tempore Roma praesens aderat. Indeque ad instantiam ejusdem piissimi regis, idem festum ex praecepto ecclesiastico jussum est celebrari omnibus Gallis per cunctos totius regni praesules, laudante et approbante Gregorio XV Papa : qui insuper sancivit festum sancti Ludovici Regis extra Galliam ubique terrarum eodem ritu semiduplici, Andreas Saussayus, qui etiam illo vivebat tempore, in Martyrologio Gallicano pag. 552 sic habet : At Gregorius quintodecimus postea accuratius perpendens, quantum glorioso huic Regi universa Ecclesia, at Gallia potissimum deberet, non ecclesiastico solum Officio, sicut hactenus factum fuerat, sed et festo solenni memoriam ejus benedictam praecipit deinceps tota in Gallia celebrari. Quod hodiecum fit solemnitate et splendore maximo.

1208 Præterea aliud S. Ludovici festum Parisiis institutum est ab anno 1306, quo sacrum ejus caput ad sacellum regium translatum, ut infra referemus. Monachus sancti Dionysii anonymus, qui Guiljelmi Nangii Chronicon produxit usque ad annum 1340, hac de re ita scribit ad annum 1306, post relatum capitis translationem : Caterum ipsum diem Parisiis per totam suam diocesim annuatim in perpetuum institui (episcopus Parisiensis,) et de cætero firmavit habere solemnem. Cujus festi antiquitatem confirmat Cangius in Observationibus pag. 120, adducens instrumentum anni 1316, in quo festi Translationis capitis B. Ludovici fit mentio. Saussayus in Martyrologio Gallicano ad diem vi Maii refert hoc festum : quem gemino lapsu aberrantem corrigunt majores nostri tom. VII Maii, in addendis ad diem XVII, pag. 792 his verbis : S. Ludovici Regis Translatio capitis ad sanctam capellam, male relata a Saussayo ad vi Maii, potius huc spectat : enim hac die revera facta sit, anno MCCCVI, feria III infra octavam Ascensionis ; unde etiam tali feria, non autem (ut idem Saussayus iterum hallucinatur) feria IV, festum istud recolitur per totam diocesim Parisiensem. Mirum profecta est Saussayum, qui annis aliquot parochus S. Lupi Parisiis fuit, et in illius diei Officio proprio, (quod extat in Breviario Parisiensi,) semper id legisse debuit, sic exarare potuisse. Editores Martyrologii Parisiensis, anno 1727 impressi, recte festum istud ad XVII Maii annuntiant hoc modo : Parisiis, translatio capitis sancti Ludovici Francorum Regis, cu-

jus sit memoria feria tertia infra octavam Ascensionis Domini.

1209 Nomen Sancti post canonizationem sacris Fastis adscriptum est ab omnibus, opinor, qui post illud tempus Martyrologia conscripserunt. Additum etiam fuit variis Usuardi Mss. exemplaribus, uti videre est in Usuardo nostro ad xxv Augusti. Horum autem etlogia adferre supervacaneum est : quapropter vnius Romani Martyrologii verba refero, quæ ad xxv Augusti hujusmodi sunt : Lutetia Parisiorum sancti Ludovici confessoris, Regis Francorum, vite sanctitate, ac miraculorum gloria illustris. Officia etiam pro diversarum usu ecclesiarum varia sunt composita præter illud, de quo supra egimus. At nec de his agere necesse est, cum unum habeamus, plerisque commune, in Breviario Romano ad xxv Augusti, ubi tamen additur hæc nota : Ubi vero festum S. Bartholomæi celebratur die xxv, de S. Ludovico sit die xxvi. Ceterum, ut reliqua in lectionibus hujus Officii apparent certa, ita leviuscule in chronologia erratum videtur, ubi dicitur : Cum jam vigesimum annum in regno ageret, in morbum incidit. Etenim morbus iste ex antiquorum sententia contigit anno 1244, qui annus regni erat decimus octurus. Hisce de cultu disputatis, ad corporis elevationem, reliquiarumque translationem progrediamur.

§ XCIV. Sacri corporis elevatio : translatio capitis et costæ unius Parisios.

Philippus Pulcher Franciæ rex, qui dum bulla canonizationis allata fuerat in Galliam, in Belgia versabatur belli curis occupatus, festumque sancti Aevi sui in annum 1298 distulerat celebrandum, voluit ut ipso die festivitatis sacrum corpus elevaretur, ideoque, ut summo id fieret cum splendore, has ad regni proceres dedit litteras : Philippus Dei gratia Francorum rex, dilecto et fideli nostro abbati monasterii Moissiacensis salutem et dilectionem. Vocatos de tenetis hujus vite, et in partem Dominicæ hereditatis assumptos, summis debent honoribus venerari incole terrenorum : ut quod merita fragilitatis humanæ non obtinent, eorum Christi fidelibus intercessione donetur. Ad vestram siquidem et communem credimus pervenisse notitiam, quod sacrosancta mater Ecclesia, virtutes attendens et merita, quibus sanctus Ludovicus rex Franciæ, carissimus avus noster, in hac terrestri patria constitutus, celestis gratiæ dono præfulsit, ac miracula considerans gloriosa, quæ ad invocationem ipsius virtus Altissimi operatur, ipsam pridem Sanctorum catalogo ascribendo, canonizationis munere decoravit.

1211 Cum itaque nos ipsius Sancti reliquias relevari, et de loco beati Dionysii in Franciâ, ubi hactenus quieverunt, ad locum aliquem ejusdem ecclesiæ, die duodecimo Calendæ instantis mensis Septembris, quo ipse carnis eductus ergastulo feliciter migravit ad Dominum, transferri facere, divina favente gratia, intendamus : cupientes, ut translationis hujusmodi festiva solemnitas condignis honoribus et veneratione debita celebretur ; dilectos et fideles nostros, universos archiepiscopos et episcopos,

necnon

Festum translati capitis in diocesi Parisiensi

Philippus Franciæ rex antistes.

f

proceresque regni invelt ad elevationem corporis suo octavo

A necnon abbates, conventuales priores, aliosque prelatos, et barones etiam regni nostri, ad ipsius festivitatis solemniam duximus specialiter invitandos: inter quos presentiam vestram honorabilem repulantes, dilectionem vestram requirimus et hortamur attente, quatenus translationi predictæ loco et die predictis personaliter intersitis. Datum Parisiis die VII mensis Maii, anno MCCCXCVIII. Eandem epistolam, sed abbati sancti Maglorii inscriptam, recitat Gerardus du Bois in *Historia ecclesie Parisiensis* tom. 2, pag. 521: unde colligimus hanc fuisse encyclicam ad abbates et episcopos, forsau et ad seculares principes datam.

Bonifacius VIII precipit monachis S. Dionysii ut corpus suum transferri Parisios

B 1212 Eodem fere tempore vel per litteras, vel per legatos cum summo Pontifice, Bonifacio VIII, egit Philippus de corporis elevatione: nam Bonifacius hinc de re scripsit litteras; alteras ad universos Christi fideles, quibus varias concedit indulgentias illis, qui corporis translationi adessent, quique sanctam capellam, quo illud transferendum putabat, visitarent: alteras ad abbatem et conventum sancti Dionysii, in quibus eos affatur hoc modo: Cum itaque nostræ omnino voluntatis existat, ut venerabile corpus beatissimi Ludovici confessoris... de monasterio vestro, in quo illud requiescere noscitur, ad capellam regiam Parisiis constitutam, ad laudem Dei, et honorem ipsius Sancti solemniter transferatur, certamque indulgentiam propter hoc Christi fidelibus duxerimus concedendam; volumus, et per Apostolica scripta vobis districtè precipiendo mandamus, quatinus, cum super translatione corporis supradicti ex parte charissimi in Christo filii nostri Philippi regis Franciæ illustris fueritis requisiti, eidem regi totum corpus predictum, ejus brachio, seu tibia, vobis dumtaxat retento, in eodem monasterio venerabiliter conservando, contradictione qualibet, aut dilatione, seu difficultate prorsus amota, humiliter assignetis. Hæc Bonifacius apud Menardum in *Observationibus* pag. 370, ubi notatur epistolæ Nonis Julii data. Præcedens vero epistola eodem anno 1298 data legitur, at diebus aliquot citius, nempe IV Kal. Julii. Edidit et hanc Menardus cum aliis ad Ludovicum pertinentibus a pag. 183: atque in ea Bonifacius de translatione ad sanctam capellam loquitur, tanquam de re certo futura.

recte delatum non est, ut falsopularunt aliqui

C 1213 Hæc litteræ Bonifacii auctores aliquot in errore pertraxerunt: Menardus enim in *Observationibus* pag. 369 corpus reveræ Parisios translatum scribit, litterasque mox citatas allegat testes; quin et ibidem permansisse putavit, quod aperte est erroneum. Cangius in suis *Observationibus* pag. 119 ad sanctam capellam translatum asserit, sed mox insinuat, illud Dionysiopolim relatum. Hujus vestigiis institit Chazius, pag. 695 affirmans, sanctum corpus Parisios ad sanctam capellam delatum, relatumque Dionysiopolim, cui omnino assentitur Michael Felibien in *Historia abbatie S. Dionysii* pag. 260. Attamen, quamvis hi auctores id asserant, ut indubitatum; cum veterum destituantur auctoritate, pluraque referantur facta, quam uno die commode fieri potuerit, dubitare rix possum, quin a vero aberrent. Etenim memorant hanc corporis elevationem auctores varii, qui eodem vivebant tempore, videlicet Joinvillius, auctor *Vite secunde*, Guilielmus Nangius S. Dionysii monachus, et Guilielmus Gujart: at illi non videntur omnino omissuri fuisse, corpus

Parisios esse delatum, si id factum esset. Nec litteræ Bonifacii assumi debeat ad illud probandum: nam, ut incertum est, qua de causa Pontifex eas dederit, motum proprio, an petente rege: ita certum est, effectum non habuisse; si re quod Rex sacrum corpus nunquam Parisios transferre voluerit, si re quod voluntatem postea mutaverit, si id antea voluit. Quippe ex litteris Pontificis ossa transferri debebant, ut Parisiis manerent, non ut statim referrentur: at corpus Parisiis non mansisse constat: litteræ igitur effectu caruerunt.

AUCTOR J. S.

1214 Cautius ergo, quam dicti scriptores, pressiusque antiquorum vestigiis insistit, reveriusque solemnitate hujus elevationis ac translationis refert Gerardus du Bois in *Historia* mox laudata pag. 521, ubi sic habet: Solemnis translationis magna pontificum celebritate, et frequenti procedum et optimatum conventu, et innumerabili hominum multitudinem peracta sunt, teste Gujarto apud Cangium in *Observationibus* pag. 119. Haud dubium est, quin in basilica Dionysiana tanta solemnitati adhaerit Simon episcopus Parisiensis; cum presertim Senonensis archiepiscopus in ea sacra fecerit; et extant apud Dubletam litteræ utriusque pag. 626, quibus profitentur, nihil ex hoc juris sibi in ecclesiam Dionysianam accessurum. Archiepiscopi Remensis et Lugdunensis ossa sancti Regis ex humo leverunt; et ipsa in loculo posita, deportata sunt a pontificibus iisdem, et aliis, qui subsequantur, (ut refert Joinvillius num. 266.) Fr. Joannes de Samoio minorita panegyricam orationem dixit, (et quidem, ut Joinvillius habet, postquam fuit elevatus, non postquam Parisios fuit portatus.) Et, ut puto, ait du Bois, in thecam argenteam, quam jussu regis affabre fecerat Guilelmus aurifex, sacra ossa posita sunt. Thecam deinde rex ipse, et fratres ejus, aliique ex regia stirpe proceres per claustrum et ecclesiam, comitante pontificum et optimatum cætu, deportaverunt.

elevatum vero magna solemnitate, et per claustra monasterii.

1215 Imo et per urbem sacra ossa putem fuisse portata, cum ex *Observationibus* Cangii pag. 119 constat, aliquot domos Dionysiopoli fuisse dejectas in eammodum hujus solemnitatis, quod minus fuisset necessarium, si sacrum corpus intra monasterii septa mansisset. Nangius in *Chronico* ad annum 1298 hæc solum refert: Sanctus Ludovicus Rex quorundam Franciæ gloriosus, qui anno precedenti proximo Sanctorum catalogo adscriptus fuerat, cum ingenti lætitia et exultatione a rege Franciæ Philippo, et a totius regni principibus et prelatibus, apud sanctum Dionysium in Francia congregatis, de terra in crastino festi sancti Bartholomæi apostoli elevatur, revolutis viginti octo annis, ex quo in regno Thunicis subitus Carthaginem in Domino obdormivit. His satis consonat *Vita secunda* num. 294, sed in apographo nostro ibidem legitur res facta VII Kalendas Septembris, cum VIII Kalendas contigerit: et additur, corpus, arca honorifice inclusum, positum esse sub altari principe dictæ ecclesiæ. Ceterum insignem fuisse solemnitatem omnes consentiunt, sumptusque solemnitatis secuti que curivii plurimum excrevisse, colligitur ex Cangii *Observationibus* pag. 119.

ac fortasse per urbis plateas delatum.

1216 Michael Felibien in *Historia abbatie S. Dionysii* pag. 263 recte narrat, caput S. Ludovici cum una e costis anno 1306 Parisios translatum. Cangius tamen in *Observationibus* pag. 120 *Chronicon antiquum Ms.* affert, in quo de-

Caput ad sanctam capellam translatum.

signari

AUCTORE
J. S.

signari affueat annum 1307, quod erroris cou-
vincetur ex testimoniis afferendis. Longius etiam
a vero aberravit Raynaldus ad annum 1317
num. 8, ubi id eodem illo anno factum scribit
per Philippum V. Porro translationem hanc fu-
ctam esse anno 1306, eriuetur ex testimonio
monachi S. Dionysii, qui Naugii Chronicon pro-
secutus est usque ad annum 1340, et Guilielmi
Gujart, qui eodem fere tempore scribebat, apud
Cangium mox laudatum pag. 120 : quibus ac-
cedit Officium hujus translationis proprium, et
anonymus Vitæ auctor apud nos Ms., ut omit-
tam recentiores plurimos. Laudatus Vitæ auctor
anonymus scribit, Philippum Lugduni nuno præ-
cedenti adfuisse coronationi Clementis V summi
Pontificis, utque ibidem ab eo impetrasse capi-
tis costæ translationem, ut caput in sancta
capella, costa vero in principe ecclesia Parisiis
venerationi publicæ exponeretur. His prænotu-
tis, verba accipe auctoris synchroni, qui Nan-
gii Chronicon prosecutus est. Rem ille tom. 3
Spicilegii Acherini pag. 59 refert his verbis : Fe-
ria tertia post Ascensionem Domini, (quæ illo an-
no in xvii Maii incidebat) Philippus rex Fran-
ciæ caput beati Ludovici absque tamen mento,
et mandibulis inferioribus, nec non manum de
costis ipsius, Parisiis cum iugenti cleri, plebis-
que civitatis) tripudio transtulit; dictam costam
in ecclesia cathedrali beate Marie relinquens,
caputque suum gloriosum in capella regalis
palatii, quam ipse sanctissimus Rex sumptuo-
so construxerat opere, in vase pretioso decen-
ter pariter ac devote reponens. Addit festum
hujus translationis institutum, de quo jam egi-
mus.

ubi servatur
auro solido
inclusum

1217 Gerardus du Bois in Historia ecclesie
Parisiensis pag. 522 hæc recitat ex Officio pro-
prio sancte capelle : Postquam Ludovicus novus
catalogo Sanctorum adscriptus est, et sanctæ ejus
reliquiæ venerationi fidelium exposite sunt ;
Philippus Pulcher ad commendandam Avi me-
moriæ sanctum ejus caput e basilica sancti Dio-
nysii ad sacro-sanctam capellam transtulit. Acta
est translatio celebri pontificum procerumque
conventu feria tertia post Ascensionem Domini
anno millesimo trecentesimo sexto. Philippus ca-
put auro solido inclusit, quod humeros usque
effligem sancti Ludovici referebat. In memoriæ
virtutum, quibus refulserat, thecam smaragdis,
sapphiris, aliisque gemmis exornavit; hocque
pretiosum pignus voluit rex fieri partem vene-
randi thesauri, quem sanctus Ludovicus in ipso,
quam magnifice construxerat, capella deposuit.
Juxta hunc locum, ubi erat regum basilica,
Philippus palatium fecit juridicum; ut augustum
sancti Regis caput, cui, dum vixit, inconcus-
sa æqui justique retinendi voluntas fuit, post
mortem heret morum regula, legum decreto-
rumque forma, et exemplar judiciorum. Hæc
laudatus auctor subjungit : Hoc sancti Regis ca-
put servatur etiam hodie in sancta capella Parisiensi
in theca illa ex auro solido, quæ refert effligem
sancti Ludovici; eaque cooperta est sapphiris
et smaragdis; hocque pretiosum pignus cum
cura et veneratione custodit thesaurarius, ca-
nonici, et capellani hujus sancte capelle.

§ XCV. Sacra ossa in arcam auream trans-
lata a Carolo VI, deinle in novam :
reliquiæ variis datæ : varia item vesti-
menta, aliaque pro reliquiis servata.

Françiseus Poumeçaye in Historia archiepi-
scoporum Rotomagensium pag. 536, et Michael
Felibien in Historia abbatiæ sancti Dionysii
pag. 306 narraunt, aliam sacrorum ossium trans-
lationem, tempore Caroli VI, seu anno 1392
factam, dum illa ex arca priore in novam,
eamque auream fuere transposita. Accipe com-
pendio, quæ illi latius exponunt idioma Gallico.
Carolus V Francorum rex, cognomento Sa-
piens, singulari in S. Ludovicum pietate ductus,
arcam, auri, auream pondere 252 marca-
rum fabricari jussit : at arcam ex auro solido
totam non esse factam, manifestum est ex lit-
teris Caroli VI opud Doubletium pag. 1041,
ubi dicitur arcam auro coopertam fabricari jus-
sisse; potuit tamen vel sic habere pondus auri
memoratam. Desueto Carolo V, antequam arca
esset absoluta, eam Carolus VI ejus filius, nec-
dum omnino perfectam, ut docent laudate litte-
ræ, Dionysiopolim portari jussit : quo et ipse
cum præcipuis regni prælatis se contulit in peri-
gilio S. Dionysii, id est vii Octobris. Post recita-
tas autem respectivo tempore Matutinas horas,
antiqua S. Ludovici arca a monachis delata
fuit ad sacellum S. Clementis, presentibus
patriarcha Antiocheo, et abbate sancti Cor-
nelii.

Sacrum
pus in arcam
auream trans-
positum,

B

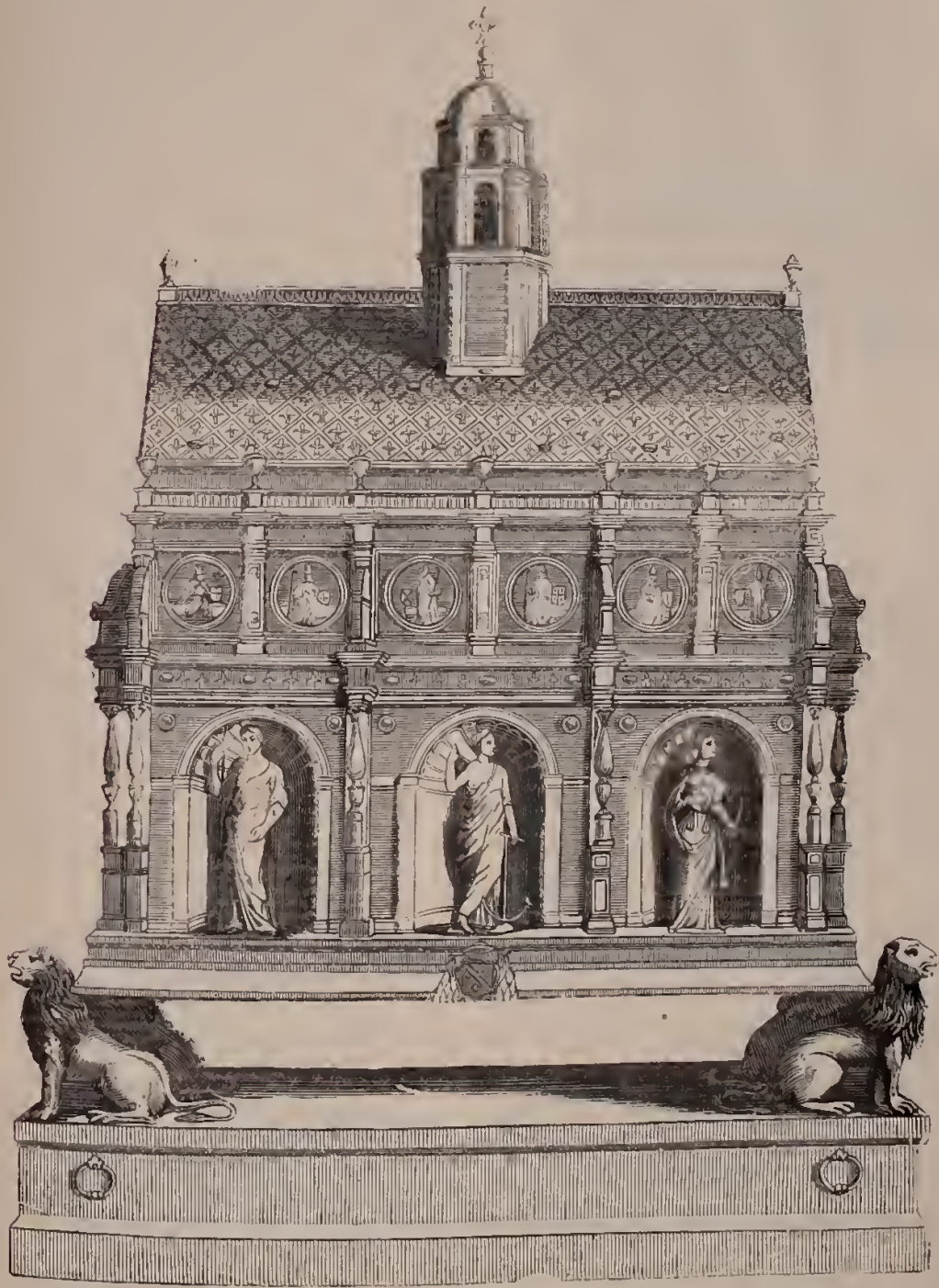
1219 Postridie mane rex, antistites, et ab-
bates, suis singuli ornamentis insigniti, ad di-
ctum sacellum conveniunt. Præmissa oratione,
inchoatoque cantico Magnificat, extractatur ossa
sacra ex arca reperi, quæ rex ipse magna cum
veneratione ad altare portat. Rogat tum regem
circumstantes aliqui reliquiarum partem : ille
costam donat Petro d'Alilly pro Clemente VII,
(quem Galli in sphisate sequiebantur Pontifi-
cem, cum alii plerique antipapam dicant) alte-
ram dedit costam duci Burgundie, tertiam Bur-
gundie duci; præterea os aliud, inter prælatos
dividendum : reliqua dein novæ arce imposuit.
His absolutis, cantatur responsorium. Dum es-
set Rex, ac procedit nobile supplicantium agmen
per templi ac monasterii circuitum, ferentibus
arcam per vices stirpis regie principibus. Finita
supplicatione, reliquiæ altari sanctorum Mar-
tyrum imponuntur, ac Sacram solemnæ celebra-
tur ab archiepiscopo Rotomagensi. Post oblatum
Sacrificium, in triclinio monachorum lauto ex-
cipiuntur convivio. Ad finem convivii reliquias
dividunt. Tunc rex, alique ad precandam coram
sacro corpore sunt reversi : ubi ille ad domum
pæreclæus adiecit mille libras, ut arca tege-
retur tabernaculo æreo : duces autem Bituri-
um, Burgundie, ac Turoniæ, gentibus nisi
monilia, quibus se ad festivitatem ornarent.
Sancto obtulerunt, voluerantque, ut illi ante
arcam appenderentur. Hæc fecit laudatus Feli-
bien : ex quibus patet, reliquias S. Ludovici
late fuisse sparsas.

caricaturæ
quæ tunc
donata

A 1220 Idem auctor pag. 335 commemorat occasionem, durante regni necessitate, qua factum est, ut arca memorata anno 1418 funderetur, atque in nummos converteretur, ad regnum contra Anglos ducemque Burgundiæ defendendum: quod ne vel sic quidem satis fieri potuit. Qua tunc arca sacrum corpus fuerit servatum, non exprimit auctor: sed pag. 394, relata morte eminentissimi Cardinalis Ludovici de Bourbon, quem docet primum fuisse abbatem commendatarium, utque obiisse anno 1557, refert vocari arcam ejus liberalitate constructam,

eamque magnificam, atque argento, auro, et monilibus exornatam, quam ait anno 1657 rursus auro circumlitam, restauratamque, qualis hodie videtur. Describit illam pag. 544 hoc fere modo: Arca argentea est deaurata, et gemmis aliquot margaritisque exornata: distinguunt eam effigies variae, quæ virtutes representant, cum suis singulis proprietatibus: supra has duodecim partes Franciæ in totidem orbibus encausticis picti sunt. Accipe arcam ipsam, prout eam ibidem exhibet memoratus scriptor:

AUCTORE
J. S.

1221 In hac arca servantur præcipua S. Ludovici ossa: nam omnia ibidem non esse collecta, ex dictis, dicendisque manifestum est. Habetur et alia reliquiarum theca in abbacia S. Dionysii, in qua separatim servatur maxilla Sancti inferior, quam cum reliquo capite Parisios non esse translata vidimus. Theca hæc item argentea est inaurata: sacrum pignus gestant duæ regum ef-

figies, quibus designari Philippum III, et Philippum IV, probat laudatus Felibien pag. 530. Tertia effigies, in cujus manu est theca altera minor, exhibet abbatem Egidium, qui thecam curavit componendam, ut docet inscriptio stylobatæ insculpta, et auctor ipse scripserat ad annum 1306 pag. 263. Accipe igitur et hanc ex laudato historico adumbratam, æque expres-

ALCORN
J. S.

sam opere chalcographi nostri, qui prototypon quam proxime conatus est imitari :

1222 Alia etiam capitis pars servatur Pisaciae apud Religiosas Ordinis S. Dominici in monasterio ad honorem S. Ludovici fundato; uti docent notitiae, quas humanissime nobiscum communicavit R. P. Mattheus Texte jam ante laudatus. Etenim in litteris, 2 Decembris anni 1737 Parisiis ad nos datis, scribit Galliae, quae Latine hic reddo : Philippus VI, cognomento Valesius, rex Franciae anno mcccxi primam uxorem duxit Joannam Burgundicam, ex qua genuit Joannem, qui ei in regnum successit. Hic ussu parentum suorum anno mcccxi regni sui ii, obtulit monasterio regio Pisciacensi virginum Dominicanarum pretiosam magnamque statuam argenteam inauratam dimidia sui parte inferne truncam, quae in earum thesauro servatur, in quaque reposita est pars superior faciei sancti Ludovici Regis Franciae, inclusa aureae reliquiarum thecae, quae in medio statuae est affixa : in hujus circumferentia legitur haec inscriptio, caractere seculi xiv sculpta Latine : Hic est pars superior faciei beati Ludovici quondam Regis Francorum, quam Philippus Pulcher dedit huic ecclesiae. Subjungit laudatus pater : Stylobatae statuae affixa est lamina ex argento arte encaustica auro circumlita, cui eodem seculi xiv, caractere insculptum est, quod sequitur : Anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo primo oblatum fuit vas istud nobile per inclytum principem dominum Johannem Dei gratia Francorum regem in ecclesia praesenti, in honore beati Ludovici abavi sui fundata, quod clarae memoriae dominus Philippus quondam rex pater, et domina Johanna de Burgundia, regina mater domini regis, fieri ordinarunt, dum vivebant. Oremus ut precibus et meritis dicti Ludovici rex regnans vivat feliciter et prospere, et defuncti requiescant in pace. Hinc Pisciaci, ubi et miracula quaedam facta inferius videbimus.

1223 Michael Felibien in Historia saepe jam laudata pag. 440 scribit, anno 1616 varias reliquias concessas fuisse Annae Austriacae Galliarum reginae, interque illas particulam costae

S. Ludovici. Addit, reginam anno sequenti plures desiderasse S. Ludovici reliquias, ac integram costam a monachis ei donatam. Narrat deinde reliquias a pluribus petitas, at negatas fuisse. Veruntamen concessae haec sunt, petente regina mox laudata, domui professa societatis Jesu Parisiensi, atque item Romanae, prout intelligitur ex testimonio subprioris abbatis S. Dionysii, quod Romae propria manu anno 1700 descripsit Janningus noster, atque his verbis conceptum est : Omnibus has litteras inspecturis salutem in Domino. Notum facimus, quod dominus Dionysius Rubentel, magnus prior sacri et incliti monasterii S. Dionysii in Francia, ego infrascriptus, et ii, ad quos spectabat, petente serenissima et Christianissima regina, et annuente illustrissimo domino D. Ludovico a Lotharinga Cardinali a Guisa, abbate praedicti monasterii, dedimus rev. patribus Societatis Jesu aliquas reliquias de corpore S. Ludovici, unam costam pro domo professa S. Ludovici Parisiis, et unum os brachii pro domo professa Romana ejusdem Societatis. In quorum fidem ego subprior ejusdem monasterii S. Dionysii has litteras manu nostra subscripsi, et sigillo meo munivi die xii Junii an. moccix apud S. Dionysium in Francia, in absentia domini Rubentel magni prioris ejusdem monasterii.

Colletet

locus sigilli

Piazza in Hemerologio sacro ad diem xxv Augusti testatur, os illud brachii, quod liberaliter brachium vocat, in ecclesia domus professa Romanae quotannis xxvi Augusti exponi in theca argentea super altare sancti Ignatii : exponitur autem die xxvi, quia tunc festum S. Ludovici ibidem celebratur, die praecedenti Romae propter festum S. Bartholomaei impedita.

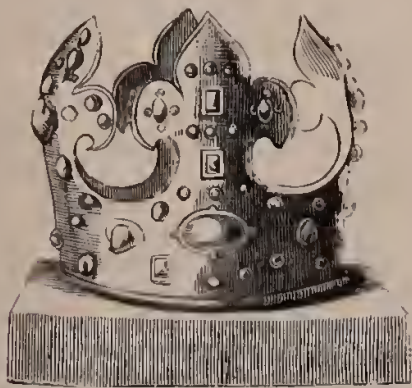
1224 Praeter jam dictas reliquias, ossa S. Ludovici aliqua variis locis assignant scriptores varii. Potuerunt illa eo deferri ex distributione facta per Carolum VI, relataque superius; vel Dionysiopoli alio modo impetrari. Arturus in Martyrologio Franciscano pag. 407 post quaedam de corpore et copite S. Ludovici jam memorata, subjungit : Pars brachii ejus habetur Mirandulae in conventu S. Francisci... Item aliquot ossa reconduntur in conventu sancti Sebastiani apud sanctum Martinum... Altera ex costis ejusdem sancti Regis ostenditur in monasterio, illius nomini Bellovacii dicato... Vidi apud monasterium de Lilio juxta Melodunum, Cisterciensis Ordinis, aliquot sancti Ludovici ossa reverenter asservari, una cum disciplina ejus ac medra parte cilicii. Quod utinet ad cilicium et flagellum, Arturo consentit Vita secunda num. 248, ita ut aberrasse videatur Chudius Chalemot in Serie Sanctorum Ordinis Cisterciensis ad vii Kalendas Septembris de S. Ludovico agens, ubi ejusdem Regis flagellum in pixide eburnea servari dicit in abbacia Mulidumi, seu B. Mariae regalis prope Pontisaram. Pergamus igitur cum Arturo : Inferiorem vero partem hujusce cilicii vidi, ait, pie servatam Rothomagi apud Beguinas moniales. Favinas scribit, in Hispania reliquias ejusdem sancti Regis religiose asservari, quarum contactu serophuli (id est serophulis, seu strumis infecti) sanitate donantur.

1225 In Phosphoro metropolis Pragensis pag. 516 haec assignantur reliquiae : S. Ludovici Regis dens atque digitus, allati ex Gallia, et Carolo (IV imperatori) dono dati mccciv. Musinus

in

A in Bononia perlustrata tom. 1, pag. 430 scribit, digitum sancti Regis haberi in ecclesia Prædicatorum Bononiæ. Arnoldus Rayssius in Hieroglyphico Belgico a pag. 92 describit thesaurum monasterii Bellipartensis, Ordinis Cisterciensis, Duaci, atque affirmat ibidem videri undecim statuas argenteas inanrutas, interque eas sancti Ludovici Regis, sub cuius pedibus ipsius reliquie visuntur. Præterea, ait pag. 93, in custodia magna argentea turrata chrystallo pretiosissima venerationi exponunt præfati Ludovici Franciæ Regis reliquias, de ejus scilicet sacræ manus digito, obtentas a reverendo abbate Cisterciensi Boucherat anno MDIV. Idem auctor pag. 55 in conobio Aquæ-curtiensi in Actesia, Ordinis Canoniorum Regularium, inter alias numerat reliquias Ludovici Francorum Regis.

1226 Insuper vestimenta, aliaque, quibus in vita usus est Sanctus, magna cum veneratione custodiuntur locis rariis. Paucæ jam recensimus: accipe et alia quedam. Cangius in Observationibus pag. 121 testatur, inter supellectilem S. Ludovici, quam reges Franciæ reliquiarum instar habebant in pretio, servatum fuisse ejus missale, et calicem aureum, ex quo bibere solebat in vita. Michael Felibien in Historia abbatiæ S. Dionysii pag. 541 varia item in abbatiâ servari scribit; eaque æri incisa exhibet: nimirum quædam restimentorum segmenta thecæ crystallinæ inclusa: fibulam pallii regalis S. Ludovici; quæ, argentea est auroque circumlita, atque undique encausto margaritisque distincta: virgam, seu manum justitiæ, ut vocant, argenteam item inanrutam: craterem e ligno myricis factum, quo Sanctus dicitur usus contra lienis vitium: gladium, quem ex primo itinere transmarino retulit: sigillum ejusdem Sancti aureum, liliis distinctum, atque ornatum sapphiro, cui insculpta est effigies Sancti cum duabus his litteris S. L., id est, sigillum Ludovici: ac demum coronam S. Ludovici auream gemmatamque, quam distinguit præ ceteris gemmis ingentis pretii carbunculus, cui spina e Domini corona est inclusa. Hæc ibi, ex quibus coronæ formam hic subjicio: reliquorum figuram apud laudatam historicum curiosus lector inveniat.

C 1227 Pallium quoddam S. Ludovici servarunt Cistercienses in abbatiâ Caroliloei, acceptam post mortem Sancti a Petro ejus cubiculario, ut testatur Vita secunda num. 241, ubi item legi poterit, sanitatem Priori ejusdem abbatiæ, qui eo se induerat, restitutam fuisse. Pileos item aliquot Sancti pie custoditos, miraculoque nobilitatos, habet eadem Vita num. 320. Arturus paullo ante citatus: Pileus, inquit, sancti Ludovici Bajocis extat in conventu Minorum. Idem auctor, præter enses Dionysiopoli servatum, de

alio sic scribit: Eius autem, quo sanctus Rex accurrens fuerat in Oriente adversus barbaros, penes remanserat equites Hierosolymitanos, indeque Rhodenses ac Militenses; donec illustrissimus DD. a Valletta, Gallus, magnus illius Ordinis magister, eum dono dedit proregi Siciliae anno MDLIX, teste Boyssato part. 2 Histor. ejusmodi Equit. lib. 5. Hunc enses equitibus datum anno 1504, per Ludovicum XII Galliarum regem, auctor est Jacobus Bosius in Historia Italica istius Ordinis part. 2, pag. 476. Idem affirmat Pirrus tom. 2 Siciliae sacræ pag. 620, ubi addit, magistrum Ordinis Vallettam anno 1559, VII Decembris duci Medinæ Caeli, proregi Siciliae, inter alia munera, dedisse enses cum aurea zona S. Ludovici Galliarum Regis, quo usus fuerat in sacro bello Terræ sanctæ, et Ægypti contra Saracenos. Præterea sanctissimi Regis cultellum servari in abbatiâ de Bello-visu*, quæ feminarium est Ordinis Cisterciensis, testantur novissimi editores Gallie Christianæ tom. 2, col. 248.

1228 Monasterium Anglicaunum tom. 3, part. 2, pag. 87 in catalogo reliquiarum capellæ regalis ac collegiæ Vindesoriensis hæc habet: Item una pulchra camaha, ornata perlis* et auro; in qua continetur pars catheuæ, de qua sanctus Ludovicus flagellavit se. Et pag. 86: Item una pixis de iaspide rubea, cum uno osse de sancto Ludovico, cum pede coopertorio argenteo et deaurato. Videtur autem non ulius designari Ludovicus, quam cujus Acta præ manibus habemus. Moniales Ordinis sancti Francisci in Parisiensi suburbio sancti Marcelli servant Sancti subuculam coloris fuscæ, teste Chazizio pag. 697. Ubi adjungit, Psalterium Regis egregie ornatum auro, imaginibusque subtili pernicillo punctim expressis, quod ante mortem dederat Guillelmo de Mesmes sacellano primario, per varios circuitus perrenisse in bibliothecam regiam Angliæ; unde tamen rediisse asserit ad eos, quoniam de Mesmes etiamnum habent. Bonaventura Baro in Annalibus Ordinis sanctissimæ Trinitatis pag. 211 affirmat, S. Ludovicum, dum in monasterio Fontis Blandi chororum subinde frequentabat, usum fuisse oblonga cilamyde. . . ex hyssopum admodum insigni, adjecto pileo: Quæ ainho, inquit, adhuc hodie in eodem conobio magna reverentia servantur. Idem auctor pag. 243 in conventu Trinitariorum Parisiensi alia haberi scribit his verbis: Ibidem asservatur regium paludamentum ejus in planetam versum: item calamarium ejusdem, et chiroteca: et, quod omnibus præstat, corona regia ejusdem, auro obducta, et artificiose fabrefacta, insertis Sanctorum reliquiis pro gemmis. Tandem in catalogo quodam Ms. reliquiarum Prædicatorum Leodiensium recensetur corona S. Ludovici; calix auro, argento, gemmisque admodum pretiosus, qui ejus dono acceptus traditur, eique aliquando pro scypho servasse: ac paludamentum ejus regium, ex quo casula cum dalmaticis composita, additurque hæc sacras vestes tantum adhiberi ad solemne Sacrum celebrandum in festis Natalis Domini, Epiphaniæ, et S. Ludovici. Hæc de reliquiis dicta sufficiant.

AUCTORE
J. S.

§ XCVI. Sacella, ecclesie, monasteriaque S. Ludovici nomine dicata : miracula variis locis facta.

Loca sacra
Sancti nomi-
ne variis
locis dicata :

Post promulgatam S. Ludovici canonizationem non pauca ad ejus honorem structa sunt sacella, templa, monasteriaque, aut ante constructa ejus nomine dicata : rerum, cum hæc ad Sancti gesta minus pertineant, non lubet eorum catalogum texere, nedum discutere, quænam prius posteriusve ejus nomine sint consecrata. Anno non integro post elevationem corporis ad honorem S. Ludovici dicata videtur ecclesia Prædicatorum Ebroicensium, ut colligitur ex miraculo mox referendo. Eodem fere tempore constructum est monasterium Pisciacense, de quo plura inferius. Quin et Tornaci jam anno 1299 sacellum S. Ludovico structum in ecclesia cathedrali, in eoque institutos sacelli ministros, auctor est Joannes Cousin in Historia Tornacensi tom. 4, pag. 73. Joinvillins item in fine Historiæ suæ memorat, se eidem Sancto altare exstruendum curasse. Missamque ad ejus honorem fundasse perpetuam. Nec modo in Gallia confestim loca sacra S. Ludovici nomine dicata, sed Viennæ quoque in Austria eodem fere tempore in templo FF. Minorum sacellum ejus nomine constructum : patet id ex testimonio Blanchæ, Austriæ ducissæ, ac neptis S. Ludovici, facto anno 1304, quod edidit Bernardus Pez tom. 5 Anecdotorum, part. 2, pag. 204 : rerum editor indiligens Blancham oscitanter in titulo vocat reginam Franciæ, cum ipsa in testamento se Franciæ regis filiam nominet, ac filia rerera fuerit Philippi III, at nunquam regina. Plurima templa, deinde condita, aliis enumeranda relinquo, miracula quædam pro coronide hujus Commentarii collecturus.

puer submersus et pro mortuo habitus, sanitati restitutus,

A230 Habeo Ms. quoddam Vitæ compendium, quod anno 1641 transmisit Joannes Gamansius Societatis nostræ, acceptum in Bodecensi cornabio Oedinis Regularium S. Augustini ex Possionali pergameno Ms. mensis Augusti, folio 194, in quo præcipua Sancti gesta satis bene, sed breviter referantur : subdnnturque miracula aliqua, ex quibus unum, quod in Actis non legitur, subnecto : Anno vero, quo beatus Ludovicus fuit adscriptus sanctorum catalogo Confessorum, in diversis mundi partibus ad invocationem ipsius, ejus meritis et precibus multa contigerunt miracula laude digna. Ebroicis namque quadam die Mercurii, per quindecim dies ante festum Ascensionis Domini, contigit quemdam puerum, quatuor annorum vel circa, prope quoddam molendinum fuisse submersum, et per longum tempus, et post plurima experimenta, a magna populi multitudine concurrente mortuum judicatum, et post multas orationes, et invocationes Dei, (et B. Mariæ, ut habet aliud Ms. mox memorandum) et aliorum Sanctorum nullum penitus vitæ vestigium apparere : tandem omnipotente Deo misericorditer disponente, mirificacum suum Dilectum in illa populi turba, insomnit vox cujusdam ignoratæ persone, ut dictus puer devoveretur beato Ludovico ; quod quædam statim fecit cum candela de proprio lucro : et matris dicti pueri desolatæ dicebant complures, ut

statim puerum deferret ad ecclesiam fratrum Prædicatorum, in honorem beati Ludovici noviter dedicatam. Mira res ! Nam protinus, facto voto, cepit puer gemere, et portatus ad prædictam ecclesiam fuit plenarie resuscilatus, et restitutus pristinae sanitati. Idem refertur in alio Ms., ex codice 872 S. Victoris desumpto.

A231 Multa olim miracula in eadem urbe facta in domo Prædicatorum subjiciemus pro Appendice altera post Vitam a Gaufrido scriptam, et supplementum Guilielmi Carnotensis. Ex titulo autem illorum miraculorum, in quo de ecclesia fratrum Prædicatorum Ebroicensi dicitur apud Chesnium pag. 477 : Quæ fuit prima ecclesia in regno Franciæ dicata in nomine sancti Regis anno Domini MCCIC : ex hoc, inquam, titulo probabiliter saltem colligimus miraculum prædictum contigisse anno 1299, non quidem eodem anno, quo Sanctorum numero adscriptus est Ludovicus, sed anno nondum elapso post elevationem corporis, quando canonizatio primùm fuit celebrata : ac deinde ex tempore miraculi, quod quindecim diebus ante Ascensionem factum narratur, dum ecclesia Prædicatorum noviter erat dedicata, rursus colligitur, dedicationem contigisse prioribus vicibus anni 1299, adeoque anno non integro post corporis elevationem. Hæc probabiliter colligi dico, non certo : nam si rex illa noviter latius dicatur, miraculum contingere potuit anno 1300, et dedicatio fieri sub finem anni 1299. Quidquid sit, res erigui est momenti.

A232 Utrumque Ms. supra laudatum relato mox miraculo aliud subjungit iisdem pene verbis, quod ex Victorino huc transfero : Tunc temporis in episcopatu Belvacensi quidam operarii, decem vel circa, fuerunt oppressi in quadam lapidina a supercadente maxima gleba terræ, et fere per diem et noctem sic steterunt ; tandem quidam clericus, vir utique scientia et honestate famosus, iter faciens juxta locum, audivit gemitum prædictorum, et approprians ac considerans miserabilem casum, et recolens B. Ludovici recentem canonizationem, confidens de ejus meritis et precibus, descendens de equo cum fletu et lacrymis, prostravit se ad orationem, specialiter B. Ludovici suffragium implorando : et cum diutius in oratione permansisset, assumpta fiducia de miraculo affuturo, surrexit, et homines a longe transeuntes vocavit, et deponens vestimenta cum aliis, ad suffodiendum et succurrendum prædictis viriliter hortabatur. Quid plura ? Operante virtuale divina per merita B. Ludovici, exigente eorum fide et devotione, omnes fuerunt extracti incolumes et illæsi. Hactenus utrumque Ms. : subdit Victorinum : Fama autem prædicti miraculi per patriam discurrere, conflagit quosdam antiquos coplinos per Belvacum deportari, qui dicebantur fuisse B. Ludovici, ad quorum tactum cum fide et devotione plures infirmi a variis languoribus sunt curati.

A233 Eodem tempore rex Philippus, reversus de Flandria, devotissimus Avo suo, quoddam nobile monasterium sororum inclusarum Ordinis fratrum Prædicatorum instituit fieri in honorem Dei et gloriosissimi confessoris B. Ludovici apud Pisciacum, ubi prædictus Sanctus exstitit oriundus. In hujus monasterii constructione plura antiqua ædificia oportuit dirui, ut ad hoc platea competens haberetur : et dum quidam magnus paries deberet cadere, clamantibus operariis,

D

multaque alia
miracula in
templo Prædicatorum
Ebroicensi
facta

E

beneficium prædicantibus
factum : sonati
agri :

F

puer prodigiose servatus in
constructione monasterii Pisciacensis.

A riis, qui cum suffoderant, et dicentibus, quod omnes fugerent et abscederent, contigit quemdam puerum musicantem a supercadente pariete quasi in medio deprehendi. Mira res! Stupefactis omnibus, et dicentibus **MORTUUS EST**, et nescientibus, ex qua parte deberent puerum extrahere, quem mortuum reputabant, quasi in medio illius parietis apparuit quaedam fissura, per quam mittentes brachia sua, dictum puerum extraxerunt vivum penitus et illaesum, et super hoc multitudine magna, quae aderat, testimonium perhibuit veritati. *Constructionem et foundationem Pisciacensis monasterii breviter narrat Bernardus Guidonis apud Martenium tom. 6 Collectionis amplissima a eol. 541, ubi videtur asserere, inchoatum fuisse ab anno 1297, qui extenditur usque ad Pascha anni 1298, ita ut primis mensibus anni 1298 potuerit inchoari. Certe anno 1299 scribit Philippus rex, monasterium jussu suo construi, ac jam anno 1298, aut citius, captum insinuot. Attamen moniales eo tantum inductae anno 1304, quo et foundationis litteras dedit Philippus IV mense Julio. Habeo quidem has litteras, et alias insuper, sequenti anno datas; at brevitate gratia ab iis describendis abstinco.*

ad fontem
Sancti bapti-
smalem mul-
lier sacro igne
librata:

*sunt Germani
en Laye

B 1234 Pergit autem Ms. Victorini auctor hoc modo: In eadem villa, postea satis cito, ad fontes, in quibus B. Ludovicus fuerat baptizatus, in ecclesia B. Mariae, coepit fidelium devotio B. Ludovici suffragium implorare, et impetrare frequentius beneficia sanitatis. Unde praesente rege (et) regina cum sua nobili comitiva, contigerunt ibidem eodem anno plura miracula gloriosa. Quaedam enim mulier de S. Germano *, nota pluribus de curia regis, percussa sacro igne in pluribus partibus corporis sui, venit cum fide et devotione ad praedictum vas baptismale, et fuis ibidem lacrymis abunde, gloriosi Regis devote patrocinium implorabat: mox vero, ut tetigit illos fontes, coepit illa nigredo, et morbus praedicti ignis abscedere a toto corpore praedictae mulieris, exceptis digitis manus sinistrae, in quibus illa nigredo, et etiam morbus diutius apparebant: et assistente ibi multitudine populi, ac etiam pluribus de curia regis, paulatim et viriliter coepit dicta mulier digitos movere, et tandem ille morbus totaliter discessit in tantum, quod illius morbi nullum vestigium penitus apparebat. Hoc autem miraculum plures de curia fide digni clarissime probaverunt, qui ad praedictos fontes B. Ludovici saepe dictam mulierem eo modo, quo dictum est, infirmam, et postea penitus curatam, cum diligenti perscrutatione propriis oculis conspexerunt.

quodbus viem
gressus resti-
tutus, plura-
que miracula
potrata:

C 1235 Ibidem feria sequente vir quidam de S. Germano, moribus honestus, et in temporalibus sufficiens sibi ipsi, multo tempore pedum ac renum infirmitate depressus, ire non poterat, nisi cum duabus ligneis potenciis, (seu sulceris subalaribus) et cum maxima difficultate: hic enim fide et devotione veniens ad praedictos fontes B. Ludovici fusa oratione, et facta oratione protinus alleviatum se percepit: et demissis potentiis, coepit ire per ecclesiam potenter et recte, sine adminiculo cujuscumque; et sic meritis et precibus B. Ludovici redditus fuit pristinae sanitati.

Eodem modo quidam serviens armorum, nomine Henricus de Bituris, qui usum incedendi gravi languore amiserat, cum magno labore et adminiculo potenciarum ad praedictos fontes adductus, cum magna devotione B. Ludovici, cu-

jus serviens fuerat, suffragium implorabat: et dum ibi devotam orationem fudisset, satis cito meritis et precibus gloriosi Regis fuit propriis viribus restitutus. Et ibidem multa alia contigerunt, et frequenter contingunt miracula, meritis et precibus Ludovici, ad laudem et gloriam Redemptoris, cui est honor et gloria per infinita secula seculorum, Amen.

1236 In Vita B. Elisabethae apud Cangium pag. 477 refertur, sororem quandam monasterii Longi-campi, Julianam nomine, cum perdidisset librum sibi carum, quod fuisset B. Elisabethae, apud Beatam precibus instituisse, ut librum illum, frustra diu quaesitum, invenire mereretur. Apparuit dormienti B. Elisabetha, praecipitque ut librum illum peteret a S. Ludovico: illa votum fecit S. Ludovico, ejusque sorori B. Elisabethae; et mox, dnm rursus quaerit, desideratum invenit librum. Denique Doubletus in Antiquitatibus abbatiae pag. 1247, ubi dixerat, miracula S. Ludovici longo tempore post canonizationem fuisse continuata, se itidem e gravi infirmitate Sancti invocatione recreatum affirmat. Hae tandem Commentario finem impono, Vitasque lectu dignissimas, in quibus unusquisque inveniet, quod imitetur, eo ordine, quo fuerunt conscriptae, subjungo.

alia beneficia
ad invocationem
Sancti

E

VITA

Auctore Gaufrido de Bello-loco Regis confessorio.

Ex editione Claudii Menardi, et Chesnii.

PRÆFATIO

Ad Divi nominis gloriam et honorem, et fidelium aedificationem; et multorum, et magnorum precibus inductus, et maxime meorum obedientia et auctoritate adstrictus, et sanctam conversationem, et actus egregios Christianissimi Ludovici quondam Regis Francorum describere dignum duxi, prout mens divina per gratiam suam inspirare dignabitur memoriae mentis meae b.

Rationes Vi-
tam scribendi

a

f

b

ANNOTATA.

a Imposuit hanc ei provinciam Gregorius X, ejus litteras dedimus in Commentario praevio num. 2.

b De auctoritate hujus Vitae vide initium Commentarii.

PRIOR CAPITUM PARTITIO

Caput i. Qualiter laus regis Josiae Regi Ludovico conveniat.

Cap. ii. Quod nomen Josiae ipsi competat.

Cap. iii. De innocencia vitae et sanctae conversationis ipsius.

Cap. iv. De laude Dominae Blanchae piissimae matris ejus.

Cap. v. Item de puritate et innocencia vitae ejus.

Cap. vi.

A GACERIO.

Cap. vi. De statu ejus quantum ad regem subditorum.

Cap. vii. De cautela et gratia verborum ipsius.

Cap. viii. De humilitate, et primo de habitu et veste.

Cap. ix. De ablutione pedum pauperum.

Cap. x. Item de humilitate ejus.

Cap. xi. Quomodo caste et continenter se habuit in matrimonio suo.

Cap. xii. Quod regno abjecto voluit intrare Religionem.

Cap. xiii. De sacra educatione et institutione liberorum suorum.

Cap. xiv. Quod duo de filiis in religione nutrentur.

Cap. xv. Documenta, quæ pius Rex ante mortem filio primogenito scripsit, et quasi pro testamento reliquit.

Cap. xvi. De modo pœnitentiarum ipsius, et primo de confessione ejus.

Cap. xvii. Quod cilicio quoque utebatur.

Cap. xviii. De abstinentia ipsius.

B Cap. xix. De operibus misericordiæ, et largitate eleemosynarum ad pauperes.

Cap. xx. De beneficiorum collatione.

Cap. xxi. De devotione ejus ad divinum officium, et de modo orandi ipsius.

Cap. xxii. De peregrinatione ejus in Nazareth.

Cap. xxiii. Quod devote sermones audiebat, et in sacra Scriptura studebat.

Cap. xxiv. Quam devotionem habuit in his quæ spectant ad fidem. Et primo de sacra corona, et de aliis sanctis reliquiis.

Cap. xxv. De prima ejus peregrinatione transmarina, et qualiter Damietam cepit, et quomodo captus fuit et deliberatus.

Cap. xxvi. Qualiter se habuit in Achaia, et de mora ejus in Terram sanctam.

Cap. xxvii. Quam pie suscipiebat Sarracenos ad fidem revertentes.

Cap. xxviii. Quomodo se habuit audita morte piæ matris suæ.

Cap. xxix. De reditu ejus in Franciam, et qualiter se habuit super mare.

Cap. xxx. Qualiter se habuit in periculo naufragii.

G Cap. xxxi. De joconditate eju in Francia.

Cap. xxxii. De zelo ejus ad turpes zelationes et ad blasphemias extirpandas.

Cap. xxxiii. Statuta edita contra juratores et blasphemos.

Cap. xxxiv. De honore, quem dixit sibi esse actum apud Poissiacum.

Cap. xxxv. Quod in tangendo infirmos signum sancte crucis addidit.

Cap. xxxvi. De multiplici zelo fidei ejus.

Cap. xxxvii. De proposito peregrinationis in Terram-sanctam secundo.

Cap. xxxviii. Qualiter crucem secundo accepit.

Cap. xxxix. Quam sollicitus fuerit in præparatione peregrinationis.

Cap. xl. De consilio habito eundi Tunicium.

Cap. xli. Rationes, propter quas Rex consensit ire Tunicium.

Cap. xlii. De adventu Regis ante Tunicium.

Cap. xliii. De mortalitate, quæ ibi accidit.

Cap. xliv. De pio ac deservendo pii Regis obitu, et qualiter se in morte habuit.

Cap. xlv. De adventu regis Siciliae apud Tunicium.

Cap. xlvi. Quod sancta ejus ossa in exercitu D retenta sunt.

Cap. xlvii. De corde ejus et intestinis in Siciliam translatis.

Cap. xlviii. De adventu ossium sacrorum in Francia.

Cap. xlix. De sepultura ejus apud sanctum Dionysium.

Cap. l. De miraculis post sepulturam.

Cap. li. Qualiter memoria Josiæ memoriæ ejus adaptetur.

Cap. lii. Quod dignus sit inter Sanctos adscribi.

CAPUT I.

Comparatio Sancti cum Josia rege : parentes, conscientiae nitor, regni cura, verborum, morumque honestas, et insignis humilitas.

I In primis igitur, ad pii Regis commendationem assumere mihi libet, quod in laudem regis Josiæ in Ecclesiastici xlix legitur : « Memoria, inquit, Josiæ in compositione odoris facta est opus pigmentarii. In omni ore quasi mel indulcabitur ejus memoria, et musica in convivio vini. Ipse directus est divinitus in pœnitentia gentis, et tulit abominaciones impietatis : et gubernavit ad Dominum cor suum, et in diebus peccatorum corroboravit pietatem a. » Præterea, ad commendationem dicti regis Josiæ plurima dicuntur tam in iv libro Regum, quam in ii Paralipon. xxxiv; quæ ad laudem Regis nostri proprie pertinere videntur. « Cum adhuc, inquit, puer esset Josias, cepit querere Dominum : fecitque quod rectum et placitum erat in conspectu Domini, et ambulavit per omnes vias David patris sui. Non declinavit ad dexteram, neque ad sinistram. Nomen matris ejus Ydida. Fecit instaurari templum et domum Domini. Similis illi non fuit ante eum rex, qui reverteretur ad Dominum in omni corde suo, et in tota anima sua, et in universa virtute sua : neque post ipsum surrexit similis illi. Fecit enim phase, quale ante non fuit, neque quisquam de regibus fecit tale b. » Qualiter hæc omnia congrue ad gloriosum Regem nostrum pertineant, poterimus exprimere suis locis.

3 Interim ad præsens dicere sufficiat, quomodo sensus nominis Josiæ conveniat Regi nostro. Josias quippe interpretatur, SALUS DOMINI; vel, ALIENATIO DOMINI c; vel INCENSUM DOMINI, sive SACRIFICIUM. Cui verius compedit hujus nominis significatio, quam pio Regi nostro, in quo vere Domini salus fuit? Utpote qui salutis propriae ac proximorum semper studuit, et ad elevationem et exaltationem fidei Christianæ pro viribus laboravit. Denique, qui præter incensum mentalis devotionis, quam a pueritia sua continue Domino interiori offerabat; et præter sacrificium pœnitentiæ corporalis, quam juxta statum suum, et juxta corporis sui debilitatam Deo quotidie exterius exhibebat, se tandem in peregrinatione gemina transmarina, quasi holocaustum integrum obtulit Domino in odorem

Cap. i.
Comparatio
S. Ludovici

ii.
cum Josia
rege:

A rem suavitatis. Si reputatum est Abrahamæ ad justitiam, quia semel voluit offerre unicam liliam, hoc ei Domino imperante : quanto magis huic Fideli suo reputabit Dominus ad aeternam justitiam, et ad pretium sempiternum, qui non semel, sed bis obtulit devotissime semetipsum ad mortem, et fratres suos, et electum florem exercitus totius regni sui, in obsequium Salvatoris : et maxime in hac ultima et miseranda peregrinatione. Tunicii, ubi, cum communi omnium consilio transiens, cum liberis propriis, et exercitu suo toto, ob zelum et exaltationem fidei Christianæ, ibidem hostia Christi effici meruit : et illic, tanquam martyr et pugil Domini indefessus, finem vitæ suæ feliciter in Domino consummavit? Insuper in via illa defuncti sunt in confessione veræ fidei duo de liberis ejus, quos amore præcipuo diligebat : videlicet comes Nivernensis, et regina Navarræ. Sed jam ad describendam vitam ac conversationem ipsius laudabilem cum Dei adjutorio accedamus.

B & Sane de ipso dici potest et vere, quod præliximus de Josia. « Cum esset adhuc puer, cepit querere Dominum, et fecit quod re- » eum et placitum erat in conspectu Domini. » Similis illi ante eum non fuit Rex, qui rever- » teretur ad Dominum in toto corde suo, et » in tota anima sua, et in universa virtute sua : » neque post ipsum surrexit similis illi. Et am- » bulavit in viis David patris sui. Non decli- » navit ad dexteram, neque ad sinistram. » Patrem siquidem habuit Christianissimum atque sanctissimum, Regem videlicet Ludovicum : qui et ipse zelo fidei accensus, contra hæreticos, qui tunc in Albigenis partibus plurimum adversabantur Romanæ Ecclesiæ, ac fidei Christianæ, auctoritate Ecclesiæ crucem assumpsit : et viriliter peregrinatione aggressa, ac potenter dictorum inimicorum pro maxima parte superbia superata, dum a dicta peregrinatione rediret, feliciter migravit ad Dominum d. Hujus tam pii patris devotus successor, atque strenuus imitator, is, de quo loquimur, Ludovicus, ab ipsius sanctis vestigiis non declinavit neque ad dexteram, ut vane elevaretur in prosperis, neque ad sinistram, ut adversitatibus aliquibus frangeretur : utpote qui semper extitit et inter prospera humilis, et inter adversa securus : sicut pluries experti sumus quoad utramque fortunam, Domino concedente.

C 5 Insuper, nomen matris Josiæ præteriri non debet, quæ Ydida vocabatur : quod interpretatur, dilecta Domini : vel, amabilis Domino. Quod recte competit illustrissimæ nostri Regis matri, videlicet dominæ Blanchæ reginæ, quæ vere extitit dilecta Domini, et amabilis Deo, et hominibus utilis et accepta. Sub sancta nutritura, atque salutari doctrina tam piæ matris, cepit Ludovicus noster egregiæ indolis et optimæ spei puer existere, et de die in diem in virum perfectum crescere, et querere Dominum, et facere quod rectum et placitum erat in conspectu Domini : vere conversus ad Dominum in toto corde, tota anima, totaque virtute, tanquam bonæ arboris bonus fructus. Siquidem cum regnare cœpisset, et non haberet nisi circiter duodecim annos; quam strenue, quam industrie, quam juste, quam potenter dicta mater administraverit, et custodierit, et defensaverit jura regni, testes sunt, qui tunc præsentés aderant circa Regem. Quamvis eo tempore pluri-

mos et florentissimos haberit Rex adversarios in principio regni sui. Sed meritis innocentia ipsius, ac solerti providentia matris ejus (quæ tota virago semper extitit, et femineæ cogitationi ac sexui masculinum animum jugiter inferebat) perturbatores regni semper confusi succubuerunt e.

6 Nec prætereundum de quodam Religioso, qui a falsis relatoribus audierat f, quod dominus hic Rex ante matrimonium suum concubinas habebat, cum quibus quandoque peccabat, conscia vel dissimulante matre sua. Quod cum ille Religiosus cum multa admiratione, quasi eam redarguendo, dominæ reginæ dixisset : illa super hac falsitate se et filium humiliter excusavit, verbum laudabile subinfernens : videlicet, quod si dictus filius suus Rex, quem super omnes creaturas mortales diligebat, infirmaretur ad mortem, et diceretur ei quod sanaretur, semel peccando cum muliere non sua; prius permetteret ipsum mori, quam semel peccando mortaliter suum offendere Creatorem. Hoc ego ab ore ipsius domini Regis audivi.

7 Ego, quamvis insufficiens, dicti domini Regis confessor extitit per viginti annos, vel circa : et confessionem ejus generalem audivi toties, quod vices numerare vix scirem. Ad honorem igitur Dei dico, quod ipse per totam vitam suam numquam aliquod peccatum mortale commisit scienter, quod ego auderem judicare mortale. Nam aliqui facta ejus exterius attendentes g timebant ei, ne ex solita et naturali benignitate ipsius negligentiam nimis remissam incurreret super correptione ballivorum, et aliorum officialium, sive collateralium suorum; et quod tardus videbatur ad justitiam exhibendam. Sed qui bene attenderet, quam sollicitus erat et diligens in inquirendis et undique investigandis bonis ac fidelibus officialibus, et ballivis; forsitan super præmissis ipsum amplius excusatum haberet. Et vere æstimo, quod pauci sunt etiam de illis, qui ipsum super his arguebant : qui si essent in tanto officio, sicut ipse, in quibus non invenirentur forsitan plura reprehensibilia, quam in ipso.

8 Consiliarios adseorsos, tam clericos, quam laicos, electissimos tam in fidelitate quam et sapientia, habere volebat : et undecumque poterat, eligi faciebat. In causis, quæ contra ipsum vertere videbantur, semper quantum bono modo poterat, contra se stabat, et allegabat : ut per hoc consilarii absque timore offensæ ipsius a vero judicio minime declinarent. Super factis h, quæ tam ad personam suam, quam ad præpositos vel ballivos spectabant, mittebat plures per regnum inquisitores diligentes et fideles : et inventas injurias emendari, et restitui faciebat. Similiter super statum familiæ domus suæ inquiri pluries faciebat, et reos probatos, secundum quod mererant, puniebat.

9 Cantissimus erat, et gratiosissimus in loquendo. A verbis scurrilibus et dissolutis, maxime a detractoriis et mendacibus summe cavebat : et rarissime, vel nunquam, maledicta vel convicia dicebat alicui, quantumlibet modico gaudium i, nisi hoc exigeret grandis culpa. Specialiter autem ab omni genere juramenti, quantumcumque, ut in loquendo fieri solet, consuetum vel modicum videretur, penitus abstinerebat. Alias ad evitandum alia juramenta, loco juramenti solebat dicere, IN NOMINE DEI. Quod audiens reprehendi a quodam viro religioso, ex

A. GAUFREDO

e
morique ma-
lunt, quam
peccare mor-
taliter.F
v.
Conscientiar-
um purita-
tas.

g

vi.
regnum recte
administrandi
cura.

h

vii.
verborum et
cultus gratia

i

tunc

in.
paterejus Tu-
onicus 1111

u. 1190.

iv.
mater Blan-
cha, quæ ip-
sum passime
educavit.

A GUGFRIDO.

tunc omnino abstinent. Sed secundum Evangelium erat sermo ejus : EST, EST; NON, NON. In arduis negotiis et gravibus consiliis et causis, pauci, vel nulli, perspicacius ipso, et verius iudicabant : et quod intellectu capiebat, valde prudenter et gratiose proferre sciebat. Si quidem diffusa erat gratia in labiis ejus, et sicut vere sapiens, in verbis seipsum amabilem faciebat. Utpote cujus sermo in gratia sane semper erat conditus. Insuper gloriosissimus erat, et solummodo ad videndum, et solo visu illabebatur ad diligendum affectibus singulorum.

VIII.
vestium modestia,

k

l m

n

o

p

B

10 Ex quo prima vice viam arripuit transmarinam, nunquam indutus est squalo k, vel panno viridi, seu bruneto l, nec pellibus variis m : sed veste nigri coloris, vel camolini n, seu persei. Et quia vestes hujus minoris valoris esse videbantur ad dandum pauperibus, quam alie pretiosiores, quibus in juventute uti solebat : instituit, quod ad recompensationem elemosynariis o suis quolibet anno haberet sexaginta libras paratas ad dandum pro Deo, ultra id p habere solebat. Nolebat pius Rex, quod propter humilitatem suam exteriorem aliquid pauperibus deperiret. Similiter ex tunc nunquam uti voluit calcaribus vel frenis, nisi omnino albis et ferreis, absque aliqua anatura; nec sellis ad equitandum, nisi albis, et sine omni pictura.

IX.
consuetudo pauperum pedes lavandi,

q

C

* i. e. pallium

11 Quolibet Sabbato consueverat pedes abluere in loco secretissimo, humiliter et devote, flexis genibus, trium pauperiorum et seniorum hominum, qui poterant inveniri : et post abluitionem pedes extergere, et humiliter osculari. Similiter aquam porrigebat eorum manibus abluendis, quas eodem modo osculabatur : et post cuiuslibet certam summam denariorum erogabat, et ad comedendum ipsemet eis ministrabat. Si autem propter corporis infirmitatem hanc pietatis obsequia facere non posset, volebat quod vice ipsius confessor suus, presente elemosynario, predicta simili modo exequeretur. Ceterum, ad laudem hujus devota humilitatis spectat, quod dum quodam Sabbato esset in abbacia Clarevallis; abluitioni pedum monachorum, quod Mandatum q vocant, voluit interesse. Videlicet, quod secundum morem Ordinis, post Vesperas, solemniter et devote sibi mutuo lavant pedes. Ipse vere ex humilitate sua pluries voluit capam * deponere, et flexis genibus manus apponere ad pedes servorum Dei humiliter abluendos. Sed quia plures magnates non sibi multum familiares tunc sibi adstabant, de consilio ab hoc humilitatis officio supersedit. De eximia humilitate ipsius, benignitate, mansuetudine, atque patientia, plurima possent dici, et ad edificationem multorum exempla subjici. Sed praesens opus excedere modum posset. In predictis enim virtutibus nescio si secundum statum suum parem haberet in mundo.

X.
humilitas, atque virtutes.

12 Demum ad laudem humilitatis ejus spectat, quod in extrema voluntate sua statuit, et in testamento suo scribi praecipit, quod super sepulturam ipsius defuncti nulla curiositas, nulla superbitas fieret : ut sicut humilitatis exemplum se exhibuit vivus, ostenderet et defunctus. Confessores suos in magna reverentia semper habebat, ita quod aliquando, postquam jam sederat coram confessore ad contendum, si ostium aliquod vel fenestram vellet claudi, vel aperiri, ipse a loco confessionis festinanter surgebat, quasi preveniens confessorem : et ibat humiliter ad claudendum, vel aliquid hujusmo-

di faciendum. Qui cum a confessore super hoc d argueretur, humiliter respondebat : « Amen, » vos estis pater, et ego filius. » Item ad commendationem pertinet humilitatis ipsius, quod frequenter, et absque pudore, imo libenter, plurimum gratiose narrabat, quomodo apud Massoram captus fuit a Sarracenis, et qualiter tunc se habuit apud eos, et de modo liberationis ipsius. Si quid dicebatur ei vel fiebat, quod displicebat, si dissimulandum erat, optime et caute dissimulare sciebat. Praeter confessores suos, aliquem vel aliquos etiam sibi eligebat, quos affectuose rogabat, quod ei, quae viderent, vel ab aliis audirent digua reprehensione in ipso, sibi fideliter intimarent, nec sibi parecerent nullo modo. Ipse vero hujus caritativas monitiones benigne et patientissime acceptabat r.

ANNOTATA.

a Legitur hic textus loco assignato, sed verba quaedam paululum transposita sunt, vel mutata.

b Leguntur haec dictis locis, ac sparsim, nec eisdem omnino verbis.

c Haec nominis Josiae interpretatio sumpta videtur ex S. Hieronymo lib. de Nominibus Hebraicis, ubi hujusmodi interpretatio ab librum 3 Regum, et ad Matthaeum habetur, excepta particula hac, alienatio Domini : unde illud mendosum suspicor, cum etiam non cohareat cum sequentibus. Legendum fortasse oblatio Domini.

d De hac Ludovici VIII expeditione contra Albigenses, morteque in reditu anno 1226. Mompenseri obito, egimus in Commentario § 8.

e Potentes S. Ludovici adversarios dedimus § 9, multisque sequentibus eorum conatus contra Regem prosecuti sumus, in quibus eludendis mire eluxit Blanchae prudentia, ac ipsius Ludovici magnanimitas.

f Videtur quidem Gausfridus dicere, famam de Regis incontinentia fuisse sparsam : at illius verba eo sensu non intelligenda, probavimus in Commentario num. 280.

g Hunc quorundam timorem paucis insuper referavimus num. 997.

h Forisfacere, foreficere et forifacere, medio tempore frequenter adhibebatur, pro delinquere, offendere, nocere. Hinc forefactum, forifacium, forifacium, forifacium, rocesque haece rivinae, pro crimine vel delicto saepe occurrunt, quod semel hic notasse sufficiat.

i Garcia, ut probatur in auctore Cangii Glossario, frequenter sumitur pro famulo : idem hic significare potest. Nisi sumatur pro adolescente, quae vocis Gallicae garçon propria magis est notio; aut generatim pro rili homuncione. Ceterum modestiam Sancti in alloquendo cujusvis generis homines, commendat Vita servanda num. 15, aliisque suis locis : ex quibus abunde probatur, malelicata et convitia semper ab ore Regis exuisse, si in propria significatione sumantur : et hic sumi tantum pro verbis durioribus, et contemptum aliquem indicantibus.

k Squalatum a Gallica voce Escarlate derivant Latini scriptores aevi medi : alii dixerunt Scarlatum vel scarletum. Denotatur autem his vocibus pannus coccineus, seu cocco tinctus.

l Per brunetum non designatur pannus coloris fusci, sed coloris cujuslibet adscititi, ut probatur in Commentario num. 572.

A ^m Quænam cellera noluerit Sanctus, rideri potest in Commentario num. 572, ubi reliqua de vestibus sunt disputata.

n Camolini, legendum putem camelini.

o Rectius legetur. Eleemosynarius suus, ut ex sensu colligitur, et Naugio, cujus verba dedimus in Commentario num. 572.

p Ultra id, adde quod, ut est apud Naugium.

q Mandatum vocata est illa pedes abluedi cæremonia, quia mandata fuit a Christo Domino, postquam ipse Apostolorum pedes in corna ultima abluerat Iouu. 13 & 13 et 15. Consuetudo hæc admodum antiqua est, sed non æque universim fuit recepta, aut constanter ubique observata. Etenim S. Augustinus in Epistola ad Januarium, quæ olim erat 119, nunc 55, docet, alios non recepisse consuetudinem pedes abluedi ne adipsam sacramentum baptismi videretur pertinere; alios consuetudinem illam abrogasse; alios diversis temporibus id charitatis officium obivisse. Maxime tamen olim fiebat, et hodie dum fit, die Jovis sancto, quo illud quoque obibat S. Ludovicus prælegente aliquo officium de mandato, et fieri per filios suos volebat, teste Vita secunda num. 87. At monachi id frequentius præstabant, ut intelliges ex citatis in Cangii Glossario ad vocem mandatum. Cæremonia ritusque in lotionem adhiberi solitos ride apud Martenium in Tractatu de antiqua Ecclesie disciplina tom. 4, pag. 278 et seqq. Verumtamen non servabat hæc cæremonia S. Ludovicus, quando pauperum pedes lavabat, nisi die Jovis sancto.

B ^r Varia in Joinvillio occurrunt exempla, quibus confirmari potest, quam benigne liberos aliorum monitiones audiret. Ingens enimvero bonum in principibus, quorum aures perpetuis adulato- rum susurris pulsari solent.

r Varia in Joinvillio occurrunt exempla, quibus confirmari potest, quam benigne liberos aliorum monitiones audiret. Ingens enimvero bonum in principibus, quorum aures perpetuis adulato- rum susurris pulsari solent.

CAPUT II.

Continentia in usu matrimonii : religiosæ vitæ desiderium : liberorum educatio, ac documenta Philippo filio data.

C

D ^e consensu uxoris suæ reginæ, per totum Adventum, et per totam Quadragesimam, ab opere carnali mutuo continebant : et nihilominus certis aliquot diebus qualibet septimana, similiter in vigiliis et diebus magnorum festorum. Insuper in solemnitatibus, in quibus communicare debebat, pluribus diebus ante communionem, et pluribus post, ob reverentiam sacri Mysteriorum continebat. Si autem ipsam his continentia diebus ex certa causa uxorem suam reginam visitare contingeret, et cum ea morari, et ex vicinitate uxoris pro humana fragilitate quandoque motus carnis inordinatos sentiret : surgebat e lecto, per cameram * deambulans, donec carnis rebellio quiescisset.

14 Nec silendum, quod annos plurimos ante mortem ipse ad culmen omnimodæ perfectionis aspirans, corde devoto firmiter disponebat, quod adulto filio suo primogenito regnum penitus relinqueret, et obtento uxoris assensu Religionem intraret; nam videlicet de duobus, fratrum Minorum scilicet, sive fratrum Prædica-

torum. Has enim duas specialissime diligebat, dicens, quod si de corpore suo posset duas facere portiones, unam daret mihi, reliquam alteri. Unde et familiariter dicebat, se in hoc modicum gloriari, quod familiares sui, qui sibi quasi contine assistebant, discernere non poterant, quem Ordinem magis diligeret e duobus. Cum autem dictum propositum, nacta oportunitate, consorti suæ reginæ secreto aperuisset, astringens eam quod hoc nullatenus alicui revelaret : ipsa nulla penitus ratione huic Regis petitioni sui desiderio voluit assentire, rationes probabiles assignans in contrarium, ad ipsius Regis propositum refellendum; divina providentia forsitan ordinante ipsum utiliore in statu pristino ad regnum in pace servandum, et ad totius Ecclesie negotia promovenda. Frustratus igitur a proposito suo pio, deinceps cum minori mundi amore, et cum majori humilitate ac timore remansit in mundo.

15 Et quia de tam sacro conjugio generosa ac sancta proles procedere debuit, et per Dei gratiam copiosa processit a : sequitur videre, quam catholice se habuit Pius pater in suorum instructione ac regimine liberorum. Volebat siquidem, quod pueri jam adultæ ætati propinqui quotidie non solum Missam, sed et Matutinas, et Horas canonicas cum cantu audirent; et quod ad audiendum sermones secum adessent, et quod singuli litteras addicerent, et Horas beatæ Virginis dicerent; et quod semper cum ipso essent ad Completorium, quod post cenam suam solemniter in ecclesia dici quotidie faciebat, et in line antiophonam specialem de beata Virgine alte et devote cantari. Dicto Completorio, in camera cum pueris revertebatur, et aqua benedicta a sacerdote circa lectum et per cameram aspersa, residebant pueri circa ipsam, quibus tunc, priusquam recederent, solitus erat aliqua verba ædificatoria dicere, ad institutionem ipsorum. Capellos b de rosis, sive alios quoscunque, volebat quod dicti pueri sacris diebus Veneris in capitibus deportarent, ob memoriam illius sacræ coronæ spinæ, qua caput Salvatoris ea die atrociter fuerat coronatum : et qua corona Rex regum decoraverat tam magnifice regnum suum c.

16 Nec prætermittendum ad dicti Regis laudem, quod cum prima vice adhuc esset in peregrinatione Terræ sanctæ ultra mare, et inde postquam in Franciam est reversus, ut vidimus, Spiritu Dei ductus ordinavit, et in testamento suo scribi voluit, quod duo filii, qui sibi nati fuerant ultra mare, scilicet dominus Jo. et dominus P., d cum ad annos discretionis venissent, infra septa Religionis nutrirerent; videlicet unus in domo fratrum Prædicatorum Parisius, et alius in domo fratrum Minorum, locis ad hoc competentibus ibidem Regis sumptibus preparatis : ut illic sacris institutis et litteris instruerentur, et ad amorem Religionis salubriter inducerentur; desiderans toto corde, ut documentis salutaribus informati, Domino inspirante, loco et tempore ipsas Religionem intrarent. Similiter filie suæ primogenitæ, quæ postea fuit regina Navarra, cum adhuc esset ipse ultra mare, litteras speciales manu sua scriptas transmisit, in quibus inducebat eam efficaciter et devote ad mundi contemptum, et ad Religionis amorem et ingressum. Insuper ex devotione sua dominam Blancham filiam suam, quantum in ipso fuit, Deo obtulit in abbacia monialium juxta

xiii. præclara liberorum iustitio,

E a

b

c

F xiv. quos cupiebat amplecti vitam religiosam,

d

xi. Continentia in matrimonio.

* i. e. cubiculum

xii. propositum amplectendi vitam monasticam :

A. GAUFRIDO.

Pontissaram, ubi corpus pie matris suae sepultum est : ut ibidem religiose intriretur, et ad Religionis amorem salutaribus verbis, et sanctimonialium exemplis informaretur.

multisque in
struxit docu-
mentis

17 Licet autem is, ejus providentia in sui dispositione non fallitur, aliter de dictis liberis voluit ordinari, quia forsitan ad bonum ipsorum, et Ecclesiae Dei utilitatem expediebat melius eos in seculo, et in matrimonio conversari, quam Religionem intrare : tamen praedicta scripsimus, ut pii Regis devotionem fidei, ac fervorem sancti desiderii ostendamus, quibus ad omnem perfectionis apicem tam in se, quam in suis liberis aspirabat. Nec arbitror, quod pius affectus ipsius careat praemio et corona, quamvis voluntas pia ejus optatum non fuerit effectum sortita. Ceterum, in finem praesentis capituli supponere dignum duxi, qualiter Pater catholicus, quasi Domino revelante, propriae mortis praescius, ante suam infirmitatem extremam scripsit in Gallico manu sua salutaria documenta, et catholica instituta, quae filio suo primogenito, et in ipso ceteris liberis quasi pro testamento reliquit. Horum documentorum manu sua scriptorum post mortem ipsius ego copiam habui, et sicut melius et brevius potui, traustuli de Gallico in Latinum. Quae documenta sunt haec :

xv

f
quibus docet
Deum amare.

18 Fili carissime /, imprimis te doceo, quod Dominum Deum tuum diligas ex toto corde tuo, et ex tota virtute tua : nam sine hoc non est salus. Fili, debes te custodire ab omnibus, quae Deo noveris displicere, videlicet ab omni mortali peccato : ita quod prius deberes te permittere omni genere martyri cruciari, quam aliquod mortale peccatum committeri. Praeterea si Dominus tibi aliquam tribulationem habere permisit, benigne, et cum gratiarum actione debes sustinere, cogitans quod ad bonum tuum proveniat, et quod hoc forsitan bene meruisti. Insuper, si Dominus tibi prosperitatem quamcumque contulerit, debes ei humiliter regratiari, cavens ne inde fias deterior, sive per vanam gloria, sive quocumque alio modo : quia non debes Deum impugnare, vel offendere de donis suis. Item moneo te frequenter confiteri, et quod discretos et honestos tibi eligas confessores, qui te scienter doceant, a quibus tibi sit cavendum, et quae te facere sit necesse. Et tu ad confessores tuos te habeas tam modeste, quod ipsi et amice te, et secure reprehendere audeant.

virtutes va-
rias exercere.

19 Libenter etiam et devote audias Officium Ecclesiae ; et quamdiu eris in ecclesia, cave ne vage circumspicias, nec vana loquaris : sed ora Dominum devote, sive ore, sive cordis meditatione ; et specialiter amplius intendas devotioni in secreto Missae circa horam consecrationis Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Christi. Cor habeas pietatis ad pauperes, miseros, et afflictos ; et secundum posse tuum eis subvenias, et eos consolers. Si habueris aliquam cordis desolationem, dic eam confessori tuo, vel alicui probo viro ; et tunc eam levius leres. Diligas habere semper tecum societatem bonorum, sive Religiosorum, sive secularium, et habe frequenter colloquium cum eis : et cave societatem pravorum. Audi libenter sermones tam in aperto, quam in secreto, et libenter tibi procreas indulgentias matris nostrae sanctae Ecclesiae. In proximis semper diligas bonum, et odias malum. Noli patii, dici coram te verbum allectivum ad peccatum, nec verbum detractorium de

alio : maximo autem nullum verbum blasphemiae de Deo, sive de Sanctis patiaris dici ab aliquo, quin viulictam de eo fieri facias. De omnibus beneficiis tuis tibi a Deo collatis sic gratias agas illi, ut sis dignus majora accipere.

20 Erga subditos tuos ita juste te habeas, quod lineam justitiae teneas, non declinans ad dexteram, neque ad sinistram : et semper plus te teneas ex parte pauperis, quam divitis, donec sis certus de veritate. Si quis autem contra te querelam habuerit, stes potius pro causa adversarii tui, donec constet tibi de veritate : et sic illi, qui sunt de consilio tuo, citius stabunt pro justitia. Si pro certo intelligas, quod teneas aliquid de alieno, sive ab antecessoribus tuis, sive a tempore tuo, statim restitue. Si res obscura est, veritatem inquiri facias per discretos. Sis diligens, quod omnes subditi tui justitia et paco serventur ; maxime autem personae ecclesiasticae, ac religiosae. Dicitur de rege Philippo avo nostro, quod quidam de consiliariis suis dixit ei, quod clerici multa damna inferebant ei, jura ipsius usurpando : et mirabantur multi, quod ita tolerabat. Cui rex respondit : « Bene credo » quod dicis, sed quando cogito beneficia, quae mihi Dominus contulit, melius volo pati, quam inter te et Ecclesiam scandalum suscitare. » Ama igitur, o fili, personas ecclesiasticas, serva pacem earum quantum poteris. Libenter subveni pauperibus religiosis in suis necessitatibus, et maxime illis, per quos Deus magis honoratur in terra.

21 Honora parentes tuos, et reverenter serva mandata eorum. Beneficia ecclesiastica personis idoneis dona de consilio spiritualium virorum, et eis, qui non habent aliud beneficium. Cave, ne absque maximo consilio guerram primus moveas contra aliquem Christianum : et si oporteat fieri, fac caveri, ne innocentes, et ecclesiae, ac res earum sine merito puniantur. Et quam citius poteris, pacifica de guerris et contentionibus tuis, et de guerris, quae sunt inter subditos tuos ; sicut fecit beatus Martinus, qui bonam virtutum suarum consummationem existimavit, si pacem inter discordantes restituisset. Sis sollicitus, quod habeas fideles praepositos et baillivos ; et inquire diligenter, quomodo se gerant : similiter de illis de hospitio tuo. Sis devotus et obediens matri nostrae Romanae Ecclesiae, et summo Pontifici tamquam patri spirituali. Labora quod omne peccatum de terra tua removeatur, maxime autem blasphemiae et hereses. Memoriter recognosce, et regratiare Deo super omnibus beneficiis suis. Attende, quod expensae domus tuae cum moderamine fiant. In fine obsecro te, o fili, quod si decedam ante te, quod tu fideliter animam meam jnvari facias in Missis et orationibus, et mittas per sanctas congregationes regni nostri, ad orationum suffragia impetranda pro me : et quod in omnibus bonis, quae facturus es, participationem habeam specialem.

22 O fili carissime, in fine do tibi omnem benedictionem, quam pius pater potest donare filio : et tota Trinitas, et omnes sancti custodiant te ab omni malo. Et det tibi Dominus gratiam faciendi suam voluntatem taliter, quod serviat et honoretur per te : ita quod post hanc vitam nos simul perveniamus ad ipsum videndum, amandum, et laudandum sine fine. Amen, amen.

En testamentum pii Patris ad filios. O testamentum vitae et pacis ! Testamentum nulla

obli-

justitiam
qui, benignum
erga ecclesiam
suae se pro-
bere.

pacifice et pro-
denter regna-
re.

f

adfecta de-
num precato-
ne fausto :
virtutes, quas
hic docet, ipse
exercuit.

A oblivione delendum, nulla similiter ordinatione mutandum! Testamentum non morte testatoris, sed immortalis vite adeptione firmatum! Siquidem pius Pater de his, quae vere sua erant, condidit testamentum; et quae in se possederat *g*, aliis haec legavit. Virtutes enim, quas filiis delegavit, in se completas habuit: utpote qui in se prius cepit facere, et alios postremo docere. Injus nos, carissimi, tam sancti testamenti generalis patris ac Regis nostri pro modo nostro simul legatarii et haeredes; et praecipue principes, et praedati. Et haec de doctrina et instructione liberorum dicta sufficiant. Nunc de modo poenitentiae ipsius aliquid disseramus.

ANNOTATA.

a Undecim Ludovici liberos enumerat Labbens in *Tabulis genealogicis stirpis regie Francorum pag. 56*: videlicet septem filios, Ludovicum ante Patrem anno 1260 defunctum, Philippum regni haereditem, Joannem in infantia mortuum, Joannem Tristanum aliquot diebus ante Patrem in Africa defunctum, Petrum Alenconii comitem anno 1283 Salerni mortuum, et Robertum natu minimum, cujus posteri hodie regnant in Gallia: filias vero quinque, Blancham primo natam primoque e vita sublata, Elisabetham Navarrae reginam, Blancham cum Ferdinando Alphonsi Castellae regis filio nuptam, Margaritam Joannis I Brabantiae ducis uxorem, et Agnetem Roberti II Burgundiae ducis conjugem: de quibus omnibus in *Commentario meminimus locis variis*.

b Id est, sarta e rosas aliisque floribus in modum pileolorum plexa.

c De translata anno 1239 Parisios cura S. Ludovici corona spinea late egimus in *Commentario § 30*.

d Joannes Tristanus natus erat Damiatæ anno 1250, Petrus natus esse videtur Caesarea anno 1251, nisi post Blancham, quæ anno 1252 Jafa nata fuit, Sidone natus sit anno 1253, aut initio 1254. Ceterum testamentum Regis, cujus hic fit mentio, nullibi jam comparet: aliud vero conditum anno 1270 dedimus in *Commentario § 81*.

e Sepulturam reginae Blanchae vide in notis ad *Vitam secundam cap. 1, lit. c*.

f Habentur haec documenta in *Vita secunda cap. 6*: apud Joinvillium vero *cap. 29*. Quaedam etiam ad illa observavimus in *Commentario num. 1115*. Nec dubium esse potest, quin tam hic quam in *Vita secunda* fideliter expressa sint, licet in verbis nonnulla sit discrepantia propter interpretationem variam. Illud autem Charissime filii, quod ad singula repetebatur, hic brevitate causa deinde omittitur.

g Virtutes hic filio propositas Sanctum exercuisse, tota *Vita* confirmat.

CAPUT III.

Crebra peccatorum confessio: poenitentiae opera: misericordia in pauperes, elemosynae, fundationes.

Sicut in laudem regis Josiae scriptum praemisimus, quod ipse directus est divinitus in poenitentia gentis: sic iste in formam et exemplum poenitentiae statui omnium gentium a Deo divinitus est exhibitus, et ostensus. Poenitentiae enim ipsius multiplex modus fuit. Siquidem sexta feria per totum annum consueverat devote et humiliter confiteri, locum valde secretum ad hoc eligens, et quasi in quolibet manerio * suo ad hujusmodi providens locum aptum. Et licet consuevisset intra, tamen non omittebat extra. Nam post confessionem, a confessore suo disciplinam semper recipiebat cum quinque catenulis ferreis similiter iunctis, capitibus earum in fundo cujusdam parvulae pixidis eburneae virgulae decenter infixis: quae, peracta disciplina, in pixide replicabantur, et recondebantur. Quam pixidem ipse in bursa ad zonam suam pendente secreto portabat. Similes pixides cum similibus virgulis ferreis, quasi pro secreto xenio, dabat aliquando liberis suis, sive secretis amicis, pro recipiendis loco et tempore disciplinis. Si quando confessor suus, quasi parcens ei, nimis remissos ictus, ut sibi videbatur, ei dabat; quod fortius percuteret, ipse per signum aliquod inuebat.

24 Hanc autem disciplinam, existimo, apud quemdam habuit confessorem, qui erat solitus sibi dare disciplinas nimis immoderatas et duras: super quo caro ejus tenera non modicum gravabatur. Quod gravamen numquam illi confessori, quamdiu viveret, voluit revelare: sed post mortem dicti confessoris, quasi jocando et subridendo hoc alteri confessori suo humiliter recognovit. Et licet, prout dictum est, consuevisset omni die Veneris confiteri; tamen si aliis diebus sibi occurreret aliquid contitendum, non differbat, quin, quantocius posset, confiteretur. Si quid etiam de nocte, ut fieri solet, sibi contingeret, si suum in promptu habere poterat confessorem, mittebat pro eo antequam inciperet Matutinas. Si autem commode habere non poterat, interim capellano confitebatur, qui eum ad Horas dicendas juvabat. Nec omittendum, quod postquam de transmarinis partibus est reversus, semper duos voluit confessores, unum de Ordine fratrum Minorum, et alium de Ordine Praedicatorum: ut, si unum habere non posset, alium paratum haberet, et ut per hoc amorem ad utrumque Ordinem ostenderet et servaret; et maxime, ut sic conscientia sua securior esse posset, quod in ore dnorum testium stat omne verbum: et juxta sententiam Salomonis, ubi multa consilia, ibi salus.

25 Praeterea, in Adventu et Quadragesima, diebus Veneris, cilicio ad carnem utebatur. Similiter in quatuor vigiliis beatae Mariae: licet a confessore suo pluries sibi dictum fuisset, quod hujusmodi poenitentia statui suo minime competeat: sed largas elemosynas pauperibus erogare

xvi.
Cum confessione singulis hebdomadis

u

i e. hospicio

B

ferreo flagello
carnem domat.

F

xvii.
quam cilicio etiam,

gare

A. GAUFRIDO. gare debebat, et subditis festinatam justitiam exhibere. Tandem confessori suo humiliter recognovit, quod huiusmodi cilicium carnis ejus teneritudinem supra modum gravabat. Unde de consilio ejus uti cilicio humiliter prætermissit. Tamen nonnumquam in Quadragesima loco cilicii quadam zona lata de cilicio, sive fascia se cingebat. Insuper loco prædicti cilicii, quasi in recompensationem, voluit quod omni die Veneris in Adventu et Quadragesima, confessor suis reciperet de mandato ipsius xi. solidos Parisienses, ad erogandum secreto pauperibus.

XVIII.
et crebris jejuniis affligit.

26 Consuetus erat per totum annum omni sexta feria jejunare, et quarta feria a carnibus et sagimine abstinere. Aliquando etiam diebus Luce a carnibus similiter abstinere. Sed propter debilitatem corporis hanc diem dimisit consilio discretorum. Insuper quatuor vigilias præcipuorum festorum beatae Virginis in pane et aqua jejunabat. Nihilominus in Parasceve, et quandoque in vigilia omnium Sanctorum, ac aliquibus aliis solemnibus jejuniis per annum similiter in pane et aqua jejunare volebat. Sextis feriis in Quadragesima et Adventu a fructibus et piscibus abstinere. Tamen aliquando de licentia sui confessoris uno genere piscium, et uno genere fructuum utebatur. Audivit a quodam Religioso, quod ab omni genere fructuum comedendo penitus abstinere; nisi quando prima vice novus fructus sibi afferebatur, quasi in gratiarum actionem semel inde gustabat, deinceps erat abstinens toto anno. Quod cum sanctus Rex confessori suo retulisset, quasi suspirans quod tantam perfectionem aggredi non auderet; concepit in animo saltem facere e converso, videlicet ut cum sibi novus fructus primitus offerretur, inde non comederet ea vice, quasi primitias immolando Domino. Et tunc secure deinceps comedebat. Et credo quod ita postmodum, sicut proposuerat, observavit. Nullum, vel paucissimos recolo me vidisse, qui tanta aquae copia vinum suum obrueret, sicut ipse.

XIX.
Liberalitas
Sancti in
pauperes.
b

27 Porro ab infantia creverat secum misertio. Et quia erga afflictos et pauperes pia semper gestabat viscera charitatis, eleemosynas ejus, quas enarrat omnis ecclesia Sanctorum, nec simulare debeo, nec sulcio *b* explicare. Siquidem quotidie, ubicumque esset, in domo sua reficiebantur pane, vino, et carnibus, sine civibus, plus quam centum viginti pauperes. In Quadragesima vero, et Adventu, atque devotis diebus, summa pauperum augebatur. Frequenter ipsemet pius Rex pauperibus serviebat, et coram eis fercula ministrabat, panem scindebat, ac denarios multos manu propria eis dabat; et ante eos pauperiores eligebat, ut largius eis daret. Specialiter autem in quibusdam jejuniis diebus et solemnibus vigiliis, ducentis pauperibus manu propria, antequam comederet, de prædictis omnibus serviebat. Præter hæc, quotidie in prandio et in cœna habebat prope se tres senes pauperes comedentes, quibus de cibariis suis charitative mittebat, et in fine prandii certam summam pecuniæ eis dabat.

ac religiosos,

28 Cæterum, quis enarrare sufficeret, quam largas et frequentes eleemosynas pius Rex assiduo erogaret pauperibus Religiosis, ac conventibus plurimis tam sanctimonialium, quam virorum, similiter hospitalibus pauperum, ac domibus leprosorum, et aliorum collegiis pauperum, tamquam specialis pater eorum? Sane, cum inter cetera pietatis opera, singulis annis solitus esset

circa principium hiemis conventibus fratrum Minorum, et fratrum Prædicatorum Parisiensium suamnam pecuniæ largiri pro suis necessitatibus providendis, et quando amplius indigebant, sum beneficium ampliare; post illius concessionem eleemosynæ, ex affluentia pietatis, quam gerebat in pectore, familiaribus, qui aderant, serenissimo vultu, ac corde devoto dicebat: « O Deus, » quam bene reputo hanc eleemosynam esse erogatam tot et tantis fratribus, qui de toto corde ad istos conventus Paris. pro studio sacrae doctrinae contumit; et exinde, quod de Scripturis divinis hauserunt, per totum mundum ad Dei honorem, et animarum salutem effundunt!

29 Præterea ab ineunte ætate domus et monasteria religiosorum cœpit edificare quamplura: inter quæ specialiter illud præclarum beatae Mariæ Regalis Montis *c* Cisterciensis Ordinis monasterium, et ecclesiam admirandæ pulcritudinis de proprio suo construxit, et copiosos redditus assignavit; ubi magna et sancta monachorum congregatio Deo servit. Domos insuper quamplures fratrum Prædicatorum atque Minorum in diversis regni sui partibus edificavit, et jam incæptas ad consummandum adjuvit. Domum de Parisiis *d* cum magnis sumptibus ampliavit, et redditibus augmentavit. Insuper domos hospitales pauperum apud Pontisarram *e*, Compendium *f*, et Vernonem *g*, magnis et sumptuosis ædificiis construxit, et magnos redditus assignavit. Monasterium autem sancti Matthæi juxta Rothomagum *h* de proprio adquisivit, in quo posuit religiosas sorores de Ordine beati Dominici circiter quinquaginta, devote Domino servientes, et eisdem redditus sufficientes providit.

30 Domum etiam magnam cæcorum *i* pauperum Parisiis construi fecit, ubi plus quam trecenti quinquaginta cæci pauperes commorantur, in capella ibi constructa divinum servitium audientes. Præterea miserandarum mulierum *k*, quæ propter victus penuriam erant publice expositæ ad peccatum, vel ad exponendum paratæ, quæ tantum panem et aquam ab ipso petebant, ut sic a peccato caverent, in domo Filiarum Dei Parisiis magnam multitudinem congregavit, et eisdem pro sustentatione annuatim quatuor centum libras Par. assignavit. Insuper monachis Ordinis Cartucensis *l* prope Parisios in loco, qui dicitur Vallis-viridis, et locum aptum providit, et ad vivendum Deo ibidem sufficientes redditus contulit. Domum insuper Paris. honestarum mulierum, quæ vocantur Beguinæ *m*, de suo adquisivit, et eisdem assignavit, in qua religiose et honeste conversantur circiter quadringentæ: et pluribus exceptis, maxime pauperibus nobilibus, quamdiu viverent, de sustentatione quotidiana providit. Similiter in pluribus aliis regni sui civitatibus atque castris dictis Beguinis domos ad habitandum providit. Præterea, quia circa initium Quadragesimæ piæ memoriæ Rex Philippus *n* annuatim circiter tria milia librarum solebat pauperibus erogare, sed nulla super hoc confirmatio habita: iste devotissimus Successor hanc piam eleemosynam per cartam suam in perpetuum confirmavit *o*, per litteras, unde poterat per dessuetudinem amitti.

31 Igitur piissimus Rex, pauperum pater ac consolator, qui de corde suo constituerat spirituale Domino hospitale, omnes Religiosos, qui veniebant ad ipsum, cujuscumque pauperis Ordinis, dum tamen esset a Sede Apostolica confirmatus

quibus multis
monasteria,
cathedralia

empla, stab-
lesque eleemo-
synas fundat.

quam liber-
tatem contra
abstractiores
defendit.

A firmatus, benigne suscipiebat, et Parisius sumptibus propriis de loco commo-
 p. Cum autem intelligeret, quod nonnulli ex familiaribus suis ex largitate eleemosynarum suarum murmurarent, eisdem dicebat, quod cum oporteret quandoque in expensis excedere, potius eligebat quod excessus fierent in eleemosynis propter Dominum, quam in secularibus et mundanis: ut excessus, qui fiebat in spiritualibus, excusaret atque redimeret excessum, quem frequenter oportebat fieri in mundanis. Nihilominus tamen in solemnitatibus regis, et tam in quotidianis sumptibus domus suae, quam in parliamentis, et congregationibus militum et baronum, sicut decebat regiam dignitatem, liberaliter ac largiter se habebat: et serviebat in domo sua multum curialiter ac decenter, plus quam in praedecessorum suorum regnum curiis. Volebat insuper, quod reliquia ciborum de mensis domus regiae sollicite ac fideliter servarentur: ita quod non licebat alicui extra domum aliquid de dictis reliquiis exportare, nisi de licentia eleemosynarii specialis. Unde pauperes exinde magnum commodum reportabant.

ANNOTATA.

a De poenitentis jejuniisque Sancti consuetudine potest Vita secunda cop. 12.

b De operibus misericordiae multo uberius tractat Vita secunda cop. 7, 8 et 9.

c Fundationem abbatiae hujus illustravimus in Commentario § xi.

d Circa annum 1259, ut ostensum est in Commentario.

e Eodem fere tempore, ut ibidem probatum.

f Eodem anno, aut paullo citius. Vide Commentarium num. 862.

g De hoc valetudinario egimus ibidem num. 810, ubi absolutum diximus circa initium anni 1259, dum reditus eidem sunt assignati.

h Anno 1261. Vide Commentarium num. 892.

i Insignem hanc fundationem absolutam anno 1260 norrovimus § 69 ob initio.

k De hac fundatione, quae anni est incerti circa regni primordia, disputavimus in Commentario num. 1052 et 1053.

l Hujus fundationis litteras dotas anno 1259 partim recitavimus num. 844.

m De Beginarum fundationibus consule Commentarium num. 1050 et 1051.

n Vide Commentarium num. 880, ubi id factum probatur anno 1260.

o Sensus imperfectus est, ita ut verba aliqua excidisse appareat.

p Multas sparsim in Commentario variorum Ordinum fundationes lector reperiet, quibus haec confirmantur. Plura quoque de his Vita secunda cop. 4 et 8.

CAPUT IV.

Sancti in beneficiis conferendis cautela; auctoritas apud omnes; frequens oratio, aliaque pietatis exercitia; cura alienam salutem, et studia promovendi.

Sane in beneficiis ecclesiasticis a conferendis, quae ad patronatum sive donationem ipsius pertinebant, Deum semper praeculis habebat, et electis et probatis personis ea, quantum poterat, conferebat: praecipue autem in ecclesiis cathedralibus, ubi Sede vacante, ratione custodiae regalis, ex consuetudine pertinebat ad eum collatio praebendarum. Quas personas inquiri et eligi faciebat per cancellarium Parisiensem, et alios viros bonos: specialiter autem per fratres Praedicatorum, atque Minores. Atque clericos in memoriali suo scribi volebat, ut eisdem loco et tempore provideret. Nec praetermittendum, quod hanc consuetudinem observabat, quod nulli, quantumcumque litterato, vel famoso, aliquod beneficium ecclesiasticum possidenti conferret aliud ecclesiasticum, nisi prius beneficium simpliciter resignaret: vel beneficium non vacans omnino alicui concedere, vel conferre volebat, donec testimonium haberet et certitudinem, quod vacaret. Exultabat autem plurimum a Domino cor ejus, quando personae magni testimonii ac excellentis famae aliquod bonum beneficium conferebat.

33 Et ut breviter ea, quae ad laudem pietatis ac misericordiarum ipsius pertinent, concludamus; quidquid in operibus pietatis vel usus pauperum erogabat, vel personis boni testimonii conferebat, aestimabat optime collatum. Quod autem in superfluis domorum suarum aedificiis expendebat, sive in aliis mundanis supervacuis, videbatur quasi perditum reputare. Advertendum autem, quod hoc aperte videtur fuisse divinae virtutis operatio, ac meritum sancti Regis declaratio, quod cum secundum iudicium hominum mundanorum non esset multum profusus in largis muneribus conferendis baronibus sive militibus regni sui, nec etiam quantum ad ipsos multum affabilis in verborum blanditiis, sive applausionibus forinsecus videretur, per quae corda eorum attraheret ad amorem: omnes tamen tam majores quam minores ipsum habebant in magna reverentia et timore, propter fidelitatem et sanctitatem ipsius atque justitiam. Scientes enim eum virum justum, et sanctum, metuebant enim. Unde post suae primordia juventutis, non luit qui auderet insurgere, vel attentare aliquid contra ipsum. Aut si fuit rebellis aliquis, cito sub ejus humiliabatur imperio. Et, sicut legitur de rege pacifico Salomone, habuit pacem undique in circuitu regni sui. Et quod de Atha^a b rege Juda dicitur, quod regnavit in pace, nulla temporibus ejus bella surrexere, pacem per gyrum Domino largiente. Sane si quos etiam hostes et aemulos latenter habebat, eos sagaciter et caritative adtrahebat ad pacem et benevolentiam, suis curialitatibus et auxiliis opportunis. Et quia placebant

xx.

Prudens Sancti cautela in beneficiis ecclesiasticis conferendis

a

E

auctoritas apud subditos.

Asa b

A GAUFRID.

placere Domino via ejus, inimicos ipsius, si quos habere poterat, convertebat ad pacem.

et vicinos
principes po-
pulosque :

34 Non solum autem ad subditos clementer et pacifice se habebat, sed etiam ad alios finitimos et vicinos, ad principes et villarum rectores. Pro pace inter eos, et concordia reformanda frequenter nuncios suos providos et discretos cum magnis sumptibus destinabat, et eos sic ad pacem *c*, populares et pauperes ab oppressionibus et afflictionibus, quae in guerris solent contingere, conservabat. Sic autem gratiose erga omnes tam subditos quam vicinos, necnon extraneos remotos fideliter, misericorditer, et clementer in omnibus se gerebat, quod ab omnibus merebatur honorari pariter et amari; et regnum ejus sic cum sui custodia et tranquillitate cordis in pace servari. Nam scriptum est: Misericordia enim et veritas custodiunt regem, et firmatur clementia thronus ejus. Thronus quippe ejus sicut sol in conspectu omnium renitebat, et respectu etiam ceterorum. Nam sicut sol suos ubique diffundit radios, sic ab ipso diffundebantur ubique beneficia sui luminis, et caloris: *B* exempla videlicet luminosa suae vitae laudabilis, et opera charitatis inextinguibilis, et amoris *d*.

xxi.
consuetudo
Horas recitan-
di canonicas,
aliaque

35 Omnes Horas canonicas, et etiam de beata Virgine, cum cantu quotidie audire volebat. Etiam si eas in itinere equitando audire contingeret, nihilominus eas inter se et capellannum suum, tam de die, quam de beata Virgine, submisce dicebat. Insuper Officium mortuorum quotidie cum novem lectionibus, etiam in festis quatumcumque solemnibus, dicebat cum capellano suo. Raro accidebat, quin quotidie duas Missas audiret, et frequenter tres vel quatuor. Cum autem audivisset, quod nobilium aliqui murmurabant super hoc, quod tot Missas, tot sermones audiret: respondit, quod si in duplo de tempore poneret in ludendo ad aleas, et currendo per sylvas pro venationibus et aucupiiis, nemo super his loqueretur. Aliquanto tempore in consuetudinem duxit, circa mediam noctem surgere ad Matutinas a capellanis suis et clericis in capella cantandas; ut post Matutinas rediens, ante lectum suum quietum spatium orandi haberet. Tunc, sicut familiariter dicebat, non habebat timorem, quod si tunc Dominus ei aliquam devotionem immitteret, impedimentum a superveniendis pateretur. Et tunc tandiu in oratione permanere volebat, quantum duraverant in ecclesia Matutinae *e*.

pietatis exerci-
citia

36 Sed cum ipsum nihilominus oporteret propter instantia negotia ad Primam surgere satis mane, et ex his vigiliis corpus ejus et caput maxime non modicum debilitari et gravari poterat; adiecit consilio et precibus discretorum, videlicet quod ad Matutinas surgeret tali hora, quod post modicum spatium Primam, et Missas, et Horas ceteras continue posset audire. Dum Horae cantarentur, nolebat alicujus colloquio impediri, nisi urgeret aliqua utilitas; et tunc breviter et succincte. Sicut autem in laudem regis Josiae praemisimus, quod fecit phase, quale ante non fuerit, nec quisquam de regibus fecit tale: sic iste solemnitates praecipuas anni, non solum Pascha, sed et ceteras festivitates devotas faciebat venerabiliter ac studiosissime celebrari; convocans ad hoc pluries in anno clericos electos et gratiose cantantes, et maxime de Bonis-Pueris *f*, qui in sancta congregatione Parisius morabantur: quibus in recessu de-

narios erogabat, illisque pro magna parte anni *D* in studio sustentabantur.

37 Lacrymarum gratiam plurimum affectabat, et super hoc defectu confessori suo pie et humiliter conquerebatur, familiariter ei dicens, quod quando in letania dicebatur, « Ut fontem lacrymarum nobis dones », devote dicebat: « O Domine, fontem lacrymarum non ardeo postulare, sed modicam lacrymarum stillam mihi sufficerent ad cordis mei ariditatem et duritiam irrigandam. » Aliquando etiam confessori suo familiariter recognovit, quod quandoque Dominus in oratione aliquas lacrymas sibi dedit, quas cum sentiret per genas suaviter ab os influere, non solum cordi, sed gustui suo dulcissime sapiebant. Congregationes Religiosorum frequenter ac devotissime visitabat, et ab eis pro se et amicis suis, vivis ac defunctis, piarum orationum et Missarum suffragia humiliter, et flexis genibus, in capitulo stipulabatur. Fidelissimus erat ad orandum, et ad faciendum orari pro familiaribus suis, servientibus suis, et amicis defunctis.

38 Nec silendum arbitror, quam humiliter, quam catholice se habuit Rex devotus in peregrinatione, quam fecit de Aeon in sancta ac devota civitate Nazareth *g*. Nam in vigilia Annunciationis Dominicae ivit indutus ad carnem cilicio, de Sophera *h*, ubi ea nocte jacuerat, in Cana Galilaeae *i*: inde in montem Thabor *k*, inde eadem vigilia descendit in Nazareth. Cum autem a longe locum sanctum videret, descendens de equo, flexis genibus devotissime adoravit, et sic pedes incessit, donec humiliter civitatem sacram, et pium locum Incarnationis intravit. Ea die in pane et aqua devote jejunavit, quamvis plurimum laborasset. Quam devote ibidem se habuerit, quam solemniter et gloriose fecerit celebrari Vesperas, Matutinas, Missam, et cetera, quae ad solemnitatem tam celebrem pertinebant, testes esse possunt, qui asserunt, de quibus nonnulli attestari veraciter, sive edere potuerunt, quod postquam Filius Dei in eodem loco de gloriosa Virgine carnem assumpsit, nunquam tam solemne, tanque devotum Officium fuerit ibi factum. Ibidem devotus Rex, Missa in altari Annunciationis celebrata, sacram communionem accepit. Et dominus Odo Tusculanus Apostolicae Sedis legatus ad majus altare ecclesiae Missam solemnem celebravit, et sermonem devotum fecit. Ornamenta ecclesiae pretiosissima ac devotissima Rex per omnia Catholicos habere volebat, et secundum quod variis solemnitatibus congruebat, ornamenta seu paramenta diversorum colorum habebat: et super hoc gerebat ipse curam ac sollicitudinem specialem. Praeterea indulgentias a domino Papa, et ab aliis praetatis Ecclesiae sollicitate procurabat, et impetratas devote et humiliter frequentabat.

39 Valde frequenter sermones audire volebat, et quando sibi bene placebant, eos optime retinebat, et aliis repetere multum gloriose sciebat. Dum in reditu peregrinationis transmarinae per decem septimanas, vel circa, moram in mari faceret, ordinavit quod et in navi tres haberet sermones qualibet septimana. Ceterum, dum mare tranquillum erat, et navis labore et opera nautarum minime indigeret; volebat pons Rex, quod dicti nautae sermonem specialem haberent de competente ipsis materia, scilicet de articulis fidei, et moribus, et peccatis, considerans quod hujus-

pie ac reverenter observat:

xxii.
pissima peregrinatio in Nazareth

g
h
i k

xxiii.
verbum Dei libenter audit, alisque praedivandum curat: nautas ad confessionem hortatur

A hujusmodi gens audiret rarissime verbum Dei. Voluit insuper, quod nautæ prædicti singuli confiterentur sacerdotibus ad hoc electis : et ad hoc ipse ore suo exhortationem fecit eisdem valde salutarem et efficacem, persuadens ipsis et exprimens, quam frequenter essent in mortis periculo, propter maris discrimina repentina. Inter cætera autem dixit eis verbum notabile, et memoria dignum : videlicet, quod si interim dum minus nautarum confiteretur peccata sua, navis officio suo forsitan indigeret; « Ego, inquit » Rex, libenter manum meam apponam, sive » ad cordam trahendam, sive ad aliquid aliud » faciendum. » Nec fuit inanis pia ipsius exhortatio. Nam nonnulli nautæ tunc fuerunt confessi, qui per annos plurimos nunquam confessi fuerant.

bibliothecam colligit

B 30 Audivit fidelis Rex, dum adhuc esset ultra mare, de quodam magno Sarracenorum soldano, qui omnia librorum genera, quæ necessaria esse poterant philosophis Sarracenis, diligenter faciebat inquiri, et sumptibus suis scribi, et in armario suo recondi; ut literati eorum librorum copiam possent habere, quoties indigerent. Considerans igitur pius Rex, quod filii tenebrarum prudentiores esse videntur filiis lucis, et erroris sui amplius zelatores quam sint filii Ecclesiæ veræ fidei Christianæ; concepit, quod revertens in Franciam omnes libros sacræ Scripturæ, quos utiles et autenticos in diversis armariis abbatiarum invenire valeret, transcribi sumptibus suis faceret, ut tam ipse quam viri literati ac religiosi familiares sui in ipsis studere possent; ad utilitatem ipsorum, et ad ædificationem proximorum. Sicut cogitavit, ita et reversus perfecit, et locum aptum et fortem ad hoc ædificari fecit, scilicet Parisius in capellæ suæ thesaurio, ubi plurima originalia tam Augustini, Ambrosii, Hieronymi, atque Gregorii, necnon et aliorum orthodoxorum Doctorem libros sedule congregavit : in quibus, quando sibi vacabat, valde libenter studebat, et aliis ad studendum libenter concedebat : maxime autem si vacare poterat ad studendum propter dormitionem diurnam, antequam, prodiret in publicum, sive ad loquendum cum adventantibus, sive ad Vesperas audiendum.

C 41 Potius autem volebat de novo facere libros scribi, quam emere jam conscriptos : diceus, quod hoc modo sacrorum librorum numerus et utilitas copiosius augebatur. De his autem libris, quos, sicut diximus, fecit scribi, et quos in armario Parisius dereliquit, in suo disposuit testamento I, quod una pars esset fratrum Minorum, et altera fratrum Prædicatorum, reliqua monachorum Regalis montis, Ordinis Cisterciensis, quos ipse fundavit omnino de suo. Quando studebat in libris, et aliqui de familiaribus suis erant præsentés, qui litteras ignorabant, quod intelligebat legendo proprie et optime noverat coram illis transferre in Gallicum de Latino. Non libenter legebat in scripturis magistralibus m, sed in Sanctorum libris autenticis et probatis.

ANNOTATA.

a Quæ hic dicuntur de collatione beneficiorum, confirmari possunt ex ipsis Ludovici litteris, quas dedimus in Commentario num. 1065.

b Id de Asa dicitur 2 Paralip. 14 & 6. Atha igitur vitio typhothæ aut describentium irrepsit.

c Excidit vox reducens, aut similis.

d Hæc Regis auctoritas, regniq; sub ipso A. GAUFRIDO. splendor confirmatur in Commentario num. 1145, et saepe alibi.

e De his plura habentur in Vita secunda cap. 3, f Collegium Bonorum puerorum erat, in quo nutriebantur pauperes studiosi Parisiis. Illis in testamento suo legavit Sanctus 60 libras Parisienses, ut invenies in Commentario prævio num. 1042. De hoc collegio plura habet Buleus in Historia universitatis Parisiensis tom. 3, pag. 217 et seqq.

g Contigit hæc peregrinatio anno 1251, ut dictum est in Commentario num. 703. De Nazareth ita scribit Quaresmius in Elucidatione Terræ sanctæ tom. 2, pag. 816 : Nazareth est parva civitas in provincia Galilææ interioris, . . . in tribu Zabulon et monte posita, et sterilibus montibus circumdata. Civitatem vocat Quaresmius, at vicus passim vocatur ab aliis, et vudicus quidem vicus est hoc tempore, ut testatur P. Neret testis oculus in Opusculo de Missionibus Societatis Jesu Orientalibus tom. 5, pag. 99, ubi adjungit unius diei itaere distare Acone seu Ptolomaidem. Porro cum ibi fuit S. Ludovicus, ades sacra nondum translata erat, de cuius in Dalmatiam primum, deindeque Laurentum translatione, fuse disputat laudatus Quaresmius.

h Sephoris sive Diocæsarea civitas, eodem teste pag. 852, distat quatuor milliariis a Nazareth Ptolomaidem versus.

i Nimirum in illam, quæ Sepher-Cana nominatur, cum viculus ille, qui Cana Galilææ sine addito dicitur, longius distet. Vide dicta nostra in S. Bartholomæo pag. 7.

k Mons Thabor distat, teste Quaresmio pag. 844 duabus leucis a Nazareth : cui consonat laudatus P. Neret pag. 110.

l Testamentum illud dedimus in Commentario, ubi hæc invenies num. 1038.

m Id est, non delectabatur methodo scholastica theologorum, quæ propter continuas disputationum trietas minus animum pascit, sed aliunde sua non caret utilitate.

CAPUT V.

Pietas erga Dominicæ passionis instrumenta : expeditio prima contra Saracenos, gestaque in Oriente breviter perstricta : mors matris Blanchæ audita.

Quanta devotione fidei, et quam immensis laboribus et expensis, ac munerum suorum periculis obtinuerit a Constantinopolitano Imperatore . . . coronam a spineam Salvatoris, et partem maximam sanctæ crucis, cum aliis reliquiis multis ac plurimum pretiosis; et cum quantum gaudio procul occurrerit obviam Rex devotus ad dictas reliquias reverenter suscipiendas, necnon cum quam solemniter ac devotissima processione totius cleri et populi preciosæ reliquiæ Parisius sint receptæ, ipso Rege hunc sacrum thesaurum ex una parte propriis humeris ac nudis pedibus deportantē, testis est is libellus, qui diligea-

XXIV.
Fides Sancti.
ac pietas erga
instrumenta
Dominicæ
passionis;
a

A GAUFRIDO.

diligenter super iis est confectus, de quo ad Matinas legitur in solemnitatibus dicte coronæ, ceterarumque reliquiarum. Quas solemnitates pius Rex celebriter fieri instituit bis in anno, videlicet die anniversaria, qua Parisius receptæ sunt. Ceterum, quam mirificam, quam speciosam, ac nobilem capellam Parisius fecit fabricari, necnon quam preciosam et admirabilem thecam fieri fecit, auro, et argento, et lapidibus preciosis ornatam, ad prædictas sacras reliquias honorifice recondendas; testes esse possunt, qui Parisius prædicta diligenter viderunt. In qua capella canonicos atque capellanos instituit, et maguos redditus assignavit, sicut decebat regiam dignitatem: ut ibidem Domino in perpetuum in divino officio serviretur. Hæc omnia zelum fidei Christianæ in ipso commendant.

43 Præterea Rex quanto fervore fidei bis peregrinationem assumpserit transmarinam, quantosque in ea sustinuerit sumptus, pericula, ac labores, pene innotuit toti mundo. Sane qualiter in prima sua peregrinatione *b*, et post multos labores in primo adventu suo in Ægyptum sibi Dominus miraculose reddiderit Damietam; quomodo postmodum divina permissione a Sarracenis captus, quam sapienter se habuit in *a*, et quamdiu fuerit in manibus eorum detentus, testes sunt qui cum ipso presentes fuerunt. Ita quod ipsi Sarraceni cum sanctissimum, ac veracissimum, necnon sapientissimum reputabant. Denique advertendum, quod si captus fuit a Sarracenis, non est multum admirandum: sed est divino miraculo, et ipsius potentia, necnon sancti Regis meritis adscribendum, quod ita de facili, et satis pro modico pretio, contra spem fere omnem, ipse et fratres sui, et exercitus Christianus, fuerint satis incolumes et sani de impiorum manibus liberati. Denique non silendum est, quod quando ipse Rex captus fuit, graviter ægrotabat illa mortifera et generali infirmitate, qua maxima pars exercitus illis diebus est defuncta, ita quod de vita ipsius modicum sperabatur. Sed eo capto, providente ipso, qui diligentibus se omnia cooperari facit in bonum, soldanus per medicos suos, qui melius quam nostri noverant artem curationis infirmitatis hujus, fecit eum custodiri diligentius ac sanari; et omnia necessaria, quæcumque Rex petiisset, abundanter et curialiter ministrari. Ita quod de ipso atque de suis potuit vere dici: Et dedit eos in conspectu omnium, qui ceperant eos.

44 Igitur divina virtute liberatus, et pace sen trevis *a* cum Sarracenis firmatis, necnon captivis, qui tunc potuerunt haberi, redactis, venit pius Rex in Acha *c*: habitoque communi consilio tam eum suis, quam eum terre illius militibus et prælati, dicentibus plurimis et discretis, quod si post tale infortunium rediret in Franciam, in maximo perditionis periculo dimitteret Terram sanctam, et quod essent perditæ residui captivi, qui nondum adhuc fuerant liberati: Rex pietate et fidei virtute permotus consensit morari in Syria, quamdiu Domino placuisset, licet nonnulli suorum aliter suaderent. Moratus est itaque postea in Terram sanctam per annos quinque *d*, vel circa: nec mora sua fuit inanis, et vacua. Nam in spatio illo cum magnis sumptibus ædificavit Casarem muris fortissimis in circuitu civitatis. Eodem modo Joppen et Sidonem. Multa insuper posuit in ampliando et fortificando muros civitatis Acha. Licet autem labores hujus, quamvis plurimum sum-

ptuosi, modicum effectum utilitatis Christianitati visi fuerint contulisse, credimus quod per ipsum non stetit: sed potius ex secreto et nobis ignoto Dei iudicio hoc processit, et culpis aliorum hoc exigentibus potius quam suis. Insuper in mora illius spatio Sarraceni multi ad ipsum pro Christianitate suscipienda venerunt, quos gaudenter recipiebat, et baptizari faciebat, et in fide Christi instrui diligenter: et eos in omnibus propriis sumptibus sustentabat, et in Franciam secum adduxit, et ipsis et uxoribus ac pueris eorum, quamdiu viverent, provisionem assignavit. Selavos *a*, et multos Sarracenos, sive gentiles, de proprio emi fecit, et baptizari, et provisionem eis similiter assignavit.

45 Dum moraretur in Joppe ad instaurandos ejusdem loci muros, venerunt rumores *e* de pio obitu dominæ Blanchæ illustrissimæ matris ejus. Quos cum primo dominus legatus audisset, assumpto secum Tyrensi archiepiscopo, qui tunc domini Regis sigillum portabat, placuit ei quod ego tertius essem cum eis. Accedens igitur legatus ad Regem, et nos dno cum eo, dixit quod volebat secreto in camera *a* sibi loqui, presentibus nobis duobus. Attendens igitur Rex gravem legati faciem, cognovit quod aliquid triste dicere sibi vellet. Duxit itaque Vir Deo plenus legatum et nos de camera in capellam suam, quæ cameræ erat conjuncta: et clausis cameræ ostiis sedit coram altari, et nos cum eo. Tunc legatus prudenter Regi exposuit varia et magna beneficia, quæ divina bonitas sibi abundanter contulerat ab incunte puerili ætate: inter alia autem, quod per gratiam suam sibi providerat talem matrem, quæ ipsum tam catholice instruxerat, et tam fideliter tamque prudenter tractaverat, et administraverat negotia regni sui.

46 Subjuncto post modicum cum singultu et lacrymis dicte reginæ obitu tam damno, tamque plangendo, Rex catholicus ejulans alta voce, et in lacrymis resolutus, coram altari genua flexit, et manibus junctis, ac devotissime plorans, ait: « Gratias ago tibi, Domine Deus, » qui dilectissimam matrem ac dominam, quam » diu bonitati tuæ placuit, mihi commodasti: » et nunc, Domine, per corporalem mortem » eam tibi secundum tuum beneplacitum accepisti. Verum est, Domine, quod ego nuper » eam super omnes mortales creaturas, prout » bene meruerat, diligebam: sed ex quo beneplacitum est ante te, sit nomen Domini benedictum in secula, Amen. » Post hæc, dicta brevi commendatione a legato pro anima defunctæ, voluit Rex solus in capella remanere. Tamen recedente legato et archiepiscopo, tunc me solum secum retinuit. Sed ne immoderata tristitia gravaretur, accessi ad ipsum, prout poteram, consolandum, humiliter dicens ei, quod ad præsens satis nature reddiderat, quod nature debebat: sed jam opportunum erat, quod gratia Dei, quæ in ipso erat, redderet, quod ad rationem illuminatam per gratiam pertinebat. Quam admonitionem prudenter excepit, et effectui mancipavit. Nam mox e loco illo surrexit, et in oratorio suo recessit, ubi dicere consueverat Horas suas. Ibi me solum cum vocavit, et ex voluntate ipsius nos duo pariter divinas totum officium mortuorum, scilicet Vesperas et Vigiliæ cum novem lectionibus. Et non modicum suam miratus, quod cum cor ejus esset tam diri vulneris novitate subcussum, et graviter sanctatum, non recolo quod potuerim perpendere ipsum in

xxv.
expeditio contra Saracenos prima, captivitas, liberatio;

b

B

carcere, opinor.

C

xxvi.
gesta deinceps in Palestina: cura de Sarracenis conversis.

i. e. Inducis

c

d

D

xxvii

i. e. muros
pla

xxviii.
laudat matrem
suo morte

E
i. e. eorum

pro et consoler
ter divina in
laudat se ad
multis.

F

liquo

A aliquo versu psalmi, sive in aliqua lectione, quam diceret, delirare, vel errare: sicut frequenter solet accidere humano cordi, mœstis et subitis rumoribus perturbato. Hoc ergo vere attribui virtuti divinæ gratiæ, atque constantiæ cordis ejus.

17 Fidissimus filius extulit animæ piæ matris. Nam infinitas Missas, et multiplicium orationum devota suffragia in Religiosorum collegiis impetravit. Item et ex tunc continue coram se quotidie specialem Missam voluit celebrari; nisi diebus Dominicis, et festis præcipuis. Postmodum mansit adhuc in Terram sanctam plus quam per annum. Nam peracta instauratione murorum Joppensium, ivit ad edificandos muros fortes in circuitu civitatis Sidoniensis. Quo facto, intellexit per plures litteras et nuntios de Francia venientes, quod post mortem matris suæ regno suo periculum maximum imminebat, tam ex parte Angliæ, quam ex parte Alemanniæ f. Unde consilio habito cum discretis, assensit ad propria remeare: relictis tamen cum domino legato multis militibus, et expensis in succursum et subsidium Terræ sanctæ. Sane enim quanta devotione et lacrymis, cum quanta benedictione et favore totius populi Aconensis, necnon militum et prælatorum, usque ad navim ab eisdem persecutus fuerit, exprimere non possumus.

ANNOTATA.

a Hæc omnia in Commentario latius sunt exposita. Consule itaque de corona spinea § 30, de crucis parte aliisque reliquiis § 36, de capella sancta canoniceque ibidem fundatis § 37.

b Expediit illi suscepta anno 1248, capta Damiatu 1249, in manus vero Saracenorum Rex incidit 1250, ac post mensem circiter liberatus fuit. Hæc omnia ordine temporis in Commentario sunt relata.

c A Acon, aliis Acon, Acon, et Ptolemais: Galli historici nunc passim vocant Saint Jean d'Acre; vel Acre tantum, Itali nuncem Acri. Nos communiori tunc nomine in Commentario usi sumus, atque Aconem vocavimus eo libentius quod id nomen urbis illius antiquissimum sit: nam Judic. 1 & 31 urbs in eodem Phœnicis tractu sita Acon vocatur, quam hanc ipsam esse Calmetus indubitanter affirmat. Porro præcipuum tunc erat Christianorum propugnaculum, situm ad mare Mediterraneum in Phœnicia.

d Rediit anno 1254, ita ut quatuor tantum annis ibidem substituerit, quod certum est ex gestis eodem anno in Gallia. Restaurationem oppidorum, que hic nominantur, ordine temporis in Commentario dedimus, uti et reditum in Franciam.

e Anno 1253. Vide de his Commentarium num. 719.

f A Guilielmo Hollandiæ comite ac Romanorum rege, cui pro Flandriæ comitissa se opposuerat Carolus regis frater. De hoc bello, paceque demum opera Ludovici conciliata, videri potest Commentarius num. 813 et seqq.

CAPUT VI.

Reditus Sancti in Franciam: periculum naufragii: profectus in virtutibus: leges contra blasphemos: modus tangendi stru-mosos: multiplex fidei zelus.

N^{AVEM} igitur ascensurus, ex devotione sua fecit poni in navi Corpus Domini Jesu Christi, pro communicandis infirmis, ac pro se ipso et suis, quando sibi expediens videretur. Et quia alii peregrini quantumcumque magni hoc facere non solebant, obtinuit super hoc a domino legato licentiam specialem. Hunc autem sacrum thesaurum in loco navis dignissimo et convenientissimo fecit poni, et preciosum tabernaculum ibi erigi, pannisque sericis et aureis aperiri. Fecit insuper ibidem altare collocari; et decenter ornari, ubi quotidie divinam Officium solemniter audiebat: videlicet omnes Horas canonicas, et præter caenam, quæ pertinebant ad Missam, sacerdote et ministris sacris vestibus indutis, secundum quod congruebat diei. Diligens erat valde circa infirmos, quod haberent necessaria, secundum quod eorum infirmitas exigebat; et maxime quod confessione facta, omnia sacramenta perciperent, scilicet sacram Communionem, et Uctionem extremam. Mortuis vero debitas exequias a capellanis suis exhiberi faciebat.

19 Nec præterendum, quod tertia nocte postquam a portu Acon enim eo recessimus, aliquantulum ante diem, dum prope Cyprum essemus, navis subito impedit in rupem, sive in lingulam terræ, vel arenæ, induratum quasi in lapidem. Rupes illa, sive lingula procul protendebatur in mari. Ubi igitur aуре impulsione navis fortiter est collisa, clamantibus cunctis et ejulantibus, et vere æstimantibus quod navis esset in fundo sentinæ quassata; nautæ quasi penitus desperabant, quærentes quid agere vel qualiter se habere deberent. Rex autem catholicus fidem et spem in Deo concipiens, intellectu periculo, quasi corporis sui oblitus, necnon uxoris suæ Margarietæ reginæ, ac liberorum suorum, qui prope ipsum quasi consternati jacebant: concitus ad orationem ante altare, et coram sacro Corpore Christi, ac sanctis reliquiis devote prostratus humiliter exorabat, ut omnipotens Deus presenti periculo subveniret. Et credere debemus, quod meritis ejus et precibus divina pietas navem, et ea, quæ in ea erant, a naufragio liberavit, cum de simili periculo vix duæ de centum navibus evasisent. Nam navis fortitudine sua, sive potius virtute divina, rupem sive lingulam illam rupit, et viam per medium sibi fecit. Nautæ igitur accenso lumine sentinam navis scrutantes, et nullam navis læsam invenientes a, securi a periculo anchoras subiserunt, diem expectantes. Mane facto, Rex fidei plenus reversus est secreto ante altare: prostratusque, devotas gratias retulit super tanto et tam mirabili beneficio sibi et suis exhibito ab omnium Salvatore. Sacerdotes autem, qui adhuc

XXIX.
Pietas Sancti,
dum redit in
Franciam.

XXX.
atque in peri-
culo naufraga-
rum;

A. GACERIDO

circa altare in lectis quiescebant, excitati et videntes Regem in oratione devote prostratum, stupuerant : sed ipse eis veritatem humiliter recognovit.

XXXI.
profectus in
virtutibus
post reditum.

50 Postquam in Franciam feliciter est reversus, quam devote ad Deum, quam juste ad subditos, quam misericorditer ad afflictos, quamque humiliter se gesserit ad seipsum, denique quantum pro viribus in omni virtutum genere proficere studuerit, testes sunt, qui ipsius conversationem diligenter viderunt, et præcipue qui conscientia ipsius serenitatem noverunt. Ita quod secundum iudicium discretorum, quanto aurum preciosius est argento, tanto conversatio ipsius sancta et nova, quam de Terræ sanctæ itinere reportavit, conversationi pristina præminebat : quamvis status juventutis suæ semper bonus, et innocens, ac commendabilis multum esset.

XXXII.
Leges condit
contra blasphemos.

B

51 Præcipue autem circa cultum divinum, et exaltationem fidei Christianæ, ejus intentio versabatur. Nam plurimum anxietate, et compatiebatur cor ejus super pestem illam generalem, quæ ab antiquo noxia occupaverat specialiter regnum suum: videlicet vitium jurationum turpium, et blasphemiarum in Dominum, et in Sanctos ipsius. Zelo igitur divino permotus, et solerter cogitans, qualiter hæc execrabilis noxa posset ad honorem Dei de regno suo radicitus extirpari, habito prius consilio diligenti cum domino Simone b sanctæ Cecilie presbytero Cardinali tunc apostolicæ Sedis legato in Francia; auctoritate ipsius legati et sua convocati sunt Parisienses majores de regno, tam principes, quam prælati: ut super hoc damnabili vitio refrinando, vel potius destruendo apponeretur consilium et remedium salutare. Igitur a domino legato facto super hac materia sermone solemnium plurimum ellicite, Rex catholicus zelo sancto succensus, ore proprio fecit super hoc exhortationem devotam, et rationibus validis et apertis subnixam. Igitur de communi consilio et assensu edidit pius Rex generale statutum, quod per totum regnum servari et promulgari voluit, in hæc verba c...

b

c

XXXIII.
unumque gra-
vius blasphemans
severè
plectit :

C

52 Igitur post edictum hujusmodi publicatum quidam civis Parisiensis, conditionis mediocri, inhoneste valde jurando blasphemavit in Deum. Quem Rex justus absque misericordia cauterizari præcepit in labiis ferro candenti in peccati sui memoriam sempiternam, et ad aliorum exemplum. Super quo eum multi secundum seculum sapientes propter hoc contra Regem verbis maledicis murmurarent, audiens sepe Rex magnus et sciens esse scriptum : Beati eritis cum maledixerint vobis homines, juxta illud : Maledicent illi, et tu benedices, dixit verbum catholicum, videlicet quod desiderabat potius simile cauterium sibi in labiis esse factum, et quoad viveret talem indecentiam sustinere, dummodo hujusmodi pernitiosum vitium de regno suo penitus tolleretur. Præterea, cum tunc temporis ipse dominus Rex quoddam opus fieri præcepisset, quod communi utilitati conferre non modicum videbatur, super quo Parisienses a beneficiis habentibus nullas benedictiones habebat : dixit, quod majorem mercedem a Domino expectabat pro maledictionibus, quas occasione illius cauterii incurreret, quam pro benedictionibus, quas habebat pro illo beneficio generali. Igitur Rex noster per regem Josiam congrue et merito designatur, in cujus laudem scriptum est, prout præmissimus, quod tulit abominaciones impietatis,

et gubernavit ad Dominum cor suum; et in diebus peccatorum corroboravit pietatem in cultum divinum.

53 Insuper ad laudem devotionis fidei ipsius pertinet, quod cum semel esset apud Poissiaci castrum d, quibusdam familiaribus suis gaudens et glorians dixit : quod majus bonum, et digniorem honorem, quem unquam habuerit in hoc mundo, fecerat sibi Dominus in castro illo predicto. Mirantibus qui aderant, de quo honore hoc diceret, cum de civitate Remensi, ubi regni coronam et sacram suscepit unctionem, hæc dixisse eum potius testimantur: subridendo respondit, quod in castro illo sacri baptismi gratiam suscepit, quod super omnes honores seu dignitates mundanas majus donum et dignitatem incomparabilem reputabat. Unde etiam cum secretas litteras alicui familiari mittebat, et ex causa aliqua volebat suppressere nomen regis, LUDOVICUM DE POISSIACO, sive DOMINUM POISSIACI se vocabat : potius eligens a loco baptismatis denominari, quam ab aliqua sua civitate famosa.

XXXIV.
reverentia
Sancti ergo
locum bap-
tismatis sui
d

54 In tangendis infirmitatibus, quæ vulgo heretice e vocantur, super quibus curandis Francie regibus / Dominus contulit gratiam singularem, pius Rex modum hunc præter reges ceteros voluit observare. Cum enim alii reges prædecessores sui tangendo solummodo locum morbi, verba g ad hoc appropriata et consuepta proferrent, quæ quidem verba sancta sunt atque catholica, nec facere consueverunt aliquid signum crucis : ipse super consuetudinem aliorum hoc addidit, quod dicendo verba super locum morbi, sanctæ crucis signaculum imprimebat, ut sequens curatio virtuti crucis attribueretur potius, quam regie majestati.

E
XXXV.
modus tan-
gendi signum
crucis.
f
g

55 Præterea verus crucis cultor signaculo sanctæ crucis tantam reverentiam exhibebat, quod quando claustrum Religiosorum transiret, et videret cruces protensas insculptas super tumulos defunctorum, transire desuper quantum poterat reformidabat. Unde in claustris et cimiteriis Religiosorum, de quibus specialiter confidebat, faciebat cruces desuper tumulos ejus removeri h. Item apud quosdam Religiosos vidit ex consuetudine observari, quod quando ad Missam cantabatur, Credo in unum Deum, dum diceretur, Et homo factus est, chorus profunde et humiliter inclinabat. Quæ consuetudo placuit ei multum. Unde deinceps fecit institui et servari, tam in capella sua coram ipso, quam in ecclesiis aliis pluribus; ut ad verbum predictum non solum inclinaretur, sed devote genua flecterentur. Similiter intellexit, quod in quibusdam monasteriis, quando in quatuor Passionibus, quæ in sacra septimana, quæ vulgo penosa vocatur, pronuntiabatur : INCLINATO CAPITE EMISIT SPIRITUM, vel, EXPIRAVIT i; conventus devote flexis genibus, et prostratus aliquantulum orationi studebat.

XXXVI.
studium inde-
cendi

h
i

56 Quod et devotus Rex postmodum in capella sua, et in pluribus ecclesiis fecit similiter observari. Unde et ad petitionem ipsius, in Ordine fratrum Prædicatorum hæc pia consuetudo approbata est, et statuta. Præterea devotioni suæ incongruum visum est, et indignum, quod imagines novæ sive Crucifixi, sive beate Virginis, vel aliorum Sanctorum, sicut de domo privatorum veniebant, statim sine benedictione aliqua deberent in ecclesia communiter adorari. Unde fecit in antiquis episcoporum Ordinaris diligen-

pias consuetudines

A ter inquiri, et inventa est oratio propria et devota ad benedictionem novarum imaginum pertinens, antequam adorandæ populo publicentur. Quem primum ritum pius Rex ex devotione sua postea voluit in capellæ suæ imaginibus observari. Cætera circa fervorem ac devotionem ipsius hujusmodi plurima possent scribi, sed humilitatis causa hæc, quæ dicta sunt, sufficiant. Nunc ad secundam et ultimam ipsius peregrinationem in transmarinis partibus transeamus.

ANNOTATA.

a Nihil quidem invenerunt illi, qui intus navem examinarunt: at urinatores, qui, postquam illuxerat, navem foris lustrarunt, repererunt carinam ejus non parum læsam. Relata hæc sunt in *Viti secunda* num. 27 et 28, apud *Joënvillium* vero cap. 26.

b In *Simon* titulo sanctæ *Cæciliæ Cardinalis in Galliam ab Urbano IV missus est anno 1264, ut pntem cum Carolo Regis fratre de regno Siciliae perficeret, uti narravimus in Commentario num. 929. At leges contra Blasphemos in his comitiis late non sunt nisi anno 1268 post consultum iteratis vicibus Clementem IV, ut probavimus § 78 contra varios, qui eas citius latas voluerunt, ac deinde mutatas.*

c Post hæc verba *Menardus et Chesnius* notant sequentia: Desunt hæc statuta in Ms. codice, sed habentur apud *Joannem Jonvillæ* dominum. Verumtamen non aliu Regis statuta habet *Joënvillius* quam quæ *Lutine* dedimus num. 271 et seqq.: illo autem jam anno 1254 condidit *Ludovicus*, recitata a nobis § 61; at statuta contra blasphemos condita sunt præsentis legato sanctæ *Cæciliæ*, qui toto fere decennio serius legationem in Galliam suscepit. Vide itaque de his legibus § 78, ubi et alios de his errores correximus.

d De *Pisciaco*, *Gallis Poissi*, egimus § 6, ubi quoque probavimus Sanctum in hoc oppido fuisse natum.

e *Itastrumas* vocat a roce Gallica *escronielles*.

f De hac gratia Franciæ regibus concessa pluribus disputat *Peyrat* in *Antiquitatibus sacelli regis Franciæ* lib. 2, cap. 60, ubi probabiliter existimat hunc favorem *Roberto* regi, filio *Hugonis Capeti* primum fuisse concessum, ejusque posteris continuatum. Ostendit præterea signum crucis jam a *Roberto* et *Ludovico VI* fuisse alibi bitum, de quo vide *Commentarium nostrum* num. 284.

g *Landatus Peyratus* cap. 61 testatur hæc verba a regibus adhiberi solita, cum frontem infirmi tangunt: Le roy te touche, Dieu te guerit: id est, Rex te tangit, Deus te sanat. Item observat pag. 814 non tangi hodiecum a regibus locum affectum, uti olim fiebat, sed frontem infirmi.

h Imo curavit, ut anno 1261 in concilio *Parisiensi* stitueretur, ne cruce sculperentur in tumulis aliisve locis, ubi poterant inhonorari, ut dictum in *Commentario* num. 890.

i Idem in dicto concilio, eo potente, ordinatum.

CAPUT VII.

Cruce iterum assumpta: rationes expeditionis Tuncane: gesta in Africa: postremus Sancti morbus, et mors piissima.

Siquidem audiens Rex sanctus, quod penitus esset fraudatus a spe intrandæ Religionis, audiens nihilominus tot calamitates, tot desolationes, et tot crebra pericula Terræ sanctæ; aspiravit aggredi circa finem dierum suorum aliquid arduum propter Deum, a quo de facili impediri non posset. Conceptit igitur cum devotione pium propositum transfretandi, ut, quantum divina gratia sibi daret, contra periculum Terræ sanctæ, quod proximum videbatur, consilium et auxilium adponeret salutare. Et tunc mirantibus cunctis, cœpit, quantum poterat, expensas restringere domus suæ. Noluit tamen subito aggredi tantum opus ex motu proprio cordis sui: Unde per secretum nuncium et discretum humiliter et devote consuluit super hoc felicitis recollectionis dominum *Clementem a summum Pontificem*: qui tanquam vir prudens in principio reformidans, diuque deliberans, tandem benigne consensit, ac pium propositum approbavit. Misit insuper ob hoc, ad petitionem ipsius Regis, legatum in Franciam, videlicet dominum *Simonem b* titulo sanctæ *Cæciliæ* presbyterum Cardinalem.

38 Crucem igitur assumpturus, convocavit Parisius prælatorum, principum, baronum, ac militum, cæterorumque hominum multitudinem copiosam. Quibus congregatis in unum, domino legato præsentis, ipsemet Rex Catholicus coram cunctis qui aderant exhortationem fecit efficacem, et plurimum gloriosam; animans eos ad ulciscendam injuriam Salvatoris in Terra sancta tanto tempore sibi factam, et ad propriam Christianorum hereditatem recuperandam, quæ tandem peccatis nostris exigentibus, erat ab infidelibus occupata. Hæc et multa alia ad hanc materiam pertinentia pius Rex gratiosissime peroravit. Finito postmodum domini legati sermone, ipse Rex primus cum devotione multa crucem assumpsit, et tres filii ejus post ipsum, necnon comitum, et baronum, et militum multitudo; tam ii, cum quibus ipse Rex pius fuerat super hoc secreto proloquutus, quam alii, quorum corda tetigerat solus Deus.

39 Assumpta itaque cruce, quam fervens, quam sollicitus extiterit in maguatibus adtraheudis ad crucem magnis numeribus et promissis, quam anxius atque sollicitus ad peregrinationem accelerandam, ad uavigii præparationem, testes sunt, qui hujus sollicitudinis suæ participes extiterunt. Nacta igitur opportunitate, iter cum suis aggrediens c, et statuto tempore ad portum *Aquarum-mortuarum* perveniens, multa tædia atque mæstias ibidem perpessus est propter deceptionem nantarum, et defectum navium, quæ statuto tempore et promisso non fuerant præparatæ: ita quod navem ascendit multo tardius d quam credebat. Cunctis itaque navibus, quæ adesse poterant commode, ante *Sardiniam e*, sic

XXXVII
Consulto Romano Pontifice.

E

d

e

XXXVIII.
crucem rursus assumit Sanctus.

F

XXXIX.
et cum classe navigat in Sardiniam.

c

d

XL.

e

ut

A. GAUFFRIDO. ut condictum fuerat, congregatis, et venientibus cunctis majoribus exercitus coram Rege, habitum est commune consilium et confirmatum, quod prius irent ad expugnandum regnum Tunici, antequam in Terram sanctam, sive in Ægyptum transirent. Rationes autem, quæ dominum Regem ad hoc plurimum induxerant, ad præsens, sicut credimus, expedit assignare, propter admirationem et murmurationem multorum; quibus potius videbatur, quod recto itinere ad succursum Terræ sanctæ transire debuisset.

60 Siquidem antequam dominus Rex hanc cruce[m] ultimam assumpsisset, multos nuncios receperat a rege Tunicii, et similiter Rex noster plures nuncios remisera[n]t ad eundem. Dabatur etenim sibi a fide dignis intelligi, quod dictus rex Tunicii bonam voluntatem ad fidem Christianam haberet, et valde de facili posset fieri Christianus, dummodo occasionem honorabilem inveniret; et quod salvo honore suo, et absque metu Sarracenorum suorum hoc complere valeat. Unde Rex Catholicus cum multo desiderio quandoque dicebat: « O si possem videre, quod

B » herem tanti filii compater et patris! » Et ob hoc sub spe ista aliquando voluit se transferre versus partes Carcassonæ et Narbonæ, quasi terram suam visitaturus: ut si dicto regi Dominus inspiraret perficere, quod proposuerat de suscipiendo baptismo, huic pio operi propinquior esse posset. Illic non sitendum arbitror, quod cum in ipso anno /, quo pius Rex Ludovicus debuit ultimo transfretare, rex Tunicii misisset ad eum solennes nuntios, et in festo beati Dionysii Rex faceret quemdam Indæum famosum in ipsa ecclesia dicti beati Dionysii solemniter baptizari, ita quod Rex ipse cum multis magnatibus ipsum de sacro fonte levaret; voluit quod dicti nuntii regis Tunicii sollemnitate illius baptismatis interessent. Quibus Rex vocatis, ex magno affectu dixit: « Dicite ex parte » mea domino vestro regi, quod ego tam vehementer salutem animæ ipsius desidero, quod » vellem esse in carcere Sarracenorum omnibus » diebus vitæ meæ, ibidem claritatem solis non » visurus de cetero, dum modo rex vester et » gens sua ex vero corde fierent Christiani. » O vere fidelis sermo, et omni acceptione dignus!

C O verbum plane catholicum, perfectione fidei et charitatis refertum. Desiderabat quoque devotissime Rex Catholicus, ut Christiana fides, quæ tempore beati Augustini, et aliorum orthodoxorum Doctorum in Africa, et maxime apud Carthaginem, tam ab antiquo eleganter flourat, nostris temporibus refloresceret, et dilataretur, ad honorem et gloriam Jesu Christi.

Tunetanum
regnum prius
aggredi stant.

64 Cogitavit itaque, quod si tantus exercitus tamque famosus apud Tunicum subito applicaret, dictus rex Tunicii vix posset apud Sarracenos suos tam rationabilem occasionem habere suscipiendi baptismum, videlicet ut per hoc posset mortem evadere tam sui ipsius, quam eorum, qui secum vellent fieri Christiani: et sic etiam regnum suum sibi pacifice remaneret. Præterea Regi dabatur intelligi, quod si omnino predictus rex nollet fieri Christianus, civitas Tunicii erat valde facilis ad capiendum, et per consequens tota terra. Suggestebatur insuper Regi, quod civitas illa plena erat argento, et auro, ac divitiis infinitis: utpote quæ a multis retro temporibus a nullo fuerat expugnata. Unde sperabatur quod si, Deo volente, dicta civitas a Christiano exercitu caperetur, ex thesauris ibidem

inventis posset acquisitioni et restorationi Terræ sanctæ multum efficaciter subveniri. Ceterum, cum de terra Tunicii venire solet magnum subsidium soldano Babylonia tam in equitibus, quam in armis et bellatoribus, in gravamen et nocumentum plurimum Terræ sanctæ; crediderunt barones nostri, quod si pestifera radix illa Tunicii posset penitus extirpari, ex hoc Terræ sanctæ, et toti Christianitati utilitas maxima proveniret. Cum igitur scriptum sit, quod ubi unum propter alterum, ibi tantum alterum unum; cum via apud Tunicum proprie aggressa fuerit ad honorem Christiani nominis ampliandum, et specialiter ad Terram sanctam utilitatem, et faciliorem succursum, non videtur via apud Tunicum contraria voto crucis, sed potius una et eadem; utpote quoddam adminiculum et præparatio ad Terram sanctam citius et commodius restaurandam. Propter has, et quasdam alias rationes, viam apud Tunicum aggressi sunt. Quod si aliter de via illa successit, quam a fidelibus speraretur, peccatis nostris atque nobis, occulto Dei iudicio, debemus potius imputare.

62 Igitur navigio cum exercitu nostro satis libere, et quasi sine contradictione in terra Africa impicato, inter Tunicum, et prope Carthaginem nostri fixere tentoria. Post modicum, castrum illius famosæ Carthaginis, et quiddam ad castrum pertinet, nostri viriliter et victoriosè ceperunt: et ibidem multos Sarracenos occiderunt, et victualia multa, et alia exercitui necessaria sunt lucrati. Congressus quasi quotidianos cum Sarracenis, et strages hinc inde factas, et alia hujusmodi, aliis, qui melius ista novissent scribere, derelinquo. Circa quatuor menses mansit ibidem in tentoriis exercitus Christianus, et tam propter aeris ac terræ intemperiem, quam propter ciborum sanorum defectum, et aquæ dulcis penuriam, magna mortalitas hominum est sequuta. Itaque multi milites et nobiles comites ibidem fuere defuncti. Inter quos illustris comes Nivernensis dominus Joannes pii Regis filius est defunctus, super cuius morte pii Patris viscera non modicum sunt commota. Sed Rex constans et prudens satis cito de ipsius morte qualem potuit consolationem recepit.

63 Post modicum autem in dictis castris ipsemet piæ ac præclaræ recordationis Rex, Deo dilectus, et hominibus graciosus, post tot laudabilia fidei et charitatis opera, post tot laboriosos agones, quos pro fide, et Ecclesie dilatatione, fideliter, ac ferventer, et indefesso animo toleravit, disponente Domino, qui labores ipsius voluit feliciter consummare, et ipsi honorum laborum suorum fructum retribuere gloriosum, febre continua infirmatus lecto decubuit, et invalescente morbo omnia ecclesiastica Sacramenta christianissime et devotissime suscepit sana mente et integro intellectu. Ita quod cum ipsi Sacramentum extremæ Unctionis exhiberemus, et dicerentur septem psalmi cum letania, ipse in psalmis versus dicebat, et in letania Sanctos nominans, eorum suffragia devotissime invocabat. Cum autem jam signis evidentibus appropinquaret ad finem, de nullo erat sollicitus, nisi illis, quæ ad solum Deum et exaltationem fidei Christianæ proprie pertinebant, ita quod cum jam non nisi submitte et cum gravamine loqui posset, nobis adstantibus, et ad verba ejus aurem adhibentibus, Vir Deo plenus, et vere Catholicus dicebat: « Pro Deo studeamus, quomodo modo fides Catholica possit apud Tunicum » prædi-

1. e. opus

E. XII
Post aliquos victoriosos morbos in exercitu grassantibus.

g. XIII

F. XIV
Res gratissimas infernalibus accipit.

A » prædicari et plantari. O quis esset idoneus, » ut mitteretur ibi ad prædicandum! » Et nominabat quemdam fratrem Ordinis Prædicatorum, qui alias illic ierat, et regi Tunicii notus erat. Ecce qualiter verus Dei cultor, et fidei Christiana constans zelator beatam vitam suam in confessione veræ fidei consummavit.

64 Cum autem virtus corporis ejus atque sermonis paulatim deficeret, non cessabat tamen Sanctorum sibi devotorum, sicut eniti loquendo poterat, suffragia postulare: maxime autem beati Dionysii specialis patroni regni sui. Unde in statu illo cum quodam susurro ipsum pluries replicantem audivimus finem illius orationis, quæ de beato Dionysio canitur, scilicet: « Tribue nobis quæsumus, Domine, prospera mundi pro amore tuo despiciere, et nulla » ejus adversa formidare. » Et hæc verba multotiens iterabat. Similiter principium orationis de sancto Jacobo Apostolo: « Esto, Domine, » plebis tuæ sanctificator et custos » pluries replicabat, et de aliis Sanctis devotam memoriam faciebat. Ad extremam igitur horam veniens Christi Servus, super stratum cinere respersum in modum crucis recubans, felicem spiritum reddidit Creatori; ea scilicet hora, qua Dei Filius pro mundi vita in cruce moriens expiravit. Sane super obitu tam christiano, tamque felici, et pium est flere, et pium est gaudere. Pium quidem et congruum est flere pro jactura et dissolutione universalis matris Ecclesiæ, cujus erat devotissimus cultor, et indefessus defensor. Specialiter autem plangendum et dolendum toti Francorum regno, cui merito lauto et tam excellenti Principe erat singulariter gloriamdum. Sed nihilominus si rationem vis doloris admittat, gaudendum potius quam dolendum, tum propter modum Christianissimum mortis ejus, tum quia de ipso certa ad omnibus vitam ipsius gloriosam et actus sanctissimos agnoscentibus spes habetur, quod jam de temporalis regni cura sit translatus ad celestis regni jocundam curiam, quæ cura terrestris extat penitus aliena, ubi cum electis Dei regnans in perpetuum, beata requie perfruit sine fine. Migravit autem ad Dominum in crastino beati Bartholomæi apostoli circa Nonam, anno Domini millesimo ducesimo septuagesimo.

ANNOTATA.

a Clementem IV. Vide de his § 76, in quo etiam exposuimus, quæ pertinent ad crucem anno 1267 sumptam.

b Fuerat jam ibi legatus ab anno 1264 in negotio regni Sicilia, quod ad finem erat perductum, neque etiam tunc ex Gallia discesserat. At Clemens anno 1267 novam ei legationem attribuit ad finem hic memoratum. Litteras ejus hæc de re exhibet Martenius tom. 2 Anecdotorum col. 472.

c Mense Martio anni 1270. Consule Commentarium num. 1066 et seqq.

d Ipsi nimirum Julii Kalendis, ut dictum num. 1081.

e Acta hæc sunt in Sardinia, ubi ad ocliduum fere substitit classis regia, mense Julio anni 1270, ut probatum in Commentario num. 1092 et seqq., ubi rationes quoque mutatae expeditionis utcumque auximus.

f Id est, anno non integro ante transvelationem, sicut exposuimus in Commentario num.

1029, quem consule.

g Relata hæc sunt in Commentario § 85.

CAPUT VIII.

Carnes Sancti cum intestinis in Siciliam, ossa vero in Galliam translata: sepultura, miracula, fama sanctitatis toto orbe diffusa.

Nec prætermittendum, quod cum beati Regis spiritus exiret de corpore, hora illa, et quasi momento eodem illustris rex Siciliae, gloriosus Regis Franciæ frater, ordinatione divina ad portum applicuit, et castra nostrorum intravit. Super cujus adventu jocando corda nostrorum, quæ ex obitu pii Regis erant graviter sauciata, non modicum consolata fuerunt, et ex tam potenti succursu lætitia grandis ipsis adcrevit. Similiter ex præsentia tam victoriosi principis, tamque famosi, Sarracenorum corda, quæ de morte sancti Regis animari poterant, et letari, non modicum crucificata fuerunt. Ossa sacra corporis ejus ex voluntate domini Regis novi Philippi debuimus nos, et quidam alii ad hoc electi, statim post obitum ejus in Franciam reportare: videlicet in ecclesia beati Dionysii, ubi elegerat sepulturam, si in terra Christianitati nondum acquisita ipsum, Domino disponente, decedere eveniret. Sed postea habito cum rege Siciliae consilio, ut vidimus, retinuit secum sacras reliquias dominus rex Philippus: confidens quod ex meritis sancti Patris Dominus in bonum promoveret exercitum, et ab infortuniis conservaret a.

66 Tamen carnes corporis ejus excoctas, et ab ossibus separatas, nec non cor et intestina ipsius petiit et impetravit devotus rex Siciliae a penote suo rege Philippo. Qui suscipiens sanctas reliquias, honorifice fecit eas in Siciliam deportari, et prope Paternum b in nobili quadam et cathedrali abbacia præcepit recondi, cum valde solemniter atque devota processione totius cleri ac populi terræ illius. Quando de Tunicio redemtes, et Paternum * transeuntes, dictam abbatiam vero nobilem ac pulcherrimam visitavimus, audivimus a pluribus fide dignis, quod postquam sacra reliquiae ibi fuere reconditæ, multa miracula ibidem cooperante Domino acciderunt. Denique cum quanto honore, devotione, ac reverentia suscepta sunt ossa ejus, quæ devotissimus ipsius filius illustris rex Philippus in reditu suo de Tunicio secum ubique deferri devotissime faciebat: cum quanto desiderio ac devotione tam clerus, quam nobiles, et populorum innumera multitudo enim solemnibus ac devotis processionibus undique concurrerent ad videndum, seu tangendum loculum, in quo preciosæ ejus reliquiae portabantur, cum dominus rex transitum faceret tam per Siciliam et Calabriam, quam per sacram urbem Romanam, et apud Viterbium, ubi tunc domini Cardinales moram ad eligendum summum Pontificem faciebant, nec non per Bononiam, et civitates alias Lombardiæ, testes sunt, qui tunc aderant cum domino rege presentes c.

67 Quod si per alienas terras ossium sacrorum reliquiae transeuntes cum tot et tantis honori-

XLV.

Adventus regis Siciliae, cujus consilio ossa Sancti servantur in castris:

E

XLVI

* forte cruciata

a

XLVII.

carnes vero cum intestinis in Siciliam transferuntur, ubi mox velarentur miraculis: ossa b

f

* i. e. Paternum

c

XLVIII.

A. GAUFREDO.
in Galliam de-
lata sepultu-
ra. miracula.

LII.

L.

B

LI.

Eximia virtu-
tum ac san-
ctitatis fama.

C

d

sensusque fa-
miliarium ip-
sius de sancto
Rege.

noribus ac piis processionibus sunt a fidelibus populis prosecuta; quis enarrare sufficiat, quando rex illustris cum pii Patris ossibus sanctis Francie regnum intravit, et per civitates et castra regni sui transivit, cum quam devotis ac lacrimosis processionibus clerus ac Religiosi sibi reverenter occurrerent, ac prout dignum erat pie susciperent, atque devotissime prosequerentur, cum innumera atque devota frequentia populorum? Postremo apud sanctum Dionysium in Francia venientes, ubi, prout dictum est, sanctus Rex suam elegerat sepulturam, congregata praelatorum, et baronum, ac Religiosorum multitudine magna, sacrosancta ossa ipsius sepulture venerabiliter tradiderunt, juxta patrem suum regem piissimum Ludovicum, presente domino ejusdem filio rege Philippo; qui tamquam optimi patris optimus filius fidelissime ac devotissime sibi semper astitit in vita pariter et in morte. Sepultus est autem anno Domini MCLXXI, die Veneris ante Pentecosten. Sepultus igitur ossibus sacro-sanctis divina non defuere magnalia, sed mox mirificavit Dominus Sanctum suum. Nam cooperante Christi potentia, et exigentibus meritis sancti Regis, super ipsius tumulum plurima contigere miracula, quae ex mandato domini abbatis sancti Dionysii fideliter sunt conscripta, et prout dicitur diligenter probata, ad sanctissimi Viri merita declaranda et ad Dei omnipotentis gloriam et honorem, qui in Sanctis suis semper est mirabilis. Ipsi gloria et imperium in secula seculorum Amen.

68 Denam, ut finis hujus Operis libelli principio coaptetur, vere et digne memoria nostri Josiae, Regis videlicet, propter predictae sanctae conversationis ipsius merita, nec non felicitatis mortis ejus magnalia, in compositione odoris facta opus pigmentarii, et in omni ore quasi mel indolebitur, et ut musica in convivio vini. Memoria quippe laudabilis vitae et conversationis ipsius compositioni odoris operis pigmentarii merito propter... gratiam suavissimae famae ejus: quae quoad praesentem, et qui eum corporaliter non viderunt, longe lateque per orbem universam dilatata est et respersa. Ita quod vere dicere potuerit: « Christi bonus odor » sumis in omni loco: et quod tota domus universalis Ecclesiae, imo et totius orbis, impleta sit ex ejus odore unguenti. Non enim credo, quod a multis temporibus retro-actis aliqua persona vivens extiterit, cujus fama et actus egregii magis repleverint totum mundum. Ita quod de eodem dici possit: « Unguentum effusum nomen tuum. » Et sicut in laude Mardochei dicitur: « Fama nominis ejus crescebat quotidie »: imo sicut de rege Salomone dicitur: « Vincebat famam virtutibus suis » ita quod vix medieta sapientiae ejus atque virtutum a referentibus enarretur. Sequitur: « Et in omni ore » quasi mel indolcorabitur. » Hoc quoad praesentes, et circa ipsum conversantes, qui opera ejus sancta frequenter, et de prope conspicerere meruerunt, et quasi mel in ore probare et gustare laudabilem vitam ejus. Mellita enim erat et dulcissima ejus conversatio, sicut mel quanto amplius masticatur, tanto sapit dulcius, et vehementius efficit ad amorem.

69 Quod autem in fine subditur: « Et quasi » musica in convivio vini » spectat ad ipsius familiares et consiliarios, et praecipue, qui cordis ejus arcana intima cognoverunt, qui ipsum

gratiosissime loquentem toties audierunt, tam in secretis consiliis, quam in amicalibus dulcium colloquutionum suarum sermonibus: et maxime quibus cordis sui secretas ac pias affectiones, et sancta desideria familiariter revelabat: quod erat plane et suavis musica ad audiendum, et ut vini convivium ad jocunde gustandum. Ita quod de ipso dici potuit, quod in laude Helias dicitur: « Beati qui te audierunt, et amicitia tua » decorati sunt. » Et quod regina Saba de Salomone admirans protulit: « Beati, inquit, viri, et » beati servi tui, qui stant coram facie tua semper, et qui audiunt sapientiam tuam. » Sic itaque fuit Josias noster quasi odor pigmentorum fragrans per famam suavissimam, quantum ad praesentem, quasi mel in ore, quantum ad praesentes, qui sanctam ipsius conversationem probando gustaverunt: et quasi musica in convivio vini, quoad speciales amicos, qui secreta sapientiae ejus atque virtutum audientes, quasi experti sunt musicam melodiosam, et velut vini convivium delicatum.

70 Igitur post tot et tanta praecursorum praemissa magnalia, quid aliud restare videtur, nisi ut Josiae nostri memoria tam odorifera, tam mellita, tamque melodiosa in Ecclesia Dei, prout dignum est, perpetua perseveret? Videlicet ut in memoria aeterna stabiliatur Justus noster: et deinceps Justi hujus memoria sit cum laudibus sollemnibus et devotis: ac ut dilecti Deo et hominibus memoria sit omnium seculorum, et similem illum faciat in gloria et honore Sanctorum suorum ille, qui in Sanctis suis semper est gloriosus et superexaltatus in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Haec omnia pertractata sunt in Commentario § 87.

b Legendum opinor Palerimum, qua voce auctor Panormum designaverit a voce Gallica Palerme vel Italica Palermo. Nam abbatia, ad quam carnes cum intestinis delatae sunt, in Sicilia prope Panormum sita est in oppido modico, quod Latine Mons-regalis, vulgo Monreale, nominatur. Evecta erat haec abbatia ad dignitatem archiepiscopalem a Lucio III summo Pontifice, cujus litteras recitat Rocchus Pirrus in Sicilia sacra tom. 1, a pag. 408. Cathedralis quidem vocatur abbatia, quae metropolitica vocari poterat, sed eadem voce non raro utitur laudatus Pirrus. Ceterum quo modo reliquiae ibidem sicut conditae, dictum est in Commentario § 87, ubi quoque de miraculis actum.

c Totum iter Philippi regis cum sacris ossibus dedimus § 88: sepulturam quoque et miracula ibidem narravimus.

d Probantur haec elogiis auctorum contemporaneorum, quae dedimus in Commentario § 89.

APPENDIX

CAPUT I.

VITÆ PRIMÆ

Auctore Guilielmo Carnotensi ex editione
Menardi et Chesnii.

PRÆFATIO

Laudato S.
Iudorico.

Mirabilis in altis Dominus mirabilia circa nos nostris temporibus operari non desinit : innovans signa, et mutans mirabilia his diebus. Nam Sol novus ortus in partibus occiduis, ac per orbem diffundens sui radios luminis et caloris, nec in meridiano occumbens, in ipso occasu non tepuit : sed fornacem fervoris et lucis in operibus ardens custodivit, et dulce lumen et delectabile sanis dereliquit. Siquidem possumus per Solem illum particulariter intelligere Solem lucentem inter seculi principes et rectores mundi, et velut Solem inter sidera fulgentem : illum scilicet recolendæ ac præclaræ memoriæ Regem, Franciæ Ludovicum, qui in Occidente exortus, orbem terræ luminosæ vitæ suæ illustrans radiis, tandem in partibus Africanis occumbens, sicut Sol in meridie calore viget, et radiis suis offuscat oculos : sic effulsit moriens, ardens fervore fidei et amoris divini, et lucens omnibus mentibus operum sanctitate, et post occasum lucere non desinens miraculorum evidentium claritate.

quædam
ver plurum a
Gaufrido
omissa monel
auctor

2 Licet autem ad honorem et gloriam Conditoris, ad ipsius commendationem gloriosi Regis, et ejusdem testimonium sanctitatis satis sullicere videtur odor sanctissimæ famæ ejus ubique per orbem diffusus ; ac ea quæ sanctæ memoriæ pater noster, totius religionis speculam, frater Gaufridus de Bello-Loco, Ordinis Prædicatorum, ejus confessor, et conscius secretorum, circa finem vitæ suæ ad mandatum domini Papæ Gregorii a, sicut patuit, propria manu subscripsit, et scripta reliquit ipsi domino Pontifici destinanda : quia tamen de quibusdam aliis dignis memoria, quæ gessit in vita, tam in prosperitate regiminis, quam in adversitate carceris, et in angustia suæ mortis, aliqua sunt vel dimissa penitus, vel omissa ; ac de miraculis, quæ circa ejus sepulchrum, et alias ad divinæ laudis cumulum, et meritum ipsius Regis declarationem accidisse noscuntur, de iis pauca recolligere studui, et præsumpsi adjicere stilo brevi b.

ANNOTATA.

a Litteras, quibus id mandavit Gregorius. dedimus in Commentario § 1.

b De auctoritate hujus scriptoris egimus dicto § 1.

Morum honestas, et modestia; pietas erga instrumenta Passionis Dominicæ, et in die Veneris sancto.

Scripsit autem sic in suæ narrationis exordio memoratus pater, assumens illud verbum pro themate, quod scribitur in Ecclesiastico : Memoria Josiæ in compositione odoris facta est opus pigmentarii. In omni ore quasi mel indulebitur, et ut musica in convivio vini : nomen Josiæ ipsi Regi nostro tam ratione, quam imitatione consimilis actionis convenienter adaptans. Et recte, sicut de illo Josia scribitur in figura, sic illi comparari potest Regis nostri dulcis memoria : odori scilicet pigmentarii operis, dulcedini mellis, et harmoniæ musicæ instrumentalis ; tamquam suavis in corde, in ore, et in aere. Propter tria, quæ fuisse leguntur in ipso Rege, fama scilicet ejus celebris virtutis fragrans, quæ vincit omnem odorem : suavitas modestæ et sanctæ conversationis, quæ excedit omnem corporalem dulcedinem : studium divini honoris et laudis, quod sperat omnem cantilenam et secularem melodiam. Ut autem de aliis satis dictum sufficiat, hujus Regis nostri non solum erant dulcia et delectabilia cunctis sane audientibus et intuentibus gestus ejus, actus, et verba, scilicet et sanctitatem redolentia, et ad devotionem excitantia corda multa.

Morum Sancti
suavitas :

verborum honestas et efficitia :

4 Hanc enim specialem gratiam virtus ei divina contulerat, quod, sicut plures est expertum, multorum ad eum venientium et magnorum commotos animos et turbatos aspectus ejus et affatus serenatos protinus redderet et quietos. Multi etiam, qui inter alios præcellere religione videbantur, viso eo vel audito, plurimum ædificati redibant. Et quanto evidentius humilem et sanctam conversationem ejus agnoverant, tanto amplius illustrati seipsum a in conspectu et respectu minus se religiosos, minusque perfectos et humiles judicabant. Mores enim ejus, actus, et gestus, non solum regales, sed etiam regulares, nihil seculare aut vanum penitus sapiebant. Denique non facile dictu, quam dulcia faucibus ejus divina semper fuerint eloquia. Nam et ipsius divinæ laudis præconia non solum super mel ejus ori, sed super omnia delectabilia ejus influebant auribus atque cordi. Cantilenas etenim vanas secularium, et inanes fabulas histrionum abominans et detestans, et instrumentorum musicorum oblectamenta recusans, in quibus delectari solent plerique nobilium ; filios suos ac familiares ab hujusmodi arcebat ineptiis. Vehementer affectus, ac totus intentus divinis laudibus et canticis ; in illis etiam snave sonantis Ecclesiæ vocibus plurimum delectatus : ut cum illo Ecclesiæ Doctore egregio possim glorianter sic asserere de seipso : « Laudis tuæ, Domine, suspenderunt plantitiem cordis mei ad te, ne raperetur per maria turpis præda volatilibus » b.

5 Porro cum quanta honorificentia et reverentia Salvatoris, cum quanta frequentia ac devotione plebis, solemnitates e illas, quas instituerat in capella sua Regia : (nam sacrosancta

coro-

A. GUILIELMO
CARNOTENSI.
festivitates ad
honoranda
Passionis in-
strumenta ge-
minas quo-
tannis cel-
brat;

d

coronæ Domini in crastino S. Laurentii, quæ in tota Senonum provincia celebratur, aliam; sanctarum aliam reliquiarum in crastino S. Michaelis archangeli celebrari fecit annuatim) quam solemniter ac reverenter pretiosum illud lignum crucis Dominicæ, sacrosanctam ejus coronam spinicam d, ac venerandum ferrum lanceæ, quod latus Dominicum perforavit, auro et gemmis preciosissimis adornata processionaliter ac publice deportari fecerit in singulis solemnitatibus antedictis; prælati, et Religiosis, cum clero, capis indutis sericis, laudes divinas altissime decantantibus, ipso pio Rege cum suis magnatibus humiliter subsequente, ac universo populo devote sacras ipsas reliquias adorante; etsi vellem, non valerem, nec sufficerem explicare. Et has quidem solemnitates ipse Rex pius tam in absentia, quam in presentia celebrari voluit, etiam dum peregre ageret ultra mare: juste et religiose considerans et allectans, ut in illis, in quibus ab infidelibus Judæis inhonoratus fuerat Dominus Majestatis, honoraretur præcipue a fidelibus et devotis; et secundum ignominiam, quam pro nobis sustinuerat, vituperatus et illusus, multiplicaretur gloria laudis ejus.

cc. præter
alia pietatis
exercitia, in
die Veneris
sancto
id est cultum

6 Caterum, silere non debeo quæ pius Rex die sancta Parasceves annis singulis agere consuevit. Post Matutinas siquidem ante diem coram ipso more debito decantatas, post orationem brevem, cum silentio ad cameram * suam veniens, ibique solus remansens, cum uno capellano suo totum ex ordine Psalterium cum omni attentione et devotione perlegendo complebat: nec lectum intrans aut dormiens, post paululum circa solis ortum, nudus pedes, in humili habitu, paucis cum ex suis comitantibus, per lutosas et lapidasas vias civitatem aut villam, in qua erat, perambulans, intrabat ecclesias, et orabat, eleemosynario subsequente, et eleemosynas omnibus pauperibus effundente; et ipse etiam Rex multos denarios propria manu dabat e. Deinde fatigatus supra modum ad domum rediens, post paululum sermonem publicum, in quo tota Dominicæ Passionis recitabatur series congregato populo, devotissime audiebat: postmodum Dominicum Officium cum omni devotione celebrari solemniter faciebat.

c.
crucem magna
cum humilitate
honorat.

7 Verum, quam reverenter et humiliter ad crucem adorandam venire consueverat, non facile explicarem. Nam a sede vel loco suo veniens, nudus pedes, discooperto capite, et collo nudato, in semicicis f et humili habitu, quasi pauperrimus a longe procedens, genibus suis flexis, liberis suis ipsum simili habitu subsequentibus, crucem g Dominicam sic humiliter adorabat, quod adstantes et aspernantes plurimos ac compunctionis et devotionis lacrymas excitabat. Sicque, peracto servitio, Rex Christianissimus ad mensam tenuissimam panis et aquæ simplicis accedebat. Ecce qualiter Rex devotus diem ipsam a media nocte inchoans, in vigiliis multis, in labore, fatigatione, in jejuniis et fame, in eleemosynarum largitione, in orationibus et divinis laudibus totaliter exindebat. Sic etiam totum tempus reliquum vite suæ divinis obsequiis, et operibus pietatis dedicare studuit; ut cunctis, majoribus scilicet et minoribus, speculum et exemplar relinqueret totius sanctimoniam et virtutis. Nam recte dicitur:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.
Et sicut Moysi dictum est a Domino: Inspi-

ce et fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est h; sic unicuique nostrum quid agendum sit indicitur et ostenditur in istius mentis altitudine, hoc est, in excellentia dignitatis et nobilitatis hujus Regis inclyti, in evidentia bonitatis, et eminentia vitæ ejus.

ANNOTATA.

a Sensus hic minus est perfectus. Fortasse scripserit auctor, Ipsius et suipsius in conspectu.

b Hæc omnia variis locis refert Vita secunda.

c De his solemnitatibus agit Vita secunda num. 13, ubi tres quotannis fuisse dicuntur. Forte duas præcipuas recenset hic auctor.

d Qua occasione, et quomodi spinicam Domini coronam, aliæque Dominicæ Passionis instrumenta piissimus Rex acceperit, Parisiosque detulerit, dictum est in Commentario § 30, et 36.

e De hac pietate Sancti die Veneris sancto agit Vita secunda num. 41, et rursus num. 57.

f Semiecicæ, forte legendum semicinctiæ; nam semiecicæ non invenio. Verum, quidquid sit de lectione, significantur hæc voce vestes, quæ totum corpus non tegunt, ut colligitur ex sensu, quænam hæc essent, indicat Vita secunda num. 41.

g Quandoquidem hæretici calumniari solent Catholicos propter honorem crucis habitum: libet pauca notare de veneratione sacrosanctæ crucis exhiberi solita. Apud Labbeum tom. 7 Conciliorum col. 235 inchoatur apologia Christianorum contra Judæos, quam composuit Leontius Neupoleos in Cypro episcopus, quamque prælegerunt Patres concilii Nicæni 2; in hac autem, refutans calumnias Judæorum, (imo et futurorum nostri temporis hæreticorum) qui mentiebantur crucem, aliasque imagines a Christianis adorari relictos deos, gemina similitudine venerationem cruci præstari consuetam sic explicat: Et sicut is, qui jussione imperatoris suscepit, et salutavit sigillum, non lutum adoravit, aut chartam, aut plumbum, sed imperatori adorationem et cultum impendit: ita et nos Christianorum pueri ligaram crucis adorantes, non naturata ligni adoramus; sed signum et amulum et characterem Christi: cum aspicientes, per eum illum, qui in eo crucifixus est, salutamus et adoramus. Et sicut pueri proprii patris ejusdem, qui peregre profectus est ad tempus ab illis, multo erga eum affectu ex anima flagrantibus, sive virgam ejus in domo videant, sive sedem, sive chlamydem; hæc enim lacrymis deosculantes amplectuntur; et non illa adorant, sed patrem desiderant et honorant: ita et nos omnes fideles, ut virgam Christi, crucem adoramus. Plura ibidem lector inveniet.

h Habentur hæc verba Deuter. 25 § 40.

CAPUT II.

Pie, prudenter, et fortiter in carcere gesta:
eximium charitatis exemplum.

Verum, quia per hujus pietatis ac devotionis obsequia, et alia plurima charitatis et misericordiarum opera acceptus erat Deo, sicut legitur de Tobia, necesse erat ut tentatio probaret eum, et probatum ostenderet manifeste, sicut examinatur aurum et argentum in fornace.

Pid in carcere
exercitio:

Hinc

A Unde non est omnino tegeendum silentio, quod eam captus fuisset ab hostibus in Ægypto, quamdiu detentus est in carcere, nunquam a solita devotione et divina laude cessavit. Nam quantumque in illo gravis ergastulo carceris artaretur, divinum tamen officium secundum morem Parisiensis ecclesie, Matutinas scilicet, et Horas canonicas tam de die, quam de beata Virgine, et totum officium Missae absque Sacramenti consecratione, assidue cum uno presbytero fratre Praedicatorum, qui sciebat Arabicum, me adjuncto sibi tunc temporis clerico suo, ipsis etiam Sarracenis custodibus ejus audientibus, jugiter exsolvebat devoto corde et ore, horis competentibus: habens ibi breviarium capellae suae, quod ei Sarraceni post captivum ejus pro exenio * praesentaverant, et missale.

* i. e. munere

prudencia
videm et
constantia :

9 Quam prudenter vero, quam fideliter, quam constanter se gesserit in omnibus erga ipsos Sarracenos importune et improbe ipsum aggredientes et impugnantes, exactionibus atque minis, non est meae facultatis evolvere: licet fere semper praesens affuerim ei ubique. Haec tamen possum veraciter et generaliter causa brevitatis asserere, quod in omnibus factis honestissime se habuit, prudentissimo in responsis, in tractandis fidelissime et cautissime, secretissimeque in negandis. In omnibus quidem oppressionibus constantissimus erat semper, ipsis etiam majoribus eorum mirantibus admiratis, et dicentibus ipsi Regi ad importabiles exactiones eorum inflexibiliter se habenti: De hoc supra modum miramur, quod vos, quem prisonem * nostrum et sclavam * reputabamus, talem in vinculis invenimus: et tales etiam nos reputatis, ac si nos in carcere teneretis. Nequaquam enim consensisset eis reddi Damiatam, si eam potuissent retinere tunc temporis Christiani. Prins enim illuc miserat, et sibi relatum inde fuerat, quod si obsiderent eam Sarraceni, non poterant contra tanti robur exercitus tunc defendi. Sed nec propter duras eorum oppositiones et comminationes aliquantulum flecti potuit, vel induci, ut aliquid promitteret, concederet, aut juraret, quod in aliquod Christianitatis detrimentum cederet, aut suae constantiae lesionem, mirantibus cunctis, qui aderant, magnatibus, etiam Christianis, qualiter tam securus, tam imperterritus erat, cum ipsi non modicum terrentur. Ipse quidem tamquam vir justus in Domino confidebat, et ideo non timebat, juxta illud Sapientis: « Justus quasi leo confidens absque terrore erit. »

* i. e. capivum
* i. e. mancipium

C 10 Hoc insuper maximum gratiae et virtutis indicium ostendit in eo praecipue Rex virtutum, quod cum post initas et concessas trevias * inter soldanum et Regem, conventiones habitas et firmatas deliberatione nostrorum, quadam die Dominica in sero praesente patriarcha Jerosolymitano bonae memoriae Roberto a, quem de Damiatam Rex venire fecerat pro consilio habendo, cum multis aliis magnatibus Christianis; in crastino mane majores admirati Babiloniorum, confederati ad invicem, soldanum suum sedentem ad prandium per quosdam familiares suos fecissent interfici, et sicut canem mortuum et foetidum projici super terram; statim ejectis custodibus, qui Regem et suos servabant, et jam ipsis absque custodia existentibus, et nihil aliud expectantibus nisi gladium seu mortem: intraverunt subito quidam de interfectoribus cum quibusdam de majoribus admiratis, et principibus actoribus hujus necis, quasi leones vel ursi

Saraceni, oc-
caso soldano,
coram Rege
miserunt,
* i. e. inducens

rabidi, trulentis animis et cruentis manibus, adhuc etiam de tam nova nece fumantibus, et de recenter effuso sanguine, brachiis erectis: qui statim ad aspectum gloriosi Regis, omni pristina feritate deposita, quasi agni mansueti vultibus, ac demissis ad terram capitibus, ac manibus adorantes, et eum salutantes, dixerunt: Ne timeatis, Domine, sed securi sitis. Nec de facto isto multum vos convenit admirari. Sic enim fieri oportebat. Faciatis quod vestrum est celeriter juxta conventiones habitas, et cito eritis liberati. Quod et sic factum est.

11 Nam post diem tertium b facta est liberatio Regis et suorum magnatum valde celebris et sollemnis, Domino exercituum sic mirabiliter ordinante: ut qui paulo ante dominum suum infidelium soldanum, tam pomposum, et in superbiam de nostra subjectione elatum, tam viliter interfecerant, et projecerant tamquam putridum et immundum; captivum Regem, et humilem, suum adversarium, et Christi fidelem, tam honorabiliter redderent liberatum omnino. Sic enim per Sapientem praedictum fuerat: « Justus de angustia liberatus est, et tradetur impius » pro eo. » Liberati postmodum fuerunt ex hac causa generaliter, quotquot inveniri poterunt captivi in omni terra Ægypti, etiam ab antiquis temporibus ubicumque detenti c. Inter quos magister Hospitalis Jerosolim., qui detentus fuerat in carcere, et alii multi fuerunt liberati, et libertati pristinae restituti. Et hoc quidem non absque miraculo virtutis divinae, et meritis ipsius Regis adscribendum est, quod tam faciliter et pro modico tot et tanti viri de manibus iniquorum infidelium liberati sunt incolunes atque securi. Postmodum ipsi Sarraceni inter se gementes, et poenitentiam agentes, dixerunt quibusdam ex nostris, quod nesciebant tunc temporis quid faciebant. Et vere sic erat. Nam sicut in Isaia legitur: Immiserat Dominus in medio eorum spiritum vertiginis, et errare fecit Ægyptium in omni opere suo, sicut errat ebrius et amens d.

eunque cum
magnatibus
libertati res-
tituunt.
b

E

c

d
Illustre Regia
charitatis
exemplum in
sepeliendis
Sidone occi-
sis.

f

12 Illud etiam non silentium, quod humilitatem et fervorem fidei Regis ipsius commendat plurimum, quod cum veniens Sidonem audisset de Christianis illuc missis ab eo, qui civitatem ipsam reaedificare inceperant, interfectis ibidem a Damascenorum exercitu, quod multa corpora atque membra eorum jacebant in litore penitus insepulta; accessit ad locum Rex pius utrumque cibum sumeret, una enim venerabili patre bonae memoriae domino Odone Tusculano episcopo, apostolicae Sedis legato. Et cum alii, qui aderant, quasi... quamdam abominationem et horrorem haberent levandi corpora, et truncata membra et jam quasi semiputrida contrectandi, sive etiam ossa tangendi: ipse magnanimus et devotus Rex, quasi nihil abominationis hujus aut sentiens, et a mane usque ad meridiem ibidem, ac si esset in sella aromatica, conversans, propriis manibus ipsa etiam intestina et horrida membra Christianorum, quos vere martyres reputabat, sic benigne levabat a terra, sic dolenter contrectans et colligens ponebat in vasculis, ad locum sepulturae, quem prope castra parari fecerat, deportanda; quod omnes qui aderant, et quamplures, qui praebant abominationem fingebant, mirabantur humilitatem et magnanimitatem ipsius. Sicque nullo omnino vel minutissimo osse relicto, quidquid inventum est traditum est honorifice, cum exsequiarum celebra-

A. GUILIELMO
CARNOTENSI.

lione solemnī, ecclesiasticæ sepulturæ. Ut plane de ipsis possit intelligi illud Psalm. : « Cnsto- » dit Dominus omnia ossa eorum, numm ex iis e » non conteretur. » Et illud etiam Sapientis : Corpora Sanctorum in pace sepulta sunt, et vivent nomina eorum in æternum f.

ANNOTATA.

B *Hunc patriarcham Guidonem vocat Cagin- gins in Observationibus pag. 62, citans Albericum, qui ad annum 1241 affirmat Guidonem episcopum Nannetensem factum esse patriarcham Hierosolymitanum. Chazius quoque tom. 1, pag. 535 Guidonem nominat, addens tamen a quibusdam Robertum vocari. Verum, aut Guido præcesserit Robertum, citoque defunctus fuerit, aut in nomine erraverit Albericus, nisi utrumque Patriarcha nomen habuerit. Nam non modo hic auctor, qui illum aliquot annis novit, Robertum nominat : sed etiam Continuator Tyrii apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ col. 729, gesta referens anni 1244, Robertum vocat, et col. 735 de morte ejus sic habet : Die vii Junii (anni 1254) obiit Robertus patriarcha Hierosolymitanus. Octogenarium fere fuisse anno 1250, ait Joinvillius cap. 15. ubi plura de eo. Videri item potest Papebrochius noster in Chronologia patriarcharum Hierosolymitanorum ante tom. in Maii pag. 55.*

h Id est die 6 Maii, seu postridie Ascensionis Domini, ut habet Joinvillius num. 149. Itaque 2 Maii occisus est soldanus. die sequenti pacta renorata, et 6 Maii executioni mandata.

c De captivis hisce, quos contra pactum detinuerant Aegyptii, Regis cura paulatim liberatis, egimus in Commentario § 55, 56, et 57.

d Verba Isaia, quæ luxata sunt, ita leguntur cap. 19 & 14 : Dominus miscuit in medio ejus spiritum vertiginis : et errare fecerunt Aegyptium in omni opere suo, sicut errat ebrius et vomens.

e Psal. 33 & 21 legitur : Unum ex his.

f Eccli 44 & 14 : Corpora ipsorum in pace sepulta sunt, et nomen eorum vivit in generationem et generationem. Ceterum in Commentario num. 727 hoc factum quoque narravimus, quod egregie celebrat Vita secunda a num. 108.

CAPUT III.

Misericordia erga afflictos ; prophetiarum donum ; cura alienæ salutis ; ecclesiasticos et religiosos in pace servandi studium ; reverentia erga summum Pontificem.

Ad hoc ipse Rex spiritu pietatis adeo plenus erat, quod ad infirmos in extremis etiam laborantes, licet dissuaderent ei plurimi propter periculum, causa charitativæ visitationis libenter accedens, verba piæ consolationis, et salutaris consilia valde necessaria eis dabat. Accidit autem semel apud Massoriam * in Aegypto, quod cum ego, qui clericus ejus eram, quemdam ipsius famulum et cubicarium, virum bo-

Servum agrotantem invisisil.

* Massoriam

num, et specialiter ei familiarem, nomine Gaugelmum, in exercita visitassem, sic morti propinquum, quod credebatur instanter spiritum exhalare, et ab ipso redirem, dixit mihi : « Expecto quod » veniat dominus meus Rex sanctus, nec ab » isto recedam seculo donec viderim, et locu- » tus ei fuerim, et post cito decedam » : quod et sic accidit. Nam post paulum Rex accessit ad visitandum eum, de quo pauci sperabant, eique consolationem piæ visitationis et adlocutionis impendit. Quo recedente, antequam ad suum venisset regale *, nunciatum est ei verissime Gaugelmum expirasse.

14 Ceterum, mores hominum, et eventus rerum sic aliquando prolavit ; non humana, sed divina revelatione cognovit pluries, et quandoque prædixit. Quæ tamen propter occupationes varias a meæ tenuitatis memoria exciderunt. Hoc autem fideliter possum adserere, quod accidit de meipso. Cum semel nobis duobus, videlicet fratri Gaufrido bonæ memoriæ, et mihi tunc existendi in seculo, cui unam pinguem thesaurariam a contulerat Rex de novo, de hoc familiariter loqueretur ; præter alia sermonem ad fratrem illum de me ipso convertens : « Hic, ait, de- » minus Guillelmus ludet modo de sua ista » thesauraria per quinque annos, vel sex, et » post religionem intrabit. » Hoc autem tunc, sicut non proposueram, non consensi ; sed quod prædixit veracissime rei exitus comprobavit. Nam post quintum et dimidium annum completum, Ordinem fratrum Prædicatorum, in quo sum, per gratiam, licet indignus, intravi, sicut in spiritu præviderat ac prædixerat Rex devotus. Nec tunc recordabar verbi, quod dixerat, sed postmodum occurrit mihi memoriæ quod auidi.

15 Non solum autem in regni regimine de corporum aut rerum corporalium custodia, prout ad regale spectat officium, diebus ac noctibus invigilans, sollicitus erat et anxius, ut omnes quasi pupillam oculi conservaret : sed de salute etiam animarum ultra quam credi possit pia usurpatione permotus, sic de ipsa curabat attente, quod etiam quodammodo regale sacerdotium, aut sacerdotale regimen videretur pariter exercere. Multos enim valde insolentes nobiles, et rapinis subjectorum pauperum inhiantes ab iis regia potestate compescens ; quamplures alios flagitiosos et lascivos suis secretis exhortationibus ad emendationis vite fructum efficaciter inducibat : necnon et aliquos præpotentes et nobiles, qui diu concubinas tenerant, eas ad unius regie monitionis præceptum ac consilium penitus abjecisse ; et ex his aliquem vel aliquos, quas prius concubinas habuerant, domicellas b inferioris generis, illuxisse postmodum.

16 Præ ipsius itaque reverentia majestatis, aut etiam honestatis, verebantur omnes tam majores quam minores, in habitu vel ornatu notabili seu pomposo coram ipso, vel apud ipsum accedere, ne confusionem reciperent, non honorem, si coram tam humili et honorato Rege comparerent aliquatenus fastuose. Accidit autem semel in quodam parlamento Regis, quamdam dominam ornatam non modicum curiose, post peractum negotium suum in curia, cameram Regis intrasse cum non multis ; et hoc innotuerat ipsi Regi. Fnerat enim secundum seculum... aut falsum secularium consilium, et vanam corporis pulcritudinem formosa plurimum et famosa. Concipiens autem in animo Rex totus Deo devotus, quod de salute sua ei familiariter loqueretur,

et multum adhibere curavit.

A queretur, vocavit fratrem Gaufridum, qui prae-
seus ibi aderat, dicens ei : « Volo quod sitis
» mecum, et audiatis quae dicere propono tali
» dominae, quae praesens est hic, et quarit per-
» sonaliter mihi loqui. » Auditis igitur, et expe-
ditis quae dicere voluit ipsi, domina sola reman-
ente cum Rege et fratre praedicto, sic ait Rex :
« O Domina, voto vobis nunc ad memoriam
» reducere de nostra salute. Olim dictum est vos
» pulchram fuisse dominam, sed quod olim fuit
» jam transit, sicut scitis. Potestis ergo perpen-
» dere quod illa pulchritudo vana et inutilis erat,
» quae cito evanuit sicut illos, qui statim
» emarcuit, et non durat; nec eam revocare po-
» testis quantumcumque cura aut diligentia. Pro-
» videndum est a vobis de alia pulchritudine non
» corporis, sed animae, acquirenda, per quam
» Creatori nostro placere possitis; et ea, quae
» in transacto decore acta sunt negligentius,
» compensare. » Haec audieus praedicta Domina,
patienter accepit. Postmodum in melius mutata,
humilius et honestius se habere curavit.

B 17 Ipse autem totius honestatis et modestiae
speculum, honestos et modestos viros plurimum
diligebat, et ad suam familiaritatem vocabat :
liberos suos, propinquos, et familiares nobiles,
qui secum erant, in his verbis salutaribus erudi-
ens, et exemplis. Caterum, Rex ipse pacili-
cus, tamquam pacis ac Religionis amator prae-
cipuus, paci, ac reformationi, et conservationi
ecclesiarum et monasteriorum omnium regni sui,
totis insudabat affectibus : provocando sedare
discordias, molestias et injurias propulsando,
quas pluries sunt expertae quatuordecim tam
cathedrales quam aliae conventuales ecclesiae. In-
super et monasteria praefata quamplurima, spe-
cialiter Cluniacense cum membris suis, Majoris
monasterii e Turonensis, sancti Dionysii,
sancti Beuedicti Floriacensis d, necnon Cister-
ciense, cum multis aliis, quibus ipse in suis
necessitatibus, dissensionibus, vel oppressionibus,
tamquam pius pater et patronus indefessus
affuit, et a multis incommodis conservavit.
Pressuras etiam, et necessitates, ac negotia Re-
ligiosorum pauperum, quodam speciali ac ten-
errimo amplectebatur affectu, tamquam pater
pauperum : fovens et sustinens eos beneficiis et
auxiliis opportunis.

C 18 Sane, quam reverenter et humiliter erga
sacrosanctam Romanam Ecclesiam semper se ha-
buit, quam devote et obediente rescripta et
mandata Apostolica consuetus erat suscipere,
quam obediente et efficaciter sicut vernus filius
obedientiae adimplere; norunt illi, qui ei fami-
liarius adhaerebant. Ipse enim negotia matris Ec-
clesiae plus quam propria reputans, ea totis af-
fectibus promovere curabat. Inquisitores etiam
haereticorum pro negotio fidei et Ecclesiae labo-
rantes, quodcumque recurrerant ad ipsam,
recipiebat dulciter et benigne; diligenter eos au-
diens, et celeriter expediens cum omni gratia
et favore, postpositis aliis quantumcumque ar-
duis negotiis, asserens negotium fidei debere
omnibus aliis anteponi.

ANNOTATA.

a Dignitas ecclesiastica est illorum, quibus in-
cumbit cura custodiendi thesauros ecclesiae.

b til est, uxores legitimo matrimonio junctas,
sed quae cum liberis suis non eodem gaudebant

jure, quo gaudent quae pari cum marito sunt
nobilitate.

A. GUILIAMI MO
CARNOTENSIS.

c Majusmonasterium, vulgo Mairmontier, in
diocesi Turonensi situm est ad ripam Ligeris.
Sammarthani tom. 4 Galliae Christianae pag. 589
illud a S. Martino conditum tradunt, Ordini-
que S. Benedicti deinde aggregatum.

d Floriacense S. Benedicti cernobium, vulgo
Fleury, aut S. Benoist sup Loire, in diocesi
Aurelianensi constitutum est, de quo plura vide
apud laudatos Sammarthanos pag. 405. Reliqua
jam saepe memorata sunt.

CAPUT IV.

Consuetudines pravae, usurae Judaeorum, et
duella sublata : Sancti in regendo aucto-
ritas et justitia; sobrietas rigidaque je-
junia; eleemosynae, variaeque charitatis
ae humilitatis exercitia.

C Consuetudines siquidem iniquas et pravas
quantumcumque longaevas, si commode pote-
rant, aboleri, et exactiones indebitas amoveri
jubebat a. praeposituras suas malens cum ali-
quo pecuniae vel reddituum detrimento com-
mitti bonis et fide dignis personis, quam vendi
cum augmento suo, vel lucro; nullum emolu-
mentum suum aut lucrum reputans cum detri-
mento justitiae, vel populi nocimento. Judaeos
autem Deo et hominibus odibiles abominabatur
in tantum, quod eos videre non poterat, nec
aliquid de bonis eorum in usus suos converti vo-
lebat : asserens se nolle eorum retinere venenum,
nec eos exercere usuras; sed in ministeriis aut
in mercationibus licitis victum suum acquirere,
sicut in aliis regionibus fieri consuevit. Cum au-
tem in contrarium suaderent ei plures de consi-
liariis suis, asserentes quod populus vivere non
poterat sine mutuo, nec terrae excoli, nec mi-
nisteria vel mercimonia exerceri : et melius esse
dicebant ac tolerabilius, quod Judaei, qui jam
damnati sunt, hujus damnationis exercerent of-
ficium, quam aliqui Christiani, qui ex hac oc-
casione etiam majoribus usuris populum oppri-
mebant : ad haec ipse tamquam vir Catholicus
respondebat : « De Christianis, iuquens, fe-
» nerantibus, et usuris eorum, ad praelatos ec-
» clesiae pertinere videtur. Ad me vere pertinet
» de Judaeis, qui iugo servitutis mihi subjecti
» sunt; ne scilicet per usuras Christianos op-
» primant, et sub umbra protectionis meae talia
» permittatur ut exerceant, et veneno suo in-
» ficiant terram meam. Faciant ipsi praelati quod
» ad ipsos spectat de suis subditis Christianis, et
» ego volo facere quod ad me pertinet de Ju-
» daeis. Dimittant usuras, aut omnes exeant de
» terra mea b, ne eorum sordibus amplius in-
» quinetur. »

20 Bona insuper eorum etsi capi faciebat cum
eis aliquando, non tamen animo retinendi; sed
ut illis, a quibus ea per usurarium pravitate ex-
torserant, restituerentur; receptis probationibus
legitimis eorundem, super quae diligentes in-
quisitores et providos deputabat; ponens in eo-
rum

Consuetudi-
nes pravas
abrogat. Ju-
daeorum usu-
ras tollit,
a

P

b

bonaque eo-
rum usuris
parta dominis
restitui, aut
piis operibus
applicari cu-
rat:

rum

A sicut scriptum est, splendidum in panibus bene-
dicere labia multorum. Sperabat etiam, quod
de benedictionum semine gloriosam retributionis
aeternae benedictionem in extrema colligeret mes-
sione.

27 Illud etiam silere non debeo, quod semel
accidit, me presente. Cum enim domum Dei
maxima multitudine propter infirmorum quoti-
die confluentium... g assidue, propter angustiam
decumbentium multum in aedificiis necessariis
cum magnis sumptibus augmentasset: venit ad
eum magister domus, et petiit ab eo aliquam
elemosynam, maxime cum in anno illo magnum
vini defectum sustinerent in domo. Quod au-
diens Vir pietate plenus, ex abundantia pii cor-
dis abundanter tribuens, accessit cambellano
suo, jussit eidem domui pro vino et aliis, sibi
tunc necessariis, mille libras Paris. statim dari.
Quod admirans ille magister, vix credidit, do-
nec Rex verbum ita repetiit: « Date, inquit,
» pauperibus domus Dei Parisius mille libras. »
Satis enim magnum reputasset ei beneficium, si
tantum centum libras illa vice pro elemosyna
B reportasset.

28 Circa etiam tempus illud in castris h tri-
bus suis insignis tres domos hospitales pauperum
cum magnis sumptibus et amplis aedificiis in bre-
vi construxit, et redditus assignavit. Domum fra-
trum Praedicatorum Compend., ecclesiam fra-
trum Minorum Parisius totam, et alia ibidem
aedificia cum magno sumptu. Insuper et dormi-
torium cum refectorio fratrum Praedicatorum
Parisius aedificavit. Tunc temporis, et in brevi
sperans, et confidens de summi misericordia Lar-
gitoris, quod per hanc domus Dei aedificatio-
nem, et alia pietatis opera, post dissolutionem
domus propriae corporalis, domum non manu-
factam acciperet aeternam in caelis.

ANNOTATA.

a *Exempla suis locis in Commentario relata sunt.*

b *Varias leges Sancti contra Judaeos dedimus in Commentario: at illa praeter ceteris huc spectat, quam in Palestina condidit, ut omnes Judaei artibus mechanicis vitam tolerarent, vel regno excederent, ut diximus num. 723.*

c *Consule Commentarium num. 830.*

d *Mendum haud dubie est, totaque haec pe-
riodus laxata non parum est. Constat tamen de
re, quam relata vide in Commentario num.
883 et seqq.*

e *Id est, ex domesticis Regis, de quorum
punitione exempla in Commentario allata sunt
locis variis: non pauca etiam habet Vita se-
cunda cap. 14.*

f *Id est, penuria seu caritate cibariorum.*

g *Hic rursus voces quaedam exciderunt. Por-
ro de beneficiis huic valetudinario Parisiensi
praestitis aliqua sunt commemorata in Com-
mentario num. 880.*

h *In oppidis tribus munitis: Compendii, opi-
nor, Pontisarae, et Vernonii: nam tria illa
valetudinaria construxit eodem fere tempore,
quo reliqua mox adjuncta. De omnibus vide
Gaufridum num. 29, et assignatum ibi in notis
Commentarium.*

CAPUT V.

*Morbis Sancti supremus, et mors piissima:
revelatio de morte ipsius.*

A dveniente igitur tempore, quo post finem
certaminis, cursus metam, eorum regiminis
gloriosam, Rex transire debuit ad super-
num regnum, incomparabilem coronam acce-
pturus pro mercede laboris, quantum fuit in fi-
dei firmitate perfectus, in charitate fervidus, in
spei sublimitate percipiendi praemii elevatus: de-
mum in ipsa extrema, qua gravissime laboravit,
aegritudine usque ad exitum vitae manifeste cla-
ruit, sicut plane dissernit frater Gaufridus saepe
memoratus, qui affuit; et ego similiter, qui
praesens astiti in infirmitate et morte. Quantum
enim ad fidem pertinet, cujus totis visceribus
zelabat augmentum, revera sicut granum sina-
pis quanto amplius teritur, tanto magis fervet
et redolet: sic hic Vir totus in fide fixus, et to-
tus in spiritum absorptus, quanto magis erat
malleis adversitatis pariter et infirmitatis adtri-
tus, eo plus fervorem enitens in se perfectum
fidei declarabat; nolens de aliqua re carnali vel
seculari verbum admittere: sed solum spirituali-
bus intendebat, invitans suos, et excitans, pro-
ut eniti possent, de propagatione fidei et multi-
plicatione in illis Africanis partibus cogitare.

30 Charitatis etiam incensae et accensae inte-
rius ostendit ardorem, quem nec aquae multae
tribulationis aut aegritudinis corporalis poterant
extinguere, sed potius accendere videbantur.
Nam sicut de Domino Salvatore legitur, quod
factus in agonia prolixius orabat; sic Vir sanctus
in extremis agonizans, coepit orare proli-
xo: et inter alia orationum suffragia, cum
Sanctos familiares invocabat, illam collectam di-
cere, quae de beato apostolo Jacobo Majore can-
tatur: « Esto, Domine, plebi tuae sanctifica-
tor et custos », in quodam suavi susurro
replicans; et ardorem charitatis, quam de salute
populi tam spirituali quam temporali gerebat in
corde, tam dulciter et benigne depromens, ac
si diceret: Domine, jam satis est, quod luc-
usque certavi, quod hactenus in tuo servitio to-
tis affectibus laboravi, quod commissum mihi
populum tuum ac regnum ea, qua potui, se-
dulitate servavi. Nunc autem ex eo, quo, tua
disponente clementia, evocatus ad te corporali-
ter eos amplius custodire nequeo; te deprecor,
te exoro, esto eis Domine sanctificator anima-
rum, et custos corporum: tuae eos pietati com-
mendo.

31 Caterum, quamvis corporaliter plurima-
rum molestiarum premeretur angustiis, sponte
tamen elevabatur in spem desideratae mercedis.
Nocte enim praecedente fuerat auditus sic dice-
re in Gallico; Nous irons en Jerusalem a. To-
tus enim caelestibus inhians, totum habens spiri-
tum immersum in supernis, suspirabat assidue
ad illam caelestem Jerusalem, quae est visio ve-
rae pacis. Denique circa horam Tertiam b, cum
jam usum loquendi quasi totaliter amisisset, aspi-
ciebat tamen adstantes sibi familiares, quasi sub-
ridens valde dulciter, et suspirans. Et cum in-
ter Tertiam et Sextam visus esset quasi dormiens
per

Studium fidei
propagandae

et pietas
Sancti

in supremo
morbo.

a

b

A. GUILIELMO
CARNOTENSI.

per spacium dimidiæ horæ quiescere, tunc aperiens oculos, et elevans ad cælum vultu sereno protulit hæc verba Psalmistæ : « Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum, et confitebor nomini tuo. » Hoc enim sicut credimus, vere dicere poterat, quod desideraverat, quod expectaverat, quod sperabat introire, scilicet in domo Dei, in potentias Domini, et apparere in conspectu Dei non vacuus, sed holocausta deferens medullata. Se enim et nos cum incense claritatis affectu devotus obtulerat, et ideo poterat illud dicere cum Psalmista : « Introibo in domum tuam in holocaustis. »

quo piissime
moritur.

32 Ad ultimum vero, prius omnibus ad se pertinentibus regio moro dispositis, susceptisque devotissime omnibus ecclesiasticis Sacramentis, die crastina beati Bartholomæi circa horam nonam diem clausit extremam, felicem reddens animam Creatori : illa scilicet hora diei, qua Salvator noster pro mundi vita moriens expiravit. Ab illa siquidem hora, usque dum ad hoc, quod parari debuit corpus ejus, ut separarentur ossa a carne, intuentibus adparebat sic speciosus ac graciosus in facie, ac si plene vivus esset et sanus; et quasi subridens aliquantulum videbatur. Porro lamentationes et luctus fidelium, ac pluctus et ululatus pauperum prætermitto; cum de ipso gaudendum sit potius, quam dolendum. Sic igitur Sol et decas regum, ac principum orbis terræ in partibus meridianis, et in meridie fecundæ charitatis occubuit, ut ad illum, qui pascit et cubat in meridie, perveniret. Sic Rex inclytus de temporalis regni servitute transiit, ut pro certo creditur et speratur, ad regnum felicitatis æternæ. Sic fidelis Servus et prudens super familiam Domini constitutus cum multiplicato talento de labore in requiem, de statu mœroris in gaudium Domini sui meruit intrare securus.

Visio piæ ma-
tronsæ oblati

33 Ad decus igitur et gloriam Regis regnum, et ad declarationem meritum et sanctitatis Regis nostri prædicti, post ejus obitum divina non defuere miracula, tam ad ejus sepulcrum quam alibi : quorum plurima vel per negligentiam non scripta, vel non examinata plenius seu probata; aliqua vero ex iis, quæ verissime examinata sunt, et luce clarius comprobata, conscripsimus, quæ inferius diximus annotanda. Non longe post felicem obitum illustrissimi Regis nostri, cum nondum super hoc essent propalati rumores, quædam matrona Parisius fide et honestate laudabilis, et ad ipsum Regem devota plurimum, cujus vir ipsi Regi familiaris extiterat, talem visionem vidit in somnis. Videbatur ei quod Rex ipse cappa c superindutus purpurea, qua veste non consueverat a longis retro temporibus indui, capellam suam Regiam Paris. a dextro latere splendidus et gloriosus magna circumstantium intrabat concomitante caterva : et accedens præ aliis ad altare propius, inclinabat junctis manibus super illud, ac si Domino sacrificium offerret in eo. Deinde post paululum vertebat se versus chorum, habens vultum valde splendidum et serenum. Aliquantulum remotus in dextera parte chori versus altare stabat quidam alius in habitu consimili, sed non ita splendidus, verso vultu ad altare, et junctis manibus quasi orans. Cernebantur autem ipsi duo splendidiore omnibus apparentes, et stantes plurimi mirabantur super hoc. Sicque ipsa visio disparuit.

de obitu S.
Ludovici.

34 Ipsa autem die veniens de domo Regis ad domum propriam vir prædictus, tristis et dolens projecit se super lectulum, lamentans et ejulans

stetn magno. Unde cum uxor sua ab eo causam tanti lletus inquireret, apernit ei novam tristitiam, quam recenter audierat de morte domini Regis sui, et filii ejus Joannis comitis Niveruensis. Recolens itaque prædicta matrona, et recogitans postmodum visionem, eam mihi quasi spiritualiter consolata narravit. Ex quo plenius intelligi potest, illud acceptabile sacrificium sibi fuisse divinitus monstratum, quod pater Rex addens super illud memorabile sacrificium Abrahamæ, non solum de proprio filio tam sibi dilecto, sed etiam in odorem suavitatis obtulit de seipso; illius etiam imitando vestigia Regis summi, qui semetipsum immaculatum semel pro peccatoribus obtulit Deo Patri.

ANNOTATA.

a *Id est*, ibimus Hierosolyman.

b *Tertiam intellige ab ortu solis, seu horam, qua Tertie recitantur : nec alio modo sexta deinde et nona intelligenda.*

c *Cappa seu capa, Gallis chape, pallii species erat, qua quidem semper usus erat Ludovicus : at non ex colore purpureo.*

CAPUT VI.

Miracula quedam facta anno 1271.

Ipsa die, qua preciosum corpus ad S. Dionysium est sepultum, ibidem quedam matrona de Sagiensi a diocesi visum oculorum, quem dudum quasi totaliter amiserat, recuperasse refertur. Et hoc videri se dicunt aliqui fide digni; et præcipue magister Guillelmus de Mallescone canonicus Parisiensis, qui se adserit vidisse. Et multa alia tam ipsa die quam alias contigerunt ibidem miracula circa variis infrumitibus laborantes, quæ in publicam notitiam non venerunt.

36 Contigit etiam non multo post, quod quidam adolescens circiter xxv annorum, de ultimis finibus Burgundiæ, surdus et mutus a natalitate, qui per xvi annos vel circa in quodam castro nobilis viri Domini Joannis Cabilonensis b, quod vocatur Orgelestum, conversatus fuerat et nutritus, et jam per annum vel circiter in domo ejusdem nobilis in coquina ejus servierat, prout poterat, non audiens nec loquens, sed solummodo signis utens, ita quod fere tota familia signa ejus noverat, et per signa suam voluntatem et motum animi tam ipse aliis, quam alii sibi totaliter ostendebant : comperto per signa, quod apud sepulcrum gloriosi Regis Francie Ludovici fiebant miracula, virtute operante divina, admixit se quibusdam peditibus venientibus c Parisius, deinde perrexit ad sanctum Dionysium, et in loco sepulcri Regii plorans et ejulans, orationem, qualem potuit, non oris, sed cordis, cum gemitibus et suspiriis aliquamdiu fudit. Tandem virtute divina, et gloriosi Regis meritis, ob cujus devotionem venerat, aperte sunt aures ejus, et solutum est vinculum lingue ejus, et loquebatur recte. Statim enim cepit ibidem loqui d, non lingua materna, sed recte Gallicana; ac si fuisset natus in ipsa villa S. Dionysii, et continue conversatus. Unde multis in admirationem versum est,

Circa apud
sepulcrum
visu donata.

f
surdus et mu-
tus a nati-
tate ibidem
utrumque
sensum conse-
cutus.

A ac stuporem. Et cum ab eo quæreretur in Gallico a quibusdam, quos ex visu noverat, non ex nomine : Quomodo vocor ego? respondebat in Gallico : Vous avez nom mes amis. Quar d'autre nom ne sai-je riens *c*. Narrabat etiam, quod nunquam tantum terrorem habuerit in vita sua, sicut quando campanas ecclesiæ sonantes audivit. Timebat ne tota ecclesiæ cornet super eum. Nam tunc primum audire cepit. Unde stupor et tremor potens eum invasit. Hæc narrant tam præcedentes nobiles, quam et multi alii, qui cum a multo tempore cognoverunt *f*. Et multa alia divinæ pietatis beneficia infirmis variis, meritis ipsius libebem collata fuisse creduntur, quæ nondum in publicam notitiam devenerunt.

*clericus, im-
plorata San-
cti ope, ex
gravi morbo
restitutus.*

g

37 Accidit insuper circa tempus illud, quod quidam clericus de Britannia bene notus episcopo Maeloviensi *g*, et aliis, fide dignis, dum per civitatem Carnotensem transitum faceret, gravi infirmitate correptus corporis lecto decubuit; et invalescente aegritudine diuturna, cum de vita ejus desperaretur omnino, et jam appropinquasset ad mortem, ad quorundam piæ suggestionem divinæ pietatis cepit flagitare succursum, et pii Regis Ludovici auxilium invocare : vovens et promittens, si Dominus sospitatem ei conferret, se confestim ipsius Regis visitare sepulcrum. Quo facto, statim sensit divinam adesse virtutem, et cepit totaliter convalescere. Qui in crastino surgens, et gaudens, iter propositum arripuit, et perfecit, sanitati pristina restitutus : mirantibus multis tantam subitationem insperatæ salutis.

*h
medicus cleri-
cusque regis,
comitante ri-
tione mirabi-
li, periculosa
febris libera-
tus.*

i

38 Magister Dudo physician et clericus *h* domini Regis, qui cum ipso sanctæ recordationis Rege Ludovico in partibus Carthaginensibus fuerat, assistens et in infirmitate pariter et in morte, cum domino rege Philippo reversus est. Paulo post ipsius gloriosi Regis sepulturam, dum esset apud sanctum Germanum in Laya *i* die Pentecostes, ubi dominus rex Philippus festum suum more regio tenuerat, sensit se graviter infirmari. Invasit enim eum febris satis acuta. Die tamen crastina sicut potuit venit Parisius et jacuit in domo regis : et tantum invaluit aegritudo, quod omnes medici desperabant, et ipse etiam cum aliis de seipso. Quarto die aegritudinis confessione facta, et dispositione de rebus suis habita, cum dolorem intolerabilem sentiret in capite, cepit benedictum Regem Ludovicum totis affectibus invocare, sic dicens : « Ita ! Do- » mine Rex, ego fui clericus vester, et credo » vos esse sanctum. Succurrite mihi obsecro in » hac necessitate, et ego vigilabo per noctem » ante tumulum vestrum. » Quo dicto, somno profundo arreptus, invenit se in somniis ante tumulum, supra quem videbatur ei quoddam altum ad modum feretri, quod nunquam videbat. Et apparuit Rex Ludovicus stans ambobus pedibus supra altum illius feretri, habens in manu sua sceptrum regium, cujus pars inferior sub manu erat ita longa, quod cum ea supra partem declivem ipsius feretri *k*. . . Et erat indutus Dalmatica alba longa usque ad pedes, cujus extremitates seu limbæ erant deaurate, habens in capite suo coronam auream cum lapidibus preciosis. Et erat pulchrior facie, et hilarior, quam unquam eum vidisset in vita sua. Et dixit ei Latinis verbis : « Ecce adsum : quid vis ? Mul- » tum vocasti me. Et dixit ei infirmus lachry- » mando : Domine, pro Deo succurratis mihi. » Qui respondit : Ne timeas, convalescis ab ista

» infirmitate. Sed tamen habes in cerebro tuo » quemdam humorem corruptum, venenosum, » et obscurum, qui non permittit te cognoscere » Creatorem tuum. Hæc est causa tuæ aegritudi- » nis, et ego removebo eum. » Tunc accepit eum per caput cum una manu, et cum pollice alterius manus fudit eum inter nasum et supercili- um in sinistra parte, ut sibi videbatur : et immittens pollicem cum alio digito, extraxit de humore corrupto, venenoso, obscuro et foetido, ad quantitatem unius uncis majoris, et dixit : « Quamdiu habuisses hoc in capite tuo, non pos- » ses habere sanitatem » : et projecit illic. Excitans autem paululum dictus magister, sensit se curatum totaliter a dolore capitis, et dixit assistentibus hoc sibi invenisse *l*, quod curari debebat totaliter ipsa nocte, et quod etiam curatus erat a dolore capitis vehementi. Et timuerunt valde, ne alienatus esset. Sed ille visionem illam recitavit eisdem, et nocte ipsa, scilicet quartæ diei aegritudinis suæ, post rigorem fortissimum et sudorem liberatus est totaliter. Et hoc raro vel nunquam per naturam contingere solet, cum nulla signa digestionis præcessissent, sicut alii medici adserunt. Hanc visionem mihi fratri Guiliermo Carnotensi, qui hæc scripsi, narravit in crastino mane dictus magister, et se liberatum adseruit, et eandem visionem prolixiorem *m* mihi tradidit propria manu scriptam, paratus hæc omnia proprio juramento firmare.

*A. GUILIELMO
CARNOTENSI.*

l

E

u

39 Apud castrum Luparæ Parisius dominus Petrus de Lauduno miles, custos puerorum domini regis Philippi, cum dolorem intolerabilem in brachio dextro pateretur, ita quod per multos dies nec ipsum sursum levare poterat aliquantulum, nec de ipso aliquid operari : recollens se habere de capillis domini sui Regis, cujus cambellanus extiterat, de divina virtute confidens, et de meritis ipsius Regis, tetigit ter infirmum brachium : et ad primum tactum capillorum sensit se multum alleviatum, ad secundum amplius, et ad tertium ab omni dolore penitus liberatum. Unde capillos ipsos in auro et argento repositos reverenter et devote conservat.

*custos libero-
rum regis,
ad motis San-
cti capillis,
ex gravi dolo-
re brachii re-
creatus.*

*cæca visus
redditus.*

u

40 Circa tempus illud, cum duo fratres Prædicatores causa prædicationis per stratum *n* publicam prope sanctum Dionysium iter agerent, inter alias personas multas, quas invenerunt in via de S. Dionysio venientes, viderunt duas mulieres ad invicem colloquentes, et gaudentes de iis quæ sibi acciderant. Quarum una fratri sciscitanti, quid evenerat, ita dixit : « Domino, » istud est magnum miraculum et manifestum, » quod vere fecit Deus propter istum Regem » sanctum. Nam mulier ista, quam ego addu- » xeram de Rothomago, non videntem omnino » oculis suis, sicut nec ego video talo pedis, » modo videt omnia sicut ego. » Frater autem ille hæc constanter asseruit se audisse, et vidisse eam tunc per se sine alicujus adjutorio, sine duce vel baculo libere et potenter euntem, adhuc tamen a vigiliis et fletu oculos tumentes habentem.

p

41 Anno eodem, scilicet mclxxi feria tertia post festum S. Urbani *o*, quadam mulier de Canbliaco, nomine Amelina *p*, quæ per tres annos ire non poterat nisi curva, cum alijutorio unius hæculi incurvi, cum quo gradiebatur ita prope terram, quod caput suum non distabat a terra per mensuram pollicis et dimidii, veniens ad sepulcrum sanctæ memoria Regis recuperavit rectum usum incedendi die supradicta. Et hæc

*incurva
erecta*

o

p

A. GUILIELMO CARNOTENSI. hæc mulier nota est a pluribus de villa S. Dionysii fide dignis, qui eam curvam tanto tempore viderunt, et postmodum liberatam taliter et erectam.

42 Anno eodem, feria vi post dictum festum S. Urbani, quædam puella nomine Petronilla, filia Ælipdis de Anbe, quæ nunquam potuerat ire, nisi trahendo se cum pedibus et manibus super terram, veniens ad dictum sepulchrum recuperavit corporis sanitatem; ita quod poterat incedere per villam sine alicujus adjutorio. Et hæc commorata est per xx annos in villa S. Dionysii, in vico S. Remigii, et nota est a pluribus.

43 Item anno eodem, feria v post festum SS. Marcellini et Petri q, quædam mulier, quæ vocantur Agnes la Maque, manens Parisius prope domum Beguinarum, in crastino Paschæ ad sermonem factum in cimiterio S. Innocentis percussa paralysi medietatem corporis sui amiserat. Veniens ad locum dicti sepulchri, et orationem devote fundens, virtute divina, et per ipsius Regis merita, partis infirmæ corporis recuperavit plenissime sanitatem.

B 44 Item eodem anno, feria iv post festum prædictorum martyrum, quædam mulier de Villa tignosa, nomine Hodierna, sic afflicta erat corporis sui infirmitate gravissima per xi annos, quod per sex illorum annos non potuit de lecto surgere, et per quinque alios sequentes semel in anno, scilicet in Pascha Domini, ibat ad Cœnam cum magna difficultate, adpodians r se super unum baculum. Hæc veniens ad dictum sepulchrum, fusa oratione recepit sanitatem corporis sui per merita dicti Regis: ita quod sine adjutorio aliquo poterat ire ab ipsa die et deinceps, sanitati pristinae restituta.

45 In anno prædicto, die Sabbati post festum prædictorum martyrum, Michael, dictus Hamiage, commorans Parisius prope domum de Barbeel in parochia S. Pauli, per sex annos non poterat ire sine duabus potentiis s. Veniens autem ad sæpeditum sepulchrum, per merita sæpediti Ludovici ita perfectam et integram obtinuit sanitatem, quod Parisius recto gressus sine alicujus adminiculo cum gaudio remeavit.

C 46 Item anno prædicto in vigilia beati Bartholomæi t apostoli, Joanneta de Porta Baudet, commorans in parochia S. Pauli Parisius, detenta fuit sui corporis infirmitate; ita quod per quatuor annos non potuit sine duabus potentiis ambulare. Quæ veniens ad sepulchrum, per merita supradicti Regis Ludovici recuperavit usum gradiendi.

47 Item anno prædicto, die Sabbati post festum prædictum beati Bartholomæi apostoli, Joannes, dictus Canus, commorans Parisius in parochia S. Mederici, in vico Radulphi de S. Laurentio, per quatuor annos non potuit incedere, nisi apodiando se manibus super genua. Qui veniens ad sæpeditum sepulchrum, per merita sæpediti facilliter cum agilitate sine aliqua apodiatione gradiebatur.

48 Item anno prædicto die Sabbati post festum beati Barnabæ u apostoli, Emelina la Biche, uxor Joannis Anglici, de parochia S. Mederici Paris., a festo S. Martini x hiemalis amisit taliter unam de tibiis suis, quod non poterat incedere sine baculo, trahens post se dictam tibiã. Quæ veniens ad sæpeditum sepulchrum, per merita dicti Regis perfectam et integram recuperavit sanitatem.

49 Item eodem anno, die Martis ante festum beati Barnabæ apostoli, Gila de Silvaneclo, commorans pariter in parochia S. Pauli, detenta infirmitate non poterat ire per quatuor annos sine duabus potentiis. Quæ veniens ad sæpeditum sepulchrum die Martis prænominata, perfectam recuperavit sanitatem.

50 Item eodem anno, Dominica ante festum beati Barnabæ apostoli, Ælipdis filia Roberti dicti Peeleoc, toto tempore vitæ suæ habebat manum curvam, nec poterat eam levare usque ad pectus, nec inclinare super genua, sine adjutorio alterius manus. Quæ veniens ad sæpeditum sepulchrum, per merita gloriosissimi Regis de infirmitate sua rediit liberata.

ANNOTATA.

a Sagium, vulgo Seez, urbs est episcopalis in Normannia sub archiepiscopo Rotomagensi.

b Idem miraculum narratur in Vita secundæ, ubi num. 224, qui hic Joannes Cabillouensis, vocatur comes Autissiodorensis. Rem breviter explico. Joannes Cabillouensis filius Joannis comitis Cabillouensis, quem Joinvillius num. 241 vocat avuncululum suum, dominus fuit de Rochefort in Burgundia, uxoremque duxit Alidem Burgundicam, quæ divisa hereditate porterna anno 1273, Autissiodorensium comitatum habuit, uti scribit Andrens du Chesne in Historia Burgundiæ lib. 3. cap. 40, ubi plura videri possunt. Itaque hic titulum illum comitis postea acceptum omittit: alter vero utitur illo titulo, quod serius scripserit.

c Imo comitatus regis Philippi ossa Patris in Franciam transferentis. Deinde non quia audierot miracula esse facta, neque ex pietate sepulchrum invisit, aut ibi oravit: sed solum quia similia videbat ab aliis fieri, ut ipse testatus est. Erravit igitur in his adjunctis auctor; sed errore, quem vix evitare poterat, cum quilibet putaret signa multi externa ex interna pietate proficisci.

d Hic rursus aberrat auctor. Consule Vitam secundam num. 227.

e Hæc postea dicere potuit, ubi doctus erat loqui. Quod autem Gullice loqueretur, nec uteretur dialecto Burgundica, factum puto, quod ita doctus fuerit in domo comitis Autissiodorensis, ubi loqui didicit.

f Horum testimonio prævalet relatio ipsius Ludovici, (id nomen ei datum) quia omnia coram inquisitoribus juratus narravit. Hinc adverteat lector, quia facile scriptores etiam cœvi et sinceri, in adjunctis quibusdam fallantur, dum ex auditu rem narrant: neque adeo miretur, illos subinde a nobis corrigi, quando ex variorum collatione veritas evitescit.

g Maclovinm, seu Macloviopolis, vulgo S. Malo, urbs est Britannia Armorica episcopalis sub archiepiscopo Turouensi: Sita est in insula parva, S. Aaronis dicta, vix a continente Britannia septentrionalis separata, et ipsi ponte juncta, aut Baudrandus in Geographia. Simon de Clisson ex Ordine Prædicatorum tunc erat Macloviensis episcopus in episcoporum illorum catalogo apud Sammarthanos.

h Refertur quoque hoc miraculum in Vita secunda a num. 291, ubi vocatur canonicus Parisiensis, et medicus, quod hic phisicus, et deinde clericus regis.

i Oppidum est prope Sequanom inter Lutetiam

- A* *viam et Pisciacum, sed huic vicinius, vulgo*
S. Germain en Laye.
k *Deest hic vox niteretur, aut similis.*
l *Forte legendum, evenisse.*
m *Altera pars visionis habetur in Vita secun-*
da num. 293.
n *Per stratam illius avi scriptores viam desi-*
gnant.
o *Colitur S. Urbanus Papa et martyr 25*
Maii, ubi de illo actum.
p *Apud Nanguem Amelota, in Vita secunda*
num. 184 Emmelota, ubi plura notabimus.
q *Coluntur cum S. Erasmo 2 Junii, ubi de*
illis apud nos actum.
r *Id est, niteus baculo. Narratur hoc mira-*
culum in Vita secunda a num. 273.
s *Ita fulcra subalaria vocat a voce Gallica*
potence.
t *Celebratur id festum in Gallia 24 Augusti,*
Romæ 25, ad quam Acta dedimus.
u *Festum S. Barubæ x1 Junii celebratur.*
x *Id est, ab x1 Novembris, qua id festum*
occurrit.

bus annis lumen cæli non viderat. Quæ ibidem fusa oratione visum oculorum suorum et lumen sancti confessoris meritis et precibus quamcitiùs impetravit.

A. INCERTO.

2 Quædam puella, Joanna nomine, de parochia S. Leodegarii Ebroicensis, quæ per totum tempus, quo vixerat ante, manum clausam habebat; cum ad ecclesiam Sancti fuisset adducta, videntibus omnibus qui aderant, manum aperuit, et apertam ostendit, et omnino curata, leta et jocosa recessit.

post canonizationem

Vir quidam antiquus, totus contractus, dictus Robertus de Miniis, cum multis testibus suis adserchat, quod a xl annis et anplius, nervis retractis, factus erat contractus, et super genua et cum parvis potentiis incedebat. Qui ecclesiam S. Ludovici ex devotione frequentans, et Sancto se devovens, videntibus omnibus se erexit, et sine potentiis fortiter per ecclesiam ambulavit.

Mulier quædam alia, Theophana nomine, de parochia S. Leodegarii Ebroicensis, quæ a quinque annis sine potentiis ire non poterat, ipsa nocte, qua dicebat vigilias, ad ecclesiam convenit, et ante altare se posuit; et ibi orans, et ad altare se apodians, in præsentia omnium sine adjutorio surrexit, et circumquaque altare pluries ambulavit, pristinae reddita sanitati.

E

Homo quidam de Ysaico, Simon nomine, a longo tempore quadam gutta palestina f detentus, ad sanctum Dei Ludovicum cum magna devotione advenit, et ibidem orans, et Dei et Sancti beneficia postulans, se protinus alleviatum sentiens et curatum, omnibus, qui aderant, publice confessus est, et sic curationem suam meritis Sancti impetravit.

f

3 Quædam mulier, quæ vocabatur Ælina, uxor Joannis Anglici, de parochia S. Petri Ebroicensis, quadam gutta similiter detenta non modicum laborabat: ita quod sine baculis ire non poterat. Quæ ad ecclesiam sancti Confessoris prout potuit accessit, et fusa ibi oratione sanitatem Sancti meritis a Deo recipere procuravit.

facta

Vir quidam, Petrus nomine, de parochia de la basse Croisille, juxta villam de Conchis, qui morbo quodam, qui dicitur morbus S. Joannis, a quatuor annis detentus, morbo illo et frequentius laborabat, et fortiter astinabat. Qui facto voto, quod ad ecclesiam S. Ludovici pergeret, in die festo Sancti ad ecclesiam ipsius pervenit, curationem morbi sui meritis sancti Confessoris recepit.

g

h

F

Juvenula quædam, quæ dicebatur Joanna, de parochia de Asneriis, quæ, ut asserbat, a longo tempore guttosa erat, ad altare Sancti miserabiliter inflata accessit: quæ clamose et tumultuose se habens, statim cum altare tetigit, reddita est pristinae sanitati; ita quod omnes qui aderant et viderant, quamplurimum mirarentur.

Mulier quædam, Petronilla nomine, de domo Dei Ebroicensis, omnibus nota de villa, a quinque annis lumine oculorum suorum penitus privata, ad Sancti Dei ecclesiam cum bona devotione rogavit se adduci. Quæ cum aliquamdiu ibidem cum aliis in oratione prostrasset, postmodum se erexit, et lumen oculorum suorum et sanitatem recepit.

in ecclesia

4 Puer quidam juvenulus, Gillosus nomine, filius Petri Malart, de parochia S. Leodegarii Ebroicensis, denarium quendam sibi traditum more puerili posuit in os suum, et eum in

APPENDIX

ALTERA

Auctore incerto a.

Ex editione Menardi a pag. 451.

Miracula post canonizationem facta apud
Prædicatores Ebroïcenses b.

Homo quidam Bajocensis diocesis, de villa Cadom, de parochia S. Stephani veteris, Joannes Pelliperius nomine, ita detentus fuerat per annum a festo S. Joannis gravi infirmitate, quod aliquo modo sine potentiis per terram ire non poterat. Qui in festo beati Ludovici ad ecclesiam suam veniens, dimissis ibidem potentiis, Sancti meritis membrorum suorum curationem recepit.

Quædam mulier, Beatrix nomine, de parochia S. Petri Ebroicensis, quæ a duobus annis super pedes suos non steterat, sed cum potentiis infelicitè ambulabat, ad ecclesiam sancti Confessoris prout potuit venit, et cum devotione magna orationem fudit, et satis cito in se levamen sentiens super pedes surrexit, et per ecclesiam sine aliquo admunculo fortiter ambulavit.

Juvenis quidam, nomine Joannes, de parochia Campi Ossent, a septimana penosa usque ad festum beati Ludovici gravi infirmitate detentus, anxie valde laborabat. Qui ad ecclesiam sancti Confessoris hora vigiliarum veniens, sensit se ut quam citius liberatum: et dimissis ibi potentiis per plures dies vivit, et postea per ecclesiam ambulavit.

Mulier quædam, quæ dicebatur Joanna, de parochia de Loveris, quæ, prout jurato adserchat, et per illos, qui illam ad ecclesiam sancti Confessoris adduxerant, probabat, quod a duo-

Augusti Tomus V.

A INCERTO.

nutricis suae presentia transglutivit. Quod cum ad notitiam patris pueri pervenisset, nullum super hoc consilium inveniens, turbatus et doleus ipsum beato Ludovico humiliter devovit, et ad ecclesiam per nutricem deportari præcepit: fiduciam habens in Domino et Sancto, ut adserit, quod ipsa Sancti meritis reciperet sanitati pristina restitutum. Quem cum mulier ad ecclesiam Sancti detulisset, et devote orationi pro puero insisteret, postmodum puer ille denarium illum, quem per xiii dies intra se habuerat, evomit propria incolumitate recepta.

Homo quidam Ebroicensis diocesis, Joannes Destre nomine, homo fortis corpore, de parochia S. Jacobi de Buvron, qui prout dicebat, et juramento affirmabat, a vi annis ire per terram non poterat, nisi potentia mediante; nec etiam genu minus tibias ad terram ponere poterat. Qui ad sanctum Dionysium pergens, contigit ipsum habere transitum per Ebroicas. Qui cum a multis de villa audisset, quod ecclesia beati Ludovici ibi esset, ad eam cum devotione accessit: et facta ibi oratione, levamen in se sentiens, genu flexit, et pedem ad terram posuit, et per ecclesiam rectus sine baculo ambulavit, et sic sanitate recepta, et dimissa potentia, ad patriam remeavit.

Pradicatorum

5 Juvenis quidam, Gillotus Cato nomine, de parochia de Berengeville, ætate xv annorum, vel circa, qui per totum tempus vitæ suæ super pedes suos non steterat, sed velut brutum animal cum manibus et pedibus per terram infelicitate ambulabat; cum ad beati Confessoris ecclesiam sicut simia fuisset adductus, et ante altare positus, dum ibidem per aliquod temporis spatium jacuisset, et postmodum tetigisset altare, super pedes suos surrexit, et altare circumivit, et per ecclesiam frequentius ambulavit, quod omnibus, qui aderant, versum est in stuporem.

Quædam mulier, Margareta nomine, de parochia Bonæ-villæ, quæ fere per annum sine baculo ire non poterat, nec innum pedem ad terram ponere; fusa in ecclesia oratione cum frequenti invocatione nominis B. Ludovici, cunctis videntibus, pedem ad terram posuit, et baculum super altare dimisit, et fortiter ambulavit, et Sancti meritis sanitatem recepit.

C

Juvenula quædam, Joanna Rose vocata, de parochia Ylliers, a duobus annis visum oculorum suorum amiserat, et ad recuperationem sanitatis multa loca sancta visitavit, ut ipsa affirmabat, et nihil profecerat. Quæ ad ecclesiam beati Ludovici Ebroicensis veniens, ibidem devote in oratione de nocte permanserat: facto mane, dum Missa celebraretur, inter manus sacerdotis Corpus Christi conspexit, et multa nobis ex visu docuit, et lumen oculorum suorum et visum Sancti meritis impetravit.

S. Ludovici

6 Mulier quædam, Amelina la Boite nomine, de Aurileio, satis potens in divitiis, ab xi annis, teste marito suo, usum visus amiserat. Quæ ad ecclesiam beati Ludovici veniens, ejus auxilium sine intermissione invocabat. Quæ cum diu ante altare fuisset, postmodum exclamavit: « Gratias reddo Deo, et beato Ludovico, quia cum cæca ante essem, modo video. » Ad quam cum venissemus, esse verum reperimus, ut dicebat.

Alia quædam mulier Atalasia, de parochia de Gauvilla, quæ a iv annis curva et contracta fuerat, et cum duobus potentiis cum maximo gravamine per terram ambulabat, ad Sancti Dei

ecclesiam pervenit, et per totam noctem remansit. Quæ cum mane ad altare accessisset, sanctum Ludovicum devote invocans, curationem recepit, et potentias super collium suum levavit, et circumquaque altare portavit.

Puer quidam, Joannes Faber nomine, de parochia de Hoveteville, qui per spatium vii annorum, quibus vixerat, attestante patre ejus, mutus extiterat, ad ecclesiam beati Ludovici fuit cum bona devotione adductus. Qui cum aliquibus diebus ibidem remansisset, die Dominica infra octavas beatæ Virginis multa verba protulit, et usum linguæ, et locutionis beneficium, sancti Confessoris meritis, et Deo adjuvante recepit.

7 Quædam puella, de parochia de Ylliers, quæ ab infantia manum clausam habebat, ad Sancti Dei ecclesiam venit, et ibi aliquibus diebus remansit, et meritis beati Ludovici manum clausam aperuit, et ostendit.

Quædam mulier, Rothomagensis diocesis, nata de villa Caudebec, Elizabeth nomine, commorans in parochia de sancta Columba juxta Novum-burgum, in ætate xxxv annorum, quæ per totam vitam suam surda et muta fuerat; a viris et mulieribus de sancta Columba, ubi morabatur, fuit ad sancti Ludovici ecclesiam per devotionem adducta. Quæ cum quadam nocte, dum dicerentur vigiliæ, sedens juxta altare resonare, in tantum ut audiretur a multis, qui eoperunt S. Ludovici cum lacrymis implorare auxilium. Et statim aures ejus apertæ sunt, et solutum est vinculum linguæ ejus, et os aperuit, clare audiens, et loquens distincte, et ad intelligendum aperte.

Vir quidam, de parochia de Cangé, Robertus Capitosus nomine, ita quadam gutta detentus erat, quod sine baculo vel adjutorio alio per domum suam ire non poterat. Qui facto voto ad beatum Ludovicum, prout potuit cum potentiis ad ecclesiam Sancti cum uxore sua pervenit: et cum ibi per totam noctem vigilasset, sensit se ita illa gutta alleviatum et curatum, ut per ecclesiam sine potentiis fortiter ambularet, et dimissis potentiis ibidem, omnino curatus ad propria sine aliquibus sustentaculis remearet.

8 Quædam mulier de Ponte-perrino, parochia S. Leodegarii, Amicia Bonavicina nomine, in vigilia B. Benedicti ad ecclesiam B. Ludovici, quadam gutta detenta, prout potuit pervenit. Quæ prius a quinque septimanis et amplius ita curva extiterat, quod caput ita inferius sicut genua deportabat. Quæ in ecclesia ipsa nocte pervigilans, hora, qua dicebantur Matutinæ, se alleviatam sentiens, caput sursum erexit, et recta et omnino curata per ecclesiam fortiter ambulavit, et multis diebus postea ecclesiam frequentavit.

Puella quædam, ætate juvenula, Joanna nomine, filia Petri Graverandi, de parochia de Bosco Renoudi juxta Barram, tanta et tam gravi infirmitate erat detenta a nativitate sua, quod per relationem patris sui et patriæ, pedes ejus posterioribus jungebantur; ita quod non erat spes, ut dicebant, quod posset de cetero aliquando de infirmitate curari. Quam cum pater ejus, fiduciam habens in Domino, Deo et B. Ludovico devovisset, et illam ad ecclesiam ejus, apud Fratres apportasset, curationem membrorum suorum, et liberationem integram, et usum pariter, Sancti meritis, et beneficium sanitatis recepit; sicut nos, qui presentes eramus, vidi-

mus,

A mus, et euntem et eurrentem conspeximus, testimonium perhibemus o.

ANNOTATA.

a De auctore hujus Appendicis egimus in Commentario num. 5.

b Ebroicium, Evreux Gallis, urbs est episcopalis in Normannia sub archiepiscopo Rotomagensi, sita ad Itonium fluvium parvum. De ecclesia Prædicatorum ibidem Sancto dedicata egimus in Commentario num. 1229 : at vero non libuit inquirere, utrum hæc prima Sancto fuerit sacra, prout legitur in titulo horum miraculorum apud Chesnium, etsi illud nuper in dubium fuerit vocatum.

c Cadomum, vulgo Caen, oppidum est, Normanniæ inferioris caput.

d Parochias has omnes, fortasse in vicinia positas, non lubet majori labore quam utilitate assignare.

e Luparia, vulgo Louviers, oppidum est quatuor leucis infra Ebroicum in Septentrionem, ad Eburam fluvium. Illud hic designari existimo.

f Gutta vario sumitur sensu, ut videre est in Glossario Cangii. At vero obscurem est, quid per guttam palestinam hic auctor designet : nisi forte legendum sit gutta paralytica, qua paralysis designatur. Certè in sequenti miraculo gutta paralyticam significare videtur, quia mulier illa laborans incedere non poterat sine baculis.

g Conchus, Conches, oppidum est Normanniæ, quatuor leucis distans Ebroico in Occasum.

h Morbus S. Joannis, Gallicè mal de saint Jean, est epilepsia.

i Id est, hydropica, ut ex inflatione corporis colligitur : per guttam enim hydropem quoque eo tempore designabant, ut videre est apud Cangium.

k Calidobecum, vulgo Caudebec, oppidum est Normanniæ, 7 leucis infra Rotomagum, prope æstuarium Sequanæ in tractu Caletensi, ut habet Baudrandus : Valesius Calidum Becum mavult nominare.

l Novus Burgus in Normannia, Neuf-Bourg, locus est inter flumina Riselam et Sequanam positus, medio fere intervallo, Haricuræ, vel Haricorti (Harcourt) proximus, inquit Valesius in Notitia Galliarum pag. 388.

m Sensus est imperfectus, ut asterisco indicavit Menardus : addendum inciperet, aut quid simile.

n Vel paralyti, vel hydrope, vel arthritide : hæc enim omnia gutta significabat eo tempore, imò et alia plura.

o Hinc colligi probabiliter potest, miracula hæc conscripta non esse a Guilielmo Carnotensi; sed nomine Prædicatorum Ebroicensium.

VITA II

Auctore anonymo reginæ Margaritæ confessorio,

Latine reddita ex Ms. Gallico interprete J. S.

PRÆFATIO

« Gloria laus et honor Patri luminum (a
 » quo est omne datum optimum et omne
 » donum perfectum) a cunctis fidei orthodoxæ
 » cultoribus, quorum spes tendit ad Superos,
 » summis et sedulis devotionis et reverentiæ stu-
 » diis referantur. Ipse namque in misericordia
 » copiosus, liberalis in gratiis, et in retributione
 » munificus, de supremis cælorum ad ima mun-
 » di oculos suæ majestatis inflectens, et benigna
 » consideratione discutiens beati Ludovici quon-
 » dam Regis Franciæ iuclyti, suique gloriosissi-
 » mi confessoris merita grandia, operaque miri-
 » fica, quibus ipse constitutus in seculo, ceu
 » lucerna luminosa respendit; eaque velut justus
 » Judex, et retributor laudabilis, dignanter in-
 » tendens condignis recompensare muneribus,
 » eum tamquam emeritum et retributione dignissi-
 » mum, post vitæ præsentis ergastulum, et labo-
 » riosa mundi certamina (quæ fervens in divinis
 » obsequiis potenter et patenter exercuit) æthe-
 » reis sedibus collocavit, ut sedeat cum Princi-
 » pibus, et solium gloriæ teneat, felicitatis æter-
 » næ dulcoribus potiturus. Porro quis possit
 » amplo famine præpotens, quis disertus quantumli-
 » bet, aut eloquii nitore coruscans, sufficienter
 » exprimere præcelsa sanctitatis insignia, et mul-
 » tiplicium excellentiam meritorum, quibus bea-
 » tus Ludovicus prædictus in terris constitutus
 » effulsit? Cum eo plura de ipsius laudabilibus
 » actibus referenda se offerant, quo plura calu-
 » mus exprimit, pandunt labia, lingua pangit. »
 Quemadmodum dicit dominus Bonifacius VIII,
 Pontifex summus in bulla canonizationis memo-
 rati Sancti.

2 « Hic profecto clarissimus genere, sublimis
 » potentia, facultatibus opulentus, præcelsus
 » virtutibus, moribus elegans, conspicuus ex-
 » titit honestate, inhonestis et turpibus a se pe-
 » nitenti relegatis; ac longi spatio temporis regni
 » Franciæ regimini præfuit, ejusque gubernacu-
 » la, plena curis, provida circumspectione di-
 » rexit : nulli noxius, non injuriosus alicui,
 » nemini violentus. Justitiæ limites summopere
 » servavit et coluit, æquitatis tramitem non re-
 » linquens; perversorum conatus nefarios pœnæ
 » debitæ mærone comescuit : malorum moli-
 » mina conterens, pravorum illicitos ausus fra-
 » nans. Pacis zelator eximius, fervidus amator
 » concordiae, promotor sollicitus extitit unita-
 » tis : dissidia fugiens, vitans scandala, dissen-
 » siones abhorrens. Propter quod sui felicis re-
 » giminis tempore, sedatis undique fluctibus,
 » subductis noxiis, turbibus profugatis, regni
 » ejusdem incolis aurora dulcissimæ tranquillitatis
 » illuxit, laetaque serenitas votivæ prosperitatis
 » arrisit. Sed ne ipsorum actuum claritas sub nu-
 » » bilo

Post breve
 S. Ludovici
 elogium.

E

F

ex bulla cano-
 nizationis de-
 sumptum,

A. REGINA.
CONPENSARIO.

a

auctor. relatu
inquisitione
de Vita, et
miraculis
Sancti.

» bilo lateat, tenebris obducatur, de illis ali-
» qua sermo noster aperiat, et deducat in publi-
» cam notionem a. »

3 Et ut me idoneum non existimo ad scribendam Vitam imitatione dignissimam excellentissimi hujus Sancti; nullo prorsus modo id tentassem, aut suscipissem, nisi me movisset illustris domine mee Blanchæ, ejusdem gloriosi sancti Ludovici filia, incensum desiderium: quin et plane ad id coegisset descriptum exemplar Inquisitionis de Vita dicta, ac miraculis gloriosi sancti Ludovici, factæ auctoritate Romane curiæ tempore sanctissimi domini nostri beatæ memoriæ Martini IV Romani Pontificis. Instituta hæc fuit anno Incarnationis Domini nostri MCLXXXII. Porro inchoata est inquisitio de Vita die Veneris XII Junii mane, duravitque usque ad diem Sabbati VII mensis Augusti ejusdem anni: inquisitio vero de miraculis inchoata est anno MCLXXXII a mense Maio, ac finita anno MCLXXXIII mense Martio; factæque sunt hæc inquisitiones in abbacia sancti Dionysii in Francia per reverendos in Christo patres Guilielmum archiepiscopum Rotomagensem, Guilielmum archiepiscopum Autissiodorensis, et Rolandum episcopum Spoletinum; atque examinata fuit in curia Romana magna diligentia, legitimeque approbata a multis patribus, ac nominatim a domino Bonifacio VIII Pontifice summo b.

b

docet se in-
quisitionis exem-
plar accepisse

4 Hoc inquisitionis exemplar partim mihi traditum fuit Parisiis, partim ex curia memorata missum; et Parisiis quidem rerum ante dictarum exemplum partim mihi datum fuit a reverendo in Christo patre, fratre Joanne de Samoio, Lexoviensi episcopo c, qui perpetuo fuerat specialis in curia Romana procurator ad canonizationem venerabilis sancti Ludovici: pars altera exemplaris descripti rerum supra dictarum missa est ex curia a viro religioso fratre Joanne, cognomine Antiocho, sanctissimi patris nostri Papæ confessario, qui tempore memoratæ canonizationis socius fuit dicto Lexoviensi episcopo in curia Romana. Et mandato ejusdem episcopi dictus frater Joannes confessarius exemplar supra dictum in curia Romana accepit ab eis, cui dictus episcopus illud reliquerat, quando a curia memorata discessit: atque ea procul dubio de causa hujus inquisitionis exemplar mihi traditum fuit, licet eo dignus non essem favore, quod fuisset per octodecim annos et ultra a confessionibus illustrissimæ domine piæ memoriæ, domine Margaritæ Franciæ reginæ, venerabilis sancti Ludovici quondam uxori, quamquam ad hoc non essem idoneus, et adhæc familiaris eram confessarius domine Blanchæ supra dictæ eorum filia: eo tempore, quo accepi istius inquisitionis exemplum, quod acceptum apographum custodiendum deposui apud fratres Minores conventus Parisiensis, ut si quis dubitaret huc de rebus, eo recurrere posset, si de iis vellet esse certior.

c

C

et ex eo Vitam
acripturum:

5 Itaque ut ne merita hujus Vitæ tam pretiosa, quæ posterorum nostrorum memoriæ relinquenda sunt ac commendanda; miraculaque transmissa, quæ humiliter honoranda sunt, postea forte oblivioni non dentur, quod negligentia mea non fuerint collecta; ac ne pietati populi erga prædictum dominum sanctum Ludovicum mora injiciatur; ne et ego ipse vilis homuncio, cui Dominus Deus noster singularem præstitit gratiam obtinendi in Francia apographum supra dictum, merito negligentia accusari possim a Deo, atque a venerabili sancto Ludo-

vico, hanc provinciam mihi impositam suscepi D ex timore reverentiaque Domini nostri. In descriptione autem rerum, quas omnipotens Dominus noster per venerabilem sanctum Ludovicum operari dignatus est, non visum est mihi opus esse, ut couer elaborata uti ac compta scribendi methodo; quin etiam, (prout intelligi cupio) ut quid adjiciam, aut subtraham; verum ut ea, quæ reperi, fideliter scribam, quemadmodum inquisita sunt, descripta, probata; examinataque a curia Romana et approbata; quo certiores apud probos omnes fidem obtineant.

6 Quamvis autem veritas sanctitatis venerabilis sancti Ludovici omnibus fere manifeste pateat, nihilominus ut clariori etiam in luce ponatur, operæ pretium esse mihi videtur, si nomina testium juratorum de mirabili venerabilis hujus Sancti Vita notentur initio hujus meæ descriptionis, non eo, quo examinati fuerunt, ordine, sed ordine dignitatis eorum, ut patebit postea. Quamquam eo tempore, quo vita ipsius examinata fuit, multi alii ejus domestici, aliqui obissent, qui sanctam ejus vitam viderant. Porro hoc Opus non semper disposui ordine temporis ad confusionem vitandam: at potius studui servare ordinem conjunctionis magis congruæ; prout facta eodem tempore diversis materiis videbantur congruere, aut prout facta diverso tempore ad eandem materiam pertinere videbantur.

et ad magis
fidem Vita
compendiosa

7 Principium, medium, et finis Vitæ venerabilis hujus sancti Ludovici, divisa in viginti capita, descripta sunt, quæ inferius ordine notantur; at prius inchoantur nomina testium.

nomina te-
stium juris-
rum

Philippus rex Franciæ, filius venerabilis sancti Ludovici natus secundus, qui regnum Franciæ administravit post ipsum.

Carolus Siciliæ rex, frater venerabilis sancti Ludovici.

Venerandus pater Nicolaus episcopus Ebroicensis d qui quinquaginta tres annos, aut circiter, natus.

Venerandus pater Robertus episcopus Silvanectensis e, natus quinquaginta et octo annos, aut circiter.

Dominus Matthæus, abbas abbatiæ sancti Dionysii f in Francia, sexaginta annorum, aut circiter.

Frater Adam de Saint Leu, abbas Regalis montis g, Ordinis Cisterciensis, diocesis Bellvacensis, sexaginta octo, aut circiter, annorum.

Frater Laurentius, abbas Caroliloci h, Ordinis Cisterciensis, diocesis Silvanectensis, quinquaginta octo annorum, et ultra.

Petrus comes Alenconius, filius venerabilis sancti Ludovici.

Dominus Joannes Acconensis i, filius regis Hierosolymitani, cognatus venerabilis sancti Ludovici, supremus vini dispensandi minister k in Francia.

Dominus Simon de Nigella l eques, vir provelæ ætatis, ac divitiis clarus, diocesis Noviodunensis, natus annos sexaginta tres, aut circiter.

Dominus Petrus, Chamiliaci m dominus, regis Philippi cubiculo præfectus, vir maturæ ætatis, opibusquo insignis, diocesis Bellvacensis, sexaginta natus annos, aut præterpropter.

8 Dominus Joannes de Soisi eques, diocesis Parisiensis, vir maturæ ætatis, ac opibus cla-

qui de Vita
fuerit inter-
gati.

A clarus, quinquaginta annorum et ultra.

Dominus Petrus de Loou n eques, matura vir ætate, et dives, sexaginta octo annorum, aut præterpropter.

Dominus Joannes, Jovisvillæ dominus, eques, diœcesis Catalaunensis, vir maturæ ætatis, ac divitiis nobilis, Campaniæ seneschallus, quinquaginta annorum, aut circiter.

Dominus Guido le Bas, eques diœcesis Senonensis, provecta vir ætate, atque opibus pollens, quinquaginta annorum, aut præterpropter.

Dominus Robertus du Bois-Gantier, eques et dives, diœcesis Rotomagensis, sexaginta octo annorum, aut circiter.

Magister Petrus de Condé, diœcesis Carnotensis, custos ecclesiæ Peronensis in diœcesi Noviodunensi, vir ætate matura, pollensque divitiis, sexaginta octo annos natus, aut circiter.

Magister Gaufridus du Temple, canonicus Remensis, matura homo ætate, ac divitiis insignis.

Frater Simon du Val, presbyter diœcesis Suessionensis, Prior fratrum Prædicatorum Proviensium, quinquaginta sex annorum, et ultra.

B Frater Ægilius de la Rue de la Court, diœcesis Noviodunensis, subprior fratrum Prædicatorum Compendiensem in diœcesi Suessionensi, natus annos quinquaginta.

Frater Joannes de Boschel, diœcesis Bellovacensis, ex Ordine fratrum Prædicatorum Compendii in diœcesi Suessionensi.

Frater Joannes, dictus le Clert, Compendiensi, Ordinis fratrum Prædicatorum ejusdem loci in diœcesi Suessionensi, quadraginta annorum, et ultra.

9 Frater Radulphus de Vernai, diœcesis Remensis, conventus Ordinis Prædicatorum Compendiensi, quadraginta annorum, aut circiter.

Frater Gerardus Parisiensis, presbyter et monachus Regalis-montis, Ordinis Cisterciensis, in diœcesi Bellovacensi, natus annos quinquaginta, et eo amplius.

Rogerus de Soisi diœcesis Carnotensis, coquus domini sancti Ludovici, matura vir ætate, opibusque pollens, sexaginta annorum, et ultra.

Isembardus, coquus venerabilis sancti Ludovici, vir maturæ ætatis, et dives, natus Parisiis, quinquaginta quinque annorum, aut circiter.

C Gerbertus de Nile beonue diœcesis Senonensis, matura vir ætate, et satis dives, olim minister cubicularius venerabilis sancti Ludovici, quinquaginta annorum aut circiter.

Joannes de Challi diœcesis Parisiensis, maturæ ætatis homo, et dives satis, quinquaginta annos, et ultra natus, judex castellanus Pontisarensis.

Guilielmus le Breton du Neuf-Chastel, minister cubicularius dicti Sancti, matura ætate vir, et satis opulentus, diœcesis Nannetensis, quinquaginta natus annos, et ultra.

Guilielmus le Breton de Chambrilles, vir matura ætate, ac sufficientibus divitiis, diœcesis Nannetensis, accensus sancti Ludovici, quinquaginta annorum, aut circa.

Hugo, cognomine Porte-Chape, in panario famulus dicti venerabilis Regis, matura vir ætate, ac opibus congruis, natus in Fano S. Germani in Laya, annos habens quinquaginta, aut circiter.

Ægidius de Robisel, matura vir ætate quinquaginta annorum et plurium, habitans in Fano sancti Dionysii.

Dionysius le Plastrier, civis Compendiensi, diœcesis Suessionensis, homo ætate matura, ac sufficientibus opibus, sexaginta octo annorum, aut præterpropter.

Magister Joannes de Croymaçon, civis Compendiensi, diœcesis Suessionensis, quinquaginta natus annos, et eo amplius.

Soror Mathildis, præfecta nosocomio Vernoniensi, diœcesis Ebroicensis, viginti octo annorum, aut circiter.

Soror Aleidis, nosocomii Vernoniensis soror, quadraginta annorum, aut circiter.

Soror Adda, nosocomii Compendiensi soror, diœcesis Suessionensis, ætatis admodum maturæ quinquaginta, et plurium annorum.

Magister Joannes de Betsi, diœcesis Suessionensis, chirurgus domini nostri Franciæ regis, natus annos quadraginta octo, et amplius.

Dominus Joannes de Soisi, supra scriptus, etiam testis fuit viginti trium annorum.

Hic finiuntur nomina testium juratorum de Vita Domini sancti Ludovici, et inchoantur capita.

ANNOTATA.

a Hæc item verba sunt bullæ canonizationis, quæ Gallice reddiderat auctor, ut et precedentia. Bullam totam dedimus in Commentario prævio § 92.

b De his omnibus fuse egimus § 91.

c Creatus erat Joannes de Somesio primum episcopus Rhedonensis anno 1298, translatusque fuit ad sedem Leroviensem anno 1299 per litteras Ronifacii VIII, datas 3 Nonas Februarii, quas exhibet Waddingus tom. 2. Annalium Minorum in Regesto Pontificio pag. 237. Desideratur hic in catalogo episcoporum Leroviensium apud Claudium Robertum, et Sammarthanos.

d Hic apud Sammarthanos tom. 2 pag. 575 nominatur Nicolaus de Autolio, quem notant saltem episcopum fuisse ab anno 1282 usque ad 1298.

e Reperitur Robertus episcopus Silvanectensis in concilio Compendiensi, quod habitum fuit anno 1277 veteri stylo, seu anno 1278 in Quædrogesima, ut videre est apud Labbeum tom. xi Conciliorum col. 1031. Nec dubito, quin idem sit, qui hic inter testes recensetur. Apud Sammarthanos vero nullus anno 1278, aut 1282, quo testes hi fuere auditi, recensetur Robertus in antistitem Silvanectensium catalogo. Quapropter discutendam relinquo eruditibus Gallis Christianis editoribus, utrum tom. 3, pag. 1021 obitum Roberti de Cressonsart præpropere affererint anno 1271, an hunc Robertum penitus omiserint.

f Fuit hic unus e regni administratores, absente in secunda contra Saracenos expeditione Ludovico, ut dictum in Commentario numero 1064. Obiit hic Matthæus de Vendosme, abbas laudatissimus, anno 1286, 25 Septembris, teste Michaelæ Felibien in Historia abbatiæ S. Dionysii pag. 256, ubi ejus virtutes recenset uberius.

g Hic obbas rursum loco suo deest in serie Sammarthonorum tom. 4, pag. 776. Habetur tamen ibidem Adomus secundus abbas, qui resignasse dicitur, quique fortasse hic ipse erit, cum tempus præfecturæ, aut mortis ipsius non assignetur. Porro nomen de saint Leu verti potuisset

F

A. REGINA.
CONFESSARIO.

tuisset de sancto Lupo. S. Lupus enim saint Leu, vel saint Lou vocatur. Verum quia parum confido auctoris orthographiæ, malui nomina familiarum ubique Gallica retinere, quam Latina substituere.

h Hunc abbatem, Laurentium de Marcellis, inter Carolilocenses assignant Sammarthani tom. 2, pag. 219; ac mortuum voluit anno 1290.

i Filius hic erat Joannis de Bricenne regis Hierosolymitani, qui imperium Constantinopolitanum deinde aliquot annis administravit.

k Ms. Bontecillier, burbare buticularius. Porro signum Joannis Buticularii jam anno 1260 litteris S. Ludovici invenitur appositum apud Martenium tom. I Collectionis amplissimæ col. 4350. Idem reperitur apud Labben in Elogiis historicis regum Franciæ pag. 214 signum in litteris anni 1274. ex quo intelligimus eandem dignitatem habuisse sub regno Philippi III. Ludovicus Morery in Dictionario historico ad vocem Jean de Briene, mortuum scribit anno 1296.

l Hic alter erat regni administrator, profecto in Africam Ludovico; cujus egregias dotes vel hinc conjicere licet. Nigella autem, cujus erat dominus, oppidum est in Picardia, vulgo Nesle, in Ms. Neelle.

m Chamliacum, Chambly, oppidulum est Galliæ in provincia insule Franciæ, et in Valcassino tractu prope Bellomontium, inquit Bandrandus in Geographia.

n Hujus Petri, qui diu fuit Regis cubicularius, sæpe fit mentio cap. xi, ubi constanter nominatur Petrus de Loon: hic, una littera mutata, scriptum invenio delcon. Verum eum non raro occurrit quædam litterarum mutatio in hac Vita, eundem omnino existimo, unamque locum ex pluribus corrigendum duxi.

ANTIQUÆ DIVISIONIS CAPITA.

Caput primum est de sancta educatione venerabilis sancti Ludovici in infantia.

Secundum de mirabili conversatione in adolescentia.

Tertium de firma ejus fide.

Quartum de sincera ejus spe.

Quintum de ardenti ejus amore.

Sextum de ferventi ejus pietate.

Septimum de studio sanctarum Scripturarum.

Octavum de pie Deum orando.

Nonum de amore ejus ferventi erga proximum.

Decimum de miseratione ipsius in coudescendo ipsis.

Undecimum de ejus misericordiæ operibus.

Duodecimum de profunda ejus humilitate.

Decimum tertium de fortitudine ejus, ac patientia.

Decimum quartum de rigore ejus penitentia.

Decimum quintum de ejus conscientia nitore.

Decimum sextum de sancta ejus continentia.

Decimum septimum de recta ejus justitia.

Decimum octavum de candida ejus honestate.

Decimum nonum de benigna ejus clementia.

Vigesimum de diuturna ejus perseverantia, ac morte beata, qua hinc in cælum discessit. Hic finem accipiunt capita, et inchoatur Vita domini sancti Ludovici.

CAPUT I.

Parentes sancti Ludovici, eorum pietas, præsertim matris; fratres, ac soror; præclara omnium per matrem educatio; laudabilis Ludovici adolescentia.

Gloriosissimus sanctus Ludovicus, quondam Gallia Rex, patrem habuit Christiana religione præstantissimum, ac Gallia regem, nomine Ludovicum. Hic flagranti accensus fidei studio, auctoritate sanctæ Ecclesiæ crucem assumpsit; ut proficisceretur ad bellum contra facinorosos in tractu Albigeni fidei Christianæ inimicos. Postquam autem sanctam peregrinationem suam fortiter susceperat, ac superbiam gentis illius perversæ valde domuerat, cum rediret ex memorata Albigeni terra, in itinere beate decessit ad Dominum Monpenserii in Arvernia a. Matrem nactus est beatus Rex reginam Blancham, filiam honoratam regis Hispaniæ, quæ post mortem domini sui religiose educavit filium suum, ætate duodecim annorum regno adnotum. Domina hæc corde femineo fortitudinem induit virilem, regnumque administravit strenue, sapienter, prævalide, ac juste; regni jura servavit, ac singulari sua providentia contra multos, qui eo tempore ingruebant, adversarios defendit; cujus laudes pius ejus Filius, venerabilis scilicet sanctus Ludovicus, crebris usurpans sermonibus, atque enarrans dicebat: Domina de me, quem præ omnibus diligebat creaturis, dicere solebat, Quod, si mortifere ægotarem, neque sanari possem nisi quidpiam faciendo, quo lethali obstringerer peccato, potius me mori sineret, quam vellet ut mortifero delicto Creatorem meum offenderem.

¶ Rege Gallia, patre venerabilis sancti Ludovici modo, quo diximus, defuncto; mansit hic beatus Rex, annos natus paullo plus quam duodecim b, sub tutela et gubernatione dominiæ reginæ Blanchæ, matris suæ. Hæc domina vere erat in dietis, factisque admodum honesta; adhuc justitiæ tenax et benigna; amabat vehementer personas Religiosas, omnesque illas, quas existimabat bonas: recte ac sapienter honorabat viros probos; cupiebat ut quilibet recte ageret, et de bono quocumque lætabatur c. lubensque ipsa pro viribus suis bona operabatur; mala vero quælibet, pravaque exempla illi displicebant. Duas fundavit abbatias d, multaque largita est inopiæ adjumenta. Tandem in morbo, quo occubuit, suscepit venerandum, ac verum Jesu Christi Corpus ab episcopo Parisiensi, et simul per dies quinque aut sex vestem sumpsit Virginum Deo sacrarum Ordinis Cisterciensis: quam vestem sincero animo sumpsit, etiam retinendam, si forte morbo isto non occumberet: atque ab eo tempore usque ad mortem semper fuit sub obedientia abbatissæ Virginum Pontisarenis Ordinis supra dicti. Deinde morti appropinquans, magnoque temporis spatio loquendi facultate privata, translata fuit ad lectum quemdam, in quo nullus erat pulvillus, at erat ibi

Cap. I.
P. rector
eti Ludovicus
obitur par
post expell
tionem cons
Albigeni

E

matris laud
pia mori:

F

c

d

ibi

Ubi lodiæ una stramine imposita, neque quidquam præterea. Ubi autem tantisper fuerat in illo lecto, et presbyteri, clericique, qui ei aderant, essent omnes quasi attoniti, neque curam haberent animæ commendationem, recitandi, illa ipsa exorsa est commendationem, dixitque verba: *SUBVENITE SANCTI DEI* etc.; atque illa protulit magna cum difficultate, voceque dissoluta ac submissa. Tunc presbyteri commendationem animæ inclamarunt, et creditur ipsa ex una parte versiculos sex, vel plures cum ipsis dixisse, ibique, finita animæ commendatione, obiit. Verum antea necessaria omnia ordinaverat prudenter more Christianæ probæ in omnibus, que perspexit ad animæ suæ utilitatem conducere, ac satis apparuit ex gratia, quam Dominus noster ei in fine exhibuit, dominam fuisse vitæ probæ ac sanctæ *e*.

12 Memorata domina diligenter custodiri iussit, atque educari Dominum Robertum, Artesiæ deinde comitem, ac dominum Alphonsum, comitem postea Pictaviensem, dominumque Carolum, comitem Andegavensem, ac dein Sicilia regem, filios suos, dictique sancti Regis fratres: ad hæc dominam Elisabetham filiam suam, sancti Regis sororem, quæ sanctæ filia domini *f*: atque eos sollicite servari curavit, institui, ac doceri. Hi sancti Regis fratres tantum in virtutibus profecerunt, ut dominus Robertus desideraret, sicuti affirmabat, martyrio vitam finire ad progressum fidei Christianæ, ac Jesu Christi nominis gloriam, quod et præstitit *g*. Dominus autem Alphonsus, postquam Tunco Drepanum rediit, mare transmittere statuit a die festo sancti Joannis tunc proximo intra tres annos; ut juraverat Carolo Sicilia regi fratri suo, aliisque illustribus viris, si rex Gallia eo tempore mare transiret: quin etiam, ut citius transmitteret, dictaque sua servaret, destinaverat transire, simul ac in Galliam foret reversus, ut Terræ sanctæ opem ferret atque succurreret: atque id revera exsecutus fuisset eo, quo obiit *h*, tempore, nisi meliori consilio inductus fuisset ad id, quod ordinaverat, ut aliquid reperiret temporis in Gallia ad voluntatem Dei perficiendam, ac majorem Terræ sanctæ utilitatem adferendam. Unde dolebat vehementer, se non transmittere; verum necesse non erat Terræ sanctæ, ut tunc tam cito velis mare transmitteret. Jam vero bona opera, quæ memorati domini Robertus, Alphonsus, et Carolus, dicti Regis fratres, dictaque eorum soror *i* exercuerunt, totoque vitæ suæ tempore continuarunt, testatur rectam eorum educationem, præclaraque documenta, quibus a teneris fuere imbuti.

13 Neque vero memorata domina prædictos dominos [Robertum, Alphonsum *k*,] et Carolum fratres, dictamque sororem diligenter modo custodiri curavit atque doceri ante obitum patris, verum diligentius etiam, atque accuratius postea eosdem educari curavit, observari, atque institui; Regem autem prædictum illa ipsa instituit, utpote enim, cui tanti regni administratio incumbere deberet, quemque præ ceteris omnibus ardentius amaret. Igitur educatus fuit recte, ac sanctæ dictæ matris cura, quæ bonis eum exemplis, ac præclaris documentis imbuebat, cumque docebat ea omnia facere, quæ Deo accepta esse existimabat, quibusque princeps laudabilis, imo Christianus quilibet probus, Domino nostro placere possit ac debeat;

ea vero fugere, quæ Dei voluntati sunt contraria. Præterea ehm tradebat servandum, rebusque prædictis instituendum iis, quos ad id faciendum judicabat esset idoneos. Viros item ei adjugebat probos, qui prudenti cum juvenent consilio ad regnum fideliter, sapienter, ac fortiter gubernandum. Insuper ipsa hæc domina ad hoc exsequendum eum juvabat, tantæque ipse erga eam erat reverentia, honorem ei deferbat tantum, quod domina esset bona, sapiens, ac fortis, quodque Deum amaret et timeret, lubensque faceret quæ Deo erant accepta, ut, quando per se regnum administrabat, ab ea recedere nollet, at illius præsentiam ac consilium desideraret, ubicumque illud utiliter *l* habere poterat. Quamdiu autem memoratus Rex vixit, bona semper in dies singulos in eo fuere aucta. Ceterum ex operibus, quæ idem hic beatus Rex exercuit, ex vita, quam duxit, in quaque perseveravit usque ad finem, manifeste patuit, eum ab initio doctum fuisse, bona qualibet facere, ac mala qualibet evitare *m*.

14 Tempus juventutis non in vanum, sed sanctissimæ traduxit dominus sanctus Ludovicus. Ubi enim ætate erat quatuordecim, aut circiter, annorum, sub tutela constitutus erat illustris domina Blanchæ matris suæ, cui in omnibus obtemperabat, quæque ipsum, ut dictum est, et diligentissime servari curabat, et servabat: atque eum in publicum prodire magnifico, splendidoque insignem ornatu volebat, uti tantum decebat Regem. Hoc tempore studebat quandoque recreationis causa ad sylvas ac flumina *n* se conferre, aliaque hujusmodi facere, honesta nihilominus et congrua. Neque propterea hoc ipso tempore non semper habuit magistrum suum, qui ipsum litteris erudiebat atque instituebat; et, sicut beatus Rex ipse referebat, prædictus magister eum quandoque disciplinæ causa percutiebat. Eodem hoc tempore beatus Rex memoratus semper quotidie Missæ sacrificio, ac sacris vespers, ad notas musicas decantatis, assistebat, cunctisque etiam Horis canonicis: neque ideo eas non recitabat cum alio. Habebat autem sacello præfectos, aliosque, qui die, noctuque ei decantabant Missam, preces matutinas, aliaque sanctæ Ecclesiæ Officia; atque ipse ecclesiam frequentabat, cultuique divino assistebat. Et quantacumque negotiorum mole urgeretur, *F* Missæ, aliisque Horis intererat, atque adhæc Horas canonicas recitabat.

15 Ludos quoslibet indecentes fugiebat, atque ab inhonestis quibuslibet ac turpibus se abstinebat. Nemini factis, dictisque inferebat injuriam. Neminem quocumque modo despiciebat aut vituperabat: at perquam leniter objurgabat eos, qui quædam quandoque faciebant, quibus poterat offendi; eosque corripiebat his verbis: Desistite, aut, Quiescite; Nolite hæc facere imposterum, facile enim contingeret, ut de his pœnas daretis: aut verba eis dicebat similia: omnes autem alloquebatur plurali numero *o*. Quæ dicebat juramento non affirmabat, at nudo passim verbo asserebat. Cantilenas profanas neque ipse cantabat, neque cani patiebatur ab aliquo domesticorum suorum in cujuscumque etiam gratiam: verum præcepit cuidam armigero suo, qui in juventute sua similia canebat, ut se ab hujusmodi cantilenis abstinere; cumque discere jussit antiphonas quasdam de brata Virgine, atque hymnum: *AVE MARIS STELLA*, quamquam

difficuler

hæc sollicitudo
ac pie liberis
suis omnes
insistatac præ ceteris
Ludovicum.
cum per se,
iam per alios.
*k**m*
II.
*Pia ac sancta**Ludovici ad-
lescentia.*

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

difficiliter illa perdisceret. Et armiger iste, atque ipse etiam beatus Rex supradicta quandoque cum hoc armigero canebat.

ANNOTATA.

a Mortem Ludovici VIII pluribus expositam vide in Commentario § 8, ubi eum ab amore continentia laudatum, dictaque hoc loco confirmata, invenies.

b In Ms. Qui avoit po plus de douze ans : illud po idem est ac peu, quod in hac Vita occurrit frequentissime. Hinc autem probavimus § 5, Sanctum anno 1214 fuisse natum.

c In Ms. Et se ello escoit de tout bien : quod sane ambiguum est. At sensus videtur exigere interpretationem datam.

d Hæ fuere abbatia feminarum Ordinis Cisterciensis, Malus-dunus seu Manbuisson vulgo dicta, de qua egimus § 31 : et Liliun ejusdem Ordinis. Utraque B. Virgini sacra est; prior prope Pontisaram : altera prope Melodunum.

e Obiisse Blancham anno 1252, probavimus in Commentario num. 717, ubi plura de pio ejus obitu. Sepulto est in abbatia B. Mariæ regalis, seu Malidumi, ubi super tumulum ejus æreum legitur epitaphium, quod acceptum ab Anrea Vallis abbate ad nos misit P. Alexander Witheim, atque his verbis conceptum est :

Ex te, Castella, radians, ut in æthere stella,
Prodiit hæ Blanca, quam læget natio Franca.
Rex pater Alphonsus, Ludovicus rex sibi
sponsus :

Quo viduata regens, agit ut vivat requie gens.
Hinc peregrinante nato, bene rexit, ut ante.
Tandem se Christo coctu donavit in isto.

Cujus tuta malis viguit gens Franca sub alis,
Tanta prius, talis jacet hic pauper monialis.

f Plures S. Ludovici fratres et sorores, in pueritia mortuos, enumeravimus § 4.

g Casam anno 1250 Robertum Massoræ in Egypto, quod oppidum post expulsos castris suis Saracenos temere intraserat, retulimus in Commentario § 52, ubi et famam illius contra calumnias Matthæi Parisii defendimus. Quod de martyrio dicit auctor, conforme est opinioni crucesignatorum illius temporis, qui casus a Saracenis martyres putabant.

h Obiit Alphonsus Pictorum et deinde Tolo-
satium comes anno 1271, dum redibat ab expeditione Africann. Corneti in Tuscia, postquam tertium expeditionem juraverat. De quibus in Commentario num. 1132.

i Defuncta est piissima Elisabetha non diu ante S. Ludovicum, ut diximus num. 1035 : plura sparsim in Commentario de Roberto, Alphonso, Carolo, et beata Elisabetha narravimus : hæc autem locum etiam habebit in Opere nostro ad 31 Augusti, quo colitur.

k Hæ races nunciis inclusæ in Ms. nostro apographo non habentur : at sensus videtur eas exigere.

l Non desunt politici aliqui, qui S. Ludovicum ausi sunt carpere, quod nimium se regi sineret a matre. At vero, cum ostendere non possint, malum ei consilium a Blanca, regina prudentissima piissimæque suggestum, magis hi produnt suam summos quoslibet carpenti libidinem, quam ostendunt Sanctum hæc de causa vel minima reprehensione dignum. Non enim alio adhærebat matris consilio Ludovicus, ut suum non potius sequeretur, quando illud judicabat

rectius : patuit id in expeditione transmarina suscipienda, a qua nullæ eum matris preces aut lacrymæ, multis quoque rationibus subnixæ, avertere potuerunt.

m De pia Regis pueritia, institutione, et adolescentia consuli ulterius potest Commentarius præcius § 7, ubi et sequentia sunt confirmata.

n Venandi nimirum piscandique gratia.

o Quod signum reverentia est, maxime apud Gallos.

CAPUT II.

Sancti Regis fides viva, ac firma multis exemplis demonstrata : studium item fidei promovendæ ; ac spes in Deum.

Fides, que unicum est fundamentum eorum, qui in Deum credunt, vera, viva, ac firma, sine animi fluctuatione, fuit in venerabili sancto Ludovico, super quam construebat virtutum ædificia. Non modo palam sit, venerabilem sanctum Ludovicum fide Christiana fuisse firma admodum, stabili, ac viva, ex multis, quæ exercuit, operibus bonis, quorum iniri vix possit numerus; verum id etiam clare patet ex singularibus quibusdam factis, hoc loco referendis. In fine documentorum a, que propria manu descripta filio suo Philippo bonæ memoriæ Gallia regi reliquit, piissime profertur fidem sanctæ Trinitatis quoad Personas, atque Unitatis, quoad Divinitatem; quando profert hæc verba : « Sit gloria, honor, et laus ei, qui est » unus Deus, Pater, Filius, et Spiritus sanctus, » sine principio et sine fine. Amen. »

17 Præterea beatus Rex prædictus ad baptismum adduxit, ac baptizari curavit Bellomontii ad Oesiam b Judæum quemdam cum tribus filiis, unaque ejusdem Judæi filia : ipseque beatus Rex, materque ac fratres ipsius memoratum modo Judæum, ejusque liberos de sacro fonte levarunt, cum salutaribus abluerentur undis. Postea ubi beatus Rex liberatus fuit carcere Saracenorum, cum adhuc subsisteret in partibus transmarinis, multi Saraceni, quadraginta videlicet, aut plures, quorum aliqui erant emiri, virique inter Saracenos illustres, ad eum accesserunt, quos curavit salutari lavacro ablui, li-
deque instituti per fratres Prædicatores, aliosque, quos beatus Rex ac id constituerat : alebat quoque illos ac sustentabat stipendio dato; atque unde abunde vivere poterant, subministrabat, postquam eos secum in Galliam abduxerat. Multos insuper Saracenos, quos baptismo ablui curaverat, opibus ditabat, nuptiisque cum Christianis jungebat mulieribus.

18 Quando dictus venerabilis Rex tempore juventutis suæ aegrotabat Pontisara duplici tertiana adæo vehementer, ut ex morbo illo se moriturum putaret, convocavit omnes domesticos suos, eisque gratias egit de obsequiis eorum bonis sibi præstitis; hortabaturque eos, ut Deo servirent, ac orationem haberi ad eos jussit longam et utilem : ordinavit item omnia sua negotia in morbo illo, cunctaque fecit, que prolo viro Christiano incumbunt faciendæ. Tam ve-

E
m.
Vera Sancti
fides ostenditur

a

et alio modo
fratres ad fidem
adducendi
b

F

et alio modo
te promovendi.
cruce
atque exempla.

menti

A menti autem tunc oppressus fuit morbo, ut desperaretur de vita ipsius; credaturque vita ei tunc a Deo prorogata fuisse per miraculum, ut spatium ipsi esset exsequendi praelara proposita sua, voluntateque bonam operi mandandi: quam voluntateque voluntatem, ejusque gloriosum Deo serviendi voluntatem, conceperat; ut nomen pro viribus exaltandi, conceperat; ut nomina quoque apud Deum merita sibi acquireret; bono exemplo orbi praefereret Christiano, aliosque principes ad bonum attraheret. Poffo, quanda beatus Rex praedicto loco tanta correptione infirmitate, aderant ei episcopi Parisiensis et Melbensis *d*, quos rogavit beatus Rex ut crucem ad peregrinationem transmarinam sibi darent. Quamquam autem episcopi id ei tunc dissuaderent, tamen quia tantopere eam desiderabat, episcopus Parisiensis crucem ei tradidit, magnaque pietate, ac letitia eam accepit, exosculans illam, pectorique suo suaviter admodum imponens.

19 Postquam vero ex morbo illo convaluit, antistites, proceresque regni sui congregari iussit Parisiis, atque illie ad concionem dicere iussit repetitis vicibus ac diebus variis dominum Tusulanum, legatum eo tempore Pontificium. Tunc fratres ipsius, multique antistites, magnates, et equites cruce se ibidem signarunt. Discessit tandem intra breve tempus, quo moratus est ad navem suam, apparatusque ad hunc transitum sibi necessarium ordinandum. Habitum peregrini assumpsit apud sanctum Dionysium in Francia, duxitque secum uxorem suam Margaritam, et tres fratres suos comites. Itaque prima hac vice mare transmisit cum personis praedictis, imo et cum multis aliis, triginta quatuor numerans aetatis annos aut circiter; nam ut verum dicitur, hoc anno, quo beatus Rex mare transivit, in festo Inventionis sanctae crucis *e* annorum fuisse triginta quatuor. Transiit autem numero cum agmine, atque in Egyptum appellit. Pagani vero animose ei occurrerunt, ejusque turmis, quae portum capere studebant: at nullus exercitus Christiani pati nequiverunt, ita tunc puniti fuere fuga ignominiosa, ac nostri navibus egressi celebrem obtinuerunt civitatem, cui nomen quondam Memphis *f*, nunc Damietta nominatur.

C 20 Verum post aliquod temporis spatium, iudicio Domini nostri justo ac secreto, exercitum invaserunt multa malorum genera, vario mortis genere occumbentibus viris illustribus, mediis, ac infimis tanto numero, ut ex triginta duobus hominum millibus ad sex millia reductus fuerit exercitus. Tunc Pater misericordiae, qui se mirabilem in Sancto suo ostendere voluit, in manus impiorum Saracenorum tradidit venerabilem Regem sanctum Ludovicum. Postquam vero capti fuerant a Saracenis ipse, duo ejus fratres, multique magnates, ac turba populi numerosa (tertius enim frater, dominus scilicet Robertus Artesia comes pro fide Jesu Christi exaltanda a Saracenis erat occisus:) ac pactum redemptionis venerabilis sancti Ludovici, aliorumque cum eo captivorum, cum Saracenis initum, conventaque inter partes fuerant conclusa; ut pacta praedicta juramento firmarentur, Pagani juramento suo inserere voluerunt, se Mahometi renuntiuros, si pactis iis non starent, rogaruntque beatum Regem, ut et ipse juramento suo insereret, se Deo renuntiaturum, fidemque Jesu Christi negaturum, si pacta cum ipsis inita non observaret. Venerabilis Rex id

constanter ac firmiter exhorruit, saepiusque magna cum indignatione conditionem illam recusavit adjicere, dixitque: Profecto numquam hoc ore egredietur meo. Ab eo autem abstinuit praereverentia erga Jesum Christum, fidemque Christianam, licet pacta memorata servare omnino statuisset, quemadmodum affirmabat.

21 Quamvis autem peccatum non esset conditionem istam jurijurando adjicere *g*, nullo tamen modo illam adjicere voluit, quantumcumque ad id eum hortarentur dominus Carolus frater ipsius, aliique, qui ei aderant, ipsius consilarii: ne quidem, quod sibi, fratribus suis, aliisque secum captivis, mortis periculum imminuere cerneret. Quin imo etsi cum iis pacta fuissent inita, qui modo soldanum suum occiderant, sibi que dominium arrogarant, quorum manus etiam tum dicti soldani, aliorumque cum eo occisorum, sanguine erant infectae, quique ingentem praese ferebant commotionem iracundiae, atque indignationis, quod primi iurjurandum de pactione servanda jurassent: eique dicerent, necesse esse, ut illa verba admitteret, atque insereret. Nihilominus post omnem eorum motum, omnem eorum iracundiam, verbaque eorum omnia, beatus Rex ea jurijurando suo inserere noluit. Cum vero Pagani quisquam, qui emirorum unus erat, beato Regi diceret: Captivus noster es, mancipium nostrum, et in carcere nostro tam audacter loqueris? Aut exqueris quod volumus, aut cruci affigimini tuque, tuque: nihil omnino his motus fuit beatus Rex, at respondit: si corpus occidissent, animam suam sub eorum potestate non futuram.

22 Mirabile admodum est, quod sequitur. Postquam venerabilis Rex fuerat captus, ut supra dictum est, emirus ille, qui soldanum mox occiderat, ut dicebat, stetit ante venerabilem Regem gladio evaginato ac sanguinolento, ipse etiam errore infectus, eoque vibravit gladium modo, ac si eum gladio ferire voluisset; dixitque memoratus emirus, in sua esse potestate et venerabilem Regem occidere, si vellet; et eum libertate donare; libertate vero donaturum, modo se equitem creare vellet: quod ut faceret, snaserunt beato Regi illustres quidam Christiani, qui circa ipsum erant. Respondit Beatus, nullo se modo equitem creaturum quemcumque infidelem; at si Christianus esse vellet, se ducturum eum in Galliam, magna ibi terrarum possessione donaturum, equitemque creaturum, ac in magno habiturum honore; verum in id Saracenus consentire noluit.

23 Res etiam est mirabilis, quod, licet trans mare damna multa, multaque passus sit opprobria, semper de bono in melius progrediretur, pius magis esset, et firmus magis in fide Jesu Christi. Unde quandoque, ut magno fidei Christianae ardore inflammatus, dicebat, equitibus nullo modo de fide disputandum esse, quandoquidem, ubi infidelem quemdam satis noruit, proprio eum gladio occidere debeant *h*. Adhaec, cum venerabilis sanctus Ludovicus quandoque commemoraret, quo pacto fuisset captus, atque dedecora, quae trans mare accepisset, illique, qui audiebant, ei dicerent, talia ei non esse commemoranda, quae in ipsius cedebant ignominiam: respondit, Christianum quemlibet honori sibi ducere debere, quodcumque ignominiae pati potest pro honore et amore Domini nostri Jesu Christi.

24 In doctrina, quam regi Philippo bonae

A. REGINA
CONFESSARIO.

si pacta non
servaret,
g

E

ex eo quod
equitem crea-
re noluerit
Saracenum.

F

ex constanti
pietate in ad-
versis,

h

A. REGINA.
CONFESSARIO.
doctrina filio
data, urbibus
in Terra san-
ctu munitis,

memoria filio suo, qui post ipsum regia pote-
state regnum, administravit, propria manu sua
scriptam reliquit, clausula quaedam continebatur,
quae est hujusmodi : « Curato pro viribus tuis,
» ut nebulones, aliique homines perversi regno
» tuo expellantur, ut terra tua hominibus istis si
» expurgata, quemadmodum faciendum intelliges
» consilio proborum virorum. » In prima etiam
peregrinatione sua, postquam Saracenorum car-
cere erat liberatus, ad munimen Christianorum,
atque ad conservationem, honoremque fidei
Christianae, propriis sumptibus cingi jussit ur-
bem quandam, nomine Caesarem *i*, muris tam
altis ac latis, ut currus supra eos commicare pos-
sit; murosque instrui jussit turribus, duplicique
pinnarum admodum crassarum ordine. Muris item
includi jussit civitatem, nomine Jafam *k*, et
Sidonem, et castrum Cayphas, partemque quam-
dam urbis Aconensis, quae passim vocatur Mons
Musardas *l*. In doctrina autem filio data etiam
haec verba continentur. « Nullo modo tolerato
» verbum ullum, prolatum in contumeliam Do-
» mini nostri, beatae Virginis, aut Sanctorum,
» quin de eo vindictam sumas; nisi clericus esset,
» aut persona tam illustris, ut eam tu punire non
» deberes; tum vero ei peccatum suum ostendi
» curato per Dominum suum, eumque qui ipsum
» poterit punire. »

ex odio in
blasphemias,
quos graviter
punit.

25 Venerabilis Rex statutum *m* condidit, idque
per totum regnum suum promulgari jussit, ut
nulli liceret blasphemiam profiteri, aut verbum
quodcumque turpe de Deo, de beata Virgine
Maria, vel de Sanctis, aut per membra eorum
jurare : jubebatque quandoque eos, qui in
hanc legem peccabant, in labiis *n* urii, seu
signari ferro calido et candenti rotundo, cui
virgula erat insculpta, ad hoc peculiariter com-
posito. Alias in scalis exponi jubebat coram po-
pulo, intestinis animalium stercore plenis collo
ipsorum appensis. Praecipit etiam ut in claris ur-
bilibus loco publico scalae ponerentur, in quibus
blasphemi in Deum statuerentur, ac ligarentur
in odium istius peccati. Speculatores autem contra
eos statui voluit, qui eos accusarent, scalae-
que ad id specialiter ordinate erant in urbi-
bus, et locis solemnioribus praeepto beati Re-
gis. Porro contigit, ut quis juraret turpe de
Deo juramentum, resque beato Regi nuntiaretur
: et quando Rex eum volebat puniri, mul-
ti Regis consilarii, multique proceres pro illo
apud Regem intercedebant, eumque, quantum
poterant, defendebant, dicentes, tanto eum
non esse dignum supplicio : de quo tamen ve-
nerabilis Rex praeter ingenti Dei honoris studio,
ut firmiter creditur, neminem audire voluit, sed
praecipit ut ferrum candens applicaretur labiis ju-
ratoris istius, ac in Deum blasphemii.

denique quod
pro fidei exul-
tatione mor-
tem obierit.

26 Postea *o*, ubi secunda peregrinationis tem-
pore beatus Rex in terram descenderat in agro
Tunetano, ac possessionem inire vellet, praeci-
pit ad Dei honorem ore proprio, dixitque ma-
gistro Petro de Condé, ut ita scriberet : « Praeco
» possessionem vobis denuntio nomine Domini
» nostri Jesu Christi, ejusque servi Ludovici Gal-
» liae Regis », aliaque quae in praeeonio promul-
gari debent. Ex quo populus, qui id audiebat,
intellexit magnam fidem venerabilis sancti Ludo-
vici, quod nominaret Jesum Christum, affirmans
praeeonium, quod erat denuntiandum, esse Do-
mini nostri Jesu Christi. Ne praetermitti quidem
sdebet, quamvis res sit palam nota, quod dictu
venerabilis Rex bis mare transmisit ad incre-

mentum fidei Christianae ingenti cum exercitu D
immensisque sumptibus. Prima vice secum duxit
Margaritam reginam uxorem suam, atque hoc
modo transmiserunt omnes ejus fratres : secun-
da vice secum duxit omnes, quos tunc habebat,
fratres; ex quatuor vero, quos habebat, filiis
tres natu majores secum duxit, ac filiam charis-
simam Navarrae reginam. Demum secunda hac
vice susceptum persequens negotium ad incre-
mentum fidei Christianae beate, sanctaeque dies
suos finivit in terra transmarina.

27 Spes, qua mens in se corroboratur, ad
Deum elevatur, ad perseverantiam animatur, *iv.*
atque ad certam divini auxilii fiduciam, tanto- *Spes firma*
pere corroboravit venerabilem sanctum Ludovi- *Sancti Regis*
cum, solata est, animavitque, ut adversa omnia
despiceret, difficilia qualibet pro viribus aggre-
deretur, nihil non suscipere auderet ex fiducia
divini auxilii, qua nitentur, sicuti tota ejus vita
manifestum facit : ex qua vita unum solummodo
factum pro speciali exemplo desumo. Quando
venerabilis sanctus Ludovicus post primam pe-
regrinationem redibat ex provinciis transmarinis,
jamque duobus aut tribus circiter diebus navi-
gassent, ac propinqui essent urbi Limissoni, tem-
pore nocturno paulo ante diem navis, qua ve-
nerabilis Rex, regina ejus uxor, liberique eorum,
nimirum dominus Joannes comes jam Nivernensis,
dominus Petrus comes olim Alenconius, ac do-
mina Blancha olim uxor domini Ferdinandi, filii
nati maximi et heredis illustris Castellae regis,
nati trans mare, multaque aliae personae vehe-
lantur, impegit atque in durum arenae cumulum
est allisa; vehementique dicta navis tum percussa
est impetu.

28 Qui in navi erant, hoc sentientes, vehe- *Illustri exem-*
menter timuerunt, ne navis esset rupta. Claman- *plis demon-*
tibus autem eorum aliquibus praeter timore periculi, *stratur.*
beatus Rex nullo modo perterritus, e vestigio
se recepit ad locum, ubi verum Jesu Christi
Corpus permissione legati Pontificii episcopi Tu-
sculani erat positum, ibidem beatus Rex in
cubitum, genuaque humi provolutus, tempore
aliquo in oratione permansit. Demum naucleri,
ubi navem inspici jusserant, retulerunt beato Re-
gi carinae navis tres omnino tignos esse avulsos *p.*
Fuit navis restaurata quantum potuit, ac deinde *p.*
decem, aut circiter, hebdomadis, eadem navi *p.*
vecti fuere; donec memoratus sanctus Rex ali-
que, qui erant in dicta navi, in Provinciam
appulerunt ad castrum, quod Olbia *q* nominatur. *q*
Dicebant autem naucleri ex mille navibus ne
unam quidem evadere potuisse ex tanto periculo,
certoque creditur ex dicto eos periculo fuisse ere-
ptos propter fiduciam atque orationem vene-
rabilis sancti Regis. Notandum autem hoc loco
dictum quoddam, quod regina Margarita uxor
ejus supradicta multis aliquoties narravit : vide-
licet, quando venerabilis Rex, atque ipsa, eo-
rumque liberi supra dicti in illo erant periculo,
infantium nutrices ad eam accurrisse; eique di-
xisse : Domina quid faciemus liberis tuis? Eosne
excitabimus, lectoque levabimus? Et domina, de
vita corporis infantium ac sua desperans, respon-
dit : Ne eos excitaveritis, neque e lecto levaveri-
tis; at dormientes sinite eos ad Deum abire. Hoc
vero dixit magna spe, quam habebat, eos perpe-
tuo in caelo victuros.

ANNOTATA.

CAPUT III.

*Amor Sancti in Deum : pietas in cultu di-
vino, concionibus audiendis, et accipiendo
sacratissimo Jesu Christi Corpore.*

Quis satis queat esse idoneus ad enarrandam ferventem charitatem, qua beatus Jesu Christi Amiens flagrabat? Prorsus enim ut carbo candens, qui plenus est igne, ita venerabilis sanctus Ludovicus amore Dei fuit accensus. Quippe « ab inuentis ætatis primordiis Dei Filium » tenera mentis affectione dilexit: nec diligere » desit, studia continuando salubria, dum vi- » ta, sibi commoditas affuit temporalis: sed quan- » to majori profecit ætate, ac in tempora pro- » lixiora prosiliit, tanto in ejus exarsit amorem » fervore spiritus ampliore a » : quemadmodum Bonifacius Papa VIII commemorat. Ad hæc docebat atque affirmabat, Deum amandum esse super omnia sine ulla mensura, utpote qui agnoscebat humiliter beneficia Domini nostri, eaque ut cognoscerent alii, eos docebat, ac erudiebat. Præterea alios docebat, quo pacto Domino nostro magis placere possint, quantumque adhibere eos oporteat diligentiam, ad evitanda quælibet, quæ ei debeant displicere. De quo in doctrina b, quam scripsit propria manu ad filiam suam Navarræ reginam, hæc verba inter alia leguntur:

30 « Dilecta filia, te doceo, ut ames Domi- » num Deum nostrum ex toto corde tuo, et ex » totis viribus tuis: sine eo enim nullus quid- » quam valere potest. Nihil tam recte amari po- » test, neque tam utiliter. Dominus est, cui » omnis creatura potest dicere: Domine, Deus » meus es in, nullo bonorum meorum egres. » Hic ille est Dominus, qui misit Filium suum » in terram, ac in mortem tradidit, ut morte » inferni nos liberaret. Multum aberrat creatura » illa, quæ alio amorem cordis sui inflectit, » quam ad ipsum, aut sub ipsum. Mensura, » qua ipsum amare debemus, est amare sine men- » sura. Meritis est abunde, ut ipsum amemus: » nam prior nos amavit. Utinam mature perpen- » dere posses, quantum venerabilis Dei Filius » egerit pro redemptione nostra. Desiderium con- » cipe, quod nunquam a te abscedat; nimi- » rum qua ratione magis Domino nostro placere » possis. Hoc etiam cordi imprime, quod, si » certo scires nullum tibi futurum bonorum, » quæ fereris, præmium: nullam malorum pœ- » nam: nihilominus cavere deberes, ne facias » Deo displicentia; ac animum adijcere ad fa- » ciendum pro viribus, quæ ei sunt grata, pu- » ro erga eum amore. » Rursum in doctrina, quam propria manu scripsit regi Philippo bonæ memoriæ filio suo, hoc modo scribit: « Chare » fili, primum te doceo, Deum amare ex toto » corde tuo, et ex totis viribus tuis; nam siue » hoc nihil valere potest. » Ex quibus clare patet, quantum Deum amaverit, quantumque li-beros suos ejus amore erudierit.

31 Gratia pietatis, ac fervor bonæ voluntatis in corde venerabilis sancti Regis abscondi non potuit;

v.
Fervens Sancti in Deum amor.

b

quem et liberis suis instillare conatur:

F

vi.

a Documenta illa, quæ frequenter adducuntur, habentur infra cap. 6. Vide num. 73.

b Bellomontinum ad Oesiam, vulgo Beaumont sur Oyse, oppidum est in provinciâ Iusule Franciæ ad Oesiam fluvium, 8 leucis distans Parisiis versus Bellovacos, ut habet Baulcaudus in Geographia.

c Anno 1244. Vide Commentarium § 41.

d Meldæ, vulgo Meaux, urbs nota est in Francia provinciâ ad Matronam fluvium, cujus tunc episcopus erat Petrus de Cuissy, memoratus apud Samarthanos in Gallia Christiana tom. 3, pag. 701.

e Hoc mendosum esse patet ex Joinvillio num. 26, aliisque, ex quibus constat, Ludovicum natum fuisse die festo S. Marci, seu 25 Aprilis, dum cruce circumferebantur in agmine supplicantiâ. Suspicio itaque errorem esse biographi, qui in Actis canonizationis Latiis mentionem de cruce invenit, indeque formaverit festum invectionis sanctæ crucis. Porro utas 34 annorum recte expressa est, et confirmat sententiam nostram de anno natali, quem in Commentario probavimus fuisse 1214: si enim natus est 1214, ætatem 34 annorum compleverat anno 1248, dum mare transiit.

f Memphis longissimo distabat intervallo a Damiatâ, eratque supra famosam Ægypti Delta ad Nilum sita, ubi nunc fere esse Cayrus magna. Alii putant Damiatam esse antiquum Pelusium, at nihilo verius, licet minus distaret Pelusium. De Mœphi autem consuli potest Cellarius Geographiæ antiquæ lib. 4, cap. 4, pag. 41. Capta a Rege Damiatâ anno 1249. Vide de his omnibus Commentarium, et Joinvillium, ubi singula ordine relata sunt.

g Illicitum videri conditionem hujusmodi juramento addere, diximus in Commentario num. 684.

h Idem habet Joinvillius part. 1, cap. 2, ubi lit. m notabimus ut sauo sensu esse intelligendum.

i Anno 1251. Vide Joinvillium num. 183.

k Conditâ Jafa anno 1252, Sidon 1253. Accensis pars 1259: ac eodem forte tempore castellum Cayphas, nisi illud cum Cæsarea univertum sit anno 1251. Porro eastrum Cayphas ad radices montis Carueli situm erat, ac tribus leucis distabat Accone. Videri de his potest temporis ordine Commentarius.

l Gallie Mont Musart: burgum reparatum a Rege, ait Saustus lib. 3, part. 12, cap. 3.

m In Commentario num. 1002 probavimus has leges conditas circa annum 1268.

n Hanc penam legibus promulgatis non statuit, ut putarunt non pauci; sed pro arbitrio infligi jubebat, dum blasphemiarum erant evocues: ut discas ex iis, quæ de his in Commentario ibidem disputavimus.

o Anno 1270.

p Hoc factum, quod contigit anno 1254, videri potest apud Joinvillium cap. 36, et Gaufridum num. 49: hi enim ambo adfuerunt.

q Vide Joinvillium num. 237, et notata ibidem.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.
summa in
Deum pietas.

potuit; ast illam multis, certisque indiciis manifestavit. Beatus Rex in Deum, ejusque Sanctos, atque in sanctam Ecclesiam summa ferebatur pietate, veluti manifeste patet ex cursu vitæ ipsius, clareque innotescit ex testimonio multorum virorum probitate præstantium, ac fide dignorum, qui longo tempore eo familiariter sunt usi, quique jurati affirmabant, insigni cum religione fuisse plenum. Nihilominus ut id certius etiam demonstretur, specialia quædam sunt conscripta.

Incultenter
probata ex
Horis canonicis.

32 Venerabilis Rex Horas suas canonicas recitabat magna religione cum quodam ex ministris sacelli sui, idque horis ipsis statutis *c*, ante statutum tempus illas non recitans, aut certe spatio quam poterat minimo. Ad hæc ritu solemniter canebat per ministros sacelli sui, et clericos omnes Horas canonicas ipsis horis statutis, horam non præveniēdo, aut spatio certe, quam poterat, brevissimo: eas autem audiebat magna pietate. Quin etiam, quando eques iter instituebat, sacelli sui ministros equis insidentes Horas canonicas recitare jubebat elevata voce, concentuque musico, eodem prorsus modo, acsi in ecclesia fuissent, ne statutum tempus præteriret. Consuetudo vero, quam beatus Rex servabat in cultu divino, erat hujusmodi. Venerabilis Rex surgebat e lecto media nocte *d*, jubebatque vocari clericos, ac sacelli ministros; tum vero in sacellum intrabant singulis noctibus coram Rege; et tum canebant alta voce, concentuque musico preces Matutinas illius diei, ac deinde de diva Virgine. Neque ideo beatus Rex utrasque preces Matutinas dicebat in eodem sacello submissa voce cum uno ex sacelli sui ministris. Matutinis precibus recitatis sacelli ministri, si vellent, redibant ad lectos suos. Modico elapso temporis spatio, eoque tam exiguo, ut quandoque post reditum suum capere somnum non potuissent, eos vocari jubebat ad Primas recitandas. Tunc Primas dicebant in sacello alta voce, concentuque musico, congruas diei, ac de beata Virgine diebus singulis; Rege venerabili ibidem presente, et utrasque cum uno ex sacelli sui ministris recitante. Hiberno autem tempore quotidie parum aberat quin Primæ recitate essent ante diem: post Pascha vero tali hora dicebant preces Matutinas, ut absolute essent paulo ante diem, quia dies tunc erant longiores. Atque id faciebat beatus Rex diebus quoque ac noctibus, quibus fuerat cum regina uxore sua.

Missæque Sacrificiis, quibus assistebat quotidie,

33 Postquam Primæ erant cantatæ modo supra dicto, beatus Rex Missæ Sacrificio quotidie assistebat, primum pro defunctis, quod plerumque dicebatur sine concentu musico. Verum subinde, veluti cum anniversaria defuncti erat commemoratio, aut quis ipsius domesticorum obierat, in cujus refrigerium Sacrum dici curabat, illud concentu musico celebrabatur. Singulis item diebus Lunæ venerabilis Rex alta voce concentuque musico cantare jubebat de Angelis; singulis diebus Martis de beata Virgine Maria; singulis diebus Jovis Missam de sancto Spiritu; singulis diebus Veneris item Sacrum de cruce; et singulis diebus Sabbati rursum Sacrum de diva Virgine. Insuper præter hæc Sacra jubebat quotidie elata voce, concentuque musico cani Sacrum feriat, aut festo congruum. Tempore sacri quadraginta dierum jejunii semper assistebat ternis Missæ Sacrificiis quotidie, quorum unum dicebatur in meridie, aut circa meridiem. Quan-

do autem æstivo tempore, dum intensus erat calor, iter agebat, matutino tempore, proficisceretur, dumque ad hospitium pervenerat, dicta Sacra fieri jubebat; omnibusque prædictis assistebat venerabilis Rex.

34 Postea, ubi aderat hora prandii, priusquam comederet, intrabat sacellum suum, sacellique ministri coram ipso concentu musico dicebant Tertias ac Sextas diei congruas, ac de beata Virgine; at ipse cum quodam ex ministris sacelli sui easdem recitabat submisso tono. Cum autem in itinere erat tempore Tertiarum, Sextarum, aut Nonarum (at de Nonis hoc intelligendum jejunii e tempore) canebat easdem preces horarias elata voce ac musice cani inter equitandum a sacelli sui ministris, ipseque eas cum uno recitabat submissa voce. Singulis etiam diebus assistebat sacris Vesperis musice cantatis, easdemque cum uno sacelli ministro recitabat voce dimissa. Post cenam sacelli ministri sacellum ipsius ingrediebantur, voceque elata ac musica canebant Completorium diei congruum, ac de diva Virgine, beatissime genibus innitebatur eo tempore, quo Completorium canebatur, totoque eo tempore preces fundere studebat. Quotidie absoluto Completorio de Dei Genitrice, sacelli ministri eodem ipso loco canebant unam ex antiphonis de Domina nostra ritu solemniter, concentuque musico; videlicet quandoque SALVE REGINÆ, quandoque aliam, cum oratione subjungenda, quemadmodum solet recitari.

35 Post hæc statim Rex revertebatur ad cubiculum suum, eoque ibat. Tunc unus presbyterorum ejus veniebat, post quem ferebatur aqua sacra; qua presbyter cubiculum aspergebat, dicebatque hunc versiculum, ASPERGES ME, orationemque subjungi consuetam. Ubi vero aderat hora, qua venerabilis Rex cubitum ire consueverat, utrumque Completorium recitabat cum sacelli ministro prædicto. Porro diebus solemnioribus, quibus Officium fiebat ritu duplici, Officium de Matre Dei non recitabatur in sacello concentu musico; at submissa solum voce; exceptis insuper festis Natalis Domini, Paschatis, aliisque hujusmodi maxime solemnibus, quibus presbyteri in sacello non recitabant Officium de Domina nostra. Quando autem venerabilis Rex erat in loco quodam, ubi non habebat sacellum aliud, pro sacello habebat cubiculum suum. At vero per omnia fere regni loca sacellum habebat. Quamvis etiam ægrotaret venerabilis Rex, jubebat semper sacelli sui ministros in sacello suo solemniter ritum cantare Horas canonicas; alii vero duo clerici aut Religiosi recitabant preces horarias de die, ac de beata Virgine coram lecto ejus, ubi decumberebat. Nisi nimis esset debilis, recitabat versiculos ex una parte, aliique ex altera; cum vero esset tam debilis, ut loqui non posset, alium apud se habebat clericum, qui pro ipso psalmos recitabat.

36 Porro diebus singulis feriatibus, seu diebus illis, quibus non recitantur lectiones novem, duo supra altare lucebant cerei *f*, qui renovabantur diebus quibuslibet Lunæ, ac Mercurii. At Sabbato quolibet, omnique festo simplici novem lectionum tres altari imponebantur cerei. Quolibet vero festo duplici, aut semidupli novis mutabantur; atque altari imponebantur sex, vel octo cerei. At in festis solemnioribus cerei duodecim in altari ponebantur: uti etiam in anniversariis sacris pro patre ipsius, ac

Horas præterea ipse recitans.

adjuncto Officio de beata Virgine, etiam dum ægrotabat.

item ex splendore, et ordine.

matre,

A matre, omnibusque regibus, pro quibus in sacello suo anniversaria Sacra fieri curabat. Quocirca autem cerei mutabantur, novique altari imponebantur, ut dictum est, quod de prioribus cereis supererat, sacelli ministris, ac clericis ceteris supererat, sacelli ministris. Omnibus diebus debet ad eorum emolumentum. Omnibus diebus Dominicis Adventus, omnibus festis Apostolorum, sancti Nicolai, sancti Martini, sancte Marie Magdalene, similibusque festis majoribus, solemniter Sacrum cantari jubebat cum diacono et subdiacono: ac in festis solemnibus semper volebat, ut antistes unus aut plures Sacrum sibi solemniter cantarent; et tum diaconi ac subdiaconi vestibus indui curabat, quos ex clericis suis habere poterat, iisque indutos vestibus jubebat episcopo sacrum cantanti ministrare.

quocum rem
divisam per-
gi volebat:

37 Quandoque etiam in festis maxime solemnibus volebat, ut antistites interessent precibus Matutinis, quibus ipse in sacello suo assistebat. In festis autem solemnibus Dei, ac beate Virginis, apparatu tam solempni, tantoque temporis spatio, cultum divinum obiri jubebat, ut omnibus fere aliis tædium pareret diuturnitas Officii. Ad hæc venerabilis Rex volebat ut cultus divinus perageretur tam compositè, et tam solemniter, ut ei non sufficeret, quod sacellani ipsius, aut clerici ordinarent, quis Sacrum caneret, quis Evangelium prælegeret, aut quis alia perageret; sed ipse sæpe hæc ordinaret, ac præciperet per quemdam sacelli sui ministrum illis, quos ad hæc ministeria peragenda novebat magis idoneos, ut ea obirent. Porro ut in omnibus honoraretur Deus, in sacello suo habebat indumenta presbyteris, aliisque ordinibus congrua, uti etiam vestimenta propria episcopis ex samili panno *g*, aliisque pannis e serico pretiosis, composita, acupicta et alia, eaque diversi coloris, prout tempora ac festa exigebant.

um ex Officio
defunctorum
quotidie reci-
tato; ex mo-
destis in ve-
ditura, aliis-
que pluribus.

38 Rursum venerabilis Rex quotidie cum quodam sacelli ministro recitabat Officium pro defunctis secundum consuetudinem ecclesie Parisiensis. Porro licet tempus esset hibernum, ac frigus intensum, nihilominus venerabilis Rex, quando in templo erat aut sacello, semper erecto stabat corpore, vel genibus flexis in terram, seu pavementum, aut in partem alteram scami anterioris, humique nitabatur, pulvino non interposito, at extenso dumtaxat sub ipso tapete quodam. Tempore, quo Sacrum celebrabatur, non facile sinebat, ut quis secum loqueretur, nisi quod quandoque paulo post Evangelium, et paulo ante orationes secretas audiret cleemosynarium suum, neque ullum alium, nisi brevissime. Sæpe etiam contingebat, ut tam cito e lecto surgeret, vestesque ac tibialia indueret ad templum mox intrandum, ut alii, qui in ejus cubabant cubiculo, tibialia induere non possent, sed nudis pedibus cursim eum sequi deberent. Absolutis Matutinis longo tempore orabat aut in sacello, aut in vestiario suo, aut ante lectum suum. Ubi ab oratione surgebat, si nondum illuxisset, trabea quandoque se exuebat, lectumque ingrediebatur, quandoque etiam trabea indutus dormiebat. Quandoque cubiculariis suis partem candelæ dabat, iisque præcipiebat, ne diutius dormire se sinerent, quam candela illa arderet, ita ut eum quandoque excitarent jussu ipsius, ipseque surgeret, ac diceret illis, se necesse esse calefactum. Excitatus autem mox surgebat quam poterat citissime, atque ad templum, sacellumve se conferebat. Ceterum, quia vigiliis suis immoderatis, aliisque laboribus mul-

tis, quos longo tempore sustinuerat, vehementer erat debilitatus, ei suavis fuit a viris Religiosis, ut tantum ne vigilaret, neque tam mane surgeret: qua de causa non tam cito in posterum surrexit, surgebat tamen ea hora, ut preces Matutinae dictæ essent priusquam illuxisset, hiberno certe tempore.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

39 Venerabilis Rex lubentissime, sæpissimeque audiebat verbum Dei, atque animum ad illud advertebat diligentissime. Propterea singulis diebus Dominicis, ac festis singulis, frequenter etiam aliis diebus, quando Religiosi ad manum erant, aut alii, qui nosset proponere verbum Dei, eos coram se prædicare jubebat, ac humi sedebat super juncos *h*, dum coram ipso prædicaretur. Ubi iter iustinebat, quando utiliter poterat ad abbatiam quamdam divertere, conventumve Religiosorum, perquam lubens id faciebat, ibique sermonem sacrum haberi jubebat, ut ipse atque illi ad virtutem excitarentur. Consuetudo autem ejus erat talis. Quando audiebat quandoque prædicationes sacras, quæ in loco Religiosorum congressibus destinato habebantur, sedebat sæpe in medio religiosi istius loci super juncos, etiam eo tempore, quo intensum erat frigus, prope terram: ac monachi superius sedebant in sedibus suis consuetis. Ut autem gregarii milites libentius concioni interessent, ordinavit ut manducarent in cœnaculo: qui milites ibi comedere non solebant, sed stipendium accipiebant ad sumptus foris manducandi; dabatque venerabilis Rex eis insuper stipendium integrum, ac nihilominus in aula manducabant. Quandoque etiam pedes incedebat his uno die per quartam leucæ partem, ut interesset orationi sacræ, quam ad populum haberi jubebat. Diligentissime audiebat orationem sacram; si autem contingeret, ut contentio oriretur circa oratorem, illam jubebat comprimi. Aliquando etiam prælectionem audiebat in schola fratrum Prædicatorum Compendii: illaque finita, præcipiebat ut oratio ibi haberetur ad laicos, qui cum eo illuc venerant.

Quanta pieta-
te et humili-
tate sacras
audiret con-
ciones,

h

E

40 Venerabilis sanctus Ludovicus bulliebat ferventi pietate, qua ferebatur in Sacramentum veri Corporis Domini nostri Jesu Christi. Sexies enim, ut minimum, quotannis celesti hoc epulo reficiebatur: videlicet in Paschate, Pentecoste, festo beate Virginis in cœlum Assumptæ, Omnium Sanctorum, Natalis Domini, beate Virginis Purificatæ. Summa quoque pietate ibat Servatorem suum accepturus; anto enim lavabat manus, et os, caputque capitis ac galericulo *k* nudabat. Tum postquam chorum templi erat ingressus, non pedibus incedebat usque ad altare, sed genibus eo se promovebat; eumque esset ante altare, dicebat primum ipse per se summi CONFITEOR junctis manibus, multis suspiriis ac genitibus, et tunc hoc modo accipiebat verum Jesu Christi Corpus e manu episcopi vel presbyteri.

et sacrosan-
ctum Domini
Corpus susci-
peret.

i

F

k

ANNOTATA.

- a Verba sunt desumpta ex bulla canonizationis.
b Habentur hæc documenta inferius cap. 6.
c Preces canonicæ in septem horas divisæ sunt: quæ si singulæ seorsim, statutisque a prima institutione horis recitentur. Matutina preces cum laudibus, quæ horam nocturnam constituunt, recitanda venient ante solis ortum: preces Primitivæ post solis ortum hora. Tertiarum medio tem-

pore

A. REGINE
CONFESSARIO.

pore inter solis ortum et meridiem, Sextæ in meridie, Nonæ inter meridiem et solis occasum æquali ab utroque distantia. Vespere hora ultima ante occasum solis, ac denique Completorium postquam sol occubuit. Hæc latius deducta, ac erudite probata in rebus apud eminentissimum Cardinalem Bellarminum tom. 4 Controversiarum, controversia 3, lib. 1 cap. xi : ubi et plura de nomine, antiquitate, institutioneque Officii divini disputata sunt cap. 10, 13, 14, calumniæque hæreticorum cap. 12 refutata. Porro hic ordo singulas horas seorsim recitandi, uti præceptum non est, ita omnibus non est usitatus; nec illum in omnibus secutus est Sanctus, ut patebit in sequentibus : servavit tamen omnino ordinem sibi semel præscriptum, nec aliud indicare voluit biographus.

d De his eadem fere, sed brevius, Gaufridus nam. 35.

e Quia jejuniæ tempore Nonæ etiam dicebantur ante cibi sumptionem, non item alio tempore.

f Hic numerus cereorum exactius narratur in ipsis Ludovici hæc de re statutis num. 455 Commentarii. Ibi enim duplicatur numerus hic relat. additurque, singulos fuisse duorum aut trium librarum.

g Paunus samitis, Gullis samit, pretiosus admodum est et serico, aureisque filis passim intertextus. Videri potest Caugius ad vocem examelum.

h Juuci spargebantur, in solemnitatibus vel principis accessu, ut docet Menogius ad vocem Joncher. His igitur imponebatur ei sedes.

i Id pro tempore videbatur frequenter communicare. Alius erat usus apud primos Christianos, alius hodieum viget, certe in Belgio nostro.

k Gallice, son chaperon et sa coïle. Utrunque est capitis tegmen. Primum hæud absimile erat cucullo monachorum, Gallisque olim etiam regibus erat usitatum, de quo plura vide apud Caugium in Glossario ad vocem caparo. Aliud minus est, et hodie etiam usitatum, quod ex corio, panno, lino, sericove, infra pileum gestatur.

CAPUT IV.

Pietas Regis erga sanctam crucem, sacra Sanctorum pignora; quanto honore et amore Religiosos, ecclesiasticos, ac probos quoslibet prosequeretur: ubi etiam de foundationibus piis quom plurimis.

Qualibet die Veneris sancta, qua crux adoratur, venerabilis Rex adibat vicinas ecclesias loci, ubi tunc erat, idque nudis pedibus, in quocumque illa die degeret loco: habebatque tibialia, superiorem quoque pedis partem tegentia, sine soleis, ne caro sua conspiceretur; at plantas pedum suorum prorsus nudas humi flegebat: largaque super aras ecclesiarum, quas invisebat, offerebat dona, ac deinde rei divinæ usque ad finem intererat, nudis item pedibus, donec sanctam crucem adorasset. Porro hoc modo ad eam adorandam accedebat, ut trahere sua esset exutus, indutus veste corpori adstricta, vel tunica, atque ita nudis

pedibus, ut ante dictum est: soluto insuper cingulo, deposito galerio, undò prorsus capite in genua provolvebatur, pieque sic adorabat sanctam crucem. Deinde per aliquod terræ spatium genibus se promovebat, ac orabat; iterumque tertia vice genibus procedebat usque ad crucem, illamque adorabat, atque osculabatur tenera pietate, magnaque reverentia, ac humi se prosternebat prout in formam crucis, crediturque eo tempore, quo illam osculabatur, ubertim id faciendo flevisse. Quando venerabilis Rex prima vice iter transmarinum suscipere voluit a, venit ad ecclesiam beate Virginis Parisiis, illic Missæ Sacrificio interfuit, incessitque ab ecclesia Parisiensi usque ad sancti Antonii b nudis omnino pedibus, balneo e collo pendulo, baculo peregrinationis indice manibus imposito, magna pietate, comitante cum illuc numerosa populi turba. Ibidem deinde populo, qui secutus erat, valedixit, equum conscendit, atque discessit.

42 Postmodum ipso anno, quo prima vice ex partibus transmarinis rediit, venerabilis hic Rex in pervigilio Natalis Domini venit summo mane ad abbatiam Regalis-Montis Ordinis Cisterciensis in diocesi Belloyacensi, dixitque interesse se velle promulgationi Nativitatis Domini nostri, quæ in festo illo fieri solet per totum Ordinem ipsa hora, qua habetur monachorum conventus, congreganturque illa hora monachi in loco, quem capitulum vocant. Statutum autem abbatibus est tale, ut illa hora abbas, omnesque monachi, qui eo accedere possunt, conveniant in capitulum. Unusque monachorum stans in medio capituli, hæc inter alia pronuntiat verba: « Jesus Christus Filius Dei natus est in Bethlehem Juda. » His dictis, abbas et monachi humi se prosternunt, jacentque sic in oratione, donec abbas se erigat. Propterea venerabilis sanctus Ludovicus hora ista venit in capitulum, conseditque juxta dictam abbatem usque ad pronuntiationem, eaque facta, se etiam humi prostravit extensus, quemadmodum abbas, atque monachi, humiliter ac religiose; extensusque ibidem in oratione jacuit, donec abbas signum ei daret se erigendi, tunc se erexit.

43 Venerabilis sanctus Ludovicus habebat coronam spineam Domini nostri Jesu Christi; magnam partem crucis, cui Dens fuit alligatus; lanceam, qua latus Domini nostri fuit transfixus; multasque alias gloriosas reliquias, quas obtinuit c. His reliquiis sacellum Parisiis erigi curavit; ad quod expendisse dicitur quadraginta omnino millia librarum Turonensium, et ultra. Ornavit etiam venerabilis Rex auro, argento, gemmis, aliisque ornamentis regis loca ac thecas, in quibus sacræ reliquie requiescunt, astimanturque dictarum reliquiarum ornamenta centum facile millibus, et ultra, librarum Turonensium. Ad hæc fundavit in dicto sacello canonicos, aliosque clericos ad celebrandum in perpetuum in memorato sacello cultum divinum coram sacræ reliquiis supra dictis: atque ipsis assignavit ac constituit tot redditus perpetuos quotannis percipiendos ex pecunia, frumento, aliisque rebus, ut singuli illi canenici, qui decem sunt aut duodecim, annuatim accipiant quinquaginta quinque Turonenses d; licet habeant domos idoneas, quarum tres venerabilis Rex Ludovicus construi jussit prope dictum sacellum.

44 Porro ad honorandum angusto cultu memoratas reliquias, venerabilis Rex in dicto sacello

Pietas in sanctam crucem,

F in instrumenta varia passionis Domini

d

A cello tres quotannis stabilivit solemnitates. Primæ solemnitati interesse voluit conventum fratrum Prædicatorum Parisiensium; secundæ conventum fratrum Minorum: tertiæ interesse jubebat quosdam ex utrisque fratribus ante dictis, atque etiam alios e, quorum Parisiis magna erat multitudo, ex fratribus, qui habitabant in domo quadam apud palatium regium, ac prope hoc ipsam sacellum; ut tunc assisterent Matutinis precibus ad postulationem venerabilis Regis. In tribus his solemnitatibus, Sacro cantato apparatu maxime celebri, fratres, qui Sacro huic interfuerant, comedebant in cœnaculo venerabilis Regis, et Rex cum ipsis. Legebatur quoque perpetuo inter comedendum, quemadmodum fieri solet in tricliniis dictorum fratrum. Præterea in festis memoratis venerabilis Rex vocari jubebat episcopos quosdam, quos habere poterat, jubebatque hos episcopos ac fratres supplicantium ritu longo agmine procedere per palatium regium ad sacellum redeundo: in hoc autem supplicantium agmine venerabilis Rex humeris suis una cum episcopis portabat reliquias ante memoratas; idemque agmen angebat clerus ac populus Parisiensis. Consueverat etiam venerabilis Rex, quando erat Parisiis, memoratum sacellum ingredi, postquam Completorium erat dictum qualibet Vespera a sacelli clericis, diuque ibidem orare.

45 Venit aliquando ad abbatiam Regalis-montis in pervigilio sancti Michaelis, ubi tunc pernoctavit. Quando abbas surrexit illa nocte ad Matutinas, clerici venerabilis Regis jam fere absoluerant Matutinas dicti beati Regis, ubi nullum erat luminis, easque cantabant admodum solemniter. Postquam autem somnerat in ecclesia ad Matutinas, dictumque erat, *VENITE EXULTATE*, venerabilis Rex ingressus est ecclesiam multo cum lumine, et processit ad locum, ubi solet abbas in choro, conseditque apud abbatem, ac fuit semper ibidem venerabilis Rex in Matutinis monachorum, ubi dicuntur octodecim psalmi, lectiones duodecim, duodecim responsoria, *TE DEUM LAUDAMES*, et *Enangelium*. Dum canebantur responsoria, venerabilis Rex descendebat e sedili suo, capiebat librum ac lumen, et inspiciebat. Postea Matutinis finitis, ubi inchoabantur Laudes, venerabilis Rex dixit abbati, velle se tantisper quiescere: eodem enim tempore matutino Parisios cum proficisci oportebat. Tunc beatus Rex se recepit ad cubiculum suum; finitis vero Laudibus, ad hanc ipsam ecclesiam rediit, ibique Sacro musice cantato interfuit. Deinde Parisios usque equitavit, ut festo sacrarum reliquiarum interesset: nam postridie festum sancti Michaelis solebat illic celebrare festum sacrarum reliquiarum Parisiensium.

46 In festo item sancti Dionysii quotannis beatus Rex, quando debebat in partibus illis, veniebat Dionysiopolim. Deinde canebantur solemniter Matutinas initio noctis, iisque finitis monachi abbatia sancti Dionysii in chorum ingrediebantur, canebantque solemniter in hac ipsa ecclesia Matutinas. Venerabilis autem sanctus Ludoviens dicebat justa de causa Deum ista nocte perpetuo laudandum, celebresque cantus edendos, magnasque Deo gratias referendas. Jubebat Matutinas suas cani solemniter in sacello suo per sacellanos suos et clericos: cantatis autem Matutinis a monachis, venerabilis Rex procedebat ritu supplicantium, cumque eo sacellani

ac clerici ipsius, induti sacris trabibus lineisque amictibus, cruce prælata, a sacello sancti Clementis, abbatia incluso, ubi Matutinas suas inchoaverat, usque ad ecclesiam sancti Dionysii supra dictam, ad corpora sancti Dionysii ejusque sociorum, ibique solemniter cani jubebat, quod de Matutinis suis supererat, eoque modo, ut, postquam essent cantate, illuxisset. Itaque tota illa istius festi nocte laudes perpetue resonabant in ista ecclesia. Facta hæc fuere sæpissime, ac in consuetudinem abiire tempore venerabilis sancti Ludovici. Item quotannis, quando venerabilis Rex erat in abbatia sancti Dionysii dicto festo: aut si quandoque contingeret, ut tot obrueretur negotiis, ut eo se conferre non posset, postmodum simul ac illi erat otium, accedebat altare sancti Dionysii, secumque vocabat lilium suum natu maximum, et coram eo ante altare sancti Dionysii summa religione in genua provolvebatur, capite denudato, ad orandum. Tunc quatuor byzantios aureos primum capiti suo imponebat, manibusque tenebat; ac quatuor hos byzantios magna reverentia offerebat super altare, illudque osculabatur. Et quia prima vice, qua sanctus Rex mare transmisit, septem effluerant anni, quibus donum istud non obtulerat, quod fuisset trans mare, ubi in Galliam rediit, donum hoc super altare die quadam obtulit modo supra dicto pro septem simul annis *f*.

47 Quandoquidem venerabilis sanctus Ludovicus decreverat Silvanecti prope palatium suum construendam curare adem ad honorem sancti Maurilii ejusque sociorum, tantum egit atque effecit, ut viginti quatuor, aut circiter, corpora sociorum sancti Maurilii ex eadem legione acceperit ab abbate, ac monachis istius abbatia, ubi dicta corpora requiescebant, quæ sita est in Burgundia *g*. Abbas cum quibusdam suorum fratrum, nuntiisque, eo a venerabili Rege missis, ea Silvanectum detulit. Ubi autem pervenerunt jam prope Silvanectum, ut in urbem deferri possent, venerabilis Rex ea deponi jussit in domo quadam episcopi, quæ Mons nominatur, ac media circiter leuca Silvanecto distat. Tunc congregari jussit episcopos, abbatesque multos; ac presentibus proceribus multis, numerosaque populi turba, instrui jussit agmen supplicantium ex omnibus clericis urbis Sylvanectensis. Imposita fuere memorata corpora sancta variis thecis, panno serico splendide coopertis; atque ea portari jussit, ingenti procedente supplicantium agmine, in urbem ad ecclesiam principem, hoc modo. Ipse beatus Rex propriis humeris portabat thecam ultimam cum viro clara memoriæ Theobaldo Navarra rege ab episcopi domo usque ad ecclesiam ante dictam; aliasque etiam thecas ante se portari jussit per alios magnates equitæque. Putabat enim Rex beatus, ut creditur, congruum esse ac honestum, ut dicti Sancti, qui equites fuerant Jesu Christi, gestarentur ab equitibus. Ubi corpora sacra fuere in memorata ecclesia, beatus Rex Sacrum ibidem cani jussit ritu solemniter, concionemque haberi ad populum istic congregatum. Itaque perhibens honorabat Sanctos, eorum festa celebrabat, tantaque omnis generis reliquias prosequatur reverentia, ut eas osculari non sustineret illa die, qua cum uxore fuerat; dicebatque a viro quodam probato id se didicisse. Prædicta hæc omnia præstitit venerabilis Rex expensis propriis.

48 Fundavit, dotavitque abbatiam Regalis-montis Ordinis Cisterciensis: in qua abbatia tantum

f
Honorificè
transferrè
curat reli-
quias soci-
orum S. Mau-
ritii;

g

f

que pie justo
et splendide
generatur.

Alia operam-
na palatii in
Sanctos.

prostratum
sanctum Dio-
nysum, cui
Joannis
donum offert.

A. REGIS &
CONFESSARIO.
fundat, dotat-
que monaste-
ria, ac templa
plurima;

h i

k

l

B

m

n

o

p

q

privilegia
varia conce-
dit abbatia
S. Dionysii,
aliisque :

r

C

s

tum est operis, ut credatur fieri non potuisse per quemcumque alterum illarum partium, nisi per Regem : credunturque sumptus et expensa solorum aedificiorum excessisse centum millia librarum Parisiensium. Item fundavit domum Beginarum Parisiis prope portam de Barbeel h. Item ecclesiam fratrum Minorum Parisiensium i. Item ecclesiam, domumque fratrum Minorum urbis Jafensis k trans mare : jussitque construi decem calices argenteos inauratos, vestesque, aliaque templi ornamenta ad decem, quae ibidem sunt, altaria instruenda. Jussit etiam libros fieri ad cultum divinum, ac fratrum studia, instruxitque memoratam domum lectis, aliaque suppellectile necessaria. Rursus fundavit ecclesiam, ac domum fratrum Praedicatorum Compendii l, cui loco aedificisque sine suppellectili venerabilis Rex facile impendit quatuordecim millia librarum Parisiensium : nihilominus post omnia illa, structa illic fuere multa opera jussu beati Regis, quae ingenti stetero impendio. Praeterea curavit venerabilis Rex propriis sumptibus memoratam consecrari ecclesiam fratrum Praedicatorum. Rursus fundavit, ac aedificari jussit Silvanecti prope palatium suum in honorem venerabilis sancti Mauricii ejusque sociorum ecclesiam, et officinas, quae congruunt duodecim circiter fratribus Ordinis, ac habitus sancti Mauricii in Burgundia; ac stabilivit, ut Deo illic serviretur in perpetuum per istos fratres : deinde donavit illam ecclesiam, eique constituit possessiones ac reditus, quotannis perpetuo recipiendos, usque ad valorem quinque m librarum Parisiensium aut circiter. Rursus fundari curavit ac construi domum sororum fratrum Praedicatorum Rotomagi n. Item domum fratrum Praedicatorum Cadomi o. Item domum Vallis-viridis prope Parisios Ordinis Cartusiensis. Item domum fratrum Carmelitarum Parisiis p maxima ex parte. Item fundavit ecclesiam, ac domum fratrum Ordinis SS. Trinitatis ad Fontem-bellaqueum q.

49 Praeterea, cum abbas sancti Dionysii venisset quadam vice Pontisaram, ubi beatus Rex degebat, qui existimabat deberi sibi ab abbacia sancti Dionysii jus solemnis procurationis, dicit isti abbati, recta, ut creditur, intentione : Domine abbas, quare non pacisceris mecum de procuratione r vestra, quam mihi debes? Facile contingere poterit, ut quidam ex posteris meis regibus non tanto vos amore prosequantur, quanto ego vos prosequor. Tunc suasum fuit abbati, ut re modica studeret istud procurationis jus redimere, si illud deberet; ne abbacia a secuturis regibus oneraretur. Abbas autem ei respondit, nullam procurationem illi se debere. Quippe habebat chartas veteres regum, unius aut plurimum, qui ipsum praecesserant, quibus memorata abbacia de tali onere fuerat exempta, quas chartas memoratus abbas ostendi jussit venerabili sancto Ludovico Parisios reduci. Verum repertum fuit in actorum codice regio, abbates praecedentes persolvisse memoratum supra procurationis jus : indeque dicebatur, eos uti non debere chartis suis antiquis, privilegiisque praedictis. Factum id fortasse erat exigua cura, negligentiaque abbatum ac monachorum abbacia supradictae : nihilominus beatus hic Rex, quamvis acta regum publica talia essent, uti supra est dictum, approbavit chartas has antiquas s, religionemque regum, qui eas concesserant; voluitque ut validae essent ac firmae. Neque hoc solum condonavit abbaciae sancti Dionysii, sed

insuper dictae abbaciae clientelas, et de Argentolio t. Cornelii u. et Rnolio x. qui Regi jus procurationis debebant, quod beatus Rex ejusque antecessores habuerant, ad honorem sancti Dionysii, atque amore dicti monasterii, quamvis reges, ejus antecessores, atque ipse possessionem habuissent contra chartas; totumque eis sua benignitate condonavit : eaque de re sanctus Rex Acta certa hujus condonationis confici jussit, sigilloque suo muniri, quae Acta servantur in memorata abbacia. Ad haec memoratus sanctus Rex, qui dictam abbaciae a damno praeservare voluit pro tempore futuro, ubi intellexerat regem Carolum illis concessisse privilegium, quo non solverent in toto regno suo, neque in aquis, neque in terris; aliquosque regni viros nobiles resistere velle privilegio dictae abbaciae, ac dicere, regem Carolum non potuisse praedictae abbaciae concedere hujusmodi privilegium in ipsorum detrimentum; tunc beatus Rex denuo concessit memoratae sancti Dionysii abbaciae, ut in omnibus dominiis suis neque in terris, neque in aquis, abbas ac conventus sancti Dionysii obligarentur ullo transitionis jure, neque portorio, neque jure quinta exigenda, neque alio onere, de iis, quae adferre vellent ad usum suum y. Item beatus Rex illis concessit, ut frui possent bonis suis, quae acquisiverant et hic abbas et ejus antecessores in regno Franciae; atque ut ea retinere possent in perpetuum, et ut cogi non possent ad ea vendenda, aut se iis privandos alio modo, utque bona dictae abbaciae tolli non possent a manu, aut corona Franciae.

50 Praeterea abbacia Caroli-loci z Ordinis Cisterciensis obtinuit multos agros, ac possessiones, easque emerat a viris nobilibus aliisque tempore dicti beati Regis; pro quibus illi, qui ea vendebant, obligabantur ad clientelae functiones quasdam ac servitia; neque ea vendi poterant Religiosis, aliisque viris ecclesiasticis, sine potestate a Rege facta. Confirmavit beatus hic Rex emptiones istas, voluitque ut memorata abbacia possessiones istas haberet stabiliter, neque ad functiones clientelae obligaretur, ad quas illi, qui vendiderant, fuerant obligati. Praeterea beatus Rex tantopere venerabatur clericos, ut mensa ipsius sacellanorum, qui coram ipso manducabant, ut preces ante cibi sumptionem, ac gratiarum actionem post ebum sumptum recitarent, aliorum quandoque esset mensa beati Regis, aut certe aequalis. Memoratus etiam sanctus Rex assurgebat viris probis, eosque apud se sedere jubebat propter eorum probitatem, ac magnopere illos honorabat : quia viros probos amabat, eosque, quibus bonum erat testimonium, ejusdemque fuissent loci. Ad haec crebro, ac familiariter admodum invisebat templa, locaque religiosa. Affirmabat frater Ganfridus de Bello-loco, vir religiosus, Ordinis Praedicatorum, qui ei erat a confessionibus, se invenisse in dicto beato Rege religionem tantam, ut diceret, si regina uxor sua moreretur, postquam obiisset, se sacerdotii ordinem suscepturum.

51 Tanta beatus Rex viros sanctos prosequatur veneratione, ut, cum aliquando esset Caroli-loci in ecclesia Ordinis Cisterciensis, in diecesi Silvanectensi, audiretque dici, corpora monachorum, qui ibidem moriebantur, lavari in saxo quodam illic posito, beatus Rex saxum illud fuerit osculatus, ac locutus fuerit in hunc modum : O Dens! tot viri sancti hic sunt loti. Adhaec, quandoquidem moris est in Ordine

Cister-

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

ANNOTATA.

A Cisterciensi, ut quidam monachi in qualibet abbatia, nunc hi nunc illi, singulis Sabbati diebus post vesperas, quantumcumque solemniter sit dies, pedes alii lavare debeant, obeuntes Mandatum aa; sintque eo tempore congregati abbas ac monachi in monasterio: beatus Rex, qui erebro veniebat ad Regalem-montem Ordinis prædicti abbatiam, quando eveniebat, ut esset in abbatia dicti loci die Sabbati, interesse volebat Mandato. Sedebat ibidem juxta abbatem, conspiciebatque magna religione, quod prædicti monachi faciebant. Saepe etiam contingebat, ut post hæc simul hæc Mandatum erat peractum, lectioque finita, quæ fieri solebat ex Vitis Patrum, aut Moraliis sancti Gregorii, abbas monachi-que ingrederentur ecclesiam ad recitandum Completorium: intererat tum beatus Rex cum iis Completorio quemadmodum monachi. Finito Completorio, quoniam consuetudo est in illo Ordine, ut abbas alios precedens aspergat aquam sacram ante limen dormitorii positam singulis ordine sequentibus, illique tunc se inclinent, ac cubitum ituri dormitorium ascendant: dictus venerabilis Rex saepe adit abbatem, aquam sacram singulis hoc modo aspergenti, teneraque pietate intuebatur quæ fiebant, atque accipiebat etiam aquam sacram ab abbate memorato sicut unus aliquis monachorum, inclinatioque capite egrediebatur monasterio ad hospitium suum: atque hæc faciebat Rex beatus eorum multis suorum domesticorum.

opera humilia
exercet ad in-
credulas in-
dulgentias,

32 Præterea, quando erat trans mare, quia lucrari cupiebat indulgentias, quas legatus Romani Pontificis trans mare largiebatur illis, qui saxa portabant, operibusque faciendis ferebant auxilium, hæc de causa lapides quandoque portabat, aliæque similia, operaque humilitatis exercebat. Id etiam faciebat, ut ereditur, ut bonum aliis præberet exemplum: bono autem ejus inducti exemplo idem faciebant episcopi, proceres, equites, multique alii: sic alios supradicta facere docebat Rex sanctus. Qua de re bb inter alia monito quedam continetur in doctrina, propria ipsius manu scripta, missaque ad filiam ejus, illustrem Navarræ reginam. Monito hæc est ejusmodi: « Chara filia, lubens assiste Officiis sanctæ Ecclesiæ, cave ne nugaris aut vana loquaris: preces quiete funde vel ore vel mente. Nominatim quando Corpus Domini nostri Jesu Christi præsens erit in Missæ Sacrificio, ac paullo ante, modesta etiam magis sis, magisque precibus intenta. » Et: « Audi libenter loqui de Domino nostro et in concionibus, et in privatis colloquiis. » Ad hæc in epistola, propria ejus manu scripta regi Philippo bonæ memoriæ ipsius filio, clausula quedam habetur spectans ad præcedentia, quæ talis est: « Diligens admodum esto, ut protegendas cures quosvis regni tui viros probos, præsertim homines ecclesiasticos; eosque tuere, ne qua injuria aut violentia eorum personis inferatur aut bonis. » Deinde post pauca, alia hæc sequitur clausula: « Levis ne sis, ad credendum aliquibus contra personas sanctæ Ecclesiæ, sed eis honorem habeas, eosque tuearis, ut pacifice exercere possint cultum divinum. Præterea te doceo, ut singulari amore prosequaris viros Religiosos, eisque libens in eorum necessitatibus succurras; eosque præ reliquis diligas, qui magis Deum honorant ac colunt. »

a Anno 1248: hæc relata in Commentario num. 574 et 575.

b Abbatia S. Antonii extra urbem erat, in suburbio nunc est ejusdem nominis. De hac autem monialium Ordinis Cisterciensis abbatia consulti potest Gerardus du Bois in Historia ecclesiæ Parisiensis tom. 2, pag. 209.

c Has aliasque reliquias per Sanctum obtentas vidimus in Commentario: de corona spinea actum § 30, de aliis § 36, de capella sancta illis structa § 37.

d Hæc summa non convenit cum redditibus, quos statuit in litteris suis anni 1248 Ludovicus in Commentario § 37. At præterquam quod augeri redditus potuerint a Rege, auctor hic omnia canonicorum illorum emolumenta simul computaverit.

e Non dubito, quin hoc loco designet veteres fratres de Penitentia Jesu Christi, Saccarios, seu Saccitas alio nomine vocatos. Nam Saccitæ prope palatium habitaverunt, ut habet Breviarius in Antiquitatibus Parisiensibus pag. 552: eos ibidem fundatos per Ludovicum diximus in Commentario num. 893. At, abolito Ordine, domum eorum occupaverunt Augustiniani Eremitæ, ut num. 894 retulimus: hoc autem cum hisce belle congruit; auctor enim non obscure insinuat, eos ibi non amplius habitasse, dum hæc scribebat.

f Septem hi anni numerantur ab anno 1247, quo postremum de more dona Rex obtulerat, usque ad 1254, que redit pro septem annis obtulit. Ad Commentarium num. 743.

g Aganni videlicet, quod hodie dicitur S. Maurice vocant Galli. De his eginus in Commentario num. 940 et seqq.

h De his duabus foundationibus vide Gaufridum cap. 3, assignatumque ibi Commentarium.

i De ecclesia hac actum in Commentario. num. 861.

k Anno 1252, dum oppidum ipsum construxit.

l Ad Commentarium. num. 821.

m Mendam est manifestum: forte legendum quingentarum. Certe in litteris foundationis apud Acherium tom. 3 Spicilegii pag. 647 præter terras variis, vineas, census, vina, aliæque emolumenta non pauca, centum et octo libræ Parisienses annui redditus donantur; quemadmodum latius in ipsi litteris legi poterit.

n De hac, et Cartusianorum foundatione agitur laudatus Gaufridus cap. 3.

o Consule Commentarium num. 864.

p Item num. 753.

q Et num. 851.

r Procuratio (alias gistum vocabant) est debitum vassallorum hospitium procurandi principibus suis iter agentibus. In Rege vero est jus hospitium, aut sumptus pro eo exigendi. Vide Cangium in Glossario ad vocem procuratio.

s Factum id anno 1259. Chartam Regis, qui jus procurationis abbatie remittit, memorat Doubletius in Antiquitatibus ejusdem abbatie pag. 990.

t Argentolium, vulgo Argenteuil, oppidulum est in provincia Insule Franciæ: de cujus prioratu dependente ab abbatia S. Dionysii plura videri poterunt apud Michaelen Felibien in Historia abbatie locis variis.

u Corneliæ, vulgo Corneilles: quo nomine

A. REGINÆ
CONFESSARIO

non longe ab Argentolio notatur in mappis geographicis. Jus procurationis de hoc vico abbatia remiserat Ludovicus VII per litteras anni 1158, quas recitat Doubletius pag. 878. Litteras autem illas confirmavit S. Ludovicus anno 1255 per suas Argentolii datas, quas Doubletius habet pag. 908.

x Ruolium ab alia Sequanæ parte situm, notatur in mappis nomine Ruël, ac vulgo Ruël vocatur. Jus procurationis de hoc abbatia domino remisit Sanctus anno 1258, Litteras ejus vide apud Doubletium pag. 990.

y Hujus beneficii litteras Melodani datas mense Januario anno 1258 stylo veteri, id est 1259, exhibet Doubletius pag. 908 : sequentis vero pag. 910, quæ leguntur signata mense Martio anni 1269, id est 1270.

z De abbatia Carolilocensi, vulgo Chaalis, agunt Sammarthani tom. 4 Gallie Christianæ pag. 218.

aa De ceremonia pedes lavandi, quæ Mandatum vocatur, aliqua notata sunt ad Vitam primam cap. 1, lit. q.

B lb Quæ affert auctor ex documentis Ludovici, non ad factum postremo relatum, sed ad dicta toto hoc capite, referenda sunt.

CAPUT V.

Piorum librorum lectio, oratio frequentissima, sollicita alienas preces postulandi cura.

Frequens est
in libris piis
legendis,

Venerabilis sanctus Ludovicus, intelligens tempus non esse terendum rebus inutilibus, nec curiosis de hoc mundo interrogationibus, at tempus impendendum rebus piis; studiose animum applicabat ad legendas Scripturas sanctas. Habebat enim Biblia cum interpretatione, atque originalia sancti Augustini, aliorumque Sanctorum, aliosque libros sacros, quos legebat, sibi que prælegi jubebat saepe inter praudium horamque somno capiendi destinam a, scilicet quando de die somnum capiebat. At uti raro contingebat ut dormiret; sic tempus exiguum somno indulgebat. Hoc ipsum saepe faciebat post quietem captam usque ad Vesperas, quando non urgebant momenti gravioris negotia. Jubebat quoque hora ac tempore supra dicto vocari quosdam Religiosos, aliosve quosdam viros honestos, quibuscum loquebatur de Deo, de ejus Sanctis, eorumque factis; quandoque etiam de historiis Scripturæ sacræ, ac Vitis Patrum. Præterea diebus singulis, ubi Completorium in sacello a sacellanis ejus erat recitatum, ad cubiculum suum se recipiebat, eoque tempore accensa erat candela aliqua certæ longitudinis, nempe trium pedum b aut circiter, atque interea quamdiu illa durabat, legebat Biblia, aut alium librum sanctum. Candela ad finem vergente, unus ex ejus sacellanis vocabatur, et tunc cum eo recitabat Completorium.

in prælectionibus scholæ
theologicæ
quandoque
assistit :

54 Quando secum habere poterat ad mensam suam viros quosdam venerabiles, libens eos adhibebat, videlicet aut viros Religiosos, aut etiam seculares, quibuscum de Deo loquebatur quandoque ad mensam, quoniam hoc erat pro-

lectione, quæ legi solet in monasterio, dum fratres simul ad mensam veniunt. Hæc ratio erat, enr raro comederet cum magnatibus : at tamen familiares ejus equites ac domestici cum ipso erant. Rursus, quandoquidem aliquis theologiæ magister e prælegebat Psalterium in abbatia Regalis-montis; quando Rex ibidem erat, ibat subinde, dum audiebat sonum aris campani, quo sigillum dabatur quando congregari debebant monachi ad scholam adeundam, veniebatque tunc ad scholam, illicque sedebat inter monachos, veluti etiam monachus, ad pedes magistri, qui prælegebat, eumque diligenter audiebat : fecit id beatus Rex frequenter. Quandoque etiam beatus Rex intrabat scholam fratrum Prædicatorum Compendii, sedebatque ibidem humi supra sedem ante magistrum prælegendem in cathedra, eumque diligenter audiebat. Porro fratres sedebant in sedibus altiori loco, prout solebant in schola, cumque fratres vellet e sedibus suis descendere, humique sedere, id non patiebatur. Factum etiam aliquando, ut, cum esset in triclinio fratrum Prædicatorum Compendii, ascenderet sedem, ubi legebatur ex Bibliis inter comedendum, quemadmodum consueverunt fratres, essetque illic longo tempore beatus Rex apud fratrem, qui lectionem prælegebat, eumque perlibenter audiret.

55 Duo hæc concordant sibi invicem erga Dominum nostrum omnipotentem, quod opera juvenitur oratione, operibus oratio. Probe hoc perspexit beatus Rex sanctus Ludovicus, qui tempus suum bonis operibus semper impendit, ac conabatur mentem suam ad Deum elevare in oratione, ut et in contemplatione nancisceretur solatium, et in bonis operibus opem divinam. Etenim singulis diebus vesperi, saltem quando non ægrotabat, postquam Completorium recitaverat cum uno ex sacellanis suis, (quod recitabat in sacello, quando in loco erat, ubi habebat sacellum; si id non habebat, in vestiario prope cubiculum suum) abeunte illinc memorato sacellano, beatus Rex solus ibi manebat ante lectum suum, eratque in oratione longo tempore inclinatus ad terram, tenendo cubitos super scamnum, tanto tempore d, ut multum tædii crearet iis, qui erant ejus cubiculi, quique eum foris expectabant. Porro præter alias orationes sanctus Rex quotidie vesperi genua flectebat quinquagesies, singulisque vicibus se plano erigebat, ac tunc rursus genua flectebat, ac quoties provolvebatur in genua tractum omnino recitabat nium Ave Maria e. Post hæc non bibebat, sed erat in lecto suo. Quotidie post Matutinas in ipsa etiam hieme : (tunc enim, postquam rediit ex terra transmarina, adeo mature surgebat, ut Matutine diu ante diem essent cantate :) tum, inquam, dictis Matutinis, beatus Rex precabatur solus ante altare, quando erat in loco, ubi sacellum habebat; si vero sacellum ibidem non habebat, orabat ante lectum suum, adeo ut saepe spiritus ipsius, ejusque visus, sic essent debilitati, quia jacebat ad terram inclinatus, capiteque prope in terram prono, ut, cum surgeret, ad lectum regredi non posset, sed rogaret quempiam e cubiculariis suis, qui expectaverat donec ab oratione surgeret, eique diceret : Ubi sum? submissa tamen voce propter equites, qui in ipsius cubabant cubiculo.

VIII.
crebro ac diu
precibus insistit
quotidie.

56 Præterea, ut confessarius beati Regis dicit in Vita illius, quam conscripsit : « Beatus Rex » lacrymarum / gratiam plurimum affectabat, et

su-

A » super hoc defectu confessori suo pie et humiliter conqueratur, familiariter ei dicens, » liter conqueratur, familiariter ei dicens, » quod quando in litania dicebatur, ut fontem lacrymarum nobis dones, devote dicebat : O Domine, fontem lacrymarum non audeo postulare, sed modicæ lacrymarum stillæ mihi sufficerent ad cordis mei ariditatem, et duritiam irrigandam. Aliquando etiam confessori suo familiariter recognovit, quod quandoque Dominus in oratione aliquas lacrymas sibi dedit, quas cum sentiret per genas suaviter ad os inhære, non solum cordi, sed gustui suo dulcissime sapiebant. » Post omnia hæc quotidie tanto tempore precibus insistebat inclinatus ad terram, cubitis supra scammum positus, ut ipsius familiares, qui foris eum expectabant, plane tedio allicerentur, vehementerque fatigaretur.

B 57 Quando beatus Rex trans mare captus fuit a Saracenis, ubi prima vice transmiserat; adeo vehementer aegrotabat, ut dentes ipsius motarentur; caro ejus maculis infecta esset, ac pallida; fluxuque alvi laboraret admodum gravi; ac tam esset macilentus, ut ossa ejus spinæ dorsi prorsus viderentur acuta; tamque debilis ut necesse esset, ut quis ex familia ipsius solus eum portare ad necessitates omnes, eumque delegeret: solus enim ille servus ei permanserat, aliis morbo impeditis, aut absentibus: nihilominus tunc perpetuo orabat, secumque psallebat acsi semper dixisset suum PATER NOSTER, aliasve preces. Præterea non ei satisfaciebant orationes propriæ, sed humiliter se commendabat precibus aliorum, quos probos esse existimabat. Cumque se commendaret precibus Religiosorum, illique genua flecterent in respondendo, ac concederent quod postulabat: beatus Rex genua etiam flectebat coram illis. Quotannis quoque piis mittebat litteras comitiis generalibus, que habentur Cistercii in annos singulos, quibus litteris se dictis comitiis, eorumque precibus commendabat: illique litteris suis respondebant, se curaturos, ut anno illo per totum Ordinem a singulis monachis dicerentur pro ipso tria Sacra; unum de sancto Spiritu, alterum de cruce, tertium de beata Virgine. Accipiebat igitur ab ipsis, aliisque multis Sacra plurima.

C 58 Talis item clausulâ inter alia continetur in epistola, quæ ab eo missa fuit, scriptaque manu propria, filiæ ipsius Navarra reginæ: « Chara » filia, lubens procura preces proborum hominum, meque tibi conjunge in eorum orationibus: atque, si placeat Domino nostro, ut ab hoc mundo discedam ante te: obsecro te, » ut procures Missæ sacrificia, preces, aliisque bona opera pro anima mea. » Adhæc venerabilis sanctus Rex similes litteras, precesque destinavit ad filium suum, bonum regem Philippum, qui post ipsum regnavit: uti patet ex epistola, propria ejus manu exarata, quæ missa fuit ab ipso ad filium memoratum: in qua hæc continentur verba: « Chare fili, te oro, ut, si Deo placeat, » ut ab hoc mundo migrem ante te, me sublevari cures Missæ sacrificiis, aliisque precibus, ac mittas ad congregationes regni Franciæ, easque rogari jubeas, ut orent pro » anima mea; tuque ipse intendas, ut in omnibus bonis, quæ facies, Dominus noster partem » mihi concedat. » Rursus quando beatus Rex postrema vice mare erat transmissurus, paullo antequam iter suum susciperet, invisit domos Religiosorum Parisiis; atque in domo fratrum Prædicatorum Parisiis, fratrum Minorum, alio-

rumque quorundam Religiosorum, coram fratribus congregatis genua flexit; eosque humiliter et religiose rogavit, ut Deum pro se orarent. Tunc etiam adivit domum sancti Lazari ꝑ Parisiis, et coram infectis lepra congregatis genua flexit, eosque beatus Rex humiliter ac pie flagitavit, ut Dominum nostrum pro se orarent: prædicta autem hæc facta fuere præsentibus ejus domesticis, equitibus, aliisque.

59 Rursus, postquam beatus Rex tempore primæ suæ peregrinationis captus fuerat a Saracenis, pactumque erat de ejus aliorumque Christianorum redemptione, ac soldanus jam jusjurandum de liberatione faciendâ juraverat, et sanctus venerabilis Rex cum aliis aqua per fluvium ductus fuerat prope Damiatam, ubi demum sanctus Rex, dominus Carolus, et dominus Alphonsus ipsius fratres, aliique quidam in terram frere expositi, aliis Christianis in navibus manentibus: eum beatus Rex, ejusque fratres prædicti, atque alii quidam essent sub quodam tentorio, ingentem audierunt commotionem, ac contentionem asperam, qua ipsi etiam eorum custodes omnes sunt perterrefacti: a quibus petitum fuit quid esset: at beatus Rex aliique perspexerunt satis ex agendi modo, et responsis dictorum custodum, ingentem esse miseriam, metuque hærere percellabantur. Tunc beatus Rex, ut Christianus bonus, sapiens, ac providus, recitari jussit Officium de Cruce, Officium de die, de sancto Spiritu, ac pro defunctis, ac preces alias piæ, quas noverat. Præterea, quando beatus Rex tempore primi itineris trausmarini erat in civitate Sidone, promulgari jussit, ut omnes venirent ad concionem patriarchæ, qui ibidem cum ipso erat, accederentque nudis pedibus ac laneis induti ad Deum orandum, ut ipsi notum faceret, utrum foret magis congruum, subsistere etiam in Terra sancta, an redire in Galliam. Præter supradicta, quoties magni momenti negotium erat sancto Regi, dum considerabat suprema curia, mittebat nuntios suos ad monasteria Religiosorum, eosque rogabat, ut precarentur Dominum nostrum in orationibus suis, ut Dens ipsi concederet gratiam agendi in illo negotio quod melius esset, magisque ad Dei honorem conduceret, atque ut Dominus noster bonum ipsi suggereret consilium.

ANNOTATA.

a Somnum brevem subinde captabat a meridie post Nonas recitatas, ut dicitur alibi.

b Ex longitudine patet, intelligendam esse ceream minutam, quam Galli bougie nominant, quamque filium ceratum rectius vocare possumus.

c Magistrum hunc fuisse Vincetium Belloracensem, verisimile est ex dictis in Commentario num. 754.

d Anonymus Gallus apud Chesnium pag. 400 de his ita loquitur: Omni etiam die post Completorium, et aliquando post Matutinas... tandem manebat in oratione pronus in terra, quod aliquando, delirantis ejus spiritibus, ad lectum ab uno de camerariis educabatur.

e Audi laudatum anonymum: Omni sero quinquaginta genuflexiones, in qualibet se erigens et iterum genuflectens, faciebat in honore gloriosæ Virginis, Ave Maria etc. recitans.

f Vide Vitam primam num. 37, ex qua hæc sunt citata.

g Anonymus apud Chesnium pag. 400: Suis autem meritis et orationibus Rex humiliter non

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

oratione item
se munit in
periculis, ac
rebus dubiis.

E

F

con-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

contentus, orationes aliorum humilium nonnumquam flexis genibus etiam, quod mirandum est, coram leprosis in domo sua Parisius congregatis postulabat, æstimans etiam nihil sine oratione bene inchoari, ad finem delictum non perducere. *Facta hæc anno 1270, de quibus in Commentario num. 1066.*

h Contigisse hæc opinor eadem die, qua captivi fuere liberati, dum Ægyptiorum principes inter se contendebant, eosne dimitterent an occiderent. Vide Joinvillium, seu Vitam tertiam num. 150.

i Anno 1254, de quo Joinvillius num. 225, ubi supplicationes institutæ dicuntur per legatum Pontificium. At potuit tam patriarcha Hierosolymitanus, quam legatus Pontificius in eis partem habere.

CAPUT VI.

Amor in proximos, ubi multa præclara filiis, aliisque documenta data.

B

Amor Sancti in proximum, quem probat ejus cura eius in bono promovendi.

Quandoquidem homo est imago Dei, in qua Deus amatur, quemadmodum rex honoratur in sua imagine: quique amat homines, similiter facit ac ille qui amat Deum; atque ille, qui amat homines, eos amare debet, aut quia boni sunt, aut ut sint boni: id intelligens venerabilis sanctus Ludovicus, ut qui charitatis fervore erat incensus, amorem suum ad omnes extendit, cupiens ut boni essent, docensque multos bonis exemplis sanctisque monitis, ut tales essent; præsertim liberos ac familiares suos, aliosque, ut ex sequentibus satis fit manifestum. Ac primum patet, eum ad vitam laudabilem instituisse liberos suos, sicut ordo charitatis exigit. Quam in rem venerabilis sanctus Ludovicus misit epistolam documenta continentem, propria manu scriptam ad dominam Elisabetham *a*, filiam suam, Navarræ reginam; cujus epistolæ tenor est talis:

a

hanc autem curam documenta filie data

b

61 Chara suæ *b* atque dilectæ filiæ Elisabethæ, Navarræ reginæ salutem, et paternum amorem. Chara filia, quia credo te libentius a me accepturam, quam ab ullis aliis, propter amorem, quo me prosequeris; animam adjeci ad documenta quædam tibi tradenda, manu mea scripta. Dilecta filia, te doceo, ut ames Dominum Deum nostrum ex toto corde tuo, et ex totis viribus tuis: sine illo enim nullus quidquam valere *c* potest. Nulla res amari potest *d* tam utiliter. Dominus est, cui omnis creatura potest dicere: Domine, Deus meus es tu, nullo bonorum meorum eges. Illic ille est Dominus, qui misit Filium suum in terram, ac in mortem tradidit, ut morte inferni nos liberaret. Chara filia, si illum ames, tuo id fiet lucro. Multum aberrat creatura illa, quæ alio amorem cordis sui inflectit, quam ad ipsum, aut sub *e* ipsum. Chara filia, mensura, qua ipsum amare debemus, est amare sine mensura: meritis est abunde ut ipsum amemus; nam prior nos amavit. Utinam mature perpendere posses opera, quæ venerabilis Dei Filius fecit pro redemptione nostra. Chara filia, ardentem desideram, quo modo magis illi placere possis; magnamque adhibe curam ad vitanda omnia, quæ putabis illi displicitura. Speciatim ea debes esse voluntate, ut peccatum mortiferum non com-

c d

e

mitteres rei cujuscumque, quæ evenire potest, D causa: ac membris potius omnibus te secari, vitamque tibi crudeli martyrio eripi sineres, quam peccatum mortale / sciens committeres.

62 Chara filia, peccata tua frequenter contiteri assuesce, eosque elige confessarios, qui vita sint sancta, idoneaque doctrina, a quibus docearis ea, quæ te vitare oporteat, quæque te oporteat facere: ac talem te præbe, ut confessarii tui, aliique amici tui te docere ac reprehendere audeant. Chara filia, lubens assiste Officiis sanctæ Ecclesiæ, et quando eris in ecclesia, cave ne nugis aut vana loquaris. Preces quiete funde vel ore vel mente. Nominatim quando Corpus Domini nostri Jesu Christi præsens erit in Missæ sacrificio, ac paullo ante, modesta etiam magis sis, magisque precibus intenta. Chara filia, audi libenter loqui de Domino nostro et in concionibus et in privatis colloquiis. Nihilominus privata colloquia fuge, præterquam cum hominibus probitate ac sanctitate admodum sublimi præditis. Libenter indulgentias lucrari stude. Chara filia, si qua te premant adversa sive infirmitatis, sive cujusdam rei alterius, quibus nullum bono modo adhibere possis consilium: fer ea leniter, de iisque Dominum nostrum gratias age, teque de iis ei gratiam exhibe: credere enim te oportet, id fieri ad utilitatem tuam, et existimare debes, ea te meritam, ac plura etiam, si vellet; quia eum parum amavisti, parum ei servivisti, multaque egisti voluntati ejus contraria. Si prospera quædam tibi contingant sive sanitatis corporis, sive rei alterius, Domino nostro humiliter gratias age, eique de iis te gratiam præbe: ac diligenter cave, ne istis deterior fias, seu superbia, seu vilio alio: grande enim est peccatum contra Dominum nostrum pugnare occasione donorum ipsius.

ad vitam Christiane

E

63 Siqua animi tristitia te angat, modo hujusmodi sit, ut eam confessario tuo dicere liceat ac oporteat; eam illi indica, aut alteri cuiquam, quem fidelem autumam, quique id omnino celabit, ut eam feras animo magis quieto. Chara filia, esto in eos animo benigno, quos intelliges animi aut corporis dolore angere, iisque libenter succurre aut solatio, aut elemosyna, prout poteris bono modo. Chara filia, dilige homines quosvis probos, sive Religiosos sive seculares, per quos intelliges Deum honorari, ac coli. Pauperes ama, ac subleva, eos præsertim, qui amore Domini nostri paupertatem amplexi sunt. Chara filia *g*, provide tibi pro viribus tuis ut mulieres, aliique domestici, qui tecum conversantur familiariter magis ac secreto, vita sint proba sanctaque, ac fuge omnes, quantum potes, qui fama non sunt integra. Chara filia, humiliter morem gere marito tuo, patrique tuo ac matri in rebus Deo placentibus: id facere libenter debes ex amore, quo eos prosequeris; ac magis etiam ex amore Domini nostri, qui id ita præcepit, prout unicuique est congruum: at contra Deum nemini obedire debes. Chara filia, magno conatu allabora, ut tam sis perfecta, ut illi qui te videbunt aut de te audient, bonum de te possint capere exemplum. Expedire mihi videtur, ut non habeas nimiam simul multitudinem vestium, neque monilium, secundum conditionem tuam; at existimo satius esse, ut subsidia pauperibus largiaris, ex eo certe, quod esset nimium: atque ut ne nimio tempore aut studio ntaris ad te vestendam atque exornandam. Cave etiam ne excedas in mundo tuo muliebri; sed inclina te semper illa in re ad minus potius, quam ad majus.

ac Sancte instituerandam.

F

A 64 Chara filia, desiderium concipe, quod numquam te deserat; nimirum qua ratione magis Domino nostro placere possis: atque eo fac sis animo, ut, si certo scires nullum tibi futurum honorum, quæ feceris, præmium, nullam maiorum pœnam; nihilominus cavere velles, ne faceres Deo displicentia, atque animam adiacere ad faciendâ pro viribus, quæ ei sunt grata, ex puro illius amore. Chara filia, libenter pro cura preces proborum hominum, meque tibi conjunge in eorum orationibus: atque si placeat Domino nostro ut ab hoc mundo discedam ante te, obsecro te, ut procures Missæ sacrificia, preces, aliaque bona opera pro anima mea. Præcipio tibi, ut nemo hoc scriptum videat sine licentia mea, excepto fratre tuo *h*. Dominus noster tam bonam te faciat in omnibus quam desidero, ac magis etiam quam desiderare possum. Amen.

B 65 Beatus Rex insuper misit dictæ filiæ suæ Navarræ duas tresve thecas eburneas. Inferius erant his thecis erat clavus ferrens, cui annexæ erant ferreæ catellæ longæ nno cubito aut circiter. Catellæ inclusæ erant singulis his thecis, quibus memorata regina quandoque se flagellabat ac percutiebat, quemadmodum commemoravit conscientiæ suæ moderatori, morti jam proxima. Præterea beatus Rex memoratus dedit eidem huic filiæ cingulum cilicium amplitudine palmæ humanæ, quo quandoque se cingebat, ut conscientiæ arbitro memoravit tempore prædicto. Ad hæc beatus Rex misit ad dictam reginam litteras, manu sua scriptas, in quibus legebatur, quod mitteret per fratrem Joannem de Mons Ordinis fratrum minorum, istius tunc reginæ, aliquando etiam beati Regis, confessarium, flagellum inclusum, sicut dictum est supra; eamque rogabat in his litteris, ut frequenter hoc flagello se exciperet pro peccatis propriis, ac pro peccatis miseri sui Parentis.

C 66 Præterea semper die Jovis sancta beatus Rex pedes lavabat tredecim pauperibus, singulisque dabat quadraginta denarios; ac postea ipsemet eis ad mensam serviebat. Hoc ipsum facere jubebat dominum Philippum, dominum Joannem, ac dominum Petrum, filios suos, quando illa die erant apud ipsum: ita ut eodem loco, ubi Rex pedes lavabat tredecim sanorum pauperum, dominus Philippus etiam, alique ejus filii, singuli pedes lavarent tredecim pauperum, darent singulis, quorum pedes laverant, quadraginta denarios: ac deinde pauperes illi, quorum pedes filii laverant, etiam comedebant, sicut illi, quorum beatus Rex pedes laverat, singulique item filii ministrabant ad mensam istis pauperibus, quemadmodum dictum est supra de sancto Rege suis tredecim pauperibus ministrante. Saepe etiam, quando Rex erat Vernonii, ibat ad valetudinarium publicum cibi sumendi tempore, egenisque ministrabat propriis manibus cibos, quos per coquos suos parari jusserat pauperibus in dicto valetudinario: serviebat porro illis coram filiis suis, quos ibi adesse volebat, crediturque voluisse, eos ibi adesse, ut eos instrueret, doceretque opera misericordiæ. Ministrabatque sanctus Rex pauperibus, iisque præponebat pulmentum, prout iis erat congruum: aliis fercula carniû, aut piscium, eorum morbis accommodata.

i 67 Quando offerebat super altare sancti Dionysii quatuor byzantios, jubebat illic præsentem esse dominum Philippum filium suum, uti supra i

dictum est in tractatu secundo, atque offerebat coram ipso. Præterea filio suo domino Philippo, qui post eum regnum administravit, scripsit propria manu, scriptamque reliquit, instructionem sanctam, cujus contentum est hujusmodi: Dilecto filio *h* suo natu maximo Philippo salutem. Chare fili, quia toto corde desidero, ut in omnibus bene sis institutus, putavi quædam tibi tradenda documenta hoc scripto; quædoque enim te audiivi licentem, te magis conservaturum mea, quam alterius personæ. Quapropter, chare fili, primum te doceo, ut Deum ames ex toto corde tuo, et ex omnibus viribus tuis: nam sine eo nullus quidquam valere potest. Debes cavere, quantum potes, ab omnibus, quæ ei credes displicentia. Præcipue eo debes esse animo, ut pro re nulla mundi committeres peccatum mortale, ac sineres potius omnibus te truncari membris, vitamque tibi eripi crudeli martyrio, quam sciens peccatum mortale committeres. Signa adversa tibi immiserit Dominus, seu morbum, seu quid aliud; ea ferro debes prompta voluntate, eique de iis gratias agere, teque gratum exhibere. Cogitare enim debes eum id facere ad utilitatem tuam; item debes perpendere te abunde meritum et hæc et plura, si vellet, quia eum parum amavisti, parum ei servivisti, multaque fecisti voluntati ejus contraria. Si qua prospera Dominus noster tibi largiatur, ei humiliter de iis gratias agere debes, ac cavere, ne inde deterior fias, seu per superhiam, seu per vitium aliud: peccatum enim grave admodum est contra Deum puniari occasione ipsorum ejus donorum.

F 68 Chare fili, doceo te, ut assuescas peccata tua sæpe confiteri, eosque tibi eligas confessarios, qui vita sint sancta, doctrinaque idonea, a quibus docearis ea, quæ te fugere oporteat, quæque te oporteat facere: ac talem te moribus præbe, ut confessarii tui, alique amici tui libere te docere audeant, ac reprehendere. Chare fili, doceo te, ut libenter assistas Officiis sanctæ Ecclesiæ, ac dum eris in ecclesia, cave ne nigeris aut vana loquaris: preces funde quiete vel ore vel mente, præsertim magis fac sis quietus, magisque ad Deum orandum attentus, quamdiu Corpus Domini nostri Jesu Christi in Missæ sacrificio erit præsens, atque aliquo etiam temporis spatio ante. Chare fili, esto in pauperes animo benigno, omnesque eos, quos animi aut corporis dolore angi putabis: ac quantum poteris, iis libens succurre aut solatio, aut quadam elemosyna. Si qua te animi tristitia angat, quæ talis sit, ut eam dicere possis ac debeas, eam indica confessario tuo, aut alteri, quem fidelem putas, quemque nosti omnino eam celaturum: ita tristitiam tuam quieto magis feres animo. Chare fili, familiares tibi adhibe viros probos, seu Religiosos seu seculares, societatemque improborum fuge. Cum bonis bona libens misce colloquia. Audi libenter de Deo loquentes in concionibus aut privatim. Indulgentias libenter lucrari stude. Ama bonum in aliis, ac malum odio habe. Noli pati, ut coram te verba dicantur, homines ad peccatum inducere nata. Noli libenter audire malum de aliis dicentes. Nullo modo tolera verbum, quod vergere possit in odium Dei, ejusve Sanctorum, quin id vindices. Si autem sit clericus, aut persona tam illustris, ut tu eum punire non debeas; jube tunc id indicari ei, qui eum possit punire. Chare fili, curâ ut tam perfectus sis in omnibus, ut pateat te agnoscere beneficium, honoresque, quæ Dominus noster tibi præ-

quibus filium suum Philippum

F

præ-

hic descriptio attendunt:

ubi et instrumenta presentia eidem assua cum epistola hortatoria:

quando et opera misericordia, quibus filii ad similia erudiebant

accidentia, et documenta.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

præstitit : adeo ut, si placeret Deo, ut pervenires ad rem, honoremque gubernandi regnum, merearis accipere sanctam unctionem, qua reges Franciæ consecrantur.

ad virtutes
quaslibet.

69 Chare fili, si ad regnum te pervenire contingat, cura, ut ea in te sint, quæ regem decent : nimirum ut tam justus sis, ut a justitia non declines aut devies cujuscumque, quod evenire potest, causa. Si qua controversia, mota inter divitem et pauperem, ad te perveniat, magis tuere pauperem quam divitem ; cumque veritatem intelliges, ex æquo iis jura attribue. Si tibi cum alio litem esse contingat, causam alterius tuere coram senatu tuo, neque ostende magnopere te causam tuam amare, donec verum cognoscas : consilarii enim tui timidi esse possent in loquendo contra te, quod tu velle non debes. Si intelligas te quidquam possidere injuria, sive a tempore tuo, sive a tempore antecessorum tuorum, extemplo id restitui jube, quantumcumque res magna sit, seu terra, seu pecunia, seu quid aliud : si res obscura est, ita ut verum scire non possis, talem paciscere pacem consilio proborum virorum, ut anima tua, animæque antecessorum tuorum hoc pacto peccato sint exemptæ : quamvis etiam dici audiveris, antecessores tuos talia restituisse, nihilominus magnopere desidera scire, an nihil de illis restituendum supersit ; et si reperias aliquid eorum reddendum esse, e vestigio cura, ut id redditum sit ac restitutum ad animæ tuæ, animarumque antecessorum tuorum salutem.

regi Christiano

70 Diligens admodum esto, ut protegendos cures quosvis regni tui viros, et specialiter homines ecclesiasticos, eosque tuere, ne qua injuria aut violentia eorum personis inferatur aut bonis. Referro tibi hic volo dictum quoddam, a rege Philippo avo meo olim prolatum, uti quispiam ejus consiliarius mihi commemoravit, qui id se audivisse dicebat. Rex erat vice quadam cum consilio suo secretiore, eo præsentem, qui dictum illud mihi retulit : dicebantque ei consilarii sui, clericos ipsi inferre multas injurias, multosque mirari, quo modo similia posset tolerare. Tunc memoratus rex Philippus respondit in hunc modum : « Credo omnino sat injuriarum mihi ab illis fieri ; verum dum perpendo honores, quibus Dominus noster me cumulavit, malim » *C.* » damnum meum tolerare, quam id facere, quo me inter et sanctam Ecclesiam oriatur discordia. » Atque hoc tibi in memoriam revoca, ut levis ne sis ad credendum aliquibus contra personas sanctæ Ecclesiæ : at eis honorem habeas, easque tuearis, ut pacifice exercere possint cultum divinum. Præterea te doceo, ut singulari amore prosequaris viros Religiosos, eisque lubens in eorum necessitatibus succurras : eosque præ reliquis diligas, qui magis Deum honorant, ac colunt. Chare fili, te doceo, ut ames matrem tuam atque honores, bona ejus documenta libenter accipias ac exsequaris, atque ad acquiescendum bono ejus consilio sis propensus. Ama fratres tuos, eisque semper bene velis, ac eorum progressus bonos gratos habe, iisque pro patre esto, ad eos omni bono instituendos. At cave, ne propter aurorem, quo aliquos prosequeris, ab æquabilitate juris administranda declines ; aliave facias, quam quæ te facere æquum est.

convenientes

71 Chare fili, te doceo, ut beneficia ecclesiastica, de quibus tibi disponendum, conferas viris probis, magnoque proborum virorum consilio : ac mihi videtur magis expedire, ut ea iis

conferas, qui nullas habebunt præbendas, quam D ut ea aliis largiaris. Si enim diligenter inquiras, sat multos invenies, qui nihil habent, quibus bona sanctæ Ecclesiæ recte erunt impensa. Chare fili, te doceo, ut pro viribus tuis caveas, ne bellum tibi sit cum ullo Christiano : si qua tibi fiat injuria, variis modis stude cognoscere, an modum invenire possis idoneum, quo jus tuum reciperes, priusquam bellum moveas, eaque id intentione age, ut vitentur peccata, quæ in bello committuntur. Si contingeret, ut te bellum gerere oporteret ; sen quia clientum tuorum aliquis nollet a curia tua jura accipere, seu quia injuriam inferret cuipiam ecclesiæ, aut alteri cuiquam personæ, qualiscumque hæc fuerit, neque eam tui causa reparare vellet, seu qua alia de causa æqua, qualiscumque causa fuerit, ob quam te bellum movere oporteat ; diligenter præcipe, ut pauperes, qui nulli peccato aut delicto sunt obnoxii, protegantur, ne illis damnum inferatur, seu comburendis eorum bonis, seu alio modo : neque enim convenit, quando cogis delinquentem capiendo ejus bona, aut urbes ipsius aut castra vi obsessionis, corrumpere te bona hominum pauperum. Cura etiam, priusquam bellum moveas, ut prudenti consilio perspexeris causam esse æquam admodum ; atque ut satis movueris delinquentem, ac tandem expectaveris, quantum expectare debebis. Chare fili, insuper te doceo, ut diligenter intendas sedare bella et contentiones, quæ erunt in ditione tua, aut inter clientes tuos : quia id multum placet Domino nostro, ac præclarum admodum sanctus Martinus *m* nobis præbuit exemplum : eo enim tempore, quo a Deo cognovit sibi moriendum esse, ivit ad pacem conciliandam inter clericos, qui erant in ipsius archiepiscopatu, atque existimavit se id agendo præclarum vite suæ finem imponere.

72 Chare fili, diligenter omnino cura, ut *sanctus Petr* bonos habeas tribunos capitales, honosque prætores peregrinos in ditione tua ; frequentemque curam adhibe, ut jura probe exerceant, nullique sint injurii ; neque quid faciant, quod non oporteat : de ipsis etiam domesticis tuis curam haberi jube, ne quid agant, quod non deceat. Licet enim omne malum odisse debeas in omnibus, tamen magis odisse debes malum, quod fieret ab illis, qui a te potestatem accipiunt, quam aliorum hominum malum ; magisque cavere debes ac prohibere, ne contingat ut tui male agant. Chare fili, te doceo ut semper devotus sis Ecclesiæ Romanæ, ac summo episcopo Patri nostro, id est, Papæ : atque erga eum reverentiam adhibeas et honorem, uti exhibere debes patri tuo spirituali. Chare fili, libenter potestatem tribue hominibus, qui voluntate sint bona, quique ea recte uti norint : magnaue diligentia conare, ut peccata e ditione tua exterminentur ; videlicet turpia juramenta, omniaque, quæ fiunt et dicuntur in odium Dei, aut Domine nostræ, aut Sanctorum. Aboleri etiam in ditione tua pro viribus cura ludos aleæ, peccata corporis, popinas, aliaque peccata : prudenter, ac modo laudabili, expelli e terra tua pro viribus cura sceleratos, aliosque homines perversos, ut terra tua his probe sit expurgata, quemadmodum id faciendum esse intelliges consilio proborum virorum. Bona promove in omnibus locis pro viribus tuis. Magnopere quoque allabora, ut cognoscere valeas beneficia, quæ Dominus noster tibi præstitit, ac de iis scias gratias agere.

73 Chare filii, te doceo, ut diligentem curam adhibeas, ut pecunia, quam expendes, in usus bonos sit impensa, justeque accepta. Atque hac mente vehementer te velim esse imbutum; nimium ut caveas a stultis expensis, et coactionibus iniquis: atque ut pecunia tua recte sit expensa, recteque accepta. Utinam Dominus nosster te hac prudentia instruat, una cum aliis sensis tibi convenientibus, et utilibus. Chare filii, te oro, ut, si Deo placeat, ut ab hoc mundo migrem ante te, me sublevari cures Missæ sacrificiis, aliisque precibus, ac mittas ad congregationes regni Franciæ, easque rogari jubeas, ut orent pro anima mea; tuque ipse intendas, ut in omnibus bonis, quæ facies, Dominus noster partem mihi concedat. Chare filii, bonum tibi omnia precor, quæ pater potest, et debet precari filio, atque oro Deum Dominum nostrum Jesum Christum, ut in misericordia sua magna, ac meritis beate Matris sue Virginis Mariæ, meritibus angelorum et archangelorum omniumque Sanctorum ac Sanctarum, te custodiat ac protegat, ne quid facias voluntati ipsius contrarium, tibi que gratiam præstet voluntatem ipsius ita implendi, ut ipsi per te serviantur, ac Dominus noster mihi, tibi que immensa liberalitate sua id tribuat, ut post vitam hanc mortalem, eam possimus intueri, laudare, et amare sine fine. Amen. Gloria, honor, et laus illi, qui unus est Deus, Pater, Filius, et Spiritus Sanctus, sine principio, et sine fine. Amen.

74 Præterea, dum exstrueretur paries in abbatiâ Regalis-Montis, beatus Rex, qui illo tempore degebat in villa sua d'Anieres n. quæ non longe a dicta abbatiâ dissita est, frequenter veniebat ad hanc abbatiâ, ut Missæ sacrificio, aliisque Officiis interesset, ac locum inviseret. Cumque monachi pro consuetudine Ordinis sui Cisterciensis post horam Tertiarum ivissent ad laborem, atque ad ferendum lapides et calcem ad locum, ubi construebatur paries; beatus Rex arripiebat cratrem brachiatam, eamque gestabat lapidibus oneratam, ac eo procedente retro gestabat monachus quispiam, atque id iteratis vicibus fecit Rex tempore prædicto. Ita etiam eo tempore cratrem brachiatam portari volebat a fratribus suis domino Roberto o, domino Alphonso, et domino Carolo; eratque cum quolibet eorum unus e monachis supradictis ad cratrem brachiatam ab una parte portandam; atque id ipsum fieri jubebat sanctus Rex per alios equites consortionis suæ. Et quoniam fratres ipsius cupiebant quandoque loqui, clamare, et ludere, beatus Rex eis dicebat: Monachi servant hoc loco silentium, atque etiam nos illud servare debemus. Cumque fratres beati Regis multum onerassent cratrem suam brachiatam, atque in media via vellem requiescere, priusquam venissent ad murum, iis dicebat: Monachi non requiescunt, neque nos requiescere debemus.

75 Ad hæc sanctus Rex familiam suam recte agere docebat. Etenim cum quadam vice graviter ægrotaret p Pontisarræ, antequam mare prima vice transiret, domesticos suos ad se venire jussit, eosque ad Deo serviendum hortatus est, de coque insignem ad eos sermonem instituit. Postea, dum fuit trans mare, primi itineris tempore, convocari coram se jussit domesticos suos, eosque diligenter hortatus est, ut caste honesteque viverent. Multis etiam bonis exemplis instruit nobilem equitem, dominum Joannem Join-

villium Campaniæ seneschallum, qui cum eo fuit in aula ipsius satis familiariter, ejusque convictor annis viginti quatuor q, et ultra eumque docuit sapissime bona exempla, ut supra dictum est. Vice autem quadam contigit, [ut sanctus Rex ex memorato equite quæreret, utrum mallet; fecissene peccatum aliquod mortale, an lepra esse infectum? responderitque eques, malle se fecisse potius triginta peccata mortalia, quam lepra esse infectum: tunc sanctus Rex vehementer ipsum reprehendit, eique dixit, atque ostendit, præstare lepra infectum esse, quod peccatum mortiferum sit animæ lepra, qua un liberari possit, homo ignorat r: nescit enim, quandonam sit moriturus. Si autem moriatur sine sincero de peccatis dolore, et sine vera confessione, de quibus ignorat, an in potestate sua sint futura, quod id dependeat atque oriatur a gratia Dei, anima semper lepra manebit infecta, ac diabolo similis, si moriatur in peccato mortali. Lepra vero corporis se per mortem liberandum, certum est cui libet. Qua de causa aiebat sanctus Rex, longe satius esse homini, lepra infectum esse, quam peccato mortifero esse inquinatum.

76 Ad hæc beatus Rex memorato equiti dixit aliquando hæc verba: Vellesne tale documentum, quo honorem consequeris in hoc mundo, placeres hominibus, Dei gratia frueris, ac gloriam obtineres tempore futuro? Respondit eques, se desiderare hujusmodi documentum. Tunc ipsi dixit beatus Rex: Nihil facito, præter id, quod si totus mundus sciret, nihilominus non omittes. Præter hæc omnia Beatus hic inducebat equitem, ad frequentandum ecclesiam, ipsaque festa Sanctorum solemnia, atque ad Sanctos honorandos, eique dicebat, simili ratione contingere de Sanctis in cælo, ac de consiliariis regis in terra. Etenim qui negotium aliquod habet cum rege quodam terreno, inquit, quis ei sit gratus, quis tuto regi supplicare possit, ac quem rex sit auditurus. Tunc, ubi novit quis ille sit, eum accedit rogatque, ut pro se regi supplicet: ita etiam agitur cum Sanctis in cælo, qui amici sunt Domini nostri, ejusque familiares, eique tuto supplicare possunt; eos enim exaudit: atque ideo ecclesiam adire debes diebus illorum festis, eos venerari, eosque rogare, ut pro te apud Dominum nostrum supplicent.

77 Præterea sanctus Rex dicebat equiti, quosdam esse viros nobiles, qui erubescunt bene agere, nimirum adire templum, interesse rei divinæ, aliaque obire religionis exercitia; neque eos timere vanam gloriam, sed inane verecundiam, ne dicatur, eos esse hypocritas; neque id melius admodum esse vana gloria; uti pejor est domus collapsa exiguo vento, aut sine vento, ea, quam vehemens turbo dejecit. Ad hæc sanctus Rex non solum informabat amice filios suos fratresque, ut recte agerent, uti supra demonstratum est; sed et alios instituebat ad omne bonum. Unde verbum Dei prædicari jubebat ad personas Religiosas, ad antistites, ad magnates populumque, ad eorum ædificationem. Quando audiebat bellum esse inter viros illustres s extra regnum suum, legationes ad eos mittebat solennes ad pacem inter eos conciliandam; at non sine sumptibus ingentibus. Ita fecit dum comes Barrensis, et dominus Henricus comes Luxemburgensis se invicem bello impetebant; ita etiam egit cum duce Lotharingiæ, ac comite Barrensi supra dicto, multisque aliis. Per hæc manifestum est

E
ad bona
quælibet

F
studebat inducere.

informant:

ab aliis
in exemplo,

C

in verbis
p

q

r

s

A. REGINE.
CONFESSARIO.

est, cum non modo studuisse proximos suos ad bonum institere, sed eos quoque in bono corroborare.

ANNOTATA.

a Nuptias Elisabethæ cum Theobaldo Navarra rege narrari in Commentario num. 804. Obiit anno 1271, anno non integro post Patrem, paucis mensibus post maritum, in reditu nimirum ab expeditione Africana prope Massiliam, ut habet Nangius apud Chesnium pag. 524, docens sepultam esse juxta maritum Provi in Bria. Attamen cor ejus Claravalleus abbatia accepit, ubi geminum ei positum est epitaphium, quo ejus virtutes mirifice prædicantur. Vide utraque apud Chesnium pag. 443.

b Documenta hæc Menardus Observationibus suis a pag. 356 inseruit stylo antiquo, biographus suo singula stylo retulit.

c Sensus ambiguus est : utamen videtur aludere ad verba Christi : Sine me nihil potestis facere. Joan. 15 & 5. Atque eo sensu potissimum intelligendus.

d Hic apud Menardum interponuntur verba quædam, ita ut sensus sit talis : Nulla res (tam) recte amari potest, neque tam juste, neque tam utiliter. Illud tam haud dubie adesse debet, atque adfuisse docent sequentia.

e Nimirum alia propter Deum amando.

f Apud Menardum, illud.

g Documentum illud omissum est apud Menardum.

h Illa fratris exceptio apud Menardum non legitur.

i Apud nos num. 46.

k Habetur scriptum illud Regis apud Gaufridum in Vita prima a num. 18. Nos illud Latine hic damus ex hoc auctore, qui illud Gallice suo stylo dedit : ex quo fit, ut verba quædam propter diversam interpretationem mutata sint. Menardus in observationibus pag. 351 idem recitat stylo Gallicum antiquo, atque exemplum illius recte convenit cum Gaufrido, ita ut dubitare vix possim, quin ex Latino Gaufridi textu sit Gallice redditum : unus tamen ibidem deest articulus, de quo consuli potest Commentarius num. 1117. Porro hic biographus singula documenta pluribus verbis exponit, quam Gaufridus, alioquin omnia eodem ordine recenset. Crediderim Gaufridum, qui se testatur brevitati consuluisse, seorsum verborum paucioribus verbis dedisse, quam fecerat Sauctus.

l Idem habet num. 61 in documentis filie davis. Gaufridus num. 18 : Nam sine hoc non est salus.

m Factum hoc S. Martini refertur apud Surium tom. 4, pag. 259 ex Sereno Sulpitio : de quo plura dici poterunt ad diem xi Novembris, quo colitur.

n Asieres vicus in Bellomontensi ad Isaram comitatu notatur prope abbatiam Regnilis-montis in mappis Blavianis. Hinc ergo discimus villam ibi regiam fuisse, quam apud alios frustra quaesieram.

o Hinc colligimus id factum contigisse ante expeditionem Regis in Palestinam, in qua obiit Robertus.

p Anno 1244. Vide Commentarium § 44.

q Corretor Regis non fuit Joiuvillius per annos viginti quatuor : nam primum familiariter Ludovico innotuisse videtur in Cyprio anno 1248,

a quo tempore usque ad annum 1270, quo post strenuam iter sine Joiuvillio aggressus est Sauctus et defunctus, tot anni non numerantur. Hinc ipse in Vita tertia num. 248 familiari suo convicti cum Rege annos assignat 22. Attamen diutius Regem novit Joiuvillius : nam apud nos num. 36 ipse testatur, se celebri Regis convivio interfuisse, quod habitum est anno 1241. Ab igitur tempore Regem novit, et fortasse subinde iam nulla fuit inter ephebos nobiles. Ceterum documentorum sibi a Rege datorum ipse testis est locupletissimus, præsertim part. 1, ubi lector inveniet exposita, quæ hic narrantur.

r Nam, ut ait S. Gregorius Hom. 12 in Evangelia, Qui penitenti veniam spondit, peccanti diem crastinum non promisit. Quo sensu hæc Regis verba sunt intelligenda.

s Consule de his Joiuvillium num. 245 et seqq., assignatumque ibi Commentarium.

CAPUT VII.

Commiseratio sancti Regis erga afflictos quolibet et miseros : largæ ipsius elemosynæ.

Venerabilis sanctus Ludovicus mirifica commiserationis teneritate, qua in afflictos cujusvis generis ferebatur, amice eorum desiderio obsequabatur, ut manifestum est. Quippe, cum tempore primæ ipsius transfretationis, iam exercitu ipsius essent multi pauperes, aliique variis morbis affecti, renum, dentium, aliisque languoribus : quando Rex sanctus perspexit periculum, quod oriri poterat ex conflictibus, qui erant inter Christianos ac Saracenos a, præcepit cuidam suorum, ut se conferret ad naves, quæ flumen fluxu adverso ascendendo venerant, in quibus navibus imposita erant cibaria sancti Regis Ludovici, cumque jussit naves evacuare, atque aquæ injicere carnes impositas, aliaque, quæ in iis erant, cibaria, jussitque debiles omnes ac ægrotos exercitus, qui poterant et volebant, in naves illas ingredi; retinuitque ex cibariis illis, quantum copiis suis sufficere posset ad octo tantum dies; et tunc naves illæ fuere evacuatae, crediturque, iis receptos usque mille omnino pauperes, et ægrotos.

79 Rursus, cum tempore memoratæ transfretationis, post multos assultus, post famem ac morbos multorum, post plagas multas, quas Christiani, qui cum beato Rege erant, sustinuerant, beatus Rex variis laboraret morbis ac alvi fluxu admodum gravi, Christianique Damiatam redirent, atque ipse Rex tot morbis, ut dictum est, oppressus, quod particeps esse vellet miseria, periculique suorum, terra redeuntium, eis se socium præberet, ut ipsis opem ferret ac succurreret, quo se tutari possent, ac contra inimicos defendere : Saraceni tanta multitudine exercitum circumdederunt, et tam fortiter invaserunt, ut beatus Rex, aliique Christiani se dedere Saracenis debuerint; quia morbis impediti se tueri non poterant. Porro sanctus Rex, si navem ingredi voluisset, quemadmodum legatus fecit, evadere satis potuisset. Quod cum illi scirent, atque, ut faceret, hortarentur procerum multi; nihilominus corpus suum ex amore et charitate objicere cuiuscunque incommo-

luit,

A luit, ad populum tutandum, qui cum ipso erat. Neque ullum timebat periculum, sed corporis laborem subibat, volebatque periculorum populi sui esse particeps: licet Saraceni nosset infirmitatem agminis Christianorum, licet Christiani quolem agminis Saracenorum, que cognoscerent robur agminis Saracenorum, beatus Rex tanta erat commiseratione, ut navem ascendendo evadere non vollet sine aliis; sed diceret, secum se duxisse copias suas equestres, eas secum reducere velle, si posset; aut capi, ac mori cum illis. Ex hoc facto, aliisque praecedentibus, intelligere possumus insignem fortitudinem, eximiamque illius charitatem, ad defendendum, quantum posset, populum Christianum.

80 Postea, quando beatus Rex captus fuit a Saracenis, multique cum eo proceres, audivitque quosdam divites Christianos, qui secum erant capti, de redemptione sua agere, eamque procurare; sanctus Rex severe eis prohibuit, et sub penis admodum gravibus, id ne facerent, ut redemptio pauperum non impediretur. Dicebat enim hoc pacto futurum, ut divites redimerentur; ac pauperes, qui non habent, unde solverent, manerent in carcere. At mihi, inquit, permittite factum, onerique meo procuracionem redemptionis totam: velim hoc in me onus suscipere, ut solvam aere proprio pretium redemptionis pro omnibus; et promitto, me non initurum pactum de redemptione mea, nisi illud faciam de redemptione omnium illorum, qui sunt in societate mea, quique mecum venerunt. Et sicut Rex sanctus dixit, ita praestitit: quod ab ipso factum ex magna humanitate, magna fidelitate, magna charitate, magnaque liberalitate b.

81 Post haec, ubi pactum erat conclusum inter beatum Regem ex una parte pro se et pro Christianis, atque inter Saracenos, qui jam soldanum occiderant, et adhuc sanguine ejus eruentati erant, ex alia parte; et de beati Regis, Christianorumque redemptione pacta inter partes fuissent ordinata; Saraceni, qui pigius volebant pro parte pretii redemptionis beati Regis, ac Christianorum, quas superesset solvenda, electionem dederunt sancto Regi, utrum mallet, an ut ipse dimitteretur, et alii manerent captivi; an ut alii dimitterentur, et ipse captivus maneret, donec pretium redemptionis integre fuisset solutum. Tunc ipse continuo respondit: Volo ego manere donec solutio sit perfecta, liberentur alii; licet proceres, qui cum ipso erant, dicerent, se nequaquam in id consensuros, dicerentque se mansuros; ipse abiret: attamen beatus Rex consentire noluit, quidquid dicerent, at illis contradicebat, volebatque ipsemet c manere pro aliis. Deinde ubi beatus Rex, et qui cum eo erant, fuere dimissi, ac dominus Alphonsus comes Pictaviensis relictus fuit obses usque ad dictam solutionem perfectam, beatus Rex exire noluit triremi, donec solutio esset perfecta, ac post se venientem haberet dominum Alphonsum fratrem suum; et donec omnes Christiani captivi, qui propinqui erant, illi nimirum, qui Babyloniam non fuerant ducti, fuissent liberati, illique, qui Damiatæ erant, navibus fuissent excepti.

82 Rursus, cum Rogerus de Soisi, coquus beati Regis, Aconem reductus esset a legatis beati Regis ex carcere, in quo fuerat in manibus Saracenorum; eum accersi jussit, venitque ille quasi omnino nudus ad ipsum, beatusque Rex

magno in eum affliciebatur commiserationis affectu, quod tam esset nudus; unde mox jussit duplex pars vestium ei componi. Item dum tempore istius transfretationis beatus Rex consilium iniret redeundi in Galliam, sicut Deo placuit, post Pascha d sequeus, ipse cum regina, liberis suis, multisque aliis suae familiae ingressi sunt unam navim in pervigilio sancti Marci. Nante dictae navis per mare progressi sunt usque ad Cyprum viciniam: nocte autem quadam paullo ante diem navis impigit in durum arenæ cumulum; cumque illi, qui in navi erant, id sentirent, timuerunt ne navis fuisset rupta: ubi naucleri navem lustrari jusserant, ut scirent, an esset disrupta, retulerunt sancto Regi a carina navis avulsos esse tres omnino lignos. Hinc beatus Rex consuluit navarchos, aliosque, qui erant in navi, quid hac in re facere oporteret; omnesque et nante et alii dixerunt, sua sententia expedire, ut sanctus Rex, ejusque uxor ac liberi, aliique, qui cum eo erant, homines illustres, egrederentur hac navi, aliamque ingrederentur, quae illasa esset et integra. At, licet ab omnibus suis consiliariis, qui ibi erant, atque a naucleris ei suaderetur, ut hac navi egrederetur, aliamque intraret; nihilominus id facere noluit: sed dicebat eos, qui in navi essent illa, quam ingrederentur, quosque illa exire cogeret, in magno futuros periculo; quod navim suam amitterent timerentque ingredi navim illam, qua beatus Rex egrederetur: etenim quoniam eam ipse recusasset, neminem ingredi voliturum, ad evitandum illud ipsum periculum, a quo sibi sanctus Rex caveret, adeoque necesse iis futurum, ut in insula Cyprum manerent hac aestate, atque ibi forsam morituros, aut in magna futuros calamitate. Hac de causa nequaquam aliam navim ingredi voluit cum aliorum detrimento. Saepe etiam contigit, ut, eum quis coram beato Rege premeretur, ignominiose afficeretur a potentioribus, tanta miseratione moveretur, ut potentioribus se opponeret, ac causam minus potentis tutaretur. Quando ad eum deferebantur querelae de hominibus occisis, magna eorum permovebatur misericordia, dixitque crebro, in modum miseratione moti, neminem mortuorum causam agere, sed omnes vivos patrocinari velle.

83 Pietas, quae utilis est ad omnia, ita implevit cor sancti Regis, atque adeo penetravit, ut pietas eum videretur totum possidere, suoque subiecisse dominio: namque animus ejus totus ferebatur in aegrotos ac pauperes, ut sequentia manifeste probant. Primum singulis diebus Mercurii, Veneris, ac Sabbati in Quadragesima et Adventu per se ipse ministrabat tredecim pauperibus, quos in cubiculo suo, aut vestiario manducare jubebat; ministrabatque, illis apponendo pavimentum, ac bis gemina fercula ex piscibus, adisive: duos ipse panes scindebat, ex quibus apponebat singulis, cubiculariique Regis reliquos panes secabat, quantum necesse erat pauperibus supra memoratis. Et praeter haec omnia beatus Rex cuilibet pauperum ante dictorum duos ponebat panes, quos illi secum auferrent. Porro, si qui inter pauperes hos essent caeci, vel caecitantes; beatus Rex propriis manibus frustum panis eorum manibus inmittebat, aut manum pauperis ad ejus scutellam ducebat, docebatque eum, quo modo manum scutellae admove-re deberet. Quin imo, quando quis aderat caecitans aut caecus, cui pisces erant apposti, beatus Rex capiebat frustum piscis, propriisque

A. REGINA.
CONFESSARIO.

F
II.
Sanctus Rex
pauperibus
saepe ministrat.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

manibus spinas eximebat diligenter, embammati immittebat, ac tunc ori pauperis iuferebat. Prinsquam manducaverant, singulis distribuebat duodecim denarios Parisinos : plus etiam quibusdam illorum pauperum donabat; iis nempe, quorum magnam videbat esse egestatem; dumque illis aderat femina, quæ secum habebat infantem, donum illius augebat. Hæc ipsa etiam faciebat extra Quadragesimam et Adventum quibuslibet diebus Veneris et Sabbati per totum annum.

trium qualibet die Sabbati pedes lavat, et osculatur;

84 Præter hæc omnia, quovis tempore omni die Sabbati jubebat duci secreto admodum ad vestiarium suum tres pauperes ex supra dictis tredecim, omnium aliorum pauperrimos, aut cæcos, aut cæcutientes, quos studiosè volebat seligi : erantque in vestiario ipsius tres pelves, atque aqua calida illic præparata, et mantilla munda; ibique ipsorum lavabat pedes linteo cinctus, et genibus ante eos flexis. Cum quis ministrorum eum juvare volebat ad eujndam illorum pauperum pedes lavandos, quia eos non habebant nitidos, beatus Rex pati nolebat, ut quis manum admoveret præter se sohm. Postquam eos laverat, siccabat, ac deinde singulos pedes osculabatur, quantumcumque pedibus essent corrosis, aut horridis. Deinde mox aquam iis porrigebat flexis genibus ad manus lavandas, iisque præparabat mantile ad manus siccandas : dein quadraginta denarios Parisinos singulorum manibus imponebat magna pietate, ac manus singulorum osculabatur; Hæc autem exercebat quam poterat occultissime; crediturque ideo libentius ad id faciendum vocasse cæcos, vel cæcutientes, ut cum non cognoscerent, remque foris non vulgarent. Post hæc tres illi reducebantur ad alios memoratos, simulque manducabant, ac beatus Rex iis ministrabat, uti supra est dictum.

quotidie in cenaculo prope mensam suam manducare vult pauperes;

85 Præter tredecim pauperes dictos, sumebantur quotidie omni tempore Quadragesimæ alii tredecim, ac extra Quadragesimam ex tredecim illis sumebantur tres quotidie, illique accumbere jubebantur ad mensam ipsi positam prope sanctum Regem; et prinsquam manducarent, ac ipse mensæ accumberet, singulis iis pauperibus dabat propriis manibus quadraginta denarios Parisinos, jubebatque iis dari ex cibis suis aliisque, quantum iis erat necesse. Quin etiam quandoque beatus Rex iis panem scindebat carnesque, ac iis subministrabat. Item scindebat carnes et pisces sibi appositos, et mittebat ad illos pauperes. Habebant insuper singuli hi tres pauperes modo memorati frustum carnis, quod poterant custodire. Sæpe etiam servabant ex mensa beati Regis, quod omnino eis sulliceret. Adhæc beatus Rex plerumque sibi adferri jubebat ad mensam suam tres scutellas juscule impletas, quibus ipse imponebat frusta panis ante se posita, panemque juscule in scutellis predictis intingebat omnibus ante memoratis pauperibus. Jubebat autem vocari pauperes omnium, qui inveniri poterant, maxime despectos, quibus hoc exhiberet ministerium, iisque libentius ac sæpius ministrabat quam aliis. Decem vero alii pauperes manducabant in cenaculo, aliosque habebant cibos illorum, qui manducabant in cenaculo; et singuli hi decem pauperes accipiebant a sancto Rege pro eleemosyna duodecim Parisinos.

multa alia paupertatis subsidia largitur;

86 Rursus memoratus sanctus Rex trans mare, et eis inare suo tempore quotidie dari jubebat centum viginti et duobus pauperibus, qui alii erant a predictis, duos singulis panes, qui valebant singuli denario Parisino. Rursus singulis

his centum viginti et duobus pauperibus quartam vini mensuræ Parisiensis, frustumquo carnis aut piscis, prout dies exigebat; aut ova, aut aliud quidpiam, quando pisces inveniri non poterant, et singulis Parisinum e. Si aderat mulier, quæ infantem habebat unum vel plures, pro quolibet infante supra hæc habebat panem : infantibus etiam singulis panis dabatur. Præterea sexaginta pauperibus dari jubebat, singulis duos panes, et pecuniam, puta quatuor denarios. Rursus eleemosynam generalem distribui jubebat bis in hebdomada omnibus pauperibus, undecimque venissent, ex sublati a mensa ac reliquiis : tantumque panis addebat ejus ab eroganda stipe minister, ut eleemosynam singuli accipere possent. Rursus beatus Rex, quando degebat Parisiis, ministrabat sæpe manu propria in cubiculo suo inferiori quandoque viginti pauperibus, quandoque triginta, quandoque pluribus; ponebatque ante eos scutellam pulmento impletam, aliaque fercula sen eamium, sen piscium, ac panem iis scindebat. Rursus beatus Rex adibat quater per annum Puteolos / in Vastinio, aliove locum, quem magis inopem existimabat, ibique congregari jubebat ducentos pauperes in cenaculo, eosque manducare jubebat, atque iis ipse per se ministrabat, eis apponens panem, scutellam juscule, et bis gemina fercula piscium, aut aliorum ciborum, sicut tempus exigebat. Distribuebat adhæc eorum cuilibet duodecim denarios Parisinos. Alia item manu tenebat pecuniam, ex qua augebat donum majori egestate laborantibus pro arbitrio suo. Et quilibet eorum duos panes ad hospitium suum ferebat, si vellet, quos ab initio beatus Rex ante eos singulos ponebat; nam de reliquo pane panispromi tantum eis apponebant, quantum ibi eos manducare conveniebat.

87 Rursus qualibet die Jovis sancta sanctus Rex lavabat pedes tredecim pauperibus aut viginti sex, atque illis singulis dabat quadraginta denarios : et deinde iis per se ipse ministrabat ad mensam, sicut supra relatum est, eum fecisse aliis tredecim pauperibus; atque hoc ipsum fieri curabat per dominum Philippum filium natu maximum, et per dominum Petrum, aliosque suos, liberos, quando cum ipso erant illa die Jovis : et quidam ex ejus sacellanis Ollicium recitabant de Mandato g, interea dum ipse pauperum pedes lavabat. Rursum qualibet die Veneris sancta jubat nudis pedibus per ecclesias vicinas cujuscumque loci, ubi degebat, jussuque sancti Regis duo ejus cubicularii capiebant centum libras, singuli quinquaginta; easque subministrabant sancto Regi illa die, impouentes per vices pecuniam illam sacculo, quem beatus Rex sub pallio suo gestabat cingulo suo appensum. Has centum libras propria manu pauperibus distribuebat, dum ibat dicta die per templa; neque patiebatur, ut servi aliive sequentes submoverent, retrove abigerent pauperes, sed volebat ut liberi omnes ad se haberent accessum, ut stipem eis manu propria posset erogare.

88 Rursum consueverat sanctus Rex, quantumcumque civitatem, oppidum, aut locum intraret, ubi degebat fratres Minores, aut fratres Prædicatores, aut aliqui ex talibus Ordinibus, mandare, ut die adventus sui ac postridie illis darentur ad victum panis, vinum, et his gemina fercula, eaque subministrarentur, quæ illis erant congrua. Deinde, quia fratribus erat utilius pecuniam habere loco dictorum obsoniorum, sanctus Rex pro iis pecuniam illis dari jussit. Rursum,

pia ejus liberalitas die Jovis ac Veneris sancta;

munificentiæ in Religiosis pauperes.

A sum, quoties veniebat Parisios, multum pecuniæ dari jubebat fratribus Minoribus, ac fratribus Prædicatoribus, omnibusque aliis Religiosis Parisiensibus, qui redditus non habebant: nimirum quadraginta octo denarios in singulos: atque ita consueverat, quando una die Parisiis egrediebatur, ibatque vel ad silvam Vicenarum, vel ad fanum sancti Dionysii, vel ad alium locum quantumcumque vicinum, redibatque die sequente Parisios, stipem Religiosis amore Dei erogare modo supra dicto. Præceperat item beatus Rex, ut omnibus Religiosis pauperibus, seu viris, seu mulieribus, qui veniebant ad ipsius palatium, aut transirent per locum, ubi esset, etiamsi venirent post cibum sumptum, subministraretur quod comederent; hisque daretur, quod esset congruum, ex culina, aliisque officinis, quando in aula ipsius manducarent: idque factum est quamdiu beatus Rex vixit.

ANNOTATA.

a Id contigisse debuit, dum Rex cum agmine regredi Daniatam conabatur, de quo agit Joinvillius cap. 13, ubi num. 123 et 124 refert solitudinem Regis, ut pauperes ægroti in naves reciperentur. Non quidem meminit de ebariis abjectis, quorum erat penuria: at facile id ignorare potuit Joinvillius aut oblitisci.

b Imo et insigni prudentia: nam si magnates singuli suam pacti essent redemptionem, multo majores fuissent sumptus, quam fuerunt Rege pro omnibus paciscente. Pactum habet Joinvillius num. 138: qui et sequentia ordine refert.

c Amicum hoc certamen non habet Joinvillius: sed multi testes fuerunt in Actis canonizationis, qui rei gestæ adfuerant, adeoque et vera retulisse censendi sunt.

d Anni 1254. Totam hanc historiam refert Joinvillius cap. 26, quem consule, notataque ibidem.

e Denarium, opinor.

f Oppidulum est in pago Vastinensi, quod in ducatu Nemosis memorat Geographia Blaviana: vulgo Puisseaux vocatur, ab aliquibus quoque Puteaux.

g De Mandato egimus ad Vitam primam cap. C 4, lit. q.

CAPUT VIII.

Prosecutio ejusdem in miseros quosvis pietatis: ubi eleemosynæ recensentur innumere; ac foundationes plurimæ.

Cum quadam vice esset in Castro novo a diocesis Aurelianensis ad Ligerim, ac vellet animi relaxandi causa, post somnum de die captum, adire silvam, atque fratrem Gaufridum de Bello loco Ordinis Prædicatorum conscientie suæ moderatorem, qui ibidem erat, accersisset, ut cum ipso iret ad silvam: memoratus frater respondit, se non posse, quia expectabat fratres Prædicatorum, qui navi per Ligerim vecti Aureliam ibant ad comitia provincie, ibi paullo post habenda: dixitque ei beatus Rex, velle se

cum ipso ire usque ad flumen, ut videret fratres, et hoc modo pedites venerunt sanctus Rex, dictus frater, multique alii usque ad flumen, licet via esset satis longa. Postquam autem beatus Rex eo advenerat, quamvis fratres, qui erant in navi, vellent omni modo abire ut Jargolii b pernoctarent: nihilominus adeo coegit fratres, numero octodecim aut circiter, ut venire ad Castrum deberent, eosque illa nocte hospitio excipi curavit, commodumque admodum eis assignari jussit hospitium.

90 Consueverat item sanctus Rex providere personis Religiosis pauperibus: videlicet sacris virginibus Ordinis Cisterciensis, aliisque virginibus sacris, ac aliis personis Religiosis aliorum Ordinum: egenisque lepra infectis valetudinariis in tractu Francie, et personis miserabilibus. His quotannis sub initium Quadragesimæ procurabat haleces, et pecunias pro amygdalis, pro pisis, aliisque similibus, quæ eis illo anni tempore erant necessaria. Rursum illis procurabat quotannis sub initium hiemis ligna, indumenta e panno crassiore, vestes pellitas, et calceos, quæ pauperibus magna copia distribuebat. Annuatim emi jubebat sexaginta millia halecum, eaque dispertiri distribuque, quemadmodum supra est dictum. Atque hoc servatum fuit quamdiu vixit, postquam ex tractu transmarino fuit redux. Præterea beatus Rex quotannis dari jubebat pauperibus in diebus bacchanalibus triginta porcos. Porro minuta hæc pauperum subsidia, quæ beatus Rex ex speciali sua notitia dari curabat fratribus Minoribus, fratribus Prædicatoribus, aliisque Religiosis viris, ac mulieribus, locisque aliis egenis, ascendebant anno quolibet ad octo millia librarum Parisiensium numerate pecuniæ, absque panno vestium crassiorum, calceis, halecibusque, quæ dari curabat ac distribui quotannis, ut dictum est supra.

91 Rursum, quando beatus Rex ibat ad agrum Bituricensem *, aut in Normanniam, aliave loca, ubi rarius degebat, unica vice vocari jubebat trecentos pauperes, eis mensam exstrui curabat, eisque ipse per se ministrabat, juvenibus cum servis ipsius, et cubiculariis: dabat singulis pauperibus duodecim denarios Parisienses, apponebat illis panem, pulmentum, carnes, pisces, sicut diei congruebat. Rursum festis quibusdam majoribus sanctus Rex in cenaculo suo congregari curabat trecentos pauperes, eosque ad mensam ordinari jubebat. Rursum beatus Rex sæpe veniebat ad abbatiam Regalis-montis, ac sæpe etiam diebus Veneris manducabat ibi in triclinio ad mensam abbatis, sedebatque abbas juxta ipsum: et semper quando illic manducabat, ad victum dabat conventui panem et vinum, ac bis gemina fercula piscium. Erant autem eo tempore in monasterio istius loci centum monachi, aut circiter, præter adjuutores rei domesticæ c, qui quadraginta circiter erant. Aliis diebus, quando beatus Rex non comedeat in triclinio, sæpe ac plerumque illud ingrediebatur, monachisque mensæ accumbentibus ministrabat beatus Rex cum monachis ad ministrandum constitutis: nam ibat ad fenestram, quæ culinam respicit, ibique capiebat scutellas cibo plenas, easque ferebat, ac monachis discumbentibus apponebat. Et quia magnus monachorum erat numerus, ministrique pauci, tamdiu ferebat ac referebat scutellas istas, donec dicto conventui omnia subministrasset. Quod autem scutellæ nimis essent calidæ, manus quandoque trabearum suarum

A. REGINE CONFESSARIO.

mulia cujusvis generis pauperibus quotannis largitur subsidia;

E

pauperibus ac monachis ipse sæpe ministrat. - Berri

F

c

volve-

Quosdam fratres Prædicatorum, subministrare coactos, hospitio excipi;

a

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

volvebat propter calorem ciborum et sentellarum. Aliquando etiam cibum effluere sinebat super trabeam suam : tum abbas dicebat, eum dedecorare trabeam suam, reponchatque beatus Rex : Nihil refert, habeo aliam. Ibat et ipse quandoque ad mensas, infundebatque vinum cyathis monachorum; quandoque etiam gustabat vinum istud ex cyathis illis, laudabatque, quando erat bonum; cum vero esset asperum, aut doli vitium resiperet, bonum vinum adferri jubebat. Insuper, quoties dictam abbatiam adibat, in obsonium dari jubebat duo fercula piscinum aut carniū pro temporis exigentia omnibus ægrotis dictæ abbatiæ, sive monachi essent, sive rei domesticæ adjuvatores : ac omnibus quoque externis ægris, qui subsistebant in valetudinario hujus abbatiæ.

Fundat domos
Parisiis ad-
lescentibus.
studiis operam
dantibus.

B

92 Quando beatus Rex veniebat Compendium, sæpe accidit, ut intraret culinam fratrum Prædicatorum, ac peteret, quid ciborum pararetur conventui : deinde intrabat triclinium, dum fratres comedebant, jubebatque ex culina sua adferri cibos sufficientes, pisces, aliosque; atque eos ipsis subministrari jubebat in conspectu suo. Rursum beatus Rex emi jussit domos, sitas Parisiis in duabus placis ante palatium Thermarum *d*, in quibus construi jussit domos aptas amplasque, ut illic in perpetuum habitarent studiosi, qui litteris dant operam Parisiis : eas autem inhabitant studiosi, qui ad id sunt recepti ab illis, qui eos recipiendi habent potestatem : ex iis etiam domibus quedam elocantur aliis studiorum alumnis, quarum locationis pretium convertitur ad lucrum studiosorum pauperum ante dictorum. Hæ domus consistere beato Regi, ut creditur, quatuor millibus librarum Turonensium. Rursum sanctus Rex dari jubebat qualibet hebdomada pecuniam multis studiosis, eorum loculis imponendam, quibus ad studia providebat : nimirum quibusdam duos S. e., quibusdam tres S., quibusdam duodecim S., et quibusdam octodecim; crediturque bene fuisse istis pauperibus, quibus hoc modum beatus Rex providebat. Eodem etiam modo quibusdam Beginis *f* providebat.

valetudina-
rium cæcorum
Parisiis, va-
letudinarium
Vernoniense.

C

93 Item beatus Rex prædictus emi curavit spatium aliquod terre prope sanctum Itonoratum, ubi exstrui jussit diversorium amplum, ut cæci pauperes ibi perpetuo habitarent usque ad trecentos, qui annuos habent census ex Regis arario pro pulmento, aliisque. In hac domo est templum, quod ædificari voluit in honorem sancti Remigii, ut cæci memorati intersint ibidem rei divinæ. Sæpe etiam beatus Rex die festa sancti Remigii eo venit, ubi dicti cæci curabant solemniter cani Ollicium in templo, cui cæci, circumfusi sancto Regi, assistebant. Templum hoc redivitibus instruxit. Rursum fundavit, ac ædificari jussit valetudinarium publicum Vernoniense, cujus fundum atque ædificia, quia situm est in optimo oppidi loco, amplumque est et latum, beatus Rex maximo pretio emit; steteruntque ei fundus et ædificia triginta millibus librarum Parisiensium. Dedit etiam dictæ domi lectos, vasa enlira, omnemque aliam suppellectilem, in memorata domo necessariam omnibus pauperibus ægrotisque, qui forent ibidem, fratribusque ac sororibus domus. Sunt autem ibidem sorores viginti quinque, et duo fratres clerici, qui rem divinam faciunt in sacello istius valetudinarii, aliæque familia numerosa ancillarum, aliarumque personarum, quæ ad servitia valetudinarii sunt necessarie : donavit item li-

bro, aliæque ornamenta, et calices, usni sacelli destinata. Item, quamdiu beatus Rex vixit, quolannis vestibus instruebat sorores hujus valetudinarii, jussitque componi vestes pauperibus, quas induebant, eum manducarent.

94 Præterea construi jussit, fundavit, dotavitque valetudinarium publicum Pontisarense, atque ei possessionem dedit honorum, quorum census annuus quadringentæ libræ. Rursum construi jussit, magnisque sumptibus augeri valetudinarium publicum Compendiense; quod opus constitit duodecim millibus librarum Parisiensium, dotavitque illud laute : donavitque lectos, aliæque necessaria pauperibus et ægrotis. Rursum augeri jussit valetudinarium publicum Parisiense *g*, quod extensum est usque ad parvum pontem, censibusque donavit memoratum valetudinarium. Item ædificari jussit dormitorium fratrum Prædicatorum Parisiis, aliæque ædificia ibidem. Porro quando beatus Rex construi curabat domos, aliæque pauperibus loca, per semet ipse opera inspiciebat, quando memorata ædificia fiebant, ordinabat, disponebatque, quomodo exhedrae, et cubicula, et officinae dictorum ædificiorum construerentur.

95 Creditur autem, opera domuum structurarum ad usum studiis incumbentium Parisiis, domus cæcorum, domus Beginarum Parisiis, templi fratrum Minorum, dormitorii fratrum Prædicatorum Parisiis, aliarumque domuum illic constructarum, ac valetudinarii publici Parisiis aucti, valetudinarii Pontisarensis, Vernoniensis, et Compendiensis, domus fratrum Prædicatorum Compendii, domus fratrum sancti Mauricii Silvanecti, domus sororum Ordinis Prædicatorum Rotomagi, domus fratrum Prædicatorum Cadomi, domus fratrum Ordinis Cartusienis Vallis-viridis prope Parisios, domus fratrum Carmelitarum Parisiis *h* majori ex parte, quæ opera inter alia beatus Rex construi jussit, ei stetit, omnibus computatis, quæ dictis ædificiis, locisque piis fuere impensa ex bonis hujus Regis, tum in fundum locorum, tum in ædificia, tum in census iis attributos, summa ducentorum millium librarum Turonensium, et majori etiam.

96 Quandoque accidebat, ut aliqui ipsius consiliarii eum reprehenderent, quod tantos cruerent sumptus ab eo fieri in faciendis talibus fundationibus, talibusque ædificiis, ac tantis donis, elemosynisque tantis, quas dictis domibus largiebatur. At beatus Rex iis respondebat : Tacete, Deus mihi donavit quodcumque habeo; quod hoc modo expendo, optime impensum est. Rursum beatus Rex ante memoratus jubebat dari fratribus Minoribus, ac fratribus Prædicatoribus modo centum libras, modo trecentas, quibus se liberarent ære alieno, quod se contraxisse dicebant : atque ut brevius dicam, sustentabat eos Parisiis, aliisque locis vicinis majori ex parte. Quando fratres Prædicatores Compendienses primum ingressi sunt domum, quam habent Compendii, beatus Rex stipem eis erogabat centum librarum Parisiensium ad victum ipsorum. Postquam beatus Rex rediit ex tractu transmarino, sæpe eum accedebant mulieres quedam nobiles, quæ dicebant maritos suos trans mare occubuisse in ipsius servitio, sequæ expendisse suam, ita ut ad paupertatem essent redactæ; ducebant etiam secum filios, filiasque suas, orabantque sanctum Regem, ut bene faceret ipsis, ac ipsarum miseratione moveretur. Cumque eas sanctus Rex noverat, eis per elemosynarium suum dari ju-

bebat,

Pontisaren-
Compendi-
se; augel Pa-
risiense, con-
struit ibidem
dormitorium
Prædicato-
rum.

E

quibus, ohi-
que fundati-
bus anno-
sam impendi
pecuniam.

h

Carpentibus
tot elemosy-
nas pie re-
spondet San-
ctus : nulli

f

A bebat, alteri viginti libras, alteri decem, et plus minusve, prout eis iudicabat congruere : petebat etiam quandoque, an quæ illarum filiarum nosset litteras, et dicebat facturum se, ut in abbatia Pontisarenensi, aut alibi reciperetur.

97 Sæpe beatus Rex iubebat dari equitibus egenis, dominabus, domicellis, servisque egenis, alteri decem libras, alteri viginti, triginta, quadraginta, quinquaginta, sexaginta, quandoque etiam centum, ut filias suas nuptui darent, quandoque plus minusve pro statu ac conditione personarum, et sicut iudicabat expedire. Quando beatus Rex per regnum iter instituebat, pauperes ad eum accurrebant, ac singulis dari iubebat denarium unum. Cum vero accederent majori inopia pressi, alteri dari iubebat quinque asses, alteri asses decem, alteri etiam viginti asses, quandoque plus vel minus, prout expedire ei videbatur. Postquam reversus fuit ex partibus transmarinis post primam transfretationem, cum regnum suum lustraret, eleemosynarii omnibus accedentibus stipem erogabant denarium : dum autem videbat quosdam magis inopes, iis aut sex, aut duodecim denarios donari iubebat, aut quantum iudicabat congruere. Tempore proxime memorato, quando ditionem suam perlustrabat, ministrabat quotidie manu propria ducentis pauperibus, tribuens singulis duos panes, et duodecim denarios Parisienses etiam singulis : insuper tenebat manu sinistra denarios : itaque dum hominem cernebat magis egenum, ei superaddebat quatuor, quinque, aut sex denarios, uti ei videbatur congruum. Præter hæc omnia illo tempore distribui iubebat stipem generalem, etiam si hominum decem millia venirent, aut viginti millia, aut plures.

98 Sæpe etiam, quando erat annonæ caritas, quibusdam suis domesticis iubebat distribui quandoque mille libras, quandoque duo millia, et eo amplius, quandoque etiam minus; eisque mandabat, ut illas ferrent ad varias regni sui partes, ac pauperibus, qui illic habitabant, erogarent, ac partirentur. Quando audiebat magnam esse annonæ caritatem in una aliqua regni sui parte, ad tractum illum mittebat per servos suos quandoque duo millia, tria millia, quinque millia librarum Turonensium, et plus, minusque pro arbitrio suo, quantumque congruere existimabat : certumque est, crebro enim ita fecisse. Semel, dum esset annonæ caritas, sanctus Rex misit in Normanniam argenti summam pauperibus erogandam : ac præcepit ut, qui eo irent, darent eleemosynam hospitibus, qui habitarent solum sub Rege, quique illi censum solverent quotannis, quando ipsis magis quam aliis ea erat opus. Rursum sæpe dari iubebat proprias vestes bonis mulieribus Religiosis, aliisque, et sacerdotibus. Dicebat quandoque : Visamus pauperes talis regionis, eosque pascamus; et tunc ibat in varias regni sui partes, sive in Vastinium, sive in Normanniam, ibique amore Dei stipem amplam erogari curabat. Adhæc cardi in silva sua trabes iubebat, aliamque materiam ecclesie fratrum Minorum Parisiis, et claustro dictæ ecclesie : tum etiam dormitorio, triclinioque fratrum Prædicatorum Parisiis, valetudinario Pontisarenensi, ac fratribus Saccitis i Parisiis. Vehi item curavit omnem materiam memoratam ad loca omnia supradicta; ramos vero, lignumque ceterum, quod reliquum erat ex crassis materiæ frustis, amore Dei dabatur Ordinibus Religiosis pauperibus; huic ducentæ carruca, aliis trecentæ

mandato beati Regis, qui iubebat huiusmodi lignum aqua Parisios vehi, aliove, ubi lignum illud erogabatur pauperibus.

99 Præterea tempore primæ ipsius transfretationis, ubi dimissus fuit ex carcere Saracenorum, substitit trans mare quatuor annis præterpropter, ea maxime intentione, ut liberaret Christianos, qui capti fuerant, priusquam mare transmitteret, et crebro mittebat legatos solemnes ad soldanum pro liberatione Christianorum, quos tenebat captivos. Quandoque redimebant ducentos, alias trecentos, quingentos, quot liberare poterat. Quia autem quarundam legationum habemus exempla; certum est tertia, quartave vice a legatis reductos esse quadringentos circiter; alia vice septingentos præter mulieres; alia vice sexcentos quinquaginta, alia vice centum quadraginta et unum. Porro reducebantur sumptibus beati Regis, iisque Christianis, qui hoc pacto ex carcere Saracenorum reducebantur, nunc centum, nunc ducenti, nunc quingenti, cum redeuntes ex dictis infidelium carceribus venirent nudi ac spoliati, ita ut nihil illis superesset, omnibus beatus Rex vestes dari iubebat, proque aliis rebus necessariis dari iubebat singulis centum nummos monete Parisiensis, (dragmas vocant) qui singuli valebant septem minutis Turonensibus; quibusdam ducentos, aut trecentos, plus quandoque, quandoque minus, pro statu personarum et conditione; atque hoc modo providit illo tempore pluribus quam tribus hominum millibus. Vestes autem donabat equitibus, virisque nobilibus ex viridi, aliove huiusmodi panno : hominibusque inferioris conditionis ex panno Atrebatensi, aliove minoris pretii, quam esset pannus equitum. Atque illo tempore, quo ita revertabantur, una vice redierunt mille quingenti, et alia vice alii plurimi ex carceribus Saracenorum, ut dicebatur, ac navibus veniebant Acconem usque sumptibus beati Regis, ut dicebatur, idque dicebatur passim, atque ita creditur : nemo enim alius erat, qui hominibus memoratis, egenis adeo et mendicis, tantos suggessisset sumptus, si eos beatus Rex non dedisset. Fuerunt viri illi postremo liberati per legatos, quos misit beatus Rex ad Saracenos ad liberandos captivos : ac dicebatur Accone, eos a soldano fuisse redditos vi pactorum, quæ inita olim fuerant inter sanctum Regem et soldanum Saracenosve, quando ipse eorum carcere fuit liberatus : atque his ipsis, qui ita redierant, beatus Rex tribui iubebat vestes, aut nummos pro vestibus k.

ANNOTATA.

a *Oppidulum est in tractu Aurelianensi, vulgo Château-neuf, distatque 5 leucis Aurelia in ortum, ut habet Baudrandus ad vocem Castrum novum.*

b *Jargolinum, vulgo Jargean, alias Gergolinum et Gergean, oppidum est inter Aureliam et Castrum novum Ligeri impositum, ad oppositam fluminis ripam.*

c *Conversi passim vocantur. Porro numerus monachorum tantus ab initio non fuerat, sed perpetua sancti Regis liberalitate paulatim creverat.*

d *Initia hæc fuerunt celeberrimi collegii Sorbonici, de quo disputavimus in Commentario § 81 num. 1054 et seqq.*

e *Non omnino certum mihi videtur, solidine an asses intelligi debeant illo S : nam si auctor S*

istud

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

summa Sancti
in captivis
liberandis ca-
ritas, et libe-
ralitas.

largissime
distribuit.
Integris etiam
promissis.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

istud invenerit in Actis Latinis, solidi possunt designari; si vero ipse brevitatis causa sic scripserit, asses forte intelligendi a voce Gallica sou.

l De Beginis, quarum inopiam Sanctus sublebat, plura habet Gaufridus num. 30. Ubi quoque memorantur quatuor sequentes fundationes, pro quibus consuli possunt notata ibidem.

g De valetudinario Parisiensi aucta, aliisque beneficiis affecto, egimus in Commentario num. 880.

h Hæ omnes fundationes partim cap. 4, partim hoc capite recensitæ sunt: pleraque etiam apud Gaufridum cap. 3: verum et multo plures in Commentario sparsim retulimus ac probavimus.

i De fundatione Soccitarum, quam prætermiserunt biographi, egimus in Commentario num. 893.

k De cura Sancti captivos liberandi, quos viactorum metuque Saracenis incusso eorum carceribus tandem exemit, actum est in Commentario § 55, et 56. Narrat rem Joinvillius cap. 20, ex quo num. 181 colligitur, aliquot ex illis captivis olorum quoque liberalitate usos fuisse post reditum e carcere.

CAPUT IX.

Prosecutio amoris Sancti in proximos: ubi recensentur præcipue obsequia, quæ pauperibus, ægrotis, et defunctis per se ipse exhibuit.

Sanctus Rex
mirabili charitate
invisit ægros,

Post omnia, quamvis multa superius commemorata sint de servitio, quod beatus Rex per semet ipse exhibebat personis miseris, restat tamen etiamnum aliquid hoc loco memorandum; præsertim quo pacto eos inviseret ac consolaretur beatus Rex. Invisabat sæpe beatus Rex abbatiam Regalis-montis, et quoties veniebat ad abbatiam memoratam, ipse ingrediebatur valetudinarium abbatiæ, visibat fratres infirmos, eos solabatur, ac interrogabat quemlibet, quo laboraret morbo: quibusdam tactu explorabat arteriæ pulsum, quibusdam tempora tangebatur, etiamsi sudarent: vocabat medicos, quos secum habebat; curabat, ut in conspectu suo urinam laborantium monachorum inspicerent, iisque consilium suggererent, quo se modo gerere deberent in morbo suo. Dicebat etiam frequenter beatus Rex: Lactaria nostra talia, aut, Remedia nostra talia, huic ægro fuere salutaria, eaque commendabat. Item iis subministrari jobebatur ex culina sua, aliisque suis officiniis, quod abunde iis sufficeret. Hæc dum agebat, paucos secum habebat, ut abbatem, medicos suos, atque arcanorum suorum conscios. Cum enim talia ageret, paucos adesse volebat, ipsos videlicet, qui arcanorum ipsius admodum erant conscii, neque ullos alios.

etiam lepra
maxime deforme,

101 Eos autem qui vehementiori tenebantur malo, magis sollicitè invisibat, ac citius accedebat ad lectos infirmorum; attingebatur etiam manus infirmorum, locumque affectum; quantoque malum erat gravius, seu apostema, seu quid aliud, tanto id tangebatur libentius. In abbatia Regalis-montis monachus erat, uomine

Leodegarius, ordineque diaconus, lepra infectus, qui degebat in domo separata ab aliis, quique erat adeo miserabilis, teter adeo, ut vi morbi oculi ejus tam essent corrupti, ut nihil prorsus cerneret, nasum perdidisset, labia ejus fissa essent, atque inflata, palpebræ ejus rubræ essent, atque aspectu horridæ. Beatus Rex die quadam Dominica circa festum sancti Remigii ad memoratam abbatiam Regalis-montis venerat, pluribusquo ibidem Missæ sacrificiis pro consuetudine sua interfuerat, ipsum comitante Flandriæ comite, multisque aliis viris nobilibus: peractis Missæ sacrificiis, egressus est ecclesia, ac processit valetudinarium versus ad domum, ubi monachus lepra tam deformis habitabat. Porro dum eo ire volebat, præcepit cuidam apparitorum suorum, ut eos, qui secum erant, retro ire juberet: atque ita sumpsit abbatem Regalis-montis, eique indicavit, velle se adire locum, ubi dictus ille lepra deformis habitabat, quem olim vidisset, ac invisere vellet. Postea præcessit abbas, secutus est beatus Rex, ingressusque est locum, ubi erat æger, quem invenerunt manducantem ad mensam satis brevem; manducabat autem porcina: solent enim lepra infecti carnibus vesci in abbatiâ hæc.

102 Sanctus Rex ægrum hunc salutavit, atque interrogavit, ut se haberet: genua ante eum flexit, et tunc flexis genibus cepit scindere, scinditque ei carnem cultro in mensa ægri reperto: secta carne in bolos, ori laborantis bolos illos immittebat, qui eos a manu Regis accipiebat, ac manducabat. Tandem, ubi sanctus Rex ita fuerat flexis genibus ante memoratum lepra deformem, dicto abbate etiam in genua provoluto in venerationem sancti Regis, licet memoratus abbas non parum ab illis abhorreret; beatus Rex ex leproso quæsit, utrum manducare vellet pullos et perdices, isque respondit se velle. Tunc sanctus Rex vocari jussit unum ex apparitoribus suis per monachum memorati ægri caratorem; eique præcepit, ut adferri curaret pullos et perdices ex culina sua, longo satis intervallo ab eo loco dissita: nihilominus toto tempore, quo dictus apparitor, qui assos ferebat duos pullos, ac perdices tres, occupatus fuit eundo ac redeundo a culina memorata, dictus Rex semper provolutus in genua fuit ante ægrotum, atque abbas etiam cum ipso. Postea sanctus Rex interrogavit lepra infectum, de quo prius manducare vellet, de pullisne, an de perdicibus? Petiit etiam ab eo beatus Rex, quoniam manducare vellet condimento? Respondit ille, cum salo se manducaturum. Tunc illi amputavit alas perdices, earumque bolos sali admovebat, deindeque ori ægroti immittebat. Verum, quod labia ægri fissa essent, ut supra dictum est, sanguinem emittebat; quia sal fissis labiis inserebatur, ita ut illi sal dolorem crearet, egredereturque sanguis adeo, ut per mentam diffleret. Ea de causa æger dixit, nimis se sale lædi. Posthæc itaque beatus Rex immittebat bolos sali, ut iis saporem adderet, at a bolis grana salis detergebat, ne fissuram labiorum ægroti ingrederentur. Ad hæc Beatus consolabatur memoratum ægrotum, eumque monebat, ut bene ac patienter hunc morbum toleraret; id ejus purgatorium esse in hoc mundo, utiliusque esse, perferre hinc infirmitatem hujusmodi, quam nlia pati in seculo futuro. Postea petiit beatus Rex ab ægro, an vellet bibere; dixitque ille se velle. Petiit quodnam haberet vinum; respondit æger, Bonum.

Tunc

A Tunc beatus Rex cepit cyathum et vini poculum, quæ mensæ erant imposita, propriisque manibus vinum cyatho inludit, deindeque admovit cyathum ori ipsius, quem ille ebibit. Illis peractis, beatus Rex rogavit ægrotum, ut pro se Dominum nostrum oraret : atque ita abierunt beatus Rex et abbas; ivitque beatus Rex cibum sumpturus in hospitio suo, quod habebat in abbacia.

403 Hoc modo frequenter invisibat ægrum memoratum, ac de lepra infecto loquebatur; at nulli ingrediebantur cum eo in domum dicti ægroti, præter abbatem, aut priorem istius loci. Semel, cum ingressus esset ad visendum memoratum lepra laborantem, mensaque ante eum esset posita, beatus Rex ei ipsemet ministravit, panem ei intinxit jusculo, ac cochleari ligueo ori ejus imponebat. Quia vero pani huic jurulento semel beatus Rex nimium salis immiscuit, os labiaque ægri sanguinem mittere cœperunt ex sale, ut creditur. Qua de causa unus aliquis ibi præsens dixit beato Regi : Facis, ut os ipsius mittat sanguinem; nam pani jurulento nimium salis immiscuisti Respondit beatus Rex : Feci ei, ut mihi facio : rogavitque ægrum, ut sibi ignosceret. In eadem hac abbacia Regalis-montis alius fuit monachus lepra infectus, quem aliquoties invisit. Beatus Rex crebro adibat valetudinaria publica, Parisiense, Compendiense, Pontisarense, Vernoniense, Aurelianense, visebatque pauperes atque ægros, qui ibidem cubabant, iis per se ipse ministrabat, singulis donabat nummos aliquot, panem, carnem, piscesque, prout iis erat congruum, ac tempus exigebat. Laute autem illis obsonabat, quando eos accedebat; ministrabatque iis manu sua panem, carnem, aliave fercula, quæ ægrotis per coquos suos parari, eoque portari curaverat : quandoque etiam panem unum alterumve propriis manibus secabat, sectumque singulis dabat ibi præsentibus.

104 Dum qui graviore infirmitate erant correpti quam ceteri, magis illis ministrabat, secans ipsis panem, carnem, aliosque cibos; genibus quoque erat flexis ante eos, holnque sectum ori eorum admovebat; eos pascebat, sustentabat, detergebat os eorum linteo, quod gerebat. Aliqui autem horum infirmorum tam horribiles erant, ut familiares beati Regis servi horrent, retroque se reciperent, ac mirarentur, quomodo talia tolerare posset. Et sane servi illius ibidem manere quandoque non poterant propter aeris infectionem, propter fœtorem, et propter horrorem ægrotorum : nihilominus ipse manebat ibi, acsi nihil offecisset, atque iis ministrabat eo, quo dictum est, modo. Præterea in valetudinario Remensi eadem exercebat misericordiae opera. Quandoque etiam equites, alique ejus socii, qui hæc cum cernebant facientem, ea itidem præstabant. Contingit et vice quadam, cum beatus Rex serviret modo supra dicto cuiuspiam infirmo in valetudinario Parisiensi, sanguisque ei efflueret per nares, ut ei propriis manibus nares linteo detergeret, quod sibi dari ex suis jubebat, et linteum illud ibi relinqueret. Alia item lintea, quæ sibi curabat adferri, dum ad hujusmodi ministeria ibat, in loco relinquebat.

405 Ministravit die quadam Veneris per se ipse centum triginta quatuor pauperibus, qui tum erant in valetudinario Compendiensi, singulis apponens sentellam pulmenti, atque ad hæc duo fercula piscium, aliaque ægris convenientia : quos cibos parari jusserat. Cumque videre-

tur fatigatus ex obito ministerio tanto, unus aliquis ibi præsens dixit, ut diceretur beato Regi, quiesceret in posterum. Quod cum audivisset, circospicens, vidit infirmum quemdam, qui laborabat malo, quod vocant morbum sancti Eligii *a*, duobus locis in facie. Tunc beatus Rex consedit super lectum hujus ægroti, eique paravit pyrum, cujus frusta propriis manibus ori ejus immittebat : dum id agebat, putredo ac fœditas, effluens ex memorati ægroti vulneribus, quæ omni ex parte erant, fluebat in beati Regis manum, ita ut oportuerit beatum Regem bis manum suam lavare, qua eum pascebat, donec dictus æger totum pyrum comedisset.

106 Præterea, dum ægrotos visebat, curabat secum adferri aquam rosaceam, propriisque manibus aspergebat facies infirmorum. Quando veniebat Vernonium, priusquam ingrederetur palatium suum, quod ibi habet, descendebat in valetudinarium Vernoniense, visebat ægros, omnes eorum adibat lectos, petebat vel ab ipsis, vel a sororibus domus, quæ eorum curam habebant, ut se haberent; quandoque etiam eos tangebatur. Veniebat sæpe hora cibi sumendi in dictum valetudinarium, et de cibis, quos parari curaverat per coquos suos in hoc ipso valetudinario, propriis manibus ministrabat pauperibus, atque ægrotis hujus valetudinarii in conspectu filiorum suorum, quos illic adesse volebat, ut eos, sicuti creditur, operibus misericordiae erudiret. Ministrabat iis apponendo pulmentum, ut illis conveniebat, aliaque etiam fercula, eorum morbis congrua, carnes nimirum piscesque; quærebatque ex sororibus memorata infirmorum domus, quo morbo delinerebant; atque, an carnes manducare possent, an quidpiam aliud; quidque iis, eorumque valetudini conducere: et prout eis erat utile, iis ministrari curabat. Quando aliquos inveniebat sudantes, et parum tectos, eos ipsemet tegebat. Dicitur soror quædam istius valetudinarii Vernoniensis aliquando ægrotasse, quæ soror dixit, numquam se manducaturam, nisi ille ipse propriis manibus cibum ejus ori imponeret.

107 Perfecto valetudinario publico Compendiensi, sanctus Rex ab una parte, et dominus Theobaldus, olim Navarre rex gener ipsius, qui eum juvabat ab altera parte, tulerunt in panno serico, atque immiserunt valetudinario novo primum ægrum, qui illi fuit illatus, eumque imposuerunt lecto recenter parato, et tunc reliquerunt super lectum pannum sericum, in quo eum portabant. Eadem ipsa die dominus Ludovicus *b*, filius tunc natus maximus Domini sancti Ludovici, et dominus Philippus, qui post ipsum fuit illustris Franciæ rex, tulerunt portaruntque alterum ægrum in dictum valetudinarium, eumque alteri lecto imposuerunt. Sic et fecerunt quidam alii proceres, qui ibi cum ipso erant. Diebus singulis matutino tempore, ubi solitis Missæ sacrificiis interfuerat, atque ad cubiculum suum redibat, strumosos vocari jubebat, eosque tangebatur : hi nocte præcedente hospitio excepti fuerant in palatio sancti Regis in loco quodam ad hoc destinato, victimque habuerant ex aula sancti Regis. Cum transiret aliquando per Castrum novum, urbem ad Ligerrim, in urbis ingressu ex castro amicus quædam egena, quæ erat in janua domus suæ, et panem in manu sua habebat, beato Regi dixit hæc verba : Bone Rex, hoc pane, qui est ab eleemosyna tua, sustentatur maritus meus, qui æger

A. REGINE
CONFESSARIO.

a

hæc, aliaque
ministeria co-
ram filiis obit
ad eorum in-
structionem :

E

perfecto va-
letudinario
Compendiensi
primum infert
ægrotum.

F

b

æger

A. REGINE
CONFESSARIO.

aeger decumbit. Tunc beatus Rex cepit panem manu sua, et dixit: Panis est satis durus: atque ubi scivit sanctus Rex, ac audivit aegrotum ibi esse, intravit in memoratam domunculam, ut aegrum inviseret.

Corpora Christianorum Sidone occisorum

408 Haec facta venerabilis sancti Ludovici, quae hic descripta erant et manifestata, probant atque demonstrant, quo se pacto gesserit in obsequio sepulturæ, et exsequiarum defunctorum. Quandoquidem tempore primæ ipsius transfretationis, postquam jam egressus erat carcere Paganorum, atque adhuc trans mare degebat, jusserat muris cingi Sidonem, ibique aderant ballistarii, et cementarii, aliique operarii Christiani ad muros exstruendos, tempore quodam matutino eo ingens Saraceorum agmen tam subito supervenit, ut illi, qui ad operandum destinati erant, et ad operarios custodiendum, eos non perceperint, ita ut Saraceni multos Christianorum occiderent, illique ex Christianis, qui poterant, fugam arripuerint, seque castro cuidam incluserint, quod ibidem est in mari. Postquam beatus Rex, qui Jafe erat, id audivit, viditque Saracenos post tres circiter hebdomadas a memorata obsidione discedentes, cum etiam tum cingere muris vellet terram illam, mandavit ut pars una equestrinum copiarum Casaream Philippum tendere c. quæ erat Saraceorum, ut vastarent terram illam, ubi copie beati Regis ingens Saracenis damnum intulerunt: ac beatus Rex petiit Sidonem cum paucis admodum, magnoque valde se exposuit periculo. Postquam eo pervenit, vidit corpora Christianorum illi occisorum a Saracenis, per maris littas jacentia, locumque denudatum, quem oportebat esse muris cinctum, ubi civitas fuerat antiqua: quique viderunt corpora mortua, numero inuito, compererunt esse fere tria millia occisorum.

putri a propriis ipse manibus colligit ad sepulturam,

409 Ante omnia beatus Rex consilium inivit de corporibus illis sepeliendis; dein cœmeterium quoddam ordinavit in vicino loco, illudque consecrari jussit: in cœmeterio scrobes ingentes fieri curavit; ipseque propriis manibus, juvenilibus qui ei aderant, sumebat corpora mortuorum, quæ tapeti imponebant, ac dein insuebant, tuncque camelis, equisque imponebant, portanda ad dictas scrobes, in quibus sepeliabantur. At quedam illorum cadaverum tam putrida erant, ut, quando ipse aliique, qui eum juvabant, capiebant brachium aut pedem, ad imponendum sacco, ab alia corporis parte separaretur: unde tantus ibi oriebatur fœtor, ut pauci nostrorum essent, qui eum tolerare possent aut perferre. Hinc quidam ipsius domestici nequam manum operi admovebant, sed nares obturabant, ac mirabantur quomodo id ipse facere posset, tantumque sufferre fœtorem: virique nobiles, ac divites, qui ibidem eo tempore cum ipso erant, jurejurando affirmarunt, nunquam se vidisse aut percepisse, quod nares obturaret. Cum intestina ejusdem mortui illic effusa jacerent prope corpus, beatus Rex chiroteas suas manibus detraxit, seque inclinavit, ut memorata intestina nudis colligeret manibus, ac sacco immitteret. Rusticos quoque conducei jussit, qui memorata cadavera etiam colligerent. Attamen non tam cito colligi potuere; sed quatuor omnino aut quinque dies illa cadaverum istorum collectio, ac sepultura tenuit, licet quindecim circiter haberent jumenta, quotidie, quæ illa ad fossas istas ante dictas vehabant. Et quia multe cisternæ dicti loci plenæ erant cadaveri-

bus supradictis, illa extrahi jubebat, atque in scrobibus istis sepeliri.

410 Itaque quotidie tempore matutino, ubi illis diebus Missæ sacrificio interfuerat, veniebat statim ad corpora ista quærenda; hortabaturque alios, ac dicebat: Eamus iterum sepulchra hos martyres. Dum quis videbatur non libenter id facere, dicebat: Illi mortem sustinuerunt, nos itaque omnino oportet id perferre. Illis qui aderant in loco, ubi mortui erant, dicebat: Nolite hæc corpora exhorrescere; nam martyres sunt, et in celo. Apud scrobes prædictas erant illo tempore quandoque archiepiscopus Tyri, episcopus Damiatæ, et alius episcopus, ornati habitu pontificali, ac beatus Rex cum ipsis, peragebantque, ut creditur, exsequias mortuorum. Verum archiepiscopus et episcopi nares obturabant vestibus suis: dives autem ac nobilis eques, qui id aspicebat, juramento asseruit, quod ipsum nunquam viderit nares obstruentem. Sepultis autem corporibus, iis celebrari jussit solemnes exsequias, atque Ollicium pro defunctis. Porro memoratus Tyri archiepiscopus d duobus vel tribus diebus post dictam mortuorum sepulturam obiit, sicuti memoratus vir ille nobilis juratus dixit, qui eum sepeliri vidit, et passim dicebatur occubuisse forte isto, atque aeris infectione; idque dicebat archiepiscopus in morbo suo, uti domestici ejus, ac clerici referebant: item alii duo supra dicti episcopi graviter aegrotarunt diu etiam post memoratam sepulturam, idque isto factore, ut passim dicebatur.

411 Cum nocte quadam esset Compendii, obiit quidam, qui aeger fuerat, in valetudinario publico dicti loci, idque dictum fuit beato Regi a Priore ac sorore quadam dictæ domus. Præcepit, ut corpus pararent ad sepulturam, ac se absente illud non sepelirent; assistere enim volebat exsequiis hujus defuncti: cumque domus non haberet cœmeterium, Missæ sacrificio peracto pro defuncto in conspectu ipsius, ejusque filiorum; nempe domini Ludovici, tunc filii nata maximi beati Regis, et domini Philippo, qui regnum Franciæ post ipsum obtinuit, beatus Rex ordinavit, ut corpus memoratum longe portaretur sepeliendum, dixitque, quod illi, qui illud per urbem ferri cernerent, recitarent pro ejus anima suum PATER NOSTER, atque eo modo anima memorati defuncti non parum lucraretur.

412 Post hæc factum est, ut comitia fratrum Prædicatorum haberentur Anreliæ in festo Nativitatis Domini nostre; beatus Rex, qui veniebat Anreliam, interfuit solemnitati in ecclesia, et in loco congregandis fratribus destinato; manducavit in triclinio cum fratribus, atque omnium sumptus inivit, nimirum ducentorum circiter fratrum, qui ad memorata venerant comitia. Comitibus absolutis, cum beatus Rex cum quibusdam aliis fratribus Prædicatoribus consedisset in loco colloquiis destinato, quia beatus Rex referri audiverat in comitiis, in qualibet provincie domo quosdam obiisse fratres, expresso relatoque numero in qualibet domo, nominibus vero fratrum non expressis; dixit tunc his fratribus, utile futurum, si, uti nuncius mortuorum relatus erat in comitiis, etiam nomina exprimerentur; dixitque eo modo accedere posse fratribus defunctis suffragia multa, seu subsidia, si eorum nomina forte cognoscerentur ab eis, qui eos melius cognoverant, aut eos magis amaverant, aut quia defunctorum aliqui

Ordini

atque futuram omniferentibus, ne nares quidem obturaret.

Assistat sepulture defuncti in valetudinario.

utile Prædicatoribus suggerit consilium in commodum defunctorum

A Ordini fuerant utiles, quod non ita fieret si eorum nomina premerentur silentio. Qua de causa postulatum fuit ab aliquibus fratribus Prædicatoribus in ipsis comitiis generalibus ejusdem Ordinis, quæ proxime secuta sunt, ut id statueretur, atque in posterum fieret: visumque est comitiis generalibus bonum atque utile, quia de causa ita statutum fuit, ac tenetur hodie dum, servatque per universum Ordinem.

113 Vice quadam, quando beatus Rex erat in abbacia Caroli-loci Ordinis Cisterciensis, contigit mori fratrem quemdam dicti loci. Cumque ille morti appropinquaret, cineri, ac feretro impositum secundum consuetudinem Ordinis Cisterciensis, ac monachi cantarent litanias, aliudque officium consuetum, beatus Rex ad eundem hunc locum accessit, ac quamdiu pro ipso recitabatur officium, ad caput illius, qui moriebatur, stetit magna pietate, magnaque humilitate, subsistens ibi, quamdiu dicebatur officium. Ubi dictus frater illic fuit mortuus, ibat ad templum pone fratrem mortuum, qui gestabatur, fuitque ibidem ipsemet Rex beatus in officio, quod liebat eadem hac hora, circa mortuum supra dictum inatima pietate, summaque humilitate. Ex ante relatis omnino patet, quod dilexerit proximos suos, atque erga eos fuerit misericordia ordinata, quæ ex virtute promanabat: quodque opera misericordiæ exercuerit hospitio excipiendo, pascendo, potum præbendo, vestiendo, invisendo, consolando, iuvando, propriæ suæ personæ obsequio, sustentando pauperes atque ægrotos, redimendo miseros captivos, sepeliendo mortuos, atque eos in omnibus iuvando ex virtutis præscripto ei liberalitatis abundantia.

ANNOTATA.

a Gallis, le mal S. Eloi, de quo plura deinde occurrent in miraculis Sancti.

b Hinc monuimus, id factum ante annum 1260; quo filius Ludovicus obiit. Ad Commentarium num. 862.

c Expeditionem contra Cæsaream Philippi narrat Joinvillius cap. 24, ubi de mortuis Sidone sepultis pauca: verum huc in Commentario elucidavimus num. 725 et seqq.

d Continuator Tyrii apud Martenium in Amplissima collectione tom. 5, col. 734 scribit, anno 1251 Tyri archiepiscopum factum Petrum Lerca, quem col. 735 defunctum affirmat anno 1253, quo huc contigerunt: at ibi Nicolaum Lerca nominat. Forte nomen ei fuit Petrus Nicolaus. Addit Ægidium Damiatæ episcopum ad locum defuncti postulatam.

CAPUT X.

Mira sancti Regis humilitas.

Humilitas, quæ pulchritudo est omnium virtutum, cum gratia fuit in beato Rege sancto Ludovico, quemadmodum carbunculus lapis pretiosus in auro puro. Qui Rex beatus quanto fuit in hoc mundo major, tanto se in omnibus humiliorem exhibuit. Consueverat enim qualibet die Sabbati flexis genibus pedes lavare pauperibus in loco secreto, ac deinde eos siccare, et osculari humiliter; singulis etiam aquam pie

præbebat, quæ manus suas abluerent: deinde tribuebat cuilibet quamdam nummorum summam, eique manum osculabatur. Consueverat ipse frequenter servire triginta sex pauperibus, qui quotidie pascebantur, abundeque reficiebantur in ipsius hospitio. In pervigiis festorum solemnium, et diebus quibusdam per annum, ministrabat propriis manibus, priusquam manducaret, ducentis pauperibus mendicis. Semper prope se manducantes habebat et in prandio et in cœna tres ex pauperibus, qui invicui poterant, quibus de cibis suis benigne submittebat. Quin imo, os suum pulveri immittebat, quandoque sibi adferri jubebat (ut qui vere erat humilis) scutellas, et cibos, quos pauperes Domini nostri jam haberant, manusque suas immiserant, ut vere humilis de cibis ipsorum manducaret.

115 Aliquando, cum beatus Rex inter tres pauperes conspiceret unum senio admodum gravatum, qui non bene comedeat, mandavit, ut scutella, quæ sibi fuerat allata, poneretur ante seum istum; quam scutellam, postquam senex comederat de cibo, quem beatus Rex ipsi miserat, quantum potuerat, vere humilis referri ad se iussit, ut ex ea manducaret post senem hunc pauperem: ille enim, qui Dominum nostrum Jesum Christum cernebat in hoc paupere, nec timuit nec horruit manducare de reliquiis senis pauperis memorati. Præter hæc, multa exempla, quæ descripta sunt in tractatibus superioribus, declarant probantque humilitatem beati hujus Regis. Quippe magnæ erat humilitatis, quando jam annos habebat quatuordecim, ac Rex erat, quod pateretur se verberari a magistro suo disciplinæ causa. Item quod non alloqueretur tempore juventutis suæ quempiam, nisi dicendo Vos a. Rursum, quod, postquam rediit ex partibus transmarinis, commemoraret humiliter probra, quæ passus fuerat a Saracenis. Item, quod, quando audiebat concionem, aut lectionem theologicam, ipse humi sederet, aliis superius sedentibus. Item, quod nollet accedere ad reliquias, aut sanctuaria osculanda illo die, cujus nocte præcedente fuerat cum uxore. Item, quod humiliter pietatis causa oscularetur lapidem, in quo corpora monachorum fuerant lota; quod exerceret per se ipse opera pia ferendo lapides, ac similia obeundo.

116 En plura adhuc exempla humilitatis sancti Regis, quod etiam degens prima vice trans mare, pauperibus ministraret per se ipse modo tam servili, quodque pedes inviseret fratres Prædicatores usque ad Ligerim flumen magnæ viae spatium, ac per se ipse eos rogaret, ut ad palatium suum venirent: quod ægrotos et pauperes familiariter, attenteque per se ipse viseret, ac præsertim quod illis flexis genibus serviret, quodque ab ore eorum sanguinem per nares defluentem detergeret, neque id facere prætermitteret propter putredinem per nares ægroti decurrentem, quæ putredo manus sancti Regis deturpabat ac maculabat; quodque frusta pyri, quod paraverat, propria manu ori hujus ipsius ægroti insereret; quod serviret lepra infecto tam tetro, modoque adeo servili, adeoque benigno, tantoque tempore coram ipso in genua procumberet; quod trans mare tam serviliter, tamque assidue propriis manibus colligeret cadavera mortuorum tam fetida, eaque ad sepulturam pararet; quod tam pie morti, atque exequiis adfuerit defuncti monachi, qui moriebatur in abbacia Caroli-locensi b.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.
maxime mi-
randis

117 Habemus præterea inferius quedam exempla ex factis beati Regis, ad ipsius humilitatem declarandam. Beatus Rex die quadam Veneris sancta erat in castro Compendiensi, ubi incedebat nudis pedibus per templa dicti castri: ibat per vias publicas ad templa, servi sequebantur, habebantque in manibus nummos, quos subministrabant sancto Regi, amore Dei pauperibus distribuendos. Capiēbat sæpe beatus Rex hos nummos a prædictis servis, eosque amore Dei pauperibus distribuēbat, dans plus minusve quibusdam pro majori eorum aut minori egestate pro arbitrio suo. Dum hoc modo per plateam quamdam incedebat beatus Rex, quidam lepra infectus ab alia viæ parte, qui vix poterat loqui, crepitaculo suo sonuit fortiter admodum. Ubi igitur advertit animum, viditque hunc lepra infectum, ad eum transit, pedem suum imponens aquæ lutosæ et frigidæ, quæ in media erat platea, nam aliter transire commode non poterat, accessitque lepra infectum, stipem ei erogavit, ac manum ipsius osculatus est. Densa admodum circumcirca erat turba, multique eorum, qui beatum Regem circumdabant, se signabant signo sanctæ Crucis, sibi que invicem dicebant: Videsis, quid fecerit Rex; osculatus est manum lepra infecti.

luculenter

118 Quandoquidem mos erat sancti Regis prope terram sedere, quando audiebat conciones, quæ habebantur apud Religiosos congregatos, ut scriptum est supra, hac de re facta quædam narabo. Erat aliquando beatus Rex in abbacia Carolilocensi, et concio habebatur in loco istius abbacie, quem vocant capitulum. In hoc capitulo sedes duæ sunt, altera humilior, sublimior altera. Beatus Rex eo supervenit ad concionem audieudam, cumque omnes illi assurgerent, eumque rogarent, ut sederet loco maxime elevato, sicut ei conveniebat; voluit ille ascendere, neque sedere in sedilibus capituli; verum sedit in medio loco prope pulpitum, ubi consueta legitur lectio, jussitque adferri duos pulvius, quibus insedit loco prorsus depresso magna cum pietate ac humilitate, audivitque concionem memoratam usque ad finem. Et quamvis monachi ibi præsentis, qui videbant Regem humi sedentem, descenderent de sedibus suis, humique sedere vellent; id pati noluit, at eos sedere jussit eo modo, quo sedebant, quando capitulum intravit. Sæpe etiam venit ad capitulum Regalis-Montis, monachis ibidem congregatis, ac in sedibus suis sedentibus: ubi beatus Rex verbum Dei annuntiari jubebat, sedebatque prope columnam in medio capitulo positam, ac sedebat sanctus Rex super juncos, qui ibidem erant strati, monachi vero superius sedebant in sedibus suis: licet abbas, et monachi eum urgerent, rogarentque, ut ad sedes ascenderet, volebat ibi humi sedere, donec concio esset finita.

demonstrata

119 Pluribus vicibus contigit, ut beatus Rex manducaret in abbacia Carolilocensi in triclinio cum monachis, atque erat ibi magna cum humilitate, seque secundum externam apparentiam gerebat humilior, quam monachi, qui aderant. Fertur quoque, cum aliquando haberet scutellam melioris cibi, quam monachi, misisse scutellam argenteam, ex qua manducabat, monacho cuidam seni, mandasseque, ut scutella lignea, ex qua dietus monachus manducabat, sibi afferretur: allata est, manducavitque ex scutella lignea. Alia die in pervigilio sancti Bartholomæi,

quando fratrum Prædicatorum Compendiensium conventus comedebat in triclinio, beatus Rex offerri jussit bellaria, de quibus ministrabat propriis manibus ad primam conventus mensam; et rex Navarrae, liliique sancti Regis ad alias item mensas ministrabant. Quoniam consuetudo est in Ordine Cisterciensi, ut quidam fratres, nunc hinc illi, abbate ac monachis in manasterio congregatis, debeant lavare pedes aliis monachis, facientes MANDATUM e, qualibet die Sabbati post vesperas, quantumcumque dies sit solemnis; beatus Rex ante dictus, qui sæpe veniebat ad abbaciam Regalis-montis Ordinis prædicti, quando eveniebat ut die Sabbati esset in abbacia memorata, interesse volebat MANDATO, sedebatque illic apud abbatem, ac pie admodum intuebatur quod monachi faciebant. Porro accidit, cum beatus Rex sederet aliquando apud abbatem, dum fiebat MANDATUM, ut diceret abbati: Expediret, ut monachorum pedes lavarem. Abbas illi respondit: Potes omnino ab eo te abstinere. Beatus Rex illi dixit: Quapropter? Respondit abbas: Homines de eo loquerentur. Respondit beatus Rex, et dixit: Quid de eo dicerent? Et abbas reposuit, alios id probaturos, improbaturos alios. Atque ita beatus Rex ab eo se cohibuit, quod abbas id improbaret, uti memoratus abbas existimat.

120 Cum paries exstrueretur in abbacia Regalis-Montis, beatus Rex sumebat cratem brachiatam, lapidibus aut calce oneratam, eamque ferebat cum monacho eum sequente: quod beatus rex pluribus vicibus præstitit. Rursum, cum claudi curaret partem quamdam civitatis Acco-nensis, quæ vocatur Mons Musardus d, ac civitatem Casarensensem, ac Jafensem, ipsemet sæpe querebat viros, qui cratem brachiatam portabant, aliaque ad muros istos ædificandos idonea. Quando struebantur muri urbis Casareæ, dominus Tusculanus vir bonæ memoriæ, legatus Sedis Romanæ in isto tractu, concesserat indulgentias omnibus illis, qui ad hoc opus perficiendum operam conferrent: unde beatus Rex memoratus frequenter tulit lapides, aliaque muro construendo convenientia, in corbe super humeros suos, quod magnæ in eo humilitatis habebatur. Adhæc, quando beatus Rex firmis muris cingi curavit Casaream, Jafam, et Sidonem, ut dictum est supra, sanctus Rex per seinet ipse portabat in corbe terram fossarum, quia dominus Tusculanus legatus memoratus indulgentias concesserat omnibus, qui opus prædictum promoverent.

121 Tempore primæ ejus transfretationis, quando eum suis erat in Ægypto, antequam essent capti, tendebantque Massoram versus, quia brachium ejusdam fluminis transitum agnibus impediēbat, legatus ante dictus indulgentias unius anni concessit cuilibet, qui operam navaret ad implendum brachii prædicti alvenum e: quod et factum est. Tunc beatus Rex in sinu pallii sui terram ad locum istum portavit. Mire humilis erat beatus Rex in vestibus et apparatu. Postquam rediit ex regione transmarina prima vice, qua transmisit, vestibus semper usus est ex caeruleo seu glauco solum, vel ex panno e setis camelinis contexto; aut ex nigro tinctura adscito, aut ex serico nigro; reliquitque omnem ornatum auri vel argenti in sellis ac frænis suis, aliisque hujusmodi rebus; omnesque vestes alterius coloris præter dietos. Neque voluit deinceps vellera varii coloris, aut grisea f, ut vocabant, in vesti-

bus

A bus suis, aut stragulis, sed communia seu agnina: nihilominus habebat stragula ex pellibus sciurorum *g* et velleribus agninis, habebatque quandoque pallium distinctum velleribus agninis allis, quocum aliquoties manducabat. Adhæc postquam ex partibus transmarinis rediit, frænos non habebat nisi ferreos, ac sellas candidas.

ANNOTATA.

^a Quod signum esse reverentia jam diximus.

^b Hæc omnia auctor jam narravit.

^c De Mandato. consule notata ad Gaufridi cap. 4 lit. q.

^d Hæc ante narravit num. 24, ubi quædam sunt notata.

^e Narrat hæc Joinvillius num. 70, factaque sunt sub finem anni 1249.

^f De hac vestium modestia disputavimus in Commentario num. 572: ubi etiam de velleribus his pretiosis, quibus vestimenta principum distinguiebantur.

^g De sciris Olaus Magnus in Historia gentium Septentrionalium lib. 18, cap. 17 ita scribit: Horum animalium minorum infinita est multitudo in Septentrionalibus sylvis, pilorum densitate et colore distincta, una adjecta infallibili regula, quod quanto magis tractus terrarum vergit ad Septentrionem, tanto pulchriores, frigore causante colorein, sunt harum bestiarum pelles. Deinde affirmat, pelles istas maxima copia per Europam fuisse venditas, pretioque ingenti. Quæ, ut plura alia de istis animalculis, ibidem rideri possunt. Hinc colligo, hæc velleræ, similiaque, de quibus ibidem agit Olaus, fuisse usui principibus eo tempore, ut vestes suas iis distinguerent, ac ex iis constituisse velleræ illa, quæ varia vocabantur et grisea. Porro habebat quidem Sanctus stragula his pellibus distincta, sed iis ipse uti volebat.

CAPUT XI.

Excimia sancti Regis patientia, animique lenitas.

^c **P**otentia amara, quæ datur sanitatis gratia, libente animo sumitur. Quod beatus Rex intellexit tam probe, ut prompta voluntate toleraret acerbis admodum tribulationes, ut amorem mereretur divinum, et stabilem consequeretur salutem. Hujus patientiæ quædam videamus exemplum. Prima vice, qua mare transiit, ubi cum suis Damiatam fuerat ingressus, totus exercitus hostili modo processit Massoram usque. Cum ibi essent, nec possent progredi, reversi sunt. Quando erant in reditu, Saraceni ingenti agmine eos invaserunt: (omnes enim, exceptis omnino paucis, nostri exercitus milites graviter ægrotabant) ac proligati fuere, captique ibidem a Saracenis. Reato Rege, ejusque fratribus, domino nimirum Alphonso, et domino Carolo captis, occisoque domino Roberto a ipsius fratre, non permansit cum sancto Rege quisquam ex familia ipsius nisi unus nomine Isembardus; quantvis postea aliqui accederent, qui tamen ministrare non poterant: nam omnes erant ægroti. Tam dictus Isembardus cibos sancto Regi parabat, dictus Isembardus cibos sancto Regi parabat, panemque conficiebat ex carnibus et farina *b*, quam ab aula soldani portabat. Beatus quoque Rex tam erat infirmus, ut dentes oris ipsius quas-

sarentur ac motarentur. Caro ejus pallida erat ac maculis infecta, fluxumque alvi patiebatur valde gravem: tanque erat macilentus, ut ossa spinæ dorsi ipsius mire essent acuta. Necesse quoque erat, ut memoratus Isembardus, ferret beatum Regem ad omnia necessaria, eumque etiam denudaret. Nihilominus, uti dictus Isembardus, vir ætate tum matura et dives, juratus asservit, numquam tunc vidit beatum Regem iratum, aut hac de causa commotum, aut aliqua de re conquerentem. Verum omnimoda patientia ac lenitate ferebat ac tolerabat morbos suos memoratos, ingentemque suorum calamitatem; et orabat semper. Sanctus Rex perdidit insuper vestes suas, ita ut homo pauper tunicam suam colore viridi sibi ademerit, atque ei donaverit: qua se eo tempore quotidie induebat, donec *c* deinde ei panni Damiatæ delati sunt.

123 Aliquando beatus Rex erat Parisiis, egressusque cubiculo suo, ut negotia audiret et lites *d*, ubi diu occupatus fuerat negotiis audiendis, rediit ad cubiculum, et unus tantum cum eo eques, qui in ejus cubabat cubiculo. Postquam ad cubiculum suum venit, nullus cubiculariorum ibi erat, aliorumve, qui cubiculum ipsius servare debebant, idque agere solebant, licet sexdecim omnino essent tum cubicularii, tum cubicoli famuli, tum custodes lecti beati Regis. Vocati fuere per palatium, per hortum, perque alias domus partes, neque inveniri potuere, ut ei servirent, sicuti facere debebant. Quamvis autem memoratus eques ipsi præstare vellet obsequium istud, quod eo tempore præstandum erat, beatus Rex id permittere noluit. Quando unus cubiculariorum, alique famuli ante memorati, reversi erant ad cubiculum, atque intellexerant, quod beatus Rex neminem invenisset, qui vel cubiculum dumtaxat custodiret, multum doluerunt, vehementerque timuerunt, adeo ut in ipsius conspectum prodire non auderent, at de semet ipsi conquererentur apud fratrem Petrum *e* Ordinis SS. Trinitatis, qui assistebat beato Regi in Horis canonicis recitandis, eratque beato Regi intimus, ac admodum familiaris. Cum sanctus Rex, qui redire volebat ad negotia, eos conspiceret, (jam enim redierant) manibus trabeca sua extractis, dixit: Omnesne ergo revertimini? Neminem habere possum ad necessitates meas? *f* Et nihilominus, vel unus suffecisset etiam minimus vestrum. Nihil præterea iis dixit, sed rediit ad negotia sua. Postquam iterum ad cubiculum suum venisset, litibus absolutis; et nec cubicularii ipsius, nec alii auderent coram ipso comparere; frater Petrus ex Ordine SS. Trinitatis ei dixit, ipsius cubicularios non audere ad eum accedere, nisi eis esset benevolus, eosque vocari juberet. Tunc eos vocari jussit, risitque, ac hilaris esse videbatur et lætus; eisque dixit: Venite, venite; tristis estis quia deliquistis, id vobis condono: cavete, ne in posterum ita faciatis. Cum beatus Rex eadem die post somnum diei ire vellet ad silvam Vicenarum una leuca Parisiis dissitam, unus cubiculariorum ipsius, vestem talarem beati Regis, quæcum manducare consueverat, non imposuit arcæ, in qua esse solebat; sed imposuit eam alteri arcæ, clavenque retinuit, neque venit Vicenas, at Parisiis mansit. Itaque, ubi beatus Rex venit Vicenas, ac cenare voluit, petitur illa vestis: verum inveniri non potuit in arcæ, quarum claves ibidem erant: erat enim in non arcæ, quarum cubicularius supra memoratus claves retinuerat.

Cum

A. REGIS
CONFESSARIO.

Sancti lenitas
admiranda in
suis mini-
stros, officio
suo malefun-
ctos,

E

c

f

A. REGINA
CONFESSARIO.

Cum itaque cubicularii arcam rampere vellent, in qua vestem esse putabant; beatus Rex permittere id noluit, ita ut oportnerit eum cenare cum trabea sua manicata. Nihilominus nullum beatus Rex iracundiæ dedit indicium, neque verbum de hac culpa dixit seu ante cenam, seu post eam, nisi quod inter cenandum equitibus suis, cum ipso manducantibus, dixerit subridens: Quid vobis videtur? Rectene cum trabea mea mensæ arcumbo? Igitur domestici ejus id magnæ patientiæ ejus esse existimavit, quod, cum eadem die tantum ei creassent incommodum, minime tamen idcirco contra ipsos beatus Rex ulla in re fuerit commotus.

libere cum in-
juria sua lo-
quentem,

f

B

124 Accidit aliquando ut beatus Rex esset Novioduni *f.* manducaretque in cubiculo suo, et quidam cum ipso equites ad focum; nam tempus erat hibernum, cubiculariis ejus in vestiario quodam apud ejus cubiculum manducantibus. Postquam manducaverat, cum colloqueretur ibidem cum equitibus suis ad focum, iisque narraret quædam, quando cubicularii, qui etiam manducaverant, vestiario egrediebantur, beatus Rex in relatione ad equites suos dixit hæc verba: Et id servo. Tunc unus e cubiculariis, nomine Joannes Bourgneuet, protulit ad Regem verba hæc injuriosa: Neque duo, si tu id serves, omnino non es nisi homo naus, et veluti alius. Tunc alius cubicularius, nempe dominus Petrus de Loon *g* intellexit verba memorati cubicularii, tanto Principi, dominoque ipsius injuriosa, quæque sine ratione dictus Joannes protulerat; (non enim intelligere potuerat quid Rex narret: quippe dictus dominus Petrus, qui præcedebat, id non intellexerat) tunc memoratus dominus Petrus dicto Joanni submissa voce dixit, eum ad se trahens: Quid dixisti? insanisne, quod sic Regi loquaris? Dictus Joannes respondit alteri cubiculario tam alta voce, ut beatus Rex omnino posset intelligere, verbis ei injuriosis: Nimis, nimis: omnino non est, nisi unus homo, et forsitan etiam sicut alius. Nihilominus, ut jurejurando asseruit memoratus dominus Petrus de Loon eques, ac vir matura ætate et dives, qui tunc, ante, et postea cum beato Rege habitaverat annis triginta octo continuis, aut circiter, beatus Rex, qui verba dicti Joannis audivit, tam prima, quam secunda, cum aspicebat, abruptaque narrationem suam, neque quidquam unquam, aut de quocumque ei dixit, neque eum reprehendit, neque vexavit. Quod dominus Petrus de Loon aliique familiæ equites, qui præsentibus erant, magnæ putaverunt esse patientiæ; verbaque dicti Joannis ab ingenti stultitia, magna superbia, grandique injuria judicarunt esse profecta. Neque memoratus dominus Petrus deinde vidit, aut intelligere potuit seu ex dictis, seu ex factis, beatum Regem videri ullo modo iratum de iis, quæ memoratus Joannes dixerat.

imprudencia
sibi nocentem.

125 Laborabat beatus Rex morbo quodam, qui quotannis bis, ter, vel quater eum corripiebat, illumque quandoque vehementius vexabat, quam alias. Hic morbus erat hujusmodi, ut, quando beatum Regem invadebat, non satis auditu perciperet, neque videret, quamdiu dicto tenebatur morbo, neque manducare posset, neque dormire, ac gemendo conquereretur: hoc modo memoratus morbus eum detinebat tribus diebus, quandoque diutius, quandoque brevius; ita ut per se lecto egredi non posset. Quando relevari incipiebat a morbo isto,

crus ipsius dexteram inter suram et malleolum sanguinis instar rubescebat, atque illic erat inflatum: atque eo rubore ac tumore affectum erat dictum crus una die usque ad vesperam ejus, deindeque tumor hic, ruborque paulatim evanescebat, ita ut tertia aut quarta die memoratum crus esset sicuti caro alia: ac tunc beatus Rex prorsus erat restitutus sanitati. Plures equites, et unus alterve cubicularius cubabant in ejus cubiculo: solebat quoque in ipsius cubiculo cubare senex quidam nomine Joannes, qui vigil fuerat regis Philippi, uti aiebat, quia in ejus cubiculo semper custodiebat ignem tempore aestatis et hiemis. Porro factum est quadam vice, cum beatus Rex esset in isto morbo, ut quadam vespera, dum volebat intrare lectum, cernere vellet ruborem cruris predicti. Qua de causa memoratus Joannes accendit ceream, eumque tenebat supra crus sancti Regis, cernebatque crus ejus, ac videbat nullum ei dolere; nam rubore tunc infectum erat ac tumore, uti alias esse solebat, quando morbus declinabat. Unde contigit, dicto Joanne vigile imprudenter ceream supra crus tenente, ut gutta quadam ignita laberetur in crus beati Regis, supra locum inflatum, atque affectum. Unde beatus Rex, qui in lecto seiebat, præ dolore, quem patiebatur, extendit se in lecto, dixitque: Hei mihi! hei! Et Joannes iste respondit etiam. Hei! an male tibi feci? Respondit beatus Rex: Joannes, avus meus minori de causa te dimisit ab hospitio suo. Memoratus enim Joannes sancto Regi, domino Petro de Loon, aliisque cubiculariis dixerat, se a Rege Philippo expulsam fuisse ipsius hospitio, quia truncos foco admovent, qui crepitabant inter ardentem. Nihilominus memoratus dominus Petrus de Loon juratus affirmavit, se nullo unquam tempore percipisse, ipsam ideo nullo modo commotum fuisse in dictum Joannem, sed eum semper retinisse in servitio suo, uti antea.

126 Quando sanctus Rex die quadam Veneris sancta ibat per ecclesias, distribuens nummos pauperibus ad se accedentibus, prohibebat famulis suis ne pauperes impedirent, quo minus ad se venirent. Qua de causa pauperes adeo beatum Regem premiebant, ut parum abesset, quin laberetur eorum impulsu; quæ omnia patienter tolerabat. Quippe etiamsi esset in densa pauperum turba, qui, propter multitudinem suam, quandoque etiam pedes ipsius calcabant; tamen permittere volebat, ut armigeri, aliique, qui ipsum circumdabant, pauperes retro abigerent: at dicebat, id permitteretur, addens: Multo plura Jesus Christus pro nobis sustinuit tali die, qualis est hodie, quam ego pro ipso sustineo. Incedebat autem tunc nudis pedibus, caligasque habebat usque ad pedes. Insper multas passus est vexationes, quas patienter tulit. Sane cum mulier quædam, cui nomen Sara, libertum haberet in curia beati Regis cum domino Joanne de Fucilleuse equite; dum vice quadam supremæ curiæ esset consessus, beatusque Rex e cubiculo suo descendisset; dicta mulier, quæ ad imum gradum constiterat, ei dixit: Apage! apage! Tene Franciæ regem esse oportebat? Multo fuisset præstantius, si alter fuisset rex Franciæ, quam tu. Nam tu dumtaxat Rex es fratribus Minoribus, et fratribus Prædicatoribus, et sacerdotibus, et clericis. Ingens damnum est, quod tu Rex sis Franciæ, et mirum admodum est, quod regno non sis ejectus. Cum famuli beati Regis verberare eam vellent, atque egre-

re

A rex dixit, atque præcepit, ut eam nec tangerent, nec abigerent. Ubi autem bene ac diligenter illam audiverat; dixit, responditque subridens: Profecto verum diceis: dignus non sum, qui similis Rex: et si placuisset Domino nostra, præstitisset, ut alius fuisset rex, qui rectius regnum gubernare scivisset, quam ut ego essem. Tunc præcepit beatus Rex mihi e suis cubiculariis, ut ei daret pecuniam, asses, ut prædicitur, quadraginta. In rebus prædictis multi fuere præsentés.

delicias embammatis tolleret. Cumque ille, qui ei ministrabat, ipsi diceret: Domine Rex, corrumpis saporem; ei respondebat: Hæc tibi non est cautio, mihi sic expedit. Fecisse id creditur, ut refrænaret appetitum suum. Pulmentum sæpe manducabat insipidum, de quo alii non manducabant lubentes, quia male conditum erat. Vescébatur quoque cibis durioribus, ut pisibus aliisque similibus. Quando illi apponebantur lucci, aliive cibi delicati, aquam immiscebat frigidam, saporisque delicias ab eo cibo tollebat. Quando primum miranæ portabantur Parisios, eæque mensæ inferebantur beato Regi aliisque; de iis non vescébatur: verum, quod sibi apponebatur, dabat pauperibus, aut communi pauperum obsonio addebat, aut quandoque curabat offerri aliis, qui in aula ipsius manducabant: atque ita faciebat, donec ita vilescerent, ut non constarent nisi quinque circiter assibus, quæ initio vendebantur assibus sexaginta, aut libris quatuor. Eodem plane modo faciebat de fructibus novis, quos tamen libenter comedebat; atque ita agebat de omnibus, quæ cum essent nova, ei apponebantur; idque faciebat ex sola victus abstinentia, sicuti vere creditur, ut appetitum ad illa sibi a natura inditum edomaret.

A. REGINE
CONFESSARIO.

ANNOTATA.

a Non quidem eodem tempore, sed aliquot hebdomadis citius. Videsis Joinvillium cap. 8, et cap. 13.

b Artocreas, opinor, intelligit: volui tamen sequi phrosim Gallicam.

c Soldanus postea geminam vestem Regi componendam curavit, ut habet Joinvillius num. 161.

d De controversiis, quas Rex per se ipse dirimebat, consule Joinvillium num. 21 et seqq.

e Suspicio hunc esse Petrum a Cusiaco, qui anno 1272 toti Ordini SS. Trinitatis est præfectus, ut scribit Bonaventura Baro in Annalibus ejusdem Ordinis ad annum 1272 num. 4, referens mira illum gratia valuisse apud regem Philippum S. Ludovici filium.

f Noviodunum, vulgo Noyon, urbs est Veromanduorum in Insula Franciæ, juxta limites Picardiæ.

g Hic idem procul dubio est, qui inter testes recensetur in præfatione num. 8.

CAPUT XII.

Sancti Regis pœnitentiæ rigidæ: vitæ puritas et sanctitas.

Quandoquidem initium salutis nostræ est, quando odisse incipimus, quod amabamus; dolere de eo, de quo letabamur; amplecti, quod timebamus; sequi, quod fugiebamus; desiderare, quod despiciebamus; quæ omnino facimus per mortificationem corporis, ac pœnitentiam: venerabilis sanctus Ludovicus id perpendens, in corpus suum sæviit multis modis: amarus enim admodum, et durus in se fuit in cibo, potuque sumendo, ut infra patescit. Quamvis beatus Rex appeteret pisces grandiores, nihilominus sæpe abstinebat a grandibus sibi allatis, jubebatque sibi adferri pisces minores, de quibus comedebat. Quandoque etiam in frusta dividi curabat majores pisces sibi allatos, ut de iis manducasse videretur; tamen non manducabat tunc de grandioribus his piscibus, necque de piscibus aliis, sed solum ei sufficiebat pulmentum, jubebatque pisces istos addi pauperum obsonio: quod fecisse creditur abstinendi se studio. Postquam rediit e tractu transmarino, licet amaret multum luccios prægrandes, aliosque pisces delicatos, illique emerentur, atque ei afferrentur ad mensam, ex illis tamen non manducabat, sed pauperum apponebantur obsonio, aliosque pisces modicos comedebat.

128 Adhæc frequenter contigit, cum ei apponerentur assa aliive cibi, cum embammatis delicatis, ut aquam condimento admisceret, qua

129 Rursum hujusmodi ejus erat consuetudo, ut nunquam excederet in bibendo, aut manducando. Eo modo panem sibi scindebat ad mensam, ut, dum valetudine erat integra, non plus secaret una die quam altera. Habebat ante se calicem aureum, et scyphum vitreum: scypho autem inerat virgula, quo usque eum vino impleri curabat; deindeque aquam jubebat affundi tanta copia, ut quarta pars vinum esset, tres partes, aut circiter, aqua. Neque tamen vino utebatur generoso, sed tenui admodum. Tunc quandoque bibebat ex scypho, quandoque potum ita dimensum calici aureo infundebat, atque ex calice bibebat. Postea adeo vinum suum aqua diluit, ut non satis ex vini sapore remaneret. Jejunabat quotannis tota Quadragesima. Rursus jejunabat toto Adventu; nimirum quadraginta a diebus ante Natalem Domini, solis utens cibis in Quadragesima usitatis. Atque ita jejunabat, cum pervigiliis, quibus jejunium præscribit Ecclesia, tum quatuor temporibus, aliisque diebus esurialibus sanctæ Ecclesiæ. In quatuor pervigiliis festorum Dominiæ nostræ, die Veneris sancta, et in pervigilio Nativitatis Domini jejunabat solo pane et aqua contentus. Verum diebus, quibus pane tantum et aqua utebatur, jubebat mensam instrui plenam, quemadmodum diebus aliis: et siqui ex ejus equitibus essent, qui etiam vellent solo pane et aqua esse contenti, cum eo manducabant ad mensam ipsius. Diebus Veneris in Quadragesima non vescébatur piscibus; aliisque etiam diebus Veneris beatus Rex sæpe a piscibus abstinebat: quin etiam diebus Veneris Adventus pisces non manducabat. Præterea per totum annum diebus Veneris nullis vescébatur fructibus, quamvis eos comederit perquam libenter. Diebus Lunæ et Mercurii in Quadragesima multo minus manducabat, quam ei putabatur congruum. Diebus Veneris adeo vinum suum diluebat aqua, quamvis satis esset tenue, acerbique saporis sine aqua, ut non videretur nisi aqua. Licet quoque cerevisiam non amaret, quod satis apparebat ex ipsius refectione; tamen in Quadragesima illam satis frequenter bibebat ad appetitum suum, ut creditur, edomandum. Rursum beatus Rex antequam mare transmitteret, ac post-

vinum multa
aqua diluit:
crebra servat.
rigidaque je-
junia:

E

XIV.
Sanctus Rex
multis modis
in comedendo

appetitum
domat.

quam

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

quam inde rediit, semper jejunabat per totum annum qualibet die Veneris, præterquam dum Domini Natalis in diem Veneris incidebat; tunc enim carnibus vesceretur propter celebritatem festi. Rursum jejunabat qualibet hebdomada die Lunæ, Mercurii, et Sabbati *b*. Quando beatus Rex erat trans mare tempore primæ transfretationis, jejunare incepit quindecim diebus ante festum Pentecostes, quod jejunium deinde semper eodem modo observavit usque ad obitum suum. Rursum non manducabat de omnibus ferculis sibi apposis, idque fecisse creditur abstinentiæ, et amoris Dei causa.

cilicio etiam et flagris in corpus suum sevit.

130 Multum vigilabat beatus Rex ad Dei cultum. Postquam a prima transfretatione rediit, nunquam cubabat super stramen plumasve; verum lectus ipsius compositus erat ex ligno, qui cum ipso vehebatur, quocumque tenderet, cui calcitra imponebatur ex gossipii lanugine cooperata velamine non serico; illique incubabat sine alio stramine supposito. Creditur firmiter qualibet die Veneris sancta, atque etiam in qualibet Quadragesima, postquam reliit ex tractu transmarino, diebus Lunæ, Mercurii, et Veneris gestasse super carnem nudam cilicium *c*, tamen hujusmodi penitentia opera exercebat quam poterat secretissime, sibi que cavebat a cubiculariis suis adeo, ut nullus eorum, uno excepto, sciret austeritates penitentiarum, quas exercebat. Tres habebat funiculos conjunctos, sexqui pede fere longos, funiculisque singulis quatuor aut quinque inerant nodi: ac singulis diebus Veneris per totum annum; in Quadragesima vero diebus Lunæ, Mercurii, et Veneris, perscrutabatur exacte per omnes angulos cubiculum suum, ut nullus ibidem remaneret, et tunc claudebat portam, manebatque inclusus in cubiculo cum fratre Gaufrido de Bello-loco, conscientia suæ arbitro, Ordinis Prædicatorum, ubi diu erant simul: credebaturque, ac dicebatur extra cubiculum, beatum Regem eo tempore confiteri peccata sua dicto fratri, tuncque per dictum fratrem cæli memoratis funiculis *d*. Aliquando beatus Rex nudis pedibus ivit Nonigento Erembertio *e* usque ad templum Domini nostræ Carnotensis, (distat illud a memorato templo leucis quinque) quando vehementer fuit fatigatus, ita ut tantum viæ perficere non potuisset, nisi iuvus fuisset quodam equite, aliisve comitibus suis, uti apparebat ex ipsius corporis habitu; multoque deinde tempore deteriori fuit valetudine, quia tantum susceperat iter perficiendum, de coque quandoque conquerabatur. Adhuc beatus Rex, quantum poterat, a risu abstinebat diebus Veneris; si quandoque inadvertenter ridere cõpisset, mox ridere desinebat; neque unquam diebus Veneris galericulum mutabat.

xv.
Mira fuit conscientia puritate;

131 Quandoquidem pura conscientia super omnia bona deliciatur in conspectu Dei, beatus Rex sanctus Ludoviens tanta fuit puritate, ut merito suo deliciis Dei conspectus frui potuerit. Tanta emicuit puritate, ut frater Gaufridus, ipsius conscientia moderator, hominesque venerandi, ac fide digni, qui longo tempore cum ipso sunt conversati, crederent, eum nunquam commisisse peccatum mortiferum *f*, nisi jurejurando asseruerunt. Et firmiter creditur, maluisse capite suo minui, quam certa scientia, suoque proposito peccatum perpetrare mortiferum. Nunquam cernebatur, vel audiebatur mali quidpiam vel facere vel dicere; verum omnia ejus verba erant de Deo, de Sanctis, eoque tendentia, atque ad

bonum exemplum eorum, qui cum ipso conversabantur; neque unquam in eo deprehendi quid potuit, quod Deo displiceret; sed desiderabat omne bonum. Saepè dum in cubiculo suo erat cum familia sua, verba proferebat sancta et prudentia, pulchraque narrabat eis; qui cum eo versabantur, bona sanctaque intentione. Vir fuit, qui vixit magno animi candore, veritate, humilitate; magna fuit patientia, ac plenus bonis omnibus excellentibus. Vir fuit vita proba, modo vivendi honesto, conscientia admodum sancta ac pura; multaque ex ejus factis dictisque capi poterant præclara exempla. Non jurabat per Deum neque per ejus membra, neque per Sanctos, neque per Evangelia. Verum, cum quid fortius vellet affirmare, dicebat: Vere ita est. Nunquam vocabat diabolum, neque eum unquam nominabat, nisi forte, dum legebat in libris. Vir religiosus, frater Simon du Val Orliensis fratrum Prædicatorum, et prior monasterii Provincensis, juratus dixit atque affirmavit, quamvis saepè cum beato Rege, et in ejus colloquiis fuisset, nunquam se audivisse profertentem ipsum verbum aliquod amatorum, neque otiosum, neque famæ cujusdam noxium: neque se unquam vidisse hominem tantæ in verbis aspectu quo reverentia. Et quamvis dictus frater saepè egisset cum aliis regibus, aliisque principibus secularibus, antistitibus, ac viris illustribus; quamvis etiam familiaris admodum esset intimusque sancto huic Regi; tamen nunquam veniebat in ejus conspectum sine magna reverentia ac timore quodam, acsi Sanctum adivisset. Insuper predictus frater Simon commemorans jurejurando multa virtutis opera sancti Regis, prout in hoc Opere locis congruis sunt descripta, dixit propter hæc multa que alia, quæ vidit in ipso, quæque scripta non sunt, beatum Regem fuisse unum ex sanctissimis hominibus, quos unquam vidit; idque, quia in ipso conjuncta vidit, quæ in Sanctis esse debent. Vidit enim, cum severum valde fuisse in se ipsum in cibo potuque, humilem valde in vestibus et corporis sui cultu, multum vigilantem in Dei servitio, multi jejunii, maximæ in alios misericordia, fuisseque unum ex hominibus, quos unquam vidit, qui libentissime audiret verba Dei, ad eaque diligentissime auscultaret; et quamvis passus fuisset trans mare probra multa detrimentaque, processisse tamen semper ex bono in melius, magis pium fuisse, magis in fide Jesu Christi constantem, magisque perfectum apparuisse. Præterea secundum ea, quæ memoratus frater Simon percipere potuit, beatus Rex omne tempus suum impendit operibus bonis; nimirum justitiæ, fidei Christianæ, religionis, ac pietatis in Dominum nostrum, et Sanctos ipsius; et gloriose in servitio Dei, in quo erat cum liliis suis, quos, quantum in ipso fuit, morti objecit in terra inimicorum Crucis ac fidei Christianæ, ab hoc mundo transiit ad Dominum nostrum: pluraque magna sancta opera, quam dici possent, ant commemorari, in ipso fuerunt, per quæ sanctus esse creditur.

132 Beatus Rex vita fuit tam sancta, ac moribus tam honestis, ut, quandiu vixit, de eo dictum quoddam affirmari posset, quod de sancto Hilario scriptum est, antequam esset episcopus: « O quam *g* perfectissimum laicum, cujus imitatores ipsi etiam esse desiderant sacerdotes! » Multi enim sacerdotes et antistites similes esse cupiebant beato Regi in virtutibus, ac moribus: nam sanctus jam credebatur a tempore, quo vi-

veri tenas. fideique morans etiam infidelibus

velat.

A velat. Impendebat omne tempus utiliter, vel ad Dei laudes, vel ad alia opera necessaria, sen ad sui sustentationem, sen ad regni administrationem. Præter omnes virtutes supra dictus beatus Rex vir fuit tam veritatis tenax, ut nunquam pro toto mundo vel verbum protulisset non verum, neque ex ore ejus aliquid percipi posset non verum. Tempore primæ ipsius transfretationis, postquam fuerat captus, simulque exercitus Christianorum, pacta inita facere inter sanctum Regem et Saracenos, inter quæ pacta hæc fuerunt: nimirum ut beatus Rex ipsis restitueret Damiatam, eisquo daret quadringenta millia librarum Thronensium, aut earum valorem; videlicet ducenta millia ibidem, ducentaque millia Aceone, hoc modo, ut, dum Damiatam iis esset reddita, Saraceni ex carcere dimitterent sanctum Regem, ejusque proceres liberos sine ullo impedimento. Adhæc promiserunt Saraceni se nihil mali illaturos Christianis, qui Damiatam erant, neque aliis; sed permissuros, ut illi abirent: quod ipsi non præstiterunt; sed eos occiderunt, combusseruntque bona, quæ ibidem manserant. Cuiusque dominus Alphonsus, comes Pietaviensis, beati Regis frater, mansisset apud Saracenos pro ducentis istis millibus librarum tunc solvendarum, beatusque Rex intrasset in triremem quamdam cum multis proceribus aliisque, ducentaque illa librarum millia jam soluta essent, præter triginta librarum millia aut circiter, proceres aliique, qui ibidem erant in triremi cum beato Rege, eum hortabantur, suadebantque, ut iret ad navim suam, quæ in mari erat satis prope illam triremem; quippe æque erat in potestate Saracenorum quamdiu ibi in fluvio isto erat in triremi, quam fuerat, dum in terra erat in eorum carcere, quia multe triremes, multaque alia Saracenorum navigia in fluvio isto erant, qui capere poterant, ac retinere pro arbitrio suo, si voluissent, triremem, in qua beatus Rex erat. Tunc dixit, quod verbo illis promississet, se ultra Damiatam non iturum, donec ducenta millia librarum essent integre soluta, licet id scriptum non esset. Quamvis etiam Saraceni non stetissent promissis suis, quod nihil mali illaturi essent Christianis, qui reperirentur Damiatam; beatus Rex nihilominus dicta sua servare voluit, neque ex triremi voluit discedere, donec ducenta librarum millia integre fuissent soluta.

133 Postquam ducenta librarum millia erant soluta, e vestigio beatus Rex petiit, an dicta pecunia integre esset soluta; ei quo responsum est, solutam esse. Verum dominus Philippus Montfortius h eques beati Regis, ei tum dixit: Summa argenti tota soluta est, at decepinus Saracenos in argento ponderando decem librarum millibus. Ubi beatus Rex audivit verbum hoc, vehementer excanduit, dixitque: Volo ducenta librarum millia integre solvantur: promisi enim ipsis, et volo nihil desit. Tunc Campaniæ seneschallus clanculum pede suo pedem dicti domini Philippi tetigit, oculoque signum ei dedit; dixitque beato Regi: Domine Rex, credisne domino Philippo? Nugator est. Quando dominus Philippus audiebat seneschallum, ac recordabatur eximium veritatis studium beati Regis, ejusque constantiam, verbum tunc resumpsit, dixitque: Domine Rex, dominus seneschallus verum dicit; non dixi id verbum nisi jocando ac nugando, et ut audirem, quid responderes. Beatus Rex respondit: Parum te decuit jocus

iste, istudque tentamentum. At cura, ut argenti summa bene sit integreque soluta. Tunc omnes, qui præsentibus aderant, asseruerunt omnem pecuniam integre solutam esse i, et mox beatus Rex mandavit nautis, quoniam promissa sua impleverat, navigarent, tuncque ivit ad navem suam, quæ in mari erat, ut loco esset tutiore. Ex supra dictis patet, beatum Regem virum fuisse veritatis admodum studiosum, magnaque constantia; pro nulla enim re mundi mentiri voluit. Reverendus pater dominus Nicolaus episcopus Ebroicensis k, qui longissimo tempore familiariter atque intimè cum dicto beato Rege conversatus est, juratus super vita, affirmavit se firmiter credere, maluisse beatum Regem capiet suo minui, quam peccatum mortale committere deliberata voluntate et scientia: idque satis demonstrat doctrina, quam propria manu scriptam misit ad filiam suam Navarre reginam, atque ad dominum Philippum filium suum; in qua utraque instructione eos docebat, se ea esse voluntate, ut vellet neutrum dictorum liberorum peccatum mortale committere pro quacumque re mundi, atque ut interque potius pateretur vitam sibi gravi martyrio eripi, quam deliberata voluntate patretur peccatum mortiferum.

ANNOTATA.

a Incipiebat igitur jejunium Adventus multis diebus ante Adventum, alterumque sibi indixerat quadraginta dierum jejunium.

b Jejunia pleraque hic memorata habet quoque Gaufridus in Vita prima num. 26: attamen non omnia.

c De gestato cilio consule Gaufridum num. 25: hic enim similia rectius noverat.

d Testatur hæc ipse Gaufridus num. 23, ubi catenulas funiculis hisec substituit.

e Nonigentum Erembertum, quod nunc vocatur Nonigentum Regium, vulgo Nogent le Roy, oppidum Galliæ est, inquit Baudrandus, in Belsia provincia ad Ebram fluvium, quinque leucis infra Carnutum in Septemtrionem

f Ad Gaufridum in Vita prima num. 7.

g Verba sunt Fortunati in Vita S. Hilarii apud nos tom. 1 Januarii pag. 790.

h Vox hæc in Ms. dubia erat, itaque scripta, ut magis videretur accedere ad nomen Philippi de Nemours, qui etiam tunc regi aderat, quam Philippi de Montfort. Verum quia Joinvillius testis oculatus, num. 155 hoc factum referens, iteratis vicibus id attribuit Philippo Montfortio, locum legendum putavi, uti eum expressi.

i Videtur quidem insinuare Regem illorum dictis fidem habuisse: verum constat ex laudato Joinvillio, decem illa librarum millia jussu Regis adhuc soluta.

k Reeesetur inter testes num. 7.

A REGINE
CONFESSARIO.

i

k

E

F

ostenditur
et solutione
pecuniarum Sa-
racenis pro-
missæ.

h

A REGIS
CONFESSARIO.

CAPUT XIII.

Continentia sancti Regis : desiderium amplectendi Ordinem religiosum : morum honestas : varia de ejus sanctitate jurata testimonia.

xvi.
Sancta Regis.
Tobiam imitati continentia in matronio ;

a

Quis est, qui ignorat continentiam carni esse debitam? Continentia appetitus humanus coercetur, ne effluat ad mortale peccatum. Beatus Rex Ludovicus servavit continentiam conjugalem, ut patet ex eis, quae sequuntur. Quando enim juvenis erat graciosus et amabilis omnibus, cura matris suae prudentissimeque regni Franciae, uxorem duxit filiam natu maximam comitis Provinciae, nempe dominam Margaritam a. Quando beatus Rex cum ea fuit secreto, ille, qui consilio beati Filii Dei fuit instructus, Tobiasque exemplo informatus, antequam eam tangeret, tribus noctibus orationi se dedit, eamque docuit, ut et ipsa preces funderet, prorsusquam ei appropinquaret, uti memorata domina deinde commemoravit. Ad haec venerabilis sanctus Ludovicus se continebat per totum Adventum totamque Quadragesimam: praeterea diebus aliquibus qualibet hebdomada; item in pervigiis, ac festis majoribus; insuper diebus festis, quibus consueverat verum Domini nostri Corpus suscipere, diebus multis communionem praecedentibus, multisque sequentibus.

propositum ingrediendi Religionem, si consensus- set regina.

c

135 Praeterea, utpote qui castitatem cupiebat, multis annis ante obitum suum, desiderans ad omnem pervenire perfectionem, pio animo firmiter seculum statuit, ut, si filius suus natu maximus ad aetatem perveniret, reginaque uxor sua consentiret, religiosum intraret Ordinem; eumque memoratum propositum secreto aperuisset dictae reginae, illique praecipisset, ut id nemini revelaret, illa ei proposuit idoneas rationes in oppositum, neque consentire voluit, ut Ordinem religiosum ingrederetur. Deo praevidente fortasse quid melius, nimirum, quod utilior esset in primo suo statu, ad servandum in pace regnum, ac promovenda provehendaque regni, ac totius sanctae Ecclesiae negotia. Omnis fuit in sancto Rege puritas; neque unquam tempore adolescentiae ipsius, neque tempore juventutis, neque ullo tempore, illi, qui memoratis temporibus cum eo fuerunt, diuque cum ipso fuerunt conversati, videre potuerunt aut percipere beato Regi fuisse ullam familiaritatem, aut conversationem suspectam cum ulla femina alia quam sua; nunquam dici audiverunt de incontinentia, vel verbo ejus hac in parte famam laedi. Omni tempore Quadragesimae, omnibusque diebus Veneris et Sabbati beatus Rex a consortione reginae absteinebat.

Fugit improbos, in domesticos inquiri jubet, perver- sosque, praesertim impudicos,

136 Beatus Rex, sanctus Ludovicus perlibenter habebat in consortio suo viros bonos, honestos, et justos, ac promptissime vitabat societatem, ac familiaritatem improborum, eorumque, quos in peccato esse sciebat: super omnia ei displicebant facinorosi, illique, qui turpia loquebantur. Volebat familiam suam tantae esse puritatis, ut si qui ipsius domestici turpiter jurarent de Deo, aut de veneranda Virgine

Maria, eos extemplo domo sua pelli juberet: D similiter eos, qui fornicationem, aut turpia alia inventi fuerant commisisse, perquam severe pro delicti gravitate puniebat. Quando scire potuerat quemquam ex hospitio suo perpetrasse peccatum quoddam mortiferum, eum palatio familiaeque sua expellebat. Quia duo homines, qui de ipsius erant familia, non jejunaverunt quadam die Quadragesimae, qua jejunare debebant, eos ab aula sua dimitti jussit. Saepissime contingebat, ut carceri illos mandari juberet domesticos suos, qui reperti erant cum muliere peccasse, aut qui per Deum jurabant. Quandoque in domesticos suos inquiri curabat, ut cognosceret, an non essent, qui fornicationem committerent aut adulterium: aut quocumque alio modo se inhoneste gererent; ac, si reperire poterat quosdam esse in fornicatione aut adulterio, quaeve protulissent infamem blasphemiam in Deum Sanctosve, eos ex palatio suo familiaeque ejiciebat, aut puniebantur, sicut eorum delictum exigebat.

137 Quoniam beatus Rex tempore primae suae transfretationis statuerat longo tempore trans mare subsistere, vocari jussit omnes domesticos suos, eosque diligenter hortatus est, ut viverent caste ac honeste, quandoquidem eo venerant, erantque in Dei, ac suo servitio: eisque dixit, ut illi, qui non possent aut vellent consentire, ac caste vivere, facultatem peterent redendi; quodque ipsis illam daret, ac bene faceret, uti deberet; verum nullus tunc temporis facultatem illam postulavit. Postea, cum beatus Rex audivisset quosdam ex suis domesticis inhoneste vivere, inquisitionem curavit institui, in qua omnes ipsius domestici hunc examinati; et quia repertum fuit, sexdecim aut septemdecim eorum non satis se continere, quamvis aliqui eorum ipsi admodum essent utiles, eos ab hospitio ac familia sua dimitti jussit. Et licet illi multis eum precibus rogandum curarent, ut regredi, atque in ejus gratiam haberet familiaritatem redire, nunquam id impetrare potuerunt tribus aut quatuor mensibus. Verum deinde, ubi ad diem Paschae perventum est, preces tante fuerunt, ut eis ignoverit; at prius ipsis dixit, eos, si iterum tale quid committerent, graviter ac sine remissione puniendos. Et saepe beatus Rex, dominus Robertus Artesiae comes, et dominus Alphonsus comes Pictaviensis ejus fratres, qui cum eo fuere educati; atque etiam soror beati Regis, personae fuerunt maguae puritatis, maguaeque castitatis: nam, uti dominus Carolus praeclearae admodum vir memoriae, olim Siciliae rex, et frater eorum germanus, juratus testimonio suo affirmavit, se nunquam audivisse, accensatum fuisse ullum ex his quatuor ante dictis; nimirum beato Rege, ejusque fratribus praedictis, dictaque sorore, cujusdam peccati mortalis; hi fratres certo, videlicet beatus Franciae Rex, dominus Robertus, dominus Alphonsus, et pariter ante memorata soror habuerunt gratiam b Domini nostri usque ad sinem vitae suae.

138 Quoniam venerabilis sanctus Ludovicus recte sentiebat honestatem esse acceptam beatis angelis, toto vitae suae tempore modo vixit honesto admodum, sicut manifestum est. Quippe in eo fuit omnis honestas, quae in ullo nunquam homine conjugato esse potuisset; adeo ut dominus Petrus de Loon, qui ejus fuit eques, diuque cum ipso conversatus per triginta octo annos, aut circiter, fuitque ejus cubicularius, ad

ex aula, familiaeque sua expelli, aut gravioris etiam puniri.

E

F

b

xvii.

Mira sancti honestas, re- secunda.

ad

A ad pedes ipsius somnum capiens, quique eum calcæis exuebat, ac iuvabat ad lectum ingredien- dum, ut soli faciunt illustrium virorum famuli, per annos quindecim, aut circiter, non potue- rit unquam videre carnem Injus beati Regis, præterquam pedes manisque quandoque: pedes tantum usque ad tibiam quando ei pedes lava- bat, brachiumque dum venam sibi secari cura- bat, ac erus quando id erat affectum. Nullus enim unquam iuvabat beatum Regem, cum e lecto surgebat; at solus se ipse vestibus indu- ebat et caligis; ejusque cubicularii deponebant ejus vestes a tempore vespertino apud lectum ipsius, ac pariter calceamenta ipsius, eaque per se capiebat solus, seque induebat, ut supra dic- tum est.

et gratias in
dictis, factis-
que. Testimo-
nio

139 Præterea beatus Rex mire comis fuit, ita ut nunquam ex ore ejus audiretur verbum aliquod turpe, aut injuriosum; nunquam ali- quem vituperaret, nunquam vel verbo cujus- dam famam læderet; neque in ipso deprehen- deretur unquam factum aliquod turpe. Adhæc beatus Rex temperantiam exhibebat in gestibus, in verbis, in vestibus, in potu, et in cibo; humilisque erat sine superbia, aut arrogantia. Memoratus dominus Joannes Sossiacensis e eques, vir ætate matura, multisque divitiis ornatus, qui fuit cum beato Rege per triginta circiter annos ante mortem ipsius postremos, mansitque etiam usque ad obitum ipsius, quique cum ipso ha- bitavit admodum familiariter, cepitque cum eo esse tempore juventutis ipsius, aut circiter, ju- ratus asseruit jurejurando suo, nunquam se vi- disse vel audivisse, quod faciat d proferret, aut indis inhonestis se misceret, neque unquam vidisse, quod luderet ludos in fortuna positos, aut similes: neque unquam audivisse, quod in- famatus fuerit de aliqua turpitudine fornicatio- nis, aut adnerii, aut alterius rei inhonestæ. Insuper juramento suo affirmavit, se non cre- dere, ab annis sexaginta præteritis hominem quemquam in regno Franciæ transisse ab hoc mundo melioris conscientia, majorisque puri- tatis; neque se unquam in eo vidisse, neque de eo audivisse nisi bona, in omnibus factis, dictisque omnibus.

quidem præ-
clara de vir-
tutibus sancti
Regis.

140 Dominus Joannes Joinvillius eques, vir ætate matura, multisque divitiis clavis, qui cum beato Rege fuit per annos triginta quatuor e et ultra, satis familiariter, ejusque familiæ adscriptus, jurejurando suo asseruit, se nunquam vidisse, vel audivisse quod beatus Rex dixerit cuiquam de al- tero verbum, honorem famamque ledere natum modo malo, aut in vituperium alterius: neque unquam se hominem vidisse talem, qualis erat beatus Rex; seque credere, quod sit in ca-elo propter multa bona, quæ fecit; seque cre- dere enim esse tanti meriti, ut Dominus noster per eum omnino facturus sit miracula. Rursum dominus Guido, cognomine le Bas f vir matura ætatis, ac dives admodum, qui longo valde tempore fuit cum beato Rege, juramento suo affirmavit, quod, propter multa opera bona, quæ enim exercentem vidit, non existimet ul- lum virum Religiosum esse, aut fuisse ipso me- liorem; quodque nunquam viderit, vel perce- perit, dictum beatum Regem fecisse aliquid, aut in id consensisse, quod fuerit peccatum mortale; quodque credat, enim esse sanctum propter bona opera charitatis, humilitatis, ac misericordiæ, quæ exercuit in mortali hac vita. Rursum dominus Petrus Cameliacensis g, vir

quadraginta annorum, aut circiter, ac locuples admodum, qui cum beato Rege agere cepit satis cito postquam rediit ex tractu transmarino post primam transfretationem, mansitque cum ipso ab eo tempore usque ad tempus mortis ipsius, quemadmodum memoratus dominus Pe- trus dicit in testimonio suo, atque etiam cum ipso habitabat tempore obitus ipsius, quique valde ei familiaris fuit, ac secretorum conscius, juramento suo asseruit, (ubi recitaverat multa facta de virtutibus hujus ejusdem beati Regis, quæ in præsentem hoc opere locis congruis sunt descripta,) quod propter ista, multaque alia, quæ in ipso vidit et cognovit, credat dictum beatum Regem optimum fuisse hominem omnium, quos unquam vidit, propter sanctitatem vitæ, qua ipsum viventem vidit. Rursum enim vidit facien- tem, ac tolerantem multas abstinentias, vigiliis, austeritates, et penitentias; semperque bona voluit fecitque, et fugit mala, quantum dictus do- minus Petrus vidit.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

141 Quin etiam Saraceni cum virum probum existimabant ac fidelem. Quando beatus Rex cum aliis fuit in carcere Saracenorum, paxque ac redemptio ejus ac aliorum jam pacta, juramen- toque per soldanum confirmata; pro qua redem- ptione memoratus soldanus inter alia ingentem pecuniæ summam accipere debebat, eique Da- miata erat restituenda, dictus soldanus a subdi- tis suis fuit occisus: post quæ illi, qui enim occiderant, perquam fortiter affirmaverunt co- ram beato Rege, unam e causis, propter quas occiderant dictum soldanum, fuisse perfidiam, quam exsequi intendebat contra beatum Regem, ejusque subditos. Volebat enim, ut illi dixerint, postquam accepisset argenti summam, crudeli morte perire beatum Regem, captosque cum eo Christianos; sive Christiani Damiatam resti- tuissent, sive non. Eos verum dixisse, idque sol- danum facere studuisse, ex aliis etiam satis apparebat: nam soldanus de die in diem omni- bus modis fortius constringebat multos equites Christianos, aliosque, quos in carcere serva- bat, quosque occidit etiam postquam jurejuran- do se obligaverat ad memoratam redemptionem. Ex quibus patet consilium istud a Deo fuisse, hujusque perfidiæ impedimentum; dictumque soldanum sustinuisse penam, quam aliis parabat. Et creditur, firmiterque credi debet, propter eximiam probitatem, patientiam, charitatemque, qua erat in populum suum beatus Rex; ac pro- pter amorem ardentem, quo in Deum fere- batur; propter timorem magnum, quo erat imbutus, ne quid committeret, quod Deo putabat displiciturum; propter sanctam vitam, quam semper duxerat, ac propter propositum be- ne agendi, quod conceperat, uti ex factis postea apparuit; quod Dominus noster miseratus fue- rit beatum Regem, ejusque fratres, aliosque ipsius subditos; quodque voluerit Dominus no- ster juvare alios Christianos magis amotos fidei- center, ac servos in manibus inimicorum fidei, ad exaltationem nominis Jesu Christi; quodque etiam juvare voluerit beatum Regem, ut im- pleret voluntatem suam bonam, quam omni tempore vite suæ post redemptionem suam de- monstravit.

quem ipsi
etiam Sara-
ceni probum
esse agnove-
runt.

E

F

ANNOTATA.

a Anno Christianæ ævæ 1234, ætatis suæ vi- gesimo. Ad Commentarium nostrum num. 281 et seqq.

A. REGIS +
CONFESSARIO.

b *Gratiam castitatis, opinor, intelligit, non immunitatem ab omni omnino peccato mortali; neque enim id de aliis quam Ludovico ad examen deductum opinar.*

c *Inter testes num. 8, Gallie de Soisi.*

d *Mius honestas videlicet.*

e *Hoc tempus non caret aliqua difficultate; nam Joinvillius non videtur familiariter eum Rege egisse ante annum 1248, licet anno 1241 convivio interfuisset Salurii per Regem celebrato, ut testatur num. 30 in Vita tertia. Dicendum itaque vel illos 34 annos in Actis canonizationis numeratos fuisse usque ad tempus, quo anno 1282 examen de virtutibus Sancti fuit institutum, ut videre est in Commentario num. 1172, et tunc significabant hæc verba, ab annis 31; vel 34 annis Regem a Joinvillio fuisse cognitum, licet ei familiaris non fuerit tanto tempore; vel locum esse mendosum, erroreque irrepsisse in numeros: ipse enim Joinvillius in Vita tertia num. 248 annos tantum numerat 22.*

f *Vide illum inter testes num. 8.*

g *Hunc vero num. 7; Gallie vocatur de Cham-beli.*

B

CAPUT XIV.

Justitia Regis exacta, nullius personæ ratione habita.

XVIII.
Justitia Regis
probat

a

b

c

c d

ex causa do-
mini Cocia-
censis.

Virtus justitiæ, quæ cuilibet jus suum tribuit, ac communem servat utilitatem, manifeste hinc in venerabili sancto Ludovico, uti palam fit ex factis hic sequentibus. Cum vir illustris dominus Engelramus Cociatum toparcha a suspendi jussisset tres adolescentulos nobiles, ut dicebatur, qui habitabant cum abbate sancti Nicolai in Bosco b diocesis Laudunensis, qua inventi erant in silva ejus cum arcibus et sagittis, sine canibus aliisque machinis, quibus feras capere potuissent; ac memoratus abbas, femineque quadam, quæ cognatae erant dictorum suspensorum ad sanctum Regem detulissent querelas de eorum morte; beatus Rex ad se vocari jussit memoratum Engelramum, dominum Cociacensem. Sufficiens facta inquisitione, quemadmodum in tali facto fieri oportebat, eum teneri jussit per equites suos, ac satellites, ducique jussit in Luparam, carcerique includi, ac servari ibidem in cubiculo quodam sine vinculis. Postquam memoratus Engelramus Cociacensis dominus hoc pacto erat detentus, die quadam beatus Rex ad se deduci jussit dictum dominum Cociacensem; quocum venerunt rex Navarrae, dux Burgundiae, comes Barenensis, comes Suessionensis, comes Britanniae, comes Blesensis, comes Campanie c, dominus Thomas d tunc archiepiscopus Remensis, dominus Joannes de Thorote, alique fere omnes regni proceres. Tandem ex parte dicti domini Cociacensis propositum fuit beato Regi, quod consilium capere cuperet. Tunc seorsim se recepit, omnesque illi viri illustres ante memorati cum ipso, mansitque beatus Rex solus ibidem cum domesticis suis.

143 Post consilium diu protractum, redierunt ad beatum Regem; ac declaravit coram eo dominus Joannes de Thorote pro memorato Engelramo domino Cociacensi, eum non debere, nec velle se subijcere inquisitioni in tali

casu, quod talis inquisitio læderet personam, D honorem, atque hereditatem ipsius; eumque paratum esse ad se duello. e defendendum; negavitque omnino ipsum suspendisse, aut suspendi jussisse adolescentulos supra memoratos. Praefatus abbas, dictaque mulieres praesto erant ab alia parte coram beato Rege, qui rei exposcebant supplicium. Beatus Rex, audito diligenter consilio dicti Engelrami domini Cociacensis, respondit in causis pauperum, Ecclesiae, personarumque miserabilium, non procedendum legi duelli; neque enim facile reperiri, qui duello decertare vellent pro personis hujusmodi contra regni proceres: dixitque, se novam adversus ipsum legem non statuere: Quandoquidem [inquirebat] simili modo alias ab antecessoribus nostris processum est in causis similibus. Tunc commemoravit beatus Rex, regem Philippum avum suum, quia dominus Joannes, qui tunc erat dominus Sulliacensis f, homicidium, ut dicebatur, perpetraverat, mandasse, ut fieret inquisitio contra ipsum; tenuisseque Sulliacense castrum per annos duodecim, et ultra; licet memoratum castrum a rege non dependeret sine alio medio; sed dependeret ab ecclesia Aurelianensi. Beatus igitur Rex supplicationem non audivit, sed eodem tempore in ipso loco memoratum dominum Cociacensem comprehendi jussit per satellites suos, ducique ad Luparam, atque ibidem teneri, ac custodiri. Et quamvis multi orarent beatum Regem pro memorato domino Cociacensi; tamen sanctus Rex precibus eorum cedere noluit, neque ulli hac in re annuere. Tunc beatus Rex e sede sua se erexit, processusque praedicti inde discesserunt attoniti ac confusi.

144 Eadem die post dictum beati Regis responsum, comes Britanniae dixit beato Regi, non oportere ipsum permittere, ut inquisitiones fierent contra regni proceres in rebus, spectantibus ad eorum personam, hereditatem, et honorem. Respondit beatus Rex comiti: Non ita locutus es tempore quodam praeterito, quando proceres, qui nullo intermedio a te dependebant, querelas suas ad nos de te ipso detulerunt g, obtuleruntque se causam suam in quibusdam articulis duello contra te probaturos: verum respondisti coram nobis, tibi non esse procedendum per duellum in tali causa, sed per inquisitionem; et addidisti, duellum non esse viam ad justitiam. Postquam de ipso judicare non poterat h pro consuetudine regni per inquisitionem factam contra ipsum, ut eum puniret in persona sua; quoniam memoratus dominus Cociacensis dictae inquisitioni se non submisisset; (attamen si voluntatem Dei omnino scivisset in hoc casu, neque propter nobilitatem ejus stirpis, neque propter potentiam quorundam ejus amicorum praetermisisset eum debita punire supplicio :) tandem beatus Rex senatorum suorum consilio condemnavit dictum dominum Cociacensem duodecim millibus librarum Parisiensium, quam pecuniam summam Arconem misit in subsidium Terrae sanctae expendendam. Neque ideo praetermisit eum multare silva, in qua dicti adolescentuli fuerant suspensi; quam silvam assignavit abbatiæ sancti Nicolai: ad hæc condemnavit eum, ut curaret fundari tres sacellanas perpetuas, easque dotaret pro animabus suspensorum; privavit eum praeterea omni jure vite et necis in silvis et vivariis, ita ut post illud tempus neminem carceri mandare, aut morti trade-

re

A re posset pro quocumque delicto, quod ibidem commisisset.

145 Cum propter prædicta dominus Joannes de Thorote diceretur proceribus ibi presentibus dixisse, beatum Regem recte facturum, si omnes suspenderet; idque relatum esset sancto Regi; enim per servos suos accersi jussit. Ubi memoratus dominus Joannes pervenit in conspectum beati Regis, coram ipso in genua est provolutus, sanctusque Rex ei dixit: Quid id est Joannes? Ain' me suspendi jubere proceres meos? Sane eos suspendi non jubebo; at eos puniam, si delinquant. Dictus dominus Joannes respondit: Domine Rex, non amat me ille, qui tibi hæc verba retulit, quæ nunquam dixi. Ac se paratum exhibuit, ut juramento suo se ibidem purgaret, juramentoque duodecim, aut triginta aliorum equitum, aut plurium. Qua de causa beatus Rex eum comprehendi non jussit, quia tali modo se excusabat, quamvis statuisset antea mandare, ut comprehenderetur. Et sane eo tempore, quo memoratus dominus Cociacensis comprehensus fuit, atque detentus, rex Navarræ, comes Britannicæ, comitissa Flandriæ, multique alii supplicarunt Sancto Regi, ut ipsis redderet dictum dominum Cociacensem, quem detinebat, acsi nunquam homines ante memoratos suspendi curasset. Verum beatus Rex indignatus, quod conventum habuissent, ac conspirare viderentur contra regnum honoremque suum, surrexit, neque eorum supplicationi cedere voluit, at memoratum dominum Cociacensem in carcere detinuit.

146 Præterea, cum alius ad beatum Regem venisset, querelasque deponeret de domino Carolo, Andegavensi tunc comite, ipsius fratre; vocari ad se jussit dominum Carolum. Comparuit ille coram eo, totaque ipsius curia, seu per se ipse, seu per procuratorem suum. Eoquo, qui conquerebatur, dicente, velle dominum Carolum, ut ipsi venderet quamdam possessionem suam, quam in ejus comitatu habebat; memoratoque querelarum auctore id conquerendo facere recusante, præcepit beatus Rex, ut ei sua possessio redderetur, neque ulla deinceps de possessione molestia ei inferretur, quandoquidem eam vendere volebat, aut permutare. Lite olim mota inter prædictum dominum Carolum comitem Andegavensem, et equitem quemdam patrum *k* comitis Vindocinensis de castro quodam: cum dicta controversia adducta fuisset ad curiam memorati domini Caroli, sententiaque in eadem hac curia, præsentem dicto domino Carolo, contra præfatum equitem esset lata; eques, dicens judicium non fuisse justum, appellavit ab hac sententia ad sanctum Franciæ Regem. At prædictus dominus Carolus, indignatus, quod appellasset, quodque judicium curiæ suæ falsum esse diceret, ac infidele, equitem comprehendit jussit, carcerique includi. Hinc, licet ei supplicarent amici equitis, qui cautionem sufficientem, aut prædem idoneam secundum jura offerreant, comes tamen eum restituere recusavit, quemadmodum dictum fuit coram beato Rege, quando causa hujus appellationis tractabatur. Prinsquam etiam causa appellationis ad beatum Regem fuit delata, armiger quidam dicti equitis venit ad beatum Regem, eique omnia prædicta significavit.

147 Qua de causa beatus Rex per litteras suas accersit dominum Carolum, qui ad eum accessit. Ubi ad eum venit, magnopere ipsam

incusavit reprehenditque, quod memoratum equitem appellatorem comprehendi jussisset; eique dixit, nunquam in Francia Regem esse oportere; neque existimandum ei esse, quod frater esset, ulla in re contra justitiæ æquitatem ipsi se partitum. Tunc ei præcepit, ut equitem dimitteret, ita ut libere posset appellationem suam eorum se prosequi. Liberatus carcere comitis eques, venit ad beatum Regem: et quia dominus Carolus adduxerat secum multos consiliarios ac causidicos ex partibus Andegavensibus, et præter hos habebat multos consiliarios ex præstantissimis Parisiensibus; eques, ut vidit illos adversum se congregatos, beato Regi significavit, neminem fore suæ conditionis hominem, qui timere non posset, si tot, tantos, tamque sapientes haberet contra se adversarios; eaque de causa beato Regi supplicavit, ut sibi procuraret consiliarios ac causidicos; præsertim quia, ut dicebatur, nullos alias habere posset metu dicti comitis, ejusve favore. Unde factum est, ut beatus Rex sapientes quosdam equiti ordinaverit consiliarios, eosque jurare jussit, fidele se duros consilium in negotio dicti equitis. Ceterum, memorata causa in curia beati Regis diu admodum agitata, tandem sententia fuit lata in favorem equitis, sententiaque curiæ comitis fuit rescissa. Magnam hinc laudem consecutus est beatus Rex, qui nullius in judicio personæ rationem habebat.

148 Ad hæc, cum aliquando Parisiis esset beatus Rex, multique cives et mercatores diversarum partium coram eo conquererentur de domino Carolo ipsius fratre, quia mutam ipsi dederant pecuniam, atque alii ex mercibus suis ipsi vendiderant, neque ille ipsis faciebat satis: beatus Rex tunc mandavit memorato domino Carolo, ut illis solveret. Et quoniam dominus Carolus jurgabatur de solutione illis faciendâ, videbaturque de ea velle contendere; ei dixit, nisi ipsi solveret, illum non fructurum bonis, quæ suo possidebat beneficio; crediturque memoratus dominus Carolus illis satisfacisse mandato beati Regis. Longo tempore beatus Rex illam servavit consuetudinem, ut, postquam solitis Missæ sacrificiis interfuerat, tetigeratque agrotos strumis laborantes, vocari juberet eos omnes, qui cupiebant coram ipso quidquam negotii proponere, aut aliquid postulare: atque omnes audiebat diligentissime, nisi forte majoribus negotiis esset occupatus: tunc autem eos audiri curabat per equites quosdam suos, clericosque suos diligenter, etiam de litibus; deindeque sibi jubebat referri, quod erat referendum, negotia nempe majora *l*.

149 Postea, mulier quædam Pontisarenensis ex illustri prosapia, ut dicebatur, atque ex genere Petri Lée, per satellites beati Regis erat comprehensa, quia dicebatur maritum suum occidendam curasse per hominem quemdam, quem impuro amore diligebat, uti ferebatur. Ipsa quoque enim in latrinam aliquam immitti curaverat, dictaque mulier factum in judicio fuerat confessâ. Reatus Rex voluit, ut supplicium de prædicto facto sumeretur, licet regina Franciæ ipsius uxor, comitissa Pictaviensis uxor ipsius fratris, alique quædam regni dominæ, atque insuper fratres aliqui Minores, ac Prædicatores enim orarent, ut memorata femina morte liberaretur, quia vehementer dolebat, factique memorati eam peccemente dolebat, factique memorati eam peccemente dolebat, sicut apparebat. Præterea amiei et cognati dictæ femine; quin et regina, alii-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

procerum pro
eo molitioni-
bus fortiter
compressis :

variis occasio-
nibus repres-
sa :

alia juste

Caroli fratris

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

aliique prædicti supplicarunt Regi, ut, si illi omnino moriendum esset, saltem Pontisarræ non occideretur. Itaque beatus Rex interrogavit virum nobilem ac sapientem dominum Simonem de Nigella *m*, quæ ipsius de re esset sententia. Respondit dominus Simon, justum supplicium, quod palam sumeretur, esse utile. Post hæc præcepit beatus Rex, ut memorata mulier Pontisarræ combureretur, quamvis pro ea multe apud eum preces intercessissent; combustaque fuit, ac supplicium de ea palam sumptum.

severitatis

150 Item, cum nobiles aliqui, qui erant ex ditione dicti domini Simonis Nigellæ domini, cui jus est vitæ et necis in ditione sua, haberent unum aliquem cognatum suum, hominem nefarium, qui se corrigere volebat; rogarunt atque obsecraverunt dictum dominum Simonem, ut permitteret, ut comprehenderent hominem hunc nefarium, locoque secreto occiderent: timebant enim, ne, si in manus memorati domini Simonis, aliorumve iudicium incidisset, suspenderetur, vel alia morte palam plecteretur, sibi que nimio id esset dederori. Verum dictus dominus Simon id eis permittere noluit: attamen ea de re egit cum beato Rege, eique narravit id a se petitum fuisse per memoratos viros nobiles. Beatus Rex ei repondit, nullo modo tale quid pateretur, aut concederet. Quippe volebat, ut omne de facinorosis supplicium palam, et coram populo sumeretur per totum regnum suum, neque illum secreto inferretur supplicium.

B

exempla,
n

151 Cum aliquando beatus Rex esset Melodunni *n*, mulier quedam cum accessit, et querebatur de viro quodam, in culina ipsius ministrante; asserabatque hæc mulier virum hunc vi domum suam dirupisse, eam intrasse, sibi que vim invite intulisse. Itaque dominus Simon de Nigella ante memoratus, alii que quidam sancti Regis consilarii, qui ibidem erant, mandato ejus verbis expressis facto, de causa cognoverunt; ac vir memoratus ad eos, quibus beatus Rex causam commiserat, fuit vocatus. Consistens hic in iudicio, præsentem dicta femina, confessus est agnovitque, habuisse se rem carnalem cum eadem hac femina, dicebatque vulgarem esse meretricem; ac negabat simpliciter, se illi nunquam vim intulisse, rumpendo illius domum, aliove modo. Verum dicta femina probabat plene coram eis, qui mandato beati Regis constituti erant ad cognoscendum de causa, memoratum virum cum aliis quibusdam ipsa hæc morte, de qua mulier dicebat, rupisse domum ipsius. Quæ de causa ante memorati, quibus dictum negotium fuerat commissum, iudicaverunt ac pronuntiaverunt, memoratum hominem esse suspendendum propter violentiam ante dictam. Ceterum multi amici oraverunt beatum Regem, ut ei ignosceret, neque eum suspendi pateretur; præsertim quia ex ipsius fuerat domesticis. Tamen nullius preces beatus Rex audire voluit; sed mandavit dicto domino Simoni, ut supplicium de tali homine sumi juberet. Suspensus igitur est secundum iudicium supra memoratum.

C

ANNOTATA.

a Hoc factum illustravimus in Commentario num. 845 et seqq.

b Abbatem S. Nicolai in Bosco, ut vulgo vocatur, in saltu Vedogio seu Voesia est sita, Ordinisque S. Benedicti. De ejus iustitiis consule Ma-

billouin in Annalibus Benedictinis tom. 5, pag. 418, ex quo loci situm dedimus.

c Comes Campanie alius non est a rege Navarra, quem auctor per errorem distinxit, cum verisimiliter in Actis utraque dignitatem invenerit conjunctam.

d Thomam de Bello-meso (Beaumes), de quo aliquoties facta est mentio in Commentario, consanguineum fuisse Engelrami, colligo ex Sammarthani in Gallia Christiana pag. 528, ubi Thomas dicitur Agneti de Coucy filius.

e Usus ille, quo nobiles accusati de crimine se duello tuebantur, adhuc vigeat in Gallia, ut probavimus in Commentario num. 883 et seqq., ubi dormimus illum deinde retitum a Ludovico, ut legibus divinis contrarium.

f Sulliacum, vulgo Sully, oppidum est ad Ligerim in Aurelianensi provincia.

g Factum id opinor circa annum 1257, quando Oliverius de Clisson Joannem I Britannicæ comitem coram Rege accusavit, de quo consule Lobineau in Historia Britannicæ tom. 4, pag. 257, num. 48.

h Propter oppositiones procerum, qui contende- E
bant id contrarium esse regni consuetudini, adeo ut hæc litem primo oportuisset decidere. Cum igitur ex hac Regis contra proceres controversia regnum perturbari potuisset; nec constaret Sancto de voluntate divina, videlicet an rellet ob justum de uno homine supplicium Franciam totam turbari: mediam inire viam Regi placuit, consentientibus in id proceribus, reumque gravi quidem pena, ac non capitis, mulctare.

i Forte legendum tredecim, licet in egrapho meo clare habentur trente, id est, triginta.

k Gallicæ onele, quæ roce etiam avnuculus significatur.

l Erimiam in hisce diligentiam Sancti pluribus prosequitur Joinvillius cap. 3.

m Simonis de Nigella, (de Nesle) sequens facta est mentio in Commentario: nam unus fuit ex regni administratoribus, discedente in Africam Ludovico. Nigella autem oppidum est in Picardia.

n Melodunum urbs est satis nota ad Sequanam in Bria provincia, vulgo Melun.

CAPUT XV.

Prosecutio ejusdem materiae de justitia Regis,
ac severitate in facinorosos.

Cum aliquando beatus Rex in cœmeterio ecclesiæ parochialis Vitriacensis a ad concionem dicentem audiret fratrem Lambertum Ordinis Prædicatorum, humique sederet ad pedes dicti fratris Lamberti coram numerosa populi multitudine; contigit, ut in taberna quadam, dicto cœmeterio satis vicina, congregatio esset hominum, vehementer inter se rixantium, adeo ut impedirent et prædicatorem in concione sua, et auditores illius. Unde beatus Rex quasivit, cujus jurisdictio esset in dicto loco: eique responsum est, ipsius esse. Tunc præcepit quibusdam satellitibus suis, ut homines illos, qui verbum Dei impedirent, quiescere cogent: quod factum est. Porro creditur ideo quæsisisse beatus Rex, cujus ibidem esset jurisdictio, ut, si alterius esset, jurisdictionem sen-

Caret ne alie-
nam usurpet
jurisdictio-
nem; a

do-

A dominium alienum non usurparet, mandando quaedam ut iudex. Quando ad abbatias quasdam quibusdam, non patiebatur, ut sui quidquam inde auferrent, aut caperent; sed claves granariorum ac cellarum beatus Rex accipi iubebat, tutoque deponi loco, ne quod ipsorum rebus inferri posset detrimentum. Cum beatus Rex in annonae caritate summam pecuniae, pauperibus distribuenda, mitteret in Normanniam; ordinavit, ut illi, qui eo irent, plura darent hospitibus suis, qui census ipsi solvebant, quam aliis; modo illi eo indigerent.

153 Saepe evenit, ut in curia beati Regis, ipso praesente, nullae tractarentur causae coram ipso, ejusque senatu, quae ad ipsum spectabant seu eius jura; et allegabat ipse contra se, contraque jura pro se allegata, quantum poterat et sciebat, defendens partem adversam etiam contra consiliarios suos, eosque, qui jura Regis proponebant. In omnibus etiam aliis causis, quae coram ipso agebantur, nulla personarum ratione habita, in verum inquirebat omni diligentia, omnique, qua poterat, cura; ac juris aequalitatem servabat. Cum dominus Eduardus b, nunc Angliae rex, quando vivebat adhuc rex Henricus ipsius pater, et dominus erat Vasconiae, castrum aedificari jussisset in diocesi Petrocoricensi, nomine Castrum regium, quod abbas Sarkatensis c dicebat contra jus suum factum; eumque abbas dicte abbatiae ad cognitionem beati Regis sancti Ludovici rem detulisset, moneri per nuntios suos jussit directores dicti operis atque operarios prima vice, ne ulterius procederent in opere aut memorato, donec inquisitio facta esset, ut sciretur, an castrum esset constructum contra jus dicti abbatis: et quia non cessabant ab opere propter monitionem suam, beatus Rex praecipit, ut castrum, et quicquid erat constructum, solo auferretur, ac funditus deleteretur per Radulphum de Trapes, tunc seneschallum Petrocoricensem; dictusque Radulphus nuntiavit deinde sancto Regi, castrum funditus esse solo aequatum secundum ipsius mandatum.

154 Quando causa quaedam ad ipsum erat delata de facinorosis aliquibus; si qua occasione in suspicionem esset adductus contra facinorosos hujusmodi, illicque cum adversariis suis pacem inirent, aut quadam pecuniae summa, aut quia mare transmittabant, ut ibi anno uno alterove manerent; beatus Rex flagranti justitiae studio incensus, ut delicta cohiberentur, quantum poterant, eademque opera punirentur, augetur adhuc poenam facinorosorum, sive argenti summam, sive tempus trans mare subsistendi; scienti recte augendum judicabat, quod inter eos erat statutum. Factum id de sutore quopiam Parisiensi. Dictus sutor aliusque civis Parisiensis venerant in castrum Parisiense, sutorque conquisitus est, manus sibi ab illo injectas in domo sua, illataque verbera: alius mox reponit, a sutore se cultro percussum, quod apparebat; nam sanguine etiam tum infectus erat, neque ita multo post ex hoc vulnere obiit. Et quamvis sutor diceret, non voluisse se vulnus inferre mortiferum, neque id fecisse eum occidendi gratia; sed ut vim repelleret, quae sibi in domo sua ab illo inferebatur: tamen, quia sutor haec probare non poterat, habitus est pro homicida; qua de causa pacem cum consanguineis defuncti inire debuit, atque inter alia cum eis ita composuit, ut eum consensu tribuni ca-

pitatis Parisiensis deceunio esset trans mare; ea maxime de causa, quod, etiamsi aggressio non plene esset probata per testes, nihilominus communis fama esset, quod defunctus sutorem esset aggressus in domo dicti sutoris, qui ibi erat, eumque verberavisset, ac ignominiose admodum tractavisset. Attamen, quia praetores peregrini regionum vel locorum, quando de pace agitur propter homicidium factum, non solent per se consentire sine Regis notitia, licet pax coram ipsis iniri possit, de pacto pacis actum est cum beato Rege, auditoque facto, in pacem memoratam consensus; studio tamen majoris justitiae decem annis alios tres annos adjecit, praecipitque, ut memoratus homicida d transfretaret, ac subsisteret annis tredecim, itus ac reditus tempore etiam numerato.

155 Cum comes Joviniacensis e comprehendisset olim in territorio suo civem Regis, qui grave delictum, ut dicebatur, commiserat in territorio dicti comitis, civisque captus esset, ut comes dicebat, dum perpetrabat facinus, quod civis tamen negabat; comes civem carceri tradidit. Unde minister Regis illius urbis, ex qua erat civis, civem a comite repetebat, eratque consuetudo regionis, quoniam civis negabat, dicebatque se non esse captum in delicto, ut iudices Regis de facto hujusmodi inquirere deberent eo pacto, ut, si Regis iudices reperirent eum in facto captum fuisse, judicandus remitteretur ad dominum, in ejus territorio eum commisisse delictum cognoverant: sin vero id non, iudices Regii eum judicare deberent. Verum comes restituere noluit civem ministro Regis, ut secundum consuetudinem dictam, iudices Regii inquirent, an in delicto fuisset captus. Porro contigit, ut civis moreretur in carcere praedicti comitis; qua de causa beatus Rex vocavit comitem ad se, atque ubi coram eo comparuerat in pleno supremae curiae consessu, beatus Rex eum comprehendi jussit per satellites suos in conspectu omnium, duci- que ad castellanam Parisiorum curiam, ubi fuit detentus: comes enim omnia supra dicta confessus est coram beato Rege.

156 Deinde, cum beatus Rex decretum condidisset ad regnum turpibus juramentis expurgandum, illudque decretum per regnum promulgari jussisset, ut nemo juraret de Deo, neque de beata Virgine Maria, neque de eorum membris, neque de Sanctis: accidit, ut quispiam juramentum prohibitum, et turpe juraret de Deo. Re ad beatum Regem delata, cum punire ipsum vellet, multique ex beati Regis consiliariis, etiam ex magnatibus, pro eo intercederent apud beatum Regem, eumque, quantum poterant, defendere, dictitantes, non tanto eum esse dignum supplicio; nihilominus beatus Rex, ex flagrantis honoris divini studio, ut firmiter creditur, neminem hac de re audire voluit; at mandavit, ut ferrum conficeretur f, idque candens omnino in igne fieret, ac imponeretur ori illius, qui tam turpiter de Deo juraverat.

157 Postea, cum dominus Petrus du Bois contendisset cum domino Joanne Britant equite, accidit ut filius quidam dicti domini Petri occideretur. Ille autem dominus Petrus querebatur apud beatum Regem de memorato domino Joanne, quod filium suum supra dictum occideret. Qua de causa beatus Rex memoratum dominum Joannem ad se citari jussit. Tandem, crescente fama dicti facinoris contra do-

A. REGINAE
CONFESSARIO.

d

jurisdictionem suam br-
sam vindicat;
e

E

blasphemi-
labia ferro
candente si-
gnari jubet:
F

f

nobilem de
crimine suspec-
tum carceri
tradit, frustra
id deprecanti-
bus amicis:

minum

A. REGINE
CONFESSARIO.

g

minum Joannem, dictoque domino Petro prosequente ac postulante, ut debitum sumeretur supplicium de illis, qui filium suum occiderant, beatus Rex denum comprehendendi jussit dominum Joannem, Stampasque *g* duci, atque ibidem in carcere servari per annum, et ultra: tantoque ibi tempore detentus est, donec beatus Rex intellexisset per inquisitionem de re factam, dictum dominum Joannem delicto supra dicto non esse obnoxium. Nihilominus dominus Petrus cubiculo regio prefectus, qui inter alios beati Regis familiares unus erat ex precipuis, cum omnibus amicis suis, quibuscumque cum juvare poterat, opem ferebat domino Joanni memorato, ne carceri traderetur, ac postquam in eo erat, ut ex eo dimitteretur. Verum quia beatus Rex conjecturas habebat et fortes et magnas contra hunc dominum Joannem, quod adversarius esset et inimicus dicti domini Petri, quodque illo multo nobilior esset ac potentior; nullus umquam tantum efficere potuit apud beatum Regem, ut eum ex carcere dimitteret, priusquam memorata inquisitio esset facta. Etiam comes Campaniæ, in cujus territorio et jurisdictione dictus dominus Joannes tunc habitabat, licet subjectus esset beato Regi peti curabat a beato Rege, eique proponi jubebat, se paratum esse ad debitum de memorato domino Joanne sumendum supplicium: ac reponerat beatus Rex, non ferendum de eo justum iudicium in curia externa, quandoquidem in aula sua tanta valebat gratia, tantaque ope juvabatur: nunc beatus Rex nunquam eum dimittere voluit ad preces dicti comitis, donec supra dicta inquisitio esset absoluta.

B

in ministros
suos inquiri
curat, ac delinquentes
puniri;

158 Deinde, quia beatus Rex quandoque audiebat, prætores suos peregrinos, ac tribunos capitales populo jurisdictionis suæ inferre injurias quasdam ac detrimenta, seu injuste iudicando, seu bona eorum contra justitiam invadendo, consueverat statuere inquisitores quosdam, quandoque fratres Minores et Predicatores, quandoque clericos seculares, quandoque etiam equites, nunc semel per annum, nunc sæpius, ut inquirerent de prætoribus peregrinis, de tribunis capitalibus, aliisque per regnum administris: et memoratis inquisitoribus potestatem tribuebat, ut, si reperirent a dictis prætoribus peregrinis, aliisque inferioribus ministris, quedam improbe ablata esse aut subtracta cuiuscumque persone, ea sine mora juberent restitui; ad hæc ut officia abrogarent improbis tribunis capitalibus, aliisque administris inferioribus, quos meritos esse cognoscerent, ut iis privarentur. Unde factum, ut quidam, qui fuerat prætor Ambianensis *h*, quia se improbum exhibuerat, prætura sua fuerit privatus, carcerique traditus, ubi diu mansit: ac vendere debuit domos, possessionesque suas, priusquam beati Regis carcere egrederetur, ut restitueret, quæ improbe rapuerat, adeo ut ad tantam redactus sit paupertatem, ut vix equum habere posset, quo iter institueret, quamvis antea multis polleret divitiis.

h

cavet diligen-
ter, ne jura
hereditatis eccle-
siarum

159 Sanctus Rex secum libentissime habebat homines justos. Cuique statuisset fundare, atque ædificare fratribus Predicatoribus ecclesiam et domum in urbe Compendiensi, cepit multas domos et fundos a diversis hominibus in dicta urbe in parochia ecclesie sancti Antonii; et quoniam ecclesia collegialis sancti Clementis Compendii ibidem habebat jurisdictionem temporalem, et ecclesia sancti Antonii jus parochiale,

ne ecclesie istæ nullo modo laderentur aut earum *D* jura minnerentur foundatione ante dictorum operum in ipsarum jurisdictionibus supra dictis, beatus Rex pepigit cum ecclesiis, cumque abbate sancti Cornelii i Compendii, harum ecclesiarum patrono, ut iis daret centum libras Parisienses pro juribus supra dictis.

ANNOTATA.

a Vitriacum, vulgo Vitry, hic designatur, opinor, quod in silva Aurelianensi assignat Valesius in Notitia Galliarum pag. 602: nam licet varia hujus aut similis nominis oppida reperiantur in Gallia, pleraque tamen vel Regis jurisdictioni tunc subjecta non erant, vel nomini aliquid mutationis adjiciunt.

b Eduardus I patri Henrico III in regnum successit. Defunctus est autem Henricus anno 1272, ut ad eundem annum num. 61 probat Odoricus Raynaldus: a quo tempore regnum tenuit usque ad annum 1307, quo obiit, ut ibidem num. 13 habet laudatus Raynaldus.

c Abbatia Sarlatensis Ordinis S. Benedicti anno 1317 ad dignitatem episcopalem erecta est, ut memorat Dionysius Sanmarthanus in iterata editione Gallie Christianæ tom. 2, col. 1511. Locum col. 1508 describit his verbis: Sarlatum (Sarlat) olim villa in Aquitania et in Petrocoricensi provincia, versus Cadurensis agri confinia, juxta amnem Sarlatum sita, una leuca a Duranio Iluvio distat, novem a Petrocorio ad Eburum; totidem a Cadureo ad Boream, xvii ab Agiano ad Cacciam. Per subsequentia temporum intervalla primum abbatia Benedictini Ordinis insignita est, ac postmodum in civitatem crevit, et sede episcopali fuit illustrata.

E

d *Erigua* quidem hæc fuisset homicidii pena, si percussor non patrasset eadem se defendendi causa: ac consideraverunt iudices justam fuisse defensionis causam, modumque et excessum duntaxat puniverunt.

e De Joviniano, vulgo Joigny, castro in Senonibus, cui comitatus dignitas olim fuit annexa, agit Valesius in Notitia Galliarum pag. 254.

f Hanc penam non fuisse legibus expressam, sed pro arbitrio inflictam secundum illas leges, quæ enormibus blasphemis penas statuebant arbitrarias, dictum in Commentario § 78, ubi de his legibus disputatum.

g Stampæ, vulgo Estampes, urbs Gallie est satis nota in Belsia provincia.

h Ambianensem prætorem fuisse conjicio, quem auctor tam severe punitum narrat, quia apud Caugium in notis pag. 107 hujusmodi factum narratur de prætore Ambianensi. Res tamen certa non est; nam Gallicæ habetur Camens*, quod adeo obscurum est, ut locum punctis explerissem, nisi hæc occurrisset conjectura ex aliqua saltem similitudine litterarum; et sæpe alioquin deprehendissent voces alias non minus mutatas, quarum expositio ex historiae notitia erat petenda. Si quis certiora docere possit, libens amplectar.

* pro Camens
opinor.

i Abbatia Ordinis S. Benedicti Compendiensis primum sacra fuit B. Mariæ Virginis: recum in hanc basilicam ex urbe Roma translata sunt reliquie sancti Cornelii Papæ et martyris, a quo nomen postea monasterio inditum est, ait Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. 3, pag. 202: apud quem plura invenies de reliquiis S. Cypriani, cui quoque abbatia est dicato.

CAPUT

CAPUT XVI.

Sancti Regis clementia; perseverantia; extremus morbus, et beatus obitus.

Clementia et lenitas neminem tantum decet, quantum principem: proptereaque venerabilis sanctus Ludovicus miræ fuit clementia. Tante fuit mansuetudinis, ut, dum trans mare degebat, præcepit præcipue jussit suis militibus, ut Saracenum mulieribus ac liberis non nocerent, at vivos caperent, baptismoque abluendos ducerent. Mandabat etiam, quantum poterat, ne occiderentur Saraceni, sed caperentur, atque in carceribus detinerentur. Quandoque in aula ejus furto subducebantur cochlearia argentea, aliæque hujusmodi; clementer id ferebat beatus Rex, furesque quadam argenti summa donatos trans mare mittebat, idque fecit de pluribus: et erga alios semper fuit misericordia, ac commiseratione plenus. Tempore primæ transfretationis suæ beatus Rex decreto suo publico vetuit ac prohibuit, ne quis exprobraret iis, qui fidem negaverant Christianam, et denuo ad fidem fuerant reversi, quando cum iis agerent, quales eo tempore multi erant Accone. Exercebat egregie quolibet misericordiarum opera, ac perfectissime explebat, uti dictum est supra in capite de charitate ipsius in proximos. Maxima quoque opera pietatis exercuit ingenti copia, quemadmodum eodem illo loco est scriptum: quin etiam in instructionibus, quas propria manu scripsit ad filium, filiamque suam, eos docet, ut animo sint benigno in personas miseræ, sicuti scriptum est supra in capite de charitate in proximos.

461 Quandoquidem inter alias virtutes sola perseverantia coronatur; sola hæc probis gloriam, virtutibus defert coronam; idcirco venerabilis sanctus Ludovicus perseveravit longissimo tempore in operibus charitatis, justitiæ, misericordiarum, humilitatis, pietatis, ac sanctitatis. Postquam illi omne tempus suum impendit, gloriosum consecutus est finem in Dei servitio, in quo erat cum filiis suis, quos morti objecit, quantum in ipso fuit, in terra inimicorum sanctæ Crucis, ac fidei Christianæ, ubi transivit ab hoc mundo. Quippe, cum tempore secundæ ipsius transfretationis essent trans mare in terra Tunetana, ibique extendissent tentoria sua, ac ingentibus assultibus Saraceni castra Christianorum impeterent, oportuit quandoque beatum Regem quinque arma capere unius diei ac noctis spatio *a*. Unde, his de causis, aliisque laboribus, quos beatus Rex, dum illic erat, sustinuit, in gravem incidit morbum; videlicet in febrem continuam, atque alvi resolutionem.

462 Egrotavit tribus hebdomadis aut circiter. Initio morbi sui prædicti, antequam is multum increvisset, Matutinas suas, aliasque Horas omnes lecto decumbens recitabat cum uno ex sacellanis suis. Adhæc Missa, aliæque Horæ canonicæ omnes ibi canebantur alta voce, et concentu musico per sacellanos ipsius, et quotidie Sacrum coram ipso dicebatur submissa voce sine musica. Crux posita erat ante lectum in conspectu ipsius; que jussu ipsius sancti Regis

ibidem est collocata, quando incepit pejus habere; illam sapissime aspicebat, junctisque manibus ad eam se convertebat. Insuper quotidie illam ad se ferri jubebat ipso matutino tempore, dum jejunus erat, illamque osculabatur et amplectebatur magna pietate ac reverentia. Item in dicta infirmitate sæpe Deo Creatori suo gratias agebat de morbo suo ante memorato, sæpe recitabat, ac repetebat, PATER NOSTER, MISERERE MEI DEUS, et, Credo in Deum. Postquam beatus Rex cepit egrotare, atque in morbo ante memorato, quo obiit, decumbere; secum more suo loquebatur, recitans, ut creditur, psalmos et orationes: sæpe oculos attollebat, ac laudabat, celebrabatque sæpe Deum. Item tempore morbi sui sæpe confitebatur fratri Gaufrido de Bello-loco Ordinis Prædicatorum.

463 Præterea tempore infirmitatis suæ beatus Rex postulavit Corpus Jesu Christi, idque pluribus vicibus habuit ac recepit. Semel itaque, dum accipere debebat Corpus Jesu Christi, illudque ei afferebatur, cum intrabat cubiculum, qui illud ferebat; sanctus Rex, tanta pressus infirmitate ac debilitate e lecto suo se projecit in terram: at qui circa ipsum erant mox pallium ipsius super ipsum extenderunt: ibique fuit beatus Rex ad terram inclinatus satis diu in oratione, priusquam Corpus Jesu Christi acciperet, quod deinde ibidem accepit flexis humi genibus magna pietate: neque per se ipse ad lectum redire potuit; at eum in lectum reposerunt, qui ibidem erant. Beatus Rex postulavit extremam Unctionem, atque nectus est, antequam vox eum deficeret: et quamquam vis morbi multum increvisset, dum ungebatur, ita ut voce tenuissima loqueretur; tamen, aliis dum inungebatur psalmos recitantibus, beatus Rex labia movebat. Tandem jácuit quatuor diebus sine loquela: verum erat tunc memoria bona, manusque suas conjunctas ad caelum extendebat: percutiebat quandoque pectus, et cognoscebat homines, uti apparebat ex signis, quæ faciebat: manducabat etiam et bibebat quamvis parum; manique sua significabat, quando nihil volebat, quemadmodum faciunt, qui remittunt aliquid; aut dum aliquid volebat, uti faciunt, qui aliquid desiderant.

464 Die Dominica pridie obitus ipsius frater Gaufridus de Bello-loco ad eum tulit Corpus Jesu Christi; atque ubi intraverat cubiculum, in quo beatus Rex ager decumbebat, erat extra lectum flexis humi genibus, manibus junctis ante lectum suum, ubi confessus est dicto fratri, ac Dominum nostrum accepit. Ipsa nocte, que præcedebat diem, qua mortuus est, inter quiescendum suspiravit, submissaque voce dixit: « O Jerusalem! O Jerusalem! » Die Lunæ, postridie festum sancti Bartholomæi, beatus Rex manus conjunctas ad caelum tetendit, et dixit: « Optime Domine Deus, miserere populi hujus, » qui hic subsistit, eumque ad patriam suam redue, ne incidat in manus inimicorum suorum, » et ne cogatur negare nomen sanctum tuum. » Exiguo post hæc intervallo beatus Rex hæc verba Latine dixit: « Pater in manus tuas commendo spiritum meum *b*. » His dictis, deinceps non est amplius locutus; sed modico post hæc tempore ab hoc mundo transit ad Dominum postridie festum beati apostoli sancti Bartholomæi anno gratiæ mcccxx circa horam Nonæ, qua Filius Dei Jesus Christus mortuus est in cruce pro vita mundi, cui laus, honor, et gloria in secula sempiterna. Amen.

A REGINÆ
CONFESSARIO.

susceptio ex-
 tremorum Sa-
 cramentorum

oratio ejus
 pro populo
 suo, suprema
 verba, ac obi-
 tus sanctus.

ANNO-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

ANNOTATA.

a De expeditione hac Africa anno 1270 suscepta, continnisque Saracenorum in illa assultibus, fuse actum est in Commentario § 84 et seqq.

b De postremis Sancti verbis, horaque mortis consule Commentarium num. 1118 et 1119.

ctiori Glossario Cangii ad vocem fistula.

c De inquisitione hac, aliisque egimus in Commentario § 91.

D

CAPUT I.

PARS II

De miraculis sancti Ludovici.

PROLOGUS.

Præfatur auctor de miraculis generatim,

Quandoquidem beatissimus sanctus Ludovicus, illustris olim Franciæ Rex, vitæ hujus sanctus curriculum, verius viveret quam vixisset: noluit Altissimi Filius, quem idem tota mentis affectione dilexerat, tam devoti Principis, tantique propugnatoris fidei orthodoxæ, mundo suppressi sanctitatem: ut quemadmodum meritorum pluralitate præfulserat, sic miraculorum diversitate claresceret, et qui enim plenissima devotione coluerat, jam secum in caelesti palatio collocatus venerabiliter coleretur. Nam contractis artuum extensione subvenit: curvis terram ferme tangentibus facie, plenam restituit, eorum sarsum erectis vultibus, sanitatem a. Restituit gibbosos, arthriticos, laborantes morbo gravi varioque, quem vocant fistulam b. siccis languentes membris, membra carentes, febribus vexatos continuis et quartanis; multisque id genus hominibus plenam reddidit sanitatem: multos item paralyticos, aliosque diversimodis languoribus pressos juvit, ac sublevavit, perfectæque eos restituit sanitati. Opem tulit caecis ad videndum, surdis ad audiendum, claudis ad incedendum, mortuis ad vivendum, nomine ipsius invocato.

c 166 Gloriosis his miraculis, maximaque aliorum copia idem hic beatus Rex sanctus Ludovicus coruseavit, et de his miraculis solemniter facta est inquisitione c in abbatiâ domini sancti Dionysii in Francia per patres et dominos venerabiles Guilielmum archiepiscopum Rotomagensem, Guilielmum episcopum Antissiodorensis, et Rolandum episcopum Spoletinum, auctoritate antea Romani, tempore sancti patris nostri sancte memorie Martini IV Pontificis. Inchoata fuit hæc inquisitio anni Incarnationis mcccxxxii mense Maio, duravitque usque ad anni mcccxxxiii mensem Martium inclusum. Deinde per eandem hanc curiam Romanam gloriosa hæc miracula venerabilis sancti Ludovici magna diligentia examinata fuerunt et approbata; quorum miraculorum ordo fideliter hic descriptus est, et subiectus.

ANNOTATA.

a Hactenus auctor bullam canonizationis, in Commentario num. 1194 Gallicè reddiderat: deinde tamen alia adjungit quædam.

b Fistulas passim nominant medici ulcera angusta, callosa, et sinuosa. Aliquando tamen pro defluxionibus humorum etiam sumitur hæc vox, ut deinde patebit, et videri potest in au-

Puellula submersa, in qua dudum nullum erat vitæ signum, invocato sancto Ludovico, restituta seu vitæ seu valetudini. Item mulier ex stupore fœmoris, cruris, ac pedis restituta.

Marota *, filia Frescendis Darraz, uxoris Simonis Flandrin civis Dionysiopolitani in Francia, quæ Marota infans erat trium annorum cum dimidio aut circiter, die quadam Martis quadragenario jejunio prævia anni mcccxxxii, id est anni, qui præcedebat illum, quo facta fuit inquisitio de hoc miraculo, post prandium sumptum circa meridiem, exivit in aream domus, in qua memorata Frescendis subsistebat et habitabat. Hæc area est post domum ante dictam trans rivum inter hanc domum et aream fluentem, quem rivum passim vocant Ruillon. Ludebat hæc infans cum fratre quodam suo, cui nomen erat Simonellus, præserte ibidem Simone Flandrin, marito matris hujus Marotæ. Denum memoratus Simon abiit e dicta area, manente ibidem dicta Marota, dictoque Simonetto cum memorato Simone abente. Tunc dicta Marota cepit exiguum poculum, venitque ad rivum hunc, atque aquam haurire voluit: verum illapsa est in rivum, fuitque secundo amne avecta per aquam hujus rivi intervallo majore, quam sit longitudo templi sancti Dionysii a porta majore usque ad altare majus. Nam inter domum dictæ Frescendis locumque, ubi memorata Marota fuit inventa atque aquis extracta, multæ sunt domus, interque domos parietes ac sepimenta varia.

MIRACULUM
Puellula raptata,
* In lib. Mar-
tini, forsan Ma-
rina

E

168 Apud domos, quæ sitæ sunt inter memoratam Frescendis domum locumque, ubi dicta Marota fuit inventa, variæ supra rivum sunt tabulæ transversariæ usque ad octo omniu aut decem: et rivus hic eo tempore tam erat profundus et altus, ut pertingeret usque ad varias ex his tabulis, aquaque super varias ex illis flueret: eratque aqua tam profunda, ut, etiamsi infans stetisset erecta, vel sic aqua supra caput ipsius fluxisset, imo, supra caput ea altioris. Ad hæc, quando rivus est quam possit minimus, ne sic quidem posset ullus homo infra dictas tabulas transire, cui totum corpus cum capite non esset madefaciendum in aqua, quandoquidem aqua attingit plures harum tabularum. Porro quoniam dicta Marota non rediit ex area in domum suam, neque per domum, neque per plateam post patrem suum; sed ixit ad locum, ubi inventa est aquisque extracta, uti testes certi iurejurando affirmant; aperte patet, infantem hanc Marotam fuisse submersam, rivoque avectam ad locum, ubi inventa est atque aquis extracta, idque hoc modo.

F
ac submersa

169 Eadem ipsa die post prandium, ubi signum erat datum ære Campano, quo signum dari solet, postquam monachi sancti Dionysii ci-

deinde aqua
extracta, in
manet

lum

A lum sumpserunt, mulier quaedam, nomine Avelina du Plessie, ancilla Mariæ de Villers, cum esset super tabulam istius rivi, nomine Ruillon, in aquam conspexit ad partem rivi superiorem; viditque quasi vestem aut pannum per rivum istum labentem, distantem a se tres facile orgyas: et qua existimabat vestem esse, alimve pannum utilem, expectavit supra tabulam: atque ubi pannus iste prono rivi fluxu usque ad ipsam pervenerat; Avelina hæc se inclinavit, manumque usque ad aquam extendit, ac pannum istum apprehendit. Quando eum attollere conabatur, grave pondus sensit, ac vidit cum panno vestem. Ubi una manu onus attollere non potuit, utramque applicuit manum eidem huic panno; atque ita, cum onus hoc attollit, vidit infantem esse submersam, dum caput percepit. Quia vero sola onus illud attollere non poterat supra tabulam, quod nimis grave esset, quodque vehementer esset attonita, alta voce tunc exclamavit, et hæc protulit verba: Opem ferte, opem ferte: ecce infantem mortuam; venite huc, juvate me, ad infantem hanc inde extrahendam. Dicebat id qui-

B lisdam hominibus, qui in eodem illo rivo inferius pannum præparabant. Cumque Avelina isthæc sic teneret hanc infantem in dorso, unus ex istis hominibus, qui pannum præparabant, Rodolphus Langlois occurrit ad tabulam, super quam erat Avelina. Tunc se inclinavit simul cum femina, dictæque infantis vestem cepit, eamque ex aqua traxerunt, levavunt, ac tabula imposuerunt. Hoc facto, memoratus Rodolphus rediit ad pannos suos, aliique supervenerunt; ac dicta Avelina rediit ad hospitium suum, non nisi duabus orgyis ab hoc rivo distans, attonitaque vehementer circumspiciebat, quid agerent. Porro prædicta Marota videbatur mortua, idque credebant omnes illi, qui illam videbant, quique ibi erant, quique eo supervenerunt, sicuti dicebant.

170 Etenim nigra erat instar terræ, tota frigida, tam deformis, ac feæda, ut, si quindecim diebus supra terram fuisset insepulta, turpius non fuisset, quam tunc erat: stupendum in modum erat indata; nullum membrorum suorum movebat, ne manum quidem: neque gemebat, neque suspirabat, neque halitum ducebat, sed spuma in ore ipsius erat; neque illum vitæ signum in ipsa erat. Tandem eo venit Joannes Pelletarius *a*, qui cultro vestem hujus infantis discidit, eamque exiit: toto enim corpore adeo erat inflata, ut, cum nianicæ ipsius nimis essent angustæ, qui eam tenebant, exuere non possent. Postea portata fuit ad ripam dicti rivi: et Richardus Constumerius * eam uno pede tenuit, et altero femina quaedam, cui nomen Alarga, pendulamque tenebant, et Mabilis de la Fontaine manibus os ejus aperiebat: verum nihil quidquam hac vice evomit. Tunc adstantes dicebant illis: Nolite illam tenere pendulam; nam mortua est.

171 Tunc currens adiit Emmelina ancilla memoratæ Frescendis, dixitque dominæ suæ, Marotam ipsius filiam inventam esse submersam et mortuam. Quibus verbis auditis, mater domo exiit tremens, iunxatque mulieri cuidam, nomine Richildi. Veniebat autem dicens audientibus multis: Sancte Ludovice, restitue mihi filiam meam: tantidem cum illa ponderis dabo triticum. Hæc verba sæpe dixit mater veniendo ad locum, ubi erat puellula. Interea dum memorata Marota pedibus tenebatur pendula ad ripam

dicti rivi, apparuerunt in illa quaedam vitæ signa: unde qui illic aderant dixerunt, Vivit. Tunc Emmelina ancilla matris dictæ Marotæ portavit aquam calidam ex domo Adami de Miteri: eumque hæc aqua aheni esset imposita, Joannes Clericus *, uxorque Adami de Miteri infantem istam in ahenum hoc imposuerunt aquæ calidæ. Tunc percepit Joannes Clericus paululum vitæ in ea esse: nam color parumper ei redire incepit. Ubi fuit in aqua ista calida, magis aperuit unum ex oculis, quos antea apertos habuerat, at non omnino. Movebat et femora, vomuitque in ipsa hac aqua, et videbatur pectus ejus modicum quid habere palpitationis.

172 Post hæc Frescendis mater ipsius venit, vomitque venerabili sancto Ludovico, quemadmodum ante fecerat, dixitque: Domine sancte Ludovice, restitue mihi filiam meam, at tantidem cum ea ponderis triticum dabo: dicebatque, quod vovisset eodem hoc modo, quando veniebat ad locum, ubi dicebant filiam suam fuisse inventam. Tunc se exiit mater veste suprema, illique infantem involvit; ac intravit domum Mariæ de Villers vicinæ suæ, multique cum ea homines: atque ubi mater ibidem tenebat infantem paullo inclinatam, dicta Marota multum tunc vomuit. Post vomitum hunc cepit gemiscere lente admodum et languide, uti solent aegri. Post hæc infans delata fuit ad domum memoratæ Frescendis matris suæ a Joanne Clerico; ac mater eos sequebatur invocans sanctam Mariam Pontisarensem, ac venerabilem sanctum Ludovicum, ut sibi restituerent infantem suam. Emmelina autem memoratæ Frescendis ancilla mandato heræ ignem accendit tunc magnum. Mater filiam suam imposuit luteo, vestique pellice involvit, ignique applicuit. Infans quandoque aquam, quandoque humores alios evomit languide admodum, quandoque et gemebat.

173 Tunc lectum ipsius parari jussit, atque in eodem hoc lecto filiam suam usque ad noctem tenuit involutam. Quandoque orabat beatam Virginem Mariam, atque invocabat venerabilem sanctum Ludovicum, ut sibi redderent filiam suam. Ad vesperam, quando candleæ debent accendi, memorata Marota primum cepit loqui, et dicere: Hei mihi! domina, hei mihi. Postquam loquelam recuperaverat, locuta est coram Emmelina dictæ Frescendis ancilla, et Joanne Clerico, ac coram memorato Joanne postulavit pyra. Hoc modo memorata Marota vitæ restituta *b* est, dictoque periculo liberata ad invocationem venerabilis sancti Ludovici, ejusque meritis, ita ut deinde inaccesserit, locutaque fuerit sicuti alii infantes ipsius ætatis, vadens cum anteriori tum posteriori parte. Ipsa hæc infans cum matre sua venit ad inquisitores coram tribus ipsorum notariis, ad scribendam inquisitionem de gloriosis miraculis venerabilis sancti Ludovici statutis. Quin imo inquisitores ex hac ipsa Marota quesiverunt, an in aquam fuisset lapsa; ipsaque dixit, se illapsam. Quando interrogabatur quare ad aquam accessisset; respondit, eo se ivisse, ut aquam hauriret in modico poeno.

174 Anno Domini nostri MCLXXVII circa festum Purificationis beate Virginis Mariæ femina quædam, ætate annorum viginti octo, aut circiter, cui nomen Emmelota * de Chaumont, uti dicebat, venit ad Fanum sancti Dionysii in Francia cum duabus aliis mulieribus: et transiens per plateam sancti Jacobi in oppido sancti

A. REGINA
CONFESSARIO.

* le Clerc

quædam vita
apparere ceperunt cum
comitu.

E

deindeque
paulatim
convalevit.

F

b

11.
lulier. nomi-
ne Emmelota
- Emmelot.
Latine forsan
Emmelia

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

Dionysii, rogavit Margaritam de Rocigni uxorem olim Milonis Poucin, an se vellet hospitio excipere. Dicta Margarita respondit se non posse, sed ostendit ei adendam domum Emmelinæ la Charrone in eadem hac platea sitam. Memorata Emmelota venit ad hospitium dictæ Emmelinæ, eamque rogavit an præbere sibi vellet hospitium, quod illa annuit. Tunc dicta Emmelota cum duabus suis mulieribus ingressa est domum dictæ Emmelinæ die quadam Dominica circa horam Vesperarum. Fuerunt illa nocte ibidem hospitio usæ. Postridie dicta Emmelota substitit in domo memoratæ Emmelinæ sana et incolumis, ac recto incedens corpore, sienti aliæ mulieres sanæ: ivitque ad aquam, tulitque aquam ex puteo seu fonte, longo satis intervallo a memorata domo dissito: tulit quoque panem atque ignem in domum, stravit lectos, aliaque domestica obsequia præstitit, uti faciunt aliæ mulieres sanæ. Atque ita permansit sana die Lunæ sequente, fecitque prædicta. Eodem plane modo fecit die Martis sequente in hac ipsa domo.

B
usum ac ren-
sum perdit
pedis, cruris,
ac femoris.

475 Nocte inter diem Martis et diem Mercurii sequentem, cum dicta Emmelota in domo memoratæ Emmelinæ cubisset in lecto uno cum femina quadam vidua, ibique mansisset, sicuti dictum est, malum invasit dictam Emmelotam in femore, crure, et pede dextero circa mediam noctem, quemadmodum dicta Emmelota dicebat, illa hora se morbo hoc oppressam. Maue memorata Emmelina ad eam accessit, et lenitem invenit; petiitque ab ea, quid esset causæ. Respondit dicta Emmelota, adeo se perdidisse usum femoris, cruris, ac pedis, ut iis se juvare non posset. Tunc illam discooperuit hæc Emmelina, viditque jam nominata dictæ Emmelotæ membra magis esse carulea aliis membris; eaque tetigit et contractavit cum memorata femina, quæ cubuerat cum dicta Emmelota. Porro licet memoratæ mulieres tangerent ejus membra, contractarent, ac fortiter premerent; dicebat memorata Emmelota, se nihil sentire. Dum acn duriter pungebatur in supra dictis membris memorata Emmelota; nihil se sentire asserebat, atque invocabat sanctum Ludovicum, ut sibi opem ferret. Ut autem illæ, quæ aderant, certius cognoscerent, an dicta Emmelota sensum membrorum supra dictorum amisisset, pedem affectum ante ignem posuerunt, rogaruntque eam quæ ibi aderant, an ignis calorem perciperet. Verum nihil illius se percipere respondit.

C
verum ad tu-
mulum Sancti
portata.

476 Tunc memorata Emmelota rogavit eas, quæ ibidem erant, ut se portarent ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, cujus frequenter implorabat opem: ac votum illi fecit, dixitque, se semper ad eum peregrinaturam, neque cibum sumpturam nisi semel de die in ipsius pervigilio. Qua de causa Emmelina la Charronne, Eudolina de Channout, quæ tunc habitabat in domo dictæ Emmelinæ, Juliana cognomine la Douce, ejus vicina, et Maria la Flamenge imposuerunt dictam Emmelotam crati brachiata, eamque tulerunt ad ecclesiam sancti Dionysii, posteruntque apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, ut meritis ipsius illic sanaretur. Eadem hac die, qua portata fuit ad sepulcrum memoratum, circa horam Vesperarum dicta Emmelota rediit ad domum memoratæ Emmelinæ ope duorum fulcrorum sub duabus suis axillis, trahens post se pedem suum inversum, ita ut planta pedis esset sursum versa, ac tarsus in terram versus, adeo ut fulcra cum alio pede omnia

sustentarent; et videretur post se trahere femur, et crus, acsi alteri corporis parti alligata fuissent, non conjuncta. Memorata Emmelina eam hac nocte in hospitio suo excepit; quamvis regerime illam potuerit in domum suam inducere propter descensum quatuor graduum, quibus in domum istam descenditur.

477 Post hæc memorata Emmelota multis vicibus, ac frequenter invisit dictum sepulcrum usque ad diem Dominicam Passionis proxime sequentem. Incedebat duobus fulcris subalaribus magno cum dolore, laboreque magno, trahens post se femur suum, crus, ac pedem, quæ membra, quando hoc modo incedebat, videbantur potius corpori ejus alligata, quam a natura conjuncta. Multum etiam propter morbum ac delibitatem suam laborabat in transmittendo majoris portæ ostiolo, quia ad pedem erat elevatum, ita ut illi, qui transibant per viam, et lapidarii, qui illic operabantur, ei maledicerent, quia impedimento erat in via. Quando veniebat sic ad sepulcrum gloriosi sancti Ludovici, vel jacebat ibidem, vel sedebat magno cum frigore supra dicto tempore. Itaque hæc ante nominata Emmelota venit die Dominica Passionis Domini nostri tempore matutino ad sepulcrum ante memoratum nixa fulcris suis, agra æque ac solebat, trahens post se pedem suum; ac flebat innixum tumulo, sibi que videbatur in angore vehementi. Hora Primæ ejusdem hujus diei inter Missam matutinam et Missam solemnem, dum memorata Emmelota jacebat prope dictum sepulcrum agra, uti esse solebat, vehementer cepit queri, lamentari, et cruciari, magnoque erat in angore, uti ex vultu ejus apparebat, quemadmodum dictum est supra.

478 Margarita de Rocigni, et hospita ipsam interrogavit, an quis eam percussisset. Illa respondit, quod non: Sed Dominus Deus noster, inquebat, et Virgo Maria, et venerabilis sanctus Ludovicus brevi me liberabunt: vehementem enim patior dolorem in membris affectis. Tunc consedit dicta Margarita apud ipsam, eamque solata est. Et tum memorata Emmelota cepit movere pedem, et femur: ossaque ejus audiebantur invicem collidi, frangi, ac mutuo africari eo modo, nisi quis nuces manibus tenens eas invicem confricaret, quemadmodum ibidem tunc præsentem id significabant. Paulo post hæc, cepit membra sua extendere, eaque erigere, atque erecta tenere, manibus se sustinens ad annulos pendentes ex opereulo dicti tumuli, qui erat ex ligno, atque ita se tenebat ambabus manibus. Deinde se erexit ad standum, fuitque omnino super pedes erecta sine fulcris, aliisque adjumentis. Post hæc continuo venit ad summum altare, a sepulcro tribus orgyis et ultra dissitum, sine fulcris, aliisque adjumento; rediitque altari ad tumulum laudans Deum, ac celebrans venerabilem sanctum Ludovicum, qui se liberasset. Postea dicta Emmelota ascendit gradus, quibus itur ad reliquias, siue fulcris, et sine ullo alio adjumento: eas osculata est, ac denarium obtulit, retroque descendit per se, et sine auxilio, atque ad tumulum rediit memoratum, ubi diu fuit flexis genibus, precesque suas illic fudit.

479 Eadem illa die ivit per templum sancti Dionysii ante dictum sana ac restituta, rectoque corpore, per se, sine fulcris, et sine adjumento. Ipsa etiam die post Sacrum celebratum dicta Emmelota ivit per plateam, ubi habitabat, dum erat agra, sana atque ex morbo restituta, per

illamque die
frequenter.

E

integra ibi
dem

F

restitu-
talem

se,

A se, sine fulcris adjumento, quemadmodum alia quaelibet mulier sana et incolumis. Veniebat et frequenter ad templum sancti Dionysii ad memoratum tumulum, ibidemque orabat, incedens recta, per se, sine fulcris, subsidioque, sicuti femina alia sana. Deinde memorata Emmelota dixit, peregrinari se velle, atque invisere templum Dominae nostrae Bononiensis et ad mare, atque ita a Fano sancti Dionysii discessit. Transiit aliquod temporis spatium, antequam dicta Emmelota redierit. Tandem reversa, hospitio excepta est in domo memoratae Margaritae; ac post reditum habitavit Dionysiopoli, atque ancilla fuit in domo Joannis Augerii de Saugier civis Dionysiopolitani, ipsius uxoris ancilla duobus fere annis sana et incolumis, gestans onera gravia. Quin etiam tum saepe invisibat sepulcrum, ibidemque orabat. Tandem dicta Emmelota aegrotavit in domo memorati Joannis, translataque fuit ad valetudinarium publicum Dionysiopolitanum, ubi et mortua est.

ANNOTATA.

B ^a In Ms. le Peletier, Latine pellio. At nomen videtur proprium, quod tamen neque hoc loco, neque aliis locis omnino certum est, cum hujusmodi homines ab artificio, vel a patria potuerint denominari. Verumtamen, quoniam multa artificum nomina sunt propria, illa quandoque Latina tantum terminatione donata, quandoque sine ulla mutatione relinquam in textu tanquam propria, nisi manifeste appareat propria non esse: quod hic semel monuisse sufficiat.

b Utrum puellula omnino fuerit mortua, non facile definitur potest. Attamen omnino dicendum videtur vel mortuam fuisse, vel miraculo a morte servatam. Eminentissimus Cardinalis de Lambertinis, qui nuper ad regimen universalis Ecclesiae sub nomine Benedicti XIV fidelium omnium gaudio elevatus est, in Opere doctissimo de Servorum Dei beatificatione et canonizatione lib. 4, part. 1, cap. 22, num. 12, ubi multa dixerat de tempore, quo homo vivere potest sine respiratione, quod paucis minutis circumscribitur, exemplum refert huic nostro non absimile hoc modo: Hisce argumentis fisis bonae memoriae Petrus Assalut publicus medicus lector in archigymnasio Sapientiae Romanae, vir utique summe litteratus, et amplissima praeditus eruditione, scribens in causa sancti Joannis Nepomuceni, in sua dissertatione strenue probavit, miraculo esse adscribendum, quod quaedam puellula, nomine Rosalia, constituta in aetate sex annorum, et sex mensium, quae fortuito deciderat in lumen Uvattavae, et per integram horam manserat sub aquis, et extracta nullum dederat vitae signum, ad proximam aedem adducta exhibitam aquam vomuit, et paullo post, sensuum resumpto usu, ab omni laesione apparuit libera, licet aquae impetu ad angustum canalem cujusdam molendini transvecta, ubi duplex rotaolvebatur, earum primam subter praegressa ad alteram pervenerit, sub qua semihorae spatium permansit. Addit eminentissimus auctor num. 14 miraculum a sacra Congregatione probatum esse, non tanquam revocationis mortuae ad vitam, sed tanquam praeservationis a submersione, et sic ab imminente morte, nisi intercessione sancti Joannis Nepomuceni invocati Deus effecisset, quod causae naturales, interclusa videlicet respiratio, et allisio ad rotam, quae mortem debuissent af-

ferre, mortem non afferrent. Ita sacra Congregatio, ut securiori via procederet. Eodem fere modo miraculum hoc S. Ludovici probatum existimo, quod in bulla canonizationis nulla habeatur mentio de mortuis a Sancto suscitatis, licet alia miracula non pauca nominentur, ut videri potest in Commentario num. 1194. Si tamen signa mortis num. 170 relata, nimirum spumam in ore, colorem nigrum, frigus, motus ac halitus defectum consideremus, quae mortis signa recensentur apud laudatum Eminentissimum cap. 21, num. 41, probabilius putamus omnino fuisse mortuam: prout etiam existimant, qui miraculum probare conati sunt.

c Bononia ad mare, quam aliqui Boloniam vocant, Gallis Bologne, urbs est Galliae in Piccardia provincia, caput comitatus Bononiensis, de qua saepe meminimus.

CAPUT II.

E Mulier omnibus inferioribus membris capta apud tumulum valetudini integrè restituta: alia mulier diuturno corporis tremore liberata: alia item mulier incurva sanitatem consecuta.

Ægidia Dionysiopolitana, filia Gerardi Clontanii, civis Dionysiopolitani, decimo quinto aetatis suae anno nupta fuit Stephano Phelippe lano, civi Dionysiopolitano. Mense Julio ejusdem anni postridie festum beatae Mariae Magdalenaë hæc Ægidia gravida esse coepit, ita ut intra annum pareret filiam mortuam. Priusquam pareret die quadam Lunae inter Pascha et Pentecosten istius partus dolores sentire coepit, magnisque torqueri cruciatibus. Die Jovis sequenti peperit infantem mortuam: cumque eo pacto laboraret; dixit mulieribus, quae ibidem erant; ut sibi opem praestarent, super femora enim se sustentare nequibat. Itaque Maria, uxor Cediti Dionysiopolitani, memoratae Ægidiae vicina, et Buriena dictae Ægidiae ancilla eam sustentarent, lectoque imposuerunt. Tunc femora ejus, ac pedes tam nigra fuere et caerulea, ipsaque tam debilis, ut neque femoribus se sustentare posset, neque pedibus: atque ab ambilico deorsum versus omnem membrorum usum amisit. Membra ejus memorata fortiter vellicabantur unguibus, quaeque aderant sinebant candelas sebaceas ardentes in pedes ipsius distillare; adhuc et carbones ardentes pedibus ipsius imponebantur; nihilominus dicta Ægidia dicebat, se plane nihil horum sentire, neque ullo signo ostendebat se laedi. Quin etiam pes dictae Ægidiae videbatur distortus. In hoc statu fuit sesqui anno, nulla memorato malo medicina applicita. Dicto tempore Buriena dictae Ægidiae tunc ancilla, et Joanna uxor Joannis Naus, quandoque etiam femina alia, portabant memoratam Ægidiam de loco in locum, nunc ad portam, nunc alio, prout erat congruum. Cum eadem ipsa die, qua ossa venerabilis sancti Ludovici, olim Galliae Regis, portata fuerant ad templum sancti Dionysii, nimirum die festa sancti Bartholomaei a, dicta Ægidia

A. REGINAE
CONFESSARIO

E

III.
Mulier, membrorum inferiorum usu destituta, apud sepulcrum

F

a

in-

A REGINE
CONFESSARIO.

intellexisset, eos, qui strumis laborabant sub gutture, sanatos fuisse solo contactu arcæ, in qua ossa venerabilis sancti Ludovici requiescebant; hominemque Dionysiopoli natum, qui vitio visus ante laborabat, hoc modo visum recepisse; ipsa die memorata Ægidia vocit venerabili sancto Ludovico, se, si hac infirmitate ab eo liberaretur, quotannis interfuturam Sacro ejus anniversario, nullum ea die opus facturam, ejusque futuram peregrinam. Adhæc memorata Ægidia ferri se jussit ita agram ad dictum tumulum venerabilis sancti Ludovici, ponique apud ipsum se curavit ipso anno, quo ossa memorati venerabilis sancti Ludovici in Galliam fuere delata. Ponebat dicta Ægidia manum suam super locum, ubi erat sepultus, dein tangebat membra sua affecta; arcam osculabatur et tumulum, et sæpe de die apud tumulum jacebat, cumque erat apud tumulum, orabat, ac sæpe invocabat venerabilem sanctum Ludovicum, ubi ab eo restitueretur.

primo melius
habet.

B

181 Deinde nona die videbatur sibi dicta Ægidia melius habere, magisque ex morbo ante memorato restituta; ossaque ei in membris suis inter se collidi videbantur. Itaque die decima memorata Ægidia fuit apud dictum tumulum; tantamque in membris suis mutationem sensit, ut erigere se fuerit conata, sequè erexerit per se, sine subsidio, ac super pedes suos steterit. Tenens autem manu sua baculum, ivit ad altare majus nixa hoc baculo, circumiit altare, illud osculata est, tum ad tumulum est reversa. Eadem die ad altare majus ivit sine baculo, alioque adjumento, languide admodum; ivit tamen, ac pluries circumiit altare manibus junctis, minimum tribus vicibus: deinde ad tumulum regressa est, ibique substitit, donec Vespere fuissent cantata. Illa hora, qua portæ templi sunt claudendæ, dicta Ægidia per se surrexit ex loco, ubi erat apud sepulcrum, manique cepit baculum suum, comitantibus eam mulieribus quibusdam, scilicet Gionaria uxore Gerardi de Louvres, ejusque matre, atque ancilla dictæ Ægidie, aliisque quibusdam personis, quæ eam non juverunt, neque tetigerunt, uti dicebat, ivitque domum sine alio adjumento quam memorati baculi.

C
deinde et integre
sanatur.

C

182 Post hæc die undecima sequente memorata Ægidia ivit ad dictum templum, dictumque tumulum per se, pedibusque suis, tantum manu scipionem suum gestans, ac sine alio subsidio, ut integram recuperaret sanitatem, atque ita rediit. Sic fecit et tribus diebus sequentibus, adeo ut die decima quarta perfecte se restitutam senserit, ac scipionem, quem gestare solebat, in templo reliquerit, domumque suam repetierit per se, sine scipione, aliove adjumento, sana et restituta. Deinde ivit ad templum, aliaque loca per se, fecitque quodcumque habebat negotii sana, ac valetudine integra; atque adhuc superstes erat quando inquisitio de hoc miraculo fuit facta, videlicet anno MCLXXXII mense Maio. Dicebatur autem passim tempore autem memorato per urbem sancti Dionysii, dictam Ægidiam morbo prædicto liberatam fuisse meritis venerabilis sancti Ludovici, et quia opem ejus imploraverat. Homines etiam, quando memoratam Ægidiam ceruebant, passim dicebant: Ecce illam, quæ restituta est per venerabilem sanctum Ludovicum.

IV.

183 Theophania, olim uxor Adami Rauce de Chastelet, ex parochia sancti Marcelli in urbe sancti Dionysii, ætate sexaginta annorum, dum

olim erat ætate sexdecim annorum aut circiter, ovesque suas ac oves fratris sui servabat in agro, sedens circa Pentecosten, (at neque mensis neque diei recordatur) gravi correpta est morbo circa Novas aut Vesperas, ex quo tremula fuit omnibus membris suis, quandiu hoc morbo vexabatur. Hoc malum ita eam urgebat, dum erat juvenis, ut quandoque agitaret caput suum, quandoque linguam extenderet, quandoque retraheret, quandoque dentes inter se collideret, quandoque digitos suos ac manus sæpe vi clauderet ac aperiret, imo et pedes suos agitaret, ac terram percuteret. Porro quando memorata Theophania fuit juvenis, dictus morbus eam magis vexabat quolibet mense tempore novilunii diebus octo vel novem; non simul in omnibus membris, at morbus ab uno membro transiebat ad aliud, eamque vexabat semper in quadam ex membris supra dictis. Vergente ad senectam ætate, dicta Theophania vehementius urgebatur morbo ante dicto; illoque fere perpetuo laborabat in uno aliquo membrorum suorum: ac venter ejus quandoque adeo erat dicto morbo explanatus, ut spine dorsi coherere videretur. Quando memoratum malum ei erat in dentibus, vel in lingua, manducare non poterat, neque manducabat. Dum in dentibus, linguaque cessabat, quamvis id malum in aliis esset membris, manducabat. Hoc morbo laboravit dicta Theophania annis viginti octo *b*; atque ab eo tempore, quo sexdecim erat annorum, usque ad tempus, quo ossa sancti Ludovici translata fuere in Galliam.

b
Mulier hor-
rendo mem-
brorum tre-
more vesala.

B

184 Itaque, cum memorata Theophania dici audivisset, undecim jam transactis annis, feminam quandam nomine Emmelotam, quæ incedebat tam incurvata, ut baculo inniteretur non nisi sesqui pede longo, tali morbo liberatam fuisse ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, et rectam omnino incessisse; cumque Joannes filius memoratæ hujus Theophaniæ ei divisset, cupere se, ut Theophania mater sua adiret tumulum pro liberatione ac curatione sua, imploraretque opem venerabilis sancti Ludovici, etiamsi illum tumulum toto anni spatio frequentare deberet; cumque dictus Joannes crederet, uti dicebat, matrem suam illic restituendam; memorata Theophania ivit, venitque ad tumulum die sequenti. Porro dum die quadam memorata Theophania adiret dictum tumulum, Joanna Carretaria * interrogavit dictam Theophaniam, quo iret. Respondit præfata, Theophania se adire tumulum memoratum: sperare enim ibidem se morbo suo liberandam, quemadmodum memorata Emmelota fuerat liberata. Tunc ei dixit memorata Joanna: Profecta nimis es ætatis; non sanaberis ex hoc morbo, nisi dum morieris. Respondit illi dicta Theophania: Sanabor omnino: confido enim a venerabili sancto Ludovico me liberandam. Venit memorata Theophania diebus novem summo mane ad sepulcrum memoratum, mansitque ibidem usque ad vesperam; idque dicebat cum rediret domum. Memoratis autem modo diebus vehementius vexabatur dicto morbo quam solebat antea, fuitque dicta Theophania diebus memoratis semper apud dictum tumulum, non manducans nisi vesperi, dum redibat domum. Die uona inter Novas et Vesperas adeo pressa fuit morbo prædicto, quando erat apud dictum tumulum, ut morituram se tunc putaret. Unde vehementer admodum flere cepit, atque implorare opem Dei, venerandique sancti

frequentat
tu baculo, in-
tegrè restituta
in sanata

P

* la Charrette

Ludovici,

A Ludovici, ut ab illis restitueretur. Tunc ei videbatur magnum glaciei frustum ex corpore suo in caput ascendere, atque egredi ex illo per os, oculos, et caput : atque ab illa hora nullum se sensit relevatum ex magno cruciatu, in quo fuerat. Nocte sequente memorata Theophania gravem ab hoc morbo sensit cruciatum, dieque sequente ad tumulum venit tota tremula, fuitque ibidem, agitans caput suum, membraque sua creberrime. Eadem die ante Completorium, priusquam templo egrederetur, ita liberata fuit hoc tremore, hacque membrorum suorum agitatione ante memorata, ut postea nihil illius senserit, hacque ipsa die domum reversa sit tam integre restituta, ut deinceps nihil morbi praedicti sit experta. Passim autem dicitur in memorata parochia, atque ab illis, qui eam noverunt, liberata fuisse memorato morbo meritis atque invocatione sancti Ludovici.

185 Quaedam olim mulier, cui nomen Emmelota, natam se dicens Cameliaci Loricarii c, triginta annorum et ultra, incedebat per urbem sancti Dionysii, tribus annis aut circiter, antequam ossa venerabilis sancti Ludovici allata fassent in Galliam, tam incurva, ut nates ipsius altiores essent quam caput. Quando incedebat, caput suum ferebat a terra pede uno cum dimidio, nixa baculo, quem manu tenebat, longitudine sesquipedali, aut circiter. Hoc modo dicta Emmelota pedibus per terram ibat, non genibus, monstrumque videbatur; ut infantes, dum eam cernebant, aufugerent; illaque, dum caelum aut personam aliquam aspiciere volebat inter eundem, collum invertere deberet, ut praedicta posset conspiciari; ac, dum per gradus descendere volebat dicta Emmelota, non posset propter curvitatē suam, descenderetque per gradus se volvendo. Postquam ossa venerabilis sancti Ludovici allata fuerant ad Fanum sancti Dionysii, agrisque inceperant advenire ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici pro valetudine recuperanda, memorata Emmelota etiam venit ad dictum sepulcrum, jacebatque ibidem diebus pluribus. Porro ab initio, dum memorata Emmelota ad tumulum memoratum venire vellet, dicta Emmelota adivit domum Thomae de Hystoire, cui commissa erat cura illorum, qui accedebant ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, ne comprimerentur; eumque tunc rogavit vehementer admodum, ut se collocaret prope tumulum loco idoneo; dicebatque fidem sibi esse et spem, restituendam se per venerabilem sanctum Ludovicum. Hoc modo aegrotans, jacensque apud tumulum gloriosi sancti Ludovici opem implorabat his verbis: Domine saecle Ludovice, adjuva me, et sanitati me restitue. Tunc die quadam accidit, qua memorata Emmelota agra jacebat apud tumulum more solito, ut paulatim coeperit erigi, miserique manum suam ad arcam ligneam, quae tunc erat supra tumulum. Deinde se erexit, auditaque sunt ossa ejus collidi invicem, ac confringi; incessit per se, pedibus suis, sine alio sustentaculo, recta plane, ad altare princeps, distans inde tribus orgyis aut circiter, rediitque etiam ad tumulum. Eadem die dicta Emmelota ivit erecta pedibus suis, per se, sine baculo, aliove adjumento per templum. Multi homines accurrerunt visuri miraculum istud, et monachis maledicebant, quod ara campua non agitarent hujus miraculi causa. Hac ipsa die memorata Emmelota reversa est per se, pedibus suis, ad

hospitium Acii Fabri *, in quo hospitabatur, eoque ivit sana et recta sine baculo adjumento. Fuit deinde in hospitio memorati Acii saba et recta anno uno et ultra, atque incedebat per urbem sancti Dionysii, ferebatque saepe situlam aqua plenam super caput suum, pannosque lavandos; aliaque faciebat sicuti mulieres aliae. Veniebat etiam sapissime ad templum sancti Dionysii, atque orabat ad memoratum tumulum sana et recta. Porro dicebant passim in urbe sancti Dionysii viri et mulieres, clerici, laici, et monachi, memoratam Emmelotam meritis, atque ad invocationem venerabilis sancti Ludovici liberatam fuisse morbo ac curvitate ante memorata.

ANNOTATA.

a *Hæc quidem periodus Gallice habetur expressa in apographo meo, prout eam Latine reddidi. Veruntamen vicesse est, mendum aliquod irrepserit, nisi suspicari malimus, auctorem verba Latina non recte intellexisse, sensumque mutasse, dum ea Gallice expressit. Quidquid sit, constat sacra ossa non fuisse Dionysiopolim portata festa die S. Bartholomæi, seu xxv Augusti, sed xxii Maii anni 1271, quemadmodum narravimus in Commentario num. 1137. Suspicio itaque mulierem festo S. Bartholomæi intellexisse miracula, quæ contigerant ipsa die, qua corpus allatum.*

b *Narrat idem miraculum Nangius pag. 394, ubi dicitur laborasse hoc malo per quadraginta sex annos vel circiter. Quod cum vitate sexaginta annorum, si anno decimo sexto aetatis correpta est malo, consentit melius. Error itaque hic irrepsit ex numeris non recte subductis aut corruptis. Præterea apud Nangium mulier dicitur de insula Sequana, quæ prope villam sancti Dionysii est. At id facile componi potest cum dictis hujus Vitæ, si in uno loco veta, in altero deinde habitavit. Reliqua inter se congruunt.*

c *Cameliacum, vel Camliacum, cognomento Loricarium, vulgo Chambly le Haubergier, uti hic quoque vocatur, caput est pagi Cameliacensis in Bellovacis, ut habet Valesius in Notitia Galliarum pag. 120, ubi plura videri possunt. Idem miraculum refert Nangius pag. 394, ubi mulier vocatur Amelota: et Carnotensis supra num. 44, a quo Amelina nominatur: utriusque autem relatio huic consonat.*

CAPUT III.

Puellula ad tumulum Sancti ex timore super oculos restituta: item cujusdam viri pes putridus sanatus.

J^oanni Ianio de Grolai a, ex Margarita uxore sua tempore vindemiae anno Domini nostri mcdlxxi nata fuit filia, nomine Maria. Secunda autem tertiae die post natam hanc puellulam sub oculo dextero hujus filiolæ apparuit macula rubra, acsi pulex eam ibidem momordisset. Postea hæc pustula, signumque istud crevit pantatum die in diem ad magnitudinem mediocris ovi gallicæ. Porro crescebat id signum in parte oculi

vi.
Fors supra oculos puellulæ cujusdam extuberatio.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

oculi versus tempus, ac elevabatur ad supercilium, operiebatque oculum, ita ut puellula isto oculo videre non posset præterquam oblique, nisi hic tumor digitis amoveretur, atque ab oculo suslolleretur. Erat hæc carnis exstantia rubra et mollis instar carnis; neque ullam emittebat putredinem. Malum hoc illa duravit spatio unius anni et novem mensium, aut circiter. Joannes dictæ puellulæ pater, ejusque uxor Margarita hujus infantis mater, eam deportarunt Parisios, ac medicis chirurgisque ostenderunt, ac de hoc malo eos consuluerunt. Medici hi illis dixerunt, si tumor hic carnis absunderetur, infantem morituram, aut oculo isto privandam. Medicinæ quædam dicto malo luere applicitæ, herbæque impositæ, quæ nihil prorsus profuere, sed nocere potius, malo majora incrementa sumente.

illota supius
ad tumulum
puellula cum
volis paren-
tum.

B

187 Post hæc, cum dicti Joannes et Margarita intellexissent, nulla facta esse miracula ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, Joannes pater istius puellulæ eam vocit Deo, et venerabili sancto Ludovico, dicens hæc verba: Optime Domine Deus, et venerabilis sancte Ludovice, vobis voveo filiam meam, eamque vobis dono, et promitto vobis, illi imposterum non alium fore medicum, quam vos. Tunc eam portavit dicta Margarita ipsius uxor jussu memorati Joannis ad tumulum memoratum usque ad sexdecim dies continuas, excepta die secunda. Ubi dicta Margarita rursum portavit dictam puellulam ad tumulum memoratum; illa vocit, et dixit: Domine sancte Ludovice, ora Dominum nostrum, ut liberet hanc filiam meam hoc malo; et promitto tibi, me nunquam toto vitæ meæ tempore die Veneris indusio vestiendam, dum illius recordabor, et si forte illius obliviscar, ac recordabor postea, mox illud deposituram. Votum suum optime servavit mater usque ad inquisitionem de hoc miraculo. Rursum alia vice, prinsquam puella esset liberata, dum dicta Margarita ipsius mater ad tumulum veniebat atque ibat, hanc puellulam vovebat venerabili sancto Ludovico, dicebatque, si Deus, ac venerabilis sanctus Ludovicus hoc malo illam liberarent, hanc puellulam, quamdiu esset in societate sua, fore ipsius peregrinam, seque oblaturam quotannis candelam puellæ longitudini parem; et si anno quodam contingeret, ut illam offerre non posset pariter cum puella longitudinis; se duabus vicibus id impietaram.

C

subito humi
prolabitur
relicta cicatrice.

188 Secunda vice, videlicet secunda die, qua memorata puella fuit portata ad tumulum memoratum; dictus carnis tumor coepit aliquantulum separari a carne alia. Quando Joannes puellæ pater id percepit, dixit Margaritæ uxori suæ hæc verba: Credo infantem nostram per venerabilem sanctum Ludovicum restituendam: ito quotidie, et portato memoratam infantem ad tumulum præfatum: atque ita fecit dictæ puellulæ mater, quæ ibidem erant usque ad vesperam. Tandem, ubi dicti Joannes et Margarita die decima sexta venissent ad tumulum memoratum; ac Joannes iste teneret dictam puellulam retro sub axillis, posuit os infantis locumque affectum super tumulum, atque exclamavit puellulæ acsi ocrea fuisset puncta. Dicti Joannes et Margarita locum lustrarunt, videruntque hunc carnis tumorem in terram lapsum. Tunc vultum puellulæ conspexerunt, eamque viderunt liberatam, relicto ibi vestigio mali rubro. Non ita tamen sanguinabat, ut sanguis deflueret, quemadmodum fit,

quando frustum carnis a carne mortua absconditur. D

189 Cum suaderetur memoratæ Margaritæ, ut medicos consuleret, atque unguenta adhiberet ad vibicem illam sanandam: respondit nequaquam id se facturam; sed exspectaturam, donec Deus et venerabilis sanctus Ludovicus, qui illam majori malo liberaverant, reliquiis his ipsam liberarent. Deinde dicta Margarita illam tulit ad sepulcrum memoratum toties, ut supra vibicem crustula oriretur, deindeque siccaretur: et tunc memorata puella dicto malo, dictaquo vibice prorsus liberata est intra mensem unum, aut circiter: semperque deinde a malo prædicto libera fuit usque ad inquisitionem de miraculo prædicto. Porro memoratum carnis frustum suspensum est, mansilque supra sepulcrum venerabilis sancti Ludovici; et homines dicebant: Tuber est infantis ex Grolai, quam venerabilis sanctus Ludovicus restituit sanitati. Passim etiam dicitur in Grolai, atque in urbe sancti Dionysii, dictam puellam fuisse liberatam meritis venerabilis sancti Ludovici, ad invocationem ipsius. Inquisitores viderunt memoratam puellam, quæ coram ipsis exhibitæ est, locumque tetigerunt, ubi malum istud fuerat: verum nihil apparebat, nisi cicatrix exigua, quæ jam plane firmata erat, ac omnino sanata.

ac puellula
integre sanatur.

E

190 Guilielmus, cognomine Potentiarius *b*, natus in Varengebet ultra Lesguez *c* in diocesi Constantiensi, venit Parisios duodecimo præterpropter ætatis suæ anno, ac habitavit apud Robertum, cognomine Reboule, fullonem et civem Parisiensem, sanus per annum et medium, aut circiter. Tunc eum invasit malum in pede dextero sub pedis malleolo intus et foris, pedemque ejus inflavit, ut coepit claudicare, claudicansque incesserit: in quo statu permansit per annum. Cum non restitueretur, consilium petiit, ac quæsivit ex medicis, qui ei dixerunt, pedem ipsius scindendum ab utraque parte, propter malum ibidem congregatum et coagmentatum. Itaque magister Henricus du Perche chirurgus, habitans Parisiis, secuit pedem memorati Guilielmi in eodem loco sub malleolo intus et foris: curavitque deinde memoratum Guilielmum per sex septimanas. At nihil ei profuit, sed videbatur potius ei nocuisse, quidquid chirurgus fecerat. Itaque dum memoratus chirurgus eum ea de re monuit, suavit dicto Guilielmo, ut peregrinaretur ad sanctum Eligium: ibique Deum oraret per merita sancti Eligii, ut memorato ipsum malo liberare dignaretur: non enim credebatur eum humana opera aut medicina sanari posse. Qua de causa memoratus Guilielmus in dolore fuit et angore propter morbum, et quia non existimabat, se perferre posse tanti itineris laborem etiam fuleris incedendo, uti incedebat, atque incesserat a tempore, quo pes ejus fuerat sectus.

vii.
Juvenis pede
affectus, ubi
frustra, a
chirurgus.
b
c

F

191 Nilominus iter suscepit, ivitque Noviodunum *d* non sine angore multo et dolore. Portatus tamen fuit quandoque ab alio, nam incedere non valebat. Ubi eo venerat, substitit ibi una nocte, ac postridie discessit; neque quidpiam in pede suo sensit solatii. Postquam reversus est Parisios, hospitatus est in domo Roberti Reboule, quocum habitaverat antequam fuit ager; neque se movere poterat absque fuleris subalaribus. Tunc memoratus Robertus ei suavit, ut confiteretur de peccatis suis, rursumque conscientia pura iret ad sanctum Eligium ante

et sancto
Eligio opem
speraverat.
d

ante

A ante memoratum. Ubi dictus Guilielmus fuerat confessus, memoratus Robertus dicto Guilielmo socium dedit servum suum, nomine Contextum, ut eum juvaret in itinere. Itaque dictus Guilielmus, memoratusque Contextus iverunt ad sanctum Eligium; atque ubi fuerunt ibidem, dictus Guilielmus illic donum obtulit, quemadmodum alii faciunt aegroti, ac deinde Parisios redierunt: at dictus Guilielmus nihil quidquam consecutus est solatii.

192 Tandem, ubi dictus Guilielmus sic longo tempore fuerat sine ullo solatio, aliis chirurgis, nomine magister Bernardus, qui habitabat Parisiis, curavit dictum Guilielmu[m] per mensem, aut circiter; ac conabatur eum sanare, quantum poterat. Postquam percepit se non posse sanitatem restituere memorato Guilielmo, eum dereliquit. Deinde malum increvit, ita ut ossa egredere[n]tur e pede ipsius, eaque propriis manibus dictus Guilielmus extraheret. Quod apponebatur ab una parte pedis ipsius egrediebatur ab altera, sive festuca esset, sive aliud quidpiam: fœtor erat tantus, tantaque putredo, quæ ex pede ipsius effluebat, ut memorati Roberti familia eam ferre non posset, sed reprehenderent dictum Robertum, quod eum in domo sua retineret. Circa foramen majus in circuitu pedis dicti Guilielmi erant septem vel octo minora foramina, scaturientia semper, factoremque ac putredinem emittentia. Crus dicti Guilielmi ei ita contreverat, ut id humi ponere non valeret, neque pedem. Qua de causa dictus Robertus Rebonle ei suavit, ut pedem sibi amputari curaret, fierique tigillum ligneum; ut melius sanari posset, interque homines versari ad victum sibi comparandum. Itaque memoratus Guilielmus adivit fabrum lignarium, eique narravit, quid facere vellet. Quod cum audivisset ille lignarius, rem improbavit; ac Guilielmus ejus consilio acquievit, præsertim propter timorem pedis amputandi. In hoc statu fuit memoratus Guilielmus usque dum ossa venerabilis sancti Ludovici in Galliam fuere translata.

193 Postquam ossa prædicta portata fuere Parisios, atque in sacello regio sunt posita; ac Guilielmus audivit Dominum nostrum operari miracula meritis venerabilis sancti Ludovici, fiduciam concepit, uti miracula operabatur ac prodigia in gratiam aliorum, ita etiam in sui gratiam operaturum. Adivit igitur sacellum regium, illudque intrare voluit, ut iret ad ossa venerabilis sancti Ludovici: verum intrare non potuit, fuitque illa nocte apud portam palatii. Deinde, ubi ossa venerabilis sancti Ludovici Dionysiopolim fuere translata, ibidemque sepulta, memoratus Guilielmus fulcris subalaribus venit ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Eadem die cum fulcrorum ope Parisios reverteretur, adeo se relevatum sensit, ut sine fulcris ac sine baculo [incedere posset e] quod non fecerat continuo decem annorum proxime præteritorum intervallo. Tunc memoratus Robertus Rebonle dixit memorato Guilielmo: Ita, bene contitetur peccata tua, ne magna pietate redito ad sepulcrum memoratum, Denique orato, ut te restituere dignetur per merita venerabilis sancti Ludovici. Confessus est dictus Guilielmus, deindeque fulcrorum ope rediit ad sepulcrum memoratum, fuitque ibidem per novem dies continuas apud tumulum memoratum, atque implorabat opem venerabilis sancti Ludovici ad liberationem suam.

194 Die septima vel octava, postquam rediit ad tumulum, cepit pulverem, positum in saxo, quod erat supra sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, ex eoque aliquid immittebat novem foraminibus in pede suo factis in modum fistularum f, redundantibus fœtore et putredine, uti ante dictum est; dictaque foramina intra tres dies fluere cessarunt, ac carne impleta fuere sine ulla alia medicina. Ubi [dictus Guilielmus ibidem fuerat diebus novem, sanitati restitutus fuit, rediitque Parisios ad hospitium domini sui, fulcris subnixus propter debilitatem suam, quæ ibidem reliquit, neque umquam deinceps portavit. Verum incedebat huc illuc per viam ope baculi, quem manu tenebat, ad quatuor menses aut circiter, dictaque foramina clausa erant, ac carne impleta, neque emittebant quidquam; at supererant cicatrices. Potuisset tunc memoratus Guilielmus sine baculo incedere, si voluisset; sed parumper illo pede claudicabat. Postea a morbo prædicto semper liber fuit. Passim quoque dicto malo liberatus fuisse dicitur per merita, atque invocata ope venerabilis sancti Ludovici: atque ita ex dicto morbo restitutum eum viderunt examinatores illa die, qua id factum commemoravit, ac coram illis exposuit.

A. REGINE CONFESSARIO, ubi, imposito vulneribus suis tumuli pulvere, sanitatem consequitur.

f

E

ANNOTATA.

a In mappis Blavianis non multum ab oppido S. Dionysii notatur vicus Groslay: locum hunc una tantum leuca fuisse Dionysiopoli dissitua, ait nov. 276 Nangius pag. 394 hoc referens miraculum, vocat filiam cujusdam carnificis, id est, laui, de Gloleio. Hinc nomen Gallicum le Boucher per lanium exposuit.

b Gallice le Potencier, ita dictus, quod incederet fulcris subalaribus nixus: nam illa a Gallis vocantur potences.

c Locum hunc neque in Norvania, ubi Constantia, quæ vulgo Contance dicitur; neque in Særico circulo ubi Constantia Alemannica, invenire potui, quamvis ponatur in diocesi Constantiensi. Suspico voces nimis luxatas, aut locum ignobiliorem esse, quam ut commemorari deberit.

d Noviodunum, vulgo Noyon, urbs est Veromanduorum, cujus episcopus olim fuit S. Eligius. De hoc Sancto pluribus agemus ad Kaleudas Decembris.

e Dnas has voces, quæ videbantur excidisse, adjuvari ad sensum explendum.

f Nangius pag. 394 eodem modo, sed brevius, hoc narrat miraculum: ac fistula laborasse scribit. Quid autem sit fistula, dictum est in notis ad prologum lit. c.

A REGINE
CONFESSARIO.

CAPUT IV.

*Apud Sancti tumulum caeco visus redditus :
vir protractae aetatis tremore capitis ac ma-
num liberatus : puelle crurum ac pe-
dum usus restitutus.*

VIII. **T**homas de Voudai a liquide audiebat ac
Cecus a spatio duodecim annorum deinceps. Custodie-
a bat quandoque porcos populi vici b Voudai,
b serebat quandoque frumentum, aliaque perage-
le Clarron bat negotia sua. Cum memoratus Thomas nocte
quadam cubuisset in area Clementiae olim uxoris
Ansuti Carronii *, visum perdidit, adeo ut
nilil cerneret, haberetque oculos in capite in-
versos, quos parumper tenebat apertos, ac
quandoque plusculum aperiebat; neque appa-
rebant pupillae: adeoque caecus fuit, nihilque
B prorsus videns per annum et ultra in villa Vou-
dai. Erat eo tempore pauper et mendicus, ac
victum quaerebat in memorato vico. Eum quan-
doque dicebat adolescentulus, filius Ouardi
Boscheron, quandoque Adamus Vicart, quan-
doque solus ibat baculo nixus, quandoque in lu-
tum labebatur, seque totum maculabat, emque
* le Chaudeler ex luto levavit aliquando Joannes Caudelerius *.
Contigit semel, ut Guilielmus filius Hugonis Bos-
cheron, qui ducebat memoratum Thomam, eum
solum reliquerit in platea quadam vici Voudai.
Tunc dictus Thomas solus ire aggressus est, pedes
alte sustollendo, atque imitando parieti cuidam
versus foramen alienius caveae. Ubi Joannes Can-
delerius, et femina quaedam, transiens per pla-
team, viderunt hunc Thomam, ad foramen me-
moratum appropinquantem, timerunt ne in illud
incideret, veneruntque ad ipsum, atque ei di-
xerunt: Quid id est, Thoma? Parum abest, quin
incidas in istud foramen.

196 Post haec memoratus Thomas intellexit,
apud sepul- atque audivit passim referri, venerabilem sanctum
crum visum recipit, C et Ludovicum patrare Dionysiopoli miracula
grandia, prodigiaque multa, atque ei dictum
fuit, prudenter factarum, si eo tenderet. Di-
xit igitur eo se tendere velle, ac credere, si eo
iret, se sanandum; quin se eo iturum dixit,
etiamsi tunicam suam vendere oporteret, eoque
indusio lectum venire. Tunc memoratus Tho-
mas rogavit Elisabetham matrem Adami Vicart,
ut Adamum filium concederet, ducem sibi fu-
turum ad sanctum Ludovicum. Eo cum memo-
rato Thoma ivit dictus Adam non voluntate
matris suae, emque ad Fanum usque sancti Dio-
nysii duxit. Octiduum impenderunt, priusquam
Dionysiopolim venissent; per oppida enim in
itinere occurrentia victum mendicabant. Tum
venerunt ad tumulum domini sancti Ludovici
Galliae Regis. Ubi venerunt ad hunc tumulum,
dictus Thomas mansit apud tumulum, manumque
cepit annulum quemdam affixum, atque ad tu-
mulum procrebuit. Ubi tantisper illic jacnerat,
surrexit, et tum cepit ex oculis naribusque
ipsius sanguis fluere, ita ut in vestem ejus de-
curreret. Dixit memoratus Thomas dicto Ada-
mo: Chare socie, video. Mox quidam illi praes-
ens ei ostendit cultrum maumbrio albo, quem

in manu habebat, eumque interrogavit, quid
haberet in manu sua. Respondit dictus Thomas,
cultrum esse maumbrio albo. Femina, quae sa-
crum rosarium manu tenebat, rogavit dictum
Thomam, quid esset, quod manu teneret. Re-
spondit esse rosarium.

197 Postea iverunt manducatum in urbe. Post
cibum sumptum venerunt Parisios, ibique man-
serunt illa nocte, et die sequenti venerunt in
Voudai inter Nonam et Vesperas: verum non
intrarunt vicum ante Vesperas. Post Vesperas
ingressi sunt vicum Voudai. Portabat memoratus
Thomas baculum super humeros, ac viri multi
multaque mulieres obviam ei processere magna
cum laetitia; dicentes sanctum Ludovicum ma-
gna operari prodigia. Deinde per vicum iverunt
usque ad valetudinarium publicum hujus ipsius
vici, ubi manserunt nocte illa. Eadem illa nocte,
ubi dictus Thomas primum rediit in Voudai ex
abbatia sancti Dionysii ante portam valetudinarii
dicti vici circa horam Vesperarum: Jacobus,
cognomine Belonis, armiger ostendit dicto Tho-
mae denarium, quem memoratus armiger tene-
bat manu sua, ut periculum faceret, an dictus
Thomas illum cerneret, quod passim diceretur
visum recepisse; rogavitque memoratum Tho-
mam, qualis esset denarius. Hic dixit Parisiensem
esse; et verum dixit. Porro postquam dictus
Thomas reversus est, oculos habebat in capite
tam rectos, tam claros, tam nitidos, tam be-
ne dispositos, quam habuerat, antequam visum
perdidisset. Deinde recuperato visu, memora-
tus Thomas passim ibat per domos, per pla-
teas, ac per stratas silicibus vias dicti vici sine
nullo ductore. Accedebat item ad puteos aquaticos
villae, aquam inde hauriebat, eamque portabat
ad domos populi vici Voudai. Augusto sequente
porcos dicti vici servavit, uti fecerat priusquam
esset caecus, serebat frumenta, aliaque perage-
bat negotia, quemadmodum qui clare videt:
et dicebat sanctum Ludovicum sibi visum resti-
tuisse: fama item regionis habet, asseritque me-
morato Thomae visum esse restitutum miraculo,
ac per venerabilem sanctum Ludovicum, idque
passim creditur. Demum memoratus Thomas
cruce se signavit, dicens se peregrinari velle
trans mare, propter gratiam a Deo, ac vene-
rabili sancto Ludovico sibi praestitam, ad hono-
rem Dei atque hujus ipsius Sancti.

198 Vir quidam, nomine Gilbertus Seno-
nensis *, aetatis sexaginta annorum et canus, ha-
bitabat in parochia sancti Andreae de Arcobus
Parisii gravi vexatus morbo. Quippe caput ha-
bebat tremulum et pendulum, manusque adeo
tremulas, ut scyphum ori applicare non posset,
quin id, quod in scypho erat, effunderetur,
etiamsi non nisi dimidia parte esset plenus, et vix
aliquid manu posset retinere. Hinc saepe vicini
ejus aut hospites scyphum ori ejus admovebant,
quia videbant quod se juvare non posset, neque
scyphum ori suo admoveere ad bibendum hujus
tremoris causa. Aegrotavit hoc modo dictus Gil-
bertus per duos annos et ultra. Porro quia hoc
morbo erat tremulus, operari non poterat: unde
erat mendicus, ibatque ad templum divae
Virginis Parisii, aliaque templa, ac stipem fla-
gitabat, et cum aliis pauperibus sedebat. At
priusquam aegrotabat, claves solebat portare ve-
nales.

199 Hic itaque Gilbertus, ubi audivit mi-
racula fuisse facta Dionysiopoli ad tumulum ve-
nerabilis sancti Ludovici, valedixit Jeanne Car-
notensi

ut late hie
probat.

E

F
ix.
Senex tremu-
lus
de Seno
c

apud sepul-
crum malo
suo liberatur.

A notensi *, ejusque marito; dixitque se conaturn pervenire ad tumultum memoratum, apud quem sperabat se liberandum per venerabilem sanctum Ludovicum. Ista vero Joanna ei tum respondit his verbis: nequidquam in eo tendis; nam provecctæ nimis es ætatis, neque sanari poteris. Reposuit Gilbertus, omnino se liturum, ibique mansurum tanto tempore, donec vel moreretur, vel sanaretur apud dictum tumultum venerabilis sancti Ludovici. Anno igitur mcccxxiv inter festum Pentecostes ac sancti Joannis memoratus Gilbertus venit ad urbem sancti Dionysii, et fuit mansitque cum aliis agris apud dictum tumultum per multos dies a tempore matutino usque ad Vesperas, ut dicto morbo liberaretur. Interea dum erat apud tumultum memoratum ita ager, ut supra dictum est, sperabat se dicto morbo ibi liberandum. Atque ita una aliqua ex dictis diebus, antequam ab urbe sancti Dionysii discederet, inter Pentecosten et festum sancti Joannis prædictum, dictus Gilbertus ex morbo memorato restitutus fuit, ita ut neque manus ipsius, neque caput ita tremere, sicuti tremere solebant, sed multo minus; ac dicebat se sanatum esse beneficio Dei, ac venerabilis sancti Ludovici, monstrabatque manus suas, easque tenebat quietas sine motu; prout volebat.

B 200 Deinde memoratus Gilbertus rediit Parisios tempore præfato sanus, dictoque morbo liberatus, sine tremore manuum aut capitis, et caput habebat erectum, ac pulchriori satis forma apparebat, quam solebat. Postquam restitutus fuit ex hoc morbo, scyphum plenum ad os adducebat sine tremore, bibeat, manducabat, alia peragebat, limabat claves, caput tenebat rectum, manus quietas ac firmas sine tremore, sicuti volebat, quemadmodum homo sanus, itaque haud multo post accidit in conspectu Prioris sancti Dionysii, qui intelligere studebat, an integre esset sanatus, multorumque aliorum monachorum, coram vicinis dicti Gilberti, Parisiis in domo abbatis sancti Dionysii, quam habet Parisiis, ut dictus Prior memoratum Gilbertum ad se vocari jussisset, eumque interrogaverit, an integre esset sanatus. Respondit Gilbertus potum juberet dari, tum visurum, an scyphum posset ori adducere. Ubi vinum fuit paratum, impositumque scypho pede suffulto, dictus Gilbertus plenum vino scyphum per pedem sumpsit, unaque manu ori admovit sine tremore, ita ut ne guttam quidem vini effunderet, sed illud ebiberet. Præterea dictus Gilbertus, restitutus modo supra dicto, dicebat se non amplius egere elemosinis piorum hominum, ac posse satis victum sibi lucrari, tenereque manus suas firmas sine tremore, instar alterius viri sani; fuitque ac mansit sanus per multos menses. Porro passim dicebatur in platea et parochia sancti Andreae de Arcubus, in qua dictus Gilbertus habitabat, eum ex morbo fuisse restitutum per merita, atque implorata ope, venerabilis sancti Ludovici.

C 201 Anno Domini nostri mcccxxvii inter Natalem Domini ac festum Virginis Purificatio contigit, ut Adeta, decem circiter annorum puellula eo tempore, filia Aleidis de Bovieres, uxoris Gilberti Carpentarii *, in lecto suo cubaret, atque expergefata reperiret debilitatam se in femoribus, genibus, cruribus, et pedibus, ita ut his membris se juvare non posset. Nervi genuum ipsius, dexteri etiam magis quam sinistri, tam erant contracti, ut neque cura sua

extendere valeret, neque pedes humi ponere, neque se supra pedes firmare vel sustinere: caro ejus erat glauca, sicca, ac macida: quantoque diutius in morbo illo erat, tanto magis exsiccari perspiciebatur; neque e loco uno in alium incedere poterat, sed eam in brachiis de loco in locum ferri oportebat. Porro memorata Adeta nunquam hoc morbo fuerat tentata ante tempus supra expressum, quo eam hoc malum invasis; verum ibat incedebatque uti puella sana, aliaque peragebat negotia sua, sicut ei conveniebat.

202 Deinde in festo beatæ Virginis Mariæ mense Martio tunc sequente, Hedelina dicta Adetæ soror venit ad domum patris sui, cepitque memoratam Adetam brachiis suis, tunc sic ægrotantem, jacentemque ante portam domus patris sui: atque illam portavit circa horam Primæ ad tumultum venerabilis sancti Ludovici, eam comitante memorata Aleide ipsius matre; posueruntque dictam Adetam apud tumultum venerabilis sancti Ludovici. Porro interea dum memorata Hedelina ad urbem sancti Dionysii accedebat, invocabat sanctum Ludovicum, eumque orabat, ut sorori suæ valetudinem redderet, vovitque se allaturam ipsam ad sepulcrum quam posset citissime: magna enim spe ducebatur, recuperaturam illic sanitatem. Ipsa etiam Adeta et priusquam ad tumultum esset delata, et cum esset apud tumultum, frequenter dicebat hæc verba: Optime Domine Deus, et domine sancte Ludovice, sanitatem mihi date, atque ex hoc carcere eripite.

203 Ubi memorata Adeta modico tempore fuerat apud tumultum, dictaque Hedelina inde abierat, atque Aleidis mater ipsius ascenderat ad locum, ubi clavus et corona ostenduntur; tunc memorata Adeta sensit se recreatam. Nihilominus magnum experta est dolorem in cruribus suis ac genibus, sensitque nervos illa hora esse tensos in dictis membris, acsi magnam passi fuissent violentiam, licet eam nemo attingeret. Tunc dicta Adeta manus apposuit tumulo memorato, et se crexit, ac super pedes suos tenuit, vocavitque matrem suam, quam sibi prope adesse putabat. Ubi matrem suam non conspexit, accessit ad altare sancti Dionysii, ibique in genua est provoluta. Deinde ivit ad gradus ibi vicinos, et quosdam ex eis ascendit, matremque suam vidit et vocavit. Cantabatur tunc Sacrum solemne in ecclesia sancti Dionysii, finitoque solemni Sacro, dicta Adeta inde cum matre sua domum rediit, per se, sine baculo, alioque subsidio. Verum quando memorata Aleidis ei baculum dare voluit, quem manu portaret, dicta Adeta illum non curavit. Quando redibat ab ecclesia sancti Dionysii, atque obvium habebat aliquem sibi notum, hæc dicebat verba: Liberata sum per venerabilem sanctum Ludovicum, ac bene incedo. Deinde semper a dicto morbo fuit libera; diciturque passim in ejus platea, eam ex dicto morbo restitutam esse propter pietatem, quam sancti Ludovici, ac propter pietatem, quam ostendebant mater ipsius, ac soror, dictaque Adeta, dum ad sepulcrum ferebatur.

ANNOTATA.

a Loci nomen est, ut ex sequentibus patet, at illum frustra quæsi.

b In Ms. do la vile. At vox ville Gallis anti- quis non semper urbem designabat, sed viciniam etiam

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

etiam, respondebatque voci Latine villa, qua vario utebantur.

c De parochiali ecclesia S. Andreae de Arcubus agit Breulius in *Antiquitatibus Parisiensibus* a pag. 345.

CAPUT V.

Puellule contractis crurum ac pedum nervis triennio laboranti gressus redditus : Prior quidam Ordinis Cisterciensis per pallium Sancti ex gravi morbo restitutus.

Quando Esdelina filia Rodulphi de Canelle, atque Emmeline ipsius uxoris, qui habitant et manent Parisiis, duorum fere annorum erat etate, morbus eam invasit in crure dextero, quo caro dexteri cruris istius infantis tota videbatur sicca, et cutis seu pellis cruris omnino carne vacua, uti et pedis. Nullus erat sensus in crure, neque in pede; sed erant uti exanime quid : nam quantumcumque tandem pingeretur aut constringeretur, neque ideo clamabat dicta puellula, neque plorabat, neque conquerebatur, neque ullum dabat indicium, quod in membris suis cruciaretur, aut sentiret vel minimum. Erat pellis istius cruris ac pedis prædicti prorsus glauca; et os cruris hujus puellule videbatur loco motum atque inversum. Neque surgebat memorata puellula, neque pedibus suis insistere poterat omni tempore, quo hoc malo fuit affecta : verum de loco in locum se transferebat, seu attrahebat talibus suis et manibus, atque hoc crus post se trahebat. Quandoque etiam crus istius solum usque ad pectus admovebat, aut ponebat supra crus aliud, quod loco non erat motum. Ægrotavit dicta puellula hoc modo tres annos, vel eo amplius : verum priusquam memorata puellula hoc morbo fuit correpta, consueverat pedibus suis insistere, atque incedere seu sequi illum, vel illam, quæ eam manu ducebat.

203 Postquam memorata Emmelina ad varias ecclesias eam portaverat, multosque inviserat Sanctos ad obtinendam illius sanitatem, sæpe etiam balnea adhibuerat ex aquis cum pluribus diversisque herbis præparata, neque ei quidquam profuerat : cum audivisset multa fieri miracula apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, dicta Emmelina jussu dicti Rodulphi mariti sui, qui confidebat Deum per merita venerabilis sancti Ludovici sibi gratiam facturum circa morbum dictæ puellule; (sperabat et mater dictam filiam sanandam per hunc ipsum venerabilem sanctum Ludovicum) portavit Esdelinam memoratam ad tumulum dictum die Veneris proxima ante diem Mercurii, qua consecratio a fit nundinarum Dionysiopolitanarum *. Fuit ibidem diebus novem jejunans enim dicta puellula; jejunabat autem quotidie solo pane et aqua utens, atque intra hos dies novem peccata sua confessa est in templo sancti Dionysii. Memorata autem die Mercurii, illa hora, qua infans sanabatur, vocit Deo ac venerabili sancto Ludovico, se quotannis cum memorata filia sua venturam ad sepul-

crum nudis pedibus, et in laneis. Vocit item ab eo tempore usque ad annum completum jejunaturam solo pane et aqua contentam, neque manducaturam usque ad noctem qualibet die Mercurii, quod præstitit.

206 Itaque fuit per dies multos, sedens cum filia sua inter alios ægrotos, orabatque dicta Emmelina Deum, ac venerabilem sanctum Ludovicum, ut filiam suam sanitati restitueret; et sic erat quotidie apud sepulcrum cum memorata filia sua. Ubi ergo advenerat dies Mercurii memorata, qua fit consecratio supra dicta nundinarum, cantato solemniter Sacro, cum dicta Emmelina oraret apud hunc ipsum tumulum, et puellula ibi esset cum ipsa; memorata Emmelina percepit puellulam se movere, idque exacte perspexit. Tunc eam aspexit, ac vidit eam manus applicuisse annulo, operculo memorati tumuli affixo. Dixit puellula matri suæ hæc verba : Mater, pedem meum humi pono. Itaque dicta Emmelina gratias egit Deo, ac venerabili sancto Ludovico. Tunc puellula se magis erexit, atque ita dixit : Domina, doleo vehementer crure meo. Prædicta mater id advertit, atque audivit collisionem confictionemque, ac si ossa dictæ filiæ invicem colliderentur. Itaque denudavit crus ante dictum, ac vidit colorem ceruleum, quo ante affectum erat, evanescere, carnisque colorem redire.

207 Tunc memorata puellula in pedes suos erecta circumivit tumulum, ixit lamen admodum languide. Deinde sedit tantisper : postea se levavit, ac denuo circumivit tumulum. Ita pluribus vicibus fecit illa die usque ad Vesperas. Post hæc memorata Emmelina eam portavit ad hospitium suum. Eodem modo fecit die Jovis sequenti, qua die dicta Emmelina eam retulit ad tumulum memoratum. Hoc modo die Veneris, et die Sabbati. Die Dominica sequenti Parisios rediit cum filia sua, quam filiam ita sanata brachiis suis domum retulit. Ubi dicta Emmelina venit Parisios, Esdelina ejus filia ad passus plures inaccessit, movebatque digitos dexteri pedis sui pro arbitrio, quod non faciebat, dum erat infirma. Postquam puella fuit Parisiis, institit per se pedibus suis plane recta, ibat per se baculo nixa, vel tabula, vel pariete. Deinde ubi vires dictæ puellule crevere, cœpit incedere per se, sine baculo, sine auxilio, et sine sustentaculo, sana atque alacris; neque deinde quidquam morbi illius sensit, ibatque hinc illuc, uti alia puellula sana; attamen molice admodum claudicabat. Porro passim dicitur ac pro certo in ejus vicinia, interque illos, qui dictam puellam noverunt, eam dicta infirmitate liberatam fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici, propterque devotionem, quam mater exhibuit, quando filiam suam portavit ad tumulum memoratum gloriosi sancti Ludovici, illustris olim Francia Regis.

208 Frater Laurentius b, olim Prior abbatiæ Caroliloci, Ordinis Cisterciensis, in diocesi Silvanectensi, abbas deinde hujus abbatiæ, cum privatim Sacrum faceret ad altare quoddam ejusdem loci die festa sancti Petri c initio Augusti, etiam tum prior, postquam sumpserat venerandum verumque Dei Corpus, gravem in fronte sensit dolorem; satisque apparuit ex ipsius vultu, cum vehementer ægrotare, ita ut ægre admodum perficere potuerit Missæ sacrificium. Absoluto Missæ sacrificio, ire voluit ad valetudinarium, at intravit diversorium no-

x1.
Puellula, et
nervis contractis
pedis usu
destituta,

defertur ad
tumulum.

a
* vulgo le Lant
d'olim tendit

ubi gressu
donatur, at
que integra

valetudini
restituuntur.

311
Prior Ordinis
Cisterciensis
gravi corre-
ptus

b
c

vilio-

A viliorem, qui locus erat templo proximus, ubi poterat quiescere. Assedit ibidem, compositusque ei est lectus ex pulvillis, ubi mansit, donec conventus cibum sumpsisset. Cubantem ibidem memoratus dolor corripuit in cervice eique descendit in spinam dorsi, in pulmones, in femur, genu, et crus sinistrum; tantusque erat hic dolor, ut timeret ne ex eo moreretur; neque se vertere posset in lecto, nisi agerrime, sine ope cuiusdam, neque per se incedere posset, nisi forte baculo nixus, aut alterius auxilio.

209 Postquam conventus comederat, dictus prior ad valetudinarium ire voluit. Tunc monachus aliquis eum iuvit. Ivit igitur ad valetudinarium in cubiculum, quod vocatur cubiculum archiepiscopi: ivit eo pedibus suis, ac lectum intravit. Decubuit ibi usque ad festum beate Virginis Mariæ in cælum Assumptæ: ibidemque decumbens vehementer conquerelatur, dicebatque memoratum dolorem sibi descendisse in spinam dorsi. Dolor autem ille in dorso tantum cepit incrementum, ut quiescere non posset: cumque forte sopiretur, somnus esset brevissimus; magnoque dormiret cum dolore, ac quasi subsultim, etiam pro modico tempore, quo dormiebat. Præterea tam phthisicus erat et siccus, ut vix spere posset: dum tussiebat aut spuere volebat, tantum in dorso suo circa renes patiebatur dolorem, ut præ angustia se moriturum putaret. Nec se juvare poterat, neque per se de lecto surgere, neque ad necessaria ire, nisi juvaretur. Consultit memoratus prior medicos; nimirum magistrum Arnoldum canonicum Sylvanectensem, et magistrum Joannem de Bestis chirurgum, qui emplastra habuere, quæ applicuere contra hunc morbum: neque quidquam profuere.

210 Postea in pervigilio Assumptionis beate Virginis Mariæ, frater Guilielmus dictæ abbatiæ aditus, attulit in cubiculum, ubi dictus prior decumbebat, pallium e panno villis camelinis contexto coloris fuscæ, quod servatur in sacario dictæ abbatiæ cum aliis reliquiis, ut venerabile pignus, quia fuisse dicitur domini sancti Ludovici. Pallium memoratum pellitum erat velteribus e ventribus caniculorum. Porro memoratus sacrorum custos illud ferebat, ut dicto priori aegro imponeret: eumque monachi, qui ei ministrabant, ad Vesperas ivissent propter excellentiam festi memorati pervigilii dictæ Assumptionis; solusque apud memoratum Priorem mansisset frater Joannes de Junchieres, dictus prior magnam animo concepit fiduciam, si dictum pallium attingeret, seque illo amiceret, se a Domino nostro per merita domini sancti Ludovici liberandum. Rogavit igitur dictum fratrem, ut sibi pallium prædictum traderet, tradique illud jussit. Tunc memoratus prior illud osculatus est, atque ei se involvit. Ad vesperam lectus dicti prioris fuit compositus, dictumque pallium ei impositum in modum lodicis. Nocte ista, interea dum Matutinæ preces recitarentur, memoratus prior tenuit pallium istud super humeros suos: dictisque Matutinis, memorati monachi ac frater quidam conversus dictum priorem in lectum reposuerunt: et habuit tota nocte supra se pallium memoratum.

211 Dormivit ista nocte multo melius quam ante fecerat, ac requievit longe sanius: cumque in lecto fuisset usque ad horam sextam diei sequentis, cepit se vertere huc illuc in eodem lecto per se, sicuti volebat, sine aliorum auxilio, quod a quindecim diebus non fecerat. Ni-

hilominus tempore matutino istius diei Assumptæ in cælum Domine nostræ, quæsitum fuit ex eo, ut se haberet: dixitque sudare se velle. Post Tertias ejusdem diei dictus prior e lecto surrexit per se sine ullius ope, ivitque per cubiculum pedibus suis, per se, sine baculo, alioque adjumento. Dicebat autem se existinare sanatum se esse per merita venerabilis sancti Ludovici prædicti, palliumque prædictum sanitatem sibi attulisse. Porro memoratus frater Laurentius certo credebat, se solatium esse consecutum per merita venerabilis sancti Ludovici, et per venerationem, qua pallium istud prosequabatur; gratiasque Deo retulit ac venerabili sancto Ludovico de solatio prædicto. Et quamvis debilis maneret, sensit se ante noctem omnino liberatum doloribus prædictis; ac bene ista nocte dormivit, quievitque. Ab illa autem die, ac deinceps, memoratus prior ivit ad ecclesiam, reditque per se, sine scipione, alioque subsidio; fecitque quod faciendum habebat, sicuti ante morbum faciebat. Postea cum medici postridie Domine nostræ in cælum Assumptæ venerunt, ac medicamenta quædam, ad id parata, morbo applicare voluerunt, memoratus prior dixit nulla se velle, seque sanitati restitutum. Gavisus sunt medici ea illi non esse necessaria. Unde passim dicitur in abbatiâ memorata, dictum priorem sanitati restitutum fuisse propter devotionem, qua ferebatur in venerabilem sanctum Ludovicum, ejusque pallium. Sic etiam dicitur vulgo in dicta abbatiâ, ac pro vero habetur, dictum pallium fuisse venerabilis sancti Ludovici, Petrumque Hisdeus, venerabilis sancti Ludovici cubicularium, attulisse pallium memoratum ex tractu transmarino, quando venerabilis sanctus Ludovicus transmigraverat ab hoc mundo in agro Tunetano, delisseque istud pallium Joanni Sarrazin, uti patet ex dato testimonio de vita et moribus venerabilis sancti Ludovici.

ANNOTATA.

a *Nundinæ hæc Dionysiopolitanæ celebres admodum sunt, et hobentur quotannis mense Junio, ut scribit Michael Felibien in Historia abbatiæ S. Dionysii pag. 97. Idem pag. 353 refert celebrem illarum fuisse consecrationem, que fieri solebat per episcopum Parisiensem, quamdiu nundinæ fuerunt habitæ extra urbem in campo, seu via Parisiensi. At cum anno 1444 propter periculum ab Anglis imminens nundinæ translatae erant in urbem S. Dionysii, controversia de benedictione nundinarum orta est inter episcopum prædictum et abbatem S. Dionysii, ipsaque benedictio tandem omnino prætermissa. Hæc nundinæ, quarum sæpius fiet mentio, vulgo vocantur la foire du Lendit: illarum institutionem alii ad Dagobertum, alii ad Carolum Calvum referunt, teste Caugio in Glossario ad rocem inditum. Alii vocant indictas nundinas vel serias. Malui ego Dionysiopolitanas nominare, quod ibidem habentur.*

a *Inter abbates Carolilicenses apud Sammarthanos tom. 4 Gallie Christianæ pag. 219 numeratur Laurentius de Marcellis, cujus obitus contigisse dicitur anno 1290. Dubium non videtur, quin idem sit, de quo hic agitur, quique inter testes recensetur, num. 7, ut abbas. De abbatiâ Carolilici, vulgo Chaulis, jam sæpius facta est mentio.*

c *Id est, S. Petri ad vincula, 1 Augusti.*

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

CAPUT VI.

*Nobilis eques gravi ac diuturna mœstitia
apud Sancti tumultum liberatus : item fœ-
dum pauperis apostema sanatum.*

Dominus Nicolans de la Layng ex comitatu
Hannoniæ *a* diœcesis Atrebatensis *b*, eques erat
cruce-signatus anno uno, antequam venerabili
sanctus Ludovicus Rex Franciæ transivit mare
postrema transfretatione, quando ivit Tunetum.
Cum dictus dominus Nicolaus tunc adhuc esset
juvenis, bonoque consilio valde indigeret,
egit cum domino Galtero de Houneues equite
diœcesis Cameracensis *c*, ut secum mare trans-
mitteret : nam cupiebat memoratus dominus
Nicolans se regere probitate, sapientia, ac pru-
dentia consilii ipsius; dicebatur enim dictus do-
minus Galterus probus, et sapiens. Dictus autem
dominus Galterus fidem dederat in manu domini
Joannis Bouni de Fresno, cognati memorati
domini Nicolai; certoque promisso stipendio
trecentarum librarum a domino Nicolao præ-
dicto, dictus dominus Galterus promiserat se
transmissurum cum memorato domino Nicolao,
ejusque domesticum futurum trans mare. Trans-
fretationis termino appropinquante, cum audi-
visset memoratus dominus Nicolaus, dictum do-
minum Galterum sibi fidem non servare, et cum
alio iturum : memoratus dominus Nicolaus ei di-
xit, sibi fuisse nuntiatum, quod pacta secum vel-
let infringere : at dictus dominus Galterus repo-
suit dicto domino Nicolao, nullum sibi eum eo
hac de re perfectum pactum intercedere.

213 Unde, ubi memoratus dominus Nicolaus
intellexit tantam versutiam dicti domini Galteri
equitis, consideravitque egre se procurare posse
talem sibi comitem, quod tempus dictæ trans-
fretationis breve esset, illaque valde propin-
qua; incidit in gravem morbum, nempe in tris-
titiã, mœstitiã, dolorem, veternum; adeo ut
tristaretur, ac solus semper esse vellet, neque
illum curaret gaudium, illumque nullius rei non
tæderet, neque quidquam omnino ei placeret,
sed displicerent omnia. Adhæc manducare non
poterat nec bibere, quod ei placeret; somnum
nequibat capere, adeoque animo conciderat,
omnique delectatione exciderat, ut, cum quid
lætitiæ cerneret aut solatii, tanto esset tristior.
Si omnem regni Gallici, vel aliam quamcum-
que possedisset ditionem, malisset prorsus nihil
ex ea possidere, quam manere in tanta tris-
titiã, tantoque dolore, quo cor ejus affligebatur.
Nihilominus dominus hic Nicolaus necessitate
coactus in illa transfretatione mare transmisit.
Postquam reversus est, ad quinque annos præ-
terpropter fuit in languore antedicto; quantoque
magis labente tempore durabat malum, tanto
gravius affligebatur hoc languore. Videbant eum
semper meditandum, tristem, obliviosum,
pallidum, macilentum.

214 Porro dicebat Petro de la Layng cleri-
co, qui cum ipso, ejusque patre fuit annis qua-
draginta, ut esset semper, maneretque secum;
timebat enim ne forsàn quandoque laberetur,

rectaque memoria destitueretur. Licet autem do-
minus Joannes parochus ecclesiæ de la Layng
fiduciam ei atque animos adderet, timens ne
homines externi perciperent affectum melanco-
licum dicti Domini Nicolai, gravemque, in quo
erat, veternum; eique subinde diceret, ut ten-
derent ad silvam, fluviumque; id tamen nihil
proderat, quo minus dictus dominus Nicolaus
semper esset tristis, semper incederet animo me-
lancholico, semper solus esse cuperet, ac nul-
lius lætitiæ, nulliusque, quod videbat, solatii
curam habere conspiceretur. Præterea ipse con-
querebatur dicto parocho de se, deque animo
suo, quod omnem respueret lætitiã. Consu-
luit quoque hac de re medicos multos, eorum-
que medicamentis usus est ex ipsorum consilio;
at nihil quidquam ei profuere. Adhæc peregrin-
atus est ad Dominam nostram Bonouiensem,
nullo contra hunc morbum emolumento.

215 Postquam ad eam redactus est conditionem,
ut nesciret demum quid sibi foret agendum,
perpendens probitatem, vitæque sanctitatem
venerabilis sancti Ludovici, quam viderat,
atque ex aliis fide dignis cognoverat, secum co-
gitavit se liberandum a Domino nostro per illius
merita, eamque cogitationem revelavit memo-
rato domino Joanni presbytero parochiæ de la
Layng, atque illum consuluit. Vehementer miratus
est dictus dominus Joannes, quod hujusmodi
preferret verba; ex eoque quasivit, quare
id facere vellet. Respondit memoratus domi-
nus Nicolaus, dominum sanctum Ludovicum
virum fuisse mira probitate ac sanctitate, dum
viveret; maximaque se spe teneri, gratiam sibi
a Domino nostro præstaudam illius meritis. Un-
de dictus dominus Joannes, quando tanto in il-
studio eum ferri perspexit, animum ipsi addidit,
dixitque se omnino suadere, ut opem venerabi-
lis sancti Ludovici imploraret. Memoratus igitur
dominus Nicolaus vovit ac promisit, pedibus
suis se iturum ad tumultum domini sancti Ludo-
vici, ut Dominus noster omnipotens per merita
hujus Sancti ipsa liberare dignaretur tanta mi-
seria, tanta tristitiã, tantoque dolore.

216 Deinde dictus dominus Nicolaus, cum
memorato domino Joanne presbytero, memora-
to Petro clerico, aliisque domesticis suis ante
Pentecosten iter suscepit, venitque Dionysiopo-
lim ad tumultum memoratum in pervigilio Pente-
costes. Porro per totam viam venerunt pedites,
excepta una dumtaxat die, qua equitavit propter
solemnitatem diei, consilio memorati presbyte-
ri : memoratus enim dominus Joannes ei suasit
ut illa die equitaret, ac pro qualibet leuca, qua
equitaret, duodecim denarios amore Dei daret
pauperibus. Ille ipse autem memoratus dominus
Joannes, mandante dicto domino Nicolao, distri-
buit amore Dei pauperibus pro singulis leucis,
quibus memoratus eques vehebatur, duodecim
denarios. Post hæc venit dictus dominus Nico-
laus ad tumultum memorati venerabilis sancti
Ludovici, oravitque ibidem flexis genibus diu ad-
modum, ac ploravit : fuit illie magna cum pie-
tate, atque orabat magna reverentia Dominum
nostrum, ut per merita venerabilis sancti Ludo-
vici, qui fidelis fuerat servus Dei, omniumque
Sanctorum, se liberare dignaretur tanto languo-
re, tanto cordis dolore, tantaque tristitiã.

217 Porro cum illic apud tumultum orarat hoc
modo, quanto magis orabat ac plorabat, tanto
magis cor ejus illustrari videbatur atque exhila-
rari, omnisque gravitas, qua in capite ac cor-
de

xiii.
Nobilis eques
a b

c

B

gravi affectus
melancholiã.

C

nequidquam
adhibitis me-
dicamentis,

statuit prole
adire.

E

atque adit
S. Ludovicum
tumulum.

F

ubi tristitia
sua liberata

A de suo premebatur ex tristitia precedente, ex di-
ctis membris videbatur recessisse. Deinde ad ho-
spitium suum venit, manducavit et bibit hilaris-
piter et cum gaudio, dormivit illa nocte bene ac
placide. Postridie, festo Pentecostes, memora-
tus dominus Joannes Missæ sacrificium obtulit
in ecclesia sancti Dionysii ad unum ex altaribus,
et sumpsit dictus dominus Nicolaus venerandum
verumque Jesu Christi Corpus. Ab illo tempo-
re apparuit memoratus dominus Nicolaus in bo-
no statu, quamvis macilentus esset ac debilis
propter miseram vitam, quam duxerat: quip-
pe dum in illo erat languore, nec potus nec ci-
bus illi sapiebat, nec quiete somnum capere po-
terat. Ceterum ab illo tempore usque ad tempus,
quo inquisitio fuit facta de hoc miraculo, non
sensit dolorem istum, istamve tristitiam, sed re-
didit ad illum integræ valetudinis statum, in quo
fuerat: neque unquam meliori fuit corporis va-
letudine, quam tunc erat. Adhuc in reditu ad
ejus hospitium apparebat, satisque intelligebatur,
eum perfecte hoc languore liberatum esse: hil-
aris enim erat et lætus. Post hæc fuit in statu
optimo, recteque attendens ad negotia sua, alia-
que, ad quæ eum attendere oportebat: provi-
dus fuit, ac sapiens, bonique consilii, talisque
habitus est ac judicatus per totum comitatum
Hannoniensem. Passim etiam dicitur in tractu di-
cti equitis, eum sanatum fuisse per merita, per-
que invocationem venerabilis sancti Ludovici,
ac propter insignem pietatem, qua dictus domi-
nus Nicolaus erat incensus, quando orabat eum
lacrymis ac fletu, propterque orationes humiles,
quas proferebat apud tumulum venerabilis sancti
Ludovici.

xiv. *quodam clau-*
duo,
d
e
C
218 Cum Moricus filius olim Joannis Poile-
bont ex Ranton prope Lodunum *d* in diocesi
Pictaviensi veniret Angeriaco *e*, ubi fuerat ad cu-
stodiendos porcos Petri Bartheleni clerici Ange-
riacensis, quia parumper aegrotaverat ibidem, re-
didit ad domum fratris sui Nicolai. Cum esset in
domo dicti Nicolai hebdomada sancta ejusdem
anni, quando vespera quadam intrabat lectum
suum (quamvis jam tunc debilis esset, neque
valetudine integra, neque commode posset le-
ctum intrare, aut incedere, venerat tamen sine
fulcris baculoque Angeriaco prædicto) ea no-
cte hujusmodi eum invasit infirmitas, ut postri-
die mane, ubi voluit de lecto surgere atque in-
cedere, uti solebat, non potuerit pedibus suis
insistere: nam femora ejus tam erant contracta,
ut calces suos humi figere non valeret; sed opor-
teret eum incedere duobus nixum baculis, quos
utraque manu tenebat, quibusque se supra pe-
dum digitos sustentabat. Hoc in statu fuit in do-
mo fratris sui duobus mensibus aut circiter. Por-
ro quandoquidem frater ejus pauper erat, ac
quinque filios habebat atque uxorem, gravo illi
erat alere dictum Moricum, qui laborare non
poterat, neque ulla in re ei prodesse propter in-
firmitatem supra memoratam; statuit secum di-
ctus Moricus, adire valetudinarium publicum
Salmurense *f*, sex leucis, aut circiter, distans
a vico Ranton, ubi se inventurum existimabat
novercam quamdam suam, quæ ancilla ibi fue-
rat post mortem patris hujus Morici.

quodam apo-
stemate Inbo-
rons,
219 Composuit illi memoratus Nicolaus duo
fulera subalaria, quorum subsidio Salmurum per-
venire posset. Hoc modo discessit dictus Mori-
cus a domo memorati Nicolai fratris sui, venit-
que Salmurum: verum uno mense aut circiter
antequam discessit ex domo fratris sui, ortum ei

est apostema magnum et durum in parte postero-
re femoris sinistri. Ubi Salmuri hospitio exce-
ptus est in valetudinario ante dicto, quæsivit de
sua noverca, dictumque ei est, mortuam esse
novo mense, antequam eo venisset. Ibidem tamen
manserat quidam illius filius, frater dicti Morici
ex parte patris, nomine Stephanus. Venit autem
memoratus Moricus ad dictum valetudinarium
circa festum Domine nostre in caelum Assum-
ptæ ejusdem anni; mansitque ibidem usque
ad festum Omnium Sanctorum semper laborans
malo prædicto. Postquam longo tempore fuerat
in domo memorata, dictum apostema ruptum
est, atque apertum tempore vindemice, adeo-
que dilatatum, ut totum hujus Morici femur
parte exteriori illo esset comprehensum: fora-
men istius apostematis tam erat largum, tamque
amplum, ut aliquid pugni magnitudine ei impo-
ni potuisset; eratque hoc apostema tam putri-
dum, ac pus tanta copia ejiciebat, ut per crus
dicti Morici in terram usque decurreret: adhuc
vermes in hoc apostemate erant plane vivi; quos
dictus Moricus frequenter apostemate extrahebat,
cumque eos extraheret, dentes constringebat præ
dolore, quem sentiebat: tantus etiam erat dicti
apostematis fœtor, ut qui in memorato degebant
valetudinario, nolent memoratum Moricum ad
se appropinquare.

220 Tunc dictum fuit memorato Morico, ut
se conferret ad altare sancti Eligii, quod est in
templo sancti Petri Salmuri, ibique maneret no-
vem diebus et novem noctibus, ut Deus, ac
venerabilis sanctus Eligius hoc malo eum libera-
rent. Fecit id dictus Moricus, neque quidquam
illi profuit. Porro nullam ipse contra dictum ma-
lum adhibebat medicinam, præterquam stupam
cannabinam, foliaque sambucea. Post hæc suasum
fuit memorato Morico, ut veniret ad ecclesiam
sancti Sulpitii *g* in diocesi Parisiensi; ibidem
fortasse valetudini restituendum a Domino no-
stro, quemadmodum plures ibidem dicebantur
restituti ex multis diversi generis morbis. Ita-
que dictus Moricus ex memorato valetudinario
discessit tribus hebdomadis, aut circiter, post
festum Omnium Sanctorum, venitque Turones,
ubi fuit tota illa hieme, dein Blesas venit: atque
hoc modo paulatim venit ad ecclesiam sancti
Sulpitii; neque enim per diem procedere pote-
rat nisi leuca circiter una, et quidem lassus ad-
modum erat ac fatigatus tantum eundo. Postquam
eo pervenerat, mansit in templo illo nocte una,
die sequenti, ac die tertia.

221 Cum hoc ei nihil prodesset, intellexit
multos peregrinos venire Dionysiopolim ad tu-
mulum domini sancti Ludovici, multosque ibi-
dem sanari ægrotos. Statuit itaque in labore suo,
venire ad tumulum memoratum, si non moreret-
tur in via, atque offerre ibidem candelam lon-
gitudine sibi parem; sperabatque se illic hoc
morbo liberandum, quia ex multis audiebat,
plures ibidem ægrotos ex variis morbis valetudini
restitutos. Porro venit ad tumulum memoratum
ea hora, qua fiebat Sacrum solemne in eccle-
sia sancti Dionysii die Mercurii post Penteco-
sten recenter transactam. Fuit eadem die Mer-
curii apud sepulcrum post dictum solemne Sacrum
ante Nonas. Vesperis cantatis dicta die Mercurii
in ecclesia sancti Dionysii, Moricus hic surre-
xit, cepitque ferrum, cui imponuntur cande-
læ, atque institit pedibus suis. Ubi voluit trans-
ire, ac progredi versus altare sancti Dionysii,
existimabat in terra se viribus destituendum; at

animos

implorata
frustra ope S.
Eligii, dein et
S. Sulpitii.

g

F

apud sepul-
crum S. Ludovici
valetudini
restituitur.

A REGENE
CONFESSARIO.

animos ei addentibus, qui illic aderant, ut ad altare accederet, memoratus Moricus e vestigio in pedes erectus sine fulcris, alioque subsidio ivit ad altare sancti Dionysii, sed languide admodum: deinde etiam rediit manibus junctis et extensis magna pietate usque ad tumulum: verum illic præ ingenti debilitate humi lapsus est. Postmodum eadem die pluribus vicibus ivit per ecclesiam ante dictam rectus omnino, sine fulcris, alioque adjumento. Gratias agebat eidem huic venerabili sancto Ludovico, dicebatque se relinquere fulcra, quibus venerat, venerabili sancto Ludovico: ejus enim misericordia sanatum esse. Deinde ivit nullis diebus per urbem, perque abbatiam sancti Dionysii plane rectus, pedibus suis, sine fulcris, alioque subsidio, quemadmodum alius homo sanus. Apparebat sane ex vultu ejus et corpore abunde, languentem fuisse et agrum, habebatque femora mire extenuata et gracilia: cumque primum venit ad sepulcrum, apostema ante dictum plenum erat putredine atque apertum, foetensque, ut supra dictum est, ita ut femur ac crus haberet inquinatum ex dolore, putredineque inde effluente. Nihilominus quandoque plus ejecerat putredinis, quam tunc eiciebat: tamen ab eo tempore morbus, et putredo illa adeo cæperunt delicere, rursusque firmari, ut apostema memoratum non flueret deinde nisi per duos aut tres dies.

et sequenti die
inquisitoribus
se sanatum
sistit.

222 Die Jovis proxima post diem Mercurii, qua dictus Moricus sanatus fuerat, venit dictus Moricus mane ad memoratum archiepiscopum, memoratosque episcopos inquisitores, dum erant in examine, iisque narravit, presentibus omnibus scribis, predicta omnia: et viderunt dicti inquisitores, eorumque scribæ memoratum Moricum incedentem per se, sine fulcris, alioque adjumento, femoraque ejus esse stupendum in modum tenuia ac macilenta. Quin imo vigesima septima Junii, die Veneris, qua die memoratus Moricus examinatus fuit de facto supra dicto, ostendit dictus Moricus coram inquisitoribus, eorumque scribis locum dicti apostematis, ubi nullum erat malum, putredo nulla, verum apparebant vestigia vulnerum, quæ ante in illo apostemate fuerant, lata admodum, valdeque rubentia, uti solent vulnera recenter sanata, ac firmata. Hebdomada autem præcedente dictum Pentecostes festum, memoratus Moricus fuit Parisiis æger, fulcris atque extenuata instar mortui: hebdomada vero post Pentecosten dictus Moricus fuit sanus, atque incedens pedibus suis rectus, et sine fulcris, alioque adjumento, quemadmodum alius homo sanus: et dicebat, se sanatum esse in ecclesia sancti Dionysii ad tumulum sancti Ludovici, quam sanationem tam subitam, tamque festinam vehementer mirabantur, qui eum alia hebdomada viderant ægrotum, ut supra dictum est.

ANNOTATA.

a Comitatus Hannoniæ, quæ ampla est Belgii provincia, satis notus est.

b Atrebatum, caput comitatus Artesiæ, urbs est episcopalis sub archiepiscopo Cameracensi, alim Remensi subjecta.

c Cameracum urbs erat episcopalis sub archiepiscopo Remensi: sed anno 1559 ad dignitatem archiepiscopalem erecta est bullâ Pauli IV summi Pontificis, qua de re videri potest Dionysius

Sammarthanus in Gallia Christiana editionis novissimæ tom. 3, cal. 53 et seqq. Utraque diocesis jam dicta partem Hannoniæ complectitur.

d Lodinum vel Losdunum, alias Juliodunum, vulgo Loudun, urbs est Gallia in Pictaviensi provincia. Inde duabus leucis et dimidia fere abest vicus Ranton, ut me humanissime docuit R. P. Stephanus Souciet jam ante laudatus.

e Angeriacum (S. Jean d'Angely) oppidum Gallia præclarum est, in Santonia provincia, ad Voltunnum Iluvium, 2 leucis distans a confinio Pictaviensis provinciæ, ait Baudrandus in Geographia ad rocem Angeriacum.

f Salmurum vulgo Sannur, oppidum est ad Ligerim in provincia Andegaveasi.

g Parochia S. Sulpitii de Favières, ubi rotivæ peregrinationes fiunt, in extrema parte est diocesis Parisiensis, inquit Bailletus ad 17 Januarii in S. Sulpitia.

CAPUT VII.

Surdus et mutus ab utero matris apud Sancti tumulum auditu donatus, qui, soluto item lingue vinculo, loqui deinde discit: item puella morbo comitiali liberata.

Ludovicus reginæ Margaritæ, uxoris olim venerabilis sancti Ludovici, essedarius, octo tunc annorum puer, casu inventus fuit in castro quod dicitur Orgelestum a, quindecim annis ante inquisitionem de hoc miraculo. Gaucherius faber Orgelestensis eum accepit et aluit, educavitque in domo sua annis duodecim. Juvenculus autem paullo major dicto Ludovico cum duxerat Orgelestum, ibique reliquerat: ac primum dictus Ludovicus hospitatus fuerat in domo Haymonis. Porro a dicto tempore, quo memoratus Ludovicus venit Orgelestum, quoque ibi fuit inventus, ac quamdiu ille, qui nunc vocatur Ludovicus, ibi mansit, surdus erat ac mutus. Coru coram eo canebatur ac luccina, cornu auri ejus adnoto clamabatur; at nihil horum percipiebat, audiebatve. Eodem tempore pungebatur ac vapulabat graviter, ad tentandum, utrum loqueretur; at ne verbum quidem proferebat; sed indicia solum dabat hominis muti. Liberi memorati Gaucherii carbones ardentes namittebant ventri ejus uudo, ut periculum facerent an loqueretur, et an vere esset mutus: neque ad hæc omnia quidquam faciebat, præterquam quod signa muti ederet, ac carbones longe a se rejiceret. Unde communiter habebatur surdus et mutus, talisque existimabatur in toto castro memorato; atque a tempore, quo primum ibi fuit inventus, et omni tempore, quo ibi mansit, edebat indicia surdi et muti usque ad tempus, quo rediit Dionysiopoli in Francia, ubi dicebat se loquelam, auditumque accepisse; neque omni tempore præcedente ab aliquo unquam ullo modo percipi potuit, eum audivisse ullam vocem, ullumve sonum; aut locutum fuisse.

224 Post illud tempus, quo dictus Ludovicus fuerat cum memorato Gaucherio, ita surdus et mutus, fuit apud comitem Autissiodorensis b, atque

iv.
Surdus et
mutus a
nativitate.
a

f

b

qui cum ossibus Sancti Dionysii venerat.

A atque apud comitissam, quandoque etiam apud Joannem Soogy dicti comitatus prætorem, et in culina dicti confulis. Adhæc memoratus Ludovicus, prinsquam haberet membra satis valida, dicti fabri ignem perlabat ad fabricam ferrariam accendendam; et recordatur adhuc se, dum factus erat fortior, cum fabro memorato laborasso malleo ab una parte, aliaque præstitisse obsequia in domo istius fabri, quæ signis indicabantur. Deinde memoratus Ludovicus ivit cum dicta comitissa Autissiodorensi Lugdunum *e*, eo etiam tempore surdus et mutus. Eodem tempore, quia dicta comitissa cubicularia memorato Ludovico calcamenta dare volebat, dictus Ludovicus secutus est Philippum Galliarum regem, qui ossa Patris sui domini sancti Ludovici Tuneto portabat, vivens ex elemosinis aula: regis, aliarumque illustrium personarum, quæ cum eo erant. Hoc pacto venit ad fanum sancti Dionysii, ubi sepeliri vidit ossa venerabilis sancti Ludovici, uti nunc satis recordatur, ac postquam intellectum habuit: nam ante ignorabat quid ageretur, neque eo venit propter sanctum Ludovicum, neque ex devotione erga ipsum, neque quia vel minima spe ducebatur sanitatem ibi obtinendi, seu liberationem; nihil enim noverat de Deo, ejusve Sanctis. Verum quia dictus Ludovicus, quando erat apud memoratum Gaucherium, ejusque uxorem, et apud memoratam comitissam, eos sæpe viderat ad templum euntes, ibique orantes, pietati insistentes, genua llectentes, manus conjunctas ad caelum elevantes; memoratus Ludovicus item iverat ad ecclesiam; et quia videbat alios in ecclesia genua llectentes, manusque suas junctas ad caelum elevantes, et alia hujusmodi facientes, ipse ea etiam faciebat; non ex pietate aliqua, sed quia alios ea facere videbat; neque sciebat, neque rogabat, alios homines plura scire, quam ipse nosset.

aliquæ esse, quibus intererat.

B 225 Hinc, antequam ossa beati Regis essent sepulta, quia cernebat alios homines genua llectentes, atque orantes apud sepulcrum, ipse etiam llectebat genua, manusque jungebat, nesciens quid ageret, nisi quod ageret id, quod agebant alii, neque id agebat ex devotione ulla. (Nihilominus quando erat apud fabrum memoratum, faciebatque aliquid male, aut contra voluntatem heri sui, quam ipsi signis indicabat; eaque de causa vapulabat quandoque ab heri suo, cavebat alia vice, ne similia faceret.) Porro dum venit cum rege Dionysiopolim, fuit ibidem tribus aut quatuor diebus; nec sciebat quis rex esset, quive magnates; nec unum noverat præ alio, exceptis quibusdam famulis, quos juverat in equo per capistrum ducendo in via; at ignorabat quinam, aut unde essent. Dum hoc modo erat in urbe sancti Dionysii, veniebat ad stipem in abbacia dari solitam, victumque sufficientem ex elemosynis in urbe reperiebat. Postrema die, qua tunc temporis fuit Dionysiopoli, ante horam, qua cibus sumi solet, cum memoratus Ludovicus esset in ecclesia ante tumulum, videretque alios homines illic esse llectis genibus, manibusque junctis apud tumulum, idem faciebat, non ex aliqua devotione, qua ad id faciebat, neque ex aliqua intentione, sed tantum quia alios videbat ita facientes.

subito audire incipit.

C 226 Tunc paulo post percipit tumultum hominum, et strepitum eunium sequæ moventium, et sonum campanarum, ignorans tamen quid omnia hæc essent: sed ita attonitus fuit et exterritus, ut nesciret, quid sibi esset agendum: ve-

hementerque metuebat, ne homines, quos audiebat loquentes, ipsum aggredirentur. Non quiescens ergo, eadem die discessit ab urbe sancti Dionysii, ivitque Parisios versus: eundo intravit in campum quemdam, ibique dormivit. Ubi dormiverat, plus animi habuit atque audacie; sed non manducavit illa die usque ad vesperam. Ubi venit Parisios mendicando quæsivit sibi victum, abunde quo ei datum est, quod manducavit; cubuitque ibidem super operarias mensas, quæ sunt in via publica, nam tempus erat astivum. Deinde semper post illam horam, qua dixit se audivisse in urbe sancti Dionysii apud sepulcrum memoratum, audiebat percipiebatque voces animalium et hominum, sonumque aliarum campanarum, quæ agitabantur, aut invicem tangebant, non minus liquide quam hodie dum: at non intelligebat, neque judicare poterat, quid esset, quod nunquam antea quidquam audivisset: neque loquebatur; non enim loqui noverat, aut voces formare suas: attamen ab eo tempore locutus omnino fuisset, siquis eum id docuisset.

E 227 Post hæc eadem via, qua venerat, reversus est; cognovitque viam et loca: et quemadmodum venerat Orgelesto Lugdunum, Lugduno Parisios; eodem plane modo rediit Parisios Lugdunum, Lugduno Orgelestum, quamvis Parisios inter et Orgelestum via sit multo brevior, quam nunc satis novit. Ibat autem mendicans ut mutus, quia loqui non noverat, licet audiret: et cubabat noctu super operarias mensas urbium in viis publicis. Ubi venit Orgelestum intravit in domum memorati Gaucherii heri sui, eique indicavit signis, quam poterat, optimis se audire; neque hoc clare novit explicare aut commemorare coram inquisitoribus suis: domestici vero dicti Gaucherii id perceperunt ex eo, quod vocarent, ipseque se verteret ad eos, ut homo audiens, quod antea facere non solebat: prima enim vice ad eos venerat surdus et mutus. Quapropter miserati sunt ipsum, eumque docere aggressi sunt, sicuti infantes docentur a prima ætate sua, aut eodem plane modo, quo docentur volucres: dicebantque memorato Ludovico: Dic, PAXIS; et dicebat, PAXIS: sic ei dicebant: Dic, VINUM; et dicebat, VINUM; atque ita de aliis vocibus, quas eum docebant. Postea ubi dictus Ludovicus fuerat in domo memorati Gaucherii quibusdam diebus, prædicta comitissa, quæ erat in castro sancti Juliani *d* tribus inde leucis distante, accersi jussit memoratum Ludovicum, quando intellexit eum audire. Hic ipsam accessit: illaque, ut loqui disceret, eum in culina sua posuit, ubi cum pluribus esset, præcepitque ut loqui doceretur. Unde culina: ministri eum docuerunt, res quasdam quotidie ei nominando: et quando nesciebat eas postulare pueri in scholis, quando lectionem suam ignorant.

de quibus coram inquisitoribus testimonium dedit.

F 228 Memoratus Ludovicus postquam audiebat ac loqui incipiebat, fuit apud magistrum Joannem de Maynet, olim prætorem domini Joannis comitis Autissiodorensis, dictusque magister Joannes docuit tunc Ludovicum orationem Dominicam, et salutationem angelicam: (unde orationem Dominicam et salutationem angelicam recto recitavit coram inquisitoribus, eorumque scribis) omniaque contenta in testimonio ipsius, uti et alius fecit laicus. Interea dum memoratus Ludovicus fuit apud dictam comitissam,

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

san, dictumque magistrum Joannem, reversus est iteratis vicibus ad domum dicti Gaucherii, coque tempore intellexit ex memorato Gaucherio, ipsiusque uxore, et domesticis, se ab iis inventum esse in castro predicto, in ea ætate, de quibus testatus est in relatione sua. Quando ex dicto Ludovico quesitum fuit atque petiitum a memoratis inquisitoribus, quis ei imposuerit nomen Ludovici : dixit, se, ubi loqui noverat, narrasse predicto Gaucherio, quo modo apud tumultum memoratum accepisset auditum, omniaque sibi facta : inde dictum Gaucherium sibi dixisse : Volo voceris Ludovicus in honorem sancti Ludovici Franciæ Regis, qui te sanavit. Cum interrogatus esset dictus Ludovicus, an crederet, auditum se accepisse et loquelam per merita venerabilis sancti Ludovici, ipseque respondisset, ita se credere : ipsum deinde rogarunt : Qua de causa id credis, cum nulla eo tempore in te esset religio, aut fides, aut pietas erga ipsum, sed casu fortuito ad sepulcrum venisses? Respondit se fidei suæ ullam scire causam, nisi solum, quod sibi opus fuerit illo beneficio; indeque credere venerabilem dominum sanctum Ludovicum pro se Deo supplicasse, itaque, uti credebat, auditum accepisse.

xvi.
Puella e morbo comitiali de Chauverii

229 Quando Petronilla, filia quondam Natalis Chauverii * diocesis Parisiensis, nata in ipsa urbe Parisiensi, in platea nova, in parochia sancti Mederici, ætatem attingisset septem annorum, aut circiter, malum eam tentavit, quod vocatur comitialis morbus; hic autem morbus Gallicæ vulgo appellatur Malum sancti Lupi. Porro in quocumque loco hic morbus dictam Petronillam invaderet, labeatur, pedes agitabat et manus, aliaque membra sua : tremebat, spumabat ore, atque exclamabat mugientis iastar. Dictus quoque morbus frequenter eam corripiebat die noctuque : quandoque quinties aut sexies per diem et noctem. Nullam capere poterat quietem : dictusque morbus eam reddebat omnino stultam, sensibusque procius privatam. Predicto morbo conflictata est dicta Petronilla annis quatuor, annoque primo contra malum memoratum multæ adhibite sunt medicinæ : multos etiam accessit Sanctos; nihil tamen ei profuit. Itaque anno mcccxciv c. rum dicerentur apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici miracula facta esse, ægrotique sanati, memorata Petronilla a matre sua missa est Dionysiopolim, venitque ad sepulcrum cum alia muliere, atque hospitata fuit in domo Sediliæ camelas dividentis. Verum priusquam hoc anno ad tumultum memoratum veniret, a tempore, quo cruce circumferuntur / in supplicatione, memoratus morbus eam premebat multo vehementius, quam fecerat antea, tum anno primo, tum sequentibus, sæpiusque eam corripiebat die noctuque.

apud sepulcrum sanata.

230 Substitit tunc Dionysiopoli spatio unius mensis præterpropter : et postquam Dionysiopolim venit, memoratum malum non nisi quatuor vicibus eam tentavit, prima hebdomada, qua Dionysiopoli fuit : ac primo quidem prima, postquam venerat, nocte in domo hospitiæ suæ, tribus aliis vicibus in dicta ecclesia apud sepulcrum supra memoratum. Hinc Elisabetha mater dictæ Petronillæ magnam animo concepit fiduciam, memoratam Petronillam sanatum iri ad dictum tumultum domini sancti Ludovici. Tunc vocavit hæc Elisabetha, si Deus et venerabilis sanctus Ludovicus liberarent memoratam filiam malo predicto, se toto vite suæ tempore diebus

Mercurii carnes non manducaturam, nec balneum ingressuram : quod exacte servaverat dicta Elisabetha usque ad diem inquisitionis de hoc miraculo. Adhæc memorata Petronilla, priusquam veniret ad tumultum memoratum, et quantum ibi erat apud tumultum dictum, grandi erat fiducia, se sanandam per merita beati Regis; votique voluntate matris suæ, se quotannis ejus die, quando ipsius celebraretur festum, jejunaturam; quod servavit usque ad diem inquisitionis de hoc miraculo. Transacta prima hebdomada, a tempore, quo venit ad tumultum memoratum, dictus morbus nunquam deinceps eam invasit. Unde se sanalam existimabat : et postquam inde reversa est, dixit se integre ex malo memorato restitutam per Deum, perque venerabilem sanctum Ludovicum, eratque læta et hilaris, rediitque ad mentem integram. Vicini ipsius etiam magno opere ejus causa lætabantur : neque deinde dictus morbus eam lentavit, sed fuit deinceps semper sana : et multi crediderunt memoratam Petronillam dicto morbo liberatam fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

ANNOTATA.

a Carnotensis supra num. 36 idem refert miraculum, ac vocat Castrum Orgelestum : hoc rero auctor Gallicæ Orgelet. Oppidum est comitatus Burgundiæ, Gallis la Franche comté. Geographia Blaviana de illo sic habet pag. 233 : Orgelet oppidum amœnum est, atque arce sua munitum, emporiisque lanificæ nobile.

b Apud Carnotensem uno fere anno fuisse dicitur apud comitem Autissiodorensis. Vide ibi notata de eo, ejusque uxore.

c Lugdunum, vulgo Lions, civitas est Galliæ satis nota, quam rex Philippus cum ossibus S. Ludovici transiit anno 1271, ut dictum in Commentario num. 1135.

d S. Julian oppidum notatur in tabulis Blavianis comitatus Burgundiæ, in quo est Orgelestum. At, si recte ibi notata sint hæc oppida, major utriusque est distantia.

e Numeri hi perturbati sunt : nam annus, qui notatur 1294, inquisitione anni 1282 et 1283 est posterior. Forte legendus est annus 1274. F Nangius pag. 394, cetera his consentiens, in ætate puellæ dissonat : nam malo correptam scribit, cum esset novem annorum, et non nisi biennio laborasse.

f In festo S. Marci, vel diebus rogationum ante festum Ascensionis Domini.

A REGINÆ
CONFESSARIO.

CAPUT VIII.

Juvenis apud tumulum sancti Ludovici membrorum firmitatem, ac gressum consecutus: alius, qui membris fere omnibus erat captus, sanitati restitutus: puer qui credebatur mortuus, vite aut valetudini reditus.

Ad hæc satis apparebat ex vultu habituque, impotentem, languescentem, et infirmum esse, ac diu vivere non posse, ita ut videretur in dies singulos moriturus. Dicebat etiam memoratus Guilielmus articulare morbum sibi esse in coxendicibus. Porro tantus erat ipsius morbus, ut dictus Nicolaus Campanus, qui vixit deinde in Ordine fratrum Minorum, dixerit, se eo laborare nolle totius regni Galliæ pretio, si eo non foret liberandus. Quippe adeo ægrolabat, ut, si domus, in qua erat, arsisset, inde non fuisset egressus sine fulcris, quemadmodum dicebat quintus testis, adjiciens se nolle ecclesiam sancti Dionysii puro auro plenam, ea conditione, ut morbo laboraret, quo tunc laborabat memoratus Guilielmus.

apud tumulum sanatur.

Anno Incarnationis Domini nostri mclclxx, quispiam, nomine Guilielmus de Caux, diocesis Rotomagensis, natus annos decem, aut circiter, tam ægrotus erat, ut semper incederet ope fulcrorum sub axillis: neque aliter incedere poterat, dorsumque ei videbatur ruptum, femora erant macilenta admodum et tenuia. Quando sedebat, uni incumbere lateri, neque pedibus suis poterat se sustentare: quando incedebat fulcrorum ope, videbantur femora ejus alieno corpori alligata, non conjuncta nexu naturali: ita leviter hinc illuc jactabantur. Hospitatus fuit prædictus Guilielmus Parisiis in domo Heriberti Langlois in parochia sancti Gervasii a tribus annis præterpropter, præterquam dum æger ex febris decumberet in valetudinario, ita ut tunc urbem pertransire non valeret ad stipem corrogandam, qua vitam sustentaret. Elisabetha ancilla in domo memorati Heriberti tribus annis memoratis lectum sternebat, in quo cubabat dictus Guilielmus, illi ex solo Dei amore calceos detrahebat, in vestibus exuendis eum juvabat, lectumque ingrediendo vesperi: mane vero ei succurrere in vestibus induendis, lectoque egrediendo: nam alias vix se juvare poterat, aut non nisi ægre admodum.

B 232 Verum duobus annis præcedentibus præterpropter hospitium habebat in domo Nicolai Campani *, et videbatur dictus Guilielmus contractus ad spinam dorsi supra renes: habebat ibi quandoque etiam quasi grande apostema, et tumorem, qui putredinem efficiebat, quandoque etiam hoc vulnus consolidatum erat, seu obductum, ita ut non dureret: nihilominus et tumor ibidem erat, et inflammatio cum ibi, tum in aliis corporis ejus partibus. Ita crescebant ossa dicti Guilielmi loco memorato, acsi simul fuissent collisa, neque inter se connexa: et videbatur, quando eo loco quis eum tangebatur, aut digito impellebat, defectus ibidem esse in osse illo, aut in parte quavis ossis spinæ: neque enim ulla ibi sentiebatur durities, ut mollities quædam percipiebatur quasi mere carnis sine osse. Memoratus Guilielmus pluribus vicibus confitebatur domino Radulpho Barbot presbytero, qui beneficium ecclesiasticum habebat in templo sancti Gervasii Parisiis: eumque se juxta ipsum collocaret, primum unam manuum humi ponebat, aliaque parte fulcro se sustentabat; dein alteram manum humi ponebat, tum se in latum nonnum in terram projiciebat; itaque jacebat, nec sedere posse videbatur. Quando pileolum capiti volebat imponere, non poterat, nisi una parte se sustineret: non enim valebat supra pedes consistere.

C 233 Postquam dictus Guilielmus diu languebat, cum passim diceretur Parisiis, ad sepulcrum sancti Ludovici facta fuisse miracula, regressus ad dictum tumulum sanatus, ivit ad tumulum memoratum. Quandoquidem vero ipse solebat quotidie fulcris per plateas incedere, atque esse in domo dicti Heriberti, septemque dies circiter præterierant, quibus non venit ad domum Heriberti memorati; memoratus Nicolaus Campanus testis secundus, quando audivit dictum Guilielmum esse Dionysiopoli propter miracula, quæ ibidem fiebant per venerabilem sanctum Ludovicum, dixit, si ipse rediret liberatus et sanatus, vere se ipsius miraculis fidem habiturum. Porro prædictus Guilielmus fuit apud dictum sepulcrum octo fere diebus, ubi fuit sanatus; transactoque octiduo memoratus Guilielmus repetiit domum dicti Heriberti, incedens per plateas erecto super pedes corpore, sine fulcris, aliove quocumque subsidio, dicebatque se reverti a sepulcro venerabilis sancti Ludovici, ubi integra restitutus esset valetudini. Illi autem, qui eum incedentem viderunt et sanatum ex hoc morbo, vehementer admirabantur. Post hæc octiduo circiter substitit Parisiis restitutus et sanus, incedens libere et expedite per se, pedibus suis, sine fulcris, sine baculo, alioque adjumento, quemadmodum alius homo sanus, hilaris et letus. Quando memoratus Guilielmus discessit Parisiis, dixit se in patriam suam velle proficisci, ibatque recto super pedes corpore, sine fulcris, sine baculo, et sine alio subsidio.

D 234 Joannes de la Haie ex silva Leonum b diocesis Rotomagensis, natus annos circiter octodecim, quindecim diebus ante festum domini sancti Joannis mense Junio anni Domini nostri mcccxcii c ex patria sua discessit integra valetudine, Parisios versus tendens ad lucrum faciendum. Ubi fuit inter Pontisaram et Dionysiopolim, die quadam Lunæ ante festum sancti Barnabæ d, videbatur sibi turbine circumdatus, ex quo humi lapsus est. Postquam ibidem jacuerat tantisper admodum debilitatus, ut ipsi videbatur, surrexit, valdeque debilis processit per se nixus baculo, quem in manibus habebat, ad intervallum jactus sagittæ ex arcu duplicis aut triplicis. Tunc, ut qui incedere non posset, in terram cecidit. Ubi tantisper humi jacuerat, neque se levare poterat; homines, qui Pontisara veniebant ad nundinas Dionysiopolitanas, ei opem tulerunt ad surgendum. Postquam inceserat modico tempore, illique ei animos addiderant, amplius incedere nequirit, sed lapsus est: quæ de causa eum crexerunt, sustinuerunt per brachia, atque intervallo quodam via duxerunt: verum cum illi tedio afficerentur, deseruerunt

F xviii.
Adolescens,
miru corruptus

b

c

d

A. REGINÆ
CONF. BSSARIO.

ipsum humi jacentem. Alii qui veniebant, eum miserati, e terra levaverunt, atque etiam duxerunt, sustentantes sub brachiis, usque ad pomeria urbis sancti Dionysii; cumque eum ibidem reliquissent, pedibus insistere nequirit, sed cecidit. Alii, qui illuc veniebant, verbis in eum invehebantur, ebrimque esse dicebant; quamvis, ubi inquisitoribus dixit, ab anno vinum non bibisset. Neque tamen ante nunquam dicto morbo ullatenus fuerat tentatus, sed sanus fuerat et valens. Deinde, ubi quieverat tantisper, vocavit duos homines, qui eum in surgendo juverunt; atque ita paulatim venit per urbem, at saepe quiescebat super sellaria, ante januas locata, atque hoc modo venit usque ad ecclesiam sancti Dionysii. Verum dum eo pervenerat, non habebat pecuniam ad lectum sibi conducendum; jacuitque nocte illa ante templum.

urtaum im-
potentia,

235 Mane duo homines eum juverunt, portaruntque ad tumulum venerabilis sancti Ludovici: neque enim se juvare poterat brachiis, aut cruribus; habebatque manus adeo clausas, ut eas aperire non posset, ita ut, dum ad portam ecclesie candelam emerat, offerendam apud tumulum, manum aperire non posset ad accipiendam candelam, illamque pugno ejus inligeret mulier, que eam vendiderat. Peregrini, aliique viri pii, qui ad ecclesiam veniebant, elemosinas ipsi dederunt, quibus panem emi curavit: et mulieres illuc presentes panem secuerunt, orique ejus imposuerunt, illum pascentes: neque enim manibus operi sibi ferre poterat. Postquam tota illa die ibi fuerat, qui curam habebat ecclesie eum offerri jussit: ac cubitum ibidem extra ecclesiam, ut nocte precedenti fecerat, sub dio; sic et tertia nocte fecit. Die Martis ante festum memoratum dictus Joannes a viris portatus fuit, positusque apud tumulum memoratum, atque etiam relatns ex templo; coque deinde modo quotidie per tres hebdomadas, aut circiter. Porro dictus Joannes commemorato tempore se juvare nequibat brachiis, nec manibus, nec pedibus, nec femoribus; nec se nutrire valebat nec manus suas ori admoveere: ad hæc tenebantur manus complicate, et clausæ, ut eas aperire non posset. Unde ægri, qui apud ipsum erant, aliique eum nutriebant, bolosque ori ejus imponebant. Membra ejus adeo erant soluta ac impotentia, nimirum ejus brachia, femora, pedes, crura tempore supra dicto, ut nullo modo iis se juvare posset, neque illa ad se trahere, neque extendere, neque ab uno latere in alterum se vertere. Quando ferebatur, dicta membra adeo huc illuc jactabantur, acsi nexu naturæ inter se non fuissent ligata, corporive conjuncta. Si currus per ipsum fuisset transiturus, non potuisset femora sua ad se attrahere. Quando ab hominibus, qui humeris eum ferebant, aliquo loco premebatur, clamabat ac dolorem significabat.

ea apud sepul-
crum libera-
tur.

236 Postquam memoratus Joannes in tanta fuerat infirmitate per tres hebdomadas, et amplius, invisens quotidie tumulum memoratum, cepit manus suas extendere, sensitque se liberatum ea infirmitate, qua manus aperire nequibat; majorque per totum corpus ei oriri videbatur alacritas. Verum dum periculum fecit, an in pedes se posset erigere, nullo modo se erigere potuit; in genua vero se erexit apud dictum tumulum: coque solatio usus est usque ad diem Mercurii tunc sequentem. Die ista Mercurii magis se recreatum sensit, fuitque apud memoratum

sepulcrum, ac apprehendit annulos illic pendentes, et paulatim se erexit, juxtaque se annulis, deinde se erexit in pedes. Cum autem se erigeret, videbantur ei ossa in membris suis supra dictis nutro collidi, nullum tamen sentiebat dolorem. Ab hac hora incepit ire per templum per se, sine baculo, alioque adjumento. Ab eo item tempore incessit similiter per se usque ad tempus inquisitionis de hoc miraculo, potuitque ire pedibus suis per urbem sanatus ex languore femorum, brachiorum, manuumque suarum, quemadmodum alius homo sanus. Ceterum quando memoratus Joannes erat coram inquisitoribus, atque hæc de re respondebat; jusserunt ipsum surgere, ac per se incedere, claudere et aperire manus et brachia, que æque faciebat ac alius homo sanus.

237 Anno Domini nostri MCLXXIV in festo domini sancti Dionysii, quando Garfridus, filius Agnetis uxoris Joannis de Clamart, natus Parisiis, habitans et subsistens in parochia sancti Mederici *e.* ætate tunc quatuor annorum, aut circiter, comederat in prandio istius diei eum memorata matre sua, reliquaue familia sanus et incolumis, post prandium domo exiit ad ludendum, uti facere solent infantes. Verum ab alia parte plateæ, in qua habitabat mater ipsius, aperta tum erat cella Petronillæ Pontisarenensis: in qua cella multa erant dolia muto plena, tantaque erat vis atque asperitas odoris musti, ut memorata Petronilla ex dolio uno, quod in cella habebat, vinum vetus accipere non posset, neque enim ipsa, neque ancilla ipsius audebat intrare cellam memoratam, neque tandiu ibi subsistere, donec poculum veteris illius vini prompsisset: qua de causa necesse erat, ut eo tempore vinum emeret ex cella aliena. Eadem die post prandium memorata Petronilla, que erat ante cellam suam, clamavit: Adeste, ecce infan-tem mortuum in cella mea. Tum dicta Petronilla descendit in cellam memoratam, cepit infantem intra brachia sua, eumque sursum portare voluit: at parum aberat, quin laberetur e gradibus propter vehementiam odoris musti, quod in doliis respirabat ac faeces exhalabat. Ubi in cellam descenderat, vidit infantem multos evomuisse humores; multique accurrerunt homines propter clamorem ad dictam Petronillam; atque ex iis unus, videlicet Guilielmus Pelletarius, cepit infantem e manibus dictæ Petronillæ, tulitque dictum infantem in domum memoratæ Agnetis. Prædicta vero Agnes eum non noverat, neque accipere volebat. Deinde vestem ejus lustravit, viditque vestem esse filii sui: et quia alimunde videbat filium suum esse, certius eum lustravit, atque agnovit.

238 Porro dictus infans extensus humi jacebat, ubi mortuus; neque se, neque ullum e membris suis movebat, neque spirare cernebatur, neque ulla in eo erant vitæ signa: oculos habebat apertos, inversosque in capite instar mortui. Qui eum videbant et tangebant, dicebant se credere, vere mortuum esse; dicebantque, si viginti tales haberent filios, uno vivo commutatos. Demum omnes, qui aderant, mortuum esse dicebant, matremque ejus monebant, ut eum sepeliri curaret. Mater dolens, pudoreque affecta de tali filii sui morte, morata adhuc est, neque eum tradere voluit sepeliendum, sed servare voluit usque ad diem sequentem. Margarita interpolatrix, que dolebat de hoc infante, quem emtriverat, eum cepit, dixitque non sepeliendum

in
Puer mor-
tuus, ubi
apparet.

De Pontis-
arenensis
St.

F

quod nullum
vite signum
in eo appare-
ret

dum

in illo tempore; se enim, si quis manum au-
denter, dentibus illum impetituram: itaque
impulsus non est. Deinde viri quidam illic præ-
sentes infantem e pedibus tenere pendulum, ut
seplorarent, an nihil ore egeret: at nihil eje-
xit. Unde firmiter adhuc crediderunt mortuum
esse, monebantque ut sepeliretur. Ut vero cer-
tes exploraretur, mortuusne esset an vivus, co-
fus extructus est ignis; infantemque veste ex-
positum ad ignem calefecerunt, diuque fricuerunt
tamen ignem istum: at nunquam ideo ullum vi-
vum percipere potuerunt. De nocte, me-
morata Agnes, dictaque Margarita ipsius nutrix,
super hunc lecto imposuerunt, ibique serva-
verunt: verum frigidus erat et rigidus, uti ab ini-
mice neque unquam perceperunt eum ullo mo-
do spiritum viventem.

239 Postquam dicta Agnes, memorati infan-
tis mater, recordata est se diu ante audivisse,
venerabilis sanctum Ludovicum, quondam Gal-
licie Regem, prodigia patrare et miracula in gra-
tiam eorum, qui eum in necessitate sua invoca-
bant, de venerabili hoc sancto Ludovico habuit
fiduciam, et vovitque, et dixit hæc verba: Do-
mine sancte Ludovice, Dei amice, audi vi-
ti prodigia facere ac miracula grandia: redde hunc
mili infantem vivum, ita ut vitam in eo perci-
piam, et crus manue pro eo offerendam tibi mit-
tam candelam, ejus longitudini parem. Ita vo-
vit ei infantem, cum ad hunc ipsum infantem
rursus videndum; tum etiam ne sibi vitio verte-
retur, quod obiisset tali morte tam subita, ac
penitentiam communem obire deberet de negli-
gentia in hoc ipso infante custodiendo. Memo-
rata Margarita dicti infantis nutrix, hunc specia-
liter vovit memorato sancto Ludovico, dicitque,
si venerabilis sanctus Ludovicus eum dicto
periculo liberaret, se nudis pedibus et in laneis
dictum infantem ad ipsius tumultum delaturam.
Matre mater istius infantis misit Gaufridum de
Montligas præconem vinorum f ad tumultum an-
te dictum cum candelam, quam promiserat. Mox
iter ingressus est memoratus Gaufridus, cepit
que sarmentum e vite, quod existimabat paris
cum infante longitudinis, sicut pede uno longius;
atque ubi venit ad fanum sancti Dionysii candelam
emit paris cum dicto sarmento longitudinis
duobus denariis, quos memorata Agnes ei de-
derat ad candelam emendam; qua empta, adivit
dictum tumultum, eamque incensam fixit, dicto-
que tumulto alligavit; atque oravit eum, qui il-
lo tempore erat custos ecclesie, ut illam ibidem
omnino consumi sineret, ac deinde Parisios re-
diit.

240 Interea, dum memoratus Gaufridus erat
in reditu, inter Capellam g et Parisios, ut con-
jici poterat, mater memorati infantis, ejusque
nutrix perceperunt aliquantulum vite esse in in-
fante: nam tacite admodum suspiravit. Illæ gra-
tias egerunt venerabili sancto Ludovico. Ubi il-
lic tantisper fuerant, rursus suspiravit: ex quo
certæ fuerunt, infantem vivere. Deinde memo-
ratus nuntius ingressus est domum dictæ Agne-
tis: poterat autem esse circa horam Primæ. Dixit
itaque memorata Agnes huic ipsi nuntio, bo-
na enim peregrinatione functum esse: dictum enim
infantem vivere, et suspirasse. Verum tota
illa die usque ad vespeream, neque mater dicti
infantis, neque nutrix unquam perceperunt,
quod manum moveret, vel pedem: neque, man-
ducavit dictus infans usque ad diem posteram.
Porro paulatim hic infans recreatus est, atque

ibi sanatus, ut intra quodecim dies pristina va-
letudini omnino fuerit restitutus: præterquam
quod, antequam memoratum incurreret pericu-
lum, oculos haberet rectos et formosos, et dein-
de semper strabo fuerit, oculisque distortis.
Ubi dictus infans sanitati fuit restitutus, dicta
Petronilla eum interrogavit, quid facere voluis-
set in cella ista, quando ibi lapsus est. Respon-
dit ille, cum luderet turbine h suo, illum in
cellam incidisse, seque, quando descendebat in
cellam, ut reciperet turbinem suum, ibi la-
psum esse. Post hæc memoratus Gaufridus sanus
fuit et incolumis usque ad tempus inquisitionis
de hoc miraculo. Agnes la Bouchiere, quando
primum vidit dictum infantem ita sanatum, se-
cum dixit, futurum necessario virum probum:
nam a morte suscitatum esse: idem dixit mater
memorato Gaufrido coram inquisitoribus, scri-
bisque presentibus, qui dictum Gaufridum sa-
num perspexerunt et incolumem: pallidus tamen
admodum est, strabo, et utroque oculo luscus i.

ANNOTATA.

a De ecclesie parochiali SS. Gervasii et Pro-
thasii Parisiis agit Breulius in Antiquitatibus
Parisienibus a pag. 806.

b Silva Leonum, vulgo la forest de Lions,
situ est in finibus pagi Velocassini in Normannia,
ut videri potest in mappis geographicis, et latius
exponit Valesius in Notitia Galliarum pag. 271
et seq.

c Numeri hic rursus sunt corrupti seu au-
ctoris negligentia seu describentium vitio: nam
pro anno 1292 haud dubie substituendus 1282;
quippe ex iis, quæ dicuntur sub finem miraculi,
res peracta videtur, dum inquisitio de miracu-
lis jam erat inchoata, quæ capta anno 1282.

d Colitur S. Barnabas xi Junii, tredecim
diebus ante S. Joannem Baptistam, cujus festivi-
tas 24 Junii celebratur.

e Purochiam S. Mederici inter Parisienses re-
censet mox laudatus Breulius pag. 822.

f Præco vinorum, Gallice cricour de vins, est
homo, qui vinum venale per plateas prædicat,
manuque lagenam cum scypho circumferens, ex
illo gustandum offert emere volentibus. Abolita
est hæc consuetudo Parisiis; at perseverat etiam
num in multis Provinciæ urbibus, ut me docuit
laudatus antea Societas noster.

g Capella, la Chapelle, vicus inter utram-
que urbem est media fere via.

h Gallice Cabot vel sabot ambigue scriptum
legitur. Sabot autem in Dictionario Philiberti
Mouet exponitur turbo pagris, licet vel cul-
centum ligneum, vel equi mugulam etiam signifi-
cet. Deinde Menagius in Dictionario etymologico
ad vocem sabot testatur, a Turonibus aliisque
sabod vel cabod dici.

i Ex his aliisque hujusmodi mire elucet au-
ctoris sinceritas, qui ne quidem prætermittere
voluit illa, quibus beneficii magnitudo videba-
tur minui. Ceterum, an hic infans omnino fue-
rit mortuus, aliorum esto judicium. Videri pos-
sunt, quæ notata sunt ad primum miraculum
lit. b.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

CAPUT IX.

Cujusdam pedes, crura, femora apud tumulum sanata : Soror abbatiæ Lili malo immedicabili, quo dudum laborabat circa oculum, liberata : cilicia, ac flagrum ferreum sancti Ludovici in dicta abbatiâ servatum.

xx. **A**nno Domini nostri mclxxi mense Junio Rodolphus Cavetierus *, annorum triginta et ultra, natus in Fourmont diocesis Lexoviensis a, habitans Parisiis per annos sexdecim in parochia sancti Mederici, laesus fuit ante Natalem Domini hujus anni in pede dextero circa hallum. Postquam aliquanto temporis spatio sic fuerat affectus, dictum malum acn apertum fuit, multamque eiecit putredinem : cumque elemosynæ quaedam distribuerentur ante Natalem Domini extra Lutetiam ad Ullum Galteri *, dictusque Rodolphus eo ivisset; propter densam valde turbam laesus fuit in memorato pede dextero, atque ita aegrotavit per decem menses, et ultra. Nihilominus adhuc per se incedebat, ac sine fulcris, et lucrabatur opificium suum exercendo. Deinde malum increvit, atque ascendit ad femur, genuque dexterum : ac membra ejus rubescere cœperunt, et intumescere. Ab eo tempore incedere nequit sine fulcris, ingentique labore; neque artificium suum exercere potuit; at mendicare eum oportebat. Tunc foramen ortum est supra genu dicti Rodulphi; deinde et foramina orta sunt in ejus femore, et infra genu, in parte femoris posteriore, intus et foris, ita ut essent octo, quæ multum fetoris, putredinisque eiciebant. Porro unum foraminum illorum tam latum erat et profundum, ut ovum gallinacum, vel nux magna illi posset imponi : alia vero ea erant latitudine et profunditate, ut digitus hominis minor usque ad juncturam primam in iis esse posset. Perro timebant aliqui ne ossa juncturæ putrescerent, perque foramina memorata egrederentur propter fetorem, putredinemque, quæ femur istud per dicta foramina eiciebat.

242 Memoratus Rodolphus ter peregrinatus est Noviodunum ad sanctum Eligium pro sanatione sua; semel per se, priusquam fulcris uteretur, violentia adhibita summa, summoque labore, ita ut non nisi duabus leucis præterpropter quotidie procederet. Adhæc multas requisivit medicinas, quibus contra morbum suum usus est. Nihilominus neque medicinarum, neque peregrinationes quidquam ei profuerunt ad malum memoratum depellendum. Quin imo adeo medicinarum, peregrinationesque memoratæ ei non profuerunt, ut cum unum dictorum foraminum clauderetur, aliud extemplo sic nasceretur, ut inde non liberaretur, neque illum sentiret solatium; ita ut homines, qui ejus commiseratione langebantur, ei dixerint, ut iret ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, ubi miracula fiebant, ægrique sanabantur; ac prius confite-

retur de peccatis suis. Dicitur Rodolphus de peccatis suis confessus est presbytero sancti Mederici, deindeque memoratus Rodolphus iter aggressus est tempore Dionysiopolitanarum nundinarum, quæ nuper sunt transactæ, ab octo bannis, nimirum anno Domini nostri mclxxxvi, ut fulcrorum ope perveniret ad tumulum supra dictum. Postquam memoratus Rodolphus venit Dionysiopolim, ivit ad tumulum memoratum, ac invocabat venerabilem sanctum Ludovicum, quæ poterat ac sciebat optime, ut sanitatem sibi haberet. Ibat tamen hora prandii ad hospitium suum comesturus, deindeque redibat ad dictum tumulum, eratque ibidem usque ad vespas.

243 Quando memoratus Rodolphus venit ad dictum tumulum, memorata foramina putredinem emittebant, et fetorem. Verum ab eo tempore, quo venit ad sepulcrum memoratum, recreari cœpit ex morbo suo : cumque apud tumulum memoratum subsisteret diebus circiter novem, de die in diem ita melius habebat, ut memorata foramina desinerent fetorem eiecere, obducique cœperint. Crusta erat obductum foramen maximum, quod tam profundum erat, quando venit ad sepulcrum, ut nux eo recipi posset foramine; aliaque tria tam lata erant et profunda, ut minor digitus memorati Rodulphi usque ad primam juncturam iis posset imponi : quæ membrorum foramina integre clausa fuerunt intra novem dies. At supra majus foramen manebat adhuc crusta prædicta; nihil tamen deinceps eiecit, neque putredine fluxit. Adhæc intra novem dies memoratus Rodolphus ivit per ecclesiam sancti Dionysii per se, sine fulcris, sine baculo, alioque subsidio; reliquitque fulcra sua apud sepulcrum dictum. Transactis novem diebus ante dictis, dictus Rodolphus rediit Parisios sine fulcris, sine baculo, et sine alio adjumento, integræ valetudini restitutus, obivitque artificium suum, aliaque sua negotia, quemadmodum alius homo sanus. Crustula etiam, qua majus foramen obductum erat, nihil eiecit putredinis, postquam Parisios rediit; sed aruit, ac decidit : reliquitque ibi sanati vulneris vestigium nitidum et pulchrum, uti etiam in aliis foraminibus. Inquisitores dicti miraculi, eorumque scriba viderunt Rodolphum memoratum sanum, atque ex morbo memorato restitutum, incedentem per se, sine scipione, alioque subsidio, libere ac festine, iustar alterius viri sani : adhæc viderunt pedem ejus dexterum, femurque, genu, et supra genu, ac decem circiter conspexerunt cicatrices vulnerum obductorum, ex decem ante dictis foraminibus, alias minores, majores alias plane solidatas.

244 Anno Incarnationis mclv soror Clementia Senonensis * conversa abbatiæ Lili prope Melodunum, Ordinis Cisterciensis, in diocesi Senonensi, malum habebat inter oculum et nasum; quod vocabatur Gutta fistulæ c, et habebat ibi foramen, cui festuca poterat immitti, ex eoque foramine humores per malam decurrebant lacrymis similes; ac pellis mala, per quam dicti humores decurrebant, multum splendebat. Quando dicta Clementia digito suo premebat prope locum hujus mali, satis putredinis ex illo foramine proci exsilliebat : idque sæpe fiebat. Post aliquod temporis spatium sub oculo sinistro prope nasum vesicula exorta est, nigroque erat in carne ab utraque parte istius vesicula. Hæc fuit per octo circiter dies paululum inflata, deinde dicta vesicula per se aperta est, cœpit-

xx. *Quadam, ex cruris duobus*
* le Cavetier
a

* à Fourme
Gautier

claudus apud sepulcrum

xxi. *Soror conversæ Ordinis Cisterciensis de Senis*
c

A cepitque humores eijcere instar puris crassos. Haec de causa quaedam potiones ac medicinae ei indicatae sunt, quas profuturas dicebant. Sumpsit potiones has, hasque medicinas, et nihil profuerunt; sed remansit foramen, quidquam ei profuerunt; sed remansit foramen, ex quo humores elari lacrymarum similes egrediebantur magna quandoque copia, dum digito premebat prope locum mali, quod ter quaterve per diem fieri oportebat, quia humores illi erant congregati. Memorata Clementia ostendit dictum malum Petro de la Broce chirurgo domini sancti Ludovici, qui virgula exigua imposita huic foramini, reperit ibidem tres fistulas ex diversis partibus ad hoc foramen pertingentes: id ipsum dicta Clementia sensit, et percipit.

243 Illic ipse memoratus chirurgus, quando advertit malum esse immedicabile arte naturali, seu chirurgica, seu medica; ei dixit, non sanandum nisi miraculo. Postea memorata Clementia nullas contra dictum malum adhibuit medicinas, nisi quod consilio memorati Petri sub mento suo posuerit remedia quaedam: intelligebat enim illis attrahi humores a loco affecto

B deorsum. Illic memorata Clementia tantos passa est dolores, ut tribus diebus dormire non posset. Attamen hoc nihil profuit contra malum memoratum. Quia de causa nihil unquam deinde apposuit, neque fecit aliquid ad dicti mali curationem. Dicta Clementia habebat quandoque oculum illum inflatum et turbidum, atque ita agrotavit per annos viginti et amplius. Percipiebatur quoque et dicebatur in dicta abbacia, memoratam Clementiam hoc morbo deviasse a sensu recto, detraque loqui, idque totum propter hunc morbum. Quia vero sordidata erat dicto malo propter egrediens ex eo pus, Abba, quae tunc erat loci abbatissa, et sorores noluerunt, ut tangeret vascula, cibosque iis impositos. Memorata autem Clementia orabat saepissime dictam abbatissam et sorores, ut mitteretur ab ipsis Dionysiopolim ad tumulum venerabilis sancti Ludovici: sperare enim se affirmabat, fore ut illic sanaretur ex morbo praedicto. Quippe dicebat vocem se audivisse, dum in lecto vigilans decumberet, qua haec sibi dicerentur verba: Si non vadas Dionysiopolim ad tumulum Regis Ludovici, non sanaberis. Porro contigit

C tempore Adventus Domini nostri anno mcccxxviii, ut dictum malum cresceret, adeoque angeretur, ut tumor ibidem enatus sit sub oculo dextero prope nasum, tantusque oculorum cum dextero tum sinistri dolor invaserit dictam Clementiam propter memoratum tumorem, qui utrinque increverat, ut videre etiam non posset.

246 Tunc dicta Clementia oravit eam, quae abbatissa memoratae ministrabat, ut sibi adferret modicum scrinium, in quo cilicia et flagella venerabilis sancti Ludovici secreto servari solebant. Quando memorata Clementia haec habebat, eaque sibi applicabat diebus pluribus, nocte quaedam Adventus Domini nostri, dum dicta Clementia lecto decumberet vigilans, quasi certo audivit vocem sibi dicentem: Tibi dico nomine Domini Dei nostri, ac Regis Ludovici, ut tantum efficias, ut venias Dionysiopolim, si oculos tibi sanari velis; sin id nolis, eos amittes. Habebat autem eo tempore dicta Clementia scrinium memoratum prope caput suum. Ab eo tempore dicta Clementia oravit praedictam abbatissam memoratae abbatissam, eamque rogari curavit, ut ab ipsa mitteretur Dionysiopolim. Stu-

debat autem dicta Clementia venire ad tumulum venerabilis sancti Ludovici ibidem collocatum, sperabatque se ibidem prorsus liberandam malo oculorum suorum. Verum dicta abbatissa eam illuc mittere, veniamque eo enndi concedere tantisper distulit, propter levitatem capitis memoratae Clementiae, verbaque imaginaria, quae subiinde proferebat. Attamen tantopere eam urisit, ut tandem dicta abbatissa consenserit eam mittere Dionysiopolim ad tumulum memoratum cum sorore Ermengarde.

247 Postquam eo venerunt, templumque sancti Dionysii sunt ingressae tempore matutino, memorata Ermengardis dixit huic ipsi Clementiae haec verba: Poterisne ire ad tumulum venerabilis sancti Ludovici? Respondit dicta Clementia: Omnino. Venit hoc modo ad sepulcrum memorata Clementia. Ubi tantisper illic oraverat, rogavit monachum ibi praesentem, ut detegeret tumulum venerabilis sancti Ludovici. Et monachus illum plane apertum ei exhibuit. Postquam illum viderat, ibique fuerat aliquanto tempore magna cum devotione, antequam memorata Clementia ex templo abiret, vere se sensit omnino ex dicto morbo recreatam, atque omni ex parte liberatam. Etenim praefatum foramen nihil deinde putredinis, nihil humorum emisit; sed integre obductum fuit, sicuti apparebat tempore inquisitionis de hoc miraculo; praeterquam quod modica foraminis cicatrix magis apparet tempore, quo fuit sanata, quam tempore examinati hujus miraculi. Inquisitores hujus miraculi, eorumque scribae, viderunt Clementiam praenominatam plane sanatam illa die, qua haec testata est, neque illum ibidem habebat incommodum. Porro eadem die, qua venerant, quando redibant inde memorata Ermengardis, praedictaque Clementia; dicta Ermengardis huic ipsi Clementiae dixit: Quare non orasti venerabilem sanctum Ludovicum, ut malo oculi tui te liberaret? Reposuit dicta Clementia: Non nosti omnia beneficia, quae dominus Rex, venerabilis sanctus Ludovicus mihi praestitit, praestatque etiamnum. Tum memorata Clementia se convertit ad dictam Ermengardem, eique dixit: Intuere porro, utrum bene ex morbo meo restituta sim. Intuita est eam dicta Ermengardis, et dixit: Videris mihi pulchros habere oculos. Dixit vero memorata Clementia: Pulchriores etiam habeo. Reposuit dicta Ermengardis; Magnum id existimarem miraculum, si esses sanata.

248 Postquam dicta Clementia reversa fuit ad abbatiam Lili, nihil unquam deinde mali sensit occasione morbi supra dicti; at omnino restituta fuit ex illo malo et sanata soto miraculo, non modo naturali, ullave alia ratione. Atque ab ea die, qua dicta Ermengardis, dictaque Clementia redierunt ad abbatiam Lili, memorata Clementia deinde semper conspecta est sanata, et libera a dicto morbo, vivebatque tempore inquisitionis de hoc miraculo, neque ullum ibidem habebat foramen, sed oculo erat formoso, neque ullus erat tumor, neque ulli defluebant humores, ut solebant. Dicebat quoque memorata Clementia dictae Ermengardi: Quare non curas manifestari hoc miraculum, quod Deus, et venerabilis sanctus Ludovicus operatus est in me? Morbo enim meo liberata sum. Adhaec testes, de hoc miraculo interrogati, responderunt, dictam Clementiam restitutam esse ex morbo praenominato per merita venerabilis sancti

Ludo-

A. REGINA
CONFESSARIO.ubi hoc malo
liberatur

E.

F.

uti probatum
fuit: cilicia,
et flagrum S.
Ludovici in
dicta abbacia
servata.

A. REGIS E.
CONFESSARIO.

Ludovici, quem sanctum credebant. Scire oportet in memorata abbacia Lili esse cilia, quae sanctus Ludovicus gestabat, dum viveret; munum factum per modum sulaculae, deliens infra cingulum; alterum compositum in modum trium quatuorve cingulorum, quorum alia sunt palmae latitudine, alia trium aut quatuor digitorum. Illis adjuncta est catenula ferrea, qua in corpus suum animadvertibat. Verum hic non refertur, quo modo memorata abbacia isthaec accepit.

ANNOTATA.

a Lexovium, vulgo Lisieux, urbs est episcopalis in Normannia sub archiepiscopo Rotomagensi, in illius vicinia quaeri potest vicus Fourmont, quem non inveni.

b Huc referuntur ad tempus, quo inquisitio de hoc miraculo instituta est. Cum autem undecim habebatur Dionysiopoli mense Junio, ac inquisitio habita sit post illas absolutas, inquisitio illi habita est anno 1282, adeoque ab anno 1276 numerari integre non possunt octo anni.

B c Gallice, gonte flectre. Inducitur defluxio orta ex fistula, seu ulcere calloso et sinuoso: nam per guttam frequenter humorum defluxio significatur, quae ut varia est, ita varios significat morbos pro varietate vocum adjectarum. Videsis Glossarium Cangii ad vocem gutta.

CAPUT X.

Tuber in gutture pueri apud tumulum sponte ruptum: tremor alterius infantis sublatus: claudogressus restitutus.

Quando Joannes, filius Aleidis de Fresnes, diocesis Ternaniensis a, quae habitabat Parisiis viginti annorum spatio in parochia sancti Joannis in Greva b, agebat tres circiter annos cum dimidio, sanus erat atque integra valetudine. Tempore quodam matutino, cum hic infans de lecto surgeret, ad dexteram oris partem hujus infantis infra aurem exortus est tumor, apparens forinsecus iustar ovi gallinaei; cepitque dictum malum tanto incremento augeri, adeoque se extendere sub mento usque ad aurem alteram, ut intra annum totus ille locus hoc tumore fuerit oppletus usque ad os pectoris ipsius, ita ut parum abesset, quin ipsius jugulum seu guttur tam crassum videretur, quam caput ipsius. Caro istius loci erat inflata et dura, neque rubra erat, sed candida, uti alia istius infantis caro. Adhaec quia memoratus infans nec collum vertere poterat nec caput, nisi simul humeros inverteret, neque liquide audiebat propter hoc malum, memorata Aleidis duxit praedictum infantem Parisios ad regem, qui ibidem erat, quoniam iam dudum dicto malo laborasset. Rex enim de more tetigit, at nihil id ipsi profuit: mansitque toto sequenti anno in eo, in quo ante fuerat, statu; ac deteriore etiam.

230 Porro cum memorata Aleidis, et Arnulphus, dicti infantis pater, ejus eo tempore maritus, intellexissent prodigia et miracula facta

esse ad sepulchrum venerabilis sancti Ludovici Dionysiopoli in vicinia sua, venerabilemque sanctum Ludovicum in vita sua homines hujusmodi morbis liberasse, atque adhuc liberaturum; dicta Aleidis ejusque maritus voverunt ac promiserunt, ducturos se ad tumulum venerabilis sancti Ludovici memoratum infantem filium suum. Itaque die quadam Dominica, octo annis ante aetatem anni, quo examen hujus miraculi fuit institutum, inter festum domini sancti Joannis et mensem Augustum, tempore, quo secari solet frumentum, nimirum anno Domini nostri MCCCXXIV, duxerunt memoratum infantem Dionysiopolim ad sepulchrum dicti sancti Ludovici; et infantem dictum permiserunt cura Ermengardis Sylvanectensis*, uxoris Radulphi, qui vinum exonerabat Parisiis, Jommumque suam ad alia sua negotia redierunt. Memorata Ermengardis ducebat quotidie dictum infantem ad sepulchrum memoratum, eumque ibidem servabat de die; noctu vero eubabat in hospitio quodam ejusdem urbis. Die Martis tunc proxima, dum memoratus infans erat ibi cum dicta Ermengarde apud sepulchrum dictum, tuber memoratum disruptum est ad partem sinistram, multumque eiecit patredinis. Die Mercurii tunc sequente, cum memorata Aleidis, dicti infantis mater, venisset Dionysiopolim visura filium suum, invenit memoratum infantem apud tumulum; et praenominata Ermengardis dixit, tuber Joannis esse disruptum, multumque patredinis eiecisse hac ipsa die Mercurii. Praecepit igitur dicta Aleidis memorata Ermengardi, ut servaret ibidem infantem, donec novem dies praeterissent a die Dominica praenominata. Ita fecit memorata Ermengardis, eoque pacto dictus Joannes fuit ibidem diebus novem, quibus malum memoratum sponte ruptum est miraculo, idque subito virtute divina, dum memoratus infans jacebat in gremio dictae Ermengardis apud tumulum.

231 Transactis novem diebus, memorata Ermengardis rediit Parisios cum dicto infante ad domum patris matrisque infantis. Postea in dicto tubere ortus est quidam rubor, majorque tumor, pluraque ibidem nata sunt foramina, tria nempe vel quatuor, e quibus pitredo scaturiebat deinde per annum et ultra, quo recreabatur infans, ac melius habebat. Hoc in statu fuit infans duobus annis tunc sequentibus, quibus pure illic collecto ac coadunato adeo fuit expurgatus sine alia medicina adhibita, ut memoratum tuber intra biennium prorsus discesserit, atque evanuerit, gutturque fuerit sanum, uti antea; ac infans ex hujusmodi malo prorsus fuerit restitutus. Nihilominus vestigia foraminum memoratorum ibi manserunt, quae etiamnum apparent. At vero ab illo tempore memoratus infans nihil ex dicto malo passus est, aut sensit: neque dictum malum apertum fuit lamella, aut scalpello incisum, aut vi disruptum, sed sponte sua per miraculum apertum est, idque deropente virtute divina, cum infans jaceret in gremio dictae Ermengardis apud hunc ipsum tumulum, ut supra dictum est. Inquisitores, et scribe eorum aspexerunt diligenter dictum Joannem, ac viderunt integre sanatum esse, sanatusque esse videbatur a longo tempore: apparebant et quinque vulnorum cicatrices ab una aure usque ad alteram locis ante dictis, plane consolidatae, relictaeque quasi ex malo antiquo.

232 Anno Domini nostri MCCCXXXII, mens-

quod sponte disruptum apud tumulum.

de sculo

E

F

xxiii.

se

xxii.
Puer ingenti tubere laborat in gutture.

a
b

infans tremulus
 A se Augusto, octo transierant anni, et amplius, cum Joannes, tunc infans anni minus et medii præterpropter, filius Mariae de Fresnai episcopi e in agro Bellovacensi, habitantis Dionysiopoli, incidit in morbum, quo membra ipsius ab una parte, nimirum pes, manus, totum caput, et labia perpetuo sine intermissione tremebant. Memorata Maria mater dicti Joannis, quem habuerat ex Stephano primo marito suo, cumis-que imposuerat infantem ætatis prædictæ vesperi diei Martis in æstate, sanum tunc et valetudine integra, sine ullo tremore, ulloque morbo in eo apparente, quia audiebat hæc ipsa nocte infantem conquerentem, accendit candelam, ac cinas instravit, ubi cubabat infans ante lectum dicte Mariae, viditque fascias, quibus involutus erat, sanguine infectas: unde multum fuit exterrita. Levavit igitur memoratum infantem e cunis, et tunc percepit membra dicti infantis; (verum non recordatur ejus lateris: nam multum interfluxit temporis; videtur tamen ei fuisse ad latus sinistrum) nempe pedem, manum, totum caput, labiaque, tremiscere sine intermissione. Involvit ipsum fasciis aliis, utpote nescia, quid de eo præterea factum oporteret, treme-tenique hoc modo cunis iterum imposuit. Porro nullus tunc domi erat præter ipsam solam cum infante; memoratus enim Stephanus ipsius maritus Pisciacum profectus erat ad mundinas.

ad carnis nequidquam portatus ecclesiam
 B 253 Postea dictus morbus tenuit semper memoratum Joannem, ita ut ipso etiam tempore, quo lactabatur, eo vexaretur. Caro quoque dicti infantis magis illa parte cærulea erat et glauca, quam parte altera. Duravit morbus memoratus ad annum præterpropter, quo vexabat infantem etiam dormientem: dicebantque vicini ipsius infantem omnino esse desperatum. Porro memoratus infans, priusquam malo memorato corruptus est, sanus erat, et valetudine integra, sine tremore, aliove morbo, ac per se incedebat, quemadmodum incedunt infantes. Mater autem nullam adhibuit medicinam contra malum istud, sed id celavit ex pudore qualicumque. Attamen dicta Maria infantis hujus mater eum portavit ad ecclesiam sancti Sulpitii, ad ecclesiam sancti Leonardi *d*, alioque, quo peregrinationes in illo tractu instituebantur; verum *d* id dicto infanti non profuit: et dicebat memorata Maria, se portasse infantem suum prænomiatum ad diversas istius tractus ecclesias, ut ibidem sanaretur; sed illi nihil profuisse, vel ad valetudinem conduxisse.

apud S. Ludovici sepulcrum
 C 254 Post hæc, cum multa prodigia facta essent apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, multique ægroti convenirent ad tumulum memoratum; dictum est memoratæ hujusce infantis matri, ut memoratum infantem ad tumulum dictum portaret, Dominumque nostrum precaretur, ut eum liberaret per merita sancti Ludovici. Tandem etiam vicini matris dicti infantis ei dixerunt: Benignos habemus Sanctos in ecclesia nostra sancti Dionysii; ferto infantem tuum ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, ut Dominus noster eum ibidem sanare dignetur per preces ipsius. Portavit igitur dicta Maria memoratum infantem eodem anno post Pascha ad memoratum sepulcrum, mansitque ibidem cum ipso diebus pluribus, ac promisit se eo portaturam infantem diebus novem, sperans valetudini ibidem restituendum. Ubi tribus diebus eum illic tenerat, infans manifeste recreabatur ex illo tremore, morboque supra commemora-

to: satis enim diminutus erat solitus tremor: (a tempore tamen, quo portatus est, usque ad diem tertium, tremebat, uti consueverat.) Caro etiam istius partis affecta, quæ cærulea erat tempore supra dicto, alterius facta est coloris, ejus erat alia pars dicti infantis sana.

tremore liberatur
 255 Hoc modo dicta Maria tenuit dictum infantem apud sepulcrum memoratum, donec novem dies complerentur. Nona die hæc ipsa Maria conspexit infantem jacentem apud tumulum memoratum, quando solempne Sacrum cantabatur in ecclesia sancti Dionysii, viditque infantem non conqueri, neque dolorem pati in illis membris, ullave sui parte. Qua de causa gratias egit Deo, ac venerabili sancto Ludovico. Cantato Sacro, retulit filium suum domum magno eum gaudio integre sanatum, ac restitutum ex illo tremore, idque sub finem dierum novem. Quando memorata Maria redibat a dicto tumulo, dicebat vicinis suis, filium suum dicto tremore liberatum esse. Quapropter vicini iverunt visuri eum propter miraculum, diligenterque eum conspexerunt, ac satis perceperunt, infantem integre sanatum, nullaque corporis parte trementem, sed omnia membra sua teneantem firma, fixa, et quieta, sicuti alium infantem sanum. Atque ita, postquam conspectus fuerat æger et tremens, paullo post conspectus est integre restitutus ex supra dicto morbo. Vixit deinde memoratus infans sanus, valens, et formosus sine ullo tremore tribus annis, aut circiter, ac incedebat per se sine alio subsidio, quemadmodum alius infans sanus, usque ad mortem suam. Passim etiam dicebant vicini, dictum infantem hoc morbo supra dicto liberatum fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

xxiv Claudio oc languido
 256 Cum longo jam tempore Richardus de Briquerville, vestium sarcinator, diocesis Bajocensis *e*, habitasset in urbe sancti Dionysii in domo Thomasiae sororis suæ, eodem loco habitantis, fuissetque sanus et validus, atque incederet uti alius homo sanus, incidit in morbum gravem quatuordecim annis ante tempus examinati hujus miraculi. Qua de causa incedere non poterat, nisi fulcris sub axillis nixus; neque pedibus suis poterat insistere; cumque fulcrorum ope incedebat, vix pedes humi ōgebat, sed post se attrahebat, magnaque vi ac labore ingenti fulcris incedebat: vultum quoque ejus bene consideranti languidus omnino videbatur et ægrotus. Non mendicabat dictus Richardus, sed vestes consuebat, quo lucrabatur sibi quandoque victum: tamen soror ejus prædicta, uxor Rodulphi Gimbel, ei succurrebat; ferebatur et sufficientia habere bona hereditaria in patria sua. Morbus hic illum tenuit quatuor annis præterpropter, fulcrisque incedebat: qua de causa memoratus Richardus postea discessit ad dictum vicum Briquerville *f*, eo tendens ope fulcrorum. Post hoc tempus in æstate quadam, tempore mundinarum Dionysiopolitanarum, Guilielmus dicti Richardi frater, qui studiis vacabat in urbe sancti Dionysii, cum memoratus Richardus die quadam ad eundem hunc Guilielmum venisset, ei dixit: Frater, ito Dionysiopolim, atque esto illic apud tumulum venerabilis sancti Ludovici: Deus enim multa ibidem operatur miracula propter venerabilem sanctum Ludovicum ad ejus tumulum.

gressus apud tumulum restitutus.
 257 Memoratus itaque Richardus ad dictum sepulcrum se contulit, eumque frequentavit, jacens ibidem alios inter ægrotos apud tumulum memoratum. Invocabat venerabilem sanctum Ludovi-

A REGINE
CONFESSARIO.

dovicum, eumque orabat, ut sibi sanitatem restitueret. Porro die quadam hic Richardus ibidem sanatus est, incedens sine fulcris, sine baculo, ac sine adjumento alio, recto super pedes corpore: rediitque ab ecclesia sancti Dionysii ad domum sororis suae praenominatae, omni ex parte dicto morbo liberatus. Et saepe die precedente in illa ipsa hebdomada memoratus Richardus aeger inceserat ope falcerum, tantoque labore, quanto solebat, ac fuerat apud tumulum. Quin illa ipsa die, qua fuit sanatus, iverat, veneratque fulcris ad sepulcrum memoratum, sicuti solebat, atque erat ibidem cum aliis aegrotis. Tunc vero, quando sanatus fuit, ut supra dictum est, rediit ad domum dictae sororis suae sine fulcris, sine scipione, sine ullo alio subsidio, in pedes erectus. Vicini igitur sororis ipsius venerunt domum ipsius, dictum Richardum visuri, summamque illi demonstrabant letitiam propter miraculum: soror vero ejus praedicta gaudio lacrymabatur. Ex vicinis multi conarunt illa nocte in domo memorata sororis propter letitiam, qua afficiebantur. Post haec dictus Richardus substitit longo tempore in urbe sancti Dionysii sanus et validus, iens rediensque recto super pedes corpore, sine fulcris, sine baculo, alioque hominis subsidio, quemadmodum vir alius sanus, deindeque Dionysipoli discessit.

ANNOTATA.

a Teraanna Gallis Teroïanne, urbs fuit episcopalis sub archiepiscopo Remensi, ac caput Morinorum ad Legiam flumen. Verum cum saepius belli occasio fuisset, capta a Carolo V imperatore, ejus imperio eversa funditus ac solo aequata est.

b De parochia S. Joannis in Greva vel Gravina, vulgo en Greve, agit Brenlias a pag. 810.

c Fresnai l'evesque. Vicum Fresnai in mappis Blavianis invenio tribus fere leucis Belloxaco distantem.

d Celebris est S. Leonardi cultus Corbiniaci in Niceruensi provincia, ut pluribus dicitur cum Acta ejus revent illustranda.

e Bajocæ, vulgo Bajeux, urbs est in Normannia inferiori, episcopalis sub archiepiscopo Rotomagensi.

f Vicum opinor esse. Multi autem rici hujus fere nominis notantur in vicinia Bajocarum.

D

CAPUT XI.

Quidam, irridere solitus orantes apud tumulum, neque ipsi Sancto parcens, subito malo percutitur, deindeque apud tumulum sanatur: ejusdem duo filii diuturna febre liberati: claudus restitutus: presbyter sola Sancti invocatione timore vultus liberatus.

ANNO Domini nostri MCLXXV circa festum sancti Dionysii Hugo de Norenthone, diocesis Liucolnensis a coriarius, qui habitabat in urbe sancti Dionysii, atque ibidem habitaverat triginta annis, ridebat eos, qui currebant ad tumulum sancti Ludovici; dicebatque Henricum Angliæ regem virum fuisse mediiorem venerabili sancto Ludovico, et ridebat illos, qui ex pietate osculabantur sepulcrum memoratum: cumque hic ipse Hugo aliquando esset in ecclesia sancti Dionysii, cepit, humique projecit duas candelas, tumulo antedicto impositas, in odium hujus ejusdem venerabilis sancti Ludovici, quia Dionysipolitani, qui aderant, invehantur verbis in dictum Hugonem, atque in regem Angliæ supra dictum. Hac de causa Ermemburgis uxor ejus illum reprehendebat: at nullo modo se emendabat. Postea, cum memoratus Hugo vice quadam exiret cum aliis hominibus ab ecclesia, venissetque usque ad forum, quod est circa aream templi sancti Dionysii, de repente et subito ita impeditus fuit genu et crure, ut progredi non posset. Qua de causa Joannes de Goumesse sutor huic ipsum Hugonem humeris suis domum reportavit. Tunc qui aderant, illi dicebant: Merito hoc tibi accidit propter irrisionem, qua impetiisti venerabilem sanctum Ludovicum. Videbatur autem os cruris dicti Hugonis loco suo motum atque inversum, ita ut nullo modo se movere posset. Jussit illud sibi extendi, ut perspiceret, an rediret ad locum suum: at nihil hoc enim juvit. Fuit dictus Hugo magno vexatus langore et dolore magno tota illa die nocteque sequente.

259 Languescenti hoc modo in lecto suo Hugoni suasit memorata Ermemburgis ejus uxor, ut venerabili sancto Ludovico, quem offenderat irriseratque, votum faceret, ejus invocaret opem, seque ad ipsius sepulcrum portari juberet. Vovit memoratus Hugo venerabili sancto Ludovico, seque ad ipsius sepulcrum portari curavit per Joannem de Goumesse. Porro quandoquidem dictus Hugo illa nocte tanto cruciatus fuerat dolore, ut crux suam memoratum movere non posset, neque uxor ipsius cum ipso tunc eodem lecto cubaret; dum ad preces matutinas signum dari audivit, ad se rediit, ipsumque vehementer penituit, se irrisisse venerabilem sanctum Ludovicum. Itaque apud se vovit, pieque oravit venerabilem sanctum Ludovicum, ut sibi valetudinem redderet, atque ignosceret,

quod

E

xiv.
Quidam S.
Ludovico in-
juriosus subito
cruris malo
percutitur.rerum, cum
ipsum injuria
pemeret, et
sepulcrum
delatus

A quod ipsum irrisisset : curatum se, ut ad ipsius tumulum deportaretur, ibique candelam oblaturam pari cum cruce suo longitudine. Atque ad sepulcrum memoratum se deportandum curavit per Joannem de Gonesse.

pristinæ valetudini restituitur:

260 Postquam eo perductus est, stetit ibidem solo pede sano nixus, incubitque sepulcro, ac candelam suam obtulit. Adhæc magna devotione oravit venerabilem sanctum Ludovicum modo dictum, ut sibi ignosceret, maloque se liberaret. Orans autem hoc modo, eadem hora magis se recreatum subito sensit in genu prædicto, crureque mirum in modum tumido. Provolutus est in genua apud dictum sepulcrum, in genu etiam affectum, frutque hoc situ taudin, ut homo interea incedere potuisset ad gemitum circiter sagittæ factum. Quo facto, surrexit ac pedibus institit, dixitque quod se integre sentiret sanatum, tumulumque osculatus est, quod nullo unquam tempore fecerat. Sublato omni dolore, depulsoque a prædictis genu et crure, discessit ab ecclesia, domumque suam se recepit. Ab eo igitur tempore usque ad tempus examinati hujus miraculi memoratus Hugo sanus fuit et validus dictis membris; neque deinde dictum malum sensit, nisi quando celeriter currebat, tunc punctationis aliquid illic experiebatur : verum dum passu suo vulgari incedebat, nihil ipsum impediebat, neque ullum experiebatur incommodum in membris antedictis. Ceterum testes hujus miraculi credebant, dictum Hugonem ex morbo antedicto restitutum fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

xxvi.
duo eundem
fili eundem
febris acutum
liberati.

261 Post hæc longo tempore ante hanc inquisitionem, cum die quadam mensis Augusti Guilielmus et Leonardus, filii memorati Hugonis, dietæque Bruemburgis, comedissent intestina bovina, paullo post eadem die eademque hora febris vehemens memoratos invasit infantes, eosque longo tempore vexavit quotidie. Deinde memorata febris fuit tertiana, tum quartana : in eoque fuerunt statu a mense Augusto prænominato usque post Pascha ad festum circiter Domini nostri in caelum Ascendentis : atque eadem hora febris memorata corripiebat ambos infantes, eadem hora ambos relinquebat. Pater eorum variis Sanctis eos vocit, ad multas ducti fuere ecclesias, sed nihil id profuit. Vocit illos sancto Theobaldo in Ansois *b*, misitque virum pro eis ad locum istum; nihil id prorsus eos juvit : adhæc eos duxit ad ecclesiam sancti Theobaldi de Vineâ prope Latiniacum *c*; sed et illud frustra. Deinde, dum memoratus Hugo recordatus est, se sanatum fuisse apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, dixit se eos ducturum ad dictum tumulum, devovitque eos venerabili sancto Ludovico. Tempore itaque quodam matutino ante Primam dictus Hugo duxit memoratos filios suos ad dictum tumulum cum candelis, fueruntque apud tumulum memoratum post Primam usque ad Tertiam. Porro febris dicta ambos filios corripere solebat ante Tertiam : unde percipientes se dicta febris non vexari, horamque præterisse, qua febris istæ eos corripere consueverat, dixerunt existimare se esse sanatos; ac tum domum suam abierunt tam sani, ac restituti ex febris memorata, ut nunquam deinde illius habuerint accessum.

xxvii.
Saltuarus regius
ex cruris
affectu claudicantione

262 Cum Richardus Laban ex Lerni diocesis Snessionensis, natus quinquaginta annos et ultra, esset olim saltuarus regius in silva Rotomagensi, circa festum Purificatione Virginis, anno

Domini nostri mclxxviii, ac persequeretur quosdam, qui ligna e silva auferbant, dum fossam transiit, graviter se læsit in claviculo pedis dexteri; circaque hunc locum, ab eo tempore continuum ibidem dolorem passus est, quamvis magis doleret una vice quam altera, ita ut memoratus Richardus per tres, quatuorve annos claudicaret, baculumque eo tempore manibus gestaret, ut melius se sustentaret. Saltuarii alii fictionis insinabant memoratum Richardum, at dictus Richardus se excusabat, affirmans consuetis juramentis, verum non esse, quod lingeret. Hujus rei ut fierent periculum, ei baculum auferbant, et longe projiciebant : verum satis magno cum angore incedebat, uti apparebat ex specie externa. Hac de causa memoratus Richardus multorum Sanctorum invisit aedes sacras : at nequaquam hoc modo sanitatem adipisci potuit. Adhæc cum invisisset ecclesiam Domine nostræ Boucuiaë maritimæ; nullum hinc consecutus est solatium, dum domum rediit.

A. REGIÆ
CONFESSARIO.

263 Quando uxor ejus illum vidit in eodem hoc statu, ei dixit obortis lacrymis, multa facta esse prodigia apud tumulum sancti Ludovici, eoque ipsi eundem esse; at confiteretur peccata sua, priusquam eo veniret. Quapropter memoratus Richardus bene de peccatis suis confessus est presbytero suæ parochiæ, multaque cum diligentia. Dein iter aggressus est, venitque Dionysiopolim anno Domini nostri mclxxxii die Sabbati, v Septembris. Mox adivit tumulum venerabilis sancti Ludovici, atque emit in dicta ecclesia arenam cereum femori similem, eumque imposuit prædicto tumulo, fundens ibidem preces, oransque venerabilem sanctum Ludovicum, ut valetudinem sibi dignaretur restituere. Adhæc dictus Richardus plorabat apud tumulum memoratum, atque erat flexis genibus. Postquam ibi fuerat aliquanto temporis spatio, quantum insumeret qui per leucam unam vellet incedere, cum surgere vellet, sensit se memorato loco recreatum. Ubi in pedes se erexit, pede isto affecto terram pereassit, seque stricte admodum ligari jussit : ibatque recto prorsus corpore, sine baculo, alioque subsidio. Porro terram pede sic perentens, nihil sibi nocuit, neque ullum inde malum sensit : unde cum se integre restitutum sentiret, ibidem præ gaudio flevit. Tum gratias egit venerabili sancto Ludovico, donumque suam repetiit sanus et validus. Deinde memoratus Richardus incessit bene, diu, corpore recto, sine baculo, alioque adjumento; atque eo modo venit ad inquisitores, eorumque scribas cum Gervasio, et Guilielmo de Villers hujus miraculi testibus die Mercurii, ix Septembris.

apud sepulcrum sanatus.

E

F

264 Anno Domini nostri mclxxiv circa festum sancti Joannis Baptiste, cum Garimundus presbyter parochus ecclesiæ de Bailli *d* in diocesi Carnotensi, quinquaginta octo annorum et ultra, equitasset die quadam a domo sua Parisios usque quatuor leucarum itinere, parumque ac tenuiter se vestivisset, quia aestum esse illa die existimabat, inter equitandum frigore correptus est propter ventum ei incumbentem. Deinde tertia quartave die, cum equitaret a domo sua Pisciæcum *e*, ubi duæ numerantur leuæ, paucis tectus vestimentis, eodem modo frigit. Die Lunæ tunc proxime sequente, quando dictus Garimundus de lecto suo surgebat matutino tempore, vultum habebat tam crassum tanque tumidum, ut ab utraque parte pari cum naso esset altitudine. Memoratus tumor, qualis modo dictus

xxix.
Quidam parochus
horrido
faciei tumore
deformis.
d

Poiss

A. REGINA
C. REFESSARIO.

est, in vultu fuit diebus quatuor, neque auctus neque diminutus, ita ut aspectu esset horribilis. Neque ibidem rubebat, neque dolore affliciebatur, neque conquerebatur, se illum sentire incommodum. Consueverat dictus presbyter offerre quotidie Missæ sacrificium, neque unquam ideo prætermisit Sacrum cantare diebus singulis. Die Veneris sequenti dictus presbyter Sacrum cantavit, eademque die, dum hic ipse presbyter celebrabat, quedam mulieres eo venerunt, peregrinatae ad visendum sancti Sulpitii, aliorumque, quæ ibidem sunt, reliquias. Porro necessarium fuit, ut memoratus presbyter dictis mulieribus has ipsas ostenderet reliquias, illaque ipsum in facie conspicerent: de quo vehementer erubuit. Postquam memoratae mulieres inde discesserant absoluto Sacro, memoratus presbyter consedit in sede prope altare posita, et quamvis memoratum malum magna patientia pertulisset a tempore, quo ei supervenerat, de eoque gratias Deo egisset; dictitans secum, non potuisse accidere, ut hoc malum pateretur, nisi in bonum sum, quandoquidem Deo id ita visum esset:

B 265 Nihilominus eo tempore, sedens prope altare post Missam, recordatus est venerabilis sancti Ludovici, vitæque ipsius probæ, atque operum, quæ exercebat in vita: credebatque, uti dici audiverat, Dominum nostrum omnipotentem miracula operari propter venerabilem sanctum Ludovicum. Itaque intra se hæc protulit verba: Domine sancte Ludovice, si in statu es, sicut creditur, ut Deum orare possis, et si verum est, quod de te dicitur; quoniam vehementer te amavi in vita tua, et neque honestum est, neque decorum, ut servus Regis regnum tanta affectus sit deformitate, quanta in facie mea est; eum precare, ut ea me liberet. His dictis verbis, mox sedens in somnum incidit: atque ubi dormierat tandem, ut semel recitari potuisset PATER NOSTER, uti videbatur memorato Garimundo, certe simul ac exvigilavit, reperit se integre sanatum, ac liberatum dicto tumore utriusque faciei suæ partis, non aliter quam si nunquam illum habuisset malum, nullo relicto in vultu istius tumoris vestigio, neque alio quoinquam nocumento. Toto autem tempore, quo tenebatur predicto malo, nullam, ut curaretur, adhibuit medicinam: verum dicebat, quandoquidem Domino nostro placebat, ut in tali esset statu, id et sibi omnino placere. Neque incantamentis usus est propter dictum morbum, neque curavit, ut illa adhiberentur pro liberatione sua. Sed pro certo asseruit memoratus presbyter, se credere sola invocatione venerabilis sancti Ludovici, quam ex pietate erga ipsum adhibuit, sanatum se fuisse modo supra dicto, idque ab eo tempore.

C ac gratias
acturus ejus
deinde in-
vit tumulum.

266 Sacro cantato, uti supra dictum est, postquam memoratus Garimundus aliquo tempore fuerat in dicta ecclesia, domum rediit, dixitque Joanni clerico suo, ancillæque suæ Elisabethæ, ibidem præsentibus, se sanatum esse. Unde dicti servi, eum intuentes, viderunt omni ex parte liberatum esse dicto tumore, ita ut non videretur ibi quidquam mali aut tumoris fuisse; quod magnopere tunc mirabantur. Rogantibus illis, quo sanatus esset modo, narravit, uti supra dictum est, se invocasse venerabilem sanctum Ludovicum, aliæque superius relata in testimonio dicti Garimundi. Tunc ipsi dixerunt dictus Joannes, dictaque Elisabetha, omnino

oportere, ut inviseret tumulum venerabilis sancti Ludovici, qui cum hoc modo liberaverat. Neque multo post memoratus Garimundus iter aggressus est cum Joanne clerico suo, venitque Dionysiopolim atque invisit memoratum sepulcrum.

ANNOTATA.

a Lincolnia, vulgo Lincolne, urbs est Angliæ, episcopalis sub archiepiscopo Cantuariensi, caput provinciarum ac comitatuum cognominis. No-renthonne quæri potest in illius vicinia.

b Agit auctor de S. Theobaldo eremita, cujus Acta majores nostri dederunt ad 30 Junii, seu tom. 5 illius mensis a pag. 588. Videbit ibidem lector quam variis locis peregrinationes fierent ad S. Theobaldum: attamen nullus occurrit locus, qui laxata huic voci lucis aliquid afferat.

c Latiniacum, vulgo Lagny, oppidum est cum monasterio Benedictino in Bria provincia, ad Matronam flumen, in cujus vicinia constructa est ecclesia S. Theobaldi de Ymea, de qua hic agitur, licet pro Lagny corrupte legatur Leigny. Miracula hujus Sancti, aliæque huc spectantia, videri possunt in ejus Actis assignatis.

d Nec Bailli, nec Lerni supra memoratum, in tabulis geographicis invenio: verum nomina urbium adjuectarum utrumque insinuant, ubi fuerint rivi illi, quorum nomina corrupta esse existimo.

CAPUT XII.

Monialis phrenetica, nomine S. Ludovici invocato, ad mentem reducta: item puella insana menti reddita; hujus pater nimia divitiarum cupiditate liberatus: mulieri gressus redditus.

Jachelina ex sancto Germano de Pratis a, quædraginta circiter annos nata, soror domus Filiarum Dei b Parisiis, hæc æstate ante festum SS. Trinitatis, tempore inquisitionis de hoc miraculo, anno mccc.lxxxii, ægra fuit ac tremens febribus tertianis per plures hebdomadas. Erat memorata Jachelina ex dicto morbo recreata die Veneris proxima ante festum supra dictum SS. Trinitatis, eademque die Veneris phrenesis corripuit memoratam Jachelinam, ita ut et memoria privata esset et sensu. Ipsa hac die Veneris dicta Jachelina alias dicta domus sorores, quæ illi aderant, contumeliis affliciebatur, eas vocans Impas, ac meretrices, multaque aliæ eis improbras dedecora et probra: quæ memoratae sorores non omnia voluerunt commemorare inquisitoribus, pudore impedita: sedes etiam et colos in memoratas sorores immittebat. Adhuc eadem die dicta Jachelina convitiabatur beatam Virgineum Mariam, eique ac simul ejus Filio maledicebat, et de eadem hac Domina dicebat multa turpia, multaque probra, ac sperabat contra eam. Cum eadem die Veneris Joannes de Gro-lai, presbyter et administrator hujus ejusdem do-

xxx
Monialis ex
febris phre-
nesim apsa
a
b

mus,

Annus, ac Hervens, hujus ejusdem domus sacel-
lanus, eo venissent dictam Jachelinam visuri;
dixit huic presbytero: Noli manus tuas mihi im-
ponere; nolo enim ut manus sacerdotalis me
ponat. Insuper dicebat: Vadesis, adora Deum
tantum, quem Judæi cruci conliverunt: illum
ego adorare nolo, sed adorare volo diabolum,
cui servio: hic Deus meus est, quemque me-
cum habeo; cui tradita sum corpore et anima,
quoque me exhilarat: multaque dicebat id genus
alia: quin et in crucem spuebat.

268 Quando aspergebatur aqua sacra, magis
quam ante clamabat, probraque dicebat, atque
inguriis afficiebat eos, qui aqua eam sacra asper-
gebant. Dum aqua alia ei aspergebatur, nihil
dicebat: at vero dum ei aqua sacra aspergeba-
tur, exclamabat aspergenti: Mentem me privas.
Hæc de causa alie sorores dicebant, demonia-
cam esse, graviterque a demone vexari. Quin
et memorata Jachelina dixit se credere, a spi-
ritu nequam se correptam fuisse atque obsessam
tempore jam dicto, dum faciebat dicebatque me-
morata tam inordinata ac turpia. Namque etiam
die Veneris prædicta de orsum se jactare voluit
memorata Jachelina in cubiculum quoddam:
cum e sororibus aliquæ, quæ id perceperunt,
eam cepere ac tenere, ne se deorsum in dictum
cubiculum projiceret. Dicta quidem Jachelina
eas apprehendebat ad evadendum, eoque se jace-
re volebat: verumtamen memorate sorores eam
reduxerunt in valetudinarium. Eo reducta stran-
gulare se voluit capitis sui tegmine. Die Sabbati
sequenti dicta Jachelina projicere se voluit in
puteum, intra claustrum situm: at sorores, quæ
erant vicinæ, videntes eam jam uno pede esse
supra labrum putei, effecerunt ut laboretur prope
puteum, atque in valetudinarium eam redu-
xerunt, ligantque funibus in lecto ligneo, ita
ut se movere non posset. Ubi ligata fuit, prio-
ribus pejora dicebat, atque in dictas sorores
spuebat.

269 Postea eadem die Sabbati circa Noxam
Avelina Connessiensis * soror dictæ domus,
dixit memorate Jachelinæ hæc verba: Memen-
to, soror Jachelina, venerabilis sancti Ludovi-
ci Patris nostri, qui teque, meque, aliasque
peccatis extraxit. Mox memorata Jachelina hæc
protulit verba: Ludoviens est Ludovicus. Di-
ctis his verbis, ad sensum rediit, uti placuit
Domino nostro: ac tunc dixit: Sancte Ludovice,
qui me peccatis extraxisti, redde mihi memo-
riam, sensumque meum. Ab illa hora e vestigio
adeo se recreatam sensit, ut deinde febrem non
senserit, sed ad memoriam sensumque integrum
redierit, sicuti ante fuerat: ac deinde bona sem-
per fuerit memoria, usque ad diem, qua coram
inquisitoribus pro testimonio dixit. Memorata
sorores, ei tunc presentes, plorabant, preces-
que, quas noverant, recitabant: pluresque e
sororibus tunc voverunt, vovitque pariter cum
illis dicta Jachelina, in visuras se sepulcrum ve-
nerabilis sancti Ludovici nudis pedibus, atque
in laneis, sine loquela in itinere, si ipsam libe-
raret: et vota sua deinde persolverunt, ac com-
pleverunt.

270 Hæc ipsa die sorores eam vinculis libe-
ravit, crucem ei attulerunt, ac commemora-
runt ei probra, quæ de Crucifixo dixerat. Inti-
mo animi dolore affecta videbatur, sibi que
vehementer irata, magnoque animi dolore plena
crucem sumpsit, eam amplexa est, atque oscu-
lata insigni devotione. Ab illa hora usque ad tem-

pus examinati hujus miraculi memorata Jachelina
restituta fuit, ac sana seuper, valida, sapiens,
et prudens, quemadmodum semper fuerat omni
tempore præcedente: neque deinde ulla protulit
verba turpia, neque aliquid fecit inhonesti. Me-
morata die Sabbati vestibus suis se induit dicta
Jachelina, venit ad templum, ac vespertis inter-
fuit: atque omnia alia fecit, sicuti alia mulier
sana et valida, omnibus prædictis infirmitatibus
omni ex parte liberata, qualem inquisitores, si-
mulque eorum scribæ, eam conspexerunt, quan-
do testimonium suum protulit. Porro dicta Ja-
chelina in domo memorata fuerat mulier bona,
sapiens, honesta, ac religiosa usque ad memo-
ratam diem Veneris, ac pro tali habebatur ante
hunc morbum, atque etiamnum pro tali habe-
tur. Verum dicta Jachelina nimium afflixerat ma-
ceraveratque corpus suum vigiliis, jejuniis, ge-
standoque cilicio.

271 Decem anni transierant tempore, quo
inquisitio de hoc miraculo fuit instituta anno Do-
mini nostri MCCXXXII, quando die quadam Do-
minica inter Pascha et Pentecosten Pontia filia
Guichardi de Froit Mantel e prope Remus de-
cem annorum, aut circiter, rediens ab agris
cum aliis urbis puellis, vidit modicum pannicu-
lum sanguine undique infectum, recentique cruo-
re mollem, eumque cepit: dicentibus sociabus
ejus puellis, quæ cum ipsa erant, at illum re-
linqueret, atque abjiceret, dixit, id se non fa-
cturam, sed domum laturam: nam sanguinem
dicebat esse Domini nostri Jesu Christi. Ubi ma-
ter illum vidit in manu ipsius, eam reprehendit,
atque abjicere jussit: at respondit memorata Pon-
tia, se non abjecturam; sanguinem esse Domini
nostri Jesu Christi. Ad hæc dicebat, se portaturam
illum ad ecclesiam. Verum mater eam tunc
adhuc retinuit, ita ut illum non portaverit illa
die. Postea die quadam ejusdem hebdomadæ me-
morata Pontia tulit dictum panniculum ad eccle-
siam, posnitque in cimiterio. Ab illa die dicta
Pontia adeo fuit insana et amens, ut nihil sani
loqueretur; sed verba proferret vana, inutilia,
nulliusque sensus; vestes suas dirumperet; ma-
trem suam verberaret; diceretque se non patris
sui ac matris, verum regis esse filiam. Quando
mater ejus domo exiverat, illaque domum redi-
bat, claudebat portas: dein vasa comminabat,
scamna evertabat, arcasque, quas movere po-
terat, humi projiciebat, patrabatque in domo
quæcumque poterat mala. Adibat ecclesiam, ac
dicitabat mulierem se esse nubilem, sibi que li-
citurum esse inter sacerdotes sedere, et cantare:
quandoque et candelas in ecclesia oblatas arri-
piebat, extinctasque humi abjiciebat. Quando
evadere poterat, per agros ibat, ipsasque etiam
urbes vicinas: neque sciebat, quo iret. At vero
cum intensus erat calor, vehementius etiam hoc
malo vexabatur, ut quandoque pater ipsius eam
ligaret. Porro memorata Pontia usque ad tempus
prædictum sana fuerat circumspectaque, ac sic-
uti puella ætatis suæ recte disposita. Fuit autem in
hujusmodi statu, atque ita vesana dicta Pontia
plusquam tribus annis. Memoratus Guichardus
pater ejus duxit memoratam Pontiam ad sanctum
Nicasium /, multosque Sanctos, at nihil id ei
proffit.

272 Post hæc, cum audivisset multa miracu-
la facta esse apud sepulcrum sancti Ludovici, di-
ctus Guichardus pater ipsius dixit, se vehementer
illum amavisse in vita ipsius. Itaque uxorem
suam Saram, dictamque Pontiam carro imposuit

A. REGINE
CONFESSARIO

XXXI
Puella stulta,
ac phrenetica.

E

F

f

in viso sancti
sepulcro
sane menti
redditur:

petie-

A. REGINÆ
CONFESSARIO

petieruntque Dionysiopolim : ac magna spe ducebatur, sanatum iri illic filiam suam. Postquam perventum es Dionysiopolim, pater et mater duxerunt ad memoratum sepulcrum venerabilis sancti Ludovici filiam suam, non secus agrotantem, menteque cassam, quam antea fuerat. Tunc magna religione pater materque precati sunt, ac dona obtulerunt pro liberatione memorata Pontia : et quoniam multis distenti erant negotiis, eadem die iter aggressi sunt, ut redirent ad locum proprium. Dum in templo sancti Dionysii erat memorata Pontia, dixit patri matrique suæ, eos non esse neque patrem suum neque matrem. Eadem vero die, qua redibant, memorata Pontia se recreatam sensit, seque melius habere, et quietus, quam habuerat, dum venirent; itaque contigit, ut ista hebdomada prorsus fuerit sanata. Deinde semper fuit sana, valens, in verbis circumspecta et factis, sui curam habens, atque in statu bono : neque deinde quidquam sensit ex dicto morbo. At vero tam pia deinceps fuit, ut postea carnes non manducaret diebus Mercurii, jejunaret diebus Veneris, Sabbatis non nisi panem et aquam sumeret : ecclesiam frequenter adiret, neque de matrimonio inenudo audire vellet.

hujus pater
vitiis opum
cupiditate
liberatus.

273 Dum vivebat venerabilis sanctus Ludovicus, dictus Guichardus vehementer ipsum amabat, orabatque diebus singulis specialiter pro ipso, ut Deus eum custodiret a malo. Porro evenit deinde, ut memoratus Guichardus magno cupiditatis vitio laboraret, ita ut, dum agrum suum intraret, exiguis illi videretur, domus sua angusta, aliaque sua modica propter ingentem, qua flagrabat, opum cupiditatem. Oravit igitur venerabilem sanctum Ludovicum, ut sibi auferret desideria hæc perversa : discessitque ab eo hæc cupiditas, ita ut memoratus Guichardus hujusmodi libidines nec nutriret, nec haberet.

XXVI.
Mulieri claudicantem gressus restitutus.
g
h

274 Anno Domini nostri MCLXXXII, mense Septembri, decem anni g præterierant et amplius, quando morbus quidam invasit Hodiernam mulierem ex Villa-Tignosa h quadraginta annorum, claudicantem naturaliter, matrem Reynaldi de Plastrieres, ita ut pedibus suis insistere non posset, nisi niteretur muro, scamno, aut alia re quapiam, incederetque manibus pedibusque per terram rependo. In hujusmodi statu fuit per duos annos, aut circiter. Ante illud tempus memorata Hodierna mulier fuerat sana et valida; ibatque Parisios redibatque, atque alio, sine baculo, subsidioque; atque obibat alia sua negotia, quemadmodum alia mulier sana; attamen naturaliter claudicabat. Dicta Hodierna non mendicabat, neque fugebat morbum memoratum, et se affectam dicebat in rebus et dorso. Longo post hæc tempore, nimirum octo annis ante tempus examinati hujus miraculi, cum dicta Hodierna audivisset, miracula facta fuisse apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, inter Pascha et Pentecosten anno prænominato vehendam se carro curavit ad fanum sancti Dionysii, atque erat cum aliis agrotis apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici. Quando erat apud tumulum memoratum, iis, qui eam noverant atque invisabant, dicebat, magnum se sentire solatium, ibique futuram novem diebus; spe enim bona esse, valetudinem se consecuturam. Ubi memorata Hodierna novem diebus ibidem fuerat, dicta Hodierna ex memorato morbo prorsus fuit restituta, domumque rediit, incedens sine baculo, alioque adjumento : claudicabat nihilomi-

nis, quemadmodum faciebat, antequam fuerat agrola : atque allirmabat, se sanatam fuisse, ac liberatam apud tumulum sancti Ludovici. Vixit post hæc memorata Hodierna duobus annis; ac quamdiu vixit ibat per se, sine baculo, alioque subsidio ad templum, atque ad fanum sancti Dionysii, obibatque alia sua negotia, veluti alia mulier sana, uti facere consueverat, antequam esset agrola. Adibat enim Sequanam, ferebatque aquam atque alia super caput suum : quandoque et baculo ibat nixa, quia mulier erat annis artatis provectæ : recto tamen incedebat corpore, quantum id faciunt mulieres claudicantes. Communiter autem dicebatur Dionysiopoli, aliisque locis pluribus, memoratam Hodiernam ex dicta infirmitate restitutam fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

ANNOTATA.

a Unum est ex suburbiis Parisiensibus, vulgo Saint Germain des Prez.

b De fundatione Filiarum Dei per Sanctum egimus in Commentario num. 1052 et seqq.

c Gallice couvre-chief, quamvis in apographo meo invenierim cucure-chief. Aliqui muliere id capitis tegmen ricam nominant voce Latinis usitata.

d Fundando domum.

e Locum non invenio.

f S. Nicasius Remensis antistes et martyr Remis præcipue colitur; ejus memoria Martyrologio Romano adscripta est 14 Decembris, ubi de eo agendum pluribus.

g Refert idem miraculum Carnotensis num. 44, ex quo illud occidit anno 1271, et morbus undecim annis duraverat, quæ cum calculis hujus auctoris non congruunt.

h Ita vicum illum nominat Carnotensis : hic vero Ville-Teigneuse vocatur. Notatur autem in tabulis Blavianis una fere lenca a fano S. Dionysii Ville-tecneuse.

CAPUT XIII.

Claudio ex affecto crure gressus apud sepulcrum redditus : monialis brachio et crure contracta, valetudini membrorum restituta : alia mulier eodem fere malo liberata.

Anno Domini nostri MCLXXXII, post Pascha, octo præterlapsi erant anni, quando Robertum du Puis, mortuum tempore hujus inquisitionis, ex villa Grolai, malum quoddam corripuit in crure ipsius dextero, quod intumuerat infra ac supra genu in parte posteriore magis quam in anteriore. Caro ipsius in locis illis carulea erat ac glauca, dura et calida; nervi hujus genu rigidi erant ac duri, ita ut per se incedere non posset, neque cruri isti insistere, neque crus extendere, neque ullum ibidem erat foramen, ruptura nulla. In hujusmodi statu fuit hebdomadis sex, septemve. Quandoque, ut homines cerneret, se ferri curabat ante portam domus suæ, neque enim poterat per se domo exire; neque

XXVIII
quidam et
gravi crure
et femoris
malo

ad

A ad necessaria ire, nisi iuvantur, gestareturque ex parte, ubi erat hoc malum; neque poterat femur istud de loco ad locum movere, nisi uxor ipsius Genoveva eum iuaret, poneretque aut ferret de loco in locum. Quandoquidem chirurgus quidam, nomine magister Joannes de saint Briee, emplastra multa, multaque medicamenta dicto malo applicerat, eaque nihil profecerant; sed memoratum malum semper creverat: eaque de causa amici memorati Roberti timebant, ne crus perdidisset: Robertusque memoratus audiverat, miracula esse facta ad tumulum venerabilis sancti Ludovici; devovit se venerabili sancto Ludovico, et promisit, semetipsum venturum ad eundem tumulum, futurumque perpetuo sancti Ludovici clientem. Deinde mox iter suscepit dictus Robertus, ut veniret ad sanctum Ludovicum ad ipsius tumulum: pro fulcro habebat baculum, quo utebatur; adhuc pater dicti Roberti, ipsiusque uxor, et Mabilia ejus soror eum juvabant: verum non tantam ipsi opem prestare poterant, ut alterius procedere valeret, quod nimium alligeretur. Qua de causa rogari jussit Henricum de Grolai, ut sibi commodaret carrum suum: quem tunc habere non potuit; equi enim ferebant aratrum: neque illos volebat expectare, sed dicebat iterum se modo, quo posset, meliori. Tunc dimisit a se patrem suum, quia senex erat, uxoremque suam Genovevam, quia erat gravida, secumque retinuit Mabiliam sororem suam; atque ita paulatim, frequenter quiescendo, ope baculi validi pro fulcro a parte dextera, manu saepe inmixta super Mabiliam sororem suam, labore maximo venit Dionysiopolim circa preces Nonæ absolutas, quamvis non nisi unius leuce iter sit ex Grolai usque ad urbem sancti Dionysii, multoque mane iter finisset ag-

gressus.

276 Post hæc memoratus Robertus fuit apud dictum sepulcrum, ibique jacebat inter agrotos. Ebi hoc modo fuit apud tumulum memoratum, illique, qui dictum Robertum invisabant, eum interrogavissent, quo se modo haberet, respondit sibi melius esse leniusque, ac spem sibi esse recuperanda cito valetudinis. Appropinquante die nona, cum Margarita, dicti Roberti cognata, etiam ibidem esset apud memoratum tumulum pro sanatione filiarum suarum, illaque ex memorato Roberto quasivisset, quomodo se haberet; respondit recte se habere, ac valetudinem sibi redditam. Tunc, vidente hac Margarita, crus suam extendebat atque ad se trahebat, quod extendere non poterat, neque ad se trahere antea, quando erat apud memoratum sepulcrum. Altera die eadem hæc Margarita vidit memoratum Robertum se erigentem, atque in pedes levantem: nitentur tamen cancellis ferreis, ibi positus. Nonæ die dictus Robertus affirmavit se esse sanatum, reliquitque baculum suum, quem apportaverat, atque ibat bene, ac firmiter una cum Genoveva.

277 Aliqui ex amicis ipsius, quando intellexerunt sanatum esse, atque reverti, obviam ei processerunt usque ad villam quamdam nomine Grammont, atque eum ita redeuntem invenerunt, magnamque ei festivitatem, lætitiarumque magnam exhibuerunt; ac præ gaudio opiparam eadem vespera cœnam instruxerunt. Porro eadem, qua rediit, die, ubi domi fuit, ibat ante et retro recto corpore, per se, siue scipione, alioque adjumento. Posterdie mane, quia nudius Dionysiopolim erant indictæ, memoratus Robertus, ac Genoveva ipsius uxor ex Grolai venerunt ad tumu-

litas prædictas, quod iter fere est duarum leucarum a. ad emenda dicto Roberto necessaria; eadem igitur die venit, atque incessit bene ac firmiter sine scipione, alioque adjumento. Post hæc memoratus Robertus et agros ivit vineasque, collecturus uvas, frumentaue resecturus, aliaque sua negotia obivit. Eodem anno post vindemiam memoratus Robertus, et Guilielmus du Puis frater ipsius, venerunt ad Dominam nostram Bononiensem ad mare, redieruntque Novioduno, sancto Eligio ibidem in viso, equorum instar celeriter incedentes. Elapso quatuor annorum spatio, iter suscepit ivitque ad sanctum Jacobum b, atque in itinere rediens obiit. Porro communiter dicitur in villa Grolai, dictum Robertum miraculo sanatum fuisse, ac per merita venerabilis sancti Ludovici: quamvis autem vero nomine dictus fuerit Robertus du Puis, homines tamen illum nominabant Robertum bonum, propter bonitatem suam.

278 Anno Domini nostri MCLXXIV, post Pascha, gravis morbus corripuit Margaritam de S. Magdalena Parisiensem, sororem domus Filiarum Dei, quo brachium ejus sinistrum, quod esse solebat sanum, validum, et extensum, ita fuit contractum, ut, quando illud extendebat quantum poterat, cum tota manu sinistra tantum æquaret brachium dexterum usque ad manum. Præterea pes, crus, ac femur sinistrum adeo fere contracta, ut non nisi digitos pedis sinistri terræ applicare posset, quando incedebat. Unde ingenti cum labore, dolore, atque angore magno incedebat: baculumque in manu gerebat, quo se iuaret, quemque portare non consueverat. Neque calceos aut vestes induere poterat, neque alia sua facere. In hoc statu fuit memorata Margarita dimidio anno præterpropter. Prinsquam autem hoc malum illam invaserat, dicta Margarita membris suis satis se iuvabat: nam sacculos ex serico componebat opere Saraceno: recte etiam incedebat, celeriterque, et leviter: ac licet naturaliter claudicaret parte sinistra, eundo tamen totum pedem sinistrum humi figebat. Adhibuit dicta Margarita memorato morbo emplastra, aliaque medicamina, que nihil prorsus opis ei attulerunt.

279 Cum audivisset memorata Margarita apud tumulum venerabilis sancti Ludovici facta esse miracula, confidit de ipsius sanctitate, quam noverat, dum ille viveret. Venit igitur magno labore ad altare dictæ domus, seque devovit venerabili sancto Ludovico, ac magna cum fiducia eum oravit, ut valetudinem sibi, usumque membrorum suorum restitueret; visitaturam se ipsius sepulcrum, quantaenique vi, quancumque angore id sibi esset faciendum. Die Sabbati proxime sequenti ante lectum sancti Dionysii, quod illo anno in diem Lunæ incidit, suscepit iter cum femina quadam nomine Avicia, magnoque labore venit Dionysiopolim: neque eum ex pede sinistro humi figebat nisi digitos; baculum autem in manibus habebat, quo se iuvabat meriori quo poterat modo: et quamquam iter esset aggressa dicta die Sabbati summo mane ex domo memorata, Sacrum solemne, quod canitur circa meridiem, jam cantatum erat in ecclesia sancti Dionysii, antequam venissent. Postquam eo venerant, memorata Margarita se extendit supra sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, nondum enim imago Regis erat imposita, uti deinde fuit: jacuitque ibi extensa tanto tempore, ut Sacrum dici potuisset. Cum ibi fuisset magna pietate in-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

a

b

XXXIV.
Monialis, co-
pta artubus
partis sinis-
træ,

E

F
supra sepul-
crum Sancti.
usum

A REFIN.E
CONFES.SARIO.

sistens orationi; intra id tempus sensit renes, coxasque suas conteri, ac dolorem tunc sensit in membris. Verum deinde e vestigio recreatam se sensit, liberatamque illa contractione brachii, cruris, ac femoris sinistri. Surrexit tum a memorato tumulo, recepit baculum, quem gestabat, ac nihil de liberatione sua tunc dixit sociæ suæ memoratæ Aviciae.

virtutum suorum recipit

280 Exierunt ecclesia sancti Dionysii, atque ire voluerunt ad sanctum Leodegarium e ad ecclesiam quandam, extra urbem sancti Dionysii sitam. Dum eo ibant, intraverunt in domum mulieris cujusdam sibi notæ, ibique manducaverunt et hiberunt: et tunc primum memoratæ Margaritæ dixit Aviciæ prædictæ, se integre sanctam esse ad sepulcrum memoratum, singulaque ei monstravit brachia, sinistrumque pari cum dextero esse longitudine, quo conjungeret utramque manum extensis brachiis: adhæc ostendit se humi figere totum pedem sinistrum, eoque non minus recte incedere, quam facere consueverat, priusquam agrotaret. Ubi cibum sumpserant, ierunt ad sanctum Leodegarium, eademque die redierunt Dionysiopolim, pernoctaruntque ista nocte in valetudinario Dionysiopolitano. Portabat adhuc dicta Margarita baculum suum: verum satis ire poterat sine baculo, si voluisset. Die Dominica sequenti Parisios redierunt domum: etiam tunc baculum suum gestabat dicta Margarita, id tamen non faciebat ex necessitate. Postquam memoratæ Margaritæ fuit reversa, ab eo tempore in posterum baculum non gestavit: verum incessit bene et celeriter, brachioque usa est, ac negotia sua exerevit, quemadmodum olim fecerat, priusquam agrotaret, neque deinceps vexata fuit morbo prænominato. Ceterum tempore examinati hujus miraculi octodecim transierant anni a tempore, quo dicta Margarita in dictam domum fuerat recepta, puella, ut creditor, Virgo. Adhuc erat memoratæ Margaritæ mulier proba, ac religiosa. Monstravit etiam dicta Margarita inquisitoribus coram eorum scribis brachia sua, quæ habebat æqualia: atque erigebat sinistrum, levabat, deprimebatque hinc atque illuc pro arbitrio suo, eoque optime utebatur. Et quamvis claudicaret, incedebat bene, ac sine baculo, totumque pedem humi figebat: omnesque testes dixerunt memoratam Margaritam ex prædicto morbo restitutam fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

xxxv.
Mulieri usus
brachii et
cruris
d
e

281 Avicia ex Berneville d diocesis Constantiensis, dicta Potenciaria e, quæ habitabat Parisiis in parochia sancti Joannis in Grevæ, ætate sexaginta annorum et ultra, eo pacto agrotavit per tres annos et amplius, ut amiserit usum pedis dexteri et cruris; neque iis ullo modò insistere posset: simul etiam perdidit usum brachii ac manus dexterae, ita ut iis se juvare non posset, neque hanc manum capiti, orive suo admovere; neque id brachium ad pedes extendere; neque calceos induere posset, aut vestes hac manu. Incedebat fulcris sub axillis nixa, quandoque etiam manibus de loco in locum reptabat. Quia vero in templum sancti Joannis in Grevæ ab una parte gradibus quibusdam descenditur, hæc Avicia frequenter ad illud accedens, populo illic congregato, ad stipem petendam, dum veniebat ad hos ipsos gradus, projiciebat in templum fulera sua, nam fulcris descendere non poterat, vertensque se per hos gradus, juvenisque se manu sinistra quantum poterat, repensque trahensque in templum descendebat.

Adhuc poculum collo gerebat appensum, cui imponerentur, quæ ei dabantur, egestalis subsidia. Tenebat et fulcrum hæc Avicia ex latere languide admodum, istud attrahens modo, quo poterat, meliore: illud etiam quandoque funiculo erat alligatum brachio. Hæc autem summo cum labore, dictisque membris capta erat: insuper languida prorsus apparebat, vereque agrotata: nervi enim dicti cruris erant contracti. In hoc statu fuit memoratæ Aviciæ tribus annis, et ultra: sed antequam dictum malum invasera memoratam Aviciam, mulier fuerat sana.

282 Cum ossa venerabilis sancti Ludovici in hac essent regione, ac passim Parisiis diceretur, miracula esse facta apud sepulcrum hujus ejusdem venerabilis sancti Ludovici; Avicia hæc magnum habuit fiduciam, se ibi sanctam iri per merita venerabilis sancti Ludovici; atque iter aggressa est fulcrorum ope, ut veniret ad tumulum memoratum eo tempore, quo mundicie erant Dionysiopolitanae, magnoque cum labore ac fulcris nixa venit usque ad sanctum Lazarum f extra Parisios. Cum ibidem esset, neque ulterius incedere posset, sed vehementer esset fatigata, aurigam quendam rogavit, ut se amore Dei veheret Dionysiopolim usque, quo ibat. Verum id facere noluit sine vecturae pretio: quæ de causa dicta Avicia tres ei denarios dedit, sibi amore Dei donatos. Tunc auriga supra dictus eam Dionysiopolim vexit. Ubi eo pervenit, eo labore, quo superius dictum est, ivit ad sepulcrum. Verum tumuli custodes, alique ibi præsentibus ei dicebant, ipsam frustra eo venire, quod prope nimis esset ætatis, inde sanari non posset. Nilominus credens speransque se sanctam iri, veniebat quotidie ad tumulum, illique assidebat. Vespere, dum ægroti dimittebantur, exibat templo, ac cubabat prope portam ecclesie in area; et mane redibat labore non minus gravi quam solebat. Hoc modo dicta Avicia mansit apud sepulcrum memoratum duobus, aut tribus diebus. Tum graviter cruciari cepit in affectis membris supra nominatis: quapropter conquesta est, atque ingemuit. Quidam nomine Dominiens, atque alius, qui servabant sepulcrum agrotosque, ne nimium premerentur a supervenientibus, eam consolabantur, monebantque ut dolorem suum quiete pateretur, liberandam enim misericordia Domini nostri.

283 Ipsa etiam sentiebat sibi melius esse de die in diem, quamvis pateretur dolorem supra dictum: quippe videbatur sibi de die in diem melius extendere et crur, et brachium supra dictum. Ubi advenerat dies sexta post accessum ad tumulum, cum venisset ad sepulcrum, ibique aliquo temporis spatio fuisset, vehementius etiam in dictis cruciabatur membris, ac lærymabatur: custosque sepulcri eum propius sepulcro admovebat, ita ut pede ac crure affecto sepulcrum tangeret. Ab eo tempore manifeste sensit nervos cruris, pedis, et brachii, qui fuerant contracti per tempus memoratum, extensos esse, atque emollitos, ita ut circa horam Nonæ istius diei memoratæ Aviciæ crur extenderet, brachiumque, quod a tribus annis non fecerat: cuique periculum facere vellet, an pedi crurique insistere posset, surrexit apud tumulum, satisque se sustentavit pede et crure, pedemque integrum humi posuit. Unde valde lælata est de beneficio tanto: et tunc fulera sua projecit supra sepulcrum. Paulo postquam se levaverat prope tumulum plane erectam, multi eo confluerunt ad videndum miraculum;

apud sepulcrum

E

reddatus, ut probatur.

A raculua: illaque rursum conſedit apud tumulum
usque ad finitas Vesperas. Dimiſſis circa vespere-
ram regolis, exiit ecclesia, fulcraque ſua re-
liquit ſupra tumulum: exiit autem tunc per ſe,
ſine baculo, alioque ſubſidio, pedibus ſuis re-
cta. Incedebat tamen languide admodum propter
morbum diuturnum, quo fuerat vexata. Cubuit
illa nocte ante portam, ubi antea fecerat. Poſtri-
die mane rediit per ſe ad tumulum, ſine ullo
auxilio: fuitque ibidem tota etiam die, agens
gratias Deo, ac venerabili ſancto Ludovico, ita-
que egiſt continue, donec novem dies eſſent com-
pleti a die, qua primum ad ſepulcrum accessit.
Poſtea Pariſios reſerſa eſt, rectoque ſuper pedes
corpore inceſſit per ſe, ſine baculo, ſine fulcris,
alioque adjuvamento. Porro paſſim dicebatur in
parochia ſancti Joannis prædicta, atque alibi,
eam fuiſſe reſtitutam apud memoratum tumulum
ex morbo nominato per merita hujus ejuſdem
venerabilis ſancti Ludovici. At quindecim fere
diebus, priuſquam ſanata veniret, agrotaverat,
fulcrorum ope incedens. Ab illo autem tempore
uſque ad inquisitionem de hoc miraculo memo-
rata Avicia fuit ſana, incedens bene libereque,
ſine baculo et fulcris: atque inquisitores, præ-
ſentibus eorum ſcribis, conſpexerunt memora-
tam Aviciam libere incedentem, ulentemque
manu et brachio, brachium illud erigendo, an-
trorsum torquendo et retrorsum, claudendo ma-
num illam, atque aperiendo pro arbitrio ſuo,
et voluntate. Dicebatur etiam paſſim in parochia
ſancti Joannis prænominata, memoratam Avi-
ciam ſanatam fuiſſe apud dictum tumulum. Ad-
hæc memorata Avicia bis deinde ivit ad ſanctum
Jacobum, et ſemel Coloniam tres Reges *g* in-
viſura: dicebatque, dum redibat, ſe venire ex
locis ſupra dictis. Et ſane dicta Avicia mulier erat
proba, quæ corpus ſuum alligebat, ſolo in ſtra-
mine cubabat, cilicium perpetuo geſtabat ſem-
perque geſtavit, poſtquam fuit ſanata, jejnabat,
flagris carnem ſuam domabat, multisque aliis
modis.

ANNOTATA.

a Nundinae enim habebantur extra urbem
S. Dionysii in via Parisiensi. De iis egimus ad
cap. 5, lit. a.

b Compostellam videlicet, piis peregrinationibus
celeberrimam.

c Colitur S. Leodegarius episcopus Augusto-
dunensis 2 Octobris, ubi de eo agendum. Vicius
autem S. Leger, ut vulgo Sanctus nominatur,
reperitur in tabulis agri Parisiensis prope oppi-
dum S. Dionysii.

d In tabulis geographicis Normannia notan-
tur vici quidam similis nominis in vicinia
Constantiae.

e Id est, incedens fulcris subalaribus, a roce
Gallica potence.

f S. Ladre in tabulis notatur prope urbem.

g Coloniae tres Reges, seu Magos præcipuo in
honore haberi, quod eorum reliquiae illuc ferantur
translatæ, paſſim notum eſt. Egerunt de illis
majores noſtri ad 1, 6, et XI Januarii.

CAPUT XIV.

*Loquela, ac vis euudi impotenti puellulae da-
ta: mulieri unius lateris usus restitutus
canonicus quidam medicus, mirabili visio-
ne prœvia, ex febrî continua restitutus.*

Anno Domini nostri MCLXXXII, mense Se-
ptembri, tredecim anni transierant, ex quo
Dionysia, filia Richardi Sellerii * atque Emme-
lina: ipsius uxoris, fuerat nata. (Richardus hic,
dictaque Emmelina nati erant Lexovii in Nor-
mannia.) Sana illa erat omnibus membris,
omniaque habebat perfecta, nisi forinsecus appa-
rebat. Postquam educata fuerat usque ad eta-
tem, qua infantes solent et debent pedibus suis
insistere, atque attigerat sesqui annum, neque
ulla edebat signa, quod pedibus suis insistere vel-
let aut incedere, quemadmodum alii faciunt in-
fantes, qui conatum adhibent ad incedendum;
pater ipsius, et mater, alique sæpissime tentarunt,
ut scirent, an recta pedibus suis stare posset, atque
incedere, tenendo infantem sub axillis. Erecta
hoc modo ab aliquo, ubi dimittebatur sine sus-
tentatione, instar ligni alteriusve rei sensu des-
tituti, mox humi labebatur. In hujusmodi statu
fuit memorata Dionysia a tempore, quo nata
est, usque ad ætatem quatuor annorum com-
pletorum; omnique memorato quatuor annorum
tempore de loco in locum se movere non po-
terat, neque se aliquo trahere, nec rependo,
nec se attrahendo, quantumcumque locus esset
propinquus: verum semper gerebatur ab alio
pro qualibet corporis necessitate: inde sæpe sor-
dibus inquinabatur.

285 Transactis quatuor annis, dicta puellula
facta robustior, nondum tamen incedere potuit:
verum, dum nitabatur muro aut scanno, stabat
pedibus suis sic mixa; at pedes nunquam move-
bat, neque ullum ponebat passum, quantumvis
vocaretur, aut quis eam ducere vellet, aut ad id
inducere, usque ad annum sextum completum.
Videbatur quoque crura ac brachium ad dexteram
habere, quod habebat ad sinistram. Adhæc ubi
quatuor anni erant completi, quando sedebat
humis, reprobabat parumper vel manibus, vel ma-
tibus, vel coxendicibus de loco in locum, sæpe
quiescendo, quod non faciebat ante annos
quatuor, neque nunquam facere potuit toto illo
tempore usque ad sextum a natiuitate completum.
Nihilominus memorata Emmelina dicta Diony-
sia mater sæpe eam tenebat erigebatque: verum
quamvis esset sustentata, quamvis ejus mater
ipsam manu teneret erectam, secumque ducere
vellet, non ideo tamen dicta Dionysia pedes
movebat, neque passum formabat. Præterea,
quando tempus advenerat, quo infantes loqui
debent, memorata Dionysia nullam proferre no-
verat vocem; ac toto sex annorum tempore non
alias proferre voces sciebat, præterquam: DE
PAR DE; et, DE PAR NO DAMI, neque alias vo-
ces efferebat. Quin et has proferebat inepte, et
confuse, ægreque intelligebatur. Quando fame
alligebatur aut siti, aut aliud quid volebat fa-
cere,

xxxvi.

Puella scien-
tis

* Le Seller

incedend
loquendi-
que ignora

f

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

cere, nihil dicebat, quod esset intelligibile, sed iugiebat ac lacrymabatur. Neque Emmelina, dictæ Dionysiae mater, unquam tantum eam docere potuit, ut annis supra dictis alia sciret proferre verba, præter voces prædictas.

incedendi
facultatem
apud tumu-
lum adipi-
scitur.

286 Postquam sex anni a nativitate dictæ puellulæ fieri completi, cum Parisiis diceretur, miracula esse facta ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, aliquique ex vicinis dixissent patri matrique dictæ Dionysiae, eam ipsis portandam esse ad dictum tumulum hujus ejusdem venerabilis sancti Ludovici, septem annis ante annum examinati hujus miraculi, inter festum Ascensionis et Pentecostes, pater et mater dictæ Dionysiae venerunt Dionysiopolim cum Richardo filio suo, illamque portarunt ad tumulum memoratum die quadam Martis. Postquam eo venerunt, posuerunt ipsam apud dictum tumulum erectam, eodemque hoc tumulo nixam. Tenebat illa anulum tumulo adfixum, ac pater eam sustentabat sub axillis. Tum pater misit filium suum Richardum, ut candelam euceret pari cum ipsa longitudine ad portam templi, ubi ille veniuntur. Hic illam portavit, atque accendit, manique dictæ Dionysiae imposuit: deinde mater illam tumulo affixit memorato. Ubi pater et mater absolverant orationes suas, ut filiam ipsorum sanaret Deus per merita venerabilis sancti Ludovici, pater ipsius eam retravit, dixitque memoratam puellulam se pedibus suis sustentare. Tunc pater eam sumpsit manu una, mater altera, atque ad altare usque duxerunt, circumque idem istud altare: atque ab hoc altari ad altare sancti Hippolyti. Incebat autem illa satis bene, passum post passum formans. Deinde ad tumulum eam redierunt, ac simul ibat dicta Dionysia bene, et recta. Pater materque lacrymabantur præ gaudio, gratiasque Deo agebant ac venerabili sancto Ludovico.

ac domum
reducta,

287 Postea, quia turba illi erat densissima, hominesque inde expellebantur, dixerunt se domum ire velle. Itaque tenuerunt hanc Dionysiam manu digitis, ac puellula per se prompte incedebat per hanc ipsam ecclesiam; eduxeruntque ipsam ecclesia, atque ierunt ad hospitium quoddam. Postquam manducaverant, pater ipsius eam tulit Capellam usque, Parisios inter et Dionysiopolim sitam. Cumque memoratus Richardus ibi esset cum puellula, pater dormire cepit, mater vero dictasque Richardus ipsius filius, qui comitabantur, cum memorata puellula per se rante præcesserunt per viam usque ad murum sancti Lazari. Deinde portata fuit usque ad domum Filiarum Dei *b*, ibique lumi posita, per se incessit ad aliud intervallum. Atque hoc modo quandoque per se incedentem, quandoque portatam, domum usque reduxerunt. Quando autem intrabant plateam, ubi habitabant, ire siverunt memoratam puellulam per totam plateam usque ad domum suam: cuique nulli illam vidissent, vicini multi venerunt ad domum ipsius, memoratam puellulam visuri, quibus in memorata domo presentibus, dictus Richardus ejus pater dixit memoratam puellulam, clientem esse debere venerabilis sancti Ludovici, ac quotannis ipsius sepulcrum invisere, quod memorata Dionysia præstitit annis singulis.

paulatim lo-
qui discit.

288 Die sequenti, memorato Richardo arcam aperiente, panemque capiente, dicta Dionysia dixit patri suo: DA MIHI PANEM, quod nunquam dixerat. Ab illa hora Emmelina mater ipsius loqui eam docere cepit, quoque modo

peteret panem, vitum, aliaque convenientia: D atque ab eo tempore dicta Dionysia de die in diem promptius loquebatur, ibatque per se, sine ullo subsidio, prompte et recte, pedibus suis, sine laculo, ad Sequanam aquam haustura; ludebat cum infantibus in platea, nebat, aliaque faciebat negotia sua, uti sana et valida, ac veluti alia ætatis suæ puellula sana, usque ad tempus examinati hujus miraculi. Vicini autem dicti Richardi atque Emmeline de ipsius restitutione valde letabantur, Deoque gratias agebant, et venerabili sancto Ludovico. Ceterum Richardus et Emmelina memorati, nempe pater materque dictæ Dionysiae, homines erant probi, probique habebantur in platea sua. Dicta etiam Dionysia fuit coram inquisitoribus, eorumque scribis, atque incedebat prompte, et recto corpore, ac satis bene loquebatur.

289 Anno Domini nostri MCLXXXII, circa festum Pentecostes, quando de hoc miraculo fuit inquisitum, septem elapsi erant anni, ex quo gravis morbus corripuit Mariam nomine Rosam Dei * que hospitabatur in domo Aleidis Lagrant, quo memorata Maria perdidit usum totius partis sinistre, ita ut nec manum sinistra uti posset, nec pede; nec vestes, nec calceos induere. Porro die quadam dicti anni, circa festum Pentecostes, memorata Aleidis mirabatur dictam Mariam de lecto non surgere. Cum jam plena esset pæcis, Aleidis eam vocavit: respondit Maria se surgere non posse, usum enim unius lateris perdidisse. Accessit igitur ad eam memorata Aleidis, eamque punit ad surgendum, eam vestibus et calceis induit per aliquot dies; atque hoc modo memorata Maria dolore tristitiaque affecta fuit per dies plures.

xxvii.
Mater, usu
destituta
unius lateris
la Rose
Dieu
R.

290 Ubi recordata est venerabilis sancti Ludovici, magna illum fiducia, magnoque animo oravit, ut tanto se angore liberaret: voxitque dicta Maria, invisuram se tumulum venerabilis sancti Ludovici antedicti. Quæsit dicta Aleidis ex memorata Maria, quo iret modo. Respondit prædicta Maria Deum, sanctumque Ludovicum opem sibi allaturos. Atque ita præstiterunt, postquam voverat: nam ante se movere non poterat. Die quadam Veneris memorata Maria iter suscepit, incedens pariteribus domum innitendo, aliterque se invando modo, quo poterat, optimo, usque ad portam Parisiensem, Dionysiopolim versus ducentem. Postquam eo pervenerat memorata Maria, baculum emit duobus denariis, quo nitabatur seque sustentabat, venitque ad oppidum sancti Dionysii. Ubi pervenit ad tumulum memoratum, obtulit ibi candelam, precesque suas iudic; eademque die Parisios reversa est, prompte atque expedite incedens, integreque ex morbo suo, impotentiaque restituta: nam prompte utebatur manu prædicta, pede, totoque hoc latere.

xxviii.
Circumcisus, et
contumacia febri
de vita per-
cussus.

291 Cum magister Dudo canonicus Parisiensis, et medicus ivisset cum venerabili sancto Ludovico trans mare Tunetum, defunctoque ibi venerabili sancto Ludovico, cum rege Philippo, venerabilis sancti Ludovici filio, reliisset post Pascha, undecim annis ante annum facte inquisitionis de hoc miraculo, sen annum Domini nostri MCLXXXII, ossaque venerabilis sancti Ludovici ante Pentecosten e sepulta essent Dionysiopoli, ac dominus noster rex Philippus die sequenti ivisset ad fanum S. Germani in Laya, eumque comitatus fuisset magister Dudo, atque hic magister Dudo die Pentecostes prandium sum-

psisset,

A pisset, graviter se aegrotare sensit continua acutaque febris, licet neque debilitas, neque alia morbi signa ante istam diem in eo fuissent, quæ febrim huiusmodi in eo manifestarent. Die Lunæ proximæ sequente, matutino tempore equitavit magno cum labore Parisios. Ubi fuit Parisiis legato decubuit in palatio regis, cuius erat clericus. Tunc graviter se laborare sensit febris continua acutaque prædicta : in consilium vocavit medicos Parisienses amicosque suos, qui ex dispositione ipsius indicisque intellexerunt, correptum esse febris acuta continuaque. Quippe urina ejus nuda erat colorata, crassa, ac turbida; neque indicia digestionis in ea apparebant die secunda tertiaræ. Adhæc memoratus magister Dudo absensa quandoque loquebatur et vana, timebantque medici, ne sensum alienatio ad cerebrum ascenderet : atque ipsemet, et medici de ipso desperabant. Die Mercurii sequente, quæ quarta erat morbi dies, quandoquidem morbus adeo invaderat, ut et ipse et alii medici de vita ejus desperarent, quod longe plura in ipso apparerent signa sanitati contraria, quam bona, quodque nullum in ipso digestionis appareret indicium.

B vocavit conscientiam suam arbitrum, fratrem Daniælem Ordinis Vallis-scholarium, eique confessus est, suaque ordinavit.

292 Postquam ad sensum rediit, cogitare cepit de venerabili sancto Ludovico, ejusque sanctimonia : itaque secum dixit : « Domine Rex, qui sanctus es, ut creditur, et in statu huiusmodi, ut a Deo sis exaudiendus, quandoquidem tibi servivi, tibi supplico, ut mihi succurras in tanta angustia constituto : una nocte apud sepulcrum tuum vigilabo. » His dictis, mox somnus eum cepit circa horam Vesperarum, dormivitque memoratus Dudo. In hoc somno videbatur sibi esse in templo sancti Dionysii apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, inclinatus et in genua prostratus coram ipso : et videbatur tumulus esse coopertus tegumento ligneo, quod non erat absimile tecto domus, ibique positum erat super fulcra eo modo, ut homines caput uniusque inserere possent, atque oculo memoratum sepulcrum. Præterea videbat dictum venerabilem sanctum Ludovicum, stantem super hoc ædificium in illius vertice, indutum veste instar dalmaticæ candidæ, ac quasi mixta floribus auro distinctis, aureisque fimbriis ornata : corona erat in capite ipsius, in manibus sceptrum, ac nitebatur extremitate sceptri inferiore super declivitatem hujus tegumenti supradicti. Tunc vocavit dictum magistrum Dudonem, eique dixit venerabilis sanctus Ludovicus : Vocasti me d, quid vis? Respondit, Domine Rex, ut opem mihi feras in hoc rerum cardine. Respondit illi venerabilis sanctus Ludovicus : Ne timeas, convalescis ab ista infirmitate. Sed habes in cerebro tuo quemdam humorem corruptum, venosum, et obscurum, qui non permittit te cognoscere Creatorem tuum. Hæc est causa tuæ agnitionis, et ego removebo eum. Tunc cepit memoratum magistrum Dudonem una manu, posuitque caput dicti magistri Dudonis in sinum brachii sui sinistri, eique incidit frontem pollice dextere manus a capillis usque ad nasum, atque imposuit duos digitos, pollicem nimirum et indicem, traxitque ex ipsius capite humorem hunc quantitate unius nucis, obscurum, et coloris plumbei, fumantemque; ac dixit magistro huic Dudoni : Quamdiu habuisses hoc in capite tuo, non posses habere sanitatem. Abjecto humore isto,

memoratus magister Dudo ei dixit : Domine Rex, Dens t. remuneret.

293 Tunc ei dixit venerabilis sanctus Ludovicus : Pactum mihi serva vigilandi apud sepulcrum meum, uti mihi promisisti : et scito magnopere mihi pro te laborandum fuisse, ut te reconciliarem beatæ Virgini Mariæ, Sanctisque aliquibus; præsertim venerabili sancto Nicolao, cui promisisti, quando eras trans mare, visurum te ecclesiam Bariensem e; neque eo ivisti. Tunc ei respondit memoratus magister Dudo : Domine Rex, paratus sum exsequi omnia secundum consilium tuum, ac Barium ire. Tum dixit huic magistro Dudoni : Locus ille valde dissitus est, nimioque tibi esset labori eo ire : verum consilio antistitis tui bona quadam ex tuis Barium mitte, eumque in terra tua require in quadam ipsius ecclesia, ubi te ipsi devotum exhibeas. Omnia hæc prædicta vidit magister Dudo in somno suo, eique vera potius visio videbatur, quam somnus. Postquam dictus magister Dudo evigilavit e somno supradicto, reperit se liberatum gravissimo capitis dolore, quo torquebatur, quando hic eum corripuit somnus; ac mox dixit presentibus : Sanctus sum. Verum, qui ibidem erant, eum existimabant mente alienatum esse : et magister Ganfridus de Flavi subdiaconus, canonicus Thronensis et medicus, dixit quasi jocando : Quis te sanavit? Respondit magister Dudo : Scito integre me sanatum iri hac nocte, et jam nunc liberatus sum dolore capitis. Dixit ei memoratus medicus : Quis dæmon tibi hoc dixit? Respondit ei magister Dudo : Talis mihi dixit, qui non mentietur. Tum magister Dudo eis narravit visionem memoratam.

294 Ubi adfuit nox illa, frigus admodum vehemens corripuit dictum magistrum Dudonem magno cum tremore : secutus est continuo sudor valde abundans, post quem idem Dudo perfecte sanatus est, ac præcepit, ut pullus sibi pararetur. Postridie mane memorati medici eum inviserunt, ac viderunt urinam ejus esse sanam : explorarunt arteriæ pulsum, qui sanus erat, eumque repererunt sanatum, licet ante hanc diem de eo timerent ac desperarent : cumque adverterent, non videri id fieri potuisse modo naturali, invicem dixerunt hunc sanationis modum aliunde oriri non potuisse, quam a miraculo. Tunc narravit memoratus magister Dudo dictis medicis totam visionem; dictique medici ei suaserunt, ut non manducaret de pullo, ne relaberetur in morbum, sed diætam servaret. Memoratus vero magister Dudo dixit, se de eo manducaturum; ab eo enim sanatum esse, qui se relabi non sineret. Tunc manducavit de pullo, bibitque vinum aqua dilutum, neque ideo unquam relapsus est; sed integre fuit sanatus. Porro omnia, sicuti dicta fuerant per sanctum Ludovicum in somno, seu visione relata, vere ita promiserat memoratus magister Dudo, quando degebat trans mare; nimirum se invisurum ecclesiam sancti Nicolai Bariensem : quam ecclesiam non invisit, quamvis venerit per Apuliam, et non nisi bidui itinere ab ea iter ageret, quod alia haberet negotia. Adhæc illud sepulcri tegmen ante memoratum, quod memoratus magister Dudo conspexerat in dicta visione, nimirum quam vigilans lustraverat, et vere nesciverat illud ibi esse positum. Nihilominus erat ibidem illa die, uti prædictus magister Dudo postea rescivit. Vigilavit deinde memoratus magister Dudo una nocte apud tumulum dictum, sicuti promi-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

cum reprehensione de voto quodam neglecto : evigilans illo dolore capitis se sensit liberum,

E

et nocte sequenti integræ restituitur valetudini.

F

A. REGINÆ
CONFESSARIUM.

serat ante somnum, eique in dicta visione mandatum fuit a venerabili sancto Ludovico. Ceterum, cum memoratus magister Dudo esset medicus, sanus cognovit raro aut nunquam secundum nature cursum contingere, ut correptus febris acuta integre ex hujusmodi morbo restituatur quarta die vehementi frigore aut sudore.

ANNOTATA.

a Quartum dicere voluit auctor, quantum apparet ex præcedentibus et sequentibus.

b Loca hæc omnia in via Parisiensi occurrentia jam memorata sunt.

c Die Veneris ante Pentecosten, seu 22 Maii, cum Pentecosten anno 1271 inciderit in 24 Maii, ita ut omnia recte consonent.

d Carnotensis, qui num. 38 eodem modo refert hoc miraculum, testatur verba Latine fuisse dicta. Unde ea retinui, ubi Gallica idem significabant.

e Barium, Italis Bari, Gallis et nostro auctori B Bar, urbs est archiepiscopalis Apuliæ in regno Neapolitano, ubi serratur corpus S. Nicolai Myrensis episcopi, de quo ad 6 Decembris amplissima dabitur scribendi materia.

CAPUT XV.

Mulier omni membrorum omnium sensu, exceptis dumtaxat duobus digitis, destituta, corporeque miserrime contorto, primum frustra visit novem diebus sepulcrum; deinde, redire monita, subito sanatur.

xxxix.
Mulier omni
membrorum
usu, et sensu

C Nicolaa de Riberci, diocesis Bajocensis, habitans Parisiis in platea lotricum, in eodem hospitio cum femina quadam nomine Comitissa, quadraginta duos agens annos, eoque amplius, anno sequente postquam ossa sancti Ludovici in Galliam ferre portata, die Jovis sancta, sana erat, valens, ac fortis etiam non minus quam unquam fuerat, perfeceratque, que in hospitio suo habebat agenda, bene atque expedite, quemadmodum consueverat. Fortior illa erat mulieribus quatuor, quippe una vice ferebat semisextarium a frumenti, atque onus gravins: adhuc laverat multos pannos, quos extenderat siccaveratque in horto domus Petronillæ la Faucresse, quia ad id locum non habebat congruum. Postquam nocte sequente dicta Nicolaa intraverat lectum suum, atque dormiverat; ubi evigilavit, ita se perditam reperit in omnibus corporis sui partibus, ut in iis nihil sentiret, nisi in duobus dumtaxat digitis manus dexteræ, videlicet in eo, qui medicus b appellatur, et in medio. Die sequenti dicta Nicolaa caput tenebat versus partem dexteram, collumque ita retortum, ut mentum esset supra humerum dexterum, neque illud ad aliam partem posset convertere. Videbat ea, quæ erant post dorsum suum, aut post humerum istum, neque videre poterat ea, quæ ante pectus erant, ne-

que caput movere poterat, aut alio invertere; D neque movere poterat brachia, nec pedes, nec manus, exceptis duobus digitis ante dictis. Verum pedes ipsius, crura, et genua adeo erant implicita et conjuncta, ut separari non possent, etiamsi quis id facere voluisset vi adhibita: atque os genu dexteri a parte interiore insertum erat ossi genu sinistri, ita ut ingentem ibi sulcum fecisset sine ruptura: dictusque sulcus, seu lacuna remansit in dicto genu sinistro, atque adhuc ibidem erat tempore examinati hujus miraculi, in memoriam hujus infirmitatis, et conspexerunt inquisitores memoratum sulcum, ibi relictum. Adhuc pedes, crura, femora erant sicut duo ligna uni trunco imposita.

296 Prænominata Nicolaa istis diebus Veneris et Sabbati nunquam manducavit, atque hisec diebus Veneris et Sabbati dicta Nicolaa movebat labia in modum leporis. Insuper ab illa nocte, qua memoratus morbus invasit dictam Nicolaa, non fuit locuta usque ad noctem Resurrectionis Domini nostri sequentis: quo tempore bene audiebat, atque intelligebat personas loquentes. Ab illa autem hora, qua loqui cepit in nocte Resurrectionis, cepit manducare, at masticare nequibat: deinceps loquebatur; sed parum, et corrupte admodum, quamdiu duravit morbus. Porro dicebat memorata Nicolaa se invisentibus, ut se verberarent, carnemque suam scinderent, ad tentandum, an id sentiret: atque illi eam contrectabant, ac vellicabant manibus unguibusque in pedibus, cruribus, et vultu, quantum stringere poterant: pungebant et scalpello venæ aperiendæ accommodato dicta membra carnesque: et tamen dicta Nicolaa nihil sentiebat, neque doloris dabat signa, neque percepisse videbatur; neque enim gemebat, nec querebatur, neque etiam vel gutta sanguinis effluebat. Adhuc a memorata die dictæ Resurrectionis prædicta Nicolaa comedebat, sed parum et languide admodum; neque manducabat nisi mollia, atque ægre admodum ea masticare poterat, ac deglutire. Mulier quædam vidua, nomine Comitissa, quæ habitabat cum dicta Nicolaa in eodem hospitio, eamque vehementer amabat, juvabat memoratam Nicolaa in rebus necessariis; cibum ei dabat, et potum; lecto imponebat, et de lecto levabat. Maculabat quotidie Nicolaa lectum, in quo cubabat: Comitissa illum mundabat, et lavabat, quando erat necessarium. Interim dicta Nicolaa nec calorem percipiebat nec frigus, nec dulce, nec amarum, nec cognoscere poterat aut distinguere aquam a vino, nec quidquam appetebat, nec fame unquam vexabatur, nec siti, malebatque potius non manducare; neque odorem percipiebat bonum nec malum, videbaturque memorate Nicolaa, si carrus bene onustus per corpus suum transivisset, id se non sensuram fuisse, neque dolorem ex eo passuram, modo non attigisset duos digitos supra memoratos, quibus bene sentiebat. In hoc statu fuit dicta Nicolaa usque ad Dominicam Trinitatis proximam sequentem.

297 Postquam memorata Nicolaa sic fuerat affecta usque ad diem octavam Resurrectionis, atque audiverat miracula esse patrata apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, uti erat in lecto suo, dixit quo potuit modo, atque oravit venerabilem sanctum Ludovicum, ut respiceret ad paupertatem suam, cum pauper esset, et vidua, sibi que sua restitueret. Tum confessa est

destituta exceptis duobus tantum digitis.

E

F

primum frustra novem diebus frequentat sepulcrum, deinde et balnea:

pre-

A presbytero suo; et Petronilla la Fancresse vicina dictæ Nicolæe conduxit carrum, et die Dominica, octava Resurrectionis, memorata Petronilla et Comitissa duxerunt, ac comitatae sunt dictam Nicolæam, ita agram carro impositam, Dionysiopolim usque, eamque ad memoratum tumulum ferendam curaverunt, ubi mansit diebus novem: dictaque Comitissa, quæ mansit fructuque cum ipsa diebus memoratis, eam portabat ad ipsarum hospitium in urbe ad sorores, juvante alia muliere, quam conducebat. Nihilominus, licet dictis novem diebus quotidie frequentarint memoratum tumulum, illaquo apud hunc tumulum jacuerit, nullum tamen consecuta est solatium, neque ideo quilibet de corpore suo sensit. Deinde memorata Nicolæa fuit reducta Parisios in carro, æque agra ac ante. Quandoquidem memorata Nicolæa in teque magno, quam antea, erat languore, neque quidquam sentiebat, atque impotens prorsus erat, sicuti dictum est, se quandoque deportandam curavit ad balnea therinasque, ut tentaret, an forte per calorem aquæ motus aliquis redire membris suis posset, pedesque ac genua sua, quæ, sicuti dictum est supra, conjuncta erant, invicem separari. Verumtamen, ubi sæpe in balneis, thermisque fuerat, ac vicibus singulis longo tempore in iis substiterat, non sentiebat aquam calidam, cui erat immissa, quantumcumque calida esset, aut calida esse dicebatur, nisi in duobus digitis supra memoratis, cum eos aqua attingeret; neque pedes dicti, neque genua invicem sejungebantur, neque illi melius erat in ulla corporis sui parte; neque aliter quam erat, priusquam in balnea ingrederetur: atque in tali statu fuit usque ad Dominicam Trinitatis.

298 Die Sabbati ante Dominicam Trinitatis Mabilia Londineusis * ei fuit obvia, dum ad balnea ferebatur (hæc Mabilia nunquam, quod sciebat, viderat dictam Nicolæam, neque unquam nominari audiverat;) atque ei dixit: Mulier, mulier, multa expendisti in morbum tumum, et superiorem vestem habes bonam; illam cura vendendam, teque vehi jube Dionysiopolim ad sanctum Ludovicum. Comitissa, eam gestans ab una parte, respondit, memoratam Nicolæam eo jam fuisse portatam, ac novem diebus substitisse, neque ei id quidquam profuisse. Dixit eadem hæc Mabilia; Caput meum depono, si rursus eo tendat, recteque de peccatis suis confiteatur, reversuram sanam, integreque ex hoc morbo restitutam. Tum narravit memoratæ Nicolæe et Comitissæ, se vocem audivisse, dum vigilabat, uti dicebat, quæ sibi dixerat, non nominando hæc Nicolæam, neque plateam, parochiamve, ubi erat, neque alia dando indicia, nisi quod hæc vox sibi diceret: Quærito mulierem, in omnibus membris perditam, quæ in hac urbe est; (si eo non vadas, nisi stulta facies) ei que dicit, ut se portandam curet ad sanctum Ludovicum, sed antea recte de peccatis suis confiteatur. Respondit huic voci memoratæ Mabilia: Deine ex parte vevis, qui mihi hæc dicis? Respondit dicta vox memoratæ Mabilia; Omnino. Cum illam non quæsisset dicta Mabilia, rediit iterum vox secunda vice, atque ei dixit: Non es illic, ubi tibi dixeram, uti stulta fecisti; illic ito. Cumque adhuc ideo eam non quæsisset memoratæ Mabilia; tertia vice audivit dictam vocem, sibi dicentem: Quid id est, quod non iveris, quo

tibi dixeram? Respondit tum memoratæ Mabilia: Ignoro, ubi habitet. Et vox ei dixit: Quærito illam, donec inveneris: quod si id non facias, malum tibi eveniet. Tunc memoratæ Mabilia offendit hanc casam Nicolæam, quando ferebatur ad balnea, ubi supra dictum est; atque ubi hanc vidit perditam adeo et deformem, credebatur illam esse, de qua vox sibi fuerat locuta, eisque omnia prædicta retulit.

299 Eadem die Nicolæa rogavit memoratam Petronillam, ut rursus carrum quereret, quo ad memoratum sepulcrum veheretur, magnamque fiduciam habuit et concepit ex verbis, per memoratam Mabilia dictis, se ibi sanandam, ac liberandam per merita venerabilis sancti Ludovici. Vocavit itaque dominum Philippum, parochum ecclesiæ sancti Nicolai, cujus erat parochiæ, et confessa est de peccatis suis. Mane dicta die Dominica Trinitatis memoratæ Nicolæe carro fuit imposita, et Dionysiopolim portata. Quando erat Dionysiopoli, se ferendam curavit ad sepulcrum memoratum, ponendamque sub arca lignea, quæ supra sepulcrum erat posita, iisque fulcris subnixæ, ut ægri manere possent supra dictum tumulum sub arca. Tunc magna pietate oravit venerabilem sanctum Ludovicum, ut non intueretur peccata sua; se enim credere tantæ cum esse potentie, ut, licet peccatrix esset, se hac miseria liberare posset, in qua tanto tempore fuerat. Hæc, aliaque commemorabat, atque ore proferebat magna pietate, plorabat, precabaturque, quando erat supra memoratum tumulum, ubi jacebat.

300 Deinde Sacro in memoratæ ecclesia inchoato, ubi inchoatum fuit Evangelium, eadem hora sensit dicta Nicolæa disrumpi ossa sua, sibi que invicem collidi, et tunc primum sensit dolorem in carne, omnibusque membris suis, qui duravit in ea usque ad finem Evangelii. Finito Evangelio, videbantur dictæ Nicolæe ossa sua mutuo collidi tanto cum strepitu, acsi fornice ecclesiæ rumperetur. Ubi illud audivit, ut ei videbatur, loco infra arcam per se egressa est, nesciens quo modo, stetitque recta pedibus suis, caputque in locum, ubi esse debebat, de repente erat repositum. De his memoratæ Nicolæe, alique, qui eo venerant, mirum in modum steterunt attoniti. E vestigio itaque dicta Nicolæa tam sanam se reperit et validam, quam nunquam fuerat. Pedes ejus, ac genua invicem erant disjuncta, aliaque ejus membra officio suo restituta; tamque erat sana, ut terram non contingere videretur. Substitit ibidem, donec Sacrum solemne fuerit absolutum. Tum reversa est cum dictis femibus, quæ eam fuerant comitatae, per se, recto super pedes corpore, sine baculo, sine alio humano subsidio, atque incedebat valide, expedite, celeriter, sana, valida, ac læta de insigni beneficio, a Deo benigne, mirificeque sibi concesso per merita venerabilis sancti Ludovici.

301 Nuntio hujus sanationis Parisios delato, cognitoque eadem die in parochia ante memoratæ sancti Nicolai, dictus Philippus istius ecclesiæ parochus, eo audito, obviam processit cum cruce et aqua sacra usque ad sanctum Lazarum propter solemnitatem miraculi. Ubi usque ad ipsam pervenit, coram ea genua flexit in honorem tanti miraculi, eique dixit: Hem! illia, jucundus est adventus tuus: scito non recusaturum me, ut corona hæc, quam capite gero, mihi nunc reseraretur, modo in tali essem sta-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

redit ad sepulcrum.

E

ubi subite,
integreque
sanatur;

F

domumque
regrressa in-
genti gratu-
latione exci-
pitur.

* Et hæc mo-
nita a mulie-
ri, que disci-
pulis jussu
fuerat eam
occurrere,
* de Londres

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

tu, in quali tu nunc es. Porro invigila tibi in posterum : quippe id tibi magis incumbit, quam nunquam ; et bonum tibi esset, ut in posterum in mundo non esses. Ab eo tempore usque ad hanc de miraculo inquisitionem memorata Nicolaa sana mansit et libera a morbis supradictis ; caput habuit et collum rectum et sanum, incedebat facile, bene, rectoque corpore, uti alia mulier valetudine integra. Porro postridie mane rediit Dionysiopolim, ac visit memoratum sepulcrum, atque ita fecit novem diebus continuis, veniendo Parisiis ad dictum tumulum sine baculo, alioque adjumento, quemadmodum alia mulier prorsus sana. Uti vero dixerat memorata Mabilia dictae Nicolaa verba ante relata, sic eadem sub finem fere octidui vidit dictam Nicolaa apud portam, quae Dionysiopolim ducit, incedentem recte pedibus suis, expediteque et celeriter, sanamque et validam, capite colloque suo loco recte disposito, cui memorata Mabilia dixit : Gratulor adventum tuum. Rectene sanata es? tibiine evenit, sicuti tibi praedixi? Respondit memorata Nicolaa : Ita sane. Ceterum dicta Nicolaa unum habuit filium, et semper memorata Nicolaa fuit mulier bona.

ANNOTATA.

a Gallice, una mine, quod semisextarium explicat Pomey in indiculo universali : alii medicum illiusque quadrantem dicunt, quod in idem recidit. At hinc non debet inferri, fortiorum fuisse quatuor feminis simul sumptis, sed singulis. Forte aliis quatuor cohabitabat, quarum erat robustissima.

b Alias amularis, qui est inter medium et minimum.

CAPUT XVI.

Febri facto voto pulsa : gressus puellulae apud sepulcrum concessus ; uti et mulieri claudae.

Die Sabbati proxima ante festum sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, anno gratiae MCLXXII, febris continua vehementissime corripuit Gobbanum Roussel, civem Laudunensem a, quae cum vexavit sexdecim diebus continuis tunc sequentibus. Cum medici ad ejus curationem vocati, nempe magister Rodolphus de Vorages, et magister Nicolaus de Vigey, de vita ejus, uti monstrabant, desperarent, ipsius amici agebant apud archiepiscopum Remensem, ut obtinerent facultatem dictum Gobbanum sepeliendi, quia civitas Laudunensis interdicta erat sacris ab episcopo Laudunensi, a quo cives appellaverant ad archiepiscopum Remensem. Die decima septima morbi Aegidia, hujus Gobbanus soror, in cujus domo decumbebat, memorem illum fecit, ut sancto Ludovico se devoveret; credebat enim bonum hinc oriturum memorato Gobbanus. Quibus verbis auditis, dixit memoratus Gobbanus : Promitto me, simulac sanus ero, atque incedere potero, Dionysiopolim iturum, ac sepulcrum venerabilis sancti Ludo-

vici invisurum. Porro ante hanc diem tempore istius morbi confessus fuerat, verum Dei Corpus sumpserat, ac sacro oleo fuerat unctus; testamentum etiam fecerat praetere timore morbi antedicti.

303 Facto voto praedicto veniendi ad tumulum die decima septima circa preces Tertias, copiosus sudor ortus est in toto ejus corpore, in quo fuit usque ad preces Nonae; atque, ut ei visum fuit, a tempore, quo hoc votum voverat venerabili sancto Ludovico, melius habuit, dormivitque in illo sudore, uti ei fuit dictum. Qui illidem erant, ei dixerunt, febrilem tunc impositum in sudore antedicto; neque post haec memoratus Gobbanus febre tentatus est, quantum perceperit aut sensit; licet valde esset debilis; neque scivit se deinde frigore aut aestu febris, aut capitis dolore fuisse allicitum; sed post dictam diem septem diebus perpetuo decubuit, ac tunc primum de lecto surgere coepit: cubiculo tamen non egrediebatur; verum paulo post ad lectum redibat. Transactis diebus decem, e lecto memorata surrexit, domoque egressus est, uti sanus ac restitutus, fecitque, quae habebat agenda, quemadmodum homo sanus. Postea semper sanus fuit usque ad hanc diem presentem b; venitque ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, uti promiserat, mense Septembri.

304 Quindecim annis ante examen hujus miraculi Heriberto ex Fontenay prope Connessiam c, habitanti Parisiis a viginti sex annis, et Hamae uxori ipsius nata fuit filia, nominata Mabilia. Nata autem haec fuit omnibus membris integris, sicuti infans nasci debet. Ubi aetatem attigit trium mensium praeterpropter, nocte quadam, qua Hama mater cubabat, absente ab ea marito, filiae ipsius, jacentis in cunis apud lectum suum, sensit cunas moveri. Unde brachium extendit ad cunas prope lectum, exploravitque, quo se modo haberent cunae, atque an infans cunis non esset egressa, dicens: Infans mea, Deo te committo. Mox memorata Hama fuit percussa super humerum. Dum percussa fuit, dixit: Ito Dei nomine ad talem locum, ubi nec mihi nocere possis, nec aliis; magnoque timore fuit percussa, ac se lodicibus suis cooperuit. Postquam memorata Mabilia pervenerat ad aetatem, qua pedibus suis eam oportebat insistere, atque etiam incedere, sicuti incedunt infantes, incedere nequivit, nec stare, nec terram calcare pedibus; neque etiam pedes movebat super terram, dum tenebatur sub axillis, ut recta pedibus, cruribusque insisteret; sed simulac dimittebatur trunci instar lignei in terram habebatur. In hujusmodi statu fuit, donec complexisset quatuor annos et ultra, quibus nunquam incedere potuit, aut pedibus insistere. Verum postquam viribus aucta est, reptabat de loco in locum manibus tantum et natibus, neque nunquam se erigebat ex terra. Praeterea juncturae, quae erant inter crura, femora, et genua, adeo videbantur ac erant loco suo motae, ut memorata Mabilia crura sua humeris impoueret, dexterum sinistro, sinistram dextero; neque aliud in genibus appareret vinculum quam entis. Habebat tamen femora et pedes speciosa et recta; satis etiam pingua, ac carnosa pro puellula aetatis suae, uti apparebat forinsecus: erant quoque ejusdem cum alia ipsius carne coloris, neque glauca, vel caerulea; neque ejus membra aliter videbantur laesa, nisi quod genua loco suo viderentur

emota.

XL.
Quidam ea periculosa febrim,

a

facto voto
S. Ludovico
convalescit

XLI.
Puellula dis-
tortis cruri-
bus incedere
nescia,

c

emota. Vicini passim dicebant, eam membris esse perditis, neque unquam ituram.

305 Porro evenit, ossibus venerabilis sancti Ludovici in Galliam portatis, undecim annis ante tempus hujus inquisitionis, cum Dionysiopoli munditia haberentur, ut Richardus, nomine Vandieu, Anglus dixerit Heriberto, ferendam ei esse dictam Mabiliam ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, ubi multa miracula essent facta, neque multi sanati; gratum esse Sanctis, aliquid in honorem suum fieri; quemadmodum, dum quis negotia habet coram Rege, aut coram tribuno capitali, decet, ut secum ducat alitribuno capitalem, qui pro ipso loquatur. Cogitavit secum dictus Heribertus, eum dicere verum, responditque se portaturum filiam suam ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Paulo post vocit et promisit, si vulere posset filiam suam pedibus suis stantem atque incedentem, nulla die Veneris usque ad septimum se vinum bibiturum. Ifamia, dicta Mabilia mater, pariter vocit, si Deus, et sanctus Ludovicus sanarent filiam suam predictam, se toto vite sue tempore non neturam die Sabbati, sequentique Dominica, nisi magna ad id cogeretur inopia. Memoratus Heribertus ejusque uxor Ifamia iter susceperunt, ac venerunt Dionysiopolim. Ferebat dictus Heribertus filiam suam predictam, et uxor ipsius gestabat quemdam ipsorum filiolum, quem lachelabat; neque erat, cui enim relinqueret. Hospitati fuerunt in domo Alami de Fontenay, atque eadem hac die portarunt filiam suam ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici.

306 Tunc reliquit memoratus Heribertus dictam filiam cum memorata Ifamia ipsius matre, redituro Parisios ad alia negotia sua obvianda. Redibat tamen aliis diebus sequentibus quandoque Dionysiopolim, visurus predictam filiam, uxoremque suam, quas invenit apud tumulum. Memorata enim Ifamia quotidie illam ad sepulcrum dictum portabat, atque ibi servabat. Ubi dicta Ifamia ibidem cum Mabilia filia sua fuerat diebus sex septemve apud sepulcrum, sicut solebat quotidie; et die sexta aut septima ad hospitium fuisset reversa, ut filiolum suum lecto imponeret, rogavit custodes agrorum, apud tumulum jacentium, ut filiam suam ex loco sepulcri amoverent, quando inde amoverentur alii: eo enim tempore, dum Sacrum fieret solemne in ecclesia sancti Dionysii, ob copiam agrorum, solebant illi ex dicto loco amoveri, absolutoque Sacro, eo sinebantur reverti. Et quia, absoluto solemnium Sacro, elemosyna dabatur singulis agrorum, Ifamia hac rogaverat dictos custodes, ut ipsam retro reponerent, postquam Sacrum esset absolutum; quippe volebat, ut elemosyna ei daretur; existimabat enim, si ex proprio labore cum memorata filia sua ibi viveret, Deum erga se magis fore benignum. Postquam dicta Ifamia redierat ad tetaphum, reperit memoratam filiam suam in pedes erectam ante altare beate Virginis Mariae, ubi posita fuerat contra columnam ibi stantem: et homines, qui ibidem erant, dicebant: Ecce in puellulam sanatam; et maledicebant patri matrisque, qui eam ibi sine custode relinquebant.

307 Dicta igitur Ifamia, visa hoc modo filia sua in pedes suos erecta ac stante, vehementer gavisata est, eamque cepit, reportavitque ad memoratum tumulum, atque ibidem incedere sivit recto corpore, per se, sine ullo alio auxilio, ad passus aliquot, quos per se formabat.

Deinde aiebat: Cupio sedere; nam fatigata sum. Tunc ei candelam in manus dedit, quam obtulit ad memoratum tumulum. Sic ipsa fuit illo tempore cum dicta puella apud tumulum cum aliis, donec novem dies essent completi; quibus diebus illam per se sinebat incedere, et sedere quandoque apud tumulum. Dicta autem Ifamia neminem cognovit eorum, qui erant circa filiam suam, quando eam prima vice invenit stantem, praeter mulierem unam, nomine Ifamiam la Mortaliere, quam invenit apud dictam filiam suam, quaeque peregrinata tunc erat Dionysiopolim. Deinde memoratus Heribertus, quando audivit filiam suam esse sanatam atque incedere, venit Dionysiopolim, viditque filiam suam atque uxorem apud memoratum sepulcrum. Tunc dictus Heribertus, qui longiuscule aberat, appellavit memoratam Mabiliam, ei dicens: Veni huc, filia mea. Illa surrexit per se, ac sine ullo auxilio, venitque ad patrem suum, incedens bene, recto corpore, et festine, sine ullius hominis auxilio. Reliquit memoratus Heribertus uxorem filiamque suam predictam, donec novem dies essent completi, ut in dies singulos frequentaret sepulcrum predictum. Novem diebus completis, dictus Heribertus rediit, reduxitque filiam suam integre sanatam. Per viam autem quandoque illam portabat, ne nimis fatigaretur; quandoque eam ante se jubebat procedere. Ceterum post haec per tres annos, quibus vixit memorata Mabilia, incessit prompte ac celeriter, sine ullo auxilio baculo, sicuti alia ipsius aetatis puella, omnesque testes interrogati assererant, se credere dictam Mabiliam fuisse liberatam morbo atque impedimento autedicto per merita venerabilis sancti Ludovici.

308 Anno Domini nostri MDCXXXVII, tempore hiberno, gravis morbus invasit Joannam de Sarris, diocesis Parisiensis, uxorem Joannis lignarii, quae sana fuerat, omnibusque membris valida, incedens bene, atque expedite sine claudicatione; eoque hic morbus eam corripuit pacto, ut incedere non valeret, aut se sustentare, neque pedibus uti, erubibus. Invasit autem illam dictus morbus nocte quadam inter festum Virginis Purificatae, et postremos bacchanalium dies. Licet vesperi diei ejusdem Martis lectum intraret sana et valida, eadem illa nocte, dum evigilabat, adeo se reperit debilitatam, agrumque femoribus, erubibus, pedibusque, ut eis membris uti non posset, sicuti dictum est; neque se vertere etiam in latus, cruraque et pedes haberet rigidos, neque eos ad se posset convertere. Dicta Joanne apparebant membra nominata jam quasi morticina, videbanturque etiam sicuti membra eorum, qui diu sederunt, pedemque inepte habere locatum, ita ut se movere nequeant: hi item membra habent ipsi stupida, somnoque obruta. Adhaec membra illa ei erant frigida; lectoque decumberebat, neque surgere poterat, neque exire, neque ire quo voluisset, nisi portaretur. Hoc modo fuit domi suae spatio unius mensis, sperabatque de die in diem se liberandam recreandamque.

309 Cum hoc modo agra fuisset in domo sua, ac pauper esset, neque haberet, qui sibi esset auxilio, neque maritus ipsius necessaria ei vellet subministrare, delata fuit ad valetudinarium Parisiense, ubi longo tempore jacuit impotens atque infirma post festum etiam sanctorum Petri et Pauli. Postea sorores valetudinarii

A. REGINAE
CONFESSARIO.

XLII.
Julier clauda,

et egena

con-

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

considium inter se interunt et fulcrum componendi, ut janitium se movere assuesceret, quod id fortasse ei foret utilius. Hoc facto, e lecto deposita est, iuvantibusque eam mulieribus magno cum labore ivit usque ad altare sancti Leonardi, quod est in eodem hoc valetudinario. Alia vice, cum vellet similiter e lecto suo ire ad altare, nemine ei opem ferente, humi lapsa est, ac graviter vulnerata. Incedendo autem pedem dexterum humi figebat, at sinistrum nullo modo figere poterat; verum post se trahebat. Postquam se movere poterat, desiderabat domi esse cum marito suo liberisque, quoniam lecto poterat egredi: cupiebatque de suo vivere. Iter itaque suscepit ope fulcrorum, ut rediret domum; sed incedere non poterat: qua de causa per totam fere viam maritus illam ferebat. Deinde fulcris domum suam ingressa est, fuitque ibidem cum marito filiisque suis. Noluit postea maritus ejus necessaria ei procurare; eaque de causa magno cum labore fulcrorum adjumento adibat ecclesiam sancti Mederici, stipem postulatura.

B
apud sepul-
crum gressum

310 Postquam memorata Joanna intellexit multa facta esse miracula apud tumulum sancti Ludovici, ægrosque ibi sanatos; dixit, vovitque iavisorum se memoratum sepulcrum. Quo dicto, Joanna hæc ordinavit itineri ad dictum tumulum necessaria, ac sperabat se ibi sanatum iri per merita venerabilis sancti Ludovici. Unde eadem Joanna, cupiens ad dictum tumulum venire, atque ex propriis vivere, tantum nevit, ut lucrata sit asses tres: hos portavit, ac die quadam Dominica mane fulcrorum subsidio ingressa est iter ad urbem sancti Dionysii, comitante ipsam una filia sua nudis pedibus, atque in laevis, ingentique vi adhibita venit ad dictum sepulcrum. Signum are dabatur ad Vesperas, quando eo veniebat, fuitque ibidem quotidie diebus quatuor apud dictum tumulum, antequam esset sanata; ac candulam obtulit pari secum longitudine. Die quadam subsistens apud tumulum memoratum, dum solenne canebatur Sacrum, dicta Joana dolorem sensit gravissimum, præsertim in parte sinistra, ita ut vix se colibere posset a forti clamore. Ubi hoc dolore pressa fuerat tanto tempore, quanto quis ire potuisset ad intervallum emissa ex arcu sagitte, cessare cepit dolor; ipsaque, mox sentiens sibi melius esse, pedem C sinistrum humi posuit, se erexit, ac pedibus stetit, nixa tumulo. Ubi sensit incedendi sibi vires esse, circumvit tumulum recta pedibus suis insistens, passusque pedibus suis proferens alios post alios.

recuperat.

311 Finito Sacro, ascendit per gradus sine ullius ope usque ad reliquias, reliquitque fulera sua, gaudens magnopere et leta cum memorata filia sua, quod Deus, et venerabilis sanctus Ludovicus tanto ipsam liberassent morbo. Substitit tamen Dionysiopoli, atque invisit quotidie memoratum tumulum, donec novem dies fuissent completi. Deinde Parisios drediit ex se, recto corpore, sine baculo, sine fulcris, et sine alterius personæ auxilio. Nihilominus a tempore, quo sanata fuit, semper parumper claudicabat; atque adhuc claudicabat tempore inquisitionis de hoc miraculo; incedebat tamen prompte ac celeriter, sicuti inquisitores eorumque scribæ viderunt. Paucis d diebus postquam memorata Joanna ægra fuerat modo supra dicto, hæc Joanna dicebat se redire Dionysiopoli a tumulo prædicto, seque ibidem sanatam fuisse ex morbo antedicto: ubi autem fuit Parisiis sana ex hoc morbo

incessit recta pedibus suis, sine fulcris, aliisque adjumento, prompte atque expedite, quemadmodum alia mulier sana, nisi quod modice claudicaret, non vero claudicaret dicta Joanna, priusquam fuerat ægrota, sed bene, recto corpore, ac celeriter incederet. Post hæc semper, licet parumper claudicaverit, a tempore supra dicto incessit bene atque expedite, sana fuit ac libera dicto morbo, obivitque negotia sua, sicuti alia mulier sana, et creditur sanata fuisse per merita venerabilis sancti Ludovici.

ANNOTATA.

a De Loon ubique legitur in apographo meo Ms., sed legendum de Laon: ita enim vocatur Gallice Laudunum, urbs episcopalis sub archiepiscopo Remensi in Suessionibus, quæ agro Laudunensi, vulgo le Laonnois, nomen dedit. Quippe Laudunum designari, sequentia manifeste demonstrant.

b Refertur id ad tempus, quo examinatum id beneficium, non quo scripsit hic auctor.

c Gonnessia, vulgo Gonnesse, vicus nullus est in Parisino agro ait Baudrandus, asserens 4 leucis distare Parisiis. Fontenay vero vicus notatur in tabulis agri Parisiensis una fere leuca magis Parisiis dissitus.

d Hæc alia miraculi probatio, quales frequenter adducit auctor, licet ad factum elucidandum non conducant.

CAPUT XVII.

Anus impotens et incurva apud tumulum valetudini restituta, uti et mulier capta parte corporis sinistra: visus oculi dexteri mulieri redditus: claudo gressus expeditus: aqua pileo Sancti repressa et siccata.

F Anno Domini nostri MCLXXII mulier quædam nomine Joanna, habitans Parisiis in parrochia sancti Mederici, incedebat ope fulcrorum magno cum labore, valdeque erat incurva, ita ut fulera admodum essent brevia: gibbum etiam habebat in dorso grandem, latumque instar panis unius denarii: neque foramen erat in gibbo memorato, neque pus emittebat. Adhæc anus erat dicta Joanna, atque da ægrotavit, itaque incessit annis quatuor, aut quinque. Post aliquot annos memorata Joanna, quæ erat in platea, ubi habitabat, dixit vicinis, ire se velle ad sepulcrum sancti Ludovici, ac sperare se ibi sanatum iri. Itaque veniam poposcit vicinos, si qua in re eos offendisset. Dixit præterea, se prius ire velle ad ecclesiam sancti Mederici, ut Sacro interesset, ac de peccatis suis confiteretur: rogavitque vicinos, ut Deum orarent, ac venerabilem sanctum Ludovicum, ut gratiam sibi præstarent.

313 Advit ecclesiam sancti Mederici: tum iter suscepit ad urbem sancti Dionysii, ubi Nicolaa Parisiensis, uxor Guilielmi lignarii, vidit memoratam Joannam ante dictum sepulcrum alios inter ægros. Deinde exiguo post tempore dicta

F XLIII.
LIII incurva

apud tumulum erecta.
ac sanata.

A dicta Joanna venit in plateam memoratam, incedens bene, rectoque corpore, sine fulcris alioque adjumento, præterquam quod baculum manibus gestaret. Dicebat autem, se reverti a tumultu venerabilis sancti Ludovici, ibi fuisse tumulo novem, seque ibidem fuisse sanatam. Gestavit manu sua scipionem initio per tres hebdomadas præterpropter; at illum deinde prætermisit. Ubi scipionem gestare desierat, semper deinde sana fuit et valetudine integra tribus circiter annis, quamdiu vixit: ibatque bene et recta, sine baculo ullove alio adjumento: ferebat super caput suum vas aqua plenum, obibatque qualibet sua negotia, ad victum sibi comparandum: namque erat egeua.

311 Anno Domini nostri MCLXXI, aut circiter, Aleidis Malachine Parisiensis, membris erat sanis ac validis, sicuti alia mulier sana, ac frequentabat domum Beginarum Parisiensium, ubi beneficium exercebat carminando, similiaque faciendo. Deinde longo tempore sana fuit: laborabat tamen malo caduco, quod vulgo vocatur Malum sancti Lupi *a*. Postea dicta Aleidis Malachine anno Domini nostri MCLXXVIII *b* incidit in morbum gravem, quo usum perdidit lateris dexteri, adeo ut non valeret uti nec manu, nec brachio, nec crure dextero, incederetque fulcrorum adjumento, sine quibus ire non poterat, postquam memorato correpta est malo, donec fuerit sanata. Caput etiam agitabatur, quamdiu hoc morbo fuit affecta: dicebatque se adjutam fuisse a muliere, secum habitante, in vestibus, et calceis induendis, similibusque necessariis. Præterea pedem sinistram post se trahebat, dum incederet: et quia nullum facere poterat lucrum, uti consueverat, egena erat, panemque emendicabat: aspectu apparebat omnino languida atque ægrotata tempore memorato, talisque credebatur. In hujusmodi statu longo fuit tempore.

315 Memorata Aleidis hoc modo ægrotata, cum circa annum Domini nostri MCLXXV in aestate audivisset, atque intellexisset multa miracula esse facta apud tumulum sancti Ludovici, dixit, petito consilio, velle se venire ad tumulum sancti Ludovici, ut Dominus noster ipsam dignaretur liberare per merita venerabilis sancti Ludovici. Eo tempore die quadam Veneris, qua æstus erat maximus, cum Aleidis du Buisson, habitans in domo Beginarum Parisiensium, sexaginta annorum mulier, Dionysiopolim venisset visura sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, quod longo tempore passa fuisset fluxum oculi dexteri, ita ut oculo nihil cerneret, invenit memoratam Aleidem Malachine apud dictum sepulcrum, quo venerat ad impetrandam a Deo liberationem suam, ut aiebat, per preces et merita venerabilis sancti Ludovici: cumque dicta Aleidis du Buisson eam rogaret, quo se modo haberet, respondit, quod se sentiret multum recreatam; oraret igitur Deum pro se, ac venerabilem sanctum Ludovicum, Virginemque Mariam. (Inquisitione facta de sanatione dictæ Malachine, memorata Aleidis du Buisson recepit eadem hac die visum oculi dexteri, rediitque Parisios liquide videns, quamvis cruor mansisset in oculo, quo deinde satis cito integre liberata fuit hæc Aleidis du Buisson.)

316 Tunc itaque valetudinis recuperandæ causa Dionysiopolim petivit ad dictum sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, mansitque ibidem diebus novem. Quando ibidem jacebat cum aliis ægrotis, (uti placuit Domino nostro,)

vehementem sensit dolorem in membris suis; dumque existimabat se stare posse, erexit se; et, sicuti dixit, venæ in manna partis dexterae disruptæ sunt, sanguinisque ingentem copiam emiserunt. Tum fulera reliquit, quæ gestare consueverat, ac rediit Parisios ad domum Beginarum, et alio, sana, valida, plenissimeque restituta, per se, pedibusque suis incedens, sine fulcris, sine baculo, sine alio quovis adjumento, prompte, rectoque corpore, sanata prorsus ex morbo memorato. Ab illo tempore in posterum sana fuit ex dicto malo, et valida trihus annis et ultra: incedebat bene, recteque, lamificium exercebat, carminabat, aliaque faciebat, quemadmodum mulier sana usque ad mortem suam. Tempore autem mortis suæ ætate quadraginta circiter annorum esse videbatur. Bona quoque erat mulier, magnæque pœnitentiæ: omnesque testes affirmabant eam sanatam fuisse ex morbo antedicto per merita venerabilis sancti Ludovici.

317 Circa annum Domini nostri MCLXXIV aut MCLXXV, inter festum Omnium Sanctorum festumque sancti Andreae, malum exortum est in crure sinistro circa genu Joannis du Guè ex villa Combreus in diœcesi Aurelianensi *c*. Multa erant foramina in carne, quæ multum emittabant puris tam infra genu, quam supra: totum etiam genu intumuit, caroque illa facta est rubra, horridaque et tetra visu. Progressu temporis omnia foramina, quæ erant infra genu, in unum confusa sunt vulnus. Ubi verum tempus advenerat circa Quadragesimam, quo laboratur in vineis, Joannes hic, qui pauper erat, victumque sibi laborando parare cupiebat, sicuti consueverat, Aureliam ivit, ut se elocaret ad vineas putandas. Ubi illic pervenit, tanto morbus auctus est incremento, ut incedere non posset, neque sine scipione se sustentare, præterquam brevissimo spatio, ad sex fere septemve passus, nisi re aliqua niteretur. Qua de causa, cernens se nihil lucrari posse, nec laborare, nec incedere sine sustentaculo, duo construi curavit fulera subalaria, fulerisque domum rediit: neque enim incedere poterat nisi sustentaculo subnixus, multoque cum labore domum reversus est; nam pes ejus sinister terram non contingebat. Invisit ecclesias multas in istis partibus, ubi miracula facta esse audivit; puta ecclesiam sancti Verani *d*, ecclesiam sancti Mauri *e*, ecclesiam sancti Eligii Ferrariensem *f*: verum hæc omnia nihil ei profuere: nullam tamen dicto morbo medicinam adhibuit.

318 Post hæc cum audivisset multa miracula facta esse ad tumulum sancti Ludovici, idem hic Joannes vovit ac promisit, invisurum se dictum tumulum, ut Dens et venerabilis sanctus Ludovicus liberarent ipsum per preces, meritaque domini sancti Ludovici. Die igitur quadam Dominica mensis Augusti ejusdem anni confessus est presbytero proprio; dein solus aggressus est iter ad urbem sancti Dionysii, fuleris subnixus. Priusquam autem memoratus Joannes medium iter absolvisset; sibi videbatur recreatus; atque hoc modo Dionysiopolim venit, invisitque sepulcrum venerabilis sancti Ludovici. Porro erat quotidie apud tumulum multos inter ægrotos alios, qui simul ibi subsistebant, ad sanitatem recuperandam. Die tertia aut quarta, postquam venerat ad memoratum sepulcrum, adeo recreatus est, ut fulera sua, quæ attulerat, reliquerit supra dictum tumulum. His in perpetuum reli-

ctis,

A. REGINÆ
CONFESSARIO.XIV.
Vir, ex affecto
genu claudus.

E

c

F

d e
fapud sepul-
crum sanatur.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

ctis, egressus est ecclesia sine fulcris, sine scipione, sine alio adjumento, iens ad hospitium suum, alioque, quo vellet. Nihilominus quotidie invisit memoratum sepulcrum, et frequentavit, sicuti antea, donec novem dies essent completi. Transactis diebus novem, Dionysio poli discessit, indeque domum rediit prompte expediteque, sine fulcris, baculo, alioque subsidio. Rediens autem, quotidie sex septemve leucas incedebat. Veruntamen memorata foramina nondum obducta erant, sed pus etiam tum emittebat copia multo minori, quam consueverat. At paulatim coaruerunt, adeo ut ante festum Nativitatis Domini nostri proxime tunc sequentis plane restitutus fuerit, dictoque malo liberatus: fuerintque foramina prae dicta obducta prorsus, et clausa, pellisque seu cutis consolidata, relictis dumtaxat vulnere vestigiis. Dicti Joannis vicini mirabantur, eum rediisse tam integre sanatum per merita venerabilis sancti Ludovici; ipse autem deinde operatus est, suaque exercuit negotia.

B

XLVI.
Aqua, nimum
increscens, e
cellis vinariis,

319 Anno Domini nostri MCLXXX, circa festum sanctae Catharinae, maxime increvit Sequana flumen, ita ut tres cellae Aleidis la Veniere, uxoris Arnulphi olim armigeri venerabilis sancti Ludovici, aqua tunc essent replete. Crevit autem tam vehementer aqua in dictae Aleidis cellis, ut in duabus illarum magis profundis dolia vini iis imposita fluitarent in aqua. In alia cella, ante has sita, magis alta, minusque profunda eo usque aqua ascendit, ut superaret media dolia vini, in cella ista locata, ut vinum haberi non posset. Memorata Aleidis aliquos habebat pileos e plumis pavoninis, qui fuerant venerabilis sancti Ludovici, relictos marito suo, dno armiger erat venerabilis sancti Ludovici, quando hic dictos pileos novis permutabat. Tunc incidit memoratae Aleidis, illos sibi esse pileos, Deumque fortasse per merita venerabilis sancti Ludovici has aquas dispersurum. Consulit igitur dicta Aleidis supriorem Vallis-Scolarium Parisiis, fratremque Danielem ejusdem loci religiosum, an existimarent licitum esse, ut uno illorum pileorum signaret memoratam aquam, ne ulterius cresceret, sed siccaretur potius per merita venerabilis sancti Ludovici. Verum dicti fratres id improbarunt. Tunc domum rediit, retinuitque Rogerium famulum suum, annos natum viginti praeterpropter, misitque e domo alios servos ad loca diversa: et voluit, ut Rogerius promitteret, se nemini dicturum, quod memorata Aleidis vellet facere.

C

piles S. Ludovici
contactu
ejecta.

320 Tum unum cepit e pileis, eumque dedit memorato Rogerio; atque eum descendere jussit usque ad aquam primae cellae: eoque pileo aquam memoratam signare in modum crucis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Dictus Rogerius, dum dies adhuc erat, sed prope vesperam, descendit cum dicto pileo usque ad aquam primae cellae altioris, hunc pileum isti aquae imposuit, atque aqua, quae pileum tetigerat, projecta conspersit aquam reliquam hujus ipsius cellae in formam crucis, dicens: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Deinde sursum regressus est ad heram suam, eique pileum reddidit. Ante receptus nocturni tempus eadem vespera aqua illa primae hujus memoratae cellae eo usque decreverat, ut dicta Aleidis, ejusque familia habere potuerint ac promere vinum ex doliis memoratis, quod ante facere non potuerant. Itaque aqua descenderat, seu decre-

verat ad plures digitos in cella memorata. Postridie mane adeo erat ex prima illa cella ejecta, ut nihil ibi esset relictum praeter modicum lutum. Memorato matutino tempore dictus Rogerius profectus est Parisiis ad oppidum Clipiacum g, quo misit eum ipsius domina: verum sequenti die reversus, vidit tunc ignem ex carbonibus in prima cella fieri ad siccandum. Tertia die mane aqua profundiorum istarum cellarum ita evanuerat, atque abscesserat, ut praeter lutum nihil ibi esset relictum. Porro post vesperam dictam, qua memorata Aleidis ex doliis suis vinum habuit, agmen solenne venit supplicantium, quod instituerunt fratres sanctae Catharinae Vallis scolarium h usque ad sancti Jacobi de Carnificeria i propter ingens aquarum incrementum. Praeterea memoratae cellae profundiores factae erant ante annos viginti septem, dictaque cella altior facta erat ante annos sexdecim, tempore inquisitionis de hoc miraculo: easque memorata Aleidis jussit construi: veruntamen nunquam alias viderat aquas intravisse, aut fuisse in cellis antedictis. Ceterum vicinorum ejus cellae non tam cito siccae fuerunt: deinde enim post dies plures haec aquae, quae in iis erant, evacuatae fuerunt ope vasorum, aqua in plateam ejecta.

ANNOTATA.

a Gallice, le mal saint Len.

b Vel hi numeri, vel praecedentes sunt erronei.

c Aurelia urbs est episcopalis, hodie dum sub archiepiscopo Parisiensi, et nota satis, ad Ligerim flumen, vulgo Orleans dicta, in cujus diocesi quæri poterit Combrens, si nomen recte sit scriptum.

d Intelligit haud dubie S. Veranum episcopum Cabellionensem in Provincia, cujus reliquias servari Gergolii in diocesi Aurelianensi ad Ligerim, testatus Castellanus in Martyrologio universali ad xi Novembris. Nos de ea agemus suo loco. Galli eum nominant S. Vrain, aut Verain.

e Maurum significat S. Benedicti discipulum, quantum conjicio. De eo actum tom. I Januarii pag. 1038 et seqq.

f Ferraria, vulgo Ferrieres, oppidulum est Gallie... in Vastinio tractu, versus confinia Senonensis agri, teste Baudrondo in Geographia.

g Clipiacum, Cliehy, vicus Galliae ad Sequanam fluvium, una leuca infra Parisios, ut habet laudatus Baudrandus.

h Fundationem prioratus et ecclesiae S. Catharinae Vallis-scolarium narravimus in Commentario § 45.

i De ecclesia S. Jacobi de Carnificeria, vel in Carnificeria, vulgo de la Boucherie, agit Gerardus du Bois in Historia ecclesiae Parisiensis tom. 2, pag. 295.

A. REGINÆ
CONFESSIONE.

etoque magis corpore, ac facilius incedere, quam solebat; eoque modo venerunt Dionysio-polim.

deinde apud
sepulcrum
lapsus pro
mortuo ha-
betur; sed
paullo post

325 Postquam eo venerunt, emerunt caudalam longitudine dicti Michaelis: tum venerunt ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Reliquit ibi aliud fulcrum memoratus Michael, ac se omnino erexit: obtulit caudalam suam dicto tumulo, gratiasque venerabili sancto Ludovico egit, quod se posset erigere. Nihilominus lapsus ibi est prorsus in terram, totoque corpore fuit frigidus, neque movebat pedem, nec manum, nec ullum membrum, nec respirabat ullo modo, quo id soror ejus Dionysia posset percipere, quæ apud ipsum erat. Tangebatur eum, contrectabatque Dionysia memorata, flens clamansque, quod crederet eum esse mortuum; dicebatque maluisse se, ut viveret in precedente infirmitate, quam ut eo modo esset mortuus. Tum superiori veste se exiit, enimque textit. Deinde ubi modico tempore jacuisset mente alienatus, spiritum duxit lumentans, dixitque gravi se dolore torqueri. Unde quidam in ecclesia eum ceperunt, atque in domum abbatiæ duxerunt, illum sustentantes; ibat tamen pedibus suis; mansitque apud sepulcrum memorata Dionysia. Postquam dictus Michael longiuscule ibi fuerat, rediit ad memoratum tumulum, comitantibus eum quibusdam ex abbatiâ, at open prorsus ullam ferentibus: redibat autem dictus Michael per ecclesiam sine fulcris, sine baculo, sine auxilio alio.

integre con-
valescit.

326 Cernens id memorata Dionysia obviam ei processit, lætabaturque ac gaudebat, acsi Deum vidisset. Tunc ei dixit: Ostende mihi dorsum tuum, velim te nudum videre. Divertit dictus Michael ad flexum quemdam ecclesiæ, seque ibidem denudavit: deudatamque propriis oculis vidit dicta Dionysia, tetigit, et contrectavit locum, ubi memoratus dicti Michaelis fuerat gibbus, qui coadunatus erat, atque ad naturam suam reversus, acsi numquam ibi gibbus fuisset; idque adeo, ut relictum ibi non esset vestigium, nullumve indicium, quo percipi posset, nunquam valesse affectum. Deinde dictus Michael prima die, sicuti dictum est, liberatus, mansit Dionysiopoli, tumulumque memoratum frequentavit diebus novem, prima die numerata. Postea memoratus Michael, ejusque soror Dionysia, simul euntes, redierunt Parisios; dictusque Michael per viam ibat sine fulcris, sine baculo, nulloque viri aut mulieris adjutus subsidio, idque bene, ac corpore recto, quemadmodum alius homo sanus. Deinde paucis diebus, videlicet anno uno vixit, integre sanatus meritis venerabilis sancti Ludovici.

XLIX.
Puer cæcivus
brachio,
* la Bourgoinge
* le Maçon

327 Sexdecim anni præterierant, quando inquisitio de hoc miraculo fuit facta, quæ facta est anno Domini nostri MCLXXXII, mense Octobri, postquam Maria cognomine Burgundica*, uxor Roberti Massonis*, nata in Prissi, in diocesi Autissiodorensi, habitans tunc Parisiis pepererat filium ex primo marito suo, nomine Joannem, natum membris omnibus rectum et integrum. Hic etiam mensibus tribus et medio brachia sua facile movebat, elevabat, et deprimebat, sicuti infans ætatis suæ. Die quadam post Pascha, quando dictus infans quatuor menses necdum impleverat, cum dicta Maria ejus mater cunis eum imposuisset tempore somni capiendi, ut dormiret, et post somnum mater ad eum esset reversa, uti consueverat, cunisque elevasset, ac cunarum vinculis solvisset, vidit dictum

infantem uti non posse brachio dextero, sed illud ad latus ejus pendere; neque ullum nervorum apparere nexum, seu juncturam ullam inter humerum brachiique crassitudinem, præter pellem. Poterat id brachium dexterum antrosum duci et retrorsum; quando autem elevatum demittebatur, mox decidebat, uti brachium, cui nullæ erant vires naturales in junctura prædicta. In hoc statu fuit annis octo, quibus uti non poterat brachio ueniorato, neque hoc brachio cibum sumere, aut potum, neque calcare se, aut vestire, neque dexteram ori admoveere aut capiti; nisi sinistra eam adduceret. Erat autem dicto Joanni os maximum dicti brachii satis crassum a cubito deorsum usque ad manum. Interim dum memoratus Joannes hoc modo ægrotabat, Guilielmus dicti infantis pater, dictaque Maria ejus uxor, ac memoratus Joannes ipsorum filius venerunt ex Monetæ d. ubi habitabant eo tempore, Parisiis habitaturi. Porro medicinæ multæ dicto brachio fuerunt applicitæ, quæ nihil ei opis, nihil utilitatis attulerunt.

328 Postea cum audivisset multa miracula esse facta ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, memorata Maria, ejusque soror Esdelina venerunt ad ecclesiam sancti Dionysii, octo annis ante festum sancti Joannis Baptistæ nuperrime transactum: ac sperabant, Deum meritis venerabilis sancti Ludovici dictum infantem languore suo liberatum. Duxerunt itaque uenioratum infantem ad tumulum venerabilis sancti Ludovici, et curaverunt, ut infans ibi esset cum aliis ægrotis apud tumulum diebus undecim, ut Deus per merita venerabilis sancti Ludovici illum liberaret; erantque hæc mulieres cum ipso apud tumulum. Atque undecim diebus dictæ mulieres Maria et Esdelina fuerunt cum infante extra domum Mabilie la Chievre, in qua domo Parisiis habitabant, in parochia sancti Joannis in Greva. Noctu autem undecim diebus, quia non sinebantur manere in templo, nam id clauderetur, jacebant super stramen e extra hujus ecclesiæ portam, quæ respicit ecclesiam sancti Joannis: neque cubabant in lecto, neque vestibus se exuebant. In pervigilio porro sancti Joannis post Vesperas, circa occasum solis, ubi dictæ mulieres, dictus Joannes, alique ægri ecclesia sancti Dionysii essent emissi, ac prope essent extra portam, memorata Maria, hujus infantis mater, ivit ad ecclesiam sancti Joannis, ubi erant ægroti illa nocte, qui laborabant malo sancti Joannis.

329 Cum igitur memorata Esdelina cum infante sederet prope portam, ille clamare coepit et dicere hinc Esdelina: Videsis, amita mea, videsis, amita mea. Tunc brachium dexterum pendulum, uti solebat, extendit, illudque paulatim levavit, atque ori admovit. Postquam dictus infans erat sanatus, idque monachi audiverant, portam aperuerunt, eumque intromiserunt in ecclesiam. Deinde eum remiservunt, atque ei dederunt sterlingum / unum unumque Taronensem. Tunc memorata Maria vocata est ex ecclesia sancti Joannis; reduxque dictum infantem reperit sanatum: nam manum dexteram ori admovebat et capiti, dictoque brachio recte utebatur, elevando demittendoque hoc brachium, quemadmodum alius infans sanus. Qua de causa præsentibus eo loco laudabant, et celebrabant Deum, ac venerabilem sanctum Ludovicum, cujus meritis valetudini esset restitutus. Ubi dictæ mulieres cum hoc infante ita sanato redierunt Parisios, vicini, alique magnopere lætabantur, ac

lauda-

A laudabant, celebrabantque Deum de tanto miraculo, ac venerabilem sanctum Ludovicum. Ceterum dictus Joannes sanum deinde habuit brachium memoratum et valens, eoque utebatur prompte, capiti orique admovebat, eibum potantque illo sumebat, vestiebat se illo et calceabat; levabat illud deprimebatque pro voluntate sua, poculum aqua plenum ex Sequana illo brachio gestabat, illoque prorsus utebatur, quemadmodum utitur alius infans sanus usque ad mortem. Vixit autem post hanc sanationem annis tribus, tum mortuus est. Dicebatur etiam vulgo in platea dictus Joannes sanatus meritis venerabilis sancti Ludovici.

Puella eodem
tempore phre-
sen liberata.

330 Prædicta Esdelina narrabat, quando die quadam erat apud tumultum venerabilis sancti Ludovici cum Joanne nepote suo antedicto, puellam quamdam fuisse quatuordecim præterpropter annorum, quæ phrenetica videbatur. Quæ de causa brachia colligata annulo ferreo ante se portabat. Ducebat illam mulier quedam suæ nî brachio alligato, dictaque mulier erebro ei minitabatur virgis, scoparum instar compactis; quia puella, dum poterat, dentibus eam mordebat, aut pede percutiebat. Cecidit annulus ferreus ex brachiis hujus puellæ ante tumultum supradictum, sanataque fuit puella. Tum statim utraque provoluta est ante tumultum ad orandum, Deumque laudabat; donum dein obtulit dicto tumulto, indeque discessit omni ex parte sanata g.

ANNOTATA.

a *Utrum hoc totum ad viri nomen pertineat, an simul patria indicetur, nec satis liquet, nec pluribus necesse est investigare; uti sapius in hisce miraculis contingit.*

b *Mendum in numeris esse, patet ex sequentibus: forte legendum anno 1262.*

c *Si eadem æstate anni 1271, qua corpus in Galliam delatum, facta hæc sunt, undecim annis præcesserunt inquisitionem anno 1282 inchoatam.*

d *Ita locus hic in Ms. exponitur, quem aliis quaerendum relinquo.*

e *Hanc vocem non nisi ex conjectura posui: nam in Ms. legitur, en litere. At cum idonea hujus vocis significatio non occurrat, suspicor legendum esse, en litere. Litere autem significat quoque stratum e paleis aut stramine. Potest quoque Latine reddi in lectica.*

f *Sterlingus est nummus Anglicus satis notus.*

g *Notatur in titulo, hoc miraculum non fuisse approbatum: quia, opinor, unius mulieris testimonium non videbatur sufficiens probatio: scriptum tamen fuit cum aliis, quia fide dignum, utpote ab oculata teste relatum.*

CAPUT XIX.

Parochus quidam ex Ordine fratrum Minorum, visione prævia, restitutus ex lateris dolore, et febris continua: mulieri cæcæ visus paulatim integre redditus.

Circa festum sancti Barnabæ apostoli, anno Domini nostri mclxxv, postquam frater Joannes Latiniacensis, Ordinis fratrum Minorum, diocesis Parisiensis, tunc presbyter ac parochus in Torignu prope Latiniacum a ad Matronam, usque ad id tempus sanus fuerat et validus, gravis eum invasit dolor sub costis in latere sinistro, una cum febris continua. Medici ad eum eundem vocati, aliique de vita ipsius desperabant: adeoque increvit memoratus morbus, ut dictum fratrem Joannem vox defecerit, omniaque ad sepulturam dicti fratris Joannis necessaria a consanguineis ejus, amicisque, quos habebat, fuerint parata. Ipse item tempore morbi mandaverat, ut sepeliretur in abbacia Carolilocensi, quæ est Ordinis Cisterciensis, et paratus erat carrus, quo ad dictam abbatiam veheretur. Cum morbo tam gravi premeretur, multaque ei ordinatæ fuissent potiones medicæ, quas biberat, sed utilitate nulla: amici ipsius, qui apud ipsum erant, ei suadebant, ut votum faceret Dominae nostræ Bononiensi ad mare; alii dicebant, ut aliis voveret Sanctis: cunctique presentium aliqui ei nominassent sanctum Ludovicum, eique affirmarent, plures ex variis languoribus sanatos esse per hunc ipsum sanctum Ludovicum ad ejus tumultum; idem Joannes, auditis his verbis, consideravit secum venerabilem sanctum Ludovicum, dum viveret, vitæ fuisse sanctæ, morumque honestorum, eumque exerenisse multa opera bona, sequæ de eo non nisi bona semper audivisse, magnamque concepit fiduciam, ejus se meritis sanatum iri.

332 Decevit igitur in animo suo, si Deus ex morbo prædicto ipsum restitueret, invisere per semet ipse tumultum dicti venerabilis sancti Ludovici. Deinde decima die morbi sui antedicti videbatur sibi memoratus frater Joannes (dormiretne an vigilaret, ignorat) esse in ecclesia sancti Dionysii in Francia, ubi ossa venerabilis sancti Ludovici erant sepulta, ante altare sancti Stephani, quod est in choro monachorum, quodque est prope tumultum venerabilis sancti Ludovici: videbaturque odor esse in loco, ubi erat in choro, magnaue circa tumultum dicti venerabilis sancti Ludovici, qui ibidem est extra chorum, inter hunc ipsum chorum et altare princeps, claritas apparebat ex candelis accensis, quas multi ægroti, degeutes apud tumultum supradictum, offerebant. In hac visione sic constitutus vidit venerabilem sanctum Ludovicum antedictum in veste tali, in quali eum sæpe viderat; nimirum cum trabea manicata, pilo plano capiti imposito, transeuntem per chorum monachorum ad se memoratum fratrem Joannem, atque ibat ad ægros sanandos. Item, quando hoc modo veniebat ad prædictum fratrem Joannem, videbatur dicere memorato fratri Joanni hæc verba:

L.
Parochus religiosus, ex dolore lateris ac febris continua periclitans,

E

F
Votum facit S. Ludovico ac dein, habita visione mirabili.

ba:

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

ba : Et tu, cur manum non imponis costis tuis, ubi te dolor premit et morbus? nam sanaberis. Quando id audiverat frater Joannes, manum posuit supra costas suas, ubi et dolor erat, et malum.

integra valetudini redditur.

333 Tum dictus frater Joannes mox evigilavit, reperitque manum suam dexteram super costas sinistri lateris, quam ibi leuebat. Dixit igitur frater Joannes, vere loquens illis, qui illic presentes ipsum custodiebant, hæc verba : Sanctus Ludovicus me sanavit. Et sane postquam fuerat voce destitutus, fuerat usque ad horam illam, per diem et medium præterpropter, siue loquela, licet audiret intelligeretque adhuc, quemadmodum homo tam infirmus, quæ aliis dicebantur. Ab illa hora dictus frater Joannes multum se sensit ex dolore prædicto recreatum, imo tantum, ut existimaret dolorem prorsus desisse, ita ut eum deinceps nihil prorsus vexaret, quamvis aliqua adhuc febris reliquæ in ipso essent. Neque postea de dolore conquerebatur prædicto, quo sub costis fuerat cruciatus, sed dicebat hunc dolorem plane evanuisse, seque mirifice recreatum doloris hujus abcessu. Postridie visionis memoratæ, febris finem accepit per fluxum ventris, ita ut deinde semper fuerit valetudine prospera, neque postea febris aut dolore afflictus fuerit usque ad tempus inquisitionis de hoc miraculo.

LI.
Mulier ex malo oculorum cæcitiens.

334 Lucia de Rumlili, diocesis Constantiensis, uxor Roberti Rossel, habitans in urbe sancti Dionysii ab annis triginta sex et citius, incidit olim in gravem morbum oculorum, quatuordecim annis ante examinatum hoc miraculum, de quo inquisitio facta est anno Domini nostri MCLXXXIII, mense Januario. Hoc morbo oculi ejus perpetuis quasi flebant lacrymis, valdeque rubri erant et flebiles. Id ei evenit, dum pariebat filiam nomine Burgundoforam : nam quando dicta Lucia ex partu hujus filia decumberebat, nocte quadam oculi graviter ei dolere cœperunt; mane autem percepit, se nihil ferre cernere, visu ejus ita tunc turbato ac debilitato, ut ægre videret. Atque in hoc statu fuit annis duobus : tantum tamen adhuc videbat, ut cognosceret vicinos suos, quando prope erant apud ipsam, sin vero abessent longiuscule, eos nos cognoscebat. Ibat quoque ad ecclesias perse, quamvis cæcutiret, et per viciniam. Antea usque ad hoc tempus memorata Lucia optime cernebat, oculosque habebat acutos : deinde vero adeo cæcutiit, adeoque visu orbata est, ut nihil cerneret, cognosceretve, nisi aliquantulum solis aut candelæ lucem.

dein prorsus cæca.

335 Transactis duobus annis, ab eo tempore adeo facta est cæca, ut nihil prorsus cognosceret, quantumcumque aliqua ei essent vicina; ne quidem maritum, neque filiam suam, neque alia, sive magna illa essent, sive parva, sive crassa, sive tenuia; neque distinguere colores nosset aut cognoscere post duos annos. Monstrabat ei aliqua memoratus Robertus dictæ Lucie maritus; at illa respondebat, ea se non cognoscere, neque videre. In hujusmodi statu fuit memorata Lucia, atque adeo cæca peperit tres filios, quos nunquam vidit : singulos tamen hos infantes ipsamet lactavit, atque enutrivit per annum, et amplius : neque enim eas habebat opes, ut nutricem alere posset. In nutriendo autem, ligando, et solvendo dictos infantes, mundando etiam et lavando, ipsam juvabant Emmelina ipsius filia ejusque maritus,

et alii, qui subministrabant, parabantque ei necessaria, ipsaque ea faciebat modo, quo poterat, meliori, palpaudo manibus, prout faciunt cæci. Præterea dictis octo annis, quando memorata Lucia volebat manducare, necessariaque ante ipsam ponebantur, oportebat manum ejus ducere ad panem, ad cyathum, aliaque, quæ ei manducanda erant aut bibenda : has autem eo ducebat filia ipsius, maritus, aut alius quispiam : vel necesse erat, ut res manni ejus immitterentur, namque eas non videbat. Illo item tempore memorata Lucia ducebatur a filia sua, aliave persona, quando ibat ad templum vel alio, quemadmodum ducuntur cæci.

336 Videbantur eo tempore oculi dictæ Lucie tela, aut panuo quopiam caudido obtecti, ita ut oculorum ejus pupillæ conspici non possent. Quando parere debebat, dominus Richardus presbyter, parochus ecclesiæ sancti Michaelis Dionysiopoli, ætatis quadraginta quinque annorum, cujus parochiæ erat memorata Lucia, invisibat dictam Luciam ab ea rogatus, ipsaque ei confitebatur peccata sua, tamquam parochus suo : quandoque etiam tempore Quadragesimæ accedebat hunc presbyterum in ecclesia memorata (ducta tamen per filiam suam Emmelinam, nihil enim videbat, uti assererat :) atque una hinc presbytero confitebatur. Quando veniebat ad templum, ad offerendum in manum presbyteri sui oblationis tempore, non videbatur cernere manum ipsius, ad eam de more osculandum, sed manu sua explorabat, palpabatque cæcorum aliorum more, ut manum presbyteri inveniret; id autem conspiciens presbyter, manum suam ei porrigebat, extendendo brachium usque ad os ejus. Quia etiam dicta Lucia memorato tempore noctu non videbat lucæ claritatem. Dicebant itaque vicini eam esse desperatam, neque visuram deinceps lucem aut claritatem, cæcaque existimabatur; idque magnopere esse deplorandum dicebant vicini. Vice quadam, quia dicta Lucia eo tempore sola ibat, nisi adfuisset Henricus Anglicus incurrisset in carrum, qui erat in via, ac graviter se læsisset; sed dictus Henricus eam direxit propter carrum. Quandoque ducebatur ad ecclesiam sancti Michaelis, prout duci solent cæci; quandoque sola veniebat ad ecclesiam, manu explorans cæcorum more. Qua de causa Joanna Lacerée eam juvabat ac ducebat, eique aiebat : Et quid sola domo egredieris? respondebatque neminem tunc sibi esse, a quo duceretur.

337 Porro accidit quinque annis integris ante tempus examinati hujus miraculi, ut memorata Lucia audiret miracula facta esse ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Sed opperiebatur, donec liberata esset custodia filii sui, quem lactabat nutrebatque, quique mortuus est. Mortuo illo, dixit, confiteri se velle de peccatis suis, atque invisere tumulum venerabilis sancti Ludovici, ibique novem diebus subsistere, sicuti alii faciunt ægroti, ut Deus dicta cæcitate se liberare dignaretur. Itaque voti venerabili sancto Ludovico, ac promisit dicta Lucia, se ibi futuram tota die, nec manducaturam nec bibituram usque ad vesperam; neque antequam divinum Officium integre esset quotidie absolutum in ecclesia sancti Dionysii; item allaturam se ad tumulum supra dictum candelam suæ longitudo. Deinde die quadam Veneris dicta Lucia ivit ad ecclesiam sancti Michaelis, in qua parochia tunc habitabat, et confessa est de pec-

castis

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

nistrum cum sinistro crure post se trahens; atque eo modo ibat magno cum angore laboreque magno usque ad ecclesiam, stipemque ibidem flagitabat transeuntes. Cum autem jacebat, nullo modo surgere poterat nisi adjuncta ab aliquo. Hoc tempore, cum dicta Amelia vice quadam iret per plateam sancti Martini, frustum vitri transfixerat pedem ejus, quem post se attrahabat, sed tamen illa nihil sensit. Verum chirurgus quidam ipsam accessit, voluitque vitrum pede extrahere; cumque vitrum evellere non valeret, pellem, carnemque pedis ita secuit, ut vitrum extraheret: verumtamen neque propter vulnus a vitro factum, neque propter fissuram, quam chirurgus scalpello suo ibi fecit, gutta sanguinis e pede fluxit, aut dicta Amelia dolorem illum sensit ex vulnere supradicto. Adhæc caro dictorum membrorum quasi pallida erat, ac cærulea, et caloris expers.

venit ad sepulcrum,

342 In hujusmodi statu erat memorata Amelia, quando invisura erat tumultum venerabilis sancti Ludovici. Tunc spem liberationis suæ concepit, vovitque dicta Amelia, invisuram se sepulcrum sancti Ludovici, quod audivisset miracula illic esse facta; ac promisit Deo, ac venerabili sancto Ludovico, se ne una quidem nocte ibi vel alibi cubituram, donec invisisset sepulcrum memoratum. Eo tempore, quo Dionysiopolitana habentur nundina, iter suscepit memorata Amelia, ivitque Dionysiopolim cum quodam fratre suo. Porro ivit Dionysiopolim ad dictum tumultum uno subnixâ fulcro, juvante eam quodam ipsius fratre, qui est in Britannia, qui ipsam quandoque ferebat. Verum ubi ad forum Dionysiopolitana nundinarum *b* pervenit, adeo erat fatigata, ut nullo modo posset procedere. Quatuor itaque denarios dedit aurigæ cuidam, carroque tum imposita, Dionysiopolim vecta est. Ivit itaque memorata Amelia ad tumultum venerabilis sancti Ludovici, jacebatque ibi alios inter ægrotos tempore nundinarum dictarum. Quando autem venit ad tumultum, vulnus tam latum erat, tamque profundum, ut hominis pugnus, aut stupæ moles tanta, quantum est pugnus, illo posset contineri; tantumque erat vulnus, quantum umquam fuerat; atque usque ad diem et horam, qua sanata fuit, vulnus tam erat latum profundumque, quam supra dictum est.

ubi integram obtinet

343 Veniebat memorata Amelia ad dictum tumultum, eratque ibidem quotidie usque ad Vesperas, donec ægroti dimitterentur. Porro cum dicta Amelia esset Dionysiopoli, memoratus Joannes ejus maritus, et Radulphus istius Joannis frater, venerunt Dionysiopolim ipsam invisuri, et invenerunt eam jacentem apud dictum tumultum alios inter ægrotos, at alloqui ipsam aut accedere nequiverunt, quia cancelli, quibus spatium sepulcri inclusum est, erant clausi: unde eadem die reversi sunt Parisios, ipsamque illic reliquerunt. Quinta die postquam eo venerat, cantatis Vesperis in ecclesia sancti Dionysii, die quadam Sabbati, interea dum memorata Amelia jacebat apud dictum tumultum, tanto sibi videbatur dolore cruciari a planta pedis sinistri per membra supra nominata usque ad supercilium, acsi gladio transigeretur. Unde jacuit apud dictum tumultum extensa, velut deficiente anima, tanto intervallo, quanto Dionysiopoli adiri potest Capella, que est prope Parisios sita, ac sudabat vehementissime. Tandem resumpto animo, peracta illa animæ defectione,

existens apud memoratum sepulcrum in pedes se *b* erexit, modicoque tempore pedibus suis institit: verum non est ausa movere pedes suos, aut aliter se motare. Quapropter custos sepulcri jussit eam iterum sedere apud tumultum. Adhæc dicta Amelia dolorem sensit gravissimum sub ubere sinistro. Postquam sederat tantisper, rursus se in pedes erexit, nemine eam juvante: tunc vires accepit, movitque pedes suos, atque ivit per se recta, sine baculo, alioque hominis subsidio, circum memoratum sepulcrum, idque fecit pluribus vicibus.

344 Ab eo tempore sanata se sensit ex apostemate predicto; at id non vidit, quia se detegere volebat propter presentes. Ubi advenerat hora, qua ægri emittebantur, ipsa etiam egressa est templo, sicut alii, cubuitque itidem illa nocte, uti aliis diebus fecerat, ante portam ecclesie. Tunc lustravit vulnus suum quod erat in inguine, totumque fere clausum reperit, ita ut nihil ibi remansisset præter foramen exiguum, cui exilis imponi poterat festuca, ex quo diebus octo sequentibus emanavit modicum quasi aquæ rubræ: sed mox post octiduum totum vulnus ita solidatum est, ut ex eo nihil deflueret, emaueret inde nihil, non magis quam ex palma manus, nullo alio relicto ibi mali vestigio, nisi durâ ricatrice, uti contingere solet vulneribus sanatis. Tandem substitit memorata Amelia Dionysiopoli, postquam fuit sanata, invisens quotidie tumultum memoratum, ut undecim dies fuerint completi a tempore, quo primam eo venit; completisque undecim diebus, rediit Parisios sana et valida sine baculo, auxilioque. Porro tertia quartave die, postquam dictus Joannes ejus maritus, ac Radulphus istius Joannis frater Dionysiopoli, ubi dictam Ameliâ reliquerant, redierant Parisios, cum mulier quædam, Dionysiopoli reversa Parisios, dixisset memoratam Ameliâ sanata esse, ac pedibus suis stare, dicti Joannes et Radulphus venientes Dionysiopolim eam visuri, ipsam invenerunt in via ad ulmum fori Dionysiopolitana nundinarum, unde veniebat recto super pedes corpore sine baculo, alioque subsidio: atque adeo redierunt cum illa Parisios. Ab illo tempore in posterum membris fuit sanis et validis huc usque, ita ut nihil ex dicto morbo senserit. Quin etiam memorata Amelia, ante inquisitores constituta, eorum libellionibus presentibus videntibusque, incedebat bene rectoque corpore, per se, sine ullo adjumento, manumque sinistram memoratam aperiebat et clauderat, et brachium sinistrum levabat deprimebatque pro arbitrio suo.

345 Joanna Melodunensis *, uxor Alani Parisiensis * ab annis octodecim, cum die Jovis post Pascha proxime transactum (tempore inquisitionis de hoc miraculo, quæ instituta fuit anno Domini nostri mcccxxxiii, mense Januario, erant tres anni) summo mane descenderet in cellam domus, in qua habitabat in urbe sancti Dionysii, ut lustraret dolia vini in cella posita, ne effluerent; cumque, iis hinc inde lustratis, vellet cella egredi, repente perdidit visum, auditum, loquelam, omnemque totius corporis sensum; atque ubi pedes posuerat extra portam cellæ, per quam portam itur ex cella in aliam domus partem, cecidit in saccum farinæ impletum, adeo omnibus capta membris, ut nec videret, nec audiret, nec loqui posset, nec quidquam in ulla corporis parte sentiret. Nihilominus usque ad horam istam die ac nocte

præce-

valitudinem.

E

F

LIII.
Mulier instar
mortuae omni
saculo
de Melun
de Paris

A præcedente, aliisque temporibus, mulier fuerat sana et valida, bene videns, liquide audiens, prompte loquens, omnibusque corporis sui partibus recte sentiens, quemadmodum mulier sana. Elisabetha, eo tempore ancilla Agnetis, dictæ Joannæ amitæ, cernens eam ita jacentem super saccum fariæ absque motu et loquela, festinanter admodum vocavit hanc Agnetem. Unde Agnes festinanter cubabat, veneruntque ad ipsius, qui similiter cubabat, veneruntque ad locum, ubi Joanna jacebat, ac jacentem repererunt in eo statim, ut neque moveret se, neque videret, neque audiret, neque loqueretur, neque sentiret; omnibusque membris frigidam rigidamque instar lapidis. Præterea neque halitum ducebat, neque spiritum, quantum dicta Agnes percipere valebat, licet id exploraret, quantum poterat, exclamaretque: JOANNA: at ipsa non respondebat.

346 Circumstantes etiam ipsam tangetant movebantque, nullum tamen idcirco membrum movere cernebatur. Oculos habebat apertos, sed non movebat palpebras: unde illi, qui aderant, dicebant, credebantque eam esse mortuam: dicti Petrus et Agnes flebant, dictaque Agnes cum aliis eam ad lectum ipsius portavit. At illa nescivit; neque movit, quando ad lectum portata fuerit, et quomodo. Postquam hoc modo jacuerat in lecto prope ad preces usque Nonæ, et dictus Petrus aliique plures apud ipsam fuerant, inversa fuit in aliam partem versus imaginem quamdam beatæ Virginis Mariæ ibi positam: et tunc primum percepit memoratus Petrus, dictam Joannam non esse mortuam: videbatur enim aliquo modo se juvare, quando vertebatur. Deinde cum Petrus hic, aliique præsentis flerent, vidit ipsam lacrymari incipientem, palpebrasque et alia membra paulatim moventem: tunc certus fuit, ipsam vivere. At nullo modo loquebatur, neque os aperiebat. Verum post Vesperas audire cepit et videre, ita ut loquentes intelligeret, eosque videret et cognosceret; at nullo modo loqui poterat, vel dentes aperire. Post Vesperas dicta Agnes ejus amitæ intro dentes ei aperuit, et per vim ori ejus imposuit frustum pomi assi, quod deglutivit. Videbatur autem dictæ Joannæ lingua multo brevior facta, ac retracta; sentiebatque saporem quidem pomi, dum illud deglutiebat, at masticare non poterat.

347 Hac ipsa die Jovis post Vesperas Maria Meduntensis *, uxor Guilielmi cognomine Loier, cum matre dictæ Joannæ, qui eam venerat iavimus, ei in memoiriam revocavit venerabilem sanctum Ludovicum, dixitque præclara eum patrare miracula: ad eum itaque cor elevarit, ac desiderium suum. Quando memorata Joanna id audivit, continuo magnam animo concepit fiduciam, se liberatum iri per venerabilem sanctum Ludovicum: ac recordabatur se, dum esset sana, audivisse multa miracula facta esse apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici. Tunc manus conjunxit, corde orans, nam loqui non poterat, ut sibi ferret auxilium: atque interim dicta Joanna junctis manibus aspiciebat imaginem beatæ Virginis Mariæ; quodque nesciret loqui, signis indicabat, quantum poterat, ut duceretur ad tumulum venerabilis sancti Ludovici. Verum, quia nimis sero erat, tunc ducta non fuit. Hoc modo fuit illa die sine loquela; at calor membrum ejus redierat, adeo ut satis calida esset, ac membra sua moveret. Die Veneris sequente, matutino tempore Agnes ejus amitæ, materque

ipsius, et Maria Joannam hanc dixerunt ad sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, dicta Joanna per se pedibus suis incedente: et fuit tota illa die usque ad absolutas Vesperas apud dictum tumulum alios inter ægrotos, memorata Agnete cum ea manente.

348 Verum quando memoratæ mulieres mane cum ipsa venerunt ad tumulum, ipsam ad reliquias duxerunt: videlicet ad clavum et coronam, iisque reliquiis dominus Joannes Bajouensis *, eo tempore præfectus sacro cerario ecclesiæ sancti Dionysii, tetigit os gutturque memoratæ Joannæ. Tota illa die nec locuta est usque ad Vesperas absolutas, nec loqui potuit, neque ullam vocem præferre, neque tonum ullum, aut auris sonum, licet conaretur id facere. Poterat tamen dentes aperire et labia a vespera præcedente, qua pomum manducaverat. Cantatis Vesperis die Veneris, caput tumulo inclinavit, nixaque est eodem tumulo, et quasi alienata a mente (verumtamen dicta Joanna tunc sibi vigilare videbatur) audivit vocem sibi dicentem: Surge, surge. Quapropter memorata Joanna exterrita est hac voce, quam audivit: eumque capite nixa frisset sepulcro tandem, ut oratio Dominica semel circiter potuisset recitari, omnino ad se rediit, et se sola quasi in pedes quasi fremendo. Tunc vinculum linguae ejus solutum est, vocavitque amitam suam, quam apud se esse credebatur, dixitque: Domina, domina c. Recepto vigore pristino apud memoratum sepulcrum, vertit se ad altare sancti Dionysii, junxit manus, flexit genua, egitque gratias venerabili sancto Ludovico, a quo esset sanata.

349 Cum cantatis Vesperis memoratus dominus Joannes ex choro procederet ad altare princeps cereos extincturus, transiretque juxta memoratam Joannam apud tumulum sedentem, audivit hanc Joannam loquentem, atque dicentem, Domina; licet id voce languida enuntiaret. Id advertens memoratus dominus Joannes, dixit: Quid id est? Loqueris. Sanatae es? Respondit illa: Omnino, domine. Quæsiit ex Joanna insuper prædicta Maria, quid ei contigisset in recipienda loquela; atque, utrum dormiret Respondit, se non dormivisse, verum dum capite nixa esset tumulo, vocem audivisse, sibi dicentem: Surge, surge Dei nomine. Tunc memorati Petrus et Agnes, ubi audiverunt eam esse sanatam, venerunt ad ecclesiam, eamque repererunt recte loquentem, et sapienter respondentem. Ceterum, quia post hæc ægroti ecclesia emittebantur, memorata Joanna cum matre, sua dictaque Agnete domum rediit bene videns, liquide audiens, prompte loquens, atque integre sanata. Deinde ob tantum beneficium, sibi a venerabili sancto Ludovico concessum, octo diebus continuis venit ad tumulum, accedens mane, ibique usque ad Vesperas subsistens, atque in prandio ibi manducans. Hoc modo dicta Joanna deinde semper sana fuit, videns, audiens, ac loquens recte, neque deinceps memoratus morbus eam corripuit in ullo prædictorum membrorum.

ANNOTATA.

a Hunc locum Valcius in Notitia Galliarum pag. 323 sic explicat: Promontorium est in extremis finibus Britanniae Gallicæ, diocesisque Leonensi, in quo municipium monasterio S. Matthæi insigne: a quo patrono non modo eorum,

notium,

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

voceque divi-
nitus jussa
surgere.

* de Vile
Bajoune

valetudini
restituitur.

non præcedit;
non membra red-
ditæ est.

non præcedit, et
necesse ad
sepulcrum
Ludovici
non ducta
est.

A REGINÆ
CONFESSARIO

nobium, sed etiam municipiorum et promontorium cognomen acceperunt, dicuntur enim S. Matthæi illius terræ, quia ad oceanum sunt posita, vulgo S. Mahè de fine-terre, alias, S. Mattheu.

b Nam solebant hæc nudinæ haberi extra urbem in via Parisiensi, ut jam ante monui.

c Gallicæ, Madame, madame : qua voce inferioris etiam conditionis mulieres alloquuntur Galli.

CAPUT XXI.

Puella incurva apud tumulum erecta : alia, facto voto, gravi dolore in genu ac tumore liberata.

LIV.
Puella primum, incedere nescia,
a

B Anno Domini nostri MCCI. XXXII, circa festum sancti Joannis Baptistæ, completi fuere anni triginta quinque a tempore, quo Petronilla, filia Aleidis de Lambeel, quæ nata ad S. Hilarium a, habitabat in urbe sancti Dionysii, nata fuit sana, omnibusque membris integra. Hæc crevit fuitque, quales aliæ illius ætatis puellæ solent esse et crescere, ad spatium duorum annorum integrorum, eoque amplius, quantum intercedit a festo sancti Joannis Baptistæ usque ad festum circiter sancti Andreae, ita ut memorata Petronilla inessisset per se sana et valens, rectoque super pedes corpore, quemadmodum faciunt alii infantes, seu aliæ istius ætatis puellule. Cum circa festum venerabilis sancti Andreae prænominatum, die quadam Mercurii vespere, eadem hæc Aleidis, quæ eo tempore erat in villa sancti Hilarii, dictam suam filiam sanam, cunctisque membris valentem lecto imposuisset, et mane eam de lecto levasset, ac vestibus induisset, veluti consueverat, in pedes eam deposuit; existimabat enim eam stare posse atque incedere, uti solebat: at mox humi lapsa est: matre eam rursus erigente, ut per se staret, e vestigio hæc puella similiter cecidit, ut quæ pedibus cruribusque se sustentare non poterat. Unde memorata Aleidis ab eo tempore percepit, eam impeditam esse, captamque his membris.

C
dein prorsus incurva,

331 Longo post tempore, incremento aucta, eaque jam ætate, qua recta incedere potuisset, erigere se non valebat, nec pedibus consistere: verum cum se movere vellet, non poterat nisi rependo, seque per nates trahendo. Adhæc postquam in dictum morbum inciderat, omnes junctura natium, genuum, pedumque ipsius intumuerunt. Atque hoc modo septem annis fuit memorata Petronilla, postquam eam morbus invaserat, ut nunquam in pedes se erexerit. Postea majores consecuta vires, surgere cœpit atque incedere, ac pedibus se sustentare: verum tamen tam ibat incurva, ut manum sinistram semper teneret supra pedem sinistram prope malleolum cruris sinistri: atque ita incurva fuit annis duodecim et ultra, quibus se non erexit seu emulo, seu enbando, seu aliud quid faciendo. In hujusmodi semper statu fuit, donec ossa venerabilis sancti Ludovici portata fuerint in Galliam, atque in ecclesia sancti Dionysii sepulta. Cum passim tunc diceretur, miracula esse facta apud tumulum ejusdem venerabilis sancti Ludovici, ea-

que de causa multi ægri eo ex diversis partibus confluerent, ut liberarentur; dicta Petronilla ad memoratum tumulum ducta fuit post festum Pentecostes, adeo incedens incurva, ut manum sinistram, dum ibat, teneret post malleolum cruris sui sinistri.

332 Hoc modo adibat memoratum tumulum, sedebatque ibidem inter ægros alios pluribus diebus apud dictum sepulcrum. Postquam autem ibi fuerat die Mercurii post Pentecosten tota die usque ad Vesperas absolutas, horaque jam adesset, qua et ægros dimittebantur, et ecclesia clauderetur, dicta Petronilla inde abiit, atque adivit domum presbyteri altaris sancti Hippolyti, quod est Dionysiopoli, ubi debebat mulier annis, cui erat nota: nam domus hæc magno satis spatio vicinior erat templo quam domus, in qua alia nocte cubuerat. Tempore matutino diei Jovis sequentis dicta Petronilla ad sepulcrum rediit, seditque ibi tota die cum aliis ægris. Cum vero esset post altare, autequam fuit sanata, invocabat venerabilem sanctum Ludovicum, ac spem magnam habebat, uti et mater ipsius, se sanatum iri per ipsum. Eadem hæc die Jovis, ea hora, qua ægrotis est abundum, memorata Aleidis, mater dictæ Petronillæ, sumpsit ejusdem Petronillæ vestem superiorem, qua ipsam exuerat propter calorem, simulque sumpsit cingulum ejus, ac præcessit, ut viam ei aperiret inter ægros alios, qua memorata Petronilla, quæ tanto cum labore incedebat, liberum haberet exitum. Surrexit dicta Petronilla, existimans non aliter incedere se posse quam solebat: verum surgendo sensit, se perfecte sanatam, ita ut se rectam omnino in pedes levavit. Respexit dicta Aleidis, erectamque conspexit, cernens autem illam attonita prorsus fuit et obstupuit, agens gratias Deo, et venerabili sancto Ludovico, aliisque Sanctis.

ad sepulcrum accedit: ubi gressum videtur

E

333 Tum memorata Petronilla ivit per se, sine baculo, alioque viri vel mulieris subsidio, recta pedibus suis usque ad altare maximum, quod pluribus vicibus circumvixit. Mox rei fama pervagata est ecclesiam, oppidumque: inde ingens hominum multitudo confluit ad eam conspiciendam. At ostia cancellorum, quibus spatium dicti sepulcri includitur, erant clausa, ne ægroti comprimerentur: satis tamen eam videbant homines sanatam, rectamque per se pedibus suis incedentem per dictum intervallum. Postquam homines, qui eo convenerant, inde diverterant, portæque cancellorum fuerant apertæ, dicta Petronilla cum matre sua egressa est templo, adivitque domum memorati presbyteri prompte, ac recta pedibus suis, sine baculo, alioque adjumento, ubi et cubuit illa nocte. Postea diebus singulis, donec novem dies fuerint complete a prima adventus sui die, summo mane adivit sepulcrum, fuitque ibi tota die usque ad Vesperas absolutas. Deinde memorata Petronilla incessit semper recta pedibus suis, sine baculo, alioque subsidio: et quamvis memorata Petronilla statura admodum esset exili, neque tanto robore, quanto mulier alia, ibat tamen pedibus suis omnino recta sine baculo.

rectamque corporis formam contrahit

F

334 Anno Domini nostri MCLXXXI, tempore Quadragesimæ, dominam Catharinam de Morbois, honorariam asseclam dominæ reginæ Mariæ b, tunc juvenis Franciæ reginæ, corripuit malum quoddam in genu dextero tam grave, ut genu illud vehementer intumuerit ruberitque, uti et partes hinc genu vicinæ in circuitu, ita

LV.
Mulier laborans genu, jam ante in alio morbo operem S. Ludovici expectata.

ut

A ut initio incedere vix posset. Licet emplastra medicaminaque multa malo huic fuerint adhibita, nihil ei attulerunt utilitatis; malumque adeo increvit, ut memorata Catharina nullo modo videret incedere, sed aliena ope indigeret, cum se vellet movere; ac necesse esset, ut portaretur ad lectum, aliaque necessaria. In hoc statu hinc memorata Catharina quiddecim omnino diebus, atque egrotavit unius mensis spatio. Nobile diei Martis aut Mercurii in hebdomada sancta lecto decumbens memorata Catharina, recordata est venerabilis sancti Ludovici, quem invocaverat in alio morbo, quo dudum ante fuerat vexata, cuiusque beneficium ac favorem manifeste sibi videbatur experta. Quippe, cum graviter egrotaret nocte quadam, atque opem imploreret, mane integre fuit liberata.

355 Qua de causa, hoc genu sui malo confictata, dixit Herinero marito suo, se votum facere velle venerabili sancto Ludovico; allirmabatque, sibi in alio suo morbo, in quo ipsum invocaverat, gratiam ab eo openque prestilam. Atque hac ratione vovit ista nocte venerabili sancto Ludovico, eumque oravit quam poterat optime, ut hoc genu sui malo ab eo liberaretur; ac promisit se sepulcrum ipsius invisuram nudis pedibus, et in laeicis eundo a domo sua ex Monte Martyrum *c* usque ad sepulcrum memoratum; oblaturam praeterea crus cereum. Postquam dicta Catharina hoc fecerat votum, multo melius dormivit quam dormiverat tota Quadragesima. Sequenti mane surrexit de lecto suo per se, sine auxilio, quod multis diebus non fecerat, ivitque per cubiculum suum: ac dicebat memorata Catharina, se vovisse venerabili sancto Ludovico, quando tam erat aegrotata. Die Veneris sancta proxime sequente, cum domina regina esset in abbacia Dominae nostrae regalis *d* Pontisarae, memorata Catharina ivit ex adibus regis, quae illic sunt, usque ad monasterium monialium per se, sine baculo, alioque adjuvamento, ut ibidem rei divinae interesset: idem facti Sabbato sequente, Dominica Paschatis, ac deinde semper, rubor ac tumor a genu ejus accessit, incessitque per se, sine ullo alio auxilio usque ad hanc diem.

356 Jacobus ex Monte - Martyrum, curator equi dominae reginae praedictae, ivit Parisios, componendumque curavit crus cereum, quod eidem Catharinae fuit allatum; et dicta Catharina circa festum Pentecostes suscepit iter ex domo sua in Monte-Martyrum, comitante eam Margarita dicti Jacobi uxore, venitque nudis pedibus, et in laeicis ad tumulum venerabilis sancti Ludovici; atque ibi obtulit crus cereum, uti voverat: adhaec gratias egit venerabili sancto Ludovico, quam sciebat ac poterat maximas de gratia sibi praestita ab eo, ac de miraculo. Credebat autem firmiter se sanatum fuisse miraculo per venerabilem sanctum Ludovicum; non medicaminibus, quibus fuerat usa. Atque eo modo dictus Jacobus post haec memoratam Catharinam duxit *e*; neque inter eundem aut redeundum ullum sensit malum tribus hebdomadis, quas itineri impendit, uti dicebat, quantum seu ipsa, seu alius potuit advertere.

ANNOTATA.

a Locum hunc hactenus assignare nequeo.

b Maria filia Henrici Brabantiae ducis hic designatur: hanc enim Philippus III secundus

Augusti Tomus V.

nuptiis sibi junxit anno 1274, ut habet Nangius apud Chesnium pag. 529, ubi ejus dotes laudantur, ac coronatio describitur, quae facta anno sequenti.

c Mons Martyrum, vulgo Montnartre, mons est cum vico prope Parisios, olim Mons Mercurii dictus, ut volunt aliqui.

d Abbacia haec, alio nomine Malus-dumus, est prope Pontisaram. De fundatione illius egimus in Commentario a num. 373.

e Videtur hic alia peregrinatio innui: verum sic verba exciderint aliqua.

CAPUT XXII.

Puer, dum ossa Saucti in Galliam portabatur, in via ex tumore sanatus: mulier invisens tumulum ex fado ulcere restituta, alia usum brachii ibidem adeptas: visus caecae redditus, gressus claudis.

Quando rex Franciae Philippus, filius venerabilis sancti Ludovici ex tractu transmarino rediit, atque adferri curavit ossa venerabilis sancti Ludovici patris sui, fullones Parisienses trecenti et plures ei obviam iverunt ante alios cives Parisienses, qui itidem dicto regi Philippo obviam processerunt, ut regem certiozem facerent de injuria, sibi facta circa locum prope portam Bagaudarum *a*, eumque ivissent ultra Josteul usque ad ulmum Boneil *b* atque illic regem expectarent, invenerunt ibidem feminam quamdam, quae se ex Burgundia esse dicebat, cum infante, qui octo annorum videbatur, habente supra aurem sinistram gibbum, seu tumorem grandem, mole ovi anserini, qui extendebatur versus jugulum: dicebatque dicta mulier memoratum infantem hoc malo laborasse duobus annis, et ultra, seque duxisse illum ad sanctum Eligium, et plures alios Sanctos; item monstrasse se illum variis medicis; at ea nihil illi profuisse, nihil utilitatis attulisse. Dicitur autem tumor mollis apparebat, ac ruber esse videbatur. Quando hoc modo opperiebantur dicti fullones, donec ossa venerabilis sancti Ludovici venirent, quae vehebantur in arca super duos equos in modum sellae gestatoriae, idque ante regem, et omnes alii in genua essent provoluti, memorata mulier clamavit, rogavitque conductores dictae arcae, ut illic subsisterent, quo infans illam posset tangere illo loco, ubi laborabat.

358 Tunc unus illorum, qui arcam ducebant, equo descendit, sumptumque infantem manibus suis leniter admodum levavit usque ad arcam, attollendoque magna modestia dictum infantem, tantum effecit, ut extuberatio memorati infantis attingeret arcam, in qua ossa venerabilis sancti Ludovici erant posita. Derepente gibbus hic, seu tumor dissiliit, et ruptus est, atque e loco, ubi tumor hic erat, multum effluxit putredinis, quae per sinum, et per vestes dicti infantis decurrit, eumque maculavit ad terram usque: pellisque istius loci, ubi ante erat

A. REGINAE
CONFESSARIO.

LVI.

Ingens pueri extuberatio, dum ossa saucta vehebantur in Galliam,

a

b

solo arcu contactu disrupta.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

tuber, vacua remansit bursæ instar vacuæ, aut vesicæ: neque tunc infans clamavit, neque læsus quidquam fuit hoc facto, neque ullum doloris signum ostendit. Omnes igitur, qui aderant, judicarunt magnum id esse miraculum, atque omnino crediderunt, dixeruntque memoratum infantem ita sanatum esse, dictumque tumorem disruptum per miraculum, et per merita venerabilis sancti Ludovici, Deum laudantes, et venerabilem sanctum Ludovicum de tanto miraculo. Tunc episcopus quidam ibi præsens, quando audivit hujusmodi miraculum, dixit non esse primum miraculum, quod venerabilis sanctus Ludovicus in itinere patraverat; multique, qui illic erant, lacrymabantur præ gaudio de tanto miraculo, coram se facto.

LXII.
Mulier ex
fondo ulcere.

359 Esdelina la Vielle Monstroliensis e gravi malo affecta fuit in crure dextero, ita ut caro dicti cruris media facile parte corio nudata esset atque exesa, semperque emitteret, atque effunderet putredinem. Quippe, cum memorata Esdelina ex partu Aleidis filie suæ decumberet, dicto correpta fuit morbo, qui eo deinde auctus est incremento, ut latitudine palmam manus æquaret; tantumque ibidem erat foramen, ut ovum gallinaceum eo recipi posset: adhæc caro circa foramen pelle erat nudata, glauca, et quasi nigra, multumque puris effundebat, ac fetebat vehementer, ita ut homines adesse ei non possent. Porro caro hoc modo pelle nudata erat quandoque ad tres digitos, quandoque plus, quandoque etiam minus, ac semper pus emittebat. Quin et memoratum malum magno erat impedimento dicte Esdelinae in eundo, aliaque negotia sua exercendo: non tanto tamen, ut non iret quandoque ad templum, subinde etiam Parisios. Emplastra multa, multaque medicamina alia, dicto malo applicuit memorata Esdelina, quæ illi nihil profecerunt, duravitque malum per octo annos, et amplius. Adhæc dicta Esdelina contra hoc malum venam sibi aperiri curavit sub pedis malleolo, at id ei non profuit.

frequentato
sepulcro,
sanata.

360 Cum ossa venerabilis sancti Ludovici eodem anno, eademque æstate delata fuissent in Galliam, atque in villa ipsius diceretur, miracula esse facta apud tumulum ipsius, prædicta Esdelina flexis genibus vovit; venturam se ad ejus tumulum, simulac posset: tum insuper vovit ac promisit se ea die, qua ad tumulum ipsius veniret, non manducaturam neque bibituram, priusquam invisisset sepulcrum ipsius. Post hoc votum dicta Esdelina nihil cruri applicuit medicaminis: namque ab eo tempore recreari cepit. Deinde dicta Esdelina, ejusque filia Aleidis, et Ermengardis la Faveresse Monstroliensis vidua, plusquam sexaginta annos nata, venerunt Dionysiopolim, atque ad memoratum sepulcrum. Postquam preces suas fuderant, tantisper ibi subsisterunt, eademque die domum redierunt: quamvis numerentur duæ leuæ bene magnæ Dionysiopolim inter et Monstrohum. Ab illo tempore dicta Esdelina melius habere cepit, et sanari, minus enim putredinis effundebat, ac solidabatur malum. Venit autem dicta Esdelina ad sepulcrum, donec novem dies fuerint completi, ac diebus singulis Dionysiopoli Monstrohum vesperi revertebatur. Porro de die in diem dicta Esdelina magis recreabatur, ita ut nona die integre fuerit sanata, caroque consolidata, quæ deinde nihil puris ejecit, neque ipsa deinde usque ad mortem quidquam præterea sensit de malo me-

morato: vixit autem, postquam hoc modo sanata fuit, decem annis, et ultra.

361 Circa annum Domini nostri MCCCXXII, dum Oringa de Pontenay d, diocesis Bajocensis, habitabat Parisiis per annos triginta in domo Mauritii pannorum textoris ad lana carminanda, quo victum sibi, uti consueverat, pararet; gravis eam invasit morbus in brachio dextero, et illius brachii cubito, tantusque dolor eodem loco, ut operari non valeret. Adhæc dictus cubitus intumuit, nervique ibi fuere contracti; ac timebat dicta Oringa, ne usum istius brachii in perpetuum perdidisset. Postquam multo tempore non fuerat operata, periculum faciebat, an operari posset ad lucrum faciendum: verum nullo modo laborem poterat sustinere. Cum dictum brachium ostendisset chirurgo, nomine Galtero, hic chirurgus secuit ejus brachium supra cubitum, ex quo nihil quidquam puris effluxit, sed deterius ei fuit quam ante. Applicabat istic medicamina unctionesque multas; at nihil ei videbantur proficere. Præterea dolor brachii adeo arctus est, ut illud nec extendere posset, nec attollere, nec ori, nec capiti admovere, neque hoc brachio cibum sumere, neque se ligare, neque aliud quid rei facere. Verum in ligando se, faciendoque alia, quæ sine duabus manibus fieri nequeunt, Sibilla hospita, et Hodierna de Pontenay ipsius vicina, et persone subinde aliæ, ei opem præstabant. In hoc statu fuit dicta Oringa annis quatuor: et quia caput lavare non poterat, longo deinde tempore caput suum radi curavit.

362 Tandem cum fama esset Parisiis, miracula facta esse apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici; ei suavis fuit, ut corde recto eodem sancto Ludovico se devoveret, ejusque sepulcrum inviseret. Tunc confessa est de peccatis suis memorata Oringa parochi sancti Gervasii, vovitque venerabili sancto Ludovico, se venturam ad ejus sepulcrum nudis pedibus, et in laneis, allaturamque candellam longitudine brachii sui, ac crassitie ejusdem brachii sui supra cubitum; adhæc oblaturam memorato tumulo post liberationem suam brachium cereum. Hoc igitur dicto anno, die quadam Sabbati, dum Dionysiopoli habentur nundinæ, memorata Oringa iter aggressa est Dionysiopolim, nudis pedibus, et in laneis, ad dictum sepulcrum, illudque invisit æque ægrota quam umquam fuerat: atque eo modo pervenit ad tumulum prænominatum die Sabbati, dum Vesperæ erant cantatæ, non minus ægra atque impotens dicto brachio quam umquam fuerat, et magis etiam: cumque ibi modico satis tempore fuisset, ægrique dimitterentur ad hospitia sua, sive ex templo, ad hospitium suum ivit æque ægrota.

363 Die Dominica sequente, mane rediit ad tumulum memoratum, mansitque ibidem alios inter ægrotos; et tota illa die Dominica non manducavit, neque bibit tota die; sed humiliter orabat venerabilem sanctum Ludovicum, quam poterat enixissime, ut valetudinem sibi, brachiique sui sanitatem reddere dignaretur. Postquam Vesperæ erant cantatæ, eadem Oringa, tenens brachium supra dictum sepulcrum, subito sensit dolorem gravissimum, ab anne dextera usque ad cubitum. Unde cum Oringa propter ingentem dolorem alteram manum dictæ auri admovisset tanto tempore, quo oratio Dominica ter recitari potuisset, hujusmodi dolor evanuit,

sanata-

LXIII
Mulier brachii dexteri usu destituta.

prævis colu-
rent ad se-
pulcrum.

F

ubi pristinum
brachii usum
recuperat.

A sanataque fuit memorata Oringa. Mox manus conjunxit, quod a tribus annis non fecerat, Deoque, ac venerabili sancto Ludovico gratias egit de valetudine sua : tum cruce se signavit hac manu, quod ab omni tempore ante memorato non fecerat, neque facere potnerat. Ab eo tempore in posterum usque ad hoc tempus integre ex dicti brachii malo fuit sana, ac laboravit eodem brachio, omniaque præstitit, quemadmodum fecerat, antequam hoc malo esset correpta, et veluti quælibet mulier sana, ita ut nunquam deinceps quidpiam mali aut doloris in brachio suo senserit. Ceterum memorata Oringa omnia præstitit, quæ promiserat venerabili sancto Ludovico; ac propter concessum sibi beneficium tunc substitit novem diebus Dionysiopoli, diebusque singulis visit sepulcrum memoratum.

364 Præterea referebat memorata Oringa vidisse se, dum apud tumulum subsistebat, mulierem quandam, quæ se cæcam dicebat, quæque sanata fuit in conspectu memoratæ Oringæ. Quippe cernebat, cognoscebatque res sibi ostensas. Similiter alios quosdam, fulcrorum subalarium ope ad sepulcrum accedentes, dicentes audivit se alio modo incedere non posse, quos memorata Oringa vidit abeuntes a sepulcro memorato sanos et liberos sine fulcris.

ANNOTATA.

a In Ms. La porte Baudaier. Agit de antiqua hac porta Breulius in *Antiquitatibus Parisiensibus* pag. 1176 : ubi ait vocari portam Bagaudarum a castro vicino illius nominis : vulga dicebatur, la porte des Baudets.

b Nangius, citatus in *Commentario* num. 1136, ultimum hanc dicit esse inter Boissiacum et Christolium, Gallicè Boissy et Creteil, ut vici hi notantur in *tabulis geographicis*, in quibus nec Josteul nec Boneil invenire potui.

c Monstrolium, Monstreuil, vicus est in agra Parisino, qui hic assignatur, licet non desint alia hujus nominis loca.

d Fontenay vicus in *tabulis geographicis* Normanniæ notatur, distans aliquot leucis Bajacis. Idem nomen variis urbibus in Gallia datum.

CAPUT XXIII.

Mulieri cæcæ apud tumulum visus restitutus : eques quidam ex gravi morbo, atque artuum impotentia, facto voto, sanatus : strumosi sanati.

Agnes Pontisarenensis, nata in parochia Dominiæ nostræ sanctæ Mariæ, mulier triginta annorum et ultra, filia olim Bricii, cum a tempore nativitatis suæ bene vidisset et clare, ac habitasset in domibus aliquarum civium Pontisarenensium, suoquo obivisset negotia, uti mulier bene videns, deinde (quindecim aut sexdecim anni jam præterierant tempora inquisitionis de hoc miraculo, quæ facta est anno Domini nostri MCLXXXIII, mense Februario) oculi ejus quasi perpetuis fluere lacrymis ceperunt, multumque

rubescere, ita ut ab eo tempore visus ipsius vehementer fuerit debilitatus, ac parum cernebat. Adhæc sub palpebris ipsius crevit extuberatio ad molem digiti, oculique ejus facti sunt tam albi interius, ut pupilla in iis non appareret, sed tela candida viderentur obiecti. Ab illo tempore visum plane perdidit, ita ut nihil prorsus videret, ne claritatem quidem solis, aut candelæ ignisve incem. Dicto tempore Maria de Marsigni ejus soror, et quidam ipsius filius, qui obierat tempore hujus inquisitionis, eam ducebant nunc hi, nunc illi; quodque ipsam oporteret ob egestatem victum mendicando querere, circumducebant etiam ipsam ad templa, ostiaque urbis Pontisarenensis ad stipem petendam. Hac cæcitate laboravit quatuor annis præterpropter, quibus nihil prorsus cernebat, neque ullis contra memoratum malum usa est medicamentis. Incedebat eo tempore, ut solent ire cæci, manu super humerum ducentis posita, aut vero vestem ipsius manu tenebat : neque aliter se gerebat quam alii, qui ducuntur, cæci : neque dicta Agnes incedere poterat, uti aliis contingit cæcis, nisi palpando manibus : neque videbat res ante se positas; sed contingebat sæpe, quando cochleari ei manducandum erat jusculum, ut eo modo cochleare teneret, quo pars cava inferius esset, convexa superius, ita ut Maria soror ipsius ipsam dirigere deberet, et cochleare apto ad manducandum situ ponere.

366 Cum eodem anno, quo ossa venerabilis sancti Ludovici portata fuere in Galliam, atque in templo sancti Dionysii sepulta, eadem hæc Agnes esset in ecclesia beate Virginis Mariæ Pontisarenæ, virum audivit dicentem, se venire Dionysiopoli, ac vidisse, grandia facta esse miracula apud tumulum venerabilis sancti Ludovici. Quærenti dictæ Agneti, quænam fieri vidisset miracula, respondit, vidisse se ibi cæcos, qui visum recuperabant, claudos, seu impeditos, qui incedere non poterant nisi fulcris subnixi, ad memoratum sepulcrum sanatos, ac sine fulcris ab eodem tumulo redeuntes. Propterea memorata Agnes magnam animo concepit fiduciam, sanitatem se ibi consequenturam, manusque ad cælum tetendit, ac vovit Deo, ac venerabili sancto Ludovico, se die postera iter suscepturam, atque invisuram tumulum hujusce venerabilis sancti Ludovici, etiamsi vel manibus pedibusque eo sibi foret reptandum. Tum die quadam Sabbati dicta Agnes dictaque Maria mane suscepturam iter, ducente eam memorata Maria, veneruntque Dionysiopolim : contigit autem id eo tempore, quo Dionysiopolitanae habentur nundinæ circa festum sancti Joannis Baptistæ. Fuit illic memorata Agnes omnibus diebus sequentibus usque ad Vesperas, idque ad diem usque Veneris sequentem.

367 Hac die Veneris, cum caneretur solenne Sacrum ad altare sancti Dionysii, ac dicta Agnes esset prope tumulum prænominatum flexis genibus, facie ad tumulum conversa, putaretque se esse facie versa ad altare, aliqui, qui illic erant, ei dixerunt : Quid agis, mulier? Quid ita sedes? Non vides cantantem presbyterum? Qua de causa vultum convertit ad altare a, intuitaque vidit cererum in altari ardentem. Unde in admirationem ducta, ait; utrum illic essent candelæ accensæ? Responsum ei fuit, accensas esse. Interea dum elevatio Corporis Jesu Christi erat peragenda, respexit, ac vidit cantantem presbyterum, malusque elevantem, ac tenen-

A. REGINE
CONFESSARIO.

E

fama miraculorum S. Ludovici inducta, invisit sepulcrum.

F

ubi visus donatur.

a

vidi hæc ibi
um cæcam.
claudosque
sanatos

B

C

lit.
hæc cæca.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

tenentem in manibus gloriosum Jesu Christi Corpus : at Corpus Domini nostri non clare percepit, nam visu adhuc erat infirmo. Verumtamen lætata est, quantum potest lætari ulla mulier, gratiasque egit Deo, ac venerabili sancto Ludovico. Adhæc humi se prostravit in cubitos, genuaque apud tumulum, orans venerabilem sanctum Ludovicum, ut adhuc Dominum nostram deprecaretur pro ipsa, ut visus claritatem ipsi redderet. Dum ita precibus erat intenta, videbatur sibi perenti baculo sub utroque oculo, uli erat memoratus tumor, nasusque sibi transfigi, ita ut manum naso admoveret, ac timeret, ne esset transtixus : adhæc tantum sensit dolorem, ut illum commemorare nequeat aut eloqui, et percepit sanguinem ex oculis suis effluere. Hinc surrexit, illique, qui ibi tum erant, hoc cernentes, dixerunt : Hæc mulier est sanata, nam sanguis ex oculis ejus decurrit : ipsaque hæc mulier laudabat Deum, ac venerabilem sanctum Ludovicum, qui ipsam ex prædicta cecitate sanasset : quippe ab eo tempore post hunc sanguinis fluxum cognoscebat distinguebatque ea, quæ videbat.

B quod declarat
368 Nuntio hujus miraculi per ecclesiam audito, videlicet hanc feminam illi illuminatam, ac visum recepisse, tanta eo confluxit populi multitudo ad videndum, ut vehementer timeret, ne ibi opprimeretur : at monachi ipsam tutabantur. Cum illi, qui illie erant, explorare vellet, utrum cerneret, quædam ei ostendebant; puta cultros, quemdam digitorum manuum suarum numerum : ipsa autem recte, ac vere ad omnes eorum interrogationes respondebat, nominabatque res sibi monstratas. Mansit autem in ecclesia usque ad horam, qua ægroti dimittuntur post Vesperas. Memorata die Veneris, uli prædicta Maria summo mane dictam Agnetem cæcam ad ecclesiam duxisset, sicuti solebat, atque ad eam redisset post preces Tertiæ ad cibum ei portandum, dixit memorata Agnes eidem huic Mariæ : Noli amplius cibum mihi adferre, neque ad me venire : nam video, Deo sit gratia, sanctoque Ludovico, et vidi presbyterum, qui cantabat ad altare sancti Dionysii, attollentem dimittentemque in manibus suis totius mundi Servatorem. Hinc multum gavisa est memorata Maria, atque ad hospitium rediit, relicta ibidem dicta Agnete. Eadem hac die Veneris dicta Agnes per se ire cœpit sine duce, satis videns viam versus hospitium suum : quippe, dum cæca erat, audiverat cujus esset hospitium, illudque esse in platea du Saugier ^b : interrogabat igitur homines, qua via iretur ad plateam du Saugier : quod ipsam docebant. De cetero recte per se incedebat videns usque ad dictam plateam, iensque hoc modo obvia fuit sorori suæ Mariæ, quæ veniebat ipsam quæsitura. Soror hæc multum fuit attonita, eamque rogavit : Soror, quomodo sola venis? Respondit illa : Laus Deo, ac sancto Ludovico, bene video, at hospitium invenire nesciebam.

mirantibus
multis.

369 Ab eo tempore vidit bene et clare usque ad hanc diem, ac bene clareque cernebat ea, quæ ipsi monstrabat nominata Maria. Postea memorata Agnes frequentavit prædictum sepulcrum, donec novem dies fuerint completi a prima die, qua venerat, veniens per se ad templum sine alio humano subsidio, et vesperi ad hospitium suum regrediens. Completis diebus novem, memorata Agnes, et soror ejus Maria Pontisaram sunt reversæ, nemine dictam Agnetem ducentem;

te; redibat enim sine baculo, alioque adjumento; nam auxilio ei opus non erat, quandoquidem bene videbat passus, arbores, frumenta, quæ ante se reperiebat. Postquam Pontisaram fuit reversa, multi homines, qui eam prædicto tempore viderant cæcam, venerunt eam conspici, atque omnes fere attoniti, tantum admirantes miraculum, ac Deum, et venerabilem sanctum Ludovicum laudantes. Tunc dicta Agnes notos sibi adibat, atque amplectebatur viros feminasque sibi notas, asserebatque, ubi sana redierat, se sanata esse apud tumulum venerabilis sancti Ludovici. Adhæc, postquam rediit sanata, oculi ejus memorata tela non erant obiecti, sed apparebat in oculis et pupilla, et album, sicuti contingit oculis sanis, et bene cernentibus. Ab eo tempore sola incedebat, aliæque sua negotia obibat, quemadmodum alia mulier idoneo visu instructa, veniebatque ad domum Guilielmi de Villierlande ad lana nenda, quæ lana nebat dicto Guilielmo præsentem. Ceterum, qui eam noverant Pontisaram, communiter dixerunt, miraculo sanata fuisse per venerabilem sanctum Ludovicum.

370 Anno Domini nostri MCLXXX, circa festum Sanctorum omnium, cum dominus Joannes de Chastenay eques esset in silva Bellosannæ in diocesi Rotomagensi, ubi rex Gallie venabatur, atque idem hic eques ad canes cureret, unde vehementi aestuabat calore; ac pervenissent ad aquam paludis cujusdam, ubi duo occisi erant apri, qui mortui in aqua jacebant, quosque rex fuerat persecutus, idem eques, qui occisus inditus erat, sed non satis idoneis nisi circa pedes, ingressus est aquam, sicut rex et alii faciebant, ad apros aqua extrahendos. Postquam dictus eques tantisper ibi fuerat in aqua ista, pedes cruraque ipsius frigore fuerunt affecta : unde cum de nocte lecto decumberet Gornaci cum rege ejusque comitatu, primum sensit dolorem in pede sinistro circa malleolum. deinde eadem ista nocte dolorem expertus est in genu sinistro. Mane rex cum hoc equite aliisque venit Bellocacum : cumque memoratus eques ibidem de nocte cubaret, in dicto pede genuaque graviolem etiam dolorem expertus est, quam ante senserat. Tunc servum quemdam vocavit, pedique ac genu suo imponi curavit stupam cum vino infervefactam. Inde Parisios reversus est, atque hospitatus est in platea Fabarum ^e. ubi cœpit decumbere, neque enim uti poterat manibus pedibusve.

371 Tunc accesserunt ad eum medici, quos consulit de morbo memorato. Illi emplastrum curarunt componendum, idque applicaverunt genu; quod nihil ei profuit, sed nocuit potius : dolor enim, quo cruciabat, transit ad genu dexterum. Tum ita increvit hoc malum, adeoque toto corpore laboravit, nimirum utroque pede, genibus, coxis, spina dorsi, brachiis, manibusque, ut omnibus hisce membris uti non posset, solius linguæ usu relicto, ita ut nec cibum ipse sumere posset nec potum, sed cibus potusque ei a servis ingereretur : neque se vertere in lecto valeret, neque ullo modo manus pedesque in lecto posset movere, eusve de loco in locum per se ducere; sed in omnibus his ab aliquo opem ei præstari oporteret. In tanto constitutus angore vota fecit sancto Sulpitio, atque aliis pluribus Sanctis. Insuper consilio medicorum regis, quos hic ipsi submitit, multa ei adhibita sunt medicamenta, lotionesque, et alia, quæ

E
LX
Eques in ex-
natione cum
rege aquam
ingressus,
c

d

F

omnium mem-
brorum usu
destituitur.

A quæ nihil opis ei attulerant. Tunc contigit ut Emmelina Melodunensis, uxor olim Theobaldi cellæ regis Franciæ præfecti, ad dictum equitem veniret: eumque ad eum venisset die quædam Jovis, ei suavit, ut votum faceret venerabili sancto Ludovico; multa enim beneficia, multaque miracula facta esse apud tumulum ipsius.

372 Quapropter memoratus eques vovit tunc et promisit Deo, sancto Dionysio, ac venerabili sancto Ludovico, se simulac ire posset, invisurum sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, rogavitque dictam Emmelinam, ut iret pro se Dionysiopolim ad tumulum memoratum, atque ibidem pro se offerret candelam longitudinis suæ. Tunc consideravit dictus eques, se satis notum fuisse venerabili sancto Ludovico, dum viveret: quippe in ejus societate fuerat, eique servierat. Magnam itaque animo concepit fiduciam, se hoc modo sanatum iri ex languore, fecitque votum prædictum. Die Veneris sequente dicta Emmelina iter aggressa est mane, venit Dionysiopolim, obtulitque ad sepulcrum memoratum candelam longitudine pari cum dicto equite: tum preces ibi fudit, atque oravit venerabilem sanctum Ludovicum, ut, siquid valeret apud Dominum nostrum omnipotentem, eum flagitaret, ut dignaretur dictum equitem memorato morbo liberare. Interea dictus eques decubnerat septem hebdomadis præterpropter. Dicta autem Emmelina eadem die Veneris rediit Parisios, visensque memoratum equitem, ei dixit, se perfecisse prædicta. Et sane ab illa die Jovis, qua eques votum fecit venerabili sancto Ludovico, sensit percepitque vesperi melinscule sibi esse: nam in cœna propriis manibus cibum sumpsit, et manducavit, quamvis tribus hebdomadis præcedentibus cibum manu sua non sumpsisset. Deinde die Veneris sequenti dictus eques satis recreatus est, commodius enim manibus suis uti poterat, eas videlicet ori admovere, et capiti, iisque cibum sumere. Post hæc de die in diem melius habere cepit in dictis membris, magisque recreari.

373 Tum cœpit de lecto surgere, loco assidere, ac quandoque per cubiculum suum deambulare, atque intra octiduum subsequens memoratus dominus Joannes pedes venit ad ecclesiam Dominiæ nostræ Parisios, ac pariter ad sacellum regium. Quia autem dicto voto suo satisfacere volebat quantum poterat, quamvis vovisset se peditem venturum ad memoratum sepulcrum, equum tamen ascendit intra hoc octiduum, equitavitque Dionysiopolim usque, atque invisit dictum tumulum. Deinde die Veneris sequenti dictus eques venit Dionysiopolim pedes, jubens equum suum post se duci. Postquam autem ibi fuerat, precesque atque orationem suam persolverat, Parisios rediit equo vectus. Post hæc ab illo tempore memoratus eques sanus semper fuit ac valetudine prospera; licet dictus morbus eum quandoque modicissime corripere, nunquam tamen eo ita fuit impeditus, ut manibus, pedibus, genibus, aliisque membris suis non uteretur, non equitaret, pedes non recte incederet, aut negotia sua alia non bene obiret. Prædicta Emmelina injurando affirmavit, quando ossa venerabilis sancti Ludovici in reditu ex tractu transmarino ferebantur in Galliam, multos, qui strumis laborabant, sanatos esse, dum arcam, cui ossa ipsius erant imposita, osculabantur in itinere, atque in urbibus, ubi servabantur in hospicio. Et passim dicebatur, illos ibi esse sanatos.

ANNOTATA.

A. DEGINÆ.
CONFESSARIO

a In Ms. meo legebatur ad tumulum, quod, ut manifeste mendosum, correxi.

b Nomen plateæ retinui, ut illam facilius cognoscant incolæ, si adhuc perseveret, recteque sit scriptum. Voce autem sangier significatur planta salviæ.

c Bellosanna abbatia est Ordinis Præmonstratensis in Normannia, et in Braio tractu, una leuca a Gornaco in occasum distans, ut habet Baudrandus.

d Gornacum, Gournay, oppidum est Normanniæ in Braio tractu, ad Eptam fluvium, inde aliquando, Gournay sur Epte, vocatur, inquit laulatus Baudrandus.

e Gallice, des Feves.

CAPUT XXIV.

E

Vir sancto Ludovico quondam notus, facto voto, ex febris quartana molestissima restitutus: idem a periculo submersionis ereptus: claudus gressu donatus: puella sanata ex gangræna: vir ex dolore articulari.

Joannes de Brie diocesis Senonensis, vir quinquaginta annorum, castellanus castri Aquarum-mortuarum, propter morbum gravem, ac febrem quartanam, quæ ipsum vexaverat per duos annos et medium, ac quasi consumpserat atque exsiccaverat, eo deductus est memorata quartana, ut existimaret nullo modo se evasurum. Die quadam in aestate, qua memorata quartana debebat ipsum corripere, inductus dicto cujusdam equitis, votum fecit venerabili sancto Ludovico, (cujus vitam sanctam conspexerat per annos triginta; unde magnam liberationis suæ fiduciam conceperat animo,) in eo promittens se, simulac posset, invisurum memoratum tumulum. Ab illo tempore nullum deinceps febris accessum expertus est, sed de die in diem ex summa illa infirmitate recreabatur, ac melius habebat. Postquam vires suas recuperaverat, memoratum sepulcrum, uti promiserat, Quadragesima sequente invisit ex dicto morbo sanus.

375 Idem Joannes, completo hoc voto, ex Francia rediens Aquas-mortuas, empta navi se imposuit, aqua progressurus. Hæc vi luminis abrepta impedit graviter de nocte, disrumpitque in alterum latus se inclinavit: dictusque Joannes in Ararim a incidit, raptusque fuit et ductus ab aqua ad longum intervallum: at vestes ei subsidio fuere, ne mergeretur. Tum substitit ad ramalia, quæ forte invenit, illic posita, ut rebatur, ad pisces hamo capiendos. Itaque manibus ibidem se firmiter tenuit, fluctante toto ipsius corpore sub aqua, excepto solo capite, quod aquis extahat. Tunc clamavit, atque imploravit opem venerabilis sancti Ludovici. Fuit ibi fere usque ad diem tam fatigatus, tam frigidus, rigensque, ut vix se diutius tenere vale-

LXI.

Quidam voto invisendi tumulum diuturna quartana liberatus.

F

LXII.

Idem, dum redit a sepulcro, submersionis periculo ereptus.

a

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

valeret. Demum supervenerunt subito piscatores, qui illum, magna vi sublevatum, navi suæ piscatoriæ imposuerunt. Vectus fuit ad ripam, ductusque ad vicinam domum, ac positus inter lodices quasi mortuus præ frigore, labore, et metu mortis, in quo fuerat. Hoc modo dicta febris, atque hoc periculo liberatus fuit per merita, atque invocationem sancti Ludovici. Quidam ipsius nepos pariter evasit, qui cum navi descendit inter duas tabulas, seque fortiter sustinuit ad intervallum unius lanceæ, Deo favente, ad ripam fluvii delatus. Ejus arculæ sarcinariæ cum litteris, aliisque rebus ipsius defluerunt prope Lugdunum usque. His servatis, ac recuperatis, navis, et tres nautæ, quos conduxerat, non fuerunt inventi. Tum sanus pervenit Belloquadram *b*.

LXIII.
Claudus ex
genu affecto,

B

376 Anno Domini nostri MCLXXIV, in hebdomada post Pascha, Joannes de Aties diocesis Parisiensis, cum ivisset ad operarios suos quosdam, quos conduxerat ad fodiendum in vinea sua, distante a villa prædicta ad tres forsân sagittæ jactus, rediens ex prædicta vinea ad villam, antequam ad villam perveniret, gravissimum dolorem sensit in genu sinistro, acsi cultro ibidem pingeretur. Porro usque ad illam diem sanus fuerat, valensque dicto genu, ac membris aliis. Natus tum erat hic Joannes annos circiter viginti, neque sciebat, unde id sibi accidisset: in via enim memorata nec salierat, nec vim cruri, aut genu suo intulerat. Magno igitur cum labore bacillum sumpsit e vinea, quo niteretur, domumque rediit: et quia stare non valebat, nec incedere, lecto se imposuit. Os illud rotundum, quod est supra genu, loco motum erat, ac distortum ex parte inferiori; totumque id genu, ac caro sub genu carulea valde facta est, et dura: item crus istud ita fuit contractum, ut pedem non valeret humi ponere. Quapropter memoratus Joannes magno affectus dolore et angore, componendum sibi curavit subalare fulcrum, ut de loco in locum ire posset. Quippe postquam dicto correptus est malo, sine fulcro nequibat incedere: verum incedebat fulcro nixus, dictumque pedem humi non flegebat. In hujusmodi statu fuit magno pressus angore usque ad tempus, quo sanatus est Dionysiopoli apud sepulcrum venerabilis sancti Ludovici. Multa memoratus Joannes dicto malo imposuit medicamenta, quibus nihil profecit. Ductus fuit ad ecclesiam beatæ Virginis Mariæ Longi-pontis *c*, duabus leucis a memorata villa distantem, quandoque carro vectus, quandoque ope fulcri incedens: at nihil ei profuit: etsi dictus Joannes votum fecisset Dominiæ nostræ Longi-pontis.

premissis votis, venit ad sepulcrum,

la Pasquiere
le Pasquier

377 Postquam hoc modo agrotaverat usque ad festum sancti Joannis Baptiste proxime tunc subsequens, ac fama vulgaverat in isto tractu, facta esse miracula Dionysiopoli apud tumulum venerabilis sancti Ludovici, memoratus Joannes votum fecit venerabili sancto Ludovico coram Esdelina ex Aties, cognomine Pasqueria *, uxore olim Nicolai Pasquerii *, et dicti Joannis matre, et promisit invisurum se, simulac posset, sepulcrum venerabilis sancti Ludovici, venturumque nudis pedibus, et solum laneis indutum. Fecit id votum dictus Joannes, magnamque animo concepit fiduciam valetudinis recuperandæ, modo illuc ire posset. Adhæc promisit, se tota vita sua ipsius futurum clientem, et quotannis ejus sepulcrum visurum, missu-

rumve eo donum offerendum, si ipse venire non posset. Facto hoc voto, postera die iter aggressus est, ac fulcro nixus ivit usque ad Sequanam, non longe ab hac villa distantem. Illic navem ingressus est, eaque vectus venit Parisios, ubi matrem suam invenit: tum Dionysiopolim ivit. Fuit ibi apud tumulum usque ad horam, qua dimittuntur ægroti. Erat Dionysiopolitanarum nundinarum tempus: atque ibidem manebat tota die; de nocte vero cubabat super stramenta apud portam templi sub dio. Jejuna-
bat quotidie, excepta die Dominica; quotidie item, uti venerat, nudis erat pedibus, et in laneis tantum.

378 Sexta die memoratus Joannes recreari cepit ex dicto morbo. In pervigilio autem sancti Petri tunc sequente, Missæ sacrificio oblato, dictus Joannes, altero nixus genu, sentire cepit dolorem gravem loco nominato, qui non fuit diuturnus. Paulo post dolor hic abscessit, genuque ipsius vehementer incaluit, tantusque in dicto genu, ac in illis partibus, ortus est pruritus, ut se cohibere non posset, quin fortiter se scalperet. Verum illi, qui aderant, eum monebant ne hoc faceret: primo tamen name istius diei non tantus ei fuerat pruritus, neque ita se scalpebat. Qui lustrarunt dictum ejus genu, viderunt os, quod fuerat loco suo motum, ad locum naturalem rediisse, tumorem genu fere evanuisse, carnemque, quæ cerulea fuerat, ad colorem convenientem esse reductam, præterquam quod modice etiam tum ruberet. Post hæc egressus est ecclesia, pedibus suis incedens recto corpore, sine fulcris, sine baculo, et sine adjumento alio per templum, eodemque modo ibat per viam, ut cibum sumeret: attamen debili adhuc gressu procedebat propter debilitatem loci tam recenter sanati. Substitit deinde in nominata urbe sancti Dionysii, visens quotidie dictum tumulum, donec novem dies fuerint completi a tempore, quo primum venerat. Postquos cum matre sua rediit ad villam suam sanus valensque, ac pedibus suis bene incedens, sine fulcris, sino baculo, alioque subsidio: atque affirmabat se redire Dionysiopoli a memorato tumulo, ibique fuisse sanatum. Ita sanus fuit et valens a tempore dicto usque ad hoc tempus, ut nihil mali, aut doloris senserit in memorato genu. Ivit deinde, laboravit, ac negotia sua alia obivit, quemadmodum facere consueverat, priusquam in dictum malum incidisset. Ceterum communiter dicebatur in nominata villa Aties, sanatum esse apud tumulum venerabilis sancti Ludovici.

379 Bernardina, olim filia Othonis Ferrarii *, quam Bartholus civis Parmesanus educabat in domo sua, dum nata erat aunos octodecim, aut plus eo, gravi morbo, fædo videlicet malo, quod gangrena nominatur, correpta est in brachii dexteri parte posteriore circa manus juncturam, quod extendebatur versus cubitum ad tres facile digitos. Vulnus erat fere rotundum, paululo oblongum, et tam profundum, ut brachii nervi quandoque visui paterent, et tam latum, quam patiebatur latitudo brachii. Consulti hæc de re fuere medici, medicamentaque fuere adhibita, quæ modico tempore prodesse videbantur: nihilominus dictum malum tandem remansit grave, atque horridum, multumque effundebat factoris et puris, sicuti antea. Duravit hic morbus per duos tresve annos. Cum autem rex Philippus, eo tempore rex Franciæ, filius ve-

ubi valetudinem primum non con-
quiritur.

LXIV.
Puella, dum
ossa sancti
rehebatur in
Galliam, ex
gangrena,
* le Ferrer

nera-

A venerabilis sancti Ludovici, curaret ossa venerabilis sancti Ludovici patris sui transferenda in Galliam, Parmamque *d* pervenisset, idque memorata Bernardina intellexisset, magna animata est spe, fiduciaque magna se ab ipso sanatum iri, per invocationem ejusdem sancti Ludovici. Rogavit igitur Bartholomæum, et Alenam dominam suam, ut duceretur ab ipsis, ubi arcam venerabilis sancti Ludovici posset contingere, cui ossa illius dicebantur imposita.

380 Ipso tempore matutino, quo rex egressurus erat Parma cum ossibus Patris sui, ducta luit nominata Bernardina, ivitque usque ad portam palatii, hi expectavit equum sarcinarium, qui ferebat dictam arcam, cui ossa venerabilis sancti Ludovici erant imposita. Exente memorato equo, dicta puella affecto brachio tetigit hanc arcam magna cum pietate, ac portavit brachium male affectum, sen tenuit incumbens eidem huic arcae per spatium circiter jactus sagittæ ex balista emissa: dein domum reversa est. Ab hac die dicta Bernardina melius habere cepit, et sanari ex dicto morbo, incipiente memorato malo siccari, ac paulatim consolidari, adeo ut deinde intra mensem præterpropter dicta Bernardina integre sanata fuerit ex morbo memorato: remanente tamen mali vestigio. Porro postquam attigerat arcam memoratam, nullis deinde usa est medicamentis, nullum de hoc malo exquisivit medicorum consilium. Vixit deinde memorata Bernardina, postquam hoc modo sanata est, ad annos tres quatuorve præterpropter, nuptaque fuit Ægidio de Cantubie, quocum Ægidio longo tempore fuit sana, dictoque morbo libera, quamdiu vixit. Ceterum affirmabat dicta Bernardina, se restitutam fuisse ex malo memorato per merita venerabilis sancti Ludovici, ob suam in ipsum pietatem, et quia tetigerat arcam, cui ossa ipsius erant imposita.

381 Jacobus de Allucies, civis Regiensis, graviter ægrotabat ex morbo, et dolore articulari, quo cruciabat in coxis, genibus, cruribusque: atque eo modo laboraverat per quatuor circiter annos, antequam rex Galliæ, revertens Tineti, transiret per civitatem Regiensem *e*. Pluribus mensibus memoratus Jacobus hoc malo decubuit, neque de lecto surgere poterat, neque ad necessaria ire, nisi portaretur: adhuc præ dolore clamabat, dentesque constringebat memoratus Jacobus. Deinde paululum recreatus est, ita ut incederet duobus nixus fulcris subalaribus, quandoque et uno: at nullo modo incedere poterat sine fulcro alterutro. Consuluit medicos, videlicet magistrum Henricum medicum, magistrum Guidonem, et Bonitum chirurgos expertos; medicamenta que varia contra hoc malum fuerat adhibita: sed sine ullo emolumento.

382 Cum igitur rex Galliæ reverteretur Tineti, veniretque Regium, ac diceretur ossa Patris sui, venerabilis sancti Ludovici transportanda curare in Galliam in arca, que in principe ecclesia fuit posita, domina Jacoba, dicti Jacobi uxor, ei dixit, desiderare se, ut iret ad ecclesiam, ubi arca servabatur, in qua ossa venerabilis sancti Ludovici esse dicebantur, sperabat enim firmiter ipsum per merita illius sanandum. Memoratus Jacobus sensu uxoris suæ postridie venit ad ecclesiam ope fulcrorum suorum, tetigit dictam arcam, seque illi supponit, magna animatus fiducia liberationis suæ ob sanctitatem, quam de venerabili sancto Ludovico prædicari audiverat. Dum domum rediit, eadem die ita se recreatum sensit, ut reliquerit fulcra sua, ita ut ei deinde nunquam adjumento fuerint ad eundem: sed adeo sanatus fuerit ex dicto morbo, ut per se incederet sine fulcris, et sine baculo, aliave adjumento. Ivit autem post hæc sanus et valens sine adjumento ad tres annos, et ultra. Ceterum fama fuit, ac vox communis urbis Regiensis, illum sanatum fuisse ex dicto morbo per merita venerabilis sancti Ludovici; passimque hoc dicebatur ab ejus vicinis et sociis, atque ipse prædictus Jacobus id protēbatur.

ANNOTATA.

a Araris. Gallicè la Saone, fluvius est Galliæ notissimus.

b Belloquadra, Beaucaire, oppidum est Occitaniæ inferioris ad Rhodanum, cui Araris miscetur prope Lugdunum. Belloquadra autem non longe absunt Aquæ mortuæ, quas adibat.

c Longus-pons abbatia est Ordinis Cisterciensis in diocesi Suessionensi. beatæ Mariæ Virginis sacra, de qua agunt Sammarthani tom. 4 Galliæ Christianæ pag. 576. et seqq. Hinc colligitur vicum Alies quærendum in extrema parte diocesis Parisiensis circa Suessionensem agrum, ubi tamen illum non inveni.

d Parma civitas Italiæ est passim nota. De transitu autem Philippi per illam urbem, miraculoque hoc ibidem facto, meminimus in Commentorio num. 1134.

e Regium Lepidi, urbs Italiæ in Longobardia, inter Mutinam et Parmam sita, hic intelligitur, ut videre est in Commentario mox assignato, ubi hoc miraculum fuit confirmatum.

CONCLUSIO.

Hoc modo venerabilis sanctus Ludovicus splenduit, ac coruscavit vita sua, ex norma virtutis instituta, supraque descripta, ac miraculis gloriosis modo relatis, examinatisque per curiam Romanam ac probatis, multisque aliis prodigiis *a*, quæ commemorata non sunt, quia ea recensere nimis esset prolixum. « Ceterum, » quia quos superni Regis clementia corona gloriæ in celo magnificat, devote a fidelibus in hac terrestri patria convenit venerari *b*, ideo dominus Bonifacius bonæ memoriae Papa VIII « de sanctitate vitæ, ac miraculorum veritate » ipsius beatissimi Ludovici, curiosæ, ac solemnibus disquisitionis diligentia, et districti examinis disquisitione præmissa, plenariam certitudinem obtinens, de communi fratrum suorum Cardinalium, et prælatorum omnium, tunc apud Sedem apostolicam existentium consilio et assensu, Urbe veteri *c* in ecclesia fratrum Minorum, die Dominica, tertio Idus Augusti anni Domini nostri mcccxcvii magna solemnitate, quam commemorare longum esset, catalogo Sanctorum adscripsit venerabilem sanctum Ludovicum præfatum: universitatem *d* Christianorum monens, et hortans attente, mandansque per scripta sua, quatenus in crastino beati Bartholomæi apostoli, cum felix ipsius anima tunc de carnis eruta vinculis, astra petens, caelestem anam adiverit, æternis gaudiis potitura; festum ipsius Sancti devote ac solemniter celebrent: ut ejusdem Sancti interventibus precibus, et hic ab imminetibus possint liberari periculis, et in futuro salutis perpetuæ præmia obtinere.

A. REGINÆ
CONFESSARIO.

Prædictis probatis, Bonifacius VIII Ludovicum Sanctorum catalogo adscripsit.

a

F

b

c

d

A. REGINÆ
CONFESSARIO.
atque indul-
gentias ejus
tumulum in-
risentibus
concessit :
ossa dein
elevata.

384 Ut autem ad venerabile sepulcrum venerabilis sancti Ludovici ferventius et copiosius fidelium conflaret multitudo, ac celebrius ejus solemnitas peragatur, præfatus Pontifex omnibus vere penitentibus, et confessis, qui reverenter illuc in eodem festo annuatim accesserint, ejus suffragia petitori, de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisus, unum annum et quadraginta e dies : accedentibus vero annis singulis ad prædictum sepulcrum infra ejusdem festi octavas, quadraginta dies de injunctis eis penitentiis, misericorditer relaxavit. Deinde anno Incarnationis Domini nostri MCCXCVIII, VII Kalendas f Septembris, postridie festi sancti Bartholomæi apostoli, excellentissimus princeps Philippus, Franciæ rex, pius venerabilis sancti Ludovici nepos, presentibus multis proceribus, nobilibusque regni sui, atque aliud genus hominibus, maxima solemnitate, quam longum esset commemorare, per multos Franciæ prælatos sacrum venerabilis sancti Ludovici corpus, quod sepultum erat in ecclesia domini sancti Dionysii in Francia, elevari jussit, transferri, atque arcæ honorifice inclusum poni sub altari principe dictæ ecclesiæ ad exaltationem venerabilis Sancti, ad laudem Dei omnipotentis, cui sit honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Minime dubium videtur, quin multo plura facta sint miracula, quam hic recenseantur, cum hæc omnia contigerint ab anno 1271 usque 1283, quo horum absoluta collectio, ita ut intra annum 1283 et 1297, quo facta canonizatio, ingens accedere potuerit numerus. Præterea ne omnia quidem hic collecta sunt, quæ annum 1283 præcesserunt : nam Carnotensis cap. 6 varia refert anno 1271 patrata, quæ hic omituntur. Demum post canonizationem plurima contigerunt, quorum aliqua habentur in Appendice secunda Vitæ primæ, alia in Commentario § 96, plura tamen videntur prætermissa.

b Hæc verba ex bulla canonizationis desumpta sunt, uti et paullo post sequentia.

c Urbs vetus, Italis Orvieto, civitas est Italiae in ditone Ecclesiæ, ubi tunc non raro residebant Pontifices.

d Rursus bullam describit, mutatis tantum, quæ ob verborum connectionem erant mutanda.

e In Ms. meo legebatur hic et infra sexaginta, quod, ut certo mendosum, correxi ex bulla.

f Imo VIII Kalendas, seu 25 Augusti, qua obiit. Videsis Commentarium § 94.

VITA III

Auctore Joanne Joinvillio Regis
familiari,

Ex editione Menardi et Cangii Latine red-
dita interprete J. S.,

EPISTOLA DEDICATORIA.

Nobilissimo, excellentissimo, potentissimoque regi Ludovico, dignissimæ sanctissimæque memorie regis sancti Ludovici filio a, gratia Dei regi Franciæ, Navarræ, Campaniæ et Briæ comiti Palatino, Joannes Jovisvillæ dominus, Campaniæ seneschallus : humilem, perfectumque amorem tibi precibus meis Jesus largiatur, et salutem.

Nobilissime ac potentissime domine, gratum sit tibi intelligere, excellentissimam dominam meam defunctam, matrem tuam b, quam Deus absolvat, suo tempore pro ingenti, quo in me cerebatur amore; quodque probe cognosceret me fidelissimo amore dicto domino regi sancto Ludovico, bono sponso suo servivisse, eumque ad loca, tractusque multos fuisse secutum: a me, quanto poterat studio, petivisse ac postulasse, ut ad honorem Dei curarem componendum, scribendumque libellum ac tractatum de factis, dictisque dignissimis ac sanctissimis memorati domini regis sancti Ludovici. Quod humillime facturum me, ac pro viribus meis impleturum promisi. Ilac de causa ad te, excellentissime et potentissime domine, qui filius es natu maximus c et heres, quique in regnum successisti post dictum dominum regem sanctum Ludovicum patrem tuum, mitto libellum; utpote non ignarus nullius viventis magis interesse eum habere quam tua; ut et tu et alii omnes, qui eum habebitis, legique audietis, ex eo utilitatem possitis consequi imitatione operum atque exemplorum, quæ in eo reperietis; indeque Deus Pater noster ac Creator colatur ac honoretur.

ANNOTATA.

a Filio. Ludovicus X, cui inscribitur epistola, non fuit filius S. Ludovici, sed abnepos: filius tamen vocatur, quia Ludovicus X ex illo recta linea descendebat: sicuti Christus vocatur Filius David.

b Loquitur de Margarita regina, uxore S. Ludovici; quæ Ludovici X mater est eodem sensu, qua poter S. Ludovicus; nam abavia illius erat. Videtur his nominibus uti Joinvillius, eum honoris causa, tum ut insinnet, cujus mores imitari deberet Ludovicus X; ad imitandum enim S. Ludovici exempla illum in fine epistolæ hortatur apertius. Hinc vana est ratio Cangii, qui in elogio Joinvillii pag. 21 ex his nominibus suspicatur, inscriptam epistolæ corruptam esse, et pro Ludovico X substituendum esse Philippum Pulchrum, seu IV; quod tempore Philippi IV scripta sit Historia. Quir-

A *pe.* si, *judice Cangio*, S. Ludovicum patrem vocare poterit Philippi IV. cujus erat avus; non est, cur eundem patrem nominare non poterit Ludovici X. cujus erat abacus. Deinde quod conscripta sit Philippo regnante Historia, verum quidem putamus; at hinc non sequitur, eodem regnante absolutam; et, si absoluta fuerit, eadem mox dedicatam.

e Sic natus maximus, sicut heres, et paullo post successor dicitur; quia ex filio et nepote Ludovici, qui ut natus maximus in regnum successerant, ipse natus erat maximus et regni heres. Nam intelligi hæc omnia non posse de Philippo III. cui hi tituli magis proprie convenirent, jam probaverit Cangius, et manifestum est, quia defunctus erat Philippus III ante matrem suam, quæ hic memoratur defuncta; multaque in Historia narrantur, quæ post mortem Philippi III contigerunt.

PRÆFATIO.

B **I**n nomine sanctissimæ summæque Trinitatis, Patris, Filii, et Spiritus sancti. Amen. Ego Joannes Jovisvillæ a dominus, magnus Campaniæ senescallus h. scribi curo atque memoriæ commendari vitam, sanctaque, dictaque sanctissima domini sancti Ludovici, dignissimæ sanctissimæque memoriæ Franciæ Regis, quæ de illo vidi et audivi tempore et spatio sex omnino annorum, cum adessem ipsi in itinere sancto, et peregrinatione transmarina, ac deinde postquam sumus reversi c. Qui libellus in duas partes est divisus. Pars prima tractat, et docet quomodo dictus dominus Rex, sanctus Ludovicus se rexit et gubernaverit secundum Deum, matremque nostram sanctam Ecclesiam, atque ad emolumentum, utilitatemque regni sui. Pars altera agit de magnis ejus facinoribus, factisque bellicis, ut unum post alterum inveniantur, atque intellectum eorum, qui hæc legent, et audient, illustremus ac elevemus. Ex quibus perspicere poterit, et clare cognosci, nullum unquam hominem, qui ejus tempore ab initio illius regni usque ad finem vixit, tam sancte et juste vixisse, quam ille vixit. Quapropter videtur mihi, non satis illi fuisse honoris habitum, quod in Martyrum et numerum non fuerit relatus, propter ingentes labores, quos in peregrinatione crucis sustinuit spatio sex annorum, quibus in ejus fuit societate. Sicut enim Dominus Deus noster pro humano genere mortuus est in cruce, simili modo Tuneti mortuus est cruce signatus bonus Rex, sanctus Ludovicus. Et quia nullum hominum preferendum est animæ ratione prædite, exordiar a prima parte, quæ loquitur de bonis illius instructionibus, sanctisque verbis, quæque conducit ad nutrimentum animæ.

ANNOTATA.

a Jovisvilla a templo et cultu Jovis nomen videtur accepisse: ita certe in veteribus tabulis nuncupatur, vulgo Joinville, ait Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 251. Cangius vero in Genealogia stirpis Joinvillicæ pag. 5, hanc etymologiam improbat, licet consentiat, Jovisvillam vocari hoc oppidum. Baudrandus Joannivillam nominat, adjuvans tamen, Jovillam quoque, et Jovisvillam nuncupari. Nos, quidquid

Augusti Tomns V.

sit de ratione nominis, Jovisvillam vocabimus. Oppidum autem hoc ita describit laudatus Valesius: Locus (est in Campania) nunc principatus titulo insignis, inter Calvum-Montem et S. Desiderii oppidum positus, (et) pontem habet Matronæ impositum. Addit Joannem nostrum quondam illius fuisse dominum, quem nos a vulgari nomine Joinville vocamus Joinvillium.

b Observat Cangius pag. 33, non reperiri in antiquis chartis, dominos Jovisvillæ sibi attribuisse titulum magni senescalli; at senescalli duntaxat: licet priorem titulum eo judice merito usurere potuissent. Genealogiam autem stirpis Joinvillicæ qui cupit, adire potest laudatum Cangium, qui observat pag. 5, eam in Campania fuisse illustrissimam.

c Præter gesta sex annorum in Terra sancta, factaque deinde in Gallia, de quibus pauca tantum refert: attingit etiam quædam anteriora, sed breviter et satis confuse.

d Communis erat crucesignatorum opinio, Martyres esse, qui occidebantur in bello sacro. Sic Phocas Orientis imperator, vel tyrannus potius, operam dedit, ut milites, in bello contra infideles occisi, martyres haberentur, de quo consule Baronium ad annum 610 num. 4. At Ecclesia hujusmodi opinionem nunquam amplexa est.

PARS I

Pie dicta factaque.

CAPUT I.

Varie S. Ludovici virtutes, ac monitiones piæ et prudentes aliis datæ.

S **S**anctus hic homo, sanctus Ludovicus Rex omni vita sua amavit, et timuit Deum ex totis viribus suis super omnia, atque ita eum secutus est in operibus suis, idque manifeste patet. Quemadmodum enim Deus mortuus est pro omni populo suo, ut ante dictum est: similiter etiam bonus Rex, sanctus Ludovicus sæpius corpus suum objecit mortis periculo sortique pro populo regni sui, ut deinde attingetur. Bonus dominus Rex, gravi aliquando detentus morbo, quo laboravit ad Fontem Bellaquenn a, dixit domino Ludovico, filio suo nato maximo: Care fili, obsecro te, fac ameris a populo regni tui. Nam profecto malle, ut Scotus aliquis veniret ex Scotia, aut alius quispiam ex terra longinqua peregrinus, qui populum regni bene, et laudabili modo gubernaret, quam ut tu male gubernares, et cum dedecore.

3 Tantopere veritatem amabat Rex sanctus, ut Saracenis ipsis, et infidelibus nunquam mentiri voluerit, aut quidpiam ipsis promissum negare, licet ipsius essent inimici, ut postmodum pertractabitur. Ore fuit sobrius quam maxime, et castus. Numquam enim ulla vitæ meæ die petentem audivi, aut desiderantem cibos, magnæve apparatus deliciarum in bibendo vel manducando: sicut multi solent opibus pollentes: at manducabat, summatque placide quod

A. JOANNES
JOUVILLE.

E

Amor Sancti
erga Deum, ac
cura subdito-
rum:

a

fidelitas,
sobrietas:
modestia in
verbis:

A. JOANNE
JOINVILLIO.

ipsi ferebatur, ac proponebatur. In verbis suis adeo fuit moderatus, ut nullo vite meae die vel verbo de quoquam male loquentem audiverim; neque umquam diabolum nominantem perceperim, cujus nomen late vulgatum est, valdeque hodieum in mundo commune: quod firmiter credo non esse acceptum Deo, sed potius ei vehementer displicere.

entium aqua
miscet, et id
sudet Join-
villio.

4 Vinum suum temperabat cum proportione secundum vim atque virtutem, quae vino inerat, et prout ferre poterat. Interrogabat me aliquando in Cypro, cur aquam vino meo non admiscerem. Et ipsi ego reposui, hujus causam esso in medicis et chirurgis, qui mihi dicebant, me capite esse crasso, et aëso phago frigido, vires mihi non futuras sustinendi. Et bonus Rex mihi dixit, me ab iis decipi; suasitque ut illud diluerem; et si non discerem illud diluere in juventute mea, idque facere vellem in senectute, articulorum dolores, et morbos, quibus laborabam in aëso phago, vehementius me invasuros: aut certe, si merum potarem in senectute, sapius me inebriandum: se autem inebriare nimis turpe esse homini forti.

B
cui et alia,
quomodo in
dielis, factis-
que

5 Bonus dominus Rex quadam vice me interrogavit, an cuperem honorari in hoc mundo presenti; et in morte mea caelum possidere. Cui respondi, omnino ita me quidem velle. Tunc mihi dixit: Cave igitur diligenter, ne facias vel dicas deliberata voluntate quodlibet inhonestum, ita ut, si mundus universus id sciret, et cognosceret, sine pudore possis dicere vel rubore: Hoc feci, vel, Hoc dixi. Et pariter mihi dixit, ut nunquam contradicerem, aut negarem quidquam eorum, quae coram me diceret, nisi id patiundo, pudorem, damnum, aut peccatum incurrerem: aiebatque, contradicendo alicui saepe oriri verba dura et aspera, quibus frequenter homines in eadem nutnam ruunt, et famae denigrationem; milleque homines hoc modo occisos.

ac in vestibus
se gerere de-
beat, dat mo-
nata:

6 Dicebat etiam, unumquemque debere se gerere, vestire, et ornare secundum statum, et conditionem suam, idque modo mediocri; ut homines probi, et matris nequeant dicere, alterive exprobrare; Iste in eo nimis est: atque etiam, ne juniores dicant: Ille hujus parum facit, neque honorat conditionem suam. Et *b* hujus dicti occasione memini aliquando boni domini Regis, Patris *c* regis nunc regnantis, propter pompas, vestiumque luxuriam, ac sagam *d* acupicta, quae hodieum quotidie sunt sentis gentilitiis *e* distincta. Et dicebam regi regnanti, me nunquam in itinere transmarino, quod cum ipsis Patre, ejusque exercitu peregi, vel unum aliquod conspexisse sagam acupictam, sive Regis memorati ipsius Patris, sive aliorum. Et respondit, perperam se voluisse, ut illa sentio suo gentilitio arte phrygionum *f* distinguerentur, sibi que stetit pretio octo librarum Parisinarum, Eique dixi, rectius id impensurum fuisse, si pauperibus distribuisset, sagorumque suorum ornatum fecisset ex bona validaque tela subserica *g*, in formam scuti sui gentilitii ducta *h*, quemadmodum Pater ipsius faciebat.

l
g
h
eundem ad
odium peccati.

7 Bonus Rex me vocavit aliquando, mibi que dixit, velle se mecum loqui, propter subtile ingenium, quod se dicebat in me deprehendere: multisque praesentibus mihi dixit: Vocavi hos fratres, hic praesentes, tibi que quaestionem propono, et interrogationem circa rem, quae ad Deum pertinet. Interrogatio fuit hujus-

modi: Seneschalle, inquit, quid est Deus? Et ipsi respondi: Domine Rex, res est tam excellentis, et bona, ut melior esse non possit. Profecto, ait, recte admodum responsum: responsio enim haec tua scripta est in libello hoc, quem in manu habeo. Aliam interrogationem tibi propono: nimirum quid malles, malane scabie infectum esse ac lepra *i*; an fecisse, et facere peccatum mortale. Et ego, qui nunquam ei mentiri volui, ipsi respondi; quod mallem triginta peccata mortalia commisisse, quam lepra esse infectum. Et postquam fratres inde discesserant, me solum omnino revocat, meque ad pedes suos sedere jussit, mibi que dixit: Quomodo ausus es dicere, quod dixisti? Et ipsi reposui, me etiamnum id dicere. Et ille mihi continuo: Ah! demens, homo nihili, homo nihili *k*, deceptus hic es. Nosti enim nullam esse lepram tam turpem, quam esse in peccato mortali; et anima, quae in illo est, similis est inferni diabolo. Quapropter nulla tam foeda potest esse lepra. Id plane verum est, inquit. Quando enim homo est mortuus, sanus est, et lepra sua corporea liberatus: at cum homo moritur, qui commisit peccatum mortale, nescit, nec certus est, an ita se ejus in vita ponituerit, ut Deus ei velit ignoscere. Qua de causa vehementer timere debet, ne sibi longo tempore adhareat haec peccati lepra, et quaudivin Deus erit in caelo. Quare te obsecro, inquit, ut primum amore Dei, deinde et mei amore, dictum hoc cordi imprimas: et multo magis velis, ut lepra, aliaque mala, et infortunia corpori accident tuo, quam inquines animam tuam uno dumtaxat peccato mortali, quae lepra est tam infamis.

8 Item ibidem ex me quaesivit, utrum die Jovis sancto pedes lavarem pauperibus. Et ei dixi: Apage! apage *l*; nequaquam ego sordidorum illorum umquam lavabo pedes. Sane, ait, pessime dictum. Nam minime dedignari debes, quod Deus ad instructionem nostram fecit. Ille enim, qui Magister erat et Dominus, dicto illo die Jovis sancto pedes lavit omnium Apostolorum suorum, iisque dixit, ut, quemadmodum ipse, qui illorum erat magister, ipsis fecerat, ita et illi similiter invicem facerent. Haec itaque de causa te oro, ut illius primum amore, *m* et mei, hoc faciendo velis assuescere. Tantopere diligebat omnes homines, qui timebant et amabant Deum perfecte, ut propter famam insignem, quam audivit de fratre meo, domino Aegidio de Bruyn *n*, qui orimundus non erat ex Francia, timendi et amandi Deum, prout faciebat ille, rei militaris praefecturam ipsi dederit in Francia.

9 Accidit quadam vice, ut propter praeclearam probitatis famam, quam audivit de magistro Roberto de Sorbona *o*, ipsum ad se venire, atque ad mensam suam bibere et manducare jussisset. Eramusque aliquando conjuncti, ipse et ego, bibentes ac manducantes ad mensam dicti domini Regis; secretoque confabulabamur *p*. Quod perspicuus bonus Rex, nos corripuit, inquit: Male facitis hic secreto loquendo. Loquimini alta voce, ut socii vestri non timeant, ne de se loquamini male, sibi que detrahatis. Cum manducatis in aliorum consortione, si qua habeatis, quae dicenda sint, et recreent: altum loquimini, ut quislibet vos intelligat; sin non habeatis, silete.

10 Quando Rex bonus animum relaxabat, quaestiones mihi proponebat praesente magistro

Bober-

suosque facte
re hortatur
ad justitiam

A. JOANNE
JOINVILLIO.

istoriam suam scripsit Joinvillius post canonizationem S. Ludovici, adeoque sub Philippo Pulchro Sancti nepote, ut pluribus probatum in Commentario num. 29. Secundo, quia Philippus III imitatus ridetur Patris sui modestiam in vestibus: certe Naugius apud Chesnium, pag. 527 eum laudat ab humilitate, atque resedisse inter principes suos abque ullo fastu superbia.

d Sagum, Gallis cotte d'armes, explicat Cangius dissertatione I a pag. 127, ex quo pauca breviter accipe. Vestis erat militaris, qua se in bello ornabant equites supra loriceam. Forma sagi erat, qualis est tunica diaconorum. Non dimittebatur passim infra genua, quamvis subinde longioribus sagis etiam usos fuisse Gallos adjungat. Hæc fere laudatus Cangius, quæ exemplis quibusdam elucidal: addens tamen, fastum quorundam in sagis ornandis adeo exereisse, ut legibus fuerit cohibendus.

e Veram non exposuit Cangius, quo sensu intelligenda sint verba ante citata: Colles brodées, que ou fait tous les jours maintenant és armes: quæ sic reddidi: Saga acpieta, quæ hodieque quotidie sunt scutis gentilitiis distincta: quia vox armes, quæ tertio recurrit, samenta hic ridetur pro sculo gentilitio: quia idem auctor apud Menardum pag. 59 easdem fere expressiones habet, quæ necesse est ita exponere: Sa galée, inquit de comite Jafensi, estoit toute peinte et dedans et dehors à ecussions de ses armes. Deinde: Chascun. . . portoit un targe à ses armes. Et pag. 60: Ung penoncel de ses armes batu à or. Ubi vox armes ubique scutum gentilitium significat, quod ibidem quoque describit. Dubium itaque non ridetur, quin eodem sensu hic sit exponenda, cum nobiles solent gentis suæ tesseram in sagis militariis exprimere.

f Non improbat expressam fuisse gentilitiam tesseram, quod moris erat: sed eam acu pictam volebat, quod idem fieri posset minoribus sumptibus, sicut mox factum docet a S. Ludovico.

g Gallice sendal. Cangius in Observationibus pag. 34 eandem telam esse dicit, quam Galli vocant Talletas. Idem in Glossario affirmat, telam esse subsericum; quod secutus sum.

h In vestibus sacris figuras non paucas videmus expressas per telam artificiose diductam, luno similiter materia telam suffulciete et elevante. Sic et factum de sagis volebat Joinvillius, factumque a S. Ludovico asserbat. Hæc ad lucem hinc loco afferendam sufficient: unde modestum vestium illius temporis elucescit.

i Gallicè, Estre mezeau et ladre, quæ synonyma sunt, et hominem lepra infectum significant, quales multi erant in Palestina, ubi hæc fortasse contigerunt.

k Gallicè, Ha! foul musart, musart.

l Gallicè: Fy, fy en malheur; quod Regi non dicitur, sed contra opus illud intorquetur.

m Legendam le Brun, teste Cangio in Observationibus pag. 35, ubi suspicatur illud nomen esse adjectivum, eique fortasse datum a colore nigro, refellitque eos, qui putaverunt eum consanguineum esse Marchie comitum, quorum nomen le Brun. Nomen autem Egidii hujus docet esse, de Trasignies, qui pagus est in extremo limite Gallo-Brabantia. At mihi non omnino probatur, nomen illud le Brun additum esse, cum ipse Egidius, et filius ejus Osto le Brun, idem nomen sibi tribuant apud Aubertum Miræum in Notitia ecclesiarum Belgii cap. 210,

ubi dominorum Trasiniaci, seu de Trasignies, D genealogiam exhibet. At, quidquid sit de hoc nomine, Egidius le Brun filius fuit natu tertiarie dominæ, ut manifestum est ex landato Miræo: supremam militie Francie præfecturam adeptus est in Palestina post mortem Imberti de Beaujeu, et missus est a Ludovico cum exercitu in Italiam ut regnum Siciliae Carolo Regis fratri subigendum, quod factum anno 1265, victo apud Beneventum Manfredo, ut narravimus in Commentario § 74. Nec diu post hæc superfuit Egidius. Donationem ejus factam ecclesie S. Quintini attigimus num. 823. Ceterum quod Egidium le Brun fratrem suum vocet Joinvillius, non fieri affinitatis gratia putat Cangius, sed ob arctam eorum amicitiam, aut fortasse quia fratres erant armorum, de qua fraternitate fase disputat dissertatione 21.

n De viro hoc cyregio satis diximus in Commentario § 81 a num. 1051.

o Gallicè, Et parlions conseil l'un à l'autre: quod Cangius pag. 37 intelligendum probat, prout Latine reddidimus.

p Quæ hic joco non inutili dicta sunt, non omnia videntur relata a Joinvillio, quo factum, ut connexio dictorum non clare appareat: elucidabimus tamen contextum, quantum possumas. Vox prendomme hominem significat probum, et integrum coram Deo et hominibus, ut videri potest num. 214, ubi eam distinguit a voce prendomme, quæ virum fortem significat.

q Jeune homme ridetur hic potius vitium indicare, quam ætatem. Fortasse nomen hoc iis dabatur, qui juvenili levitate aliena facile invadebant et rapiebant. Nam posteaquam Rex præstantiam viri probi exposuerat, opponit miseram conditionem eorum, qui aliena rapiunt, quod referri videtur ad vocem jeune homme.

r Ex pronuntiatione vocis prendomme, et vocis rendre, Latine restituere, cujus necessitas ex rapina consequitur, joco litem dirimit: ut jocum hunc dirigit Rex industrius ad monitionem maxime seriam, quæ mox sequitur.

s Auctor Gallicè habet le chasteil, quod tunc temporis barbare dicebant catallum. Significatur autem hac voce bona quolibet mobilia, ut variis exemplis probatur in Glossario Cangii auctiore.

t Id est, genero suo; nam soceri generos non raro filios vocant. Erat hic Theobaldus II Navarra rex, et comes Campanie ac Briæ, qui Ludovici filiam duxit anno 1255, ut diximus in Commentario num. 804. Obiit vero anno 1270 Drepani in Sicilia, quo cum aliis principibus reversus erat ab expeditione Africana, quemadmodum num. 1132 narravimus. Princeps hic laudatissimus non ridetur sua culpa debitum contraxisse restituendi aliquid; rerum patris sui culpa, qui non æque erat religiosus, id ei incumbere poterat.

u Provinum, alias Pravinum, vulgo Provins, urbs est in Briæ, Gallie provincia satis nota.

x Obligatio hæc certa est apud theologos.

y Corbolium, vulgo Corbeil, oppidum est ad Sequanam, 7 leucis distans Parisiis in meridiem, Melodunum versus, teste Bandrando.

z Id est, ad latus, vel e regione sacelli.

aa Vel pater hic rursum sumitur improprie pro avo, vel abavo, quod satis familiare est Joinvillio nostro: vel Historiam suam toto de-

cennio

A *cenno scribere cepit auctor, antequam eam anno 1245 Ludovico X dedicavit. Certe comes Britanniae, quocum tunc locutus est S. Ludovicus, alius esse non potest quam Joannes I, cognomento Rufus, quem comitem Britanniae factum anno 1237 retulimus in Commentario num. 296; quemque defunctum anno 1286 narrat Lobineau in Historia Britanniae col. 277. Successit ei filius Joannes II, deinde nepos Arturus II, atque abnepos Joannes III, qui Britanniae ducatum obtinebat, cum Historiam suam vulgavit Joinvillius, atque aliquot jam annis obtinuerat, ut videre est apud laudatum Lobineau. Videmus quoque hic Britanniae principem primo comitem, mox ducem vocari, quod titulus ille interim fuisset a rege Galliarum concessus. Titulum autem ducis concessit anno 1297 Philippus Pulcher, dum Joannem II inter pares Franciae adlegit. Litteras Philippi regis exhibet Lobineau tom. 2 col. 442, quas consulere lector poterit. Titulo tamen ducis dudum ante usi quandoque fuerant Britanniae principes, eumque illis attribuerant ante id tempus Angliae reges.*

B *bb Gallice, Scavoir mon, quod pro exigentia sensus verti.*

cc Gallice, surcot: qua voce vestis speciem denotari nuctores consentiunt. At quoniam illa sit, non conveniunt. Crediderim vestem talarem indicari, quae utrique erat congrua.

dd Ex his eximium Sancti candorem insigneque humilitatem clare perspicimus, ita ut perfecte rideatur implerisse illud Eccli. 32 v. 1: Rectorem te posuerunt? Noli extolli: esto in illis quasi unus ex ipsis.

ee Nimirum quoad substantiam; nam ipsa verba non invenias in sacris Litteris.

CAPUT II.

Periculum naufragii precibus discussum: varia Regis documenta ad fidei firmitatem spectantia.

Et periculo naufragii, Regi precibus discussum.
 F *Andies infra instructionem quamdam, a Rege mihi communicatam. Quando redibamus ex partibus transmarinis, cum essemus ante insulam Cyprum, incumbente vento, quem Africum a vocant, qui non est quatuor principibus ventis, in mari dominantibus, accidit, ut navis nostra concuteretur, magnoque impetu ad scopulum quemdam allideretur, ita ut naucae omnes haerent attoniti, et desperarent, vestes sibi barbantesque vellicantes: bonus Rex e lecto se proripuit, nudis plane pedibus, nec nisi una indutus veste, seque in formam crucis projecit ante pretiosum Domini nostri Corpus, ut qui non nisi mortem exspectaret: et confestim mitigatus est ventus. b. Postridie Rex me vocavit, mihi dicit: Senescalle, scito Deum nobis ingentis suae potentiae partem aliquam demonstravisse. Unus enim aliquis exilium istorum ventorum, cujus vix nomen invenimus, tantum non submersit Regem Franciae, ejus uxorem, liberos, atque familiam.*

14 Et sanctus Anselmus dicit, has Domini nostri minas esse; acsi vellet dicere: Videte porro, et cognoscite, quod si voluissem permit-

tere, unnes fuisset submersi. Responditque bonus Rex, Domine Deus, ut quid nobis minutaris? Neque enim minae, quibus nos terretas, vel hono, vel lucro tibi sunt: et si nos omnes perdidisses, nihilo inde esses pauperior. Et rursus, si non perdidisses nos omnes, nihilo inde esses ditior. Minae igitur tuae ad nostrum, non ad tuum, conducunt emolumentum; modo illas cognoscere sciremus, et intelligere. Per has minas, ait sanctus Rex, nos scire oportet, si quid modicum in nobis est, quod Deo displiceat, illud utique amovendum: et pariter, si quid scimus, quod factum ipsi placeat, illud cum cura et diligentia exsequendum esse, et perliciendum. Et si id ita faciamus, Dominus noster et in hoc mundo, et in alio, plura nobis bona largietur, quam possimus eloqui. Item, si aliter agamus, nobiscum agat, sicut Dominus agit cum servo nequam. Si enim servus nequam se propter domini sui minas nolit corrigere, dicitur illius dominus eum percutit in corpore, in bonis, atque usque ad mortem, aut pejus, si fieri posset. Sic igitur agat Dominus noster cum peccatore nequam, qui se propter minas suas non vult emendare; ipsum enim vel in se, vel in suis bonis severe percutiet.

15 Vir bonus, sanctus Rex allaboravit pro totis viribus, ut legis Christianae, a Deo nobis donatae, firmam in me fidem excitaret, quem admodum audies. Et dicebat, tam firmiter nobis credendos fidei articulos, ut ob nullum infortunium, quod corpori inferri potest, in contrarium tendere, facere, aut dicere debeamus. Praeterea dicebat diabolum, humanae naturae inimicum, tam astutum esse, ut, quando homines vita defunguntur, omnem adhibeat conatum, quo efficiat, ut cum dubio de fidei articulis moriantur. Videt etenim, probeque cognoscit, se homini eripere non posse bona, quae fecit, opera; seque illius animae fecisse jacturam, si in vero fidei Catholicae assensu vitam finiat. Quapropter hoc in negotio opus est cautela, tantaque fidei securitate muniri oportet, ut inimico, talem ingerenti tentationem, dicere possimus: Abin' hinc, naturae humanae inimice, non mihi eripies, quod firmiter credo, nempe fidei articulos: malim potius omnibus me membris secandum cures. Et vivere in hoc statu volo, et mori. Et qui hoc ita facit, vincit inimicum, quo eum inimicus occidere volebat baculo.

16 Dicebat itaque bonus Rex, religionem et fidem Dei rem esse, cui firmiter assentiri oportet sine dubio, etiamsi de illa certi non essemus, nisi per auditum. Et super hoc articulo quidpiam interrogavit me bonus Dominus; mirum, quod nomen esset patri meo. Respondi ego ipsi, nominari Simonem. Et quomodo hoc scis? aiebat. Atque ipsi dixi, de eo me certum esse, firmiterque id credere, quia mater id saepe mihi dixerat. Ergo, inquit, perfecte debes credere articulos fidei, quos tibi testantur domini nostri Apostoli e, ut singulis diebus Dominicis in symbolo cantari audis. Dixit mihi, episcopum quemdam Parisiensem, vero nomine Guilielmum d, sibi quodam die narrasse, magnum aliquem theologiae magistrum ad eum venisse ad colloquendum, eumque consulendum. Dum autem casum suum debebat exponere, cepit graviter lacrymari. Episcopus vero ipsi dixit: Magister, noli flere, noli animum dejicere: tantis enim nullus peccatis potest esse obnoxius,

ut

A. JOANNE
 JOINVILLIO.
*praecleara idem
 Rex monito
 dat Joinvillio;*

*quae in et fide
 firma insti-
 tuere conatur:*

*relato exem-
 plo cujusdam
 qui tentatus
 contra fidem,*

A. JOANNE
JOINVILLIO.

ut Deus non possit ipsi adhuc ignoscere. Heu! aiebat magister, scito, domine episcopo, in me culpam non esse, quod fleam: magno enim angor timore, ne sim incredulus propter unum articulum: id est, quod non possim omnino esse securus de sancto Corporis Domini Sacramento, uti sancta Ecclesia docet, credique jubet, de quo animus mihi nequit reddi certus: atque arbitror, inquiebat magister, hoc mihi evenire ex tentatione inimici. Magister, aiebat episcopus, porro mihi dicito, quando hujusmodi tentationum tibi suggerit inimicus, talique injicit errori, numquid tibi hoc placet? Nequaquam profecto, dicebat magister, at displicet, tantoque me tadio allicit, ut nihil possit supra. Nunc ex te querro, inquiebat episcopus, utrum acciperes aurum, aut argentum, aut quaevis mundi bona, ut ore negares quidquam, quod ad sacrosanctum Altaris Sacramentum, vel aliud quodcumque Sacramentum Ecclesiae spectaret. Sane, aiebat magister, certus esto, nihil esse terreni, quod hoc pacto acceptum a me vellem. Quin mallem, ut vivum me quis membratim dilaniaret, quam negassem vel minimum de memoratis sanctis Sacramentis.

B
magnum ex
tentatione
dicebatur
consequi
meritum:

e

f

g

h

17 Tunc episcopus adducto exemplo ei ostendit ingens meritum, quod consequeretur ex labore, quem in dicta tentatione sustinebat; eique dixit: Nosti, magister, Regem Franciae bellum gerere adversus regem Angliae e: nosti etiam castrum, quod proximum est limitibus f diectorum duorum Regum, esse Rupellam g apud Pictones. Responde igitur mihi, si Rex Franciae tibi custodiendum tradi jussisset castrum Rupellam, limitibus tam propinquum, mihi custodiendum tradidisset, tradidisset castrum Montem Letherici h, in ipso Franciae medietullo situm; utri in fine belli plus deberet Rex, tibi, an mihi, propter castra sua sic sibi a perditione servata? Certo, domine, inquiebat magister, mihi, opinor, qui Rupellam, loco magis periculoso positam, ei custodivissem; et ratio illius satis bona est. Magister, aiebat episcopus, certum te reddo, animum meum similem esse castro Montis Letherici: nam certus omnino sum de sacrosancto Altaris Sacramento atque etiam de aliis, siue ullo ea de re dubio. Quapropter tibi dico, Dominum Creatorem nostrum, qui una ex causa de me gratum habet, quod in pace credam secure: duplici ex causa de te gratum habiturum, quod cor ipsi conserves in perplexitate et tribulatione, quodque nullius terreni boni gratia, nullius mali timore aut infortunii, quod corpori tuo inferri potest, ipsum unquam abnegare, aut deserere fide velis ac credulitate. Tibi ergo dico statum tuum meo in hac parte longe Deo gratiorem esse. Quapropter multum laetor: et te obsecro, ut eum in memoria habeas: ille autem in necessitatibus tuis tibi erit subsidio. Ubi haec intellexerat magister, genua flexit coram episcopo, atque admodum de eo contentus, perquam belle sibi putavit satisfactum.

C
nem alio
exemplo comitis Montfortii.

i

k

18 Rex sanctus mihi retulit, quod aliquando in tractu Albigeni i incolae regionis venerint ad comitem Montfortium k, qui tunc Albigenis terram pro rege custodiebat, eique dixerat, ut veniret visurus Domini nostri Corpus, factum in sacerdotis manibus carne et sanguine conspicuum; quod vehementer admirabantur. Comes autem iis dixit: Vos illuc itoto, qui de eo, estis dubii. Quantum enim ad me, perfecte,

ac sine dubitatione credo sacrosanctum Altaris D Sacramentum, uti mater nostra sancta Ecclesia id nobis testatur, et docet. Quare spero hujus fidei coronam me in caelo habiturum majorem angelis, qui enim facie ad faciem intuentur, adcoque credunt necessario.

19 Adhaec mihi narravit bonus sanctus Rex, contigisse aliquando, ut in monasterio Cluniacensi l magna haberetur disputatio clericorum et Judaeorum, ibique adfuisse equitem quempiam provectae aetatis et senem, qui rogavit abbatem illius monasterii, ut parumper obtineret audientiam, loquendi que veniam; quod aegre ipsi concessit. Tunc bonus eques fulcro, quo sustentabat corpus, se elevabat: dixitque, ad se venire juberentur praecipuus clericorum, illorumque Judaeorum magistrorum praecipuus; quod ipsi datum. Eques autem haec illi proponere aggreditur interrogationem: Magister, responde, credisne in Virginem Mariam, quae Servatorem nostrum Jesum Christum in utero gestavit, ac deinde in brachiis; quodque Virgo pepererit, Materque sit Dei? Et respondit Judaeus se illorum omnium nihil credere. Et eques ei dixit: Stultissime locutus es; atque insanissime audax es, cum tu, qui eam non credis, ingressus es ejus monasterium, ejusque domum. Et profecto, inquiebat eques, id ex aequo mne solves; ac elevat fulcrum suum, percutitque Judaeum ad anrem tam fortiter, ut humi prosterueret. Atque hoc conspicientes alii Judaei, magistrum suum elevant, plane sancium, fugamque arripunt: itaque hoc pacto disputationi clericorum et Judaeorum finis impositus. Tunc abbas accessit ad hunc equitem, eique dixit: Domine eques, stultum facinus designasti ita percutiendo. Et eques illi reposuit: At tu stultus etiam egisti, quod ita congregaveris pertulerisque hujusmodi errorum disputationem. Quippe intererat maximus bonorum Christianorum numerus, qui omnes Judaeorum argutiis abiissent increduli. Item tibi dico, aiebat mihi Rex, nemini, nisi magno sit clericus, perfectusque theologus, cum Judaeis disputandum esse. Verum homo laicus, quando fidei Christianae audit detrahi, rem defendere debet non verbis duntaxat, sed gladio bene acuto, eoque detractorum et incredulorum corpus transverberare, quantum penetrare poterit m.

ANNOTATA.

a In Gallico Garbin; at fortasse legendum Garbin, Italis Garbino. Hic enim est Afcicus, Gallis Sudoinest, Belgice Snyderwest.

b Facta haec sunt anno 1254, et suo loco fusius a Joinvillio relata, videlicet cap. 26, ubi plura notabimus.

c Non agitur hic de motivo fidei; illud enim est auctoritas Dei revelantis: sed de motivis credibilitatis, ut loquuntur theologi; inter quae, cum varia sint, numerari potest auctoritas et sanctitas Apostolorum, qui fidem promulgarunt.

d Erat hic Guilielmus III Arvernus, vir plane egregius, quem obiisse anno 1249 probat Gerardus du Bois in Historia ecclesiae Parisiensis pag. 372 et sequenti, ubi plura quoque de ejus gestis referuntur.

e Varia bella gessit S. Ludovicus cum Henrico III Angliae rege, quae in Commentario exposuimus: videtur intelligi postremum, seu anni 1242, de quo egimus § 38 et seqq.

f Gal-

A. JOANNE
JOINVILLEGO

A Gallie, de la marche. Quæ vox limites imperii etiam significabat apud veteres. g Rupella, vulgo la Rochelle, urbs est Gallie, sita in ora Oceani Aquitanici: castrum vocatur, quia erat permunita. Eam Ludovicus l'III anno 1224 Anglis eripuerat, ut passim tradunt historici. Quapropter in confinio erat utriusque ditionis, et terræ marique Anglis exposita.

h Mons Letherici vel Mons Lethericus, vulgo Montlehery, vicus est in insula Francie, sex leucis distans Parisiis, et castrum olim habuit munitum, teste Bandrando in Geographia.

i Tractus Albigensis, l'Albigeois, modica est Gallie provincia, et pars Occitanie superioris: ab eo Albigenses hæretici nomen traxerunt, licet idem in vicinis Occitanie provinciis etiam dominarentur.

k Non alius videtur intelligendus Montfortinus, quam celeberrimus Simon comes Montfortinus, qui duræ cruce signatorum contra Albigenses electus, post victorias illustres, multasque artes et provincias subactas, occubuit in bello anno 1217, dum Tolosam ante subactam et rebellantem obsidebat. Vir enim fuit non minus virtutibus, quam bellica fortitudine præstantissimus, cujus fidei et pietati hæc imprimis sunt congrua. Porro simile responsum in re simili S. Ludovico attributum a Joanne Villano, diximus in Commentario num. 824.

l Abbatia Cluniacensis, Clugny, caput Ordinis, est in ducatu Burgundia, et agro Matiscenensi, ubi vidimus § 42 S. Ludovicum cum Innocentio IV summo Pontifice agentem.

m Quæ hic dicuntur, non ita crude velim lector accipiat. Etenim Rex prudentissimus, etiam si studium gladio defendendi religionem laudet, censendus non est modum approbare, quo id fecerat eques memoratus, aut dicere, id fieri debere sine juris ordine. Sic Judith cap. 9 & 2 videtur approbati factum Simeonis, qui Gen. 34, ut sororis Dinæ injuriam vindicaret, urbem Sichem impleverat eade et sanguine. Verum, ut explicant interpretes, laudatur quidem zelus Simeonis, non tamen modus, quo zelo illo usus est. Potuit etiam Joinvillins, qui subinde theologum agit in vultu minerva, sensum Ludovici non parum mutare.

CAPUT III.

Pietas, justitia, aliaque Regis virtutes factis expressæ.

probatissima
legu pietate;
monium de
recta justitia
ho ei datum;

Hujusmodi fuit ejus consuetudo, ut singulis diebus audiret Horas suas musice modulatas a, Saenamque privatam de Requiem: ac deinde Officium b de die, Sancto, Sanctave, si forte caderet, concentu musico. Quotidie post prandium quiescebat in lecto suo c, ac postea, cum surrexisset, cum uno sacellano suo dicebat Officium defunctorum, deindeque Vesperas: ac quotidie tempore vespertino audiebat Completorium suum. Die quodam bonus aliquis Franciscanus obvius lit bono Regi, in castro Olbiensi d, quo ex mari descendimus. Atque ei pro instructione dixit hic Franciscanus, legisse se Biblia sacra, aliosque libros tractantes de principibus incredulis: at nunquam se invenisse, quod regnum periret, sive inter creden-

tes, sive incredulos, nisi defectu justitiæ. Itaque, inquietabat Franciscanus, Rex, quem hic video euntem in Franciam, magnam adhibeat diligentiam, ut jura ex hono et æquo populo suo diligenter administrari curet, ut Dominus noster illum sinat ac permittat regno suo frui, illudque in pace et tranquillitate toto vitæ suæ decursu custodire. Et dicitur bonus hic, poobitateque præstans Franciscanus, qui ita bonum Regem docuit, quiescere Massilia, ubi Dominus noster multa per ipsum præclara operatur miracula. Bonus hic Franciscanus nequaquam voluit tunc manere cum Rege, ad preces, postulationemque ab eo sibi factam, nisi uno dumtaxat die.

21 Non exiit bono Regi boni Franciscani doctrina; sed regnum suum bene et cum laude secundum Deum gubernavit, semperque voluit ut judicia juste exercerentur, ac exhiberentur, quemadmodum audies. Quippe de more, postquam dominus de Nigella e, et bonus dominus Snessionensis f, ego, et alii ejus propinqui g, Missæ sacrificio interfueramus, ire debebamus audituri portæ controversias, quæ nunc Parisiis vocantur POSTULATA PALATI h. Cumque Rex bonus mane rediisset ab ecclesia i, ad se nos accersebat, quærebatque ex nobis, ut se haberent omnia: et utrum nullus esset, quem sine eo expedire non possemus: et si qui essent, id ipsi dicebamus. Tunc eos accersebat, eosque interrogabat, quid obstaret, quo minus gratum haberent, quod ipsis a suis ministris offerebatur: et mox eos reddebat contentos, atque ad rationem æquitatemque reducebat: semper autem vir sanctus Rex pro bona consuetudine ita faciebat.

22 Frequenter vidi, bonum Sanctum, ubi tempore æstivo Missam audiverat, ad nemus Vicenarum k animi relaxandi causa se recepisse. Considerabat autem ad truncum querens cujusdam, nosque juxta se sedere jubebat: atque omnes, qui negotia habebant cum eo tractanda, accedebant ipsum allocuturi, nullo apparitore, atove eos impediante. Alta queque voce petebat ore proprio, an nullus adesset, qui haberet adversarium. Cumque essent aliqui, iis dicebat: Amici, tacete, atque nunc post alterum vos expediemus. Dein sæpe vocabat dominum Petrum de Fontaines l, et dominum Godefridum de Villette m, iisque dicebat: Expedite mihi hos litigantes. Cumque quid adverteret corrigendum in verbis illorum, qui loquebantur pro alio, ipse eos ore suo gratiose corripiebat. Sæpe etiam perspexi, bonum Regem, dicto æstatis tempore, venisse in hortum Parisiensem, indutum tunica e panno camelinis ex villis n, et veste talaris sine manicis ex panno lana filoque texto o, superposito pallio ex tela subserica nigra; et illic jubebat tapetes extendi, ut nos ei assideremus. Atque populum suum diligenter ibi expediri curabat, uti ante retuli de nemore Vicenarum.

23 Vidi quadam die p omnes Francie episcopos Parisiis presentes, ut loquerentur cum bono sancto Ludovico, eique postulatam aliquod proponerent. Et quando id scivit, ad palatium se contulit, ut ibidem eos audiret de iis, quæ cupiebant dicere. Ac, omnibus congregatis, Guido Autissiodorensis q episcopus, filius domini Guillelmi de Melot, venia, consensuque communi omnium aliorum antistitum, cepit Regem affari: Domine Rex, scito quod omnes antistites, coram te hic præsentem, me dicere

judicia per
suos diligen-
tissime,

e
f g

E

h
i

ac per se etiam
exercet

k

F

l
m

n
o

postulatio
episcoporum
Gallie, Re-
gisque ad eam
responsio:

p

q

ju-

A. JOANNE
JOINVILLIO.

r

jubeant, quod omnem interire sinas Christianam religionem, quodque illa intereat in manibus tuis. Tunc bonus Rex cruce se signat r, et dicit: Antistes, dic mihi porro, quomodo id fiat, quaque de causa. Domine Rex, inquit episcopus, id fit, quia nulla amplius excommunicatorum ratio habetur: hodieum enim quis nallet excommunicationi immori, quam absolutionis suae curam habere, et nullus vult satisfacere Ecclesiae. Quapropter, domine Rex, omnes tibi una voce supplicant propter Deum, et quia sic facere tibi incumbit, ut digueris praecipere omnibus praetoribus, capitalibus tribunis, aliisque tuis judiciorum administratoribus, ut, ubi quis invenietur in regno tuo, qui fuerit anno et die excurrente s perpetuo excommunicatus, illum cogant invadendo ipsius bona, ut se curet absolvendum. Respondit Vir sanctus, libentissime se praecipiturum, ut id fieret de illis, qui Ecclesiae proximoque suo reperirentur injurii t. Dixit autem episcopus, ad illos non pertinere judicium de causis eorum u. Et ad id respondit Rex, se aliter id non facturum: dicebatque Deo rationique fore contrarium, si eos juberet cogi, ut se curarent absolvendos, quibus clerici facerent injuriam, idque antequam de aequitate causae suae fuissent auditi. Porro eam in rem exemplum protulit comitis Britanniae x, qui, ut erat excommunicatus, per septem annos litigavit cum episcopis Britanniae, tandemque causam suam tam bene exposuit et promovit, ut sanctissimus pater noster Pontifex eos condemnaverit, causa comiti Britanniae adjudicata. Quapropter dicebat, quod si a primo anno cogere voluisset hunc Britanniae comitem, ut absolutionem suam procuraret, contra rationem relinquere eum decessisset praetatis illis, quae praeter voluntatem ejus ab eo exigebant; et quod hoc faciendo graviter in Deum, atque in dictum Britanniae comitem deliquisset. Quibus auditis, omnibus illis antistilibus suffecit bona Regis responsio; et nunquam deinceps audivi, pro rebus hujusmodi fuisse supplicatum.

C

cur pacem cum
rege Angliæ
invenit con-
tra suorum
voluntatem:
y

24 Pax, quam cum Rege Angliæ y inivit, contraria fuit voluntati totius senatus, qui ei dicebat: Domine Rex, videris nobis ingens damnum inferre regno tuo propter ditionem, quam Angliæ regi donas, et relinquis; plane nobis videtur nullum in eam jus habere; quia pater ejus sententia juridica illam amisit. Ad quod Rex bonus reposuit, se satis cognoscere Regem Angliæ nullum ad illam jus habere. Sed dicebat, sufficientem esse causam, cur eam illi donare oporteret, ita inquit: Nos ambo singuli singulas ex duabus sororibus habemus uxores, liberi igitur nostri sunt consobrini. Qua de causa convenit imprimis ut pax vigeat, et concordia. Magnae etiam mihi est voluptati, aiebat Rex, quod pacem cum rege Angliæ inierim, quia nunc clientelam mihi juravit, qui cliens antea non erat.

justitia Regis
facto egregio
probata.
z

au

bb

25 Fidelitas boni Regis satis perspecta fuit in facto domini Reynaldi de Trie z, qui sancto huic Viro ferebat epistolam, qua significabat se dedisse heredibus comitis Bononiensis aa, haud ita pridem mortuae, comitatum Domni-Martini bb. Quarum litterarum sigilla regia, quae ante fuerant appensa, rupta penitus erant et comminuta: neque ex dictis sigillis quidquam habebatur, praeter mediam partem errorum imaginis regiae sigillo impressae, oramque angula-

tam cc, cui Regis pedes insistebant. Et ostendit Rex nobis, qui ei eramus a consiliis, dictas litteras, ut ei ea de re daremus consilium. Atque omnes opinati sumus, non obligari Regem istis litteris ad rem executioni mandandam, eosque dicto comitatu frui non debere. Et mox vocavit Joannem Sarrazin dd, cubicularium suum, eique dixit, traderet sibi epistolam, quam cum componere jusserat: visaque epistola, intuitus est sigillum, quo erat munita, et ad id, quod supererat ex litteris dicti Reynaldi, nobisque dixit: Domini, ecce sigillum, quod utebar ante dicessum meum ad iter transmarinum, et similis est relicta sigilli pars signaturae sigilli integri. Quapropter non ausim secundum Deum, et rationem, retinere dictum comitatum Domni-Martini. Et tunc vocavit memoratum dominum Reynaldum de Trie, eique dixit: Chare domine, comitatum, quem postulas, tibi reddo.

ANNOTATA.

a De quotidianis pietatis exercitiis, quae hic auctor ex parte tantum perstringit, plura dat Gaufridus num. 35 et seqq.: et Vita secunda cap. 3.

b Per Officium intellige Missae sacrificium, nam de Horis canonicis jam egit.

c De brevi hoc somno post meridiem clarius agit Vita secunda num. 53.

d Plura de hoc Franciscano, ejusque documentis, notabimus ad caput 27, ubi omnia referuntur uberius.

e Gallice, de Neelles, de quo egimus in notis ad Praefationem Vitae secundae littera l.

f Auctor, le bon Seigneur de Soissons. Hunc num. 92, narrans gesta in Aegypto, vocat Joannem comitem Suessionensem, et num. 93, consobrinum suum. Erat, ut notat Cangius pag. 39, Joannes II istius nominis, filius Radulphi de Neelle comitis Suessionensis, et Jolandæ de Joinville. Jolanda autem amita erat Joinvillii nostri, ut liquet ex Genealogia apud Cangium pag. 10; adeoque Joinvillius comitis hujus erat consobrinus.

g Gallice, et autres de ses prouches, quod non opinor intelligendum de consanguineis Regis, sed de domesticis, qui ad hujusmodi negotia ei prope ad manum erant.

h Gallica verba accipe: Il falloit que nous alissions oir les pletz de la porte, que maintenant on appelle les REQUESTES DU PALAIS à Paris. Cangius in dissertatione 2, quam de his judiciis composuit, pag. 146 testatur, multos existimare, hæc postrema verba, Que maintenant etc. fuisse Joinvillio adjerta, quorum rationem improbat, at opinionem putat probabilem, alia ratione ductus. Rem paucis expono. His portæ judicibus substituti deinde sunt libellorum supplicum magistri, (requestes de l'hôtel) ut ostendit Cangius. Instituta etiam est camera magistrorum libellorum supplicum, dicta Gallice requestes du Palais, sicut controrsias portæ vocatas dicit Joinvillius, dum scribebat. Atqui, inquit primi, hæc camera posterior est Joinvillio; ergo ille scribere non potuit, portæ controrsias suo tempore nominatas, requestes du Palais. Cangius vero eandem conclusionem deducit, quia camerae hæc invicem distinguuntur. Verum respondeo, hisce non obstantibus, vere scribere potuisse Joinvillium, quæ

reci-

A recitimus. Cum enim consuetudo laudatissimas, qua lites plurimas breviter expediebat S. Ludovici, continuata fuerit ab ejus posteris, ut probat Cangius; cur nomen mutari non potuit? Cur, inquam, quæ primum plaits de la porte dicebantur, postea nomine æque congruo vocari non potuerunt requestes du palais, cum et libelli supplices ibidem offerrentur, et lites emanarentur? Cur deinde ministri, qui plures paulatim adhibebantur ad lites sic dirimendas, in duas congregationes distinguere non potuerunt, quarum uni nomen adhaerere antiquum, requestes du palais, alteri ad distinctionem duntaxat fuerit norum, de l'hôte? Certe in his nihil video, quod cogat nos suspicari, aliquid Joinvillia esse adjectum. Quo autem tempore singuli hi conventus juridici sint instituti, eruditus Gallis discutiendum relinquo.

i Moustier, quod monasterium plerumque significat, hoc loco, et alias non raro apud eundem auctorem, pro ecclesia sumitur, ut ex sensu manifestum sit.

k Nemus Vicenarum, seu Vicenarum, vulgo Vincennes, abest Parisiis stadiis tantum viginti, id est leuca non integra; eo sapissime commeasse S. Ludovicum ex raris locis jam patuit. Plura de regia hæc villa trahit Mabillonius lib. 4 de re Diplomatica cap. 338.

l Petrum de la Fontaine oriundum fuisse nobili stirpe in Veromanduis, probat Cangius in præfatione ad statuta, S. Ludovici nomine edita. Addit ibidem, anno 1253 prætorem fuisse provincie Veromandensis. Auctor est Opusculi de antiqua Gallorum jurisprudentia, quod inscribitur Consilium Petri de Fontaines, editumque habemus apud Cangium, ex quo patet, apprime juris fuisse peritum.

m Godefridus de Villetta, seu Gaufridus de Villetta, ut vocatur in gemino instrumento apud Cangium, anno 1261 prætor fuit Turonensis, et 1265 legatus ad Venetos, ut probat laudatus Cangius pag. 40. De legatis autem ad Venetos missis mentionem fecimus in Commentario num. 975, et 1000.

n Auctor Gallicæ, Une cotte de camelot.

o Ung surcot de tircetaine sans manches. Per rocem surcot vestem talarem accipi, quæ tunice superponitur, videtur colligi ex sensu, et sic eum rocem jam exposuimus. Tircetaine autem, barbæ Tircetanus pannus, species est panni rithoris partim ex lana, partim ex filo textus. Olim tamen hæc vox pannum quoque pretiosum designabat, ut Glossarium Trivultianum ad hunc rocem testatur.

p Hæc quo anno contigerint, exacte determinare non possum; nullibi enim hanc historiam reperi, præterquam in Joinvillio: ex quo solam probatur, hæc contigisse post reditum S. Ludovici e Palæstina, cum Joinvillius antea non fuerit in aula Regis.

q Saumarthani tom. 2 Gallia Christianæ a pag. 301 multa collegerunt de Guilone II Antissiodorensi episcopo. Filium dicunt Guilielmi toparchæ S. Prisci, ex vetusta familia de Melloto, initium episcopatus ejus assignant anno 1246, quod ex litteris ibidem subjectis, datisque ante Pascha anno mcccxi, ad annum 1247 rectius fortasse rejicietur, propter styli temporis illius, quo annus 1246 scribebatur usque ad Pascha 1247. Obiisse anno 1270 tradunt ibidem pag. 308. Videtur autem Guido ab aliis ad perarandum electus propter eloquen-

tiam, quam in eo laudat Clemens IV summus Pontifex per litteras anni 1265, quibus eundem hortatur ad comitandum Gallorum exercitum pro Carolo Sicilie rege in Italiam submitteendum. Litteras has edidit Murteus tom. 2 Anecdotorum col. 200. Obsecutus est desiderio Clementis Guido, ut discimus ex Naugio apud Chesnium pag. 374, ubi inter majores exercitus numeratur Guido de Bello-joco (lege de Melloto) Antissiodorensis episcopus. Hinc facile colliget lector, virum fuisse acrioris ingenii, quem ad bellicam expeditionem Clemens judicaverit idoneum, ut minus miremur oratione cataphracta coram piissimo rege usum.

r Modesta est reprehensio insulsi orationis exordii. Fortasse sic quoque ad patientiam se munivit Sanctus.

s Gallicæ, an et Joinv. Recitimus § 14 leges S. Ludovici, anno 1229 contra Albigenes hæreticos, eorumque fautores lutas, in quibus statuuntur ea, quæ hic postulant antistites, nimirum ut bona eorum, qui per annum solidum in excommunicatione persisterant, occuparentur per ministros regios. Hinc Cangius pag. 40, illas exhibens, putavit episcopos hæc item petiisse contra Albigenes. Verum illi non possum omnino assentiri, quia leges illæ tantum lute erant pro Gallia Narbonensi, videnturque episcopi voluisse, ut similes pro toto regno sancirentur, quod ubique reperirentur aliqui contemptores fulminum ecclesiasticorum.

t Quam id ex animo diceret pius Rex, ecclesiasticæque libertatis vindex acerrimus, luculenter ostendit exemplum Hugonis Marchia et Engolismi comitis, quem coegit ad insignem satisfactionem antistiti Engolismensi cleroque præstandam pro illatis injuriis; attamen postquam episcopus accusatur comitem in curia, Narravimus hoc factum in Commentario num. 858 et sequenti.

u Fivola hæc videtur excensio; neque enim volebat per laicos cognoscere Ludovicus de justitia excommunicationis. Verum hujusmodi causarum cognitionem committere solebat viris ecclesiasticis, priusquam contra reum sua auctoritate uteretur, ut factum in causa comitis Engolismensis, de qua mox egimus. Neque video vixisse Regem justissimum, cum voluit per viros, de quorum æquitate confidebat, certior fieri de æquitate excommunicationis, priusquam sua auctoritate excommunicatum ad satisfactionem egeret. Nam constat aliquot episcopos eo tempore lertibus de causis ad reusurus procedere solitos.

x Non omnia clarum est, quis hic denotetur Britannie comes: Petrusne cognomento Mauclerc, an Joannes I ejus filius; uterque enim cum ecclesiasticis Britannie diu disceptavit, uterque excommunicatus fuit, uterque a Pontifice absolutus; sed neuter ita absolutionem obtinuit, ut triumphum merito posset cavere. Conditions, quibus anno 1230 absolutus est Petrus, refert Lobineu in Historia Britannie pag. 227 et sequenti; iisdemque fere absolutum anno 1256 Joannem I, apud eundem Historicum invenies pag. 256. Verum satis manifestum est, causam Ecclesie in illis minime fuisse neglectam, ita ut rideri possint non omnino vera, quæ hic pro exemplo allegantur, et locus hic difficultatem patitur. Attamen respondeo, verisimile esse, episcopos non omnia obtinuisse, quæ petebant; comitemque, licet damna Ec-

A. JOANNE
JOINVILLE.

clesiâ illata resarcire debet, futurisque care-
re, aliquot articulos, ex quibus lis orta erat,
obtineri potuisse contra episcopos: quod satis
erat ad intentum Regis: imo etiam sufficere po-
terat duci, ad victoriam sibi adscribendum,
cum in clade etiam triumphare soleant non
pauci.

y De hac pace egimus in Commentario § 67;
repetit hic dicta Joinvillius cap. 27, ubi plura
ad ejus relationem notabimus.

z Auctor, de Troie, at monet probatque
Caugius pag. 42, legendum esse de Trie, sicut
in textu posui, neque id ullum patitur dubium.
Restitutionem hanc factam circa annum 1266
putat Chuzius tom. 2 pag. 506, ubi Matthæo
de Trie comitatum Domui-Martini restitutum
narrat; at Matthæum ante id tempus sine prole
mortuum scribit Caugius pag. 42; ita ut comi-
tatum Raynaldo ejus patri redditum facile us-
sentiri possimus Joinvillio. At major est diffi-
cultas circa detentionem comitatus, litterasque
ipsas, ad quam respondimus in Commentario
num. 956 et seq., ubi factum hoc latius expo-
suimus.

B aa Comitissa hæc fuit Mathildis, nupta pri-
mum Philippo, filio Philippi Augusti Gallie
regis et patris S. Ludovici, deinde Alphonso
Lusitanie regi, a quo repudiata fuit domnu-
que remissa, ut pluribus exponit Chuzius tom.
2 pag. 327. De ea pluries mentionem fecimus
in Commentario, ubi mortem unerrimus num.
843.

bb Domnum-Martinum, Gallis Dammartin,
Valesio in Notitia Galliarum pag. 175 etiam
Dominium Martini, oppidum est in provincia
Insule Francie. Septem leucis, ut Bandran-
das, distat a Lutetia Parisiorum in Septentri-
nem Suessiones versus, et quatuor a Meldis in
Occasum.

cc Gallie, le chancel, quod idem est ac
chanteau. Chanteau autem, inquit Trivultianus
in Glossario Gallico, est pars resecta a corpore
figuræ rotundæ.

dd Caugius pag. 43 varia citat instrumenta,
in quibus Joanes Sarrasin vocatur cubicularius
Regis: notatque cubiculariorum principis fuisse
Regis sigillum portare litterasque obsignare, quod
minus eo absente cubiculariorum primus obibat.

PARS II

Gesta domi militiæque prudenter, fortiter,
ac sanete.

CAPUT I.

Bella, aliaque in Gallia gesta ante iter
transmarinum.

Hic inchoatur pars dicti presentis libri se-
cunda, in qua, ut ante dixi, perspicere po-
teris præclara ejus facta, bellicaque facinora.
In nomine Dei omnipotentis, bonus hic Rex,
sanctus Ludovicus, quem sæpe id dicentem audi-
vi, natus fuit die festo domini sancti Marci,
apostoli a et evangelistæ. In multis Franciæ lo-
cis illo die in supplicantium agmine circumfere-

Natus est
Sanctus festo
die S. Marci:

a

bantur cruce; easque vocabant cruce nigra b. D
Quod fuit quasi dimidia quædam prædictio de
populis, qui ingenti multitudine, numeroque
tere infinito cruce signati occubuerunt in itineri-
bus peregrinationis sanctæ, in Ægypto videli-
cet, et Carthagine. De quibus magnus luctus
ortus est, factusque in hoc mundo; et nunc in-
gens gaudium est in celo de illis, qui in sancta
hac peregrinatione vita defuncti sunt vere cruce
signati, atque in fide Dei.

27 Corona redimitus fuit prima Dominica
Adventus e, ejus Dominica Missa inchoatur
his verbis: AD TE LEVAVI ANIMAM MEAM d;
DEUS MEVS, IN TE CONFIDO. In quibus ver-
bis magna erat bono Regi fiducia, cum de se-
met ipse hæc diceret, propter ingens omni, quod
suscepit. Maxima ipsi fuit in Deo spes ab in-
fanzia, et usque ad mortem. Etenim sub finem
dierum suorum posteriorum semper Deum, San-
ctosque ejus et Sanctas invocabat: et peculiari-
ter patronos sæpe adhibebat dominum sanctum
Jacobum, dominamque sanctam Genevævam.
Hac de causa ab infantia usque ad extremum
momentum, quantum ad animam suam, a Deo
custoditus fuit. Præclaris quoque institutionibus
matris suæ, quæ diligenter cum docuit in
juventute Deum credere, timere, et amare,
optime deinceps sanctissimeque secundum Deum
vitam instituit. Viros quoslibet religiosos mater
ei consociavit, jubebatque diebus Dominicis,
et festis, in concionibus e audire Verbum Dei:
cujus frequenter ei recurrebat memoria, quod-
que mater ei sæpe dixisset, malle se, ut mortem
obisset, quam vel unicum commisisset peccatum
mortiferum.

28 Omnino ei opus fuit, ut a tenera ætate
sua Dei gauderet ope. Quippe mater ejus ori-
nda erat ex Hispania, regione externa, mansit-
que sine ullis aliis consanguineis, amicisve in
toto Franciæ regno. Et quia Franciæ barones
viderunt ipsum, ejusque matrem peregrinos,
nullius præterquam Dei favore tectos, comitem
Bononiensem f, qui pater erat Regis nuper
defuncti ejus patris, ducem g sibi elegerunt
eumque habebant quasi dominum suum et prin-
cipem. Et factum est, postquam Rex bonus
corona fuerat insignitus, ut pro belli exordio
dictorum Franciæ baronum aliqui supplicarent
matri ejus, ut sibi tradere vellet magnam quandam
ditionum copiam in regno Franciæ. Et, quia
illa noluit, quod ejus non esset præter volun-
tatem filii sui, jam Regis coronati, regnum
imminere, barones illi omnes Corbolii conve-
nerunt. Et retulit illi sanctus Rex, se, ma-
tremque suam, in Monte-Letherici degentes,
non ausos fuisse Parisios usque proficisci, do-
nec urbis incolæ, maximo numero armati, eos
deducturi venirent. Et illi dixit, viam a Mon-
te-Letherici Parisios usque plenam fuisse atque
a lateribus conclusam a militibus, aliisque, qui
eneti alta voce ad Dominum nostrum clama-
bant; ut ei largiretur vitam felicem atque pro-
speritatem, eumque contra omnes ejus inimi-
cos custodire dignaretur: quemadmodum fecit
Deus locis et occasionibus multis, uti audies
postea.

29 Accidit ut barones Franciæ in unum coi-
rent Corbolii h, communi consensu intel-
se elicere machinarentur, ut comes Britannie
in Regem insurgeret. Atque, ut bonum Re-
gem insigniter proderent, promiserunt ipsi se
ad Regis mandatum ituros, sique illos contra

coronatus
Dominica
prima Ad-
ventus:

c

d

E

e

procerum in-
sidiiis libera-
tur:

f

g

F

comitem Br-
tannie rebel-
lantem sup-
erat:

h

hunc

A hunc Britanniae comitem ad bellum vellet mittere, singulos se secum non ducturos, nisi duos equites, ut comes facilius Regem, ejusque matrem, feminam, ut audisti, peregrinam summatrem posset. Quemadmodum promiserunt meporato Britanniae comiti barones illi, ita etiam praestiterunt. Et audiui a multis, quod comes subvertisset, et subjugasset Regem, ejusque matrem, nisi admisisset divinum auxilium, quod eum nunquam destituit. Quippe divina quasi permissione, in magna boni Regis necessitate, grandique ejus angustia, comes Campaniae Theobaldus molis est ad invisendum Regem; et revera profectus est cum trecentis omnino equitibus corpore praevalidis, et venerunt in tempore. Deo sit gratia. Nam hujus Campaniae comitis supplicis, comitem Britanniae oportuit se Regi dedere, ejusque inclamare misericordiam. Rex bonus, qui vindictam minime appetebat, considerabat victoriam, quam fuerat consecutus, opus esse Dei potentiae, favorisque, qui sortem Campaniae comitem promoverat, ut ipsum videret, ac comitem Britanniae recepit in gratiam. Et tunc Rex tuto incedebat per regionem suam i.

30 Quoniam interdum in quibusdam materiis accedunt incidentia, quae faciunt ad propositum, fortis per filium materiae meae interrumpam: eoque non obstante quaedam hic audies, quae recitare necesse est ad intelligendum tractatum materiamque pertractandam: atque talia dicemus, et vera. Bonus comes Henricus Largus ex conjugae sua Maria k comitissa, regis Franciae atque Angliae regis Richardi sorore, duos habuit filios; quorum natu maximo nomen Henricus, alteri Theobaldus. Hic Henricus cruce signatus in Terram sanctam cum rege Philippo et Richardo l peregrinatus est: qui terni Aconem urbem obsederunt et interceperunt: captaque urbe continuo rex Philippus in Franciam rediit, quod ipsi dedecori vertebatur quam maxime. Et rex Richardus mansit in Terra sancta, ibidemque maxima contra infideles et Saracenos bello edidit facinora: ita ut eum tantopere formidarent, veluti in libro Historiae peregrinationis Terrae sanctae m scriptum est, ut quando Saracenorum infantes ejularent, matres eorum ipsis dicerent: Silete, silete; ecce regem Richardum, qui vos serum abducat. Et repente praemetu, quo infantes illi tangebantur, audito solum regis Richardi nomine, obmutesebant. Et similiter, quando Saraceni et Turcae in campo erant equo vecti, illorumque equi umbrabant dum ejusdem metu territabantur, equos calcantibus ferientes vociferabantur: Regemne Richardum esse existimas? Unde clare ostenditur, magna eum contra illos patrasse bello facinora, cum tanta esset formidini. Rex ille Richardus tantum illustribus factis consecutus est, ut Henrico Campaniae comiti, qui, ut ante dixi, eum eo remanserat, uxorem dari curaret reginam Hierosolymitanam n. Et habuit hic Henricus Campaniae ex regina uxore sua duas filias, quarum prima fuit Cypri regina, altera nupta est domino Erardo de Brienne, ex qua stirps numerosa fuit orta, uti patet in Francia, et Campania. De uxore dicti domini Erardi de Brienne nihil modo dicam; verum de regina Cypri sermonem instituam, quia id congruit, et ad prosecutionem materiam meam conducit: atque ita disseram.

31 Postquam Rex bonus ope Theobaldi Cam-

paniae comitis subjugaverat, et vicerat Petrum Britanniae comitem, proceres Franciae magna indignatione o sunt commoti, atque in eam inter eos convenit sententiam, ut Cypri reginam accerserent, ad memoratum comitem Theobaldum, qui secundi Campaniae filii p erat filius, hereditate privandum. Quod eis non admodum utile videbatur: sed horum procerum fuere aliqui, qui, quod scopum summi attingere non valerent, quodque intelligerent hoc pacto crimen summi clare aperiendum, susciperent pacem conciliandam inter praefatos, Petrum Britanniae comitem, et comitem Campaniae Theobaldum. Et res utrimque adeo agitata fuit, ut ad conciliationem pacis inter eos inenudata, comes iste Campaniae Theobaldus promiserit, uxorem sponsamque se ducturum filiam q Petri Britanniae comitis. Et dies assignata fuit, qua id executioni mandaretur, quaque nobilis femina dicto comiti Campaniae nuptura duceretur ad abbatiam quandam Ordinis fratrum Praedicatorum r, quae est prope Castrum-Theodoricum in oppido s Valserre nominato. Atque ita, sicut audiui, Petrus Britanniae comes cum Franciae proceribus, qui omnes fere ei erant sanguine juncti, profectus est, ut ducerent illustrem mulierem nuptiis sociandam ad monasterium de Valserre; et significarunt comiti Campaniae Theobaldo, qui in Castro-Theodorico degabat, ut veniret secundum promissa sua mulierem ducturus. Et volebat id quidem exsequi, at subito ei supervenit dominus Godefridus de la Chapelle t, qui litteras ipsi Regis obtulit, quibus ad eum scribebat: « Domine Theobalde Campaniar, intellexi contraxisse te, et promisisse, » filiam Petri Britanniae comitis uxorem te ducturum. Quapropter tibi mando, ut quam tibi clarum est, quodcumque in Galliae regno » amas, tam id ne facias. Rationem satis nosti: » nunquam inveni, qui malum mihi inferre vobilit, illo deteriorem. » Ubi hoc intellexit comes Theobaldus, qui jam profectus erat, ut mulierem nobilem iret ducturus, Castrum-Theodoricum, unde discesserat, repetiit.

32 Quando Petrus Britanniae comes, proceresque Franciae boni Regis adversarii, intellexerunt se a comite Campaniae Theobaldo destitutos, atque deceptos: repente ex indignatione, ingentique odio, quo tunc in istum Campaniae comitem inflammati sunt, Cypri reginam accerserunt, quae continuo ad eos se contulit u. Et simulac venerat, assensu prorsus communi, post consilium ab iis habitum, singuli ex parte sua accerserunt tantum armatorum numerum, quantum habere poterant, profectique sunt infesto agmine, ut ex parte Franciae intrarent ditionem dicti comitis Campaniae, Briam ipsam, et Campaniam. Et cum illis etiam conspirabat dux Burgundiae x, qui uxorem habebat filiam comitis Roberti Drocensis y, ut ipse comitatum Campaniae invaderet ex parte Burgundiae. Et die praefixa, qua omnes adesse debebant ante Treas urbem, ut eam caperent; bonus Rex Ludovicus rescivit, qui pariter omnes suos ad arma convocavit, ut comiti Campaniae Theobaldo ferret supplicias. Et re ipsa proceres omnem, qua transibant, regionem cremabant, atque exurebant: sic etiam faciebat dux Burgundiae, qui cum iis conspirabat. Et quando bonus Campaniae comes Theobaldus se tantis viribus oppugnatum perspexit ab utra-

A. JOHANNES
JOINVILLIO.
nuptias comitis
Campaniae
Rex prohibet:

o

p

q

r

E

s

t

F

hinc comitem
invadunt foederati proceres,

u

x

y

que

capitur ratho contra-terna inter comitem Campaniae et regem Cypri

k

l

m

n

o

A. JOANNE
JOISVILLIO.

z

aa

quos Rex
Campanie
ezire cogit :

B

bb

cc

dd

C

pax inter co-
mitem Cam-
panie ac Cy-
pri reginam
facta :

ee

ff

gg

que parte, ipse varias ditionis suae urbes incendit atque destruxit; praesertim Sparnacum, Virtutes, et Sesanam z, ut ne proceres, duxque Burgundiae eas invenirent instructas cum aliis civitatibus et oppidis, sibi que nocerent. Et cum cives Trecenses perspicere sibi ablatam boni heri sui ac domini comitis Campaniae commorationem aa, subito accerserunt Simonem Jovisvillae Dominum, patrem illius, qui hodie dnm est Jovisvillae dominus, et cujus nomen in prologo hujus libri est scriptum, ut sibi opem ferret; atque ita praestitit bonus dominus. Continuo enim, re ad eum perlata, accurrit cum suis omnibus, atque ante lucem ad urbem Trecensem adfuit, praeclearaque ex parte sua in ope civibus ferenda praestitit, idque quaudiu proceres urbi oppugnandae insisterent. Et coacti fuere dicti proceres memoratam praeterire civitatem, castraque in pratis collocare cum duce Burgundiae.

33 Et postquam bonus Franciae Rex novit eos ibidem esse, cum suis recta ad eos tetendit, ut praelio cum ipsis decerneret. Proceres hoc perspicentes, ipsum prece et supplicii libello rogarunt, ut dignaretur se recipere post agmen suum, se paratos pugnam inire contra Campaniae comitem, et ducem bb Lotharingiae, omnesque eorum milites, trecentis equitibus numero inferiores iis, quos ipse, comes, duxque haberent. Respondit us Rex, neutquam eos cum suis dimicatuuros, se non praesente. Quod ut perceperunt proceres, derepente fere confusi, ei significarunt, se libenter inducturos reginam Cyprae ad pacem cum Theobaldo Campaniae comite ineundam. Ad quod bonus Rex iis reposuit, se nulla de pace auditurum, neque passurum ut de ea audiret comes Campaniae, donec comitatu Campaniae excessissent. Tunc audito responso, inde discesserunt, unicoque repulso iverunt sub July castrametatum. Et Rex castra posuit ad Ylles cc, unde eos pepulerat. Quando barones viderunt, Regem tergis suis tam prope inhaerere, a July profecti sunt, atque ad Lingonas dd, sitas in comitatu Nivernensi, sibi foedere conjuncto, castra locarunt. Atque hoc modo Rex bonus, sanctus Ludovicus pacem inter reginam Cyprae, comitemque Campaniae conciliavit, praeter quam vellent ac molirentur barones.

34 Et pax inter eos facta est eo pacto, ut pro parte ac jure successionis comes Campaniae daret reginae Cyprae in toto dno librarum millia terrarum ac censuum; insuper quadraginta millia librarum semel solvenda pro sumptibus dictae reginae, quae pro comite Campaniae persolvit Rex. Quibus quadraginta librarum millibus Campaniae comes sequentia feuda et dominia Regi vendidit, nimirum feudum comitatus Blesensis, feudum comitatus Carnotensis, feudum comitatus Sacri-Caesaris, et feudum vicecomitatus Castrodunensis. Et quidam dicebant, Regem dicta feuda non nisi pro pignore possidere: at id minime verum est: nam id ex bono Rege quaesivi ultra mare, qui mihi dixit id emptione factum ee. Terram, quam regina Cyprae concessit comes Theobaldus, possidet comes Briennensis, qui nunc est, et comes Joviniacensis ff, quia avia comitis Briennensis filia fuit reginae Cyprae, atque uxor magni comitis Galteri gg Briennensis. Et ut scias unde provenerint feuda, quae Campaniae dominus Regi vendidit, quorum ante mentio facta est; significo tibi magno comiti

Theobaldo, qui sepultus jacet Latiniaci hh tres D fuisse filios, quorum primo nomen fuit Henricus, secundo Theobaldus, tertio Stephanus.

35 Henricus hic, qui natus erat maximus, fuit deinde Campaniae et Brienne comes, nominatusque fuit Largus comes Henricus. Largus enim atque benevolus fuit cum in Denu tum in homines. Largus fuit in Denu atque devotus, uti manifeste patet ex templo sancti Stephani Trecensi ii, aliisque, quas struxit, ecclesiis, magnisque donis, quae iis est largitus quotidie, uti satis in memoria est in Campania. In homines largus fuit, ut clare apparuit ex facto Arthaldi de Novigento, multisque aliis locis, quae referre longum esset. At factum memorati Arthaldi hic memorabo. Arthaldus hic aliquando civis fuit, cui comes iste Henricus confidebat maxime. Et fuit dictus Arthaldus homo tam locuples, ut opibus suis construi jussisset castrum Novigentinum kk. Accidit porro ut comes Henricus vellet die quodam ex palatio suo Trecensi descendere, Missae sacrificio interfuturus in aede sancti Stephani festo Pentecostes: et ad gradus ecclesiae genibus nixus erat eques egenus, alta voce exclamans et dicens: Domine comes, per nomen Domini tibi supplico, digneris mihi donare, quo nuptui collocare possim duas filias meas, quas hic vide: non enim mihi est, quo id praestare valeam. Et Arthaldus de Novigento, qui pone comitem erat, isti equiti dicit: Domine eques, perperam facis, quod petas a domino, ut donet: tantum enim donavit, ut non habeat amplius, quod donet. Et ubi hoc comes audiverat, se vertit ad Arthaldum, eique dicit: Domine rustice ll, nequaquam verum dicis, asserendo non superesse mihi quod dem: quin imo etiamnum habeo te ipsum; et te ipsi dono. Accipe, domine eques, eum tibi dono, tibi que de eo cavebo. Continuo eques egenus nequaquam hasit attonitus, sed manum injecit in civem, valide admodum pallio apprehensum, illique dicit, se eum non dimissurum, donec ille se ab equite quingentis libris se redimeret. Secundus frater istius Henrici Largi fuit Theobaldus, qui fuit comes Blesensis mm: et tertius fuit Stephanus, qui fuit comes Sacri-Caesaris. Et duo hi fratres habuerunt in feudum comitatus suos, et dominia a fratre suo nato maximo Henrico Largo, et post ipsum ab ejus hereditibus, qui regionem Campaniae possidebant, donec comes Theobaldus illa vendidit Regi sancto Ludovico, ut ante dictum est.

36 Nunc redimus ad propositum nostrum, et materiam, dicemusque Regem post illa coegisse copiosam procerum turbam, idque avertis valvis Salmuri nn in Andibus, quodque de his agam, inde sit, quia praesens ibidem aedram. Et certum te facio, rem fuisse incomparabilem, optimeque ornatam et paratam ex iis, quae umquam perspexi. Ad mensam Regis cibum sumebant comes Pictaviensis, quem nuper equitem creaverat die festo sancti Joannis, non admodum diu praeterito; comes Joannes Droceasis oo, quem item novum creaverat equitem; comes Marchiae, et Petrus comes Britanniae. Ad mensam aliam ante Regem, ad partem comitis Droceasis comedebant Rex Navarrae, egregie ornatus atque condecoratus panno aureo, ex quo erant tunica et pallium; cingulum, fibula, tegmenque capitis auro constabant optimo; coram quo ego pp scindebam. Regi.

san-

A sancto Ludovico cibum ministrabant comes Ar-
 88 tesia ejusque frater qq. ac bonus comes Sues-
 sionensis, qui cultro secabat. Et ad custodiam
 mensae Regis erant dominus Ymbertus de Bel-
 lo-joco, qui deinde fuit Gallicae militiae præ-
 89 fectus, et dominus Honoratus rr de Concy, et
 90 dominus Arehembaldus de Borbonio ss : et
 post tres barones illos ad excubias stabant tri-
 91 ginta omnino illorum equites, vestibus ex panno
 serico induti. Et post equites illos ingenti erant
 numero militares et cubicularii apparitores, qui
 erant in servitio comitis Pictaviensis, gestantes
 ejusdem scutum gentilium tela subserica ex-
 92 pressum. Rex tt tam honorifice exornatus erat,
 quam id facere poterat. Quae res foret mirabi-
 93 lis, et longa relatu. Et audiui e multis præsen-
 tibus, nunquam se vidisse in uno festo vestes
 tales, aliisque ornamenta ex panno aureo con-
 94 lecta tanto numero, quanto in illo fuere con-
 specta.

37 Post hanc festivitatem, Rex Pictaviae co-
 mitem duxit ad dictum usque locum Pictavium,
 ut fenda ille sua et dominia acceptaret. Incom-
 modum tunc Regi contigit a Marchiae domino,
 B qui Salmuri ipse ad mensam ejus accubnerat.
 Congregavit enim clanculo magnam militum
 95 manum, quantam conficere potuit, ut se adver-
 sus Regem armaret, illique consederunt ad Li-
 ciniacum uu prope Pictavium xx. Rex bonus
 cupiebat esse Parisiis, et coactus fuit quindecim
 dies Pictavii subsistere, non ausus egredi. Di-
 96 cebaturque Rex et comes Pictaviensis inquam
 cum comite Marchiae pacem composuisse : qua
 de causa oportuit Regem, ut concordiam consti-
 97 tueret, ire ad agendum cum comite Marchiae,
 Angliae regina ejus uxore, quae mater erat
 regis Angliae.

38 Et simulatque Rex Pictavio reversus fuit
 Parisios, parum intervenit mora, cum Rex
 Angliae, Marchiaeque comes federe inter se
 juncti sunt, ut bellum inferrent bono Regi san-
 cto Ludovico, idque cum magna armorum so-
 cietate, quantam colligere potnerunt. Atque ex
 98 Vasconia yy profecti sunt ad castrum Tallebur-
 gum, quod situm est ad fluvium difficillimum,
 nomine Charentonium, cui ibidem prope non
 nisi unus impositus erat exiguus pons ex la-
 pide, valde angustus, quo pateret transitus.
 C Et ubi id intellexit Rex, progressus est ad illos
 Talleburgum versus. Et mox, ut nostri conspi-
 cati sunt turmas exercitus inimicorum nostro-
 rum, qui ex parte sua habebant Talleburgum
 99 castrum, sine mora cum ingenti periculo
 transire aggressi sunt, alii per pontem, navibus
 alii, cœperuntque in Anglos inveli : statimque
 100 validi fuere ictus dati. Quod animadvertens
 bonus Rex, ingenti se aliis immixtus obtulit
 discrimini : et periculum ibidem erat præsentis-
 simum : nam pro uno, quem Rex habebat,
 cum transiverat, homine, Angli centum facile
 numerabant. Hoc tamen non obstante, quando
 viderunt Angli Regem transiisse, omnes terrore
 concuti cœpere, uti Deus voluit, atque inde in-
 101 gressi sunt civitatem Santonum. Et evenit, ut
 multi e nostris, Anglis immixti, cum iis civita-
 tem intrarent, qui fuere capti.

39 Et postea a quibusdam illorum audiui,
 illa nocte magnam fuisse discordiam inter regem
 Angliae et comitem Marchiae in dicta Santonum
 civitate, quemadmodum audiverunt. Et Rex
 Angliae dicebat, comitem Marchiae rogasse ut
 veniret, sibi pollicitum esse, magnum in

Gallia adfuturum subsidium. Et hac contentione
 rex Angliae a Santonum urbe discessit, petiitque
 Vasconiam, unde primo discesserat. Et perspi-
 cians Marchiae comes se solum relictum, sciens
 se commissum vitium corrigere non posse, Regi
 se dedit captivum aaa cum uxore sua ac liberis.
 Unde Rex adeptus est multum terrarum comitis,
 cum pacem faceret : at quantum ignoro, quia
 non aderam : nam eo tempore nulla adhuc fueram
 lorica indutus. Audiui quidem comitem Marchiae
 præter terras, quas habuit Rex, etiam renuntias-
 se censibus decem millium librarum Parisiensium,
 quos annuatim Rex ei debebat.

ANNOTATA.

a S. Marcum ex duodecim Apostolis non fuisse,
 notum est : Apostolus tamen non raro vocatur,
 præsertim a Græcis, ob Evangelium cum
 Apostolis promulgatum : festivitas ejus celebra-
 tur 25 Aprilis. Annum 1214 S. Ludovico natalem
 probari § 5.

b Cruces nigrae, ait Conyus in Glossario au-
 ctiore tom. 2 col. 1189, ita dicta litania major, E
 seu Gregoriana, quod, cum agebatur, aedes
 sacrae, altaria, atque adeo populus ipse nigris
 ornamentis, et vestibus induerentur : in signum
 videlicet luctus et penitentiae, quem in finem
 instituta sunt solemnes hæ supplicantium proces-
 siones, ut ibidem probat Conyus. Ceterum an a
 S. Gregorio magno instituta sint hæ supplicatio-
 nes in festo S. Marci, hic non lubet inquirere,
 multa de iis notat Baronius ad diem 25 Aprilis
 Martyrologii Romani.

c Anni 1226, ut in Commentario diximus
 num. 84, ubi reliqua etiam ad coronationem
 spectantia exposuimus.

d Huc usque auctor verba citavit Latine,
 reliqua Gallice adjunxit.

e Editiones Gallicae habent, Et sermons la
 parole de Dieu, quod mendosum videtur. Cre-
 diderim legendum ès sermons, ut sensus sit per-
 fectus.

f Philippus comes erat Bononiae, seu Bono-
 niae maritimae, et filius Philippi Augusti S. Lu-
 dovici avi, adeoque Sancti patris, ut con-
 stat. Mendosa igitur sunt sequentia, vel auctor
 in genealogia erravit, cum eum dicit patrum
 Ludovici VIII, cujus erat frater. Forsan in
 transcribenda, vel edendo Joinvillii Historia
 tres voces exciderunt. Accipe verba Gallice,
 quibus tres voces interponam, et sensum habe-
 bis integrum : Qui estoit oncle du Roy (frere
 du Roy) darreinerement trespassè son pere. Qui
 patris erat Regis (frater regis) nuper defuncti
 ejus patris.

g Non fuit hæc prima procerum in Regem
 conspiratio, sed secunda. Primam, quæ vi-
 vente adhuc Ludovico VIII coaluerat, præter-
 misit hic auctor : nec in ea fuit Philippus Bono-
 niae comes. Nos eam exposuimus § 9 et 10. De
 hac vero egimus § xi a num. 117, ubi plura
 de Philippo.

h Hæc facta sunt anno 1228, vel 1229 :
 nam rebellio Petri Britanniae comitis capta est
 anno 1229.

i Ex postremis hisce verbis, totoque contex-
 tu evicimus num. 193 Commentarii, Joinvil-
 lium confuse hic prestringere bellum, quod
 captum anno 1229, induciisque interruptum,
 finem accepit anno demum 1234 subjectione co-
 mitis. Acceperunt quidem dicta Joinvillii de brevi
 ali-

A JOANNES
JOINVILLIUS.

aaa

bajuro

et

ss

ii

comit. Mar-
chiae Regi brit-
tan parat

B

uu

xx

per Angli
fratrum R-r
reparat

yy

C

zz

de Antonio
peru misit
reparat

A. JOANNE
JOINVILLIO

aliqua rebellione historici non puni: at illi non satis attenderunt ad stylium characteremque auctoris, illasque refutarimus loci assignato: ubi totam quoque hoc bellum late prosecuti sumus.

k Maria, uxor Henrici Campanie comitis, cognomento Larij seu liberalis, filia fuit Ludovici VII, abavi S. Ludovici, ex Eleonora Aquitaniae ducis filia, quam Ludovicus postea dimisit, ubi matrimonium eorum declaratum fuerat invalidum in concilio, Balgentiari * hac de causa habito die Martis ante Dominicam Palmorum anni 1151, uti videre est apud Labbeum et Cassartium tom. 10 Conciliorum col. 1129. Hinc Maria fuit soror Philippi Augusti Francie regis ex parte patris. Porro Eleonora deinde nupsit Henrico comiti Audegarensi, qui factus est Anglie rex, filiumque ex ea Richardum habuit regni heredem; unde Maria soror etiam fuit regis Anglie Richardi. Hec Labbeus in Fabulis genealogicis domus regie pag. 49, aliique.

l De hac expeditione Philippi Augusti Gallorum, Richardi Anglorum regis, aliorumque principum quaedam diximus in Commentario num. 584 et seqq., ubi et gesta Richardi perstrinximus.

m Indicat, opinor, auctorem, qui Historiam Tyrii continuavit: hic enim apud Martimum tom. 5 Collectionis amplissimae col. 637 eadem fere habet. Verba ejus ex antiquo Gallorum idiomate Latine subjungo: Propter hanc fortitudinem... magno timori fuit apud paganos omnes; et accidebat subinde, sicuti narratur, ut, quando infantes Saracenorum plorabant, dicitarent: « Tacesis propter regem Anglie. » Et dum Saracenus aliquis equo volebatur restitente, illeque visa umbra sua recedebat; Saracenus sublevis calcaria, exclamabat: « An putas » regem Richardum in duno absconditum. » Ant in eo, cujus formidine harebat equus. Potest tamen et ulibi hæc legisse Joinvillius.

n Isabellam hæc erat filia Amalrici regis; de cujus matrimonio disceptatum fuit, quod illud aliqui nullum esse vellent, inutilium alii. Vide quæ diximus in Commentario num. 240, et 271.

o Imo jam antea indignatio illa fuerat orta, quia Theobaldus a fodere comitum Britanniae et Marchiae resisterat, et deinde procerum contra Regem insidias detulerat.

p Videlicet Theobaldi, qui filius erat natu secundus Henrici Larij: cum Cypri regina filia esset Henrici, filii natu maximi ejusdem Henrici Larij. Hinc diximus in Commentario num. 240 Cypri regine comitatum debitum fuisse, nisi natalium defectus fuisset oppositus.

q Ex morte Agnetis Theobaldi uxoris, quæ defuncta est anno 1231, ostendimus hæc bello Campanico posteriora esse, factaque sub finem anni 1231, vel anno sequenti, adeoque causam belli Campanici non recte assignari a Joinvillio. Hæc probata vide in Commentario num. 238 et seqq. Porro molitiones procerum foderum hoc ordine progressæ sunt. Cum Theobaldus resiliisset a fodere, ipsum aperto bello aggressi sunt anno 1229, bellumque metu Regis intermissum resumpserunt anno 1230: sed ubi viderunt, se nihil efficere aperto Marte, quod Rex Theobaldum protegeret, per nuptias hæc Theobaldum sibi rursus adjuungere conati sunt. Verum nuptiis Regis prudentia impeditis, ad ultimam confugerunt machinam, ac regina Cy-

pri suaservunt, ut jura sua in comitatum Campaniam urgeret. Quæ in Commentario suis locis probavimus: nec obscure est, hæc omnia eos machinatos, ut Theobaldum a Regis partibus avellerent, aut perirent.

r Mendosa hæc sunt, legendum Ordinis Præmonstratensis, ut mox patebit: volui tamen verba Gallica fideliter Latine exprimere.

s Gallice. En une ville, que l'on appelle Valserre. Potuit fortasse nuctar, qui in Campania quidem, sed longe a Castro Theodorico uatus est, existimare nomen abbatie ab oppido derivatum, atque ita in errorem induci. Certe nomen est abbatie, non oppidi, quod exprimit. Purro si voci Valserre rellemus omnino inhære-re, dicendum esset, hæc contigisse in abbatia Vallis-Serenæ, Gallice Valsery, at illa Suessionibus vicinior est quam Castro-Theodorico. Vicinia igitur Castri-Theodorici suadet, ut intelligamus abbatiam Vallis-Secretæ * Ordinis Præmonstratensis, quæ sesqui tantum hora abest Castro-Theodorico, ut affirmat in Annalibus Ordinis Præmonstratensis illustrissimus dominus Carolus Ludovicus Hugo, qui tom. 2, vol. 1033 et seqq. de utraque hac abbatia agit prolixius. Atque ita hunc locum jam exposuit Chaizius tom. 1 pag. 153, aliique. Cetrum Castrem-Theodoricum, Gallice Château-Thierry, urbs est in Brie provincia ad Matronam sita.

t Hic dicitur curator panarii * in Francia in charta anni mccxi, ait Cangius pag. 45, ubi et plura de eo colligit.

u Hæc vera esse opinor; at bellum, quod subdit, diu processisse jam diximus.

x Hugo IV dux Burgundie juvenis erat hoc tempore, ac nuper uxorem duxerat Julandam filiam Roberti III Droecensis ac Braudæ comitis: de ea sæpius recurret sermo: nam comitatus est S. Ludovicum in Terram Sanctam.

y Robertus III Druidum comes (de Dreux) descendebat a Ludovico VI Gallie rege, cujus erat abuepos, ac frater natu major Petri Britanniae comitis. Obiit anno 1233, ut dictum in Commentario num. 271.

z Gallice, Esparnè, Vertu et Sezanne. Horum autem oppidorum duo priora sunt in Campania, tertium in Bria. Consule Commentarium prævium § 19, ubi hæc omnia exposita invenies, discerisque hæc oppida ab inimicis potius, quam ab ipso Theobaldo videri destrincta.

aa Id factum apparet, postquam acie victus fugatusque Theobaldus.

bb Matthæus hic erat, istius nominis H, ut notat Cangius pag. 46. Hunc autem cum Theobaldo fodere junctum fuisse, vidimus in Commentario num. 197, ubi et gesta primo hujus belli nuvo exposuimus.

cc Mes, seu Me pagus Campanie, unde castra invenerunt foderati, in mappis geographicis notatur aliquot leucis a Treccis versus Barrum ad Sequanam: Jully vero notatur in iisdem non longe a Barro, ita ut paulatim versus Burgundiam se recipereut.

dd Langres habet auctor, prout est editus. At mendum rideri potest, quia Lingone, (Audomatunum Lingonum vocarunt antiqui) non sunt in comitatu Nivernensi, sed in Campaniæ Chaizius pag. 113 hæc narrans, accipit de rivo Liguères, qui, inquit, in ditone erat comitatus Nivernensis. Quidquid autem de hoc castrorum loco sit verius, hic finem accepit bellum Campanie: non quia statim Ludovicus finivit litem

Theo-

A Theobaldi et reginæ Cypri, quod annis aliquot differendum, sed quia federati principes, cum non viderent ultra se Regi opponere, inducias pacti sunt, quæ ad pacem demum deducere aut dissidentes.

ee Hanc feudorum renditionem ex ipsis Theobaldi litteris probarimus in Commentario num. 273. At notandum, non nisi supremum harum ditionum dominium esse redditum. Consule de his omnibus Commentarium a num. 274.

ff Gallice, Le conte de Brienne, qui à present est, et le conte de Joinigny. Uterque comitatus est in Campania, ac utraque familia subinde affinitate fuit conjuncta, ut intelliges ex Dictionario historico Morery ad vocem Brienne. Ratio ergo, cur pars horum bonorum ad comitem Joiniacensem pervenerit, est affinitas cum familia Briennensi contracta.

gg Galterus Briennensis, quem vocat magnum, comes fuit Jafar in Palastina, de cujus gestis et morte multo narrat cap. 22.

hh Latiniacum, Lagny, oppidum amplam est in Bria provincia ad Matronam, sex leucis Lutetia distitum, inquit Baudrandus.

ii Hanc Henrici comitis liberalitatem pietatempque illustri elogio celebrat Albericus in Chronico ad annum 1163, ubi post relatam quoque ecclesie S. Stephani fundationem, tandem concludit his verbis: Fateor me non vidisse. . . tantæ liberalitatis extitisse principem.

kk Gallice, Le Chasteau de Nogent. Multa hujus nominis oppida assignat Valesius in Notitia Galliarum pag. 383: atque inter ea alterum in Campania ad Sequoniam, Nogent sur Seine; alterum in Bria ad Matronam, Nogent l'Artand. Hujus autem posterioris dominus fuit Arthaldus, ejusque uxor Hodierna Norigenti deinde domina legitur. Vide Cangii observationes pag. 47, qui et filium eorum assignat et nepotem.

ll Sire villain, quod rusticum significat, prout in textu posui, quamvis etiam hominem sordidum et avarum non raro denotet: eoque sensu dictum possit intelligi. Forte Arthaldus, qui supra civis vocatur, stirpe nobili natus non erat, opibusque ingentibus nobilem uxorem fuerat consecutus.

mm Promisit auctor se dicturum, unde dominum quotior feudorum ad comitem Campaniæ pervenerit; jam vero id tantum de duobus exponit, quantum apparet. At videtur id factum, quia Theobaldus hic comes erat non modo Blesensis, sed Carnotensis quoque, et Castriduncensis viccomes: nam in catalogo feudorum Campaniæ, quem recitat Cangius pag. 149, ita legitur: Comes Carnotensis et Blesensis tenet comitatum cum omnibus feodis appendentibus a comite Campaniæ, et est suus homo ligens, et Chasteldum etc. Idem infra in eodem catalogo dicitur de comite Sacri-Cæsaris. Duo igitur fratres, eorumque posterii quatuor hæc feuda habuerunt ab Henrico Largo, ejusque et posterorum ejus Campaniæ comitum fuere vassalli, donec Theobaldus jus suum vendidit S. Ludovico. Porro hunc morem fuisse in Gallia, quod fratres nati minores vassalli fierent pro parte hereditatis suæ, dependerentque a fratre suo nato maximo, probat late Cangius in dissertatione 3.

nn Salmurum, vulgo Saumur, urbs est in provincia Andegavensi ad Ligerim, viii leucis distita ab Andegavo in ortum, ait Baudrandus. Hæc autem ibidem contigerunt anno 1241, ut

dirimus in Commentario § 38, quem de his consule.

oo Joannes erat hujus nominis primus Brocensis et Branæ comes, filius Roberti III, quem obiisse anno 1233 dirimus ad litteram y. Joannes vero dein mortem oppetiit in Cypro anno 1248.

pp Adolescens erat tum temporis Joinvillius, nec adhuc aulicia donatus ob ætatis defectum, ut ipse significat num. 39. Crediderim inter nobiles ephebos regis Navarra, seu comitis Campaniæ fuisse, eaque occasione cum eo ad hanc festivitatem accessisse.

qq Carolus, opinor, nisi et reduadet. Porro Robertus Artesiæ comes et Carolus ministrabant, accumbente cum Rege Alphonso, quia hujus causa institutum erat couririum.

rr Honorat habet utraque editio. At monet Cangius pag. 48, legendum esse Enjorrans, vel Euguerran, ita ut designetur Engelramus Cociaci dominus, qui se ipse subinde, teste Cangio, vocavit Injorrannum. Assentior quidem Cangio, eredoque Engelramum, qui satis aliunde innoscit, designatum esse: volui tamen verba Gallica fideliter sequi in textu. Ceterum de Engelramo Cociaci domino multa snere dicendo in Commentario num. 845 et seqq.

ss Dominus erat oppidi, quod postea nomen dedit Bourbonensi provinciæ, ac vulgo vocatur Bourbon l'Archambault, Latine Borbonium. Obiit in Cypro, dum ibi morabatur S. Ludovicus, uti in Commentario dictum est num. 606.

tt Needum ablegarera Ludovicus restes pretiosas, ut occasione expeditionis transmarinæ deinde factum.

uu Liciniacum castrum in agro Pietariensi illustrat Valesius in Notitia Galliarum pag. 276. Aliqui corrupte vocabant Liziniacum, Gallice Lezignen, et usitatius Lusignan Hoc castrum, ait Valesius, nomen suum dedit familiæ nobili et antiquæ, quæ in insula Cypro diu regnavit: imo et regnum Hierosolymitanum aliquandiu tenuit, ut exposuimus in Commentario § 46. Ex eadem familia erat Hngo Marchiæ comes, belli referendi auctor.

xx Pictavium, Poitiers, provinciæ Pictaviensis caput est, et satis notum.

yy Angli nimirum ex Vasconia profecti sunt in Santoniam, quæ comitis erat, quæque præcipua hujus belli sedes fuit. Multa tamen jam ceperat oppida Ludovicus, priusquam conjuncti essent federati. Hæc omnia, aliaque exposita, lateque deducta vide in Commentario § 38, 39, et 40, ubi et alios principes invenies, qui huic contra Regem sæderi fuere impliciti.

zz Erat Talleburgum ex parte Gallorum, licet auctor videatur contrarium dicere, etiam prout verba Latine dedimus. At, sicut non omnino clarum est propter sensus ambiguitatem, an in eo erraverit, ita certum est, duos conflictus ab eo in unum confusos, quos loco mox designato distingimus.

aaa Ivo supplex se ejus misericordiæ permisit: et pacem adeptus est, qualem descripsimus § 39.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

CAPUT II.

*Morbus Regis : crux sumpta : iter Joinvillii
in Cyprum.*

Post hæc accidit, ut Rex Parisiis *a* incidere in morbum gravissimum, adeoque fuit in extremo, sicut ipsum audiivi referentem, ut una matronarum, quæ ei in morbo assistebat, existimans defunctum esse, linteo faciem ejus tegere voluerit, dicens mortuum esse. Et ab alia parte lecti, Deo sic volente, alia erat matrona, quæ pati noluit, ut sic facies ei velaretur, atque sepeliretur : sed semper dicebat, vitam ei adhuc speresse. Et continuo in matronarum illarum contentione, Dominus noster in eo operatus est, riq̄ue loquelam donavit. Et bonus Rex postulavit, ut sibi crux adferretur, quod fuit factum. Et quando tona domina, ejus mater, scivit, ei loquelam restitutam esse, tanto inle perfusa fuit gaudio, ut non posset magis. At ubi eum vidit cruce signatum, adeo fuit percussa, acsi mortuum vidisset *b*.

41 Et quandoquidem bonus Rex se cruce signavit, etiam se cruce signaverunt Robertus Artesiac comes, Alphonsus comes Pictaviensis, Carolus comes Andegavensis, qui postmodum fuit Sicilia rex, omnes tres Regis fratres : ac Hugo Burgundiar dux, Guilielmus *c* Flandriæ comes, frater ejus Guido Flander, nuper Compendii defunctus : validus comes sancti Pauli Hugo, dominus Galterus fratris ejus filius *d*, qui egregie se gessit ultra mare, multumque valuisse, si vitam nactus fuisset diuturnam. Etiam ibidem erant Marchiæ comes, de quo paulo ante loquebamur, et dominus Hugo le Brun, et *e* ejus filius, comes Pontis Saravi *f*, dominus Gobertus Asperi-montis *g*, ejusque fratres : in cujus societate ego Joannes Joinvillius, quia eramus cognati, mare transivi modica navi, quam conduximus. Viginti eramus equites, quorum decuriam unam ipse ex parte sua conficiebat, atque ego ex parte mea decuriam alteram.

C Et fuit post Pascha anno gratiæ MCCXLVIII.

42 Et ante discessum meum accessivi clientes meos et Joinvillia subditos, qui me accesserunt in ipso Paschatis pervigilio, qui dies fuit, quo natus est Joannes filius meus, dominus de Ancerville *h*, ex priori uxore, sorore comitis *i* Grandipratensis. Totam impendi hebdomadam festis et convivii celebrandis cum fratre meo Vallis-coloris domino *k*, cunctisque magnatibus *l* regionis, qui ibidem erant; canebantque, postquam liberarum et manducaveramus, alii post alios, et tularum admodum se præbebat quislibet ex parte sua. Et ubi dies Veneris aderat, ipsis dicebam : Domini, scitote me tendere ultra mare : nescio, an unquam rediturus sim nec ne. Quapropter signis est, cui nullam unquam intuli injuriam, quique de me cupit conqueri, coram se sistat. Quippe id volo emendare, ut facere soleo iis, qui de me vel de meis conqueruntur. Atque ita feci ex communi sententia populi regionis, terræque meæ. Et ne qua mihi fieret gratia, eorum durante consultatione, alio me recepi, ac sine contradictione consentire volui omnibus, quæ mihi referrent. Et id faciebam, quia ne vel unum denarium injuste auferre volebam. Et ut consilium meum exsequerer, magnam

terram meas partem amicis meis oppignoravi, adeo ut mihi non remaneret terræ aliæ, nisi quæ mille ducentarum librarum censum importarent. Nam vivebat adhuc domina mater *m* mea, quæ majoris honorum meorum partis usum fructum possidebat. Profectus sum ego decurio equitum, ut ante dixi, cum tribus vexillis *n*. Atque hæc tibi narraui, quia, nisi adfuisset auxilium subsidiumque Dei, qui nunquam mei fuit oblitus, ferre non potuissem tantos sumptos sex annorum spatio, quibus in Terra sancta fui peregrinus.

43 Quando ad discedendum eram paratus, et ipso, quo proficisci volebam, tempore, Joannes Asperi-montis dominus, et comes Pontis Saravi ad me miserunt, qui peterent, an vellem, ut pariter proficisceremur, se denos equites omnino paratos esse. Quod libentissime iis assensus sum, et navim Massiliæ *o* conduci jussimus, quæ vexit deditque nos omnes cum armis et equis. Et scito quod Rex ante discessum Parisios convocaverit omnes Francia proceres, illosque profiteri jussit fidem et clientelam, nec non jurare, fideles se ejus liberis futuros, si quid mali accideret personæ suæ in itinere sancto ultra mare. Et me etiam advocavit : at ego, qui ei non eram subditus *p*, juramentum præstare nolui; neque etiam intendebam remanere. Et quando discedere volui, meque itinesi committere, nisi ad abbatem Cheminiensem *q*, qui eo tempore habebatur ex toto Ordine Cisterciensi vir maxime probus, ut me videret, ad confitendum ei de peccatis *r*. Et tradidit mihi, ac circumdedit balteum meum, baculumque *s* manui meæ iudicium.

44 Et continuo Joinvillia discedo, nunquam ad castrum deinde regressus usque ad reditum a peregrinatione transmarina. Et primo inveni sancta loca illic viena; peregrinatus videlicet in Bleicomt *t*, ad sanctum Urbanum *u*, aliæque loca Joinvillia propinqua, omnia pedes, exalceatus, et in laueis. Et quando tendebam ex Bleicomt ad sanctum Urbanum, ita ut mihi transeundum esset juxta castrum Joinvillia, nunquam ad Joinvilliam vultum invertere ausus sum, ne nimio afficerer dolore, corque mihi emolli-
retur, quod desererem duos liberos meos, potestatemque meam castrum Joinvillia, quod mihi in primis erat cordi : sed subito prætergressus sum cum socio meo comite Pontis Saravi, nostrisque viris, et equitibus. Et prausuri ivimus ad Pontem Archiepiscopi ante Dongoux *x*. Atque illic abbas sancti Urbani, cui Deus sit propitius, mihi, meisque equitibus pretiosa donavit monilia. Et deinde ei vale diximus, re-
taque ivimus Aussenam *y*, et nos, nostraque arma navi commisimus per Ararim *z* Lugdunum usque : et equi nostri *aa*, somipedesque manu ducebantur per fluvii ripam. Et cum finimus Lugduni, mox flumen Rhodanum intravimus, Arelaten *bb* petitori. Et memini omnino, supra Rhodanum ad ripam nos invenisse castrum, quod Rupera Gluy *cc* vocabant, quod castrum Rex destrui jusserat, quia castrum dominus, Rogerus nomine, pessime audiebat, quod mercatores et peregrinos omnes, illic prætereuntes, spoliaret ac depredaretur.

45 Mense Augusto illius anni navem ingressi sumus ad Rupem *dd* Massiliæ, et navis fores aperta fuere ad equos, quos trans mare vehere oportebat, introducendos : ingressisque omnibus, reclusa fuere fores, obturataque, acsi vini dolium voluissent construere : quia quando navigium in alto est pelago, porta tota aquis immersa.

A immersa. Et continuo navis gubernator snis, qui erant ad rostrum navis, clamabat: Omnia vestra parata sunt? Sumisne accincti? Dixeruntque, quod ita omnino. Et postquam intraverunt sacerdotes et clerici, omnes illos ad castrum navis jussit ascendere, eosque rogavit, ut cantarent in nomine Dei, ut prospere nos omnes ducere dignaretur: ac omnes elata voce cantare ceperunt elegantem hunc hymnum: VENI CREATOR SPIRITES a capite ad calcem. Et inter cantandum, nauta in Dei nomine vela dederunt; et derepente ventus velis incumbens, terram cito oculis nostris eripuit, ita ut nihil deinde videremus nisi caelum, et aënor: et indies recedebamus a loco, unde eramus profecti. Hac autem de causa libenter profitebor, insaniam esse admodum illum, qui sciret sibi quid esse rei alienae, animamque suam peccato quodam mortifero inquinatam, quique in tantum se conjiceret periculum: etenim siquis se vesperi det somno; nescit, an mane futurus non sit in fundo pelagi.

B 46 Adhæc referam quidnam rei mirandæ se primum nobis in mari obtulerit. Erat mons ingens plane rotundus, qui se nolis aperuit ante Barbariam circa horam Vespertinarum precum. Et quando illum præteriveramus, tota illa nocte alterius tendimus: et recurrente matutino tempore, existimabamus nos processisse ad leucas quinquaginta facile, et ultra; at eramus etiam tum ante magnum illum montem. Obstupimus vehementer; ac navigabamus continue, ut ante, tota illa die, nocteque sequente: sed prorsus idem erat, adhuc enim nos ibidem esse perspeximus. Tunc magis quam ante omnes stertinus attoniti, omnesque putabamus in mortis nos esse periculo ee: nauta enim dicebant, Sarcenos Barbariæ mox adfuturos, qui nos invaderent. Aderat tum vir ecclesiasticus maximæ probitatis, quem deßinum de Murn ff vocabant, qui nobis dixit: Domini, nunquam in parochia vidi vexationem aliquam, sive redundantia aquarum, sive illarum inopia, sive alio quodam incommodo, quin, ubi habita fuerat tribus vicibus die Sabbati pie ad Deum supplicatio, Deus ejusque Mater illos a malo sublevaret, atque ad illud, quod rogabant, reduceret.

C Scito diem illum fuisse Sabbati. Et statim incipiebamus supplicationem instituere circum malos navigii. Et bene memini, meipsum curasse, ut sub brachiis me eo agerent, ac circumducerent, quia gravi laborabam infirmitate. Et mox conspectu hujus montis caruimus, finimusque in Cypro tertio die Sabbati, postquam tertia nostra supplicatio fuit habita.

ANNOTATA.

^a Probavimus in Commentaria num. 514 Regem Pontisava: hor morbo decubuisse. At Parisiis iuchoari morbus potuit, vel memoria lapsus est Joinvillius.

^b Hæc omnia latius, exactiusque descripsimus num. 514 et seqq.

^c Filii erant Guihelmus et Guido Margarithæ Flandriæ comitißæ ex Wilhelmo de Downopetro (Dampierre,) quorum natu maximo Guilielmo Rex comitatum Flandriæ adjudicaret post mortem Margarithæ possidendum contra alios Margarithæ filios ex Bocharo de Avesnis natos, ut dictum in Commentario num. 517.

^d Galteri hic filius erat Guidonis de Châtill-

lon, cujus frater natu minor fuit Hugo comes S. Pauli, teste Cangio pag. 50, qui Hugonem in Cypro defunctum ait; Galteri autem non raro deinde fit mentio.

^e Illud et redundare advertit laudatus Cangius: nam Hugo le Brun filius erat Marchie comitis ac ejusdem cum ipso nominis, ut patet ex Commentario num. 484, ubi filius Hugo cum Rege agit de pace. Cecidit Hugo pater in prælio ante Damiatam ex num. Commentarii. 642, filium item in Oriente obisse scribit Chazius tom. 2 pag. 313.

^f Saravus fluvius est navigabilis, qui apud Augustam Trevirorum in Mosellam effluit, inquit Valesius in Notitia Galliarum pag. 504. Hinc nomen oppidi deducit, quod Pontem Saravi aut Sarvi, vicinisque nominibus vocatum docet. Galli Sarbruc vocant, Joinvillius Salebruche, Germani Sarbrüggen vel Sarbruck: ac caput est comitatus in diocesi Metensi. Videri potest Merianus in Topographia Palatinatus Rhœni pag. 43.

^g Mendose in Joinvillio legitur de Premot: at monent Menardus et Cangius legendum esse, d'Apremont. Asperum montem autem castrum fuisse in Lotharingia inter Nauceium et oppidum S. Michaelis, notavimus tom. 4 Augusti pag. 380 ad Acta B. Goberti, qui ex eodem fuit stirpe, ubi etiam n pag. 373 de ejusdem stirpis genealogia quædam dicta sunt, quæ consuli possunt, uti et Cangius pag. 50.

^h Ancarville, vel Ancerville una leuca distat a Fano S. Desiderii, ait Cangius in Genealogia stirpis Joinvillicæ pag. 22.

ⁱ De hac prima Joinvilli urore Aleide, filia Henrici comitis Grandipratensis vide ibidem Cangium pag. 17. Grandipratum autem (Grand-pré) oppidulum est Campaniæ

^k Vallis-coloris, vulgo Vaucouleur, oppidum est Campaniæ ad Mosam, quo Fredericus aliquando iuravit Ludovicum, ut dictum num. 345. Nomen huic fratri Godefridus, de quo multo collegit laudatus Cangius pag. 13 et seqq.

^l Riches homs hos vocat auctor. At fusc probat Cangius pag. 51 hoc nomine nobiles potentiores, seu magnates intelligendos.

^m Nimirum Beatrix filia Stephani Burgundiæ comitis. Vide Cangium pag. 12. Porro, sicut omnibus se satisfecisse ante abitum narrat Joinvillius, ita Ludovicum quoque fecisse, diximus in Commentario num. 552.

ⁿ De equitibus vexillum gestantibus fusc disputat Cangius dissertatione 9. Erant hi nobiles ceteris excellentiores, quales hodie dum præ barones vocamus: et eorum singuli aliquot secum ducebant inferioris ordinis equites, uti hi rursus alios, quos vocabant servientes. Hujusmodi itaque tres equites vexillum gestantes in cohorte sua habebat Joinvillius, quos sumptibus suis debebat alere.

^o Massilia, Marseille, satis nota est in Provincia ad mare Mediterraneum. Hinc in Cyprum navigarunt cruce signatorum aliqui; non tamen ipse Ludovicus.

^p Nimirum nullo intermedio: nam subditus erat et cliens comitis Campaniæ; hic vero Regis. De comitißis his anno 1247 habitis egimus in Commentario num. 550 et seqq.

^q Cheminum, Cheminon, albatia est Ordinis Cisterciensis in diocesi Catalaunensi, de qua agit Maurique in Annualibus Ordinis Cisterciensis pag. 333, sed memoriæ lapsus S. Ludovicus

A gentas libras Thronicas : et continuo Deo egi gratias : plus enim habebam pecunie, quam mihi erat opus.

50 De principibus regionis transmarinæ, quodquidem necesse est de eorum statu et potentia loqui, vobis edisseram : ac primum de soldano Iconii *g*. Soldanus hic totius ditionis Paganorum *h* rex erat potentissimus, fierique curavit opus mirabile : partem enim auri sui contrari jussit, indeque ingentia vasa componi in modum vasorum fictilium, quibus trans mare vinum imponitur. Et singula hæc vasa capiebant tres omnino aut quatuor viui cados. Et postea vasa dirumpi jussit, et illorum frusta in uno aliquo ejus castello palam erant posita : et quicumque in illud castrum intrabat, aureas dictorum vasorum ruptorum massas intueri poterat, et tangere. Et sex plane aut septem numero habere dicebatur magna hujusmodi vasa aurea. Ample ejus divitiæ satis apparere ex conopeo quodam, quod rex Armeniæ Franciæ Regi, in Cypro degenti, transmisit. Conopeum quingentis libris aestimabatur. Et significavit ei rex Armeniæ, ab aliquo Iconiensis soldani cubiculario id sibi donatum : et scire oportet, hunc cubicularium fuisse illum, cujus curæ et gubernationi soldani conopea erant credita, cuique incumbebat curare, ut exedrae, domusque illius quotidie mundarentur.

51 Rex ille Armeniæ *i*, qui erat sub mancipata soldani *k* Iconiensis, se contulit ad magnum Tartariæ regem, eique enarravit, qua ratione in dies singulos soldanus iste Iconiensis sibi bellum inferret, seque gravi servitute premeret. Et rogavit regem Tartariæ, sibi dignaretur venire suppelias, opemque ferre : dicebatque se contentum esse, ut fieret ejus cliens, et subditus, modo concederet magnas militum suorum copias : quod rex Tartariæ libentissime facere voluit, eique ingentem suorum militum numerum tradidit. Tunc rex Armeniæ cum omnibus suis bellum movit adversus soldanum Iconii : et uterque satis virium habebat contra adversarium. At Armeni Tartarique ingentem istius soldani subditorum stragem fecerunt : atque ea pacto effecit rex Armeniæ, ut, pro fama insigni, quæ in Cypro erat istius prælii, quod ope Tartarorum contra soldanum commiserat, nunquam deinceps ipsius servus fuerit aut subditus. Et multi e nostris in Armeniam sunt profecti, ut in prælio emolumentum quaererent, ac lucrum : de quibus postea nunquam aliquid fuit auditum.

52 De soldano Babylonie *l* vobis loquar. Putabat ille, Regem venisse ut bellum inferret soldano Haman *m*, hosti ipsius antiquo ; atque adeo Regem expectabat usque ad tempus novum, quod vellet se ei conjungere ad dictum soldanum Haman impugnandum. Et ubi soldanus Babylonie vidit, Regem ad se non venire, discessit, obseditque dictum soldanum in ipsa urbe Haman *n*, ubi erat. Et postquam soldanus Haman se ita obsessum vidit, non satis invenit, quo se pacto expediret. Prohe enim noverat, si diu regnaret Babylonie soldanus, se ab eo superandum et subigendum. Verum tantum effecit donis et promissis apud unum ex dicti Babylonie soldani cubienli servis, quocum agebat, ut ei toxicum curaverit dandum. Et res hoc modo peracta est. Cubicularius ille, quem illi ollicii nomine more suo vocabant *searrats*, sciens soldanum frequenter, postquam latrunculis *o* luserat, cubitum ire super mattas, quæ erant ad lecti

ipsius fulera, mattam, cui quotidie insidebat soldanus, veneno infecit : et contigit, ut soldanus nudis omnino pedibus matta isti, veneno infectæ, incubnerit, seque verterit supra partem revulsæ ex læsione pellis, qua crus alterum erat affectum : et confestim per apertam ex incommodo pellem venenum corpus ejus penetravit, adeo ut ex crure illo omnibus corporis partibus caperetur. Et postquam venenum cor ei pungebat, duos facile dies fuit sine potu, cibo, aut loquela. Itaque hæc fuit causa, cur soldanus Haman in pace permanserit *p* : et necesse fuit, ut soldanus Babylonie per suos in Ægyptum duceretur.

53 Ubi Mains *q* advenerat, jussu Regis promulgatum fuit ac præceptum, ut omnes naves rursus onerarentur, quo ad iter paratæ essent, dum Rex juberet : atque hoc executioni mandato, atque perfecto, Rex, regina, omnesque ejus militares copiae, in suam singuli navem sunt ingressi. Et ipso die Veneris *r* ante Pentecosten illius anni, Rex promulgari jussit, ut postredie post se omnes solverent, rectaque in Ægyptum cursum dirigerent. Et postredie die Sabbati *s* omnes naves profectæ sunt, velaque dederunt ; quæ res erat visus jucunda : videbatur enim pelagus universum, qua patebat conspectui, tela connectum præ ingenti velorum numero, quæ ventis erant expansa ; et erant mille octingenta navigia cum majora tum minora.

54 Rex cum aliis navibus, eum circumdantibus, die Pentecosten pervenit ad promontorium, quod vocabant promontorium Lynesson *t* : descenderuntque in terram, Missæque interfuerunt. At ingens hac vice accidit incommodum : namque ex equitibus facile duobus millibus octingentis, qui Regem in discessu erant secuti, cum ipso in terra inventi non sunt nisi septingenti *u*, atque omnes reliquos ventus terribilis, ex Ægypto perlatus, a via, Regisque societate avulsit, atque eonem, aliasque in regiones peregrinas bene longinquas disjecit ; neque a longo tempore Rex eos rursus conspexit ; ex quo ille, ejusque socii, omni illo die multum contristati fuere, et attoniti. Postredie *x* Pentecosten ventus aspirabat ex sententia : ac tum Rex, nosque omnes, qui cum eo eramus, in nomine Dei vela dedimus, semper progressuri. Et factum est, ut nobis procedentibus simul occurrerent princeps Moreæ *y*, ac dux Burgundie, qui pariter in Moreæ provincia moram traxerant. Et Rex ejusque socii die Jovis post Pentecosten appulserunt ad Damiatam, ubi ingentes erant copie, quæ nos expectabant. Quippe ad litus maris invenimus omnès soldani vires collectas, copias visu pulcherrimas. Soldanus *z* arma gestabat ex auro puro adeo micante, ut, cum solis radiis pererentur, sol ipse appareret. Tumultus, quem coruibus suis ac crotalis *aa* excitabant, res erat auditu horrenda, Gallisque multum insolita.

ANNOTATA.

a Imo princeps Tartarorum, Ercaltay nomine, non ipse eorum imperator : vide Commentarium num. 612 et seqq., ubi de his fuse egimus.

h Hinc colligi videtur, principem illum Tartarum per legatos illos multa dixisse, ut Ludovicum deciperet. At inde non sequitur, legatos impostores fuisse, quod dubium reliquimus num. 621 : sed eorum principem non tam fuisse bene-

A. JOANNE
JOINVILLIO.Rex cum suis
r Cypro solvit
in Ægyptum,

q

r

s

t

u

v

et post disje-
ctam tempe-
state classem,
in conspectum
Damiatæ ve-
nit.

t

u

r

v

y

z

aa

rolum

A. JOANNE
JOINVILLIO.

rolum erga Ludovicum, quam ejus epistola verbaque legatorum significabant. Videntur Tartari voluisse ope Christianorum Saracenos subigere, ut, iis debellatis, Christianos invaderent: nam eorum intentio erat totum terrarum orbem sibi subjicere.

c Non tam erant humani Tartari, ut ejusquam imperium vellent agnoscere: societatem tamen armorum contra Saracenos offerebant. Vide epistolam Ercallay num. 613.

d Gallie, Il list entailler et enlever par image, etc. Quæ verba satis sunt ambigua. At constat ex adductis in Commentario num. 622. Annuntiationem, aliaque arte phrygionica fuisse in tentario expressa. Dona autem ad Tartaros missa fusius exponit num. 184, agens de reditu legatorum.

e Memoria lapsus est, quo hos legatos cum missis deinde fratribus Minoribus confudit, aut potius mendum: nam hos legatos, eum num. 184 eorum reditum narrat. Predicatores vocat ipse Joinvillus; et constat ex litteris Odonis legati Pontificii, qui adfuit, et paullo post scripsit, tres Ordinis Predicatorum fratres a Rege hoc tempore missos cum sacris quatuor, quod adjungit Naugius. Vide Commentarium num. 622.

f Per regem Barbariæ Tartarorum imperatorem designari putem, adeo ut præstiterit a num. 184, quod hic prætermittit.

g Iconium urbs est ampla in Asia minori seu Natolia, quæ nunc Cogni vulgo vocatur, Connie Joinvillio. Caput tum erat imperii Turcici, quo major minoris Asiæ pars continebatur.

h Pagani non erant eo tempore Turcæ, nisi pauci forsitan, qui idolis suis adhæserant. Verum noster hic auctor ea voce Mahometanos non raro designat, quod hic semel monuisse sufficiat.

i De regno Armeniæ restituto egimus in Commentario num. 600, et num. 601 breviter exposuimus bellum inter Haitonum Armeniæ regem Tartaris conjunctum, et Gajasadinum Iconii soldanum, quem Cangius pag. 58 Latini vocat: at patet ex Belloracensi lib. 30, cap. 145 Alatini seu Haladini jam defuncti fuisse filium.

k De voce soldanus vel sultanus disputat Cangius dissertatione 16. Rex regum hac voce proprie significatur: attamen dabatur multis Turcarum et Saracenorum principibus, qui apud nos reges dicerentur. Plura Cangius, quem consule.

l De hoc soldano, qui nomine proprio dicebatur Saleh, egimus in Commentario num. 602.

m Ibidem etiam actum est de soldano Haman, qui et Alapia soldanus erat, et Camelæ seu antiquæ Emesæ. Egypcius autem, quantum apparet, non putabat Ludovicum soldano Alapiæ bellum illaturum, at simulare hujusmodi opinionem poterat, cum mentio pacis cum Ludovico in eundem facta est, de qua num. 609, ut bellum a se areretur.

n Joinvillus Hamant vocat: sed Tyrius, Vitriacas, Samutus, aliique Haman naminant. Sita est inter Antiochiam et Damascum, ut patet ex Haitono lib. de Tartaris cap. 59, ubi ait civitatem esse opulentam: atque etiamnum in mappis geographicis loco memorato ad Orontem fluvium notatur urbs Hamath, quæ eadem est. Consali de ea ulterius potest Herbelotius in Bibliotheca Orientali pag. 427 ad vocem Hamath. Porro non consentiunt Joinvillia in hac sa-

cta auctores alii: nam Abulpharagius ejusdem temporis auctor in Historia Dynastiæ pag. 322 Hemesam a soldano Babyloniæ obsessam scribit, non Haman. Consentit Belloracensis lib. 31, cap. 95, ubi ita habet: Propter quod idem soldanus Babyloniæ in iram motus, urbem Camelæ, quæ pertinet ad soldanum Alapiæ, per gentem suam obsideri fecit, et ipse Damascum rediit. Etenim Hemesa seu Emesa, quæ Hems hodie dicitur, non alia videtur quam Camela. Audi Haitonum cap. 36: Hemes, inquit, quæ Camella hodie appellatur a pluribus. Unde videtur Joinvillus urbem alteram pro altera sumpsisse, cum ambæ ad Nazerum Alapiæ soldanum pertinerent: quod situs quoque harum urbium persuadet; Hems enim, nobis Camela, in mappis notatur inter Haman et Damascum, adeoque soldano Babyloniæ, qui Damascum possidebat, prius erat obsidenda. Idem in Commentario probavimus num. 608. Præterea, si credimus Belloracensi citato, soldanus Alapiæ cum exercitu venit, ut succurreret urbi obsessæ: non erat itaque ibidem obsessus.

o Ludum latrunculorum valde usitatum fuisse Turcis et Saracenis ostendit Gangius pag. 59, ubi addit vocem Gallicam Eschees ab eorum lingua derivatam; videlicet a voce seach, quæ regem significat, quia rex, inquit, in illo lusu pars est præcipua.

p Bellum inter soldanos illos fuitum intercedente calipha, ridimus in Commentario num. 608. Nec alibi legi, fraude soldani Alapiæ morbum Babyloniæ inmissum, licet morbus ipse sit certus.

q Gallicæ quidem legitur on mois, at legendum haud dubie May, vel mois de May, cum constet eo tempore id factum. Vide num. 630 Commentarii.

r Varios memoriæ lapsu errores a Joinvillo in designanda tempore commissos correximus in Commentario ex scriptoribus, qui adfuerunt, et paullo post rem gestam scripserunt. Imprimis octiduo citius, quam hic dicitur, mandata ad discedendum Rex dederat. Vide num. 630.

s Imo jam die Mercurii ante discesserant, sed cum Paphum usque a portu Limissonis processerant, vento contrario bis redeundum fuit, Vtia ut secunda vice iter tentare potuerint die hic assignato.

t Repulsus vento contrario ad promontorium Limissanis, rediit in oppidum: nam inde discesserat.

u Numerum hunc absentium equitum supra verum auctum, advertimus num. 630. Poterunt tamen tot abesse primo illa die, ut eorum pars major paulatim ad classem rediit.

x Nimis cito classem e portu dimittit, et dein citius Damiatam deducit. Discesserunt enim Dominica SS. Trinitatis 30 Maii, et Damiatam pervenerunt die Veneris 5 Junii. Vide num. 631.

y Guillelmus de Villehardouin princeps Achaia et Moreæ, filius Godfridi de Villehardouin, qui cum Balduino Flandriæ comite, aliisque crucesignatis Gallis et Venetis Constantinopolim expugnavat, et principatum ea occasione in Græcia adeptus, filio reliquerat. Expeditionem ipse Villehardouinus conscripsit Gallicè, quam edidit Cangius. Dacem Burgundie ibidem hiemasse putat Cangius pag. 59, quia Balduino II imperatori Constantinopolitano venerat suppetias.

A z Soldanus reger aberat, ut constat aliaude, et ipse Joinvillius habet num. 61. Id itaque de præcipuo militum duce intelligendum.
 aa Gallice macaires: tympani seu crotali species est Saracenis et Turcis usitata, a quibus et Galli acceperunt, aliique. Putarunt aliqui instrumentum fuisse, quod ore inflabatur: rerum ostendit Cangius pag. 59 et 60 manibus crotala hæc Turcica pulsata fuisse, Cangioque consensit Daniel in Historia de militia Gallica lib. 6, cap. xi, ubi plura de his videri possunt: nobis ad id ostendendum sufficunt verba Savanti lib. 2, part. 4, cap. 20, ubi ait, opus esse hominibus, qui sciant nacharas pulsare.

CAPUT IV.

B Egressus e navibus in terram: fuga Saracenorum: Damiatæ relicta, et occupata: prædæ divisio; peccata variæ, quæ Damiatæ a Christianis committebantur.

Quibus visis, Rex proceres omnes, consiliariosque suos convocavit, ut quid agendum esset intelligeret. Ac suaserunt illi, ut suorum reditum expectaret, quia venti infortunio ne tertia quidem pars cum eo remanserat a, ut ante monui. At nihil horum Regi placuit, dicebatque se hoc facto animos hostibus suis additurum: atque etiam quia nullus in vicinia erat maris portus, quem subire posset, ut snos ibidem tuto opperiretur. Asserebat etiam, vehementem insurgere posse ventum, qui nos posset disijcere, longoque invicem intervallo in regiones peregrinas dividere, ut postremæ Pentecostes die alios suos equites disjecerat. Et ex ejus sententia statutum est, ut die Veneris b ante festum Trinitatis Rex descenderet, ac pugnam cum Saracenis iniret modo illi pugnam non recusarent. Et præcepit Rex domino Joanni de Bellomonte c, juberet triremem dari Domino Erardo de Brienne d, quocum eram, ut in terram egrederemur nos, militesque nostri, quia majora navigia usque ad litus maris terræ appropinquare non poterant. Et, uti Deus voluit, ex navi mea intravi in modicam trirerem, quam perditam autimabam, ubi ex equis meis erant octo: quam trirerem mihi donaverat domina de Baruth e, patruelis comitis de Montbelial f. Et die Veneris dominus Erardus de Brienne, et ego armati Regem accessimus, dietam, quam nobis concesserat, triremem postulaturi. At dominus Joannes de Bellomonte, præsentem Rege, nobis respondit, nullam nos habituros. Ex quo potes intelligere, hono Regi non minus negotii fuisse, ut suos in pace conservaret, quam ut fortunam suam, damnaque toleraret.

56 Ut nostri viderunt, nullam a nobis adduci triremem, in cymbam se certatim demittebant; et cum nautæ perspexerunt, naviculam paulatim in pelagus subsidere, in navem se receperunt, equitesque meos in navicula destituerunt. Tum exclamavi, petique a navarcho, quot homines in navicula redundarent. Et dixit mihi octo decem armatos jasto numero esse plures. Et

confestim tanto numero eam exoneravi, eosque navi, ubi equi mei erant, imponi. Et cum aliquos ex iis armatis ducerem, eques quidam domini Erardi de Bricune, nomine Plouquet, ex magna navi in naviculam descendere voluit, et, subducta navicula, eques in mare lapsus est, et submersus g.

57 Tum corpimus navigare post naviculam majoris navis Regiæ, terramque petebamus. Et simulac milites regii, qui, sicut nos, terram petebant, adverterunt nos citius procedere, quam illi incederent, nobis clamaverunt, ut iremus ad vexillum sancti Dionysii h. At ego iis assentiri nolui, verum ad litus processimus ante ingentem Saracenorum Turcarumque manipulum, ubi equitum facile erant sex millia: qui statim, ut nos in terra perspexerunt, recta ad nos calcaribus equos concitarunt. Nos lanceas nostras, sentaque lumi in arenam deliximus acie ad eos protensa: et ubi hoc viderunt, ac nos ad terram procedere, derepente reversi sunt, fugæque se commiserunt.

58 Vir præstanti probitate dominus Balduinus de Reims, simulatque in terram descenderam, per armigerum quemdam suum me rogavit, ut se expectarem. Et ei per nuntium suum significavi, me id perlibenter facturum, hominemque tam fortem satis mereri, ut expectaretur: quod sibi gratum fuisse omni vita sua professus est. Et paulo post ad turmam nostram accessit, mille facile equitibus eum comitantibus. Et scito, quando in terra fui, quod mecum non haberim equum, aut socium vel unum omnium, quos ex regione mea duxi. Attamen Deus gratia sua mihi semper succurrit, de quo eum laudo.

59 Ad sinistram nostram accessit comes Jafensis i, consobrinus comitis Montis Belligardi, atque ex genere stirpis Joinvilliar. Comes hic Jafensis magno splendore ad terram delatus est: namque ejus triremis intus forisque tota erat picta tessera ejus scutis gentilitiis. Quæ tessera scutaria aurea est cum cruce coccinea pedata. Nautas in triremi sua habebat facile trecentos, qui singuli gestabant peltam k, scutaria ejus tessera insignem: atque in peltis singulis tabula erat, symbolum ejus scutarium auro exprimens. Et cum mare secabat, res erat visu pulchra, propter strepitum, quem excitabant scuta, atque etiam crotala, tympana, et cornua Saracenicæ, quæ in triremi sua habebat. Simulatque triremis arenam sulcaverat, quo usque eam perducere poterant: ipse, ejusque equites, et milites, egressi sunt egregie armati instructique, ac se lateri nostro applicuerunt. Et continuo comes Jafensis tentoria sua ligi jussit. Et ut Saraceni ea fixa viderunt, magno numero coierunt, redieruntque adversum nos excurrentes, equosque calcaribus concitantes. Et ubi adverterunt nos minime terri, seque expectari a nobis pede firmo, ipsi et terga vertere, et retro fugam arripere coeperunt.

60 Ad manum dexteram appulit triremis portans vexillum sancti Dionysii, a nobis ad intervallum facile jactus baliste. Et accidit, mox ubi terræ applicuit, ut Saracenus quispiam currens invaderet istius triremis turmas; porro cur id faceret ignoro, aut quia equum suum inhibere non valuit, aut quia suorum opem sperabat se obtenturum: at miser confestim omnino concisus fuit, ac in frusta dissectus. Ubi bonus Rex, sanctus Ludovici intellexit, vexillum sancti Dionysii in terram delatum, navi suæ, jam lit

tori-

A. JOHANNIS JOINVILLII

q
frustra repugnantibus Saracenis.

h

Christiani in litus evadunt.

E

inter quos comes Jafensis splendido cum comitatu

i

k

F

Rex e navi exsilit in aquam, pergitque ad terram.

A JOANNE
LE NYLLIO.

tori propinqua, egressus est : neque expectavit, donec navis, in qua erat, terram contingeret : at contra arbitrium legati, qui cum eo erat, in mare se misit, aquisque humerorum tenuis immersus fuit : atque ad illos se contulit, sento ad collum alligato, galea capiti imposita, dextera lanceam protendens. Et cum erat apud suos, animadvertit Saracenos ex eorum parte, petitque quænam illæ forent formæ : dicunt ei, Turcas esse et Saracenos : ille solus *l* studet cursu ad eos accedere, ut eos invaderet : at retentus est a suis, atque manere coactus, donec milites omnes locum suum occuparent, atque armati essent.

Saraceni Damiatam deserunt, quam occupant Christiani :

61 Mox Saraceni ad soldanum miserunt nuntium suum, nomine Coullonum, ei significantes Regem advenisse; idque ter ei indicaverunt : nullum vero ab eo obtinuerunt responsum, quia soldanus aegrotabat. Hoc percipientes Saraceni, civitatem Damiatam deseruerunt, rati soldanum suum vita esse defunctum. Quod ubi Regi innotuit, misit ex equitibus suis aliquem Damiatam usque, qui id exploraret. Atque eques brevi ad Regem rediit, eique indicavit, vere mortuum *m* esse, Saracenosque fugam arripuisse, ac eorum etiam in aribus se fuisse. Tum Rex legatum advocari jussit, ac omnes exercitus antistites, canique ad longum omnino voluit TE DEUM LAUDAMES *n*. Et post hæc equos conscenderunt Rex ejusque copie omnes *o*; ac castrametatum ivi, mus ante Damiatam. Turcæ, non bene edocti, discessum suum nituis præcipitarunt, ita ut pontes, ex navibus fabricatos, nobis non resecaerent, quo facto magnum nobis intulissent incommodum : aliunde vero non modicum nobis malum, damnumque procrearunt, quod per omnes partes ignem injecerint in locum negotialem *p*, ubi merces eorum omnes, ac quæque eorum pretiosa servabantur : quæ caute comburi curaverunt, ne iis nos quemcumque faceremus progressum. Et perinde erat, acsi die crastina unus aliquis ad pontem parvum Parisiis ignem injiceret : a quo periculo Deus nos custodiat.

tanto Dei favori non responderunt Christiani,

62 Nunc nobiscum ipsi ratiocinemur. Quantum nobis gratiam Deus creator noster præstitit, cum a morte et periculo nos servavit innumes in appulsu, quem fecimus, quando cum gaudio in hostes nostros, qui equis vehebantur, excurreramus? Quanto majorem rursus gratiam bonus Dominus nobis exhibuit, quando sine corporum nostrorum periculo nobis tradidit Damiatam, quam nunquam obtinere potuissemus *q*, nisi fortasse fame coactam? Gratia est admodum magna; dicere id vere possumus, et manifeste cognoscere : quamquam rex Joannes *r* olim antecessorum nostrorum tempore eam fame expugnaverat. Verum timeo ne bonus dominus Deus possit eadem ratione de nobis dicere, quod dixit de filiis Israel, postquam eos duxerat, atque in terram promissam introduxerat. Quod eis exprobrat, inquit : ET PRO NIHILO HABERUNT TERRAM DESIDERABLEM, et quæ sequuntur. Atque id dicebat, quia ejus erant obliti, tantaque iis bona donaverat. Servaverat eos, et servituti Pharaonis eripuerat, terramque eis dederat promissam. Ita de nobis dicere poterit, qui eum oblivioni tradidimus, ut postea dicitur.

nam de Rege ipso queritur auctor ob prædam non divisam,

63 Ab ipso Rege ducam exordium. Hic congregari vocarique jussit proceres suos omnes, et antistites, qui cum eo venerant; eosque consuluit, quid fieri oporteret de bonis, in urbe Damiatam inventis, ac quo pacto essent dividen-

da. Patriarcha s quidam, ibidem præsens, pri-
mus locutus est, eique dixit : Domino Rex, expedire videtur, ut retineas mne triticum, hordeum, oryzam, aliaque cibaria, ne urbs maneat denudata; atque ut iubeas promulgari in exercitu, ut sub pœna sententiæ excommunicationis omnis alia supellex ad aedes legati deferatur : cui consilio consenserunt omnes proceres, aliique; atque ita fuit factum. Et deprehensum fuit, bona mobilia, quæ ad legatum sunt allata, non valere pluris, quam sex millibus librarum. Et, omnibus in dicti legati domo collectis, Rex, proceresque accerserunt virum insigni probitate, dominum Joannem de Valeri *t*. Et ubi is venerat, Rex ei, quid egisset, significat, suoque placuisse consilio, ut legatus ipsi traderet sex librarum millia, quibus valebat supellex relicta, et in domum ejus portata; ut dicta sex librarum millia impenderet, ubi id faciendum suadebat ratio, atque ubi optime forent impensa. Domine Rex, inquit vir probus, humillimas tibi gratias ago de honore mihi exhibitò. At æqui bonique consule, quod negotium oblatum non sim acceptaturus. Modo, si Deo placeat, non abruptam bonas consuetudines antiquas, et quales observarunt prædecessores nostri in Terra sancta. Quippe, expugnata contra inimicos urbe quadam, aut exuviis amplis olentis, hujusmodi honorum, quæ in tali urbe reperiuntur, tertiam dimissam partem Rex habere debet, diuque tertiæ cedere debent peregrinis *u*; atque hinc morem optime servavit rex Joannes, quando olim Damiatam cepit : et sic, ut ex majoribus meis audivi, rex Hierosolymitanus, qui Regem Joannem præcessit, hanc consuetudinem tenuit, ne uno quidem prætermisso articulo. Verum considera, an concedere mihi velis duas partes tritici, hordei, oryzae, aliorumque, quæ retinisti; et perlibenter, ad Dei honorem, in peregrinos dispergam. Displacuit hoc Regi consilium, resque, quo erat loco, permansit. Qua de causa multi vehementer de Rege sunt conquesti, quia bonas consuetudines antiquas abrupterat *x*.

64 Ministri Regii, quando otio perfruebantur, commodeque habitabant in hac urbe Damiatam, cum benigne tractare debuissent mercatores, hominesque cum cibariis et mercibus exercitum sequentes, tabernas et officinas, in quibus merces suas venderent, ipsis locabant firmabantque pretio, quo poterant, maximo. Hujus igitur rei fama in regiones peregrinas perlata est ad eos, qui ex terris longinquis veniebant cibaria exercitui allaturi, atque illi in posterum domi mansere; quod iugens fuit malum, et detrimentum. Magnates equites, ac alii, quibus opes suæ diligenter custodiendæ, ac conservandæ fuerant, ut earum subsidio uterentur in loco et tempore, optæra invicem struere ceperunt convivia, magna delicatiorum ciborum abundantia. Plebs autem nuptas inuuptasque cepit vi aggredi, pudicitiamque expugnare. Hinc itaque iugens ortum est malum : necesse enim fuit, ut Rex hac de causa multos ex domesticis et ministris suis dimitteret *y*. Nam, ut Rex bonus mihi dixit, invenit in circuitu tabernaculi sui multa lupanaria non nisi ad jactum lapidis distantia, atque a suis erecta : et alia mala plura erant, quam in ullo, quem nunquam viderat, exercitu.

ac horum acarium, luxum, luxuriam, obsequia peccata recenset.

ANNOTATA.

- A
- a Jam mouit non tot abfuisse : nam in epistola paullo post scripta num. 638 Commentarii dicuntur nares fuisse ante Damiatam mille et quingentis; abfuisse vero ex dispersis centum et quinquaginta.
- b Id est, posttridie, seu primo die post eorum adventum, in quo Joinvillius ceteris consentit. At ut nimis cito adventum statuit, ita causequenter et pugnam.
- c De Belmont, nunc Beaumont. Huic missus anno 1240 a Rege ducem contra fautores Albigenisium vidimus in Commentario num. 396.
- d Erardum hunc Sammarthani in Genealogia domus Francie lib. 10, cap. 17 editionis tectie vocant dominum de Rameru. Rameru autem castrum est in Campania, de quo agit Valesius in Notitia Galliarum pag. 465, Ramerndum castrum vocans, Trevisque distare osserens leucis septem. Genealogiam Erardi tradunt laudati Sammarthani, quibus Cangius consentit pag. 60.
- B e Berytus, incolis Beirut, Gallis Baruth, urbs est Phœnicie ad mare Mediterraneum inter Sidonem et Byblum.
- f In textu quidem legitur Montbelial, at legendum Montbeliard. Comitatus autem Montis Belligardi tractus est Germanie inter comitatum Burgundie, Suintgouiam et ditionem episcopi Basileensis insertus, inquit Baudrandus pag. 676. De horum cognatione aliqua dicentur ad litteram i.
- g Post hæc verba, inquit Cangius, in editione Picaviensi adjunguntur sequentia, quæ Latine reddam, eum ab ingenio auctoris non videantur abhorreere. Et vobis narrare lubet rem mirandam, quæ contigit in cymba mea. Mecum adduxeram illos fortes equites baccalareos, quorum alteri nomen erat Villanus de Verzy, alteri Guilielmus de Dammartin, qui tanto invicem odio prosequabantur, ut majori non possent, ita ut sæpius jam pugnassent, nec nullo modo invicem conciliari potuissent. At cum cymba mea jamjam ad terram esset processura, der repente duo hi equites, sine aliis verbis, in mutuos ruunt amplexus, magno amore flentes, et veniam de c. offensa mutuo flagitantes : quo ostendi potest per mortis periculum pelli omnem inimicitiam et amaritudinem.
- h Vexillum S. Dionysii præcipuum alium fuit in Gallia, quod Latine Anrillammam, Gallice l'Orillamme vocabant, nec usui erat nisi in bellis magni momenti. De eo consuli potest Daniel in Historia militie Francie lib. 6, cap. 9; et Cangius dissertatione 18.
- i Nimirum Joannes Ibelinus, ejus mortem ad annum 1266 memorat Sanutus lib. 3 part. 12 cap. 8 his verbis : Mense vero Decembri mortuus est Joannes de Ybelyn comes Japhæ. Sancto consentit anonymus apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ col. 742, in ejus Opusculo multa invenies de Joanne Ibelino, ejusque patre Beliano Ibelino, qui passim Beryti vocantur domini, et col. 706 regis Cypri consanguinei fuisse dicuntur. Cangius in notis pag. 60 et 61 affirmat, Joannem filium fuisse Beliani ex Eshira de Montbeliard, quam filiam asserit Galteri de Montbeliard. Hanc ipsam superius vocavit auctor Beryti dominam, et patruelem comitis Montis-Belligardi, ex quo reete deduxit Cangius, Joannem Ibelinum uno gra-
- da longius distare a Richardo Montis Belligardi comite. Verum tricas has genealogicas aliis exactius investigandas relinquimus : uti et cognationem hujus comitis cum stirpe Joinvillica, quam de feminarum affinitate explicat Cangius.
- k Pelta scutum est eriguum et rotundum, alias parma dicitur.
- l Non dubitans, quin mor sequerentur alii.
- m Retulit ille famam mendacem, quæ erat Damiatæ de morte soldani, at mortuus necdum erat : imo ex desertoribus Damiatæ punivit non paucos. Vide Commentarium num. 646.
- n Nimirum in templo principe dudum ante consecrato, et jam per legatum ritu Ecclesie consueto a Mahometanorum profanatione emundato. Quæ, aliisque hic omissa, narravius in Commentario § 49 et 50. Deinde § 51 multa supplevimus post captam urbem peracta.
- o Relicto tamen in urbe presidio.
- p Editio Menardi et Cangii habet de la foulde, at movet Cangius pag. 62 restituendum esse fonde. Quidquid sit de voce Gallica, sensum Latine expressi.
- q Consentiant adducta in Commentario num. 634, ubi explicatur quam bene fuerit munita, omnibusque necessariis abundans.
- r Dictum id in Commentario num. 588.
- s Hierosolymitanus, Robertus nomine, de quo consule dicti vestra ad Carnotensem cap. 2. lit. a.
- t De Joanne Valeriaci domino varias notitias affert Cangius pag. 62. Est autem Valeriacum, Valery, castrum splendidum Gallie in provincia insula Francie, et in Vastinio agro, vix duabus leucis ab Icauna fluvio in occasum, inquit Baudrandus ad roem Valeriacum.
- u Id est, crucesignatis, qui peregrini passim vocabantur.
- x Hinc riles, ut Ludovico quidem parcere Joinvillium, ubi eum existimavit minus consulte processisse. At excusari potest Sanctus, quod non ex avaritia pavidum illam in manibus suis detinuerit, sed pendenti procerum consilio eam retinuerit ad usus bellicos, ut diutius prodesset indigentibus, quæ diuina mor fuisset assumpta, uti facile colligetur ex sequentibus.
- y Diligenter quidem monebat Sanctus domesticos suos, ut ab impudicitia sibi carerent, studiose itera in eorum ritam inquebat, ut convictos peccati serere puniebat, ita ut sexdecim simul vel septendecim ex familia sua ejecerit, teste Vita secunda num. 137. Memorabile item severitatis exemplum in equitem deprehensum in lupanari refertur ab hoc auctore num. 196. At humanæ non est diligentie militum in otio degentium licentiam omnino comprimere.

A JOANNE
JOINVILLIO.

CAPUT V

*Facta in castris prope Damiatam : adventus
comitis Pictaviensis : iter exercitus versus
Babyloniam : fictitii Saracenorum trans-
fugae caesi.*

Nunc ad caput materiae redimus, atque ita progredimur. Postquam sic fueramus in illa urbe Damiatam, soldanus cum agmine plane insigni exercitum nostrum aggressus est ex parte terrae. Et continuo Rex ejusque milites arma capiunt, seque preparant. Atque ad impediendum quo minus Turcae in diversoria nostra, quae in campo habebamus, irruerent; armatus Regem accessi, quem itidem armatum inveni, atque etiam omnes ejus equites circa ipsum equis bellicis insidentes. Et humiliter ipsum rogavi, ut mihi veniam concederet, qua milites mei et ego castris egredieremur, ad impetum in Saracenos faciendum. Verum, ut dominus Joannes de Bellomonte preces meas audivit, vehementer admodum exclamavit, Regisque nomine mihi praecepit, tantum mihi non sumerem audaciae, ut diversorio meo exirem, donec id Rex mihi praeceperet. Scire te oportet, cum Rege fuisse octo equites bonos et validos, qui frequenter cum eis mare, tum trans mare, praemium armorum habuerant, ac reportaverant, vocarique solebant equites fortes. Inter quos erant dominus Gaufridus de Sargines *a*, dominus Matthaeus de Marby *b*, dominus Philippus de Nantuel *c*, dominus Umberto de Bello-joco Gallicae militiae praefectus, qui ibidem non aderant eo die, sed extra exercitum in campo erant, ac item balistariorum praefectus cum numerosa militum manu, ut excubarent, ne Turcae ad castra nostra appropinquarent.

66 Porro dominus Galterus d'Entrache *d* se armis accingi, darique silii scutum et lanceam curavit, atque equum conscendit; deinde aperiri jussit tabernaculum suum, sulditisque calcariibus equum in Turcas concitabat. Atque ubi discessit ex tentorio suo solus omnino, excepto uno cliente suo, cui nomen erat Castillon; equus enim in terram excubantem extensum, fugitque equus armis obiectus ad inimicos nostros: quia pars major Saracenorum equas ascenderant, hac de causa equus versus eos accessit, ut ad equas cureret. Et accepi ab iis, qui se vidisse dicebant, quatuor Turcas ad dominum d'Entrache, humi jacentem, venisse, eundoque et redendo juxta ipsum, validis enim clavarum *e* ictibus impetisse; tantoque in periculo erat, ut confestim mortem oppetisset, si militiae Gallicae praefectus cum multis, quos secum habebat, Regis militibus, ei non ivisset suppetias. Rednetus autem fuit discesserat: et tantopere ingentibus, quos sustinerat, clavarum ictibus erat saucius, ut loqui non posset amplius. Mox ad eum missi sunt medici multi, et chirurgi: et quoniam ipsis non videbatur esse in mortis periculo, venam ei in brachio aperiri jusserunt; quod infeliciter ei evenit.

Nam cum advesperasceret, dominus Aubertus *b* de... rogavit me, ut eum viserem; quia vir erat praefata fama ac fortitudine: quod pertubenter fecimus, eumque accessimus. Et cum ingrederemur ejus tentorium, armigerorum ejus unus obvium proressit dicturus, suspenso gradu incederemus, ne eum de somno excitarem. Id fecimus, et invenimus eum jacentem supra lodicem suam ex vellere varia *f*, cui erat involutus, taciteque ad faciem ejus accessimus, defunctumque reperimus. Quare nos et multi alii magno affecti fuimus dolore, quod virum tam fortem perdidissemus. Et quando Regi nuntiatum fuit, reposuit, se nequaquam illos desiderare, qui non aliter sibi consentire, suisque parere mandatis vellent, quam fecerat ille dominus d'Entrache, eumque sua sibi culpa mortem peperisse.

67 Porro scito soldanum, pro singulis Christianorum capitibus, illorum latori dedisse byzantium aureum. Tum proditores illi Saraceni noctu castra nostra introibant, et ubi exercitus viros hinc inde dormientes inveniebant, eos capite truncabant. Evenit ut occiderent excubitorum domini de Coreenay *g*, capiteque auferrent, corpusque relinquerent tabulae cuidam impositam. Et scire te oportet, eos quodam modo cognitum habuisse castrorum nostrorum, atque agnitis institutum. Quippe legiones militum nostrorum singulas per centurias, alias post alias, assignata sibi vespera, castra in equis perlustrabant. Et Saraceni, qui consuetudinem illam noverant, postquam equestres excubiae pertransierant, castra intrabant, multaque clanculum patrabant mala, ac homicidia. Ubi id Regi innotuit, ordinavit ut in posterum, qui equites agere solebant excubias, pedites eas agerent. Et castra nostra adeo in angustum contracta erant, ut coactarent fortiter *h* propter densam excubitorum turbam, qui vias adeo connexas servabant, ut invicem se tangerent singuli, nullo relicto loco vacuo.

68 Et factus sic multo tempore Damiatam. Non enim consultum videbatur Regi ultra procedere, donec ejus frater, Pictonum comes, venio Acconem abductus, ut ante dixi *i*, advenisset; quia cum ipso erant secundariae clientelae equites Galli *k*. Et ne equis suis castra invaderent Turcae, castrorum septum amplius fossis Rex jussit circumdari, supraque fossas ingens erat balistariorum, aliorumque militum numerus, qui noctu, ut dixi, excubabant. Transierat sancti Remigii festus dies, priusquam de comite Pictaviensi, ejusve militibus, quidquam inaudiretur: quod Regem, totumque exercitum male admodum habuit, ac contristavit. Timebatur enim, quia non veniebat, ne mortuus esset, vel in praesenti periculo constitutus *l*. Tum boni decani de Maru mihi subiit memoria, et retuli legato rationem et modum; quo pacto tribus supplicationibus, quas nobis persuaserat instituendas, in mari fuerimus liberati magno, cui expositi eramus, periculo, quemadmodum antea scripsi *m*. Consilium mentem approbavit legatus, jussitque in castris promulgari tres supplicationes, ternis diebus Sabbati instituendas. Prima supplicatio in legati aedibus cepta est, processeruntque ad ecclesiam divae Virginis in urbe Damiatam: ecclesia autem erat in templo Mahometano Turcarum et Saracenorum, idque dedicari *n* jusserat legatus iste ad honorem Matris Dei, gloriosae Virginis Mariae; atque ita duobus Sabbatis fuit actum. Singulis vicibus ad concionem

A cionem dicebat legatus : aderat ibidem Rex, alique magni domini, quibus legatus, audito sermone, largas impertiebatur indulgentias. Intra tertium Sabbatum bonus Pictorum comes cum militibus suis advenit. Et prorsus illi expedire non venisse intra duorum primorum Sabbatorum tempus : tibi enim assevero, toto illo tempore sine intermissione in mari ante Damiatam lautam fuisse tempestatem, ut facile 240 naves, tum majores, tum minores, confracte omnino ac deperditae fuerint, hominesque, qui illas custodiebant, submersi. Quapropter si tunc venisset comes Pictaviensis, magnum subiisset periculum, ne submergeretur, ac credo sic fuisse futurum, si Deus ei non succurrisset.

69 Postquam comes Pictaviensis, frater Regis, advenerat, magnum per totum exercitum excitatum fuit gaudium. Ac Rex jussit convocari propinquos suos proceres, aliosque consiliarios; quosvisque ex iis, qua via procedendum esset, Alexandriam versus, an versus Babyloniam. Petrus Britanniae comes cum multis aliis baronibus censuit, Regi Alexandriam o eundem esse; quia ante urbem portus erat percommodus navibus cymbisque recipiendis ad comitatum agmini subministrandum. At huic sententiae se opposuit comes Artesia, asseruitque se Alexandriam non iturum, priusquam Babyloniam p, quod totius regni Aegyptii erat caput, fuisset perventum; ac pro rationibus suis aiebat, ei, qui serpentem cupit perimere, caput ejus primum conterendum. Huic Rex adhesit consilio, primamque deseruit sententiam.

70 Sub initium Adventus q profectus est Rex, totisque ejus exercitus, ex sententia comitis Artesia Babyloniam petiturus. Ac in itinere non procul a Damiatam fluvium invenimus, ex magno fluvio ortum; statutumque fuit, ut Rex ibidem subsisteret ad diem unum, quo interim dictus fluvius obturaretur, ut pateret transitus. Et res haud magno negotio peracta est r : obturatum enim fuit dictum flumen prope ostium magni fluminis, tali modo, ut aqua ab una aut altera parte non attolleretur, facilisque esset transitus. Quid egit soldanus? Misit ad Regem, existimans se id caute facere, quingentos ex equitibus suis, eorum, quos eligere potuit, optime equis instructos, qui Regi dicebant se venisse, ut ei, totique ejus agmini opem ferrent. Ad id tantum fiebat ut adventui nostro mora injiceretur. Die S. Nicolai Rex omnes in equos ascendere jussit, vetuitque sub poena rebellionis, ne ullus suorum anderet in malum coningere aliquem ex Turcis illis Saracenis, quos soldanus miserat. Porro, cum Saraceni perciperent Regis exercitum ad iter fuisse motum, Regemque vetari jussisse, ne quis eos anderet coningere; magnis animis omnes in manipulum contracti ad Templarios, in prima acie constitutos, accesserunt : atque unus e Turcis istis clava sua percussit aliquem primae aciei equitem, quem prostravit ad pedes equi fratris Raynaldi de Bichers, qui Templarius erat castrorum praefectus : quod cernens castrorum praefectus, exclamavit militibus suis : Eia pergite, socii; illos in Dei nomine invadite : hoc enim tolerare haud possum. Tunc equum suum calcariibus conceitat, atque in Saracenos invelitur, totaque simul agminis centuria. Ac scito, equos Turcarum gravatos multum fuisse laboreque fractos, ac nostros recentes prorsus ac quiete relectos. Quod illis fuit infortunio : satis enim postmodum audivi, ne vel unum eo-

rum evasisse, quo minus omnes caesi fuerint, aut se in mare praecipitare, ac submergere coacti.

A. JOANNES
JOINVILLIO

ANNOTATA.

a Hujus saepe deinceps fiet mentio, quem Ludovicus pro se reliquit in Syria, cum reversurus esset in Galliam.

b In editione Gallica legitur Mahom de Marby : sed monet Cangius pag. 65 legendum esse Maltieu de Marly.

c Galliae Nantuet in textu, rectius Nanteuil in notis laudati Cangii.

d d'Entrache in textu habetur. At intelligit Cangius Galterum d'Autreche filium Guidonis de Nanteuil domini d'Autreche, quem ex stirpe de Châtillon fuisse affirmat Choizius pag. 797.

e De massis. Clavae illae militares usui quoque fuerunt Gallis, ut patebit in decursu. Earum formae erant quidem variae, sed omnes ingenti pondere constabant, quo in hostes librabantur. Consuli de iis potest Daniel in Historia militiae Gallicae lib. 6, cap. 4, pag. 434.

f De menu ver, id est, vair. Vide dicta in notis ad cap. 10 Vitae secundae.

g Familia nobilis est Campaniae, ac satis nota, inquit Cangius pag. 66.

h Gallice nunc legitur : Qu'ilz estaignoient froment, quod an editores intellexerint, me latet : certe non explicarunt. Non dubito, quia legendum sit forment, id est, fortiter pro froment, quod difficulter exponi posset, nec ad propositum conducit.

i Rursum hic vacillat senilis memoria : neque enim Alphonsus Pictorum comes inter illos erat, quos tempestate Acconem delatos dixit auctor num. 54; neque alibi id de eo narravit. Miror igitur Choizium pag. 608 ex hoc loco narrare, Alphonsum vi centorum Acconem dejectum, quod non modo incertum, sed parum verisimile apparet. Discessit autem Aquis-mortuis 25 Augusti, atque in Egyptum pervenit 24 Octobris, seu die Dominico ante festum. . . Simonis et Juda, ut loquitur Nangius citatus in Commentario num. 650.

k Gallice, L'arriere ban de France.

l Ratio timendi erat iter solito tardius : nam Rex anno praecedenti spatio unius nec integri mensis Aquis-mortuis in Cyprum pervenerat : Alphonsus vero duobus fere mensibus in itinere fuit. Verum si Acconem delatus fuisset, id mox Regi fuisset nuntiatum, et timor ille ante Alphonsi adventum cessasset.

m Consilium ab hoc decano in periculo datum vide num. 46, et notata ibidem.

n Ivo jam ante B. Virgini sacra fuerat haec ecclesia : sed cum Saraceni impiis suis ritibus eam profanassent, Christianorum usui rursum conciliata est per legatum, ut diximus in Commentario num. 613, et alibi.

o Sita est Alexandria ad mare Mediterraneum, fere ut Damiatam, sed multum ab illa remota, et Libyae vicina. Caput olim fuit Aegypti, sed Babyloniam seu Cayro crescente, paulatim illo deiecit, et sola mercatura se utcumque sustentat. Statum praesentem Alexandriae eleganter describit laudatus ante P. Sicardus in Commentariis de missionibus Societatis Jesu in Oriente tom. 7 a pag. 140.

p De Babylonia seu Cayro, quae nunc in unam urbem coaluerunt, egimus in Commentario

A. JOANNES
JOHNSVILLIO

num. 651 : latius mox dictus Sicardus a pag. 127.

¶ Rex ipse, Bellovacensis, et Nangius in Commentario num. 653 assignant 20 Novembris. Vide dicta ibidem.

¶ Regem huic operi etiam manum admovisse, habent ex Vita secunda num. 121.

CAPUT VI.

Nili descriptio, aliorumque ad Ægyptum spectantium : agger per ostium Tanicum frustra jaci captus : quadam cum Turcis ac Saracenis Christianorum certamina.

Oportet hoc loco agere de flumine, quod Ægypti regionem intersecat, atque ex paradiso terrestri oritur *a* : necesse est enim hæc cognoscat, qui materiam meam cupit intelligere. Fluvius hic plusquam omnes alii fluvii est varius. Nam quanto in fluvium amplum plures feruntur amnes minores, aquarumque major copia, tanto in locis quibusdam fluvius se magis dispersit in rivulos minores. At hic fluvius eodem semper tenore labitur *b*, et ubi est in Ægypto, de se ipse brachia sua hinc inde immittit in regionem Ægypti *c*. Et cum appropinquat tempus, circa festum sancti Remigii *d*, septem ab eo Rami *e* in fluvios dilatantur, qui terras planas inundant. Ac deinde, regressis aquis, regionis agricolæ veniunt, post cursum aquæ, agros culturi aratris sine rotis : seruntque ibidem triticum, hordeum, oryzam, cuminum, et tam belle omnia crescunt *f*, ut nescires, quid emendares. Latet unde illud oriatur incrementum *g* nisi a Dei gratia. Et si illud non esset, nullæ crescerent fruges in terra Ægypti, propter ingentes calores, qui ibidem dominantur : quia propinqui sunt soli orienti *h*, ibique fere non pluit, nec nisi post intervalla diuturna *i*.

C 72 Flumen hoc plane turbidum est, propter turbationem inductam ab incolis aliisque sub vesperam, ut aquas ad bibendum hauriant. Nec nisi quatuor amygdala, aut fabas quatuor, aquæ isti, quam ibidem hauriunt, imponunt *k* : et postridie tam bona est ad bibendum, ut mireris. Quando fluvius hic Ægyptum ingreditur, adsunt homines valde experti et consueti, quales dicas piscatores fluminum hujusce regionis, qui vespertino tempore retia sua in flumen, ac rivos dimittunt, ac mane frequenter inveniunt, et capiunt aromata, quæ in illius regionis partibus citerioribus magno satis venduntur pretio, et per pondus : qualia sunt cinnamomum, zingiber, rhabarbarum, coriophilla, lignum aloes, multaque bona. Aiunt incolæ illa venire ex paradiso terrestri, ventoque decanti ex felicibus arboribus, in paradiso terrestri sitis *l* : quemadmodum ventus in sylvis hujusce regionis ligna arida dejicit : quodque fluvio isti illabitur, undis abducitur, mercatoresque id colligunt, ac nobis vendunt pondere.

73 Narrabant in provincia Babylonis, soldanum, unde oriretur hic fluvius, sæpe intelligere conatum esse per homines expertos, qui

adverso lumine hunc annem ascendebant, secumque ad victum ferebant panem, quem his-coctum dicimus, quia nihil invenissent. Nuntiarunt ei quadam vice ministri sui, se adverso fluxu hunc fluvium navigasse tanto spatio, ut venerint ad ingentem collem pretiosis anaglyphis insignem, in quam rupem tumulumque nullus patebat ascensus; deque sublimi hoc colle fluvius dilabebatur *m*. Et ipsis apparebat, in montis vertice arbores esse magna abundantia : ac dicebant se supra hunc cumulum *n* vidisse diversarum ferarum copiam ingentem, specieque valde mirabili; puta leones, serpentes, elephantos, aliaque animalia, quæ ipsos intuitura accedebant supra ripam aquæ, mox ut eos cernebant adverso lumine ascendentes. Et continuo soldani ministri redierunt, neque ausi sunt præterire, ulteriusve progredi.

74 Itaque, ut prosequamur materiam nostram, dicimus fluvium istum per Ægyptum labi, immittereque ramos suos in terram planam, ut jam dixi. Unus itaque ex ejus ramis labitur Damiatam, alter Alexandriam, alius Thaniam *o*, et alius Rexi *p*. Ad istum ramum, qui Rexi delabitur, tendit Rex Franciæ cum toto suo exercitu, castraque metatus est inter flumen Damiatæ, flumenque Rexi. Et reperimus omnes soldani vires supra ripam fluvii de Rexi locatas a parte nobis opposita, ut nos arceret, custodiretque transitum : quod ipsis factum admodum erat facile : nullus enim nostrum transire potuisset, nisi se natatum commisisset, neque illis erat transitus. Rex secum inivit consilium, ut juberet jaci aggerem trans fluvium, ad transeundum ad Saracenos. Et ad custodiendum eos, qui dictum jacerent aggerem, construi jussit duas turres ligneas *q*, quas vocamus catos castellatos *r*. Nam duo castella erant ante catos, ac pone duæ domus, ad ictus excipiendos, quos Saraceni intorquebant ex machinis, quas sexdecim habebant plane rectas, quibus exsequebantur mirabilia. Rex machinas fieri jussit octodecim, quarum artifex, inventor, et auctor, quidam fuit, dictus Josselinus de Courvant : atque ex illis machinis hostes alii alios impetebant. Regis frater de die in catis excubabat, et nos equites excubabamus de nocte. Septimana ante Natalem Domini cati castellati fuere perfecti : et deinde agger jaci coepit. At quantum construebatur, tantum destruebant ex parte sua Saraceni. Quippe ex parte sua alte terram excavabant, atque ut aqua recedebat propter aggerem, qui fiebat ex parte nostra, fossæ Saracenorum implebantur aqua : et fiebat, ut totum, quod per tres hebdomadas, aut mensem proliciebamus, ipsi destruerent uno aut duobus diebus; insuper viros, qui terram jaciendæ moli portabant *s*, sagittarum ictibus reddebant inutiles.

75 Turca, ubi eorum soldanus mortem appetit ex morbo, quo ante Haman correptus fuit, ducem elegerunt Saracenum, Seeceddum nomine, filium Seie : quem ducem imperator Fredericus *u* creaverat equitem. Et mox Seeceddus iste partem suorum dimisit, Damiatam versus flumen transitoram, ad oppidum modicum nomine Soumesacum, ad ripam rivi de Rexi situm, coeperuntque ab illa parte turmas nostras invadere. Ac ipso Natalis Domini die, quam essem in prandio cum socio meo Petro d'Avalo, nostrisque omnibus, Saraceni ingressi sunt castra nostra, multosque exercitus pauperes, qui in campum diverterant, occiderunt. Et con-

festum

A festim equos ascendimus, ut iis iremus obviam; quod necesse admodum erat hospiti nostro domno Perron, qui extra castra in campo erat: nam antequam ibidem eramus, jam Saraceni eum ceperant, captivosque abducebant ipsum et fratrem ejus dominum de Val. Tum equos calcantibus concitavimus, atque in Saracenos inrecti sumus, duosque hos honos equites, nullis ictibus jam humi dejectos, recepimus, atque ad castra reduximus. Templarii, qui clamorem audire poterant, bene atque audacter postremam aciem composuerunt. Magnis etiam animis Turcae nos ex illa parte invadebant, nosque impugnabant fortiter et constanter, donec castra nostra fossis conclusa fuerint versus Damiatam, ab illuc corrente flumine usque ad flumen Rexi.

76 Scedunus iste Turcarum dactor, de quo ante locutus sum, omnium Paganorum validissimus reputabatur ac fortissimus. In vexillis suis gestabat scutum gentilitium imperatoris, qui eum creaverat equitem. Vexillum ejus oblique sectum erat, in cujus taniarum altera habebat idem scutum cum soldano Alapiz: in altera tania ab una parte erat tessera soldani Babyloniae.

B Nomen ejus erat Scedunus, ut dixi, Seic filius, quod, ipsorum lingua interpretatum, idem est ac filius senis. Nomen ejus apud eos magnum fiebat: nam populi illi, ut dicitur, majori honore prosequuntur ietate provecos et senes, illos nempe, qui funam suam in juventute ab omni labe servaverunt integram. Dux iste, ut per speculatores suos Regi nuntiatum fuit, jactabat, se intra diem sancti Sebastiani proximum in Regis tentorio cibos sumpturum.

77 Et postquam hoc Regi innotuit, dixit, se satis advigilaturum, ut ne id fieret. Ac tum castra sua conclusit, mandataque militibus fuere data. Itaque comiti Artesiae ejus fratri commissa fuit custodia turrium ligneorum, ac machinarum: Rex, ac comes Andegavensis, qui postea fuit rex Siciliae, susceperunt custodiendum exercitum ad partem Babyloniae oppositam; ac comes Pictaviensis, et ego Campaniae senescallus servavimus latus castrorum Damiatam versus. Porro accidit paullo post, ut praedictus ille Turcarum dactor transire jussit copias suas ad insulam, fluvio Damiate, fluvioque Rexi interpositam, ubi exercitus noster erat castra-metatus: ac legiones suas ordinari jussit ab uno flumine usque ad flumen alterum. Comes Andegavensis, qui debebat ad partem illam, dictos Turcas invasit, ac multos eorum cecidit, atque adeo ut eos fugere cogeret: multique eorum submersi sunt in utroque fluvio memorato. Attamen magna eorum pars permansit, in quos non andebamus incursare propter varias, quas habebant, machinas; quibus multa nobis inferebant incommoda per ea, quae ex iis in nos ejaculabantur. Quando memoratus comes Andegavensis Turcas aggressus est, comes Guido Forensis, qui illi erat socius, in illo incursu equo pertransiit cum equitibus suis aciem Turcarum, ulteriusque progressus est ad aliam Saracenorum manum, ac ibidem patravit mirabilia. Attamen humi prostratus est, crusque illi contractum; et duo ex ejus equitibus ad castra eum sub brachiis reduxerunt. Et scito, non nisi labore maximo ex illo conflictu retrahi potuisse comitem Andegavensem, ubi saepe in magno fuit periculo: ac postmodum multam ab illo praelio laudem consecutus est. In comitem Pictaviensem, et in me aliam non modica dictorum Turcarum manus excur-

rit: ac certus esto, illos optime fuisse exceptos, parique modo tractatos: ac omnino iis necesse fuit, ut ad salutem suam, viam, qua venerant, invenirent: multique ex iis fuere caesi; et incolumes in castra reversi sumus ad excubias nostras sine ulla fere nostrorum jactura.

A. JOHANNES
JOINVILLIO.

ANNOTATA.

a Nilum dicit, quem Gehon esse unum ex fluviiis quatuor, qui Gen. 2 dicuntur oriri ex paradiso terrestri, existimarunt non pauci. At id hodieum passim refutant interpretes. Videri potest Calmetus, aliique in caput 2 Genesios.

b Sicardus noster, qui, ut ipse testatur pag. 28 laudati Opusculi, Nilum ascendit usque ad cataractas, quibus Aegyptus a Nubia seceratur, et diligenter observavit omnia, Nilum describens pag. 114, ita habet: Non nisi uno currit alveo a fonte usque ad quinque leucas infra Cayrum: delabitur ex Abyssinia, secatur regna Fangi, alias Sennar; et Dongola, totam Nubiam et Aegyptum. Verum infra Cayrum in duos dividitur ramos, quorum alter Damiatam labitur, alter Rosetum*, atque ita format insulam Delta, quae hodieum minor est, quam olim fuit.

* Raschit
Turcis.
E

c Alii fluvii majores in cursu suo augentur, propter accedentes aquas, quas perpetuo in alveo suo recipiunt. Contra Nilus in sola Aegypto diffunditur per canales plusquam octoginta majores, et minores plurimos, qui omnes fere in mare Mediterraneum exeunt.

d Id est, circa Kalendas Octobris. Imo jam paullo citius: nam, teste Sicardo pag. 118, crescit tribus mensibus a 22 Junii usque ad 22 Septembris, cum incipit decrescere, ac tribus item mensibus decrescit.

e Septem famosa Nili ostia intelligit auctor. At non modo haec ostia, sed canales quoque mox memorati implentur ad menses tres quatuorve, teste rursus Sicardo pag. 115.

f Fertilitatem Aegypti etiam antiqui celebrarunt, eamque confirmat Sicardus pag. 102.

g De Nili incremento loquitur. Audi itaque Sicardum pag. 114: Annuum ejus incrementum, quo redundat, atque Aegyptum fecundat, nunc pendet a pluvia, quae decedit constanter in Aethiopia a solstitio aestatis usque ad equinoctium autumnale. Nilus magis minusve abundat pro majori aut minori istius pluviae abundantia. Id jam innotuerat tempore Plinii, qui lib. 5, cap. 9 eandem rationem recenset, licet fabulosas alias adjungat.

h Potius dicisset linea equinoctiali: nam pars Aegypti meridionalis, ubi Nubiam attingit, sub tropico Canceri notatur in mappis geographicis, adeoque ab Equatore seu linea equinoctiali tantum distat gradibus 23, et zonam torridam tangit, quam aestu inhabitabilem putabant veteres. Attamen pars Aegypti borealis, ubi et urbes praecipuae, tanto longius ab equatore remota est, quanta ejusdem regni est longitudo, quam 212 leucarum esse ait Sicardus pag. 92.

i Laudatus auctor pag. 117 Aegyptum esse dicit, sub climate ardenti, sub caelo sine nubibus et pluvia.

k Rursus Sicardus pag. 109, assentitur, aquam Aegypti minus bonam esse: et tom. 2, pag. 14 methodum purgandi illam aquam allegat non absimilem.

l Haec de paradiso Saracenorum fabulis annu-

numera,

A. JOANNE
JOINVILLIO.

numera, quæ auctor narrat prout audivit. Potuerunt illa decidere ex arboribus juxta Nilum positis.

m Collis hic Nili Cataractes est Ægypti et Nubiæ limes, quem Strabo in Geographia lib. 17, pag. 817 sic describit: Cataractes est ad medium fere flumen petrosus quoddam supercilium in superiore parte planum, ut lumen recipere possit: desinens vero in præcipitium, per quod aqua dejicitur, utrinque secus terram alveus, est, quo facile sursum navigari possit. Septem hujusmodi cataractes in Nilo occurrere ait Sicardus pag. 121, quorum hic Ægypto proximis, ac Ægyptiæ navigationis terminus. Addit, temerarium fore, si quis tentaret cymbam per latus cataractæ traducere, in quo Straboni est contrarius.

n An hæc in summitate cataractæ viderint nautæ, non definio. Potuerunt multa hujusmodi in via cernere, ut ex Strabone litterisque Sicardi manifestum est, quæ confuso rerum ordine ad cataractem fuerint relata.

o Mendose legitur Tunis in editione Gallica, ut jam advertit Cangius pag. 67: neque enim Tuetum delabitur ullum ex Nili ostiis, at unum delabitur Tanim, quæ Straboni pag. 802 Ἰέλις μεγάλη magna urbs, ostiumque ab urbe Taniticum, aut, ut Græce etiam legitur, Tanicum.

p Rosetum intelligit, Turcis Raschit, Tyrio Bessith, de quo jam egimus. Cernis non nisi quatuor Nili ostia referri, cum septem agnoverint antiqui, imo et plura alii. Sicardus sæpe laudatus pag. 122 septem rerera superesse testatur, eaque assignat; rerum addit pag. 123 eorum aliqua nec perpetuo fluere, nec tanta aquarum abundantia, quanta solebant. Hinc factum est, ut nec Tyrius plura invenire poterit quam quatuor, sicut fatetur lib. 19, num. 22. At missis reliquis, notandum præterea occurrit, Regem cum exercitu non processisse inter ostium Roseti et Damiatæ, sed inter ostium Tanicum et Damiatæ, atque omnia, quæ rocum confusione auctor narrat de fluvio Rexi, intelligenda esse de ostio seu flumine Tanico, quod Syriæ ex quatuor relatis ostiis maxime vicinum erat, teste Tyrio citato, qui urbem Tanim, quam præterfluebat, Tanim nominat. Correctio hæc certa est, et probata in Commentario § 51.

q Multa de his machinis notavit Cangius pag. 67, quæ consuli possant: nam nobis non licet his tamdiu immorari. Paucæ igitur accipe compendio. Turres illæ lignæ, (bessrois Galli, indeque Latini belfragia vocabant, tours ambuloires deinde nominavit Daniel in Historia militiæ Franciæ lib. 7, cap. 3) usui præcipue erant ad urbes expugnandas: rotis enim insistentibus, quibus morebantur de loco in locum, multisque distinctæ contiguationibus, supra maros urbium in summam altitudinem assurgebant, adeo ut milites iis insistentes supra hastes eminerent, eosque muris depellerent. At non hujusmodi tantum erant Ludovici machinæ, sed aliæ hæc erant conjunctæ, quas nunc breviter explicabo.

r Catus, vel cattus, ut vocabant, (le chat) machina erat in formam porticus tectæ composita, qua tegebantur, qui muros hostiles conabantur suffodere, ut adductis exemplis probat Cangius pag. 68 et seqq. Has porticus, seu catos, domus vocat auctor noster, ad ictus excipiendos, id est, quibus operarii contra tela Saracenorum

se tegerent. Turres vero castella nominat, quæ D valebant ad hostes sagittis impetendum, atque a fluminis ripa subuocendum. Utraque ergo machina duplex erat, et pars utraque ad legendos operarios conducebat.

s Eos videlicet, qui ante memoratas porticus necessario debebant prodire, nam alii illis tegebantur.

t Hoc nomen hic esse corruptum dicimus in Commentario num. 654, quem de hoc duce ejusque nomine lector potest consulere, uti et de morte soldani.

u Potuit hunc Fredericus II equitem creare post inducias cum Saracenis initas anno 1229.

x De Ferrois legitur quidem in editionibus Gallicis, sed monet Cangius pag. 70 potius legendum esse Forois, quod testatur alibi legi pro Forest: atque ita etiam comes Forensis vocatur a Sancto lib. 3, part. II, cap. 15, ubi inter cruce signatos anni 1239 numeratur comes de Forois et de Nevers ratione uxoris. Hujus autem comitis Forensis, qui Guido erat IV, filius hic memoratur Guido V, qui patri defuncto in comitatum Forensis successerat, de quo plura dabit Chesnius in Historia Burgundiæ lib. 3, cap. 75. Ceterum Forensis provinciæ (le Forez) in Gallia juxta Ligerim flumen extenditur.

CAPUT VII.

Machinæ Saracenorum variæ: ignis Græcus, quo Christianorum machinas conantur comburere: pietas Regis et aliorum in hoc periculo: Saraceni Christianorum turres ligneas igne Græco absumunt.

Vespera quadam evenit, ut Turcæ advehèrent machinam, quam Petrariam a nominabant, machinam ad mala inferenda terribilem; eamque statuerunt e regione catorum castellatorum, quos dominus Galternus de Curel et ego custodiebamus de nocte. Qua machina in nos jaciebant magna copia ignem Græcum, quod erat eorum, quæ unquam vidi, negotium maxime horrendum. Ubi bonus eques, dominus Galternus, socius meus, hunc ignem vidit, exclamat, ac nobis insit: Domini, perditum sumus in perpetuum sine ullo remedio: nam si cremencatos castellatos nostros, cremati sumus et combusti: ac si excubias nostras deserimus, deleceus incurrimus. Quapropter concludo, neminem esse, qui ab hoc periculo nos possit custodire, nisi Deum, laudandum creatorem nostrum. Quapropter vobis omnibus suadeo, ut omnibus et singulis vicibus, quibus ignem Græcum in nos jacent, unusquisque nostrum in cubitos se, ac genua prosternat: imploremusque misericordiam Dei, qui omnia potest. Et simulac prima vice ignem jaciebant Turcæ, nos prostravimus in cubitos, et genua, quemadmodum vir probus nos docuerat: et ignis prima hac vice lapsus est inter duos nostros catos castellatos in locum anteriorem, quem fecerant nostri ad fluvium oliturandum: et confestim ignis extinctus

Saraceni
jacent ignem
Græcum.

F

a

ctus

A catus est per virum, quem ad hoc faciendum habebamus idoneum.

79 Modus ignis Græci *b* is erat, ut adveniret a parte anteriori dolii amplitudine, longitudo caudæ facile erat mediæ arundinis quatuor palmarum *c*. Tantum adveniens excitabat strepitum, ut tonitru videretur caelo lapsum: mihiq; apparebat instar magni draconis per aera volantis. Tantum quoque emittebat fulgorem, ut in castris nostris tam lucidum esset, acsi dies fuisset, tanta ignis erat flamma. Ter hæc nocte in nos coniecerunt dictum ignem Græcum ex memorata petraria, ac qualer ex balista turre instructa *d*. Et quoties bonus Rex noster, sanctus Ludovicus audiebat, ignem istum ita in nos imitti, se humi prosternebat, faciemque cum manibus in caelum levabat, clamansque alta voce ad Dominum nostrum, multis cum lacrymis dicebat: Optime Domine Deus, Jesu Christe, me, meosque omnes conserva. Atque ego quidem credo piis illius precibus, et orationibus vobis nobis fuisse necessarias. Præterea, quoties ignis ante nos ceciderat, unum e cubiculariis suis ad nos mittebat, ut intelligeret, quo essemus in statu, atque utrum ignis nos affecisset incommodo. Una e vicibus, quibus Turcæ ignem jecerunt, cecidit ad latus cati castellati, quem milites domini Coreenay servabant, ac percussit ripam fluvii, quæ erat ibidem ante, rectaque ad eos progrediebatur, omnino flagrans. Atque eorum mox currentem ad me istius centuriæ equitem aliquem, qui accedebat clamans: Adjuva nos, domine, alioqui omnes sumus combusti. Ecce enim quasi ingentem sapem ignis Græci, quem Saraceni in nos injecerunt, recta accedentem ad castrum nostrum. Repente illic cucurrimus, quod illis erat necessarium: nam quemadmodum dicebat eques, ita res se habebat: ignemque extinximus magno labore et difficultate: Saraceni enim ex parte opposita trans flumen nos sagittis impetebant et jaculis, quibus omnes eramus pleni.

80 Comes Andegavensis Regis frater custodiebat de die catos castellatos, ac balistis sagittas imittebat in Saracenorum castra. Ceterum Rex ordinaverat, ut, postquam comes Andegavensis frater suus interdiu ibidem excubaverat, ego et socii mei id faceremus noctu: quod maximo nobis erat labori, curæque maximæ: nam Turcæ cellas nostras muniminaque *e* jam rupebant atque contriverant. Accidit, ut proditores isti Turcæ de die ante munimina nostra adduxerint petrariam suam; cum excubias ageret memoratus Andium comes. Porro in unum collegerant omnes machinas suas, quibus ignem Græcum in aggerem fluvii jaciebant, e regione cellarum nostrarum ac munimentorum: unde factum est, ut nullus auderet se sistere aut ostendere. Tum duo cati castellati nostri momento temporis consumpti fuere et combusti. Qua de causa dictus Andium comes, eum illo die erant custodiendi, sensu fere privatus est, seque igni injicere volebat, ut exstingueret. Et tunc equites mei atque ego Deum laudavimus: nam si usque ad noctem expectassent, omnes nos cremati fuissimus atque combusti *f*.

81 Rex, his perspectis, postulavit a proceribus suis, ut singuli pro parte sua ex navibus, quas habebant in mari, lignum fissile quam possent plurimum darent, modumque id invenienti exquirerent. Quippe lignum ibidem non erat idoneum: atque hac ratione rem ipsis Rex pro-

posuit. Unusquisque igitur ei dedit quod potuit. Et antequam catus castellatus fuit absolutus, et perfectus, lignum fissile, quod ei fuit impensum, aestimatum fuit decem millibus librarum, et ultra. Ex quo potes cognoscere, multa hinc navigia fuisse perditâ, nosque tunc fuisse in magnis angustiis. Cato fabricato et perfecto, noluit Rex ut erigeretur et statueretur ante diem, quo comes Andegavensis frater suus obire debebat excubias. Ac præcepit ipso eodem loco erigeretur, ubi duo alii fuerant combusti: atque hoc agebat, ut dicti fratris sui honorem restauraret; ejus in excubiis duo alii cati castellati fuerant combusti: et sicut Rex voluit, ita factum est. Quod videntes Saraceni, omnes machinas suas, quas sexdecim habebant, altraxerunt; eoque pacto conjunxerunt, ut omnes catum castellatum nostrum de novo factum impeterent. Et quando perspexerunt, milites nostros timere eo ire, atque ad catum accedere propter lapides, quos ejaculabantur, direxerunt petrariam recta ad catum castellatum, eumque iterum Græco igne combusserunt: ac secundo magnum nolis exhibuit favorem Dominus noster, equitibus meis, et mihi. Quippe si expectassent ad noctem usque sequentem, qua statio nobis peragenda erat, cremati fuissimus et combusti, ut similiter ante dixeram.

82 Quod Rex perspiciebat cum omnibus suis, vehementer turbatus est, omnesque proceres suos advocavit, ut consilium darent, quid sibi esset agendum. Consilio juncti intellexerunt fieri non posse, ut moles jaceretur, qua ad Turcas et Saracenos pateret transitus: nam nostri non poterant tantum proficere ab una parte, quantum illi disrumpebant a parte altera. Tum dominus Humbertus de Bello-joco Franciæ militiæ præfectus Regi dixit, hominem quemdam Beduinum *g* ad se venisse, sibi que dixisse: quod, si ipsi vellet dare quingentos byzantios *h* aureos, vadum ostenderet commodum, quo equites facile transire possent. Ad quod Rex respondit se perquam libenter in hoc consentire, modo ille vere promissa præstaret ex parte sua. Et noluit homo ille vadum ostendere, priusquam haberet pecuniam sibi promissam.

ANNOTATA.

a Petraria (perriere) machina est ad lapides majores jaciendos destinata. Verum et alia ejaculabantur Saraceni.

b De igne Græco fuse disputat Cangius cum hic pag. 71. tum in observationibus ad Historiam Villehardouini pag. 306. quæ videri possunt. Pauca nos dicemus ad elucidandam Historiam necessaria. Inventus fuit ignis Græcus seculo 7 sub imperio Constantini Pogonati per Callivencum Heliopolitanum, ut scribit Theophanes in Chronologia pag. 295, alique apud Cangium citati. Dicit sibi secretum hoc servarunt Græci, usque sunt maxime ad nares hostiles comburendas, unde ignis Græcus, ac marinus quoque apud Theophanem vocabatur. Anna Comnena lib. 13 Alexiados pag. 383 docet, ignis Græci materiam componi ex gummi, quod stillat ex pini similibusque arboribus, cum sulphure in unum contrito. Apud Procopium lib. 4 de bello Gothico pag. 594 bitumen additur et naphtha. Chazius pag. 621 suspicatur, ignem artificialem, quo utebantur Saraceni, diversum fuisse ab igne Græcorum, licet eodem nomi-

A. JOANNE
JOINVILLIOvadum in
flumine re-
pertum.

g

h

F

fuit tandem
omnino con-
sumpti.ubi et certane
precedentibus
salutatum

A. JOANNE
JOINVILLIO.

nomine vocaretur; ignemque Saracenorum conflatum fuisse ex naphtha seu gummi liquidissimo, cujus circa Ecbatana Mediæ erat copia. Vitriacus in Historia Hierosolymitana cap. 84 ad propositum nostrum hæc memorat: Est fons quidam in partibus Orientis, ex cujus aquis ignis Græcus elicitur quibusdam aliis admixtis; . . . prædicti autem fontis aquas magno pretio comparant Saraceni. Eadem fortasse hæc aqua cum liquidissimo gummi, quod ex Ms. suo profert Chai-zius: ex quo verisimile fit, ignem hunc Saraceno-Græcum, propter adjunctum hunc liquorem antiquiori Græcorum fuisse vehementiorem. Porro ignis ille aqua potius alebatur quam exstinguebatur: qua vero arte superari posset, tradit laudatus Vitriacus: Qui, inquit, (ignis) postquam vehementer fuerit accensus, vix aut nunquam potest extinguï, nisi aceto, et hominum urina, et sabulo. Jaculabantur huic ignem cominus per tubas æreas, cuius vero per machinâs, ut videre est apud Cangium.

e Gallice. Et de longueur la queuë en duroit bien comme d'une demye canne de quatre pans. **B** *Quæ verba non omnino clara sunt: at secutus sum sensum illorum magis obrium.*

d Gallice l'arbeleste à tour. *Cangius in Glossario ad vocem balista et tomus multa collegit ad machinam hanc exponendam; neque tamen exprimit, qualis fuerit. Scriptores Latini istius temporis alii vocabant balistam à tour, alii de torno, alii ad tor. Ex Sanuto lib. 2, part. 4, cap. 8 colligitur, genus balistarum fuisse a communibus balistis distinctum, aut machinam potius, ex qua grandioribus balistis in hostes jaculabantur: nam, postquam singulis balistariis duas attribuerat balistas, quibus eos rotebat instructos, addit utile fore, si in naves Christianorum insuper baliste grossæ a turno cum suis munimibus portarentur. Hinc conjicio, machinam fuisse non dissimilem petrariæ, sed turri seu mole minori constitisse. Videri quoque potest Cangius ad vocem tortirella, quæ eadem cum hac balista videtur machina.*

e Gallice nos tandeis et gardes, at legendum potius tandies cum editione Pictariensi vult Cangius pag. 72. Quidquid sit de lectione, significantur cellæ illæ in machina Christianorum, quibus se contra hostes tutabantur illius propugnatores. **C**

f Non erat inanis ille timor: nam Procopius lib. 4 de bello Gothico cap. xi refert, in simili turre ligneæ, per ignem Græcum incensa, deflagrasse Persas, quotquot erant in turre.

g De Beduinis agit cap. 10, ubi illorum mores exponuntur.

h Byzantius moneta est Constantinopoli primum cusa, a cujus antiquo nomine Byzantio nomen traxit, ut probat Cangius in Glossario: de ejus valore, qui pro tempore varius fuit, disputat Menagius in Dictionario etymologico ad vocem besant.

CAPUT VIII.

Vado invento Christiani flumen transmittunt: pugna apud Massoram: comes Artesiæ alique numero Saracenorum oppressi, et cæsi: varia Joinvillii fortuna: Regis cum agmine suo adventus, et consilium.

Constitutum fuit a Rege, ut dux Burgundiæ, ac regionis transmarinæ magnates, qui cum eo consentiebant, castrorum excubias agerent contra metum Saracenorum; atque ut ipse, tresque ejus fratres, qui erant comes Pictaviensis, comes Artesiæ, et comes Andegavensis, postea Siciliae rex, sicut ante dixi, cum copiis suis equestribus inspecturi irent, ac tentatri vadum, a Beduico sibi ostendendum. Et tempus statutum fuit ac assignatum die ante quadragenarium jejunium postrema. Atque ut illa dies adfuit, equos conscendimus, et appropinquavimus ad vadum istius Beduini, omnes ad pugnam instructi. Inter equitandum, aliqui ad ripam fluvii accedebant, cumque solum ibidem esset fluxum et humidum, ipsi equique ipsorum in fluxum labebantur, ac submergebantur. Rex, id advertens, aliis ostendit, ut sibi caverent ab eo lapsu. Et inter alios cecidit, aquisque suffocatus fuit dominus Joannes Aurelianensis a eques validus, qui vexillum in agmine gestabat. Et ubi ad vadum pervenimus, vidimus ab altera fluvii parte trecentos facile Saracenos omnes equites, qui transitum istum custodiebant. Tum fluvium ingressi sumus, ac equi nostri invenerunt vadum satis commodum, solumque firmum; et adverso flumine progressi sumus, per ripam ad transitum facilem, adeo ut Dei benignitate omnes sine periculo fuermus transgressi. Atque ubi Saraceni intuiti sunt nos eo transire modo, magna præcipitantia fugam arripuerunt. **E**

84 Ante discessum Rex statuerat, ut Templarii ducerent agmen primum, ac comes Artesiæ frater suus aciem secundam dirigeret. Verum simulac comes Artesiæ fluxum transiverat, omnesque ejus milites, videruntque Saracenos a se fugere, equis subdunt calcaria, incipiuntque in Saracenos excurrere. Illi ergo, qui primam ducebant aciem, indignati sunt adversus Artesiæ comitem, quia illis non audebat respondere metu domini Foucqualdi don Melle, qui frænum ipsius equi tenebat: quique dominus Foucqualdus nihil eorum percipiebat, quæ Templarii dicebant Artesiæ comiti, quia surdaster erat: et clamabat dominus Foucqualdus alta voce: Agite, ad eos; agite, ad eos. Cum hoc intuerentur Templarii, putabant sibi dedecori fore et infamiæ, si comitem Artesiæ præcedere sinerent. Tum omnes uno consensu, quantum potuere, equos calcariis concitavunt, secuti que sunt Saracenos, aut ipsos fugientes, per urbem Massoram omnino usque ad campum Babyloniam versus b. Quando reverti volebant, Turcæ per plateas, quæ angustæ erant, ipsos impetebant vi ingenti arcuum

Christiani
vado rabi
flumen
crederent
fugientibus
Saraceni.

E

o

F

quos comites
Artesiæ cum
suis ac Tem
plariis impri
denter secu
tus, cum
multis occi
ditur:

o

arcuum

A arcum ac tormentorum. Occisus ibi fuit comes Artesiae, et dominus de Cociaco e *, nomine Radulphus, atque alii equites usque ad trecentos : ac Templarii, quemadmodum magnus magister mihi dixit, desideraverunt viros omnino ducentos octoginta armatos et equites.

85 Ego cum equitibus meis, armatisque ad sinistram vidi magnam Turcarum turmam, armis capiendis adhuc occupatum d; et mox eos invasimus. Et ut eos fugabamur per castra sua vidi Saracenum magnum, qui equum conscendebat, frenum equi ipsius tenente alio ejus equite : ac dum manu ephippio equi sui admovebat Saracenus, ut ascenderet, gladio meo eum pupugi subter axillam, quantum immergere potui, peremique uno ictu plane exanimatum. Quando eques illius vidit dominum suum occisum, deserit herum et equum, meque observat in regressu, et accedens gladio suo ictum mihi tam validum impingit inter humeros, ut supra collum equi mei me incurvaret, tenuitque me ita pressum, ut gladium, quo accinctus eram, educere non valerem; sed alius, quem ad ephippium equi mei habebam, educendus fuit gladius; quo mihi opus erat quam maxime. Et cum vidit dexteram mihi gladio instructam, gladium suum, quem apprehenderam, ad se retravit, seque a me subduxit.

86 Porro factum, ut cum equitibus meis essem extra castra Saracenorum, atque hinc inde vidimus sex facile eorum millia, qui ad campum iverant, ac tentoria sua reliquerant : atque ibi percipissent nos seorsim esse, magno impetu in nos sunt invecti; ac ibi occiderunt dominum Hugonem de Trichatel toparcham d'Esconflans e, qui cohortis nostrae ferebat vexillum; ac pariter ceperunt dominum Radulphum de Wanon ex dicta cohorte nostra, quem humi dejecerant. Et, ut eum abducebant, equites mei atque ego eum cognovimus, et audacter ivimus eum liberaturi, eorumque manibus erepturi. Redentem me ex hoc conflictu Turcae tantis ictibus impetierunt, ut equus meus genua in terram dimitteret praegenti, quod sentiebat, pondere, dejeceruntque me trans aures equi mei f. At mox me restitui, scuto ad collum appeso, dextera gladium protendens. Et accessit ad me dominus Erardus d'Esmeray, quem Deus absolvat; quem pari modo in terram dejecerant. Nos recepimus ipse et ego juxta domum quamdam, quae ibi prope fuerat destructa, ut illic Regem advenientem operiremur. Modum quoque inveni equum recipiendi. Quando ibamus ad domum illam; eorum ingentem Turcarum manipulum, qui cursu nos invadebant, ac transibant ad aliam nostrorum cohortem, quam perspiciebant in vicinia: transiendo autem me humi prosternunt, ut scutum collo meo excideret, ac supra me transibant, mortuum rati; a quo parum aberam. Postquam transiverat, dominus Erardus socius meus venit me erecturus, atque incessimus usque ad muros illius destructae domus.

87 Ad hos domus muros nobis accesserunt dominus Hugo d'Escossé, dominus Fredericus de Loppes, dominus Raynaldus de Menoucourt, aliique multi. Ac eo venerunt Turcae nos aggressuri quam bellissime ob omni parte. Eorumque pars quaedam descendit in domum, ubi eramus, ac longo tempore punctim contra nos pugnaverunt. Tunc equites mei mihi dederunt equum, quem tenebant, ne aufugeret: ceperuntque nos tueri fortiter contra Turcas, atque eo modo,

ut magnam inde laudem obtinuerint apud multos probos viros, in quorum erant conspectu. Illic dominus Hugo d'Escossé vulneratus fuit tribus gravibus plagis in facie, et alibi: dominus Radulphus aequae, ac dominus Fredericus, uterque latus fuit in humeris, adeo ut sanguis fluere ex eorum vulneribus, quemadmodum e dolio vinum effluit. Dominus Erardus d'Esmeray in vultu latus fuit gladio, qui totum ei nasum abscidit, ita ut ei super os laberetur. Tum mihi in illis angustiis recurrit memoria domini sancti Jacobi, illique dixi: Optime domine, sancte Jacobe, tibi sum suppliciter, adjuva me, atque in hac necessitate opem mihi presta. Et continuo, ut preces meas absolverem; dominus Erardus mihi dixit: Domine, si non cogitares id me facere ad fugam capessendam, teque destinendum, irem advocaturus dominum comitem Andegavensem, quem illic in campo illo conspicio. Ego ipsi reposui: Domine Erarde, magno me afficeret honore, magna quoque voluptate, si nobis accerseres suppetias, qua vitam nobis conservarent: nam tua in magno versatur periculo. Verum dicebam: ex illo enim vulnere mortem oppetiit. Omnes quoque in ea fuere sententia, ut iret subsidium nobis quaesiturus. Tum equum ipsius dimisi, quem freno tenebam. Accurrit igitur ad comitem Andegavensem, ipsum rogaturus, nobis veniret suppetias, in periculo, cui eramus expositi. Porro apud ipsum erat magnus quispiam dominus, qui illum ab hoc facto absterrebat: sed bonus dominus ei non acquiescebat; at equum suum invertit, et cum quibusdam suorum accurrit, calcibus equo subditis: ac postquam Saraceni eos adventantes sunt intuiti, nos dimiserunt. Ubi illi advenerant, ac Saracenos viderunt, qui captum habebant, abducebantque vulneribus gravem dominum Radulphum de Wanon; mox iverunt eum recepturi multis gravatum vulneribus, et in statu prorsus miserando.

88 Paulo post Regem vidi advenientem cum omnibus suis: qui accedebat horribili cum tumultu tubarum, buccinarum, et cornuum. Substitit ille cum omnibus suis militibus in via sublimi, ut quidquam iis diceret. Porro assevero nunquam me vidisse hominem armatum tam decorum: super omnes enim ab humeris altior eminebat. Galeam inanratam, ac perquam splendidam capite gestabat, manuque gladium Alemannicum g. Continuo ubi substiterat, multi ex ejus equitibus conspicati sunt in Turcarum agmine magna aliorum equitum numerum, militumque Regis, illique cum aliis in istud agmen irrunt. Et scilicet tunc ibidem tam ab una quam ab altera parte patrata fuisse praclarissima belli facinora, quae nunquam in itinere transmarino contigerunt. Nullus enim arcus utebatur, aut balista, aliave machina h. Ictus vero, quibus omnes permixti alios alii impetebant, ingeminabantur insignibus clavis, gladiis, et lancearum hastilibus. Et propter illa, quae ceruebam, equites meos, meque multum laedebat, quantumvis eramus sancti, quod cum aliis non essemus in praelio. Atque ecce advenientem confestim ad me unum ex meis armigeris, qui inde semel fugerat ad totum vexillum meum, mihi quoque adduxit ex equis meis bellicis Flandricum quendam; quem mox ascendi.

89 Tum ad latus Regis me recepi. Illic erat vir praestanti probitate dominus Joannes de Valeri, qui sat perspiciebat Regem velle eo se conferre

A. JOANNE
JOINVILLIO.

E.

Rex cum suis
accedit: acris
oritur pugna:

g.

h.

ferre

A JOANNE
JOINVILLIO.
Rex ad flu-
men se reci-
pit: mox
Artesio co-
miti militi
suppetias.

ferre conflicturum, ubi acerrima erat pugna: ei quo auctor fuit, ut ad latus dexterum se reciperet fluvium versus, ut, si esset periculum, subsidium accipere posset a duce Burgundiae, agmineque castra sua custodiente, qua: reliqueramus: atque etiam ut ejus milites se reficere possent, haberentque quod biberent: nam astus jam multum increverat. Rex misit, qui quaererent proceres suos, equites, aliosque suos consiliarios, qui erant in agmine Turcarum, eosque juberent pugna excedere i: et simulac venerant, consuluit ipsos, quid esset agendum: multique responderunt bonum equitem dominum Joannem de Valeri, quem secum habebat, ei optimum daturum consilium. Tum juxta consilium ejusdem Valeri, quod utile esse plures consenserunt, Rex se recepit ad partem manus dexterae versus fluvium. Atque eodem accedentem dominum Ymbertum de Bello-joco, Francicae militiae praefectum, qui Regi significavit, fratrem ejus Artesiae comitem in magna versari angustia in domo quadam Massorae, seque mirifice defendere: at, eo non obstante, magnopere B ei opus esse subsidio, rogavitque Regem, ut ei iret suppetias. Dixit Rex: Praefecte militiae, equo praecurre, ego te prope sequar. Similiter ego Joinvillius dixi militiae praefecto, me nunc fore ex ejus equitibus, eumque ad tale negotium secuturum: de quo mihi gratias egit ex animo. Mox unusquisque nostrum cepit calcaribus concitare recta Massoram per agmen Turcarum: et continuo multi e societate nostra fuere alter ab alterius presentia abstracti et divisi, inter vires Turcarum ac Saracenorum k.

ANNOTATA.

a Jehan d'Orleans. De illustri hujus stirpe multa observavit Cangius ad Historiam Villehardouini num. 5.

b Multa hic praetermittit auctor, quae cum prima hac acie non transierat. Eo suppleximus in Commentario § 52, quem de his omnibus consule.

c De hujus nobilissima stirpe egimus in Commentaria num. 847 occasione fratris.

d Hae facta esse existimo, dum per primam Gallorum aciem castris expulsi erant Saraceni, hinc, temere transeuntibus Gallis, ad arma recurrerant.

e Ecoflans vicus est in provincia Andegavensi ad confluentes Sartae et Liderici seu Lidi, ut vocant alii, vulgo la Loir. Verum sunt duo alii vici in pago Parisiaco, quos hodie dum Coullans nominant Galli, alter, ubi Sequana Matronam accipit, alter, ubi Isara augetur; de quorum alterutro verisimilius agit Joinvillius. Cangius certe in Genealogia Joinvillii pag. 18 hunc equitem vocat Hugonem de Til-chatel dominum de Coullans.

f Observat Cangius pag. 73 a sequentibus verbis usque ad finem hujus numeri aliter legi in editione Pictaviensi. Tota autem diversitas in hoc fere consistit, quod ibidem introducitur Arnaldus de Comminges vicecomes de Couzerans, a quo se periculo liberatum ait auctor: quemque deinde in eadem editione saepius commemorat. At suspicatur Cangius, hae inserta fuisse per Petrum de Riens istius editionis auctorem et interpolatorem, ad honorem nobilissimae familiae de Comminges. Quapropter interpolationes illas, quae ibidem legi possunt, brevitatis causa praeter-

mitto.

g Gladii Germanorum id temporis longiores erant, quam quibus passim utebantur Galli, ut Cangius probat ad hunc locum.

h Quibus nimirum jaculabantur eminus, quod fortitudinis non erat.

i Iluc colligitur, illos non invito Rege, sed verisimilius eo jubente, ab ejus agmine ad hoc praetium discessisse, quamvis supra ita loquatur Joinvillius, acsi pro suo libito discessissent, viso Saracenorum agmine.

k Num Saracenarum duram validam suorum numerum inter castra, quibus expulsi fuerant, et Massaram collocaverat, ne subsidium mitti posset Massorae periclitantibus. Vide § 52, ubi haec sunt exposita.

CAPUT IX.

Prosecutio praetii: Regis periculum et fortitudo: varia variorum gesta, ac fortuna multiplex: hostes tandem pulsati: quomodo se Rex habuerit in morte fratris, et cruenta hac victoria.

Ecce autem accurrentem paullo post ad praefectum militiae, quocum eram, militem clavigerum, qui ei dixit, Regem a Turcis subsistere coactum, ejusque personam in magno versari periculo a. Perculsi fuimus si qui, ac ingenti quidem terrore. Nam inter locum, ubi Rex erat cum Turcis, et nos, mille facile aut mille, et ducenti erant Turcae, neque eramus nisi sex b ex parte nostra. Tum dixi militiae praefecto, quoniam nobis potestas non erat transeundi per tantam Turcarum turbam, expedire nobis, ut sursum versus supra eos transiremus: atque ita derepente fecimus: ac magna erat fossa in via, quam cepimus, inter nos et Turcas. Scito quod, si ad nos advertissent animum, continuo nos omnes occidissent, ac peremissent: sed Regi instabant, aliisque agminibus magnis, hac quoque de causa, quod existimarent ex suis nos esse. Quando perveneramus ad fluvium, descendentes inter rivum et fluvium, vidimus Regem se recepisse ad summitatem fluvii, Turcasque adducere cohortes alias. Omnes autem eorum legiones invaserunt turmas Regis supra fluvium, ibidemque miserabile fuit incommodum: nam maxima nostrorum militum pars, qui se debiliores experiebantur, tentabant a nobis transire ad castra, ubi erat dux Burgundiae. At id fieri non poterat: equi enim illorum lassi nimis erant ac labore fracti, astusque erat summus. Ac descendendo juxta flumen, aquam conspicimus plene repletam sarissis, lanceis, scutis, viris, ac equis, qui peribant atque submergebantur.

91 Quando vidimus fortunam, statimque miserandum, qui nostris incumbere, dicere cepi militiae praefecto, ut subsisteremus ab hac fluvii parte, ut excubarem ad pontem modicum, ibi propinquum. Quippe, inquebam, si illum deserimus, ab hac parte venient Regem aggressuri: et si nostri a duabus partibus oppugnantur, nimium urgeri poterimus: atque ea ratione substitimus.

Res Saracenorum multitudine pressus, aliquibus jam cedentibus.

a

b

F

incredibili fortitudine rem relictus

A stitimus. Porro certi estote, bonum Regem in hoc prælio ex maximis executum esse belli facinoribus, quæ nunquam patrata vidi in cunctis, quibus aliquando interfui conflictibus. Asseverant quoque, quod in hac pugna omnes perissemus caesique fuisset, nisi ejus obstisset persona. Verum credo virtutem ac fortitudinem, qua valebat, tunc ei geminatam fuisse per Dei potentiam. Quippe quo loco suos videbat premi, in medios se inunitebat, clavaque ac gladio ictus ingemiabat ad stuporem validos. Præterea mihi die quodam retulerunt dominus de Coureccay, dominusque Joannes de Salenay, sex Turcas illo die in Regem irrisse, et fractum equi ejus apprehendisse, vique abduxisse; at validus Princeps omnes omnino vires intendit, tantoque animo sex illos Turcas percutiebat, ut solus se liberaverit. Postquam multi perspexerunt eum tanta designare facinora, tantaque fortitudine se tueri, animos sumpserunt, ac transitum, quem servabant, deseruerunt, accesseruntque ad opem Regi ferendam.

B 92 Paulo post hæc, en recta ad nos, qui pontem servabamus, ne Turcæ transirent, Petrus Britanniae comes, qui ex partes Massora veniebat, ubi alius fuerat terribilis paucorum conflictus. Saucius erat in vultu, adeo ut sanguis ex ore ipsius efflueret copiosus, acsi aquam, quam in ore haberet, evomere voluisset. Insidebat dictus Britanniae comes equo depresso, crasso fortique salis, caudaque et auribus mutilato: omnes ejus habentæ fractæ ac disruptæ pendebant ad arcum sellæ; ac manu utraque equi colum apprehenderat, ne Turcæ, qui pone ipsum erant, atque ex proximo sequebantur, eum ab equo suo dejicerent: quamvis non videretur eos magnopere formidare; sæpe enim se vertebat ad eos, verbaque dicebat irrisionem significantia. Sub lineam illius turmæ c ad nos venerunt Joannes comes Snessionensis, et dominus Petrus de Noville, quem nominabant Cayer; satis ictuum hoc die perpassi, qui manserant adhuc post dictam turmam. Ubi eos viderunt Turcæ, se movere volebant, ut iis occurrerent; at vero, ut nos, qui pontem custodiemus, perceperunt, nosque vultu esse ad eos converso, transire siverunt; veriti ne iis accurrissemus subsidio d, quemadmodum fecissemus.

C 93 Ac deinde comiti Snessionensi, consobri- no meo e, dixi: Domine, obsecro te, hic subsistas ad hunc pontem custodiendum, et recte facies: hunc enim si deseras, Turcæ isti, quos ibi ante nos vides, ad conflictum accedent, atque ita Rex a tergo, et a fronte oppugnabitur. Et querit ex me, si maneret, an et ego secum manere vellem: eique repono, quod ita perquam libenter. Tum quando militiae præfectus audivit consensus nostrum, mihi dixit, bene custodirem hunc transitum non recedens, se ire accersitum nobis subsidium. Cum autem insiderem equo f meo, subsistens ad pontem inter consobrinum meum comitem Snessionensem a dexteris, et dominum de Noville a sinistris; eum appropinquantem Turcam, qui a parte agminis Regis accedebat, veniensque retro in dominum de Noville crassa ingentis ponderis massa gravem libravit ictum; adeo ut eum in equi sui collum incurvaret: ac deinde cursum direxit per medium pontem, fugamque ad suam gentem arripuit, existimans quod voluissemus ipsum persequi, ut pontem desereremus; illique eum occupare possent. Postquam perceperunt, nos pontem

nentiquam velle dimittere, cæperunt rivum transgredi, substiteruntque inter rivum et fluvium. Ubi eos vidimus, ita ad eos appropinquavimus, ut omnes parati essemus ad eos invadendum, si magis accessissent.

94 Ante nos erant duo caduceatores Regii, quorum uni nomen Guilielmus de Bron, et alteri Joannes de Gaymaches: contra quos Turcæ, qui erant inter rivum et fluvium, ut dixi, adduxerunt totum agmen rusticorum regionis istius, qui pedites erant, quique in eos jaciebant ingentes terræ glebas prægrandesque lapides libramine brachiorum; atque ad extremum adduxerunt aliam Turcam rusticam, qui tribus vicibus in eos coniecit ignem Græcum. Una vice ignis adhesit vesti Guilielmi de Bron, quem statim exstinxit: quod ipsi erat necessarium; nam si flammam egisset, totus fuisset combustus. Nos etiam prorsus cooperti eramus pilis et jaculis, quæ fugiebant manus Turcarum, qui impetebant duos hos caduceatores. Porro contigit mihi, ut invenerim ibi prope thoracem stupem g, qui fuerat ejusdem Saraceni: et partem illius fissam ad me verti, ac pro scuto usus sum, quo opus habebam magnopere: quippe ipsorum pilis læsus non sum nisi quinque locis, atque equus meus saucius erat locis quindecim. Haud multo post, Deo sic volente, illic venit unus e civibus meis Jovisvillensibus, qui mihi attulit vexillum tessera mea insignitum, ac magnum gladium militare, quem non habebam. Deinde ubi rustici illi Turcæ, qui pedites erant, premebant caduceatores illos, in ipsos invecti sumus, ac mox terga dederunt. Interea dum servabamus pontem illum, bonus comes Snessionensis, postquam reversi eramus a persequendis rusticis illis, mecum jocabatur, mihi que dicebat: Senescalce, clamare sinamus, ac rudere faciem illam plebeiam, Et: Per præsepe Domini, uti jurabat, adhuc nos, tu et ego, loquentur de hoc prælio coram matronis in cubiculo.

95 Accidit ut sub vesperam circa solem occidentem præfectus militiae dominus Ymbertus de Bello-joco nobis adduxerit balistarios Regis pedites, qui se ante nos ordine disposuerunt. Tum nos equites descendimus equis sub balistariorum umbra. Saraceni, qui ibi erant, hoc cernentes, continuo fugam capessiverunt, uosque reliquerunt quietos. Tum militiae præfectus mihi dixit, nos recte fecisse, quod tam bene custodissemus pontem: mihi que dixit, ut audacter ad Regem abirem, eumque non desererem, donec descendisset in tabernaculum suum. Regem itaque adivi. Paulo postquam eram apud dictum Dominum, ad eum advenit dominus Joannes de Valeri, aliquid precis ei propositurus, nimirum quod dominus de Chastillon eum rogaret, ut sibi postremam committeret aciem: quod Rex ei perquam libenter annuit. Post hæc Rex viam arripuit ut se reciperet in tabernaculum suum, ac galeam ipsi e capite sustuli, eique dedi petasum meum ferreum, qui multo levior erat, ut ventum captaret.

96 Quando simul incedebamus, ad eum accessit frater Henricus, prior Hospitalis de Rommay h, qui fluvium transmiserat, venitque manum ei adhuc armatam exosculaturus; eumque interrogavit, an quid inaudisset de fratre suo Artesie comite? Rex ei respondit, audivisse; nimirum satis se scire, eum esse in caelo. Prior, frater Henricus, studens ipsum consolari de morte dicti ipsius fratris, Artesie comitis, ei di-

A. JOANNES JOINVILLIUS

exponit:

E

deinde fugientibus inde Saracenis, Regem accedit;

F

qui in tentorium recedens pie se gerit in morte fratris:

h

A. JOANNE
JOINVILLIO.

cit : Domne Rex, nunquam tantus honor regi Franciæ obtigit, quantus tibi : magno enim animo, tuique omnes a nobis transmisistis fluvium difficilem, ad invadendum inimicos vestros : atque ita vos gessistis, ut eos pepuleritis, ac castra obtinueritis cum eorum machinis, quibus vobis bellum inferebant stupendum ; et pernoctabitis etiamnum in ipsorum diversoriis, ac tentoriis. Respondit Rex bonus, ut laudaretur Deus de omnibus, quæ sibi donabat : ac tunc ei cœpere ingentes lacrymæ i vi magna ex oculis erumpere. Quapropter multi illustres viri, qui hoc conspexerunt, pressi fuerunt vehementi angore ac commiseratione, præ affectu, quo tangebantur, quod eum ita plorantem cernerent, simulque nomen Domini laudantem de iis, quæ ipsum pati volebat.

relatio que-
dam circa
tentoria :
gesta Guido-
nis Malvois-
in.

97 Quando ad diversoria nostra perventum fuit, magnum numerum invenimus Saracenorum peditum, qui tenebant funes tentorii cujusdam, quod vi dissolvebant contra multos plebeculæ nostræ, qui illud tendebant. Magister Templariorum *k*, qui primam regebat aciem, et ego, in faciem illam invecti sumus, eamque in fugam coniecimus : et nostris permansit hoc tentorium. Verum nihilominus magnum fuit agmen, ex quo multi, qui multis vanitatibus erant instructi *l*, insignem acceperunt ignominiam : quorum quidem nomina exprimerem, at abstinco, quia defuncti sunt, neque ad quemquam attinet male loqui de defunctis. De domino Guidone Malvoisin *m* libenter loquar : quippe militiæ præfectus, et ego, eum in via habuimus obvium, Massora redeuntem, egregie se defendentem ; quamvis acriter ipsum persequerentur, atque ex propinquo urgerent. Eodem enim plane modo, quo Turcæ dudum repulerant, atque abegerant comitem Britannicæ, illiusque agmen, ut vobis ante dixi : ita repellebant, atque abigebant dominum Guidonem ejusque manipulum *n*. At nihilominus magnam de hoc prælio laudem est consecutus : fortissime enim se gerebat, totaque illius manus. Neque id mirum erat : quippe deinde audi vi ex iis, qui sciebant et cognoscebant stirpem ejus, omnesque fere ejus milites, omnes prope ipsius equites ex stirpe ipsius fuisse, virosque fide clientelæ ei obstrictos, clientelamque arctiorem professos, qua de causa majori longæ animo ductori suo confidebant.

ANNOTATA.

a Ita creverant paulatim Saracenorum agmina, qui undique ex fuga collecti, duce Beudocdaro, præcipuas vires in Regis agmen immiserant.

b Plures quidem a Rege discesserant : rerum ita erant distracti propter agmina inimicorum in via occurrentia. Suspicio tamen auctorem loqui tantum de equitibus cataphractis, pluresque his adfuisse milites gregarios.

c Gallicæ, de celle bataille, quod de turma militari, quam duxerat Britannicæ comes, intelligendum puto. Ratio est, quia Joinvillius per vocem bataille plerumque designat agmen, seu turmam militarem. Præterea num. 97 dicit comitem Britannicæ, ejusque agmen (et sa bataille) repulsum fuisse a Saracenis, sicut repulsus fuit Malvoisin cum suis. Sic itaque hæc combinamus. Ducem secuti sunt comitem Britannicæ nobiles hic relati cum suis singuli equitibus, aliisque turmis militibus. Post acrem prope

Mussoram confictum contra Saracenos, Christiani impares numero cedere coguntur. Comes Britannicæ pessime exceptus fugit, sequente Saracenorum globo : alii diutius in conflictu manent, ac tandem postremi fugiunt, atque ita ad locum, ubi excubabat Joinvillius, perveniunt, non modo tres illi nobiles hic nominati, sed alii quoque ipsos secuti, qui ex conflictu supererant, quosque fuga alio non abstulerat. Cangius pag. 17 hæc aliter intellexit, at minus recte, ut opinor.

d Hinc videmus Joinvillium non fuisse sine sociis quibusdam, nec comitem Snessioneensem cum solo fuisse Petro de Norville : nam alioquin Turcæ non timuissent eos invadere. Memorantur ergo soli duces, tacentur vero eorum adiutores, seu milites : atque hoc sensu multa intelliges, quæ alias parum viderentur probabilia.

e Hunc consobrinum Joinvillii probavimus ad cap. 3, part. 1, lit. f.

f Gallicæ roucin, quod equum castratum proprie significat. Vide Menuginum ad vocem Roussin.

g In editis Gallicæ, ung gambison d'estoupe, at legendum Gambison monet Cangius pag. 74. Vestis est lana, stupa, aliisque hujusmodi facta, qua utebantur pro lorica tenuioris conditionis milites : barbæ illam vocabant Gambesonem, vel gambesam. Videri latius potest Cangius cum in notis, tum in Glossario.

h Bosius in Historia Hospitaliariorum part. 1, lib. 9, pag. 201 hunc vocat, fratrem Henricum de Rouai equitem.

i Chaizins pag. 22, et Choisy pag. 171 Regem in tentorio fratri mortuo illacrymantem inducunt ; sed et in aliis pluribus a relatione Joinvillii recedunt : ridebit hoc lector studiosus, si auctores inter se conferre voluerit.

k Gaillardus Sonnac, qui amiserat oculum, et suorum partem non modicam Massora, necdum tamen a certamine desistebat. Cæsus est triduo post in altero prælio. Vide num. 106.

l Gallicæ, qui estoient en grans bobans, quod de luxu vestium, similique apparatu intelligendum puto. Fortasse aliqui per Saracenos aut Beduinos suppellectile sua spoliati erant : atque ita sensus satis cohærebit. Attamen res non est satis certa.

m Hujus sapius occurret mentio. Dominus erat, inquit Cangius pag. 75, Rodonii (vulgo Rosny.) quod Valesius in Notitia Galliarum pag. 479 assignat in Carantibus ad Sequanam inter Vernonium et Meduntam. Donationem quandam piam Guidonis Malvoisin, factam anno 1252, et a Ludovico deinde confirmatam, exhibet Martenius in Collectione amplissima tom. 1, col. 1331, ubi ipse se vocat Guis Mauvevins.

n Hi, opinor, suos Massora versus duxerant, ut ibidem periclitanti Artesiæ comiti succurrerent : at viam Saracenorum legionibus optatam invenerunt.

CAPUT X.

Beduini populantur castra Saracenorum : quales hi Beduini : Saraceni, noctu machinas suas recipere conati, repelluntur : unda sacerdotis cujusdam facinus : pu- gnæ dies a Saracenis statutus.

Postquam profligaveramus Turcas, suisque expuleramus diversoriis, Beduini, homines statura plane ingenti, invaserunt in castris Turcas ac Saracenos, rapueruntque et abstulerunt, quantum reperire potuerunt, quodque Saraceni reliquerant; quod summopere mirabar. Beduini enim subjecti sunt ac vectigales Saracenis. At numquam audivi, quod pejus haberentur ab illis Saracenis, propter bona iis ablata et rapta; mosque illorum esse dicebatur semper infirmiores invadere *a*: quæ canum est natura; nam cum unus est, quem persequitur alius, clamorque ibidem tollitur, omnes alii eum invadunt. Et quia spectat ad materiam meam, cupio quædam de iis referre, quales homines sint Beduini. Beduini non credunt in Mahometem *b*, quemadmodum faciunt Turcæ: sed hinc amplectuntur legem Hely *c*, quem Mahometis dicunt esse patrum *d*, deguntque in montibus et desertis. Ac credunt, quando unus eorum pro domino suo, aliave intentione bona, moritur, animam ejus in corpus melius transmigrare *e*, majoribusque gaudere commodis, quam ante: proptereaque nihil faciant mortem oppetendam ex mandato seniorum suorum, ac superiorum *f*.

99 Beduini hi non habitant aut in vicis, aut in arboribus; at degunt semper in agris, ac desertis *g*. Ac, caelo perturbato, cum mulieribus suis ac liberis in terram figunt domicilia quoddam genus, quod constructum est ex doliis, circulisque ad perticas fixis, veluti faciunt femine, cum lixivio lota exsiccant; et super hos circulos et perticas magnarum ovium vellera injiciunt, quæ habent alumine polita, dicta vellera de Somas *h*. Ac ipsi Beduini magna habent vellera, longis obsita pilis, quæ totum eorum tegunt corpus. Et cum advesperascit, aut caelum est perturbatum, includunt se, suaque in vellera recipiunt. Et illi, qui bellum sequuntur, apud se habent equos suos noctu prope pascentes, nec nisi fræna iis demunt, ac pascere sinunt. Deinde postridie vellera sua ad solem extendunt, cumque sicca sunt, fricant, neque videntur fruisse madefacta. Illi, qui militiam sequuntur, namquam sunt armati, quia dicunt et credunt, neminem nisi die suo mortem olivæ posse *i*: eaque de causa lunc inter se servant morem, ut, cum liberis suis imprecantur malum, iis dicant: Delestabilis esto, sicut ille, qui metu mortis se armat. In prælio non gestant nisi gladium, Turcarum modo fabricatum, ac omnes fere induti sunt linteis formam superpelliceorum habentibus *k*. Homines sunt deformes, visuque horridi: nam capillos cuncti ac barbas habent oblongas et plane negras. Lactis animalium suorum abun-

dantia vivunt: tantusque eorum est numerus, ut aestimari ab illo nequeat. Quippe sunt in regno Ægyptio, Hierosolymitano, cunctisque in terris regnorum Saracenicorum, et infidelium, quibus sunt tributarii *l*.

100 Ad hoc de Beduinis propositum dico, a reditu meo ex partibus transmarinis, me vidisse aliquos, nomen gerentes Christianorum, qui legem sequuntur Beduinorum. Quidam enim sunt, qui asserunt, neminem mori posse, nisi die determinato, sine illo dubio: quod falsum est. Hujusmodi enim opinionem hanc existimo, acsi vellet dicere, Deo non esse potestatem nobis male faciendi, aut adjuvandi, et nobis prolongandi aut abscindendi vitam, quod est hæreticum. At contra affirmo, ei nos credere oportere, ac eum esse omnipotentem, potentiamque habere omnia faciendi; adeoque mortem nobis immittendi cito aut sero pro arbitrio suo. Quod contrarium est opinioni Beduinorum, qui aiunt diem mortis suæ certissime determinatum, ac ita ut fieri non posset, ut queat vita prolongari, vel citius abrumpi *m*.

101 Ut regrediar ad materiam meam, illamque prosequar: vesperi, qua rediimus a miserabili pugna, de qua ante egi, quaque divertimus ad locum, unde expuleramus ac ejeceramus Saracenos, milites mei attulerunt mihi a castris nostris tentorium, quod magister Templariorum, qui primam regebat aciem, mihi donaverat, illudque ibidem expandi jussi ad dexteram partem machinarum, quas a Saracenis ceperamus. Quilibet nostrum bene quiescere cupiebat: omnino enim eo nobis opus erat propter plagas et vulnera, quæ ab ictibus miserabilis hujus pugnae nobis erant inflictæ. Verum ante diluculum, ceptum est in castris clamari: Ad arma; ad arma. Continuo prefectum cubitali mei surgere jussi, ut exploraret, quid ageretur. Neque nihil interposuit moræ, quin rediret penitus consternatus, mihi exclamans: Domino, surge, surge: eccos enim Saracenos pedites et equites, qui jam profligaverunt turmas, quas Rex excubias agere, machinasque Saracenorum, quas obtinueramus, servare jusserat. Erant autem machinæ ante tentoria Regis, nostraque, qui ei eramus vicini. Continuo surrexi, loriceamque in dorsum conjeci, ac petasum ferreum in caput. Tum militibus meis advocatis, quantumvis esse minus saucii, abegimus Saracenos a machinis, quas studebant recipere. Rex deinde, quia loriceas annulares induere non poteramus, ad nos misit dominum Galterum de Chastillon, qui se posuit inter nos et Turcas, ut esset ante machinas.

102 Postquam dominus Galterus de Chastillon sæpe repulerat Saracenos, qui de nocte firari cupiebant machinas a nobis obtentas, Saraceni que cernebant se nihil ibidem posse efficere aut intercipere: se receperunt ad manum numerosam suorum equitum, qui erant ordine dispositi contigue ante castra nostra, ut excubarent, ne de nocte ex improvise eorum occuparem castra, quæ post eos erant locata. Sex Turcarum ductores perquam egregie armati descenderunt, aggressique sunt construere tugurium *o* ex saxis sectilibus prægrandibus; ut balistarii nostri eos non læderent jaculis. Et illi ipsi jaculabantur nullo discrimine in castra nostra, et sæpe multos nostris vulnerabant. Cum milites mei, ac ego, quibus illius loci commissa erat custodia, lapideum eorum vidimus tugurium, in unum condimus, ut, postquam nox venisset, destru-

A JOANNE

JOINVILLIO.

factum ab iis assertum, quod breviter refutatur.

Saraceni, noctu machinas suas recipere conati, repelluntur:

unda sacerdotis facinus:

ctum

A. JOANNE
JOINVILLIO.

ctum iremus dictum ipsorum tugurium, illius-
que lapides asportaremus. Porro sacerdotem habe-
bam, cui nomen dominus Joannes de Waysy,
qui audivit consilium nostrum, et molitionem :
et re ipsa non tamdiu expectavit, verum ex
societate nostra discessit omnino solus, seque
ad Saracenos contulit, indutus lorica sua, pe-
taso ferreo capiti imposito, gladioque sub axilla,
ne detegeretur. Ubi fuit apud Saracenos, qui de
eo non cogitabant aut timebant, quia omnino
solus erat, ferociter in eos irruit, libratque gla-
dium suum, ac percussit sex illos duces Turcas,
nullo eorum potestatem habente se defen-
dendi, iisque necesse fuit ut fugam caperent.
Hinc igitur multum attoniti fuere alii Turcæ ac
Saraceni : et cum ita fugientes cernerent domi-
nos suos, calcaria subdiderunt, atque excurre-
runt adversus sacerdotem meum redentem ad
castra nostra; ex quibus profecti sunt facile quin-
quaginta nostrorum militum obviam Turcis, qui
eum persequerentur equites. Verum Turcæ no-
lebant cum nostris congregari, sed declinarunt ante
ipsos bis terve. At semel contigit, ut unus
aliquis ex militibus nostris pugionem suum in
unum istorum Turcarum conjecerit, ac eum per-
cussit inter costas, illeque pugionem corpori
infixum asportaverit, indeque occuberit. Quan-
do hoc Turcæ conspexerunt, nunquam deinde
ausi sunt eo accedere. Tum nostri inde asporta-
verunt omnes ipsorum tugurii lapides. Sacerdos
autem meus imposterum bene cognitus fuit in
exercitu nostro, de eoque cum conspiciebatur,
inquirebant : En sacerdotem, qui solus omnino
profligavit Saracenos.

novus Sarace-
norum dux :
preparatio
ad alterum
conflictum.

p

103 Supradicta contigerunt die primo sacri
quadragesima dierum jejunii : et eodem ipso die
Saraceni fortissimum quemdam Saracenum sibi
novum creaverunt ducem, in locum ducis sui
ante memorati, nomine Sceduni, qui defun-
ctus erat in prælio pridie jejunii; in quo pariter
casus fuit bonus Artesiæ comes, frater Regis
sancti Ludovici. Novus hic ductor p inter mor-
tuos alios invenit Artesiæ comitem, qui validis-
simum se præstiterat ac fortissimum in hac pugna,
splendideque vestitus erat, ut decebat
principem. Et cepit memoratus dux sagum milita-
re dicti Artesiæ comitis, atque ut animos adde-
ret Turcis ac Saracenis, illud coram eis in altum
levavit, iisque dicebat sagum esse Regis eo-
rum inimici, in prælio occisi : Atque adeo, do-
mini, inquirebat, vires intendere debetis : nam
corpus sine capite nihil deinceps est, neque item
agmen sine principe aut duce : proptereaque an-
ctor sum, ut ferociter eos invadamus, atque
hæc in re mihi consentire vos oportet. Die Ve-
neris proximo eos debemus aggredi, omnesque
capere; quoniam ita res habet, ut ductorem
suum perdidierint. Omnes hilari animo Saraceni
consenserunt dicti ducis sui consilio. Porro scire
oportet, Regi in exercitu Saracenorum plures
fuisse speculatores, qui sæpe audiebant, ac no-
verant eorum molitiones, quidque vellent ag-
gredi. Aliqui itaque ex speculatoribus venerunt
ad Regem nuntiatum res novas ac molitiones Sa-
racenorum, eosque credere, ipsum mortuum
esse, agmenque esse sine capite. Tum Rex ac-
cersit omnes exercitus sui duces, eisque præcepit,
ut armari juberent omnes milites suos, es-
seque in excubiis, ac omnino paratos ad mediam
noctem, singulosque exire tentoriis, ac taber-
naculis usque ad castrorum repagula, quæ facta
fuerant, ne Saraceni equis, aut magno numero

intrarent Regis castra : sed constructa erant eo
tantum modo, ut pedites ingredi possent. Et mox
factum est secundum Regis mandatum.

ANNOTATA.

a *Utriacus in Historia Hierosolymitana num. 12 agit de Beduinis, ex quo adinvenimus aliqua ad dictorum confirmationem : Sunt autem, inquit, non solum Christianorum, sed etiam Saracenorum proditores, mendaces, et inconstantes, et amici fortunæ, et duplici via gradientes, his, quos cernunt prævalere, libenter adhaerentes.*

b *De initiis Mahometis, seu Muhamedis (ut nomina Arabica diverso modo exponuntur Latine) sic scribit Renandotius in Historia patriarcharum Alexandria pag. 157 : Natus est Muhamed inter Arabes Scenitas illos, quorum vita pastoricia fuit : quique nec litteris, nec religione excellenti, in summa liberalitate vivebant, pascuis, negotiationibus, latrociniiis, mutisque sepe inter se bellis occupati. Longam ab Ismaele genealogiam ejus historici exhibent, ex qua nobilem inter Meccanos fuisse apparet, cum mulieris opulentæ matrimonio adactis divitiis animum ad mercaturam adjecisset, et usque ad annum xl ætatis, nihil minus quam prophetam fuisse. Postea tandem, cum Medinam fugere coactus esset, ob venditatem prophetiam viris stolidis, ferocibus, et ad omne nefas paratis facile persuasit, divinitus se inspiratum, ut ab idololatria superstitiosoque syderum cultu, quibus Arabes addictissimi erant, eos ad munus veri Dei cognitionem adduceret : præsertim enim suos hortaretur, ut sive Judæos sive Christianos, aut Genitiles, contumaces adversus propositam a se novam religionem reperirent, eos armis aggredirentur et interfectione delerent. Ita paucis admodum annis, lacerato undique Romano imperio, pestis illa totum ferme orientem invasit. Sic ridiculam legem condidit impostor ille, librumque putidissimum conscripsit, quem Alcoranum vocant, de quo plura laudatus auctor. Tempus idem assignat his verbis : Orta est sub Heraclio imperatore ingens illa orbis Christiani calamitas, quæ ab anno, quo Muhamed pseudo-propheta Mecca Medinam fugit, initium ducit. Is annus est i Muhamedanorum imperii, nempe Hegire, ut vulgo dicunt, seu fugæ Muhamedis, qui incipit a xv Julii, anno æræ Christianæ dcxxii. Impiam Mahometis legem non quidem omnino repudiant Beduini, at nec puram sectantur, ut eorum adversarii prætendunt, et intelligi debet Joinvillius.*

c *Uely. Id quoque nomen diverse a nostris exprimitur. Audi de hoc quarto, seu quinto, si adnumeres Mahometem ipsum. Mahometanorum Califa, laudatum Revandotium pag. 168 : Hali gener Muhamedis, Fatimæ ejus filia maritus, califa renunciatus est an. Heg. xxxiv, J. C. dcxlv; multisque bellis civilibus impetitus, tam ab Aischa Muhamedis vidua, quam a Mnavia et aliis Omnia filiiis, a sicario Abdelrahmano occisus est sub linem anni xxxix, J. C. dcix. Hæc omnia latius exponit Herbelotius in Bibliotheca Orientali ad vocem Ali, sic enim illum nominat. Porro post mortem Hali divisi manserunt Mahometani, ut fuerant eo imperante : alii enim execrabantur memoriam ejus : alii magnis eum laudibus efferebant, et titulis ornabant honorificis, quos recenset Herbelotius pag. 94.*

Hinc

A Hanc factum est, ut, crescente discordia, inimici Hali sectatores ipsius pro schismaticis haberent, et vocaverint Schiah, et Schiât, quod, interprete Herbelotio pag. 786, significat factionem hominum frateratorum, qui in religione singulari opinione sectantur. Sectatores autem Hali id nomen sibi injuria dari contendunt, et se Alâdeliat, id est, sectam justorum nominant. At ne ipsi quidem invicem consentiunt, sed in quinque sectas sunt divisi, teste Herbelotio pag. 786, ubi latius videri possunt singularia eorum deliria, quamque late per Persidem, Indiam, aliasque regiones Hali sectatores et quasi adoratores sint sparsi.

d Once, quod æque avunculus verti potest. At nec patruus fuit nec avunculus Mahometis, si credimus Herbelotio, qui illius et generum et patruum fuisse docet, et filiam dicit Abou Thaleb, qui pag. 598 recensetur inter decem fratres, quorum natu minimus erat Abdallah pater Mahometis. Consentit Tyrius lib. 19, cap. 20.

B e Est hæc metempsychosis Pythagorica, quæ late per orbem dominata est. Errorem huic quibusdam Hali sectatoribus attribuit etiam Herbelotius pag. 786.

f Hæc videri possunt ab Assasinis, de quibus egimus in Commentario § 38, ad Beduinos translata; iis certe conveniunt, licet et similis esse potuerit Beduinorum insania.

g Audi Vitriacum ante citatum : Nullam autem habentes certam mansionem, in campestribus et pascuis turmatim per tribus incedentes vagi habitant, et pascuorum ubertatem sectantes, diversas regiones circumveniunt, lacte viventes, et animalium copiam secum trahentes.

h Hanc vocem nullibi invenio, quæ fortasse corrupta est. De his autem ita habet Vitriacus : In tentoriis de pellibus animalium habitantes, ovinis etiam pellibus et caprinis plerumque vestiuntur.

i Sic item Vitriacus : Hi autem dogmatizantes, quod diem mortis a Deo sibi constitutum nec prævenire possunt nec præterire, nunquam ad pugnam armati procedunt.

C k Sed solummodo camisiati, id est lineis induti vestimentis. Peplis more feminarum capita involventes : lanceis et ensibus tantummodo utentes.

l Cangius pag. 75 putavit Beduinos ab auctore nostro confundi cum Assasinis, quia videlicet Beduini sunt Arabes. At sane id non sequitur ex eo, quod Sanntus lib. 2, part. 4, cap. 28 asserat, Beduinos quoque habitare circa Alapiam. Cum enim Alapia in Syria sit sita, inde potius evincitur, in Syria quoque degisse Beduinos. Attamen cap. 19 non satis distinguit Assasinos a Beduinis, ut videbitis.

m Comparat auctor doctrinam illorum, qui nomine saltem Christiani erant, cum doctrina Beduinorum in asserenda fatali illi necessitate moriendi determinato tempore. Attamen crediderim ex diverso principio errorem utrorumque manasse : et Beduinos quidem fato Stoicorum delectatos, quod et Turcæ hodieum sequi dicuntur : alios vero ab ordinatione seu prædestinatione divina male intellecta, quales fuere ac sunt hæretici plurimi, hanc necessitatem derivasse. Ceterum ratio, quam contra hunc errorem proponit Joinvillius, non ea est, qua convertereatur nostri temporis hæretici, at hujus loci non est theologiam hanc controversiam uberius pertra-

ctare. Sufficiat igitur exemplum regis Ezechie 4. Reg. 20, ubi postquam aulivocat a propheta : Præcipe domui tuæ : morieris enim tu, et non vives : fusu ad Deum oratione, hæc quoque audivit : Addam diebus tuis quindecim annos. Hanc enim evincitur, Deum non præordinasse singulis hominibus diem mortis independentem ab actibus eorum liberis, quos prævidit ab æterno : licet alioquin constituerit terminos (hominis,) qui præteriri non poterant. Job. 14.

n Monet Cangius pag. 50 ab aliis vacari Gancherim; noster tamen ubique habet Gaultier, quod mutare nolui. Plura de eo vide inferius ad cap. 17, lit. a.

o Un tandeis, lege laudis, quod tugurim, seu munimentum, quo se tegerent, significat.

p Bendoedar nomine, de quo vide Commentarium num. 660 et 662.

CAPUT XI.

Alia ad castra Christianorum pugna : repulsi Saraceni magno utrimque accepto damno.

N eque dubila, quin horum Saracenorum princeps, sicut ordinaverat ac statuerat, diligentem æque navaverit operam, ut factum exsequeretur. Matulino tempore istius diei Veneris ad horam circiter solis orientis, vidisses venientem cum quatuor omnino millibus equitum, equis atque armis egregie instructorum : hos omnes ordine disponi jussit per turmas ad totam longitudinem castrorum nostrorum, quæ extensa erant ad latus fluvii, a Babylonia præterfluentis castra nostra, labentisque usque ad urbem Ressim a dictam. Postquam dux ille Saracenorum ita ordinari curaverat ante castra nostra quatuor equitum millia, continua ad nos adduxit aliud ingens agmen Saracenorum peditum, tanto numero, ut circumdarent ab alia parte omne aliud castrorum nostrorum latus. Post duo illa ingentia agmina, sic ordinata, ut vobis dixi, ordine disponi seorsimque in vicinia collocari jussit omnes copias soldani Babyloniae, ad opem et subsidium ferendum, si esset necesse. Quando dux ille Saracenorum ita acies suas ordine disposuerat, ille ipse omnino solus, equo modico vectus, venit versus castra nostra, ut lustraret atque exploraret ordines ac partitiones exercitus Regii. Et quantum noverat legiones atque acies nostras in locis majores esse ac firmiores, firmabat militibus suis acies suas nostris oppositas. Post hæc transire jussit tria facile millia Beduinorum, de quibus, eorumque ingeniis ac personis antea egi, versus castra, quæ seorsim servabat dux Burgundia, inter duo humina collocata. Atque hoc fecit, quod putaret quosdam Regis milites esse in castris ducis, agmenque Regis, quod cum ipso erat, inde esse infirmius; atque ut Beduini caverent, ne a duce Burgundia haberent subsidium.

405 Hisce agendis ac parandis dux Saracenorum occupatus fuit usque ad horam circiter meridiana. Atque, his factis, crotala sua tympanaque pulsari jussit maximo impetu pro Turcarum more : quod erat auditu maxime insolitum iis, qui hisce non assueverant. Tum se movere

Dux Saracenorum aciem suam disponit peritissimè.

a

Christianos invadunt Saraceni : aciem comitis Andegavensis Rex restituit

cepe-

A. JOANNE
JOINVILLIO

cœperunt ab omni parte pedites equitesque. Primum vobis loquar de acie comitis Andegavensis, quam primum aggressi sunt, quia iis proxima erat a parte Babyloniam versus. Accesserunt ad ipsum in modum ludī lafruncolorum. Quippe ipsorum pedites in ejus milites irruebant, eosque cremabant igne Græco, quem jaciebant instrumentis, quæ habebant, ad id sibi commodis: aliunde equites Turcæ se immiscebant, qui eos mirifice urgebant ac opprimebant; adeo ut profligarent aciem comitis Andegavensis, qui pedes inter suos equites in maximis erat angustiis. Ubi id Regi innotuit, eique nuntiatum fuit infortunium, in quo erat ejus frater; Rex bonus nullam subsistendi, aut quemquam expectandi, passus est moram: at repente calcaria subdidit, dexteraque gladium præferens, se in agmen immitit usque ad medium, ubi ejus erat frater, ferocissime Turcas istos percutiens eo loco, ubi turbam videbat densiorem. Multos ibidem sustulit ictus, totumque equi ipsius tergum igne Græco repleverunt Saraceni. Et facile credi poterat, eum id temporis Deum summum in memoria habuisse ac desiderio. Vere enim Dominus noster in illa necessitate magnus ipsi fuit amicus, tantamque ei opem tulit, ut per hoc Regis subsidium, restitutus fuerit ejus frater comes Andegavensis: et Turcas insuper ex castris suis atque acie expulerint.

curia agmi-
num

106 Post aciem comitis Andegavensis, alterius propinque aciei procerum transmarinorum duces erant dominus Guido Helinus *b*, ejusque frater Baldinus, qui proximi erant cohorti domini Galteri de Gastillon viri fortis et validi: magnam hi habebant numerum virorum fortium, magnisque facinoribus iuclytorum. Et duæ hæ turmæ conjunctæ ita se gesserunt, ut fortiter Turcis restiterint, nullo nunquam modo pulsæ, aut victæ. Verum misere actum est cum alia acie subsequente, quam regebat frater Guilielmus Somaie Templariorum magister, cum manu modica equitum, qui ei supererant ex die Martis, præcedente jejuniis; quo die mirabilia valde commissa sunt prælia, duisque assultus. Magister hic Templariorum per milites, quos habebat, ante aciem suam extrinxi curaverat momentum machinarum, quas Saracenis eriperamus. Attamen nihil ei profuit. Templarii enim ibi posuerant tabulas abiernas magna copia, in quas Saraceni conjecerunt ignem Græcum; ignisque continuo ibidem vires cepit: et Saraceni, cernentes paucos esse, qui sibi possent resistere, nequaquam expectarunt, ut ignem incenderent, isque undique vagaretur, sed ferociter in Templarios irruerunt, eosque modico tempore profligaverunt. Adhæc certus esto, post Templarios fuisse circiter terre jugerum, in oppletum pilis, jaculis, aliisque telis missilibus, ut terra ibidem non cerneretur. Tantum jaculorum miserant Saraceni contra Templarios. Magister hujus aciei dux oculum unum amiserat in prælio diei Martis, et in hoc amisit oculum alterum: nam casus ibi fuit, et peremptus: Deus ipsius possideat animam.

gesta.

107 Alterius aciei magister erat et ductor vir probus et audax dominus Guido Malvoisin, qui graviter in corpore suo fuit vulneratus. Cernentes autem Saraceni insignem prudentiam, fidentiamque, qua pollebat, quamque exhibebat in acie sua, sine fine ignem Græcum in eum jaciebant: adeo ut semel non nisi magna difficultate illum in tempore ejus milites potuerint extinguere.

re. Hoc tamen non obstante, fortiter ac constanter locum tenuit, a Saracenis non superatus. Ab acie domini Guidonis Malvoisin descendebant repagula, quæ claudabant castra, ubi erant, ad latus fluvii per jactum facile lapidis levioris. Et transibant repagula ante agmen domini Guilielmi Flandriæ comitis; quod agmen erat ad latus, seque extendebat usque ad fluvium mari illabentem. Et in eo loco, atque e regione fluvii, qui fluebat a domino Guidone Malvoisin, erat cohors nostra *c*. Et videntes Saraceni, aciem domini comitis Flandriæ sibi ad latus faciei suæ esse oppositam, ausi non sunt nostram invadere; de quo Deum laudavi. Nam neque equites mei, neque ego ullis armis induti eram, propter vulnera, quæ acceperamus in prælio prædie sacri quadragesimæ diem jejunii, unde fieri non poterat, ut illis armis indueremus.

108 Dominus Guilielmus Flandriæ comes, ejusque agmen mirabilia pataverunt. Nam pedites et equites ferociter ac valide in Turcas sunt invecti, præclaraque designabant belli facinora. Ubi id conspexi, balistarum meis præcepi, ut jacula magno numero in Turcas intorquerent, qui in agmine illo erant equites. Et simulac ceperunt se, equosque suos vulnerari, cœpere fugam cœpessere, peditesque suos destituere. Cum autem comes Flandriæ, et agmen illius cernerent Turcas fugere, transierunt sub repagulis, invectique sunt in Saracenos pedites; ac magnum eorum numerum ceciderunt, obtinueruntque peltas eorum multas. Atque illic inter alios egregie se probavit dominus Galterus de la Hogue, qui vexillum gerebat domini comitis *d* Asperi-montis.

109 Post hoc agmen, acies erat domini comitis Pictaviensis Regis germani, quæ acies tota constabat peditibus, nec ullus ibi equo utebatur, nisi comes solus; ex quo ortum est incommodum. Turcæ enim profligarunt aciem illam pedestrem, ceperuntque comitem Pictaviensem. Et revera abducebant, nisi impedissent laici, aliique omnes viri ac mulieres, qui in castris cibaria, mercesque vendebant: qui, ut andiverunt, comitem Pictaviensem, Regis fratrem, abduci, exclamabant in castris, seque movebant omnes; atque eo in Saracenos irruerunt modo, ut comes Pictaviensis fuerit recuperatus, vique Turcas castris expulerint.

110 Post agmen comitis Pictaviensis acies erat modica, totiusque exercitus debilissima, cujus rector erat ac caput aliquis, Josserandus nomine, Branciduni dominus *e*, quem in Ægyptum abduxerat dictus dominus comes Pictaviensis. Cohors istius Josserandi constabat equitibus, qui pedites militabant, neque equis vehebantur alii, nisi ipse, et dominus Henricus ejus filius. Hoc agmen ex omni parte Turcæ profligabant. Id conspicali dominus Josserandus illiusque filius, retro in Turcas ingredebant, gladiatorum ictibus rem agentes: ac tam egregie eos a tergo urgebant, ut frequenter Turcæ se circumagerent contra dominum Branciduni Josserandum, ejusque milites dimitterent, ut eum invaderent. Nilominus tractu temporis parum id eis profuisset: etenim Turcæ omnes profligassent, atque occidissent; nisi obstilisset dominus Henricus de Cone, qui erat in castris ducis Burgundiæ, eques prudens et promptus, qui satis noverat cohortem domini Branciduni nimis esso infirmam. Et quoties cernebat Turcas in dictum dominum Branciduni irruere, curabat Regis balistarios jaculari

A culari in Turcas : tantumque effecit, ut dominus Bracidunni ex hujusmodi angustiis in hoc praelio emergerit, ex viginti equitibus, quos habere dicebatur, duodecim amissis, præter alios suos milites : et ipse demum, præ ingentibus plagis, quas sustinuerat, ex hoc praelio occubuit in Dei servitio, qui abunde eum remuneratus est, ut credere oportet.

quodam de
Josserando
Bracidunni
domino :

f
g
h

¶ Dominus hic avunculus f mens erat : ac in morte dicentem audivi, se suo tempore triginta sex pugnis interfuisse ac praeliis, in quibus sæpe premium armorum reportaverat ; et aliqua satis cognovi. Nam vice quadam, cum esset in castris comitis Maticoneusis g, consobrini sui, ad me venit, unumque ex fratribus h meis, die quodam Veneris sancto in jejuniis quadraginta dierum, nobisque dixit : Nepotes mei, succurrite mihi cum omni vestra utilitia, ut invadamus Alemannos, qui dejiciunt atque evertant templum Maticoneuse. Et continuo parati fuimus, cœpimusque invadere dictos Alemannos, ingentibusque ictibus gladiorum, casum punctimque illatis, templo expulimus; multique eorum occisi fuere et vulnerati. Hoc peracto, vir præstanti probitate ante altare genua flexit, elevataque voce ad Dominum clamavit, eum obsecrans, ut animæ suæ misericors esse dignaretur ac benignus, utque aliquando pro eo, et in ejus servitio, mortem oppeteret; quo tandem caelo ipsum donaret. Atque hæc tibi retuli, ut cognoscas, qua de causa putem, et credam, Deum ei concessisse, quod ante de ipso audivisti.

¶ Post hæc Rex convocari jussit omnes proceres suos, equites, atque alios præclaros dominos, et cum ad eum accessissent, benigne eos affatus est : Domini et amici, cognoscere nunc manifeste potestis insignes gratias, quas haud ita pridem Deus creator noster nobis præstitit, præstatque in dies singulos, de quibus magnopere enim laudare nos oportet, cum quod die Martis postremo, qui quadragenarium jejunium præcedebat, ejus auxilio pepulerimus inimicos nostros, atque hospitium ac diversorium suis excluderimus, quæ hoc tempore nos occupamus : tum quod die Veneris præterito, vosmet ipsi pedites atque aliqui non armati defenderimus i adversus eos bene armatos, pedites equitesque ac in terra sua aggredientes. Multa quoque alia præclara iis dicebat, commemorabatque eadem suavitate Rex bonus. Atque hoc agebat ad eos corroborandum, ut magno semper animo fiduciaque de Deo vigerent.

Res suos hor-
taur ad gra-
vius Deo refe-
rendo.

C

ANNOTATA.

a Videtur per urbem Ressel Rosetum innuere, a quo ostium Tanicum ostium Rexi vocavit, ut ante monuimus : idem ergo hic est memoriæ lapsus; neque enim dubium est, quin ad ostium Tanicum castrametatus esset Ludovicus. Vide notata ad cap. 6, lit. p.

b In editis habetur Guivelins, at legendum. d'Idelin, aut d'Ebeline, uti hos fratres vocat num. 137, ubi docet Guilonem in Cypro fuisse supremum militiæ præfectum, Balduinum vero senescallum : unde colligitur hanc cohortem fuisse Cypriotarum, quæ in priori pugna non fuerat, relicta cum duce Burgundiæ ad castra custodienda. Ceterum Idelin, castellum erat structum prope Ascalonem in colle, quod illius auctor Fulco Hierosolymorum rex tradidit Baliano viro nobili, cujus posteri inde nomen habue-

runt, teste Vitriaco in Historia Hierosolymitana cap. 41.

c Videlicet propior flumini, seu ostio Tanco, ideoque tecta per cohortem Flandriæ comitis, quod illa longius a flumine se extenderet, quia major erat : neque enim diversa flumina hic designantur, sed agmina singula ad latus ostii Tancici disposita erant.

d Antea hunc vocavit Asperi-montis dominum, cur hic comitem appellet, necum ignorat Cangius. Ad notata de eo ad cap. 2 lit. q.

e Bracidunum vulgo Bracion, oppidum est in ducatu Burgundiæ, cujus Josserandus erat dominus, hujus nominis secundus, teste Cangio pag. 77, qui et plura de eo memorat.

f Ex parte matris Joinvillii cognatus erat, sed in gradu remotiore, ut ostendit Cangius in Genealogia Joinvillii pag. 12: improprie ergo vocat avunculum modo Britannico, ubi filii consobrinorum patris sui consobrinum vocant avunculum. Imo et longius distabant, si recte genealogiam deducit Cangius, quem consale.

g Intelligi debet Joannes, Roberti II comitis Drocensis filius, qui comitatum Regi vendidit anno 1239, cum in Syriam abiret, ubi mortuus est. De illo egimus in Commentario num. 370. Hunc consobrinum fuisse domini de Bracion ostendit Cangius pag. 77.

h Fuerit hic Golefridus frater Joinvillii nostri ex priore patris uxore, de quo vide Cangiam in Genealogia eorum pag. 13. Porro, considerata ætate Joinvillii, necesse est, hæc contingerint non diu ante necessum comitis Maticoneusis in Palestinam, ac Josserandi Constantinopolim, quo Balduinum II comitatus est anno 1239, teste ibidem Alberico, Hosce autem Alemannos latronum cohortem fuisse crediderim, qui conabantur deprædare templum.

i Hanc pagnam, victoriamque Christianorum Rex ipse commemorat, in Commentario citatus num. 663.

CAPUT XII.

Modus Saracenorum formandi milites, aliaque ad soldanum spectantia. Morbis, et penuria vexatus Christianorum exercitus; idem trans Tanim reductus. Puniti quidam in re divina immodesti.

Ad prosequendam materiam nostram, oportet nos quadam inserere, atque in memoriam revocare, ad intelligendum ac cognoscendum modum, quem soldanus servabat in formandis suis militibus, et unde hi fere venirent. Verum est, majorem equestrum ejus copiarum partem fuisse constatam ex peregrinis, quos mercatores per mare euntes, ac redeuntes vendebant; quosque Ægyptii nomine soldani emebant ex Oriente adductos. Etenim quando unus ex Orientis regibus alium regem superaverat ac subegerat, rex ille, cui victoria obtigerat, ejusque milites, quotquot poterant, pauperes capiebant, ac mercatoribus vendebant, qui eos in Ægyptum ducebant denuo vendendos, sicut

Consuetudo
Saracenorum
formandi mi-
lites præto-
rios,

ante

A. JOANNE
JOINVILLIO.

ante dixi. Ex hujusmodi hominibus liberi orientantur, quos soldanus educandos curabat ac custodiendos. Cumque illi adolecebant, arte sagittandi eos instrui jubebat, qua se recrearent; diebusque singulis, quibus non occupabatur, sagittare illos jubebat. Ubi cernebant vires quibusdam crescere, arcus debiles iis auferabant, ac firmiores pro illorum viribus tribuebant. Juvenes hi sentum soldani gentilitium portabant, eosque vocabant Bahairiz *b* soldani. Et simulac barba iis incipiebat, equites eos creabat soldanus: ejusque gestabant tesseram scutariam, quæ erat ex auro sincero et puro, præterquam quod ad differentiam iis addebant rubei coloris fascias obliquas, rosas, volucres, gryphes, aut quamdam aliam distinctionem ad eorum arbitrium.

rosque convocandi, atque ad præclara facinora animandi:

c

d

B

114 Hujusmodi milites vocabantur viri de la Haulequa *c*, acsi diceret cohortis prætorie milites *d*; hi semper erant apud soldanum, ejusque corporis custodes. Dum autem soldanus erat in militia, semper prope ipsum degebant, uti corporis ejus custodes. Quia et propius apud se alios habebat custodes, ut janitores, et tibicines. Canebant hi tibicines primo dilaculo, cum surgebat soldanus; et vesperi, cum se cubitum reciperet: tantumque suis instrumentis excitabant strepitum, ut illi, qui prope ibidem aderant, invicem audire non possent aut intelligere, claque in castris audirentur. Et scito, interdum non ausuros fuisse edere sonitum, nisi accepta venia a præfecto cohortis prætorie. Et quando soldanus aliquid cupiebat, aut quid militibus suis volebat præcipere, monebat cohortis prætorie præfectum, qui tibicines suos jubebat venire, qui sonabant, signumque dabant cornibus suis Saracenicis, tympanis, et crotalis: ad quem sonitum omnes milites coram soldano conveniebant. Tum cohortis prætorie præfectus voluntatem soldani exponebat, et eam continuo pro viribus suis exsequiebantur. Quando soldanus ipse in prælio aderat, illum ex equitibus legionis prætorie, qui se fortiosem præstabat, bellique majora edebat facinora, principem *e* creabat, aut agminis ducem: aut certe ipsi dabat ac committebat officium militare, prout merebatur: eique, qui plura faciebat, plura dabat soldanus. Et ea de causa eorum quilibet conabatur viribus suis majora agere, si ea exsequi potuisset.

quo pacto soldanus potentiores de medio tolleret:

f

g

C 115 Modus agendi et consuetudo soldani hæc erat, ut, cum aliqui ex equitibus cohortis prætorie tantas opes sua fortitudine aut factis bellis acquisierant, ut pluribus eis opus non esset, ejusque favore non amplius indigerent, metu, quo agebatur, ne ab iis deiceretur aut occideretur, comprehendi eos juberet, secretoque in suis carceribus perini, omniaque, quæ illorum uxores ac liberi habebant bona, auferret. Hoc probatum fuit eo tempore, quo in illa regione fuimus. Nam soldanus propter eorum fortitudinem atque audaciam comprehendi jussit, carcerique includi illos, qui comites Montfortium et Barrensem *f* ceperant: ac odio, invidiaque, qua in eos flagrabat, itemque, quia eos timebat, morti eos tradidit. Eodem modo egit cum gente Boudendars *g*, quæ natio est dicto soldano subjecta. Nam postquam Armenia regem profligaverant, die quodam venerunt ad soldanum, rem ei relaturi; et invenerunt eum feras sylvestres persequentem, omnesque ex equis descenderunt, ut ei honorem haberent, salutemque impertirentur, rati recte se fecisse, ab eoque remunerandos. Ille malitiose illis respondit, ne-

quaquam se iis salutem reddere, atque eorum culpa se prædam amisisse; et reipsa capita eis abscindi jussit.

116 Redimus nunc ad materiam, et dicimus soldano nuper defuncto filium fuisse, qui annos numerabat viginti quinque, prudentem valde, eruditum, et jam malignum. Et quandoquidem soldanus timebat, ne sibi hereditatem vellet eripere, eum secum retinere noluerat: sed regnum ei donaverat, quod habebat in Oriente. Et simulac soldanus pater ejus obierat, principes Babyloniarum eum advocari curaverant, illumque sibi creaverunt soldanum *h*. Postquam ille se rerum potitum videbat et dominum; summo rei bellicæ præfecto, castrorum præfectis, et senescallis patris sui virgas aureas *i*, muniaque, quæ administrabant, auferabat, iisque donabat illos, quos secum ex Oriente adduxerat. Ex hoc igitur facto omnes animis conciderunt, atque illi etiam, qui ejus patri fuerant a consiliis, id agerime tulerunt. Præterea vehementer metuebant, ne secum agere vellet, post opes sibi ablatas, quemadmodum egerat soldanus, qui occidi jusserat eos, qui comitem Montfortium ceperant et Barrensem, de quo ante sum locutus. Propterea omnes in unam abierunt sententiam, ut ipsum curarent interfici: modumque advenierunt, ut illi, quos cohortis vocabant prætorie, quibus soldani corporis custodia erat commissa, promitterent, mortem se ei illaturos.

principes in vitam juvenum soldani conspiciant.

B

Causa mortuum, qui in castris Christianorum

117 Post duo illa prælia, de quibus ante locutus sum, quæ gaudia fuere ac mire gravia, alteram die Martis ante ceptum jejunium, alteram die Veneris jejunii inchoati; exercitui nostro ingruere cepit aliud gravissimum incommodum. Etenim post novem aut decem dies, homines, qui in his præliis occisi fuerant, et perempti supra ripam fluvii inter bina castra nostra labentis, quique illi fuerant injecti, omnes supra aquam fuere elevati. Dicebatur hoc fieri, postquam fellis vesicula rupta iis erat, ac putrefacta. Defluerunt dicta illa cadavera secundo flumine amnis memorati usque ad pontem, quo junctum erat dictum flumen, per quem nobis ab una parte ad alteram erat transitus. Et quia aqua, quæ increverat, tangebatur atque æquabat hunc pontem, cadavera transire nequebant. Tantis autem eorum erat numerus, ut fluvius adeo iis esset obiectus ab una ripa usque ad alteram, ut aqua non cerneretur, idque facile ad jactum levioris lapidis in flumen adversum a ponte memorato. Conduxit Rex centum operarios, qui octo omnino diebus occupati fuerunt separandis Saracenorum corporibus a Christianorum, quæ alia ab aliis satis internoscebantur. Saracenos illi trans pontem vi dimittebant, qui flumine secundo in mare diflabantur: et Christianos in scrobibus ingentibus alios aliis superimpositos terre mandari jubebat. Noverit Deus, quantus esset factor, quantaque commiseratio in cognoscendis viris illustribus, totque viris probis, qui ibidem erant! Vidi ibidem cubicularium defuncti domini Artesie comitis, domini sui corpus quarentem; aliosque multos, qui inter mortuos scrutabantur amicos suos. At nunquam postea andivi, ex iis, qui erant ibidem conspicientes, tetruntque odorem ac fetorem illorum corporum tolerantes, ullum rediisse.

118 Scito insuper nos omni illo jejunii quadragenarii tempore nullos comedisse pisces, præter illos, quos vocant barbotos: quod piscis genus est vorax, cadaveribus semper adhaerens,

orantur, quibus accedit penuria:

illaque

A illaque manducans. Atque hinc, tum etiam, quia in illa regione nulla unquam pluviae gutta decidebat, magna in castris nostris nobis orta est vexatio, ac agrotatio. Quae huiusmodi erat, ut caro libiarum usque ad ossa nobis exsiccaretur, pellusque nobis inficeretur colore nigro et terreo, in modum vestimenti veteris, quod pone arcas macerem dudum contraxit. Praeterea nobis hoc morbo detentis alia morbi vexatio orta est in ore, quod manducassemus de his piscibus, caroque inter gingivam nobis putrescebat: unde horribilem unusquisque ex ore emittebat fetorem: et pauci demum ex hoc morbo evadebant, quo minus omnes morerentur. Mortis signum, quod perpetuo agnoscelatur, erat, dum quis e naribus incipiebat emittere sanguinem; ac statim satis erat certus, se cito moriturum. Porro ut melius nos saquaremur, quindecim omnino post haec diebus Turcae, qui morbum nostrum satis noverant, famem nobis intulerunt eo modo, quem releram. Etenim eos, qui ex castris nostris proficiscebantur, ut adverso flumine *k*, quod spatium circiter erat lenca bene longae, Damiatam peterent, cibaria allaturi, nequam illi ac infames Turcae capiebant *l*, neque eorum nullus ad nos revertebatur; ex quo homines multum timore percussi. Nullus Damiatam ad nos venire audebat, ulla allaturus cibaria; et quotquot ibant, totidem remanebant. Et nunquam de illa re quidquam potuimus cognoscere, nisi per unam e triremibus comitis Flandriae, quae contra eorum voluntatem, et vi evasit. Illi nobis haec nova dixerunt; triremes soldani aquas occupasse, eas invigilare in eos, qui ibant Damiatam, et jam facile octogintastrarum triremium cepisse, quodque occiderent homines in his repositos. Atque inde tanta in castris orta est amoris caritas, ut simulac paschale tempus adesset, hos venderetur octoginta libris, ovis libris triginta, porcus triginta libris, cadus vini decem libris, ovum duodecim denariis, atque ita de omnibus aliis.

119 Quando Rex, ejusque proceres talia sunt intuiti; quodque nullum aliud superesset remedium; omnes consenserunt, ut Rex agmen suum ex terra Babyloniae transire juberet in castra ducis Burgundiae, locata ab alia parte fluvii Damiatam versus. Porro ut facilem snorum redderet receptum, Rex vallum *m* duci jussit ante pontem, de quo ante vobis sum locutus. Constructum vero erat eo modo, ut satis posset a duabus partibus vir equo insidens introire. Postquam hoc vallum constructum erat, ac paratum, omnes in castris se armarunt. Vehemens ibi fuit assultus Turcarum, qui satis perspexerunt, nos transire ad castra ducis Burgundiae ab altera parte posita. Et cum ingrediebantur in vallum istud, Turcae terga credabant agminis nostri; tantumque effecere, ut caperent dominum Erardum de Valery; verum continuo liberatus fuit per dominum Joannem fratrem suum. Attamen nec Rex se movebat, nec ulli ejus milites, donec omnis apparatus bellicus, atque armatura foret transportata. Tum omnes post Regem transivimus, praeter dominum Gallernum de Clastillon, qui postremam regebat aciem in vallo. Quando totum agmen transiverat, illi, qui in vallo permanserant, quae postrema erat acies, magna a Turcis, qui equites erant, passi sunt incommoda. Nam intentis oculis vim jaculorum in eos emittebant, quia vallum non erat suldime. Insuper Turcae pedites praegrandes lapides, duras-

que glebas in vultus eorum librabant, neque se tueri poterant postremae aciei viri: omnesque fuissent perditum atque occisi, si non obstisset comes Andegavensis, deinde Siciliae rex, qui ferociter ivit eos recepturus, salvosque rediit.

120 Secundo ante jejunium quadragenarium die vidi aliquid, quod libenter narrare cupio. Etenim illo die mortuus est eques fortitudine, probitate, audaciaque admodum insignis, nomine dominus Hugo de Landricourt, qui mecum erat cum vexillo; fuitque sepultus in sacello meo. Ut Missae sacrificio illic intererem, sex meorum equitum erant ibidem immixti saccis herdei, qui erant in dicto meo sacello: loquebanturque invicem alta voce, sacerdotique, qui Sacram cantabat, pariebant molestiam. Surrexi, ivique ad eos dicturus, ut tacerent, turpe esse viro nobili tam alta voce loqui, cum cantaretur Missae sacrificium. Illi autem ridere coeperunt, mihi dixerunt se colloqui, ut novis illigarent nuptiis uxorem istius domini Hugonis, qui ibidem jacebat in feretro. Graviter hanc ob rem illos corripui, iisque dixi, huiusmodi verba nec bona esse nec honesta, eosque cito nimis socii sui oblitos: quippe eorum amentia risu digna erat. Porro evenit, ut postridie, quo fuit magnum istud praedium, de quo ante locutus sum, pridie sacri jejunii, eam ita ultus sit Deus, ut ex omnibus sex nullus evaserit, quin omnes fuerint occisi, neque sepulturam consecuti: et demum convenit inter eorum uxores, ut omnes sex denno nuberent. Quapropter credendum est, nullum male factum a Deo relinqui impunitum.

121 Quantum ad me spectat, nec pejus me habebam, nec melius, quam alii: nam graviter vulneratus eram, et saucius ex pugna memorata diei Bacchanalium postremi. Praeterea vitio crurum laborabam, et oris, de quo ante egi; et fluxione in capite, quae stupendo modo per os mihi perque nares distillabat: ad haec febris vexabar quartana eaque geminata, a qua Deus nos custodiat. His morbis lectum tenere coepi circa medium jejunii quadragenarii, ubi diu permausi. Et quamquam gravi tenebar infirmitate, non minus laborabat sacerdos meus. Nam die quodam contigit, dum Sacrum coram me ex morbo decumbente cantabat, ut, quando pervenit circa consecrationem *o*, eum advertim tam vehementer infirmum, ut visibili modo anima deficientem viderim. Et ubi vidi eum jamjam in terram lapsurum, quatumcumque laborarem, ex lecto me proripui, vestemque indui, eumque retro sum complexus: tum dixi, ut omnia commodo suo faceret, et tractum, animamque caperet, fiduciamque de illo, quem manibus tenere debebat. Tunc paululum relevatus est: neque ipsam deserui, donec perfecisset consecrationem; quod fecit: atque etiam Sacri sui celebrationem absolvit: nec unquam deinde castravit, at mortuus est. Deus ejus habeat animam.

ANNOTATA.

a His consentiunt Sanutus lib. 1, part. 3, cap. 2; Haytonus cap. 50, aliique. Herbelotius in Bibliotheca Orientali ad vocem Maulouck scribit, soldanum Saleh, quem hujus expeditionis tempore anno 1219 obiisse vidimus, primum fuisse, qui hos servos emptitios sibi comparavit ex terris per Tartaros vastatis. Verum consuetu-

A. JOANNE
JOINVILLIO.irreverentia
quorundam
in Missae sa-
crificio pu-
nita a Deo

E

"

Joinvilli
ejusque sacel-
lani varii, et
graves morbi.

f

A. JOANNES
JOINVILLIO.

dinem hanc Ægyptiorum antiquiorem fuisse liquet ex Tyrro lib. 21, cap. 23, ubi emptitios sub Saladino jam fuisse, eique fidelius ceteris in pugna adfuisse docet.

b Herbelotius loco citato primos hosce emptitios Baharires, seu Marinos cognominatos fuisse affirmat.

c Haulequa, editio Pietariensis Haulequa. Dubium videtur an hoc recte sit scripta, cujus expositionem ignoro.

d Les archiers de la garde du roy : hos ego Milites prætorianos, vel cohortis prætorie vocabo, cum eodem loco essent apud Ægyptios, quo apud Romanos prætoriani milites. Teste Tyrro mor laudato Mameluc vocabantur a Saracenis : Mamlouk autem, interprete Herbelotio, servum significat. Mameluches alii vocarunt, ac Gallis etiamnum noti sunt nomine Mamelus.

e Admiral, ou capitaine. Emir vocabantur præcipui Saracenorum principes, qui urbes, provincias, agmina, aliaque hujusmodi gubernabant. Hinc Latini scriptores dixerunt Admirales, admiratos, similibusque nominibus eos nominant. Hos igitur principes nomine æque generale vocare placuit, ne nomina illa barbara confusionem pariant, ut jam accidit aliquibus, qui per admirales illos classium duces putarant designari. Porro ad dicta confirmanda subjungo verba Tyrri lib. 21 cap. 22 : Solent enim, inquit, Turcorum satrapæ et majores principes, quos ipsi lingua Arabica vocant Emyn, adolescentes sive ex ancillis natos, sive emptos, sive capta in prælio mancipia studiose alere, disciplina militari instruere diligenter; adultis autem, prout cujusque exigit meritum, dare stipendia, et largas etiam possessiones conferre : in dubiis autem bellorum eventibus proprii conservandi corporis solent his curam committere, et de obtinenda victoria spem habere non modicam : hos lingua sua vocant MAMALUC.

f Contigerat horum clades in expeditione anni 1239, de qua egimus in Commentario num. 371. Verum, ut diximus, capto Montfortio, comes Barri in prælio occubuit. Audi Suanima lib. 3, part. xi, cap. 15 de his agentem : Ibi captus fuit Almericus de Monte-forti, et Henricus comes (Barri) mortuus. Idem aute Suanitum scripsit anonymus Tyrri continuator Gallus apud Martenium in Amplissima collectione tom. 5, col. 721, qui huic Turcarum ducem col. 720 vocat le Croc Elgevi.

g Quæ nomine hoc corrapto gens designetur non divino : nisi forte Turcomannos indicet, contra quos S. Ludovicus principi Antiocheno e Cypromisit subsidium, ut diximus in Commentario num. 611.

h Dicta hæc sunt in Commentario num. 654, et 664. Nomen ei erat Al Malek, Al Moaddham, id est, Moaddham, seu Moadam, ut scribunt alii : nam Malek nomen est dignitatis, al vero articulus nominibus addi consuetus.

i Signa erant dignitatum, seu munera, quæ gerebant.

k Videtur hic locus difficultatem habere, cum e castris Damiatam navigandum esset per Nilum, adeoque scenando flumine, non adverso : deinde Damiatam longius aberat a castris quam leuca viuis interrallo. Verum suspicor Joinvillium loqui de ostio Tanico, quod ad Nilum circiter ascendendum fuerit, ut ad Nilum perveniretur, si ex castris Ludovici trans illud ostium locatis navi-

gare vellent : nam ostium istud prope Massoram a Nilo separatur.

l Saraceni, teste ipso Ludovico in Commentario num. 665, et Nangio apud Chesnium pag. 355, naves per terram in prædicto lumine collocaverant; unde factum erat, ut illi in castris ignorarent Christiani, qui ante Nilum habuerant liberum. Nares autem Christianorum non capiebantur in ostio Tanico, quod eos non luvisset : verum in Nilo ipso, seu brachio Nili, quod luvitur Dauiatam.

m Gallice, nne barbacanne : quam vocem Trivoltiani in Dictionario Gallico exponunt Latine per tabulare vallum arcendis telis. Caugius vero in Glossario per vocem Latino-barbaram barbacanum intelligit propagnuculam exterius urbis aut castris.

n Hæc ultima verba, quæ in editis loco non suo post duas fere lineas posita sunt, ad locum redaxi, ubi et cum sensu conveniunt, et haud dubie fuere scripta.

o Gallice, A l'endroit de son Sacrement. Consecratio autem seu elevatio quandoque vocabatur Sacramentum Missæ, ut videre est in Glossario Cangii.

CAPUT XIII.

Pax cum Saracenis fere conclusa : morbi de novo aucti : Rex cum majori exercitus parte per terram, alii per flumen Damiatam repetunt : in terra a Saracenis caduntur, vel capiuntur omnes, plerique etiam in flumine.

U^t ad materiam nostram redeamus : verum fuit, inter consiliarios Regis et soldani actum aliquo modo fuisse de concordia, et pace inter eos facienda; et ad hoc statutus fuit dies, et assignatus. Pactio eorum concordie erat hujusmodi : Rex debebat soldano restituere urbem Damiatam. Soldanus autem reddere debebat Regi totum regnum Hierosolymitanum, eique etiam servare omnes agros, qui erant Damiatæ, eique reddere carnes salsas, quæ erant ibidem, quoniam Turcæ ac Saraceni eas non comedeant : suas item Regi restituere machinas : poteratque Rex mittere Damiatam, quæ omnia illa dicto loco auferrentur. Quid actum est? Rogari Regem jussit soldanus, quam sibi cautionem daret restituendi sibi urbem suam Damiatam. Et ad hanc eis oblatum fuit, ut captivum detinerent e fratribus Regis inania, aut comitem Andegavensem, aut comitem Pictaviensem, donec Regis promissio esset impleta. Non admiserunt hanc oblationem Turcæ, sed Regem ipsa petierunt obsidem. Et ad hoc respondit bonus eques dominus Gaufridus de Sergines, Regem nequaquam Turcis tradendum, seque omnino malle, ut omnes a Turcis fuissent occisi, quam sibi exprobraretur, se Regem suum tradidisse obsidem. Ac eo res permansit loco.

123 Morbus, de quo ante vobis sum locu-

tus,

Actum de pace
cum Sarace-
nis, sed lab-
re inultu

f

a

b

A tus, vires continuo in castris resumere cepit; adeo ut chirurgi hoc morbo detentis avellere debuerint et abscondere grande carnis frustum, quod supra gingivam excrescebat, ita ut cibos sumere impediret. Res erat maxime miserauda, audire per omnia loca in castris clamantes ac ejulantes eos, quibus mortua hæc caro præscindebatur. Simile quid mihi videbatur ejulanti miserarum feminarum, quæ laborant in enitendis suis infantibus, dum nascuntur: neque exprimere possim, quanta esset miseria. Quando Rex bonus, sanctus Ludovicus miserauda hæc cernebat, manus jungebat, vultu ad cælum elevato, laudans Dominum nostrum de omnibus, quæ sibi tribuebat. Et conspicuus, se diu hoc pacto subsistere non posse, quin moreretur ipse cum suis omnibus; præcepit ut inde discederetur ad redeundam Damiatam ad vesperam e diei Martis post octavam Paschatis; mandarique jussit nomine suo navarchis triremium, ut naves suas pararent, omnesque colligerent ægrotos, Damiatam vehendos. Præcepit item cuidam, nomine Josselino de Corvant, aliisque suis operum præfectis, ac machinatoribus, ut funes, quibus pontes nos inter et Saracenos erant colligati, præsecarent. At horum fecerunt nihil, ex quo ingens ortum est malum.

B 124 Postquam vidi unumquemque se præparare ad Damiatam petendam, ad navem meam me recepi, cum duobus meorum equitum, quos etiam tum habebam superstites, aliaque mea familia. Sub vesperam, quando magnopere ingreiebant tenebræ, præcepi naclero meo, ut anchoram suam levaret, secundoque flumine d procederemus. Ille mihi respondit se non audeve, interque nos et Damiatam magnas soldani esse triremes, quæ nos caperent, omnesque occiderent. Regis nacleri magnos extruxerant ignes, ut in triremibus suis colligerent ægrotos pauperes, eosque calefacerent. Erant dicti ægroti ad ripam fluvii, expectantes navigia. Dum autem movebam nautas meos, ut paulatim progredieremur, per fulgorem ignis percepi Saracenos, qui ingressi sunt castra nostra, occidebantque ægrotos supra ripam. Similac nauta mei anchoram suam levabant, parumque incipiebamus secundo flumine descendere; ecce venientes nautas, ad pauperes ægrotos accipiendum constitutos, qui videbant eos a Saracenis occidi: et subito funes secernerunt, quibus magnarum suarum triremium anchoræ erant alligatæ, modicamque naveu meam ab omni cooperuerunt parte: adeo ut non nisi tempus expectarem, quo nos in immum aquarum depressissent. Postquam hoc evasimus periculum, quod omnino erat magnum, incepimus secundo flumine progredi. Rex, qui morbo exercitus, eodem cum aliis malo laborabat, videns se a nobis derelinqui; (licet satis tuitus se fuisset, si voluisset, in magnis triremibus; at dicebat mori se malle, quam populum suum derelinquere e) cepit nobis clamare, mandareque, ut subsisteremus: quin et baliste jaculis non levibus nos impetebat, ut subsistere cogeret; donec navigandi nobis concederet facultatem.

C 125 Porro hic te relinquam, tibi que exponam rationem et modum, quo captus est Rex, sienti ipsemet mihi narravit. Ex ipso audivi, quod milites suos, et agmen suum f reliquisset, ipseque et dominus Gaufridus de Sergines se agmini conjunxissent domini Galteri de Chastillon, quod postremam constituebat aciem. Couscen-

derat Rex sonipedem modicum, indutus veste serica g. Neque mansit cum ipso, ut ipsum postea dicentem audivi, ex omnibus suis militibus nisi bonus eques dominus Gaufridus de Sergines; qui enim perduxit ad urbem modicam, Casel h dictam, ubi Rex fuit captus. Verum narrante audivi, quod antequam Turcæ eum potuerunt capere, dominus Gaufridus de Sergines eum defenderet eo modo, quo servus bonus a muscis pateram domini sui defendit. Nam quoties Saraceni ei appropinquabant, dominus Gaufridus eum defendebat ingentibus gladiatorum ac micro-um ictibus, videbanturque ejus vires plusquam media parte anetæ, ma cum fortitudine audentique animo: ac singulis vicibus eos a Rege abigebat. Hoc pacto duxit illum usque ad locum Casel, ibique descendit in diversorium civis cujusdam Parisiis oriundæ. Illic existimabant eum vitam cum morte commutaturum, neque sperabant eum ullo modo diem illum in vivis transacturum.

R 126 Paulo post ad Regem advenit dominus Philippus de Montfort i, eique dixit se modo vidisse ducem soldani, quocum olim egerat de induciis, seque etiamnum, si ita Regi placeret, rursus cum eo acturum. Rex ut id faceret eum rogavit, dicens contentum se esse, eam servare et facere, uti eam volebant. Tunc discessit dominus Philippus de Montfort, ac Saracenos adivit, qui pileos suos Turcicos capitibus exemerant. Dominus de Montfort anulum suum, quem digito extrahebat, principi Saraceno dedit ad securitatem servandarum induciarum k, et ut hujusmodi tamen earum fieret pactum, quale olim petiissent, uti supra tactum fuit. Porro evenit, ut post hoc factum proditor quidam, improbus apparitor, nomine Marcellus, alta voce nostris militibus clamare cœperit: Domini equites, tradite vos omnes, Rex id vobis per me præcipit; neque facite, ut occidatur. Ad illa verba omnes fuere exterriti, putantes Regem ita sibi præcepisse; ac quilibet Saracenis tradit laculos suos atque arma. Quando princeps vidit, quod Saraceni Regis milites adducerent captivos, dixit domino Philippo de Montfort, se nequaquam pacem ei asseverare, eumque jam videre omnes suos milites a Saracenis captos. Ceruens dominus Philippus, omnes regis milites esse captos, vehementer obstupuit. Satis enim noverat, quamvis ad pacem petendam esset legatus, se statim etiam fore captum; neque sciebat, ad quem recurreret. Porro apud paganos mos viget pessimus, nam quando inter soldanum, et quemdam illius regionis regem, invicem legatos mittunt, ut habeant aut petant pacem, atque unus e principibus moritur: legatus, si invenitur, paxque non est data, captivus detinetur, cuiuscumque fuerit partis, sive legatus soldani sit, sive regis l.

F 127 Jam te scire oportet, nos, qui in navibus eramus supra aquam, sperantes evasuros nos usque Damiatam, non fuisse promptiores iis, qui in terra remanserant; capti enim sumus, quemadmodum audies postea. Revera, dum eramus super aquam, horribilis surrexit ventus nobis contrarius, a parte Damiate delatus, qui cursum aquarum nobis eripuit, adeo ut progredi non valeremus; retroque redire oportuerit versus Saracenos. Rex quidem complures equites reliquerat, ægrosque super ripam aquarum custodire jusserat, at nihil hoc nobis profuit, quo nos ad ipsos reciperemus, nam omnes au-

A. JUANNE JOINVILLIO.

9

A

R

dum rursus de pace agitur, Regi se dedunt Saraceni:

1

k

F

l

qui cum Joinvillio per flumen jugiebant, magnis vexati incommodis:

A. JOANNE
JOINVILLIO.

aufugerant. Circa dilectum pervenimus ad locum, ubi erant triremes soldani, quæ excubabant, ne ulla cibaria Damiatam veherentur ad castra, de quibus ante dictum est. Ubi illi nos in conspectu habebant, ingentem excitarunt tumultum, coperuntque jacula in nos intorquere, et in alios equites nostros qui erant ab alia ripæ parte, immanem pilarum copiam cum igne Græco, adeo ut stelle celo viderentur decidere. Postquam nauta mei nos aquarum cursui reddiderant, nosque progredi conabamur, invenimus eos equites, quos Rex ad ægros servandos reliquerat, qui fugam capiebant Damiatam versus. Et ventus insurgere rursus cepit vehementius quam ante, nosque dejecit ad latus ad unam e ripis luminis. Ad aliam ripam tantus erat numerus navium nostrarum, quas Saraceni ceperant et vicerant, ut eo appropinquare non auderemus. Et satis etiam cernebamus, homines, qui in iis erant, ab illis occidi, atque in aquam projici. Et videbamus arcas atque arma, quæ obtinerant, ab illis navibus extrahi.

ac spe evadendi omnia, se dedere statuerunt:

B

128 Quia vero accedere volebamus ad Saracenos nobis minuites, vim jaculorum in nos emittebant. Tum lorica me indui jussi, ne sagittæ, quæ navi nostræ inferebantur, me vulnerarent. Ad puppim navis nostræ erant ex meis quidam, qui exclamare mihi coperunt: Domine, domine, nauticus noster, quia ei minuitur Saraceni, ad terram nos ducere studet, ubi mox essemus quasi, atque perempti. Tunc me elevari jussi, quia eram infirmus, ferrumque arripui nudum, ac eis dixi, me mortem ipsis illaturum, si magis progredierentur, ad terram applicandum apud Saracenos. Illi coperunt respondere, se ulterius progredi non posse; proptereaque perpenderem quid mallet, an ut me ripæ applicarent, an ut in fluvio navem ad anchoras collocarent. Malui, quod feliciter mihi evenit, quemadmodum audies, ut ad anchoras in fluvio me collocarent, quam ut ad ripam me ducerent, ubi nostros occidi cernebam: atque id mihi consenserunt. At parum fuit moræ, quin mox videremus accedentes ad nos quatuor soldani triremes, in quibus erant decem hominum millia *m*. Tunc vocavi equites meos, petique mihi darent consilium, quid esset agendum, utrum nos dederemus triremibus soldani appropinquantibus; an iremus nos tradituri iis, qui erant in terra: omnesque consensimus expedire, ut nos dederemus iis, qui erant in triremibus appropinquantibus, quia vos servarent omnes conjunctos; quam ut dederemus nos aliis, qui erant in terra, qui nos omnes invicem separassent, ac forsitan vendidissent Beduinis, de quibus antea egi. Illic consilio nequaquam consentire voluit quidam, qui mihi erat clericus: at dicebat oportere, ut nos omnes sinceremus occidi, ad cælum ingrediendum. Quod credere nolimus; nam mortis timor nimis vos urgebat.

m

C

Joinvillius
vix morte
liberatus
in castrum
quoddam
ducitur.

129 Postquam perspexi necesse esse, ut me dederem, modicam, quam habebam, arripui arculam, in qua erant monilia mea, sacraque lipsana, et cuncta in fluvium projeci. Unus e nautis meis mihi dixit, quod, si non permitterem, ut diceret, cognatum me esse Regis, omnes nos perimerent. Illi ego reposui, diceret quodcumque liberet. Tum eccam advenientem ad nos primam e quatuor triremibus, quæ oblique veniebat: ac prope navem nostram anchoram ejecerunt. Tunc Deus mihi misit, (atque

ita credo) Saracenum quempiam, ex ditione imperatoris oriundum, qui indutus tantum erat femoralibus et tela cruda, ac venit natando per aquam recta ad navem meam; meque per latera est complexus, ac mihi dixit: Domine, peristi, nisi mihi fidem habeas. Namque ut incolumis evadas, necesse est e navi tua discedas, atque in aquam te conjicias; neque illi te videbunt, quia ad iterum navis tuæ erant intenti: curavitque funem ex eorum triremi ad me jaci super foros *n* navis meæ. Tum in aquam insilii, et post me Saracenus, quo mihi opus erat, ut me sustentaret, atque ad triremem duceret: adeo enim morbo eram debilis, ut vacillarem prorsus, et in fundum fluvii decidissem. Attractus fui usque in triremem, in qua etiam tum erant facile octoginta viri, præter eos, qui navem meam erant ingressi: et pauper ille Saracenus suo me stringebat complexu. Paulo post ductus fui ad terram: et invadebant me, ut me jugularent; quod omnium expectabam: quique me occidisset, id sibi magno honori fore existimabat. Saracenus vero ille, qui me navi meæ extraxerat, me dimittere volebat, iisque clamabat: Cognatus Regis, cognatus Regis. Tunc enitrum sentiebam jugulo vicinum, jamque me humi miserant in genua. Deus hoc me periculo liberavit ope pauperis illius Saraceni, qui me ad castrum usque, ubi Saraceni erant, perduxit.

E

130 Quando ad eos perveneram, lorica mea me exuerunt; atque ex commiseratione, qua erga me tangebatur, quod adeo infirmum cernebant, cooperuerunt me amictu quodam meo coccineo, et vario vellere pellito, quem domina mater mea mihi donaverat. Alius ex ipsis attulit mihi corrigiam albam, qua me supra amictum meum cingebam. Alius equitum Saracenorum pileolam mihi donavit, quam capiti imposui. Paulo post dentibus eorum misere capui, cum præ metu ingenti, in quo eram, tam etiam præ infirmitate. Petii quid ad bibendum, aqua mihi in poculo quodam allata est: et simulac quid ex ea ori ingesseram, illam studens transmittere, mihi per nares exsilit. Novit Deus in quam miserando essem statu! nam multo magis existimabam mortem adesse, quam vitam: apostema enim mihi erat in gutture. Quando mei viderunt aquam ita mihi egredi per nares, flere coperunt, luctuque se dare. Saracenus, qui me servaverat, de quo ante locutus sum, quesivit ex meis, cur plorarent. Et significaverunt illi, me fere mortuum esse, mihi que in gutture esse apostema, quo suffocarer. Bonus ille Saracenus, qui mei semper fuerat misertus, id indicat uni ex equibus Saracenis. Illic eques Saracenus ei dixit, ut me solaretur, daturum se modo mihi quidpiam bibendum, quo intra biduum essem sanus; atque ita fecit: et cito curatus fui ope Dei, potuque, quem mihi præbuit eques Saracenus.

ubi satis habuerunt a Saracenis habitus, et sonatur

F

ANNOTATA.

a Cangius observat ex Sanuto lib. 2, part. 2, cap. 9 consensisse soldanum, ut Damiatam Christiani retinerent. Verum vir alius eruditus hic tempora non distinguit. Agit ibi Sanutus de pacto, quod cum Rege mire cupiebat Saleh hujus soldani pater, quando Ludovicus castra adhuc habebat prope Damiatam. Hunc Sanuti locum attingimus in Commentario num. 649. Chazius tom 2, pag. 41 testatur, Orientales Historicos contendere,

hasce

CAPUT XIV.

Varia, quæ captivis evenere : Rex suam, aliorumque redemptionem paciscitur.

A *hæc pacis conditionis a soldano non fuisse admittas, imo ne auditas quidem. Orientales illos refutat ille, ostenditque rationibus variis rebellionem Joinvillii non esse incredibilem. Proburi id ulterius potest exemplo Joannis regis Hierosolymitani, quem aquis involutum, certoque cum toto exercitu periturum, liberam dimiserunt cum suis pro sola Damiatæ restitutione. Breviter hanc historiam, attingimus num. 588, latins eam exponit sæpe laudatus Tyrri Continuator col. 693 et seqq.*

l *Ita regem Joannem obsidem habuerant. Vide auctorem memoratum col. 694.*

c *Intellige vesperam ante diem Martis : nam die Martis, quæ erat quinta Aprilis. Rex captus fuit, ut probavimus in Commentario num. 667 et 668.*

d *Per Nilum, seu brachium Nili ex duobus præcipuis alterum, quod Domiatam præterfluit.*

e *Id charitatis exemplum exponitur latins in Vita secunda num. 79.*

f *Nimirum agnum illum, quod stipendio suo alebat, et ducere solebat : nam alioqui omnibus Rex præerat, sed non omnes olebat.*

B *g Gallicæ. Une housse de soie vestue. Eandem vocem housse per vestimentum exposui num. 118, quamvis Chaizius pag. 38 eandem exposuisset Gallicæ per vocem cuir, corium, quod certe hoc loco non significatur.*

h *Casel. Hoc oppidum aliis nominibus vocari ab aliis, diximus in Commentario num. 668.*

i *Philippus hic Montfortius ille fuerat in Oriente, atque ex præcipuis erat magnatibus. Apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ col. 725 vocatur Thoroni dominus (oppidum est in Phœnicia) referturque Tyrum intercepisse cum Belino Ibelino. Quin et Tyri dominus hinc factus est, quam Veneti contra ipsam frustra obsederunt anno 1264, ut idem Tyrri Continuator narrat col. 738. An idem sit, cui comitatum Castrensem Rex donaverat, ut diximus in Commentario num. 159, mihi non satis constat : il tamen verisimile est, quia num. 155 dicitur Regi clientela iurata obstructus.*

k *Id ita intellexerunt Chaizius pag. 50, et Choisy pag. 180, acsi princeps ille Saracenus jam acceptasset conditionem. At pnto annulum duntaxat datum fuisse ad securitatem pacti serrandi, si iniretur : sequentiaque contigisse, priusquam Saracenus conditionem acceptasset. Videtur princeps ille Saracenus, antequam ad dicta Montfortii responderet, inquisivisse, quo res utrimque essent loco, intellectaque deditone Gallorum, respondisse quæ habet Joinvillius.*

l *Hanc consuetudinem confirmavimus in Commentario num. 587.*

m *Numerus hic exorbitat : metus forsan numerum duplicavit.*

n *In editis sur l'escot, vel, sur l'escrine, quot diffidenter potest recte intelligi. Per conjecturam itaque foros Latine posui, quia in illam navis partem jaci funis commodius poterat.*

Paulo postquam fui sanitati restitutus, triremium soldani præfectus me accersi ad se jussit, ut sciret an Regis essem cognatus, uti dicebatur. Ei respondi, non esse : et narraui ei, quo id modo fuisset factum, et qua de causa. Quippe nauclerus id mihi suaserat, ne Saraceni triremium, qui nos ceperunt, nos omnes occiderent. Præfectus triremium mihi reposuit, optimum datum fuisse consilium : nam alias certo nos occidissent, ac projecissent in fluvium. Rursus me interrogavit dictus triremium præfectus, an aliquo modo cognoscerem Germaniæ imperatorem Fredericum tunc viventem ; et an nullo modo essem ex ejus stirpe. Et verum ipsi respondi, me intellexisse, matrem meam ejus cognatam a esse, ex patrueli natam. Respondit mihi præfectus triremium, sibi me tanto esse chariorem. Interea dum ibi comedebamus et bibebamus, eo coram me venire curaverat civem Parisiensem. Quando civis me conspexit manducantem, cepit mihi dicere. Heus ! domine, quid agis ? Quid agam ? inquebam. Et civis me monere aggreditur nomine Domini, me manducare h die Veneris. Derepente scutellam meam, ex qua manducabam, retro demisi. Cernens hoc triremium præfectus, quæsiuit ex Saraceno, qui me servaverat, quique semper mihi erat præsens, cur a comedendo cessassem. Ille ei respondit, id fieri, quia erat dies Veneris, neque id me cogitavisse. Respondit triremium præfectus, id Deum utique pro offensa non habiturum, quoniam id sciens non fecissem. Scito quoque legatum, qui cum Rege venerat, sæpe me redarguisse, quod jejunarem, cum adeo essem infirmus ; dicens nullum e cum Rege esse alienjus conditionis hominem præter me, ideoque me male agere jejunando. At quamvis essem captivus, non destiti jejunare omnibus diebus Veneris, solo pane et aqua contentus.

132 Die Dominico, postquam fui captus, præfectus triremium nos omnes, qui eramus supra aquam capti, jussit ex castro descendere ad flumen supra ripam. Quando ibi fui, Dominus Joannes sacellanus meus extractus fuit ex intima triemis ad puppim contignatione, et ubi aera conspexit, anima defecit. Mox enim Saraceni coram me occiderunt, flavioque injecerunt. Ejus clerico, qui morbo exercitus, quo laborabat, animam quoque agebat, Saraceni mortarium in caput injecerunt, mortemque intulerunt, deinde flavio illum immiserunt post dominum suum. Pari modo cum aliis agebant captivis : mox enim, ut ex ima triremium ad puppim contignatione extrahebantur, ubi fuerant detenti, aderant Saraceni idonei, qui simulac quemdam illorum conspiciantur non recte habentem, aut debilem, eum mactabant, aquisque injiciebant : hoc modo tractabantur pauperes agroti. Conspiciens hanc tyrannidem, jussi ipsis per Saracenum meum significari, quod agerent male admodum : quodque esset contra mandatum Saladini d pagani, qui dicebat, non oportere ut quemquam

Joinvillius a præfecto Saracenorū sibi bene habitus.

E

a

o

c

F

ducitur ad flumen, ubi coram eo occiduntur agroti.

d

occi-

A. JOANNES
JUNIOR

acciderent, eive mortem inferri juberent, postquam ei dedissent ex pane ac sale suo comedendum. Jusserunt mihi reponi; homines esse nullius plane valoris, nec quidquam operis eos exsequi posse, quod adeo essent infirmi. Post huc venire coram me curarunt omnes navicularios meos, dicebantque omnes fidei remutiasse. Tum iis dixi, nequaquam hisce fiderent, idque eos dumtaxat facere, quod timerent, ne occiderentur; eosque, simulac se viderent in loco et regione idonea, mox ad fidem reversuros. Ad hoc mihi respondit trirenium prefectus, id satis se mihi credere, divisisseque Saladinum, nunquam ex probo Christiano visum esse Saracenum, neque item ex probo Saraceno Christianum.

drinde ad
alios captivos
duclur; u
quibus magis
latitia exri-
pitur.

133 Paulo post prefectus trirenium descendere me jussit equum, invicemque conjuncti equitabamus. Duxit me ille transendo per pontem quemdam usque ad locum, ubi erat sanctus Ludovicus, ejusque subditi captivi. Ad ingressum ampli tentorii invenimus scribam, qui nomina captivorum pro soldano scribebat. Illic necesse fuit nomen meum significare, quod eos celare nolui, scriptumque fuit sicuti alia. Ad introitum dicti tentorii Saracenus iste, qui semper secutus me fuerat et comitatus, quique in trireni me servaverat, mihi dixit: Domine, non possum te amplius sequi, mihi ignosce. Tibi commendo puerum istum, quem habes tecum, quasoque te, ut eum semper manu teneas, alioquin scio a Saracenis eum occidendam. Nomen pueri erat Bartholomaeus de Montfaucon, filius domni de Montfaucon de Bar. Simulac nomen meum fuit scriptum, prefectus trirenium puerum, et me duxit in tentorium, ubi erant proceres Francke, et plusquam decem millia aliorum cum ipsis. Postquam sui ingressus, omnes cœperunt tantum demonstrare gaudium, quod me conspicerent, ut nihil audiri posset præ strepitu gaudii, quem ea de causa edebant: existimabant enim me esse perditum.

Multi ad fidem
negandam
invitantur,
occisis usque
renuebant.

134 Quando simul eramus, Dei opem sperantes, non diu mansimus, quin insignis quispiam e Saracenorum magnatibus nos magis abduxerit ad aliud tentorium. Victi quoque utebamur misero. Multi alii equites, aliique e nostris etiam erant captivi, magnæ inclusi arce, muris terreis clause. Qui erant ibidem extrahi jubebant captivos alium post alium, eosque interrogabant, an fidem negare vellet; ac illi, qui affirmabant, quique fidem negabant, seorsum ponebantur, illique, qui id facere volebant, mox capite munebantur.

Postulata
Saracenorum
a captivis
rejecta.

135 Tandem multo post misit nobis soldanus consiliarios suos, nobiscum acturos; petieruntque consiliarii, cui ex nobis significarent mandata soldani. Omnes consensimus, ut id fieret Petro Britannia comiti per interpretem, quem habebant Saraceni, qui sermone utroque loquebatur, Gallico, et Saraceno. Atque hujusmodi fuere verba: Domini, soldanus nos mittit ad vos, ut sciat, an non cupiatis esse liberati, et an vos velitis ei solvere, aut solvendum curare pro liberatione vestra. Ad hanc interrogationem respondit comes Britannia Petrus; nos perquam libenter velle, ut liberati essemus soldani manibus; sivo ut jam fecissemus aut passi essemus, quod justa ratione fieri posset. Tum consiliarii soldani petierunt, an non vellemus dare pro liberatione nostra aliqua ex castris et locis, quæ pertinebant ad proceres transmarinos. Respondit

comes, id nos exsequi non posse: ratio illius hæc erat, quia dicta castra, et loca possidebantur ab imperatore e Germaniæ, huc imperante; et quia ille nunquam pateretur, ut soldanus aliquid obtineret, quod sibi esset subjectum. Rursus petierunt consiliarii soldani, an pro liberatione nostra vellemus restituere quædam castra Templariorum, aut Hospitaliariorum Rhodiorum. Respondit comes, id fieri non posse: nam id esset contra consuetum juramentum, quod habet, ut quando statimur castrorum, dictorumque locorum custodes, per Deum jurent, se pro liberatione corporum hominum nullum ex dictis castris reddituros. Dein Saraceni pariter responderunt, quod videbatur nulla in nobis esse dispositio, aut desiderium libertatem recipiendi; quodque modo ad nos mitterent homines gladius ludere consuetos, qui nobiscum agereut, ut cum ceteris: et iis dictis abierunt.

136 Neque multo postquam consiliarii soldani abierant; eorum ad nos accedentem magnum protractæ ætatis Saracenum specie insigni, qui secum ducebat numerum ingentem juvenum Saracenorum, quibus singulis latus erat gladio cinctum, quo omnes finibus consternati. Jussit nos interrogari senex ille Saracenus per interpretem, qui sermonem nostrum intelligebat, et loquebatur; Utrum verum esset, quod crederemus in unum Deum, qui pro nobis fuerat natus, cruci confixus, et mortuus pro nobis, et tertia post mortem die pro nobis a morte suscitatus? Respondimus, nos vere ita credere. Tum nobis respondit, quoniam ita esset, non debere nos animo cadere, quod passi essemus; ac patemur hujusmodi pro ipso vexationes; neque nos etiam mortem pro ipso sustinuisse, quemadmodum ille pro nobis sustinuerat. Insuper, si potestatem habuerat se suscitandi, eum certo nos brevi liberaturum. Et tum Saracenus ille abiit cum omnibus juvenibus suis, non alio nobis illo incommodo. Quo ego multum lætabar, et gaudebam: nam putabam eos verisse, ut capita nobis omnibus amputarent. Nec multum deinde fuit mora, quin nuntium haberemus de liberatione nostra.

137 Post hæc supra dicta, consiliarii soldani ad nos redierunt, nobisque dixerunt, tantum effecisse Regem, ut consecutus esset liberationem nostram: nos quatuor e nobis ad eum mitteremus, qui audirent et cognoscerent modum pactionis de redemptione nostra. Ad hoc agendum, ad eum misimus dominos Joannem de Valery, Philippum de Montfort, Balduinum Hibernum Cypri senescallum, et Guidonem Hibernum fratrem ejus, summum Cypria militiæ prefectum, qui erat unus ex honestissimis, maximeque probatis equitibus, quos nunquam cognovi, quique vehementer amabat hujusce regionis homines. Hi quatuor supra nominati equites nobis narraverunt rationem et modum liberationis nostre. Porro ad Regem tentandam consiliarii soldani tales ac similes interrogationes illi proposuerunt, quales nobis proposuerant supra. Et uti placuit Domino nostro, Rex bonus, sanctus Ludovicus iis dedit tale ac simile responsum ad utramque interrogationem, quale dederamus per os Petri Britannia comitis. Videntes Saraceni, Regem postulatibus suis obtemperare nolle, minati sunt se instrumento, quod vocant BERNICLES, eum inmissuros. Tormentum hoc erat gravissimum, quod cuiquam inferre possunt. Sunt autem duo trabes e ligno in-

b

terror capti-
vis illatur.

E

redemptio-
num a Regi
pacta post
minas Sarace-
norum negle-
ctas.

F

A

summi-

A summamata connexa : et quando ei aliquem imponere voluit, cum in latus deponunt inter duas has trabes, ejusque pedes trajiciunt per ingentes uncos : deinde demittunt frustum ligni, quod supra est, ac hominem quemdam sedere jubent supra trabes. Unde fit, ut non maneat ei, qui ibidem jacet, vel medii pedis intervallum ex ossibus, quod non sit plane disruptum, et contritum. Et ut pejus ei faciant, post tres dies pedes ejus crassos et inflatos in instrumentum istud remittunt, atque iterum conterunt, quæ res est crudelis admodum scienti eam intelligere. Ad hæc ligant caput ejus crassis hominibus nervis, ne inde se removeat. Verum omnes has minas nihil fecit Rex bonus, eisque dixit, se eorum esse captivum, ac eos posse secum agere pro ipsorum arbitrio.

138 Postquam intellexerunt Saraceni, non potuisse se minis Regem superare, ad eum redierunt, ac petierunt ab eo, quantum pecuniarum dare vellet soldano præter Damiatam, quam restitneret. Respondit Rex, si soldanus vellet summam, pretiumque redemptionis æquum acceptare, se reginæ mandatum, ut id illa persolveret pro redemptione suorum. Interrogaverunt ipsam Sarraceni, cur id mandare vellet reginæ? Respondit ipsis omnino esse rationi consonum i, ut ita faceret, eamque uxorem suam esse ac sociam. Tunc consilarii soldani dictum soldanum adierunt cognituri, quantum a Rege exigeret : et paullo post reversi sunt ad Regem, eique dixerunt; si regina persolvere vellet decies centena millia bysantium aureorum, qui tum valebant quingentis millibus librarum, eam hoc facta Regem liberaturam. Rex eos interrogavit per eorum juramentum, si regina iis solveret quingenta illa librarum millia, an soldanus in redemptionem suam consentiret. Redierunt illi ad soldanum quasituri, an hoc pacto vellet id facere et promittere. Et multaverunt consilarii ipsius, id enim velle : ipsique hoc juramento confirmarunt. Simulac Saraceni ei juraverant, hedeque sua promiscrant, id ita se facturos, eique libertatem reddituros : promisit Rex se libenter pro pretio et redemptione suorum quingenta librarum millia, atque pro corpore suo Damiatam soldano redditurum : dicens se talem non esse, ut quacumque pecunia summa se vellet redimere, aut corporis sui liberationem consequi. Quando soldanus intellexit bonam Regis voluntatem, dixit : Per legem meam, candidus ac liberalis est Gallus, qui disceptare nolum de tanta pecuniæ summa : sed consensit præstare ac solvere, quantum ab eo fuit exactum. Porro itote ei dicturi, inquebat soldanus, me de redemptionis pretio ipsi condonare centum librarum millia, neque soluturum nisi quadringenta millia.

ANNOTATA.

a Hæc sanguinis conjunctionem, mihi æque ac Menardo et Cangio incognitam, genealogiarum investigatoribus examinandam relinquimus. Gallie habetur : Sa cousine née de germain, à qui ut potuerit nata esse ex consobrino vel patrueli Frederici II. ejusque parentum.

b Carnes, opinor, comedebant : alioquin ille non monnisset, licet pietas Joinvillii longius progrediretur, ut mox sequitur.

c Id consueti loquendi modo intellige, quod pauci essent. Fortasse respicit ad posteriora tempo-

ra: tunc enim in Palæstina paucissimi cum Rege manserunt.

d De Saladino multa diximus in Commentario § 46. Paganus vocatur, ut sæpe Turcæ et Saraceni ab auctore nostro, licet Mahometis sequerentur deliria. Saladini autem humanitatem, animique moderationem celebrant passim Orientales.

e Frederico II, quem sibi jure uxoris reddidisse regnum Hierosolymitanum, diximus in Commentario num. 589.

f Teste Joanne Villano in Historia Florentina lib. 8, cap. 104 Hospitalarii Rhodum obtinuerunt anna 1308. Unde auctor noster, qui Historiam suam edidit circa annum 1315, eos vocavit nomine tunc usitato. Nullum igitur hinc argumentum petere potest Cangius pag. 79 contra puritatem hujus Opusculi.

g Gallice, les jonex d'espees.

h Cangius dissectione 19, quam de hoc tormento composuit, ostendere nititur hoc instrumentum, Bernicles dictum, idem esse cum cippo antiquorum. At revo omnia, quæ adducit de cippo, probant, pedes in cippo vehementi diraricatione et extensione fuisse tartos : ac ne verbum quidem assert, quo erincitur, ossa in cippo fuisse confracta : cum tamen manifestum sit, in hoc Saracenorum instrumento ossa corporis confracta fuisse : ita ut a mente Joinvillii aberraverit Cangius. Propius ad instrumentum, quod quæritur, accedit, si non idem omnino sit, instrumentum, quo torti fuerunt SS. Jonas et Barachisus sub Sapore Persarum rege tempore Constantini magni, quodque cochlea vocatur in horum Martyrum Actis. Acta hæc apud nos edita sunt tom. 3 Martii, atque ita habent pag. 773 : Impii. . . cochleam afferri jusserunt, et in ea sanctum (Jonam) poni, vehementerque comprimi ac dissectari. Fecerunt ministri imperata, ipsumque in cochlea compresserunt, et omnia illius ossa confrugerunt, deinde ipsum medium dissecurunt. Post pauca, de S. Barachisio hæc subduntur : Tunc in cochleam. . . injici jusserunt impii atque ibi omnia ossa ejus perfringi : quæ cum essent confracta, magorum principes ministris imperarunt, ut in fauces ipsius picem ardentem conjicerent : atque ita B. Barachisus animam reddidit. Fidemus, id certe utrique instrumento commune fuisse, quod vehementi compressione, qualis est utarum in torculari, ossa omnia confringerent, nec tamen sic compressi statim morerentur. Forma hujus instrumenti, licet cum Joinvillii minus clare exponat, hæc fuisse videtur. Trabs inferior, cui torquendus super latus imponebatur, ad unam partem habebat uncus ferreos, qui verosimiliter aperiri poterant ad pedes transmittendos, rursusque claudi. Trajectis per uncus pedibus, ligatoque ad alteram partem colla, ut situm mutare non posset homo trabi impositus, alteram trabem ad premeendum admorbant. Veruntamen infra trabem superiorem aliquid frustum ligni, quod nomine a trahibus distinguit Joinvillius, homini imponisse videtur a pedibus usque ad caput, ita ut solum caput non premeretur; nam alioqui, contrito capite, mors certo fuisset secuta.

i Ratio præcipua, cur reginam vellet consultam, fuit procul dubio, ut ea occasione inquireret, an Damiatam defendi et teneri posset contra Saracenos. Nam dictum est in Commentario num. 675 non redditurum fuisse Damiatam, si potuisset servari.

A. JOANNE
JOINVILLIO

CAPUT XV.

Rex cum suis ad palatium quoddam soldani ductus : soldani caedes : varii terrores captivis obiecti : pactum redemptionis cum Saracenorum principibus renovatum : Regis constantia.

Captivi ducuntur Damiatam versus ad palatium quoddam;

Tunc soldanus paulo post quatuor triremibus super fluvium imponi jussit omnes majores, nobilioresque viros, quos Rex habebat, Damiatam ducendos. Erant in triremi, cui tui impostus, bonus Britanniae comes Petrus, Guilielmus Flandriae comes, Joannes bonus comes Snessionensis, dominus Ymbertus de Bello-jaco militiae praefectus, duoque boni equites domini Baldinus Ibelinus, et Guido ejus frater. Triremis rectores nos appulerunt ante amplam domum, quam soldanus supra flumen extrui curaverat. Hoc autem modo constructum erat habitaculum istud, ut illic esset pulchra turris, facta ex contis abiignis, telaque tincta per circumtum tota contexta. Ad ingressum portae magnum erectum erat tentorium, principesque soldani ibi relinquebant gladios suos ac baculos, quando cupiebant accedere cum soldano locuturi. Post tentorium istud alia erat magna porta pulchre constructa, ac per hanc portam ingressus patebat in exedram amplam, quae exedra erat soldani. Post illam exedram alia erat turris, constructa ut prior, per quam secundam turrim ad cubiculum soldani ascendebatur. In medio istius habitaculi magnum erat praeae: et in prato isto turris erat, ceteris omnibus excelsior. Turrim illam excelsam ascendere solebat soldanus, ut regionem omnem circumjacentem instraret, castraque ab una et alia parte. In prato isto porticus erat, ducens ad flumen; et ad linem istius porticus erigi jusserat soldanus tentorium supra oram fluvii, ad balneo utendum. Totum illud diversorium super ligna coopertum erat cancellis, et supra cancellos tela Indica contextum, ut foris in illud non pateret aspectus. Omnes quoque turres tela erant tectae. Ante illud diversorium appulimus die Jovis *a* ante festum Ascensionis Domini nostri, ut erat illo tempore. Et ibidem in vicinia Regem e navi deposuerunt in tentorium aliquod, ut cum soldano loqueretur, eique consentiret, ut die Sabbati sequenti Rex ei Damiatam restitueret.

ubi Saraceni soldanum occidere stantur:

b

c

140 Cum instaret discessus, ad Damiatam tendendum, ut soldano restitueretur: princeps, qui fuerat a tempore patris junioris soldani tunc regnantis, quodam adhuc stimulo agitabatur doloris, sibi ab hoc juniore soldano illati. Quippe ad ingressum suum, et ubi hic princeps *b* miserat, qui eum advocarent, ut soldanus esset post patrem suum Damiatam mortuum *c*: illi ut provideret suis, quos ex regionibus peregrinis secum adduxerat; gradum dejecit praefectum, qui vivente patre suo fuerat, parique modo supremum militiae praefectum, praefectos castrorum et senescallos patris sui. Ea de causa consilia contulerunt, atque invicem dicebant: Domini, cernitis dedecus,

quod nobis soldanus intulit; abstulit enim nobis dignitates atque administrationes, quas soldanus pater ejus nobis concesserat. Quapropter certi esse debemus, si aliquando arces Damiatam recipiat, quod jussurus sit nos omnes postea comprehendi ac in carceribus suis mori, ne labente tempore in eum ulciscamur: quemadmodum avus *d* ejus egit cum principe, aliisque, qui comites Barrensem et Monfortium *e* cepere: proptereaque expedit, ut eum enemus occidi, priusquam manibus nostris clabatur *f*. In illud omnes consenserunt: et reipsa accesserunt equites cohortis praetoriae, de quibus ante tractavi, qui creditam sibi habent corporis soldani custodiam: et, qualia inter se habuerant, iis proponere consilia; ipsosque rogaverunt, ut soldanum occiderent; atque ita iis promiserunt equites praetorii.

141 Dum itaque die quodam soldanus ad prandium invitavit equites suos cohortis praetoriae, post prandium recipere se voluit ad cubiculum suum. Postquam principibus suis valedixerat, quidam equitum praetoriarum, qui gladium soldani gestabat, percussit manum soldani, eamque ipsi inter quatuor digitos secuit prope ad brachium usque. Tum soldanus rediit ad principes suos, qui facinus concluserant; usque dixit: Domini, vobiscum exoptulo de equitibus cohortis praetoriae, qui me vulnerunt occidere, ut ex unan mea cognoscere potestis. Illi omnes ei una voce responderunt, nullo magis sibi expedire, ut eum occiderent; quam occidi juberentur ab ipso; quemadmodum facere volebat; si aliquando arces Damiatam fuisset ingressus. Et scito, principes cante rem exsecutos esse. Nam tubis soldani crotalisque cani jusserunt, omnique Saracenorum exercitus fuit congregatus, ut sciret, quid facere vellet soldanus: principesque cum complicitibus suis ac federatis dixerunt, Damiatam esse captam, eoque tendere soldanum, atque eis praecipisse, ut omnes ipsam armati sequerentur. Repente omnes se armaverunt, petieruntque calcariis subditis Damiatam. Unde nos in magno timore dolore: nam putabamus Damiatam vere esse captam.

142 Soldanus, qui juvenis adhuc erat, hoc intus, malumque contra personam suam machinatum, fugit in excelsam turrim, quam prope cubiculum suum habebat, de qua ante sum locutus. Etenim ejus ipsius milites cohortis praetoriae enecta jam dejecerant ejus conopea, ac circumdabant turrim illam, ad quam fugerat. In ipsa turri tres erant ejus antistites, qui cum ipso manducaverant, qui clamaverunt ut descenderet. Illis ille dixit libenter se descensurum; modo cautionem sibi darent. Responderunt ei, se vi adhibita satis effecturos, ut descenderet vel invitus; eum necdum esse Damiatam. Continuo jacere ignem Graecum incipiunt in hanc turrim, ex perticis solum abiignis, telaque, ut ante dixi, constructam: et festinim turris fuit accensa. Assero tibi, nunquam me vidisse ignem splendidum magis ac velocem. Quando vidit soldanus igne se urgeri, descendit per viam prati, de quo ante egi, fugitque versus fluvium: et fugientem eques quidam cohortis praetoriae percussit ingenti gladio inter costas, mittitque ille se cum ipso gladio in fluvium; et post ipsum descenderunt novem ceteri equites, qui cum illic occiderunt in fluvio, satis prope triremem nostram. Postquam soldanus erat mortuus, unus dictorum equitum, nomine Faracataic, eum secuit, cor-

que

A que ei ventre extraxit. Tum ad Regem accessit, manu prorsus sanguinolenta, eumque interrogavit: Quid tu mihi dabis, quia peremi inimicum tuum, qui mortem tibi intulisset, si vixisset? Ad interrogationem istam nunquam vel unum verbum reposuit *g* Rex bonus, sanctus Ludovicus.

143 Postquam hoc peregerant, triginta facie eorum in triremem nostram sunt ingressi, gladios nudos manibus tenentes, securibusque hellicis collo appensis. Petii a domino Balduino Ibelino, qui satis intelligebat sermonem Saracenicum, quid homines isti dicerent. Respondit mihi, quod dicerent se venire, ut capita nobis amputarent. Mox vidi magnam nostrorum turbam, qui ibi erant, confitentium religioso cuidam SS. Trinitatis, qui erat cum Guilielmo Flandriae comite. At, quantum ad me, nullius tum eram mali memor, aut peccati, quod unquam commissem: nec cogitabam nisi ut ictum mortis reciperem. Misi me in genua ad pedes unius illorum, cervicem ei extendens, dicensque formando signum crucis haec verba: Sic mortua est sancta Agnes. Ad latus meum genua flexit dominus Guido Ibelinus Cypri militiae praefectus, militique confessus est *h*: ac huiusmodi ei absolutionem dedi, qualis dandi Deus mihi dabat potestatem. Verum ex rebus mihi dictis, postquam me levavi, nunquam vel verbum recordatus sum. Paulo post missi sumus in imam treemis ad puppin contignationem, omnes in ea prostrati: ac multi e nobis credebamur, non ausos eos fuisse simul nos omnes aggredi, at intus nos habere velle munia post alterum. In hac angustia fumus tota nocte. Et habebam pedes meos ad dexteram partem faciei domini Petri Britanniae comitis; itemque illius pedes erant circa faciem meam.

144 Evenit ut postridie ex intima illa contignatione fuerimus extracti; et miserunt praefecti, qui nobis significarent, ut veniremus secum renovaturi pactionem, quam iniveramus cum soldano. Eo iverunt qui poterant incedere: at comes Britanniae, et praefectus militiae Cypri, et ego, qui gravi laborabamus infirmitate, remansimus. Qui iverunt acturi cum praefectis; nimirum comes Flandriae, comes Suessionensis, alique, qui eo ire poterant, exposuerunt pactum redemptionis nostrae. Promiserunt praefecti, quod, simulac Damiatam sibi fuisset tradita, liberarent Regem, aliosque viros illustres, qui erant captivi, iisque dixerunt, quod soldanus, si vixisset, caput Regi ac iis omnibus secari iussisset; quodque jam contra pactum cum Rege initum et promissum, Babyloniam adhaec curasset multos ex eorum magnatibus: quodque cum occidi curasset, quia satis noverant eum, simulac Damiatam occupasset, curaturum fuisse, ut omnes ipsi occiderentur, aut in ejus carceribus morerentur.

145 Per hoc pactum Rex jurare debebat, quod solveret ad eorum arbitrium ducenta librarum millia, antequam a fluvio discederet, aliaque ducenta millia Accone iis daret; quodque pro cautione solutionis detinerent aegrotos, qui erant Damiatam, cum balistis, apparatu bellico, machinis, carnibusque salsis, donec Rex mitteret, qui ea asportarent, transmitteretque postrema ducenta librarum millia. Juramentum, quod fieri debebat inter Regem et principes, fuit distinctum. Tale fuit juramentum principum; quod, si non servarent Regi pacta sua et promissa, vel-

lent ita esse infames ac dedecorati, sicut ille, qui pro peccato suo ad Mahometem peregrinatur capite prorsus nudo; atque ille, qui uxorem suam desereret, ac eam postmodum reciperet. Quod spectat secundum illum casum, nulli secundum legem Mahometis licebat uxorem suam relinquere, posteaque resumere, priusquam vidisset alium quempiam eum ea in lecto cubantem. Tertium juramentum erat, quod fuissent dedecorati atque infames, veluti Saracenus, qui comedit carnem porcinam. Accepit Rex juramenta supradicta, quia magister Nicolaus Acconensis, qui modum agendi illorum noverat, ei dixit, non posse eos juramenta facere majora.

146 Postquam juraverant principes, ac juramenta sua absolverant, scribi jusserunt, Regique dari juramentum, quale eum volebant jurare, quod fuit huiusmodi, idque consilio quorundam Christianorum, fidei desertorum, quos habebant: Quod, si Rex non staret promissis, pactisque inter eos initis, separatus esset a Dei, dignaque ejus Matris, duodecim Apostolorum, omniumque aliorum Sanctorum, Sanctarumque caeli consortio. Atque in hoc juramentum Rex consentit. Alterum erat, quod dicto casu, si Rex non servaret dicta promissa, perjurus haberetur, sicuti Christianus, qui Deum negavit, ipsiusque baptismum et legem: quique in odium Dei crucem conspuat, eamque pedibus calcet. Ubi Rex audivit juramentum istud, dixit nequaquam se id juraturum *i*. Postquam principes cognoverunt, Regem jurare noluisse, neque jurandum edere, quale ipsi exigebant: ad eum miserunt dictum magistrum Nicolaum Acconensem, ad ei significandum; ipsis nequaquam ab eo satisfactum, ipsosque vehementer indignari, quod jurassent quodcumque Rex voluerat, illeque nunc jurare nolle, quod ipsi exigebant: dixitque illi memoratus magister Nicolaus, certum sibi omnino esse, eos, si non jurabat, quemadmodum exigebant, mandaturos, ut ipsi caput amputaretur, omnibusque ejus subditis. Ad quod Rex respondit, quod hac de re facere possent pro arbitrio suo; quodque longe potius vellet mori bene Christianus, quam in Dei, ejus Matris, Sanctorumque offensa vivere.

147 Erat cum Rege patriarcha quidam Hierosolymitanus *k*, natus annos octoginta aut circiter. Qui patriarcha olim obtinuerat securitatem a Saracenis Regem accedendi, veneratque ad Regem, ut eum quoque juvaret ad liberationem ipsius a Saracenis impetrandam. Porro consuetudo erat inter Paganos et Christianos, ut, quando principes quidam inter se bellum gerebant, unusque moriebatur eo tempore, quo invicem legatos miserant, legati in illo casu manerent captivi et servi, sive id fieret in Paganorum ditione, sive in Christianorum. Et quia soldanus, qui securitatem dederat huic patriarchae, de quo loquimur, fuerat peremptus; hac de causa patriarcha mansit captivus, aequae ac nos, apud Saracenos. Cum cernerent principes, Regem suis minis nequaquam terreri, unus ex principibus illis dixit aliis, patriarcham esse; qui huiusmodi Regi dabat consilium: affirmabatque princeps, modo sibi consentirent, se satis effecturum, ut Rex juraret; caput enim patriarchae amputatum, facturumque ut illud in gremium Regis volaret. At illud alii principes consentire illi voluerunt. Verum apprehenderunt virum bonum patriarcham, manibusque post tergum communem Rege palo tam arcte alligarunt, ut modico

A. JOANNES
JOINVILLIUS.

tempore manus ei intumescerent ad crassitudinem capitis, adeo ut ex locis manuum pluribus sanguis exsiliiret. Ille pro dolore, quem inde patiebatur, clamabat, ad Regem: Deus domine Rex, domine Rex, jura audacter: nam quodcumque est peccati, mihi animæque meæ impotandum recipio, quoniam desideras et vis implere promissa tua et juramentum. Nescio an jusjurandum tandem fuerit juratum. Verum ut ut est, principes tandem fuere contenti juramento, quod Rex fecerat, atque aliorum, qui illic erant, dominorum.

Actum inter
Saracenos
de transfe-
rendo in Re-
gem Egypti
imperio.

148 Ceterum scire debes, ubi equites cohortis prætoriæ occiderant soldanum suum, principes tubis, crotalisque suis clangi mirifice jussisse ante tabernaculum Regis: dictumque fuit Regi, principes magna flagrasse cupiditate, idque habito consilio, creandi Regem Babylonie soldanum. Interrogavit me die quodam Rex, an non existimarem, quod regnum Babylonie, si fuisset oblatum, acceptasset. Respondi ego quod id agendo, instar stulti fecisset, quandoquidem dominum suum sic occiderant. Et, eo non obstante, Rex mihi dixit, se minime id fuisse recusatum. Scito autem nihil obstitisse, nisi quod præfecti inter se dicerent, Regem esse fidentissimum Christianorum eorum, quos unquam cognoverant: atque id dicebant, quia, quando ex diversorio suo discedebat, semper crucem suam formabat flexis humi genibus, totumque corpus suum signo crucis signabat. Insuper dicebant Saraceni, si Mahomet suis tantum sibi adversi pati sivistet, quantum Regem pati permiserat Deus, se nunquam eum fuisse adoratos, aut in eum credituros.

ANNOTATA.

a Dies ille Jovis incidebat anno illo 1250 in 29 Aprilis; occisus autem est soldanus die Lunæ 2 Maii, ut probatum est in Commentario num. 678. Unde nisi ibidem substituerit ad dies aliquot ante eandem soldanus, lapsus est in die designando Joinvillius.

b Soldanum Saleh Damiatæ non esse mortuum jam notavimus.

c Princeps hic, quem solum communi nomine vocat Admiral, videtur fuisse præfectus cohortis prætoriæ, quem Phares Octavi nominat Chaizius pag. 72.

d Avus Moadhami erat soldanus Camel. Verum hic occidere non potuit eos, qui Montfortium ceterosque vicerant, cum ante horum cladem esset defunctus, teste saepe laudato Tyrri Continuatore apud Martenium tom. 5 Collectionis ampl. col. 718. Mortem Cameli anno 1237 contigisse, ait Reuandotius in Historia patriarcharum Alexandrinorum pag. 595. Itaque non avo Moadhami factum illud impotandum est, sed potius patri ejus Saleh, qui post biennium, quo frater ejus natu minor imperavit, successit in regnum.

e De Montfortio et Barrensi vide notata ad cap. 12, lit. f.

f De rationibus hujus conspirationis actum quoque est in Commentario num. 697.

g Insignem hæc, aliisque scuta, constantiam, animique vere regii fortitudinem probant. Prudentiam Regis in hujusmodi terroribus, constantiamque in carcere laudat individuis fere ipsius ibidem comes Guilielmus Carnotensis num. 9 et seqq.

h S. Thomas in Supplemento quæsu. 8, art. 2 quaerit, Utrum in aliquo casu liceat aliis quam sacerdotibus confiteri. Et respondet ministrum penitentiae esse sacerdotem, hisce tamen adjunctis: Sed in necessitate etiam laicus vicem sacerdotis supplet, ut ei confessio fieri possit. Deinde ad primam objectionem respondens, rem magis elucidat his verbis: Ad primum ergo dicendum, quod in sacramento penitentiae non solum est aliquid ex parte ministri, scilicet absolutio et satisfactionis injunctio, sed etiam aliquid ex parte ipsius, qui suscipit sacramentum, quod est etiam de essentia sacramenti, sicut contritio et confessio. Satisfactio autem jam incipit esse a ministro, in quantum eam injungit; et a penitentiae, in quantum eam implet: et ad plenitudinem sacramenti utrumque debet concurrere, quando possibile est. Sed quando necessitas imminet, debet facere penitens quod ex parte sua est, scilicet conteri et confiteri, cui potest: qui quamvis sacramentum perficere non possit, ut faciat id, quod ex parte sacerdotis est, absolutionem scilicet, defectum tamen sacerdotis summus Sacerdos supplet. Nihilominus confessio ex defectu sacerdotis laico facta, sacramentalis est quodammodo: quamvis non sit sacramentum perfectum, quia deest ei id, quod est ex parte sacerdotis. Hactenus S. Thomas, cujus verba adferre volui, ut pateat factum hic relatam non ex levitate aut ignorantia processisse, sed doctrinæ theologorum esse conforme. Plura de his videri possunt apud Joannem Baptistam Thiers in Tractatu de superstitionibus tom. 3, pag. 299 et seqq.

i Regem hujusmodi juramentum recte detrectasse, quod omnino videatur illethitum, probavimus in Commentario num. 684.

k De hoc patriarcha vide notata ad Carnotensem cap. 2, lit. a. Venerat liber ad Regem; verum per mortem soldani factus erat captivus pro more Saracenorum, quem jam ante firmavimus.

l Factum non esse noverunt alii, citati in Commentario num. 683.

m Gallice, Il prenoit toujours sa croix en terre, quod sensu dato intelligendum puto.

CAPUT XVI.

Damiatæ Saracenis reddita: eorum perfidia, inde periculum Christianorum captivorum: dimissus tandem Rex cum suis, manente comite Pictaviensi usque ad solutionem peractam.

Paulo postquam paeta inter Regem et præfectos facta fuere, transacta, ac juramento firmata, statutum fuit, ut postridie festum Domini nostri in caelum ascendentis Damiatæ principibus restitueretur, ac Regis, omniumque nostrorum captivorum corpora liberarentur. Quatuor trirèmes nostræ anchoris alligatae fuerunt ante pontem Damiatæ; ibidemque erigi jussim ante Regi tentorium, ut in illud e navi egrederetur. Quando advenit dies, circa horam solis orientis,

Damiatæ red-
ditur Sara-
cenis, qui
multa mor-
committunt
pactis con-
traria

A tis, dominus Gaufridus de Sergines petiit urbem Damiatam, ut illam curaret principibus restitui : et continuo super muros urbis arma soldani sunt posita. Ingressi sunt equites Saraceni in urbem memoratam, ceperuntque ex vino, quod ibi invenierunt, bibere, adeo ut multi eorum se inebriarent *a*. Inter alios unus venit ad triremem nostram, qui gladium suum evaginavit madentem sanguine, nobisque dicebat, quod sex e nostris occidisset; quod erat equiti, atque ac alteri, dictu turpissimum. Scito reginam, ante redditam Damiatam, cum omnibus nostris in naves nostras se recepisse, exceptis pauperibus aegrotis, quos Saraceni debebant custodire, Regique reddere, cum eis daret ducenta librarum millia, de quibus supra facta est mentio : atque ita juraverant ac promiserant Saraceni. Similiter ei reddere debebant machinas suas, carnes salsas, quas non manducabant, baculosque ac arma-menta. Verum contra, fex perflida occidit omnes aegrotos pauperes, minutatim concidit machinas, aliaque, quæ servare debebat, ac restituere in tempore et loco : omniaque in cumulum congeserunt, atque illi ignem injecerunt, qui tantus fuit, ut omnibus sequentibus diebus Veneris, Sabbathi, atque Dominico perduraverit.

B 150 Postquam sic minutatim considerant omnia, omnesque peremerant, et ignem injecerant : nos, quos liberatos esse oportebat a sole oriente, fuimus usque ad solem occidentem sine potu aut cibo, qui nec Regi erat nec illi nostrum. Præterea principes disputaverunt alii contra alios, omnes mortem nostram machinantes. Unus principum dicebat aliis : Domini, si mihi consentiatis, omnibusque his viris, qui mecum sunt, occidemus Regem, ac omnes hos viros illustres, qui cum eo sunt. Etenim ab hoc tempore ad annos usque quadraginta nulla nobis erit cura, quia eorum liberi parvuli etiamnum sunt : et Damiatam habemus. Alius Saracenus, Seebrey nominatus, oriundus ex Mauritania, contrariam afferebat sententiam, atque alios docebat : Ægyptios, si Regem occiderent, postquam soldanum suum peremerant, pessimos audituros, mundique totius iniquissimos ac perfidissimos. Princeps autem iste, qui mortem nobis inferre conabatur, rationibus aliis fincatis huic contradicebat; asserebatque vere eos peccasse, quod soldanum suum occidissent, idque esse contra legem Mahometis, qui in lege sua dicebat, quod dominum suum custodire deberent, ut pupillam oculi : istiusque rei præceptum exhibebat huic princeps scriptum in libro, quem manu tenebat : At, inquit, audite porro, domini, aliud mandatum. Tum folium libri vertebat; ac dicebat, præcipere Mahometem, ad securitatem fidei suæ, occidendum esse legis inimicum. Deinde, ut ad propositum suum rediret, inquit : Porro intuemini peccatum, quod commissimus, occidendo soldanum nostrum contra præcepta Mahometis : atque etiam peccatum grande, quod committimus, si Regem abire sinamus, neque eum occidamus, quamcumque demum habeat a nobis cautionem : maximus enim hostis est legis Paganorum. Ad hæc verba parum abest, quin mors nostra fuerit concessa. Huic factum est, ut unus ex his principibus, qui nobis erat contrarius, existimans fore, ut nos omnes juberent occidi, venerit ad ripam fluvii, ceperitque clamare Saracenicis iis, qui nos vehebant in trementibus; Turcicoque pileolo, quod demonebat ex capite, iis signum dederit, signifi-

cans, ut nos Babyloniam versus reducerent. Re ipsa anchoræ sublatae sunt, et retro Babyloniam versus reducti sumus ad spatium leuce bene grandis : ex quo luctus inter nos ortus est ingens, multaque lacrymæ fluxerunt ex oculis : nam omnes metuehamus, ne occidi nos curarent.

151 Interea, quemadmodum Deus voluit, qui servorum suorum nunquam est immemor, circa occasum solis convenit inter principes, ut liberaremur, vosque jussere Damiatam reduci : et quatuor triemes nostræ prope ripam fluminis sunt locatæ. Tunc postulavimus, ut nos in terram dimitterent. At facere id noluerunt, donec manducassemus : aiebantque Saraceni, dederit id fore principibus, si nos carceribus suis sine-vent omniuno jejunos egredi. Continuo apportari ex castris cibum jusserunt, ut comederemus; nimirum lagana ex caseo *b*, ad solem assa, ne in iis vermes congregarentur; atque ova dura, a quatuor vel quinque diebus cocta : et ad nos honorandos illa piugi foris engraverant coloribus variis.

152 Postquam cibum sumpseramus, ad terram nos applicuerunt : et adivimus Regem, quem Saraceni deducebant ex tentorio, in quo eum tenerant, ad fluvium. Saracenorum pedum, qui gladiis cincti erant, post Regem sequebantur facile viginti millia. In fluvio ante Regem erat triemis Genuensium, in qua nullus apparebat, nisi stultus unus; qui ut vidit Regem esse ad dexteram triemis eorum, sibilare cœpit; et repente eccos egredientes ex intima triemis contignatione octoginta facile balistarios, egregie instructos, tensis balistis, jaculisque impositis. Mox ut eos perceperunt Saraceni, fugere ceperunt instar ovium, quas terror invasit, neque manserunt cum Rege, nisi duo vel tres. Genuenses tabula navem terræ junxerunt, ac induxerunt Regem, comitem Andegavensem fratrem ejus, qui postea fuit Siciliae Rex, dominum Gaufridum de Sergines, et dominum Philippum de Nemours *c*, et castrorum Franciæ prefectum *d*, et magistrum *e* SS. Trinitatis, et me. Comes Pictaviensis, quem servaverunt Saraceni, mansit captivus, donec Rex iis solveret centena librarum millia *f*, quæ illis dare debebat ante discessum a fluvio.

153 Die Sabbati post Ascensionem, postridie dimissionem nostram, venerunt Regi vale dicturi comes Flandriæ *g*, comes Sressionensis, multique alii illustres domini : quos Rex rogavit, ut expectare vellent usque ad liberationem peractam comitis Pictaviensis fratris sui. Et responderunt ei, id a se fieri non posse, quia triemes ipsorum paratæ erant ad discedendum. Et tum ad triemes se receperunt, atque ad reditum suum in Galliam. Cum iis etiam erat Petrus Britannicæ *h* comes, qui graviter aegrotabat, neque deinde nisi tribus hebdomadis vixit, et obiit supra mare.

154 Rex nequaquam deserere voluit fratrem suum comitem Pictaviensem, voluitque solutionem facere ducentorum millium librarum : consumptusque est solutione præstanda totus dies Sabbati, et Dominicus. Pecunia autem dabatur pondere libræ, lancesque singule valebant decem librarum millibus. Ubi vespera diei Dominici advenit, Regis ministri, qui solutionem præstabant, ei significarunt, sibi etiam tunc opus esse triginta omniuno librarum millibus. Neque alii aderant Regi, nisi frater ejus comes Andegavensis, præfectus castrorum Franciæ, et magister

A. JOANNE
JOINVILLIO.

sed præva-
lente aliorum
sententia.

proceres cum
Rege dimit-
tuntur.
E

c
d e

F
Postridie ali-
qui proceres,
salutato Rege,
discedunt :
g

h

solvit Rex
Saracenis.
partemque
pecuniæ,
quæ deerat,
mutuum a
Templaribus

SS. Tri-

A. JOANNE
JOINVILLIO.

SS. Trinitatis, et ego : alique omnes occupabantur solutione faciendâ. Tum Regi dixi, expellere, ut commendatorem et castrorum præfectum Templariorum rogaret, ut sibi mutua darent memorata triginta librarum millia ad liberandum fratrem suum. Frater Stephanus de Ostricourt, qui Templariorum erat commendator, insinulavit me de consilio Regi dato, mihiq; dixit : Domine Joinvilli, consilium, quod Regi suggeris, nequaquam bonum est, nec rationi consonum. Sat enim nosti beneficiorum administrationes * nobis committi cum juramento, atque ita, ut illorum pecuniam dare non possimus, nisi illis, qui juramentum nos facere jubent. Præfectus castrorum * Templariorum, ratus se Regi satisfacturum, dicebat : Domine Rex, mittamus contentiones et rixas domini Joinvilli, et commendatoris nostri. Etenim quemadmodum dicit memoratus commendator noster, nihil dare possumus ex pecunia beneficii nobis commissi, nisi agendo contra juramentum nostrum, nosque reddendo perjuros : et scito, senescallum perperam tibi dicere, quod suadeat, ut, si nos tibi ex ea non largiamur, tu capias : quamvis ea de re acturus es pro arbitrio tuo. Verum si id facias, ex tua, quam habes Accone, satis compensabimus damnum nostrum.

vel invidis
capit : solu-
tione religiose
peracta cum
suis discedit.

135 Auditis minis, quas Regi intentabant, ei dixi ; iterum me ex ea acceptum, si vellet. Et jussit me ita facere. Mox me contuli ad unam e triremibus Templariorum, venique ad arcam quandam, cujus clavem mihi tradere volebant ; securiq; , quam inveni, illam nomine Regis aperire volui. Hoc cernens Templariorum castrorum præfectus, tradi mihi jussit claves arcae, quam aperni, atque ex ea satis argenti cepi ; idque Regi tuli, qui multum gaudebat adventu meo : factaque fuit atque peracta solutio ducentorum millium librarum ad liberationem comitis Pictaviensis. Ante peractam solutionem memoratam, aliqui suadebant Regi, ut non juberet omnia solvi Saracenis, antequam illi liberassent corpus ipsius fratris. At dicebat, quoniam id illis promiserat, se ipsis daturum omnem eorum pecuniam, priusquam a fluvio recederet. Ad hæc verba dominus Philippus de Montfort Regi significavit, Saracenos in numerando deceptos esse una lance, valente decem librarum millibus. Ad quod Rex vehementer indignatus est, præcepitque dicto domino Philippo de Montfort ut fide bona, quam sibi debebat, sicut fidem juratus cliens, solvi juberet Saracenis dicta decem millia librarum k. si non essent soluta : asserabatque Rex, se nunquam discessurum, donec ducenta illa librarum millia integre solvisset. Multi viri, videntes Regem semper esse in periculo a Saracenis, frequenter eum rogabant, ut se recipere vellet ad triremem quamdam, quæ eum in mari expectabat, ad manus Saracenorum fugiendas ; tantumque effecere, ut ei persuaserint receptum. Et ille ipse dicebat, quod existimaret juramento suo se prorsus satisfecisse. Tunc cœpimus aequor navigare, et processimus ad leucam bene magnam per mare, antequam quidquam invicem dicere possemus præ tristitia, qua angebamur, quod comitem Pictaviensem reliquissimus in carcere. Neque multum fuit moræ, quin audiremus dominum Philippum de Montfort, qui restiterat ad decem dicta librarum millia solvenda, clamantem ad Regem : Domine Rex, Domine Rex, expecta fratrem tuum comitem Pictaviensem, qui ad te venit in alia hac

triremi. Tum cœpit Rex dicere suis, qui ibidem D erant : Accende, accende l. Extemplo magna inter nos omnes fuit lælitia de fratris Regis adventu. Porro fuit pauper quidam piscator, qui comitis Pictaviensis uxori dictum venit, se comitem Pictaviensem liberasse Saracenorum manibus : atque illa m tradi ei jussit viginti libras Parisienses. Tum unusquisque triremem n ascendit.

ANNOTATA.

a Notum est, vinum lege Mahometis esse vetitum. At ne hodieum quidem tam religiosi sunt eorum aliqui, ut eo, data occasione, se non iurgitent ad ebrietatem usque.

b Gallice, des bignetz de fromage.

c Illic, inquit Cœsius pag. 81, oppidum et dominium Nemosii deinde vendidit Regi S. Ludovico. Nemosium nitem, alii Nemos vocant, vulgo Nemours, oppidum est in præfectura Insulæ Franciæ, et in Vastinio tractu, ad Lupiam fluvium, ut habet Baudrandus.

d Albericum Clementem, ait ibidem Cœsius, qui secutus est Regem S. Ludovicum in illo itinere : cui consentit Chazius pag. 90. At cum Sammarthani in Historia genealogica domus Franciæ pag. 967 huic anno 1250 castrorum præfectum assignent Guilielmum de Beaumont, malim existimare hunc designari : præsertim cum ipse Chazius comitem de Beaumont cum Rege navim ingressum scribat, eique pag. 105 titulum castrorum præfecti attribuat : sapius de eo recurret sermo.

e Minister hic generalis Ordinis SS. Trinitatis, natione Gallus, nomine Nicolaus, electus fuerat anno 1234, prout scribit Bonaventura Baro in Animalibus Orlinis ad eundem annum, qui et brevi illum ornat elogio. Martem ejus iniecit anno 1256, ubi num. 2 ad propositum nostrum sic loquitur de illo : Sufficit meminisse, quam fuerit in deliciis sancto Regi Ludovico Gallorum, qui expertus ejus in concionando energiam, eundem sibi in prædicatorem assumpsit. Porro cum cum S. Ludovico fuisse in expeditione hæc Ægyptiaca, patet ex litteris eidem datis in castris prope Massoram, quas laudatus auctor recitat ad annum 1249, quo notantur scriptæ, mense Martio, veteri nimirum stylo, ita ut ad annum 1250 sint referende.

f Gallice, les cens mil livres. Forte auctor scripsit ducens ; ducenta enim solveuda erant, priusquam e Nilo mare iugrederetur.

g Comes Flundriæ in Galliam tunc temporis non discessit, ut patebit cap. sequenti. Potuit tamen eum alius ex Ægyptoolvere, Acconemque navigare. ubi eum rursus videbimus.

h De Petro Britannicæ comite sæpe actum in Commentario.

i Summa certe erat pecuniæ necessitas propter perfidiam Saracenorum, juramentumque Regis non discedendi ante solutionem factam : neque illam pecuniam Rex accipiebat, nisi ut Accone redderet.

k Ex hoc facto fidem Sancti erga perfidos quoque Saracenos commendat Vita secunda num. 133, ubi quædam latius exponuntur hic ommissa.

l Faces nimirum, propter noctis tenebras ; ut rectores navis, qua comes revehatur, Regis navem cernerent, eique appropinquare posseat, quantum conjicio. Fortasse etiam, ut navem comitis viderent appropinquantem.

A *Non quidem homini credidit, opinor: at in tanta latitia pecuniæ noluit parcere.*
Id est, quisque suam, qua vchî debebat. Ceterum hæc contigere die 8 Maii anni 1250, ut ex præcedentibus est manifestum. Quapropter Continuator Tyrii apud Martenium tom. 5 Collectionis amplissimæ col. 734, ubi habet: venerunt Acconem viii die Maii, de discessu Acconem versus intelligendus est.

CAPUT XVII.

Singularia quædam, quæ Regi ejusque subditis in Ægypto, atque itinere Acconem versus contigerunt.

Oblivisci nolim quædam negotia, quæ acciderunt in Ægypto, cum nos illic eramus. Primum agam de domino Galtero de Chastillon a, de quo narrantem audiavi equitem quemdam, qui enim viderat in platea quadam prope Kasel, ubi Rex fuit captus. Gladium in manu habebat evaginatum, et dum Turcas videbat per hanc plateam transemtes, eos invadebat, atque ad retus singulos a se abigebat. Saraceni autem, qui retro atque atque antrorsum sagittabant, fugiendo ab ipso, totum contegebant sagittis. Porro dixit mihi hic eques, dominum Galterum, ubi eos ita abegerat, excussisse a se spicula, quibus tectus erat, ac se denuo armasse. Multo tempore ibidem fuit ita pugnans, enimque ille vidit sæpe super stapedes se elevantem, clamando: *Ille! Chastillon, eques!* Et: *Ubi sunt viri mei fortes?* At nullus reperiebatur. Postridie, quando eram cum præfecto trirerum, quæsi ex omnibus ejus militibus, an ullus esset, qui aliquid de eo referre posset. At nihil unquam de eo cognoscere potui, præterquam semel, quando equitem quemdam inveni, nomine dominum Joannem Frumous; qui mihi dixit, quod, cum captivus ducebatur, Turcam quemdam viderit, qui equum domini Galteri de Chastillon conscenderat; et quod tergum equi omnino esset sanguinolentum; quodque ex eo quæsisset, quid factum esset equite, ejus erat equus. Dixit ei Turca, se ei jugulum abscessisse supra equum, atque equum ita esse sanguine ejus infectum.

157 Erat in exercitu nostro vir insigni fortitudine præditus, nomine dominus Jacobus b du Chastel, episcopus Suessionensis: qui, ubi vidit nos Damiatam versus redire, atque unumquemque inde in Galliam redire velle, maluit manere cum Deo, quam ad locum, ubi natus erat, reverti. Et solus ipse Turcas invasit c, ac si solus eos profligare voluisset. At non ita multo post ad Deum ipsum miserunt, ac cohorti martyrum inseruerunt: modico enim tempore illum occiderunt.

158 Aliud vidi, quando Rex expectabat super fluvium ob solutionem, quam fieri curabat, ut reciperet fratrem suum comitem Pictaviensem. Venit ad Regem Saracenus quidam splendidis vestibus ornatus, ac vir aspectu valde formosus. Et obtulit Regi [vardum d] vasculis impositam, ac flores diversi generis insigni odore præstantes; atque ei dixit, munus hoc ad eum

mihi a liberis Nazac e soldani Babylonie, qui fuerat occisus. Quando Rex Saracenum istum Gallice loquentem audiavit, eum interrogavit, quis id eum docuisset. Respondit Regi, se Christianæ fidei esse desertorem. Rex e vestigio ipsi dixit, ut abscederet a se, nec secum deinceps loqueretur. Tunc ego ipsum seorsum traxi, eumque interrogavi quo modo lidem negasset, ac cujas esset. Saracenus hic mihi dixit, se natum esse Provini, ac in Ægyptum venisse cum rege defuncto Joanne; atque matrimonio junctum in Ægypto; insignesque admodum opes ibidem possidere. Dixi illi: *Nescis, si tali in statu moriaris, te recta in infernum descensurum, damnatumque iri in perpetuum?* Respondit mihi, id certo se scire, nosseque satis nullam esse legem meliorem lege Christianorum. Verum, inquietabat, timeo paupertatem, in qua essem, si ad vos accederem, magnasque cum infamia exprobrationes, quæ mihi omni vita mea ingererentur ab iis, qui me vocarent, fidei desertorem. Propterea malim commodo meo vivere, et dives, quam ad hujusmodi statum devolvi. Ego ei ostendi, multo melius esse, ut metueret ignominiam apud Deum, mundumque universum, quando in postremo judicio omnia male facta unicuique fient manifesta; securamque deinde damnationem. At omnibus his nihil profeci, sed abscessit a me; neque enim unquam postea vidi.

159 Supra vidisti ac cognovisti graves vexationes et miseras, quas Rex bonus, sanctus Ludovicus, et nos omnes tulimus ac sustinimus trans mare. Scito etiam bonam dominam reginam non evasisse, quin ex iis sortiretur partem suam, eamque animo suo admodum duram, uti audies postea. Quippe triduo antequam pareret, nuntiatum illi est, Regem, bonum maritum suum, esse raptum: ex quo unctio adeo vehementer turbata est in corpore suo, tantoque fuit in angore, ut sine intermissione ei in somno videretur totum cubiculum plenum esse Saracenis, qui eam occiderent; ac sine fine clamaret; *Opem ferte, opem ferte, cum nullus ibidem esset.* Deinde præ metu, ne proles, quam gestabat, periret, tota nocte vigilare sine somno ad linem lecti sui jubebat equitem quemdam: qui eques provecæ ætatis erat et senex, natus annos octoginta, et eo amplius: et ad vices singulas, quibus clamabat, manu eam tenebat, eique dicebat: *Domina, noli esse sollicita, tecum sum, noli timere.* Priusquam bona domina peperisset, omnes, qui in cubiculo suo erant, excedere jussit, præter senem hunc equitem, provolutaque est regina in genna ante ipsum, eumque rogavit, ut unum sibi largiretur. Eques juramento suo id ei promisit. Tum regina cepit ipsum adari: *Domine eques, per fidem, quam mihi obligasti, a te postulo, ut, si Saraceni capiant hanc urbem, tu mihi caput amputes, priusquam me capere possint.* Respondit ei eques, id se perlibenter facturum, jamque in mente habuisse id facere, si casus ille eveniret.

160 Non longa interjecta mora, in memorata urbe Damiatâ filium regina peperit, cui nomen impositum Joannes, cognomen Tristanus: ratio illius erat, quia natus fuerat in tristitia ac paupertate. Eadem, qua peperit, die illi significatum fuit, Pisanos omnes, Genuenses, omnemque plebem pauperem, quæ erat in urbe, inde fugam meditari, regemque velle deserere. Regina omnes ad se accersi jussit, atque eos ro-

A. JOANNES
JOINVILLIO.

E

Reginæ vehemens dolor: mori mavult quam capi a Saracenis:

F

parit filium ablitum mediantes retinet Damiatæ sumptibus Regis:

gavit,

Egressum certamen Galteri de Chastillon, equique mors:

a

Ubi et episcopi Saraceni:

b

c

Veni ad Regem missa Rex totum votorem, quod fides esset deerrit, u si jubet abscedere.

d

A. JOANNE
JOINVILLIO.

gavit, dicens : Domini, per Dei misericordiam vos obtestor, nequaquam hanc urbem deserere velitis. Etenim satis scitis, dominum Regem, omnesque, qui cum eo sunt, fore perditos. Certe, si vobis non placeat id ita facere, miserere vos saltem hujusce miseræ miserandæque dominæ, quæ hic decumbo, ac expectare velitis donec sim restituta. Omnes ei responderunt, id fieri non posse, seque fame perire in illa urbe. Illa eis respondit, jam fame non perituros; cibosque omnes, qui possent in urbe reperiri, omni se jussuram, illosque imposterum Regis sumptibus habituram. Atque ita facere eum oportuit, emique jussit ciborum tantum, quantum acquiri poterat : et exiguo tempore, priusquam fuit restituta, ipsi constitit plusquam trecentis et sexaginta librarum millibus hominum illorum sustentatio : eoque non obstante oportuit bonam dominam ante terminum se levare, atque urbem Aconem petere, ut expectaret ibidem, quia urbs Damiatæ Turcis ac Saracenis erat restituenda.

quid ageret
Rex in itinere
Aconem versus :

B

161 Omnes vos scire oportet, quamvis multa Rex passus esset incommoda, ejus ministros, quando in navem suam est ingressus, nihil ei præparavisse, præter nec vestes, nec lectum, nec stratum, aliave commoda. At necesse fuit, ut per dies sex super culcitrâ cubaret, donec essemus Acone. Neque ulla habebat Rex indumenta, præter vestes duas, quas soldanus illi confici jussit, ex panno simili *f* nigro, pellitas vellere vario griseoque, ut vocant *g*, quibus addita erat ingens nodorum aureorum copia. Quamdiu super mare eramus, atque Aconem petebamus, semper apud Regem sedebam, quia ægrotabam : et eo tempore Rex mihi narravit, quo modo fuisset captus, et quo deinde pacto suam, nostramque Dei ope consecutus fuisset redemptionem. Me item ei exponere oportuit, quo modo super aquam fuisset captus, quaque ratione Saracenus quispiam vitam mihi servasset. Et Rex mihi dicebat, magnopere me obligari Domino nostro, quod tantis me liberasset periculis. Inter alia bonus sanctus Rex mire dolebat de morte fratris sui Artesie comitis. Die quodam sciscitabatur, quid ageret frater suus comes Andegavensis; querebaturque eum ne die quidem uno frequentiorum secum esse, quoniam in una pariter essent triremi : relatumque est regi, eum tesseras mittere super alveum cum domino Galtero *h* de Nemours. Ubi hoc audiit, surrexit, adivitque omnino vacillans ex magna morbi debilitate, qua erat : cumque ad eos pervenisset, sumpsit tesseras, alveumque, atque iniecit in pelagus, acerrimeque fratrem suum reprehendit, quod tam cito tesseras indere cõpisset, neque magis esset memor mortis fratris sui comitis Artesie, neque periculorum, quibus Dominus noster eos eripuerat. Dominus vero Galternus de Nemours majores facti pœnas dedit; Rex enim omnes ejus nunnos, quos super tabulas vidit, post tesseras alveumque mari iniecit *i*.

quomodo
Rex Acone
exceptus :
quomodo ibi-
dem Joinvillio
acciderint.

k

162 Hoc loco *k* enarrare velim magnas quasdam vexationes ac calamitates, quæ Acone mihi evenerunt : quibus duo, quorum perfecta mihi erat fiducia, me liberaverunt. Fuerunt hi Dominus Deus noster, laudandaque Virgo Maria. Atque hoc dico, ut eos, qui id audituri sunt, ad perfectam de Deo fiduciam, ac patientiam in adversis rerumque suis permoveam : et ille opem eis feret, ut mihi tulit frequenter. Porro dicimus, quando Rex Aconem appulit, urbis

incolas usque ad littus maris iugenti lætitia cum supplicationibus suis venisse, ut eum exciperent. Paulo post Rex me accersi jussit, verbisque expressis mihi præcepit, ut, si quo in pretio haberem amorem suum, manerem ad manducandum secum cum vesperi tum mane; donec constituisset, an inde in Galliam rediremus, aut ibi manendi sumpsisset consilium. Hospitium habui apud parochum Aconensem, loco ab episcopo memoratæ urbis designato, ubi graviter ægrotavi. Et ex omnibus meis non mansit, nisi unus famulus, aliis omnibus infirmitate lecto decumbentibus, quemadmodum ego decumbentibus : neque ullus erat, qui potu subministrato vel semel me confortaret. Præterea, quo melius me recrearem, per fenestram, quæ erat in cubiculo meo, quotidie portari videbam ad ecclesiam sepelienda corpora mortuorum facile viginti. Quando cantantes audiebam; LIBERA ME; vim lacryarum profunde inclamans Dei misericordiam; ut dignaretur me, meosque servare a pestilentia dominante; atque id etiam fecit.

ANNOTATA.

a Jan monimus ad cap. 10, lit. n, Cangium relle, uomen fortissimo huic viro fuisse Gaucherium, (Gaucher) atque ita eum ubique vocat Chaizius cum aliis. Quidquid sit, Joinvillium sequi placuit, in quo eum sæpe jam memoratum invenimus nomine Gualtier. Duobus fere mensibus ante mortem conscripsit litteras, quibus ecclesiam annuum viginti librarum donat monasterio Honoris Dei, Ordinis SS. Triunitatis, ut sacrum Missæ sacrificium offerretur in perpetuum pro sua parentumque suorum animo. Hæc litteras jam assignavimus supra ad cap. 16, lit. e. In his autem se nominat Galternum de Chastillon, dominum oppidi S. Aniani in Biturigibus, Gallicæ, De S. Aignan en Berry, De oppido S. Aniani, quod in Bituricensi provincia ad Carin flarium comitatus titula nunc est insigne, consuli potest Chesnius in Antiquitatibus urbium Francia pag. 495.

b Samuorthani tom. 3, pag. 1052 Guidonem de Chastean-Porcean nominavit, quos passim sequuntur alii. Potuit in nomine falli Joinvillius : at episcopum Suessionensem cum Rege in hæc expeditione fuisse, constat etiam ex Bellovoceusi lib. 31, cap. 96.

c An hæc congruant professioni episcoporum non disquiro. Plura eo seculo sibi hæc in parte licita putabant et honesta, quam vel promissis ecclesie seculis, vel nostro tempore.

d Ia editis habetur, du lart, lardum. Verum non dubito, quin illud mendosum sit : neque enim id munusculum fuisset aut offerentibus congruum, aut Rege dignum. Versanti itaque locum huic, a quo abstinerunt alii, quod mihi integrum non est, suspicio incidit de ardo, quod munusculum erat cum floribus conveniens et Rege non indignum. Quapropter hæc vocem unci inclusam ex conjectura substitui. De Nardi frutice consuli potest Plinius lib. 12, cap. 42, aliique.

e Nazac, editio Pictaviensis apud Cangium, Nazari. Suspicio nomen dignitatis esse, at nullibi illud invenire potui, quod verosimiliter corruptum sit. Non itaque liberi ipsius soldani hæc munera miserunt, sed liberi principis ejusdem, qui soldani erat minister. Num Gallicæ legitur, les enfans du Nazac du soldan.

f Gal-

A f Gallice. de samys, quod in Dictionario suo eruditi Trirottiani exponunt, samilis pannus, laminulis aureis intertextus. Addunt tamen pannum hunc quandoque totum fuisse ex serico. Potest alterius videri Cangius in Glossario ad vocem Examitum, ubi hisce satis consentit.

g Gallice, fonnées de vers (voir) et de gris. Pretiosa admonitum erant hæc vellea, quæ difficulter Latine exponi possunt. De iis egimus ad vitam secundam cap. 40. lit. g, et num. 572 Commentarii.

h Frater erat Philippi de Nemosis mm. 152 memorati, qui Nemosis dominus fuit ante fratrem, et castrorum præfectus in Francia, ut scribit Sammarthani in Historia genealogica domus Francia: tom. 2, pag. 967.

i Egrins quoque hunc ludum Sanctus tulisse videtur, quod in sacris expeditionibus esset prohibitus: nam apud Guilielmum Neubrigensem lib. 3, cap. 22 inter statuta pro cruce signatis communi Gallorum et Anglorum consilio hoc reperitur: Quod nullus ad aleas vel delios (id est, tessercus) ludat.

k Cangius in observationibus suis pag. 83 multa hic interponit ex editione Picturiensi, quam constat interpolatam: rem non satis ita componi possunt cum iis, quæ hic referuntur; neque spectant ad S. Ludovicum, præterquam quod dicatur pecunia jussisse Joinvillium. Qua de causa hisce augere nolui proluxa. S. Ludovici Acta.

CAPUT XVIII.

Rex, auditis rationibus pro discessu in Galliam, et contra, subsistere statuit: fratribus in Galliam dimissis, curam habet recolligendi milites.

Præter sug-
gredi dis-
sum in Gal-
liam

Haud ita multo postea Rex vocari jussit fratres suos, et comitem Flandriæ, omnesque viros illustres, quos secum habebat, die quodam Dominico. Atque omnibus presentibus dixit: Domini, vos accersi jussi, ut nova quædam de Gallia vobis eomunicarem. Verum est, quod domina regina, mater mea mihi significaverit, ut festinato veniam, quod regnum meum in magno versetur periculo: nam nec pax mihi nec induciæ sunt cum rege Angliæ. Hujusce antea regionis homines discessum mihi conantur dissuadere; aiuntque terram suam, si abscedam, pendendam ac destruendam, omnesque post me abituros. Quapropter vos rogo, ut rem perpendere velitis, atque intra octiduum mihi delis responsum. Die Dominico sequente omnes Regem accessimus, ipsi responsuri de negotio, quod sibi exponendum vobis commiserat, circa abitum suum vel mansionem. Pro omnibus locutus est dominus Guilo Malvoisin, atque hunc in modus effatus: Domine Rex, domini fratres tui, aliique viri, qui præsto sunt, rationem habent conditionis tuæ; et norunt non posse te in hac regione manere pro dignitate tua, aut regni tui utilitate. Primo enim ex omnibus equitibus tuis, duobus millibus octingentis, quos in Cyprum

duxisti, ne centum quidem tibi supersunt. Ex alia parte, nulla tibi in hac regione est habitatio, nec ulle tuis supersunt pecunia. Qua de causa, omnibus consideratis, omnes pariter tibi suademus, ut in Galliam abeas, procuratorum milites et pecuniam, quo cito redire possis in hanc regionem, ad vindictam capiendam de Dei, ejusque legis inimicis.

464 Rex, audito domini Guidonis consilio, illi non acquievit, sed singulatim ex unoquoque quæsit, quid hac in re judicaret expedire: primum ex comite Andegavensi, comite Pictaviensi, comite Flandriæ, aliisque viris illustribus, qui ei præsentibus aderant. Ii omnes responderunt, adherere se sententiæ domini Guidonis Malvoisin. At omnino coactus fuit comes Jafensis a, qui castra possidebat trans mare, opinionem suam hac de re indicare. Ille post Regis mandatum dixit, se existimare, si Rex posset castra in campo constituere, magno ei fore honori subsistere potius, quam ita victum recedere. Ego, qui non nisi decimus quartus ibidem aderam, ordine meo respondi, in comitis Jafensis me abire sententiam. Pro ratione autem allegationem, tantam esse, Regem necdum aliquid impendisse, aut usum esse ex pecunia thesauri sui; at solum expendisse pecuniam præpositorum ararii sui: adeoque Regi mittendos esse viros in Moreæ b regionem, ac trans mare c, qui equites, militesque robustos adducerent; nam ubi innotesceret, ampla enim stipendia concedere, brevi tempore recepturum undique viros; atque hoc modo liberari posse per Regem tot miseris captivos, qui in Dei, ejusque servitio fuere capti; neque eos unquam carcere exituros, si ita abeat. Et scito, me nequaquam de opinione dicta fuisse reprehensum; at nulli there coperunt: nam vix ullus erat, qui neminem ex consanguineis suis lugeret in carceribus Saracenorum detentum. Post me dominus Guilielmus de Belmont * dixit, opinionem meam esse valde bonam, seque adherere ei, quod dixeram.

165 Post hæc, ubi quilibet loco suo responderat, turbatus est plane Rex ob diversitatem sententiarum consiliariorum suorum, ac spatium sumpsit alterius octidui, ad declarandum, quid de re facere vellet. At scire omnino debes, quando a Rege recesseramus, quemlibet e magnatibus in me irruere cœpisse, mihi que ex indignatione et invidia dixisse: Hem! insanit profecto Rex, nisi tibi, domine Joinvilli, assentiatur contra totum regni Franciæ consilium. Ego prorsus obmutescbam. Haud multo post mensæ ad cibum sumendum fuere posite: Rex solebat semper mensæ suæ me adhibere, quando ipsius fratres non aderant, itemque ad mensam semper aliquid mihi dicere: at nunquam verbum mihi dixit, neque vultum ad me convertit. Tum cogitavi mecum, mihi esse subitatum; quod dixissem, enim nondum expendisse pecuniam suam, eamque ipsi large expendendam. Ut gratias Deo egerat post prandium, receperam me ad fenestram quandam, quæ capiti erat propinqua lecti Regis, brachiaque mea transmissa per clathros illius fenestræ tenebam prorsus meditabundus: adoradoque animo mecum dicebant, si Rex hac vice abiret in Galliam, iturum me ad principem Antiochiæ d, mihi cognatione junctum. Dnm in tali versabar cogitatione, retro accedens Rex humeris meis incumberebat, manibusque suis amabat caput mihi tenebat. Putabam ego esse do-

A. JOANNES JOINVILLIO.

exceptis paucis, inter quos Joinvillus,

E

b c

* i. e. Beaumont

quem hac de causa perstringunt alii: at Rex

F

d

minum

A. JOANNE
JOINVILLIO.

minum Philippum de Nemours, qui nimio me illo die lædio affecerat propter consilium a me datum.

id sibi gratum
fuisse, ei se-
creto indicat.

166 Et cœpi ei dicere : Sine me quietum, domine Philippe, in malam fortunam. Vultumque verti, dum Rex per illum superius manum suam tradidit : mox sat scivi, manum esse Regis, ex smaragdo, quem digito gestabat. Continuo me amovere volui, ut qui male fueram locutus. Rex quietum me loco manere jussit, ac dicere mihi aggreditur : Accede huc, domine Joinvilli; quo modo tam aulax fuisti, ut tu, qui juvenis es, contra totum consilium illustrium Gallie virorum, mihi suaderes, ut in hac regione subsistam? Respondi, ut, si bene suasissem, consilium meum sequeretur; sin malum esset consilium, ei non consentiret. Interrogavit me, si subsisteret, an secum manere vellem. Dixi, me omnino mansurum, sive sumptibus meis, sive alienis. Tunc Rex mihi significavit, gratum sibi accidisse, quod suasissem ut maneret; at id nemini indicarem. Unde tota illa hebdomada ita latebar ob id, quod mihi dixerat, ut nullum amplius malum me gravaret : audacterque me defenderem adversus dominos alios, qui hinc me aggrediebantur. Scito, hujusce regionis incolas e nominari PULANOS *f* : et monitus fuit dominus Petrus d'Avallon, cognatus meus, nominari me PULANUM, quia Regi suaseram, ut cum pulanis maneret. Monuit me igitur cognatus meus, ut me defenderem contra eos; qui ita me vocarent; eisque reponerem, nolle me pulanum esse, quam equitem fatigatum *g*, quales illi erant.

Rex se mansurum significat. data abundantius libertate :

167 Transacta hebdomada, ubi adfuit altera Domiica, omnes ad Regem sumus reversi. Et, presentibus nobis omnibus, a signo crucis, qua se signalat, duxit exordium, dicebatque documentum id esse matris suæ, a qua doctus erat, cum quedam dicere vellet, id ita facere, ac nomen Domini, opemque Spiritus sancti invocare. Hujusmodi fuerit Regis verba : Domini, gratias vobis ago, cum illis, qui mihi suasistis, ut in Galliam abirem : tum similiter iis, qui mihi suaserunt, ut in hac regione manerem. Verum postea consideravi, si permaneam, regnum meum non idcirco magis in periculo futurum : nam domina regina mater mea satis virorum habet ad illud defendendum. Rationem itidem habeo eorum, quæ dicunt hujusce regionis equites, qui asserunt, si abeam, regnum Hierosolymitanum periturum, quod nemo post me sit permanens. Propterea perpendi, me huc venire ad servandum regnum Hierosolymitanum, bello quæsitum, non ut illud perdi sinerem. Itaque, domini, vobis dico, omnibusque aliis, qui mecum permanere volent, ut audacter id eloquamini : ac vobis promitto me tantum vobis largiturum, ut patera *h* non sit mea futura, sed vestra. Qui manere non cupient, fiat in Dei nomine. Post hæc verba, multi fuerit attoniti, ac ubertim flere cœperunt.

discedunt fratres Regis. Cura Regis de restaurando exercitu,

168 Postquam Rex declaraverat voluntatem suam, sibi que propositum esse illic permanere : inde in Galliam abire sivil fratres suos : at non omnino mihi constat, utrum id factum fuerit precibus eorum, an voluntate Regis; atque accidit circa festum sancti Joannis Baptistæ *i*. Non diu fratres ipsius ab eo discesserant, ad proficiscendum in Galliam; cum paulo post Rex cognoscere voluit, quomodo ministri sui, qui secum manserant, conati fuissent milites recolligere. Die festo domini sancti Jacobi *k*, ad quem

fieram peregrinatus, ob eximia bona, quæ mihi præstiterat, postquam Rex audito Missæ sacrificio, ad cubiculum suum se receperat, vocavit aliquos ex præcipuis et consiliariis suis; puta dominum Petrum regio cubiculo præfectum *l*, hominum, quos in domo regia nunquam vidi, maxime probum, et integrum : dominum Gaufridum de Sergines equitem bonum, dominum Ægidium le Brun virum probitate insignem, aliosque consiliarios suos : quibuscum erat vir ille probitate præstans *m*, cui Rex dederat prefecturam militiæ Gallicæ post mortem domini Ymberti de Bello-joco. Interrogavit eos Rex, quos milites, quantumque numerum congregassent, ad restituendum exercitum suum, ac velut iratus dicebat : Satis nostis jam a mense, aut circiter, me vobis declarasse, velle me hic subsistere : et nihil etiam inandii, vos exercitum congregasse ex equitibus, aliisque hominibus. Ad hoc ei pro omnibus aliis respondit dominus Petrus cubiculo præfectus : Domine Rex, si nihil hujus etiam fecimus, culpa in nobis non est. Certo enim unusquisque se tam pretiosum exhibet, tantamque postulat militiæ suæ mercedem, ut non audeamus iis promittere, daturos nos, quod petunt.

169 Voluit Rex cognoscere, quibuscum egisset, ac quinam illi essent, qui tam amplum stipendii pretium exigent : et omnes responderunt, me illam esse, neque modico me velle contentum esse. Omnia hæc audivi, cum essem in Regis cubiculo. Supradicti autem ejus consilarii de me hujusmodi verba Regi dicebant, quia contra eorum opinionem suaseram, ut subsisteret, adeoque redire in Galliam non deberet. Tum Rex me vocari jussit. Mox enim adivi atque in genua coram ipso provolutus sum. Jussit me surgere et sedere. Cum sederem, mihi orditur dicere : Senescalle, satis nosti, tui me semper habuisse fiduciam, teque tantopere a me amatum; et nihilominus ministri mei mihi retulerunt, adeo te durum esse, ut satisfacere tibi non possint stipendio, quod tibi promittunt. Quo se pacto res habet? Respondi ipsi : Domine Rex, quid ad te deferant, ignoro. Quod tamen spectat ad me, si amplum postulem stipendium, id mihi non imputandum. Satis enim nosti, quando supra aquam captus sum, me omnia, quæ habebam, perdidisse, nulla re præter corpus mihi relicta; eaque de causa meos alere non possem stipendio modico. Interrogavit me Rex, quantum poscerem pro cohorte mea, usque ad tempus proximi Paschatis, quæ erant partes anni duæ *n*. Petii ab ipso duo librarum millia. Porro dicit mihi, inquit Rex, nullosne tecum habes equites? Dixi ipsi : Domine Rex, manere jussi dominum Petrum du Pontmolain, cum vexillo trium equitum antesignanum : hi mihi constant libris quadringentis. Tum Rex numeros subduxit ad digitos, mihi que dixit : Sunt, inquit, libræ mille ducentæ *o*, quibus tibi constabunt equites, militesque tui. Et ego ei dixi : At considera ergo, domine Rex, utrum mihi opus non sit octingentis libris, ut me armis instruam ac equis, atque alam equites meos usque ad tempus Paschale? Tum Rex dixit ministris suis, nullum in me excessum se deprehendere; mihi que dicebat, quod me sub stipendio suo retineret.

qui Joannem cum cohorte sua stipendio dato conducti

ANNOTATA.

a De eo egimus ad cap. 4 lit. i.

b Morea, olim Peloponesus, peninsula est Græciæ satis nota. Parebat ea tum principi Catholico Guilielmo Villehordouino, quem cap. 3 in expeditione hæc vidimus cum Ludovico.

c Galliam, opinor, intelligit.

d Boenundum V. cujus obitus notatur a Continuatore Tyrii ad annum 1251 col. 734; cognationem illius cum Joinvillio aliis investigandam relinquo.

e Gallice quidem loquetur, les païsans, quæ voce rusticum hodiernum significant Galli, atque ita vocem intellexisse videtur Cangius pag. 85. At mihi dubium non est, quin hæc voce païsan eodem sensu utatur Joinvillius, quo Itali utuntur voce païsanso; puta pro regionis incolæ. Etenim rustici ubique designantur voce villano, Italici villano: et sensus hanc significationem omnino exigit, ut mor patebit.

f Sanctus lib. 3, part. 8, cap. 2 horum mores explicans, sic habet: Illustrium virorum, qui ad sanctæ Terre tuitionem... in ipsa manserunt, degeneres filii, ... possessionum illorum successores, non morum, velant vocantur. Horum mores effeminatos pluribus ibidem describit. Eadem fere habet Vitriacus in Historia Hierosolymitana cap. 72; qui cap. 67 ita nominatos dicit; Vel quia recentes et novi, quasi pulli respectu Surianorum reputati sunt; vel quia principaliter de gente Apuliæ matres secundum carnes habuerunt. Cum enim in Occidentalium principum exercitu paucas mulieres respectu virorum adduxisset; qui in Terra sancta remanserunt, de regno Apuliæ, eo quod propius esset aliis regionibus, vocantes mulieres, cum eis matrimonia contraxerunt. Ita ille: at quidquid sit de ratione nominis, nomen fuisse præ contemptu datum, satis intelligitur.

g Gallice, chevalier recreu, quod equitem significat, qui certamine se victam, atque ad civitatem redactum fatetur, inquit Cangius. Devotionem sumit a duellis, in quibus ille se fatebatur recreant, qui eo usque redactus erat, ut ultra pugnare non posset: quod et variis exemplis probat. Verum non æque ostendit vocem recreu, quæ vel hominem, vel animal nimio labore fatigatum significat, confundi posse cum voce recreant, quod idcirco aliis disquirendum relinquo. Nam aliunde satis intelligitur hæc voce recreu ignaviam æmulis suis objecisse Joinvillium, cum ignavum æque ac fatigatum designet.

h Patera per synecdochen ponitur pro thesauro, continens nempe pro contento: quia in largitionibus principes ex patera distribuabant pecuniam, ut recte ostendit Cangius pag. 86. Sensus ergo est: Thesaurus regius non meis magis quam vestris commodis serviet.

i Eos discessisse festo die S. Laurentii cum Flandriæ comite, diximus in Commentario num. 696. Verum hæc non satis consentire videtur hic Joinvillii calculus. Forte loquitur de tempore, quo discessus fuit decretus, ita ut reliquum tempus preparandis ad iter necessariis sit incunctum.

k Id est, die 25 Julii, ita ut hæc quoque ante discessum contigerint, si recte memorata sint tempora.

l Chambellan. Hujus Petri de Villebeon sitpe recurrit mentio; adfuit Regi in secunda quoque

Augusti Tomus V.

expeditione transmarina, eodemque cum ipso defunctus est anno, et ad pedes ejus sepultus.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

m Ægidium le Brun rursus significat, quem supremam militiæ præfectum a Sancto creatum jam dixit num. 8, ubi vide notata de eo lit. m. De aliis item suis locis egimus.

n Duæ nimirum partes tertiæ, seu octo circiter menses.

o Nam bis adjungendi erant terni cum vexillo, ut cohortem haberet Joinvillius, qualem habuerat, dum expeditionem aggressus est equitum decurio cum tribus vexillis. Vide num. 42.

CAPUT XIX.

Legati Frederici imperatoris, soldani Damasceni, ac principis Assasinorum ad Regem missi: varia de moribus principis Assasinorum.

Haud ita multum temporis interfluxit, quando imperator Germaniæ Fredericus a legatos misit ad Regem, ac litteras ei destinavit, quibus petebat ut fides illis haberetur b: significabatque se scripsisse ad soldanum Babylonie (qui mortuus erat, at ipse hoc nesciebat) ut crederet suis, quos ad eum mittebat, et quomodo fieri posset, ut Regem omnesque ejus subditos liberaret. Et meminisse perquam bene, multos dixisse, se minime fuisse desideraturos, ut istius imperatoris Frederici legatio captivis etiam tum supervenisset: timebant enim ne hoc ageret imperator, ut nos artius curaret custodiendos, magisque implicaret. Quando nos invenerant liberatos, ad imperatorem suum sunt reversi.

171 Simili modo post hanc legationem, ad Regem venerunt Aconem usque legati soldani Damasceni c. Querebatur apud Regem Damasci soldanus de principibus Egypti, qui occiderant soldanum suum Babylonie, qui ipsius erat consanguineus. Insuper promittebat ei, si vellet sibi contra illos esse subsidio, se regnum Hierosolymitanum, quod occupaverant, ei liberatum. Rex soldani ministris respondit, illi se ad hospitium suum reciperent, se brevi responsum eis missurum ad ea, quæ soldanus Damasci sibi significaverat: atque ita abierunt ad hospitium. Postquam illi ad hospitium pervenerant, Rex in consilio suo decrevit, quod per nuntios suos responsum ad Damasci soldanum mitteret, ac eum iis eo destinaret Religiosum quemdam, Ordinis fratrum Prædicatorum, cui nomen erat frater Yvo le Breton. Continuo frater Yvo ad ipsum accedere jussus est; eumque misit Rex ad legatos soldani Damasceni, ut iis diceret, vellet Regem, ut eum ipsis iret ad soldanum Damasci, ad responsum illi referendum, quod Rex per ipsum significare volebat, quia intelligebat sermonem Saracenicum: atque ita fecit dictus frater Yvo.

172 At narrare hic libet aliquid, quod ex dicto fratre Yvo cognovi: id est, quod a domo Regis tendens ad hospitium legatorum soldani, Regis nuntium perlaturus, in platea invenit feminam ætatis valde propectæ, quæ dextera gerebat scutellam igne plenam, et sinistra ampullam aqua repletam. Frater Yvo ipsam interroga-

E

Legatio Frederici imperatoris ad Regem:

a

b

item soldani Damasceni, ad quem Rex eidem legatum mittit:

F

nam mulieris ejujdem dictum.

A JOHANNES
JOINVILLIO.

terrogavit : Mulier, quid hoc igne vis facere, aquaque illa, quam gestas? Illa ei respondit, igne se cælum cremare velle, atque aqua extinguere velle infernum; ut numquam deinde cælum esset, aut infernus. Rogavit eam Religiosus, cur verba ejusmodi proferret. Illa ei respondit : Quia, inquebat, nequaquam volo, ut quis nunquam bene operetur in hoc mundo, ut pro mercede cælum possideat, neque itidem, ut quis a peccato se absteineat præ timore ignis inferni. At omnino hoc faciendum est ex integro, perfectoque amore *d*, quo ferri nos oportet in Deum creatorem nostrum, qui summum est bonum, quique tantopere nos amavit, ut morti se submiserit ad redemptionem nostram, hancque mortem sustinuerit propter peccatum primi parentis nostri Adami, atque ad salutem nostram.

Legatio arrogans principis Assassinarum :

173 Interea, quando Rex Aconne subsistebat, ad eum venerunt nuntii principis Beduinorum *e*, qui se nominabat Senem montis. Rex, audito mane Sacro, intelligere voluit, quid sibi vellent significare nuntii principis Beduinorum. Cum ad Regem venissent, sedere eos jussit, ut nuntium sibi commissum eloquerentur : cepit princeps, qui illic erat presens, ex Rege querere, utrum non nosset dominum suum montis principem? Rex ei respondit, non nosse; nam eum numquam vidisse, audivisse tamen de eo loquentes. Tunc princeps Regi dixit : Domine Rex, quandoquidem de domino meo loquentes audivisti, vehementer miror, te ei non misisse tanta ex tuis dona, ut eum tibi amicum conciliaveris; quemadmodum faciunt Germania imperator, rex Hungariae, soldanus Babylonie, multique alii reges ac principes, singulis annis : quia satis norunt, se sine ipso non posse perdurare aut vivere, nisi quamdiu domino meo placuisset. Ea de causa nos mittit ad te, ut id tibi iudicemus, ac moveamus ut ita facias; aut saltem, ut cures eum liberari tributo, quod annuatim debet supremo Templariorum, ac Hospitaliariorum magistris : hoc si feceris, sibi a te putabit satisfactum. Recte dicit dominus meus, si occidi juberet magistrum Templariorum, aut Hospitaliariorum, alium continuo futurum præcedenti parem : et propterea suos periculo exponere non vult in loco, ubi nihil posset proficere. Rex iis respondit, se consilium habiturum; ac reverterentur ad se sub vesperam, se iis datum responsum.

cujus legati
constanter ex-
cepti, inju-
riamque repa-
rare jussi.

174 Circa vesperam, ubi ad regem fuere reversi, cum Rege invenerunt magistrum Templariorum *f* ab una parte, et magistrum Hospitaliariorum *g* a parte altera. Postquam nuntii ingressi sunt ad Regem, eis dixit, ut iterum sibi referrent causam suam, postulationemque, quam matutino tempore proposuerant. Illi responderunt, consultum se non putare eam adhuc semel dicere, nisi coram iis, qui matutino tempore erant præsentibus. Tunc magistri Templariorum ac Hospitaliariorum iis præceperunt, ut eam rursus dicerent. Atque ita egit princeps, qui mane factus erat coram Rege, eo prorsus modo, quo supra est relatam. Post hæc magistri eis dixerunt Saracenicæ, venirent mane ad se, seque iis Regis responsum dicturos. Mane, ubi erant coram magistris Hospitaliariorum ac Templariorum, magistri hi illis dixerunt : Stulte admodum, nimisque audacter dominum eorum Regi Francia similia, verbaque tam dura dici jussisse : seque, nisi obstaret honor Regis, quodque ad eum venissent ut nuntii, præcepturos, ut omnes sub-

mergerentur, spurcoque Aconis pelago injicerentur, ad indignationem eorum domini. Et vobis præcipimus, inquietabant duo magistri, ut redentis ad dominum vestrum, et intra dies quindecim litteras a principe vestro Regi feratis, quibus Regi de ipso, vobisque fiat satis.

175 Intra quos dies quindecim *h* nuntii istius principis montis redierunt ad Regem, eique dixerunt : Domine Rex, reversi sumus ad te ex parte domini nostri : tibi ille significat, uti indusium vestimentum est corpori personæ proximæ, ita se mittere tibi indusium suum, quod vide : hoc tibi donat, ut indicet, te enim esse Regem, quem præcipuo amore prosequi, quoque familiaris uti desiderat. Ad majorem hujus rei securitatem, en annulum ejus, quem ad te mittit, ex sincero auro ac puro, cuique nomen ejus est inscriptum. Per hunc annulum conubio te sibi jungit noster dominus, et significat vos postea fore junctos, sicut manus digitos. Inter alia misit ad Regem elephantem crystallinum, ac figuras varii generis hominum crystallinas, tabulas *i*, latrunculos crystallinos; quæ omnia ornata erant elegantibus ex succino flocculis, agglutinatis crystallo cum pulchris ex auro puro viticulis. Et scito, simulac nuntii aperuissent thecam *k*, eni hæc erant inclusa, totum cubiculum mox repletum fuisse insigni suavique odore, quem illa spirabant.

176 Rex, qui dona, quæ ei tribuerat ac miserat senex montis princeps, remunerare volebat, ei misit per nuntios suos, perque fratrem Yvonem le Breton, qui intelligebat Saracenicæ, magnam copiam vestium coccinearum, paterarum aurearum, aliorumque vasorum argenteorum. Ubi frater Yvo pervenit ad principem Beduinorum, cum eo locutus est, eumque de lege ipsius interrogavit. Verum, ut Regi retulit, intellexit eum non credere in Mahometem, at amplecti legem Hely *l*, quem Mahometis dicebat patrum *m*. Et dicebat, quod Hely iste Mahometem ad eum, quo fuit in mundo, provexerit honorem; quodque Mahomet, ubi stabiliverat dominium suum, ac principatum populi, indignabundus recesserit a patre suo Hely. Postquam Hely perspexit Mahometis perfidiam; quodque vehementer ab eo supplantari inciperet, ad se traxit, quantum posset, ex populo, eumque duxit habitatum in desertis montium Ægypti; ibique copit iis aliam a lege Mahometis præscribere legem. Et illi, qui hodie dum servant legem Hely, inter se dicunt, eos, qui legem Mahometis observant, esse infideles. Et contra Mahometani similiter dicunt Beduinos, qui servant legem Hely, esse infideles. Et eorum quilibet verum dicit : omnes enim infideles sunt ab una atque altera parte.

177 Unus ex articulis et mandatis legis Hely est ejusmodi; quod, ubi homo quispiam se occidi sinit, ut faciat ac exequatur mandatum domini sui, anima illius, qui ita moritur, ingrediatur corpus aliud, illo, in quo est, commodius, pulchrius, atque robustius. Ac propterea Beduini montis flocci faciunt, quod se perimant ad voluntatem domini sui periciendam, rati animam suam ad aliud corpus reverti, ubi degat commodius quam ante. Aliud legis eorum est mandatum, nullum hominem mori posse usque ad diem ei determinatum. Atque id sic credunt Beduini : neque enim se armare volunt, quando ad bellum procedunt, idque si facerent, autamarent se facere contra mandatum legis suæ *n*

supra

A supra dictum. Et cum mala imprecantur liberis suis, illis dicunt: Execrandus esto, velut puer, qui arma induit metu mortis: quod magno ducunt dedecori. Hic error est insignis; videretur enim potentiam non habere Deus augendi nobis aut minuendi vitam, quod falsum est; nam in eo est omnipotentia.

et ridicul.
iter anstluen
sa arrogantiu
barbara.

178 Et scito, quando frater Yvo le Breton fuit apud senem montis, quo Rex eum miserat, illum invenisse ad caput lecti istius principis montis libellum quemdam, cui multa inscripta erant dicta pulchra, quæ Dominus noster olim, cum in terra versaretur ante passionem suam, domino sancto Petro dixerat. Lectis istis, frater Yvo ei dixit: Item! O Domine, optime faceres, si libellum hunc frequenter legeres. Etenim scripta in eo sunt perquam bona. Senex montis ei dixit, ita se facere, sequæ magna admodum fiducia ferri in dominum sanctum Petrum. Et dicebat, initio mundi animam Abelis, quando casus fuit a fratre suo Caino, deinde ingressam esse in corpus Noe; ac animam Noe, postquam fuit mortuus, rediisse ad corpus Abrahami; deindeque animam Abrahami venisse ad corpus domini sancti Petri, quæ etiamnum ibidem sit in terra. Quando frater Yvo eum ita loquentem audivit, illi demonstravit opinionem ejus nequaquam esse rectam, eumque docuit varia dicta pulchra, Deique mandata: at fidem nunquam illis adhibere voluit. Insuper dicebat frater Yvo, quemadmodum Regi narrantem audivi, quod quando princeps ille Beduinorum equitabat per campum, eum præcederet vir quidam, gestans securim ejus bellicam, ad manubrium argento cooperatam; in quo manubrio erat copia gladiolorum acutissimorum. Et qui gestabat securim illam nativo sermone clamabat elata voce: Recedite, fugite ab eo, qui mortem regum portat in manibus suis.

Epig respon-
sum ad solda-
num Dama-
scum.

179 Prætermissi vobis exponere responsum, quod Rex misit ad soldanum Damasci, quod fuit hujusmodi: nimirum, Regem missurum ad principes Ægypti, ut intelligeret, an sibi resarcirent ac redderent inducias, sibi ab eis promissas; quas illi jam ruperant, ut ante dictum est: idque si recusarent, Regem libenter ei subsidio futurum, ad ulciscendam mortem ipsius cognati Babylonis soldani, quem occiderant.

ANNOTATA.

a Fredericus II, qui eodem anno 1250 obiit, die sanctæ Lucie, ait Matheus Parisius pag. 538, id est, 13 Decembris.

b Gallice, lettres de creance, quas litteras de credentia, vel credentiales dixerunt istius temporis scriptores. At malui vim vocis in textu exponere. Videri potest Cangius in Glossario ad vocem credentia.

c Nazerus designatur Alapia, Hamæ, Eme- sæque soldanus, qui Damascum jam subegerat, ideoque Damasci soldanus vocatur. Erat ex posteris Saladini, adeoque consanguineus soldanorum Babylonis posteriorum, qui ex Saphadino Saladini fratre descendebant. De eo ejusque bellis cum Saleh Babylonis soldano egimus in Commentario num. 602, 607, 608, ubi et par eorum relata. Quam bene usus sit Ludovicus hac occasione ad captivos ex Ægypto liberandos, diximus num. 701, ubi de hac legatione actum.

d Hæc verba sano sensu lector accipiat: nam

si ita sumantur, ac si omnia opera ex puro amore peragenda essent, non abhorrebant a variis propositionibus Quesnelli damnatis, quarum 47 sic habet: Obedientia legis proficere debet ex fonte; et hic fons est charitas. Quando Dei amor est illius principium interius, et Dei gloria ejus finis, tunc purum est, quod apparet exterius; alioquin non est, nisi hypocrisis, aut falsa justitia. Et prop. 54: Sola charitas est, quæ Deo loquitur, eam solam Deus audit. Mitto hujusmodi effata plura ejusdem novatoris, aliaque, quibus timorem gehennæ improbat: neque hic locus est ea refutandi aut necessitas, cum solide refutata videri possint in Opere P. Jacobi de la Fontaine, cui titulus: Constitutio Unigenitus theologice propugnata. Porro non ignorant quidem Catholici, opera ex puro amore facta ceteris esse præstantiora: at simul norunt, non frustra in sacris Litteris timorem suppliciorum æternorum hominibus inculcari, non sine ratione gloriam in perpetuum duraturam promitti; ideoque conandum quidem esse homini ad perfectiora tendenti, ut, quantum fieri poterit, ex Dei amore operetur; non ita tamen ut spe æternæ

A. JOANNE
JOINVILLIO.

mercedis, timoreque pœnarum juvari non possit, ac debeat; operaque ex spe vel honesto timore facta sibi inutilia fore existimet.

e De hoc principe Assasinorum, ejusque sicariorum grege, fuse disputavimus in Commentario § 28 a num. 331, quibus hæc elucidantur. Beduini non erant, neque eos omnino cum Beduinis confundit Joinvillius, aliqua tamen ubi his ad illos, et contra, detorquet. Vide cap. 10, ubi agit de Beduinis.

f Apud Cangium pag. 84 vocatur Raynaldus de Vichiers: successerat Guilielmo de Sonnac, quem num. 106 in pugna cæsum vidimus. g Erat hic Guilielmus de Castro novo; mense Octobri rediit ex carcere Ægyptio, ut dictum est in Commentario num. 699. Unde patet, hæc contigisse sub finem anni 1250, vel initium sequentis: nam mense Martio anni 1251 Rex Accone discessit.

h Ex hoc temporis spatio satis colligitur, principem Assasinorum tunc temporis non habitasse circa fines Persidis, licet eos ibidem antea domicilium habuisse affirmet Vitriacus in Commentario citatus num. 332.

i Gallice tables, quod ambiguum est: potest enim, præter sensum datum, vel abscum latruncularum, vel scrupulos lusorios, vel alia quoque designare.

k In editis Vestui.

l De Hely, seu Hali, ejusque sectatorum divisione ab aliis Mahometanis, consule dicta nostra ad cap. 10. lit. c. Præterea Guilielmus Tyrius lib. 19. cap. 20 sic habet: Iste tamen ab eo (Mahomet) quintus, Hali videlicet... indignari cœpit plurimum, quod illius diceretur successor; et non magis propheta eximus, et multo major illo haberetur. Nec satis visum est ei ita de se, vel se, vel alios opinari, nisi et idipsum publice predicaret. Plura ibi videri possunt de sectatoribus Hali, ejusque imposturis.

m Patruclum fuisse jam monuimus, atque ita etiam habet Tyrius. Quæ autem sequuntur de Mahometis supplantatione, falso videntur jactata fuisse a sectatoribus Hali.

n Hæc videntur a Beduinis ad Assasinos detorta. Vide cap. 10.

A. JOANNES
JOINVILLIO.

CAPUT XX.

Rex minis intentatis captivos in Ægypto liberat : Casaream munit : legati Regis ex Tartaria reduces, multa de Tartarorum origine, progressibus, ac conversione aliquorum ei renuntiant.

Rex minis
intentatis
multos liberat
captivos :

Post hæc Rex eo tempore, quo fuit Accone, misit dominum Joannem de Vallance in Ægyptum ad principes, exacturum ab eis, ut pro injuriis, violentiæque, quas Regi intulerant, ei ita satisfacerent, ut eorum satisfactioni acquiesceret. Quod principes se facturos ei receperunt, modo Rex cum iis fœdus iniret, eisque subsidio esset contra soldanum Damasci ante nominatum. Atque ut cor Regis emolliret, (post acres monitiones, quas dominus Joannes de Vallance præstante vir probitate eis ingessit; illos arguens atque accusans gravium delictorum, injuriarumque, in quibus se obstrinxerant; quodque delinquentes in legem suam, rupissent inducias ac pactiones cum eo initas), miserunt ad Regem, carceribusque suis exemerunt omnes equites, quos detinebant captivos. Insuper ad eum miserunt ossa defuncti comitis Galleri de Brienne a. ut sepelirentur in Terra sancta. Atque inde abduxit dominus Joannes de Vallance ducentos equites, præter ingentem aliam multitudinem plebis, qui in carceribus erant Saracenorum. Postquam Acconem pervenerat, domina de Secte b. dicti domini Galleri de Brienne patruelis, cepit ossa memorati defuncti, eaque bene atque honorifice sepeliri jussit in templo Hospitaliorum Acconensium : ac exsequias ibi celebrari jussit mire splendidas, adeo ut equites singuli obtulerint cereum cum denario argenti. Rex quoque cereum obtulit cum nummo bysantio ex pecunia domine de Secte; quod quilibet mirabatur : numquam enim pecuniam aliquis eum offerentem viderat, nisi ex nummis propriis : verum pro sua humanitate id fecit Rex.

ex quibus
equites quadraginta
horti sui
impetrat
Joanvillius :

181 Inter equites, quos dominus Joannes de Vallance ex Ægypto reduxit, cognovi facile quadraginta ditionis Campaniæ, qui omnes spoliati erant, et male vestiti. Hos omnes quadraginta expensis meis instrui ac vestiri curavi vestibus ac tunicis coloris viridis; duxique eos omnes ad Regem, eum rogaturus, ut eos omnes dignaretur stipendio suo detinere. Rex, audita prece mea, ne verbum quidem mihi respondit : atque unus aliquis ex ejus consiliariis, qui erat præsens, me reprehendit; dicens pessime me facere, cum similia Regi nuntiarem, nam ejus impensas plusquam septem librarum millibus modum excedere. Respondi ipsi, fortunam adversam facere, ut de ea loqueretur; nos autem inter nos Campanos in Regis servitio perdidisse facile triginta quinque equites, omnes vexillum portantes ex ditione Campaniæ. Et aperte dixi, Regem non recte facere, si eos non retineret, quandoquidem opus ei erat equitibus : atque hoc dicenti oborte sunt lacrymæ. Tum Rex me mitigavit, ac mihi concessit, quod ab eo petieram; reti-

nuit que omnes istos equites, ac cohorti meæ inseruit.

182 Postquam Rex loquentes audiverat nuntios principum Ægypti, qui venerant cum domino Joanne de Vallance; cum illi redire velent, Rex eis declaravit, nullas se cum eis inducias initurum, priusquam sibi reddidissent capita omnia Christianorum mortuorum, pendentia super muros Cairi c a tempore, quo comites Barrensis ac Montfortius fuere capti; sibi que remisissent omnes quoque pueros, in tenella ætate ab iis captos, quos fidem abnegare, legique ipsorum credere coegerant : et præterea, ære alieno ducentorum millium librarum, quæ ipsis adhuc debebat, se liberatum agnoscerent. Cum illis remisit Rex memoratum dominum Joannem de Vallance, ob eximiam sapientiam ac animi magnitudinem, qua præstabat, ad declarandum principibus nomine Regis huic nuntium.

quid præterea
a Saracenis
Ægypti Rex
postularet.

183 Cum hæc agerentur, Rex Accone discessit, ac Casaream d adivit cum omnibus, quas habebat, copiis; et reedificari jussit muros munitentiaque Casareæ, quæ Saraceni ruperant atque dejecerant. Aberat duodecim facile leucis Accone Hierosolymam versus. Ac tibi assevero, me non omnino scire quo pacto, at voluntate Dei facere potuisse, quæ perfecit. Neque umquam toto anno et tempore, quo Rex fuit Casareæ ad eam restaurandam, ullus apparuit, qui aliquid nobis mali inferret, neque item Accone, cum tamen non nisi pauci essemus.

qui Casaream
murus capiti
d

184 Ad Regem venerant, ut ante dixi, quando eramus in Cypro, nuntii inagni Tartariæ regis : dicebantque se venisse, ut illi ferrent opem, ad obtinendum a Saracenis regnum Hierosolymitanum. Rex eos remisit, et cum illis duos insignes fratres Prædicatores, sacerdotes mabos. Et illi misit sacellum coccineum, in quo acu exprimi jussit omnem fidem nostram : Annuntiationem angeli Gabrielis, Nativitatem, baptismum; quoque modo Deus fuerit baptizatus; passionem, ascensionem, atque adventum Spiritus sancti. Eique misit calices, libros, ornamenta, omniaque, quæ ad Sacrum cautandum erant necessaria e. Ut deinde nuntios, quos eo miserat, Regi narrantes andivi, nuntii mare ingressi sunt, appuleruntque ad portum Antiochiæ : et dicebant, se annum integrum impendisse a portu Antiochiæ usque ad locum, ubi erat magnus Tartariæ rex; decemque leucas per diem processisse. Invenerunt autem omnem terram, per quam equitabant, Tartariæ subjectam : transeundoque per regiones, repererunt in nullis locis, oppidis, et urbibus, ingentes acervos ossium hominum mortuorum. Nuntii Regis interrogaverunt, quo pacto ad tantam ascendissent auctoritatem, ac quomodo potuissent subjugare tantam terrarum, et occidere atque evertere tantam hominum multitudinem, quorum ossa ceruebant. Et Tartari eis exposuerunt modum, ac primum de sua origine f.

Nuntii olim a
Rege ad regem
Tartarorum
missi

185 Dicebant se natos, genitosque venisse ex ingenti planitie arenæ, ubi nihil crescebat boni. Initium planticie illi arenosæ erat ad rupem quandam, magnitudinis tantæ, atque altitudinis tam stupendæ, ut nullus homo in vitam umquam pertransire posset, extendebaturque ab Oriente. Eis quoque dicebant Tartari, inter hanc rupem aliasque rupes versus mundi finem sitas, inclusos esse populos de Got et Magot g, qui venire deberent sub finem mundi cum

et aria nar-
ranl. de Tar-
tarorum ori-
gine.

Anti-

A Antichristo, cum veniet omnia destructurus. Ab illa planitie veniebant populi Tartarorum, qui subditi erant Presbytero Joanni h ex una parte, ac imperatori Persidis ex parte altera; qui Persidis imperator iis contiguus erat ab una parte terrarum snarum. Frantque inter multos alios infideles, quibus, ut tolerarentur, ingentia dabant tributa in annos singulos, atque pecunias; itidemque pro paslu animalium snorum, ex quibus solum vivebant. Et dicebant Tartari, se illi Presbytero Joanni, imperatori Persidis, aliisque regibus, quibus dicta debebant tributa, tanto horrore et odio fuisse, ut, cum illis ferrent census suos ac pecunias, non vellent ipsos ante se recipere, sed dorsum ipsis obverterent.

186 Unde contigit, ut una vice inter alias, homo quidam inter eos sapiens perquisiverit omnes planities, atque huc illuc iverit cum hominibus locorum loenturus, iisque ostenderit duram, in qua erant, servitatem, eamque sub diversis dominis; eos rogans, ut, consilio adhibito, rationem reperire vellent et modum, quo miseris, in quibus erant, possent se eripere. Re ipsa tantum elecit vir ille sapiens, ut congregarentur die quodam ad initium planitie illius arenosæ circa terram Presbyteri Joannis.

B Post monitiones varias, quas vir ille sapiens ad eos habuerat, consenserunt facere quodcumque ille vellet: et rogarunt ipsum, ut ageret, diceretque quod sibi conducere videretur, ad consequendum illud, de quo cum ipsis agebat. Dixit eis, eos nihil efficere posse, nisi regem haberent, qui eorum magister esset et dominus, cui obedirent et consentirent, ad faciendum quodcumque ipsis præciperet. Modus i creandi eorum regem fuit talis; ut ex quinquaginta duabus generationibus, quibus Tartari constabant, jussert unamquamque illarum generationum sibi adferre sagittam, signo ac nomine generationis suæ insignitam. Et consensit omnis populus ut hoc modo fieret; atque ita factum est. Deinde quinquaginta duæ sagittæ positæ sunt coram puero quinquenni; ut ex generatione, cujus esset sagitta, quam puer tolleret, crearetur eorum rex. Postquam puer levaverat unam ex quinquaginta duabus sagittis, sapiens vir ille removeri jussit, retroque poni omnes generationes alias.

C Dein eligi voluit ex illa generatione, cujus erat sagitta, quam puer levaverat, quinquaginta duos viros ex sapientissimis ac fortissimis, qui forent in tota hac generatione. Electis illis, hic ipse vir sapiens unus erat ex viris quinquaginta duobus, qui omnes habuerunt singuli sagittam suam separatam, nomine suo signatam; unamque tolli curarunt a quinquenni illo puero; atque ille, cujus foret sagitta, quam puer levaret, eorum rex esset ac gubernator. Sorte factum est, ut puer sustolleret sagittam viri illius sapientis, qui illos ita docuerat: quo universus populus multum gavisus est, summaque edebat lætitiæ signa. Tunc eos silere jussit, eisque dixit: Domini, si me velitis dominum vestrum, jurabitis per illum, qui fecit cælum et terram, retenturos vos atque observaturos præcepta mea. Atque eo modo id jurarunt.

187 Post hæc, iis præscripsit ac stabilivit documenta, quæ fuere admodum bona, ad populum inter se in pace conservandum. Unum ex statutis, quæ eis dedit, tale fuit: Nullus capto bona alterius contra ipsius voluntatem, neque cum ejus deceptione. Alterum fuit hujusmodi: Alter alterum ne percutito, si pugnum non

velit amittere. Aliud tale fuit: Nullus societate alienæ uxoris aut filie utitor, si vita privari nolit. Multaque alia præclara documenta, ac mandata iis dedit, ad pacem atque amorem inter eos conciliandum.

188 Postquam eos hujusmodi documentis ac legibus instruxerat, eos monuit, quod antiquissimus eorum inimicus esset Presbyter Joannes, quantoque eos odio prosequeretur et stomacho a longo tempore: Proptereaque, inquietabat, vobis omnibus præcipio, ut cras parati sitis ac instructi ad eum invadendum. Si eveniat, ut nos cædat, a quo Deus nos custodiat, quisque faciat quod poterit rectius. Item si nos eos proligemus, vobis impero, ut id usque ad finem perduret, licet ad tres dies, noctesque tres protraheretur, ac nullus audeat manum spoliis admove, ac dumtaxat ad occidendum homines, mortemque inferendam. Namque, ubi integram de inimicis nostris consecuti fuerimus victoriam, lucrum vobis partiar tam recte atque æque, ut quilibet sibi solum agnoscat ac satisfactum. Omnes perquam lubentes consenserunt, ut id fieret. Cum postera dies adesset, quemadmodum facere proposuerant, sic rem executi sunt. Re ipsa acriter in hostes suos inveci sunt: et, prout Deus, qui est omnipotens, voluit, hostes suos deleverunt; ac quotquot cum armis ad defensionem aptis invenerunt, peremerunt omnes: illos vero, quos habitu religionis indutos repererunt, ac sacerdotes, non occiderunt. Et omnes alii Presbyteri Joannis populi, qui in prælio non erant, eis se dederunt, eorumque imperio se submiserunt.

189 Post obtentam hanc victoriam accidit res stupenda. Quippe quidam e summis magistris unius ex generationibus ante dictis perditus fuit ac separatus a populo Tartarico per tres omnino dies, ita ut nihil de eo cognoscere aut inaudire possent. Ad finem trium dierum reversus, retulit populo, existimare se, non abuisse nisi una vespera, neque fame aut siti fuisse vexatum: et narravit, se ascendisse stupendæ altitudinis tumulum: seque reperisse super tumulum illum immensam multitudinem hominum, quos nunquam viderat, pulcherrimorum, vestibusque ac ornamentis pulcherrimis instructorum. In medio illius tumuli Rex sedebat, inter omnes alios aspectu pulcherrimus, splendidissimeque exornatus: eratque in solio mire coruscante, ac plane aureo: ad dexteram suam habebat sex reges, omnes coronis redimitos, ac lapidibus pretiosis egregie ornatos; totidem erant ad ejus sinistram. Prope ipsum ad manum ejus dexteram Regina quædam erat genibus nixa, qua ei dicebat ac supplicabat, ut memor esset populi sui. Ad manum sinistram in genua provolutus erat juvenis pulcherrimus, duabus alis instructus, instar solis splendentibus. Et per circuitum illius Regis virorum formosorum alis instructorum maxima erat copia.

190 Rex iste sapientem hunc virum vocavit, eique dixit: Venisti ab exercitu Tartarorum. Domine, inquietabat ille, ego ipse sum. Eo revertentis, ac dices regi Tartaria, me, cæli terræque Dominum, a te conspectum: meque ei præcipere, ut gratias mihi laudesque referat de victoria, quam illi concessi contra Presbyterum Joannem, ejusque populum: ac ei dices nomine meo, me illi potestatem facere subjiciendi imperio suo omnem terram. Domine, inquietabat magnus hic Tartarorum magister, quomodo fidem mihi habebit Rex Tartaria? Ei dices, ut tibi talibus

A. JOANNES
JOINVILLIO.

victoria contra Presbyterum Joannem.

visione mira

F

cuidam ex duobus oblata.

ipsum erige
dolo.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

talibus signis fidem habeat, quod aggressurus sis imperatorem Persidis cum trecentis viris tuæ gentis; quodque per me superaturus sis imperatorem Persidis, qui te oppugnabit cum trecentis millibus equitum, militumque, et ultra. Priusquam abeas cum imperatore Persidis conflicturus, rogabis regem Tartariæ, ut tibi tradat omnes sacerdotes, Religiosos, aliosque de plebe, qui supersunt ex iis, quos cepit in prælio cum Presbytero Joanne; ac quidquid tibi dicent, atque testabuntur, credes: sunt enim ex populo meo, et servis meis. Domine, aiebat hic homo, abire nescio, nisi me duci jubeas. Tunc Rex se vertit, vocavitque unum ex præclaris ministris suis, eique dixit: Adesdum, Georgi, ito ducturus hunc hominem usque ad diversorium summum, eumque reddito iucolumem. Ac mox sapiens ille Tartarus fuit translatus *k*.

conversione
multorum e
Tartaris, victoriarum
de
Chorasmini.

191 Postquam fuit restitutus; omnis populus, omnesque Tartarorum exercitus milites eum inviserunt: splendilaque admodum habuere convivium. Ille continuo rogavit regem Tartarorum, ut sibi traderet sacerdotes, ac Religiosos, uti enim docuerat Rex, quem in summitate tumuli invenerat; quod ipsi fuit concessum. Benigne princeps hic Tartarorum, omnesque ejus subditi, exceperunt doctrinam eorum, qui eis erant dati; omnesque se baptismo curarunt ablucendos *l*. Omnibus baptismo mudatis, trecentos dumtaxat sumpsit ex militibus suis, eosque confiteri jussit, ac se præparare: et inde profectus est, aggressurus imperatorem Persidis, eumque superavit, atque imperio suo, terraque expulit *m*. Ille fuga delatus est usque ad regnum Hierosolymitanum; idemque fuit, qui postea nostros prottigavit *n*, ac comitem Galterum de Brienne cepit, quemadmodum audies postmodum. Populus principis illius Christiani adeo multiplicatus est, tantoque fuit numero, sicut nuntios, quos Rex in Tartariam miserat, postea narrantes audiendi, ut in castris ejus numerassent octingenta sacella, curribus imposita.

ANNOTATA.

a Jafæ comitis, cujus captivitatem, et eadem in carcere narrabit cap. 22. Contigerat *C* clades illa Christianorum a Chorasminis et Egyptiis anno 1244, quam exposuimus in Commentario num. 590 et 591.

b In editis, de Secte haberi pro Sajeete, ut alibi Sidonem vocare solet Joinvillius, existimat Canyus pag. 88. Cujus conjectura probabilis quidem mihi videtur, ac res non omnino certa: quæ ratio est, cur vocem sæpe repetitam mutare noluerim. Putat autem Canyus designari Margaritam Sidonis dominam, uxoremque Baliaui Sidonis domini. De Baliauo Sidonis domino sæpe agit Continuator Tyrii, eumque inter præcipuos regni Hierosolymitani proceres receuset col. 707 et seqq. Item col. 735 dominam Sidonis, quam vocat Marche, defunctam refert 5 Junii anni 1254. Propinquam cognationem Galteri cum Margarita, eumque Joanne Hierosolymæ rege Galteri puteno, examinavit loco assignato Canyus.

c In editis Quassere. Verum, dum num. 498 capita missa scribit, Kayre nominat. Cairus et Babylonia tunc erant distinctæ, ex quibus magna Cairus coaluit, ut jam alibi diximas.

d Mense Martio anni 1251 post peregrinationem piam in Nazareth, de qua Vita prima

num. 38. De Cæsarea muris cineta eymus in *D* Commentario § 56.

e Egit de his Joinvillius num. 48: expositaque sunt in Commentario § 48 a num. 612, quem consule.

f De Tartarorum origine et progressu late disputavimus in Commentario § 47, hunc itaque lector adire poterit.

g Marcus Paulus Venetus lib. 1. cap. 64 circa provinciam Teuduch (aliàs Tanchut) gentes Gog et Magog collocaat his verbis: Sunt etiam ibi regiones Gog et Magog, quos illi nominant Lng et Muugug. Cum Venetus, qui Tartariam et Sinam perlustravit, non procedat ulterius in Orientem, suspicor regiones Gog et Magog illas esse, quæ hodie in mappis geographicis vocantur, Regnum Niulhan, regnum Niuche, et Tartari de Kin, hæc enim undique fere castis montibus sunt inclusa, præterquam quod mare habeant ad Orientem, qua Japoniam respiciunt. Nam hisce conveniunt dicta Veneti æque a Joinvillii: Venetus enim in descriptione sua versatur ad Boream Sinæ, ubi hæc sita; Joinvillius vero montibus inclusas, atque usque ad finem mundi, id est, mare, extensas significat. Jam vero utrum populi Gog et Magog, qui sæpe memorantur apud Ezechielem et in Apocalypsi cap. 20, hi ipsi videantur esse, non discentio.

h De regibus, quibus Presbyter Joannes commune erat nomen, quique late domiabantur in ea regione, quæ nunc magna Tartaria dicitur, egimus loco assignato, uti et de imperatore Persidis, ut vocat. Aliqui existimarunt, regem Æthiopiæ seu Abossia Presbyteri Joannis nomine designari, quos jam docte refutavit Kircherus noster in China illustrata part. 2, cap. 1, ubi de eo fuse disputat. Unde miror eruditissimum Renaudotium in Historia patriarcharum Alexandrinorum pag. 223 et 337 et seq. hisce non acquiescere, sed Presbyterum Joannem rursus in Æthiopia quæsisisse. At Renaudotium refutavit Assemanus tom. 3 Bibliothecæ Orientalis part. 2, pag. 495, ubi ait tam luculentis testimoniis demonstratum esse, Joannem Presbyterum non in Africa, sed in Asia dominatum esse, ut de ejus veritate dubitandi nullus jam locus supersit. Et vero ex iis, quæ disputavimus de Tartaris, abunde probatur, regnum Presbyteri Joannis in magna Tartaria, vel prope illam fuisse, ita ut nullo modo in Africa statui possit.

i Hic modus creandi regem videtur a Turcis ad Tartaros ab auctore nostro per errorem translatus, Eleuim Tyrius lib. 4, cap. 7 de electione regis Turcarum eadem memoravit, antequam Tartari essent noti: eadem quoque de Turcis habet Albericus ad annum 1059; ut jam observavit Canyus pag. 90. Quapropter tota hujus electionis historia maxime vacillat, præsertim quod apud alios non legatur auctores.

k Jam observari hujusmodi visiones videri a Tartaris confictas, ut populum ad longinquas expeditiones redderent magis obsequentem, cooperantibus fortasse Nestorianis quibusdam impostoribus.

l Satis benigne habitos sacerdotes apud varios Tartarorum principes, intelligitur ex dictis in Commentario § 48 de Tartarorum legatis, ubi et conversio multorum confirmatur.

m Id non tam cito, nec viribus tam modicis factum, notavimus num. 599, ubi hæc sunt exposita.

n Hæc elucidata vide num. 589 et 590, ubi *de*

A de Chorasminis egimus, quos Perside expulerant Tartari.

CAPUT XXI.

Venatio leonum : caremonie barbarie in federe, ac sepultura : quedam severitatis exempla : Jafæ structum oppidum : fedus cum Aegyptiis, quo capita Christianorum, puerique remissi ad Regem ; quorundam ad eum accessus.

B Nunc ad materiam nostram regredimur, atque ita dicemus. Interea temporis, cum Rex Casareum muniri curabat, de quo ante egi, ad Regem venit eques quidam, nomine Elenars de Seningaam *a*, qui se profectum dicebat ex regno Norvegiæ *b*, atque illic se pelago credidisse, venisseque prætereundo ac circumnavigando totam Hispaniam, transvisseque per fretum Maroccanum *c* : gravissimis autem cum periculis ac discriminibus transmisisse, multaque passum incommoda, priusquam ad nos pervenire potuisset. Rex equitem illum retinuit, aliorum equitum decurionem. Porro intellexi ex eo, noctes æstivo tempore in regno Norvegiæ adeo esse breves, ut nox ibi nulla esset, qua in summam usque noctem lux *d* non perciperetur. Postquam eques ille regionem cognoverat, ipse cum suis leones venari cœpit. Multi autem id periculose aggressi sunt, cumque magno corporum suorum discrimine. Modus, quem servabant in dicta venatione, erat talis. Equites exurrebant in leones, cumque invenissent ex iis aliquem, arcu aut balista jacula in eum vibrabant : atque ubi quemdam tetigerant, leo ille, qui fuerat tactus, in primum, quem inveniebat, irruerat : tum illi calcaribus subditis fuga se eripiebant, atque humi cadere sinebant tegmen aliquod, pannive triti laciniam : hanc leo arripiebat ac dilacerabat, ratus se hominem tenere, qui eum percusserat. Dum leo subsistebat ad laceraudam tritam illam panni laciniam, viri alii spiculis aliis eum impelebant : dein pannum suum leo deserebat, atque invehebatur in hominem suum, qui fugam capiebat, aliamque labi sinebat tritam panni laciniam, ad quam leo subsistebat : atque hoc modo frequenter leonem spiculis suis interimiebant.

193 Alius eques admodum nobilis ad Regem venit eo tempore, quo degebat Casarea, qui se dicebat ex stirpe de Coucy *e* *. Dicebat Rex huic equitem esse cognatum suum, quia genus ducebat ex sorore *f* quadam regis Philippi, quam imperator Constantinopolitanus habuit uxorem : quem equitem Rex retinuit equitum decurionem per annum unum : annoque transacto rediit Constantinopolim, unde venerat. Ab hoc equite audivi, dum id Regi narrabat, imperatorem Constantinopolitanum *g* ejusque subditos vice quadam federe se junxisse cum rege quopiam, qui vocabatur rex Comanorum *h*, ut ab eis haberent subsidium ad subjugandum imperatorem Græcum, cui nomen Vatachius *i*. Affirmabat ille eques, Regem Comanorum exegis-

se, ad securitatem ac fiduciam fraternam conciliandam cum imperatore Constantinopolitano, qua invicem juvarent, ut ipsi ac subditi eorum singuli ab utraque parte venam sibi secari curarent, ac de eorum sanguine invicem hibendum traderent in signum fraternitatis, dicentes se fratres esse, ejusdemque sanguinis. Et convenit inter populum nostrum, populumque istius equitis, ut ita facerent, ac de sanguine suo miscuerunt cum vino, ex eoque invicem præbiberunt *k* : tum dicebant fratres se esse unius sanguinis. Insuper aliud egerunt : nam canem transmiserunt inter nostros, suosque, utrimque ab invicem divisos gladiisque suis totum canem minutatim conciderunt, dicentes ita concidendos, si invicem fallerent.

194 Factum aliud grande atque mirabile hic eques de Coucy Regi narravit. Dicebat in regione regis Comanorum defunctum fuisse magnatem agri ditissimum et principem, cui defuncto ingens in terra excavatus est scrohs latitudinis summæ : positusque est defunctus in suggesto splendide admodum instructo atque ornato : atque effecerunt ut descenderent cum eo in scrobem illum equorum, quos habuit, optimis, atque e servis ejus unus, ambo vivi, cum homo tum equus. Addebat, servum, antequam in scrobem ingrederetur, regi, aliisque viris illustribus presentibus valedixisse, regemque ei donasse magnam auri atque argenti copiam, quod fasciæ involutum collo ejus alligabatur. Et Rex eum promittere jubebat, sibi aurum, argentumque suum ab eo reddendum, quando foret in mundo alio : idque ei promisit. Deinde rex ei tradebat epistolam, primo eorum regi inscriptam, cui per hanc significabat, hominem illum prohum optime vivisse, sibi que bene servivisse, ideoque se ei supplicare, ut amplo eum remunerare dignaretur premio. Post hæc scrobem illum super hominem hunc mortuum, supraque servum illius et equum, vivos ambos, talulis ligneis, clavorum ope firmiter connexis, cooperierunt. Deum priusquam cubitum concederent, ad memoriam ac recordationem eorum, quos sepulturas dederant, super scrobem e lapidibus atque humo magnum excitabant tumulum.

195 Ubi advenit tempus Paschati propinquum, Accone discessi, Regemque invisit Casareæ, quam elandi, iterumque muniri curabat *l*. Cum ad eum veni, illum in cubiculo suo reperi loquentem cum legato, qui semper apud ipsum fuerat trans mare. Ubi me vidit, reliquit legatum, meque accessit : ac dicere mihi aggreditur : Domine Joinvilli, verum quidem est, te non conductum a me nisi usque ad Pascha proximum : attamen, quæso, mihi dicas, quantum velis tibi dari a Paschate usque ad annum unum proxime sequentem. Ego ipsi dixi, me nequaquam ad eum venisse ad negotiandum de re hujusmodi, neque me impostermum quidquam velle de ipsius pecunia : at aliud mecum pactum, conditionemque iniret : nimirum, ut non indignaretur ob aliquid, quod ab ipso peterem, quod sæpe faciebat : atque ego ei promitterem, me minime indignaturum propter rem negatam, quam peterem. Quando audivit postulatam meam, ridere cœpit, dixitque mihi quod tali conditione, pactoque me retineret. Tum manum meam apprehendit, meque ad legatum, ac consiliarios suos duxit : eisque retulit pactum nostrum mutuum. Unde omnes retabantur quod manerem.

196 Post hæc audies punitiones, judiciumque

A. JOANNE
JOINVILLI

eorundem
in mortuis
sepeliendis
deliria.

F
Pactum Join-
villi cum
Rege :

accensus alle-
ria federis
jurandi apud
Comanus cor-
manorum

e
Rege Toucy

g

h

i

k

E

F

l

qua

A JOANNE
JOINVILLIO.
severum in-
pudici sup-
plicium :

quæ exercita vidi Casarea eo tempore, quo Rex ibi subsistebat. Primum de equite quodam, comprehenso in lupanari, cui data fuit optio; vel ut meretrix, quæcum fuerat inventus, eum per castra circumducere indusio vestitum, fune genitalibus alligato, quem funem meretrix ab una extremitate teneret: vel, si hæc pati nollet, ut perderet equum suum, arma sua, apparatusque bellicum, ac expelleretur, exularetque ab exercitu Regis. Elegit eques, amittere potius equum suum, atque arma, castisque Regis excedere. Ubi vidi equum Regi confiscatum esse, eum poposci uni equitum meorum, qui pauper erat ex nobili genere. Verum Rex respondit preceam meam non esse æquam, quia equus facile valebat octoginta, aut centum libris; quæ summa non erat exigua. Ego autem ipsi dixi: Domine Rex, rupisti pactum nostrum mutuum, quando irasceris de eo, quod postulavi. Rex ridere cepit, mihiq; dixit: Domine Joinvilli, dices quantum tibi libuerit: attamen ne sic quidem deinde irascar. Verumtamen non obtinui equum nobili egeno.

B
atur pena
propter illas
injurias:

197 Alterum judicium, quod vidi, spectabat ad quosdam ex meis equitibus, qui die quodam venationi se applicuerunt, persecuturi feram, quam doreadem vocant, capriæ similem. Fratres Hospitalarii obviam progressi sunt equitibus meis, cumque iis manus conseruerunt, adeo ut insignes equitibus intulerint contumelias. Qua de injuria conquesturus, summum Hospitaliariorum accessi magistrum, mecumque duxi equites, quibus contumelia: erant illatae. Magister, auditis querelis meis, se mihi ea de re satisfacturum promisit; pro jure ac consuetudine Terræ sanctæ, quæ erat ejusmodi, ut juberet fratres, qui intulerant contumeliam, manducare super pallia sua; atque illi, qui contumelia fuerant affecti, præsto illis essent, levarentque fratrum pallia. Factura, est ut summus Hospitaliariorum magister juberet fratres, qui contumeliam intulerant, manducare super pallia sua: ego cum equitibus illic aderam, rogavimusque magistrum, ut levari juberet fratres a palliis suis; quod autumabat abnuendum: sed tandem necesse fuit ut ita faceret. Nam sedimus cum fratribus ad comedendum cum eis, quod illi pati noluerunt: at necesse fuit, ut se levarent a nobis ad manducandum cum aliis suis fratribus ad mensam, ac pallia sua nobis relinquerent. Aliud judicium fuit de servo quodam Regis, cui nomen erat Gonju. Ille manum admovit cuidam meorum equitum, cumque duriter tulidit. Accessi Regem de eo querelas depositurus, qui mihi dixit, posse me facile ab his desistere, quandoquidem servus tantum tuliderat equitem meum. Ego ei dixi me minime destiturum, sed potius ejus servitium relicturum, si jus meum non obtinerem; neque servorum esse manum admoveere equitibus. Rex, hoc percipiens, judicium mihi exercuit, quod fuit tale. Secundum regionis morem servus venit ad diversorium meum exalceatus, soloque indusio coopertus, gladium tenens in manu, ac in genna provolutus est ante equitem, quem contumelia affecerat, eique extendit gladium per capiti pilam, atque illi dixit: Domine eques, misericordiam tuam imploro, quod manum tibi injecerim: huncque tibi gladium tuli, ut pugnæ eo mihi abscindas, si tibi id facere placeat. Tunc rogavi equitem, ut illi condonaret delictum suum; quod fecit. Multa alia

diversi generis judicia ibidem exercita vidi pro D jure ac consuetudine Terræ sanctæ.

198 Antea andivisti, quo pacto Rex principibus Ægypti significaverit, se non servaturum inducias, nisi sibi satisfacerent pro injuriis ac violentiis, ab iis illatis. Hinc venerunt hoc tempore ad eum nuntii Ægyptii, eique per litteras declararunt, principes eis satisfacere velle per omnia, quæ illis indicaverat, ut ante dictum est. Et diem statuerunt Rex, ac principum nuntii, qua Jafe se mutuo viderent. Ibi jurare debebant principes, Regique promittere ex parte sua, se illi restituros regnum Hierosolymitanum: Rex quoque ac præcipui ejus magnates jurare debebant, atque promittere ex parte sua, se subsidio futuros principibus adversus soldannum Damascenum. Porro ubi soldannus Damascenus cognovit, cum Ægyptiis nos fœdere junctos esse, diemque, quæ statuta erat, ad Jafæ conveniendum, misit viginti facile millia Turcarum ad transitum custodiendum. Attamen non prætermisit propterea Rex se movere ad Jafam petendam. Ubi comes Jafense vidit, accedere Regem, castellum suum Jafense munivit, ad eumque statum perduxit, ut omnino appareret urbs egregia ad defensionem idonea. Etenim ad singulas castri ejus pinnas viri erant facile quingenti, quibus singulis pelta erat cum scuto tessera ejus gentilitia insigni. Quod erat visu pulcherrimum. Symbolum enim ipsius gentilitium erat ex avro puro cum eruce coccineo pedatum, splendidissime compositum. Nos castrametati sumus in campo in circuitu istius castri Jafensis, quod situm erat intra mare, atque in insula. Jussit Rex opus inchoari, ut cingi atque ædificari curaret oppidum per totum castri circuitum ab uno mari usque ad alterum in spatio terræ intermedio. Dicebat autem Rex operariis suis, ut animos iis adderet: Ego sæpe sportam portavi ad lucrandas indulgentias. Ægyptii porro principes venire non sicut ausi metu copiarum, quas soldannus Damasci ad servandos eorum transitus miserat. Verum nihilominus ad Regem miserunt omnia Christianorum capita, quæ super muros Cairi suspenderant, sicut Rex ab eis exegerat: quæ Rex jussit in terra sacra sepeliri. Miserunt quoque ad eum omnes pueros ab ipsis detentos, quos jam lidem Dei negare coegerant: atque item miserunt ad illum elephantem quemdam, quem Rex misit in Galliam.

199 Interea, quando Rex, totusque ejus exercitus subsistebat Jafæ, ut se muniret contra eos, qui erant in castro *m*, nuntiatum est Regi, turmas soldani Damasci jam in campo excurrere *n*, nuntiumque e principibus soldanis venisse, ad demetendum cornuendumque frumentum agri *o* cujusdam illic propinqui, tribus circiter leucis a castris Regis. Continuo Rex eo misit ad explorandum, eoque ipse per se accessit. At simulæ princeps iste nos adventare sensit, fugam capere cepit: quem citatis equis e nostris secuti sunt aliqui, fuitque e nostris juvenis quidam nobilis, qui eos est assecutus; ac Turcas duos egregio lanceæ ictu humi dejecit, ea non fracta. Postquam emirus perspexit necdum alios adesse præter hunc nobilem, ad eum se convertit; et nobilis in eum vibravit insignem gladii ictum, adeo ut graviter emirum in corpore vulneraret, posteaque ad nos rediit.

200 Quando Emiri Ægypti cognoverunt, Regem totumque ejus exercitum Jafæ degere, miserunt

fœdus Regis
cum Ægyptiis,
quo capita
Christianorum
et pueri
remissi

E

F

Damasceni
vastantia gros.
sed max
fugiant.

a

n

o

A miserunt ad ipsum, ut ab eo alia ipsis assignare-
 tur dies, qua ad illum venire possent sine ullo
 defectu. Rex aliam diem eis designavit, qua
 venturos se ad eum, Regi promiserunt, ut sta-
 tuerent de negotiis suis, quidque ab una alte-
 raque parte foret agendum. Durante hoc tem-
 pore, quo diem expectabamus venturam, quam
 Rex assignaverat emiris Ægypti, ut ad ipsum
 accederent; ad Regem venit comes de Den p, ac
 secum duxit bonum equitem Arnoldum de Gny-
 mene q, dnosque ejus fratres: quos Rex servi-
 tio suo adscriptos equitum decuriones retinuit.
 Rex comitem de Den illic creavit equitem, qui
 adolescentulus adhuc erat juvenis.

204 Similiter ad Regem venire princeps Antio-
 chie, ejusque mater r; quibus magnum hono-
 rem Rex exhibuit, eosque honorifice excepit.
 Equitem Rex creavit principem Antiochie, non
 nisi sexdecim annos natum, at nunquam ea æta-
 te nisi puerum vidi tam prudentem. Ubi fuit eques,
 postulatam quoddam Regi proposuit: nimirum
 ut cum eo loqueretur de re quadam, quam en-
 piebat exponere, coram matre sua; quod illi
 fuit concessum. Hujusmodi fuit ejus petitio; dixit-
 que: Domine Rex, verum quidem est, quod
 domina mater mea, quæ hic præsens est, me
 sub tutela habeat, meque sub ea etiamnum ha-
 bitura sit ab annos quatuor. Quapropter omni-
 bus meis fruitor, neque potestas etiamnum mihi
 est quidquam faciendi. Attamen, ut mihi vide-
 tur, non debet permittere, ut ditiones meæ
 amittantur, aut decendant, atque id volo s. Nam
 urbs mea Antiochena perit in manibus ejus.
 Propterea, Domine Rex, humiliter tibi supplico,
 ut id eam monere digneris, tantumque ellicere,
 ut pecuniam ac milites mihi tribuat; ut
 eam suppetias meis, qui in urbe mea sunt, quem-
 admodum illam omnino oportet facere. Rex, au-
 dito postulato, quod princeps proponebat, tan-
 tum egit, atque apud matrem ejus ellicit, ut
 illi ingentem traderet pecunie summam. Adiit
 princeps urbem suam, urbi præclara operatus est.
 Ab eo tempore, ad Regis honorem, gentis suæ
 seculariam tesseram, quæ coloris est rosei t, secu-
 nit, adjecto Galliæ typo.

ANNOTATA.

C a Apud Menardum et Cangium, Elenars de
 Seningaan, in editione Pictariensi, Clenard de
 Seningaan. Fortasse Ecleonardus, Gallicæ Ec-
 lenard.

b Gallicæ de Norone. At omnia adjuncta
 Norvegium insinuant, quæ etiam hodie Norrigo
 et Norrite vulgo dicitur.

c Fretum Herculeum, seu Gaditanum intel-
 ligit, quo Hispania ab Africa separatur: per
 illud enim ex Oceano in mare Mediterraneum
 navigare debuerat. Maroccanum vocat a vicino
 in Africa regno, licet Fezzanum freto sit pro-
 pinquius.

d Ratio naturalis est, et astrologis non in-
 cognita: verum quanto breviores sunt noctes
 æstivo tempore, tanto longiores sunt hiberno.
 Ratio est, quod Norregia vehementer accedat ad
 Septentrionem, adeo ut par illius in muppis
 notetur sub circulo poli Arctici. Quo autem re-
 gio magis recedit a linea æquinoctiali, sub qua
 dies noctesque semper æquales sunt, magisque
 accedit ad polum Arcticum vel Antarcticum,
 eo majorem patitur diurnam ac nocturnam inæqua-
 litatem. Latius hæc videri possunt apud astrologos.

e Pro Concy legendum Toucy, manifeste osten-
 dit Cangius pag. 90.

f Ex Agnete videlicet sorore Philippi Au-
 gusti. Hæc, ut probat Cangius, primum nupta
 fuerat Andronico imperatori Græco, coque ac-
 ciso, rursus anno 1205 nupsit Theodoro Bran-
 næ, principi Græco, ex quo filiam habuit, quæ
 nupta Narjoto seu Naryaldo de Touciaco, nobi-
 li Campano, et imperii Constantinopolitani tu-
 tori, hunc peperit nobilem, nomine Philippum
 de Touciaco, vel Toucy, qui etiam fuit imperii
 Constantinopolitani pro Balduino II tutor. Hæc
 late probata videri possunt apud Cangium.

g Balduinus II anno 1239 vel 1240 in fides
 inivit eum Romanis. Vide Historiam Constan-
 tinopolitanam Cangii pag. 121.

h Jonas vocatur ab Alberico: at non diu su-
 perrevit. Audi Albericum ad annum 1240 pag.
 579: Mortuus est hoc anno rex Jonas prædi-
 ctus nondum baptizatus, et ideo sepultus est
 extra muros civitatis in altissimo tumulo, et
 octo armigeri suspensi sunt vivi a dextris et a
 sinistris, et ita voluntarie mortui, et viginti sex
 equi vivi similiter sunt ibi appensi. Hujus autem
 fodus exavit, ut habet laudatus Cangius pag.
 126.

i Vastachium nominant alii, alii Vatacium,
 et Vatacium. Verum nomen est Joannes Vata-
 tez seu Batatze: aliquando etiam Joannes Du-
 cas nominatur. De ejus gestis, bellisque contra
 Balduinum agit Georgius Acropolita a cap. 19,
 et Cangius in Historia Constantinopolitana,
 qui et stirpem ejus illustrat in Familiis Byzan-
 tinis pag. 222 et seqq.

k Ex his patet, Romanos etiam tum paganos
 fuisse, et non modo moribus barbaris præditos,
 sed multis quoque et ridiculis superstitionibus
 deditos. Multa adfert Cangius in observationi-
 bus ad Villehardouini Historiam pag. 336, ut
 horum barbarorum sedes assignet. Verum, ut
 illi incertis sæpe vagabantur scilicet, teste Hui-
 tondo de Tartaris cap. 5, ita auctores non satis
 consonant in provinciis eorum assignandis.
 Nicephorus Gregoras lib. 2, cap. 5 eos circa
 Danubii ostia collocat, puta in Moldavia ho-
 dierna, ac Bessurabia, atque Tartarorum metu,
 quos Scythas hyperboreos vocat, sedes mutasse,
 Istroque transmissis, per Thraciam vagatas esse.
 Attamen magis ad Septentrionem et Orientem
 per hodiernam Moscoriam diffusos fuisse, pro-
 bant allati a Cangio auctores, Haitonusque
 citatus partem eorum apud Caucasum locat.

l Alia ibi gesta tractata sunt in Commentario
 § 56: facta autem sunt anno 1251.

m Hic nomen istius castri videtur omissum:
 neque enim Rex se muniebat contra Jasenses
 amicos, at contra Damascenos, aut forsitan etiam
 contra Ægyptios, quibus fidere nequebat.

n Gallicæ, sur le champs en agueel: quod
 æque verti potest, insidiari in campo.

o Gallicæ D'un karect, editio Pictariensis.
 Kasel. Cangius pag. 92 suspicatur, hæc voce
 significari nigrum clausum. Fortasse designatur
 villa suburbanæ aut viculus, uti voce barbara
 casale tunc utebantur aliqui.

p De Den legitur in omnibus editionibus. At
 Cangius pag. 92 ait, legendum, d'Eu, locum-
 que intelligit de Joanne Augi comite, qui mor-
 que intelligit de Joanne Augi comite, qui mor-
 te matris comitis titulum jam habuerit, et si
 viceret pater ejus Alfonsus. Augi comes per uxo-
 rem. Chuzius pag. 136 multum locum explicare
 de Alfonso ipso, qui filius erat Joannis de

A. JOANNE
JOINVILLIO.

Brienne regis olim Hierosolymitani. Verum recte Congius Alfonsi atotem opponit qui vocari non poterat, ung jeune jouvence, adolescentulus juvenis, ut eum vocat Joinvillius. Illum triginta tantum annorum fuisse ait Chazius, odeoque filium ejus verosimiliter etate nimis immaturo. Viderint alii utrum alteruter sit intelligendus, correctioque de Augi comite sit satis certa.

q Uterque auctor memoratus substituit De Guines, seu Ghines. Quæ certior videtur correctio. Sunt enim, ait Cangius, filii natu minores Arnulphi II comitis Gisenensis Arnulphus, Robertus, et Heuricus.

r Saunus lib. 3, part. 12, cap. 4 ad annum 1252: Boamundus vero (VI) cum matre Lucia ivit Japham, ubi a Rege Franciæ miles factus est.

s Et le vous cum asterisco, ac si decisset aliquid, aut aliquid esset mendosum. Existimo vous idem esse quod je veux, forte scriptum fuit veus.

t De scuto principis Antochiæ varia notavit Cangius pag. 93, ex quibus patet, non constitisse ex solo colore roseo. Poterit illa curiosus lector consulere.

CAPUT XXII.

Gesta quadam in Palæstina ante adventum S. Ludovici: scilicet ingressus Chorasmiorum (quos Persas vocat) in Terram sanctam: Christianorum ab his clades; eades captivi comitis Jafensis.

Galteri comitis olim Jafensis fortitudo, et pietas:

Quia laudabile est narrare, atque in memoria reducere facta, virtutesque excellentis cujusdam principis; ideo hic agemus de bono comite Jafensi, domino Galtero de Brienne a, qui tempore suo, dum viveret, comitatum Jafensem tenuit ad annos plurimos magna armorum vi, atque ope facinorum bellicorum, oppugnatus ipse ab Ægyptiis, neque nullo censu adjutus, at illis dumtaxat, quæ lucrari poterat in excursionibus, quibus impetebat Saracenos, tudeique Christianæ hostes. Contigit vice quadam, ut deleteret ingentem Saracenorum numerum, qui copiam magnam diversis generis pannorum sericorum vehabant, quos superavit, ab isque abduxit: et ubi Jafam rediit, illos equitibus suis partitus est, adeo ut illorum nihil superesset. Hunc agendi morem tenuit, ut vesperi, ubi ab equitibus suis discesserat, intraret sacellum suum, ibique diu maneret ad gratiarum actionem, laudemque Deo referendam: deinde cubitum concedebat cum uxore sua, domina optima, regisque Cypri sorore b.

203 Porro ante audivisti c, quo modo unus ex principibus Tartarorum cum trecentis omnino equitibus divino auxilio expulisset, atque abegisset ex regno illius, atque imperio Persidis, imperatorem Persarum, trecentis facile equitum millibus instructum. Nunc cognoscemus viam, quam tenuit hic Persidis imperator, cui nomen erat Barbaquan. Barbaquan hic adivit regnum

Christiano- rum contra Chorasmios, Terram sanctam vastantes appa- tus:

Hierosolymitanum, atque in adventu suo multum perpetravit mali. Cepit enim castrum Tiberiadis d, pertinens ad dominum Eudonem de Montbeliar e: ceciditque, quoscumque ex nostris invenire potuit extra Castrum Peregrinorum f, extra Acconem, atque extra Jafam. Postquam mala omnia, quæ poterat exsequi, intulerat, Babyloniam g versus se recepit, ut subsidium acciperet a soldano Babylonie, qui ad eum venire debebat ad invadendum nostros. Et his de causis magnates regionis cum patriarcha, consilio inito, statuerunt, conflegendum cum imperatore, priusquam subsidium accepisset a soldano Babylonie: miseruntque, qui in subsidium accerserent soldanum Camelæ equitem unum ex optimis, acquissimisque, qui inter omnes fuere paganos. Hic ad eos accessit, magnoque admodum honore eum Accone exceperunt. Postea omnes simul Accone discesserunt, atque venerunt Jafam. Toto hoc exercitu Jafa congregato, nostri rogaverunt comitem Galterum, ut secum adversus Persarum imperatorem vellet proficisci. Qui respondit, se libentissime iturum, modo eum absolveret patriarcha Acconensis h, qui ab aliquo tempore eum communione fidelium privaverat, quod turrim quandam, quæ erat in castro ipsius Jafensi, restituere nollet. Hæc turris vocabatur turris Patriarchæ; ideoque dicebat hic patriarcha suam esse. At nihil horum facere patriarcha voluit; neque ideo comes Galterus prætermisit nobiscum ad pugnam procedere. Instituta sunt tria agmina, quorum primum duxit dominus Galterus, soldanus Camelæ i alterum, tertiumque patriarcha, ac regionis magnates: cumque agmine domini Galteri erant equites Hospitalarii.

204 Ordinatis tribus his agminibus, omnes se moverunt, ac campum ingressi sunt. Band nullo post inimicos suos visu perceperunt; qui, cognito nostrorum adventu, substiterunt in campo, ac similiter exercitum suum in tres acies diviserunt. Ubi comes Galterus de Brienne vidit, inimicos acies suas componere, exclamavit: Domini, quid agimus? potestatem eis facimus disponendi atque ordinandi acies suas, atque etiam animos iis addimus, quando nos hic subsistentes intuentur: ac propterea vos oro per Deum, ut eos aggrediamur. At nusquam erat, qui hac in re illi consentiret. Cernens neminem se movere velle, ad patriarcham se contulit, absolutionem suam ab eo flagitaturus: verum nihil hujus ille facere voluit. Comiti autem aderat clericus admodum insignis, Ramensis k episcopus, qui multa ediderat præclara belli facinora in societate comitis Galteri. Hic episcopus dixit comiti: Noli te vexare in conscientia tua propter excommunicationem patriarchæ, inique enim admodum facit, meaque potestate te absolvo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. Et dixit, Agendum, eamus, in eos irruamus. Tum calcaria subdidit, inverteque sunt in aciem imperatoris Persarum, quæ erat postrema: in qua nimia erat hominum multitudo contra vires comitis Galteri. Fuit ibidem ab utraque parte ingens occisorum numerus. Nihilominus captus fuit comes Galterus; omnes enim ejus milites probrosam arripuerunt fugam, multique præ desperatione mari se injecerunt. Causa desperationis fuit, quod una ex aciebus imperatoris Persidis aggressa sit soldanum Camelæ, qui tantis se ictibus tuebatur, tantisque belli facinoribus, licet vires haberet contra hanc aciem

nimis

A nimis infirmas, ut ex duobus Turcarum millibus illi non superessent nisi octoginta circiter, ac coactus fuerit se recipere in castrum suum Camelam L.

205 Conspiciens imperator Persidis, victoriam se retulisse, secum statuit proficisci ad soldanum obsidendum usque in castro ipsius Camelam n; quod exsequi voluit. Verum scito, quod soldanus hic, recto utique consilio et industria usus, advocaverit suos, eosque monnerit, et dixerit: Domini, si nos obsideri sinamus, perimus; propterea prestat, ut eos invadamus. Re vera misit suos male armatos post vallem cooptam, ut irruerent in agmen imperatoris. Quod illi fecere, aggressisque sunt occidere mulieres et pueros. Postquam imperator, qui semper precebat, audivit clamorem exercitus sui, retro reversus est, ut iis opem ferret. Postquam is dorsum verterat, soldanus Camelæ cum iis, quos habebat, milibus in eos invecus est. Hinc a duabus partibus imperator tam graviter pressus est, ut ex viginti quinque millibus hominum, quos habebat, ei non superfuerit nec vir, nec mulier, omnibus occisis, mortique traditis.

B 206 Porro scire oportet, quod imperator Persidis, antequam discederet ad castrum Camelæ obsidendum, duxisset bonum comitem Jafensem, dominum Galterum de Brienne ante urbem ipsam Jafam, ibique eum ex brachiis suspendi iusserit ad furcam coram illis, qui erant in castro Jafensi: et ipsis dici iubebat, nunquam comitem jussu suo e furca demendum, donec deditum sibi esset castrum Jafense. Cum autem penderet miser comes, ad suos alta voce exclamabat, ut nullam ob rem, quam ipsum facientem viderent, castrum dederent: atque, id si facerent, imperatorem præcepturum, ut omnes morti traderentur. Quando advertit imperator, se nihil aliud ibidem efficere posse, comitem Galterum misit ad soldanum Babyloniam, eumque ei dono dedit: parique modo summum Hospitaliariorum n magistrum, aliosque multos captivos, viros illustres, quos ceperat. Porro ad ducendos Babyloniam usque comitem Galterum, aliosque captivos erant trecenti facile equites, quibus id admodum feliciter evenit: non enim interfuerunt cædi, quæ facta fuit ante castrum Camelæ, imperatoris Persidis illiusque militum, de que antea actum est. Postquam mercatores Babylonii cognoverunt, a soldano in carcere teneri comitem Galterum, congregati sunt, omnesque iverunt ad expostulandum apud soldanum, ut sibi sumeret pœnam de comite Jafensi, qui ipsos sæpe cecidisset, magnaque intulisset detrimenta. Soldanus morem gerens postulato eorum, illis tradidit corpus comitis Galteri, ut se de eo ulciscerentur. Tum proditores illi canes ingressi sunt carcerem, ubi erat comes Galterus; ibique eum membratim secuerunt, ac frustatim concenterunt, multisque affecerunt martyriis: pro quibus gloriosum esse in cælo oportet nos credere.

ANNOTATA.

a Galterus hic comes Brenensis vocatur a Saunato lib. 3, part. 12, cap. 1. Filius, inquit Caugius pag. 93, posthumus erat Galteri III comitis Brenensis, qui mortuus est in bello Neapolitano, ex Albercia Tancredi Siciliae regis filia. Præter rationes, quas allegat ad hoc probandum, breviter rem ostendo ex Tyrri Continuator,

qui apud Martenium t. 5 Collectionis amplissima col. 652, relatis nuptiis Galteri III cum filia regis Tancredi, expeditioneque ejusdem ac morte, hæc subdit: Galteri fuit filius nomine Galterus, qui deinde fuit comes Brenensis. Quæ verba omne dubium amoveant, ac ostendunt Galterum, de quo agitur, ex regum Siciliae stirpe natum, sicut patrum habuit Hierosolymæ regem, ac filiam regis uxorem.

b Nuptias Galteri comitis cum Maria sorore Henrici regis Cypri refert laudatus janjam Tyrri Continuator col. 715.

c Narravit hæc num. 191, expositaque sunt in Commentario num. 599.

d Tiberias urbs est Palestina in Galilæa ad ripam occidentalem lacus Genezareth, qui mare Tiberiadis inde non raro vocatur. Tabarie vocant auctores temporis illius, prout etiamnum ab incolis vocatur. Porro Saunatus lib. 3, part. 12, cap. 1, et Continuator Tyrri col. 731 castrum Tiberiadis expugnatum norant a soldano Aegyptio aliquot annis post hunc Chorasminorum incursum, qui contigit anno 1244. Vide Commentarium a num. 591.

e De Eudone de Montbeliard consuli potest Caugius pag. 95, ubi ait iure uxoris Tiberiadis fuisse dominum. Castrum autem ab eo munitionibus munitum consensit Continuator Tyrri mox citatus.

f Castrum Peregrinorum munitissimum erat Templariorum, situm in corde maris, ut ait Saunatus lib. 3, part. 14, cap. 2, non longe a monte Carmelo inter castrum, quod Cayphas dicebatur, et Casarcam. Acon et Jafa ad mare item sitæ erant, attemen non existimo omnes urbes Palestinae occupatos fuisse a Chorasminis, hisce tribus solum exceptis.

g Id est, versus Aegyptum.

h Fuit hodie dubie potriarcha Hierosolymitanus, qui Aconensis vocatur a loco habitatio- nis. De eo actum in notis ad Carnotensem cap. 2, lit. a.

i Audi Saunatum lib. 3, part. 12, cap. 4: Salah vero soldanus Damasci, Ptolomayda quatuor millia equitum transmisit, quibus soldanus præfuit Calamele, ipsius nimirum vassallus. Chaizio tom. 4, pag. 536 et alibi, Mouça nominatus. Non itaque soldanus Camelæ eo tempore idem erat qui Alapia, ut putavit Caugius pag. 95; licet Nazer postea Camelam occupavit.

k Joinvillius habet, de Rainnes: at recte monet Caugius pag. 95, legendum de Rame, vel de Raines, quod Rama fuerit urbs episcopalis in Palestina, cujus episcopus etiam vocatur Liddensis, quia sedes Liddam fuit translata post ruinam Ramæ. Hæc confirmantur ex Tyrri, qui pag. 1046 inter urbes episcopales Liddam numerat: et Vitriacus cap. 57 Liddam numerans inter sedes episcopales, hæc subdit: Lidda autem civitas . . . nunc ad sanctum GEORGII nuncupatur. Unde non dubito, quin Joinvillius illum designet episcopum, quem in eodem prælio casum narrat Continuator Tyrri col. 729 his verbis: Ibi occisi sunt Petrus de Sergines, qui erat archiepiscopus Tyrri, et episcopus SANCTI GEORGII RAMENSIS. De templo S. Georgii Lydda videri potest Quoresmius in Elucidatione Terræ sanctæ lib. 4, cap. 3. Ceterum situ sunt hæc oppida, nunc ad rivos redacta, in itinere, qua Jafa tenditur Hierosolymam: Jafa enim Ramam, Rama Lyddam, inde ulterius Hierosolymam itur, ut ex Quaresmio, le Brun in Histoire per Orientem ca. 46, et Opusculo de missionibus

A. JOANNES
JOINVILLIO.

sionibus Societatis Jesu Orientalibus tom. 5, pag. 28 et seqq. intelliges.

1 *Sanctus et Continuator Tyrii locis supra assignatis aiunt, Damascenos, quibus praeerat Camelæ soldanus, cito terga vertisse, indeque ortam Christianorum cladem.*

m *Hæc, ut aliis auctoribus incognita, ita non carent difficultate ob locorum distantiam, si de Camela intelligi debeant: Camela enim, olim Emesa, ut ante dictum est, in Syria ad Orontem est sita. Si tamen facta sunt, contigerunt postquam deserti a soldano Babyloniæ Chorasmini huc illuc se diviserunt, variasque gentes invadere cœperunt, ut habet Continuator Tyrii pag. 730: adjungens illos hoc modo variis cladibus affectos intra breve tempus prorsus interivisse.*

n *Continuator Tyrii col. 729: Capti fuere Guilielmus de Castro-novo, magister Hospitalariorum sancti Joannis, et Hermannus de Pierre-gort, magister Templariorum, qui in carcere obiit. Guilielmum anno 1250 liberatum opo S. Ludovici vidimus in Commentario num. 699.*

B

CAPUT XXIII.

Prælium inter soldanum Damasci et Ægyptios, ac pax inter eos secuta: velitationes quædam Christianorum cum Saracenis: Sidonis muri a Rege excitari cœpti, a Saracenis destructi; pauperum ibidem cædes: peregrinatio Hierosolymam Regi dissuasa.

Pugna soldani Damasceni cum Ægyptiis; et pax eorum:

a

b

C

c

d

Porro regredimur ad soldanum Damasci, qui copias suas, quas Gazæ a habebat, retraxit, atque Ægyptum ingressus est, ibique emiros Ægypti est aggressus b. Et scire oportet, quod pro fortuna agminum ipsorum, agmen soldani Damasci ceciderit unam aciem emirorum, altera acies emirorum Ægypti superaverit unum ex agminibus soldani Damasci. Propterea retro Gazam reversus est soldanus Damasci, graviter sancius, ac vulneratus in capite aliisque locis. Quando Gazæ c subsistebat, legationem ad eum miserunt emiri, ibique pacem inierunt d ac concordiam mutuam. Hinc illi permansimus ab una atque alia parte: nam ab eo tempore in posterum nec pacem habuimus nec inducias neque cum soldano neque cum emiris. Et scito, plures nunquam in castris nostris fuisse milites, quam mille quadringentos, aut circiter, viros ad defensionem idoneos. Continuo ut pacem habebat soldanus Damasci cum emiris Ægypti, omnes milites suos, quos Gazæ habebat, congregari jussit; ac discessit, transiitque prope castra nostra cum viginti facile Saracenorum millibus, decemque millibus Beduinorum. Hi præterire duabus fere leucis a nobis sejuncti: at numquam ausi sunt nos aggredi. Fuimus autem in excubiis cum Rege, et præfecto tormentorum, tribus omnino diebus; ne clanculum in castra nostra iruerent.

208 Die sancti Joannis proxima post Pascha e, D quando concioni Rex intererat, ad Regem venit unus ex militibus præfecti tormentorum regiorum, qui armatus sacellum Regis intravit, eique dixit, præfectum balistariorum a Saracenis inclusum esse in campo. Tum Regem rogavi, ut mihi potestatem faceret eo accedendi: atque ita fecit; mihique dari jussit usque ad quingentos milites, quos nominavit. Mox ut fuimus extra castra, ac Saraceni, qui præfectum balistariorum tenebant in angustiis, nos viderunt; recesserunt ad emirum quemdam, qui in tumulto quodam erat ante nos, cum mille omnino militibus. Tum coeptum est prælium inter Saracenos, cohortemque præfecti balistariorum. Quando emirus ille videbat suos urgeri, mox eis mittebat militum subsidium: atque idem faciebat præfectus balistariorum, quando suos cernebat esse infirmiores. Interea, nobis hoc modo contigentibus, legatus magnatesque illius regionis Regi significaverunt, stulte admodum actum esse, quod me ad campum progredi permisisset. Ille ergo præcepit, ut irent me revocaturi, atque etiam præfectum balistariorum. E Tunc Turcæ recesserunt, et nos ad castra redimus. Porro mirabantur multi, quod Turcæ nos sivissent quietos, neque nos invasissent: vix quod aliqui dicerent id accidisse, quia eorum equi fame omnes erant fatigati, quod tanto tempore Gazæ substitissent, ubi fuerant per annum facile integrum.

209 Alii Turcæ, qui ex partibus Jafæ recesserant, inde venerunt ante Acconem f: præceperuntque domino de Asur g regni Hierosolymitani rei bellicæ præfecto, ut mitteret ad ipsos quinquaginta millia byzantium, hortos urbis se alioquin destructuros. Dominus de Asur eis significavit, nihil se illis missurum. Tunc ordinarunt acies suas, veneruntque per arenam Acconensem tam propinque ad urbem, ut usque in urbem balista turri instructa jacula mitti potuissent. Tunc Dominus de Asur urbe egressus est, seque posuit ad montem, ubi cæmeterium est sancti Nicolai, ad hortos defendendos. Postquam propius accesserunt Turcæ, exierunt Accone peditum nostrorum aliqui, qui arcibus ac balistis eos impetere cœperunt vi magna: et ne illi se in periculum conjicerent, dominus de Asur eos recipere se jussit, per equitem quemdam juvenem, qui erat Genuensis.

210 Interea, quando eques hic Genuensis pedites hos retrahebat, Saracenus quidam ad eum accessit perturbatus prorsus, animoque commotus; eique dixit lingua sua Saracenicæ, se hasta cum eo, si vellet, certaturum. Eques ei respondit audacter, se perlibenter eum exceperum. Dum ille in hunc Saracenum voluit irruere, conspicatus est in vicinia ad sinistram suam octo vel novem Saracenos, qui ibi substiterant ad videndum, uter in certamine illo esset superior: et prætermisit eques in Saracenum, quocum congrredi debebat, incurrere, cursumque suum direxit in octo Saracenorum manipulum: atque ex iis unum percussit in corpore, eumque lancea penitus transfixit, conciditque ille prostratus exanimatus. Hic inde ad nostros revertitur, alii autem Saraceni in eum irruerunt, unusque illorum insignem massæ ictum in eum vibravit supra lorica. Eques vero in regressu in Saracenum, qui eum percussisset, tantum gladio libavit ictum in capite, ut pileum Turcicum, quem capite gestabat, in terram demiserit. Et

scito,

D
Damascenorum cum Christianis velitatione.

Saraceni Acconem accedunt, f g

F
ubi facinora quædam patravit eques Christianus

A scito, eos in pileis illis Turcicis ingentes ictus excipere solitos; ideo eos gestabant, quando ad pugnam procedebant; sunt enim spiribus mutuo impositis firmiter implexi. Tunc alius Saracenus ictum ingentem gladio suo Turcico equiti impingere tentavit: at ille tantum declinavit, ut ictus eum nequaquam attigerit. Et in reditu, quem faciebat Saracenus, eques aversa manu gladium suum brachio ipsius impexit, ut gladium ei in terram excuteret, et tum pedes suos abduxit. Tres illos praefatos ictus eques intulit coram domino de Asur, ac coram viris illustribus Aconensibus, qui ad copias illas conspiciendas muris ascenderant.

inde recedunt
Sidonem.
quam ca
sunt

211 Deinde Saraceni ab Acone recesserunt; et quia intellexerant, Regem occupatum esse cingendo Sidonem, paucosque ei esse milites idoneos, ad partem illam se contulerunt, et postquam id intellexit Rex *h*, quia nequaquam satis virum habebat ad eis resistendum; recepit se cum praefato tormentorum suorum, cumque hominum numerum tanto, quantum locus capere poterat, in castrum Sidonis, validum admodum atque egregie clausum. At non nisi pauci intraverunt, quia castrum nimis parvum erat atque angustum. Neque multo post Saraceni advenērunt, atque Sidonem ingressi sunt, ubi nullam invenere defensionem: uondum enim omnino muris cincta erat. Et occiderunt duo facile millia *i* pauperum exercitus nostri. Atque, hoc facto, urbeque spoliata, discesserunt Damascum. Postquam Rex cognovit Saracenos penitus deieisse, atque rupisse Sidonem, magnopere ea de causa doluit; at culpa illius nulla id contigerat. Magnates vero regionis prorsus id lætabantur: et ratio erat, quod Rex vellet postea tumulum quemdam muris includere, ubi olim castrum esse solebat a tempore Machabæorum. Situm erat castrum illud in via, qua Jafa itur Hierosolymam: et quia facile quinque Iucas a mari aberat, magnates non consentiebant, ut id muris cingeretur. Quia asserebant, (et vere quidem) nunquam fore ut comitatus en deferri potuisset, quin Saraceni vi comitatum abstulissent, quia viribus prævalebant. Propterea magnates Regem monuerunt, ipsi longe utilius esse, etiam ad honorem suum, restaurare Sidonem, quam aliud novum ædificium moliri, tanto intervallo a mari dissitum: atque in illud Rex consentit.

ita Hierosolymam miserunt, capta, quod in disceditur

212 Eo tempore, quo Rex erat Jafæ, ei nuntiatum est, soldanum Damasci permissurum, ut iret Hierosolymam, idque idonea cautione data. Rex perlibenter id facere voluisset: at magnum institutum est concilium, quod ab eo illum avertit, quia urbs sub potestate inimicorum erat relinquenda; in quod regionis domini consentire noluerunt. Et protulerunt ei exemplum, quod fuit huiusmodi. Quippe, ubi rex Philippus *k* Acono discessit in Galliam rediturus, reliquit milites suos omnes in castris ducis Burgundiæ Hugonis *l*, qui avus erat ducis postremo defuncti. Illo tempore, ac dum Hugo Burgundiæ dux, et Richardus Angliæ rex Acone morabantur, iis nuntiatum fuit, postmodum *m* Hierosolymam, si vellent, omnino capturos; quia magnæ vires equitum Ægyptiorum inde profectæ erant ad soldanum Damasci, ad bellum quod ei erat Nessæ *n* contra loci soldanum. Mox parati fuere ad discedendum dux Burgundiæ et rex Richardus, ut tenderent Hierosolymam: agminaque sua dividerunt, quorum ducem ducit rex Angliæ, alterumque dux cum militibus regis Gal-

liæ, qui substiterant. Ubi fuere prope Hierosolymam, nec longe ab urbe capienda; ex agmine ducis Burgundiæ nuntiatum fuit regi Angliæ, ducem reverti; tantum ne dici posset, Anglos cepisse Hierosolymam *o*; quod illi suggerebatur ex invidia. Atque, ut erant in his verbis, unus ex subditis regis Angliæ exclamavit, eique dixit: Domine rex, domine rex, huc usque procede, ac ostendam tibi Hierosolymam. Ille vero chlamydem suam oculis objicit, erumpentibus prorsus lacrymis dicensque Domino nostro elata voce: Ah! Domine Deus, te obsecro, ut nequaquam intnear civitatem tuam sanctam Hierosolymam; quandoquidem ita se res habet, ut eam inimicorum tuorum manibus liberare nequeam.

A. JOANNES
JOINVILLIO.

o

213 Exemplum istud Regi sancto Ludovico ostensum fuit, quia maximus *p* erat Rex Christianorum, sique institueret peregrinationem suam Hierosolymam, a se manibus inimicorum Dei non ereptam; omnes alii reges, qui dictum iter ingrederentur, sibi satisfactum putarent, modo peregrinationem suam instituissent, uti fecisset Rex Galliarum. Richardus hic Angliæ rex tanta belli edidit facinora *eo*, quo ibidem fuit, tempore, ut, cum equi Saracenorum terrebantur umbra quadam, aut dano, heri eorum iis dicerent: Putasne regem Angliæ illic esse? Atque id dicebant ex consuetudine, quia frequenter eos profligaverat, ac vicerat. Similiter cum infantes Turcarum ac Saracenorum ejulabant, matres eorum iis dicebant: Tacesis, tacesis, alioqui accersam regem Angliæ Richardum. Et præ timore, quo afficiebantur, obmutescabant, ut ante jam dixi *q*.

exemplo Richardi Angliæ regis, cujus facinora perstringuntur

E

214 De Hugone Burgundiæ duce agam, de quo etiam ante loculus sum. Eques fuit manu sua admodum promptus, atque ad facta bellica idoneus. At nunquam sapiens habitus est nec Deo, nec mundo: et manifeste hoc apparuit in factis illius ante dictis. De illo quoque dixit magnus rex Philippus, ubi cognovit comiti Cabillonensi Joanni *r* natum esse filium, nomine Hugonem: Deus ipsum facere dignetur virum fortem ac virum probum. Magnam enim differentiam intercedere dicebat inter virum fortem, ac virum probum: multosque esse equites inter Christianos, interque Saracenos, qui satis essent fortes, *F* prohi vero homines non essent. Nullo enim modo timebant, aut amabant Deum. Dicebat magnam equiti a Deo præstari gratiam, quando hocce possidebat bonum, ut factorum suorum causa nominaretur vir fortis, ac vir probus. At ille, de quo nos ante egimus, vocari quidem poterat vir fortis; quia corpore suo fortis erat atque audax; non vero anima sua: etenim peccare non timebat, aut in Deum delinquere.

quendam de Hugone Burgundiæ duce

r

ANNOTATA.

a Joinvillius Gadres, quod Cangius pag. 95 de Gadara urbe Decapoleos intelligit. At certum est ex litteris S. Ludovici recitatis in Commentario num. 707 Gazam designari, unde Syri Ægyptios pepulerunt anno 1251 mense Julio. Porro Gaza urbs est Palæstinæ ad mare Mediterraneum Ægypto proxima, quæ vulgo Gazera dicitur.

b Pugnatum anno 1252 die 2 Februarii, probabilius esse diximus in Commentario num. 704, ubi plura de eventu pugne. Latins tamen hæc videri possunt apud Chaizium pag. 122 et seqq.,

A. JOANNE
JOINVILLIO.

scqq., ut uno anno tempus rerum gestarum pervenit.

c Ubi simul impediēbat conjunctionem Ægyptiorum cum Rege, quo sedus eorum, num. 198 descriptum, reddidit irritum.

d Anno 1253, plusquam anno toto post prælium mox relatum : nam deinde dicit Damascenos annum integrum Gazæ substituisse, quo se receperant post pugnam. Hinc corrigi debent quæ narrat Chaizius pag. 125 de Gaza ab Ægyptiis recepta, iterumque perditā.

e Festam S. Joannis oleo munissi, opinor, intelligit, quia primum occurrit post Pascha, nempe 6 Maii. Damasceni hi erant, qui Gaza discedebant.

f Hæc contigisse anno 1253 discrete affirmat Continuator Tyrri col. 735 : ei consentit Sanutus, cujus verba delimus in Commentario num. 724. Ex quibus stabilitur totus ordo rerum gestarum a nobis datus.

g Sanutus lib. 3, part. 12, cap. 5 : Remansit baylivus Ptolomaydæ (alias Accois) Joannes de Ybelyn dominus Arsuf Eandem dignitatem domino de Arsuf attribuit Continuator Tyrri pag. 733. Videtur hinc vocari militiæ præfectus a Joinvillio, quod fortasse præfectura militiæ cum Accois gubernatione esset conjuncta. Assur autem, seu Arsuf, vel Arsuf erat inter Cæsaream et Jafam. Aodi Sanutum lib. 3, part. 44, cap. 2 : De Casarea ad duas lencas est munitio Assur, vel Dora... De Assur ad octo lencas est Jopen, nobis Jafa.

h Jam dicimus in Commentario num. 725 memoria lapsum esse Joinvillium, dum præsentem Rege cladem Sidoni illatam scribit, nisi forte mendum sit. Nam Rex eo tempore Jafæ adhuc erat. Quod igitur hic de Rege dicitur, de quoquam ex ejus ducibus intellige.

i Octingentos aut plures occisos, ac captos quadringentos, quos Damascum duxerunt, scribit Continuator Tyrri col. 735, cui consonat Sanutus in Commentario num. 725 : atque hi plerique operarii fuere, aut urbis incolæ.

k Philippus II, cognomento Augustus, avus S. Ludovici Vide Commentarium num. 584, ubi hæc breviter relata.

l Hugo III, pater Eudonis III, et avus Hugonis IV, qui defunctus est anno 1272, inquit Cangius pag. 103.

m Id est, postquam eo pervenissent : nam iter erat longius.

n Nessa, editio Pictaviensis Messa. Nihil inæquum, quo hæc afferam huic loco. Cangius quidem notat ex Plinio, aliisque, Nessam urbem fuisse in Arabia Felice; rerum aut hæc designatur, an vox potius corrupta sit, mihi est incertum.

o Hæc et sequentia elucidata sunt in Commentario num. 585.

p De cunctantia regis Francorum super alios reges dissertationem composuit Cangius, quæ vigesima septima est, ac consuli potest.

q Illa jam narraverat cap. 1, part. 2, ubi quædam notarimus lit. m.

r De horum genealogia non convenit Cangio hic cum Chesnio in Historia Burgundiæ pag. 281.

CAPUT XXIV.

Immensa pecunia Jafæ restauranda impensa : iter Sidonem versus cum exercitu : Belimmas a copiis Regis vastata : Ludovici charitas in mortuis propria manu sepeliendis.

De ingenti pecunia, quam Jafæ maris claudendæ Rex impendit, nequaquam loqui convenit, quia immensa est. Cinxit enim oppidum ab uno mari usque ad alterum. Turres cum majores tum minores erant omnino viginti quatuor : fossæque erant expurgatæ, factæque intus ac foris. Tres erant portæ magnæ : ex his tribus unam ut curaret extrui, una cum muro ab illa porta usque ad aliam, legato fuerat demandatum. Porro ad cognoscendum per aestimationem, quanto res pretio Regi stare poterit, legatus me aliquando interrogavit, quanti putarem constituisse portam, ac muri partem, quam construi caraverat. Conjectebam portam illi constituisse facile quingentis libris, murumque libris trecentis. Tunc legatus mihi dixit, me longe omnino aberrare a vero calculo; ac, sic Deus enim juret, uti porta murusque omnino constituerant triginta librarum millibus. Quare facile colligi potest ex hoc pretio, opus totum ingenti constituisse pecunia.

216 Postquam Rex muris prorsus cinxerat clauseratque Jafam, desiderium cum cepit idem Sidoni præstandi, quod Jafæ præstiterat; eamque restaurandi muris inclusam, qualis erat, antequam Saraceni eam dejecerant. Ac se movit cum exercitu suo, eo profecturus die festo dominorum sancti Petri ac sancti Pauli apostolorum. Quando Rex erat ante castrum Assur a cum toto suo exercitu, sub vesperam Rex vocavit consiliarios suos, eosque de re quadam consuluit, cujus exsequendæ cupidine tenebatur : nimirum, quod capere vellet urbem quamdam Saracenorum, quam Neapolim vocabant, nominatam in scriptis Bibliorum, atque antiqui Testamenti Samaritanam b. Tunc domini Templarii, proceres, magnatesque regionis ei suaserunt, ut id faceret : verum ipse per se rei non adesset propter pericula; dicentes, si ipse captus foret aut occisus, omnem terram fore perditam. Ille eis reposuit, se non permissurum, ut sui eo tenderent se ipso non præsentem : et propter hujusmodi discordiam expeditio prætermissa est. Discessimus igitur pervenimusque usque ad arenam Acconensem : ibique cum toto exercitu suo illa nocte Rex castra metatus est. Postera die ad me accessit magna populi multitudo ex majori Armenia, qui Hierosolymam peregrinabatur. Ille populus, quia de me audierat, propinquum me Regis esse, supplicabat mihi per interpretem Latinum, quem habebat, ut sibi ostendere vellem bonum Regem Ludovicum. Itaque ad Regem accessi, eique dixi, magnam hominum ex majori Armenia tuam, qui Hierosolymam peregrinabantur, eum videndi teneri desiderio. Ridere cœpit, mihi que dixit, ut eos ad se venire juberem. Continuo ad ipsam adduxi hunc popu-

Oppidum Jafæ immensum sumpibus constructum;

E

Rex inde castra movet Sidonem versus quadam, que Regi.

a

f

b

Inal,

A lum, qui perlibenter eum vidit, maximumque ei honorem habuit : deindeque, ubi eum fuerant intuenti, Deo ipsum commendarunt, ac ipse vicissim illos.

217 Postridie Rex, ejusque agmen discesserunt, et castra posuimus in loco, quem nominabant *Passé-Poulain* : ubi optimæ erant aquæ fontanæ e, quibus illic consperguntur cannæ, in quibus saccharum producit. Ubi diversorium occupaveram, quidam equitum meorum mihi dixit : Domine, nunc melius tibi procuravi hospitium, quam heri habebas ante sanctum *Sur d.* Alius ex meis equitibus, qui die illo præcedente mihi hospitium procuraverat, ei aggressus est dicere : Stulte nimis es andax, quando coram domino meo vituperas id, quod ego feci. His dictis, in equitem involat, eumque crinibus apprehendit. Ut perspexi arrogantiam istius equitis, qui coram me alium equitem meum capillis apprehenderat : enim aggressus sum, eique ictum pugno impegi inter humeros : et tum equitem dimisit, quem capillis tenebat. Porro ipsi dixi, ut hospitium meo egrederetur, neque unquam (ita me Deus habeat) de familia mea futurum. Exiit igitur hic eques, magno affectus dolore ; seque contulit ad dominum *Ægidium le Brun*, summum rei bellicæ eo tempore in Gallia præfectum ; qui statim ad me accessit, rogaturus ut recipere vellem hunc meum equitem, quod vehementer eum stultitiæ suæ peniteret. Ego ipsi dixi, me ea in re nihil facturum, prinsquam legatus me jurisjurandi, quod ea de re feceram, religione solvisset. Accessit rei bellicæ præfectus legatum, ut totum ei casum exponeret, eumque rogaret, ut jurisjurandi, quod feceram, religionem mihi eximere dignaretur. Respondit ei legatus, potestatem sibi non esse me absolvendi e, quandoquidem legitimo jure juramentum emiseram, illudque æquum erat, quia eques graviter offenderat. Hoc inter facta modici hujus libelli enarrare volui, ut exemplum cuiuslibet præbeam non jurandi, si id faciendi non occurrat ratio : dicit enim Sapiens, eum, qui libenter ac sæpe jurat, frequenter pejerare.

C 218 Altera die sequente Rex, ejusque exercitus, profectus est usque ante urbem *Sur*, *Tyrum* / in Bibliis appellatam. Tum Rex pari modo animatus est, ut progrediretur ad capiendam urbem quandam, illic vicinam, quæ *Belinas* nominabatur. Ejus consiliarii dixerunt, id ei faciendum, at eum ibi adesse non oportere : atque in id agre admodum consensus. Porro decretum fuit, ut irent cum militibus suis comes *Andegavensis g*, dominus *Philippus de Montfort*, *Tyri* dominus, dominus *Ægidius le Brun* militiæ *Gallicæ* præfectus, dominus *Petrus* regio *enbiculo* præpositus, magistri *Templariorum* ac *Hospitaliorum*. Postea sub noctem arma cepimus, venimusque paullo post diluendum in plautiæm, ante urbem *Belinam*, quæ in antiquis scriptis *Cæsarea Philippi h*, extensam. Sita est hæc urbs supra fontem pulchrum, *Jon* dictum. In campis plautis, qui ante hanc urbem extenduntur fons est alius admodum pulcher, *DAN* nominatus : horumque duorum fontium rivi satis procul ab urbe confluent, indeque *fluvius*, ex fontibus his ortus, vocatus est *Jordanis i* fluvius, in quo Dominus noster *Jesus Christus* fuit baptizatus.

219 Consilio comitis *Andegavensis*, magistrorum *Templi*, ac *Hospitalis*, magnatumque

regionis, statutum fuit ut agmen Regis, in quo illo tempore eram cum equitibus meis, in quo item erant quadraginta equites, quos Rex mihi donaverat olim ex ditione *Campaniæ*, dominus *Gaufridus de Sergines*, ac viri egregii regionis, qui nobiscum erant, procederemus inter castrum ac urbem ; regionis incolæ intrarent in urbem ad sinistram, ac *Hospitalarii* ad dexteram, magisterque *Templariorum* ejusque cohors ingrederentur viam rectam, qua nos, cum prima acie veneramus. Quilibet ergo se movit ad progrediendum, ac appropinquavimus usque ad oppositum retro urbi locum, invenimusque multos nostrorum mortuos, quos *Saraceni* in urbe occiderant, atque ejecerant. Scire autem oportet, partem, per quam nobis incedendum erat, fuisse admodum periculosam : nam primo tres muri nobis erant transeundi, ac latus quoddam erat adeo præruptum, ut nullus ibi equo insistere posset : in vertice quoque tumuli, quo nos ascendere oportebat, magnus erat *Turcarum* equitum numerus. Paulo post vidi aliquos e nostris ab una parte urbis muros perfringere, voluque ad eos equitando, progredi. Vir quidam e nostris tentavit murum equo transgredi, lapsusque est, equo ipsi incumbente : quod ut vidi, ex equo in terram descendi, ac equum meum per fraxum apprehendi, atque audacter sursum ascendimus istum tumulum. *Turcæ*, qui erant in vertice, conspicati nos tam audacter sibi appropinquare, ut voluit Deus, fugam arripuerunt, locumque nobis deseruerunt. Porro in loco illo supra ripem via erat, quæ ducebat deorsum in urbem. Postquam evasimus in verticem rupis, unde fugerant *Saraceni*, qui in urbe erant *Saraceni* ad nos accedere non sunt ausi, fugeruntque ex urbe, eamque nostris dereliquerunt sine conflictu.

220 Interea temporis, dum eram in vertice illius tumuli, præfectus castrorum *Templi* audiivit, in magno me versari discrimine, ac sursum ad me accessit. Porro mecum erant *Teutonici*, qui conspicati *Turcæ* equites recta ad castellum fugere, satis longinse ab urbe distantum, omnes se moverunt ad irruendum in eos, me invito ; licet eis dicerem, perperam eos agere : metam enim attigeramus expeditionis nostræ, illiusque, quod nobis erat mandatum. Castrum erat supra urbem, ac nomen habebat *Srberbe*, atque ad mediam fere lencam assurgit in monte, qui vocatur *Libanus* : ingentesque superanda sunt rupes usque ad castrum. Ubi viderunt *Teutonici*, se stulte admodum prosequi eos, qui castrum ascenderant, rapinam illarum anfractus probe callentes, retro viam remensi sunt. Videntes autem *Saraceni* *Teutonicos* reverti, equis descenderunt eosque invaserunt : ac rupibus descendendo ; ingentes massarum ictus in eos libabant ; atque adeo, ut eos ferociter repulerint usque ad locum, in quo eram. Postquam milites, qui mecum erant, viderunt incommoda, quæ *Teutonicis* inferebant *Saraceni* in descensu, hosque illorum semper tergo inharere, terrore coperunt, metuque concuti. Illis ego interminatus sum, si fugerent, me effecturum, ut omnes exauctarentur, regioque stipendio in perpetuum privarentur. Illi autem mihi responderunt : Domine *Joinvilli*, pejori longe sumus conditione quam tu : tu enim equo uteris ad fugam capiendam cum volueris, et nos pedites sumus, proptereaque in magno versamur periculo ne occidamur, si hinc usque perveniant *Saraceni*. Tunc ex equo descendit

A. JOANNE
JOINVILLIO
quæ Cæsaream
Philippi
occupat,

E

urbemque
rostrata.

F

A. JOANNE
JOINVILLIO.

cendi cum illis, ut animos eorum relevarem, equumque meum nisi ad agmen Templariorum, magno baliste jactu a nobis dissitum. Porro dum Saraceni pellebant Teutonicos, aderat ex equitibus meis aliquis, quem Saracenus quidam telo percussit in gutture, conciditque ante pedes meos plane exanimatus. Tunc eques quispiam, nomine dominus Hugo d'Ecossé, pater equitis mei mortui, mihi dixit, ut se juvarem in portando deorsum nepote suo mortuo, ad ejus erandam sepulturam: at nihil istius facere volui; nam eques me invito cum Teutonicis processerat ad invadendum: dicebam itaque, si inde factum ei esset infortunium, culpam penes me non esse.

ad eum redit
Sidonem, ubi
occisos sepe-
lit.

k i

221 Continuo ut audierat dominus Joannes de Valenciennæ, magnopere ordines nostros esse perturbatos, atque in magno nos versari vite discrimine, adivit dominum Oliverium de Termes *k*, aliosque suos duces Occitania *l*, iisque dixit: Domini, vos oro, ac Regis nomine ju-beo, ut mihi veniatis suppetias ad excipiendum Campaniæ senescallum. At eques quidam, cui nomen dominus Guillelmus de Beaumont, eum accessit, illique dixit, me mortuum esse. Nihilominus sibi nequaquam pepercit bonus dominus Oliverius de Termes, voluitque cognoscere aut mortem meam aut vitam, ut certum de ea Regi referret nuntium, venitque sursum usque ad summam montis ascendens, ubi eramus; tum ad eum me contuli. Postquam dominus Oliverius ascenderat, viditque in nimis manifesto nos esse periculo, neque descendere nos posse eadem, qua ascenderamus, via, utile nobis suggestit consilium: descendere enim nos jussit per declivitatem, quæ erat in isto monte, acsi Damascum tendere voluissemus; dicebatque Saracenos existimatu-
B
m
C
n

cedebat Sanctus, quod solus tractus maritimus Christianorum esset.

d Fortasse per Sur nomen Sancti intelligendum, aut ejus templum vel sacellum teutorium fuerit Joinvillii: nam castra metati fuerant prope Acconem.

e Non ridea sane, ex qua parte legatus non potuisset dispensare, nisi defectu justæ ad dispensandum causæ. Indicavit igitur, opinor, justam dispensandi causam deesse, cum parum referret, an eques ille in cohorte Joinvillii, an in alia militaret.

f Tyrus eo tempore Sur vel Sour vulgari nomine dicebatur, cui simile erat nomen antiquum Hebraicum Zor, vel Tzor. Florebat tunc temporis ac munitissimum erat Christianorum propugnaculum, quod Saladinus repetitis vicibus frustra tentaverat, dum totam fere subegit Palestinam: nunc non nisi vicus est miserabilis, de quo in Opusculo de Missionibus Societatis Jesu Orientalibus tom. 5, pag. 13 plura lector inveniet.

g d'Aujou, quod mendum est manifestum; nam comes Andegavensis dudum erat in Gallia. Forte Jafa comes fuerit designatus, aut certe alius quispiam.

h Varia hujus urbis præ diversis temporibus nomina explicat Vitriacus in Historia Hierosolymitana cap. 35, sic scribens: Est autem DAN, terminus Terræ promissionis a parte Septentrionis, civitas antiquissima, ad pedem montis Libani sita, qui mons inter ipsam et Damascum medius interjacet; cujus nomen antiquum fuit LESEM (Josue 19, aut LAIS Judicum 48). Postquam vero capta est a filiis Dan, eam LESEM DAN vocaverunt, (Josue 19, v. 47;) frequentius tamen DAN simpliciter nominatur. Postea vero Philippus tetrarcha, senioris Herodis filius, eam ampliavit, et in honore Tiberii cesaris CESAREAM PHILIPPI ipsam appellavit. Dicitur præterea PANRAS, vulgari vero idiomate BELINAS nuncupatur. Hisce non pouei consentiunt: at Calmetus jam laudatus, ad vocem Casarea Philippi, hæc opponit: Eusebius Dan, et Paneadem tanquam duas urbes invicem proximas describit. Quo fit, ut Vitriaci sententia incerta videatur. De qua consuli potest Cellarius in Geographia antiqua tom. 2 pag. 379. Ceterum Casarea illa hodie ad vicum redacta est.

i Tyrinus lib. 13, cap. 18 de fontibus Jordanis similia habet ex Beda, inquit, aliisque doctoribus. Verum aliam quoque affert sententiam huic non omnino oppositam, nisi quod fontes longius invicem disjungat. At Calmetus ad rorem Jordanis contendit, falsum esse, Jordanem ex duobus amnibus conflari, annemque aliquem esse, qui Dan appelletur. Nihilominus in Opusculo de missionibus Societatis Jesu tom. 6, pag. 149 dicta Joinvillii confirmantur ab oculato, ut opinor, teste. Quippe prope Casaream Philippi tumulum esse ait, cujus circuitus est unius fere leucæ quadrantis, ac subdit: Ex radicibus hujus collis egrediuntur duo fontes Sor (forte legendum Ion) et DAN. Distant invicem triginta passibus, ac quinquaginta passibus inferius conjunguntur, ut formet flumen celebre Jordanem.

k Notat Cangius pag. 96 hunc adhæsisse factoribus Albigenis contra Regem, at deinde se subjecisse, quod vidimus num. 403. Deinde anno 1264 rursus in Palestinam profectum, atque ad Regem renisse in Africam: demum anno 1273 a Philippo rege in Palestinam missum,

ibi-

ANNOTATA.

a Duabus leucis a Casarea Palestina, ut dictum ad caput præcedens.

b Calmetus in Dictionario biblico ad vocem Neapolis ita habet: Neapolis, ipsa urbs Sichem, aut saltem ipsi quam maxime propinqua. Ejus verum nomen, ut, nummi referunt, est Flavia Neapolis Syriae Palestinae, seu Samariae. Sanctus quoque lib. 3 part. 14 cap. 3 ait: Sichem nunc Neapolis. Quod verius videtur, quam esse antiquam Samariam. Nunc Gallis Naplouse, Italis Naplousa dicitur: nec longe distabat a Castro Assur et Casarea, ita ut vicinia ejus invitaret ad eam occupandam.

c Fontes, quos hoc loco memorat, inter Tyrum et Acconem quoque describit Sanctus lib. 3, part. 14, cap. 2, ubi adjungit sequentia: Distant autem hi fontes a mari parum ultra jactum sagittæ. Ita semper cum agmine juxta mare pro-

A *ibique 1275 supremum diem obiisse, ut habet Sanutus lib. 3, part. 12, cap. 44.*

Gallice, de la langue torte, qua phrasi Occitaniam, vulgo Langnedoc, intelligendam, docet Catellus in Monumentis historiae Occitaniae pag. 39, ubi refert Galliam olim divisam fuisse per linguas. Sensus quoque id exigit, nam Occitanus erat Oliverius, filius Raymundi domini de Termes in Occitania, inquit Cangius pag. 96.

m Rex enim Tyro Sidonem perrexit, dum illi Caesarem tendebant.

n Eximia haec Regis claritas latius exponitur in Vita secunda num. 410, et in Commentario num. 727, ubi diximus vel hinc etiam probari, hosce non fuisse caesos, degente ibidem Ludovico.

CAPUT XXV.

B *Peregrinatio Joinvillii ad Virginem Tortosanam; ubi factum ante narratur miraculum. Regi nuntiata mors matris Blanchae; inde consilio suorum se parat ad redeundum in Galliam.*

Joinvillius facultatem petis risendi Virginem Tortosanam, ubi factum narratur miraculum;
 a
 b
 c
 I *nterea a cum die quadam Regi adessem, facultatem ab eo flagitavi peregrinandi ad Dominam nostram Tortosanam b, quae peregrinatio erat multum desiderata: et magnus quotidie erat peregrinorum numerus, quia primum est altare, quod nunquam constructum fuit ad honorem Genitricis Dei, uti tum dicebatur; ac magna ibidem ad stuporem miracula patrabat Domina nostra. Inter haec aliquod fecit in homine paupere, rationis usu destituito, ac daemoniaco: spiritum enim nequam habebat in corpore. Hic die quadam adductus est ad altare istud Dominae nostrae Tortosanae: et cum consanguinei ejus, qui ipsum eo duxerant, supplicarent Dominae nostrae, ut ei dignaretur sanitatem impetrare ac curationem; daemon, quem creatura misera habebat in corpore, respondit: Domina nostra hic non est, in Aegypto est, ut opem ferat Regi Galliae, ac Christianis, qui hodie appellant in Terram sanctam contra paganos omnes, qui equis sunt instructi. Scripto consignata est dies, qua daemon has voces protulit, delataque fuit ad legatum, qui erat cum Rege Galliae. Hic postea mihi asseruit, illa die in terram Aegypti nos appulisse: certumque omnino mihi est, benignam dominam Mariam ibidem nobis prorsus fuisse necessariam.*

qua impetrata, reliquias inde reducit ad Regem, aliaque.
 c
 d
 223 Rex perlibenter potestatem mihi fecit institnendi peregrinationem istam ad Dominam nostram, mihiq; commisit ut sibi emerem centum libris diversi coloris pannos e villis caprinis contextos, quos religiosis sancti Francisci donare volebat, cum reduces essemus in Galliam. Hinc suspicio mihi fuit, eum non diu admodum mansurum, quin in Galliam reverteretur. Postquam perveni Tripolim c, ubi locus erat peregrinationis meae d, donum meum obtuli Deo, ac Dominae nostrae Tortosanae; posteaque emi pannos e villis caprinis contextos, quorum emendorum curam Rex mihi commiserat. Cornentes autem equites mei illos a me emi, rogarunt me, quid

illis farere vellem. Ego iis persuasi lucri causa illos a me emi. Postquam eo perveneramus, loci illius princeps, qui noverat ab exercitu Regis Galliae me esse profectum, obviam processit, honoremque eximium nobis exhibuit, donaque insignia obtulit: de quibus humiles ipsi gratias egimus, illorumque nihil accipere volumus, praeterquam reliquias sacras, quas cum pannis ipsius ad Regem detuli. Scito reginam satis cognovisse, me peregrinatum fuisse, reliquiasque attulisse: nisi autem ad illam per quemdam equitum meorum quatuor massas panni ex caprinis setis contexti, quem emeram: introeunte ad illam in ejus cubiculum equite, cepit genua flectere coram pannis telae involutis. Cernens eques reginam ante se genu flectentem, nesciebat quae de causa; seque item in genua provolvebat. Tunc ei dixit regina: Surge, domine eques, nequaquam tibi flectendum est genu, dum sacras gestas reliquias. Eques itaque meus illi dixit, non esse reliquias, at pannos esse e villis caprinis, quos ei mitterem. Ubi regina, ac nobiles ejus femine intellexerunt non esse reliquias, ridere coeperunt: dixitque regina: Domine eques, malum diem precare domino tuo, quandoquidem causa fuit, ut genua flecterem ante pannos ipsius camelinos.

224 Haud ita post Regi, Sidone agenti e, nuntiatum fuit, obiisse dominam matrem suam; quam tantopere luxit, ut duobus diebus inclusus fuerit cubiculo suo, sublata eum alloquendi facultate. Post duos dies transactos, per cubicularium quemdam suum me accessit: quando praesto fui apud ipsum, protendendo ad me brachia sua exclamavit, dicens: Hei! senescalle, perdidisti matrem meam. Ego ipsi dixi: Domine Rex, id non miror, nosti enim semel illi moriendum fuisse: at miror vehementem, nimiumque, quem demonstras, luctum f, tu qui princeps existimaris tam sapiens. Et satis, inquam, inquitiebam, nosti, Sapientem dicere, oportere ut tristitia, quae in corde est viri fortis, in vultu ejus non appareat, neque ab eo manifesta fiat. Qui enim manifestam facit, ingentem cordis letitiam praebet inimicis, atque indignationem luctumque movet amicis: sic dolorem ejus parumper mitigavi. Itaque eo tempore trans mare celebrari jussit quam plurima divini cultus praecleara officia pro anima bonae dominae matris suae defunctae. Misit quoque in Galliam thecam g magnam lapidibus pretiosis monilibusque oneratam ecclesiis Galliae, cum litteris missivis; eas rogans, ut velent Deum orare pro ipso, ac pro dicta domina matre sua.

225 Neque multo post haec Rex ille negotiis suis disponere voluit, ut sciret an in Galliam redire oporteret, an etiam tum ibidem subsistere. Et cum illam versaret quaestione degens Sidone, quam muris fere iterato cinxerat, vocavit legatum, qui cum eo erat, variasque eum instituere jussit supplicationes, ad Deum exorandum, ut sibi manifestum faceret, utro rem ei faceret gratiorem, eundem in Galliam, an illic subsistendo. Absolutis supplicationibus, paullo post die quodam eum magnatibus regionis me receperam ad praetium quoddam recreationis causa: et Rex vocare me jussit, eratque cum eo legatus. Tunc legatus coram Rege dicere mihi est aggressus: Senescalle, Rex magnopere collaudat bonam, grataque obsequia, quae ipsi praestitisti, ac probitatem honestatemque tuam vehementer desiderat: me quoque jubet tibi declarare, ut

A. JOANNE JOINVILLIO.

Rex, audita matris suae morte, eam lugebat magnopere ac precibus, juvendam curat,

deinde piis operibus, quid magis Deo placeret, inquirens, se parat ad reditum;

A. JOANNE
JOINVILLIO.

aliquid inde solatii letitiaeque in animo tuo oria-
tur, sibi propositum esse in Galliam proficisci
intra Pascha proximum. Tunc respondi, Domi-
nus eum facere permitteret pro arbitrio suo.
Post haec verba legatus a Rege discessit, me-
que rogavit, sibi comes essem usque ad hospiti-
um suum: quod lubens feci. Porro intrare me
jussit in vestiarium suum; ac lacrymari cepit,
atque apprehendit me manibus, mihiq; dixit:
Senescalle, vehementer lator, gratiasque Deo
ago, vos evasisse e magnis periculis, in quibus
fuistis in hac regione. Aliunde summa afflictor
tristitia, animique dolore, quod me carere oport-
eat optimis vestris sanctisque consortiis, ut re-
vertar in aulam Romanam inter homines adeo
infideles, quales ibidem reperiuntur. Verum tibi
dicam, intentio mea est per annum etiamnum
post vos Accone subsistere, ut expendam omnes
meas pecunias curando muris cingi, includique
suburbia Acconensia, quamdiu quidquam pecu-
niae mihi supererit; ne me exprobrando impellant,
aut invadant.

B
post gratias
ei actas a
proceribus
Terra sanctae
Sidone disce-
dit Acconem.

226 Postquam ad Regem sui reversus, postri-
die mihi praecipit, ut ego equitesque mei ar-
ma indueremus. Armatus rogavi ipsum, quid me
facere vellet. Tunc mihi injunxit, ut reginam
liberosque suos Tyrum usque perducerem, mihi
septem omnino lencae erant emetiendae. In eo
ipsi contradicere nolui, quamvis magnum esset
adendum periculum: neque enim tunc noctu
aut interdiu induciae vel pax nobis erat cum Aegy-
ptiis, aut Damascenis. Profecti sumus, venimus-
que, Deo sit gratia, pacifice prorsus sine ullo
impedimento Tyrum sub occasum solis. Paullo
post ea patriarcha, magnatesque regionis, qui
Regem diu fuerant comitati, ceruentes Sidonem
ingentibus muris ab eo cinctam, ac turres vastas
ejus jussu constructas, fossasque intus ac foris ex-
purgatas, enim adierunt, ac humiles ipsi persol-
verunt gratias, laudesque de eximis bonis ho-
noribus, gratiisque, quibus ipsos cumulaverat in
Terra sancta. Restaurari enim a fundamentis cu-
raverat urbem Sidonem h, Caesaream, Jafam;
egregieque munierat amplis muris crassisque tur-
ribus urbem Acconem. Atque ipsi dixerunt: Do-
mine Rex, manifeste omnino perspicimus, mor-
ram tuam nobiscum amplius durare non posse
eo pacto, ut in posterum plus ex ea utilitatis
accedat regno Hierosolymitano. Quapropter omnes
pariter tibi suademus, ut Acconem petas, ibique
incipias itineri tuo necessaria parare, teque ac-
cingere circa hoc quadraginta dierum jejunium,
quo secure possis in Galliam reverti. Atque ita
eorum consilio Sidone Rex discessit, venitque Ty-
rum, quo reginam ejusque liberos duxeramus;
atque ad ingressum jejunii sacri omnes simul
Acconem venimus i.

A

C

ANNOTATA.

a Aute haec verba, ut notat Cangius pag. 97,
additum est totum caput in editione Pictaviensi,
quo narratur occupatio Bagdadi per Tartaros.
Verum sive haec Joinvillii sunt, sive addititia,
cum ad Sanctum nostrum non spectent, legi poterant
apud laudatum Cangium.

b Sanutus lib. 3, part. 11, cap. 2 docet Tor-
tosam; alio nomine Antaradum, fuisse in co-
mitatu Tripolitano prope mare item sitam, ac
viginti milliaribus ultra Tripolim a Palestina
remotam. De templo autem beatae Virginis haec
memorat: Ibi beatus Petrus in Antiochiam trans-

iens, parvulam aedificavit ecclesiam ad honorem D
beatae Virginis: et dicitur fuisse prima ecclesia
ad honorem ejus erecta: propter quod piissima
Mater Dei multa ibi operatur miracula, ita ut
etiam ab infidelibus in reverentia habeatur. Simi-
lia profert Cangius ex aliis: unde certi satis
reddimur de traditione Tortosauorum. Quibus
autem illa traditio nitatur fundamentis, non
racat hic curiose discutere.

c Tripolis caput erat comitatus cognominis,
quem eo tempore possidebat Boamundus VI An-
tiochia princeps, quem Jafam venisse ad Ludo-
vicum vidimus. Sidone distat ex calculo Saun-
tini citati ad 46 fere milliaria, nec longe a ma-
ri sita est. Floret etiam hodie, at cum ceteris sub
Turcarum dominium reducta.

d Id difficulter cum praedictis componi potest,
nisi per Tripolim totum intelligat comitatum,
in quo erat Tortosa. Fortasse locus mendosus
est, legendumque Tortosam pro Tripolim.

e Id jam Regi nuntiatum fuisse, dum Jafam
erat, probavimus in Commentario num. 719.

f Quam vere Christiana fuerit Sancti haec tri-
stitia, declarat Gaufridus, qui adfuit, dum
mors primum nuntiata est, in Vita prima E
num. 46.

g Gallice sommier, quo alias equus aut
juventum onera gestare solitum, vel tignus si-
gnificatur. At sensus videtur exigere expositio-
nem datam. Ceterum rursus hic quaedam addita
sunt in editione Pictaviensi, quae acciderint Join-
villio cum regina. At nec fidere possum editioni
interpolatae, nec ad Regem ipsum proprie spectant.
Quapropter videri poterit Cangius in no-
tis pag. 109, ubi et pauca alia invenies de do-
no Regi oblato ab Aegypto quopiam, quae non
usquequaque temporis sunt conformia, cum pa-
cem tunc cum Aegyptiis non haberet Ludovi-
cus.

h Floret adhuc Sidon, vulgo Sayd, Galli,
Seyde, in Phoenicia ad mare Mediterraneum
sita, ac multis postea annis in potestate Chri-
stianorum fuit; sed tandem, ut reliquae omnes
jugum Turcarum subire coacta est.

i Facta haec sunt anno 1254.

CAPUT XXVI.

Reditus ex Terra sancta in Galliam: gemi-
num naufragii periculum; Regis in illo
pictas ac praecleara monita: votum in pe-
riculo sancto Nicolao factum: quidam
a submersione servatus ope divae Virginis:
quaedam in itinere occurrentia.

Toto quadraginta dierum jejunii tempore na-
ves suas instrui Rex curavit ad reditum in Fran-
ciam: quae numero erant quatuordecim a cum
naves tum triremes. In pervigilio festi sancti
Marci b post Pascha Rex ac regina in navem
suam se receperunt; ac cunctae supra mare flu-
ctuaro caeperunt; ventusque in discessu satis
nobis favebat. Rex mihi dixit, natum se fuisse
ipso

F
Discedit e Ter-
ra sancta Rex
cum suis;
cujus navis
in arenam
impingit.

a
b

A ipso die festo sancti Marci : et ego ei asserni, quod omnino affirmare posset, se iterum natum esse, enimque satis esse reatum, qui incolumis exibat e terra illa periculosa, ubi tanto fueramus temporis intervallo. Die Sabbati sequenti c pervenimus ad insulam Cypri : eratque prope insulam mons, quem nominabant montem crucis d; per quem montem e longinquo innotescebat, appropinquari ad dictam Cypri insulam. Et scito, die illa Sabbati sub vesperam ortam esse nebulam spissam valde, quæ ex terra in mare descendit; eoque modo, ut nautæ nostri existimarent, se multo remotiores esse ab insula, quam ab ea aberant : nam mons conspectui eorum ereptus est memorata nebula. Porro nautæ nostri, quod cuperent tempestive ad insulam appellere, magis viribus conati sunt navem propellere, cœpimusque incidere in cumulum arenarum, qui erat in mari. Quod si forte arena non fuisset impediti, mox impegissemus in scopulos ingentes, qui ibidem in vicinia erant obiecti; omnesque fuisset periclitati ac submersi. Nunc etiam in magno fuimus angore, ubi terræ adhaerebamus; quilibet enim putabat se submersum ac perditum, navemque fore disruptam e.

228 Nauta quidam perpendiculum summum nauticum mari immisit, ac reperit navem non amplius in terra hæere : tunc unusquisque latari cœpit, Deoque referre gratias. Multi quoque erant ante Corpus Domini nostri, navi impositum, omnes tremantes, veniamque a Deo flagitantes; quilibet enim autumabat se submergendum. Simulac dies illuxit, vidimus scopulos, in quos impegissemus, nisi obstulisset arenæ fortuna. Mæ Rex accersi jussit navium rectores, qui secum adduxerunt urinatores quatuor, homines, qui piscium instar fundum aquæ natando penetrant : hosque quatuor urinatores naucleri illo loco ad fundum maris descendere jusserunt. Hi urinatores se mari injecerunt, ac transierunt sub navi, ubi Rex, ac nos eramus. Postquam ex aqua emerserunt, omnes quatuor seorsum auditi sunt, ad cognoscendum, quid invenissent. Verum singuli retulerunt eo loco, quo impegerat navis nostra, e carina, supra quam navis erat fundata, tres omnino tignos vi arenæ avulsos esse f. Auditaque tali eorum relatione invicem consona, Rex, nosque omnes admodum finimus attentioni.

229 Tunc Rex interrogavit naucleros, quid hac de re sibi suggererent consilii. Hi naucleri ei dixerunt : Domine Rex, pro omni consilio, si nobis consentire velis, ex hac navi in aliam descendes : satis enim percipimus, quoniam fundamentum hujus navis tanto collisum fuit impulsu, omnia navis adjumenta loco mota esse : qua de causa vehementer timemus, ut navis, cum in plenum adducta fuerit mare, ferre possit impulsus fluctuum aquæ, sine naufragio. Etenim hujusmodi exemplum vidimus, quando ex Gallia profectus es, de navî alia, quæ ita impegerat, ac ejusmodi passa fuerat collisum, quemadmodum hæc. Ubi illa fuit in pleno mari, sustinero, nequid ictus fluctuum aquæ, ruptaque est ac dissoluta; omnesque, qui in illa erant, fuere submersi, nemine evadente præter juvenculam cum solo infante suo, quem intra brachia tenebat, qui forte manserunt supra quoddam navis frustum, quod aqua avehebat. Postquam Rex audiverat, quod ei suaserant naucleri, exemplumquo, quod dederant; ego ipse testabar eos verum dicere : videram enim mulierem ejus-

que infantem, qui ad oppidum Paphum g erant delati, eosque vidi in domo comitis de Join-guy, qui ad Dei honorem eos sustentari curabat.

230 Tunc Rex consiliarios suos vocavit, ut intelligeret quid esset agendum : omnesque ei suavisimus, ut faceret, quod ipsi suaserant naucleri. Deum vocavit Rex naucleros, eosque in terrogavit, fide ac fidelitate, quam sibi deberent, utrum, si navis eorum esset, plenæque esset mercibus, ex ea egrederentur. Unanimi voce ei responderunt quod non; quodque mallent corpora sua exponere periculo, quam permittere, ut talis perderetur navis, quæ iis constaret quadraginta aut quinquaginta librarum millibus. Et qua itaque de causa, inquebat Rex, mihi suadetis, ut ex illa egrediar? Responderunt ei : Domine Rex, tui, nostrique non eadem est ratio, nec periclitatio eadem : neque enim aurum aut argentum tam copiosum esse posset, ut tanti fieret aut aestimaretur, quanti corpus tuum, reginæ sponsæ tuæ, triumque tuorum liberorum, quos hic habes : proptereaque nunquam tibi suaderemus, ut te tali periculo sortique exponeres. Porro tibi dicam, inquebat Rex, E consilium sententiamque meam : quod si egrediar hac navi, quingenti aut sexcenti in ea sunt homines, qui manebunt in insula Cypro præ metu periculi avis, in qua eorum sunt corpora : neque ullus interest, qui non tanti facit corpus summum, quanti ego meum : si autem semel descendimus, nunquam spem habebunt redeundi in patriam suam. Quapropter vobis affirmo, male me, memetipsum, reginam, liberosque meos periculo, Deique dexteræ committere, quam tantum tanto populo, quatus in ea est, inferre damnum.

231 Ingens incommodum ac damnum, quod Rex intulisset, si fuisset egressus, abunde apparuit in domino Oliverio de Termes potenti equite, qui erat in hac navi, in qua erat Rex. Ille dominus Oliverius erat ex validissimis atque audacissimis hominibus, quos umquam in Terra sancta cognovi : atamen manere non est ausus, atque in insulam est egressus. Et ipse, qui vir erat clarus atque insignis, multisque pollens opibus, tanta tactus est impedimenta atque obstacula, ut plusquam sesquianno fuerit, priusquam inde ad Regem reverti possit. Cognosce itaque, quid facere potuissent tot homines tenues, qui- bus non fuisset, unde solvissent aut præstitissent vecturæ pretium, quandoquidem vir tantis præstans opibus tanta ibidem inveuerat obstacula.

232 Postquam Deus hoc periculo nos exemerat, ubi sic fueramus ante insulam Cyprum, aliud nos excepit. Coortus enim in mari est ventus tam terribilis ac stupendus, ut violente, nobisque invitis, ad insulam Cyprum, quam jam præterieramus, semper nos rejiceret. Nautæ quatuor ex anchoris suis in mare eiecerunt; at nunquam navem sistere potuerunt, donec quinta anchora fuerit ejecta. Et scito, necesse fuisse, ut dejicerentur superiora cubiculi h, in quo debebat Rex : tantusque erat ventus, ut nemo in illo cubiculo manere auderet, ne ventus eum in mare dejiceret. Paulo post regina in cubiculum Regis ingressa est, ubi se putabat cum inventuram; neque illic invenit nisi domini Egidii le Brun, in Gallia rei bellicæ præfectum, et me, qui ibidem jacebamus. Ut eam vidi, rogavi quid desideraret. Illa nobis dixit, se petere Regem, ut eum oraret, vota quædam Deo, ejusve Sanctis votere vellet, ut illa

tem-

A. JOANNE
JOINVILLIO.

9

idem suadent
proceres : Rex
in facere recusat,
ne multi
manere cogantur in
Cypro:quod Regis
consilium
optimum fuisse
docet auctor.Tempestate
ingenti coortata.

h

magna cum
periculo, nau-
tæque gravi-
ter læsa :hæc nautæ
suadent Regi,
ut hæc navi
egrediatur ;

A. JOANNE
JOINVILLIO.

tempestate possemus esse liberati; sibi que dixisse nautas, nos in magno naufragii versari periculo.

reginae voto
liberantur :

233 Ego ipsi dixi : Domina, vove te peregrinaturam ad dominum sanctum Nicolai de Warengisi-villa i, ac tibi assevero, a Deo nos incolumes in Galliam duceudos. Tum ipsa mihi respondit; Heus! senescalle, metuo ne Rex uolit, ut peregrinationem instituat, ac ne illud implere non possim. Saltem, domina, promitte ipsi, si Deus incolumem in Galliam te perducatur, ei te oblatoram navim pondere quinque scilibrarum argenti pro Rege, pro te, ac pro liberis vestris : si id ita facias, promitto tibi atque assevero, precibus sancti Nicolai Deum tibi concessurum, ut in Franciam redeas. Atque ego ipse promitto, me Jovisvillam reversum, eum invisurum peditem usque ad locum, nudisque omnino pedibus. Tunc promisit sancto Nicolao, argenteam navem se ei daturam; meque rogavit, ut istius rei prædem me præberem; in quod consensi Paulo post ad nos reversa est, nobisque dixit, Deum precibus sancti Nicolai istud a nobis propulsasse periculum. Regina in Galliam reversa, navem, quam sancto Nicolao promiserat, construi jussit; in eaque erigi curavit Regem, semetipsam, tresque eorum infantes, nautas, malum, funium apparatus, ac gubernacula, argentea omnia, filisque argenteis consuta. Hanc navem ad me misit, meque rogavit, ut eam ad dominum sanctum Nicolaum perferrem; atque ita feci. Et longo post tempore eam conspexi, quando Regis sororem k ad regem Germaniæ duximus.

B

k

pia Regis
documenta
occasione
periculi me-
morati :

234 Nunc ad propositum redimus, in quo eram in mari; ac dicimus, Regem, ubi vidit ex duobus his nos evasisse periculis, ascendisse super navis scamnum, meque ibidem ei adfuisse. Tunc mihi dicere aggreditur : Considera porro, senescalle, an Deus non ostenderit nobis manifeste immensam suam potentiam, quando per unum dumtaxat ex quatuor maris ventis, Rex, regina, eorum infantes, hominesque tanto numero alii, putaverunt se submergendos? Quapropter existimo omnino oportere, ut ingentes illi agamus gratias. Nec poterat bonus sanctusque Rex se abstinere a loquendo mecum de periculo, cui fueramus expositi; quoque modo Deus clare nobis demonstrasset immensam suam potestatem. Præterea mihi dicebat : Senescalle, ubi tales calamitates, aliave morborum infortunia hominibus ingruunt, minas has esse Domini vestri, affirmant Sancti : eaque de causa dico, aiebat bonus Rex, pericula, in quibus nos fuimus, minas esse Domini nostri, qui dicere potest : Cernitisne porro, me permissurum fuisse, ut omnes submergeremini, ac periculo involveremini, si voluissem? Quapropter, aiebat bonus Rex, nobis diligenter considerandum esse, an nihil in vobis sit, quod Domino Creatori nostro displicere debeat : et simul atque illic quidquam invenerimus illius beneplacito contrarium, illud continuo nobis tollendum, atque expellendum : si autem sic agamus, illum multo nos amore complexurum : item si contrario operemur modo, ubi sufficientes nobis intentaverit minas, ingens aliquod malum, seu mortem, seu damnnum corporis nobis immisurum, aut permissurum, ut inferno incidamus in perpetuum. Insuper mihi dicebat Rex bonus, sanctus Ludovicus : Senescalle, vir sanctus Job Deo dicebat : Do-

C

mine Deus, ut quid nobis munitaris? Etenim si nos perdidisses, nihilo hinc esses pauperior; et, si omnes ad te attraxisses, nihilo inde potentior esses, nec ditior. Ex quo intelligere possumus, inquietabat, minas, quas Deus vobis intentat, dumtaxat proficisci ex immenso amore, quo nos prosequitur, dirigique ad utilitatem nostram, non ipsius; atque ut manifeste cognoscere valeamus delicta, culpasque nostras; ac deleamus ex conscientia nostris ea, quae ipsi displicent. Hac itaque de causa id ita faciamus, et faciemus ut sapientes.

235 Deinde, et postquam in insula Cypro aquam recentem acceperamus, aliasque minutias nobis necessarias, sedata etiam tempestate, inde discessimus, venimusque ad aliam insulam, quam nominabant insulam Lopadusam l. Ibi in terram descendimus magnamque cuniculorum copiam cepimus. Invenimus illic cellam quamdam anachoreticam intra rupes, ac hortum anticum, qui consitus erat oleis, ficis, sepibus vitium, multisque aliis arboribus frugiferis; fons ibi pulcher aquae dulcis scaturiebat, cujus rivus per istius cellae hortum labebatur. Rex, ejusque socii processerunt usque ad caput dicti horti; reperimusque oratorium quoddam, in cuius primo, quem offendimus, fornice, calce dealbato, crux erat elegans ex terra rubescente. In alio fornice magis remoto invenimus duo corpora mortua, quorum manus erant supra pectus; neque quidquam ex iis amplius cohaerebat præter costas : eaque corpora posita erant ad Orientem versus, prout alii mortui terræ mandari solent. Lustratis undique diligenter omnibus, Rex, ejusque socii ad navem se receperunt. Postquam sumus ingressi, unus ex nautis nostris fuit desideratus, de quo nauclerus cogitavit, satis se scire quid rei esset, eumque illic manere velle, ut in posterum eremitarum more viveret : eaque de causa Rex sorti jussit relinqui in littore istius insulae tres saccos pane bis cocto plenos, ut nauta, qui ibidem manserat, eos inveniret, usque ad victum uteretur m.

appellunt ad
insulam Lo-
padusam,
quam lu-
strant :

E

m

236 Haud multo post eventum quoddam in mari accidit in navi domini de Argones, qui erat ex potentissimis dominis Provinciae. Nimirum, dum tempore quodam matutino in lecto suo decumbebat, vultum ejus sol radiis suis feriebat per foramen aliquod angustum. Tunc memoratus dominus de Argones vocavit quemdam ex suis armigeris, eique præcepit, ut iret obturatum foramen, per quod sol radios transmittibat. Armiger, cernens se foramen obturare non posse, nisi navi egrederetur, egressus est; atque inter eundem, ut illud obturaret, pes eum fefellit, ac in mare incidit. Continuo, ut lapsus est, navis abscessit, neque navicula erat lateri navis adjuncta, qua ei succurri potuisset. Nos illum e longinquo vidimus, navi Regis veti, qui sequebamur ad mediam facile leucam distantes a navi, e qua lapsus erat. Putabamus aliquid rei esse, quod esset in mari; nam armiger ille nec se movebat, nec se juvabat ullo modo. Postquam eum e propinquo perspeximus, una e navibus Regis eum recepit, miseruntque eum in navem nostram : in eamque ingressus nobis exposuit, quo modo cecidisset. Nos eum interrogavimus, cur se non alio modo juvisset, aut natando, aut clamando ad viros navigii. Respondit nobis, hoc facto sibi opus non fuisse : nam inter cadendum exclamavisse : Domina nostra Vallis-viridis n, seque ab ea humeris susten-

quidam in
mare lapsus
ope beatae
Virginis ser-
vatur inco-
luntis :

F

n

tatum

A talem fuisse, donec ad eum pervenisset triremis Regia. Et ad honorem beatæ Virginis Mariæ ad memoriam stupendi hujus miraculi, dictum miraculum in sacello meo Jovisvillæ pictura exprimi jussi, atque in vitreis fenestris ecclesiæ de Blecourt o.

237 Ad finem decem hebdomadarum, quibus mari innataveramus, appulimus ad portum Olbiensem p ante castrum, spectans ad comitem Provincie, qui deinde fuit rex Siciliæ. Regina, omnesque consilarii Regis ei snaserunt, ut ibidem navi egrederetur, quod esset in terra fratris sui q. Verum Rex dicebat se non egressurum, priusquam pervenisset Aquas-mortuas in terram suam. Hoc Regi nobiscum certamen fuit die Mercurii, ac Jovis, ita ut nullus evincere apud ipsum posset, ut consentiret in egressum e navi. Die Veneris, cum Rex, sederet in scamno r quodam navis, me vocavit, meque consuluit, utrum egrediendum esset, an non. Ego ipsi dixi: Domine Rex, puto tibi esso egrediendum, quia aliquando domina de Bourbon, cum esset ad eundem hunc portum, navi egredi noluit; at B se rursum mari commisit, ut peteret Aquas-mortuas ibidem egressura. Verum mansit ad septem facile hebdomadas et ultra supra mare. Tunc Rex consilio meo consensit, ut ad Olbiam in terram egrederetur, quo regina, et socii magnopere lætabantur.

ANNOTATA.

a Habuit in societate sua octo naves, et quatuor galeas, id est, triremes, ait Savutus lib. 3, part. 2, cap. 4.

b Id est, 24 Aprilis, cui consentit Savutus, addens: Hora vespertina in festo beati Marci recessit de portu Ptolomensi. Continuatur vero Tyrii col. 735 ait, discessisse post diem festum S. Marci. Incidebat autem dies S. Marci in Sabbatum.

c Hoc combinare nequeo cum Gaufrido in Vita prima num. 49, ubi discrete affirmat periculum naufragii contigisse tertia nocte post recessum a portu. Gaufrido, qui æque ac Joinvillius Regi adfuit, eoque citius et accuratius scripsit, consentit Guilielmus Nangius apud Chesnium pag. 360, et Vita secunda num. 27. Quapropter omnino existimo Joinvillium hic memoria lapsum, ut sæpe alibi: nam alias toto fere octidno post discessum contigisset periculum: quod ipsa etiam itineris longitudo, quæ tridui esse solet, persuadet.

d Mons crucis in Cypro memoratur objacens promontorio Masotto, quod non longe distat a portu Limissonis. Vide hæc in Geographia Joannis Blæu in Cypro.

e De hoc periculo videri potest Vita prima num. 49.

f Locus est plane difficilis. Quapropter verba auctoris Gallica addo: Chacun... raporta, que... le sable avoit bien emporté trois toises du lison, sur quoy estoit la nef fondée. Vocem lison, per quam alibi trabem significat, hic accipit pro præcipua navis seu carinæ trabe, quam Galli hodiedum quille nominant. Carinam Latine dixi, quia fundamentum illud navis carinam antiqui etiam nominarunt. Toise vero non videtur aliter accipi posse nisi pro tignis, seu trabibus minoribus. Eadem relata sunt in Vita secunda num. 28, ubi clarius patet, voces hoc sensu intelligendas.

g Oppidum est in Cypro maritimum, ac Paphos nova dicitur ad distinctionem Paphi veteris, quæ destructa est. Baphe eam nominat auctor a nomine vulgari Basso, aut Papho.

h Gallice, les apparoz de la chambre. Propugnaculum navis intelligit Chazins tom. 2, pag. 197: quo sensu verba nostra sumi possunt.

i Prioratus est Ordinis S. Benedicti in Lotharingia, de cujus fundatione, portatisque eo S. Nicolai reliquiis, miraculis ibi factis, ac votivis peregrinationibus illuc institutis, varia commemorat Calmetus in Historia Lotharingæ tom. 4, col. 1210 et seqq. Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. 5, pag. 320 docet miraculis, votivisque peregrinationibus locum olim ex tenui villa in oppidum insigne excrevisse, S. Nicolai nomine nuncupatum. Distat Nanceio duabus leucis, jacetque ad dexteram Mortæ * la Meurte fluminis ripam.

k Blancham videlicet Philippi III filiam, ac sororem Philippi IV, quæ anno 1300, ut vult Causins pag. 100, nupta fuit Rodulpho Alberti imperatoris filio, Austriæ duci ac deinde Bohemie regi. Vidimus in Commentario num. 1229 per hanc Blancham sacellum S. Ludovico avo suo structum Viennæ in Austria. Joinvillium fuisse inter proceres, qui eam deduxerunt, probat laudatus Causins.

l Lopadusam hanc insulam vocat Plinius lib. 5, cap. 7, et Ptolomæus lib. 4, cap. 3: Joinvillius Lampiense nominavit: Galli hodiedum Lampadouse, Itali Lampedosa solent nuncupare. Sita est in Mediterraneo ad Orientem fere Melita, a qua centum circiter milliaribus abesse dicitur. Licet inhabitata sit, subest tamen Meliteusibus, ac templum habet in duas partes divisum, quale hic describitur, quod nominatur sancta Maria de Lampadosa. Plura de hac insula videri possunt apud Petrum d'Arity in Mundo part. 2, pag. 560.

m Post hæc verba aliud factum narratur in editione Pictariensi, quod pag. 100 inde recitat Causins. Cum spectet ad Ludovicum, ac forte exciderit in editione Menardi, verba Gallica Latine hic reddo: Deinde singulis diebus procedendo transivimus justa aliam insulam, cui nomen erat Pantalarea. Hæc habitata erat a Saracenis, qui partim subjecti erant regi Siciliæ partim regi Tunetano. Simulac insulam illam deteximus, regina Regem rogavit, ut dignaretur tres triremes ad insulam illam mittere, ut fructus portarent tribus suis infantibus. Rex ita fecit, jussitque celeriter navigare, ut parati essent ad redeundum ad ipsum, dum juxta insulam transiret. Porro evenit, ut dum Rex transiret ante portum dictæ insulæ, dictas tres triremes non inveniret. Responderunt ei nautæ, se existimare triremes ipsius captas a Saracenis cum hominibus, qui in illis erant. Quapropter, domine Rex, tibi suademus, inquietant, ut illas non expectes: hic enim propinquus es regnis Siciliæ et Tuneti, quorum reges te non multum amant, nec unus nec alter: si permittere velis ut navigemus, hac etiam nocte te subducemus periculo ab illis imminente, brevi enim præterihimus omnes ipsorum fauces. Profecto, inquietabat Rex, vobis non consentiam, vobisque præcipio, ut vella vertatis, nostrosque quæramus. Quidquid esset, ita nos facere oportuit, ac facile octo dies morati sumus, ut illos expectaremus propter eorum gulam qua, hæserant ad manducandum. Hæc, ut Gallice a stylo Joinvillii aliena sunt, ita

A. JOANNE JOINVILLIO.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

ita minus certa : attamen quia stylus fuit correctus, hinc certum non fit, addita esse ab editore, cum nulla videatur esse ratio, cur hæc addidisset. De hac insula, quæ deinde regi Hispaniæ subjecta est, ac sita inter Siciliam et Africam, sed Africæ multo propinquior, consuli potest laudatus modo Petrus d'Arity, pag. 529.

¶ Est quidem Vallis-ivridis prope Parisios, ubi Cartusianos deinde fundavit S. Ludovicus : at hic locus necdum erat Deo, aut beatæ Virginis sacratus. Quapropter Chaizius tom. 2, pag. 204 assignat ecclesiam Vallis-ivridis (vulgo Vauvert) in Occitania tribus leucis Nemauso dissitam, quod cum patria periclitantis, cujus dominus erat ex Provincia, aptius etiam quadrabit.

o Pagus est prope Jovisvillam, cujus jam ante meminuit.

p Olbia, vulgo Hières, oppidum est in Provincia ad mare, duabus leucis distans Tolone, vulgo Toulon.

q Caroli nimirum comitis Andegavensis, et per uxorem Provinciam.

r In editis ung des rancs, ad legendum putem, banes.

CAPUT XXVII.

Consilium bonum Regi a Joinvillio dextere ministratum : monitum aliud cujusdam Franciscani : Rex, invisio S. Magdalene sepulcro, in regnum suum venit : nuptiæ Regis filie cum rege Navarra : pax cum rege Angliæ inita : concordiam inter varios principes sibi subditos Rex conciliat.

c In castro Olbiæ substitit Rex, regina, eorumque liberi, ac nos omnes, dum conquierebantur equi ad iter in Franciam. Abbas Cluniacensis a, qui deinde fuit Olivensis b, episcopus, duos ad Regem misit equos, alterum ipsi, alterum reginæ; dicebanturque tum singuli valere quingentis omnino libris. Ubi Rex acceperat duos hos equos speciosos, abbas eum rogavit, ut postridie eum eo agere sibi liceret de negotiis suis. Rex id illi concessit. Cum dies postera adesset, abbas locutus est eum Rege, qui eum diu, magnaque cum delectatione audivit. Postquam hic abbas abiisset, petii a Rege, an, si quid ex ipso ad notitiam meam quererem, id indicaret. Dixit mihi, se libenter ita facturum. Tunc ipsum interrogavi : Domine Rex, numquid verum est, te tanto tempore audivisse abbatem Cluniacensem, propter donum duorum illius equorum? Rex mihi respondit, rem ita se habere. Roposui, me talem ei interrogationem proposuisse, ut prohiberet viris consilii sui jurati, ne quid, cum venissent in Franciam, acciperent ab iis, quibus coram ipso negotia erant tractanda : nam certus esto, inquietam, si accipiant, diligentius idcirco audient atque diu-

a b

tius, quemadmodum tu egisti cum abbate Cluniacensi. Tunc Rex vocavit totum consilium suum, iisque cum risu narravit interrogationem, sibi a me propositam, ac rationem interrogationis meæ. Nihilominus ei dixerunt consiliiarii sui, me ipsi optimum suggestisse consilium.

239 Olbiæ fama increbuerat de viro admodum egregio ex sacra sancti Francisci familia, qui predicando regionem perlustrabat, ac nominabatur frater Hugo c. Hunc Rex lubens videre voluit ac loquentem audire. Qua die Olbiam advenit, nos ei obviam ivimus, vidimusque maximam virorum ac feminarum turbam, qui ipsum pedites sequebantur. Postquam advenit, Rex eum ad concionem dicere jussit : ac prima, quam habuit, oratione sacra agebat de Religiosis, quos reprehendere cœpit, quia in Regis societate ingens erat numerus. Dicebat eos non esse in statu, quo ad salutem pervenire possent, aut sacras litteras : (quod non erat verum d.) Sacræ enim litteræ dicunt, religiosum vivere non posse extra monasterium suum, sine labendo in multa peccata mortifera : non magis quam piscis vivere potest extra aquam sine periculis. Ratio erat : Etenim religiosi, qui aniam regis sequuntur, bibunt ac manducant sæpe diversa vina, cibosque : quod non facerent, si in suis essent monasteriis. Quapropter commoda, quibus illic fruuntur, eos ad peccandum hortantur magis, quam si austeram ducerent vitam e.

240 Regem deinde alloqui cœpit, observandamque ei tradidit doctrinam, ut, si diu vellet vivere in pace, populoque suo placere, justitiæ esset tenax. Dicebat, sacra se legisse Biblia, aliosque Scripturæ sacræ libros : verum nunquam se reperisse, sive inter principes virosque Christianos, sive inter infideles, terram ullam aut dominium translatum fuisse, aut vi amotum ab uno domino ad alium, nisi defectu jura sua cuilibet juste æqueque attribuenti. Quapropter, inquietabat Franciscanus, diligenter advigilet Rex, ut exacte unicuique jura sua addicenda curet in regno suo Galliæ, ut usque ad dies suos postremos vivere valeat in pace ac tranquillitate bona, et ne Deus ipsi auferat regnum Franciæ ad ignominiam ejus et detrimentum. Rex sapiens eum rogari jussit, ut secum maneret, quamdiu subsisteret in Provincia. At semper respondit in Regis consortio se non mansurum. Franciscanus hic uno tantum die nobiscum fuit, et postridie sursum versus discessit. Deinde audivi, eum Massiliæ sepultum esse, ubi multa patrat præclara miracula.

241 Post hæc Rex Olbia discessit, venitque ad civitatem Provinciam Aquas-sextias f, ad honorem beatæ Magdalene, quæ jacebat modico diei itinere g ab ea. Finibus quoque in loco specus h in rupe multum elevata, ubi dicebatur sancta Magdalena longo temporis spatio vixisse in solitudine. Postea inde processimus ad Rhodanum Belloquadra i transennam. Ubi vidi Regem esse in terra sua, in suoque imperio, ei vale dixi, atque ab eo veni ad dominam delphinatus Viennensis k, cognatam meam ; indeque transii ad comitem Cabilonensem avunculum l meum, atque ad comitem Burgundiæ m ejus filium, ac Jovisvillam perveni. Quo loco postquam tantisper substiteram, Regem adivi, quem Suessione inveni. Dum fui apud ipsum, tantum mihi gaudium ostendit, ut id omnes mirarentur. Illic inveni comitem Britanniæ Joannem n, ejusque uxorem, filiam regis Theobaldi. Et propter

con-

Franciscanus
cujusdam
ram Rege
Olbiæ concio-
nantis oratio
contra Bili-
giosos. Ubi
aulam at-
quantur ;

d

E

atque ad Re-
gem de justit-
tiæ et aquila-
træ serando.

F

Rex Olbia
profectus in-
visit sepul-
crum sanctæ
Magdalene.
Joinvillio a
Rege disces-
sus, rediit-
que ad eum :

f

g

h

i

k

l

m

n

A controversiam, quae erat inter regem Navarrae, siliamque Campaniae o, de jure quoque, quod rex Navarrae in regione Campaniae exigebat, Rex jussit omnes venire Parisios ad supremum senatum, ut dissidentes audirentur, jusque eis adjuicaretur.

242 Dum considerabat suprema curia, rogavit rex Navarrae Theobaldus, ut matrimonio sibi jungeretur Elisabetha Regis filia. Me autem induxerant Campani nostri ad verba postulationis hujus conjugii proferenda, quia viderant ingentia amoris indicia, quae mihi Rex Suesione exhibuerat. Veni meditatus ad Regem de hoc matrimonio acturus. Ille mihi dixit: Senescalle, ito prius concordiam ac pacem initurus cum comite Britanniae; deinde, hoc facto, matrimonium complebitur. Ego ipsi dixi: Domine Rex, non opus est id omittas pro re quacumque. Respondit mihi, se pro re nulla filiam nupti daturum contra voluntatem procerum suorum, ac priusquam pax fuisset inita cum comite Britanniae. Continuo reversus sum ad Margaritam p Navarrae reginam, ad regem ejus filium, atque ad eorum consiliarios; hisque narraui responsum Regis. Quo audito, confestim cum diligentia ierunt ad pacem sancendam cum comite Britanniae: et, pace stabilita, Rex dedit Elisabetham filiam suam regi Navarrae Theobaldo q conjugem: nuptiaeque celebratae sunt Meloduni magnifice et complete. Et hinc Theobaldus rex abduxit uxorem suam Provinum, ubi magno honore, ac sumptibus ingentibus a magnatibus fuerit excepti.

243 De statu Regis, et quo pacto se gesserit imposterum, ubi fuit ex partibus transmarinis reversus, vobis edisseram. Videlicet, quod nunquam postea in vestibis r suis voluerit aut vellera varia aut alia silvestrium animalium, quae griseum vulgo dicebantur, aut colorem coccineum, aut stapedas, ocreasve inauratas. Tunicae ejus erant ex panno coloris camelini, aut caerulei; pallia autem ipsius tunicaeque pellitae erant velleribus aguinis s, crurumque leporinorum t. Solbrio admodum erat ore, nec nunquam loquebatur, ut varii sibi pararentur cibi, aut delicatissimi: at patienter sumebat, quod sibi apponebatur. Vinum summum temperabat pro vini virtute, atque ex scypho vitreo bibebat. Passim cum manducabat, post se habebat pauperes, quos pasci jubebat; deindeque ex pecunia sua iis dari volebat. Post prandium coram se habebat sacerdotes suos, qui pro eo gratiarum actionem persolvebant. Quando illustres quaedam persona peregrina cum eo manducabat, societatem eis suam exhibebat admodum bonam atque amicam. De ejus sapientia dicam: nam vir sapientissimus existimabatur eorum omnium, quos a consiliis habuit: et dum quidpiam ei eveniret, ad quod respondere necesse erat, nunquam consiliarios suos expectabat, dum cerneret rem exigere celeritatem atque aequitatem.

244 Postmodum Rex bonus, sanctus Ludovicus tantum adhibuit conatum, ut efficeret, ut Rex Angliae cum uxore sua, liberisque ad ipsum in Franciam venerit, ad pacem concordiamque mutuam sancendam u. Cui paci ineunda vehementer adversabantur ejus consiliarii, eique dicebant: Domine Rex, magno opere miramur, quomodo consentire velis ad dandam, regique Angliae relinquendam tantam terrarum tuarum partem, quam tu, ac antecessores ab eo obtinistis, idque deficiis ipsius x. Nobis igitur vi-

detur, te rem non satis novisse, neque id acceptum fore, aut gratum. Ad hoc Rex illis respondit, satis se scire regem Angliae, ejusque antecessorem iuste, ac jure legitimo perdidisse terras, quas possidebat: neque se intendere quidquam iis reddere, quod id facere obligaretur. Verum id solum faciebat ad amorem, pacem, ac concordiam consequendam, alendam, ac conservandam inter ipsos, ipsorumque liberos, qui sunt consobrini y. Addebat Rex: Existimo, inquit, hoc faciendo rem optimam me facturum: nam primum in illo, ac consequar pacem; ac deinde elliciam, ut ipse mihi sit cliens fide jurata obstrictus, qualis nondum est: neque enim etiamnum clientelam mihi juravit.

245 Rex sanctus Ludovicus, vir fuit in mundo unus, qui maxime allaboravit ad pacem, concordiamque inter subditos suos sancendam ac stabilendam; et praesertim inter principes dominosque regni sui, ac vicinorum, etiam inter comites Cabillonensem avunculum meum, et comitem Burgundiae ipsius filium z, qui magno inter se bello erant impliciti, quando ex partibus transmarinis sumus reversi. Et ut pacem constitueret inter patrem ac filium, multos ex consiliariis suis in Burgundiam usque misit propriis sumptibus et expensis; tandemque eo rem perduxit, ut ipsius ope pax duarum personarum fuerit constituta. Ipsius item sollicitatione pax inita fuit inter Theobaldum II Navarrae regem, comitesque Cabillonensem ac Burgundiae aa, qui difficili invicem dissidebant bello; ad eosque pari modo quosdam e suis consiliariis misit, qui concordiam constituerunt, eosque pacarunt.

246 Post hanc pacem magnum aliud inchoatum est bellum inter comitem Barrensem Theobaldum, et comitem Luxemburgensem, qui ejus sororem habebat uxorem: quique infra Pigny bb manus invicem conservare: cepitque comes Barrensis comitem Luxemburgensem, ac subegit deinde Ligniacum cc castrum, quod erat comitis Luxemburgensis uxoris suae causa. Ad hoc bellum sedandum Rex eo misit, et sumptibus quidem regis, dominum Petrum dd cubiculariorum principem, virum, cui omnium maxime Rex confidebat: tantumque ad illud allaboravit Rex, ut pax eorum fuerit facta. Arguebant enim aliquando supremae curiae senatores, quod tantum sumeret laboris in pacandis peregrinis; et quod perperam ageret, quando eos bellum gerere non sinebat, quodque pacta conventa melius postea concluderentur. Ad hoc iis respondit Rex, illisque dixit, non recte eos dicere: Nam, inquit, si principes, ac domini illustres, qui vicini sunt regno meo, adverterent quod ipsos sinerem inter se bella gerere, inter se dicere possent, Regem Franciae maligno atque ingrato animo sinere bellum ab ipsis geri: eaque de causa odium adversus me colligere possent, ac me possent invadere. Unde detrimentum pati possem, damnumque regno meo; praetereaque incurrere Dei indignationem, qui dicit eum esse beatum, qui conatur pacem et concordiam inter dissidentes conciliare. Et scito, Burgundiones ac Lotharingos, propter bona, quae in Regis persona cernebant, ac propter laborem, quem subierat ad eos invicem conciliandos, tantopere eum amasse, eique obtemperasse, ut omnes contenti fuerint venire ad litigandum coram eo de discordiis, quae aliis cum aliis intercedebant: saepe ad hoc venientes vidi Parisios, Remos, Melodunum, atque alio, ubi erat Rex.

A. JOANNE
JOINVILLIO.

y
pacem inter
varios princi-
pes clientes
suos non sine
sumptibus

z

E

aa

Rex conciliat: quam agendi rationem contra obtractores quosdam recte tuetur.

bb
cc

dd

F

A. JOANNE
JOINVILLIO.

ANNOTATA.

a Guilielmus de Pontoise erat hoc tempore abbas Cluniacensis, de quo agunt novissimi editores Galliae Christianae tom. 4. col. 1147 : ubi electus dicitur anno 1245, factusque episcopus Olivensis in Achaia anno 1258 : Idem, inquit, anno mclm apud Begem conqueritur de injuriis suo monasterio illatis a dace Burgundiae. Quod videtur de hoc congressu intelligendum, sed contigisse hunc congressum anno 1254 certum est.

b In Bibliotheca Cluniacensi col. 1513 in literis Alexandri IV vocatur episcopus Olenensis : at Cangius pag. 102 contendit legendum Olivensis, quia Albericus ad annum 1236 archiepiscopo Patrensi in Morea subesse dicit episcopum de Oliva, id est de Andrevilla. Verum cum Olenus urbs Peloponensi seu Moreae non multum Patris dissita occurrat apud geographos, non item Oliva; non video, cur potius Olivensis legi debeat quam Olenensis, sed existimare malim Olenum eo tempore a quibusdam Olivam fuisse nominatam.

c Hugo de Dina vocatur in Annalibus Minorum a Waddingo, qui ad annum 1274 num. 16 varias ejus predictiones refert. Latius de eo agit Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano ad 21 Februarii, ubi Hugo a Digna nuncupatur. Beatum quoque nominat more suo, licet de cultu sileat : Obiit, inquit, Marsilia in conventu fratrum Minorum anno mclxxxv, dono prophetiae illustris, cujus sanctitatem Deus signis clarificavit.

d Dubium videtur an verba parenthesi inclusa sint Hugonis an Joinvillii: Verti ea, ut verba Joinvillii eam sententiam improbantis, quod et mihi est probabilis. Summi tamen possunt, ut verba Hugonis negantis mentiri sacram Scripturam. At quidquid sit de sensu verborum, nunquam ex sacra Scriptura probari poterit. Religiosum salutem consequi non posse, si justa de causa aniam sequitur, ut omnibus omnia factus omnes faciat salvos; quamvis alioqui non negaverim aniam omnium Religiosorum instituto congruam non esse: ac ut illos quidem, quorum instituto convenit, recte facere dixerim, si sine necessitate justaque causa in principum vias se insinuent. Nec plura forte voluit Hugo, licet verba ejus, prout relata sunt, duriora appareant. Ceterum Guilielmus du Peyrat in Antiquitatibus sacelli regis Franciae lib. 1, cap. 18 amplam scripsit apologiam pro ecclesiasticis monachisve aniam frequentantibus, quae consuli ulterius potest.

e Fatales sunt haec rationes, ut facile lector perspiciet.

f Aque sextiae, vulgo Aix, metropolis est Provinciae, leucis quinque distans Massilia, ait Baudrandas.

g Videlicet apud Fanum S. Maximini, quod oppidum 6 circiter leucis distat Aquis-sextiis. Porro de controversiis, quae vixerant inter Gallos, utrum sacrum S. Magdalena corpus servaretur in Provincia, an apud monachos Vizeliacenses in Burgundia, videri possunt Acta ejusdem Sanctae tom. 5 Julii pag. 205 et seqq., ubi aliorum quoque opiniones referuntur.

h Galliae, au lieu de la Basme. Specus est, in quo Magdalena punitens vixisse creditur: hic

vulgo la sainte Baume vocatur: Baume enim, D ut aiunt Trirolliani in Dictionario ad hanc vocem, Provincialibus specum significat. Ceterum non dicit auctor, corpus Sanctae Regi ostensum, nam illud eo tempore latebat, inventumque refertur in Officio Massiliensi anno 1281, vel secundum aliam lectionem 1280, ut in Actis Sanctae memoratis invenies pag. 216.

i Belloquadra, vulgo Beaucaire, oppidum est in Occitania inferiori ad Rhodanum; ubi Rex Provincia egressus ditionem suam ingressus est. Reliquum iter Parisios usque dedimus in Commentario num. 736.

k Beatrice filia Petri Sabandae comitis et Agnetis de Foucigny uxor erat delphini Viennensis, inquit Cangius pag. 102. Cognationem ejus cum Joinvillio in gradu remoto agnoscit, quia affinitas contracta fuit inter familiam de Foucigny et Joinvilliam.

l Joannes comes Cabillonensis frater erat Beatricis matris Joinvillii nostri. Plura vide apud Cangium in notis pag. 103, et in Genealogia stirpis Joinvilliae pag. 12.

m Hugo, filius Joannis comitis Cabillonensis, Burgundiae comes erat per uxorem Aleidem de Merania, quae heres erat Ottonis III comitis Burgundiae palatini, de quibus ulterius consule Andream du Chesue in Historia Burgundiae lib. 4, cap. 28.

n Erat hic Joannes I cognomento rufus, de cujus nuptiis cum filia Theobaldi I Navarrae regis actum in Commentario num. 324.

o Rex Navarrae et comes Campaniae erat eo tempore Theobaldus II praecedentis filius, cujus litem cum sorore ac sororio Britanniae comite Regis arbitrio compositam narravimus in Commentario num. 745; ubi quoque patebit, majoris momenti litem fuisse, quam hic videatur insinuari.

p Vidua haec erat Theobaldi I Navarrae regis et Campaniae comitis, de cujus cum eo nuptiis egimus in Commentario num. 238.

q Nuptias hasce Theobaldi II Navarrae regis et comitis Campaniae, cujus vassallus erat Joinvillius, anno 1255 factas, diximus in Commentario num. 804.

r De vestibus sancti Regis, quas gestare cepit ante expeditionem transmarinam, disputavimus in Commentario num. 572.

s In editione Menardi et Cangii, de Garinles; in Pictariensi, de Garinles. Neutrū ullus explicat, quod sciam: nec voces illas ullibi invenire potui, ita ut suspicer, corruptam esse vocem. Substitui itaque vellera agnina, quia Vita secunda num. 121 testatur, his usum fuisse Regem, abdicatis vellerebus animalculorum peregrinorum.

t Galliae, de jambes de lievres.

u Jam ante ad Ludovicum venerat Henricus Angliae rex anno 1254, ut retulimus in Commentario § 60. Verum rursus cum uxore venit anno 1259, dum pax jam erat conclusa, ut clientelam juraret Ludovico, aliquasque controversias, quae componendae supererant, cum eo amice componeret. De pace egimus § 66, de adventu vero Henrici regis in Galliam § 68, ubi quoque probavimus pacem ante adventum Henrici confirmatam fuisse.

x Id est, patris ejus Joannis, in cujus locum Henricus successerat. Vide § 66.

y Nam reginae utriusque regni sorores erant, ut alibi dictum.

z Hos se invisisse, dixit num. 241. Vide notata lit. l, et m.

aa Hanc pacem circa annum 1256 factam, observavimus in Commentario num. 818, ubi etiam de pace cum rege Navarre.

bb Dubito, an non legeretur rectius Ligny, quia Ligniacum post victoriam comitis Barrensis fuit captum.

cc Ligniacum, vel Ligneim, vulgo Ligny, oppidum est in ducatu Barrensi ad Orneam fluvium parvum, ait Baudrandus. Reliqua vide in Commentario num. 962, ubi de his egimus.

dd In editis Perron; sed constat Petrum legendum esse.

dedignari non debes, neque odio habere, quod ad exemplum nostrum fecit Deus, qui eos Apostolis suis lavit, eorum ipse Magister et Dominus. Et opinor, te sero omnino facturum, quod facit rex Anglæ *e*, hodie regnans: illo enim die Jovis sancto lavat pedes lepra infectis, ac deinde exosculatur.

249 Prinsquam bonus dominus Rex cubitum se reciperet, frequenter solebat accersere ad se liberos suos, atque eis commemorare præclara facta dictaque regum, ac aliorum principum antiquorum; hisque dicebat, oportere ut illa probe callerent memoriaque retinerent, ut ex iis utile sibi caperent exemplum. Pari modo eis facta memorabat hominum improborum, qui luxuria, rapina, avaritia, et superbia terris dominisque suis exciderant, atque hinc aiebat eis mala accidisse. Et cavete, aiebat Rex, ne hæc faciatis, prout illi fecerunt, ut ne hisce Dei adversum vos iracundiam provocetis. Simili modo eos discere jubebat preces horarias de Domina nostra, jubebatque quotidie audire, ac coram ipsis recitari Horas de die, quales tempus exigebat; ut consnescerent id ita facere, quando ditiones suas possiderent. In pauperes erat valde beneficentis: etenim quocumque se conferret, invisibat ecclesias inopes, valetudinaria, et domus hospitales: investigabatque viros nobiles egenos, mulieres viduas pauperes, filias inopes inopini collocandas; atque undique ubi inopiam esse noverat ac egestatem, de pecunia sua large distribui curabat. Pauperibus mendicis potum ac cibum jubebat subministrari: atque eum ipsum sæpe vidi panem eis scindentem, potumque subministrantem.

250 Multas suo tempore erigi atque ædificari jussit ecclesias, monasteria, et abbatias: videlicet Regalis montis, abbatiam sancti Antonii *d* prope Parisios, abbatiam Lillii *e*, abbatiam Mali-dumi, multaque alia cœnobia Prædicatorum, ac Franciscanorum. Curavit similiter extrui valetudinariam publicam Pontisarense, Vernoniense, domum trecentorum Parisiensem, atque abbatiam mulierum *e* sanctæ Clare familia ad fanum sancti Clodoaldi *f*, quam domina Elisabetha ejus soror ad ipsius postulationem fundavit. Antequam beneficia ecclesiastica, que in ejus donationem incidebant, alicui conferre vellet, apud viros prudentes inquirebat in statum et conditionem eorum, qui ea postulabant, nimirum an clerici essent ac litterati. Numquam volebat ut illi, quibus beneficia conferebat, possiderent alia plura, quam eorum conditioni congruebat; atque ea semper conferebat prudenti consilio proborum virorum.

251 Deinde videbis quomodo correxerit prætores suos peregrinos, iudices, aliosque administratos; præclaraque statuta nova, que condidit, ac per totum suum Franciæ regnum servari jussit. Hæc sunt hujusmodi: Nos, Ludovicus Dei gratia Francorum Rex, statuimus ut omnes prætores peregrini, capitales tribuni, præfecti politici, iudices, quæstores *g*, alique in quocumque fuerint officio, singuli imposterum juramento se adstringant, se, quamdiu in dictis fuerint officiis, judicia unicuique integra fide exercituros, sine ullo personarum discrimine, æque pauperibus ac divitibus, peregrino ac familiari; servaturosque usus et consuetudines bonas atque approbatas. Si ab aliquo eorum factum fuerit contra ipsorum jusjurandum, volumus atque expressis verbis præcipimus, ut ob id pu-

A. JOANNE
JOINVILLIO.

Regis institutio
ad pietatem:
munificentia
in pauperes:

fundationes
piæ: prudentia
in conferendis beneficiis
ecclesiasticis:

Statuta sancti Ludovici
ad ministros

CAPUT XXVIII.

Varia sancti Regis virtutes: leges præclaræ conditæ: beneficia in pauperes, ac Religiosos.

Rex bonus tantopere amabat Deum, beatamque ejus Matrem, ut omnes, quos deprehendere poterat jarasse jusjurandum quoddam inhonestum, aut dixisse quidpiam aliud turpe, ac inhonestum, graviter puniri juberet. Vidi quadam vice Cæsareæ *a* ultra mare quod jussit aurificem in scalis exponi in fœnoralibus et indusio magna cum turpitudine ad insignem illius iguominiam. Et audiivi etiam, quod postquam reversus fuit ex partibus transmarinis, tempore, quo Jovisvillam petieram, jussisset uri, signarique ferro cadente nasum ac labia civis cujusdam Parisiensis, propter blasphemiam, quam protulerat. Et audiivi bonum Regem proprio ore dicentem, voluisse se signari ferro prorsus cadente, si tantum efficere valuisset, ut omnes blasphemias ac juramenta e regno suo eliminasset.

248 In ejus societate versatus sum spatio viginti facile duorum *b* annorum: at numquam in vita mea, quantacumque commotus esset indignatione, jurantem audiivi, nec blasphemautem in Deum, dignamve ejus Matrem, aut Sanctum quenicumque, aut Sanctam. Et cum quidpiam vellet affirmare, dicebat: Profecto ita est: vel, Profecto non ita se res habet. Et satis apparuit, eum re nulla inducendum fuisse, ut Deum negaret aut juraret; quando soldanus ac emiri Egyptii eum inducere voluerunt, ad fidem suam obligandam negando Deum, si non staret conditione pacis, quam sancire volebant. Sanctus enim Rex, ubi nuntiatum fuit Turcas velle, ut tale juraret jusjurandum, numquam id prestare voluit, sed mori maluisset, ut ante dictum est. Numquam dicentem audiivi aut nominantem demonem, præterquam ex libro quodam, ubi eum exempli causa nominare oportebat. Et vero insignis admodum hinc est turpitudine Franciæ regno, principibusque, qui id patiuntur vel audiunt: videas enim alterum alteri ne tria quidem verba ex iracundia dicere, quin dicat: Abisis ad diabolum, aut idem alio sermone. Sanctus Rex aliquando ex me quæsit, ntrum pedes lavarem pauperibus die Jovis sancto in Quadragesima. Et ego ipsi respondi, id me non facere, neque mihi videri rem honestam. Tunc Rex bonus mihi dixit: Heus! domine Joinvilli,

A. JOANNES
JOINVILLIO.

niantur in bonis et in corpore, secundum exigentiam delictorum. Horum prætorum peregrinorum, capitalium tribunorum, judicum, atque aliorum administrorum punitionem nobis, nostræque inquisitioni reservamus; ipsis vero pœnam suorum inferiorum ac subsectorum. Tribuni nostri ararii, quæstores, præpositi, rationum auditores, atque alii administri, ararii que nostri curatores jurabunt, se bene fideliterque servaturos census nostros, dominique cum omnibus ac singulis juribus nostris, libertatibus et prærogativis, non permittendo, aut patiendo, ut quid eorum subtrahatur, tollatur, aut minuatur: præterea se non accepturos, aut passuros, ut ministri procuratoresque sui accipiant dona quælibet vel munera, quæ offeruntur eis, eorumve uxoribus ac liberis, vel aliis pro illis, aut eorum favore: et, si quod donum fuerit ab illis acceptum; curatores se, ut id statim et sine mora reddatur ac restitatur: similiter, se non curaturos ulla dona aut munera danda ullis personis, quarum sunt subditi, favoris cujusdam, aut gratiæ causa. Ad hæc jurabunt, se, ubi scient et cognoscent quosdam administratos, satellites, aliosve, qui raptores sunt, aut absententes officiis suis, quapropter munere suo, nostroque servitio excidere eos oporteat, illos non tuturos aut celaturos dono, favore, promisso, aliove modo, verum punituros illos, et correcturos pro rei exigentiâ, bona fide æquoque jure, et absque ullo odio vel simulate. Et volumus, licet dicta juramenta sint coram nobis excepta, ut nihilominus promulgentur coram clericis, equitibus, dominis, omnibusque aliis de plebe; ut melius ac firmiter serventur ac impleantur; et ut timeant perjuri peccatum incurere, non solum ob timorem ac punitionem manuum nostrarum, pudoremque coram mundo; verum etiam propter metum, pœnamque a Deo intelligendam.

in officio continendos, et regnum peccatis variis

252 Deinde vetamus ac prohibemus dictis omnibus nostris prætoribus peregrinis, tribunis capitalibus, præfectis politicis, judicibus, aliisque administris nostris, ne jurent aut blasphement in nomen Dei, dignæque ejus Matris, venerandorumque cæli Sanctorum, ac Sanctarum: similiter ne ludum taxillorum, ne tabernas, et lupanaria frequentent, sub pœna officii amittendi, ac hujusmodi punitionis, quæ delicto erit congrua. Volumus pariter, ut feminae corpore suo lascivæ atque expositæ, privatis adibus expellantur, ab aliisque personis separentur; neque ulla iis ad habitandum domus pretio concedatur aut elocetur, ad vitium peccatumque luxuriæ committendum ac lovendum. Post hæc vetamus et prohibemus; ne quis nostrorum prætorum peregrinorum, capitalium tribunorum, judicum, aliorumque administrorum ac justitiæ curatorum acquirere audeant, vel emere per se aliosve terras quascumque aut possessiones in locis, in quibus jurisdictio eis est commissa, sine potestate, licentiâ, ac permissione nostra, et priusquam de re facti fuerimus certiores. Et, si faciant contrarium, volumus et jubemus dictas terras et possessiones nobis esse confiscatas. Similiter volumus, ut supradicti nostri administri superiores, quamdiu erunt in servitio nostro, matrimonio jungant illos ex filiis, filiabus, aliisve, quos habent, cognatis suis, ulli alteri personæ, præterquam *h* in ditione sua prætoria, et jurisdictione, sine speciali licentiâ nostra. Omnia autem hæc de dictis acquisitionibus, matrimoniisque

prohibitis volumus locum habere pro aliis judicibus atque administris inferioribus, neque pro aliis, qui officiis sunt minores.

253 Prohibemus item, ne prætor peregrinus, capitalis tribunus, aut alius numerosam nimis servorum aut satellitum habeat familiam, ita ut plebs inde gravetur. Prohibemus pariter, ne quis subditorum nostrorum capiatur corpore, aut carceri mancipetur propter debita sua propria, præterquam propter nostra; nec a quoquam subditorum nostrorum mulcta exigatur propter debitum suum. Ad hæc statuimus, ut illi, qui habebunt a nobis capitalis tribuni munus, vicecomitatum, aliave nostra munia, non possint illa vendere, aut in alium transferre sine potestate iis a vobis facta. Quando plures in uno officio erunt socii, volumus ut unus illud obeat pro omnibus. Prohibemus item, ne privent quemquam rei, quam apprehensam tenet, occupatione, sine causæ cognitione, nostre speciali mandato. Nolumus, ut introducantur exactiones quædam, rapinæ, vectigalia, aut consuetudines novæ. Item volumus, ut nostri prætores peregrini, capitales tribuni, præfecti politici, vicecomites, aliique administri nostri, qui quocumque casu officiis suis servitio nostro privabuntur, postquam ita officiis erunt privati, per dies quadraginta subsistant in loco dictorum officiorum, per se, vel per procuratorem specialem, ut respondeant recenter in dicta officia substitutis, ad omnia, quæ eos interrogare voluerint de eorum delictis, querelisque contra eos factis.

254 Quibus statutis supradictis Rex magnopere emendavit regnum suum, atque adeo ut quilibet in pace viveret ac tranquillitate. Et scito, præfecturam urbis Parisiensis preterito tempore vendi consuevisse plura offerenti. Unde accidebat, ut multæ rapinæ delictaque committerentur; judiciaque prorsus corrupta essent favore amicorum, donisque et promissis. Hinc plebs habitare non audebat in regno Franciæ, et vaga fere tunc erat. Et sæpe in judicis præfecturæ Parisiensis, quando præfectus ad jus dicendum consederat, non erant nisi decem ad summum homines, propter injusta judicia et abusus, qui illis committebantur. Propterea deinceps noluit, ut præfectura urbis venderetur, at munus illud conferebat viro cuidam magnæ sapientiæ cum mercede idonea et ampla. Aboleri curavit omnes consuetudines pravas, quibus plebs egena ante gravabatur: et inquiri jussit per totam regionem, ubi inveniret virum quemdam magna sapientiâ præditum, qui æqui esset servantissimus, quo severe puniret facinorosos, nullo divitis vel pauperis discrimine. Perductus autem ad eum fuit quidam, cui nomen Stephanus Boyleanè *i*, cui præfecturam urbis Parisiensis donavit. Ille in posterum mirifice se in dicto munere gessit; adeo ut deinde nec fur esset, nec sicarius, nec alius facinorosus, qui Parisiis manere auderet, quin continuo, ut eum cognoverat, suspensus fuerit, aut punitus secundum juris rigorem pro magnitudine delicti. Neque gratia fiebat propter consanguinitatem, vel amicos, vel animum, vel argentum, quibus pœnæ eripi quis potuisset: et fide maxime incorrupta judicia exercebat. Et tandem labente tempore regnum Franciæ adeo auctum est, propter laudandam justitiâ atque æquitatem, quæ illi vigebat; ut patrimonium regni, census, redditus, et proventus regni, dimidia parte quotannis auferentur: atque ad sta-

expurgandum condita

urbis Parisiensis præfectura gratis data viro proba

F

tuum

A tum multo meliorem hinc regnum Franciæ est perductum.

beneficentia
de liberalitas
de pauperes.
de Religiosos.

255 Ab ætate tenera benignus fuit in pauperes atque egenos, et tautopere illi benignitati assuevit, ut, quando regnum administrabat, semper haberet de more centum et viginti pauperes, qui quotidie in ejus domo alebantur, ubiunque degeret. Et numerus pauperum in Quadragesima augebatur. Frequenter eum ipsam iis ministrantem vidi; illisque de propriis suis cibis subministrari jubebat. Quando perveniebatur ad festa annua, in eorum pervigiis, priusquam biberet aut manducaret, illis serviebat. Et postquam cibo erant recreati, omnes quamdam pecuniæ summam secum ferebant. Et, ut paucis dicam, tot tantaque Rex, sanctus Ludovicus inopiæ erogabat subsidia, ut omnia vix memorari possent aut declarari. Unde quidam ex ejus necessariis conquerebantur, quod tanta largiretur dona, ac paupertatis adjuncta; dicebantque eum his multa impendere. Verum respondebat Rex bonus, malle se multum expendere inopiæ subsidia largiendo, quam rebus superfluis ac vanis. Neque propter subsidia pauperum, quantumcumque largiretur magna, sumptus amplos, ac largos, et quales tantum decebant Principem familiæ suæ domesticæ impendere prætermittebat; admodum enim erat liberalis. In supremæ curiæ suæ consessibus ac comitiis, quæ ad statuta sua nova condenda convocavit, palatio suo omnibus dominiis, equitibus, aliisque ministrari curabat majori abundantia ac magnificentiâ, quam unquam ejus fecerant antecessores. Velementer amabat cujuscumque conditionis homines, qui se Dei servitio addicebant, quibus deinde fundavit atque construxit multa præclara monasteria, domosque Religiosorum per totum regnum suum. Quin et urbem totam Parisiensem Religiosis circumdedit, quos ibidem sumptibus suis ordinavit, domiciliis instruxit, ac fundavit.

mentario num. 863. Reliquas fundationes hic memoratas cum multis aliis recenset *Gaufridus* in Vita prima cap. 3. Adeat ergo lector dictum caput, ibidemque notata.

A JOANNE
JOINVILLIO.

g Gallice, Baillifz, prevotz, maires, juges, receveurs. Porro hæc statuta multo correctiora ac pleniora dedimus in Commentario § 61. Verum et hic quædam occurrunt, quæ ibidem non invenias, spectantia ad ministros quosdam regios illic prætermisissos. Unde suspicor sanctum Regem legibus anno 1254 compositis ibique descriptis alias quasdam addidisse, ex quibus ea descripserit Joinvillius, quæ longo usu notiora habebat. non consulto legum illarum autographo aut eographo, ut fecerunt alii.

h Illud præterquam Gallice quidem habetur in utraque editione; sed certo additum est et delendum: nam in Commentario num. 764 sola per hanc legem vetantur matrimonia in jurisdictione, non autem extra illam.

i Apud Canguium in notis pag. 107 Stephanus Boileve, et Boilleauë, Boileauë, quin etiam Stephanus bibens aquam vocatus reperitur: ubi et ab auctoribus variis exacta ejus justitia commendatur.

B

CAPUT XXIX.

Cruz iterum a Rege sumpta: præclara monita Philippo filio ante mortem data: pia mors: corpus in Galliam delatum: canonicizatio, et corporis elevatio; visio Joinvillio oblata, et altare ab eodem Regi structum.

ANNOTATA.

a Anno 1251, vel initio 1252: certe dudum ante leges contra blasphemos conditas.

b Ab anno 1248 usque ad 1270.

c Henricus III, cujus pietatem misericordiamque frequenter commendant *Matthæus Parisius* et *Westmonasteriensis*.

d Aberrat auctor: etenim abbatia S. Antonii, monialium Ordinis Cisterciensis jam fundata erat anno 1198, vel 1199. Audi *Albericum* in Chronico ad annum 1199: Fundavit etiam magister Fulco de publicis mulieribus, quas a peccato retraxerat, domum monialium sancti Antonii Parisiis. Idem refert *Belloracensis* in Speculo historiali lib. 29, cap. 59, sed annum videtur assignare 1198. Plura de Fulcone insigni concionatore apud auctores memoratos videri possunt. Porro crediderim *Joinvillium* existimasse hanc abbatiam a S. Ludovico fundatam propter donationes varias, quibus illius possessiones auzerunt cum Ludovicus VIII, tum *Blancha*, tum ipse sanctus Ludovicus. Illas vide in *Gallia Christiana* tom. 4, pag. 61 et seqq.

e Abbatie *Lilii* et *Mali-dumi* fundatæ sunt per *Blancham Sancti matrem*, ad sumptus concurrente Ludovico. De *Malo-dumo* egimus in Commentario num. 372 et seqq. De *Lilio* autem pauca notavimus ad Vitam secundam cap. 1, lit. d.

f De hac *Clarissarum* abbatia egimus in Com-

P Post hæc supra dicta Rex præcepit omnibus regni sui magnatibus, ut ad se Parisios venirent quodam Quadragesimæ a tempore. Misit etiam *Jovisvillam* ut me accerseret. Ego quidem accessum deprecaturum me satis putabam febris quartana, qua laborabam; verum mihi significavit, sibi affatim esse hominum, qui scirent febrim pellere quartanam, atque adeo pro omni amoris indicio Parisios peterem; quod feci. Ubi fui ibidem, numquam intelligere potui, cur ita accersisset regni sui magnates. Et contigit, ut die festo Domine nostre in mense Martio in somnum incidere matutino tempore: et in somno meo Regem cernere videbar flexis genibus ante altare quoddam, multosque adesse antistites, qui eum iudabant casula rubra, composita e panno levioris texturæ Remensi b. Simulac fui expergefactus narravi visionem meam cuidam meo sacellano, homini prudentissimo, qui mihi dixit, Regem se postridie cruce signaturum. Eum interrogavi, quo id pacto sciret? Et mihi dixit, se id scire somnio, ac admonitione mea, casulamque rubram, qua eum se videbam induentem, significare crucem Domini nostri Jesu Christi, quæ pretioso ejus sanguine, pro nobis effuso, fuit rubra; et quemadmodum casula erat ex panno levioris texturæ Remensi, ita crucis sumptionem exigui fore momenti, uti me postridie dicebat conspecturum.

Rex, convocatis Parisios proceribus suis.

a

F

b

A. JOANNE
JOINVILLIO.
cruce[m] rur-
sum sumit.
quod con-
filiu[m] aucto-
r improbat :

257 Porro evenit, ut postridie Rex, et tres ipsius filii se cruce signarent, fuitque crucis assumptioni exigui momenti, uti mihi die precedenti mens prædixerat sacellanus : qua de causa vaticinium esse credidi. Hoc facto, Rex Francia, et rex Navarra mirum in modum me urserunt, ut me cruce signarem, atque iter susciperem peregrinationis crucis. At eis respondi, eo tempore, quo fueram trans mare in Dei servitio, subditos meos nimium oneratos atque oppressos fuisse a prefectis atque administris Regis Francia *c*, adeo ut inde ad paupertatem essent redacti; ita ut nunquam non, tam illi quam ego, essemus experturi damnum inde ortum. Et vero manifeste perspiciebam, si peregrinationem crucis susciperem, omnimodam inde orituram pauperum meorum subditorum ruinam. Postmodum plures adivi dicentes, eos graviter deliquisse, ac peccatum mortiferum commisisse *d*, qui ei susceptionem crucis persuaserunt. Etenim quamdiu fuit in regno Francia, totum ejus regnum pace fruebatur, et vigeat justitia. Et continuo, ut illo fuit egressus, omnia labare ceperunt, atque in deterius ruerunt. Aliunde ingens malum commiserunt : bonus enim Dominus adeo infirmus erat ac corpore suo debilitatus, ut arma pati non posset aut sustinere, nec diuturnam perferre posset equitationem. Illum aliquando inter brachia mea ferre debui ab adibus comitis Autisiodorensis usque ad Franciscanos, quando ad terram descenderamus in reditu transmarino *e*.

in morbum
supremum
lapsus,

258 De via, quam tenuit Tunetum profecturus, nihil scribam, quia illi non adfui : neque ponere volo aut scribere in hoc libro quidquam, de quo certus non sum. Verum dicemus de bono Rege sancto Ludovico, cum, dum fuit Tuneti *f* ante castrum Carthaginis, morbo alvi liquidæ fuisse correptum. Similiter dominum Philippum, filium ipsius natu maximum, dictus invasit morbus cum febris quartana. Sic Rex bonus lecto decubuit, satisque cognovit sibi descendendum ex hoc mundo ad alium. Tunc vocavit dominos liberos suos : atque, ubi ad eum pervenerant, allocutus est filium suum natu maximum, ei que documenta dedit, quæ ei tamquam testamento servanda præscripsit, veluti hereditatem ipsius præcipuam. Quæ documenta a Rege bono propria etiam manu scripta fuisse intellexi *g*, ac sunt hujusmodi.

præclara filio
suo

259 Care filii, primum quod te doceo, tibi que servandum præscribo, est, ut Deum ames ex toto corde tuo, ac super omnia : nam absque hoc nullus potest salutem consequi : et diligenter caveto, ne quid facias, quod ei displiceat, puta peccatum : etenim deberes potius omnis generis cruciatus perferre velle, quam peccatum committere mortiferum. Si Deus adversa tibi immiserit, illa placide suscipito illique de iis gratias agito; et perpendito satis te ea esse meritum, omniaque ab eo tibi in bonum tuum convertenda. Si prospera tibi largiatur, ei gratias de iis humillimas persolvito, et caveto ne inde evadas deterior superbia, aliove modo : neque enim contra Deum donis ipsius, quæ nobis largitur, pugnandum. Confiteor crebro peccata tua, atque idoneum eligito conscientie tuæ arbitrum, qui sit vir probus, quique te tuto docere norit ea facere, quæ ad salutem animæ tuæ sunt necessaria, atque etiam illa vitare, a quibus tibi cavendum : talemque te præbeto, ut conscientie tuæ moderatores, consanguinei, ac necessarii tui libere te reprehendere possint de

culpis, quas commiseris, teque etiam facta tua docere. Cultui Dei matrisque nostre sanctæ Ecclesie pie assistito corde ac ore; præsertim sacrosancto Missæ sacrificio a consecratione Corporis Domini nostri, non jocando, aut iugando cum alio. Esto animo benigno ac misericordi erga pauperes, eosque solator, ac juvato quantum poteris.

260 Bonas regni tui consuetudines tuor, *Philippo* pravasque attenuato ac corrigito. Caveto tibi a cupiditate nimia, et populo tuo nimia vectigalia, aut subsidia ne imponito, nisi ratione necessitatis nimis urgentis ad defendendum regnum tuum. Si quo animi dolore crucieris, delegito illum confestim conscientie tuæ arbitro, aut alteri cuiquam viro probo, qui inhonesta proferre non soleat : atque eo modo facile poteris ferre dolorem tuum, per solatium, quod tibi suggeret. Alaborato diligenter, ut in societate tua habeas viros probos ac fideles, qui cupiditate non agitentur nimia : sive viri sint ecclesiastici, Religiosi, sæculares, aut alii. Fugito societatem improborum, et conator audire verba Dei, eaque in corde tuo servato. Perpetuo tibi procurato preces, orationes ac indulgentias. Amato honorem tuum *h*. Caveto quemquam feras, qui coram te ausit verbum quodenuquam proferre, quod natum sit quovis ad peccatum inducere, quive male de alio absente vel presente loquatur, famam violando. Neque patitor quidquam turpe dici de Deo, de veneranda ejus Matre, Sanctove, aut Sancta. Sæpenumero gratias Deo agito de bonis ac prosperis, quæ tibi largietur. Jura quoque æque justeq[ue] cuilibet attribuito; tam pauperi quam diviti. Ministris tuis esto fidelis, liberalis, verbisque severus, ut te timeant atque ament veluti dominum suum. Si qua controversia aut litigatio moveatur, in te ipse inquire usque ad veritatem detectam, sive sit pro te, sive contra te. Si doctus fueris quidpiam penes te esse alieni, quod certum sit, sive per te, sive per antecessores tuos; illud curato restitui e vestigio.

261 Omni diligentia considerato, quomodo populi ac subditi in pace justitiaque vivant sub administratione tua, præsertim in claris urbibus ac civitatibus, et alibi. Defendito immunitates et libertates, quas majores tui eis defenderunt et conservarunt, easque favore, atque amore *F* prosequitor : divitiis enim ac potentia clararum urbium tuarum inimici adversarii que tui te aggredi verebuntur, atque in te delinquere, præcipue Pares regni tui, magnates tui, alii que similes. Amato ac honorato viros quoslibet ecclesiasticos et Religiosos, diligenterque advigilato, ne ipsis eripiantur eorum reditus, dota, et elemosynæ, quæ majores antecessores que tui illis reliquerunt ac donaverunt. Refertur de rege Philippo avo meo, illi aliquando dictum fuisse ab aliquo ex consiliariis ipsius, ecclesiasticos ellicere, ut perderentur atque attenuarentur ejus jura libertatesque, quin et jurisdictiones ipsius; vehementerque esse mirandum, quo modo id ita toleraret. Et rex, avus meus, ei respondit, se id quidem credere; at Deum tanta sibi beneficia, gratiasque præstitisse, ut mallet opum suarum jacturam aliquam pati, quam cum ministris sanctæ Ecclesie controversiam habere aut contentionem. Patri tuo matrisque honorem habeto, ac reverentiam; et caveto eos ad indignationem moveas, bonis eorum præceptis morem non gerendo. Beneficia, quæ ad te spectabant, dato *viris*

A viris probis, quin id facito consilio proborum virorum ac prudentium. Caveto bellum moveas contra hominem Christianum, nisi maturo consilio, cumque alio modo injuriæ occurrere non possis. Et si quod eruperit bellum, indemnes servato viros ecclesiasticos, eosque qui te nulla in re laeserint. Si bellum et contentio vigeat inter subditos tuos, pacem, quam poteris citissime, inter eos conciliato.

262 Invigilato frequenter prætoribus tuis peregrinis, tribunis capitalibus, aliisque ministris tuis, atque in eorum administrationem inquirito, ut, si quid in iis reprehendum, id facias. Advigilato ne quod turpe peccatum dominetur in regno tuo, blasphemia præsertim et hæresis; et si quod vigeat, tolli illud curato et extirpari. Diligenter observato, ut in domo tua sumptus facias rationi congruos, et moderatos. Te quoque obsecro, fili mi, ut in morte mea memores mei, animaque mea egenæ, mihi que opem feras Missæ sacrificiis, orationibus, precibus, elemosynis, et beneficiis per totum regnum tuum: ac mihi partem tribuas et portionem in omnibus beneficiis, quæ operaberis. Te omni fausta precatione prosequor, quam unquam pater Ilio imperliri potest: orans totam cæli Trinitatem Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, ut te custodiat, atque ab omnibus malis defendat, præsertim a morte in peccato mortifero: ut possimus aliquando post hanc vitam mortalem coram Deo esse conjuncti ad gratias ei laudesque persolvendas sine fine in ejus cælorum regno. Amen.

263 Quando Rex bonus sanctus Ludovicus hoc modo instruxerat atque docuerat dominum Philippum filium suum, morbus, quo laborabat, vehementer mox cepit incrementum. Tunc postulavit Sacramenta sanctæ Ecclesiæ, quæ ipsi administrata fuere, dum vitæ erat plenus, sensibus integris, memoriaque firma; et manifeste hoc apparuit. Quippe dum ei administrabatur extrema Unctio, dumque recitabantur septem Psalmi, ipsemet respondebat *i* versiculos dictorum septem Psalmorum cum aliis, qui sacerdoti sanctam ei Unctionem administranti respondebant. Intellexi deinde ex domino comite Alenconio *k* ejus filio, Regem, cum morti appropinquaret, conatum esse invocare Sanctos cælorum Sanctasque, ut sibi in suprema illa hora succurrerent, atque opem ferrent. Et nominatim invocabat dominum sanctum Jacobum, dicens orationem de eo, quæ inchoatur, ESTO DOMINE. Dominum sanctum Dionysium Franciæ invocabat, dicens orationem de eo, quæ hisce æquivalet: Tribue nobis, Domine Deus, prospera mundi despiciendi ac obliviscendi gratiam, ut adversa nulla formidemus *l*. Dominam sanctam Genovevam item invocabat. Postea se imponi jussit lecto, citere cooperto, manusque suas imposuit pectori suo; atque in cælum aspiciens, animam Creatori suo reddidit illa ipsa hora, qua Dominus noster Jesus Christus spiritum dedit in ligno crucis pro salute populi sui.

264 Miseranda res, et lacrymis digna, est obitus sancti hujus Principis, qui tam sancte vitam instituit, recteque regnum suum conservavit, et tot præclara erga Deum exercuit opera. Quemadmodum enim scriptor librum suum illustrat, ut pulchrior sit ac laudatior, pari modo Rex sanctus illuminaverat atque illustraverat regnum suum largis elemosynis, monasteriis, templisque, quæ struxit atque fundavit in vita

sua, ubi nunc Deus laudatur, honoraturque die nocturne. Postridie festum sancti Bartholomæi apostoli ab hoc mundo transiit ad alium, ejusque corpus delatum fuit in Franciam ad sanctum Dionysium; atque ibi sepultus fuit eo loco, ubi jam olim sepulcrum suum elegerat. Quo loco Deus ejus precibus multa deinde præclara patra- vit miracula.

265 Non longo post hæc tempore mandato Romani Pontificis antistes quidam venit Parisios, qui erat archiepiscopus Rotomagensis, aliusque cum eo episcopus: et se contulerunt ad Fanum sancti Dionysii in Francia *m*. Quo loco diu subsisterunt ad inquirendum de vita, operibus, ac miraculis boni Regis, sancti Ludovici. Et significarunt mihi, ut ad se venirem, ibidemque fui biduo, ut ex me intelligerent, quæ de eo scirem. Et postquam ubique accurate inquisiverant de bono Rege sancto Ludovico, ad aulam Romanam deportarunt quæditorum notitiam. Qua exacte, jureque legitimo visa, eum in numerum Confessorum retulerunt. Ex quo ingens lætitia fuit, atque esse debet in toto Galliæ regno, atque insignis gloria omnibus ejus genere oriendis, illis certe, qui ejus sequi volent vestigia. Magno etiam dedecori erit illis ex genere suo, qui eum nolent imitari; digitoque monstrabuntur a dicentibus, quod nunquam bonus Sanctus hujusmodi malitiæ, aut turpitudinis designasset opera.

266, Grato hoc nuntio Roma perlato, rex constituit ac designavit diem, qua sacrum corpus elevaretur *n*. Illud elevarunt: archiepiscopus Remensis *o* illius temporis, et dominus Henriens de Villiers eo tempore archiepiscopus Lugdunensis *p* illud portarunt a parte anteriori: multique alii archiepiscopi et episcopi, quorum nomina mihi ignota, a parte posteriori illud gestarunt. Postquam fuit elevatus, frater Joannes de Semours *q* de eo ad concionem dixit: atque inter alia ejus facta unum aliquod sæpe repetit, quod ei de bono Rege dixeram: quodque erat de insigni ejus fidelitate. Etenim, ut antea dixi, ubi quidpiam Saracenis in itinere transmarino solo ac simplici verbo promiserat, nihil obstare poterat, quominus promissa sua servaret: neque propter centum librarum millium jacturam, fidem eis datam fallere voluisset. Totam etiam ejus vitam, sicut superius conscripta est, dictus frater Joannes de Semours prædicavit. Finita prædicatione, rex ejusque fratres corpus Patris sui retulerunt in dictam sancti Dionysii ecclesiam, auxilio consanguineorum suorum; ut honorem haberent corpori, quod magno eis fuerat honori, modo ipsi non obstarent, quemadmodum ante dixi.

267 Etiamnum scribam aliquid ad gloriam boni Regis sancti Ludovici. Nimirum, quod, cum essem in sacello meo Jovisvillæ die quadam coram me esse videbatur lætitia gestiens. Ego pariter lætabar, quod eum conspicerem in astro meo: atque ei dicebam: Domine Rex, quando hinc discedes, te ducam hospitio excipiendum ad aliam quamdam domum meam, quam habeo ad Chevillon *r*. Et visus mihi fuerat ridendo respondere: Domine Joinvilli, per fidem, quam tibi debeo, hinc non discedam tam cito, quandoquidem hic sum. Postquam fui experefactus, mecum cogitabam, Deo, illique placere, ut ipsum in sacello meo exciperem: quod deinde continuo feci. Nam altare in Dei ac ipsius honorem construi jussi, ibidemque statim Missam perpetuam in dies singulos, ad gloriam

A. JOANNES
JOINVILLIUS.

canonizatio

m

E

corporis ele-
vatio

n

o

p

q

F

visio oblata
Joinvillio,
qui Sancto
altare struit:

r

riam

A JOANNE
JOINVILLIO.
s

riam Dei, ac Domini sancti Ludovici, bene fundatam. Hæc autem commemoravi domino Ludovico s, ejus filio, ut exsequens voluntatem Dei, Dominique sancti Ludovici habere meritar particulam quamdam reliquiarum veri corporis domini sancti Ludovici, in sacello meo Jovisvillæ servandam, ut, qui ejus altare conspiciant, majori in huic Sanctum ferantur pietate.

quanta nar-
ratis fides
habenda.

268 Et notum facio omnibus exigui hujus libelli lectoribus, ea, quæ dico mo vidisse atque ex eo cognovisse, vera esse; eisque firmiter credenda. Alia, quæ non nisi ex auditu testor, bono ea sensu excipite, si placeat: orantes Deum, ut precibus domini sancti Ludovici donare nobis dignetur, quæ necessaria nobis esse noverit, tam quoad corpus, quam quoad animam. Amen.

ANNOTATA.

a Anno nimirum 1267. Ad Commentarium § 76, ubi hæc comitia sunt exposita.

B b Gallicæ, de serge de Reims. Pannus est contextus rectis et transversis cancellatim filis, aiunt Trivoltiani in Dictionario ad vocem serge. Ubi addunt ex panni illius specie, quæ Remis textitur, ac vulgo vocatur serge de seigneur, vestes componi æstivas oblongas. Plura ibi de leviori illo communique panno lector inveniet.

c Chazins tom. 2, pag. 532 suspicatur, damnum illud potius illatum fuisse a ministris regis Navarræ, qui tunc erat Theobaldus I, princeps sane minus religiosus: quod mihi quoque verisimilius apparet, tum quia Theobaldi vassallus erat Joinvillius, cujus ditio erat in Campania; tum etiam quia Theobaldus non fuerat comitatus in illa expeditione Ludovicum.

d Hæc videlicet vox erat dolentium ob mortem Regis inde consecutam.

e Id quidem jam anno 1254 fuerat factum, adeoque parva probat: sed non videtur Sanctus pristinas vires nunquam recuperasse.

f Id est, in ditioe Tunetona.

g Hinc patet, Joinvillium non habuisse hæc documenta manu Regis scripta, sicut habuit Gaudfridus, qui ea dedit in Vita prima cap. 2. Ad Commentarium num. 1115 et seqq.

h Hoc monitum apud alios auctores non invenio.

i At voce valde tenui, ut habet Vita secunda num. 163.

k Petrus comes Alenconius inter testes quoque pro canonizatione interrogatos recitatur in Vita secunda num. 7. De ipso facta est hinc inde mentio in Commentario.

l Ipsa Oratio habetur in Vita prima num. 64, ubi hæc confirmata lector inveniet, atque non pauca. De his quoque agit Commentarius a num. 1118, Vita secunda a num. 162, et Carnotensis cap. 5.

m Loquitur de inquisitione publica, quam anno 1282 captam, probavimus in Commentario § 91, ubi et reliqua ad canonizationem spectantia pertractavimus.

n De corporis elevatione consule Commentarium § 94.

o In Gallia Christiana Sammarthianorum tom. 1, pag. 529 et 530 archiepiscopus eo tempore Remensis occurrit Petrus Barbet, cujus mors illicatur anno 1300. E

p Apud novissimos Gallia Christiana editores tom. 4, col. 158 vocatur Henricus de Villars, ejusque gesta ibi memorantur: et col. 159 obiisse probatur anno 1301.

q Plerique recentiores putant legendum de Samoie, quod verum existimo. Fuit autem Samoie eodem anno creatus episcopus Rhodoneusis, sequenti Leroviensis, ut notavimus ad præfationem Vitæ secundæ lit. c.

r Locus hic mihi ignotus, nisi sit vicus Chevillæ, quem duabus fere tribusve leucis Jovisvilla distantem exhibent tabulæ geographicae Campaniæ.

s Significat verosimiliter Ludovicum X, cui Vitam dedicavit: ac filium vocat eodem sensu, quo in epistola dedicatoria, licet abnepos esset S. Ludovici.

C

F

DIES VIGESIMA SEXTA AUGUSTI

SANCTI, QUI VII KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR

<p>Sanctus Justus
 S. Orontius
 S. Fortunatus
 S. Alexander M., Brixiae
 S. Simplicius
 S. Constantius
 ^B S. Victorianus
 S. Zephyrinus Papa Romae.
 S. Abundius
 S. Irenaeus
 S. Secundus martyr, ac dux, ex legione
 Thebaeorum, apud Albintimclium in Li-
 guria Italiae.
 S. Alexander martyr, Bergomi in Italia.
 S. Adrianus martyr, Nicomediae, ut volunt.
 S. Atticus M.
 S. Sisinnius M.
 S. Ibsition conf.
 S. Poecolanus vel Hecla-
 nus
 S. Mercurius. Item
 S. Basilla
 S. Maximilianus
 ^C S. Quintus vel
 Quintinus. Item
 S. Sevus
 S. Victor
 S. Primus
 S. Victor
 SS. Milites forte xxv.
 S. Iannarius episcopus,
 ae fortasse
 S. Felix
 S. Honoratus diaconi</p> | <p>} MM., Lyeii in pro-
 vincia Hydruntina
 Italiae.
 in Italia.
 } MM. apud
 Marsos in
 Aprutio Italiae.
 } MM. Romani.
 } apud Graecos.
 } Martyres.
 } Martyres, Marsici
 in Lucania.</p> | <p>S. Theodorus I, ep. Octodurensis vel Se-
 dunensis conf. in Vallesia apud Helvetos.
 S. Tithoes monachus in Thebaide.
 S. Gelasius ep. Pietaviensis.
 S. Rufinus ep. conf. Capuae in regno Nea-
 politano Italiae.
 ^S. Euladius seu Eulalius ep. Nivernensis in ^E
 Gallia.
 B. Pelagia vidua apud Lemovices in Gal-
 lia.
 S. Elias ep. conf. Syracusis in Sici-
 lia.
 S. Bregwinus ep. et conf. Cantuariæ in
 Anglia.
 S. Victor martyr, Ceresi in Castella veteri
 Hispaniae.
 S. Felix presbyter conf. Pistorii in Ita-
 lia.
 B. Liberatus de Lauro } conf. ex Ordine
 B. Humilis } FF. Minorum, in
 B. Pacificus } Marchia Anconita-
 na Italiae.
 B. Margarita Faventina, virgo et abbatissa,
 Ordinis Vallumbrosani, Florentiae. ^F
 B. Joannes a Caramola conf., Ordinis Cister-
 ciensis conversus.
 B. Villana Bottia Florentiae in Etruria.
 B. Joannes Bassandus conf., ex Ordine PP.
 Caelestinorum, in monasterio Collismadien-
 si prope Aquilam in Vestinis.
 S. Rosa virgo, ex tertio Ordine S. Domi-
 nici, Limae in Peruvia, Americae pro-
 vincia.</p> |
|---|--|--|

A

D

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI

Nivernis, sancti Aeladii episcopi, qui concilio Lugdunensi secundo interfuit, commemoratio inscribitur novo Martyrologio Parisiensi: sed die, ut videtur, non sua. Saussayus eum ponit in Supplemento ad diem xxvi Februarii, quo etiam apud nos habetur. Hoc vero die xxvi Augusti in variis Fastis signatur S. Enlalius, non vero Aeladius, a priore omnino diversus, uti hac die xxvi apud nos licet videre. Hunc itaque consulat lector, vel adeat diem

xxvi Februarii.

Commemoratio S. Guthlaor anachoretæ notatur inter auctaria ad nostrum Usuardum e codice Altopensiano. Quærimus iterum, an non Guthlaci anachoretæ. Si hic sit, egimus de illo ad diem

xi Aprilis.

B Drogonis confessoris patroni contra calenum mentio fit in Additionibus Mss. Cartusie Bruzelleusis ad Grevenum: de eo etiam alibi. Lege quæ jam pridem dedimus

xvi Aprilis.

Ab Incarnatione Domini mxxxii anno combusta est ecclesia sancti Richarii cum tota villa et fere eum trecentis promiseni sexus viris et mulieribus, feria iv, vii Kal. Septembris. Hæc e codice Centulensi natantur inter Auctaria Usuardi a nobis editi. S. Richarius, fundator et abbas Centuleusis in Gallia, habetur apud nos die

xxvi Aprilis.

Apud Ravennam sancti Marciani episcopi, discipuli sancti Apollinaris, primi illius urbis episcopi, ex Florario nostro Ms. Adeat lector apud nos

xxii Maii.

C Apud Parisios sanctorum martyrum Georgii, Aurelii, Felicis, Natalis, et Liliosi annuntiatio signatur a Ferrario in Novo catalogo Sanctorum, ex Renato Bened. in Vit. SS. Gallia, uti addit in notis; ac. Mili, inquit, videntur iidem cum iis, qui Cordubæ sub Sarracenis in Martyrol. Rom. die xxvii Julii passi referuntur: licet ibi Natalia et Liliosa, non Natalis (Natalis) et Lilius, ut apud Renatum (qui passos esse refert apud Parisios) legatur. Ita Ferrarius, et recte; qui error topographicus palæstræ inde erortus sit, quod duo primi e dictis Martyribus (adde reput sanctæ Sabigothonis seu Nataliæ, sicut apud nos vocatur die mox designando) Corduba Parisios delati fuerint. Historiam hujus translationis, ac singulorum Pugilum vitam ac passionem exhibuimus ad diem xxvii Julii.

Antiodoro, Eleuterii episcopi annuntiatio est apud Usuardum. Occurrit etiam hac die in variis aliis Martyrologiis, nimirum Canisii, Maurolyci, Bellini, Castellani, quibus adde apographa Hieronymiana apud Florentinum, et Saussayum in Serie Sanctorum, Beatorum ac Piõrum. Signatur in Romano ad diem, quo ipsam dedimus,

xvi Augusti.

In Asia S. Ursacii militis Persæ et martyris sub Licinio memoria habetur in Novo catalogo Ferrarii, ex Tab. Græcorum, sicut affirmat in notis, qui de eo hac die in Menol., et addit de eo agere Metaphrasten. Quodnam Menologium illud sit, nos latet. Certe inter varias Tabulas Græcas, quas inspeximus, nus-

quam hac die Sanctum illum invenire nobis licuit. Ad Metaphrasten quod attinet; Ferrarius non indicat, quo loco de illo tractet, et an seorsum Passionem ejus conscripserit, an conjunctim, occasione certaminis aliorum Pugilum. Quidquid sit, assignatum a Ferrario documentum hactenus non reperimus. Quid si hic Ursacius confusus sit cum Arsacio, seu Ursacio, de quo ad diem xvi Augusti: nam, etiamsi Nicomediæ in Bithynia unuatiatur, et cum titulo confessoris, vixisse tamen scribitur sub Licinio, et e milite factus solitarius, nec non natione Persa fuisse. Actorum ejus compendium dedimus ex Sozomeno ad dictum diem

xvi Augusti.

E Unde in Gallæcia Hispaniæ S. Mametis, qui tempore Gothorum sic vitam tenuit caelestem, ut merito confessoris gloria venerari mereat; ex Tamayo hac die, qui futetur in notis nullam ipsius fieri mentionem in Martyrologiis antiquis et recentioribus. Unde igitur illum nobis obtrudit? Mirum foret, si non ex famosa sua figlina. Ecce enim, illius, ait, memoriam publicam fecit Luitprandus in Advers. num. 64. Alios huic adjungit scriptores; sed non merentur nominari. Et iis tamen, quæ sequuntur, observo ista: Tempore Maurorum, relictis reliquiis in Asturiis, et per Hispanias, ad Cyprum delatus est a Christianis. Quod de reliquiis in Asturiis dicitur, credit Tamayus intelligendum apud Oretum. Est etiam, qui Mametem vocat eremitam. Ad hæc notat Tamayus, quod in diocesi Tudensi sunt hodie decem ecclesie parciales S. Mameti dicata, quarum nomina exprimit. Vos Mametem illum supra descriptum nec norimus, nec admittimus, nisi meliori auctoritate probetur. Dedimus ad diem xvii Augusti S. Mamantem vel Mametem martyrem, tomo iii ejusdem mensis a pag. 423; ibidem pag. 426 quæsitum, an duo martyres Mamantes in unum confusi; an corpus S. Mamantis, de quo egimus dicto die xvii Augusti, delatum fuerit Mediolanum, an in Cyprum, pag. 433. Quid si hic sit Mamus martyr cultu celeberrimus, qui in variis locis diocesis Tudensis honoretur, et unde apud Tamayum confessor ille conflatus sit? Consuli interim possunt, quæ habentur apud nos die

xvii Augusti.

F Octava S. Ludovici episcopi et confessoris signatur apud Bellinum. Dies hæc octava est a die xix hujus mensis, qua illustravimus Acta S. Ludovici episcopi Tolosani, atque adeo Bellinum de illo intelligimus. Plura de ista Octava videri possunt apud Arturum et Hueberum: de Sancto autem apud nos xix Augusti. Anastasii martyris meminit Grevenus: Florarium nostrum Ms. Anastasii fullonis martyris. Inter Auctaria ad Usuardum nostrum e codice Centulensi: Civitate Salona, sancti Anastasii martyris: de quo etiam apud Florentinum. Inter dicta Auctaria e codice Bruzelleusi: Deposito sancti Anastasii presbyteri et martyris. Verum quisnam sit ille Anastasius presbyter,

non

- A non est mihi promptum dicere. S. Anastasium vel Altalum M. Suloense habes ad diem XXI Augusti: ubi hunc ab Anastasio fullone seecreandum inliravius. Saloniensis hac die xxvi notatur a Maurolyco, nec non in Rhinociensi Martyrologio Hieronymiano contracto. Sed cum de eo ad diem XXI predictum egerimus; alius vero referatur in Romano ad diem VII Septembris, uti patet ex notis Baronii; superest, ut lectorem mittam ad dies, quos indicabam. XXI Augusti et 7 Septembr.
- Sanctorum martyrum Luxorii, Ciselli, et Camerini in Sardinia passorum uenit Ferrarius in Novo suo catalogo Sanctorum. De his ride apud nos XXI Augusti.
- Genomanis, S. Tenestina virginis albatissae annuntiatio refertur ab Arturo in Gynarea: de qua Sancta etiam agunt Ferrarius in suo Novo catalogo Sanctorum. Saussayus ac Castellanus. Sed nos eam dedimus XXIV Augusti.
- S. Andoeni, episcopi et confessoris memoria habetur apud nos inter Pratermissos ac dubios in alios dies, ad diem V Maii, ac differtur ad hunc diem XXVI Augusti. Voluerunt scribere diem, quo de illi egius, XXIV Augusti.
- B Patricia virgo hac die colenda scribitur in Catalogo Sanctorum ecclesiae Neapolitanae, qui anno 1619 editus est; sicut diximus ad diem, quo de illa cum Martyrologio Romano egius, XXV Augusti.
- Ermina vidua titula beate insignitur ac refertur a Castellano hac die: cujus, uti addit, Gerson Vitam scripsit. Hæc inter Pratermissos pie ac mirabili huic Mulieri locum dedimus inter solos reuerabiles, facta etiam mentione de Castellano: ubi item diximus de vero Vitæ ejusdem auctore. Adeat itaque lector diem XXV Augusti.
- In territorio Lemovicensi sancti Redii (iuno Aredii) presbyteri et confessoris, ex Florario nostro Ms. Adeat lector diem XXV Augusti.
- Theodoli episcopi et confessoris. Est annuntiatio Greveni. Datur a nobis hac die S. Theodorus seu Theodulus episcopus Octodurensis vel Seduensis, in Vallesia apud Helvetos, hujus nominis primus: eademque occasione dicimus, coli alios duos a priore distinctos, ejusdem cathedræ episcopos, videlicet ad dies XVI et XXVII Augusti.
- Augustæ Vindelicorum beatus Sibotus episcopus refertur apud Chrysostomum Henriquez in Menologio Cisterciensi, et apud Chalemotum; qui rectius abstinet a uenepatione beati.
- In Germania beatus Willelmus. . . in monasterio Heisterbacensi, ex eodem Chrysostomo Henriquez, qui more suo magis est sollicitus de multiplicandis titulis beatorum, quam de probando eorum, quos ita vocat, cultu.
- S. Milesii ep. et aliorum quindecim annuntiatio nem satis obscuram, quæ habetur in nostro Florario Ms., aliis elucidandam relinquam.
- Alberæ virginis Benedictinæ, prario beatae titulo, ac positione loci, videlicet Marciniaci Lugdunensis diocesis, commemoratio fit ab Arturo in Gynæco: at de cultu nihil.
- S. mart. Andreae memoria scribitur in Ruthæocum Kalendario, quod edidit Posseuius in Apparatu sacro a pag. 364. Quisnam sit ille martyr, non norimus.
- S. Peregrinus, S. Romani Scotorum regis filii famulus legitur apud Camerarium, qui lectorem mittit ad Vitam ejus per Peregrinum Carpinum, Tabulas Lucenses et Mutinenses.
- Sanctorum Martyrum decem et septem memoria habetur in Florario nostro Ms. Non scimus quo referri debeat. Legi tamen possunt, quæ huc die dicimus inter Sanctos ex apographis Hieronymianis.
- Isaac et Maximiani martyrum meminit Matricula Cartusie Ultrajectinæ inter auctaria Usuardi a nobis editi. Ibidem hæc affertur ex Greveno annuntiatio: Apud Carthaginem, sanctorum Isaac et Maximiani martyrum. Adde Florarium nostrum Ms., in quo hæc sunt: Passio sanctorum Ysaac et Maximiani in Carthagine civitate. Et sequitur: Siquidem defendente præside civitatis, in solo Deo Patre unitatem, et prohibente in uno solo Deo prædicari Trinitatem. . . , forum, ubi hoc ferale dictum scribebatur, ascendunt, et funestos apices. . . manu violenta dissipaverunt. Mox rapti ad tribunal judicis, verberibus vingarum et plumbatarum contunduntur. . . Donec. . . in mortem detrusi, a Domino Christo, cujus defenderant cum Patre æqualitatem, meruerunt coronari. Hæc in rompendium e dicto Florario extracta sunt. Sed tam pseudo-martyres sunt, qui nobis obtruduntur, quam falsum illorum elogium, uti conficitur e tomo 4 Veterum auctorum u Mabillonio vulgatorum pag. 119 et sequentibus editionis prioris: ubi existat Fragmentum epistolæ Macrobiani Donatistæ de passione Maximiani et Isaac Donatistarum, ad plebem Carthaginensem. In nostro codice Ms. membræneo Q Ms. 6, fol. 55 est hic titulus: Incipit passio sanctorum Martyrum Isaac et Maximiani die VII Kalendarum Septembris. In fine autem narrationis fol. 58 apponitur: Explicit epistola beatissimi martyris Macrobiani ad plebem Carthaginiensis de passione Isaac et Maximiani. Quod Passio ista sit coasimilis Fragmento apud Mabillonium edito, comperi ex utriusque collatione. Solus autem characterismus ille traditores, qui variis locis ibidem occurrit, uouue argumento est, et epistolæ illius uuctorem Macrobianum, et martyres, in eadem descriptos. E esse e secta Donatistarum? Nam, etiamsi uouen illud traditores inditum fuerit impiis Christianis, qui terribili metu persecutionum, ac spe vitæ longioris affecti tradidit Scripturas sacras, id tamen Catholicis inpegerunt Donatistæ, capta inle occasione, separandi sese ab Ecclesia Catholica: ut mirum non sit, in dicta Passione per inuidiosum illud cognomentum Christianos designari ab isto cognomento Passiois Donatistæ. De isto cognomento agit S. Augustinus lib. 7 de Baptismo contra Donatistas, pag. 75 editionis Plantiniane tomo 7. Cousule annotationes, quas laudatus supra Mabillonius præfigit Fragmento, quod edidit, a pag. 115; ne Tillemontium Monuementorum eccl. tomo 6, in Donatistis, art. 48. Quibus addi potest Remigius Ceillier tomo 6 Historiæ generalis auctorum sacratorum et ecclesiasticorum cap. 16, pag. 623. Hæc sunt, quæ uos terruerunt, ne Isaac, et Maximianum tamquam veros martyres Opæi nostro inserereus.
- S. Pandinæ virginis commemoratio hac die Issellæ in provincia Lincolnensi notatur in Martyrologio Anglicano Wilsoni; (utor editione anni 1640) et laudatur a nobilitate,

- A vita sanctitate, ac miraculis. anno circiter Christi 900 signato. Corpus ejus in dicto loco sepultum refertur ibidem, ac mox olim in honore ac veneratione habitum. De illa etiam agitur apud Molanum in Appendice ad Usuardi Martyrologium anno 1573 typis editum, fol. 226, sub nomine Pandionæ: quam alii, uti est apud Alfordum in Annalibus ecclesie Anglicanæ ad annum 900, num. 9, communiter Pandoinam vocaverunt. Ibidem scribitur: Fuit illa regii generis, e Scotia oriunda. . . In Angliam venit pietatis causa, patris tyrannidem fugiens: atque ibi sancte moritur. Pitseus in Appendice illustrum Angliæ scriptorum centuria tertia, pag. 896 in Richardo Eltesleio, inter alia, quæ de illo memorat. Habebat, inquit, hic bonus pastor in ecclesia sua reliquias Pandionæ virginis, filia regni Scotiæ. . . Hujus igitur Vitam et virtutes, lectis diligenter historicis, collegit, et in unum volumen conjecit, et demum sub hoc titulo edidit VITAM PANDIONÆ VIRGINIS LIBRUM UNUM. Hæc fere Lelandus in quarto de viris illustribus libro. Sed nec apud illum, nec apud quemquam alium hactenus invenio, qua tempestate claruerit hic auctor. Illum tamen ponit ante alium Richardum, quem innectit anno 1500. Denique Virgo hæc tanquam Sancta annuntiatur a Castellano in Martyrologio universali. An vero publica ac stricti nominis veneratio ipsi debeatur, certius fortasse nobis constaret, si ad manum esset Vita superius assignata. In priore editione Wilsoni citatur quidem in voluta marginali ejus Vita apud Jo. Capg. in Cat. SS. Angl.; sed in editione posteriore hæc ommissa sunt. Enimvero nec in tabula, Catalogo isti seu Legendæ Sanctorum Angliæ præfixa, nec in Ms. indice ad illum nostro, Vitam illam reperio. Æqui ergo bonique consulat lector eo, quæ de hac Virgine collegi hoc loco, honoratiorem habitura in Supplemento nostri Operis, si certiora de legitimo ac publico ejus cultu documenta ministrari contigerit.
- B In festo S. Amandi confessoris duplex prima classis die vigesima sexta Augusti Officium proprium, cum Octava invenimus inter nostras schedas Mss. de Sanctis ejusdem diei: quod Officium R. P. Godefrido Henschenio mississe indicatur in nostro apographo Armandus Gerard can. Sarlatensis anno MDCLXIV: ex traditionibus, uti prænotatur, ecclesie sancti Juniani. Laudatus vero R. A. D. Gerardus in fragmento litterarum suarum, quod ante me habeo, scribit ista: Officia Mss. SS. Amandi Confess. xxvi Aug., et Juniani xvi Octobris. . . accepi ex ecclesia collegiata S. Juniani in Lemovicibus. Deinde rogat, ne confundantur SS. Juniani duo, prout fecisse observat Labbeum in Indice tom. 2 Bibliothecæ novæ, videlicet S. Junianus Nobiliacensis, cujus Vitam dedit pag. 569, ac S. Junianus Commodoliacensis, qui est ille, de quo, inquit, loquimur. Apud nos tomo v mensis Junii, die xxv ejusdem mensis, pag. 78 actum est de SS. Amando et Domnoleno Gimæliaci in Petracoricis, et ibidem e Vita S. Juniani Commodoliacensis, danda, ut ibi dicitur, ad xvi Octobris, profertur fragmentum de S. Amando Commodoliacensi: quod dum contuli cum lectionibus ejus supra allegatis, congruentiæ, quæ in his, et in isto fragmento occurrunt, mihi suadent, in utraque narratione relucere S. Amandum Commodoliacensem: ut mirum appareat, tunc illud fragmentum ibi relatum fuisse, loco utique, prout nobis videtur, non suo. At de hoc Sancto, ac præsentis controversia tractari poterit in Supplemento Operis, si posteris nostris videbitur. Legi interim possunt, quæ habent Gononus in Vitis Patrum Occidentis lib. 4, a pag. 208, et Coitinus in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum Christi 508, num. 25.
- C Maximiliani confessoris nomen signant Greucus ac Molanus: apud Canisium annuntiatur Romæ: qui donec aliunde compareat pluribus ac distinctioribus notis expressus, fateor eundem, me de eo plura dicere non posse: nisi fortasse sit martyr synonymus, de quo hæc die scribemus inter alios Martyres ex apographis Hieronymianis.
- Becci in pago Rothomagensi, depositio beati Herluini, ejus loci abbatis primi et fundatoris, magnæ humilitatis viri. Hæc Menardus in suo Martyrologio Benedictino. Acta ejus illustravit Mabillonius seculi sexti parte 2 a pag. 340: sed nullo cultu publico illum coli affirmat pag. 342: Etsi, inquit, tanta fuerint Herluini merita, ejus tamen memoria nullo cultu publico celebratur, ne quidem apud nostros Beccenses, ubi hactenus visitur ejus sepulcrum in medio Capituli, nigro lapide variis figuris ornato tectum, ac paulisper e terra elevatum. Anniversarium ejus annis singulis solemniter celebratur cum ornamentis pretiosioribus, et festivo campanarum sonitu: sed dicitur Missa pro defunctis. Invenimus tamen in vetusto cod. Ms. Gemeticensi tres orationes in sancti Herluini invocationem compositas, quæ sane innuere videntur, eum aliquando pro sancto habitum fuisse. Has orationes infra exhibebimus. Superest itaque, ut laudato Abbati locum et nos tribuamus inter solos venerabiles.
- Ordo militaris S. Bernardi in Hisp. sub instituto Cisterc. sumpsit exordium. Notatio est Kalendarii Cisterciensis, quod anno 1617 editum est Dirione. Angelus Manrique in Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi 1162, cap. 2 consuli potest.
- In Flandria in territorio Firrensi beatus Baldwinus monachus laudatur a Chrysostomo Henriquez in Menologio Cisterciensi: sed Chalemontus beatæ memoriæ titulum ei tribuit: qui inter pios etiam notatur apud Saussayum in Serie Sanctorum, Beatorum ac Piorum.
- Hoc die celebramus sequelam landiferam thaurmaturgæ imaginis Wlademiricæ purissimæ Dominae nostræ Deiparæ et semper virginis Mariæ; ex Menologio Slavo-Russico Sparwensfeldiano ad xxvi Augusti.
- Franciscus a Brixia confessor Ordinis Minorum apud Fulginium, laudatur ac beatus vocatur a Lucantio in libro, qui inscribitur Fulgor Fulgini in splendoribus Sanctorum, pag. 184. In notis autem pag. 185 scribitur obiisse xxvi Augusti, aliis iv Junii, anno 1523. Nos Viro inter venerabiles hic locum damus. Agunt de illo Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano, Jacobillus in Vitis Sanctorum ac Beatorum Umbria, tom. 2, pag. 170 et 171, et Hueberus in Menologio ejusdem Ordinis; sed ultimus hic non appellat eum beatum.

A Aurelii presbyteri simplex notitia existat apud Grevenum : quis vero hic sit, vel quo referendus, ignoro.

Recollectio festorum D. V. a Bollandi notatur ex Kalendaris raris innotatis in Catalogo Ms. Sanctorum, quæ collegit.

De sancto Willielmo Wykwane archiepiscopo raris memorat Thomas Stubbs Ordinis Prædicatorum in Chronico Pontificum Eboracensium, inter scriptores decem Historiæ Anglicanæ Londini ecclesio anno 1652, columna 1727; ubi post alia hujus præsulis gesta, narratur sequentia : Functus est archiepiscopatu quinque annis et dimidio. Quibus expletis, cessit pontificatui, et in partes transmarinas secessit. Et cum venisset Pontiniacum (monasterium est Cisterciense in Gallia) gravi infirmitate aliquanto tempore vexatus, et usque ad extrema perductus, in Domino feliciter obdormiens vitam finivit. Obiit autem idem venerabilis pater Willielmus apud Pontiniacum vii Kalend. Septembris anno pontificatus sui vi, et anno Domini mclxxxv..., et in ecclesia monasterii Pontiniacensis cum honore tanto patri debito sepultus est; ubi per ejus merita divina pietas plurima operatur miracula Castellanus sic eum annuntiat hac die : Pontiniaci in diocesi Antisiodorensi, beatus Vycanius, archiepiscopus Eboracensis. Sed nos nec beati, nedum sancti titulo præsulis illum aliis hujus diei cælitibus atterere audeamus, præsertim quod a prædicto chronologo vocetur venerabilis pater; donec vel Pontiniacenses, vel alii eruditi Galli nos docuerint, verum ac legitimum ei cultum deberi.

Imago Christi Edessena, quondam ad Agabarum missa, Constantinopolim venit sæc. Christianæ cxxxiv; ut refert Schmidius in Diario historico ad hunc diem xxvi Augusti, citans Cypalatum.

Nicolaus Clementellus, Mirabelli in territorio Pictaviensi

Joannes Torigneus, ibidem

Rufinus Perezans conf., in provincia sancti Angeli

Incognitus Tornaretensis conf., in valle uspera ad Tessam in Apulia

Joannes Camarinus conf., Canari in Sicilia

Achatia a Passione, virginis, Alauquerii in territorio Ulyssippaucensi

De Francisco Brixiensi, quem etiam habet Arturus tanquam beatum, in hoc catalogo seorsum agimus.

Venerabilibus jam laudatis additur apud Hueberum Angelus seu Angeluccius, Luceria Sacraeorum in Apulia; Andreas Insulanus, in Algarbia; Maria Angela, Monachii in Bavaria; Andreas de Ravenna. Recte autem carret laudatas Hueberus prodigam ac promiscuum illum tantum beatorum multiplicationem.

B. Simon dalla Rocca Contrada, quæ Ripalla vocatur, ponitur in brevi Relatione nonnullorum Beatorum, qui fuerint discipuli beati Silvestri abbatis, et fundatoris congregationis monachorum Silvestrinorum; quæ Relatio existat ad calcem brevis Chronici ejusdem con-

gregationis, auctore Sebastiano Fabri, ejusdem instituti monacho. Verum tam de prædicti Simonis, quam de aliorum, quos nominat ista Relatio, publico ac legitimo cultu edoceri desideramus; de cujus veritate informari jam pridem etiam petiit Papebrochius noster. De hoc Simone varia collegit Jacobillus da Foligno in Vitis Sanctorum ac Beatorum Uubriæ, tom. 2, pag. 171 et seqq., qui locum Rocca Contrada vulgo dictam, ac supra nominatum, pag. 171 etiam describit.

Asclepiæ viduæ commemoratio inscribitur in nostro Florario, de quo supra, et in Greveno. Plura nos lateat.

Papæ, sancti Joannis episcopi et confessoris memoriam facit Galesinius. Erit de eo agendi locus cum Martyrologio Romano ad diem

xxvii Augusti.

Consuarannis, sancti Glycerii seu Licerii episcopi, qui concilio Agathensi subscripsit; ejus nomine extat urbs et ecclesia cathedralis, ex Martyrologio novo Parisiensi. Inter Prætermisissos ad diem vii Augusti, dum dictum Martyrologium nondum prodierat in lucem, indicavimus, alibi Glycerium et Licerium pro eodem accipi, ut supra etiam fit; alibi hunc ab illo distingui, ac solum Licerium Sancti titulo honorari; illumque etiam coli inter auctaria Usuardi die xxvii hujus mensis. Quia itaque accuratius hujus rei examen a die vii ad xxvii Augusti tunc dilatatum est; causulat lector, quæ de ista controversia dicemus ad designatum diem

xxvii Augusti.

S. Ebonis episcopi (Senonensis) memoria occurrit hac die in Florario nostro Ms., quæ etiam notatur a Menardo; item a Mabillonio in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti sæc. 3 part. 1; ubi pag. 647 illustratur Vita ejus. Refertur autem in Martyrologio Castellani, et in novissimo Parisiensi ad diem, quo et nos eum revocavimus,

xxvii Augusti.

Sabiniani, Honorati, Aronci, Fortunaciani martyrum memoria fit in Additionibus Mss. Bruxellensibus ad Usuardum Greveni. Sunt apud Castellanos die xxvii Augusti, ubi pro Fortunaciano scribitur Felix. Nos conabimur dispicere, et dare, quæ illis conveniunt, eodem die

xxvii Augusti:

Cardonæ in diocesi Celsonensi in Catalonia obitns venerabilis Raymundi Nonnati, Ordinis de Mercede, Cardinalis Diaconi sancti Eustachii, inscribitur Martyrologio universali, quod edidit Castellanus; sed de illo Sancto instituetur a nobis sermo cum Romano Martyrologio, ad diem

xxxi Augusti.

Pictavis, S. Justinii episcopi annuntiatio notatur in novo Martyrologio Parisiensi, addita temporis nota circa annum 300. Castellanus Virum hunc annuntiat die prima Septembris sub eodem chronologico caractere. Apud Joannem Besly in Episcopis Pictaviensibus pag. 3, ex Calend. matris ecclesie Pictav. signantur vii K. Sept. natales SS. Gelasii, et Justinii episcoporum; sed in priore editione Gallie Christianæ apud Sammarthanos tomo 3, pag. 867 dicuntur eorum natalitia... coli Calendis Septembris. In novissima autem ejusdem Operis editione ante episcopos prædicta sedis tomo 2, pag. 1137 ex veteribus catalogis alatos, nominatur S. Justinus, et coli dicitur Calend. Septemb. In Seric vero ipsa episcoporum columna 1112 ponitur S. Gelasius,

de

- A *de quo apud nos agetur hac die xxvi Augusti; quia aliqua saltem de eo referre possumus, quæ plus significent, quam solam cultus nuntiationem. Aliter occidit in S. Justino: nam præter illa, quæ de ejus reneratione publica jam protulimus, nihil jam habemus exploratum. Quamobrem rogatos volumus eruditos Gallos, ut, si quid amplius de laudato Præsule alicunde eruerint, nobiscum id communicare non yrentur pro die, quo ipsum differimus,* i Septembr.
- Gratæ matronæ sanctæ, quæ beatum Alexandrum sepelivit. *Grevenus. Martyrologium vulgo Canisianum addit clarus, ob ea sepultum fuisse Alexandrum, de quo ibi proxime inciderat mentio; quæ ridelicet etiam hoc die annuntiat in Martyrologio Romano. Consule, quæ heri dicta sunt inter Prætermisios, pro die* iv Septembris.
- Sanctorum martyrum Hadriani, et sociorum festum celebratur apud Græcos hac die: apud Latinos vero viii Septembris.
- B Translatio S. Lamberti de crypta in altare S. Crucis, ex Molano: exaltatio vocatur in Martyrologio, quod adscribitur Canisio. *Spectat hic Sanctus ad diem* xvii Septembris.
- Alchas episcopus confessor Tulli inter Sanctos ponitur hac die apud Saussayam in Serie Sanctorum, Beatorum ac Piorum. Sed Castellanus illum annuntiat die xxviii Septembris: D ad quem et nos eum differimus. *Expectet itaque lector diceuda ad eundem diem* xxviii Septembris.
- In Beneventana civitate translatio sancti Mercurii militis et martyris, ut perhibent Additiones Cartusie Brunxellensis supra indicate. *Consuli præterea possunt Auctoria ad Usuardum a nobis vulgatum, Ferrarius in Novo catalogo Sanctorum, ac Marius de Ypera in Sanctis Beneventanis. Si Sanctus ille sit idem, qui exstat in Martyrologio Romano, spectat ad diem* xxv Novembr., vel x Decembr.
- S. Joasaph (al. Josaphat) filii regis Abener (al. Abenner) meminerunt hodie Mevva magna Græcorum. *dnos ipsi versus tribuentia. Apud Surium die xxvii Novembris Vita SS. Barlaam eremite et Josaphat Indis regis datur, auctore S. Joanne Damasceno. Habentur in Martyrologio Romano ad eundem diem* xxvii Novembris.
- Apud Coloniam Agrippinam translatio quarundam reliquiarum sancti Andrea apostoli memoratur apud Grevenum. *Adjici etiam possunt Florarium nostrum Ms., ac Martyrologium vulgo Canisianum. Pertinet sanctus hic Apostolus ad diem* xxx Novembris.
- S. Natalia, uxor Hadriani martyris colitur hac die apud Græcos. *Est in Romano* i Decembr

DE SS. JUSTO, ORONTIO, & FORTUNATO MM.

LYCII IN PROVINCIA HYDRUNTINA ITALIÆ

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. P.

§ I. Acta horum sanctorum Martyrum discutiuntur.

SUB NERONI
UT FERRETUR.
Cujusmodi
sint

C **L**ycium, al. Lupiæ, et Aletium, vulgo Lecce, ita describitur in Aletio apud Baudrandum: Aletium, urbs alias Salentinorum seu Messapiæ Plinio, et Ptolomæo, Lecce nunc, in provincia Hydruntina, cujus caput est, ampla et probe culta, ita ut alias regni Neapolitani urbes incolarum numero longe superet, excepta Neapoli sola, episcopalis est sub archiepiscopo Hydruntino, inter Brundisium ad Boream et Hydruntum ad Austrum 20 mill. pass. distans, 7 autem ab ora maris Adriatici in occasum, Neritum versus 45, et 30 fere a Tarento in ortum. Litem dicitur a recentioribus. Hæc ille. Legi etiam possunt, quæ Leander Albertus memorat in Descriptione Italiæ in Mediterranea Salentinorum pag. 361 editionis Coloniensis Agrippinæ anni 1566. Tres porro hosce sanetos Martyres, tamquam tutelares, atque insignes patronos colit laudata urbs Lyciensis: e quorum numero sæpius sibi beneficium ac propitium experta est S. Orontium, sicut infra pluribus declarabitur, piissima Lyciensium erga se vota ac studia prosequentem cumulatissima miraculorum ac donorum cælestium multitudine. Quæ vero de hisce Sanctis dicenda sunt, dispesco in tres par-

tes: quarum prima aget de rebus eorum gestis: secunda de publica illorum veneratione: tertia de miraculis S. Orontii.

2 Habemus instrumentum typis editum Lycii apud Petrum Michaelen anno mdcxviii, hoc titulo: Lyciensis. Coram sacra Ritanni Congregatione pro obtinenda confirmatione Sanctorum Justi martyris, Orontii, et Fortunati episcoporum et martyrum in patronos. De hoc autem Sancto ultimo petitur, ut in novum patronum benigne concedatur, ex causis in eadem sacra Congregatione deductis, infra commemorandis. In hoc instrumento, seu libello supplicii summam exponunt Lycienses immemorabilem traditionem esse, Justum a Paulo apostolo Corinthi degente Romam missum, ad oras maritimas Lycienses appulisse, et Orontii hospitem fuisse, eumque, ac Fortunatum, aliosve illis sanguine conjunctos ad fidem Catholicam convertisse ac baptizasse, ad Urbem deinde accessisse, et ab ea expeditum, Lyciumque reversum, quamplurimis aliis ab Orontio catechizatis baptismum quoque contulisse, et cum ipsis Orontio, ac Fortunato Corinthum rediisse, ibique a Paulo apostolo Orontium episcopum Lyciensem creatum esse, et ipsum Justum ad prædicandum Evangelium ei socium datum fuisse: hosque Lycium

re-

A repetisse, ibique, et in tota provincia tidem Catholicam propagasse, et laudem ipsos Justum et Orontium, Neroniana vigente contra Christianos persecutione, die xxvi Augusti, quarta Dominica ejusdem mensis anno sexagesimo octavo, variis cruciatibus simul martyrio coronatos ad caelum evolasse, et Fortunatum in episcopatu Orontio successisse, martyriumque quoque passum esse.

3 Haecenus praedictum instrumentum, quod sub nomine libelli supplicis Lyciensis inferius allegabimus. Cum vero ille ex parte civitatis et Capituli Lyciensis sit porrectus Eminatissimis Patribus sacrae Rituum Congregationis, nullus cuiquam potest esse dubitandi locus, quin tam hujus suae traditionis suavitatem, quam alia in eodem contenta expresserint optima fide, et omni modo, quem ad persuadendum conducere censuerunt, conveniente. Quibus autem scriptoribus usi sint in hac causa, praemisit idem libellus supplex Lyciensis: Sciendum, inquit, est, quod praeter illa, quae de his Sanctis scripserunt Paulus Regius episcopus Vici Equensis, Antonius Beattillus e Societate Jesu, in Vita sanctae Irenes virginis et martyris (lib. 2) cap. 7 in annot., Philippus Ferrarius in Nova topographia in Martyrologium Romanum verbo Alethium, et in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, in mense Augusti octavo Kal. Septembris in annot., qui auctor laudibus extollitur a doctissimo et eruditissimo Lezana consult. 2, num. 23 et 46, ac laudem Jacobus Antonius Ferrarius patritius Lyciensis in descriptione Corinthi, quam anno molli confecit, et in Paradoxica apologia rationum civitatis Lyeii; cujus utrumque Opus manuscriptum legitur; ex Processu in curia episcopali Lycien. ad instantiam ipsius civitatis et Capituli instructo constat ab immemorabili tempore, primo, hos tres Sanctos in eadem civitate, imo Justum et Orontium etiam in provincia Hydruntina, semper pro Sanctis habitos esse, et tales fuisse vocatos: et immemorabilem traditionem esse, et reliqua, quae modo praemisimus num. 2. Jam vero observanda proponimus sequentia.

4 Ae primo quidem ad scriptores quos attinet, illustrissimus Paulus Regius, cujus exemplar, quod ante me habeo, notatur excusum Neapoli apud Josephum Cacchii anno 1592, ac recensum in Vico Aequensi anno 1593 apud Jo. Thomam Anlissio, parte 1, pag. 430 breviter praemisso summario Vitae SS. Justi et Orontii martyrum, ac deinde proormio ad illorum Acta, deducit ea per quinque capita: quorum substantiam e libello supplicis Lyciensis cum antea dederimus, supervacaneum judicamus iuimorari rerum circumstantiis, quae majore verborum prolixitate, quam idonea auctoritate ad faciendam fidem, descriptae sunt, sicut non obscure videntur etiam indicare vel ipsimet Lycienses, quando in libello suo supplicis coguntur recurrere ad immemorabilem traditionem. Immo illustrissimus ipse modo laudatus parvam sibi conciliat auctoritatem in iis, quae pag. 444 et 445 narrat. Etenim, relato dictorum Sanctorum martyrio, indicat, fideles quosdam Lyeienses collecta eorum corpora e medio loci, in quo occisi erant, collocasse in loco securo et occulto; ibique permansisse abscondita, donec per baptismum Constantini Maguiconcessa fuit cuicumque Christiano libera facultas aedificandi templa Sauctis Dei, et altaria: inventis autem istis corporibus suavissimo odore

pleais, a Lyciensibus acceptos fuisse Sauctos in protectores.

5 Postquam vero eos in duabus capsis collocasset argenteis, ornatum, ait, templum construxisse in eorum honorem extra portam occidentalem civitatis, ubi quondam fuerant martyrio affecti; ibidem fuisse corpus S. Justi (unde portam haec vocari portam S. Justi ad praesens usque tempus asserit:) corpus autem S. Orontii in alia ecclesia extra civitatem sepultum. Haec extraximus e Paulo Regio, qui auctoritatem valde infirmam ac debilem affert, ut rebus tam antiquis historica fides habeatur ab iis, qui in istiusmodi narrationibus non sunt nimis creduli, nec partium, vel patriae studio abrepti. Audiamus jam quo pacto idem Paulus Regius historiam suam probare conetur. Allegans codicem manuscriptum, ex antiquis commentariis Lyciensibus extractum, rem pleue notam fuisse factam affirmat a personis fidelibus, et a Doctore Jacobo Antonio Ferrari, e quibus veritatem istius historiae traxisse se fatetur: qui Ferrarius dum per revelationem in somno habitam invenisset senem, cui nomen Joannis dell' Vimo, anno circiter Domini 1430, eum eodem aedificari pulchrum templum in honorem S. Joannis Baptistae, cum conventu pro FF. Dominicanis, nec non hospitalitate pauperum in memoriam S. Orontii, qui domi suae solebat admittere hospites peregrinos. Verum quam exigua, dicamus nulla, in hac narratione proportio est ad confirmandam historiam SS. Justi et Orontii, seculo Christi primo sub Nerone, ut volunt Lycienses, martyrii laurea coronatorum?

6 P. Stanislaus M^o. Grassi e Societate Jesu et qua in litteris lingua Italica die ix Augusti anno 1735 Portici (locus est in territorio Neapolitano, ubi Societas nostra residentium, ut vocant, habet) scriptis, et inde Neapolim una cum aliis documentis Mss., us praecipue, quae ad S. Orontii miracula seu beneficia spectant, missis, sicuti suspicamur, ad ornatissimum Virum D. Dominicum de Georgio, qui diuturnis ne multis officiis de nostro Opere optime meritis est, ut inde ad nos perveniret: in hisce, inquam, litteris scribit laudatus Pater, Compendium Vitae S. Orontii Latianum et Italicum desumptum esse e Vita Sancti ejusdem, quae Neapoli edita est, et de qua modo egimus, anno 1592 per illustrissimum Paulum Regium: quidquid vero hic scripsit, depromptum esse ex historia D. patricii Doctoris Jacobi Antonii Ferrari, viri, ait, doctissimi, ac regii ministri etc.: familiam vero antiquissimam ac nobilissimam in eo extinctam esse. Haec e litteris Grassii, qui addit, illum asserere, ea se proupsisse ex antiquissimo libro in pergameno litteris Longobardicis scripto, id est, ex antiquo Chronico ecclesiae Lyciensis: originale autem illud, uti prosequitur Grassius, domini Ferrarii conservatum in archibus quondam domini Justi Palma, unius e principibus duarum academiarum Lyeii existentium, per eundem dominum Palmam typis vulgatum fuisse Lyeii anno 1707, et in isto libro narrari, quod abscondita fuerint SS. Justi, Orontii ac Fortunati corpora propter rationes, quae acciderunt seculo 12 et 13, postea distinctius ex ipso commemorandas. Ea vero, quae jam diximus ex istis litteris, materiam nobis suggerunt formandi haec ratiocinia.

7 Primo, Chronicum illud, de quo agebat ab illis Grassius, non vidimus, nec scimus apud nos esse,

AUCTOR

J. P.

circumforuntur.

E

et qua perperam

F

AUCTORE
J. P.

esse, atque adeo iudicium ferre non possumus, eujusmodi valoris ac ætatis sit. Secundo, experientia nos docuit, aliquando accidere, ut tamquam antiquissima renditentur documenta, quæ, spectata ratione rerum ac temporum, de quibus scribunt, ne antiqua quidem, nedum antiquissima haberi possint. Tertio dato, non tamen concesso, illud Chronicon litteris Longobardicis exaratum fuisse, et seculo quidem circiter septimo vel octavo, secundum illu Mubillonii de re diplomatice lib. 1, cap. 11, pag. 46, unum. 2: Seculo VI Langobardis in Italiam effusus, successit Langobardica scriptura ad commune usum. Romana illa (velut, de qua egerat) sic corrupta in libris describendis aliquamdiu vixit, nempe ad seculum VIII; quum magnum tamen vel sic interponeret seculorum chaos, ut a seculo circiter septimo vel octavo recedas ad primum, cui traditio Lyciensium affigit res gestas Martyrum suorum? Quinquam vero non diffiteamur, magnum fidei pondus dicte traditioni accessurum esse, si Chronicon Lyciense litteris Longobardicis scriptum tunc fuisset; nullo tamen pacto tam longa ætas illi potest tribui, cum Grassius, ut superius vidimus, res in eodem libro memorari significet, quæ spectant ad seculum 12 et 13, affirmante ista Mubillioio, quem modo citabamus: Langobardica (scriptura) obtinuit apud Italos ad seculum XII, quo ex tempore in polliorem illum modum sensim deducta est, quo nunc est Romana recentior. Hæc dicta suuto occasione illustrissimi Pauli Regii, et Jacobi Antonii Ferrarii, qui in libello supplicii Lyciensi supra nominabantur.

tamquam documenta vera ac sincera habeatur;

8 De Beatillo nostro quid loquor? Legimus compendium in eodem libello citatum; sed quale illud sit, intelligi facile potest ex scriptoribus, quos allegat: sunt hi Paulus Regius, et Jacobus Antonius Ferrarius; quibus addit Peregrinum Scardinum postea a vobis memorandum. Casarem Barouium tomo 1 Annalium, sed locum non indicat, et Joannem Jorave. Scripsit Joannes Juvenis de Antiquitate, et varia Tarentinorum (incola sunt regni Neapolitani) fortuna libros octo, qui habentur inter varios eorum nebiumque Italicarum scriptores, anno 1600 Francofurti editos, et Opus suum perduxit ad annum 1588. Superest Philippus Ferrarius in sæpe nominato libello supplicii allegatus. In Nova topographia apud illum notantur Justus et Orontius, 1 epis. m., S. Pauli discipuli: sed iterum recurrit ad idem principium, ex monumentis ecclesiæ Aletinæ. In Catalogo suo generali meminit S. Orontii, primi ejusdem urbis episcopi, et martyris: in annotatione utentem iterum repetit idem principium, ex Tabul. ecclesiæ Aletinæ. Deinde mentionem ibidem facit S. Justi, ejusdem urbis episcopi et patroni. De eo Paul Reg. lib. 1 de Sanctis regni Neapolitani. Quod vero ejusdem urbis episcopus fuerit, non admittent Lycienses, qui in hoc munere S. Orontio substitunt Fortunatum. Idem Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italie, qui tamen in libello supplicii Lyciensium non citatur, die xxv Augusti compendium exhibet ex Aletinæ urbis Annalibus, et Paulo Reg. loco citato: et sic Ferrarius itaque reditque riam eundem, ut ita loquar, dum eadem documenta toties repetit.

et nobis non sunt fundata

9 Ex dictis etiam conficitur, traditionem Lyciensium, quantum quidem ad rerum gestarum historiam, ejusque tempora pertinet, non satis probari, neque illa ab iis produci documenta,

quæ sint accomodata, ut lectoribus persuadeant, vere ita occidisse suorum trium Martyrum ac Patrouorum gestu seculo Christi primo, sicut ea tunc accidisse volunt. Et vero probationes quasi in circulo ambulare diceret: Lycienses quippe currunt ad scriptores, qui eo convenientem ætatem non habent; et hi recurrunt ad Lycienses, ejusdem rei defectu laborantes. Porro Carolus Bozzi patricius Lyciensis SS. Justi, Orontii ac Fortunati historiam anno 1672 edidit Italicæ, una cum S. Orontii miraculis ac beneficiis, eamque illustrissimo D. Antonio Pignatelli episcopo Lyciensi dedicavit. Historiam hanc etiam huc transmisit Buzzius. Aliud Vita SS. Justii et Orontii exemplar Italicum etiam apud nos est, sed uescimus cujus sit auctoris, et auri; qui forte notati fuerint in libri frontispicio, quod deest in nostro exemplari. P. F. Thomas Anghillo, Ordinis FF. Predicatorum, typis vulgavit anno 1656 Paucygeriensi, quod inscribitur Lecce rosata, id est, Lycium rosatum. Verum scriptores hujusmodi, etiamsi plures afferrentur, faciunt potius numerum, quam fidem.

10 Nec est, quod nobis objiciat aliquis, desiderari hic processus Lycienses. Illos quippe petiit Papebrochius uoster; sed obtinere non potuit; Carolo Bozzio in litteris huc Lycio missis scribente anno 1674, libenter admodum assignatorum processum apographum sese fuisse transmissurum, si in illis contenta fuisset antiquitas historie, inquit, nostræ. Sed quia unus dumtaxat continet multa miracula, quorum nonnulla affirmat exstare in suo libello; alter vero multos a Pælato suo (id est, episcopo Lyciensi) factas probationes, et sacræ Congregationi ab eo exhibitas; huc significat se mittere: qui sine dubio est ille, quem sub nomine libelli supplicii Lyciensis toties recitarimus. Pater Joannes Baptista de Ciocchis Societatis Jesu in epistola die x Aprilis anno 1686 Lycii ad eundem Papebrochium scripta, iudicat ravia ad præsentem materiam spectantia; e quibus, ne tibi sim lectori, ista brevissime contraho.

11 Hinc itaque disco 1º, laudatum Ciocchium instituisse rogatu Papebrochii, ut obtineret processus; sed frustra. 2º. Nihil antiqui esse in istis processibus circa Acta Sanctorum, de quibus agimus; sed ea dumtaxat, quibus illustrissimus Aloysius Pappacoda Lyciensis episcopus probat, Sanctos illos esse promovendos ad cultum patrouorum Lyciensium, stante antiqua traditione. 3º. Non omnino autem placuisse sacræ Congregationi traditionem Lyciensium, qua spectat ad Acto trium Sanctorum suorum, id argumento est, quod, sicut in citatis litteris scribitur, Congregatio ista noluerit admittere lectiones, quæ pro Officio propositæ fuerant a Clevo Lyciensi. 4º. Eandem sacram Congregationem non voluisse dictos Sanctos ponere in Calendariis aut Martyrologiis; 5º. In eisdem litteris memorat idem Pater, D. Nicolaum Fatulo, magistrum ceremoniarum abbatem canonicum ecclesiæ Lyciensis, cirum, prout addit, satis doctum et eruditum, sibi dixisse, nihil esse antiqui in Vita SS. Orontii, Fortunati, et Justi, nisi illud, quod illustrissimus D. Paulus Regius, episcopus Vici Equensis, anno 1592 Neapoli exendit, ne recedit in Vico Equensi anno 1593, in parte 1 a pag. 431; et exoptari, ut hæc Vita nostro Operi inseratur. Hæc extrahi e dictis litteris. Sed Vitam hanc Italicam solennitate donare, et typis subjicere, non est operæ pretium:

A pretium : cum traditio Lyciensium satis exprimitur in libello eorum supplicii, e quo antea illam produximus, et similia in compendio referat, quæ Paulus Regius pluribus extendit, uti patebit, si hunc cum illo conferat.

12 Etenim post proœmium narrat, Quomodo S. Justus fuerit discipulus S. Pauli apostoli, pervenerit ad civitatem Lyciensem, et Orontium converterit, cap. 1. B. Orontius cum sua familia baptizatus est a S. Justo : qui Romam profectus, iterum ad illum redit, cap. 2. Quomodo fuerint baptizati decem alii Lycienses, et Orontius cum Fortunato et Justo iverint, ut invenirent S. Paulum, cap. 3. Quomodo S. Paulus, audita Orontii petitione, eum lecerit episcopum Lyciensem, eique det B. Justum, ut sit ejus prædicator, cap. 4. Quomodo sacram martyrium acceperint Justus et Orontius in persecutione Neromiana, cum aliis fidelibus, cap. 5. Jam vero etiamsi hæc traditio tam infirma nobis videatur, ut probari satis non possit; cum tamen manifeste falsa non sit, in sua illam qualicumque possessione relinquimus, ac supra posuimus tres hosce Martyres sub Nerone passos, cum restrictione tamen, ut fertur. In collectaneis nostris Mss. invenio exemplar Italicum, magistri fratris Ambrosii da Taranto Augustiniani nomine subscriptum, quod continet notationes, uti dicitur in ejusdem titulo, circa errores, qui inseruunt Vitæ S. Orontii martyris. Deinde refert, multas se fecisse observationes in sua Historia sacra Threntina ad Vitam a Carolo Bozzio Lyciensi conscriptam, quas pluribus mor commemorat. Verum cum de historia, quæ circumfertur, nostrorum trium Martyrum satis superque dictum jam a nobis sit : supersedemus huc transcribere prædictas notationes.

§ II. Cultus eorum publicus, una cum titulo patronorum Lyciensium Romæ probatus.

Veniamus nunc ad secundam hujus Commentarii nostri partem, in qua dicendum de nostrorum trium Sanctorum cultu. Nimis vere longum esset ea, quæ de hac re diffuse ac erudite collecta legantur in libello supplicii Lyciensi, hic iterum exhibere; sed suffecerit sequentia ex eo delibare fragmenta, quibus laudatorum Athletarum publica veneratio abunde comprobatur. Hæc itaque habentur in dicto libello : Ex processu in curia episcopali Lycien. ad instantiam ipsius civitatis et Capituli instructo constat ab immemorabili tempore, primo, hos tres Sanctos in eadem civitate, imo Justum et Orontium etiam in provincia Hydruntina semper pro Sanctis habitos esse, et tales fuisse vocatos, et immemorabilem traditionem esse etc. (quæ superius dedimus num. 2, ubi de rebus eorum gestis tractavimus.) Secundo, semper cum signis Sanctorum eorum imagines depictas, et statuas erectas fuisse. Tertio, in publicis Deo exhibitis precibus invocatos illos esse, præsertim divum Orontium, ad ejus ecclesiam processionaliter pro pluvia impetranda accedere consuetum fuisse, et ipsum Orontium, ac Justum semper, uti suos Patronos, eandem civitatem existimasse, ac coluisse. Quarto, in honorem sanctorum Justi, et Orontii templa, et altaria Deo dicata esse, ac inter antiquos ecclesiæ ca-

thedralis Lyciensis canonicatus, alterum sub sancti Justi, alterum vero sub sancti Orontii titulo ab immemorabili tempore esse fundatos; et in civitatis Monopolitanæ territorio provincie Barenensis, adesse ecclesiam sub invocatione sancti Orontii, quam Alexander tertius inter ecclesias in jurisdictionis confinibus episcopatus ejusdem civitatis assignatas recensuit in sua bulla expedita anno mclxxx, originaliter in illo episcopali archivio servata, cujus exemplar in processu est deductum, una cum scripta attestatione juramento roborata syndici, et aliorum de regimine ejusdem civitatis, ab immemorabili tempore hoc templum ibidem constructum inspicere, et in eo semper Missam celebratam esse, et nunc celebrari. Constat etiam ex simplici auditu testium, aliquas ecclesias antiquissimas sub eodem sancti Orontii titulo in aliquibus locis provincie Hydruntinæ constitutas esse. In honorem vero sancti Fortunati in eadem cathedrali Lyciensi immemorabile altare fuisse erectam cum duobus beneficiis in eo, sub ipsius sancti titulo institutis, quorum collationes ultra centum annos, nempe anno mcdxciv una; anno vero mdli altera, ex Actis antiquarum visitationum Marci Antonii Ptolomei, et Joannis Baptistæ Castromediani episcoporum Lyciensium apparent. Ex quo longe ante ea erecta fuisse arguitur; licet idem altare, quia uni ex ipsius ecclesiæ columnæ hærebat, et ideo illi impedimento erat, præsulis tunc temporis jussu fuerit demolitum, Missarum eorumdem beneficiorum oneribus in alia altaria ejusdem ecclesiæ translatis.

14 Quinto, in SS. Justi, et Orontii memoriam Missæ sacrificium Deo fuisse oblatum. Sexto, dicta quarta Dominica Augusti semper in ipsorum Sanctorum Justi, et Orontii honorem singulis annis usque ad annum mxcxl festum solemniter cum Missa solemnī, et Officio sub ritu duplici cum octava de comm. plur. Mart. (confirmato deinde in diocesana synodo Lyciensi, anno mxcxxviii celebrata) concione, et multoties assistentibus syndico, et decanionibus in forma civitatis, in signum, quod eos uti Patronos venerabantur, celebratum fuisse, et eadem die mundinas celebres habitas esse, et nunc haberi. Septimo, sanctorum Justi et Orontii pignora, ex immemorabili traditione, in suis ecclesiis extra civitatem Lyciæ olim erectis antiquitus servata, ob bella, ad cathedralem ecclesiam translata, sub ejus pavimento esse recondita; sed quo ejus loco, ignoratur.

15 Ex quibus omnibus clare apparet, hos Sanctos, præsertim Justum, et Orontium, præditos esse omnibus illis septem honoris qualitatibus, quas Sanctis tribui solere docet Bellarm. controv. tom. 1, controv. 7 general. de Beat. et Sanct. lib. 1, c. 7 vers. ad septimum, qui infra c. 10 vers. quantum ad tertium, tradit quoque, quod, ut pro talibus habeantur, sufficeret, vel in eorum honorem templa, et altaria tantum Deo esse constituta, cum illa publicum cultum nomine Ecclesiæ denotent, et erectio altaris cum imagine alicujus Sancti, signum sit canonizationis; canonizatis enim tantum Ecclesia ea permittit, ut ex Petro Damiano docet Baronius Annal. tom. 10 anno cmxciii § Non est autem, vers. Concedere, quem refert, et sequitur Molfes. conf. 45, num. 32 : vel, sacrificium in illorum memoriam Deo esse oblatum, quod magis, ac præcipue ipsi nomine Ecclesiæ cultum confirmat; cum nullum in ea adsit

Sacri-

A VICTORE
J. P.

E

Rituum Congregationem

F

a Lyciensibus

18. uti ev-
hxi. secolo
primo conti-
nerunt

Prohibito apud
actum

AUCTORE
J. P.

Sacrificium, quod non sit commune a Deo institutum, et templa, et altaria ad ipsum referantur; Bellar. loc. cit.

Martyrum ho-
rum

16 Non obstat, quod praedicti Sancti non sint a Sede Apostolica canonizati, neque eis ab Ecclesia universali hii honores exhibeantur. Sequuntur in hoc libello supplere objectiones variae, ac responsiones, quae in hac causa diffuse admodum deductae sunt, quaeque in nimis longum sermonem nos abducerent, si referremus omnia, quae sacrae Rituum Congregationis tribunali proposita fuerunt. Adde, quod hoc videatur fore, si non supervacaneum, saltem nequaquam necessarium, eum eidem Congregationi adeo fuerit a Lyciensibus factum satis, ut ediderit decretum in illorum favorem, quo approbavit praesentem horum trium Sanctorum causam, uti mori dicitur. Nec Lyciensibus obsuit, quod SS. Justus et Orontii cultus per annos plures fuerit intermissus: quam rem ex eorum libello hic libare non pigebit, ut intelligatur, quomodo instaurationem cultus eorum, tanquam patronorum petierint non absolute, sed quatenus opus esset; sanctum vero Fortunatum illis adungi rogarunt absolute cum eodem titulo, quod etiam a sacra Congregatione illis concessum fuit.

17 Non obstat quoque, inquit libellus supplex Lyciensis, quod huic immemorabili consuetudini ecclesiae Lyciensis celebrandi festum cum Missa solemni, et Officia duplici cum octava dictorum sanctorum Justus et Orontii, videntur ipsa civitas et Capitulum Lyciense renuntiassent anno mdcxi, quo, et pluribus annis sequentibus illud celebrare omiserunt, ut ex eodem processu constat: quia haec omissio non contigit ex propria civitatis et Capituli voluntate; sed sic jubente episcopo, ipso Capitulo renuente, ut ex dicto processu liquet. Post alia vero, quae de hoc argumento subduntur, uti etiam de decreto sacrae Congregationis Rituum sub die xxiii Martii mdcxxx, a Sanctissimo Domino Urbano VIII approbato; cui decreto postquam in citato libello respondissent Lycienses, sic concludunt: Sancti vero Justus et Orontius ab immemorabili tempore a populo Lyciensi propriis patronis habiti sunt, ut ex eodem processu liquet, et ipsorum confirmatio in patronos fuit petita, quatenus opus esset, quia festi celebratio erat omissa per aliquot annos, ut ex publicis conclusionibus civitatis et Capituli evidenter apparet. Ergo debent Lyciensis ecclesia, eademque civitas manum teneri, vel saltem reintegrari in possessione, quam habebant, cotendi eos uti patronos, ante et post dictum decretum: praedicta enim ipsorum festivitatis omissio ex processu praedicto constat quod contigerit anno mdcxi, ut paulo ante diximus.

allegatis
eorum me-
ritis,

18 Quod autem dispar fuerit modus petitionis, ut duobus hisce patronis adderetur tertius S. Fortunatus, intelligitur ex iis, quae de illo mox ibidem subjiciuntur: Quoad divum Fortunatum vero, quem ab immemorabili tempore uti Sanctum; sed non uti patronum venerata est ipsamet Lyciensis ecclesia, eadem civitas humiliter supplicavit eidem sacrae Congregationi, ut in posterum etiam uti patronum colere possit, benigne concedat. Causa enim harum supplicum precum sunt antiqua et recentiora beneficia, tam publica quam privata, a civibus Lyciensibus, ob merita eorundem Sanctorum, semper in propriis necessitatibus a Deo obtenta, ob qua ab immemorabili tempore in eis viva fides

ac religio, in dicto processu probata, continue viguit, quod in singulis publicis periculis et necessitatibus, etiam inaspectate, ope dictorum Sanctorum divinitus semper praeservabantur, et nunc magis aucta est, cum a recenti ac crudeli Ine, qua Neapolis, et quamplurimae civitates, et oppida undecim provinciarum regni pressa fuere; solum civitas Lyciensis eum tota sua duodecima ejusdem regni provincia, divina pietate illesa remansit, ob merita et intercessionem eorundem Sanctorum, praesertim divi Orontii, quem insuper hoc eodem tempore continuis insignibus miraculis, quorum plura testium iuramento roborata, ad eandem sacram Congregationem transmissa sunt, Deus Optimus Maximus in ipsa civitate, ac provincia, imo etiam extra eam, illustravit, et illustrare non desinit. Et subscriptus libello supplicis Lyciensi notatur Aloysius Pappacoda episcopus Lyciensis.

19 Decisio autem hujus causae, quae subditur, hujus est tenoris: Proposita causa ab Eminentissimo Domino Domino Julio Cardinale Sacchetto in sacra Rituum Congregatione habita die xii Julii praesentis anni mdcxviii, fuit ab illius Eminentissimis Patribus prolatum decretum, civitati Lyciensi transmissum, subscriptione, ac sigillo ipsius Eminentissimi Sacchetti, ejusdem S. Congregationis praefecti roboratum, tenoris sequentis: « Lyciensis. Sacra Rituum Congregatio » approbavit electionem habitam a civitate Lyciensi sanctorum Orontii, Justus, et Fortunati in patronos; eorumque festum, tanquam » de patronis aequae principalibus, una eademque die de praeccepto servari; nec non Officium e communi Martyrum sumendum ab » utroque Clero ibidem recitari, et Missam celebrari posse ad Rubricarum praescriptum, indulsit. Die xiii Julii mdcxviii. Julius episcopus Sabineus. Card. Sacchettus. loco sigilli » Francisens Maria Phaebeus sacrae Rituum Congreg. secret. » Quatenus vero post famosam illam luem contagiosam, quae ope horum trium virorum Sanctorum, ac sancti praesertim Orontii, a Lyciensibus propulsata memorabatur, peracta sint, discet lector ex iis, quae dabuntur paragrapho proximo.

§ III. Cultus Martyrum, praesertim S. Orontii, ad majorem splendorem evectus; occultata eorum corpora, ac deinde non inventa.

Eximus et reverendus admodum dominus Joannes Camillus Palma, doctor theologus, et archidiaconus ecclesiae Lyciensis, anno 1657 edidit Relationem renovatae erga S. Orontium religiosae pietatis: in quo libello Italico postquam multis verbis descripsisset morbum letiferum, qui, uti addit, anno 1656, mense Martio copit affligere Neapolim, ejusdemque per varios Italiae tractus grassationem, intacta provincia Lyciensi, narrat duo in dicta ecclesia fuisse erecta sacella, et alterum quidem S. Orontio; alterum vero S. Justo sacrum: utriusque autem epigraphae rem gestam pandens, ut nos transmissa fuit. In sacello itaque S. Orontii sequens visitur inscriptio: D. O. M. divo Orontio Salentinorum primo Christi cultori praesali, sub Nerone martyri,

qui

A qui Iapygas omnes ab Ioe in universam fere Italianam grassante servavit intaminatos, civi patrio suo Apotrapheo muniri, undequaque instante pietate, Ordo Populusque Lupiensis memor gratus pro tempore sacellum hoc posuit, augustius fortasse aliquando daturus, patre patrie Joachimo Facioli anno salutis MDCXXXII. *Qui hic vocantur Iapiges, sunt populi in Hydruntina provincia. Plura geographi. Pro Apotrapheo scribendum existimamus apotropæo: Græcum quippe ἀποτροπήσις significat malorum depulso-rem. Porro cum annus ille, quem in ista inscriptione legimus, non conveniat sacello, prout erat, dum scribebat Palma; consequens est, ut illud idem postea vel erectum fuerit ad majorem splendorem, vel erectum aliud.*

21 *Inscriptio autem, quæ ad nos transmissa fuit, in sacello S. Justi, hæc memorat: D. O. M. Divo Justo Corinto*, divi Pauli discipulo, Lupiensium Iapygumque apostolo, a funesta Ioe regnum devastante gregem suum tutanti, tutanti et provinciam universam, magnis omni ævo a magno patrono acceptis beneficiis, majorum con-
B cepta spe, Aloisius Pappacoda Neapolitanus, vir patricius, pastor gratus et supplex pos. anno a Christo MDCXVI. Laudatus autem antea archidiaconus Palma etiam agit de publicis supplicationibus duabus, quæ solenni ritu ac comitatu a Lyciensibus celebratæ fuerint, circumlati per totam fere civitatem statuis tribus, nimirum S. Justi, S. Orontii, et S. Fortunati. Alia vero, quæ ad venerandam erga S. Orontium pietatem idem auctor inseruit libello suo, singillatim in eo legi possunt: inter quæ non infimum locum meretur festiva, et non ad pompam dumtaxat splendenda, sed etiam ad singularis erga eundem sanctum Protectorem religionis demonstrationem instituta anno 1657, die xxv Augusti, equitatio: (eujus ordinem et comitatum, nec non peculiarem venerationem erga suum Sospitorem, in dicto libello exhibet idem archidiaconus.) Quo etiam tempore in ecclesia cathedrali ante aram Sancti oblatum reverenter fuit nomine civitatis vexillum, in quo depicta erat ejusdem Sancti imago: vexillum D. syndicus Russo ipsi consecravit, uti etiam obligationem impendendi quotannis illos sumptus, qui necessarii fuerint ad sollemnissime celebrandam S. Orontii festivitatem die xxvi Augusti: et archidiaconus Palma nomine illustrissimi domini episcopi prompte sese admisisse dictum vexillum ostendit, respondens hæc Latinis verbis:*

22 *Quod honorum omnium auctori et largitori munificentissimo, Deo Optimo Maximo; quod Virgini Matri, terra eoque plaudentibus in celum receptæ, cui templum hoc dedicatum est, patronæ augustæ semper, semper sospitali; quod patricio patrique nostro Orontio, martyri invictissimo, cui potissimum urbs et provincia hæc nostra Lupiensis, grassante immanis, ac pene regnum hoc demolita atra Ioe, quod salvæ consistant, debent; quod cæteris nostris tutelaribus Divis, Cælitibusque omnibus semper sit gloriosum; quod sanctissimo, sapientissimo, ac vigilantissimo Christianæ religionis hierarchiæ Alexandro VII; quod Philippo IV Austriaco, regi nostro Catholico, pio, augusto, restante quamvis fortuna, semper invicto; quod amantissimo, atque indefessissimo præsulî nostro Aloisio Pappacoda; quod Ordini, populoque universo Lupiensi, claro, pio, grato, perpetuo bene verat, perpetuo felix, faustumque sit; vexillum hoc divi Orontii, pa-*

troni nostri potentissimi, ac præstantissimi, quod a pio præstantique viro Jo. Francisco Russo, patriæ nostræ illustrissimæ patre, provinciæ hujus universæ populis prosequentibus, atque faustum acclamantibus, delatum est in summum templum hoc, ego Jo. Camillus Palma, archidiaconus Lupiensis, amplissimi et clarissimi ejusdem nostri præsulis Aloisii nomine excipio obsequens, libens, venerans: ipsum, urbemque hæc omnem sub Orontii ipsius potentissima tutela repono, factique memoriam commendandam commendatione dignissimi, generosis posteris excitamento futuram, in publicas tabulas referendam depono, æternum devinctissimæ ac religiosissimæ patriæ monumentum. Post hæc hymnus

TE DEUM.
23 *Hisec subjungit sæpe allegatus libellus alia, quæ sequenti die contigerunt, publicæ pietatis ac lætitie officia. Denique memoratus D. Palma Opusculum suum conclusurus indicat, cum ardentissimo desiderio expectari tantum, ut reperiantur ossa Sanctorum istorum, quæ in cathedrali, ut antiquitus creditur, requiescunt, hac finiens clausula Latina: Meis verbis hæc expressi, meaque manu scripsi, Joannes Camillus Palma, archidiaconus Lupiensis, magnæ pietatis in Deum, observantiaque non vulgaris in patriam exiguum monumentum, anno MDCXVII, die ultimo Augusti. Jam vero, quandoquidem mentionem faciebat de iuvendiis, quæ latent, istis corporibus; cu tibi quasdam, lector, observationes abunde depromptas. Inter alia, quæ dicebamur supra paragrapho primo ex litteris P. Grassii, designatus liber fuit, quem D. Justus Palma anno 1707 typis Lupiensibus erendi curavit: idemque Pater ex hoc libro indicat, quod corpora SS. Orontii, Justi ac Fortunati in cathedrali fuerint exposita: verum ob crudelitatem Guilielmi Mali, ntrinsque Siciliæ regis, anno 1161, et Caroli I Andegavensis, ac Comitæ Lyciensis Ugonis Brennensis, anno 1268, qui totam civitatem destruxerint, ex divitiis sublatis ædificata a Guilielmo ecclesia Monterealeusi in Sicilia, accidisse indicat, ut corpora occulterint Lyciensis in loco ignoto, ubi nunc occultata latent.*

24 *Deinde hæc sententiam confirmat e Peregrino Scardino in Discursu circa antiquitatem et situm urbis Lyciensis, ex Antonio Beatillo in Vita S. Ircues, et e pirocho S. Mariæ de Lucæ D. Julio Cesare Infantino in Lycio sacro, a quibus ambobus citari ait famosum Galateum vel Galatinum S. Petri in Galatina, loco 12 milliaribus distante a civitate Lyciensi: non alium tamen Lycii nunc inveniri asserit Galateum typis editum, quam Basileensibus, ac suspicionem esse, quod hæretici dedita opera neglexerint excudere ea, quæ pertinebant ad S. Orontium. Hæc e Grassii litteris. Sed superiora modo narrata, an et quousque subsistant, etiamsi non habeo unde certo definiam, vel negem: vellem tamen pro hac re afferri documenta, quæ me magis convincerent. Quidquid sit, hoc constat, corpora nostrorum Martyrum etiamnum mansisse occulta anno Christi 1735, quo litteras suas scribebat Grassius. Jam vero revocant nos ad priora publicæ erga S. Orontium venerationis testificationes, quæ ad nos transmissæ sunt in Italico Ms., quod prænotatur hoc titulo Avanzi pretiosi etc., quodque sub nomine notitiarum Mss. Lyciensium postea citabimus.*

25 *In eodem indicatur, erectam fuisse apud S. Orontii Lycienses altam columnam, cui fuerit impositum*

ASTORRE
J. P.

Corpora Martyrum olim inventa dicuntur, et abscondita;

B

sed deinde non reperta.

P

AUCTOR
J. P.

ancum Sancti simulacrum, civitatem benedicentis (addita, ut in alio Ms. legimus, hac ad pedes ejus epigraphe: Protexi semper, et protegam:) ad hæc, Innocentium XII indulgentia plenaria perpetuo stabilivisse memoriam ejus ad diem xxvi Augusti: provinciam quoque Hydruntinam, ostendere voletem, quantum deberet S. Orontio, in grati animi obsequium elegisse eum in singularem protectorem (etiamsi a Tarentinis hoc fuerit recusatum,) et exposuisse in hunc finem sacre Congregationi supplices et enixas preces, ut, servato juris ordine, principalem eum haberent protectorem, ac festum ejus celebrarent de præcepto: re autem ab Eminentissimo D. Joanne Baptista Tolomeo sacre Congregationi exhibita, concessum ab eadem hanc gratiam fuisse in sequenti decreto: Hydruntina. Electus * a Clero, et universitatibus provinciæ Hydruntinæ in regno Neapolis sancto Orontio, prius episcopo Lyciensi et martyre, in Patronum principalem, ac pro ipsius approbatione non minus enixe, quam humillime, clero et universitatibus provinciæ prædictæ *, sacra eadem Congregatio, agnoscens præfatam electionem servatis servandis, ac cum omnibus requisitis in decreto generali hujus sacre Congregationis sub die xxii Martii mdcxxx edito, contentis, et expressis, factam fuisse, ad relationem Eminentissimi ac reverendissimi Domini Cardinalis Tolomei, illam approbavit, et confirmavit, prædictoque sancto Orontio sic in Patronum principalem electo prærogativas omnes Patronis principalibus convenientes, juxta tamen rubricas Breviarii, et Missalis Romani, ad formam felicis recordationis Urbani VIII super observatione festorum, attribuit atque concessit. Die xii Septembris mdccxvi. Franciscus Cardinalis Abdua. Nicolans M. Tedeschi episcopus Liparitanus.

* I. Electo

* Adde supplicatibus, et quod simile

B

26 Ex his planum fit, publicum S. Orontii cultum non tantum apud Lycienses floruisse ac constanter perseverasse; sed etiam propagatum fuisse per provinciam Hydruntinam, piissimis eorum de magno Patrono suo sensis inhaerentem. Quanta autem animis hominum erga hunc præsertim, insuperatorem, apud Lycienses præsertim, insulerint et in honorando religio, et in sperando fiducia, et in agnoscendo obtentos favores celesti ope ejus, memoria gratorum clientium, liquidissime apparebit ex miraculis ac beneficiis, quæ inferius referemus. Varius item Bozzius resuscitat memorias lib. 5, de ædibus sacris, picturis, cryptis etc. scribens, ubi etiam videri possunt, quæ habet de SS. Justo ac Fortunato. Sed parca est hujus scriptoris auctoritas; utram major odesset aliunde! Ut autem veniamus ad rem singularem, pag. 166 asserit, in loco Turi diocæses Conversanæ exstare cryptam sub titulo S. Orontii, quæ ob magnam antiquitatem non solum erat parum honorata, sed proorsu destituta.

cultus

ad varia loca

27 Habens instrumentum Ms., quod signatur sub die xv Maii 1733, et subnotatur ab archipresbytero, primicerio, et canonicis insignis ecclesie collegiæ Turiensis, consuetoque sigillo capitulari roboratur, in quo præter alia plura, de quibus infra erit sermo, referunt, cryptam semper in veneratione fuisse habitam annua supplicatiane simplici totius cleri ac populi, ac Missa soleuni cautata ad altare Sancti intra sacram cryptam: ubi, ut volunt, idem Sanctus celebraret, dum illic lateret absconditus in reditu ex urbe Corinthus etc. Referunt insuper, eandem cryptam, etiamsi semper unico anni pie fuerit ho-

noratu, ita tamen male compositam, et conspuentam fuisse repertam, ut animalium habitaculis esset accommodata, quæ utpote nec haberet custodiam, nec portam, ut illi scribitur. Sed observamus, nequiquam probari, quæ de perpetuo hujus cryptæ cultu, jam inde a primo Christi seculo, apud Turienses circumferuntur ex nunquam interrupta, ut volunt, traditione; quæ cum non nitatur idoneis pro tam longa antiquitate documentis, sed sola fama publicæ traditione hæc non aliud meretur nomen publicæ, propter dictum, ac fuscæ a nobis delarta superius § I de traditione Lyciensium. Deinde etiam Turienses non memorent, a quo tempore aperit sacra ista crypta religiose ac publice a populo frequentari; quia tamen eam sic frequentari jam constat, Sanctumque illam frequentantibus conferre favores singulares et cælestes, ut videre dabitur postea § 4; ilico de hac crypta nunc agimus, loco videlicet ad publicum S. Orontii cultum spectante.

28 Notitiæ Mss. Lycienses, de quibus meminimus num. 24, agunt de alia crypta, quæ sit Ostuni, et supra quædam asserunt videri antiquissimam ecclesiam, ibique etiam nunc assurgere fontem miraculosum ac perevnum. Est autem Ostunum urbs in provincia Hydruntina versus oram maris Adriatici. Prætermittere hic non possumus aliud publicæ venerationis S. Orontii monumentum, quod in citatis Notitiis memoratur; videlicet ejusdem Sancti ecclesiam fuisse episcopatu Monopolitano assignatam ab Alexandro III summo Pontifice; de qua re in eisdem notitiis citatur bulla anno 1180 expedita, cujus originale ibidem dicitur conservari in archivo episcopatus Lyciensis, et ejusdem apographum fuisse præsentatum in actis supra dictæ curiæ, simulque cum processu instructo pro dicta causa transmissum ad sacram Congregationem Romanam. De Monopolitana urbe in Apulia ad mare Adriaticum in territorio Bariensi consuli potest Ughellus tomo I Italia sacra, columna 1043 prioris editionis: apud quem in ista bulla quæ habetur col. 1044 et sequentibus, invenio ecclesiam sancti Orontii.

29 Si vero in originali hujus bullæ exemplari scribatur Arontii, non Orontii; tunc non videndus hætenus, cur in ista bulla non indicetur alius martyr, qui inter prætermittos hodiernos differtur ad diem xxvii Augusti, et tunc annuntiatur apud Castellanam in Martyrologio universali: Potentius in Lucania, nunc Basilicata, sancti martyres Arontius, Felix, Sabinius et Honoratus sub iudice Valeriano: ita ut propter nominis efformationem, quarum una ab altera tam parum discrepat, ille S. Arontius in dicto Martyrologio signatus in provincia ista, quæ Hydruntinæ contigua est, ejusdemque tractu partem terminatur, bona quidem fide, sed per ideam tamen adjectivam Lycienses accipere potuerunt illum Arontium pro Orontio suo.

§ IV. Mirabilia diversi generis a S. Orontio patrata.

Litteræ P. Stanislai Grussii identidem citatæ referunt, innovatæ erga S. Orontium decotione ad annum 1656 et 1657, ab illustrissimo episcopo Lyciensi Aloysio Pappacoda missa fuisse tunc temporis ad sacram Congregationem miracula multa accuratissime narrata, quæ per eundem

mirabilio in infante,

dem

A Item Sanctum patrata sint. Inter hæc autem refertur miraculum sequens (quod etiam habet Bozzius lib. 5. pag. 182) juridice approbatum, uti indicat Grassius, ab ista curia episcopali, videlicet: Lucretia Longa e territorio, cui nomen Vernola, diocesis Lyciensis, uxor Angeli Piccinno, peperit filium masculum. Obstetricæ Rosa Mezzina, ejusdem Lucretiæ mater, suasit filie suæ, ut infanti imponeret nomen Orontii; sic morinto illam gaudio affecturam archipresbyterum dieti loci; sed, quod multo majus est, in hoc eam peculiarissime placitum illustrissimo D. Pappacoda episcopo Lyciensi. Filia autem obstinatissima nominari volebat infantem vel Petrum, vel Sebastianum; non vero Orontium. Moebat illam, quod asinus ejus appellaretur nunc Ronzo, nunc Ronzino; velle se, ut filius suus vocaretur nomine asini. Tota nocte sequente non cessabat flere infans; mane vero obstetricæ, evolutis ejus pannis, non masculum amplius illum invenit, sed mutatum in veram feminam; quæ postridie baptizata, nomen Rosæ habuit. Infans denique post tres rita dies obiit. Hæc e dietis litteris Latine translulimus. Observa obiter, vocem Italicam ronziuo significare genus equi parvi, quæ dicitur Latine mamulus, Latino-barbare runcinus, Gallice roncim. Videri potest Vocabularium Cruscanum; cui adde Cangium in Glossario ad vocem runcinus.

31 In testimonio Ms., quod Lupii signatur die 2 Martii 1733, fidem faciunt auditores Capituli civitatis ejusdem, et testantur etiam cum juramento quoties opus fuerit; anno 1691 grassata peste per civitatem Monopolitanam ac civitates omnes vicinas, provinciam suam solum mansisse immunem, eamque ob causam curasse Lyciensem civitatem S. Orontio fudi statuam nobilissimam ex argento, quæ solenni ritu, et pompa exquisitissima portatur in supplicatione die xxvi Augusti, quæ Sancti gloriæ dedicatus est. Testantur etiam quod, dum terræ motus damnum intulisset regni metropoli, multasque alias terras ac civitates vastasset, sola civitas Lyciensis ac provincia non tantum immunis et libera, verum etiam ne tacta quidem a flagello tam temendo, per potentissimam protectionem sancti Martyris, sicut clare significatur in quadam pictura suæ imaginis, quæ collocata exstat in ecclesia parochiali terræ Campiarum non procul dissita a civitate Lyciensi; de qua re mox plura.

32 Notitiæ Mss. Lycienses, quas assignabam num. 24, indicant S. Orontium in tribus terrarum motibus tutelarem Lyciensibus patronum existisse; et unum quidem accidisse anno 80 elapsi seculi die 1 Junii; alterum autem die xx Martii, et xvii Octobris anno 1731, tam vehementes, ut primus Neapolim conquassavit, in præcepit agens testinimæ Jesu novi, ut vocant, quod tam architectonicæ artis, quam pictoriæ erat prodigium; secundum demersisse civitatem Foggiam (in provincia Capitanata); tertium desolavisse Canosam (in territorio Bariensi) omnibus Apuliæ fabricis dummo illato; nec remansurum fuisse lapidem supra lapidem in urbe Lyciensi, si S. Orontius illam non proterisset, prout ostendit in loco Campiarum in sua pictura.

33 Aulianus jam sequens testimonium, quod de hac mirabili pictura habemus inter alias notitias Lycienses: Ego D. Thomas Bari sacerdos terræ Campiarum, ætatis meæ annorum quatuor supra octoginta, mecum et alii infrascripti sacerdotes ejusdem terræ, fidem facio, etiam

cum juramento, quatenus opus fuerit in judicio vel extra, verum esse, quod hic testor, et assero. In ecclesia septuaginta circiter ab hinc annis noviter asificata, parum longe a facie matris ecclesiæ sita, et divo Orontio præsul, martyri, et patrono nostro dicata, adest imago ejusdem Sancti a Carolo Rosa Bituntino in tela depicta, inter quos angelos existentis, quorum alter a dextris pastorale baculum; alter a sinistris Lycii urbem, Campias, et alia hujus diocesis loca manibus sustentat.

34 Ipse vero super hanc sinistram manum in actu patrocinantis expansam tenet. Hæc autem manus a loco, ubi fuerat a pictore locata, distans erat a subjectis locis palmum fere medium; mox progressu temporis visa est minus distare; inde post aliquod tempus ad subjecta loca prius accedere, et non multis ab hinc annis unum tantum digitum distare videbantur. Nunc vero ita demissa est, ut pollice Lyciensem urbem tangat; nec multum abest, quin etiam aliis digitis Campias, et alia proxima tangat loca. Itaque non eodem semel tempore, sed interjectis spatiis, et plures per vices manum admovit, et ad subjecta loca dimisit. Quare leti et firmi in hac spe sunt cives, tantum abesse, ut divus Orontius, suo nobis desit patrocínio, ut propior semper sit Deo ad interpellandum pro nobis. Campias die vi Maii mdcxxxiii. Ego D. Thomas Bari testor ut supra. Ego D. Dom. Simone archip., ætatis meæ 72, testor ut supra. Ego Januarius Magi cantor, ætatis meæ 67. Sequuntur alia tredecim sacerdotum chirographa, quæ superiora testantur. Supradictam fidem subscriptam fuisse in mei presentia a supradictis RR. sacerdotibus terræ Campiarum, et esse tales, quales se asserunt, testor ego Antonius Simone de Josepho, sacerdos, ejusdem terræ Lycien. diocesis publicus auctoritate Apostolica notarius, et in fidem signavi rogatus. A. S. N. A.

35 Superius num. 26 retulimus cultum, qui S. Orontio exhibetur in crypta Turiensi. Quam vero hic gratius ei acciderit, argumento sunt dona celestia ibidem ipsius patrocínio impetrata, quæ referuntur in scripto Italico, quod in manibus habemus. Inde igitur delibamus sequentia: Anno 1627 accidit terribilis siccitas, quæ inchoata mense Aprili ejusdem anni, usque ad Augustum successive protracta est. Ardebant campi; et populus iste in tali afflictione memor antiqui Hospitatoris sui, supplicavit clero, ut pictura antiqua et prodigiosa Sancti cum supplicatione portaretur ad suam cryptam, ad porrigendum Deo ibidem arduas preces, ut per merita Sancti dignaretur concedere pluviam desideratam; quæ obtenta non fuit, nisi xxvi Augusti, die sacro martyrii ejus; et eadem præcise ipsa hora cantabatur Missa in sacra crypta ad altare ipsius.

36 Gratiæ porro magis singulares, sicut refert idem Ms.; quæ notatæ sunt in ultimo ad Sanctum recursum (de quo jam actum) sunt visus cæco restitutus, qui erat e territorio delli Noçi dicto; claudus et omnino inutilis e territorio, cui nomen Fasano, restitutus; cui additur alter similis e territorio, quod Ginosa nuncupant. Mater ac filia e territorio Castellano, per totum corpus lepra affectæ ab annis duodecim, mirabiliter mundatæ per hanc aquam, guttatim scaturientem e diversis sacris cryptæ locis; quæ in variis collecta vasis distribuitur personis piis, ad eandem cryptam concurrentibus, dum Sanctus ibidem

derote

ACCIONE
J. P.

pictura.

f. simul

E

terre siccitate.

F

aliisque miseris.

AUCTORE
J. P.

detote honoratur, ut aqua illo utantur in suis necessitatibus, ne maxime in febribus, quæ miro modo sunt cæstinctæ, postquam eandem bibissent simul cum lapide sacri altaris in pulvorem comminato. Hæc item remedia alius ab acerbissimis lateris doloribus liberatus fuisse dicitur in supradicto Ms. Superiorem relationem confirman archipresbyter, primicerii, et canonici ecclesiæ insignis collegiatur Juriensis, et consueto capitulari sigillo roborant, appositis chirographis suis omnino riginti, sub die xv Maii 1733.

37 Non ubi re etiam fuerit hic meminisse de prodigioso S. Orontii fonte in monte Ostunensi, qui mense Maio anni 1711 exsiccatus est die xxv; et xxvi Augusti ejusdem anni, quo die colitur istius Sancti martyrini, scaturivit ex eo aqua ad refrigerandas personas, quæ concurrerant non tantum e civitate Ostunensi ac vicinis locis, verum etiam, sicut ex viri Religiosi testimonio refertur, e provinciâ Bariensi: qui fons die xxvii ejusdem mensis et anni iterum sicus permansit ad menses complures. Hæc testatur DD. Bernardinus Luresani generalis syndicus, Josephus Giacomia, et Lazarus Fortunatus Paleoli auditores ac provisores, et Horatius Phummas Marasco cancellarius civitatis Lyciensis, prout patet ex instrumenta Ms., quod autem me habeo, et signatur chirographis dictorum dominorum die xx Maii 1733, nec non consueto universali sigillo roboratur. Fidem testes in eodem instrumento observant, dum sinistri aliquid accidisset statum S. Orontii, illud prænuntium fuisse indicium alicujus mali imminuentis. Audiamus varia hujus rei eventa.

38 Lycii anno 1711, die xxvi Augusti argentea ejusdem Sancti statua cecidit, dum accipiebatur, ut deferretur per civitatem in supplicatione solenni. Factum vero illud prænuntiasse affirmant prædicti testes interdictum, quod die xi Novembris anno eadem 1711 in jam dicta civitate, ejusdemque diocesi accidit.

Die vi Aprilis 1716 fulmen cecidit supra statuum lapideam S. Orontii, quæ collocata est supra portam, vulgo di Ruggo, et brachium sinistrum ipsius, et pedem etiam pastorale confregit: quibus tunc successerunt contagium animalium, et exsiccatio arborum olivarum. Illa oleo S. Orontii innucta sanitatem receperunt; hæc frondibus revivuerunt.

Die xv Julii 1717 delapsa fuit media stola æneæ statuæ S. Orontii, quæ exstat in medio foro Lyciensi, marmoreæ columnæ superimpasita, et successerunt penuria annuæ, aliæque infortunia.

Hæc denique concluduntur alio eventu: quo refertur Pastorale S. Orontii in statua ænea modo memorata fuisse fractum motu ventis, et subita subsecutam fuisse epidemiam. Hæc desumptimus e supra dicto instrumenta DD. Bernardini Luresani, Josephi Jaconia, et Lazari Fortunati Paleoli.

39 Eorundem nominibus seu chirographis, ac sigillo solito civitatis Lyciensis roboratur aliud Ms. Italicum testimonium, e quo extrahimus sequentia de Sancti apparitionibus. Asserunt itaque plenam et indubitam se fidem facere, etiam cum juramento, quatenus etc. Inter alia vero, quæ memorant in dicto testimonio, agentes de secunda, quam roborant, peste anni 1690, suum suæctum Sospitorem pluribus vicibus apparuisse indicant in confiniis provinciæ suæ, egressum e eryptæ sua Ostunensi antiqua, in omnium custodiarum conspectu, et postquam eidem benedixisset,

relixisse, unde erat egressus, nunc tanquam sacerdotem, nunc tanquam Prælatum; citantque processum ecclesiæ episcopalis Ostunensis, qui ad Innocentium XII summum Pontificem missus sit. Notatur hoc instrumentum Lycii xvi Aprilis 1733. Mirabilis etiam est non apparitio tantum, sed præsentia, uti creditur, S. Orontii in liberando captivo, ac depellendis accusatiombus, quæ adversus eundem perperam ad tribunal seculare erant delatæ. Rem audi ex testimonio Italicis, quod in promptu habemus, quodque ad pauciora a nobis contractum, continet sequentia:

40 Infrascripti plenam et indubitam fidem faciunt cuicumque, ad quem spectarit præsentis vitæ in iudicio, vel extra illud, et cum juramento etiam, quoties necesse fuerit: quod anno circiter 1680 Dominicus Gigante ejusdem civitatis, habitans Neapoli, subtraxit nobilem et pretiosam statuam argenteam S. Orontii, vagatu civitatis. Interim dum ultimam eidem jam ulmorisset manum, inquisitus fuit secunda vice tanquam monetarius, deinde carceri mancipatus, et statua in sequestro deposita, instante fisco. Ille vero ex tuto corde commendavit se suo sospitatori S. Orontio, præ liberatime sua exire illum orans. Aliquamdiu post, tempore quodam matutino, dum agendum esset juridice de ipsius causa, et apparitor vocaret, quisquam futurus esset interrentor pro causa dicti Gigante, qui nullam habuerat defensorem; prodit quidam venerabilis sacerdos, qui diceret, se esse pro causa Gigantis; et introgressus, perorata causa, mirabili modo edocuit iudices perperam accusati inuacentium, et eulmnia ab oculis contra eum conteras: et sic omnino liberatus fuit, et sine mora eductus r carcere, ac reddita ei statua, quam lætus Lycium adduxit, rem gestam enarrans in Sancti gloriam, et certo existimans, sacerdotem illum fuisse S. Orontium. Hæc e testimonio notariæ die xiii Julii 1733 (post millesimum) conlito. Subscribuntur ecclesiæ Lyciensis cathedralis sacerdotes Participantes, D. Jacobus Beli, D. Dominicus Calilli, et D. Nicolaus Gigante.

41 Ex jam producto instrumento aliud factum, quod eidem interitur, breviter contrahimus. Accidit illud clerico Petro Gothri Lyciensi: qui a malis suis in furias actis circumdatus, magno erant in periculo, ne ab illis occideretur. Sed concipiens fiduciam periculo parem, invocavit Sanctum: et furiosa animalium mor mansuefacta quieverunt, sequæ hic liberatum ridit. In tam singularis vero gratiæ agnitionem donavit eidem Sancto non parvam pecuniæ summam, ut solvretur id, quod salendum restabat ex arguto, ad fabricandam statuam, de qua superius, impenso-

§ V. Mulier cum filiis sub ruina domus mirifice conservata; oleum e lampade Sancti haustum multis beneficium.

Unum e maximis furaribus, quibus S. Orontius in diversi generis calamitatibus egressum sospitorem, ac præsentissimum patronum, erga Lycienses præsertim, se comprobavit, est conservatio mirifica cujusdam mulieris, ac filiorum ejus in ruina domus. Factum narratur in

Ms.

Ms. Italico Lycii exarato die III mensis Junii anno 1733: sequentia vero inde excerpta susceperit. Benedictus itaque Friachi, et Marino durante, legitimi conjuges in civitate Lyciensi. coram notario infrascripto declarant cum juramento, quod, dum D. Thomas Fini, dicta civitatis sacerdos, possideret domunculam quamdam, magna domui reverendi D. Josephi Totaro, ejusdem civitatis sacerdotis vicinam, quod, inquam, domuncula eadem a dicto D. Thoma illis elata fuerit. Quando autem dicti conjuges ibidem habitarent simul cum filiis suis duobus, altero infante, impubere altero: sub die x mensis Novembris anno 1731, nocturno tempore altissimus domus predictae domini Josephi istius murus corruit, infra quem subit dicta domuncula, camque demolitus est.

43 Et Marina quidem infra rudera pervenisset una cum filiis suis; Benedictus vero non item: qui dum inclamaret vicinos, ut opem ferrent, mox accurrerunt. Sed quia janua domunculae ejusdem a parte interiore erat occlusa per ista rudera, nemo quisquam poterat ei subvenire. Idcirco gloriosi Sancti patrocini fretus, paulatim cepit amovere lapides a dicta janua, ibi ut introderit populus, et inceperit illos amoliri, ut Marinam inveniret; a qua sub lapidibus existente aliud nihil audierunt, quam, Sancte Orontii adjura me: et excruciat acerro, qua parte audiebantur tales voces, invenerunt illam sanam, et prorsus illaeram: id quod etiam filiis ejus accidit. Visam solummodo fuit, quod ictus lapidum consensissent in frusta capillos ipsius, quodque omnino essent lacerti panni ipsius lecti, nec non acus, quum ferebat in aure, in duas divisas portas.

44 Ad haec, quoniam dicta Marina erat gratida, ad eadem quandam vicinam deportata fuit, in qua paucas post horas in lucem edidit infantulum, cui ab ipsa datum fuit nomen Orontii: et hodie dum vivunt omnes, et valent optime. Et veritas igitur facti clarescat, iidem Benedictus et Marina bono dederunt, sicuti dant, presentem testificationem pro actu publico, et juramento suo confirmarunt. In cujus rei testimoniam etc. presentibus oppidanis. Appographum, e quo haec excerptimus, concordare cum suo proprio originali testatur Fortunatus Antonius Muci de Lycio notarius. Jam vero ad enuntimanda mirabilia procedamus, quae per oleum lampadis S. Orontii patrata sunt, et numero multa, et genere diversa.

45 Maxime enimvero oleum illud profuit olivetis, quae exitiali quodam modo tam erant infecta, ut fructus proferre non possent. Factum exponitur et probatur in hoc testimonio: In Dei nomine. Amen. Anno a salutifera ejusdem Domini nostri Jesu Christi Nativitate millesimo septingentesimo trigesimo tertio, die vero vigesima mensis Maii, undecimae Indictionis etc. In civitate Lycii, et coram me infrascripto notario apostolico, testibus infrascriptis, ad haec omnia et singula vocatis... personaliter in nostri presentia constitutus Cl. dominus Andreas Guidani dicta civitatis... declaravit medio suo juramento etc. E narratione Italica rei gestae extrahimus sequentia: Duodecim circiter abhinc annis in olivetis serpebat malum, quod arbores reddebat ineptas ad praefertendos fructus.

46 Die quadam, dum supradictus dominus Guidani inandiisset, in suo oliveto serpere supradictum malum commune, sine mora se contu-

lit ad ecclesiam cathedralen ejusdem civitatis; AUCTORE J. P. ibidemque fons precibus, cepit ampullulam olei ex lampade S. Orontii: quo delato ad fundum modo dicti oliveti, arbores illas paucas, quae malo isto laborabant, linxit: deinde ampullulam istam olei cepit, et appendit sen affixit in arbore, quae sita erat in medio fundi oliveti ejusdem. Malum autem non tantum non perrexit ulterius; sed paucos illos infectas arbores convulserunt. Re per totam urbem divulgata, unusquisque non praetermisit idem facere: praesertim RR. Patres Societatis Jesu: qui habebant magnam fundum eodem modo infectum. Sed allato oleo perfato gloriosi S. Orontii a R. P. Antonio Grossio ejusdem Societatis, eoque arboribus omnibus, quae erant infectae, illitis, et affixa seu appensa uni arbore dicti fundi ampullula ex oleo, quod diximus, lampadis Sancti gloriosi, non tantum non accrevit malum; verum etiam arbores infectae ad frugem redierunt.

47 Declarat insuper predictus D. Guidanius, quod abhinc tribus circiter annis haberet bovem, qui a mollis jam diebus nec manducabat, nec bibebat; sed decumbebat extensus in terra; quodque ab omnibus, a peritis praesertim, consilium esset datum, ut eundem occideret. Sed idem D. Guidanius viva rana fide ad ecclesiam gloriosi S. Orontii digressus, oleo, quod in ampullula ceperat ex ipsius lampade, linit bovem supradictum: et subito prodigiose erexit se ex terra, ac incepit manducare et bibere, recteque habebat. Haec subditur loci clausula Latina: Et sic pro facti veritate praefatus declarans declaravit etc., juravit etc. in forma etc. Unde etc. Acta fuere haec omnia anno, mense, die, Indictione etc., quibus supra, coram Joachimo Pepe, et Joachimo Cazato dictae civitatis, testibus ad hunc actum vocatis etc. Et ad fidem ego D. Carolus Paternello sacerdos portionarius ecclesiae cathedralis Lyciensi, notarius apostolicus, signavi rogatus. Locum signi. Extracta est praesens copia a suo originali, ab Actis mei, cum quo collatione facta concordat, meliori semper salva. Et ad fidem egomet D. Carolus Paternello, ut retro, notarius apostolicus signavi rogatus D. C. P. N. A.

48 Quid, quod in miseris hominum pessime laborantium curandis oleum e magni istius Thaumoturgi lampade magna cum fiducia adhibitum patrarerit alia plura mirabilia, uti plannum fit ex documentis, quae proferimus: In Dei nomine. Amen. Anno a salutifera ejusdem Domini nostri Jesu Christi Nativitate mccccxxxiii, die vero xx mensis Maii, xi Indictionis etc. In civitate Lycii, et coram me infrascripto notario apostolico, testibus infrascriptis ad haec omnia et singula vocatis etc., personaliter in nostri presentia constituta Salvaterra Candido, terrae Melendunnei, Lycii degens... declaravit medio suo juramento etc., quae nos extrahimus e rei narratione. Refertur itaque decem circiter abhinc annis eadem supradicta Condida habuisse filium, qui spina ventosa laborabat ex pede. Malum vero dum esset immedicabile; filium suum ad ecclesiam cathedralem ejusdem civitatis detulit die xxvi Augusti, quo sollemniter celebratur festum S. Orontii: eoque ad aram Sancti relicto, cepit oleum e lampade ipsius, quo pedem mole affectum linit, Sanctum orans, ut hanc ei gratiam exoraret.

49 Domum redierunt: dumque interea filius ejus sederet in sede, posuit pedem in terram, nulum

et bos ad sanitatem.

E

Quidam pessime affecto pede laborans

F

lum

AUCTORE
I P.

lum sentiens dolorem, et Sancto fretus sese erexit seu leuavit e sede, et cepit ire per domum. Quod ubi vidisset mater, præ lætitia clamare cepit ultra voce, dicens: Gratia, sanete mi Orontii. Hujusmodi rumore tota concurrunt vicinia: omnesque obstupuerunt, ac simul inceperunt laudare Sanctum, et gratias agere de accepto favore. Supradicta autem mater cum suo filio, cui pedis usus erat restitutus, iterum adirit eandem ecclesiam, fleoque genu ante imaginem Sancti, non cessabant alta voce clamare: Gratia, gratia, gratia S. Orontio, et redierunt domum: Et sic pro facti veritate præfata declarans declaravit etc., juravit etc., in forma etc. Unde etc. Acta fuere hæc omnia anno, mense, die, Indictione, quibus supra, coram Joachimo Pepe, et Joachimo Cazato, testibus ad hunc actum vocatis. . . Et ad fidem, ego Carolus Paternello, de quo supra, præsens instrumentum confeci, et signavi rogatus etc.

uti et puer
usu pedum

B

50 Maxime etiam ad posteritatis memoriam illustre juxta ac omni admiratione dignum censeri debet factum aliud, quo ejusdem olei applicatione puer mutus, et gressu privatus, ab utroque isto malo liber exasit et incolumis. En tibi, lector, publicum denuo documentum: In Dei nomine. Amen. Anno a salutifera ejusdem Domini nostri Jesu Christi Nativitate MDCXXXIII, die vero xx mensis Maii, xi Indictionis etc. In civitate Lycii, et coram me infrascripto notario apostolico, testibusque infrascriptis, ad hæc omnia et singula vocatis. . . personaliter in nostri presentia constituta Orontia Stabile dictæ civitatis. . . declaravit medio suo juramento. . . factum, quod ex Italico extrahimus: Anni circiter quinque sunt, dum eadem ista Orontia habebat prolem masculam annorum quatuor, quæ non incedebat, nec loquebatur.

ac lingua
destitutus.

C

51 Die quodam magna et viva eum fide filium suum detulit ad ecclesiam cathedralem dictæ civitatis, et in altari sancti Orontii, octepto e lampade ejusdem Sancti oleo modico, illum linxit, viris, ut ita dicam, lacrymis plorans, Sanctique implorans patrocinium, ut loqueretur et incederet suus filius. Reduces, vir ingressi erant domum, dum filius idem, qui hætenus non erat auditus loqui, oquam petiit a dicta Orontia matre sua: quæ res magnæ fuit admirationi audientibus. Postridie eadem Orontia iterum defert filium suum ad istam ecclesiam atque ad altare Sancti, linxit eum oleo lampadis ejus, ut eodem instanti filius in pedes erectus cepit expedite incedere: Acta fuere hæc omnia anno, mense, Indictione. . . quibus supra, coram Joachimo Pepe, et Joachimo Cazato dictæ civitatis, testibus ad hunc actum vocatis. . . Et ad fidem ego D. Carolus Paternello etc.

§ VI. Oleum Sancti miro modo aeternum; salutiferum in contagiis; memorabilia apud Molisinos per illud patrata; alia quædam mira.

De oleo S. Orontii mirabiliter aucto, multisque benefico, testimonium perhibetur in Ms. Italico, e quo delibo ista in hunc sensum: Infrascriptus Didacus D. Passante, mansiona-

Oleum auctum
cum deficeret:

rius cathedralis ecclesie Lyciensis, plenam et indubitatum fidem facit cuilibet, ad quem spectavit presentes videre in judicio, vel extra, etiam cum juramento, quotiescumque opus fuerit; quod inter gratias portentosas et miracula, quibus assidue Deus dignatur glorificare S. Orontium, sit illud. Tribus, inquit, abhinc annis circiter accidit Dominico de Luca, populari nostro, ut acerbissimis doloribus laborans rogarit uxorem suam, ut ad se deserret ampullulam olei e lampade S. Orontii, quam conserabat domi suæ, et piissime erga Sanctum affectus, firma eum fiducia credebatur se liberandum. Quæ respondit ei, oleum non superesse, bene meior, quod per unctiones antea factas occasione uliorum malorum, vacua esset. Postridie porro mane invenit dictam ampullulam plenum oleo, cum tamen alii illud non infudissent. Dehinc existimatum fuit communiter oleum miraculosum, quod a Sancto donatum sit constanti ac ferridæ devotioni dicti Dominici, et habitum in summa veneratione: dumque variis applicaretur, gratias obtinebant singulares. Subscribit propria manu idem, qui supra, Didacus Passante, Lycii xiii Maii, anno 733, subiutellige post millesimum: de qua subscriptione post duos testes fidem facit Carolus Paternello apostolica auctoritate notarius.

53 Aliud ad nostra manus pervenit instrumentum Italicum, et notariale, in quo S. Orontii patrocinium contra morbos contagiosos osseritur. Rem gestam contrahimus, ut breviores simus. D. Ignatius Viva patricius Lyciensis testatur, etiam, si necesse fuerit, cum juramento, dominum quondam D. Franciscum marecellum, ut vocat, ejusdem civitatis patricium, ac cognatum suum narrasse sibi annis præteritis, quod, Vicinæ dum esset, ibidem atque in locis vicinis exortus fuerit morbus quidam contagiosus, qui dum accresceret, ac judicaretur pestilens ex strage, quam inferebat, debuit aula recedere Græcium: quo etiam ille se contulit: sed ratus, se ibidem non esse tutum, redire in patriam decrevit. Primo autem vespere devectus ad hospitium, auriga, qui eum rehebatur, peste infectus esse deprehenditur, sed idem dominus Franciscus, vasculo olei S. Orontii instructus, voluit ut illo oleo ungeretur iste auriga, et vicam cretaret fidem erga Sanctum sospitatorum pestiferi mali singulararem. Et post factam unctionem, quando mane dictus dominus volebat assumere aurigam alium, comperit aurigam illam, qui antea erat infectus peste, sanum et liberum: et voluit ipsemet D. Franciscum rehere, quem Venetias usque perduxit. Dum vero annis elapsis laudatus dominus Ignotus esset in territorio Campiarum, serpebat ibi malum quoddam contagiosum in bobus et vaccis: dumque iunctum esset, ut ungerentur oleo S. Orontii, mugua ibidem rigente erga Sanctum pietate, mox ut fuere uncta, non perierunt amplius nec boves nec vaccæ etc. In quorum fidem etc. Lycii die xiv Maii anno 1733 idem D. Viva superiora testatur suo chirographo, duorum testium et notarii chirographus etiam appositis in confirmationem publici istius actus.

54 Comitatus Molisii in regno Neapolitano situs inter Aprutiam citeriorem ad septentrionem, Capitanatam ad ortum, et Terram Laboris ad Occasum, mirifice etiam illustratus fuit prodigioso S. Orontii oleo, prout in sequenti instrumento Latino datur videre: Cum in monasterio

Ejusdem
olei usu

AUGUSTO
J. P.

to Congregationis Caestinatorum Ordinis S. Benedicti. Et inferius signatur D. Bartholomaeus Ruzzi novitiorum magister, ac ejusdem reverendissimi P. Abbatis a secretis: deinde notarius Laurentius Carlino Lyciensis. Inter alia vero quatuor notariorum testimonia, quibus fidem faciunt, illum esse talem etc., unum apponit: Datum Lycii die quarto mensis Julii millesimo septingentesimo trigesimo quinto. Atque haec quidem sunt, quae de nobis potissimum prodigiis seu beneficiis S. Orontii hic repraesentare visum est. Quanta vero ejusdem Thaumaturgi memoria in benedictione sit apud Lycienses praesertim, manifestissime comprobatum ab ipsis perspicimus, quando summa cum diligentia, et labore Sancti Sospitatoris sui erga se meritis debita, collegerunt ea documenta, quae ad Dei Opt. Max., qui in Sanctorum suorum honoribus honoratur, gloriam et ad S. Orontii cultus propagationem maxime conducere arbitrati sunt. Si quis autem plura de variis favoribus per salutiferum ac prorsus mirabile Orontianum oleum impetratis, legere desiderat, consulere potest Bozzium, e quo haec pauca subjungo.

Alia quaedam
prodigia

B 61 Memoratus itaque modo auctor mirabilia diversi generis refert lib. 5, pag. 182 et sequentibus; quorum cum pauca e multis transcripserim, se affirmet in eadem forma, qua illa inveniunt in curia episcopuli (videlicet Lyciensi.) ab ea, uti indicat auctor idem, diligenter inquisita; facere non possumus, quin aliqua saltem inde extrahamus et lectori exhibeamus.

ex Carolo
Bozzio

62 Clericus Franciscus Maria Smachi Lyciensis, pestifera gravatus febre, omni humano auxilio destitutus, et a medicis depositus, ad ultimum agone redigitur. Sed post Sancti apparitionem, invocat illum, et sanatur. Soror Hyacintha Penna monacha claustrata in monasterio S. Mariae Novae Lyciensis, Ordinis S. Dominici, ab annis quatuordecim confictata fuerat cum malo ipsis medicis incognito, post plurima remedia toto isto tempore nequidquam adhibita, sanitatem obtinuit subito, dum Sancto fervide se commendasset. Petrus Antonius et Venerandus, filius et filia Leonardi Damiani Lyciensis, hic quidem quinquagenis, illa vero quadriennis, e rheda delapsi sunt, rota super ambos transeunte, nimirum per tibiam unius, ac per dorsum alterius. Postquam autem eorum mater, quae aderat, inter illorum lapsum clamasset, Sancto Oronti, adjuva eos; fuerunt prorsus liberi, et illaesi.

praedictis

63 D. Fabius Surgente nobilis Neapolitanus, in civitate Ostunensi habitans, dum laboraret vomica in collo, quae acerbissimis doloribus illum cruciabat, Sancto invocato, rotoque ipsi fa-

cto, cessarunt subito dolores, et a dicta vomica convulsi. Dominica Mastrangela e loco Preciccie diocesos Urentino, filium mortuum peperit ac nigrum. Obstetricae autem paucis verbis deprecante S. Orontium pro vita ejus, ut baptizaretur; res successit ex sententia: etenim rix procer finierat; et filius ille, qui per horam mortuus jacuerat in terra, respirare cepit, ac se movere, quique natus erat lividus, candidus apparuit, baptismum accepit, vitamque et sanitatem. Martha Magdalena, deinde Orontia, Manna ex Lequile, diocesos Lyciensis, etate biennis, dum staret in medio viae publicae, et ante illam transiret carrus a bobus rectus, accidit, ut unus ex illis eam projiceret in terram, ita ut rota dicti carri transiret per dorsum ejus, matre autem et adstantibus S. Orontii opem implorantibus, liberata fuit filia et illaesa.

64 Douatus Palma Lyciensis habebat filium mensium novem malo caduco laborantem, eoque redactum, ut morti proximus esset, immo jam quasi mortuus videretur: post commendationem vero ac preces Sancto porrecta, ut, si ad Dei gloriam et ad salutem animae filii conduceret, sanaret illum; Sancto addidit ceram, quam jam eueerat ad eum sepeliendum. Et mox, facto roto, cepit filius respirare, et integra sanitate potitus est. Antonia Simone ex Campis, diocesos Lyciensis, domi suae habebat dolium vinarium. Die quodam rediit e templo, dolii foramen apertum reperit, vinumque omne effusum in terram. Edito autem roto, daturam se Sancto mensuras tres per diem ad celebrandas Missas; paucis aliquot post diebus inventum fuit idem dolium vino plenum, et quidem cum sapore. Dum autem illud dolium esset evacuatum, iterum vino plenum miraculose inventum fuit, ita ut omnes et Religiosi, et pie erga Sanctum affecti acceperint ex illo vino per devotionem, patrona omnibus illud dante gratis.

65 Franciscus Lolli ex Squinzano, diocesos Lyciensis, annorum quatuordecim circiter, projectus ab alio in puteum fuit; qui dum apprehenderetur ac projiceretur, opem S. Orontii semper implorabat: et delapsus usque ad aquam putei, se videt supra illam commode positum: pergensque orare Sanctum, ut se juraret, nec aqua, nec quatuor crassi lapides, post eum facti ab illo, qui Franciscum eundem precipitavit in dictum puteum, ipsi nocuerunt. Reperit autem ibidem quandam personam sacerdotis habitum vestitam, quae factam ei a S. Orontio gratiam asseruit, et egressum e puteo praenuntiavit, ac paullo post viro modo ligatus fuit, saluus et incolumis evasit.

DE S. ALEXANDRO MARTYRE

BRIXIÆ IN ITALIA

Sylloge de cultu, translatione corporis, et Actis.

J. P.

Brixia, antiqua Galliae Transpadanae apud Italos civitas est, gentis Cenomanorum caput, sicut diximus tomo II Februarii, die xv, pag. 805, ubi etiam plura de eadem civitate exstant. Si quis ultteriores ejusdem notitias desiderat, Ughellum atcat tomo 4 Italiae sacrae, a columna 720 editionis prioris. Sanctus vero hic Pngil publico apud Brixianenses cultu honoratur hac die xxvi Augusti, qua annuntiat in utroque Catalogo Ferrarii, et apud Faynum in Martyrologio Brixiano. In Ordine divini Officii in Brixianensi ecclesia recitandi pro anno 1684, quod illustrissimi D. Bartholomaei Gradonici, ejusdem ecclesiae episcopi, jussu editum est, dictu die ponitur Alexandri mart. Brix. semid. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae in annotatione ad historiam hujus Martyris observat, acta illius. . . in aede parochiali suo nomini dicata, quam Fratres Servitiae possident, in parietibus elegantur depicta conspici. Deinde addit: Corpus illius in Gallias Karolo Mag. imp. delatum, in quadam historia, Brixiae an. D. MDLXXXIV edita, legitur, in qua et illud continetur, ex eo tempore Brixianos SS. Faustinum et Jovitam in patronos sibi ascivisse, cum antea S. Alexandrum urbis tutelarem habuissent.

2 Qua fide haec utantur, ignoro; nec historiam isto anno editam Brixiae, lubet quare, cum non opponat Ferrarius, qualis sit, et cuius auctoris. Porro huic S. Alexandrum ab alio synonymo martyre Bergomensi prorsus esse diversum, constabit ex iis, quae hac etiam die de illo memorabuntur. Brixianensis dicitur martyrium consummasse sub Nerone, uti habent ejus Acta, quae Ferrarius idem vulgavit ex monum. eccl. Brixian. Ms.; quam temporis notam vos etiam supra posuimus, seu alibi potius positam reliquimus. Sequentia vero Acta, quandoquidem certo approbare vel improbare ea aliunde non possumus defectu documentorum, damus in Ferrarii fide, etiamsi nonnulla sicut illis immixta, quae magnis difficultatibus non carent.

3 Alexander Brixiae nobili genere natus, ac in Christiana religione eruditus, Claudio imperatore Christianos persequente, adolescens Massiliam ad B. Lazarum ejus urbis episcopum venit. Inde Aquas Sextias ad B. Maximinum episcopum profectus, ab eoque in fide confirmatus, et ad martyrium pro Christo Domino subendum incensus, Brixiam rediit: ubi re familiari vendita, pauperibusque divisa, martyrii cupidus Dianae templum ingreditur, ac demones in Christi nomine compellit, ut idola confringerent. Quo facto, ab idolorum sacerdotibus tentus, ad Felicianum praefectum adducitur: qui cum ad Nerone rem per litteras significasset, responsumque esset, ut Alexander aut diis sacra faceret, aut exquisitis supplicis cruciatus interficeretur; mandatum ei imperatoris exponit, hortaturque,

ut Marti immolaret.

4 Qui genuflexus, quasi Martis idolum adoraturus, Christo Domino preces fudit, moxque Martis statua corruens, in pulverem redacta est. Quare Felicianus indignatus, Alexandrum loris concidi, et fervens oleum cum pice et sulphure in os ejus infundi jubet. A quibus enim minime lesum cernens praefectus, manus illi perforari, funemque per foramina tractum indomiti tauri collo alligari, sicque Martyrem per urbem raptari, ac demum praecisis brachiis et lingua, caput amputari praecipit. Quo in loco cum faces 4 accensae ad Martyris corpus divinitus apparerent, nullique eo miraculo ad Christum converterentur, illud ab Anathalone episcopo sepelitur: ibique postea a Brixianis ejus nomini templum aedificatum est.

5 De S. Lazaro episcopo Massiliensi agit Martyrologium Romanum ad diem xvii Decembris, quo expendi poterunt difficultates circa tempus sedis ejus occurrentes. In novissima editione Galliae Christianae proponitur una tomo I, columna 631: Post hunc primum episcopum (S. Eleazarum, seu Lazarum) si certo constet, eum fuisse Lazarum fratrem Mariae ac Marthae, a Domino ex sepulcro ad vitam revocatum, adeoque primo Ecclesiae seculo rexisse, pontificia sedes vacavit ultra ducentos annos; aut sane dicendum est, memoriam eorum, qui praefuerunt, penitus oblitteratam fuisse. Et vero episcopus supra nominatus ponitur quidem ibi primo loco, sed unus Christi vacuus relinquitur. Ad S. Maximinum quod attinet, tricis chronologicis admodum obnoxius est, ut licet videre apud vos die viii Junii, tomo II, pag. 53, ubi signatur seculo I, IV, vel VI. Nec juere in hac re oculatiores dictae Galliae Christianae editores: nam tomo citato columna 299 habent ista:

6 Communis est sententia, primum Aquensium episcopum appellatum Maximinum; sed quis ille fuerit, quo sederit tempore, quidve gesserit, divinare non audent. Pro dubiis enim, ne dicam falsis, nunc habentur inter eruditos fere omnes, quae vulgo aiunt; mota Jerosolymis in J. C. discipulos persecutione, post obrutum lapidibus sanctum Stephanum, Lazarum, Mariam Magdalenam, Martham, Marcellam ejus pedissequam, Maximinum et Chelidonium, in quos Judaeorum odium maxime fervebat, non solum Jerosolymis pulsos: sed etiam navi absque remigio in certum mortis periculum impositos, divina providentia ad oram Provinciae appulisse; et Massiliensium quidem Lazarum episcopum creatum esse, Aquensium vero Maximinum. De S. Anathalone scribit Ughellus tomo 4 Italiae sacrae columna 727. Habetur in Martyrologio Romano ad diem xxv Septembris, quo discuti poterunt, si quae sint suboriturae circa ipsum difficultates.

A

DE SS. SIMPLICIO, CONSTANTIO, & VICTORIANO MM.

APUD MARSOS IN APRUTIO ITALIAE

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, translatio, miracula, Acta.

FORTE SUB
MARGO APRE-
LIO ANTONINO.
Veneratio pu-
blica eorum
apud Marsos

Marsi, urbs Italiae in Aprutio Ulteriori, prope lacum Fucinum, et in ejus parte orientali, . . nunc excisa et omnino diruta jacens, ruderata Mansi adhuc dicuntur, et episcopalis sedes translata fuit ad Piscinam oppidum, tribus miliaribus a Celano oppido dissitum, a Clemente VIII Pontifice maximo. Ejus episcopus dicitur Marsorum et Marsicanus, estque in Aprutio : quamquam sint, qui credant nullam fuisse urbem Marsi dictam, *nti tradit Bandraudus. Plura habet Ughellus in Italia sacra prioris editionis tomo I columna 952 et sequentibus. Celani autem vel Caelani oppidi meminisse jurabit postea, propter documenta, que dabantur de cultu horum Martyrum pccnliari ibidem loci. At primo illorum venerationem publicam aliunde probemus.*

2 Stabilitur illa primo ex Actis dictorum Martyrum, in lectiones sex dispersitis : nec non ex antiphonis propriis, ab orationibus seu collectis tempore Missæ adhibitis, quæ omnia postmodum producemus. Secundo, ex utroque Catalogo Ferrarii; quippe in eo, qui est de Sævetis Italiae, profertur hac die compendium martyrii ex lectionibus in eorum Officio recitari solitis : in altero autem Catalogo Sanctorum, qui in Romano Martyrologio non sunt, a die xx hujus mensis illos remittit ad diem xxvi, ubi citat in notis Tab. ecclesiæ Marsicanæ. Tertio, post mortem Cardinalis Baronii leguntur in Martyrologio Romano, in cujus editione, quæ anno 1635 in lucem prodit, primum illos reperio inscriptos hoc modo : Apud Marsos sanctorum Simplicii, et filiorum ejus Constantii et Victoriani, qui sub Antonino imperatore varie primum excruciat, tum demum securi percussi, martyrii coronam adepti sunt. Hac vero die illos ibidem colit, conficitur ex titulo, qui eorum Actis seu sex lectionibus Mss., ac postea dandis præponitur, et hæc habet : Die xxvi Augusti, festo sanctorum martyrum Simplicii, Constantii, et Victoriani, Caelani in partibus Marsiar. Apographum nostrum scribit duo ultima nomina Costantii et Victoriani per idiotismum Italicum, quem sicut nolo corrigi, sic eam corrigam, ubicunque illum deinceps reperero.

3 Post lectiones, de quibus agebam modo, sequuntur istæ antiphonæ, quarum prima sic sonat, quæ est ANTIPHONA AD MAGNIFICAT : Gaudete felix Caelani tellus, quæ tantorum Martyrum memoriam tenes : quorum corpora hic in pace quiescunt, et sic pro eorum passione toto tu celebraberis in orbe etc. Exultent justi etc. ALIA ANTIPHONA : Caelanum gaudete tellus dignissima laude, sanguine Sanctorum meritis redempta tuo-

rum. Lætamini in Domino etc. ALIA ANTIPHONA : Sancti sub crudelissimo Antonino Pio martyrium compleverunt, quia noluerunt obedire mandatis ejus, nec sacrificare diis immundis. Exultabunt Sancti etc. ORATIO : Da nobis, clementissime Deus, beatorum martyrum tuorum Simplicii, Constantii, et Victoriani solemnitate digne peragere, ut quorum sanctissima corpora dignis laudibus frequentamus, a cunctis malis imminentibus, eorum precibus adjuti misericorditer eruemur. Per Dominum nostrum Jesum Christum etc. SECRETA ORATIO : Preces nostras, quesumus Domine, cum oblationibus hostiarum propitius suscipe, et intercedentibus sanctis martyribus Simplicio, Constantio, et Victoriano, per hæc pie devotionis obsequia [quæ] in honore eorum devote peregrimus, ad celestis gloriam paradisi pervenire valeamus. Per Dominum nostrum Jesum Christum etc. POSTCOMMUNIO. ORATIO : Da nobis, omnipotens Deus, horum sanctorum martyrum tuorum Simplicii, Constantii, et Victoriani [festum] dignis frequentare officii, de quorum, corporibus conditis, triumphamus auxiliis. Per Dominum nostrum J. Christum etc.

4 Quæ de publica Sanctorum veneratione retuli hactenus, illustrari possunt ex historia inventionis, quæ narrat, quomodo corpora eorum sint inventa et translata. Ex hac historia, quam Ms. Italico idiomate habemus post antiphonas nec nou collectas seu orationes, modo recitatas, excerpto sequentia, quæ quo auctore, quo tempore sint conscripta, non lego in ejusdem historiae contextu. Præmissis itaque Actorum dictorum compendio, narrat anonymus, sub monte Peticino ad Fontem aureum hosce sanctos Pugiles occisos fuisse etc. Territorio autem Celanensi, sicut pergit, bellis destructo, eorundem Sanctorum corpora deinde inventa fuisse asserit, ac deposita in parochiali ecclesia dicti territorii, arcæque inclusa marmoræ, quæ, ait, pro altari nunc servit in dicta ecclesia; ubi istam legi addit inscriptionem : Hic requiescunt corpora beatorum martyrum Simplicii, Constantii, et Victoriani.

5 Memorat præterea anonymus ille, quia non pridem admodum restaurata fuit ista terra, sacra pignora prædicta solenni cum supplicatione fuisse translata ad ecclesiam collegiatam parochialem ejusdem terræ novæ Celanensis sub monte S. Joannis baptistæ, ubi maxima cum reuerentia honorantur usque ad presentem diem, Domino eorundem Sanctorum intercessionibus patrate continue miracula innumerabilia. Festum eorum celebrari die xxvi Augusti cum maximo undique populi concursu, et reliquias illorum portari

D

E

documentis.

P

in quibus etiam fit mentio nra-
cutorum.

probatum

A portari modo solenni per dictam terram a sacerdotibus : item in adversis rebus, in siccitate, in continuis pluviiis, et in qualibuscumque rebus adversis populum dictam recurrere ad Sanctorum istorum intercessionem, dumque exponuntur publice in præfata ecclesia per tres dies continuos, subito cum exaudiri, idque ricibus infinitis compertum esse experientia, nec non miracula rita esse eidentia. Subjungit denique, singulorum corpora in singulis tribus hierogazophylacis, quæ laudat, conservari, ac meminit nobilis sacelli, indicans illud esse dominorum Piccolominorum, ardente ibidem continue lampade etc. Hæc ex anonymo. Utinam miracula illa, quæ tam profuse et liberaliter, tametsi obiter tantum, perstringit, pervenissent ad nostras manus!

6 Post hanc narrationem sequitur in nostro apographo ista inscriptio, quæ ex Italico sic sonat Latine : Isti sunt versus sculpti in lapide altaris sanctorum martyrum Simplicii, Constantii, et Victoriani, in sacello sanctorum Martyrum in collegiata S. Joannis Baptistæ Celani. Ex his autem versibus nannullos excerpto :

B Hic ego Simplicius jaceo sub rupe gemellis
Hic prope me genitis, quorum Constantius hæret

Ante patris lateri dextro, la-voque secundus
Victorianus, et hic fraterno stamus in isto
Mausoleo terræ, fulgent spiramina caelo
Vivida sidereo, multoque redempta cruce
Martyrii ferro, flammis, variaque flagella.

Alia, quæ subduntur de eorum martyrio, hæc non transcribo; sed pergo potius ad notas characteristics chronologicas, quæ hisce versibus inseruntur, et e quibus seligo sequentes :

Ductor Apostolici gregis Innocentius almus
Almificat Solmone satus, datus est pater Ur-
bis,
Septimus. . .

Electus fuit hic Pontifex die decima septima
Octobris anni 1404; obiit die vi Novembris
1406. Quibuscum quoque concordant sequentes
temporis notæ, quas in memoratis versibus in-
ventio ita expressas :

Sol tunc millenos centum quater egerat annos,
Sextus erat socius primis, Indictio dena
Quartaque enrebat, Junii sub luce decena.

C Carmina Parmigene lapis accipe voce Joannes,
Ossaque sancta tene veneranter in omnibus
annis.

Signantur itaque annus 1406, Indictio 10, ac
dies x mensis Junii : unde colligitur, quo tem-
pore vel translata sicut triumpus nostrorum Marty-
rum corpora in prædictum sacellum, vel quando
ibidem sit constructum altare in eorum hono-
rem, vel ipsum sacellum ædificatum aut resta-
ratum. Hæc hæcenus præmissis, peruenimus
ad Sanctorum Acta.

7 Duo eorundem apographa habemus, sed
similia argumento ac stylo. Unum ex iis desua-
ptam indicentur ex Ms. D. J. B. Mari Romani,
ac dispescitur in notem lectionem propriam pro
ecclesia, ut suspicari licet, Celanensi, propter
ea, quæ superius de hoc loco dicta sunt. Alte-
ram vero apographum signatur transcriptum ex
antiquo codice edino (immo hædino) id est,
membranaceo, Avers eccl^{ie}. (si hæc recte lego,
tam enim misere scripta sunt, ut vix legi pos-
sint.) id est, ut ego quidem interpretor, Avers-
sanæ ecclesiæ, quæ est in provincia Terræ La-
boris regni Neapolitani. Quilquid sit, exemplar

istud nos Aversanum vocabimus. Ms. vera, ^{AUCTOR}
quod primum nominabam loco, cum secundo con- ^{J. P.}
tuli, et quia primum in multis erat meadosum,
et caractere non satis perspicuo exaratum, co-
natus sum illud emendare, salva rerum substan-
tia, cum ex Aversano, dona Ughelli hæc mis-
sa, tua proprio Marte, at lectoris commodo,
ac narrationis contextui consulerem. Campendium
porro Martyrii nostrorum Pugilum refert Ferrar-
rius, uti indicatum est superius mea. 2.

8 Acta, quæ ex primo Ms. daturi sumus ^{Institutur}
prælo, sublestæ fidei nobis sunt non una de cau-
sa. Nam primo meminit eorum auctor mea. 2
divisionis nostræ, de tempore persecutionis An-
tonini Pii : sed non scitur imperator ille ullam
movisse persecutionem adversus Christianos : im-
mo vero contrarium omnino suadetur ex iis
omnibus, quæ de ipsius genio, ac moribus fusc
collegit Tilleuontius in Historia imperatorum
tomo 2, pag. 297 et sequentibus. Non nego ta-
men, eo imperante, Christianos non paucos mar-
tyrio affectos fuisse ab ipsius ministris, prout re-
fert Baronius ad annum Christi 142 in fine, de
rebus Christianorum tempore ejusdem Antonini

Pii ita memorans : Etsi certum exploratumque ^E
sit, nullum adversus eos ab imperatore esse pro-
mulgatum edictum : tamen vel invidia, magistra-
tum, quod Christianam religionem mirifice
propagatam viderent, indiesque majoribus ac-
cessionibus crescere ac dilatari; vel calumniis
contradictentium nonnihil esse vexatam, tum ce-
des Sixti PP., et aliorum, qui Romæ, eodem
Antonino imperante, sunt passi; tum quæ de
iisdem temporibus ab eodem, de quo proxime
egerat, Justino sunt memoriæ prodita, certam
exploratamque fidem faciunt. Sed S. Sixtus seu
Xystus I apud nos tomo I Aprilis, die vi, pag.
533 mortuus dicitur sub Hadriano. Hanc,
quam modo refutavimus, hallucinationem ridit
etiam Ferrarius in sua annotatione : Antoninus,
ait, qui persecutionem in Christianos quartam
excitavit, non Pius, sed M. Aurel et L. Verus
fuit. Licet M. Aur. post L. Veri obitum, erga
Christianos, ob victoriam illorum precibus ex
Marconianis reportatam, se mitiorem exhibue-
rit. Martyres nostros tunc passos esse dicit Ferrar-
rius, sed non probat. Quia tamen auctor Acto-
rum confundere potuit Antoninum Pium cum ^F
Marco Aurelio Antonino, qui dictus est Philo-
sophus, et regnavit cum Lucio Aurelio Vero;
idecirco superius posuimus dictos Martyres sub
isto secundo Antonino, per adverbium forte re-
stricto, ut aliquam saltem notam temporis pone-
remus. Imperavit Titus Antoninus Pius ab anno
Christi 138 usque ad 161; Marcus Aurelius
Antoninus ab anno 161 cum dicto regni socio :
hic anno 169 obiit: ille anno 180. Redeamus
ad Acta.

9 Secundo, suspectum in illis quoque nobis ^{examen}
est nomen Pontii præfecti Urbis, ut rocatur num.
2: nec illum reperio inter alios hoc officio fun-
ctos, qui habentur post Fastos Romanos consu-
lares editos Amstelodami anno 1705, auctore
Theodoro Jansonio ab Ameloveen. Tertio, dif-
ficultatem quoque morent, quæ memorantur in
Actis eodem num. 2 de Gaudentia, quæ, si illis
credimus, relictis viro et liberis, cuidam mona-
sterio sanctæ Mariæ adhæsit, ibique in servitio
Dei cum sororibus, quæ ibi aderant, perseve-
rans etc. Etenim quis credat, tunc temporis,
seculo videlicet secundo, quo imperavit Anto-
nius Pius, existisse monasterium sub nomine
sanctæ

AUCTORE
J. P.

sanctæ Mariæ, ac sorores seu moniales ibidem habitasse? Non nego quidem fieri tunc potuisse, ut partheuon, etiam, si vis, nomine sanctæ Mariæ nuncupatus, existerit, in quo piæ aliquæ mulieres simul vixerint. Verum, quia auctor, qui Acto illa condidit, nescio quis, fallit vel fallitur in aliis bene multis, an adeo mirum foret, si et hic hallucinaretur, strictique nominis monasterium, ac sorores seu moniales lectori obstruderet? Adde, quod non dicat, ubinam illud situm fuerit, de quo loquitur, monasterium.

Actorum.

40 Quarto, quid dicam de epistola Pontii præfecti ad Antoninum Pium, quæ habetur in Actis num. 11? Eam sane apocrypham esse, et fabricatam in cerebro suspecti Aetorum scriptoris, inducor ut credam ex antecedentibus, quæ de Pontio et Antonino observata sunt. Quinto, quis non credat personam esse larvatam ac fictitiom, sub cuius dictamine Acta dicuntur concepta num. 14? Unus, inquit, illorum, nomine Casareus qui passionibus Sanctorum ab ipso principio interfuerat. . . , sacri baptismatis munda a quodam presbytero, nomine Crescentio, renatus, cum eodem. . . Sanctorum corpora sepelivit. Quo facto, Florentium diaconum visitaverunt, exorantes ut sanctorum Martyrum passiones, et mortem eo stylo conscriberem. Ego autem etc. Credite posteri scilicet. Sexto, melioris eniuvvero notæ scriptore opus esset, ut tot mirabilia Actis infarta invenirent fidem historicam apud lectores rerum hujusmodi peritos. Quæ cum ito sint, facile perspicit æquus rerum arbiter. Acta illa non esse genuina, sed merito suspecta ex specimenibus paucis, quæ jam prolata sunt. Plura reservamus pro Annotatis quæ eorundem Aetorum narrationi subjiciemus. Illorum vero auctorem, falsam personam mentitum, vocabimus anonymum.

ACTA

Auctore anonymo,

c Ex Ms. D. J. B. Mari Romani, ad aliud apographum collato.

Sancti

a

b

c

d

Imperante a vero Augusto, ingens persecutio per universum excanduit in Christianos, ita ut quicumque Christi cultor inveniretur, vel idolis sacrificaret, vel capite plecteretur. Eadem die Pontius præfectus b ab Antonino imperatore missus est in Franciam c, imperiales deferens literas, in quibus hujusmodi præcepta continebantur, ut quicumque Christum confiteretur, mors iudicio condemnaretur, vel, si denobili genere esset, Roman, innumera tormenta recepturus, mitteretur. Dum vero legatus Pontius ubique per Franciam imperiale exerceret præceptum, venit ad Portum Illiris d, ubi dum ad sacrificandum populum compelleret, nuntiatum est ei, tres ibi esse Christianos, qui idolis sacrificare nolabant, imo Dominum cæli toto corde et ore venerabantur. Sed quia inhonestum, est tantorum Martyrum originem silentio præterire, exequar autem breviter ortum, vitam et passiones eorum.

2 Fuit enim vir egregius nobilis et dives Simplicius, uxorem habens Gaudentiam nomine, ex qua duos edidit liberos Constantium et Victorianum, qui ambulans in fide Dei, plus appetens caelestia quam terrena, tempore persecutionis Antonini Pii a S. Januario una cum conjugæ et duobus liberis, sacri baptismatis fonte renatis, Christum verum Deum de Virgine Maria natum, mortuum et sepultum, et tertia die resurrexisse a mortuis, caros ascendisse, Spiritum sanctum Apostolis dedisse, totis viribus predicare ceperunt. Gaudentia vero, relictis viro et liberis, in eodem monasterio sanctæ Mariæ e adhesit, ibique in servitio Dei cum sororibus, quæ ibi aderant, perseverans, non antea mortua est, quam Dei Genitrix Virgo, in cuius cœnobio die noctuque servierat, veniens, ejus animam, multis videntibus, ad caelestium agmina cum hymnis [ac] choris transportavit. Sed quia longum est enarrare, quæ et qualia ad agonem imperatoris Antonini, prædictique Pontii præfecti Urbis, pro fide Christi successerint, nunc ad ea, quæ ab iniquissimo præfecto, et Antonino imperatore passi sunt, veniamus. Tu autem etc.

3 Lecto ii. Præfectus vero Pontius constituto die sedit pro tribunali, jussitque sanctos Simplicium, Constantium, et Victorianum accersiri: quibus, dum in præsentia ejus assisterent, locutus est dicens: Video vos juvenes præclaros et splendidos; sed genus vestrum ignoro: cuius professionis estis requiro. Ad hoc S. Simplicius respondit: Genus quidem ex illustri prosapia Burgundiorum / traximus, professionis Christiani sumus, et Christum Deum cæli et terræ factorem de Virgine natum credimus et adoramus. Præfectus: Si genere quidem estis præclari, et [personæ] clariore, cur non vestræ salutis consulitis, quæ ambiguitas vos reclusit? Dereliquistis antiquam culturam deorum, adherentes enidam a Judæis Crucifixo. Quod si bona hujusmodi lucrari cupitis, et in amicitia piissimi imperatoris cadere *, consulo vobis tanquam carissimis, ut hanc superstitionem relinquatis, et ad sacrificandum Jovi, Neptuno, Plutoni, Minervæ, et Palladi, quæ piissimus imperator in magnam venerationem habet, venire non differatis: si vero venire tardabitis, diversis suppliciis vos interimi faciam.

4 Ad hæc sanctus Simplicius una cum liberis dixerunt: Nomina ista, quæ nobis, præses, commemoras, non deorum, sed corruptibilium hominum fuere, eaque nos, et omnes fore, per sanum consilium pro nihilo haberi debent: si vero vis minus et omnipotentis Dei cognoscere nomen istud, quod nos in Trinitate perfecta tibi explanamus, id est, Pater in quo omnia, Filius per quem omnia, et Spiritus sanctus ab utroque procedens; hæc est vera Trinitas unus et omnipotens Deus. Filius enim, sic ait Apostolus formam servi accepit: et cum esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem factus hominum, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, et mortuus est pro nostris delictis, cuius nos sanguine redempti. Hic est Christus Dei et hominum mediator: et hic est ille agnus, qui tollit peccata mundi: quem tu miser ignoras, in quem si recte velles credere fide, et delictorum veniam habere, et æternæ vitæ gaudia adipisci valeres.

A 5 Quibus praeses : Audite me, juvenes Christiani, Christum, quem confitemini a Judaeis tempore Pontii Pilati Hierosolymis crucifixum esse, andivi. Quare in eum, qui se crucifigi permisit, credere impellit? Sancti vero responderunt : Proditio et crucifixio illius, nostra fuit redemptio peccatorum : non enim homo liberaretur incendio, nisi Christus filius Virginis Mariae suo pretioso sanguine redemisset. Pontius vero haec audiens, permotus animo, astantibus praecipit, ut sancti Martyres tamdiu virgis ferreis lunderentur, quousque illam superstitionem relinquerent, et dictis ejus obtemperarent. Ministri autem jussa tyranni adimplentes ; voluntate Jesu Christi Domini nostri, qui sperantes in se non dereliquit, factum est, ut omnes, qui in sanctos Martyres manus extenderunt, validis febribus arrepti, vitam exhalarent. Eadem hora viri et mulieres, qui ad tantum spectaculum cernentes miracula, quae per suos Martyres operabatur Deus, crediderunt in D. N. J. Christum, promissum sexus viginti duo, quos iniquus praefectus altera die decollari jussit. Interea sancti Martyres in virtute D. N. J. Christi carceres illuminabant, infirmos curabant, et ab obsessis corporibus daemonia expellebant. Tu autem Domine etc.

B 6 Lectio III. Pontius vero praefectus capitalem in sanctos Martyres volens exercere sententiam, quia ei non fuerat permissum tum, quia de nobilioribus illius regionis orti erant, in arcta custodia eos detrudi jussit, quoadusque Romam cum custodibus mitteret. Sancti vero, dum custodia mancipati essent, singulis diebus Dominum exorare ceperunt, quatenus mansionem, qualis esset, sua misericordia eis ostendere dignaretur [caelestis Hierusalem.] Nocte sequenti apparuit eis angelus Domini, splendens sicut sol, vestimenta ejus alba sicut nix, praecinens ad ambulandum : quem dum Sancti cernerent, nimio fulgore perterriti, proni ceciderunt in terram : quos angelus Domini blandis alloquitur verbis dicens : Simpliciter surge, liberosque tuos excita : placuit enim Domino, tibi, uxori, filiis, paradisi mansionem condonare, ut cum suis omnibus gaudio superno repleti, aeternaliter floridi, sempiterna vita unanimiter fruamini. Eadem hora ostendit eis angelus Domini caelestem Hierusalem, omnem gloriam Sanctorum, omnemque miseriam malefactorum hominum. His vero ab angelo omnibus Dei ostensis, in fide Christi firmiter eos corroborans, ipsis videntibus caelos remeavit.

C 7 Praeterea Pontius sacrilega cupiditate captus, sedit pro tribunali, et sanctos Martyres sibi praesentari fecit : eos [iterum] diis omnipotentibus sacrificare monuit. Sancti vero dictis iniquissimis obtemperare nolentes, viriliter corde, et ore Deum confessi sunt. Unde iniquissimus praeses manus terga ligari a ministris praecipit, et Romam bene custoditos ante conspectum imperatoris eos velociter adduci. Dum autem iniquissimi jussis parerent ministri, Sanctos ligaverunt, et viam pariter cum eis agere ceperunt : ipsisque de civitate egredientibus tantum luctum Illicius populus pro amore Sanctorum agere cepit, quod multi eorum vestigia sequentes, cum eis Romam pariter venerunt : quidam autem gressus facere non valentes ab impiissimo praefecto capite plecti meruerunt. Interea sancti Martyres in itinere multa mirabilia, quae modo per singula enarrare non valeo, [operabantur :] sed

quae in civitate Ravennae Dominus operatus sit, A. ANONYMO. silentio praetermittere non possum.

8 Quaedam puella de urbe Ravennae, praeclearis orta natalibus, octo continuis annis lumen oculorum amiserat : nunquam tribus annis visum praeclearum habuerat : et mater ad recuperandum lumen filiae suae arte medicorum, frequenter pater eos visitaverat. Cum vero nullum remedium salutis invenire possent, jam quasi mortuam parentes ejus continuo lugebant ; accidit, ut quadam nocte, cum Dominus suos Martyres vellet non sub nubilo, sed supra candelabrum ponere, ut a cunctis viderentur, et illi in eadem civitati, quatenus in Sanctis suis magnus esset. Pater itaque puellae dormiens, quadam caelesti voce vocatus : Corneli, cras summo mane accipe filiam tuam, et secus Romanam viam sede, ibique sitos sanctos Martyres expecta, qui Romam, palmam vitae recepturi mittuntur. Cum autem venerint, eos roga, ut tantum manus super oculos filiae tuae imponant, et pristinae salutis restaurabitur. Et ubi lux est reddita terris, secundum angelicam commotionem vir surrexit, et locum, qui sibi praedictus fuerat, una cum filia petiit. Illo in via expectante, ecce sancti Martyres vultu letissimo advenerunt : quos dum vidit, ad pedes eorum provolutus rogando postulabat, ut saltem manus pro amore Dei super oculos filiae suae imponerent : dicebat enim, credo quod filia mea sola sanctarum manuum impositione pristinae possit saluti restitui. Tu autem Domine etc.

E 9 Lectio IV. Ad hanc vocem sancti Martyres in terra genua tixerunt, fundentes has Domino preces : Domine Deus, creator ineffabilis, tu qui oculos caeci nati ad tuam magnificentiam demonstrandam aperire dignatus es ; respice propitius super hanc famulam tuam, et ut nomen tuum gloriosum digne laudare possit, pristinum lumen restituere digneris, ut videntes nomen tuum, quod est benedictum in secula, collaudent. Cumque orationem expleissent, Simplicius puellam accepit, et facto signo crucis velut squamae ab oculis ejus ceciderunt, statimque lumen recepit. Tunc omnis populus, qui videre venerat, pedibus Sanctorum provolutus, illos, ut saltem diebus duobus in civitate Ravennae commorarentur, exoravit, sed [dum] iniquissimi praesidis ministri eos morari [non] sinerent, Romam, veluti eis jussum fuerat, Sanctos perduxerunt.

F 10 Ingressa vero Urbis volentes Sancti ad basilicam sancti Petri pergere, antequam imperatoris conspectui presentarentur. Cumque ministri iter Sanctorum impedirent, voluntate Dei [et] Apostolorum Petri et Pauli factum est, ut ligamenta, quibus ligati fuerant, solverentur, et nulla interveniente cognitione ad basilicam Apostolorum pervenerunt. Ministri vero, qui Sanctos perduxerant, ita mentibus sunt alienati, quod nec eos videre, neque tenere poterunt. Dum haec Sancti gererent, multitudo Christianorum, quae ibi secrete morabatur, eos sequi tanta quantitate ceperunt, quod, quando ad beatorum Apostolorum limina pervenerunt, fere ducenta millia Sanctos sequebantur : unde tanta inter idololabras et Christicolos eadem die orta est dissensio, quod Christiani interfecerunt mille * paganorum legati Pontii praefecti [curiam] Antonini petentes, qui eis constituerat *, et qualiter Sanctos Romam perduxerunt per ordinem curialibus imperatoris retulerant : non enim

A. ANONYMO.

patrato in itinere

E

miraculo

F

Romae dum essent, sunt mirabilia :

* al. mille fere
* al. quod eis contigerat

eodem

A. ANONYMO

eodem tempore Romæ imperator fuerat. Æstivum forte tempus in partibus Marsiæ celebrabat. Tu autem Domine etc.

hinc mittuntur * ne

11 LECTIO V. Curiales vero timentes ut * seditio, quæ per Sanctos exorta fuerat, amplificaretur, sanctos Martyres capi facere ceperunt. Itaque per eosdem ad imperatoriam celsitudinem cum litteris ex parto Pontii missis transmisernnt. Exemplar litterarum hoc est : Augusto domino Pio Antonino Pontius præfectus famulus : Quia vestrae placuit clementiæ * me ad partes istas transmittere, in quibus vero parvum pro vestro imperio laborem sustineo quotidie : inveni enim populum adversus culturam deorum satis errantem, juxtaque inveni hos quidem nobiles viros, sed diis, per quos vestrum gubernatur imperium [reluctantes] cum multis miis et tormentorum generibus eos ad sacrificandum compellerem, et ipsi penitus eis obedire et sacrificare [contemnerent :] atque in eis capitalem sententiam exercere non valeo, quia non mihi a vestra maiestate permissum fuerat; ad vestrae maiestatis examen eos venire mandavi. Valete, meque vestrum famulum memoria tenete y.

* ut celsitudinem

g

ad imperatorem, a quo iussi diis immolare.

12 Perfectis itaque litteris in præsentia imperatoris, perspicue a Sanctis querere cepit, quare non diis, per quos lotus gubernatur mundus, sacrificare vellent. Sanctus Simplicius una cum liliis audacter respondentes dixerunt : Audi nos, imperator, in tuo iudicio pendeat, utrum Factori omnium creaturarum, vel idolis manufactis, quæ se ipsa adjuvare minime possunt, credere debemus : nonne Creator major est creatura? Mox imperator respondit : Alius deus præter istos, quos nos adoramus, nusquam est. Quare vobis præcipio, ut non syllogistica verba componatis; sed diis immolare non differatis : quod si facere tardabilis, vita vestra non diu prolongabitur. Sancti vero una voce respondentes dixerunt : Nos autem mori potius parati sumus, quam idolis immolemus. Tunc imperator ira commotus fecit eos in arcta custodia in loco, qui Passularis dicitur, induci, serpentibus et scorpionibus pleno. Dum autem includerentur, Domino preces fuderunt, ut, qui sua misericordia tres pueros de camino ignis ardentis liberavit, ipse a veneno illorum animalium eos liberaret sua pietate illasos. Unde illius voluntate, qui creavit omnia, factum est, quod illa animalia mansuescere ceperunt; quod nec venenum, nec aliud, per quod Sanctis nocere possit, ab illo die secum portaverunt. Tu autem Domine etc.

voce celesti recreantur, et subeunt martyrium :

13 LECTIO VI. Triduo in carcere gloriosissimi Martyres perseverantes, nec cibum nec potum sumentes, vocem de caelo dicentem eis nocturno silentio audierunt : Simplicii, surge, quia pro fide Christi una cum liliis tuis viriliter dimicasti; ecce regni caelorum viæ sunt vobis patefactæ : cras in nonarum hora, cum palma caeleste regnum intrabitis. Ad hanc vocem Sancti a somno excitati sunt, et per totam noctem in orationibus vacaverunt. Sed cum jam dies illucesceret, impiissimus imperator sanctos Martyres suo conspectui representari fecit, quærens utrum in juvenilibus annis vellent indulgere, et idolis sacrificare, an vellent iudicio mortis condemnari; sancti Martyres respondentes dixerunt : O imperator, nos libentius iudicio mortis condemnari volumus pro Christo, quam idola manufacta adorare, cum scriptum sit, quod omnes dii gentium demonia, et qui in eis confidunt, pereant, ac in æternum confundantur. Tunc imperator hæc

audiens irato animo ministris præcepit Sanctos in plaustro novis funibus ligari firmiter, ut, eo currente, huiusmodi morte condemnarentur. Cumque juvencos, ut currerent, ministri acceperunt; nutu Dei factum est, [ut] nec magis nec minus, quam voluntas eorum esset, currerent. Ita quippe sanos incolumes a loco, ubi reclusi fuerunt, ad Anrem fontem h, qui ad radices Peticini montis oritur, Sanctos perduxerunt, illic diabolico tacti spiritu iussu iniquissimi imperatoris adimplentes, sanctos Martyres pariter decollaverunt.

14 Eadem hora terræ motus magnus per totam Marsiam factus est, ita quod Sanctorum interfectores per totum diem, et noctem, nec loqui, nec diurno surgere potuerunt. Altera vero die cum [ad] se redirent, unus illorum, nomine Casareus, qui passionibus Sanctorum ab ipso principio interfecerat, pristinae Sanctorum proditiõis recordatus, eorum corpora colligendo, Domino credidit, ac sacri baptismatis unda a quodam presbytero, nomine Crescentio, renatus, cum eodem in scriiniis Sanctorum corpora ad prædictam montis radicem collocavit. Collocatis sanctis Martyribus, præfatus Casareus, una cum presbytero Crescentio, Florentium visitaverunt, exorantes, ut sanctorum Martyrum passiones, et mortem eo stylo conscriberent. Ego autem, licet ad tantum opus idoneus, tamen devotione devinctus, visus * mihi ea, quæ ab eisdem de sanctis Martyribus concepi, pro mentione dictare k. Passi enim fuere septimo Calendas Septembris, adjuvante Domino; cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen. Tu autem Domine etc. ANTIQUONA AD MAGNIFICAT.

signa, sepulchra, auctor Actorum, dicitur mortis.

E

* f. ANONYMO

k

ANNOTATA.

a Imperator Antoninus, ut infra scribitur, Pius nullam concitavit contra Christianos persecutionem. Vide Commentarium prævium num. 8.

b Consule ibidem dicta num. 9.

c Franciam hic intelligit auctor vel antiquiorum, quæ videlicet in Germania e variis ejusdem regionis populis coaruit sub Francorum nomine; vel posteriorem, id est, eam Gallie partem, in quam Franci antiqui sedes suas ac nomen postea invicere. Sed neutra cohæret cum tempore, quod idem auctor in hisce Actis designat. Non antiquior : quia, sicut Baudrandus memorat inter alia ad vocem Franci, etsi sub hoc nomine acerbissima bella adversus Romanos gessere; primum tamen innotescere ceperunt Valeriano et Gallieno imperatoribus circa annum Christi cxxiii. (Forte voluit scribere 254. Vide Tillemontium tomo 3 Imperatorum in Valeriano, articulo 3.) Non etiam posterior : nam eis Rhenum gens illa migravit primum post initia seculi 5 : de qua re consulti possunt Annales ecclesiastici Francorum Cointii tomo 1 ad an. 406, et sequentibus. Forte Franciam pro antiqua Gallia posuit rerum ignarus Martyriographus, hanc cum illa confundens.

d Portus Illiris, ac num. 7 Illiricus populus quomodo cohæreat cum hac Sanctorum historia, non satis concipimus. Videri possunt, quæ scribit de hac regione Cellarius lib. 2 Geographiæ antiquæ cap. 8, et quæ ibidem exhibet in mappa ad pag. 346.

e Monasterium hoc nobis est sublestæ fidei, ob dicta in nostro Commentario prævio num. 8.

f Burgundiones in Gallia nondum erant secula

la

A lo 2. In *Philippi Cluverii Introductione ad Geographiam a Labbeo auctam, et Parisiis editam an. 1661, lib. 2 cap. 13.* sunt ista in rem nostram: Eadem tempestate (nimirum circa annum Christi cccc, ut paullo ante prœmiserat), Burgundiones ab ultima Germania (pars Cassubiorum, parsque Brandenburgensium nunc ea loca tenent) cum Vandalis Suevisque profecti, alias Galliae partes occuparunt, regnoque constituto, Burgundiae nomen de suo imposuerunt. *perperam itaque in compendio Actorum etiam dicitur apud Ferrarium: Simplicius nobili genere natus ex Burgundionibus ortum ducens in Gallia etc.*
g De hac epistola egimus in *Commentario annt. 10.*

h Locum hunc incolis indagandum relinquo: A. ANOSTRO quem in mappis geographicis, quas consului, non iureui.

i. Ms. Aversanum Petricini; Ferrarius Pescini; (in inscriptione metrica, de qua Commentarius prœvius num. 6, mons Tivus vocatur.) Cum vero territorium Cœlaucense montibus sit frequentissimis quasi obsitum, in monte videlicet Apennino jacens; ulteriorem ejusdem loci notitiam incolis explanandum relinquimus. Nisi forte sciebendum sit Piscininus, conformiter ad oppidum Piscina, de qua in Commentario prœvio num. 1.

k Personatum hunc esse auctorem indicavimus in Commentario prœvio num. 10.

DE SANCTO ZEPHYRINO PAPA

ROMÆ

SYLLOGE HISTORICA.

§ I. Initium pontificatus; an Sanctus ad hunc electus per miraculum; Theodotiani ab eo impugnati; Natalis in Ecclesiam admissus; an Tertullianus a Sancto excommunicatus; disputatio Gaii cum Proculo.

Cum Aeta hujus sancti Pontificis vel nunquam scripta fuerint, vel, si scripta, ad nostram saltem notitiam non pervernerint, cogimur defectum hunc aliunde supplere, et colligere res ab illo gestas, quæ apud varios scriptores memorantur. Natione Romanus, ex patre Abundantio * fuisse dicitur in Catalogo Pontificum Romanorum apud Papebrochium in Conatu ad eundem Catalogum chronico-historico pag. 26 *, et alibi. In signando pontificatus initio non convenit inter auctores. Baronius enim illud ponit anno 203; Antonius Pagias in Critica, et nepos ejus Franciscus in suo Breviario Romanorum Pontificum, anno 197; Papebrochius mox designatus anno 198; Labbeus in Compendio chronologico, anno 201; Tillemontius tomo 3 Monumentorum ecclesiasticorum pag. 236, anno 201 exeunti, vel inveniendi 202; sed in chronologico indice ad eundem tomum pag. 784, anno 202. Eusebius autem a Valesio vulgatus lib. 5 Ecclesiasticæ historiæ cap. 28, pag. 196 hæc scribit in rem nostram occasione S. Victoris, qui Sanctum nostrum in Sede Petri antecessit: Zephyrinus ei successor substitutus est anno principatus Severi circiter nono: qui incidit in annum Christi 201. (De S. Victore egimus tomo vi Julii, die xxviii ejusdem mensis, a pag. 534.) Nobis videtur probabilior ratio temporis, quam ex Eusebio retulimus, ad eamque propius nos accedere censuimus, si initium Pontificatus S. Zephyrini innecteremus anno Christi 201, vel 202, qui ultimus ejusdem scriptoris Chronico, quod S. Hieronymus Latine reddidit, ac Josephus Scaliger vulgavit, pag. 172 determinate appositus sic legitur: ceteri Romani Ecclesiam quartadecimus episcopatum suscepit Zephyrinus. De die autem ordinationis ejus, ac duratione

pontificatus etc., agemus inferius.

2 Ad electionem vero quod attinet; Rufinus lib. 6 Ecclesiasticæ historiæ cap. 21 affirmat a nonnullis tradi, eam contigisse per prodigiosam Spiritus sancti apparitionem: aliis hanc rem gestam S. Fabiano attribuentibus. Alii, inquit, super hujus; alii super Zepherini nomine gestum tradunt. Eusebius lib. 6 Historiæ citatæ cap. 29, pag. 229 illud attribuit S. Fabiano. Ibidem quippe narrans, qualiter Romanus Pontifex divinitus fuerit designatus, his verbis factum commemorat: Hunc Fabianum post Anterotis mortem una cum aliis familiaribus suis Roman ex agro venisse dicunt, atque illic degentem, opitulante Dei gratia, præter omnium expectationem ad pontificatus sortem pervenisse. Nam cum fratres omnes successoris ordinandi causa in ecclesia essent congregati, ac plerique jam illustres aliquot et nobiles viros eligendos esse conjicerent, de Fabiano quidem, qui tum præsens aderat, nemo ne tantisper quidem cogitabat. Columbam tamen repente e sublimi delapsam capiti illius insedissee narrant, quæ Spiritus sancti, qui olim sub columba specie in Servatorem descenderat, imaginem referre videbatur. Quo spectatulo permotus populus, ac divino Spiritu incitatus, summa cum alacritate uno consensu simul omnis exclamare cœpit, dignum esse: statimque comprehensum sacerdotali cathedra inposuit. Adis, lector, quæ de hoc miraculo habentur apud nos in S. Fabiano PP. ad diem xx Januarii, tomo ii ejusdem mensis, pag. 252. Voluimus autem de hoc prodigio mentionem facere, etiamsi determinare noudum possimus, utri dictorum Pontificum conveniat.

3 Anno primo pontificatus S. Zephyrini, Severi imperatoris decimo, publicata sunt ab hoc prin-

E

J. P.

a nonnullis dicitur columba apparuisse in ejus electione.

F

videtur strenue hic Pontifex

ALCIORNE
J. P.

principe edicta adversus Ecclesiam Dei, quæ horribilem excitarunt persecutionem : de qua consuli potest Eusebius lib. 6, cap. 1 et 2, pag. 201, 202, et Tillemontius antea allegatus a pag. 121. Huic tempestati successit tranquillitas post mortem Severi, quæ contigit anno 211. Sanctus interim Pontifex noster illa optata pace non tantum usus est ad custodiendum orthodoxæ fidei depositum ; sed etiam ad reprimentos hæreticos. S. Victor inter alia, quæ ei passim attribuuntur, adversus emergentes tum temporis hereses cœrtamina, illud imprimis memoratu dignum reliquit, quod contra Theodotum, eognomento Coriariæ, apostatam Byzantiæ, qui blasphemabat, Jesum Christum non esse Deum, sed hominem duntaxat, et fortiter suscepit, et gloriose exsecutus est, prout pluribus narratur apud nos in tomo vi Julii a pag. 536. Jam vero Theodotianos, qui post laudati Victoris obitum persistebant in suo errore, gnæviter ac strenue impugnatus fuisse a S. Zephyrino, verosimile videtur ex eo, quia ipsi exprobrabant eum majore ejus, quam putabant, gloria, quod primus fuisset veritatis, uti volebant, corruptor, dum Jesu Christi divinitatem contra illos defenderet, teste Eusebio lib. 5, cap. 28, pag. 195. Porro, ut, in ejusdem ex illis auctoribus, quos sibi ignotos dixerat in fine capituli 27, libro adversus Artemonis hæresim elaborato, quam Paulus Samosatensis nostris temporibus renovare aggressus est, exstat quedam narratio, historiæ, quam præ manibus habemus, valde accommodata.

4 Supradictam enim hæresim, quæ Christum merum hominem esse dicebat, ante paucos annos inveciam esse coarguens auctor ille, quandoquidem sectæ illius principes vetustissimam illam esse jactabant, post alia multa adversus impium eorum mendacium adducta, hæc ad verbum refert : Adfirmant enim, inquit, præscos quidem omnes, et ipsos Apostolos ea, quæ ab ipsis nunc dicuntur, et accepisse et docuisse : ac prædicationis quidem veritatem esse custoditam usque ad Victoris tempora, qui tertius decimus a Petro Romanæ urbis episcopus fuit : a Zephyrini autem temporibus, qui Victori successit adulteratam fuisse veritatem : quem errorem deinde refutat idem Eusebius. Adde, quod S. Optatus episcopus Milevitanus, qui floruit seculo quarto, S. Zephyrinum annumerat aliis fidei defensoribus, ita loquens lib. 1 contra Parmenianum pag. 37 editionis Parisiensis anni 1631 : Marcion, Praxeas, Sabellius, Valentinus, et ceteri, temporibus suis a Victorino Pictaviensi, et Zepherino Urbico, et Tertulliano Carthaginiensi, usque ad Cataphrygas, et ab aliis adsertoribus Ecclesiæ Catholice superati sunt. Observa obiter, quod Urbicus hic idem esse quod Romanus, eadem significatione, qua Roma vocatur per excellentiam Urbis. Vide Cangii Glossarium in nova et auctiore editione.

5 Ut ad dictum Praxeam redeamus ; Baronius ad annum Christi 196 num. 20, postquam numero precedente res ejus gestas describerat ex Tertulliano, Ejusdem, ait, Tertulliani testimonio satis liquet, eundem Praxeam Romæ damnatum (quod factum sub Victoris successore Zephyrino Papa, Optatus Milevitanus adversus Parmen. lib. 1 affirmare videtur) facti penitentem recantasse patinodiam. Verum an ista contigerint sub illo Pontifice, an sub Victore ejusdem decessore ; an item Praxeas, quando istam

fecit retractationem, Romæ fuerit, an in Africa, non videtur omnino compertum. Videri interim possunt, quæ de hoc Putropassianorum hæresiarcha memorat editatus Monumentorum ecclesiasticorum collector pag. 74 et sequentibus ; pag. 237, et in notis pag. 618, ac apud nos in S. Victore pag. 537. En tibi aliqua sub S. Zephyrini gubernatione monumenta ad posteros transmissa.

6 Illo quippe sedente evenit hæc historia memoratu dignissima, quam Eusebius lib. 5, cap. 28, pag. 196 et 197 refert : Porro idem ille, qui supradictum librum de hæresis illius auctore composuit, (de quo mox dixi num. 4) aliam quoque rem Zephyrini temporibus gestam adjungit his verbis : Facinus, inquit, nostra ætate gestum, multis fratrum nostrorum in memoriam revocabo. Quod quidem si Sodomis admissum fuisset, ipsos, ut arbitror, incolas ad penitentiam provocare potuisset. Erat quidam Natalis nomine, confessor : qui non ita pridem, sed nostra ætate vixit. Hic forte in fraudem inductus est ab Asclepiodoto et altero quodam Theodoto argentario. Ambo autem discipuli erant Theodoti illius coriariæ, qui primus ob hæc doctrinam seu potius insaniam a Victore, ut dixi, tunc temporis Episcopo, ab Ecclesiæ communione remotus est.

7 Illi persuaserunt Natali, ut accepto salario hæresis illius episcopus crearetur, ea scilicet conditione, ut menstros centum quinquaginta denarios ab illis acciperet. Sociatus igitur illorum partibus, sæpe a Domino corripiebatur in somnis. Clementissimus enim Deus ac Dominus noster Jesus Christus, eum, qui passionum suarum testis exstiterat, perire extra Ecclesiam nolebat. Sed cum nocturnas ejusmodi visiones negligeret Natalis, utpote honore primæ apud illos sedis, et turpis lucri cupiditate (quæ multis mortalibus exitio est), inescatus, tandem a sanctis angelis per totam noctem flagris cæsus, et gravissime verberatus est : adeo ut primo diluculo consurgens, saccum induerit, et cinere conspersus festinans cum lacrymis ad pedes Zephyrini episcopi sese abjecerit, non solum clerici, verum etiam secularium vestigiis advolutus : et Christi misericordis ecclesiam ipsam quoque misericordem flentibus suis commoverit atque concusserit. Multisque precibus usus, ostensis etiam vibicibus plagarum, quas pro Christi confessione pertulerat, vix tandem ad communionem admissus est.

8 Tempore sancti Pontificis nostri lapsus est celeberrimus Tertullianus in hæresim Montanistarum : de quo quæri hic potest, an S. Zephyrinus illum Ecclesiæ communione privavit. Baronius ad annum Christi 215 relata memorabili illa disputatione, quæ Romæ, eodem Pontifice sedente, tamquam in totius orbis teatro habita fuit inter Proclum seu Proculum, unum e præcipuis hæreseos Montanistarum eoryphæum, ab una parte ; ab altera vero Gaium, spectatam, ut asserere par est, eruditionis in Ecclesia virum ; subicit ista ibidem num. 4 : Itis actis inter Gaium et Proclum, cum Cataphrygum... positiones fuissent ellicaciter confutata, ac penitus castæ redditæ : Tertullianus ad eas roborandas, firmiterque statuendas, ex adverso repugnans, plures eodem argumento edidit commentarios... Zephyrinum vero post convictum Proclum, adversus omnes pseudoprophetiæ defensores anathema dixisse, et inter alios eadem sententia

Natalis quidam a Theodotianis prætorio seductus.

miro modo divertit, ac perit a Sancto in Ecclesiæ communionem admittitur.

An Tertullianus

Ter-

A Tertullianum ipsum percussisse, ea ipsius verba indicant in libro de jeuniis (cap. 1 in fine,) cum ait: « Novitatem igitur objectant: de cuius illicito præscribant, aut hæresim iudicandam, si humana præsumptio est; aut pseudoprophetiam pronuntiandam, si spiritualis indictio est, dum quæquæ ex parte anathema audiamus, qui aliter annuntiamus. »

9 At cum anathema auferre, et nominatim eo percuti, sint omnino diversa: non video eundem e verbis Tertulliani satis fãdate confici, quod volebat Baronius. Hoc porro dissertationem Gaii cum Proclo, non ore duarum fuisse tractatum, sed scripto etiam evavatam, testatur Eusebius lib. 2 Ecclesiasticæ historiæ cap. 25, pag. 67: Sed et Cains quidam vir Catholicus, qui Zephyrini Romane urbis episcopi temporibus floruit, in eo libro, quem scripsit adversus Proculum patronum sectæ Cataphrygarum etc. S. Hieronymus in Bibliotheca ecclesiastica a Miræo vulgata, parte 1, pag. 19, Gaius, inquit, sub Zephyrino, Romane urbis episcopo, id est, sub Severi filio, disputationem adversus Proculum, Montani sectatorem, valde insignem habuit, arguens eum temeritatis super nova prophetia defendenda. Hæc vero superioribus, quæ obiter indicabam de ista disputatione, annexere visum est, quia eorum jurabit meminisse, quando proxime tractabimus de S. Zephyrini orthodoxia. Famosus autem ille ac deplorabilis lapsus Tertulliani, de quo supra, ponitur a Tillemontio accidisse ante annum Christi 207; disputationem vero Gaii cum Proclo illigat anno 213, ut datur videre in tabula ejus chronologica ad calcem tomii tertii Monumentorum ecclesiasticorum.

§ II. An S. Zephyrinus propugnaverit Montani hæresim, aut ipsi ullo modo favorit; decreta et epistolæ, quæ ei tribuuntur; ordinationes.

C Ad questionem primam, an sanctissimus Pontifex noster Montani hæreseos propugnator, aut sanctorum alio modo fuerit; respondeo, illum ab hac turpissima labe prorsus immunem existisse. Hoc argumentum in varias partior probationes: quarum prima sit, quod, sedente hoc Christi in terris Vicario, habitu sit in ipsa Romana urbe celeberrima illa disputatio Gaii cum Proclo, de qua paullo ante num. 8 et 9 dictum est. An vero disputationem istam, qua Montanistæ fuerunt profligati, permisisset S. Zephyrinus, si vel tantillum quidem eum eorum erroribus affinitatem habuisset? Non coherent.

41 Probatio secunda desumitur ex historia Natalis, quam num. 6 et 7 retulimus ex Eusebio. Probatio tertia ex Optato Mileritano, de quo actum num. 5. Probatio quarta ex eo conficitur, quod Vir sanctus decretum ediderit adversus hæresim Montani, in quo adueros invitabat ad penitentiam, ac indulgentiam illis spondebat. Factum refertur ac probatur verbis Baronii ad annum 216 a num. 3: Cravins, inquit, Tertullianus illud accepit, quod adversus Pseudoparacliti * novam institutionem, qua prohibebat recipi lapsos penitentes, Romanus

Pontifex... Apostolica auctoritate decretum publice edidisset, quo cunctis fidelibus innotesceret, Catholicam Ecclesiam lapsos recipere penitentes, licet fornicarii fuissent et mæchi... At quænam decreta essent a Romano Pontifice (is enim non alius, quam Zephyrinus putandus est) ex iis, quæ sunt a nobis dicta superius... jam videamus. Et pauculis interjectis, Tertulliani verba sic recitat: « Audio etiam dictum esse propositum et quidem peremptorium. » At quodnam illud? mox recitans subdit: « PONTIFEX scilicet MAXIMUS, EPISCOPUS EPISCOPORUM DICIT: EGO ET MOECHULE ET FORNICATIONIS DELICTA PENITENTIA FINCTIS DIMITTO. Et mox, relatis aliis Tertulliani adversus idem edictum verbis, alio Baronius ex ipso subiecit: « Sed hoc in Ecclesia legitur, et in Ecclesia pronuntiatur, et virgo est? Absit, absit a sponsa Christi tale præconium. » Hæc ibi.

12 Jam vero cuiam alteri edictum illud attribui convenientius ac probabilius possit, quam S. Zephyrino Papæ, non equidem satis video. Nam 1º. Titulus, a Tertulliano hic adhibitus, cujus sit, si Romani Pontificis non sit? 2º. Etiam si nomen ejusdem Pontificis indictum reliquerit Tertullianus; quia tamen famosus hujus lapsus accidit tempore istius Papæ, ex iohelis supra num. 8 et 9, post quem lapsum superiora effutivit Tertullianus; cedo alium Romanum Pontificem, cui illa verosimilius conveniant, vel admitte eum Baronio convenire S. Zephyrino. 3º. Apud Natalem Alexandrum sec. 3 disser. post 7º Pontifex scilicet Maximus etc., lego ista: His verbis Zephyrinum a Tertulliano sigillari; vulgaris opinio est: ita ut mihi videatur nodum in scirpo hic quesivisse Tillemontius in Zephyrino pag. 232 et 238, dum citatis iisdem Tertulliani verbis, scribit: se nihil videre, quod cogat locum hunc referre ad Papam potius, quam ad alium quemlibet episcopum. Etenim quod attinet, inquit, ad terminos Tertulliani, qui edictum definitivum illud vocat etc.; parum attendi debet ad stylum ironicum istius auctoris, ut quis velit ex eo aliquid inferre. In Opere Epistolarum Romanorum Pontificum, quod edidit Petrus Constant, monachus Benedictinus, columna 112 in sua ad S. Zephyrinum notatione, Non desinit, inquit idem auctor, qui utrumque locum ad episcopum Carthaginensem referant, adeo ut is per exaggerationem Tertulliano non insolentem PONTIFEX MAXIMUS dictus sit, et EPISCOPUS EPISCOPORUM. De utroque loco Tertulliani agens a col. 110, indicat, episcopum, cujus nomen reticet Tertullianus... sigillari. Sed etiamsi iste episcopus non nominatur; non satis video id obstare, quo minus locus uterque in sensu proprio probabilis sit intelligendus de S. Zephyrino.

43 Hactenus sanctissimi Pontificis nostri orthodoxia sufficienter, ut mihi quidem apparet, adversus ejusdem obtrectatores defensa est. Quæ vero contra objiciuntur, refero ac diluo ex Eminentissimo Bellarmino, qui tomo 1 Controversiarum, lib. 4, cap. 8 hæc sibi objicit: Zephyrinus Victoris successor videtur hæresim Montani approbasse. Scribit enim Tertullianus in libro contra Praxeam, Romanum Pontificem agnoscentem prophetias Montani, et ex ea agnitione pacem ecclesie Asiæ et Phrygiæ inferentem, a Praxea fuisse persuasum, literas pacis revocare, quas jam emiserat. Constat autem ex historiis,

ab hæresi Montanistarum fuisse prorsus alienum;

E.

objectiones referuntur,

ATGIORR.
J. P.

eo tempore Zepherinum fuisse Romæ Pontificem. Quare Rhenanus in annotationibus ad Tertullianum ponit hoc loco in margine: Episcopus Romanus Montanizat. Neque dici potest, eo tempore nondum fuisse damnatam ab Ecclesia hæresim Montani. Nam, ut illud Tertullianus dicit, Praxeas persuasit Pontifici revocare literas pacis; ea præcipue ratione, quia prædecessores ejus hæresim illam antea damnavissent.

14 *Hæc sibi objectis reponit sequentia Vir idem Eminentissimus*: Respondeo; non esse omnino fidem habendam Tertulliano in hac parte, quandoquidem ipse Montanista erat. Sicut enim panlo ante Artemon falso jactaverat, Victorem Romanum Pontificem secum sentire, ut ex Eusebio ostendimus: ita nunc Tertullianus Montanista Romanum Pontificem in Montani sententiam trahere conatur. Alioqui cur nec Eusebius, nec ullus alius notavit hunc errorem in Pontifice Romano?

15 Quia tamen mendacia super aliquid verum, ut plurimum fundari solent, credibile est Zepherinum Pontificem a Montanistis persuasum, doctrinam Montani non esse diversam a doctrina Romane Ecclesie, et ideo eundem Pontificem voluisse eis pacem reddere, quam abstulerant ipsius prædecessores: non quidem quod approbaret errorem, quem sui majores improbaverant; sed quod arbitraretur, falso de illis erroribus fuisse accusatos Montanistas. Hoc autem non est errare circa fidem, nec Montanizare, ut mentitur Rhenanus; sed errare circa personam. Id quod multis aliis sanctis viris accidit. Scribit enim Rufinus lib. 10 hist. cap. 11, Arcium, ut Constantino imperatori persuaderet, se esse Catholicum, tanto artificio scripsisse fidem suam, ut a Catholicis putaretur Catholica, et a suis tamen agnosceretur qualis erat.

16 Et Leo epistola 86 ad Nicetam Aquileiensem, monet episcopum illum, ut Pelagianos ad Ecclesiam redeuntes apertissimis verbis jubeat hæresim abjurare, propterea quod soleant plerumque Ecclesiam decipere ita composita confessione fidei suæ, ut Catholici videantur, cum non sint. Tale quid videtur Zepherino etiam Pontifici accidisse. *Habes, lector, Bellarmini responsiones in causa orthodoxiæ Pontificis nostri; in qua laudatum Controversiarum auctorem deinde adversus sectarios propugnavit Gretserus tomo 2 Defensionis Controversiarum earundem lib. 4, cap. 8, columna 1041 et 1042: quo curiosum lectorem mitto, ne longior sim. Superest, ut ad alia, quæ S. Zepherino attribuntur, progrediar.*

17 *In catalogo prim Romanorum Pontificum, qui habetur apud nos ante tomum primum Aprilis, pag. xxiv, in eodem S. Zepherino, dicuntur ista: Ille constituit præsentiam omnibus clericis et laicis fidelibus, sive clericis, sive levitis, sive sacerdos ordinaretur. Et fecit constitutum de Ecclesia, ut patenas vitreas ante sacerdotem in ecclesia ministri portarent: dum episcopus Missam celebraret, ante se haberet sacerdotes omnes adstantes, sic Missæ celebrarentur; excepto cum jus episcopi interest, ut tantum clerus sustineret: omnibus præsentibus, ex ea consecratione, de manu episcopi, jam coronam consecratam acciperet presbyter, tradendam populo. Quæ hic obscura sunt, utcumque ea sic explicare conatus est Papebrochius in Conatu suo Chronico-historico pag. * 27: Primo. Et PATRNE VITREÆ, quæ jubentur in ecclesia præferri*

Quæ in decretis S. Zepherini obscura sunt.

sacerdoti, vel enlogias contineant, vel etiam particulas ad populi communem consecrandas, quales paulo post a S. Urbano Papa factæ argenteæ; ab aliis etiam aureæ; ad eum scilicet usum, ad quem nunc servimus nostra, quæ vocamus, ciboria. Quare non recte Binius ad vitreas calices hoc loco nos revocat. II. Sic componatur altare, ut sacrificans episcopus clerum ante se habeat circum altare; populum a tergo, nisi ubi et quando ex speciali jure contrarium fieri debet.

18 Ad quem duplicem usum sic composita videmus basilicarum Romanarum altaria inter chorum et navim templi, ut, si ex una parte quis celebret, populo dorsum vertat; si ex altera (quod soli Pontifici licere nunc dicitur) facie semper versus ad populum, necesse non habeat se convertere, cum dicit: DOMINUS VOBISCU; habeatque clerum sibi a tergo quasi ministrantem. III. Ut de manu consecrantis episcopi, nec diaconus aliquis, sed presbyter acciperet tradendam populo CONSECRATAM CORONAM: quo loco agi de ipsa Eucharistia populo exhibenda, persuasum mihi est. Panis enim, qui ante consecrationem nominabatur CORONA ORATIONIS; post eandem vocatur hic CORONA CONSECRATA. Prioris appellationis testimonium habemus apud S. Gregorium lib. 4 Dialog. cap. 55, ubi presbyter obsequenti sibi in balneo animæ iste purgandæ, vivum, qualis esse videbatur, hominem ratus, duas ORATIONUM CORONAS, quas secum attulerat, obtulisse dicitur gratitudinis ergo:

19 Illa vero negans sibi licitum vesci eo pane, qui sanctus erat, petisse, ut ipsum PANEM PRO SE OMNIPOTENTI DEO OFFERRET, eum scilicet in Missa consecrando: ita se a peccatis solvendam piaculari illo Sacrificio. Cur autem vocetur CORONA, divinet alius. *Haetenus Papebrochius. Porro non magna mihi videtur opus divinatione circa vocabulum corona. Etenim Corona oblationis, sicut observat Caugius in Glossario, panis benedictus in modum coronæ, seu forma rotunda confectus: et mox idem auctor Gregorii locum superius indicatum affert, ejusdemque verba breviter recitat. At, missa hoc digressionem, redeamus od primum, quod S. Zepherino adscribatur supra, decretum de præsentia clericorum etc. in ordinationibus.*

20 Constantius antea citatus decretum illud Apostolicum potius quam Zephyrinianum esse censet, ita de eo disserens: E decretis illis tantum prius Isidoro Mercatori videtur fuisse notum. Saltem hoc unum posteriori e duabus, quas Zephyrino adscripsit, insertum legimus; sed et istud ad Apostolos potius, quam ad Zephyrinum, referendum putamus. Certe Clemens epist. 1, num. 44 eos successionis episcoporum seu ministrorum Ecclesie regulam hanc tradidisse ait « ut cum illi decessissent, ministerium ac munus eorum alii probati viri acciperent. » Quibus cum proxime subjicit. « Qui igitur ab illis, aut deinceps ab aliis viris eximis constitente Ecclesia universa constituti sunt » hanc ministrorum Ecclesie ordinandorum regulam ab Apostolis positam fuisse indicat, ut non nisi consentiente ac præsentem universa ecclesia ordinarentur. Neque etiam alia ratione, si Apostolorum Acta cap. 4 (immo 6) adeamus, septem diaconos ab ipsis creatos deprehendemus. Nempe « duodecim (Apostoli) convocantes multitudinem discipulorum dixerunt: Considerate

erres eluc.
dationibus

exponuntur.

decretum unum non videtur esse ipsius; sed Apostolorum; alia vero apocrypha

A » derate fratres ex vobis viros boni testimonii,
 » quos constituamus super hoc opus. » Et mox
 additur : « Et placuit sermo coram omni multitudine,
 » et elegerunt Stephanum » etc. Tum
 » hos statuerunt ante conspectum Apostolorum ;
 » et orantes imposuerunt eis manus. » *Hisce Constantii rationibus non refragauerunt, et decretum illud S. Zephyrino tanquam primo ejusdem auctori abjudicandum putamus : etiamsi fieri forte potuerit, ut, quod ante illum in Ecclesia erat usitatum, aliis deinde verbis expressum inuenerit : de qua tamen re neutiquam constat. Ea vero, quæ hac die xxvi Augusti de eodem dicitur in Floratio nostro Ms., hic statuit, ut omnes Christiani annorum duodecim Eucharistiam in die Paschæ accipere deberent. Et fecit statutum, ut omnia vasa altaris essent vitrea vel stantia; ea, inquam, pro apocryphis habenda censemus, donec ex documentis antiquis probentur. Item extensum voluimus ad ea, quæ dicta sunt inter auctaria ad nostrum Usuardum die xxvi Augusti, et xx Decembris. Piazza in Hemerologio sacro ad diem xxvi Augusti indicat, ab hoc Pontifice fuisse institutum, ut episcopi non potuerint condemnari in iudicio sine facultate Sedis Apostolicæ : de qua re ipse videtur. Breviarium Romanum dicta die sic de eodem legendum præscribit : Idem instituit, ut patriarcha, primas, metropolitanus adversus episcopum non ferant sententiam, nisi Apostolica auctoritate fulli.*

B 21 Duæ etiam epistolæ sub ejusdem sancti Pontificis nomine circumferuntur : sed sine sufficienti fundamento : cum non aliunde videantur in hæc publicam inrectæ, quam ex famosa Isidori Mercatoris, vel hujusmodi fabulatoris officina. Ad epistolam, ait Constantius, quod attinet proxime memoratas, nihil in eis est cur a reliquis Isidori mercibus separentur : quæ quales sint, diffuse ostendit laudatus auctor in sua Prefatione § 10, pag. cxxv et sequentibus. Prædicti vero impostoris quisquiliæ sæpius sine ullo suo merito recusæ sunt, et habentur apud conciliographos. Epistolas autem duas, de quibus hic sermo, si quis legere voluerit, inveniet eas apud Labbeum tomo 1 Conciliorum columna 603 et sequentibus ; sed atro ad marginem stigmatibus innotus, tanquam supposititias.

C 22 Catalogus noster superius allegatus attribuit S. Pontifici nostro ordinationes quatuor per mensem Decemb., presbyteros quatuordecim, diaconos septem, episcopos per loca tredecim. In numeris admodum discrepat textus Anastasii Bibliothecarii, anno 1728 Romæ editi, tomo 1, pag. 17 : magis vero conveniunt, quæ leguntur apud Labbeum col. 602. At quisnam hic expectet genuinam lectionem, vedum rei gestæ probationem ? Pergimus itaque ad alia, quæ de sanctissimo Viro memoranda supersunt.

AUCTORE
 J. P.

§ III. Quo die Sanctus sit consecratus Pontifex ; annus mortis ; tempus sessionis ; annuntiationes e Fastis sacris ; an Martyr ; sepultura.

I Inter discrepantes rariorum auctorum sententias circa annum, quo sedere cepit S. Zephyrinus, potior ea nobis visa est superior § 1, quæ rem gestam ponit anno 201 vel 202. Diem vero ordinationis ejus, et alia huc distulimus. Dies illa in citato Conatu in Catalogo Romanorum Pontificum signatur xi Junii in Dominica. Verum cum hac nec annus 198 concurrat, qui in eodem catalogo prænotatur, nec dies xi Junii. Apud Labbeum in Compendio Chronologico ad annum 201 Sanctus noster Victori successisse scribitur a die vii Augusti ; Franciscus autem Pagus dicit die septima ejusdem mensis, corrigens Antonium Pagium in Critica Baroniana ad annum 219, num. 2, ubi, inquit, pro die septima Augusti, dies decima irrepsit : sed sudabit multum, ut meum fert sententiam, ac frustra laborabit, ut diem, quem notat, rerum ac genuinum esse ostendat. Ita quippe res hæc se habet, ut incertiora sint, quæ de ea circumferuntur, quam ut certi aliquid determinari possit. Si vero constaret, sanctum Pontificem fuisse consecratum in Dominica, tunc rideretur opinio illa aliis præferenda, quæ statueret accidisse consecrationem ipsius die viii Augusti, quia incidit in annum 202, qui apud Eusebium, ut supra indicavimus, in Chronico ascribitur suscepto pontificatus a S. Zephyrino. Hactenus posuimus in medio varias scriptorum de hoc argumento sententias, ac profiteamur candide, non opis esse nostræ, lectorem docere certiora propter defectum documentorum, e quibus hæc controversia convenienter decidi possit.

D Magnis etiam difficultatibus implicita sunt, quæ de anno emortualis exstant. Varii enim apud varios traduntur. Baronius in Annalibus eundem affigit anno 221 : catalogus in Conatu, 217 ; uti et Pagus in Critica ad annum 219 num. 2, nec non Franciscus Pagus in Breviario : Constantius autem supra laudatus pag. 107, sub exitum anni 218 ; at sub istis conditionibus, quas apponit. Si videlicet ipsum cum Eusebio Antonini Heliogabali imp. primo anno, et cum vetustioribus Martyrologis xx Decembris die obiisse ponamus. Labbeus in Compendio prædicto signat annum 219. Eusebius lib. 6. Ecclesiasticæ historiæ cap. 21, pag. 223 editionis antea indicatæ scribit ista in rem nostram : Antoninus (Heliogabalus) principatum Romanum accepit. Hujus primo imperii anno Zephyrinus Romanæ urbis episcopus abiit e vita, cum per annos octodecim (ὀκτωδεκά, id est, integros seu completos, secundum tertium Græcum ; sed interpretes in Latino rocem hanc omisit) sacerdotium obtinisset.

E 23 Anno 218 imperare cepit Heliogabalus ; at quo ejusdem anni die, dissentiant auctores. Nam Pagus ad annum 218, num. 5, ponit diem xvi Martii : Labbeus mox citatus diem xvi Junii ejusdem anni : Tillemontius tomo 3 Imperatorum pag. 146 affirmat, eum proprie

Non scitur,
 quo die Sanctus consecratus Pontifex :

E

ipsius annus
 emortualis

F

a variis scriptoribus

capis-

AUCTORE
J. P.

corpisse reguare VII Junii, ac varias in rem nostram præponit observationes tom. 3 Monumentorum ecclesiasticorum in notatione super S. Zephyrino pag. 671 : ubi dicit, annum istum factum fuisse die VII Junii anno 219, et revera annum istum in Chronico Eusebii et secundum exemplar Latinum, et secundum Græcum, tribui initio pontificatus Callisti, qui Zephyrino successit : atque adeo vita factum anno 219 ante VII Junii, ac proinde oportere, ut inceperit a primis mensibus anni 201 : nihilominus addit se credere, quod in notatione 6 super Victore PP. decessore ejus stabiliverit, Victorem nam obiisse ante finem anni 201 : necesse itaque esse, ut Eusebius numeret totum annum 219 pro primo Heliogabali, quamquam in ejus Chronico notetur totus pro secundo; vel, ut ex Eusebii expressione εἰς τὴν ἑταρὰν non debeat credi, quod annus decimus octavus sit integer: prout citatus Monumentorum collector jam vidisse sese indicat in pluribus aliis occasionibus. Dicendum igitur affirmat altissimam, si Zephyrinus sedere non cepit ante annum 202, id quod affirmat satis esse probabile : dicendum etiam primum, vel fatendum, aberrasse Eusebium; si non obierit nisi XXVI Augusti, quo Usuardus, Ada, Anastasius, (sed apud hunc, ut obiter nos illud observemus, non diem mortis, sed sepulture legimus) aliique consignant ejus festum; aut etiam, si non obierit nisi XX Decembris, quo illud notatur in Martyrologiis Hieronymianis, Rabano, Wandelberta, et nonnullis aliis.

varius ponitur :

26 Nihilominus, inquit, quoniam Chronicon Eusebii conjungit primi anni Heliogabali concursum cum anno Christi 218; melius fortasse futurum creuset, Zephyrini obitum ponere a die XX Decembris istius anni : hoc saltem sibi magis conducturum pro Pontificibus sequentibus. Et mox ad durationem pontificatus ipsius pergens, hoc, ait, medio non gubernaverit nisi annis 17, et paullo amplius, si inceperit ad finem anni 201; aut etiam aliquanto minus, si hoc non acciderit nisi anno 202 : et nihilominus annos 18 inchoatos tribuere ei potuerit Eusebius, numerando per consulatus a vano Severi anno, quem conjungit cum anno Christi 201 : Callistus potuerit facile electus non fuisse nisi diebus 15 post Zephyrinum, atque adeo 219, prout legitur in Chronico Eusebii. Adde quod velint, annos hujus Chronici incipere a mense Septembri cum anno Orientalium. Hisce ratiociniis operose conatur Tillemontius conciliare Eusebium in speciem sibi contrariam, annum emortualem figere sancti nostri Pontificis, ac durationem sessionis ejus. Nos vero mediani quodammodo riam tenentes, annum circiter 218 morti ipsius supra assignavimus.

quod vero mensibus ac diebus

27 Vide jam, quantum in tempore sessionis figendo dissentiant libri Pontificales, seu documenta, quæ de Pontificibus tractant. Etenim apud nos ante tomum I Aprilis hæc sunt : Sedit annos septemdecim, menses sex, dies decem; sed apud Anastasiam Bibliothecarium menses dnos. In Conatu : Sedit annos XIX, menses sex, dies X. In uno catalogo, quem edidit Mabillonius tom. 3 Veterum analectorum prioris editionis pag. 426 : Se. an. XVIII m. VI. d. V. Eutyechius in Analibus, anno 4656 Oroniæ impressis, tom. I, pag. 367 : Annos octodecim sedit. Chronographia S. Nicephori Parisiis cum Georgio Syncello excusa anno 1652, pag. 411, annos 19 si-

gnat. Idem facit Syncellus pag. 355 et 357 : Secundum Eusebium vero, sicut perperam additur, XII. In libro Pontificali denique sub nomine Damasi apud Labbeum tom. I Conciliorum columna 602 : Sedit annos octo, menses septem, dies decem. Sed mendosum hunc calculum volens corrigere Binius ibidem column. 603, Annis, inquit, XVII, et diebus totidem sedisse, auctor est Euseb. in Chronic.; quam sententiam, tanquam Vaticanis indicibus magis conformem, sequitur Baron. anno CCXXI, num. 1, et recte : quia ab anno Severi imperatoris nono, quo pontificatum ingressus est, usque ad secundum Antonini Elagabali, cujus anno secundo vita et pontificatu, defunctum esse, Euseb. testatur lib. 6 Hist. eccles. cap. 15, neque plures, neque pauciores computari possunt. Sed plus dicit Binius, quæa possit probare.

28 Hisce hæcenus ita propositis, cogitamus 1°, nihil satis probabile, nedum exploratum defini posse circa menses ac dies, quibus sedit S. Zephyrinus, cum incertus omnino sit dies, quo capit, nec certior, quo gubernare desuit, sicut patet ex antecedentibus, in quibus tanta documentorum varietas inextricabiles parit difficultates, nullo nobis antiquitatis relicto vestigio, ubi firmum ac certum pedem figamus. Cogitamus 2°, ac diciamus, non videre nos, quid obstet, quo minus secundum ea, quæ ex aliis auctoribus modo adductis proposita sunt, Sancti regimen extendamus ad annos octodecim, et ex ipso quidem Eusebio. Et vero quis eruditorum ignorat, nunc per annos inchoatos seu non completos, nunc per finitos seu plenos non raro perveniri ad justam ac veram annorum computationem, et chronologos prima fronte inter se diversos conciliari hoc pacto, atque ad verum temporis rationem redigi? De annis sedis ejus, ait Baronius ad annum 221, num. 1, de S. Zephyrino scribens, Eusebio magis acquiescimus, in Chronico affirmanti, sedisse annos decem et octo, hocque anno secundo Elagabali vitam functum esse, quod Vaticano Indici magis sit consentaneus, quam ceteris, qui aliis consulibus, et ad alia tempora ejus obitum referunt. At licet idem Eusebius alibi dicat, Zephyrinum anno primo Elagabali esse mortuum, quod idem annus primi finis, et secundi esset exordium, nulla alia habita ratione mensium vel dierum, sic posuit.

29 En tibi nunc, lector, annuntiationes sacrorum Fastorum hæc die XXVI Augusti : Romanum parvam seu retus sic ait quam brevissime : Zephyrini Papæ. Ado : Romæ, sancti Zephyrini Papæ : qui rexit Ecclesiam annos octo, menses septem, dies decem. Usuardus hunc annorum calculum e supra dictis certo corrigendum (quidquid sit de mensibus ac diebus) prudentius omisit, sic dicens : Romæ, natalis beati Zephyrini Papæ. Hisce subjungere suffecerit Martyrologium Romanum modernum, ita illum referens : Romæ sancti Zephyrini Papæ et martyris. Ad diem vero XX Decembris cum annuntiat auctarium ad Martyrologium Bedæ a nobis editum ante tomum II Martii, pag. XLII : Romæ Zephyrini episcopi. Illa etiam die ipsum signari in Hieronymianis, indicatum est in observationibus ad nostrum Usuardum die XXVI Augusti. Hieronymianis adde Rabanum et Wandelbertum. Quid plura? Consuli possunt auctaria ad dictum Usuardum utroque jam designato die :

qui

sederit, pressè
definiri non
potest annus
autem sedit
48.

E

F

Martyrologi
hunc Sanctum
annuntiant
varius diebus :

A qui cum alter ab altero tam sit diversus, quæres, an et quisnam ex illis verus ac proprius sit martis dies.

30 Neutrum admittit Pagius in *Critica Baroniana* ad annum 219, num. 2; sed uterque dies, ait, ad ejus translationes referendus. Nec mirum videri debet, eum hic ad translationes confugere, quas solide fundatas non videmus; cum ea, quæ præmiserat ibidem omnino vacillent: Cum Callistus, inquit, die decima octava mensis Julii ei, ut infra videbimus, successerit, postquam episcopatus dies quinque vacasset, ut habet auctoris Chronicon veterum Pontificum; sedit Zephyrinus annos decem et novem, menses undecim, dies quinque, mortuus die decima Julii anni cxxvii. Pontificatum enim inierat anno cxxvii, die decima Augusti. Sed omnino, inquam, hæc vacillant, prout conficitur ex eo, quod in hac materia vacillent libri Pontificales, atque istiusmodi documenta, ac proinde auctores, ita ut vere hic obtineat vetus paravia: quot capita, tot sententiæ. De anno autem emortuali diximus supra.

B 31 Quod vero Pagius, ut ad priora revertamur, diem xxvi Augusti, et xx Decembris velit esse translationis, non mortis; approbare neutiquam possumus, ac prima quidem, quia nemo e Martyrologis classicis, quorum annuntiationes recitari, usus est nomine translationis; quam etiam nullibi offendo in auctariis ad Usuardum supra designatis. Secundo, quia non videtur verosimile, quod nemo ullus e tot Martyrologis præsertim antiquis verum obitus diem assecutus fuerit. Tertio, quia uterque jam dictus dies est in possessione a tot jam seculis retro lapsis. Uter autem sit verus ac proprius, non habemus unde determinare possimus. Tillemontius quidem propendet, ut antea vidimus, in diem xx Decembris: Papebrinchius autem in Conatu eundem diem non tam ponens quam supponens, hæc recitat e Martyrologio Hieronymiano ad xiii Kal. Januarii: Romæ Zephyrini (in textu impresso apud Florentinum scribitur Zepherini) episcopi, et ubi dicit: Quem supponens proprium esse mortis diem, Augustum mensem factæ postea translationi adscribo. Baronius ad un. 221, num. 1, Vicesima sexta mensis Augusti Zephyrinus Papa... moritur: quo die et nos eum damus, Martyrologium Romanum de more secuti. Cum vero in eodem insigniatur titulo martyris; inquiremus, an et quousque hic ipsi conveniat.

C 32 Baronius mox citatus dubitavit de hac re, num. 1 et 2 ista memorans: Quod vero in antiquis Ecclesiæ Romanæ monumentis, in ipsis (inquam) ecclesiasticis tabulis, quas Martyrologium nominamus, legatur Zephyrinus subisse martyrium, id sane illi privatim oportuit accidisse (ut de aliis sæpe evenit) in pace Ecclesiæ. Sed fortasse et illa ipsa opportuna videri potest oblata causa martyrii, quod Elagabalo restituerit, cupienti (ut diximus ex Lampridio) eum aliorum omnium, tum etiam Christianorum religionem sub Elagabali Dei sui cultu referre. Ceterum, utrum hæc, an aliâ præcesserit causa subeundi martyrium, nescimus: sed illud nos non latet (quod alicubi diximus) olim majores

consuevisse Martyres appellare omnes, qui Christianæ confessionis occasione supplicia aliqua sustinissent, licet post tormenta superstites diem extremum in pace clausissent. In rariis codicibus inter auctaria ad Usuardum nostrum die xxvi Augusti, et xx Decembris, cum titulo martyris annuntiantur. Si Petri de Natalibus major esset auctoritas, videretur martyrium proprie non subisse, quia lib. xi, cap. 30, num. 18 affirmat cum in pace quiescere, quod de Martyribus stricti nominis dici passim non solet.

33 Tillemontius in notulis ad S. Zephyrinum pag. 238 citat ex Florentino pag. 1037 hæc annuntiationem: Romæ Zepherini episcopi, quam et uns paullo ante dedimus: quod misset, inquit, præbere argumentum aliquod, sed debile, credenti, quod fuerit martyr. Sed nulla hic videtur argumenti umbra esse: nam Episcopus hic est Papa, qui tanquam Episcopus Romanus, vel Episcopus episcoporum antiochasticæ Episcopus recte vocari potest. Addit, aliud exemplar ibidem pag. 1038 adijungere depositio, quæ vir adhibeatur nisi pro simplicibus confessoribus. Sed magis videtur urgere, quod nemo minus ex antiquis Martyrologis, quorum annuntiationes recitarimus, martyrem illum vocet; quem titulus etiam omittit novum Martyrologium Parisiense ad diem xxvi Augusti. His itaque sic se habentibus, apparet nobis magis ad verum accedere, si cogitemus, stricti nominis martyrium S. Zephyrino non convenire. Quamvis igitur in Martyrologio Romano, ac Breviario martyris nomen ei tribuatur: illud tamen omisimus in titulo ante hæc Syllogem posito.

34 Postremum est, ut de sepultura ipsius loquamur. Liber Pontificalis apud Labbeum citatum dicit: Sepultus est in cœmeterio suo, non longe a cœmeterio Callisti, Via Appia, septimo Kalendas Septembris. Quibus adstipulatur Anastasius Bibliothecarius. Catalogus autem in Conatu paullo aliter loquitur: Sepultus postea vel elevatus in cœmeterio Calixti Via Appia, xxvi Augusti, quando colitur. Ante tomum I Aprilis pag. xxiv: Sepultus est in cœmeterio suo, juxta cœmeterium Calixti etc. De quo cœmeterio tractat Aringhus tomo I Romæ subterraneæ lib. 3, cap. 11. Observa in cœmeterio suo. Habuit igitur S. Zephyrinus cœmeterium proprium secundum dicta; quod ita nominari poterit, sive quia illud excitavit ipse ad sepeliendos Martyres: sive quia in eodem sepultus ipse fuerit. Illud, secundum dicta, cœmeterio Callisti adhæsit: cui deinde ab eodem Callisto in ampliorem formam redacto additum alterum unitumque fuerit: uti scribit Aringhus tomo I, lib. 3, cap. 13, pag. 474: cuius nullæ quidem, uti subicit, vestigia, nomen autem dumtaxat superest. Apud Pincetorum de Theauris absconditis urbis Romæ, in indice reliquiarum, qui est ad calcem istius libri, dicuntur habere de corpore S. Zephyrini tres ecclesiæ, videlicet S. Petri in Vaticano, S. Sixti, et S. Silvestri in Campo Martio: idcirco autem dici, quod in quocumque istarum ecclesiarum sit corpus, observat Piazza in suo Hemerologio hæc die xxvi Augusti.

DE SS. MARTYRIBUS ROMANIS

ABUNDIO & IRENÆO

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus ex antiquis Martyrologiis, Acta, tempus martyrii.

SUB VALERIANO IMP.
Martyres isti
in antiquis
Fastis notissimi:

Duo isti sancti Pugiles post se reliquerunt memorabilem admodum in sacris Fastis notitiam ac reuerentiam, in primariis utique ac classicis Martyrologiis signati hac die. Romanum quippe vetus seu paruum sic habet: Irenæi, Abundii, Romæ: quos Deciana persecutione iussit Valerianus in cloacari, eo quod corpus beate Concordiæ in cloacam missum levaverunt. Et ipsorum quoque corpora levavit Justinus presbyter, et sepelivit in crypta juxta beatum Laurentium. *Uuardus*: Sanctorum martyrum Irenæi et Abundii, qui in Passione beati Laurentii leguntur. *Wandelbertus* hunc de illis versiculum condit:

Martyrio septenam tremens Abundius ornant. Beda a nobis editus consouat Adoni. Babannum prætereo, in cuius Martyrologio pro in cloacari scribitur in cloaca necari. In Romano moderno, fere ut in Adone, ita annuntiantur: Ibidem (Romæ) sanctorum martyrum Irenæi et Abundii, qui in persecutione Valeriani, eo quod corpus beate Concordiæ in cloacam projectum levaverant, in eandem cloacam demersi fuerunt: quorum corpora a Justino presbytero inde extracta, in crypta juxta beatum Laurentium sepulta sunt. *Baronius* in Notationibus ad Martyrologium Romanum hic aliqua observavit, quæ ibidem legi possunt, de cloacis Romanis.

eorum Acta
unde desumpta

2 *Baronius* ibidem indicat, unde sint de prompta, quæ de duobus nostris *Athletis* circumferuntur: videlicet ex rebus gestis S. Laurentii, in quibus horum martyrii Acta describuntur. De multis autem Sanctis, quæ nonnullis ejusdem S. Laurentii Actis immixti sunt, diximus tomo II Augusti, die X, in Commentario prævio istius celeberrimi Martyris, paragrapho 12, pag. 511; inter quos Pugiles nostri hodierni; S. *Cyriaca* vidua et martyr, de qua cum Martyrologio Romano egimus XXI Augusti; S. *Hippolytus* et *Concordia* MM., quos dedimus XIII ejusdem mensis; S. *Justinus* presbyter ac M., qui habetur in Romano ad diem XVII Septembris. Loco autem apud nos statim indicato inueniet etiam lector virorum eruditorum censuras adversus Acta S. Laurentii. Quæ cum merito suspecta sint; sequitur, ut ea, quæ de duobus hodiernis Martyribus ibi referuntur, non mereantur multum commendari.

et quodnam
exemplar hic
datur

3 Actorum compendium modo dedimus ex Adone, de quibus etiam agit occasione SS. *Hippolyti* et *Concordiæ* MM., apud nos die XIII Augusti, pag. 14. Hic vero Passionem Abundii et Irenæi e nostro apographo, quod desumptum indicatur ex Ms. *Ultrajectino* S. Salvatoris; producemus intacta rerum substantia, si excepias illa, quæ narrantur post Martyrum sepulturam in Ms. nostro, et apud *Surium*: quæ, etiamsi

non essent dubiæ fidei, ad sanctum tamen *Laurentium* et S. *Hippolytum* spectant: atque adeo a nobis omissa sunt, videlicet: Vigesima septima die post passionem supradictorum sanctorum Martyrum, iussit *Decius* cesar editionem numerum in amphitheatro parari etc. Nunc pauca accipe, lector, de tempore martyrii.

4 Si Actis S. *Laurentii* apud *Surium*, et nostro egrapho supra memorato fidem habereimus, passi essent duo nostri Pugiles sub *Decio* cesare, ac *Valeriano* præfecta. Ado, ut antea vidimus, aliter loquitur. Martyrologium Romanum affigit eorum martem persecutioni *Valeriani*. Et vero cum indicentur passi post mortem S. *Laurentii*, ac decimo tertio die post passionem S. *Hippolyti*, in Actis *Laurentianis*, ac Ms. nostro egrapho *Ultrajectino*, idemque *Hippolytus* sub *Valeriano* martyrium subisse memoretur; consequens est, ut SS. *Abundius* et *Irenæus* sub *Decio* imperatore non sint coronati *laurea* martyrii, cum hic jam ab anno æræ vulgaris 251 esset mortuus; sed sub *Valeriano* imperatore, anno 258, quo S. *Laurentius* ac S. *Hippolytus* pro Christi fide interempti sunt, conformiter ad ea, quæ in Commentario prævio ad Acta S. *Hippolyti* diximus tomo III Augusti, die XIII ejusdem mensis, § 2, pag. 8, num. 18. *Videri* præterea possunt notationes *Baronii* in Martyrologio Romano ad annuntiationem S. *Laurentii* lit. b. His ita expositis, nos superius posuimus laudatos duos Martyres nostros sub *Valeriano* imperatore.

tempus martyrii.

E

5 *Jacobillus* tomo 2 *Sanctorum Umbriæ* ad diem XXVI hujus mensis a pag. 167 vult S. *Abundium* fuisse nobilem *Interamnensem*, ac fratrem S. *Valentini*, episcopi *Interamnensis* primi istius nominis: *Rouan* profectum, et ab S. *Eleuthero* PP. in militiam ecclesiasticam admissum, ac deinde diaconum ordinatum. Quid præterea? Narrat item, amicitiam contraxisse cum S. *Feliciano*, viro doctissimo et sanctissimo, atque *Euaristo* PP. a secretis. Ad hæc, consecratum anno salutis 197 S. *Felicianum* episcopum *Fulginatem* secutus dicitur S. *Abundius* usque ad *Interamnem* patriam suam, ubi hic eum hospitia exceperit; dictusque mox *Felicianus* consecraverit S. *Valentinum* episcopum *Interamnensem*; *Abundium* vero sacerdotem: qui fratrem suum *Valentinum* iuuerit in laboribus apostolicis, ac postea martyrii cupidus *Roman* redierit sub persecutione *Valeriani* imperatoris; ubi *Irenæum* inuenit. Denique, postquam egisset *Jacobillus* de S. *Concordia*, nutrice S. *Hippolyti*, ac *Justino* presbytero, utriusque martyrii subiungit. Hæc in compendium contraximus e dicto unctore.

Narratio historica *Jacobilli*

F

6 Verum collectio hæc historica non cohæret cum sana chronologia. Nam S. *Euaristus* PP.

subleste nobis est fido.

obiit

A obiit anna 108, vel, ut alibi legitur, 110 vel 112: quo rectius, examinari poterit ad diem xxvi Octobris, quo habetur in Martyrologio Romano: cui Papae superius dicebatur fuisse u secretis S. Felicianus, episcopus Eulyinas; quem sub Decio posuimus tomo 2 Januarii, die xxiv, pag. 581. Decius imperator anno 251 obiit. Quomodo igitur in systemate Jacobilli, episcopum illum secutus fuerit, et hospitio arreperit S. Abundius, anno Christi 197 conseruatum, ut volebat? Quomodo S. Valentinus ubi eodem consecratus Interamnensis episcopus, cuius obitum nos jam pridem inuenerimus anno circiter 273, ut videre datur tomo II Februarii, die xiv, pag. 754? Non satis etiam intelligimus, quomodo S. Abundius ordinatus sit diaconus u S. Eleutherio PP., qui in tabula Chronologica apud Tillemontium ad tomum 3 Monumentorum ecclesiasticorum scribitur obiisse anno 192: upud nos vero aliquot annis citius, ut tomo VI Maii, die xxvi, pag. 363 licet videre; cum Jacobillus ejusdem Sancti martyrium differat usque ad annum 261. Merito itaque suspecta uobis est narratio historica Jacobillitum ob puncta chronologica perperam ab eo ordinata; tum etiam ob res relatas, quae eadem facilitate, qua affirmantur, negari possunt, donec producantur documenta antiquissima, et seculo 3. de quo agitur, utcumque accommodata, cum SS. Abundii et Irenaei gesta in summa ignoratione versentur, sicut colligitur ex supra dictis, ac modo dicendis in eorum martyrio, quod subdo.

Secretum erit in corde meo; in tantummodo die veritatem. Et dixit ei: Ante hos dies jussit Valerianus in conspectu suo quamdam creditariam b Hippolyti Christianam plumbatis defecere: quae, dum mortua fuisset, jussit corpus ejus in cloacram projici: et haec in vestibus spero quod margaritas habet abscondas vel aurum. Cloacarius autem fidelis et Christianus erat in occulto. Eodem die dixit cloacarius: Ergo demonstra mihi locum, et quero eam; et noctu dum invenero, nuntiabo tibi: et nomen cloacarii erat Irenaeus. Hic venit ad beatum Justinum presbyterum, et nuntiavit ei omnia, quae acta fuerant et intimata a Porphyrio. Beatus Justinus presbyter gratias agens Deo omnipotenti, et Domino Jesu Christo, flectens genua, cum lachrymis dixit: Pergamus noctu, fili, ad cloacam. Respondit Irenaeus dicens: Sine prius accedo ad Porphyrium.

Beatus Justinus presbyter dixit Irenaeo: Vide * filii, sacramentum tibi traditum custodi. Pergit autem Irenaeus ad Porphyrium. Porphyrius vero demonstravit ei locum. Irenaeus venit, cum ipso noctu, et invenit corpus sanctum in-contaminatum, et quarentes in vestimentum ejus, nihil invenerunt. Eadem nocte Porphyrius fugit: Irenaeus vero vocavit ad se quemdam Christianum nomine Abundum: et tulerunt corpus beatae Concordiae, et perduxerunt ad beatum Justinum. Quod suscipiens, gratias egit Deo; et sepelivit juxta corpora Sanctorum Hippolyti, et ceterorum. Alia die Valerianus praefectus hoc audiens tenuit Irenaeum et Abundum, et jussit, ut vivi in cloaca necarentur. Qui necati sunt sub die septimo Calend. Septembris. Tunc beatus Justinus levavit corpora eorum, et sepelivit juxta corpus beati Laurentii in crypta in Agro Verano c.

SS. Abundus et Irenaeus martyrium sunt passi. f. Vide

E

PASSIO

Ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris.

ANNOTATA.

Tertiodecimo die post passionem beati Hippolyti, venit quidam miles, nomine Porphyrius, ad quemdam cloacarium a, sperans quod beata Concordia aurum aut gemmas haberet in vestimentis suis: et dixit ad eum: Si secretum possis custodire, divulgabo arti tuae multum questum. Cloacarius dixit ad Porphyrium:

a Cloacarium esse eum, qui purgat cloacas seu immunda loca, dicitur tomo III hujus mensis pag. 14 in Annotatis lit. h.

b Creditaria, alibi nutritrix. Vide eadem Annotata lit. i.

c De isto Agro scribit Aringhus tomo 2 Romae subterraneae lib. 4, cap. 16.

F

DE S. SECUNDO MARTYRE

AC DUCE, EX LEGIONE THEBÆORUM

APUD ALBINTIMELIUM IN LIGURIA ITALIÆ

J. R.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ 1. Palæstra, Actorum exemplaria, tempus martyrii.

ANNO
CCCLXXVI.
Notitia palæ-
stræ.

Albintimelium *cujus territorium S. Secundus, spectate virtutis vir, dux egyptius e legione Thebæa, ac fortissimus Christi martyr, fuso pro ejus fide nobilitavit cruore*: Albintimelium, inquam, tria nobis nutanda suppeditat. Primum est, varii et multiplex hujus nominis expressio: aliquando enim Vintimelium, vel Victimilium, ut a Beda (Plantiniano) et Usuardo; Vindimilium, ut ab Antonino; ab aliis Albintimilium; itemque Intemelium, ut a Cælio apud Cicer. epist. fam. lib. 8. Sic et Plin. lib. 3, cap. 5, qui dictum fuisse ait Albium Intemelium, ut hic (in Martyrologio nimirum Romano hodierno) ponitur. Hæc Baronius in notationibus ad idem Martyrologium hæc dicit. Secundum est, loci istius situs; de quo excerpto ista ex Baudrando: Albintimelium, urbs Italiae in Liguria. ., VINTIMELIA Italica, quamquam VINTIMIA incolæ pronuntiant: urbs Gemensis diocesis (ab anno, ut infra dicit Baudrandus, MCCXXXVIII,) in ejus ora littorali occidua, episcopalis sub archiepiscopo Mediolanensi: parvi est circuitus. . . , 1½ miliaribus distat a Nicea in ortum etc. Tertium est, collectio variarum rerum apud Ughellum ante prædictæ urbis episcopos tomo 4 Italiae sacrae columna 427 et 428 editionis Romanæ: in qua urbe festum, ait, hujus nostri Martyris tanquam præcipui patroni habetur xxvi Augusti. Eorum, quæ de situ palæstræ dicta sunt, meminisse jurabit infra num. 5.

ne cultus e
Martyrolo-
gus:

C 2. Annua porro S. Secundi memoria celebris est in antiquis Martyrologiis. En tibi eorundem annuntiationes: Romæ parvi sæcæ veteris: Apud Victimilium, Secundi martyris, Adonis. Apud Victimilium castrum Italiae, natalis beati Secundi martyris, viri spectabilis, et ducis ex legione sanctorum Thebæorum, qui ante beatum Mauritium et ceteros, post vincula et carceres martyrium capitis abscissione complevit. Adoni consonat Usuardus: sed hic omittit quæ ille addit de S. Mauritio et ceteris, qui alio pertinent. Usuardo adde Romanum hodiernum: Apud Albintimelium Liguriæ civitatem sancti Secundi martyris, viri spectabilis, et ducis ex legione Thebæorum. Breve est illud, quod de Sancti reliquiis tradit Ughellus columna 427 ante citata: Cujus, ait, deinde caput in cathedrali: (de Cemiliensi, ut ibi vocatur, seu Albintimeliensi est sermo) cætera vero Lipsana sacra Taurinum relata, magna veneratione coluntur. Hactenus de publica sancti Pugilis nostri veneratione. Nunc de nonnullis Actorum ejus exemplaribus agemus.

3 Eorum apographum habemus ex Ms. codice monast. S. Mauriti Magdeburg., auctore ignoti nominis ac temporis. Prologus sic incipit, et longus est: Gloriosa beatorum Martyrum gesta, pia quoque et admiranda certamina, debita veneratione recolentis etc. Postea eidem prologo inscribitur sequentia: Ab hac ergo civitate (Thebe, quæ est in Ægypto superiore) memorati martyres Christi Thebæi sunt appellati, et provincia adjacentis Thebaida: cujus principium est per desertam superiorum montium civitas Syene, quæ sub ipso æstivo tropico, id est, cancro constituta est, et eo die, quo sol certam partem cancri ingreditur hora diei, [quando] sol tunc super ipsum invenitur verticem civitatis, nulla illic potest. . . de quolibet corpore umbra jactari. Sed nec stylus hemisphærii monstrantis horas, quem stylum gnomonem vocant, tunc de se potest umbras creare. Plura de hac materia tædet hæc transcribere, quæ liberaliter auctor ille accumulare pergit. Dein Passionem Sancti ita exorditur: Sub Diocletiano igitur et Maximiano imperatoribus fuit quidam vir spectabilis atque illustrissimus in provincia Thebaida, nomine Secundus, nobilissimis ortus natalibus et parentibus, et secularis gloriæ, ac singularis excellentiæ dignitatibus insigniter adornatus.

4 Hic ergo a primis infantia annis liberalium litterarum erudiendus traditur studiis: atque hoc optime institutus, ut moris erat nobilium filiis, imperialibus deputatur assistens officii. Erat namque decorus facie, et venustus aspectu: juvenis quidem corpore; sed mente et animo senex: corde humilis, et mansuetus; vultu gravis et modestus: sermone utilis et facundus; virtute corporis robustissimus: amicitia fœdere firmissimus; consilii provisione strenuissimus: disciplina secularis exercitiis abundantissime instructus; liberalium artium peritia imbutus, atque omni morum probitate conspicuus. In regalibus vero constitutus, cuncta, quæ sibi injuncta fuerant, divina fultus [gratia] peragebat. Quæ omnia, uti et alia, quæ sequuntur, tam quæsito verborum ambitu agglomerata, indicio sunt, auctorem illum non tam narrationem historicam martyrii S. Secundi, sed potius homiliam purergeris exornatam exhibere. Specimini igitur ista in hunc finem proferenda duxi, ut lectori indicarem, cur illud Ms. prælo non subjiciatur. Breve martyrii compendium habet Petrus de Natalibus episcopus Equilinus lib. 7, cap. 117. ex Adone, quem citat Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae ad diem xxvi Augusti aliud exhibet compendium ex Actis Ms. ecclesiæ Vercellen. . . et Bo. Monbr. Pass. tomo 2 referente, e quo nos etiam recudi

datur nobis

E

nonnullorum
exemplarium.
quæ de Actis
Sanctis ser-
vabunt:

F

A *cudi curabimus eandem Passionem. An alicujus, et qualis valoris sint Mss. illa Vercellensia, omnino nos latet; quia nec ea vidimus, nec de eorum auctore, antiquitate seu veritate, aliisre notis illorum characteristicis quidquam proditum a Ferrario legimus.*

5 *Locus martyrii, qui in hoc compendio ponitur apud Victimulum M. haud procul a Casariano oppido juxta Alpium Graiarum radices, usam praebeuit Ferrario annotationis sequentis: In Martyrolog. pro VICTIMULUM M. Albintemelino irrepsisse videtur: similitudo enim vocis non modica est inter Victimulum, et Vincimilium (sic enim Albintemelium apud vulgares appellatur.) Quae enim causa fuit, ut Maximianus Alpes subiens Secundum decollandum ad urbem maritimam tam longe distantem ablegaret? Adstipulantur vet. Ms. ecclesiae Taurinae, et Hist. mart. Thebaeorum nuper edita Augustae Taurinorum. Quamquam Acta a Mombritio rel. et Ms. correctione egent, in eo maxime quod de M. Victimulo habent. Plinius enim... illum Victimulum, non Victimolum vocat.*

B *6 Sed adeo frivoli mihi videtur haec annotatio, ut vix mereatur responsum: nam 1°, locus martyrii ex supra dictis num. 1 et 2, tum solide stat fixus communi antiquissimorum martyrologorum consensione, quos recte sequitur Romanus, ut non satis concipium, quomodo incidere Ferrario alium querere. 2°, Ferrarius sibi non constat. In ipso quippe titulo ante compendium, de quo dicebam, gestorum S. Secundi, et post quod ponit recitatam modo annotationem, apud Albintemelium eum signat. In indice topographico locorum Italiae, qui exstat ante Catalogum Sanctorum ejusdem regionis, Albintemelii, inquit, in Liguria Secundus martyr xxvi Augusti. In alio item indice alphabetico nominum sanctorum, qui proxime sequitur priorem, notatur Secundus martyr Thebeus Albintemelii, et, propter reliquias, Taurini. Ferrarius idem in sua Nova topographia in Martyrologium Romanum, ad nomen Albintemelium (ita enim illud ibi scribitur,) postea Vincimilium, VICTIMULUM, C. E. Liguriae lit. etc. xxvi Augusti, ait, Secundus M. nunc ex ducibus legionis Thebeae sub Maximiano. 3°. Videat tempus perdere, si singillatim respondeam ad minutius haud satis laudatas, quas superius attulerat Ferrarius. Et vero ad Ms. Taurinense, quod vetus vocat, eundem respondeo, quae vel Vercellensia. Historiam martyrum Thebaeorum cum Ferrarius dicit nuper editam, nullius hic est momenti, donec fontis, e quo prodit, probetur sincera antiquitas. De Actis Mombritii agemus postea: de Plinio dictum est supra: locum vero, quem ex eo citat Ferrarius, hiatu punctorum obscurat, non clare indicat: ut facile inspicere possit. Quid plura? Nobis certe sufficient, ac lectori suspectura existimamus ea, quae ad retinendam vulgarem et antiquam S. Secundi palestina adduximus. Jurerit itaque potius pergere ad res quasdam alias in historia ejusdem Pugilis supplendas vel illustrandas.*

7 *Tempus passionis ejus non determinatur quidem in Actis apud Mombritium editis, sed propter tamen indicatur, quando in cislem refertur occidisse sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus. Quamquam hic, non vero ille, vel praecipuas vel omnes in hac tragedia partes videntur habuisse. Hinc, mea quidem sententia, non male ponitur solus Maximianus in compen-*

diis, quae Petrus de Natalibus, ac Ferrarius vulgavit, et de quibus antea fuit actum. Favent Acta Martyrum Agaunensium, quorum Actorum postea fragmentum producere alia occasione; favent item Acta S. Secundi Mombritiana infra apud nos, in quibus etiam ambo juncti imperatores nominentur, solius tamen Maximiani jussu caput Martyris amputatum fuisse narratur num. 8. Verum res haec lectionis momenti est, quia, considerata ratione temporis, accidit ea sub Diocletiano et Maximiano, cum uterque tunc imperio potiretur. Sed quo ejusdem imperii tempore accidit? Etenim quadoquidem diu simul regnarunt, non habemus hactenus aliud, nisi vagum et indeterminatum auctorum calculum. Scriptor anonymus Passionis, seu rerum homiliae, cujus apographum apud nos exstat, ut vixime indicavimus, ex Ms. codice monasterii S. Mauritii Magdeburgensis, respicit ad famosam persecutionem Diocletianeam anni aera vulgaris 303, insinuans, Sauctum nostrum ante haec martyrio coronatum non fuisse. Nonis decimus, inquit, agebatur annus imperii Diocletiani... cum edicta principis per omnia terram proponebantur, ut cunctae, quae usquam sunt ecclesiae, ad solum usque destruerentur. Et pluribus aliis interjectis, Per idem tempus, ait... nobilissimus Secundus etc. Sed illa sententia nobis apparet nimis probabilis, ut patebit ex sequentibus.

8 *Quoniam vero tempus, quod hic inquirimus, indicasse quodammodo conuenit est cum tempore passionis celeberrimi martyris Mauritii ex eadem, e qua fuit Athleta noster, legione Thebaeae; et uterque simul rixit familiariter, et Actis Mombritianis apud nos num. 3; ac Mauritius circa corpus S. Secundi jam martyris vigilavit, ibidem num. 9; lubet dispicere, an inde melius aliquid in rem nostram conficere possimus. Ruinartius in Admonitione ad Passionem laudati martyris ac sociorum Thebaeorum, quam inter Acta primorum Martyrum siacere et selectu vulgavit Parisiis, pag. 288 sic ratiocinatur: Agaunensium Martyrum passionem ad annum cccxcvii refert Cardinalis Baronius, quam tamen ad Diocletiani et Maximiani imperatorum initia potius revocandam esse censemus. Eam vero ad annum cclxxxvi consignari posse colligimus ex eo, quod Maximianus Herculius, quem, ut eruditus Baluzius in notis ad Lactantii libellum de Mortibus persecutorum observat, anno praecedenti Diocletianus in imperii consortium assumpserat, tunc temporis in Gallias cum exercitu versatus fuerit. Haud tamen diliteatur, istam Martyrum passionem ad sequentes annos posse etiam referri. Tamen si vero hanc ultimam clausulam addit, in notula tamen marginali ad ipsam Passionem, quam edit, pag. 289 ponit annum Christi cclxxxvi, quem etiam admittit Labbeus in Compendio chronologico ad eundem annum, et Castellanus in suo Martyrologio universali ad xxii Septembris, quo inscribuntur Martyrologio Romano; ut mirum appareat, eum, lucente hac temporis ratione, S. Secundum huc die xxvi Augusti vago nimium et indeterminato calculo retulisse ad seculum tertium.*

9 *Tillemontius tomo 5 Monumentorum eccles. in persecutione Diocletiani articulo 2. pag. 3 agens de Martyribus, qui possint esse passi sub ipsius regni principio in Gallias, quando ibidem erit Herculius, affirmat hunc eo renisse anno 286, vixque Alpes transisse, quin occisi jusserit*

AUCTORE
J. P.

celebrem legionem Thebam, in qua primaria fungebatur officio S. Mauritius. Eorum gesta collegerat prædictus auctor tomo 4 ejusdem Operis a pag. 421 : in secunda autem notatione super laudato Sancto a pag. 697 discentur pluribus temporibus sæpe memorati martyrii. Quæ cum ita sint, judicamus accedere nos propius ad veram chronologiam mortis S. Secundi, affigendo eam superius anno Christi 286. His vero alia quædam lux accedit ex occasione relati ab illo martyrii, de qua breviter nonnulla jam dicemus, ubi primo præmissa quædam fuerint de die mortis ejus.

§ II. Dies et occasio passionis; officium militare Martyris; Acta quæ hic a nobis dantur.

B Aliqua nobis occurrit ratio dubitandi, an triumphalis dies laureoti Pugilis nostri incidit in xxvi mensis Augusti : nam eo quidem ab antiquissimis Martyrologis, ut antea vidimus, constanter Sanctus signatur : verum in Actis, sicut mox ostendemus, diserte alius exprimitur, et non raro etiam accidit, ut Fasti sacri annuntient Sanctos alio die quam eorum. Acta Mombritiana in fine, Passus est, inquit, beatissimus Christi martyr Secundus quinto Calendas Septembris. Eundem diem ponit nostrum ecgraphum Magdeburgense, qui est xxviii ejusdem mensis Augusti. Petrus de Natalibus Adanem secutus, Martyrium, ait, capitis abscissione complevit vii Calend. Septembris. Ferrarius eodem quidem die agit de S. Secundo; sed in compendio ejus nullum mortis diem designat.

A Fatemur imprimis, certo nos definire non posse, quod dies cultus et martyrii coincident in hunc diem xxvi Augusti; præpendimus tamen in hanc sententiam, quæ alterum ab altero non distinguit; sicut probabilis videntur facere jam tum a nono seculo Ado et Usuardus, a quibus natalis, seu dies martyrii, signatur simul cum die cultus xxvi Augusti. Nec ab hac uel cogitatione obsterrent Acta Mombritiana : præterquam enim quod non possint commendari a genuina sinceritate et auctoritate, tam multis scatent mendis, ut mirum non esset, si quinto pro septimo Calend. in eadem irrepsisset. Ex mendoso forsanciam exemplari hominiam suam ampliarit ignotus alter et anonymus, cujus fragmenta antea produximus e Ms. Magdeburgensi. Non videmus, quid cogat diem passionis distinguere a die cultus.

C Jam vero non abs re fuerit ad illustrandam sancti Pugilis nostri historiam, nonnulla hæc apponere, qua occasio sacri certaminis palmam consecutus sit. Factum his verbis refertur in Actis Mombritianis apud nos num. 2 et 3 : Dum hæc, et his similia multa operaretur, perveniunt felicia gesta ad apres... Diocletiani et Maximiani, qui... Christianum sanguinem sitientes fremebant dentibus suis. Missis itaque litteris, celeriter eum cum suis ad partes Italiae, quasi sibi atque Romanae genti in auxilium futuri essent, advenire præcepit. Tunc assumens secum ad sex millia et sexcentos viros, quod una legio nuncupatur, pervenit ad imperatores. Deinde narratur sancti Militis præ Christo certamen

et martyrium. Observa I^o. Non videtur verosimile, S. Secundum cum suis accitum fuisse ex Oriente in Occidentem eo modo, qui ibi prætextitur; sed veram martyrii occasionem probabilis accidisse, quando Sanctus cum legione Thebaea jam venerat in Italiam, prout suadetur e Passione S. Mauritii et sociorum a S. Eucherio Lugdunensi episcopo conscripta, qui floruit secula quinto, et vulgata apud Ruinartium, quem supra laudavi, pag. 289 et sequentibus.

13 Erat, inquit S. Eucherius, eodem tempore in exercitu legio militum, qui Thebasi appellabantur. Legio autem vocabatur, quæ tunc sex millia ac sexcentos viros in armis habebat. Hi in auxilium Maximiano ab Orientis partibus acciti venerant, viri in rebus bellicis strenni, et virtute nobiles; sed nobiliores fide, erga imperatorem (Maximianum) fortitudine, erga Christum devotione certabant. Evangelici præcepti etiam sub armis non immemores, reddebant, quæ Dei erant, Deo, et quæ cesaris, cesari restituebant. Itaque cum hi, sicut et ceteri militum, ad pertrahendam Christianorum multitudinem destinarentur; soli crudelitatis ministerium detrectare ausi sunt, atque hujusmodi præceptis se obtemperaturos negant. Maximianus non longe aberat. Nam se circa Octodorum itinere fessus tenebat. Locus, qui hic nominatur, vulgo dicitur Martigny, et oppidum est Helvetiæ in Vallesia prope Agaunum; in quo prædicti Martyres coronati sunt, quique pluribus describitur a S. Eucherio supra laudato. Etsi vero locus hic longo aduodum distat itinere ab Alhintimelio, in quo S. Secundum antea quidem, sed tamen eodem fere tempore, si Actis credimus, passum memoravimus; cum tamen, ut fertur, sit connexio inter S. Mauritii et nostri Sancti passionem; probabilior nobis est ejusdem occasio ex Eucherio, quam ex Actis Mombritianis.

14 Quæres, quo militari officio S. Secundus functus fuerit in sua legione. Respondeo. Exemplar nostrum e Ms. Magdeburgensi hæc de illo narrat : Contigit, ut ipsis quoque imperatoribus ita charus et gratus fieret in omnibus, ut inter cætera principalis munificentiae suæ dona per singulos dignitatis gradus erectum, multorum illi militum principatum, ac ducis illustrissimi eum censerent vocabulo nominandum. Acta Mombritiana tacite videntur insinuare, eum totius suæ legionis ducem vel præfectum fuisse : Tunc, inquit, assumens secum etc., quæ paulo ante retulimus. Apud Ferrarium dicitur miles Thebens ex præcipuis illius legionis. Ado, Usuardus, et Martyrologium Romanum modernum dant ipsi titulum ducis ex legione Thebeorum; at Romanum parvum seu vetus solius martyris. S. Eucherius nuperrime citatus significat, famam fuisse suo tempore, quod S. Mauritius primicerius existeret laudata legionis, dicens pag. 29 : Incitamentum... maximum fidei in illo tempore pens sanctum Mauricium fuit, primicerium tunc, sicut traditur, legionis ejus, qui cum Exsuperio, ut in exercitu appellavit, campiductore, et Candido senatore militum, accendebat, exhortando singulos etc.

15 Per titulum primicerii cogito hic indicari primariam dignitatem, vel primariam saltem proximam in sæpe dicta legione. Cangius enim in Glossario Primicerius, ait, dignitas militaris, tribuni dignitati proxima. Apud Hieronymum ad Pammachium : sed ante Primicerius, inde senator, ducentarius, biarchus, circumitor, eques, dein-

non in Oriente, sed in Occidente accidisse

E

Quædam observationes

F

de Sancti officio militari

A deinde tiro. Cujusmodi autem fuerint hæc dignitates, videat lector apud auctores. Verum titulus ducis, quo nos supra ante exordium hujus Commentarii prævii S. Secundum nuncupavimus, præcunctibus antiquis Martyrologis, tantum abest ut pugnet cum dignitate primicerii sancto Mauritio tributa ab Eucherio, ut facile hæc cum illo conciliari possit. Esto enim S. Mauritius dux vel primarius præfectus legionis Thebææ fuerit; quid obest, quo minus S. Secundus, videlicet vir spectabilis, ut loquuntur Ado, Usuardus, et Martyrologium Romanum, habuerit nomen et munus ducis ex eadem legione, etiamsi legioni teli non præfuerit.

Acta, quæ hic damus

16 Per decursum hujus Commentarii varia observavi de Actis, quæ apud Mombrinium vulgata sunt; sed postquam hæc scripseram, incidi in locum, e quo videtur confici, illorum auctorem seu collectorem non posse commendari ab antiquitate. Locus autem est ille, in quo memorat de oratorio sanctæ Dei Genitricis semper Virginis Mariæ, ubi divina præstantur beneficia. Adde alia, quæ sequuntur de S. Juliana, ac de S. Solutore, nec non sociis ejus; propter divina beneficia, quæ indigentibus sunt præstita in dicto oratorio, Taurini claris. Scribit itaque anonymus collector ille de rebus, quæ contigerunt post dictorum Sanctorum translationem ad urbem Taurinensem ex antiquiore loco, qui in ejusdem civitatis suburbio erat situs, et in quo eorumdem corpora requieverant. Quia vero locus ille seu monasterium fuit destructum anno 1536, accidit, ut sacra ista piguora inde deportata tunc sicut Taurinam. Rem declaro et confirmo e verbis Godfridi Henschenii nostri, qui in Commentario historico de S. Juliana ad diem xiii Februarii, tomo II ejusdem mensis, pag. 659 jam pridem hæc notata reliquit:

monumentum antiquitatem

17 Franciscus I Francorum rex bello præcipuus Ducis Sabaudie ditiones armis subegit, ac misso in Pedemontaniam regionem exercitu, summa celeritate Taurinum anno MDLXXXVI intercepit: quod filius ejus Henricus II ad annum MDLXXXIX tenuit. Franci ergo urbe Taurinensi potiti, mox quatuor suburbia cum monasterio aliisque ædibus sacris subverterunt. Quieverant ad illud usque tempus in ecclesia inferiori hujus monasterii SS. Solutoris, Adventoris et Octavii martyrum corpora, nec non SS. Julianæ matronæ, et Gostini abbatís, infra altare deposita in tumulo marmoreo, ac lapide magno cooperta. Extabat autem in posteriore parte altaris tumba muri instar ad longitudinem tumuli erecta, quam alter lapis marmoreus claudebat. Presentibus igitur Benedicto de S. Sebastiano, dicti monasterii Priore, atque aliis monachis, et Clero plurimisque viris religiosis ex eadem urbe, destructum est altare, sacrumque monumentum apertum. Dein factibus accensis Prior ac monachi Sanctorum corpora, reverenter ex tumulo exempta, ac magnæ thecæ imposita, cum frequenti præcipuorum urbis religiosorum comitatu, solemnem supplicationem in urbem transtulerunt, inque S. Andreae Prioratu, in sacello Deiparæ, cui a Consolatione nomen est, tantisper deposuerunt anno MDLXXXVI, die xxv Aprilis, ut ipsa authentica instrumenta Taurino nobis submissa fidem faciunt. Corpora autem illa deinde translata fuisse in ecclesiam Societatis Jesu, narratur in iis, quæ ibidem subduntur.

non habent.

18 Ultima igitur manus Actis S. Secundi, prout edita sunt apud Mombrinium, admota

non est ante annum 1536: atque adeo nec habent, nec merentur pretium genuinæ antiquitatis. Idem esto judicium de toto eorumdem contextu, qui præfert characteres, ut mihi quidem videtur, valde mediocres. Deinde, quæ in eisdem narrantur proxime post martyrium num. 9, Dei autem nutu ab aliis fidelibus pro furto ablatum est sanctissimum Corpus, ut . . . in eodem loco, ubi nunc est, collocaretur; quomodo cohererent cum narratione translationis prædictæ, postquam eorumdem Actorum scriptor seu collector historiam suam absolvit? His observatis superest, ut qualiacumque hæc Acta lectori exhibeamus, a variis mendis grammaticalibus, purgata, et notationibus illustrata.

AUCTORE J. P.

PASSIO

Auctore anonymo,

Ex editis apud Mombrinium tom. 2, fol. 261 verso.

E

SUB Diocletiano et Maximiano impiissimis imperatoribus, fuit vir quidam nomine Secundus ex provincia Thebaide a, spectabili ac nobilissimo genere ortus, sed multo nobilior atque præclarior in Christi fide atque religione. Juvenis quidem erat tempore; sed mente et actibus senex: cui etiam in ipsa facie venusti habitus gratia, quæ intrinsecus redundabat, perspicue refulgebat. Nam ipsum etiam nomen præsagium fuit futurorum bonorum. Secundus namque, quod dicebatur, mystice prætendebat, eum martyrii gloria sublimandum, quia martyres, licet inter reliquos fideles primatum obtineant, tamen post Apostolos secundi ordinis obtineant dignitatem. Alias vero, Secundum prosperitatem seu felicitatem, manifestum est designare. Revera prosperitas atque felicitas eum vera est comitata, dum et præsentis vita inter reliquos mermi principatum, et [post] gloriosum certaminis finem martyrum gloriæ sociari.

Sanctus naturæ ac gratiæ donis spectabilis, a

2 Primatum b namque tenens in gente Romana, sancti Spiritus gratia repletus, nocti quidem eloquia Christi; quæ corde meditabatur, illucescente die populorum mentibus sagaciter intimare curabat, parvi pendens negotiorum secularium curas. Animarum salutem inhiante cupiens ad baptismatis gratiam cunctos convertere satagebat. Dum et hæc et his similia multa per eum gratia divina operaretur, perveniunt felicia gesta ad aures profanorum principum Diocletiani et Maximiani, qui nimis irati velut immanissimi leones Christianorum sanguinem sitientes, fremebant dentibus suis. Missis itaque literis celeriter eum cum suis ad partes Italiæ, quasi sibi atque Romanæ genti in auxilium futuri essent, advenire præcipit.

et salutis animarum avidus, a Maximiano b

F

3 Tunc assumens secum ad sex millia et sexcentos viros, quod una legio c nuncupatur, pervenit ad imperatores d: atque ad eum Maximianus: Nos te tamquam fidelissimum principem super multos milites constituimus, et, ut cernimus, non solum tu Christianus effectus es; sed etiam multitudinem populorum insipientium ad Jesum Nazarenum convertisti, sicuti nobis est in veritate compertum: sed ne te impune hoc egisse putes: aut diis nostris omnipotentibus sacrificia

increpitus condemnatur: c d

ficia

A. ANONYMO.

ficia debita exhibebis : aut cum his , quos dece-
pisti , diversis penis affectus interibis. Cui cum
ille nullatenus consensisset , ut simulachris va-
nuis , oculos habentibus sine visu ; aures absque
auditu ; nares sine odoratu ; os sine gustu ; ma-
nus pedesque sine tactu vel gressu , sacrificaret ;
Maximianus in ira magis magisque succensus ,
jussit eum cum aliis in vinculis religari. Mauri-
tius vero commilito et socius ejus , qui postea
inter illam sanctam legionem , cui primicerius
et incitator ad palmam martyrii fuit , in Agauno e
cum reliquis meruit coronari / ; quia prudentis-
simus et Christi gratia repletus erat , beatissimo
martyri Secundo salutaria consilia ministrabat ,
ut fugitivi sæculi blandimenta , ut semper ege-
rat , respueret , ac momentanea tormentorum
genera non timeret.

a S. Mauritio
confortatus
excitat socios
ad fortem pro
Christo pu-
nam :

B

4 Cujus cum Vir Sanctus saluberrimis consi-
liis acquiesceret , venit ad diem decollationis ,
qua felici morte vita perpetua potiretur : cepit
sociis contubernaliibus et amicis suis suadere , ut
et ipsi , si eveniret , ut postea factum est , pro-
pter Christi nomen pati deberent , momenta-
neam mortem , seu transitoria tormenta nequa-
quam metnerent , et hujus amorem sæculi , quod
velut fumus aut umbra velociter transit , non so-
lum non amplecti deberent , sed etiam quasi dia-
boli laqueum devitarent. Et non tantum sociis ,
sed etiam cunctæ illi sanctæ legioni , [quoniam]
dum ad has partes Italiae ad bella proficiscerentur ,
sibi eum ducem g elegerant , dum adhuc ille li-
beralium litterarum studiis vacaret , eosdem sa-
lutares monitus dabat.

quorum ali-
qui cum a
martyro fru-
stra abster-
rent

C

5 Fuere tamen , qui ad ejus contubernales
quasi compatiendo talia dicta proferrent , ut eos
a via veritatis revocare conarentur , dicentes :
Unde vobis tam ferrem pectus , ut ad mortem
ultra properantes , dolores aut tormenta minime
metnere velitis ; sed etiam pro magna consolati-
one ducatis ? O insanabilis poena , inconsolabilis
dolor , irremediabilis cruciatus ! cum spes gau-
dii tollitur , vita contemnitur , respicitur gloria ,
pietas abdicatur , omnium affectus parentum pro
nihilò computatur , et mortis atrocitas appeti-
tur. Obsecramus vos , dilectissimi fratres , et
amici carissimi , tandem his cladibus finem [po-
nite ,] et piorum parentum filios aut dulcium
filiorum vos parentes esse vel admoniti mementote.
Quid tam insani capitis , quam pro uno
homine crucifixò diversa tormenta pati , et omne
blandimentum , quod et animo jucunditatem
[attulit] ac suæ ingenuitatis atque perpetuum pie-
tatis dulciumque filiorum esse immemorem , cum
sitis etiam liberalium [literarum] peritia im-
huti ? Iterum aiunt ad illos : Que ista insaniam
est repente in vestra mente progenita , ut vos
mortis facerent amatores ? quæ a nullo homi-
num amanda , et non solum minime diligenda ,
sed et nimis pavenda ac metuenda constat existe-
re ? Nam si reus sub auri creditore constitutus
eam minime potest diligere ; qua ratione illam
appetunt , qui et opibus cunctis abundant , et
alicui penitus nihil debent ? Numquam hæc bene
viventibus placuit , sed ad quoscumque pervenire
potuit , ultronea , non appetita pervenit.

sed illos
refutat

6 Audiens hæc invictissimus athleta Christi
Secundus , adversus diabolica jacula scutum fidei
et bonæ exhortationis celeriter opposuit , dicens :
Attendite , fortissimi Christi milites , et videte ,
utrum Christi salutaria præcepta , an hæc persua-
soria blandimentorum fallacia dicta attendere , et
vitam diversis morborum cladibus plenam amare

debeat : quæ per sollicitudinum curas pacem
aufert , caritatem dissipat , fidem frangit , spem
subtrahit , omnesque animæ virtutes obruit , scan-
dala nutrit , superbiam inducit , invidiam ac va-
nam gloriam provocat , adulteria atque homici-
dia admittit ; sen per ebrietatem et crapulam ,
ac nimis sumptuosa convivia ita corpus omne de-
bilitat , ut ipse etiam visus vel cæteri sensus vi-
gere nequeant. Nam dum temporalis cura nimis
geritur , dum acquirendis rebus transitoriis sem-
per animus æstuat , dum raptores furesque vitan-
tur sen latrones , dumque parentum vel filiorum
amor attenditur incaute , et Deus , qui tribuit
hæc omnia bona , si eis recte uterentur , et ipse
minime contemneretur , negligitur ; repente
mors , quæ magnopere timebatur adveniens ,
animam corpore abstractam ad inferni intolera-
biles poenas , ac perpetuos cruciatus , infinitos-
que gemitus mergit : ubi miserrima et infelix
semper mortua est a beata vita , et semper vivit
irremediabilibus tormentis.

et carnis ra-
tionibus

E

7 Christus autem Dominus et Salvator noster ,
qui dum Deus esset , ut semper est , et crucem
pro nobis ac diversas sustinuit passiones , ita nos
admonet dicens : Animam autem non possunt
occidere. Et iterum , Qui amat patrem aut ma-
trem plus quam me , non est me dignus. Et , Qui
diligit filium aut filiam super me , non est me di-
gnus. Ipse etiam et in hac vita tranquillitatem
præstat , et pro se certantibus inter ipsa tormen-
ta , et corpus roborat , et animæ consolationem
præbet , dum spem vitæ æternæ , et suæ glorio-
sissimæ visionis seu incomparabilis ac sempiterni
gaudii repromittit. At postquam , felici consum-
mationis fine peracto , quis tanta gaudia valeat
enarrare ? ubi inter innumerabiles angelorum ,
patriarcharum , prophetarum , apostolorum , mar-
tyrum , virginum , confessorum , omniumque
Sanctorum choros , vultui summi Conditoris assi-
stere datur : ubi fames sitisque , et omnis dolor ,
gemitus , fastidium , lassitudo nescitur , odor
inestimabilis immarcescibilium florum redolet ,
et lux claritatis æternæ , quam nec oculus vidit ,
nec auris audivit , nec in cor hominis ascendit ,
quanta præparavit Deus his , qui diligunt eum.
Namque et dum in hac caduca et fragili vita
subsistimus , velimus nolimusque , penis ac do-
loribus atque diversis passionibus nos subjacere
necesse est. Ipsa mors , quam magnopere perti-
mescimus , improvisa veniens , et habitaculum
carnis irrupens , animam , quam imparatam in-
venerit , ad perpetua tormenta perducit , etiam
post resurrectionis diem cum ipsa carue sine fine
cremandam.

F

ad meliora
hortatur.

8 Quare ergo non faciamus de necessitate vir-
tutem , de captivitate victoriam ? De morte qua-
re vitam non mereamur æternam ? Fortiter ergo
decertantes optemus , ut per momentaneas tri-
bulationes ad æterna gaudia perveniamus : ubi et
Dei cives , et angelis æquales simus. Hæc di-
cens , annuebat oculis , ut exprobrandi essent ,
qui tam evidenti assertionem minime credidissent.
Dum hæc et his similia Christi martyr Secundus
prosequeretur , audiens imperator Maximianus
jussit eum duci ad moderatorem provincie Egre-
stium nomine , ut caput ipsius amputaret , consi-
lio diaboli actus : ne forte dum per varia tor-
menta ejus exitus dilataretur , et ipsi maxima
detrimenta et Christo Jesu creatori ac redemptori
nostro animarum lucra fortiter auferentur : quod
frustra nititur inveteratus dierum malorum , dum
Salvator humani generis et martyres suos , quo

pla-

A placuerit exitu coronat, et in eorum semper sobrogare locum non cessat, qui adversus crudelem tyrannum invincibiliter decertantes, de eodem victoriae triumphos reportaret.

9 Postquam autem amputatum est caput ejus, lingua ipsius, quæ, dum incolomis esset, semper Christum meditando collaudaverat, licet balbutiens ipsum clamabat. Angelus autem Domini stans in aere, expectans et intuens agonem sancti Martyris, et quæcumque gesserat, ejus nec verba deserens, sed intra semetipsum quasi in libro scribens atque depingens, suscepit spiritum ejus, et perlucens ad majestatem, æthera conscendit, aspiciente beato Mauritio, et gratias agente; cui præstitum fuit videre, quod semper optaverat. Collegit prædictus Dei cultor corpus beatissimi martyris, et involvit in sindone nitida. Vespere autem facto cepit una cum aliis fidelibus amicis suis vir Dei et postea gloriosus martyr effectus beatus Mauritius circa corpus beatissimi Christi martyris Secundi vigilias agere. Dei autem nutu ab aliis fidelibus pro furto ablatum est sanctissimum corpus, ut, Domino disponente, in eodem loco, ubi nunc est, collocaretur. Exurgentes autem a somno et prædictum sacratissimum corpus non inveniētes, solummodo reliquias sanguinis, ubi decollatum fuerat, reperiunt: in quo loco, id est, in agro

B cujusdam patris familias nomine Probi, atque jugalis ejus similiter nomine Probæ, loco satis aptissimo, uno milliari prope castellum Caesarium, quod ab Annibale nomen Victimolis accepit, eo quod quindecim milia virorum ibidem fuerunt, qui contra Annibalem aciem proposuerant, primum vicernnt, et postea victa sunt: ideo pro causa hujus pugnae loco huic Victimolis nomen impositum est h.

10 Corpus vero beatissimi martyris Secundi, ut dictum est, a Christianis sublatum, perductum est usque ad urbem Taurinensem, et conditum aromatibus in loco amoenissimo collocatum est juxta fluvium, qui Duria à nomenatur: ubi per meritum beatissimi Martyris immensa usque in hodiernum diem præstantur beneficia. Nam quotiens ibidem sive febricitans, seu qualibet infirmitate detentus, vel spiritu immundo arreptus advenerit; si plena fide, et integra devotione [in] sua supplicatione perstiterit, citius adipiscitur, quod petierit. Ac velut a sanctissimi prophetae Elisæi à corpore post ejus obitum mortuus suscitatus est: ita quod ad hujus sanctissimi Martyris corpus advenientes curati fuerint, et vitium, pro quo castigatio illata fuerat, emendant, procul dubio a morte anime suscitantur.

11 Simili modo etiam intra ipsius claustra in oratorio sanctæ Dei Genitricis semper Virginis Mariæ divina præstantur beneficia. Nam 1 ad sepulcrum Christianissimæ et sanctæ Dei cultricis Julianæ m., quod ibi situm est, venerantes concurrunt, quæ sanctorum Solutoris, sociorum, et ejus corpora sepelierat, fideles populi, sive de pulvere colligentes, seu de ploda n., quæ superposita est, radentes, secum deportant, et salutem sibi celerem adesse confidenter sumunt o.

Unde felix Taurinensium civitas, quæ tantocum fulcitur patrocinii Sanctorum. Passus est autem beatissimus Christi martyr Secundus quinto p Calendas Septembres sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus, regnante vero Domino Jesu Christo: cui est cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti, honor et gloria in sæcula sæculorum.

A. ANONYMO.

p

ANNOTATA.

a Hanc ejus originem probare non possum ex antiquis auctoribus.

b Ab antiquis vocatur dux ex legione Sanctorum Thebæorum. Vide Comm. præv. § 2.

c Locum huic expendimus ibidem.

d Vegetius lib. 2 de Re militari cap. 2, inquit Ruinartius in notis ad Passionem S. Mauritii et sociorum ejus martyrum pag. 290, « Romani legiones habent, in quibus singulis sena » millia, interdum amplius militare consueverunt. » Certe ex variis Titi Livii, et aliorum auctorum locis videtur colligi posse, militum numerum non definitum, qui aliquando plures, aliquando pauciores in legione erant. Vide Florentinii notas in Martyrologium Hieronymianum.

e Consule Commentarium modo citatum.

f De hisce Martyribus tractabitur cum Martyrol. Rom. 22 Septembris.

g Non videtur dux fuisse totius legionis Thebææ, secundum præmissa in Commentario.

h Ibidem § 1 num. 1 de loco martyrii actum. Adde, quæ huc faciunt a num. 5.

i Duria, al. Doria (la Doire) fluvius Pedemontii geminus. De utroque egimus in Commentario historico S. Julianæ matronæ Taurini in Pedemontio, tomo II Februarii, die 13, pag. 658: quorum alter, ut ibidem dictum, Doria major prope Eporediam; alter Doria minor, vulgo Dorieta, prope Taurinam: de quo hic est sermo.

k Vide lib. 4 Requæ cap. 4. De illo apud nos actum die 14 Junii.

l Nam particula causalis quod convenienter hic apponatur, non video, nisi mor declarabitur in proxima notatione.

m In Commentario historico, quem modo designabam. pag. 657 relatum est, sacra corpora SS. Solutoris, Adrentoris et Octarii, e legione Thebæa martyrum, S. Julianam collegisse, simulque in oratorio a se condito sepelivisse: quæ postmodum una cum corpore S. Julianæ, nec non Gostini abbatis, ad urbem Taurinensem translata fuere, ut pluribus narratur pag. 659: ubi tamen nihil omnino invenio de Sancto nostro.

n Ploda quid proprie significet, non novi. Fortasse scribendum plastro (ut multa alia mendosa occurrunt in editione Mombritiana) id est. gypso. Hoc saltem vel simile quid videtur colligi ex sensu.

o Ex hoc loco ratiocinati sumus in fine Commentarii prævii de ætate auctoris, qui hanc Passionem scripsit.

p Consule ibidem dicta in initio paragraphi 2.

DE S. ALEXANDRO MARTYRE

BERGOMI IN ITALIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cultus; Acta antiqua; scriptores recentiores; quædam circa militiam Sancti, tempus, et locum mortis observata.

SUB MAXIMA-
NO.
Alexandri
cultus:

Sanctum Alexandrum, Thebææ legionis militem alterum, martyrii item laurea decoratum, hac die annuntiant Sanctorum Fasti, ac præcipua veneratione, ut patronum suum, colit Bergomum, urbs Italia perantiqua, Reipublicæ Venetæ hodiernum subjecta, quam Pergamum vocarunt medii ævi scriptores non pauci. Langum S. Alexandro terit elogium Ado Viennensis, quod, cum Actorum sit compendium, prætermitto: brevius ejus memoriam recolat Usuardus his verbis: Civitate Pergamis, S. Alexandri, qui et ipse unus extitit ex legione Thebeorum, et cum nomen Domini Jesu constantissime fateretur, martyrium abscissione capitis complevit. Usuardo fere consonat Romanum Martyrologium; Bergomi, inquit, in Gallia Cisalpina sancti Alexandri martyris, qui et ipse unus ex eadem legione (Thebæa,) cum nomen Domini Jesu Christi constantissime fateretur, martyrium capitis abscissione complevit. Plura non addo martyrologia, cum de cultu Sancti nullum sit dubium. Colitur autem Bergomi, ut patronus primarius, Officio duplici primæ classis, quod extat in Officiis propriis Sanctorum Bergomensium, anno 1707 reformatis, adjuncta octava, qua illa solemnitas celebratur.

Acta primo
edita:

2 Acta S. Alexandri ad nos pervenere partim manuscripta, partim typis jam edita; quorum alia aliis apparent meliora et certiora. Quæ primo editurus sum, habemus in tribus Mss. apographis, quoad rem inter se consentientibus. licet in verbis quandoque dissentiant. Primum illorum, quod aliis est correctius, extractum accepimus ex Ms. Legendario eminentissimi Cardinalis Barberini fol. 243: alterum ex codice Vaticano 11900; tertium ex codice Ms. antiqui monasterii S. Grate fideliter desumptum, ac testimoniis authenticis munitum, Bergamo submitit Martinus Antonius Guerrinus sacre theologie ac juris utriusque doctor, ecclesiæque cathedralis ibidem canonicus. Titulus illorum Actorum est: Passio S. Alexandri martyris; auctor anonymus, antiquus utrumque, non tamen S. Alexandro coævus, aut sappar, ut ex modo scribendi facile potest colligi, cum omnia reserat ut dudum præterita. Bergomenseñ fuisse ex prologo suspicor, sub cujus finem ait: Pro cujus (Alexandri) cruore roseo festinus nobis hodiernus dies illuxit. Quæ Mombritius edidit tom. 1, fol. 24 S. Alexandri Acta, cum his fere consentiant, præterquam quod in his loca, ubi quilibet gestum est, aliæque quædam circumstantiæ exprimentur, quæ prætermittuntur in illis, ita ut suspicari possimus, has circumstantias ad Acta a Mombritio edita deinde adjectas. Qua-

propter in notis observabo, quidam in his habeatur, quod non legitur apud Mombritium: nam hæc præ Mombritianis edere statui, quia inedita sunt et pleniora.

3 Alia S. Alexandri Acta ex memorato codice Bergomensi itidem ad nos destinavit laudatus Guerrinus, præcedentibus auctiora, sed minus certa: nam cum omnia contineant, quæ in ante memoratis iisdem fere verbis leguntur, aliæque adjiciant tum initio tum sub finem, modo parum verisimili relata, dubitare vix possumus, quin ab auctore quodam posteriore, hæc ex præcedentibus sint composita, atque ex fama forsitan populari amplificata. Qua de causa integra hæc Acta edenda non censui, nec tamen omnino prætermittenda; sed eam partem lectori exhibendam, quam postmodum ad Acta præcedentia adjectam dixi. Licet enim hæc fidem non mereantur indubitata, majorem certe mereantur, quam quæ recentiores quidam scriptores de S. Alexandro narraverunt sine veterum testimonio, cum scripta sint seculo XII, vel citius, ut constat ex verbis Lectionarii tomo ejusdem secundo subscriptis, quæ sunt sequentia. Anno Domini Incarnationis millesimo centesimo vigesimo quinto, Indictione tertia, mense Octobris. hunc librum fecit fieri Petrus presbyter et præpositus ecclesiæ beati Alexandri ad honorem Dei, et ejusdem ecclesiæ, ut a Domino retributionem accipiat, et tam presentium quam futurorum fratrum orationum, et elemosynarum perpetuo particeps existat. Ex hac subscriptione colligunt Bergomenses, ex antiquiori scripto videri hæc Acta in hoc Lectionarium transcripta, quod est verisimile. Exstant eadem Acta in codice monasterii S. Grate: recteque utrumque Ms. inter se consentit, ut ex collatione deprehendimus.

4 Laudatus monumentorum Bergomensium eruditor cum prædictis S. Alexandri Actis transmisit antiquum ejusdem Sancti Officium Ms., repertum in bibliotheca antiqui monasterii sancti sepulcri de Astino, Ordinis sancti Benedicti, congregationis Vallisumbrosæ, siti in suburbiis civitatis Bergomi, ut notatur. In dicto Officio lectiones sunt duodecim, et antiphonæ quædam, ad Actorum historiam spectantes, quas subinde citabo. Hæc sunt, quæ Bergomenses, diligentissimi sane in subministrandis Sanctorum suorum Actis, nobis perhumaniter communicarunt, aut aliunde reperire licuit, quorum nihil lectori subducam, ut, his visis, rectius colligere possit, quænam de S. Alexandro a recentioribus scripta, antiquorum auctoritate sint subnixa. De S. Alexandro recentiores egerunt varii. Vitam Latine scribere aggressus est Marcus Antonius Benalius, perfectit et edidit Joannes Anto-

nius

Acta nra
partim edita
da secundo
loco:

E

F

Officium
antiquum
scriptores
recentiores

A *nus Guarnerius in Commentariis de Vita sanctorum Bergomatium. Eundem Italico sermone conscripsit Marius Mutius in Historia sacra Bergomensi. Alexandri præterea meminerunt scriptores passim Bergomenses, aliique non pauci. Verum horum asserta singula excutere mihi non est animus, quædam tamen, communi illorum consensu affirmata, cum Actis antiquioribus conferam, ubi dabitur opportunitas. Nunc pauca, quæ minus in Actis explicata leguntur, sunt discutienda.*

5 *Thebææ legionis, quæ, duce S. Maudio, pro Christi fide prostrata, gloriosius triumphavit, quam si inimicas ipsa prostrasset phalangas, militem fuisse S. Alexandrum, auctores eum antiquiores, tum recentiores passim consentiunt. Verum non ita clare apparet, quem in dicta legione habuerit locum. Quippe militem vocat Martyrologium Romanum cum Usardo, neque addunt, an digniorem præ milite gregario locum obtinuerit, eum illud in S. Secundo, quem ducis nomine Alexandro præponunt, non prætermiserint. Silent item Alexandri dignitatem Acta inferius elendu; quæque Mombræus edidit, et B compendio Ado descripsit. In Officio, de quo mox egimus, Signifer fuisse dicitur, uti et in Actis proluxioribus. Sed ibidem Primpilarius etiam nominatur: primpilum, ut opinor, designatum voluit. Erat autem primpilus primus legionis centurio, dignitate tribuno proximus; quod munus si gesserit Alexander, S. Secundo militiæ dignitate præferendus erat, non posthabendus, uti posthabuit Martyrologium. Hinc itaque solum colligo, incertum esse, quem in legione locum tenuerit Alexander.*

6 *Annus, quo martyr pro coronatus, æque est incertus, quamvis id factum fuisse sub Maximiani Herculæ imperio satis constet. Baronius ad annum Christi 297, quo narrat militum Thebæorum martyrium, num. 16 hæc subiungit: Hos omnes (Thebæos) ad martyrium præcessisse visi sunt, antequam Alpes superasset Romanus exercitus (in Galliam progrediens) duo insignes ejusdem legionis milites, nimirum Secundus et Alexander. Alii post Thebæam legionem, Alexandrum coronatum voluit, atque ex caede commilitonum fuga elapsam, post reditum Maximiani in Italiam, dilatam martyrii coronam adeptum esse. Verum Baronii sententia probabilior videtur, quia fugæ Alexandri ex Gallia nulla in Actis fit mentio, nulla Thebææ legionis antea occisæ. Putamus itaque S. Alexandrum legioni Thebææ ad palmam martyrii prævisse. Quo autem Thebæa legio occisa sit anno non convenit iater auctores, neque illud hoc loco examinare lubet, quod ad Acta S. Maudio et sociorum necessario est discutiendum.*

7 *Scribunt Bergomenses posteriores S. Alexandrum fidem Christianam Bergomi prædicasse, egregieque promovisse: factum autem id voluit, quando ex carcere Mediolanensi Bergomum profugus, ibidem commoratus est. Verum, si antiquioribus standum est Actis, nullum hujus prædicationis invenient fundamentum. Audiamus igitur Acta a fuga usque ad mortem Sancti. Nunc. 7 ita habent: Tunc beatus Alexander quodammodo præago spiritu, non passionis formidine, lictorum incestas manus clam festina egressione declinavit, atque Mediolano egressus, locum, ubi martyr coronam consequeretur, adiit; videlicet juxta urbem, quæ Perganum nuncupatur, in prædiolo, quod nuncupatur Prætoria.*

Porro dum ibidem per aliquot dies per latebram Christi foveretur Athleta, ecce repente veniunt effera mente ministri, quibus dudum traditus a Maximiano cæsare fuit. Hunc mox eruentis manibus more aggressi sunt bestiarum, atque vinctum de restibus ad statuam, quæ Plotatio vocabatur, violenter traxere, ut ibidem, si sacrificare idolis nollet, juxta præceptum cæsaris capite plecteretur. Quod paulo post factum subnectitur. In Actis secundis hoc modo res narratur: Deinde non multo post beatus Alexander nutu ac voluntate Dei fugam arripens recto tramite, siccisque pedibus transmeato flumine Addne pervenit ad locum non longe a Pergamea civitate, qui locus olim ab incolis Plotacium vocabatur; ubi eum Dominus, sicut voluit, martyrio coronatum ad suum perduxit utique regnum. Tunc Vir beatus ibi inter densa verprium se condens, orabat Dominam, ut suæ passionis dirigeret cursum. Mox autem affuerunt ministri, quibus traditus fuerat ad decollandum etc.

8 *Nullum sane prædicationis hic restigium: etenim si his auctoribus fidem habemus, uti habent Bergomenses: dicamus necesse est, Bergomum non intrasse tunc temporis Alexandrum, nedum fidem ibidem prædicasse Christianam, ricesque episcopi obvisse, ut loquuntur aliqui. Nolim tamen negare fidem Christianam S. Alexandri ope Bergomi promotam. Nolim hanc gloriam præclaro Martyri abjudicare. Cum enim sanguis martyrum semen sit Christianorum, fuso pro Christo sanguine fidem Bergomi prædicavit, fidelium pietatem accendit, desides ad fidem promovendam animos excitavit, factisque post mortem miraculis non paucos fortasse ad fidem Christianam convertit. Ex dicta modo apud Bergomenses per sanctam Alexandrum fidei propagatione, quæ haud dubie in ore fuit posteriorum, sana vires acquirente, existimare potuerunt recentiores, fidem a S. Alexandro Bergomi fuisse prædicatam, etiamsi id in Actis antiquis non invenerint. Nunc pauca de loco, ubi Christi Athleta fortiter occubuit, disserenda.*

9 *Locum hunc non longe ab urbe Bergomensi fuisse, manifestum fit ex citatis paulo ante verbis, ubi locus ille Plotacium vocatus fuisse dicitur, nempe ab idolo Plotacio, cui ut sacrificaret Alexander volebant ministri, ad eum, nisi sacrificaret, occidendum missi. Neque enim alio sensu intelligere possum verba citata: Vinctum . . . ad statuam, quæ Plotacio vocabatur, violenter traxerunt, ut ibidem, si sacrificare idolis nollet, . . . capite plecteretur. Non ignoro aliam hodieum apud Bergomenses de hoc loco esse sententiam. Volunt nimirum locum corrupte Plotacium nominatum, reroque nomine Crotacium fuisse dictum, a Duce, ut opinantur, Bergomensium primo, quem ob præclara merita ab imperatore Probo totius Venetæ ditionis ducem constitutum scribunt; cuique a posteris hanc statuam erectam contendunt, ab eo Crotacium appellatam. Hoc ut probent Bergomates, adducunt præcipue locum ex carmine magistri Moysis Bergomensis, quem floruisse existimant initio seculi octavi. At cruditissimus scriptorum Italia editor Ludovicus Antonius Muratorius, qui tom. 7 Scriptorum Italiæ a pag. 529 Carmen Moysis typis edidit, in præmissa ad illud præfatione hæc epigrammæ refert, probatque Moysen scripsisse seculo XII.*

10 *Ex memorato autem Moysæ cap. 5 carmina adducunt, quæ, prout edita sunt a Muratorio*

ALCOTON
J. S.

Acta antiquiora non habent.

E

Occisus est Sanctus in loco ab idolo Plotacium nominato.

F

ACTORE
I. S.
quem recen-
tiores a luce
Crotacio Cro-
taciū di-
ctum volunt,

pag. 530, hic subjicio :

Hinc ubi procedes paulum titanis ad ortum,
Respice Creditii felicem divitis hortum,
Quem regina potens ambivit marmore Grata,
Pergameæ sedis regetur cum sceptrâ beata.
Illuc omne virescens genus omni tempore flo-
rum,

Ex quibus ægrotos sanans vix exit odorum.
Crotacius * hujus avus reginæ dicitur illam
Constituisse bonis propriis magnopere vil-
lam,

Unde fuisse locum veteres dixere vocatum,
Cujus et ipse locus conservat corpus huma-
num.

Signa rei manifesta tibi dabit alta columna,
Post obitum domino, quem gens fabricavit
alumna.

Nota hos versus citari a Pinamonte Peregrino de
Preamble, seculi xiii scriptore, in Vita S. Gratae,
quam editurus sum ad iv Septembris, ubi rectius
legitur Crotacus hujus avus : nam id metri leyes
erigunt.

B
ducesque qua-
tuor Bergomi
fuisse scribunt

11 Gratum reginam, quæ hortum supradic-
tum marmore cinxisse dicitur, putant esse
S. Gratum, sanctorum, inquam, Lupi et Ad-
leylæ ducum filiam, Crotacii ducis neptem, quæ
corpus S. Alexandri sepelivit. Ut breviter dicam,
quod censeo. Hæc Moysis carmina non sufficiunt,
ut rem tantam, omnibusque historicis antiquis in-
cognitam, nobis persuadeant. Nam Grata, quæ
S. Alexandri corpus sepultura dedit, nullibi re-
gina, nullibi dux, aut gubernatrix urbis voca-
tur in Actis antiquis. In edendis primo loco
num. 9 dicitur : Post dies aliquot quedam ma-
trona veniens meritis castissima, et nomine Grata,
beatum corpus inveniens, cum gaudio letabunda
excepit, eamque cum suis omnibus ad prædium
Pergami muros, ibique cum aromatibus optimo
sepelivit in loco. In Actis secundis res eodem
plane modo narratur, itemque S. Gratae nomen
matrona tribuitur. In Officio autem antiquo, ita
legitur in antiphona ad Benedictus : Vidua que-
dam, Grata nomine, et opere, corpus gloriosi
Martyris collegit; et in proprio fundo diligenter
condidit. Cum itaque reginam vocet Moyses,
neque ullum designet tempus, ad anteriora tem-
pora respicere videtur, quibus reges Bergomi re-
gnasse vel credidi, vel poetica licentia finxit,
ut ex versibus ejus cap. 4 manifestum est, quos
lectori dabimus, ut eadem opera locum illustre-
mas, ubi Sanctus, antequam ultimo caperetur,
latuisse dicitur in Actis primis num. 7 his
verbis :

C
alios historicis
incognitos,
quorum im-
probatur sen-
tentia :

12 Mediolano egressus, locum, ubi martyrii
consequeretur coronam, adiit; videlicet juxta ur-
bem, quæ Pergamum nuncupatur, in prædiolo
quod nuncupatur Prætoria. Quem locum laudatus
Moyses cap. 4 ita describit :

Tertius ad Nothum, Prætoris nomine dictus,
Mille per anfractus, et mille volumina fictus :
Unde nec insidias, nec vim timet ille furo-
rum,

Munere nature munitus, et arte priorum.

Hic veterum fulgent miranda palatia regum;

Hic etenim viguit jus et celebratio legum.

Si vere reges hos putavit regnasse Bergomi pœta,
tempora resperit Christo nato priora : quippe post
Christum natum, Bergomi reges fuisse existima-
re non potuit : itaque ad illa etiam tempora
regina Grata remittenda. Si per reges duces forte
intellegerit, volueritque Crotacium, Lupum,

Gratum, Asteriam, seu Hesteriam, sub finem D
seculi secundi, et initium tertii duces Bergo-
mo præfuisse, ut voluit nunc Bergomates, di-
cens Moysen poetam hujus sententiæ primum
videri uctorem, nec tanti esse ejus auctoritatem,
ut hac in re tuto ei fidem habere possimus. Hæc
paucis hic dicta sunt, ad acta S. Gratae die iv
Septembris latius examinanda, firmasque sta-
bilitanda.

13 Ad locum mortis Sancti, unde digressi
sumus, breviter revertamur, Franciscus Bella-
finus de Origine urbis Bergomi statam, quæ Plotacio
vocabatur, Plutonis fuisse existimant : Col-
umnæ, inquit, Plutonis statua, etsi Plotacii
mendose legatur, insederat. Quod quidem mihi
non videtur improbabile, sed incertum. At ne
verisimile quidem apparet, quod Celestinus Ca-
pucinus Historiæ Bergomensis Italicæ scriptæ
lib. I cap. 20 asserit, Crotacium ducem, ut denum,
ibidem fuisse cultum. Quodcumque tandem jar-
rit idolum illud, idolum fuisse in loco, ubi oc-
cisus est Alexander, Acta manifestant; recteque
scribit Pinamons ante memoratus in Vita S. Gra-
tae cap. 7 : In hoc siquidem loco posita fuit
statua quædam, quæ Plotacio vocabatur, ubi
dæmonia colebantur : alii hæc etiam statua quidam
loem prædictum Plotacium vocaverunt. Eodem
postea loco templum S. Alexandro conditum in-
fra videbimus.

incertum,
quodnam
fuerit idolum
Plotacium

E

§ II. Gloria Sancti posthuma.

Sanctum Alexandrum post mortem multis Ber-
gomi claruisse miraculis, Acta testantur his
verbis : In quo (sepultura) loco semper Do-
minus meritis beati Martyris exoratus, ostendit
prodigia, et vota supplicum complet. Verum id
esse, facile conjicere possumus ex eo, quod præ
reliquis Sanctis Bergomitibus urbis Patronus
fuerit electus præ reliquis præcipua semper re-
neratione et honore cultus. At dolemus præclari
Martyris miracula aut scripta non fuisse, aut
certe ad manus nostras non pervenisse. Qua-
propter ex multis pauca, quæ aliunde colligere
potui, hic subnectam. Laudatus supra Pina-
mons in Vita S. Gratae cap. 21 hoc commune
SS. Alexandro et Gratae beneficium refert : In
Cumana diecesi sunt duæ villæ, quarum una F
Moltrasium, alia vero Vereana nuncupata est.
Prope villas istas apparuerunt lupi rapaces, et
feræ pessimæ, quæ invadebant homines, et intran-
tes domos, pueros asportantes interficiebant : sic-
que timor magnus et tremor invasit omnes, nec
audebant exire ad opus suum, nec ad operationem
suam etiam ad vesperam.

15 Recordati sunt autem de sancta ac venera-
bili Grata, eo quod monasterium suum quon-
dam possessiones ibi habere consueverat : lacto
autem ab incolis terræ voto ad beatissimum mar-
tyrem Alexandrum, et ad beatissimam Dei Gra-
tam, invenit se gens illa a feris pessimis protinus
liberatam. Votum autem illorum fuit, ut, quam-
diu viverent, semel in anno cum crucibus
processionaliter corpus sacrosanctum martyris
Alexandri, et corpus sanctissimum venerabilis
Gratae, devote et sollicitè visitarent. Quod votum
longo tempore impleverunt; quoad duravit
pax, et quamdiu gens illa vivebat, quæ se tali
voto astrinxerat. Veniebant autem cantantes, et
Sanctos laudantes; et gratias Deo, et beato
Alexandro, et beate Gratae multiplices referentes,
quia

miracula mul-
ta sanctisigno-
ta : pag. a lu-
pis infestati

SS. Alexan-
dri, et Gratae
patrocinio ab
his liberati :

A quia eos a feris pessimis liberaverant. *Eandem historiam refert in Vita Alexandri Guernerius fol. 40, pagamque primum vocat* Multrasim. *Hic vero de S. Alexandro aliud subdit miraculum præcedenti simile, hoc modo:* Ejusdem ope, eadem pestis a Vallis Brembanæ incolis depulsa est: posterique accepti beneficii memores, quod tunc illi voverunt, ad hoc tempus religiose persolvunt.

16 *Ex eodem auctore subjungo beneficium restituta valetudinis, Carolo Crasso imperatori præstitum:* Carolus, inquit, cum anno circiter MDCCLXXXIII agra et perdita valetudine esset, ejusque salus propemodum desperata videretur, votum concepit: ædem se S. Alexandri aditurum, si morbo relevatus esset. Hujus ope cum vis morbi primo remisisset, deinde integra valetudo restituta esset, quam primum licuit, studio inflammato Bergomum contendit: templum pie et religiose ingressus, cum ob impetratam sanitatem cumulatissime Deo gratias egit, tum S. Alexandri reliquias sanctissime veneratus, magnitudinem donationum, quas Deus in eum contulisset, multis laudum præconiis prosecutus est. Idem beneficii magnitudine letus, locorumque religione, et incolarum humanitate captus, ad memoriam grati animi sempiternam privilegia plurima, eaque honorifica... in civitatem, atque aedes sacras congressit, et amplissimas immunitates vacationesque dedit; tum genus morbi, quo periculosissime laborarat, et sanitatis adeptionem elogio luculentissimo consignatam, testatamque reliquit. Coronam item auream, plurimis et clarissimis distinctam gemmis, donatum in altari posuit, quæ ad memoriam pietatis imperatorie sempiternam templo ornamento esset. *Plures hoc miraculum referunt, interque eos Ughellus. tom. 4, col. 416, qui tria recitat Caroli diplomata, quibus prædicta firmantur. Ex primo hæc verba imperatoris delibet:* Ad honorem beatissimi martyris Christi Alexandri, ad cujus limina confugimus, cujusque intercessionibus a gravi infirmitate corporis Dominus restituit sanitati etc.

17 *Guarnerius relato beneficio alia duo subjungit, his verbis:* Tempore quoque difficillimo, et bello periculosissimo agris et labentibus Ripensium rebus, qui non longe a Tridento ripas Benaci lacus incolunt, S. Alexander auxilium operamque tulit. Anno a Christo nato MDIX, Julio II summo Pontifice, et Maximiliano imperatore, cum omnes ferme Christiani principes, icto inter se fœdere ad delendum nomen Venetum conspirassent, signisque collatis Veneti pulsi superatique essent, et omnis armorum impetus in eos conversus, Ripenses quoque populationibus, et excursionibus a finitimis Germanis premebantur. Qui, cum ad pugnandum cum hostilibus pares non essent, intra muros compulsi, paventes inopesque omnium rerum, humanis subsidiis desperatis, a S. Alexandro, cui in propinquo colle sacellum antiquitus exædificatum fuerat, calamitati suæ auxilium imploravit; lacrymasque plurimas in iis acerbitatibus profuderunt. Misertus est Deus, Alexandro deprecatore; Ripensesque veluti caelesti voce jussi, patefactis portis, eruptione facta, hostes fuderunt, fugaruntque; et cum nulla res obstaret pavori; armaque, et viri alii super alios cade ingenti sternerentur, non modo obsidio soluta est, sed tanta hostium strages facta, ut numerus interfectorum iniri non posset, et aquæ luminis

cremore inficerentur. Hinc loco illi *AQUE MOR- AUCTORE*
TRÆ, a crescorum multitudine, et sanguinis pro- J. S.
fluentis copia, nomen impositum. Apud Ripenses vero posteris temporibus Alexander summa in veneratione fuit, diemque, quo is in cælum excessit, festum habere, et in perpetuum servare, decreto facto, Ripenses statuerunt.

18 Sed illud externum, hoc vero domesticum, in quo propensam Alexandri in nos ipsos benignitatem, tum, cum magnis periculis urgebamur, experti sumus. Raymundus Cardona Hispanus regnum Neapolitanum pro rege administrabat. Is, quod bellum Venetis cum rege Ferdinando susceptum erat, anno moxix infesto exercitu lines Bergomates ingressus est, pervastatisque passim agris, urbem circumscdit. Crebris tormentorum ictibus quassato et disiecto muro, qua D. Augustini cœnobium situm est, eo rem redegerat, ut sine prælio in urbem transcendere, et signa inferri possent. Raymundus vero Bergomatibus infensus, quod imperium Venetorum secuti, oppugnationem pati, et omnes acerbitates perferre, quam se dedere mallent, urbem militibus diripiendam concessurus erat. Dum ea, qua: hujusmodi negotio usui erat, providet et disponit, magnam partem noctis advigilavit. Ob eam causam ætior eum sonnus, quam ducum consuetudo patitur, complexus est. Dormienti S. Alexander in somnis denuntiare visus est fore, ut, nisi Bergomatibus parceret, et copias a mœnibus reduceret, ipse telo, quo armatus fuerat, transiurus caderet.

19 Id visum Raymundus non pro nihilo habendum duxit. Itaque postero die, cum Bergomatium legati urbe egressi essent, coque miserabilibus agerent, quo majus periculum impendebat: qui nullas pacis conditiones auribus admiserat, placabilibus respondit; Bergomatibusque cum multa castigatione nimii in rempublicam Venetam studii increpitis, ea conditione pacem dedit, ut xxx millia aureorum persolverent. Hinc cum urbem cum exigua manu ingressus esset, nihil ei potius fuit, quam ut templum S. Alexandri inviseret. Simon Brixianus templi præpositus, summa gravitate et pietate vir, qui ibi delitescerat, et sanctitatem templi inviolatam præstaturum sperabat, evocatus est. Is cum se ad perniciem aliquam quæri arbitraretur, sic animo consternatus est; ut neque color, neque vultus ei constaret. Tandem ex magna trepidatione collecto animo, Raymundum excepit. Cum is obsecratione humili et supplicii usus esset, et S. Alexandri corpus veneratus, a precibus ad Bergomates conversus: Magnas, inquit, huic gratias habere debetis (digitum ad tabulam, in qua S. Alexandri imago erat, intendit) qui nisi vos præsidio texisset suo, pessime hodie vobiscum actum esset. *Bartholomæus de Peregrinis in Vinca Bergomensi part. 1, cap. 56 eandem breviter narrat apparitionem. Utrumque vero relatam postremo beneficium narrat itidem Marius Mutius sub finem Vitæ Italicæ S. Alexandri.*

20 *Dicitur Mutius, multa ejusdem Sancti in Bergomenses beneficia, ac paternæ curæ ac benevolentis indicia se ridisse testatur. quorum unum narrat, quod hic reddo Latine:* Inter hujusmodi insigne est anni MDLXXVI quando tota ferme Italia peste infecta erat, et in omnibus civitatibus, præsertim Venetiis et Mediolani, millei homines moriebantur, Bergomi vero (qui fructus meritorum, et intercessionum S. Alexandri) vix decem periere aut viginti. *Hæc miracula fi-*

Bergomates diripiunt urbem suam periculum

apparitione Alexandri videntur.

F

atque in pestilentia fere servantur miracula.

AUGUSTUS
J. S.

de illorum, qui ea scire poterunt, et fideliter enarrare, lector studiosus habeat. Nunc mihi ad alia transeundum, ridendamque, quid itidem præstiterint Bergomates in honorem Sancti.

Templa S.
Martyri
Bergomi
structa.

21 Sepultum S. Alexandri corpus a matrona sancta, nomine Grata, narratur in Actis; et nihil additur de templo vel uno vel pluribus ab eodem S. Martyri structis. Tria tamen templa ab eadem S. Grata, quam ducem suam voluit, S. Alexandro ædificata jam seculo XIII scripsit Frater Pinamons Peregrinus de Breubate, quem aride sequuntur hodierni Bergomates, neque satis perpendunt, quam ineptum ad tot templa erigenda tempus assignent. Nempe cum ibidem Maximiani persecutio surviret in Christianos, multosque celo martyres transcriberet, templa omnino sex per Lupum, Adeleydam, Gratamque impune exstructa contendunt, et quidem annis paucis, quod non minus incredibile est, quam omnibus illius temporis scriptoribus incognitum, ut latius in Actis S. Gratae ostendam. Existimo itaque templa S. Alexandri, quæ assignant memoratus Pinamons, post pacem ecclesie redditam ædificata fuisse, et quidem longo post tempore. Rem ex Vita sic probo. Actorum scriptor, relata sepultura, ita progreditur: In quo loco semper Dominus meritis beati Martyris exoratus, ostendit prodigia, et vota supplicum complet. An dubitare quis potest, si templum ibi jam fuisset constructum, quin illud edidisset omnia auctor? Itaque templum post scripta hæc Acta videtur fuisse ædificatum. Unam laudatus Pinamons cap. 8 structam narrat ecclesiam in loco ante altam columnam, ubi occisus fuerat, quæ dicitur in columna: alteram in trivio, ubi guttas quasdam sanguinis ejusdem Sancti cecidisse vult, dum corpus portabatur ad sepulturam, quæ appellatur, inquit, S. Alexandri de cruce, ... quam et ego ipse oculis aspexi: tertiam, ubi corpus sacrum primo fuit sepultum. Cui attribuenda videatur horum templorum constructio, dicam in Actis S. Gratae. Audiamus interim, quomodo constructionem templi hujus, in quo multis seculis sacrum S. Alexandri corpus quierit, referat cap. 13 dictus auctor:

(1) *num. ubi sacrum corpus sepultum; quo destructo.*

22 Beata quoque Grata martyris sui non immerito Alexandri, sed semper de eo sollicita, et fidelissima existens ei et devotissima, attendens, quod Martyr Dei indecenter staret in prædio suo sine domo et sine tecto, manus suas misit ad fortia, disponens et cogitans, qualiter templum decens posset super sanctum corpus erigere, in quo fideles Christiani Martyris Christi possent suffragia impetrare: cogitavit, inquam, et quod cogitavit effecit. Nam de suis divitiis, quas in Dei servitio libentissime expendebat, ecclesiam B. Alexandri primam ædificari fecit, decentem et utilem, secundum quod tunc temporis qualitas exigebat. Deditque illi ecclesie dona magna et larga, omnia videlicet, quæ possidebat Dei familia circa locum Sancto dicatum, quæ adhuc usque in hodiernum diem illi ecclesie pertinere noscuntur. Permansit autem hæc ecclesie ad honorem Martyris tempore longo, quousque illa, quæ nunc est, fuit ædificata: id est, usque ad tempora S. Adelberti, circa initium seculi decimi, quando hostili manu fuit combusta; atque ejusdem Adelberti cura magnifice structa, multisque privilegiis et donis ornata, ut videre licet in variis hac de re diplomatis, quæ recitat Ughellus tom. 4 a col. 420.

23 Restaurata, aut potius ædificata nova D
S. Alexandri ecclesia, corpus ejus e loco sepul-
turae levatum, atque ad locum magis honori-
ficum translatum fuit ab eodem S. Adelberto, *restaurato-
que, corpus
transfertur.*
præsentate, ut testatur Sigonius, Berengurio Ita-
liæ tunc rege. Audi dictum Sigonium lib. 6 de
Regno Italiae ad annum 903: Levata inde Un-
garotum, (qui Bergomum aliasque urbes popu-
lari sacrauit) mole Italia, tum ad sarcinenda da-
mna conversus, in primis studuit ecclesiis, quæ
vini eorum passæ fuerant, sublevandis. Eo præ-
sente, Bergomi Adelbertus episcopus ossa S. Alex-
andri martyris, qui in ipsa urbis basilica colitur,
ex antiquo sepulchro in confessionem, ubi
nunc quoque quiescunt, traduxit. Hæc prima
venerandi corporis translatio.

24 Altera subsecuta est anno 1561, tristior *translatio
alia ad tem-
plum S. Vin-
centi, nunc
S. Alexandri:*
illa quidem, sed non minori celebritate peracta.
Statuerat Respublica Veneta Bergomum munire;
impedimento erat ædes S. Alexandro sacra: hæc
itaque funditus everti jubet, non sine civium do-
lore ingenti. Hinc sacras cum aliorum Sancto-
rum, tum Alexandri reliquias, transferendas ad
ecclesiam S. Vincentii maturavit episcopus. Hæc *B*
S. Vincentii ecclesia cathedralis erat una cum ec-
clesia S. Alexandri tunc diruta, ita ut duplex es-
set congregatio canonicorum. Verum utraque hæc
congregatio in unum cathedrale capitulum co-
luit anno 1689, curante illustrissimo urbis episco-
po Daniele Justiniano, ecclesieque S. Vincentii
tunc uni S. Alexandro urbis patrono fuit inaugu-
rata. Hæc partim in diplomate Frederici Corneli
episcopi Bergomensis, apud Ughellum citatum col.
500, partim in Actis unionis capituli, anno 1689
Bergomi impressis, fusius narrata lector inve-
niet. Nos subjungimus solum ex memorato epi-
scopi diplomate, ubi anno 1561, quoque in sta-
tu, sacrum corpus fuerit inventum.

25 Post aram, inquit, quæ in medio posita *quomodo tunc
Sancti corpus
reperitum*
erat D. Alexandro dicata, stabat pro pavimento
lapis, qui quatuor parvis columnis marmoreis,
arcule lignæ ferreis laminibus præcinctæ, sup-
positis erat basis. Ara atque his omnibus penitus
sublatis, soloque aliquantisper suffosso, marmo-
ris frustrum inventum, in quo litteris majuscu-
lis, MILES THEBÆUS scriptum legitur. Bur-
sum per medium cubitum materie terre, quæ *F*
sequabatur, prædicta continuata fossione, alius
lapis omnino major, et latior est inventus, et
magna cum difficultate levatus, erat enim sarco-
phagi proprium tegumentum; vas trium cubito-
rum longitudinis ex alto marmore detectum ap-
paruit, elaboratum exterius sculptura miram
vetustatem referente, ex quo nulli dubium, vas
illud ante salutem humano generi elargitum tu-
mulandis gentiliis cadaveribus comparatum,
mox pie Christi martyris Alexandri sepulture
usum præbuisse, præsertim cum in medio scul-
ptum extet epitaphium nominibus, et caracte-
ribus antiquam illam gentilitatem redolentibus.
quod cum multæ litteræ in totum tempore sint
corrosæ, intelligi omnino non potest. In illo D.
Alexandri ossa sparsim jacentia satis comminuta.
Addit paullo post, inter effodiendum duo ex
more frustra reperta... rudibus characteribus epi-
taphia continentia, pia sane verba, ac Latini ser-
monis puritate carentia; quorum, inquit, pro-
pterea quod marmor est in parte perfractum,
integer sensus haberi non potest; alterius tamen,
quod majus est, et melius legitur, verba sunt,
videlicet: Beati martyris Alexandri pretiosissimus
thesaurus etc. Hæc citatum diploma, quæ ex

Ms.

A Ms. Bergomensis dedi, quod quædam apud Ughellum luxata sint, vitio, opinor, typothetarum.

D

PASSIO

Auctore anonymo Bergomensi.

Ex Ms. Legendario eminentissimi Cardinalis Barberini fol. 245, collata cum duobus Mss.

PRÆFATIO.

Cum omnium beatorum Christi martyrum merito bella victicia, atque insignes triumphos mentis devotione, decentissimaque veneratione recolimus: nostræ procul dubio ignorantiae tenebras animæ illustramus, atque dum eorum imitatione digna fortia facta perpendimus, nostram, ut ita dixerim, charitatis mucrone segnitiam detrimamus. Hos denique conspiciamus quam valide amore Christi arserunt, qui calicem, quem ipse pro nostra salute de torrente bibit in via, ipsi nihilominus pro eo gustaverunt, proprio cruore profuso. Amemus igitur hos Christi probatissimos duces, qui ejus secuti vestigia, prostraverunt cum suis satellitibus humani generis hostem, et viam, qua rex noster abiit, preëmpto mundi principe, arctam, ipsi lorica fidei, et galea spei ac salutis induti, secuti sunt victores, hostium timore sublato: nosque ut hos sequamur gloriosis suis instigant triumphis. Istos etenim Dominus non servos, sed amicos est dignatus vocare: nempe quibus omnia, quæ a Patre suo audivit, nota fieri voluit, per quæ incomparabili ejus sunt amoris sacro uniti: hos dudum conspexerat, cum flagranti desiderio Psalmista clamaret: Mibi, inquit, nimis honorificati sunt amici tui Deus. Et tanquam si ab eo tanti honoris causas nobis insinuari protinus quæreremus, adjecit: Nimis confortatus est principatus eorum. Cum ecce electos Dei mira agere conspiciamus, demonibus imperare, miraculis conrascare, agris salutem tribuere, potentes hujus seculi ad eorum sepulchra humili veneratione procumbere.

Si ingentis
martyrum
glorie

E

P

2 Quid aliud his animadvertimus testari indicis, quam eorum nimis principatum esse subitum? Istos etenim congruit ut passionum communicatione sequamur, si conformes fieri gloriæ eorum et consolationis empimus. Unde bene Apostolus nos admonet, dicens: Quoniam si socii passionum estis, simul et consolationis eritis. Et item: Si compatimur, et conglorificamur. Bene natale martyrum devota celebrante, quisquis fidem martyrum cum moribus et vita sectatur: nam qui per illicita voluptatum adhuc desideria spargitur, frustra hic cum precibus martyrum suffragia querit. Illis sancti Martyres intercessionis suæ munera exhibent, qui, quod verbis expetunt, convenire operibus norunt. Nam quomodo cum martyre diversa pro Christo suppliciorum sustineret idonea fide tormenta, quem luxuria polluit, quem extollit ambitio, quem ira cruentat, quem interimit invidia, quem prospera elevat, quem prosternunt adversa? Hæc et his similia virulenta

volunt esse
participes. ho-
rum virtutes
imitandæ.

dialoli

nudo mar-
mora, in
que primum
sancti corpus
sepulchrum, in
veneratione
habetur

26 Moniales Bergomenses S. Gratae, Ordinis S. Benedicti, debita veneratione servant tumbam marmoream, in qua credunt S. Alexandrum primo fuisse sepultum; quæque deinde S. Gratae reliquias continuit. In instrumento impresso, notariique publici subscriptione roborato, cui titulum dederunt: Sepulcri antiquissimi marmorei, in quo primam S. Alexandri martyris... et successive S. Gratae... sacra condita fuere corpora, translatio, illius tumbæ forma, et honorifica depositio narratur hoc modo: Hinc igitur est, quod anno a Nativitate D. N. Jesu Christi millesimo sexcentesimo vigesimo nono, die Veneris, sexta mensis Aprilis, hora tertiarum, vel circa, tudictione duodecima, sanctissimi D. N. Urbani PP. VIII Pontificatus anno sexto, et eodem illustrissimo (Augustino) Priolo Bergomatae ecclesiam regente, dictæ reverendæ dominae abbatissa, et moniales, prius decantatis per eas hymnis cum vers. et orat. pro eisdem S. Alexandro, et S. Grata, prope dictam januam monasterii consignarunt prædicto canonico Puteo, illarum confessario, idem antiquissimum illud sepulchrum S. Alexandri, ad effectum, ut in dicto altari collocaretur, ex eodem monasterio industria et opera egregii fabri murarii Francisci de Brolis Bergomensis diligenter eductum, et extractum, quod est arca marmorea, ut ex illius inspectione dignoscitur, tota subalbida, et lucida, altitudinis cubiti unius, et quartæ partis hujusmodi cubiti, latitudinis alterius cubiti et quartæ similis partis cum dimidia etiam istius quartæ, et longitudinis trium cubitorum cum altera quarta parte ex talium fabricorum usu mensuræ Bergomem, et ad frontis ac laterum superiores, et inferiorem extremitatem haud ineptis cornicibus simbrata, e cujus etiam conspectu inspicuntur caelate columellæ quatuor, rotunditatem ostentantes, cum tribus arcibus ad instar porticus, et sub arcu medio, et latiori nunc incisa auro inspersa leguntur ista verba: QUÆ OLIM S. ALEXANDRI MARTYRIS THEBANE LEGIONIS SIGNIFERI CORPUS IHC CONDIDIT VENERANDUM, EODEM POSTMORUM IN SEPULCHRO REQUIEVIT ILLIUS DISCIPULA B. GRATA VIRGO BERGOMI PRINCEPS; et totidem in lateribus duæ scilicet a dextera, et duæ a læva cum arcu, nec non in angulis aliæ angulares, pilastrateve non aspernanda arte elaboratæ, singulæque cum sua basi, et epistylis; a tergo autem sine ornatu simplex, et interius profunde ovata, ubi sancti Alexandri crueris aliqua adhuc apparent signa. Hæc ibidem, quæ pluribus coram testibus facta leguntur; altare autem, intra quod tumba posita, primum est in nova Gratae ecclesia, sanctoque Alexandro sacrum, ut in instrumento præmittitur.

B

C

A. ANONYMO
BERGOMENSI.

diaboli tela prius sancti martyres fidei armis muniti vicerunt, quam sua pro Domino tormentorum exitiis prostrarunt corpora sancta. Sapiamus interim vitiorum carnalium bella, et tandem fide congrua martyrum devotionem sequamur: omnibus Christi martyribus congruum juxta nostrum modulum exhibeamus honorem, præcipue tamen eis, quorum patrocinii gloriamur: quia his fidentius nostra persolvimus vota, quorum sacras reliquias nostris domiciliis veneramus. De quorum collegio venerandus Alexander hodie martyr occurrit, pro ejus cruore roseo festinus nobis hodiernus dies illuxit. Verum hunc ardentius cordis amplectamur amore, cum ad Christi gloriam ejus pia certamina noverimus.

Exorta per-
secutione S.
Alexander a
Maximiano
a

3 Tempore itaque Maximiani Caesaris exardescente diabolo catholica fides, facta est persecutio a magna super eos, qui pia religione in toto orbe Christum colebant. Dederat autem cunctibus in mandatis præfectis, ut ubicumque Christum colentes publica potuissent examinatione perquirere, diversis eos suppliciis, ac ferarum morsibus lacessitos, ad ultimum capitali sententiæ deputarent. Factum est autem in illis diebus, quibus hæc crudelis est promulgata sententiæ, ut B. Alexander Christi præventus gratia constanter fidem Domini cum sacrae regenerationis unda susciperet. Quod Maximianus audiens, post dies ferme quindecim, missis apparitoribus suis, cum aspectibus præcipitanter jussit assisti: quem ita crudeli vesania allatus est, dicens: Pro nulla alia re te accersiri præcepi, nisi ut, quos reliqueras, diis sacrificium ponas. Comperi enim te dereliquisse deos, Christianumque esse effectum. Et hæc dicens petit sibi mensam apponi linteaminibus coopertam. Et ait ad B. Alexandrum: Accede nunc, et sacrificia, si de contemptu deorum vis lucrari pomas.

sacrificare
idolis jussus
ut facere
constanter
recusat:

4 S. vero Alexander divino firmatus spiritu, ait: Quare hoc nefandum proponis, Maximiane, præceptum? Magnam siquidem vis exercere tyrannidem, et quidem vereri te possum utpote regem; verumtamen ut deum amare nequeo. At cesar dixit ad eum: Jubeo te mori, nisi sacrificaveris diis. S. vero Alexander respondit: Mors mihi a te illata, vita est apud Deum: nam ab hoc sæculo recedens, veram inter angelos vitam percipiam, et Regem justissimum creatorem nostrum ac vestrum possidebo. In cujus responsione admiratus cesar, jussit eum sisti, et suasoriis quidem verbis snabebat ei, dicens: Elsi excusas sacrificare, Alexander, vel sacrificantibus consenti, eisdemque copulare. At illo tacente, nihilque tyranno respondente, jussit ministris, ut apponerent mensam cum sacrificiis. S. vero Alexander in cælum respiciens, dixit: Atque utinam tantam mihi Deus gratiam daret, qui cuncta per Jesum Christum recta postulantis præstat, ut possim et tuam voluntatem ad Dei cognitionem convertere, et vanissimam tui animi istam amputare insaniam. Verum quia tu hoc insanabile habes malum, ex virulenta b diaboli propinatione concretum, credere te in luum Creatorem diffido. Me autem vocavit ille, qui in semine Abrabæ dudum promiserat benedicendas omnes gentes. Parce consiliis tu tandem diabolicis malis, plange, et cognosce vel sero actus tuos nefandos: et crede in Deum unicum, qui omnia ex nihilo fecit, ut possis evadere, quæ sunt tibi cum diabolo æterna præparata tormenta. Tunc Maximianus motus ad tantam ejus constantiam ait: Hactenus quidem verecunde

taum expectavi assensum; et, ut mihi moris est, ut cum viventibus lastareris, ammonui. Sed quia ultra quam convenit liberalibus usus es verbis, ut contemptorem, et rebellem de apposis sacrificiis teneri præcipio.

5 Hæc B. Alexander audiens constanter Dei tyranno ait: Minæ tuæ, cesar, mea sunt blandimenta; et tormenta, quæ animo furiaris vesano, æternam mihi apud Dominum præstabunt coronam: fidem enim meam audenter tibi propono, quam, cum examinare ceperis, semper invenies fortiolem: ego enim Deum cædi, quem tu non meruisti cernere e, colo, qui me de hoc errore, quo tu detineris infelix, ad legis suæ notitiam gratuita bonitate perduxit, et non ligna, vel lapides, vel enjshet metalli adoro figmenta, quæ tu misera dementia, patrocinante diabolo, irrevocabiliter veneraris. Sed quid frustra vesano spiritu furiaris? quid per diversa exitia mentis laceratione contorqueris? gladium quidem hunc, qui mihi a te nolenti sacrificare collatus est, pro Christi invictissima gloria amabili cordis dulcedine, summaque cum devotione exripio: per quem non verens tuæ jungar d iniquitati, sed Dei justitiæ, cujus gratia præveniente participare commerni. Nec propter momentaneam quam irrogare mihi pœnam conaris, alienus a Christi gratia vel communicatione Sanctorum efficiar. Hæc beatissimo Alexandro clara voce ad Christi tyrannum, et reliquos proclamante, commotus Maximianus sibi astantibus jussit, ut de apposito sacrificio invito ei offerrent, applicatisque armatis, id ei suadere præcipiebat. At ille amplius indignatus, et omnimodo confundens regiam iniquitatem, ejusque præcepta injusta, calce mensam perentibus, everlit cum omnibus super eam nefandis impositis.

6 Hinc itaque furore Maximianus repletus, totusque veneno iracundiæ fervens, fixit oculos crudelitatis ad necem sancti Viri; jussitque eum tradi uni ex ministrantibus sibi, ut eum velut innocuum juglaret pro Christi nomine agnum. Minister vero evaginato gladio amens cepit astare, nec ictum subvectæ dextræ ad B. Alexandri valuit inclinare cervicem. Cui protinus Maximianus tyrannus dixit: Adhuc quasi pavens, miles nequam, subsistis? At trepidus Martianus voce compressa respondit: Domine mi rex, caput ejus velut mons ingens meo conspectui paret: propter quod ego tremebundus animo in ejus passione faligor. Cognoscens autem causam Maximianus, inutilis cesar, eum demum aliis, ut interlicerent, truculentis animi deputavit clientibus.

7 Tunc B. Alexander quodammodo prasago spiritu, non passionis formidine, lictorum incestas manus clandestina e egressione declinavit, atque Mediolano egressus, locum, ubi martyrii coronam consequeretur, adiit; videlicet juxta urbem, quæ Bergamus / unncupatur, in prædiolo, quod vocatur Prætoria g. Porro dum ibidem per aliquantos dies per latebram Christi foreveretur Athleta, ecce repente veniunt effera mente ministri, quibus dudum traditus a Maximiano cesare fuit. Hunc igitur mox cruentis manibus more aggressi sunt bestiarum, atque vincum de restibus ad statuum, quæ Plotatio h vocabatur, violenter traxere, ut ibidem, si sacrificare idolis nollet, juxta præceptum cesaris capite plecteretur.

8 Ad quem locum ut Christi miles pervent, sancto Spiritu repletus, aquam sibi petit a circumstantibus

utinis contem-
plis, cum an-
etiam collent
eogere, men-
sam everit

miles eum
occidere jus-
sus, statim
inuitus:

reducendus
ad carcerem
fuga eva-
at prope
Bergomum
delitescit:

ANNOTATA.

A. ANONIMO
BERGOMENSI.

A cumstantibus dari, quam ut accepit, illico manus
 aluit suas, et mentem ad caelum elevans, ac
 in terra gemma curvans, flexa cervice Domino
 precem obtulit, dicens: Benedictus es, omni-
 potentens Creator omnium rerum, qui te digne co-
 lentibus bona largiris aeterna. Benedictus es Rex
 patiens, qui peccatores, et impios sustines, et
 ut errantes in viam redire justitiae possint, tuae
 veritatis lumen ostendis. Benedictus es Rex sub-
 limis, qui erigis propter tuam pietatem elisos.
 Benedictus es Rex gloriae, qui temetipsum exi-
 namiens, servilem suscipiens formam, factus es
 Patri obediens pro nobis usque ad mortem, mor-
 tem autem crucis, per quam calcasti inferna, de-
 structoque mortis imperio, victor die tertia ad
 superos remcasti, et nobis tuis quoque interfe-
 ctoribus poenitentiae locum donasti. Benedictus
 es misericors, qui animalium nunc caedes dete-
 stans inorum, gratissime excipis orationes San-
 ctorum. Benedictus es virtutum Domine, qui
 Sanctorum pedibus machinamenta demonum sub-
 dis. Benedictus es, piissime, qui poenitentiam i de-
 sectoribus de peccatis largiris, et plenam mer-
 cedem tribuere operariis undecimae dignatus es
 horae. Benedictus es Domine in sapientia tua,
 qui ignorantiam quidem impietatis a me hodie
 extinxisti, et in tua veneratione misericorditer
 aggregasti. Benedictus es in visceribus miseri-
 cordiae tuae, qui me de media idolorum cultura
 eripens, ad magnitudinem bonorum operum assump-
 sisti tuorum, et de potestate principis aeris hu-
 jus, simulque sequacium liberasti ipsius. Benedi-
 ctus es Pastor optime, qui bono gregi ovem,
 quae erraverat, restituisti; et de me gaudium in
 caelo coram tuis sanctis Angelis fecisti. Benedi-
 ctus es Pater omnis benevolentiae, qui mihi tan-
 torum copiam subito es dignatus largiri bono-
 rum, et in stadio veritatis tuae certanti victoriae
 mihi coronam per Jesum Christum Dominum
 tribuisti. Benedictus es Rex fortis, qui me for-
 tem athletam vere rationis sermone et opere spi-
 ritus tui juvamine perfecisti, et aculeum diaboli
 infirmasti. Tu mihi, Domine, perfectam gratiam
 exhibe, sicut promittere dignatus es diligentibus
 te. Benedicant tibi Domine caeli, et terra, mare,
 et omnia, quae in eis sunt: quia cuncta per Uni-
 genitum tuum ad laudem, et gloriam nominis tui,
 sicut voluisti *k*, fecisti bona valde.

C 9 Haec in Spiritu sancto beatissimus martyr
 exoravit Alexander; et post orationem aspiciens
 in caelum, commendavit spiritum suum, dicens:
 In manus tuas, Domine, commendo spiritum
 meum: et tandem sanctum verticem spiculatori
 sulci gladio flexit: et tunc dilatus carnifex, juxta
 quod sibi fuerat imperatum, exemit manu gla-
 dium, sauctumque amputavit Martyris caput.
 Dehinc post dies aliquot quaedam matrona ve-
 niens, meritis castissima, et nomine Grata l.
 beatum corpus inveniens, cum gaudio iactaban-
 da excepit, illudque cum suis hominibus ad
 praedictum detulit suum, quod situm cernitur pe-
 nes jam fatae urbis Bergami muros: ibique cum
 aromatibus optimo sepelivit in loco. Passus est
 autem pro Christo beatus martyr Alexander sub
 Maximo caesare septimo Kalendas Septembris,
 atque sepultus est juxta urbis Bergami muros in
 honore Domini cum omni diligentia Christiana.
 In quo loco semper Dominus meritis beati Marty-
 ris exoratus, ostendit prodigia, et vota supplicum
 complet: qui vivit in Trinitate Deus per omnia
 saecula saeculorum. Amen.

a Prima hujus persecutionis procella in mili-
 tes incubuit. Alexander itaque jam coronatus erat,
 antequam generalis persecutio per omnes ordi-
 nes grassaretur: quae non nisi anno 303 eripit,
 ut ad illum unum probat Pagius. Nihil autem
 de generali persecutione iudicia habent Acta
 Mombritii.

b Mombritiana habent tantum: Insanabile ha-
 bes malum ex vetustate. Similes sapiens occurrunt
 in dictis differentia: unde facile perspiciet lector,
 dicta omnia non ad litteram descripta esse, du-
 riusque fortasse scripta fuisse quam prolata. Quod
 semel movuisse sufficiat.

c. Mss. alia, cognoscere.

d Momb. : Non enim tantum iungor tuae pravae
 iniquitati, quam Dei justitiae, et cujus gratiae parti-
 ceptus merui existere.

e Huc Alexandri fugam apud Mombritium praeter-
 mittitur, statimque martyriam, acsi eodem
 tempore et loco contigisset, subiungitur. Unde
 sequatur necesse est, praecedentia non Mediolani, B
 ut in his Actis dicitur, sed Bergomi esse peracta.

Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae putat id
 magis esse probabile: nam ad 26 Augusti, dato
 Actorum compendio, ita notat: Acta haec
 ecclesiae Bergomensis valde ab Actis ab Adone
 citatis, quibus major est habenda fides, diver-
 sa sunt. Ado enim Alexandrum Bergomi, praesente
 Maximiano, cum caele mensam sacrificio-
 rum evertisset, a milite ferri iussum narrat (quod
 verisimilius est: quae enim irati animi erat ostensio,
 martyrem in carcerem reductum paulo post
 liberum dimittere?) cumque militi gladium, ut
 Alexandrum percuteret, distringenti brachium
 obrignisset, ab aliis iussum fuisse capite plecti.
 Ita ille. At non videtur mihi quidquam in his
 Actis hoc loco narrari, quod probabiliter nar-
 retur in Actis Mombritii, aut, qui eo compen-
 dio dedit, Adonis: ut patet ostendo. Mombritii
 Acta locum, quo quilibet actum est, non
 indicant: non itaque mirum videri debet, si et
 tempora non distinguant. Ado compendium horum
 Actorum dedit, addiditque initio Bergomi
 passum Alexandrum, quod aliunde scire potuit.
 Acta nostra Bergomensia loca, quibus singula
 contigere, distinguunt, neque in iis assignandis
 quidquam dicitur, quod a ratione exorbitet:
 namque si brachium militi percussuro dirigitur,
 si percutere non potuit, mirari non possumus
 Maximianum, hoc facto confusum, mandasse,
 ut in carcerem reductum alii occiderent, ne si-
 mili casum prodigio confundere. Deinde fuga
 elapsam Alexandrum mirari non debemus: hoc enim
 vel turbatis prodigio militum animis
 vel favore alienigenae, qui miraculum hoc viderat,
 contingere potuit: nam Maximianus liberum di-
 misisse non dicitur, ut ait Ferrarius. Adde per-
 suasum esse Bergomatibus, Alexandrum captum
 fuisse Mediolani. Fuga Bergomum delatum, ibi-
 que occisum: nam et carcerem ejus Mediola-
 nensem in sacellum mutatum, refert in Vita
 Guarnerius. Quapropter probabiliter videtur,
 hanc fugam in Actis Mombritianis omissem,
 quam in his perperam additam.

f Bergamus, ita Mss. duo. Bergomense ha-
 bet Pergomum.

g De hoc loco vide Commentarium praevium
 num. 12.

h Hunc

A ANONYMO
B BERGOMENSI.

In *Hunc locum ab idolo sic nominatum dirimus* § 1 *Commentarii.*

i Deservitoribus, forte, *deserventibus peccata.* Ms. *Vaticanum*, *deservitoribus. Bergomense*, qui penitentiam confitentibus indulgentiam de peccatis largiris.

k *Hæc potius, ut opinor scriptoris meditatio, quam Martyris oratio.*

l *Matronam hanc sanctam non fuisse Bergomi Duce[m] ostendimus ad diem 4 Septembris, quando Bergomi colitur S. Grata.*

PASSIO ALTERA

Auctore anonymo Bergomensi.

Ex *Lectionario antiquo Bergomensis ecclesie cathedralis, collato cum Ms. monasterii S. Gratae.*

PREFATIO.

Martyrum
Acta ad fide-
lium edificati-
onem scribitur;

Supplicationibus Catholicae fidei devotione sobrie, ac disciplinaliter oblati, loquens, carissimi fratres, astantibus vobis, precor, ut communi solatio vester concursus sinceris appareat sacrae lectionis júbilo. Sanctorum quoque martyrum miracula, quæ per eos omnipotens Deus mundo volens ostendit præcipua, feriatis mundo negotiis curisque supervacua cogitationis ablati, mente pura ejusque tota intentione conjuncta, patulisque auribus conticentes, audite, atque intenti ora tenele. Hæc igitur celebrantes a natalitia, nullo erroris incursu vos fallant dogmata, qui negligentem catholicorum intactes fidei rudimenta, insanae mentis oraculo censa errore stridebant apocrypha: sed quia sacris Litteris utriusque legis nos regulariter imbutos non dubitatis, oportet canonicis institutis eruditos credatis, et ideo sanctos martyres fideliter passos non abnuatis. Eo namque affectu sanctorum martyrum acta indubitata fide perscribimus, quo eos catholica mentis vivacitate catholicum dogma custodisse præscimus. Unde credentibus ædificationis exemplum præbemus, Christique militibus arma, quibus contra diabolum dimicent, et propugnacula sigillo defensionis munita moveamus. Scribimus quidem ea, quæ sancti martyres egerunt, ut in eorum *b* gestis invenimus, et ea, quæ pro nomine Dei summi passi sunt, vobis fideliter innotescimus.

ut hi ad illorum imitationem vitam debellant.

2 Qui enim audire, quæ a sanctis acta sunt, negligunt, imitatores eorum esse contempnunt. Loquimur divinas virtutes, prædicamus insignia, cessent ergo eorum æmulorum verbosantium præstigia. Parati enim sumus pro veritate certantes, temporalia sustinere supplicia. Quia eo gloriosiores erimus, quo pro veritatis Duce certantes, triumphum ad patriam propriæ habitationis reportabimus. Gaudium nempe aderit in caelis magnificum, cum debellatis vitis truceulenta rabies amari hostis spectabit suæ dejectionis cantherium, et nostræ reparationis videbit spectaculum, necnon et summæ remunerationis calculum. Quoniam sancti martyres persecutione passi

sunt illa, nos in occulta vitiorum excitatione cotidie palimur mira, et in eorum vexatione virtutum, favente Deo, successerunt arma, quibus pæne nostræ fragilitatis succumbere poterunt membra. Sed quia Custos noster, qui de nocte vigilans, custodire suos non desinit, illorum attritus, subito floccibus, illico evanescit, et nec jam ultro virium compos exiit, ut conterere famulantes viriliter possit.

3 Temporibus igitur crudelissimi atque sævissimi imperatoris Maximiani, qui adversus athenas et cultores Christi dura et aspera sumpserat certamina belli, beatissimus exstitit Maternus sanctæ Mediolanensis ecclesie fidelis episcopus, qui erga ovile matris ejusmodi studiosus erat, atque gratissimus, eo ut ejus eruditissimis sermonibus idolorum ac paganorum templa detrimentum acciperent, et sancta ecclesia cotidie in Dei laudibus cresceret, ac studiosius in ejus jubilationibus triumpharet. Dum enim idem in crescendo sanctam Ecclesiam sollicitus ageret, et ad erudiendum Christi famulos non minimam curam haberet, cui quisque nobilium, aut plebium se libentius adhiberet, eosque videlicet, quos divina quidem gratia jam inspexerat, parte aliqua illuminaret; Prætextati cujusdam illustris viri Fidelis *d* nomine filius, eidem se jungens libentissime, intra paucum tempus ab eo eruditus, laureato habitu ibat. Hæc occasione quidem pervenit ad beatum Maternum episcopum, ejusque se notitiæ reddidit benevolam, totusque obedientiæ mancipavit discipulum. Informatus itaque in omni actione divina, ut erat dilectus, celebrisque fidei assecla, cum beato Materno sanctorum martyrum solus cirenibat ergastula, eorumque deosculans vincula, consolabatur eos in omni viriliter agere constantia, aiens illud psalmigraphum: Viriliter agite, et confortetur cor vestrum.

In persecutione Maximiani S. Maternus confortans martyres

4 Cum ergo tantam solitudinem in servis Dei delinere, et non parva meditatione hoc agerent, ut, si quos pro fide Christi tentos invenissent, nulla interdente mora visitarent, accessit eorum notitiæ, beatissimos martyres scilicet Alexandrum sacrae legionis primipilarem *e*, et Cassium *f*, Severum, Secundum, atque Licinium Mediolani vinculatos haberi, nec non cathenatos in carcere detineri. Quod cum audisset beatus Fidelis, Dei cultor mirabilis, una cum venerando Materno episcopo pervenit ad consistoria carceris. Introgressus vero invenit milites Christi qualiter detinebantur in cippo constructi. Videns itaque tanta constrictione afflictos, et cognoscens futuræ remunerationis premio gloriosos, deprecabatur dicens, ut pro se intercederent, et convivam æternæ patriæ, ac sibi socium suis precibus copularent. O beati viri Dei, inquit, deprecor vos, ut Christum, per quem hæc patimini, rogetis, in quo creditis, quatenus me faciat participem vestri convivii, et coronæ compotem ejusmodi, vestrique certaminis gaudio frui.

eos in carcere visitat cum S. Fidele,

5 Hæc et his similia prosequente beato Fidele, Sillanus, qui erat custos carceris, audiens, imperatoris summa cum celeritate venit ad palatium, nuntiavitque omnia, quæ a Sanctis audierat, et quod forte viderat miraculum. Duo igitur commilitones, qui erant in palatio nobilissimi, Carpoforus videlicet, atque Exantus, audientes hæc mira omni devotione insignia, rogaverunt carcerarium, ut illo eos perduceret, quatenus possent audire, ac videre hæc tam stupenda, tot-

quorum in vinculis gaudium perceptum custos carceris nuntiavit.

tinsque

A tinsque seculi admiratione digna. Fac nos, Sillane, illos, de quibus dicis, precamur, videre, quoniam aetas nostra nunquam huiusmodi, quae dicis, audisse meminit, vel vidisse. His dictis quidem Sillanus eorum satisfaciens precibus processit celerius.

6 Commilitones vero nobilissimi Carporus atque Exantus, sequentes eum aequis passibus, pervenerunt ad carceres desiderabilis, ubi sancti martyres Alexander, Cassius, Severus, Secundus, et Licinius affliciebantur variis cruciatibus. Cum ergo pervenissent ad Sanctos in carcerem, salutaverunt eos secundum divinum ac probum morem, Pax vobis fratres, dicentes. At illi una voce responderunt: Pax angelorum vobis nunquam deficiat, jam Christi electi milites. In eadem quippe hora factum est gaudium inter eos magnum, et invicem osculantes se, praebebant sibi solatium, quod parvo tempore cruciatu deficeret penarum, et per haec succederet fructus indeficiens aternitatum, qui pretioso eos reliceret odore sanctorum utique florum, in paradiso quidem omnium amoenitatum, ubi veramquam deficit, et hos semper fragrans praeruptus nunquam marcessit. Dato quoque sapius ad invicem osculo, et vale dicentes mutuo exierunt Carporus et Exantus de carceris habitaculo, et pervenerunt ad palatium illico respuentes idola, quae nec sibi nec aliis prosunt omnino, et Deum vivum ac verum incessanter adorare coeperunt profecto, qui cuncta creavit ex nihilo.

7 Eodem denique tempore Maximianus imperator crudelissimus, qui erat in Christianos savissimus, suorum exercitus militum, ad Gallorum remeare provinciam iussit in praelium. Altera vero die iussit sibi idem Maximianus tribunal ex alto in Ypodromio *g* circi preparare, et praecipit Sanctos, qui erant in carcere, Alexandrum Manriti ducis signiferum, Cassium, Severum, Secundum, et Licinium representari, et ait ad eos: Unum de duobus eligite, aut diis immortalibus sacrificare, aut diversis vos poenis parabilibus interficere. Sancti autem Martyres dixerunt: Nos idola muta et sine sensu, et vita non adoramus, qui nec sibi prosunt, et aliis nocent. Nos itaque non sacrificamus daemonibus, sed Deo vivo et vero, nosmet sacrificium laudis sibi offerentes. Tunc iratus Maximianus iussit eos iterum recludi in carcerem, donec ipse cogitaret, quibus cruciatibus ipsos alliceret, aut qua eos morte perderet.

8 Haec audientes Carporus, atque Exantus una cum beato Fidele perrexerunt ad carcerem, unoque detulerunt omnes consilio, ut in Camensem *h* pervenirent urbem. Dum igitur Sancti egrederentur foras nocte de civitate Mediolanensi, pervenerunt ad quemdam vicum non longe ab urbe eadem, ibique manserunt, donec viderent diem lucescere. Lucescente itaque die captum iter coeperunt pergere. Pergentes equidem, quo statuerant, invenerunt homines portantes feretrum, ut sepelirent mortuum. Tunc Alexander sanctissimus per omnia mirae sanctitatis praecipuus, viso corpore exaumi, feretrum iussit deponi citissime. Et deposito feretro, ait ad collegas, et confratres suos:

9 Viri fratres, oremus, et deprecemur Dominum nostrum, quatenus sua virtute, et misericordia hunc resuscitet mortuum, ut resuscitatus credat in eum, et deinceps habeat partem cum fidelibus suis in aeternum. Haec denique suggestionem, indubitata fide robusti, prosternentes se

in terram, adoraverunt Deum caeli, qui mortuos vivificat, dicentes: Domine Jesu Christe, cui nihil est impossibile, nihilque difficile, cui est, antequam fiant, omnia nosse, cui etiam mortua manifestum est vivere, quique fidelibus te petentibus non abnatis postulata praestare, da nobis servis tuis, quae petimus, et remitte animam huius defuncti in proprium corpus, quatenus per orationes nostras credat in te salvatus, atque resuscitatus, et cognoscat te sequi Salvatorem suum, qui es benedictus per omnia secula seculorum. Ad hanc vocem illuminatus, atque resuscitatus utroque, videlicet animo et corpore, dixit clara voce, nec non pia intentione, unus est verus et solus Deus, quem colunt Sancti, quique eorum me orationibus resuscitavit, et de tenebris ad lucem reduxit, et ab aeterna morte misericorditer liberavit.

10 Eadem denique hora gloriosissimi Martyres, laeti in gratia Domini nostri Jesu Christi effecti, qui viscera misericordiae suae fidelibus suis dignatur semper largiri, et haec beneficia subito eis tam clara voluit sua largitate donari, cum immenso tripudio agentes gratias Deo, dato scilicet signo, miserunt mortuum resuscitatum ad beatum Maternum episcopum, ut reciperet Christi baptismum. Ut ergo pervenit ad beatum Maternum episcopum, agens secum, quod ei praeeperant, signum, religiose ab eo susceptus, et in fide catechizatus, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti est baptizatus. Hic vero postmodum fideliter credidit Deo, et iustitia ejus non refugit ab eo. Sancti igitur crepto itinere proficiscentes, pervenerunt ad vicum non longe ab urbe Camensi, ad locum videlicet, qui dicitur Silvula, et ibi abscondentes se latuerunt pacifice. Alexander quidem ceteris ibidem fratribus Cassio, Severo, Secundo, Licinio, Carporo, et Exanto, defunctis, diverso caput itinere pergere. Tunc ipso temporis articulo Maximianus mentis vesania captus, suos commilitones diversis mittens in partibus, iussit, ut, si Christi futuros martyres invenire possent, ad eum celeriter perducerent. Ipsi vero proficiscentes, invento Alexandro, ad Mediolanensis urbis moenia eum reduxerunt, atque nequissimo Maximiano representaverunt *i*.

ANNOTATA.

a Ex celebratione festi natalitii colligimus a Bergomate quodam haec etiam Acta fuisse scripta.

b Hinc collige, hunc auctorem a temporibus Alexandri longe abfuisse. Au omnia, quae scripsit, in gestis antiquioribus inveniret, ut profectur, mihi non constat. Veror sane, ne quaedam ex populi traditione admiscuerit.

c Colitur S. Maternus 18 Julii, ad quem Acta ejus data sunt, ex quibus facile colligitur, eum, dum passus est S. Alexander, Mediolanensi praefuisse ecclesiae, licet de initio et duratione ejus episcopatus non omnino constet. Reperies ibidem, quanta constantia, et fortitudine S. Maternus martyres fuerit consolatus.

d Fidelis, itidem sub Maximiano passi, memoria celebratur in Martyrologio Romano 28 Octobris. Ejus Acta dat Mombrinus tom. 1 fol. 308.

e De gradu militiae S. Alexandri actum in Commentario num. 5.

f Cassium, Severinum (Severus sapiens in Mss. vocatur, quandoque tamen Severinus) Secundum,

A. ANONIMO BERGOMENSIS.

quem baptizandum ad S. Maternum mittunt. Alexander iterum capitur. E

F

A. ANONYMO BERGOMENSI.

caudum, Licinium, una cum Carposoro, et Erunto postea adjunctis, Norocomi passos annuntiat Martyrologium Romanum 7 Augusti. Egit de iis breviter ad eundem diem Sollerius; sed huc Acta nondum viderat.

g Hippodromus locus est equis cursu exercendis destinatus. In citatis ad litteram e S. Materni Actis num. 21 itidem legitur Maximianus Mediolani tribunal... in hippodromo circi... preparatum conscendisse.

h Comum, seu Novocomum Italis Como, urbs est in ducatu Mediolanensi satis nota: 25 millibus passuum distat Mediolano, ut ait Baudrandus, ac totidem Bergamo.

i Quae deinceps sequuntur in his Actis, plane eudem sunt cum Actis Alexandri ante datis, etiam plerumque quoad voces, si duo excipias.

que assigno. Primo in fuga, Mediolano Bergomum versus suscepta, Abdnam Italiae fluvium, quae ducatum Mediolanensem ab agro Bergomensi separat, siccis pedibus trausmeasse hic narratur, sequentibus verbis: Fugam arripens recto tramite, siccisque pedibus transitu locum lumine Adnam (al. Adna) pervenit ad locum lumine Adnam a Pergamea civitate, qui locus olim non longe a Plotacium vocabatur. Primum hic fluminis transitus praetermittitur in Actis aliis. In ultimis vero verbis secundum habetur discrimen: nam in his Actis locus, ubi delinuit sanctus Martyr, non distinguitur a loco, ubi occisus est; distinguitur in Actis aliis. Verba utriusque delinimus in Commentario num. 11. Partem itaque horum Actorum brevitate causa praetermittimus, cum illam in aliis Actis lector jam habeat.

DE S. ADRIANO MARTYRE

NICOMEDIAE, UT VOLUNT

COMMENTARIUS PRAEVIUS.

Cultus, Acta, martyrii tempus et locus.

J. P.

SI B IMPERATORE LICINIO UT FERUNT. Cultus e Martyrologio Romano, ac Fastis Graecis:

Tametsi res historica, quae de hoc Sancto circumferuntur, variis difficultatibus laborant; publica tamen ipsius veneratio tam in Ecclesia Latina, quam Graeca in comperto est, ita ut aliis hujus dici Calibus merito annumerari debeat. Martyrologium Romanum his verbis illum annuntiat: Nicomediae passio sancti Hadriani, filii Probi caesaris, qui Licinio persecutionem in Christianos commotam exprobrans, ab eodem jussus est occidi: cujus corpus Domitius Byzantii episcopus, ejus patruus, Argypoli sepelivit. Haec eodem fere modo referuntur in Menologio Sirlletiano, quo usus est Baronius; sed ea contraxit aliquantulum Eminentissimus auctor: quoniam vero cum hic, tam alibi apud Graecos egeant emendatione, dicitur inferius. Porro sancti hujus Martyris memoria in sacris eorum Fastis notissima est. Menaea magna ipsum sic referunt hodierna die: Memoria alterius martyris Adriani, ab eo videlicet synonymo diversi, qui in dictis Menaeis etiam habetur hac die, qua apud nos inter Praetermissos dilutus est ad viii Septembris. Eodem fere modo signatur in nostro Ms. supplemento ad Menaea excusa, e Synarario Ms. Sirmondi, ac Ms. Chiffletii: Ἡ τῆς ἡμέρας ἀδελφῆς ἐτέρου ἀγίου μάρτυρος Ἀδριανῶ. Id est: Eodem die certamen alterius martyris Adriani. Martyrologium Arabico-Egyptium, quod manuscriptum asservamus, et ex Arabico Latine versum est. Sancti nostri etiam mentionem facit, dicens: Memoria alterius S. Adriani.

Memorum de Sancto versiculi exponuntur.

2 Juvat his apponere, consueto nobis more, versus duos, qui in Menaeis magnis annuntiationi ejus subducuntur, quique e Graeco redditi a nobis Latine, sic sonant:

Ἀδριανὸν τμηθέντα κομήσει ἕλκος

Ἐν τῇ μεγίστῃ τῶν στεφάνων ἡμέρᾳ.

Gladio Adrianius casus exornabitur,

Maxima ubi fulserit coronarum dies.

Si sensum poete recte culleo, videtur apte sic c.

placari posse. Ex eo, quod dicitur S. Adriani fuisse Probi imperatoris filius, poeta alluserit ad regiam coronam ejus, quam decorabit ylodius, quo martyrum subivit, in maximo coronarum, seu extremi judicii die, quo sua cuique v Christo iudice dabitur corona. In maximo, inquam, coronarum die: per quod forsitan etiam respexit ad θεοστέπρου; ἐστῆς, id est, curias coronatas, aut dies coronae imperatorum, ita vocatas, quod in iis imperator corona redimitus sacris interesset, uti est apud Caugium lib. 3 Constantinopolis Christianae pag. 37; qui ibidem observat, id intelligendum videri de solemnioribus Christi festivitibus, vel certe iis, in quibus ad majorem ecclesiam procedebat, quas numero duodecim fuisse innuit Codinus in Orig. pag. 91 edit. Meursiana, cum in caeteris, in palatii sacris aedibus, divinis interesse Officiis solet.

3 Nunc expendenda est S. Adriani hujus historia, quae male consutas continet fabulas, ac falsitates nequam coherentes de illo refert. Quae ut lectori pateant, proferemus elogium ejus e Menologio Sirlletiano, illudque deinde observationibus nostris castigare conabimur: Eodem die, inquit, natalis alterius Hadriani martyris. Hic fuit sub Licinio in civitate Byzantio filius Probi imperatoris, cum alio fratre Domitio, qui post Titum fuit archiepiscopus Byzantii. Beatus igitur Adriani cupiens pro Christo mortem pati, veniens Nicomediam exprobravit Licinio, quod temere Romanos exercitus vastaret praetextu Christianae persecutionis. Quare diversis modis cruciatus, capite obtruncatus est: cujus frater Domitius episcopus sanctas reliquias collectas in Argypoli deposuit, ubi erant Adriani et Natalie conditae reliquiae, cum Stachi apostolo. Haec ibi: quibus fere consimilia narrantur in Menaeis magnis, ac Supplemento supra memorato.

4 Tillemontius tomo 5 Monumentorum ecclesiarum scribens de persecutione ecclesiae Orientalis sub Licinio imperatore, pag. 508 asserit, se non videre, quod in historia S. Adriani hujus quid-

A quidquam fundari possit. In nota autem prima super eadem persecutione pag. 783 varias aduersas dictam historiam obijciens difficultates, eamque ut male fundatam reprobaus, Græci, inquit, qui die xxvi Augusti celebrant festam magni sancti Adriani, eodem die alterum Sanctum synonymum signant, quem, uti aliam, Nicomedia passum, ac Argyropoli prope Byzantium fuisse sepultum dicunt: sed id sub Licinio accidisse volunt, ubi tamen alium sub persecutione Diocletiani ponunt, uoluntque adijuncta quædam historie coram diversa. Nilominus tamen credita satis difficile censet, duos esse hos Sanctos diuersos; idque eo magis, quod Græci Adriannum, quem sub Licinio ponunt, fuisse velint fratrem Domitiani, tunc episcopi Byzantini, ambosque Probi imperatoris filios, cui nec uxorem, nec filios tribuit historia.

5 Difficultates aliæ, quas deinde obijcit citatus Monumentorum collector, spectant ad Domitianum episcopum Byzantinum, atque in hunc illas deducit modum: Chronicon Nicephori Domitium Byzantinum facit Probi imperatoris fratrem, non filium; idque sine dubio non magis esse fundatam censet idem collector; addens, hanc Domitium longo tempore debuisse mortuum fuisse ante Licinium, cum illud Chronicon ipsi tribuat successorem per annos decem Probum ejus filium, prius mortuum quam Constantianus reuerit Byzantinum, id est, ante annum 323. Deinde alibi ostensurum se dicit, S. Metrophanem, quem faciunt hujus Probi fratrem ac successorem per annos decem, e vita excessisse ab anno 313. Secundum hanc igitur chronologiam, Domitius ejus pater obierit ab anno 291, longo tempore ante persecutionem ipsius Diocletiani; et, si præfuerit annis 21 ac mensibus sex, sicut dicit Nicephorus, ad cathedram episcopalem erectus fuit circa annum 270, eamque reuerit quamdiu imperarit Probus, proteusque ejus frater; idque merito observari potuisse ab Eusebio, uouet prædictus collector. Hæc sunt argumenta, quæ aduersus historiam S. Adriani hactenus abijciunt in allegata notatione.

6 Verum nonnullas Tillemontii obseruationes expendamus, in varia capita illas dispescendo. Primo, creditu satis difficile censet, duos Adrianos esse diuersos. At, quæ de his narrantur, sicut creditu difficilia, sint intellectu ardua cum præter exiguam, vel nullam Græcorum historiastorum in hac materia fidem, quibus mos est, ut alias sæpe conuesti sumus, Sanctorum Acta fabulis infarcire, ac rebus non coherentibus contaminare, tum propter presentem hodierni S. Adriani historiam eodem falsitatis sursum aspersam: hinc tamen non sequitur, ut in rem natura hic non existerit ab alio Martyre synonymo diuersus. Alterum quippe ab altero diuersum esse, concors Fastorum Græcorum, quos num. 1 supra recitauimus, consensus est: quibus adde Martyrologium Romanum. Quisquis igitur fuerit noster Adrianus; quocumque genere natus; quocumque loco, tempore, ac imperatore passus; a quocumque denum, ac ubicumque sepultus, a quocumque tamen ab immemorabili tempore sit in possessione publici cultus apud Græcos, et ideam cultus ei tribuendus præscribatur apud Latinos; consequens est, ut, quem possedit hactenus, possidere pergat. Alioquin quot Sancti essent erudendi e Fastis sacris, de quorum reuerentia legitima constat; de reuerentia Actorum non item.

Castellanus ad annuntiationem nostri S. Adriani, AUCTORE J. P. quæ hac die xxvi Augusti in Martyrologio Romano habetur, ponit notulam marginalem dicens, quod hic articulus fabulosus, e Græcis desumptus, in cornu libri sequatur S. Adriannum diei octavae Septembris, quem habent hac die. Quam notulam nimis utique crudam, et non satis distinguentem Sancti historiam a Sancti cultu, improbamus.

7 Secundo, cum magnam laudatus Monumentorum collector ponebat in eo, quod Græci relint, Adriannum, ac Domitium, tunc episcopum Byzantinum, fuisse fratres, nec non Probi imperatoris filios, cui tamen nec uxorem nec filios tribuit historia. Sed energe, ex hac saltem parte, hoc est arguendum, ut erincatur, Sanctum hodiernum ab alio synonymo non distingui. Nam præterquam quod historici omnes et singuli non scribant sæpissime omnia et singula historiae suæ adijuncta; Vopiscus non obscure indicat, Probo imperatori posteros fuisse, atque adeo uxorem ac prolem. Nam in Historia Augusta Parisiensi edita anno 1620, in Probo hæc memorat pag. 242: Posterius Probi vel odio inuidiæ, vel timore, Romanam rem fugerunt, et in Italia circa Veronam, ac Benacum, et Larinum, atque in his regionibus larum locaverunt. Sane, quod præterire non potui, quum imago Probi in Veronensi ita fulmine icta esset, ut ejus prætexta colores mutaret, aruspices responderunt, hujus familiæ posteros tantum in senatu claritudinis fore, ut omnes summis honoribus fungerentur. Sed adhuc neminem vidimus: posterius autem videtur æternitatem habere. Tillemontius tomo 3, Imperatorum articulo 10, in Probo, riderat hunc Vopisci locum; sed an contra hunc ex silentio historiae, ad quod iterum confugit, satis recte concludat, judicandum relinquo lectori.

8 Dicebam ex hac saltem parte; quia historia martyrii S. Adriani adeo aliunde vacillat, et tot intricatur difficultatibus, ut præsus non videam, quo pacto queat extricari. Baronius in notationibus ad Martyrologium Romanum, aliquid hic tentavit; sed non satis feliciter: Græci, inquit, etiam de eodem agunt hac die in Menologio, ejusdemque passionis agonem describunt, prout etiam hic narratur. De genere Probi imperatoris vide Nicephori episcopi Chron. de episcopis Constantinopolitanis, in Domitio. Non satis, inquam, feliciter: his quippe in verbis Baronii considerari possunt tria: videlicet, dum ait, Græci ETIAM de eodem agunt etc., diceres, cum tacite insinuare. Latios hujus S. Adriani memoriam egisse: cum nullos ueremus Fastos, qui de illo uenerint; ac proinde Baronius illum primus inseruerit Martyrologio Romano e Menologio Sirleti, quo usus est, quod per transennam hic dictum esto. Deinde, asserit Eminentissimus auctor, idque magis huc pertinet, ejusdem Martyris passionis agonem describi a Græcis, prout etiam hic narratur; et hoc verum est in passionis substantia, sed non in omnibus ejusdem accidentibus: nam Græci in Menologio Domitium faciunt fratrem Adriani. In Martyrologio autem Romano Baronius Domitium facit patrem Adriani. Denique, dum addit, de genere Probi imperatoris etc., ac mittit lectorem ad Chron. Nicephori episcopi Constantinopolitani, in Domitio; satis indicat ande hauserit hanc mutationem: nam in ista Chronologia Parisiensi edita anno 1652, pag. 413 hæc

laborent, quarum una refulatur,

E

uti et Baronius:

F

ΑΥΤΟΡΗ
J. P.

leguntur : 21. Dometius frater Proli imperatoris annis viginti uno, mensibus sex. 22. Probus ejusdem Dometii filius annis XII.

Sanctum in antiqua cultus possessione nos relinquamus. Quamnam

9 Post illos, ac plures alios in dicta Chronographia prænissos, sequuntur hæc : Isti omnes fuerunt episcopi Byzantii, antequam Constantinus Magnus imperator declararetur. Is vero Byzantium belli in Licinium suscepti causa profectus, Metrophanem episcopum invenit. 23. Metrophanes prænominati Dometii filius, Probi frater, et imper. Probi ueros, annis 10. Deinde ponitur : 24. Alexander annis 98 vixit, et annis viginti tribus episcopatum gessit. Hæc ibi. Verum, quandoquidem ea, quæ de primis Byzantii episcopis tam apud Nicophorum, quam apud alios perperam circumferuntur, abunde expensa et castigata sunt ante nostrum tomum primum mensis Augusti, in Historia Chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum, a repetendis novis censuris hic abstinemus, eo lectorem mittentes ; ubi consuli possunt tres primi paragræphi. De S. Alexandro plura dicentur ad diem xxxiii Augusti, quo inscribitur Martyrologio Romano. Jam vero, ut ad priora redeamus,

B

S. Adrianum hodiernum in plena recuperationis publica possessione relinquendum censemus, qualiacumque sint Acta, quæ ipsi imputantur. Dabimus autem illa ex nostro Ms. apographo e codice bibliothecæ Cesareæ Vindobonensis, per hujus mensis decursum sapinus indicato.

10 Apographum porro illud qualiscumque valoris prænotatur his vocibus : Μηδὲ Ἀδριανὸς καὶ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀδριανοῦ ἐπι Λικινίου μαρτυρήσαντος. Id est : Mense Augusti sancti xxvi martiris Adriani, qui sub Licinio martyrium subiit. En tibi, lector, qualemqualem ejusdem martyrii historiam, a nobis e Græco Latine redditam. Annotata vero, quæ eidem subjunguntur, non valde erunt multa, quoniam in hoc brevi Commentario legi facile possunt plura, quæ hinc spectant. Superius etiam posui Martyrem sub imperatore Licinio, indicans tempus, quod notatur in Fastis sacris, et in Actis : non autem quod notari debet ; et ideo addidi, ut fertur. Idem esto dictum de loco palæstræ, quem, istis documentis præventibus, Nicomediam assignamus, probare vero non possumus.

Acta denunt. Tempus ac locus martyrii

E

MARTYRIUM

Auctore anonymo

E codice Ms. bibliothecæ Cesareæ Vindobonensis, interprete J. P.

Sanctus Probi imperatoris filius

Sanctus hic martyr Adriannus, qui sub Licinio a martyrium confecit, Probi imperatoris Romani filius existit : qui Probus duos habuit filios, Adriannum istum, ac Domitium, post mortem b patris sui Christianam religionem amplexos, relicta superstitione Romanorum. Domitius autem ad episcopi Byzantini dignitatem evectus est, Tilo, ejusdem Byzantine urbis præsule, vita functo. Titus * vero ille duos etiam habuit filios, Metrophanem ac Probum. Postquam autem Carus e imperator ac filii ejus mortui essent, Carinus quidem ab aliquo e chiliarchis, cujus uxorem corruperat, fraude occisus d ; Numerianus vero a socio suo e vita simul ac imperio privatus f, omnium Romanorum monarchia ad Diocletianum devoluta est. Et vero impia, quæ ab ipso adversus Christianos facta sunt, maris arenam superant.

at uobentius

a
b

c

d

e

f

sub Licinio g
anno a Constantino Maximo

h

i

passus

k

2 Beato autem ac sancto Constantino imperante, et Licinio, ejus sororis marito g a militibus * assumpto, ut una cum ipso imperaret, res Christianæ respirare carperunt. Licinius enim, quod indigeret Constantino, non vero ex propria sententia, leges constituit cum eo in Christianorum favorem h. Sed non diu malignum suum propositum clam habuit. Quippe simul atque a Constantino separatus est, statim ad propriam et antiquam superstitionem se convertit : et quando Quadraginta Martyres Sebaste i decertantur, tunc etiam prædictum martyrem Adrianum inveniens, qui Nicomediam audacter Christum prædicabat, et homines multos movebat, ut desisterent a vanorum idolorum errore, acciri ad se jussit.

3 Adstans autem Martyr dixit Licinio : Quare, sicut ab initio k in regno eluxisti, pro Christianis leges ferens, etiam nunc talem te non præstas ; sed turbas cogis, tormenta ac poenas eisdem infe-

Οὗτος ὁ ἅγιος μάρτυς Ἀδριανὸς ὁ ἐπι Λικινίου μαρτυρήσας, υἱὸς ὑπῆρχε Ἡρόδου τοῦ βασιλευσαντος Ρώμης. Ὅστις Ἡρόδου δύο ἔσχεν υἱούς, αὐτὸν τε τὸν Ἀδριανόν, καὶ Δομήτιον ὁσίωνας μετὰ τὴν τελευταίην τοῦ πατρὸς αὐτῶν γενέσασιν Χριστιανοί, καταλιπόντες τὴν πολιτείαν Ῥωμαίων. Ὁ δὲ Δομήτιος, καὶ χειροτονίας ἐπισκόπου ἡξιώθη τῆς τοῦ Βυζαντίου, μετὰ τελευταίην Τίτου Ἐπισκόπου τῆς αὐτῆς τῶν Βυζαντίων πόλεως ἔστις Τίτος καὶ αὐτὸς δύο υἱούς ἔσχεν, Μητροφάνητα καὶ Ἡρόδον. Τοῦ δὲ βασιλέως Κάρου τελευταίου, καὶ τῶν αὐτοῦ παίδων, Κάρινου μὲν ὑπὸ τινος τῶν χιλιάρχων, οὗ ἦν τὴν γυναικίαν διαρθείρας, δολοφονηθέντος Ἰουλιανῶν δὲ ὑπὸ τοῦ οὐκ εὐσεβοῦς ἄρα τοῦ μοναρχήσαντος ἀναρθεύοντος, εἰς Διοκλητιανὸν τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων ἀπάντων ἵσταται. Ὅσα μὲν οὖν αὐτῷ ἀνέστια εἰς τοὺς Χριστιανούς πέπρακται, καὶ τὴν ἄμμεν τῆς θαλάσσης ὑπερβαίνουσι.

II Τοῦ δὲ μακαρίου καὶ ἁγίου Κωνσταντίνου βασιλευσαντος, καὶ Λικινίου τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀναρθεύοντος συμβασιλεύειν αὐτῷ, ἀναψυχὴν ἔλαβε τὰ Χριστιανῶν ὁ γὰρ Λικίνιος κατ' ἀνάγκην τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ οὐκ οὐκ εὐσεβῆς γυνώμη, νόμους ὑπὲρ Χριστιανῶν μετ' αὐτοῦ ἐξέθετο. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν τὴν κακότηγον αὐτοῦ προαίρεσιν ἀπέκρουσεν. Ἄμα γὰρ τὸ διαχωρισθῆναι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, εὐθὺς εἰς τὴν οὐκ εὐσεβῆς ἀρχαίαν δεισιδαιμονίαν ἐτρέπετο. Ὅτε καὶ οἱ τεσσαράκοντα μάρτυρες ἐν Σεβαστείᾳ διήθησαν, τότε καὶ τὸν εἰρημένον ἅγιον μάρτυρα Ἀδριανὸν εὐρών ἐν Νικομηδείᾳ παρρησίᾳ τὸν Χριστὸν ἀνακηρύττουσα, καὶ τὰ πλήθη παρανοήοντα ἀποστῆναι ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν ματαίων εἰδωλίων, ἤγαγε παρ' ἑαυτόν.

III Παρὰ τὰς δὲ ὁ Μάρτυς ἔλεγε τῷ Λικινίῳ Ἄτι τί μὴ καθὼς ἀπαρχῆ ἐν τῇ βασιλείᾳ διεπρέψας, ὑπὲρ Χριστιανῶν νομοθετῶν, οὕτως καὶ νῦν ὑπάρχεις, ἀλλ' ἀναγκάζεις τὰ πλήθη, βασιλεύοντες καὶ τινάς

Α πεινας ἐπάγων αὐτοῖς, ὅποια οὐδὲ βάρβαροι καὶ πο-
λέμιοι κατὰ Ῥωμαίων ποιήσαιέν ποτε; Ὁ δὲ Λικίνιος
ἔφη· Σὺ γὰρ Χριστιανὸς εἶ; Ἡρὸς ἐν ὃ ἄριστος εἶπεν·
Καὶ μὲν εὐχόμεαι ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ τελειωθῆναι.
Λικίνιος δὲ πρῶτα μὲν ὑποσχέσεται καὶ θωπεύει ἀπο-
σφραϊ αὐτὸν ἠλπίζων· ἔπειτα ὡς εἶδεν αὐτὸν ἀμετά-
θετον ὄντα ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, μετὰ πολ-
λὰ βασάνους καὶ τιμωρίας, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀπο-
τμηθῆναι προσέταξεν. Τοῦ δὲ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ
τελειωθέντος, λαβόντες τινὲς πιστοὶ τὸ ἄγιον αὐτοῦ
λεῖψανον, ἀπέκρυψαν αὐτὸ ἐν Βυζαντίῳ, ἐν τῇ ἐκ-
κλησίᾳ τῆς οὔσης ἐν Ἀργυροπόλει, ἀπέναντι Χρυσόπολεως.

IV Ἐνθα καὶ τὰ λεῖψανα τῶν ἁγίων μαρτύρων ἐνα-
πεσθῆσαν Ἀδριανῷ καὶ Ναταλίᾳ, καὶ τῶν τῶν αὐ-
τοῖς μαρτυρησάντων ὅπου καὶ τὸ σῶμα ἀπέκειτο
Στάχυος, ἐνὸς τῶν ὁ ἀποστόλων, ὅς ὑπὸ Ἀνδρέου τοῦ
ἀποστόλου ἐπίσκοπος τοῦ Βυζαντίου κατέστη· καὶς προ-
σβίαις οὖν, Κύριε, τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ μαρ-
τύρων σου, ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς καὶ
μηχανῆς τοῦ πονηροῦ, καὶ ἄρξαι ἁμαρτιῶν παρα-
σχῶ τῆς ἐκτελοῦσι τὴν σεβάσμιον μνήμην αὐτῶν, ὅτι
εὐλογητὸς ὑπάρχεις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.
Ἀμήν.

rens, qualia nec barbari, nec hostes contra Ro-
manos patrarint unquam? Cui Licinius dixit: Tu
vero Christianus es? Tum Sanctus, Et opto qui-
dem, inquit, in hac confessione subire mortem.
Licinius vero primum promissis ac blanditiis spera-
bat fore, ut eum a proposito abstraheret; deinde
ubi vidit illum immutabilem esse in Christi fide,
post multa tormenta et cruciatus precepit amputari
caput ejus. Dum autem hac in confessione consum-
matus esset, fideles aliqui sanctum ipsius corpus
accipientes, Byzantium illud abstulerunt in eccle-
siam, quæ Argyropoli est ex adverso Chrysopolis.

I Ibi etiam sanctorum martyrum Adriani et Na-
talie, et eorum, qui cum ipsis confecerunt marty-
rium, corpora sunt deposita; nec non corpus
Stachyos u, unius septuaginta Apostolorum n, qui
ab Apostolo Andrea constitutus est Byzantii episco-
pus o, requiescit. Sanctorum itaque Apostolorum
ac Martyrum inornum precibus, Domine, libera
nos ab omni incursu et machinatione diaboli, et
remissionem peccatorum concede venerabilem co-
rum memoriam recolentibus; quia benedictus es
in secula seculorum. Amen.

A. ANONIMO
l
Argyropolim
transfertur.
m n
o
E

ANNOTATA.

- a Varia ad hunc imperatorem spectantia collegit Tillemontius tomo 4 Historiæ imperatorum in Constantino articulo 13, ad an. 307.
- b Ibidem tomo 3 ad annum 282 in Caro imperatore pag. 440 mentio fit de ejus morte.
- c De illo, ac duobus filiis ejus agitur eodem tomo 3. Vide pag. 439 et seqq. Ad an. 283 pag. 443 describitur ipsius mors.
- d Anno 285.
- e Durerat enim uxorem Arrii Apri præfecti prætorii filiam. De præfectis prætorii agitur tomo 4 Historia imperatorum in Constantino articulo 84.
- f Anno 284.
- g Erat enim Constantia Constantini Magni ex eodem patre Constantio Choro soror, sed ex alia matre, videlicet Theodora. Voce γαμβρός in textu Græco hic posita significari lego socerum ac generum; item fratrem uxoris; nec non maritum sororis, secundum quosdam; et in hac ultima significatione sumitur hic.
- h Licinius et Constantianus condunt edictum pro Christianis anno 312, ut videre licet tomo 4 imperatorum supra citato in Constantino articulo 28.
- i Eorum Acta illustravimus ad diem 10 Martii.
- k Ab initio, non utique imperii Liciniani; sed post fœdus ab illo initum cum Constantino.
- l De Argyropoli agitur in Historia patriarcharum Constantinopolitanorum § 3, occasione fig-
mentorum variorum impostoris Græci, pag. 6*.
- m Habetur in Martyrologio Romano ad diem 31 Octobris. Multa jam de eo dicta sunt in citata modo Historia.
- n Quam sint sublestæ fidei, quæ de illis Apostolis circumferuntur, vide ibidem.
- o Sedem illam nec a S. Petro, nec a S. Andrea Apostolis, nec ab alio quodam Apostolorum
fuisse institutam, probatur ibidem § 1.

DE SS. ATTICO & SISINNIO MM. AC S. IBISTIONE CONF.

Cultus ex Fastis Græcis. J. P.

in Itc.
M enologium Græcorum a Siculo Cardi-
nale Latine redditum. Eodem, inquit,
die videlicet xxvi Augusti commemo-
ratio sanctorum martyrum Attici, Sisim-
nii, et sancti patris nostri Ibistionis. Eodem pro-
sus modo illos tunc annuntiant Græce Μενᾶ
magna, præterquam quod loco Sisinnii scribunt
Sisimii. Duo autem primi Martyres ibi honoran-
tur his versiculis, ita late patentibus, ut de
quibuscis aliis, capite pro Christi fide iuuca-

tis, dici possint. En tibi illos Græce cum nostra
interpretatione Latina:
Συσταδιοδρομοῦσιν Ἀθλήται δύο,
Ξίφους δραμόντες σταδίων κουροδρέμωσ.
Stadio in eodem Martyres currunt duo,
Cursum citum levemque queis gladius dedit.
De sancto autem Ibistione sequuntur ibidem
duo isti versus, quos e Græco sic reddimus etiam
Latine:

Ἰβος-

ΑΙΣΤΟΡΡ
J. P.

Ἰσθίου ἑσπέρου δακρῶν Ἰβιστίων,
Εὐθουμος εἰς ἄδακρυ χροεὶ χροφόν.
Ibistion, quem fletuum hyssopus rigat,
Lacrynis carentem letus ascendit locum.

Huic Sancto tribuitur donum lacrymarum, non vero martyrii; atque adeo superius titulo confessoris eum nuncupavimus; quem recte ei etiam

dedit Constellanus, sic illum annuntians hae die: D
Apud Gracos, S. Ibistion, confessor. Verosimile autem est, poetam resperisse in superiore versu ad illud psalmi 50: Asperges me hyssopo et mundabor, etc.; de quo consuli possunt interpretes. Atque haec quidem ponca sunt, quae de praedictis Sanctis colligere nobis licuit.

De SS. Poelano vel Heclano, Mercurio, item Basilla,
Maximiliano, Quinto vel Quintino, item Sevo,
Victore, Primo, Victore, ac militibus
forte XXV, Martyribus.

Ex apographis Hieronymianis.

J. P.

B
XXVI AUGUSTI
Variae

Inter opographa Hieronymiana a Florentino vulgata producuntur in Martyres e Martyrologio Corbeiensi: XII (forte VII) Kal. Sept. civitate Salona, nat. S. Anastasii martyris... sia civitate SS. Poelani, Mercurii martyrum. Roma in cimiterio nat. SS. Basillae, Maximiliani, Quinti martyrum. Via Praenestina militum xxv. Arelato civitate nat. SS. Sevi, Victoris, Primi, item Victoris. Accipe has in precedentem annuntiationem observationes. De S. Anastasio Solonensi M., ac altero synonymo M.; cui alicubi forte additur ejusdem nominis tertius presbyter; consule Praetermissos ad hanc diem. At quid sibi vult hiatus ille... sia civitate? In textu ipsius Martyrologii, quod S. Hieronymo tribuitur, quodque Florentinus perpetuis notis illustrare conatus est, ponitur: Apolli civitate natalis sanctorum Heclano, Mercurii martyris. Florentinus in notis, Mancum, inquit, agnoscere hic cogimur M. vetustissimum, in quo urbis nomen subicitur, et ex Martyre urbs elicitur. Derasum etiam vetustate in Corbeiensi nomen civitatis, in qua agouem compleverint, vel venerationem habuerint S. Heclanus vel Poelanus, et Mercurius, suppleri ex libris nostris potest, in quo (vult dicere, in quibus) Apolli civitate legitur; quae ex Corbeiensi, uti addit, suppleri posset ΑΠΟΛΛΩΝΙΑ, extrema syllaba addita, per vetustatem non abolita. Sed quantae apud geographos urbes sub Apolloniae nomine? Quenam ex his fuerit, asserere non nisi temere possem.

C
de his Martyribus

2 Nec absurdum esset etiam nomen Apolli retinere, quando binæ hujus nominis urbes in Aegypto Ptolomæo sunt, major et minor. In harum altera sancti Martyres coronam accipere potuerunt: frequentes enim in Aegypto Sanctorum carnificinae fuerunt. Sed ista Florentini merie ac incertae conjecturae rem implexam non elucidant. Nam in Animadversis ad Martyrologiam Romanam, quae editi Holstenius, hae die sic legitur e Ms. Regina Suecia. In eadem urbe (Roma videlicet) natalis SS. Martyrum Mercurii, Maximiliani, Quintini. In Martyrologio autem S. Willibrordi apud Florentinum in notis sunt ista: Et in Elano Mercurii. Ubi

vides pro nomine Heclani proprio signari palastram; ac apud Holstenium annuntiarum Mercurium Romae, qui ex die, palaestra, ac sociis videtur esse diversus a duobus illis, de quibus mentionem fecimus in hodiernis Praetermissis. Etenim unus ex illis, qui est in Martyrologio Romano ad diem x Decembris annuntiat apud Leontinos in Sicilia, et adduntur socii innomi nati: alter vero ibidem ad xxv Novembris solus ponitur, ac Caesarea in Cappadocia.

3 Referebatur superius ex Corbeiensi: Romae dantur. in cimiterio nat. SS. Basillae, Maximiliani, Quinti martyrum. In textu autem Martyrologii, ad quod notationes condit Florentinus, pro Basillae scribitur Basilli, pro Quinto vero Quintini. In Martyrologio S. Willibrordi apud eundem Florentinum est: Romae Quinti, Maximiani, nulla facta mentione Basillae vel Basilli. An autem per cimiterium, quod non nominabat Corbeiese, sit intelligendum antonomastice cimiterium Callisti via Appia; an S. Basillae via Salaria, res omnino incerta est. Plura de hoc argumento habet Florentinus in notis, e quibus vult ista: Martyres SS. milites xxv, quos via Praenestina addit M. Corbeiese, in libris, ait, nostris desiderantur, et forte iidem sunt, qui praecedenti die in iisdem recensentur via Nomentana, numero octodecim. De his egimus hesternis die: hodierno inter Praetermissos notavimus SS. Martyres decem et septem. Si adderetur milites; major foret suspicio, an non essent hesterni: cum non raro irrepant errores in exemplaria circa numerus arithmeticos. De Martyribus Arelatis supra memoratis e Martyrologio Corbeiensi, occurrunt nonnulla, quae observasse, non erit abs re nostra. In textu, quem Florentinus exponit, hae leguntur: In Gallia civitate Arelato natalis sanctorum Sevi, Victoris, Primi, Victoris. Martyrologium S. Willibrordi allegatum in re consonat, sic dicens: Galliae Arelatis Sevi, Victoris, Primi, item Victoris. His animadversis, sanetos Pugiles, quos apud Florentinum reperi, supra in titulo, hisce observationibus praemisso, annuntiandos censui eo modo et ordine, prout ibidem vides. Nec alia in promptu sunt, de quibus lectorem instruam.

DE

De SS. Januario episc. et mart., ac fortasse SS. Felice
et Honorato Diaconis MM.

Marsici in Lucania.

J. P.

Ughellus tomo 7 Italiae sacrae columna 485 eitionis notissimae, Marsicanam civitatem ita describit occasione antistitum ejusdem loci : Marsicum, ait, novum SS a Salernitana metropoli milliario mediterranea est civitas Lucaniae; nunc in principatus citerioris provincia, moenibus minime cincta, nova dicta, ut distingueretur a veteri Marsico sex mill. pass. distita, cujus apud antiquos scriptores nulla sit mentio. Est autem praedicta civitas in montis superiori fastigio trimum collium posita, quem vicini circumquaque montes altitudinis superant. *Hoc, et plura alia Ughellus deinde subdit. Civitas porro ista publicis Calitum honoribus S. Jannarium prosequitur hac die, prout testatur landatus Ughellus col. 497, cuius ipsius declarans his verbis; postquam perbreve Actorum seu potius translationis historiam recitasset : Haecenus, inquit, brevissima Acta S. Jannarii, quibus adiacere nec pilus adest, quae leguntur in eccl. Marsicena, in festo die ejusdem, xxvi Augusti, qui patronus est civitatis : de quo nil in Martyr. aliisque ecclesiasticis monumentis reperimus, quod hic commemoremus. Scriptor idem col. 487 praemisit : Innumeris julget miraculis. Acta vero, quae memorabam, sic sonant columna 497 : Marsici in Lucania translatio B. Januarii episcopi Carthaginensis, qui apud Potentiam ob Christi fidem sub Leontio praeside multa passus, demum ad Airensium nemus cum Felice et Honorato diaconis securi percussus martyrii palmam consequitur.*

2 Eius sanctissimum corpus, diu Christianis ignotum, Susanna pia femina, in somnis admonita, Grimaldo Marsicensi episcopo pandit : qui cum clero et populo accedit ad locum, repostas reliquias ad cathedralis ecclesiam deferri curat. Veruntamen quia abbas S. Stephani, in cujus agro Martyris corpus latuerat, ad suam ecclesiam asportari contendebat; post longas altercationes conveniunt, ut in planstro indomitarnm vaccarum imponeretur, et in loco, quem ipsae eligerent, corpus servaretur. Quod ad ecclesiam S. Stephani Dei voluntate delatum, a Marsicensibus et externis summa devotione colitur, et ab his praesertim, qui a daemonibus obsessi etiam in agri Marsicensis ingressu, Martyris prece liberantur. Brachium argentea theca inclusum; quo adjuvatore Marsicensis populus in summis periculis utebatur, Hispani milites an. sal. m. m. urbe nostra Marsici bellorum occasione per ipsos direpta et succensa, in Hispaniam ad Rodericum oppidum detulerunt : ubi miraculis huc usque servatur.

3 Haecenus instrumentum translationis ab Ughello editum : cui soli innititur totum venerationis publicae fundamentum B. Jannarii episcopi ac martyris. Etiam si vero alii nobis documenta non sint in promptu, illum tamen Caliculis, qui hoc die coluntur, annumerandum diximus in fide eorum, quae apud laudatum

scriptorem narrantur. Quod attinet ad duos alios, Felicem ac Honoratum, qui dicuntur supra eum Januario passi; dispur eorum est ratio. Nam quod illi inventi cum eo sint, quod translati ac publicis honoribus condecorati, non indicat prolatum ex Ughello instrumentum. Attemen eidem documento nos conformantes, ambos etiam cum titulo beatorum Martyrum annuntiarimus. Fieri enim potest, ut simul cum Januario apud Marsicanos vel ab antiquis temporibus, vel postea cultum publicum habuerint; sed nui Januario nominatum is attribatur tanquam digniori; duobus autem aliis diaconis Martyribus tacite ac implicite. Huic benignae interpretationi facit repositas reliquias in saepe jam allegato instrumento. Quid enim cogit, equivocam illam expressionem intelligere de solo corpore B. Januarii, de quo proxime ibidem erat sermo; et quid vetat, eandem etiam extendere ad Felicem et Honoratum, qui, interposito modico intervallo fuerant nominati, ac martyrio cum eo coronati memorantur, diaconi videlicet in morte non separati a suo, ut licet cogitare, episcopo Carthaginensi. Quandoquidem tamen ita sunt obscura, quae de illis retulimus, nobisque tum ignota, ut nihil statui de eisdem possit nisi per incertas conjecturas; titulo beatorum Martyrum illos compellimus, sed per adverbium fortasse restricto.

4 Alterum, quod observatum cupimus, est locus martyrii. Fuit hic apud Potentiam secundam superiorem historiam translationis. Triplex hujus nominis est significatio apud Bandrandum. Et primo quidem loco, Potentia, inquit, urbs Lucaniae in Italia Ptolemaeo, et Antonino, nunc Potenza, urbs regni Neapolitani in Basilicata provincia, episcopalis sub archiepiscopo Mateolano seu Acherontino . . . 15 milliariis distans ab Acherontia, in occasum hybernium, Marsicum versus totidem. Secundo loco scribitur : Potentia fluvius Italiae . . . qui fluens per Marchiam Anconitanam, Septempedam urbem rigat, et prope Lauretum . . . in mare Adriaticum se exonerat. Tertio denique loco signatur Potentia, quae urbs fuit Piceni in Italia Livio, excisa, cujus vestigia apparent in Marchia Anconitana, ultra dextram fluminis cognominis ripam. Ex his eruo, Potentiam, Lucaniae civitatem, in superiore inventionis ac translationis narratione designari, apud quam multa passus dicitur B. Januarius : Airensium vero nemus, apud quod una cum Felice et Honorato diaconis martyrium subisse traditur, etiam si situs ejusdem nemoris non sit mihi compertus, fuisse tamen in territorio Marsiceno, suadet tum praedicta narratio, tum ea, quae statim referam.

5 Tempus martyrii quis satis secunde definiat ex nomine Leontii praesidis, quando non apponuntur imperatores, sub quibus ille vixerit? Plus aliquid dici potest de inventionis ac translatione corporis S. Jannarii. Contigit enim, ut perhibet illorum historia, Grimaldo episcopo direximus

(1) Ughelli
Dictionarium
sacrum
et
historicum
tomo 7
col. 485

translatio
episcopi
Jannarii
in
Marsicum

en. Felix et
Honoratus
diaconi
cum certo
tempore

F.

locus martyrii.

F.

tempus ejusdem ignotum :

ALCIBURE
J. P.

diocesim Marsicanam gubernante : *cujus presulis tempus cum sit incertum; oportet, ut etiam incerta sint, quæ de sacri hujus depositi inventione ac translatione in ratione temporis queri possunt.* Grimaldus Marsicensis episcopus, ait Ughellus columna 497 superius allegata, tempus, quo floruerit, ignoratur : nec, quid de eo dicendum sit, habemus, nisi quod habetur in brevi historia translationis S. Januarii episcopi Carthaginensis a nemore Aerinso, ubi palmam amicum Felice et Honorato diaconibus sumpsit martyrii, ad ecclesiam S. Stephani protomartyris in ipsa Marsicensi ecclesia. *Quin tamen Grimaldum collocat inter Tuderisium, qui sederit anno 853, et inter Gisulphum, qui anno 1093 e ritu excesserit; figi non potest tempus, quo res gesta, de qua hic agitur, contigerit, nisi admodum confuse et imperfecte, cum in serie Ughelliana presulum Marsicanorum relictus sit ducentorum et quadraginta circiter annorum hiatus.*

6 *Corouilis loca possunt adjungi hæc pauca observatiombus præcedentibus, occasione brachii S. Januarii, quod Hispani milites e Marsicano tractu in Hispaniam ad Rodericum oppidum detulerunt, ut supra indicatum est. De situ, nomine, ac conditore istius loci delibo ista e Baudrando : Rodericopolis, Ciudad Rodrigo, urbs est Hispaniæ in regno Legionensi, quæ dicitur aliter civitas Roderici, episcopalis sub archiepiscopo Compostellano . . . exstructa fuit anno MCLXX sub Ferdinando rege Leonis, a Roderico comite, unde nomen ei inditum. Habes, lector, hæc pauca, quæ de hoc beato Episcopo, ac duobus diaconibus invenimus, ac ad posteros transmittenda censuimus. In hinculo Catalogo episcoporum Marsorum, qui habetur post librum 3 Historiæ istius gentis, auctore Mutio Phorbano, nihil de Grimaldo episcopo, de quo supra; nihil in dicta Historia, quantum quidem ex indice videre nobis licuit, de S. Januario hodie reperimus memoriæ proditum.*

B
notitia loci in
Hispania, ad
quem brachium B.
Januarii
auctum.

B

DE S. THEODORO PRIMO, EPISCOPO

E

OCTODORENSI VEL SEDUNENSI

IN VALLESIA APUD HELVETOS

J. S.

SYLLOGE HISTORICA.

De cultu et gestis.

CIRCA FINEM
SÆCULI IV.
Cultus duorum
Theodororum et
Theoduli in
ecclesia Sedunensi :

Acta S. Theoduli, alius Theodori, Sedunensis ecclesiæ patroni, illustrata sunt tom. 3 Augusti ad diem XVI ejusdem mensis, ubi varia relata sunt de episcopatu Octodorensi vel Sedunensi, quæ hoc loco non repetam. Varia quoque in illo Comuentario disputata sunt, ex quibus intelligitur, distinctionem trium Sanctorum, qui Theodori, aut vicinio nomine vocantur, ecclesiæ Sedunensis episcoporum, nec admissam fuisse ab omnibus, nec omni cavere difficultate. Veruntamen certum est, duos Seduni colî Theodoros, tertiumque Theodulum potius nominatum : temporaque, quibus illi vixisse traduntur, multum diversa esse : nam primus Theodorus huic dubie floruit seculo IV, ut mox patebit ; alter Theodorus seculo VI, vixisse refertur, ut in ejus Actis probabitur ad diem sequentem : Theodulus vero cum Carolo magno seculum IX attigisse asseritur, uti in ejus Actis videri potest. Jam vero Theodulus colitur XVI Augusti, Theodorus I XXVI, et Theodorus II XVII ejusdem mensis. Constat id nobis ex Officiis antiqui Breviarii Sedunensis, quæ nobis fuere transmissa : sed illa dudum abrogata esse, discimus ex directorio ejusdem ecclesiæ anni 1687, in quo tres illi Sancti memoratis diebus rotijubentur Officio communi de confessore pontifice, quod ponitur primo loco. Hæc de cultu vixim observatis, S. Theodori I gesta breviter colligam.

2 Andreas Saussayus in supplemento Martyrologii Gallicani ad XXIII Martii ejus memoriam annuntiat his verbis : Seduni in Gallia S. Theodori, alias Theodorici, episcopi et confesso-

ris, qui sui sæculi clarum lumen, cum apud Octodurum Veragrorum cathedram episcopalem (quæ demum Sedunum Valesiorum translata fuit) teneret, ad concilium Aquileiense, quod Damaso Papa et Gratiano angusto jubentibus, celebratum est adversus Palladium et Secundianum episcopos, Ariana dogmata renovantes, unus scilicet ex propriis Galliæ episcopis invitatus accessit : sanctique Ambrosii, illic majestatem Unigeniti æterni Patris adversus horum impiorum sceleratam perfidiam strenue propugnantis, suffragator, damnationis sententiæ, quæ contra illos lata est, sacros inter proceres conspicuus subscripsit. Dehinc ad sedem reversus cum triumpho, orthodoxam fidem sedulo excolbit. Verbo autem et exemplo cum gregem suum Pastor bonus sustentasset, læmpletatus fœnoribus gratiæ, ad coronam justitiæ, lætus de bonæ militiæ felici excessu, properavit. Concilium Aquileiense habitum fuit anno 381, nomenque ejus illi reperitur adscriptum apud Labbeum tom. 2. col. 979 hoc modo : Theodorus episcopus Octodorensis. Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum ad eundem diem memorat S. Theodorum primum : sed tempus, quod ei in notis adscribit, primo non congruit. Meminerunt de his annuntiationibus majores nostris ad XXIII Martii, sed in prætermittis dimittat, quod hæc auctoribus non satis fiderent pro cultu ejus asserendo : verum illud de cultu stabium post acceptum Sancti Officium penitus sublatum est.

3 Porro dictum Officium hujusmodi orationem continet : Deus, qui per beatum Theodo-

S. Theodori I
nomen in
Fastis.

rum

A ram, confessorem tuum atque Pontificem, ad agnitionem tui nominis nos venire tribuisti : concede, ut ejus meritis et intercessione ad aeternae gloriae claritatem pervenire feliciter mereamur. Per etc. *Lectiones vero secundi nocturni vitam Sancti utcumque commemorant hoc modo : Theodorus in episcopum Octodurensis ordinatus, vir sui aevi in republica Christiana paucis secundus, qui cum esset sanctimonie et eruditionis omnino singularis sancti Damasi Papae hortatu, et Gratiano imperatore amnente, anno Domini 662. lxxxii Nonis Septembris concilio Aquileiensi celebrando, una cum sancto Ambrosio Mediolanensi archiepiscopo, aliisque triginta duobus sanctissimis et doctissimis episcopis, ab inde fere omnibus inter Sanctos relatis, summa laude interfuit, ubi Palladium Arianorum scelestissimum eoriphaeum, prerogativa sacerdotali insignem, a fidelium communione communibus et unanimis praedicti concilii Patrum votis damnarunt, Theodoro pro sua sententia sub his verbis in eum fulminante : Palladium, qui Christum verum Deum coaeternum Patri negavit, nec Christianum hunc esse, nec sacerdotem illo modo censemus. Haec Theodori Octodurensis verba recitantur in Actis concilii apud Labbeum col. 990.*

4 Ad sedem suam Octodurensis remissus, gregi suo concredito, vigilem pastorem agens, verbo et exemplo fructuose praefuit : sicut enim erat in Dei praedicatione perfervidus, modestia et pietate singularis, laborum patientia infractus, orandi assiduis studio ; ita erat in idolorum vanis et superstitiosis cultoribus viva rationum vi convincendis potens, et in errorum eorundem lenibus discutiendis potens et felix, et cum Apostolo omnibus ecclesiis debitor fuit : et minori Burgundia, ut Annales referunt, Christum annuntiavit. Passionem sanctorum Theodororum martyrum Agannensium, Mauriti et sociorum ejus, episcopo Genevensi * transmisit, communicandam omnibus episcopis Galliae, quam Eucherius episcopus Lugdunensis, pro fragrantia sui styli, omnibus communem fecit. *S. Eucherii lucubrations de SS. Martyris legionis Thebae edidit Chiffletius in Paulino illustrato, ubi pag. 92 sic loquitur in rem nostram : Porro ab idoneis auctoribus rei ipsius veritatem quasi-vi ; ab his utique, qui affirmabant, se ab episcopo Genevensi, sancto Isaac, hunc, quem praetuli, passionis ordinem cognovisse ; qui (credo) rursus haec retro a beatissimo episcopo Theodoro, viro anterioris temporis acceperit. Hinc auctorem Officii respicere opinor, idemque pro voce umbigua supra posui Genevensi :*

at plura dixit, quam referat Eucherius. Ad Officium redeo.

5 Multis talentis mirifice insignitus fuit, aberrantes oves ad verum Christi ovile adduxit, et, quae supererant, idolorum fana subvertit, et in eorum locum aras S. Mauriti, et ejus sociis, templa vero Deo dicata erexit : Ambrosium abbatem Agannensem ad construendam ecclesiam acclivem Sanctis martyribus ex collectis provinciis insigniter adjuvit, et praedictorum Sanctorum ossa cum Ambrosio abbate legit. Qui in omnibus se exhibens Sanctum, providum et vigilem pastorem, virtutibus et meritis cumulatus, et aetate proventus, sancto fine in Domino quievit. *Haec sunt lectiones Officii. Huc referenda sunt, quae S. Eucherius apud Landatum Chiffletium pag. 91 memorat his verbis : At vero beatissimorum Agannensium martyrum corpora, post multos passionis annos, sancto Theodoro ejusdem loci episcopo revelata traduntur ; in quorum honorem cum extrueretur basilica, quae vastae nunc adjuncta rupi, uno tantum latere adclinis jacet, quid miraculi tunc apparuerit, nequaquam tacendum putavi. Haec satis erineunt, ecclesiam a S. Theodoro SS. martyribus excitatam. Verum quod de Ambrosio abbate adjungitur, manifestum involvit anachronismum : nam Ambrosius abbas fuit seculo vi, dum fundatum est monasterium Agannense a S. Sigismundo Burgundionum rege, sicut probabimus in S. Theodoro II ad diem sequentem.*

6 Ceterum quanto tempore rixerit S. Theodorus post concilium Aquileiense, quove anno mortem obierit, nullibi explicatur. Tempore Siricii summi Pontificis circa annum 390 S. Ambrosius concilium habuit Mediolani contra errores Ioviniani. Epistola synodalis, quam patres illi ad Siricium dederunt, edita est apud Labbeum tom. 2 Conciliorum, illique cum aliis subscriptis reperitur col. 1027 Theodulus episcopus. Illud de S. Theodoro nostro intelligendum inspicitur Carolus a Basilica Petri episcopus Narariensis, cujus verba recitata sunt ad xvi Augusti, seu tom. III, pag. 276. Id ipsum sine ullo dubio affirmat Tillemontius tom. 10 Monumentorum pag. 130, et rursus pag. 229. Mihi quoque probabile apparet, Theodorum nostram esse, qui dicto interfuit concilio, quae ibidem Theodulus evocatur : praesertim quod constat, Theodorum cum S. Ambrosio, aliisque quibusdam concilii illius patribus, Aquileiensi synodo interfuisse. Hinc mortem Sancti per conjecturam collocari circa finem seculi iv, etiamsi non negem ad v seculum pervenire potuisse.

DE S. TITHOE MONACHO

IN THEBAIDE

Ex Fastis Graecis.

J. P

M enologium Graecorum ab Henrico Canisio Latine ex Cardinalis Sireti versione, hac die refert ista : Natalis Tithoae in pace requiescentis. Menura magna brevissime etiam eum memorant : Eadem die (xxvi

Augusti) sanctus Tithoes in pace consummatur. Et mox hisce ipsum versiculis laudant : quos ita reddo. Latine mutato in lectorum commodum 725, quod in mendosa Menaeorum istorum impressione habetur, in 62x.

03x

AUCTORE
J. P.

Ὄν εἶγεν, σῆμαι, σάρκα Τηθός εἶλος,
Κῆν εἶγε, τῆξαι ὄν ἐξ βρωσῶν τῆρω.
Sine carne prorsus, ut puto, Tithoes fuit;
Tumulo cadaver, vermibus cibum hand dedit.

Melior, quam sepe in Menais albi, allasio : quasi dicat, corpus ad tabem usque maceratum et excarnificatum austeritate vita, præter ossa et pellem, ex quibus constabat, nihil in sepulchro depascendum reliquisse. Quamquam vero hic Sanctus in antiquis Græcorum Fastis pene sit ignotus : neque in Latinis ullam hactenus de ipso memoriam haberi novim; Castellavum tamen non latuit, qui in Martyrologia suo universali ita eum annuntiat : In Thebaide, S. Tithoes, secundus (vel ex mox dicendis secundarius) Superior Religiosarum (immo, ut hic infra, sacrarum virginum potius) S. Pachomii. In Vita hujus Sancti abbatis apud Tabennenses in Thebaide, quæ data est apud nos tomo III Mart. die XIV ejusdem mensis, invenio ista in rem nostram pag. 315 : Illi quoque, qui secundo post illos (a Sancto videlicet monasterii præfectos) ordine et loco habebantur, magno in Deum ferebantur amore; e quibus nonnemo abbas Tithoes sacris virginibus moderantibus adhibitis, sanctitate insignis, divinisque miserationibus sic quasi adipe pinguis affectus, multis evasit pernilis.

de quo agitur
in Vita S. Pachomii.

2 Etiam si autem non constat, an Tithoes, qui supra apud Græcos annuntiat, sit idem, qui monialibus præfuit, uti censet Castellanus, propendeo tamen in illius sententiam, donec alius aptior proferatur : qualis non videtur fuisse Tithoes synonymus, de quo in præfata Vita pag. 317 hæc memorantur : Monachus erat, fortis Christi pugil, et ad sanguinem usque contra peccatum decertans, cui nomen Tithoi, eorum œconomorum præfectus, qui in monasterio Paban Fratrum male habitum juvenis animis corporibusque erant constituti. Nam quæ hic de illo dicuntur, adeo monachis non rara erant communia, ut, quantum apparet, non meruerit ob ea inseribi Fastis sacris; sed alius verosimiliter, qui utpote, uti est in Vita citata, fuit sanctitate insignis, ac multis evasit pernilis; atque adeo magis memorabile nomen apud homines adeptus, ut in sacris tabulis locum haberet. Et secundum hæc quidem congruentias accipi volumus locum Thebaidis supra a nobis signatum, ac seculum v, cui Sanctum internimus, et quo floruit S. Pachomius, ipsius abbas, seculo ære vulgaris medio circiter mortuus.

Apophthegmata quædam
Tithois,

3 Joannes Baptista Cotelerius in Ecclesiæ Græcæ monumentis tomo I pag. 699 et sequente varia commemorat apophthegmata de abbate Tithoe, quorum primum agit de dono orationis singulari, quo erat ornatissimus; reliqua vero de aliis ejus virtutibus seu documentis. 1. Refere-

bant de albate Tithoe, quod, nisi cito dissipasset manus suas, quoties stabat ad orationem, sursum raperetur mens ejus. Si ergo evenisset, ut fratres cum eo precarentur, curæ habebat manus confestim demittere, ne abriperetur mens ejus, et tardaret. II Dixit abbas Tithoes : Peregrinatio est, ab homine coerceri os summi. Frater interrogavit abbatem Tithoem : Quo modo servabo cor meum? Respondit senex : Qua ratione custodiemus cor nostrum, aperta lingua nostra, nec non ventre? IV. Abbas Matthes de abbate Tithoe hoc testimonium dixit : Nemo potest invenire, unde os summi illa in re aperiat adversus eum : sed sicut aurum purum stat in lutina; ita et abbas Tithoes.

V. Residens aliquando abbas Tithoes in Clysmate, sciens ac prudens ait discipulo suo : Dimitte aquam in palmas, fili. Ille dixit : Sumus in Clysmate, abba. Excepit Senex : In Clysmate quid facio? Me iterum duc ad montem. VI. Sedente aliquando abbate Tithoe, erat frater juxta ipsum; quod nesciens duxit suspirium; nec animadvertit prope adesse fratrem : erat namque in ecclasi. Haque facta penitentiae inclinatione, dixit : Ignosce mihi, frater; quia nondum monachus factus sum, qui coram te ingemuerim. VII. Frater percontatus est de abbate Tithoe (ut Sisoe, ex notatione marginali apud Cotelerium) quamnam via ad humilitatem adduceret. Ac respondit Senex : Hæc est via humilitatis; abstinentia et oratio, et censere se infra omnem creaturam.

4 Locus in Clysmate, qui superius occurrebat, difficultatem continet, an illa apophthegmata sint Tithois, de quo hic agimus, an alterius synonymi : et ratio dabitur in eo posita est, quia asceterium apud Tabennenses in Thebaide, sub quorum abbate Pachomio vixit noster Tithoes, tam longe distat a Clysmate, sicut licet ridere in Chorographia particulari mausionum eremiticarum in Ægypto etc. apud Rosseydum nostrum post Prolegomena in Vitas Patrum, ubi prædictus locus scribitur Clisma, jactetque ad sinum maris Arabici, et inter Montem Antouii et Cellam Pauli. Difficultas tamen illa me non absteruit, quo minus ponerem hoc loco prædicta apophthegmata vel Tithois hodierni, vel certe alienius synonymi celebris. Nec vero ob stare debet, quod noster vocetur supra secundus Superior, sive secundarius; in apophthegmatibus autem identidem repetatur vox abbas : nam præter præfectum monasterii, vox illa significabat monachos passim omnes, præsertim senio venerandos, ut dictum est tomo I Julii in indice anamastico. Denique etiam si Tithoes noster præfuerit monialibus Deo dicatis; tamen vel ante vel post illud munus potuit habere discipulum.

DE S. GELASIO EP. PICTAVIENSI

Cultus, elogium, tempus vite.

J. P.

Inter prætermisſos ad hunc diem xxvi Augusti, occasione S. Justini episcopi Pictaviensis, ad Kalendas Septembres ibidem dilati, diximus S. Gelasium, qui eandem cathedram gubernavit, signari duobus istis diebus: sed nos de illo acturos hoc die propter rationem, quam ibidem etiam indicavimus. Costellanus hunc de eo ponit annuntiationem: Pictavis, S. Gelasii (vulgo Gelais) episcopi. Adde Martyrologium novum Parisiense, in quo sanctus idem Præsul hodie refertur. In nova editione Gallie Christianæ tomo 2, columna 1142 S. Gelasius interitur episcopis Pictariensibus ordine tertius: et his laudatur verbis: Nam minus nos latet, quisnam fuerit S. Gelasius, nisi quod legitur jacere in basilica S. Hilarii Pictaviensi. Ejus nomini dicatus est insignis prioratus prope Niortium in diocesi Pictav., quem subiectum esse Cluniaco legimus in catalogo monasteriorum

ab hoc archicænobio pendentium, quem exhibet biblioth. Cluniacensis. Porro hunc prioratum tradunt a Radulpho de Lusignan fundatum an. m. c. ix, qui cognomen S. Gelasii dedit Hugoni primogenito suo, a quo postea transit ad totam nobilissimam gentem. Gelasium episcopum subscripsisse concilio i Aurelian., perperam scribit Beslius in suo libro de Episcopis Pictaviensibus pag. 5; sed numerum dicti concilii ibidem non invenio. Costellanus ac Martyrologium Parisiense, quod citatum est, illum innectunt seculo v. Idem præterpropter tempus indicatur in editione citata Gallie Christianæ: nam post S. Hilarium, qui primus Pictaviensis episcopus ibi ponitur, quique columna 1140 dicitur obiisse anno 367, signatur col. 1141 Pascentius I, ac col. proxima S. Gelasius. Hæc, lector, hæc pauca, quæ de S. Gelasio notanda nobis occurrerunt.

DE S. RUFINO EP. CONF.

CAPUÆ IN REGNO NEAPOLITANO ITALIÆ

SYLLOGE HISTORICA.

J. P.

§ I. Cultus, lectiones propriæ, ætas, dies mortis, inventio ac translatio corporis.

Capua, notissima Campaniæ Felicis in regno Neapolitano urbs ad Vulturum fluxum, pluribus describitur apud Ughellum tomo 6 Italiæ sacræ a columna 346 editionis prioris, et tam de antiqua, quam de nova Capua variè subministratur notitiæ ex variis scriptoribus collectæ, quæ ibidem a curioso lectore inspicere possunt. Urbs hæc S. Rufinum episcopum quondam suum veneratur hodierno die, quo in Fastis quibusdam sacris annuntiat. Inter auctoritas vero ad Usnardum nostrum ac alibi, signatur die xxiv hujus mensis Augusti. Vide Sanctuarium Capuanum Michaelis Monachi in Kalendaris pagg. 42, 45 et 538. Martyrologium Romanum sic eum hodie memorat: Capuæ sancti Rufini episcopi et confessoris. In dicto Sanctuario pag. 42 exstat hæc de illo oratio propria: Propitiare, quæsumus Domine, nobis famulis tuis per hujus sancti Rufini confessoris tui atque pontificis, qui in presenti requiescit ecclesia, merita gloriosa, ut ejus pia intercessione ab omnibus semper protegamur adversis. Per Dominum etc. Ibidem pag. 538 de ecclesia quadam sub illo nomine scribuntur ista: In diocesi Calvensi in Rocca montis Dragonis est ecclesia sancti Rufini, quæ pertinet ad Capitulum Capuanum: de qua est mentio in bulla Alexandri III, et specialis mentio in bulla Martini V. De situ Calci, ejusque episcopis agit Ughellus tomo 6 Italiæ sacræ a columna 600. In bulla Alexandri III apud Michaellem Monachum

pag. 595 lego: In diocesi Calinen., in Rocca etc. (non vero Calvensi) Episcopatus autem Calvensis diversus est a Calinensi seu Carinulensi, de quo Ughellus tomo citato col. 586.

2 Michael Monachus a pag. 42 habet lectiones proprias novem de S. Rufino: cerum eum ad manum nobis sint aliæ tres. recentiores quidem, sed a sacra Rituum Congregatione recognita, pro civitate Capuana approbata, et anno 1669 typis editæ. has recudemus; ita tamen ut prioribus, nec non dicti Michaelis ad illas notationibus etiam usuri simus. Die itaque xxvi Augusti tres illæ lectiones S. Rufini episcopi et confessoris hæc memorant: Lectio iv. Rufinus episcopus, vir eximie sanctitatis, ante sancti Decorosi tempora Capuanam rexit ecclesiam. Cumque gens Longobardorum divino cultui, Sanctorumque venerationi summe dedita esset, eorum corpora solerter inquirere cepit: quorum nomina in Tabulis ejus ecclesiæ conscripta erant. Quia vero inter ceteros S. Rufini dies natalis majori celebritate coli solebat, locus autem ignorabatur, in quo sacrum ipsius corpus quiescebat, eo perquirendo omne studium adhibuerunt. Deo tandem opem ferente, a Decoroso episcopo in basilica S. Petri apostoli inventum, ad ecclesiam sanctorum Stephani et Agathæ solenni pompa translatum est.

3 Lectio v. Cum vero ad ejus tumulum ob antiquam populi erga ipsum devotionem, ingens quotidie turba conflueret; accidit eodem anno,

AUGURIO
J. P.

ut cujusdam viri nobilis Audoaldi filius adhuc infans ardentissima febris correptus, in manifesto vitæ discrimine versaretur. Mater autem divinitus inspirata, parvulum morti proximum ad limina prædictæ ecclesiæ detulit; cujus fletu et ejulatu commotus episcopus ad eam perrexit: fletusque causa percepta, ad B. Rufini tumulum jussit accelerare, ac ipsius opem pro salute filii implorare. **LECTIO VI.** Mater ergo super tumulum a Decoroso sibi ostensum, filium deponens, preces funderè pro illo cepit, ipso etiam Decoroso pro eodem orante. Mox interjecto dimidiæ horæ intervallo, attollens oculos mulier, vidit infantem alacrem, et redivivum circum altare deambulantem: quem cum gaudio amplexata episcopo protinus ostendit pristinae valetudini restitutum. Pro quo beneficio gratias egerunt Dro, qui cum sit mirabilis in Sanctis suis, S. Rufinum glorificare dignatus est. Fama enim hujus miraculi circumquaque diffusa, ad ejus tumulum concursus angere, et vota plurima nuncupari cœperunt. *Similia continent lectiones noxam apud Michaelen Monachum; sed novæ, quas dedimus, sunt hisce breviores.*

B *Vides, lector, in recitatis modo lectionibus nonnulla inseri, quæ ulteriorem petunt explanationem. Tale est illud imprimis, quod de sancto nostro Præsule obiter et confuse memorant: Ante sancti Decorosi tempora Capuanam rexit ecclesiam. De S. Decoroso actum jam pridem apud nos est ad diem xv Februarii, quo inscribitur Martyrologio Romano. Ibidem etiam dictum ex Monacho, eundem Sanctum triginta vel etiam amplius annos in episcopatu vixisse, nimirum ab anno circiter 660 ad 690. Atque hinc quidem conficitur, S. Rufinum non sedisse post annum circiter Christi 660: sed quamdiu ante istum annum sedere cœperit, ac post sedere desierit, non habemus unde accurate definire possimus. Nec habuerunt Michael Monachus, nec Ughellus. Et huic quidem tomo supra indicato in episcopis Capuanis col. 368 conjectura est seculo quinquagesimo (evoluerit diebre seculi sexti anno quinquagesimo) vixisse: quo antem præciso tempore creatus sit episcopus, et quamdiu sedem tenuerit, non potest signate definiri. Potuit esse, ut post S. Victorem Capuanam sedem regendam cepisset, vel paulo post. Ibidem col. 367 Ughellus præmiserat, S. Victoris episcopali solio adnotam fuisse anno 541, obiisse autem anno 554. Inscribitur Martyrologio Romano ad diem xv mensis Octobris: quo eundem etiam annum 554 ipsi apponit Castellanus in suo Martyrologio universali.*

C *Illud Ughelli Potuit esse etc. nihil habet præter meram conjecturam; ut mirum videri possit, absolute constitui ab illo S. Rufinum proximum Victoris successorem. Et vero catalogus præsulum Capuanorum, apud Michaelen Monachum ordinatus ac editus in fine Recognitionis Sanctuarii Capuani, indicat eum vixisse seculo quinto: nam Juliano, quem signat anno 418, subdit S. Pamphilum et S. Rufinum; sed annos eorum non determinat; ac post illos ponit S. Priscum anno 443. Si hunc itaque catalogum sequamur, spectabit sanctus Præsul noster ad seculum quintum; sin vero ordinem Ughelli, ad sextum, relinqua utrimque annorum centum et amplius discrepantia. Uter autem ordo magis ad verum accedat, an acuter, non est nobis promptum dicere: eaque de causa S. Rufini obitum affiximus supra secula 5 vel 6, secundum istos catalogos, dum certiora hactenus non scimus. Nec magis explorata videntur*

esse, quæ circa diem abitus ejusdem quæri possunt.

D *6 Ughellus col. 370 De Rufino, inquit, agitur in Martyrolog. Rom. xxvi Aug., et hic dies natalis non est, sed translationis esse videtur. Idem etiam antea visum fuerat Ferrario in Catalogo Sanctorum Italiæ ad xxvi hujus in annotatione. Michael Monachus in notationibus ad lectiones proprias ejusdem sancti Episcopi superius a vobis allegatas, pag. 45 scribit: Nos festum S. Rufini celebramus vii Kalend. Septembris, id est, Augusti die vigesimo sexto: et tamen in antiquissimo illo Martyrologio Capnano, cujus hic Breviarum meminit, natales viii Kal. erant inscripti: quo etiam die notatos legi in Martyrologio monialium sancti Joannis; sine dubio, quia nos viii Kal., id est Augusti vigesimo quinto, festum S. Bartholomæi more Romano celebramus, ideo in diem alterum S. Rufini translata celebritas est. Tamen si vero Sancti non semper celebrentur eodem die, quo obierunt, utque adeo non possit certo concludi, diem ejus mortualem indicisse in viii Kalendas Septembris, quo in modo dictis Martyrologiis natari affirmabatur; si quis tamen dixerit, illum vel tunc, vel xxiv Augusti vitam clausisse, non multum quidem refragabimur: quia dicto die xxiv annuntiatur apud Monachum in Calendario monialium S. Joannis pag. 409: Vigilia S. Bartholomæi Ap., et S. Rufini epi., quo etiam habetur inter auctaria ad Usuardum, ut diebamur num. 1; prælaet tamen nobis opinari, quod natalis ejus ad vitam beatam incidit in xxv Augusti: et ratio est, quia in antiquissimo illo Martyrologio Capnano, de quo supra agebat Monachus, hæc disertè memorantur apud ipsam pagg. 42 et 43: Hujus (nimirum Decorosi episcopi Capuani) tempore, cum religiose a Longobardorum gente cœmeteria Sanctorum excolerentur, contigit, ut in Martyrologio seriatim nomina Sanctorum exquirent: et inventa sunt hoc modo duorum Sanctorum nomina scripta: Octavo Kalend. Septemb. natales S. Rufini confessoris. Et uno intermisso die, quod est sexto Kal. Septemb. natales S. Rufi martyris... Hujus vero S. Rufini prædictus dies cum omnibus notus fuisset etc. Hæc dicta sunt de die natali Episcopi vestri, qui supra num. 2 in tribus lectionibus ejus propriis non determinatur.*

E *7 Ad illud vero, Cumque gens Longobardorum divino cultui, Sanctorumque venerationi summe devota esset, quod est in lectionibus recentioribus, quodque in antiquioribus eodem fere modo, ut statim vidimus, indicatur; meminisse javerit eorum, quæ apud nos exstant ad diem ix Februarii a pag. 318. ubi scribitur de Longobardorum in Italiam irruptione, et eorum impiissima sub Zotone duce Beneventano scritia in sacros homines, in templa et cauoia, uti etiam in sepulera ac corpora Sanctorum; ut mirum non sit S. Rufini corpus absconditum fuisse a Beneventanis, eorumque furari subtractum, prout factum de corpore S. Sabini episcopi Canusini, ibidem invenies. Mitius deinde actum fuisse in istis Italiæ tractibus, verosimile est ex eo, quod anno circiter 888 sub Grimaldo juniore inventum sit istius Sancti sepulcrum, apertumque, ac erectum super illo templum, ut dictum est ad eundem diem ix Februarii pag. 320. Adde, quæ ibidem a pag. 19 præmissa erant de Ducibus Beneventanis Catholicis. Ex his itaque fit prababile, Langobardos pie tunc temporis erga Sanctorum sepulcra fuisse affectos.*

A 8 In eisdem porro recentioribus lectionibus memoratur corpus Sancti a Decoroso episcopo in basilica S. Petri apostoli inventum, ad ecclesiam sanctorum Stephani et Agathæ solemniter pompa translatum esse. Res gesta etiam narratur inter noveram lectiones antiquiores Sanctuario Capuano insertas, ut ibidem licet videre pag. 43, atque hinc illa etiam confirmari potest. De ecclesia autem S. Petri disserit ejusdem Sanctuarii collector in notationibus pag. 46 et 47 : Hæc est, ait, ecclesia, quæ dicitur S. Petri ad Corpus, nimirum in corpore, id est, in medietate veteris Capuæ. Ego aliquando censui ecclesiam S. Petri ad Corpus fuisse Constantinianam, id est, ecclesiam a Constantino magno Capuæ ad honorem SS. Apostolorum edificatam. Deinde propositis pro hac prioris sententia rationibus, Nunc vero, inquit, post impressum Herepertum (qui vivebat anno 888.) opera ac studio Antouii Caraccioli ex Ordine Cleric. Regul. presbyteri, quem merito laudat ab eruditione, cogor mutare sententiam. Herepertus enim loquens de Arechi adolescente, deinde principe Longobardorum, habet illam ecclesiam, quam Constantinus magnus S. Apostolis edificavit, dedicavitque, deinde illam ipsam a S. Germano episcopo S. Stephani vocatam esse.

B 9 Verba sunt, quæ nos damus ex impressa Herepertii Epitome pag. 86 : Quadam quippe die, dum enim suo principe (Luitprando) in ecclesia B. protomartyris Stephani (quæ constructa est in veterrima urbe Capuæ ab imperatore Heleua filio Constantino, eaque in honorem omnium Apostolorum dedicata, licet postea a beatissimo Germano ejusdem urbis episcopo, ob collatas ab imperatore reliquias B. protomartyris Stephani, nec non et B. Agathæ virginis, proinde ea in honorem protomartyris Stephani vocata est :) dum, ut diximus, in eandem ecclesiam, Longobardorum more accincti pugionibus altrinsecus, introissent etc. Neque quis putet, (uti subdit Monachus) illum ignorasse ecclesiam S. Petri distinctam ab ecclesia S. Stephani : ille enim scribens divisionem Capuani episcopatus, ipso vivente factam a Papa Joanne VIII, de ecclesia S. Stephani, et de ecclesia Petri distincte loquitur. Igitur Constantinianam non fuit ecclesia, quæ dicitur S. Petri ad Corpus : sed quæ dicitur S. Stephani in Capua veteri. Postquam hæc potulerat argumenta laudatus Sacrarum Capuani collector pro utriusque ecclesiæ istius distinctione, subdit objectiones et responsiones, quæ apud ipsum legi possunt.

C 10 Quæri præterea potest, quo loco S. Rufini corpus in ecclesia SS. Stephani et Agathæ depositum fuerit, quem superiores lectiones tres tacitum indictumque reliquere : Ut habet antiquorum firma relatio, credimus, inquit Monachus in notationibus pag. 45, S. Rufini corpus in cathedrali conditum esse subtus altare, quod est a meridie, in capite alt. Fuit, quæ non multis ab hinc annis est intermissa, consuetudo, ut in festo hujus Sancti, cantatis Vesperis, presbyter hebdomadarum pluviali indutus, ad illud altare accederet, et in eo cantaret orationem PROPRIAM, de qua superius num. 1. Ughellus col. 350 Metropolitana basilica, ait, novæ Capuæ ex nobilis architecturæ præceptis mirifice exornata exurgit, SS. Stephano protomartyri et D. Agathæ V. et mart. tutelariibus consecrata. Ad metropolitanam vero dignitatem evecta fuit a Joanne PP. XIII anno 968, ut idem Ughellus scribit col. 390 ;

vel juxta recentiore Chron. Cassinensis editione Averone, anno nongentesimo septuagesimo primo, uti additur in Sanctuaria Capuano pag. 382 ; ubi observat ejusdem collector, antiquiorem esse hanc Capuanam dignitatem, ita loquens : Sed profecto dicere possumus a Papa Joanne XIII non institutam, sed restitutam Capuæ metropolitanam dignitatem. Argumentum hoc pluribus deinde deductum inspicere apud ipsam potest. De prima autem ecclesia cathedrali Capuæ antiquæ sub nomine S. Petri apostoli, abunde jam dictum est ; de qua etiam meminit Ughellus col. 349.

§ II. Miraculum e veteri Ms. relatam.

Ne cuiquam mirum videatur, ne hoc loco rursus agere de miraculo ad S. Rufini corpus patrato, quod superius in tribus lectionibus ejus recentioribus prolatum fuit, quodque legitur præterea in lectionibus antiquariis antea indicatis, nec non apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italie hæc die XXVI Augusti. Nam quoniam me moverint, ut ita facerem, eloquar. Primo, quia miraculum illud non e teste dumtaxat qualicumque oculato ad posteros transmissum est, sed etiam ab ipso S. Decoroso episcopo Capuano, qui rei gestæ interfuit, in eaque parte habuit, conscriptum vel dictatum, saltem ex parte, prout colligitur ex hisce characteribus : Ego Decorosus indignus episcopus, cum descenderem ad arationem... audivi vocem lugubrem etc. Hoc etiam suadent aliæ expressiones, quæ historiæ laudati miraculi inseruntur, uti planum fiet, si quis eam perlegerit. Totam vero narrationis contextum non esse ejusdem S. Decorosi, illud certe indicio est vel unicum, cum B. vir Decorosus, ne alia commemorem, quæ videntur esse calami alterius, ac temporis. Secundo, quia ex hoc instrumento veritas prædicti miraculi valide roboratur. Tertio, quia varia in eodem referuntur rei gestæ adjuncta. Quarto, quia in eo notatur character anni, quo circiter factum acciderit. Postremo, quia tanquam venerabile utcumque prisca antiquitatis monumentum, locum in nostro Opere videtur aliquem mereri. Apographum porro, e quo illud damus, manu Papebrochii nostri, qui hoc transcripsit, notatur desumptum ex Cod. membr. Caroli Strozzi senat. Florent. num. 5. Quædam in eodem nostro apographo supplementa, quæ uncinis inclusa sunt. Alicubi etiam ponitur participium, ut rocant, verbi, pro alio verbi modo. Super sunt nonnulla alia observanda, de quibus infra post hanc ipsam historiam, quæ memorat sequentia :

12 Licet omnium Sanctorum veneranda gesta revereantur, ac piis animis legantur et audiantur, nec quisquam possit sive legendo sive audiendo gesta Sanctorum, piger aut tæde tepidus remanere, ut non discussa mentis infirmitate alacer ad ejusdem Sancti venerabilis palmam festinare contendat : tamen quoties sancti Confessoris solennia celebrantur, ipso intercedente expectemus a Domino consequi temporalia beneficia : sicut præsens annua festivitas lætorem nobis reddidit diem, quem venerabilis cætus accumulavit, et frequentia nostri conventus exornat. Laus est enim Dei, cum iustorum memoria extol-

litur,

Miraculum hoc ab varias rationes

B

F

denuo

et ubi mern-
un

S. Rufini
corpus

et quo ind-
volutum
fuit.

AUCTOR
J. P.

litur, ædificatio meritis trahitur, honor confessoribus exhibetur, et Sanctis omnibus cum Christo gaudentibus Christianus populus hæc peragens liberatur a malo, et vitam meretur æternam. Micant per universum orbem terrarum exempla sanctorum confessorum, de quibus cum summa delectatione spiritualis psalmus dulcissimæ cantilena nobis subiungitur: Pretiosa est in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. Quapropter et nos deponentes lugubre mœroris pallium, accipiamus indumentum lætitiæ presentis, S. Rufini confessoris solennitate gaudentes: de cuius miraculo, quantum Deus donaverit, pia devotione ad memoriam revocemus.

referitur
* l. Grimoaldi
* an in civitate

13 Temporibus siquidem nobilissimi Justiniani imperatoris, et Gratali * ducis junioris gentis Longobardorum civitas Beneventanorum *, et qualiter reperta fuerit memoria B. Rufini confessoris in Capuana civitate in provincia Campania, dicere non pigebit. Nam, sicut superius diximus, tempore supra memorati principis cum B. vir Decorosus eandem regebat sedem, accidit, ut quadam die, dum legeremus in martyrologio antiquo, invenimus scriptum, ubi legebatur: **B** Natale S. Rufini viii Kal. Sept., et insequenti die intermissam natalem S. Rufini [vii] Kal. Sept. Nos autem ignorantes, ubi ejusdem Sancti corpus requiesceret, cepimus inquirere per seniores civitatis, quo in loco quiesceret predictum sanctum floridum corpus: qui respondentes dixerunt: In cœmiterio S. Rufi in monumento juxta basilicam B. Petri apostoli. Et cum reperiunt B. Rufini ibidem corpus fuisse, nos cum gaudio convocantes episcopos et sacerdotes, sanctamque Dei plebem universam, cum hymnis et laudibus sanctum ejus corpus de monumento auferentes, ubi sub ipso tempore quiescebat. His transactis transferentes eum, recondidimus eum in ecclesia beatissimorum Christi martyrum Stephani et Agathæ, ubi nunc nitide requiescit. Nam infra anni circulum affuit virtus divina gratia Christi, ut adimpleretur illud, quod psalmographus Vates canit: Gloria hæc est omnibus Sanctis ejus.

* Ms.

14 Contigit autem, ut infantulus cujusdam filius nomine Audoaldus magnis febribus teneretur, in tantum, ut nec cibum acciperet, nec matris ubera sugeret; sed etiam pene in mortem oculis clausis tantum modici flatus aliquid in extremo limite retinebat. Quod cum viderent parentes ejus, et quod nulla esset spes vitæ, divina inspiratione admoniti sustulerant eum cum planctu magno ante fores ecclesiæ BB. mart. Stephani et Agathæ. Et factum est in eadem die, hora quasi quarta, ego Decorosus indignus episcopus cum descenderem ad orationem in eadem ecclesia exorare Deum omnipotentem, audivi vocem lugubrem luctuosam ante fores ecclesiæ: et dum exirem ante regias * ecclesiæ, ut viderem, unde esset iste luctus; inveni eos stantes in atrio, tenentes in manibus infantulum jam pene mortuum, oculos clausos habentem: et dum inquirerem, quid hoc esset, dixerunt: Quoniam infantulus iste nobis moritur. Et item statim subiungit mater ejus: Domine, inquit, indica nobis locum, ubi requiescit B. Rufus. [Respondi:] Juxta quemdam locum, qui ab hominibus Macerata nuncupatur, requiescit.

* i. e. portam majorem

Strozzianno

15 At illi dixerunt: Domine, nos illum Sanctum quærimus, quem hic ante hoc tempus addixistis. Quibus ille dixit: Ergo S. Rufinum vultis dicere. Venite, et ego ostendam vobis lo-

cum. Tunc ingressus est cum eis in ecclesiam, et duxit illos ad corpus B. Rufini. Tunc mulier proficiens filium suum ante confessionem * B. Rufini, dixit: Ecce, S. Rufino, hic habes servum tuum, et quod tibi est placitum, de ipso cogita. Et, relicto infante, exiit foras * ecclesiæ, sedens et amarissime filium suum lugens. Episcopus autem cum infante solus remansit: et respiciens eum neque caput moventem, neque manus, neque pedes agitantem, neque oculos aperientem, sed similem mortuo jacentem, cepit in corde suo pro eodem Omnipotentem suppliciter deprecari, et B. Rufinum, ut visitatione sua sancta visitare dignaretur servum suum. Et exiens clausit ipsis religiolas *, quæ sunt ante altare, et reversus sedit super pogginum, quod est ante ingressum de episcopo, tacitus tantum in corde suo orans de ipsa nocenti re.

D
* i. e. ante altare, sub quo B. Rufini corpus
* f. foras

* f. religiolas

16 Et, ecce, media hora interfuit, credo inspiratio divina venit in matrem infantis, sicut in Maria Magdalena, quæ prius prospexit in monumento, et vidit duos angelos sedentes, unum ad caput, et alium ad pedes: qui dicunt ei: Noli flere: ita et in corde matris infantis affuit inspiratio divina Spiritus sancti, ut non amplius fleret, sed magis gauderet. Exurgens autem de loco, ubi sedebat, ingressa est cum summa festinatione in ecclesia. Cum vero pervenisset ad religiolas, quæ sunt ante altare, quas præsul clauserat, vidit infantem sanum et incolorem circa altare ambulans: et gaudens apprehendit eum, et veniens ante gradum, ubi præsul sedebat; et dixit ei: Ecce, domine, invenisti infantem filium meum in nomine Domini, et B. Rufini, sanum circa altare ambulans; quid jubes, ut faciam de eo? Tunc præsul cepit in corde suo gratias agens Deo, et S. Rufino, qui dignatus est ostendere mirabilia in servum suum: dixitque mulieri: Vade, et age gratias Deo, et S. Rufino, et duc istum filium tuum in domum tuam, et adhibe ei diligentiam et servitatem tuam. Fac votum B. Rufino, et celerius eum revoca. Et respondit mulier: Ego tale votum feci, ut, si resuscitaret eum, ibi tonderet * capillos ejus: et hic serviat cunctis diebus vitæ suæ. Et ait præsul ad eam: Vade, et, sicut promisisti, adimple. At illa tollens infantem suum, reversa est cum gaudio in domum suam, ad laudem et gloriam D. N. Jesu Christi, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti, per omnia secula seculorum. Amen.

* inscriptum

E

* l. tonderet

E

17 Quæ autem super hoc instrumento observanda indicabam, sunt ista: Temporibus siquidem nobilissimi Justiniani imperatoris, et Grimoaldi ducis Junioris Gentis Longobardorum etc. Sanctuarium Capuanum pag. 42 sic legit: Temporibus Justiniani Minoris imperatoris, filii Constantini, sub Sergio Papa, atque Grimoaldo Duce Longobardorum, erat quidam religiosus valde, nomine Decorosus, in sede Capuana ecclesiæ episcopus. Imperare cepit Justinianus Minor, sine secundus, anno Christi 685, ob præcisas nares Rhinotmetus a posteris appellatus, sub cujus imperio creatus est S. Sergius PP. I die xxvi Decembris anno 687, mortuus anno 701. Hoc Pontifice sedente creditur obiisse S. Decorosus, sicut dictum est ad diem xv Februarii, tomo II, pag. 842: Grimoaldum vero ex Duce creatum esse regem Longobardorum anno dclxii, aut sequente, secundum dicta apud nos die 1x Februarii ad Vitam S. Sabini episcopi Canusini

super quo

A nostri § 10, num. 60, asseritur eadem pagina 842. Sed hic non est Grimoaldus ille, de quo agit nostrum instrumentum, quique mendose in eodem vocatur Grataldus; sed alius synonymus, qui ante hunc vixit, et obiit sub anno DCLXXI, sicut dicitur num. 60 mox citato. Jam vero cum in upographo nostro apponatur characterismus junioris, non possum dubitare, quin hic sit a priore synonymo diversus, Romualdi nempe filius, anno 687 patri subrogatus adhuc adolescens, ac tertio principatus sui anno mortuus, ex dictis ibidem apud nos num. 62.

18 Grimoaldum porro hunc non satis perspectum habuit Michael Monachus, quia in suo exemplari notam hanc characteristicam Junioris non reperit: in notationibus enim ad S. Decorosum pag. 21, ad vocem temporibus Justiniani etc., de quibus supra, hæc scribit: Hoc non est ita accipiendum, quasi imperatoris Justiniani, Sergii Papæ, et ducis Grimoaldi tempora convenerint; sed ut intelligamus, et Justiniani, et Sergii, et Grimoaldi tempore S. Decorosum in episcopatu vixisse... Grimoaldus fuit quintus Dux Longobardorum..., qui ex Duce factus est rex... Sunt qui prætermittant Gisulfum primum, ac septimum Ducem, et pro Romualdo secundo, octavo Duce, nominant Grimoaldum alterum. Hæc nostra parum intersunt: quia sive unus, sive duo Grimoaldi fuerint, Breviarium de primo loquitur: nam si de altero loqueretur, aliquod distinctionis signum apposuisset, quemadmodum in nominando Justiniano secundo ad differentiam primi, juniorem eum appellavit. Grimoaldus autem junior ille sive secundus, in serie Ducum Beneventanorum upud nos § 10 supra citato, num. 62, ponitur inter eos decimus quartus, et num. 63 dicitur sub illo, ac sub

Theodorinda ejus matre inventum corpus S. Sabini episcopi Cassini. Jam vero quoniam Grimoaldus junior principatum gessit ab anno 687 usque ad annum 690, ex jam dictis; sequitur serendum apographum nostrum, ut sæpe dictum miraculum intra illud triennium acciderit, ne suppleri possit defectus lectionum recentiorum et antiquorum, quæ sic de illo mirrulo habent: Contigit eodem anno etc., quem ex adjunctis extendere non possum. Nunc alia quædam in nostro Ms. consideranda se offerunt.

19 Ibidem num. 14 occurrit infantulus cujusdam filius, nomine Andoaldus. Sed in lectionibus recentioribus, et antiquioribus upud Monachum legitur pag. 43 ejusdem nobilis Andoaldi filius. Numero eodem ponitur B. Rufus. De duobus Rufis, uno episcopo ac martyre, et altero etiam martyre agit Martyrologium Romanum die xxvii Augusti, Copiæ utrumque annuntians. Dicto die discutere ronabimur ea, quæ ad ipsos spectant. Num. 15 et 16 ponit exemplar nostrum regiolas; Monachus in suo pag. 44 legit regiolas, qui voce in annotationibus pag. 48 intelligit ostiola in cancellis circum altare. Apud Cangium vero in auctiore Glossarii ejus editione ad nomen regia quarto loco positum (cujus diminutivum est regiola) sumitur ex hoc pro ipsis cancellis in ecclesiis, qui vulgo separant chorum seu sanctuarium a navi. Denique num. 15 pro reversus sedit super poggium, quod est ante ingressum de episcopo; legitur apud Michaelen exiens, sedebat ante fores ecclesie. Per poggium autem hic intelligi videtur fulcrum vel sedile super gradus positum, proat colligitur ex sequentibus num. 16, veniens ante gradum, ubi præsens sedebat. Præter hæc, de quibus lectorem instrumentum duxi, alia non habeo, quæ debent eum morari.

augur
J. P.
a nobis observantur.

E

DE S. EULALIO SEU EULADIO EPISCOPO NIVERNENSI IN GALLIA

SYLLOGE HISTORICA.

J. P.

F

Cultus Sancti ; alius cum eo perperam confusus; nonnulla de hoc argumento corollaria.

Nivernum, de quo ejusmodi tomo in Augusti pag. 295, celebrat hodierna die annuam hujus sancti Episcopi sui memoriam. Alicubi annuntiat die iv ejusdem mensis, ut videre datur ibidem inter Prætermissos; sed tunc indicavimus, nos de eo ex professo neturos die xxvi Augusti. Et vero dies hæc tamquam cultui ejus propria notatur in Fastis sacris. Inter auctaria ad Martyrologium Usuardi a nobis editi ita tunc refertur e codicibus Victorino et reginæ Sueciv: Nivernis civitate, natalis sancti Eulalii episcopi et confessoris, Maurolycus ac Ferrarius; quibus adde Saussayum in Supplemento, eodem modo exprimunt ipsius nomen. Euladus vocatur a Castellano. Miramur, in novo Martyrologio Parisiensi scribi Eoladium, et sic annuntiar: Nivernis, sancti Eoladii episcopi, qui concilio Lugdunensi secundo interfuit. Hic enim cur præsentis die confusus, cum a priore sit omnino di-

versus? Confusum dico, quia præter Fastos modo citatos, S. Euladium xxvi Augusti pro Sancto haberi in diocesi Nivernensi, ac festum ejus quotannis celebrari testatur Michael Cotignon in Catalogo historici episcoporum Nivernensium pag. 7. Adde Guidonem Coquille in Historia Nivernensi, anno 1622 Parisiis edita, pag. 39; ubi etiam Euladium seu Eulalium et Eoladium in unam conflet personam, festum tamen incidere indicat in prædictum diem. Euladium vero prorsus esse diversum ab Eoladio, dicitur postea.

2 Omnia pene hujus sancti Viri gesta nobis invadit obliviosa antiquitas. Inter paucula vero, quæ de illo supersunt, referri meretur sanctia illa prodigiosa, quam S. Severinus abbas Agannensis, dum ex Agannensi crœnobâ in Franciam proficisceretur, ut regi Clodoveo I, a duobus jam annis ægrotanti, pristinam restitueret valetudinem, Nivernum transiens sancto nostro Præ-

Refertur

suli

AUCTOR
J P

suli contulit mirabili prorsus modo. Factum narratur apud nos tomo II Februarii in Vita S. Severini, quæ habetur ad diem XI ejusdem mensis : ubi pag. 549 memoratur de eo ista : Protinus de loco (monasterio videlicet Aganensi) secedens carpebat cæptum itineris callem : cumque jam spatio itineris majori ex parte lustrato Nivernum civitatem pervenisset, vir sanctus orandi gratia ecclesiam Dei divertens intravit : et ibi cum orasset, custodes ecclesie, velut ignarus, statim interrogat, Ubi est, inquit, Pontifex vester, fratres? Custodes vero respondentes dixerunt : Pontifex vel episcopus noster Eulalinus jam ab anno priore peste percensus gravissima, est mutus et surdus, grabatoque pene ad mortem jacet, fessus : et secundus jam inceptus annus est, ex quo nec altario sacrificavit, nec populum ex more benedixit, nec prorsus, quod gravius est, de stratu suo surgere valuit : sed sæpissime a ministris magis mortuus aestimatur, quam vivus.

sanatio prodigiosa :

3 Quibus ipse vir Domini pio compassus affectu dicebat : Num intrare ad eum visitandi causa potero, ut saltem illi verba salutis referam pauca? At illi continuo, Veni, inquit, domine pater, et ad eum statim, ut velis, ingredi. Itaque reverentissimus Dei servus Severinus cubiculum Pontificis ingressus, pervenit festinus, in quo jacebat episcopus Eulalinus, anno integro lingue et aurium privatus officio. Cumque in eum esset intuitus, cæpit ejus condolere ægritudine, ac se protinus in orationem dans, Deum studiose deprecabatur pro ejus restauranda incolumitate. Et cum diutissime in terram prostratus orasset, surrexit concitus, convertensque se ad Eulalinum, dixit ei : Loquere, quæso, Dei Pontifex, mecum. Cui Eulalinus presul, eatenus mutus et surdus, illico respondens, Benedic, inquit, me, vir Dei sanctissime, qui ad salutem meam missus a Domino Jesu Christo venisti, ut curares me ab infirmitate mea. Sit etiam nomen Domini in cunctis sæculis benedictum, qui per te mei misereri dignatus est.

quam S. Severinus, abbas Aganensis

4 Devotus denique famulus Dei Severinus porrigens illi manum, allevavit eum, et dixit : Surge, serve Dei, in nomine Domini nostri Jesu Christi, et te vestimentis tuis indue, gratias agens et congratulans flagellis ejus, qui te ad hoc castigavit, ut salvaret; ad hoc flagellavit, ut coronaret. Hodie siquidem altario Dei mecum vota ex more persolvens, plebem tibi subjectam benedices. Adhuc autem eo loquente, confestim Eulalinus episcopus, erigens se a lecto, gratias Deo reddebat, qui per famulum suum Severinum tantam super eum manifestaverat virtutem, ut ab imminenti mortis periculo ejus precibus eriperetur. Eadem itaque die sanitati redditus, Missas quoque continuo celebrans, populum benedixit. Admirantur universi, qui illic aderant, eum tam subito de infirmitatis convalescere molestia, grates Deo reddentes debitas pro reintegratione Pastoris eorum.

ei reddidit.

5 O quam mira Dei clementia, et quam ineffabile ejus pietatis donum! Siquidem iste Presul verbo debilis et auditu, ita unius horæ articulo integritati restituitur pristina, ut nulla penitus in eo languoris fuisse putaretur calamitas. Hæc apud nos loco supra citato sunt edita, auctore Anonymo, ex duobus veteribus Mss. Verum prodigiosa illa sanatio multo brevius narratur in Vita S. Severini predicti inter Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti apud Mabillo-

nium seculo I pag. 569, quam Vitam Faustus D monachus, S. Severini discipulus coadidit : cuius narratio, S. Eulalii sanationem referens, tanto magis placere debet lectori, quanto ab Anonymi interpolatione est remotior. Res autem gesta narratur a Coitio in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad an. 506 num. 3, uti etiam a Longuevallo in Historia ecclesie Gallicane tomo 2, lib. 5, pag. 284.

6 Legeudam de S. Euladio, quæ in Niveruensi exstat Breviario, reformandam affirmat Cotignonus in duobus rebus, quarum prima sit posita in eo, quod dicat, S. Eulalinum existisse tempore Clodovei II; nam sub rege synonymo istius nominis primo Sanctum vixisse, recte observat; et manifeste hoc patet ex historia prodigiosæ sanationis, quam antea recitamus. Aliud, in quo Breviarium corrigi, illud est, quod in eodem dicatur Eulalinus interfuisse concilio primo Lugdunensi, anno sexto regni Guntramni, Aurelianensis ac Burgundionum regis. Hæc pauca summam ex laudato auctore contraxisse sufficiat : quæ autem hæc subjungit, transcribere supersedemus. cum paulo post exponenda et declaranda sint plurius, quæ conducat in rem nostram. Sed nunc interea temporis alium scriptorem conquire jura.

7 Guido Coquillius antea citatus dat quintum locum S. Euladio vel Euladio inter præsules cathedra Niveruensis; Clodoveo II, Francorum regi, synchronum, in primo concilio Lugdunensi Euladii nomine appellatum, a S. Severino sanatum, ejusdemque festum celebrari indicat die xxvi Augusti. Sed quanto apud Coquillium sit facta confusio, propterea quod duos præsules in unum constat, proxime dicemus. Cotignonus vero unum ab altero recte secrevit. Res sufficienter se evolvit ex Coitio in Annalibus ecclesiasticis Francorum tomo 1, ad an. Christi 506, num. 7; ubi præter alias questiones, de quibus antea egerat, occasione S. Severini abbatis, Quarta, inquit, quæstio moveri potest super Euladio Niverni pontifice, quem Severinus abbas, Aganno Parisios proficiscens, iterque per Burgundiam faciens, sanavit.

8 Sammarthani, qui Nivernensium antistitem postremum catalogum ediderunt, nullam mentionem fecerunt Eulalii, incubrationemque suam exorsi sunt a Tauriciano episcopo, qui concilio Epaonensi sub Sigismundo Burgundiarum rege, anno Christi quingentesimo decimo septimo subscripsit. Coquillius Eulalinum perperam confudit cum Euladio, qui sub Guntelramno rege diæcesim Nivernensem rexit : nam quamdiu Guntelramnus regnavit, in aliis Francie partibus nullus Clodovus principatum gessit. In Breviario, quod Arnaldus Sorbinus episcopus Niveruensis anno Christi millesimo sexcentesimo recognovit, Clodovus, qui sanitatem precibus abbatis Severini recuperavit, hujus nominis secundus appellatur errore non minori; quia Clodovus secundus annum regni vicesimum quantum non attigit, et in Aganensium abbatum nomenclatura non reperitur Severinus, qui regnante Clodoveo secundo monasterium Aganense gubernavit.

9 Distinguendi sunt Euladinus et Euladius, quorum ille in Breviario Nivernensi colitur septimo Kalendas Septembris; hic in Supplemento Martyrologii Gallicani (apud Sanssayum) quarto Kalendas Martii, et ex Actis Severini supra laudatis servandus est in Nivernensium antistitem catalogo beatus Eulalinus, qui sub Gundobado

A Burgundiae rege, Sigismundi patre floruit, Tauriciannum in pontificatu antecessit, et anno Christi quingentesimo sexto pristinae valetudini restitutus est ab Agaunensi abbate Severino : quem Clodovens hujus nominis primus, Franciae rex aegrotans anno regni sui vicesimo quinto Lutetiam evocabat. *Hæc Cointius, non obscure probans e characteribus chronologicis, SS. Euladium ac Eoladium non confundendos, addito etiam cultus unius ac alterius diebus omnino diversis.*

10 Ad majorem vero hujus materiae confirmationem ac declarationem, jurat hisce subjungere, quæ Henschenius noster in rem presentem ante Cointium edidit tomo III Februarii pag. 663, ad diem XXVI ejusdem mensis, quo de SS. Eoladio et Agricola episcopis Nivernensibus tractat, eademque opportunitate Eoladium ab Euladio diversum esse probat his verbis : Numeratur S. Eulalius Nivernensium IV episcopus, quem tempore Chlodovei primi Francorum regis S. Severinus abbas Agaunensis. . . curavit. . . Hunc Eulalium coli XXVI Augusti tradunt Sausains in Supplemento, et Coquillius pag. 39; ubi novo errore (de alio scripserat paullo ante) eundem S. Agricola successorum statuit. Verum S. Euladio aut sub Chlodoveo I, aut proximis post obitum ejus annis vita functa, ecclesiam Nivernensem gubernarunt Tauricianus, qui anno DXXVII interfuit Epauonensi synodo : deinde Rusticus, qui Aurelianensi in subscripsit anno DXXXV aut sequente, et Aurelianensi IV circa annum DXXII habitæ : Aregius seu potius Aridius Aurelianensi V anno DXXVII, et Parisiensi II circa annum DLV, ubi Aridius scribitur, pro quo apud Coquillium, Chenu, et Robertum Clementinus legitur; sed is Aptensis episcopus utriusque concilio subscripsit.

11 Substituitur Euphronius a Chenu, et Roberto, diciturque subscripsisse privilegio S. Germani episcopi Parisiensis pro monasterio S. Vincentii, anno Chariberti V, Christi DLXV. Huic tum successit S. Eoladius, qui Lugdunensi II anno DLXVI subscripsit his verbis : « Eoladius » in Christi nomine episcopus ecclesiae Nivernensis subscripsi. » Deinde laudatus Henschenius, prolato ejus epitaphio e Claudio Roberto, hæc subdit : A Joanne Chenu S. Eolalius sive Eoladius appellatur, de quo quot annis sederit, aut quando migrarit e vita, non constat. Successor ejus fuit S. Agricola, nonnullis Agricola et Agricolaus, Gallice S. Arigle. Interfuit conciliis Matisconensi I, Lugdunensi III, et Matisconensi II, annis Christi primo, tertio et quinto supra quingentesimum octogesimum. Interfuit etiam conventui episcoporum apud Gunthramann regem, et cum aliis confirmavit excommunicationem, ante ab episcopis Pictavii congregatis latam in Chrodieldem, et reliquas sauctimoniales, quæ anno DLXXXIX e monasterio S. Radegundis recesserant etc. Habes, lector, chronotariam Henschenii, qua superiores præsules Nivernenses ordini temporis ac sedis restituere conatus est. Huc interim transcribere visum est, quæ tum ipse. tum Cointius supra allegatus ad nostrum propositum memorarunt. Plus fortasse aliquid in hoc argumento videbunt eruditi continuatores in sua editione nova Gallia Christiana, quando pervenerint ad metropolitanam cathedram Senonensem, cui suffraganea est Nivernensis.

12 Reliquum est, ut ex dictis aliquot eorollaria deducamus. Primo, satis superque proba-

tum videtur, duos præsules Nivernenses existisse ejusdem fere nominis, ac seculi ejusdem, sexti videlicet ævæ vulgaris, diversis tamen characteribus ita inter se distinctos, ut unus cum alio confundi non possit. Secundo, sequitur ex observationibus superioribus, Euladium seu Eulalium seniore fuisse Eoladio in episcopatu Nivernensi : et hunc quidem interfuisse concilio secundo Lugdunensi, non vero illum, qui a medio circiter seculo tunc obierat. Tertio, eum autem Eoladium in novo Martyrologio Parisiensi annuntietur hac die XXVI Augusti, apposito ad marginem anno circiter 550, qui alibi colitur die XXVI Februarii, perspectum non habemus; sed putamus, ipsum perperam huc intrusum, sicut indicavimus supra num. I. Eodem etiam Februarii die nihil de eo invenimus apud Castellannum. Quarta, ad tempus Vitæ quod attinet; floruisse quidem constat S. Euladium inveniunt seculo Christi sexto; quamvis antea postmodum supervixerit, aut quo anno vivere desierit, non item.

13 Quod vero tempus vita non protulerit post annum 517, conficitur ex proximo ipsius successore Tauriciano, qui isto anno interfuit Epauonensi synodo secundum præmissa superius nam. 10; non antea versus annum 525, quem signat Castellanus in margine ad suam annuntiationem, autem a nobis prolata nam. 1. Sed in suis correctionibus et additionibus pag. 978 indicat ponendum seculum sextum : quæ temporis notatio præterquam quod valde vaga sit et indeterminata, convenit etiam S. Eoladio. Nos itaque determinatius S. Euladii obitum posuimus sub vel non diu post initium seculi sexti. Hinc proponi potest alia quæstio, cui utramque solvendum tempus illud est accommodatum, præsertim si addas circumstantias alias; de qua re accipe sequentia.

14 Quinto, S. Eunnodius episcopus Ticiensis, de quo egimus ad diem XVII Julii, tomo IV ejusdem mensis pag. 271 et sequentibus, inter epistolas suas alias, habet duas, nimirum lib. 3 epistolam 18, pag. 92; et lib. 4 epistolam 3, pag. 107. (Utimur editione Sirmondiana) quæ Euladio episcopo inscribuntur; nostrone an alteri synonymo? Sirmondus in notis ad dictam epistolam 18, pag. 18, Vide, inquit, an Syracusano, qui synodis aliquot Symmachi Papæ interfuit, et multis laudibus ornatur in Vita S. Fulgentii. Sed fieri potest, ut alios etiam haberit ætas illa ejusdem nominis episcopos. Habuit certe nostrum Nivernensem. Bollandus noster ad hanc Sirmondi observationem apposuit sua manu notulam istam marginalem : Videtur esse Nivernensis, de quo in Vita S. Severini Agaunensis XI Febr., uti inter Annotata ad eandem Vitam pag. 550 etiam indicatum est. Nihil vero locus ac genus facere videntur pro hac opinione. Non locus, quia Ticienna ac Nivernum longe admodum distant inter se, utque adeo hinc non apparet, excludendum esse Eulaliam episcopum Syracusanam in Sicilia, cui epistolæ illæ fuerint inscriptæ. Non genus; licet, ut apud Sirmondum legitur in Eunnodii Vita, illud traxit ex Gallia. Eunnodius, inquit, Gallum se prosapia, Gallisque parentibus procreatum, non semel testatus est. An vero in Gallia, hoc est Arelate, unde illi origo, et quam dulcem sedem vocat; an, quod potius reor, in Liguria Mediolani natus sit, incertum reliquit Mediolani certe a puero larem habuit. Consuli præterea possunt, quæ de ejus genere ex-

stant

CIRCA AN.
D.LXX.
J. P.

stant apud nos tomo IV supra citato pag. 271. *sedem fixisse: unde illi facili forte aditus pu-*
Dam vero Arelatensem nuncupat dudum sedem, *nerit ad notitiam, et forte ad quamdam etiam*
non obscure innuit, se ibidem loci habitasse seu *familiaritatem cum nostro Præsule Nivernensi.*

DE BEATA PELAGIA VIDUA APUD LEMOVICES IN GALLIA

G. C.

SYLLOGE HISTORICA.

Antiquus hujus Beatæ cultus, Acta, et miracula.

CIRCA AN.
D.LXX.
Hæc pia Vi-
dua passim
vocatur
sancta

Longuevallius noster in Historia eccle-
siæ Gallicanæ lib. 7 ad annum Chri-
sti 577. sive tomo 3 istius Operis
Gallici pag. 107 asserit, Pelagiam sancti
Aredii matrem die secunda Augusti tanquam
sanctam honorari. At utinam scriptor ille certa
hujus cultus adhuc perscrutatis argumenta nobis
assignasset! Unde Sollerius, collega noster,
forsan de legitimo Pelagiæ cultu dubitans, aut
majorem hac in re lucem expectans, illam die
secunda Augusti in Prætermisissis et in alios
pies dilatis collocavit, ut tomo 1 Augusti pag.
108 legi potest, ubi examen hujus piæ Viduæ
remisit ad hodiernum diem, quo apud recentio-
res Martyrologos, et Raiuardium in nova
editione Operum S. Gregorii Turonensis col.
953 ad marginem annuntiat.

ab auctoribus
modernis,

2 Interea PP. Benedictini e Congregatione san-
cti Mauri Gallicæ ediderunt Historiam littera-
riam Franciæ, ubi tomo 3 istius Operis pag.
365 eandem sancti Aredii Matrem titulo sanctæ
appellarunt. Non est autem ratio, ob quam
suspicetur, Longuevallium nostrum, et Benedi-
ctinos illos Gallos temere vel absque ulla verita-
tis notitia huic Viduæ cultum ac titulum sanctæ
tribuisse. Jam diu ante ipsos huic piæ Matronæ
eundem sanctæ titulum adscripserat Arturus
du Monstier, dum eam in Gyuæco suo sacro ad
diem xxvi Augusti annuntiat his verbis: In ter-
ritorio Lemovicensi sanctæ Pelagiæ viduæ, ma-
tris sancti Aredii abbatis, valde religiosæ femi-
næ et signis admirandis illustris. Quævis Arturus
in notis ibidem Suassayam pro sua annun-
tiatione citet, tamen hic illi posset opponi, cum
Suassayus parte 2 Martyrologii sui Gallicani
pag. 1241 annuam hujus religiosæ Matronæ me-
moriam sine ullo sanctitatis titulo ad diem xxvi
Augusti sic cante referat: Pelagia pia mater san-
cti Aredii abbatis, qui ejus assensu sectator Cru-
cifixi factus, copiosum patrimonium in pauperes
distraxit. At parum nos movet illa cautio Saus-
sayi, qui hic præter morem suum scrupulosus
apparet, cum habeamus antiquiora sanctitatis
ejus testimonia, quæ nunc allegabimus.

et antiquis.

3 Primo Bernardus Guidonis episcopus Late-
rentis in Tractatu de Sanctis, qui diversim
Lemovicensem ornant, apud Labbeum nostrum to-
mo 1 Bibliothecæ Mss. librorum pag. 631 inter
illos S. Aredium abbatem recenset, ut die præ-
cedente in Actis hujus Sancti retulimus, et sta-
tim de Matre ejus hæc subiungit: Sancta quo-
que ac beata Pelagia mater sancti Aredii requiescit
in eadem ecclesia filii sui (nimirum Ata-
nensis monasterii, de quo scriptor ille superius

ibidem meminerat) quam sanctus Gregorius Tu-
ronensis in libro suo de miraculis Sanctorum col-
locat inter Sanctos, et miraculosissimum trans-
itum ipsius describit. Præterea Gaufridus Prior
Vosiensis in Chronico suo apud Landatum Lab-
beum nostrum tomo 2 Bibliothecæ Mss. librorum
pag. 287 post enumeratos præclariores diocesis
Lemovicensis Sanctos, et assignatos eorum tumu-
los, de hodierna Matrona nostra sic breviter men-
tionem facit: Apud sanctum Aredium sancta Pe-
lagia mater ejus. His adde, quod biographus
synchronus aut certe suppar eandem Mulierem
nomine beatæ bis appellet, ut in Annotatis ad
Acta S. Aredii filii ejus observavimus.

4 Cum itaque reteres isti scriptores his testi-
moniis immemorabilem Pelagiæ cultum indicent,
eamque passim sanctam vel beatam nominent, vi-
detur hic esse casus exceptus a notissima bulla,
quam Urbani VIII anno Christi 1625 edidit,
et in qua § 4 Pontifex ille declarat, quod per
suprascripta præjudicare in aliquo non vult, ne-
que intendit iis, qui aut per consensum Eccle-
siæ consensus, vel immemorabilem temporis
cursum, aut per patrum virorumque sanctorum
scripta, vel longissimi temporis scientia, ac to-
lerantia Sedis Apostolicæ vel ordinariorum coluatur.
Omnes passim norant, per immemorabilem tem-
poris cursum intelligi centum annos ante editam
hanc Urbani VIII bullam, quemadmodum Pon-
tifex ipse postea declaravit. Nunc ex Eminentis-
simo Prospero de Lambertinis opinionem nostram
de casu excepto probare conabimur, et hanc Ben-
dictricis exceptionem nonnullis exemplis confir-
mabimus.

videturque
excepta Bulla
Urbani
actari Pope

5 Proxime laudatus eminentissimus S. R. E. et immemora-
bilem cultum
habeat.
Cardinalis in exordio Operis, quod Bononiæ non
ita pridem de Servorum Dei beatificatione, et
Beatorum canonizatione prodit, lib. 2, cap.
19, num. 6, sive tomo 2 pag. 156 profert se-
quens exemplum, quod omnino ad rem nostram
pertinet. Cum ageretur de casu excepto servorum
Dei seu beatorum Joannis de Perusia et Petri de
Sarsorivato, et Postulatores hujus causæ pro se
adduxissent testimonium ex scriptis historicis san-
cti Antonini de morte horam pro Christo suscepta,
Prosper Battinius archiepiscopus Myreusis
et fidei Promotor ita respondit: Quartum docu-
mentum ex Chronico sancti Antonini profertur.
Verum in dicta Chronica minime vocantur BEATI
seu SANCTI; neque ex relatis in eadem resul-
tat aliquod signum publici cultus et venerationis
erga ipsos. Quod si concurreret, utique hoc uni-
cum testimonium sancti Antonini satis esset ad
sustinendum, hæc causam versari in casu exce-
pto

pto

A pto ex lege decretorum generalium per Patrum virorumque sanctorum scripta. *Licet illustrissimus fidei Promotor istud responsum Postulatoribus causae illius opposuerit, tamen anno 1704 Sacra Rituum Congregatio censuit, de immemorabili horum duorum Martyrum cultu constare, et tandem Clemens XI Pontifex hanc Sacrae Congregationis sententiam confirmavit, ut apud Eminentissimum Prosperum de Lambertinis cap. 24 ejusdem libri § 30, seu tomo 2 laudati Operis pag. 253 legi potest.*

6 Deinde idem Eminentissimus hagiographus de monumentis historicis, quae ad immemorablem Servorum Dei cultum probandum allegari possunt, cap. 23 ejusdem libri secundi, sive pag. 193 tomi mox citati sic disserit: Nominis scilicet authenticorum documentorum in praesenti materia veniunt primo historiae conscriptae a viris fide dignis, qui eas composuerint centum annis ante Constitutionem Urbanam, vel qui seculo eodem decurrente sua ediderint monumenta; idque non solum, si de cultu servi Dei testimonium dicant, verum etiam, si ejus virtutes et miracula huiusmodi enarrent, ipsum appellantes BEATI VEL SANCTI titulo. Mox ibidem memoratus Eminentissimus ad explicationem suam stabilendam allegat verba R. P. D. Fattinelli, qui ad objectionem quandam in hac materia sibi factam respondet, ex quo tam multi scriptores diversarum nationum in eorum codicibus diversis locis et tempore editis, et probatis tum ab Ordinariis tum ab inquisitoribus, appellant hunc Dei servum BEATUM, SANCTUM, VEL MARTYREM, maximam inde insurgere probationem cultus et venerationis exhibitae eidem servo Dei; cum huiusmodi nuncupationes non tribuantur, nisi viris, quos pro sanctis colimus.

7 Denique Eminentissimus Prosper de Lambertinis ibidem pag. 194 testatur, sacrae Rituum Congregationem eo modo processisse in causa sancti Joannis Nepomuceni, dum ipse adhuc munere Promotoris fidei fungebatur. Ex his omnibus concludimus, causam B. Pelagiae in simili casu excepto versari: nam S. Gregorius Turonensis in fine elogii, quod infra dabimus, praeter alia miracula narrat, aegrotos saepius ad hujus religiosae Mulieris sepulcrum sanari. Igitur jam tempore sancti Gregorii Turonensis plures morbis afflicti venerationis ac patrocinii causa ad tumulum B. Pelagiae confluebant: et ex hac agrarum confusa immemorabile illius cultum colligimus. Insuper anonymus sancti Aredii biographus subaequalis Matrem hujus sancti ablatam beatam appellat, quam Gaufridus Prior Mosiensis, et Bernardus Guidonis non tantum titulo sanctae exornant, sed etiam reverendum sepulcrum ejus locum inter alios diocesis Lemovicensis Sanctos assignant, ut jam supra monuimus. Haec testimonia antiqua ad constituendum casum exceptum sufficere arbitramur, et ideo B. Pelagiam in Opere nostro collocavimus. Nunc ad Acta ejus et miracula post obitum patrata progredimur.

8 Apographum nostrum Pragense, de quo in Vita S. Aredii notitiam suggestimus, Acta hujus beatae Matronae sic exorditur: Beata Pelagia genere nobilissima, utpote de regia stirpe descendens, neptis fuit Theodoberti regis, Childerici aut Childerberti filii, fuitque nupta nobili viro, nomine Joenado, principi Lemovicis civitatis: qui conjuges in mandatis et justitiam sanctionibus Dei incedentes, felicem prolem sanctum Aredium genuerunt, et Eustachium fratrem

ejus, et Consociam ejus germanam. Defuncto autem viro suo, seculari habitu mutato, se ipsam Domino dedicavit, et in sanctis operibus se exercens, sanctam duxit vitam. Cum enim esset regii generis, nobilissimaque stirpe progenita, nobiliter nata, nobiliter nupta, et inter mundi delicias atque divitias tenere enutrita, ad hoc tamen tantam declinavit generis nobilitatem, ad hoc tantam deduxit seculi pompam, ita mundana delectamenta ad integrum calcavit, ut per agros exercens, quae possent opuscula suis manibus operari, necessarium ac satis modicum sibi inquirere victum. Sane de sancta ista Pelagia Gregorius Turonensis referens, quam sanctam, quamque religiosam duxerit vitam, et quam beato fine compleverit illam, ita ait etc.

9 Libenter admittimus omnia, quae S. Gregorius Turonensis, et uterque anonymus S. Aredii biographus de gestis B. Pelagiae narrant; sed non sponte pro veritate singularum assertionum, quae in hoc Pragensi Vita erodit de genealogia et consanguinitate ejusdem beatae Mulieris leguntur: nam in monumentis authenticis ac fide dignis inter liberos B. Pelagiae tantum reperio S. Aredium obitum, et fratrem ejus nomine Rinosciadma vel Reosindum, sicut in Avuotatis ad Acta S. Aredii praeterito die observavimus. Hic autem fit mentio de Eustachio, altero B. Pelagiae filio, et Consocia ejusdem Matronae filia, de quibus Gregorius Turonensis et antiqui biographi nullum verbum faciunt. Equidem scio, in testamento S. Aredii et B. Pelagiae nominari quemdam Eustadium, tomquam fratrem S. Aredii, sicut apud Mabillonium tomo 2 Veterum analectorum pag. 55 et 65 haec videre. Sed hoc ipsum testamentum erodit quibusdam de interpolatione vel fictione suspectum est, ut in Commentario praevio ad Acta S. Aredii retulimus.

10 Imo S. Gregorius Turonensis innuit, unicum fratrem duntaxat Aredio fuisse, dum lib. 10 Historiae Francorum cap. 24 de sancto illo abbate post alia sic scribit: Exinde vir Dei Spiritu, ut diximus, sancto repletus, ad patriam, genitore ac germano defunctis, regreditur consolaturus Pelagiam genitricem, quae nullum parentem praeter hanc sobolem spectabat. Nullum hic fit verbum de tertio B. Pelagiae filio, vel aliqua ejusdem filia, in quibus haec Vidua non exiguam consortii consolationem habuisset. Quomodo igitur illa Matrona, marito et uno filio defunctis, nullum parentem praeter Aredium spectabat? Oporteret itaque prius probare, quod utroque haec soboles in Apographo Pragensi nominata, unquam in rerum natura existerit, ac deinde ex instrumentis fide dignis ostendere, quod utraque ante mortem patris obierit: nam phrasis allota S. Gregorii Turonensis alio modo non facile explicabitur. An autem B. Pelagia fuerit neptis Theodoberti regis, et in quo consanguinitatis gradu Childericum vel Childbertum obtigerit, genealogis indagandum relinquimus.

11 Quandoquidem apographum Pragense obitum et miracula hujus beatae Viduae refert ex S. Gregorio Turonensi, nos ipsum fontem adimus, et eadem transcribimus ex novissima Ruinartii editione, ubi in Libro de gloria confessorum cap. 104, sive col. 983 narrantur sequentia: Pelagia vero genitrix beati Aredii abbatis, ejus supra meminimus, valde religiosa, cum urgeretur febriliter et esset in transitu, petiit filium, dicens: Quaesio, fili dulcissime, ne me ante diem quartum sepeliatis, ut venientes famuli famuleve

ACCURRE
G. C.

omnes videant corpusculum meum, nec ullus frustretur ab exsequiis meis de his, quos studiosissime enutrivit. Et hæc dicens, emisit spiritum. Abhita juxta morem, collocatur in feretro, atque in ecclesiam deportatur. Quarto vero die, priusquam sepelitur, tantus odor suavitatis effragravat a corpore, ut omnes admirarentur. De nocte vero globus ignis magnus apparuit, qui ab oriente surgens, ac per cæli circumulum emrens super ecclesiam stetit, in qua corpus defunctæ jacebat. Ex hoc enim ita cunctam aedem subitus splendor obtexit, ut putarent, se diem medium contemplari. Et statim energumini multum exclamaverunt, dicentes, quod Martinus venit ad transitum Pelagiæ.

Icta et mors
hujus Beatæ
narrantur.

12 Succedente vero Dominica die, postquam sepulta est, posuerunt cereum ad caput ejus dicentes: Parum nobis est ceræ, et jam nox prolixior habetur; cum ad Matutinum consurgimus, tunc accendatur cereus iste. Et clauso ostio, abierunt. Expleto autem somno, in-

gressi basilicam, invenerunt cereum ardentem, quem extinctum reliquerant. Sed et sanitates infirmorum sæpius aguntur ad hujus religiosæ sepulcrum. *Nemo mihi obiciat, Pelagiam in hac narratione nunquam beatam vel sanctam vocari: hæc enim prætermissio immemorabili ejus culti nihil officit, cum S. Gregorius Turonensis in Libro de gloria confessorum sæpius hos titulos ovit, quamvis in eo Sancti legantur celeberrimi, qui certe notissimum cultum obtinent, ut hunc librum pereurrere volenti manifestum fiet. Quintimo Gregorius in hac ipsa narratione inclutum S. Martinum Turonensem sine ullo sanctitatis titulo commemorat. Ceterum pia hujus Beatæ vita confirmatur ex Actis S. Aredii filii sui, quæ die præterito illustravimus. Superius initio hujus Sylloges in margine obitum ejus cum Rainarctio circa annum 570 collocavimus. Eæ omnia, quæ de beata illa Matriona colligere vel assignare potuimus.*

B

DE S. ELIA EPISCOPO & CONF.

E

SYRACUSIS IN SICILIA

J. P.

Ex Ferrario et Octavio Caietano.

ANNO DLXXIV.
Cultus Sancti:

Syracusæ, urbs antiqua Siciliæ ac ap-
prime nota, de qua apud nos ad diem
xxx Martii, occasione S. Zosimi, ejus-
dem urbis episcopi, facta jam pridem
fuit mentio, hodiernis Catholicis onnumerat
S. Eliam episcopum suum. Ferrarius in Cata-
logo Sanctorum, qui in Romano Martyrologio
non sunt, hac die illum annuntiat ex Tab.,
ut dicit in notis. eccles. Syracens. Caietanus
noster illum etiam refert his terminis: Syra-
censis, S. Elie episcopi et confessoris, imp.
Heraclio et Constante, et in margine Tab. etiam
Syracus. allegat. In Animadversionibus autem in
Vitas Sanctorum Siculorum apud eundem Caieta-
tanum tomo 1, pag. 184 cultus hujus Episcopi
iterum asseritur hoc modo: Colitur Syracensis
S. Elias episcopus xxvi die Augusti. In fide
itaque horum de publica ipsius veneratione
testimoniorum, nos quoque ei locum hic da-
mus, ut maneat in possessione cultus, quem
habere asseritur.

miro modo ad
episcopatum

2 Ceterum de rebus ejus gestis tam pauca no-
vimus, ut nihil fere occurrat superaddendum
purro compendio, quod e Vita S. Zosimi supra
laudati extrahitur apud Caietanum tomo citato
pag. 232 in hæc verba: Elias episcopus ex archidiacono ecclesie Syracusana, qua vacua,
beato Petro episcopo defuncto, inter clerum
populumque Syracensium de successore magnum
certamen fuit, potior pars Zosimum virum sanctissimum, abbatem monasterii sanctæ Lucie;
deterior Venerium clamabant episcopum, hominem indignum, ac tyrannicum, ut diversa populi studia ita designatorum episcoporum diversi mores erant. Venerius ambire, immodice appetere, intrudere se auro, et vi gerere rem. Contra Zosimus reluctari, ac refugere præ animi demissione, et amore quietis. Demum contentio ac partium studia ad Romanum Pontifi-

cem Theodorum delata sunt. Tum B. Elias divini spiritus instincta Zosimum regendi onus abnudentem, magnoque sibi dispendio futurum cum lacrymis contestantem, orat, obtestaturque per Deum, et S. Petrum, destinatum sibi a Deo sacerdotium Venerio ambienti ne cederet, ne dissideret a voluntate Dei, ne contristaret Spiritum sanctum, ejusque Ecclesiam.

3 Eo demum flagrantibus precibus pium hominem perduxit, ut divini numinis voluntati nequaquam reluctaturum, sed obtemperatum se polliceretur. Igitur Zosimo ad episcopatum a Theodoro Papa præposito, B. Elias diaconus in sancto et incremento altari, summa cum pietatis laude ministravit; dein sacrum ejus sacerdotium divinitus regendum accepit. Nam cum divinus homo Zosimus instantem sibi mortem præsentiret, illa unquam * cygnea voce Eliam diaconum, quod spiritu præcognoverat, populi Syracusani præsulem, ac summum sacerdotem pronuntiavit, factumque, ut a S. Zosimo prædictum est. Elias vero a S. Vitaliano Papa episcopus constitutus, eum gregem suum pie gubernasset, sancto sine quievit. Colitur Syracensis die xxvi Augusti.

promotus est
ac pie mor-
tuus:

4 In editione hujus compendii signatur ad marginem hæc nota temporis, videlicet anni Chr. dclxiv die xxvi Aug., quo indicatur sancti Præsulis nostri annus emortalis, nec non eadem die cultus copulatur. Etiam si vero Caietanus in Idea sui Operis pag. 75 annum 660 posuerit: nos tamen superius annum 664 ex eo notavimus. In Animadversionibus vero jam designatis, ad illud, quod in Compendio habetur. Elias a sancto Vitaliano PP. episcopus constitutus, dicitur, plane illud confici ex tempore episcopatus sancti Zosimi, quem init ordinatus a Theodoro PP. Is pontificatum cepit anno dclxii, xxv Novembris: explevit anno dclxii

tempus vitæ.

pridie

A pridie Idus Maii. Zosimus igitur hoc annorum tractu sedem tenuit ab anno DCXII, ad annum DCXLVIII : sedit vero annos XIII. Demum cepisse anno DCXLII, exiisseque e vita XIII post annos; excessum ejus contigisse reperimus anno DCXLV, quo anno Vitalianus Pontifex creatus est pridie Kal. Septembris, praeseditque Ecclesiae ad annum DCXLIX : quo migravit e vita VI Kal. Februarii.

3 Quamquam vero daremus, Zosimum sedem cepisse anno DCXLVIII, obiisseque XIII post annos, id est, anno DC LXI; adhuc ordinatio S. Eliae in Vitaliani PP. tempora incidit, quin etiam et mors. Nam anno DCXLVIII Syracensis erat episcopus Georgius, ad quem eo anno datae sunt litterae Vitaliani PP. Ante Georgium sederat

Theodorus annos fere duos, ex catalogo episcop. Syraensanorum. Igitur S. Eliae a Vitaliano PP. certo ordinatus episcopus, eodemque Pontifice in caelum migravit. Haec ibi. *Acta S. Zosimi illustravimus ad diem, quem supra diximus, xxx Martii a pag. 837; ubi mors ejus affigitur circa annum 660. Sanctum vero Vitalianum obiisse anno 671, notarimus ad diem xxvii Januarii, quo de eo actum. Rocchus Pirrus in Notitia secunda ecclesiae Syracusanæ catalogum tenuit ejusdem ecclesiae praesulum, et pag. 437 scribit, S. Eliam monachum fuisse Benedictinum; et corpus ipsius Syracensis sepultum, tradi affirmat a Caietano; sed nescimus ubi hoc dirat. Plura de hoc Sancto dicere non habemus.*

DE S. BREGWINO EP. & CONF.

CANTUARIAE IN ANGLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Nomen, patria, episcopatus, annus mortis, res gestae.

Cantaaria, *al.* Dorobernia, *etc.*, notissima Angliæ in Cantua provincia urbs, et archiepiscopali, ac totius Angliæ primatiali dignitate decorata, inter plures alios praesules metropolitans suos, naturæ ac gratiæ donis, vitæque sanctimonia præstantes, habet S. Bregwinum, cujus nomen non una scribitur efformatione, sicut per decursam hujus Commentarii patebit. Mira vero præ aliis est illa, qua Sanctus noster Lyzegwinus vocatur in Chronico Johannis Bromton, quod habetur inter scriptores decem historiae Anglicanae anno 1652 Londini editos columna 742. Verum, misso Viri nomine, res ab eo gestas, ac vitæ seriem illustrare aggrediamur, ac dispiciamus primo, quænam ante episcopatum de illo dici possint, ac subseruire Vitæ ejus ab Eadmero seu Edmero conscriptæ, ac postea a nobis recudendæ. Sed ea C admodum pauca sunt.

2 Hagiographus ille infra apud nos num. primo, Parentes ejus, inquit, ex genere Saxo- num, nobili, ut fertur, prosapia orti. Sanctus item Praesul noster, ut affirmat num. 2 idem scriptor, in Saxonia natus est: in Saxonia, inquam, antiqua, proprie dicta, seu Germanica, prout tacite ibidem indicat, dicens occasione Angliæ, quam ab ingressu S. Augustini laudat: Unde bonus odor et in exteras regiones emanans plures nativo solo relicto in Angliam egit. Inter quos Bregwinus... eo veniens, mox statione potitus, cunctis carnis est, et civis patriæ factus. Vide etiam Annotata inferius post Sancti Vitam litt. II. Quo autem anno natus sit, non memorat. Laudat eum a bonis moribus, progressuque in studio ac scientia. Deinde, quod ad monasticæ vitæ institutum adjecerit animum, perhibet num. 3 hisce verbis: Itaque secularem vitam vita monachali commutans *etc.*; sed non addit, cujus regulæ vel professionis extiterit. Inclinare ego in Benedictinam, nisi aliquid esset, quod mihi difficultatem crearet. Hanc itaque tantisper considerandam propono.

3 Hagiologi Benedictini Menardus ac Buce- linus in Fastis sui Ordinis S. Bregwinum annuntiant ad hunc diem xxvi Augusti, uti etiam Mithensis in Trophæis. Sed ne Sanctum accenserem Ordini Benedictino illorum exemplo, movit me silentium Mabillonii, qui in Sanctorum Actis sui Ordinis seculo III parte 2, pag. 395 et 396 meminit quidem de Bregwino (ita ibi nominatur,) de quo hic agimus; sed vitam ejus inter alia *Calitum Benedictinorum Acta* in isto tomo edita non invenio, nedum an fuerit monachus, et cujus professionis. Et vero Mabillonius non fuit adeo illiberalis, ut, si quidquam de hac re ipsi innotisset, S. Bregwinum exclusurus fuisset ex serie Sanctorum sui Ordinis. Atque hæc quidem difficultas, de qua dicebam, retinet me, ne Virum sanctum laudato Ordini accenseam sine formidulæ. Porro de rebus ab illo gestis in archiepiscopatu, quem annis paucis administravit, non multa novimus ad posteros transmissa esse.

4 Eadmerus num. 5 refert eum consecratum fuisse Cantuarie III Kalendas Octobris. Consentit Chronicon Saronicum, anno 1692 Oxonii excusum, ubi et annus additur pag. 59: An. DCCLIX. Hoc anno Bregwinus fuit in archiepiscopum consecratus ad festum sancti Michaelis. Radolphus de Diceto in Abbreviationibus Chroniconum, inter historiae Anglicanae scriptores decem, de quibus supra, vulgatis, Breowinus, inquit columna 444, lit archiepiscopus Cantuarie DCCLX. Florentius Wigorniensis ad annum 759 hæc scribit: Bregwinus post Cuthbertum, die festivitatis sancti Michaelis archiepiscopus ordinatur; quas notas temporis ambas etiam signat Godwinus in Commentario de praesulibus Angliæ in Bregwino. At cum certo nobis non constet, uter annus consecrationi jam assignatus ad verum accedat propius; per nos non stabit, quo minus lector eligat alterutrum: neque enim tam parva temporis differentia nobis injicere debet moram, ut ad alia non procedamus.

5 Dies

AUCTOR
J. P.
dies

5 Dies cultus potius, quam mortis exprimitur a biographo Edmero, dum sic memorat ad finem Vitæ: Memoria transitus beatissimi Viri VII Kalendas Septembris recolitur. Apud Capgraviu in Vita hujus Sancti fol. XLIII eadem dicitur dies ei fuisse emortalis: Tandem vero... caelestia conscendit septimo Kalendas Septembris. Alii alia die obiisse referunt. Florentius quippe Wigornicus ad annum 762, Bregwinus, ait, archiepiscopus ecclesie Cantuariensis, vitæ finem dedit IX Cal. Septemb. Eundem quoque diem XXIV Augusti habet Godwinus. Mabillonius tomo 2 Annalium Benedictinorum ad annum Christi 762, num. 66, occasione Jamberti, qui S. Bregwino in cathedra Cantuariensi proxime successit, tradit ista: In Anglia obiit hoc anno Bregwinus archiepiscopus Cantuariensis, et quidem VII Kalendas Septembris: quem diem etiam signat Chronologia Augustinensis proxime citanda. Quisnam vero e diebus hisce tribus sit præferendus: non habemus aude definiamus, cum documenta nobis in promptu non sint, quæ unum præ aliis probabilis persuadent.

B
et annus
mortis

6 At quid de anno mortis? Auctores in eo signando etiam variant. Hagiographus nullum ponit, propterea quod vel nullum satis determinate scivit; vel, si scivit, notare prætermisit. Hunc itaque aliunde supplemus. Chronologia Saxonica pag. 60 ad annum 762, Hoc anno, inquit, decessit Bregwinus archiepiscopus. Eundem annum modo assignari vidimus a Mabillonio: quem etiam ponit Alfordus noster ad istum annum scribens, num. 6. Chronologia item Augustinensis inter citatos Angliæ scriptores col. 235 in eodem anno consentit. Mathæus autem Westmonasteriensis in Floribus historicarum ponit annum 763. Simeon Dunelmensis in historio regum Anglorum, quæ habetur inter præfatas scriptores Anglos col. 106 indicat annum 765. Nam postquam ad hunc annum nonnulla retulerat, sic pergit: Eademque tempestate Bregwine archiepiscopus Cantuæ civitatis ex hac vita substractus est. Sed quandoquidem Sancti mors justo longius ab eo differri videtur, secundum dicta ex aliis scriptoribus; nos, plurimum ex iis exemplum secuti, eandem superius affirmamus anno 762: qui confirmatur ex iis, quæ subdimus de duratione sedis ipsius, ac successore.

C
duratio epi-
scopatus.

7 Communis auctorum, quos ego quidem viderim, sententia est, S. Bregwinum cathedre sue præfuisse ad triennium. Biographus Edmerus num. 8, Tribus, ait, annis vixit in pontificatu. Chronicon tamen Saxonicum pag. 59 quatuor annis eum sedisse indicat. Alfordus ad annum 762, num. 6: Moritur, ait, hoc anno, cum triennio tantum sedisset, Bregwinus Dorovernensis episcopus: His adde Vitam apud Capgraviu fol. XLIII: Tertio episcopatus sui anno... caelestia conscendit. Perperam igitur in Vita brevior S. Bregwini apud Whartonum, de quo inferius, sancti Præsulis regimen extenditur ad Septennium. Etenim illud, præter ea, quæ diximus, etiam refutatur in Chronologia Augustinensis citata, ubi hæc sunt ad annum 762: Ob. Bregwini VIII Kal. Sept., et mox subditur electio Jamberti in die Purif. Adde Chronologiam Saxoniam ad annum 763, ubi, postquam anno proxime præcedente signatus erat Bregwini obitus, de ipsius successore ista memorat: Hoc anno Ambrythus (id est Jamber-

lus) consecratus est in archiepiscopum, quadragesimo die post natales Christi. Prædictum ergo septennium convincitur esse erroneum, si hæc Bregwini decessoris obitum addamus: de quo dicitur inter Annotata ad Vitam lit. p. Porro quandoquidem Vir sanctus tam brevi tempore rexit cathedram summ: mirari non debemus, pauca tunc ab ipso gesta ad posterorum notitiam pervenisse. Accipe igitur sequentia, quæ de illo referuntur.

8 Alfordus ad annum 759, num. 3 scribit ista: Moritur hoc anno Eadburga, cognomento Bugga, lectissima femina, propinqua Ethelberti, et Edberti regum Cantii: de qua supra sepius, (prout ad marginem indicat:) nam ipsa ad Bonifacium, et Bonifacius ad eam frequentes dederunt litteras, et magna mutui in Christo amoris argumenta. Moritur autem sub finem hujus anni, vigesimo septimo Decembris: et morienti admissæ videtur Bregwinus, novus Doroverniæ antistes; a quo virgo sancta enixe postulavit animæ suæ post mortem suffragia, et nominatim ut Lullo Moguntino episcopo, Bonifacii successori, se mortuam commendaret. Quæ omnia sequenti anno probantur, quo Bregwinus id Lullo per litteras indicabit. Videtur monasterii alicujus in Cantia abbatissa fuisse. Nam abbatissam ubique vocat Bonifacius in iis, quas ad ipsam dedit, literis. Et, opinor, hæc illa est, quæ in Martyrologio nostro Sancta nominatur ad XVIII Julii; licet ibi mortua ponatur anno superioris sæculi vigesimo, et Alisburie sepulta: inde ad cognominem sibi urbem translata Edburtonum.

9 Litteras istas profert Alfordus ad annum 760, a num. 4, et habentur inter Bonifacianas a Serario nostro editas numero 103. In his S. Bregwinus contractam cum Lullo Romæ amicitiam renovat etc., ac epistolæ suæ finem imponit hæc clausula: Diem vero depositionis religiosæ Christi famulæ Buggan celebramus, quæ fuit honorabilis abbatissa: ejus etiam dies depositionis fuit VI Cal. Jan. Rogavit me obnixe, dum adviveret, ut hoc vestræ beatitudini transmitterem. Et sicut speravit et credidit, ita facere curate, quoniam illius pater atque patronus fuit in Christo Bonifacius episcopus. S. Lullus, ad quem hæc Sanctus noster dedit litteras, inscribitur, Martyrologio Romano ad diem XVI Octobris; et Actis Benedictinis apud Mabillonium sec. 3, part. 2; n pag. 392. De S. Bonifacio episcopo et M. egimus die V Junii. Ad Eadburgam quod attinet, consulat lector apud nos dicta inter Prætermiissos ad diem XVIII Julii, tomo IV ejusdem mensis, pag. 349; et Mabillonium mor citandum, ad annum 758, num. 42.

10 Mabillonius in Annalibus Benedictinis tomo 2, ad an. 760, num. 60, pag. 198 consecratum ponit a sancto Archiepiscopo nostro abbatem Jambertum: In Anglia, inquit, hoc anno e vivis excessit Aldhmunus, suburbani sancti Petri monasterii Cantuariensis abbas decimus: cui successit venerabilis vir Jambertus, benedictus a Bregwino archiepiscopo, in cujus locum postmodum successit: quod qua occasione factum sit, postea exponemus. Annus dictæ consecrationis confirmatur ex Guilielmo Thorno, quem antea citavimus, columna 1775.

§ II. Sancti sepultura, et miracula.

Eduerus in Vita ejus num. 8 de sepultura breviter narrat ista: Sepultus sane est in praefata ecclesia beati Johannis prope corpus reverendi pontificis Cuthberti, ipsius ecclesiae, ut diximus, fundatoris, ac sui dignissimi praedecessoris. Haec, inquam, ille breviter, altum silens historiam, quae propter utriusque memorati praesulis sepulturam accidit, a nobis hoc loco non praetereundam. Factum audi ex Mabillonio, qui Annalium Benedictinorum tomo 2 illud describit, ad annum 758, num. 41 agens primo de sepultura Cuthberti: Mos erat primis illius ecclesiae temporibus, ut Cantii reges, archiepiscopi quoque, et monachi cathedralis Christi ecclesiae, immo et populus, in atrio suburbanae beati Petri basilicae sepelirentur, ex sententia primorum illius gentis praedicatorum Romanorum, qui censuerant, CIVITATEM NON ESSE MORTUORUM, SED VIVORUM. Verum hanc consuetudinem mutare Cuthberto placuit. Appropinquante itaque vitae suae termino, cum episcopos Cantuarienses deinceps in ecclesia cathedrali sepeliendos decrevisset, totam familiam suam, et cathedrales monachos sub iurejurando adstrinxit, ne ejus morbus aut mors ullo signo divulgaretur, priusquam ipsius corpus traditum esset sepulturae, nempe in basilica sancti Johannis Baptistae, quam ipse hujus rei causa extruxerat: quod et factum est.

12 Eo sepulto, cum signa tertio die pro eo pulsarentur, abbas suburbanus sancti Augustini monasterii Aldhunnus ad episcopales aedes cum monachis suis accessit, defuncti corpus de more ad ecclesiam suam delaturus. Sed cum jam sepulchrum reperisset, priscamque sepulturae consuetudinem regia auctoritate mutatam esse intellexisset; animo turbatus ad propria remeavit. Id Jamberto abbati Aldhuni successoris perperam tribuit Gervasius, ex Thorno (col. 1773,) et Chronologia (col. 2235) Augustinensi emendandus. Cuthberto sullectus est in annos tres Bregwinus, vir magnae religionis, . . . qui antecessoris sui statutum de sepultura episcoporum probavit, curavitque Apostolica auctoritate confirmari. Quenam vero circa ejus sepulturam contigerint, refert laudatus Mabillonius ad annum 762 in fine.

13 Ejus obitu vulgato, Jambertus abbas suburbanus monasterii sancti Petri sen sancti Augustini, ubi Cantuarienses ante Cuthbertum praesules sepeliri solebant, cum armata manu ad episcopale palatium accessit, defuncti Antistitis corpus vi sublaturus, si non ultro permitteretur. At cum illud jam sepultum invenisset, altera jam vice frustratus, domum vacuis manibus reversus est, appellatione ad summum Pontificem pro sui monasterii jure ac gravamine interposita. Hujus constantiam veriti cathedrales monachi sancti Salvatoris, eundem Jambertum in demortui pastoris locum postularunt, quo facto, Augustiniani monachi a persecutione appellationis ob electi reverentiam destituerunt. Haec Mabillonius. Hanc dissensionem narrat Thornus satis proluxe a col. 1772; qui deinde col. 1774 subiungit, quomodo monachi S. Augustini perpetuo aniserint praedictam episcoporum sepulturam.

14 Consuli praeterea possunt ea, quae de praesenti argumento memorat et expendit Alfordus ad annum 758; ubi inter alia indicat, potuisse quidem episcopos ac reges sepeliri apud praedictos monachos; sed non debuisse, ac liberum ipsis fuisse, alibi sepeliri; immo vero etiam sepultos esse. Verum utcumque illa controversia se habeat, in ea me non interpono arbitrum. Opponere laesae se vult Thornus citatus, qui de laeso in re ista jure conqueritur, dicens com esse contra tenorem justitiae, ac etiam beati patris, ait, nostri Augustini institutionem, nec non summorum Pontificum scilicet Gregorii, Bonifacii quarti, Adeodati, Agathonis, caeterorumque decreta; quorum tamen vulbum affert. Verum haec plus quam satis. Ad propositum nostrum redeamus recensendo miracula, quae post S. Bregwini mortem contigisse memorantur.

15 Whartonus illa omisit in Vita sancti Secunda, lectorem mittens ad primam. Habentur etiam apud Copgravium. Nos ea subdimus ex editione Whartoni; apud quem, Sancti morte ac sepultura relatis, sequitur haec eorundem historia: Evolutis autem paucis annis, Dani audientes Anglos in omni pene genere hominum a pristino statu exorbitare, et divitiis ac voluptatibus magis solito operam dare; ceperunt Dani cum tribus navibus illuc directis probare, quidnam elicere possent. Qui cum prospere egissent, classe parata Angliam aut semel aut bis, sed veniendi visum acceperunt. Nota bene. Quodam itaque tempore cum in Cantia applicissent, Cantuarie res suas ad sancta loca transtulerunt. Quorum unius archam frumento repletam super sepulchrum beati Bregwini archiepiscopi constitit. Planum siquidem sepulchrum fuit, et paululum a pavimento altius constructum. Sequenti vero die homo longius archam a loco projectam reperit, seque minus caute illam collocasse existimans, diligentiori cura eam restituit. Altera autem die reversus reperit archam a loco jam longius actam, frumento hinc inde per pavimentum latissime sparso. Res acta per vicina loca insonnit; et jam alio ordine sepulchrum Famuli Dei vulgus invisere cepit. Legi possunt, quae de Danorum in Britanniam irruptione narrat Alfordus ad annum Christi 794, num. 7 et sequentibus. Alias eorum irruptiones seculo nono, invenies apud historicos. Vide etiam Annotata ad Vitam litt. aa. His breviter observatis redeamus ad Sancti miracula.

16 Quidam ambulandi officio carens, et manibus scabellis imitens, genibusque pro pedibus utens, crura ac pedes intortos post tergum miserime trahens, ad tumbam sancti Bregwini venit, et illico reparatis pedibus et extensis omnibus membris, integrae sanitatis beneficium adeptus est. Pueri quidam severitatem magistri timentes, ad tumbam sancti Bregwini confugerunt, pietatis ejus auxilium et protectionem implorantes: quos magistri perquirentes et non inveniunt, circa tumbam sancti Bregwini, ubi prostrati jacebant, ambulantes, non tamen illos videre, aut illos esse, quos quaerebant, advertere potuerunt. Sicque sua severitate frustrati, meritis sancti Bregwini liberati sunt pueri.

17 Quidam ex clericis Stigandi archiepiscopi, spiritum timens, et ex divitiarum copiis, quibus affluabat, se inter socios non minimum aestimans, quadam vice lectum sibi super locum quietis sancti Bregwini archiepiscopi extrudere jussit.

A. CROUV.
J. P.
extorta

miracula

B

* I. haud Capg.
nou
* I. usum cum
Capg.

F

post mortem
ejus

facta

AT TORE
J. P.

Cap. Iatiqu

jussit. Alta enim de se sapiens, in aequalitate aliorum humili loco jacere dedecus sibi esse arbitrabatur. At cum se sopori dedisset, excussus est cum lecto et a loco projectus, utrique temeritatis suae obsequio edoctus est ipse et similes sui. Porro Stigandum factum esse episcopum Cantuariensem anno 1052, lego ibi in Chronico Saronico pag. 168 : de cujus in istam sedem intrusione, ac pravis moribus scribit Alfordus ad eundem annum, num. 9. Subjiciamus alia a Whartono indicata, et ad Vitam breviorē remissa.

commemo-
rantur.

48 His itaque dispositis, nuns ex fratribus Helias nomine in scamno sedens, coram sepulchro beati Bregwini posteriora sua irreverenter ad istud sepulchrum beati Viri vertit, et operi cuidam non multum utili totus intendit. Et, ecce, ex insperato inter scapulas percussus ab opere suo cessare invitatus compellitur. Exterritus ergo crexit se, volens scire, quis eum percusserat. Sed cum neminem videret, recedit, et, ut prius, suo malo labori operam dedit. Et, ecce, secundo in collo tam graviter percussus est, ut, quod inter manus habebat, deorsum cadens amitteret, et ipse celeri casu terrae procumberet. Tunc ille intellexit, se ipsum non dedisse honorem sancto Bregwino in loco sacro, et, quae pertulit, justo Dei judicio sibi accidisse. Idem etiam casus alteri fratri Teutonico contigisse refertur.

§ III. Acta Sancti, ac publica ejusdem veneratione, Vitae, quam hic datus exemplar.

Henricus Whartonus parte 2 Angliæ sacræ a pag. 184 Acta Sancti nostri typis vulgarit hoc titulo : Vita B. Bregwini archiepiscopi Cantuariensis, auctore Eadmero. Incipit Vita etc. Guilielmus Caveus in sua Historia literaria pag. 457 de eodem auctore narrat ista : Eadmerus, sive Edmerus, sive Edinerus, sive Emundus, natione Anglus, monachus Cantuariensis O. B. Claruit anno mxxi. Anselmi archiepiscopi discipulus, omniumque ejus laborum et itinerum comes individuus, quin et vitæ suae corrector ab Anselmo petitus, ab Urbano II datus. Tandem, teste Simeone Dunelmensi, S. Andreae in Scotia episcopus factus est. Quod vero illum monasterii S. Albani abbatem fuisse tradunt Baleus, Pitseus, aliique eos secuti, in eo plane hallucinantur : cum Eadmerus ille cœnobiarcha Albanensis plusquam integro seculo antiquior nostro fuerit, et circa an. dcccclxxx e vivis excesserit. Cæterum Eadmerus postquam in Scotia infulus adeptus est, propter rationes a dicto bibliographo Cureo relatas loco citato, annulum ac baculum pastoralem regi (Alexandro) remisit, anno circiter mxxiv episcopatu semet abdicavit, et Cantuariam reversus, in cœnobio pristino consenuit. Deinde ab eodem bibliographo pag. 458 de scriptis ejus tractante ponitur Vita S. Bregwini archiep.

et cujus no-
minis : scribit
ex auditu.

20 Laudatur ille biographus apud nos tomo 2 Aprilis, die XXI ejusdem mensis, pag. 865, occasione S. Anselmi, cujus etiam Vitam conscripsit ; ibidemque indicatum est, perperam illum vocari Edinerum eamque nominis efformationem

ex solo amauvensium errore ortam, divisa ab illis littera m. ejusque loco positis litteris i et n. An simile quid acciderit in nomine Emundus, non est mihi promptum dicere. Ideum autem est Eadmerus et Edmerus ; sicut ostensum ibidem fuit exemplo aliorum nominum, in quibus Ex prisca Angliis diphthongus erat. Hic autem Vitæ auctor cum tot seculis post obitum S. Bregwini scripserit ; indicat, unde acceperit, quæ scripsit, sic loquens ad calcem Vitæ : Hæc de beato Bregwino minus sapiens edidi, quæ a majoribus, et veridicis viris didici. Et hi quidem alia se expertos in se fuisse tradunt ; alia vel ab illis, qui præsentibus fuerunt, vel a presentibus acceperunt, sequæ referunt accepisse, constanti allegatione commemorant. Ne ergo animos amicorum meorum, me ad hoc opus incitantium offenderem, cessi voluntati eorum. Quod itaque scripsi, eis scripsi : videant ipsi. Porro de Eadmero seu Edmero varia etiam collegit Whartonus in Præfatione partis 2 allegata a pag. xii.

21 Præter istam Vitam existat alia apud Capgraviū a fol. XLIII, seu potius compendium prioris ; quod etiam profert Whartonus antea designatus, a pag. 75, auctore (ut videtur) Osberno, sicut præfert ibi titulus, qui præfigitur. Verum in Appendice, quæ habetur post Historiam literariam Cavei, pag. 286, Vitam hanc Osberno perperam adscriptam esse indicatur. Quin et Whartonus ipse, meliora postmodum edoctus, illam Osberno abjudicavit in Præfatione modo designata pag. xvi : Scripta, inquit, est (Vita) post mortem Radulphi archiepiscopi, qui anno mxxii obiit. Hujus epitome a Johanne Timmuthensi concinnata est ; quæ Osberno perperam inscripta in hoc volumine prodit. Postea facta nobis codicis Cantabrigiensis copia, luculentiorē Bregwini Vitam ab Eadmero scriptam, luci publicæ subducere nolimus. Unde autem error ille sit ortus, cavilide fuerat fassus pag. x : Vitam B. Bregwini brevem ex eodem codice Lambethano accepi, inter Odonis et Elphegi Vitas collocatam. Hinc nata mihi est sententia, illam Osberno deberi posse. Postmodum vero, illam in Johannis Timmuthensis Sanctilogio inveni ad calcem Historiæ aureæ in bibliotheca Lambethana.

Observatione

E

22 De Osberno agit Caveus in parte altera suæ Historiæ pag. 201 : ubi ponit eum claruisse circa annum 1070 : de Joanne autem Timmuthensi in Appendice jam dicta a pag. 284 : ubi scribitur claruisse anno 1366. Ex hujus vero scriptoris Sanctilogio non racemos quosdam, sed plenam, quod aiunt, vendemiam reportavit Joan. Capgravius in Catalogo Sanctorum Angliæ, cujus operis non tam auctor, quam exscriptor audire meruit, sicut ibidem notatur pag. 286 : ut micum non sit, Vitæ S. Bregwini compendium a Capgraviō desumptum ex illo fuisse, quod tamen usui nobis fuit ad supplenda miracula, et ad varias quasdam lectiones inde desumptas, uti superius ad marginem textus notavimus. At missis hisce observationibus, publicus sancti Archiepiscopi nostri cultus ultimam ad laborem nos vocat.

circum Vitam
breviorē

24 Dederunt enimvero illi, quod meritis est, hagiologi, etiamsi recentiores, quando suis eum Fastis sacris interxerunt hac et aliis hujus mensis diebus. Florarium nostrum Ms. illum annuntiat die XIX paululum mutato nomine ; Castellanus die xxiv, et inter Ahemeros pag. 765, cujus cultus, ait, duravit usque ad Henricum VIII ;

publicus San-
cti cultus

ilic

A die XXVI Wilsonus in secunda editione, *Matherius in Trophæis Benedictinis* tomo 2, *Meuridus ac Buccelinus*. Quod autem Sancti nomen merito ab hagiologis ipsi datum fuerit, probatur e documentis antiquioribus. In clausula, quæ apponitur ad finem *Vitar brevioris apud Whartonum pag. 77*, hæc sunt: *Explicit Vita Sancti patroni nostri Bregwini etc. Inter miracula superius relatu § 2, num. 15 Sepulchrum ejus dicitur paululum a pavimento aliis constructum. Invocatio publica indicatur ibidem, et prioris quidem majus irrementum, sicut inveni videtur his vocibus: Res acta, de qua ibi, per vicina loca insonnit; et jam alio ordine sepulcrum Famuli Dei vulgus invisere cepit. Accedunt eo, quæ inter dicta miracula narrantur de irreverentia sepulcri punita, mirisque ad illud patris; et quæ exstant in biographo Edmero de monacho Lamberto morte mulcato, propterea quod corpus Antistitis nostri alio volebat auferre; honor a Lanfranco episcopo Cantuariensi eidem delatus, ossium denique translatio, ac depositio ad altare S. Gregorii: quæ singillatim commemorantur a laudato Edmero.*

B Vita, quæ mor dabitur, recusa est hic ex editione Henrici Whartoni, et habetur in Anglia ejus sacra pag. 184 et sequentibus, quam notationibus illustravit. Vitam hanc accepit ejusdem editor e codice Cantabrigiensi, ut dictum jam est paullo ante; quam nos ulia, ut solemus, divisione donavimus, ac Aunotatis non paucis elucidare conati sumus, memorem redentes lectorem cum dictionum in Commentario prævio, tum aliorum, quæ ibidem non sunt explicata, notitiam ei subministrantes. Atque hæc quidem per hujus Commentarii decursum eidem Vitæ præmittenda censuimus. Nunc ecce tibi, lector, ipsum exemplar.

VITA

Auctore Eadmero vel Edmero monacho,

C Ex editione Henrici Whartoni parte 2 Angliæ Sacræ pag. 184 et seqq.

Eordium propositi mei atque procursum, quo de beato Bregwino pontifice Cantuariorum scribere a quibusdam familiaribus meis rogatus institui, gratiæ commendo Spiritus sancti, orans, ut suæ largitatis abundantia, quæ sunt dicenda revelet, et ad ea promenda cor meum et linguam juxta placitum suæ voluntatis elementer aperiat. Fuit autem ipse Beatus in matris utero a Deo electus, eandem electionem ante omnia sæcula in dispositione prædestinationis Dei feliciter nactus. Parentes ejus ex gente Saxonum, nobili, ut fertur, prosapia orti, hoc meruerunt, ut talem eis filium Creator omnium daret; quem probitate morum, quem peritia disciplinæ celestium dogmatum, et summum in ecclesiasticis dignitatibus gradum, et perennis gloriæ regnum digne debere adipisci comprobatur. Hæc inter opera Dei regnabat, in Cantia vir strenuus et nobilis Wiltredus a nomine, sacratissima in Deum

religione imbutus, servos Dei in Deo, et Deum in servis suis præ se magni semper habens. Suo tempore pater prædicandæ memoriæ Birhtnaldus b in patriarchatum primæ metropolis Anglorum c beato Theodoro successerat, et eum digne Deo in omnibus administrabat. Hujus instinctu et exhortatione præfatus rex in generali concilio cunctas regni sui ecclesias ab omni dominatione et exactione regum, sive cujuslibet terrenæ potestatis liberas in perpetuum esse constituit d.

2 His diebus [ille] de quo scribere proposuimus in Saxonia e natus est, et a parentibus Bregwinus cognominatus, sacro dehinc fonte in Christiana fide regeneratus; et infantiles annos egressus cepit puer bonæ indolis esse, modestia morum sanctæ spei fiduciam suis de se exhibere. Hinc litteris traditur, et in schola dominica emittitur. Augentur in eo de die in diem studia sacri profectus; et fit pro tenore suæ ætatis in litterali scientia non multo post temporis intervallo perfectus. Florebant etiam adhuc quaque per Angliam exercitia ac studia litterarum; quæ ex beati Theodori f pontificis Cantuariorum, ejusque discipulorum traditione totam terram magnifice irrigabant. Religio nihilominus Christiana, quam ex prædicatione gloriosi ac Deo digni Patris Augustini g Cantia susceperat, quammaxime in ea vigeat; utpote sanctissimis ac strenuissimis successoribus ejus, quos Roma direxerat, quique illi in patriarchatum Cantuariensem usque ad præfatum Birhtnaldum successerant, ne in aliquo vacillaret vigilantibus sollicitudine insistentibus. Siquidem ab ingressu Patris Augustini in Angliam eo usque insula ipsa non tantum patuit barbarorum irruptioni, quantum eam postmodum patuisse accepimus, et quidem juste. Noviter enim susceptum Christianitatis jugum majori diligentia a multis portabatur; et ea de re Dominus Christus sibi adherentes propensiori clementia tuebatur. Unde bonus odor et in exteras regiones emanans plures nativo solo relicto in Angliam egit. Inter quos Bregwinus, Jesu Christi gratia fultus eo veniens, mox statione positus, cunctis carus est et civis patrie factus.

3. Deinde livore carens, docet alios, quæ sciebat, discit ab aliis, quæ ignorabat. Igitur sicut aetate et scientia, ita inspirante Dei providentia sic in sanctis moribus proficiebat et celesti sapientia. Quia ergo scriptum legerat: Qui addit scientiam, addit et laborem: eo magis videbat sibi in hac vita laborandum, ne inter innumeros diaboli laqueos gradiens illis aliquatenus ab æterna vita impediretur; quo majori scientia præditus intelligebat, quo graderetur, si nullis eorum impedimentis irretitus in via rectitudinis detineretur. Usus itaque salubri consilio, sprevit mandum et oblectamenta mundi omnia, sequi cupiens eorum exempla, qui, secuti Dominum, reliquerunt se et omnia sua. Itaque sæculorum vitam vita monachali commutans, habitu sæculari abjecto monachorum sese collegio nihil habentium sociavit. Factus ergo monachus h ejus exterior homo cuncta, quæ veri monachi sunt, virtutum scilicet ornamenta, amplexus est interior homo. Et hæc singula in sua adolescentia sibi ascivit; sciens se juxta vocem Divini eloquii etiam cum senesceret, ab eis non recessurum. Nec fecit. Igitur celeste propositum, quod ex dono gratiæ Dei susceperat, in servitio Domini perseverans, eidem gratiæ conservandum jugiter commendabat.

A. EADMERO
MONACHO

b

c

d

Sancti patriæ,
educatio et
status Angliæ.

e

f

g

Ex monacho.

f

h

A. EDMERO
MONACHO.
post alios epi-
scopos Can-
tuarienses,

i

k

l

m

n

o

p

B

eidem sedi
praeficitur :

q

C

r

4 Illis diebus antistes Bichinwaldus vite presen-
ti sublatus i, vite perenni illatus est. Locum au-
tem, quem mundo discedens vacuum reliquit,
eodem anno Tatwinus k quidam, presbyterii gra-
du sublimis, vir eximia religionis, et, quod
praecipuum est, monachi professione et habitu
insignis, ex totius ecclesiae sacratissima electione
archiepiscopus factus supplevit. Hic est ille Tat-
winus, quem venerabilis Beda l in Historia sua,
id est, gentis Anglorum, quam edidit, ulti-
mum pontificem Cantuariorum ponit : suoque
tempore tam ipsi Historiae, quam suae vite mo-
dum posuit. Sane praefatus Christianissimus rex
Wiltredus ante haec nonnullis annis diem supre-
mum sortitus, Eadberto habenas regni reliquit.
Cujus regni anno undecimo m Tatwinus archie-
piscopus beato tunc quievit, quarto videlicet an-
no, quo archiepiscopatum totius n Angliae guber-
nandum susceperat. Quem Nothelmus o subsequens,
quinque annis Christi ecclesiam nobiliter rexit.
Itaque post haec, anno scilicet Incarnationis Do-
minicae septingentesimo quadagesimo secundo, elec-
tus est Cuthbertus p in sedem pontificum pre-
torum : homo ex illustri prosapia gentis
Anglorum clara progenie ortus, et ipse totus ex
virtutibus factus. Is inter alia bona, quibus totum
vite suae tempus coram Deo et hominibus clarifi-
cabat, fecit ecclesiam in Orientali parte majoris
ecclesiae eidem pene contiguam; eamque in ho-
norem beati Johannis Baptistae solemniter dedi-
cavit. Hanc Ecclesiam eo respectu fabricavit; ut
baptisteria et examinationes judiciorum pro diver-
sis causis constitutorum, quae ad correctionem sce-
leratorum in Ecclesia Dei fieri solent, ibi cele-
brarentur, et archiepiscoporum corpora in ea
sepelirentur : sublata de medio antiqua consue-
tudo, qua eatenus tumulari solebant extra civi-
tatem in ecclesia beatorum Apostolorum Petri et
Pauli, ubi posita sunt corpora omnium anteces-
sorum suorum. Hic decurso vite praesentis arti-
culo appositus est ad patres suos quinto decimo
praesulatus sui anno, et in praefata ecclesia beati
Johannis decenter sepultus.

5 Quarebatur ergo summo studio ab ecclesia
Dei, qui non inferior vita ac sanctitate morum,
posset in locum defuncti subrogari. Tenebat ea
tempestate jus regni in Cantia Ethelbertus q su-
pra memorati regis Wigtredi [filius,] Eadber-
to r, qui ei successerat, jam olim defuncto. Qui
Ethelbertus beatum Bregwinum ex sublimitate san-
cti propositi morumque illius gravitate notissimum
habens, contulit eum iis, quos in electione pasto-
ris universorum tenor praecipue respiciebat; sua-
dens ut in commune viri industriam, sanctae
conversacionis normam, cepti propositi perseve-
rantiam considerantes, praeposita voluntate Dei,
ecclesiastice electionem in eo confirmarent, si
in regimine omnium ecclesiarum totius Britanniae
eum idoneum concordie assensu judicarent. Pro-
ponitur itaque Viri a pueritia Deo digna con-
versatio, mansuetudo ad omnes, humilitas in
omnibus, vite gravitas, et in his singulis et si-
mul in omnibus continua cum discretione forti-
tudo. Refertur in populum; consentiunt omnes
in unum, talem videlicet Domini Servum dignis-
simum fore tantae ecclesiae sacerdotem. Quid plu-
ra? Raptus, et licet multum obnitens, grandae-
vitatem quoque suam quibus poterat conatibus
objiciens, patriarchatu Cantuariensi investitur.
Deus in promotione ipsius sublimi, totius Cleri
confluentis voce, corporis, ac jubilo cordis col-
laudatur. Dein Cantuarie in Kalendas Octobris

summo cum honore sacratus s, cathedram pon-
tificalem ad regendum ecclesiam Dei, exultanti-
bus cunctis, ascendit.

6 Speculum igitur omnibus a Deo constitutus,
ita in sanctis operibus clarus effulsit; ut, qui
lucis semitam volebat incedere, in ejus vita,
qua graderentur, satis possent aperte videre. Si
de miraculorum exhibitione, quae sanctitatem de-
monstrare magis solent quam generare, quis in-
quirat; dico quod sentio. Equidem utrum aliquid
injusti fecerit necne, ad notitiam meam
fateor non huc usque pervenisse. Quod si fece-
rit, ea aut scriptorum inopia, aut vetustas, vel
certe casuum diversorum aliquis eventus a no-
stra scientia tulit; illa tamen, quae post obitum
ejus certa relatione cognovimus facta ad sacrum
corpus ejus, luce clarius inveniunt, quid in cor-
pore degens facere posset, si enim ratio aut
necessitas ad talia exercenda perduxisset. Sed
illa tempora fide Christi quaque fundata non
egebant signis miraculorum; quae, ut beatus Gre-
gorius ait, infidelium sunt potius quam fidelium.
Et vane miraculum foris ostenderetur; si deesse,
quod intus operaretur.

7 Ac, ut mihi quidem ratio suadet, ratum
esse videtur majus esse auctorem omnium mira-
culorum per munditiam carnis et spiritus in se
quemque continue habere, quam miracula, quae
et reprobis veritas dicit esse communia, pro
libitu hominum et admiratione exhibere. Pax
quoque diebus sui pontificatus in toto regno vi-
gebat; nec incursus hostiles aliquis metuebat.
Donec ergo in Dei pace quaeque consistebant,
Deus pacis in omnibus et per omnia omnibus
erat. Beatus et felix Pater in istis, cum in po-
pulo verbum vite praedicaret, mansueti animo
ac modesto audiebatur; et quae fieri in exhorta-
tionibus suis praecipiebat, placido effectum pro-
sequiebantur. Ut fides vera aut succresceret, aut
vacillans robor statimve reciperet; sola vox Pa-
tris vallata incremento, quod tribuit Dominus,
sufficiebat; nec ad eam probandam miraculum
aliquid quis exigeret. Sed haec bona non mul-
to tempore permanserunt. Sublato namque in
brevis de hac vita beato Viro, cuius meritis ea
provenerunt, evolutis pauculis annis et ipsa sub-
lata sunt.

8 Tribus siquidem annis t vixit in pontifica-
tu, Deo per omnia plenus, et universis virtu-
tibus indeficienti constantia praeditus. Anno au-
tem patriarchatus ejus secundo Ethelbertus Rex,
filias, ut diximus, strenuissimi regis Wiltredi,
diem ultimum clausit. Anno vero post hunc fuit
validissima hiems u, nimia frigoris acerbitate
cuncta constringens, animalia diversi generis et
nivium densitate et immani brumae asperitate ex-
tinguens. Verum cum juxta verba veri Salomo-
nis, in Cantico Canticorum loquentis, hiems
transisset, imber abisset et recessisset; flores
Dominici apparuerunt. Unde et vinca Domini
Sabaoth suavissimi odoris florem emittens, ad
vocem turturis ac sponsi dicentis : Surge propera
amica mea, veni de Libano, veni, coronaberis;
anima felicissimi Patris, dulcis amica summi Pa-
tris, surrexit, hoc est coronanda ab sponso
suo Jesu Christo, saeculum corpusque reliquit,
ac angelorum adminiculo fulta, ubi ipsum Deum
deorum in Sion aeternaliter cerneret, gaudens
hilarisque conscendit x. Sepultus y sane est in
praefata ecclesia beati Baptistae Johannis prope
corpus reverendi pontificis Cuthberti, ipsius ec-
clesiae, ut diximus, fundatoris ac sui dignissimi

pra-

D

quam sanctus
virtutibus
illustrat.
etiamsi non
scitur, dum
vixit.

E

miracula
patrae.

F

tempus ordi-
obitu, sepul-
turo, succet-
sor.

t

u

r y

A prædecessoris. Post hanc assumptus est in pontificatum relictæ ecclesiæ Lambertus *z*, pater et abbas vicinæ ac prænominate abbatiæ gloriosorum Apostolorum Petri et Pauli.

9 Hinc evolutis paucis annis Dani *aa*, gens effera, perdentes Angliam in omni pene genere hominum a pristino statu exorbitare, et divitiis ac voluptatibus magis solito operam dare, ceperunt quasi pedetemptim probare, tribus navibus illuc primo directis, quam ellicere possent, si plures mitterent, plures venirent. Quas cum prospere in nonnullis egisse audirent, animati sunt, et classe parata Angliam non semel aut bis, sed sæpenumero veniendi usum acceperunt. Quodam itaque tempore, etc. *bb*. Plura feruntur in hunc modum de beato Viro; quæ omnia scribere nimii ponderis esset. Ad alia ergo tendentes, hunc istis ponimus modum.

10 Transierunt plures anni; et corpus ejus sub veneratione multorum loco mansit innotum. Nonnulli quoque successorum ejus huic vitæ desidentes, locum sepulturae in ipsa basilica acceperunt *cc*. Post hæc multis malis quaque per

B Angliam crebrescentibus, contigit civitatem Cantuariam ex incuria quorundam, sua minus caute curantium, igne succendi et crescentibus flammis in matrem ecclesiam inibi consistentem incendiam ferri *dd*. Quid dicam? Combusta est tota cum ollicinis monachorum ibi degentium pene omnibus, simul et ecclesia beati Johannis Baptiste, uli, ut prædictum est, archiepiscoporum reliquæ jacebant humate. In qua conflagratione que vel quanta damna locus ipse perpeusus sit, nullus hominum edicere potest. Ut tamen quedam inde tangamus; quidquid in auro, in argento, in diversis aliarum specierum ornamentis, in divinis ac secularibus libris preciosius habebat, fere totum vorans lingua ignis absorpsit. De his tamen quia fuerunt recuperabilia, minus est forlasse dolendum. At dolor immanis et nullo fine claudendus luensque eandem ecclesiam premit; quum privilegia Romanorum Pontificum, privilegia regum et principum regni, ipsi ecclesiæ studiose sigillata et collata, quibus se et sua perenni jure munire deberet atque tueri, ex integro redacta in nihilum deperierunt. Si qua autem sunt ex illis recuperata, diversis in locis, ubi contrascripta fuerunt, reperta sunt et accepta; bullis atque sigillis, quæ alia fieri nequebant, cum ecclesiæ, in qua servabantur, igne consumptis. Ex quo robur et fortitudo hostibus ejus usque in præsens contra æquum increvit; et mult. . . mala *, oppressiones, et scandala insurgentium illorum super ea. . . . ia struxit.

11 Sed hæc notissima omnibus, vane quasi adiorum notitiæ scribe. . . . gnificamus. Quapropter istis omissis dicamus, quod post istud gem. . . in incendium corpora pontificum supra memoratorum suis loculis innotæ quiescebant; donec ille vicorum strenuissimus et cum omni honore nominandus Lanfrancus *ee* videlicet Cadomensis * cerobii abbas archiepiscopus Cantuariensis functus est. Is quippe omnia quæ combusti monasterii repperit vel adificia vel adificiorum detrita monumenta terræ cosequans, et quæ sub terra erant fundamenta effodiens, cuncta nova extruxit, et præfatos antistites levare ac in toto locari constituit; donec ea, quam ceperat, ecclesia facta esset, in qua decenter poni viderent. Et ita factum est. Post aliquot annos in ecclesiam jam fundatam illati sunt, et in aqnilonali parte super voltum * singali sub singulis ligneis locellis,

ubi quotidie mysterium Sacrificii salutaris celebratur, positi sunt. His ita dispositis, forte die quadam unus ex fratribus ecclesiæ in scamno sedens coram sepulchro beati Bregwini, etc. *ff*. Et quidem, ut multi affirmant, hunc inter se morem Saxones præstantius habent; ut majores suos dignius honorent et irreverentiæ subditorum non parcant, ne iasolescant. Morem igitur suæ gentis et mundo exemptus filius suis studuit bonus Pater exhibere, ut eos moneat, quæ reverentia se debeant erga majores suos habere.

12 Inter hujusmodi facta sanctissimi Viri, venit Cantuariam quidam monachus de terra Teutonici *gg* imperatoris, Lanherth nomine, notus reginæ, quam rex Henricus *hh*, defuncta prima conjuge sua, uxorem de Saxonia * duxerat. Ille Lambertus per multum temporis Cantuarie rogatu reginæ cum fratribus conversatus est; et pene quasi monachus loci ab omnibus habitus. Unde familiaritate quoque potius, cepit frequentare locum, in quo pontificum reliquæ quiescebant, illic orare, illic Missas celebrare, illic familiariter conversari. Interrogabat hunc et illum, quis ille esset vel ille, quove nomine vocaretur, qui illo vel illo loculo clauderetur. Ubi autem de beato Bregwino audivit, succensus est desiderio habendi illum, et in terram suam transfereadi; recordatus fortassis antiquæ bonitatis famæ, quam in patria sua de illo didicerat *ii*. Verum dum impossibile sitâ videret, clam vel palam desiderii sui per se effectu potiri, suggestit archiepiscopo, qui tunc erat, et graviter morbo paralyticus premebatur, nomine Radulfo *kk*; ut ossa memorati patris sibi concederet, asserens ei locum construendi monasterii a prioribus gentis suæ concessum, quod sub patrocinio patris Bregwini construere, et omnimodis servitio Dei accommodum ipse et sui proposuerant ordinare. Quid multa? Acquiescit pontifex; nec enim noverat quo de agebatur; et ideo facili assensu ad preces petentis permovebatur. Res fertur in audientiam monachorum; et quidam, ut concessio pontificis perticeretur, plenissime laudant, quidam e contra molis omnibus negant.

13 Post dies defungitur archiepiscopus. Hæcque plures eorum, qui, eo vivente, laudaverunt fieri quod roganti concesserat fratri, versa vice contradicentibus acquieverunt; et uno animo pariter insisterunt, ne suo pastore ecclesiæ, quam vivens in carne pio diligebat affectu, destitueretur. Ne tamen concessio antistitis videretur usquequaque contenti; ex communi consensu delibetatum est, in quo et archiepiscopum consensisse nonnulli attestati sunt, ut scilicet os unum, brachium videlicet sinistrum sacri corporis, fratri conferretur. Quod ipse parum æstimans, et us, quæ sibi promissa dicebat, frustrari non sustinens, suspicatus est, se per reginam posse apud regem ellicere, quatinus ipse regia potestate vi a monachis extorqueret, ut sibi concederent quod querebat. Super negotio igitur reginæ locutus, et eam cum rege in parco Wudestochico *ll* commorantem aditurus, Londoniam venit; ibique valida infirmitate correptus, progredi ultra nequavit. Langnore in dies crescente, ipse Cantuariam reportatus est; ubi parvo tempore vivens defungitur, et inter mortuos fratres sepelitur. Hinc nocte sequenti astitit Vir quidam statura mediocri, persona insigni, habitu monachus, facie ignotus; cuiusdam Fratris de congregatione per usum, homini beate religiose Deumque timenti, dicens illi: Scisne, quam ob

A. ELMERO
MONACHO?

ff

Monachus
quidam vo-
lens auferre
corpus ejus,
gg
hh
Lodaringia

E

ii

kk

inopinata
morte de-
fungitur:
F

ll

A EDMERD
MONACHO.

causam Lambertus ille Saxo sic inopina morte raptus sit? Cui cum se nescire responderet. Scias, inquit, quia eo quod corpus Bregwini de sua sede auferre, sibi que conatus est vindicare. Nec enim talis meriti fuit in oculis Dei, ut tanti Pontificis presentia vel possessione deberit jure potiri.

ahus a vomitu
sanguinis
sanatur.

mm

B

14 De his ita considerans ergo provida sollicitudo servorum Dei, et ex iis, quæ frater ille facere molitur, considerando perpendens, in futuro tempore aliquid huic simile a supervenientibus externis hominibus posse moliri, ne faciliorem effectum sortirentur, reliquias ipsius Patris a prefato loco cum reliquiis beati Plegemundi archiepiscopi in australem ecclesiæ partem transtulit, et post altare beati Gregorii Papæ decentissime tumulavit. Quidam autem ex monachis, Willelmus nomine, ex consensu aliorum, horum omnium se præ cæteris medium fecit; et ejus industria ac provisione ferme omnia, quæ in ipsa reliquiarum transpositione vel sepulchrorum compositione impensa fuerunt, procurata sunt. Is in una post hæc solemnitate servitio ecclesiæ toto conamine sese dedens, et ultra vires in cantando vocem edens, ruptus est in interioribus; moxque in vomitu sanguinis, aliisque gravibus molestiis vehementer afflictus. Quid igitur ageret, ignorabat. Noverat enim jam in ipsa ecclesia hoc nonnullis, et eadem causa contigisse; quorum alios morte multatos, alios multo annis multo languore vexatos, omni ambiguitate semota sciebat. Venit autem ei in mentem, quid servitii, quid sollicitudinis, quid honoris nuperrime impenderit duobus pontificibus istis Bregwino et Plegemundo. Itaque corde contrito, spiritu humiliato, perfusus lacrimis genas, orat eos sibi misereri; quatinus, impetrata sibi a Christo Jesu pristina corporis sanitate, intelligat, quid de illis ipsi et aliis amodo sit sentiendum, quæve fiducia pro æterna sua salute eos appellare possit ad interveniendum. Mira Dei bonitas, potentia mira! Mox, sicut ipse refert, se omni sensit languore curatum; nec novi doloris aut incommoditatis ullam ulterius molestiam passum.

Epitogus au-
ctoris

C

15 Hæc de beato Bregwino minus sapiens edidi, quæ a majoribus et veridicis viris didici. Et hi quidem alia se expertos in se fuisse tradunt, alia vel ab illis, qui presentes fuerunt, vel a presentibus acceperunt, seque referunt accepisse, constanti allegatione commemorant. Ne ergo animos amicorum meorum, me ad hoc opus incitantium offenderem, cessi voluntati eorum. Quod itaque scripsi, eis scripsi: videant ipsi. Si in aliquo bene processu, gratias Deo: si aliter in aliquo, intentius orent, obsecro, pro scelere meo. Memoria transitus beatissimi Viri vii Calendas Septembris recolitur; ut illic nomen Domini, qui illum honoravit expeditius magnificetur. Sit igitur ipse qui vivit, dominatur et regnat per omnia, benedictus in sæcula seculorum et ultra. Amen.

ANNOTATA.

a Withredus . . . cepessit Cantwarorum regnum, ac illud tenuit xxxiii. *Chronicum Saxonicum ad annum 694.*

b De S. Brithwaldo, ejus nomen varie a variis efformatur, Cantuariensi episcopo, dictum est *tomo I Januarii, die ix, pag. 597 et 598.*

c Quam ampla et illustis fuerit istius eccle-

sie metropolitana prerogativa, indicabitur infra lit. n.

d Hoc in concilio Bacanceldensi accidit anno 694: cujus Acta edidit Henricus Spelman inter *Concilia Anglicana tomo I, a pag. 189.*

e In Saxonia videlicet antiqua seu Germanica, secundum dicto Commentario prævio num. 2.

f *Chronicum Saxonicum ad an. 668*: Hoc anno Theodorus consecratus est in archiepiscopum, et missus in Britanniam. Habetur in *Martyrologio Romano ad diem 19 Septembris.*

g Acta ejus illustrata sunt apud nos *tomo vi Maii, die 26, apag. 373.*

h Cujus instituti monachus fuerit, cupimus doceri. Adis Commentarium prævium num. 2 et 3.

i Anno 731, secundum nos loco superius indicato lit. b. Consuli insuper possunt, quæ de hoc viro collecta sunt in *Historia de antiquitate Britannicæ ecclesiæ etc.*, editionis, Hanoriensis, anni 1605, a pag. 55.

k *Res gestas Viri sancti collegimus tomo vii Julii, die 30, a pag. 159.*

l De sancto ac Venerabili Beda egimus *tomo vi Maii, die 27, pag. 718 et seqq.*, innectentes obitum ejus anno 735.

m In Vita, quam damus, apud Whartonum edita, notantur ista pag. 185: Tatwinus thronum ascendit anno dccxxxi medio: excessit post medium annum dccxxxiv. Wightredus obiit anno dccxxv juxta Chronologiam Saxoniam. Tatwinus igitur anno decimo Eadberti vitam finivit.

n S. Gregorius PP. III omnes Britannicæ episcopos ei subiecit, hunc innovans seu confirmons dignitatem, quum S. Gregorius magnus S. Augustino concesserat: de qua re vide *tomm vii Julii mox citatum pag. 160.* Obiit S. Tatwinus anno 734, qui ibidem pag. 159 signatur, et de quo jam proxime dictum est.

o De Notbelmo tractat citata *Historia de antiquitate Britannicæ ecclesiæ a pag. 58.* *Chronicum Saxonicum ad an. 741.* Nothelmus, inquit, archiepiscopus decessit. Notata ibidem in hunc locum non transcribo. Alfordus ad annum 739 num. 6, ipsius mortem eidem anno innotuit, non anno 741, quem improbat.

p *Chronicum Saxonicum ad an. 741 dicit*: P. Canthryllus fuit in archiepiscopum consecratus. Alfordus vero ad an. 740, num. 2 scribens, hoc anno in Dorovernuensem sedem ascendisse eum memorat; ac varia de illius sepultura colligit ad annum 758, quo, post annos sedis octodecim, eundem e vita migrasse refert. ut et *Chron. Sax.* Vide quæ de dicta sepultura habet *Commentarius prævius.*

q *Chron. Sax. ad an. 748*: Æthelbyrhtus, Wiltredi regis filius, cepessit regnum Cantii. Obiit anno 760, ibid. ad istum annum: quo Alfordus num. 1 Eadbertum pro Ethelberto puenidum affirmat.

r Idem *Chronicum ibidem promiserat*: Eadbyrhtus, Cantwarorum rex decessit. Consuli potest Alfordus ad dictum annum 748, num. 1, ubi eum vocat Ethelbertum.

s De die et anno consecrationis diximus in *Commentario prævio num. 4.*

t De duratione sedis ejus, ibidem num 7.

u *Chron. Sax. ad annum 761*: Hoc anno fuit aspera hyems.

x Anno videlicet 762. Vide *Commentarium nostrum num. 6.*

y Diffi-

A y *Difficultates in Sancti sepultura suscitatas narravimus ibidem § 2.*

x *De quo ibidem num. 13.*

aa *De destructione et vastatione a paganis illata ecclesiis Lindisfarnensibus Chron. Sax. ad annum 793 meminit. Consule Pagium ad eundem annum num. 6, et Commentarium prævium num. 15.*

bb *Editor hujus Vitæ interserit ista aliis literis: Sequuntur miracula plura, quorum epitomen abbreviatis Eadmeri verbis dedit Vita Bregwini, Osberno male ascripta supra, pag. 76. Utinam Whartonus Eadmeri textum reliquisset integrum et intactum: cuius vero contra fecerit, nos coacti sumus e Vita breviora miracula supplere, ut in Commentario prævio licet videre § 2.*

cc *De sepultura Sancti Commentarius § 2.*

dd *Thornus col. 1818 Anno Domini, inquit, m.c.xxiv fuit ecclesia Christi Cantuarie com-busta die sancti Bertini abbatis. Colitur die v Septembris.*

ee *Agit de illo Alfordus ad annum 1050.*

B ff *Miracula duo, quæ in textu Eadmeri hic non narrat Whartonus, iterum mittens lectorem ad aliam S. Bregwini Vitam, nos supplevimus in Commentario nostro num. 18.*

gg *Tentantici imperatoris, id est, Germanici imperatoris.*

hh *Henricus, Guilielmi Conquæstoris filius, anno 1100 rex Angliæ factus, quo et Mahaldem, alias Mathildem, duxit uxorem. Anno autem 1121 conjux ei obtigit Athelis, al. Athelida, filia Ducis de Lovain (de Lovanio, non de Lorain: etiamsi Lotharinga vocatur:) ex Chronico Saxonico: quod, cum adjectis ad illud notis, videri potest ad annos modo citatos.*

ii *Hinc confirmatur nostra sententia, quod S. Bregwinus fuerit ortus in Saxoniam antiquam, seu Germaniam.*

kk *Factus est archiep. anno 1114; mortuus 1122, ex Chron. Sax. ad istos annos. Legi etiam potest Historia de antiquitate Britannicæ ecclesiæ a pag. 123.*

ll *Volgo Wudestoke: de quo meminit Monasticum Anglicanum tomo 2, pag. 318 et 396.*

mm *Chronicum Sax. ad an. 990: Hoc anno Plegemundus electus est a Deo, omnibusque ejus Sanctis, ad archiepiscopatum de Cantwareberi. Alfordus ad annum 989 laudat illum, et agit de consecratione ejus. Quod vero stricti nominis sanctus sit, non reperi hactenus traditum a scriptoribus hagiologis.*

A. EDWERO
MONACHO.

E

DE S. VICTORE MARTYRE CERESI IN CASTELLA VETERI HISPANIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Cultus, tempus, Acta, translatio.

Ceresum, cujus non una eademque nominis efformatio est, ita describitur hac die apud Tamayum pag. 592: Cerasum. Oppidum antiquum non procul ab urbe Burgensi (prope Veloradum, sicut habet Marieta mox citandus;) quod hodie ZEREZO dicitur, olim, ut ex Actis elicitur, populosum, et accolis plenum; sed jam in parvam populationem redactum. Huic ultimæ ac vulgari hujus loci efformationi se accommodavit idem auctor in annuntiatione, dum pag. 587 Martyrem refert: Apud Cerecenses prope Burgensem urbem. Locus porro iste sicut S. Victori, qui vulgo nominatur san Vitores, natalis fuit mortalis vite, sic melioris ac sempiternæ exstitit palestra, publico ejus cultu non per Hispaniam dumtaxat, sed per universam etiam Catholicam Ecclesiam propagato; dum annua Viri memoria præscribitur quotannis legenda in Martyrologio Romano, quod ita illum refert: In Hispania sancti Victoris Martyris, qui a Mauris pro Christi fide occisus, martyrii corona decoratus est. Annuntiationes apud Molanum, Canisium, et Galesinium hinc non transcribimus; sed his superaddimus alia, quæ de publica Martyris reuerentione ad posterum transmissa sunt.

2 *Egidius Gonsalvus Davila in Theatro ecclesiastico, inter ea, quæ scribit de ecclesia metropolitana Burgensi, commemorans sancta corpora, quæ in ista civitate, ejusdemque archiepiscopatu existunt, pag. 25 ponit Cerezi corpus S. Victoris martyris, additque legi de eo*

xvi (voluerit dicere xxvi) Augusti. Joannes de Marieta Ordinis FF. Prædicatorum lib. 2 de Sanctis Hispania, qui est de Martyribus non pontificibus cap. 74, fuit, inquit, sanctum corpus in ista cavea (de qua ante egerat) annis aliquot, ac postmodum fuit translatum, ubi nunc est; et concurrunt multi populi cum supplicationibus, ut a Deo petant, ut per Sancti intercessionem bene sibi faveat in temporalibus. Festum ejus celebrat ecclesia Burgensis die xxvi mensis Augusti, et isto die conveniunt septuaginta populi crucibus suis instructi. Fuit conventus Ordinis, ait, nostri, et jam est Minorum. Joannes Vasæus in Amalibus Hispaniæ ad annum 950, inter alia, quæ scribit de S. Victore, de cultu ipsius publico tradit ista: Corpus ejus in municipio Villorado cum maxima veneratione colitur. Quod eo translatum fuit xiii Kalendas Junii anno Domini mcdlxvi, jubente D. Ludovico de Acuna ep. Burgensi, sicut refert Tamayus pag. 591. Instrumentum ex eo dabitur inferius.

3 *De tempore martyrii non convenit inter auctores. Vasæus jam laudatus ita memorat: Hoc anno (950) Abderamen Halihatan rex Cordubiæ movit duodecimam persecutionem in Christianos dictos Mozarabes, de cujus vocabuli ratione jam dictum est (et nos prolixe de eo tractavimus ante tommum vi mensis Julii.) Hæc persecutio tantum in Hispania facta est. Edixit vero Abderamen, ut quicumque Christiani viverent in ditone Maurorum, vel abnegarent fidem Christi,*

Tempus martyrii

AGRICOLA
J. P.

Christi, vel morte pœnas hierent. *Nonnullis deinde nominatis Martyribus, de nostra narrat sequentia*: Eodem tempore passus est consimile martyrium (*amputati videlicet capitis*) beatus Victor, natus in oppido Cereso Burgensis dioceseos, qui precibus suis patriam a decennali obsidione liberavit, sacris suis concionibus multos apostatas et Sarracenos ad Christi fidelem convertit. *Ambrosius de Morales in Chronico Hispanie lib. 16, cap. 15, ad annum 938*. Secundum quod, *inquit*, omnes affirmant, passus est istis annis. . . (S. Victor), et sic Vasæus illum posuit anno DCCLII: credique potest ita esse; cum lectiones episcopatus Burgensis, et antiqua traditio id dicat: quamvis alii illura faciant synchronum D. regi Alfonso Casto, sicut iudicarat idem chronologus lib. 13, pag. 49.

ex variis ex-
penditur scri-
ptoribus.

B 4 *Boronius ad annum Christi 938 postquam unu. I intrasset ingentem victoriam, a rege Legionensi in Hispania, nomine Ramiro, reportatam adversus Abderragham (uti eum vocat) tunc Cordubæ regnantem, ita proseguatur unu. 2 in rem nostram*: Porro his addunt nonnulli, qui prosecuti sunt res Hispaniæ, ipsum Arabum regem Abderragham, hac accepta clade, ubi Cordubam reversus est, magnam adversus Christianos sibi subditos persecutionem excitasse; pœneque passum sanctum Victorem. *Hæc Eminentissimus Ansalium conditor; sed Pagius expedens narrationem ipsius ad annum uor iudicatum n. unu. 1 ad 3, victoriam istam remoret ad annum sequentem: id quod obiter sit iudicatum hic, quia parum vel nihil nos tangit. Quod nostrum magis interest; videamus, non annis a Baronio, vel proxime hunc subsequens a Pagio designatus, emponi queat cum calenb chronologico Vasæi, id est, cum anno Christi 950. In actis S. Victoris, quæ infra daturæ snuus, sequuntur ista: Septennio. . . toto, quo Victor latuerat (in rerum Ogua videlicet) obsidionem Saracenicam toleraverat Ceresum, quod angeli monitu Sanctus ab illa longu obsidione (apud Vasæum, ut modo narrabamus, a decennali) ibidem dicitur liberasse. Moralesius laudatus, dum ad annum 938 ipsius martyrium memorat, non vult illud presse restringere isti anno; sed loquitur cum temporis extensione; uti suadetur ex ejus verbis supra allegatis.*

C et cum illis
determinatur.

C 5 Jam vero si anno 938, vel 939 ex correctivæ Pagii, addas aliquod tempus, ut Abderramenus tam ingenti clade a rege Ramiro fusus, magnam adversus Christianos sibi subditos persecutionem excitaret; facile pervenies ad annum Christi 950; vel etiam ultra, si decennalis obsidio fuerit, ut usserebnt Vasæus. *Hæc sunt cogitationes meæ, quas lectoris iudicio permitto, si quidquam rectius repererit. Interim hoc modo notatum marginalem, in initio hujus Commentarii positam, intelligi cupio, et quidem eum aliqua temporis affectione per adverbium circiter. Deinde profiteor, me in hoc tempore figendo loqui cum nuctoribus potius, quam ex file rei comperta: quia suspecta adjungitur circumstantia in vacca, ut mox videbimus. Peryamus ad S. Victoris Acta.*

Actu

6 *Ea, quæ prælo enuntemus, hunc præferunt titulum: S. Victoris martyris, ex ecclesiæ Burgensis, Castellæ veteris metropolis, ecclesiasticis tabulis. Addidit ad marginem noster Daniel Papebrochius ex tomo G f. 142. In fine autem Actorum apponitur sequens censura; et eandem quidem illius manu, qui apographum*

D *scripsit: Casar Baronius [censuit] corrigendam esse lectionem. . . De medio tollendum illud, quod de vacca legitur. Quod fabulosum quodammodo sonat; licet in illis partibus pro miraculo habeatur. Acta hujus Martyris etiam habentur apud Gononum inbr Vitas Patrum occidentis lib. 3, pag. 160: acule nonnulla accipi, quæ in exemplari ecclesiæ Burgensis adjecti ad marginem, et in ejusdem exemplaris contextu huic signo [] inclusi. Lucius Marinæus tomo I Hispaniæ illustratæ, quæ Francofurti excusa est anno 1603, pag. 334 S. Victoris gesta breviter perstringit: et Amuros quidem eum pœnis acerbissimis sustulisse refert: sed nihil habet de crucifixione, de ruca nihil, ac de Cereso a longu obsidione per Sanctum liberato.*

7 *Miracula supra citatus dam historiam ejusdem loci, per sanctum Martyrem vacca ministerio soluti ob ista obsidione, pluribus representat, quæ brevissime duntaxat uttingitur in Actis paulo post a nobis exhibendis, multo eum deteriorum, minusque credibilem facit. Ad suos quippe Ceresanos Sanctus angeli monitu digressus, ita cum illis egisse dicitur: Videamus, Dominus misit me, ut vos liberem, quam cibariam annonam habeatis ad vestram sustentationem. Illi responderunt, nihil sibi esse relictum, præter parum tritici. S. Victor eis dixit, si forte haberent vaccam aliquam. Responderunt, habere se. Dixit Sanctus, ut vaccæ præberent quod comederet usque ad satietatem, et sic eam saturam egerent extra civitatem. Inimici Mauri, qui civitatem obsidione premebant, vaccam conspicati, statim lanceis illam confoderunt: apertisque intestinis, invenerunt eam tritici saturam. Hoc videntes inimici dixerunt inter se: Septem sunt anni, ex quo occupamur ista civitate per famem intercipienda, et cogitamus, jam nihil ipsos habere quod expectent: et videmus, quod gregibus dent alimentum in tanta abundantia. Hoc utique quia videmus, oportet, ut civitati bene sit prospectum de alimentis: quam ob rem nihil habemus, quod hic expectemus. Sic statuerunt abire, et obsidionem relinquere.*

8 *Hinc narrationi e textu Hispanico Martiæ addi possunt res quedam aliæ. Num primo, eo loco, in quem ceciderunt guttæ sanguinis pedum ejus, quando volebant illum claris affigere cruci, novum postea notam affirmat, quæ ad hodiernum usque diem, inquit, permanet in memoriam miraculi istius. Secundo, postquam narrasset, Sanctum capite truncatum, refert ferocem serpentem nunquam amplius apparuisse post Sancti ad eum verba, quæ ibi memorat. Tertio, subdit fontem a S. Victore prodigiose e terra esse proeductum, athenis illum permansere usque ad hodiernum diem. Floruit autem Moriæ sæculo 16 exente oc iuente 17, ejusque historia, quæ hic nititur, in Incem prodit anno 1596. Plura de eo Echardus tomo 2 Scriptorum Ordinis Prædicatorum pag. 377. Unde fit, ut non audeamus ipsi habere fidem, quia desunt antiquiora documenta, quæ tot res et tam mirabiles confirment.*

9 *Acta, quæ habentur hoc die in Martyrologio Tamayi, interpolata sunt: in quibus, præter alia, quæ displicent, occurrunt mulieres septem, quæ, u S. Victore captas monitæ, e manibus Saraccorum cæptæ dicuntur. Adde mortuum ab illo ad vitam revocatum: sanctique Martyris epitaphium. Enimvero figlina Tamayi nimium cognita ac perspecta est, quam ut merces hujusmodi e sublesti istius fabulatoris file*

admit-

A *admittamus. En tibi nunc, lector, Acta. Auctor eorum nos latet: ignota, qua sint scripta, aetas: mira quaedam memorant: e quibus superius erudendum censebat non Boronius: pro aliorum omnium veritate spondere non ausim; sed illa profero, qua in apographo nostro reperio, etiamsi certioribus documentis, prout desidero, eorundem veritatem confirmare non possim. In iis, que indicari solent in Annotatis, cum facillime legi possint in hoc Commentario, brevissimus ero.*

translatio
ab his

10 De Sancti translatione, cujus supra ex Tamayo facta est mentio, idem auctor agit ad diem xx Maii, ac ejusdem profert instrumentum ex antiquo, uti vocat, Ms. codice Hispano conscripto: quod ne quispiam hic desideret, in qualicunque Tamayi, vel istius codicis fide, illud recitamus: Elapsis multis temporibus, postquam S. Victor pro Christi fide ad martyrii coronam accessit, ad ejus sacrum corpus in ecclesia suo nomini dicata noscitur tumulatum; Deus ejus interventu plurima voluit perficere miracula, tam in loco sepulture, quam in aliis circumjacentibus oppidis; quorum seriem retexere longum erit, quia multa sunt gesta: et quotidie geruntur immensa, in quo tempus terere, cum de translatione sumus acturi, erit aliud pro alio sumere. Anno igitur Dominicae Nativitatis mcdlxvi, die Dominica xiii Kalend. Junii facta est translatio sacri corporis cum ingenti devotionis affectu, et solemnibus oppidanorum apparatu. Nam licet sacra pignora gloriosi Martyris in loco honesto jacerent: attamen, postquam domus, et cenobium elemosynis piorum virorum, amplitudinem recepere; devotus et multum magnificus Dominus D. Ludovicus de Velasco omnem posuit operam in transferendis S. Martyris exuviis. Quod ut perficeret impetravit a reverendo, et multum magnifico Domino D. Ludovico de Acuna episcopo Burgensi, licentiam pro sacro Martyris corpore transferendo: et quia ejus dominatio actui interesse non poterat, translationis opus reverendo domino D. Eneconi cenobii S. Petri Caraliniensis ablati commisit.

translatio
ab his

B *Qui ascitis quamplurimis ecclesiasticis personis, tam secularibus, quam regularibus, sanctissimas transtulit reliquias B. Victoris martyris, de loco, in quo jacebant, ad majorem capellam prefati cenobii, quod in diocesi Burgensi, in territorio villae, quam Velforado dicunt, a pluribus annis conditum invenitur. Ad hujusmodi ergo sanctae translationis actum ex omnibus proximis oppidis ac vicis innumerae cum supplicationibus, et processionibus confraternitates, cum crucibus, et insigniis, plurimam devotionem demonstrantes, devenere. Inter alias nobiles personas D. Bernardinus de Velasco, primogenitus comestabuli Castellae Petri Fernandez de Velasco, D. Didacus Sarmiento comes de Salinas, et D. Sanctus de Valasco; necnon D. Maria de Mendoza, uxor D. Ludovici de Velasco, D. Anna de Velasco eorum filia, et D. Eleonora Osorio, uxor Adephonsi Diaz Bolcier, iidem istum cohonestarunt actum, quo expleto, mansisque in domum suam reversus est. Et ego a S. Martyre veniam esflagito, propter non digne ejus contextam historiam, et translationis modum, prout ejus merita, et memm expetebat obsequium. Faxit Deus Opt. Max. quod talia in hoc mundo opera peragamus, ut tanti Martyris precibus ad suprema caeli culmina transferri mereamur. Amen.*

ACTA

Auctore anonymo,

Ex tabulis ecclesiae Burgensis.

V *ictor martyr in oppido Cereso a Burgensis diocesis natus, postquam sacras sufficienter Literas calluit, et in sacerdotalibus b ministeriis aliquandiu sese exercent, illecebras mundi cupiens devitare, in eremum Ozuae e recessit, septemque perpetuos annos inter speluncas ferarum, hymnis divinisque laudibus intentus peregit. Ea tempestate Mauris totam fere Hispaniam possidentibus, Ceresum grandis tunc civitas ad Christianos desciverat, septemque illa toto, quo Victor latuerat, obsidionem Saracenicam toleraverat. Quare angelus apparuit Victori, et cum iis vocibus excitavit: Eia, Victor, age, rumpe moras, te patria vocat, ut longa eam obsidione salves, quam septem jam annos [Mauri] circumstant: muri mutant: oppidani post multos perperos labores, et destituti comestibus facere deditionem parant. Propera, ut patriam liberabis. Venit Victor Ceresum, visoque cognitus tandem in Maurorum castra penetravit.*

Sanctus ab angelo vocatur e solitudine ad liberandam patriam:
u
b
l

2 *Cum Mahometicam superstitionem Victor in castris hostium acriter insectaretur, et Christiani, qui a fide defecerant, recuperarentur, Maurique quam plurimi Christi legem suscepissent; Gaza unus ex regibus Maurorum, non passus ea impune fieri, Victorem comprehendi jussit, et ad se adduci. Victor regi assistens podagre morbo laboranti, illum primum liberavit: deinde cum conaretur rex, ut abnegaret Christum, persuadere Victori, in Mahometicam sectam invexit. Iratus rex audacia Victoris, rapti inde, in carceremque mitti precepit.*

* al. Propterea
* al. additur
loque martyris
consignabis

frustra tentatur, ut sectam Mahometanam amplectatur:

* al. invidetis
est.

3 *Seu cum in carcere detentus non minus plebem innumerae predicando acquireret, rex pro beneficio sanitatis accepto imperavit Victorem a militibus decollari. Victor rogavit caruifices, ut prius illum cruci affigerent: quod ipsi tam strenue fecerunt, quam libenter. Triduo pendit in cruce vivus plurimos convertendo, et miracula quamplurima non vulgaria edendo. Nam et eundem spuenti se, mortem ante reditum in urbem denuntiavit, [quae mox] subsequuta est. Tandem e cruce depositus, caput uno ictu amputatum manibus excepit, atque viam in oppidum Ceresum direxit, oppidanosque alloquutus, vaccam panxillo, quod solum supererat, frumento saturatam dimitti per mortem jussit, quam hostes jaculis confoderunt, triticiumque crumpeus cernentes, didisi victoria protinus abierunt.*

cruci affigitur, capite truncatur; et Ceresana obsidio solvitur.

* l. cum alio
apographo
nostro portatu

ANNOTATA.

a Cereso; in utroque nostro apographo est Carrasso: sed malui tum hic, tum inferius Ceresum scribere, quia id videtur conformius nomini Hispanico Cerezo, apud Moralesium, Davilam, et Marietam; et Zerezo apud Tamayum. Adde, quod sint scriptores Latini, qui in hac nominis Ceresi efformatione me praecesserunt.

b Pa-

A b Tamagus hac die presbyterum illum rocat, sed nos hoc titulo superius abstinuimus, aliorum exempla secuti.

c In eremum Ognæ : Marieta en los montes de Oca, id est, in montibus Ocensibus, quos invenio in territorio Burgensi.

DE S. FELICE PRESB. & CONF.

PISTORII IN ITALIA

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Cultus; notitiæ; inventio ac depositio corporis; tempus vitæ; miracula.

NON ULTRA
SECLUM V.
Cultus, varia
de hoc Sancto
documenta,

Pistorium seu Pistoria, arbs Etruriæ in Italia, vulgo Pistoia, in territorio Florentino sita, et archiepiscopo Florentino suffraganeu, cultu publico honorat S. Felicem ad diem xxv Augusti, quo in utroque Catalogo Ferrarii eum signari, tunc inter Prætermittos indicavimus, et in hunc distulimus diem xxvi ejusdem mensis, quo notatur in Martyrologio Romano, brevis sic eum annuntiant: Pistorii sancti Felicis presbyteri et confessoris. Priusquam progrediamur ad alii; placet præmittere notitiam nonnullorum documentorum, quæ de hoc Sancto habemus: quorum unum est Breviarium Vitæ, quod signatur excusum Luca: apud Hyacinthum Pacium MDLXXXIV, de superiorum licentia. Ita incipit: Felix Pistorii honestis parentibus natus. Documentum secundum, quod apud nos est, inscribitur Copia veterum lect. S. Felicis presb. Pist. C., ex lectionario antiquo Ms. sacristiæ S. Zenonis eccl. Cath. Pist. a 382 in pe. 2^a. Huic uccedit aliud Ms., seu Vita Felicis, ut prænotatur, desumptum ex eadem sacristia: utrumque vero sic incipit: Gloriosus Deus in Sanctis suis, mirabilis in majestate, et continet eandem historiam. His adde, quæ de hoc Sancto excusa leguntur apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem xxv Augusti, ex monum. Ms. eccl. Pistorien. Baronius in notis ad Sancti annuntiationem, quam modo recitavimus, cujus, inquit, res gestas legimus in manuscr. codice, ab eadem ecclesia, Pistoriensi videlicet, Romam misso.

2 Nullum vero ex hisce documentis esse antiquius seculo quinto decimo, colligitur ex inventione S. Felicis: de qua Breviarium Vitæ excusum hæc memorat: Ejus corpus in cathedrali sepultum pluribus post obitum seculis ibidem... repertum est. Inventionis annus signatur in duobus nostris exemplaribus Mss., quæ jam indicavimus. 1414; (sed apud Ferrarium non recte 1410;) qui quotus fuerit post nostri Confessoris obitum, non habemus compertum, cum nos fateat, quo seculo vivere desierit, cultusque ejus jam diu quasi intermortuus ac sepultus oblivione, revixerit e sacri corporis ejus inventione, secundum lectiones proprias, quas inferius producturi sumus. apud Ughellum tomo 3 Italiæ sacræ columna 285 novissimæ editionis habentur sequentia in additione: In quadam donatione ab Othone II * imperatore eidem Pistoriensi ecclesiæ facta anno cxcviii legitur: In honorem sanctorum Zenonis, Rufini, et Felicis: et... in alio simili instrumento per Fridericum

I anno MCLIV, ecclesiæ in honorem sanctorum Zenonis, et Rufini, atque Felicis dicatæ. In ipso autem Ughelli textu col. 284 præcesserant ista: Cathedralis... quamplurimus Sanctorum reliquiis condecoratur, in quibus elucet SS. Felicis, atque Rufini Pistoriensium sacrata ossa. In citata additione observatur: S. Rufini, non Pistoriensis, ut scribit Ughellus, sed Marsorum episcopi et martyris. Consuli possunt quæ apud nos sunt dicta tomo II Augusti, die XI, pag. 634 de S. Rufino Marsorum episcopo et martyre.

3 Ex his præmissis videtur mihi verosimile, S. Felicem nostrum non vixisse ultra seculum decimum; nostrum, inquam, etiamsi non omnino constet, an noster sit: constaret magis, si in citatis diplomatibus additus fuisset titulus presbyteri et confessoris: eaque de causa intra verosimilitudinis terminum me continui. Favet tamen Breviarium Vitæ excusum, cujus verba citabam supra num. 2, ac lectiones propriæ, quæ dabuntur paulo post: in quibus referuntur ista: Et quoniam Deo cura est de Sanctis suis; placuit omnipotentis suæ, ut S. Felix sacerdos et confessor, qui longitudine temporis tam in clero quam in populo in oblivione venerat, ad notitiam Christi-fidelium manifestaretur. Addunt hæc breviter aliquid de die ejus emortuali. Hinc nec ibidem invenio, nec in Ms. antea designato. Si credimus Breviario Vitæ typis vulgato, septimo Kalendas Septembris obdormivit in Domino: apud Ughellum ponitur VIII Kal. Septembris.

4 Quæ in lectionibus propriis narrantur de sacri corporis depositione post ejusdem inventionem, his verbis referuntur in sæpe dicto Breviario Vitæ: Sub ara augustissimi Sacramenti solemnî pompa ac ritu in marmoreo sepulchro conditum fuit, inciso titulo: FOELIX FACTUS PARENS PARENTIBUS. Inde in argenteum conditorium publicæ venerationi translatum est, et pia Pistoriensium religione colitur. In fine autem apponitur hæc oratio: Domine Jesu Christe, qui beato Felici eximium passionis tuæ amorem tribuisti, concede, ut ejus intercessione et exemplo crucem in cordibus jugiter seramus, et dignos fructus penitentiae faciamus. Qui vivis etc. Superest, ut de miraculis, quæ Sanctus post inventionem sui corporis patrasse perhibetur, nonnulla subjiciamus.

5 Lectiones propriæ dicunt: Fecit multa miracula, quæ depicta erant retro altare dieti sancti Felicis. Ferrarius ita de iis loquitur in annotatione ad compendium Vitæ, quod edidit: Corpus in ecclesia cathedrali in proprio sacello (in quo aliquot ejus miracula depicta leguntur) asservatur.

tempus inventionis corporis:

* anno III

videtur Sanctus non vixisse ultra seculum 10:

corporis depositio cum inscriptione.

recensentur

A *Mr. Cum autem ex jam dictis non habeamus, qualia fuerint ista miracula: defectum illum supplebimus ex apographo nostro, quod prænотatur Vita S. Felicis, et de quo mentionem fecimus supra num. 1. Post finem quippe istius Vitæ, ac post illa verba: Fecit multa miracula, quæ depicta erant retro altare dicti sancti Felicis, notantur idiomate Italico sequentia, quæ reddo Latine in hanc sententiam: Ista sunt dicta miracula olim depicta retro dictum altare, ac sub figuris sequentes versus legebantur. Hodie (non addidit tempus, qui eosdem descripsit) noviter depicti sunt infra arcum novi sacelli, et referuntur his verbis:*

6 Quomodo corpus gloriosi confessoris sancti Felicis inventum fuerit tempore reverendi patris... Matthæi de Pistorio, episcopi Pistoriensis, anno mdcxv, die xii Augusti, S. Claræ sacro.

Quomodo aliquis e loco S. Leonardi, ægrotus ad mortem usque, se commendaverit S. Felicis, ac liberatus fuerit.

Quomodo S. Felix a febre et a pustulis liberaverit puerum Pistoriensem, qui erat morti proximus: quomodo delatus fuerit super altari.

B Quomodo portatum ad supplicationem corpus S. Felicis, liberaverit Paulum de Grimo a malo lateris.

Quomodo angelus revelaverit S. Felicis, ut discederet, et dum flumen transiret, carri rotam ruperit diabolus.

Quomodo S. Felix liberaverit quamdam puellam Lucensem, quæ a demone obsessa erat.

Quomodo aliquis e loco S. Marci, qui est intra et extra Pistorium, dum araret die S. Felicis, ac bos ipsi mortuus cecidisset, commendavit eum S. Felicis, et revixerit.

Quomodo quædam mulier de Monte Vettorino, dum morti vicina esset ex partu, S. Felicis sese commendavit, ac liberata fuerit.

Quomodo S. Felix puerum ex Gora liberaverit a lepra. Quomodo super altare delatus fuerit.

COMPENDIUM VITÆ, ET CORPORIS INVENTIO.

C *Ex lectionibus propriis Mss. ecclesie Pistoriensis, cum alio earundem apographo collatis.*

Gloriosus Deus in Sanctis suis, mirabilis in majestate, faciens prodigia in celo sursum, et in terra deorsum. Qui, ut inquit Doctor gentium, dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas et doctores, et quosdam confessores: ex quorum numero, quando placuit omnipotentie sue, sydus refulgens emicuit, et pretiosum lilium in civitate Pistorii apparuit, videlicet dilectus Deo et hominibus ob innumeras ejus virtutes, gloriosus confessor et sacerdos Christi gratia et nomine Felix. Qui, dum in presenti seculo viveret, elegit potius abjectus vivere in domo Dei, quam superbus, et dives in tabernaculis peccatorum, cupiens verbo et exemplo animas hominum Deo lucrifacere. Erat univrsus verus Dei cultor, abstinens se ab omni opere malo, et permanens in innocentia sua, et in lege Domini meditabatur die ac no-

cte, audire cupiens a Deo illud evangelicum verbum: Serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui.

2 Et ut Deo ferventius serviret, elegit sibi extra urbem locum quemdam solitarium in quadam remota rupe sub montium radicibus ultra flumen Bure a: in quo loco plurimum pernoctabat, jejuniis et orationibus vacans, et ibidem corpus suum disciplinabat. Cujus felicibus actibus diabolus invidens b, evenit tandem, quod cum in oratione proluxa per plures horas permansisset, angelus Domini apparuit ei mouens, ut inde discederet. Viderat nimirum diabolum insidiantem ei, et percutere volentem. Sanctus vero Felix monitis angeli obtemperans, Pistorium versus veniens, cum esset ad flumen, et illud pertransire vellet, propter inundantiam aquarum minime poterat. Quidam auriga cum curru adveniens accepit eum in curru: et cum esset in medio flumine, diabolus, impetu facto, fregit rotam unam currus, ut eum mergeret. Quod videns Sanctus, oratione facta ad Deum, statim rota curru restituitur, et incolumis cum bobus, et ductore insimul evaserunt, et Pistorium lætus et gaudens intravit.

3 Et ut ad gaudia paradisi feliciter pervenire posset, elegit sibi locum in civitate remotum a consortio secularium, officio et Missis die noctuque vigilans. Et dum ei inerat aliquid otii, tempus in Scripturis sacris illud expendebat, partim legendo, partim meditando, considerans passiones innumeras sanctorum Patrum et Martyrum, eorumque tolerantiam: et ad passionem Christi convertens cor suum, lebat dicens: Domine Jesu Christe, cor meum tuis vulneribus saucia, et sanguine tuo inebriata mentem, ut quocumque me convertam, semper te videam crucifixum: et quidquid aspexero, sit in tuo sanguine rubricalum. Et cum per plures annos in Dei servitio permansisset, castigando corpus suum, et in servitium illud redigendo, vitamque castitatem ducendo, solvi se a Deo orabat de corpore mortis hujus, et esse cum Christo. Et cum sapissime Deum rogasset, ut eum de hoc laborioso certamine liberaret, et ad caelestem patriam perduceret, tandem exauditus ab eo, vitam finivit in pace, et cum veneratione condigna sepultum est corpus ejus, et a summo Pontifice inter Sanctos commemoratus est c.

4 Et quoniam Deo cura est de Sanctis suis, placuit omnipotentie sue, ut S. Felix sacerdos et confessor, qui longitudine temporis tam in clero, quam in populo in oblivione venerat, ad notitiam Christi fidelium manifestaretur. Propterea misit in corda reverendi patris domini episcopi Pistoriensis, et venerabilium canonicorum dictæ ecclesie, et honorabilium operariorum opere S. Zenonis, ut in majus ornamentum ecclesie, de duobus altaribus S. Mariæ et S. Martini, unum altare fieret. Quando vero eversum fuit altare S. Mariæ, sub ejus cippo capsula quædam inventa fuit, in qua erat pila lapidea cooperta; ubi erat capsella * alabastris valde splendidis, longitudine unius brachii vel circa, cooperta etiam alabastro: in qua ex anteriori parte erat sculptus unus currus cum quatuor rotis, quem quatuor equi trahunt, et auriga ducit equos, et currum.

5 Quæ Capsella aperta fuit coram domino episcopo, canonicis et multis presbyteris dictæ ecclesie: et repente ex ea exivit ita suavis, et dulcis odor, quod tota ecclesia et platea vide-

EX MSS.

LECT.

LECT. II.

vita solitaria,

a

b

E

LECT. VI.

et o, ad Pistorienses acta: obitus;

F

c

LECT. IV.

post quem dicitur latuit ejus corpus; f. in oblivione

* i. e. capsula

LECT. V.

cujus inventio

batur

marginalia

lectio 1. b. r. u. l. e. s. Sancti.

EX MSS.

L. C. C.

d

latur plena omnibus mundi muscis *d.* Et ille perfectus odor duravit per totam diem, ita et taliter, quod omnis utriusque sexus et populus ad ecclesiam venit. Et quæcumque persona veniebat ad ecclesiam, statim, quando erat in platea, replebatur hoc odore suavissimo. Et hoc eveniebat, quoniam in dicta capsetta erant, et sunt ossa pretiosissima dicti S. Felicis confessoris.

L. C. C. VI
de translato
describitur

al. Vasselliois

e f

6 Quod corpus inventum fuit tempore reverendi patris domini Matthæi domini Lazari episcopi Pistoriensis *e.*, et seris *f* Richardi, seris Gualandi de Bæacioliis, et Jacobi Francisci de Vaxellinis *g.*, operariorum operæ S. Zenonis. Quæ capsetta processionaliter per civitatem delata fuit: et postmodum in novo altari per operarios edificato et ornato, presenti Domino episcopo, dominis canonicis, clero, et populo, cum hymnis, et canticis et organo, posita fuit, sicut videtur per quoscumque videre volunt, in medio altaris. Facta fuit autem hæc inventio corporis hujus gloriosi sancti Felicis anno Domini millesimo quadringentesimo decimo quarto, die duodecima mensis Augusti, in die S. Clare, in quo anno fuit Dominica die *g.* Post ejus inventionem dictus Sanctus fecit multa miracula, quæ depicta erant retro altare dicti sancti Felicis *h.*

B

g

h

ANNOTATA.

a Bure; in alio nostro Ms., de quo egimus in

Commentario. Bura. Hunc vero fluvium pertinere vel ad territorium Pistoriense, seu Florentinum, colligimus ex ipso textu.

b Est nominatio absolutus pro ablativo.

c In alio nostro apoglypho mox designato inter Sanctos commemoratus est. Non scimus, hoc esse factum per solennem canonizationem; atque adeo hæc expressionem ita interpretamur, ut, vel permittente, vel approbante, vel confirmante summo Pontifice cultus sit. Eminentissimus Prosper de Lambertinis in erudito Opere de Scrorum Dri beatificatione, et Beatorum canonizatione lib. 1, cap. 37, num. 8 consuli potest.

d Muscus, moscus, moschus, odoramentum, quod ex umbilico ejusdem animalis colligitur, teste Cangio in Glossario statim citando; apud quem illud animal describitur.

e Apud Ighellum electus episcopus dicitur anno 1400: obiisse anno 1425.

f Ser, (quod hic in casu obliquo scribitur seris) Halis idem sonat, quod Gallis Maitre, ubi de opticitibus sermo est, inquit Cangius in suo Glossario mediæ et infimæ latinitatis. Maitre autem est magister apud Latinos.

g Conveniunt hi characteres chronologici (qui etiam in alio nostro apoglypho sunt) sub littera Dominicali G. Unde sequitur, male apud Ferrarium huic inventioni assignari annum 1410.

h Mirabilia quedam singillatim indicavimus in Commentario prævio.

DE BB. LIBERATO DE LAURO HUMILI, AC PACIFICO EX ORDINE FRATRUM MINORUM IN MARCHIA ANCONITANA ITALIÆ

J. P.

C

SYLLOGE

E

§ 1. Beatorum cultus, Liberatus hic cum alio confusus.

SEC. XLII.
Loci situs

Marchia Anconitana, provincia Italiæ satis nota, quæ sic vocatur ab Ancona urbe, quondam primariæ ejusdem tractus (nunc vero præcipua est Macerata, et ipsius caput) sita est in ditæ Ecclesiæ, ubi olim maxima Piceni pars, sicut habet Bandrandus; ejus situm pluribus describens. In hac porro provinciæ nomen illorum trium Beatorum in benedictione est, teste Waddingo, ut mox videbitur, qui sic scribit: In Marchia in loco Sulliani, territorio S. Genesii custodia Firmana etc. Illustrissimus Gonzaga de Origine Sraphicæ Religionis Franciscanæ parte 2 in provinciæ Marchiæ conventu 25 huic Liberatum cum synonymo confundit, ut postea dicitur, dum hæc memorat: Hic quoque locus sancto Liberato sacer, olim ad Patres Clarenos pertinet, et ab his ad nostros fratres translatus est. Oblinet situm in quadam solitudine, subestque jurisdictioni S. Ginesii oppidi Picentis, a quo quinque distat miliaribus, et ab oppido Samano tri-

bus. Quæ etiam de causa contemplativæ agendæ vitæ maxime fruct, plurimosque patres vitæ atque virtutibus insignes nobis peperit: inter quos fuit beatus pater Liberatus professione Clarenus, a quo adjacens regio nomen usurpavit.

2 Ne vero lectorem moleatur nomen Clarenus; Petrus Rodolphus Tossinianensis Historiarum-Seraphicæ Religionis lib. 2, fol. 155, illud ita exponit: Clarenus e Gallæ partibus (ut aliis placet) orbem habuerant tempore Celestini V Pontificis Maximi anno mcccxcv. Erat tunc temporis familia quedam Eremitarum sancti Francisci sub fratre Angelo Clarenus, Cingulano, qui una cum aliis obtinuit a predicto Pontifice facultatem vivendi seorsum. Dicebantur autem Clarenus a Claro monte, a quo tum ipse, tum ejus sectatores Clarenus appellati sunt. Dicebantur episcopis. Præplacet mihi etymon ex citando mox Waddingo, ad annum 1302 num. 5: Angelus, inquit, de Cingulo, aluit in Marchiam; ubi juxta flumen Clarenum inter Ascentum et Nunciæ Alpes,

ii. Liberatus
cum alio
confusus:

A Alpes, aliud domicilium acquisivit, in quo cum quibusdam suis discipulis pacifice vixit, a quibus postea orta congregatio Clarenorum, cognomine a fluvio adlabente desumpto. Deinde agit idem Rodolphus de quibusdam eorum locis in Italia, ac de illorum habitu; eosque tempore Sixti IV PP. ad regulæ observationem a fratre Petro Hispano reductos, et a Francisco Sausoue susceptos sub obedientia Generalis Fratrum Minorum memorat. Hæc, quæ occasione loci diximus, usui vobis erunt inferius. B. Angelum Clarenum Operi nostro intervinimus die xv Junii, tomo 2 ejusdem mensis, pag. 1091 et sequentibus, ubi plurima inveniet lector de Clarenorum reformatione, eorumque societate Ordini FF. Minorum unita. Sed nos ad propositum nostrum redeamus.

cultus trium
B. Clarenorum
publicus

3 De publico trium Beatorum cultu pauca quidem ad nostram pervenire notitiam; sed sufficientia tamen, sicut vobis videtur, ut aliis cœli incolis, quos hoc die intervinimus Operi nostro, annuarentur. Arturus dicto jam die alium Liberatum annuntiat; et licet perspectum vobis non sit, quæ de causa cum tunc memoret potius, quam alio, qui cum festo Domini Resurrectionis vicinitatem aliquam habeat, sicut facit Hueberus, cum referens ad diem xv Aprilis; idem tamen Arturus occasionem vobis præbuit inquirendi alteriorem B. Liberati notitiam. Waddingus in Annualibus Minorum ad annum 1234, num. 9, pag. 369 editionis novissimæ, de BB. Humili ac Pacifico agens, Flornerunt, inquit, circa hoc tempus ex Minoritis Viri sanctissimi, quorum aliquos hic commemorabimus. In Marchia, in loco Sulliani, territorio S. Genesii custodiæ Firmantæ, mortuus est frater Humilis Picenus, cujus germanus frater Pacificus alibi habitans vidit animam recta ascendente in cælum. Factus mox illius loci incola, dum ad instantiam dominorum de Bruffortio post aliquot annos transferretur ad ipsos conventus, et fratrum exhumarentur ossa, collegit illa, quæ erant fratris, optimo lavit vino, serico involvit, nec osculari cessabat. Interrogatus, cur adeo inhaereret fraternis ossibus, nec similem exhiberet reverentiam aliorum fratrum piis reliquiis; respondit humiliter, non se carne, et sanguine motum, ut ea præstaret fratri, quæ ceteris non impendebat; sed ex facta sibi illa a quibusdam annis visione, certo sibi constare, ossa illa in paradiso futura, et proinde quæ illuc ascensura erant, ubi Deus est, omni diebat honore in terris veneranda. Paulo post ipse obiit in eodem loco, et juxta fratris tumulum sepultus. De sancto autem Liberato subdit sequentiæ Waddingus:

temus

4 Cum eisdem jacet frater Liberatus, vir sanctissimus et nobilissimus. Comes fuit loci, qui tunc sanctus Liberatus dicitur ob Comitum sancti reverentiam, et memoriam: tanta enim humilitate et sanctitate vixit in religione, spreto quoad divitiis et honoribus, ut sanctus ab omnibus proclamaretur. Horum trium festum recollitur in dicto loco quotannis, cum magno populi concursu, in prima die infra Octavam Paschalis Resurrectionis, quo die profuit ab eorum sepulcro manna, ab hora sexta diei usque ad Vesperas, idque in tanta quantitate, ut a populo colligatur. Vim magnam ad probandum BB. Humilis ac Pacifici publicam venerationem (de cultu enim B. Liberati aliunde etiam satis constat) ponimus in tertius, quem e Waddingo fide citabamus, clausula, publicum, annuum, ac magnam affluentis populi concursum fieri, ac

festum celebrari stata die prohibeatis ad eorum sepulcrum; et ibi quidem loci, ubi quotannis miro illo prodigio adventantium erga illos religionem renovari ac confirmari necesse sit. His ita positis, licet mihi tantisper sic mecum ratiocinari: Primo, non scitur festum illud cum suis adjunctis prohibitum vel inhibatum fuisse ab altiori potestate ecclesiastica, videlicet vel a Sede apostolica, vel ab episcopis loci. Secundo, a quo tempore cepit festus ille cultus, memorie proditum non invenitur. Tertia, præsumitur inchoatus fuisse a tempore immemorabili, secundum præmissa ex Waddingo, in quibus omnes tres isti Viri indicantur floruisse seculo decimo tertio.

5 Quarto, perseverabat ipsorum cultus usque ad tempora laudati Waddingi, qui obiit anno 1657, ut notatur in ejus Vita, tomo I Annualium Minorum antea citatorum præmissa, pag. 614: nec video rationem dubitandi, quin hodieum etiam idem cultus perseveret; propterea quod pia illa et antiquæ inter populos consuetudines, quibus innutriti quodammodo sunt, non solent facile extinguere. Quinto, quis credat, in loco Marchiæ Anconitanæ, quæ intra ipsam Romanæ Ecclesiæ ditionem sita est, post latum tam solenne ab Urbano PP. VIII Decretum, perseverasse festum horum trium Beatorum cultum, nemine eorum, quorum intererat, quique hanc rem ignorare non poterant, se, quantum scimus, eidem opponente; quisnam, inquam, credat, reverentiam illam fuisse relictam in statu, in quo erat, siæ tacito vel expresso consensu Romanæ Sedis, vel episcopi localis, aut sine titulo possessionis ab immemorabili tempore ante Decretum illud? Quæ cum ita se habeant, nostræque sint partes, favere Cœlitum honoribus, quantum possumus, salva semper et ubique veritate, et Sedis Apostolicæ auctoritate; ut ratiocinium superius concludamus, visum nobis fuit, perperam a vobis actum iri, si tres istos FF. Minores ab antiqua sua possessione publici cultus amoveremus, et ab aliis cœli incolis, qui Operi nostro inseruntur, excluderemus. Cur autem hoc die memoria BB. Humilis ac Pacifici resuscitetur, dicam infra. Sic autem se habebat cultus B. Liberati usque ad an. 1709, quo suspensus fuit; sed 1713 permissus. Vide § 2.

6 Superius autem, quando agebamus de loco cultus eorum, B. Liberatum, quo de tractamus, cum alio synonymo confundi ab illustrissimo Gonzaga notarimus; qui loco antea citato Liberatum Clarenum denuo confundit cum alio, qui Liberatus de Lauro, et Sanctus nuncupatur. Audiamus Gonzagam: Beatus hic Pater, clarissimis ortus natalibus, miraculis claruit; diciturque tum a fratribus, tum quoque a circumvicinis secularibus, in hujus sacre domus ecclesia sepultus; a quibus et sepulture locus ostenditur, mordicusque affirmatur, sanctitatis titulum sibi a summo quodam Pontifice vivæ vocis oraculo collatum fuisse, et ab eo temporis tum conventum, tum quoque proximum sibi territorium nomine sancti Liberati insignita evasisse. Voluit isti quod summus iste Pontifex, visis ejus miraculis, dixerit: Hic venerabilis Pater non tantum beatus; sed et sanctus optimo jure appellandus venit. Sed quis iste Pontifex fuerit, ignoratur omnino. Quæ etiam de causa nihil certi de hac re affirmare ausim. Hæc Gonzaga.

7 Arturus in notis ad diem xxvi Augusti hunc e Gonzaga textum describit, atque hodiernum Liberatum Sufflavensem cum Muceratensi, qui huc non spectat, in unum conflatur, uti conficitur

Auctor.
J. P.

argumentis

F

Liberatus
Muceratensis
a Gonzaga
F

et ab Arturo

AUCTORE
J. P.

ex ejus verbis, quæ ad dictum diem habet : Qui nimiam cernens vivendi relaxationem in Ordine Seraphico, zelo strictioris ac purioris regularis observantiae ductus, ex consilio proborum, sanctorumque patrum, decrevit summi Pontificis S. Caestini V adire presentiam. Quare, assumpto B. Petro de Macerata pro socio, curiam Romanam perrexit, obtinuitque a Papa diploma pontificium, quo sibi, et sequentibus dabatur facultas auctoritate apostolica, reformationi operam navandi, atque regulam ad amussim observandi etc., non obstantibus quibuscumque in contrarium facientibus. Sicque superior institutus a Sede apostolica, haud parvum incrementum fecit, præcipue in Marchia Anconitana; ubi diutius mansit non sine admirabili prorsus vite exemplo. Obiit anno mcccvii. Haecenus Arturus; qui, quum male coherentia loquatur, uni eidemque Liberato tribuens, quæ alteri synonymo adscribere debuisset, sic ostendimus.

confusus

B

8 S. Caestinus PP. V creatus est Summus Pontifex anno Christi 1294; qua sese abdicavit dignitate ad diem xiii Decembris ejusdem anni. Quomodo igitur B. Liberatus noster potuit ab isto summo Pontifice prædictum diploma obtinere, qui, teste Waddingo superius allegato, circa tempus, quod respicit annum 1234 floruit una cum BB. Humili et Pacifico, vitæ sanctimonia præstantibus? Quomodo item, uti volebat Arturus, cum eisdem ut asserbat Waddingus, jacet sepultus frater Liberatus? Quomodo obiit anno mcccvii, uti scribebat Arturus? Quomodo deique idem Martyrologus illum sic annuntiat: in Tuscia, apud oppidum Sancti Angeli de Vena, beati Liberati confessoris? Et ne quis existimet, hac die Arturum annuntiare diversum ab eo, de quo nobis est sermo; audiat, quid præmonuerit in notis ad diem vii Augusti: Beatorum, inquit, Humilis et Pacifici conf. . . Quorum festum, ac B. Liberati (de quo infra ad xxvi Augusti) recolitur in conventu S. Liberati quotannis magno enim populi concursu, prima die infra Octavam Paschalis Resurrectionis etc.

cum alio
synonymo:

C

9 Jam vero mirari satis non possumus, Liberatos duos ab Arturo in unum conflatos; cum præ oculis habuerit locos Annualium Waddingi, quos citat idem Martyrologus in notis ad diem xxvi Augusti, e quibus facile potuit perspicere, B. Liberatum Suffianensem ab alio synonymo Maceratensi prorsus esse diversum cum tempore, tum rebus gestis, tum denique cultu publico, ac depositionis seu mortis loco. De tempore jam quædam notavimus, ex dicendis modo ulterius conficienda. Ad alia quod attinet, Waddingus ad annum 1294 num. 9 hæc scribit: Patres aliquot, quibus arctioris vitæ et purioris observantiae nimium irrepsit desiderium, inito inter se consilio, dum Pontificatum gereret Caestinus, captata occasione ex ejus pietate et propensione erga eremicos, et in locis austeris viventes, statuerunt apud eum res suas solerter promovere. Refert deinde, ad Pontificem ea de causa fuisse missum fratrem Liberatum cum alio, quem nominat, socium, et impetrasse, quod ab illo petierunt; præfectumque ab eodem Pontifice eremicolis istis datum fuisse Liberatum, de quo dictum est. Vide, quæ præmissa a nobis sunt superius num. 2 de Clarenis. Waddingus laudatus ad annum 1301, num. 1 agit de eodem Liberato una cum sociis ad partes Achaiae profecto. Ad annum vero 1302, num. 8 iterum de illo tractat: uti et ad annum 1307 num. 2, cui anno innectit

mortem ipsius, quam contigisse affirmat in oppido sancti Angeli della vena, nullam faciens mentionem de peculiari vitæ sanctitate, aut miraculis, ob quæ cogitatum unquam fuerit de publicis Beatorum honoribus ipsi post obitum deferendis. Consuli possunt, quæ de hoc Liberato dicta sunt apud nos loco supra citato ad num. 2.

10 Ex his itaque omnino conficitur primo, duos in unum Liberatos confusos fuisse ab Arturo, Maceratensem videlicet, seu Eremitarum prædictorum præfectum, ac Beatum synonymum Suffianensem seu Brunfortianum, vel de Lauro nuncupatum. Secundo, Gonzagam, qui in eundem lapsus est errorem, uti patet ex ejus verbis superius prolatis, emendandum. Tertio, Benignum Fremaut in eundem hallucinationis lapidem impegisse, quando in sua Legenda Ordinis Seraphici ad diem xvii Aprilis utrumque synonymum constat in unum, ita tamen, ut deinde quasi per modum dubitantis scribat: Nisi velimus dicere, illum (Liberatum conventus S. Angeli della vena) alium fuisse beatum ejusdem nominis. Quarto, Liberatos duos commixtos fuisse ab Huebero, quem citavimus supra. Habes, lector, quæ de B. Liberato dicenda nobis occurrerunt, quem hac die annuntiat Arturus; eademque occasione incidimus in BB. Humilem ac Pacificum: quos cum rideremus, apud nos ad diem vii hujus mensis, quo illos refert idem Arturus, notari dumtaxat inter Prætermittos: visum nobis fuit, hac die ipsis reddere publicam, qui datus altera apud nos haud fuerat, honorem; ut, quibus idem obtigit cum B. Liberato sepulturae locus, eademque occurrunt venerationis publicæ indicia, idem etiam omnibus tribus in hoc nostro Opere daretur locus. Floruisse autem illos versus tempora, quæ annum 1234 respiciunt, indicabat supra Waddingus: sed cum iudicium reliquerit, quo anno obierint, nos illos antea posuimus seculo 13.

D
in quem errorem alii etiam lapsi sunt. Alii duo Resolventur ei hic juncti.

E

§ II. Acta Romana circa cultum B. Liberati de Lauro.

Eminentissimus quondam Cardinalis Prosper de Lambertinis, qui nunc S. Petri cathedræ summa cum laude præsidet, assumpto nomine Benedicti XIV, in suo laudatissimo Opere De Serrorum Dei beatificatione, et Beatorum canonizatione, lib. 2, cap. 24, § 35, pag. 265 huic titulo Prohibitio innovationis circa cultum Servi Dei Liberati de Lauro, Syncreti nuncupati, et confirmatio Decreti sacrae Congregationis per litteras in forma Brevis sel. record. Clementis Papæ XI, subjungit sequens instrumentum: Clemens Papa XI ad futuram rei memoriam. Alias, et imper a Congregatione Venerabilium Fratrum Nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium sacris Ritiibus præpositorum, emanarunt in causa servi Dei Liberati de Lauro, Sancti nuncupati, Ordinis Fratrum Minorum sancti Francisci de Observantia nuncupatorum, ad supplicationem dilecti filii Lucii a Turricella, Fratris expresse professi provinciae Marchiæ dicti Ordinis, ac lectoris jubilati, et ejusmodi cause postulantis, duo decreta tenoris sequentis, videlicet « Camerinen. Servi Dei Liberati de Lauro, Ordinis Minorum sancti Francisci, Sancti » nuncupati.

Sacra Rituum

F

12 » Demandata per sacram Rituum Congregationem

» gationem

A » gationem sub die xxii Junii mdcxcvii amotione imaginum prædicti Servi Dei ab altaribus, ecclesiis, et claustris conventuum prædicti Ordinis, in quibus depictus erat in lectulo decumbens : cui beatissima Virgo, virginibus et angelicis associata choris, liquorem propriis manibus administrabat, recursum interposuerunt ad eandem sacram Congregationem patres ejusdem Ordinis allegantes, cultum eidem Servo Dei intra, et extra præmemoratum Ordinem sic et alias, atque multiformiter exhibitum extitisse nedum per centum annos ante decreta fel. record. Urbani VIII; sed per quatuor, et ultra sæcula; ac proinde humiliter insistere pro mantentione prædicti Servi Dei in eodem cultu absque ulla innovatione, quæ læderet possessionem, in qua pacifice erat a præmemorato immemorabili, ac legitimo tempore : nuda sacra eadem Congregatio præfixo, et pluries prorogato eidem Ordini tempore ad probandam eandem immemorabilem possessionem sub pœna remotionis ejuscumque cultus eidem Servo Dei quomodolibet præstiti, in se ejusdem causæ cognitionem benignissime suscepit.

in hac causa
edit decretum,
quod eodem
non jaret

B 13 » Quatuordecim, allato ad ipsam per Religiosos ejusdem Ordinis, et provincie Marchie, in qua adest conventus cum ecclesia sub titulo sancti Liberati, ubi, ut a reverendissimo episcopo Camerinen. asseritur, ipsius ac beatorum Hannulis, et Pacifici ossa requiescunt, authentico processu una cum sententia super præmissis cultu, autoritate ejusdem episcopi Camerinen. Ordinarii loci dicti conventus rite prolata, necnon instituto super præmissis omnibus iudicio, et præsentibus subinde postulatoribus, non esse necessariam in casibus similibus propulsionis contrarietatum commissionem manu Sanctissimi signatam; eadem sacra Rituum Congregatio perpendens, plura afferri in comprobatione præmemorati cultus, quæ in præsentis casu indigebant speciali delucidatione (producebantur siquidem nonnulla eidem Servo Dei, uti anonymo, vel incognito, ab historiatoribus attributa, et alia pariter, quæ ipsum cum alio quodam Liberato Maceratense Congregationis Celestinorum, seu Clarenorum ejusdemmet Ordinis confundere poterant) ad relationem Eminentissimi et Reverendissimi domini Cardinalis Vallemani pro Eminentissimo et Reverendissimo domino Cardinali Carpineo Ponente, audito tam in scriptis, quam in voce domino Prospero de Lambertinis, sacre Consistorialis Anle Advocato, et Reverendissimi archiepiscopi Myren. Fidei promotoris coadjutore, rescribendum censuit, causam indigere signatura commissionis in casu, de quo agitur : Die vii Septembris mdcxcix. Ita reperitur in regestis Decretorum Congregationis sacrorum Rituum. In quorum fidem etc. Die iii Augusti mdcxciii. Loco ✕ Sigilli. Gratis N. M. Tedeschi episcopus Liparitanus sacrorum Rituum Congregationis prosecretarius. »

mandum ve-
re decretum

14 » Atque hoc quidem primum est decretum de non innovando cultu B. Liberati. Aliud vero permittit, ut in priore cultu, quem a tempore immemorabili habuisse indicatur, perseveret, relicta tota hac re in eadem venerationis publicæ possessione, in qua ab antiquo tempore fuerat, sicut pluribus indicatur in posteriore decreto, in quo dicitur, nihil esse innovandum super cultu

eidem Servo Dei præstito. En tibi nunc ipsum decretum, quod laudatus Eminentissimus profert pag. 266 : Camerinen. Servi Dei Liberati de Lanro Ordinis Minorum sancti Francisci, Sancti nuncupati. Orta controversia in sacra Rituum Congregatione, an cultus ab immemorabili tempore juxta postulatorum sensum sancto Liberato prædicto præstitus esset, necne, permittendus, seu potius removendus : eadem sacra Rituum Congregatio sub die vii Septembris mdcxcix; censuit, antequam ad discussionem dubii super casu excepto a Decretis fel. record. Urbani Papæ VIII deveniretur, necessariam esse dubii propositionem super signatura commissionis ;

15 Ideoque disputato dubio, an esset signanda commissio, sacra eadem Congregatio ad relationem Eminentissimi et Reverendissimi domini Cardinalis Ptolemæi pro Eminentissimo et Reverendissimo domino Cardinali Carpineo Ponente, et ad instantiam Fratris Lucii de Turricella Ordinis Minorum de Observantia sancti Francisci, dictæ causæ postulatoris, audito prius tam in voce, quam in scriptis reverendo Patre domino Prospero de Lambertinis fidei Promotore, respondit pro nunc non esse locum signaturæ, commissionis, et nihil esse innovandum super cultu eidem Servo Dei præstito, firmo tamen remanente decreto in hac causa edito die xxii Julii mdcxcvii, super amotione imaginum dicti Servi Dei, et cui in lectulo decumbenti beatissima Virgo angelicis choris associata cibum administrabat, si sanctissimo Domino nostro placuerit. Die xxviii Januarii mdcxciii. Factaque deinde per infrascriptum prosecretarium de prædictis Sanctissimo Domino nostro relatione, Sanctitas sua benigne annuit die xvii Februarii ejusdem anni mdcxciii. G. Card. Carpinus. Loco ✕ Sigilli. C. Collicola sacre Rituum Congregationis prosecretarius.

16 Quibus ut firmissimum accederet robur, Clemens PP. XI superiorum confirmat a pag. 266 : Cum autem, sicut prædictus Lucius subinde exponi fecit, ipse decreta hujusmodi, quo firmiter subsistant, Apostolicæ confirmationis nostræ patrocinio communiti plurimum desideret ; Nos ipsum Lucium specialibus favoribus, et gratiis prosequi volentes, et a quibusvis excommunicationis, suspensionis, et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris, et penis a jure, vel ab homine quavis occasione, vel causa latis, si quibus quomodolibet inmodatus existit, ad effectum presentium dumtaxat consequentium, harum serie absolventes, et absolutum fore censentes, supplicationibus ejus nomine nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, decreta præinserta autoritate Apostolica tenore presentium approbamus, et confirmamus, illisque inviolabilis Apostolicæ firmitatis robur adjicimus; salva tamen semper in præmissis auctoritate memoratæ Congregationis Cardinalium :

17 Decernentes, easdem presentes litteras semper firmas, validas, et efficaces existere, et fore, suosque plenarios, et integros effectus sortiri, et obtinere, ac illis, ad quos spectat, et pro tempore spectabit, plenissime suffragari; sique in præmissis per quoscumque iudices ordinarios, et delegatos, etiam causarum palatii Apostolici auditores, judicari, et definiti debere; ac irritum, et inane, si secus super his a quocumque quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari : non obstantibus constitutionibus, et ordinationibus Apostolicis, ceterisque

ac confirmante
Clemente
PP. XI.

Bratum hunc
relinquit in
antiqua posses-
sione cul-
tus,

F

risque

AUCTOR
J. P.

risque contrariis quibuscumque. Volumus autem, ut earundem presentium litterarum transumptis, seu exemplis, etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo personae in ecclesiastica dignitate constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quae presentibus ipsis adhiberetur, si forent exhibitae, vel ostensae. Datum Romae apud sanctam Mariam Majorem sub anno Piscatoris die 11 Septembris mcccxxiii, Pontificatus nostri anno decimo tertio.

Varia referuntur difficultates, quae contra cultum istum obijci poterant.

18 Prolatis hisce Decretis Eminentissimus Cardinalis de Lambertinis subjungit varias difficultates, quae moveri potuissent in hac causa, si ad commissionem signaturae, ut rocant, derentum fuisset, et quam volebat idem Eminentissimus, tamquam tunc fidei promotor, sacra Congregatione ei suffragante, sicut ibidem pluribus narratur a pag. 267: *Enimvero, inquit, praeter Processum, difficultatem afferre videbatur, quod Pater Arturus in Martyrologio Franciscano ad diem xxvi Augusti scribit, sanctum nempe hunc Liberatum, qui colitur in conventu Fratrum Ordinis Minorum prope oppidum Sarnani diocesis Camerinensis, et a quo vicina regio nomen accepit S. Liberati, zelo strictioris observantiae summum Pontificem Caelestinum V adivisse etc. Vide locum Arturi supra § I a nobis allatum: ubi etiam ostendere conati sumus, Liberatum hunc imperite ab eodem Arturo confundi cum alio synonymo. Pergit idem Eminentissimus: Posito namque, quod hic Liberatus fuerit ille, qui a Caestino V modo dictam Ordinem reformandi facultatem obtinuit, inferebatur, eundem Sancti vel Beati titulo neutiquam insigniri posse, utpote auctorem nefandae haeresis Fratricellorum et Bizzocorni, eumque, qui antea appellatus Petrus de Macerata, nomen hoc deseruit, et illud Liberati assumpsit, uti post Jordannum, cujus Opus extat in bibliotheca Vaticana, retulit Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis tomo 14 ad annum mcccxciv, num. 26, et tomo 15 ad annum mcccxxxi, num. 7.*

§ III. Responsa ad objectiones contra cultum
B. Liberati de Lauro formatas; an sit
multiplicandus ob diversa nomina.

Ad objectionem de Liberato Maceratensi postulatorem causae Dixerunt. . . primo, nec Liberatum Maceratensem, nec ullum alium ex Ordine Seraphico, sed probabilius loquendo Hermannum quemdam cognomine Pangilupum, fuisse auctorem nefandae sectae Fratricellorum, ex Antonio Hiquo ibidem citato: Secundo, Liberatum Maceratensem nec haereticum, nec apostatam fuisse; sed potius virum optimi nominis, ex testimonio auctorum Franciscanorum, qui ibidem assignantur: quibus procul dubio major fides habenda est, quam Jordano, quem porro sine ullo examine vel delectu Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis secutus est. Tertio, praesentem questionem respicere non ad Liberatum de Macerata, sed ad Liberatum de Lauro, quorum hic cum illo confundendus non sit: Liberatus enim de Lauro in loco Suffiani vitam egit solitariam, tum corpus ejus a conventu Brunfortiano translatum est ad locum, ubi nunc colitur,

Varia item

qui ab ejusdem nomine appellatus est Sancti Liberati. Liberatus vero Maceratensis obiit in conventu Sancti Angeli de Vena prope Viterbium: praeterquam quod gesta unius minime conveniunt cum gestis alterius, ex citatis ibidem Mariano Florentino ac Waddingo, et annotatione marginali in autographo Ms. libri Conformitatum Bartholomaei Pisani. Sequuntur alia nonnulla postulatorum responsa, quae proxime a nobis etiam referenda sunt.

20 Causae enim praedictae postulatorem apud saepe memoratum Cardinalem Prosperum de Lambertinis pag. 269. Affirmant quarto, Arturum asserentem, conventui Brunfortiano nomen inditum a Liberato Maceratensi, deceptum fuisse, utpote auctorem Gallum, et, quod illis consequens videbatur, parum edoctum territoria Italiae, et regesta ac monumenta Ordinis, quae tum in Piceno, tum Romae extant. Quinto, celebriores scriptores a Crescentio usque ad Pisannum retulisse, quemdam anonymum in dicto conventu coli, quem Marianus, alique aiunt esse sanctum Liberatum de Lauro. Denique, Sanctum hunc Liberatum de Lauro cultum nactum fuisse immemorabilem in civitatibus et locis provinciae Piceni, semperque similiter reputatum, ut anonymum illum Sanctum, de quo sermonem fecerunt citati auctores, quemadmodum ex documentis et testibus in processu existentibus colligi posse videbatur. Hisce subjungitur haec clausula ab eodem Eminentissimo Domino: Quae scilicet omnia in sacra Congregatione exposita ac discussa, sufficientia visa sunt ad dererendum, ne quid innovaretur super cultu etiam tum praestito servo Dei Liberato de Lauro, Sancto unocupato.

21 Ex his, quae haecenus in paragraphis praecedentibus exposita sunt, aliud nos judicare non possumus, quam quod B. Liberatus Suffianensis, seu Brunfortianus, vel Liberatensis, sit idem ille, qui alio nomine de Lauro, et cognomento Sanctus unocupabatur; quodque hunc, et non alium, postulatorem causae intellectum voluerint, eundemque proposuerint tamquam talem sacra Rituum congregationi, uti conficitur ex dictis antea num. 19. Sed difficultatem aliquam nobis facessit cognomentum de Lauro: sub illo namque nomine non comparuit supra § I Beatus hic, de quo loquimur, apud auctores Franciscanos ibidem allegatos. Nec vero Waddingus Liberatum, qui est apud Gonzagam, satis norit, nedum documenta de eo subministravit, quae hisce tenebris lucem afferrent. Nam idem auctor tomo 8 Annalium Franciscanorum editionis novissimae, ad annum 1374, num. 26 agens ex Gonzaga de conventu S. Liberati, de quo et nos supra, subdit sequentia: Quis hic fuerit Liberatus, non comperio: alium omnino a Liberato Maceratensi, de quo saepissime sermonem instituiamus, reputo; uterque tamen fuit Angeli Clareni sectator.

22 Hic itaque rursus palpatur in tenebris: ut mirum sit, quod in citati tomi indice Liberatus ille vocetur S. Liberatus a Lauro, quod nomen in ipso Waddingi textu non legimus. Verum ut trices hisce tandem imponatur finis; habemus ex dictis S. Liberatum, qui in loco Suffiani una cum BB. Humili et Pacifico sepultus fuit, et Sanctus ab omnibus unocupatus; et loco S. Liberati nomen inditum reliquit, secundum Waddingum num. 3 et 4 superius memoratum. Quibus consonant ea, quae referuntur in decretis sacrae Rituum Congregationis num. 13,

et

ad eandem responsa profertur.

S. Liberatus de Lauro unus et idem.

¶

tametsi variis nominibus unocupatus

A et 14, in responsis vera postulatorum num. 19 vocatur Liberatus de Lauro, qui in loco Sulliani vixit; et cujus corpus . . . a conventu Brunfortiano translatum est ad locum, ubi nunc colitur, . . . S. Liberati. Supra § 1, num. 3 dixi ex Waddingo, Humilem et Pacificum floruisse circa an. 1234, ad quod tempus etiam reduxi Liberatum, qui cum eisdem jacet sepultus: cum aliud

tempus diversum non addatur. Verum si hic postea obierit, puta sec. 14; non satis historice constat, quod a Gonzagu, et aliis in Commentario citatis, cum alio sit confusus, quadque Claveus non fuerit: cum Waddingus num. 21 duas Liberatos agnascat; quorum tamen unum, non satis sibi notum, distinguendum putat a Maceratensi.

MACTORE
J. P.

DE B. MARGARITA FAVENTINA VIRGINE & ABBATISSA ORDINIS VALLUMBROSANI FLORENTIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

De Beatæ cultu, corporis translationibus, Actis, Vitæ ordine chronologico.

E

Beatam Margaritam Faventinam annuntiant plerique recentiores martyrologi ad xxvi Augusti: videlicet Ferrarius in Catalogo generali, Wion in Ligno vitæ, Menardus in Martyrologio Benedictino, aliique. Arturus autem præ ceteris exacte, dum ita loquitur: Florentiæ, in monasterio sancti Joannis Evangelistæ, depositio sanctæ Margaritæ virginis, abbatissæ Ordinis Vallis-umbrosæ, miraculis claræ. Ad quæ notat sequentia: Fuit patria Faventina, discipula S. Humilitatis, primæ illius monasterii abbatissæ, cui in regimine successit: migravit a sæculo anno Christi mcccxxx; et in monasterio S. Salvii, non longe a Florentia, juxta magistram suam sepulta est. Hæc alii satis consonant, nisi quod Beatam vocent, non Sanctam: verum illorum verba adferre non lubet, quia alimde cultus Beatæ certius ostendetur, quam probaretur ex verbis horum martyrologorum.

3 Hæc abinde probant, cultum Beatæ posteriori tempore viguisse: illum vero antiquum esse, et a tempore immemore capto, evincunt corporis translationes, quarum una, eaque miraculo honorata, jam contigisse videtur seculo xiv, licet annum ipsum assignare nequeam, nec diem. Etenim post Acta, quæ descripsit Papebrochius, hæc legitur epistola: Venerabili in Christo matri et dominæ suæ præcipuæ, D. sorori Joannæ, abbatissæ monasterii S. Joannis Evangelistæ, suus Joannes, nepos B. Margaritæ de Faventia, debitam reverentiam et devotam. Cum de miraculo sex cereorum, et de una oratione sor. Margaritæ me rogaveritis Florentiæ, ecce, favente Domino, rogamina, imo mandata vestra, executioni mandavi. Dum in translatione B. Margaritæ vener. pater D. episcopus Florentinus ad altare sacrum B. Joannis Evangelistæ Missam solemnem celebrans, astantibus et cantantibus abbatibus, monachis, et aliis clericis, incepit PER OMNIA SECLA SECLORUM, mox ibidem accensi fuerunt sex cerei, ardentis, donec Missa completa fuit, Officiisque translationis, et extractum corpus alium dietæ Sororis de monumento, quod repertum fuit totum integrum et illæsum. Tunc expletis Officiis omnibus, prædicti sex cerei sunt extincti, et ad specialem * portati, ut solutionem suam acciperet de cereorum arsura: qui ponderans illos, exclamavit, dicens: Quid est? Ecce mirabile magnum, quia tanti ponderis sunt hi cerei combusti, quanti primo fuerunt non accensi. Sed videns miraculum tantum de his cereis combustis, nullam solutionem accepit; sed Dominum in ista Sorore multipliciter laudavit. Videns autem hoc miraculum monachus dieti monasterii, qui cereos ponderari viderat, et eos reportaverat speciali, ad monasterium revertitur, hoc referens gaudio magno valde.

immemorabilis ex corporis translatione.

F

* i. e. aromatopolam Italiane speciale

C 2 Dum majores nostri, Henschenius et Papebrochius, anno 1662 Florentiæ degebant, suburbani S. Salvii monasterium, in quo degunt moniales Ordinis Vallumbrosani, adierunt, ut describerent ibidem Acta S. Humilitatis et B. Margaritæ, aliasque de cultu earum colligerent notitias. Refert hæc ipse Papebrochius in Commentario ad Acta S. Humilitatis, tom. v Maii, pag. 203; qui etiam de B. Margarita notavit sequentia: Festum B. Margaritæ celebrant moniales S. Salvii xxvi Augusti, quem esse diem transitus ejus ex traditione credunt, exposita imagine ejusdem Beatæ in altari, et pluribus ante eam accensis cereis; etsi nihil de ea in Sacro aut Officio fiat. Imaginem quoque pueri Jesu, quem ipsa ad similitudinem ejus, quem fuerat amplexata nocte Nativitatis, curavit fingendum, eadem moniales religiose servant, per eamque plurimas gratias obtentas narrant, feminis præsertim a Deo prolem postulantiibus. Corpus ejus solutum in partes in decenti arca servatur post altare sub corpore S. Humilitatis, aliquanto spatio elevatum a terra. Ita xiii Februarii anno mdcxlii, narravit nobis D. Catharina Angela Passerini, abbatissa monasterii prædicti, singulari erga nos humanitate usa.

4 Narrat hoc miraculum breviter Endoxius Loccatelli in Vita S. Joannis Gnolberti, abbatissæ Beatæ Ordinis Vallumbrosani lib. 2, cap. 36: at fallitur, dum putat contigisse in postrema translatione. Num ex recitata epistola manifestum est, hanc translationem esse factam, dum in monasterio S. Joannis Evangelistæ degebant moniales: imo omnia insinuant accidisse

que facta videtur seculo 14.

non

1550
1553.
Monia Beata in Favis moniar.

1550
1553.
Monia Beata in Favis moniar.

AUCTORE
J. S.

non multis annis post mortem B. Margaritæ. Et enim nepos Beatæ hæc scribit, idem fortasse, qui revelationes, ea dictante, conscripsit; corpus reperitur integrum, quod resolutum est postea antistes Florentinus vocatur episcopus, qui archiepiscopus factus est anno 1420, teste Ughello in Italia sacra tom. 3 secundæ editionis, col. 466 : res itaque contingere debuit seculo XIV, quo obiit Margarita, aut certe sub initium seculi XV. Accedit oratio ad B. Margaritam rhythmo Italico conscripta, quam idem ille epistolæ auctor abbatissæ communicat, quamque anno 1624 Hippolytus Cerboni in Discursu de laudibus et vita S. Humilitatis pag. 24 recitavit cum titulo Italico, quem sic reddo Latine : Oratio vulgaris, quæ invenitur in Vitæ Mss. antiquis beatæ Margaritæ, aut sanctæ Margaritæ, uti vocatur in titulo istius orationis. Cum illa oratio antiqua sit, et post translationem abbatissæ communicata, nec verisimile sit, moniales illa diu caruisse, necesse est, ipsa quoque translatio, adeoque et Beatæ cultus sit antiquus.

et antiquis
orationibus

3 Verum orationem ipsam Latine redditam subjungo : O sanctissima virgo Margarita, qua Domino in vita servivisti, sic illum pro me N. precare, ut tota ei fiam devota, plangensque mihi sit et compunctio, quæ in te fuit de ejus passione : impleat petitionem meam dulcis ille Jesus plenus commiseratione : quando me eripiet ex hoc carcere, det mihi pro gratia suam benedictionem, et faciat, ut fruatur ipsius visione, cui laus sit et honor. Amen. Alteram de B. Margarita orationem recitat laudatus Cerboni pag. 23. Latina illa est, et ad formam ecclesiasticam conieuncta hunc in modum : Deus, qui beatæ Margaritæ virginitatis et patientiæ speciali privilegio decorare, malignantium spirituum certamina vincere, et in amore tui sanctissimi nominis inconcusse permanere tribuisti : concede quæsumus, ut ejus imitatione, calcata mundi nequitia, et omnium hostium superatis insidiis, ad tuam secure gloriam transeamus. Per Dominum etc. Hinc orationi talem Italice præfixit titulum : Oratio ad B. Margaritam discipulam S. Humilitatis, quæ reperitur in libris antiquis Mss. de vita ipsius. Hæc autem ad immemorabilem B. Margaritæ cultum demonstrandum sufficere existimus.

C
posteriores
corporis
translationes.

6 Nunc autem breviter explicandum, quo modo Beatæ corpus ex monasterio S. Joannis Evangelistæ, ubi primo fuerat sepultum, pervenerit ad monasterium S. Salvii, ubi hodie quiescit. Referuntur ea tom. V Maii a pag. 216 in Actis S. Humilitatis, cum ejus corpore pariter translatum est corpus B. Margaritæ. Compendio igitur pauca inde huc transferam. Timebant Florentini anno 1529 obsidionem urbis suæ, eaque de causa destruxerunt varia ædificia muris vicina, ac hostibus usui esse possent : inter hæc defectum est monasterium S. Joannis Evangelistæ eodem anno 1529, ac moniales cum corporibus prædictis receperunt se in arbum S. Catharinæ monasterium. Verum post duos menses inde migrare jussæ, habitationem obtinuerunt ad S. Antonii, ac demum anno 1531 in suburbano S. Salvii monasterium inductæ sunt. Translulerunt secum moniales sacra corpora, nisi arcam inclusa, ad prædictas habitationes : in gemina autem translatione illud contigit mirabile, quod nullum prorsus senserit pondus, qui arcam gestabat, idque juratus affirmavit post ultimam translationem. Deinde arca translata fuit ad ru-

ria ejusdem ecclesiæ loca : cumque anno 1557 D ripas transgressus Arnus, illum late aquis operuisset, corpora inventa sunt proæns ab unguibus intacta. Tandem anno 1624 corpus S. Humilitatis arca prætoriori fuit inclinum, et ossa B. Margaritæ dissoluta, collocata sunt ad pedes suæ magistræ, eo plane modo, quo fuerant reperta in capsâ veteri. Hæc omnium latius relata studiosus lector inveniet loco assignato. Nos ad alia progredimur.

7 Acta quedam B. Margaritæ conscripta habemus a duobus auctoribus synchronis, ipsique Beatæ admodum familiaribus, licet alias parum noti sint, nec fere nisi nomine suo, quod ipsi prodiderunt. Alter illorum est Fr. Petrus patria Florentinus, atque ex Ordine Minorum, de quo nihil hætenus inveni apud bibliographos Florentinos aut Minoritas. Veruntamen ex intima ejus familiaritate cum Beatâ satis colligimus, eum fuisse priorem : non inductum autem ipse se ostendit. Scripsit hic Petrus, quæ ex ore B. Margaritæ sub secreto, usque ad ejus obitum serrando, acceperat : memoratque visiones et apparitiones non paucas, pauca vero alia Beatæ gesta, ac sine ullo ordine chronologico, posteritatis memoriæ commendavit.

Acta scripta
runt coarctata,
duo, alter
Minoritas

8 Alter videtur esse idem ille B. Margaritæ nepos, cujus epistolam supra recitavimus num. 3 : certe nomen utrobique Joannes, ac patria Faventia, accedit familiaritas mutua, ita ut hæc conjectura omnino appareat probabilis, et Papebrochius non dubitaverit in Actis S. Humilitatis pag. 204, quin ejusdem sicut scriptoris relationes et epistola memorata. Porro hic se vocat initio presbyterum Joannem notarium : et sub finem Scriptionis suæ dicit, se rectorem fuisse ecclesiæ S. Antonii de Faventia, et imperiali auctoritate Faventiæ notarium. Ignatius Guiduccius, qui Vitam S. Humilitatis conscripsit Italice, eique breviter inseruit gesta B. Margaritæ, pag. 152 Joannem istum a confessionibus B. Margaritæ fuisse scribit, eum eaque Florentiam venisse : verum non indicat, unde id acceperit ; neque verisimile apparet, rectorem ecclesiæ ejusdem Faventia cum Margarita ad annos quinquaginta Florentiæ vicisse, illique fuisse superstatem : præsertim quod ipse videatur indicaturus fuisse munus confessorii, si illud administrasset, quemadmodum alio sua munia indicavit. Verum, quidquid de his sit, auctor non nisi visiones, apparitiones, ac miracula quedam conscripsit, prout ipsa Beatâ sub secreto illi dictaverat ; in hisque referendis cum altero satis consentit.

E
alter presbyter
Faventinus

9 Utrouque hoc auctore usus est Guiduccius, ut scriberet gesta B. Margaritæ : Petri fere solius Opusculum Italice expressit Silvanus Razzius in Vitæ Sanctorum et Beatorum Etrascorum part. 2, fol. 69 et seqq. Nos utrumque scriptum eodem, prout anno 1662 Papebrochius utrumque propria manu conscripsit in monasterio S. Salvii. Porro, quia Petrus plura ad Vitam spectantia memoravit, ejus Opusculum primo loco edemus, ac Vitam vocabimus : alterius vero lucubrationem subjecimus, nomine Revelationum. Laudatus mox Razzius fol. 72 verso, ait, tempus mortis B. Margaritæ ignotum esse : neque vero id colligi potest ex Actis edendis. Veruntamen laudatus Guiduccius aliquot saltem notas indicat, ex quibus aliquis utcumque ordo chronologicus contexti potest, modo ille sint satis certæ.

F
quæ more nostro
edenda :

10 Etenim pag. 152 scribit, B. Margaritam breviter Vitæ chronologica.

annos

^A annos fuisse natam quinquaginta, dum cum S. Humilitate Faventia discessit Florentiam, ut ibidem monasterium condereat. Contigit illud iter anno 1280, ut idem pag. 69 affirmat probari ex variis instrumentis authenticis, quæ serrantur in monasterio S. Salvii. Hinc necesse est, B. Margaritam sit nata circa annum 1230, et mortua sit circa annum 1330, quo eundem obiisse asserit pag. 163, ætatis centum annorum. Nihil horum mihi apparet improbabile: nam imprimis ætas centum annorum in Vita exprimitur: deinde quinquaginta annos natam fuisse anno 1280, satis verisimile fit ex eo, quod inter omnes moniales prima ponatur post abbatissam in libello supplici pro constructione monasterii oblato, ut invenies in Actis S. Humilitatis pag. 210. Itaque ex mente Guiducci vitam B. Margaritæ sic ordinamus. Nata est Faventiæ, quod oppidum est status ecclesiastici, circa annum 1230. Religiosam vitam amplectæ, diu vixit sub disciplina S. Humilitatis in monasterio S. Mariæ Norellæ prope Faventiam. Inde anno 1280 Florentiam profecta cum abbatissa sua S. Humilitate, impetrato post biennium loco, eidem abbatissæ in condendo monasterio strenuam navavit operam. Defuncta anno 1310 prædicta abbatissa, regimen monasterii ad Margaritam devolutum est, quod ipsa gessisse videtur annis viginti, sive usque ad felicem obitum, quem Guiduccius anno 1330 illigat, ut jam dicimus. Guiduccium secuti sunt Ferrarius, Arturus, aliique: illumque nos interim sequimur, donec quis certiora docere possit.

non crediderim Margaritam munere defunctam fuisse, sed existimare malim, adjutricem ei datam, quæ abbatissa vocari potuit, quod ei successerit in regimine monasterii: nam si illa absolute abbatissa fuisset, facile ex motivo obedientiæ inducere potuisset Margaritam, ut revelaret ea, quæ non nisi post multas preces demum sub secreto iudicaret.

b *Ætas centum annorum hic clare asseritur: at non aequè manifestum est, non fuisse aliquot annis præceteriore, dum mortua est.*

c *Hujusmodi titulum Opusculo suo præfexit auctor: Notabilia de vita sanctæ memoriæ sororis Margaritæ de Faventia, recollecta per Fr. Petrum de Florentia de Ordine Minorum.*

A. PETRO
FLORENTINO.

CAPUT I.

Munditia corporis et mentis: labores in condendo monasterio exantlati: virtutes variæ, præsertim obedientia, quam ex revelatione discit Deo gratissimam: magni eam facit S. Humilitas, cui defunctæ succedit in præfecturam monasterii: jubetur a S. Joanne subinde ab opere cessare.

VITA

Auctore Petro Florentino Ordinis Minorum

Ex Ms. monasterii S. Salvii prope Florentiam.

PRÆFATIUNCULA.

^F Rogatus instanter ab abbatissa a et monialibus monasterii S. Joannis Evangelistæ, ut venerabilem sororem Margaritam de Faventia, cum adhuc viveret, inducerem, ad revelandum aliqua de his, quæ sibi Deus fecerat de gratia speciali, ut esset eis, et posteris ad incitamenta virtutis: quare cum hæc ex sanctissimæ suæ conversationis experientia longa cognoscerent, vitam suam totam cælesti dono repletam, et virtute repletam, et tamen arcana Dei occultabat attente, ut nullatenus vellet ea detegere, ego autem propter intimam familiaritatem, quam secum puer habueram, devotas earum preces sumpsi avidius, et sollicitè adimplevi. Unde cum esset ætatis annorum centum b et ultra, sæpe super hoc secum habui prolixum colloquium in secreto, ei post multa rogamina, sub secreti sigillo, quod illa nunquam, dum viveret, propalarem: videlicet anno illo, quo migravit ad Christum, hoc mihi oretenus enarravit c.

ANNOTATA.

a *Hinc forte quis colligit, aliam fuisse abbatissam, vivente adhuc Margarita; verumtamen*

^Primo qualiter ab infantia sua coepit devoto animo fervere ad Christum, et Virginem Matrem, et B. Joannem Evangelistam. Unde pro fundamento suæ devotionis proposuit, nihil terrenum, nihil carnale, nihil mundanum diligere, ut, illorum suffragantibus meritis, facilius posset ad cælestia se transferre. Cujus affectum Deus ex alto prospiciens, sic eam ab hac concupiscentia custodivit ad plenum, ut non solum ab illicito opere pertransiret illasa, sed, quod magis est, ab omni etiam immunda cogitatione usque ad mortem perseveraret extranea. Unusquisque ex humana, et communi fragilitate, a se cognoscere poterit, quantæ munditiæ mentis, et corporis, et sanctitatis indicium istud fuit.

3 n. Mira, quæ mihi retulit, quæ acciderunt, quando una cum S. Humilitate, prædicti monasterii abbatissa, discessit de civitate ipsarum Faventia; nec non qualiter Florentiæ hoc monasterium fundaverint, non repeto, quia in legenda prædictæ S. Humilitatis a scripta reperiuntur: ibidem monstratur ad liquidum, quomodo omnis penuriæ et laboris, sanctitatis et perfectionis hujus venerabilis abbatissæ soror Margarita comes individua semper fuit.

m. Unde, sicut mihi narravit, mox ut Florentiæ fuit, coepit magnalia Dei sentire, et quamvis illa pro posse celaret, tamen per gestus, qui exterius videbantur, sanctam abbatissam non potuit omnino latere: unde de sanctitate ac perfectione ipsius non mediocriter sentiebat: videbat enim Margaritam in orationibus fervidam, in ecclesia devotam, in servitiis promptam, in actibus modestam, sed maxime ab obedientiam citam, et nec mirandum, quia sibi Deus hanc virtutem contulerat de gratia speciali.

nimirum fervorem pietatis ab infantia, perpetuam munditiam.

F

labores cum S. Humilitate communes, virtutes, obedientiam.

a

A. PETRO
FLORENTINO.
quam ex
revelatione
discit Deo
gratissimam :

4 iv. Nam cum semel devote oraret, Christus ei apparuit, et multam consolationem infudit : cui Margarita dixit : Scio, Domine, scio vere, quod a me nullam virtutem possideo; sed a te, auctore virtutum, omnia recognosco : vellem a te, Domine mi, scire illam virtutem, quae me tibi magis reddit acceptam : cui Christus benigne respondit : Est obedientia, quam exsequeris sine mora. Unde se totam ex tunc sanctae obedientiae deputavit.

v. Sicut mihi praedicta Margarita narravit, illa S. abbatissa tantae perfectionis reputabat eam, quod ex reverentia sibi exhibita Margarita saepe dolore atque rubore confundebatur suae humilitatis virtute. Et cum aliquando communitatis officium aliquod haberet perficere, sicut lavare utensilia, purgare officinas, et similia, dicebat abbatissa : Volo, filia, ut vadas orare, et ego tuum officium exercebo : Margarita vero ex humilitate praecipiti ad desideratum Christum pergebat orandum.

B desiderium
mortis, labo-
res in obscuro
Joannis.

5 vi. Retulit mihi praedicta, quod S. abbatissam, in extremis jam positam, rogavit instanter, ut sibi gratiam impetraret a Christo, ut eam cito de valle hujus miseriae convocaret, quod gravissimum sibi esset post ejus obitum sine ipsa hic dicere vitam suam : et quamvis abbatissa in principio reluctaretur, quia pondus totius monasterii sibi relinquere disponebat, nihilominus postmodum ejus lacrymis convicta conconsensit. Post mortem vero ejus quaedam sancta domina, mente levata in caelum, vidit ante Christi thronum S. Humilitatem similiter exorare de petitione sorori Margaritae promissa, scilicet, ut migraret ad caelos; et vidit B. Joannem Evangelistam sibi contradicentem ex alia parte : dicebat enim pro parte sua B. Joannes : Non fiat hoc Domine, quia ecclesiae meae non expedit, imo valde indiget vita sua; et ostendam illi, quanta eam oporteat pro monasterio meo pati. Ex qua visione Margarita non modicum confortata, consideravit, quod deputata esset in B. Joannis Evangelistae obsequium. Unde, sicut mihi retulit, ea illa hora sero *b* quolibet orans, rationem enim B. Joanne ponebat, si quid sibi placitum in tota die fecisset : et quando in die suo sollicita oneri insudasset, noctem illam cum jacunditate transibat : sic e converso, si quid modicum ex negligentia relaxasset, quam plurimum tristabatur.

C Anxiam solatur
S. Joannes,
jubens
subinde ab
opere cessare.

6 vii. Post mortem abbatissae *c* in ea monasterii sollicitudo remansit. Miror certe, quomodo una fragilis muliercula sustinere potuit labores, anxietates, penurias, verecundias, et alia incommoda, quae mihi narravit : unde ipsa discurrebat *d* per castra, civitates, et villas, cum famulis, et animalibus, ad procurandum necessaria pro monasterii fabrica construenda, et vitalium reclusarum. Et, dum semel in monasterio penuria magna esset, nec haberet, quod laborantibus ministraret, in noctis silentio rogavit instanter B. Joannem, et quasi secum de tanta penuria conquerendo, corde ac verbis anxius recitabat, qualiter eas misit Florentiam ad terram peregrinam de terra nativitatis earum; et largas promissiones, quas eis fecerat, semper adesse necessitatibus earumdem : ideo petebat, ut suis precibus Deus alicui inspiraret, qui tantum de suis facultatibus ministraret, quod monasterium suum posset sine dilatione compleri.

viii. Tunc B. Joannes apparuit sibi vultu placido et benigno, et brachiis apertis amplexatus est eam, dicens : De hoc, carissima filia, non

turberis, quia factum est dispensatione divina, ut unus non faciat, quod multis potest proficere ad salutem, et ego ex hoc multos acquiram. D. Jesu Christo. Ex quo a B. Joanne accepit, quod opus ad perficiendum dilationem magnam reciperet, nec se more solito totam exterioribus daret. Unde parvulam cellulam infra monasterium sibi construi fecit, ubi non continuam, sed interpolatim arctissimam penitentiam egit, aliquando cum Martha ad exteriora progrediens, aliquando cum Maria soli Deo vacabat, et ibi mirabiles alloquutiones a Christo saepe recipiebat, et Sanctis.

ANNOTATA.

a Si auctor fortasse designat antiquam legendam S. Humilitatis, quam edidit Papebrochius tom. 5 Maii, in illa brevissime quidem hi labores narratur, ita tamen, ut satis pateat, multa sanctis istis mulieribus peragenda fuisse in illo itinere, et fundatione monasterii. Quippe pag. 209, num. 16 post relatam apparitionem S. Joannis, jubentis monasterium Florentiae condere, ita pergit auctor de S. Humilitate : Tunc signo crucis se muniens, quasdam sorores (tres nimirum, inter quas praecipua B. Margarita) vocavit secreto : factum eis propalavit; et nihil ex monasterio assumens, priorissae conventum commendavit; et cum his, quas nominaverat, nudis pedibus, inter guerrarum discrimina, cum tota sua societate incolumis, Evangelista praevio, properavit. Hinc colligat lector, quanta fuerint patienda in itinere illo longinquo, sine vincto et nudis pedibus suscepto. Addat deinde biennium, quo fuerunt Florentiae, priusquam locum haberent ad condendum monasterium, ab anno scilicet 1280 usque ad 1282 : ac demum perpendat, quot peregrinis mulieribus confusiones contumeliaeque fuerint toleranda in victu ex elemosynis sibi acquirendo, sumptibusque colligendis ad construendum monasterium, quod majori parte ex elemosynis constructum est. Atque his consideratis, quae latius videri possunt in Actis S. Humilitatis, facile intelliget, heroico opus fuisse animo, ad opus hujusmodi audendum, invictaque constantia ad difficultates omnes superandas.

b Id est, quolibet vespere.

c Mortua haec dicitur anno 1310, cum jam octoginta annorum esset Margarita, ut expositum in Commentario num. 10.

d Haec majori ex parte facta crediderim referente S. Humilitate, sub qua monasterii procuratricem fuisse B. Margaritam, haec insinuavit

CAPUT II.

Mirabilibus visionibus et revelationibus fruitur Beata, dum Christi et Deiparae Virginis mysteria meditatur.

ix. Dum semel ex dulcedine tracta, quam de caelo recipiebat, Christum rogaret attente, ut perpetuo carcere clauderetur, ne discurrendo vacaret ab amplexibus et consolationibus

Annuncio domini
manere velat
Christus : ap-
paritiones
Deiparae.

bus

A bus suis, consolator Christus sibi amorose apparuit, dicens: Volo, filia, quod egrediaris, et per diversa loca discurras pro necessitate monasterii tui, et secularibus ad te venientibus de tua presentia consolationem praebeas: et ego tibi gratiam meam infundam, ut verba tua sint in refrigerium tribulatum, ad te venientium.

x. Sicut mihi seriose narravit, ex ardenti devotione, quam ad Matrem Domini deferebat, multum desiderabat de sua presentia consolari, et ut melius posset suam gratiam impetrare, quotidie vitam suam mente devotissima revolvebat, scilicet qualiter in templo fuerat conversata, qualiter desponsata, qualiter amuntiata de partu Filii Dei, et fuga in Aegypto; et alia circa Salvatoris infantiam corde intentissimo ruminabat. Unde Virgo benedicta sibi pluries apparuit, eam alloquendo, consolando, admonendo, et quasi unicae filiae materni affectus dulcedinem tribuebat.

B xi. Aliquando eam visitans, puerum Jesum gerebat in ulnis, et post multas preces et lacrymas eum Margaritae brachiis committebat: ipsa vero, quasi ebria, eum ad se dulciter adstrangebatur, et videbatur prae dulcedine nimia saeculum commutasse. Et dum Virgo Mater Filium repetebatur, Margarita, sicut mihi retulit, nunquam sibi eum volebat reddere, nisi prius unam gratiam, quam petebatur, reciperet: et tali modo plures et plures gratias impetravit.

8 xi. Dum soror Margarita prolixo tempore se exercitasset circa infantiam Salvatoris, et mirabiles dulcedines ibidem sentiens, non curabat ad altiora conscendere. Semel autem visum est ei, quod sibi mentaliter Christus loqueretur, dicens: non est aquinum, velle solum de melle meo gustare, et non de felle: si perfecte vis mecum miri, mente intenta recogita illusiones, opprobria, flagella, mortem, et tormenta, quae pro te sustinui. Margarita vero, ex divina oraculo monita, totam se transtulit corde et corpore ad amplexandum crucem Dominicae passionis: et illa dum die ac nocte ruminaret attente, quadam vice in oratione posita, corporeis oculis vidit Christum attente, et secum omnia instrumenta, quae in sua crucifixione fuerunt; vidit etiam plagas ejus ita recentes, et sacrum sanguinem emittentes, quasi de novo plagatus fuisset: et dum lacrymosis oculis et corde confixa, doloribus Christi esset intenta, Christus de cruce loquutus est ei, dicens: Filia dilecta, quia cum tanta solitudine ac dolore perserutaris omnes meas penalitates, pete a me, quicquid vis, et faciam tibi. Margarita vero confortata colloquutione divina, respondit: Domine, nihil peto, nisi gratiam tuam: et mox adjunxit: Tu scis, Domine, quia mulier sum simplex, et cum sapientibus et insipientibus habeo conversari et loqui: peto etiam, ut lingua mea in tacendo et loquendo secundum beneplacitum tuum regatur. Tunc Christus linguam sibi tetigit, et ex illa hora in suis verbis talem recepit efficaciam et virtutem, ut vere in lingua sua Deus cognosceretur: et illa felix visio tantam sibi de doloribus Christi impressionem reliquit, ut, quandocumque vellet, inde haberet devotionem et compunctionem, et sic speculatam revelationem, quasi videret Deum coram se in cruce pendentem.

9 xiii. Sicut mihi narravit Margarita sanctissima, saepe saepius meditando corde amarissimo vulnera Christi, parum sibi videbatur fecisse,

nisi corde et corpore esset cum Christo in cruce confixa: cui semel Christus plagatus apparuit, et ambas manus et unum de pedibus sic afflixit mentaliter, ut illum sentiret dolorem, quasi esset carne plagata, et quamvis inexistentem penalitatem haberet, desiderans cum Christo amplius conformari, fortiter clamabat, dicens: O domine Iesu Christe, vulnera mihi reliquum pedem et latus, ut dolorem quinque vulnerum tuorum perfecte cognoscam: cujus fervens desiderium Christus adimplens, in pede et latere tantam vim sibi doloris intulit, quod Famula Domini, ut mihi retulit, mirabatur, quomodo anima non exhalabat a corpore, tanto penalitate percusso. Et Christus ad eam dixit: Filia, noli timere, quia ego tecum sum, et virtutem tibi tribui talia sustinere.

10 xiv. Cum semel Ancilla Christi Deum rogaret instanter, ut aliquod signum certum mereretur accipere dulcedinis vel doloris, si ejus dilectio Christo foret accepta: et hanc orationem devote continuans, cum e vicino instaret solennitas passionis Dominicae, subito percussa fuit immenso dolore in omni particula corporis, et in universis juncturis ossium, sic ad interiora pertransiendum, ut nulla interius vel exterius pars remaneret absque ingenti penalitate transiva. Et dum sic tota dissipata jaceret, ejulando clamabat, nec voces ad plenum poterat prae dolore formare. Supervenit abbatissa cum monialibus, ignorantes, unde tanta infirmitas, et tam cito processisset: putabant enim eam statim deficere: quia nec revelare, quod senserat, audebat, nec aliquod remedium sibi fieri sustinebat: et sic permansit usque ad mane Dominicae Resurrectionis. Et dum infirmaria ex praecepto abbatissae sibi aliquid comestibile preparasset, et sibi preparata portaret, sic eam invenit incolumem, ac si nihil mali sensisset: quare cursu concito currit ad abbatissam: nuntiat, quae invenerat; veniunt moniales videre prodigium, et, quam statim morituram reliquerant, sanam videbant. Unde plene stupore, immensas laudes Domino reddiderunt: et quando haec Margarita mihi narrabat, dixit, quod nunquam alicui viventis causam illius infirmitatis, nisi mihi soli revelavit. Quare cum esset in praedicto dolore intolerabili, in aurora diei cepit aliquantulum cogitare de resurrectione Dominica, et statim omnis poena abscessit, et tanta consolatione divina perfunditur, quod mihi non poterat explicare sermone.

A. PETRO FLORENTINO.

miroque dolore percutitur in signum dilectionis.

ANNOTATIO.

a Ad imitationem Jacobi Gen. 32 & 26: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Porro, si haec aliaque cuipium mirabilia appareant: cogitet Deum mirabilem esse in Sanctis suis. Deinde, si mirabilia multa, tempore legis Moysaicae facta, propter auctoritatem sacrae Scripturae necesse est credere, mirari non debemus plura contigisse in lege gratiae, cum Deus id expressis verbis promiserit per Joëlem cap. 2 & 28: Et erit post haec: effundam Spiritum meum super omnem carnem: et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae: senes vestri somnia somniant, et juvenes vestri visiones videbunt etc.

A. PETRO
FLORENTINO.

CAPUT III.

In visione per anulum sponsa a Christo assumitur; aliisque gaudet visionibus: mira ejus in loquendo gratia, et concursus consilia petentium ab ea: labores ejus, quos Christus benigne solatur.

Annulo desponsatur a Christo.

xv. **E**t quia Christi crux scala est ascendendi ad ejus contemplandum divinitatem, cœpit Margarita per continuam crucis meditationem ad altiora mentem erigere; et, sicut mihi dixit, jam amor suus ita erat transformatus in Christum, ut præter Christum nihil posset diligere. Et dum semel Dilecti sui præsentiam avidius anhelaret, apparuit ei Sponsus ejus cum multa jucunditate, anulum pretiosum in manu tenens, et dixit ei: Veni, Sponsa dilecta, accipe arrham desponsationis æternæ: et anulo eam digito subarrhavit. Margarita vero respiciens annuli pretiositatem, vidit, quod ibi gemma non erat, sed loco gemmæ erat crux designata: et non sine causa, quia assidua meditatio crucis eam Christo legitime desponsavit. Et dixit ad Christum: Domine mi, quare hic anulus gemmam non habet? Respondit Christus: Gemma hujus annuli est Pater et Filius et Spiritus sanctus, qui te custodit, gubernat, et regit.

aliisque fruuntur visionibus.

12 xvi. Ex quo Margarita se sensit Christo Domino desponsatam, dilecti Sponsi die noctaque requirebat amplexum. Unde mihi narravit, quod semel orando, vidit in spiritu palatium speciosum, et ornamentis variis decoratum, et dum pervenit ad palatii januam, vidit multitudinem domicellorum *a*, cum venustate multa ad ejus exenbantium fores, quibus Margarita dixit: Carissimi, munitate mihi, ubi est Sponsus meus. Qui responderunt ei: In aula regia residet. Et dum festina imperialem aulam, introisset, ecce Speciosus forma præ filiis hominum cum multa jucunditate sibi obviam venit. Margarita vero de tanta illius visionis gloria quasi alienata, sibi dixit: Nolo, Domine mi, ultra in mundum reverti *b*, quia hic habeo, quidquid desidero. Cui Christus respondit: Carissima filia, nondum venit tempus, quod te velim assumere. Et Margarita ait: Domine, quando ego veniam ad nuptias tuas, quod vestimentum mihi facies? Respondit Christus: Vestimentum tuum erit rosarum. Et Margarita ait: Domine, et ego quale vestimentum tibi portabo? Respondit Christus: Rubeum. Et Margarita de tali consolata promissione, invenit se in loco, ubi prius orabat, cum nulla pace mentis et corporis.

et consolationibus divinis.

13 xvii. Margarita, quamvis corporaliter esset in terra, civis jam celestis effecta, multum desiderabat de celesti patria non solum mente gustare, sed etiam oculata fide videre. Unde retulit mihi, quod, dum semel oraret, ducta fuit in spiritum, et vidit sanctam civitatem Jerusalem ex parte exteriori tantum: et erat tantæ venustatis et gloriæ, quod nullo modo credebatur posse sermonibus explicare: et vidit Christum juxta januam stantem, quem Margarita suppliciter exo-

rabat, ut liberum haberet civitatis ingressum. Cui Christus sic ait: Dilecta filia, hic modo intrare non potes, quia si intrares, postmodum non valeres habitare in terra; sic omnia tibi in fastidium verterentur: et truci esse tibi necessarium est adhuc pro salute multorum.

xviii. Cum tempore quodam haberet copiam Sponsi, nec ad modicum suslineret pacifice esse absque consolatione Dilecti, quotidie orando, lacrymando, suspirando, interpellabat ad Christum: unde semel sibi oranti Christus apparuit, dicens: Quid tantum ploras, quid tantum clamas ad me? Si possibile esset, nec in caelo vel alibi me stare permitteres *c*, nisi tecum. Cui Margarita respondit: Domine mi, talem recipio de præsentia tua gustum, quod statim, quod te non sentio, puto deficere, et semper dubito, ne demeritis meis gratiam tuam amittam. Cui Christus ait: Carissima filia, et mihi multum dilecta, gratiam meam nunquam perdere potes, quod nusquam te desero sine me: et manum suam Christus accipiens, manu super manum ejus, multa affabilitate de hoc sibi perpetuam fecit promissionem, et in hujus doni confirmationis signum subito splendor maximus circa eam de caelo descendit, et tanta repletur suavitate celesti, quod anima ejus liquefacta dulcedine, tota inebriata et consolata remanserit.

Gratia ejus loquendi, et concursus eam consolantium.

14 xix. Cum fama sanctitatis ejus circumquaque diffunderetur, de remotis et propinquis partibus liebat ad visitandum eam virorum ac mulierum concursus; ubi comites et barones, prelati et Religiosi, tracti dulcedine verborum suorum, non dedignabantur suam adire præsentiam, et sibi secreta illorum consilia propalare: et tantam gratiam Christus verbis suis contulerat, ut, quotquot eam audierant, omnes redierant ad propria consolati. Ego autem hoc audiens a pluribus fide dignis, et quamvis sibi familiaribus, sed adhuc ignorans divina consilia circa eam, secretam collocationem *d* super hæc habuimus ad invicem, dubitans ne frequentia mundanorum eam retraheret a familiaritate divina: unde semel ad dubii mei declarationem hoc mihi narravit, dicens, qualiter per magnum tempus anima ejus illo timore fuerat stimulata, et frequenter rogabat Christum, ne permitteret eam in tanta varietate consiliorum errare, nec de tanto concursu gentium mentis elationem incurrrere: et ecce Christus sic oranti apparuit, dicens: Non dubites, filia, quia tecum in omnibus semper sum, nec in perpetuum derelinquam: volo quod te non subtrahas, sed omnibus consolationem impendas: ego ponam verba mea in ore tuo, et per verba tua penetrabo corda audientium, ut cognoscant me in te sine dubio loqui. Et quod sit verum, ego omnes attestor, qui gratiam colloquendi secum habuerunt, ut testimonium perhibeant veritati prædictæ.

labores ejus Christus benigne solatur.

15 xx. Hæc sanctissima Margarita, apud argumentosa, usque ad ætatem decrepitam fabricæ monasterii B. Joannis sollicite insultavit: quot vero labores, verecundias, et penurias, mendicando et discurrendo receperit, sicut mihi multoties referebat, nescirem ad plenum verbis exprimere. Nam dum semel prædictis anxietatibus multum esset confecta, et anxio corde multum clamaret ad Christum: Christus cum ingenti lumine gloriosus apparuit in sede imperiali, et circumcirca eum Sanctorum et angelorum erat exercitus copiosus: Margarita vero dilectum suum in tanta gloria et lumine videns, cœpit ire

A ad thronum ejus cum fiducia multa, et dum sic iret, audiebat sub murmure Sanctos ad invicem colloquentes; Quomodo mulier illa vadit cum tanta securitate ad Christum, cum nos, qui sumus in gloria confirmati, cum timore ac reverentia semper illum aspiciamus? Sed Margarita tota confusa de contemplatione Dilecti, jam verbis illorum nequaquam perterrita, sed iter ceptum proseguendo, pervenit ad thronum Dei, et ibi genuflexit et coram ejus pedibus adoravit. Tunc Christus se inclinans, elevavit eam, dicens: Veni, electa mea, quia non es verecundata coram mundo in omni vili officio et labore mihi servire fideliter, nec ego verecundabor tibi ostendere amicitiam meam, et te in conspectu totius caelestis curiae honorare: et, his dictis, Christus amplexatus est eam, et sibi dedit osculum pacis, ubi tantae suavitatis saporem gustavit, ut putaret se beatitudinis seculum commutasse e. Multa quidem alia diversis temporibus ab ea recepi, quae utilissima essent posteris transmittenda: sed quia non considerabam sic ejus mortem propinquam, et sperans adhuc ejus habere praesentiam, non fui sollicitus memoriae commendare: haec autem, quae suprascripta sunt, non de verbo ad verbum, sicut mihi interpolatim et prolixè narrabat, sed quoad veritatem sententiae, ut melius novi, simpliciter ordinavi ad laudem D. N. Jesu Christi. Amen.

ANNOTATA.

a *Id est, aulicorum: vox enim domicellus pro servis domesticis alicujus principis usitata fuit mediis aevi scriptoribus, ut videre est in Glossario Cangii.*

b *Ita Petrus Marc. 9: Bonum est nos hic esse, etc.: non enim sciebat quid diceret. Idem B. Margaritae tum hic, tum in aliis quibusdam visionibus contigisse existimo, quod mens dulcedinis et amoris vehementia a sensibus abducta, non reflectat ad desideria sua, sed directe tantum prosequatur Dilectum suum. Hinc exponi potest, cur in illis visionibus quaedam occurrant, in quibus nimia apparet in petendo aut respondendo libertas.*

c *Mira sane haec sunt verba: verumtamen hisce non reprehenditur frequens oratio, cum Apostolus nos jubeat sine intermissione orare: at videtur improbari nimia cupiditas fruendi perpetuis consolationibus ac visionibus, qua Sancti quoque excedere possunt.*

d *Hinc conjicio, Petrum hunc Beatæ fuisse a sacris confessionibus.*

e *Id est, in beatitudinem ingressam esse. Ceterum, quae auctor ait a se praetermissa, partim referentur ab auctore sequente.*

REVELATIONES

ET MIRACULA.

Auctore Joanne presbytero Faventino, ex Ms. monasterii ejusdem.

PROLOGUS.

U t infra scriptae revelationes et gratiae, desursum exhibitae sorori Margaritae, quae una cum S. Humilitate, abbatissa S. Joannis Evangelistae, perrexit ad fundatum Florentiae hoc ipsius Apostoli sanctissimi monasterium de civitate earum Faventia venerandum, scriptae per me presbyterum Joannem notarium infra scriptum, sicut oretenus mihi dixit, juvent, et prosint, ac sursum corda sublevent de fastidioso hujus mundi carcere; voluit ea post multa rogamina in scriptis relinquere, sub secreti sigillo imponens, quod nunquam, dum viveret, alicui propalarem, ad honorem et laudem dulcissimi Jesu Christi a.

Auctor exponit, qua occasione ex ore Beatæ audiverit

E

a

ANNOTATIO.

a *Huic lucubratiunculæ istiusmodi titulum praefurum invenio: Revelationes et gratiae, quas Dominus exhibuit sorori Margaritae S. Mariae de Faventia, priusquam de hoc mundo sanctissima Humilitas abbatissa migraret. Verumtamen, si praecedentem consulamus Vitam, quaedam sub hoc titulo relatu contigisse videntur post mortem S. Humilitatis. At parum refert, quo tempore contigerint, cum de visionibus ipsis satis inter utrumque conveniat.*

CAPUT I.

Visiones et revelationes variae: in quibus documenta aliqua Beatæ data.

1. Cum sanctissima Humilitas, abbatissa praefata, B. Margaritae magistram dederit, ut eam litteras doceret, monachaque unica ei diceret: Disce, adisce legere; abbatissa enim fies: mox magistram reliquit, credens firmiter, quod omnipotens Deus aperiret sensum ipsius, ad intelligendum Scripturam a penitus hinc ad mentem: cui cum ego Joannes praedictus legere semel ei, petens eam, si vellet, me vulgariter legere: respondit: Minime, quia bene intelligo.

revelationes et visiones varias.

a

u. Una vice, dum Soror veneranda oraret, raptus fuit spiritus ejus in caelum ante Dominum Jesum Christum, et videns eum facie ad faciem b, dulcedinem de ipso sentivit immensam; cui D. Jesus dedit pulcherrimum anulum. At illa dixit: Annulus iste, quem, Domine, mihi dedistis, minime habet gemmam. In loco autem gemmae crux erat pulcherrima. Et Dominus ad eam: Gemma annuli, quem tibi contuli, Pater est,

b

Filius,

A. JOANNE
PRESBYTERO.

Filius, et Spiritus S. : et adjuvit : Spiritus enim S., qui docuit et inflammavit Apostolos, te doceat, fortificet, et inflammet.

III. Alia vice orans, vidit splendorem eximium, qui erat D. Jesus Christus, dicens ei : Quid vis tu? quia non me permittis *e* in celo manere? Ipsa quoque respondit : Heu! Domine, timeo propter sollicitudines temporales, quas habeo, gratiam vestram perdere. At Dominus respondens, ostendit sibi mundum per quinque partes, dicens eidem : Si eris hic, id est, in Oriente, ostendens eum digito, et ego tecum : et si tu illic aderis, id est, in Occidente, et ego tecum *d* : si eris in quarta parte, id est, in Meridie, et ego tecum ero : si eris in quinta parte, id est, post mortem tuam, et ego tecum, te suscipiens, et ad caelestia regna perducens. Et tunc dixit ei soror : Modo mihi hoc, Domine, promittatis, porrigens ei manum : et Jesus illi super manu propria hoc promisit.

3 IV. Dum alia vice oraret, raptus fuit spiritus *e* ejus, et ductus in caelum ante Dominum, sedentem super solium pulchrum, et in circuitu ejus populus magnus adstabat : ipsa quoque facie ad faciem Dominum adoravit, in eum prospiciens, et tunc surrexit de solio Dominus, elevans eam, et dicens : Surge, dilecta mea, quia enim pro meo amore, non erubescis facere villa, et ego te non erubescam coram hoc populo in mea brachia elevare, dans osculum ei pacis.

V. Dum autem alia vice *f* in oratione persisteret, cogitans de nativitate ac infantia Salvatoris, tantam dulcedinem sibi Christus infudit, quod mihi verbis explicare non poterat : et sic nativitatis hujus dulcore potata, quasi ebria supplicavit Domino, dicens : D. Jesu Christe, qui mihi dedisti mellituae tuae gratiosum consolamen infantiae, infunde oculis meis lacrymas, et cordi meo dolorem, ut te, dulcis Jesu, pro me misera mortuum, flere desiderans, tuae valeam passionis vulnera perscrutari : et tum raptus fuit spiritus ejus ante Crucifixum, aspiciensque illum, statim cepit plorare, sentiens inde consolamen eximium, et dulcorem : incepit namque cogitare flens et plorans, quomodo, et quare pedes Domini crucifixi fuerint : secundo meditata fuit cum fletu et planctu de illa dura crucifixione innocentium manuum Domini ; tertio, quomodo Judaei coronarunt caput Dominicum illa dolorosa corona spinea, multas lacrymas fundens, et dolens ; quarto, quae et qualis spongia cum aceto et felle imposita fuit ori mellifui Domini, plorans, et lacrymas incessanter fundens ; quinto, quomodo crudelis lancea latus Dominicum vulneravit, et tunc maximum planctum fecit : post haec visum fuit illi, quod idem Crucifixus resurgeret, loquens ei, et dicens : Quia de passione mea condoles, et omnia vulnera mea scrutaris, quare a me, quidquid vis petere, quia quaecumque mihi petieris, tibi dabo : Soror vero respondens, ait : Domine, nihil aliud peto, nisi gratiam vestram, quodque linguam meam secundum vestrum velle regatis : et tunc D. Jesus osculo pacis tetigit linguam ejus. Soror autem post hanc visionem dulcissimam in suis horis omnibus, et orationibus diurnis et nocturnis, quandocumque meditari volebat de passione omnia, immensam consolationem et lacrymarum compunctionem habebat, et in hujusmodi oratione mellitua videbat semper facie ad Dominum Jesum Christum.

Orans autem alia vice, vidit in spiritu D.

Jesum Christum, rogans *g* enim, quatenus eam de hoc mundo vocaret. Ipse quoque respondit, et dixit eidem, quod nondum tempus advenerat : et ait illa : O Domine, qualem vestem dabitis mihi, cum reliquero mundum istum? et respondit ei Jesus : Quam tibi dabo, Margarita, rosea vestis erit : at illa : Et ego quale conferam vestimentum? Et ille : Vestimentum, quod mihi adduces, erunt folia rubicunda.

VII. Alia vice, dum orabat, vidit in spiritu Dominum, dicens ei : Domine Jesu Christe, scio firmiter, quod a me nullam virtutem habeo; vellem scire libenter, quae major est virtus [ex iis,] quas mihi dedistis : respondit autem Jesus : Sancta obedientia sine mora *h*.

VIII. Cum autem in oratione dicta Soror alia vice staret, desiderans in quadam cellula monasterii S. Joannis per dies solitaria et inclusa existere, quia [extra] claustrum monialium dicti loci etiam foras ambulabat invite, ne divinam gratiam perderet humano colloquio, et sollicitudine temporali; et desiderium hoc nequens exequi, cupiebat potius infirmari : tunc ante Dominum rapta fuit in spiritu, cui Dominus ait : Nolo te fore inclusam; sed volo, quod vadas extra, et moreris cum gentibus, et loquaris meum verbum eisdem; et ego mittam in illud meam gratiam et virtutem *i*.

IX. Orante vice alia dicta Sorore, raptus fuit spiritus ejus in caelum; et videbatur ei, quod esset in civitate pulcherrima, omnibus plena divitiis, delitiis, atque bonis; cumque accepisset illic cuncta, quae voluit, volebat etiam unam coronam auream : et respiciens juxta se, mox vidit unum pulcherrimum domicellum, qui ait uni apothecario : Rex caelestis mittit tibi, dicendo, quatenus conferas isti sorori Margaritae, quidquid expostulat; et tunc apothecarius ei coronam auream : [Dixit illa *k*.] Sed volo coronam de lapidibus pretiosis; ille vero statim dedit ei coronam hujusmodi sicut petivit.

X. Cum alia vice, quodam die Veneris sancto, flens et plorans et nimium dolens, juxta Crucifixum oraret, rogavit Dominum, dicens : Date mihi, Domine, ad resurrectionis hoc Pascha consolationem aliquam vel dulcedinis vel doloris, ut sciam, si me diligitis : vel ego vos diligo. Tunc D. Jesus amaritudinem contulit ei tantam, quod sibi videbatur, ut contracta essent omnia ossa ejus, et de nodis exirent a die Veneris sancto usque ad Pascha resurrectionis in mane : credebat namque B. Humilitas abbatissa, quod ipsa soror Margarita frisset aliud malum passa, quod numquam ei, nec alicui propalavit *l*. Item alias multas gratias, et consolationes divinas habuit dicta Soror, quas mihi infrascripto dixit ore tenus, et plurima tacuit, sicut mihi asseruit : quia loqui plurimum formidabat : sed noluit me inscribere plura, dicens, quod haec bene sufficiunt ad laudem et gloriam dulcis Christi.

ANNOTATA.

a Factum istud explicat Guibuccius pag. 154, attribuens humilitati B. Margaritae quod non curaret litteras discere, quia volebat aspirare ad praefecturam.

b Id est, magna claritate. Eadem visio refertur in Vita num. XI.

c Hanc visionem in Vita invenies num. 13, ubi quaedam notata.

d Pars

b factaque ante mortem
g

h

E

i S. Humilitas
*l*us :

k

E

l

d Pars tertia videtur omissa.
 e Hæc item in Vita num. 15.
 f Consule Vitam num. 8.
 g Fusius hæc exponuntur in Vita num. 12.
 h Confer Vitam num. 4.
 i Adi pro his Vitam num. 7.
 k Desunt hic Ms. meo verba unciis inclusa, quæ addidi, ut sensum expleant, ut jam ante invenies factum. Porro pro hujusmodi dictis, quæ parum videntur sobria, consule notata ad cap. 3 Vitæ lit. b.
 l Hæc quoque in Vita num. 14. Porro id nulli dictum moniali : at revelatum utrique scriptori.

CAPUT II.

Pecunia, vinum, panis, multiplicata Beatæ meritis : apparitio S. Joannis Euangelistæ, eam inter labores consolantis.

B
 xi. In primis a cum dicta soror Margarita inciperet facere murari monasterium, et ecclesiam Sancti prædicti ornari necessariis ornamentis, nec haberet nisi paucos denarios pro his operibus faciendis, in quibusdam legatis b in unica sua capsula colligatos, condidit in B. Joanne Evangelista, et veniens ad accipiendum hos denarios, ut solveret operariis, cum eos dissolvit, multiplicati sunt in maxima quantitate : et hoc accidit ei pluries, cum ibat ad hanc capsulam occasione prædicta. Et sicut mihi asseruit, nunquam decrecere videbatur, eumque, ne deficerent, formidaret, volens illos pro dictis reservare operibus, quia multimodis expensis pauci remanserant ; et operarii tota die peterent sibi solvi, nec haberet aliunde pecuniam ad solvendum, et magna caristia c tunc temporis esset Florentiæ, ad aliquos amicos ob hanc causam, quasi flens, ambulavit cum magno rubore, rediensque cum paucis denariis, operariis illos dedit : qui conquerebantur et clamabant, dicentes : Quid est hoc, quod nobis dedisti ? nolumus eos accipere, solve nobis, persolve ; alioqui dimittimus opus tuum. Soror vero audiens hunc clamorem, et nimium dolens, ivit ad capsulam supradictam, et aperiens eam, invenit in illa denariorum multitudinem copiosam, et ex his postmodum persolvit integre operariis universis, multimodas omnipotenti Deo gratias, et B. Joanni agens.

C
 7 xii. Alia enim vice, cum vindemiarum tempore per civitatem et comitatum Florentiæ pro laborerio d monasterii ambularet, vinum purum et aquaticum adinvenit, per se utrumque recondeus : volens autem hæc vina vendere, de utroque dedit emptoribus ad gustandum, nihil eis dicens, utrum essent merella e vel pura : qui cum bis de utroque gustassent, emerunt merella congrua ploris tribus libris, quam puri, dicentes, quod nunquam sic bonum, saporosum et pretiosum vinum tiberunt, quale hoc aquaticum fuit, ignorantes illud esse merellum.

xiii. Accidit alia vice, dum porta S. Joannis / civitatis Florentiæ muraretur, tunc temporis dicta Soror faciebat murari ad monasterium supradictum, habens tunc micum muratorem g, et unicam servientem ipsius, in civitate Florentiæ

permaentes ; et B. Soror videns et meditans, A JOANNE quod hos operarios oportebat elongare viam P PRESBYTERO usque ad jannam h S. Galli, cum pransum ire volebant, dolensque de hoc, quod erat operi prædicto damnosum, dixit operario, quod laboraret, quodque non iret domum plus pransum, quia faceret sibi expensas et famulo, donec sic civitatis janua clausa staret. Soror autem habebat vasculum elemosynis panis plenum pro solvendis laborariis i dicti loci, de quibus fecit expensas pro dictis operariis per decem dies et ultra : et post hos dies formidans B. Margarita, ne panis hujusmodi defecisset, respexit in vasculum, et vidit illud repletum panibus ad summum.

8 xiv. Alia vice, tempore caristiæ, cum aceret laborari ad monasterium, ante diem evigilans in sollicitudine, dolensque in corde suo, doloremque ore proferens, et conquerens de B. Joanne, dixit oculis elevatis in cælum : O S. Joannes, quid est hoc, quod opera tua sunt tantum tempore caristiæ ? quis mihi hoc tempore manum porriget adnutricem ? quis me volet videre hoc tempore caro ? Et hæc, et his similia E dicens, vidit oculis suis B. Joannem Evangelistam sibi apparentem cum brachiis apertis, atque dicentem : An credis tu, Margarita, me velle, quod una persona compleat opus meum k ? Scias namque quod nolo sic fieri : imo volo, quod monasterium meum compleatur a multis, ut multi salventur ; et cum hæc diceret B. Joannes, vidit ibidem dicta Soror multitudinem virorum et mulierum adstantium, qui se recommendabant B. Joanni.

9 Alias multas gratias et consolationes divinas habuit B. Margarita prædicta, quas mihi presbytero Joanni, rectori ecclesiæ S. Antonini subscripto, dixit oretenus, et plures gratias et miracula tacuit, sicut mihi asseruit ; licet aliqua dixerit, sed ea non scripsi, quia de ipsis loqui plurimum formidabat : sed noluit me plura inscribere, dicens, quod bene possunt prædicta scripta sufficere ad laudem et gloriam dulcissimi Jesu Christi. Et ego presbyter Joannes, natus quondam Michaelis notarii, Rector ecclesiæ S. Antonini de Faventia, imperiali auctoritate Faventiæ notarius, rogatus a venerabili abbatisa D. sorore Agnesia monasterii S. Joannis Evangelistæ prædicti, ut deprecarer prælatam sororem Margaritam, quod aliqua de vita sua vellet facere scribi, quæ ad laudem Dei omnipotentis, et ad ædificationem proximi remanerent, quæ prædicta omnia, sicut audiavi ab ore B. Margaritæ prædictæ, una semper præsens cum ea, scripsi, et publicavi, promittens ei sub penitentia sigillo, nunquam hæc, nisi post obitum suum, viventem alicui propalare.

ANNOTATA.

a *Sequentibus in Ms. hic præponitur titulus :* Infra scriptæ sunt aliquot gratiæ, monasterio S. Joannis Evangelistæ præfate collatæ, meritis B. Margaritæ prædictæ, post obitum beatissimæ Humilitatis abbatissæ illius, quas ego dictis Joannes et infra scriptus scripsi, ut audiavi ore ipsius.

b *Legatia vox est Italica, quæ qualitatem pecuniæ hic designat. Significat igitur paucos, quos habebat, nummos secundum species suas fuisse colligatos.*

A c *Id est, annone caritas.*
 d *Pro operibus faciendis.*
 e *Vocem hanc non inveni; attamen clarum est, rimum significari tenue propter aquam admixtionem: unde antea vocatur aquaticum. Forsan a mero diminutivum illud deduxit auctor Italus, ut a vino villum deducitur.*

f *Extra hanc portam situm erat monasterium. b*
 g *Murator, qui muros construit: sic mirari ex sensu satis intelligitur.*
 h *Id est, portam. Hæc autem porta longius distabat a monasterio.*
 i *Operarii.*
 k *Confer Vitam num. 6.*

DE BEATO JOANNE A CARAMOLA CONF.

ORDINIS CISTERCIENSIS CONVERSO

IN MONASTERIO S. MARIE DE SAGITTARIO

IN REGNO NEAPOLITANO

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

B

E

§ I. Notitia loci, cultus, Vitæ auctor.

ANNO
 MCCCXXXIX.
 Monasterii
 hujus origo.

Ferdinandus Ughellus tomo 7 *Italiæ sacræ* agens de episcopis Anglonensibus, columna 123 prioris editionis, monasterium S. Mariæ de Sagittario, quod B. Joannes a Caramola virtutibus ac miraculis illustravit, in rem nostram ita describit, allegans vetus ejusdem nobilitatis monumentum: Anno MCC miraculose fundata est et comita hæc abbatia sanctæ Mariæ de Sagittario, Ordinis Cisterciensis, in diocesi Anglonensi in provincia Basilicate juxta oppidum Claromontis. Cum quidam venator per lustra sylvæ illius (est enim circumcirca abbatiam hanc sylva nemorosa, et sylvestribus arboribus densissima, puta abietibus, castaneis, fagis, quercubus, sillis*, cornoliis, et reliquis hujusmodi arboribus et fructibus; mille per consequens venationi est optima) feris insiliaretur, intendens emittere sagittam in cervum, veluti alter Eustachius a cervo monitus, et cervi monitione perterritus; dum ea, quam emiserat sagitta, ad se ipsum regressa est, absque læsione tangens eum, illic prospexit imaginem Beatissimæ Virginis prope radices arboris castaneæ erectam.

ritus, ac
 dignitas

2 Qua prospecta visione perrexit ad episcopum Anglonen., qui cum clero se [eo] conferens, ecclesiam illic Beatissimæ Virginis dicendam adificari, eamque Ordini nostro destinari satagit. Floruit abbatia hæc, et nimia fuit devotioni populo, aucta et magnifice dotata ab comitibus Claromontis, aliisque principibus, et ab Anglonensibus episcopis mirifice privilegiis ac donis ditata. Reverendissimus Laurus, de quo infra § 2, descriptionem hanc e Ms. anonymi inseruit Vitæ B. Joannis cap. 5, et ibidem multa alia coacervavit de hoc loco. Inter alia vero pag. 10 imlicit, monasterium vetus Sagittariense circa annum 1060 edificatum, et patribus Benedictinis incolendum fuisse traditum, postquam antea memoraverat historiam venatoris, unde nomen traxerit. Hodiernum autem monasterium pag. 11 ex inscriptione, quam ibi affert, signatur fundatum anno 1152; sed ibidem dictus auctor meminit de triplici fundatione: unde fit,

ut non habeamus compertum, ul quod tempus prædicta venatoris historia referri debeat.

3 Singulari autem titulo huc spectant, quæ *describitur: Beati nomen, et eremus.* habet Ughellus col. 107: Prima inter alias abbatias, de quibus ibidem agit, consistoriales, ut vocat, est sanctæ Mariæ de Sagittario Ordinis Cisterciensis, in territorio Clarimontano sita . . . summæ apud vicinos populos venerationis. Locus quippe insignis, in quo trecentis decem et septem abhinc annis asservatur corpus B. Joannis de Caramola Tolosatis, Ord. Cisterciensis Religiosi conversi, integrum adhuc, et incorruptum. Augustinus Lubin in *Abbatiarum Italiæ notitia pag. 351 de Sagittariensi agens*, In ea, inquit, floruerunt plures viri sanctitate illustres: sed præcipue B. Joannes de Caramola Tolosanus. Nomen Caramola, quo Beatum toties nuncupari audivisti, ita exponit Reverendissimus Laurus cap. 1 Vitæ B. Joannis nostri pag. 2: Cognominatur, inquit, a Caramola, non quod a progenitoribus tale cognomen duxerit; sed a monte Caramola, ubi per multos et multos annos vitam legit asperrimam. Deinde cap. 7, pag. 23 scribit hunc montem, intra Clarimontani territorii limites existentem, et a sacrosancto Sagittarii plano ad quartum circiter lapidem distantem, a Beato incultum fuisse in maxima usperitate. Eremum vero, in quam Beatus in seculo degens secessit, et de quo inferius in lectione tertia Vitæ, describit Laurus cap. 3, ac sancti Subæ nomine eandem appellat. De purvis etiam ejusdem eremi planitie tractat, in qua, inquit, ad hodiernum usque diem est una a Dei Viro Joanne plantata olivarum arbor, ad quam quartanario morbo laborantes devote confugiunt, et sumentes cum fiducia de frondibus ejus, per Beati intercessionem ab infirmitate convalescunt, et glorificant Deum in Sancto suo. Cap. 4, pag. 7 occasione eorum, quæ in hac solitudine passus est, uarrat ista idem biographus: Insuper, quia, dum ruens in duas altissimæ rupis partes, offenderat in easdem, in quas corruerat, miraculose amygdala-

A lae duae ortae sunt, quae tamquam matres aliarum, ad eandem pedes astantium, ad horum usque diem visuntur : cum nedom in alio ejusdem rupis loco, sed nec in circumvicino agro reperiantur. *Hisce de cornobio Snyttariensi, ac de eremo, quam Beatus incoluit, antequam in illud fuerat admissus, praenatis; probemus nunc publicum Joannis cultum ab immemorabili tempore ante famosum Decretum Urbani VIII.*

Primo Ughellus col. 140 ejus sacrum corpus, inquit, incorruptum honoratur a fidelibus, eaque in ecclesia, monasterii videlicet S. Mariae praedicti, quotidie ad divinas laudes, ejus celebratur memoria. Secundo, Vita ejus scriptor synchronus Viri sancti, Viri sanctissimi nomine ipsum vocat. Tertio, idem titulus honoris quam ei fuerit proprius, confirmatur ex eodem biographo, ubi haec refert de Sancti nostri abbate, sic respondente cuidam homini, qui cupiebat videre corpus ejus : Non... corpus sacrum possum vobis ostendere (latenter enim deposuerat illud, ne totus thesaurus posset subtrahi sibi furto :) sed de vestibus ejus tibi dabo particulam etc. Quarto, laudatus scriptor pauca quidem, sed magna fide scripta, et selecta narrat miracula, quae patravit in favorem eorum, qui malis afflicti, et fiducia erga eum fulti, patrocinium ipsius implorant. Quinto Angelus Manrique tomo 3 Annalium Cisterciensium ad annum 1202, cap. 7, num. 9 memorat ista : Sagittarium..., illustrat S. Joannes de Caramola, suo tempore a nobis memorandus; qui plura fortasse de cultu ac miraculis ejus ad posterum transmissurus fuisset, si Annules suos eo usque potuisset vulgare. Sexto, ad sacros Fastos Ordinis Cisterciensis quod attinet, mirari sibi, nullam a nobis de illo memoriam inveniri apud Henriquezium, tam profusum alioqui in multiplicandis Sanctorum titulis amplificatorem; nullam in Calendario dicti Ordinis, quod Divisione excusum est anno 1617; nullam denique apud Chalemotum. Sed Castellanus in suo Martyrologio eum eruit et detexit, hac die illum referens : In sanctae Mariae de Sagittario in diocesi Anglonensi in Basilicata, beatus Joannes de Caramola, Tolosanus, conversus Ordinis Cisterciensis.

Septimo, quod apud nos est apographum Ms. Vita ejus, in lectione proprias, antiphonas etc. dispersitum, argumento est, praecipuo quodam cultu illum yarissimum fuisse. En tibi, lector, sequentia, quae isti Vita apographo, de quo postea, sunt dispersa post dictos lectiones; sed quia mendose admodum scripta, conati sumus in gratiam lectoris, ut melius intelligat, quae legit, spongiam, salva rerum substantia, iis adhibere. LECTIO I... M. Hic Isaiae similis dictis et prophetiae David fuit; ut humilis se junxit Hieremie. Dominam magnificam premonuit satis pie, heres non concipitur, concessa non sunt viae. V. Ad Vir propheticus, domina benigna, sobolem concipies : hoc tibi resigno, cara cunctis gentibus, Deo multum digna. Dominam. LECTIO II... M. Angelo de Rubio obitum praedixit : abbati Rogerio, Vade cito, dixit; sibi tu pronuntia, quod abstulit, dum vixit, cito solvat debitum cornobio, quod scripsit. V. Jam sciat interitum sibi preparatum, et carnis ergastulum fore jam sublatum : praeparet se famulum Domino commendatum. Cito. LECTIO III... M. O quam fuit abstinens hic pauper be-

nignus : nec vinum nectareum petit Deo dignus, AUCTOR J. P. eni latex haustum praebuit, hic albet velut cignus. V. Silentium sic retinet, ut caelum semper ruminet mens ejus contemplatrix. Cui.

6 LECTIO IV... M. Genuslectit centies in nocte Vir electus, non vincit hunc esuriam, quae lectus nunquam cernitur dormiens, semper expectatus. Apparet semper vigilans, flexus Deo dilectus. V. Testatur hoc conobium, fratres cuncti testantur, dant omnes hoc praeconium, qui secum conversantur. Apparet. In secundo noc. An. Puer de Nolia solvitur vulneris vetustate, malum brachii patitur, ejus asperitate sanitatem consequitur carnis deliberatae. An. Sanctus hic sanctum consequens Ordinis praecoptorem, vitam petit caligenam, mundi spernens odorem. An. Amoenum mundus porrigit, credidit quod obscenum : quod mundus dulce contulit, hic putavit ut fennum. An. Hic Vir fidelissimus Sanctos est imitatus : refulsit Vir clarissimus supra petram fundatus. An. Patent cunctis miracula, per quae mirificatur, obinet tabernacula, caeli regno locatur. An. Gaudet chorus monasticus tanto Viro letatus, merito civis caelicus est mundo migratus.

7 LECTIO V... M. Hic contemplatus jugiter in praecceptis divinis, caloris aut hyemis non laxatur pro minis : talentum namque conditur per te Sanctorum finis. Nam per hunc acquiritur gratia pro vicinis. V. Tanto ergo lumine animo gaudeamus, quo ducamur ad patriam caelicam, quam speravimus *. Nam per hunc. LECTIO VI... M. Vitam ducit angelicam summus eremitarum, laudem sortitus caelicam, mandum spernens amarum. Tenens vitam monasticam, per viam semitarum pergat ad caeli gloriam per iter vastum viarum. V. Snum pergat ad Dominum, caeli scandit palatium, quod vivens acquisivit. Tenens vitam monasticam. LECTIO VII... M. O stupendum miraculum! cunctis est patefactum, cum Vir habuit exitum, terrae se dixit aptum : ibi vult habitaculum, dixit hunc locum aptum. Novem diebus clauditur, mansit corpus intactum. V. Augusti mense conditur, quo magnus fervor oritur : corpus post haec extrahitur, mirare suadente. Novem. LECTIO VIII... M. Aegrotus quidam manserat, ulcus pervetustatum, quem medicus reliquerat, cura jam desperatum. Devote namque petiit Virum sanctificationum, baculum cum tetigit, vidimus liberatum. V. Repente fit incolumis ab ulcere perpressus; fit sanitatis conscius, qui per languorem lassus. Devote. Puncta, quae post singulas lectiones apponimus, significant, quod post illas in nostro exemplari sequatur historia Vita, quam scorsim dabimus. Pergamus ad Antiphonas.

8 AD CANT. ANTIPH. In caelorum rosario rosa novella ponitur : in Sanctorum collegio novus Sanctus colligitur. M. ix. Fit stupor cunctis maxima subita sanitate, vox haec sonnit auribus, vallis signum contratae *, per modum claret omnibus res tanta sanctitate. Basilicata rutilat mira tam novitate. V. Currant undique populi, causam tanti miraculi vident in veritate. Basilicata. M. x. Sanatur quaedam feminae fistula veterata, de medici curamine penitus desperata, membra tum dum tetigit mulier infirmata, usque domum se transtulit, repente fuit liberata. V. Magna reddit magnalia S. Johannis gratia fidei re dotata. Multa. M. xi. Obsessas a demonibus liberat mulieres, quod * vexantur a febribus, * f. quot sanat caelestis haeres. O mira hominum caelica,

qua:

ACTOR
J. P.

quæ tu meres gratis : perduc, collegium, gaudia,
quæ tu speres. &. Esto pro nobis anxius ad Do-
minum tu precator, intercessor continuus caeli
regis amator. O mira hominum. R. XII. Ran-
raua vocem presbyteri vertit ad claritatem, pos-
sessæ per biennium vocis infirmitatem, tendit
rancens ad triumphum postulans puritatem : flectit
gem jam subditum, impetrat sanitatem &. No-
cte devote vigilat, repicat requisitum organum
vocis, rutilat, se percipit exauditum. Flectit.
Gloria Patri, et Filio.

9 AD LAUDES ANT. Laudes Domino dum
tribuit, laudes est assecutus, sydus ut novum
micuit, clauditur caelo intus. HYMNUS. O vir-
tutum congeries, sanctitatis materies, hymno
breui non caperis, tantum ample diffunderis.
Per Mariæ dulces gressus perrexisti nunquam
lassus : dum dieluis et noctibus mente stabas cae-
lestibus. Nec Marthæ limpens semitas cunctis
fraterna pietas, tuentes mundi devia, ciebas ad
caelestia. Per ciborum mediam, carnis domans
superbiam, panem tibi fursureum, potum præ-
bebas aqueum. Gloria tibi, Domine. AD BE-
NEDICTIS ANTIQ. O vir cunctis mirabilis,

B
caelos qui penetrasti : via nobis amabilis, per
quam sic ambulasti, ut possimus ad gloriam scan-
dere, quam volasti. AD PRIMAM ANTIQ. San-
ctus hic Primam cecinit horis indesinenter : vi-
ta vivit feliciter, caelis gaudet potenter. AD III
ANTIQ. Devotam nauque Domino horam dat
Tertiarum, caeli scandit ad æthera, [ad] salem
tendit præclarum. AD VI ANTIQ. Hora sexta se
macerat, tota devotione affligitur abstinentiis,
certa redemptione. AN IX ANTIQ. Hora nona,
qua Dominus sitiens expiravit, gratum reddit
obsequium, Deo quod præparavit. In secundis
vesperis. ANTIQ. In Dei fervens opere. Plura
in Ms. non iurimus.

10 Ex his, quæ de vite Sanctiuonia, mira-
culis, ac publicæ reueratione B. Joannis colle-
gimus, omnino videtur vobis probari, quod
meritis sit ac possederit ab immemorabili tempo-
re ante Decretum Urbani PP. VIII, caracte-
res illos, qui a nobis requiruntur, ut in Opeve
nostro ponatur inter alios Cælitæ, hoc die occur-
rentes. Nec quidquam narimus ob stare, quo
minus ex sua illum satis longa, conformiter ad
idem Decretum, possessione deturbemus. Hono-
rem itaque illum non tam damnus Viro sancto,
quam reddimus, dum illum ob aliis hagiologis
non satis cognitum proficere conati sumus ad nu-
jorem lacem, presentisque ac futuri temporis
cognitionem. Alia, quæ ejus cultum illustrent,
vide § 2. et 3. Superest, ut ad alia progrediamur,
quæ ad nostrum propositum conducent, ac erpeudamus
valorem auctoris Vitæ, ejusque
C
exemplaria.

11 Jam nomen biographi, quam vitæ insti-
tutum nos latet : neque eam occurrat quidpiam
in decursa narrationis ejus, nuda illa determi-
nari possint. Se tamen fuisse Beato, de quo
scribit, syucheonum, indicat in Præfatione :
quæ inimo, si non familiarem, notum se sal-
tem fuisse ipsi testatur in fine historię sæc, di-
cens : Secum, ut est, eam eo, licet indignum
colloqui merni. Quo fit, ut et propterea, et
quia in scribendis Beati gestis singularem adhi-
bit diligentiam, et in miraculis colligendis pe-
cuharem delectam, magnam sibi fidem conciliet.
Audiatur, quid dicat sub finem ueruationis suæ,
quantoque studio curatus sit, vero potius, quam
multa de Beato scribere : Nam ea tantum in-

scripsi, quæ notoria erant, quæ luce clarius D
potuerunt meum animum informare etc. : ac
plura referam, quæ ibidem legi possunt : et de-
inde sic prosequitur : Gesta quoque hujus Viri
omni diligentia, qua potui, perscrutatus sum...
Ferre omnes, quos oppressos dixi fuisse lan-
guoribus, videre volui, vidi, et vera singula
conspexi. Hæc habui dicere de Vitæ auctore :
nunc intellige de ejusdem Vitæ exemplaribus.

12 Edidit illam Ughellus superius citatus, et ejusdem
columna 140 et sequentibus. hoc titulo : Incipit
Prologus de Vita et miraculis B. Joannis, et ejusdem
exemplaria
Ordinis Cisterciensis conversi Religiosi Sanctæ
Mariæ de Sagittario. Deinde habetur exemplar
Ms., cui præsignatur ista characteribus rubris :
Incipit Prologus in Vitam et miracula beati
Joannis (sequentia nigro colore scribuntur) a
Caramola Cisterciensis Ordinis conversi, cujus fe-
stum celebratur die xxvi Augusti in monasterio
B. Mariæ de Sagittario, ejusdem Ordinis, in
quo corpus ejus summa veneratione colitur, at-
que miraculis illustratur. Exemplar porro illud
debemus Ughello, sicut colligimus e nomine,
quod eidem adscribitur. Mendosum valde est
exemplar illud, adeo ut primo vobis risum fue-
rit adhibere editionem laudati Ughelli, quam
E
Ms. tam male exaratum. Sed postea mutato con-
silio præplocuit nobis qualecumque illud Ms.
prælo subicere, quia non tantum continebat vi-
tam Beati, sed etiam Officium ejus proprium,
quod Ughellus non habet. Jam vero utriusque
Vitæ exemplar stylo, argumento ac rebus adeo
est simile, ut al eundem primigenii auctoris
fontem referri debeat. Paucula alia notanda su-
persunt; sed ea differimus ad finem paragra-
phi 3 aut Vitam a nobis edendam, de recentio-
re biographo nunc acturi.

§ II. Recentior Vitæ scriptor; mirabilia Beati ex eodem relata.

Reverendissimus et eruditus Pater Gregorius de
Gregorius de
Lauro S. T. D., et Sagittariensis mo-
Lauro abbas
nasterii abbas, anno 1660 beati Joannis Jo-
Sagittariensis
achii, abbatis ex Ordine Cisterciensi, Vitam
edidit : cujus Beati Acta apud nos illustrata jam
pridem sunt tumo VII Maii, die xxix, pag. 89
et sequentibus. Absolutis autem, quæ de lau-
dato Joachino commemoranda susceperat reve-
rendissimus iste, subiecit Vitam B. Joannis
nastri ex Officio, quod quotannis in die festo
ipsius Sagittariensis in ecclesia celebratur, excellen-
tissimo domino Carolo Sausserino, Comiti Cla-
rimontis, et in Lencæ provinciam pro Catholica
Majestate præregi dedicatam, et eodem anno
1660 typis vulgatam. In Præfatione monet le-
ctorem, facta quatuor a se adjecta esse, quæ in
Officio non sunt, eorumque veritatem confe-
mans, quatuor, inquit, prædictis tantum ex-
ceptis, quorum trimus testis fui oculatus; ul-
timum vero a dignorum fide virorum, de visu
testimonium perhibentium relatione didici...
de proprio ejus Officio colligimus, majorum in-
itibi habitantium Cisterciensium adjuti traditione
circa ea, quæ Beatus vivens perpressit*, et quæ
communis omnium ore sunt prædicata, licet hi-
storiiographi licentia in ejus Officio non apposita.
* l. perpressit
est

14 Sed Vita illa Scripturæ locis, Patrum-
que sententiis, ac concessionum, vel privilegio-
rum

rum diplomatibus liberaliter admodum infarta est, aliisque interpolationibus instructa: ut mirum videri nequaquam debeat, eandem arceri ab Opere nostro. Persuasum quippe habemus, hagiophilo, antiquitatis ac sinceritatis amanti, magis placituras lectiones Vitæ antiquioris, quas postea dabimus, quam multarum rerum farraginem recentioris: tametsi ex hac etiam libaturi mox simul non pauca, que in rem nostram conducere iudicaverimus. Promanus itaque ex ea miraculum, quo Beatum magnæ monachorum Sagittariensium egestati subvenisse memorat cap. 8, pane monasterii divinitus multiplicato, ex firmissima maiorem, uti ad marginem ponit, traditione. Nos longiorem rei gestæ narrationem ad pauciora contrahemus.

15 Quodam, ait, anno tanta nivis in hyeme gens copia cecidit, et consedit in Sagittarii solitudine, ut non absque vitæ discrimine perirent inanium evidentissimo ad sacram domum pareret accessus: nec Sagittarienses aliquo modo... gredi ad suorum victui necessaria procuranda valebant... Joannes solitam petendi causa electionem suam, ... cenobium accessit... Cumque abbatem cellam intrasset Joannes, benedictionem prius, ac deinde panis buccellam petiit ab abbate. Qui Joanni compatiens, suo cellario imposuit, ut micas, quæ prævia diligentia in cella, ubi panis asservari consueverat, forte poterant inveniri, Dei Famulo daret. Patri abbati inquit cellerarius... se multoties panis dispensam perustrasse, et omnia panis fragmenta collegisse pro infirmorum fratrum sustentatione; et propter nivium copiam non valens aliunde infirmorum necessitatibus consulere, leguminibus, hordeo frumentoque coctis, sicut et nos, ait, reficimur, infirmi quoque ipsi... reficiuntur, jam sunt dies plures. Instabat apud abbatem Joannes, qui iterum suo cellerario præcepto mandavit ad cellam panis adire, secumque fratrem Joannem conducere. At (o mirabile dictu!) tanta panis copia in cella illa... a cellerario reperta est, ut nunquam cæteris senioribus patribus similem extitisse videretur. *Hæc Laurus e traditione: vellem ex antiquiore biographo anonymo. ut certius de hoc miraculo constaret.*

16 Laudatus auctor cap. 22, pag. 56, Religiosus, inquit, clericus Sagittariensis, Thaddæus nomine, cognomento Terracini, dum philosophiæ disciplinæ in Sagittariensi collegio operam daret, in dysenteriae morbum cum mordacibus et abrasivis in ventre doloribus, ac cum febris ardentissima et vomitu incidit: qui ex toto deficiens, nimirum ob diuturnam sanguinis emissionem, continuatosque dolores et febrem, exhaustus sui corporis viribus jam positus erat in extremis absque sacrosancti Eucharistiæ Sacramenti per modum viatici refectione: adeo frequenter vomitus infirmum agebat. Cumque ligentes patres summo ejus animam commendarent Altissimo, Thaddæus mente ad beatum Joannem a Caramola pro sua valetudine maxima cum devotione confugit. Et, ecce, quod ille, qui per duas ante horas usque cavuerat linguæ, et qui mox migraturus attendebatur a patribus, e lectulo surgens dicit, se ad B. Joannis aram adire velle. Laetantur astantes, accinguntur infirmarii ad illum sustinendum.

17 At ille, qui ad sellam prope lectulum existentem, nisi a duobus ad minus adjutus, appropinquari nequiverat, ecclesiam adeundo, tam infirmariorum, quam aliorum etiam baculi au-

xilium refutavit*. Pedetentim ad jam dictam aram perventus*, iterum B. Joanni se commendavit devotissime: ubi signatus in ventre sancte crucis signo cum eodem Dei Famuli pede, qui abscissus a corpore, sed cum sacro corpore, ut supra dictum est, conservatur; hauriens post Eucharisticam sumpcionem ejusdem sanctæ reliquæ lotionis poculum, statim febris an fugit, stat sanguis, excessivi cessant dolores, et sanum se reperit, nisi quod longa inedia, et larga sanguinis minutione debilis per aliquot dies remansit: et tam ipse, quam omnes cum gratiarum actione gaudentes et letantes, Deo et humili servo suo Joanni gloriam et laudem dederunt.

18 *Ibidem cap. 23 narratur ista: Frater Cosmus, cognomento Vacca, conversus ejusdem sanctæ domus, cum ob sanguinis fluxum, [et] febrem acutissimam morti proximum se cerneret, ad beatum Joannem a Caramola sui patronum, tota devotione convertit: et sumpta maxima cum fiducia sacrarum beati Joannis reliquiarum abluitione, quam a Priore, Martio Frezza nominato, sibi asportare petierat, extemplo a sanguinis fluxu, et acutissima febre absolutum se reperit, et sanum agnovit, non sine Prioris, et monachorum admiratione. Similis sanatio per merita ejusdem Beati concessa est alteri, quam Laurus refert cap. 24, pag. 57 in hæc verba:*

19 Frater Jo. Camillus Donadeus Castellanicus, et Sagittariensis cenobii oblatus, iisdem omnino infirmitatibus fatigatus ad id devenerat, ut nulla de eo spes haberetur salutis, et infirmus de dierum brevitate querebatur, aliquod expectiscens pro sua longævitate remedium. Tandem devotione ingenti, et humilitate non exigua, petiit Dei famuli Joannis a Caramola refici lotionem. Prior antedictus sancti Viri Reliquias assumpsit, lavit, et demum sanguinis fluxum patientem, et febre acutissima adurentem cum amborum devotione ex abluitione potavit. Unde omnipotentis Dei, et Famuli sui gratia factum est, ut continuo sanitate potitus, Deo, et servo suo Joanni in propria ejus ara gratias ageret innumeras. *Hactenus reverendissimus Laurus, qui cap. 25 insignem alterius generis, Beato patrocinante, favorem narrat, suo tempore, et interposita etiam sua opera in communicando sacro velo, quo corpus B. Joannis tegebatur, patratum. En tibi ipsius textum.*

20 Illustrissima et excellentissima domina, domina Delia e nobilissima Sanseverinorum prosapia, illustrissimi et excellentissimi domini, domni Joannis Sanseverini Saponaræ comitis uxor, ob geminorum abortum fatigata doloribus, ac febris astu, atque horrore per multos dies gravissime cruciata, jam in mortis erat adlucta periculum; siquidem per alios totidem dies nec somnum, nec quietem, et nec cibum capere poterat, et sensibus omnino fere carebat. Cujus martyrium ob amorem singularissimum, quo erga eam affliciebatur, in propriis comes sentiebat visceribus, adeo ut etiam ipse mox infirmandus videbatur præ nimia afflictione. Cumque frustra celeberrimorum remedia medicorum fuisset expertus, tunc tandem magna ad merita beati Joannis nostri mente recurrit, eundem devotissime deprecans, ut comitissæ uxoris suæ opportunitatibus dignaretur occurrere. In mei notitiam deveniunt hæc omnia.

21 Mane in cappellam Dei Famulo dicatam ex ablatialibus adibus descendi, et aperto sacri thesauri ostio, luminaribus prius accensis, hym-

ALCYONE
J. P.
* i. e. recusavit
* J. cum pervenisse

uti et alios duos

E

periculose agrotantes:

F

mulierem ex abortu laborantem

ospital.

ALCATOR
J. P.

no, antiphona, versiculo, et collecta solitis, conventualiter devotissime decantatis, ea devotione, et reverentia, qua decelat, et debebam, sacrum inde velum, quo beati viri Joannis a Caramola corpus tegebatur, deprompsi, et illud ad illustrissimum et excellentissimum comitem, bene recoditum, quadam mea epistola sociatum, transmissi; ut comitissa, et comitis necessitatibus aliquantulum subvenirem. Nec utriusque fiducia frustrata est fructu suo: nam vix viderat, et colerat comitissa sacrum Dei Famuli velum, quod extemplo tales vires acquisivit, ut surgens e cubili, illico per castrum incedere cepit, ut testatur ipse devotissimus comes in sua epistola mihi directa, totidem continente. *Epistola huc Italico idiomate conscripta subditur ibidem, et signatur data Saponarum die in Octobris anno mdcxiii; postquam ita pergit Laurus: Tunc omnes, qui aderant, rei admirabilitate stupefacti, gratias Deo ingentes dederunt, quod rem tantam suis oculis spectassent, et qui aberant, facti famam audientes, in perfectiori erga Dei Famulum devotione roborati, gaudentes laudaverunt et glorificaverunt Deum in humili Servo suo.*

Deipara statua, et corpus suum ab incendio servat.

22 *Post alia vera, quae habet cap. ultimo, dans rationem, cur plura admirabilia non adducantur, lego ista: Ad tanti insuper Viri magis ac magis sanctitatem collustrandam, non est silentio concedendum illud praeter ceteris admirabile, cujus apparentia signa oculorum sensu nunc usque percipiuntur. Etenim cum seculis praeteritis sive bellorum furia, sive latronum studio, sive proscriptorum impetu, sive conspirantium invidorum ingenio, sive fortuito, et casu totum Sagittariense cenobium, sacrum Virginis phanum, et beati Joannis a Caramola ara fuissent igne combusta a debacchante, et laxatis habenis devorante igne, nullam gloriosissimam Deiparae statua, et sacrosanctum Dei Famuli corpus detrimentum aliud passa fuere, quam istud tantum in brachio; illa vero solum in scabello pedum suorum, parvam combustionem; ut in ipsis, veluti in libro, tanti legeretur magnitudo miraculi. Addimus denique, quod cum Sagittarienses gravissimis se sentiunt opprimi necessitatibus ad beati Joannis a Caramola intercessionem recurrunt, corpus sacratissimum ejus exponunt, et extemplo frenatur ignis, tempestas aquarum cessat; subvenitur opportunitatibus, et se ab omni periculo absolutos agnoscent. *Hactenus Laurus.**

§ III. Beati post mortem apparitiones; illustratus ejusdem cultus, et vaticinia.

Consanguineis apparuit, et ire eos jubet ad cenobium Sagittariense.

Apparitionem hanc, aliaque eandem secunda admodum mirabilia refert Laurus identidem allegatus, cap. 15, a pag. 51, ex majorum, prout ad marginem notat, traditione Sagittariensium. Quaecumque vera illa sit traditio, visum tamen est eam producere, sed decurtatam brevitate causa: Nono autem die a beatissimi viri Joannis obitu Sagittariensibus venerabilibus patribus, adhuc tristibus, jucunditate, et tristitia admixtum quoddam accidit admirandum. Etenim Sagittarium devenere beati Joannis a Caramola consanguinei quidam, preciosissimas corporis sacratissimi margaritas qua-

rentes, et dicentes: Scitote, venerabiles patres, quod separatim in Tolosana urbe habitantibus, et leniter dormientibus nobis apparuit quidam senex forma pulcherrimus, baculum manu gestans, et habitu indutus conversorum sacri vestri Cisterciensis Ordinis, et univique nostrum talia dixit: Ego sum Joannes vester consanguineus, et, si mei notitiam habere desideratis, ite ad monasterium Ordinis Cisterciensis, quod appellatur Sagittarium, in comitatu Clarimontis, provinciae Lucaniae. His dictis disparuit. Mane autem facto, unus alteri, et alii ceteris consanguineis nostris super hujusmodi visione verba fecimus, unusquisque nostrum sibi soli apparuisse autumans.

24 Congregatis tandem in unum omnibus nobis, ac omni maturitate visione considerata, decrevimus [quod] ad monasterium Grandis Sylvae vestri Ordinis in nostra Tolosana diocesi, nos conferre deberemus, meliorem, et clariorem de nostro Joanne habendi causa notitiam. Ubi cum aliqui ex nostris ibi se contulissent, quendam conversum etiam Joannem appellatum invenerunt, quem praeter ceteris omnibus alioqui concupiebant, ob eximiam sanctitatis ejus opinionem, quam sanctissima ejus vita in fidelium pectoribus ingesserat, et in dies ingerit, et tamquam magnus habetur in conspectu Domini. Hic ergo beatus vir cum nostros vidisset, dixit illis: Vos estis Tolosani, et consanguinei cujusdam Fratris nostri conversi, quem tamquam mortuum, vel deperditum diu deplorastis. Ipse quidem, jam sunt anni plures, mortuus est mundo, et soli Deo vivit, ac multa, et magna Deus per ipsum operatus est, et in dies operari non desinit. Nostri autem admirantes audita, interrogaverunt eum, dicentes: Unde hoc habes, pater sancte? Mihi peccatori, inquit, ipse apparuit meo habitu indutus, et cum scire voluissem, cui monasterio inserviret, respondit, Sagittarii monasterio, in comitatu Clarimontis, Anglonensis diocesis, Lucaniae provinciae, in regno Neapolitano; et parum victurum se dixit.

25 Redierunt nostri e Grandis Sylvae cenobio, a quibus talia auditis, ut lucensque veniremus, communi voto decrevimus expedire. Lato itaque, ac hilari animo peregrinati sumus usque ad vos, venerabiles patres, inter vivos existere putantes eum; at quia ab humanis excessisse, iter agentes audivimus; vos propterea oramus suppliciter, ut nostri Joannis corpus nobis ostendere, et largiri dignemini, ut juxta propositum ad nostros atque nostrates illud traducamus. Sagittarienses vero patres, sacrum corpus exhumare responderunt, ut viderent; at alienare nequaquam. Eodem itaque nono die a transitu Viri sancti, hoc est, die quarto mensis Septembris anno mcccxxxix gementibus et fleutibus monachis, consanguineis astantibus, et praedolore lacrymantibus, facta fovea, atque tellure dejecta, tanta odoris suavitas processit e tumulo, ut omnium nares, et universum repleret Sagittarii ambitum...

26 Tanto conterriti miraculo Sagittarienses patres, non solum Deo gratias egerunt innumeras; sed et sacrum sui Famuli corpus, ut inestimabilem margaritam e caelo demissam custodire, ac nullatenus supplicantium consanguineorum votis annuere, votum firmaverunt. Verum cum Rogerius abbas deprecantibus illis partem aliquam concedere denegasset, decrevit tandem, crura tantum, et brachia Tolosanis elargiri.

qui plenus de illo instructus in monasterio Grandis Sylvae.

tendunt ad Sagittarienses, et Beati corpus vident;

cujus crux et brachium eis concedit abbas.

A Quæ, etsi omnem adhibuissent diligentiam, nullo ferreo instrumento valuerunt incidi, vel secari, quàm eodem rudi gladiolo, quo et herbas excavare, et sportulas Homo Dei assolebat efficere. Quem gladiolum, una cum ejusdem corrigiæ annulo, quo utebatur, quando erat eremita, et beatissimæ Virginis Officii libro (quod tabulis coopertum in pergamenaceis paginibus * manuscriptum esse dixerat Laurus cap. 13, pag. 48.) inter cæteras reliquias sacrosanctas, Sagittarienses asservant.

27 Abbatis decreto non obstante, crux nuda, et brachium Servi Dei Tolosani subtraxere patres quidam, quibus præ cæteris ab abbate elargitio facta displicuerat : et illis statim discesis, communi Sagittariensium applausu, cum Dei laude, et gratiarum actione ad sacrum corpus reportarunt. Exstant ab immemorabili tempore usque ad præsens super altari, eidem Dei famulo Joanni a Caramola dicato eodem certe in loco, ubi fuisse fertur Beati cellulam, ad latus ecclesie Septemtrionem versus. *Clausula hæc conducit ad majorem publici cultus ejus confirmationem : qui licet superius § 1 satis superque stabilitus a nobis fuerit; corollarii tamen loco liceat hic subungere sequentia, quibus illustretur magis.*

28 Super hujus beati Viri capellæ ostium, quod occidentem respicit, inquit Laurus pag. 53, variis expressæ coloribus cernuntur effigies, beatissimæ Virginis Deiparæ, ad hujus dexteram sancti doctoris mellilini Bernardi abbatis, et a sinistra B. Joannis a Caramola cum. . . radiis : quæ quidem imagines vetustatem plurimam præ se ferunt. Quando autem sacrosanctum corpus beati Viri super altare elevatum, nulla est mortalium penitus memoria. Quotannis a Sagittariensibus venerabilibus patribus sub die vigesimo sexto Augusti proprium ejus recitatur Officium ante ejusdem Dei Viri aram, procerum, magnatum, et populorum, gratias a B. Joanne impetratorum multitudine concurrente non parva : et hoc etiam a tempore, in quo non est hominum memoria in contrarium. Singulo quoque die in majori Officio, tum ad Vesperas, cum ad Laudes, de eodem sit commemoratio specialis, quæ per idem tempus nunquam deprehensa est intermissa; quæ talis est : AD VESPERS ANTIPHONA : Patent cunctis miracula etc. Vide § 1, num. 6 sub finem. v. Injustum deduxit Dominus etc. R. Et ostendit illi etc. AD LAUDES ANTIPHONA : Gaudeat choros monastiens etc. num. 6 mox citato. v. et R. ut supra. ORATIO : Omnipotens sempiternæ Deus, qui beatum Joannem confessorem tuum arcioris vitæ merito decorasti, tribue, quaesumus ut, quem in terris cognovimus miraculis coruscantem, in cælis agnoscere mereamur pro nobis piissimum precatorem. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

29 Nec præterire possum, quod Beati ejusdem nomen summa in veneratione fuerit elapsis aliquot post mortem annis: sicut liquet ex hisce diplomatibus, quæ extant apud Laurum e monasterii Sagittariensis tabulario producta. Nam cap. 12, pag. 31 datur unum anno millesimo trecentesimo octogesimo tertio. . . pro honore Virginis gloriosæ, et sancti Joannis de Caramola. In alio, quod signatur datum. . . anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo octavo, die decima Maii, primæ Indict., et in quo Sagittariensis cœnobii laudatur alumni,

insigni hoc elogio honoratur pag. 37: Frater ACCIORE Joannes a Caramola fuit ibidem sanctificatus, multisque miraculis tam in vita, quam in morte claruit, et continuo claret, et maxime in terra Sinisii et Claromontis : ubi multos homines diversis languoribus et infirmitatibus infectos pristinae sanitati restituit : cujus sanctissimum corpus de præsentem in prædicto monasterio esse dignoscitur.

30 De Vita jam egimus § 1, ubi et nonnulla huc remisimus : quorum alterum est ad illum biographi locum in lectione 5, num. 4, ubi Beatus Margaritæ comitissæ Clarimontanæ, quæ diu fuerat sterilis, nullam sobolem nascituram præmonstrat. Laurus vaticinium hoc illustrat cap. 12, pag. 28 : Ex antiquissimo, inquit. Caroli Magni Gallorum regis stemmate ortum duccens Margarita de Claromonte, Jacobi comitis Claromontis filia, et uxor nobilissimi viri Jacobi de Sancto Severino, Tricarici, et Clarimontis comitis (hic descendit a Targisio, e Normannorum principibus sanguine procreato : qui primus S. Severini comitatum sui juris effecit, ex quo de S. Severino cognomentum suum in posteris dimanavit : et Jacobus iste primus Sanseverinorum extitit, qui Margaritæ de Claromonte matrimonii jure, post Ugonis de Claromonte fratris obitum, Clarimontanis imperaverit) cum per annos et annos fuisset sterilis etc., de quibus in lectione citata.

31 De liberis vero, quos post B. Joannis vaticinium edidit laudata Margareta, hæc observat Laurus : Fœminarum nomina non habemus. Mares fuere tres, qui ad nostram devenere notitiam. Rogerius veluti primogenitus in comitatu Tricarici et Clarimontis Jacobo Sanseverino genitori successit. Ugo Potentiæ comes, ac magnus regni protonotarius evasit : et Thomas Montiscagiosi comitatum possedit, pro Ludovico Andegavensi Neapolitano in regno proregis officium exercuit, Romanum Pontificem Urbanum hujus nominis sextum a Nuceria obsidione liberavit, et Sagittario Rotundæ Maris et Trisagie tenimenta concessit. Hæc de uno loco Vitæ, breviter memoratum Beati vaticinium perstringente. Alter vero, qui ibidem proxime sequitur, est prædictio mortis Angeli domini Rubii, quem brevi e vita migraturum enuntiarit; et de quo etiam agitur in dicto Commentario num. 5.

32 Reverendissimus idem abbas Laurus cap. xi historiam hanc ita amplificat et elucidat pag. 27 : Erat sane ea tempestate in Lucaniæ provincia, Anglonensi diocesi, et comitatu Clarimontis oppidum quoddam, Rubium nuncupatum, quod solvebat reginali curiæ annuas uncias duas, et tarenos quindecim, ut notatur in Cedula reginæ Joannæ secundæ (quod ad marginem apud Laurum scribitur factum in ann. mcdlxvi, pag. 46 etc.) et sub eadem fuit habitatoribus penitus destitutum, dirutumque. Cujus oppidi baro, dominus Angelus de Rubio appellatus, multa sacræ domui per ipsum ablata reddere tenebatur. Nec Rogerius abbas præ erga illum reverentia admodum eum pro restitutione premebat. Cumque beatissimus Dei famulus Joannes Angelum, etsi sanum et incolumem, morti tamen proximum prævidisset, mox humillimis gressibus ad abbatem suum accedens, eum talibus verbis est allocutus : Vade cito etc., quæ loco allegato habentur de imminente ejus morte.

AUCTORE
J. P.
elucidantur.

33 Quod ita quippe factum est : quoniam infra breve temporis spatium de hac fuit luce subtractus, uti dicit Vita : addit Laurus, et tota familia extincta. Supervixit quidem Richardus de Rubio, et ut autumnari fas est, ejusdem domini Angeli consanguineus, castri Episcopie baro; at parum. Nam ob Richardi de Rubio mortem, filiis non relictis Episcopie castrum ad Joannem Vincislanm de S. Severino Clarimontis comitem devolutum cum omnibus juribus, jurisdictionibus, hominibus, vassallis etc. De Vita, quam praeo commissam mox exhibebimus, dicta haec sunt. Brevis hic addimus, nostrum exemplar Ms. collatum esse cum edito apud Ughellum, uti patebit ex uncinis textui adjectis, ac e notulis marginalibus ad illum : deinde, partitionem ejusdem in numeros esse nostram : nec neglectam esse correctionem, ubi id videbatur opportunum. His itaque per totum hujus Commentarii decursum collectis praefere conati sumus lucem ipsi Vita; circa quam nonnulla etiam dabuntur in Annotatis. En tibi nunc eam, in lectiones, quas in Ms. invenimus, dispartitam.

B

VITA

Auctore anonymo synchrono,

Ex Ms. cum editione Ughelli collata.

PROLOGUS AUCTORIS.

LECTIO I.
Auctor suam
tenuitatem
fessus.

Ad describendum vitam caelibem, et stupenda miracula hujus caelestis Viri, et terrestris angeli, cujus tentamus historiam texere, alterius linguae esset opportuna facundia, et alterius claritas intellectus. Ego enim, nisi illius ad Deum me juvet oratio, cui jam non per aenigmata, sed facie ad faciem loquitor, ad hoc impeditioris linguae, et hebetis ingenii me censerem, et nisi moveret, immo me potius impelleret et grandis devotio, quibus ad ipsum per Dei donum afficior, et affectus sanus etiam, cum adhuc in carne ejus sanctissima anima teneretur, illius reminiscens dicti : Altiora te ne quiesieris, numquam ad haec tamquam effrons meretrix prosilirem; sed per ea, quae dicta sunt, et ne temporum tandem antiquitas deleter de mentibus hominum Viri hujus gloriosa gesta, quae Deus dignatus est ante oculos nostros apponere diebus istis, quibus, quod non sine cordis amaritudine referendum est, omnium charitatem frigidam ceruimus, si non dicimus jam extinctam, tamquam puer balbutiens locutus sum, et si non volans, reptans tamen more animalium reptantium super terram.

2 Johanni ergo dedit originem civitas Tholosana a. Nescio autem, quamobrem advenit Basilicata b provinciam, trahens moram continuam in * et circa comitatum, qui dicitur Clarimontis c, ubi aliquandiu inter saeculares permanens; sed non saeculariter vivens, honestissimam vitam duxit. Et ut impraesentiarum innoteat *, quanta puritatis extiterit cum ad huc per mundi hujus impedimenta decurreret, subite eundem non existimo, quod vulgi publico divulgant *

LECT. II.
ritam B.
Jaanns in
seculo inte-
gerrimam,
a b
* Ughel. infra
c
* ibid. inno-
scat
* Ughellus
divulgatur

oraculo. Fertur enim, [quod] cum in sudore sui vultus vellet suo * pane vesci, et conductus denario custos cuidam * vineae poneretur, sine petita prius, et obtenta a domino spirituali licentia, etiam arripere unius uvae botrum, tanquam a gravi facinore praecavebat. O mens timore casto repleta! cur tanto timore trepidas, ubi non est timore aliquatenus trepidandum? Per timesciscne furtum committere, ubi credis Dominum permissurum : sed sanctarum mentium est, ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est.

3 Sed cum jam spiritus, qui calere coeperat introrsum, satis fervesceret trahente fortiter ipso spiritu, omnia propter Christum post tergum relinquens, ut stercora, cursu concito ad convivium, quae erat, eremum properavit : ubi quanto austeritatis rigore se ipsum affligerit, quanta alimentorum inopia corpusculi sui membra siccaverit, quantaque aspera pro Redemptoris amore pertulerit, difficilem posset exprimi, et dillicilium quidem credi. Ibi enim, ut aiunt, ex septeno passinate d. quod vix ad septennium prae diolum suffecisset, refectioem suam totius quadragesimae coartavit. Ibi interdum nulla cibi sollicitudine fatigatur : eo vesci tantum susecebat edulio, quod ei deferebant agricola, qui ad illum devotionis gratia divertebant. Ibi nonnulli viri Belial, suae cupiditatis impetum exercentes, spe subripiendae pecuniae illum paupertatis verissimum sectatorem, qui propter * Christum sub caelo nihil aliud possidebat, crudeliter affligerunt : quos tandem, ut proderet, nullis potuit suaderi sermonibus, nullius precibus obtineri *.

4 Sed cum per tot bona adhaereret Altissimo, et jam secundum Scripturam cum eo spiritus unus esset effectus, pollere cepit, ut firmiter creditur, gratia prophetiae. Refert enim veritatis amica domina Margarita comitissa Clarimontis, quae per annos et annos fuerat sterilis, et jam vehementer de sterilitate perpetua timecebat; quod, cum se pro impetranda progenie illius saepe se precibus commendasset, ipse tandem quodam die iis eam sermonibus est adfatus : Forti, inquit, animo esto : noli te plus marore consumere : [redde bona Ecclesiae,] indubitanter tibi, quod multa, et grata tibi soboles est futura. Nonnihil autem post reserantur conclusa viscera, utriusque sexus fructus inde exit uberrimus, Deo, matri, quae genuit, et hominibus valde gratus. Sed et Angeli domini Rubii obitum ante dixit. Suo enim inquit abbati : Vade, dic illi Angelo, ut illius, quo tenetur monasterio nostro, solvat se cito vinculis debiti, quoniam satis brevis terminus est, quo est carnis debitum soluturus. Quod ita quippe factum est : nam infra * brevis temporis spatium de hac est luce subtractus.

5 Sed cum diu in hac eremo duceret vitam angelicam potius quam humanam ordine, ut videtur, praepostero, sed non praepostero merito, relicta vita anachoritica, quae est in perfectionis apice constituta, descendit ad coenobiticam in monasterio Sagittarii Cisterciensis Ordinis, et qui magister esse meruerat, sub forma discipuli curvavit cervicem humiliter regularibus disciplinis. Ad cuius coenobiticae vitae ima nunquam de anachoriticae vitae vertice descendisset, nisi quia jam ingruens gravis invalidudo corporea; praesertim quadam genuum, et capitis concomitata dolore tumiditas, humanum auxilium cum instantia suadebat. Ubi oblivisci nesciens instru-
menta

LECT. III.
et in eremo
severissimam,

E

* ib. praeter

* ib. adhuc
LECT. IV.
nec non ead-
emta ejus me-
moral.

F

* ib. infra

LECTIO V
dicende vera
vite Religio-
sup

A menta perfectionis præteritæ, austeritatem solitam totis viribus custodivit. Nam annosus multa parvitate pane se sustentans, non replens, furphureo utebatur, et pro reprimendo astnantis sitis ardere, raro aliud, quam aquæ poculum hauriebat.

6 Hinc erat quidam (si dici mereretur) brevissimus lectulus quadratus, et concavus, et quadripedalem mensuram vix transiens: ubi poterat solum contractus accumbere, tribuendæ quietis non gerens speciem, sed laboris: et nimirum * cum totum testetur cœnobium, quod nullus extiterit monachus, qui ipsum conspexerit dormientem. Hinc tantum observabat silentium, ut non mereretur dici tam tacitus, quam elognis *. Et tanta contemplationis sedulitate erat intentus, ut semper videret cum Maria sedere ad pedes Jesu. In carnis adhuc mole submersus, totius carnis gravitatem pertransibat.

7 Cuique de tanto honore munere eum divina largitas decrevisset, sustulit enim de hac valle miserabili lacrymarum, et concivem sibi cœlestis patriæ fecit illum. In ipso autem suo felicitatis exitu (quid significet nescio, Dominus * scit) tantus venti flantis impetus insurrexit, ut totam illius cellulam, totumque cœnobium concutere videretur. Sed (mirum dictu) ventus validus, qui totam, ut dictum est, cellam videbatur evertere, per foramina ipsius cellæ transgredies, quinque faces magnas flatu subito potuisset extinguere, nullam ibi exiguarum ardentium lampadarum extinguebat.

8 Robertus autem dictus Maccaronus habitator Sinisii e, cujus brachium vetus jam et durum ulcus invaserat, adeo ut ipsius membri omni esset officio destitutus, perrexit ad quemdam barberium f pro alicujus medellæ subsidio implorando. Cui medicus ipse inquit: Perforat tibi multum humoris malignitas sursum deorsumque brachium: nisi per incisionem veniamus ad radicem ulceris, nullam tibi possum medellam adhibere salutis. Interea transitus hujus Viri, qui in opinione omnium [hominum] magni meriti habebatur, cepit undique resonare. Quo lætante æger audito, Non, inquit, terrestrem medicinam suscipiam: de celo credo quod sospitatem mihi Homo iste sanctissimus impetrabit: c sumptaque grandi, plusquam posset dici, fiducia, ad præfatam monasterium * accedit: Sancti cellam ingreditur: his et similibus verbis eum abbas adloquitur: Hoc est baculum, quod gestare solebat in manu: hæc sunt sportellæ, quas ipse contexuerat. Inter hæc verba, ægrotns so respicit mox, sospitemque se cernit *. Et tunc omnes astantes stupor maximus apprehendit, dum repente vident membrum tumefactum et tenne, mundum, et putridum [et] ulcerosum, solidum adeo, ut milkæ ibi miro modo ulcerationis imagines remanerent.

9 Thomasella * quoque filia Johannis magistri Udonis de Sinisio, ita habebat brachium fistula inveterata depastum, ut frustatim defluerent * inde ossa. Cuique pater ejus eam ad jam dictum cœnobium deportaret, invento abbate, iis sermonibus orat enim: Ostende [nobis, ait,] corpus Sancti, si forte dignabitur filiam meam salvare. Non, inquit abbas, corpus sacrum possum vobis ostendere (latenter enim deposuerat illud, ne tantus thesaurus posset subtrahi sibi furto:) sed de vestibulis ejus tibi dabo particulam: involvens illa membrum invalidum, si placuerit Domino, potens est in tua genita miri-

ficare hodie Sanctum sum. Quo involuto, ibidem pernoctavit. Credibile quidem est, ut ad vestimenti tactum mox salus eveniret. Sed quia usque quo domum redeant, brachium non detegunt, tunc solum inspicunt plenissime ipsum salvum. Dominus insuper Johannes Capanus, sacerdos de ipsa terra Sinisii, biennio vocem habuit penitus suffocatam. Nulla ipsum longe lateque quesita juvare potuit peritia medicorum. Erat autem, ut ait, ad tantam desperationem inductus, ut jam gyrovagare per mundum proponeret, erubescens in tantæ infelicitatis fato inter notos, et amicos sic turpiter conversari. Sed [humani auxilii] suffragio destitutus, ad Dei clementiam se convertit: supra Sancti hujus tumulum obdormivit, vocem pristinam impetravit.

10 Gentilis rursus puer de Noha g diuturno tremore brachii vexabatur adeo, ut si interdum pro experienda mensura læsionis suæ vas aqua plenum manu tentabat arripere; mox penitus fundebatur: sed hujus Sancti meritis est plenissime factus sospes. Quædam quoque de ipsa terra Nohæ mulier, quam vidi quidem; sed nomine nescio, patiebatur tumorem durum, et veterem supra pedem: qui hujus Sancti virtute incomparabiliter citius est, quam fluit cera ab ignis facie, resolutus. Sed celebratum in Johanne dicto, Barone de Arimento, memoria dignum non omitto miraculum. Qui cum haberet sic tibiam mortuam, sic turpiter ulceratam, ut nesciam, quid ibi plus fuerit, de putrido videlicet, an de sano; confestim, ut sancti Viri hujus ingreditur cellulam memoratam, ad tactum herbarum, quas in suo solebat lectulo sternere, totius tibia horrenda læsio pertransiit: omnium * instanter ulcerum est solidata ructura *: tota corrosionis est concavitas adimpleta. Multa, et alia fecit Jesus per hunc Virum sanctissimum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis. Credite firmiter quicumque futuris temporibus venientes, quæ hic inserta sunt, et quæ luce clarius poterunt meum animum informare. Tot enim habent testes premissa miracula, quæ dicta sunt, ut excludatur postremum, quot homines habent Sinisii, atque Noha. Postremum enim duorum duntaxat lide dignorum virorum, de viso testimonium perhibentium, relatione didici: quos sic vitæ honestas, et morum gravitas reddant dignos, ut nullo modo existimem, ipsos potuisse mentiri. Cætera autem, quæ a singularibus accepi personis, vel quæ aliqua mihi potuissent nube fuscari, hic immiscere contempsit: ne contigisset forsitan sub veritatis velamine mendacium subintrare. Gesta quoque hujus Viri omni diligentia, qua potui, perscrutatus sum: secum licet indignus colloqui merui: ferre omnes, quos oppressos dixi fuisse languoribus, videre volui: vidi et singula vera conspexi. Obiit autem, immo verius in cœlesti patria natus est Vir iste dilectus, et electus a Domino, septimo Kal. Septembris, anno mcccxxxviii h Domini [nostri] Jesu Christi: qui vivit, et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Civitas Tholosana. Baudrandus Tolosæ duas ponit in Hispania; alteram in Vandalitiâ, in ipso limite Castellæ novæ, quam vocat oppidulum

A. ANONYMO
SYNCHRONO

LECT. VIII.
ipso patrociantante, miracula.

g

E

* ib. omnino
* ib. rosura

f

A

A ANONIMO
-SYCHRONO.

pidulum tenue : alterum , oppidum . . . in Ipu-
scoa provincia . . . , satis cultum , ad radices Pyre-
naeorum montium . Tertia est in Occitania pro-
vincia Gallie , de qua dictus geographus plura ,
celebritate nominis notissima . Consuli etiam pos-
test Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum .
Etiam si autem distincte non determinet biogra-
phus , quod Tolosa Gallie dederit originem Beato ;
omnino tamen censemus , eum agere de hac ,
non de illis : quia cum Tolosa Gallie adeo præ-
clara sit , et obvia magis ejusdem notitia : non
dubitamus , quin illa simpliciter posita , et quasi
per excellentiam nominata sit ab illo præ duobus
aliis synonymis oppidis minoris notæ . Et sic con-
formiter loquimur ad § 3 Commentarii nostri ,
ubi de Tolosanæ Beati consanguineis .

h De Beati habitatione in hac provincia di-
ctum in Commentario prævio .

c Ughellus col. 107 : Oppida , inquit , ce-
leberrima hujus diocesis (Anglonensis) duo
sunt , Clarimontium et Sinisium : quorum utrum-
que præclaram habet ecclesiam collegiatam , a
Margarita comite Clarimontana , Jacôbi comitis
Tricarici ex familia Sauseverina uxore fundatam .
His ad majorem istarum personarum notitiam
ante dicta in Commentario prævio sub finem .

Videri etiam potest Laurus cap. 12.

d Vox hæc apud Ughellum desideratur : per
quam hic intelligendus videtur panis recoctus .
Vide Glossarium Cangii in vocibus passimæ , et
paxinatium , Rosweydam in Oonomastico ad Vitas
Patrum pag. 1045 .

e De Sinisio jam diximus . Situm est in ter-
ritorio Clarimontano .

f Barberius est barbitonsor , hic vero chirur-
gus .

g Noha , Geographiæ Blavianæ volumine 8
in mappa terræ Barionæ ac Basilicatæ , scribitur
Noia , et quinque circiter milliariis Italicis
distat a monasterio S. M. de Sagittario .

h Annus hic clare ac distincte signatur in Ms. ,
quod damus , et apud Laurum identidem cita-
tum , cap. 14 , pag. 50 . In editione Ughelli nota-
tur MCCCXXXVIII ; in qua facilius omitti potuit
numm 1 . quam superaddi in dicto Ms. In nota
Ughelli editione tom. 7 , col. 90 , in notula
marginali additur tertii ejus seu 1339 , ut alii
volunt . Castellanus ponit etiam 1338 . Nos vero
cum non videamus aliquid satis firmi , quod cogat
nos a Ms. isto et a Lauro deflectere ; superius in
initio Commentarii nostri posuimus hunc etiam
annum 1339 .

DE B. VILLANA BOTTIA FLORENTIÆ IN ETRURIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Beatæ cultus , corporis translationes , et Acta .

ANNO MGCCLX
Nomen Beatæ
in Fastis an-
nuntiatur

Beatam Villanam , mulierem Florenti-
nam , vitæ sanctitate conspicuam , pauci
annuntiant martyrologi , iique recen-
tiores tantum , ita ut de legitimo Beatæ
cultu dubius hærerem , nisi aliunde submissa
uobis essent documenta , quibus cultus probari ,
ac stabiliri posset . Arturus a Monasterio in sacro
Gynæceo ad XXI Augusti ita habet ad propositum
nostrum : Beatæ Villanæ Nazarenæ , tertii Ordinis
Dominicani , quæ virtutum exercitio , patientia ,
jeuniis , orationibus , amore in pauperes , et aliis
penitentis operibus claruit . Arturum sequitur
Marchesius in Diario Dominicano , eandem
commemorans Beatam ad XXI Augusti : ut lon-
gius ei teruit elogium , quod desumptum ex
Seraphino Razzio , qui in Vitis Sanctorum et
Beatorum Ordinis Prædicatorum a pag. 523
Vitam B. Villanæ Italice narravit , plurimamque
hausit ex Actis , quæ edituri sumus . At nec
Seraphinus , nec Silvanus Razzius , qui eandem
Vitam in Sanctis Etruscis recendit , Beatæ me-
moriam affigit XXI Augusti , ita ut ignorem ,
cur Arturus prædictam diem elegerit , nisi forte
putaverit mortuam esse non diu post festum
S. Laurentii , ut videtur innui in Vita univ. 12 ,
et clarius insinuat apud Razzium , ideoque
hanc diem certam pro incerta substituerit . Ve-
rum post pauca probabimus , non mese Augusto ,
sed Januario obiisse : nec eam referimus ad
hanc diem , nisi propter translationem corporis ,
referendam inferius .

2 Raphael Badius , vir eruditus ex Ordine

Prædicatorum , qui sub finem præcedentis seculi
Florentiæ habitavit , scriptisque libris innotuit ,
varias majoribus nostris anno 1691 transmisit
notitias ex Mss. conventus S. Mariæ Novellæ ,
ubi degebat , et sepulta est B. Villana , atque
inprimis de morte Beatæ ita notat : Hanc non
obiisse mense Augusto , patet clare ex Necrolo-
gio antiquiori conventus S. Mariæ Novellæ ,
quod in carta pergamenâ asservatur in archivio
sacristiæ , et incipit ab anno MCCCXXX usque ad
MCCXXXVI : siquidem pag. 14 ita legitur , nec
aliqua alia ibi nominatur Villana , « Jannarii die
» XXX : Domina Villana uxor . . . Petri Populi
» sanctæ felicitatis MCCCX , claruit miraculis . »
Concordat Chronica prædicti conventus , inquit
Badius , nam P. Fr. Modestus , chronista satis
eruditus , ita scribit cap. 36 , pag. 39 : Obiit
anno MCCCX , die vigesima nona Januarii , su-
per cujus corpus nondum elatum scribunt pluisse
manu ac floribus . Hæc de die et anno obitus
dubitare nos vix sinunt ; quæ autem in Vita
eum his minus videntur concordare , in annota-
tis elucidabuntur .

3 Præmisit Biliottus , teste Badio , varia de
gestis B. Villanæ , quæ fusius referuntur in Vita ,
hæc vero de obitu sancto : Tam Sancte demum
vitam finivit , quod inter Beatas merito annume-
retur . Deinde ita proseguitur : Habitum nostrarum
Sororum moribunda suscepit , in qua etiam
fuit sepulta inter antiquam ecclesiæ pontem et
lateralem januam humili et temporario sepulcro .
Ejus diem pia quadam observatione agi curavit

Fr.

obiit 29 Ja-
nuarii anni
1560.

paucisque
post annis
coli capto

A Fr. Thomas Cavalcanges : et, ut imposterum commodius atque festivius ageretur, Silvestra quaedam, olim uxor Ugonis Altovita ejusdam, domum quandam in nova platea sitam, et centum florenos Landum dimisit societate, cui postea Angela quaedam Gioli, ejusdam Bonciani conjugum, centum et quinquaginta alios, ad agros pro canobio emendos, in suo testamento legavit. Et tam haec, quam Silvestra instituit, quod quolibet anno ipsius B. Villanae die Missa de beatissima Dei Genitrice Maria ante ejus decantaretur sepulcrum, quo die processio a Fratribus, cereos accensos gerentibus, eo usque produceretur. *Habeamus hinc, cultum inchoatum fuisse non diu post mortem Beatae : nam, ut subdit, testamentum Silvestrae scriptum est anno 1367, Angeli vero 1365. Haec autem facta non crediderim sine consensu episcopi Florentini.*

¶ Porro *Laudatus Biliottus de veneratione Beatae sic prosequitur* : At cum temporum longitudine varia illa officia obsolevisent, a Fr. Sebastiano Anilino... post annos circiter septuaginta renovata fuerunt. Renovatum quoque fuit ab eodem ejusdem B. Villanae sepulcrum : nam cum vetustum illud valde humile dimisset, alterum, et quidem dignius, eodem erexit loco, in quo sacra illa ossa reposuit, semotis tamen quibusdam reliquiis, quas argenteis thecis inclusas in sacrario collocavit. Novissime circa annum mcdlxxv, pie Peregrini et Templi societates in marmoreo insignique sepulcro, Desiderii a Sepignano sculptoris dignissimi manu elaborato, ejusdem beatae Mulieris ossa reposerunt, prout magni sub sepulcro characteres indicant. Supra novum hoc atque insigne sepulcrum, antiquum quemdam Crucifixum appenderunt, ante quem genuflexa piissima illa Mulier longius in nostra aede orare consueverat, quem quidem Crucifixum ibidem prius appenderat idem Fr. Sebastianus.

¶ Post haec praedictus *Badins* subjecit ea, quae cap. 31 narravit *Biliottus* de translatione magis celebri, quae tertia dici potest, facta anno 1569, xxvi Augusti, per Angelum Malatesta conventus B. Mariae Novellae Priorem. Narrat autem ibidem, ossa B. Villanae cum ossibus aliorum Beatorum die memorato translata fuisse ad sacrarium, quousque, singulis altaribus et sepulcris novo loco dispositis, honoratius reconderentur. Deinde translationem corporis ad novum sepulcrum cap. 52 ita refert *Biliottus*, loquens de sequente Priore Zenobio a Villa basilica Lucensis ditionis : Cumque mense Novembri videret B. Villanae sepulcrum patenti contra organa loco erectum, sacra illius ossa, quae Fr. Angelus praedecessor suus anno mclxxix, die vigesima sexta Augusti deposuerat in sacrario, die praedicti Novembris vigesima, in arca lignea cum aromatibus clausit, ipsamque arcam cordulis obligans, in altera ex unciis ligno confecta abscondit, quam mox multis clavis confixam, et Crucifixi signo notatam, in parietis ad hoc effecta concavitate inclusit. Testantur, qui adfuerunt, arcam hanc inclusam esse post marmoream columnam, in qua nigrum crucis signum apparet, non longe ab angelo illo, qui ad jacentis statuae B. Villanae pedes erectus, conopaeum sublevar, et lava tenet cum altero angelo titulum, qui incipit : *Ossa VILLANAE MULIERIS SANCTISSIMAE etc. Supple : in hoc celebri tumulo requiescent, ut notavit Papebrochius, dum erat Florentius.*

6 Adducit post haec *Biliottus* auctoritatem

*Alexandri Capocchii, qui in eodem monasterio vixit : rerum sulis erit ipsa Capocchii verba recitare, quae laudatus Badins ita transcripsit : Anno Domini mclxxix apertum est sepulcrum B. Villanae, domini Andreae de Bottis, ejus sepulcrum fuit in pariete, ubi nunc est altare de Minerbottis : et translatum est apud capellam societatis Peregrini anno sequenti, id est mclxxx, die vigesima Novembris. Illud interim fuit expositum in sacristia in armario * : fuerunt enim ossa ejus in una capsula lignea, involuta tamen in tribus linteis cum aromatibus, videlicet muschio, thure, croco, calamo, et garofolis, ligata cordulis, et prima capsula posita est in alia secunda capsula mucea, et clavis firmata, et Villanae marmorea, ubi est tale signum crucis ✙, et supra capsam est imago Crucifixi. Et in deportatione corporis tam in prima vice quam in secunda Fratres processionaliter cum cereis et paramentis, sicut lit in magnis solemnitatibus, comitati sunt. Jam tertio est sepulta, et affuit multitudo maxima populi, et viri de societate Peregrini fuerunt induti cappis lineis cum luminaribus et cruce, et sic solemniter cantaveramus, et Deum laudamus eum organis et gaudio : et sanctum caput ejus est reservatum, ut in capite argenteo reponeretur, per omnia benedictus Deus, qui mirabilis est in Sanctis suis. Amen.*

7 Haec translationem memorat quoque *laudatus ante Seraphinus Razzius* pag. 528, sub annum 1571 eidem assignat contra *Cuparchium*, ejus auctoritas major esse debet, quod ibidem tunc habitaverit, ut ex ejus elogio apud *Echardum* tom. 2 de Scriptoribus Ordinis Praedicatorum pag. 264 intelliges, reique gesta interfuerit, ut ipse innuit per vocem, cantaveramus. Referunt et alii hanc translationem, quos adferre superfluum esset. Accipe itaque beneficium, non multo post collatum oranti ad sepulcrum Religioso, quod post praecedentia, et *Capocchio*, opinor, ita memorat *Badins* : Fr. Dionysius Junctinus Florentinus, sacerdos Ordinis Praedicatorum, perpetuo dolore capitis per tres annos, orando ad sepulcrum, liberatus est mclxxxi, die xxi Februarii. Huic tenus ex *Biliotto*, et *Capocchio* vir humanissimus *Raphael Badins*, rarius diligentiae omnia fere, quae de cultu Beatae relata sunt, accepta referimus.

8 Idem *Badins* anno 1691, xv Octobris in aliis ad *Papebrochium* litteris quaedam refert de cultu tunc temporis usitato, quae inde hinc transfero : Ejus (B. Villanae) manus simul junctae asservantur in reliquiario aeneo, vel de aurichalco inaurato, non infabre elaborato, in sacrario, et Dominica ultima Januarii quotannis exponuntur cum capite beatae Mulieris faciendo commemorationem mortis ipsius, quae accidit xxix die ejusdem mensis : non tamen cantatur amplius Missa de B. Virgine, ut antiquitus : sed ante Officiorum celebrationem fit mane privata processio a capitulo conventus, sito in proximiori claustrum, usque ad altare, prope quod prostat sepulcrum B. Villanae, a duodecim religiosi clericis nostri conventus, et a societatum Peregrini et templi viris sine saccis comitatis. Et in medio positi quique eorum cum faculis accensis, et progressi omnes per ecclesiam tacite, ante gradus praedicti altaris pervenientes, devote exculantes reliquiarium, dictas includens sacras manus, regrediuntur inde venerunt, danturque singulis nova cerea facula parvi ponderis

ACETORUM
J. S.
reservato
seorsum
capite.

* i. e. armario

F

sacerdos ad
sepulcrum
duntaxat capitis
dolore
liberatus

F

De cultu B.
Villanae prius
servante.

pro

AUCTOR
J. S.

pro eleemosynario. Ita a sex annis et amplius servatum vidi, quod valde diversum est ab enarratis ab antiquo chronista (*Bilinto*) ejus tempore aliter forsitan fiebat, et obiit post annum MDLVI annorum LXXVI. Demum *Papebrochius ipse de cultu Beatae hanc notarit Florentiae post Vitam descriptam*: Eius festum agitur ultima Dominica Januarii, structo ante ejus marmoreum tumulum, ante quem perpetuo ardet lampas, altari extemporaneo: caput in busto aereo inaurato, cubiti in similis materiae brachiis asservantur in sacristia.

et Crucifixo
ejus in veneratione habito.

9 *Hinc sufficienter probatum confilimus, illam jam olim fuisse B. Villanae reversionem, ut Operi nostro, tanquam Beata, inseri possit et debeat. Cum autem dicta sint aliqua de imagine Crucifixi, quae olim supra sepulcrum Beatae appensa fuit, quamque suo tempore in sacello proximiori publica venerationi expositam fuisse testatur Badius, jurabit ulteriorem istius imaginis notitiam hoc loco subtere. Modestus Bibliottus cap. 36 Chronici hanc scribit, teste Badio: Ferunt B. Villanae suas preces nostro in templo assidue effundisse solitam ante vetustam quandam Crucifixi imaginem, inter beatissimam Virginem et dilectum Joannem apostolum et euangelistam surgentem, quae etiam miraculis claruit. Hanc ob B. Villanae ad eam devotionem supra ejus appenderunt sepulcrum, supra quod etiam anno MDLXXV a piis Peregrini et Templi societatibus renovatum, et novissime anno MDLXXIX et MDLXXXI novam altarium accommodationem ex inferiori in superiorem ecclesiae partem translatum semper mansit appensa, quousque hujus prioris P. F. Timothei Ricci tempore, secularium quidam, nescio quo affecti fastidio, inde eam removeri fecerunt, indecens esse oggantes, tam deformem imaginem in tam pulchra ac renovata videri ecclesia: quibus eum contrarij non posset, Prior eam devotam imaginem in Puritatis adicula evidenti contra altare loco appendit, juxta quam plures appensae tabellae et imagines multae (vota vulgo appellant) pendentes, aptissimo sunt argumento, et Crucifixum illum a B. Villanae diebus ad nostra usque tempora a populis in pretio habitum, et idcirco quovis pulcherrimo loca dignissimum.*

Vita scripta

C 10 *Aeta B. Villanae habemus conscripta ab auctore suppare Ordinis Praedicatorum, qui Florentiae in conventu S. Mariae Novellae habitavit, atque alio monumenta quaedam ibidem invenire potuit, ex quibus Vitam conscriberet. Attamen auctor ipse non omnino videtur certus, cum duo ibidem eodem fere tempore floruerint, quibus Vita attribuitur, nec rationes desint pro alterutro. Echardus tom. I de Scriptoribus Ordinis Praedicatorum pag. 899 illam attribuit Joanni Caroli, quia in fine Vitae, quam se Florentiae legisse testatur, leguntur haec verba: Explicet Vita B. Villanae de Florentia, scripta per (me) fratrem Joannem Caroli... anno Domini MDLII etc., quae sane nullum relinquere videntur dubium. Vihilominus saepe jam laudatus Badius in citata epistola ita loquitur: Vita Latina Ms. Latine composita a Mag. Fr. Hieronymo Joannis Ordinis Praedicatorum, theologo universitatis Florentinae, qui oravit in concilio Florentino, et scripsit alia, de quibus Altamura in Bibliotheca Dominicana sub anno MDLIV, et ego in Catalogo clarorum virorum collegii Florentini fol. 101. De eodem quoque Echardus tom. I pag. 812. Porro Badius non ignoravit postrema Vitae verba*

jam partim recitata, nam eadem et ipse adducit: Vitam tamen attribuit Hieronymo, qui senex erat, dum Joannes Caroli habitum Ordinis suscepit.

11 *Favet imprimis huic opinioni Vita praefatio, ubi auctor vocatur Fr. Hieronymus, et paullo post dicit: In ca. . . ., quam de B. Villana rogatu quorundam scripturi sumus Historia. Itaque ex Vita initio Fr. Hieronymus illius auctor est, ex fine Fr. Joannes. Deinde auctor num. 16 dicit, se adhuc vidisse quosdam ex iis, qui corpus Beatae ante sepulturam custodierant, quod Hieronymum designat: nam Joannes Caroli, natus . . . anno circiter MDXXV, teste Echardo pag. 898, videre non potuit eos, qui anno MDLXXI jam erant religiosi: potuit vero eos videre Hieronymus Joannis, qui obiit ex Echardo anno 1454, aetatis 67, vel 77: ita ut nasci debuerit circa annum 1377, vel 1387. illosque facile videre potuerit et cognoscere. Hinc colligo, Vitam Hieronymi Joannis auctoritate scriptam esse editamque, licet ille ad eam scribendam usus videatur Joanne Caroli; cui forsitan suggestit materiam, ex quo factum fuerit, ut ille loquatur ex persona Hieronymi: nam Vitam per Joannem conscriptam, postrema ejus verba omnino erincunt.*

12 *Descripsit hunc Vitam propria manu Papebrochius noster, ex codice membraneo Ms. conventus S. Mariae Novellae de Flora Ordinis Praedicatorum, in quo sermones B. Jordani supra Genesim, ut notat, et observat etiam Echardus pag. 899, haec adjungens: Miror non editam (hanc Vitam,) Beata enim illa apud nostros S. Mariae Novellae condita celebris est, et ad ejus tumulum continuo lampas ardebat. Ullius fuisse tertiarium Ordinis, non memini me legisse, at cujusdam, ni fallor, nostrorum ejusdem conventus matrem. Veruntamen Arturus num. 1 adductus et Marehesius voluit, tertio Praedicatorum Ordini fuisse adscriptam, quod in annotationis ad Vitam breviter discutimus, ubi de familia Beatae elucidanda quoque occurrent aliqua. Nunc interim Vitam ipsam, more nostro divisam subjicimus.*

VITA

Scripta a Joanne Caroli, Ordinis Praedicatorum, notitias suggerente, ut videtur, Hieronymo Joannis, cujus est praefatio.

Ex codice Ms. conventus S. Mariae Novellae Ordinis Praedicatorum Florentiae.

PROLOGUS.

Universis Christi fidelibus per Ecclesiam totam terrarum orbe longe lateque diffusis Fr. Hieronymus a Praedicatorum minimus, salutem. Dominus ac Redemptor noster Iesus Christus, olim sua praesentia nuptias sanctificans, novissi-

me

A me diebus istis miris et stupendis prodigiis, quanta circumspeditione eodem in statu vivendum sit conjugibus, manifestat. Nempe etsi sanctum sit matrimonium, approbata nuptiæ, plerumque tamen minus eante incedentibus ruina sunt, et occasio vitiorm. Quod tamen licet abunde pluribus exemplis valeat comprobari, in ea tamen, quam de B. Villana rogatu *b* quorundam scripturi sumus, historia, hæc clarins est videre, ad instructionem fidelium et laudem et gloriam Dei omnipotentis, qui de quocumque militantis Ecclesie statu cives non desistit caelesti Jerusalem aggregare.

ANNOTATA.

a Non videtur dubitandum, quin hic sit Hieronymus Joannis, qui post amplissima Ordinis munia obiit Florentiæ anno 1454, 30 Augusti.

b Rogatus, opinor, Hieronymus per Joannem Caroli satisfecit rogantibus, et per vulgationem Vitæ, quod fortasse tempus ei non suppeteret; aut morbis vel senio laborem istum suscipere non auderet.

CAPUT I.

Beatæ natules, pia pueritia, nuptiæ, secutaque hinc vanitas, mira ad novum fervorem conversio, vitæ austeritas, eximia pietas, misericordia in pauperes, incredibilis patientia, revelationes et predicationes.

Florentissimam *a* civitatem nostram multa ab origine mercatorum copia refertam, immortalis fama et opulentissima divitiarum ac deliciarum abundantia testantur. In hac igitur non longe ante ista tempora vir quidam extitit, Andreas *b* nomine, non minori studio comparandis æternis meritis quam terrenis avidissime intentus. Quamobrem cum operibus manuum illius, velut rectissimi Job, benedixisset dominus, ut rebus hujus sæculi ditissimus foret, filiorumque germine et plurima felicitate polleret, eum negotiator evangelicus, ad conquiendam pretiosam margaritam se tandem totum visus est contulisse. Namque pio orationis studio prolem inter cæteras obtinuit Deo gratissimam, quam usitato in cognatione sua nomine Villanam nuncupavit. Hæc igitur ab ætate sua tenerrima tanto Spiritus S. est amore absorpta, ut ei jam ab ipsa infantia cuncta hujus sæculi fastidio essent oblectamenta. Unde resecatis omnibus, quibus illa puellaris ætas demulceri solet, solius veri Dei et caelestis Sponsi Jesu Christi meditatione assidua pascabatur.

c Et, ut sine nullo carnis pondere libera in cælum mens illius conscendere posset, tenerrimum corpus suum primo acerrima studuit maceratione castigare. Namque mordentissimo ad carnem cilicio semper utens, jejuniis, disciplinis, et orationibus noctes pene singulas ducebat insomnes. Si quando autem lassio corpore vel modicum quietis dari oportuisset, aut super nu-

dam terram acumbere, capiti durissimum lapidem supponere consueverat, aut hoc ipsum a parentibus agere prohibita, arenam clandestine per universam lectuli molliem spargere, quam mane facto, secretins colligens abscondebat, ut de abscondito cubili suo soli cuncta cernenti Deo ejus innotesceret famulatus. Verum prospiciens, quod in patenti domo latere diu sancta ejus gesta non poterant, ad sacratissimæ religionis solitudinem cœpit mens illius totaliter aspirare. Matura igitur deliberatione præhabita, ne sanctum illius propositum patris blandimenta delinirent, elanculo discedere cogitavit; et in religiosissimo quodam sanctimonialium feminarum monasterio se perpetuo divinis mancipare obsequiis.

d Die igitur quadam, cum sero factum esset, et pater illius cum omni familia ad solita declinassent quietis loca; sola hæc Dei Electa, patris refrigerium, domus solatium, Villana suo deprehenditur abesse cubili. Pavent omnes, excitatur pater, et stupore vehementi domus universa luminaribus accensis evertitur *e*, donec drachma perditum reperitur: namque opportuno tempore, ut sine nullo strepitu clandestine, quo prædiximus, confugeret, prope fores domus quodam in manseolo *d* se condiderat, ubi aucte purgamenta jactabantur. Quo deprehenso, pater ejus, quem mundana prosperitas adhuc magis delectabat, nobilissimo cuidam juveni eam illico desponsavit, quamvis modis omnibus reluctantem. Celebratis igitur ex more nuptiarum solemnibus, in ipsis maritalibus amplexibus cœpit dispensatione divina mens illius sic exagari, ut omnis pene fervor tepesceret in ea vitæ prioris. Qua ex re amodo perenni sæculo magis quam Deo placere studens, velut secunda Magdalena, ad amplioris vitæ præconia surrectura, venustissimum corpus suum, olim cinere et cilicio exultans, gemmis et auro, omni que stratus molliæ nititur de cætero confovere.

e Talis est enim mutatio dexterae Excelsi, quod electos suos in adeo sæpe manifestum dedecus prolabi sinit, ut tandem suæ fœditatis horrore percussos, cum lacrymantem Petrum, familiaris sibi jungat. Nam cum die quadam pretiosissimam togam, gemmis et ostro micantem indueret, seque omni, quo poterat, studio mobilibus et auro perornaret, ut statuto tempore cum maritatis ceteris in pari cultu delubra visitaret, ex more arrecto speculo, ængmaticæ *f* prospexit, quantum apud Deum interioris animæ plenitudo jam fuisset deformata: nempe, cum iterum atque iterum *g* lumina studiosius insingeret, teterrimi spiritus imaginem se gestare, non hominis, in ipsis vestibus manifeste deprehendit.

f Quare illico lacrymis perfusa, superboque illo habitu gemmis et auro micante rejecto, mox ad ecclesiam fratrum Prædicatorum se contulit, ibique ad pedes devoti ejusdem et religiosi viri salutarem peccaminum suorum accepit penitentiam: sicque novam omnino volens inchoare vitam, prioribus tenebris depulsis, ferrea pridem zona ad mamillas super nuda se præcinxit, qua tanta illius corpore suo tenacitate adhæsit, ut emortuo tandem vix sine carnibus posset avelli. Dein mordenti cilicio, et vestibus asperimis atque vilibus contenta, jejuniis, vigiliis, et orationibus universum vitæ suæ tempus consumebat. Si quando autem vacare illi contigisset, sacra Scripturæ libros, et Patrum collationes, ac gesta Sanctorum tanta cum auctoritate legebat, potissime autem Pauli epistolas, ut plerum-

A. JOANNE CAROLI.

clam patre ingredi; sed detecta ad nuptias cogitur. Ex nuptiis ad civitatem prolapsa.

c

e

f

d

nuo modo convertitur,

e

f

f

g

g

pristinamque austeritatem et pietatem auget.

A. JOANNE
CAROLI.

que in ipsa lectione absorpta, corporalem sensuum usu pene privaretur, uenimem, quamvis loquentem, percipiens, vel astantem oculis prospiciens apertis, quod eidem oranti et Missarum solenni assistenti crebro contigisse plurimi testantur *h*, qui viderunt.

Ejus amor in
Deum, vitæ
solitariae de-
siderium.

7 Tanto autem etiam Deo serviendi amore succendebatur, Vitas Patrum quandoque decurrens, ut multo tempore concupierit et ipsa ad deserti solitudinem se omnino transferre: quod et fecisset, si *i*, quæ imminabant urbi Florentia, seditiones et mala fuissent subsequuta. Namque solo hoc mo aditu, propter parentes id ipsum prohibentes, fugiendi sibi viam præparari posse reputabat. Tanto insuper ardore replebatur mens ejus, cum de divinis Scripturis sermo occurrisset, aut Dei verbum in sanctis ecclesiis proponebatur, ut etiam in ipso rigente corpore hujuscemodi Spiritus S. fervor ebullire videretur. Namque illico chlamydem abiciens, caput præ torrente aestu detegere frequenter solebat.

B
fervor in con-
cilioibus et
meditationi-
bus sacris,
apparitiones

8 Fertur autem confessori suo, eam de austeritate nimia et victus parcitate arguenti, dixisse: Ego cum epistolas Pauli lego, aut divinis assisto eloquiis, mente sic reficior, ut omnis illico diffingiat cibi corporalis appetitus: Ita Christi crucifixi meditatione absorbeor, ut nulla omnino sit asperitas tam dura, quæ non mihi amenissima videatur. Nec deerant illi celestium apparitiones sedulae, et supernorum civium crebra solatia; quorum jucundissimo contubernio refoverari mens et afflicta caro videbatur: nam frequenter deprehensa est cum Christo et B. Virgine aliisque Sanctis innumeris intra domus suæ penetralia magna cum luce diutius consedissee. Unde quadam die adventanti ad se cuidam mulieri, Cur non prius venisti, inquit? reperisses enim virgines innumeras, quæ paulo ante hic mecum simul aderant, mira claritate fulgentes.

ei factus, mi-
sericordia ei-
ga pauperes.

9 Alio quodam die puerulus quidam, flores ad eam forte missos delebens, quibus Sanctorum imagines perornabat, cum intra cameram *k*, se subito injecisset, vidit manifeste Filium Dei cum B. Virgine, ac B. Dominico, cui devotissima erat, pariter cum illa per cameram huc illucque pergentes, manibus ad alterutrum junctis, quemadmodum in choreis fieri solet: cui tandem sciscitanti, qui fuerunt, cum quibus loqueretur, innoxit, ne cuiquam homini, dam viveret, propalaret. Quante autem pietatis erga pauperes extiterit B. Femina, vix lingua posset explicare, cum in singulis quibusque amantissimum illi Jesum Christum facie tenus contemplari videretur, euangelicum illud jugiter mente sacratissima gestans: Quod mihi ex his minimis fecistis, mihi fecistis. Qua de re non ambigimus in specie pauperis Christum ei sæpius occurrisse. Nam cum semel ab ecclesia Prædicatorum rediret, in ipsa ecclesia platea agrotum quemdam pauperem habuit obvium, quem longe majori studio, quam ceteros consueverat, refovens, mira cum devotione palam populis gestavit humeris, quoad illum debito in hospitali, quod de Pinzorheris *l* dicitur, collocauit. Quem quis dubitabit eundem ipsum Christum existisse, in speciem pauperis transformatum, quem ita coram omnibus pudica Femina non erubuit amplexari *m*.

paupertatis
amor, spiri-
tus propheti-
cus.

10 Hac, quia ex euangelica doctrina nove- rat, pauperem Christum nec locum habuisse, ubi caput suum reclinare posset, arctissimæ paupertatis tanta cupiditate flagravit, ut frequenter ostiatim mendicare omnino proposuerit, nisi a

parentibus et marito prohibita exstitisset. Quibus tamen in faciem resistens, dicebat manifeste: Ego jam dudum respectus omnes mundanos calcavi, nihil omnino curans, nisi Dominum meum Jesum Christum. Quia ergo, subactis terrenis omnibus, mens illius in æthera figebatur, meruit celestium arcanorum scrutatrix fieri per-magnifica. Nam prophetico spiritu soli Deo cognita futura sæpius prædixit, et prænuntiavit. Unde genitori suo longe antea revelavit, quot et quanta adhuc mala, et mundi hujus infortunia illum pati oportebat: quæ, sicut dixit, impleta sunt. Nempe, ut sæpe mercatores assolent, naufragium passus, ex maximis divitiarum copiis ad grandem inopiam est reductus. Affinitati et cognationi suæ, que tum temporis permaxime florebat, periodum assignavit temporis vitæ hominis minus, naturali cursu in vita mortali degentis: quod rei eventus tandem comprobavit, nobili illa progenie de Boctis *n* omnino extincta. Alio quoque die astantibus nonnullis noti ejusmodi obitum præ-nuntiavit, quem fama erat et opinio certissima incolumem adhuc superesse: quare illico mittentes, invenerunt illum eadem hora migrasse, qua *o* dixerat.

11 Qua ex re, fama illius subcrecente, ne qua opinione sanctitatis attolleretur mens ejus, cum de cætero spiritu prophetico ageretur, illa pronuntiare futura cogitavit, ut non magis propheta, quam insulsa mulier, et quedam fatua putaretur. Unde contigit, ut novercæ cujusdam sue mortem prædicere coacta, ne id prophetans dicere videretur, in angulis platearum, velut bannitores *p* solent, futuram novercæ mortem jam præteritam nuntiavit. Dixerat enim intra se: Reputabor huic mendax, mihi *q* vero insaniens, et proclamans fabia apparebo: quod tamen, sicut prædixerat more prophetico tempora comitans intra paucissimos dies evenit. Et quia prophetarum cunctis aggregatam in cælis Dei Electam non ambigimus, intra candidatos martyrum exercitus hanc eandem collocare non verebor, Nempe quamvis tyrannorum gladiis cum sanguine vitam minime fiderit, permulto languore ac diutino sui corporis cruciatum vere sustinuit passionis: languebat enim sæpiissime diuque febribus, et acutissimis doloribus laborabat, quos quanta cum patientia et aviditate toleraret, referre incredibile est.

12 Nam confessori suo sæpius inhibuisse fertur, ne pro se rogaret, ut ab his languoribus sanaretur. Alias etiam, se alleviatam sentiens in aegritudine, subito cum gemitibus Deum precari audita est, ne ita fieret, sed in duplo majore languore affligeretur. Cujus e cælo preces obaudiens Dominus, tanto aestu febrium corpusculum ejus illico allixit, quod usque ad extremum fere deducta sit. Quibus in angustiis gratiarum actiones jugiter Domino persolvens, plerumque etiam in laudes devotissimas jubila voce erumpebat. Nec mirum: videbat enim manifeste crucifixum in carne Christum sibi assistere, ejus doloribus compatiens, suæ penalitatis oblita videbatur. Quo quidem disparente, subito adesse vidit magna cum luce Mariam Virginem, virginibus innumeris comitatam, inter quas devota illi Catharina speciosissimam coronam manibus gestabat, ei tandem perseveranti in patientia conferendam. Dicebat enim: Constans esto, dilectissima, quia hanc ego tibi coronam in cælis reservo. Consolabatur siquidem illam, non tamen afflictionem poenarum; sed quoniam paulo

ante

A ante horridam multitudinem conspexerat damnatum. Hæc insuper die quadam r sue sospitatis impatiens, dum S. martyris Laurentii solemnitatem instare perciperet, Dominum deprecabatur, dolorum et pœnarum sui martyris in craticula patientis proprio in corpore particeps fieri. Unde subito febribus ardentissimis correpta, nunquam suæ carnis tale sensit incendium : sicque variis pœnarum generibus voluntarie assumptis, sacrum ejus corpusculum martyrio consummavit.

ANNOTATA.

a Florentiam significat, quam dudum mercimoniis atque opibus floruisse, passim notum est.

b Andreas cognomento Botti, vel de Bottis, licet infra num. 9 legatur de Boctis, mendose opinor : nam auctores, qui de B. Villana egerunt, omnes fere consentiunt, eam fuisse natam ex nobili stirpe de Bottis, vel Bottiorum. Seraphinus Razzius pag. 523 natam dicit ex nobilissimo mercatore stirpis de Bottis. Ab allegato sæpe Bi Liotto cap. 36 vocatur Villana Botthia

B Florentina nobilis. A Capocchio autem in Commentario num. 6 dicitur, sepulcrum B. Villanæ domini Andreæ de Bottis, filia videlicet. Addi possunt Marchesius, et Paulus Minius in Discursu de Nobilitate Florentiæ, aliique, qui Beatam de Bottis nominarunt : ita ut res minime appareat dubia. Veruntamen Ugolinus Verinus poeta Florentinus, teste Badio in litteris, B. Villanam ortam affirmat ex familia de Stradis, dum lib. 3, pag. 81 ita canit :

Est priscum Stradense genus, Strateque propinquo

Oppidulo : ex ista mea conjux stirpe creata : Sanctaque Villana Stradensi ex semine nata, Quam sit grata Deo sua sint miracula testes.

Verum hæc præcedentibus non repugnant : nam potuit Beata matrem habere ex stirpe Stradensi, aut per affinitatem hujus cum Bottiana ex eadem stirpe descendere.

c Everritur, opinor, legendum : sed evertitur est in apographo.

d Id est, loco eriguo.

e Non recte S. Scripturæ verba adhibet auctor : nam mutatio ex bono in deterius non est, nec dici potest, mutatio dexteræ Excelsi, cum Deus hujusmodi mutationis causa non sit. Permisit quidem Deus hanc mutationem, ut Villana deinde, agnita fragilitate et inconstantia sua, ad majorem eveherevet pietatem : at hinc mutatio in pejus dexteræ Dei attribui non potest, cum solus sit inconstantis creaturæ : verum mutatio in melius dexteræ Dei mutatio recte dicitur, quia ab ejus gratia ortum habuit. Nec aliud scriptor iste voluit, ut puto, licet textum sacrum loco non suo adhibuerit.

f Ex turpitudine corporis apparente in speculo turpitudinem animæ per similitudinem agnovit.

g Razzius pag. 525, aliique recentiores, hoc narrantes, aiunt varia specula a Villana sumpta, atque in omnibus effigiem demonis apparuisse. Facile videbit lector, illum speculorum variationem ad hunc auctorem, ex quo sua hauserunt, nimis liberaliter additam.

h Id est, testati sunt Fr. Hieronymo, qui similia scriptori dictasse videtur ; cum hic non viderit illis, qui similia videre potuerant. Ad Commentarium num. 11.

i Nisi legit Razzius pag. 525. Verum sequentia farent lectioni nostræ. Attamen maritum de-

serere non licebat sine ejus consensu, de quo minus recte tacet auctor, si Beatæ propositum satis noverat.

k Id est, cubiculum.

l Italice delle Pinzochere.

m Id sane argumentum non concludit. Razzius pag. 525 asserit, pauperem illum, redeunte Villana, non inventum in lecto, ubi eum deposuerat. Si id satis certum esset, rem melius probaret : at conjicio, Razzium illud de suo ex conjectura addidisse.

n Jam monui, legendum videri de Bottis.

o Id est, præcones a roce Italica banditore.

p Tamquam præteritam more prophetis usitato.

q Illi, opinor legendum.

r Refertur illud ad tempus incertum, ita ut hinc colligi non possit, defunctam esse non diu post festum S. Laurentii, ut putaverunt aliqui, quibus, re necdum examinata, assensit Jannigus noster, in prætermisissis ad 21 Augusti, seu tom. 4 ejusdem mensis pag. 399 memoratus. Nam obiisse Beatam 29 Januarii, probavimus in Commentario num. 2.

CAPUT II.

Supremus morbus, mors beata, secuta post mortem mirabilia, ac sepultura in templo Prædicatorum, ejusdemque Ordinis habitu.

Et quoniam paulo ante de reddenda corona facta mentio fuerat, dabatur intelligi de propinquo laboribus suis fore terminum a imponendum. Unde tandem febribus decumbens, omni postremo membrorum usu destituta est. Sicque cum die proximo se morituram cerneret, concupivit extremæ unctionis sacramento insigniri. Cui præsto antiquus adstitit hostis, simulato anachoretæ ejusdem habitu, se sanctum attulisse oleum commemorans : quem cum apertis parumper oculis agnovit, toto in se collecto spiritu, voce, qua potuit, exclamavit : Recede, recede, cruenta bestia, sciens dulcissimum animæ meæ Sponsum adesse Christum : alioquin alapa te percutiam. Qui statim confusus evanuit, seseque studiosius ad antiquas temptationum insidias accingit. Nam cum illam in extremo vidit articulo constitutam, iterum redit, et eam a Domino derelictam omnino nititur persuadere : addens, quod, si se illi dumtaxat commendare vellet, adoras eum, opem sedulo præstaret in adversis. Sed non inmemor illa textus Evangelici, illico arguit eum esse sathanam, qui Dominum Jesum Christum temptans, ait : Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me, et ostendit ei omnia regna mundi, et omnem gloriam ejus. Quare solida mente in se consistens, eundem a se ire compulit mira confusione superatum.

14 Appropinquante vero consummationis sue tempore, aderant religiosi viri, Christi passionem prelegentes : qui cum ad eum locum pervenerunt, ubi dicitur, quod inclinato Jesus capite emisit spiritum, Dei Electa plicatis in cru-

A. JOANNE CAROLI.

E

Morbus Beatus supremus, superatusque in eo tentationes.

a

f

beata mors secutusque mor odor suavisissimus.

ce

A. JOANNE
CAROLI.

ce manibus, quas prius mutare nequibat, illo eodem momento ex hac luce migravit. Mox autem cepit ex sacro corpore sanctæ sanavitatis odor emanare, ut non ægrolantis aut defuncti corporis camera illa videretur, sed omnium aromatum apotheca : quo suavissimo odore diebus multis camera illa redolens, intransibus cunctis mira jucunditatis solatia conferebat. Unde dicere solebat sponsus ejus, quod nunquam adeo mæstus erat, quin prædictam cameram ingrediens totum se exultatum sentiret.

Corpus, veste
Religiosa m-
dutum ut
ante mortem
voluerat,
splendescit,
b

15 Et quia, dum viveret B. Patriarchæ Dominico devotissima fuerat, mandavit corpus suum habitu ejusdem Ordinis *b* apud ecclesiam FF. Prædicatorum S. Mariæ Novellæ de Florentia tumulari. Namque ad prædictam ecclesiam tanto alliciebatur amore, quod, si quando emergente casu illam personaliter visitare non posset, illo in die nusquam animo quiescere maneret, quousque ab altissima domus sanctæ turri eandem magna morula contempleretur. Investito igitur diei habitu per priorissimam et alias de Pœnitentiâ S. Dominici, viderunt illico adstantes omnes corpus suum in tanta claritate transformatum, ut in illud vix oculos deligere possent. Quæ ex re corpus sacrum venerari mira cum devotione cœperunt.

atque mira-
bilibus inclu-
rescens,

16 Unde diebus multis et noctibus custodientes illud, grandia experti sunt sanctitatis ejus testimonia. Nempe inter cæteras devotissima quædam mulier de Pœnitentiâ B. Francisci, quæ cum cæteris devotis mulieribus sacras vigiliis circa dictum corpus observabat, rorantem e cælis florum multitudinem vidit super foretrum, in quo jacebat. Quapropter gratias Altissimo referens innumeratas, elevatis in cælum manibus, aiebat : Nunc vero te, Villana, rogo vi beatam in cælo amicitia perfrui : hæc enim verba tua sunt, quibus seiscitanti mihi, quid de cælis missura fores promisisti mihi, quid de cælis virentia illa præta cælestis Hierusalem, Deo duce, pervenero, rosarum ac liliorum ad te munera destinabo.

multo tem-
pore ante
sepulturam
servatur in-
corruptum.

17 Deportato ergo tandem sacro corpore ad ecclesiam FF. Prædicatorum, inhumatum jacuit in capella B. Catharinæ virginis diebus xxx et vii, ab omni penitus labe corruptionis alienum, quoad tumulo ex integro perfecto traderetur. Cujus rei testes veracissimos superesse adhuc vidimus nonnullos nostræ Religionis professores, quorum custodia sacrum corpus eo tempore commendatum extiterat. Fuerunt autem, qui ob firmissimam ejus sanctitatis opinionem partim vestes, partim membra ipsa absciderent : quæ sane membra (tauta est sanctitatis ejus virtus) adhuc intacta atque inviolata existunt.

hæc visio
seu apparitio
Beatorum.

18 Nec est sifentio transeundum, quod in hiora transitus sui devotæ quædam mulieres, anachoriticam vitam ducentes super pontem quemdam fluminis, prope ecclesiam B. Gregorii de Florentia, vidisse testatæ sunt. Asserebant enim, nocte ipsa in oratione vigilantibus magna cum luce ac odoris fragrantia mulierem quamdam ornatu regio astitisse, quasi duobus cubitis a terra elevatam, quam licet primo intuitu B. Dei Genitricem crederent, diligentius observantes, electam Dei Villanam esse didicerunt, cum qua devotissimum sapiens contubernium illis exstiterat. Verum interrogata sapiens, numquid ipsa foret, respondisse fertur *c* : Ego nunc in cælis Margarita, non amplius Villana vocor. Cum igitur vellent ejus sanctissimos tenere pedes, elevari

c

illam in æera viderunt, continueque magis ab æera subtrahi conspectibus ; sicque tandem per fenestram domus egressa, videbatur ad æthera mira cum claritate evolare, relicto in modum cometae post se inestimabili fulgore. Audivisse etiam se testatæ sunt Seraphim clamantia atque dicentia : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth, pleni sunt cæli et terra gloria tua etc.

19 Sed quia Margaritam in cælis se vocari paulo ante prædixerat, devota nunc meditatione *d* considerandum est, unde sibi tale nomen accesserit. Referre consueverat devotissima quædam sui generis mulier, quod ei aliquando sanctos angelos deprecanti, ut illi, quanta cum gloria B. Villanam in æthera detulissent, manifestare dignarentur, subito illi cælestium spirituum unus affuit, qui diceret : Non quia sanguinis te illi jungit allinitas, sed quoniam tibi magnopere afficitur Dei electa Villana, totam sui exitus seriem et assumptionis gloriam propalabo. Denique appropinquante vite suæ termino, S. Patriarcha Dominicus, angelorum multitudinem comitatus innumera, ne supremæ necessitatis hora Alumnæ suæ devotissimæ, quam vigili semper cura protexerat, deesse videretur, opem de cælo ferens, languentis cubiculo protinus affuit, confortans eam, ne quo antiqui hostis pavore contremiscat. Quibus adstantibus omnibus, tandem anima illa sanctissima carne soluta est, quam illico suscipientes ad cælestia, inde digressi suavis, regna festinare cœpimus gaudentes.

quæ per cons-
nem allin-

d

e

magis mirabi-
lem

20 Remansit autem cum sacro corpore dux noster inelytus et auriga Dominicus, volens tandem custodire illud, quousque suæ Religionis habitum vestitum cerneret. Cum ergo progredientes solis orbem intrare cœpimus, elevatis sursum luminibus, occurrentium nobis mulierum vidimus multitudinem innumeram, inter quas dilectissima Jesu Christo Magdalena priorem omnium se agebat, dicens : Hæc est illa Dei omnipotentis Spousa, quam ego diebus singulis novo semper Christi amore iustaurabam : et hæc dicens, animam sanctissimam juxta se miro cum honore collocabat, cæpto itinere proticiscens, non sine cantibus et vocum resonantibus melodiiis : quibus, procedentes parumper altius, orbe ex altero multo dulciores percepimus concentus. Namque superiorum civium obviam illi copiosa multitudo festinabat : quorum ante oculos sese ingerebat Paulus doctor gentium, cujus olim epistolas tanta cum aviditate legebat : quem illiro ut vidit, protinus a nostra acie prosiliens, ecurrit, ejusque sanctissima pectori tandem hæsit, quoad illi venerando tactui nostra acies jungeretur. Aggregatis igitur cohortibus, dicebat illi Apostolus sic : A multis disseminata est doctrina mea, ab hac vero plenissime observata, atque hunc in modum de anima illa sanctissima sermonem diutinum protrahebat.

21 Quo expleto, prospicientes altius, reginam cælorum vidimus, in ipso paradisi limine præstolantem, unde tota illa concio in festum suarum laudis prorumpens hymnum, concito illuc gradu sanctam animam deduxit. Erat autem prope illam doctor inelytus Thomas de Aquino, cujus habitum intuita Villana, memor facta est Religiosi confessoris sui, qui olim magna cum instantia postulaverat, ut eundem Regina cælorum attentissime commendare dignaretur. Quapropter flexis illico poplitibus, quod promiserat, adimplevit : statimque surgens, gradiebatur pariter cum B. Virgine, et Thoma de Aquino.

totumque
symbolice in-
telligendam

A audiens illos et interrogans, simulque deambulando proloquens de arcanis aeternae Trinitatis mysteriis. Quo completo sermone, placuit triumphanti Reginae, ut anima illa pretiosa, una cum dilecta Magdalena, velut Sponsa Agni, novissima procederet, seque ante omnes summo Regi praesentaret. Praerrentibus ergo illis, ceteroque subsequente comitatu, throno protinus divinae Majestatis adsummus, cui millia millium assistebant angelorum, cum quibus ceptum prosequentes hymnum, jubila voce pariter concrepare coepimus et nos, dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum, Dens Israel, pleni sunt caeli et terrae majestatis gloriae tuae.

22 Et hymno dicto, factum est silentium magnum in caelo, in quo anima illa sanctissima, post oblata pacis oscula ab eo, qui super solium in throno majestatis sedebat, audivit prolata claris istam vocem: Veni electa mea: quia propter insupportabilem patientiae tuae constantiam non amplius Villana vocaberis, sed eris una pretiosa margarita in armilla mei pectoris jugiter affixa; et addidit: Volo ad eorum, qui te diligunt, solatium, ut ad inferiorem mundi regionem nunc cum ipsa descendas, gloriam, quam modo assequuta es, tuis sodalibus ostensura. Quare, assumpta decenti angelorum comitiva, una cum beatissimis protectoribus suis, Paulo Apostolo, Petro martyre, Thoma de Aquino e, cum splendore, quo praediximus, devoluit super pontem feminis, eremiticam vitam ducentibus, se ostendit. Deinde impartito benedictionis munere domum ejus et civitatem Florentiam habitantibus, revertebatur ad caelestia. Cui se regrediens jungebat patriarcha Dominicus, asserens se tandem sacro illius corpori astitisse, quoad illud, suo vestitum habitu, ad ecclesiam Praedicatorum deportari debito enim honore vidit. Atque ita rursum intra caeli palatia occurrentibus illis denuo caeli civibus, miro est enim odore collata: ubi dilectissimus Sponsus ejus Jesus Christus in saecula saeculorum vivit et regnat benedictus per infinita saecula saeculorum. Amen.

23 Explicit Vita Villanae de Florentia, scripta per me Fr. Joannem Caroli de Florentia Ordinis Praedicatorum anno Domini MCDLII, completa die IX Augusti feliciter.

ANNOTATA.

a Hinc rectius colligemus, mortem Beatae contigisse non diu post apparitionem S. Catharinae. coronam eidem demonstrantis, quam post festum S. Laurentii.

b Hic locus est inquirendi, utrum Beata tertium S. Dominici Ordinem amplexa fuerit. Affirmat id indubitanter Arturus a Monasterio, quem Marchesius sequitur, ut vidimus in Commentario num. 1: Echardus vero ibidem num. 12 praedictis non consentit. Modestus Biliottus in Commentario num. 3 citans ita habet: Habitum nostrarum sororum moribunda suscepit, in quo etiam fuit sepulta. Seraphinus Razzius pag. 527 haec scribit Italice: Quia... tanto affectu ferebatur in habitum S. Dominici, quoniam in vita non potuerat illo se inducere, (propter maritum) voluit saltem in morte illum obtinere, et cum illo ad sepulcrum portari. Haec Razzii verba consonant auctori nostro, et procul dubio veriora sunt, quam praecedentium dicta. Etenim scriptor Actorum non diceret, Beatam ex devotione erga S. Dominicum in habitu illo sepeliri voluisse, si illum in vita gestasset, et vel moribunda induisset. Opinio igitur de tertio Ordine non aliunde profurisse videtur, quam quod in illius Ordinis habitu deinde picta fuerit ante sepulcrum marmoreum: in illo autem habita depictam existimo, quia in eodem fuit sepulta: neque enim ante mortem illo indutam fuisse, ex sequentibus clarum est.

c Haec et alia quaedam similia, in quibus scriptor utitur voce fertur, profurisse videntur ex populari traditione, adeoque minus sunt certa, maxime cum referantur modo mirabili magis quam verisimili: singula tamen prudentis lectoris permittenda iudicio censui.

d Plusculum meditationi suae indulgisse auctorem, non pauci judicabunt, sequentiaque omnia usque ad finem pro meditatione pia fortasse habebunt, non pro vera historia. Verum tamen si hujusmodi visio revera cupiam oblata fuisse credatur, symbolice intelligenda sunt omnia, quemadmodum explicantur hujusmodi Apocalypscos mysteria.

e Razzius, qui hujus biographi vestigiis plerumque insistit, prudenter omisit symbolicam illam visionem: verum referens priorem visionem pro tribus comitibus hic assignatis substituit S. Dominicum et S. Catharinam Senensem: quod non modo a mente hujus auctoris alienum est, sed crassum quoque involvit anachronismum. Etenim obitus S. Catharinae Senensis contigit anno 1380, id est, 20 annis post mortem B. Villanae: quo igitur modo statim post hujus mortem cum eadem potuit apparere? Razzium tamen aberrantem hic secutus est Marchesius, quem recte scribentem deseruit, ut Beatam tertio Ordini suo assereret.

DE B. JOANNE BASSANDO CONF.

EX ORDINE PATRUM CÆLESTINORUM

IN MONASTERIO COLLISMADIENSI PROPE AQUILAM
IN VESTINIS

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Conspectus loci; publica Beati veneratio.

ANNO MCDXLV.
Monasterium
Collismadien-
se.

Antequam ad alia progrediamur, quæ de hoc Beato dicemus, visum nobis est conspectum loci præmittere, in quo mortale corpus exuens ad felicem immortalitatem migravit. R. A. P. Augustinus Lubin in *Abbatiarum Italiae brevi notitia* pag. 21 in rem nostram scribit ista: Aquila in Vestinis, episcopalis civitas totius Aprutii primaria, in monte ad subterrenam Aternum fluvium. Deinde ad Religiosas familias, quæ cum in hac civitate, tum in ejusdem territorio existant, progreditur, et monasterium, in quo B. Joannes obiit, describit his verbis: Abbatia tit. S. Mariæ de Colle medio, alias Colle medio, vulgo DE COLLE MAGGIO Aquilensi, hoc est prope Aquilam ad centum passus, Ord. S. Benedicti, ut asserit Cælestinus V Papa in sua Bulla; in qua dicit, in hac ecclesia diadematis imposita suo capiti insignia anno MCCXCIV. Vide Ughell. tomo 1, pag. 426. In codice Taxar. Camere Apost. dicitur esse Ordinis S. Petri de Magella, et ipsi nuntium monasterialium B. Mariæ ad Graugianum, seu Graugianum Ordinis S. Benedicti, per Nicolaum V Pontificem anno 2, hoc est MCDXLVIII.

B Fundata est a prælaudato S. Petro Cælestino anno circiter MCLXXXVII, et in tantam amplitudinem ab eo aucta, ut in ejus ecclesia præsentibus Carolo Audegavensi Neapolis, et Carolo Martello Ungariæ regibus, ac incredibili populorum numero, in Papam coronari voluerit. Hanc usque ad annum MDXXX incolere Cælestini Galli, nunc Itali. Hi asservatur corpus ejusdem Sancti, sicut et Beatorum Joan. Bassandi, et Bonanni. Abbas laro est Castri S. Benedicti in Perillis. De S. Petro Cælestino longior inferius recurret sermo: cujus Acta jam pridem illustrata sunt apud nos tomo IV Maii, ad XIX ejusdem mensis diem, quo habetur in Martyrologio Romano. De B. Bonanno mentionem facit Cælestinus Telera in *Historia sacra hominum sanctitate illustrum congregationis Cælestinorum, Ordinis S. Benedicti, Italice conscripta*, pag. 335, occasione sibi oblata ex sepulchro B. Joannis Bassandi; scribitque, ejusdem Bonanni ossa esse deposita in capsâ, et a fidelibus devote honorari, monachumque fuisse in monasterio S. Laurentii. Porro nescire se indicat idem historicus, an vixerit tempore monachorum antiquorum Benedictinorum; an Cælestinus fuerit: adhibet etiam ex fama, ubinam vixerit; quodque obierit cum opinione sanctitatis; ac reliquia ejus diu habitæ fuerint in veneratione; donec ad monasterium Collismadiense fuerunt translata. An vero Beati

titulus, quo cum nuncupat Telera, stricto jure ipsi conveniat, non est hujus loci inquirere.

3 Hinc autem monasterio jam a nobis descripto B. Joannes noster jussu Romani Pontificis Eugenii IV missus est, ut ad meliorem Religiosæ vitæ normam illud informaret. Anno vero nro ac duobus circiter mensibus eidem laudatissime præfuit ac profuit in deverissima senectute; et tamquam albus olor, ut ita loquar, divinis laudibus præcinctus morti suæ, ibidem felicissime obiit, dictumque locum suavissimo egregiæ sanctitatis odore, multisque prodigiis illustravit, publicum idcirco, ac stricti nominis cultum promeritus, ut jam probaturi sumus. Tametsi vero ad hunc stabilendum nobis non sufficiant hagiologi recentiores, qui Virum in sacris Fastis annuntiant et insigniunt titulo Beati; præmittimus tamen, quæ de ipso memorant, ut hinc saltem pateat non tam quid illi ab eisdem datum sit; quam quid debitum, ac solutum.

4 Ferrarius in *Noro catalogo Sanctorum*, die XXV hujus mensis hæc de illo refert: B. Joannis Bassandi Cælestini, addens in notis, ex Kal. Lotharingiæ nuper nobis inde transmissis. *Hodierna vero die Menardus*: Aquilæ in Italia, depositio beati Joannis Bassandi Ordinis Cælestinorum. Adde huic Bucelinum: Aquilæ in Italia, depositio beati Joannis Bassandi, Prioris monasterii Collismadii, vitæ meritis præstantissimi. *Cultus ipsius publicus non satis innotuit Saussayo; cum ad diem XXV hujus mensis in elogio ejus, minoribus litteris excusso, et isti diei adjecto, non honoretur alio titulo, quam beatæ memoriæ, meritis beati Viri inferiore; etiamsi postea subdat Saussayus, quod plenus sanctitatis meritis. . . piissime in Christo obdormierit. . . ac signis plerisque refulserit emeritæ glorificationis. In Serie autem Sanctorum, Beatorum, ac Piornu ad dictum modo diem, Martyrologus idem piis duitarat illum accenset. Miramur etiam, eum Castellano tam incognitum fuisse, ut nullum hujus Viri memoriam in Martyrologio ejusdem universali invenire potuerimus. Audi jam, lector, ac rationes intellige, quæ evincunt, beatissimo nostro Ascetæ Cælestino vere ac proprie convenire honores illos publicos, qui Cælitibus aliis impertinunt in terris: quem in suam propositum sequentia.*

5 Imprimis, quod insignem sanctitatis existimationem post se reliquerit; conficitur ex eo, quia a vitæ suæ scriptore synchrono, ejusdem Cælestini Ordinis asceta, nec non tertio monasterii Collismadiensis post se præside, nunc bea-

suo regim.
morle ac mi-
raculis illu-
stravit:

E

memoria que
in Fastis re-
cris

F

publicus in

A tus, beatissimus; nunc sanctus; sanctissimus nuncupetur, immo etiam gloriosissimus. Nec vero sancti titulum, et invocationem prætermisit epitaphium super ejus sepulchrum, quod habetur infra post ritam a nobis excedendam. Secundo. Cum multum sit laudari a laudato viro: prodeat hoc loco Joannes Capistranus, ex Ordine FF. Minorum, qui et ipse Sanctus, totaque orbe celeberrimus, Beati nostri sanctorum egregiis laudibus extulit, ejusdem admirator, testisque ac præco æstimatissimus in paucis. Biographus laudatus hæc scribit num. 56 nostra divisionis, quam postea semper citabimus: Affuit et ille inter alios, qui moribundum patrem Joannem presentia sua honorarunt, religiosus pater Joannes de Capistrano, prædicator egregius, qui prius viderat illum, et noverat, qualis erat. Postmodum vero credens illum migrasse, clausit digitis suis oculos ejus. . . Erat quippe in extasi etc.

B 6 Post obitum vera beatissimi Viri, corpore ejus ad ecclesiam delato, antequam sepeliretur, panegyricam orationem de ipso habuit idem S. Joannes de Capistrano. Rem gestam hic apponere juxta verba biographi num. 60: Reverendus, inquit, ille pater Johannes de Capistrano sermonem egregium de conversatione ejus, de sanctitate, de modestia, de virtute coram plurimis ducentis * hominum millibus fecit, accipiens pro themate suo: Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Johannes: actus ejus sanctissimos, et obitum illius gloriosum, particulariter et distincte, prout fuerat edoctus, et ipsum jam dudum agnoverat, patenter edisserens, et extollens illum summis laudibus justum, ut sanctum, utque Deo placentem, coram multitudine populorum. Hæc de Sancto Sanctus: ejus Acta illustranda erunt ad diem xxiii Octobris, quo inscribitur Martyrologio Romano.

C 7 Tertio. *En tibi nunc alia, lector, indicia, quæ servis et amicis Dei, atque in osculo Domini mortuis propria sunt: Finito vera sermone, de quo modo egerat, tantus, inquit, populi concursus accessit ad feretrum, tamque violenter irrumpit, ut fuerit custodia necessaria armatorum, ne sacrum corpus everterent: quod labore enim maximo in capellam sancti Johannis Baptiste transtulerunt. Videbaturque vultus ejus ad intentibus gratiosus, quasi sulcatus; articulos manus habens flexibiles: ut non mortuus, sed dormiens crederetur. Multi debiles et infirmi illic curati sunt, ad corporis sacri tactum sanitati pristina restituti. Quæ de honorificis ejus sequiis scribit biographus num. 61, patior hic sileri. Quarto. Insignem Viri sanctitatem, ejusque gratiosissimum in cælis patrocinium declaravit Deus plurimis miraculis, quæ referuntur apud auctorem Vitæ num. 65 et sequentibus: inter quæ duo potissimum consideranda renimt: alterum quidem, quo mortuus triduanus beati Patris meritis ad vitam revocatus est, sicut narratur ibidem num. 79; alterum vero illud, quod narrat cap. 9 in initio: Cum repositum foret in capsula lignea sacrum corpus, superque parvum altare Baptiste Christi, quod est ad dextrum latus capellæ B. Johannis Baptiste collocatum; fratres dubitare ceperunt, ne malus odor ex ejus corpore, in scandalum transeuntium, exhalaret. Quæ de re capsam aperuerunt, calce viva beati Viri corpus cooperientes, illuc, ubi jacelat, reposerunt. Et uxor, pauentis interjectis; cum reverentia, inquit, pannis operum sericis, in*

loco disposito statuerunt. . . Isto modo per decem et octo annos quievit: donec tandem, aperta iterum capsula, integrum fuit reperiunt; ut ibidem pluribus refertur num. 83.

8 Quinto. Magnam quoque ad probandum publicum hujus Viri cultum habent vim, quæ addit biographus. Etenim sacrum illud depositum isto modo per decem et octo annos quievit, ita tamen, ut singulari ac manifesto cultu honorari non desierit, venientibus annuatim die sui obitus dominis Camerae cum civibus Aquilanis, duosque cereos ante capsam sacri corporis offerentibus, et illic audientibus Missam. Plura deinde sequuntur de presenti materia. Sexto. Visum postea fuit, uti asserit Telera pag. 334, monachis ut magistratui, ut beata Patri fabricaretur honorificæ sepultura, cui pretiosus adeo thesaurus includeretur, et riva conservaretur imposterum erga illum devotio. Dictum, factum. Intra paucos namque annos machina pulera, uti refert Telera, e lapidibus elaboratis erecta fuit in media sacella S. Joannis Baptiste. Septimo. Ad propositum nostrum non mediocriter conducit status præsens corporis, vel is saltem, qui erat anno 1648, quo Telera librum suum vulgavit. Usque in hodiernum diem, inquit pag. 335, conspicitur sacrum corpus situm in sublimi in plano altaris, inclusum capsæ crystallis circumdatæ: quam custodiunt duæ portæ lignæe clavibus obscuratæ: et ostenditur in præcipuis Ecclesiæ festis, vel quando occurrit presentia personarum. Mirantur omnes pariter integritatem ac albedinem cornis, etiam in facie et in capite, in quo conspiciuntur etiam hodie capilli corvæ monasticæ. His adde, quæ P. Janningus noster post Teleram notata reliquit in suo Diaria itineris Romano-Neapolitani ad rem nostram. Sic enim scribit ibidem fol. 3 verso: In ecclesia Celestini prope Aquilam, dicta Colle maggio conservatur. . . corpus integrum B. Joannis Bassandi, quod et viti. Quiescit in sacello, quod est a cornu Evangelii altaris majoris. Hæc ille: de ejus excursionem in regnum Neapolitanum agitur in ejus Vita ante totum in Julii pag. 3.

9 Octavo. Insigne præterea ad confirmandam, et ad posteriorum memoriam commendandam beati Confessoris publicam venerationem, sunt Antiphona, versiculus cum responsoria, et oratio propria, quæ habentur in exemplari Ms. Vitæ, quam dabimus, post epitaphium metricum, quod eidem subditur, hæc titulo prænotata: Commemoratio de beato Johanne Bassandi Celestino dicto de Francia, ANIMOSA; quæ sic sonat: Ante thronum Trinitatis, causam nostræ paupertatis, Johannes Bassandi pater, representata taliter, ut fons summæ pietatis a sordibus pravitate, et ad regnum claritatis nos lux trahat Deitatis, et tuæ paternitatis nos abluat incessanter, quibus sordemus graviter: quo letaris perenniter, ut ejus vultum letanter concernamus perenniter. Amen. & Beate Johannes Bassandi, audi rogantes servulos, &c. Et impetratam nobis cælitus tu defer indulgentiam. ORATIO. Deus, qui nos ad æternitatis gloriam per Sanctorum tuorum exempla restantur; præsta nobis, quæsumus, ut beatissimi confessoris tui Johannis Bassandi, gloriosissimi Petri Celestini imitatoris præcipui, precibus et meritis mundana quæque despiciere, et præmiorum æternorum tandem cum ipso participes existere mereamur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat etc. Amen.

ACTORE
J. P.
ab immemorabili tempor-
ante decretum
Urban PP.
octavi.

10 Nono. Quid, quod alteram Beati invocacionem contineat metricum ipsius epitaphium, de quo supra, his verbis expressam :

Te, Pater, oramus, nos cernas ac benedicas,
Et serves Aquilam, quæ tibi grata fuit.

Et cur quisquam dubitabit, an Viro huic debeantur honores publici, post probationes, quibus eodem ipsi assereudos demonstravimus; quæque, ut nobis quidem videtur, etiamsi id non probent singule, sufficiunt tamen ad evincendam possessionem publicæ renerationis ejus? Hanc, quam vel vivus etiam habuit apud homines, post mortem confirmavit sequentibus signis, aliisque prerogativis, quas recensuimus supra, quæ argumento snut, quod obierit tamquam verus ac singularis amicus Dei, quodque mors ejus pretiosa fuerit in conspectu Domini, ac placita ei fuerit anima illius. Maneat itaque B. Joannes in antiqua illa et sufficiente possessione sanctitatis suæ, quam ducentis annis, si ex his abstrahas circiter viginti, habuit ante Decretum Urbani PP. VIII, in his utique reponendus, quibus ob temporis diturnitatem non refragatur laudatum Decretum, eni nos in omnibus obedire profiteamur. Casus itaque hic vere exceptus ab illo decretum. His quæ de Beato ad Superos translato hactenus dicta sunt, retrogradientes ad res ab ipso in vita gestas, ordinem chronologicum earundem contexamus, qui in biographo anonymo Latino desideratur.

§ II. Chronotaxis Vitæ; doctrina; canonicum Bisuntinum; narratio quædam biographi castigata.

Telera vitam beati Petris, quam edidit, calendaris chronologicis illustravit: cujus ordinem et exemplum sequemur et nos, ex eo delibaturum in commoium lectoris, et majorem Vitæ perspicuitatem, quæ de hac re annotavit; eique ubi libituri, si quid, quod sit operæ pretium, subtraherit. Primam itaque lucem hausit in civitate Bisuntina anno Christi 1360, Sedem Petri moderante Innocentio VI summo Pontifice. Vixit in seculo annos 18, summa cum pietate et morum integritate. Imbutus habita Canonicorum Regularium Lateranensium in ecclesia S. Pauli ejusdem civitatis, quod accidit anno ætatis circiter 18; Christi 1378, quantum per calculos assequi licet. Hoc vivendi institutum seetatis usque ad annum ætatis 30, Christi 1390, animum ad Congregationem PP. Cælestinorum apprehendit, et in celebratissimo S. Mariæ monasterio Parisiis monachum induit: in quo annis circiter 15 religiosissime versatus, sit superior (quod nomen postea in ista Religione mutatum est in ricarium) annum matrem ætatis ægens 45. Prior Ambianensis monasterii creatus, anno salutis 1408, ætatis 48 illic mittitur. Deinde electus est Prior crnobii Parisiensis: et quævis, uti refert Telera pag. 287, annus presse non notetur in Mss., quo illud officium ei collatum est, omnino tamen hæc affirmat liberi ex fundatione monasterii Ambianensis, quæ accidit anno 1408, nec non ex electione, qua ad regimen provincie adnotus fuit anno 1411: dicitque oportere, quod transactis annis duobus ut minus in isto novo officio, Parisios reversus fuerit anno

1410, ubi anno tantum uno Prior existit, si D hoc ait, verum est, sicut est verissimum, quod anno sequenti Provincialis fuerit.

12 Legimus, inquit idem auctor pag. 288, electionem primam (ex quinque videlicet, quibus ad hoc in provincia Francie munus promotus est) factum esse Parisiis anno 1411, tempore ipsius prioratus, ætatis 51, professionis 21. Provincie præfecturam complevit anno 1414. Eandem resumpsit anno 1417. Quo regimini sui triennio illum Romam evocarunt gravia Religionis suæ negotia, eoque cum Martino PP. V. Provincie gubernatio quarta vice ipsi delata est anno 1432; quinta anno 1438: cui muneri coronidem imposuit anno Domini 1441, ætatis 81. Dum autem anno 1440 exortum esset schisma in Ecclesia Dei, a Carolo VII Francorum rege mittitur ad Amadæum Sabaudie ducem, pseudo-papam sub nomine Felicis IV, dicti V; apud quem ita egit rem communem Ecclesie, ut illud extirperet, ac pacem Ecclesie reddiderit. Deinde duobus circiter annis habitavit in monasterio Parisiensi, quieti solitarie, ac paci animæ vocatus, usque ad annum 1443. Evocatus ab Eugenio PP. destituatur ad monasterium Agninum. Hujus rei notitia ad Beatum pervenit in fine, prout calculos computare se indeat Telera, anni 1443: deinde Romam profectus, laudatum Pontificem convenit, et consulit super ejusdem crnobii reformatione. Subdit Telera difficultates ea de causa exortas sub initium anni 1444, nec non Beati ad Aquilanos ingressum, ac regressum ad Romanum Pontificem (Consule de his Vitam apud nos cap. 5.) Sublatis tamen obstaculis, Joannes Apostolica etiam auctoritate munitus, eodem anno 1444 gubernat monasterium Collismadiense, perfectiorique in illud inducenda vivendi formæ sedulo inrigulat. Annus denique 1445, ætatis 85, Religionis Cælestinae 55, in dicto monasterio vitam claudit die xxvi Augusti: postquam ibidem præfuisse anno uno ac duobus circiter mensibus. Hæc vitæ partitio chronologica procedit secundum chronotaxim, quam laudatus Telera variis locis infarsit narrationi rerum a Beato gestarum. Quæ autem referebat Telera de gestis a Beato apud Amadæum, inferius examinabimus.

13 Bases autem sunt duæ apud Vitæ auctorem: quarum subsidio et Beati nativitas, et vitæ duratio, et Religiosa professionis exordium ac finis figi possint. Et altera quidem exstat ann. 13, ubi hæc sunt: Cum autem Vir Domini penne usque ad trigesimum annum fuisset in Religione præfata (apud Canonicos videlicet Regulares Bisuntinos) versatus, . . . Religionem Cælestinorum . . . est ingressus. Altera ann. 49, ubi sic scribitur: Octoginta igitur quinque ægeus annos a sua nativitate decursos, anno videlicet quinquagesimo quinto a Cælestinorum Religionis ingressu ultimum morbum contraxit, et obiit. Et deinde narratur. Annosa porro illa annorum 85 ætas etiam signatur in metrico ejus epitaphio. Hinc in apographo nostro ex Ms. D. Nicolai Belfortii, et in alio Chiffletiano mendose scribi colligitur: Octogesimo ætatis suæ anno; a Religionis autem Cælestinorum ingressu quinquagesimo quinto.

14 Ad illa, quæ dicebantur in Chronotaxi de suscepto a B. Joanne vitæ Religiosa instituta apud Canonicos Regulares Vesontionenses S. Pauli, et de quo biographus ann. 11 et 12: censui nonnulla de eorum crnobio hic observanda.

Joan-

Datur hæc
chronotaxis

penne add. in
Ms. Chiffletii.

quam edidit
Telera.

Hæc occasione
dantur multi-
tude

A *Joannes Jacobus Chiffletius in sua Vesontione parte 2. pag. 201 et sequentibus, statum ecclesie S. Pauli describens, variè in rem nostram trahit, e quibus suffecerit delibare sequentia : Diximus, ait, in S. Donato, monasterium S. Pauli ab eo primum exstructum, atque institutum ad S. Columbanum regulam Luxoviensem... Nulla deinde damna passum sub Felice et Teodoro impiis præsulis : demum, Alberico abbate mortuo, a Rodolpho rege Hugoni primo, tunc suo capellano, collatum : qui illud, ut vidimus, anno MCLIV, reedificatum optimis dotavit proventibus, voluitque, ut ejus prefecto, non Abbas (quod antea,) sed Decanus nomen esset. Decanos vero laudatus auctor mox enumerat, et sic deinde pergit : Invecla est deinde in illud monasterium S. Augustini regula : a qua cum solutiores nonnulli abhorrerent, gravis orta est contentio, quæ anno MCLXXXI ab Anserico archiepiscopo certis conditionibus definita est : simul constitutum, ut Decanus secularibus Canonicis præset ; Prior vero regularibus. Decanorum ab eo tempore nulla mentio. Prioribus vero enumeratis : Cum autem, sicut subdit, anno MCLXXXII venisset Innocentius IV dabo Cluniaci diplomate, ne quis, qui S. Augustini regulam sequi nollit, in B. Pauli cenobium admitteretur ; sensim defecere seculares Canonici, et anno MCLLII in Augustinianam normam domus tota consensit : cui eo nomine primus abbas præfectus est etc.*

de monasterio
Bisontino, in
quo Beatus
vixit

15 *De abbate autem hujus monasterii undecimo hæc memorat Chiffletius : Odo de Savigneyo, MCCCXXXV, MCCCXC : obiit etc. : unde colligitur, B. Joannem Bassandum ibidem sub hoc abbate floruisse ; ac sub his decessoribus ejus primos Religiose vite annos exegisse ; nimirum sub Theobaldo de Nans, qui ponitur abbas octavus, notato anno MCCCXXI : obiit XVI Cal. Maii MCCCXXIX ; vel sub duobus saltem successoribus ejusdem proximis, videlicet Hugone de Castellione Guictar, ac Joanne de Valletraversa, qui sine anno signantur. Atque hæc dicta sint secundum Chronotaxim modo exhibitam. E qua, ut etiam e Vita, corrigi potest error temporis ac loci chronologicus, qui apud Chiffletium exstat in abbate decimo quinto : Ejus, inquit, tempore, nempe MCLXLIV, migravit ad Superos B. Joannes Bassandus, qui ex canonico Regulari S. Pauli Bisontinensis, factus fuerat Cælestinus in Italia. (Citatur autem a Chiffletio Chopinus in Monastico.) Beatus quippe obiit anno 1445 : a dictis vero Canonicis transiit ad Cælestinos Purvisis. De doctrina, qua Joannes supra plurimos alios ejusdem Ordinis ascetas prælitus fuerit, nihil lego in ejus Vita, quam dabimus, ulmodum singulare.*

16 *Hunc defectum supplet Telera cap. 10, a pag. 299, et ostendit, Joannem doctrina non vulguri præditum fuisse : quem in finem refert et, que inter illum et Joannem Gersonem in hac materia peracta sunt. Petebat, inquit, Bassandus ab illo tractatum super versu illo : Suscepit Israel puerum suum, id est, de susceptione humanitatis Christi, ut ex ipso profunda, quæ ibidem absconduntur, mysteria intelligeret. Cui petitioni prompte respondisse Gersonem addit, et pertexta compositione, huic eadem titulum indidisse (vital Telera primam partem Operum ejus, anno 1518 Basileæ editorum, num. 15 litt. P.) Tractatus Joannis de Gerson ad Provinciale Cælestinorum super versiculo Cantici Mariae, Suscepit Israel puerum suum : De susceptione*

Doctrinæ ejus
specimina

humanitati Christi etc. Reverendo in Christo ^{AUCTORE} J. P. Domino Provinciali Cælestinorum F. Joanni Bassando, sum Joannes cancellarius Parisien. etc. Quum vero de doctrina ejus præclare existimaret, non obscure in laudati istius tractatus decursu notatum reliquit, sic scribens : Rursus attende, Pater oculatissime. Et inferius significat, in aliis suis Operibus liberaliter se correctum fuisse a B. Joanne, dicens : Sic, Pater optime, notasti mihi de quibusdam.

17 *In fine autem ejusdem tractatus, sicut subdit Telera, honorifica hæc clausula Beatum compellat : Hæc habuimus, Pater religiosissime, simul et prudentia præstantissime, quæ currenti calamo, linguam animi ferventis exprimente volui, satisfaciens tunc petitioni, notare per cedulam * istam sub anno Domini MCLXXXVI. Canticum n. * hoc inchoabam, dum me in Capella visitavit benignitas tua mihi jure colenda. Vale, Vale. Jam vero, Joannem Bassandum suas quoque vicissim ad Gersonem submisisse lucubraciones, refert Telera ex eo, quod tractatum quemdam in quatuor divisum partes ad Gersonem direrit, quarum secunda contineret considerationes circiter 53, indicatque ita legi in quarta parte, num. 19 lit. b, ubi Gerson scribit ad Bassandum, explicans Evangelium : Si quis vult venire post me etc. Epistola Provinciali Cælestinorum super Evangelio : Si quis vult venire post me. Deinde subjungit ista : Ecce n. per vestram reverendam Paternitatem, et carissimam devotionem missus est, et oblatu tractatulus sub quatuor particulis : in quarum secunda narrantur quasi punctatim considerationes circiter 53 sententiose, breviter, et ordinate.*

18 *Tractatum hunc Telera scribit non potuisse a se videri post longam diligentiam, quia a Cælestinis non fuerit conservatus, nec a Gersonem Operibus suis insertus. Quod autem epistole modo memorata non ad alium fuerit directa Provinciale Cælestinorum, quam Bassandum, probat cum ex eo, quia colligitur fuisse scriptam versu annum 1419 vel 1420, quando Joannes fugebatur isto officio ; tum quia Gersonius indicaturus fuisset nomen ipsius, ut distingueret hunc a Joanne alia occasione nominata. Ex his, quandoquidem duo isti viri docti lucubraciones suas vicissim alter ad alterum dirigerunt, certum formari posse judicium affirmat Telera, quod Beatus noster in lucem dare potuerit Opera majoris notæ ; sed quod hoc prætermiserit vel defectu temporis, qui utpote assiduus Religionis occupationibus distinebatur ; vel ex humilitati sui ipsius sensu, doctrinam suam impendisse contentus in militantibus maynalibus Dei, atque eum benedicendo in sua cella. In publica vero orbis luce, et magna sui nominis commendatione refertur in Vita a nobis edenda confecisse rem maximi momenti ; de qua nunc agemus.*

19 *Biographus anonymus num. 29 et sequentibus narrat, B. Joannem, a Carolo VII Francorum rege accersitum fuisse, et ablegatum ad Amedeum Sabaudum ducem, hunc in finem, ut ipsum induceret ad renuntiantium pseudo-papam, quem in apocrypho tunc temporis concilio Basileensi sub nomine Felicis V contra Eugenium IV legitimum Pontificem assumpserat : et rem sibi commissam tam egregie confecisse, ut eundem pseudo-papam a fastu ad submissionem reduceret, et ad tiram sibi indebitè abrenuntiationem, uti pluribus licet videre loco max citato. Factum hoc ad trutinum chronologicam expen-*

et Joanne

* schedulam
* i e. nimirum

E

Gerson.

F

Combinare
non possumus
cum tempore.

ALCIBIORE
J P

danus, et ostendamus illud non subsistere, quia cum eadem omnino pugnat. Concilium Basileense anno 1431 sub Eugenio PP. IV legitime congregatum in principio; sed postea schismaticum, anno 1439 eundem Eugenium deposuit, eique supposuit Amadeum. Sedit hic in cathedra pestilentia a dicto anno 1439 usque ad annum 1449: quo demum anno sub Nicolao PP. V spurio se pontificatu abdicavit, praeiis conditionibus tam in favorem suum, quam Cardinalium suorum, fautorum, asseclarum etc. Narrationem hanc in compendium contractam, quantum in rem nostram est satis, diffusius declaratam et confirmatam exhibent Odoricus Raynaldus Historie ecclesiasticae tomo 18 variis locis, Labbeus tomo 43 in Historiâ Conciliorum Basileensis etc. a volumina 1488, Spoudanus in Continuatione Annalium Cardinalis Baronii tomo 2 ad annos supra indicatos. Consulti etiam potest Labbeus in Compendio Chronologico.

B
quod B. Joannes
consecravit
abdicationem
pseudo-ponti-
ficatus

20 His praemissis, expendamus factum, superius e biographo propositum. Nihil in eodem occurrit ex parte Eugenii PP. IV: nihil ex parte Caroli VII Francorum Regis, quod quidem ad tempus spectet, isti facto repugnans: cum hic requiritur ab anno 1422 ad annum usque 1461: ille autem ab anno 1431, usque ad annum 1447, uterque post Beati obitum, qui accidit anno 1445, superstes. Ubinam ergo hic haeret aqua? Hæret in anno abrenuntiationis ab Amadeo foete, et in anno emortuali B. Joannis Bassandi. Hic quippe jam a quatuor omnino annis obierat, quando illa confecta est. Quorum igitur pacto coherent cum ratione temporis, quæ biographus Beato attribuit num. 33 et 34 ita loquens: Tantum apud illum ducem (Amadeum) sanctitas beati Joannis, ejusque fidelis sermo prævaluit, ut... compunctus verbis efficacissimis renuntiaret papatui etc.? Quomodo contingere potuit, ut, sicut addit idem biographus, omissis regum ambaxiatis, ac humilibus suggestionibus principum, humilitati cederet fastuosa sublimitas, tanti Patris? Quomodo denique ipsi soli hæc res gesta ubi eo tribuitur his verbis: Suum prorsus fuit hoc opus tam stupendum, tamque gloriosum etc.: cum Amadeus obduraverit in sua umbratili ac fumosa dignitate ab anno Christi 1439 usque ad annum Christi 1449? Aliud omnino esset, si dixisset biographus, beatum Virum a Carolo VII antea missum fuisse ad Felicem pseudo-papam, et coram eo perorasse pro abdicatione spurii papatus, ac pace Ecclesie: in qua re, si forte ucciderit, saltem non esset discordia facti ac temporis: sed cum indicet, arduum hoc negotium ab illo, et quidem solo, confectum et finitum: hoc est, quod cum vera temporis ratione nos conciliare non possumus, atque adeo a veritate alienum judicamus. Labet his nonnulla superaddere de Ecclesie principibus, per quos hujus antipapæ abdicatio confecta tandem fuit.

Amadei Sa-
bandie ducis.

21 Labbeus in Compendio Chronologico ad annum Christi 1439 hanc rem gestam describit Carolo regi sæpe jam memorato. Raynaldus ad eundem annum num. 1 ponit eam interpretem concordie, et dein ista subdit num. 2: Porro non modo Carolus Francorum rex, ejusque filius Ludovicus... operam in Amadeo ad schisma dammandum urgendo navarunt: verum etiam Fridericus Cesar, atque Henricus Anglorum, et Renatus Sicilia reges studia sua conjunxerunt: adeo ut scribant nonnulli, Amadeum a Friderico

compulsam, ut se obtento pseudopontificatu abdicaret: et sane Fridericum ipsum delendi schismatis cupidissimum exstitisse, ac feliciter enas in eam rem intendisse, ex pluribus supra allatis testimoniis perspicuum est. Legi etiam potest Henricus Spoudanus in Annalium Cardinalis Baronii Continuatione tomo 2, ad annum modo designatum, num. 4. Neque enim transcribemus, quæ ibidem memorat: cum jam dicta abunde sufficiant ad nostrum propositum.

§ III. Vitæ scriptor, Acta, eorumque exemplaria.

Scriptor Vitæ anonguus (quem ita appello, quia ejus nomen nullibi hactenus expressum legi) rarios de se indicat characterismos, de quibus lectorem hoc loca monendum ceuseo. Nam primo, asserit fuit Ordinis Cælestini. In Prologo enim num. 7, Venerabilium, inquit, quorundam Fratrum nostri Ordinis. Secundo, num. 5 affirmat, fuisse se Sancti discipulum, et oculatum virtutum ejus testem, his verbis: Non igitur silenda sunt gesta fortia Patris, ut ingrati filii ejus atque discipuli, qui vidimus et agnovimus ejus sanctitatem mirabilem, docti, protecti, instructique sub illius magisterio, cum vitam duceret in humanis, taceamus laudes ejus. Tertio, ibidem num. 7 sinceram in scribendo fidem suam profitetur, dum dicit, illa præsentii codicello se describere, quæ tam visu, tam veræ relationis auditu, de beatissimo Patre... notissima sibi forent. Quarto, fuit tertius in regimine monasterii Callismadiensis, ejusdemque reformatione. Beati successor: Cui, licet indignus, inquit, tertius in regimine regularis observantia, sub reverendo Provinciali Francie, in Italia partibus successi: ut mirum non sit, eum apud Collismadienses degentem, tum ex visu, tum ex auditu non paucæ dilicisse, cu præsertim, quæ ad miracula apud illos a beato Yiro patrata spectant.

23 De virtutibus vero ipsius instrui commode potuit proprio Marte, cum cap. 2, num. 20 referat ista: Nempe qui in tanto Patre... vixit aliud, nisi perfectionis formam, normam justitiæ, pudiciæ titulum, exemplum castitatis, paupertatis, humilitatis, patientiæ, obedienciæque ferventissimum zelum, totius quoque prohibiti ac sanctitatis insigni? Hæc sufficiunt, ut æquum ac bene fundatum judicium feramus, non vulgarem ei fidem deberi. Dandum tamen est, huic ei verum excidisse, de quo supra num. 20 tractatum est: cum aliunde multa sint, e quibus lucubratiō ipsius commendari possit tanquam vera et sincera. Accipe, lector, de Vitæ exemplaribus, quæ subdo.

24 Duo apud nos sunt exemplaria Italica, et unum quidem a Tolera editum, ac toties jam citatum; alterum Ms., quod desumptum notatur e Mss. ecclesie Aquilanae: utrumque sine Prologo, quem habent nostra apographa Latina: in neutro etiam invenia Beati epitaphium. Prologum etiam non habuit, vel onisit Menardus, qui in Observationibus ad suum Martyrologium Benedictinum lib. 2, pag. 670, et sequentibus in lucem dedit B. Joannis Bassandi Vitam et miracula. Illa Vita, sive hoc modo eam invenit scriptam in ipso exemplari, quod habuisse se affirmat ex cenobio Cælestinorum Ambianensium,

A sium, ubi extat Mss.; sive ipsemet ad pauciora illud contraxerit; illa, inquam, Vita non est nisi Vita compendium. Miracula vero longe plura omisit quam dedit: Mitto, inquit, alia octo et viginti miracula, quæ in ejus Vita recensentur. Deinde subjungit Viri epitaphium metricum. In Ms. nostro Aquilano non invenio longam illam prodigiorum historiam, quæ ulibi habetur. Superest, ut nonnulla observemus de quatuor aliis Latinis exemplaribus Mss., quæ habemus.

25 Duobus apographis adscribitur nomen Chiffli., id est, Chiffletii, quæ ut distinguam, unum vocabo Chiffletianum primum, aliud vero secundum. Exemplar alterum, quod nunc me habeo, notatur desumptum ex Ms. D. Nicolai Belfortii. Parisiense, e quo Vitam Beati excudemus, transcriptum fuit e codice Ms. Patrum Cælestinorum Parisiensium, atque huc missum anno 1724. Ex his opographis quatuor, Chiffletianum primum ac Parisiense longe majorem habent inter se verborum ac sensuum convenientiam, quam alia duo: hæc quippe illis breviora sunt, magisque sibi consona. Non dubitandum tamen, quin omnia quatuor referenda sint ad unum eundemque primigenium fontem, uetorem, inquam, anonymum Cælestinum, de quo jam dixi. Utra vero apographa sint primigenia, seu genuina; an ea, quæ sunt longiora, an potius hisce contractionum, non habeo, unde definire possum. Et non multum id refert, eum similia sint in substantia historica narrationis. A vocibus illis, Originis caducæ pondus, ineipit dictorum quatuor exemplarium Prologus. Finis vero omnium est in miraculo, quo mulier clauda ad tactum feretri B. Joannis sanatur, multis civibus Aquilanis presentibus cum Fratre Joanne de Capestrano. In dictis apographis etiam habetur Viri epitaphium; si primum e Chiffletianis excipias, in quo illud non invenio. In solo nitem Parisiensis estant commemoratio, antiphona etc., quæ præmissi in Comentario prævio num. 9.

26 Hisce apponere alia quædam de exemplari Parisiensi visum est. Illi describendo occasionem præbuit Vita B. Roberti, Salentini, ex Ordine Cælestinorum, quam illustravimus tom. IV Julii, die XVII ejusdem mensis a pag. 489: ubi pag. 491 num. 10 et 11 varia inveniet lector, quæ ad præsentem materiam pertinent, cum laudati Roberti, ac B. Joannis nostri Vitæ ex eodem codice sint transcriptæ. Ibidem inter alia dictum est de frequentissimis abbreviationibus seu litterarum compendiis, in Roberti Vita tunc occurrentibus, quæ etiam nunc identidem in Vita Ms. Joannis recurrerunt. Sed eas ad planiorem legendi normam reducere conatus sum, uti et illa ad communiorem, in sompnis, pro in sompnis, nunquam pro nunquam; nihilominus pro nihilominus: hymnis pro hymnis. Litteras item simplices in suas diphthongos converti. Collatu est Vita Parisiensis cum exemplaribus Belfortiano, 1° ac 2° Chiffletianis, et more nostro divisa in capitula nova, antiquorum tamen habita etiam ratione Editione Telera Italica usi etiam sumus. Nec desunt Annotata, quibus conati sumus elucidare ejusdem Vitæ, ac miraculorum contextum, quem subjicimus.

VITA

Auctore anonymo synchrono, Ordinis S. Cælestini, ac Beati discipulo.

Ex codice Ms. Patrum ejusdem Ordinis Parisiis, cum aliis exemplaribus collato.

PROLOGUS AUCTORIS.

O originis caducæ pondus, quod universorum conditor inobedientia Protoplasti mortales factos homines juxta sententia comprehensos deferre censuit, ut sue prævaricationis temerariæ incommodum subserviret, per suam ineffabilem [charitatem] qua nos dilexit, passionis et mortis antidoto lævigare * disposuit, [et] abolere damnationis aternæ chirographum, infundendo gratiam, restituendo miseros pristinae, quam creati receperant, libertati.

2 Redemptor igitur noster ex sinu Patris aeterni progrediens, trabea carnis vestitus, tamquam sponsus de thalamo suo ex utero virginalli, reservato matris pudore, circumdatus infirmitate, visitare dignatus est mundum; visus in terris et cum hominibus conversatus verbis, quæ spiritus et vita sunt; quæ desursum est, sapientiam docens, non terrenam, non animalem, non diabolicam; sed radicatam et fundatam in veritate Dei, castificans animas, erudiensque corda simplicia timere Deum, præceptis obtemperare divinis: palam faciens, quæ doceret, ut homines deos faceret factus homo. Baptizatus insuper a Joanne, tentatus a diabolo, quadraginta diebus et quadraginta noctibus agens penitentiam in deserto.

3 Vocavit tandem ad se discipulos, eligens rusticos et simplices, ut hæc divina gratia clarior affulgeret, non potentes, non nobiles, non legis peritos aut doctores, ut per indoctos homines perderet sapientiam sapientum, et scientiam prudentium reprobaret. Hos omni sapientia scientiaque replevit, ut forent potentes operibus et sermone; pastoresque essent idonei et rectores Ecclesie militantis, ac universum mundum sua prædicatione converterent.

4 Fuere nempe doctores martyrum, confessorum patres, virginum, viduarum, continentium, et conjugatorum intentissimi directores, docentes utilia, non in subtilibus humanæ sapientie verbis persuadentes Christi fidem hominibus, ut cultum summæ Deitatis, quem per idololatriam reliquerunt, simplicissimis eloquiis revocarent: docerent, inquam, per nimis arduam viam mandatorum, quæ ducit ad vitam, spreto visibilibus hujus mundi, quæ fugacia sunt et caduca, perpetuam vitam adipisci, et gloriam gaudiumque illud ineffabile consequi, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, a Deo suis fidelibus repositum.

5 Horum, inquam, fidem, et doctrinam,

ac

D

Auctor. præmissa narratione de misericordia Dei.

E

* allevare Ms. Belfort.

in redimendo homine.

ac vocatione

F

Apostolorum.

A. ΑΝΘΥΜΟ.
quorum do-
ctrinam alii
Sancti secuti.

ac virtutes, Martyres sunt secuti, glorificantes Deum in corporibus suis, honore et amore Christi suum pretiosum sanguinem effundentes, et ambulantes per omnia digne Deo. Quorum exemplis vivis quidam, et exhibitione virtutum potentibus eruditi confessores, sancte, juste, pieque viventes, obsistentes haeresibus, in spiritu et virtute Domino servierunt: ut quotquot extiterent sub Christiano schemate probati fideles, ab illis doctrinam salutarem hauserint avide: quam fidelibus populis subsequenter fluderunt abunde.

ad mundi
contemplum
aspirarunt.

B

6 Sic et Religiosi perfecti, quorum divinus amor corda tetigerat, edocti Scripturarum monumentis, priorum cum refriguisse caritatem vidissent multorum; ut ab illa perfectione apostolica quasi penitus exularent, cum beatissimo protocœnobita Marco, volentes peculiariter, secretius, atque devotius Altissimo, cujus initiati tunc erant, sub humilitatis habitu deservire: fugerunt conversationem hominum, silvas inculerunt, edificarunt cœnobita disgregata penitus a cohabitatione hominum secularium, seque votis pertinacissimis astrinxerunt, in silentio et in spe lortitudinem indicentes, ut contra spirituales nequicias pugnaturi, continentia, abstinentia, jejuniis, vigiliis, operationibus, meditationibus, et contemplatione divinarum, quæ sunt præsidia militiæ Christianæ, veluti quibusdam clypeis munirentur.

eorum præci-
puos enume-
rant auctor:

a b
c d e f
g h i k
l
m

n

o

C

7 Horum præcipui Paulus a, Anthonius b, Pachomius c, Moyses d, Sisois e, Arsenius f, Climachus g, Johannes h, Hilarion i, Pastor k, Nesteron l, post beatissimum Marcum Evangelistam m fuere, qui cum multis aliis sortis suæ præsens seculum contempserunt, et in locis desertis habitaverunt, Altissimoque placuerunt in conversationibus suis. Ascenderunt ab istis Religiosi perfecti, militantes sub regula et abbate: quorum primicerius, gloriosus confessor exstitit Benedictus n, monachorum pater, cœnobarum deus, regulam componens discretione præcipuam, sermone luculentam. Quem beatissimus Petrus Cælestinus o, uti legitimus filius in omni observantia secutus, religione beata per eum instituta, dirigenda regula sui patris gratiosius honoravit, ut generaret filios emeritis sanctitate, virtute clarissimos, qui tantum patrem gloriosissimum facerent in nostris seculis redivivum.

deinde vero
ad B. Joan-
nem pergit,
ejusque vitam

8 De quorum numero beatissimus Johannes Bassandi, natione Francus de Burgundia, vir omni religione sanctissimus, orbi nostro gloriosus emicuit. Verum, ejusque gesta magnifica suis nota discipulis, quibus digne præfuit, ne damnoso sepeliatur silentio, palam facere mundo, justissimum reputamus, ut ex informatione vera tam virtuose exacte vite proficiant in gymnasio disciplinæ monasticæ regularis, et seculares nihilominus ex ejus virtute suos actus modificent, pariterque consurgant ad opera pietatis. Quia conversatio ejus transeuntis ævi, fidelibus bene vivendi tribuit incentivum, virtutumque participium subministrat, ut, qualis foret beatus Johannes, stupenda miracula, per ejus merita in illius obitu, et post ejus obitum facta, luce clarius demonstrarent. Sanctus equidem fuit signis et prodigiis honorandus. Talis enim fuit ejus vita, quæ nisi miraculis claruisset, audientium fide careret.

miracula, ac
res gestas

9 Tanta denique fuere miracula post ejus obitum demonstrata, quæ ipsum probarent indubie post labores virtutum continuos, post exercitia

vite cœnobialis eximia, quibus a prima juven-
tute Religionem Cælestinam, cujus vivus detu-
lerat habitum, usque in senectam, et senium
promovit, ædificavit, reformavit; inter secreta
Dei cubicula plenam cum electis mercedem re-
cipere post laborem. Migravit enim a seculo
inequam, decrepitu et grandævus, monachorum
præbissimus, genua cœnoliticæ disciplinæ,
Francis et Italis cognitus fama virtutis: emer-
tus sanctitate, portentis, et signis ostensis per
eum: ut singularis gloriæ sit in cælo, qui singu-
laris meriti exstitit super terram. Non igitur
silenda sunt gesta fortia Patris, ut ingrati filii ejus
atque discipuli, qui vidimus et agnovimus ejus
sanctitatem mirabilem, docti, protecti, instru-
ctique sub illius magisterio, cum vitam duceret
in humanis, taceamus laudes ejus; quin potius
relinquere scripta debeamus Patris illius vitam,
conversationem et mures, quibus Altissimo pla-
cuit sub hoc sole.

10 Quamvis istud opus, alium, quam me, in compendo
quereret prorsus opticeum: nisi qua venera-
bilium quorundam fratrum nostri Ordinis per-
motus, caritativaque admonitione suffultus; volens
etiam pro gratia spiritali mihi collata benedictio-
ni paternæ fideliter respondere, satagi mutuum
adimplere votum; illaque præsentis codicello de-
scribere, quæ tunc visu tum vere relationis au-
ditu de beatissimo Patre Joanne Bassandi, cui
licet indignus tertius in regimine regularis ob-
servantiæ, sub reverendo provinciali Francia, in
Italiae partibus successi, notissima mihi forent;
vereor tamen, ut peccator, chartæ et atramen-
to manum porrigere, idque describere, quod
ad doctorem hominem pertineret, meoque im-
polito, seu verius polluto sermone chartam mac-
ulare potius, quam digne facta retexere tanti
Patris. Ficus tamen precibus fratrum historiam
ordior, rogans Altissimum, ut meritis tanti Pa-
tris, cui teneor obligatus, stilum dirigat, et in
prosequenda tam devoti operis materia, mihi de-
votionis affectus, et virtus animi subrogetur.

ANNOTATA.

a S. Paulum primum eremitam in Ægypto
dedimus tomo I Januarii, die 10 ejusdem men-
sis, pag. 602. Hunc vero celeberrimum virum P
intelligit sine dubio biographus. Sequentes hic
proxime antiquos eremitas ex Opere nostro alle-
gabo.

b Acta S. Antonii magni, abbatis in Thebaide,
illustravimus tomo II Januarii, die 17 a
pag. 107.

c De S. Pachomio abbate apud Tabennenses
in Thebaide vide tomum III Maii, die 14, a
pag. 287.

d Celebris Moyses Æthiops, qui ex insigni
latrone factus est insignis anachoreta, uti est in
Martyrologio Romano; cum eodem dabitur ad
diem 28 Augusti. Alii vero anachorete synony-
mi habentur apud nos die 7 Februarii, pag. 46;
23 ejusdem, pag. 377, et alius pag. 379, die
18 Junii, pag. 586.

e S. Sisois anachoreta in Thebaide est apud
nos tomo II Julii, pag. 280.

f Consilii de illo potest tomus 4 Julii, ad
diem 19, pag. 605 et seqq.

g Adisis tomum 3 Aprilis, die 30, a pag.
834.

h Sanctum synonymum invenies tomo 5 Julii,
die 24, pag. 164. Synonymos plures notat index
apud

^A apud Rosweydam mox citandus.

ⁱ De S. Hilarione agit Martyrologium Romanum die 21 Octobris.

^k Vide tomum 6 Julii, die 26, pag. 307.

^l In Vita Patrum apud Rosweydam pag. 562 editionis secunda invenies abbatem Nisteronem magnum, qui erat amicus abbatis Antonii. Plura in indice nominum propriorum ad dictum Opus assignantur.

^m Res gestæ S. Marci Evangelistæ illustrantur tomo 3 Aprilis, die 25, pag. 344 et sequentibus. De illo etiam tractavimus in Historia chronologica Patriarcharum Alexandrinorum ante tomum v Junii pag. * 4, ac deinceps. Quod vero hic dicitur post beatissimum Marcum Evangelistam, non ita intelligis, quasi Sanctus ille, Egypti apostolus, proprii nominis ibidem eremita existerit, vel eremitarum puter; sed quod non solum semina jecerit multorum, qui veram Christi fidem Alexandria professi sunt; sed etiam eorum, qui sublimes et severas perfectionis Christianæ regulas amplexi fuerunt, (atque adeo eremitarum, qui postea in Egypto floruerunt, quasi prodromi) S. Marci, qui eos præcedebat primus, exemplo eritati, teste Eusebio Ecclesiasticæ historiae lib. 2, cap. 16, pag. 53 editionis Valesianæ: Tanta, inquit, multitudo virorum simul ac mulierum, qui fidem Christi illic (Alexandria) amplexi fuerant, ab ipso statim initio tam severam, lamque philosophicam institutionem professa est etc. Adde, quæ cap. 17 narrat ex Philone de ascetis in Egypto, seu de Therapentis et Therapeutriis. Videri potest Tillemontius Monumentorum eccl. tom. 2 in S. Marco.

ⁿ Habetur in Martyrologio Romano, et apud nos, die 21 Martii.

^o Sanctus hic notatur in Romano Martyrologio ad diem 19 Maii, quo apud nos dantur ejus Acta.

ANTIQUA CAPITUM AC TITULORUM DIVISIO.

Prologus in vitam beati Basili, Caestini discipuli.

Explicit Prologus. Incipit Vita.

Capitulum 1. De loco suæ nativitatis, ac bona indole et modestia

De ingressu Religionis Canonicorum Regularium. Cap. ii.

De ingressu Religionis Caestinorum, et prima conversatione ipsius: qualiter in ea profecit. Cap. iii.

Qualiter Supprior fuerit ordinatus. Cap. iv.

Qualiter factus fuit Prior [Ambiani ac] Parisius. Cap. v.

Qualiter Provincialis Franciæ quinquies electus fuit. Cap. vi.

De visitationibus monasteriorum, et admonitionibus ejus devotis. Cap. vii.

De humilitate ejus in suis officiis. Cap. viii.

De fama ejus penes Francorum regem et principes: et de legatione ad Felicem papam. Cap. ix.

De patientia ejus in adversitatibus suis. Cap. x.

De senectute Viri Dei quantum virtuosa existerit. Cap. xi.

De accessu ejus ad Italiam pro reformatione. Cap. xii.

De infirmitate ejus, qua feliciter obiit. Cap. xiii.

De sermone, quem fecit fratribus circumvallantibus lectum ejus. Cap. xiv.

De Visitatione episcopi Aquilani et dominorum Camere, ac comitis Monterii, et civium. Cap. xv.

De obitu illius glorioso et sancto. Cap. xvi.

Qualiter duxerunt ad ecclesiam sanctum corpus, et de prædicatione. Cap. xvii.

De honore funeris ejus a clero, Religiosis et populo Aquilanis impenso. Cap. xviii.

Sequuntur miracula ejus, quæ fecit post obitum suum per ejus merita Dominus Deus. Cap. xix.

Qualiter suum corpus calce cooperitum post annos octodecim inventum est integrum. Cap. xx.

De miraculis ejus devotissimis et stupendis. Cap. xxi.

CAPUT I.

Beati patria, indoles; canonicatus Regularis; ingressus in Ordinem PP. Caestinorum; officium Supprioris.

Noster igitur beatissimus in Christo pater Johannes ex Gallia, quoad Italos Transalpina, provincia Burgundiae, famosissimaque civitate Bisuntina a traxisse fertur originem ex parentibus Catholicis et devotis. Genitor ejus inter majores Bisuntii optimus erat civis, qui de sua legitima conjugis suscepit multitudinem filiorum: ex quibus unus, velut alter David, inter ceteros fratres suos electus a Deo, separatusque tanquam aleps a carne, beatus Johannes floruit. Illic dum puerulus adhuc esset, edoctus a matre devotissima sacris monitis timere Deum, et abstinere ab omni peccato, præceptaque Dei sollicite servare; perpetuam mentis et corporis servavit castitatem, et factus adolescens bonæ indolis, verecundiam præferre modestia, a qua, juxta Tullium Ciceronem prima commendatio adolescentum proficiscitur, omnemque declinare lasciviam, ac velut manu fortis cum David leonem superbia, vir secundum eorum Domini, nsumque luxuriæ, gratia divina suffultus, perimere. Cum enim adolescens esset ætate, senectus mentis ejus erat immensa; dum se immaculatum ab hoc seculo nequam custodiret.

Verum dum prudentissimus juvenis attendisset, quam non est tutum cohabitare serpenti, simulque manifeste videret, inter pericula grandia vivere homines seculi pereuntis; ireque per abruptas vitiorum semitas, quæ ducunt ad mortem: denique sapienter intelligens, quam servire Deo, regnare est, perfectus volens esse Christi discipulus, aridum cum suo flore mundum despexit, terras deseruit cum terrenis, parentes, suaque derelinquens; caduca mundi bona, velut stercora arbitratus, ut inieraceret Christum. Igitur adolescens bonas cupiens facere vias suas, Ordinem Canonicorum Regularium cœnobii sancti Pauli de Bisuntio b, tractus a Patre luminum, subintravit: cujus habitum sumpsit, Christo salutari suo devotissimum exhibens famulatum. Quo in loco sub beatissimi Augustini regula tam inter canonicos et fratres proficere studuit, ut in hominem perfectum evaderet. Cujus vita devotaque conversatio Religiosorum confratrum animos ad regularem observantiam tenen-

dam

CAP. I.
Patria ei fuit
Bisuntium;
indoles opti-
ma, et ad vir-
tutem propen-
sa:

a

ii.
fuit Canonicus
Regularis, ac
Prior

b

A. ANONYMO. dam strictius informaret. Unde functus maturis annis, crescentibus aliis meritis, Prior congregationis est electus, gratus Deo et hominibus, indesinenter summi cum honore et virtute ducens felicissimum incolatum. Quem etiam processu temporis illi patres ad albatialem dignitatem sui canobii promovissent, si perseverasset cum eis, illius prudentiam ac sollicitam proficiendi studium attendentes.

111. *deinde transit ad PP. Cælestinos Parisiis.*
 Ms. Chiff. primum in monasterio Cælestinorum Parisiensium
 B. 13 Cum autem Vir Domini pene usque ad trigesimum annum fuisset in religione præfata versatus, et, ut erat providus atque sollicitus operator virtutis, cupiens animo perfectionis altiora contingere, volaque servare districtius, quæ sua labia distinxerunt, zelo regularis observantia mentaliter inflammatus, Religionem Cælestinorum Ordinis sancti Benedicti, satisfaciendam moribus suis, ut dignum fuerat *, est ingressus. In quo tam virtuose, tamque devote, prout ipse vir erat rectissimus, in humilitatis spiritu coram omnibus Domino deservivit, ut in suo aggressu, quo paucis diebus habitum sanctitatis detulerat, statum discipulatus, ceteri perfectione adepti, gratia plenus, et devotionis pinguedine saginatus, transcenderet, magistrumque se esse virtutis ostenderet universis. Habuit siquidem patrem spirituales idoneum Priorem de Parisiis, fratrem Petrum Poqueti e Burgundum, virum perfectissimum atque doctissimum in schola monastica discipline: qui doctor egregius juris civilis erat in seculo, ejusque doctrina sapiens a multis iudicibus, et a parlamento d regio Parisiensi frequentius allegatur, seque divinæ servituti sub habitu Religionis Cælestinorum dicaverat.

14 Sub tanto igitur ac tali viro profecit valde beatus Johannes, de quo sermo nobis est, vitam ducens austeram, lectioni, meditationi, orationi, contemplationive totaliter occupatus, atque nihil duxit negligendum, quod ad statum regularis observantia pertineret. Mundus illi crucifixus erat, et ipse mundo, progrediens jugiter de virtute in virtutem: ut mirum in modum cunctis exemplar virtutis ostenderet. In arca quippe suæ mentis firmus residens homo fortis cogitatus sincerus habuit; affectiones, inquam, ordinavit suas, ex quibus operationes virtuosissimas derivaret, subreptivos, noxiosque ad petram Christum collidens, et satanam conterens in spiritu libertatis. O felicem illum, qui non opera modo, sed etiam conceptus mentis sinceros habuit, et in omni temperantia gratiosos. Apposuit enim mentem (ut ait Lucanus) ad virtutis manuum opus *, summisque labores: dum fortinal virorum, qualis beatus Johannes existit, omnino sit virtute præstare: cui a patribus illis primis religionis perfectissimæ, qui jam in cælis nomina sua dederunt, omni patrimonio præstantior, virtutum gloria relicta est, ut omni actione heres dignus succederet, quorum supportaret onus, ut honorem pariter ex impensis laboribus ardens mereretur.

15 Deinde autem, ut lucerna ardens et fulgens non lateret sub modio; sed omnibus fratribus propositi salutaris statuta super candelabrum *: et Vir tantus, qualis esset interius ministeriis publicis, exterius monstraretur. Supprior igitur saceri canobii, de Parisiis Ordinis sui effectus est: quod officium devotissimum, et plurimam requirens diligentiam, tam fideliter *, sollicite, et vigilanter complexit, ut esset in monasterio quasi mater. Omnes recurrerant ad eum, et ipse sa-

lutis monita dabat eis. Provisio namque Dei adjuvat hominem sine dilatione et pigritia laborantem. Vendicabat enim sibi se ipsum prudens nimis in officio suo pariter et discretus. In choro devotissimus, sollicitus ad opus Dei, providus in agendis, ut otio non marcesceret, habens animum nunquam solutum, dura molliens, ardua exsequens, sciensque, qua via deberet ingredi; citoque videret singula et distincta. Nam rexit magni numeri congregationem fratrum, omnium disciplina perfectus, absentibus Prioribus suis, atque presentibus, ut in gymnasio disciplinae velox esset magister, quem docuisset ars et usus. Cujus doctrina discipuli sacrae institutionis proficientes, maternoque affectu complexus omnes, ut senes, juvenes, professi, atque novitii per iter currebant in odorem unguentorum suorum.

16 Et quoniam Religionis clavem sciret esse silentium, in silentio et spe fratrum medius fortissimus decerabat athleta, velut alter Machabeus castra militum Jesu Christi protegens, gladio suo emu villis et concupiscentiis sensualitatem suam conterens indefesse, ne proterviens deliciis emutriti contra spiritum lasciviret. Unde futurorum præsciis [Omnipotens,] conscius secretorum, cum deliberasset in allo consilio suo proferre tam indefessum virtutis operarium suo gregi, quatenus verbis et exemplis Religioni devote proficeret, sciens, quod in infirmitate virtus periclitatur, voluit huic hominem tempore suppressoratus flagello variæ infirmitatis per annos plurimos erudire, ut nec totus deficeret, nec in continuis Religionis exercitiis prævaleret, debilis plurimum ac depressus, qualem ejus fortis animus insuperabilis abstinentiæ, uequaquam ad clementiam, condescensionemve discretam ingratus, dispensandis debilibus et infirmis, juxta sui moderamen officii, durus esset, [qui] futurus [erat] omnium pater, et regimini publico suis meritis prælaturus *.

ANNOTATA.

a Vesontio, urbs Gallia Lugdunensis, Sequanorum primaria, vulgo Besançon, et archiepiscopalis, ita nota est, ut ulteriore declaratione non indigeat. Librum de illa edidit Joannes Jacobus Chiffletius.

b De hoc monasterio dicimus in Commentario prævio § 2.

c Insigne de hoc venerabili viro elogium habetur apud Toleraum a pag. 273.

d Vulgo parlement; Menagius in suo Dictionario etymologico Gallico ejusdem originem derivat a voce Latino barbara parlamentum, cujus etymon est parlare. Deinde ex annotationibus Budæi super Pandectis, in ultimam legem de Senatoribus scribentis, de institutione parlamenti Parisiensis, et cameris, ut vocant, diversis, e quibus constabat jam tum tempore ejusdem Budæi, hæc recitat Menagius: Ha: tres primam fuerunt. Una in maximo tribunali constituta, quod PARLEMENTUM olim peculiariter ab actionibus, altercationibusque Advocatorum appellatum esse video. Dictionarium Gallico-Latinum Trerortianum multa et curiosa de variis in Gallia erectis parlamenti lectorem docet.

CAPUT II.

Prioratus Ambianensis ac Parisiensis monasterii; creatur quintum Franciæ Provincialis.

Exercitium quotidianum Viri Dei præcipue discretionis fuit semper, ut mensuram suam cognoscens, ordinatissimum faceret opus suum, in eo, quod cœperat, perseverans. Qua de re Patres Religionis altiori gradu promoventes illum, fundando monasterio per quosdam Picardias nobiles, in Ambianensi a civitate, beatum Johannem Priorem creaverunt, ut illic officinas convenientes juxta modum Religionis coaptaret, ut in agibilibus prudens erat, et cœnobium construere faceret gratiosum. Qui tantum onus humiliter et obedienter suscipiens, illic accessit, et omnia decentissime, prout sibi imperatum fuerat, ordinauit; super fratres illic degentes præsidens institutus. Nil tamen ex solito penso divinæ servitutis omittens, quin potius agens agebat decentia foris, se sibi que commissos ad omne bonum dirigebat.

18 Constituebat enim primo quod vellet, et hanc spiritalem negotiationem, quam devotissime acceptaverat, diligenter exercuit, ac in ea perseveravit jugiter et profuit. Quantoque suo progrediebatur in ævo, quod virtuosum, quod sanctum, quod Deo placens operabatur, fideliter implens officina suam et per devote, ut plus operis in eo fuerit, quam fama detexerit. Simplex quidem et rectus, non illa simplicitate, quam hujus sæculi homines ignorantiam dicunt, sive grossitudinem intellectus; sed animi puritate, nullo duplicis veneno quomodolibet maculata. Erat sæpius vacans sibi, cellaque residueus, in contemplatione suspensus, assiduis in lectione, sedulus in oratione, meditationique frequenter intentus, austernus valde sibi ipsi, nec aliquando de regna beati Benedicti constitutionibusve sacris relaxans, ut nunquam sua jejunia frangeret, corporeisve solatiis indulgeret, per omnia serus *, dissolutus nunquam, laborantibus fratribus assistebat: ipsos etiam conlaborantes adjuvabat. Conventum seu mensam communem nulla ratione, seu quavis occasione dimittebat, nisi forte dum infirmitate gravissima gravaretur, aut caritatem supervenientibus hospitibus, quibus recipiendis jocundus erat juxta præcedentem regulam, exhiberet. Nulli dedit unquam relaxationis exemplum, mandatorum cultor, ultor vitiorum, prævaricationum acerrimus reprehensor, cunctis bene vivendi materiam subministrans.

19 Verebantur illum tepidi, negligentes, inertes, otiosi: sed prorsus diligebant eum ferventes, [et] devoti; quos [sincere] exhortabatur, ut juxta suæ vocationis modum indesinenter proficerent. Quidquid legobat, referebat ad mores, evitans prophanas vocum novitates et falsi nominis scientiam, nihilque aliud se scire arbitrabatur inter fratres, cum tamen esset legisperitus et sufficienter edoctus, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. Sacros codices simplices et devotos fratribus exponere suis, prout ei divinus spiritus suggererat, ad compunctionem et disci-

plinæ regularis zelum subditorum mentes accendebat. Et cum esset rigidus et constans [in] jejuniis, vigiliis, atque silentio prosequendis; valde tamen compatiebatur infirmis. Habere siquidem ex anterioribus passionibus didicerat pietatem, quam penes alios misericors et benignus exhibuit: ut jocose sæpius inter fratres se diceret infirmorum Religionis omnium patriarcham. Paterfamilias etiam optimus in regendis monasteriis fuit, et congruo tempore fratrum necessitatibus procurandis, ædificiisque construendis providus speculator. Virtus quippe extulit hominem, ac superiorem cunctis fratribus bene viventibus honoravit. Nihil igitur ejus virtute præstantius, nihil pulchrius, et optabilius omni homini cupienti status monastici prosequi modestiam: et, ut ait de Socrate Cordubensis b, totam philosophiam suam revocavit ad mores, et hac summa, quam frequenter sapientiam esse dixit, bona malaque distinguere: cum discretissimus esset, et in omni actione sua maturus. Et quidem in hac re nullus beato Johanne Bismutio prudentior, melior, vel suavior habebatur.

20 Ex illo demum cœnobio juxta suorum voluntatem majorum demigrans, Prior monasterii de Parisius est effectus. In quo Vir beatus quantum sibi aliisque multis profecerit miro zelo suo, quo zelabat Vir beatissimus monachorum cenobiticam disciplinam, cunctis patulo demonstravit; qua tam fervens, tam austernus, tamque virtuosus existit in medio fratrum, rector illorum in honore, doctus et nectus a Spiritu veritatis, ut forma factus gregis ex animo, inter patres potior omni gratia haberetur. Superavit enim cunctos infatigabilis ejus prudentia. Vitam nempe religiosam in puro sanctitatis speculo contemplabantur attentius, exemplar tam devotæ conversationis in eo atque tam salutiferæ contuentes, ut illum miro prosequerentur affectu. Nempe quid in tanto Patre, ejus memoria in benedictione est, vidimus aliud, nisi perfectionis formam, normam justitiæ, pudiciæ titulum, exemplum castitatis, paupertatis, humilitatis, patientiæ, obedientiæque ferventissimum zelum, totius quoque probitatis ac sanctitatis insigne? Sanctus Johannes igitur digne vocatus est in sortem Sanctorum, quorum optima documenta secutus, perfectionis culmen attingit, ut illorum esset particeps gloriæ, qui nunquam fuit exors sanctitatis.

21 Fultus igitur virtute perfecta, donisque multiplicibus gratiarum, quæ si defuerint, (ut ait Cassiodorus) negamus beatam vitam posse constare, dum extollant hominem collocante superiorem mortalibus, constantem etiam faciant illum, ut nec ea, quæ bona, nec ea, quæ mala vocantur, cupiat nimis, aut etiam expavescat. In hac virtute perfectissimus pater Johannes effluit, ut, quia prudens erat, temperans esset, et qui temperans, prudens foret: qui prudens, constans: qui constans, imperturbatus: qui imperturbatus, sine tristitia: qui sine tristitia, nomen beatitudinis sortiretur: ut nil beati Johannis virtute præstantius. Equidem quidquid ex virtutis imperio geritur, meretur perpetuum gaudium et futurum. Non valuit igitur Operatoris tanti sileri virtuosissimum opus, quin emitteret fructus honoris et gratiæ. Qua de re patres omnes Franciæ capitulariter congregati, ipsum quinquies in provincialem Priorem unanimiter elegerunt: qui toti Religioni Cælestine, suæ radios perfectionis emitteret.

A. ANONYMO.
quod minus
fructuose ac
prudenter
exercet.

22 Statutus igitur in speculo generalis regimini-
nis, novum frequenter superinduebat homi-
nem, sollicite vigilans super custodiam suam,
dum positus esset in signum, cui se deberent ad-
jungere Priores, qui partem susceperant oneris :
ut beatum Johannem doctorem sentirent esse vir-
tutis. Et quoniam, ut ait Junius caelstis c, rerum
omnium mater est usus; talem usus artem in eo
conviscerat, ut caput artis penes eum fuerit do-
cere, quae faceret. Namque tam devote, tam
pure, tamque efficaciter suos moderabatur ser-
mones in capitulis, in collatione, inque patrum
Religionis colloquiis, ut paucissimis uteretur
verbis efficacissimis, explicando regulam, con-
stitutiones, ordinationes, doctorumque libros,
intermiscendo pios gemitus, et querelas humi-
liter annectendo, ferventissimeque proferendo anti-
quorum patrum sententias; ut omnium mentes au-
dientium ad compunctionem, devotionemque, et
regularem observantiam fideliter animaret. Nil
numquam sibi placuit, quod non doceret : nil
fuit patam locutus, quod audiens subditus fasti-
diret; nil operatus est, quod non virtutum
gratiam redoleret.

ANNOTATA.

a Ambianum, alias, Ambiani, vulgo Amiens,
urbs est Galliae, ac provinciae Picardiae caput;
sic, uti Baudrandus ait, ab aquarum ambitu
nominata.

b Cordubensis, id est, Seneca (quod nomen
additur inferius num. 29) ita hic appellatus a
sua patria, quae fuit Corduba, Hispaniae Beticae
urbs, Nicolaus Antonius de illo agit Bibliothecae
Hispaniae veteris tomo 1. lib. 1. cap. 7.
pag. 22.

c In apographo 2 Chiffletiano Junius Caestis;
in Belfortiano Amius Caestis; et in utroque
hoc exemplari ad marginem, Julius Celsus for-
te legendum indicavit. Verum, quid sibi velit
hic locus intricatus in nostro exemplari, equi-
dem non intelligo: nec assequor, quo funda-
mento nitatur observatio illa marginalis, quam
retuli ex aliis duobus Mss., de Julio Celso: cum
hactenus non norim auctorem id nominis, qui ex
hisce tricus lectorem expediat, et desideratam
ipsi afferat perspicuitatem.

CAPUT III.

*Visitationes monasteriorum; animi modestia
in officiis; gratia apud regem Francorum;
legatio ad Felicem pseudo-papam; qui di-
citur Beati verbis papatus renuntiasse.*

VII.
In corrigendis
subtilis erat
prudens, for-
tis et suavis.

Grave sui regiminis pondus, virtute vincens
indomita Pater sanctus, divina suffultus gratia,
aequanimiter toleravit, suscitans sensus suos et
intellectum examinans, [ut] affectu dignissimo
foris ministerium summa, quod in aedificatio-
nera acceperat, manciparet. Unde enim neces-
sario provinciae suae monasteria visitaret, qui
vidisset eum, quam sollicite, quam prudenter
et discrete se gereret, arguendo, corripiendo,

obsecrando, singularissimum illum in cura pasto-
ralis regiminis judicasset. Priores et seniores ob-
secrabat, ut patres, et admonebat ut filios, qua-
tenus haberent zelum flammam caritatis, quo
in monasteriis suis per virtutum opera Altissimo
complacere. Sic autem omnibus praefuit, ut
bonis fratribus in nullo se praeferret; et cum
videret culpas subditorum expetere, potestatem sui
prioratus agnosceus, ferventi spiritu corripere,
increpabat, verbis usus asperis, sed caritatis dul-
cedine plenis, ut reverenter eum timore et tre-
more sua reciperetur correctio.

24 Non parcebat ulli, penes quem nunquam
fuit personarum acceptio. Perspicax erat in co-
gnoscendis fratrum moribus, conditionibus, in-
clinationibus, ut penes unamquemque procede-
ret, prout cuique opus erat. Mirabiliter autem
gratulabatur, cum fratres juvenes zelari devoti
spiritu regulam et constitutiones videret, per ta-
les sperans regularem observantiam continue sup-
portari. Noverat insuper juxta legislatoris doctri-
nam miscere temporibus tempora, terroribus
blandimenta; ut dirum * magistri, pium patris
monstraret affectum. Cum vero pedes, sive eques
visitationis praetextu provinciam cireniret, saepe
profundis noctibus ad cenobia lassus et je-
junus accederet, nullum ex officariis impedire
volebat, aut etiam, ut assolet, excitare; sed
leviter suam refectionem percipiens, dabat mem-
bra sopori, matutinosque praeveniebat nocturnos,
ut ipsum in choro residere stuperet cuncti:
mirabanturque sollicitum ejus animum, quod
ad exemplum temperantiae virtutisque dirigeret:
ut suo tempore tantum Patrem nulli eroda-
mus in observantia regulari fuisse secundum.

25 Post Officium vero nocturnum ceteris fra-
tribus redemptibus ad dormitorium, frequenter
devotus Pater remanebat in choro, compunctio-
ni et orationi, contemplationive se totum ada-
ptans, ut quasi semper, usque dum pulsaretur pro
Prima, de loco suae sedis minime se moveret.
Multas regiones orbis, causa monasteriorum fun-
dandorum missus a patribus religionis adiit. Sic
Angliam, sic Aragoniam, sic Italiam penetravit,
se totum in Religionis augmentum exponens, ut
populis Deo serviens, numero et merito reser-
cret, ad laudem et gloriam summi Dei.

26 Humilitatis fundamentum cum sit necessa-
rium in omni structura spirituali, praeter quod
nil solidum, nil firmum seu fixum Religiosa te-
net perfectio: virtutem hanc ita praetulit Pater
sanctus, ut perfectissimus illius sectator existe-
ret. Nam dum vocatus ab illustrissimo rege Mar-
tino, qui super Aragoniam atque Valentiam a
regnavat feliciter, sacrum capellam reliquiarum
de Barchinona, ut illic aedificaret monasterium,
suscepisset, et illic prioratus langueret officio,
devotionisque causa simul et capellae regalis pri-
vilegio, in pontificalibus rogaretur a tanto prin-
cipe celebrare, proorsus abiit, et regi devoto
sua dulci admonitione, ne id faceret, satisfacit.

27 Cum autem quodam sui provinciatu * tem-
pore necessitatis causa Romam ivisset; et Domi-
num Papam Martinum b adisset; cognosceus
Pontifex Summus ex fama Virum, regimen suae
Religionis illi commisit perpetuum. Quod onus
Pater humilis humilissime recensavit, dixitque:
Reverendissime Pater, cum officium meum,
quod invitatus suscepi, non nisi per triennium
prorogetur, extemplo coram vestra Beatitude
renuntiare sum paratus: dum non ad honorem,
sed ad onus gravissimum id deferendum assum-
pserim.

A pserim. O Virum humilem et doctum! qui per humilitatis iter incedens, Christum fuit indesinenter secutus, ut ab illo didicerit humilitatem mitatemve cordis perceperit.

28 Non sic iupii, non sic ambitiosi et superbi: qui videntes omne sublime, currunt ad summas animarum curas, tamquam sine curis remaneant, cum ad curas quocumque per fas, nefasque devenerint. Siquidem non respiciunt ad infirmorum regimen cum omni gratia dirigendum, sed assumunt super sanas oves tyrannidem, assumentes omne quod erassum est, debileque et infirmum projiciunt. Neque siquidem cum beato Johanne super humeros per compassionem tollunt animas, propter quas Dominus noster Jesus Christus mortuus est.

29 Inter fratres bene meritos emeritis Pater effulgens, disciplinam et sapientiam docens, famosissimus in omni religione penes suos et externos quoque effectus est. Neque, ut ait Seneca Cordubensis, abunde cognoscitur, quisquis teste fama laudatur. Publice igitur consecratus, ita celeberrime existit Pater sanctitatis, ut ejus fama permotus Carolus septimus Francorum rex e ipsius quantocius accerseret, pro sanctitate sua, prudentiaque, qua valebat plurimum, eique legationem arduam nimis imponens, ut accederet ad illustrem ducem Sabaudiae, dominum Amedeum cognatum suum d. qui se Felicem papam e in suis terminis faciebat appellari; quatinus illi suggereret piis verbis, ne generaret scandalum in Ecclesia Dei: cum electio sua judicaretur idonea non fuisse; velletque ceteris obtemperare fidelibus principibus maxime sui sanguinis, quos zelus domus Dei totaliter occuparat: quique Eugenium papam quartum, summum et verum pontificem, Christi vicarium reputabant.

30 Ambaxiatæ * siquidem plurimorum regum, ducum et principum jam plures ad illum fuerant transmissæ, nec audite, vel potius evaditæ: cum se legitimum Romanum pontificem esse affirmaret: quem etiam doctores plurimi ac celeberrime defendebant. Igitur ad illum beatissimus Johannes accessit, eique reverentiam papalem nullam exhibuit: licet aliqui Cardinales ei mtiibus et verbis suggererent, ut ejus osenlaretur vestigia, seu obedientiam ex parte sui Ordinis, cui præerat, non negaret. Quod agere renuit, et se legatum fuisse transmissum a Christianissimo rege, suisque consanguineis ad Sabaudiae ducem, non ad papam asseruit.

31 Senotium ergo vocatus, secretum colloquium habuerunt: cum quo beatus Johannes verba protulit ex corde puro et conscientia, fideque non ficta, monens illum sinceriter, affabiliter, humiliter, periculum ostendens evidentissimum Ecclesie sanctæ Dei, pro qua Dominus noster Jesus Christus mortuus est. Fidelium pariter omnium explicavit voluntatem, detrimentum quoque suæ animæ patenter insinuans, obsecrans nihilominus puro cordis affectu, ne tantus princeps, qui dudum virtuosus extiterat, summique direxerat cum iudicio et iustitia potentatum, quique visus esset præsens seculum reliquisse, atque processisse in diebus suis, sine pessimo suam senectutem terminaret; sed opinioni cederet amicorum, preces quorum, si foret sapiens, exandiret. At ille beato Patri suam electionem iustissimam allegabat, nec eam quæsisse, prout sui amuli reputabant; sed a tota Basiliensi generali synodo, legitime in sancto Spiritu con-

gregata /, vocatum fuisse ad summi pontificatus apicem, et electum.

32 Cui beatus Johannes spiritu Dei repletus respondit: Et tu, pater, esto digne justoque fides in papam electus, intuens Christianos proceres votis penitus obviare tuis, Christianitatis quoque totius præcipuos et parentes tuos optimos regaliu liliorum g, qui zelo fidei primum, tuique profectus et honoris moventur, ne aberres a semitis veritatis et pacis, deberes tale Christicolis exemplum ostendere, ne schisma gravissimum generetur inter eos, ut voluntarie rejiceres onus ingens, quod a principio nullus prorum sauctorum patrum deferendum libenti animo devoti atque humiles spiritu detulerunt. Quod fecit etiam laudabiliter beatissimus Cælestinus ad laudem et gloriam Dei, et ad suam conscientiam puriorem. Grandem siquidem meritorum cumulum tibi congregares, agens similiter, ut hinc renuntiares oneri pariter et honori, terræque reges et principes gratularentur, ædificarentur, pacificarentur, populusque totius orbis servicus Deo letaretur, periculum tam maximum evasisse.

33 Tibi quippe nullo modo necessaria fuit dignitas papalis ista: ut illi renuntiando maturius haberes de vituperio cogitare, dubitareque, ne te subsannent communiulares tui, vel ambitiosi ecclesiasticarum dignitatum irriderent. Quoniam si nil unquam boni, præter illud optimum Deoque gratissimum opus fecisses; hæc illa renuntiatio tua laudis et gloriæ tibi famam esset procul dubio paritura. Quid plura? Tantum apud illum ducem sanctitas beati Johannis, ejusque fidelis sermo prævaluit, ut omissis regum ambaxiatæ, ac humilibus suggestionibus principum, humilitati cederet fastuosa sublimitas tanti Patris, simulque compunctus verbis efficacissimis renuntiaret papati, seque totum voluntarium ad omne opus pium, quod pacem et unitatem Ecclesie saperet, exhiberet.

34 Summ prorsus fuit hoc opus tam stupendum, tamque glorificum, insperatum eunctis, memorandum seculis, summis fidelium laudibus attollendum. O beatum Virum nec labore victum, nec morte vincendum! qui tantæ auctoritatis fuit in conspectu ducis, quod per devotionem et Spiritum sanctum in eo loquentem, perunivit sanctam matrem Ecclesiam confusam, sub diversis capitibus gementem et litem: tantum ac tale dissidium ad unitatem et concordiam sua opera, snaque industria, ac facundia revocavit h. Multos etiam labores alios, zelo caritatis fraternæ permotus, beatus hic Johannes assumpsit: quibus et Altissimo placuit et spiritualia fratribus suis comoda reportavit.

ANNOTATA.

a De Martino Aragonie rege agit Hieronymus Surita in Indicibus rerum ad ejusdem regni regibus gestarum, lib. 3, ad an. 1395, et Mariana lib. 19 Historiæ de Rebus Hispaniæ: qui mortem ejus innectunt anno 1410. Audiamus de ea Marianam libro citato, cap. 21: Barcinone in virginum collegio, quod urbis muro conjunctum est, veterno oppressus, diem obiit pridie Kalend. Junii. . . Ex eo tempore Aragoniæ felicitas obscurata in Martino rege, virili Barcinonensium comitum prosapia intercesa, quæ. cætenus in sexcentis annis propagata erat Hinc sequitur, ut, tametsi non notarit biographus, quo

A. ANONYMO.

f

B. Johannes tam apposite ac fortiter perorat.

g

E

ut pseudo-papa desistat ab indebita sibi dignitate.

Beati opera ad meliorem mentem reductus.

E

h

A. ANONYMO. *anno B. Joannes adierit regem Martinum, differritamen id non possit ultra diem et annum modo signatos, secundum istos historicos.*

h *Electus fuit anno 1417, die xi Novembris: obiit 20 Februarii anno 1431, hujus nominis V.*

c *Regnare cepit anno 1422: obiit 1461. Videtis Commentarium primum § 2, ubi de illo plura.*

d *In Historiâ genealogicâ regis domus Sabaudicæ, quam Gallicè edidit Samuel Guichenon, longa habetur collectio rerum ystarum Amedei, hujus nominis VIII, a pag. 444: cæ pag. 493 in ejus epitaphio dicitur Tot regnum nepos. Uxorem duxit Mariam Burgundicam, Philippi Audacis, ducis ac comitis Burgundiæ, ac principis e regio Franciæ sanguine nati filiam, ut dicitur ibidem pag. 497.*

e *Dirimus de eo alia § 2, quæ huc spectant.*

f *Immo vero in spiritu tunc temporis schismatico. Vide nostrum Commentarium.*

g *Respicit biographus ad libra, quæ in gentilitio regum Francorum scuto exstant.*

B h *Pugnare hoc cum tempore, ostensum est in nostro Commentario supra § 2: ubi etiam consule, quæ observavimus circa hanc biographi historiam, quam narrat in hac Vita a num. 29*

CAPUT IV.

Patientia in adversis; venerabilis ejus senectus.

Cum divina Scriptura testetur, meliorem esse patientem viro forti, cumque potiore fore, qui suo animo dominatur, expugnatore urbium; sciens devotus Pater, quoniam virtus est circa difficile; constantis etiam sit et fortis animi rebus in asperis non turbari; tantæ patientiæ extitit hic Johannes, ut quam magnanimus esset, menteque stabilis appareret. Sibinet ipsi namque tam magnifice imperavit, ut fundatus in solida petra, quæ Christus est, nullis adversitatibus aut persecutionibus frangeretur: ut ejus doctrina quam salubris esset, quod præferret insigne patientiæ Christi fidelibus, appareret. Unde vice quadam Medunte a monasterium, quod triginta ferme miliaribus a Parisius distat, visitare cupiens, cum navigio vespere devenisset Mententum b, in egressu naviculæ pede lapsus, ad fundum Iluvii Sequanæ devenit.

36 Cumque turbarentur, qui secum venerant, fratres, et seculares alii, qui astabant; rediit confestim ad litus, ac per mantellum sublevatus ex anne, totus aqua madefactus ereptus est. Unde cum illum utpote senem, valida gnerre temporibus iter conlicere, municipii milites irriderent, reprehenderentque senem cupidum sub tanto viarum discrimine labores periculosos assumere, nescientes quid venisset; beatus Pater obtinuit, patientissime ferens quæ sibi dicebantur opprobria, latusque præsumptionem injustam recepit. Cum vero exacta visitatione sua regredi Parisius cogitaret, sub illis diebus castrum sancti Germani in Alaide c, quod in media quasi via situm est, noctu ab Anglicis capitur, et ita summum iter multiplici obice præpediunt. Naviculam igitur parvam conscendens a

familis monasterii Pisciacum d usque securissime b deductus est.

37 Quibus remissis, in aliam naviculam se transferens, ut conficeret securus iter summam, quam per terram, cum transisset pontem, satellites fortalicii prosequuti sunt illum navigio, revocantes eum ad litus: et omnia, quæ secum detulerat, abstulerunt. Insuper crudeles illi ministri sathanæ Virum sanctum viliter tractaverunt, percutientes eum crudeliter, et veluti captivum detinere volentes. Patientissime igitur omnia tulit, et cum humilitate loquens illis, et sevientes eos, sibi que tantam injuriam irrogantes, æquamiter supportavit. Fortis siquidem et constantis animi est, ut ait Tullius, in rebus adversis non turbari et asperis: sed æquam in omnibus servare mentem, quam prospera non dissolvant, nec adversa quomodolibet defatigent.

38 Scelus vero tale non remansit inultum: quin potius diebus octo transactis promotor satellitum et malorum incentor contra Patrem, a loci capitaneo hasta percussus, excusso cerebro penas hinc, in detestationem facinoris, quod in beatum Virum commiserat, miserabiliter interemptus est. In aliis adversitatibus plurimis atque periculis, tum in itineribus, tum in fluminibus, tum in mari, tum in periculis latronum, tum etiam in tolerandis contrariantium moribus, atque tentationibus sathanæ, tribulationibusque multiplicibus, ab eodem satana procreatis, beatissimus Johannes eruditus omni religiosa sapientia, patientiam habuit. Humilis corde fuit, amplexus, quam nunquam deseruit, caritatem: ut merito laudis præconio tam Deo proximam, cui pro simplis jam centupla recipit, efferamus.

39 Laudabilis valde senectus diuturna beatissimi patris Johannis extitit sub hac luce: quem vita sancta, devotaque conversatio gloriosum reddidit et famosum. Unde sua senectus nec oblivione illorum, qui nunc sunt, neque reticentia succedentium esse poterit consequuta. Gravitate quippe ejus, constantiam, fidem, præstantiam, desiderium, zelum in observantia regulari, curam atque prudentiam in administrationibus suis, omnium mortalium fama celebrabit, dum reliquerit filiis suis elligiem pietatis, devotionis et virtutis, quos ad bonam beatamque vitam, dum vivens esset, promoveret.

40 Cum enim, transactis virilibus annis cum gratia, senectutem decrepitam feliciter attigisset; non tamen quievit laborum anteriorum conscius, adjiciens jugiter aliquid grandi suo cumulo meritum, quo felicem beato fine summum terminaret, quem in virtute direxerat, incolatum. Siquidem Religionis exercitiis delectabatur attentius, ut, cum renuntiasset ministeriis omnibus, tam obediens, tam devotus, tam majoribus voluntarie obsecundans, ipsisque subjectus extiterit, ut merito Vir virtutis eximie crederetur. Semper erat, cum discretione tamen, continue scrupulosus, nec sibi relaxabat aliquid de omnibus, quæ conveniant observantiæ regulari: quin potius pensum divini servitutis augens, quasi novus diem in spiritali exercitio videbatur, sequens indesinenter conventum, omnemque singularitatem vite laxioris effugiens.

41 Prosequatur omnes labores communes, præveniendos omnes obsequiis, ut assiduitate bona, seu virtuosa consuetudine tempus omne, quo nil pretiosius est, nequaquam relinqueret otiosum. Dicam nunc, quod nullus co-

ram

x. Equam mentem servat

C

a

b

in frendis injuriis,

* i. e. belli

c

d opprobria, & verberum

quorum oculor præcipuus decuravit.

R

xi. Plurimum varietum generes,

quorum hic habetur ratio,

venerabilem prorsus fuit B. Joannis senectutem

rum, qui noverunt eum, est qui nesciat. Pluries enim dum jussu Prioris de Parisius, cum quo senectute gravis post immensos labores, ut quiesceret, versabatur, [contigit dum] pulsaretur tabula e regulariter ad laborem, ut ipsi Patri quidam celebraturi Missam confiterentur. Signum igitur audiens, promptus ab obedientiam, ad laborem paratus, fratres sine complemento principiatae * f confessionis relinquebat, dicens, obedientiam meliorem esse quam victimae *, cui non debeat illum regulare, quaecumque sit opus, praeferi. Nil obedientia quippe Regulares habent perfectius : qua sublata, conversatio monastica penitus est confusa. Neque mirum igitur, si Vir sanctus tali sermone loqueretur victorias, qui semper obedientissimus extitit, ut illa, quae dudum praeeperat, dum foret junior, observari ; senior effectus, verbo pariter et exemplo doceret efficaciter adimpleri.

ANNOTATA.

a Medunta, vulgo Mante, urbs Galliae in provincia Insulae Franciae, . . . in ipso limite Vexini Francici, 12 leucis infra Lutetiam Parisiorum in occasum aevium, Rothomagum versus etc., uti scribit Baudrandus. Plura Hadrianus Valesius in Noticia Galliarum. Apud Sammarthanos in Gallia Christiana tomo 4, pag. 637 vocatur oppidum diocesis Carnotensis ad Sequanam, et dicitur abbatiam habuisse dicatam beate Virginii.

b In apographis nostris Belfortiano, ac Chiffletiano 2 mendose scribitur Inculentum. Baudrandus observat ista : Mellentum, Menlan, vulgo, oppidum Galliae in provincia Insulae Franciae, et in Vexino Francico, ad Sequanam fluvium, 3 leucis supra Meduntam, Lutetiam versus 9. Consuli praeterea potest dictus geographus in voce Mlanenm, qua item locus significatur.

c Ita etiam scribunt Ms. Belfortianum, et Chiffletianum utrumque : quo significatur : Fanum S. Germani in Laia ; Gallice, S. Germain en Laye. Hadrianus Valesius pag. 266 ad voces Ledia silva, haec observat : Ledia silva olim dicebatur, quae postea Lea, Leia, et Laia, Loia etiam vocata est, Laye. Loci situm, etymon, ac nobilitatem describens Baudrandus ad voces Fanum S. Germani in Laia, sic memorat : Oppidum Galliae in provincia Insulae Franciae, in colle, prope Sequanam fluvium, cum duplici palatio regio superbissimo, veteri nempe et novo, ubi saepe regnum secessus, prope Laiam sylvam, unde ei cognomen inditum, quatuor leucis distans a Parisiis in occasum, et una tantum a Pisciaeco : estque celebre natalibus trium regum Francorum. . . . uti et pace ibi sancita ; sicut pluribus licet videre loco citato.

d Pisciacum modo memoratum, vulgo Poissy, chorum est natalibus S. Ludovici Francorum regis. Adisis in hoc tomo Commentarium praerium ad Acta ejusdem regis § 6 a pag. 287.

e Tabula lignea, cujus percussione excitabantur monachi, malleo scilicet tabulam tundente, notatur apud Canyium in Glossario ; ubi et alii tabulae lignae usus. Hic vero adhibita fuit ad opera obedientiae.

f Il est, Vir beatus ita componebat integritatem confessionis cum promptissima obedientia, ut nuditis et absolutis uno vel pluribus ; non pergeret ad alium vel alios, confiteri volentes, auditurus etiam illos, si per obedientiam sibi id

licisset : et hoc, vel simili sensu fratres sine complemento principiatae confessionis relinquebat. Sic vero cruda haec biographi locutio mitigari potest. Quod si plus velit ; ei non assentior, factum mirandum potius, quam imitandum proponenti, et a Beati prudentia alienum.

CAPUT V.

Iter in Italiam pro reformatione caenobii Collismadiensis ; ultimus morbus ; sermo ad fratres.

Mirificus hic beatus Confessor zelo zelans monasticam disciplinam semper doluit mausoleum a sui beatissimi patris ac sanctissimi Petri Celestini carere filiis virtuosis, observantiaque regulari, quam sanctus Petrus instituerat, monasterium Collismadii b famosissimum defraudari. Martinum siquidem Papam beatus Pater Johannes prius impulerat, ut vel saltem caenobium Collismadii regulariter aptaretur, et illic statuerentur patres, qui devotiori regimine locum illum fideliter observarent c. Neque pro tempore fuit ab illo summo Pontifice, quem ob eandem causam secretim interpellaverat, exauditus, causis plurimis et rationibus allegatis.

43 Dum tandem placuit bonitati divinae, cum juste disponat omnia, caenobium illud ad regularem observantiam revocari, sollicita quidem procuratore civium Aquilanorum d, mandatoque summi Pontificis Eugenii Papae quarti ; cum esset grandaevis, et frequenter orasset Altissimum, ut idem monasterium ad manus patrum Franciae deveniret ; exauditus pro sua reverentia, jussu patrum ad summum Pontificem Eugenium senex quidem, et contritus laboribus, Romam venit : mandatum accepit, ut monasterium ipsum Collismadii regendum susciperet, aptaretque sua providentia, fratrum religionis propositique sui congregatione adnata, ad observantiam regularem. Dum autem pervenisset Aquilam, difficiles inveniens illos cives, conventualium suggestionem totaliter immutatos, alios etiam, qui prius litteris adhortativis Franciae patres impulerant ad hoc inceptum negotium ; ipse pater repedare disposuit Romam. Igitur iterum rediit, et summum Pontificem de suo regressu dolentem, ut sibi repetendi lares proprios daret licentiam cum benedictione Apostolica postulavit.

44 Sed Deus aliter disposuit pro sua pietate : quod satis evidenti signo monstravit. Cum enim exiret de Collemadio, atque in porta monasterii se fratribus illius loci conducentibus cum precibus et orationibus commisisset ; calearum de suis adhæsit portae, quasi Dominum illum redire debere iterum moneret. Dum igitur Romae staret venerabilis abbas sancti Pauli e, qui postmodum extitit Cardinalis, de legatione quadam rediit, audivitque Patrem Sanctum inauditum ab Aquilanis fuisse regressum. Quod aegre ferens, prout vir devotissimus erat, zelans observantiam regularem, et illam prosequens indefesse, dominum Papam adiit, illum exorans, ut non permitteret labores tantos, qui fructum tandem grandem facerent, deperire.

45 Dominus vero Papa totus voluntarius ad-

hoc

A. ANONYMO.

xii.

Reformatio-
nem monaste-
rii Collisma-
diensis a Mar-
tino PP V
petit ;

a

b

E

c

quam deinde
ab Eugenio
PP. quarto

d

F

miro modo

e

impetrat,

A. ANONYMO. hoc ipsum, resumens animum, præcepit iterum Patri quantocius Aquilam remeare, duos illi notabiles viros associans, qui tractarent cum civibus Aquilanis reformationis jam dictæ negotium, et cum plenitudine potestatis, quidquid esset agendum, cum beato Patre disponerent. Post varios ergo tractatus, in unam voluntatem Pater beatus, et cives convenere pariter: sicque monasterium ipsum beato Patri regendum totaliter commiserunt, providentes illis auctoritate Sedis Apostolicæ, qui nolent observantiam regularem sectari. Pater igitur sanctus acciuxit fortitudine lumbos suos, patri suo beatissimo Cælestino conjunctus, manus extendens ad fortia.

46. Religionis onus plus quam antea tolerans virtuose, cum omni re necessaria fratribus monasterium vacuum invenisset, laboravit cum suis fratribus *f* sustinens paupertatem: a falsis fratribus passus insidias, perpressus injurias, minis et irrisionibus impelitus. Accidit autem, ut, adveniente quadragesimali tempore, dum fratres illi conventuales, qui fide cum patribus devotis remanserant, consilium pariter inissent, ut in scandalum populi, vituperum beati Patris et fratrum suorum, qui pauci adhuc erant, repente simul abscederent, et ita remaneret ecclesia sine Missis. Quarta igitur Dominica sacri temporis, qua Latere Jerusalem in ecclesia decantatur, exierunt: et, ecce, provisione divina septem fratres continuo de Francia cœnobiū per ecclesiam intraverunt, receptique sunt a beato Patre, et populo Aquilano cum gaudio et exultatione, confusis malevolis et rejectis, ut monasterium ab indisciplinatis fratribus totaliter mundaretur; liberaque regularis observantia remaneret.

47. Senio igitur confectus Pater infatigabilis animi prorsus, nusquam vincendæ virtutis, suæ conversationis altius mensuram extendit, exercitiis durioribus macerans carnem suam, ac sui fortitudine spiritus infirmum corpus ad opus dirigens salutare. Nec dubium fuit, quin ejus precibus devotissimis illud cœnobiū Christus reformari voluerit sanctissimi Cælestini meritis, in quo sacratissimum ejus corpus repausat, qui præcipuus Religionis Cælestinorum extitit institutor, et Aquilana civitatis protector indesinens coram Deo, quatenus in præsentia tanti confessoris degentes fideliter attentis, beatæ conversationis operibus Deo vivo et vero sub humilitatis habitu deservirent: et frequentius locus ipse, quem confessor amicus de plenariæ absolutionis indulgentia *g* coronatus illic *h* in summum Pontificem, principio suæ assumptionis ornaverat, adiretur.

48. Voluit enim gloriosus confessor Petrus beatum patrem Johannem, quem præcipuum in omni suæ religionis observantia liliū semper habnerat, sibi jungi, suumque mausoleum tanti filii gloriosa præsentia copiosius honorari, quem post præsentis vitæ decursum, post ingentes virtutum labores, post exercitia suæ Religionis et munia, ad æternæ vitæ perpetua gaudia sublevaretur: et ita Petrus et Johannes simul ad templum caeleste ascendentes, orarent pro filiis, quos exemplis eorum salutaribus ad perfectionis vitæ frugem, sub eorum magisterio dignentur eorum precibus et meritis promovere.

49. Noster igitur beatissimus pater et præclarissimus heres Johannes, cum præfato sacro cœnobiū Collismadii anno uno circiter præfuisset, Italis fratribus atque Francis omni virtute præcipuus, exemplar conversationis perfectissimæ

fideliter exhibens, caritate plenus, et fraterna dilectione sincerus; divinæ providentiæ placuit tantum ac talem Virum ex hoc seculo nequam sustollere, quem gloria caelesti dignissimum, intuitu grandium meritorum, agnoverat. Octoginta igitur quinque agens annos a sua natalitate decursos, anno videlicet quinquagesimo quinto a Religionis Cælestinorum ingressu, vigilia diei Assumptionis beatæ Virginis Matris Mariæ, in matutinali præsens Officio, ventris lusu corporeis viribus cepit repente destitui: nec omisit, ut erat ferventissimus, quin illa festivitate divinis assisteret: Missam devotissime celebraret, et refectionem perciperet in conventu. Denique invalescente morbo decubuit, indicans fratribus, qui secum erant, debere in Christo se resolveri, psalmis, hymnis, et orationibus municiis finem suum.

50. Quod cum intellexissent fratres, tanto pastore, tamque necessario de proximo fore privandos, ad eum unanimiter accesserunt, suscitantes lacrymis copiosis dixerunt illi: Cur nos Pater deseris, aut cui nos desolatos reliquis? Invadent enim gregem tuum parvum falsi fratres, qui tanquam rapaces lupi super oviculas tuas desævient: nec erit ulterius, qui furie resistat illorum: qui, dum sanus eras, callide nos ejicere tentaverunt. Necessarium igitur erit, ut abscedamus et denus locum ire, nostramque patriam celeriter, priusquam eveniat nobis in scandalum, repetamus.

51. Quibus Pater sanctus placido vultu respondit: Ne timeritis, fratres mei, siquidem obedientia sancta, qua vos divinæ servituti obligastis feliciter, et omnem captivastis in obsequium Christi propriam voluntatem, ut huc ad opus tam sanctum et meritorium veniretis, conservabit vos inconcussos et illesos: ut non sit qui exterreat, aut a loco sacri hujus cœnobiū vos expellat. Sed etiam ne recesseritis caveatis, ut inceptum dimiseritis hujus sanctæ reformationis negotium: quoniam ego semper vobiscum ero propior mortuus, plusquam vivus. O vocem hominis constantis, bene de Deo suo fideliterque sperantis! acsi cum celeberrimo doctore Ambrosio tantus Pater dixisset: Non ita vixisse inter vos me recolo, ut pudeat vobiscum iterum remanere: neque timeo prorsus mori; cum bonum Dominum habeamus.

52. O nimis felix meritique celsi, decus et honor bene viventium, monachorum religiosissimus pater Johannes: qui dum, quo viveret, dilexisset suos, et ad omne opus bonum fideliter promovisset, in linem dilexit eos, quos in carissimos filios atque discipulos, cum peregrinatus in terris, in omni disciplina regulari frequenter instruxit, et ut prolicerent jugiter in timore Dei religionisque observantia, dum esset sanus et incolumis, admonuit. Unde cum finem suum appropinquare quantocius cerneret, se modice subtiliari *i* a lectulo fecit, sermonem devotissimum faciens præsentibus et futuris, præsentia tangens, futura prospiciens, docens fratres, et admonens illos, ut indesinenter vocationem suam attenderent, et, ad quod venissent, frequenter cogitarent, perficendo sacris virtutum operibus religiosa vota, quæ coram sacris altaribus sua labia distinxerunt.

53. Inculcavit etiam sapiens ut sanctæ regulæ, sub qua militabant, et constitutionem religionis, cujus habitum serebant, ut Religiosos deceat plurimum, mandata servarent, caerimoniasque non

præ-

xiv.
et piis monitis

* f. suble-
vari
i

ad religiosum

fratres de sua
infirmate
tristes

E

emolatur.

F

xiii.

Beatus An. in
ventris laborat:

A prætermitterent regulares, omnemque relaxationem fingerent in observantia regulari. Monebat in super eos, ut ferventes essent et diligentes in opere Dei: charitatem, humilitatem, patientiam, obedientiam sectarentur: ut unanimes uno ore unitatem spiritus in vinculo pacis amarent, quatenus dilatato corde sancti desiderii passibus, juxta quod ait pater noster Benedictus, succinetis castitate lumbis currant viam mandatorum Dei.

34 Pariter etiam instruxit illos cum vitis et concupiscentiis pro viribus domesticum domare hostem, timoreque divino confingere carnem suam, quatenus discerent contere sathanam sub pedibus suis, cujus propter virtutum experientiam non ignorare deberent astutias: et ut scalam nostri legislatoris regularem conscenderent per incrementa virtutum, ut Dominum Jesum innoxium scalæ, tandem in præmium consequi mererentur. Sed etiam cum tanto fervore, cum tanto zelo religionis, cum tanta sinceritate spiritus devotissimi alloquebatur fratres ejus lectulum ambientes, fideliter admonens, ut amarissimo fletu et gemitu se continere non valerent. O vere doctor optime observantiæ regularis, gladio spiritus, quod est verbum Dei, coram penetrans filiorum. Nil unquam docuit, quod opere non fecerit: nec perfectioris iter cum discipulis exigens dixerat illis: *He, sed venite: ut hæc verba salutifera multum per omnem modum fidelissima sint et vera, quod debeant fratres in corde perfecto recondere, cum fuerint ultima, doctrinam Patris concludentia salutarem.*

ANNOTATA.

a Tomo iv Maii, die 19. pag. 536 sunt ista: Vincentius Spinellus circa finem Vitæ a se compositæ dicit, sacra ejus ossa Aquilæ servari in capsâ argentea inaurata, quæ mausoleo marmoreo insigniter laborato includitur. De Sancti ejusdem ossibus Aquila Collismadium translatis, ac miraculis ibidem per illa patris, agitur die ac tomo citatis pag. 436.

b De hoc monasterio Commentarius prævius § 1. His addi possunt, quæ citata mox pagina 436 dicuntur: Facta est autem translatio corporis prædicti confessoris almitici sub anno Domini millesimo trecensimo vigesimo septimo, die quinto decimo Februarii. Reconditum autem fuit honorifice in capsâ ferrea, vallata seris fortissimis, in ecclesia S. Mariæ Collemadii de Aquila: quæ quidem ecclesia est de Ordine ejusdem clarissimi confessoris: quam etiam ecclesiam idem ipse Sanctus ante suum papatum construxerat, et in papatu existens absolutionis plenariæ indulgentiâ decoravit. Quia autem postea de ista indulgentiâ recurret sermo satis frequens, appono hic sequentia apud nos in annotatis pag. 437: Ipsam bullam vide infra in supplemento (pag. 519) estque etiam edita ab Ughello in episcopis Aquilanis col. 426, et apud Raywaldum, (ut licet videre ad unum 1294, num. 44) sub die iii Kal. Octobris in festo S. Michaelis. Variis quoque eadem indulgentiâ miraculis confirmata fuit, punitis eam contemnentibus, aut dubiam facientibus: sicut apud nos pagina 519, quam designabam modo, legi potest.

c Telera pag. 311 refert, ea de re anno 1418 cum Martino PP. V tractasse Joannem, quando e Francia Romam profectus est. Lege Commentarium prævium § 2.

d De Aquila consuli possunt dicta ibidem A. ANONYM. § 1.

e Joannes de Messina nomine, monachus Benedictinus S. Justini, arcissimo cum Beato amicitia vinculo constrictus, ex Telera pag. 313.

f Difficultatibus compositis, uti refert Telera pag. 314, Collismadium B. Pater rediit versus finem Martii anno 1444, monachis duobus Gallis sociatus, atque istius monasterii possessionem adiit. Bullæ ab Eugenio PP. IV ad finem a B. Joanne, nec non a P. D. Luca Romano, tunc temporis Priore monasterii Collismadiensis, intentum, teste Telera pag. 313, data fuit die 6 Martii anni ejusdem 1444, cujus exemplar originale conservari affirmat in abbatiâ Sulmonensi.

g De hac indulgentiâ egimus supra lit. b. Cælestinus PP. V illam dedit anno primo sui Pontificatus, id est, anno Christi 1294.

h In bulla sua superius indicata lit. b, sic loquitur Cælestinus: Nos, qui in ipsius Sancti (Joannis Baptiste) decollatione capitis, in ecclesia S. Mariæ de Colle-madio Aquilensi, Ordinis S. Benedicti, suscepimus diadematis impositum capiti nostro insigne, cupimus venerabilibus honorari. Ut igitur ipsius Decollationis festivitas in d. ecclesia præcipuis extollatur honoribus, omnes vere penitentes et confessos, qui a Vesperis ipsius festivitatis vigiliæ, usque ad Vesperas festivitatem immediate sequentes, ad præmissam ecclesiam accesserint annuatim, absolvimus a culpa et pœna etc.

i Ita etiam lego in Ms. Belfortiano, ac duobus Chiffletianis: sed in primo ex his duobus supra vocem istam ponitur linea, vocis ejusdem, uti suspicor, abbreviatæ signum. Cum igitur subtiliari non intelligam quidnam hic significare velit, aut possit: posui ad marginem, legendum fortasse subterlevari.

CAPUT VI.

Insignium virorum ad Beatum accessus; obitus; corporis expositio; panegyris; exsequiæ; sepultura.

Proxime decessurum, et ad Creatorem, qui fecit eum, accessurum beatissimum Patrem episcopus a, Monterii comes b, ac domini Cameræ c, cum multis aliis civibus Aquilanis attendentes venerunt omnes charitative visitare illum, ac seipsos totamque recommittere civitatem, benedictionemque tanti Patris recipere. Quæsierunt igitur, ut benediceret eis. Quod facere Pater humilis humiliter recusavit, episcopum rogans, ut potius illi benedictionem suam daret, quod et fecit: petens etiam se ab eodem Patre benedici: quem maximi reputabat esse meriti apud Deum. Benedixit igitur episcopum atque cives, quorum nonnulli suos annulos aureos in ejus digitis causa sanctificationis ponebant: ex quorum contactu postmodum ab infirmitatibus suis plurimi sanitatis beneficium perceperunt. Flebant omnes, qui aderant, propter recessum ejus, ac pias lacrymas ab oculis ob carentiam tanti Patris devoti effundebant. Ipse

xv.
invisitur ab
episcopo
Aquilano,
et aliis.

a b
c

vero

A ANONYMO.

vero semper elevatis oculis, tacitus Dominum exorabat, signaculo crucis se muniens, videns in occulto velaminis, quo tandem pro suis meritis deveniret.

et susceptis
Ecclesie Sa-
cramentis,
d

56 Unde letabatur mente sub silentio verba paterna voce resonans : O quantum sunt illi, qui sunt in paradiso, felices! Affuit et ille religiosus pater Johannes de Capestrano *d* prædicator egregius; qui prius viderat illum, et noverat qualis erat. Qui dum sanctum Patrem trahere ultimum spiritum inspexisset, dixit illi : Cognosceis me Pater, At ille : Cognoscant te angeli sancti Dei. Postmodum vero credens illum migrasse, clausit digitis suis oculos ejus : et Altissimo spiritum ejus commendavit. Erat quippe in extasi, horaque sub illa certis personis apparuit : qui postquam ad eum venissent, quem mortuum se crediderant invenire, vivum, sed trahentem ultimum spiritum invenerunt. Ad se ipsum quippe redierat, et morti proximans in solo pectore vitalis spiritus ejus palpabat. Receptis igitur ecclesiasticis Sacramentis, stetit quietus, expectans devotissime finem summi.

B

xvi.
placidissime

57 Quoniam mortales cunctos Dominus in luce creavit, ut capiant meritis gaudia summa poli; mortalis hic beatissimus Pater intelligens proximum esse finem summi, mente sanus, perseverans cum Deo, sui dissolutionem corporis expectabat. Agonizans igitur coram filiis, volvere cepit oculos suos, ac se totum in se colligere, manu dextra tenendo crucem, et candelam ceream sacrosanctam in altera, semper in corde psalmos et orationes devote submurmurans. Qui dum psalmum illum : Laudate Dominum in sanctis ejus, ore sibilotemis decantaret, die sancti Ludovici *e* Regis Francorum, cum in matutinali Officio, Deus, Deus mens, ad te de luce vigilo cantaretur, felix illa anima migravit a corpore, sedes petens æthereas, cum vivis et dantibus honorem Deo, gaudia felicia perceptura. Et sic plenus dierum ab inimis transit ad superos gloriosissimus Pater : qui dum viveret in humanis, tam fervens in opere divino extitit, tam devotus, tam sollicitus, omni virtute plenus, ut suo ævo, quo laboravit sub sole, nullus regulari sub observantia degens illi valeat comparari.

C

obdormit in
Domino.

58 Nec miraculis caruit ejus vita, qui mirabilis omni proficienti sub habitu sanctitatis semper fuit, et pro sanctitate nimia venerandus. Primum certe miraculum quod Sanctus dedit, ipse est : ut maximus sanctus erat, qui velatus carne humana, corpore simul et mente castissimus, vires transcendit corporeas, nil quod ad omnem sanctitatem et castitatem atque pietatem, que ad omnia valet, omittens. O beata, terque beata mors! Nec verius dicenda mors plane, quæ securioris meliorisque vitæ noscitur esse principium : ut inceperit venerabilis Pater nasci, cum tabernaculum suæ carnis, mansiones Altissimi ingressus, reliquerit.

xvii.
Honorifice
exponitur
corpus
Chaffi t. add.
tam ac

59 Rationi consonum valde fuit, ut sacratissimum tam beati hominis corpus, quod organum sancti Spiritus dudum extiterat, honore cum debito tractaretur, cui reverentiam sui filii atque discipuli sub fidei obsequio gratiosius exhiberent. Quod et devotissime peregerunt. Modo siquidem Religionis assento, dum habitu sacro penitus fuisset vestitum; deposuerunt illud in grabato, moreque gentis Italianæ, vultum discooperuerunt, et processionaliter ab in-

firmania discedentes ad ecclesiam detulerunt, D statuentes illum in medio ecclesie, quatenus a multitudine conveniente ad indulgentiam proximam / videretur.

60 Reverendus autem ille pater Johannes de Capistrano sermonem egregium de conversatione ejus, de sanctitate, de modestia, de virtute, coram plurimis *g* ducentis hominum milibus fecit, accipiens pro themate suo : Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Johannes, actus ejus sanctissimos, et obitum illius gloriosum, particulariter et distincte, prout fuerat edoctus, et ipsam jam dudum agnoverat, patenter edisserens, et extollens illum summis laudibus justum, ut sanctum, utque Deo placentem coram multitudine populorum. Finito vero sermone, tantus populi concursus accessit ad feretrum, tamque violenter irruit, ut fuerit custodia necessaria armatorum, ne sacrum corpus existerent : quod labore cum maximo in capellam sancti Johannis Baptiste transtulerunt : videbaturque vultus ejus ab infantibus gratiosus, quasi subridens, articulos manus habens flexibiles : ut non mortuus, sed dormiens crederetur. Multi debiles et infirmi illic curati sunt, ad corporis sacri tactum sanitati pristina restituti.

f
et habetur
oratio pan-
gyrica :

g

E

61 Sacris etiam tanti Patris funeribus Aquilanos deesse fas non erat, qui sperarent ejus precibus et meritis ad æternæ salutis itinera se dirigi, ejus se, dum adhuc viveret, civitatemque suam devotis et humilibus petitionibus commendarent; non defuerunt plane; sed cum episcopo civitatis, totoque clero ac Religiosorum copiosa multitudine, tenentibus cereos accensos in manibus, convenit universus populus, egeruntque solemnes ac devotas exequias, ejusque manus et vestigia devotissime osculati sunt. Aspiciebant siquidem ejus faciem gloriosam tanquam faciem vivi hominis dormientis, et admirabantur satis, illam nullo pallore mortis infectam; ita ut in laudes sanctitatis ejus omnes prorumperent. Nec unum tacere debemus mirabile, quod ejus præbet testimonium sanctitati. Religiosa quædam devotissima, præstantissimæque virtutis, nomine Coletta *h*; cujus industria, sive conversationis merito, monasteria plurima Religiosarum pauperum sanctæ Clare, cujus habitum ipsa, dum virgo foret, de manu Papæ Martini quinti *i* receperat, adificata fuere : quibus etiam auctoritate Sedis Apostolicæ præfuit, et mantenuit in continua paupertate, juxta beati Francisci legislatoris earum observantiam conversans. Quæ, dum esset juvenula, virgoque purissima, tanto zelo devotionis incanduit, ut omnes Ambianensis civitatis incolæ mirarentur.

xviii.
concursum
ad funus:
B. Coletta

F

62 Hæc enim beatum Johannem, tunc Priorem monasterii Ambianensis, ordinis Cælestinorum frequenter adibat : a quo salutis monita percipiens, diutim proficiebat in gratia sanctitatis. Adhortari quippe non desinebat illam, ut in salutaris virginitatis proposito remaneret, verbis, dum poterat, libellis, dum non poterat, ipsam erudiens. Hæc igitur ad tantam perfectionem devenit, ut reclusoriam apud castrum Corbeiacum *k*, unde traxerat originem *l*, subintraret : ac demum, revelatione sibi facta divinitus sen cælitus, Romanam adiret, summo Pontifici revelationem exponeret, et ab eo reciperet habitum, veluti protulimus, sanctitatis, ut virginibus sacris diffusis per Galliam, formam bene vivendi et conversandi præberet. Habebat

Beati obitum
absens co-
gnoscit.

k l

nam-

A namque prophetæ spiritum, cui multa secreta caelestia divinitus revelata fuere : ejusque vita admirabilis fuit valde, ut ejus finis etiam mirandis extiterit gloriosus. Dum ergo beatus Johannes Aquila spiritum Deo reddidisset, illa trans Alpes Ambianis in suo monasterio residens, spiritu cognovit recessum beati Patris a seculo, suis cum lætitia dicens et pluribus aliis : Hodie reverendus Pater meus spiritualis transivit de mundo : cui civis Aquilani devotas et solennes exequias exhibent, vestigia ejus devotissime osculantes. Notaverunt autem diem, quo beata virgo Coleta revelaverat, obitum sancti Patris, et a fratribus ex Aquila redeuntibus, qui funeri ejus assisterant, hæc ita esse, velut beata virgo retulit, cognoverunt * : Sic sic, honore tali dignus est, quem Dominus voluerit honorare : ut in memoria digne vertatur hominum, qui ad gaudium transit angelorum.

B 63 Sed et nos, dilectissimi fratres, quid acturi sumus, qui tam beato privati pastore manemus? familia tua remansit vidua, beate Johannes : luxit et elanguit parvus grex in colle sacro, dum perdidit conductorem summum, veritus dispersionem, ne periculum a lupis vespertinis incurreret. Sed hæc fiduciam habemus ad Deum, ut, qui te, dum fores nobiscum feliciter, inspiravit dare securitatis responsum, ut ad cælum vadens, filios non dereliqueris tuos, firmissimam teneamus spem, jam effectualiter te, beatissime Pater, redditurum, quod nobis felicissimæ vitæ conscius, vivus et sanctus promiseris. Pium est utique, gloriosissime Pater, tuum flere recessum, qui gravissimus extitit in hoc seculo captioso versantibus, quorum director fores, pastor et rector sub monastica disciplina.

C 64 Pium est et gandendum tibi, quia ereptus es de venantium laqueis, relicto pondere carnis. In infernis lætus et jubilans tuus gloriosus spiritus adiit paradysum, in quo perpetuo Sanctorum animæ jocundantur. Ita Pater, quoniam sic placitum fuit in oculis divinæ majestatis, reddere unicuique secundum opera sua : illud, inquam, gaudium dare Sanctis, quod oculis non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit; illis ab initio seculi præparatum. Hujus tanti Patris, qui tibi placuit merito castitatis, et summa perfectione virtutis, Jesu bone, precibus et meritis, hæc conservare digneris familiam tuam, pro cujus eruditione tibi fideliter serviens laboravit, et a te grandia præmia recepit, inque supernis et regione vivorum ipsi feliciter nos conjungere. Amen.

ANNOTATA.

a Apud Ughellum tomo I Italia sacra, col. 436 editionis Romanae, præfuisse cathedræ Aquilanae tunc temporis memoratur Amicus Agnilius : de quo ibidem plura legi possunt.

b Ita etiam cum vocant Ms. Belfort., et Chiff. 2. Italice a Telera pag. 317 vocatur il conte de Montorio.

c Præter varias hujus vocis significatione apud Cangium, notatur ab eo accipi pro fisco imperatoris vel regis. Hic forte accipitur pro urbis primoribus vel magistratu. Telera pag. 317 il Magistrato.

d Lege, quæ de illa prævauimus in Commentario § I.

e Incidit quidem apud nos hic dies in 25 Augusti; sed quia in Italia tunc celebratur fe-

stivum S. Bartholomæi Apostoli, ideo apud Colismadienses dilatus fuerit dies S. Ludovici in 26 ejusdem mensis. Suspicio accidisse ut, hæc non observata ponatur a Saussayo dies 25 Augusti nostro Beato coartualis, et a Ferrario annuuntur etiam tunc memoria ipsius. Vide inter Prætermissos apud nos eodem die 25. Hinc etiam contigerit fortasse, ut in Vita nostra Italica Ms. B. Joannis idem dies 25 notetur.

f De hac indulgentia a S. Cælestino V concessa, consule Annotatu ad cap. 5. Dicitur proxima (funeri B. Joannis :) quia, ut supra vidimus inter Annotata ad cap. 5, incipiebat a primis vespertis festi Decollationis S. Joannis Baptistæ, id est die 28 Augusti.

g Hanc vocem confeci ex abbreviata plimis. At Ms. Belfortianum, et Chiffletianum 2 legunt : Coram ducentis circiter hominum millibus. Forte legendum coram plurimis hominum millibus, ut et concionator intelligi posset, et ecclesia eos capere. Telera pag. 319 cum propter exsequias Beati, tum propter indulgentias convenisse scribens ad ducenta milia personarum, addit, hæc rem, si non fuisset scripta ab auctore hujus historiæ, qui ibidem præsens fuit, non esse creditu facilem. Sed aude scit, biographum, tunc ibi adfuisse? Et fac adfuisse : manet tamen difficultas modo proposita, quæ est in voce coram?

h Alias Coleta; de qua fuse a nobis actum est tomo I Martii, die 6, a pag. 532. Hic in proximè sequentibus differt in modo narrandi hoc Ms a Chiffletiano I : quod eua eodem post pauca denno sic fere consonat : Cujus industria sive conversationis merito multa monasteria Religiosarum sanctæ Clarae, cujus habitum de manu Papæ Martini quinti, dum virgo foret, receperat, edificata fuere. At post hæc incido ibidem in Beati miracula. Anteriora in dicto Ms. intercederint, vel deperdita fuerint, ut merito suspicari licet.

i Tomo I Martii proximè citato in Annotatis ad cap. v Vita B. Coletæ pag. 550 lit. b sunt ista : Erat hic Benedictus XII, dictus XIII, in longo schismate antipapa successor Clementis antipapæ, quem S. Vincentius Ferrerius, ejus infra num. 84 lit mentio, doctrina, sanctitate, et miraculis illustris defendebat. Quomodo igitur hic in secum prodit Martinus V PP.? Sed modo huic non male adhiberi posse videtur hic cuueus, dicendo, Beatum illam, accepto velo a Benedicto pseudo-pontifice, dum schisma grassaretur, illo soluto in concilio Constantiensi, et Martino V ad Petri cathedram erecto, se pro legitimo ejusdem successore agnito ab Ecclesia universa, voluisse iterum ab eo relari, tanquam vero Pontifice, sicut observat Menardus ad Vitam B. Joannis pag. 667. Sed antea ab anno 1417 usque ad 1431. Faret huic explicationi, quod laadata Beata a Martino PP. V acceperit anno 1426 facultatem erigendi aliquod monasterium intra dioceses in Belgio designatas; ut licet ridere § I Commentarii ad ejus Acta, tomo citato, pag. 532.

k Corbeiacum, al. Corbeia, vulgo Corbie, sic describitur apud Baudrandum : Urbicula Galliæ in Picardia provincia. . . ad Somonam fluvium, . . . quatuor leucis distat ab Ambiano in ortum, et 8 a Perona in occasum etc.

l Traxit et sumpsit originem in Corbeia in vico Calceye, ut dicitur apud nos tomo antea designato, pag. 535.

A ANONYMO.

CAPUT VII.

*Varia miracula ad Beati sepulcrum facta ;
apparitio ejus.*

Fuit in civitate Aquilæ quædam Domina nobilis, nomine Margareta, relicta quondam nobilis viri Puchi de Camponischi: quæ de præfato marito suo unicum filium elegantis formæ, domini Georgium strenuissimum militem et audacem susceperat. Georgius hic bonæ indolis adulescens, liberalis in omnes, et in omnibus graciosus, ita placuit nobilibus et civibus Aquilanis, ut illum miro prosequerentur affectu. Verum dum partialis esset regum naturalium filiorum *, et ob eam causam rex Alfonsus a timeret eum, suspectus * de voluntate et potentia ejus; quæ de re illum mortali odio prosequelatur: factumque est, ut præfatus juvenis iret Nursiam *b*, ut se cum multis aliis nobilibus hastiludio exerceret.

66 Optimam igitur occasionem rex juvenem perimendi nactus, jussu ipsius a matricianis *c* in redendo crudeliter est occisus. Unde mater in tantum doluit, ut penè totaliter desperaret, miserabilesque voces daret, et de Deo conquereretur, qui suum unicum filium tam ferociter interimi permisisset. In domo sua juvenis mater per annos quinque desolata remansit, mortem illius impatientissime ferens, ut nec per idem tempus ecclesiam frequentaret, nec ullam consolationem recipere vellet. Beatus vero Johannes audiens incommodum mulieris, lectulo suæ infirmitatis decubans, quæ sibi cum margaritis pretiosos adaptabat cibos, ut sanitatem reciperet; illi mandavit, ut ad instantes indulgentias deberet accedere. Quæ, licet invita, reverita tamen Patris beatissimi sanctitatem, ad indulgentiam Collismadii venit. Accessit igitur ille ad capsam, usque veris fuit eum coram multis assistentibus allocuta:

C 67 Sancte Pater, te viventem in carne non vidi, quæ de re nimis doleo; jussionem tamen, quæ me vivens obligaveras, adimplevi. Ecce igitur veni, tuæ sanctitati me committens, ut sis intercessor mihi propitiis ante Deum. Quod cum dixisset, super feretrum causa devotionis accubuit; ac subito pulsus tres a quatuor feretri partibus, ad quas se transtulit, audivit: quos etiam præsentem tam viri, quam mulieris audierunt. Ex quibus admirata nimis, ita mente divinitus mutata est, ut non amplius de morte filii turbaretur, homicidas intactos relinqueret, quos, si voluisset, simili talione puniri fecisset. Quibus ob amorem Dei, meritis sancti Patris, quicquid in eam perperam egerant, indulget penitus; et eos in suam caritatem recepit. Unde liquido patet, quanti meriti fuerit ante Deum, qui suis precibus mentes hominum ad crudelitatem pronas totaliter immutavit.

68 Reatina *d* quædam mulier, Massia nomine, dum sic membris esset contracta, quod vix se movere possit; de terra sua venit cum Zammettis *e* sive potenciis ad corpus venerabilis Patris, jacens per spatium aliquod sub grabato, in quo repositum erat sacrum corpus: quæ libera surrexit et sana; relictisque bajulorum ad-

miniculis, læta suam repedavit ad domum. At-
talacozo / quidam juvenis a nativitate matris
Collismadii venit, et coram frequentia populi
tunc ad indulgentias venientis accessit ad sacra-
tissimum beati Viri corpus, genuflexus ante
illud humiliter et devote: confestimque in loque-
lam proripit meritis hujus Sancti.

Tempore longo domina quædam patiebatur
infestationem tiliarum, ut ambulare vix valeret:
quæ dum cum devotione ac fide multis precibus
accessit ad corpus sacratissimum, mox fuit sani-
tatis beneficium consequuta.

Ea die, quæ jacebat Viri beatissimi corpus in
ecclesiæ medio, ut ab omnibus videretur; quæ-
dam mulier posuit anulum suum in digitis san-
cti Patris: per cujus tactum sanantur febres, et
infirmitates aliæ, ut ipsamet retulit: prout
etiam dixerunt, qui tactu predicti annuli sanati
sunt.

69 Retulit alia quædam mulier habens filiam
unicam longo malignorum spirituum turbatam
tremore, ut etiam mater cum domesticis ali-
quando stare non auderent in domo. Rogavit igitur
Dominum, ut meritis hujus Sancti sanaret
ab hujusmodi infestatione filiam suam; quæ
confestim sanata fuit. Sed cum iterum ad cor-
pus beati Patris redisset; rogavit filia Deum,
et Sanctum ipsum, quod, si data sanitas esset
ad salutem filie, vivens perseveraret in ea: sin
alias, moreretur: factumque est, ut, cum
domum redissent, infirmata continuo moreretur.

Johannes iste beatissimus pater dum esset in
Avinionensi monasterio, maximam familiarita-
tem habuit cum illius loci suppriori Petro *g*
nomine: cujus nihilominus sanctitas humano ju-
dicio perfectioni sancti Patris valeret quoad plu-
rima comparari. Dum ergo transisset e mundo;
confestim illi venerabili suppriori festinus appa-
ruit, ac post multa gratiosa colloquia, vidente
suppriori, transiit jocundus ad superos. Nota-
verunt igitur diem et horam, ac venerabilem
Patrem cognovit, postmodum illo sub tempore
felicitè hinc migrasse.

70 Beatissimus Pater noster Johannes in gra-
tia locuples, surdis auditum, claudis gressum
nedum exhibuit; sed etiam malignos effugavit
spiritus suæ merito sanctitatis. Quidam enim ho-
mo de Piceno *h* Aquilensis diocesis, Bricius
nomine, per decem annos a spiritibus immun-
dis vexatus, dum accessisset, ubi sacrum cor-
pus jacebat, liberatus est coram multis.

Erat quædam alia domina de Reate, Bonaven-
tura nomine, per unum annum a spiritu mali-
gno vexata: quæ dum cum devotione ad sa-
crum corpus accessisset, confestim liberata est,
et ab infestatione demonum totaliter quieta.

71 Referunt, qui viderunt, aliam dominam
de Monte Regali *i* nomine Katherinam, vexa-
tam a demone per medium annum fuisse: quæ
cum accessisset ad sepulchrum Patris cum devo-
tione maxima, liberata fuit coram multis.

Taceri non valet sanctitas viri Dei, quin per
signa gloriosaque miracula monstraretur. Quæ-
dam alia, nempe domina Nella nomine, quinque
mensibus a quinque spiritibus manifeste vexata,
meritis sancti Patris, Dei gratia liberata fuit,
presentibus patre, matre, viroque suo, multis
quoque simul astantibus aliis, qui tantum vi-
derant miraculum, et Deum in Sancto suo ma-
gnis vocibus laudaverunt. Alia quædam mulier
de abbacia sancti Salvatoris *k*, Johanna nomi-
ne,

xix.
Matrem
quandam,

* i. e. Franco-
rum

a
* i. e. suspicax

b

B

de occiso uni-
co filio despe-
ratissime tri-
stem,
c

C

liberat odio
immortali
contra cordis
ejus uelociter.

Infestatio
malignorum
spirituum
sublata: Des-
ti apparitio
E

g

suad. et clau-
di sospitati.
merum ejus

F

h

adversus da-
mones pulso-
rum

i

k

ne,

A ne, per unum annum extitit a spiritu nequam vexata : quæ dum accessisset ad beati Johannis corpus cum devotione et fide, sanata est.

72 Verus fraternæ caritatis amator semper extitit beatus Johannes : nunc cum maritus ejusdem mulieris ad tantam discordiam cum suo cognato venisset, ut, acceptis arinis, mutuo se vellent occidere; mulier ipsa cum lacrymis Dominum oravit, ut per merita sancti patris Johannis a periculo mortis illos eriperet, et reduceret ad concordiam atque pacem : quod et factum est, ut petiit*.

Longe lateque beati Johannis fama percrebuit, ut omnes ejus benedictionem perciperent. Unde quædam mulier de castro Rignufredi l, Reatinæ diocesis, per annos sexdecim in manibus sic erat contracta, ut cum* difficultate comedere posset, et manum ad os porrigere. Facto igitur ad Sanctum voto, tacta etiam capsâ, ubi sacrum corpus jacebat*, sana liberaque ad propria est reversa.

Domina quædam ex Aquila, uxor Antonitii pectinarij m, Katherina nomine, dum esset in tibiis et erubris debilitata valde, et ambulare vix posset; cum devotione beati Viri corpus deosculans, sana repedavit ad domum.

73 Johannes quidam de Castro Murronis n dum in quoddam castanetum ad incidenda ligna die quadam intrasset, casu contigit unam spinam ejus oculum occupare : unde totaliter perdidit visum. Qui subito cum magna devotione promissit ad sepulchrum beati Viri cum candela venire : quod et fecit, statimque sanus et incolumis recessit.

Die tertia Novembris, obitum sancti Patris sequentis, quædam mulier de Aquila, Petronia nomine, uxor Marini de Picha, dum per quatuor menses infirma sic esset, ut de lectulo surgere non valeret; ad Viri beati corpus se portari fecit, sequæ eidem recommendavit humiliter et devote : unde meritis hujus Sancti sana recessit et libera.

Erat quædam puella sexdecim annorum de comitatu Reatino, Sancta nomine : quæ dum tam crudeliter a maligno spiritu vexata fuisset, ut mirabiliter tremere, et tam horribiliter ejularet, ut domum, in qua morabatur, totum etiam castrum verteret in stuporem : duxerunt igitur eam pater et mater, aliique ejus consanguinei ligatam ad corpus beati Johannis, et subito factam sanam ac liberam ad propria redixerunt.

74 Alia quædam vidua de Paganica o, dum in corde et stomacho per tempus infirmaretur graviter usque ad mortem; audita fama sancti Viri, devotione, qua potuit, recommendavit se tanto Patri, deferre promittens eidem unum cor de cera. Quæ gratia Dei, meritis hujus Sancti, fuit totaliter liberata.

Mulier quædam de civitate Regali p, Philippa nomine, cum per annos quatuor surda fuisset, dolorem etiam capitis pateretur; audita fama sancti Viri, cum magna devotione perrexit ad sepulchrum ejus, ac confestim fuit a præfatis infirmitatibus omnimode liberata.

ANNOTATA.

a Alphonsus rex Neapolitanus, hujus nominis primus, mortuo patre suo Ferdinando. Aragoniæ et Siciliæ rex, a Joanna regina Neapolitana in filium ac regnum adoptatus fuit; ac deinde per eam ab hac dignitate amotus, quam

Augusti Tomus V.

transulit in Renatum Andegavensem. Hinc intelligi potest, quomodo Alphonsus esset affectus in Renatum, contra quem bella gessit, et Neapolim recuperavit; quomodo in Francos, atque adeo adversus Georgium, de quo hic biographus, Gallis, uti indicat, faventem. Thomas Fazellus de Rebus Siculis lib. 9 posterioris decadis, cap. 9, gesta Alphonsi contra Renatum describit, uti et alia, quæ ad Alphonsum pertinent, mortem ejus innectens anno 1458 : ad quem annum Henricus Spondanus, Baronii continuator, tom. 2, num. 4, virtutes ejus ac vitia commemorat, aliosque assignat auctores, qui de ipso scripserint. De Renato autem agitur locis variis in ejusdem indice assignatis.

b Mursid, urbs parva ditionis Ecclesiæ in Umbria, et patria celeberrimi abbatis S. Benedicti, medio fere intervallo sita est inter Aquilam ad ortum, et Spoletum ad occasum, ex Bandrando.

c Quid sibi velit hæc vox non satis assequor; nisi suspicari liceat, eum accipi pro Neapolitano : nam cum Neapolis sit regni istius matrix seu metropolis; suspicio non videtur improbabilis.

d Reate, Rieti Italice, urbs episcopalis in Umbria est. Distat vero ab Aquilana civitate, sicut Telera indicat pag. 325, unius diei itinere.

e Zammetis, sive potenciis id est fulcris subalaribus.

f Telera pag. 325 scribit Italice da Tagliacozzo, id est, ex Tagliacozzo; additque territorium esse non longe distans ab Aquila.

g Fuisse hunc quidem ex Ordine Cælestiorum, indicat Telera pag. 322; sed non inveniri cognomen vel patriam ejus scripta.

h Mss. duo Picuzulo; minus, ut opinor, recte : quia Telera pag. 326 scribit Pizzoli : quod sic etiam expressum invenio in mappa Aprutii Citerioris et Ulterioris apud Blavium.

i Vulgo Monreale, Telera pag. 326 Montereale; urbs est Siciliæ parva admodum : sed archiepiscopalis prope Panormum.

k Abbatia tit. S. Salvatoris de Aqua Pagana, et vulgo corrupte de Aqua Copana, Ordinis Camaldulensis, et diocesis olim Camerinensis, nunc diocesis Spoletinæ, notatur apud Labinum supra citatum, quem vide pag. 20. An autem abbatia ista sit, de qua hic, an alia synonyma, non certo nobis constat.

l Ulteriore hujus loci sitam relinquo definiendam hujus dioceseos incolis; quem operosius inquirere, non est operæ pretium.

m In Italico Telera pag. 327 scribitur moglie, quod sumitur pro muliere et domina. Hic autem accipiendum videtur in priore significatione, quia additur nomen pectinarij, Italice pettinaro, quod significat eum, qui pectines facit. Antonitius vero est nomen diminutivum, ut vocant, ex Antonio, quod habet Telera citatus.

n Telera pag. 328 della terra del Morrone. Est Mons Murronis in agro Sulmonensi, et Aprutio Citeriore, habitatio Petri de Murrone, postea vocati S. Cælestini V.

o Telera pag. 329 de Paganica; in mappa item Blaviana, quam citabam modo lit. h, Paganica etiam scribitur.

p Civitaveale ad miliaria circiter 16 ab Aquila in monte Apennina notatur in mox dicta mappa.

A ANONYMO.

CAPUT VIII.

Alia Beati miracula memorantur.

*Multis et im-
medicabilibus
vulneribus
laborantem.*

Benedictus Deus in donis, et sanctus in omnibus operibus suis! Beatissimum Patrem glorificavit in conspectu plebis, ut illum mirabilis fuisse sanctitatis ostenderet statibus diversis fidelium; clericis, laicis, et Religiosis gratiæ suæ dona, quibus Vir beatus illi placuerat, mauilestans. Erat quidam religiosus eremita, Anthonius nomine, ex civibus Aquilæ oriundus, qui postmodum Religionem Cælestinorum senex et grandævus intravit. Hic dum per decem et octo annos inter scapulas plagas sexdecim incurabiles habuisset, ex quibus fœtor intolerabilis exibat, ut illius infirmitati nulli linei panni sufficerent ad plagas illas seu fistulas detergendas; facto voto beatissimo Patri, statim sanus est effectus penitus, ut nusquam de cætero prædictum dolorem sentiret. Qui laudabiliter in observantia perseveravit usque ad mortem in dicto monasterio de Collismadio.

alterum a frigiditate cerebri curat.

a

76 In monasterio sanctæ Trinitatis de Medun-
ta a, Rothomagensis diocesis, fuit quidam Religiosus juvenis Ambianensis, frater Michael nomine: qui tantam patiebatur frigiditatem cerebri, ut aliquoties stans in choro cum fratribus caderet subito, nec tamen alienaretur a mente. Qua de re sibi metipsi plurimum gravis erat. Audiens vero sanctissimi Patris obitum esse miraculis gloriosum, se totum ad orationem contulit, ut a tali sanaretur incommodo, quatenus valeret, ut ceteri, pensum divinæ servitutis exsolvere, nec esse oneri monasterio; sed officia solita, quemadmodum ceteri fratres, fortis exhibere et alacer. Die igitur quadam dum præsentiret incommodum solitum advenire, beatissimum exoravit Patrem, ut ipsius precibus et meritis liberaretur ab instanti morbo, quantum b quemdam, sibi datum a Priore domus, capiti supponens, qui fuerat sancti Patris: factumque est, ut ex illa hora liberaretur penitus ab infirmitate tam grandi: quam nullus alius medicus, per ante consultus frequenter, sanare c. valuerat.

Mulierem a sterilitate.

c

d

77 Antequam vero Pater sanctus ad Italiam properasset, dum esset provincialis Franciæ, contigit, ut per Beniense e in Burgundia castrum maximum, ut sit altera civitas Lugdunensis d, transiret. Qui dum se in hospitium recepisset, ac jejunos devenisset; illuc venit ad eum mulier honestissima de primoribus castri, secum ducens servitrices suas, comestibilia quædam, ut sanctum honoraret Patrem, quærendæ benedictionis obtentu deferentes. Colloquium igitur cum venerabili Patre habuit: necessitatem suam sibi exposuit, et, cum foret sterilis, petiit humiliter, ne fructu matrimonii privaretur. Compatiens ergo mulieri Pater sanctus, Dominum exoravit, fratresque suos, ut similiter orarent, permovit, et ipsa mulier, quod petierat, impetravit.

alteram spiritu blasphemiam liberat.

e

78 Nobilissima quadam fuit in Avinione e domina, quæ mirabiliter a blasphemiam spiritu tentabatur, ita ut nefandissima ex iis, quæ sub Æde nostra cadunt, et horribilissima cogitaret: doteret tamen, se tali tantaque tentatione pulsari. Quæ dum suum capellanum ad Virum san-

ctum, tunc viventem, et in Avinione stantem misisset; post aliorum Religiosorum consilia varia, Pater sanctus illi panem a se benedictum transmisit, monens, ut non curaret, nec adverteret suggestiones dæmonum: sed quod in mente eum deliberata ratione sentiret, id crederet, minime enrans latratus canum, sed viam prosequens salutarem: quod et fecit, et omnino liberatam se ab illa periculosa tentatione sensit.

79 In Marchia Anconitana f quidam vir devotus exiit: qui dum ab indulgentia Collismadii rediisset ad propria, sanctitatemque sancti Patris audisset, mortuo filio suo, tresque dies agenti sub funere, totum se ad beatissimum Patrem exorandum, ut idem resuscitaretur filius, recollegit. Oravit Sanctum cum lacrymis, ut ejus meritis filius mortuus vivus restitueretur eidem. Quod et factum est: filius equidem vivus ei redditus est: quem postmodum gratiarum actiones redditurus Patri beatissimo præsentavit.

mortuum ad vitam revocavit triduum

alius a tremore corporis;

f

80 Sancti Viri fructuosa nimis fuit oratio, dum ageret in humanis. Unde quidam Religionis ejus supprior, dum ex itinere quodam nimis fuisset calefactus, atque magnum iter, unde gravatus fuit, plurimum pedes ambulans confecisset; ad monasterium rediens, usus frigidis valde cibis, nocte sequenti corde ac cerebro læsus tremere cœpit, ac de majore periculo dubitare. Qui dum adminicula diversorum medicorum petiisset, nihilque penes eum valeret industria, beatissimum Patrem adiit, seque recommittens orationibus ejus, nullum deinceps incurrit periculum meritis ipsius.

81 Felix in gloria sanctus Pater Johannes regnare cum Domino signis et prodigiis exhibitis in terris monstravit. Unde civis quidam Aquilanus, dum gravissima suorum oculorum infirmitate valde nimis doleat; emisit votum, ut, si meritis beati Johannis servaretur, oculos argenteos sacro suo corpori præsentaret. Qui dum continuo sanatus esset, dubitare cœpit, ne non miraculose sanitati fuisset pristina restitutus; sed hoc evenisset a casu. Dum autem hoc in mente revolveret, infirmitas iterum ipsum corripuit: et ita cum grandi compunctione perficere votum promisit, indulgeri sibi postulans, et suffragium elargiri: qui statim perfecte liberatus est.

alius ab infirmitate oculorum fuit incolumes.

g

ANNOTATA.

a De ea superius inter Annotata ad cap. 4. lit. a.

b Quantus, *Italice* quanto, *Gallice* gant, est *chirotheca*. *Telera* ponit pag. 331 un panno, id est, pannus.

c *Suspicio legendum* Belnense, tamquam proxime accedens ad Beniense; ac perperam scribi hunc locum in tribus aliis apographis nostris. Hinc non arridet notula marginalis apud Menardum in Martyrologio Benedictino; ubi in Observationibus ad illud lib. 2, pag. 675, apponitur f. Divionense: quod mihi videtur contortum. Est autem Belna oppidum alias Gallie Celtae D. Gregorio Taronensi, nunc urbs Burgundiae Ducatus in Gallia, Beaune vulgo dicta incolis, Bone Italis, estque ampla et culta in Divionensi tractu, seu in Burgundia propria, et vino suo celebratur, 4 leucis distans ab Arari fluvio in Occasum, et 6 a Cabillone in Borcam, Divionem versus 9. Dicitur etiam Belnum in actis mediæ ætatis, et ab ea tractus adjacens,

Bel-

A Belnensis aliquando vocatur, ut scribit Bau-
dranolus.

d Lugdunum Cellarum, vel Segusianorum,
antiquitate, populi frequentia, et emporio cla-
rissima, ac satis nota urbs, vulgo Lion. Plura
geographi. An vero hæc comparatio biographi
muresim non contineat, aliis relinquo conside-
randum.

e Avenio, incolis Arignou, urbs est in Pro-
vincia Gallie, sub dominio summi Pontificis,
et aliquorum Pontificum sedes.

f Marchia Anconitana. De hac Italia provin-
cia egimus ad hunc diem XXVI Augusti, pag.
840.

CAPUT IX.

Corpus B. Joannis viva calce coopertum, post
annos octodécim incorruptum; prodigia;
veneratio publica; epitaphium.

B

Cum itaque repositum foret in capsula lignea
sacrum corpus, superque parvum altare Baptista
Christi, quod est ad dextrum latus capelle
beati Johannis Baptiste, collocatum; fratres
dubitare cœperunt, ne malus odor ex ejus cor-
pore, in scandalum transemitium, exhalaret.
Qua de re capsam aperuerunt, calce viva beati
Viri corpus cooperientes, illic, ubi jacebat,
reposerunt. Maluissent enim sanctum Patrem
cum ceteris patribus et fratribus juxta morem
Ordinis sepelire: sed hoc facere civium jussu
prohibiti, cum reverentia panis opertum sericis,
in loco disposito statuerunt. Ad quod devotissime
plurimi venientes, a diversis infirmitatibus flere
totaliter liberati ad famam et gloriam Sancti
hujus.

83 Isto modo per decem et octo annos quie-
vit, venientibus annuatim die sui obitus domi-
nis Cameræ cum civibus Aquilanis, duosque
cereos ante capsam sacri corporis offerentibus,
et illic audientibus Missam. Tandem cum aliqui
cives publice murrerent, Francos Collismadii
patres velle in Franciam transferre sacrum cor-
pus; dum illis id falso imponerent, moti suspi-
cione hac, capsam in sacristiam transtulerunt.
Quam aperientes reverenter, sacrum corpus in-
tegrum repererunt. Unde valde gavisi dominos
Cameræ vocaverunt, et alios multos cives, qui
viderunt beatissimum Patrem illic repositum: ubi
fratres illum a die sui obitus statuerunt, magni-
ficantes Deum, qui signum integritatis corporis in
sancto Patre virginæ demonstravit.

84 Accurrit etiam totus populus Aquilanus,
et cum devotione maxima, sancti Patris vene-
rabile corpus suppliciter adorantes: factumque
est, ut indulgentiarum tempore omni populo
adventanti tantum prodigium monstrarent; ac
mirarentur omnes, glorificantes Altissimum, spe-
rantes, se meritis tanti Patris dona gratiarum
posse consequi, voto et spe devotissimis penes
Deum.

85 Hujus beatissimi Patris meritis sub ipsius
revelatione corporis, mirabilia sunt ostensa. Si-
quidem Oblatus a quidam Burgundus ex castro
Torunsii b, nomine Johannes, de Francia missus
Colleniadium venit; et illic in sibi commissis
ministerium fuit laudabiliter conversatus. Accidit

antem, ut aliquod opus agens gravissimum rui-
peretur, debiliareturque plurimum, nec, ut
erat solitus, aptus esset ad opera monasterii,
quibus obligantur illius status homines, exe-
quenda.

86 Verum cum devotus esset, accessit ad
corpus beatissimi Patris tunc temporis discoo-
pertum, pia querimonia suam allegans impossi-
bilitatem in sibi commissis ministerio monasterii
janitoris, quod quidem gravissimum est, mini-
sirare: petens nihilominus gratiam, ut ipsius
meritis liberaretur ab illa gravedine, quatenus
liberius obedientie deserviret. Fusa igitur prece,
confestim redditus est sanus atque incolumis, ut
lætus et alacer inunctum opus liberatus omnino
perficeret.

87 Omnis ætas gratiam sanitatis, meritis
hujus gloriosi Patris percepit: quoniam ejus fa-
ma diffundebatur in omnes. Extranei quoque,
finitimique simul ejus mansoleum cum devotione
maxima visitabant, exolyentes vota pia, com-
moditatis antidota reportantes. Inter quos erat
quidam juvenis Aquilanus, viribus corporis des-
titutus; qui dum ad balnea, causa procuranda
salutis, ivisset, et illic se crederet plenariam
consequi sanitatem; sic membrorum officio fuit
totaliter destitutus, ut lecto decubans nullo mo-
do sine magno dolore movere se posset, adjutus
nihilominus auxiliis alienis, passus etiam dolores
continuos.

88 Dum autem parentem e quendam haberet,
quæ de visitatione beati Patris super revelati
domum rediens, ipsum, mota caritatis intuitu,
visitaret, consuluit devota mulier juveni,
ut beato Patri votum peregrinationis emitteret,
quatenus ipsius meritis a doloribus tantis, et in-
valetudine tam immensa liber esset, et sanitati
pristinæ redderetur. Quod et fecit; et ita conti-
nuo beneficium sanitatis recepit, de lecto protinus
exiliens, et sacrum corpus nullius adminiculo
visitans, reddensque toto corde debitas gratiarum
actiones.

89 Contadina d quædam mulier Aquilana
dum ab immundo spiritu graviter vexaretur; ad
sanctum Bernardinum e, ut servaretur, adducta
est. Quem Sanctus honorem deferens huic bea-
tissimo Patri, sanare noluit, cum hoc, et etiam
majus, suis meritis facere potuisset. Perducta
igitur ad corpus Viri Dei, sana surrexit con-
tinuo, nec de cetero illam malignus spiritus
invasit.

90 Dum comes Manerii quadam die rever-
teretur a nuptiis, quendam juvenem sibi ob-
vium, permotus ira, laqueo propria manu sus-
pendit. Qua de re mater nimium dolens, plures
Missas cantari fecit, scire cupiens, an filius suus,
sicut dicebat, innocenter occisus, esset in via
salutis, et cum divina gratia transmeasset. Cum
autem videret, nil sibi super eodem facto cæli-
tus revelari; corpus beatissimi Johannis audiens
noviter extractum, Colleniadium venit: ad bea-
tum Johannem preces fudit, ut de statu filii,
qualis esset post necem corporis, certa foret. In
somnia igitur illi beatus Johannes apparuit, eam
certificans, quoniam in purgatorio suam pœnitentiam
faceret, atque tandem ad gloriam transmigraret.
Unde mulier confortata nimis, occisoribus
filii totaliter immutata perpercit, et beati Viri
meritis consolata remansit.

91 Domina quadam Aquilana sic gravabatur
in oculis, ut ex eis parum quid videret. Dum
igitur venisset ad revelatum sacrum corpus, de-

A ANONYMO.

ex hernia, va-
letudinem
recus et al.juvenis qui-
dam Aquila-
nus

E

a magna cor-
poris debilita-
te curatur.ac mulier a
spiritu im-
mundo:d
ealia ab appa-
rente sibi
Beato fit
certior de
salute filii.oculis labo-
rans, et clau-
da Beati ope
convalescunt.

dit

Collismadii
ne corpus
male aleret.
et in calce
illud coope-
riant.quod post
duos dies, re-
arato iterum
capa inte-
gram reper-
it.a magni cum
pietate hono-
raturxxi.
Oblatus ad
officium suum
impulsus
a
b

A. ANONYMO.

dit sacrista pannicellum lineum, ut superinduceret corpori Viri sancti. Quod cum fecisset, et illi mulieri pannicellum restituisset; illa cum devotione suos oculos ab eo terisit: clarissime vidit, et coram astantibus plurimis se visum recepisse totaliter acclamavit.

Die sacri obitus ejus dum processionaliter circumduceretur corpus beati Patris, multis civibus Aquilanis presentibus cum fratre Johanne de Capestrano; venit quaedam mulier clauda; quæ tangens feretrum Viri sancti, continuo extitit liberata f.

EPITAPHIUM SUPER EJUS
SEPULCHRUM.

Hoc in mausoleo, Bassandi sancte Johannes,
Clauderis, in requie per secula cuncta beatus.
Ex Bisuntina tanti Patris exstat origo.

De Francis Aquilam properavit corde volenti,
Eugenii quarti de mandato speciali:

Ut Collismadus foret * commansio sancta.

Consummans stadium, Cælestinum sibi patris *

B Adjuagi querit, gliscens requiescere secum:

Ut quorum fuerat meus una, foret locus unus.

Octo bis lustris plenus requievit in ævum,

Anno millesimo centum quater et quadrageno,

His jungens quinque, Septembris septique Ka-
lendas.

Te, Pater, oramus nos cernas ac benedicas,

Et serves Aquilam, quæ tibi grata fuit.

* f. heret
* l. patrem

ANNOTATA.

D

a *Telera pag. 336*: Un Oblato del nostro Ordine, id est, Quidam Oblatus nostri Ordinis. Per nomen Oblatus intelligo hic significari unum e laicis adiutoribus, quales sunt in monasteriis, ad opera mechanica, vel alia inferioris ordinis, quam peragant monachi sacerdotes, exsequenda. Porro de Oblatis multa collegit Campius in Glossario.

b *Latine vocatur Trenorchium, olim Timurtium: oppidum est in Burgundia ducatu, et Matisconensi tractu, sicut notat Baudrandus. De variis nominum hujus loci efformationibus etc. Consuli potest Hadrianus Valesius.*

c *Id est, consanguineam, Italiane parente.*

d *Telera pag. 337 habet: Del contado dell' Aquila. Quod sic interpretor: Conterranea Aquilæ, vel e territorio Aquilano rusticæ.*

e *Acta hujus Sancti illustravimus tomo v Maii, die 20, a pag. 257. Obiit Aquila anno 1444, ibidem miraculis mox ab obitu clarus.*

f *In Ms. Parisiensi, quod hic damus, sequitur post Vitam hæc clausula: Explicit Vita beati Johannis Bassandi, Ordinis Fratrum Cælestinorum: cujus sanctum corpus requiescit in venerabili monasterio beatae Mariæ de Collemadio prope Aquilam: Ad cujus sepulchrum multa sunt miracula. Et mox subnectitur Beati epitaphium, eodem titulo prænotatum, quod illud et nos modo excudi curavimus: sequunturque alia, quibus usus sum in Commentario § 1.*

DE SANCTA ROSA VIRGINE

EX TERTIO ORDINE S. DOMINICI

LIMÆ IN PERUVIA, AMERICÆ PROVINCIA

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C

§ 1. Publica fama de felici hujus Virginis obitu mox in Europam delata, et authenticis insignium virorum testimoniis confirmata.

F

ANNO MDCXVII.
SANCTISSIMA
B. ROSA MORS
ANNUNTIATUR
ROMANO PON-
TIFICI.

Non diu post obitum hujus Virginis, qui anno Christi 1617 contigit, communis opinio de sanctitate ejus ex America in Europam transiit, et ubique divulgari cepit, dum præsertim religiosi Ordines atque illustres Americæ habitatores suam de hac eximia Virgine existimationem Pontifici Romano declararunt. Antonius Gonzalez de Acuna Dominicanus, de quo postea inter præcipuos Actorum scriptores agemus, illa testimonium vicinorum elogium in Latino Vita compendio, quod anno 1672 Romæ post septem priores editiones iterum typis vulgatum est, cap. 20 generaliter indicat his verbis: Non tantum sacra divi Dominici familia, litteris communi nomine datis, sanctam illam, admirabilem, clarissimis illustrem miraculis, et propheticis spiritu, inque omnibus divæ Catharinæ

Senensi supparem dicit; sed et Limense conobium Patrum sanctæ Mariæ de Mercede, et Nicolaus Mastrillus Duran Provincialis Societatis Jesu communibus suorum votis, et sacer Ordo beati Joannis Dei, et Patrum Eremitarum sancti Augustini, et Minorum sancti Francisci, et ecclesiæ metropolitanae Limensis nomine datæ litteræ summum Pontificem inlimis precibus exorant, ut in Sanctos referat Rosam, et tutelarem Limæ concedat; ejus virtutes enumerant, ac notissimam sanctitatem, et admiranda prodigia. Sed jurerit hæc testimonia distinctius audire et excerptare ex ipsis litterarum fragmentis, quæ Seraphinus Bertolinus, inter biographos infra denuo memorandus, in Italicæ Sanctæ Vita, cap. 32 Latine exhibet, ac diverso characterè distinguit.

2 *Et ipso anno, quo S. Rosa Limæ ad Su- in comitiis peros*

A *peros migravit, PP. Predicadores provincia Peruana ad Ordinis sui comitia conveniunt, et in urbe Lima congregati de felici hujus Virginis obitu Fratres absentes ita monuerunt: Denuciamus, admirabilem quamdam Sororem nostram obiisse... Habitu tertii Ordinis nostri assumpto, ejus institutum, in domo paterna manens, et regulæ ac sancti Patris nostri Dominici constitutionibus inhaerens, observavit, ut omnibus alia Catharina Senensis (quam ab inente ætate totis viribus imitari conabatur) in hoc terrarum orbe degens videretur. Orta fuit celebris hæc Virgo piis parentibus Lima anno Domini MDLXXXVI, a quibus religiose educata, et maxime a divino Sponso ita illuminata, ut quintum annum agens ad perfectionis culmen assiduè jejuniis ac penitentia asperitate pertingere conaretur. Pertigit ergo mirabili abstinentia, penitentiaque insigni. Pro lectulo, equuleo variis testulis intertexto utebatur, argenteam coronam ad modum spineæ coronæ capiti circumpositam habebat; ferrea catena usque ad sanguinis effusionem corpus singulis noctibus crudeliter affligebat. Patientia incredibili, humilitate rara, puritate tam animæ quam corporis fuit insignis.*

FF Predicatorum egregie laudatur

B 3 Divinis revelationibus admirabilis, orationi ac contemplationi semetipsam dedit, ut ad vitam mitivam summa cum animi tranquillitate et omnium admiratione pervenerit; ad cujus orationis exercitium eam per multum temporis sacra Deipara virgo singulis noctibus excitavit. Prædita fuit spiritu prophetico, quo multa futura prædixit, ac tandem ceteris virtutum generibus insignita, præclara sanctitatis suæ relinquens exempla, feliciter in eadem civitate obdormivit in Domino die XXIV Augusti. Humata est in hoc nostro Conventu ejusdem Limensis civitatis in Capitulo Fratrum. Adfuit illustrissimus archiepiscopus Limensis et illustrissimus episcopus de Guatimala, cætusque cathedralis et secularis propriis humeris feretrum sanctissimæ istius Virginis magna animi devotione portantes; cujus purissimum corpus præ multitudine gentis, languentiumque omnium incredibili et inaudito affectu, illud tangere ac deosculari desiderantem, biduo insepultum remansit, et clarissimis miraculis illustratum. Anno sequente, nimirum Christi 1618, comitia generalia ejusdem Ordinis celebrata sunt Ulyssipone in Lusitania, ubi PP. Dominicani congregati merito declararunt, hanc virginem fuisse perfectam S. Catharinæ Senensis imitatricem.

et non aliter Ordini

C & Neque solum PP. Dominicani tantam de Sorore sua conceperant opinionem sanctitatis, sed etiam alterius instituti vel professionis Ordines, inter quos Limanus Conventus Religiosorum sanctæ Mariæ de Mercede captivorum, datis ad Urbanum VIII Pontificem litteris, eandem Virginem orant his laudibus: Rosam auream Sanctitatis vestrae manibus immittit quarta Dominica Quadragesimæ; iisdem hodie divus Dominicus Rosam pariter immittit auream, quæ ut auro caelesti abundavit, post aurum terrestre non abiit, fecitque mirabilia in vita sua. Hanc suo rosario implantavit Deipara promovendo eam ad gloriosum habitum Predicatorum, in quo admiranda sanctorum heroicorum operum mysteria ipsammet in rosetum apte transformant, et (ut de Engenio dixit Cassiodorus) gerebat nomine, quam possidebat meritis dignitatem; sicque (ut in beata Agnetæ quondam mirabatur Ambrosius) ejus ne nomen quidem vacuum est

laude laudis. Sic totas hic novus orbis sentit de Auctore benedicta Virgine Rosa, cui (quod terra non G C. potuit) cæli dedere nomen ROSA DE SANCTA MARIA. Crucem ipsius filo appenderunt rigores verberum, cilicia, clavi, aculei, zona ferrea, obsonia fellea.

5 Tota illius vita protestabatur cum Paulo, extollitur Absit mihi gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi; siquidem nihil ei jucundum erat extra crucem; in hac unica cum dolorosis versabat mysteria tum gaudiosa tum gloriosa. Mirum, huic Rosæ tam humili sese inclinasse præclararum arborum cacumina, dum orabat in horto; sed mirabilis, quod eadem, sicut palma exaltata (vel juxta aliam lectionem MARITATA) fuerit in Cades, quando, promba cæli Imperatrice, Rosam sibi in sponsam cordis sui subarrhavit Filius Dei. Hæc filia Olivæ nunquam oleo caruit, neque extincta fuit in nocte lucerna ejus: nam gratiam in Baptismo semel accensam usque ad obitum nulla ei obtenebratio interpolavit. Prophetici sui spiritus æternum monumentum est Limense sanctæ Catharinæ Senensis monasterium, in quo demum et mater E virginis (uti hæc prædixerat) velum assumpsit, potita sacra clausura horto concluso, quem Filia optarat sibi, dum quinquennis votum puritatis virginalis emisit. At Sponsus maluit ipsam speciosam in campis, ut plurimas adolescentulas odore secum traheret ad sequelam.

magnis elogiis:

6 Lima regum civitas felicissimam se arbitrat, dum Sanctitati vestrae supplicat hanc virginem sibi dari flagitat tutelarem; ambit habere matrem, quam genuit filiam, civitas regum Reginam florum: ita huic Rosæ inscriptum nomen civitatis regum lepide solvet ænigma Menalææ apud Virgilium; Dic, quibus in terris nascantur nomina regum inscripti flores? Hujusmodi floribus quidni sperare liceat fructus honoris et honestatis? Nec tuis, beatissime Pater, gentilitiis apibus quidquam ad mellificandum offerri potest aptius hæc Rosa, quam justis Ecclesiæ honoribus insigniendo, mira dulcedine fideles implebis universos. Hoc orant Præsensatus F. Didacus de Boerques commissarius Provincialis; Magister F. Gaspar de la Torre, Magister F. Ludovicus de Teca. Quod in hoc elogio nunc obscurum apparet, illud ex Actis infra legendis facilius intelligitur. Brevitatis causa prætermittito duos libellos supplices, quos Magistratus aut senatus Limensis anno Christi 1631 et sequente ad impetrandum legitimum Civis suæ cultum Urbano VIII summo Pontifici obtulit.

varia Religiosorum familiar

7 Anno Christi 1633 plures Ordines religiosi ad flagitandam Rosæ beatificationem videntur conspirasse. Inter hos Ordo S. Joannis de Deo epistolam suam sic exoritur: Beatissime Pater, venerabilis Rosa de Sancta Maria tertii Ordinis sancti Dominici, nata in hac Peruana metropoli, virgo fuit tam admirabilis virtutis in vita et post mortem, tam miraculis illustris, ut ad omnes Limæ incolas, qua seculares qua Regulares pertineat ejus procurrere honorem et exaltationem. Insuper inenute Junio ejusdem anni nostra Societas in hac re promovenda operam suam conferre voluit, quando R. P. Nicolaus Mastrillus Duran, in regno Peruano Provincialis, Urbano VIII preces suas exposuit in hunc modum: Ut communibus urbis et regni hujus desideriis mea meorumque adjungam, obligatione trahor, singularem cum ceteris favorem ac spirituale solatium in eo recepturus, si Virgo a

Deo

ACCURRE
G. C.

Deo huic regioni data in peculiarem omnigenae virtutis ideam, postque felicem summ transitum dotata caritus tot eximiiis prodigiis, per manus Sanctitatis vestrae honorem canonizationis ac titulum Limanae tutelaris adeptae fuerit, quo vigor ac stimulus addetur ejusdem patriotis, ut majori ardore imitentur fidem et virtutem sanctae Virginis.

ad petendam
ejus beatifica-
tionem quasi
conspirant:

8 Eodem tempore R. P. Provincialis Eremitarum sancti Augustini in hunc finem scripsit sequentia: Hae fertilis Rosa primus est partus, quem cum notorio sanctitatis aetario haec patria caelo dedit, eum fidei suae primitias: tametsi enim inter hujus regionis vernaculis plurimum et porro insignium servorum Dei veneremur memoriam, antecellit benedicta haec Virgo in jure patriae. Nata est in hac Peruana metropoli, in eadem adolevit et vixit, approbante simul natura et gratia. Sanctitas in ea annorum praetergressa est terminos, ac moriendo in aetatis vere demonstravit eximiiis miraculis, quantum cursus suarum virtutum temporis velocitatem anteverterit. Ad ejus sepulcrum infirmi et arumnosi vitam et salutem inveniunt. Mense Julio ejusdem anni Minister Provincialis Patrum Minorum S. Francisci, nomine sui Ordinis ac provinciae, Pontifici Romano rationes ad concedendam publicam venerationem breviter proponit hoc modo: Canonizationi ancillae Dei Rosae de sancta Maria tertii Ordinis Praedicatorum causas suggerunt vita ejus tam inculpata, mors tam gloriosa, miracula tam numerosa et eximia, denique summa et incomparabilis aedificatio hujus regni tam in fide novelli.

quibus addi-
tur ecclesiae
metropolitanae
Limaensis:

9 Die XII ejusdem mensis et anni preces religionum Ordinum testimonio sua confirmavit ecclesiam metropolitana Limaensis. Et eidem Christi Vicario misit epistolam commendatitiam, quae sic incipit: Justum non est, universali hominum regnum acclamationi vocem deesse hujus aedis metropolitanae pro apotheosi venerabilis virginis Rosae de sancta Maria concivis nostrae, cujus vita admirabilis et post obitum prodigiosa miracula tantum in omnibus his regnis ascenderunt devotionis affectum, ut perspicere appareat, velle Christum Dominum nostrum eandem pariter glorificare in terris, perque liberalissimas manus Sanctitatis vestrae dare nobis tutelarem et advocatam hujus patriae suae, cujus ex hoc primo fructu praclarus honor velut a capite harum amplissimarum regionum ad singulas pertingat. Hic omitto Didacum de Corduba, Bonaventuram de Salinas, aliosque publicos istorum temporum scriptores, qui in suis libris honorificam venerabilis hujus Virginis mentionem fecerunt.

Cardinalis
Azzolinus
coram Alex-
andro PP.
septimo

10 At praeterire non possum relationem, quam Decius Azzolinus S. R. E. Cardinalis anno 1663 instituit coram Alexandro VII summo Pontifice, cujus hic est tenor: Serva Dei Rosa de sancta Maria die XX Aprilis anno MDLXXXVI Linnae orta, Catholicos, honestos ac pios parentes habuit Gasparum Flores et Mariam de Oliva. Nomen ei ex baptismo Isabella; sed propter roseam vultus speciem a matre Rosa nuncupata, ex suo in Deiparam obsequio ROSA DE SANCTA MARIA voluit appellari. Sexus aetatisque inenutis teneros adhuc sensus firmavit virtute robusta, et parentum monita simul ac vota adulta probitate et multiplici pietatis usu prevenit puella, juvenis excessit; tantus enim ejus amor in Deum, tantus in Deiparam cultus, tanta sensuum et carnis castigatio, morum et cogitationum munditia,

ut argentea corona caput redimita (adinstar spinae, quam Christus passus est) ferreaque catena virginem corpus singulis noctibus dilanans, sicut liliam inter spinas, virginitatem custodierit, quam cum se tota et Deo vovit perpetuam et servavit.

11 Annum agens vigesimum, sancti Dominici tertio Ordini nomen dedit, cujus institutum in adibus paternis, mirae pietatis et virtutum omnium exemplo coluit. Oratio, rerum divinarum contemplatio, jejunia, corporis afflictio, mundi contemptus, proximorum honorum, Deo per charitatem prorsus heroicam adhesio ejus vita fuit, pro statu vitae perfectissima. Ac proinde prophetico spiritu, extasi, raptuque multiplici, signis, aliisque supernaturalibus donis a Deo aucta, in hereditatis suae consortium tandem evocata, post prolixi morbi constantem in Domino tolerantiam, Ecclesiae Sacramentis rite pieque susceptis, obiit die XXIV Augusti anno MDCXXVII, insignem in ipsa morte suae sanctitatis famam reliquens, quae et in ejus vita et post obitum plurimis fuit signis a Deo caelitus confirmata.

12 De sanctitate, virtutum ac miraculorum fama, processibus auctoritate ordinaria confectis, et referente bonae memoriae Cardinalis Peretto, in sacra Rituum Congregatione examinatis, decretum fuit die XXII Martii MDCXXV posse, si Sanctissimo videretur, ad specialem inquisitionem auctoritate Apostolica deveniri. Precibus inde regis Catholici, civitatis Limaenae, et Ordinis Praedicatorum prodit commissio felicitis recordationis Urbani VIII, et ejus vigore data fuerunt litterae remissoriales et compulsoriales ad archiepiscopum Limaenam, eoque impedito vel absente, ad episcopum Guamaingae cum duobus Dignitatibus. Confectus itidem coram archiepiscopo, decano et archidiacono ecclesiae limaenae processus in specie anno MDCXXXII die XII Julii, et XXIII Julii anni MDCXXXIV Sacra Rituum Congregationi Romae exhibitus, servatis servandis, recognitus, apertus, et per interpretem a Cardinale de Torres (Peretto defuncto) subrogato explicatus. Verum supervenientibus anno MDCXXXIV novissimis ejusdem Urbani decretis, destititum haecenus in causa.

13 Cum autem fama sanctitatis Servae Dei, devota in eam populorum studia una cum divina signorum confirmatione indies augeantur, per procuratorem ad id specialiter constitutum humillime petitur a Sanctitate vestra admitti et signari commissionem, quae proponitur pro reassumptione causae in statu et terminis, in quibus reperitur, ad formam novissimorum decretorum. Et videtur esse locus gratiae, cum omnia afferantur ex iisdem decretis requisita: nempe supplicationes novem diversorum Ordinum ac illustrium virorum Limaensium, tres regis Catholici, tres reverendissimi Cardinalis de Aragonia, binae Magistri generalis Ordinis Praedicatorum, fides decreti capituli generalis ejusdem Ordinis ad ideam a Sanctitate vestra communi nomine petendum, mandatum proemae in personam F. Antonii Gonzalez specialiter per solenne instrumentum constitutum, a Generali Ordinis confirmatum; demum perseverantia et augmentum fame sanctitatis, venerationis, et devotionis populorum, et miracula supra centum novemdecim ex processu remissoriali in specie, auctoritate Apostolica confecto, inter quae habetur sanatio a lepra, et plurimae a paralyisi

aliisque

A aliisque gravissimis morbis.

14 Post aliquot annos illa tot illustrium virorum vota valuerunt, quando nimirum Clemens IX Papa venerabilem Rosam numero beatarum virginum adscripsit, ut infra videbimus. Sed honorificus Beatae titulus ei non est concessus, nisi post iterata gestorum miraculorumque examina, et plura Beatificationem præcedentia Romana curie decreto, quæ paragrapho sequente referemus, ut obrectatores hæretici, vel iuperiti harum rerum Catholici discant, quam leute, prudenter et accurate Sedes Apostolica in causis hujusmodi procedere consueverit.

§ II. Processus ad impetrandum legitimum hujus venerabilis virginis cultum, ac ipsum diploma Beatificationis, quam Clemens IX Pontifex incolis urbis Limanæ gratulatur.

B

Cum summa sanctitatis et numerus miraculorum quotidie crescerent, rex Catholicus ab Alexandro VII Pontifice petiit, ut causa venerabilis Rosæ Limanæ rursus examinaretur, quemadmodum liquet ex authenticis instrumentis, quæ serie temporis hic transcribere non gravamur, et quorum primum sic sonat: Supplicante Eminentissimo de Aragona nomine regis Catholici ad Sanctissimum, ut reassumeretur in Sacra Rituum Congregatione causa Beatificationis et Canonizationis dicte venerabilis servæ Dei Rosæ de sancta Maria, tertii Ordinis de sancto Dominico, ad effectum postea signandi commissionem ad faciendum Processum, particularem super non cultu, ad formam decretorum sanctæ memoriæ Urbani VIII, et remissis precibus a Sanctissimo dicte Congregationi; eadem censuit, proponente Eminentissimo Azzolino, referendam esse causam, et statim illius in præparatoria hac die IV Augusti MDCLXIII.

proferuntur

C

16 Eminentissimus Azzolinus mense Septembris ejusdem anni causam retulit, ut in fine paragraphi præcedentis audivimus, et post hanc relationem edita sunt duo decreta hujus tenoris: Sacra Rituum Congregatio pro referenda causa Beatificationis et Canonizationis venerabilis servæ Dei Rosæ a sancta Maria tertii Ordinis sancti Dominici, cujus commissio, referente Eminentissimo Azzolino, signata fuit in congregatione habita coram Sanctissimo, die xxv Septembris proxime præteriti, iterum deputavit in relatores eundem Eminentissimum Azzolinum, si Sanctissimo visum fuerit, hac die xxiv Novembris MDCLXIII. Et facta de prædictis relatione Sanctissimo per Eminentissimum Ginettum præfectum in consistorio, Sanctitas sua benigne annuit die xxvi Novembris MDCLXIII. Deinde aliud exprimitur his verbis: Cum, referente Azzolino in congregatione habita coram Sanctissimo, die xxv Septembris proxime præteriti signata fuit commissio causæ dicte servæ Dei, hodie Sacra Rituum Congregatio pro faciendum Processu particulari super non cultu ad formam decretorum deputavit Eminentissimum Vicarium in Urbe cum facultate, ipso impedito, subdelegandi aliquem episcopum, et cum aliis facultatibus desuper necessariis et opportunis, si

Sanctissimo visum fuerit, hac die xxiv Novembris MDCLXIII. Et facta de prædictis relatione Sanctissimo per Eminentissimum Ginettum præfectum in consistorio, Sanctitas sua benigne annuit die xxvi ejusdem mensis.

ACRONE
G. C.

17 Causa paulatim alterius promotæ est anno sequente, quo legitur hujusmodi decretum: Confecto coram Eminentissimo Urbis Vicario delegato a Congregatione Sacrarum Rituum Processu particulari super partitione decretorum a felicis recordationis Urbani VIII editorum in Congregatione sanctissimæ Inquisitionis super non cultu, ejusdemque ac sententiæ ab eodem Eminentissimo lata: plena relatione facta per Eminentissimum Cardinalem Azzolinum, auditoque in voce ac scripto R. P. D. Promotore fidei, eadem Sacra Congregatio censuit ac decrevit, in hac causa posse ad ulteriora procedi. Hac die xv Martii MDCLXIV. Cui decreto, facta de præmissis relatione Sanctissimo per Eminentissimum Cardinalem Ginettum præfectum in consistorio, Sanctitas sua benigne annuit die xvii ejusdem mensis.

authentica
instrumenta.

E

18 Mense Septembris ejusdem anni Pontifex hanc causam excepit a quadam regula Urbani VIII, sicut patet ex sequenti decreto: Sanctissimus dominus noster Alexander Papa septimus enixis supplicationibus excellentissimi domini Petri de Aragonia, regis Catholici Oratoris, benigne inclinans concessit, causam Beatificationis et Canonizationis dicte venerabilis servæ Dei Rosæ prosequi, agi et discuti posse super illius meritis usque ad totalem determinationem, non obstante, quod a die obitus illius secunda die xxiv Augusti MDCLXVII, non sint adhuc elapsi quinquaginta anni ad formam decretorum sanctæ memoriæ Urbani octavi, quibus expresse in hac causa derogavit, et ita servari, prosequi, agi, discuti, et terminari mandavit, dictis decretis, aliis constitutionibus Apostolicis, ceterisque contrariis non obstantibus quibuscumque. Hac die xxvi Septembris MDCLXIV. His addi potest decretum ejusdem anni, quod ita sequitur: Pius et enixis precibus excellentissimi domini Petri de Aragonia, Majestatis Catholice Oratoris, Sanctitas domini nostri Alexandri Papæ septimi benigne inclinata annuit, ut in proxima Sacrorum Rituum Congregatione, habenda coram Sanctitate sua, proponatur causa Beatificationis et Canonizationis dicte servæ Dei Rosæ a sancta Maria regni Perani, super dubio, an constet de virtutibus tum theologalibus, tum cardinalibus. Hac die xii Novembris MDCLXIV.

quæ a sacra
Rituum Congregatione

F

19 Videtur istud examen virtutum ac miraculorum satis diuturnum fuisse, quandoquidem primum anno 1666 de miraculis ita respondetur: Proposito per Eminentissimum Azzolinum dubio, an constet de septem miraculis in vita, et sexdecim post obitum, in Sacra Rituum congregatione habita coram Sanctissima, idem Sanctissimus, auditis prius et postea dimissis consultoribus, et deinde re plene discussa, assensu singulis Cardinalibus, conclusivè approbavit miraculum instantaneæ sanationis Mariæ de Jesu puellæ novennis, eruribus impotentis et contractæ sine motu per triennium. Hac die xxiii Martii MDCLXVI. Mense Maio anni 1667 Alexander VII Pontifex ex hac vita migravit, et ei Clemens IX successit.

data sunt

20 Interea Postulatores causæ tantopere negotium sibi commissum promoverunt, ut eodem anno 1667 sub Pontificatu Clementis IX Sacra Ri-

nente beati-
ficationem.

tuum

VIRORE
G. C.

tuum Congregatio quatuor ex pluribus miraculis approbaverit in hunc modum: Iterum delato ad Congregationem Sacrorum Rituum dubio, an constaret de miraculis, ab omnipotenti Deo, qui facit mirabilia magna solus, operatis intercessione servæ suæ Rosæ a sancta Maria; eadem sacra Congregatio habita coram Sanctissimo, concludentes probationes haberi super quatuor ex allatis et relatis per Eminentissimum D. Cardinalem Azzolinum eventibus, eosque involvere rationem veri miraculi, et intercessione Servæ Dei patratos fuisse, declaravit; nempe instantaneæ perfectæque sanationis brachii, forti ac inveterata paralysi attracti Isabelle Duranæ, ad contactum corporis Servæ Dei; brachii pariter biennio manci Mauri Didaci de Ayala, ad tactum sepulcri; prædum [et] erorum valida ac trienniali paralysi aridorum Magdalene Chamiso, adnotis ad ea reliquiis, nec non a gravissimis infirmitatibus Mariæ de Vera jamjam morituræ, ad amplexum imaginis ejusdem Servæ Dei. Hac die iv Octobris MDCLXVII.

cultus publi-
cus:

B

21 *Circa finem ejusdem anni 1667 prodit sequens instrumentum*: Sedente sanctæ memoriæ Alexandro VII, cum in causa Beatificationis et Canonizationis servæ Dei Rosæ de sancta Maria tertii Ordinis S. Dominici, die iii Martii MDCLXV Congregatio sacrorum Rituum declarasset, constare de sanctitate vitæ, nec non de virtutibus in gradu heroico; præterea die xxiii Martii MDCLXVI Sacra eadem Congregatio censisset, septimum ex allatis miraculis, probationibus redundare; subinde vero, die videlicet quarta proxime præteriti mensis, in simili Congregatione habita coram Sanctissimo domino nostro, approbatis aliis quatuor miraculis a Deo operatis intercessione ejusdem servæ suæ Rosæ: de mandato Sanctitatis suæ accitis ad Congregationem ordinariam dominis consultoribus, in ea Eminentissimus D. Cardinalis Azzolinus in eadem causa relator, die x Decembris MDCLXVII proposuit dubium, an videretur esse locus decreto Beatificationis in forma consueta edendo. Cumque Eminentissimi Patres audivissent consultorum sententiam in affirmativam unanimi suffragio collimare, censuerunt, si Sanctissimo visum fuerit, tuto posse quodcumque procedi ad solennem servæ Dei Rosæ Canonizationem, ac interim indulgeri, ut eadem in toto orbe BEATA nuncupetur, et de ea tanquam virgine non martyre in civitate et diocesi Limana, necnon in universo utriusque sexus Ordine sancti Dominici Missa celebrari et Officium recitari possit die prima non impedita post vigesimam quartam Augusti, qua Dei Serva Limæ obdormivit in Domino anno MDLXVII. Facta autem de prædictis Sanctissimo distincta relatione, Sanctitas sua, se ad omnipotentem Deum preces assiduas effusuram respondit, ut sibi quidquid ad ejus gloriam magis conducibile sit, suo digito indicare dignetur. Die xxi Decembris MDCLXVII. Tandem anno Christi 1668 legitimus cultus huic venerabili Virgini concessus est, et die viii Februarii istius anni ante solennem Beatificationis constitutionem prodit hoc decretum prævium: Sanctissimus dominus noster Clemens IX ad pias preces excellentissimi domini Marchionis de Astorga, Catholici regis Oratoris, indulisit, ut in omnibus conventibus et monasteriis Ordinis Prædicatorum utriusque sexus totius orbis pro primo anno celebrari possit festum Beatificationis venerabilis servæ Dei Rosæ de sancta Maria civitatis Limæ

in regno Peruano, tertii Ordinis sancti Dominici, cum octava solemnè. Hac die viii Februarii MDCLXVIII.

22 *Post tres ejusdem mensis et anni dies elapsos editum est solenne Beatificationis diploma, quod hic ex Bullario Dominicano sic fideliter transcribimus*: Clemens Papa IX ad perpetuam rei memoriam. Sanctæ matris Ecclesiæ, quæ virgo fecunditas in omni quidem prole, quam per Dei gratiam quotidie profert, multipliciter gaudet; in sacris vero virginibus, quæ studiosa charismatum meliorum amulatione expertem carnalis contagionis integritatem virtutum floribus exornarunt, ineffabiliter exultat atque floret. Illarum, quæ accensis lampadibus exierunt obviam Sponso, et intraverunt cum eo ad nuptias, sublimem gloriam condignis honoribus in terris celebrari decet, ut quæ sequuntur Agnum quocumque ierit, luctanti cum seculi tentationibus infirmitati nostræ, adjutorii celestis opem atque presidium a Sponso jugiter impetrare dignentur.

23 In hæc curam Nos ex debito Pastoralis officii, quo Catholica Ecclesiæ adstringimur, propensius incumbentes, piis Catholicorum regum aliorumque Christi fidelium votis, quibus ancillarum Dei in cælis regnantium veneratio in terris promovetur, libenter annimus, sicut matura deliberatione adhibita, ad omnipotentis Dei gloriam, Ecclesiæ honorem, Christianæ religionis robur, ac spiritualem fidelium consolationem atque edificationem salubriter in Domino expedire arbitræmur. Cum itaque diligentissime discussis atque perpensis per Congregationem venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, sacris Ritibus præpositorum, Processibus, de Sedis Apostolicæ licentia confectis super vitæ sanctitate et virtutibus in gradu heroico, quibus serva Dei Rosa de sancta Maria, virgo Limana tertii Ordinis S. Dominici multipliciter claruisse, necnon miraculis, quæ ad ejus intercessionem a Deo patrata fuisse asserebantur, Congregatio præfata coram nobis constituta unanimiter censuerit, quodcumque nobis videretur ad solennem ejusdem servæ Dei Rosæ Canonizationem juxta ritum ejus S. R. E. tuto posse deveniri, interim vero indulgeri, ut in toto orbe terrarum BEATA nuncupetur:

24 Hinc est, quod nos piis atque cæcis carissimi in Christo filii nostri Caroli Hispaniarum regis Catholici, ac carissimæ in Christo filia nostræ Mariannæ reginæ viduæ, ejus genitricis, et totius Ordinis S. Dominici supplicationibus, Nobis super hoc humiliter porreritis, benigne inclinati, de præfatorum Cardinalium consilio et unanimi assensu, auctoritate Apostolica, tenore presentium indulgemus, ut memorata Dei serva Rosa de sancta Maria in posterum BEATÆ nomine nuncupetur, ejusque corpus et reliquæ venerationi fidelium (non tamen in processionibus circumferenda) exponantur, imagines quoque radiis seu splendoribus exornentur, atque de ea sub duplici ritu recitetur Officium, et Missa celebretur de virgine non martyre singulis annis juxta Rubricas Breviarii et Missalis Romani, die vigesima sexta Augusti, quæ prima est non impedita post diem vigesimam quartam ejusdem mensis, qua spiritum Creatori reddidit.

25 Hæc vero in locis dumtaxat infrascriptis: nempe in civitate et diocesi Limana, ac in universo Ordine sancti Dominici tam Fratrum, quam Monialium, et, quantum ad Missas attinet,

diploma so-
lenne

beatificationis

E

F
a Clemente
PP. nono

ritum

A net, etiam a sacerdotibus confluentibus. Præterea primo dumtaxat anno a datis hisce litteris, et quoad Indias, a die, quo eadem præsentibus litteræ illuc pervenerint, inchoando in ecclesiis civitatis et diocesis, ac Ordinis præfatorum, necnon in omnibus cathedralibus et metropolitanis Hispaniarum et Indiarum, solemnia Beatificationis ejusdem cum Officio et missa sub ritu duplici majore, die ab Ordinariis constituta, et intra sex menses promulganda, celebrandi facimus facultatem. Romæ vero in ecclesia sancti Jacobi nationis Hispanorum intra bimestre, postquam tamen in basilica Principis Apostolorum celebrata fuerint eadem solemnia, pariter celebrari permittimus. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ac decretis super non cultu editis, ceterisque contrariis quibuscunque. Volumus autem ut earundem presentium litterarum transcriptis seu exemplis etiam impressis, manu secretarii præfate Congregationis Cardinalium subscriptis, et sigillo Præfecti ejusdem Congregationis munitis, eadem prorsus fides ab omnibus et ubique tam in judicio, quam extra illud, habeatur, que presentibus ipsis habetur, si forent exhibita vel ostensa. Datum Romæ apud sanctam Sabina sub annulo Piscatoris die XII Februarii MDCLXVIII, Pontificatus nostri anno primo.

26 Eodem anno Pontifex concessit indulgentias plenarias omnibus Christi fidelibus, qui prævisitarent ecclesias assignatas, in quibus festivitas hujus Beatificationis ingenti cum gaudio solemniter celebrata est. Iam Clemens IX illam noram B. Rosæ Limanæ gloriam gubernatoribus aliisque incolis Limanis gratulatus est hac epistola: Quam imberillæ, incertæ, ac in rebus perscrutandis parum felices hominum cogitationes et judicia sint, ut inde quoque veritatis divinitus revelatæ beneficium magis agnoscere debeamus, omnibus pene temporibus et locis admonemur. Sed in primis regio ipsa, quam incolitis, mortalium inscientiæ præclarum exemplum eximie suggerit. Quoties enim quisque fuit ex antiquis, aut etiam ante rem aperte detectam ex recentioris memoriæ sapientibus, qui summa, uti certe tam diu visum est, ratione, nec minori confidentia non asseruerit, sub æstu zone torridæ habitari minime posse, et paucos quosdam secus existimantes insanire non judicaverit? Quis in terris inhospitalibus et nimio solis ardore densis, veris comites rosas inquisivisset? Illud tamen esse plane verum, hodie nemo ignorat, nemo miratur. En Rosam vestram, aut jam potius communiter nostram, caelestes heroicarum virtutum odores halantem, ac luminis ætherei coloribus, non illis quidem ex specie tenus apparentibus, sed veris, ac indubia miraculorum insignium * fide probatis efflorescentem, e caelo moniti super candelabrum Ecclesiæ nuper extulimus, illamque post Apostolici oraculi declarationem incomparabili cum letitia publici consensus exceptam, non solum urbis Romæ celebritas, sed etiam totius Europæ fideles populi, Beatis in patria clarè Dei faciem pervidentibus, debito cultu simul hilares atque compuncti venerantur, ampliores quoque, si Domino placuerit, honores communibus votis eidem expetentes.

27 Itaque vobis, dilecti filii, valde gratulamur hujusmodi primitias tam eximias istius agri Dominici, qui * Nos, quod eum adeo feracem et spei bonæ plenum experimur, eo magis et alacrius quidquid ab hujus Sanctæ Sedis ancto-

ritate et amore paterno nostro, etiam pro illius adhuc exquisitori cultura, et feliciori proven-
tu, recte proficisci cum Domino poterit, usque benigne prolixèque præstituri sumus. Interim plures eodem respicientes gratias indulsimus, et insuper dona nonnulla adjecimus, uti cuncta planius explicabit dilectus filius Antonius Gonzales Ordinis Prædicatorum a vobis huc missus in hujusmodi beatæ Rosæ causa procurator, qui sane cunctis officii sui partibus pietate, fide, studioque cumulate satisfecit. Ceterum volis, dilecti plurimum filii, atque tam istius Capituli et cleri quam laicalis status fidelibus universis, quos in Domino peramanter amplectimur, Apostolicam benedictionem paterne prorsus imper-
timur. Datum Romæ apud sanctam Mariam Majoris sub annulo Piscatoris die VI Novembris MDCLXVIII, Pontificatus nostri anno secundo. *Ille Clementis IX benignitas incolis Limensibus animos addidit, ut brevi Canonizationem B. Rosæ postularent. Hanc autem impetrarunt ab ipsius successore post multa decreta præxia, quæ forte lectorem hic tædio afficerent, quandoquidem ab aliis jam superius allatis, et Beatificationem præcedentibus, non multum stylo numeroque differunt. His igitur omissis, tantum paragrapho sequente referentur, quomodo legitima hujus Beatæ veneratio paulatim creverit, ac sese lateus extenderit.*

§ III. Veneratio hujus Beatæ paulatim aucta et longe lateque extensa.

I neunte anno 1669 Clemens IX Pontifex huic beatæ Virginæ dedit titulum patronæ principalis, eamque pro tali ab omnibus Catholicis regni Peruanæ incolis coli permisit, ut videmus in decreto sequenti: Clemens Papa IX ad perpetuam rei memoriam. Orthodoxorum regum de Ecclesia Dei multis nominibus optime meritum studia, quibus Christianorum populorum erga Beatos regni caelestis incolæ devotio atque pietas fovetur, Apostolico favore libenter prosequimur, sicut spirituali eorumdem populorum consolationi atque præsidio conducibile in Domino arbitramur. Cum itaque Nos per nostras in simili forma Brevis die XII Februarii proxime præteriti emanatas litteras beatam Rosam de sancta Maria Limanam tertii Ordinis S. Dominici, multiplici virtutum decore florentem inter Beatas, Apostolica auctoritate, juxta hujus sanctæ Sedis ritum retulerimus, aliaque ad ejusdem beatæ Rosæ honorem et venerationem statuerimus et indulserimus, prout in eisdem litteris continetur:

29 Et sicut pro parte carissimi in Christo filii nostri Caroli Hispaniarum regis Catholici, et carissimæ in Christo filiar nostræ Mariannæ reginæ viduæ ejus genitricis, per dilectum filium nobilem virum modernum Marchionem de Astorga, ejusdem Caroli regis apud nos et Seilem prædictam Oratorem, Nobis nuper expositum fuit, ipsi Carolus rex et Marianna regina, ut eidem beatæ Rosæ, quam caelestis Sponsus tot charismatum decoravit monilibus, tot virtutum ornavit floribus, tantaque et tam late sparsa de unguentorum suorum odore inhuit fragrantia, ut ex Ibi servis, quos occidentales Indiæ protulerant, prima publica cultus honore per hanc sanctam Sedem decorari meruerit, venerationis

Auctore G. C.

E

Clemens PP. nonus B Rosam declarat

F

principalem patronam

AUCTORE
G. C.

fiat accessio, et ex illius intercessione tanto potentius partium illarum populi patrocinium sperent, quanto populi ipsi illam celebriori intentione devotione colere atque honorare studuerint, ipsam beatam Rosam in patronam principalem civitatis Limarum seu Regum, totiusque regni Peruani eligi et declarari summo-
pere desiderant; Nos, quamvis constitutiones Apostolicæ et decreta Congregationis venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium Sacris Ritibus præpositorum velent beatorum huiusmodi non canonizatorum electiones in Patronos principales, ac requisita necessaria pro huiusmodi electione valida desint, nihilominus piis enixisque eorundem Caroli regis et Mariannæ reginæ, magno in Ecclesiam Dei meritum splendore fulgentium, precibus Nohis super hoc humiliter porrectis, pro præcipuo paternæ nostræ in eos caritatis affectu duximus annuendum.

totius regni
Peruani:

B

30 Itaque memoratam beatam Rosam de sancta Maria in patronam principalem civitatis Regum seu Limarum et totius regni Peruani præfatorum cum omnibus prærogativis, quæ patronis principalioribus debentur, auctoritate Apostolica tenore presentium eligimus et declaramus; ipsiusque beatæ Rosæ festum in universo regno huiusmodi de patrona principali ab omnibus utriusque sexus Christi fidelibus illic degentibus de præcepto servari, et sicut alia festa de præcepto celebrari, ejusque Officium ab universo clero, tum seculari, tum Regulari, de principali patrona juxta Rubricas Breviarii Romani inibi recitari, auctoritate et tenore præfatis mandamus. Non obstantibus quibusvis decretis, constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ceterisque in contrarium facientibus quibuscumque. Volumus autem, ut earundem præsentium litterarum transumptis seu exemplis etiam impressis, et sigillo personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis eadem prorsus fides ab omnibus et ubique tam in iudicio, quam extra illud habeatur, quæ eisdem præsentibus haberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Datum Romæ apud sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die secunda Januarii MDCLXIX, Pontificatus nostri anno secundo.

C

nomen ejus
inscribitur
Martyrologio
Romano:

31 *Cum reverendissimus Magister Generalis Ordinis Prædicatorum mense Octobri præteriti anni petiisset ab eodem Pontifice, ut nomen B. Rosæ Martyrologio Romano adderetur, Sanctitas sua benigne annuit, et formam hujus annuntiationis approbandam reliquit Sacre Rituum Congregationi, quæ mense Januario anni sequentis respondit in hunc modum: Cum Sanctissimus dominus noster Clemens nonus sub die xviii Octobris proxime præteriti mandaverit apponi in Martyrologio Romano beatam Rosam de sancta Maria tertii Ordinis sancti Dominici cum verbis tamen approbandis a Sacra Rituum Congregatione, eadem Sacra Congregatio infra scripta verba approbavit, et imprimi posse concessit, nempe: LIME IN REGNO PERUANO BEATÆ ROSÆ DE SANCTA MARIA TERTII ORDINIS SANCTI DOMINICI. Hac die xii Januarii MDCLXIX.*

M. Episcopus Portuensis. Card. Ginettus.

Loco † sigilli.

Bernardinus Casalis Sac. Rit. Cong. Secr. Præterea Clemens IX cultum B. Rosæ per Americam et Hispaniam propagavit, et hoc anno 1669, die ix Decembris animam Creatori reddidit.

32 *In hujus defuncti locum successit est Clemens X. qui vestigiis sui decessoris insistens, cultum ejusdem beatæ Virginis adhuc ad plures Europæ regiones extendit, ut discimus ex sequenti declaratione: Alias felicis recordationis Clemens Papa IX subdata xiv Septembris, anno MDCLXVII concessit universo Americae et Indiarum clero tam seculari, tam Regulari utriusque sexus cujuscumque provinciae seu districtus, quod perpetuis futuris temporibus die xxvi Augusti quotannis sub ritu duplici recitetur Officium et Missa celebretur de beata Rosa a sancta Maria Lituensi virgine tertie regulæ sancti Dominici, juxta Rubricas Breviarii et respective Missalis Romani. Anno deinde sequente MDCLXIX die xxx Octobris idem Pontifex hoc suum indultum benigne extendit in perpetuum ad universum secularem pariter ac Regularem clero Hispaniarum.*

33 Denique post acceptam notitiam, quod præmemorata virgo Rosa jam omnium ubique populorum solemnè plausa devotissime honorata, utrumque tam veterem quam novum orbem indies odoris sui fragrantia magis magisque implebat, idem Sanctissimus hoc ipsum indultum clementer ampliando, die ix Novembris ejusdem anni MDCLXIX universo seculari et Regulari clero utriusque sexus in omnibus Augustissimo imperatori, regi Catholico, Dominiq[ue] Austriacæ subjectis regionibus, provinciis et regnis, atq[ue] dominiis ubivis locorum constituto paterne concessit, ut supra, quod nempe singulis annis, die xxvi Augusti perpetuis futuris temporibus sub præfato ritu duplici recitetur Officium et celebretur Missa de eadem beata Rosa.

34 Porro Sanctissimus dominus noster Papa Clemens X, habita pariter notitia communis illius devotionis, qua totius regni Poloniæ, magni Ducatus Lithuaniae, ditionum Russiae atq[ue] Borussiae, aliarum dictæ Coronæ subditarum regionum fideles venerationi ejusdem beatæ Rosæ alliciuntur, instantiis eminentissimi domini Cardinalis Ursini exoratus, illud ipsum Prædecessoris sui indultum benignissime extendit ad universum pariter utriusque sexus tam secularem quam Regularem Clerum Poloniae, Lithuaniae, Russiae, Borussiae, ceterorumque dominiorum ad Poloniae coronam pertinentium, concedens eidem universaliter et in perpetuum, quod quotannis die xxvi Augusti sub ritu duplici peragat Officium et Missam de beata Rosa a sancta Maria juxta Rubricas Missalis et Breviarii Romani, quibuscumque in contrarium non obstantibus. Hac die xxvi Julii MDCLXX.

35 *Post minus mensis intervallum laudatus Clemens X facultatem recitandi Officium et celebrandi Missam de B. Rosa adhuc magis ampliavit, ut indicat decretum sequentis tenoris: Crescente in dies mirabili populorum devotione erga beatam Rosam de sancta Maria virginem Lituensem ex tertio Ordine sancti Dominici, ac virtutum illius fragrantia sese latius quaquaversis diffundente, Sanctissimus dominus noster Clemens Papa X, admissis excellentissimi domini Oratoris Marchionis de Astorga instantiis ex nomine Catholicae majestatis sibi porrectis, universo tam seculari quam Regulari clero per totum terrarum orbem benigne indulget pro futuris perpetuis temporibus, quod de prædicta beata Rosa possit ubique in ecclesiis quoruncumque tam Regularium tum secularium celebrare Missam per anni circulum sive ex voto, sive ex libera devotione, juxta Rubricas ac dispositionem Missa-*

lis

A lis Romanis, tametsi nondum prædicta beata Rosa solemniter Canonizationis ritu fuerit ab universali Ecclesia inter Sanctas relata. Et ad hunc effectum specialiter dispensavit in decretis tum felicis recordationis Urbani VIII, tum Sacrae Congregationis Rituum, et quibuscumque aliis huic indulto quomodocumque obstantibus. Hac die xxvii Augusti MDCLXX.

36 *Cum tandem post varia Sacrae Congregationis decreta ac severum auctoritatum examen B. Rosa numero sanctarum virginum adscribenda videretur, solemniter ejus Canonizationi præmissum est sequens instrumentum*: Post binos in civitatibus Suessana et Panormitana Processus a iudicibus per sacrorum Rituum Congregationem deputatis in vim remissorialium ab eadem expeditarum confectos, alterumque Antverpiæ auctoritate ordinaria a loci episcopo formatum, ac horum Processuum relevantia in ordine ad solemnem Canonizationem beatae Rosæ de sancta Maria tertii Ordinis S. Dominici, virginis Limanae, diligenter perscrutata et accurate discussa ex mandato Sanctissimi domini nostri Clementis Papæ X in dicta Sacrorum Rituum ordinaria Congregatione cum interventu consultorum ad relationem Eminentissimi D. Cardinalis Azzolini hujus causæ Ponentis, præmemorata Sacra Congregatio unanimi voto censuit ac declaravit, legitime constare de percrebrescente fama sanctitatis ac patrionis miraculorum, necnon de celebri devotione populorum, supplicique fiducia et pio recursum erga hanc Beatam a tempore, quo Sancta Sedes Apostolica eidem publicam indulsit in tota Dei Ecclesia venerationem.

37 *Item ex productis ibidem novem miraculis quatuor approbavit, tamquam concludenter, plene et irrefragabiliter comprobata, ac supra totius naturæ creatæ vires indubie constituta. Tam recensentur illa quatuor miracula, quæ hic præmittimus, cum in ipsa Canonizationis Bulla postmodum repetantur. His igitur omissis, transcribere pergitur inchoatum instrumentum, quod ita concluditur*: Quibus probatis et approbatis eadem Sacra Congregatio censuit, quandoquidem placuerit suæ Sanctitati, posse tuto procedi ac deveniri ad solemnem hujus beatae Rosæ Canonizationem juxta ritum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ et sacrorum Canonum dispositionem, illamque diliniri Sanctam cum Deo regnantem, et universali Ecclesiæ colendam proponi. Die vii Octobris MDCLXX. Denique facta Sanctissimo domino nostro supradictorum omnium et singulorum relatione, atque audito de super R. P. D. fidei Promotore, sua Sanctitas ejusdem Sacrae Congregationis sensum approbavit, prædictumque finale decretum expediri mandavit ad effectum solemnis Canonizationis dictæ beatae Rosæ. Actum hac die ix præsentis mensis et anni. Denique anno Christi 1671, die xii Aprilis editum est solenne Canonizationis diploma (juxta merito copiosum Vitæ miraculorumque compendiosa dici potest) quod ad posthumam S. Rosæ gloriam reservamus, et post Acta ejus illustrata in plures paragraphos dividemus. Ceterum hæc authentica documenta excerptimus ex Bullario Ordinis FF. Prædicatarum, cujus totius sextus anno 1735 Romæ inpressus est, ubi singula ordine annorum et mensium facile reperientur.

38 *Nescimus, an post solemnem S. Rosæ Canonizationem amplior Officii ecclesiastici extensio facta fuerit. At saltem novimus, Hispanis,*

corumque subditis circa finem anni 1672 concessas esse Lectiones proprias secundi Nocturni cum hac oratione peculiari: Bonorum omnium largitor, omnipotens Deus, qui beatam Rosam, caelestis gratiæ rore præventam, virginitatis et patientiæ decore ludis florescere voluisti; da nobis famulis tuis, ut in odorem suavitatis ejus currentes, Christi bonus odor ellici mereamur. Per eundem Christum Dominum nostrum. *Hæc lectiones propriæ, quæ concinnavit Vitæ synopsis continent, legitime cum oratione jam relata simul approbatæ sunt, ut post illas exprimatür his verbis*: Sacra Rituum Congregatio supradictas Lectiones et Orationem proprias sanctæ Rosæ virginis Limanae per Eminentissimum D. Cardinalem Bonam compositas et per eundem diligenter revisas et relatas approbavit pro Indiis, regnis Hispaniarum et aliis locis, ubi ex concessione ejusdem Sacrae Congregationis jussu Sanctæ Sedis Apostolicæ extenditur facultas recitandi ejus Officium die festo dictæ Sanctæ. Hæc die in Decembris MDCLXXII. *Cardinalis Brancatus episcopus Portuensis, et Bernardinus Casalini Sacrae Rituum Congregationis secretarius hic notant sua subscripserunt. Quamvis in Belgio quotannis istud Officium proprium recitentur die xxx Augusti, tamen more nostro sequimur annuntiationem Martyrologii Romani, et ulco Vitæ S. Rosæ hodie illustramus. Jam nonnulla de biographis hujus Sanctæ præmonenda censeamus.*

§ IV. Notitia plurium auctorum, qui gesta hujus sanctæ Virginis diverso idiomate conscripserunt.

Dam de Beatificatione vel Canonizatione S. Rosæ agebatur in curia Romana, multi scriptores ex Ordine Prædicatorum Vitam illius diversis linguis ediderunt. Ex his utcuque ordine temporis aut editionis enumerabimus præcipuos, quarum notitia ad nos perveit. Inter primos occurrit Joannes de Vargas Machuca, quem Jacobus Echardus in Scripturis Ordinis Prædicatorum recensitis tomo 2 pag. 587 sic laudat: Frater Johannes de Vargas Machuca Hispanus, provinciae sancti Joannis Baptistæ Peruanae, cui nomen dederat, seu præclare gestis in ea muneribus, seu magis ingenii dotibus, eruditione dicendique facundia et religione non leve contulit oruamentum. Deinde singillatim recenset varia Ordinis officia, quibus in America junctus est, et ex Antonio Gonzalez de Acuña narrat, illum unum 1649 in Europam trajecisse, ac demum anno 1657 laurea magistræ decoratum esse. Eadem teste, vulgari Hispanice Vitam Rosæ Peruanae, quam regio supremoque Iudiarum consilio dedicavit. Cum post annum 1657 nulla amplius apud Echardum de viro isto fiat mentio, non omnino tenere suspicamur, hanc lucubrationem ipsius aut prædictum annum 1657 prodisse, et propterea auctorem illius inter biographos primo loco collocavimus.

40 *Annis 1665 et 1668 gesta ejusdem Virginis edidit Italice Dominicus Maria Marchesius, postmodum ex Ordine PP. Prædicatorum ad cathedram Puteolanam erectus, quem laudatus Echardus tomo 2 proxime citati Operis pag. 730 et 731 exorat hoc elogio*: Frater Dominicus

AUCTORE
G. C.
et editur decretum canonizationis

E

F

Italica

minicus

AUCTORE
G. C.

minicus Maria Marrhese Siculus Parthenopæus nobili loco natus adolescens, insciis parentibus, vestem Ordinis induit Neapoli anno m̄d̄c̄l̄x̄ix in ædibus sancti Thomæ; quod ut pater et mater rescierunt, per vim e claustris abducere voluerunt, sed incassum; adeo constantem in proposito repperunt. Theologiam audivit in Hispania sub magistro Petro Goloy, tum Salmanticae ingenti nominis sui fama regente, adeoque sub tanti viri disciplina emicuit, ut hinc ad suos redire ad docendum alios fuerit adhibitus. Bis regentem egit in Gymnasio sancti Thomæ, et Magisterii apicem obtinuit anno m̄d̄c̄l̄xx̄ii. Non obstantibus illis studiis scholasticis, vir fuit disciplinæ regularis tenacissimus, orationi addictus, et hominis interioris curam gerens, ad anteriorem semper extendebat seipsum. Priorem pluries sodales variarum domorum elegerunt; sed hæc munia subire constanter recusavit. Regimen tamen provinciæ Siciliae, ad quod electus fuerat, effugere non potuit, Magistri Ordinis præceptis adactus.

¶ Tandem ad sedem Puteolanam a rege Catholico Carolo II præsentatus, ab Innocentio XI acceptatus fuit et confirmatus anno m̄d̄c̄l̄xxx̄viii, die ultima Maii, et die octava Junii sequentis a Cardinali Marescotti consecratus. Ecclesiam suam optimis legibus ornare studuit, synodos regulariter coegit, visitationem suæ diocesis quotannis obivit, verbo et exemplo gregem suam sollicite pavit. In his totus erat, cum Neapoli existens in sua sancti Thomæ domo, a Deo vocatus, vitam hæc mortalem reliquit anno m̄d̄c̄l̄xx̄xi, die xi Februarii, ætatis l̄ix, ibidemque cum solemnibus exsequiis fuit sepultus. *Inter alia scripsit Italice Vitam S. Rosæ Limanæ, eamque Neapoli typis Hieronymi Fasulo bis imprimitur curavit, ut Echardus ibidem testatur. Hac lubricatione ipsius caremus; sed in Diario Dominicano ejusdem auctoris habemus die xxx Augusti prolixam Actorum synopsin, quam consulere poterimus, si occasio sese obtulerit.*

¶ Etiamsi R. P. Leonardus Hansen anno 1664 Romæ Vitam ejusdem Virginis Latine bis ediderit, tamen eum hic prætervisimus, aut potius distulimus, ob recentiarum istius Operis amplificationem, quæ primum anno 1680 prodiiit, ut infra dicemus. Igitur serie editionis illustrissimum Marchesium proxime sequitur Antonius Gonzales de Aenna, quem jam supra sæpe laudavimus, et cujus elogium Echardus tomo 2 Operis memorati pag. 692 tenuit his verbis: Frater Antonius Gonzalez de Aenna Hispanus origine, patria Limensis, provinciæ Pernanæ Conventusque sanctissimi Rosarii Limensis alumnus, postquam per plures annos theologiam in universitate Limana doctor, ut vocant, cathedricus professus fuerat, ab eadem legatus ad Regem Catholicum, Matritum se contulit. Hinc electus provinciæ suæ diffinitor Romam progressus est, ubi non prius a Magistro Ordinis F. Joanne Baptista de Marinis visus, quam ob idotes eximias rerumque agendarum peritiam gratis fuit et acceptus, inque partem regiminis (socium vocant) adscitus pro Iuliiis occidentalibus, quo munere etiam functus est sub successore F. Thoma de Rocaberti, in cujus electionem concurrerat, ut et sedit provinciæ Pernanæ diffinitor in Capitulo generali Romæ m̄d̄c̄l̄xx̄.

¶ Non parum ad promovendam sanctæ Rosæ Limanæ tertii Ordinis sancti Dominici canonizationem contulit, qua vix peracta, ad instan-

tiam regis Catholici Caracensis episcopus vulgo DE CAHAELAS in insula Venitiola, vernacule VENEZUELA dicta, in novo orbe, consecratus Romæ mense Novembri m̄d̄c̄l̄xx̄, anno sequenti iter aggressus est, ecclesiam suam et sponsam adiitum. *Deinde præter alias ejusdem auctoris lubricationes allegat opusculum, cui titulus est: Compendium admirabilis vitæ Rosæ de sancta Maria Limanæ Ordinis sancti Dominici, ex proximiori Vita a Fratre Leonardo Hansen anno superiori edita contractum, quod anno 1665 primum Romæ typis Nicolai Angeli Tinassii excusum est. Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana recentiore tomo I pag. 96. et ex eo Echardus meminerunt de fusiori ejusdem Sanctæ Vita, quam laudatus Latini compendii scriptor Hispanico idiomate ad prælum parabat. Utrum hæc unquam in publicam lucem prodierit, ignoramus.*

¶ Porro Joannes Wilhelmus Lipman Dominicanus hæc primam Romanam compendii Latini editionem, qua caremus, anno 1668 Coloniae recudi curavit, et amplissimo domino monasterii Brauweilerensis abbati nuncupavit. Sed hic editor Colonienensis eidem opusculo alium titulum præfixit hoc modo: Vita sponsæ Christi B. Rosæ de sancta Maria virginis Pernanæ, tertii Ordinis sancti Dominici, compendio enarrata per admodum R. P. F. Antonium Gonzalez sacre theologiæ magistrum Ordinis Prædicatorum, juxta exemplar Romæ impressum. Hoc autem compendium sæpius alibi recusum fuit, ut colligimus ex octava ejusdem editione, quam habemus, et cui typographus Romanus inter alia præmisit tale monitum: Tertia quidem hæc est Romana hujus opusculi editio; sed octava, si præterea emmerentur illæ, quibus alibi in Italia, Germania et Polonia incem rursus aspexit; ut interim prætermittantur plurimæ, quibus impressum est Gallice, Hispanice, Polonice et Indice; omnes enim ferme linguæ sui juris illud efficere voluerunt. Meis autem tantummodo typis quæque mille Latina illius exempla prodiderunt: cumque in presentia nulla apud Bibliopolas presentent venalia, experimentum iterum formis fuit, ut plurimorum votis fieret satis. Hæc tertia editione Romana anni 1672 jam superius usi sumus, ac deinceps utemur, si sese occasio obtulerit.

¶ Anno 1666 Romæ typis Tinassianis Italice impressa est alia prolixior ejusdem Beatæ Vita, de cujus auctore Echardus tomo 2 pag. 619 hæc habet: Frater Seraphinus Bertolini Etruscens Lucensis patria, et professione sacre theologiæ magister, apostolicus Romæ apud sanctam Mariam Majorem penitentiaris anno m̄d̄c̄l̄x̄v, die xiii Maii allectus, scripsit de B. Rosa, cujus Operis Italicus titulus et annus impressionis ibidem exhibentur. Deinde Echardus ibi de lubricatione illa sodalis sui tale fert judicium: Scripta est stylo quidem eleganti, sed parum historico, quod multis non probatur; ac præterea de apparitionibus beatæ Rosæ factis minus sobrie illis loqui videtur, ut cum Jesum ipsum cum Rosa ludentem exhibet. Javerit hujus censura, quæ de studia partium minime suspecta est, postmodum meminisse.

¶ Eodem anno Matriti apud Paulum del Val Acta hujus beatæ Virginis edita sunt Hispanice, quemadmodum Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana recentiore tomo I pag. 57 testatur his paucis verbis: Frater Andreas Ferrer

de

Vita compendium sæpe recusum:

E

F

Italica Vita prolixior

Reliquæ

A de Valdecebro Dominicanus, dnm Compluti sodales cœnoliæ Matris Dei theologiam doceret, edidit Historiam mirabilis vitæ venerabilis matris et inelytæ virginis Rosæ de sancta Maria ex tertio Ordine sancti Dominici. *Hæc Operis titulum Latine interpretamur, licet Nicolaus Antonius eundem Hispanicæ retulerit. Sed unphorem hujus auctoris et incubationum ejus utilitiam nobis subministrat Eehardus, dnm tomo 2 pag. 657 de eodem viro sic scribit* : Frater Andreas Ferrer de Valdecebro Teruelam Aragoniæ urbem haud incelebrem patriam habuit, et Martini Ordinem professus est adolescens in Conventu sancti Thomæ, quem exinde præclaris animi virtutibus, eruditione multiplici, dicendique gratia ac facundia plurimum ornavit. Per solitos academiæ gradus ad magisterii apicem promoveri meruit : cum enim apud Indos occidentales et Americam profectus esset, in Collegio sancti Ludovici Tascalensi, vernacule LA PUEBLA DE LOS ANGELES, datus est sacre theologiæ lector : nec interim apostolici decrat officio concionatoris atque facundissimi. Tum inde ad Hispaniæ provinciam, in qua creverat, reversus, magna nominis sui fama ac laude nobiliora seu scholæ seu sacri pulpiti munera obivit, Complutique annis mdcxlii et mdcxliii in gymnasio nostro moralis theologiæ professor præsentatus agebat in ordine ad lauream, qua postea fulsit. Propositionum fidei censor etiam factus vivebat anno mdcxlv, eloquentissimus et elegantissimus ætate sua apud Hispanos habitus ecclesiastes, editisque, quæ sequuntur, Operibus clarus. *Postea multas ejusdem viri incubationes enumerat, et inter illas exhibet Hispanicam memoratæ Vitæ titulum, quem supra Latinum fecimus.*

47 Antoninus Mongitore in Bibliotheca sua Sieula tomo 2, pag. 138 et 158 meminit de Petro Emmanuel, et Petro Scoto Prædicatoribus Panormitanis, qui annis 1668 et 1669 Vitam S. Rosæ Limanæ lingua patria conscripserunt. His adde Joannem Andreum Faure Gallum, Hyacinthum de Parra Hispanum, et Josephum Lottello Italum, qui anno 1668 gesto ejusdem sanctæ Virginis vernacule vulgaverunt, ut apud Eehardum jam sæpe laudatum tomo 2 pag. 651, 701 et 625 licet videri. Præterea anno Christi 1671 Joannes Baptista Feuillet Gallus, Antonius de Loreo Hispanus, et Joannes Baptista Wouters Belgæ eandem uniteriam Gallicæ, Hispanicæ ac Floudrice tractarunt, eosque Jacobus Eehardus in Scriptoribus Ordinis Prædicatorum recensitis tomo 2 pag. 713, 715 et 702 inter biographos hujus Sanctæ numerat. Denique mox assignaturus fontem, ex quo plerique sua hausserunt, hic omitto nonnullos anonymos scriptores, qui Vitam vel gloriam posthumanam S. Rosæ litteris mandarunt.

48 Multi biographi supra memorati Vitam hodiernæ Sanctæ contraxerunt, aut in linguam vernaculam transtulerunt ex fusiori incubatione Latina R. P. Leonardi Hansen Dominicani, quem supradictus Eehardus tomo 2 jam sæpe citati Operis pag. 705 meritis laudibus ila extollit : Frater Leonardus Hansen, Teulo Juliaci natus, Coloniae vero adolescens ad Ordinem adscitus, per gradus omnes magisterium ascendit ; theologiam Vienna Austriae publice docebat anno mdcxxxviii ; exinde pluries in comitiis Ordinis Romæ pro sua Tentoniæ provincia diffinitor generalis missus annis mdcxliii et mdcxvi, quem tum ob egregias dotes, studium præsertim

regularis disciplinæ ac eximia pietatem, socium pro provinciis Germanis allegit sibi Magister Ordinis F. Joannes Baptista de Marinis, ac paucis post annis Provinciæ Anglicæ titulo decoravit. Ea ratione in electione duorum Ordinis Magistrorum sequentium F. Joannis Thomæ de Rocaberti et F. Antonii de Monroy annis mdcxxx et mdcxxxvii Romæ votum tulit, apud quos eodem socii munere functus eademque in existimatione habitus est.

49 Vir non eruditione tantum, sed mira humilitate conspicuus, omnium sibi conciliabat affectum ; solitudinis amans semper aut legebat, aut scribebat, aut orabat, donec annis gravis, integro ad ultimam usque horam sensu, cum virtutum odore piam Deo reddidit animam xxviii Martii mdcxxxv, ætatis lxxxii in sancta Maria super Minervam sepultus. In lucem quædam dedit Opera, quæ sequuntur : PRIMO VITA MIRABILIS ET MORS PRETIOSA VENERABILIS SONOIS ROSÆ DE SANCTA MARIA LIMENSIS EX TERTIO ORDINE SANCTI PATRIS DOMINICI. ROMÆ (typis) Nicolai Angeli Tibassi mdcxliv in duodecimo pagg. 432 ; ibidem eodem anno in quarto pagg. 360. Exstat hæc Parisiis in Regia II 1717, illa apud nostros ad sancti Honorati. Eadem Romæ apud eundem mdcxxx in folio. Exstat Romæ in Casanatensi. Deinde pauca alia ejusdem scriptoris apuseculi recenset.

50 Nullam ex his editionibus Romanis habemus ; sed facile vices earum supplebit editio Lovaniensis anni 1668, quam R. P. Joannes Antonius D'Aubermont ex Ordine Prædicatorum sacre theologiæ doctor post duplicem Romanam recuti jussit, ac nobili Cæsareæ Majestatis volucri nuncupavit, ut in epistola dedicatoria videre est. Porro Leonardus Hansenius in prologo incubationis suæ lectorem movet, ne sterile miraculorum silentium aivetur ; et uberem horum appendicem promittit, ubi per Sacram Rituum Congregationem licuerit. Tam de gestis sanctæ Virginis a se collectis et editis ita præfatur : Interim solius Vitæ historiolum accipe ex Remissoriali (quem vocant) Processu, juratisque testimoniis fide bona extractam, quæ et plenior foret, nisi virginis Rosæ ingeniosa et cauta humilitas (de qua infra cap. v) sic pleraque studisset abscondere, quod neque familiarium intimis, neque domesticis curiose oculatis, nec ipsi denique pervigili matri innoterint, præter pauca ista, quæ pene furtim et quasi per rimulas notari subinde potuerunt. Itaque non nisi comperta hic damus, quæ in his capitulis tametsi totidem videbuntur manipuli, spicilegium non excedunt.

51 Laudatus Hansenius postea promissis stetit, et Vitæ subiecit copiosam miraculorum appendicem, cui præfixit hanc monitionem : Tempus tacendi, tempus loquendi pone subjungit Ecclesiastes cap. iii. Bonum factum. Ne de miraculis Rosæ scriberem, huc usque tempus tacendi attinuit calamum. Nunc majorum adventu tempus loquendi successit. Ergo quod pollicabar in prolepsi, hic præsto, adjecta hæc paucorum capitum mantissa, quæ ex authenticis Processibus signorum, gratiarum, miraculorum delectum exhibeat, non plenum catalogum. Habent alii copiosiora. Haec tunc ignoramus, quoniam alii copiosiora deleverunt, nisi forsitan intelligatur ipsa Canonizationis bulla, in qua recentiora quædam miracula referuntur, ut postea videbimus. Etiam nescimus, an Hansenius

hoc

A: 108F
G. C.

huc locum præsignificare voluerit tertiam suam incubationis editionem, quæ postmodum auctior anno 1688 Romæ prodit, et in qua forsanelura S. Rosæ miracula recensuit. Sed huc de re nihil certi pronuntiare possumus, cum editionem illam Romanam anni 1688 variis locis frustra quæsierimus. Itaque contenti esse cogimur hac breviori miraculorum mantissa, quæ Lovanii anno 1668 recusa est, eamque in posthuma Sanctæ gloria recedens, et annotationibus nostris illustrare curabimur. Cum vero subinde mendosa sit editio Lovaniensis, et illam cum Romano conferre non possumus, errores typographicos interitum ex conjectura corrigemus.

relictis duobus recentioribus: e quibus castigatur Baillet.

52 Post Hausenium Thomas Soueges Dominicaus, et Adrianus Bailletus famulos recentioris Legendæ auctor Vitam ejusdem sanctæ Virginis idiomate Gallico vulgarant, ut potius in compendium redegerunt. Sed hi nullum nobis obsequium præstare possunt: nam Souegius, qui compendiosam S. Rosæ Limanæ Vitam anno 1696 Ambiani edidit, ac Anno Dominicano ad diem xxx Augusti inseruit, brevitatis causa prætermittit plerique ejus miracula post obitum intrata, vel cu generatim commemorat. Bailletus autem hypercriticus Acta illius adhuc magis contrahit, omissisque fere omnibus hujus Sanctæ tum viventis tum mortuæ prodigiis, tacite innuit, ea non magquam fidem mereri. Quinimo in Legendæ sua Gallica, quæ Parisiis anno 1704 impressa est, ad diem xxx Augusti pag. 495 col. 1 auctoriter asserit, eas circumstantias, quæ de jejuniis vel abstinentiis sanctæ Virginis narrantur, in numero rerum incredibilium remanere, quamvis omnino veræ esse possent. At cur hic Aristarrhus illas res incredibilibus annumerat, si veræ esse possint, ut ipse fatetur, et a testibus fide dignis afferantur? Nihil igitur auxilii nobis expectandum est ab his similibusque recentioribus biographis, et sola restant Acta ab Hausenio ante annum 1668 conscripta, quæ jam recedens, et consuetis annotationibus illustrabimus. His tamen ad confirmationem et ampliorem notitiam in posthuma Sanctæ gloria subjungemus ipsum decretum Canonizationis ex Bullario Romano, quod cum novissimo Bullario Ordinis FF. Prædicatorum conferemus.

C

VITA

Auctore R. P. F. Leonardo Hansen Ordinis Prædicatorum.

Ex editione tertia, quæ anno 1668 Lovanii post Romanam secundam impressa est.

CAPUT I.

Sanctæ patria, parentes, nomen, et pia pueritia.

^a ^b Lima a meridionalis America, qua mari Pacifico b lambitur, nobile emporium, regniq; Peruani metropolis, hanc novam in orbe novo

enixa est Rosam anno Virginæ partus MDLXXXVI, b mense Aprili, qui, quod erupturis floribus terram aperiat c, ab officio nomen traxit. Hujus mensis vigesimus dies beatæ Agnetis de Monte Politiano d virginis Dominicanæ a cælesti rore, ac diversis repente enatis floribus notissimæ sacer est, idemque Rosæ huic natalis fuit. Itaque verant hic omnia: siquidem et progenitores Virginis fuere Gaspar de Floribus, Maria ab Oliva; ille ex insula Hispanorum orinudus, cui a Portu divite e nomen est; hæc Limæ nata; uterque stirpe non ignobili, sed opibus permodicis, nisi quod ingentis opulentia loco fuerit tali filiola caelitus ditari.

2 Nascenti Rosæ paterna domus oblitit in vico S. Dominici, ac pone quidem juxta Ædem S. Spiritus f, ut vel ipse locus videatur futura tum sanctimoniam tum instituti signasse præsigium. Jurejurando testata est genitrix (in Processu Remissoriali) sibi fuisse huic partum, ut felicissimum, ita facillimum, minimeque obnoxium illis angoribus, quibuscum soletat in parturitione reliquarum prolium dirissime conflictari. Nec minus adstupuit obstetrix, ut vidit hanc infantem secundarum involueris prodire gravem, et quasi penulatam. Nimirum sic nascuntur Rosæ, congenitis integumentis undique velut amictu paludata. Ipso dein festivissimo Pentecostes die (qui Hispanis g æque ut Italis h ROSARUM PASCHA dicitur) baptizata est Rosa, primoque rore cælestis gratiæ permaduit; nec tamen Rosæ nomen tunc ei impositum, sed Isabellæ sive Elizabeth; nimirum ab avia materna Isabella de Herrera, cui inter lustrales aquas videbatur is honor deberi humano more.

3 Porro ut Rosæ nomen, divinitus soboli destinatum, post trium mensium ambages demum erumperet, prodigium expectabatur, quod tale fuit. Quiescebat in canis trimestris parvula, quando cum ancillula et filiabus accita mater conspexit filiolæ vultum undique opertum repanda, sed paulo post disparente rosa. Obstupere omnes; at ceteris altius icta spectaculo mater subito complexu tenerisque oculis dissuaviavit parvulam: « Mihi (inquies) tu deinceps Rosa diceris, et » eris; nec alio posthac nomine te compellabo »: quasi cum Præcursoris matre protestaretur his Ambrosii verbis: « Habet vocabulum suum. p » quod agnovimus, non quod elegimus. » Rem tamen indignæ tulit avia; doluit, suum nomen in tenera nepte sic obliterari, ac fere despici: unde placando huic jurgio nec annorum lustrum satis fuit, donec tandem controversiæ finem imposuit Sacramentale Chrisma, quo sanctissimus Linensium archipræsul Turibius i in parochia loci Quivi, dum Rosæ illiniebatur confirmationis signaculum, omissis baptismali nomine, Rosam pronuntiare maluit, cujus fortasse jam tunc fragrantiam senserat in spiritu, quo plenus erat. Sane videbatur eum nuctio docuisse de omnibus, ut neque errare posset in Rosæ nomine, cui exinde pariter et avia adquevit.

4 Veruntamen lapsis aliquot annis, de Rosæ nomine aliam induxit litem ipsamet Virginis pavidæ conscientia, nimirum ut ita præberetur occasio locusque cælesti oraculo, quo Rosæ nomen ultimo erat confirmandum. Res ita evenit. Creverat puella, jamque suimet per astatem compos, ut rescivit, se nequam in baptisterio sed in canis traxisse hoc succedaneum nomen, suspicata est pro solo vanitatis lenocinio forsitan hoc sibi inditum fuisse nomen, quo vultus sui commendaretur

Hæc Sanctæ anno 1668 receditur Lima in Peruvia.

et in Hispania accipit nomen Elizabethæ.

g h

quod mater ejus ob prodigium postulo mutavit.

ita ut primum appellaretur Rosa.

A mendaretur forma ac venustas. Itaque hoc scrupulo sancta, et animo inquieta, sacellum Dei Genitricis in aede FF. Prædicatorum SS. Rosario dicatum adiit; illic lacrymose precibus misericordiae Matri angorem suum exposuit, remedium poposcit. Nec Virgo rosa mystica virginculam Rosam distulit consolari: siquidem in alto, sed inexplicabili intimæ illustrationis radio, pavidam afflata, docuit, mire hoc suum nomen probari divino, quem gestabat, Puerulo; se vero de suo nomine hoc insuper adjectum ei velle anclarium, quo Rosa a S. Maria in posterum cognominaretur. Sic quæ trepidabat in nomine, firmabatur cognomine, secunda et laeta, quod utrumque cælitus datum possideret.

5 Habent quidem hoc (Ambrosio teste) Sancto-
rum merita, ut a Deo nomen accipiant, sed qui ultra nomen etiam cognomen e carlo accipiant, raros puto. Admisit inseparatæ nomenclaturæ gratiam puella non sine excelso intimi dulcoris sensu, adeo ut die quadam a sanctissima Communionis domum revertens, ardore insolito obtestaretur matrem, unicam hoc gemini favoris nomen Rosæ a sancta Maria sibi quam creberime repeteret, ac frequenter occantaret; illo se mirifice posthac delectari, mulceri, collinescere. Hærebat parens mirata novitatem. At subiecit Virgo, vix nunc redire se a pedibus Magnæ Deiparæ, huic rem cordi fuisse, hujus benedictione, et materno auspicio suam animam transisse in Rosam florido Aesulo Nazareno sacram; proinde si aliquando suspectum sibi fuerat Rosæ epitheton, jam illud in tuto esse, utpote divinitus approbatum; ideo frequenti hujus gratissimæ compellationis auditu velle se sui tum nominis tum officii sæpiusculum admoneri. Reliquum, quod sibi in illa sacra Communione acciderat, Virgo humilis verecunde subiecit, matrique sat fuit, Rosæ nomen, quod infanti prima imposuerat, cælo placuisse.

6 Sanctæ Catharinæ Senensis infantia ac pueritia tam dulcis omnibus ac blanda fuisse legitur, ut non Catharinam, sed Euphrosynam *k* plerique cœperint appellare. Eadem infanti Rosa fuit indoles quieta, suavis, lepidula, et continuo serena, ut commune dumtaxat gaudium totius domus videretur. Observantur domestici, nunquam in fasciis parvulam voce querula, aut stridulis vagitibus ædium turbasse silentium, nunquam plorasse, nisi quod semel, cum mater nobilem matronam visitans foras extulisset Rosam, compesci a planctu non potuit, quoadusque ex aliena in propriam domum referretur, quasi jam tunc uosset publicum fugere, et aversari; unde ex tunc constituit parens infantem placidissimam deinceps, cum exendum foret, secum non exportare.

7 Trinnula erat, quando in tenerrima indole promicare cœperunt supra ætatem robusta virtutum specimina. Et primum quidem tolerantia fuit animique inter dolores impavidi, fortis, tranquillæ, ut liqueret Rosam esse, quam spina nec terrent, nec terunt, aut dejiciunt. Accidit, quod prægrandis arca dum incante propereque clauditur, dextrum Rosulæ pollicem fortuito corripere. Advolvit turbata mater, sed dissimulabat tranquilla filiola dolorem, abscondit manum, donec post dies aliquot putresceret sub unguiculo emortuus sanguis. Advocatur chirurgus, isque ut laso articulo tumidum pus educeret, acerbis remediis lotum pene unguem absumpsit, demum et unguiculi residuum, lento

ac violento tortice radicitus avulsi. Vidisses immotam sub bis cruciatibus Rosam, acsi non sensu esset pollex, cui toties ferrum insæviebat. Obstupuit præ aliis Joannes Perez de Zumeta (id erat chirurgo nomen) hand capiens, nuda filiollæ Virginculæ tanta in iis tormentis obdurnisset constantia: nam toto illo acerbissimæ curationis tempore nec gemitum ediderat, nec unquam expalluerat ad styli, sanguinis, novorumque vulnorum aspectum. Nondum Rosa quadrimula erat, cum mordax suppuratio in ejus auricula succrevit. Rursus igitur chirurgi manu, ac post leue euplastrum, denique et ferro opus fuit. Rosa, dum exesæ cartilaginis pars vitata præscinditur, ea vulnus animique firmitate vulnus excepit, qua nec intueri adstantes poterant sulcantem novaculam. Flebat sanguis in humerum, nec Rosa exhorruit tincturam suam.

8 Quadriennium vivendo expleverat cum summam capitis sui cutem species quadam impetiginis coepit oberustare. Mater obvio, sed imperito suasa consilio, modicos pulveres inspersit effectu plane improspere: nam ii, utpote olentes Hermeticum *l* pyxidem, affectas partes caustica sua acrimonia rodebant ita immaniter, ut certis intervallis toto corpuseculo tremuisse puellam tacite notarint domestici. Nec tamen hic juris, et acerrimus dolor ab ea, vel minimum potuit exprimere gemitum aut molestiæ indicium, nisi quod a matre interrogata de dolore, cum totum negare non posset, modicum ac toleratum facilem esse respondit: sicque in iis tormentis cum sua matre pernoctavit silens, immota, quietissima.

9 Sed auxia parens, postridie revulso leniter cataplasmate, inhorruit, videns filiollæ verticem hinc bullis lurgidum, inde fossulis profunde ulceratum, et « O (inquit) misera, sicine totam tam hanc transigisti noctem sub hujusmodi » cruciatibus voraci ardore? » Tacuit Rosa, nec urgenti aliud nunquam replicuit, quam stetisse intra mediocritatem suos dolores. Accitus deinde chirurgus, plagæ sanandæ novaque enti inducendæ quadraginta duos continuos insumpsit dies, tormento vix mitiori, quam quo prima nox Virginem lancinarat. Sed neque tunc Rosæ defuit par dolori tam moroso constantia, quantum ab illa imo ab ulla ætate sperari posse chirurgus diffidebat. Idem Rosæ jam sexennis patuit robor sub ejusdem chirurgi forcepe, cum sibi ex intimo nare eximendus fuit phaseolus *m*, tertio denum tractu erutus. Dixisses hanc indolem mi patientiæ natam. Sed rudimenta hæc erant ac tempestiva præludia animi corpusculum proprium ceu alienum tractaturi. Superest, quod reliquam ejus pueritiam cursim delibemus.

10 Rosæ quinquenni et adhuc inter pueritiæ infantiaque continia constitutæ, notitia ac timor Dei sese insinuavit modo prorsus admirabili; quia inter ludos. Res ita contigit: Lusitabat cum ea natu major germanus frater, isque (casu an studio, incertum) into imbuuit rutilam palcherimamque innocentis puellæ cesariem. Joens erat, ac puerilis ridendi materies; at non ita placuit Virginculæ, quam non contemptus, sed sordes offendebant. Itaque ludum abruptit; cui mox frater: « Hem (inquit) soror mea, si te » deturpati capillitii tui injuria tam serio affligit, » scito, cultos puellarum cincinnos inferum ru- » dentes esse, quibus illaqueantur juvenum in- » cante animæ, ut in gehennam æternam detra- » hantur. Ergo puta exosos Deo capillos, quos » tu amare videris. » Hæc ludibundus puer ge-

A LIONARICO
HANSEN.

dum horru-
dam chirurqi
ferrum

E

aliosque cru-
ciatus invicto
animo susti-
net.

F

et tantum
quinquevni.

sty

in deinde co-
promen a
sancta Maria
vulsum est.

puelle adhuc
vixit præbet
indolentem

ad hoc sancti-
simam ac pa-
villam.

A LEONARDO
HANSEN.

stu velut concionatorio profatus, repetebat ludum: at puella animum altius hæc verba, quam pro dicentis impetu, sævæ ætatis modulo penetrarunt; nec verba erant, sed tonitrua: nam repente mens illa capacissima simul immensum concepit horrorem inferni, simul apprehendit vastitatem æternitatis, simul divinam attentius reverita majestatem ponderabat secum omnis peccati sedam infelicitatem.

accepta singulari divinitatis cognitione.

11 Hinc subito in se reducta cepit odisse suosmet capillos, firmare animum adversus omnes offensas Dei, detestari occasiones, quarumque inferno militarent; denique ordinato agmine tunc immigrarunt alta Dei æstimatio, filialis timor Numinis, cura salutis, abominatio peccati. Quis tot tamque seria expectasset e ludo ac luto? Verum sub eodem radio progressa allegrus Rosa limpide agnovit, Dei auxilium sibi fore et necessarium, et jugiter implorandum. Hinc statim exarsit in ipsa conatus orandi, qui et formulam dictavit jaculatoriam, hæc videlicet: « Jesus sit benedictus, Jesus merum sit, » Amen. » Dulcescebat exinde in corculo Virginis hæc precandi modus, ut ab ea frequentanda nec dormiens cessaret, usque adeo nimirum Dei præsentia jam sensus Rosæ interiores undique occuparat.

perpetuam virginitatem

12 Denum sub hac tam præmatura ac sublimi Dei notitia quinquennis Rosa sensit, apertus trahi se ac preparari ad S. Catharinæ Senensis excelsa tirocinia: siquidem hujus exemplo confestim et ipsa virginitatis votum emisit inter hæc prunula tenellæ ætatis crepuscula, quinto nimirum ætatis anno; quin et postea ejusdem Seraphicæ virginis imitatione sibi met capillos ad vivam usque cutem, inscia matre, præcidit, ne quid superesset funium, quibus contra juratum virginitatis propositum aut traheret, aut traheretur ad nuptias: jam enim satis didicerat ex ludicris, huius inquinamenta suo capillitio quandoque etiam serio posse insidiari. Hic igitur puerilis sui lusus et crepundiorum exitus fuit, ut mirabilis, sic felicissimus: nam rarus est hæc gratiæ tractus, qui Rosam ab innocentiis jocis micio subitoque passu deduxit in illam maturitatem iudicii, quo simul nosset æstimare Dei celsitudinem, æternitatis pretium, et virginæ floris arcanam prærogativam.

Deo corit

13 Unum hæc prætereundum non est, quod, qui deinde Virginis conscientiam moderati sunt, prudenter conjecere, superna hæc gratiæ allecimenta ipsi obtigisse sub illo primo usus rationis diluculo, quo juxta veriorum theologiam quilibet in Deum finem ultimum sese tenetur convertere pro suæ capacitatis modulo. Ut sit, Rosæ non tam diluculum fuit quam meridies, dum sic illustrata præferbuit et viam elegit quam debuit; attamen longe majus fuit, a via, quam elegerat, nunquam postea ullius noxæ gravioris admissione per totam vitam exerrasse, quod ut iidem sui confessarii concorditer asseruerunt, ita patulum fiet ex iis, quæ sequuntur.

ANNOTATA.

a Lima est celeberrima vni orbis civitas, quæ ab Hispanis recuncule ciudad de los reyes, id est civitas regnum, vocatur. Joannes de Laet lib. 10 Indiarum occidentalis cap. 22 fusius illam urbem describit, et Franciscus de Echave in Opere de S. Turibio archiepiscopo Liacensi, quod Antwerpæ anno 1688 Hispanicè impressum est, no-

ram ejusdem civitatis ichuographiam repræsentat.

b Mare pacificum novam Hispaniam et Peruviam allat. Idem est, quod mare Meridioale et Austrinum; sed latius extenditur, nempe usque ad terras Australes, novam Guineam et archipelagum sancti Lazari versus mare Indicum, sicut Baudrandus, affirmat.

c Collector Vitæ hoc loco alludit ad sequens Orihanam carmen: Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

d Majores nostri ad diem 20 Aprilis Acta hujus sanctæ Agnetis illustrarunt, ubi tomæ secundo istius necesis pag. 796 miracula de floribus in loco orationis ejus calidus inventis referuntur Canonizata est a Benedicto PP. XIII.

e Teste Baudrando, Portus dives est insula ampla Americæ Septentrionalis, quæ ab Hispanis la isla de Puerto rico, et ab incolis Boriquen appellatur. Præcipuam vero et cognominem hujus insulæ urbem laurentis Baudrandus assignat his verbis: Urbis Americæ Septentrionalis episcopalis sub archiepiscopo sancti Dominici, munita cum arce duplici et portu capaci in parte Septentrionali insulæ cognominis in parte boreali. Capta fuit et vastata ab Anglis anno 1595 et iterum a Belgis milis anno 1615. Subest autem dominio Hispanorum, et dicitur etiam Fanum sancti Joannis de Portu divite. Supra civitatis Joannes Latius lib. 1 Indiarum Occidentalis cap. 1 et 2 originem, situm, et variam fortunam hujus insulæ ac urbis fuse describit.

f In supradicta civitatis Liacensis ichuographia ricus S. Dominici et nosocomium sancti Spiritus, quod pro vauis ægeotantibus constructum est, non longe ab iariem dissita assignantur.

g Pentecosten ab Hispanis recuncule Pasqua del Espiritu santo communiter appellari iudiri. Sed Doanica Palmaram, quam Galli vulgo Pâque-Heuric vocant, ab Hispanis Pasqua Florida vel Domingo de Ramos nominatur. An autem festum Pentecostes etiam apud ipsos interdum Pascha rosarum dicatur, ex indigenis aut copioso eorum Dictionario, non ita pridem edicto, discere cupimus.

h Veneroni in Lexico suo Italico testatur, Pentecosten ab Italis recuncule Pasqua rosata vel Pasqua di Maggio vocari. Hinc biographi allusio ad nomen S. Rosæ, et hoc epitheton rosata saltem in idiomate Italico satis apta est.

i Hic venerabilis archiepiscopus Limanus die 23 Martii anno 1606 obiit, quem Innocentius XI Pontifex anno 1679 primum Beatis, ac deinde Benedictus XIII Sanctis adscipit, ut apud illustrissimum Fontaninum in Codice Canonizationum pag. 578 et sequentibus videre est. Hinc patet, Majores nostros non potuisse Acta hujus sancti præsalis illustrare, eua judicium Sedis Apostolicæ illis expectandum fuerit. Ad itaque faciendum erit in supplemento Operis nostri ad diem 27 Aprilis, quo ante in Martyrologio Romano annuntiatur.

k Biographus hoc loco alludit ad rorem Græcam εὐρησσοῦσα vel Dorice εὐρησσοῦσα, quæ latitiam significat. Hinc etiam fortasse nomen acceperunt nonnullæ Sanctæ, quæ in Ecclesia Catholica coluntur.

l Cum Mercurius a Græcis vocetur Ἑρμῆς, ex illo nomine Græco hic adjectivum Hermeticus Latine inflexione compositum videtur, ita ut hermeticus idem sit ac mercurialis. Cum porro chymistæ argenturam vivam per metaphoram appel-

lent

A *lent Mercurium, ex sensu suspicor, hic per pulveres hermeticam pyxidem olentes indicari remedium mixtum argento vivo, cujus apud medicos et chirurgos frequens et jam passim notus est usus.*

in Phaseolus aut faseolus, ac etiam faseolus est genus leguminis, quo lexicographi pisa vel fabas intelligi solent. Ex adjunctis arbitror, hic significari tuberculum in naribus exortum, quod forsitan metaphorice phaseolus a chirurgis vocatur, quia similitudinem pisi vel fabae refert. Sic excrescentia rancosa in naribus appellatur polypus a similitudine animalis, quod hoc nomen habet, ut Sennertus tomo 2 Operum medicorum pag. 347 ex Galeno tradit.

CAPUT II.

B *Magna sanctae Puellae erga parentes reverentia, mirum obtemperandi studium, et laboriosa pro iis sollicitudo.*

I In concursu duorum praeceptorum, quo simul honorare patrem et matrem, simul Deo magis quam hominibus obedire iustum iussuque est, Rosa frequenter ingenio et solertia opus fuit, ut neutrum offenderet. Trahebat caelestis Sponsus electam sibi Virginem per arcanas sanctimonie ac perfectionis semitas: ex adverso trahebat rudis et cruda mater Filiam morigeram ad pompas nugasque seculi, ad vanos corporis ornatus, ad mundi commercia. In his diviis, plusquam humanae artis fuit, incolumi utriusque obedientia neque a Sponsi ductu vel latum unguem deflexisse, nec tamen abivisse unquam a maternis praeceptis in Sponsi sequela.

C 15 Accidit, quod coram honestis matronis Rosa, praesente genitrice, importunius rogaretur suo capiti circumdare textum e floribus sertum, quod illic forte odoris gratia in medio positum cunctis ardebat. Verecunde renuit modesta Virgo: instalant moleste feminae, quibus complacitura mater iussit edicto parere filiam. Quam putas luctabatur hic cum obedientia vani ornatus pudicus horror! Vicit nihilominus Rosae ingenium: nam sero clavi ab ima parte suffixit oblongam aciem, sicut corollam latenter aculeatam suo capiti non tam impostit, quam impressit, valdeque impegit, ut sibi non nisi tormentum esset, quod ornamentum aliis videbatur. Nimirum obedivit matri; at simul correbat in odorem Sponsi spinis coronati. Latuisset perpetuo mobile hoc stratagemata, ni postea manu aliena sul operose extrahenda fuisset acies, quae sub florido blandimento profunde severat. Incertum tamen, acis an ornatus exosi circuli dirius pupugerit Rosam, spinis quam sertis unciorem.

16 Aliud. Affectabat muliebri studio mater Filias manus vane poliri, ad delicati candoris elegantiam ac nitorem. Huic usui singulare genus suaveolentium chirothecarum emerat, ut iis more femineo Rosa saltem gestatione nocturna cogeret suas manus in radschitiam venustatem. Dimisses, non Virgini chirothecas, sed victimae sanguines et ignem apparari, adeo exterrita di-

rigit, ingemuit, hesitavit; donec ferocius materno compulsa imperio obtemperavit, munusque invisum admisit. Optabat nunquam fieri noctem, ne sibi lectulus adendum esset cum tali manuum obvolucro. Adrepsit tamen necessaria dormitionis hora, extinctum est lumen, et pavida Virgo primum soporem vix libans, quas chirothecas induerat, pyrothecas a sentire cepit. Videbantur factae Mulcibero: nec videbantur solum; sed reipsa urebant, torrebant, assabant utraque manuum. Adstupuit novo huic frivolo inexpertae Rosa, gauderetque adesse licentiam, qua manus tormento tam noxio eximeret. Exemit, viditque laeuentis e chirothecis promicare flammam; his denique totum collucere cubiculum, imminere palam incendium: at iis procul abjectis, mox ardor, flamma, cruciatus evanuit, et Rosa mirae suavitatis refrigerio caelitus perfusa dulcissime conquievit. Mane facta, crudeles chirothecas matri placidissime restituens, totam rei seriem candore simplici exposuit, manus fibratim ambustas ostendit, ac, ne deinceps ad huiusmodi revocaretur supplicia, obnixè rogavit. Verum incredula mater, dum pium hic Filiae commentum suspicatur, curiosius utramque inspicit manum, quas ut revera pustulatas, ustulatas, torridas comperit, ut conrectavit, demum adtremuit, desiitque in posternum Filiam obedientissimam ad eadem incendia durius involare.

17 Verumtamen indiciæ fuerunt istae, non sincera pax: nam mater ad alias artes brevi conversa, nunc tentare Filiam, ut puellari usu se comeret, ut collo monilia, brachiis armillas, vultu cernissam pro more regionis admitteret; nunc instare severius, ut saltem formosam (qua tunc rutilabat adhuc) caesariem erigeret calamistris, ut bysso, finbriis, caeteroque cultu nonnihil sese ampullaret, fucis ac linimentis roseam oris pulchritudinem gratiose accenderet, gestu, habitu, illecebris nativi decoris juvaret honestatem; demum objurgare, percellere, caedere innocentem, quod rudis, incompta, et incomposita supino ac nimio mundi muliebris neglectu abiret a seculi genio, quod infra coequalium sortem vilissima singularitate descenderet, quod spem opulenti splendidique matrimonii, quo ipsam natura formaeque praestantia vocabat, ultro hypocrisi abjectissima corrumperet, sordideque praefocaret. Sed Virgo memor propositi, ac suae pulchritudinis obtinenda, quam acende, sollicitior, haec omnia defixis humi oculis excipiebat invicto silentio, et quotidianam hanc crambem usui ac dissimulatione surda concoquere assuescebat, quoadusque ultima materni praecepti violentia deerat, cui refragari aut lentius parere aequale nefas putabat.

18 Visum hoc matri opportunum compendium, quidquid vellet, extorquendi; proinde cum quaedam vice obtusisset Filiae gestandam calanticam aureo sericoque relicto interfulgidam, una praeceptum addidit, ut obediendi religionem injiceret oblectature. Hic Virgo inops salutari consilii tantillam impetravit dilationem, dum adiret confessarium, cui anxie protestata est, nisi praeceptum revocaretur, se non posse non morem gerere matri hoc gestamen imperanti: velle se huic quantumvis exosi ornatus redonculo suum illigare verticem, quam resistendo solvere jus, quo matri obligabatur imperio. Subvenit ergo cordate Virginis pietati simul ac nodo prudens confessarius, ac matrem e vestigio conveniens

A. LEONARDO HANSEN.

u

filia subtiliter excogitavit notum,

quo matri obdret,

A. LEONARDO
HANSEN

graviter dehortatus est, cessaret tandem pretiosas vanitatis inutili molestia tentare perplexam Filiam, quam ab infantia divinus Spiritus præparaverat secretissimis instinctibus ad ratam alioris sanctimoniarum sublimitatem. Extimuit mater: sicque et iste fluctus, ne fluctuaret obedientia, sponte detumuit.

ac Deum non
offenderet

19 Exegitavit tandem ingeniosa Virgo rationem idoneam, qua deinceps et matris substaret imperio, et nihilominus reliquam de corporis sui cultu vexam redimeret. Itaque tenerrimis blanditiis genitricem obsedit, donec permissionem eliceret, qua decorem tandemque saccum ex obvia vilique materia assumeret pro amictu, quod vestimenti genus nec inmodestum est, nec inusitatum feminis, que a pompis, et nuptiis alienar, sub simplicissimo cultu solitariam nituntur sectari devotionem. Hoc itaque castissimo schemate obarmavit se Rosa, ut illius presidio a se longius repelleret omnem secularem muliebris ornatus vanitatem. Nec fecellit eventus: nam sub ejusmodi luteo, nullaque tinctura infecto corporis sui tegumento Rosa tutissime latuit, usque ad vigesimum ætatis annum, quo tandem ad Dominicanam togæ candorem sublevata, facile perrexit reliquas eludere pomposi luxus insidias. Semel ergo sic abdicato exclusoque mundo muliebri, hand visum Rosæ difficile, in ceteris quamquam arduis parenti obedire. Unicum hujus paradigma dabo, unde conjiciatur de reliquis.

In atris autem
rebus

b

20 Canta *b* in regno Pernano locus est metalli fodinis percelebris, at putris soli exhalationibus, et algore tetra, admodum insalubris. Huc jussa Rosa cum parentibus recesserat, nec multo post, noxiis illis frigorebus impar, cepit in manibus ac pedibus dira nervorum attractione laborare. Mater vim morbi presentissimo (ut putabat) remedio depulsura, quorundam animalium illic frequentium hispida pelliculas arcte circumposuit patienti Filie; sed addito jussu, ne injussa illas a se revelleret, aut quoquomodo submoveret. Quatriduum effluerat, quando applicite curæ recordata mater, silentem Filiam interrogavit, qui valeret, quidve egisset de pellium involneris? Respondit agra, se quidem nihilo melius ac ante valere, pelles autem ita, ut mater adstrinxerat, immotas adhuc sibi adherere. Mirata simplicitatem parens, dum pelliculas dimovet, videt harum mordaci ardore pustulatum Virginis carnem vesicatam, accensam, et turgidis undique tuberculis ulceratam. Tum vero attonita, « Ut quid (inquit) tot dies noctesque exegi » sti sub his cruciatibus, nec abieristi pelles, » que sic te excarnificabant? » Replevit morigeram Filia: « Et nonne diserte vulneras mater, ne illas absque tuo nutu deponerem? » Obedivi. »

mira simplicitate et reverentia

21 Aliquando mater exploratura tam accurate obedientiæ pronitatem, mandavit Filie, quod sericos flores, quos tunc forte pingebat acu, præpostero filorum ductu formaret contra omnem artis ideam, rectumque ordinem. Paruit Rosa; obliquavit opus, flores absolvit. Tum mater velut substornacians; « Eia (inquit) non flores, sed » monstra florum. Quid egisti? Itane oscitasti » somnolenta, dum has ineptias tam deformes » tua imperita segnitie abortiret? » Cui illa respondit mitissime, pariter quidem et sibi, quamquam indocta, visum fuisse talem pingendi modum oppido peregrinum ac devium, nec tamen ausam aliter, quam mater præscripserat, acm

filumque ducere, aut proprio arbitrato conari in adversa; sese nihilominus esse paratissimam suere ac dissuere, quæcumque juberet mater. Quoties sibi per diem ad uendi, suendi, texendive labores redeundum erat, nunquam e scrinio, semper e manu parentis acm, fila, eolum, ceteraque opificio necessaria demisse postulabat, credens id deberi filiali matris reverentia. At hæc importunitatem rata, interdum cum bile ac nausea rejiciebat filiam ad muliebris officina domesticum armarium, vociferans, tot interpellationibus opus non esse, familiaris officii instrumenta ultro patere feminis laboraturis. Cui Rosa; « Malebam (inquit) obscui, debito adjunge » re licrum explicitæ obedientiæ, et materni respectus humile tributum ma cum penso deponere. » Tanti nimirum faciebat etiam leviores parendi occasiones.

obtemperabat
matri

22 Triennio circiter ante felicem Rosæ obitum contigit, eam ab illustri matrona D. Maria de Usategni, consorte regii quæstoris D. Gundisalvi de la Massa, e paterno domicilio invitari ad suarum adium gratulatum contubernium. Obtemperavit Virgo, quia parentes jubebant, imo ut Gundisalvo et uxori in omnibus morigeram se exhiberet, imperabant. Ille igitur non mutata, sed duplicata fuit obediendi occasio: siquidem humilis Rosa paterno tecto, at non subiectione exemptam se reputans, qua promptitudine domi propria, eadem alienæ parebat, nec solum mandatis Gundisalvi aut uxoris, sed ad nutum quoque filiarum, domesticarumque familie, usque ad intima domus mancipia. Hujus insigne specimen habes infra cap. 3 §. TESTAMENTUM. Ubi leges Rosam in ipso mortis articulo morigeram Gundisalvo.

E

c

23 Sed longe mirabilior obedientia ultra mortem. Post Virginis obitum ancillula in Linensi S. Catharinæ monasterio argenteum cochlear per incuriam perdiderat. Fundatrix, eademque cenobii tunc præfecta, jusserat omnes perquiri angulos, exenti scrinia, lustrari singula, sicuti abissum pignus inveniretur; quesitum ubique et diu, geminatur cum questione anxietas, turbantur omnia, inventum nihil. Neque jam de argento, sed de fama cruciabat sollicitudo: nam periculum erat, nequa innocens temere in furti suspicionem veniret. Itaque præfecta Lucia de SS. Trinitate ad pendulam illie Rosar jam delinctæ imaginem conversa, sub ingenti cogitationum tumultu erupit in hæc verba: « Audito, Rosa benedicta, tibi ego præcipio sub illa obedientia, » que mihi in hoc cenobio debetur ab omnibus, » faxis inveniatur argentum, quod perdidimus; in » sancta veritate protestor tibi, o Rosa, tuum erit » hæc curam suscipere, ut presto sit cochlear, » dum a vespere redeo. » Rediit, quesivit, circumspexit; et eere cochlear propalam in mensa cellulæ, ubi decies fuerat quesitum. Nampe de obedientia Rosæ jam prædefunctæ remanserat tam celebris apud omnes conceptus, tam alta præsumptio, ut crederetur, vel post mortem obeditura superiori, cui nunquam in vita subfuerat, videbaturque sat esse ad imperium, quod sua illic hospitabatur imago.

atque superioribus

F

24 Ex his quilibet facillime æstimavit, quam accurate suis confessariis obtemperavit Rosa adhuc mortalis: nam ex quo vestem S. Patris Dominici assumpserat, ab ore suorum patrum spiritalium pendebat tota, et quidquid hi vel obiter immissent, id Virgini non mandatum, sed celeste oraculum videbatur. Quondam post la-

ac confessariis suis.

chrymarum

A chrymarum profusa diluvia capitis exinanitione laugebat non sine discrimine, nec tamen solitis moderabatur vigiliis; admonitus confessarius mandavit, a media saltem nocte horas omnino quatuor somno tribueret. Conabatur ad amissim parere Virgo; sed aliter assneta praescriptum horae punctum seu dormiendo seu evigilando attingere non potuit, idque sat fuit, ut vehementi scrupulo torqueretur, velut rea violatae obedientiae. Notarunt hunc Rosae spiritum domestici, et quotiescunque roganda erat, ut fomenta suo corporeculo admitteret, aut requiem captaret, aliave se ratione sineret indulgentius haberi, subiciebant ita mandasse confessarium, statimque Rosa sine replica plane infantiliter obediebat.

25 Sed redeamus ad matrem. Quod Rosa bibendi vices in triduum aut quatrimum differre sit solita, ex eo patuit, quod legem sibi inderat, dum parentibus cohabitabat, numquam bibere, nisi quoties veniam rogata mater expresse annuisset; quod si licentia in experimentum virtutis negabatur, plerumque in aliud triduum frandabat solum, non prius bibitura quam mater annueret: imo et questa est, ab ea sibi hanc veniam non crebris denegari. Porro reliquam ipsius erga parentes observantiam, amorem, pietatem nulla satis capit historia: quam sollicita jugiter sategerit, ut genitorum suorum inopie provideret ex labore suarum manuum; quam officiosa, ut iisdem ex morbo decubitis ministraret, adsisteret, pharmaca, ceteraque necessaria compararet; quam denique attenta ac sedula, ut domesticas illorum praeverteret offensas, placaret animos, mitigaret afflictiones, singulae propemodum testantur paginae in jurato Processu.

26 Quaestor Gundisalvus (de quo supra, et frequentius infra) tacitus mirabatur exhaustam viribus Rosam, ac diurnis operibus extreme lassam, nihilominus in mediam usque noctem labori manuum insistere. Quaestoris conjux, ut semel infirmam vidit fatiscere, totoque latere imbecillum ac stupidam vix trahendo spiritui succedere, graviter hortata est, labenti corporeculo tunc saltem ab iis laboribus tantillum vacationis indulgeret. Reposuit operosa Virgo, se parentum suorum necessitatibus absque scrupulo deesse non posse.

C 27 Mirabilis est, quod Ludovica Urtado de Bustamante, vidua Bartholomaei Alphonsi de Lombrera vexilliferi, asseverat in Processu, Rosam tot sanctis exercitiis interdum nocturne districtam, tot affatum morbis impeditam, tot supernis raptibus crebro absorptam, unico tamen die tot laborum pensa solitam absolvere, quot alia quaevis etiam celerrima, peritissima, vix integro quatrinduo absolvisset: et ne putemus ob tantam festinae Rosae velocitatem, (ut sit) hinc ea, manca, imperfecta produisse opera; affirmat praeter alios testis sexagesimus octavus, illa singula tam consummatae fuisse perfectionis, elegantiae, curae, ut plerumque metas humanae artis et industriae viderentur excedere.

28 Neque hic stetit anxius amor ac sollicitudo filiae, conaptis omni ingenio parentum tegestatem sublevare. In domestico horto areolas discreverat sativis violis cura sua manumque excolendis, quas simul, ut maturuissent, fasciculatim collectas ancilla dabat venum exponendas; lucellum quaecumque illud matri afferebat. Interrogata aliquando a viro religioso (teste vigesimo primo) quantum commodi suis parentibus ex tenui isto flosculorum mercimonio accederet, re-

spondit, illud quidem periodicum esse, in Sponsis caelestis affluente miris, at arcanis, modis suppleret.

29 Si quando patrem aut matrem deiecisset corporis aegritudo, nil Filiae antiquius, nil sanctius, nil solemnius erat, quam, sepositis omnibus, decumbenti servire, medicinas conquire, suis manibus parare, inferre, solatiumque porrigere esculenta, refrigeria adaptare, applicare lenitiva. Tunc noctes transigebat insomnes, assidebat lectulo, stratum componebat, agebat omnia, praeteribat nihil, quod solatium adferre posset. Interim precibus, gemitibus, suspiriis pulsabat ad caeli fores; neque incassum. At hoc commodius miraculorum historiae reserveatur. Unicum istud singularissimae pietatis erga matrem, et extremae commiserationis specimen sileri hic minime debet. In ultimo vitae jamjam fugientis articulo, Rosa dolentem genitricem juxta se conspicata, neque ignara, quam immantiter haec exanimaturus esset proximus ex Filiae morte dolor, rogavit Sponsam, (isque ultimus precantis anhelitus fuit) matrem immodico moerori imparem, ac facile succubituram, robusto firmaret solatio, adque fatalem hunc ictum miseram obduraret suavipotenti manu.

30 Factum est, ac abundantius quidem, quam moribundae Filiae sollicita pietas flagitarat: simul enim ut Virgo spiritum reddidit, matrem superne tanta solationum diluvia inundarunt, ut sub juramento fassa sit, diu cor suum capiendae huic dulcedini augustum laborasse sub quadam tempestate gaudiorum, ac velut pectoris intersepta perrupturum, anhelis subsultasse tripudiis, ita quod in eodem Rosae morientis conclavi quaerendus sibi fuerit secretior angulus, in quo liberius sub tantae letitiae suavissima divulsione palpans respiraret. Cum vero in vicinum inde cubiculum vocaretur, sive a cadaveris tristi dimovenda spectaculo, sive ut cum aliis videret Aloysiam tunc forte rigentem in extasi, ire distulit, ne angulum suum tanti jubili conscium praemature desereret. Numquam sane officiosissima Rosae pietas aut sollicitus, aut tantus refecit matrem.

ANNOTATA.

a Hic alluditur ad duas vocas Graecas $\chi\epsilon\iota\rho$ et $\pi\omega\rho$, quarum prima manuum altera ignem, significat. Unde dicit, sanctam Virgunculam chirotheas, quas jussu matris induerat, pyrotheas sensisse, id est, illas ex thecis seu tegumentis manuum thecas ignis factas esse. Biographus alicubi sapientius adhibet alias hujusmodi allusiones et antitheses, quas eruditus lector facile observabit, quamvis de illis expresse non moveatur.

b Non invenio in Peruvia locum Canta appellatum, nisi forte sit Guanta pagus Indorum, de quo Joannes Latius lib. 10 Indiae Occidentalis cap. 28 meminit. Cum tamen locus ille dicatur hic metalli fodinis percelebris, verosimilius indicatur Gnanca cognomento Velica, e cujus fodinis decies centena millia pondo hydrargyri vel argenti viri quotaennis eruuntur, et terrestri itinere Lima deducuntur, ut proxime citatus Latius lib. 10 Indiae Occidentalis cap. 29 asserit.

c Eruditus lector observet, caput illud, quod hic citatur quintum, apud nos esse quartum, et sic deinceps editionem nostram uno Capite Haenseianam praecedere, quia duo priora Vitae Capita nimis brevia in unum conflavimus. Hoc pro similibus citationibus, quae postmodum occurrunt,

semel

A. LEONARDO HANSEN.

eos egrotantes obsequio juvabat.

E

et afflictos consolabatur.

F

A. LEONARDO
HANSEN.

semel monuisse sufficiat. Porro specimen obedientiæ hic assignatum apud nos infra num. 50 referetur.

CAPUT III.

Imitatio beatæ Catharinæ Senensis, et ingressus in tertium Ordinem sancti Domini.

Variæ ac sine numero sunt viæ, anfractus, itinera, quibus æterna Sapientia selectas animas in sublime perfectionis cacumen facit elurari. At eidem placuit electam Rosam de S. Maria peculiariter per seraphicæ Catharinæ a compendia illicere; quando vel maxime humanæ prudentiæ (plerumque inidonea spirituum ponderatrix) importune Virginem ad alias vocationum semitas divertere conabatur. In primis haud absurda spe tumida mater, jam a teneris filiolam nobili atque honestissimo connubio destinavit: nec abludebant proposito egregiæ formæ venustas, acie iudicium, suavitas erectæ indolis, moresque ad omnem civilitatis gratiam apprimum facti, tum eruditi.

32 Ex adverso credebatur innocens Rosa, tempestivo (de quo supra) capillorum excidio, ut quondam S. Catharina de Senis, amputasse spem matris, ac nuptiarum tendentias; nec segnius interea pergebat sui vultus rosem decorem juveniis deterere; eximiam corporis habitudinem facie pannoso deformare, publicos conspectus sugere, et, ne hominum placeret obtutibus, domi latere: adeo quod toto illo quadriennio, quo cum parentibus in Canta morabatur, nec pedem ultra domicilii limen extulerit, nec vicinum deliciarum hortum videre dignata fuerit, nisi quod semel dumtaxat ibidem, ad invisendas Indicarum operarum molas, iussa fuit matronarum filias comitari; quo ut pervenit, unico semper angulo immota consedit, nullo abrepta famosæ curiositatis spectaculo. Verum ne sic quidem effugere sat potuit, quin complures tum celebri virtutis opinione, tum pudici vultus majestate in sui admirationem, mox et honesti thalami ambitum invita accenderet.

33 In his matrona quædam, genere et opibus clara, uni filio suo Rosam conjugem, sibi nurum, vehementer optabat, utique felici commercio plus honorum adeptura, quam datura cum hærede filio. Placuit utrimque tam laeta conditio, præsertim quod Rosæ parentes ut facultatibus tenues, ita graves erant multitudine prolium: nam undecim numerabantur. Solus deerat consensus Virginis, quam voti sui memorem omnis mentio nuptiarum exanimabat; nec tamen impedimentum, quo Inbens volens tenebatur, austeræ matri audebat detegere. Inde quos quantosque insultus, quæ domestica prælia, probra, convicia a parente, fratribus, agnatis sustinuerit aquanimis, at inermis Filia, nemo ad vivum propius aut comprehenderit aut aestimavit, quam quisquis ad sanctæ Catharinæ Senensis historiam respexerit, ubi Lapa mater tenacem propositi virginem inclementer objurgat, premit, exagitat, nisi quod in Rosam ultra verba, etiam verbera, caedes, alapæ savierint. Prævaluit tamen apud constantissimam puellam idea Seraphicæ magistræ suæ (ita virginem Senensem appellare consue-

verat) quam a teneris olegerat statu, habitu, D moribus imitandam; prout discrete in Processu testis sexagesimus octavus asseverat.

34 Videlantur in hoc unum conspirasse omnia, ne Rosa Terfuarum assequeretur habitum, quem tot votis ambiebat, tot suspiriis, tanto lachrymarum sumptu licitabatur: nam ecce alia oblata est religiosi instituti via, quæ quidem Rosæ displicere neutiquam potuisset, nisi unice ad S. Catharinæ Senensis alta vestigia fuisset casibus destinata. Consurgebat illis diebus Lima novellum S. Claræ monasterium, totius sanctitatis, rigoris, atque observantiæ sacrarium, auspicante illustrissima D. Maria de Quiñones, cui avunculus erat ille ipse famigeratissimus Dei servus, Limensium archiepiscopus tunc superstes, D. Turibius Alphonsus Mogroveio, de quo supra. Neque hujus incomparabilis viri admiranda sanctitas, pastoralis zelus, numerosa miracula ignorantur Romæ in Sacro Rituum Senatu, ubi de illius apotheosi pridem ac strenne agitur *b*.

35 His, inquam, auspiciis formabatur recens monasterium, et ultro invitabatur velut ad dignissimum tali flore plantarium Rosa, jam inter juvenas ejusdem fundatrices nominatum electa, censa, approbata. Quod ubi certius rescivit, ante omnia sætegit explorare divinæ voluntatis beneplacitum, sæpique vocationis mysterium supremo Arbitro cernua commendavit, non recusans pro asylo suæ virginitatis, et coævo sibi strictioris vitæ desiderio arctissimam oblatae comobii clausuram, arduumque vivendi genus amplecti; maxime, quod experimentis jam didicerat, vix aliter se importunas procorum molestias, parentum, fratrum, domesticorum insultum, mundique immundi conspectum evadere. Sed earum caelestis providentiæ obstaculum a matre fuit. Putabatur hæc prima omnium consensura, sive ob tanti archiepiscopi reverentiam, sive quod onusta prolium, Filiam sine dote posset decentissime accommodare. Obstitit tamen, causata domus inopiam, quam Rosa manuum labore sustentabat. Obstabat simul ætate morbisque fatiscens avia, cui decumbenti unica a fomentis erat, assidueque ministerio. Obstant demum alia, providente Numine, quod florido S. Patris Domini viridario hanc Rosam incomparabilem per tot ambages reservabat.

36 Hoc ut magis innotesceret, binis e celo prodigiis opus fuit; primum hoc ordine evenit. Qui Rosam viderant adeo caelestium avidam, adeo spiritualibus exercitiis, solitudini, macerationis corpori addictam, et sæculi pertasam, suadebant identidem alicuius monasterii ingressum, quo liberius vacaret Deo. Idem probare demum confessarii, præsertim viri graves, et spirituum magisterio spectabiles, quorum concordii iudicio ut suum Rosa humiliter submitteret, conscia et annuente avia, successum tentavit per germanum fratrem, divino interim (ut supra) arbitrio se remittens. Jam in SS. Incarnationis monasterio, (quod sub regala S. Patris Augustini militat) a sanctimonialibus Rosam exoptantibus, admissionem locumque internuntia fratris industria impetrarat, nilque deerat, quam ut relicta paterna domo, clam sine pompa ac strepitu ad conobium recta pergeret, valvis patulis admittenda, candidisque ibidem liliis interserenda. Ergo, proxima Dominica die ad pinum hoc sui furtiva electa, in viam se conjicit, unico germano suo latissimi itineris assumpto comite, ac pone juxta S. Domini vicinam ecclesiam trans-

ieu,

Dum S. Rosa
renuit inire
matrimonium.

c

B

cui mater illam destinabat.

C

acriter objurgatur.

eique in novo
S. Claræ conobio

b

locus offertur;

E

F

sed ex voluntate divina.

A iens, in eam divertit cum fratre, ut illic in divae Virginis sacello (cui a Rosario nomen et cultus est) maternam angustissimae Deiparentis benedictionem, velut opportunum suae perfectionis viaticum praesumeret, exinde reliquum viae alacrius decursura.

37 Ceterum vix ad orationem humi genua fixerat, cum sensit pavimento sese immobiliter aequalatam. Sic haerentem et ultra conditum morosius cunctantem interpellavit frater, eundi tempus esse, longiori orationi commodius in monasterio spatium fore. At Rosa, quod loco movere se nequaquam posset, emhescens, unaque dissimulans, tentabat subinde, si quo modo re tanti prodigii secretissimo retinaculo explicaret. Interea bis, ter, ab ecclesiae porta reversus frater cunctantem increpuit, morae periculum exaggeravit, surgere conanti brachium subiecit: committuntur ambo, sed incassum. Rupem dixisses adnatam solo, aut ingentem plumbi massam, nulla trochlearum vi attollendam. Intellexit Rosa mysterium, nempe ex decreto caelestis Sponsi non esse, quod ipsa populosissimi illius monasterii optato receptaculo furtim sese abderet, aliud de genere sui instituti provisum esse in secreto aternitatis consilio: denique summa rei erat, quod solius Catharinae Senensis vestigia Rosam expectabant spinis sepiendam. Igitur ut erat immobilis, ad S. Rosarii clementissimam Reginam conversa: « Promitto, inquit, tibi, me » recta ad matrem hinc redituram, adesque parternas, quoad jusseris, habituram pro aseretorio. » Mirum dicta! repente quae plumbum fureat, se plumam sensit, nemine adminiculante surrexit, domum repetiit, matri ingente rem, ut erat, detexit, proque monastica aliud clausurae genus (quod cap. x referetur) de consensu parentis advenit.

38 Alterum prodigium. Limanus ager ut psittacos, ita papilionibus gignit, colorum varietate ac elegantia plane mirabiles, ut here de utriusque gloria hi cum illis certare videantur. Forte Rosa in Seraphicae magistrae suae bicolori habitu attentius defixa, secum de capessendo Dominicani Ordinis amictu deliberabat anceps; cum ex iis papilionibus unus, solo nigro alboque colore pulcherrime striatus, leni, sed minime fortuito, allapsu Virginem festivo circumvolitavit; illa confestim raptim in mentis excessum, perspicue intellexit, quod animo dudum agitarat, nempe divinum id esse responsum de tertio habitu Praedicatorum Ordinis tandem assumendo.

39 Nec fefellit eventus jam secunram: nam paulo post, obstantibus nudique submotis, facta est voti compos, inque Rosariano Deiparae sacello, ubi quondam immobilis haeserat, solemnium ceremonia, de manibus P. Magistri F. Alphonsi Velasquez, Ordinis Praedicatorum sui tunc confessarii (cui id P. Provincialis commiserat) induta est veste bicolori, quam in Senensi magistra dilexerat. Contigit hoc anno sanctis 1861, ipsa S. Laurentii martyris festiva die, cui haud absurde aptaveris illud Tibulli lib. 2 eleg. 6: At laurus bona signa dedit, gaudete. . . . Sane gavisus est Rosa, ut se vidit circumamictam varietate; cumque Laurentio novis ardebat ignibus; liquescebat in dulci júbilo, novaque Tertiaria reputabat se plus, quam nomine, beatam e.

40 Nimirum cum infante creverat hoc desiderium: siquidem a quinto suae aetatis anno S. Catharinae Senensi jam sese addixerat, quod ex

ore ipsismet Rosae affirmant se percepisse testes secundus et vigesimus secundus in citato saepius Processu. Ubi vero Seraphicam ejusdem vitae historiam domi per capitula legi audivit, attentissima, tanquam soli legeretur sibi, medullitus se sensit inflammari ad sequelam, non quietura, donec et fors in habitu, et iotus in limbris areis, tanta heroinae ac magistrae disciplina conformaretur. Verum si Rosae perardum fuit, vigesimo decimo aetatis anno, per tot obstacula eluctari ad sacrum habitum, vix minori lucta ipsi constitit, eundem usque ad mortem retinere. Retinuit tamen, quamquam varie tentata, ut alium assumeret: neque enim cessabat humana prudentia, divini ignara consilii, diversa suadere, offerre, ingerere, quasi meliora ac digniora. Ex his duo referam, quae victrici ejus constantiae validius incubuerunt.

41 Quaslor Gundisalvus, vir optimus, qui quae apud Virginem sibi conceditam valebat auctoritate, imo et domestico imperio, seu sponte, seu aliunde inductus, suggererebat reformatam sacri Carmeli regulam, quam Rosae genio credebatur aptius convenire: instabat, utique decentius in celebri Excalceatarum virginum parthenone, quam foris inter ultimas Tertiarias militaturam Deo, varaluram spiritui, inhaerentem contemplationi. Quod autem idonea careret dote, replicabat quaestor, se curam hanc totam sibi deponere, acturum se omnia, ut a religiosissimo monasterio haud gravate admitteretur. Robustus hic fuit aries ad pulsanda Rosae praecordia, maxime quod ipsa quoque mater, cui res angusta domi, contenta iam erat, plurimumque servorum Dei conspirabant arbitria. Rosa tametsi vocationis suae tenax et certa, noluit tamen aut cerebrosa videri, aut palam tot peritissimorum benevola iudicia immodesto supercilio aspernari. Haec ut alias usa ingenio, selectis ex Ordine Praedicatorum quatuor praestantissimis theologis, rem permisit examini, pollicita id amplecti, quod ipsorum potiora suffragia dillinerent; ut pole secunra, Deum non permissurum, quod consensu horum caelestis evocaretur ab humilioris instituti electa semita, quam Seraphica magistra de Senis felicissime praecalcarat.

42 Voto respondit eventus: nam operante Numine, supradictorum theologorum quaternio paribus utrimque votis pependit semper immobilis, stupuitque, neutri partium occurrere potius, quo sese a tam constanti aequilibrio tandem explicarent. Vicit ergo constantia Virginis, quae exinde fideiutor, Gundisalvum aliosque suasores modesto ac gravi responso interpellavit: se quidem reffloridis obtati Carmeli desertis mirifice et capi et allici, verumtamen solius divinae, non humanae inspirationis proprium id opus ac munus esse: Spiritum ubi vult spirare, aptam regularis status tum electionem, tum commutationem non esse volentis, neque currentis, sed miserentis Dei: sibi deinde alios superne impulsus non obligasse haecenus, praeter eos, quos habitu protestabatur; vivendum sibi, moriendumque esse sub charo S. Catharinae Senensis schemate ac magisterio, adfore lamen aliquando tempus, quo hujus nominis atque instituti novum Lima exsurgat monasterium; at nondum se scire, num forsitan illi divinitus sit reservata. Certe dignus erat haec Rosa Carmelus, digna Carmelo Rosa, nisi hanc Ordini hortulano Rosarii altior zephyrus commendasset.

43 Eliso igitur hoc ariete, superfuit alius;

at

per delatari
sive dicitur

per dupl
avaculum

statis imita
ri S. Cathari
nam Senen
um.

scju ezem
pl.

post supera
tas varias dif
ficultates.

E

et maturum
deliberatio
nem.

F

A. LEONARDO
HANSSEN.
tertium Ordinem
S. Domini-
nicæ

at omnium importunior, quia subtilior : nam per ipsos humilitatis cuniculos inferne adactus, quatiēbat Rosam unius commotione scrupuli, quæ patuit via cogitationi pavidissimæ, nimirum se sordidam peccatricem illo niveo Senensis Catharinæ velamento nimis indignam esse, plus eo vestis candore promitti foris, quam lateret intus, uni sibi deesse omnia, quæ extimo nitore respondeant : proinde habitum, qui Seraphicæ magistræ fuerat protestativum virtutis ac religionis symbolum, in se non nisi larvam esse, publicumque usurpatæ sanctimonie mendacium. Duplicabat angorem, quod alba vestis humano plausui videbatur ansam aditumque ultro concedere; nam Virgo gliscentem sui nominis celebritatem aversata, dolebat ex candido indumento aliis feminis internosci in publico, eminus se venientem monstrari digitis, notari oculis, laudari a præterentibus, ipsique S. Catharinæ Senensi nonnunquam ab obviis comparari. Tormenta hæc erant, quæ sacram illi vestem reddere exosam poterant, ac primo verecunde occultandam, denique et seponendam suggerebant, usque adeo, ut suum familiare asyllum (sacellum dico SS. Rosarii, in quo Rosa habitum assumpserat) cursum adierit, quasi denno illic firmitate immobili radicanda, solitoque magur Deipare præsidio tentationem molestissimam depulsura.

tandem am-
plectitur.

¶ Evenit, uti speraverat; nam ad aræ erepidinem defixis humi genibus, inter orandum placidissimo animi deliquio sensim dirigit. Notarunt precantis vultum circumstantes ejusdem tertii habitus Sorores, videruntque Rosam a sacrae imaginis obtutu supplicii diu pendulam, initio quidem exalbescere pallore niveo, post intervallum decora suffusione rubescere, denique tota facie lucescere, ac scintillatim radiare. Conjectarunt subito, quod erat, permagnum aliquid acitari, velut sub iride Rosarii, cujus mysteria triplici hæc tinctura distinguuntur. Et vere sic erat : nam Rosa sibi, ac genuino vultus coloris demum reddita, erupit in jubulum victoriæ : « Eia, (inquit) Sorores, laudandus est » nobis Deus, qui nos Tertiarias, communi » solide charitatis vinculo, sibi dignatur adstringere, ac perpetim sociare. » Obscurum ænigma perfacile capiebant, quotquot prævii conlictus conscire fuerant. At Virgini Pæana d hæc erant debellata tentationis, quam ita fregit, ut nunquam redierit. Tanto constitit victrici Rosa: candidum seraphicæ Catharinæ habitum et obtinere, et retinere constantissime. Porro, quam plene cum illo magistræ suæ virtutes induerit (quamquam id sequentibus capitibus reponamus) ad coronidem hujus capituli, unicuique id argumentum esto, quod semel tacite spectanti, mirantique confessario visa fuerit Rosa, specie, vultu, lineamentis sic transformata, ut viva similitudine ipsissimam S. Catharinæ Senensis elligiem referret.

ANNOTATA.

a Papebrochius noster ad diem 30 Aprilis Acta S. Catharinæ Senensis edidit. in quibus varia cum gestis hodiernæ Sanctæ concordant, ut tomo 3 istius mensis a pag. 854 legi potest.

b Exameu apothecosos istius diu durasse, colligi potest ex nota superiori ad caput primum litterarū, in qua diximus, quo anno venera-

bilis antistes ille catalogo Beatorum et Sancto-
rum inscriptus fuit.

c Ab Hispanis passim beata vocatur *sevina*, quæ sub modesto habitu vivit, et mundo reventiisse ceusetur. Unde synodus Mexicana apud eminentissimum Cardinalem de Aguirre tomo 4 Conciliorum pag. 352 § 16. Præcepit, ut nulla prædictarum mulierum, quas *beatas* vocant, habitum alienius religionis approbata deferat. In auctiariæ Caugii Glossario mulieres illæ, quas Hispani *beatas* vocant, *Beguinis* in Belgio comparantur.

d Pæan est carmen, quod in signum victoriæ plerumque canitur, ut colligimus ex hoc *heunstichio* Virgiliano; latumque Pæana canentes. Sed cum hæc nomen Pæana sit in accusativa singularis numeri, et Hunseuius satis eleganter ac Latine vitam S. Rosæ conscripserit, non immerita dubitamus, an typographus pro Pæan non excuderit Pæana. Quod si forte biographus hæc vocem Pæana adjective usurpaverit, ac subintellexit substantivum carmina, istud adjectivum apud auctores linguæ Latine nondum legitimus.

CAPUT IV.

Vera animi submissio, benignitas, affabilitas,
aliæque virtutes.

I In suo nihilo cominus ac penitissime agnoscendo, quam profunde jugiterque Rosa persistenter occupata, omnis humillimæ suæ vite elamat actio. Paucas hic e plurimis compendio substringemus. Parum ei videbatur, quod dormi, Filiam se oblita, ancillæ domesticæ vilissima queque ministeria occupabat, nisi et infra ancillam sese demitteret. Mariana quædam serviebat in Rosæ paternis aedibus, Inda genere, agrestis conditione. Hanc sæpius in secreta domus parte oravit, exoravit, adegit Rosa, ut se dejectam humi, nunc pronam, nunc supinam calearet pedibus, ac velut contemptibile peripsema studiose plantis detereret; quin flagitabat, superaddi spūta, calces, verbera, nihilque omitti, quod extremi contemptus saperet vilitatem. Quod si Mariana conabatur parcere, aut, non nisi obiter, imperata exsequi, acrius instabat supplex Rosa; nec, nisi voli compos, humo se attollebat. Quotiescumque ob singularitatem vitæ a fratribus aut matre proscindebatur injuriis, credebatur se iis, imo et decuplo gravioribus iam dignam esse, ut etiam ultro, quæ sibi imputabantur ad culpam, soleret in majus attollere, suumque reatum amplificare, ne præter, aut ultra meritum videretur affligi ac despici, quæ tantopere ambiēbat ubique succumbere et conculari.

f Assueverat morborum suorum (quos in ægro exhanstoque corpore sustinuit crebros et sævissimos) celare magnitudinem, ne quis subveniret. At quando præ nimio aut convulsivum laniatu, aut per symptomatum periculosam violentiam dissimulari non poterant, ingenue, quantis distabesceret cruciatibus, fatebatur, ut ex dolorum suorum immanitate astimarent homines, quam foret Rosa coram Deo enormis ac peccatrix, quæ videlicet assidue tot scelerum justissimis vindictis ab irato Numine memisset flageliari.

Virgo ex
humilitate

F

morbos peccatis
suis imputabat.

A gellari. Hoc de se credebatur ipsa, hoc itidem credi ab aliis perarvie cupiebat. Inde est, quod sæpius coram intimis ac familiaribus suis timida frequentabat huiusmodi voces; mirari se, cur Deus nondum horribili abyssu demerserit infelicem mundum, qui tantam ferebat peccatricem. Item, suis demeritis illum apud inferos deberi locum, qui omnium sit infimus et summe infamissimus: vilissimum se terræ pondus, abominabile generis humani carcinoma, purulentam sentinam ac fecem esse, indignam, cui luceant cæli, cui aspires aer, cui tellus dorsum susternal: suo contagio inquinari elementa, suis piaculis gravari solum, amarescere oceanum. Quoties improspere quidpiam aut domi aut foris accideret, non dubitabat suis id imputare delictis; cumque tam serio ista et sentiret et diceret, ferre non poterat, quod ejus innocentie gnari talia credere recusarent: gravius dolebat, si replicarent, ex mera humilitate similia dici; his regerebat, utique sibi, quæ sola se nosset, fidem habendam esse.

47. huiusmodi
suis abhorre-
bat.

B 47 Verum si eo procederent, ut reuellendis huiusmodi vituperiis encomia Rosæ laudesque opponerent, expavescebat misera, ac velut fulminis ictu perensa tremebat, pallore, silentio, gemitu mœstissime protestans se torqueri. Accidit, quod Gundisalvum questorem Michael Garzes Cauonicus familiariter domi suæ inviseret; hic ille inter amica, ut lit, colloquia, delapsus ad varia, cœpit narrare perfunctorie, quæ Rosæ (tunc iisdem adibus cohabitantis) mirabilem vitæ sanctimoniam, castigationem corporis, operumque et morum præstantiam commendabant. Forte de proximo conclavi hanc invita percipiebat Rosa confabulationem, sed laudum suarum nauseam non ferens, exsiliit præ dolore, inque cubiculum interius, ubi filiola quæstoris Michaela erat, sese proripuit; ibi mox liberrimo eulatu, ac lacrymis suam amarissime sortem incensans, verberabat innoxium pectus; desquebat laudationis suæ cramben, caligabat pudore sui; utque cruciatum cruciatu simul pelleret et vindicaret, pugna crebris impexit capiti, ubi densioribus aculeis spineæ corona (de qua intra cap. viii) tempora clam obsederat. Quæ sic vulnerabatur ex laudum molestia, quæ putas animi iucunditate exceperit contemptum, probra, convicia? Sed pergamus.

48. innotuit re-
prehensa ve-
stigium depre-
cabatur.

48 Quoddam perarduum heroicæ virtutis opus ad S. Catharinæ Senensis imitationem Rosa tentaverat, perfecerat: quod cum ipsius valetudini summe noxium et exiliatè crederet domina Isabella Mexia, horrore pœo stimulata, P. Magistrum F. Alphonsum Velasquez, confessarium Virginis, admonuit, ut acerba reprehensione factum, velut excessum temerarium improbaret, ac Rosam a similibus ultra vires tentandis abstereret. Inerepuit ille Virginem, utpote nondum ex circumstantiis tunc assequens, quid laudis illa potius meruisset. Verum humilis Rosa velut culpam in opere sanctissimo agnosceret, veniam deprecata, spondidit emendationem, leta ibi se objurgari, ubi maxime plausum, vanamque gloriam metuerat.

49. coram confes-
sarius milti-
mus defectus
suis exagge-
rabat.

49 Quandoenimque ad confessariorum pedes in sinuet accusationem procumbebat, ita mox obruebatur lacrymis, interpolabatur singultibus, deluscebat profundis ex imo corde suspiriis, ut credidisses non nisi enormium flagitorum ream esse, quæ sic plangebat. Comparetatur

velut altera in civitate peccatrix, verecundabatur, tundebatur præcordia, trepidabat quasi jam crebi rictu absorbenda; nec tamen, in tanto humillimæ contritionis apparatu, sufficiens materia semper adfuit, in quam tuto proferri posset sacramentalis absolutionis sententia. Certe hoc postea uno ore fassi sunt confessarii, pluries laborandum sibi fuisse, ut, in tanta innocentissimæ vitæ puritate, scrutando reperirent, quod ad penitentiae forum certo spectaret. Econtra non segnius laborabat Rosa, ut minimos quosque defectus in immensum exaggeraret, serioque ploratu ac gemitu posceret medicinam. Neque his contenta, præter frequentes in hebdomada exomologeses, insuper quotidianam sibi coram S. Patre suo Dominico iudicaverat confessionem, quæ, velut in Capitula correctionis, eidem culpas suas minutim exponebat, veniamque et remedium ab ejus suffragio humiliter postulabat.

A. LEONARDO
HANSEN

50 Testabatur Gundisalvi quæstoris uxor D. Maria Usatigni, quod ejus in ædibus dum triduum vixit Rosa, adeo sese omnium reputari infamam, ut non soli patrifamilias et conjugi, sed tenellis quoque filiabus, imo servis, ancillis, mancipiis domesticis subjecto ad nutum, singulorum aequè placita, velut imperia, exceperit, favorem arbitrata, si quid sibi cœn precario in domum receptæ heriliter mandabatur; unde et pro modico aquæ haustu, flexis poplilibus, a Gundisalvo (si forte aderat) libandi facultatem sibi exorabat. Grandia sunt ac prolixa, quæ circa mansuetissimam Rosæ humilitatem notavit, edixitque Gundisalvi domus: succiebat hoc postremum. Decumbebat agoni proxima, cum in ultimo vite suæ horario quadrante offerretur ei pro confortatione cordis pretiosus liquor sorbendus e cyatho; negavit agra se posse: verum, audito, quod ipse paterfamilias jussisset, se sollicitam recordata, paruit, sumpsit, exhaustit, tenui voce adjiciens: Ite, murtiate Gundisalvo domine meo, me, quod revera non poteram, ipso iuhente potuisse, nec in ipsa mortis janua me fore immemorem, quid hero suo debeat subdita. Qua vero animi demissione tunc ad circumstantes conversa, petiverit condonari sibi, quidquid fœsitan in eam domum aut familiam, seu pravo exemplo, seu tetricis ac inofficiosis moribus deliquisset, longiorem exigeret periodum, nisi ad reliqua foret propeccandum.

et se mancipiis infero-
rem reputabat.

E

F

51 Diu nescivit Rosa, quidquam vel minimum in se reliquum esse, quod laudi pateret, aut pulchrum aestimari posset, donec femina quædam obiter manus Virginis conspicata (ut est mulibre ingenium ad similia lynceum, et insigne oculatum) commendavit in iis candorem, decentiam, proportionem. Exhorruit Virgo ad improvisam tantilli præconiū vanitatem, arreptaque viva calce cruciabiliter manum utramque deformavit, usque dum ardore mordacissimo pellis undique tenderetur in rugas, lullulisque sparsim tumesceret, eo quidem dolore ac damno, ut per dies tringenta et amplius vestire seipsam Rosa nequirit; unde ancilla Mariana in opem sibi advocanda fuit: hæc vero post Virginis obitum rem totam, ut gesta fuerat, manifestavit, quam Rosæ humilitas (ut alia majora et plurima) de more occultasset.

Præter dotes
corporis.

52 Pridem studuerat humilis Virgo omni arte nativam speciosissimi vultus sui gratiam abolere, ne posset mortalibus oculis placere, idque non solum jugi iudicia, dirisque macerationi-

austeritatem
pejunvarum

bus,

A. LEONARDO
HANSEN.

bus, sed et aqua gelida creberrime toti corpori superfusa; videbatur jam assecuta, dum in exanguis facie, præter obscurum pallorem, et maciem cavernosam nihil conspicuum apparebat. Verum ut comperit, his paulatim iudiciis omnem austeritatem suorum jejuniorum a curiosis deprehendi, astinari, extolli, plus sibi a vanæ gloriæ laudumque tinea, quam ab eximia formæ præstantia timendum rata, confugit ad solitum orationis præsidium, anxisque precibus impetravit a Deo talem sibi aptari vultum, qui saltem abstinentiæ suæ rigores, ac tot jejuniorum extima signa mortalium oculis non vendicaret. Mirum dictu! Mox rediit genis detritis vividus color, reddita faciei corpulentior plenitudo, frontimitor, luminibus vigor, ut propemodum jurari potuisset, Rosam, quid sit jejunium, penitus ignorare.

a
ita ut post
denturum
jejunium lan-
te epulata
rederetur.

B

33 Inde lepidum obvenerit quibusdam Argis a per otium curiosis, qui in feria sexta Parasceves, forte in templi vestibulo confabulantes, observaverant Rosam cum matre domum ab ecclesia redeuntem. Transegerat Virgo totam illam Quadragesimam solo pane et aqua, sed præsertim illis hebdomadæ sanctæ postremis diebus vix micatim aliquid cibi admiserat; insuper a summo mane præcedentis feriæ quintæ (cui nomen a Cena Domini) continuo usque ad istius feriæ sextæ meridiem immota persisterat in eodem S. Domini templo, vigiliis agens coram sacrosancta Hostia, tunc de more in S. sepulchri arculam solemniter illata, nec holium aut aquæ guttulam toto illo triginta circiter horarum intervallo sumpserat. Dum igitur supradicti congerones inde ad proprias aedes cum matre redeuntem vident, roseo vultu instar auroræ subviduam, aspectuque vegetam, amagam, et minime decolorem, temere suspicati sunt, Virginem venire ab epulis ac lautitie; sonoreque ac libere in præteritum locuti, « En (inquit) » monadem epipare habitam! en, quam spleudide profitetur vultu, se cupediis ab aliquo » dapsiliter hodie refectam! Sicine jejunant » Beate? » Displicuit matri ineptissimæ censuræ temeraria dicacitas: at mire placuit humili Rosæ, sic sua latere jejunia, etiam usque ad tam ridiculam saginæ ac ingluviæ caluriam. Aculens erat, qui Rosam non laderet, sed oblectaret.

c
utrasque
virtutes

34 Par ei sollicitudo et cura fuit abscondendi reliquos suorum charismatum thesauros, ne humanis laudibus paterent in prædam. Hinc factum est, quod pleraque illustria ejus opera, visiones, et arcane Spiritus deliciae sic delituerint sub taciturnæ humilitatis alustrato innubraento, ut matris, sodalium, confessoriorum assidua sagacitas, vix ad paucorum utilitatem potnerit unquam penetrare. Quædam spiritu ac religione apprime celebris persona flagrabat amoso desiderio, penitus divine gratiæ magnalia explorandi, quæ in Rosæ prato celeri jam ex toto non poterant. Itaque omni alio catoscopio b desperato, Virginis confessorium auctoritate, qua valebat, induxit, ut ipse per anfractuose questionis obliquas audages, si quæ posset, vel ab invita eliceret.

b
solite abs-
condabat,

35 Diu recusavit, diu cunctatus est confessarius, haud ignarus, quam sibi id arduum futurum esset. Tandem opportunitate seu facta seu arrepta, tectis interrogationibus eminus circumvixit Virginem; at ipsa, quo illæ tendebant, celerissime progressa, occupavit indaginem, his-

que mitissimis verbis abruptit molestiam: « Scito » (inquit) mi Pater, me usque a teneris ar- » denter orasse Deum, ne sicut ulli mortalium » innotescere, si quid altissima sua misericordia » comperit forsar intra animule meæ penetralia » dignanter operari. Annuit voto meo Inspe- » ctor cordium; proinde cessa scrutari, nec » inutili conatu me, teque lassaveris; secreti » hujus beneficium, quia concessit Dominus, » non auferat minister. » Nihilominus ubi semel iterumve, sub gravi onere conscientiarum, tum a confessariis, tum a doctore Joanne de Castilho (ut infra cap. xii) spiritus examini subiecta fuit, grandia ac miranda detexit, quia debuit; attamen ultra interrogata, ne quid responderet, cautelam, et parsimoniam verbis suis appendit in trutinam. Unde quæ tunc verecunde invita aperuit, perpaucæ ac pene vulgaria crediderim, si conferantur iis, quæ Rosa sub divino secreti beneficio ac humilitatis sigillo retinuit obsignata.

36 Favit mirabiliter huic virtuti Deipara, humilium idea; siquidem ipsamet adjuvit Rosam instrumenta suæ mortificationis humiliter occultantem. Res ita se habuit. Ecclesiam S. Domini de more precatura adierat, cum illic existentem subita consteruavit recordatio minus ex variis instrumentis domando corpusculo adaptatis, quod ipsa domi fortuito reliquerat loco patulo, ubi facile ab aliqua domesticorum absentis cubicula ingressuro videri poterat. Expalluit confusa Virgo, timentis hoc indicio deprehensum iri, quantum exercitiis penitentiarum soleret incumbere. Contestim igitur ad Virginem Matrem obsecrando conversa rogavit anxie, periculo succurreret, ipsumque instrumentum in altero locorum, quos ipsa mente designabat, reconderet. Statim evanuit metus, abscessit pavor, et Rosa ab oratione domum regressa, instrumentum suum reperit, non ubi reliquerat, sed ubi illud a Matre gratiæ recondi flagitarat.

et Disparam
adjutricem
habuit hujus
humilitatis.
E

37 Tantum ejus humilitatem indivulse comitabatur suavissima mansuetudo, placida affabilitas, mite supercilium; mirati sunt quotquot eam noverant, nunquam ab illius ore excidisse verbum duriusculum, obstreperum, criticum; nunquam auditum sermonem jactantiæ, fastus, ostentationis; nihil in moribus aut motibus apparuisse tetricum vel subtriste, quod acidam superet austeritatem. Tota serena, comis, benigna, de se nesciebat altam sapere, sed tantum subijci omni humane creaturæ. Negasses Rosam esse, quæ adeo carebat spinis; at sustine: nam in semetipsam tota spinosa fuit, quod ex varia corporis sui castigatione, proxima quatuor capitula fuse docebunt.

quam cum
blanda affabi-
litate conjun-
g-bat

ANNOTATA.

a Hi curiosi S. Rosæ observatores per tropum vocantur Argi, alludendo ad Argum, filium Inachi custodem, quem poëta plurimis oculis præditum fuisse fabulantur, et qui propterea a Grecis *παρατηρς*, id est, omnia videntes, cognominatur. Hinc carmen illud Ovidianum: Centum luminibus cinctum caput Argus habebat.

b Nomen *Gewen* *κατάσκοπος* Latine significat speculatorem, vel exploratorem. Unde sanctus apostolus Paulus in Epistola ad Hebræos cap. xi v. 31 mentionem faciens de Raab meretrice, quæ exploratores exceperat, eos *κατάσκοπους* appellat.

CAP.

A

CAPUT V.

Prodigiosa Sanctæ abstinence, et diuturna jejunia.

Fundamento tam profundo, lato, ac solido dignum fuit ac tutum, prægrandia, excelsa, ponderosa superstitium fastigia. Sane vim narrationis transcendunt, quæ de Rosa: jejuniis jejune satis innotuerunt: nam (ut diximus) latent plurima. Hoc summarie constat, Virginem per S. Catharinæ Senensis vestigia gradatim abstinendi jejmandique usum ferme ad ipsum usque inediæ culmen mirabiliter produxisse. Suo ordine dispiciamus singula.

59 Nondum infantie pamos et annos pupula excesserat, cum sibi (quod illi ætatura peregrinum et grave est) omni fructuum esu interdixit. Sape obstupuit attentata mater, parvulam suam nulla talium cupiditatum aut suavitate, aut varia pulchritudine capi: nam fructus sibi datos mox aliis donabat, nunquam vel primis labellis admovebat. Sexennis, feria quarta, sexta, sabbatho (ni mater aut medicus ad aliud cogere) omni prorsus abstinere obsonio, nil præter panem et aquam degustans. Anno ætatis quintodecimo votum emisit, toto vitæ suæ decursu abstinendi a carnibus, quoad permitterent ii, quibus obedire teneretur. Hoc in tenera puella cæcæ prudentiæ moderamen fuit, quo sic corpusculo detractum voluit, ut simul alieno in atque juri se imperio nil detraheret. Interim caute filioli ingeniosa non defuere stratagemata, quibus matri diu oculeret hunc severum abstinence tenorem, ne ab ipsa valentioribus edulis vesci cogere.

60 Interdum nobiles matronæ, devotionis ergo, matrem cum filia in suas ades invitabant, epuloque sobrie instructo, rogabant utramque secum una accumbere. Durissimum id erat frugali Rosæ, quam vel odor carniū offendebat. Sed parens, matronis, quam filia complacendi studiosior, jubebat hanc otuino carniū vesci, ne inurbana singularitate adstrictioris parsimonie, videretur mensæ honorem profanare. Parebat mæsta filia, sed maximo inassueti stomachi supplicio: nam quidquid carniū reluctanti ingesserat, paulo post, captato secretiori angulo, totum superne reddendum erat, non sine miserabili cruciatu. Quod si aliquando ager ventriculus buccellam exosam nulla vi potuisset eluctari, paroxysmus a erat in foribus, ac nauseantem ardentissima febris invadebat. Nec mitiori successu obediebat medicis, si quando aut languentem, aut lentius convalescentem tentabant esu carniū ad vires pristinas revocare: tantum enim alterat isthoc genere alimenti juveni infirmam, ut etiam a bolo, velut a toxico, recidiva magis debilitaretur, morboque redintegrato, non agra, sed ægritudo vires acciperet.

61 Semel ex morbo sat accipiti emerserat, utque citius instauraretur, ex præscripto medicæ, paucillimum carniū paventi ejus stomacho obtulerant; cum ecce repentina totius corporis lassitudo, mox tremor et deliquium prostravit miseram, subitoque pectori ac pulmonibus asthma incubuit, pressit, ac respirandi facultatem interclusit. Vix pluribus horis, hæc sese an-

gnostia Virgo explicuit, ac per aliquot dies nec passum progredi, nec plantis consistere potuit, donec restituta sibi consuetæ abstinence potestate, sensim et ipsa restitueretur sibi. Jam peneconvalescerat, et denno invitam ad carniū ferculum compulerunt: denno item redire prædicta symptomata, nec remedium nisi ab usitato panis et aquæ pastu superfluit.

62 Laborabat frequenti ischiade *b*, ac plerumque ea dolorum vehementia, quæ stomachi undum everteret. Sub hoc tormento integros quandoque cum noctibus dies sine cibo transigebat: verum sedato nonnihil cruciatu, mox instabat domesticorum pietas, ut a carnibus jusculum admitteret. Ipsa, hoc urbanissime recusato, potius deposcebat familiarem sibi adferri dapem, panem et aquam: his allatis, velut pollicibilibiter deliciarum, panis medullam intingebat frigida, eaque sumpta, post modicum surgebat e lecto, quasi refecta, satisque opipare recreata. Quæstor Gundisalvus domi suæ his terve hoc urdicamine, non anaretico *c*, sed plane anachoretico, vidit Rosam convalescere, protestans nentiquam se capere, unde huic jejunio vis nutriendi inesset.

63 Ibidem alia vice observatis in Virgine manifestæ debilitatis nimis indicis, voluit idem paterfamilias, quod ex ala coctæ avienæ quid modicum sumeret, quo labentem stomachum nonnihil erigeret. Rosa tot jam edocta malis, attamen urgenti conabatur obtemperare. Vix bolum glutiverat, cum præsaga periculi, comiter mensam reliquit, in vicinum conclavi oratorium se proripuit, valvas adduxit: cumque de more sub seram noctem pallidula inde prodidisset, quæstori et conjugi subtrepide fassa est, minimum abfuisse, quin exiguum id, quod ex avienæ gustaverat, morte lueret, præ dira pectoris obstructione, quæ miseram prope suffocarat.

64 Impulerant cruda hæc experimenta commiserantem quæstorem, ut Virginis confessorios, medicos, parentes, sigillatim ac pene adjurato obsecraverit, ne deinceps imperato carniū esu, Rosam in vitæ discrimen adductam vellent; sufficere tot eventuum tragica specimina in testimonium promptæ ultra vires obedientiæ; crudele ac Deo palam ingratum fore, quidquid ulterius tentaretur ad oppugnandam Rosæ abstinence, a qua tam prospere illius vita pendebat. Andebat et Rosa sub tali advocato liberius præoccupare medicos, ne, quam sanam vellent, carniū edendarum objectu trucidarent; imo et alia quæcumque vegetioris succi esculenta se admissuram negabat, ita visum esse Numini, cui ipsamet naturæ leges famulantur ad nutum. Alludebat forsitan supernæ (quam recolebat) visioni, qua Christus, increpanti blandientique medius, Rosam docuerat, velle se ab ipsa tam rigidis abstinence exercitiis constanter honorari, sibi illius vitam ac valetudinem curæ cordique fore, nec diffidentum, quin ille, qui pro ea suam in cruce vitam prodegerat, qui extrema fusi pretiosissimi sanguinis gutta ipsam tam caro emerat, qui in ejus animam tot gratiæ thesauros, tantanque celestium donorum opulentiam congesterat, demum et terreno suo corpusculo id præstiturus sit, jamque præstiterit, quo carni edulio carere possit. Ergo cedat Esculapinus *d*, quiescite, o medici: nam divinum est mysterium hoc, quod cernitis.

A. LEONARDO
HANSEN.identidem in
morbum reci-
deret.

b

c

E

si ut frequens
experientia
docuit.Unde arbitrio
ejus relinqui
debut

F

d

Templo S.
Catharinæ
Senensisa teneris an-
ni illa assue-
verat absti-
nentia.

B

et carnes aut
jusculum ai-
gere non
possent.

C

a

et post ea ex
mandato de-
re-locata

A. LEONARDO
HANSEN.
sumendus vi-
lia et modicus
cibus.

65 Tardius matri persuasum fuit, ut Filia tam severam tenuissimi victus rationem formamque æquanimitè indulgeret. Quoties aut nimiam in exangui vultu maricem, aut vires infra mediocritatem dejectas notabat, unam hanc rigidam castigatissimæ parsimonie dietam, instar atrociis delicti, vocabat in crimen, vociferabatur impatiens, ac pene illismet, quibus olim in S. Catharinam Senensem Lapa mater, tonabat verbis; singularem, obstipam, ac sui ipsius carnificem proclamitans. Cumque nec sic proficeret, imperiosa præcepit, quotidie secum deinceps accumberet communi mensæ cum familia, visura demum, quid, quantumque manducaret. Vicissim a parente Filia supplex impetravit, saltem ea sibi permitti ac parari fercula, quæ non modo ingerere, sed et digerere posset. His ultro citroque velut ex pacto mutuo constitutis, prudens Filia culinariam ancillam Marianam, suarum partium fecit. Huic dextre, ac sub fido silenti extorsit, ut sibi in singula prandia solam pararet offam ex panis frustis et herbarum pugillo, at sine sale et condimento, simplici aqua decoctam, pauculis dumtaxat uvis passis nunquam inspersis, ut matri, in singulos bolos attentæ, videretur genialiter obsonare ac dulciter, ubi rarus bolum augebat acinus. Sed diversissimum erat, quod reipsa gerebatur: nam herbarum, quas sibi Virgo in pastum singulari cura selegerat, amarissimæ erant, et agresli saporis malignitate torquebant palatum. His deliciis gustum mulcebat, quibus, ne simile condimentum abesset, persæpe cineres admiscebat.

quem herbas
amarissimas

66 Andierat in vicina sylva pronasci herbam insigniter præ ceteris amaram: hanc sibi clam adferri, ex ea deinceps insipidum pulmentarium sibi jussit apparari, et ne tam exquisitæ provisionis annonæ deficeret, herbam eandem suo hortulo implantavit, suis manibus sollicite coluit, persuadens matri, valere in usum medicinæ. Semel curiosa parens in horti sepimento vasculum reperit felle vervecino plenum; statimque suspicata id quod erat, Filiam interrogavit, cur eo loci id abscondisset, aut cui bono? Rosa deprehensam se videns, simpliciter respondit, illo se uti ad offulam suam inspergendam. Egregium sane stimulandæ orexi proritamentum. Innotuit postea (revelante ancilla Mariana) Rosam omni fere diluculo, quo sacra Synaxi reficienda non erat, austero hoc fellis promulsuario in Dominicæ Passionis memoriam os totum imbuere solitam. Præcipue tamen sextis feriis, velut ex acetosa spongia cum Christo in cruce pransura, ex eodem felle et panis crustula sibi componebat electuarium, mordaci aceto et copiosis lachrymis stillatim superfusus; suo idiomate gaspachus e appellabat hoc genus embamatis, quia frigidum sumebatur. Deliciente fellis copia, succedebant in vicem folia quædam amarissimi fruticis, quorum suctu et masticatione, Christi in morte sitibundi hyssopum, male jumentum, sancia cogitatione recolebat.

67 Fruticat in illo occiduarum Indiarum fertili tractu planta mirabilis, GRANADILLA / vernaculis dicitur: Latinis rei tam sero visæ proprium adhuc deesse nomen crediderim, nisi quod supplente periphrasi FLOREM PASSIONIS vocitet fidelis Europa. Hic mirifico naturæ Insu, pleraque Dominicæ mortis nostræque redemptionis instrumenta, velut in exigui procepii compendium, sese conspicue explicant: nam inter foliola, eruentis maculis venuste dispueta,

occulte con-
diebat.

assurgit columnula flagellati Dei statumon; huic inferne spinea corona circumjacet, superne tres elavi infixi prominent, foliorum ambitum quasi filatim pendula flagella interstingunt, medium sinum acervatim implent granula eximii saporis. Itaque Rosa in cibum placuerunt hujus benedicti floris non grana, quia dulcia; sed pampini, quia amarissimi: his decoctis vescebatur libentius, quod et sneei amaritudine, et floris sui cognatione, aptius Parasceven, quam prandium representarent.

68 Transeundum nunc ad jejunia, tametsi dubitari haud immerito possit, ab ipsa esurie, an a talibus cibis durius esse tormentum potuerit. Monere, qui de Rosæ virtutibus post obitum solemniter testificati sunt, duplex jejuniorum ei fuisse genus, unum commune, quo semel in die pertenuem panis et aquæ libabat refectiunculam, at non nisi sub noctem: alterum vero appellabat suum, quo per totum diem noctemque penitus gustabat nihil. Primum, tametsi prope quotidianum esset, præsertim ultimis vitæ annis, quos in Gundisalvi quæstoris sedibus consumnavit; peculiare tamen quotannis, ad normam Dominici instituti, septem illos continuos menses observabat, qui festo exaltatæ S. Crucis, et Paschati Resurrectionis interfluunt, Ordinis jejuniis consecrati. His igitur mensibus, etiam herbarum panisque diminutione acenratis se macerabat, donec in eunte Quadragesima, omnem sibi omnino subtraheret panem, solis malorum aureorum seminibus parcissime victitans; nam ex iis non ultra quinque sumebat sextis feriis, adjecto solo vervecini fellis haustu, ut hac lautitie quinque plagarum Christi acerbiter præsentius ruminaret.

Jejunia ejus
erant adeo
frequenta

69 Residuo anni tempore panis mensuram tam sibi curtam indixerat, ut quod micæ diei sat esse credebatur, integro vix octiduo totum absumeret. Dum Rosa adhuc domi propriæ, suam, de quo infra, reclusoriam inhabitabat, Gundisalvi quæstoris uxor ei hebdomadatim mittebat rudioris panis octo placentulas, ut dietam una ad minus necessario victui tota impenderetur. Sed evoluta septimana, ac superveniente totidem recentium panum demenso, inveniebatur, Rosam ex octo panibus permodicis, unum dumtaxat cum dimidio per totam illam hebdomadam comedisse, restitutis nimirum sex reliquis cum dimidio, qui in penu superfuerant.

diuturnaque

70 Nescio, jejuniis an plane inedia appellavero, quod sequitur. Observatum fuit, Virginem eum pane unico, illoque sat exiguo, et aquæ vasculó, integram dierum quinquagenam transegisse absque omni alio cibo aut potu, nimirum a Paschate Resurrectionis usque ad Pentecosten. Item alio anno, totam ejusdem quinquagenæ intercapedinem decurrit prorsus sine potu, ne guttulam [quidem] aquæ sorbens. Ubi vero quæstoris eam dominus contubernalem excepit, nil novum fuit, si complures continuos dies absque ullo omnino alimento transmittat: plerumque etiam feria quinta solebat ibidem se domestico oratorio includere, nec inde se movere usque ad Sabbatum: ita quod infra hoc triduum plane insomnis, non modo carebat omni cibo potuque corporali, verum etiam (quod quæstorem Gundisalvum maxime rapiebat in admirationem) toto illo tempore remanebat uni affixa angulo, ut neque ad momentum pro quacumque necessitate ab illo discederet. Nempe corpusculum ex inedia vacuum sustentabat plur-

et cibus iam
porcus,

guelo

A guedo spiritus, cui caelestinum meditatio sagina erat.

71 Aliquando communicanti soke species sacramentales tantum roboris contulerunt, ut in fortitudine cibi illius toto octiduo nullum aliud nutrimentum admiserit. Semel extra consuetum tempus quid modicum sumere coacta, cum illud stomacho retinere non posset, reddidit, ac velut intemperantiae rea, seipsam decem dierum rigida inedia danuavit.

Denique vel in simplicis aquae potu adiuvenit, quo, sive biberet, sive abstineret, gustum fraudaret: nam ut aucium ardori levamen ac refrigerium subtraheret, integras hebdomadas transigebat sine potu; bibitura vero, non frigidam sed calentem sorbebat lympham, metuens in aqua subgelida tantillum invenire deliciarum. Causam rogata, aliam dabat, nimirum hac ratione se mederi somnolentiae, quam aquae praesertim frigidae haustus provocaret. Alia minora praeterire hic liceat, cum putem ista sufficere, ut de inimitabili hujus Virginis frugalitate, victusque parcimonia nil vulgare conjiciatur.

B Longe mirabilius fuit, quod notarunt domestici, Rosam plus virium semper hansisse a jejuniis et longa inedia, quam a cibo corporati: verum (ut infra narrabimus) etiam hoc ipsi, cum magistra sua S. Catharina Senensi commune fuit, quod os famelicum vulnerato Christi lateri applicuerit: siquidem extra hunc favorem et favum tam Discipula quam magistra non norant aliud, quo saturari possent.

ANNOTATA.

2 Paroxysmus aliter vocatur accessio, vel invasio, teste Castello in Lexico medico, estque deterius tempus totius circuitus, quod est a primo insultu morbi usque ad tempus consistendi, sive per tertium, sive per quartum, sive quotidie fiat.

b Ischias est arthritis coxendicis. Nomen habet a parte laesa: os enim, quod femoris caput excipit ἰσχίον, id est, coxa appellatur. Ita Gorræus, qui in Definitionibus medicis pag. 198 fusius hunc morbum explicat.

c Illud medicamen dicitur non anareticum. id est, non selectum, quod epitheton, ex verbo Graeco ἀναίρεω, id est, eligo vel seligo componitur, ni fallor. Hic rursus inter adjectiva anareticum et anachoreticum est analogia, qualem biographus saepius affectat, ut jam supra monuimus. Videtur autem haec antithesis vel oppositio in eo consistere, quod anachoreta cibo non selecto, sed primum obrio utantur.

d Aesculapius apud veteres erat deus sanitatis, aut medicinae, de quo poetae multa fabulantur, quae non sunt hujus loci.

e Gaspacho, vel potius gazpacho ab Hispanis vocatur jusculum sive pulmentarium ex oleo, aceto, sale, pane tosto, aliisque rebus confectum, ut Franciscus Sobrinus in Dictionario suo Hispano-Gallico ad hanc vocem Galliae exponit. Ex hoc loco colligo, istud embamma frigidum sumi, et alibi reperi, eo vulgus et rusticos in Hispania rescit.

f Joannes de Laet jam aliquoties citatus lib. 10 Indiae Occidentalis cap. 2 de illo Peruvia fructu post alia sic scribit: Pulpa illius candida, et insipida. Planta similis est hederæ, eodem modo repens et scandens quocumque loco

ponatur. Elegans fructu suo onusta propter ejus amplitudinem: florem fert similem albæ rosæ, in cujus foliis aliqua velut Passionis Christi notæ (inquit Monardes) delineate conspiciuntur, quas magna diligentia istic pictas existimes, etc.

A. LEONARDO
HANSEN.

CAPUT VI.

Cilicia, flagella et catenæ, quibus sancta Virguncula tenerum corpus afflixit.

Mirum, in arido totque jejuniis extenuato corpuscule superfluisse locum, qui flagella exciperet; sanguinem, qui verbera sequeretur. Nihilominus Rosæ tantus inerat castigandi corporis ardor ac studium, ut ei per confessarios modus fuerit imponendus. Initio, cum S. Catharinae de Senis gestare cœpisset habitum, non contenta vulgaribus funiculis, duas sibi catenas ferreas aptarat in flagrum, hisque ad imitationem S. Patris sui Domitici per singulas noctes tam dure ac dure sibi dorsum et scapulas crucebat, ut rivi sanguinis in parietibus, in pavimento, in subligaculis fuerint notati. Credebat innocens Virgo, se suis peccatis has debere vindicias. At praeterea publicarum misera calamitatum, satagebat his modis ad exemplar suae magistræ placare Numinis iram, mitigare justitiam: unde nunc pro ærumnis totius S. Matris Ecclesiae, nunc pro angustiis periclitantis reipublicae, cruentam sese victimam cedeat inclementissime, ut clementiam impetraret, plagisque plagas averteret.

Sancta divi-
nam iram
placatura

73 Siqua aut regno Peruano, aut urbi Limensi, patriæ suæ, flagella divinitus imminabant, suis conabatur flagellis divertere: nec animarum in purgatoris flammis bullentiam immemor, duplicabat ictus catenarum in nova cruentis profluvia, quæ rogi partem extinguerent. Pari sumptu connitebatur agoulzantibus impetrare subsidia pro illo tanti momenti supremo momento, a quo pendet aeternitas. Ceterum pro culpis alienis, pro compensandis peccatorum in Dei majestatem injuriis, pro eorumdem conversione an frugem meliorem, dici non potest, quot flagellarum sulcis, quot vibicium livoribus seipsam indies exararit: uesciebat ferias quotidianus ferendi labor et dolor, quem sic dispensabat per diversas corporis partes, ut dum minus plagis detumescendi et coalescendi dabantur vices, transiretur ad alteram, ab hac vero postridie reditus fieret ad priorem vixdum coalitam: porro hæc verberum alterna, sed crudâ vicissitudo tanto dirius cruciabat, quanto acrior sensus inerat partibus pridie læsis.

pro publica
regni Peruani

74 Assueverant domestici (quamquam inscia Virgine) ex aedium parte secretissima, per singulas noctes audire hos disciplinarum ictus; at semel ultra solitum cohorrerunt, dum Rosa, nullo jam læsarum aut illæsarum partium discrimine, vehementius ac diutius in se totam deserviebat plagarum strepitu late sonoro. Occasionem dederat popularis quædam in Lima civitate turbatio, levibus (ut assolet) orta principis. Vir apostolicus, ac Seraphici Ordinis jubar eximium, venerabilis Pater F. Franciscus Solanus, in vita et post mortem, constanti fama,

vel urbis
Limensis
necessitate

A. LEONARDO
HANSEN.

a

sanctitatis ac prodigiorum gloria clarus a, pro concione obscurius forte nonnulla protulerat, quæ Limensium vulgus prave intellecta detorserat in sensum prorsus alienum. Hinc subitus pavor totam pervasit urbem, quasi, ex publico P. Solani vaticinio, terræ hiatu proxime absorbendam; quod tamen ille nec dixerat, nec somniarat b. Rosa periculi admonita, quo tunc sancti Viri celebre nomen, tum marcentis Linæ intabat tranquillitas, mœsta indoluit, noctemque illam horrissonis flagris in sua carne depurpuravit, ut proprii sanguinis hostiamento sopiret commnem populi sui turbationem, quæ cordatis periculosior quocumque terræ motu videbatur.

ferreo flagello
alisque mo-
dis,

B

75 Magister F. Joannes de Lorenzana confessarius Virginis, cum hunc disciplinarum rigorem imbecillitati corporis paulo æquius censuisset attemperandum, Rosa maximis ab eo precibus extorsit, quo saltem liceret sibi intra certum dierum spatium verbera quinquies mille sibi indigere, qui pie creditur esse numerus ictuum, quos in sua crudeli flagellatione Christus excepit. Hac permissione oblata, æque sollicita erat Rosa, ut eum numerum non transiret, quam ut impleret. Siquidem, ne transiret, novam a confessario permissionem toties exorabat, quoties aut aliqua proximorum necessitas, aut causa publica vilebatur peculiarem ab ea succursum exigere. Ut autem impleret, observabat attentissime, quot diebus, subinde ex infirmitate decumbens, ab usu quotidianæ disciplinæ fuisset impedita, subductoque diligenti calculo, ubi convaluisset, ita in proximam dierum periodum dividebat omissorum ictuum portiones, ut compensatione facta, permissum numerum quinque millium exacte adæquaret, nec segnins numerum, præsentis dierum periodo tunc respondentem, una absolveret. Pari obedientia suo confessario adquevit, quando nimiam ferreæ catenæ atrocitatem in aliud, ex filis contortum, at nodosum asperumque flagellum præcepit commutari, ut sui Ordinis communiore usui humilins sese conformaret. Proinde Rosa ferrem hunc scapularum vomerem sanctiusne posuerit, an sumperit, in melio relinquo.

C

quibus ab ipsa
pueritia as-
sueverat,

76 Porro, quam avide in pœnitentiæ exercitia propenderit Rosæ genius, jam inde ferme ab infantia seriis præludiis abunde ostenderat. Quadriennis erat, cum tenellos humeros (quibus flagellandis tunc adhuc decant rudi puellæ funiculi) incepit vexare nunc erudorum laterum ponderibus, nunc gravis trunci onere, velut ex tunc conata bajulare crucem post Christum, sub infamis ligni molestia laborantem. Mariana, ancilla domestica, horum arcanorum sola aliquandiu conscia, sola Virgini a secretis erat. Hanc itaque nunc in remotiorem horti angulum, nunc in solarium domus sevocatam, flexis humi geniculis precabatur, ut (quod suismet ipsa manibus tenella nondum poterat) humeros suos vi laterum ibi sparsorum oneraret: sub ea mole, gravique obtritu, durabat parvula in oratione proluxa et laboriosa; tandem innebat ancillæ, sine strepitu pondus auferret, ne forte superveniens mater furtiva devotionis turbaret scenam, aditumque similia iterandi præcluderet.

tenerum cor-
pus affligebat,

77 Aliis vicibus, sub eodem silentio, rogabat sibi gravari scapulam informi trabe, collectisque exigis viribus, conabatur obnixta sufferre durissimam sarcinam, dum preculas suas bene

longas absolveret. Æstuabat impar oneri, gemebat, obluclabatur, donec interdum victa premeretur usque ad solum. Rudimenta hæc erant severioris militiæ, quam ætas maturior, ut promittebat animo, sic corpori minabatur. Nondum quartumdecimum annum egressa fuerat, cum notari cœpit inter alia pœnitentiæ opera, quod noctu perambulabat hortum nudipes, imposita sibi oblonga cruce, quam dum lividis gestabat humeris, semetipsam crebris genubentionibus terræ allidebat, amarissimam Calvariæ viam aquis tunc passibus, tunc suspiriis dimetiens; nec ulla malignantis auriæ intemperies, non horrida obscuritas, non frigora, non turbines ventorum, insuaves erant Virgini, undequaue suo corpusculo quidquid incommodorum poterat accersenti.

78 Inhibitum ei fuerat (uti supra attingimus) ne amplius ferream catenam in usum flagelli adhiberet. Ipsa rem sic interpretata est, non ut omnino sibi catena parceret, sed tantum non caderet. Itaque hanc lumbis suis triplicato circumducta fortissime adstrinxit, extremis commissuræ anulis seram immisit, claviculari abdidit, ubi recuperare nec ipsa posset. Occultissimum hoc erat tormenti genus, quodque vel diu vel forte semper latuisset universos: nam Rosa, vel ipsam operum suorum secretariam Marianam, hujus insciam voluit; sed noluit Deus; unde sic demum patuit. Nocte concubia Rosam in strato acutissimus coxendicum dolor invaserat; sentiebat afflieta totum a catena malum esse, velut quæ per extritam pellem hinc inde carni nervisque profunda inenubebat; unde renes et latera ferri algor in atrocissimi doloris consensum atraxerat. Angebatur Rosa, quod se sola nec rumpere noxiam catenam, nec sine clave seram dilibulare poterat.

79 Crescebat interim sub indissolubili vinculo atrox ischiadis cruciatus, qui demum invitæ Rosæ, post longos gemitus, etiam miserandos ejulatus extorsit. Evigilans Mariana prosiliit, agram sublevatura accessit, obsequium quodcumque in rem foret obtulit, simulque de morbo ac morbi causa perplexe interrogavit. Hic misera Virgo secretum suum prodere debuit, ut ab ancilla consilium modumque exquireret, quo solvatur catena, priusquam experrecta mater in auxilium utrique accurrat. Tentarunt amba, quid possent, alternabat vices lucta et consultatio: sed neutri cedebat tenacis seræ firma contumacia. Meminerat ancilla, ejusmodi seras valida contusione nonnumquam aperiri: dum igitur abijt quasitura saxum, anxia Rosa, matrem aut vocari aut sponte mox affore timens, ad orationem confugit, quæ instar elavis, et celum, et seram penetravit. Mira res! cum saxo rediens Mariana audit sonoro crepitu seram sponte dissilientem, laxatur sensim catena, deducitur, abstrahitur tota; sed passim avulsione opus fuit, quam cutis et cruræ sequebantur. Hoc agone defuncta Rosa, quietem repetiit, ut eandem ancilla repeteret, ac mane facto, velut nil grave passa, ad consuetos labores properavit.

80 Vix lacerate cutis vulnera coierant, quando Rosa ad suam catenam rediit, pristinoque ferri tormento se rursus incinxit; donec tandem (incertum quibus indicis) rescivit confessarius, qui continuo præcepit Virgini, catenam, ut erat, sine mora sibi transmitteret. Paruit illa, catenam denuo carni adnatam a lumbis revulsit, pannoque diligenter una cum sera obvolutam sacristæ

et ideo illam
confessarius
etiam auferri
jusserit

A cristæ B. Blasio Martínez tradidit, recta ad confessorium deferendam. Sacrista ex pondere suspicatus aureos inesse torques, aut pretiosa monilia, digressus a Virgine explicuit involucrium, ac dissimilium auro thesaurum reperit, catenam recenti imbutam sanguine, quam frustillatim adhærescens caro et pellicula variis locis conspiciens satis interpuverat. Hujus aliquot ansæ sen circuli post Rosæ obitum apud D. Mariam de Usategni aliquamdiu asservati, mirabilem, et omnibus peregrinam spirantem suaveolentiam, testes nimirum penosi sudoris, quem de Rosæ corpusculo imbibebant.

81 Neque pulpæ brachiorum ab ejusmodi vinculis immunes erant: his enim Rosa, ad cruciatum, arcta quadam ligamina circumdederat, quæ perpetim torquebant complicatos musculos; at tum vel maxime vexabant lacertos, quoties aut aliquid de terra levandum, aut brachia sursum extendenda erant. In his nexibus clam dolorosis meditantibus, vinctam in horto Getsemani Sponsam comitabatur ad ædes Caiaphæ, Annæ, et Pilati. Nec adeo has alligaturas, quamquam strictissimas, pellis obduxerat, quin videre eas potuerit Mariana, quando medebatur laceris Rosæ scapulis: nam sæpe postulabatur hoc genus officii, eo quod jugiter in Rosæ dorso patebant scissuræ, quibus, ex intervallo, jussa Mariana inspergebat ignotos pulveres, ne saniem conciperent, chartaque bibula obducebat, repetitis postridie immersionibus renovandas. Porro dum brachia et humbos vincula nervique arctabant, manipulatim urtica ac minutuli sentes morsu creberrimo vexabant pectus, axillas, latera, ne qua pars vacaret a cruciatu, dum forte cilicium adhuc deerat præ inopia. Sic nempe Rosa in sensibus configurabat se lilio inter spinas.

82 Verum ubi pro ingenti munere ditatam se vidit brevi cilicio, quasi purpuram, byssum, trabemve nacla, sibi suæque tremulæ carni gratulabatur de novo pœnitentiæ baltheo, rigoris paludamento. Initio quidem illud tametsi asperum, minus tamen, quam Virgo optaverat, latum, sinuosumque videbatur, utpote quod vix duorum palmorum mensuram excedebat. Sed paulo post aliud successit ex religiosæ personæ liberali dono, quod Rosam undequaque contentam reddidit. Manicatum hoc erat, atque a collo et humeris infra genua propendebat; hispidum, ex crassioribus equorum setis prædense contextum, vix non lorice gravitatem æquabat. Ponderosa hæc asperitas ut sapientie grossitie fere implicabilis, ita duritie implicabilis, cuivis robustiori pœnitentiæ alumno sufficere potuisset ad summam austeritatem, nec tamen Rosæ sal fuit: nam intixis undique brevissimis acibus, hirsutam interitum diligentius in se armavit. Herinacum credidisses, non rosam. Virgini tamen hæc rudissima gausapina non tam cilicium, quam abolla videbatur, eaque per complures annos est usa, donec ob frequentem sanguinis vomitum, alieno coacta fuit imperio, noxiam hanc exuere cataphractam.

83 Aliam tamen ipsa adinvenit castigandi corpusculi rationem, quam priori clam substitueret, minori forsitan valetudinis damno, at non leviori molestia. Sacrum villis crassissimis gravem sibi in formam indusii aptaverat, et ne posset deprehendi pilosa ruditas, extremis manibus carbasina integumenta obduxerat. Sub hoc pondere astuabat, rigebat, lassabatur extenuata viribus Rosa, incesso uou nisi difficillimo gra-

dum promovebat, et sive consererat, sive genua humi fixerat, ægre se attollebat in pedes; pœna erat quicumque motus; languiebant artus, velut sub sarcina; sibi que videbatur plumbeo magis, quam cannabaceo stromate subuculata. Infimæ dumtaxat pedum supererant plantæ, quas neque cilicium nec disciplinæ verbera attingebant; nihilominus reperit sollicita carnis suæ domitrix, quo et illis propriam dispensaret cruciatuum portionem. Igitur quoties domi coquendis panibus accendebatur clibanus, prensabat occasionem Rosa, nudatisque plantis calcabat immota summum fornacis orificium, ubi vis ardoris vehementior erumperebat. Meditabatur illic sensu acerrimo dira gehennæ incendia, quæ sibi deberi plus quam serio antumabat. Sic demum a planta pedis usque verticem capitis nil ei residuum fuit, quo voluntarios cruciatus exciperet.

84 His blandimentis Rosa demulcebat tenue illud corpusculum, cui alias a crebris infirmitatibus sat pœnarum erat, ut infra suo loco videbitur; neque animus illi deerat tentandi etiam his majora, nisi prudentes confessarii vetuissent, qui identidem, interposito moderaminis præcepto, discretam virium rationem habendam occultabant. Sane quam corpori suo Rosa amica non fuerit, supremum hoc paradigma esto, quod Virgo cautissima nec delicias spiritus usque ad corporis solatium exundare sinebat. Perpaucis Dei amicis id curæ fuisse legitur, de unico Gregorio Lopes Mexicano c. id Rosa legerat, statimque sibi imitandum sumpsit. Igitur usque ad hanc subtilissimam divisionem carnis et spiritus, elegerat conformari Sponso crucifixo, quatenus ille nec gloriam animæ in suum adhuc mortale corpus, nec gaudia partis superioris in inferiorem derivari permisit, ne passionem impediret. Sentiebat et Rosa ex mirifico celestium sapore ac pergnstu suum dulcescere spiritum, inebriari mentem, saginari animum; sed interim cavebat, et (quoad potuit) obstabat, ne in talium epularum quantalacumque communionem aut sympathiam admitteretur miserum corpus, quod soli passioni et cruciatui destinaret: et, si eam Rex introducebat in cellaria sua, ipsa suum corpus jubebat foris stare. Existimo rarum hoc divortium sublimioribus Rosæ operibus posse accenseri.

ANNOTATA.

a Hic venerabilis et Apostolicus vir post Hansenianam hujus Vitæ editionem anno 1675 in numerum Beatorum relatus est. quem deinde Benedictus XIII anno Christi 1726 solenniter catalogo Sanctorum adscripsit, ut in Actis ejus apud nos ad diem 24 Julii illustratis, sive tomo v. istius mensis a pag. 847 licet videre.

b Sanctus Franciscus Solanus concionem de spiritali animæ ruina instituerat, quam populus Limanus de materiali et subita urbis suæ ruina perperam interpretabatur, ut in memoratis Actis ejus cap. 6 retulimus.

c Iste Gregorius Lopez cognominatur Mexicanus habitatione, nisi fallor, cum Nicolaus Antonius in recentiore Bibliotheca Hispanica tomo 4, pag. 417 de illo scribat sequentia: Gregorius Lopez, cujus patria in obscuro est (alii Matritensem existimant, natumque anno mxxxii, alii Lusitanum, ut Georgius Cardosus in Hagiologio suo xiii Martii pag. 164,

qui

A. LEONARDO
HANSENpeculiari
tormento
cruciabat.

E

F

Brachia
vinculis
constringe-
bat.Vigilum
cili-
orum gesta-
bat.

C

et angula
corporis sui
membra

A. LEONARDO
HANSEN.

qui ortum ait in oppido Linhares Beiræ provincie) cum ex Hispania in Septemtrionalem Americæ plagam, Mexici nempe regnum transfretasset, insigni apud eas gentes vixit morum innocentie ac sanctitatis fama etc. Deinde ibidem breviter virtutes ejus et lucubrationes recenset, quibus hæc subjungit: Vitam ejus testis oculatus in litteras misit Franciscus Losa parochus cathedralis Mexicanæ ecclesie, quem secuti sunt peculiaribus suis historiis Alphonsus Ramon Mercinarius sodalis, et Ludovicus Munos causarum procurator in Matritensi curia. Arnaldus d'Andilly tomo I Diversorum Operum pag. 157 et sequentibus hanc Francisci Losæ testis oculati lucubrationem Gallice interpretatus est.

CAPUT VII.

Aculeata corona, qua caput suum cinxit.

Decebat charam B. Catharinæ Senensis Discipulam, in schola patientiæ ad magistræ suæ prototypum laureari. Mira hæc Sanctorum est ambitio, qua maluit Christi spineam, quam auream coronam in hujus vitæ exilio circumferre. At rosis præcipue nec tutum, nec decorum est, spineo carere sepimento. Verum ad rem. In ipso adolescentiæ ac pueritiæ confinio, Rosæ corculum acerbissime compunxerat devota ac tenerrima compassio ex avidissimo obtutu piæ imaginis, quæ mto præconio clamitabat, Ecce Homo. Hærebat in illo plexili senticeto, quod Christi verticem cruenta insederat; pudebat sub spinoso Capite se membrum videri delicatum. Itaque primam sibi tunc coronam (de secunda ageitur paulo inferius) ex ductili stanno compliavit, quæ sen funium, sen virgularum mutuo implexu contortarum, spiram effigiabat. Huic per certa intervalla nonnullos indiderat claviculos introrsum præacutos, coque diademate clam sibi caput non sine vulnere obcingebat, sub vittis victima coronata.

nonaginta novem aculeis armata.

C 86 Annos complures duravit, et indurnit pia Virgo sub hoc oneroso capitis spincto; verum id nonnisi puerile fuit tirocinium robustioris tormenti, quod ex secunda corona, aculeis nonaginta et novem armata, imminabat. Hanc posteriorem, decimo circiter ante obitum anno, hoc est, paulo postquam Dominicani Ordinis togam sumpserat, sibi imposuit, nec nisi cum vita deposuit: nimirum, ut cœperat attentius contemplari spineam sui Redemptoris coronam, in caput S. Catharinæ Senensis mirabiliter translata, minime sibi quiescendum duxit, nisi eandem pariter in sum inde verticem, temulatione qua posset religiosiori, accerseret; nec sibi videbatur totum seraphicæ magistræ induisse habitum, nisi et spineam induisset illius coronam.

cujus forma describitur,

A 87 Novo igitur ardore, ac patiendi desiderio, lamellam argenteam sibi flexit in circulum, huic ab intus ex eodem metallo tres infixit aculeorum ordines, ita ut quælibet series triginta et tres contineret aculeos, videlicet pro numero amorum Christi, quos mortalis pro mortalibus explevit in terra. Certe nil excogitari potuisset aut pro capitis (ut appellant medici) pia matre magis pium, aut duræ matri durius a,

nisi hanc durtiem ipsa pictas suggestisset. Porro ne capilli, qui post rescissionem breviores succreverant, profundiori obstarent aculeorum impressioni, ad vivam usque cutem novacula crinem omnem submoverat, aliquid tamen inculti circinni relictum in fronte, quo corona interdum obtegeretur, ut matrem lateret. Quamquam permodici hujus capillamenti in sincipite residui alius quoque usus fuerit, ad nova dolorum incrementa. Verum de hoc in sequenti capitulo, ubi ad Rosæ vigilias transibit succincta narratio.

E 88 Dentatum hoc scutum quam dire momorderit, quam cruciabiliter omni ex parte pupugerit velatum sacræ puellæ caput, cui torquendo unica sat fuisset acicula, ex eo fas est conjicere, quod spinæ non simul omnes, sed aliæ post alias, binæ, ternæ, pluresve, successione molestissima, nudatam invadebant cutem, proque occasione ac varietate motuum, singulæ obliquabantur in singulis vulnere angustis. Compertum est, sub hoc densissimo pungentis metalli vepreto, ipsam loquclam Virgini fuisse dolorificam: quid si tussi concutiebatur pectus? si sternutatione exonerabatur miserum caput, aut alia fortius excreandi importuna necessitas vultum orisque habitum violentius commovebat?

et qua Virgo studioso utatur.

F 89 Verum hæc Rosæ Indicia videbantur, et artis digna succursu, quo sævirent inclementius. Itaque, ubi coronæ sen bracteæ extrema coibant, decussatum tæniæ innexuit, quarum attractu non solum cohibebat cuspidatum hunc circulum, ne aut loco exerraret, aut sponte laxaretur, verum etiam quoties lubebat dolorem intendere, tæniarum capita strictius adducendo, ipsi tormento suo vim faciebat, præcipue vero sextis feriis placebat Virgini hoc poenarum epimetron, in memoriam Sponsi, sentibus coronati. Malmisset, pro conformiori similitudine, gestare coronam ex spinis agrestibus, quæ de re serio tractaverat cum confessario; at is dissuasit, quod vereretur facile sub putri aculeo, gravem in Rosæ capite purulentiam posse succrescere. Adquievit et ipsa, considerans, ejusmodi coronam nec sub velo sat commode celari posse, punctis sine ordine prominentibus, nimirumque suo cruciatu decedere, si non omnia usque ad unum acumina introrsum vergerent. Idcirco lamella utendum fuit, eaque argentea, quo et solidius adjaceret vulnerandæ cuti, et infixas spinulas tenacius retineret. Nec fefellit eventus: nam post Virginis obitum aurifaber, cui inunctum erat aliquot bracteolæ spinas evellere, (forsitan ut devotis personis eas flagitantibus in domum usumve cederent) adhibitis forcipibus, adeo singulas invenit firmas, ut extrahi nulla potuerit, quamquam ad ferri tractum hinc illuc indlecterentur. Ut intelligas tam suas Rosæ patienti non cessisse spinas, quam his non cessit illa.

magis magisque torqueret.

G 90 Nec tamen contenta hoc quotidiano cruciatu, modum reperit, quo nova indies vulnera aperiret: nam coronam mane circumdata capiti, nunquam eodem flegebat loco, quo pridie steterat, sed mutato paulisper situ, in aliam aliamque partem transponebat redimiculum, ut alterna variatione immitius pungeret, atque in intacto dolorem renovaret. Porro qualibet sexta feria hoc addebat in camulum, ut usque ad auricularum cartilagineas immixque occiput coronam demitteret, quo tempora (ubi caro mollior, sensusque delicatior) prædensa stimulorum obsidio et molestius incingeret, et profundius sauciaret.

A eiaret. Idem Sabbato repetebat, compassura Virgini Matri, cujus animam in morte Filii doloris gladius pervaserat.

91 Diu familiares, domesticos, ipsamque matrem latuit hoc tam cruenti pectinis vepretum: quis enim sub vitta ac velo cantissimæ Virginis, aut notasset, aut quæsisisset tam ferale supplicium? Ipse confessorius, qui Rosæ arcam hoc penitentiae genus permiserat (nam citra illius nutum Virgo morigera nihil aggrediebatur vel minimum) obiter dumtaxat aculeati gestaminis conscius, neque coronam viderat, neque vel tenui suspitione attingerat peregrinas inventiones, quibus hanc Rosa in se consueverat atrocius irritare. Sed tandem Numinis providentia rem diutius occultari non sivit, effecitque, ut tantæ virtutis exemplum, in plurimum opportunam notitiam promanaret. Casus erat: germanum Rosæ fratrem ob puerile delictum pater quærebat ad virginitatem; interjecit se blandiuscule Rosa, patris iram propitiatura; is vero dum Filiam sibi obstantem impetuose dimovet, fortuito manus errore, impegit leviter in caput Virginis, ea parte, qua tecta corona savebat: mox improvisum jetum tres sanguinis rivi secuti, frontem innocentis Filiæ decursim purpurarunt, manifesto satis iudicio, qualis herinacens sub candido ejus tegmine clam nidularetur.

92 Hic Rosa magis se proditam quam percussam dolens, dupliciter erubuit; conata tamen dissimulare quod erat, caute in secretis cubiculum se subduxit, coronam festina seposuit, ruorem quasi ludibunda abstersit, impositisque panniculis, qui sauciæ plagæ stillicidium imberent, caput solitis velamentis confestim operuit. Verum hac solerti fuga trepidam matrem nec fefellit nec effugit; cum Marjana ancilla e vestigio Filiam secuta, de vulnere interrogat; causam, eum levi ex tactu sanguis eruperit, sciscitatur; denique excusante Rosa, et nequidquam deprecante, suspiciosa vittam solvi, caput nudari imperat: quod ut vidit in orbem undique immaniter dispanctum, facile coniecit, inde hæc signa tam cruento incessent zodiaco. Verumtamen siluit, haud ignara, Filiam, si spicetum summi prodere aut abjicere cogeretur, facile alia et quidem longe trulentiora mox adinventuram, quibus verticem pergeret divexare. Itaque tunc, velut inscia mysterii, calente vino caput filiæ leniter abluat, quantum læsis partibus sat fore ad medelam aut credebat, aut credere simulabat, aliud interim adversus ipsam coronam remedium excogitatura.

93 Nec mora: delata fuit rei series ad eum, qui certius coronæ usum Virgini prohiberet; nempe ad unum ex Patribus spiritualibus, quorum ductui Rosa obtemperabat. Is erat R. P. Joannes de Villalobos *b*, Rector Limensis collegii Societatis Jesu, Vir sanctimonia ac religione celeberrimus, et animarum per tutiora compendia perfectionis deducendarum auriga peritissimus. Huic ut innotuit quod gestum erat, extemple mandavit Rosæ, quidquid illud esset, quo caput summi hactenus spinose discruciverat, sibi adferret. Attulit illa coronam suam, ne quidem tantillo sibi indulto spatium, quo notas sanguinis inter cuspidum acumina satis abstergeret. Allatam prudens ac pius Pater non sine horrore et commiseratione intuitus, rigidiorum esse censuit, quam quæ illi sexui, ætatisque teneritudini conveniret. Proinde rationibus adortus est Virginem, ut omnino severissimum crudelis in-

strumenti usum dissuaderet. Illa advertens, ratione, non imperio secum agi, suas vicissim rationes humiliter opposuit; demum in hoc utrinque conventum est, quod poscenti sua redderetur corona, sed mitigata. Sicque providus ac discretus Pater, arrepta lima hinc inde promineptiores coronæ aculeos hebetavit, obtudit, defricit, si non satis, at tamen nec parum hoc temperamento se putans assecutum.

94 At Rosa pluris faciens coronam, quam regnum, gauderat hanc se recuperasse salvo spinarum numero, ac saltem non nisi modice ea castigatione exarmatam. Igitur respexit denno ad pristina dolorum supplementa, jamque pænosio teniarum attractui etiam hoc addebat, ut interdum illiso pugno coronam tunderet, quo altius in caput penetraret: neque enim diligens lima sic detriverat aculeos, ut suo non fungerentur cruentandi officio. Patuit hoc vice quadam, cum Rosa, fortuito in terram lapsu caput leviter ad vicinum pluteum impegit, ubi confestim ob coronam verticem validius impactam, copiosus sanguis deluxit in humerum. De Christi sermo spinæ canit Ecclesia: « Felix spina, cujus aculei » vires frangunt regis tartarei. » Rosa nostra id ipsum experiri meruit et in suo: nam quotiescumque hostis tartareus appropinquabat Virgini, suggesturus fœda ac sordida, aliis ad eum procul abigendum catapulis opus non fuit, quam quod vigil Rosa ter digito pulsaret suam coronam, in SS. Triadis reverentiam. Tympanum erat, cujus levi tactu percussus dæmon fuga turpissima declinabat certamen. Suavis, ac forte mirabilis est, quod de hujus coronæ virtute post obitum Virginis compertum est.

95 Quidam religiosissimus Dei servus, paulo post elatæ Rosæ exequias, domum Gundisalvi quæstoris adierat, eo dumtaxat animo, ut instrumenta, quibus Rosa virgineam carnem vivens domuerat, devote contrectaret. Oblata ei enim amulo fuit corona spinis horrida, vixque his manus applicierat, cum repente æstuare cepit inusitato quodam divini amoris incendio, collinescere in intimo fundo spiritus, dulcescere gustu admirabili supernarum deliciarum, tamquam ex illismet spinis paradisi nvas, ex tribulis ficus collegisset in animæ palatum. Verum de hoc prodigio commodior rediit tractatio infra cap. XI, cum de pronubo Rosæ anulo agendum erit: hic sufficiat innuisse, quam serio ac festive cælum ipsum hinc coronæ applauserit, quando in honorem tam rigide compunctionis, unctionem distillavit tam suavem ac pretiosam.

96 Non pigeat, hic denno reflectere oculos in spiniferum S. Catharinæ Senensis prototypum, quod Rosa nostra spinis coronata sic imitari visa est, ut plene id ipsum non tam expresserit, quam in se transtulerit. Paucis accipe hujus rei notabile argumentum, quod in Rosæ funere observatum est. Dum defunctæ cadaver prostabat in feretro, disposerat caelestis illa (cui nihil fortuitum) providentia, ut deesset florida corolla, quæ de more caput virginem circumdaret. Instabat hora funeris ad sepulturam efferendi; at videbantur fugisse terreis flores, velut indigni, qui Rosam coronarent jam caelestem. Ergo in confusa illa trepidaque hinc urgentium, inde cunctantium perplexitate, recurrendum denique fuit (non sine instinctu Numinis) ad coronatam S. Catharinæ Senensis imaginem, quam Rosa, dum viveret, ornare consueverat: hujus itaque sertum proprium, omnibusque publice

A. LONARDO HANSEN.

Hæc aculeata corona

tangentem spirituali gaudio replevit

post obitum sanctæ Virginis.

dante hoc
amentum.
quod dome-
sticus diu
tenit.

et tandem
casu dele-
tum est

Joannes de
Villalobos
aliter non-
nulli mudi-
torit.

b

notum.

A. LEONARDO
HANSEN.

notum / tantisper transfertur in Discipulam; sibi hoc Rosa effertur Gaudisalvi domo ad imbulum, ut quæ viva seraphicam magistram ad vivum expresserat gestamine senticoso, eandem et mortua repræsentaret evidentius sub communi utriusque corona. Probarunt factum quicumque miseritum agnoverant, certi non ab humano studio, sed necessitatis fortunato potius quam fortuito consilio hoc singulare virtutis testimonium Virgini obtigisse.

et ipsa propter illam in celo coronari visa est.

97 Hinc demum et illud videtur pertinere, quod, dum mortualis pompa sic Rosam coronabat in terris, ostento non absimili Beatorum curia eandem coronavit in cælis, ut utrimque deprehendatur, successisse in ipsamet S. Catharinæ Senensis coronam. Res ita innotuit: mox a felici Rosæ transitu, persona quædam eximie sanctitatis ac nominis in visione imaginaria conspexit inter angelorum myriades gloriosam sanctarum Virginum catervam, recta gradientem ad thronum SS. Trinitatis: in medio agminis fulgebat Rosa palmam manu preferens, niveoque candicans amictu, sed nondum ut reliquæ coronata: siquidem ad divini illius throni crepidinem stabat virgo Deipara, coruscantem in dextera coronam tenens, qua Rosam suis ipsa manibus inaugura-
B
tura, solennem hanc Virginum processionem expectabat. Nimirum simillimo ritu olim S. Catharina Senensis excepta fuerat in cælis, cum reliquit terras, ut sic in magistram ac Discipulam a spina usque ad auream coronam nulla superesset difformitas. Felices spinæ, quibus de tali manu tale successit in cælis diadema!

ANNOTATA.

a Hoc loco biographus alludit ad medicum vel chirurgicam piæ duræque matris appellationem, de qua Castellus in Lexico medico apud nos pag. 322 sic disserit: Membrana dura, inviolata, crassa, cuticularis (idem enim significant) est, quæ primum calvaria ossibus exemptis, aut saltem apertis, cerebrum in orbem contegens apparet (quæ vulgo dura mater appellatur) cui altera tenuis mollisque subnectitur, quæ VIA MATER nominatur.

b Hujus viri elogium apud Joannem Nudasi nostrum in Anno dierum memorabilium Societatis Jesu ad diem 29 Martii pag. 174 legi potest.
c

CAPUT VIII.

Durus S. Rosæ lectulus, et nocturnæ vigiliæ.

ingeniosa
Virgo varios
excogitavit
modos,

Tanta ei corporis macerandi cura fuit, ut nec paucas nocturnæ quietis horas tormento vaenas esse permiserit: hinc strati sui voluit eam esse duritiem, quæ somnum abigeret magis, quam vocaret; quin et eo tandem processit ars atque industria, ut qui dormituræ lectulus, idem et equulens esset. Ita nimirum nec indulgebatur quidquam afflicto corpori, et demebatur somno, quod orationi accederet. Suboluit tempestive attentæ matri, quo Filia tenderet: nam pene ab infanta utrumque, et duris enbandi, et austeritatem dissimulandi studium notarat in puella; unde aliquamdiu hanc secum eodem in lectulo accubare jussit per noctem, ut arte ar-

tem deluderet. Paruit Rosa, sed eo ingenio, quo nihilominus obedientiæ ac poenitentia merita in illamet lecto materno dexterrime conjungeret: vix enim obrepserat matri sopor, cum Virgo culcitrae partem, cui incubuerat, sensim removebat, donec substratæ tabulæ corpusculum exciperent, capiti vero lignum, aut prope absconditis later cervicali subducto succederet. Idem S. Catharinæ Senensi cum Lapa matre certamen, idem stratagema fuit.

99 Larta successu Rosa, pergebat securior non tantum nudare sibi tabulas, quibus indormisceret, sed et rudius saxum circumspicere, quod cervici supponeret: verum post longas ambages, tandem interruptit Filiæ solertiam expergefata mater, ac velut deprehenso immani facinore puellam increpuit, adjecto callidæ obstinationis convicio: Si sic ei constitutum eral matrem fallere, iret porro, sibi que deinceps superte arbitrio lectum, quem vellet, contabularet, dum tamen capiti saltem humanius cervical concederet, ipsisque tabulis unicum simplicis straguli induceret operimentum. Ad hanc vocem tripudiabat Rosæ animus, maternam permissionem, tametsi jurgio ac bile acidam, pro dulci blandimento arripuit, conditionem avida manu acceptavit, matrique pro tam liberali indulgentia gratias egit tenerrimas. Exinde mox conquisitis, et in sui cubiculi rapaci angulo compaginis tabulis rinde stragulum injecit; bina insuper pulvina in speciem imposuit; parvoque labore grabatum, uti genitrix permiserat, absolvit. Verum quoties nox appetebat, remolis pulvillis succedebat truncus undique inpolitus, ac lapilli in hunc usum interdum sub lecto absconditi, disponebantur sub stragulo, ut ea inæqualitate offenderetur corpus, cui prædura tabularum planities in deliciis fore timebatur. Quantum hæseruporum sub stragulo extantium dissitæ cotes jacentem Rosam disperxerint, facilis conjectura est, sane in ipsis solidis asseribus conspicue apparuerunt impastinata lapillorum vestigia, ipsæ tabulæ serbicularim hinc inde extritæ protestabantur satis, quam molliter his incubuerit macilentæ Rosa.

100 Cæterum lapilli sparsim ac mobiliter dispositi facile cedebant moli, quoties in aliud latus vertendum erat corpusculum. Igitur addenda videbatur tum duriora tum stabiliora in equulei supplementum; nempe tria ligna tortuosa, indolata, nodosa tabulis imposuit, ac inter commissuras tenuioribus pavillis firmavit sub stragulo, ut cederent. Attamen per diem hosce truncos exemptiles seorsim occultabat sub thoro, ne mater aut ex inæqualitate straguli hos deprehenderet, aut palam expositos traheret in legitimæ suspicionis argumentum. Unica demum Mariana ancilla secreti conscia fuit, quam validis obstationibus adegit Rosa, ne proderet; et si cubiculum everrendum esset, hæc ligna suo loco vel immota relinqueret, vel acutum repouret. Diu placuit ferventi Rosæ crudelis hæc supinae torsionis catasta, placuissetque diutius, si fuisset atrocior, hoc est, si acutius et omni ex parte saxuisset: nam inter lignorum vaena spatia nil erat quod incubuam satis cruciaret.

101 Subiit ergo nova ac postrema lectuli dirissime asperandi cogitatio. Tabulis arcte commissis ligna omnino septem instravit justis intervallis, quæ, ne laxarentur, bubulis loris apte distinxit. Porro singulas distantium lignorum intercapedines præacutis tegularum fragmentis, co-
cilium
et matrem hæc observantem
F
ita falleret:

A ctidium patinarum frustulis, testarumque fracturam triquetris sic implevit, ut singulorum pars mucronata obverteretur corpori, ac ea quidem confertissima densitate, qua nutare aut cedere nulla possent; cum inferne sat prohiberent subiecti asseres, nequa excideret; costasque obsiderent ligua, ne laxaretur phalanx. Quis credet videri denique potuisse dignum huiusmodi pratum, in quo Rosa quiesceret? nec defuit stratum nobili dignum cervical; sed de hoc infra. Eidem coaptata lodices, at cificinae, setosae, instarque subcernienli aut cribri, ut simul et ipsae pmgerent, et testarum puncturas non impedirent, sed obiter absconderent. Insuper ad huius lectuli caput occulte ampullam felle plenam appenderat, nec ante ad somnum sese componebat, quam isthoc sorbillo amaricasset fauces, in memoriam Spousi felle ac myrrha potati.

quam lecti
durissim

a b

c

102 Aliquando fassa est Rosa, in lectuli sui aditu hoc felleum lihamen sibi non adeo cum sumeret, quam si citius evigilabat, fuisse molestissimum: tunc enim sentiebat palatum usque ad tonsillas *a* et epiglottidem *b* aruisse penitus, linguam prae siccitate vix non immobilem, gutturis bronchias *c* undique accensos, ita quod siccatis faucibus supplicium esset ipsa respiratio. Proinde nil mirum quod ([ut] postea innotuit) Rosam cetera intrepidam saepius horror pavoreque medullitus pervaserit ad unius sui tam immitis lectuli cogitatum: tremebat, aestnabat, sudabat misera, priusquam vel spondam attingeret, memor, quales ipsam expectarent ibidem plumae, quot minaces cristae arrigerentur illic in suam lanienam, quo sibi cruciati distabescendum, quoties in alterum latns revolvendum esset lassum corpusculum; denique sciebat, inde se neutiquam surrecturam absque omnium membrorum gelido stupore, ac velut ex ossifragio, coxis, humeris, cruribus, brachiis miserime divaricatis; unde cuidam matronae post annos complures familiariter interroganti, quomodo lectum adeo horribilem, [ac] arduum potnerit vel nocte unica tolerare, respondit cum lepore (uti solebat) et gratia, alem se ex eo accubitu dolorem capere, quantum utique sufficere posset in satisfactionem pro quavis amicissima persona Deo offerendam.

Christus et
apprensus ap-
probavit.

C

103 Contigit subinde, Rosam velut iusto pavore pene imparem, diutius haerere in ancipiti, lectumne tot poenarum fertilem inscenderet. Verum dubitanti et prope exanimi subvenit Christus, visibili blandaque specie se Virgini objiciens, ipsamque placidissime his verbis compellans: « Memento Filia, longe duriorera, angustiorera, » horribiliorem fuisse lectulum Calvariae, in quo » mortis somnum pro te cepi. Nosti, quid fellis » ibidem propter tui amorem exhausserim: scis, » quae illic non testae, sed ferreae cuspides mi- » hi manus pedesque terebrarint, donec ipsam » mihi extunderent dilectam animam. Haec re- » cole, haec poenali strato tuo in trutina oppone, » et videbitur tibi sub charitatis dictamine lectu- » lus noster florihns. » Mirum, quam alte Virgini animam haec verba penetrarint, quantum ei roboris constantiaequae affunderint, ne ab horrido illo patientiae exercitio resiliret. Sane per ipsos decem et sex annos in huius agonis acerbissimo tormento invicta perseveravit, et (quod mireris amplius) conscia demum atque invita, sed tamen connivente matre. Conata quidem haec fuit semel iterumque Filiam a tante austeritatis excessu divertere, et lectum immanem frustatim dissipare, sed immisso divinitus conscientiae stimu-

lo, nec manum ausa est adhibere, nec imperium. A. LEONARDO HANSEN. Maluit itaque per confessarios tentare successum; verum et hi velut in magnae perplexitatis negotio videbantur trepidare, nec certi quidpiam resolvebant; idque perspicuum satis indicium erat, Deo sic placitum esse, in asperrimi lecti tolerantiam electam Rosam dilecto suo Sponso concrucifigi.

104 Dicendum nunc de cervicali. Tentabat Rosa gradatim abjectis mollioribus, ad exemplum S. Catharinae Senensis, eo pertingere, ut, inscia matre, demum informe saxum capiti dormitura supponeret; unde initio grossioris panni incommodum voluven in cervical adhibuit, deinde paulatim crudum laterem, denique petram polygonam *d* et nudique scabram. Verum hanc mater, ut animadvertit, sustulit; filiaeque pulvinar obtulit lana vacuum, sed cum jussu, ut illud fareiret. Tacuit Rosa, pulvinar suscepit, infarsit, sed non lana, uti credebat mater: vim segmentorum collegit, quae de fabri lignarii dolabra excidunt; his pulvinum implevit, impleto indormivit. Nec tamen diu latuit matrem solertia, fartum corripuit, lignea inde retrimenta projeci, lanam substitui, lanam ingeri, diserte et cum clamore praecipit. Obdedit Rosa, sed non ultra litteram; cervicali infarsit lanam, at non solam; qua inter lanam extimumque pannum, ubi facies decumbentis excipienda erat, tortiles juncos clam occultuit, quos veteris sportae fragmento in hunc usum detraxerat. His Rosae dormientis vultus inmodice dispungebatur, adeo quod mater in genis ac fronte Filiae persaepe notavit extemporanea haec stigmata, nec tamen originem divinare poterat, jam secuta de lana, quae cervical implexisset; donec fortuito casu manum cervicali incuriose imponens contrectavit hostem in latebra, juncos deprehendit, extraxit. Vidisses hic demum Lapam matrem filiae Catharinae probra, convicia, criminationes acervantem: vix temperatum a verbere. Sic Rosa, quod dura sibi quereretur, durissima sufferre debuit.

Unde pulvinar, quod capiti subijcere jussa erat.

d

E

105 Exinde mater in virtute sanctae obdientiae praecipit Filiae, rursum vacuaret suum cervical, lanamque reponeret, at lanam solam. Iterum obedit Rosa, sed ultra litteram; nempe duplicavit lanam, arreptoque bacillo, tantam ejus copiam non tam ingessit, quam impressit cervicali, ut hoc suberis tandem duritiam exaequarit. Sic videbatur sibi rediisse ad lignum illud pulvinar, quod pridem sibi mater subtraxerat. Fuerat is truncus ex arbore, quam illic pacay *e* vocant indigenae, excavatus in medio, ut caput Virgini collumque exciperet. Huic per edictum matrem proscripto successerat nodosorum stipitum fascis, in extremitate finibus collectus. Verum et hunc mater abegerat. Tandem ut in postremum hoc mere lanam cervical incidit, anterioris inops consilii, sic Filiam affata est: « Sane parvisti, Rosa mea, parvisti: siquidem hic » modo nil nisi lanam reperio. Satis est, imo » plusquam satis: nam tibi et lanam in lanienam » scivisti convertere; quid ultra imperem? Ne » matris praeeptum flocciferet, hos floccos con- » densasti in solidae petrae duritiam. Age ut vis, » nec si tibi mortem consciveris, te amplius in- » terpellabo. »

nova industria identidem durius reddidit,

F

106 Demum advenit matri tempus optatissimum, quo sibi de Patrum confessariorum permissu licuit penosum Rosae lectulum manibus avidissimis dissipare. Qui conscientiae Virginis pra-

ita ut mater totum ejus lectulum dejecerit,

A. LEONARDO
HANSEN.

erant, tribus circiter ante illius obitum annis consideraverant, ipsam viribus nimium attenuari, corpusculum tot flagris, jejuniis, morbis exhaustum, arduo tam asperi lecti supplicio non amplius par fore, et, si fomenta illi persuaderi nequeant, saltem tormenta debili aut subtrahenda esse, aut moderanda. Itaque Rosæ lectulum arumnis trium lustrorum gravem cupidæ matri dedunt in direptionem ac prædam. Quo animo id acceperit Filia penitentiae, quam vite studiosior, non facile dixerim; at alacris mater, velut signo ad assultum dato, sævissimam illam catastam non aliter ac hostilem arcem invasit, truncos, ligna, tigna deiecit, luxavit asseres, et non sine præcipiti manuum offendiculo testacea fragmenta sublegit, sparsit, tandemque in vicinam urbi fluvium, ne ad usum redirent, abiecit; prius tamen eorum numerum iurare voluit, reperitque acuminata frustula parum abesse a trecentis.

eamque minus
incommodè
dormire
coegerit.

B

107 Ergo aliter post hæc Rosæ jacendum, et dormiendum fuit; vix tamen blandius aut commodius: nam tabulas suas asseresque repetit: his sine culcitra palæve simplex ac detritum peripetasma instravit; sicque, vocato somno, evangelia membra deinceps composuit ad soporem. Attamen et pauper hic thalamus ei videbatur sapere delicias; unde postremis vitæ annis, quos in Gundisalvi quæstoris domo exegit, in humili sella collecto corpusculo, sedentaria noctes suas transegit, capite paulisper reclinato ad columnam lecticæ, in qua Gundisalvi minorenes filiarum acquiescebant. Ha brevissimum somnum Rosa libabat magis, quam capiebat, præsertim hyberno tempore, quo plerumque ex nocturnis frigoribus sic tremebat, rigebat, stupebat, ut surgens pedibus consistere vix posset. Interdum nimio algore excitata, roris marini ramusculis ad ellychnium accensis, obiter hoc fumo tantillum fugitivi caloris, quo se foveret, nitabatur concipere. Novercali corporis odio, nec vigil insidere usquam pulvino voluit, sed vel stans peragebat labores suos quousque poterat, vel cum necessario selendum erat, duro palo nitabatur pro sellula.

At illa solutam
cubandi
duritiam
repetens,

C

108 Interim prioris sui lectuli memor et cupida, assidue tudebat confessariorum anres, que rebatur, se vitam suam otiose perdere, dum a pristinis penitentiae exercitiis in vita cogebatur feriari, omni se patientiæ merito vacuum ex tanta Patrum indulgentia remanere, S. Patri suo Dominico indes occantari titulum ROSA PATIENTIÆ, se vero, adempta sibi patientia, nec Rosam esse, nec tanti Patris Filiam; denique sinerent eam, quæ nil boni ageret, saltem mala pati, corpusque affligere. Tantum effecit, quod unus ex confessariis indulsit Virgini, ut per totam illius et proximi anni (qui Rosæ postremus fuit) Quadragesimam, ex pristini rigoris forma denuo sibi lectulum instrueret e lignis, testis, tegulis constipatum. Fecit confestim Rosa, ut sibi permissum erat, summeque curæ summum adiunxit secretum, adeo ut neque post suum obitum (nam tunc primum res innotuit) secundus iste penarum lectulus usquam potuerit inveniri. Credibile est, ipsammet, statim ut cum Quadragesima expirabat utendi facultas, nitro solvisse catastam, dispersisse testarum fragmina, projecisse paxillos et ligna, ne quid innotesceret; quamquam diligens perquisitio utrobique, tum materna, tum quæstoris, in domo non defuerit.

109 Sed nec Rosam morti jam vicinam de-

sernerat hoc pene coævum durissime cubandi desiderium. Semianimis in suo illo extremi doloris extremo lectulo dolebat, altero illo se carere lectulo extreme dolorifico. At quis tam crudellem equulem apparasset innocentulæ jamjam morituræ? Saltem optabat ex illo, cui incumberebat, humaniori stratu, humi deponi, ac nudo in pavimento mori. Verum ut neque hoc se impetraturam a domesticis intellexit, adstantem germanum fratrem ultimis affata verbis rogavit, cervicalia ut submoveret; his in partem retractis, gaudebat moribunda, quod se lecticæ tabulis sentiret occipite humerisque acclinem, miriticeque contenta, quod crucifixo Sponso qualitercumque commoreretur in duro ligno, felicem spiritum paulo post in manus Creatoris placidissime exhalavit. Nec defuerunt, qui in morientis pallido vultu notariunt ipsissimam. Christi in cruce exspirantis elligiem, quod alio loco, et tempore, in S. Catharina Senensi, itidem lecto deenbua, fuerat observatum.

D
et in ea usque
ad mortem
perseverat
cupiens.

110 Porro quisque ex tanta usualis strati duritiæ haud difficulter intelliget, quantum Rosa vigiliis dederit, cui ipsemet lectus soporem adimebat. Passa est aliquando seraphica Catharina beato Raymundo f confessori suo, cum nullo hostium aequè ut cum somno, operiosius sibi fuisse colligendum; quem eo tandem redavit, ut horis omnino duabus contentus esset. Rosam Catharinæ discipulam idem certamen exercuit, eadem victoria coonestavit: nam et ipsa somnum suum intra duarum horarum angustias coercuit, et aliquando etiam minus spatii indulgit importuno exactori. Unde sic diurnum nocturnumque tempus distribuit, ut ex utroque duoderim horas universim orationi seponeret, alias decem impenderet labori manuum, quo parentes sustentabat, reliquas corporis necessitatibus et brevi quieti deputaret. Hanc vigilandi facilitatem juvere longæ inedia, cilicii, lectique cardnetum, frigida omnisque potus diutina abstinentia, profunda meditatio et applicata mentis ad superna tenax defixio.

longas vi-
lias pruthe-
bat
E

111 Nec tamen suas artes partesve omisit ver-
sus hostis, quin Virginem, tunc maxime, quando ad nocturnam orationem surrexerat, molestissime niteretur revocare ad somnum. Rosæ permagno steterè hæc prædica: nam, sive genibus humi lixis inchoabat preces, videbatur inesse plumbum gravatis palpebris; sive erecta stabat, capiti vertigo ponderosissima obtinnidat languidam somnolentiæ cantilenam; sive paucis brachiis procubasset in terram, adgliscebat soporiferi corporis suave blandimentum. Pudebat Rosam adversario succumbere tam ignavo, pugnabat etiam cadendo, illidebat cervicem parieti, tudebat sibi latera, si quo modo extunderet irrepentem lethargum: vincebat tandem, at non sine agone; triumphabat, sed in cruce: minimum prostabat in Virginis cubiculo par humanae staturæ crux lignea, e cuius brachiis utrumque proninebant clavi fortes ac solidi, ut sufficerent corpori sustinendo. His igitur anhas manus applicabat in somnum pugnaturæ, ab horum tenaci complexu pendulum librabat corpusculum, dum Deiparæ Virginis Officium absolveret, his enucleis tudebat impetum somni, erudiebatur ad excubias, crucifigebat hostem, nec nisi victrix obrigidos lacertorum tendines retraherebat a charis victoriæ manubriis: sic palmam obtinebat, sed palmis callosis.

et denique
somnolentiam
immittenti

F

112 Invenit et alium pugnandi modum. In
cellula:

acriter res-
stebat.

A cellulae pariete oblongum lixerat clavum paulo altiore, quique Rosæ verticem palmi fere interstitio superaret; hinc adversus somni insidias modicum id capillitii, quod obtegenda coronæ in fronte residuum superfuera, implectebat strictissime, eoque tormento accersebat vigiliam, recitabat preculas, somnolentiam strangulabat. Ne tamen sic pendula paucis capillis totam corpusculi molem committeret, utramque summis pedum digitis insistens, tangebatur terram, sed ægre satis, ac per alternas successiones nutante labrico fulcimento. Colligito, lector, ex tam atroci remedio, quam fuerit juvenulae importuna somni vexatio: in lecto, muricibus ac tribulis, foris autem clavis pugnandum fuit, et Rosæ seu dormire vellet, seu vigilare, tormenta subeunda erant.

ANNOTATA.

a Tonsillæ sunt extremæ faucium partes circa radicem linguæ, gulam utriusque attingentes. Medici inflammationes faucium cum tumore tonsillarum appellant, quas Græci nominant *παρατόμα* per similitudinem, de qua *Lexicon medicum Castellii pag. 373* consuli potest.

b Græce *ἐπιγλωττις* (quasi Latine dicas superlingua) est membrana cartilaginosa rotunditatis oblongæ, in interiori gutturis parte collocata, et exoritur a radice linguæ, quæ Græce *γλωττις* appellatur. Teste Castello, dicitur etiam lingula, ligula, id est, laryngis lingua: est enim corpus quoddam simile linguæ alicujus fistulæ, ubi arteria et larynx inter se connectuntur, et velut operculum omni tempore, quo animal respirat, apertum stans, quo transglutit, laryngi accumulans etc.

c Bronchus Græce *βρόγχος*, est corpus quoddam cartilagineum Galeno secundum asperam arteriam, quod sic nominatur, quia maxima ex parte constat cartilaginibus, quas Græci *βρόγχια* appellant. Hinc bronchocele dicitur magnus et rotundus gutturis tumor, qui in aspera arteria exoritur.

d Polygonus, id est, multos angulos habens ab adjectivo Græco *πολύγωνος*, quod componitur ex adverbio *πολύ*, id est, multum, et voce *γωνία*, quæ angulum significat. Hinc *τρίγωνος* triangularis et similia originem habent.

e Suspicio, esse eandem speciem arboris, quam Joannes Latinus lib. 16 *Indiæ occidentalis* cap. xi Pekey appellat, et de cujus trunco sic scribit: Truncus interdum ita crassus est, ut vix trium quatuorve hominum complexu ambiri possit etc. *Citatus Latinus lib. 10 ejusdem Operis cap. 2* meminit de alia similis fere nominis planta, de qua tradit sequentia: Est et altera herba Peruvie familiaris, quam indigenæ vocant *Paxco*, cujus folia (inquit Monardes) plantaginibus foliis forma et colore simillima sunt; resiccata valde tenuia, impense acrida, calidaque. Ejus pulverem ex vino sumptum nephriticum dolorem a flatibus aut frigida causa proveniente dicunt tollere etc. Sed ignoramus, an truncus hujus plantæ tam magnus sit, ut ad hunc usum adhiberi possit.

f Majores nostri ad diem 7 Januarii, sive anno 1 istius mensis a pag. 404 Acta hujus Sancti illustrarunt.

CAPUT IX.

Amor solitudinis, fuga conversationum, et perangustum cubiculum.

Ut olim S. Catharinam Senensem adhuc pusillam, solitudinis amor usque ad speluncæ questionem abripuit; sic Rosam vel a prima infantia docuit solitarios angulos domi quærere, mundique commercia devitare. Conveniebant ad eam e vicinis domibus parvulæ, at lusitandi gratia, quod illius ætatis primum studium: afferebant singulæ suas pupas, quibus vestiendis, comendis, ornandis, femellarum pueritia communissimo sexus genio addicitur. Has innocenti æmulatione ostentabant silenti Rosæ, hortantes, ut et suam promeret, aut formaret. Negabat illa, se pupam vel habere, vel etiam conrectare velle; quod audisset, malignum [spiritum] aliquando per pupam (fortasse idolum fuerit) garritum edidisse. Mox puparum lusu coæqualibus relicto, abdebat se in secretum angulum, quasi arcanis cogitationibus quietius vacatura: illic interdum deprehensa a fratre, ac interrogata, quidni mallet, puerulis festive nugantibus colludere, quam in pulverulento, ac pulicibus referto angulo desiderare? Verbis supra atatem sensatis respondit: «Sinito hic me delescere solam cum» Deo: nam illic inter pupas, an pariter adsit» Deus, quis novit?»

Sancta puellares ludos exosa

114 Cum annis crescebat latendi studium; nude in horto umbrosas platanos muro proximas conspicata, locum elegit, ubi auxiliante Ferdinando fratre, oratoriolum ab omni domesticorum prospectu semotum efformaret. Illic plexili ramorum, palmitum, virgullorum circumducta, modicum inclusit spatium, ac superne frondosis arcibus affabre concameravit. Intus humile altariolum muro applicuit. Crucem ex densiori charta, flosculis, plumisque versicolorem imposuit, et quidquid sacrarum imaginum conquirere poterat, in hanc suam basilicam sollicite comportabat. Videbatur huic angello Rosula universas suas inclusisse delicias, adeo totos in eo hærebat dies solitaria: illic velut ad orandi, meditandique secessum a prandio, a lectulo, a cena properabat; ibi domesticis se subducebat tumultibus, jocis, fabulis, uni sibi cœloque vacans; extra huic paradisum nusquam ei bene esse poterat, adeo ut domi abire in proverbium; «Hortum adeas, si Rosulam quæris.» Verum quia isthoc solatio non nisi interdiu licebat frui, paulo grandior facta, impetravit a matre aliud intra ædes cubiculum, in quo seorsim a cæteris proliis solitaria pernoctaret. Tempestiva hæc fuere in tenella indole præludia, ut quid maturioresset molitura, ex his præambulis conjiceretur.

a teneris annis amabat solitudinem.

115 Paulatim eo statura et ætas Rosam provexerat, ut idonea esset honorario comitatu stipare matrem foras egressuram, maxime cum invisendæ erant digniores matrone. At Filie suam unice eremum amanti molestissimum erat, tam videre, quam videri in publico; unde nunc prece, nunc lacrymis ambiebat matrem obsecrando, ne secum se abduceret. Stupebat ista, nondum assequens, unde idipsum, quod reli-

ad quam obtinendam

quæ

A. LEONARDO
HANSEN.

quæ juvenula ultra modum exambire solent, uni Rosæ tam exosum esset. Itaque invitam aliquoties adegit imperio, certa, edicto sine replica obedituram. Semel cum a matre invitaretur ad secum obienda foris urbanarum salutationum officia, Virgo juxta domesticum furnum transiens, saxum a clibani orificio studiose sibi attraxit in pedem, eoque vulnere et contusione obtinuit, ut non fiete claudicans residere domi sineretur. Et verius et venustius hoc vulnere pedis rubuit Rosa nostra Peruana, quam quod de Rosis Cyprii fabulata est antiquitas, nimirum has non ante rubuisse, quam ex Cypriæ dea sanciato calcaneo fortuitus eas ciner aspersisset a.

sapienter utebatur astuto stratagemate,

116 Porro et aliud Virgo excogitavit stratagemata, ut solitudinis amans, redimeret vexam proeundi in publicum. Quoties a matre præsensit, se invitandam ad visitationis obsequia, clam Indico pipere, quod mordacissimum est, cilia palpebrasque sibi ablinebat, quo quidem affricu mox ardebant oculi, rubebant, stillabant, velut si acris e capite defluxio eos suffundisset. Ita dum mater egressura vocabat Filiam in comitatum, sufficiebat ostendisse lluidos, noxiæque pruritu tumentes oculos, tanquam perferenda apertæ luci tunc minime pares. Unde miserata parens, ne affectis luminibus liberior foris noceret aer, indulgebat filia optatissimam solitudinis ac latibuli facultatem. Durum sane effugium; at Rosæ præ ipsa pupilla oculi charior erat sua anachoresis, longoque tempore ipsi valuit hæc solertia, donec tandem suspecta frequentia rem prodidit genitrici, quod ita accidit.

quod tandem detexit mater.

117 Condicto mutuo domina Ludovica Vargas Carvajal cum Maria de Oliva statnerant, assumptis utrimque filialibus, vehi ad celebrem divæ Virginis stationem, cui a Monte Serrato uomen est; venit præfixa dies, et rheda cum D. Ludovica ejusque filia Isabella Alexia substituit ante fores. Præparata mater advocat Rosam; at hæc prodit turgentibus rursus oculis, palpebrisque subtristi rubore inflammatis, ut facile constaret, visum ea defluxione accensum, et nimio dolore nictitantem, auræ solisque pericula nentiquam laturum. Ille demum in se reflexa mater, postquam se Ludovica comiter excusarat, pensitare cœpit attentius, quid sibi velit, quod Rosæ oculos tunc potissimum obsideret importuna ista defluxio, quancumque honestarum matronarum visitatio, aut domi excipienda, aut foris exequenda instabat. Hinc in Filia vultum curiosius intenta, vidit, non fingi, quod apparebat; nam et ruboris incendium, et doloris acrimoniam, crebra stillicidia tacite affirmabant. Denique materna licentia propius os naresque applicuit, odorem sensit, exertaque lingua mordacitatem savissimi collyrii lambendo deprehendit.

cujus iram molli responso lenivit.

118 Quis enarret scommata, clamores, dicteria, quæ tunc in Filiam detonnit mater? « Quorsum (inquit) hæc scædes? cui bono » tam ineptæ præstigiæ, si libuit matris oculos » deludere, at ludere cum propriis oculis quale » nefas, quantum periculum? Tam cito oblita » es, nuperrime Ferdinandi Perez mancipium, » simillimo abusu allii et piperis, omnino visum » usumque oculorum perdidisse? » Breviter ac modeste respondit Virgo « Satis foret, o mater, » et me cæcam esse, quam vana et secularia » affatim videre. » Icta responso genitrix, permisit Filia, quantum vellet latere domi, tantum

ne amplius sibi oculos perieuloso hoc defectu obpiperaret. Tam caro constitit Rosæ optati recessus tarda licentia, quam illa pretio perpauca sibi emptam (pleræque ademptam) vellent.

119 Usque adeo Rosæ placebat desertum, displicebat publicum, ut non solum privata palatia, communiaque urbis spectacula mordicus devitarit, verum et generales celebrium processionum circuitus, ac populosas supplicationes curiose spectare defugerit. Fatebatur, sibi permolestum, ac grave esse, inter feminarum colloquia cernere pomposas vestes, pallia, fasciasque pretiosas, interesse otiosis fabulis, distineri reciprocis tot inanum urbanitatum ritibus: præcipue tamen dolebat, se neque in domestico sui recessus asylo tutam a visitationibus, liberamque esse. Jam desiderat matrem ad ejuscemodi officia foras comitari, sed ne ipsa domi visitaretur, effugere cupiebat, nec poterat. Mansuetudo, comitas, modestia Virginis trahebat notas feminas, ut specie honoris eum accedebant ad matrem, postularent videre et Filiam, quam suavis odor virtutis, honestas indolis, admiratio sanctitatis, quam plurimis etiam illustribus commendarat invitam. Neque his facile accessus poterat denegari, quantumcumque se Rosa absconderet; deplorans jacturam pretiosi temporis. Et quamvis sermo noninis de Deo esset, protestabatur utilius sibi ac jucundius semper fore, cum Deo, quam de Deo loqui.

120 Igitur, aspirante Numine, sublimiorem speculata est viam, qua sese ab iis impedimentis viriliter explicaret: parentes verecunde supplex oravit, permitti sibi in extremo horti angulo locum solitarium pro architectanda cellula, quam cupiebat unica dumtaxat statura suæ capacem, cum exigua fenestella, que lumen exciperet, ostioli clavem sola (si vellet) mater teneret: ibi se labori manuum, orandi meditantique studio, et collectioni spiritus absque nullo minimi temporis dispendio utilissime vacaturam. Addebat rationes solidas ac ponderosas, quas cælum ac zelus divini obsequii dictarant. Verum negabat mater, se permissuram Filia, quod tali sepulchro vivam se abderet. Post cassas preces, et obstinatas repulsas, Virgo de more confugit ad cælitum auxilia, Deum in primis Deique Matrem assidue invocans, ut matrem sibi consensum potenti afflatu elicerent: nec dubitavit exaudiri; verumtamen altius mota, in certitudinis experimentum, cælitus artham quasi pignoratitiam exspectavit et obtinuit, quæ talis fuit. Habebat in paupere thesauro coronam precariam ex corallis; hanc prompsit, ut in sacello SS. Rosarii imaginem divæ Virginis speciosus hic torques ornaret. Ergo notum Religiosum adiit, coronam porrexit, collo imaginis quantocyus immittendam. Neglexit ille, quod scala sibi deesset, qua ad sublimem in aræ imaginem pertingeret.

121 Postridie ad sacellum Virgo rediit Missam auditura, cumque notasset suam imagini coronam deesse, magnis precibus majorem (quem vocant) sacristanum exoravit, ut tandem ipsæ coronam imaginis collo circumdaret, sua interesse plurimum, ut id fiat, velle se pretioso hoc vinculo suaviter captivare Matrem Virginem, ut ita Filiolus vadem sen fidejussorem se interponat. Postrema hæc verba anigmata erant, quod tunc quidem sacristanus non satis assequeretur; fecit tamen quod Rosa petiit, scalaque applicita, coronam haud sine labore circum-

D

Cum cuperet in angulo in gurgio domi sola degere.

E

matre id recusante

F

confugit ad intercessionem Desponsæ.

A circumdedit collo imaginis, ac scalam removit. Adfuit demum statuta dies, qua Rosa obtentæ gratiæ fidejussorem intuitura, festinavit ad ecclesiam S. Dominici: et ecce SS. Rosarii sacellum ingressa, vidit coronam suam, a collo divæ Virginis solutam, pendere palam de manu parvuli Jesu. Idem viderunt quotquot promiscue aderant in sacello; at mysterium ignorabant, quod supponerent, coronam per ipsammet sacristam e collo Deiparæ in digitos Filioli fuisse translata. Sacrista prodigii admonitus venit, vidit, adstupuit, certus, nec se nec suorum ullum attigisse coronam a die, qua collo divæ Virginis circumducta fuerat. Sola Rosa conscia miraculi, signique tacita interpret, exultabat arcano júbilo, sat intelligens, quo ista spectarent; nempe Regina SS. Rosarii supplicii Rosæ gratiam (quam optabat) spouderat; Filius tandem tidejubeat pro Matre; sicque corallinum illud sponsionis vinculum ab exsolata Matre in se transtulerat.

et per amicos
ad matrem
mirus fit voti
compos,

B 122 Rosa ex hoc mirabili ostento jam sui voti securâ, ac pene compos, gravem ac honorificam adornavit legationem ad matrem: hanc obierunt magister et cathedraliens P. F. Joannes de Lorenzana, Caudisalvus de la Massa quæstor reginæ, et quæstoris uxor Maria de Usatigni. Festus erat dies beatissimæ Virginis in templo purificatæ, quando internuntia hæc trias, Mariæ de Oliva (gratulando magis, quam flagitando) exposuit Rosæ suæ constans desiderium fabricandi sibi cellulam angustam ac solitariam, in qua sine confessarii permissu nullius admitteret conspectum aut alloquium. Mater, quæ in illam usque horam ad ejusmodi voces Apenninis cantibus durior fuerat, statim ut cera liquefacta cessit, nec vel momentum temporis aut deliberationi, aut dilationi in re tam ardua deprecens. Nimirum, sic exolvit promissa fidejussor Deus, qui non minus parentis cor, quam corallium Filiiæ gestabat in manu sua.

Ubiq; pias
eternalis
inhærens,

C 123 Porro obtenta hac permissione, quam putas festivo dulcique gaudio diem illum transegit Rosa? Videbatur in se quadrare id, quod canebatur de justo Senæ: **RESPONSEM ACCEPIT SIMEON.** Andebat cum eodem cantillare jucundum hoc celeusma: **NUNC DIMITTIS,** velut quæ portum suorum desideriorum jam pene attigisset, fruitura deinceps secretis amplexibus infantis Sponsuli, qui ducit in solitudinem, locuturus ad cor. Denique sentiebat Rosa, se compellari primo illius diei Responsorio: **ADORNA THALAMUM TUUM SION.** Certe non nisi thalamum pollicebatur cellula, quam sibi designabat Rosa, longumque putabat, expectare diei sequentis diluendum, quo opus inchoaret. Nec mora, postulæ adornavit thalamum, comportavit in hortum tabulas, intraque pauculos dies perfectum stetit solitariæ devotionis breve, arctum, humile sacrarium. Tuguriolum erat quinque pedes longum, quatuor pedes latum; dixisses arcam potius aut cistam grandiusculam, nisi modica ad latus fenestella esse domunculam clamitasset. Unus ex confessariis Virginis obiter habitaculi angustiam perstrinxit, cui Rosa lepide replicuit, tantum inesse spatii, quantum sibi Sponsoque cælesti abunde sufficeret.

calidus acce-
pi duplex
prelegium;

124 Nempe, ut dicebam, thalamus erat, quem Virgo filia Sion adornarat. Nacta hanc eremam felix Rosa, hoc satagit, ne quis illic temporis punctus sibi efflueret sine fructu; hic totos hærebat dies addita majori noctis parte; hic

aptissime per varia pietatis exercitia dispensabat horas; hic liberrimo contemplationis usu ascensionibus in corde sua disponebat, propemodum ignara, in corpore an extra corpus degeret. Huc postquam se recluserat, cuidam probatæ sanctitatis matronæ in raptu visa est sub specie ac figura lucidissimæ stellæ, cujus radios et quaquaversum scintillantem claritudinem opaca parietum angustia cohibere nequaquam poterat. Lima, alio nomine dicta Civitas Regum, debuit et suam habere stellam, ad arcta Salvatoris cunabula tacite invitantem. Obiter hic attigerim, quod in Rosa, dum vixit, plurimi observarunt, mirifice oblectatam fuisse aspectu sereni cæli, adeo ut puella omnis astrologiæ penitus ignara, magnum interdum noctis partem immota soli si derum spectaculo dulciter inhareret: nimirum nova Regum stellat amabat sphaeram suam; eo anhelabat, hanc nuice deperibat siderea indoles, nec facile, a cælestium flammularum nocturno obtutu avelli poterat mens cælo nata: fatebatur, ræli siderumque diutina contemplatione se instaurari ac refici; quin et aliis suadebat, clarum sereni firmamenti aspectum inter potiora, quæ spiritum elevant allectamenta, posse numerari. Usque adeo non aberravit religiosa matrona, E quæ Rosam, stellis amicam, in stellæ figura agnovit, cui tunc pro firmamento exiguum cella latilulum erat.

ut nempe
Missis procul
celebratis
interesset.

125 Qui Virginis in templa et res sacras ardentem affectum noverant, mirabantur ipsam jugiter suo reclusoriolo sic adherescere, ut ferrialibus diebus vix aliquando ecclesiam adiret, proinde a nonnemine interrogata fuit, quomodo cor ejus pietissimum sufferre posset, quod non saltem ad interveniendum Missæ sacrificio, tantisper omni mane tuguriolum suum relinqueret mox repetendum? Audi candidissimæ simplicitatis responsum, et obstupesce. Subjecit Rosa, nentiquam id suo reclusorio imputandum, sed quia mater (quacum sola jusserant confessarii primis annis ecclesiam adire) domesticis impediatur curis, ne omni die ad Missam exiret, sibi tamen divina bonitate prospectum esse, ut in cellula residens, non unicam, sed complusculas quotidie Missas videret, audiretque. Quæsitum de modo, et compertum, id superius datum fuisse Virgini, quod spiritu (non secus acsi corporaliter præsens adfuisset) F intererat quotidie Missis singulis, quotquot in vicno sancti Spiritus xenodochio legebantur; nec solum istis, sed et iis, quæ procul celebrabantur in dissita S. Augustini ecclesia, quæ non minus quatuor aut quinque platearum anfractu seu interjecta distabat a Rosæ domicilio. Reclusæ Virginis arctissimæ solitudini magnum id, prodigiosumque fuisse solatium, neuo ibit inficias.

et culices.

126 Aliud Rosæ jam solitariæ privilegium a culicibus fuit, imo obsequium. Ubi anachoretica Virginis cella constiterat, soli humiditas et artuscularum frequentia infinitam culicum multitudinem aut gignebat, aut trahebat in amicum suo generi umbraculum. Molestum hominibus animal si quod aliud: nam unica sua proboscide, et tubicinem agit et militem, cum non minus feriat tubo, quam tuba ac bombo sopitos infestet; horum examina et agmina immigrabant Rosæ tugurio, præsertim, quando vel per diem siccantes radii solis, aut sub vespere serena noctis algores tenuissimis corpusculis imminabant. Nec tamen in tot culicum legionibus vel unicus

A. LEONARDO
HANSEN.

fuit, qui Rosam in sua cellula nunquam attingeret. Scatebant his undique parietes, personabat ostium, implebatur fenestra perpetuo communitium reflexa; sed cavebant singuli, ne Rosæ insiderent, ac velut ex conducto suæ parcebant hospitas.

quamvis alius
adventantibus
infesti.

127 Accidit, quod vel mater, vel ex permissione confessarii nonnullæ religiosiores personæ, Rosam in angusto suo habitaculo, de divinis collocuturæ, inviserent: has vero, mox ubi ad januam aut fenestellam condescissent, hostiliter invadebat culicum exercitus; his faciem et manus obsidere festinabat importuna societas: repellabatur unus, succedebant quaterai, et plerumque ex insidiis etiam incautorum sanguinem hauriebant, relicto pruritus ac tuberculi vestigio. Mirabantur, sub Ægyptiâ hac plaga, Rosam integros dies immotam consistere; at stupebant magis, postquam observarunt, in ejus vultu ac manibus nec minimum hujus eruentæ molestiæ signum apparere. Subrisit Virgo, matricque et aliis respondit: « Quando huc intra- » vi, cum culicibus amicitiam, pactumque » inii, ne nunquam me turbarent aut allige- » rent, vicissim in nullo me ipsis nocituram. » Stetimus atrimque pactis, nec solum com- » muni hoc tecto fruimur sine hostilitate; sed » insuper iidem in decantandis Deo laudibus stre- » nue pro modulo suo me juvant. »

cum non
pungerent.

128 Plane sic erat. Nam quotiescumque Rosa primo diluculo reserabat cellulae portam, et laxabat fenestellæ valvulas, culicibus (quotquot intus ad parietes densi pernoctarant) præcipiebat: « Eia amici, ad laudes omnipotentis » Dei; » confestim illi concentu lenissimo erumpabant in bombos, sparsique in gyros varie miscabant arguta murmura, phalange tam ordinata, ac in se flexibus aptissimis retorta, ut credidisses aut chorum aut choreas esse, quibus ratio dux præsideret. Hoc perfuncti officio, evolabant ad pastum: similiter, ubi ad solis occubitum repetebant hospitem domunculam, rursum instabat Rosa, ut, priusquam se quieti darent, secum tantisper serotinas laudes communi depangerent Creatori. Mox hilares susurri certatim implebant angulos, organique puenmatici modulos gestiebat amulari volatilis harmonia, donec, jubente Rosa, simul omnes conticescerent velut sub una lege nocturni silentii. Tantum in vilissimas bestiolas imperium statu innocentie reservatum fuerat, quem quidemi Rosa tam prope attingit, ut in solitudine cella versaretur tanquam in paradiso.

sicut expe-
riencia com-
est.

129 Soror Catharina de S. Maria tertii Ordinis S. P. Dominici, ac D. Eleonoræ de Castro anuosa contubernalis, Rosam in sua eremo visitabat; sed culicum insolentiam non ferens, unum, qui sanguine jam turgebat, manu occidit. Rosa miranti similis, « Quid agis (inquit) » charissima soror? Meos mihi hospites trucidas? » At Catharina: « Dic potius hostes, non » hospites, ecce enim quam sanguine meo ple- » nus sit iste culex. » Replicuit illa: « Quid ve- » ro magni est, tantillam animalculum nostro » pavisse sanguine, dum ejus Conditor nos suo » met toties pascit cruore? Ergo ne perrexeris » meos interimere culices, et ego vicissim tibi » spondeo, quod æque tecum uti mecum pa- » cem colent. » Factum est; nam nullus dein- » ceptus ibi culex Catharinam punxit aut suxit. Idem matri, questori Gundisalvo, hujus consorti, aliisque accidisse constat, ne dubitari

posset de innocentiis Rosæ in domesticos sibi cu- D
lices admirando imperio. Paulo aliter id experta
est soror Francisca de Montoya, itidem S. Pa-
tris Dominici alumna Tertiaria. Hæc inter sa-
era cum Rosa colloquia, viso tot muscarum fa-
melico assultu, nonnihil exlimuit. Quod ubi
advertit Rosa, « Ne (inquit) metuas, soror; »
ad SS. Trinitatis honorem soli tres hodie cu-
» lices te pungent; deinceps (ut ergo) immu-
» nis eris. » Contigit, prout Virgo prædixe-
rat: Franciscam ter culex adrosit, exinde illo
die semperque in posterum libera ab his fuit,
præsentem Rosa. Quod hoc miræ immunitatis
privilegium recessus ille solitarius e celo posse-
derit, bene est; quod vero id ibidem aliis Rosa
communicare potuerit, singulare fuit.

130 Ultimo vitæ suæ triennio, in Gundisalvi quæstoris domo, parisi fere solitudinis deser-
tum sibi Virgo dilinierat, lotosque cum nocti-
bus dies, vel in domestico oratorio latebat abdita,
vel in ultimo ædium cubiculo arctis sese cau-
cellis jugiter colibeat, omnia præstruens, om-
nia interponens, ut inutiles visitationes devi-
taret. Nonnunquam de confessoriorum, ipsiusque
Gundisalvi permissu, maternam adibat domum, E
ut pristinae cellulae suavi eremo per aliquot dies
frueretur; ac sæpe coram intimis gravissime
questa est, jugi se dolore affici, quod sexus ac
seculi conditio sibi non permitteret, in asper-
rimos montes procul secedere, ibique cavam
rupem inquirere, ubi remota ab omni humano
commercio, vitam degeret. Landabat assidue
priscorum eremicolarum felicissima tempora,
suspirabat ad omnem Nitriæ ac Thebaidis men-
tionem, et, ut verbulo absolvam, migrarant in
Rosam ignita S. Catharinæ Senensis desideria,
quibus olim antra deserti hand perfunctorie de-
poposcerat.

dum illa
usque ad
mortem in
simili vitæ
genere per-
severavit.

ANNOTATA.

a Rosa est flos sacer Veneri, quæ dum Ado-
nidem ab apro læsum nudis pedibus opem latra
accurrit, spinæ aculeo vulnerata est in pede,
et suo cruore tincta rosam, ex quo sanguine
rosæ, quæ prius albæ fuerant, deinde rubram
colorem induerunt, ut fabulosa poetarum histo-
ria tradit. Auctor ad hanc Cypriæ deæ seu Ve-
neris fabulam alludit. P

b Non tantum in Hispania est celebris istius
nominis imago Deiparæ, sed etiam in urbe Li-
mana, sicuti apud Franciscum de Echave supe-
rius citatum in Opere Hispanico de S. Turibio
pag. 227 legitur.

c Sunt celebres Ægypti solitudines, quas olim
sancti anachoretæ incoluerunt.

CAPUT X.

Mirabilis cum Christo desponsatio exemplo S. Catharinæ Senensis.

Ex Historia vite B. Catharinæ Senensis Rosa
didicerat, virginem seraphicam, adhuc mor-
talem, Christo Sponso fuisse mirabiliter sub-
arrhatam. Currebat et ipsa per hujus sponsæ
vestigia in odorem Sponsi, sed inter adolescen-
tulas, ut sibi videbatur; neque enim illa animi
sui

Hæc Virgo
imitata S.
Catharinam
Senensem

A sui profunda demissio permittebat, quod usque ad singularem sponsæ dignitatem, lantæque relictitudinis titulum auderet ultro aspirare. Et tamen in Rosæ thesauris eminebant virginea puritas et abyssalis humilitas, quæ propriam his nuptiis dispositionem parant, dolentque constituent: quo fit, quod raris ejusmodi hymenæis peculiari jure præsideat augustissima angelorum Imperatrix, utpote supremæ tum puritatis, tum humilitatis privilegio Virgo singularis; quæque ut in ceteris, ita celeberrima in his duobus nec primam similem visa est, nec habere sequentem.

humilitate et
pudicitia et
bono placuit,

132 Humilitatem Rosæ jam cap. v utrimque tractavimus: puritas hic tractanda foret ante caelestes nuptias; verum de hac nobis ad compendium sufficiat concors depositio confessariorum, quotquot generalem Virginis exomologesim exceperunt; hi fuere undecim; nimirum sex ex Ordine Prædicatorum, quinque ex Societate Jesu, singulique seorsim (velut uno ore, ac sub fide juramenti) testati sunt, Virgineum Rosæ candorem ea semper tenuisse puritate, ut neque veniali macula nullius lasciviæ unquam fuerit atterminata; nec in tota ipsius vita, vel semel ei obreperit fœda aliqua cogitatio. Nempe hybleam a Rosam non tangit scarabeus b. Itaque tam rarum pudicitiae donum, tam humilis ac pura virginitas, a primo ætatulæ suæ quinquennio jam Christo sacrata per votum, illos simul et dos erat futuro Sponsi Nazareni connubio: Rosa quantum amabat lilium inter spinas, tam abjecte sentiebat de seipsa; unde prodigiis opus fuit, quibus a longe præpararetur ad mysterium, erigeretur ad consensum.

ut post obscuro
quadam
preludat

133 Primum (ex iis, quæ innotuerunt) hoc fuit: quando bicolor ille papilio (de quo sup. cap. iv) superne advolans incedit Rosæ, notatum est, quod aliquamdiu per sinistram Virginis latus reptando oberrabat, donec recta e regione cordis constitisset; illic videbatur morosius et amorosius occupari: nam instar apis favo construendo intentæ, vertebatur in breves gyros, quasi penicillo quidpiam delineans. Expleto opere, disparuit, et ecce cordis elligiem plene ac scitissime formatum in veste Rosæ, quam a papillione ibi depictam, relictamque, conspicue observavit puella, quotquot in eodem conclavi laborabant; at hæc ignorabant arcantum symbolum cordis, virgineo cordi inartatum: sola Rosa sentiebat (sed obscurius adhuc) clamantem eminens Sponsus: Præbe mihi cor tuum. Conjectabat se a variegato papillione non solum ad concolorem Senensis Catharinæ habitum, verum etiam insigniri eodem emblemate cordis, quod olim cum sponsa Senensi Sponsus æternus permularat. Nilominus remotiora hæc erant, quam ut tanti thalami spem certam invergerent, et tamen (ut postea claruit) eminus ista felici sponsalio præludebant.

alteram

134 Paulo apertius alterum, quod sequitur. Post assumptam tertii Ordinis candidam vestem, nocte quadam in somnis ostensa fuit Rosæ pulcherrima ac decentissima Viri species: pene suggerebat animus caelitem quemdam esse, imo ipsummet Speciosum forma præ filiis hominum, nisi quod habitus latonum fingebat, seu marmorum cadendorum nobilem artificem. Et revera is erat; sed tunc festinus et amans venerat, tamquam Virgineum illic sponsam silâ quasiturus. Rosa, cui nec per somnium ulla unquam placuerat nuptiarum cogitatio, sentiebat intus, uno isto conjugio ni-

hil feliciter in tota sibi vita posse obtingere. Gratiæ sympathia hæc erat, quæ Rosam docebat amare secreta, quæ non noverat. Annuit ergo oblato forderi castissima turtur, ac data utrimque maritali fide, gratosus ille Sponsus, tamquam necessarium iter peracturus discessit, prius tamen novæ suæ Consorti aliquot ibidem marmora certo numero incidenda, formanda, polienda commisit, dum peregre rediret. Quod vero conjugum sit relinquere patrem et matrem, ut sint duo in carne una, movit Rosam suam Neonymphus, alendorum parentum curam posthac ipsi deponeret, aliunde se illis provisurum, ne quo egeant.

A LEONARDO
RANSEN.

135 Visus deinde ex itinere rediisse Sponsus; at Rosa, quæ interim opus suum lapidarium ex toto nondum absolverat, pudore suffusa, nullis excusare se conabatur, quod necessitatibus parentum impedita, quod rudis adhuc illius artis, quæ tam inusitata esset feminæis manibus, lino dumtaxat ac lanæ assnetis. Illic Sponsus subridens, « Ne credideris (inquit) dilecta mea, so- » lam te de feminis esse, quam duris hisce laboribus occuparim: statimque proximi conclavis ostio latissime diducto, ostendit Rosæ lapidariam officinam peramplam ac speciosam, quam sole implebant virgines arduo labori quaviter intentæ; his pro acu malleus et scalprum, pro lana durissimi lapides et saxa erant; his tundendis, æquandis, et ad normam affabre conquadrandis instabant totæ, secabant, excavabant, levigabant, defricabant, et, ut ferramenta citius durior lapis admitteret, hunc affatum emolliabant crebro suarum lachrymarum stillicidio. Quodque sat mirabile videbatur, inter hos impolitos saxorum cumulos et pulverulentas operas, vestis erat singulis virginibus, non plebeia ex more opificii, sed pretiosa, fulgida, sollemnis, quæ nuptiale convivium, aut publicam theatri pompam saperet magis, quam sudoriferam ollicinam.

mirabilem

E

136 Mirabatur Virgo virginis operi tam insuetæ implicitas, at significabatur virtus occupata in arduis: circumspiciebat singularum artificum marmora jam elaborata, absoluta, seposita, quorum nulli ad perfectionem exactissimam quidquam deerat. Tandem Rosa victu fortuito in se reflexa, vidit eodem, quo reliqua ibi virgines, splendidissimo amictu se pariter circumdatam inclarnisse, et quæ illactens suo dumtaxat habitu Dominicano simpliciter canduerat, repente se deprehendit in cyclade geminis et auro distincta, ut ad easdem illic operas se quoque nosset auctoratam. Quot, quantaque mysteria, ex unica hac visione didicerit Rosa, particulatim apparebit in sequentibus: hic ad solius cum Lapidida depacti sponsaliti eventum festinat historia.

mysticamque
visionem.

F

137 Jamque post ejusmodi præambula supererat ultimum, quo demum hic Sponsus manifeste ac palam se insinuaret vigili Rosæ, et, exulto latoni schemate, Virginem ad connubialem thalamum apertius invitaret. Ita accidit, et quidem hoc ordine: Dominica Palmarum, anno ritu peracta benedictione, distribuiebant ramos sacerdotæ per chorum et ecclesiam, dum adornatur sollemnis processio. Interea, cum aliis sororibus tertiariis expectabat ibidem et Rosa palmam suam; geniculata in Rosariano divæ Virginis sacello. At sive incuria, et errore properantis sacerdotæ, sive (quod potius crediderim) singulari Nominis consilio, accidit, quod hac vice Rosa

que in sacello
Rosariano

sive

A. LEONARDO
HANSEN.

sine ramo luit, omnino quidem præter morem; uam annis superioribus in palmaram distributione (utpote filia Ordinis) præterita nunquam fuerat.

coram inagi-
ne Deiparæ

138 Hac igitur novitate confusa Virgo, ut assolent teneriores conscientia, extimuit, ne aliquo forsam obliquo animi motu indignam se reddidisset illius ramiferæ processions consortio. Circuivit tamen cum reliquo fideli populo; al mæsta et verecunda; peractoque circuitu, recta sacellum Rosarianum (suum portum) repetiit: ibi ad pedes Deiparæ Virginis cor suum effudit per undantes lachrymas, seipsam reprehendens, si forte palmam benedictam, aut nimis ambitiose concupierat, aut per inertiam non quæsierat. Deinde in vultum augustissimæ Dei Parentis intenta, ut vidit hunc sibi serenum et solito dulcius ablandientem, resumpsit animum; jamque complacere sibi in eo, quo fuerat contristata; et « Absit (inquit) quod a mortali matru palmam accipiam; tu Domina, tu palma » exaltata in Cades, me ramo ditabis immarcescibili. »

explicita est

B

139 Ad hæc verba, mox vidit caeli Reginam, vultu exporrecto et hilari, converti in parvulum (quem nris gestabat) Filium, ac inde velut a fausto oraculo suavis respicere in Rosam; hæc ignoto perculsa gaudio, vertit oculos in parvulum, ipsamque similiter arridentem sibi conspexit. Inter hos duos mellifluros vultus, æstu reciproco, oberrabat Rosa, festinabat ab uno ad alterum, deliciaebatur in alterno spectaculo, et quo sæpius ad alteram redibat, faciem inveniebat dulciorem. Pluries in eadem S. imagine (ut infra narrabitur) demulserat hujuscemodi suavis amictus orantem Rosam; at nunquam eo, quo tunc dulcedinis excessu, ea familiaritatis anra ac gratia, illo reconditi favoris singularissimo fulgore; ita quod sentiebat jam in anime suæ fundo, magnum aliquod secum agi, nec suum procul abesse Lapidam. Affectus erant, quibus nondum invenit nomina inops mortalium ruditas.

Christus il-
lam sibi de-
sponsaverit.

C

140 Quid multa? Erupit tandem puerulus Jesus in hoc canticum dramatis; « Rosa cordis mei! tu mihi sponsa esto. » Penetrarunt medullas Rosæ hæc verba, et, velut ictu improviso, exanimis in se recidit, brevique lucta confusorum affectum, simul et debiscebatur tremula in abyssum sui nihili, et uatabatur suldinis timore lætitiæ, nec tamen succumbens tante dignationis miraculo animus inveniebat, quid responderet, nisi succurrissent verba humilitatis purissime: « Ecce ancilla Domini. Ecce (inquit) ancillam, ecce mancipium tuum, o Rex majestatis æternæ; tua sum, tuam me profiteor, » tua ero. » Plura parabat dicere; sed continuo revolvebatur in eandem paremiam sobria liquecentis animule ebrietas; et infans amor, quod eloqui non poterat, balbutire gestiebat. Certe non erravit, quicumque ille fuit, puerum qui pinxit amorem.

riusque magnos
gratias the-
sauros dede-
rit.

141 Sed quæ olim in Cana Galileæ nuptiis interlocuta virgo Mater, hic minime tacuit, eo vel maxime, quod sola ipsa hujus sponsaliti paranympa aderat, sola Rosam promoverat, Filiumque pronuba exorarat. Itaque, et ipsa novellam sponsam affata; « Vide (inquit) o » Rosa, exirium favorem, quo te Filius meus dignatus est. » Epithalamium ad fuit, quod non Davidis plectro, sed ore proprio, Sponsi Mater accinuit. Laborabat sub gaudiorum mo-

le, nec se capiebat Rosa, experta verissime dici: « Sit licet ignis amor, non leve pondus » habet. » Æstuebat, ardebat, jam palmæ oblita Virgo, pro qua successerat Lilium convallium tam speciosum, tam pretiosum. Denique jucundissimum ipsi erat, quod eodem die ac loco, et palmam et Rosam amiserat, utpote post hoc connubium non amplius sua. Subsecuta deinde opulentissimi Sponsi nuptialia antidora: nam (ut in examine, de quo infra cap. xiv, fateri compulsus fuit) de inlimis gratia thesauris rara quedam seraphici amoris incendia descenderunt in Rosam, secumque traxere longo ordine divitias inestimabiles variorum charismatum, quibus animam Sponsæ ditabat, illustrabat, ornat, profusa iam nobilis Sponsi magnificentia: pignora erant, et monilia, datæque fidei pretiosi arrhabones, humanis verbis inexplicabiles: unde et Virgo de his a suo examinatore pressius interrogata, nec negare ausa, simplicissime per solam vocabulorum inopiam se excensavit.

142 Porro ut jugiter tanti beneficii mnemosynon versaretur ante oculos, domum reversa, cepit extemplo cogitare de collando connubiali anulo, quem cordis digito, in nuptiarum suarum gratam memoriam, gestaret perpetim ac palam; advocatoque in consilium unico germano fratre, paucis desiderium suum explicuit, mysterium celavit. Ille, arrepto circino, justam anuli formam delineavit in charta, debiteque proportionis addidit palam figuram circuli, cui Virgo parvulum Jesum optarat insculpi. Supererat, ut de lemme, quod anuli convexo inscriberetur per gram, convenirent. Hic Rosa fratrem intuta, expectabat, quid ille decerneret. Is nil moratus, veluti si arcanis Rosæ nuptiis arbiter interfuisset, hæc eademmet verba circumscripsit anulo: « Rosa cordis mei, tu mihi sponsa esto. » Obmutuit, stupuitque repentino gaudio Rosa, ut vidit, non deliberatione, sed impetu, raptim incidisse fratrem in symbolum, quod unica ac propria totius negotii erat pericla; in lemme, quod Christus ipse dixerat, et ore proprio gratiose expresserat: sciebat, illud humanitas non potuisse aut fratri suo, aut ulli mortalium immotescere, altioris id instinctus fuisse dictamen; proinde novo júbilo subsultans, in dulcissimo prodigio ludentem Sponsi manum tacite adorabat.

jussu fieri
annulum
connubalem

143 Annulum deinde ex hoc jam chariorem, ejusdem majoris hebdomadæ feria quinta in ecclesiam detulit, magnisque precibus a patre sacrista impetravit eidem locum in arcula, quæ illo triduo SS. Eucharistiæ repositorium est, et sepulti Redemptoris monumentum. Illic volebat suum hoc amoris pignus tantisper cum Sponso mortuo tumulari, ut cum eodem resurgente pariter rediret ad lucem: sic protestabatur amabili Sponso, se nec illo defuncto solutam esse a lege viri, cum quo et mortis thalamum capiebat sortiri connubium. Denique solemnè die Paschalis, hic annulus ex triduo Dominici sepulchri contubernio jam sacrator, gratiorque, ad Rosam rediit; et coram illamet divæ Virginis imagine Rosariana, ubi contractum fuerat sanctum connubii fœdus, cordialem Rosæ digitum inclusit, non sine novo prodigio: nam ceremonia tam secreta fuit, quod nec proxime Virgini adgenitulum mater, quidquam vel minimum adverterit, quamquam ad omnia Filie intentissima.

A 144 Post Virginis obitum una cum reliqua ipsius permodica suppellectile anulus remansit penes uxorem Gundisalvi quæstoris, istudque memorabile accidit anno MDCXVII, mense Februario, in dicti quæstoris adibus. Vir ille sanctitatis fama conspicuus (de quo supra in fine capituli 8) dum Rosæ defunctæ coronam spineam devotionis ergo contrectarat, diutius hæsit in anulo; quem, ut sibi a D. Maria de Usategui porrectus fuerat, modicæ chartæ involutum stringebat intra pugnum. Et en, quidquid sentire ex tactu coronæ ceperat, longe validius sensit ab anulo; supernos tactus præpotentes, dulces, delicatos; lumina innsitata, excelsa, pretiosa; ardores Spiritus usque ad animæ liquefactionem efficaciæ, blandos, subites. Videbantur analecta esse nuptialis convivii, quo Rosa cum Sponso fruebatur in calis.

145 Paulo post, hic servus Dei, velut interius stimulis erupit in voces: « Benedictus » Deus, qui tam mirabilis est in Rosa sua. Laudetur SS. Trinitas, cui in excelso gloriæ fastigio, inter præcipuos paradisi cives assistit Rosa. » Rosa dilecta! Rosa præelecta! Rosa candidissima Agni sponsa! magna es, sublimis es, gloriosa, præfulgida, incomparabilis es in triumphali Sanctarum agmine. » Per multa similia ractabat identidem corde pleno, affectu suavissimo, ac corpore prorsus immobili: nam intus ille jubilus, ut linguam et os sedentis laxaverat, ita reliqua membra ligarat, adeo quod nec valebat de sella surgere, nec brachia aut crura stupore obrigida movere. Dexteram manus, quæ anulum implicerat, sedis costæ laterali innitebatur, ac lixe, velut acclavata. Sinistram cordi apposuerat, contra immodicam palpitationem exundantis lætitiæ; sed et illa insolubiliter videbatur adglutinata: conabatur semel iterumve fortunatus homo se excutere de sedili, disjungere tibias, aut brachia saltem attrahere, nec quidquam horum poterat. Interim pergebat lingua, quæ sola mobilis erat, prosequēbatur nunc Dei, nunc Rosæ encomia, dum simul persona tota cum nimia interni sui gaudii vehementia luctabatur.

146 Quæstoris uxor, devoto spectaculo jam diu oblectata, maritum advocat, quasi ad perfunctoriæ salutationis debitum ollicium: nam hospes, qui conederat, illis in ædibus notissimus et charus erat. Accedens quæstor Gundisalvus, hominemque comiter salutans, vidit hunc minime assurgere, mox vidit nec posse. Hic resalutandi pariter et exensandi formulas tentabat proloqui, sed frustra: relabebatur enim in eadem Dei et Rosæ præconia: inde querula suspiriorum dulcedine accusabat violentiam gaudiorum, quæ felicis Rosæ anulus ingerebat: « O (inquit) amores! o quæ flammula! qui fervores! quam » torrent suaviter, quam reputat tenere per me » dollas! o ignes! o delicia! o animæ astnantis vincula tenacissima, nexns perjuncti, » amplexus inelutabiles! » Gundisalvus commiserantis et gratulantis affectui medius, rogabat num placeret anulum (unde hæc lætitiæ tormenta erant) manumittere, ut illo sedilis et gaudii se carcere expediret? Tacuit homo, demum annuit; sed explicare manum, implexosque exereere digitos nequaquam potuit. Auxilium offerebat quæstor: admisit.

147 Mirum dictum! brachium viri Gundisalvus obstipum reperit ac inflexibile, dexteram algido sudore madidam, ut in mortuis solet, di-

gitos circa anulum ita contortos, implexos, nodoseque incurvos, ut vi ac mora opus fuerit, qua sensim explicarentur. Hinc itum ad sinistram, quæ ut pectori avelleretur, pari anhelitu laborandum fuit. Sed, deposito anulo, cessarunt gaudia, cessarunt vincula, surrexit liber e sella, qui paulo ante tenebatur in captivitate lætitiæ nuptialis. Videbatur anulo restituto simul exuisse manicas et pedicas, quamquam fateretur, longe melius sibi fuisse in illa deliciarum compede, quam in miserantis amici præpropæ solutione. Denique fidem silentii obsecravit, et abiit. Quod si in aliena manu tanta potuit nuptialis Rosæ anulus, ipsæmet nuptiæ quid non potuerint in Sponsæ anima?

ANNOTATA.

a Hybla est mons Sicilia thymo abundans. Hinc apud antiquos celebrantur apes Hyblæ, sicut patet ex hoc carmine Virgiliano: Hybkeis apibus florem depasta salicti.

b Non satis assequor, cur Hansenius rosas cognominet Hyblæas, nisi forsitan hoc epitheto meliores aut magis odoriferas designare voluerit: nam scarabæi vel cantharides odore cujuslibet rosæ extinguuntur, ut apud Ulysses Aldrovandus in Opere de Insectis lib. 4 pag. 464 refertur his verbis: Canthari ac scarabæi et hujus generis insecta plurima ita fœtoribus et sordibus, ex quibus originem duxerunt, delectantur et illis sustentantur, ut contra odorum suavitate plane exanimantur et pereant, ideoque rosis insidentes scarabæi vel cantharides torpescere vel tandem emori dicuntur. Deinde Aldrovandus ibidem pag. 469 id auctoritate veterum confirmat in hunc modum: Mirum, quod tanta vivendi scarabæi insit facultas, ut etiam divisi vivant, rosarum tamen odore moriantur, ut tradidit Aristoteles, itemque Plinius.

c Quanto gaudio spirituali vir iste delibutus fuerit, dum acutam S. Rosæ coronam contrectaret, apud nos superius num. 95 breviter relatatum est.

CAPUT XI.

Assiduum orationis studium, et intima cum Deo conjunctio.

Si, qui adhæret Domino, unus spiritus est enim eo, 1 Cor. 6, fas erit inde conjicere, quam sublimem unionis divini gradum Rosa attigerit, quæ orationis familiaritate jugiter soli Deo inhærebat. Adhuc infantem interna unctio Spiritus orare docerat, fervorem indiderat, quem plerumque nec ipsa nocturna somnia distrahere ad alia objecta potuere. Hinc sæpissime per noctem audita est dormiens, numerato, totidemque verbis reddere præcutionibus, quibus per diem prolixius invigilarat. Crescebat cum ætate religio, cum statura corporis elevatio mentis in Deum: nam et pueriles ipsius annos exercebat seria meditandi frequentia: subitæque et præcocibus incrementis, excelsa contemplationis peritia eo maturuit ac perlitit, ut circa duodecimum ætatis annum deprehensa fuerit jam conscendisse itum orationis gradum, quem unitivum mystica theologia appellat. Sic comper-

A. LEONARDO
HANSEN.

duplici orationum generi.

tum in examine, de quo infra cap. XIV.
149 Porro duplici assueverat orandi modo: prior, isque præcipuus erat, quando ex occupato simul tum corpore, tum animo, quietissime se totam collegerat ad loquendum cum Deo; alter, quando inter labores manuum, externasque occupationes, mentem immobiliter tigebat in Deum. Priori, (ut supra attigimus) cujusvis diei naturalis horas non minus duodecim seponerat. Posterior ei continuus erat, et quantum nostræ mortalitatis via permittit, nulli interruptioni obnoxius, nisi dum ad horam patiebatur visiones, de quibus capite sequenti.

quarum unum erat assiduum

B 150 Rarum hoc et singulariter admirandum in Virgine domum fuit omnipotentis dexteræ, quod sive dormiret. Rosa, sive vigilaret, numquam et nusquam mentis suæ oculo elabebatur celestis Sponsi præsentia; dum nebat, texebat, dum sericos acu pingebat flores, dum aliis colloquebatur, dum comedebat, legebat, ambulabat, in templo, in horto, domi, foris, in platea, in cellula, ubique obversabatur interno obtutui cominus (ac velut in speculo) amabilis illa Majestas, cui serviunt angeli, cujus pulchritudinem sol et luna mirantur. Et, quod omnem tum rationem, tum admirationem supergreditur, occupabat divina hæc præsentia interiores Rosæ potentias, sine notabili abstractione a sensibus, ita quod, dum Deo loquebatur intus, absque impedimento simul alia quæque necessaria cum domesticis tractaret foris; respondebat ad interrogata seriatim, apposite, ordinate: conversabatur expedite, disponebat agenda, agebat disposita, facilitate, attentione, promptitudine, qua solent, qui unice negotiis exterioribus intendunt.

quo sic cum Deo conjungebatur,

C 151 Nempe in S. Catharina Senensi simillimum gratiæ paradigma præcesserat, quando streperis culine officii damnata, construxit in intimo animæ recessu felicissimum illud imperturbabilis quietis conclave, quo nulla exteriorum tumultuum importunitas penetrabat. Sic Rosa, tota foris, et tota intus, dum exterius satagebat circa frequens ministerium, simul in secretissimo cordis thalamo deliciabatur cum Sponso. Hinc pluries in ipsa observarunt quæstoris filiolæ, quod, cum inter suendum Rosa filum et acum trahebat sursum, una cum brachio videbatur et animus elevari in exstasim, brevique morula in sublimi suspensa manus, redibat ad opus, nec aberrabat acus a puncto, quem reliquerat.

ut exteriora objecta eam non distraherent,

152 Aliud æque mirabile huic dono accessit in cumulum, quod inter orandum non facile movebatur objectis, quæ ad ipsam minus pertinebant, tamquam si ad hæc sola obtorpuissent Rosæ externi sensus. Hinc sæpe in ea notarunt religiosæ femine, quod sicuti in populosissimo templo angulum occuparat, e regione majoris aræ, attentius precatura, sedebat per horas immota, defixis in aram oculis, nec prætereuntes videbat, nec ad repentinos circa se strepitus deflectebat obtutum; imo si quid videbatur recta incurrere in pupillas, non attrahebat micu cilia, non claudebat palpebras, non declinabat vultum; ut putasses eam esse, quando vel maxime aquila erat, acie irretorta suum admirans solem.

et sic diu velut immobilis inhureret

153 Hinc et illa Virginei sui corpusculi rupa immobilitas, dum in templo, in sacello Rosarii, in domestico oratorio fundendis precibus vacabat: nam quo loco, situque, ad orandum initio se composuerat, eodem post horas, post

diem integrum, post solidum cum die binotium, reperiebatur omnino invariata. Sic Gundisalvi uxor, quandoque pomeridiana hora quarta invenit Rosam eodem geniculatam angulo, quem in puncto meridiei, ad meditationis exercitium occuparat. Sic in ecclesiis, ubi aut quadraginta horarum supplicationi, aut alias SS. Eucharistiæ Sacramentum prostabat adorandum, Rosa (quem summo mane insederat) loco velut impetrata durabat in vesperam, sine refectione, sine motu. Sic in quæstoris domestico oratorio, cum sese occludebat Rosa a mane feriæ quintæ usque ad Sabbatum (nonnunquam et usque in Dominicam) primo rogabat D. Mariam de Usategui, ne toto illo temporis interstitio evocaretur, quidquid demum occurreret, si vel ipsa Rosæ mater veniret Filiæ locutura: causam rogata, candide respondit, se toto illo temporis spatio immobilem de pavimento surgere in pedes non posse, ne quidem ad oratorii januam aperiendam, si quis forte pulsaret ad limen.

154 Tres dietim horas selegerat, quas sigillatim mane, meridie, vespere solis gratiis Deo reddendis insumebat. In his affectu tenerrimo recolebat singula Dei in se beneficia, mirabatur ejus erga se dignationem, adorabat munificam prodigamque tot donorum, gratiarum, charismatum liberalitatem: et sane habebat quotidie nova, quæ ex pugillaribus attentissima gratitudinis recitaret. Familiare quoque sibi effectit quoddam orandi genus altissimum, luminum, ignitum, quo nominatim gloriosa Dei attributa mente pervolvens, singulis proprium patriæ cultum exhibebat. Veruntamen, ut in his alieno potius, quam suo fideret ingenio, pium doctumque e Societate Jesu theologum adiit, divinorum epithetorum sinceram e sacris Paginis nomenclaturam sibi in epitomen colligi flagitavit. Obscuravit ille, collegitque pluscula; sed Virgini pro affectus magnitudine videbantur pauca: fascem cupierat, non fasciculum. Itaque a P. magistro F. Joanne de Lorenzana a grandius supplementum obtinuit, donec summa numeri ad centum quinquaginta pertingeret. Hæc ordine aptissimo in quindecim decades secrevit, unicuique decadi versum subjecit: GLORIA PATRI etc. SICUT ENIM etc. Porro affirmabat hæc orandi formulam terrori esse dæmonibus; utique nunquam id affirmatura, nisi experimento suo comprobasset. Denique in his Dei attributis pene tota movebatur sui cordis systole atque diastole, tantumque in iis profecerat, ut modeste aliquando fassa sit, etiam inter nendum, ad singulas acus puncturas, novo se Deum encomio compellere.

155 Insuper notatum fuit, adeo Virginem orationi adhasisse, ut familiares sermones, quibus erga alios utebatur, simul vim orationis plerumque continerent; quodque interrogantibus responsum dabat, simul idioma erat mentis in Deum elevata: exempli gratia, si cum aliis feminis hortum intranti, operosius laudabatur viridarii amenitas, respondebat comiter: « Venu » stus ac pulcher est hortus, Deus illi flores » adaugeat. » Verum ipsa præcipue indigebat hortum animæ, cui a Deo prærabatur florida augmenta virtutum: sicque ingeniose uni paromæ duplicem sensum includens, altero satisfaciebatur alloquenti, altero Deum alloquebatur ipsa. Observatum id crebro, inque diversissimis materiis, quarum vix ulla effugiebat hæc spiritualem et sanctam æquivocandi solertiam, ne quid Rosæ ori excideret, quod non esset oratio.

Divina attributa contemplans,

E

a

F

et cum Deo vel de Deo semper loquens.

*cantu avicula
in extasim
rapitur.*

A 156 Accidit, quod die quadam ab ecclesia do-
mum rediens, ut sensit male sibi esse, pulmen-
tum sibi ex aqua tritoque pane obiter parare
constituerat; utque locum accenderet, ardentem
aliunde titionem fuerat mutata. Dum reverti-
tur, audit e pergula canoram aviculam. Substi-
tit Rosa, non dedignata volucrum auscultare tan-
tisper, utpote Dei laudes (ut sibi imaginabatur)
modulo suo cantillantem. Pergebat avicula mo-
dulari, variabat lepidæ vocis argutias, dupli-
cabat gargarismos *b*; Rosa subito pudore in se
reducta, objurgavit seipsam: « Quid » (inquiens)
« rudis ista hestiola meum suumque Creatorem
» laudat, pastus sui oblita; et ego parando mi-
» hi cibo occupabor? Quantulum est, quod huic
» donavit animalculo naturæ Auctor, et en to-
» tis præcordiis, totis viribus, ei rependit lau-
» dis tributum; ego vero de pastu cogito, nec
» sollicitor, quid retribuam Domino pro omni-
» bus, quæ retribuit mihi! » Hinc conversa ad
titionem, quem manu gerebat, undequaque ex-
tinctum vidit, mirata se tanto tempore illic
substitisse, dum totus paulatim extingui titio
B potuerit. Credebat, se nec dimidium horæ qua-
drantem in aviculæ musica hæsisse attentam, et
forsan horæ integræ effluxerant. Proinde in se
denno retracta, cepit et ipsa laudare Deum,
eo fervore, qui sensim Rosam abripuit in ex-
tasim, nec ab ea usque ad vesperam sese
explicuit, cum mane, tribus circiter ante me-
ridiem horis, aviculæ melodiam cœpisset auscul-
tare.

*et alios tum
per se.*

157 Paradoxum foret, si Rosa quod aliis tan-
to conatu suadebat, sibimet ipsi non æque serio
persuasisset. Quidquid hortabatur proximos, quid-
quid inculcabat, unum orationis studium erat.
Ad hujus exercitium scholamque, inter alios
Ferdinandum germanum suum fratrem nitentur
allicere, promittens laborem exiguum, fructum
eximium atque inestimabilem fore. Ille de fru-
ctu nil dubitans, laborem difficultatemque ma-
jorem credidit, quam Soror aut predicabat,
aut credi vellet; quidquid de saluberrimi exer-
citiū facilitate jactabat Virgo, meras ipse hyper-
bolas, femineæque simplicitatis fabulas interpreta-
batur; nec tamen destitit Rosa docere fratrem,
qua methodo ac ratione, inter medias seculi
occupationes, animum teneret in oratione defi-
xum. Pari sollicitudine pios libros, quotquot de
oratione peritius tractare noverat, et legebat
ipsa, et legendos aliis facunda efficacitate con-
sulebat. In his eminebant Ludovici Granatensis
erudita Opera *c* de oratione ac meditatione,
quibus assidue evolvendis, revolvendisque, Ro-
sa hebdomadam diviserat, variisque, colorum
signaculis, quid sibi quoque die legendum, dis-
tinxerat.

*tum per suos
confessarios.*

158 Nec minore cura Patres confessarios, quot-
quot adire poterat, monebat, rogabat, obsecre-
bat, ut suos pœnitentes omni suadela et arte
inducerent, ad mentalis orationis subienda gy-
mnasina; adverterent, magnam hanc esse phar-
macopœam, omni adversus peccata antidoto in-
structissimam, orationis usu purgari spiritum,
religari animarum vulnera, hac aperiri cellam
Sponsi unguentariam, omnisque ceromatis apo-
thecam. Nec Rosa his contenta, ipsos quoque di-
vini verbi præcones frequentissime compellabat,
suos auditores ad orationis exercitamenta inflam-
marent, usum piarum meditationum populariter
invenherent, discipline hujus utilitatem, suavita-
tem, præstantiam, omni argumentorum vi, toto-

que facultatæ suæ commissa, privatim ac publice
commendarent.

159 Peculiariter afficiebat Rosam parthenici
Rosarii devota recitatio; at sub eo ritu ac nor-
ma, qua illam primitus, ex instructione Dei-
paræ, tradiderat mundo S. Pater Dominicus *d*,
hoc est, cum innexa decadalim consideratione
mysteriorum nostræ redemptionis. Amabat hanc
precandi formulam, quod in ea coaluissent men-
talis simul et vocalis oratio, singuleque hujus
partes et affectus, petitio, vox laudis, gratiarum
actio etc. Huic Rosa velut armillam brachio cir-
cumligarat, parvum ex minutissimis orbiculis ro-
sariolum; cujus granula occulte trahebat ad sin-
gulas salutationes angelicas, etiam ubi alloquiis
et conversationi se reperiebat implicitam. Profuit
sane permultis hoc exemplum, Rosæque ardens
hortatio, ut frequentandis Dei laudibus familia-
rius adsuescerent.

160 Quin imo, hic orandi affectus in Rosa tan-
te energie fuit, ut vel ipsas inensibiles plantas,
stupida ligna, mutosque stipites, ad laudem, re-
verentiam, adorationem Deo exhibendam mira-
biliter inclinavit. Rem adfero inauditam. Matuti-
no crepusculo Rosa de more ad cellulam suam
anachoreticam reditura, simul ut horti januam
pandebat, eminus conspectas arbores, virgulta,
herbularum omnes invitabat, ut secum benedicerent
Creatori: « Benedicite universa germinantia in
» terra Domino. » Et ecce, moveri subito in eu-
phoniam et concentum ramusculos, collidi frondi-
bus frondes, plaudere omni ex parte streperos fo-
liorum susurros, motitari humiliorum plantularum
capita; ipsa legumina, flores, frutices, corymbos
agitatione varia quodammodo animari, in placi-
dam hymnidici murmuris harmoniam. Neque id
satis: ipsa simul arbusta tectebant ramos in
terram, velut osculatura solum, in Conditoris sui
reverentiam.

161 Accidit, quod mane quodam probatæ fidei
persona se Rosæ hortum adeunti comitem ad-
junxerat; vix intrarant, cum ad solitum Rosæ in-
vitorium, vidit certatim incurvari arbores, adeo
quod summitatum cacumina terram attingebant,
lenteque verrebant solum, velut profundæ adora-
tionis solemnissimo ritu. Obstupuit socia, præ-
sertim quod videret, id Rosæ peregrinum, aut
novum prodigii conspicua frequentia, ut illud Vir-
go nec celare conata sit, nec negare potuerit;
subjungebat tamen: « Vide, num amari dignus
» sit ille admirabilis mundi artifex; vide, an
» laudari, coli, adorari mereatur a nobis illa
» æterna Majestas, cui terrenum hoc germen,
» rudes trunci, cuncta vegetabilia modo, quo
» possunt, laudis canticum adsusurrant, prome
» venerationis tributum pendunt. »

162 Aliud suppar, et finio. Anno, qui Rosæ
ultimus fuit, per totam Quadragesimam sole oc-
cidno advolabat prope adversus Rosæ cubiculum
avis parvula, sed mire vocalis ac sonora; ibique
vicinæ arboris frontem occupabat, quasi dato si-
gno eruptura in cantum. Rosa, conspecto hoc
suo vespertino choraule, sese et ipsa parabat ad
laudes Deo modulandas. Exin, quasi tessera da-
ta, invitabat aviculam metro, quod huic in usum
composuerat, fere hoc sensu.

Laxa fibras philomela
Dulce prome canticum:
Paugat hynnum vox anhelæ,
Collaudemus Dominum.
Tuum lauda Creatorem;

Mem

A. LEONARDO
HANSEN.

ad studium
orationis
hortatur;

d

quin imo
plantas ar-
boresque.

E

non sine pro-
digioso mira-
culo.

F

excitat ad
laudes divi-
nas.

A. LEONARDO
HANSEN.

Mem ego Salvatorem :
Demum utriusque nostrum
Collaudabo. Pande rostrum,
Pande guttur cantillando :
Alternantes concrepando,
Melos demum vocibus.

quas diu cum
avicula

163 Confestim avicula tractu vocis lenissimo inchoabat argutulam cantilenam, ac sensim vocalior assurgebat in epiphonema; multisque flexibus sinuosam absolvens oden, Virgini cedebat vicem. Tacenti aviculæ succedebat Rosa, ac voce, qua præstabat, tinnula suavissimaque prosequelatur divinas laudes, ingenio ad miraculum facundo, ac prompto. Mox conticescente Rosa, ex abrupto carmen suum resumebat avicula, duplicabat intercisionum minutias, tremulis arterioliis volubiles confundebat accentus, deprimebat, elevabat, torquebat facillimas lubricæ vocalis argutias, et repente, velut ad pausæ signum, interquiescebat. Subintrabat continuo æmula vox Rosæ, instaurabat jubilum, magnificabat ineffabiles perfectiones altissimi Numinis, attollebatur urgente spiritu, languescebat facundis suspiriis, demum prærupto suo silentio, antiphonascum suum revocabat ad cantum.

alternatim
decantat.

164 Ita in Dei laudibus alternabat Rosa et avicula: idque non perfunctorie, sed integro latentis horæ spatio, tanta lege ac ordine, ut caute avicula, ne quidem mutiret Rosa, et vicissim Rosa modulante, avicula attentissima nec pipiret. Tandem in puncto horæ sextæ pomeridianæ, quasi perfuncta officio, avolabat, postridie ad idem reditura. At Virgo piorum rhythmorum ex tempore ferax, oedi proscenium claudens hoc fere epilogo:

Ut tamen te, o Rex, me cuncta stringunt jura;

Cum tu Creator sis, et ego creatura.

Deinde ad adstantes socias lepide conversa, subdebat:

Avicula me deserit, subit Succentor meus;

At semper mecum permanens, sit benedictus Deus.

Latine hæc satis efferri non possunt, quæ in Hispano Rosæ idiomate, propriis numeris venustis illigabantur. Sat esto, quod Rosæ ea orationis vis fuerit, qua volucres cæli, qua terræ germina sibi attraxit in alternam adorandi societatem.

ANNOTATA.

a *Landes et munia hujus præclari viri apud Echardum in Bibliotheca Prædicatorum tomo 2 pag. 417 referuntur, et alia occasione hic infra num. 177 elogium ejus repetitur.*

b *Verbum Græcum γαργαρίδιω proprie significat liquorem ore haustum sæpe ad gurgulionem seu guttur revocare. Hinc gargarismus a voce Græca γαργαρίδιω, qua medici indicant eam gutturis partem, quæ faucibus adjacet, et quam nonnulli plectrum sive vocis refractorium appellant, quin ad vocis modulationem facit, ut Castellus in Lexico medico pag. 231 affirmat. Inde satis colligitur, quid gargarismus istius aviculæ carentis indicetur.*

c *Lunatus Echardus tomo 2 Bibliothecæ Prædicatorum pag. 285 et sequentibus gesta et scripta piissimi Ludovici Gravatusis enumerat.*

d *In Commentario prævio ad Vitam S. Dominici tomo 1 Augusti pag. 423 et sequentibus fuse*

disputavimus, quis fuerit primus Rosarii institutor. D

CAPUT XII.

Ariditas spiritualis et variæ mentis afflictiones, quibus sancta Rosa exercetur.

Quod auro fornax, id justis electis tribulatio: præcipue, ubi obviandum periculo, ne magnitudo revelationum extollat. Hæc Paulo, hæc Rosæ fornax divinitus obtigit, sed diverso igne illum stimulus carnis subiecit colaphis; hæc carbones desolatorii cœverunt in internæ derelictionis pœnali sartagine. Uterque præ angustia clamavit in cælum, utrique responsum cælitus: « Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. » Ad rem. Usque ad gradum perpetis cum Deo unionis Virgo ascenderat, simulque cœpit in dies singulos atrocissima mentalium obtenebrationum intervalla, quæ non obiter, sed solidis plerumque horis eo deprimebant miseram, ut sæpe nescierit in gehenna esset, an in purgatorii duro carcere, vel quibus in ergastulis retrusa caligaret. In ietu oculi se inveniebat illic, ubi nulla suavissimi Numinis memoria, nullus divinæ præsentis gustus, nullum cujusenique solatii aderat vestigium, umbra, mentio. Desertum erat obscuritatis, languoris, hebetudinis, regio mortis, nox deliqui, antrum ultimæ calamitatis; in eo quam longinquus Virgini Deus, tam procul ipsa sibi.

Velut aurum
in fornace.

166 Jacebat sub tenebrarum immani pondere gemens Rosa, nec ad objecta supernaturalia, imo neque ad naturalia sese valebat attollere. Conabatur intellectus vel minimas Deitatis arripere stricturas a, sed omne lumen diffugerat: cupiebat voluntas amare, sed congelata obtorperat; laborabat memoria e multis aliquam saltem præteritorum favorum imaginem menti adducere, nec poterat. In penarum cumulatum recordabatur, velut in nebula, aliquando se novisse Demum, et dilexisse; at sentiebat, se nunc eundem nec nosse, nec diligere, utpote quem velut peregrinum, absentem, alienum, extraneum, vixque de fama notum, eminens, raptim, tenuiter adnectabat. Hoc vero omnium molestissimum erat, tam procul exulare a Dilecti notitia. Tentabat deinde, saltem per vestigia illum quarere in creaturis; sed nec illa, nec istæ apparebant sub lineamento, quo solita analogia representarent Creatorem. Interea terror et angor strenne obibant partes suas. Vociferabatur cor afflictum, Deus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Sed in vacuo animæ exinanitæ, respondebat nemo, nec echo quidem. Redibat ad luctam conatum; sed consopitus erat omnis affectuum calor, obtusa omnis ratio, omnem undique pietatis sensum profundissimum obsederat lethargus. Quid ageret sub his tormentis Virgo tam divulsa in se, quam avulsa a Dilecto?

sic Sancto
interius tri-
bulationis
igne probatur.

167 Verum præcipua dolorum pars erat, quod hi faciem præferabant, quasi æternum duraturi, nec finem ullum promittebat vasta miseria, nusquam patebat hujus labyrinthi exitus, videba-

ac tantis ter-
roribus angur-
batur.

Aur quasi muro adamantino obstructum effugium : unde perplexa Rosa, non reperiebat, quo ab infernali poena damni hanc suam infelicitatem secerneret. Conabatur inde venari tristissimum solatium, quod putabat sub his cruciatibus se sensim interitarum : neque enim videbantur tales, qui sine totali destructione fragilis creatura subsistere diu possent ; at tunc ei importune occurrebatur animæ suæ immortalitas, quam nulla ponarum vis interimere, nullus infernus extinguere sufficeret. Interdum prope erat, ut incopitos clamores ederet imploratura auxilium ; at reprimebat cassos impetus, memor, neminem posse calamitati tam inexplorabili succurrere, si-bique deesse verba idonea, quibus eam proximis vel tenuiter adumbraret, sed neque in orbe toto reperiri doctorem adeo disertum, profundum, et eruditum, qui hujus poenæ gravitatem aut speculatione assequi, aut animo complecti posset.

168 Per ipsos quindecim continuos annos quotidie, minimum semel, in hanc desolationis caliginem demergebatur pavens ac tremens Rosa, nec minus hora integra, quandoque diutius, palpabat sub hoc agone ; tantumque abfuit, quod ulla hos terrores mitigarit assuetudo, ut pene adauverit : nam ubi postridie Virgo relabebatur in idem chaos, denuo sub eadem lurida æteruitatis larva recurrerent horridi pavores, nec morenti suggerebat ligata memoria, quod inde pridie emerisset. Unde iterum anima ejus in malis tabescebat, iterum diffluebat omne evadendi solatium, iterum exanimem abyssi operiebant, et Rosa tota jam spinea, imo spina, rigebat in ima voragine tribulationum. Atamen quibusdam diebus velut per rimulam irrepebat afflicta lentum tantillæ spei crepusculum, quo utenimque suspicaretur, hoc animi supplicium sine [non] cariturum ; sicque videbatur purgatorii magis, quam inferni, ærumnam sustinere. Nihilominus et tunc sævissime urebat Sponsi morosa absentia, affligebat durissimi exilii cruda relegatio, contristabat amarissime viduitatis longum divortium, et quod reliquam superabat molestiam, tunc quoque conabatur et nosse, et amare, sed neutrum poterat ; cacutiebat mens confusa, oberrabat, palpabat, impingebat orbita lumine ; querebat, pulsabat, gemitu spiritalis contribulatus, nec audiebatur ; exaruerat cordis fundus, distabuerat vigor, nulloque vitali motu, nullius affectus sapore divinis alliciebatur.

169 Denique tantus fuit istarum figurarum horror, tanta horroris acerbitas, quod Rosa, tametsi ad quidvis sufferendum a teneris impavida, unicum hunc amaritudinis calicem a se transferri enixe petierit, tanquam suis viribus omnino superiorem, ac simpliciter intolerabilem ; unde rogabat Sponsum, dignaretur potius ipsam deducere per vias ordinarias suorum efortorum, nec ultra permitteret sic amantem delibescere ad ima profundis, ubi non est substantia. Et revera, ut durum sit, animam separari a corpore, durius revelli a semetipsa, durissimum fuit revelli a Dilecto post experimentum unionis, ac suavissimorum amplexuum, siquidem, Augustino teste, quod corpori est anima, hoc amanti animæ Deus, illique minor est poena ab amando, quam ab amando desistere aut repelli. Nihilominus Rosa, ut agnovit sic placitum esse autem Deum, virili planeque heroico spiritu amplexa tormentum, « Non mea (inquit) voluntas fiat, sed tua. » Sicque constanter ad secun-

ra diei similem equuleum sese præparabat, minusquam secuta, in quam horam is pavidam expectaret.

170 Tam abstrusa, monstrifica, ignota erat harum desolationum figura et natura, ut vix deum reperti fuerint theologo perspicaces et gnari, qui de illarum crasi *b* quidpiam certi præsumerent discernere. Initio Rosa diversos adibat confessarios, si quid forte remedii, levaminis, aut saltem consilii dare nosset ; at illi nec satis assequerentur, quid Virgo dicere conaretur ; nec peregrina tot anigmatum involuera cogitatu sat capaci adequabant. Unus respondebat, aut deliria esse, aut insomnia. Alius rem ad leniores et spectra imperite rejiciebat. Non defuit, qui magas, aut sane dæmonum præstigas, et vana terribulamenta suspicaretur. Equiores, firmantis melancholiæ, seu atræ bilis esse paroxysmus interpretabantur, quodque cerebrum inedia ac vigiliis attenuatum nimis, pateret horridis luridorum phantasmatum incursum, ex adustione vitiatum splenis, aut feculentis sanguinis corruptione. At Rosa, quod certo sciret, hanc calamitatem non esse a corpore, tristabatur gravius, neminem se invenire, qui vel morbum intelligeret, vel in tantæ perplexitatis charybdi cynosuram aliquam ostenderet. Ingemiscebat deinde ruditati suæ, quod præ inopia sterilis (ut putabat) ingenio, ac loquendi inscitia, non poterat afflictionem suam idoneis vocabulis explicare. Sic ergo incurabilitatis suæ culpam imputabat totam sibi.

171 Unum supererat exile solatium, quod mater, sicut auxiliari non poterat, ita hos Filia terribiles agones penitus ignorabat ; turbanda alias, et turbatura, si rescivisset. Verum et hoc Virgini tandem novæ vexationis auctarium fuit : nam ut aliquoties in vultu Filia notarat patris, eam statis horis interdum expallescere, angere, palpitare, ac mortali sudore propemodum congelari ; importune, quod repentinæ agritudinis id genus esset, curque dissimularet, rogabat : et quo minus Filia, quid pateretur, eloqui poterat, eo vehementius miseram urgebat mater, instabat, adjurabat, quasi internum tormentum alio tormento investigatura. Exensabat puella, se ipsam non satis habere compertum, quid in anima sua pateretur ; seil mater sollicitum *e* morbum suspicata (præsertim quod eadem nonnullorum confessariorum erat seu crisis, seu imperita credulitas) medicum advocat, ejusque curæ inutili suam, tot undique tribulis vexatam. Rosam commendat. Protestabatur innocens Virgo, incassum hujusmodi sumptus, labores, tempus disperdi, malum suum nequaquam in corpore, sed intus in spiritu sævire ac dominari ; sed audita non fuit. Proinde videns, frustra se repugnare, nec fidem suis dictis haberi, tacuit ; ac medicinæ se subiecit, quam sciebat nil profuturam. Nempe hoc unum adhuc defuerat tantæ suæ calamitatis fastigio, quod insuper cogebatur, velut male sana, ad nauseam catapotia *d*, pharmaca, phlebotomias *e* admittere.

172 Nitebatur subinde Rosa, ubi de hac suæ desolationis fornace fidentius loquendum erat, adinvenire similitudines, quibus utenimque rem adumbraret ; sed mox fatebatur, se actum agere. De igitur hoc nostro elementalibus aiebat ridendam esse comparisonem, quia is non nisi poenam sensus, quam vocant, intelligere aptus est. Videtur aliquid hujus attigisse Augustinus, quando invenit se longe a Deo in regione dissimili-

A. LEONARDO HANSEN.

Talis erat hinc mentis afflictio,

b

E

ut quidam putarent, esse morbum corporis.

F

d

e

quem ipsa explicare non posset.

mili-

si obsequium
al palatium
compositum

B

hæc amari-
tudinis cali-
cem a se trans-
ferri peteret.

A. LEONARDO
HANSEN.

militudinis : aliquid item in se percepisse Rex citharædus ps. 54, quod appellavit pusillanimitatem spiritus et tempestatem, vel quod Paulus emphatice vocat anathema a Christo. Sed plura sentiebat in se Rosa, quam verba ista exprimerent: aiebat terrores illos, horridasque imagines talem sibi inferre dolorem, qui millies et millies sufficeret cor, vitam, animam eripere; nec se illi sustinendo parem unquam fuisse, nisi quateus prodigiose manu Omnipotentis conservabatur in vita.

et aliam illam,
sicut S. Antonium
eremitam,

173 Fuit, qui putarit Virginem deduci a Deo per scrupulas vias S. Antonii eremitar, quem inferni monstra formis terrificis agitarunt. Verum is conflictus erat, non afflictio, aut fuga roboris. Creditur, S. Catharinam Senensem aliquando idem, quod Rosa, passam esse: de B. Henrico Susone *f* id, velut compertum, tradit historia. Visa est ad hujus doloris aliquam similitudinem aut proportionem assurgere ille, quem a mordacissimis scrupulis patitur mens delicata, cum calum sibi vectibus clausum, Deum hostiliter aversum, infernum rictu immani patulum suspicatur anima, sibimet ad modicum derelicta.

B

Denique vivacius hunc Rosæ cruciabilem horrorem effigiebat Christi in supremo judicio vultus asperatus, rugosus, ipsisque demonibus terribilis, dum cogitatur velut jamjam dicturus horrendum illud: *ITE MALEDICTI*. Has rugas, hoc tonitru, hunc pavorem videbatur sibi experiri mœstissima Rosa, dum laborabat sub hora sui deliqui; adeo post varias, at nunquam sat æquas comparationes, effari aliud non poterat quam: « Dolores inferni circumdederunt me, » præoccupaverunt me laquei mortis. »

visibiliter a
dæmonibus
terreretur sus-
picarentur.

174 Bis Virgo compulsa fuit edicere alteram hujus scenæ partem, videlicet, qualis sibi sole-ret post hujusmodi nubila illucescere Phœbus: fieri enim non posse, quin Sponsus ille dulcissimus, post tam diram ac tenebricosam eclipsin, insigniter recreet, ac reficiat animam, tot doloribus humiliatam. Ad hæc verba malisset Rosa aut tacere, aut arte ac dissimulatione sermonem alio deflectere; sed ut vidit evadere se non posse, ingenue candideque fassa est (quantum per congruorum vocabulorum penuriam potuit) magnalia Dei, que sibi post tristissimam ærumnam obtingebant, ut in momento se videbat repositam in unione, qua exciderat, aut se excidisse putarat; ut repente sentiebat totam simul animam collucere et inflammari. Verum de his opportunius in descriptione examinis capite sequente. Libeat interim mirari lumen æternæ Sapientie, quæ ad fructum uberorem electas animas sic mortificat et vivificat, deducit ad inferos, et reducit.

C

ANNOTATA.

a *Stricturæ proprie dicuntur scintillæ, quæ de ferro caudenti micant, quando ignita ferri massa malleo tunditur. Unde satis clarum est, hic eam vocem pro scintillis usurpari.*

b *Κρῆσις apud medicos Græcos idem est quod temperamentum, vel temperies, id est, proportio quædam primærum qualitatum existentium in elementis, ex quibus corpus mixtum et conflatum est. Apud Grammaticos autem accipitur crasis pro contractione duarum syllabarum in unam coalescentium, et ea vox originem habet a verbo κρῆσιν, quod misceo vel tempero significat. Videtur itaque hoc loco vox crasis pro*

mixtione desolationum accipi.

c *Daniel Sennertus tom. 2 Operum medicorum pag. 219 cap. 31 de epilepsia, hunc morbum cognominat sacrum, magnum, puerilem Herculeum, caducum, comitalem, humaticum ac denique soticum, quæ omnia epitheta affirmat esse synonyma, et de quibus obiter rationem reddit. Nobis sufficit ex his epithetis distinctius morbum illum nosse, cujus causæ et remedia apud ipsum legi possunt.*

d *Catapotia proprie sunt pilule a nomine Græco καταπόσις, id est, deglutitio: teste enim Gorræo in Definitionibus medicis pag. 215, est medicamentum, quod non diluitur, sed ita, ut est, devoratur aut deglutitur. Formatur fere in pilulas, quo facilius deglutiri possit, et in ventriculo dilui, indeque transire in venas.*

e *Phlebotomia est venæ sectio, vel sanguinis detractio, inrisa vena. De hujus remedii laudibus ac necessitate Gorræus et Castellus ad vocem Græcam φλεβοτομία consulti possunt.*

f *Bollandus noster ad diem 25 Januarii, sive toma 2 istius mensis a pag. 652 Acta illius venerabilis Henrici Susonis illustravit.*

CAPUT XIII.

Severum doctorum virorum examen circa spiritum et visiones hujus Virginis.

Arcanum gratiæ lumen, quod ab infantia Rosam deduxit per vias rectas, simul reflexu admirabili certitudinem induerat attractus vere divini, minimeque fallacis, ita quod de rectitudine semitæ, per quam ibat, ambigere non posset, quamvis hanc parum tritam, verisque et obscuris vestigiis vix notabilem comperisset. Nec tamen (quantumvis certa) videri volebat, quod erat; unde humillima Rosæ modestia, grave, serium, perque intervalla repetitum examen suæ vocationis ac spiritus, recusare non presumpsit. Inter alios præcipui, quos bona sors huic subtilissimæ explorationi destinavit, fuere doctor Joannes de Castillo, et P. magister F. Joannes de Lorenzana, cui in Rosam totum, usque ad extrema, competeat imperium. F. F. et alii; ut succedanei, quique ex occasione dumtaxat penitentiae Sacramentalis, interdum studiosius intimas ejus animæ latebras pervestigarunt. De primis duobus, pauca hic præfari necessum est, ut ex horum sanctitate et peritia, vis, pondus, fides maturissimi examinis aptius innotescat.

Præter alios
spirituales
vite magi-
stros

176 Doctor Joannes de Castillo, professione medicus, statu quidem secularis; at exercitio, conversatione, spiritu, plane religiosus, Limæ illis diebus inter selectos Dei servos eximius habebatur. Philosophiæ ac medicinæ studiis ad summum apicem eruditus, insuper in omnia metaphysices adyta summo ingenii acuminis penetrarat: celebris ob id in scholis, in exedris, in doctissimorum virorum congressibus; præsertim quod mira perspicuitate conceptus sublimes et altissimos propriis terminis nosset explicare. Vita ipsius merum erat pietatis speculum, ita quod putaretur virtutes singulas in gradu heroico possidere. Mysticam theobogium non multis speculationibus; sed vivis, et altissimis experimentis exacte didicerat, suisque principiis,

duo ex præ-
cipuis

regu-

A regulis, et capitibus methodice digestam, egregie callebat; adeo quod famosus ille nostri seculi mystagogus Didacus Alvarez de Paz a Societatis Jesu, in Peruano tunc regno Provincialis, dum suas de oratione, meditatione, et contemplatione præclarissimas lucubraciones apparabat, hunc virum in plurimis sibi duxerit consulendum, ipsumque tomo 3 de contemplatione lib. 3 circa punctum, an voluntas ferri possit in incognitum, suppresso nomine (siquidem adhuc in vivis erat) allegat, velut orationis ac solidæ perfectionis magistrum, tantumque digito intento non demonstrat. Scripsit (jubente Didaco Alvarezio) Castellus iste nobilem tractatum de iis, quæ sibi inter contemplationum radios ac lumina occurrerunt. Vidit librum, et obstupuit Myrensis archiepiscopus, talium rerum scientissimus, illumque transcribi fecit, Romano Pontifici coram offerendum. Hæc de doctore Castillo tunc superstitute, post alios juridice testatus est Petrus de Ortega-Sotomayor, ex Limensi cathedralico primario, canonico magistrali, archidiacono metropolitano, et sancti Officii consultore episcopus Truxilli *b*, dein Arequipæ *c*, denique Cusci *d*. Addebat, plura de hoc viro, ac grandiora se prolaturum in publicum, dummodo ultra illum supervivere contingat. Nunc (sed brevius) ad alterum.

177 Pater magister F. Joannes de Lorenzana Ordinis prædicatorum (testante eodem illustrissimo præsule) eundem cum D. Castillo, aut saltem non inferiorem obtinebat sanctimoniam, publicæque opinionis gradum. Eminebant in ipso, certabantque de primatu, excelsa vitæ perfectio et scholastica theologiæ profunditas; concurrerant ardens contemplandi studium et activa gubernandi dexteritas; vis perspicacis ingenii et alta iudicii maturitas; fuga seculi et usus negotiorum. Hinc successive tot sive scholarum, sive cœnobiatorum, ac provinciarum in eum confluerant præfecturæ: nam regiæ Universitatis Limaenæ matutinus erat cathedralicus theologiæ, quam primus invexit regno; et in Peruano sanctæ Inquisitionis tribunali censor, quem vocant qualificatorem; item Conventus Limeusis Prior; deinde provinciæ S. Joannis Baptistæ Vicarius generalis, tandem provincialis et visitator; æque in rebus tum Ecclesiæ, tum reipublicæ versatissimus; omni hominum ordini, summis, mediis, infimis charus et admirandus; ad quem, velut ad commune urbis oraculum, ardua quæque negotia certatim aderebantur ex consiliis antistitum, ex regio audientia (ut vocant) senatu, ex consistoriis, iudiciis, dicasteriis, ex interno ætlimoque foro; quia donum consilii mirifice in tanto viro emiuere, sentiebant omnes. Porro quantum fuerit Lorenzana in ea, quam jure scientiam Sanctorum dixeris, mystica theosophia, quantum in sapore et experimento rerum caelestium, quam exercitatus in altissimæ contemplationis disciplina, quam oculatus ac lyuceus in prudenti spirituum discretionem, hoc munus (si reliqua deessent) iudico sufficere, quod divina providentia singulariter ipsi spiritum Rosæ commiserit gubernandum. Una hic commemorandi forent, laude non multum impari, P. Didacus Martinez Societatis Jesu, Patres magistri F. Alphonsus Velasquez, F. Ludovicus de Bilbao, et F. Joannes Perez: at primorum duorum examen tot ac tanta complectitur, ut ex reliquis nil addi possit.

178 Modo ad rem pressius. Assedere primo ex-

mini, honestatis gratia, Rosæ mater et D. Maria de Usategui. Coram his D. Castellus, integro trium horarum spatio, Virginem in domestico cellulae horto, velut indagine cinctam, per varias quæstiones distinnit, animæque venis diligentissime pertentatis, omnia sana ac salva invenit. Primo interrogata, a quanto tempore caelestes stimulos, et tranquillum orationis spiritum concepisset, respondit simplicissime, temporis quidem se non meminisse, eo quod a prima pueritia se repererit fundendis precatuunculis apprime deditam, ac tota mente ad serios meditando conatus erectam, ut nihil occurrere sibi dulcius potuerit, quam Deo loqui, Deum cogitare, inhiare supernis. Non puduit fateri ista coram matre, quæ quam vera diceret, nimis conscia erat. Interrogata de successivis in hoc studio profectibus, an pari semper applicatione animi, facilitate, collectione, ac imperturbatæ mentis serenitate oraverit, respondit, usque ad duodecimum circiter ætatis annum, se varia inter orandum temperie, difficultatum subinde vicissitudines percepisse, at breves, et modicas; plerumque animo libero et quietissimo perrexisse in Deum, at interdum quoque cum imbecillitate corpusculi, cum somnolentia et distractionibus luctandum fuisse, verum ab illo tempore in posterum expeditius se orare, eo quod inter initia sentiret mirabiliter a Deo introrsum attrahi totam animam cum singulis potentiis, gustuque indicibili intellectum, voluntatem, memoriam, divinæ pulchritudini sic intus affigi, ut nec sponte se phantasmatum interkursu divellere, nec occupationibus sensuum externorum distrahi possit a complexu, et admiratione præsentis in anima dulcissimi Numinis.

179 Instabat doctor, an non sæe imaginativæ vim aliquam adhiberet, dum reliquæ internæ potentia sic inhærebant saporis Dei, an, et quo, quantove connixu, labore, fulero, in hac suspensione dulcissima se sustineret? Negavit Rosa laborem, vim, connixum adesse a parte sua, nilro ad tractum quasi magneticum potentias sequi, et suo centro obverti cum suavitate, cujus vel unica stilla infiniti Oceani amaritudinem corrigeret, ac dulcoraret; inde notabiliter in cor suum descendere calores et astus perjuccundos, quos explicare non possit; hinc radiare continuo in animæ suæ fundo præsentiam serene, amabilis, propitiæ Divinitatis, hanc certo se illic deprehendere; nec alio oblectari se posse, quam quod experimentaliter hac certitudine, sentiret intra se Deum. Quæsivit doctor, num forte de mystica theologia libros lectitaret, qui aut methodum artemque hujus introversionis docuissent, aut saltem illius naturam, signa, proprietates, effectus dissertando exponerent? Negavit inops Virgo talium librorum sibi adesse copiam aut usum, in his solam experientiam et praxim sibi fuisse pro codice; ideoque se intima animi sui sensu, uti vellet, apposite elierre non posse, ruditati suæ ne nomen quidem, si quod proprium extaret, hujus intuitivæ orationis innotuisse.

180 Tunc Castellus, ut erat in hac schola versatissimus, aggressus est propriis notionibus explicare Virgini secretam hujus excelsæ illustrationis hieraticam *e*, nempe asceticæ disciplinæ magistris hoc genus contemplandi ORATIONEM UNIONIS dici: hic intellectum formari specie, non adquisita, sed superne infusa; neque converti ad corporea phantasmata, sed imaginibus vacuum,

spiritualis

A. LEONARDO
HANSEN.
quorum unus.
Joannes Ca-
stillus,

E

F

de oratione
unionis

e

A. LEONARDO
HANSEN.

spiritualis formæ luminosa puritate impræguari : hic Deum immediato, intimoque illapsu implere sacrarium fidelis animæ; hic partem affectivam increati Amoris decidua flamma igniri et candescere, atque in palato voluntatis felicem beatæ fruitionis prægustum inchoari. Plura addidit ex mysticæ theologiæ aphorismis, de simplificatione cordis, de cynosura purificatæ intentionis, de nuditate affectuum, de indifferentia resignata, de arcanis introductionibus, de abisso luminis, de sapore omnis discursus intuitu caelestium, de fonte vitæ, de aliis, quæ Rosæ tantam capaci et placere supra modum, et profuere deinceps, ut suis confessariis, ex hoc vocabulario, se nosset clarius, atque significantius explicaret.

et gradibus,
quibus ad
hanc ascen-
derat.

B

181 Perrexit doctor, et studiose in viam purgalivam resiliens quesivit, quam diu, quibus industriis, quanto sudore pugnandum sibi fuerit in pravas animi inclinationes, in vitiorum armata latibula, in morbos indomitæ effreninque passionum? Respondit, vix se meminisse talium certaminum, ab infantia se magno Dei favore sensisse faciles, et summe connaturales propensiones in virtutem, absque ullo tumultu passionum; a prima Dei notitia repletam se fuisse timore et horrore peccati, et si quis motus indehberatus adversus rationem nitentur assurgere, repente ex apprehensione divinæ præsentis citra conflictum evanuisse. Interrogata, quid solatii captaret ex creaturis, si contingeret animum contemplandi labore fessum nonnihil remittere, aut per entrapeliam / tantisper relaxare? Respondit, nulla re creata recreari se posse, in hoc solo et unico omne summi oblectamentum consistere, quod tanta cum certitudine sentiebat in anima sua præsentem Deum, quem si vel ad momentum o conspectu perderet, id sibi acerbis omni iactura, dirius omni gehenna videri. Petiit doctor, quandoquidem in eum gradum non nisi per tribulos et spineta ascenditur, num saltem aliunde persecutiones et arumnas passa fuerit? Annuvit Virgo; sed ob reverentiam matris illic præsentis ad singula non descendit, contenta divisæ generatim, se a domesticis, ob vitæ singularitatem, varias molestias, insultus, vexationes tolerasse.

C

Inde dilapsus
ad memoratos
animi angos-
res.

182 Verum ab iis opportuna digressionem incidit in horrendas illas visiones, figuras, pavores, de quibus capite superiori actum est, magnisque precibus exoravit doctorem, ut sibi illius desolationis ac supplicii naturam, originem, critica, propriamque interpretationem docte elucidaret. Non reusavit Castillus edicere, quæ sentiebat : « Quando (inquit) in illa obtenebratione » videbaris tibi exitum finemque sperare posse, » scito animarum in carcere purgatorii lugentium, dilaciones pecuosissimas te delibasse; at » quando nulla tibi affulgebat spes evadendi, » et quidam æternitatis funis pervadebat horro- » ris caliginem, ipsissimus inferni typus erat. » His penis eruditur anima ad sui notitiam, » dum in lucis ac tenebrarum vicissitudine di- » scit experimento sui nihili, quid a seipsa, » quid a Deo habeat, quidque inter illa et ista » intersit. Hujus antihari g molestissimo ponde- » re tenetur spiritus in suo æquilibrio, ne ex- » tollatur in donis Altissimi. Eclipsis hæc do- » cet astimare divinæ familiaritatis præstantiam, » et dignationem pure gratuitam, sullaminat timoris donum. Hac fornace probatur aurum, » nitescit charitas, loriceatur mascula virtute ro-

g

» bustus amor, assuescens diligere non tam de- » licias Dei, quam Deum. Memini (inquit) de » nonnullis præcipuis ac sanctissimis Dei ami- » cis (quorum nomina publicis Ecclesiæ tabu- » lis adscripta sunt) eadem legisse, quæ de te » commemoras; neque defuere ex iis, qui ro- » garint Dominum, ut ab hujus terroris atroci » tormento ipsos itemum immunes vellet, li- » benter se quodvis aliud poenarum genus su- » bituros. » Denique huc respexisse Davidem cum gerneret : « Dicitur mihi quotidie, ubi est » Deus tuus? Anima mea sicut passer solitarius » in teelo; Ad nihilum redactus sum, et nesci- » vi etc. »

183 His cursim explicatis, vicissim rogavit Virginem doctor, post illas inferni tenebras et horrores qualiter sibi fuerit. Hic Rosa exterrita, quasi colubrum pressisset pede, resiliivit, expalluit, olumnit, prope conscia, si respondendum sit, quanta et erram copia, et verhorum inopia sibi foret laborandum. Urgebat interim doctor, instabat bis, ter; at nihil elicit. Tandem severius attracto supercilio; « Advertito (inquit) » o Rosa, hic tergiversandi ac silentii locum » non esse; tua res agitur; si quid dissimula- » veris, si quid celaveris in examine, Dei be- » nelicium negasti; ni totum, quod exquiri, di- » xeris, nec ego te, nec tu me, quantum sal- » est, intelliges, et figurarum (quas partim ex- » plicui, partim explicaturus sum) ævignata sen- » suaque integre non assequeris. » Paruit humilis Rosa, cui metus et pudor totum verecundo rubore vultum accenderat, veniamque præfata, si quod paradoxum radi, et incaute excideret, sic orsa est; « Dum in ima caliginosæ derelictionis » voragine absorptam me puto et lingo, en re- » pente, in ipso pristinae unionis meridie, velut » in Sponsi brachiis me deprehendo; restitutor » quasi nunquam excidissem; sentio avidos li- » berrimi amoris impetus, ut cum rapidi amnes » disruptis obicibus, non fluendo, sed tuendo, » sese evolvunt per cataractam; aspirat mox gra- » tiarum placidus Auster, et flumit aromata; » immergitur anima divinæ bonitatis immenso pe- » lago, et metamorphosi ineffabili e se descen- » dens, transformatur in Dilectum, litque unum » cum illo. »

jussu illam
revelare diri-
nas illumina-
tiones.

E

184 Jussa ulterius dicere, novo pudore hæsit, rubuit, titubavit; attamen subiecit, inter hos favores arcissimæ unionis, se sibi videri immobiliter radicatam in Deo, securam in ejus amicitia, confirmatam in gratia, sentire donum quoddam inexplicabile, fundamentale, solidum, quo reputabat se impeccabilem, ut ille qui fidenter aiebat : « Quis nos separabit a charitate Christi? certus sum, quia neque mors, etc. » Veruntamen hic protestabatur Virgo, nunquam se ulli mortalium hoc dicere ausam, et ne nunc quidem id dicturam fuisse, nisi cogisset rigor præsentis examinis, et si forte ergasset in phrasi locutionis, quam necessitas omnia offerendi expresserat, censuram correctionis demisse flagitabat. Laudavit simplicem obedientis Rosæ candorem doctor, præcepitque, ne trepidaret, nihil hactenus erratum esse, tantum ad reliqua procederet. Processit Rosa, dixitque voce humili ac intercessa, plerumque post illas horrendas tenebras conspice sibi ostendi humanitatem Christi, nunc virili, nunc infantili aut puerili facie blandam, formosam, affabilem; sæpius et Virginem Matrem, decoram, amabilem, dulciterque familiarem. Interrogata de modo et qualitate

ac celestes
visiones.

F

A te visionis, imaginaria sit an intellectualis, diuturna an momentanea, facie ad faciem, an oblique per transpirationes? Respondit, propria illa differentium visionum nomina sibi quidem adhuc ignota esse, at gloriosam Christi humanitatem exhiberi sibi in transitu quodam vicino et claro, sicut cum fulgidum aliquod sidus moroso tractu procurrat in caelo; nec totam illius videri staturam, sed solo vultu, et pectore teus. At tamen majestatem Deiparae paulo diutius obtutui suo solitam indulgeri.

quibus re-
erata fuerat.

185 Unde subintulit Castillus, imaginarias esse visiones; petiitque ulterius, qua igitur forma apprehenderet Divinitatis praesentiam? Laborabat hic Rosa, ut verba reperiret idonea, sed tandem per solos terminos remotioris, eminentiae, et causalitatis, utrumque se explicuit, insinuans lumen esse absque figura, mensura, sine: unde patuit ex ea parte, visionem pure intellectualem esse, incomprehensum, et omnia comprehendens, subtile, stabile, mundissimum, summe multiplex summeque unum, summe distans et summe propinquum, intimum et ambiciens, nobile, excelsum, et nulli prorsus creaturae vel tenuiter comparabile, quodque magis in vitalium quarundam effluxionum mirandis et immediatis effectibus, quam in suamet substantia deprehendi possit ab animo. Sed quinam hi effectus? « Teneritudo (inquit) robusti gaudii su- » per omne gaudium imaginabile, cognatio li- » tationis divinae, interior renovatio vetustatis » in ipsa animae essentia, impletio sinuum vo- » luntatis, vita et alacritas omnium affectuum, » firma, sancta, lepida, et demum undequa- » que ineffabilis. »

et has omnes
a Deo prove-
nisse judicat.

186 Videbat sibi doctor satisfactum in eo, quod maxime scrutabatur, haud ignarus, in materia unionis quo plura dicuntur, minus dici. Unde ad faciliora effatu prudenter digrediens, inquisivit de exercitiis mortificationis ac poenitentiae. Rosa, quod putaret in hoc genere se pauca, et admodum vulgaria praestare, obiter de suis jeuniis, ciliciis, disciplinis, et reliquis austeritatibus nonnulla edixit, absente matre, quodque in his non suo, sed confessoriorum arbitratu, modum ac mensuram constitueret. Denique post multa utro citroque de sui diffidentia, de ardore fidei, de securitate spei, de stimulis superni amoris ventilata et sagacissime explorata, conclusit doctor, sinceram ac tutam esse viam, qua Virgo ambulabat, nullam hic subesse vaferimi daemonis imposturam, tales affectus, effectus, lumina, ab illusionem aut principe tenebrarum nequaquam esse. Pluries deinde Virginem, non tam examinaturus, quam collaturus, fidenter convenit; nova semper inveniens, quae miraretur et approbaret.

qui iudicio
convennerunt
Iohannes de
Lorenzana

187 Idem Patri magistro de Lorenzana sensus fuit, postquam crebriori et per partes interciso examine spiritum Virginis diligentissime exploravit. Prolixum foret singula membratim prosequi. Unum hoc superioribus addidisse sufficiat, quod, ubi Rosam in via illuminativa probare cepit, adstupuit responsis puella simplicis atque illiterate, cum de arcano SS. Trinitatis mysterio, de hypostatica Verbi unione, de sacramento Altaris, de gloria Beatorum, de libro vitae ac praedestinationis, de natura gratiae, aliisque fidei ac theosophiae secretis interrogata, promebat axiomata tam profunda ac solida, conceptus tam acutos ac sublimes, sententias tam perspicuas, breves, fecundas ac ponderosas, verba

tam propria, apposita, clara, succincta, ut alius examinatore non dubitaret fateri ingenue, numquam se in tam luminosum et perspicax ingenium incidisse; laudabatque Patrem luminum, qui tanta, sapientibus ac prudentibus abscondita, humilibus, parvulis, indoctis revelabat. Idem hoc deinceps admiratus est in methodo confitendi, qua Rosa utebatur, ea sermonis tum perspicuitate, tum proprietate ac circumspectione, ut sibi videretur Lorenzana non feminam audire, sed annosam utriusque theologiae professorem; tanta erat verborum proportio, gravitas, ac mensura, sine parergo, sine circuitu, sine confusione ac superfluitate. Hinc fuit, quod vocatus ad excipiendam Virginis confessionem, dicente subsacrista, in templo ipsum expectari a Rosula seu Rosella, velut irreverenter locutum increpuit; « Tibi (inquit) Rosula videtur, » quae coram Deo Rosa est, ac grandis quidem? » Veniet dies, qua universi intelligent, quam » sit eximie alta, quam magna, et spectabilis » haec Rosa. »

A. LEONARDO
HANSEN.

188 Lorenzanae suppar magister, et primarius cathedraticus F. Ludovicus de Bilbao, notavit eadem in Rosa, dum ejus confessiones excipiebat; nempe vario et ipse examine scrutabatur Virginis spiritum. Fessus est postea, multoties inter arcana illius fori alloquia se obtinuisse ad profunditatem et eruditionem solidorum discursuum, quibus Rosa prompte, facillime, et ex ordine satisfacerebat questionibus praearduis et abstrusis, ac subito se agnovisse spiritum altorem, qui in Virgine loquebatur. Sane apud omnes (quotquot tunc Linnae vivebant) multorum opinione sanctimoniae et perfectionis fama celebres, ea sensum invaluerat constantissima opinio, Rosam spiritu Dei agere et agi, dono sapientiae abundare, scientia caelitus infusa gubernari. Hinc Ludovica de Melgareyo femina sanctissima tantum Rosam faciebat, ut, sicubi cum ea concurrisset, non nisi flexis humi genibus exciperet repugnantem honorari; si qua transeuntem observasset, gestiebat animo illic os oculosque affricare, ubi Rosa vestigium fixerat; et si ad absentem litterulae sibi formandae erant, has nudo solo ingeniculata scribebat.

et Ludovicus
de Bilbao Do-
minicani.

E

189 Praecipue vero Castillus et Lorenzana, de Rosae viis perfectissimis aliquoties mutua collatione instituta, concordem mirabantur haec duo singularissima: primum, quod brevissimo compendio, et quasi transultu, gradum illuminativum, mox et unitivum possederat, absque eo, quod gradum purgativum vix obiter attingisset, quia nimirum ab infantia benedictionibus dulcedinis preventam, ii semper comitati erant purissimi affectus, in quibus nil terrenum sorduerat operosius depurgandum. Alterum, quod in illo horrendo, solisque inexpertis parum formidabili obtenebrationum tormento ea fuerit Rosae fortitudo, animositas, constantia, ut fragilis virgo non solum fereudo esset, verum etiam, praemissa spontanea resignatione, quasi cum Deo certaret, tristiusne ille affligere, an illa affligi vellet, dummodo per omnia divino beneplacito victoria ac triumphus remaneret. Cordatissima est, planeque extrema haec sui abnegatio; sed simul difficillima taliter amanti, cui felix videretur non esse, quam non amare. Immarcescibilem fateri oportet Rosam, quam ejusmodi spiueta non suffocant.

qui sanctita-
tem Virginis
semper magni
fecerunt.

F

A. LEONARDO
HANSEN.

ANNOTATA.

a In Bibliotheca Societatis nostræ pag. 355 et sequentibus virtutes et lucubraciones hujus piii viri in prolixo ipsius elogio recensentur.

b Truxillum est urbs Americæ in parte septentrionali Peruviae, episcopalis sub archiepiscopo Limensi, quæ ab aliis ejusdem nominis oppidis distinguitur, ut in Annotatis ad Vitam S. Francisci Solani tomo 5 Julii pag. 870 olim monimus.

c Arequipa est urbs meridionalis Americæ in regno Peruviae episcopalis sub metropoli Limana, quæ distat a mari 12 leucis; a Lima autem 120 in meridiem, et 75 a Cusco, de qua posteriori civitate nunc aliquid notandum est.

d Cusco erat urbs primaria Americæ ante adventum Hispanorum, et sedes regum. Nunc est episcopalis sub archiepiscopo Limensi, a cujus metropoli 120 leucis Hispanicis in ortum distat. Joannes Lotius lib. 10 Indiæ occidentalis cap. 30 antiquum et modernum hujus civitatis statum pluribus describit.

e Hieratica Græce ἱερατικὴ, teste Plinio lib. 13, cap. 11, est quoddam subtilius chartæ genus, in sacris voluminibus scribendis usitatum ab ἱερεὺς id est sacer. Hinc quoque ἱερατικὸς adjectivum Latine sacerdotalis aut rebus sacris destinatus explicatur. Opinor hic voce hieratica artem sacram contemplationis indicari.

f Nomen Cræcum ἐντραπέλια idem fere significat apud Græcos, quod apud Latinos urbanitas, lepor, festivitas. Aristoteles eandem vocem pro erudito concilio accipit. Sauctus Thomas 2. 2. quæst. 72 art. 2 agens de entrapelia, videtur hanc Aristotelicam interpretationem secutus esse. Hoc loco honestam animi recreationem seu relaxantianem significari, ex adjunctis abunde colligitur.

g Hoc nomen ad inflexionem Latinam detortum est, et componitur ex præpositione Græca ἀντι contra, et voce βάρη pondus, quod Galli vernacule dicunt contre-poids, quasi contra-pondus, quod Latini proprie libramen vel libramentum appellant.

C

CAPUT XIV.

Mira familiaritas hujus Virginis cum Christo, Deipara, et S. Catharina Senensi.

Hinc Virgini
libros legenti,

Animo, cui amarescunt terrena, dulcescunt caelestia, seseque ultro insinuant. Hoc Rosæ obligit, cui tota conversatio in caelis erat. Legebatur quandoque interdum libellos spirituales, et seligebatur studiose capitula presenti affectui temporique magis accomodata; immorabatur tantisper lineolis, ubicumque prædulce Jesu nomen occurrisset: nam e singulis horum characterum apicibus quasi igniculos et amerosos aculeos in corde sentiebat. Neque hoc satis: ipsemet parvus Jesus, digiti statura vix procerior, saepe apparebat amanti Rosæ in eadem pagellæ plantie: stabat pusillus ac mundus Amor, mox inambulabat passu levissimo, ac interim obtutu serenulo, tenero, suavi adblandiebatur Virgini, ingerebat se, utpote Vkræcum attenta Rosæ le-

ctione dignissimum, in quo omnes thesauri scientiæ et sapientiæ Dei.

191 Familiarius est, quod sequitur. Dum Rosa ^{manibus operanti,} nendo occupabatur in telæ consutura, en iterum dilectum Jesulum nentis pulvillo infantiliter et quietissime insidentem: illic nutibus taciturnis loquebatur ad cor Dilectæ; huic arridebat; huic protendebat breves ulnas velut amplexum offerens; hanc ardentibus oculis jugiter adrebat, omnique gestu, motu, flexu, protestabatur amorem a. Quis porro netrici inter hæc solatia fuerit sensus lætitiæ, æstiment, quibus vacat: plus miror, tunc Rosæ oculos superfuisse, quibus filium, acum, telam videret. Et videhat tamen, quia sic mulcebant hi favores, ut ab exteriori opere attentionem, nec totam avocarent, nec partem exdividerent. Has cum Jesulo Sponso delicias Virgini frequentes obtigisse, imo fortasse quotidianas argumento est, quod si ille tardaret interdum, nec solito more adesset, Rosa querulis, at submissis vocibus, quasi secum perplexo sermocinans, ita lamentabatur: « Hora » est, et nondum approperat? Duodecima so- » nuit, et nondum adest? me infelicem, que ^R » illo nunc careo! o felicem animam, que pe- » nes se illum nunc distinet! » Cumque amor poesim doceat, Rosa pariter has querelas familiari metro illigarat, hoc fere sensu: Hen mihi! Dilectum quis detinet? Ecce moratur:

Hora duodecima est, nec tamen ille venit. Langueo, deficiunt oculi, præcordia frigent, Implexas alibi dum trahit ille moras.

192 Accidit, Rosam infirmari ex dolore gutturis, et en totus ille Desiderabilis, cujus guttur suavissimum predicatur Cant. 5, apparet Virgini, invitat ad ludum, utrimque victoriæ fructus relinquuntur victoris arbitrio. Confestim jacitur alea b, favet sors Virgini, lucratur, vincit: nec mora, fructum exigit, memor fortasse ex Canticis, quod ait Sponsa: Fructus ejus dulcis gutturi meo. Quid multa? Dolores sui gutturis mitigari poscit infirma, et impetrat. Verum divinus Collusor (quasi jacturam non ferens) rediit, ludum instauravit, jactuque feliciori victor exasit. Victoriæ præmium fuit Rosæ patientia, adactis repente doloribus, qui totam ei noctem fecere insomnem. At Virgini placuit secum disquirere, primo an secundo lusu plus heri fecisset, cum longe ardentius faveret Sponso, quam sibimet; unde tam victam esse, quam vicisse, par gaudium fuit miranti æternam Sapientiam, quæ ludens in orbe terrarum, protestatur delicias suas esse cum filiis hominum. Mater advertens Filiæ decumbenti pristinos rediisse dolores, et quidem cum anctario, suspicata periculum, extimuit. Sed cordata Filia, ut metum eximeret, blande modestèque detexit secretum, nempe merum hunc Sponsi ludum esse; dumque verbis humillimis enarrat successum, visa est (ut quondam Stephanus) vultu prorsus angelico aliquamdiu radiare.

193 Alia vice, cum diutius ac fere ad mediam usque noctem in solitaria horti cellula subtilisset Rosa, invasit fatigatam subitanens languor ac virium defectio. Sperabat, transitoriam fore debilitatem, sed durabat ultra consuetam periodum. Sentiebat agra incerti mali certa incrementa: sed sera nox erat, qua nec medicum advocare, nec domesticorum ullam ad opem importune lubebat accersere: agnoscebat electuario vel sorbitumcula se indigere, qua utem- ^{Jesus sub varia forma} que

A que stomacho succurreret, ac vires instauraret; at Sabbathum erat, ac mane proximo ad sacram Synaxim accessura, cavebat jejunio, si forte medietas noctis jam preterierat. Quoquo se verteret, praevidebat aut virum defectu, aut sumptione cujusenimque fomenti impeditum iri, ne postridie sacra Communione frui liceret. Quid hic remedii inter saxum et sacrum? Confugit Rosa familiari fiducia ad caelestem Sponsum adiutorem in opportunitatibus; hujus pharmacopoeiae se commendat, medicinam corroborativam petit, impetrat, nec aliunde, quam ex illo pretioso myrothecio vulnerati lateris, ubi quondam S. Catharina Senensis avide suxerat. Hanc nectaream sanguinis et aquae mamillam non ori, sed cordi Virginis benigne applicuit: hic illa debilitati suae pharmacum, hic vitalem succum invenit et traxit. Porro visionem neque cassam aut inanem fuisse, nec pure imaginariam, probavit effectus: nam Rosa mox convalescit, redierunt corpusculo vires, agilitas, robor, quo postridie templum adiit, Panem angelorum manducavit, satura, vegeta, sana domum repetiit; utique experta, quam sint Sponsi ubera meliora vino, quam fragrantia unguentis optimis. Magna profecto Rosae dignitas, matris ac magistrae Senensis fuisse, non modo filiam ac discipulam, sed et collectaneam. Verum ad alia.

B familiariter ac mirabiliter
194 In domo cujusdam illustris feminae, Rosa de more post sancta colloquia veniam petiit secedendi tantisper ad orationem. Matrōna honoris gratia secedenti comitem adiunxit septennem puellam, e mancipio domi suae natam. Haec, ubi Rosam meditationi implicatam reliquerat, clam sese proripuit ad matrem suam, in vicino conclavi laborantem: inde post horae spatium erepsit, visura num Rosa ab oratione surrexisset. Et ecce, vidit juxta Virginem puerulum Jesum amictu polymito caerulei purpureique coloris decentissime tunicatum, quem ut conspexit fulgida claritate circumdatam, ac radiis undique coruscantem, non ausa conversationem interrumpere, substitit eminus, contenta permissione dulcissimi spectaculi, cujus arcana pro aetate non dum capiebat, nec, antequam Rosa migrasset evivis, rem detexit. Idem in aedibus D. Isabellae Mexiae contigisse, quae vidit, retulit filia Isabelle; nimirum procul inter secretiores aedium porticus ambulabat Rosa, et cum ipsa Jesus in statura octennis pueri, sed amictus jam lumine sicut vestimento. Spatiabantur ambo pariter consertis manibus, gressu gestuque tenere amantium; miscabant secretissima invicem colloquia, haerebant in mutuis vultibus, tamquam rerum aliarum aut obliti, aut incurii; sed Parvuli incessus gravior erat, quam puerorum esse soleat, majestas inerat, et quacumque fixisset pedem, subitaneo lumine resplendebat pavimento.

d apparuisse dicitur.
195 Zelus, ut intensi amoris praeco simul et explorator est, ita vel ipsamet Sponsum caelestem curis sollicitat, rivalem non patitur, ne flosculum quidem. Rosa nomino florebat et opere: nam ut altarium nulla anni parte deessent flores, diligentissime procurabat, discretis hinc in usum areolis, quarum uni basilicum (plures ozimum d' dicunt) implantarat. Hunc forte colebat studiosius, quod odore ac nomine regius, Regi seculorum immortalis et invisibili aptius conveniret in tributum. Respondebat planta cultricis industriae, et quo prodibat lactior, magis lactificabat. Verum, ut breve est a floribus gaudium, Rosa maue quodam invenit basilicum

sum non modo siccam ac marcidum, sed radice evulsam ac mortuum. Cadaveri adgemuit Rosa, et abiit; sed occurrit eunti visibilis Christus, blandeque affatus Virginem; « Quid doleres? inquit; an non ego Flos campi melior tibi sum, omni basilico, totoque floreto paradi? et ut scias me tuum esse basilicum, ego alterum illum his manibus eradicavi, fregi, » projecit. Flos es, ac florem amas? Ecce me. » Didicit Rosa, vel ad zelotypiam usque amari se a Sponso, et pro tantae gratiae crebriori experimento facile exposuisset in praedam, quidquid florum sibi residuum erat. Utique plenam hae fidem faciunt illi religiosissimae cujusdam mulieris extaticae visioni, cui in raptu protestatus est Christus, se Rosam gestare in intimo sui divini cordis penetrali; cum sciret, vicissim in ejus virgineo corculo se solum tranquillissime habitare.

196 Porro quam affabili, serena, frequenti apparitione Rosam suam dignata fuerit augustissima caelorum Imperatrix, sat inde conjicere fas erit, quod ab undecimo suae aetatis anno ad extremum usque non defuerit unquam Virgini hoc pretiosum assidue familiaritatis solatium. In Rosariano beatissimae Virginis sacello Rosa plane domestica evaserat, illic totos haerebat dies; illic Ordinis sui habitum, illic Jesulum Sponsum nacta, divelli a loco non poterat. Ibi altaris orandi curam, ibi totius nitoris oeconomiam sibi devote assumpserat, ibi quotidianum sibi cum Deipara ex sedulo ministerio commercium erat, ac mutua conversatio. At vicissim angelorum Regina Famulam suam eo honore dignata est, ut fere officia cubiculariae ipsi exhibuerit, mane Virginem excitando a somno. Tanti favoris occasio haec fuit: Rosam a multo tempore continuis integrisque noctibus adeo destituerat necessarius somnus, ut valetudini suae non parum fuerit timendum, si medelam respueret. Hinc opus fuit confessoriarum imperio, qui Virgini praecipere vespertinum lactucae ac soporiferorum seminum usum; deinde et temporis spatium, quo dormiret; horam, qua mane surgeret, praescriberent.

197 Conabatur obedire infirma, sed praevallente serotinarum vigiliarum assuetudine, non obediebat somnus, seu veniendum, seu abeundum esset. Praesertim mane, dum instabat surgendi hora, incipiebant soporifera medicum operari, somnumque lentissimum vi attrahebant in cerebrum. Cruciabatur ingenti scrupulo Rosa, quod exacte ad praescriptam horam evigilare non poterat, ut summe cupiebat. Ergo luctam et afflictionem suam Deipara, ceu verae Stellae matutinae quæstus est, ut subveniret. Subvenit illa, imo et venit: siquidem exinde, ubi immimis surgendi hora, en in pincto aderat conspicua Dei Mater, et voce melliflua compellabat sopitam Rosam: « Surge ad orationem Filia; surge: » nam instat hora. » Sic placide experrecta videbat cominus, et (uti lassa est) facie ad faciem illud glorie sidus gratiosum, illum frontem decora majestate pleuissimam, illum glorie et amenitatis paradysum, agnoscebat vocem, venerabatur praesentiam, tacite secum disquirens: « Unde hoc mihi, ut Mater Domini mei veniat ad me? » O gratum surgendi tintinnabulum!

198 Semel evenit, quod veniente Domina, profundius dormiret Rosa: primus hic somnus erat, ac non nisi paulo ante ceperat. Excitata Virgo respondit; Surgo Domina, nunc surgo: conseditque erecta in lectulo, sed prae-gravaente

A. LEONARDO HANSEN.

Etiam cum Deipara,

que illam e somno

ad orationem excitabat,

somnia

A. LEONARDO
HANSEN.

somni pondere, oculisque caligantibus, recidit misera in cervical. Accessit denno angustissima Excitatrix, et (quod ante non consueverat) protensa nivea manu, pulsavit latus dormientis, agitavit familiarissimo tactu resupinum corpusculum, iterumque ait: « Surge Filiola, ne pigriteris; rogasti me, et ecce ad solitas precas te voco: surge (inquam) Filiola mea, surge, jam hora somnit. » Longe suavius erat Rosæ, filiulam vocari a tali Matre, quam Rosam. Cessit hujus compellationis dulcedini somnus; at simul discessit suavissima Excitatrix: nam ut Rosa diduxit graves palpebras, ut respexit, agnovit Deiparam, sed a tergo: jam enim suspensis vestigiis abire cœperat, velut perfuncta amico officio. Hæc tantilla soporis indulgentia, quantam subinde jacturam infert! Quam doluit Rosa, pro illa vice maternum sibi vultum ereptum fuisse, dum cunctabatur! empyrei favores delicati sunt; nisi prompte strinxeris, elabuntur.

et S. Catharina Senensis amice conversabatur.

199 Ex quo semel a Christo (ut compertum postea) Catharina Senensis cœlitus Rosæ missa, ac data fuit magistra, frequenter hæc charam Discipulam visibiliter convenit in terris, præsertim dum occupabatur in perlegenda seraphicæ magistræ regula, quam sibi e Cusco (procurante Fr. Joanne Miguel Ord. Prædicatorum religioso laico) transmitti demum impetrarat. Mutua harum Virginum conversatio tam amica et crebra fuit, ut sicut Moysi, post longam cum Deo in monte confabulationem, remansere in vultu luminum vestigia; ita viderentur ex vultu B. Catharinæ ipsam faciem Rosæ transiisse lumina, quæ hæc illi per aliqua oris lineamenta propemodum assimilarint. Hinc apud Limenses suos Rosa, vulgariter altera Catharina Senensis appellabatur; præcipue ab obitu, quando in mortuali feretro Rosæ facies liberius videnda omnibus patuit. Ceterum de miris deliciis, favoribus, officiis, quibus hæc seraphica magistra demulsit Rosam suam, crebrior et commodior infra redibit sermo locis propriis.

ANNOTATA.

a *Hi similesque lusus amatorii forte non placebunt iis, quorum judicium seu censuram de hujusmodi ludis in Commentario prævio num. 45 verbis Echardi retulimus.*

b *Souegius in Gallicis S. Rosæ Actis tomo 2 Augusti pag. 651 tantum dicit, Christum nocte sub forma lusoris ei apparuisse. Porro probabilius existimamus, hæc et similia potius imaginationi sanctæ Virginis representata esse, quam re ipsa contigisse. De apparitionibus hujusmodi consule Papæbrochium nostrum tomo 6 Maii pag. 246 et sequentibus, ubi habet Parergon de Sanctarum exstaticarum secundum species naturaliter præhabitas durante raptu quandoque molarum dietis factisque ad historicarum quæstionum decisiones non transferendis.*

c *Hic eximius favor apud nos tomo 3 Aprilis pag. 894 in Actis S. Catharinæ Senensis narratur. Idem hic de Sancta nostra refertur. Sed hoc loco maxime mihi placent sequentia auctoris verba: Hanc nectaream sanguinis et aquæ inamillam non ori, sed cordi Virginis benigne applicuit Christus, de quo sermo est. Eodem modo plura, quæ hoc capite de familiaritate S. Rosæ cum Christo narrantur, spiritualiter intelligi velim.*

d *Ozimum est planta jam passim per Euro-*

pau nota, de qua Calepinus in Dictionario oetolingui sic scribit: Ozimum item regia herba sive basilica, aut basilicam a Liguribus vocata, fragrantissimi et vehementissimi odoris, unde nomen accepit, nempe a verbo ὄζω, quod est redoleo.

CAPUT XV.

Familiaritas cum angelis custodibus, et varia certamina adversus demones.

Sanctos angelos esse ipsissimum cor Dei, sensit Bernardus serm. 12. Psal. QUI HABITAT: Ubi hæc verba; « Apponis erga eum cor tuum, Job. 7, adaptat missioni angelorum ad hominis custodiam. Rosa angelum suum non modo custodem, sed et congerronem a, habuit amicissimum; imo pararium b, symmistam c, dinomilum d, ut etiam hinc adverteret, quam dulciter Christus apposuerat erga eam cor suum. Inde Virgini cum suo angelo tam domestica fiducia, ac necessitudo, ut illo soleret uti veredario e, quotiescumque ad horam consuetam Sponsus non comparebat. Metrico sui idiomatis rhythmo f tunc familiarius affabatur angelum, hoc fere sensu:

Vola ephebe cælice; dic nostro Creatori:

Me sine vila vivere, me præstolando mori.

Cur ille tardet, Rosa dum ardet,

Velociter inquirito:

Roga: festinet, cœlos inclinet,

Ad me descendat, vultum ostendat,

Quia amore langueo.

201 Nocte quadam oclusis horti januis, Rosa de more vigilabat in angusta sui eremi cellula, sensitque se viribus repente destitui, adeo ut gravem timeret syncopen: unde in domum sese recipere ad matrem constituit, collato prius consilio cum angelo suo tutelari. Mater (quæ horti clavem jugiter tenebat secum) ut notavit in vultu Filiæ signa instantis deliquii, sine mora promptis a marsupio duobus denariis, jussit ancillæ, adiret subito vicinioris propolæ apothecam, emeret saccharum, carbonem, et libum Indicum, quod CHOCOLATE g vocant indigenæ, jam et Europæis tam usu quam nomine sat notum: quippe in aqua calida resolutum cum triente sacchari, stomacho simul et cordi potenter succurrit h.

202 Filia, ne sui causa is sumptus fieret, obnixè rogavit matrem, affirmans, sibi non defuturam chocolatam. Replicuit mater: Putasne in tota hac domo vel micam chocolatæ reperiri? Negavit Rosa; at subjecit, hanc brevi adfore ex domo quæstoris. Infremuit parens, etc. « Aut nugaris (inquit) aut somnias: quis enim in tempesta hac hora calentem chocolatam ad te mittet? vel unde in quæstoris domo procul hinc dissita innotuisse potuit, te subitanea debilitate languidam isto medicamento indigere? » Tu in horto oclusa, utique non habuisti, quem illuc mitteres, neque ex hac domo ullus abiit, qui tuam necessitatem quæstori indicaret. Igitur vade, ancilla, jussa exequere. » Denuo supplex obstitit Rosa, certo asseverans, quæstoris mancipium jamjam cum præparato medicamento adfuturum. Ita fuit: nam matre adhuc disceptante cum filia, pulsatur ad

fores.

Sancta tam familiariter utebatur obsequio angelorum,

a

b c d

e

f

ut animi deliquium passa.

g

h

per eos potum sibi

A fores. Servus erat quæstoris, intronitti petiit, adferre se a quæstoris consortio, quod Rosæ traderet. Vas erat argenteum calenti chocolata plenum. Obstupuit parens; at Rosa confestim servum expediens, heræ suæ renuntiare jussit, opportune beneficium venisse.

203 Hic Mater confusa multiplici prodigio, sciscitari, quid Gundisalvi uxorem moverit, ut tali profunda noctis hora vernam verbis emitteret; quisnam aut Virginis languorem illi dominae aut certum adventum emissi nunciasset Rosæ. Tandem supremo obedientiæ præcepto adlegit liliam, ediceret, unile sciverit, tali hora e domo quæstoris sibi adferri chocolatom. Respondit subridens filia: « Ne mireris, dulcissima mater: nam sæpe hujusmodi officii me dignatur angelus meus tutelarior. Mox ubi in mea cellula cæpi deficere, nisi angelum, qui D. Mariæ de Usategui suggereret, me illo, quem vidisti, succursu indigere. Perfecit ille, quod mandaveram; ac certa eram, illum officio non defuturum. Hac fiducia cellulam reliqui, ad te huc veni, consedi expectantia hic servum quæstoris, et cum parente beneficii divisa. » Mirata est mater presentaneum et velox Angeli obsequium; at magis, ut vidit liliam non mirari, utpote his usque frequentia dudum assuetam.

204 Alia vice in eadem horti cellula ultra mediam noctem exspectabat, dum in aedes vocaretur pro more ad nocturnam quietem: solebat enim circa horam, quæ mediam noctis antecedit, descendere mater ad aperiendum horti ostium, ut lilia inde ablucta, ad summi cubiculum sese reciperet. Verum pro illa vice mater, vel quod crederet, se filiam ab horto jam rediisse, vel quod aliis distracta minus applicuisset animum, oblita fuerat hortum ad horam consuetam exituræ Virgini aperire. Dum ergo se vidit frustra expectare, dum hæsitat, quid agendum, prospiciens per fenestellam, vidit cominus umbram candidam, motu decoro agilem, aspectuque non injucundam, quæ Virginem, ut se versus domum sequeretur, invitabat. Facile ex intervis criteriis, quæ a sancta Catharina Senensi didicerat, agnovit Rosa latentem sub umbra tutelarem angelum; itaque cum illo se fidenter in viam coniecit. Pervenere ambo ad horti januam, quæ ad umbræ tactum mox sponte patuit sine clavi. Denique umbraticus ille ductor sequentem Rosam ante genitricis cubiculum stitit, et disparuit. Forte hanc petebat umbram, quæ ambiebat a Domino custodiri ut pupilla oculi, et sub umbra alarum ejus protegi; ne miremur lucis angelos umbræ speciem assumpsisse, dum gerebant officium.

205 Occasio angelicæ custodiae exigit, sequentem historiolum hic subnecti, qua forte patebit, non proprium dumtaxat, verum et alienos tutelares angelos sibi ad nutum habuisse obsequiosos. Religiosus quidam per ardua, et prolixa itinera prælatum ecclesiasticum associatus, necessitatem suam Virgini aperuit, precum suffragia pro avertendis periculis flagitavit. Promisit Rosa, ut erat ad subveniendum proximis mire liberalis et prompta, hominemque proficiscentem Deo, et custodi angelo impense commendavit. Perrexit ille securus promissi, quod non ignoraret, quid Rosa valeret apud Deum, et angelos. Nec spei eventus defuit: nam e Lima usque Potosium, per varios casus, per mille rerum discrimina, iter habuit tutissimum. At

exinde sensit, simul oratione Virginis, et angelica tutela se repente destitui: nam Truxillum petens, in ejus convallibus gravissima quæque passus est, et vix evasit incolumis. Lincum rediit, amare quæstus est de Virgine, tandem et coram Virgine, quod in medio viæ ipsum destitisset orationum suarum præsidio. Non negavit Rosa, id verum esse; tantum interrogavit, unde id nosset: Respondit ille, se Lima Potosium usque, vallante angelica custodia, feliciter aut calcasse, aut declinasse obvia quæque pericula; verum Potosio Truxillum eunti adversa fuisse omnia, ita ut aliud suspicari nequiverit, quam Rosam ab oratione promissa, et angelum suum a tutela commissa interea destituisse. Subiecit Rosa: Non vane conjectasti; at scito, illa tibi accidisse incommoda, quia non ille eras, qui esse solebas. Deinde fidentius ad specialia descendens, monuit hominem de arcanis, ipsi soli notis, quæque a tanta distantia non nisi divinitus, aut angelo internuntio, Virgini potuerant innotuisse.

206 Quantum vero Angelicam hanc puellam amabant, ambiebant, mulcebant sancti angeli, tantumdem ei clam, palam, vi ac fraude nocere conabantur furia infernales. Torquebat dæmonem illa hortensis cellula, tot cæli deliciis plena; dolebat superbus, illic se non timeri ab imbelli juvencula, imo ea solitudine ultro ad monomachiam se provocari. Itaque Virginem per tenebras aggressus est tenebrio. Forma ingentis molossi erat, villosa, tetra, picea: lucem, qua videretur, dabant solæ rubentes flammæ, quas naribus, oculis, auribus affatim protrudebat. Hac specie circuebat orantem Rosam latrato horriso, rictu immani, ferociterque dentato, lingua fedissime exerta, odore sulphureo, simulque pendulas aures, candam, villos arripiebat, quasi impetum facturus; nec solum terrere venerat, sed et nocere, si posset; nam (ut vidit ab immota se despici) rabido morsu pertentabat virgineum illud corpusculum; assultu, dente, ungue sæviebat, qua poterat; tandem ausu furibundo, quam discernere non poterat, raptabat per solum, trahebat, versabat, cen lacerum aliquod peripsema; donec impavida, sed temeritatis pertasa Virgo, exclamavit ad Sponsam, « Ne tradas bestiis animas confitentibus tibi. » Nec alio fuste ad abigendum hunc Cerberum opus fuit: nam continuo elumbis, victus, fractus resiliit, fugit, evanuit, et Rosa prorsus illasam, indemnemque se admirata, corde tranquillo ad orationem rediit.

207 Semel a domestico Gundisalvi quæstoris oratorio, ad interiorius cubile se Virgo recipiebat: per viam adrepens ex insidiis cacodæmon, quantum vi potuit, improvisum ei celaphum impiegit, majori tamen sonitu, quam nocimento: subrisit enim intrepida Virago, insuper alteram maxillam dare parata, si hostem conspicuum palam habuisset. Alio loco et occasione in adibus D. Isabellicæ Mexicæ ignavus hostis Rosam a fronte, et cominus aggredi formidans, a tergo eminus rude saxum in eam libravit, connisu tam impetuoso ac valido, ut euntem solo tenuis prostraverit. Rosa nec læsa, nec territa, agillior surrexit, quam ceciderat; vilissimoque diabolo pudendam imbecillitatem exprobravit. Ille Victricis animositate confusus, rabiem, qua puellæ nocere non poterat, in ejusdem libellos spirituales turpissime effudit. In his Rosæ eximie charus erat Ludovici Granatensis codex, quod ad

Invidi dæmones variis modis, ac sub diversis formis

E

F

k

hanc Virginem impugnaverunt:

medita-

opportunitatem argenti.

januam claustrum aperiri assueti.

quædam iter angeli custodiae procurant.

A. LEONARDO
HANSEN.

meditationum digerendos articulos diligentius utebatur. Illic miser corripuit, laceravit, ac procul in spurcitarum sentinam abiecit, rem magnam se præstitisse ratus, quod tantæ Amazoni quidquam saltem armorum furto ignobili sublegisset. Nililominus Virgo et librum suum recuperavit, et pudescit reduncum deperulatorum, quem non alio quam improbe felis, aut sexuosi nomine dignabatur.

sed illis semper
impavida
restitit.

208 Alia vice, postquam in eodem oratorio preces absolverat, incumbente vespere, secretius in altissima adium parte cubiculum adiit, solitaria meditatione dulcedinem ruminatura, quam in oratorio gustarat inter preces. Verum illic populosissima glirium orchestra, imo hippodromus erat; procarrebat decuriatim, saltabant, pugnabant, sursum deorsum per muros, armaria, tegulas; confuso venatu iurabant omnia, nec sperari quietiora poterant, cum fœdis ac lucifugis bestiis nox ipsa locique faveret conditio. Itaque Rosa, mutato consilio, in intimam domus partem descendit, profundioris silentii quasitura latibulum. Cella erat penuria, ubi tunc instrumenta vindemia, canistra, lebetes, et id genus utensilia asservabantur. Illic Rosa ut intravit, arrectis horrore subito pilis, agnovit, ibidem sese a scamoso ad pugnam expectari. Nec pavori cedens, mandavit transeunti illac ancillulæ, candelam sibi adferri; qua lata, dimisit ancillam, præcipiens, ne cui domesticorum diceret, ubinam Rosa lateret; nec se, diutius solito ibi fortasse moraturam, evocaret ad cœnam, donec ultro ipsa prodiret.

ita ut eam
numquam
terrere.

209 Abierat ancilla, et Rosa vix janam clauserat, cum repente adivit, simul a foris inducto pessulo, sese a cacodemone velut captivam obserari. Mox intra penam oclusa animadvertit, porriginosum hostem suum in prægrandi sporta, quam labri fundus occultabat, licentius tumultuari. Pudinuit generosam Virginem præsentis ibi luminis uti solatio, aut qualicumque præsidio. Candelam igitur ultro extinxit ipsa, statimque latentem inimicum e sporta in arenam provocans « Heus tu (inquit) porce scabiose, adesdum, » hic te expecto: prodi, si audes; expectare, si quid vales; age in hoc vile corpusculum, quæ tibi Dens permiserit, certe in » animam nil poteris; a celesti Sponso hæc mihi securissima fiducia est. Congredere, cornuta » bellua, eia congredere. » Nec mora; prosiliit ferocissimus hostis gigantea mole, qua contremuit cella, nil tremante Rosa; Virginem per humeros corripuit, strinxit, contorsit, quasi in minutissimas partes membratim laceraturus oblectantem; utque terrores duplicaret, fecit eam experiri contactu, quam pilosis, hispidis, ericinis lacertis esset; his inermem jactando, trudendo, premendo miserrime conturbabat, ut jam singula Virgini ossa viderentur commolita, iuxta scapula, nervi distracti; at sub fragili carne vigeat infractus animus, et corculum in Deo fixum ridebat, despuebat, laxabat furentem cyclopi insaniam. Pluribus horis duravit obscurissima lucta, ingenti probro adversarii, qui victoriam desperans, vel micum saltem gemitum, aut metus indicium extorquere tentabat, nec poterat.

nullo minus
vincere.

210 Interea quæstoris uxor, familiam de Rosa interrogans, ab ancillula didicit, quo ipsam loco reliquerat cum candela, quodque diserte veterat evocari ad cœnam. Accessit, vidensque nulla ex parte promicare lumen, subduxit pessu-

lam, taciteque abiit, cunctationis exitum præstolatura. Tandem media nox dispesent longum certamen: prodiit Virgo quam lassitudine anhe-la, tam vultu hilaris, ac ultra morem ketissima; ut nemo dubitarit, magnam aliquid inter illas tenebras gestum esse. Postridie Gundisalvi uxor non destitit, donec, enarrante Rosa, universam rei seriem prolucisset, ubi inter alia et hoc notatum fuit, quod hujuscemodi conflictuum duri agones constantissime Virgini neque peregrini erant, aut minus frequentes; nec unquam formidinis sensum expresserant.

211 Aliquando in hortum oratura processerat, cum de vicinarum arborum opaco vidit obviam sibi antagonistam, non jam terrificam; sed blandam, candidam, ac pene in angelum lucis transfiguratum: nam species illi humana erat; sed formosa, decens, urbana. Doluit Virgo, illic præter consuetudinem apparere hominem, ubi supra erat sine teste, sine comite. Interim cepit eminus ille nutibus proci, mox et procacem agere. Illic Rosa, mendacem larvam sonoris vocibus detestata, lemuri dorsum obvertit; et quæ in ceteris conflictibus generose steterat, in solo isto (quia de castitate erat) a nobili fuga victoriam mendicavit. Et vero horti janam, volando magis, quam currando pervenerat, in propinqua porticu substitit, correptaque ferrea catena, nudas sibi scapulas flagris acerbissimis eruentavit: inter fluentes tum sanguinis, tum lachryarum rivos, Sponso suo querula, quod ipsam ad tempus destituerat, dum in ejuscemodi angustias incidere: nunquam enim sibi, præse ipso, tam periculosam larvate impuritatis imaginem fuisse occursum. Sed confestim Spon-sus gloriosus Virgini se stilit conspicuum, dixitque: « Audi Rosa, in tecum ego fuisset, tunc » victoriam reportasset? » Grande id fuit victri-ci solatium, grandis et eruditione plenissima lectio. Similiter hæc sunt, et plane germana iis, quæ B. Catharinæ Senensi, in certamine hand quidquam dispari, contigerunt, quando videlicet huic respondit Christus: « Dum pugnabas, » dum vincebas, intus eram, in tuo corde spe- » etator aderam et fidus adjutor. »

212 Eminebat in Rosa (confessariis attestantibus) mirabile donum interno-scendi sincerarum visiones ab illusionibus sathanae, et distinguendi sanctas inspirationes a versulis suggestionibus antiqui serpentis, quod Apostolus discretionem spirituum vocat. Quodque admirare magis, a prima pueritia hoc insigni munere dotata fuit, quo sibi et aliis mirifice profuit, ut nulla unquam Virgini occurrerit tam fallax adversarii tentatio, nulla tam fraudulenta seductoris vafri-cies, quam non clare, statimque primo in limine deprehenderit, arguerit, examinarit. Mirum, quot quantasque uno hoc telo victorias contra stygios dolos reportarit. Adhuc juvenula examinantem confessario erudite recensuit dignoscendorum spirituum regulas ab effectibus. Aiebat, illustrationes vere divinas esse, cum in anima relinquunt humilitatem, affectum reverentiae, agnitionem propriae vilitatis, ordinem ac unitatem cordis, gaudiumque in Deo. Ex adverso contrarias his impressiones, tumorem, confusionem divisi cordis, complacentiam sui, et inquietudinem erga Deum, non nisi picem improbi anthoris redolere. Id porro erat, quod Christus beatam Catharinam Senensem; hæc Rosam absque alio magistro edocuerat.

ret ad impa-
dictam ero-
tare potu-
rint.

F
cum inspira-
tiones diaboli-
cas a divinis
statim distin-
gueret.

A

ANNOTATA.

a Congerros vocatur is, cum quo familiariter versamur et facete confabulamur, qui a Græcis συνβητικός vel συναμύκτης appellatur. Utitur eo nomine Latino Plautus in significatione tam vili, ut angelis non conveniat.

b Pararins est ille, qui stipulationibus aut contractibus faciendis intervenit, et quem poeta Martialis proxenetam vocat a nomine Græco παραρῆτης, id est, licitator, mediator, conciliator, sive interpres duorum inter se stipulantium, aut spondentium, aliumve contractum inuentium. Radix est in verbo Græco παραρῆσις, quod significat conciliatorem contractuum ago.

c Symmysta proprie in lingua Latina est conc sacerdos. Cum vero illa significatio hic laicum non habeat, recurrendum est ad Hieroleicon utriusque Macri, qui ad vocem Symmysta, Græce συμμύκτης, affirmat, hoc nomen interdum accipi pro secretario, vel eo, qui est alteri a secretis.

B d Significationem hujus appellationis in variis lexicis frustra quaesiri. Sed tandem deprehendi, nomen dinonitius compositum esse ex adverbio Græco ἄν id est diu, et verbo ἐμύκω, hoc est, colloquor aut conversor. Biographus itaque isto nomine composito indicare voluit, ungelum cum S. Rosa diu conversari vel colloqui consuevisse, ni fallor.

e Antiqui veredos appellabant equos velocissimi cursus, quibus in venatione utebantur, aut ipsas rhedas, quas equi tales rehebant, ut alii malunt. Hinc veredarius ab aliquibus pro rhedario accipitur. Veredos etiam adhibebant veteres principum tabellarii, qui mutatis per stationes equis, iter velocissime conficiebant, atque inde veredarii dicti sunt. Quidquid sit de certa horum nominum significatione, potuisset scriptor Actorum supersedev, plerisque his synonymis, quæ non satis apte angelis tribui videntur.

f Dum Hansenius hic asserit, sanctam Virginem metrico sui idiomatis rhythmico ungelum allocutam esse, satis indicat, hanc allocationem versibus Hispanicis compositam fuisse: nam S. Rosa idiome Hispanico utebatur, utpote ex Hispanis oriunda, quamvis Linnæ nata.

g Joannes de Laet lib. 7 Indiæ occidentalis cap. 2 agens de fructu Indico, qui vulgo cacao vocatur, ejusque figuram ari incisam representans, de usu illius addit sequentia: Sed principalis usus est in potu, quem ex illis conficiunt (CHOCOLATEN vocant) insanum in modum ab incolis harum regionum dilectum, et in summo pretio habitum, cum iis, qui non assueverunt, spuma supernatans et fœcum instar ebulliens merito nauseam moveat. Hoc potu indigenæ hospites suos etiam magnates excipiunt; hunc Hispani, sed magis Hispanæ, ita depereunt, ut postquam semel illi assueverunt, se sine illo vivere posse nequeant. Tum post varios illius præparandi modos hæc subjungit: Etiam pastam quamdam ex iis componunt, quam pectoris et stomachi vitis atque catarrhis mederi volunt, licet apud eos, quibus hæc opinio non est veluti agnata, difficulter inveniat fidem.

h Non dubito, quin hic potus sanctæ Virginis nostræ, ex jejuniis ac penitentis attenuatur, profuerit. Sed inde ad quemlibet non est extendenda consequentia, cum Latius capite mox citato sic moneat: Immodicus usus potionis e cacao

confectæ plurimarum infirmitatum et morborum causa est, quia general obstructions, corrumpit colorem, et inducit cacochymiam et similes pravos affectus.

i Potosim est urbs America in regno Peruano ad radices montis Potosii, et argenti-fodinis inelyta, cujus situm, sterile solum, divitias ac fodinas proxime citatus Latius lib. xi Indiæ occidentalis cap. 8 et sequente singillatim describit.

k Cerberus triceps canis et custos inferni, quemadmodum poetæ fabulantur, hic accipitur pro ipsa demone, ut ex sensu patet.

CAPUT XVI.

Persecutiones, ægritudines, aliæque adversitates patienter toleratæ, et in mira quadam revelatione prævisæ.

Rosis spinæ non tarde accedunt, sed conascuntur. Idem huic Virgini accidit; nondum primæ infantiaæ cunas reliquerat, quando rosarum speciem, nomen, spinas induit. Nonnum ætatis mensem attigerat, cum lactanti matri arnerunt ubera, lac defecit, et ne aliunde nutritrix conducere, obstabat res angusta domi: en primos infanti tribulos. Conabantur pulve liquidiori supplere lactis inopiam; sed perdifficilis ingestio os parvulum diductione cruciabat. Nec tamen plorabat Rosula, sed, proprii pollicis inutili suctu, famem tacita fraudabat magis, quam solabatur. Adeo a teneris discebat pati prius, quam vagire aut loqui. Crevit ætas, sed pariter cum ætate afflictio; nam vix ambulare ac sari coeperat, cum quotidie, ob muliebrem avia, matrisque de nomine Rosæ controversiam, innocens Puella utriusque persecutioni se vidit miserrime implicitam. Sive enim invocata sub Rosæ nomine accurrisset domesticis, aut matri, frendens avia in parvulam virgim saviebat; sive ad Isabelle nomen respondisset vocantibus, irata mater expediebat virgilemiam, cædebat immeritam. Sic, alternante feminarum labe, patiens Virgineula quoquo se verteret, incidebat in penam, et ob hoc ipsum, quod non peccarat, luebat.

214 Quam suavis erat indoles Filiolæ, tam aspera conditio matris, ut pene videretur sola patientiæ biga par illud dissimillimum conjunxisse, Virginis modestia, sobrietas, devotio, seculi fuga, silentium, vigiliæ, impatienti matri mera delicta erant, quibus castigandis non clamores, scommata, convitia, non demum pugni sufficiebant, et calces: nodosus ex malo cydoniâ a baculus persæpe ad manum fuit; hoc Puellam jam grandiscentam frequentius delumbare solebat, præsertim quando comperita fuit, exemplo S. Catharinæ Senensis, rutilam sibimet cesariem præcidisse. Nec mitiores in eam fuere domestici, postquam nimirum innotuit ejus vitæ singularitas, caelestium visorum frequentia et commercium, ac præcipue illa humanis viribus evidenter superior abstinentia, qua facile arguebatur, tam modico ac fere nullo alimento, juvenulam naturaliter in vita sustentari non posse. Timuerunt germani fratres, ne forte propediem soror, magno familiar suas dederore, ad sanctæ

A LEONARDO HANSEN.

E. Virgineula passa est persecuciones

F

ab austeris domesticis.

a

A. LEONARDO
HANSEN.
b

Inquisitionis *b* tribunal raperetur, velut suspecta de imposturis ac fraudibus, aut sacrilegi mendacii fictaque sanctimoniam palam vel rea, vel convincenda. Illos itaque timores quotidie ingerebant cum jurgio, his minis exagitabant undique derelictam. Nec verebatur ultro improvida mater, publice coram suis et alienis confundere Filiam, proclamando uti hypocritam, fallacem, simulatricem, omnisque sincere virtutis inuicem et vacnam.

et incredulis
confessariis.

215 Accessit in persecutionis cumulum incredula quorundam confessorum sen oscitantia, sen ruditas; dum initio, quod sibi persuaserant, mitebantur et Virgini persuadere, videlicet, ipsam itinere non recto, aut saltem non tuto incedere, vertigine cerebri, aliisque noxiis intemperis laborare, frivolas illusiones esse, quas ipsas supernas illustrationes credebat. Hæc et similia quæcumque aliam exanimasset, at minime Rosam, cui intus patientia pro chalybe erat, eoque æquidius, quod ex hujusmodi præduris afflictionum cautibus deprehendebat manifestius, se per ipsissimas B. Catharinæ Senensis vias deduci ad Sponsi unionem. Hinc vice quadam ab illustri femina interrogata, cur non rogaret seraphicam magistram suam, ut his ærumnis potenti illius suffragio eriperetur, heroice respondit; « Quid putas, ad ea mihi regere ret seraphica mater mea? Quæsitura utique, » egone aliam mihi exoptem semitam, præter » illam, quam ipsamet gloriosa calcavit? Absit » a me tam ignava desidia. » Sciebant ambar, quidquid Rosa a B. Catharina peteret, continuo impetraturam, idque patebit infra; sed generosa Discipula juris faciebat magistræ dolorosa stigmata, quam delicata solatia; pudebat Crucifixi sponsam, vel per momentum extra crucem ac passionem reperiri.

B

quibus succes-
serunt morbi

216 Et sane, aut nunquam, aut raro deerat grandi ejus patientiæ grandis materia, siquidem vacantem a cruce externa, gravior occupabat interna; cessantique foris persecutioni, agminatim corporis agritudines succedebant. In Cantu ex dira nervorum attractione triennium lecto decubuit, cruciatu immenso, gemitu nullo, nisi quod compassione acerbius, quam passione torquebatur ex illorum incommodo, quorum ministeriis carere non poterat. Unde in hac, aliisque suis infirmitatibus solebat dicere: « O quam salubris, quam juvenata et felix sors » foret, crebriori ægritudine divexari, dum- » modo proximorum abesset incommodum! » Sæpe Virginis guttur et fauces, ex inferiorum musculorum inflammatione, acutissima invadebat angina *c*, cui interdum periculosior succrescebat cyanche *d*: sæpius lotis pulmonibus et bronchis deridendum fuit cum asthmate *e*: sæpissime permolesta ischias utriusque coxendici graviter incumberebat, non segnius interim costas vellicante pleuritide *f*. Stomachi, pericardii *g*, intestinorum dolores, sine lege, sine numero, frequentes convulsiones invehabant; istique morbi, qui prosternebant cuius robustissimo sat erant singuli, plerumque lani, terni, quaterni simul, ex diversis oppositisque causis, in languidulam irruabant, mirantibus interdum medicis, ubinam in exsiccato, arido, exhanstoque corpusculo tam diversi ardores incendium fomitæque reperirent. Virgo sat perite sentiebat, non tam a noxa vel intemperie humorum, quam a benevola Sponsi manu hæc sibi agonalia festa provenire.

c

d

e

f g

C

217 Febres tum ephimeras *h*, tum reliquas contumaciores, ipsa assuetudo pere in jocum verterat, non item articulares illas manuum, pedumque fiducias, quibus notissima (attamen pavenda) chiragra, podagra, arthritidis nomina insederunt. Hic morbus, quod vitæ minus putetur insidari, pro quantitate miserie commiserationem, pro magnitudine doloris remedium nusquam invenit aut levamen; nec forte alius est, qui diuturnam infirmi patientiam aut citius abigat, aut voracius absumat. Hunc tamen Rosa et hospitio frequenti æquanimiter excepit, et cum invicta tolerantie virtute, pacifice mo communi lectulo conjacere fecit. Prodigiosum erat videre, tenerrimam Virginem ardentibus juncturis, tumulentibus nodis, inflatis articulis, lancinantibus ex consensu musculis et ligaminibus, inter extremos dolorum laqueis decumbere quietam, serenam, placidam; nec gemitu ac levi suspirio cruciatus suos acensantem. Si rogabatur, qui valeret: non nisi bene sibi esse respondebat; vel, comparatione suorum scelerum, permodicum esse, quod patiebatur. Aliis, de morbi atrocitate sciscitantibus, aiebat, suave ac melleum esse, quidquid a manu dulcis Sponsi veniebat; aliis, de inferorum poena cogitandum esse; hac una meditatione acutissimos quosque hujus temporis dolores obtuadi. Sæpius conversa ad Sponsum: « Domine (inquit) » auge, auge dolorem, dummodo angeas et » amorem. »

D
omnis ferme
generis,
h

E

218 De his aliquando familiaris devota eundam personæ collocata, universam hanc morborum seriem inter pretiosos ac illustriores sibi a Deo collatos favores recensuit, subjectique, nisi hos ipsamet experta fuisset, nunquam persuadere sibi potuisse, unicam miserabile corpus tantorum ac tam multiplicium dolorum capax fore; neque putare se, illum cujuscumque partis aut membri superesse cruciatum, quem ipsa non seuserit; nihilominus semper e caelo sibi admisse presidium et robur, quo universa imperturbate sustineret; nunquam sibi obrepisse impatientiæ motum, quo vel latum pilum discesserit a resignata conformitate ac amissi divinae voluntatis. Proinde se sui pudere, quod tantis caeli beneficiis nondum, uti par erat, responderit: atque ex hoc capite, se creaturarum omnium, quotquot per orbem vivunt, merito ingratiissimam esse reputandam, ex quo nimirum viderat, eo se modo tractari a Domino, quo ipse non nisi amicissimos suos tractare solet, nec tamen se pro dignitate redamare tam amabilem, et amantem Deum: et forsitan hic ei sensus erat, quando cum doloribus una augeri amorem flagitabat.

quosque ex
caelestes fa-
vores.

P

219 Huc plane referenda videtur celebris illa visio, quam inter diviniore Rosæ excessus tanti fecere graves mysticæ theologiæ professores. Eam hic, prout ipsamet Virgo paucis ante obitum diebus doctori Castillo ex fide pacta narravit, nudo simplicique adtexam filo. « Suspen- » sa (inquit) in unitivo quietissime contem- » plationis lumine, vidi fulgorem admirabilis » excellentiæ, decoris, ac majestatis, quem » sine termino quaquamersus diffunderat omni- » præsens ac subtilis immensitas. Hujus amœni » fulgoris centrum insederat arcus multicolor, » splendidus, ac multiplici luminum pictura » gratiose variegatus, supraque istum alius ex- » tendebatur arcus, pariter cum inferiori pulchri- » tudinis, ac majestatis; et hunc in convexi me- » ditullio

quosque ex
mira quodam
visione præ-
scribat.

» ditullio

A » ditulio conspicue exornabat gloriosa crux
 » nostri Salvatoris, purpurata, madida, locis-
 » que clavornm perforata, et Crucifixi titulo
 » triumphali insignita. Porro interiorum arcum
 » impleverat humanitas Domini mei Jesu Chri-
 » sti radiosa, clara, praeclucida, tanto gloriae
 » auctu circumdata; quantum in ea nunquam
 » alias fuerat conspicua; placentque ipsius dul-
 » ci bonitati, conferre mihi vires extraordina-
 » rias, ac mire vivaces, quibus acie irretorta
 » liberrime et prolixè intuerer magnificentissim-
 » um Regem meum in toto decore suo: non
 » enim, uti alias, ex obliquo, aut solo capite
 » ac pectore lenis, sed integrum, ac totum
 » cernebam a vertice ad plantas usque, et ex
 » directo facie ad faciem. »

220 Interrupit hic Virginem doctor, sci-
 scitando, cujus coloris fuerint illi arcus? Re-
 spondit: multiplicis ac peregrini, adeo quod
 mihi prorsus color in mundo isto visibili possit
 vel tenuissime aptari comparatio, nisi quod ar-
 cum venustas omnium possibilium colorum vari-
 etatem ac gratiam in se collegisse videbatur
 cum infuita quadam excellentia, et dignitate.
 Inde pergebat Rosa: « Persensi ex vicina Chri-
 sti humanitate suaviter in animas meae fun-
 dum deflere inexplicabiles flammam et gloriae
 stricturas, adeo quod existimarim, a mundo
 corruptibili me penitus jam solutam, et ad
 perpetuae fruitionis beata gaudia translata esse.
 Post haec, ille Speciosus forma praefiliis
 hominum bilancem, et nescio quas pondera
 disposuit in proptulo: mox populose angelo-
 rum phalanges festivo ornatu, ac nitore illu-
 stres accessere, decora cum reverentia sese in-
 clinantes Domino majestatis; accessere item
 copioso numero felices animae, similique ad-
 orationis ritum Salvatorem reveritae, seorsim
 constiterunt.

221 » Angeli, correpta bilance ac ponderibus,
 » coeperunt onerare trutinam, afflictiones affli-
 » ctionibus exaggerantes in eunulorum, velut ear-
 » rum molestiam ad amissim exploraturi. At co-
 » nantibus intercessit Christus, officiumque,
 » velut angelico sublimius arbitrio, sitimet
 » assumens, manibus propriis stateram levavit in
 » aequilibrio, et de eunulis impositis afflictio-
 » nes distribuit praesentibus animabus, inter quas
 » et mihi portionem seposuit gravissimae adversi-
 » tatis. Deinde ponderibus deono impositis, cu-
 » mulabantur ex adverso gratiae super gratias;
 » cumque accedentes angeli pararent libram at-
 » tollere, rursus intercessit Christus, velut
 » omnipotenti suo brachio dignam functionem
 » accuratius peracturus; et ad proportionem dis-
 » tributarum afflictionum, pretiosos illos gra-
 » tiarum acervos inter praesentes animas atten-
 » tissime divisit; neque me praeteriit: siquidem
 » et mihi, ad pondus couressae adversitatis, ga-
 » zam inarrestabilem superfluentium gratiarum
 » admeus est. Notavi adstantes animas eodem
 » gratiae thesauro tam distentas, et ad summum
 » usque refertas, ut ore et oculis exundaret ar-
 » etata plenitudo. »

222 His peractis, sonoram decantissime ex-
 tulit vocem Salvator: « Noverint (inquit) uni-
 » versi, quod tribulationem subsequitur gra-
 » tia; sciant, absque pondere afflictionum ad
 » gratiae eunulos non perveniri: agnoscaut, iux-
 » ta aëriarum incrementa augeri pariter cha-
 » rismatum mensuram. Nolint errare; mica
 » haec, et vera est scala paradisi, nec praeter

» crucem alia superest, qua in caelum ascenda-
 » tur. His auditis, (pergebat Rosa) invasi me
 » validissimus impetus, quem verbis effari ne-
 » queo, prosiliendi in medium fori, ut publi-
 » ce fortissimisque clamoribus vociferarer ad
 » omnem hominum aetatem, sexum, statum:
 » Audite populi, audite gentes universae, ex
 » ore Christi vobis denuntio, non acquiri gra-
 » tiam sine praevia afflictione, aerumnis supra
 » aerumnas concumulatis opus est, ut ad intimum
 » divinae naturae participium, ad gloriam filio-
 » rum Dei, ad perfectam animae pulchritudi-
 » nem perlingatur. Idem me stimulus urgebat
 » impetuosissime ad praedicandam divinae gratiae
 » venustatem; angebar, sudabam, anhelatam,
 » videbaturque anima corporeo carcere teneri
 » jam non posse, quin, eo relicto, sola agilior
 » erumperet, clamatura per mundum: O si nos-
 » sent mortales, quid sit gratia, quam formosa,
 » nobilis, pretiosa, quantas in se complectatur
 » divitias, quas opes, jubilos, delicias, uti-
 » que ambirent omnes alligi et pati, ultro po-
 » stularent cuncti molestias, persecutiones, agri-
 » tudines, tormenta pro solo gratiae opulentissimo
 » hinc assequendo; hoc sanctae patientiae mer-
 » cimonium est, et utile fœnus: nemo quere-
 » relur de cruce, si hanc tantorum thesaurorum
 » agnoscerent legitimam stateram. »

223 Interpellavit doctor, cupiens explorare
 magis, sub quali specie aut figura Virgini appa-
 risset gratia? Prompte respondit Rosa, nil eam
 cum corporeis figuris habere commune, at lon-
 ge minus cum colore, aut quavis creta pulchri-
 tudine; naturam ei omnino divinam esse, at-
 tamen bene se observasse, quod gratia res sit alia
 a Deo, tametsi Dei imaginem mirabiliter conti-
 neat, animamque constituat deformem. Tandem
 interrogavit doctor, quo genere locutionis, in-
 tellectuali an vocali Christus verba superius re-
 citata protulerit? Respondit Virgo, nescire se,
 quia illa nomine apud talium rerum peritos ap-
 pletetur, modum tamen locutionis hunc fuisse,
 quod ab ore Christi promanabat clarus et puris-
 simus sapientiae conceptus, qui animae fundum
 penetrans, significabat intus, quaecumque vellet
 intelligi. Haec illustris visio, tempestive Rosam
 preparavit ad ultimos illos extremae suae para-
 lysis i dolores, qui praematuram ei mortem in-
 tulerunt. Proinde cum de felici Virginis transitu
 agetur infra, opportunus de his redidit sermo:
 neque enim nunc capitulo tota Rosa patientia
 potuit explicari.

ANNOTATA.

a Malus Cylonia, quam alii cotoneam co-
 gnominant, est arbor passim nota, de qua Plin-
 ius lib. 15 cap. 11 sic scribit: His proxima
 amplitudine mala, quae vocamus COTONEA et
 Graeci CYDONIA; ex Creta insula advecta. Nunc
 arbor illa in variis regionibus obvia est, et ab
 Hispanis membrillo, Gallis coignier, ab Italis
 cotogno, Germanis quittenbaum, ac Belgis de-
 nique queenboom appellatur. Porro adjectivum
 generis masculini, quod ab unctore vel typho-
 to hinc nullo perperam addebatur, in femininum
 commutari.

b Inquisitio est tribunal in America, Lusitania,
 Hispania et aliis quibusdam regionibus
 usitatum, verosimiliter ab inquirendo dictum,
 quia administratores hujus sacri officii in here-
 ticos, hypocritas, aliosque sacrilegos inquireunt.

A. LEONARDO
HANSSEN

c Angina sic dicta, quod angat guttur viamque spiritui praecludat, est genus morbi acutissimi, quo fauces anguntur, ita ut aegre respiretur.

d Cynanche, (scribitur a Graecis κυνάγχη et interdum συνάγχη) differt ab angina in quibusdam circumstantiis, quas curiosus hujusmodi rerum lector apud Gorræum in Definitionibus medicis pag. 253 et sequente reperiet.

e Asthma, Graecis ἀσθμα, est obstructio pulmonis, frequentem et difficilem sine febre respirationem inducens, qualem hi habent, qui velociter eurrerant, ut Gorræus in Opere mox citato pag. 58 docet.

f Pleuritis, quam Plinius lateris compunctionem vocat, est inflammatio membranae costae succingentis, quam Graeci πλευριτις appellant, cum febre acuta, dolore pungente, respirationis difficultate et tussi. Varias hujus morbi species vide pag. 378 apud Gorræum proxime citatum, si lubet.

g Pericardion est tunica crassa, dura, a cordis basi nata et ipsum undique ambiens, quam propterea vulgus capsulam cordis appellat. Vox Graeca περικαρδιον oritur ex praepositione περι circum et substantivo καρδιά, quod cor significat.

h Per febres ephimeras vel potius ephemeras intelliguntur diurnae vel quotidianae, a radice ἐπι per et ἡμέρα dies, quasi per diem durans.

i Paralysis (a verbo Graeco παράλυσις resolvo vel debilito) est nervorum resolutio, cum nervi et corporis partes omnino sensus et motus expertes sunt. De variis ejus speciebus medici jam saepe laudati ad hanc vocem consuli possunt.

CAPUT XVII.

Ardens ejus amor erga Jesum sponsum suum.

Sancta tanto
divini amoris
igne flagra-
bat.

Quanta in Rosæ pectore flagraret divini amoris Aetna a, placuit Deo interdum visibilibus signis palam facere, dum ex vultu orantis jussit splendores et flammulas scintillare. Nocte quadam Rosæ dormiendum fuit in uno conclavi cum socia virgine; hæc circa gallicinium evigilans, vidit per tenebras frequentia micare lumina in cubiculo; mox pavide circumspiciens, advertit, non aliunde esse, quam a facie orantis in angulo Rosæ; hæc enim lectulo suo clam, ad fundendas preces, in pavimentum sese demiserat, et ubi maxime in obscuro se latere credebatur, prodebat lucidis igniculis, per os oculosque inter orandum evibratis, testante prodigio, quantum incendium fervebat intus. Hoc ipsum Rosæ inscie pluries coram diversis accidisse, compertum est. Nec minus ejusdem ardoris indices ac favillae erant, ignita illa suspensa, quibus, veluti labellis, cor illud succensum et aestuans, simul dillabat calores suos, simul eodem validius succendebatur. Crebrum hoc ei in ore erat: « Domine, equis te non amarem? Ego vero, mi bone Jesu, quando te digne amare incipiam? Hen me, quam procul disto a perfecta, intima, robustissima tui dilectione! necdum scio congrue te amare. Quis pudor! ad quid mihi cor istud, si nondum id pro tuo amore totum dilluit in cineres? » Nimirum propria hæc est superno

tunc pro-
prius hic

amori hydrops, ut solum id sitiatur, quo magis abundat.

225 Hoc affectu calescens Rosa, pro impetrando divino amore, ex ipsa divini amoris ignita pharetra nonnullas jaculatorias collegit, in formam precalinculæ, quam lubet hic verbatim transcribere, quia cunctis ea placuit, multis usum profuit, amandique tum signis, tum stimulis scatet. Hic ei tenor est: « Domine mi Jesu Christe, Deus et homo, vere conditor et Redemptor voster, quod nunquam te offenderim; equidem mente discrucior; quia es qui es, et quia te amo super omnia. Mi vere Deus, et Sponse animae meae, tota lastitia cordis mei: ego, ego amare te desidero, benignissime Jesu, amore illo perfectissimo, amore efficacissimo, sincerissimo, ineffabili, intensissimo, incomparabili, incomprehensibili, irrefragabili, invictissimo, quo simul universi cives empyrei te diligunt. Insuper concupisco amare te, o Deus cordis ac vitae meae. Deus, delictum meum, amare te velim, quantum te amat sanctissima Mater tua, Domina mea, Virgo purissima; quinimo te, o salus, o gaudium animae meae, te, inquam, opto amare quantum tu ipse, mi Deus, te amas. Concremer ego, deficiam ego, consumar ego igne tui divini amoris, o mi benignissime Jesu. » Rudis ista rhetorica est in auribus seculi; at schola divini amoris hanc suam agnoscit, reperitque phrasim.

226 Noverat ingeniosa Virgo ceteras in se virtutes abscondere: sola charitas, quia flamma est, premi ac celari nequaquam poterat. Hinc Rosæ colloquia, salutationes, responsa, jugiter amoris divini mentione condiebantur. Si cum familiaribus, matronis, virginibus sermocinandum, prima Rosæ vox erat: « Amemus Deum nostrum, amemus. » Si de quacunque persona absente proferendum encomium, rem totam Rosa hoc absolbat compendio: « Deum forlitter ac serio amat. » Quotiescumque sacramentaliter confessura procubnerat ad confessarii pedes, munita crucis signaculo, erumpebat in hæc verba: « Dominus tecum, mi Pater. Deus sit amor noster. O quis donet, ut emu perfecte diligamus! Hen! qui eum non diligunt, bonitatem ignorant. » In omni conversatione unicuique Rosa oblectamentum erat ac solatium, de amore divino aut audire, aut loqui; iuculare supremam obligationem diligendi Numen, quod tantopere nos dilexit et diligit; varios distinguere titulos, modos, stimulos hujus dilectionis; denique omne aliud dissertationis argumentum, quantumvis diversissimum, comi dexteritate hinc inflectere, ut amor et amabilitas Dei in thema reliquorum discursuum succederet, quo obtento, mirabile erat audire Virginem, alias taciturnam, verbis aptissimis, at vehementer ignitis, ratiocinantem de debito charitatis, de affabili bonitate Dei dignantis amari, de pulchritudine majestatis tam dignae amari: tantum hic Rosæ non deerant vocabula emphatica; hic solum abundabat fluida ejus facundia, hic ei inardescere spiritus, acuebatur vox, fulgurabant oculi, succendebantur præcordia, nemoque presentium dubitare poterat, ex abundantia cordis os loqui.

227 At vero cum sola erat in recessu linguarum, aut cum putabat a nemine se observari, leucius simul atque liberius prosa, versu, ser-

ut hic foras
erumperet

E

in omni pu-
blica conver-
satione.

F

dum autem
se solum esse
existimabat

moue.

A mone, cantu ructabat solemmissima quasque se-
raphici amoris axiomata. Quæstor Gundisalvus
una cum uxore et liberis aliquando domi suæ
clam auscultabat Rosam loco solitario divinos
amores plus clamoribus fervidius celebrantem.
Summa contenta vociferationis hæc erat: Invi-
tabat per ordinem singulos creaturarum ordines
ad amorem dulcissimi Creatoris, elementa,
caelos, angelos, plantas, animalia compellabat,
identidem replicando: « Amemus Deum, Deum
» amemus, amor Deus, Deus amor. » Nec
perfunctorie hæc dicebat; duabus ac interdum
tribus horis uno defixa loco calumque respiciens,
his vocibus immorabatur, eo calore et impetu,
ut audientium corda ad amorem et compunctio-
nem ignara commoverit.

228 Subinde non inveniens modum, quo si-
bi inter hos fervores aut temperaret aut satisfac-
ceret, citharam (quam pulsare nunquam di-
dicerat) arripiebat de proximo pariete forte
pendulam, tactuque chordarum moderabatur impetu
voci, suaviter cantillando saucii querimonia
amoris, ut omni ritu gestique sese Dilecto
suo ostentaret amantem. Contigit aliquando, ci-
tharæ omnes deesse chordas, nihilominus Rosa
citharizabat, intenta magis interius sonanti de-
cachordo psalterio cum cantico. Videbatur, sub
his innocentissimis symphoniæ conatibus, Rosa
cum puero suo Amore reperuere, et oblita
omnium dolorum, indulgebat simplici teneritudi-
ni intimorum affectuum: bulliebat corde, et
existimans, nullos e vicinis sibi imminere ar-
bitros, tantilla evaporatione ferventem spiritum
solabatur. Accidit tamen, quod abrepta dulco-
re, intrantes et exeuntes domesticos non obser-
vari. Unde pluries de cantantibus ore auditi sunt
versus isti, numeris Hispanicis illigati, quos ut-
cumque latine reddiderim:

En, inter flores pulchrescis et inter olivas
Jesule; nec molli spernis adesse Rosæ.

Lepores erant, quibus Virgo liberius adblan-
diebatur dignationi sui Dilecti, qui Rosam pau-
perem, utpote matre Oliva et patre de Floribus
natam minime fastidierat, ex quo ab ea se tam
tenere amari permiserat. Multa de similibus
amantis Rosæ vaporariis, de anteroticis e ad
sponsum aspiriis, et eclogis dicenda superessent,
forte non indigna relatu; sed proferendum ad
C solidiora.

229 Vehementissimæ dilectionis comes et tes-
tis est zelus: nec hujus in se ardores Virgo
celare poterat; hinc tantopere urebatur, sicubi
privatim, aut publice quidquam committeretur,
quod Dei honorem vel in minimo violaret;
certe nec levissima dissimulabat. Imprimis otio-
sas in ecclesia fabulas (nobilitatis rusticum ma-
lum) adeo detestabatur, ut, quamquam timi-
da, verborumque parcissima, continere se non
posset, quin loquaces, ob loci reverentiam,
debitæ urbanitatis admoneret, ea tamen modera-
tione, humilitate, prudentia, ut obsecrare po-
tius, quam corripere videretur. Domi, quotquot
de familia erant, cavebant, ne quas coram Vir-
gine proferrent ineptias; verebantur censorium
Rosæ adhuc parvule supercilium; noverant
puellam, ad snas tam atroces et crebras injurias
patientissimam, ea sola tolerare nequaquam pos-
se, quibus vel tenuiter Deum offendi existima-
ret. Itic illi a prima pueritia sensus fuit; nam
ubi ceteræ proles, pro garrulo rudis ætatis ge-
nito, aut sordes loquebantur, quas nondum in-
telligebant, aut cantilenas amatorias aliunde for-

san auditas innoxie repetebant, plorabat Rosa, A. LEONARDO
fugiebat, puerile flagitium deferebat matri, HANSEN.
querebatur offendi Deum, quodque alia ratione
castigare satis non poterat, in se ipsa lachrymis
amarissimis vindicabat.

130 Mendacia, quæ puerorum assiduis jocis *Deum peccatis*
et loquacitati abesse vix nunquam solent, tam di- *offendi*
re execrabatur, ut proprium suum apophthegma
esset: « Nec pro caelo, nec pro terra mentien-
» dum, quia Deus veritas est. » Hinc, si quid-
piam falsum etiam bona fide narrabatur aliis, pro
accurato veritatis zelo, placidissime corripiebat
referentem, interloquendo comiter, non sic,
sed tali modo rem accilisse; non istud, sed il-
lud factum aut dictum fuisse. Accidit una circi-
ter hora ante felicem Virginis ad meliora transi-
tum, venire illuc religiosum quemdam sacerdotem,
quem illa videre ante mortem desideraverat;
hinc intranti una ex adstantibus feminis bona
fide dixit: « Opportune venis, o Pater;
» jam enim Rosa vocari te jusserat. » Audiit
moribunda, deque veritate scrupulosius sollicita,
attenuatum spiritum collegit in vocem: « Non
» (inquit) erremus; te quidem videre ante E
» meum obitum desideravi, idque solum dixi,
» nil ultra. » Nimirum tanta ei inerat cura ve-
ritatis, quia Deus est veritas. Lachrymas, quia
unice ad Dei æterium pertinere didicerat, non
patiebatur alio a quoquam inutiliter profundi,
cupiens has soli divinæ majestati in tributum ab
omnibus reservari. Unde quadam occasione vi-
dens plorantem matrem, quasi divinæ quæsturæ
correpta zelo, « Hem (inquit) o mater, quid
» agis? Gazam prodigis soli Numinis thesauro
» inferendam? Quin tu potius memineris pre-
» tiosum hunc liquorum deberi soli Deo in ab-
» sentionem nostrorum peccatorum. » Tanta Vir-
gini zeloti cura fuit, ne quid vel honori vel
tributo caelestis Sponsi decederet.

231 Ejusdem amicissimi zeli genuina soboles *et maxime*
erat immensum illud gaudium, quo vernabat *lætabatur ob*
Rosa, quotiescumque Dei honorem et obsequium *conversionem*
insigni aliquo successu videbat promoveri. Li- *cujusdam pec-*
mense emporium fama impleverat, quamdam *catricis,*
mulierem Deo solemniter dicatam, fracto reli-
gionis vinculo, e Cantabria profugisse in In-
dias, ac sub virili habitu in civitate Guama-
ga *d* diu errabundam; denique miro Dei beneficio
redisse ad cor, jamque in dicta civitate, F
resumpto sacro schemate, sub religiosa clausura
inter sanctimoniales degere. Hæc ut Rosæ
innoverunt, vidisses flammigerum ejus zelum tot
succendi affectibus, quot rerum species in di-
versa sensum abripiebant. Doluit primum de sa-
cilega injuria, qua divinus honor facinore tam
fædo ac publico fuerat violatus; at simul ei tri-
pudiabat animus in victoria divinæ gratiæ: com-
patebatur lapsæ peccatrici, simulque effuse læ-
tabatur, in ea miram Domini bonitatem ac
misericordiam publice ab omnibus celebrari; huic
festum diem agebat Rosa, non sic lætatura, si
totius Americæ sceptrum sibi, imperiumque
sorte vel dono obtigisset. Denique metuebatur si-
mul ac sperabat conversæ peccatricis constantiæ
ac stabilitati: verum in solatii cumulum adfuit
superna revelatio, qua Rosam Christus ipse se-
curam reddidit de seria reductæ mortalis peni-
tentiæ, adjungens, eam non modo perseveran-
tiam, sed iusignem quoque sanctimoniam gradum
adepturam.

232 Nil erat, quod satiaret Rosam, amo-
res suos Sponso testificari cupientem, unde ju-
giter

liberius offer-
-turi suo in-
-diligent

c

Etiam vehe-
menter deo
d læbat.

A. LEONARDO
HANSEN.
febrique con-
cionatoris in
se translati.

giter quid confessarios lamentabatur, ingrati-
tam esse tam suavi Numinis in se bonitati, nescire se
modum apte colendi tam excelsam amicitiam;
dumque agebat omnia, nihil se egisse querebatur.
Accidit, unum ex suis confessariis graviter infir-
mari, ac tempore quidem valde importuno; si-
quidem instabat propinquus dies, quo illi habend-
us erat sollemnis ad populum sermo. Misit igitur,
qui Rosam nuntiarent, improvisa aegritudine se
obru, nec vires sibi futuras ad prædicandum;
dolere se ob notabilem defectum, qui festivitatem
ex parte obscuraturus erat: maxime cum
ingens illustrium personarum multitudo ad concio-
nem (de qua fructus eximii sperabantur) fuisset
invitata. Rosa tristi nuntio exterrita, post brevem
deliberationem respondit: « De Dei honore et
» obsequio hic agitur. Eia itote, dicite infirmo,
» certissime ipsum statuta die prædicaturum;
» tempestive aderunt vires, ut possit, tametsi
» non sine conditione alteri onerosa. » Condi-
tio autem hæc erat, quod Rosa interea sui confes-
sarii febres in se reciperet, prout olim sancta
Catharina Senensi contigit. Nec dubitavit Vir-
go pacisci cum Deo sub tali onere: malebat
enim alienis febribus torreretur per omnes medullas,
quam quod ex concionis defectu gloria Dei in
mutila festivitate detrimentum pateretur. Evenit,
uti Virgo prædixerat: paucis ante concionem
horis prædicator convalescit, officioque præclare
functus est. Interea Rosam torquebat febris non
sua. Nec tamen sermone abesse voluit, quia fe-
brilem æstum facile superabat exæstnans divinæ
gloriæ zelus.

233 Inquietissima vis amoris nihil non com-
miniscebatur, quo serviret unice dilecto. Com-
pererat, Dictante historia, sanctam Catharinam
Senensem aliquando latentem sub forma pauperis
Christo dedisse vestem; excogitavit ergo et
amans Rosa, methodum ac rationem, qua Chri-
stum indumento, spiritualibus laciniis operose
contexto, devotissime amicaret. Nusquam is si-
bi occurrebat pauperior, quam ubi in Bethlechem
nascetur parvulus, nudus, cum inopi Matre
extorris diversorio, algens in stabulo, panniculis
obvolutus in vili præsepio. Huc igitur artes
artusque omnes intendebat Rosa, ut piorum
operum singulari ac pretiosa consutura dignas
Amori infantulo vestes præpararet. Labet hic sim-
plicius ex ipsis Rosam pugillaribus recitare for-
mulam, qua sibi in Virgo hoc opus præfinebat;
at ne lahente memoria quidquam præteriret,
hoc ordine singula notarat in pagella: « Jesus,
» Anno mdcxvi, favente et auxiliante Jesu
» Christo, suaque benedicta Matre, incipio
» parare vestimentum dulcissimo meo Jesu na-
» scituro, tremulo, nudo, egeno in Bethle-
» hem. Indusiolum suntu 50 Litaniam, 900
» Rosaria, 5 dies inedia in reverentiam SS. In-
» carnationis. Panniculi constant 9 stationibus
» ad SS. Eucharistiam, novem tricentibus psal-
» terii rosariani, et 9 diebus jejunis, pro nu-
» mero mensium, quos in utero purissima Ma-
» tris exegit. Stragulis, 5 dies esuriales, 5
» stationes, totidemque integra rosaria impen-
» duntur pro honore sui Natalis. Fasciam præ-
» bento quinque coronæ Domini, 5 dies inedia,
» totidem stationes in reverentiam suæ
» circumcisionis. Fimbrias ac limbos tam straguli,
» quam fasciolarum ambiunt 33 sacræ Com-
» munionis, 33 interventus Missarum, 33
» horæ mentalis orationis, 33 Orationes do-
» minicæ, angelicæque Salutationes; totidem

spirituales
vestes Christo
nascituro
præparabat.

» vicibus recitatio Symboli Apostolorum, cum D
» Gloria Patri, et antiphona SALVE REGINA;
» item 33 trientes rosarii Mariani, 33 dies
» jejuniorum, et tria millia verberum, in
» venerationem suæ actatis, quam vixit in ter-
» ris. Denique pro crepundis, puerulo offeram
» meas lacrymas, suspiria, actus amoris,
» emaque his animam et cor meum, ut nihil
» mihi remaneat, quia convenit nihil me posside-
» re. » Constat, ex devotæ Rosæ mystica offi-
cina pluries hoc vestimentorum genus prodidisse:
nam subinde amicissimis personis eadem liberali
dono cedebat offerenda, applicanda, circum-
ponenda Jesulo nudo, amori suo. Et quid non
egit, ut is ab omnibus diligeretur? Placuit hic
Rosæ ardor Salvatori, tantamque propagandi
sui amoris sollicitudinem ingenti miraculo obsi-
gnavit Deus, quod capite sequenti seorsim nar-
randum sepono.

ANNOTATA.

a *Ætua mons ignicomus Siciliæ, cujus nomen
hic metaphorice ac hyperbolice fragranti S. Rosæ E
cordi tribuitur.*

b *Per vocabula emphatica intelliguntur ver-
ba valde significantia vel efficaciter expressiva,
quemadmodum colligimus ex figura rhetorica,
quæ Græce dicitur ἔμφασις, et est expressio cum
energia, quando verbis subest tacita significan-
tia, quæ pronuntiatione vel gestibus indicatur.*

c *Anteroticis, id est, quasi redamatoriis, a
verbo composito ἀντεροῦν vel ἀντεροῦν, quod signi-
ficat redamo vel vicissim amo.*

d *Guamanga est episcopalis civitas Americæ
meridionalis inter Limam ad occasum et Cus-
cum ad ortum sita, et nonaginta leucis utrim-
que distans. Joannes Latinus lib. 10 Indiæ occi-
dentalis cap. 28 et 29 pluribus hæc urbem
describit, et circa distantiam ejus a Lima et
Cusco nonnihil aliter disserit.*

CAPUT XVIII.

*Manifestum sudantis imaginis miraculum præ- F
cibus ipsius impetratum, ut homines ad
amorem Christi excitarentur.*

I In domestico Gundisalvi quæstoris oratorio inter
alias sacras imagines, tum venustate,
tum reverentia celebris eminebat illa, quæ vi-
rilem Christi vultum scitissimis coloribus ac li-
neamentis exprimebat in tela. Huic Rosa pecu-
liari devotione erat addictissima, hanc effigiem
(quotiescunque diducto velo prostabat in altari)
fixis obtutibus, avidissimis oculis hauriebat,
ac fere sorbebat intentissima contemplatione;
nimirum sentiens cor summa concalescere, dum
illius aspectui inhærebat. Anno igitur mdcxvii,
die xv Aprilis (qui Sabbatum erat) ad vesperam,
circa pulsum angelicæ Salutationis, Rosa
cum uxore Gundisalvi et filiabus in prædiato
oratorio de more insistebat orationi; detecta
erat venerabilis illa Salvatoris effigies, cui ad
utrumque latus binæ ardebant candelæ in altari,
ac tertia procul inde lucebat seorsim in mensula.

Rosa in ora-
torio hospita
sua

A Hic Virgo ultra solitum cepit vehementius succoti amoris stimulis, ut nec voci temperare jam posset, quin erecta in pedes, fervidissime ac sonore affaretur sacram imaginem, quasi sola in oratorio fuisset.

235 Summa vaporantis alloquii hæc erat :
 « Domine, o quando te omnes diligunt, prout
 » diligi mereris? Quousque patieris hominum
 » peccatis te irritari, atque irreverenter haberi?
 » O quis det, ut cuncti agnoscant, quanti
 » quantoque amore dignus sis, ut capiant, non
 » penarum servili formidine, non mera spe
 » mercenaria præmiorum, sed propter te aman-
 » dum te esse? Eia fac Domine, fac te ama-
 » ri, ut decet, exente pharetram, vibra qua-
 » quaversum ignita purissima tui amoris jacula,
 » erumpant ubique luculenta cordium incendia.
 » Tibi, tibi famulentur universi; tibi sese
 » enervet omne pectus pie violentia charitatis;
 » tibi omnium affectuum sudent balsama, tibi
 » (inquam) tibi, amabilissime Jesu, qui tanto
 » humani generis amore bullis et aestoas. » Inter
 » has similesque voces, quaestoris uxor clam ex
 oratorio in vicinam atrium se proripuit cum li-
 abiabus, ne forte loquenti Virgini instreperent,
 aut liberiores hos impetus respectu importunæ
 presentiae impedirent.

236 Una tamen filiarum, non abnuente ma-
 tre, irrepsit, quasi candelas emnetorio in alti-
 tari purgatura: statimque velut subitaneo pavore
 Rosam interpellans: « Quid video? inquit;
 » En vultum Salvatoris totum sudor operuit. »
 Audivit hæc foris mater; et confestim ingressa,
 vidit copiosas sudoris guttulas, instar minutis-
 simorum unionum, tota sacratissimæ imaginis facie
 conspicuas luctere ac prominere: subnasceban-
 tur aliae aliis, et mutuo attritu resolvebantur
 in fluxum, diversisque lineis per pictos capil-
 los, et barbam stillatim decurrebant. Attonita
 spectaculo, nec ausa propius accedere, misit qui
 maritum domo forte absentem citissime advoca-
 ret; is enim secretarium Joannem de Tineo,
 tunc e portu Callaœnsi a Limam reversum, ne-
 gotiorum causa convenerat. Venerunt ambo,
 ignari quid rerum ageretur; vixque oratorium
 ingressi, ubi uxor cum Joanne de Beauvides et
 Petro Chiandro familiaribus taciti expectabant,
 C viderunt, non sine ictu pietatis, elligiem unde-
 quaque velut roris antelcani guttulis confertim
 madidam et obductam; janique stillæ ad ipsum
 usque marginem ligneum, qui picturam include-
 bat, defluerant, ac novæ identidem guttæ a
 fronte, maxillis, oculis succrescebant.

237 Obest miraculorum fidei præceps cre-
 dulus, prodest circumspicua dubitatio, ut se-
 veritate examinis, eeu politura defricu simul
 exploretur soliditas, et clarescat veritas. Ita hic
 evenit: nam Gundisalvus imprimis Angelinum
 Medorium Romanum, qui imaginem pinxerat,
 in aedes suas advocavit, ut sudoris originem, si
 forte a natura colorum esset, investigaret. Ad-
 fuit pictor, limpidiissimi humoris claritatem mi-
 ratas, digito guttas aliquot delibavit, fricuit,
 naribus admovit; cumque nihil aut olidum aut
 oleaceum posset deprehendere, lustratis diligen-
 ter omnibus, edixit, supernaturale sibi omnino
 videri, quod in imagine gerebatur; coloris,
 odoris, tactus, aliarumque circumstantiarum ex-
 perimenta nentiquam fallere, naturæ artisque in-
 dustrias tali prodigio longe abesse.

238 His minime contentus quaestor fidem ho-
 minem Andream Lopes ablegat, jubetque e vi-

cino Societatis Jesu collegio accersiri nomina-
 tim Patres Didacum Martinez, et Didacum de
 Penalosa; sic tamen ut neutri, ad quid ea hora
 vocarentur, indicaret. Venit P. Penalosa cum
 socio Francisco Lopez conditore; nam impe-
 ditus erat P. Martinez, et tertia noctis hora im-
 minebat. Intravit uterque, ac brevi oratione
 præmissa, ad altare propius accessit, sudantem
 adhuc vultum diu, attenteque contemplatus,
 demum petito gossipio leviter humorem abstersit.
 Verum, quo plus detergebatur, plus novi su-
 doris erumpat: rursus ergo Penalosa gossi-
 pium, qua siccum erat, applicuit; rursus gut-
 tulis guttæ, rivis rivuli succedere. Dehinc
 chartam adhibuit, visurus, an forte ex coloribus
 oleo temperatis, unctuosa aliqua pinguedo humo-
 ri inesset: commaduit charta, sed paulo post
 siccalatur: unde pure aquenum esse collegit.
 Quatuor continuis horis et ultra duravit pium
 ostentum, cunctis per gymum admirantibus, quod
 nullo colorum aut venustatis detrimento, vultus
 ille sacerrimos, post sudores pulchrior, vivi-
 diorque solito appareret. Nec adeo evanuit hic
 sudor, quin sub barba, usque ad oram margi-
 nis, vestigia reliquerit, multis post annis et
 lustris palam conspicua. Supererat publicæ autho-
 ritatis legale examen et disquisitio, ut eviden-
 tius innotesceret miraculi certitudo. Haque Li-
 manus archiepiscopus D. Bartholomæus Lobo
 Guerrero b, capiendis legitimis informationibus
 judicem constituit doctorem Joannem de la Rocca,
 parochum et archidiaconum metropolitanum, qui
 coram notario Jacobo Blanca presbytero, audi-
 tis omnium (qui spectaculo interfuerant) uni-
 sonis testimoniis, rei gestæ seriem ex ordine
 totam excepit, ac tabellioni rite in protocollum
 referendam commisit.

239 Interea Gundisalvum, uxorem, fami-
 liam gravissimus invasit timor, ne forte ob ali-
 quod sum, aut domesticorum occultum scelus,
 hoc in suis aedibus portentum accidisset, aut
 impendentem aliquam divinæ ultionis cladem
 miseris comminaretur. Verum his facile Rosa,
 totius arcani probe conscia, occurrit, voce tran-
 quilla et placida jubens, ne timerent: nihil ter-
 rificum, nil sinistrum, horridumve portendi;
 totum hoc, quidquid fuerat miraculi, eo dum-
 taxat spectare ac tendere, ut Salvator, quem
 F enixe cupiat amari ab omnibus, ipsomet sudori-
 fero vultu, astuque præter ordinem luculen-
 to manifestaret; proscenium istud solius fuisse
 divini Amoris, reciprocos hominum amores in-
 vitantis; non unico ore, sed poris omnibus cla-
 masse in imagine Redemptorem: « Redamate
 » amantem vos. » Quis enim perciperet laxari in
 hunc clamorem poros, nisi cum sudant? Non-
 dum Rosa loqui desierat, cum Gundisalvi uxori
 in memoriam recurrerunt ignita alloquia, quibus
 Virgo imaginem affata fuerat ante sudorem;
 conferebat anteriora postremis, et mire invicem
 consonare deprehendit. Nec minus aperte, quot-
 quot sudoris spectaculo coram frui erant, fa-
 tebantur, se sub illius intuitu novos, acutos,
 insolitos sensisse divini amoris stimulos, idque
 erat, quod Virgo tam ardentem et anxie flagita-
 rat. Non saliantur sic amantes oraro jugiter:
 « Flammescat igne charitas, accendat ardor pro-
 » ximos. »

240 Neque hic stetit miraculum, quin partu
 novi miraculi et suam certitudinem assereret, et
 Rosæ brachiom fidemque liberaret. Paucis ante
 diebus (nempe feria secunda Paschatis) Rosa,

A. LEONARDO
 HANSEN.
 severe exami-
 narunt.

E

b

Hoc prodigio
 terram fa-
 miliam metu
 liberat.

F

suumque bra-
 chium læsum
 eo sudore li-
 beri jubens,

lapsu

prece-
 rant coram
 picto Christi
 imagine.

precibus ex ea
 elicit sudore-
 tum.

quem multi
 testes oculati

A. LEONARDO
HANSFEN.

lapsu fortuito terræ allisa, brachium graviter offenderat: chirurgi, tumidis ac liventibus indicibus territi, judicant, aut Virginem deinceps mancam ea parte remansuram, aut saltem curationis laborem admodum prolixum incertumque fore, periculum longe minus fuisse intercessurum, si ossa in partes diffracta crepuissent. Rosa patiendi assuetudine ac desiderio fortis, hæc quasi de alieno brachio dicta tranquille excipiebat: nihilominus die quadam familiariter cum Gundisalvi uxore de prodigio sudantis imaginis conferens, repente se sensit exciri ad fiduciam recuperandæ sanitatis, modo gossipium, quod prodigioso imaginis sudore maderat, contusus brachii sui nervis ac musculis applicaretur. Questoris uxor, quasi de Virginis ore verbum rapiens, confestim gossipium attulit, fascias solvi, floccos imponi jubet. Connetabatur Virgo, metuens, præpropere sibi dolores eripi, quos pro Sponsi amore diutius tolerare optabat; causabatur se citra confessarii permissionem nil præsumpturam. Ne tamen oblatam remedii gratiam videretur aspernari, continuo ipsamet confessarium adiit in æde S. Dominici: candore, quo solebat, rem exposuit, nutum expectavit. Confessarius nil differendum esse edixit, iret, properaret, gossipium apponeret, seseque divino favori submitteret. Factum, ut ille imperaverat.

211 Meridiei punctus erat, quando D. Maria Usategni propriis manibus, Rosæ domum reduci brachium nudavit, gossipium circumduxit, alligaturam reposuit. Mox Virgo in oratorum se proripuit, ac inde post duas circiter horas egressa brachium undequaque sanum et flexile ostentavit. Gavisa domina, de modo ac mora curationis inquisivit; cui Rosa: « Vix (inquit) » in oratorio ad preces coram sacra imagine me » composueram, quando attractu prævalido sensi, redire ad sua loca distortos nervos, detur » mescere pulpos * c, distringi musculos, nec » tamen prodire statim volui, donec caelesti » medico grates ex debito persolvissim: in his » nonnihil me distingi: tolle jam gossipium, » tolle fascias, quia in tuto sunt omnia. » Beneficium tam repentinum totas aedes excitavit in secure gratulationis lætitiâ; mirabantur omnes, et præcipue chirurgi, qui pridie metuerant oleum et operam perdi; siquidem intractabile viderant brachium, et in omnem medelam contumax, ut non vererentur tamquam de incurabili ambigne munitare.

212 Exinde gravior tempestas formidinis Gundisalvo incubuit, sed novo Rosæ solatio mox dissipanda. Serpebat incertus per urbem rummenculus, sacram imaginem de privato oratorio auferendam iri, velut publico ac celebriori loco dignissimam. Torquebat hæc sana questorem, consortem, filias; quod ægerrime paterentur domesticum hunc thesaurum quotidiano suo ac suorum conspectui, devotioni, gaudio subdici: præsertim, quia pluries a Rosa didicerant, gratiosam hanc Salvatoris effigiem toti domui salutarem esse; in ea divinam misericordiam secretius operari sua magna; frequenter ab illa benedictionem supernæ intercedinis emanare. Sed animosa Virgo, ut comperit anxium Gundisalvum hæc formidine cruciari; « Ne quidquam » dubites, ait, mi pater » (nam ipsum et uxorem parentum nomine honorare consueverat) » ne, inquam, limneris: non enim huiusce » modi ostenta nobis indulset benignus iste Salvator, tamquam propediem his ædibus abitu-

» rus; nobiscum ille habitare dignabitur, certus D » esto. Quod si ob gratiam imperrimi miraculi » pictura illa hinc auferenda est, totum simul » oratorium cum reliquis ejusdem sanctis iconibus auferant necesse est, quia pleræque miris » in nos beneficiis certant, scitentque arcanis » prodigiis. »

243 Ita esse pridem conjecerant ex affectu, devotione, reverentia; quam peculiariter modo huic, modo illi ibidem imagini, Rosa impendebat, velut inde favoris divini copiosior eam anra afflasset. Prostabat in altari oratorii imago Jesu parvuli, venustis coloribus adumbrata: in hanc Virgo sapissime jaciebat ardentes oculos; huic mittebat crebra ex imo pectore suspiria; hæc deperibat; nec toto cautissimæ suæ modestiæ velo sufficiebat intimos erga illam fervores abscondere. Observat hæc tacite Maria de Usategni, prudentique solertia demum a Virgine per ambages elicit, quid rerum illic lateret. Fatebatur ingenua Rosa, ad omnem illius picturæ intuitum novo se perfundi calore et gaudio, subsultare præcordia, inflammarî spiritum, eo quod divinus ille Puerulus videbatur sibi nunc blando arrisu salutem dicere, nunc suaviorum effluxu animam transigere, aliquando etiam curta brachiola foras protendere, velut in amplexum Rosæ jamjam ultro procurrurus. Hæc narrans inardescens, nec cohibere se poterat, quin fortius vocem attolleret in paranesis: « Eia » (inquietat) o mater, astimato hunc caelestem parvulum; famulare huic Domino, cole, venerare, ama hunc Regem gloriæ, qui » sine intermissione ex pusilla icone, tam grandia in nos dona congerit, paratus majora et » plura effundere, modo velimus capere. » Redibat inde protinus ad eam, de qua supra, virilem Servatoris nostri effigiem; asserebat, hæc se medullitus instaurari ac refici, nonnullosque in anima et corpore effectus experiri simillimos iis, quos in sumptione SS. Eucharistiæ percipiebat. Denique ingemiscebat querula, tam raros et paucos esse, qui Dominum tam suavem toto ac puro affectu redamarent; hunc sibi dolorem videri prorsus intolerabilem; optabat sibi obtigisse sexum, facundiam, vires, quibus universo terrarum orbi solum Jesu Christi amorem persuaderet; nempe idipsum olim seraphica sua mater ac magistra optaverat, et tandem inter hos ardores increpabat seipsam, quod non arderet satis.

ANNOTATA.

a Callao est famosus Americae portus, qui duabus leucis ab urbe Limana distat, et quem Latus mox citatus lib. 10 ejusdem Operis cap. 23 distincte describit.

b Hic in metropolitanam Limensis urbis cathedralam S. Thurbio successit, et sacras S. Rosæ reliquias solemniter ad honorificentiorum locum transferri permisit, ut infra videbimus.

c Cum nusquam hoc nomen in masculino genere invenerim, propter oscitantiam typhothæ dubito, an non potius pulpas, quam pulpos hic sit legendum: nam pulpa est pars carnosa in animali, quam medici mmsentum, Græci πῦς ob similitudinem, quam cum mure excoriato habet, ut Gorræus in opere jam sæpius citato pag. 307 tradit.

affirmate prae-
dicat, illam in
domo ejus
mansuram.

E

F

statim Sancta
sanatur,

* forte pulpas

et hospiti
timenti, ne
ideo imago
transferatur,

CAPUT XIX.

Tener ejus affectus erga duas Deiparæ imagines.

Supradictis pene gemella sunt, quæ hic nar-
rabimus; at prælibanda sunt ex multis pan-
cula de singulari prærogativa celeberrima hujus
imaginis, quæ inde ab introductæ Christianæ
fidei primis initiis prima toti Peruano regno per
publica beneficia innotuit, et privatim Rosæ
nostræ tam eximie clara fuit atque propitia. Sta-
tua est ex ignoto ligno, ad humanæ stature pro-
ceritatem, albâtre sculpta in formosam elligiem
magnæ Deiparæ, parvulum Jesum gestantis in
ulna, manneque altera mundo Rosarium sum-
porrigentis. Hanc Christiani conquirendarum In-
diarum auspiciem ex Hispaniis secum advectam,
inter prima Limanæ urbis molimina, primo ibi-
dem veræ religionis templo (qui a sanctissimo
Rosario coarvum nomen est) solempni ritu col-
locarunt, adstricto Fratrum Prædicatorum in-
signi cenobio. Prosperrimum id propagandæ il-
lic fidei nomen et exordium fuit: nam simul in
hoc templo, quod micum tunc extabat, sub tu-
telari præsidio divæ Virginis, ad titulum S. Ro-
sarii, constituta fuit parochia: hic primus in-
structis catechumenis patuit fons lustralis, quo
infideles ad veri Numinis cultum adducti, cap-
ere per sacri baptismi januam intromitti ad cau-
sam ovium Christi; hinc demum ad alias, quæ
paulatim laudabantur, sacras aedes tota Sacra-
mentorum administratio promanavit, ac velut ex
uno augustissima caelorum Reginae parthenico ro-
seto, ver nascentis fidei in omnem circuitum flo-
ride se diffudit a.

243 Anno MDLIII juxta Caxaganam b in Cu-
sco ac finitimis provinciis, gentiliū Indorum
plusquam ducenta millia sub signis erant, ut Ca-
tholicum exercitum, sexcentis non amplius capitibus
numerorum, proculcarent potius, quam pro-
figerent. Aderant Christianæ phalangi aliquot
religiosi ex Prædicatorum Ordine, ac implorata
in opem Regina sanctissimi Rosarii, dum utrin-
que concurrunt acies, visa est utrimque in aere
conspicua diva Virgo sub suæ Limensis imaginis
notissimo agalmate c, virgam distringens in ho-
stiles, ac, ni cederent, internecionem commin-
tans. Perculsi superno spectaculo idololatræ, pacem
armorum experimento prætulere, et obstina-
tione una cum ferro excussa, certatim jugo
fidei cum gaudio succollarunt. Exinde crevit
sacræ imaginis popularis veneratio, cumque fa-
ma tanta miraculi, regnum ac universam regio-
nem pervasit mirifica salutiferæ devotionis pro-
pago.

246 Demum anno MDCLIII sexto Idus Maii,
rex Catholicus regnum suum Peruauum caelesti
Virginis matris præsidio firmiter contra impen-
dentiæ pericula communitari exoptans, mandavit,
hanc ab universis incolis, publico ritu, eligi
Protectricem; simulque ad aliquam hujus sacra-
ni imaginem (quæcumque illa esset toti
regioni celebrior, ac de fama beneficiorum illu-
strior) publici refugii perennem tesseram com-
muni voto collectam firmissime stabiliri. Factum
est: cum archiepiscopo prorex, et uterque,
tum ecclesiasticus, tum secularis regni senatus,
iuncto consilio, collatisque suffragiis, Limanam

D. Virginis sanctissimo Rosario præstantis ima-
ginem elegerunt, et quotannis feria secunda post
Dominicam, QUASI MODO GENITI d, instituta
publica supplicatione (cui tum ipsi, tum singu-
lorum Ordinum Regulares, et universa tribuna-
lium dicasteria e interveniunt) eandem in suo
apud FF. Prædicatorum sacello invisunt. Ea-
dem, ubi festiva processione effertur in publi-
cum (quod annue fit in die octava SS. Rosarii
mense Octobri) a dispositis per forum chiliadi-
bus crebra scolorum disposure salutatur, ful-
gente in singularum cohortium explicitis vexillis
nomine, tessera, figura imaginis Rosarianæ. Nec
reliquum anni tempus vacuum est a perpetuo
concurru, præsertim quoties aut terræmotus,
aut epidemice f contagium, aliave, seu publica
seu privata necessitas admonet cives presentia-
nei sui asyli. Hæc oliter de Rosæ imagine,
nunc ad Rosam.

247 A teneris hic Rosæ (quamquam nil mi-
nus quam terrea) magnes fuit ac siderites g;
adeo hæc sacra imago trahebat, adeo firmabat
virgineulam. Nonnulla attigimus supra; succe-
dant alia. Quando in isto Rosarii sacello Ro-
sa coram Virgineo hoc simulacro Dominicani
Ordinis habitum suscepit, adfuit publice fun-
ctioni plorans mater, viditque filiam, blando
favore Deiparæ elevari in caelum, inde perfusa
gaudio facile compescuit lachrymas, cepitque
tacito applausu felici puellæ gratulari. Sublime
augurium et observatu dignum; nam quæ tanto
suffragio dignabatur novitiam suam excelsa su-
pra sidera, hic operabatur ut felix caeli porta.
Quoties Rosa sibi aut aliis grande aliquid ac pe-
culiare e celo subsidium postulare constitisset,
supplex ad aram sanctissimi Rosarii procombatur
in preces, illic vultum charæ imaginis specula-
batur attentissima, et non sine ingenti fiducia
post teneros affatus, ab illius faciei pende-
bat oraculo. Sæpe quaestoris uxor notavit, Rosam a
sacello reducem aliquid novi solatii ipso preme-
di conatu prodere: plerumque enim bulliebat
lacrimarum fervor, ut familiarem et pie curiosam ob-
servatricem latere indicia, aut fallere ex toto non
possent; quare domestico necessitudinis jure au-
debat verecundam ultro compellere dicendo:
« Hodie, o Rosa, ut video, rursum pluerunt
» favores. » Cui modesta Virgo levi subrisu aie-
bat: « Continno affabilis illa caeli Regina favori-
» bus cumulal miseriam hanc peccatricem. »
Memor deinde, eandem Gundisalvi uxorem as-
sedisse examini, de quo supra cap. XIV, atque
ex eo plura et potiora rescivisse de arcanis suis
cum hac imagine commerciis, visionibus, allo-
quiis, paulo tidentius deinceps huic matrona
fassa est magnam eorum partem, quæ examina-
tore suo pridem aperuerat eo candore, quo
debebat.

248 Inter alia de modo, quo Deiparam in hac
imagine sibi loquentem percipiebat, interrogata,
simplicissime respondit, mirabile hoc genus al-
locutionis sine idiomate, sonitu, motuque la-
biorum pure sympatheticum h esse, ac solum
iconis vultum varia serenissima frontis eradiatione,
velut quibusdam notis ac nubibus, tam ap-
posite, dextre, et perspicue exprimere sensa et
affectus pro re nata, ut nulla exquisitissimorum
verborum facundia melius præstare id possit:
eamdem vultui divini Filioli vim inesse; utrim-
que velut in vivo ac animato libro se responsa
distincte legere multo significantius, quam si mul-
tis characteribus descripta vel picta decerneret;

his

A LEONARDO
HANSEN.

d

e

f

multis benefi-
ciis S. Rosam
cumularit

g

E

F

ut ipsa iug-
nue futebatur.

h

L'oral Limæ
statua
Deiparæ

B

a

b

quæ quondam
a ore appa-
ret. Indos
traxerat.

C

a que regni
Peruani pro-
tectrix electa

A. LEONARDO
HANSSEN

his velut fiduciaris intimatorum conceptuum indicibus excitari in anima sua quamdam attentionem luminosam, qua sine disensu penetret limpideque percipiat singula; denique in utriusque figuræ labiis, genis, oculis quoddam velut arcane affabilitatis horologium inesse, signorumque congruam diversitatem nulla linguarum peritia explicabilem, humana tamen locutione longe certiorum. Fama erat, Rosam impetrare omnia, quæcumque apud sacram imaginem ab augustissima Rosarii Regina serio flagitaret. Hinc, sæpe rogata, ut hoc illudve peteret, si videretur republicæ, aut cujusquam privatae salutis esse, curam in se haud gravate recipiebat: deinde a sacra imagine rediens bonos successus tanta securitate pollicebatur, quasi concessæ gratiæ diploma recepisset.

Sancta sup-
plet coram
hac imagine
discordiam.

249 Accidit permissa Dei, quod invidus sathan cuidam regulari communitati Lima in-severat discordiarum zizania. Excrescebat infelix lolium, quodque initio non nisi opinionum prælium fuerat, ipsa repugnandi dulcedine paulatim degenerabat in amarulentiam voluntaria, non sine scissura pacis et offensa Numinis, cui extra fines pacis habitare non libet. Innotuit Virginis confessario gliscens malum, isque Rosam injunxit, SS. Rosarii sacellum adiret, ibique coram Deiparæ imagine periclitantis illius congregationis necessitatem Matri misericordiarum fuis precibus commendaret, nec curam dimitteret quoadusque gratiam et succursum impetrasset. Paruit Virgo, ad obsequia charitatis mire proclivis, sacellum adiit, preces fudit, sed mæsta præter consuetudinem, animoque sancia domum reddiit. Postridie reversa ad pedes sacrae imaginis diutius proebuit, ferventius oravit, lacrymas addidit, proluxaque moræ aquanimi patientia favorem expectavit a solo Deiparæ vultu pendula, nec surrectura de loco, donec exauditam se intelligeret. Tandem repentina hilaritate perfusa, in pedes se erexit, et gratis Virgini matri devotissime persolutis lata domum præperavit. Quæstoris uxor utraque vice frontem Virginis domum redentis tacite observarat, ac diversitatem mirata, quid novæ rei gereretur, interrogavit. Hinc Virgo succincte, quantum oportuit eam seire, respondit.

C
in Religioso
certu exortam
precibus dis-
sipacit

250 Verum paulo post a confessario sollicitus examinata, nec ansa quidquam reticere, totam ingenue seriem exposuit, ut pridie inter simplices preces utrumque tum Deiparæ, tum Filioli vultum invenerat non modo chalybis instar prædurum, asperum, inexorabilem, sed et severe minacem, austerrum, ac manifesta indignatione cæperatum: ut frustra conata fuerat Filium emolire per Matrem; ut tristissima domum redierat post insolitam hanc repulsam: deinde, ut postridie multis demum lacrymis Dei Matrem flexerat ad intercessionem, negante Filio placari se posse illi certum tam obstinate discordi; ut tremmerat afflictum cor suum, percipiendo alternos Matris Filique affatus, quibus illa gratiam, hic justitiam ac penas urgebat; ut denique Matris suavissima prævaldis gemitibus cesserat exarmata ira Filii; ut iste jam placatior, benigno arris Matrem, deinde et Rosam indulgentissime respexerit: exinde gratiam in tuto jam esse, ne dubitaret confessarius; brevi effectum manibus contractandum. Ha evenit: nam paulo post mirabiliter coaluerunt divisi animi, evanuit pomum discordiæ, dissilit sathanæ cuneus, qui fissuras diduxerat. Notent, quicumque religionis com-

munitalibus divisionis machinas invergunt, quam abominabilem Deo, quam gratam cacodæmoni, quam perniciosam proximis operam præsentent. Sed ad alia.

251 Non abs re fuerit paucis subnectere, quæ Rosæ cum alia Deiparentis, imagine non sculpta sed picta, in Gundisalvi oratorio contigerunt. Representabatur coloribus in tela Genitrix Virgo, dormientem parvulum Jesum complexa sim. Rosæ videbantur in hac imagine omnia spirare, ac vivere, sapiusque fatebatur, hanc apud se peculiariter magno in pretio esse, quod inde suavissimis interdum solaliis fuerat delibuta; Jesuli somnum, et Mariæ vigiliis ignem suis medullis injicere, ut nec parvuli mansuetissimum soporem audeat interrompere, nec tamen vigilem Matrem possit sine canoro succensi cordis alloquio præterire; at sub hoc affectuum duello animam suam liquefieri ex arcano Dilecti alloquio, quasi dicat: « Ego dormio, et cor » memm vigilat. »

b
ab alia picta
et domestica
Deiparæ effi-
gie

252 Accidit, quod in oratorio Maria de Usategni, coram Rosa et duobus familiaribus instituta de beneficiis beatissimæ Virginis spiritali collatione, incideret in magnalia, quæ ad imaginem Deiparæ in Atocha i, vico Matritensibus vicino, manus superna dignatur operari; Rosa in præsentem imaginem defixis oculis avidæ, quæ dicebantur, oscultabat: sed cum matrona sensim ad alia diverteret, insolita verborum emphasi interpellavit Rosa: « Perge, (inquiens) » o mater, perge de hoc argumento plura, » quæ nosti, disserere. » Matrona facile animadvertit inter imaginem et Rosam singulare quidpiam geri; unde digressis aliis, secreto extorsit a Virgine, cur interpellasset, utique mysterium subesse, quod rescire sua intererat, omnino se scire id velle. Rosa, ut prodigium, quod viderat, non suo, sed matronæ merito tribueret: « Imo (ait) mysterium suberat; nam interea, » dum tu miracula narrabas absentis imaginis de » Atocha, hæc præsens edebat signa inusitata » lætitiæ, movebat in nos columbinos suos ocel- » los, attolebaturo novo copulentia typo ex- » tra tela superficiali, velut inde ad nos exi- » tura cum sopito Filiolo, spargebat arcana » dulcedines, reuntebat, radiabat angustior, nunc » parvulo suo, nunc nobis maternæ adblan- » diens. Et nonne sub tanta gratia dignum » erat, Regiæ nostræ laudibus diutius immora- » ri? »

c
etiam variis
favores obti-
nuit
E

253 Sed redeundum tantisper ad sacellum Rosarii, cui Rosa toto anno per omne Sabbathum flores, quos ipsa colnerat, fasciulatim aut mittebat aut deferabat. Mirati sunt, quicumque Rosæ hortulum norant, ejus areolis nunquam desesse flores, quos altari dedicaret: sive enim hoc germen alibi subtrahisset consueta variantis anni temperies, sive ardentior Sirius h ubique torrida siccitate hoc terræ solatium corruperat, semper in modico Rosæ viridario intacti vernalant pithuli l, quos in proximum Sabbathum cælesti Anthophoræ m consecraret. Maluisset auro genuinisque rigentem cycladem subinde offerre sacrae imagini florum loco, sed obstabat inopia. Veruntamen et hæc supplevit ingeniosa devotionis industria: nam, ut quotannis Regiam sanctissimi Rosarii bis spiritali veste amicret, materiam, artem, formam excogitavit longe pretiosiorum ad modum, quem supra cap. 18 descripsimus.

namque ad il-
lum ornandam
flores
deressent.

254 Unius idea reperta fuit in Virginis pugillaribus

k

l

m

A gillaribus, hoc tenore : « Memoria pro vesti-
mento, quod ego Rosa de S. Maria, indi-
gnum mancipium Reginae angelorum, ordior
contexere Virgini Dei matri, auxiliante Do-
mino. Primo tunicam internam conficimto
600 Salutationes angelice, totidemque vic-
ibus recitanda antiphona SALVE REGINA, cum
15 diebus jejuniorum, in reverentiam puris-
sini gaudii ex nuntio angelico, quod in suis
castissimis visceribus humana carne indren-
dum erat aeternum Patris Verbum. Secundo
pannum hujus amictus contexamto 600 Saluta-
tiones angelice, totidem vicibus SALVE RE-
GANA, 15 Rosaria, et 15 dies jejunii, in
reverentiam letissimi gaudii, dum visitabat
cognatam suam Elizabeth. Tertio oras ac fim-
brias hinc vestitui circumdato 600 Salutati-
onibus angelicis, toties SALVE etc. (ut supra)
in reverentiam altissimi gaudii, dum pariebat
Filium suum Dominum meum Jesum Christum.
Quarto fibulas apponimto 600 Salutationes (ut
supra) in reverentiam intimi gaudii, dum be-
nedictum Filium suum offerebat in templo.
Quinto collari impendantur 600 Salutationes,
SALVE, jejunia (ut supra) in reverentiam fel-
licissimi gaudii, dum amissa triduo Filium
invenit in templo inter doctores disputantem.
Sexto ramusculum Virgineis suis manibus ge-
standum componimto, 33 orationes Domini-
cae, totidem Salutationes angelice, cum ver-
su, GLORIA PATRI, SALVE REGINA, totidemque
rosariis laudum divinarum, et rursus toti-
dem rosariis de labiis Virginis, in reve-
rentiam 33 annorum, quos Dominus meus Je-
sus vixit in terris. » Et paulo infra : « Jam
hoc vestimentum confectum est; benedictus sit
Deus; ejusque Mater sanctissima praegrandi sua
pietate suppleat defectus meos, et ausi det
veniam. Laus tibi Christe. » Simile, at mul-
to operosius vestimentum divae Virginis con-
suere cepit prima die anni MDCXVI. In hujus
textura sumptuosa Dominicarum orationum, et
angelicarum Salutationum numerum Virgo non
jam centuriis (ut supra) sed chiliadibus dif-
finitabat. Verum singula quaeque suae devo-
tionis exercitia minutim prosequi non vacat,
praesertim cum ex innumeris immoluerint pau-
ciora.

ANNOTATA.

a Honorius Philoponus Benedictinus eundem
Christianae fidei originem Ordini suo describit,
ut patet ex epilogo Operis sui de Navigatione
ad Indiam occidentalem, quod anno 1620 edi-
dit, et in quo pag. 96 habet sequentia : Inten-
tum meum hoc loco tantum est, ut demonstrem
monachos sancti Benedicti primos, et primates ar-
chiepiscopos et vicarios sanctissimi domini Pape
fuisse in totam Americam (de quibus in hunc us-
que diem soli et ambitiose nimis aliqui glorian-
tur) et ibidem episcopos, prepositos, decanos,
parochianos novi orbis consecrasset, ordinasset, et
instituisse ecclesias; neque qui super alios cle-
ricos et Ordinum Fratres supremum habuerunt
in ordinandis et instituendis Americanis eccle-
siis et monasteriis officialatum, jurisdictionem et
spiritualem principatum; quod tibi jam satis
supra demonstravimus testibus. Ex testimonio
Thomae Bozii, aliorumque hic scriptor super-
ius asserit, abbatem Montis Serrati primum
cam aliis Benedictinis in America fidem prae-

dicasse, quod alia occasione inferius annota-
bimus.

b *Suspicio, eundem locum indicari a Jonnæ
Latio, dum lib. 10 occidentalis Indiae cap. 29
sic scribit : Hinc transitur ad Limatambo, ubi
plurima rudera visuntur regalium aedificiorum :
distat novem leucis a Cusco. Hinc per Bilacougæ
vasta juga descenditur in vallem Xaquixaguanam
(quam Garcilassus vocat Sacahuauam) inter al-
tissimos montes angusto spatio conclusam, in qua
veteres Peruvia reges hortos suos et viridaria ha-
buerunt etc.*

c *Ἰὸν ἀγάλμα pure Graeca est, quam necdum
apud Latinos usitatum legi, et quæ simulacrum
vel ornamentum significat. Ex hoc significatione
periodus illa satis intelligitur.*

d *Designantur Dominica in Albis, cujus Missa
inchoatur his verbis : Quasi modo geniti infan-
tes etc.*

e *Dicasterium Graece διακρίσις, pro foro ju-
diciali proprie sumitur a verbo Graeco διακρίω,
id est, judico. Hic videtur accipi pro congrega-
tionibus judicum, qui huic supplicationi inter-
erant.*

f *Epidemia est morbus populariter rogans vel
inter populum sparsus, ab ἐπι in, et ἄρως po-
pulus, quasi in populo versans. Hac appellatione
plerumque designatur pestis vel contagiosa lues,
quæ etiam propterea morbus epidemicus aliquan-
do vocatur.*

g *Magnes a Graecis dicitur siderites, estque
lapis occultu naturæ vi ferrum ad se trahens, a
voce Graeca μαγνήτις, qua ferrum significatur.*

h *Adjectivum sympathetica proreuit a nomine
appellativo sympathia, quod a praepositione συ-
cum, et παθησι passio componitur, et verbum de
verbo compassionem vel condolentiam significat.
Hic autem pro convenientia affectuum sumitur,
sicut ἀντιπαθησι pro repugnantia affectuum, de
quo Castellus consuli potest.*

i *Ad hanc celeberrimam Deiparæ imaginem
fit magnus populi concursus, ut ipse vidi, quan-
do illam prope Motritum veneratus sum.*

k *Sirius est astrum seu signum zodiaci, quod
a Latinis canicula appellatur, et magnum ca-
lorem effirit. Hinc dies caniculares nomen acci-
piunt. De situ et etymologia ipsius inter astro-
logos disputatur.*

l *Pulluli inter alias significationes accipitur pro
stolonibus, qui ex arborum radicibus enascun-
tur, a verbo pullulare, quod est stolonem aut
germen emittere. Hic ab arboribus ad flores trans-
fertur.*

m *Biographus Deiparam hic vocat caelestem
anthophoram, id est, floriferam vel flores feren-
tem, ab ἀνθος flos, et participio φέρειν ferens.
Hinc Barchus apud poetas Graecos ἀνθοφόρος,
id est, floriger appellatur.*

CAPUT XX.

Devotio ipsius erga salutiferum crucis si-
gnum, et imaginem S. Catharinae Senen-
sis.

Solitaria in horto cellulae (de qua supra) Sancta virgo
prima et tere tota supellex crux erat Virgine crucis si-
gnum, procerior altiorque, ut plenius tum Calvariae

A. LEONARDO
HANSEN.

supplicium meditati ingereret, tum piis novae
Magdalena complexibus commodius stringi pos-
set. Illam quot oculis Rosa dissuaviarit, quot
lachrymis humectarit, quot ignitis inspiriis adu-
serit, quam tenacibus unis ad livorem usque
sibi interdum nocturne adstrinxerit, quam crebra
et supplicii adoratione coluerit, non omnino do-
mesticos latuit, qui interdum per rimulas in-
sejam observabant. Sicubi in templis, sacellis,
aediibus frequens vivificæ crucis simulacrum in-
currisset in oculos, singula mesto obtutu et
calente gemitu salutabat. In omni familiari con-
sesso, conversatione, societate, crux siqua pro-
stabat, Rosæ sol, ipsa cruci heliotropium a erat;
ad hujus aspectum cor Virginis pulsu validiori,
et concitato videbatur in horologium transmutari.
Præcipue in majori Dominica Passionis heb-
domada, a cruce fidelium adorationi palam expo-
sita divelli non poterat; huic assidebat immobilis,
hanc dilapso frequentiori populo cominus tenerim
basii obterebat, in hanc eminus acclava-
bat oculos, nec alio vel ad momentum respicere
poterat. Quin usque adeo menti Virginis inse-
derat sanctæ crucis religio, ut, ubique a for-
luta trabium commissura, in fenestrarum cla-
stris, in decussatis septim bacillis, in ostiorum
cardinibus, in vestibus, in ipsis demum festucis
ac paleis, aut alio quovis rejectaneo figura crucis
occurrisset, hanc sine atteula ac tacita venera-
tione nusquam præteriret.

ubique
positum erat,

256 Subinde Rosam ad sacras ades processu-
ram comitabatur honestatis causa gerinans frater,
dohitque toties sibi cum ea subsistendum
esse, quoties Soror ihidem ad stipulas de terra
sublevandas sese inclinabat. Animadvertit fortuitas
crucis figuras esse, quas in projectis stipulis, au-
ra vel casu ellinxerat; has autem Rosa jacere
humis, et comitentium pedibus neglectim procul-
cari non ferebat. Hinc Ferdianus (id fratri no-
men erat) tot morarum impatiens, ac velut su-
perbua pietati Sororis admurmurans; « Ptasne
» (inquit) decere Virginem, toties in publico ad
» levandas paleas explicare faciei operimentum?
» Quid cogitabunt, quid dicent obvii, harere te
» in plateis, ut transversas ubique stipulas, sta-
» tuo * labore divarices? Quod si hac ratione
» crucis figura prospectum cupis, utique ingen-
» tem tibi sumpstisti operam, imo ridiculam, cui
» a præterentium sannis ac sarcasmis totum sit
» præmium. »

* f. stato

C

venerabatur,
ac etiam ex-
primebat in
plantis.

257 At graviter modesteque replicavit Virgo;
» Ah, frater, nimio dolore crucior, dum video,
» contemptim jacere solo, et calcancis proteri
» qualemcumque rudissimum typum illius ado-
» randa crucis, in qua innocens Agnus Dei,
» suæmet vitæ inestimabili pretio nos redemit.
» Scio, hæc retributa sine scrupulo aut culpa
» promiscue calcari ab aliis, horum incuriam nec
» damnare ausim, nec arguere præsumo; sed
» neque illis displicere merito queat meæ devo-
» tionis simplicitas. Denique subsument, rideant,
» cogitent de me, ut intuerit, ego quoad pote-
» ro, non cessabo a cura, ne crux Domini mei,
» vel in abjecta, vilissimæque stipula usquam con-
» culcetur. » Addebat, mirum dictu! ad istud
(quod puerile, nimisque femineum aliis videba-
tur) crucis honoranda studium se stimulis tam
excelsis ac seriis excitari, ut repugnandi modis
aut ratio nunquam sibi ad manum sit; proinde
et hoc inter alia complura condonandum esse ar-
dori suorum affectuum, maxime si verum foret,
quod aliunde obscura persuasionem acceperat, ex

sacris indulgentiarum thesauris aliquod reposi-
tum esse hinc fidelibus, quicumque hoc sim-
plicitatis religioso obsequio sanctæ cruci reve-
rentiam exhiberent.

258 Rosa in suo hortulo plantaverat libano-
lim b. (rosmarium vulgo dicitur) ejusque tres
arbusculas distinctis cespitibus ita in crucis for-
mam coegerat, ut singule glebae seorsum accu-
ratam montis Calvaria figuram undequaque ex-
primerent. Gaudebat, inter flores et odorifera
plantaria pariter et crucem oculis continuo
obversari. Placuit multis novum amonitatis arti-
ficium, quod, irrigante gratia, sub hortulana de-
votione feliciter adoleverat. Verum, operante ma-
gistro P. F. Alphonso Vasquez Rosa confessorio,
ex tribus unica diutaxat Rosæ hortulo mansit
residua, siquidem is alteram poposcit sibi, alte-
ram proregina dono ejusdem obtinuit, summa-
que cura penes se nutrire studuit; sed incassum:
vix enim dies perpanci effluerant, cum crucifer
cespes apud proreginam funditus exaruit, mani-
festo indicio, propriam sibi defuisse crucis et Cal-
varia hortulanam. Narravit Virgini confessorius
dolorem proregina; at subrisit Virgo, monnit-
que, hujuscemodi cruces inter seculares aula-
pompas, et assidua mundi commercia virere non
posse: venit tamen emarcidum arbuseule cada-
ver proijci, jussitque ad se remitti propediem
resuscitandum.

quarum
unum, que
in orto
proregina
exaruerat.
b

259 Vix in quartum diem exsueca plantula pe-
nes Rosam fuit, cum speciosior, quam ante fue-
rat, nudique reviruit, novis ramusculorum comata
pullulis, novo radicularum ac medullarum suc-
co redviva, plexilique virgularum obedientia in
pristinam crucis figuram reformata; cui Rosa or-
namentum, ex tractabili ficulnea medulla, com-
pluscenos caelestes genios ordine aptissimo circum-
posuit, et crucis basi accubantem sanctæ Mariæ
Magdalena icunculam perite adiecit, sique re-
uatam, ornatam, pampinatam remisit confessorius
proregina, miranti, libanotini suam sub Rosæ
manibus tam celeriter, tam amœne, tam plene
revivisse. At Virgo id totum gloriæ crucis tribue-
bat, quod et S. Catharinam Senensem jugiter fe-
cisse meminerat.

incubiter
pristinæ cru-
ci restituit

260 Digrediendum nunc ad hujus seraphicæ
magistræ imaginem, crucis ac stigmatum chara-
cteribus insignitam, quæcum Rosæ plurimum fuit
commercii, nec sine prodigiis. Limæ ab annis
centum et amplius floret sub invocatione B. Cat-
harina Senensis devota secularium confraterni-
tas; huic solemne est, quotannis ter in publici
circuitus festivam processionem sublimes gestato-
rio efferre conspicuam sanctæ suæ tutelaris sta-
tuam, coronis, floribus, multoque gemmarum
fulgore ac pretio decenter adornatam. Porro,
quæ statuæ ornamenta conquireret, tractaret,
circumponeret, una hac Rosa (dum vixit) mul-
ta reperiebatur aptior, dignior, peritior; quia
prototypo nulla aut devotior aut similior. Ita
cunctorum suffragio huius Rosæ delatum hoc reli-
giosa pietatis officium. Ipsa diligenter collectis
undequaque monilibus, vellis, torquibus, floccis,
lemniscis, omnique pretiosa suppellectile (cujus
nulla unquam pars amissa fuit, quin tota rediret
ad dominos) operi strenue incumberebat, assump-
tis fidissimis adiutricibus in laboris ac meriti par-
ticipium.

Ad imaginem
S. Catharina
Senensis or-
nandam

P

261 Sed dum circumibat charam iconem, dum
vestiebat, dum plicas distinguebat, temperare si-
bi a lachrymis, ab oculis, ab alloquiis præ at-
dore non poterat; affabatur, venerabatur, dis-
suaviabat

prodigiosa
pecunia sub-
ministratur.

suaviabat

A suaviabat sacram imaginem, acsi presentem e caelis haberet magistram suam. Quadam vice inter suspiria, exciderunt Virgini (at perfunctorie, et salmissis) haec verba : « Nosti utique, mater » mea dulcissima, quod si xv aut xvi pataco- » nun e mihi facultas esset, vestirem te, pro » genii mei dietamine, novo candidiori amictu. » Et ecce post paululum, sociabus nil minus cogitantibus, adfuit illustris feminae Hieronymæ de Gama ancilla Æthiopiassa, cumque pecunia literatas attulit, quarum hic tenor : « Salve Rosa » soror. Coniugio, te nunc in exornando glo- » riosæ matris Senensis simulachro occupari : en » xvi patacones, quos penes me reperi, his » utere ad seraphicæ imaginis ornatum, si opus » est. Vale. » Suspexit in caelum Rosa, et « O » (inquit) suavissime Jesu, quam fidelis ami- » cus es ! » Mox nivei candoris Attalicam d » emit, novamque iconi vestem aptavit. Dum Rosa oblongam trabecam (scapulare dicimus) iconi amicieudæ consuit, mittit in conclave, ubi hæc stakat, Philippam de Montoya concivem suam, ut inde serici filii glomerem sibi apportaret. Vit illa, viditque imaginis vultum insolito splendore fulgidius radiare. Expavit insperato gaudio, remque trepida ad Rosam in proximo cubiculo mentem retulit. Verum hæc minime admirans, respondit paucis : « Numquid vidisti, soror, » quam sereno indicio dignatur approbare sera- » phica nostra mater, quod agimus? Placet ei, » quod amba in elaborando ipsius scapulari ju- » cunde occupamur. »

262 Alio tempore optabat Rosa, caryophylli e copiam ad manum esse, qua sacram imaginem condecoraret. Abnebat præsens anni temperies, que in illis regionibus mense Maio id genus florentium ignorat. Quæsitum diu in Rosæ hortulo, sicubi forte in caryophyllorum areola, vel noduli apparetur, propediem erupturi in florem; at inventum nihil. Iteratur bis, ter, frustrata perquisitio; sed eo vespere nec spes residua fuit. Nihilominus Rosa, quod futurum erat, spe bona percipiens, aiebat : « Potens est Dominus con- » cedere, quod optamus; quinimo, hæc ipsa no- » cte, in honorem SS. Trinitatis tua hæc » virgula » (digito monstrabat surculum nulla fe- » cunditatis nota tunc usquam turgidum) « tria » nobis caryophylla protrudet. » Illis dictis, feminas (Catharina, et Francisca Montoya vocabantur) dimisit domum ridentes, quod illo anni tempore, ex languido, sterilique frutice caryophylla expectaret, imo promitteret.

263 Postridie summo mane (siquidem is processioni decretus erat dies) properarunt ad Rosam, ut quod in ornanda imagine reliquum erat, eum ea perticerent. Rosa tunc in oratione defixa venientibus inmit, hortum adirent, atque in nomine sanctissimæ Trinitatis tria inde caryophylla confestim sibi adferrent, sacra iconi coaptanda. Replicuit Catharina : « Tu vero, cha- » rissima, non meministi, nos heri tecum inutili » quæstione floris totum aliquoties hortum » perneasse, nec usquam vel nodulum in stylis, » aut dentium / reperisse in scapis, qui huic in- » tegro mensi pubem nullius flosculi polliceatur? » Verum institit Rosa efficaciori imperio : « Hote, » sorores, trinum, quem dixi, florem matur- » rimum, decussatum, repandum ocus adfer- » te. Quid hæsitatis? Quid emctamini? Qui » virgam Aaronis florere jussit, providit et no- » bis. » Iverunt, et, ut Virgo dixerat, invenerunt tria caryophylla de illomet, quem pridie

Rosa indicarat, caniculo, trepide carperunt, apportarunt, sineque diffidentia veniam precata, cum Rosa in gratiarum actionem Deo se prostraverunt, simul admirandæ ac betæ, quod illa die sacra imago cum ornatu tam peregrino in publicum erat proditura. Quodque miratilius est, ab eo tempore, quoad Rosa supervixit, ejus hortulo nulla anni parte recentia caryophylla defuerunt.

264 Alia vice Rosa ad vestiendam sanctæ Catharinæ iconem cum aliis adiutricibus vocarat Mariam Euphemiam de Parejas viduam. Huic periculose intromabatur ancilla domestica, Francisca nomine, quæ simul nutricis fugebatur officio, et tunc quidem viduæ filiolum Josephum lactabat; sed medicus vi crescentis morbi perterritus mandaral pridie, ite infans ab ægra lac suget. Attamen Euphemia ægram suam domesticis anxie commendans, ad Rosam perrexit, communi pietatis officio suam operam adjunctura. Finitis demum omnibus, ac imagine decenter exornata, Rosa fatigatis sociabus compatiens, « Ite (inquit) respirate, lentaque deambulatione pariter vos reficite : nam lassæ estis. » Respondit Euphemia : « Deambulare me iubes, cum » non ignores, quæ me domi meæ expectet afflictio? Quin tu potius apud hæc seraphicam » matrem, qua polles et gratia et fiducia, vi- » tam ac valetudinem ancillæ meæ exora. » Annuit Rosa, statimque ad præsentem imaginem, amica, qua solebat, familiaritate conversa, dixit : « Hens tu, gloriosa mater, num acerbam » hujus femine afflictionem non vides? Succur- » re huic necessitati, nec distuleris solatium; » nunc experiar, quam chara sint tibi stigmata » nostri Redemptoris; per illa te obtestor, peri- » clitanti Francisca salutem impetra. » Dixit, viduamque consolata, bene sperare jussit: S. Catharinam Senensem, cui modo ipsa famulata erat, fante suæ discrimini minime defuturam. Recta domum festinavit Euphemia, illic Franciscam suam, depulso periculo, convalescentem invenit, adeo ut postridie, jubente medico, rursus infanti untritas, ut ante, præbuerit mamillas.

265 Aliquando eadem, quæ supra, Francisca de Montoya Rosam in exornanda S. Catharinæ Senensis icone per totam noctem adjuverat, completoque opere, dum nonnihil quietura discedebat, ut post aliquot horas festivæ processioni interveniret, Rosa digressam B. Catharinæ impensius commendavit, rogans, ut ipsam tueretur ab imminente periculo. Nec sine fructu abiit sollicita intercessio : nam dum gyrantem processionem hinc inde pro magnifico applausu, vario fragore excipiunt sulphurata missilium ignium crepitacla, unum istorum recta Francisca oculum petiit, inque supercilium impexit, nullo tamen Francisca damno; non quod deessent nocendi vires : nam idem a Francisca impetu obliquo resiliens, aliam corripuit feminam, eique cum togæ laciniis intimam subuculam raptim succendit. Francisca sat certa, se incolumitatem suam Rosæ orationibus debere, Virgini eventum retulit, ac pro benevola cura gratias egit. Cui Rosa : « Quid ni curam tui peculiarem » haberet seraphica nostra mater per totum hunc » diem, posteaquam tu integram hæc noctem » in ejus obsequio mecum laboriosam exegisti? »

266 Beata Catharina in reliquis imaginis suæ vestiaras et excultrices tam munifica, utique in suam Rosam illiberatis non fuit. Unicum para-

Deinde B. Catharina cui-dam ornatus adiutrici

duplex beneficium contulit

F

ac sanctam Rosam ar-thritide.

digna

A. LEONARDO
HANSEN.

digna dabo, et finiam. Anno MDCXVI, mense Augusto, Rosa B. Catharina iconem, in præcipua S. Patris Domini solemnitate circumferendam, de more vestierat; eandem transacto festo devestendam in domo Gundisalvi quaestoris expectabat. Allata est, ac oratorio domestico illata, ut ibi pretioso ornatu, quem commutato a diversis Rosa acceperat, exueretur. Verum biduo vel triduo ante, horrenda arthritis *g* dexteram Virginis manum per omnes articulos importunissimo cruciatu invaserat, ut non modo operi vel tenuiter attingendo prorsus inutilem reddiderit, verum etiam præ immanitate monstruosam inflationis, medicum terrerit, gravioris mali atheromata *h* suspicantem. Intumuerat manus ad aequalitatem doliolorum, quibus mella selectissima ex Hispaniis Linam deferuntur; ut jam neque digitorum ullus moveri, multo minus forcicem, aut quidvis aliud tenere posset, vel apprehendere.

que manum
ejus in case-
rat.

^t
^k

267 Dies erat S. Laurentii martyris, quando sub vesperam medicus, inspecta manu, purulentam meliceridem *i*, aut aliud quodcumque genus apostematis subesse ratus, lenta cataplasmata *k* decrevit applicanda, jussitque in diem posterum distrahendo sanguini, venam in laevo brachio aperiri scalpello. Gundisalvus, qui forte cum medico aderat, tristi manus spectaculo æger, oratorio abscessit, velut nimia compassioni impar. Sed magis dolebat Rosa, quod illo die, qui sibi anniversarius erat assumpti Dominicanus habitus, prohiberetur seraphicæ matris suæ festivum habitum solito religionis ministerio contrectare. Itaque coram sacra imagine (quæ adstabat nris imposita) proclivuit, breviterque oravit. Mox consurgens, hilariori voce poposcit forcices ab uxore Gundisalvi, quæ illic cum aliis ad opus subsisterat. Hæc lusum aut jocum arbitrata, subrisit, interrogans, qua manu hos arripere velit, sat sciens in dextra sic tumere digitos, ut nullis forcicum ansulis immitti queant, sicque velut per ludum, angustiores, quos reperire potuit, forcices porrexit. Nec mora; hæc Rosa digitis induit, opus arripuit, cœpitque sedulitate liberrima gemmas, torques, monibæ suo, quo adharebant, ordine disnectere, fila ligaminum apte dissuere, uodos incidere, ornatum per partes concinne deponere, imaginem nudare. Exclamavit denique matrona: « Quid agis » Rosa? Parce manui ad ista jam inutili; noster » hic labor, et cura esto. » Pergebat alacris Virgo, nec aliud replicuit, nisi quod idem ille, qui sibi manus dederat, quas vestiendæ sacræ imagini impenderet, tunc dextram sanaret, qua eidem devestendæ famularetur.

confestim
liberavit.

268 Post horulam supervenit quaestor, vidensque Rosam ntraque manu expeditissime operantem, adstupuit, ac leniter interpellans, « Itane » (inquit) dextra tua valet, ut ad ista sulliciat? » Cessa, videamus manum. » Vidit, illamque sinistrae nihil absimilem reperit, sanam, valentem, agilem. Marcebat stupore letissimo quaestor, ac tacite in uxorem respiciens, pendebat attonitus ab ore narrantis, ut Virgo se in preces, ipso abeunte, prostraverat, ut brevissimo intervallo sana in pedes se crexerat, strenue laborem, forcibus postulatis, fuerat auspicata. Maluit deinde ab ipso Virginis ore modum repentinae curationis ediscere; respondit illa, se brevi illo, quo coram imagine orarat, spatio sensisse reducem in articulos vigorem, illosque detumuisse statim violento spiraculo, ut solet aere plena ve-

sica, dum premitur, sicque una cum timore h omnem pariter evanuisse dolorem.

269 Accersitus postridie medicus examinavit manum, deinde Virginem; quæ, quod pridie dixerat, simplicissime confirmavit, totam rei græta seriem grato animo in suæ seraphicæ magistræ favorem, et gratiam refundens. Accessit beneficio, quod exinde numquam in posterum arthritis manum illam invasit, quoad Rosa supervixit. Verum præstantius fuit alterum, quod intus Rosæ animam dulcorabat eodem illo momento, quo foris convalescebat manus; fassa est, modico illo tempore, quo cum S. Catharina Senensi de curanda sua dextera supplex egerat, simul in intimos cordis sui recessus largum insolitæ suavitatis rorem depluisse, quæ etiam inde exciderit in corpus. Nec mirum si medicinas cælestes a centro ad superficiem soleant operari, ac prins animam, quam corpus attingere. Sed mirum est, hæc Rosæ nequaquam fuisse mira, utpote cui a beata Catharina Senensi cœu matre, pene quotidiana erant ex manibus commercii solatia.

sicut ipsa vir-
go candida
fassa est.

ANNOTATA.

a Sancta nostra hic metaphoricè heliotropium vocatur a flore, quem Græci ἡλιωστροφία appellant, eo quod ad solem se convertat, ex ἡλιος, id est, sol, et τροφή verbo vel convertio, sicut passim notum est.

b Libanotis, Græce λιβανότης, est frutex spirans odorem thuris, a λιβανός, quo apud Græcos thus significatur. Est herba passim nota, cujus varias species apud Dioscoridem explicatas curiosus lector inveniet.

c Pataco est species monetæ, Hispanis vulgo dicta patagon vel real de a ocho, quia æquivalet octo solidis argenteis, quos ipsi reales de plata appellant. Ceterum de valore hujus monetæ, quam Galli un ecu vocant, Cangius in auctiore Glossario ad vocem pataco consuli potest.

d Omnia pretiosa in suppellectile vel vestitu dicta sunt Attalica, ab Attalo Pergami rege, qui pecunia et splendida suppellectile abundabat, ut Plinius lib. 8, cap. 48 testatur. Unde per Attalicam hic vestis pretiosa vel magnifica intelligitur.

e Caryophyllum est flos odoriferus, quasi καρύου φύλλον, id est, nucis folium appellatum, qui a Gallis giroflée, et ab Hispanis sanamunda nominatur.

f Hanc vocem apud scriptores Latinos non reperit. Quare suspicor, hic dentilum pro denticulo scriptum vel usurpatum esse, quia flores e scapis acuminati prodeunt instar parvorum dentium seu denticulorum. Hæc est mera conjectura nostra, cui certiozem hujus vocis significationem libenter præferemus.

g Arthritis a Latinis vocatur morbus articularis, cujus species peculiare sunt ischias, podagra, chiragra, et alii morbi hujusmodi, ut apud Gorræum in Definitionibus medicis pag. 50 fusius explicatur.

h Landatus Gorræus pag. 8 Operis proxime citati de hac specie tumoris ita scribit: Ἰσθμοειδὴς est tumor concolor, doloris expertus, in quo aliquid pulcritudinis, quæ ἀσθήρα vocatur, simile tunica quadam membranosa concluditur, cum quo simul aliquando lapidosa quadam duraque corpuscula, et alia instar sulphuris ramenta reperiuntur. Quomodo autem atheroma differat a meliceride, mox dicemus.

A i Castellus pag. 520 Lexici medici de meliceride habet sequentia : Meliceris, *μελικερής*, humorem melli similem membrana conclusum habens, species est apostematis, ut et *ἀθήρωμα* et *σπατίωμα*, quorum hoc ab adipe, illud a pulicula intra membranam conclusa nomen habet. Meliceride dissecta, inibi contentus humor non aliter, quam mel e favis distillat. Porro *Gorravus* in *Definitionibus medicis* pag. 8 differentiam in istud ac præcedens apostema assignat his verbis : Est autem *ἀθήρωμα* oblongum, eminent, durumque, quod, ut digitis non facile cedit propter humoris crassitatem, sic, ubi cesserit, hand prompte revertitur; quibus quidem notis distinguitur *ἀπίς τῆς μελικερίδος*, quæ rotundior, humilior, latior, molliorque est, et facilis, ut digitis cedit, sic postea recurrit.

k Teste eodem *Gorravo* pag. 214 *κατάπλασμα* est medicamentum molle et consistentia mediocre, quod repellendo, concoquendo, digerendo, resolvendo, laxando, vacuando, detergendo, calefaciendo, siccando, dolorique sedando adhibetur. Deinde ibidem indicatur, quomodo cataplasma ab emplastro differat.

CAPUT XXI.

Fervida pietas erga sanctissimam Eucharistiam, pro cujus fide se ad martyrium accingit.

S i talia acciderunt Rosæ, virginem Senensem vestienti ex aliena substantia, longe mirabiliora accepit ab illo mirabili Sacramento, in quo Christum vestiant aliena accidentia. Hunc cibum paravit in dulciline sua pauperi Deus, attamen recolendum, cui dixerit : « Cibus sum gran- » dirum, cresce, et manducabis me. » Rosa nondum ultra pueriles annos creverat, jamque hunc manducabat; sed ipsam confessarii jam spiritu grandem repererant, quando tam tenellæ suæ ætati permisissent accubulum in sacro Convivio, quod præbet delicias regibus. Quinimo de illorum consensu, his quot hebdomadis puella reficiebatur divino hoc pabulo; malisset frequentius; at tunc nondum ei licebat sine matre adire ecclesiam. Quam bene mellillius Bernardus in suo exclamat júbilo : « Qui te gustant esuriunt! » nam Rosæ a frequenti Communione adeo increvit pascentis Sacramenti esuries, ut panem adultiori sacra Synaxis ter in singulas hebdomadas fuerit permittenda.

271 Neque id satis erat : nam signa interveniebant aut festæ diei celebritas aut solemnis statio, etiam quater, imo quinquies intra septimanam divino hoc Edulio avidissime fruebatur. Confessarii, quo penitus animæ statum nosse cœperant, facilius hanc ei frequentiam indulgebant, unanimiter attestantes in processu, tam limpidam se invenisse in ejus spiritu munditiam, tamque nitidam innocentie puritatem, tantam insuper Eucharistie famem, tam robustum devotionis calorem, ut exinde nunquam ausi fuerint a participatione tanti mysterii Virginem distingere. Unde facile obtinuit, ut tum in Paschate, tum in solemnitate Corporis Christi quotidie per totas octavas sibi liceret vesci hoc delicato Pane angelorum. Qua in re, ut humanum effugeret plansum, nec de singularitate notari posset, singulis

his diebus studiosissime variabat horam, nunc maturius nunc serius ad sacram Communionem accedendo : cælestis enim thesaurus (monente Gregorio) absconditur, ut servetur : et qui facit, quod nemo, mirantur omnes.

272 Ille vero notatu dignum est, quod Virgo in tanta communicandi frequentia, simulque tanta immaculate suæ conscientie serenitate, nihilominus, quotiescumque ad divinum epulum accedendum erat, toties sacramentalem confessionem præmittebat : nec perfunctorie, sed ea sollicitudine examinis, eo contritionis stimulo, eo gemituum ac lacrymarum apparatu, acsi per hebdomadas et menses utroque Sacramento penitus carnisset. Prædie sacre Communionis asperius emacerabat corpusculum flagellis et rigido jejuniis, ut famem animæ comitaretur esuries corporis : venturo Sponso adornabat secretum mentis thalamum affectibus reverentia, humilitatis, ac desiderii; accendebat piarum meditationum lumina præcipue ex Ludovici Granatensis libello, qui de Oratione inscribitur; vaporabat habitaculum cordis sui pretiosis odoribus ignitarum aspirationum, totamque omnium suarum potentiarum ac virium familiam colligebat in obsequium chari hospitis postredie ad ipsam diversuri. His vero exercitationibus tantum insumebat studium et curam, ac si per totam vitam suam pro illa duntaxat unica vice communicandum sibi fuisset. Porro in ipso ad tremenda illa mysteria accessu quis fuerit Virgini attentissime devotionis ardor, quæ vultus gestumque religiosa compositio, quod bullientis spiritus incendium, aliter describi non potest, quam si ipsammet quis Catharinam Senensem, Eucharistico holo excipiendo procubam, huc transcribendo delineet. Verum angelico ad hoc opus foret tum calamo tum penicillo. Nec tamen omnino id latere permisit Altissimus, dum pluries in vultu Rosæ visibiliter scintillare fecit interioris flammæ indices, evibrationes atque stricturas, tunc, cum anima sumptione divinæ Hostiæ succendebatur.

273 Quadam feria secunda Pentecostes in sacello Rosarii sacris operante P. Fr. Antonio Rodriguez prædicatore generali, Rosa cum aliis fidelibus adgeniculabat cancello altaris, Eucharistiam receptura. Ad hanc ubi sacerdos cum sacratissima Hostia pervenit, faciem Virginis totam flammeam vidit, et medullitus expavit, nondum gnarus, quid indicaret mira hæc et improvisa cornuscio. At postea ex crebriori ejusdem prodigii successu didicit, Rosam esse, cui ad sacratissimæ Hostiæ contactum interiori subito micabat amoris rogas, tam vividus ac potens, ut vel exteriorem faciem mutaret in faciem. Magister Fr. Ludovicus de Bilbao post Missam in eodem sacello, dum Virgini sacram Synaxim porrigit, notavit sæpius vultum ipsius cælesti splendore perfusum, ita quod præ fulgoris vehementia sibi tremuerint oculi, velut impares illi siderea claritati, quam gratiæ venustas conspiciene accenderat, et Panis angelorum in angelicam (uti aiebat) pulchritudinem mirifice transformarat.

274 Magister Fr. Joannes de Lorenzana similimo ostento feliciter percussus occasionem inde obtinuit penitus Rosam cognoscendi, quam illacteus nunquam de facie noverat. Litarat et ipse in Rosarii sacello, et post Sacrificium, promiscuo populo ibidem communicaturo Sacramentum distribuere. Ad Rosam ut venit, (quæ

A. LEONARDO
HANSEN.

idque semper
faciebat cum
tanto fervore.

E

ut sacerdotes
ei sacram Ho-
stiam porri-
gentes.

F

faciem ipsius
coruscantem
viderent.

ut

Sancta sæpius
communica-
bat Corpori
Domini

et consilio
confessario-
rum suorum.

A. LEONARDO
HANSEN.

ut sanctam Hostiam sumeret illo momento vultum, ora palpi reducta, detegebat) vidit speciem humana formosiore, claram, niveam, fulgentem, ac celesti quadam pulchritudine obradiatam. Transiit, certus, ejusmodi consensum decorem a mortalitatis nostrae regione non esse. Mox cogitandum ait intra se: « Quaecumque » est hæc Virgo: sublimi apud Deum gratia polleat necesse est: utinam animæ suæ tam luridæ ac flagrantis infimum statum nosse liceat. » Factus est deinde voti compos, dum minime cogitabat: nam superna providentia hunc postea Rosæ non modo confessarium dedit, sed et præceptorem, cui Virgo obedientiam, usque ad mortem velut regulari suo superiori exhibuit.

et alius exter-
num ardorem
sentiret.

B

275 P. Fr. Bernardus Marques, dum adhuc novitius sacrificantibus in sacello Rosarii subinde ministrabat, ac de more post sacerdotem ablationis scyphum communicantibus circumferebat, quotiescumque coram Rosa cum scypho substitit, sensit a Virgine tanquam e clybano aut fornace vaporare ardores, ut interdum putarit sibi manum comburi, qua pateram seu porrigebat, seu resumebat. Verum tunc mysterii ob ætatem ignarus, facileque mirari contentus præteribat, sed post annos xv alii obitu Virginis, jam sacerdos judicioque maturior, prodigium, uti acciderat, sub fide juramenti enarravit, adjiciens, ex ejusmodi sacris ardoribus sibi juvenulo rude cor nihilominus concealuisse arcana veneratione presentis Sacramenti, quod suscipi tanta religione et æstu viderat.

Ipsa Virgo
explicare non
poterat

C

276 Voluit Deus per externa hæc et sensibilia, utcumque manifestari foris, quanta devotionis pyra flagrabat intus. At huic cum accedebat corporaliter is, qui ignem venit mittere in terram, non aliter atque inter Scraphim videbatur sibi Rosa, ceu tota empyrea ambulare in medio lapidum ignitorum. Hinc in ipsius anima mirabiles illi effectus, tanque isti Sacramento connaturales ac proprii, quos nemo novit, nisi qui accipit. Jubentibus confessariis obtemperans Virgo, conabatur ex his nonnullos indicare; sed pene in singulis hærebatur verbis, causata vocabulorum inopiam, nec aliter de iis fari noverat, quam quod ineffabiles dicitaret. Aiebat tamen, ex virginea Dei caræ in animam suam diffundi quamdam admirabilem mansuetudinem caelestis Agni, simulque vegetari se inusitato robore ex nobilitate hujus nutrimenti, instaurari ac refici vires per quamdam velut novam transsubstantiationem sui spiritus in hoc divinum alimentum, suave, succosum, potentissimum; interea clarescere in corde suo placidam altioris sphaeræ serenitatem, pacem, temperiem nulla comparatione explicabilem. Porro de immensitate gaudii ex arcta unione cum Sponso amicissimo, de fruitionis altitudine, de spirituali sapore veræ dulcedinis, ubi gustatur in suo proprio fonte, de fructuum præstantia, copia, sagina, deque simililans pigebat tentare quemcumque sterilibus elorutionis modum; sat erat in his, aut plauze elingnem fieri, aut compendio protestari, nil esse inviditatis, letitiæ, jubili, in istor munda inferiori, quod vel umbratensis assimiletur gaudii istius pretiosi Convivii, ubi infinita animæ fames incidit in pastum Deo dignum, in cibum tiliorum, in mammam Verbi incarnati, quod solum esurientes replet bonis.

277 Ex ore Virginis hæc audierat confessarius P. M. de Lorenzana, qui adstans eibem jam moribundæ, dum pro extremo viatico sacram

Hostiam in ecstasi sensim deglutiebat, hæc pauca subiecit: « Filia, nunc fructu Sponso tuo, ac » sola cum solo delicias, quia vere dulcissimus » est; pete, ut more suo iisdem nunc bonis te » repleat, quibus solebat. » Alius itidem Rosæ confessarius meminerat dicere solitam, quod in sanctissima Communione sibi videbatur ipsamet e caelo solem in pectus recipere: nam quicquid sol visibilis operatur in mundo, dum luce et calore omnia recreat, dum terram floribus et fructibus obornat, dum maria unionibus, montium viscera gemmis ac pretiosis metallis ditat, dum aviculas caeli letificat, plantas et animalia vegetat, omnesque vasti hemisphaerii angulos diffusa amonitate collustrat, succendit, deaurat, id totum in nudis animæ suæ spatii efficere dominice Carnis realem presentiam. Et forsitan ob id Virgini datum fuit divinitus, quod plerumque species sacramentales in ejus stomacho ad septem vel octo horas perdurarent, antequam ventriculi calore dissolverentur; nempe ut interea sub hoc divino Sole fortius inalesceret devotum pectus, et vivifica Sacramenti conjunctione vegetius fo-veretur.

b
omnis in se
effectus hujus
caelestis cibi.

E

278 Ne isti solares effectus omnino laterent abditi, providit Christus, dum ex ipsismet foras redundare fecit usque in Rosæ corpusculum duo prodigia, robur et saturitatem. Robur ex S. Communione deprehendit in filia mater: nam quotiescumque Rosa sacram Symaxim receptura templum alibat cum parente, ex pridianis jejniis, flagris, ac vigiliis tam fessa, attenuata ac debilis erat, ut saepe per viam [in] angiporis hinc inde fuerit utriusque subsistendum, quoad lassæ Virgo recuperaret auelitum. Sed divina buccella refecta Pabulo, cum a templo redibat domum, præibat matrem, et hortabatur sequi, velut si in fortitudine Cibi illius usque ad montem Horeb a fuisset ambulandum. Corporalem vero ex Eucharistico passu saturitatem ipsamet Rosa tum confessariis, tum domesticis fassa est. Nam reversa domum, et vividum evoluita palliolo, recta properabat ad secretum cubiculi, illi in seram usque noctem se recludens, meditabatur suscepti beneficii magnitudinem, neque in ullius prodibat conspectum aut conversationem.

quo sic com-
fortabatur ac
satiabatur

279 Rogata cibum sumere, maxime quod pridiano exhausta jejunio videretur refectione indigere, meminissetque diem Dominicum a lege jejunii exsortem esse, respondebat, præ ingenti satietate a Mensa Domini, alium se cibum admittere nondum posse; adeo ut citra extremam vim et cruciatum, nec panis bolum glutire, nec aquæ guttulam sorbillare se posse adverteret. Ut ergo ita esse reipsa comprobarent, desiere cibi mentionem importune ingerere; sicque Virgo, cum sua saturrime inedia usque in vesperam, subinde in sequentem usque diem perseverabat. Accidit, quod Rosa per integram quamdam octavam, permissu confessarii, dietim altaris Sacramento pasceretur, et tunc quidem integro illo oculo ab omni abstinent corporalium alimonia, eo quod superna illa saturitas non tantum reliqui cibi omnem abegerat appetitum, sed plane cuiuscumque alterius alimenti reddiderat pro illo tempore incapacem. Simillima hæc sunt iis, quæ de S. Catharina prodit vitæ suæ historia; ut pateret evidentius, uno utramque spiritu excelluisse.

ut divi alimen-
tu corporali
non indigeret.

F

280 Ceterum quanta religione solita fuerit Rosa venerari hoc Sacramentum, sicuti aut immolabatur in Missæ sacrificii o aut prostabat al-

Summa cum
reverentia

orantium

A orandum in altari, utcumque supra attingimus. Missas quidem auscultabat omnes, quotquot in aede FF. Praedicatorum celebrabantur; his intererat usque ad meridiem tanta quiete ac silentio, quanto nec lapis in suo defigitur centro. Et revera proprium Rosae centrum sacra Hostia erat, ubicumque eam poterat visu assequi: huc toto ferebatur amoris pondere, adeo ut horis integris vix (aut forte ne vix quidem) nictu unico cilia dimisisset, multo minus faciem vel ad momentum ab ara dellexisset notata sit. Noli ignotique pone transibant coram geniculata Virgine, ac fere incurrebant in oculos, nec tamen ipsa quemquam tunc norat, nec vel leviter movebat palpebras, intensissima iis, quae gerebantur in altari, quorum intuitum forsitan alieni objecti intercursum nec obiter eclipsabat.

281 Idem Virgini erat immota attentionis tenor, quando in hicrotheca expositum venerabile Sacramentum adorabatur a populo, ut fit in publicis xi. horarum supplicationibus: illic, a mane usque ad vesperam continua et prorsus immota geniculatione haerebat Rosa oblita prandii, neque vel guttulam acceptabat in refrigerium. B contenta júbilo atque deliciis, quas percipiebat ex corporali Sponsi praesentia. Sic per totam, quae festo SS. Corporis Christi appendet, solemnem octavam, integros illos dies transigebat coram patulo extantis Sacramenti tabernaculo, mirantibus praecipue confessariis, unde tam extenuato corpusculo vires suppeterent ad geniculationes tam prolixas, continuas, arduas, cum diernum inedia sustinendas. Videbatur fortitudo lapidum fortitudo ejus, et caro ejus aenea, id quod invictissimus Joli sibi deesse querebatur. Porro quatuor postremis vitae suae annis in majori (quam vocamus) hebdomada, quamdiu sacrum Christi corpus adorabatur clausum de more in monneido, nec nocti inde recedebat affixa tumulo Rosa; nec loco, ubi feria quinta genua fixerat, surgebat, donec postera die Parasceves divinus ille Thesaurus (cum quo semper erat cor suum) transferretur ritu solito ad tabernaculum. Interim esuriei, sitis, lassitudinis immemor, tota occupabatur cum dilecto, ea quidem veneratione ac reverentia, ut toto xxiv horarum decursu, nec sedere coram illo, nec muro contiguo tantisper acclinari praesumeret.

282 Neque segnior erat ad cultum hujus adorandi mysterii, etiam quando extra conspectum erat. Quotiescumque in colloquio, seu proprio seu alieno ore nominabatur sanctissimum altaris Sacramentum, Rosa, capitis lotiusque corporis profunda inclinatione; reverentiam testabatur. Sicubi audisset eminus campanis signum dari ad ejus adorationem, vel sacris ejusdem solemnis tintinnabula praesonare, subitanea intimae laetitia signa cohibere non poterat, quin cor et caro sua exultarent in Deum vivum. Succendebatur vividior in facie color, et exultabat spiritus ejus in Deo salutari suo. Auscultandis vero de ineffabili hoc mysterio solemnibus paegyricis nusquam satiari poterat, illosque semel auditos, pene verbatim post annorum interstitia recitabat mira felicitate memoria.

283 Nullus ei manuum labor jucundior erat, quam quo altare, tabernaculum, aut in majori hebdomada S. Sepulchrum veniebat exornandum. Hinc tanto devotionis studio snebat liqtea, quae concolorata dicimus, mappas et pallus altarium, operimenta calicum bombycina,

et quidquid textile ad sacram hanc supellectilem spectare poterat, omni pietatis ingenio, arte, elegantia conficiebat. Insuper vivis locibus nuntquam contenta, pretiosiores e filis sericis tingebat versicolori artificio; addebat ejusdem sumptus et operis ramulentos prasinos *b*, porraceos, herbidos, omnique viroris acuitate variegatos. Non probabatur matri sumptuosa Filiae devotio, aegreque ferebat tantum temporis subduci aliis Rosa laboribus, qui parentes, et inopem familiam sustentabant. Itaque Virgo, ut matri satisfaceret, post diurni laboris pensum, aliquam noctis partem conficiendis altarium ornamentis seponebat. Verum et hoc patri spiritali (forsitan suggerente et exaggerante matre) visum Filiae viros excedere: sed huic graviter respondit Rosa: « Nolim haberi tam delicata, ut pro » Sponsi mei ornatu unice noctis labor aut minus mihi sit aut molestus: quae enim tam » socors aut otiosa fuerit nupta, cui durius sit » noctem impendere ornamento et cultui, quo maritus eget, ut postridie decenter in publicum » prodeat? »

284 Denique erga SS. Eucharistiae mysterium is Rosae affectus erat, quo maluit pro illo sanguinem vitamque expendere, quam flores. Nec longe absuit praesentanea occasio. Anno mdcxv mense Augusto, circa litora Peruana in oceano Pacifico hostilis comparuit Batavorum *c* classis, oramque totam improvisa exterruit. Utiq; clamatum ad arma, et interim elerus uterque (ut fit in publicis periculis) divina implocatur praesidia, Lima per omnes ecclesias sanctissimum Corporis dominici Sacramentum exposuerat palam, ad imbelli multitudine adorandum. Tandem, ipso B. Mariae Magdalene sacro per vigilio, visa est formidabilis illa haereticorum classis, acie disposita, in ipsam Limensis emporii portum (Callao indigenis dicitur) recta procurrere, velut in urbis exitum militares suas copias effusura in terram. Mox tota urbe trepidatum est, jussique cum civibus ecclesiastici arma corripere: siquidem certum erat, Calvinianum hunc hostem non solis incolarum fortunis et jugulis, sed et sacrorum profanationi, templorum spoliis, religionis exterminio saevissime inihiare. Inter haec Rosa, quae cum honestis matronis in ecclesia S. Dominici exitum horum tumultuum expectabat, soli metnebat prostanti in ara divinisissimo Sacramento, cui utiq; sacrilege manus perfide gentis paritura non erant, fortasse nec pedes, quin illud ausu horrendo protererent, humique projectum rabie blasphemica proenlearent.

285 Tristinus interea nuntium supervenit usque ad Rosam, nempe inimicos fidei, ex alto navium in lembos, inde in arenam prosullare manipulatim, et ad portas civitatis globatim procedere. Iuanem hunc rmorem ipsa publici timoris caligo pepererat; sed tamen sexum inermem, qui cum Rosa in templo substiterat, sic perenlit, ut propemodum exanimaret. Sola Rosa, tantum absuit, quod sibi metneret, fugamve aut latitulum circumspiceret, ut potius triumphanti similis ingentis laetitia signa cohibere nequiverit, rata nimirum adesse felicissimam, totque suspiriis optalam horam, qua posset pro honore prostantis ibidem sanctissimi Sacramenti vitam animamque profundere. Itaque socias obiter secum in D. Hieronymi sacellum traxit, illic exporrecto in hilaritatem vultu, pavidas hortari cepit ad subeundum secum mactyrinum, occasio-

nem

A. LEONARDO ·
HANSEN.

b

E
Iua, cum
classis Calvi-
nistarum

c

F

ad littora
Peruana
appulisset.immo
nihil atten-
tionemsuberat hoc
terribile Sa-
cramentumad illius
servatum stre-
nuo labore.

A. LEONARDO
HANSEN.

nem hanc nimis pretiosam esse ac fortunatam, videlicet non quomodocumque, sed sub ipso sanctæ Hostiæ conspectu hostiam cadere, coram et pro divina illa Victima victimam cædi, pro exposito Christi Corpore animam exponere.

pro defensione
ac veritate
sacræ Eucha-
ristiæ

286 His facie rutilante prolatis, exiit vagina forfices, sibi que vestem, qua longior in terram defluerat, alacriter præcidit, manicisque in enlâtum usque replicatis, quod reliquum erat tunicæ, intra cingulum, usque ad talos attraxit, coturnos subere sublevatos exiit. Interrogata, quid ageret, quid silâ vellet hac novitate? « Ad agonem (inquit), me succingo; mihi nolo impedimento sint panni lictaturæ ac morituræ pro Sacramento; in brevi hac veste expeditior conscendam superiorem aræ crepidinem; illic pro Christi corpore corpus meum vulneribus obijciam, nec cedam, donec impiorum biennibus undique perfossa cadam, « quoniam precior hostes, ne uno ictu repente me conficiant, sed lenta crudelitate articulatim copusetulum hoc totum deartnent, inque modicissima frustula partes singulas comminuant; ut dum in me excarnificanda occupantur, differant saltem injurias, quas ehen! postea irrogabunt presenti Sponso meo. »

B

scorquinem
fundere para-
bat.

287 Hæc ita pronuntiabat, ut ex oculorum scintillis, ex impavidi vultus constantia, ex vaci tono heroica vocis, ceteroque gestu animose Viraginis facile conficeretur, Rosam pro Eucharistico altaris Agno leenam induisse: nec circumstantes femine suismet credebant oculis, videntes Amazonem, quæ hactenus non nisi viva mansuetudinis idea fuerat. Mirantur, Virginem modestissimam in publico revoluta circa humeros pallio, veste cincta, projectis crepidis, liberrimis brachiis, alto præcinctu, solisque rosarii globulis precariis ferociter olarnatam, spe martyrii ultro lacessere letalem horam, ac mortis pugnacissime mimitari. Interim ipsa velut more jam impatiens, nunc experiri incessum, nunc ad aram sacramque Hostiam, mox ad ecclesiæ fores prospectare, si qua venirent hostes, quibus velocior ad altare convolaret, cincta ibidem occumbere; jam venis arteriisque omnibus bullebat Virgini sanguis effundi avidus; verum dum expectat, dum agoni se preparat, dum socias exemplo, gestu, hortatu invitat, nuntiatur hostem longius abire a littore, et ita erat: nam archithalassus *d* morbo correptus, recepti cecinerat, ac paulo post a suis in rupe portui opposita sepultus est. Rosa, dispoalo aliorum metu, cepit verecundari ipsa de lævitate truncatarum vestium, et ut decenter rediret domum necesse fuit in prædicto sacello noctem expectare cum dolore erepti martyrii, quamquam gratularetur patriæ liberatæ, ac præcipue inviolatæ temporum religioni.

C

d

et sæpe pro
eandem marty-
rium subire
cupiebat.

288 Defuit ergo non martyrio animus, sed animo martyrium, toties et ante, et postea volis ardentissimis exoptatum: nam crebro dellectat sortem suam, quod pro conditione sexus infidelium regiones adire non poterat, pro Christo nullies mortem quasitura: dolebat, se non illis temporibus locisque natam, ubi tyrannica persecutio Christianorum sanguine orchestras, fora, amphitheatra purpurabat; inestimabili sibi videbatur illorum felicitas, quibus datum fuerat ultima gutta sanguinis obsignare fidei characterem; sæpe enim genitum dicebat familiari D. Franciscæ Urtado de Bustamante: « Ptinam idonea ratio modusve occurreret adornandi fugam ad bar-

» barorum provincias, ut illic ab idololatris pro
» Jesu Christo immanissime trucidemur. » Denique, enim aliud non poterat, oblectabat se imagine ac meditatione suppliciorum, quæ sigillatim omnia pro Sponsi amore desiderabat in se experiri. Ita cupiebat enim S. martyre Ignatio mundus Christi panis inveniri, pro illa charitate, quæ Christus Panis angelicus sit panis hominum.

ANNOTATA.

a *Scriptor Vitæ hoc loco alludit ad historiam Eliæ, cui persecutionem Jezabelis fugienti cibus ab angelo allatus est, et qui in fortitudine cibi illius usque ad Horeb montem Arabiæ pervenit, ut lib. 3 Regum cap. 19 legimus.*

b *Græce πρᾶσις idem est, quod Latine viridis a colore porri, quod Græce πράσον appellatur.*

c *Balavi sunt veteris Germaniæ populi, qui nunc vulgo vocantur Hollandi, et quos biographus hoc loco designat.*

d *Archithalassus, id est, princeps maris, quod nomen ex ἀρχή principalis, et θάλασσα mare compositum est, et quo hic præfectus illius classis indicatur.*

E

CAPUT XXII.

Eximius zelus pro salute periclitantium animarum.

Quæ tam masculæ ardebat circa mysterium, quo verum Christi Corpus velatur, non poterat mystica ejusdem membra negligere, scilicet videbat hæc ancipiti pendente salutis discrimini patere. Noverat astimare animas ex infinito pretio, quo redemptæ sunt; hinc, quoties ad interiora meridionalis Americæ montana flectebat oculos, cruciabatur metallitus, illachrymans perditioni tot barbarorum, qui, post illa nivosa altissimarum costarum *a* iuga, fornicatim innumeras, sed inaccessas convalles populabant, avita adhuc idolomania obcecati. Deperabat inconsolabiliter vicinum Chili *b* regnum, uld diem per myriades peribant animæ; ex quo feroces incolæ, exensso regis et religionis iugo, redierant ad pristina gentilitatis vomitum. Nec solis suis occiduis Indis condolebat, sed quidquid nationum vastissimi Chinorum tractus, aut Orientalis imperia continent, Rosæ quotidiana jdangendi materies erant. Optabat visceratim discerpi, ac retis instar obpandi latissime viæ, qua tot miserabiles animæ rueliant ad infernum. Hic nimirum spiritus erat seraphica suæ magistræ, quæ et ipsa optaverat (si fieri posset) snopte corpusculo obturari gehennæ fances, ne tam populosæ animarum catervæ illuc deinceps immigrarent, suæque frustrarent lybrum redemptionis.

Rosa sollicito
de salute bar-
barorum.

a

b

F

290 Accidit, nimm ex Rosæ confessariis tractare de sua missione ad annuntiandum vicinis barbaris Evangelium. Hinc itaque ambire Virgo, hortari, stimulare veridic ardentissimis, obsecrare serio, nil metueret, maturaret iter, subveniret perennitas, Deo acceptius obsequium præstari non posse, apostodiri pectoris et dignitatis id esse munus, cui divina adistentia deesse dequent; denique, in tanti sudoris mercedem ac solatium sat fore, si vel minime quid infideles infantem per Baptismi januam ad superos trans-

unom ex con-
fessariis suis
hortabatur

mitteret.

A mitteret. E contra ille experimentum quærens ejus, qui in Virgine loquebatur Christus, velut ambigenti similis extenuabat vires suas cœn tanto ministerio parum idoneas; exaggerabat difficultatem operis, famem, sitim, ferarum pericula, æstum, lassitudines, exilia, denum et vevena, quibus gens illa trucidatissima minimeque hospitalis in externos fidei præcones sævire solebat. Verumtamen subdebat, plurimum se præsidii ac spei in Rosæ orationibus, jejuniis, ceterorumque bonorum operum fido suffragio collocasse.

ut imparvide
missionem
apud Indos
institueret.

291 Hic Virgo, tametsi de suis piis operibus humillime sentiret, nihilominus, ut iturienti quantumque poterat calcaria figeret, concepta ingenti fiducia promisit, universo exercitiorum suorum merito se illi in sacra expeditione succursuram, dummodo is vicissim pro rata ipsam participem vellet totius spiritualis lucri, quod ex infidelium conversione erat reportaturus. Animit confessarius, utpote sat conscius, quanta coram Domino spirituum ponderatore esset Virgo, eum qua de merito fenore paciscebatur. Sic tandem utrumque ex pacto conventum est, quod

B Rosa huic confessario medietatem cederet omnium fructuum, quos interea ex toto bonorum operum exercitio se conculmaturam sperarat: ac vicissim ille dimidium lucri transcriberet Virgini ex conversione animarum, quas sua prædicatione in viam salutis erat attracturus.

et alios viros
aplos exalta-
bat ad idem
opus.

292 Eodem fervore spiritus nitebatur pia Virgo religiosos viros (quotquot aptos noverat) ad gentium conversionem succedere: præsertim sui Ordinis Fratres rogabat, monebat, obtestabatur, huc huc suos in litteris profectus intentione tempestitiva destinarent; hunc generosum, præclarum, sublimem studiis suis linem scopumque præfigerent, ut residuis Americae plagis, quidquid idololatriæ usquam supererat, profligerent; ut in horrenam Domini copiosos Indorum manipulos comportent; ut millenas animarum chiliades ab æternæ damnationis voragine eripiant; non nimis hærendum esse in subtilitatum apicibus; non languendum circa inutiles vocularum controversias; male locari tot scholarum labores, tot noctes insomnes, tot disputationum clamorosas raucedines, si tantis parta sudoribus eruditio proximorum salutis, fideique propagationi non impendatur, si ad metam inertis otii, ad vanitatem plansumque inanis pompæ, vel in temporario laureatæ frontis honore prætumidæ conquiescat, oscitet, desideat.

illud per se
factura, nisi
sævus obstatis-
set.

C 293 Asseverabat gravi sensu et impetu, se nisi feminam natura linisset, hoc primum in votis fuisse habituram, ut decursa studiorum litterariorum encyclopædia, se totam missioni evangelicæ devoveret, cupida adire gentes ferocissimas, belluinas, anthropophagas e, dummodo suis Indis, adhuc gentilismo implicitis, opem ac remedium sua catechesi, sudore, sanguine impertiret. Nec sinebat Virginem tantæ commiserationis affectus quiescere: unde rationem excogitavit, qua (nisi morte præventa fuisset) sperabat in apostolicæ missionis negotio supplere per alium, quod per semetipsam præstare non poterat. Nimirum conceperat animo, adoptare sibi alinade pupillum inopem, et undique desolatam, quem a primis nunguiculis ipsa materno studio ad virtutem et litteras educaret ex piis familiarium sibi matronarum elemosynis: huic puero mox a teneris proposuerat firmiter ac sensim implantare avida evangelicæ missionis de-

sideria, cum parvulo gradatim adultura, ac A. LEONARDO HANSEN. interim providere, ut in pietate sacrisque disciplinis accuratissime formaretur, donec grandior factus ac sacerdotio rite initiatus jam censeri posset idoneus operarius ad laborandum in conversione gentium. Tunc vero statuerat Virgo, hoc unicum ab alumno exigere diuturnæ alimonie maternæque sollicitudinis præmiu, iret, properaret ad gentes Christianæ legis ignaras, trophæum salutis in medio barbararum nationum erigeret, et quotquot posset animas a restibus diaboli strenue explicaret. Hoc supplemento credebatur Rosa utemque satisfactum iri generoso ardori suo, quo ultra femineam mensuram ac modum avida sitiebat salutem proximorum.

294 Nec tepidior ei zelus et cœta fuit erga periclitantes Christianos, si quos noverat aut per culpam mortalem a statu divinæ amicitie infelicitate excidisse, aut capitali aliquo vitio ad certum interitum illaqueari. Pro his vere miseris quotidie cruenta sibi infligebat verbera, gemebat, suspirabat coram offenso Numine, nullique parebat lachrymarum sumptui, ut talibus sinceram scelerum poenitentiam viteque seriam emendationem a Deo exoraret. Aiebat; si quot- E quo modo sibi licuisset prædicatoris fungi officio, utique se operam horrido cilicio, nudipedem, squalidam interdum noctique per omnes Limensium vicos, et compita circumlatram crucifixi Redemptoris imaginem, et ubique per fora, per trivia, per angustias identidem clamore lugubri vociferaturam: « Resipiscite, o resipiscite, peccatores; recedite a viis pessimis, » quibus peccandum iustarum ducimini ad macellum » stygii lanionis; fugite, declinate lubrica infelicissimæ aternitatis præcipitia, qui unico eo- » que incertissimo fugacis vitæ momento distatis » a gehenna; agnoscite periculum, cui vos im- » plienistis, misereamini vostrarummet animarum, » oves perditæ, quas bonus Pastor per spinas » et tribulos, per sudores sanguineos, per vul- » nera et crucem requirit, ut salvet; o festinate » reverti ad hunc propitiu Redemptorem, quem » si nunc spernitis, nulla supererit in inferno » redemptio. »

Etiam malos
Christianos
monebat,

295 Hæc plerumque misericors Virgo tam luculento offerebat pectoris incendio, tantoque inflammato cordis affectu, ut non raro audientes compunxerit; neque jam Rosa privatim inter familiares, sed Jonas inter Ninivitas videretur reipsa ordini poenitentiae concionem. Aderat forte P. Fr. Antonius Rodriguez, titulo, gradu, officio prædicator generalis: ad hunc conversa Virgo, pari tum fervore tum fiducia (quam regebant modestia et charitas) sic illum affata est: « Adverte, o Pater, quod divina clementia te » esse concionatorem voluit, ut perditos ac » obstipos peccatores ad frugem reducas. Igitur » caveto, ne tuæ faciundia dives talentum in » plausibilibus acutorum conceptuum flosculis in- » tilitur consumas; apage hos inanum argutia- » rum calamistros, facessant theatricæ ostentatio- » nis colurni et phalera; memineris, a Domino » te constitutum piscatorem hominum, robustius » tibi laxandum est rete in capturam peccato- » rum; hoc age, obsecro, hoc unicum stude » et conare, ut quam plurimas flagitiosas animas » vorticibus eximas, ut ab ima vitiorum cha- » rybdi perituros evoces, et ad salutaris poeni- » tentiæ securum litus educas. »

aut moneri
curabat u
resipiscerent.

296 Evenit, dum adhuc matri cohabitabat Rosa, juvenem genere, quam moribus nobilio-

A LEONARDO
HANSEN.
et juvenem,
qui libidinoso
animo ad se
venerat.

rem Vincentium Montesium Venegas in eadem platea hand procul a Rosæ aedibus sortiri domicilium. Is miratus Virginis eximiam pulchritudinem; at una certus, nuptias sperari non posse, quærebat occasionem, qua saltem oculos liberius pasceret Rosæ dulcissima venustate. Igitur matrem adiit, prætexens aliquot sibi ex tenui carbaso, pretiosis collaribus opus esse, hæc se velle a Rosa confici, quam constabat eo opificio victum parentibus lucrari. Sedebat labori manum cum puellis intenta Rosa, cui mater inmit, audiret Vincentium, deque pretio ex more, et æquo coram se convenirent. Juvenis coram Virgine sedere jussas, comiter ex urbano ritu sciscitari cepit, qui valeret, venisse se pro demandando opere conficiendorum aliquot collarium: petiit in singula quot ulnæ melioris telæ forent necessariae, quibus impendiis, quo loco aptius emenda materies, intra quod tempus absolvi possit opus.

divinitus edoc-
ta redarguit

B

297 At Virgo divinitus edocta secretum, quod corde premebat Vincentius, efflictim misereri cepit fetentis animæ, in qua stagnabant lubricæ juventutis impura desideria; oculisque cum gemitu in cælum elevatis, « O (inquit) bone » Jesu! quam longa nimis est patientia tua! » tu vero, nobilis Vincenti, ignosce, et locum » da veritati, quam tibi dictura sum. Longe alias, » quam de collaribus, cogitationes versat cor » tuum; vis ingenie tibi dicam, ad quid vene- » ris? At parco rubori tuo; juveniliter agis, » et doleo vices tuas. Dole etiam tu, ac resi- » pisce. Mendacium est, quidquid ad Deum non » ducit: animam interimit, quidquid carni pe- » tulanti lenocinatur. Agnosce, Vincenti, pericu- » lum tuum, corripce animum vanæ oblectationis » nimio venatu districtum; stude cautius am- » bulare in semitis mandatorum Dei, ne pereas: » en, quidquid coneris tegere, non latuit Spon- » sum mentis intentio tua. »

et ad peniten-
tiam adducit.

C

298 Hac improvisa Virginis concione ictus Vincentius, dejecit oculos, seseque introspeciens, aliquantisper obmutuit. Denique jam mutatus ab illo, qui paulo ante fuerat, sic Virginem affatus est: « Sentio in te loqui Christum, » qui solus me tibi sic detegere potuit, ut in- » tima pravi cordis mei penetrares; cedo igitur » pio et ignito hortatui tuo, sequar invitatem » ad meliora Deum, tu illum mihi propitium » fac reddas, ut, quod hodie in me cepit, » perficiat. » Addixit Virgo suarum precum fida subsidia, comiterque dimisit hominem, qui exinde juvenilibus desideriis valefaciens, gravem ac sobriam vivendi rationem instituit, adeo ut singulis octiduis minimum semel animam suam Penitentias sacramento expiare, ac divino Epulo relicere adsueverit, lætus incidisse in Rosam, quæ et carlitus infelicis animæ suæ statim didicerat, et salubres aculeos seriæ compunctionis moverat opportune sulligere minus expectanti.

Præterea mul-
torem iracun-
dam corrigi.

299 Prodigium erat, siqua persona cuiumque vitio obnoxia Rosam accessisset, nec ab ea melior discessisset. Maria de Mesta, pictoris Medori Angelini conjux, impatientiæ ac præcipitis iracundiæ pugnaci morbo jam pene sibimet ipsi facta erat intolerabilis: quavis re minima turbabatur ac turbabat, manu prompta, minax clamoribus, et sonora rixandi intemperie totarum ædium implacabilis tempestas. Detumescente animi procella, dolebat interdum ac damnabat ipsamet suæ ferocitatis effrenem impotentiam; at biliosa complexio, et assuetudo callum vitio in-

duxerat. Aliorum suasu; an casu incertum, semel Rosam in hortensi cellula degentem invisit. Confestim Virgo, arrepta occasione, gravem ac nervosum de tranquillitate animi sermonem instituit, breves ac salubres acquirendæ mansuetudinis aphorismos d præscripsit, æquanimitatis ac patientiæ apta consilia ingessit, sicque instructam a se dimisit. Mira res! femina ab illo die sedatior ac mitior, visa est induisse tractabile pacis ingenium, tolerabat corde quietissimo domesticos tribulos ac molestias, et, si repentino aliquo flamine succendebatur bilis, hanc sola recollectione mansuetissima Virginis, mira facilitate sopiebat, brevique eo pervenit in patientiæ studio, ut jam ultro a Deo plus ac plus adversitatum postularet. Sane Rosam verecundæ taciturnitatis amantissimam solus animarum zelus disertam fecerat; nec unquam ei faciundia defuit, qua sequelam virtutis, fugamque vitiorum efficaciter persuaderet.

300 Virum quemdam professione Religiosum illa non minus sordida, quam fatua ac monstruosa fumantis tabaci e ingluvies usque ad præsentissimam corporis animæque perniciem deduxerat, ita ut de utriusque remedio conclamatum fere putaretur. Os homini intus omnino fuliginem, camini speciem referebat, olida nares mucebant cremore favillaceo, atra nebula vexatum cerebrum stillabat in pectus, et obstructis pulmonibus raucum asthma vocalem obsidebat arteriam, nec tamen cessabat miser a noxia suctu accensæ fistulæ. Protestabatur medicus, dissuadebant, rogabant amici, demum prælati regulares severissimis inhibitionibus addidere mulctas, præcepta, dirarum ac censurarum fulmina; sed incassum, quia contumax vitium, triginta et trium annorum possessione ac mora, nimium invaluerat, nec videbatur aliud pereunti superesse remedium, nisi quod Rosa post tot aliorum hortamenta, consilia, iuvectivas, post tot Superiorum correptiones, minas, clamores, suam exereret ardentioris faciundæ mirabilem suadam, hominique loqueretur ad cor, et ejus saltem animæ salutem omnipotenti Numinis dextera commendaret.

301 Facile annuit Virgo, miserta periclitantis; maxime quod sciret, ipsum non jam obstinatione voluntaria, aut obedientiæ contemptu, sed sola infirmitate resistendi violento ac amoso vitio, sic obtrunisse in absurditate intemperantiæ omnium recordissimas. Et ecce, a Virgine alloquio vix quinque dies effluerant, quando virum invasit omnimoda tabaci nausea, mox et horror, ac vehemens abominatio, ita ut deinceps non modo facillime sese abstineret sorbitione tubi cretacei f, sed neque amplius sufferre potuerit odorem hujus infaustæ fornaculæ, quam deliciis et cupiditis humanæ fatuitatis accensere is solus potuit, qui Job 41 sic depingitur: « De naribus ejus procedit fumus, sicut ollæ » succensæ: » et denique hic etiam per Europam invenit, qui scenum fumos helluentur.

302 Rosa in unico sanavit hanc insaniam, curatura plurimos, ubi rite fuerit implorata. Neque hic stetit Virginis beneficium: simul cum vitio inveteratum asthma pectoris, hæmorrhagiam g, flatuumque tormina depulit, quibuscum miser ille per annos plus minus quatuordecim fuerat collectatus. Quin et usque ad animam transitit energia saluberrimæ correctionis: nam mens illa ad sobrietatem mirabiliter revocata, cepit tractare attentius æternæ salutis negotium,

Religiosu cu-
jusdam celestem
passionem

E

ac invetera-
tum consu-
tudinem.

F

morbosque
inde ortos
aratione sua
tolli.

g

emitt-

A emundare conscientiam, reformare ignavos mores, veterum excutere, gratulantibus cunctis, qui unquam antea in tabe illius villi putrescentem dellexerant. Nempe sic Rosam exaudierat, qui novit totum hominem sanum facere in Sabbatho.

303 Unum addidero et finiam. Pater F. Petrus de Loaysa Dominicanus, probe conscius zeli et charitatis, qua flagrabat misericors Rosa in opem periclitantium proximorum, indicat Virgini, decumbere in cubilio, cumque mortis angoribus trepide luctari N. ejusdem instituti Religiosum, a medicis pridie derelictum; addebat, torqueri agrum urentibus scrupulis, affligi non certitudine vicinæ mortis, sed incertitudine vitæ melioris, eo quod meritis se vacuum agnosceret, contremiscere pavidum, ac sudare ad continuam severi Judicis, quem aliturnus erat, memoriam; denique subverendum esse, ne nimia formido graviori periculo implicet desolatam.

304 Intime hæc sauciabant cor Virginis, prompto compassionis affectui tam flexile ac morigerum: unde actutum injunxit Petro, infirmum adiret, suoque ex nomine juberet fidentius sperare de immensa optimi et benignissimi Numinis misericordia: se quidem precaturam pro felici ipsius transitu, at simul ex nunc offerre se de sanorum piorum exercitiorum qualicumque censu, quidquid moribundo ad supplendam meritorum vacuitatem opus sit, imo totum is sibi vendicet, et, si quod bonum opus a Rosa unquam per totam illius vitam hactenus prodierat, integre a se in ægrum dono liberrimo translatum velle, hoc ipse, velat suum, Judici exhibeat, desinatque interim abjecte et humiliter sentire de magnifica liberalitate Altissimi. His ad plenitudinem solatii adjecit, velle se (modo Deus permiserit) ab obitu conveniri a defuncti anima, ut si forte ulterioribus suffragiis egerit, statim adjuvetur.

305 Fideliter universa ad infirmum retulit Petrus, et confestim immodicus ille pavor gaudio lætioris spei locum cessit; acceptavit ager munificam Rosæ largitatem, haud ignarus, quantum opulentia in dono tot meritorum lateret; sicque munus demum salutaribus Sacramentis, conceptaque ingenti salutis fiducia, tranquillum, placidum, serenum spiritum reddidit Creatori, pactus ante cum Petro, quod tam ipsum, quam Rosam a morte inviseret, si eam sibi facultatem Dominus indulgeret. Verum post fratris decessum non levis cura momordit Petrum, quid esset, quod juxta conductum defuncti anima non comparebat. Sed exemit sollicitudinem Petro secura Rosa, dixitque cum defuncti anima feliciter ac bene agi, jam illam regioni lucis adscriptam frui perenni refrigerio, ut ei nequaquam opus fuerit redire ad alterutrum, pro stipe suffragiorum emendicanda. Nimirum tanto viatico illam hinc abentem ditat profusa misericordis Rosæ liberalitas, cui nil tam pretiosum aut charum esse potuit, quod animarum saluti non impenderet.

ANNOTATA.

a Costæ sunt in humano corpore ossa illa, quæ spinæ coherentiam, intestinæque suo complexu caercent, ut notum est. At hic videtur, nomen illud usurpari pro chlois aut lateribus mantium; quo sensu Persius costam montis appellavit.

b Chile vel Cile est ampla America regio, per quadringentas leucas Gallicas a Septentrione in Meridiem extensa, quæ terminatur a Septentrione Peruvia, ab Occidente mari Pacifico, a Meridie Magellanica regione, et ab Oriente Tucumania. Joannes Latius lib. 12 Indiæ Occidentalis cap. 1 et sequentibus ampliorem hujus regionis descriptionem exhibet, ei mappam geographicam præfigens.

A. LEONARDO HANSEN.

c Anthropolaga: vocantur illæ nationes, quæ carnibus humanis vescuntur, ex origine Græca ἀνθρωπος, id est, homo, ac verbo φάγω, quod est comedo.

d Aphorismus, Græcè ἀφορισμὸς, est sententia, quæ omnes rei proprietates brevissimis verbis complectitur. Alii propterea definitiones appellant, quales in re medica sunt aphorismi Hippocratis. Hæc nomen etiam ad brevem notitiam aliarum scientiarum transferri potest.

e Hæc herba Indica, jam per Europam passim nota et usitata, prima nomen accepit ab Americana ejusdem nominis insula, in qua potissimum crescebat. Medici Lugdunenses apud Menagium in Dictionaria etymologica ad vocem tabac de hæc herba sic scribunt: Quemadmodum hortis omnibus magno est ornamento, ita facultatibus insignibus celeberrima est herba, quam PETUM ab Indis vocari refert Thevetus, Nicolaus Monardus PICIET; Oviedus in Hispaniola insula PETEBECENEC. Hispani TABAGO nominarunt ab insula quadam ejus nominis, in qua frequentissima reperitur. Galli, quod Joannes Nicotinus, regius aliquando in Lusitania orator, ejus semen primum ad reginam, regis Galliarum matrem detulerit, illiusque facultates docuerit NICOTIANAM et HERBAM REGINE inuenerunt. Porro Menagius in eodem Opere ad vocem Nicotiane hæc occasione satyricum epigramma contra Catharinam de Medicis reginam Galliarum refert. Similia de nomine hujus herbarum in Trivuliano linguæ Gallicæ Dictionario legi possunt. Hinc colligimus, cur Baudrandus in Geographia sua insulam Tabago etiam Nicotianam vocaverit.

f Tubus ex creta confectus est instrumentum, quo fumus tabaci bibitur, sicut Europæi æque ac Indi jam norunt.

g Hæmorrhagia Græcè αἰμαρροία est copiosus immoderatusque sanguinis effluxus, ab αἷμα sanguis, et ῥέω fluo. De variis hujus morbi causis et effectibus consule medicos obvios, si lubet.

CAPUT XXIII.

Corporalia misericordiae opera proximis impensa.

Mirabitur, quisquis legerit, Rosæ pauperum suus publicis mendicorum Limensium ejuclatibus, threnis, lachrymis fuisse celebratum, vociferante egenorum turba, veram pauperum nutricem ac matrem fato acerbissimo, et præmaturo sibi creptam fuisse. Quid enim tenuium parentum inops filia partiri aliis indigentibus potuit, vix sibi, alendisque genitoribus sufficiens? et tamen sibimet necessaria subtrahens dispersit, dedit pauperibus, ac memor caelestis Lapidæ, qui (ut relatam supra cap. xi inter dotalia pacta sollicitudinem alendorum parentum a Rosa in se transtulerat) ipsa de consensu matris manum suam aperuit inopi, et pal-

Sancta esurit. ut egenos pascat.

mas

A. LEONARDO
HANSEN.

mas suas extendit ad pauperem, cum his dividendo eleemosynas, quas insperato receperat. Semel ejusdem occulta seu arcta necessitas ad virginem relata fuit, sed cum aliud, unde subveniret, ad manum non esset, octo dierum alimoniam (contenta interim solo pane et aqua) sibi detraxit pro egentis subsidio.

et telam sibi
datam inter
mopes distri-
buit.

307 Alia vice Gaspar Flores Virginis pater sat grande volumen candidioris telæ (donatum, an emptum nescio) domum attulit, ut inde conjux Maria de Oliva sibi, gregique tot filiorum de omnibus, quæ ad munditiam spectant, copiosius provideret. Illa sciens filiam Rosam, pro ægritudinum frequentia ac munditie studio, pluribus ex eodem lino indigere, seorsim huic notabilem illius telæ partem (xxxvi ulnæ erant) attribuit, ut ipsamet sibi pro arbitrato ad usus proprios sudaria, pepla, fascias, gremialia, vela, mantilia, tegmina, vittas, cervicalia, mapas, omnemque necessariam candidi nitoris suppellectilem formaret, ac suerit. Rosa, vel admirata minus tui copiosum et alluens, vel ut humiliter parenti gratias ageret, « Mihine (inquit) omnem hanc lini portionem donas mater? » Respondit illa: « Tibi, filia; utere prout lubet, fac inde, quæ vis. » Arripuit Virgo postrema hæc verba, statimque nec palmo illius telæ retento sibi, totam donavit secreto duabus virginibus tam genere, quam virtute nobilibus, at pauperrimis, quasque noverat, clam domi ingentem rerum omnium penuriam pati.

matrique id
ægre ferenti

308 Mater, ut vidit filiam nil minus, quam de conficiendis sibi linteis cogitare, suspicata quod erat, causam quasivit, cur trafitam sibi telam candidam, subilem, bonam tardaret suis aptare usibus? Respondit filia: « Jam aptata est, » ut aptari melius non possit, quinimo nuuc » primum illa decore conduit, ex quo in eleemo- » syam conversa est. » Repliecit mater: « At » ego tuis impendi usibus præceperam, sollicita, » ne quid desit, quando infirmaberis. » Subrisit Virgo et « Nomen (ait) potestatem mihi di- » serte fecisti utendi, ut vellem? Usa sum, nec » mihi deinceps, ubi decubero ex morbo, » quidquam defuturum puta: Dominus abunde » providebit. » Ita plane accidit: nam paulo post a maternis ædibus translata in dominæ Mariæ Usategui contubernium, pietate matruæ linea suppellectile adeo non eguit, ut etiam abundarit. De hac Virginis in divinam providentiam admiranda fiducia seorsim capitulo sequenti.

hujus etiam
pallium pau-
peri virgini
dederat

309 Possidebat Rosæ mater in suo mundo muliebri duas pallas, seu oblonga et a vertice in terram usque demissa pallia, femineum ac decens tegumentum, quotiescumque proceditur in publicum. Horum alterum domi forte in sedili a matre depositum conspicata Rosa, libere corripuit, et inopi cuidam virgini donum fecit. Mater, ubi frustra totis ædibus suum requisivit pallium, suspicionibus indulsit, pene usque ad temerarium judicium, quod vicinorum aliquis clam irrepisset domum, pallamque neglectim a sede pendulam sublegisset. Filia, ne quos innocentes oneraret furti imputatio, lepide affata matrem, « Quid (inquit) jacturam tuam incertum- » que authorem dubitabunda incusas? Ecco me » pallii tui furem domesticam, sed innociam, » quia plus tibi proderit amissa palla, quam si » intactam possideres. Hanc interim ego dona- » vi Montoyæ pauperrimæ, quæ, quod hujus- » cemodi veste careat, ecclesiam decenter adire, » Missisque et concionibus adsistere non potest.

» Tibi, o Mater, alterum superest pallium no- » vum adhuc fere intactum, quod priusquam vel » modicum veterascat, divina bonitas non uno, » sed pluribus te pallis ditabit. »

310 Evenit, quod Virgo prædixerat; nam exigui temporis interlapsu, vir illis in ædibus nunquam antea visus, nec aliunde eniquam illic domesticorum notus, intravit, Rosæ matrem poposcit, eidem quadraginta libras argenteas pro novo pallio coemendo porrexit, abiit. Similiter iisdem fere diebus D. Maria de Sala ultro per famulum misit serici suldegminis aptam materiam, quanta conficiendæ novæ pallæ sat erat. Deuique ejusdem materiæ totidem ulnas, quæ pallio muliebri sullicerent, devota persona obtulerat Limano Fratrum Prædicatorum Conventui; hic Rosæ matrem ea donavit; sic intra pauculos dies Maria de Oliva pro unico suo pallio, quod Rosa egenæ Montoyæ dederat, tria recepit nova ac meliora, didicitque animosius fidere tum vaticinio Filia, tum providi Numinis largitati.

remuneratio-
nem cum fe-
nore promit-
tit.

311 Extra mœnia in extremis Limaæ urbis promœriis habitabat Joanna de Bobadilla et Azevedo, virgo illustris parentelæ, sed orphana, ac virtute, quam censu ditior: nam amissis parentibus, in arcto res erant, miseramque sat premebat occulta frugalis æconomia angustia. Accesserat in afflictionis cumulum vorax et purulentus sub manilla cancer a, qui lividis ac fatidicis incrementis vergebat in carcinoma b, et, tardante remedio, exitium minabatur. Joanna, tam inops consilii, quam periculo et calamitati impar, non inveniebat rationem, qua discrimini occurreret citra pejus discrimen: nam ut eo, ubi habitabat ultra annum, quotidie accerseret ex urbe medicum, obstabat viæ longinquitas; nec enim tunc (nti hodie) Lima amplitudo usque ad illa ulteriora trans fluvium spatia procreverat; sive ad lentam curam migraret lautisper in civitatem, deerant peregrinæ et inopi sumptus, quibus semestre hospitium conductorer. Fuit, qui gratis offerret ædes suas; at honesta et timida virgo se ignotam ignotis credere noluit. Demum oranti in templo S. Dominici Rosæ innotuere omnia, sibi que hanc desolatam et perplexam reservari mox intelligens, modum, quo subveniret, prompte invenit.

Egenam
agramque
nobis pro-
sapie virgi-
nem

E

a

b

312 Joannam secreto adiit, metum anxietatemque ponere jussit, vacare in maternis ædibus locandum pretio conclave idoneum, et usui peropportuum, eo concederet, ac de menstruo locationis sumptu pacisceretur cum matre, sibi deinde curam procurandæ solutionis totam relinqueret. Patuit Joanna, et insperatum beneficium vèrecunda hilaritate acceptavit. Hilarior tamen fuit Rosa, quod talem nacta esset, cui tam occulte, et pie viscera suæ misericordiæ impertiret; sicque fideus divinæ providentiæ, reperit, quod in singulos menses clam Joannæ adterret in exactam solutionem hospitii, pacta dumtaxat silentii fidem. Post menses quatuor aut quinque Joanna integre convaleuit summeque foris habitaculum sana repetiit, hoc munus dolens, quod hospitiæ palam referre grates minime liceret. Verum post Rosæ obitum, soluta promissæ taciturnitatis vinculo, beneficium liberrime omnibus, prædicavit.

in domo ma-
terna curari
jubet.

f

313 Rosæ, quoad matri convixit, nil jucundius accidere poterat, quam si permitteretur, ejuscumque sortis aut conditionis pauperes personas morbis afflictas, paternis inferre ædibus,

et quibuslibet
infirmis.

ut

A ut illic suismet manibus assidue ministraret languentibus : nec solius lecti, cubilis, strati, sed et medicamentorum, ciborumque solatio egentes affatim reficere conabatur. Sicubi in vicinia aut nota domo rescivisset, quodenuque vile mancipium ex ægritudine defunbere, ac negligentius haberi, sibi confestim illius deposcebat curam, multisque precibus exorabat matrem, auqueret, languentem in suas aedes deportari ad curam sollicitiorem. Recusabat interdum anstera parens, quod existimaret, Filiam raro sanam ac jugiter valetudinariam, priusquam in aliorum curam se intromitteret, debere charitatis ordinem a semetipsa auspicari, suæque magis, quam alienæ valetudini prospicere. Subinde tamen, ne misericordem immisericorditer contristaret, ei indulgit pro domestica sua tenuitate operari, quæ posset, non quanta vellet.

314 Mox illa primo obvium mendicabulum invitabat ad lares proprios, hinc abstergebat, ungebat, alligabat purulenta ulcera, hujus mundabat vestes, relieciat laceros pluderones e, repurgabat subuatas plicatim sordes, lavabat pedes et impetiginosum verticem, nullique ministerio deerat, quo illius fami, siti, pressuræ levamen adferret. Nec (quod fero illi regioni præter morem est) ullum Virgini discrimen erat originis aut nationis, quin ex æquo et indifferenter egentibus Hispanis, et Indis, Æthiopicis, candidis, mixtisque (quas Mulas d vocant) prompta charitate succurreret. Pari commiseratione vernaculas, peregrinas, serviles, ingenuas, notas, ignotas, agrestes, et indigenas prosequeretur, solo evidentioris indigentia respectu habito. Inter has vero mendicæ ac miserabiles nulla tam pannuosa aut sordida, nulla tam deformis aut ulcerosa, nulla aspectu horribilis aut intolerabilis fetore, quam Rosa vel delignari posset, vel præ nausea aversari. Nulla ægritudo tam putrida ac fœda, nullum ulcus tam tetrum aut saniosum, nulla scabies tam crustosa aut fluida, cui Rosa medelam, famulatum, curam offerre, cui virgineas admovere manus, dimovere spurcitiem, applicare, mundare, mutare emplastra e defugeret. Ilac ambitione pia Virgo obibat mulierum valetudinaria, quotiescumque honestæ comitivæ aderat occasio; quærebat per ambulacra infirmas præ ceteris horridas, magisque porriginosas, his mira alacritate componebat lectulum, eluebat vasa, parabat edulia, neque tam vile, tetricum, abjectum obsequium commodari infirmis poterat, quod non ipsa ultro prensaret.

315 Accidit, die quadam ab infirmæ mulieris cura Virginem tantisper ad maternas aedes divertere : sensit curiosæ mater in veste filia insolitam mucidi putoris graveolentiam : inde coniecto in illius togam attentiori oculo, notavit, hinc inde respersim aliquid purulentarum sordium fortuito adhæsisse pannis ex aliena sanie, quam Virgo in deterensione ulcerosæ mulieris insciam contraxerat. Indignata parens substomachabatur filia; « Quorsum (inquit) hæc tuimet incuria? Non quidem ad hoc tibi religiosus iste candicat amictus, ut eum alienis spurcitiis devenustes, neque te Rosam appellavimus, ut sic oleres : quando te murinis ac snaveolentibus chirothecis uti jubebam, repugnasti parvula : at nunc adulta, si maseo fragrare non vis, mucro saltem ne lateas alieno. » Subrisit Virgo, blandeque subintulit : « Christi honoris odor sumus, dum ministramus infirmis;

» charitas delicata non est, nec proximum fastidit, memor, nos omnes ex eodem esse luto ac cæno; mortalitate hæreditaria cuncti putrescimus, nec est, qui suæ corruptionis non circumferat sentinam : itaque, mater, parum putato, » quod tunicam obiter maculavi improvida : » longe fœdus ipsum Redemptoris cultum rheumata, sputa, saliva turpium carnificum, pro » nostris sceleribus deformarunt. »

316 Aliud in hoc genere vix imitabile præstitit Rosa, quod silentium non est. Decumbat in ædibus viduæ D. Isabelle de Mexia quædam ex domesticis famulabus, putri humore, febriumque æstu prætumida; hujus ministerium et curam, utpote in familiari domo permissu matris, sibi Rosa assumpserat. Contigit, ex medicina consilio agrotanti phlebotomiam adhiberi, extractumque vena sanguinem in angulo seponi, dum medicus ad eum inspiciendum rediret. Tardavit is ultra biduum, atque interea sanguis ab ipsa scaturigine jam notatus de putredine, horridius obputruit, seroso virore, flavis nigrisque maculis ac ramosa sanie inæquaque pinguis et decolor. Tandem adfuit medicus, obiterque examinato sanguine, ac notatis in eo periculosis morbi criteriis, fœtentem massam de more proijci imperavit. Rosa pro compassionis affectu diligentius pelvim, qua coagulatus sanguis asportabatur, intuita, sensit ab imo fundo sibi everti stomachum, alterari in faucibus salivam, totisque se visceribus in vomitum propendere. Dissimulavit, ut potuit, famulamque propere cum pelvi abentem rogavit, hanc sibi ferendam tradi, se non tantum vacuatram, quod inerat, sed insuper vas ipsum nitide mundaturam.

317 Facile consensit homo, tali se putore exonerari. At Virgo sibimet indignata, quod horrisset, cum pelvi clam secessit in angulum foras, ibique semetipsam dure objurgans, « Ita » ne (inquit) strenue ac serio studisti dilectioni proximi, ut nauseæ tibi sit miserabilium infirmitas? Hocine te docuit seraphica tua magistra? Sic nondum didicisti omni hac putredine te viliores esse ac putridiores : veni delicata, veni tenellula, experire melius, disce » plenius, num te deceat sic fastidire miseram » et coæqualem tuam, in qua non minus, quam » in te ipsa, splendet imago tui Creatoris. » His cum fremitu in se prolatis (obstrue nares lector) pelvim ori apposuit, totumque illum saniosum cruorem (dicam, an cruentam saniem) ausu heroico sensim epotavit; mox pannu, ne quid in labiis residuum notari posset, os abstersit, ac pelvim elutam, defricatam, nitidam reportavit. Latuit ejus matrem generosum facinus, at Isabelle (Deo mirabiliter disponente) innotuit, quæ et pannum, quo Virgo labia deterserat, fortuito demum inventum, studiosius in facti memoriam asservavit. Deinceps nemo (opinor) dubitabit, Rosam B. Catharinæ Senensis fuisse germanam discipulam.

318 Hinc sane credibilia sunt, quæ sequuntur. Quæstori Gundisalvo, tum communionis officii, tum pari virtutis et amicitia studio necessarius intimeque familiaris erat Joannes de Tineo Almania, regis (quam vocant) cameræ chartophylax f, et Quitensis g tribunalis supremus circitor h, vir pietate ac religione spectabilis. Hic, ut erat in quæstoris ædibus frequens ac pene domesticus, ibidem ex negotiorum occasione Rosam persæpe viderat, sæpius de illius sanctimonia vitæque singularitate mira audierat,

A LEONARDO HANSEN.

et semel de nausea sua

E

eximiam excloriam reportat.

F

Egrotantem hospitis sui amicum invisis,

f g h

ita

A LEONARDO
HANSEN.

ita de Virgine sublimiter, ut dignum erat, sentiebat, præsertim quod sciret, Gundisalvum Rosæ precibus meritisque pluries gravissimis infirmitatibus fuisse liberatum. Contigit, Joannem ex cruciatibus stomachi periculose agrotare, ita ut accito confessario, tanquam vitæ incertus animam per exomologesim duxerit expiandam. Interea memor viscerum charitatis, quibus erga ægrotos norat Virginem abundare, summis precibus egit per quæstoris conjugem, ut Rosam adduceret in tanto sibi periculo bene precaturam. Evicit tandem illa, accedente confessarii nutu, ut Virgo quæstoris uxori se comitem fore promitteret itinræ ad ægrum invisendum. Obstabat, quod Rosæ pro pudore virgineo durum et insolitum erat, viri, quamquam familiarissimi et infirmi, subire conspectum; at superabat tum pia commiseratio, quæ negare justa solatia agris nesciebat, tum humilis obedientia, quam Rosa Mariæ de Usategni, velut secundæ matri, deberi agnoscebat.

cum statim
morbo liberat:

B

319 Itaque his tuta præsiidiis, cum honestissima matrona et pedissequis in viam se conjicit, prius tamen ad ædem sancti Dominici Missæ sacrificio interesse voluit, ac interim præmissi, qui munitaret agro, se, uti petierat, a templo mox ei cum matrona adfuturam. Sensit infirmus illo tempore puncto temporis, quo munus accepit, dolores suos mitigari. Intravit denique Rosa jacentis cubiculum, salutavit ægrum, sed ea compassionis ac misericordiæ dulci affluentia, ut nec circumstantibus sanis ambiguum fuerit, loqui in modestissima Virgine Deum totius consolationis. Verum Joannes vultu Rosæ observato, notavit in eodem majestatem angelicam, tesseram pacis, et vivam spem incolunitatis. Nec mora; confestim omnis dolor evanuit, infirmum somnus, qui omnino diffugerat, placide corripit, mox altum obdormiscens (Virgine interim cum comitibus domum reversa) integre sanus evigilavit. Compendium id fuit, quo Rosa celeri adjuncta miraculo, nec deesset operi misericordiæ, nec in alienis ædibus præter Virginum morem diutius hæreret. Nec minor ipsi cura fuit citissime abeundi, ut plausum effugeret, quem merito timebat.

uno charitas
ejus ad bruta
animantia se
extendebat.

C

320 Plura hujuscemodi curationum miracula in alium tantisper locum tempusque differo; hic, ubi de sola Rosæ misericordiæ agitur, unum adjicere fas esto, sed lepidum: nam usque ad bruta animantia clemens Rosæ suavitas et tenera extendebatur commiseratio: siquidem teste Salomone Prov. 12 « Novit justus jumentorum » suorum animas, viscera autem impiorum crudelia. » Erat Mariæ de Olyva in suo domestico gallinatio miræ pulchritudinis pullus gallinæ, hudebat in ejus tergore et alis versicolor et amena striatarum plumarum varietas, collum quædam velut purpura decore incinxerat, postrema corporis pro pennarum arcuata venustate in iridem videbantur desinere; denique toti domui una hæc speciosa bestiola in deliciis erat, gaudebantque omnes hæc a matrefamilias nutrirî et asservari in spem sobolis, quando crevisset: nam sperabatur illi simillimos fore pullos, quos procrearet. Crevit pullus, sed ea inerat ventricoso pigritia, ut jugiter cubarit inani, et vix unquam visus sit ultro in pedes attolli, nunquam auditus cucurire. Pertæsa mater, quod crederet frustra ab ignavo progeniem expectari, in mensa coram marito et filiis constituit, illo vespere pullum cetera inutilem jugulare, ac postridie co-

medendum apponere.

321 Ille adstant juvencula Rosa misera est bestia, et innocenti simplicitate conversa pueriliter ad avem; « Canta, (inquit) mi pulle; » canta, ne moriaris. » Vix Puella verbum protulerat, cum sub oculis omnium pullus repente assurrexit in pedes, alisque fortiter excussis, canore et hilariter incurvavit. Mox altis ac prætumidis passibus totum conclave perambulans, ad Rosæ nutum pluries toto distento pectusculo alacriter cantavit. Risere, quotquot aderant, revocata subito mortis sententia, plaudebat cantu repetito pullus cum plaudentibus, spatiabatur velut alte præcinctus, colloque arrecto stridulus identidem renovabat domesticorum acclamantium cachinnos. Exinde sæpius per diem sonoris cantibus implevit viciniam; numerabat vices familia, et nonnumquam quindecies cantasse brevi horarii quadrantis spatio, deprehendit. Neque spem matrifamilias fefellit, cui nimirum paulo post a pulcherrimo hoc gallo pulcherrimi fœre pulli. Tantum vel in bruti animalis salutem valuit unica vox miserentis Rosæ. Profecto et licet queri posset: Quis dedit gallo intelligentiam, qua obediret sanctæ Puellæ jubenti jugulum dare cantui, ne daret cultro? Sed ad graviora.

D
ut lepro
exemplo de
monstratur.

E

ANNOTATA.

a Cancer est morbus atra hile effervescente proficiscens, tum alias corporis partes, tum frequenter mamma mulierum infestans. Dicitur cancer a similitudine cancri piscis, eo quod pultatum serpat, vel pertinaciter hæreat instar cancri, qui aliquid chelis suis apprehendit. Alii hanc appellationem a figura cancri animalis desumunt, inter quos Castellus in Lexico medico tradit sequentia: Venæ in ea parte manifeste apparent, sanguine nigro et crasso pleuæ atque tumentes, ita tumori circumpositæ, ut cancri figuram referre videantur. Siquidem tumor ipsi cancri corpus, venæ tumida; crassæque ejusdem pedes oculis representant.

b Carcinoma est species cancri, de cujus periculo et remediis obviæ medici consulti possunt. Etiam hoc nomen metaphorice pro vili vel fædo homine sumitur, quo sensu humilis Virgo nostra superius num. 46 se ipsam abominabile generis humani carcinoma appellavit.

c Vocem pluderones apud scriptores Latinos et Græcos frustra quæsi. Tamen ex sensu conjicio, per eam hic viles vestes indicari.

d Mnlali ab Hispanis vocatur ille, qui ex parentibus Africanis et Indis mixtum natus est; qui vero ex Hispanicis et Americanis Mestizo nominantur, ut in auctore Cangii Glossario ad has voces fusius videre est.

e Emplastrum, Græce ἐμπλαστρον, teste Gorræo, est medicamentum in massam coactum, quod præmolitum vulneribus imponitur. Differt a catoplasmate, quod emplastra crassiora et sicciora sint, ut laudatus Gorræus in Definitionibus medicis pag. 214 asserit.

f Tum in negotiis ecclesiasticis, tum in secularibus chartophylax est custos chartarum seu præfectus scriniarum, qui privilegia et similia asservat.

g Quito est provincia et urbs Americæ, in qua est conventus juridicus et episcopalis cathedra, quemadmodum Joannes Linius lib. 10

Indiæ

A *India occidentalis cap. 6 et 8 fuse exponit.*

h Circitor vel circumitor olim a praefecto Romae constitui solebat, ut urbem circumiret vel custodibus ejus invigilaret. Suspicio, hic ob similitudinem officii rirum illum vocari circitorem, quia observare debebat, an ministri tribunalis Quitensis munere suo fungerentur.

CAPUT XXIV.

Magna hujus Virginis in Deo fiducia, cujus fructum sapius in suis suorumque necessitatibus expecta est.

A prima pueritia Rosam suam praevenerat Christus in benedictionibus dulcedinis, edocens confidere in adjutorio Altissimi; unde per totam deinceps vitam securissima erat, se jugiter in protectione Dei caeli commorari. Hinc tantopere alliciebatur initio Psalm. 69 « Deus in adjutorium meum intende, Domine ad adjuvandum me festina. » Hinc versum jugiter ferebat in ore, hunc inter labores manuum submissa voeula suaviter cantillabat, hunc sedens, stans, ambulans devotissime iterabat, nec satiabatur frequenti illius repetitione, praesertim cum aliunde rescivit postea, eundem versum beatae Catharinae Senensi perpetim in usu, ac deliciis fuisse. Rogabat interdum Latinam horum verborum emphasim doctus ac profundus sibi enucleari; sed nunquam in talem invidit interpretem, qui melius ipsa intimam favi hujus dulcedinem aut experimento nosset, aut aptis iudiciis explicaret. Interrogata, cur ex tot millibus unice hunc versiculum amasset praeter ceteris, respondebat: Seraphicae matris suae totum illo solatium contineri, singulas hujus syllabas turgere quodam arcano succo familiaris in Deum confidentiae, nec suo palato aliud his tam propriis verbis sapidius posse occurrere. Tria pulcherrima erant, de quorum asseentione Virginem dubitare non sinebat caelitus concessa fiducia certitudo. Primum aeterna sua beatitudo; alterum perpetua et nunquam interpolanda Dei amicitia; postremum infallibilis ex alto succursus in quibusvis tum necessitatibus, tum repentinis periculis. Transeundum per singula.

323 Quaequebat Sponsi pietas occasionem, qua charam Virginem privilegio singulari securam redderet aeternae felicitatis; quapropter semel eam permisit nonnihil contenti pavida formidine circa praedestinationis suae arcanum, omni anima tremendum. Angebatur innocens Rosa, considerans perire se posse; catigabat trepida, recogitans iudiciorum Dei abyssum multam; sed non tardavit festinus ad adjuvandum Dominus, quin cor illud contritum et humiliatum opportune recrearet, blando alatu sic eam alloquens: « Filia, ego neminem condemno, nisi volentem condemnari; igitur ex nunc tranquillo animo esto. » Dici non potest, quam sublimem, invictam, solidam fiduciam haec paucula cordi Virginis impresserunt: plus enim ipso proferendi modo, quam verbis sibi significari intellexit, nec deinceps eam permisit Sponsus in aeternae salutis anchora fixam, ullo incertitudinis fluctu turbari.

324 Doctor Joannes Castillus aliquando inter alia seiscitabatur ex Virgine, an praedestinationis suae certam notitiam caelitus revelatam accepisset? Rudis juvenula haesit ad praedestinationis scholasticum vocabulum, cujus propriam vim, ac etymon haud satis assequeretur; nec de illo aliud audierat, quam significari mysterium impenetrabile, nec temere ulli mortaliu perscrutandum. Itaque simplex ac timida negavit tandem, quidpiam sibi innotuisse de praedestinationis subtilissima notione. Verum, ubi prudens examinatur per idoneas periphrases a dilucidius, quid seiscitaretur, explicuit, Rosa diffiteri amplius nec debuit, nec potuit, superua illustratione admodum tempestive se didicisse, quod ab aeterno electa erat ad caelestem gloriam, idque miro Dei beneficio se tanta certitudine tenere, ut limpidiorem hujus revelationem nequaer desiderare.

325 Manifestus haec patere in ultimo Rosae moribunda decubitu: siquidem felicissimi sui transitus ad beatam requiem adeo certa erat, ut etiam praescierit, ab omni purgatorii mora immunem se fore. Cumque nonnemo praesentium dixisset, praegravam et omnino rarissimam esse hanc gratiam, sat prospere agi cum animabus hinc migrantibus, dum pro residua mortalis vitae scoria detergenda ad purgatrices flammam mittuntur, se sibi illi optare aunitus; statim Virgo praerogentis fiduciae alacritate se ipsa robustior, animose respondit: « Ego vero Sponsum habeo, qui praegrandia et rara dare potest, neque pusilla aut mediocria dumtaxat per dilligentiam ab illo speranda sunt. » Hinc vicinam mortem non aliter ac certam paradisi janitricem laeta aspexit: nam ut primum Rosae denuntiavit medici, naturam succubuisse morbo, nec aliud restare praeter decretorium diem; impavida, nihilumque turbata respondit, oppido se letari tam grato nuntio, solum mirari se, cur memerint citius expectanti indicare.

326 Memorabilis est, quod Rosam, dum hortensem suam cellulam incolebat, salutis aeternae securam reddidit. Orabat Virgo, et in mentis excessu vidit circa se nudique solum conspersum rosis. Admiranti, unde ver tam repentinum adflorisset, eum conspicuus adfuit parvulus Jesus purissimae Genitricis innixus ubi, ac Rosam blande compellans, jussit extemplo sparsas rosas in repandam sinuosae vestis laciuniam colligere. Collegit illa, quas potuit, sinque se pleno stitit divino Puerito. Is ex omnibus unicam sibi in donum poposcit; qua gratanter accepta, subintulit: « Haec Rosa tu es; hujus providam curam mihi assumo: tu de reliquis, ut magis volueris, disponito. » Intellexit Virgo sapiens, quorsum delicati Sponsuli verba tam seria ac pretiosa tenderent; gaudebat, se teneri in dextera Salvatoris velut rosam electam; memineral, de quibus ille promiserat Joan. 10: « Non rapiet eas quisquam [de manu mea; ego vitam aeternam do eis. »

327 Porro praemagnitudine gaudii, quod se videbat rosam acceptabilem tuto vernare in pugillo Parvuli, nesciebat, nec anxie querebat, quid de reliquis ipsa rosis ageret, nisi quod brevi consilio subitanum inde sertum confecit, ac caelesti Infanti reverenter imposuit, qui Virgini suavissime arridens, data benedictione, disparuit. Suspiciata est postmodum, rosis ceteris, quas per terram sparsas viderat, significari pientissimas virgines per Linam spar-

A. LEONARDO HANSEN. sicut doctori Castillo indicavit.

ne in articulo mortis ostendit.

aliamque mysticam visionem

certior reddita est de sua praedestinatione

A. LEONARDO
HANSEN.

sas, quas tandem aliquando colligi oportebat in novellum sanctæ Catharinæ Senensis monasterium, ut illic religiosæ professionis nexu votivo colligatur, Sponsum virginum casto famulatu coronent, vicissim ab illo gloria, et honore coronandæ. Ita accidit; verum non nisi post Rosæ obitum. Qua de re infra loco proprio cap. XXVI.

et confirmato
gratiæ statu

328 Pari imperturbabilis certitudinis fruebatur solatio felix Rosa in securitate gratiæ, divinæque amicitia: nam præterquam quod post quidecennales illas horrendarum obtenebrationum eclipses (de quibus supra cap. XIII) quotidie in suo ad divinam unionem reditu nova illustratione comperiebat, sese in Sponsi favore confirmatam. Aliis quoque vicibus Rosæ promissum fuit a Domino, numquam se permissurum, quod vel ad momentum dulci amicitia suæ fœdere excideret. Quidam ex Virginis confessariis dono tam inestimabili tacitus adstupuit. Is erat P. Frater Petrus de Loaysa Ordinis Prædicatorum, qui cupiens evidentius experiri, quam firmiter in tantæ promissionis fide sibi constaret Virgo, in quadam ejus confessione rem puerilem ac minimam cepit attollere tamquam dubiam, ac sollicitiori dignam examine, visurus, quid improvisus nec forte inutilis hic terror operaretur in Virgine, quam tanta (ut noverat) divinæ gratiæ securitas possidebat.

hæc confessarius
eam ter-
rere conat-
ur.

b

329 Mirabatur cordata Rosa inusitatum rigidi censoris amphibolon *b*, permisitque illum ad satietatem loqui. At demum certa se Dei amicitiam non violasse, animadvertit, quo tenderet illa ambiguae explorationis occulta industria: unde præfata veniam, modeste replicavit: «Auste
» moneor, cum meta et tremore salutem meam
» operari; atque utinam sic operer, uti debeo!
» Peccatrix sum, equidem fateor, et ut fatear,
» hic provolvor. Verum (quæ Sponsi mei
» summa est benignitas) intra me sentio tam
» infallibiles suæ erga me non interrupte hæc-
» nus dignationis sygraphas, ut facilius mihi
» persuaserit quivis, me saxum esse aut paleam,
» quam quod dubie Numeu a me aversum sit.
» Mi Pater, nequæ si vastos ætherum orbis quis
» huic telluri complicuerit, in eam me senten-
» tiam flectet, qua credere possum, Dei per-
» missu me noxam mortalem commisisse; scio
» quid ille mihi, tametsi indignæ, pollicitus
» sit. Ego in Domino confido non quod ita
» preservari merear, sed quia ille fidelis est in
» omnibus verbis suis. » Adquievit conscius veritatis confessarius, breviter excusans, quod sola probandi spiritus gratia censoriam hæc disceptationem excitarat.

330 Eadem vis confidentiæ in Deum a prima ætate Rosam adversus quaslibet mortalis vitæ difficultates, pavores, incommoda prævalide obarmarat. Maria de Oliva Rosæ mater, singulari complexionis indole, tenebras et spectra metuebat, nec facile aut noctu prodibat ad secretiora domus, aut ad vesperam sine comite sese proprio fidebat horto. Idem pavoris genitus Rosam filiam ex materna crasi *c* vixit hæreditarius insederat, nec tamen ideo Puella orationi dedita solitudinem ac loca obscuriora devitabat. Accidit quodam vespere in noctem proclivi et magis umbroso, quod Rosa adhuc tenera diutius moraretur in horto, quo se ad meditandum receperat. Mater filiam quasitura venit, sed comite marito, quia (ut dictum est) ad nocturnos terrores timidissima erat.

Tanta erat
ejus in Deo
fiducia,

c

331 Rosa, ut vidit eminus, utrumque parentem ad se venire, processit obviam; sed euntem occupavit cælitus inmissa cogitatio, quæ deinceps omnem exarmavit formidinem, quæ fiduciam, infudit securitatem. Aiebat intra se: «Venit per hortum mater, nec more suo
» trepidat, hoc solo jam impavida, quod ma-
» ritum suum ad latus præsentem habeat; et
» ego, quæ jugiter et ubique Sponsi mei præ-
» sentia munior; ego, quæ tam fidelem, so-
» licitum, fortem comitem, non ad latus, sed
» in corde circumfero, timebo in posterum a
» timore nocturno? Confidit illa in homine
» mortali, didicitque ad illius fragilem assen-
» tiam tantisper solitos metus ponere; et non
» confirmabit me pariter confidentia in Deo sa-
» lutari meo, ut nil ambrosium deinceps ex-
» vescam? » Tam profunde animo Juvenculæ insedit robusta hæc cogitatio, tam funditus evacuavit congenitam formidandi proclivitatem, ut ex eo momento seipsam mirata sit Rosa, quod noctu, interdum, domi, foris ad nullius periculi, monstri, belluæ pavebat occursum, unico præsentis Sponsi præsidio animosa.

D
quam ee n-
multitudine
quadam con-
firmaverat.

332 Nec defuit occasio, qua manifestaretur illa heroica virginei pectoris soliditas inter discrimina ardua ac repentina. Degebat in quodam Indorum pago cum parentibus duodennis Filiola, ubi die quadam cum matre ac fratribus domum rediens, in patenti area obvium vidit taurum ferocissimum, qui elapsus stabulo, vinculisque partim ruptis, partim raptatis, cursu præcipiti illic ruebât, unde veniebat cum comitibus Rosa. Exanimis subito pavore mater cum filis, circumspiciebat fugam. Sola Rosa impavido gradu fixa perstitit, matremque, ne fuga periculum jam nimis propinquum irritaret, hortata est, una promittens, immanem belluam innoxie transituram. Nondum Rosa (fixis interim in cælum oculis) verba linierat, cum ferox ac torosum animal, terrifico mugitu instar turbinis præter-
» vectum, præter in alias personas impetum fecit,
» velut si Rosam ejusve imbellem comitatum ne vidisset quidem. Palpitabant cæteris anhela præcordia etiam post periculum; at Rosa, nec mutato leviter colore, monuit, sperandum firmiter in adjutorio Allissimi, et maxime tunc, quando periculi vicinitas omne effugium interclusit.

E
ut bis in me-
nifesto vult
periculo

333 Alia vice Lima cum matre ac honestissimis matronis in quadriga revertebatur a festiva celebris ecclesie statione. Transendum erat per amplissimum urbis forum, ubi tunc metu dilapsa clamosi populi multitudo ferocienti tanto spatio fecerat, confusæque vociferatione, et lapidum jactu furiosam bestiam pro voluptate spectaculi sævius irritabat. Prostrata, cursuque flexuoso dextrorsam, laevorsum properabat minax animal, cauda rigide arrecla, spumante ore, boata horrissono, naribus ira fœmantibus, arenas calcibus jactabat in æra, et sibi in transeuntium, pannum, aut studiose objectum pileolum offenderat, atroci et crebra impactorata cornuum vi infollebat solo. Denique jam satis omnia terroribus impleverat taurus, quando venientem eminus rhedam conspicatus, recta in illam libravit cursum. Expalluerunt, quobquot cum Rosa erant femine, prosillere foras quæ citius poterant, spemque salutis in fuga collocabant; ipse auriga circumspicebat trepidus, qua parte tutius in terram descenderet, seseque in pedes conjiceret. Sola iterum Rosa, oculis in cælum jactis, et illico reductis, exemit trepidis me-

F
nequaquam
trepidaret.

tum,

A tum, silit fugam velut minime necessariam allir-
mans, lanrum usque ad rhedam neutiquam pro-
cursurum, sed via, qua veniebat, retrocessurum.
Dixerat : et respondit eventus, stupentibus uni-
versis non magis lauri velocem absque nocumento
reditum, quam Virginis animum quovis metu su-
periozem. At ipsa in summis periculis summe
secura, accinebat caelesti Sponso : « Non timebo
» mala, quoniam tu mecum es. »

et in domesti-
ca penuria
ponem.

334 Cui tanta fuerat divinae protectionis fidu-
cia in vite periculis, utique in necessariis vite
sperandis subsidiis minor esse non potuit. Die
quadam in paternis arboribus defecit numerosae fami-
liae panis, neque vel tempus coquendi super-
erat, vel nummi ad manum erant, ut aliunde
procurarentur. Nuntiatum fuit Rosae, vacua esse
penuria, neque vel crustam reliquam esse ab
ultima pistura. Mirabatur Virgo tam celeriter al-
sumi potuisse annonam, quam pridem posuerant,
utique in biduum suffecturam. At jam certior
lacta penuriae, nihilque territa, brevi laborum
motu visa est rem Deo commendare. Mox ingenti
fiducia pauperum arcam aperuit, plenamque reperit
panibus, ultra domus illius morem candidis, azy-
mis, ac saporosis, testante eorundem figura illic
inusitata ac peregrina, hos nequaquam a do-
mestico panificio produisse.

vagnam mel-
li copiam.

335 Alio tempore in eadem domo (perne-
cessarium illis regionibus condimentum) mel de-
fuit, ejusque cupa fundo tenus exhausta arescebat.
Maria de Oliva, seu ignara, seu inmemor pe-
nuriae, bis ter in caveam misit, qui de vase
omnibus noto mel afferrent. Renuntiarunt sin-
guli, non nisi vacuum sese ollam reperisse. Com-
paticbatur Rosa communi tot capitum necessitati,
et secretissimo instinctu jussa sperare optime
de Dei providentia, dixit matri : « Si mandas,
» descendam ego in nomine Domini, visura
» num quid residui mellis inveniam. » Descen-
dit, ipsamque cupam invenit usque ad supremam
labrum recenti melle plenam. Haesit in spectaculo
vere mellilluo tota domus attonita, eoque magis,
quod novo prodigio mel caelitus datum integris
octo mensibus toti familiae sal fuit in usum quo-
tidianum. Equis vidit unquam, a rosis suppleri
apum officia ?

et necessa-
riam pecu-
niam mira-
biliter obti-
neret.

C 336 Gasparem Flores patrem Virginis pre-
mebat molesta aegritudo corporis, simul marce-
bat afflictus merore animus ob quinquaginta
librarum debitum, cui praeter inopia solvendo non
erat. Tristabatur perplexa mater; hinc impor-
tunitate creditoris, inde necessitatibus domus,
et emprimis aegri mariti, sensim impar. Utrius-
que angorem ut rescivit Filia, clave, qua so-
lebat, cordialis in Deum confidentiae tentavit
opulentum aeterni provisoris gazophylacium :
vixque in templo preces fuderat, cum inde do-
nam redempti adstitit vir plane ignotus, at vul-
tu modeste decorus, ac voce comis; hic Virgi-
nem obiter salutans, simul involutum strophio-
lo argentum porrexit, jubens illo praesentem ne-
cessitatem parentum sublevari; nec aliud mora-
tus, illico abscessit. Videbatur ex pondere et
permodico involvendi tumore parum metalli inesse
sundariolo : at ubi Rosa id domi explicuit, ipsam
argentearum librarum quinquagenam, quam pater
debebat, reperit, aegrique lectulum cum mummis
adiens, identidem repetebat, plurimum divinae
bonitati filendum esse, haec modo succurrisse
medio peropportuno, quantum sufficiat ad amo-
liendam duri creditoris molestiam. Videbantur
Gaspari narrari insomnia, donec Filia explicato lin-

tedo, quinquaginta libras, uti acceperat, promptly
adnumeravit.

337 Ejusmodi peregrinis ac inexpectatis
subsidiis pluries egea domus recreata fuit, ne
sanctae Filiae constans ac robusta in Deum confi-
dentia fraudaretur. Hoc nimirum suae quondam
novellae Sponsae inter paraphernalia *d* et antido-
ra *e* pollicitus erat caelestis Lapidica (de quo su-
pra cap. xi) adeo quod Gundisalvi quaestoris
uxor, quae Virginis arcana praeter aliis noverat,
rem in familiare adagium converterit, dicere
solita : « Numquid iterum empyreus Lapidica tuo
» monitu excussit loculos ? » Quinimo erga lo-
cupletissimum hanc Sponsam ea erat Rosae fidu-
cia, ut ausu liberali Virgo pauperrima frequen-
ter et palam in se receperit providere de toto
sumptu ad excitandum a fundamentis novam sanc-
tae Catharinae Senensis monasterium, dummodo
in diebus suis appelleret, quod solum tunc deraat,
regiae permissionis diploma. Verum ex quo in
hujus mentionem incidimus, seorsim capite se-
quenti narranda sunt, quae circa fundandum
illud monasterium Virgini caelitus et promissa et
ostensa fuerunt : hic breviter, quod praesenti ca-
piti sufficit, superestque in coronidem, subnecto
et finio.

338 Domi Rosa cum devotis virginibus mira-
ae seria fiducia sermocinabatur de fundatione
practacti monasterii; at mater fastidio impar, Fil-
liam, quasi manifeste insomniis rerum impossibili-
um delirantem, objurgavit coram omnibus :
« Desine (inquit) ineptire fatua, memento non
» esse plebeiae sortis, aut patrimonii vulgaris
» negotium, cenobia fundare; tu vero ea pra-
» fidentia loqueris, aesi in tanta fabricae sum-
» ptuosa impendia tibi in promptu jam essent bis
» centies mille librae argenti. » Humiliter repli-
cavit modesta Filia : « Uti que si ad mortalem open,
» si ad hominum manus respicerem, faterer ul-
» tro, impossibilia esse, quae tracto; at scito,
» mater, me altius collocasse fiduciam meam;
» illum ipsum, in quo omnes thesauri, fidejus-
» sorem habeo; hujus liberalitati diffidere mihi
» jam non licet. Successum videlint hi oculi tui;
» letaberis, imo tuopte experimento probabis,
» quod dico. »

ANNOTATA.

a *Græce περιεργασία, idem est, quod apud Latinos circumlocutio, quæ huic examinatori adhibenda fuit, cum sancta Virgo terminos scholasticos non intelligeret.*

b *Amphibolon, Græce ἀμφιβολία, hic significat sermonem ambiguum, ab utroque ἀμφι utrimque, et verbo βάλω jacio vel serio, quasi utrimque feriens.*

c *Ex erasi, id est, temperie vel indole materna, sicut hanc vocem Grecum superius explicui.*

d *Paraphernalia vel parapherna in jure dicuntur ea, quæ sibi propria habet uxor, η παρά praeter, et περιεργασία dos, quasi diceret praeter-dotalia.*

e *Antidora, Græce ἀντιδώρα, sunt remuneratio- nes, quæ pro dono alicui facta redduntur, ut ἀντι contra, et δῶρον donum, quasi contra-donum, seu donum dono relatum.*

A. LEONARDO
HANSEN.

CAPUT XXV.

*Prophetia de futuro S. Catharinæ Senensis
cœnobio, quod Limæ postea fundatum fuit.*

*Describitur
monasterium
Limense.*

Illustrioribus Linensis emporii ornamentis de-
mum accessit nobile, spatiosum, elegans beata
Catharinæ Senensis monasterium, numero sa-
crarum virginum collegio dicatum sub regulari
S. Patris Dominici instituto. Anno salutis MDCCXXII
(hoc est, quinquennio post Rosæ beatæ ad
superos abitum) fundatrice illustri et opulenta
vidua D. Lucia Guerra de la Daga, loco situ-
que commodissimo stetit in Lima celebre hoc, cœ-
nobilium, et introducto candidi velaminis ovatio
gynæceo, cœpere Divina celebrari. Crevit subitis
B ac prodigiosis augmentis recens parthenon, ita
quod hodie ultra ducentas numeret sanctimo-
niales, sponso Deo, sub inviolabilis clausuræ
religiosa custodia, militantes. Viget in hoc casto
pietatis sacrario diurnus et nocturnus Dei cultus,
devota festorum pompa, canonicus Olliciorum ordo,
jugis virginæ chori psalmodia, sacra suppellectilis
ac ecclesiæ accuratus nitor, apparatus magni-
ficentia copiosa.

*quod post
obitum S.
Rosæ con-
strui cepit,*

340 Nec ab exlimo decore quidquam dissi-
det interior exactæ observantiæ pulchritudo,
orationum, mortificationum, exercitiorum assi-
duitas, perfectionis studium, uniformis morum
puritas et sanctimonia, disciplinæ rigidus tenor,
perque omnes angulos viva et prorsus angelica
virtutum omnium exemplaria. Porro celeberrimo
tot illustrium heroinarum contubernio digne
apteque respondet augusta nobilissime fabricæ
amplitudo, fontes, horti, viteta, porticus,
dormitoria, peristylia, officinæ; item posses-
siones, latifundia, servitia, proventus annui et
instructissima totius abundantie œconomia, sic
quod inclytum hoc monasterium intra primam
annorum quadragenam tot cœli benedictionibus
perpetim irrigatum, exemplo, fama, splendore
C in eum profecerit gradum, quo possit grandio-
ribus præcipisque totius Europæ monasteriis
æquiparari.

*et cuius vili-
ficationem
ipsa Sancta,*

341 Denique illud est, quod integro fere
ante fundationem decennio toties Rosæ, nunc
per symbola et figuras, nunc manifeste in pro-
pria forma ac typo fuit divinitus præmonstratum.
Istud est, quod Virgo tam secunde, ac lidenter,
tam crebro et palam, tam libenter ac libere
dulci sue patriæ vaticinando promittebat, ea
quidem asseverationis firmitate atque constantia,
quasi illud iam constructum aule oculos habuis-
set. Sola temporis et anni, quo construendum
erat, circumstantia, ob altiores divine sapien-
tiæ fines, Virginem diu latuit, seroque didicit,
se illud corporeis oculis non visuram; cetera
complures, qui visuri essent, digito monstravit
personas, quæ illic Deo famulaturæ essent, (ac
inter has matrem propriam) designavit, nume-
rum delineavit; locum prædixit; futuræ ibidem
fabricæ plantam* ac systema in tabella delineavit;
primum incruenti Sacrificii mystam nominatim
expressit: quid multa? Primam futurarum monia-
lium præfectam (priorissam dicimus) ex vultu

* vox Hispa-
nica est. Lati-
nis ichnogra-
phia

agnovit, spiritu suo imbut, osendo pacis quo-
dammodo initiavit. At pressius, et seriatim cur-
rendam per singula.

342 Dudum expertus propheta monuit, in-
telligentia opus esse in visionibus, Daniel. 40.
Hanc vero in negotio, de quo agimus, Rosæ
visionibus geminum ostenti sensum, patebit ex
sequentibus. Considerat solitaria in horto domes-
tico colligendis floribus intenta Virgo, jamque
effrondibus rosæ gremium impleverat, cum, ar-
rectis in rælum oculis, et arcano intus dictante
spiritu, cepit non sine devotis suspiriis jactare
in altum singulas rosas, velut superno eas hortu-
lano commedans. Supervenit germanus Virginis
frater, ac sororem innocenti ludo se oblectare,
nec serium quidquam subesse autumans, acces-
sit familiariter, quidque ageret, interrogavit. Illa
mysterium celans, « Hoc, (inquit) quod vides
» me agere; » perrexitque, ut ante, jactare in sub-
lime rosas. Germanus nil ultra simplicem jocum
et animi oblectamentum suspicans, replicuit:
« Spargam et ego rosas in aera, et forte, quam
» tu, jactam altius. »

*per crebras
visiones*

343 Attulit Virgo, sed loqui cœpere pro-
digia: nam ecce, quas frater sursum proje-
cerat, levissimo delapsu mox revolvebantur in
terram: ex altera parte, quas Rosa in sublime
sparserat, hærebant in aere, ibidem in conspi-
cuan sanctæ crucis figuram aptissime coibant,
eidemque cruci a succedentibus rosas decorus per
circumtum formabatur limbus. Mysterii intelligen-
tia hic fratri defuit, non item Rosæ, quæ postea
a conscis prodigii interrogata, quidnam
putarit hoc aërio rosarum suppeditio portendi,
respondit candore impavido, his præsignificari
futurum apud Limenses suos insigne sanctæ Ca-
tharinæ Senensis monasterium; in hoc quam
plurimas præstantis sanctimonie rosas certatim
commigraturas, ut in cruciformem arctioris vite
regulam coaptatæ, e sublimi perfectionis gradu
terram despiciant, ipsisque hic mundus crucifixus
sit, et ipsæ mundo.

*E
et varias
revelationes*

344 Alia vice oranti Rosæ divinitus osten-
sum fuit miræ amovitatis pratium, nudique li-
liorum candore ac rosarum purpura (tametsi
sparsim et sine ordine) variegatum. Placebat
Virgini bicolor tot vernantium plantularum ve-
nustas et gratia, maxime ubi deintus responsum
accepit, omnes et singulas uni Dilecto candido
ac rubicundo servari in coronam. At displicuit,
patere spatiosam ac nobile pratium cuilibet via-
tori; imo communem et publicum illic tam
jumentorum, quam hominum quaquaversus com-
meantium, frequentari transitum: proinde serio
metuebat, flosculos tam decoros, tam eximias
terre gemmulas, præterentium vestigiis impro-
vide conculeari. Sed simul timorem exemit su-
perna irradiatio, Rosam erudiens, tempus fore,
quo selectum illud germen floridæ propagnis
colligatur in unum S. Catharinæ Senensis hortum
conclusum, septoque proprio segregetur a profani
seculi commercio; rosas porro liliisque signifi-
ficari puras ac Deo dilectas Limensium virginum
animas, quæ quidem hinc inde per urbem sine
ordine sparsim habitabant, et suo tempore in cœ-
lum claustrale fore congregandas, ubi intissimæ
sint ab omni secularis calcanei prostritu, solique
æterno Numini fragrent odorem suavitalis, donec
inde translate in Sponsi paradisum, eidem
nectantur in immarcescibilem gloriæ coronam.
Dum his celestium decretorum arcanis avidissi-
me

caelitus edocia

F

A me inhiat auscultatque Rosa, videbatur interim suis manibus floridum hoc sertum paulatim connectere, Sponsoque imponere, qui vicissim ostendit, illud sibi gratissimum, et intime charum esse. Rosam ingenti solatio perfudit hac visio, quod oblique per eam intelligeret, suo præcipue labori ac merito hoc donari a Deo, quod Lima tali aliquando sacrarum virginum aseceterio, velut monili pretioso, erat condecoranda. Et quotiescumque hoc suave ostentum suis referebat, una testabatur, florituras in illo monasterio præclaras Dei famulas, quæ virtutum odore ac sanctitatis fama gloriose excellant.

insinceranter
in confessa-
no

345 P. Magister Fr. Ludovicus de Bilbao Virginis confessarius, tametsi reliquis ejus dictis plurimum deferret, huic tamen ejusdem vaticinio scrupulosius addubitabat, eo quod ad humana respiciens, ne quidem e longinquo videre poterat vel minimam verisimilitudinis stricturam, quæ tanti moliminis nullum aliquando successum promitteret. Quin potius omnis undequaque tum ratio, tum regiminis potestas videbatur inexorabiliter obstitura, præsertim cum pro conditione temporis abunde sat monasteriorum esset in civitate novella, cujus tunc ætas primam annorum centuriam nondum expleverat, plurimumque adhuc distabat ab ea, qua hodie tumet, amplitudinis vastitate. Animadvertit Rosa, patrem incredulum de eventu ambigere, ac grandi fiducia sic eundem affata est: « Quid hæsitas, mi pater? » Te vivo ac vidente, stabit in urbe hac illud, » quod sæpe dixi, B. Catharinæ Senensis monasterium. Pone, suppone, ut volueris, obstitura vetantium imperia; adde his in obvium » universam hanc nostram Americam, imo totum potius terrarum orbem; adjuuge per hypotheseos totius orbi vires, artes, potentiam; » denique finge animo, quidquid obstaculorum » potes concipere; attamen te superstiti, te vivo et oculato teste, monasterium, quod dixi, » exstruetur, habitabitur, florebit. Locum tibi » designavi, illic erit. Et te quidem æterno suo » decreto selegit Deus, qui primus ibidem sacrosanctam litabis Hostiam in solemnitate: quia » primus illic fabricandæ ecclesiæ lapis ritu celebrissimo collocabitur in fundamentis. Tunc merueris, hæc modo fuisse tibi prædicta a vili » muliercula. » Totum evenit, prout Virgo prædixerat: nam anno mdcxxii accedens ad eam functionem Ludovicus, inter solemnia, sub Missa recordatus est vaticinii, peractoque Sacrificio, palam adstantibus enarra vit, quam asseveranter, clare, diserte ante complures annos Rosa superstes, quod illa die loquere gesserat, præmunitur.

etisque mul-
tis prædixit.

346 Aliquando coram domesticis inter familiaria colloquia, dum B. Catharinæ Senensis tralabantur gloriosæ prerogative et justa encomia, sensim ad futurum sub ejus tutelari nomine monasterium devolutus est sermo. Hic Virgo primam ingenue fassa ac protestata est, se quidem illud mortalibus oculis minime conspecturam; attamen quotquot illic adstant reliqui, certissime illius intuitu, præsentia, solatio fruituros. Res cum risu excepta ab omnibus; nec deerant, quibus Rosa videretur, præ nimio in seraphicam matrem studio, insanire; maxime postquam is, qui in se ceperat exorare Madriti facultates regias novæ fundationi necessarias, Limam vacuus rediit, ne spem quidem permissionis unquam obtinendæ secum apportans. Terruissent hæc quæcumque aliam, aut saltem eripuissent loquendi fidu-

ciam; sed Rosam nec terreri, nec timidiuscule silere permittebat ipsa supernæ revelationis firmissima certitudo, adeo ut, quod verbis idoneis adstruere satis non poterat, expressis in assula notis architectonicis conaretur evitentius adumbrare. Unde arrepta coram incredulis tabella et cera, futuri monasterii extemporaneum formavit archetypum, ea tum peritia, tum securitate, ut spectantes rapuerit in stuporem. Describebat brevi linearum ductu murorum ambitum, qui sub prima futuri cenobii exordia minus spatii complexurus erat; notabat angulos, flexus continentes; quo loco templum, quo situ porta, officina, porticus, dormitoria forent disponenda; nec aliud dolebat, quam quod ceteri non æque, ut ipsa, totam monasterii imaginem in vivo radio præsentem habebant.

A. LEONARDO
HANSLÉN.

347 Indignabatur præ ceteris Rosæ mater, nec æquo ferebat animo tam crebram, et seriam domi forisque mentionem fieri novelli cenobii, quod Filia tam asserte et imperterrite notis atque ignotis præfigurabat. Nullus apparebat negotii tam ardui procurator, nemo fundator, nemo fautor aut suasor, nullibi auspex vel patronus; abhorrere omnes, tamquam rem humanitus impossibilem; taxare Virginem tamquam aut elimeris delusam, aut affectui pertinaciter indulgentem. Ipsemet doctor Joannes de Castillo (quem Rosa ob notam viri sanctimoniam tanti faciebat) conabatur Virginem ab hac persuasionem divertere, quod opinaretur difficultates plane insuperabiles fore. Idem quæstoris Gaudisalvi, iuxta confessariorum erat iudicium. Hinc mater anxiam, sibi que et familie probrum metuens, arguebat Filiam, quod contra tot prudentum arbitria plus sola ipsa sapere velit, quam oporteat; concordiam omnium peritorum sententiæ obstinate refragandum non esse; Rosam ceu vanam prophetidem cum dedecore propediem vulgi fidulam fore; denique rationi, non contumaciæ in his parendum esse; promissum monasterium citius in Utopia a spatii imaginariis, quam Limæ constituentum.

et matri sue
incredule
præmunitur.

348 At Rosa tot contradictionibus alacrior, voce humili, sed lata replicavit: « Eia, mater » dulcissima, hic demum cessent verborum pugna, in magno tuo emolumento experieris, » quam durum sit contra stimulum calcitrare: in » sanctæ Catharinæ Limensi monasterio, quod » prædico, tu ipsa inter primas candidum sanctimonialium indues habitum; illic tu velaberis, ibi solemniter profiteberis, ibi Religiosa, » vite reliquam consummabis. » His auditis, adeo exarsit mater, irritari se putans, ut fidam a conspectu suo abegerit, altum vociferans, « Ego » ne monialis ero? Ego, ad quam regularis vite » ac status nulla unquam cogitatio aditum invenit, ego necessariae dotis inops, cantandi ac » psallendi ignara, curis secularibus imbuta, » spiritu vacua, clausuræ impatiens, omnia pluribus, ego in claustrum me abdum? Hæc etate » velabor, profitebor religionem severam, arctam, » difficilem? Apage, sat iugarum, ad Calendas » Græcas hæc impleta videbimus. »

eam ibi monialibus adscribendam esse.

E

349 Initium anni mdcxxx non vidit Calendas Græcas e, vidit tamen Mariam de Oliva sanctimonialiam in novello sanctæ Catharinæ Senensis monasterio, ubi post mariti obitum sexagenaria religiosi S. Patris Dominici filibus devotissime aggregata, cum sacra Ordinis veste nomen Sororis Mariæ de S. Maria assumpsit, exactoque probationis anno, solemnia vota emisit, ac ple-

b
sicut anno
Christi 1629
contigit.

c

A. LEONARDO
HANSEN.

na dierum, sancto fine quievit. Carebat inops vidua dote legitima, quæ quater mille libris argenti in singulis ibidem velandas erat dilinita. Verum, ne Mariæ obstaret egestas, providerat omniscia cura Numinis inspirans fundatrici, ut in ipso foundationis programme reservarentur loca nonnulla gratuite receptionis digniorum, sed inopam personarum; eoque privilegio gavisa est Rosæ mater.

Cum futura
memorati co-
nobii funda-
trix

350 Superest de ipsamet cœnobii fundatrice, ac prima ejusdem præfecta memorabile ac incendentum Rosæ vaticinium. Illustri matronæ Isabellæ de Mexia domi famula erat Mariana nomine, cui graviter agrotanti Rosa (utpote illis in ædibus pene domestica) more suo ex charitate ministrabat. Ea occasione honestæ femine tum Isabellam, tum agram invisuræ frequentes accedebant. Die quadam, inter alias adfuit prænobilis, nec virtute minus, quam parentela et opibus clara, D. Lucia Guerra de la Daga. Hæc Rosam (de qua memoranda audierat) illic infirmæ Marianæ servitio pie districtam conspicata, eidem cepit devotius allici, et captata affandi occasione, post mutuos ultro citroque urbanae comitatus ritus, impense Virginem rogavit, sui meminisse ut velit in quotidianis ad Deum precibus, sanctisque exercitiis.

occasione
quadam S.
Rosam invi-
sisset

351 Rosa jam intus moneri se sentiens, affectu reciproco matronam vixit, offerendo modicum id, quod posset; illaque fortius instante, promisit, se in singulas hebdomadas peculiariter certum diem selecturam, quo ipsam Deo commendaret. Lucia hoc solatio dives, ac domum reversa, quiescere non potuit, dum Rosam, plâne jam suam, denno conveniret. Venit cum prætextu commendandi maritum et filiolarum: nam Virginis apud Deum suffragio tunc forsitan magis indigebant. Rosa, velut si Luciam cor penitus inspexisset, eandem familiaris, quam prius complexa, nit de marito, nil de filiolarum filiisve tunc respondit; matronam vera novo sibi beneficio implicuit, ipsamque tandem, non in lucrum unice per quot hebdomades diei, sed plene in omnium suorum exercitiorum amica communione, et participium, arcano Dei impulsu stimulata, admisit.

sensit, se
excitari ad
fundandum
monasterium,

C 352 Nerdum sat capiebat ipsamet, unde, antur cur ita ageret, donec præter morem oculis a terra in vultum Luciam attentissime coniectis, cœpit exultare spiritu, suffundi colore inusitata lætitiæ, palpitare calidis præcordiis, ac demum hilaritate modestissima Luciam deosculans, « Enge, (inquit) mater, ingenti tuo operi te Deus reservavit. » Idque crebrins liquenti gaudio replicans, simul decenti osculo attonitam, minimeque repugnantem dissuaviabat. Dici non potest, ex Virginis spiritu quos quantosque mox spiritus hauserit felix matrona: dirigit, sensitque Rosæ tum affatu, tum afflatu mutari se medullitus; serpebant dulciter per omnes animæ suæ venas ignotæ flammule; cor in varias deliberationes repente dilatatum erigebatur totum ad cœlestia, quasi pulsa citatiori vociferans: « Domine ne quid me vis facere? » Sic affecta, domum rediit, per viam sic Deum alloquens: « Domine, si ex tuo aeterno placito, tuique nominis gloria est, quod ego a seculari isthoc ad religiosum aliquando statum transeam, perge operari in me, quod mirabiliter cœpisti; in toto cordis affectu meipsam tibi offero una cum prohibus et universa mea substantia; tuum erit

» dimovere obstacula, quibus me tam inelucta-
» biliter nosti implicitam. »

353 Exinde in mulieris animum velut connexo agmine immigrarunt simul religiosi status elicæ desiderium, simul spes vivacissima, simul indubia certitudo pertingendi ad hanc metam, evadendi retinacula, perimpendi innumeris obices, quos sola divina manus poterat dimovere. Nondum tunc Lucia trigesimum ætatis annum excesserat; superstes erat maritus, in plurimos (uti videbatur) annos victurus; circumstabat matrem soboles numerosa, quatuor nempe filii et una filiolarum; premebat magnarum opum vasta œconomia, nec tamen hæc religiosæ vocationis certitudinem in animo Lucie seu convellere poterunt, seu delibare; adeo quod de sanctioris propositi executione cum suis tam secunda tractare solebat, acsi, dispositis omnibus, de proximo velum sibi imponendum expectaret.

etsi maritus
et numerosa
proles adhuc
riverent.

354 Accidit interea, R. P. Joannem de Villalobos, qui tunc Societatis Jesu novitiatus Litemensis Rector præerat, ad aedes D. Isabelle de Mexia divertere, ubi in Rosæ colloquium incidens, postquam de certitudine futuri monasterii beatæ Catharinæ Senensis variis utrimque alternarum sermo, didicit a Virgine, se illic pridem locutam esse cum Lucia de la Daga amnis quidem juvene, at maturitate indolis gravi; de ea nunc plura se nolle dicere. Intellexit vir religiosus ac prudens, quorsum Rosa tum loquendo, tum reliqua subticendo alluderet; tacuit tamen, donec post Rosæ obitum Lucia, pro more sacramentali confessione animam expiatura, accederet.

Dein confes-
sario suo,
quem Rosæ
obscure præ-
monuerat.

E

355 Hic matrona confessario detexit, se magis ac perardui moliminis opus animo versare, undationem novi monasterii sub sanctæ Catharinæ Senensis tutela ac nomine; huc se impelli divinis stimulis, quibus omnino parendum sit; huc se vires, opes, cogitationes omnes conversum. Vicissim confessarius, illo temporis puncto memor verborum, quæ pridem a Rosa audierat, Luciam edocuit, illud ipsum esse, quod Virgo matronæ promiserat, quando eidem prædicabat, magno cuidam operi ipsam a Deo reservari. Proinde non diffideret vaticinio tantæ Virginis; rem tam arduam validissimis obstaculis, remoris, ac difficultatibus hand carituram, F verumtamen in ipso tempestatum summo furore ac motu, tranquillissime sperandum fore in summo auxilio, quod Rosa jam Sponso immortalis conregnans, facillime sit exoratura.

nobilis hæc
matrona pro-
positum suum
inducit.

356 Ita fuit: nam Lucie, maritum paulo post et proles omnes ex ordine Deus ab hæc luce evocavit, obstacula novæ foundationis undequaque innumera et potentissima sustulit, duos repugnantium animos ad favorem pii operis flexit. Supererat Lucie nobilissima parentela, quæ viduam, generis, ætatis, opumque intuitu ad secundas nuptias ita urgebat, ut pene adigeret. Verum ipsa Rosæ prædictionis memor, et consilii tenax restitit, vicit, triumphavit, rebusque ex voto, imo supra votum feliciter compositis, novo sanctæ Catharinæ Senensis monasterio auspiciando, struendo, dotando amplissimas suas facultates, denique et se ipsam dedit, et cum sacro velo nomem sororis Lucie de sanctissima Trinitate assumens, prima novelli sui asceterii præfecturam gessit, ac religionis spiritum, quem ab osculo Rosæ pridem conceperat, hortatu, cura, exemplo mirifice in subditas moniales propagavit, ac demum sanctimonie fama celebris.

et post mor-
tem mariti ac
liberorum ex-
secutionem
mandat.

ibidem

A ibidem extremum clausit diem. Hinc successim habuit Rosæ prædictio; unde factum est, quod sanctæ Catharinæ Senensis monasterium Limæ, ex eventu, apud consciam plebem sapissime Rosæ monasterium (hoc est diu ante vaticinio Rosæ prænnuntiatum) promiscue amet appellari.

ANNOTATA.

a Utopia est confictum regionis nomen, quo scriptores quidam utuntur, dum rem nullibi factam vel futuram significare volunt; ab *ὕψος*, uon, et *τοπος*, locus.

b Ad Calendas Græcas ex proverbio usurpatur pro nunquam, quia Græci non habent Calendas more Latinorum.

c Biographus hac phrasi sat clare asserit, in eunte anno 1629 prophetiam S. Rosæ impletam vel eventum probatam fuisse.

CAPUT XXVI.

B

Predictiones de variis rebus futuris et arcanis, quarum veritatem eventus probavit.

Idem (de quo paulo ante) R. P. Villalobos Societatis Jesu jurata fide testatus est, suo se experimento spiritum propheticum deprehendisse in Virgine. Petierat a Rosa precum suffragium pro felici exitu oculi negotii, sed ardui, quodque, ut sileretur a cæteris, primus silebat ipse. At Rosa (quod nunquam solita erat) in loquentis vultum oculis paulisper defixis, velut si illie tamquam in aperto codice legisset arcanum, verecunde subrisit, ac taliter respondit Patri, quod is hand obscure collegerit, illo momento cælitus innotuisse Virgini totam secretissimi negotii seriem; unde stupore attonitus ad P. Antonium de la Vega Loarsa ejusdem Societatis virum integerrimum rem detulit; qui R. P. Philippo de Tapia Callaoensis collegii Rectori simillimum cum Virgine accidisse, palam asseveravit.

Sancta plurimè personæ

C 358 Filia quæstoris Gundisalvi Michaela de la Massa secretam quamdam cogitationem versabat animo, quam nulli mortalium communicarat, neque communicare decreverat. Hinc Rosa familiariter se applicuit, totamque illam cogitationem velut ex pugillaribus accurate recitavit, ac saluberrimi documenti aphorismos miranti præscripsit. Maria de Mesta, pietoris Medori Angelini conjux, cum solo marito, nemine conscio, tractare de utriusque protectione in Hispanias, deque necessaria pecuniarum quantitate ad vitam illic honeste, et commode sustentandam. Inde Rosam adiit colloentura de aliis, quæ sibi tunc pressius instabant. Virgo sermone obiter dellexo etiam ad id, quod latere putabatur, ita respondit, acsi de eo pariter fuisset interrogata; nempe approbavit proleiscendi consilium, commemoravit summam pecuniariam, quam femina cum marito in reliquæ vite sustentaculum pari arbitratu constituerant, dixitque, hanc ambobus (eo quod prole carerent) sat fore. Mirata est mulier, fassa plus a Virgine dici non potuisse, si ipsa amborum secreto consilio terba adsedisset.

359 Longe mirabilis videbatur F. Joanni Mi-

guel Ordinis S. Domini religioso, cum e longinqua peregrinatione Limam reversus, atque in D. Hieronymi sacello Virgini seorsim colloquens, ab ea seriatim, et exacte sibi narrari audivit, quæ fratri procul in aliena regione acciderant, nec humanitus inde potuerant in Rosæ notitiam pervenire; quin et abditissimas suamet conscientie latebras Virgini patuisse, evidenter agnovit. In templo sancti Domini Rosa cum matre, honestisque feminis substiterat, Deo precibus commendatura extremum agonem Mariæ de Vera, quæ in adibus Didaci de Requena argentarii decumbens, ultimam vite horam expectabat. Supervenit triste nuntium, infirmam exspirasse. Territæ mulieres dolenter respexere in Rosam; hæc in calum; ac subito ad circumstantes reductis oculis, « Non plangamus, inquit, » nam amica nostra mortua non est, vivit Maria de Vera: tantum oremus Deum, ut convalescat. » Vixit, convaleuit, sed alio Rosæ miraculo, de quo in Mantissa.

360 Cuiam religioso Societatis Jesu, viro plane apostolico summisque virtutibus obornato insederat (nescitur unde) firma, tenax, et immobilis persuasio, illo se anno (qui erat mdcxv) certissime ex hac vita migraturum; ceptabat sane dissolvi, et esse cum Christo: unde, captata occasione, dum semel quæstoris conjugii loquebatur, adstante Rosa, et utriusque orationibus humiliter et enixe commendabat suum ab hac vite transitum, velut ante proximi anni Calendas indubie futurum. Exhorruit Gundisalvi uxor; at Rosa leniter subridens, « Nequaquam, (ait) mi pater, hic annus te nobis eripiet; ita tibi se cura spondeo. » Ille ex adverso contendebat, rem fore certissimam, nec aliud sibi accidere posse felicius, quam si paulo post celebratum Missæ sacrificium juberetur spiritum suo reddere Creatori; id unum se ardentè optare, imo et sperare. Invaluit sensim apud optimum patrem instantis sui termini concepta opinio, ut a collegio ad novitiatum, seu tironum domicilium migrans, non sociis tantum, sed ipsius quoque arboribus, muris, tectis valedixerit, velut domum priorem nunquam revisurus.

361 Cruciabant hæc piam Gundisalvi conjugem, quæ tantum suæ conscientie moderatorem dolebat præmature amittere; proinde in Rosam quotidie anxie respiciens, quærebat millies, verane sint, quæ illa prædixerat de confessario suo diutius supervicturo. Vicissim millies replicit Virgo, et matronam jussit securam esse. Nilominus hæc trepidabat, quoties Missæ sui confessarii intererat, metuens ne ille sui desiderii compos illamet hora, peracto Sacrificio, abiret e vivis. Denique in sacratissimo divini Natalis pervigilio, dum matrona confessura patrem adibat, per ipsam Rosam eidem significari jussit, deponeret jam tandem inavissimam vicini sui obitus persuasionem, sciretque se grandioribus Dei obsequiis reservari, non moriturum prius, quam foris complures animas operosa conversione in viam salutis adduxerit, interque illas peculiariter eminare quinque præcipuas, suo apostolatu dignas, et vero Numini acquirendas. Hoc Rosa centies timida quæstoris conjugii ad solatium occantarat; hoc ipse deum eventus plene comprobavit: nam et pater post Rosam annis novem supervixit, et in conversione perditorum hominum, fructus, quos illa prædixerat, admirabiles reportavit; utpote, qui ex viris sui instituti primus adiit montana, quibus hodie nomen SAN-

A. LEONARDO HANSEN aliasque res arcanas indicat.

et cuidam putanti, se anno 1615, moriturum,

E

longiorem vitam promitti jubet

F

A. LEONARDO
HANSEN.

a

*Duobus sacer-
dotibus Domi-
nicans.*

CTA CRUX DE LA SIERRA a, ubi plurimas demoni
animas eripuit, ac demum Lima anno MDCXXVI
santo sine quievit.

362 Pater Fr. Bartholomæus Martínez Ordini
Prædicatorum, Limensis cenobii sancte Ma-
riæ Magdalena Prior, et Rosæ confessorius,
eventu ambiguo luctabatur cum morbo gravissimi,
et extreme periculoso, jamque corporis cu-
ra fere deposita, medicis suadentibus, accelera-
bantur ultima migrantis animæ remedia. Invisit
ægrum P. M. F. Joannes de Lorenzana, con-
ceptoque repentinae fiducia instincta, jussit infirmum bene sperare, eo quod illo momento in
ecclesia viderat, eorum SS. Hostiæ tabernaculo
pro salute agri luculentum ardere cererem, Ro-
sam intelligens, quam illic ardentissimas fundere
preces emittens observarat. Vix verba finierat,
cum superveniens sacrista F. Joannes Fernandez
ait, a Rosa in templo coram sanctissimo Sacra-
mento genuculata illic se missum, ut Bartholo-
mæum certum faceret, ex illa ægritudine quan-
tumcumque jam complorata, nequam sibi
mortem imminere; bono proinde animo esset,
valetudinem citius, quam sperari poterat, redi-
turam, eo quod prius ipsum oporteat divinæ
gloriæ in quodam singulari ministerio strenue la-
mulari. Bartholomæus, cui Virginis anima intus
perspecta erat, nil hæsitans, fidem dicitis adhi-
bit, eadem hora metum, et morbum abiecit.

*qui periculo-
so morbo la-
borabant.*

an utransque

363 Magister F. Ludovicus de Bilbao, illidem
per annos quatuordecim Virginis confessorius,
sopitis, quas extinctas crediderat, febribus, ti-
mere sibi desiderat: cum velut ex insidiis morbus
redit multo quam ante violentior, ac recidivum
ad extrema reduxit pericula. Jam perperam hære-
bant medici, et pharmaca adhibere destiterant;
jam æger (cui natura vocem dederat sonoram,
et liquidam) præ angustia obstructi pectoris,
utrimque * languore, vix, quæ intelligerentur,
proferre poterat; nihilominus, qua licuit vocis
tenitate ac nitibus mandavit, indicari Rosæ
discrimen suum, quidque ipsa de morbi hujus
successu et exitu sentiret, sibi liberrime renun-
ciare jussit, ut, si moriendum sit, continuo præ-
parare se possit ad momentum, a quo pendet
æternitas. Cetera Virginem obsecrat, ne in hoc
incipit se destitueret, aut quidquam salutis sue
congruum dissimularet; hoc, si ullum aliud, di-
cenda veritatis tempus esse, nunc vel maxime
ab ea se filialis benevolentia sancta obsequia ex-
spectare.

*prætinam
sanitatem
spondet.*

364 Virgo, tanetsi spiritualis sui patris angori-
bus comolebat, nihil tamen periculi commemora-
tione exterrita, paucis, ac vultu alacri,
respondit: « Ad serium illud ultimæ respirationis
» nis momentum omni anxiâ, cura, sollicitudine
» ne se parare nunquam intempestivam, semper
» laudabile est ac salutare. Veruntamen in-
» firmitas ista non est ad mortem, convalescet
» infirmus, et in proximo sanctissimi Rosarii
» triumphali festo coram universo populo diserte
» e suggestu perorabit. Interim mittam illi me-
» dicum memi, hunc ad lectuli caput jugiter
» sub oculis habeat, nec de recuperanda vale-
» tudine dilidat. » Misit deinde patri, quam
» nunc habebat in deliciis, brevem parvuli Jesu
» iconem decenter vestitam, suum (uti aiebat)
» medicum, quem deinde a convalescente repe-
» tit, nuntians, absque hoc sibi nimum se so-
» litarium videri. Credit Rosæ vaticinio Ludo-
» vicus, medicum devote coluit; vires omnium
» admiratione integerrime recuperavit. Unicum su-

pèrat, in quo plurimum hæsitabat, nimum D
ham videns, quemodo sibi obvenire jam posset
concionandi munus in propinqua sanctissimi Ro-
sarii solemnitate, quandoquidem pro illo anno
hæc vices non suæ erant, sed sui Provincialis
M. F. Gabrielis de Zarate: nam huic per sortem
(ut ibi moris est) uno mense ante hoc sermo-
nandi onus obtigerat. Nihilominus et hoc in
Ludovico impleri debuit: siquidem Provincialis
paulo ante festum ægritudine correptus, prædi-
care non potuit, ignarusque vaticinii, sermonem
habendum Ludovico demandavit.

*et nocentem
comitalem
morbo libe-
randum a-
rit*

365 Lima in sancti Dominici cenobio Joan-
nes de Soto religionis habitum impetrarat; sed
morbum comitalem, cui obnoxius erat, silentio
presserat. In probationis anno fraud deprehensa
Alphonsus Velasquez cenobiarcham permovit, ut
de patrum consilio clam statuerit, inutilem no-
vitiuum honeste ad seculum remittere. Jam de-
creta erat executionis dies, et novitiuum ma-
gistro Petro de Loaysa injuncta dimissio; neque
humanitas quidquam horum Rosæ innotuisse po-
terat. Adfuit tamen pia Virgo primo diluculo, et
per Fr. Blasium Martínez sacristam rogavit, una
cum Priore magistrum novitiuum ad se in tem-
plum descendere, priusquam opus conceptum
exequeretur. Venere ambo, mirati, quid Virgo
hora tam insolita ac præmatura sibi vellet. Re-
spondit illa, se occurrisse supplicaturam pro no-
vitiio jamjam exuendo, simulque rogavit decre-
tum expulsionis rescindi. Substomachus ad hæc
patrum unus, replicavit: « Nescis, Rosa, quam
» male hoc intercessionis beneficium collocas;
» at scito, juvenem, pro quo rogas, emittende
» professioni prorsus idoneum esse. » Equandi-
» miter hanc repulsæ asperitatem tulit mitissima
Rosa, attamen suljanxit: « Videbitur decretum
» Altissimi diversum esse, vestroque fortius:
» nam novitiuus ille ad solemnem professionem
» rite pertinet, et Ordinem, pietatis, ac reli-
» gionis exemplo, insigniter illustrabit » Totum
evenit, uti Virgo prædixerat.

*Quibusdam
virginibus
assignat*

366 Tres germanæ sorores, Philippa, Catha-
rina, et Francisca de Montoya Rosæ conversa-
tione et exemplo erudiebantur ad pietatem. Ex
his Philippa et Catharina desiderabant, spreto
seculo, religiosum sancti Dominici habitum, ac
tertiæ Ordinis amplecti institutum. Sola Francisca
paulo tenacius adhaerebat mundo, totisque
præcordiis abhorrebat a sæculi divortio; displic-
ebat religiosa vestis, pammosa simplicitas; oble-
ctabat nitidioris cultus fimbriata ostentatio, tene-
bat venusti capillitii femineus amor. Coarguebat
interdum Rosa nimum Francisca in crispanda
cesarie studium, ac dicebat: « Hos tuos, quos
» tanto nunc affectu colis capillos, ego recisos
» aliquando visura sum, ne dubites. » Demum
prædixit apertius, Francisca (etsi tunc repu-
gantem) una cum germana sorore Catharina
tertiæ Ordinis sancti Dominici monialem fore,
at Philippam, quæ tunc ejusdem instituti ha-
grabat desiderio, in oblatas tandem honestas nu-
ptias consensusram. Respondit successus vaticinio:
nam Philippe ardens religiosi status desiderium
cunctis adstupentibus migravit in Francisca;
illa maritum, hæc sancti Dominici habitum una
cum Catharina sorore obtinuit: capillos, pon-
pan, seculum, fervore ac letitia inenarrabili
ejuravit.

367 Aliud nobile par virgineum, Maria et
Joanna Urtado de Bustamante, quamquam inti-
ma ac familiari Rosæ amicitia gauderent, nil ni-
stulum rite
quem postea
eligerent.

A nus, quam de amplectendo Religionis statu cogitabant. Attamen cum his, die quadam, in domestico horto coambulans Rosa, impetu superno ac repentino sic utramque affata est : « Scito te, bonæ sorores, vos ambas una cum avia vestra Ludovica sanctimonialis fore in monasterio, quod dicimus SS. Trinitatis, et ego diem illum victura, ac visura sum. » His tertia supererat germana soror, Francisca nomine, quam e contra tantum accenderat desiderium subeundi tertium Ordinem sancti Dominici, ut vix aliud cogitare libuerit, aut loqui. Communicato demum cum Rosa consilio, responsum ab ea retulit, quod postmodum eventus comprobavit : nimirum, ipsam nec S. Dominici, nec alterius Ordinis monialem, sed legitimi mariti conjugem fore. Ita accidit : nam anno mxcv, nempe biennio ante Rosæ obitum, hinc sorores Maria et Joanna una cum avia in sanctissimæ Trinitatis monasterio velate sunt, ac prior, Mariæ de la O, altera Joannæ a Jesu, ultima Ludovicæ a Cruce nomen assumpsit. Francisca nupsit Hieronymo de Villalobos.

B 368 Joanni de la Raya, et Mariæ Euphemie de Parejas natus adolesebat filius Rodericus, quem ipsi a teneris destinarent sacra militiæ Societatis Jesu tempore suo adscribendum. Crevit puer, at nullo religiose inclinationis indicio. Applicatus scholis, manifestius iam ecclesiasticum statum, quam litteraria quævis exercitia abhorere visus est, quidquid ex adverso uterque parens seu palam cuperet, seu operosius suaderet. Afflicta mater, debitescentem in hortensi cellula Rosam adiit, dolorem exposuit, precum subsidia enixe flagilavit. Rosa, ut erat accelerandis mæstorum solatiis promptissima, statim quidquid suæ apud Deum orationes valerent, Euphemie addidit. Mox aliquantulum casus intuens, postque brevem morulam in se reflexa, « Nil (inquit) ambigito, Rodericus tuus post menses admodum paucos religiosam induet togam, sed non illam, quam tu mæce volebas, Societatis Jesu. »

369 Sanciarunt postrema hæc verba Euphemiam; unde replicavit : « Ah! quam medullitis mecum tristabitur maritus meus, ut auferat filium nostrum illi Societati non fore aggregandum. » Respondit blande commiserans Virgo : « Quin tu potius adora divinam providentiam, quæ tibi hæc tempestive constare voluit, ut sensim maritum ad justam æquanimitatem dispiraturus. Sinite in Roderico operari divinam potius voluntatem, quam vestram; et quam primum filius tuus regulare institutum amplectus fuerit, vide, me moneas, ut et ego Altissimo grates referam pro beneficio, quo nos affecit. » Tres circiter abiere menses, quando Rodericus inflammari se sensit impetioso ac subito religiose vite desiderio, jamque ultro parentes, quandoquidem ita ipsis collibitum erat, incontinentanter serioque agerent cum Patribus de sua in inclutam eorum Societatem admissione. Rescivit hoc Rosa, iterumque dixit Euphemie : « Certo certius religiosum videlicet filium tuum; at æque certum est, ipsum Societati Jesu adscriptum non iri : radior seraphici Francisci tunica illum expectat. »

370 Nil minus tunc aut cogitabat Rodericus; aut optabat cum marito Euphemie. Quin potius cum primoribus Societatis jam pertractata, conclusa, parata erant omnia, sola consensuri P.

Provincialis expectabantur litteræ: sed (Nimine sic disponente) tardarunt illæ, atque interea Rodericus clam parentibus certobium sancti Francisci adiit, habitum petiit, admissionem obtinuit, monitisque, et demum flexis ad consensum parentibus, octiduo post, solemnî ritû in pauperem Fratrum Minorum Ordinem adlectus est. Mater de novitiî constantia mæste auxilique subdubitans, quod delicatum puerum tantis metuebat austeritatibus vix parem fore, denuo Rosam adiit, sollicita, pusillanimis, inquieta, præsertim ex quo resciverat filium inter Quadragesimales rigores nonnihil infirmari. Sed Virgo diffidentiam mulieris leniter perstringens, « Tam modicam (ait) fidem habes in auxilio Regime sanctissimi Rosarii, cui novitium Rodericum commendavi? Scito, illum in ordine suo perseveraturum, et sappone, te illum jam viderere professum. » Quid multa? Rodericus mox ut lineam subuculam cum lanca commutavit, convaleuit, exacto probationis anno solemnia vota emisit, diuque in seraphica religione pius et exemplaris sacerdos supervixit.

371 Nobilis Hispani Leonardî de Roya mancipium Mariæ Perez cum hero clam vivebat in statu damnabili. Compuncta demum, snæque animæ salubris prospectura, cum modum non videret, quo aut periculoso contubernio se expliceret, aut, servili conditione pressa, iugenni viri legitimas assequeretur nuptias, Rosæ calamitatem suam fidenter aperuit. Compassa Virgo, ancillam bene de Dei misericordia sperare jussit, fore, quod Leonardus rite ipsam uxorem duceret. Credit afflicta mulier in spem contra spem, felicitique experimento comperit, Rosam non ex vano promississe solatium.

372 Mariæ de Mesta, Medori Angelini pictoris conjugi, duæ simul ancillæ Ethiopissæ domo auferant, earumque altera, Antonia nomine, etiam claves heræ tunc pernecessarias asportarat. Quæstæ est Virgini jacluram suam, quodque domum rediens, aut arcam vestiariam, cuius clavis subducta erat, vi effringere, aut in diem posterum aliunde necessariam vestem mutuo petere rogebatur. At subito respondit Rosa : « Nentrum facies : nam reversa ad limen tui domicilio, priusquam de sella prodeas, occurret tibi in ostio, qui Antoniam a fuga spoute in aedes redisse nuntiabit; alteram fugitivam, scito eras ad te reducendam. » Abiit Mesta, et in domus suæ limine, antequam gestatoria sella exscenderet, maritum in valvis obvium habuit, nuntiantem redisse cum clavibus Antoniam. Vicissim marito reposuit Mesta : « Et crastinus dies alteram nobis restituet profugam. » Utrumque contextum Rosa prædixerat, utrumque Mestæ postredie impletum vidit.

373 Decreverat Peruanî regni excellentissimus prorex, Gundisalvum de la Massa, quæstorem inoplicare procul a Lima functioni honorifica, ad perardnæ, quæque virum exigebat summe tui experientis, tum fideli ac integritatis. Misit igitur, qui Gundisalvi consensum elicerent, regio (quam vocant) audientia senatorem, et fisci procuratorem, quibus honoris et auctoritatis gratia proprium suum adiunxit confessarium. Quæstor legationis dignitate percussus, simulque cum seriam proregis mentem, tum negotii difficultatem probe intelligens, spatium quasi deliberaturus petiit, maxime quod tunc ob classem propediem inde Hispanias petituram, expediendis infinitis litteris, suique of-

A. LEONARDO
HASSES.
illum Ordini
Franciscano
adscribendum
esse.

E
et concubina
prænuunt
legitimas nup-
tias.

alterique mu-
lieri reditum
fugitivorum
nunciavit

F

Prædictæ, ho-
spitem suum
in difficili ar-
gusto.

A. LEONARDO
HANSEN.

licii ratiociniis distringebatur, ne domo vel ad unum diem abesse posset: revera autem hæc pretebat, ut per longioris moræ inducias effugeret ipsum periculosæ plenius opus alca. Profecta classe, tres supradicti non junctim, sed singuli ad Gundisalvum rediere, ac pluries quidem: premebat enim negotii gravitas et regis obsequium.

cui prorex il-
lum implicare
statuerat.

374 Tandem xv Aprilis, quasi peremptorie monitus, postridie hora præfixa sese a prorege ad colloquium in palatio expectari, facile agnovit, jam nullum superesse exosæ perfectionis effugium; unde illomet vespere post ornam cogitandum ac tristis, angorem sui animi solis conjugi Rosæque aperuit. Uxor metu dispalluit; sed nequiquam Rosa, quæ die postero ab oratorio veniens, quæstorem jamjam domo exiturum, ac prorege sese stiturum, vultu alacri affata est: «Vade, (inquit) nec formides, latior ad nos redibis e palatio, quam hinc exieris, et ne superfluis te morer, securus esto; arduum illud negotium, quod subvereris, in alium transferatur, tu plane immunis eris.»

B
certo certius
adhærendum
non esse,

375 Dubitanti quæstoris conjugi, idem his, ter constantissime incubavit, adjiciens: «Nec si videris utrumque mariti pedem immisissum stapeli, aut plateæ jam adequitatem, crederis profecturum. Manebit is tecum Lima, nec emittetur foras ad molestissimæ functionis periculum.» Mira res: quæstor subito intronissus ad arcæum proregis colloquium, ab eodem variis sermonibus detentus per horam et dimidiam, illo momento temporis, quo jam adamantini decreti insinuationem pavidus expectabat, comiter dimissus est, nec prorex, toto seriæ confabulationis spatio, odiosam illam commissionem verbulo attingit, tametsi quatuor integris mensibus studuisset hæc, per supra memoratos, quæstori invito efficacissime persuadere. Eadem longo post tempore sic alteri injuncta hinc, acsi de illa nunquam tractatum fuisset cum Gundisalvo.

et fratri suo,
cujus longe
distantis ma-
trimonium
prænoverat,

376 Ferdinandus Flores de Herrera germanus Rosæ frater, patris exemplo militiam secutus, usque in Chilæ regnum penetravit, ubi et vexilliferi honore in sua centuria functus est. Huic, leucis plus minus quingentis Lima distant, Rosa soror epistolam scripsit, (nam divinitus didicerat, illum in Chile honesto matrimonii jugo succollasse.) Hæc solite hortabatur fratrem, quandoquidem hunc statum amplexus erat, Christiani patrisfamilias obligationi inter militares strepitus accurate satisfacere hand negligeret; domum suam ad Dei timorem ac pietatis observantiam studiose formaret; liberos, quos illi superna benedictio datura erat, optimis moribus imbuere, sancteque educare satageret; ac primum quidem matrimonii sui fructum filiolarum fore, a Deo peculiariter signatam in facie, quam videlicet purpureis conspiciant Rosæ character esset ornaturus. Hanc itaque, mox ab ortu, parens dicaret offerretque angustissimæ Deiparæ: siquidem hæc filiolarum puritate et innocentia vitæ, multum placitura erat Altissimo. Ita evenit: nam post biennium circiter nata est Ferdinando prima hæc soboles, secumque ab utero matris attulit rosæ typum in vultu tam belle et accurate effigiatum, ut nec penicillo venustius depingi potuisset.

filiam ex eo
nascituram
per litteras
commendat,

377 Adolevit cum hoc signo parvula, mirandibus, quotquot Rosæ litteras pridem viderant. Didacus Gonzales Montero, Christophorus de Aranda Valdivia, alique centuriones ac Chilen-

sis militie præfecti certatim adibant Ferdinandi aedes, devoto hoc spectaculo coram fruituri: nam et puella (juxta Rosæ vaticinium) mire a teneris propendebat in religionis ac pietatis exercitia. Tandem præmature utroque parente orbatâ, remansit sub tutela pupillari, donec Franciscus Lasso de la Vega, Chilensis regni gubernator et præses, ob Rosæ tunc defunctæ piæ et usque in Chile celebrem memoriam, in se officium curamque suscepit ultro, ut orphanam suo sumptu e Chile Limam transmitteret, ubi aviæ Mariæ de Oliva (jam tunc montali) in S. Catharinæ Senensis monasterio sanctissime convixit, ac singulari virtutum exemplo mirabiliter cornescavit.

378 Isabelkæ de Mexia nobili Matronæ ancilla erat Æthiopissa, Speranza nomine, quod ultro sibi (acsi Christiana esset) imposnerat. Hæc a promontorio Africae (Hesperiam olim, nunc Caput viride b appellatur) ab interiori Lybia c per mare Atlanticum abvecta in Indias, primum quidem in isthmo Panamæ d servierat; exinde Limam deducta, jam a sexennio ancillabatur Isabellæ. Accidit eam graviter infirmari: E quapropter supplex Rosa tum Isabellam, tum suam matrem exoravit, concedi sibi Speranzam, in maternis ædibus suo ministerio commodius procurandam. Ut allata fuit, repente Virgo perplexum quid secum mussitans, demum aperte dixit matri: «Sentio, Speranzam non esse baptizatam.» Egra ex adverso, malum pudorem obstinatione peiori obarmans, contendebat pervicaciter, in Panama se sacro Baptismo linctam fuisse, et ut fidem conciliaret mendacio, fugebat nomina plurimum, quos interfuisse jactabat; comminiscabatur paternos nunquam natos, locum, annum, ritum, omnia præter veritatem.

Diebus accepit
notitiam
de Æthiopissa
non baptizata.

b

c

d

379 Perfacile ipsi fuit, tum dominæ suæ, tum Mariæ de Oliva cæterisque imponere, adeo ut Rosam velut importune molestam arguerent. Verum ingemiscebat Virgo identidem suspirans ac palam deplorans infirmam non baptizatam. Supervenit, providente Numine, post dies nudecum Gundisalvi quæstoris mancipium Franciscus, qui Speranzæ ex Africa Panamam, inde Limam jugiter comes fuerat: is interrogatus respondit simpliciter, se semper credidisse, quod utique intra hoc sexennium Speranza Lima baptizata sit: F nam quod in Panama Baptismus ei non obtigerit, habere se compertissimum. Hic tandem convicta mendacii, sed admirans, mole in Rosa poterit divinare, sic coram omnibus orsa est loqui: «Dum ex Panama huc in aedes Isabellæ veni, reliquæ ibidem Æthiopissæ me per Indibrium e equam e appellabant, quod baptizata nondum essem; at ego convitii impatiens, repli cui audacter, æque ut illas Christianam me esse. » Abinde, ne pudefierem, mendacium meum per tinacia tueri conata sum usque in hodiernum » diem. At nunc a Rosa (nescio quo modo) » deprehensam me fateor, et Baptismum flagito. » Confestim Virgo accivit vicinum S. Sebastiani parochum licentiatum Quixanum; huic rei seriem, infirma annente, exposuit; baptizatur Speranza, moriturque postridie.

quæ se Chri-
stianam men-
daciter anse-
rat.

F

e

380 Nemo audebat interrogare retam hoc successu Rosam, unde arcæum Speranzæ statum didicisset: nam huic ei non potuisse humanitas Limæ innotescere, apud omnes in confesso erat: ex altera parte, Virgini cælitus infundi abstrusas notitias, pridem constabat matri, quæ inter alia, legendi scribendique scientiam, non acqui-

et artem le-
gendi scriben-
dique cælitus
infusam habuit.

sitione,

A sitione, sed divina infusione irrorase minorenni Filia grato experimento compererat. Res demum ita patuit. Docuerat mater filiulam Rosam utcumque singulas nosse alphabeti literas, jamque in eo erat, ut de iisdem in syllabas combinandis puellam instrueret, simulque in pagella rudo exemplar dederat, ut inde calamo characteres formare disceret. Malebat Rosa totum hoc tempus orationi dare; sed mater suspiciens, filiulam puerili more discendi tedium ac laborem defugere, induxit confessarium, ut coram se Juvenulam de neglectu redargueret. Fecit ille bona fide, quod jussus fuerat; sed Rosa postridie, oratione praemissa, matrem adiit, librum oblatum expeditissime legit; insuper programma exhibuit sua manu eleganter conscriptum. Nempe melius docuerat unctio, quam Oliva, et idem, qui sanctae Catharinae Senensi artem legendi scribendique supernae defuderat, dignatus est et Rosam pari infusionis compendio divinitus erudire. Porro, ne his minutioribus immoremur, tandem hoc Magistro, suae mortis diem, locum, horam edocta, nemini dulcius, quam sibi suoque funeri felix vates praecinit. Verum id commodius proximo capitulo servatum esto.

ANNOTATA.

a Sancta Crux de la Sierra est montana Americae provinciae, in regno Peruano sita, versus ortum et Paraguaiam extensis. Caput ejus vocatur Fanum sanctae Crucis de monte, a quo provinciae verosimiliter nomen accepit; est oppidum satis cultum sub domino Hispanorum.

b Caput viride, quod ab Hispanis el Cabo verde nominatur, est promontorium Africae in Nigritiae regione, quod Dyonisius Ferdinandus Lusitanus anno 1446 detexit, et jam passim uotum est.

c Lybia vel Libya, cum latissime sumitur, totam Africam significat. At Baudrandus interiori et restrictiorem hujus nominis regionem describit his verbis: Libya ulterior, quae et interior, regio Africae et pars amplissima regionis Ptolomaeo, quae in meridiem extensa erat inter Libyam citeriorem, oceanum Atlhanticam et Aethiopicum atque Aethiopiam; a Nigro fluvio in duas partes inaequales secta erat, et sub ipsa comprehendebantur Nigritarum regio, Garamantes, Getuli et Libya deserta etc.

d Isthmus Panamae est tractus parvus Americae octodecim leucarum, quo America Septentrionalis jungitur Meridionali in provincia Terrae firmae. In eo sita est Panama celeberrimum emporium Americae Meridionalis, estque urbs episcopalis sub archiepiscopo Limensi.

e Apostolicus Societatis nostrae sacerdos, qui aliquot annis in America missionarium egit, et in ea adhuc vivit, mihi asseveranter uarravit, inter mancipia jam ad Christianam fidem conversam moris esse, ut populares suos nondum baptizatos cognomine equorum vel asinorum appellent, et cum eis conversari nolint.

CAPUT XXVII

Prævia notitia sanctae Rosae de morbis et cruciatibus, quos circa finem vitae sibi tolerandos didicit.

Dnrusne premat certitudo mortis, an horae ac diei incertitudo, problema sit; illic decretum, hic secretum affligit mortales, nisi quod solis Dei amicis mori sit licitum, et insuper nonnullis horum, eximio favore Numinis, secretum diei et horae reveletur. Hinc et Rosae quotannis festum divi Bartholomaei (quo se morituram praesciebat) tam pretiosum et charum fuit; hoc studio singulari colebat devotius, nec suo contenta jejunio, aliquot innocentes puerulos induxit, ut secum in hujus festi pervigilio jejunarent; hi vero etiam post Rosae obitum perrexerunt ejusdem Apostoli recurrentes vigiliis spontaneo celebrare jejunio, nec aliam norant pia consuetudinis rationem dare, quam quod sic a Rosa fuerant instituti. Mirabatur curiosa mater, quid filiae tam peculiare cum sancto Bartholomaeo verteretur? Donec tandem audivit a Virgine, hunc sibi diem aliquando fore nuptialem, quo ad Sponsi thalamum esset evocanda.

382 Adhuc mortalitati Virginis supererat circiter triennium, quando ex gravi morbo decubua, videbatur omnibus jam vitae marginem extremum attingisse; nemo dubitabat, intra paucos dies e vivis abituram: domestici velut jam mortuam plangebant, cum subinde, num adhuc spiraret, ambigerent. Adstitit inter alios confessarius P. magister Fr. Ludovicus de Bilbao, cepitque voce lachrymosa affari Virginem iis formulis, quibus ad postremum agonem sollicitus animari solent moribundi. Audiebat quiete et avide patris spiritualis ultima solatia gemens Rosa, illiusque hortatui prompte se accommodans, nunc contritionis actus ferventissimos, nunc humillimae resignationis tranquilla suspiria, nunc anhela supernae patriae desideria facili conatu frequentabat.

383 Verum ut vidit circumstantes, velut perditam liberis singultire, ipsumque confessarium lachrymas tenere non posse, cohibere nec ipsa potuit roseum commiserationis affectum: utque consolaretur ceteros, ita allocuta est patrem: « Depone metum, abige inopportivum » merorem, ac certus esto, me nequaquam ex » hac, licet tuo omniumque judicio complora- » ta, aegritudine morituram. Heu! longins ab- » est meta, ad quam propero; attingam demum, » sed non modo. Quod si nunc morerer, his » mihi moriendum foret: nam, qui ultimo le- » thum mihi allaturus est dies, procul distat; » nec opinandum, hanc Sponsi voluntatem esse, » ut bis moriar. » Mirabatur confessarius, hac tanta cum securitate ac fiducia proferri a Virgine, quam sciebat nec temere loqui solitum, nec in re tam abdita quidquam asseveraturam, nisi diem sui transitus divina revelatione compertum habuisset.

384 Annum denique suae aetatis trigesimum primum Rosa attingit, quem minime se finituram dudum praevoherat. Unde quatuor ante obitum

Cum Virgo in gravem morbum incidisset

E

et adstantibus brevi moritura videretur.

F

ipsa affirmavit, tunc obitum sibi nondum imminere:

nam mortis suae tempus

A. LEONARDO
HANSEN.

mensibus, valens ac sana Gundisalvi uxorem sic allocuta est: « Scito, mater, me quarto abhinc » mense viam universae carnis certo ingressuram. » Ultima infirmitatis meae dolores, qui me con- » ficient, atrocissimi erunt, sed omnium erit in- » manissimum tormentum sitis, cui ut tunc sub- » venias, ex nunc obnixae et anxie te precor. » Memento, ne mihi, torridis faucibus aridisque » visceribus tua materna viscera imploraturae, » lympham deneges, qua indigebo. Pollicere ho- » die, mater, quod in illo mortifero extremae » sitis incendio me non destitues, quin poscen- » ti aquam praebeas. » Attonita his dictis matro- » na, et Virginem attente intuita, ut vidit tam serio cernueque supplicem, promisit fide bona, se poscenti daturam quoties et quantum aquas foret petitura. Interim dolebat tam prope imminere decretorum Rosae diem.

locum in do-
mo hospitis

B

385 Porro et locum (sed integro anno ante) eidem matrone praedixerat: nam quodam vespere inter spiritualia colloquia subito praeter morem interpellans Rosa, vultu amoenissimo modestisque lartitiae signis diducto, in haec verba eripit: « Scito, mater, me non alibi, quam hic » in domo tua, et hoc loco naturae debitum » soluturam: et, si videris, me in parentum » meorum adibus ultima agritudine corripit, non » ambigas, hic, non illic solvar mortalitatis no- » ra. Nunc ergo per omnia nostras amicitias ju- » ra te obtestor, ne, quando hic expiravero, » corpusculum meum aliis feminis committas ve- » stiendum, feretroque aptandum; soli tibi ac » genitrici meae hanc curam pro amore Dei as- » sumito; vobis solis ultimum hoc pietatis in » me officium supplex commendo. »

et cruciatibus
eum praeces-
suros antea
noverat.

C

386 In celebri arrum visione (de qua supra cap. xvii) pius Salvator tempestive coram fulgido innumerablem angelorum exercitu revelavit Virgini totam seriem innumantium dolorum, quibus ultimo laucinanda ac praeparanda erat ad beatam immortalitatem; hos tam acutos, saevos, multiplices fore, ut caeteri, quos illactenus per- tulerat, istis collati, vix nomen doloris mereantur; singula exhausti sui corpusculi membra proprium habitura equuleum, ut nullum alteri aut succurrere possit, aut cruciatum naturali consensu partiri; sicut eandem, quae in cruce exanguem torsit Redemptorem, arida Rosae viscera fancesque occupaturam; intimas ossium medullas ardore intolerabili depascendas, nec ullum ex tot simul atrocibus morbis, solitum naturae ordinem, periodum, leges, aut intervalla admissurum, eo quod praeternaturalis futura sit tot mortalium tormentorum exlex congeries.

amicisque
quibusdam
indicaverat.

a

387 Rosa ne tanta amaritudinis calicem expavesceret, in sacello Rosarii, velut in horto Gethisemani, sese tunc voluntati Patris aeterni, tum adjutorio Virginis matris ardentem commendavit, quando, annuente Deipara, ibidem apertius didicit, prope adesse diem, quo totum hoc mortiferi promulsidarii a absinthium sibi strenue sic epotandum. Supervenit fortuito Joannes de Tineo Almansa familiaris, qui Virginem obiter salutans ejus se precibus commendabat. Vicissim Rosa flammante vultu (quem serium istud Deiparae colloquium vehementer accenderat) precum subsidia ab illo flagitavit, perplexa aliqua interserens, quae Joanni sat erant, ut intelligeret, tunc Rosae praecisum vicini obitus sui diem fuisse revelatum.

b

388 Denique, triduo ante fatalem postremae agritudinis syncopen b Rosa ultimo adit paren-

tum aedes, forte clam valedictura suae ibidem hortensi cellulae tot secum caelestium deliciarum consciae. Illic se Virgo solitariam ac sine arbitris putans, egypteos exorsa est modulos, suaeque morti jam propinquas dulciter praecantillavit. Observabat insciam e vicino angulo mater, audiitque filiam arguto fluidorum rhythmorum júbilo blandientem sancto Patri Dominico, cui impenso commendabat Mariam de Oliva matrem suam, crebro inculcans ac repetens; hanc brevi (se moriente) mansuram solam; proinde huic orbae ac derelictae suae e caelo impenderet tutelam, quam tandem adoptaturus esset in filiam. Percelluit matrem arcans horror, et tunc quidem dissimulavit, forte subdubitans, non admodum seria esse, quae metrica, ac per cantilenam efferuntur, non quia vera, sed quia obvia: donec tertius dies (qui mensis Augusti primus erat) aperuit, non poetice, sed propheticè cantatos fuisse migraturi oloris threnos, ni mavelis dicere jubilos.

D
Postquam
vultum suum
S. Dominico
commendave-
rat.

389 Calendis Augusti, Rosa sub vesperam sana ac vegeta suo sese cubiculo incluserat, expectatura illic promissos ultimi sui acubitus dolores, quorum anteambulationes, ac strategos e sentire jam coeperat. Et ecce, sub noctis mediam auditur miserime ejulare. Accurrit quatorstoris uxor cum filiabus et ancillis, invenitque agram toto corpusculo extensam per solium; rigebant membra sine motu; sola pectoris anghela palpitatio, et languida vocis querula rauceo Virgini scintillam vitae inesse arguebant. Instabat anxia matrona: interrogabat, ubi, quid potissimum doleret? quid demum haberet mali? sed Rosa praetenuitate spiritus tunc respondere aliud non potuit, nisi quod verbis inter- cisis diceret, malum quidem se nullum habere, at ipsissimum mortem in intimis viscerum suorum penetralibus liberrime dominari. Interrogata, velitne advocari medicum? Caestem, respondit, et obtinuit.

anno 1617
Calendis
Augusti

E

390 E terra interim sublata in lectulum, nec movere se poterat, nec quiescere; frigidus sudor stagnabat in pallida fronte; inelutabatur, velut ingenti mole pressa, spirandi facultas; discordes arteriarum temporumque pulsus certabant de palma vehementiae, et incertis intervallis nunc humor, nunc tremor exanguie corpusculum oberrabant. Tantum in hoc Virgini bene erat, cum subinde libero ore Jesu nomen tenerrime pronuntiabat. Mane facto, acciti confessarii infirmæ adstiterunt, mirantes vivum illud ac taciturnum omnium dolorum simulacrum. Adfuere et medici, statimque, explorata vi pugnantium morborum, haerebant in mutuo intuitu marcedi, fatentes, acervum tot cruciatuum omni humana patientia superiore videri, neque dolores illos omnino naturales esse, aliores hic saevire paroxysmos, quos artis suae experientia non agnoverat. Nimirum hic ille calix erat, quem Sponsus liberat, quem Sponsa miscuerat, ac tandem ante praemonstrarat.

obstruit
ignoto letali-
que morbo.

F

391 Confessariorum unus rogavit Virginem, saltem medico exponeret, quid sentiret: cunctantem adegil imperio, credens, ab humili modestia, non a tormentorum excessu provenire silentium. Audito praeepto, mox obedientia doloribus robustior fuit, et quamquam Rosa creberrimis experimentis, omnium pene morborum nomina didicerat, hunc tamen (utpote peregrinum) non nisi per similitudinum periphra- ses explicare valens, ita respondit: « Scio, me » com-

quem cum
explicare
non possit.

» com-

A » commercuisse, quæ patior: at nesciebam, tantum poenarum in corpus humanum cadere, ac per singulos artus distribui posse; videtur caudentis ferri globus mihi per tempora adigi, et a summo vertice usque ad infimam plantam dextri pedis ignitum verni transmitti, cuius me vehementia quodammodo in altum attollit; simili ardore transversim a sinistro latere per medullam cordis ignitus pugio me pervadit: (observet lector, in hoc duplici ac decussato ardoris tormento crucis formam exprimi) caput meum candenti galeæ videtur inclinatum, illic sine intermissione validis puncturis, cum malleorum ictibus, undique contunditur; ossa mihi sensim resolvuntur in pulverem; medullæ, instar cinerum, aruerunt; singulas juncturas singuli obsident cruciatus, quibus nec nomen, neque tormentum, cui eos comparem, invenio. Illis quidem ad extrema paulatim me deduci comperio, sed quia dolorum meorum intensio accessura est certa in plures dies extensio, simul efflictim compator labori ac molestiæ, qua domum istam, B » diutius, quam vellem, oneratura sum. Cetera consummet in me Dominus totum, quod colitum est sacrosanctæ voluntati suæ: ego neque mortem, nec morte diriora supplicia hæc recusabo. »

et præscreet.
vultem fore
meliorum
industriam.

392 Auxere hi sermones vertiginem medicorum: fluctabant in mutuo aspectu, confusi, perplexi, attoniti: nam hinc notissima Rosæ virtus et sanctitas non sinebat, quemquam de dictorum suorum veritate ambigere; inde aberant indicia, quæ lethalis morbi suspicionem confirmarent, cum nec febrile quidquam pulsaret in venis, nec insolita tot simul alterationum vicissitudo ullum foras emitteret criterium d alicujus morbi, quem schola Æsculapii nosset. Ceterum Virgo clam suo confessario P. magistro de Lorenzana aperuit, frustra medicos in exploranda hujus morbi specie laborare; cum totus præter naturam esset, ac aforis immissus, via multiplici undequaque a peripheria ad centrum tenderet, mutisque occuribus alii alios paroxysmi summa affectionum varietate intersecarent; proinde non alia hic, quam immedicabilis Jobi patientia sibi opus fore, ut quoquo modo singulos crucifixi Sponsi sui dolores membratim experiretur. Ergo rogavit obnixè Gundisalvi conjugem, sibi permetteret saltem per aliquot dies sic jacere absque humano alloquio, forte ut sub solitario hoc silentio quietius intimos et inexplicabiles suos dolores intingeret ultimis doloribus crucifixi Amoris, cui se membratim confixam in cruce sentiebat.

lumen jussu
matris

393 Verum interrupit qualemcumque istam crucis quietem superveniens Rosæ mater, quæ in tromissa, ingenti suo terrore infirmo remperit Filiam, quam sibi fuerat nuntiatum; itaque moleste et anxie urgebat agram, diceret, qua parte gravius doleret. Breviter respondit Filia, omni ex parte sibi male esse, hoc solo dempto, quod vere hi crucis dolores erant. Sed nequam hoc responso contenta mater, ac forte persuasa, ex taciturnitate patientis Filie retardari opem medicinæ, voluit exponi sibi minutim singula; vidensque luctari infirmam, eo quod nesciret, unde incipiendum, aut quæ nomina danda morbo tam anonymo ac præternaturali, imperiosius per virtutem sanctæ obedientiæ adstrinxit Filiam eloqui secreta, quæ non noverat.

394 Rosa, memor nullibi, quam in cruce am-

plirem obedientiæ patere locum, ab ipsa mutavit loquendi vires et spiritum, perque eadem similitudinum compendia (siquidem aptius non poterat) explicuit matri, se velut oblongo ignito jaculo a vertice usque ad calcaneum transverserari miris ardoribus, quibus totum sinistrum latus videbatur elevari; simillimo torre sese transversim penetrari a latere ad latus; hæc ustulatione sibi ossa incinerari, (nimirum crucis holocaustum erat) medullas ac tendines frustillatum candenti fortipe evelli, passim per fibras oherrare acutissimum gelu, ipsaque tot flammularum antiperistasi e saevius irritari; mandibularum cardines, tamquam filo chalybæo acutissime strictos, ad omnem oris motum luxari a junctura; aures et tempora velut ingestio candenti orbiculo dispunctim torreret; os et fauces interius hiantibus plagis cruento ulcerari; guttur cum tonsillis, instar pumicem emarcuisse præ ariditate ac siti, (et quidni in cruce audiatur Sicut?) cranium, velut incendem, ictibus creberrimis ac lacertosis afflatim contundi, nec ullum ex omnibus supplicis vel ad momentum interquiescere. « Hæc sunt, (inquit) mater mea dulcissima, quæ tibi utrumque adumbrare potui, ut obedirem, cetera ne ruditer quidem possum, nec si possem, caperes. » Flevit turbata mater, hoc maxime plorans, quod præter lacrymas non habebat, quo Filia dolores immergeret. Sed Virgo pietate sancta, conabatur has inutiles afflictæ matris lacrymas sistere, rogans cohiberi fletum, quasi Sponsi verbis diceret: « Nolite flere super me. »

395 Illuxit interea sextus Augusti dies, Christi Transfigurationi sacer; at Rosam is non in Thabor, sed in Calvariæ monte invenit, forlusque delixit. Videbantur intimi Virginis doctores advocasse in suum adjutorium reliquam naturalium morborum cohortem, ne aut ullum poenarum genus tantæ patientiæ deesset, aut ulterius ambigeretur, infirmitatem Rosæ lethalem esse. Prima ad hoc festum accita comparuit lateris sinistri paralysis, qua totius corporis lava pars a summo deorsum enervata, in lethalem stuporem distulit, ut inde inciperet Rosa per partes emori. Sola lingua, singulari Dei beneficio, intacta ad pietatis usum viguit usque ad extremum halitum, reliqua ex eo latere membra sic obtorquere, ut nunquam ad ollicium redierint, quidquid demum unguentorum, defricionum, fomentorum, magis ad cumulandam molestiam, quam ad conciliandum levamen, impenderetur. Ex solo pondere sentiebat agra, adhuc se brachium pedemque alterum habere; cetera, sive erigenda tantisper in lectula, sive in alterum latus vertenda, manibus egebat alienis, plus condolens aliorum incommodo, quam dolens ex proprio. Successere, aut potius accessere paralyti varia minoris notæ symptomata.

396 Verum xvii Augusti, inflammata utrimque costarum membrana notabilem adjunxit pleuritidem, huic se paulatim associavit raucum angustæ pectoris asthma, ut ardores, qui intus velut in clibano assabant viscerum reliquias, non sine novo cruciatu levamen admittentem rari suspirii. Pleuritidem auxit ischiadum accubus dolor, cholica f, hypochondriarum g dira convulsio, accensa in pede dextro nodosa arthritis; deinde continuæ febris caustica h intemperies reliquorum morborum concludit distinctionem, tamque potenti, varia, et conculmata uredine opus fuit, ut unica hæc Rosa fatali de-

A. LEONARDO
HANSEN.
dolores suos
per similitu-
dinem expo-
suit.

E

Deinde 17 die
Augusti in
eam irruerunt

F

plures diversi
generis mor-
bi.

l q

h

A. LEONARDO
HANSEN.

mmum marcori succumberet; mirum, non succubuisse citius; at gloriosissimum martyrii genus est lente, imo articulatim mori.

quos inter
dulcia ad
Deum suspi-
ria

397 Acervatos tot dolorum ac morborum cumulos arstinabat, acceptabat resignato animo serena, et constans Rosa, velut manu Christi ad-mensos sibi ex illa mirabili statera, quam in visione arenam attentissime observarat, secunda, tantis afflictionibus successuros totidem cumulos gratiarum, nempe aeternum illius gloriæ pondus, de quo Apostolus 2 Corin. 4; cui nomen, GNARITA CONSUMMATA. Hinc illa inter acerbissimos cruciatus placida ac suavis animæ quies: hinc illud ludicæ ac spei infractum robur, quod multos, ac præcipue spirituales suos patres abripuit in stuporem; hinc illa festiva et Idamila cum Dilecto soliloquia: « Domine plus, plus: imple » adorandum et sanctum beneplacitum justissimæ » voluntatis tuæ; imple trutinam, superaccumula » doloribus dolores, at memento, simul augere » meam patientiam. »

constantissi-
me toleravit.

B

398 Suspirabat interdum, at sine gemitu: « Domine in adiutorium meum intende: nam » sine illo nil possum. » Subinde cum laterum dolore urgebatur ad sanguinis vomitum, familiari idiomatis sui rhythmo alloquebatur Sponsum: « Domine, tantum ne in ira corripas me, nec » arguas in furore, dum vis, quod mea crimina » detergam hæc errore. » Audita est aliquando Crucifixum, quem jugiter gestabat inter amplexus, dulci teneritudine sic affari: « Mi Jesu, » quando a te posecebam dolores, credebam il- » los mihi mittendos, quibus a prima juventute » me exercuisti; at nunc aliter tibi visum est: » benedicta sit abundantia tam copiosa misericor- » diæ tuæ. » Cnidam, ob rigidos paralysis stu- pores sibi familiariter eompacienti, mira vultus animique serenitate respondit, aliquando se tractasse cum Deo de adoptando mendico puerulo, quem ipsa educaret in spem Euangelii inter Barbaros propagandi (ut supra cap. xxxiii narratum est verum nunc binos sibi datos esse, quorum unum sinistro genu, alterum lævo brachio exceperat portandum ac nutriendum. Hoc pene joco, indigitabat molem emortui genu et brachii, quibus graviori pondere sua paralysis insederat.

C

et in quibus
semper mentis
sua compos.

399 Paulatim subverebatur (nec sine causa) Virgo sapiens, ne tot simul morborum continua et atrox violentia sibi rationis usum eriperet, totamque cerebri temperiem dissiparet; maxime ubi tot dies noctesque plane insomnes, tot motuum vicissitudines, tanta occipitis inflammatio, ac temporum inquietudo certam fere caliginem ac iudicii eclipsim minabantur. Itaque humilis Rosa voce tremula flebilique supplex obsecravit domesticos, secum rogarent Deum, ut ex ea dumtaxat parte mitigaret vim morborum, qua menti, liberoque usui rationis nocere poterant. Respexit humilitatem Ancillulæ suæ divina pietas, illique integrum expediti iudicii et linguæ vigorem peculiari prodigio inter assidua exhausti cerebri deliquia immunem servavit usque ad extremum halitum. Attamen sæpe inter hos angores Virginem ab usu exteriorum sensuum abduxit vel morbi vehementia, vel contemplationum excessus, adeo ut somno leniter sopita putaretur; unde nonnullis etiam de infirmæ salute paulo melius sperare collibuit, quod eam erederent paucillum dormivisse.

400 Pre ceteris sollicita mater laborabat persuadere Filia, hæc reditura valetudinis signa

esse. Verum subridens, morique certa Virgo replicuit; nil minus, quam soporem fuisse, quod viderant, nec tales esse cruciatus suos, qui aut unici momenti starent induciis, aut cum somno possint vel tantillum inire societatem; proinde non dubitent, brevi se consummandam iri, at prius amarum hunc passionis suæ calicem amore Sponsi ad imum usque fundum sibi exlauriendum fore. Crucis archipincerna sitis immanissime Rosam torquebat, imo torrebat indies vehementius. Itaque in Gundisalvi conjugem obtutu miserabili, ceruino, lachrymoso, frequenter, languide, dolorose respiciens, orabat supplex, tantillum aquæ ad refrigerium sibi porrigi, fel (cui pridem assueverat) cum aceto jam in deliciis reputatura, si impetrare potuisset. Matrona, quamvis commiseratione afflictum saucia, negabat, id sibi per medicos licere. Urgebat Rosa, meminisset datæ fidei, qua quarto abhinc mense promiserat valenti ac sanæ, quantum aquæ in ultima agritudine flagitaret, se prompte daturam. At excusabat illa, se jam promissum implere non posse. Unde Virgini cruciabiliter are-scenti unum id superfluit, cum moriente Sponso clamare: Sermo.

D
promissum sibi
tormentum
pati coacta
est.

ANNOTATA.

a Promulsidaria apud Latinos dicuntur vasa vel scutellæ, quibus promulsis continetur. Est autem promulsis cibus aut potus, quo oreis excitatur. Ex epitheto mortiferi, quod hic additur, satis patet, quale fuerit istud promulsidarium.

b Syncope, Græce συκοπή, apud medicos est præceps omnium virium lapsus, de quo Gorræus et Castellus fusius agunt.

c Strategus est proprie dux exercitus a στρατός exercitus, et verbo ἄγω, hoc est, duco. Hic accipitur pro ducibus aut prodromis ultimi vel lethalis morbi, quemadmodum ex sensu liquet.

d Criterion, vel criterion, Græce κριτήριον, aliquando significat tribunal iudicum vel controversiam a iudicibus dirimendam, a verbo κρίνω quod est iudico. Hoc loco per criterion indicatur, nullum foras prodixisse certum signum morbi determinati, de quo medici sive schola Esculopii iudicium ferret.

e Græca vox composita ἀντιπεριστάσις, simpliciter de verbo translata, Latine circumobstentia dici posset. Est autem antiperistasis, teste Calepino, reciprocatio, compressio undique circumfusa, per quam, ubi calidum est, inde frigus expellitur; ubi frigidum est, inde calor expellitur. Ex hæc descriptione et periodi adjunctis facile colligitur, quid ea vox hoc loco significet.

f Cholica vel cholera, a Græco nomine χολή, id est, bilis sic dicta, est morbus peracutus, ut Gorræus in Definitionibus medicis pag. 509 eum vocat, ubi plura de diversis ejus speciebus et causis legi possunt.

g Hypochondrion, quasi Latine dicas subcartilagineum, quia sub cartilagine positum est. Unde Gorræus pag. 484 operis proxime laudati illam corporis partem sic describit: Ὑποχόνδριον appellatur tota illa corporis humani regio, quæ a mucronata cartilagine utrimque ad ilia usque protenditur. Nominis ratio est, quod ὑπὸ τὸν χόνδρον ἐστὶ, hoc est, cartilagini subjacet, postque eam sit. Nec vero musculi tantum, sed et interna subjectaque illis viscera eo pariter nomine appel-
lantur.

A laitur, quo sub notharum costarum cartilagini-
bus condita sint. *Hinc intelligitur, qualis fuerit*
dira illa hypocondriarum vel potius hypocondri-
driorum conrulsio.

In Caustica, id est urens vel inflammata in-
temperies, ex adjectivo $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$, id est, vim
urendi habens, a verbo $\alpha\alpha\alpha$, quod est, uro,
accendo vel cremo.

CAPUT XXVIII.

Ultimus Sanctæ morbus, felix obitus, et
speciosa cadaveris forma, magnusque po-
puli ad illud concursus.

A dfaît demum acceptabile tempus, quo Ro-
sa, non tam Sivi, quam sitis ardoribus
exsueca, dolorum spinas cum vita exereret, in
Sponsi paradiso amœnius renascitura. Lethalia
decumbentis signa dissimulari jam non poterant,
erantque Virgini acceptissima, quod his, quasi
fidejussoribus, liberior sibi concedebatur cam-
pus, submota corporis cura, tractandi de sola
anima. Igitur crebrins accitis confessariis, te-
nerimam conscientiam exomologesi pluries ite-
rata quam diligentissime expiavit, semel quidem
generaliter de tota vita sua; deinde frequentins,
at brevius, semper tamen cum sonoro penitu-
dinis intimæ singultu et lachrymis se accusans;
ita quod auditi gemitus non paucos compunxe-
runt, mirantes Virgineam in summis corpusculi
tormentis adeo gemendi parcam, nunc in levissi-
mis animi morbis enarrandis tam amare altumque
ingeniscere.

402 Post hæc, triduo ante felicem transitum,
complicatis in supplicandi ritum manibus, voce
lilebili divinum Viaticum, extremamque Unctio-
nem petiit. Ut audivit, epulum Eucharisticum
sibi adferri, vivido colore suffusa, coruscantis
auroræ instar gratiose rubuit; mox gaudio suo
impar, in altissimam ecstasim a dirigit, attoni-
tis, quotquot aderant, quod nihilominus apte ex-
pediteque responderet sacerdoti, qui de more,
sacratissimam Hostiam manu tenens, interroga-
bat, quæ sub illo articulo solent interrogari.
Suscepto divino Sacramento, pallida et exanguis
nullo vel minimo labiorum motu sic fixa hæsit,
ut diu inter adstantes dubitatum fuerit, num sa-
eram Hostiam in stomachum transmisisset: deni-
que P. magister de Lorenzana metuens, ne forte
Virgo tam aridis, morboque adstrictis faucibus,
glutire non posset, quæsitivè sollicitè, quo statu
res esset. Rosa ad confessarii vocem repente sibi
reddita, respondit, jam Hostiam sacrosanctam
per guttur ad intima descendisse. At ipse memor
admirabili effectum, quos instar solis ope-
rari solebat in Virgine hoc vivitum Sacramen-
tum, (ut fatentem ipsam retulimus supra cap.
xxii) brevissime illam hortatus est, frueretur
nunc Sole suo. Apposite, nam uno eodemque
die in zodiaco sol mensi Augusti ex leone transi-
bat in virginem, et Sol Eucharisticus, vere
augustus, ultimo virginem Rosam virgineo suo
corpore adimplebat. Certe et hæc Virgo inter mor-
bum et mortem velut inter leonem et libram
media erat b: nam illa quasi leo sic contriverat
omnia ossa ejus, hæc æternam gloriæ pondus

appendebat Virgini in statera, de qua cap. xvii. A. LEONARDO
Sed ad alia. HANSEN.

403 Quam immobilis rignit, dum sacrum Via-
ticum sumebat in ecstasi, tam alacri omnium
sensuum officio extremam Unctionem moribun-
da excepit, vere oleum lætitiæ, quo sese po-
tius ad triumphum, quam ad agonis conflictum
sensit animari, utpote salutis adeo jam certa,
quod insper nosset absque purgatorii ignis con-
tactu, se recto itinere ad Sponsi nuptias profec-
turam. Sæpius coram adstantibus, voce quan-
tum potuit elata et clara orthodoxæ fidei
professionem replicuit, non sine jubilo, ac pene
addito cygneo cantu, protestans; se, uti lacteus
vixerat, ita jam mori filiam sanctæ Romanæ et
universalis Ecclesiæ: se credidisse semper et cre-
dere, quidquid credendum proponit ac docet
magistra fidelium apostolica Sedes: nunquam se
(cum sui compos sit) ab hujus fidei solidissima
firmitate recessuram. Proxima huic cura fuit, se
palam ac devote S. Patris sui Dominici sobolem
profiteri, unde candidum sui Ordinis intersigne,
quod scapulare dicimus, foris super stragulas
coram se continuo et patule extensum videre ac
videri voluit, tamquam proprium religiosæ mi-
litiæ vexillum, sub quo meruerat usque ad ex-
tremum spiritum: estque hæc vestis illa, qua
Virgo Mater nascentem Fratrum Prædicatorum
Ordinem, cum pannis infantie, suismet mani-
bus involverat c. Porro gavisæ est Rosa cum a
Patre Lorenzana suo confessario, quod nunquam
sciverat, tunc primum didicit, huic perpetuum
in Ordine morem esse, quod moribundis reli-
giosis illo modo sacrum scapulare insternatur.
Hinc Rosa moritura tenerius suum osculabatur
scapulare, quo quasi viam lacteam sibi signari
ad sedes empyreas sentiebat.

404 Inviserat Rosam morti vicinam P. F. Bar-
tholomæus Martinez prior Limensis cœnobii ad
S. Mariæ Magdalene, vir admodum religiosus
et Dominicane ibidem observantiæ vigil zelo-
tes, cui per quinquennium Virgo conscientie
sue latebras solita fuerat aperire. Ab hoc agra
humillimis precibus flagitavit, sibi verbatim præ-
legi formulam exquisitissimam summeque ellica-
cem, qua moribunda veniam a Deo exorare pro
omnibus, qui Rosam in totius vitæ suæ decur-
su molestiis, damnis, ullove genere injuriarum
affecerant. Annuat pius Pater illiusque præeuntis
verba sequebatur Virgo, Crucifixi iconem ma-
nu stringens; nec satiari poterat his verbis teneri-
mis: « Pater ignosce illis. » His illanguebat
tota affectuum dulcedine, horum repetitione in-
ardescerebat medullitus, nec fatigabatur orationis
prolixitate, modo in eadem verba sæpius recur-
reret. Expleto hoc pietatis officio, blande ac
suaviter Patri gratias egit, quod in opere tam
pretioso ac serio aptam sibi methodum viamque
recitando præverat, qua nteumque imitaretur
divinum in cruce Agnum pro suis adversariis ex-
treme deprecantem.

405 Hinc in se reflexa, domesticos Gundi-
salvi quæstoris acciri demise petiit, et quam-
quam ex his neminem verbulo, aut minimo
umquam nutu offendisset, a singulis et omnibus
voce lachrymosa ac supplicè oravit sibi condona-
ri, si qua in re ulli nocuerat sive incomposito
morum exemplo, sive tarditate obsequiorum,
aut tetrica singularitatis molestia; dolebat se
ipsis adhuc fere per biduum oneri fore, roga-
batque, ne prope terminum amittere velint lon-
ganimitatis suæ fructum, ac patientiæ meritum;

haud

Sancta sempe
de peccatis
confessa.

extremis ec-
clisæ Sacra-
mentis man-
tr.

fidem Catholi-
cam profite-
tur.

adversarius
aut persecuto-
ribus suis
ignoscit.

ab omnibus
vicissim ve-
nam errato-
rum petit.

A. LEONARDO
HANSEN.

hand procul abesse horam, quæ domum Gundisalvi a fœtula Rosæ longo fastidio inutilique pondere liberaret. Nemo aderat, cui tantæ humilitatis verba lachrymas non exciterent: nam, ut tenerrime Rosam suam diligenter, sat fuerat singulis ipsam novisse, ejusque sanctitatem, innocentiam, animi demissionem, candorem, et obsequendi affectum tantis experimentis comprobasse.

et sepulturæ
locum apud
P.P. Prædicatorum
flagitat.

406 Sciebat quæstor, Virgini (prout sub Dominicani Ordinis habitu, atque obedientia viveret) in votis esse, non alibi, quam ad Fratrum suorum pedes sepeliri; at metuebat vir prudens, ne forte post Rosæ obitum de condendo tantî funeris thesauro lites inter parochiam et sancti Dominici conventum exurgerent; nec tamen audebat humillimæ Virgini honorificum illud periculum aperire. Tandem ingenioso consilio suggestit Virgini, quod legitimam obtinendam apud FF. Prædicatorum sepulturæ desiderium potius mendicando, quam testando notificaret per scripturam, in hunc usum a Gundisalvo jam præparatam. Facile consensit ac subscripsit Rosa, existimans agi de solo humilitatis exercitio, eumque Ordinis sui morem esse. Alias de corporis sui aut cura, aut loculo ne quidem cogitabat, intenta soli spiritui, adeo ut familiares matronarum visitationes dillicilius, quam nova dolorum auctaria admitteret; siquidem ut illas, tamquam onerosas ac superfluas, honesta sæpius excusatione rogabat impediri, ita hæc magis magisque gaudebat cumulari. Hinc inter acutissimos ischiadum cruciatibus vox illa frequens: « Ure, preme, » stringe, Domine: ne parcas, quantumcumque pungas aut vellices, pro meo demerito parum est. »

Deinde in-
bras estuses
raptæ est.

407 Notarunt plerique in Virgine, iisdem gradibus, quibus debile corpusculum fatiscibat in mortem, attolli spiritum in vigorem et securam hilaritatem, adeo ut pene horaria letitiæ incrementa nec voce nec vultu satis potnerit dissimulare, velut protestans cum Apostolo: « Cum ð infirmor, tunc fortior sum. » Quidam vir religiosus diris ejus torminibus compatiens hortabatur pati fortiter, terminum jam in prospectu esse, hoc æstu animam feliciter purgari a cruditate, ut Sponsi palatum æternum oblectet. Respondit Virgo: « At hoc ipsum est, quod Sponsus rogo, ne cesset me exquisitis ardoribus excoquere, donec ei maturecam in fructum, qui recta hinc mensa ipsius inferri mereatur. » Sub vite finem crebriora Virgini flere dulcissimorum raptuum intervalla, quibus parate caelestis gloriæ saporibus jam summis labiis prælibabat. Paucis ante obitum horis ab ejuscemodi prægustu in se rediens, ac suis gaudiis impar, P. Fr. Francisco Nieto cum aliis juxta ibidem vigilantem ingenue ac secreto dixit: « Proh, Pater! » si residuæ vitæ meæ brevitatis id permitteret, quam excelsa, quam pretiosa, jucunda, eximia tibi de Dei suavitate, de læta ipsius curia, de regione æternitatis, narranda haberem! » Vado nunc cum tripudio ad peremittere conatendam pulcherrimam illam faciem, quam toto peregrinationis meæ exilio quæsivi, toto desideriorum æstu concupivi. »

accersitisque
parentibus.

408 Aderat morienti Filie afflicta mater, aberat pater, quem lecto decubum propria infirmitas continebat domi; attamen rogatu Virgini, quæ ultimam utriusque parentis benedictionem expectabat, ad Gundisalvi ades portari se fecit. Hic ad primum conspectum attenuate

et exanguis liliæ itum in singultus et lachrymas, D nec ulli circumstantium ea fuit pectoris durities, quam ista lugubris spectaculi teneritudo non emolliret in plorandi societatem. Interea lituum nimbo utcumque discusso, Rosa placide summaque reverentia parentis manum deosculata est, simul blande ac imperturbate exposuit, sibi nunc modicissimam vitæ, quam parens dederat, partem superesse, in hujus extrema lincea sese amborum benedictionem supplici demissione præstari. Hanc ubi obtinuit, pari observantia in Gundisalvum ejusque uxorem respiciens, quandoquidem et hos uti secundos parentes colerat, pariter ipsorum benedictione voluit ad arduum illud iter committi. Deinde propius accitis, qui aderant, duobus suis germanis fratribus, seriam, gravem, ac sententiosam parænesim dixit, ac inter alia sollicitam parentum curam, honorem, obsequium efficacissime commendavit; quasi ad ernefixi Sponsi exemplum divisisset: « Ecce mater tua. » His expeditis, advocavit ambas quæstoris lilias, quas ob innocentiam reclamque indolem impense amaverat; his energia mirabili inculcabat timorem Dei, virtutis studium, amorem parentum, quibus satagerent tranquillam et lætam conciliare serectutem. Nec minori emphasi reliquos per ordinem domesticos affata est, quemque decenter admonens officii, et Christianæ pietatis; videbatur non femina, sed apostolus prædicare.

409 Tantus in Rosa concionandi spiritus ac vigor, P. magistro de Lorenzana confessario persnaserat, ipsam ea saltem nocte hand morituram. Nox erat, et sancti Bartholomæi pervigilium d; unde confessarius solemnî Matutinarum officio domi interfuturus, parabat discedere ad cœnobium, postridie rediturus. At Virgo sciens non integras quatuor horas sibi tunc superesse, postremam ab eo benedictionem enixe flagitavit, quasi paulo post ad Dominum migratura. Sed respondente illo commodius hanc differri posse in crastinum, tempus non defore, sat tempestive se postero mane adfuturum; Rosa graviter modesteque arridens subjecit: « Scito, mi Pater, hæc » nocte cum incunte S. Bartholomæi festo e me » abituram ad festa sempiterna: jam cælitus invitata sum ad splendidum illud ac solemne » convivium, jam præfixa est hora, et non vis, » quod vadam, dum patent fores. » Hæc vultu tam sereno ac gratioso, tranquillitate tam secura et hilari proferabat, quasi jam in paradisi vestibulo expectaret cum lampade, dum media nocte clamor fieret: Ecce Sponsus venit. Et revera ubi medium noctis adfuit, Rosa hoc sese clamore sensit accersiri, candelam benedictam placidissimo nutu petiit, crucis signaculo, velut rem magnam aggressura, frontem, os, pectus communiit. Germano fratri, quid ageretur adhuc dubitanti, innuit se migrare, jussitque cervicali subtrahi, ut, capite ad nudum lecticæ lignum acclinato, sentiret, in cruce se mori: denique sensibus plane integris, pleno judicio, fixis in cælum oculis, nullo vel minimo pavoris aut horroris signo in facie, dum postrema hæc verba, pronuntiabat: Jesus, Jesus, Jesus MECUM SIT, quietissime expiravit. Nimirum ut Rosa infans ab his verbis auspiciata fuerat primam orandi formulam, ita his ipsis immortua, quasi tesseram suæ innocentie ac infantilis simplicis ad limen supernæ patriæ invariata reportavit, anni sui trigesimi secundi quinto mense vix inchoato.

post præ mo-
nita placide
moritur.

d

f

110 Eodem festiva noctis diluculo Aloysia de Serrano procul in arboribus parentum matutino somno implicita rescivit, deposuisse tunc Rosam cum S. Bartholomæo mortalitatis exuvias. Inter utramque pactum fuerat, quod, quæ prima ex hac luce migraret, Deo permittente, alteram sui transitus admoneret. Stetit promissis Rosa, et illam nocte in forma cornu lumen Aloysiam suaviter excitans, sese ad lucis regionem tunc perrexisse indicavit. Verum de luminosis Rosæ post obitum apparitionibus sermo copiosior Mantissæ reservetur. Redendum hic ad virginicum Rosæ cadaver, quod respirare credebatur, quando spirare desierat. Vividus faciei color, labella rubentia modiceque velut in suavem risum diducta, oculi integri, Incidatque amenitate subfulgidi diu antiquam reddidere presentibus Rosæ mortem, donec adhibito speculo nullum in ea superesse halitum innotuit. Apud Rosam ut ultimus, sic primus hic speculi usus fuit.

111 Dum vestitur tractabile cadaver, dum aptatur in feretro, dum floribus inspersum effertur in anterieus conclave, spectante matre, ingerebatur universis luctuosa plangendi licentia, nec tamen ulli presentium libuit planetibus indulgere: siquidem repentino prodigio sic omnes pervasit acutus quidam latitæ sensus, ut tota domus insperata metamorphosi devotis iurgere solatis, ac nuptiali propemodum gaudio innatare videretur. Matri quid acciderit, jam superius in sine cap. IIII relatum est. Idem reliquæ Gundisalvi familie, idem extraneis, quotquot aderant, intimæ ac secretæ jucunditatis inhaesit stimulus. Universim decem et novem personæ ingenue, præter domestica promiscui sexus maucipia, Rosæ morientis lectulum mæsto silentio ambulant, et ubi Virgo spiritum reddidit, singule occulta quadam spiritus suavitate a planetu in plausum ultro se adigi compererunt. Una presentium, uti viderat expirantis Rosæ grabatum numerosa angelorum corona circumdari, ita notavit, jam circa defunctæ feretrum eosdem alternante concentu festivissime tripudiare. Eadem quæstoris conjugii clam fassa est, aulam per amplam, in qua prostabat expositum Rosæ cadaver, undique totam micuisse luminoso illapsu caelestis gloriæ; iurato asseruit, religiose cuiusdam personæ triduo ante felicem Rosæ transitum a Christo fuisse revelatum, Virginis mortem fore admirabilem et sepulturam gloriosam; insuper vetuisse, ne Virginis funeri circumponantur panni atro colore ingubriter pullati, sed candidi, nivei, solemnes, quique non exequias indicent, sed triumphum. Denique invaluit eo usque prodigiosa lætandi sympathia, quod, dum expectabatur diei adradantis diluculum, nonnullæ ibidem devote femine sacrorum hymnorum sonoro cautu per vices liberrime se oblectarint, protestantes non lesso illic, sed jubilo esse locum.

112 Illuxit demum clarior dies, et ecce, quæstoris palatium subito hominum concursu plenum fuit, nemine vocante. Mirabantur domestici, unde, aut quo modo nuntium defunctæ et calentis adhuc Rosæ tota urbe diffundi potuerit hora tam intempestiva. Nec publici præcones, si vicatim emissi fora et compita stentoreis implescent clamoribus, primo mane tam densum collegissent populum, quantus ultro ex omni platea ad Gundisalvi ædes confluxit, nulla humana diligentia excitus. Adfuit inter primos vir

gravissimus P. de Lorenzana, et in feretro si-
mitem dormienti Rosam conspicatus, vocem te-
nere non potuit, quin palam exclamaret: « Bene-
dicti genitores, qui te procreaverunt! benedicta
lora, quæ te nascentem excepit! benedicta
tu a Domino, felicissima Domini Filia, quæ
nunc frueris vultu beatifico tui Creatoris! ob-
iisti, prout vixisti; baptismalem gratiam nulla
umquam lethali noxa interpunctam; immacu-
latam totius vitæ innocentiam, virginæ candori
infantilem puritatem intulisti celo: sequere
re, sequere nunc Agnum, quocumque ierit. »

113 Interea circumfusi promiscue nobiles, ignobiles, advenæ, cives, Indi, Hispani certatim rosaria sancto corpuseulo applicerunt, oculos religiosa jacenti vesti instratos carptim undique diripere; hic manum, ille pedes raptim deosculari studebat; nec deerant, qui pio furto hinc limbuo tunicæ, inde veli extremitates paratis forticibus modo clam, mox palam invaderent, ut brevi stipatoribus opus fuerit contra rapacem devotionem. Qui remotius substiterant, defixi hærebant in niveo et gratioso Rosæ vultu, quem florida corona, velique candor venustissime commendabat. Tentant pluries familiares matronæ, adductis palpebris oculos defunctæ Virginis obtegere; sed frustra: nam sensim eo redibant, inde attractæ fuerunt, solamque oculorum medietatem operiebant: quasi Limenses suos etiam post mortem Virgo pupillis columbinis amaret dulciter intueri.

114 Crevit accurrentium multitudo et cum multitudine importunitas, ut nec ostia domus sat laxa paterint confertim irruentibus, nec abituri exitum in tanta pressura invenirent. Omne atrium, ambulacra, angulos confusa turba impleverat, ut Gundisalvo necesse fuerit, posticum suarum adiam aperire, quo per aliam viam sese evolverent, qui venturis locum cedebant. Aliquamdiu remedium istud profuit, donec etiam illa ex parte ingressum tentare cepit confluxus spectaculi avidissimus, qui neque insignioribus personis intromittendis aut emittendis spatium dabat. Igitur Peruani regni excellentissimus prorex armatæ suæ custodia prætoriam cohortem eo celeriter destinavit, portisque adiam adstare iussit, ne indigesta tot agminum collisio exardesceret in tumultum. Mirata est universa civitas, tantopere se totam sponte commoveri ad cohonestandum finis pauperrimæ Virginis, obscurorum parentum humilis tiliæ, quæque, dum vixit, adeo sese ab omnium oculis, notitia, plausu occultarat; sed impleri debuit, quod caelitus prædictum erat, fore sepulturam illius gloriosam.

ANNOTATA.

a Hoc loco dicitur sancta Virgo in ecstasim dirigi, eo quod ecstasis sit abstractio mentis a corpore, in quam homines abrepti velut obri-geseunt et inflexibiles redduntur. Nomen Græcum *ἔκστασις* oritur ex verbo *ἔκστασις*, quod est obstupescere, vel extra se rapi.

b Hic allusio est ad signa caelestium mensis Augusti, in quibus tunc sol naturalis erat, et ad Solem Eucharisticum, tempusque, quo S. Rosa hunc percepit, et ex hac vita migravit, ut satis manifestum est.

c De veste, quam Deipara Ordini Prædicatorum dedit, in Commentario prævio ad vitam S. Domini die 4 Augusti § 28, sive tomo pri-

mo

A. LEONARDO
HANSENad cadaver
ejus ultro
confluit.

F

ut domus ar-
matis militi-
bus custodienda
fuerit.

F

A
Vix ab obitu
apparet eun-
dam mulierem
splendida.et domesticus
potius micro-
gaudio, quam
solore, afficit
BNatumque
tanta populi
multitudo

A. LEONARDO
HANSEN.

mo istius mensis pag. 460 et sequentibus sat juse egimus.

d Cum festum S. Bartholomæi in quibusdam locis die 24, in aliis die 25 Augusti celebretur, nondum scio, an Limæ istud ejusdem Apostoli pervigilium in diem 23, an 24 Augusti incidere. Videtur tamen annua S. Bartholomæi festivitas ibi die 24 Augusti celebrari propter testimonium Clementis IX Pontificis, quod nos proferemus.

e Ex his aperte colligimus, S. Rosam ineunte ipso festo S. Bartholomæi obiisse, ac proinde sequitur, istud festum Limæ die 24 Augusti

tunc celebratum fuisse: nam Clemens IX Pontifex in decreto Beatificationis, quod § 2 Commentarii prævii retulimus, ibidem num. 22 discrete præcipit, ut de beata hac Virgine quotannis sub duplici ritu recitetur Officium, et Missa celebretur... juxta rubricas Breviarii et Missalis Romani die vigesima sexta Augusti, quæ prima est non impedita post diem vigesimam quartam ejusdem mensis, quæ spiritum Creatori reddidit. Unde concludimus, S. Rosam festo S. Bartholomæi ad Superos migrasse, et consequenter istud festum Limæ tunc in diem vigesimam quartam Augusti incidisse.

GLORIA POSTHUMA

EX DIVERSIS MONUMENTIS, QUÆ COMMUNEM OPINIONEM DE SANCTITATE
HUIUS VIRGINIS LEGITIME CONFIRMARUNT

CAPUT PRIMUM

Gloria posthuma ex honorificis ejus exsequiis, posteriore sacri corporis translatione, et sollicita ejusdem conservatione.

§ 1. *Tantus tamque confusus populi concursus ad funus hujus sanctæ Virginis, ut sepultura ejus in diem sequentem differri debuerit.*

Fama mortis
ejus per urbem
sparsa,

Toti jam Limæ, buccinante fama, innoverat, Rosæ cadaver sub vesperam quæstoris domo efferendum esse ad sepulchrum; et ecce plateas, fora, vicus, qua transeundum, aliquot horis ante impleverat effusa populi multitudo. Viæ pro dignitate urbis spatiosa et amplæ (a quæstoris domicilio usque ad sacram ardem Prædicatorum mille circiter passuum iter erat) nec tamen sat capiebant numerosam plebem, tempestive per omnia capita agglomeratam; quam nec præco, nec templorum excelsa tintinnabula, sed sola cujusque singularis devotio invitavit.

præsul Limæ
cum capitulo,
Ordines
religiosi,

2 Illustrissimus Limæ archiepiscopus prodierat, funebri pompæ honorem suæ presentie impertiturus, sed usque ad Gundisavi aedes per densissimas spectatorum myriades eluctari diffidens, permeatu frustra tentato, maluit ad D. Dominici templum dellectere, ibique virginem funus ad valvas expectare. Interim non secus atque ad publicam supplicationem longis agminibus diversisque viis ad aedes quæstoris confluxere pia variorum titulorum sodalitia, nemine aut jubente aut rogante, vel stipendium offerente. Processerunt et religiosorum mendicantium Ordines sub distinctis labaris a: mox et metropolitanum collegium ultro adfuit præter expectationem et morem, cum alias nunquam (nisi dum effertur proprius archiepiscopus) soleat humanis corporibus intervenire.

3 Accessit demum amplissima senatorum curia ad obsequium, quod vix alteri, præterquam suis proregibus vita functis præstare consuevit.

Ceterorum, qui eadem spontanea devotione confluxerant, illustrium ex omni equestri ordine virorum ratio aut numerus in conferta multitudine iniri non potuit; cunctisque unum fuit stuporis argumentum, illic se videre congregatos, quo nullus convocarat. Eadem matronarum, ceterique feminei sexus ambitiosa pietas, ac visendi ardor: quæcumque funebri processio duccenda erat, utrimque palatiorum, ac domuum fenestras, pergulas, arcus occuparunt numerosæ prospectantium facies, undequaque ex porticibus, muris, transennis eminus venturo spectaculo inhiabant centeni, milleni oculi; ipsa ædium tecta leniter accubna sub inbelli ac populo omnis ætatis turba procul nigricabant. Tanti nimirum erat, obscuri et vix noti militis panperem filiam efferri ad sepulturam. Certe nunquam alias sic visa est universa Lima commoveri.

ut senatus ad
pompa fune-
brem con-
venit

4 Prodiit denique sub vesperum e Gundisavi laxatis foribus mortuale pretiosi pignoris feretrum, cui spontaneos humeros primum supposuit capitulum metropolitanum, eo honoris obsequio, quod solis archiepiscopis vita functis præstare solet. Inde, post emensam gravi tardoque incessu primam plateam, ventum ad quadrivium, ubi feretro deposito, successit in piæ sarcinæ bajulatum senatus curiæ secularis. Post hunc devotissime succollarunt primores Ordinum religiosorum, partiendo vices per vicus et terminos compitorum. Muniebant utrimque portantium latera excellentissimi proregis armati stipatores, tum, ut per densam multitudinem vi et

et sacrum cor-
pus per vices
deferunt

cla-

A clamore laxarent vias, tum vero ut a devota rapacitate populi reliquias poscentis protegerent virginem cadaver: nam ut singuli velut in tumultu Rosam acclamabant SANCTAM, ita violentiores ac valentiores passim inhiabant sandapilæ; avidi paratique inde decerpere, quidquid possent, ni hastatorum bipennes quasi sepem objecissent.

3 Certe si cupidissima hinc turbæ, quod limit, licisset, periculum erat, ne sacri corpusculi pars modica aut nulla ad templum perveniret. Nec tamen sub tam vigili ferreaque custodia caveri potuit, ne, ubi ad valvas ecclesiæ ventum est, cadaveri partes vestium, corona et palma deesse notarentur, ibidemque pro ablatis alia fuerint reponenda. Dum in templi limite (quod Rosa adhuc mortalis tam sedulo triverat) mortua sistebatur, ad aspersionem lustralis aquæ, quibusdam videbatur nova hilarescere jucunditate virginea facies, in niveo veli candore rosea, inque purissimi amictus nitida serenitate formosior, collo totoque corpore flexilis, ut pene exclamaretur: « Non est mortua puella, sed dormit. »

ad templum
PP. Predicatorum.

ubi tanta populi turba occurrit.

B 6 Illatam sacello majori excepit tumulus gradatim a pavimento elevatus; at illustriori ostento ibidem Virgo Deipara videbatur excepisse Rosam suam; nam sub iis fere motibus in alio sacello prodigiösæ imaginis, cui a Rosario nomen est, repente splendidus vultus micuit, spectantibus, qui propius adstiterant, universis. Mox eo confluit torrens ingentis populi, et pavore gaudioque medius palam solvitur in lachrymas; invalescit supplicum clamor, ut non defuerint, qui suspicarentur imaginem portentoso insuper sudore commadnisse; sed re diligentius explorata, compertum fuit, nonnisi meros splendores esse, at insolitos, festivos, benignos, quibus Virgini ipsa Regina virginum publice applaudebat.

ut exsequia
et celebrari
potuerint.

7 Sed redeundum ad Rosam in suo jam tumultu spectabiliorem, et reciproca accensi vultus suavitate reidentem: hinc enim totus populi refluxus incumbebat; sed opportune tumulum circumsederant cœnobii Patres dignitate ac senio graviores, tum ne thesaurus ille diriperetur, tum ut eidem decenti ordine admoverent debiles et mancos, qui spe hand inani obtinendæ curationis accedebant. Verum de his in Mantissa b. Paulo remotius constiterat hastatum proregis satellitum, ut confusam molem irruentis populi distineret, si posset. Vix tamen potuit, nam prementium tanta vis fuit, ut lessi mortualis cantoribus in altaris crepidinem eluctandum fuerit, ad lugubre officium utcumque solito cantu explendum.

et sepultura
virginis cadaveris,

8 Assistebant ritui funebrium Limanus archiepiscopus, regius senatus, quem audientiam c vocant, collegia metropolitana et curiale, regularium prelati, et equestris ordinis nobilitas conspicue numerosa. Itaque dispositis omnibus, dum inchoandum erat Officium sepulture, quo Rosa corpus e templo efferretur ad fossam in aula capitulari preparatam, subito per omnes latissimæ ecclesiæ angulos tanta insonuit promiscuæ multitudinis vociferatio, tam incondita ac flebilis deprecantium ululatus, ut metu confusio- nis ac tumultus supersedendum, funebrique processione abstinendum fuerit, admonito populo, usque in posternum diem charissimi illius pignoris sepulturam differri.

9 Sub hujus promissionis ac certæ spei solatio persuasum multis, ut domum secederent, po-

stridie ad tumbræ spectaculum commodius redituri. Sic agminatim et sensim dilapsa plebeia frequentia, proceribus aperiri cepit liber aditus, spatiumque accedendi propius ad venerandum corpus Famule Dei, mansque innocentissimas deosculandas. Rursus interea succrevit curiosa multitudo, rursus etiam circa tumulum conglomerabantur impetuösæ turmæ, quas ut vidit archiepiscopus, gestu, signis (vox enim audiri præ sonoro strepitu non poterat) Patribus inivit, ut corpus Virginis in sacristiam deportarent.

A LEPONARDO
HANSEN.
quod adhuc
spirare vide-
batur.

10 Verum nec ibi sat tutum fuit, sequente ac premente turba. Igitur ad securiores pluribusque valvis disclusos recessus infra novitiorum adyta, comitante cum paucis archiprasule, transportandum fuit; instabant sequacium agmina, vim portis illatura, nisi religiosorum cunens locique reverentia intercessissent. Demum etiam inde ultimo simplicium novitiorum oratorio illatum est, ibique sub excubitoribus a Priore constitutis pernoctavit. Hic tandem archiepiscopus, solitudine pium fervorem acnente, in genna procubuit, manni Virginis reverenter apprehensæ pluries devota oscula fixit, eamque non solum in junctura, sed in singulis digitorum articulis, acsi viveret, tractabilem sensit. Aderant nonnulli e senatorio ordine, magnæque felicitatis loco habebant, posse illic de genu fimbriam virginæi habitus osculari, nec ulli horum ea fuit pectoris constantia, quæ lachrymas temperaret.

usque ad se-
quentem diem
differenda
fuerit.

E

ANNOTATA.

a Labarum proprie olim vocabatur vexillum militare, auro intextum gemmisque intermicantibus splendidissimum, quod imperatoribus præferrebat. Alii volunt hoc nomen a voce peregrina deduci, et ea significari vexillum sacrum, quod in templis suspendebatur. Quidquid sit, sensus hoc loco satis indicat, pro quo vexillo vox ea hic usurpetur.

b Hansenius hic et alibi mantissam appellat appendicem miraculorum, quam Vitæ S. Rosæ subjunxit, ut in fine Commentarii præcui monuimus.

c Hispanice audiencia vocatur tribunal vel locus, ubi justitia administratur. Hic accipitur pro illa senatorum vel judicum congregatione, quæ ad exsequias S. Rosæ convenerat. De aliis ejusdem vocis significationibus auctius Cangii Glossarium ad nomen audiencia consuli potest.

F

§ II. Die postero astute procuratus plebis discessus, post eum clandestina sacri cadaveris sepultura, et exsequia postea solemniter iterata.

Postridie, adivente matutino crepusculo, jussi custodes, venerabile pignus e novitiorum domicilio in majus ecclesiæ sacellum, ubi pridie constiterat, retulerunt, inque ejusdem tumuli reclinatorum sublimarunt. Deinde laxatis templi foribus, admissus populus undatim irruit; cancellos omnes, subseltia, pugnata, scamna confertim implevit; felicem se quilibet arbitrabatur, sicuti loco editiori potisset stationem occupare. Verum ubi res campanum solito maturius funebri Missæ et solemniter exsequia-

Postero die
rursus in
templo

A. LEONARDO
HANSÉN.

rum Officio signum dedit, subito reliqua templi capacissimi amplitudo supervenientibus angusta vit : neque enim (ut pridie) soli incolæ , sed et remotiores accole a sex et amplius leucis accurrerant, nemine invitante. Circumstetero denuo proregis stipatores ; at ii, si pridie impetum plebis sustinere vix potuerunt, hac die ne vix quidem potere.

ingens populi
tumultus
ortus est.

12 Certatim omnis aetas et sexus urgebat aditum ; hic calcenos precarios, ille cerea agnorum Dei amuleta, alius sudarium, numisma, coronulas, et quidquid charum ad manus erat, contingendo sacro corpori eminus cominus suppliciter prætendebat. Hinc turba languentium, aut mutili corporis vitio miserabilium pene cum iurgio flagitabat accessum, [nt] feretrum contrectando speratam apprehenderet sanitatem ; inde infantes per obstantium capita sublimes mittebantur ad salutiferum contactum sacri cadaveris. Nec tanta militum ac religiosorum cautela, vigilia, custodia sat fuit, ne pluries Rosæ defunctæ vela, capilli, vestes frustillatim a solertioribus diriperentur, captandarum reliquiarum prætextu ; adeo ut ante sepulturam de integro sexies fuerit revestienda. Tota deinceps cura erat salvandi exanime illud corpusculum, ne ante sepulturam importunitis vellicationibus discerperetur : jam enim notatum erat, num ei deesse digitum, ferro, an morsu occulte detruncatum, non liquet.

ita ut Missa
funeris audi-
ri non posset.

13 Inter hos motus collectis in chorum cœnobitis, proceditur ad solemne Missæ sacrificium, adistente in pontificalibus ornamentis illustrissimo D. Petro de Valentia Guatimake a episcopo, qui advenerat, intronissus per sacristiæ posticum (nam aditus per oppletum multitudine templum haud patebat) Officium sepulturæ post Missam propriis manibus peracturus. Resonabat undequaque ecclesia perpetuis vocibus Rosam SANCTAM proclamantium, ita ut neque canentem religiosorum chorum foris audiret populus, neque ad chorum pertingeret vox sacerdotis aut ministrorum altaris : pulsu ac tintinnabulis signum dabatur choro, cum respondendum erat sacerdoti ; sed frustra fuere omnia, prævalente secularium clamore : tandem necesse fuit cantores choro egressos, ipsummet altare, ubi litabatur, circumdare, ut e propinquo vicissim audirent, et audirentur. Sic regre demum inter sonoros templi strepitus quasi canoro quodam silentio ac rituum nuntio consummata fuere divina mysteria. Deinde antistes e throno progressus ad feretrum, thuris et lustralium aspersionum caeremonias inter consuetos psalmorum et responsoriorum modos obibat decenti pompa, velut mox ad ultimam efferendi humanique sacri corpusculi processionem accingendus.

Tum signis de-
cepta plebs fa-
cite credidit.

14 At rursus novis ac validioribus ingemuit clamoribus stipata turba, rursus densato cuneo undique irruebatur in suggestum tumuli ; Rosam suam alii ultimo contrectare ; alii extrema ejus manibus, si possent, aut vestibus dare oscula ; alii saltem postremo eam intuitu eminus salutare importunissime contendebant ; iterum laborabatur sub avido tot rosariorum, crucum, numismatum affricu, denuo Virginis habitus tentabatur forcibus. Ergo prudens antistes ulterioris violentiæ proclivi metu conversus ad Priorem et graviores Patres, monuit, divertendum esse præsens periculum hac altera dilatione sepulturæ, sibi nequaquam id tempus videri idoneum, quo possit sacrum illud cadaver, per tot hominum globos ac manus, integrum deduci in fossam.

Assensere consilio Patres, statimque nuntio, signis, vocibus persuasum vulgo, Rosæ sepulturam ex placito illustrissimi præsulis in horam commodiorem consulto reservari. Gratissimis auribus hoc nuntium admisit turba, maxime ut vidit episcopum, depositis omnino pontificalibus ornamentis, rhedam conscendere, ac domum properare.

15 Favebat confirmandæ populari credulitati publicum argumentum ex constanti virginis cadaveris tum pulchritudine, tum suaveolentia miraculosa, quæ duo veluti fidei jubeant, nullum fore seu deformitatis seu corruptelæ aut graveolentiæ periculum, si vel in plusculos dies sepultura differretur. Omnium hactenus patebat oculis invariata defunctæ Rosæ species, qualis a primo exhalati spiritus momento fuerat ; per triginta et sex horas idem perstiterat placidissimi oris decor, labiorum venustas, ocnlorum semipotentium vivax fulgor, et manuum candor ; inter tot sullitus, halitus, et lumina ; sub aere tam humido, calido, et ex concurrentium relluxibus pulverulento, nulla Rosæ vultui inderat fuligo, nulla genas tinxerat flavedo vel horridus pallor ; in maxillis, in naribus, in palpebris nil flaccidum, decolor, triste, aut emaciatum ; perseverarat eadem flexilium membrorum tractabilitas, eadem nivei vultus amœnitas ; denique videbatur adhuc non mortua, sed sopita.

16 Porro mirifica celestis odoris, qui a sacro corpusculo spirabat, fragrantia, ne quidem cessavit in sepulchro ; nam post decem et novem menses (ut capite sequente narrabitur) exhumata Rosa, eundem servabat ac presentibus adhalabat odorem, quem quidem in die sepulturæ alii rosaceo simillimum, alii velut ex liliorum, rosarum, balsamorum, totiusque florilegii mixtura compositum perceperunt ; verum cordatiores his, altiorem, suaviozem, nobisque paradisi exulibus peregrinum, et incognitum judicarunt. Hinc populus dilationis jam securus, imminente meridie, a templo diffluit ad aedes proprias. Evacuata utcumque ecclesia, de more adductæ pessulisque firmatæ sunt fores, nec alia sperari poterat tumulandæ Rosæ opportunior hora, quam qua totus religiosorum conventus regulariter pransurus existimabatur. Itaque ubi tantilla ab incursibus libertas fuit, repente adornatur funeris processio, silent campanæ, at cantu submisso psallunt Fratres ; deportantur in aedem capitularem pretiosa virginis Rosæ lipsana ; illic in præparatam et cedro arcam reclinata, ferreis undique clavis occluduntur ; denique fossa obturatur, et cocti lateres, tenaci calce revincti, insternuntur. Sic tandem in tuto locatis Rosæ exuviis, omnique precum et hymnorum ritu ex rubrica Ordinis peracto, itum ad refectionem.

17 Verum non diu stetit unda populi, quin post meridiem, velut ex induciis ad templum copiosior afflueret. Ast ubi illic quæsitum, oculis charum pignus abesse conspexit, turmatim in claustrum peristylum irruit, aedem capitularem implevit, et Rosam liberrima vociferatione SANCTAM inelamans, dum plus non poterat, pulverem sepulchri terramque, reliquiarum loco, certatim asportavit. Inde continuo rhedarum ordine et comœatu, per mensem et amplius, personæ illustriores proficiscebantur ad paternam Rosæ domum, visuræ ac veneraturæ hortensem cellulam, quam Virgo solitudinis

studio

sepulturam
cadaveris str-
rum dilatam
esse.

et hac spe do-
mum discedit.

Sed interea
clam tumula-
tum fuerat.

A Epistolæ (ut vocant) construi solet. Ergo collocandis Rosæ exuviis alius demum commodior electus est locus, ipsum videlicet B. Catharinæ Senensis sacellum, ab ara maxima ad levam sat dissitum. Videbatur tam simili Filiae deberi iste sinus seraphicæ suæ Matris ad quietem, si tamen quies dicenda erat, quam tanti quotidie strepitus, et clamores devotæ plebis circumsonabant, licet minori impedimento rituum ecclesiasticorum, quibus solis aræ maximæ spatium esse liberrium oportebat.

29 Interca Limam pervenere litteræ apostolicæ, quibus auctorati iudices commissarii novum ibidem erexere tribunal ex formula a sacra Rituum Congregatione præscripta, ad effectum examinandi testes de vita, et gestis ancillæ Dei, sororis Rosæ a sancta Maria. Itaque examini datum initium anno mdcxxx, die xvii Maii; sed ob multitudinem testium (centum octoginta tres fuere) variosque morarum obices, usque in Maium anni mdcxxxii duravit perquisitio: cui de more ad complementum supererat visitatio tumbæ et reliquiarum Famulæ Dei. Igitur deputati inspectores Joannes de Texeda, et Joannes de Vega doctores medici, Joannes de Valenzuela et Bartholomæus de Tivico secretarii cum Aloysio de Molina chirurgo.

30 Ibi coram P. magistro F. Gabriele de Zarate tunc Provinciali, aperta arca lignea, repperunt virgineum corpusculum, expleto fere post obitum anno quintodecimo, consumptis undequaque indumentis, at ossibus integris, et adhuc sicca hinc inde carne obductis. Porro odorem exhalabant, non qui cadaverum esse solet, sed quo fragrant siccatae ad solem Rosæ. Juravit tamen primus medicorum, peculiarem simul interhalasse suaveolentiam, quæ præsentium non olfactum dumtaxat mirifice recreavit, sed et animos improvise solatio perfuderit, atque arcano devotionis sensu omnes demulserit.

31 Hinc iidem inspectores antram capituli adie-re, lustraturi primum Virginis sepulchrum, e quo fideles certatim hauriebant pulverem ad varia morborum genera depellenda. Illic singuli successive manu immissa explorarunt cavam modicæ scrobis profunditatem, ex qua nonnisi quatuor aut quinque pondo terræ videbantur eruta aut asportata. Ceterum aliunde plurimis constabat testimoniis, complures pulveris modios ex illomet foramine (quod unicum patebat, ubi Virginis defunctæ caput jacuerat) fuisse illaetenus effossos, varietate per regnum distributos. Unde non levis conjectura fuit, ut S. Raymundi e, ita et Rosæ veteri sepulchro hoc datum esse divinitus, quod in locum sublatis pulveris, alius continua scaturigine perpetim subnascatur.

32 Accidit demum anno mdcxli, quod Ordinis Prædicatorum in Romana curia Procurator generalis, litteris privatis Limam scriptis admonerit Patres, habendam esse rationem exactissimam apostolicæ Constitutionis Urbani VIII anno mdcxxxiv, die v Julii emanatæ, quæ incipit: CAELESTIS IERUSALEM CIVES etc. d. Doluerunt Patres, integro fere sexennii spatio nullum penitus exemplar, imo nec tenuissimam famam hujusmodi Constitutionis in illum usque diem Limensibus innotuisse: sed quid mirum in tanta regionum distantia, perque tot hostium classes, piratarum insidias, et naufragiorum crebra discrimina? Verumtamen Patres ad primum

saltem privatae illius epistolæ conspectum subito parendum rati, ex norma dicte Constitutionis, quicquid intempestivum venerabilis Rosæ cultum sapere forsitan videbatur, eadem nocte aboleverunt.

33 Repentina isthæc mutatio postridie devoto populo visa est intolerabilis; quærebat loco solito Rosam, asylum ac solatium suum; reposebat a sancta Catharina Senensi alteram hanc Limensem Catharinam; impletur sacellum questibus, et quæ vulgi, sub pietatis obtentu, esse solet suspicandi judicandique temeritas, spargitur, Rosæ veneranda ipsana aut furto insciis Patribus sublecta, aut his consciis clam in Hispaniam destinata esse. Inde credula et ignara multitudo densatur concursu, invalescit fremitus, nec leve imminuit periculum innoxii religiosi, dum rudis et impetiosa plebs jam ad convicia et minas ferociter progressa, primo affatu aut non capiebat, aut abnebat capere facti rationem.

34 Tarde demum, nec sine labore persuasum est importunis, sic consulendum fuisse illustrioribus, qui ab apostolico throno sperantur Rosæ honoribus, nullum in Romanorum decretorum obedientia detrimentum esse, inobedientiam sanctæ Virgini placere non posse, hujus pretiosas exuvias loco tutissimo sub primi sepulchri custodia Limensibus adservari; verum circa illas (summi Pastoris mente in similibus jam percepta) nihil extra lineam sacrorum rituum audendum fore vel permittendum. Ægerime adquevit vis populi, hoc uno contenta, quod acceperat, Rosæ suæ reliquias in tuto esse.

ANNOTATA.

a Thymiana est suffimen optimi odoris, quod Cabmetus in Dictionario biblico sic describit: Thymiana unguenti suaveolentis genus erat exacte, onyche, sive ungue odorato et galgano atque thure, omnibus aequali pondere constans. Res erat sacra et religiosa, quam in privatum usum adhibere capitali pœna vetitum. Mane et vespere singulorum dierum altari aureo in Sancto imponebatur, ejusque deferendi munus ad sacerdotes hebdomadario officio fungentes spectabat.

b Hæc fuit illustris virgo Romana, quam SS. Hieronymus et Augustinus impense laudant. Antonius Gallonius in Historia Italica sanctarum virginum Romanarum pag. 290 Acta illius exhibet, eamque titulo Sanctæ ornat. Sed nos annuam illius memoriam nullis antiquis Martyrologiis hactenus inscriptam legimus. Quare Majores nostri die 24 Februarii hanc virginem inter prætermisissos collocarunt, donec quis legitimum sanctitatis ejus titulum probaverit.

c Acta hujus sancti Raymundi in Opere nostro ad diem 7 Januarii illustrata sunt, ubi tomo primo istius mensis pag. 414 etiam fit mentio mirifici pulveris, qui ex sepulchro ipsius erumpit.

d Constitutio Urbani VIII hic indicata legitur in Bullario Romano Laertii Cherubini tomo 5 pag. 283 et sequentibus. Sed anno 1625 illam præcesserat alia ejusdem Pontificis circa eandem materiam, quæ apud citatum Cherubinum tomo 4 Bullarii pag. 299 legi potest.

A. LEONARDO
HANSEN.

trarat. Solæ virginæ manus tot osculis fidelium millies obtrita, (forsan et avidorum ferro de-
tibusve undique pertentatæ) nonnihil de primo candore remiserant.

solemni pom-
pa transfer-
tur,

24 Hæc notata fuere ab iis, qui ipso translationis die summo mane effossum Rosæ cadaver e veteri tumba lignea transposuere in novam, itidem cedrinam, at intus forisque deauratam, et duplici sera præmunitam. Igitur omnibus rite ordinatis, die qua supra, domesticus religiosorum cœtus frequentissima undique ceterorum regularium caterva stipatus, a choro recta processit ad ædem capitularem, præeunte crucis vexillo cum acolythorum quaternione, binisque thuribulis, subsequente Provinciali in sacra diploide *a* cum sacris ministris, itidem pretiose tunicatis.

a

comitantibus
illu tribus
viris,

25 Adfuit paulo post archiepiscopus cum suis, comitante S. Officii iudice ordinario D. Feliciano de Vega canonico metropolitano, et archiepiscopalis vicario generali. Recitatis de more orationibus, dataque aspersione et sufflito, sex sacerdotes linteati, stolisque ac manipulis decorati, arcam cedrinam sublevarunt in humeros; itum ad ecclesiam, conclitatis peristronatis, holosericeis aulaeis, velis byssinis a summo deorsum obpalliatam. Premebat bajulantium vestigia archiepiscopus, inde reliqui ex ordine proceres, virique illustres. Ubi sub templi foribus tumba deaurata promiscuæ multitudini in conspectum venit, festivus undique clamor ad astra increpuit, confusæque vocilerationes plaudentium, lachrymantium, implorantium, omnem reliqui cantus ecclesiastici auditum surripuerunt. Dum sarcophagus coram principe ara in sublimem tumulum huic usui sumptuose adornatum attollitur, archiepiscopus ad latus Euangelii consedit in throno; Provincialis, assumpta casula, cum ministris ad altare facturus accessit: phonasci et cantores ex dispositis odeis symphoniæ modulos inchoarunt; verum populus, uni Virginis tumbe iconibus ac rosariis contingendæ intentus, circa tumulum laborabat. Hujus circuitum faces cereæ triginta occuparunt; tumba vero gradatim circumstabant in viginti novem argenteis candelabris totidem bilibres caudatæ; lotum denique contabulationis systema *b* contegebant phrygii operis peripetasmata *c*, et stragula auro turgido late fimbriata. Denique universa hæc scena non tam funeris, quam triumphi videbatur.

b

c

26 Post decantatum Euangelium, in editiori suggestu comparuit facundus prædicator, dicturus ad populum. Is erat P. M. Fr. Ludovicus de Bilbao, primarius Limanæ universitatis cathedralicus, et in S. Officio censor, qui, ut pluribus annis Rosæ confessiones exceperat, ita plus ceteris illius spiritum, exercitia, arcana lumina, Sponsique favores habebat exploratos. Vilisses, mox omnes arrectis auribus dirignisse immobiles; et in multitudinis tam verbosæ frequentia, repentinum silentium desertæ solitudinis quietem figurabat, solo ardentissimo studio auscultandi. Dictum ibi de Virginis baptismali innocentia nullo umquam mortali piaculo violata, de illibato mundissimæ pudicitiae flore, de penitium exercitiorum austera duritie, de miris illustrationibus, de seraphicis ardoribus, et quidquid intra horarii sermonis compendium substringi potuit. Rari erant, quos sub concione, tum sacri cadaveris præsentia, tum recens ac viva gestorum memoria non medullitus compunge-
ret; multis etiam lachrymæ fluebant; ab omni-

et post varias
ceremonias

bus, repetitum in suggestu Rosæ nomen, patulo, D sed taciturno reverentiæ gestu excipiebatur.

27 Finita panegyri, et solemni Sacrificio ad aram consummato, archiepiscopus pontificalem assumens habitum, cum pedo et infula processit ad tumulum, sacris ministris, et quatuor ex metropolitano collegio dignioribus mediis. Peracto ibidem reliquo precum, antiphonarum, psalmodiarumque ritu, Provincialis cum ceteris religiosorum Ordinum prælatis (sacerdotali singulos amiciente stola) tumba e tumulo demissam suscepit in humeros, sicque adstante archiepiscopo, et circumstante diversorum tribunalium et civilis curiæ magistratu, illata fuit propriæ cryptæ ad dexteram summi altaris affabre in hunc usum elaboratæ, quæ tota intus oblita auro, reddebat fulgores, quos arcuato sinu recipiebat a luminibus. Eamdem foris muniebat ferrea crates itidem inaurata, et inclusi pignoris tam patula prospectui, quam raptui arcta et adversa. Sanc devoto populo nil hæc translatione gratius potuisse accidere, testatus est confluxus, qui exinde ut liberior, sic quotidie numerosior fuit; adeo ut tandem de alia translatione fuerit cogitandum, ne vicini summi altaris ministeria inturbarentur quotidie immodesto concursu populorum, quos partim veneratio, partim miraculorum et gratiarum frequentia attrahebat.

loca magis
conspicua
collocatur

ANNOTATA.

a Diplois est vestis aut pallium duplex, ut patet ex ipso etymologia Græco: quod enim Latini duplex aut duplicatum dicunt, Græci διπλῶν appellant. Arbitror, hic significari trobeam saceram, seu sacerdotalem, quom vulgo cappam chori vocamus.

b Systema Græce σύστημα præter alias significationes hic videtur indicare compogem operis ex certis partibus coagmentatam, et derivatur a verbo Græco συνίστημι, quod est constituo.

c Peripetasmata sunt aulca sive tapetia, quæ ad parietes extenduntur ornatus gratia, et hinc etiam Græce περιπετάσματα vocantur, a verbo περιπετάζειν, quod extendere significat.

F

§ IV. Propter nimiam populi turbam mutatus iterum sepulturæ locus, et publicus plebis cultus ob decretum Urbani VIII prudenter impeditus.

De altari ad altare tantisper se transire protestabatur S. Hieronymus, quando a suo tractatu de altari thymiamatis *a* transibat ad scribendam epistolam octavam virgini Demetriadi *b*. Idem videbatur circa virginem Rosam accurrentium sensus: nam ab ara maxima subito convertebantur ad propinquum Virginis sepulchrum, velut ad secundam aram. Hic perpetuus tumultus erat offerentium vota, suspendentium anathemata, deponentium grallas et scipiones: denique aliter consulendum fuit reverentiæ sacri tabernaculi prostantis in ara majori, ne huic assidue obverterentur dorsa hærentium ad Virginis sepulchrum, quod et locum presbyterii incommodabat: siquidem hoc in Ordine Prædicatorum, ad cornu

Iterum locum
tumuli muta-
tur ob turbam
plebis.

a

b

Epistolæ

A conspicata est Rosam divina luce eoruscam; audiitque blando respondentem sibi: «Plane sic» fiet, o soror, et quidquid consentaneum fuerit gloriae hujus dulcissimi Numinis, quo fruor, me petente, summa illa bonitas concedet. Probe memini eorum, quae mihi, ut peterem, fieri commendata.»

42 Concordat huic visioni altera, quae ex depositione jurata sororis Catharinae de S. Maria refertur in Processu; nimirum; pie curam personae saepius (at per soporem) apparuerat felix Rosa, edocens, quam jucundo bonoque statu res suae erant. Bis tamen eidem, solito clarior illustriorque apparuit; primo, quando venerat illius animum confortatura inter adversitates, quas quidem tunc patiebatur gravissimas; secundo, cum supra Virginis sepulchrum manifeste eandem vidit in aere, flexis poplitibus ritu supplicum intercedentem apud Deum pro Lima, dilecta patria sua. Nee mirum, duabus his vicibus Rosam solito fulsisse gloriosorem; nam ubi in priori de patientia agebatur, ostendenda fuit eodem, quo seraphica Mater sua, patientiae speciali privilegio decorata; in posteriori, quae patriam concernebat, debuit utique ardentissimus erga concives amor post mortem luculentius rutilare. Porro, ut visionis sincera assereretur veritas, in muliere compta fuerunt a peritis vera divinae revelationis critica, profundior humilitas, agnitio sui nihili, alta mentis tranquillitas, gaudium spirituale novis divini amoris incendiis inflammatum.

43 Prodigiosius est, ac plurium signorum benedico concursu factum, quod referam. Decumbat in Limano SS. Rosarii cenobio, jamque extremis agonibus se praeparabat P. magister F. Augustinus de Vega Ordinis Praedicatorum tunc Provincialis Peruanus. Conclamatum erat de vita hominis, cessatum a pharmacis, et ab omnibus medicis desertus infirmus; sola Rosa, sui jam in paradiso secunda, curam aegroti totam in se transtulit. Dormiebat procul suis in aedibus Christophorus de Ortega, homo secularis, ac fortunae infra mediocrem; huic Rosa nocte concubia se clare visibilem objicit; mandat, primo diluculo cenobium adeat, Provinciale moribundum conveniat, ei denuntiet, ex hac quantumvis complorata infirmitate nequaquam ipsum e vivis abiturum; prius illi sub episcopali infula tantisper sudandum fore pro Dei gloria, antequam hujus mortalis vitae molestiis exuatur.

44 His dictis, gloriosa Virgo disparuit. At Christophorus tantae praesentiae mira dulcedine ac caelesti gratiosae dignationis affatu praeproperare destitutus, erupit in clamores: «Ah! inquit,» S. virgo Rosa nunc a me recessit.» Expergefactus hae vociferatione filius Thomas de Mesa, qui prope dormiebat, a patre totam rei gestae seriem percepit, sed incredulus, multis obtestatus est patrem, vanitati insomniorum temere ne crederet. Replicuit pater, se vero non per insomnia, sed expeditis, literarumque sensibus et vidisse et audisse Rosam hac sibi serio praecipientem. Instabat filius, saltem interea quieti ac sopori se redderet. Negavit se posse Christophorus; sic visione ruminanda intentissime occupatus, vigili impatientia diem expectabat. Ut illuxit, monita a filio conjux, omnia dixit, egitque, ne maritus visionem relatuus domo abscederet; nunc obsecratione, nunc iurgio virum interpellans, ne ludibrium sibi ac familiae ineptissima fallacis somnii narratione accerseret; nil

fore certius, quam ipsum febrilis enthusiasmi delirant delirii arguendum iri.

45 Verum Christophorus tam propositi sui tenax, quam de nocturni spectaculi veritate indubius, hilari fiducia cenobium adiit, infirmum salutavit, imperata exposuit ea frontis constantia animique securitate, ut brevi vel sola dicentis alacritas omnem ambigentibus excusserit credendi formidinem. Mira res! non tardarunt manifesta experimenta conciliare dictis integram fidem: nam ab illo ipso momento, quo Christophorus loqui desierat, cepit aeger Provincialis morbi discessum lentis iudiciis advertere; deinde virgini Rosae se commendans, totus convalescit; denique ad episcopalem mitram assumptus in Paraguay e, satur vitae, in Domino obdormivit.

46 Doctor Balthasar de Padilla metropolitanae Limensis canonius et poenitentiaris, de mandato sui archiepiscopi domum viduae ejusdam adierat cum notario sub juramenti fide excepturus, quae de Rosae vita ac prodigiis afferrentur. Dum igitur examen peragitur, apparet viduae fulgida Rosa vultu hilari ac familiariter jucundo, gestu vero ac nutu hortatorio, velut mulieri animum faciens ad dicenda, quae posebantur, et singula approbando ratificans, quae de suis encomiis ad tabulas referebantur. Seorsim id postea anno mxcxxx viduae iudiciis apostolicis apernit, addens; Virginem tunc quidem sibi fuisse conspicuam eo vestimentorum schemate, quo vivens dignosci ac tegi consueverat, facie tamen multo laetiori, et exprorecta, quasi quae pro obsequio gratiam spiraret.

47 Alteri personae, spiritualibus exercitiis gnave addictae, obtigit alibi conspiciari visionem imaginaria B. Rosae eo loco, quem tunc deputati iudices excipiendis testimoniis de ea responsis ac depositionibus destinabant. Videbatur ipsamet Virgo conclave perambulare, cum cura omnium circumspicere, suis candidis manibus ordinate singula disponere, polire, adornare, simulque indicabat ista se agere, quod illic justa honoris ac veritatis tributa a mortalibus eo die erat receptura. Simillimum est, quod refert D. Maria de Usategui Gundisalvi quastoris uxor, hoc addens, gloriosam Virginem in ea functione visam alacriter ipsa graphiaria instrumenta notariis disponere, chartamque digerere, protestando gaudium, quo ex divinorum in se beneficiorum juridica in terris comprobatione mulcebatur. Verum, an haec visio a superiori diversa sit, an eadem, haud facile discreverim.

48 Hic vero subicendum non est, quod anno mxcxxxi Mariae de Bustamante in Limensi sanctissimae Trinitatis monasterio professae moniali accidit, ipsa jurato id referente. Bona fide hae coram apostolicis iudiciis in causa venerabilis Rosae explicarat omnia, quae norat. Verum ut sexus iste ad severam publici juramenti religionem facile trepidat, ac, velut inter fulmina censurarum, suae conscientiae metuit; post examen anxiam Mariam graves invasere scrupuli, ne forte aut per imperitiam respondendi, aut per linguae memoriae cespitationem plus vel minus, quam exacta veritas et rigor illius tribunalis exegerant, dicitasset. Fluctuabat misera inter saxum et sacrum; hinc urgebat animi inquietudo ad nonnulla ex dictis seu moderanda seu retractanda; sed, una cum reluctante summa verecundia obstabat, quod determinate, quid in suis dictis corrigere teneretur, nesciebat; in-

A. LEONARDO HANSEN

d
de longiori
vita certiore
reddi jubet

E
Etiam visa est
S. Rosa nonnullis personis.

quae coram
iudiciis
apostolicis

F

testimoniis
reddendi
gratia comparabant

de

urbem
Limani
no com-
mendare.

aparece que
vidiam Chri-
stophoro de
Ortega.

notandum
PP. Praedica-
torum Pro-
vinciale

CAPUT SECUNDUM

Gloria posthuma ex illustribus Sanctæ apparitionibus et diversis miraculis.

§ I. *Frequentes Sanctæ apparitiones ex testimonio plurimum, quibus ipsa se conspiciendam præbuit.*

Sancta post obitum gloriosa
 B Aloysia de Serrano (cujus memini supra cap. xviii) ut Rosæ adhuc mortali familiaris et clara fuerat, ita ab immortalis meruit frequenti apparitione familiaris honorari. Inter eas hæc illustrior fuit, qua vidit coram divino solio augustissimam cæli Reginam stantem, ac miri fulgoris coronam manu gestantem, velut novam hospitem expectaret, ad illius solii limbum solemniter coronandam. Parte altera niveus candidarum virginum chorus mediam complexus Rosam tunc recens defunctam, hilari et canoro agmine deducebat ad Deiparam. Singulis virginibus singulæ erant in manibus palmæ, in verticibus coronæ; Rosa palmam deferebat, ut ceteræ, at nondum coronam.

Aloysia de Serrano,
 Aloysia de Serrano ac stupori impar, dum reliquo inhiat coronationis spectaculo, disparuit visio. At postridie tertia Rosæ apparitio gaudium cumulavit. Nimirum vidit tunc Aloysia Rosam eodem, quo pridie, nuptiali ac festivissimo virginum agmine decore circumdatam, nec sola jam palma, sed et immense gloriæ corona insignitam, cui seorsim applaudebant dispositæ angelorum phalanges, et beata plurimorum Sanctorum caterva jubilo publico suavissime gratulabatur. Aloysia sibi reddita, at sibi non fisa, spiritualium suorum Patrum arcano examini utramque visionem exposuit: hi vero ex effectu concorditer decreverunt, fuisse immixtam divinitus, omnique fallaciæ periculo caruisse.

alteri anonymo,
 C Quæstori Gundisalvo de la Massa (qui coram apostolicis iudicibus id verbo scriptoque testatum reliquit) secreto fassus est vir, illis diebus mysticæ theologiæ peritia et contemplationis sublimitate clarus, quod intra tres hebdomadas ab obitu Rosæ proximas, minimum viginti et duobus vicibus conspicua sibi fuerit gloria hujus Virginis, intuitu nunc imaginario, nunc intellectuali; at inter reliquas visiones unam excelsissimam pure intellectualem, qua puritatis suæ virginis candor, cum sua inestimabili dote et floridissima aureola ostendebatur absque omni figura corporea, perque simplicem irradiationem tranquillæ notitiæ. Hunc revelationis modum ut plane defœctum sensuque superiorem, ita ineffabilem fuisse talique objecto apprime dignum existimavit, et, ut par erat, aestimavit.

doctori Joanni Castillo
 38 Doctor Joannes del Castillo medicus, anno post felicem virginis transitum quintodecimo juravit coram apostolico secundi examinis tribunali, sibi per visionem imaginariam apparuisse Rosam in medio cujusdam fulgidissimi luminis, quod ipsamet divinæ Majestatis claritudinem ac speciem referebat. In hujus amenissimo centro comparebat Rosa amicta habitu S. Patris sui Domini mirabiliter candente ac radioso, cujus incomparabilem decorem protestabatur se verbis

assequi non posse. Facies virginis gratia ac splendore mirabat infinito; corpus ejusdem undique circumdederant rosæ candidæ atque purpureæ sine numero; manum dexteram occupabat ramus, index nitidissimæ virginitalis; nec minus e ramo, quam de rosis continuo scintillabant densa gloriæ fulgetra. Quin et pluries sub ejuscemodi visione Rosa suaviter allata est spectatorem suum, multa ac sublimia illi edisserens de felicitatis suæ excelso fastigio, quæ humanæ linguæ idiomate efferrî non possunt.

sapientis apparuit,
 39 Quidam ex Virginis confessariis, ab ore ejusdem doctoris accepit, plusquam quinquages gloriosam beate Rosæ apparitionem sibi cælitus illuxisse. Ipsemet ultro in postrema anni mdcxxxii depositione coram iisdem iudicibus persancte asseveravit, integro sex mensium spatio interdum noctuque se divinitus admissum ad tantæ beatitudinis spectaculum, ac toties, quoties mentem destinatis horis elevabat in adyta contemplationis, ostensam sibi fuisse Rosam inter agmina beatorum. Ut paulatim cessavit hæc apparitionum gratiosa frequentia, non cessavit tamen ex lege urbanitatis Rosa per aliquot exinde dies cælesti ephebo suas vices committere. Angelus erat, tenera duodennis pueruli specie quotidie invisens doctorem ex Rosæ nomine, deque hujus ineffabili gloria semper novum aliquid edisserens. Sicque his demum visionibus comiter impositus est finis.

et alius visus est
 F 40 Porro eandem Rosam videre in Sponsi sui paradiso vernantibus rosis floride circumseptam, aureoque diademate redimitam, pluribus a Deo concessum fuit, præsertim viduæ cuidam, fama virtutum tunc celeberrimæ, cui se Rosa sapientis in cælesti lumine stitit conspicuam, non siue officioso angelicarum myriadum comitatu. Semel hanc in imaginaria visione sic allocuta est virgo: « Laborandum est, o mater: nam per magna res est cæleste præmium. Mihi quidem hic abunde retributum est pro eo, quod laboravi. » Dixit, facie in serenum risum festive diducta, ac niveo Dominicani habitus sui nitore admodum speciosa. Interdum huic visa est Rosa in hortis empyreis jucunde spatium cum Christo, qui pauculis passibus ante se Virginem præmittibat. Aliquando conspiciebatur deliciarum inter garyophyllos et lilia, velut eum iis certans de florida amœnitatis immarcescibili prærogativa.

regnum Peruanum
 41 Consideratione hand perfunctoria dignum puto, quod in his visionibus de Rosæ erga patriam affectu ac sollicitudine compertum lego. Vidua supradicta, paucis a Virginis obitu diebus, privatim orabat in ecclesia, ac Rosæ, quam pluries in choro Beatorum conspexerat, Limanam civitatem, et regnum Peruanum supplex commendabat. Mox raptâ, intellectuali visione conspi-

§ II. *Spiritualia beneficia, quibus sancta Virgo magnos peccatores ad penitentiam, et alios tepidos ad perfectiorem vitam adduxit.*

Quale quantumque divinæ omnipotentiae molimen et opus sit conversio peccatoris, et quam alte caeli terræque creationem excedat, item quando ipsa miraculosa censenda sit, legat, qui voluerit, apud S. Thomam I. 2. q. 443. art. 9. et 10. Ex his ad Rosam, celebrem peccatorum apud Deum caudicem, ut convertantur et vivant. Praesentatus P. F. Nicolaus de Agnero in sua encyclica ad totam Ordinis Praedicatorum provinciam Peruanam (cui tunc uti Vicarius generalis praesidebat) scripta die primo Septembris mdcxvii, tam admirabilem Rosæ vitam, obitum, prodigia strictim suis denuntiat, inter alia refert, ad solum virginei corpusculi in feretro contactum quam plurimos repentino compunctionis stimulo ita fuisse percussos, ut statim ibidem coram universa multitudine cœperint elatis vocibus detestari sua scelera, deplorare vitam anteaclam, resolvi in gemitus ac singultus, humiliari coram Altissimo in lacrymosam criminum confessionem, audiente, spectante, mirante innumera circumstantium turba.

54 Nonnulli (ut fit) liberioris vitæ, solo curiositatis spiritu adducti, ut defunctam pulcherrimam Virginem propius cum aliis contuerentur in sandapila, ad ictum primum intuitus exarserunt in subitum intimumque dolorem peccatorum, rigarunt ora lacrymis, protestantes, alto quam venerant spiritu se jam recedere, posthac emendationi vitæ ac emendationi morum se operam duros efficacem. Forsitan idcirco providerat Deus, pater misericordiarum, quod toto fere biduo palam prostaret in tumulo inhumatum Rosæ suæ corpusculum, ut ejus spinæ tam multis lierent in salutem: nam juxta melliflum Bernardum, « Felix nunquam pingeris, quam ubi com- » pingeris. »

55 Mater Virginis Maria de Oliva anno mdcxviii xv Februarii coram depulatis iudicibus inter alia recensuit, post exsequias Filiae successivis intervallis ad se venisse complusculas etiam ex regularium Ordinum familiis devotas personas, antea sibi penitus ignotas, quæ, ut suam notoriam egestatem liberali aliquo subsidio suldevaturæ accesserant, ita singule profitebantur, hac ratione se mera gratitudinis tributa pendere virgini Rosæ, cujus intercessionibus, vitæ suæ optimam se mutationem debere sciebant, ketæ, nunc alias se esse ab eo quod fuerant, eoque felicitatis, nonnisi post imploratum Rosæ in caelesti curia interventum, se pertigisse asseverabant. Certe operosius et forte rarius miraculum est, languidum ac tepentem in Dei obsequio spiritum repente ad seria religiosæ perfectionis studia erigi valideque succendi, quam crinosum ab enormitate sceleris ad qualemcumque frugem revocari: siquidem hic plerumque novil periculum sumum, ille inertiae ac securitati altius indormiscit.

56 Admiratione præ multis dignum est, quod de quodam insigni peccatore iisdem iudicibus,

eodemque mense et anno, ex certa sua (uti protestatur) scientia aperuit P. F. Bartholomæus Martinez, Rosæ quondam confessarius, et Lima tunc cœnobio Fratrum Praedicatorum ad sanctæ Mariæ Magdalenaæ praefectus. Quidam profligatae conscientiae vir assidue quidem cum aliis vividæ penitentiae et Eucharistiae sacramenta frequentabat, sed nonnisi in anima: suæ mortem et exitum: nunquam enim toto sacrilegæ vitæ suæ decursu rite integre confessus fuerat, ac longissima annorum serie in hoc luto computruerat. Accumulabantur sceleribus scelera; at videbatur omnis obcalluisse synteresis a; imo indices obbrutescebat magis, et prolapsa usque in profundum impietas contemnebat. Non defuit tamen aliena pietas, quæ miserimum Rosæ recens tumulate commendaret.

57 Mox ille quasi ab annoso lethargo evigilans, cœpit sentire intus sibilum illius auræ tenuis ac potentissimæ, qua Deus afflat corda obstinatorum, ut instar cere liquecant. Exhorruit infelix, ubi se iremispexit immersum labyrintho tam carnoso et ineluctabili; verum divina bonitas una cum acutissimis penitentiae stimulis misericordiae fiduciam ingerebat. Quid multa? Generalem de totius vitæ suæ delictis exomologesim amarissimo doloris sensu perfecit; ex horrendis, omnemque modum ac numerum supergressis flagitiis nullum subleuit; et conscientiam, quam callus obduxerat, timor Domini in eam emollivit teneritudinem, ut deinceps minimos quosque excessus tamquam praegrandes pavidissime sonserit, atque eluere festinarit.

58 Idem P. Martinez in eodem examine sancte asseruit, sibi non tantum proprio in excipientis confessionibus experimento, sed et aliunde ex concordia plurimorum confessorum testimoniis constare liquido, post imploratum Rosæ in caelis auxilium, innumeros tum Lima tum in universo regno, ex infima scelerum abisso emeruisse in portum veræ penitentiae, sincerae confessione et lacrymis animam expiasse. Jam ante (nimirum xi Decembris anno mdcxvii) id ipsum iudicibus indicarat P. Antonius de la Vega Loaysa Societatis Jesu, quondam sancti Officii commissarius, diversorumque collegiorum successive Rector, qui et singulariter ponderandum esse monuit, hoc genus beneficii inter valiora et excellentiora solidæ sanctitatis argumenta ex communi sanctorum Doctorum sententia merito computari. Eidem relationi diserte in illo tribunali subscribere P. Fr. Franciscus Nieto, et magister Fr. Joannes de Lorenzana, ambo Virginis olim confessarii, de quibus supra.

59 Consonat his per omnia P. Fr. Petrus de Loaysa, additque duo notatu digna; primum est, paucis a Virginis olim diebus tantam fuisse ejuscemodi conversionum frequentiam, quod Lima in publicis officiniis, ubicumque tortilia disciplinarum flagella, setarum cingula, et variae sortis cilicia vendebantur, subito defecerint hæc mortificationis ac penitentiae instrumenta ob emptorum multitudinem. Alterum, quod ipse ex plurimis ad seriam penitentiam tunc conversis duas noverat insignes peccatrices, quas probrosæ vitæ devia nodosis inferni retibus tenacissime implicuerant; sed amba ad odoriferam Rosæ famam compunctæ, ejusque validis coram Altissimi throno precibus commendatæ, nodos impuritatis feliciter exuerunt, et in calle virtutis constantem fixere pedem. Non potuit, uti in miraculosis corporum, ita in his animarum curatio-

A. LEONARDO HANSEN. sicut probatur singulari conversione

pertinacis cujusdam peccatoris.

et ut coram iudicibus apostolicis

F

generatim testati sunt diversi confessarii.

A. LEONARDO
HANSEN.

de dictabat animus nulla opus esse retractatione: at interim delicata conscientiae deerat securi tranquillitas.

causam Beati-
ficationis
suae promo-
vere,

49 Inter has angustias dum nocte quadam in sua cellula solitaria obdormierat, sensit alieno se motu, et imperio, at alesque terriculamento blandissime a somno excitari. Excitata, consedit in lectulo, totoque sopore facile discusso, tacita et attenta mirabatur, ad quid, unde, et a quo illa hora fuisset in vigiliam revocata: dumque sic omnia versans animo, auscultat et hasitat, ecce vox lenis ac dulcissima sediti allabitur, ita inquam: « Nihil dulciter, Maria, » neque angaris: « etenim Rosa vere sancta est. » Mirum dictum! eodem momento sensit Maria se scrupulo suo liberatam, evanuit inquietudo et timoris anxietas, rediit cordi suo tranquillissima malacia, ita ut noctis residuum potuerit sub placido laeta securitatis silentio transigere, certa, tantam tamque repentinam animi quietem aliunde, quam de sursum infundi sibi non potuisse; sciebat praeterea, scrupuli sui morsus nemini praeterquam sibi ac caelo notos fuisse: cumque maxime nocturnis horis soleret ad omnem peregrinum strepitum expavescere, sub voce praememorata non tantum nihil expavit, sed plane reflecta est.

et amanuensi
in eadem cau-
sa laboranti

1
9

50 Plura hujus generis superessent; at coronidem imponat Didacus Hyacinthus Paccus Hispalensis f, qui Limæ ex quotidiano hypographicae g artis lucello victitans, a Didaco Morales, in causa venerabilis Rosæ notario, exemplandis transcribendisque Processuum seu Actorum voluminibus adhibebatur. Itaque jussus fuit, in causa praedicta lris mille folia intra certum temporis spatium scribendo absolvere, eo quidem pacto, ne illo, cui semper assueverat, characteri uteretur fluido, laxo, facilique, sed alio morosiori, quadro, et adstricto, quem illic notum appellat amanuensium vulgus. Paruit scriptor; at primo die, quo laborem orsus est, praedifficultate insueti characteris, desperavit se nunquam tot foliis exarandis parem fore: siquidem (ut discrete ipsemet coram iudicibus apostolicis sub jurata fide deposuit) adeo sibi inter scribendum lassabantur digiti, stupebat brachium, divaricabantur nervi, ut saepius exclamarit, vereri se, ne ex tanta fatigati pulsus attractione citius ipse deficeret, nsumque manus perderet, quam inunctum opus absolveret.

vires ad cele-
riter scriben-
dum

51 Igitur die quadam, cum a primo diluculo usque ad vesperam scribendo laborasset, enormiter fessus, totoque brachio dolens, cubitum se recepit, datus, ne forte postridie ulteriori scriptioni inutilis surgeret. Sub eo tædio obdormiscens, vidit felicem Rosam ad se intrantem gradu placido ac festivo, vultu propitio ac leto, qui terrere nequaquam posset; et ut certius nosceretur, quae esset, illa effigie, habitu, ornatu apparuit, prout ipsam in tabula scite depictam aliquot diebus ante scriba noster conspexerat. Tacuere ambo; sed Rosa leniter accedens, dextrum jacentis brachium inter cubitum ac pugnium comiter arripuit, valide at successive strinxit, diuque sic attinuit, nec nisi post moras admodum prolixas placidissime dimisit, simulque disparuit. Evigilans Paccus, ac mysterii ignarus, voluebat animo, quid sibi voluerit haec dulcis apparitio, quid brachii apprehensio, quid illa diuturna et tenax constrictio. « An forte (inquietabat) conscia meae instabilitatis, et indolis, » qua facile ab una civitate in aliam, de regno

» in regnum transcurrere soleo, constantiae me D » admonuit, firmitatem imperavit: »

52 Inter has cogitationum vicissitudines sese vestiens, sensit dextrum laceratum solito agiliorem; at necdum suspicatus, quid rei esset, prosequendae scriptioni, uti pridie, se demum totum applicuit. Scripsit ab aurora usque ad Salutationis angelicae pulsum vespertinum, nulla digitorum lassitudine, nullo nervorum cruciatu, brachio levissimo ac supra morem expedito. Agnovit ex tunc salutiferæ apparitionis opportunum beneficium, perrexit totos reliquos dies scriptioni laboriose citra laborem impendere, comperit infatigabile robur manus suae inditum ex imaginariae visionis contactu virgineo; sicque consuminavit opus bis mille foliorum, quae amodo paucis sibi videbantur praedmirabili scribendi facilitate. Finito volumine, obstupere omnes quotquot Paccum noverant, ejusque quadrum characterem festine, lluide, indefesse tot chartis illitum considerabant. Hinc ad grandiora miracula transeundum.

ANNOTATA.

a Aureola est vox ecclesiastica, quæ præmiu quoddam merito redditum significat. Plerumque dicitur de præmiis cultum, de quibus Josephus Angles apud Cangium in Glossario ad vocem aureola scribit, quod in corporibus virginum, martyrum atque doctorum erunt insignia quaedam, quibus hujusmodi aureolas in anima habere praeseferent; quodque virgines in capite aliquam coronulam albam, martyres rubram, et doctores viridem gestabant.

b Adytum Graeco ἄδυτον, est locus secretior templi, ad quem nulli est auitus, nisi sacerdoti. Hinc ἄδυτον dicitur quasi inaccessiblei, ab alpha privativo, et verbo ἔσω ingrelior.

c Caryophyllus idem est, quod caryophyllus, de quo supra in Annotatis egimus.

d Enthusiasmus proprie est divinus quidam rigor, qualem habent dicta aut scripta eorum, qui divino numine sunt afflati, ab ἐνθουσιασμός, quod significat numine afflor. Apud medicos accipitur pro fanatica percussione vel stulta persuasioni. ut Gorræus et Castellus tradunt. Hinc patet, quo sensu vox illa hic usurpetur.

e Paraguay sive Paraguaia proprie dicta provincia est inter Brasiliam ad ortum et Paragnanum fluvium ad occasum. Quamvis hæc regio fere urbibus careat, tamen episcopali dignitate insignitur sub archiepiscopo de Plata, et ejus episcopus in oppido Assumptionis commoratur.

f Hispalis est notissima Hispaniae Bætica civitas, ex qua forte vir ille erat oriundus. Alldidi forte, quia in America Septentrionali est ejusdem nominis urbecula, in sinu Mexicano sita, quam Hispani olim construxerunt.

g Hic vir parvo hypographicae, id est, transcriptoriae artis lucro vivebat: nam βρογγραφέω significat transcribo. Hinc βρογγραφέυς est amanuensis, qui dictata excipit aut primum exemplar alicujus libri exscribit.

A cordiculus abhorrere : imo, si qua eminus illius suscipiendi aut prætervolaret mentio, aut illabatur cogitatio, velut ad Medusæ h. conspectum obrigescebat pavida, repugnabat animo, eor obdurabat. Interim, Rosa clausit extremum diem; et quasi mors Vatis mors esset vaticinii, cæpit Ludovica evacuare inutilem metum, securam, nunquam suæ menti incidere posse hujuscemodi propositum; facilius poetarum fabulosas metamorphoses, quam talem obfirmati sui cordis mutationem reipsa eventuram.

ad tertium
S. Dominici
Ordinem ad-
ducti.

68 At fellit mulierem ipsa resistendi fiducia, ac pertinaciæ certitudo : ecce enim subito a morte Virginis elanguit illud contumaciæ robur, evanuit annosus horror, patuit ultro cordis janua caelesti inspirationi. Exclamavit cum Paulo : « Domine quid me vis facere ? » Inde Rosæ sepulchrum adiit, Virgini causam supplex commendavit, obtineret sibi a Sponso salubrem electionem illius status, qui maxime ipsam aptaret divinis obsequiis, promoveret in via æternæ salutis. Nec mora : exaudivit Ludovicam Rosa, Rosam Deus; ac repente illius cordi impluit ignitum at peregrinum desiderium sacri habitus Dominicanæ. Aestuavit repente mulier, bulliit, arsit illo effectum, quem semper fugerat, et si unquam timuerat de eo vel leviter cogitare, gravius nunc timebat, pii propositi exequendi opportunitatem sibi aut elabi aut retardari. Discruciabatur suspicioso angore, quasi non posset appropinquare felix hora, quæ ipsam voti competentem efficeret. Igitur confessorio suo eminus conspecto, festina accenrit, cor effudit, multisque lachrymis obtinuit accelerari gratiam, qua confestim adhuc illam die in numerum Sororum Tertiariarum adlegeretur, assumpto nomine Ludovicæ de S. Maria. Porro ut primum in candido S. Patris sui Dominici habitu se circumspexit, solatiis ex alto copiosis tota permaduit, nec sufficiebat explicare animi sui contentissimam voluptatem, hoc unum dolens, quod tantæ felicitati diu obstiterat corde pavido et obstinato.

et aham de
sanctitate sua
dubitantem

69 Ludovica de Mendoza, conjux Alphonsi Gouzalet de sancto Martino, paulo post sanctæ Virginis obitum, videns eandem populariter tot encomiis celebrari, incredula, seu pro feminea resistendi dulcedine seu pii affectus contumaciæ algore, fidem sanctitatis ejus concipere aut nequibat, aut nolebat. Quantum enim (cogitabat) perfectionis gradum spatium vitæ tam exiguæ assequi potuit fragilis puella, annum ætatis trigesimum primum vix superegressa? Unde Rosæ inter plebeios nata et educta, manuum suarum labore sustentata, in sæculari domo domesticæ moratæ ac mortuæ, tantarum virtutum schola patuit, aut schola tam sublimium contemplationum in promptu fuit? Clament miracula; at Ludovica dubitabat; acclament populi, magis ipsa absurdescebat : ergo quæ ita cor suum, ne crederet, obloricarat, validiori pulsanda fuit ariete, ut se dederet.

morbo punit,
ac mor pœnitentem sanat.

70 Repentino angore correpta est, ut manibus pedibusque se putarit demittitatem. Neque id satis : graviorem sensit in suo spiritu procellam; caligo, pavor, tempestas mentem obsederant; cor turbatum quodam velut terræmotu succuliebatur. Hic demum illa evidentem agnoscens, ab unica sua pertinaci incredulitate hos esse paroxysmos, subito manus dedit, duritiem posuit, animoque trepide in Deum elevato supplex protestata est, se credere, se corde toto fateri, quod Rosa vere Sancta sit. Et repente conquie-

vit horrida commotio, siluit tempestas, rediit serena tranquillitas. Sic pro Sponsæ honore zelabat ille Sponsus, cui venti et mare obediunt. Verum a spiritualibus ad corporalia beneficia tandem hic descendendum.

A. LEONARDO
HANSEN.

ANNOTATA.

a Synteresis derivatur a verbo συντηρέω, quod observo et revereor significat. Unde conscientia, sive illa facultas animæ, quæ vitis adversatur, et perpetrata peccata statim arguit, a Græcis dicitur συντήρησις, id est, quasi reverens observatio, quam nos communiter remorsum conscientia vocamus.

b Sanctus Augustinus lib. 8 Confessionum cap. 6 narrat historiam hominum duorum aulicorum; qui legendo vitam S. Antonii abbatis ad imitationem exarserunt, ut ad diem 28 hujus mensis in Actis S. Augustini referetur.

c Apud Philostratum Epistola 27 rosæ vocantur έρωτος αι λαμπρές, id est, amoris faces. Sed ille philosophus ethnicus non cogitavit de casto vel divino amore, qui hic S. Rosæ nostræ propter similitudinem nominis aptatur.

d Myrothecium est unguentorum repositorium, quo nomine Græco etiam metaphorice usus est Cicero, dum in epistola ad Atticum scribit, se in commentario consulatus sui totum Isocratis myrothecium consumpsisse.

e Apophoreta hic accipiuntur pro donis : nam veteres munuscula, quæ convivis a cœna domum deferenda dabantur, apophoreta appellabant a verbo Græco ἀποφέρειν, quod auferre significat.

f Hic alluditur ad fabulas poeticas, in quibus fingitur Ariadna, filia Minois Cretensis regis, Thesea, quem diligebat, e labryintho per filium extricasse. Vult igitur indicare biographus, S. Rosam huic Francisco in negotio tam perplexo fuisse auxiliatricem, sicut Ariadna Theseo fuerat in labryintho, quem ope filii illius erasit.

g Oportet, Dioseoridem Anazarbæum id obscure prorsus innuisse : nam pervolvi capita 130 et 131 libri primi, ubi de effectibus rosarum agitur, et nullam philtri mentionem reperi. Est autem philtrum, Græce φιλτρον, pharmacum concilians amorem, quod derivatur a verbo φιλέω, hoc est, amo.

h Poetæ fabulantur, crines Medusæ in angues conversos fuisse, qui eam vim haberent, ut omnes illud caput aspicientes obrigescerent, ac lapidescerent. Unde hæc biographi comparatio satis manifeste ad illam fabulam alludere cognoscitur.

§ III. Patrocinio S. Rosæ puella mortua ad vitam revocata, et plures teneræ ætatis ab infirmitate liberati.

Tametsi P. Antonius de la Vega Loaysa Societatis Jesu in suis facundissimis Responsis disertè ac sapius monnerit deputatos iudices, totam Rosæ vitam a primis incubulis usque ad extremum halitum continui perpetuique miraculi loco censendam atque habendam esse, attamen visum ipsis progredi ad specialiora, queque micnere post ejus vitam in beneficio alieno. Primum his merito sibi deposcit locum resusci-

Puella senes-
tris mortua.

A LEONARDO
HANSEN.

tatio mortuæ filiolæ semestris Magdalena de Torres. Huic pater erat Gregorius de Torres agricola, mater Joanna Michaela, ambo victitantes opere rustico in suburbanis Limæ ad viam Melambo. Illi cum anno mdcxxvii mense Octobri prope urbem rusticabantur in prædio Baltasaris de la Cona, ibidem febris cum diarrhæa a tenellam filiolum invasit, demum et extinxit inter materna brachia. Nil profuerant adhibita pro illius ætatis capti remedia, nil matris sollicitudo et lachrymæ; charæ prolis animam mors delibavit io ubi afflictæ genitricis. Jacuit ab illo vespero usque in claram postera diei lucem exanime corpusculum sine calore, sine motu.

cujus mater
opem S. Rosæ
imploraverat.

h

72 Jam ad effodiendum tantillo cadaveri sepulchrum paratus adstabat sarculus, comportabantur flosculi, nectendi in medicam corollam. Sed mater, ipso noctis illius conticinio memor, aliquid penes se esse reliquiarum, quæ Rosam attigerant, inopiæ suæ scriniola excussit, particulam vestis cum ramusculo ginestæ *b* (cui Virgo olim indormierat) invenit: cum his properavit ad algidum cadaver, cœpitque longis et anxiiis precibus Rosam invocare in auxilium: denique fide jam robustior, ac velut Rosæ vivificos e reliquiis odores prolicitura, patellæ carbones, his ramusculum et alterius particulæ aliquot filamenta imposuit: mox defunctam filiolum sulfumigavit. Fumo vivi ocludunt oculos, mortua aperuit: nam ecce, illo momento, quo suffitus infantem attingit, hæc revixit; et diductis ocellis, quos dolens mater pridie ocluserat, lætam respexit. Interfuere spectaculo infantis pater, soror, aliusque juvenis, qui junctim in genua provoluti, suoque gaudio ac stupori impares, sublatis in caelum vocibus laudarunt Dominum in sua Rosa tam odorifera. Interim parvula Magdalena parvillo aquæ, cui mater pulverem sepulchri B. Rosæ insperserat, avide epoto, sana consedit, ubi supina jacuerat, nec præteritæ infirmitatis ullum in ea superfuit vestigium.

et mancipium,
quod defunctum
credetur.

C

73 Anno mdcxxxii Antonius Bran mancipium domicellæ Joannæ Barretta decumbebat ex febribus et angore pectoris, jamque per tres menses et amplius morbi contumacia variorum medicamentorum vim omnem eluserat, ac parvi spei residuum erat. Observator ab uxore et consobrina, qui dum noctu circa infirmum exebant, repente notarunt ambo, Antonium jacere sine motu, sine respiratione, ulloque vel minimo signo vitali: invocabant ægrum ex nomine proprio, vellicabant, pulsabant, sed non nisi responsa mortis extundebant, a corpore jam gelido. Uxor horrore ac mœrore gravis currit ad heram, et cum ejulatu brevissime indicavit maritum suum efflasse animam. Exterrita domina lecto exsiliit, (nam iuste media nox erat) cumque D. Ludovica Baretta sorore sua germana ad Antonii cubile properavit; illic Antonii consobrinus ad caput lectuli plangebat mortuum, et intrantibus feminis mœsta voce occurrit: « Nolite » (inquiens) vos incommodare: jam enim Antonius noster spiritum reddidit Creatori. » Accedit propius Joanna, explorat, taugit, oclamat; sed ut extensum, frigidum, rigidum invenit, velut suæ jacturæ sat certa, sorori dixit: « Jam et hunc mihi servum tam utilem et » necessarium Deus abstulit, sit nomen ejus benedictum. »

74 Inde conversa ad caput lectuli, vidit appensam venerabilis Rosæ chartaceam imaginem

ex iis, quæ Romæ Superiorum permissu excusæ, et in Indias delatæ fuerant. Hinc ingenti concepta fiducia cœpit invocare Rosam sonoris vocibus, ac libere flagitare resuscitationem sui mancipii. Mox correptam imaginem reverenter pectori jacentis imposuit, cumque tribus reliquis ibidem tristi silentio eventum expectavit. Sic horæ dimidium tacitis circa lectulum votis exactum est; cum ecce Antonius, qui integro dnarum horarum spatio algidus, pallidus, immobilis jacuerat, alto cum suspitio (quale admodum lassorum esse solet) oculos aperuit, circumspexit, ac miratus heram illo noctis incommodo tempore sibi adstantem, interrogavit, quid rei ageretur. Mox percepto, quid acciderat, animatus consedit in lectulo, nec solum incolumem, sed et sanum se vegetumque sensit, nec febris deinceps rediit: attamen urgentibus, quæ aderant, feminis, medicinam ante preparatam, tametsi jam superfluum, sumpsit, quievit, ac post quidam lecto doloris valedicens, Rosæ sepulchrum adiit, totamque ibi diem in gratiarum actione transegit.

D
patrocinio
hujus Sanctæ
reviviscunt.

75 Elisabeth Duran, vidua Jacobi Carlos, a multo tempore sicum et inutile brachium gestabat fasciis obvolutum, cujus non solo inertis pondere, sed et jugi dolore vexabatur. Ut ergo andivit, Rosæ virgineum corpusculum, in ade FF. Prædicatorum feretro impositum, parari ad sepulchram, plena fide, ac duabus stipata filiabus, eo properavit, ut potuit; circumfusæ multitudini nitro se involvit, si quo modo ad tumulum Virginis penetraret: pervenit, filiabus aliisque viam aperientibus; iisdem auxiliis ægre in tumuli gradibus eluctata, brachium vulni Rosæ his terve applicuit, mox eodem temporis puncto exclamavit: « Euge, brachium meum sanatum est, et revixit brachium meum. » Utque miraculo fidenti faceret, lacertum tum quaquaversus jactavit expedite, vivide et celeriter, spectante ac plaudente confertissimo populo. At præ omnibus vehementius obstupuit Melchior de Amusgo medicus, qui in turba fortassis aderat, multoque tempore diversas, sed frustraneas mulieris brachio medelas applicuerat, fassus, illud humanitus curari non potuisse. Porro Elisabeth successu læta, exinde per complures annos palam visa est brachio suo uti ad quævis officia, quasi nunquam languisset. Miraculum istud inibi tot habuit testes, quot Rosa tunc in feretro spectatores.

E
Elisabeth Duran
vidua.

F

76 Licentiati Didaci Ayalas servus Æthiops (nomen expressum nusquam reperi) dextri brachii manusque usum ex plica et nervorum attractione dudum perdidit; audita fama defunctæ Virginis, ad ecclesiam sancti Dominici cum aliis contudit, Rosæ precibus se commendavit, statimque, in signum obtentæ sanitatis, brachium alte sublatum et exporrectum toto templo circumtulit, rejectis vetustis pannorum involucribus. Spectabat universus populus, et dum hinc una vox omnium erumpit in publicas Dei laudes, dum inde mixti consurgunt gratulantium clamores, nonnulli, qui servum familiaris noverant, manum ejus festive arreptam deosculati sunt coram turba, piaque curiositate lustrabant vetusta signa, ubi attractio manum Æthiopsis cum brachio in plicas tenacissime quondam curvaverat.

servus quidam Æthiops.

77 Verum a dextro ad brachium sinistrum. Presbyter Georgius de Aranda Valdivia ante clericatum in bellis Chilensibus contra infideles complura sinistro brachio exceperat vulnera, quæ

Georgius de Aranda presbyter

danda

A deinde male curati paulatim saniem, convulsiones, tumores intraxerant, ut jam præ inflatione brachium neque extendi potnerit, nec judicari. Usque in digitos proserpserat molestissimus tumor, ut afflictissimus sacerdos in Missa nec divinam Hostiam commode satis tractare, nec sine alterius brachii suffulcimento alterum potnerit elevare. Igitur ipso die, quo Rosa sepulta fuit, sub vesperam a religioso germano fratre adjuvatus, irrepsit in ædem capitularem, oravit ad sepulchrum Virginis, imploravit opem, subitoque obtinuit. Nam repente frigido sudore madidus, dum successive digitos, manum, brachium motu lenissimo pertentat, omnia sana, vegeta, flexilia reperit.

78 Mox religione ac lætitia tremulus, in ecclesiam (ubi tunc forte P. F. Christophorus de Azevedo Prior Panamensis cum plurimis secularibus substiterat) se proripuit, ibique coram altari SS. Rosarii elatis vocibus in gratiarum actionem procubuit. Accurrunt spectaculo, qui propiores aderant, atque inter hos Bartholomæus de Toro regius labellio. Nec multum rogari se passus Georgius, coram eis (et plerisque notissimus pridem erat, tum ipse, tum brachii sui stupor) fideliter totam rei seriem exposuit: simul rogati notarius et testes, priusquam aliquid in tabulas referretur, miraculum penitissime explorarunt; jusserunt Georgium in pedes se erigere; inspexere brachium omni timore liberum, quod presbyter sursum, deorsum, dextrorsum, lævorsum, et in omne latus pari, qua dextrum, agilitate rotabat sine dolore; manum aperiebat, clandeabatque promptissime; digitos stringebat, diducebat, motitabat celerrime; nec, quoad vixit, in his ullum pristini languoris vestigium notavit.

B 79 Alphonsus Diaz mendicus toti Limæ tunc notissimus, humili nixus fulcro, mamisque et pedem ex attractione inutiles per solum trahens, non gradebatur, sed serpebat humi, stipem per domos Hebiliter quaerens. Ille ipsa die, qua Rosam sepulturæ fossa operuerat, ad ædem sancti Dominici anhelus venit, in ea aliquamdiu amarissime lachrymatus, ac de loco sepulturæ sciscitans demum, ut potuit, in aulam capituli præcepit, Rosam sepulchro promis incubuit, per horam sic oravit, genuit, flevit, denique sudavit, ignarus se jam curatum esse. Supervenit is, cui cura erat Virginis sepulchrum latere cœdili obtegere: jubet Alphonsum loco abscedere; negat iste, se posse; contendunt ambo, sed prior ille integris viribus Alphonso robustior, hominem circumplectitur, et repugnantem abstrahit, sensimque, at molliter in pedes erigit.

C 80 Ille primum sensit Alphonsus, se curatum esse; nihilominus ob longam standi desuetudinem proximo parieti acclinis, breviterque miratus seipsum erectum ac sine fulcro, simul in clamores, simul in lachrymas erupit, jubilans atque vociferans: « Benedictus Deus! valeo, » sanus sum: quod a quatuor annis circiter nunquam potui, nunc possum: meis insisto talis: » plantas, quæ terram nosse desueverant, humi » nunc tigo; laudetur Dominus in Sanctis suis. » Interim toto corpore sudabat adhuc, et quia sub plantis pro callo mollior caro succreverat, terram passibus nonnihil suspensis calcabat, idque alii infirmitatem rati, euntem subjectis brachiis juvare nitentur. Renuit ille, protestans se jam sibi abunde sufficere. Fit concursus, et inter plaudentium hymnos, Alphonsus in eccle-

siam reducitur, spectandus ab omnibus. Processit graviter, qui nunquam aut festivior aut spectabilior ambulavit.

81 Dum Rosa cadaver prostabat in tumulo, adrepsit puer Æthiops duodenni major, ac de attractorum pedum vitio, quam de nomine per urbem notior; dumque sub feretri labulato orat (siquidem nec palmum a terra se erigere, nec ad sacri corpusculi attractum in gradus potnerat eluctari) repente prodiit alacer, erectus in pedes, quos ante nonnisi reptans miserine per terram traxerat, dum nequidem grallis uti, sed dimidio corpore duntaxat solum verrere licebat. Exsiliit deinde sanus, mediisque se turbis tidenter immiscuit, Rosam identidem suam liberatricem altis vocibus inclamans. Inde per octiduum visus est quotidie adire sepulchrum Virginis ad gratias palam et ex debito persolvendas.

82 Hujus exemplo alius puer, itidem Æthiops, simillimaque pedum invalidine calamitosus (nisi quod grallis nuncquam se librabat a terra, non tamen a parietum subsidio) post linnatum Rosæ funus accessit juxta fossam, in angulum capitularis aulae se projecit, oravit, et ultra duarum horarum spatium ibidem supplex accubuit. Tandem in conspectu multitudinis, quæ aderat, lente se erexit, vociferans: « Sanus » sum, videor mihi posse incedere, sentio tibi » bias meas carere impedimento; quinimo in » cursum pruriunt. » Respondit quidam ex vicinioribus: « Si ita est, surge in pedes, ambula, » et obtenta gratiæ fidem facito. » Nec mora, neglectis grallis surrexit puer, stetit, ambulavit, neque præ lætitia seipsum capiens subsiliit, tripudiavit, denique turbam densissimam rogavit, tantisper in partem secederet, sibi que spatium currendi daret. Obtinuit, ac susque deque per aulam, ceu levis caprea, euenit. Vix suis credere oculis, qui puerum ante noverant; attolluntur in sublime voces laudantium Deum, accurrunt religiosi, adducunt puerum in ecclesiam, totoque personant templo canoræ gratiarum actiones.

83 Joannæ de Castillo viduæ filiolus erat bimus Franciscus Fernandez de Sigura, cataleptis et palpitationibus ab anno integro frequenter ac periculose divexatus. Cassa et irrita fuere humana remedia, donec recursum fuit ad Rosam tunc recens tumulatam. Huc igitur afflicta mater parvulum suum detulit, ad sepulchrum stilit, oravit. Filiolus interim ultro se sepulchro instravit ore prono, ibidem mox hilascere cœpit; cumque post sesquihoram interrogaretur a matre, nunquam jacendo lassus erigi vellet, ac abdaci, petijt adhuc tantisper ibi relinqui. Demum surrexit sponte, sanitatis indicia kelus, neque ex eo tempore usque ad ætatis suæ annum decimum septimum (quo una cum matre hæc apud iudices apostolicos testificatus est) hac aut alia quacumque infirmitate impetitus fuit.

84 Ruína Brava filiolum genuerat Petrum Tamayo. Vix quintumdecimum a natalitate diem infans attigerat, cum deprehensus est hernia miserabiliter laborare. Mægis in dies laxabatur lacerum peritonæum; propendebant viscera, nec nisi magno labore atque periculo retrudebantur introrsum, mox iterum proditura. Vagiebatur continuo parvulus tanto dolori impar, ac saepe toto triduo nauseabundus ubera nutricis omnino respuebat. Biennium fere applicandis remediis insumptum est magno impendio, profectu nullo. Denique biduo postquam Rosam vita functam

A. LEONARDO HANSEN.

et duo Æthiops

mirabiliter contractione pedum liberantur.

E

Plures pueri

F

diversis morbis oppressi

d

e

terra

omnium brachii sui usum recuperant.

Alphonsus Diaz mendicus.

In urbi Limæ notissimus.

A LEONARDO
HANSEN.

terra exceperat, ad illius sepulchrum delatus, fere per duas horas quietus insedit, dum mater cum cognatis feminis in templo hæsit, Deo et virgini Rosæ sobolem commendans. Redditus matri filiolus, oculo reticulo visceribusque repositis, inventus est sine hernia; solum in beneficii memoriam conspicua remanserat cicatrix, quæ tamen etiam firmabat reparati peritonæi integritatem, ne amplius rumpi posset.

per interces-
sionem ejus-
dem Virginis

85 Petro de Vega graviter a quatuor mensibus filiola quinqueennis decumbebat ex febribus, neque mitius devenustabat parvulam asperrima quadam morosæ indolis conditio, cum annis in vitium periculose aditura. Hanc febrientem parentes anxii detulere ad tabulatum, ut Rosæ nondum sepultæ virginem cadaver attingeret: attingit, statimque, pulso febrili paroxysmo, coram omnibus convalescit, nec relata domum novis morbi accessibus tentata fuit: quin et illa congenita indolis asperitas, eodem simul correctæ miraculo, in summam transit mansuetudinem et suavilatem.

B 86 Videbatur his prodigiis Rosa clamare de
sanitati resti-
tuntur.

86 Videbatur his prodigiis Rosa clamare de tumulto: « Sinite parvulos venire ad me. » Veniebant utique, ac certatim porrigebantur de manu in manum, ut ad saluferum Rosæ contactum infirma pertingeret populorum innocentia, cum salute ad suos reportanda. Inter hos Franciscus Cardoso, novem mensium tenellus infans, continua febrium vicissitudine a tribus mensibus nunc rigens nunc æstuans, subito, ut sacro cadaveri admotus fuit, planctum simul et febrim posuit, mirante populo. Neque id solum, sed et postridie Æthiopiæ ancillæ ulnis implicitus infans, nunc gestuque indicavit, velle se in terram deponi: vix plantulis humum attingerat, cum coepit ambulare solus per atrium, neque ab illo die indignit ope, aut ulnis bajulæ. Nimirum tantas pridie vires adhalaverat Rosa puerulo tam diuturnis febribus cocto, et medullitus exhausto. Certe ex ore infantium et lactentium perfecit sibi laudem. Ad adultos revertamur.

ANNOTATA.

a Diarrhœa, Græce διαρροια, Latine profluviua, est copiosior alvi fluor sine phlegmone et ulceratione intestinorum, sicut Castellus et alii medici fusius explicant.

b Ginesta vel potius genista est herba humilis et sponte nascens, sic dicta, quod in modum genu sterilis sit, ideoque vitibus ligandis idonea, vel quod genibus dolentibus medeatur. Aliqui putant esse σπάρτον Græcorum, alii dubitant. Quidquid sit, ut herba illa apud varias nationes ex nomine suo cognoscatur, Hispani eam hiniesta vel retama, Galli genest, Itali ginestra, Germani pfiemen et Belyæ brem appellant.

c Catalepsis apud rhetores est figura, apud medicos est morbus, quem Gorræus in Definitionibus medicis pag. 213 sic describit: Κατάληψις affectus est cerebri. Provenit a vehementi refrigeratione cum quadam siccitate; et posteriora cerebri potius occupat, cum in caro (hic morbus est species lethargi) anterior pars magis laboret. In apoplexia vero et morbo comitiali utraque, ut scribit Galenus lib. 4 de locis affectis. Manent autem per Catalepsim palpebræ aperta, quæ per carum clauduntur, servaturque secundum naturam spiratio. Unde colligitur, quid hic indicetur cataleptis, sive nomen illud sit adjectivum, sive substantivum.

d Hernia, Græce κήλη, quam vulgus rupturam vocat, est morbus scroti intumescens, aut proprie sic appellatur, cum corpus aliquod in scrotum deciderit, erupto peritonæo, ejus ultimæ vocis explicationem jam dabimus.

e Gorræus in Definitionibus medicis pag. 369 hanc corporis humani partem describit his verbis: Περιτόναιον, peritonæum est membrana seu unica (utramque enim sortitur appellationem, sed membrana quidem ab essentia, tunica vero ab usu nuncupatur) totum ventrem inferium continens: huic enim toti περιτέβεται, hoc est, circumtenditur; unde et nomen habet. Porro ulterior istius tenuissimæ membranæ descriptio ibidem legi potest.

§ IV. Plurimi adulti utriusque sexus, implorato hujus Sanctæ auxilio, periculis ac morbis erepti.

Anno ante Rosæ obitum Petrus de Vega lapsa præcipiti ac gravi laxarat juncturam ossis in scapula, simulque exinde usum brachii ex ea parte amiserat, nec nisi ad dolorem et onus lacertum sibi superesse jugiter querebatur. Demum nocte quadam recordatus, sibi in domo esse rosarium, quod paulo ante in feretro examine Rosæ corpus attingerat, illud, ubi acutior doloris sensus erat, devote applicuit. Illico cessavit cruciatus, quiete obdormiit Petrus, ac mane evigilans, advertit inutili brachio rediisse vires, quæ, nullo alio adhibito remedio, sic credere, ut intra dies paucissimos perfecte convalesceret, nullumque inter sinistri ac dexteri brachii agilitatem senserit residuum discrimen. Eundem Petrum alia vice invaserat ischiadum atrox tormentum ac simul dolorifica inflatione tumuerat altera tibiæ. Pressus his malis, nec cibum sumere, nec somnum capere infelix potuit. Tandem Rosæ, et rosarioli sui memor, loca dolorum offricuit, quievit, posteroque diluculo expergiscens, undequaque se sanum invenit; tibiæ vero molestus tumor ita desederat, ut jurasses hanc nunquam tumuisse.

88 Helenam Æthiopiæ, Joannis Merinii mancipium, continua et copiosa subnascentium lumbricorum (quos vocant de Guinea a) scaturigo septenni fluxu ita viribus, egesto cruore, exesis visceribus, exhausta, ut actum de illius vita omnino putaretur, maxime quadriduo ante Rosæ obitum, quando tot morbis ardentissima febris, et (mortale signum) inflatio talorum ac tibiæ accesserant. Toto septennio omnifaria tentata fuere medicamina; sed hæc morbum irritando, nova indes pernicie non ægram, sed ipsam ægritudinem adjuvabant. Denique hera utilissimi mancipii jacturam non ferens, Helenæ suavitatem ac persnasit, ad Rosæ, biduum ante sepultæ, monumentum Novenam exigeret (ita novendialem cum certis precibus stationem vulgo appellant.) Infirma, vitæ ac valetudinis percipida, majori animo, quam viribus, aggressa est opus.

89 At quarto mox die se perficiendo imparem protestata est: nam diuturno lassata morbo, exangnis cruentis et crebris egestionibus, perusta febri, destituta anheliu, pedibus tumidis, adire se posse reliquis diebus Rosæ sepulchrum omni-

A no diffiderat. Nihilominus hinc spe, inde hera animante, resumpsit spiritum, ac residuis diebus accessum, quamquam difficillimum, continuavit modo, quo potuit, nullo interim convalescentiæ signo vel eminus comparente; quin potius majorem indies lubricorum vim effundebat cum sanguine. Donec tandem ultima nocte diei statio ad Rosæ sepulchrum, in momento, simul universam tot morborum racochymiam b funditus abstersit. Rediit domum Helena plane altera, nempe lubricis ad unum vacua, pedibus sana, febrium ignara, sanguine, vigore, corporalia mirabiliter instaurata, nulliusque deinceps ex his symptomatis conscia, valetudinem possedit integram ac diuturnam.

90 Navigabat cum P. F. Dominico de Leon Ordinis Prædicatorum famulus, et comes itineris Joannes, annorum quatuordecim adolescens, oppressus quartana febre, quam ipsa deinde maritima jactatio periculosius accenderat, ut die quadam paroxysmi violentia animam puero extulisse crederetur: nam subito clamore Dominicus ex superiori navis tabulato deorsum vocatus, ut moribundo suo famulo adisteret; dum in opertum navigii sinum descendit, obvium habuit virum conjugatum Franciscum Flores, qui Joannem jam exspirasse asseverabat. Perrexit tamen sollicitus Pater; at famulum sine loquela, colore, spiritu, supinum et immobilem reperit; dubius, num viveret, pluries utramque jacentis auriculam validis clamoribus tentavit: at frustra se vitalia signa expectare videns, ad Rosæ confugit præsidium, vitam puero supplex petiit, Novenam promisit: et eere, illo momento respiravit Joannes, resedit, cibum snmpsit, attonitis, qui spectaculo intervenere, viris religiosis, P. Agnello de Oliva Societatis Jesu, P. F. Laurentio de Texeda Ordinis S. Francisci, et secularibus utriusque sexus non paucis. Stupere quotquot in navi erant, præsertim ut viderni paulo post comparentem in superiori tabulato sanum, incolumem, ac sine humano remedio integre valetudini restitutum.

91 Beatrix Gaves continuo quadriennio vexabatur molestissimi humoris jugi stillicidio, idque remediis pejus irritatum, spem curationis sustulerat. Ergo inops consilii, penetravit cum reliqua turba in aedes quæstoris Gundisalvi, ubi tunc Rosa præstabat in feretro, jamjam efferenda; illic se Virgini toto cordis affectu commendavit, loculum tetigit, donum sana rediit, nec unquam deinceps ea deluxione se sensit infestari.

92 Anno post Rosæ felicem transitum, Fr. Joannes Mignel Ordinis Prædicatorum, causa economiæ ac negotiorum, obequitabat vallem de Xauxa c; sed transeuntem juxta pascua vacuarum, circa locum Verastegui, improvise erumpens taurus, ferociter insecutus est. Extimuit, adactisque calcaribus fugam iniiit Joannes, magnis vocibus periculum suum Deo et B. Rosæ commendans; at taurus velocior, jam prope aderat, nec ultra quindecim passus distabat ab homine. Perditus erat, ni Rosam denno et multo ardentius invocasset. Mira res! Ad Rosæ nomen immanis bellua, ceu fulmine retroacta, substituit, Joannem lassitudine ac pavore exanimem torve intuens; nec loco se movit, donec is procul abiisset.

93 Eidem aliud, sed lepidius accidit in amne, qui locum Misque d præterlabitur, et piscibus (maxime autem bociis seu candidioribus mæ-

nis e) abundat. Hinc ille cum socio religioso F. Hieronymo Jambrano, alioque Indo piscatum ierat. Jaciebant pariter sua retia Hieronymus et Indus, atque hic prædam aliquam traxit, ille vacuo reti aufremuit. Hortabatur Joannes ut iterum jaceret, et ad singulos jactus elata voce « Eia (inquebat) in nomine benedictæ Rosæ » cadat feliciter. » Parebat Hieronymus, sed non pisces; siquidem plus quam duodecies jacto reti nullum prendidit. Hic Joannes id, quod erat, suspicans, « Obsecro (ait) mi Hieronyme, » dic libere, nomen cor tuum hæsitat incredulum circa sanctitatem virginis Rosæ? » Affirmavit ille substomachans, tot certos exstare Cæliset, quorum nomini utilius dicari potuissent hi jactus, nec ad incerta nomina fuisse confugiendum. At Joannes replicavit: « Tu vero, » mi frater, de sanctitate Rosæ fidem indubiam » fac concipias, sique in ejus nomine iterum ac » serio rete immerge, et mira conspicias. » Fecit, jecit, ac subito bocarum et armadillosum tantam vim traxit, ut pondus impleti retis vix potnerit sustinere.

94 Liceat hinc brevissime divertere ad piscationem hominum. Anno mcccxxx intra Limense sanctæ Clare monasterium ancillabatur Christina Angela, invitum mancipium. Contigit, huic ad fugam patriisse fortuito posticum cornobili, quocum elapsus massa pisciculus, tacite se proripuit, et foris in urbe se occultavit. Raphaela de Esquivel monialis, tunc janitricis munere fungebatur; quæ fugæ istius damnum, offendiculum, dedecus, unico simul confuso metu complexa, cum, post plurium dierum quæstionem, profuga usquam reperiretur, ad Rosæ opem confugit, namque illi commendans angustiam, monasterio perditum mancipium restitui flagitavit. Porro eadem nocte Raphaela per soporem vidit Rosam candido amictu, facieque præfulgida gloriosam, dicentem sibi: « Crastino mane Christina recneperabitur. » Monialis a gaudio pulcherrimæ visionis evigilans, iterum (concepta jam ingenti spe) Virgini rem devote commendavit, rursusque dormivit. Mane facto, ancilla circa horam quintam ante meridiem inventa, reprehensa, reduda est.

95 Non minori, quamquam dissimili, Rosæ beneficio rem amissam germani fratres Alexander et Franciscus de Colomâ recuperarunt. Quingentorum coronatorum censum annum Gnamangensi sanctæ Clare monasterio rite persolverant, ac de more apocham solutionis testem ab æconomo receperant. Post intervallum temporis illudmet debitum frursus exigitur; obtendunt solutionem germani fratres, quæritur apocham, sed nusquam apparet. Certus erat Franciscus illam se reposuisse in tali loculamento sui scrinioli; extimuit, ne forsitan inde aliena fraude sublectu disparuerit; tum reditum centies ad idem scriniolum, chartæ omnes sigillatim excussæ, protractæ, repositæ: aderant omnia præter apocham. Anxius itaque Franciscus brevi oratione recurrit ad sibi notissima Rosæ præsidia; dehinc spe plenus Alexandrum rogat, nova utrumque diligentia scriniolum oculis undequaque pervadat: respondet iste, operam perdit. Instat alter, flagitans suo id saltem dari solatio, ut iterum quarat. Quæsivit obiter, velut re desperata, et ecce in illo met loculamento, ubi ambo toties quæsierant, supra reliquas scripturas in propatulo reperitur apocham pulcherrimæ inscriptioni peregrinæ manus decenter involuta, non secus

A. LEONARDO
HANSEN.

E
monasterio
fugitivum
mancipium.

F
atque apocham
perditam restitui
curat.

A. LEONARDO
HANSEN.

*Didacus de
Arrasia Do-
minicanus.*

ac si illo momento clam ad scripiam fuisset relata. Sed revertendum ad valetudinaria.

96 Pater Fr. Didacus de Arrasia Ordinis Prædicatorum e Panamensi ad Limanum Conventum in summo æstu proficiens, ex mutatione climatis, duplicem tertianam contraxerat, quæ ipsum per compendia brevi stitit in mortis vestibulo, jubente medico accelerari Sacramenta, maxime, quia et venter infirmi ex nimio aquarum haustu altum extumerat, et quidquid medelæ seu ventri, seu febrî adhibebatur, morbum auget. Itaque agrum extremi periculi admonuit P. magister Fr. Gabriel de Zarate tunc Provincialis. Verum Didacus, occulte supplices ad Rosam preces, ad Deum vota conceperat, jamque altius spe salutis, quam aquis tenebat. Tentandum supererat ultimum subducendo ventri remedium, sed violentum et acre, cui perferendo Didacus se parem fore dillidens, Rosam demum ac instantissime implorat: et ecce, omisso illo remedio, detumuit venter, abscessit duorum mensium possessione radicata febris, et cum stupore omnium Didacus ad vota sua implenda letus exsiliit.

B

*et plures
utriusque
sexus*

97 Isidora de Montalvo ætate gravis, insuper octo mensibus gravabatur febrî continua et admodum violenta. Negabant medici, vetulam tot annis onustam, ac viribus effictam, per methodica remedia morbo liberari posse. Ergo ab iis derelicta, ad Rosam pro vita ac valetudine appellavit, et illo temporis puncto integerrime convaleuit, diuque incoluntis supervixit.

*febribus
arstuantibus,
9*

98 Josepham de Torres torrebat toto corpore volatilis ignis *g* ex putrido sanguine febrilibus inflammat: surgebant undique lucentes bullæ, triumque hebdomadarum spatio infirmam eo adduxerant, ut coram domesticis sine loquela, sine articularum pulsu jacens immobilis, putaretur efflasse animam. Circumstantes exterriti, Rosam alacriter implorarunt, obtineret Josephæ spatium, quo saltem accito jam sacerdoti possit sua peccata confiteri. Verum plus Rosa præstitit, quam rogabatur: nam subito agra in se rediit, exomologesim rite peregit, ac brevi integram valetudinem recuperavit.

*aut alio mor-
borum genere*

C

99 Mariam Indani, puellam duodenariam e Chilensi regno orinendam, ac Linæ in monasterio Incarnationis famulantem, rigores, tormenta stomachi, demum et spasmi, guttaris angustia, convulsiones, eo redegerant, ut nec cibo potuque refici, nec minimum quid potuerit deglutire. Desperata a medicis muniabatur ultimis morientium Sacramentis. Verum sub ipsa extremaunctione a presbytero et monialibus admonita fuit, virginî Rosæ angorem fide ac affectu, quo posset maximo, commendaret. Paruit, ac sine alio quocumque humano remedio cepit ex illo momento convalescere, intraque pauculos dies ad consuetam sui famulatus officia rediit.

*corporeque
incommodis
laborantes.*

100 Antonio de Umbela operario annosa paralysis Irachium manumque attraxerat, ut nullis unquam remediis potuerint explicari. Auditis, quæ ad Rosæ sepulchrum quotidie consuebant, prodigiis, eo demum se contulit, brachium sepulchro imposuit, breviter oravit, statimque manum dum clausam suaviter aperuit, mox et brachium explicuit, sueque artis exercitia sanus repetivit. Mariam Sanchez novennem fortuitus in terram lapsus ita afflixerat, ut exinde attractis tibiis, omnique erepto pedum usu, nec stare, nec sedere usquam potuerit; quin continuo jacendum fuit in lectulo. Totum triennium frustra datum remediis. Demum uterque parens,

Novena ad Rosæ sepulchrum promissa, filiolam **D** eo faciunt deportari, ac virgineo monumento pronam insterni. Adveniens nonus dies puellæ salutem, parentibus gaudium attulit: nam, ut sepulchro de more incubuit, repente sana in pedes se erexit, ambulavit, currebat ad patrem, qui manu appretensam diu circumduxit per claustrum, inde domum. Præcurrebat ultro filia, quasi nunquam pedibus languisset.

101 Maria Farsan triennis puella, dum anno **mo**cxvii indigestis cruditatibus periculose oppilata curatur a matre infusione argenti vivi, (quod alia femina suggererat) inflatis mox tibiis, gressum perdidit, adeo quod ab umbilico deorsum velut emortua, solis manibus reptaret, tractis per terram crucibus. Sex menses integros sic dimidiata languit, donec in templo sancti Domini exaltato in sandapila Rosæ corpusculo, illic deportata fuit: ubi, ut defuncta Virginis faciem bis terve attigit, repente inflatio detumuit, et parvula suis parentibus reddita, post biduum per aedes sana currebat, nulla interim alia medicina adhibita.

*incurata
a
matre
Rosæ.*

102 Agnes de Figueroa (Rosæ, dum vivebat, amicissima) iuniani cruciatu lacinabatur in coxendicibus, et ignara quid mali esset, jam eo devenerat, ut toto triduo vesicam exonerare non potuerit. Longa dolorum acerbitas pene mentem femine everterat, quando suggerente marito, sese efflicti multisque cum lachrymis cepit charæ suæ Rosæ intercessionibus commendare; statimque, velut substratis prunis insideret, tota fervidissime arstavit, ac subito infra unice Salutationis angelicæ moram, enixa est calculum magnitudine nucis avellanæ, punctum undique cuspidatum. Eodem momento cessavit dolor, consopita quievit Agnes, quæ diu neque dormire potuerat, nec jacere. Chirurgi et medici, quotquot viderant calculum, testati sunt, illum haud aliter quam vel morte vel miraculo potuisse extrahi.

*E
prompte
curabitur.*

103 Ludovicus Rodriguez Mexicanus, officio sartor, in aedibus viduæ Joannæ de Vargas dolorifica nervorum attractione laborabat, ita ut nec incedere, nec pedem humi figere per duos menses unquam potuerit. Adducti chirurgi, postquam viliora remedia sine profectu applicerant, protestati sunt, hominem non aliter, quam unctione magistrali *h*, (quæ sumptu non mediocri paranda fuisset) curari posse. Flebat amare Ludovici mater, conscia tantis impendiis longe imparem fore suam, filique inopiam. Itaque, vidua suggerente, cernua sursum repperit in Rosam, promittens una cum filio Novenam peragere ad sepulchrum; quam ubi exorsa fuit postridie, domum rediens, invenit filium pedi attracto jam solide insistere, et adquantulum ambulare. Nondum ultimus novenarii dies illuxerat, et Ludovicus jam perfecte sanatus exibat domo, Virginisque sepulchrum invisibat. Simillimo beneficio et ipsa prænominata vidua ex utriusque pedis dira inflatione et cruciatu repente convaleuit, mox ut Rosam auxiliatricem flebiliter invocavit, promisso simili diurni seu stationum novenario, quem et postridie, votivis onusta donis, est auspiciata sanisque pedibus alacriter peregit.

*auxilium ipsæ
experiantur.*

104 Isabelle Morales parienti (jamque partum effuderat) secunda *i* remanserant in utero. Expavit obstetrix, nullumque omisit remedium, ut membranam eliceret. Tribus horis laboratum frustra, rebnsque jam desperatis, Isabella se

*Periculo er-
pit mulierem
parturientem.*

mori

A mori sentiens, ad lectum reportari petiit, decens illi moritura. Adfuit vocatus interea confessorius, cunq̄ue omnia in pejus vergerent, monetur Isabella, ad Rosæ præsidium recurrere in discrimine tam complorato. Paruit, et illo temporis puncto, omissis aliis remediis, ultro secundæ prodierunt; totumque subito discussum est periculum.

Christophorum Perez in altam fossam

105 Christophorus Perez aulæ criminalis secretarius cum uxore et domesticis ad prædium suum in valle Lurigancho secesserat; hinc die quodam ad vicinos colles virore amoenissimos iter faciens, tellure ex pluviis madente et lubrica, cum equo in fossam sedecim palmis altam prolapsus est. Accurrit cum domesticis pavida conjux, viditque marito equum incombere. Secuta fuerat lachentes mollior terra, et pene utrumque operiebat. Dum equus (ut erat generosus et juvenis) terram nititur excutere, dum magnis conatibus tentat surgere, Christophorum gravius premit relapsu, et nonnumquam calcibus improvide ferit. Per quadrantem horæ sic jacuit Perez, neque, ut erat manibus pedibusque ex arthritide nodosus ac debilis, quiquam juvare seipsum potuit.

cum equo delapsum

106 Interim supra fossam ejulabant domestici, plangebant uxor, denique omnes Rosam in subsidium advocarunt. Audiit Christophorus, cœpitque et ipse sub equi terræque pondere Rosam invocare. Et en, confestim surrexit equus in pedes, homine intacto: descendit in fossam vernæ, extrahit Perez incolomis, quem alii intra horam moriturum libere clamitabant. Ipse vero solius Rosæ beneficio tam se illesum professus est, ut nec phlebotomiam, nec quidquam fomentorum sibi adhiberi permisit.

quemdam jam mortui proximum.

107 Antonii de Terrabia grandævi mancipii ut lapsus miserabilior, ita mirabilior fuit sublevatio. Huic in extremo fere agone laboranti, Maria de Oliva, Rosæ mater, concubia nocte assidebat sola. Antonius dum conatur fossam mantare latus, ex lectulo perangusto in pavimentum decidit. Anxia mulier, quod nec servo moribundo, nec sibi vires essent quibus deo in lectum sublevaretur, filia Rosæ validum e carlis imploravit auxilium, statimque, fide plena, utrumque ponderosæ sarcinæ brachium supposuit, Antonium senem, corpulentum, semianimum, ac si trium mensium esset infans, e solo sola sustollit in lectum, accommodat, operit, ac tum demum admirabunda suomet operi loca adtremit, experla, suam sibi Rosam adluisse.

et alterum cui venenam propinatam fuerat

108 Claudat hoc capitulum Rosa, veneni calica exeatatrix. Limæ crudelis femina (cujus nomen in Processu ubique subicitur) murium suam extreme oderat, et, ut ignarum e medio tolleret, clam ei toxicum in potu commisit, sed prævalidum, quod, antequam possent remedia circumspici, brevi mora hominem extingueret. Vix maritus pestem hanserat, cum, in recepto anhelitu, tympani instar extenuit; mox deliquio abreptus, alvo in fluxum soluta, sudavit algidus, tremuit, distortisque oculis nil nisi mortis ultimos spirabat angores. Verum sic per horæ quadrantem periclitanti opportune incidit Rosæ memoria, et dum virus per viscera cordi adserpbat, extremo conatu se colligens, erupit clamorose in has voces: « Sancta Rosa succurre, » et Novenam polliceor. » Expavit ad Rosæ implorationem uxor venefica, jamque veneni sui effectum desperans, seipsam lethali vulnere san-

ciavit. Maritus absque alio alexipharmaco k venenam eluctatus, postridie lectum deseruit, ac promissi memor, ad Virginis sepulchrum properavit.

V. LEONARDO HANSEN. k

ANNOTATA.

a Guinea est amplæ Africæ regio, ex qua magnus mancipiorum numerus in Americam transvehitur. An autem lumbrici istius regionis ab aliis differant, ignoramus. Ceterum Gorraeus et Castellus ad vocem Græcæ ἔκφυσις de variis lumbricorum generibus agunt, ibidemque explicant, quomodo hæc animalia in humano corpore nascantur et nutriantur.

b Cacoehymia est vitiosus succus, aut abundantia vitiosi alicujus humoris in toto corpore. Quapropter Castellus in Lexico medico pag. 398 cacoehymiam in humano corpore, quasi succorum vitium diei affirmat.

c Xauxa est celeberrima totius Peruriæ vallis, quæ patet quatuordecim leucis in longitudinem, quatuor aut quinque in latitudinem, olim incolis frequens. Cingitur hæc vallis undique nitosis montibus, et ab urbe Limana triginta sex aut quadraginta leucas distat.

d Joannes Latus lib. II Indiæ Occidentalis cap. 7 describens iter ab urbe Platensi versus Potosiam de urbecula Misque sic meminit: Præterea circiter quinque et viginti miliaria a la Plata jacet oppidulum Misque, a quo multa vina ad Potosiam subvectantur. Intermedio itinere labitur fluvius, quem Hispani vocant DE CONDOMILLO, octo quidem leucas a la Plata, septemdecim autem a Misque. Hic fluvius haud dubie diversus est ab uno hic indicato, qui urbeculam Misque præterlabitur, cum alius septemdecim leucis ab ea distet.

e De bovis et mœvis, quæ sunt pisciculi marii ex genere halecum. Ulysses Aldrovandus in Opere suo piscario fuse disserit, ut lib. 2 cap. 39 et sequentibus videri potest.

f Ab Hispanis armadillo vocatur animal Americæ, quod osseis squamis veluti laminis quibusdam tectum est, et cujus figuram Joannes Latus lib. 15 Indiæ Occidentalis cap. 5 exhibet. Sed quandoquidem hoc animal est terrestre et ad magnitudinem porcelli accedit, illud hoc loco nequaquam indubatur. Hic itaque per armadillos intelliguntur pisces, qui mihi hactenus ignoti sunt.

g Ignis volatilis et volatilis idem est, ut fallor. Ignis autem volatilis in auctiore Cangii Glossario vocatur impetigo, vel lichen, qui est morbus ab una parte corporis ad aliam volans, ut apud medicos jam sæpe citatos distinctius legi potest, et de quo clarior in textu expositio postea recurret.

h Primum hæsitavi nesciens, quid illa unctione magistrali significaretur. Sed postea inspexi librum, qui inscribitur Medicina pharmaceutica, et Brunellis anno 1681 Floudrice impressus est. In hoc Opere pag. 143 lego, remedium ab experto medico compositum et inventum compositionem magistralem nominari. Deinde pag. 236 et sequentibus ejusdem Operis varia magisteria chirurgica vel chymica exponuntur, et magisteria corallorum, perlarum, aliisque hujusmodi memorantur. Adde, quod Tricullianum linguæ Gallicæ Dictionarium doceat nomen magisterii apud pharmacopolas et chymicos usitatum esse, et pro medicamine quodam crimio vel exquisito accipi.

A LEONARDO
HANSEN.

Ex his omnibus conficior, hic unctione magistrali significari remedium quoddam vel unguentum pretiosum, quod huic morbo pellenso adhibendum fuisset, et cui tenues istius sartoris facultates non sufficiebant.

i *Nomine secundarum appellatur illa membrana, qua fetus in utero matris obvolvitur, et quæ ordinariè nascentem infantem sequitur, ut passim notum est, et in Opere nostro jam sæpius recurrit. Vocatur a Græcis δευτέρου, vel χροῦν, quemadmodum Gorræus in Definitionibus medicis pag. 513 testatur. ac fusius explicat.*

k *Alexipharmacum, Græce ἀλεξίφάρμακον, est remedium, quod datur contra venenum. Componitur hoc nomen ex voce φάρμακον, quæ medicamentum vel venenum, et verbo ἀλέξω, quod auxilior, aut arceo significat, ita ut alexipharmacum Latine vocari possit medicamentum auxiliare, vel venenum arceus.*

§ V. *Paralytici aliique infirmi mirabiliter sanati, et mulieres in periculoso partu adjunctæ, tactis ejusdem Sanctæ reliquiis.*

A sanato morbo capitis, capitulum istud ordiatur. Eleonora Ruiz de Sandosa discerniatur atroci cephalæa a; sed ne jubilæi lucrum amitteret, a Rosæ (quæ pridie sepulta fuerat) sarcophago, recta ad ædem metropolitanam sibi emundum fuit. Ivit; sed prius infirmo capiti particulam ex Rosæ vestimentis imposuerat, subque hujus galeæ fiducia iter ingressa, postquam in summa aede nonnihil consererat, advertit, omni se capitis dolore penitus liberatam. Philippa de Vargas ex intolerabili æstu febrili, simul toto sinu diris velut aculeis incessanter dispungebatur: tandem ex Rosæ reliquiis particulam vertici applicuit, et obdormivit. Evigilans, non solis doloribus capitis, sed et tota febrili vena se reperit penitus liberatam.

110 Luciam a sanctissima Trinitate, sanctæ Catharinæ Senensis monasterio præfectam, a dextro tempore b gravis torquebat cranii dolor, cum intemperie cerebri et guttosa defluxione; sed ubi modicam ex Rosæ habitu laciniam affectæ parti applicuit, illomet instanti distillationem stilit, dolorem fugavit. Eadem sub noctis conticinio quondam repentinis stomachi vulsionibus torta ac penè exanimis, subito, ut dictam particulam pectori affricuit, tormina sedavit. Maria de S. Joseph exalceata monialis, improvise in terram lapsu oculorum nervos utrimque graviter offenderat, ut neque dextrorsum, neque levorsum oculos potuerit convertere, simulque in iisdem continuus sæviebat dolor. Tandem ex Rosæ reliquiis frustulum arripuit, et, « Experiar, (inquit) » num revera ea sit sanctitas Rosæ, quæ passim deprædicatur. » Idem momentum fuit, quo frustulum oculos attingit, mobilesque et sanos reliquit, neque vel stupor illis, vel dolor unquam rediit.

111 Virgo Lucia de Montoya ab ineunte pueritia fædo ac fluido marcere oculorum, non sine excæcationis periculo, lippiebat. Aciei infirmitas ac palpebrarum jugis dolor puellam nec in apri-cum diei prodire, nec caudelarum luminis propius accedere permittebant. Angebat morbum per-

petua cephalæa; quibus incommodis dum solito molestius die quadam gravaretur, a Rosæ indumento remedium ingenti fide quæsivit, et reperit. Habebat domi inter pretiosiora cimelia, particulam pallii, quod Rosam adhuc mortalem amicerat; hanc Lucia capiti reverenter admovit, eadem oculos defricuit, et illo temporis puncto, simul cum lippitudine omnem capitis dolorem abstersit, inque miraculi fidem, ipso adhuc suæ curationis die acum arripuit, et ante vesperam subtilioris tela quatuor quadra consensendo absolvit; imo exinde oculos semper tam limpidos clarosque habuit, ut videretur nunquam antea lippivisse.

112 Apud Isabellam Mendoza tenebrosins cæcutiebat triemis parvula, Margarita nomine. Hæc altero oculorum (cui nebulosa insederat) omnino cæca, altero obscure, vix modicum nictitando videbat; collyriis e nil proficientibus, credebatur paulatim omni videudi facultate caritura. Ejus tera (nam puella servilis conditionis erat) sæpius protestabatur, Margaritulæ suæ mortem, quam vitam utiliorem fore: siquidem ab anno et amplius, clare lucis impatiens, clavis plerumque oculis per aedes aberrabat. Quodam vespere cubitum ituram domesticæ femine cæcili Rosæ commendavit, et particulam virginæ indumenti fascia inter oculos puellæ alligaverunt, sicque fasciatam composuere in lectulo. Mane facto, dum reducta fascia oculos Margaritæ inspiciant, primo notant evanuisse nebulam; deinde in altero oculo mirate sunt claritatem; denique compererunt, hinc cæcitatem, inde visus debilitatem prorsus ablatam: parvula enim acie utrimque firma et irreforta sudum exinde acrem lucemque intuebatur cum voluptate.

113 Joannæ de Velasco mordax e capite sal-sugo gingivas impleverat; inde acerbissimus dentium dolor miseram nec somnum capere, nec ullo patiebatur loco consistere. Dilatabatur crescens malum, angebatur languens Joannæ, donec recordata, particulam ex virginis Rosæ lineo velo se habere, eam ori applicuit, et subito omnis abscessit dolor, successit somnus, et evigilans mane Joannæ se sanam demirata est. Viduæ Ludovicæ Faxardo morbus caducus binas proles, masculam annorum septemdecim, femellam mensium decem extinxerat. Superfuit trimus filiolus, nomine Franciscus de Contreras, quem idem morbus simili parabat exilio; nam puer interdum continuus quindecim horis jacebat sine loquela et sensu, spumans ore, brachiis ac tibiis immane palpitans, interdum et occipit soto illidens. Anxia mater, jamque omni humano diffusa remedio, ad calcicam Rosæ pharmacopœiam ultimo recurrit, particulam scapularis aliunde quæsitam obtinuit, arbitrata filio profuturum, quidquid obibat Rosam. Et sane profuit; nam ut particulam Francisci tunc lorde spumantis tremulo pectori imposuit, in ictu oculi conquievit puer, in se rediit, consedit in lectulo, haustum aquæ petiit, convaleuit; nec deinceps unquam hoc morbo tentatus fuit.

114 Septennio circiter post felicem Rosæ transitum evoluta, Aloysiam de Escobar S. Claræ monialem tormento instabili discerniabat ignis volaticus, nunc tempora, mox genas, inde oculos aliasque partes non sine periculo oberrans. Varie dieque sudatum est in remediis; at majori semper damno, fructuque prorsus nullo. Denique abbatissa servatam ex Rosæ tunica par-

ticulam

Cephalæa
a

sive dolor
capitis
b

C

lippitudo.

et ab hæc male
oculorum af-
fectiones.

c

E

dentium cru-
ciatus, alique
morbi

F

ad affectum
reliquarum
S. Rosæ

A. LEONARDO
HANSEN.

A ticulum de scrinio protulit; ac vultui decumbentis, premissa oratione, molliter illigavit, sicque per eam noctem quiescere jussit. Postridie fasciam solvens, totam Aloysiæ faciem ardore ac tumore undequaque, non secus ac manuum volas, reperit liberam, nullo vel minimo vestigio hesterni mali residuo. Eidem Aloysiæ tertiana febris aliquando diros ac vehementissimos stomachi dolores invexerat, adeo ut præ convulsivum angore, mortem sibi crederet immiare: sed confestim, ubi, alio quocumque omisso medicamine, ad Rosam confugit, dictamque partem stomacho applicuit, simul cum dolore febris abcessit.

nubilo fugantur.

d

115 Eandem prorsus opem adversus erysipelam d senserat Maria de Jesu exalceata Carmelitana; huic facies tota hoc inflammata morbo tumerat, simul reliquum corpusculum febres exurebant. Denique, ut regrotanti modica ex Rosæ indumento faciniosa fuit applicata, desedit tumor, tepere infesti calores, ut infirma mox somnum capere potuerit, e quo sana, extinctis cum erysipela febribus, evigilavit. Anno, quo Rosa in caelestem Sponsi paradisum transplantata fuit, Joannem Rodriguez Samanes pictorem asthma inveteratum pene stringendo soffocabat. A triennio ferox malum pulmonibus et bronchis ponderose tenaciterque insederat, nec nisi tusses, et rancos sibilos, agerrimam spirandi facultatem oppresso pectori indulgebat. Opportune Maria de Mesta quasdam Rosæ reliquias (a quibus ipsa pluries salutem hauserat) infirmo suo domestico obtulit, quando arctius laborabat. Has pectori devota fide adhibuit juvenis, dormivit quietissime, thorace libero, ac sine ronchis; expergefactus, sensit laxata undique pulmonum vincula, nec ullam deinceps gravius anhelitus in se comperit molestiam aut pressuram.

vultus manus infictum,

C

116 Frater Joannes Garzia, laicus Ordinis Prædicatorum, quarto post Rosæ obitum die, Superiorum jussu hortensem Virginis cellulam intravit, asportaturus inde modicum scabellum, cui Rosa, dum vixit, insidere solitaria consueverat. Verum ostioli angustia videbatur scabello negare exitum: unde laicus mucrone, quem attulerat, assulatum cepit obstantia ligna incidere; sed dum festinus instat operi, ferrum incantus sinistræ manus immergit ea profunditate, ut una cum ente lacera caro penderet a junctura. Exterritus circumstantes atrocitas vulneris: nam ubertim manabat cruor, et ex hiatu ambiguum erat spectantibus, num quid forte nervorum aut venarum una truncatum fuisset. Solus non expavit saucius Joannes presentis remedii conscius; « Et habeo (inquit) efficacis certumque cataplasma, quod illico mihi sanabit manum. » Simulque e sinu protulit recisam ex linco Rosæ velo partem, qua sinistram extemplo obvolutam adstrinxit fasciis, ea fide, securitate et constantia, ut inde mox in cellulam redierit, reliquum operis perfecturus. Vix horulam illic exegerat, cum rursus ad expectantes providens, ultro dissolvit fasciam, ostendit manum undequaque sanam, incolumem, nec jam alterius chirurgi ope indigentem.

periculosus sanguinis fluxus,

117 Pictoris Angelini Medori conjugem Mariam de Mesta viginti circiter diebus exhauserat copiosi sanguinis fluxus admodum periculosus. Memor tandem, se ex Rosæ candidis indumentis reliquias possidere, has reverenter deosculans, et Virginis intercessionem efflicam se com-

mendans, periculum evasit, pristinis viribus actum restituta. Eidem alias fluida a capite distillatio scapulam immensis cruciatibus vellicabat, nec segnius in occipite saeviebat cephalæa; sed ejusdem partem beneficio, post imploratum Rosæ auxilium, morbus uterque fugatus est. Gravius aliquando feminam afflixit inflati cruris acutus dolor, ut per quindenam et amplius nec interdum usquam potnerit consistere, nec somnum etiam brevissimum noctu libare: recursum ad solitum Rosæ virtutis emplastrum: et applicitis cruri virgineis reliquiis, cessit inquietudo et dolor, successit cum placidissimo somno perfecta et stabilis valetudo.

et diuturna membrorum contractio

e

f

118 In convallibus Cincha e Magdalena Chinasso Inda, ex regularum Chiucensium (quos Caciquos f vocant) nobili prosapia, viro Hispano Francisco Morales matrimonio copulata, triennium et amplius ab umbilico deorsum adeo languebat attractione corporis, ut non nisi lanato velleri potuerit insidere, nec aliter, quam cum eo huc illuc raptanda fuerit, et ad necessaria corporis officia manibus domesticorum deportanda: nunquam sine his mutare latus, nunquam se sponte erigere visa est. Denique post ingentes sumptus frustra in remedia erogatos, e Chincha Limam in ædes Petri de Vega se fecit transportari, quod illic speraret medicos peritiores. Nec sefellit opinio: vix enim per mensem Lima sic decubuerat, quando Rosæ tunc recens sepultæ odor sanctimonie, et publica miraculorum fama quotidie grandior ad agrum hanc penetravit. Concepta exinde fiducia, supplex nonnullas Rosæ ad se reliquias deferri petiit. Allatus fuit perennis ramusculus ex palma, quam Virgo in mortuali suo pegmate gestarat exaugui manu; item binæ candidi scapularis et veli partem.

eodem remedio statim curantur.

119 Hæc una cum sepulchri modico pulvere, Magdalena fide ac devotione, qua decuit, sibi aretissime circumligavit. Sic repente sopitis doloribus, ipsa etiam placito sopore totam noctem quietissime præter morem exegit. Evigilans, tametsi vegetas in redivivis partibus sentiret vires, dimovere tamen reliquias noluit, velut salutiferi effectus plenitudini quietem reliquæ illius diei pertubenter indulgens. At postridie, quidquid repugnarent famuli, quidquid reclamarent domestici, lecto se robusta proripuit, vestes petiit, Rosæ beneficio se integerrime sanam constanter asseveravit. Dum adstantes horror ac frigidus stupor defigit immobiles, jam Magdalena suis insistebat pedibus; mox, nemine juvante, liberrimis passibus incedebat per conclave. Demum ut vestimenta (quibus pene desueverat) impetravit, domo cum honesto comitata exiit, rectaque ad sancti Dominici ædem solidis gressibus properavit, ubi visitato Rosæ sepulchro, domum inde post mensem ad suos in patriam, alia, quam exierat, rediit.

Etiam alii agra.

120 Mariam de Morales viduam Marci Antonii non sola nervorum attractio, sed insuper varii aliorum membrorum cruciatus integro quinquennio acerbissime divexabant: nec hilum profuere remedia, quæ plurima tanto temporis aeris impendio conquisierat. Tandem partem, ex Rosæ indumento sibi residuam, alacri fide manuque arripuit, hac subito nervos attractionis vinculo exsolvit; inde per reliqua membra eandem circumferens, quo successivo ordine loca dolorum obibat contingendo, languor et cruciatus illico fugiebant, donec ad extremum se undique totam mirata est sanam. Alphonsi Bra-

A. LEONARDO
HANSEN.

vi legitima conjugi, Andreae de la Massa, tonsillas, et guttur atrox angina, reliquum corpus ardentissimæ febres periculose inflammabant. Accesserat vehemens prurigo, qua semper unguis in ulcere, nunquam somnus comparebat in oculis. Habebat domi villosam pelliculam, qua quondam Rosæ apoplecticum obvolvebat brachium. Hanc igitur fiducia reverenti corripuit; molesto pruritu, ubi fortius urebat, applicuit; toto hinc corpore successive depulit, eodemque simul afflictu, tam febrium, quam anginae suæ incendia restinxit.

qui vario
morborum
genere laborabant,

q

221 Uxor Basilii de Vargas, Francisca del Pulgar, a partu repente mariscarum *g* ulcerosis tuberculis gravissime torquebatur. Nec malo inveniebatur remedium; nec a malo requies. Demum annulo osseo, quem a Rosa acceperat, salutem debuit; hunc enim ut digito indidit, confestim morbus evanuit, nec in reliquis partibus (nam sæpius deinceps peperit) ulli mariscarum mordacitati subjacuit. Didaco de Requena dom æger decumbebat liliis, æstu febrim et continuo sincipitis dolore pene exanimatus; parenti ad manum erat Rosæ cingulum, quo Virgo postremis vitæ annis tunicam adstrinxerat. Ille lilio præbuit, savientæ paroxysmo, temporibus circumponendum. Paruit iste, caputque, ubi acutius dispungebatur, cinxit, et unico hoc ceromate *h* felicim simul cum cephalæa abegit. Andream Lopez a multo tempore permolesta, quamquam occulta, premebat infirmitas, nec morbi geuus in Processu exprimitur, nisi quod multum dinque agrum allixerit. Verum, ut ad Rosæ oporunaceam *i* configit, ejusque calceamenti ligulam prævia oratione sibi applicuit, e vestigio morbus abscessit.

h

i

k
et mulieres

222 Provinciae de Guailas *k* in regno Peruano gubernator præerat D. Antonius de Contreras, eoque titulo vicem Jungai cum uxore Blanca de Zuniga incolebat. Hæc in octavum mensem gravida sensit manifestis indicis, foetum in utero suo immobilem desiisse vivere. Dum inter ea discrimina ac pavores Blanca in quintum usque diem miserrime distabescit, opportune marito gubernatori adferuntur e Lima nonnullæ ex Rosæ vestimentis reliquæ, quas veteri amico Didacus de Cantoral mox ab obitu Virginis dono miserat. Has subito Antonius periclitanti conjugi apportans, ut (præmissa Rosæ devota imploratione) ventri inponeret, facile persuasit. Vix mulieris uterum reliquæ attigerant, cum intra breve spatium, quod recitandæ semel angelicæ Salutationi sulliceret, enixa est infantem mortuum, ac putrido virore totum sublividum. Paulo post effudit etiam secundas, comite factore, qui adstantes pene exanimabat. His sarcinis plane mortiferis exonerata Blanca respiravit, et quæ suscepto poenitentia sacramento, jam sese morti certissime præpararat, intra paucos dies, abacta febrî, lectum deseruit, integræque valetudinis beneficio diu potita est.

C

in partu

223 Eadem alia vice, cum partu infeliciori foetum quadrimestrem abortivisset, retentis in utero secundis, per duos menses et quinque dies tantam vim corrupti sanguinis protrusit alvo, ut prope actum de sua vita existimarit. Memor itaque opis, quam alias Rosa præstiterat, rursus ad eam supplici devotione respexit, Novenam ad ejus sepulchrum Limæ peragere, et utrumque miraculum publico evulgare testimonio, pollicita. Et ecce, postridie cum iugenti foetidi cruoris profusio, una prodire secundæ jam putrefactæ,

sensitque Blanca, iterum se morti ereptam, et D Limam profecta votum exsolvit.

224 Felicitas Rosæ obstetricantem sibi in partu experta est opem Bernarda de la Sierra, uxor Joannis de Quixano Zevallos. Itæ ad portum Gallao *l* marito cohabitans, ipsa die exsequiarum defunctæ Rosæ, anno mdcxvii coeperat angî sævis puerperii doloribus, quorum vi proles in utero transversim acta, dum neque retineri neque emitti potest, se una cum matre præsentissimæ mortis laqueo implicabat. Jam foras prodierat intestinum (evidens imminens lethi indicium) et adhuc detorta infantis obliquitas suamet obstabat genesi, propiusque exitum, quam exitum reperiebat. Frustra pavida obstetrices ultimum suæ artis tentarant, quo prolem aptarent ad egressum; jam Bernarda inter summos cruciatu, tam sibi, quam soboli illum diem ominabatur extremum, quando improvisus Joannes de la Massa Bernardæ maritum domi conveniens dixit, se Lima paucitas ex Rosæ vestibus adferre particulas. Confestim tota domus in spem erigitur, parturientis germana soror Maria de la Sierra, susceptis reliquiis, periculo advolat; Bernardæ, quid ferat, raptim exponit; concipitur firma in Rosæ opem fiducia, funditur brevis precatio, imponitur ventri periclitantis allatæ particula, et subito nullis obstetricum supplicis dirigitur sponte in utero proles ad exitum, nascitur facilitate prosperrima, vixit, valuit, adolevit, pueroque in baptismo nomen fuit Petrus de Quixano. Nec silendum, quod in dextra nascentis palpebra conspiciens apparuit Rosa ad vivum effigiata, dinque velut beneficii indelebile sigillum, remansit.

periclitantia

E

225 Mercator Basilus de Vargas Hispalensis, dum negotiorum causa ab emporio Limensi Potosium tendit, per viam gravatur ex sincipite jugibus stulticidiis, quorum acrimonia sensum naribus cancerenam *m* minabatur; et jam quinque mensium spatio mordax humor eo usque invaluerat, ut os nasi perfregerit, coeperitque cartilagineum non sine cruciatu depascere. Nec ullam voraci malo inveniebatur remedium, donec ad Rosæ pharmacopœiam anxia pulsaret devotio. Habebat uxoris dono Basilus modicum lanæ ex pulvillo, in quo Rosa nere, aut flores acu pingere consueverat. Hanc rudi papyro obvolvunt ut fronti obligavit, fontem corrosivæ deluxionis funditus exsiccavit, et pene convalevit. Erat hinc Basilio collybistes Didacus de Burguinas, natione Cantaber *n*, qui anno mdcxix in eodem vico Potosii quadam ignoti deluxus intemperie sensit sibi guttur intus adstringi, et foris extumescere. Nullæ proderant unctiones, nulli tenacissimum phlegma lindebant gargarismi, quin nocte quadam, propemodum intercluso anhelitu, suffocaretur. Ergo a Basilio pugillum lanæ (de qua supra) petiit, collo circumligavit, et invocato Rosæ auxilio reliquum nocti quievit. Mane a contubernali suo repertus est jugulo catarthris liberrimo, tumor omnis desederat, respirandi patula redierat facultas, statimque Basilio sua restituta est lana, de qua illud inter alia dignum est notatu, quod ejusnam aut villi aut velleris ea sit, discerni haud possit: nativo colore nec bombycem refert, nec gossipium, sed sparsis auri fulgoribus filatim interlucet; denique creditur ex eo pulvillo esse, in quo nenti Virgini psillus Jesusus aliquando familiariter solebat assidere.

similem sarcinarum reliquiarum cum senserunt.

m

P

n

A

ANNOTATA.

a Cephalæa vel cephalalgia est dolor capitis, ut ipsum nomen indicat: prorenit enim ex radice Græca κεφαλή, quæ caput significat. Quomodo autem κεφαλαία et κεφαλαλγία inter se differant, apud Gorræum, Castellum, aliosque medicos abrius invenitur.

b Tempora sunt partes capitis a lateribus sincipitis inter oculos, et aures, et verticem, seu ossa cranii utrimque ad aures sita. Biographus hoc nomen sæpius usurpat in numero singulari, quamvis usitatius sit in plurali numero.

c Collyria, Græce κολλήρια, apud Latinos vocantur illa medicamenta, quæ oculis male affectis admoventur, ut Castellus in Lexico medico pag. 97 et sequente tradit. Duplex est hujus medicamenti genus, unum liquidum, alterum siccum, de cujus utriusque usu ac diverso nomine laudatum Castellum ibidem consule.

d Plerumque vocatur erysipelas in genitivo erysipelatis, estque neutrius generis, et si biographus hoc loco roccm illum aliter inspectat, et alibi tamen communem hujus vocis inflexionem sequatur, ut postea videbimus. Quidquid sit hæc de re, teste Gorræo in Definitionibus medicis pag. 157. ἐρυσίπελας est tumor præter naturam in cute, a sanguine et flava bile calidioribus; vel a sanguine fervente tenuique proveniens. Ibidem deinde varias hujus morbi causas et species earumque appellationes assignat.

e Joannes de Laet lib. 10 Indiæ Occidentalis cap. 25 hanc magnam et amaram Peruvie vallem pluribus describit, ut curiosus hujusmodi rerum lector ibidem legere potest.

f Cacique vel cacique est nomen dignitatis, quod Hispani generatim omnibus regulis aut præfectis Indorum tribuunt, etiamsi illud proprie in Mexico et insulis usitatum fuerit: nam veteres Indi gubernatares aut regni Peruvie olim curacas appellabantur, ut Dictionarium Trivulzianum ad voces cacique ac curaca solerter observavit.

g Castellus in Lexico medico pag. 315 de mariscis ita disserit: Mariscæ venulæ sedis sunt, quæ aliquando foris extuberant, ore hiantes et stato tempore sanguinem melancholicum excernentes, alias hæmorrhoides dicuntur, quibus plus justo fluentibus, aqua inter cutem subsequitur. Deinde Castellus pag. 469 eundem morbum per synonyma explicat his verbis: Sycosis, marisca, ficus, et ficatio est tumor a fici similitudine sic dictus, ulcerosus, rotundus, subdurus, rubicundus, dolorificus, ex quo aliquando exiguum et glutinosum quid, inæquale et graveolens egreditur.

h Ceroma, Græce κήρωμα, est unguentum ex oleo et cera mixtum, quo veteres athletæ se ungere solebant, ut robustiores essent. Alii volunt istud oleum certa quadam terra vel arena mixtum fuisse. Tamen videtur hoc nomen ariri ex voce Græca κηρός, qua Latini ceram nominant.

i Opopanax est succus herbæ, quæ panacea vocatur, et componitur ex τῶν omnium, et verba ἀνέγραψαι sano. Præterea apud Græcos ὄππας est succus, ita ut nomen opopancea ex tribus vocibus Græcis componatur, et succum omnia sanantem significet.

k Jam sæpe citatus Latinus lib. 10 Indiæ Occidentalis cap. 26 de situ provincie Guaylas

aut Guaylas obiter ita meminit: Qui autem a Caxamalca per montana, ut vocant, petunt Limam, iis iter est per provinciam Guaylas, in qua pauci degunt Hispani, plurimi autem barbari, quibus sunt ingentes pecudum greges, e quarum lana varia pannorum genera texunt. Vicariatus est (corregimiento) imprimis utilis et locuples.

l Gallao est idem celebris portus Peruvie, qui Callao, de quo supra mentionem fecimus.

m Cancrenam hoc loco poni pro gangræna suspicor: nam gangræna apud medicos est mortificatio vel putrefactio alienjus membri, sicut omnes pussim norunt, quæ sensu cancream vulnus in Glossario barbaro Cangii pro ruiere gangræna infecto legitur. Videtur hic eadem mortificatio vel corruptio imminens indicari.

n Cantaber, id est, natus in Cantabria, quæ jam communiter Biscaya nominatur, et cujus incolæ inter Asturiam, Castellam veterem, Naxarram et Oceanum Cantabricum commorantur, et idiomate proprio, a vicinis populis prorsus diverso, utuntur.

E

§ VI. Pulvis erutus e loco, in quo Sancta sepulturam habuit, capitis dolores, febres, aliosque morbos depellens.

Alius nonnihil hic repetenda sunt aliqua. *Prodigious pulvis.*

Limensis SS. Rosarii conventus, ut religiosorum abundat numero, (plures trecentis plerumque numerantur) ita sepeliendis tot Fratrum successive decedentium cadaveribus nimis aretum foret unica capitularis domus spatium, nisi de industria talis aliunde terra illuc fuisset illata, quæ citissime funera sepulta absumat, ut subsequitur locum concedant. In hunc usum procul ab agro Panamæ navigiis advecta gleba totum illius capituli pavementum profunde infarsit, terra mollicula, tenuis, soluta et arenosa, sed innato calore subtiliter vorax: quo fit, quod illata corpora mox depulpet, ossiumque duritiem extemplo resolvat. Talis erat, quæ ibidem virginem Rosæ corpusculum excepit. Sed mirum dictu! unico totoque illo spatio, ubi sacrum istud cadaver immissum fuit, gleba mutavit indolem, ac fere punicea soliditate in se coacta obduruit, ut solum ibi digitis levisque manu teri aut frangi nequeat, quin ferro opus sit, ut excavetur. Non sic reliqua illius cœmeterii saburra, tritu facillima, tractabilis, fluida.

127 Porro in hoc Rosæ cenotaphio, ad perenne humani generis beneficium, vivam saluteri pulveris latere scaturiginem id argumento fuit, quod anno mxcxxxii post exportatos inde totoque regno distributos terrarum coplinos, (et quidem ab ea dumtaxat parte foveæ, ubi caput Virginis collocatum erat) vix tria vel quatuor pondo, cavo scrobiculo eruta videbantur: Et cum P. F. Bernardus Marqués pauculis ante diebus totum immisisset brachium foranini, paulo post succrescente intus pulvere, vix manum immergere totam potuit. Nunc ad curationum historiam.

128 Decennem Ethiopissam quinquaginta argenteis Rosa emerat pro parentum domesticis servitiis. Mater abhorrebat inutile mancipium, utpote variis languoribus, ac præsertim crebræ

e sepulcro S. Rosæ erutus.

profuit plurimis aegris

dysen-

A. LEONARDO
HANS-EN.

dysenteriae obnoxium. At Rosa bono esse animo jussit, adfore tempus, quo puella divino beneficio integre convalesceret. Adfuit certe, verum post Rosæ obitum, quando petitus de Rosæ cenotaphio pulvis ancillatæ datus est cum frigida epotandus. Bibit, et continuo a morbis omnibus sanata est. Sexenni virgini Josephæ de Zarate musculos gutturales atrox indique inflammabat synanche, ut nec cibum glutire, nec os sine tormento potnerit aperire. Advocatur chirurgus Ortega, qui, necere inspecto, cancerenam se plagæ insinuasse deprehendit, negavitque puellam curari posse: nam erosæ carnes frustillatim ulceri excidebant; atque indies serpebat malum. Anxia mater filiolarum salutem oppido comploratam Rosæ ardenter commendavit; inde paucillum terræ, quam de Virginis sepulchro in hunc usum avia Josephæ attulerat, in aqua dissolvit, agraque, adhibito cochleari infudit. Puella, unico haustu facillime trajecto, statim liberrimo hiatu os diduxit: jamque bene sibi esse affirmavit, ac cibum petiit. Mater, ut cum avia puellas fances diligentius inspexit, cancerenam mortificatam reperit, plagæ magnitudinem demirata. Interim Josephæ esulentis (quæ alacriter glutiebat) refecta, sine alterius medelæ adminiculo convaleuit, promissamque Novenam fideliter exsolvit.

ut probatur
sanatione su-
bita

129 In Limensi sanctæ Clare monasterio Soror Grimanea de Valverde duplicitæ tertianæ ardoribus, et copioso sanguinis profluvio post insomnem quindecim dierum et nocturnam inquietudinem sibi met erepta, miserrime delirabat; solum expectabatur lucidum mentis intervallum, ut extremis communitur morientium sacramentis; nam medici, vitæ horas non nisi octo ei residuas esse, constanter asseverabant. Igitur abbatisa Isabella de la Fuente, ad cæli præsidia confugiendum rata, in unius Rosæ thaumaturgis favoribus spem texit; corrasos de Virginis sepulchro pulveres ingenti fide produxit, confessori innuit, ut eos in puram lympham excussos, infirmæ bibendos porrigat. Factum est, et en, Grimanea repente sibi reddita, primo sensit aruisse penitus cruenta profluvia, inde et febres defervescere, sicque, nullo alio tentato remedio, post placidum soporem postridie mente et corpore sana fuit.

tum femina-
rum,

130 Ibidem soror Raphaela de Esquivel æstu bilioso torrida, et insuper aretata fancium angustis, dum nimis phlebotomiis, et evacuationibus exhanerit, una judicii mentisque sanilitatem perdidit. Desperata a medico jussa est e communi valetudinario in aliud conclave deportari, ut a frequentiori alloquio libera, ultimis sacramentis percipiendis (si fieri posset) quietius aptaretur. Illic pulverem e Rosæ sepulchro, dilutum aqua bibendum porrexit sollicita custos, et subito, discussa phrenesi, respuit Raphaela, cibum petiit, liberisque faucibus alacriter manducavit, ac sine alio remedio integerrime convaleuit.

tum virorum,

a

131 Pater F. Ferdinandus de Esquivel Ordinis Prædicatorum Limensis canobii ad S. Mariæ Magdaleneæ Subprior, ab utroque peritonæi latere diram passus rupturam, hernia (quam enterocelam a vocant) acerbissime vexabatur, ut nec prædicare, nec iter agere potnerit, quantiscumque subligaculis ac fasciis conaretur pendula in scrotum viscera coarctare. Hoc ærumnoso tormento semi-lacer, at non minus fide alacer, vespere quodam Rosæ tumbam adiit, de-

vote oravit, terramque inde arreptam inguinibus applicuit, nec ab illo temporis momento pristini doloris ullum notare potuit vestigium: quin, resumpto prædicationis officio, ad laborem vegetior induruit, equitaturus, a terra in sellam agilissime se libravit, quatuor millia leucarum terra marique sine impedimento aut herniæ sensu robuste confecit, liber a hæcælis, ubi quotidianæ præcis votivo penso se alligarat.

132 Virginem Annam Cortes, ex continua duorum mensium febris simul in costarum membrana pleuritis, totoque sparsa corpore liventes papulæ (quas dicunt epinyctidas b) lethaliter dispungebant: omnem cibi potusque orexin e gravis nausea peremerat; soporis et quietis spes aberat, laxis passibus ibatur ad mortem. Mater eum filiarum altera Laurentia Cortes, humanis remediis frustra tentatis, respexere demum ad cælestia; pulverem (quem olim, dum e sepulchro Rosæ collegerat, suavissime fragrare notarat) protraxit e scrinio, namque tunc suavolentiam denuo percipiens, in spem obtinendi auxilii fortior assurrexit. Ante infirmæ lectulum procubere ambæ in genua, et in honorem Rosæ orationem Dominicam cum angelica Salutatione recitarunt. Inde mater infusos aquæ pulveres languenti præbuit exhaustivos. Hæsit, plus solito incaluit, quævit, ac postridie discussa pleuritide, abacta febris, detersis papulis, Anna incolumis surrexit. Costam Stephano de Cabrera fortuitus lapsus perfrerat: timebat infirmo quasatum latens, furebat per incrementa, somnunque adimebat horribilis dolor. Sed statim ut Rosæ sepulchri terram offensæ parti imposuit, placide consopitus, totam noctem quieti indulsit. Mane, ut se doloribus liberum sensit, inspecto ac palpato latere, omnem pariter fugisse tumorem lætus deprehendit.

qui diversis
malis affectis

b
c

E

133 Catharinam de sancta Maria, Orlinis S. Dominici monialem Tertiariam, diversa gravium morborum genera pene membratim a quadriennio occupant. Costarum tormenta accrevant, dolores ischiadum, cor quotidie septies vel octies suis cruciatibus laborabat, stomachus bis per diem hæcescebat in deliquium, ut subito ad auroram festinato jentaculo fuerit instaurandus: reliqua viscera torreat lentus calor, ac præcipue caput, crebris accendebatur ardoribus, denique ex profunda melancholia continuax et adusta gravedo, sensim vergebat in tabem. His malis pressa Catharina, tertio post Rosæ depositionem die accessit ad tumulum, præces fudit cum lachrymis, pulveres scypho intritos ebilit, primoque sensit, depulso melancholiæ tabifico pondere, cor suum hilarescere et confirmari: mox et capitis restingui ardores, quos tunc patiebatur intensissimos; demum eadem hora totum illud multiplicium morborum collegium cessit Rosæ pulveri, feminamque reliquit valentem et perfecte sanam. Simillimam ab his pulveribus experta est opem Isabella de Peralta in Limensi SS. Incarnationis monasterio professa monialis, quam, ab annis viginti præter assiduos præcordiorum dolores, apoplexia (maxime brumali tempore) quotidie exagitabat; sed illico ut cordi palpitando modicum illius terræ applicuit, utroque morbo se explicitam deprehendit.

et doloribus
oppressi.

F

134 Ibidem Beatrix de Montoya sanctimonialis, stomachi dyspepsiam d annis viginti passisa, demum convulsionum atrocitate ad extrema properabat; jamque ultimis sese immierat sacramentis, certa mori, nisi, trajecto in stoma-

eo reverenter
accepto.
d

chum

A clum terra: illius haustu, simul omnem inveterati doloris equuleum miraculo perfregisset. Presbyter Mauritius Rodriguez dicti monasterii confessorius, importuna vexabatur capitis vertigine, ac cephalæa, nullumque e pharmacopœia omisit remedium genus; at tandem didicit, morbo suo unicum Rosæ sepulchrum pharmacopœiam esse. Inde igitur allatum pulverem non modo hausit, sed et vertici infreuit, unaque et vertiginem et dolores fugavit. Virgini Lucia de Montoya habuit profunda in umbilico plaga, magnitudine argentei Philippi e; at huic ubi Lucia medicum terræ e sepulchro Rosæ inspersit, tridui spatium plaga coaluit, relicta sola in beneficii memoriam cicatrice.

præstent
contatem
rederunt.

B 135 In Cusco P. Fr. Blasio a Costa Lusitano, prædicatori generali, commissus fuerat sermo funebris ob felicem Rosæ transitum (qui ibi tunc innoverat) prædicandus. Huic, dum incautus thema concionis habenda ruminat inter prædandum, transversus in epiglottide bolus spiritum intercluserat. Accurrerunt periculo P. Fr. Joannes de Agüero presentatus, et P. Fr. Thomas Marcos; cumque nec liquidorum infusione, nec valida succensione dorsi, quidquam dimoveretur bolus, semianimum rectorio extractum hortati sunt ad edenda pœnitentiæ signa, ut sacramentalem absolutionem reciperet. Procubuit ille in genua, conatus confiteri; interim Agüerus paucillum hujus salutiferæ terræ anhele in aquæ vasculo obtulit, quo sumpto, statim fatalem bolum exspuit, ac mortem, cujus frigiditate sudore jam permadnerat, excreando evasit.

ulterius
confirmatur

136 Catharinæ de Arriaga anno mdcxviii die xxi Martii in plurimum matronarum præsentia, rivi sanguinis fluxu prodigioso scaturiebant e naribus; videbatur non nisi cum vita finendum profluvium, adeo late pavementum incessabilis cruor purpurarat. Denique una feminarum, terræ illius pugillum fronti Catharinæ illigavit, et illo momento, ad primum sacri pulveris tactum stetit sanguis, exaruit scatebra, nec deinceps hoc malum rediit. Adstitero miraculo notarius, nusquam ex iudicibus ad examinanda Rosæ prodigia ab archiepiscopo deputatis.

pluribus
comple
erunt.

C 137 Anno mdcxxxii in SS. Incarnationis monasterio ancillabatur puella Æthiopissa annorum plus minus viginti quatuor. Hujus fances angina accenderat, carnem totam operuerant liventes papulæ, insuper toto corpore vultuque inflata, tympano quam femine similior extumescerat; ore, naso, oculis ubertim fœda sanies profluebat, et si qua parte leviuscule attingebatur, decoriabatur, lacera pelle manum sequente. Sic putrescenti nulla spes vitæ supererat; unde confessione expiata, sacroque munus Viatico, et uncta Oleo, solam expectabat horam, qua per tot ulcera emitteret animam. At confessorius in se beneficiorum Rosæ conscius hortabatur infirmam, tantæ calidi ut se commendaret, missurum ejus sepulchri pulveres, ab his, ope Virginis, salutem speraret: missos agra, liquore superfuso, devotissime hausit, et in ipso mortis vestibulo convaleuit.

qui periculo
mortis expro
bati.

138 Limæ puella inupta carnis voluptatem pudori male prætulerat. Instante partu, vix uni matri suæ detectum fassa, dum caret obstetricibus, ut celaret crimen, discrimen vitæ subit, nec parere valens, nec retinere. Pavida mater, binos religiosos illac forte transennes rogavit, num quid pulveris e Rosæ sepulchro secum ferrent? Allatum pulverem filia, dolorum ac mo-

ræ impatiens, siccum abliguravit lambendo: eodem temporis puncto sobolem effudit; creditque discussam omnino vitæ periculum; sed mater secundas in parturientis utero remansisse adverterat. Ergo recursum ad eosdem pulveres, et statim puella etiam secundas enixa est, sibi et infanti gratulata incolumitatem. Ibidem (longo post tempore) Æthiopissa olitrix, multis horis, eventu ancipiti, ac pene compdorato laborabat in partu. Casu id rescivit Mauritius Rodriguez presbyter, per forum olitorium transiens, suavitque Eleonoræ de Villa-forti, ut periclitanti sociæ terram e Rosæ tumulo petitam celeriter apportaret. Factum est, statimque ut parientis ventrem terra imposita attingit, fetus brevi ac facillimo nixu erupit, matremque periculo simul et onere liberavit.

A. LEONARDO
HANSEN.

139 Anno mdcxxxii FF. Antonius Montoya et Joannes de Estrada sacris Ordinibus initiandi mittebantur Guanangam. Per viam, hospitii causa, ad præfectum loci Guando diverterant. Et ecce, quarta circiter post meridiem hora quidam ex incolis præcipiti cursu adfuit, ac sonoro eulatu rogabat Fratres (quos credebatur esse sacerdotes) cito accurrerent Cacique / Indæ, vicinis in adibus animam agentis, ut moribundam saltem pœnitentiæ sacramento expiarent: neque enim alius tunc in oppido sacerdos aderat. Doluerunt religiosi, nondum se illo ordine insignitos esse, cui absolvendi potestas annectitur; nihilominus cum aliquot secularibus Hispanis Indum secuti sunt, ut saltem (quando plus non poterant) agonizanti mulieri assisterent, litanias, preces, commendationem animæ super migrantem recitarent, damonumque insultus aqua lustrali abigerent. Ingressi domum repererunt Indum sine loquela aut motu supinam, obrigidam, sanguinea labiorum spuma horribilem, ac mortuæ quam vivæ similliolem. Frustra videbatur omne consilium, plangebant circumstantes Indæ, singultiebat maritus cum afflictæ familia; sed Fr. Antonius memor, penes se esse nonnihil pulveris ex Rosæ cenotaphio, præfatus ad astantes paucula de Virginis apud Deum valore et gratia, de crebris ejusdem prodigiis, de concipienda presentaneæ opis fiducia, demum arrepto cochleari dilutam terram decumbentis ori (quod ferro violente aperendum fuit) operoso conatu infudit, et abiit, suadens domesticis, Rosæ interea succursum ardentius implorarent. Post duas horas ad infirmæ habitaculum reversus cum sociis, maritum cum tota familia reperit in jubilo; ingressus cubiculum, vidit Caciquam hilariter insidentem lectulo, et avide manducantem; fatebatur ipsa disertissime, sibi insciæ Rosam saluti fuisse, huic se vitam debere; nec alius, tam extraneorum, qui cum Antonio accesserant, quam inquilinorum sensus fuit.

ret diuturno
morbo lan-
guentes.

E

F

140 Aliam, in Panamensi emporio, inflammata exulceratorum viscerum putredo cum sanguinis excretionem prope ad extrema deduxerat; remedium aliunde nullum supererat; hausit eosdem pulveres, et in ictu oculi sese integerrime sanatam vidit. Didacus de Moreno Costilla Quitensis olim in bellis Chitensibus ab impacta ferrea clava immane vulnus capite exceperat, cui paulatim ex cura imperita spasmi g. suppuratio, stupor innascebantur. Limam itaque veniens, ut melioribus chirurgis se subderet, in S. Andree nosocomio per sex menses frustra sub variis unctionibus et emplastris laboravit. Demum

in curandis
vulneribus

exci-

A. LEONARDO
HANSEN.

h

excitus fama prodigiorum, quæ ad Rosæ sepulchrum quotidie conuocabant, eo accessit, fuscisque de genu devotis precibus, tegmen cum fasciis a capite resoluit, detracto malagmate h, terram ibidem excavatam vulnere inspersit, meliusque ab eo momento se habere sentiens, domum alacer properavit, ac post biduum solide vulnus coaluisse, sanamque entem deprehendit.

tibus,

i

141 Abbatissa monasterii sancte Clarae in civitate Truxillo, ab annis circiter viginti miserrime torquebatur ex inflatione tibiæ, in qua sparsim plus quam quadraginta ulceram habant ora, ciceris magnitudine, nec malo tam veteri idoneus reperiebatur Chiron i, præsertim ubi cruris affectum reliqui sanguinis secuta est intemperies cum molestissima febrilis rigoris atque ardoris vicissitudine. Haque ægra de creherrimis Rosæ edocta miraculis, pulverem Lima sibi allatum in lymphâ cum fide bibit, et repente febrim, tunc frigore per medullas savientem, funditus extinxit. Læta hoc successu, tibiam pariter eodem pulvere defricuit, statimque detumescere cepit inflatio, coire chasmata k, reliquis dumtaxat in beneficii memoriam nigricantibus signis, quæ ut ab extrema ente diluerentur, aquam huic usui distillatam chirurgus Joannes de Lezana suggestit. Verum hac adhibita, mox rediit cum doloribus inflatio; rorsum patuerunt hiulcæ fistulæ; expavit infirma, satisque intelligens, miraculi complementum non a chirurgo, sed a Rosa fuisse expectandum, de novo eosdem pulveres recidivæ inspersit tibiæ; de novo hæc detumuit, et indequaque ulcera sicando conclusit. Prodigium hoc triplex abbatissa: salutem, toti monasterio stuporem et gaudium, Truxilli civibus cum gratulandi affectu novam devotionem instillavit.

k

B

ac pedibus,

C

142 Miles quidam, officio ac dignitate vexillifer, suo confessori P. Fr. Francisco Nieto passus est, aliquando sibi iustar delioli tumuisse tibiam, sed auditis, quæ ad Rosæ monumentum indes crebrescebant, signis ac virtutibus, eo se perrexisse cum aliis, breviterque precalum, correpta sepulchri terra, perfricuisse ohieler sarum pedis immane turgidam, eodemque puncto temporis molestissimum tumorem plane desedisse. Triennis puerulus Alphonsus Cortes adeo languebat pedibus, ut eos, manus reptans, per solum traheret cen pondus inutile. Hunc mater Francisca de Leon plena fide ad Rosæ tumulum stitit, serobi, unde eruebantur salutiferi pulveres, alternos immittere fecit pedes, deinde etiam domi singulas ejus corpusculi juncturas eodem pulvere defricuit, sicque Virginis intercessioni commendatum in lectulo composuit. Mane, parvulus exsiliit sanus, ambulavit, expediteque percurrit domum, acsi nunquam pedibus languisset. Isabellam de Peralta pluribus annis ex acri capitis stillicidio cruciabat immanis gingivarum dolor; præcipue e molaribus minus cum erpuisset medius, nec chirurgis ad eum evellendum ars animisque sufficerent, interdum nocturne vexabat miseram, ut nec dormire, nec cibum masticare potuerit. Muniti sui confessori dictos pulveres denti, cum maxime furebat dolor, admovit, et illico dimovit omne tormentum, liberisque gingivarum solida quæque esculenta manducavit.

unde motibus, vel quid simile.

alitisque afflictionibus

143 In monasterio SS. Incarnationis novitia Joanna de Ulloa, probationis anno prope expleto, dolebat anxia, se ad solemnem profes-

sionem pertingere non posse, eo quod datus pater (qui procul degebat in Potosi) emclabatur circa liliæ dotem sese resolvere. Sæpe Joanna per litteras monebat genitorem, urgebat, instabat lacrymans; sed ille Marpesia cante durior, aut responsa denegabat, aut punctum, cui respondendum fuerat, obscuris inanum verborum ambagibus solertissime declinabat. Inops consilii Joanna, postremo confugit ad Rosam; inde arrepto calamo, cum ultimam patri scripsisset epistolam, Rosæ monumenti pulveres magna fide inspersit paginae, ut, si paternum cor exarata illic argumenta non emollirent, præstaret officium injectus pulvis. Mira res! Subito ex Potosi responsum, quo suavins desiderari non potnerat, adfuit; dotem et quidquid lilia postulaverat, concessit emollitus pater, longaque dilatione feliciter abrepta, monialis, quod ad solemnia vota emittenda pertigerat, modico pulveri debere agnovit.

144 Porro febricitantes, quos eorundem pulverum haustus a vitæ periculo interdum extremo revocavit, hic sigillatim distinctis paragraphis recensere prolixum foret. Sat est summatum et oliter nomina perstringere. Joseph de Castro confestim ut bibit, noxias cruditates omnes evonuit, et valuit. Petri de Vergas cognata Joanna de Mendoza cum liliola hoc remedio febris aligerunt. Ejusdem ancilla dentium acutissimos dolores fugavit. P. F. Didacus de Palomno, Ordinis Prædicatorum, duplicem tertianam depulit. Maria Velasquez, uxor centurionis Didaci Ruiz de Campos, febrim continuam, unaque sanguinis fluxum mortiferum evasit Ursula de terra Felitpa, ancilla Mariana de Sea, febrim cum diarrhœa; Francisca ancilla Angela de Aguirre tertianam, cum inveterato asthmale, in termino peremptorio incunctanter prosperaverunt. Joannem de Palomares tertiana cum asthmate morli destinabat; paulo post, ejusdem conjugem a septem mensibus gravidam, ideoque pharmacorum, juxta medicinæ canones, incapacem idem corripuerat malum cum frequenti vomitu; denique unico post partum mense filiolam Hieronymum idem morbus stitit in vitæ limine; at successive his singulis eorundem pulverum haustus repentinam salutem reddidit. Eandem opem puer Joannes Ascensius, virgo Beatrix de Zuniga, adultus Antonius de Umblea effectu uniformi, at locis diversis comprobant. Quindecenni puellæ Catharinæ Indæ febrilis aestus omnem ademerat sensum, loquelam, et spem vitæ; insuper constrictis mandibulis aditum cibo intercluserat, ferro ad hiatum os diducendum fuit, ut ultimum remedium, pulvis e Rosæ tumula sumptus, infunderetur nescienti, quid fieret. Postridie summo mane respirans Catharina, tot simul malis se ereptam experta et fassa est.

145 Denique ut multos globatim consarcinando compendium et finem faciam, sacramento coram iudicibus firmavit Joannes Lobo presbyter, se diversissimis locis, Chaquisaque l. Potosii, Ormræ m, alibi, flagitantibus promiscue omnis ætatis, sexus, conditionis infirmis præloisise hujus vivificæ terræ potum, unicoque isthoc catapotio palam in omnium conspectu tot fuisse curata languorum genera, tot quotidie febriles integram valetudinem reportasse domum, ut nimia horum multitudo omnem superaret annotandorum notitiam diligentiam, cassumque reddiderit catalogi laborem. Exclamet hic præ-

et corpora incommoda.

E

F

eandem hujus pulveris et-
duntaxat et-
partes sunt.

l

m

stupo-

A stupore Rex citharædus : « Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam ? » Aio et pergo.

ANNOTATA.

a Enterocela vel potius enterocele, Græcis dicta, ἐντεροκῆλη, teste Gorræo, est tumor scroti, delapso in id intestino. Accidit magna ex parte laxato, nonnumquam vero et abrupto eo meatu, qui a peritonæo ad testiculos pertingit. Est autem species herniæ, de qua generatim superius egimus, et quæ sub se enteroceleu, epiploceleu et hydroceleu continet, ut apud Castellum pag. 189 videre est.

b Medici papulas istas appellant epinyctidas, Græce ἐπινυκτιδᾶς, quasi Latine dicas nocturnas, ab ἐπὶ νυκτὸς, id est, sub noctem, quia tempore nocturno plerumque proveniunt vel marime cruciant, ut Gorræus testatur.

c Orexis, Græce ὄρεξις, Latine dicitur appetitus vel appetentia cibi et potus, ab ὀρέγεσθαι, quod est appeto. Gorræus et Castellus de modo et

B causis hujus appetentiæ fusius disserunt.

d Dyspepsia, quam Galli indigestion veruacule dicunt, a nobis Latine describi posset depravata alimenti concoctio, quam Celsus cruditatem appellat. Nomen Græcum provenit a particula δὴς, quæ difficultatem vel depravationem importat, et nomine substantivo πέψις, quod concoctionem significat. Variæ sunt hujus aut similis morbi species, nimirum apepsia et bradypepsia, de quibus medicos jam sæpe citatos consule.

e Philippei olim vocabantur a Philippo Macedone quidam aurei nummi, de quibus apud veteres frequens occurrit mentio. Suspicio, hic ab Hansenio forsitan designari nummum argenteum, jussu Philippi regis Hispaniæ cusum, quem biographus alibi pataconem vocavit, ut supra in Annotatis explicui.

f Caciqua verosimiliter est uxor alicujus reguli aut ducis Indi, sicut ex nomine caciqæ superius explicato colligi potest.

g Spasmus, Latine convulsio, est contractio nervorum, rigor, aut distentio. Oritur hoc nomen a verbo Græco σπᾶω, quod est, convello.

C De hoc morbo Gorræus et Castellus plura tradunt.

h Malagma est proprie fomentum vel emplastrum, quod ad rem duram emolliendam adhibetur. Provenit a verbo Græco μαλάττω, quod mollio significat : nam malagmate molliantur apostemata et matura fiunt.

i Chiron est nomen proprium expertissimi medici, de quo veteres poetæ plurima fabulantur.

k Chasina, Græce χᾶσινα, idem est, quod Latine hiatus, aut fissura, provenitque a verbo χασσᾶω hoc est, hio.

l Chuquisaca eadem est cum urbe Argentea, vulgo la Plata, de qua Baudrandus tomo 1 Geographiæ suæ pag. 90 sic scribit : Argentea et Argentina, LA PLATA, urbs America Meridionalis in Peruvæ regno et in præfectura Charcarum, ejus caput existit in montanis, et prope fluvium Picoimaum, archiepiscopali dignitate fulget, cui subsunt quatuor episcopi suffraganei. Urbs est nova ab Hispanis, quibus paret, excitata in valle seu tractu Chuquisaca dicto (unde urbs ipsa sæpe sic vocatur, teste Laetio) estque valde culta, et dives, celebrisque fodinis argenteis.

m Cum nomen istius urbis Orura diu apud geographos frustra quæsiverim, et Loraniensis

editio hujus Vitæ mendis scateat, haud immerito A. LEONARDI
vereor, ne nomen illud hoc loco luxatum sit. HANSEN.
Fieri tamen posset, ut hic assignetur locus dictus Oruro vel Horuro, de quo Joannes Lactius lib. 11 India Occidentalis cap. 9 circa finem meminuit. Sed hanc notitiam ab Hispanis istorum locorum peritioribus expectabimus.

§ VII. Per pictas aut sculptas hujus Virginis imagines multa miracula patrata, et in ægros beneficia collata.

P erfidus nostri sæculi iconoclastis hoc caput capitilavium a esto. Fidelibus Peruanis commune studium fuit, in prodigiosæ virtutis memoriam, passim per ades Rosæ effigiem habere; nec Lima dumtaxat, sed toto regno invaluit usus non inutiliter; nam imprimis, Vidua

Aloysii Nagnez Maria de Vera, profluvio, febri, dolore stomachi, et lethali vomitu ad ipsum mortis deducta vestibulum, ultimis sacramentis ad emigrandum se paraverat, judicante medico in diem posterum minime supervicturam. Interea a vicina sartoris conjuge Mariana Inda (quæ cum Rosa a teneris educata fuerat) Virginis pictam in tela effigiem petiit, allatam vultui applicuit, oculis devote libavit, demum in ejus amplexu dulciter consopita, dum mane expergiscitur, se andequaque sanam mirata, reflectionem petiit, lectoque exsiliit ac imaginem festivis deveneratuna, arulæ stratæ decenter impositit, accensis luminaribus; nempe credebat, hoc deberi tum privato beneficio, tum communi lætitiæ illius diei; siquidem illo mane, solemniter totius urbis júbilo, in æde metropolitana publicabantur litteræ apostolicæ, quibus undique fideles ad testificandum de notis Rosæ prodigiis compellebantur. Et ecce, imago, quæ pallentem Rosæ vultum semper retulerat, illo momento venuste in genis rubuit, velut publico civitatis tripudio serene cogaudens. Accersitur una cum Apollonia conjuge Didacæ de Requena, tamque conspicuo miraculo diu obstupuit.

147 Simillimum in portu Callao eadem die circa aliam Rosæ imaginem accidit : hanc virgo Petronilla de Quisano, in ædibus centurionis Alvari de Lugares, circumpositis lemniscis ac floribus exornarat, utpote illa die comparituram in principis ecclesiæ pulpito, dum supradictæ litteræ compulsoriales collectæ multitudini prælegerentur. Usque in illam horam vultus imaginis is erat, qui Rosæ in suo mortuali feretro pallentis fuerat; sed repente exanguis pallor in vividum colorem sub oculis spectantium transit, omniumque animos hilaritatis suæ blando fulgore accendit. Pulchrius tamen eadem tot agrorum beneficio ubique enicuit.

148 Anno mdcxxxi mense Decembri, novenni puellæ Mariæ de los Reyes anno prope integro saniosa ac fœda porrigio b totum undequaque verticem occurrerat. Remediis diu incassum tentatis, demum in ædem sancti Domini adducitur; illic coram lignea Rosæ icone procumbens, lineam calanticam suo detractam capiti admovit suppliciter virgineo simulachro, ac rursus capiti imposuit. Post biduum, domi Melchiora de los Reyes caput filiole detegens,

Per attackas
S. Rosæ imagines

a

f

(harum quarundam color miræ modo mutatur)

due puellæ.

b

A. LEONARDO
HANSEN

nullum in eo reperit impetiginis obdurata vestigium; nitebat sana undique cuticula, densum fulgebant capillitium, videbatur puella non tam carere porrigine, quam semper carnisse. Eiusdem anni mense Novembri, aliam Mariam, decem mensium infantem orphanam, Hieronymus de Soto Alvarado in suis alebat aedibus, deformi lepra toto corpore horride maculosam; in ea curanda omnis ars medica desperat; sed ancilla domestica Bernarda, in thaurmaturo Rosæ myrothecio efficax infanti malagma invenit; in aede S. Dominici sicarum rosarum foliola per ligneam Rosæ iconem sparsa collegerat: his domum allatis, clam singula leprosa parvule operuit ulcera, sicque diligenter fasciatam in lectulo composuit ad soporem. Maie Hieronymum Bernarda admonuit, puellam ab omni lepra mundatam esse. Advolvit attonitus, nec suis credens oculis, teneram Mariam apostolicis iudiciis coram exhibuit intuendam, ipsamque, in perenne beneficii monumentum, deinceps Mariam de Rosa appellari iussit.

atque non-
nulla femina

449 Michaela de la Massa cum dirum sub brachio succrevisset apostema, chirurgi cantharides e intraverunt; mulier, quamquam mordacissima dolori impar, horis non minus viginti novem tormento subjacuit: verum ubi postridie ad eodem cruciatu redeundum fuit, arrepta chartacea Rosæ imagine (ex iis, quæ Roma in Peruviam illatæ fuerant) dolenti plagæ apposuit, et exinde quidquid acrimonie inspergebatur, omni doloris sensu caruit, tametsi pluribus adhuc diebus enæ illius acerbitas fuerit continuanda. Mariam de Requena opprimebat intolerabilis præcordiorum dolor, cui perpetuus erat fomes ab inordinata quadam mœstitia, sanguinisque melancholici ponderosa gravedine, quam sequebatur et suspiriorum violenta frequentia, et respirandi penosa difficultas. Irritum cadebat, quidquid sublevandæ molestiæ ingesserat medicina. Donec correptam Rosæ imaginem devotis oculis disnaviatam, eandem arcto complexu adstrinxit cordi. Exinde sensit, aliis sibi remediis opus non esse: nam unica Rosæ effigies et detergebat inveteratam mœstitiæ, et dimovebat cardialgiæ d cruciatum. Ex Limao S. Catharinæ Senensis monasterio soror Angela de Haro continuis tribus mensibus lancinabatur cardiogmo, seu convulsione stomachi; sed cum, desperato omni alio medicamine, appressit pectori eandem imaginem, abscessit dolor.

morbis cri-
piuntur

150 Servilis conditionis femina Francisca, eodem correpta morbo, et insuper febrim onusta auctario, rugiebat noctibus, impar tormento: dumque ipso conticinio noctis gravius torquebatur, surgens hera, detractam parieti imaginem languenti attulit, stomacho superponi iussit, ac Rosæ opem imploravit. Francisca post imaginis amplexum somno obruta, cum horis duabus quietissime dormivisset, sana evigilavit, nec deinceps hoc modo infestata est. Sabastiana de Vega aliquando cum marito doctore Cypriano de Medina, regii tribunalis advocato, peregre Succacaram profectura, dum stapedi insistentem, sellam nititur conscendere, mula recedente, varicavit, ac osse circa inguinem luxato, intolerabiles dolores passa est, ut neque in lecto mutare latus, neque robustiori cuiquam operi manum adhibere potuerit. Nocte quadam, acris saviente ossis cruciatu, papyraceam Rosæ imaginem, Romæ Superiorum permissu excusam, ac inde multiplicatis exemplaribus Peruviam im-

portatam, sibi ocyus adferri petiit. Hanc dum affectu religioso circumplectitur, obdormiscit inter preces, et mane experrecta, miraculum subito clamore testata est, marito indicans, perfecte se doloribus liberatam esse.

451 Ancilla Elizabeth Biafara, prægnans ac vicina partui, dispungebatur immuni costarum pleuritide, ardebat febribus, cruorem et saniem vomebat ore, et demum a medicis derelicta, ac munia sacramentis, properabat ad mortem cum extremo fœtus maturi periculo. Tandem, ut a sanctæ Catharinæ Senensis monasterio chartaceam Rosæ obtinuit imaginem, tota nocte dolenti lateri obpansam tenuit. Mane redeuntis medici, ut desperata matre, saltem nascitura proli quoquo modo, si possent, consulere, ancillam reperiunt sanam, valentem, cibosque sibi afferri postulantem. Inde, ubi vegeta lecto se proripuit, tertio post die feliciter infantem enixa est incolumem.

et tres partu
hera

452 Anno MDCCCXXII Angela de Albido, conjux Francisci de las Cuentas, gravida portabat utero gemellas; at ubi ventum est ad partum, die Dominica XVI Maii duabus horis ante meridiem, altera prolium erupit sola, remanentibus intra puerperam secundis una cum fœtu residuo. Hoc parturienti mortale esse missitabant circumstantes femine, jamque maritus, ultimum vale dicturus charissimæ conjugi, petebat aditum; sed impeditus plauxit foris. Sub hac perplexitate calamitosa inferitur Romanum Rosæ ectypon, sed intela, sistiturque ex adverso periclitantis infirmæ, ut commode ab ea videretur. Vix Angela, conceptis mente supplicibus precationibus, imaginem devote respexerat, cum subito novis pressa doloribus, partu celerissimo residuam sobolem cum secundis effudit in lectum, quo jacebat, deficiente spatio temporis, quo obstetricem nutu accerseret. Gemellæ erant filiolæ, sanæ, formosæ, corpulentulæ, ac in baptismo Mariæ et Franciscæ de Rosa nomen sortitæ sunt in beneficii memoriam.

in periculo
partu

E

153 Anna Maria, lilia viduæ Mariæ Morales, onustum fœtu mortuo gestabat æternum, ac prius sepultum, quam natum anxia circumferebat. Ireverunt dolores partus, at proles sine motu exanimis, frigida, ponderosa obstabat naturæ conatibus, matremque ultimo vitæ discrimini pariter implicabat. Sic misera per lœdum suis collectabatur angoribus, lenteque se mori sentiens, animam penitentiæ sacramento expiarat. Jam vultu pallida distabesebat lethalibus deliquis, omnis arteriarum pulsus interquieverat, spes vitæ exciderat, quando afflicta mater promptam e scrinio chartam, Rosæ effigie raditer lineatam, attulit moribundæ liliæ. Itum deinde in preces et lachrymas; et ecce, in momento Anna mortuum puerulum, denique et secundas effudit, illicoque discusso periculo, respiravit. Fœtus corpore grandisculus, cranio molli, pectusculo flaccido, nigris pedibus, jam ceperat membris extremis putrescere, ac fetorem exhalabat intolerabilem, extincturus indubie matrem, ni Rosæ imago subvenisset.

prodigiose
adjuvantur.

F

154 Puellam Æthiopsam, Mariam nomine, in aedibus Didaci de Requena impetuosissimus apoplexiæ defluxus totam a summo deorsum pervaserat, nervis stupentibus, brachia et crura inhumaniter palpitabant; jam a quatrinduo loquela exciderat, sensus aberat, ac opinione medicorum vitæ ultima imminere hora. Sed mater familias paginam eidem chartaceam, cui Rosæ imago inerat,

Per similes
imagines apo-
plexia.

A nerat, produxit; hac faciem infirmæ operuit, simulque Rosæ imploravit auxilium. Et en, subito conquevit pedum manumque distorta agitatio, surrexit reddita sibi puella, comedit, totamque morbi vim evanuisse indicavit. Hanc sacræ imaginis virtutem admirans Didacus, ejusdem in se experimentum fecit. Sub dextro poplite doloritens ipsi obolurærat humor, quo multum impediatur gradiendi facultas: igitur illammet Rosæ imaginem dolori leniter imposuit, et ad primum attactum e vestigio se liberum sensit. Didaci conjux Apollonia non aho, quam isthoc simplicissimæ imaginis cataplasmate stitit mordacissimum capitis stillicidium, quod sibi dentium fere radices utrimque eraserat. Eadem moniali Annæ Mariæ a Jesu adversus diurnos et acutissimos dentium dolores medicina fuit.

tristis cum
de altera.

B 155 In autumno anni mdcxxx Franciscus Gutierrez Magan, Hispalensis presbyter, gravi coxendicium dolore pressus, dum calidis emplastris nimium lidit, irritatum humorem descendere in dextram pedem coegit, ubi arthriticum, quo laborabat, cruciatum vehementissime succendit: turgebat vena, rubebat, ardebat tumida et dire inflammata tibia, ut nec stragulum, nec lodicis tenuè operimentum valuerit sustinere: et quia insimul cruenta dysenteria exhaurebat miserum, extrema sacramenta petiit, medico annuente: nam actum esse de vita uterque persuasum habebat. Flagitavit æger ultimo suo solatio apportari ex S. Catharinæ Senensis monasterio (cui erat a sacris confessionibus) pictam in tela Rosæ imaginem, allatam jussit appendi intra lectuli sui conopeum, et attractis cortinis, ita in presenti effigie absentem Rosam affatus est: « Virgo sancta et gloriosa, quæ tantum » vales apud Altissimum, quo beate frueris, » respice in me, qui, si aliud de te nunquam » merni, saltem genitricis tuæ sum confessarius; » illi, ut in monasterio ad sacrum habitum » susciperetur, opportunus adjutor fui; illius » solemnem professionem nigri veli benedictione » auctoravi. Tu ergo Sponsum tuum exora, » ut mearum immemor culparum, me valetu- » dini, qua ipsi queam famulari, restituat. » His dictis, magna vi, at robustiori fide, utramque supposuit manum tumentis tibiæ, et veniam precatus, usque ad picturæ marginem sublevavit ægerimum pondus, postque brevissimi contractus morulam demisit lente in culcitram, et (quod dudum non potuerat) placido sopore per dimidiam horam quievit. Evigilans, hilari vociferatione accitis domesticis, pedem fasciis evolutum ostendit, podagra, tumore, rubore vacuum, sinistroque pedi nihil dissimilem. Valetudo redierat integra, neque in posterum sæva arthritis Francisco, ut autea, scipionis usum imperavit.

tristis cum
placide.

C 156 Idem Franciscus patrinus erat Ludovici Cortes filiioli Marianæ de Sea. Hunc mense Augusto anni mdcxxxii quinquennem puerum excoquebant febres, exanimabat pleuritis. Adhibita mctiones, phlebotomia, cucurbitulae, clysteres; potiones magis puero obferunt: nam inde spuebat ore sanguinem, dolebat costis, auribus, stomacho, jecinore. Intravit medicus Franciscus Ximenes, primoque aspectu indissimulante parvulum habuit pro deplorato. Supervenit Franciscus Gutierrez, allataque Rosæ imagine, præcavit ægro Ludovico verba, quibus se Virgini efflicta commendaret. His quanto potuit coactu pronuntiatis, infirmum dulcis corripuit som-

nus hora circiter dimidia, quo discusso, petiit almoveri sibi propius sacræ imaginem, quod osculo eam enperet revereri. Admotam innocenti basio devote salutans, illico recepit vires, cessavit pleuritis, evanere febres, ac brevi temporis spatio, nulla alterius medicinæ ope perfectam recuperavit sanitatem.

A. LEONARDO
HANSEN.

157 Catharina de Vera continuis viginti diebus atrocissimos cerebri temporumque sustinebat aculeos, ut nec cibum, nec somnum valens admittere, brevi putaretur mortis faucibus immigratura. Hoc proregis archiater, aliusque medicus Rocca sentiebant. Itaque, peracta sarra exomologesi, Franciscum de Coloma presbyterum obnixè rogavit Catharina, tantisper sibi afferret, quam domi suæ habebat, Rosæ effigiem. Attulit, intraque lecti cortinas prope infirmam collocavit. Mox illa, ut potuit, reverenter picturam deosculans, dum ei successive cervicem, tempora, vultum admovent, somnum (quo tribus fere dierum hebdomadibus carerat) cumque somno dolorum inducias, denique perfectam valetudinem attraxit a sacræ imagine. Anna Maria de Torres, non secus ac si torrem aut eandem ignitam cranio operiret, affligebatur acutis in capite doloribus; obtenebrabatur ocnlorum acies, pulsabant accensa tempora, videbatur ardere cælum; neque mulier sat sui compos remanebat. Nihilominus, premente necessitate, cum conscia periculi hoc sapuit, ut, omni alio medicamine omisso, in sola Rosæ imagine medelam quæreret. Invenit, ac presentaneam quidem: nam ubi ectypon amplexa est, capitique applicuit, repente liberata est.

dolores capi-
tis.

158 Anna de Herrera, quantum olim incredulitate obstinata pugnarat adversus Rosæ miracula, tantumdem postea, explorato in semetipsa beneficio, eorundem tuba et buccinatrix fuit. Diu assueverat gratias ac quotidiana prodigia, quæ ad Virginis monumentum crebrescebant, aut contradicendo eludere, aut spernendo exsufflare. Sed correxit pertinacem nocturna in somnis visio: putabat horrissoni terræ motu totam ab imis fundamentis everti Limam, interque hos pavores, vel invita se Rosæ commendabat prasidio, ac tanta quidem contentione vocis, ut de solo vociferandi coactu fuerit experefarta. Tum vero patentibus oculis vidit Rosam (quam ex visis hinc inde imaginibus noverat) in gema procubam orare pro urbis suæ incolunitate. Delinç Anna in Virginem animæquior, pristinumque errorem deprecata, illius se protectioni religiosius commisit. Nec diu capillata occasio defuit. A sinistro tempore divexabat Annam vehemens ac dolorosa defluxio, quæ sensim adeo caput obtudit, ut per triduum somni expers, de statu mentis se prolapsuram adverteret, ni Rosa succurrere festinaret. Igitur hujus arreptam imaginem sinistro tempore bis terve induxit, mox in cervical recidens obdormivit, ac media nocte evigilans, omnem fugisse dolorem comperit.

aliquæ morbi
fugantur.

159 De febribus id compertum est, ad sacræ imaginis tactum, imo conspectum citius accessisse, quam fluat cera a facie ignis. Doctori medico N. de Rocca duodennis erat filiola, Maria nomine; huic febres et papule denuntiabant præmaturam mortis sententiam; at eandem rescidit apportata Rosæ effigies, mox ut sub agræ conspectum venerat. In Palama P. F. Joannes de Figueroa Ordinis Prædicatorum ex indigestis stomachi putredinibus lethali correptus fe-

Denique plu-
rimi febrici-
tantes

bri,

A. LEONARDO
HANSEN.

bri, totius orbis medicis desperantibus, extrema migrantium sacramenta pie susceperat; jamque morituri lectulo circumfusi religiosi signum ultimi agonis vigiles expectabant, ut secundum Ordinis ritum Deo et caritibus abentem animam commendarent. Uno horum suggerente, affertur imago Rosæ ex Prioris cubiculo, quam ut æger aspexit, ut impacto osculo devote salutavit, verticique reverenter imposuit, actutum sensit corroborari nervos, redire vires. Mox et sepulchri mirificos pulveres ut cum jusculo ebibat, totius indigesti marcoris corruptam massam simul excrevit; inde febris destituta fomite nullo extincta est, quando agrum extinctura credebatur.

ad pristinam
valetudinem
revocantur.

160 Alphonso de Yta, monasterii S. Catharinæ Senensis Limæ administratori, uxor erat Maria de Aspitia, quam duplici tertiana bullientem medici, extracto quinquies sanguine, aliisque prævalidis evacuationibus peno exanimarant. Jam infirmæ cibi somnique incapax ad ultimum vitæ marginem festinabat; sed stitit præcipitem allata ex monasterio Rosæ effigies, quæ, ut juxta Aspitiæ aspicienda in lectulo collocata fuit, eodem adnotu prostravit febres, erexit infirmam. Idem Philippo Egidio tertiana duplici molestissime aggravato præstitit chartacea Rosæ imago, sub ipso frigoris paroxysmo capiti trementis imposita. In portu Callao licentiatum Joannem de Quisado continuis quadraginta diebus torrebant astuosæ febres, neque ab humanis remediis spes ulla reparandæ salutis affulgebat. Inferitur decumbentis conclavi picta Rosæ effigies, quam Joannes ut præviis devotis basiis capiti imposuit, pectorique fortiter adstrinxit, febrim extrusit, locumque reduci valetudini statim cedere compulit.

et erysipelate
liberatur ip-
sa Sanctæ
matris,

161 Claudat historiam ipsa, quæ Rosam genuit, Maria de Oliva. Hæc pauculis diebus postquam S. Catharinæ Senensis monasterium velanda intrarat, tota pene facie in erysipelatem deformiter exarsit: a naso usque ad dextram auriculam ebullit inflammatus tumor, inde per caput et maxillas oberrabat inquieti ulceris velox incendium, cui febris, dyspepsia stomachi, aliaque cognata symptomata facile accesserunt. Sic afflicta, per octiduum lecto decubuit, quotidianis tot morborum incrementis haud leviter adtremitiscens. Monasterii præfecta, ut Rosæ matrem amabat tenerime, sic febricitis morsta periculo, dum nocte quadam stipata monialibus infirmam visitat, post dulces affatus, sensim de apportanda Virginis benefica imagine questionem interjecit. Nec egre assensit agra, quin adductam lecto exiperet. Digressæ moniales, post horæ dimidium redierunt, viderintque Mariam dulci sopore vincam, at simul copiosissimo sudore madidam. Postridie lecto exsiliens, dum Missæ sacrificio interventura ad odeum properat, præfectæ occurrit miranti ac sciscitanti, cur, et quo iret, præcipue autem, qui valeret? Hic fassa est Maria, sibi, dissnaviata pluries Filie sacra imagine, obrepsisse somnum, at sub noctis gallicinio vigilem innatasse sudoribus; hinc, tentato pulsu, deprehendisse febrim absentiam, denique per faciem ducta manu, nullum adasti tumoris palpasse vestigium, jamque se, et integerrime valere, et vivaciter esurire.

que videt per
conem Filie
sua

162 Alind. Eidem Mariæ de Oliva jam velata, angusta inter reliquas novitias obtigerat cellula, et hanc insuper sat incommode occupabat ingens lecticæ ligneæ catasta ad modum armarii, quam optabat a pavimento altius sub-

levari, et quatuor hypostyliis imponi, ut sub-
tus caperet tres grandiores arces, quæ cellulam
alias reddebant multo angustiore. Verum et
machinæ pondus obstabat, ne femineis viribus
attolleretur in hypostylia, et lata subjectæ cre-
pidinis sponda, ne saltem loco, quem semel
insederat, moveretur. Promiserat Isabella de Ca-
tanno novitiarum magistra, se proxima quaque
die enraturam, ut intromissis quatuor robustis
mancipiis super dispositos lateres attolleretur mo-
les, et laxaretur tam Mariæ, quam cellulae im-
portuna angustia. Verum prævenit decennis ancil-
lula pia diligentia; nam videns novitiam Mariam
jugiter affligi, ea ad chorum cum ceteris digressa,
manum audacter admovit operi, et, Rosæ opi-
tulante effigie, perfecit. Rediit a choro Maria,
vidensque machinam apposite elevatam, et arces
sub ea commodissime dispositas, obstupuit, ca-
pere non valens, cui in toto monasterio ad talia
brevissimo tempore peragenda sullicere vires et
animus potuerint.

163 Agnes (id ancillulæ nomen erat) libere
se solam peregrisse totum professa est. Accur-
runt moniales curioso spectaculo, jubetur edicere
puella, rem tantam quibus tandem viribus effe-
cerit. Respondit, ibidem se prius ante pendulam
Rosæ imaginem procubuisse in genna, postulasse
auxilium et robur, demum se lecto, qui cum
catasta movendus erat, reverenter imposuisse
imaginem, mox facili conatu in partem retracta
machina, se quatuor illis locis ordinasse lateres,
et denique in Rosæ nomine, dorso fidenter
subjecto, ligneam iis molem imposuisse, quam
dum attollebat, putasse non gravem machi-
nam, sed levem paleam se portare. Miraban-
tur attonitæ moniales, sub sacre imaginis
valido præsidio id unicam potuisse decennem
puellam, quod vix quatuor robusti bajuli crede-
bantur sine sudore præstituri; sed crevit admi-
ratio, quando novitiarum magistræ (quæ juxta
in suo cubiculo, reliquis ad chorum euntibus,
remanserat) affirmavit, se vigilem, sub tanti ope-
ris vicino molimine, strepitum ne minimum qui-
dem percepisse in tam alto dormitori silentio.
Rogaverunt Agnetem adstantes, denno ipsis præ-
sentibus tentaret vires suas, num elevandæ ma-
chinæ sullicerent. Tentavit, sed, acsi montem
tergore excepisset, conatu irrito ridiculoque mox
lassata destitit.

etiam fieri
stia mira-
bilis.

E

164 Fas sit et mihi, hic desistere, dum ta-
men apis mellificæ (Bernardi) verbis mellituis
Rosam alloquar, Olivæ filiam, favorum matrem:
« O stirps Olive fructifera, in Domo Dei ur-
» gens et lucens, fovens beneficiis, coruscans
» miraculis, fac nos ejus, qua frueris, lucis,
» snavitatisque participes. O odorifera Rosa, in
» æternum ante Dominum germinans, et florens,
» spargens ubique vivificam suavitatis odorem,
» cujus apud nos memoria in benedictione est,
» apud superos præsentia in honore, da canen-
» tibus te, tanta plenitudinis participatione non
» fraudari. Denique latemur, et exultemus,
» quia celestis illa curia ex nobis habet, cui sit
» cura nostri, quæ suis nos protegat meritis,
» quos informavit exemplis, miraculis confirma-
» vit. »

F
quibus auctor
epilogum sub-
nectit.

ANNOTATA.

a Capitulum olii dicebatur Dominica Pal-
marum propter causas, quas Macrius in He-
rolexico pag. 420 allegat. Hic per usum mona-
suum

A *sticum vel recentiore metaphora accipitur pro reprehensione, sicut ex sensu patet.*

b *Porrigo, Græce πιροπλασις, quasi furfuratio, est, quando quædam squamulæ tenues instar furfuris e capite decidunt. De vario morbi istius effectu plura apud Gorræum et Castellum inveniuntur.*

c *Cantharides sunt animalia parva et veneno-*

sa, ex quibus tamen præstantissima medicamenta conficiuntur, ut possim notum est, et apud medicos accuratius legi potest.

A. LEONARDO
HANSEN.

d *Cardialgia generatim est cordis dolor, de quo Gorræus ita scribit: Καρδιαλγία est dolor et morsus oris ventriculi ab humoris acrimonia. Plura ibidem de hoc morbo tradit, ac etiam ostendit, quomodo cardialgia differat a cardiogmo.*

CAPUT TERTIUM

Gloria posthuma ex Pontificio canonizationis diplomate, quod Vitam Sanctæ et pleraque ejusdem miracula breviter continet.

§ I. *Præmium constitutionis Pontificiæ, gesta Sanctæ usque ad annum ætatis suæ vigesimum, et ingressus in tertium Ordinem S. Dominici de Pœnitentia.*

Clemens Episcopus servus servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Cælestis Paterfamilias, cujus natura bonitas, voluntas potentia, et opus misericordia est, ubi ad magnam divinitatis cœnam invitatos Judæos, seipsos ut indignos eximentes, conspexit, ad vicos, et plateas civitatis accersentem hinc inde alios atque alios convivæ servum fidelem transmisit. Verum nec pauperum multitudine, nec debilium, cæcorum, aut claudorum copia, nec his, qui prope, nec his, qui longe erant, contentus, ad regale epulum, in quo non pauca, sed omnia parata erant, et ad cælestem domum implendam, in alteriores gentes destinatum nuntium progredi jussit. Undique ex Asia, Africa, et Europa sanctorum virorum, atque mulierum cujuscumque ætatis, conditionis, et gradus agmina collecta fuere. Sola esuriens languebat America, nec Domini volentis salutem omnium arcani mysterii conscia, nec ministri vocantis voces audire valens, donec venit plenitudo temporis, et per ministros fideles sedentium in tenebris, et umbra mortis auribus vox Patris intonuit *, illatumque est Evangelium ultra Indum, et Gangem a, et æquatorem b, et per omnes compitorum angulos famelici quæsiti gentiles, ut in parato convivio pinguium ac medullatorum cum Deo Abraham, Isaac, et Jacob in regia sua recubarent.

166 Tandem ultra totius antiqui orbis extremos fines longe lateque usque ad ultimas Atlantici oceanus metas, et usque ad extimas occidentalium Indiarum oras, quæ maris (quod Pacificum dicitur) sepiunt immensa littora, iterum atque iterum fidei servo (per quem Prædicatorum Ordo, maximo hujus S. R. E. doctore et prædecessore nostro Gregorio c testante, significatur) excurrendum fuit, donec ad Peruvianam perveniret, in quam una cum iis, qui regionem illam felici introitu ac successu, Deo et sanctæ Romanæ Ecclesiæ subjecerunt, primus ille penetravit Ordo d, qui singulari hujus sanctæ Sedis apostolicæ privilegio Prædicatorum titulo jam diu insignitus fuit, et ante alios Peruvianæ gentilitati sanctum Jesu Christi Evangelium annuntiavit, primusque

ibi salutifera prædicationis verbum suo sanguine obsignando universam illam gentem ad cœnam Agni providi efficaciter invitavit, cujus voce, labore, et errore aurifera illa terra exulta ad exhilarandam universæ, tam militantis, quam triumphantis Ecclesiæ cœnam inter ceteros Christianæ pietatis illius regionis flores Deo, angelis, et hominibus suaveolentem protulit Rosam, totius evangelicæ perfectionis exemplar, et primum ex orbe novo in Sanctorum albo repouendum ornamentum: cum enim ad hoc nata, et data fuisset, eam omnium impartitor honorum Spiritus sapientiæ, et intellectus implevit, adeoque suæ charitatis igne inflammavit, ut non tantum odore recrearet, sed etiam fulgore lucret in ea domus Dei parte, quæ in tenebris latebat, ut quasi stella matutina in medio nebulae, quasi luna plena in diebus nostris, et quasi sol refulgens in perpetuas æternitates splenderet.

167 Æquum igitur, et summo opere rationi consentaneum judicamus, ut, quam Dominus noster Jesus Christus, cujus vices in terris gerimus, singulariter in dilectissimam a se sponsam assumptam, monilibus et coronis suis ornatam demonstrare dignatus est, nos quoque pro muneri nostri in universa Ecclesia debito, cui licet immerito præsidemus, ut venerandam a Deo præelectam, Sanctamque colendam apostolica auctoritate decernamus, ut a solis ortu usque ad occasum omnis lingua, et omnes populi confiteantur, quod magnus Dominus in omnibus operibus, et laudabilis valde in mirabilibus suis; quoniam etiam in diebus nostris non defuerunt misericordiæ ejus super nos: et licet paternæ, culpis nostris exigentibus, corripiat, non tamen in perpetuum obliviscitur, sed in angustiis nostris multiplici nos electorum, et amicorum suorum præsidio custodire non desinit, qui meritum, et suffragiorum suorum patrocinis nos muniat et defendat. Utque Christi Domini fideles intelligant, quam sit eximium hoc pietatis exemplum, quod in novo orbe in presentibus calamitatibus, et periculis toti illuxit Ecclesiæ, illustriora ejus charismata, virtutes, et gesta ex

multis

Clemens A
olus genti-
bus, quibus
Evangelium
annuntiatum
est.

* et. insonuit

a

b

londem addit
incolus Ame-
ricæ.

c

d

f
inter quos
floruit S. Ro-
sa.

A. LEONARDO
HANSEN.

multis magnalibus, quæ contulit illi Dominus, his nostris litteris proponenda duximus, ut ejus sanctitas; apostolicæ hujus Cathedræ testimonio comprobata, in universo mundo perpetuo magis illucescat.

quæ anno
Christi 1586
Limeæ nata

168 Limeæ, quæ est Meridionalis Americæ in regno Peruano metropolis, anno a reparata salute MDLXXXVI duodecimo Kalendas Maii, parentibus honestis Gaspare de Floribus, et Maria ab Oliva orta est hæc mystica Rosa in vico sancti Dominici juxta S. Spiritus ædem, et in ipsa solemnè Pentecostes die, quam ROSÆM PASCHA dicimus e, sacro Baptismatis fonte purificata, ut pene videantur omnia fuisse infantis hujus futuræ sanctitatis indicia. Primævum illi nomen ab avia Elisabeth fuit, quod postea divinitus non solum a matre propter cælestis prodigium rosæ in facie ejus illico apparentis, sed etiam a Thuribio / archiepiscopo Limeæ dignissimo (non absque cælesti, ut creditur, afflatu) in sacri Chrismatis unctione in Rosæ nomen commutatum, et a Deipara Virgine agnomine a SANCTA MARIA auctum fuit, ut hoc etiam testimonio abundantius comprobaretur, eximia sanctorum merita a Deo nomina sortiri.

tenerum
suam ætatem

169 Infans sæpe visa est humi jacens fixis oculis jucunde caelum intueri, quasi jam peregrina in terris, in civem cælestis Hierusalem eloquenti silentio, quo ex tunc prædita erat, adscribi postularet; jamque pupula intelligens meliorem esse patientem viro forti, suavis, lepida, et serena semper apparuit, nec nunquam vagitibus, aut voce querula ædium audita est turbare silentium, aversata solum in publicum efferrî. Ea fuit in teneris annis constantia, ut diros chirurgi cruciatus in pollice, aure, et naribus sine querela, et capitis pœnalem corrosionem ex impositis ad medicamen pulveribus ortam, sine querela invicto animo sustineret, ut ejus indoles jam ex tunc patientiæ nata esse crederetur. Vix quinquennis erat, cum a Spiritus sancti unctione interius edocta, virginitatis votum emisit, et ex fratris admonitu vanitatis sæculi conscia facta, ipsamet sibi comas ad vivam usque cutem, inscisa matre, præscidit, de quid finium superesset, quibus adversus devotam puritatem, aut traheret, aut traheretur ad nuptias; insignem illam heroinam Catharinam Senensem æmulata, quam sibi in ipso rationis dimculo in sanctitatis exemplar, et magisterium delegerat, quam subinde magistram appellare non destitit. Addidit in præsidium primo alterum perpetuæ a carnibus abstinentiæ votum, quo cautius obstrictam Deo virginitatem custodiret, optime intelligens, sobrietatem docere sapientiam et virtutem, quibus nihil utilius est in vita hominibus.

variis corporis
afflictationibus,

170 Quapropter jejunium adhuc parvula sic servavit, ut omni se fructuum esu interdiceret, quos sibi donatos mox aliis largiebatur. In hebdomadarum spatia protraherebat inediam, quæque in puerilibus annis insignem exercnerat abstinentiam, monialis postea eam sibiinet jejunandi legem indixit, quæ plene supra naturam esset: nam integras quadragesimas transigebat sine pane, dietum quinis dumtaxat aurei mali granulis in memoriam quinque vulnerum Christi sese reliciebat; septem vero mensium ex Ordinis sui præscripto jejunium a festo sanctæ Crucis exaltatæ usque ad Pascha sic observabat, ut nonnisi ad vesperam exigua panis vilioris buccella, haustuque frigida aquæ sedaret famem et sitim. Sæpe, ac præcipue sextis feriis palatum, et viscera cru-

ciabat felle vervecino, quod in hunc usum portabile servabat, ut Christi sui in cruce sitibundi gustaret spongiam. Interdum, ut matri videretur lautius obsonare, amarissima Granadille folia, vel alias e sylva extremæ amaritudinis herbas, injectis ad speciem panis uvarum siccarum acinis, in pulmentum adhibebat. Quando obedientiæ vi ad carnis esum cogebatur, duris symptomatibus torqueri visa est; nec quietem primam reparabat, donec ad pristinam abstinentiam læta redire permitteretur. Sic denique assneta jejunii erat, ut ejus creberrimis infirmitatibus nullum aliud prodesset medicamentum, quam panis et aqua: sic enim divina gratia curat, et sanat.

171 Ut loqueretur victorias, mirabilis fuit in Rosa obedientia, tum in sequendis divini Sponsi tractibus, quibus eam per arcanas sanctitatis semitas in mugnentorum suorum currentem odorem traherat, tum in duræ et rudi matris præceptis adimplendis, quibus eam ex adverso ad sæculi nugas, et vanos corporis ornatus impellebat: in tanta enim oppositorum maudatorum diversitate, arte excellit plusquam humana non aberrando, neque ad dexteram, neque ad sinistram. Hinc novit in florigero serio vera lilia Hierusalem, jussa illud capiti imponere, celare acum tempora figentem, non solum intuita, sed imitata verum regem Salomonem in diademate, quo coronavit enim mater sua. Chirothecarum suaveolentium in manibus obtemperans admisit amictum, e quibus adustionem veram experta, dum eas abjicit, vidit promicare flammæ et totum collucere cubiculum. Pellibus ab ipsa genitrice pro reparanda valetudine circumligatis summe cruciata, silens et patiens sustinuit, vitam potius, quam obedientiam perdere parata; in omnibus enim, et per omnia a confessariis, parentum, et majorum nutibus pendens, mundi, et sui victrix etiam in minimis omnes obtemperantium palmas obtinuit; et quod magis mirandum est, etiam vita functa, in cœnobio sanctæ Catharinæ, Lucie præfecte illius obedientiam præstitit.

172 Sciens etiam Deo, parentibus, et magistris nunquam reddi æquale, eximia prosequuta est genitores reverentia, pietate, et charitate. Labore manuum eorum inopiam levem reddebat, prudens, et providens in removendo quidquid eis ingratum, aut inquietum esse posset, in pacandis contentionibus, et sedandis animis mirifice discreta. Infirmæ eorum valetudini semper prompte et provide assistens, et ministrans visa fuit. Ad hoc per singulas noctes in operibus elaborandis vigiliis protraherebat adinstar fortis illius mulieris, quæ de nocte surrexit, deditque prædam domesticis suis; debilis enim, languens, et sæpe ægrotans, ac orationibus, et aliis exercitiis detenta, aliarum artificum opera et celeritate et perfectione quam longe superabat. Nec prætereundum, quod in hac pietate erga parentes cursum vitæ suæ feliciter clausit: matrem enim prævidens pro sui obitu adventu summo mœrore afficiendam, Sponsium suum entæ precata, tantam divinarum consolationum sensibilem affluentiam ei obtinuit, ut postmodum jurejurando deposuerit, se in tam dilectæ Filie præmatura morte expertam fuisse cor suum nimis angustum, et incapax ad cælestia illa gaudia capessenda.

173 Humilis Virgo sibi videbatur nil agere, aut pati in Sponsi famulatu. Seipsam redargue-

bat

A bat supinæ ignaviæ, vociferabatur, se indignam communi aere, mirabatur, se vivam terræ hactenus nondum absorberi. Ad pedes confessoriorum lacrymis plena singuliebat, mininos quosque defectus ita exaggerans, quasi atrocissimorum scelerum cumulatim rea foret. Publicas urbis, aut regionis calamitates suis imputabat at demeritis, aegritudine creberrimas, et acutissimas acceptabat, et amabat, seu vindices, ac justa supplicia suæ in Deum perpetuæ ingratiitudinis. Provocabat in se omnia mundi elementa ad vindicias injuriarum, quas eorum Creatori a se illatas que-rebatur. Credebat firmiter, et ita ab omnibus credi satagebat, omnium se creaturarum esse abjectissimam, et pestilentissimam, navum execrabilem infelicis sæculi, orbis maculam, humani generis ultimum carcinoma. Hinc, si deprehenderet de virtutibus se tantillum commendari, cruciabatur misera, expallescerebat, diffinebat lacrymis, debiscebat illico se mergens in abyssum humilitatis. Accidit, quod e vicino ædium conclavi obiter audiret personas graves de Rosæ tanquam absentis mirabili vita honorifice, ac secreto confabulantes. Expavit, et contremuit exanguis Virgo, angore, fletu, et mœnore contabuit, ac seipsam durissime objurgans, ter, quater illis pugnum aculeatæ capitis sui coronæ. Fluxerunt sub velo sanguinis rivi, ut acrimonia doloris ingratiissimum alienæ laudis obtunderet auditum. Familiaribus suis ingenue profitebatur humilis Rosa, plectendis suis criminibus haud sufficere communem gehennæ rogam, alium sibi deberi singularem infernum, ac veteri profundior-em, longeque deteriorem.

aliquæ cir-
cubus illu-
strat.

174 Ducebatur inter hæc virtutum exercitia a Sponso tam ad exteriorum corporis, quam ad intimam spiritus solitudinem, ut ibi loqueretur ad eor ejus, consistentibus ex adverso importunis genitricis conatibus, quibus eam ad connubia terre parare satagebat, ad quæ non solum ver- bis durioribus, sed etiam verberibus impellebatur. Sed vicit invictus Rosæ animus: prius enim Cantæ, ubi cum suis morabatur, per quadrien- nium semel tantum a matre jussa domo exivit: post exemplo suæ magistræ rigidior inedia vultus venustatem imminere, veste humili et despecta corporis agilitatem celare, hominumque prospectum, quoad poterat, declinare curavit.

175 Tandem obtinuit vigesimo ætatis anno, ut, consentiente matre, cooptaretur palam in filiam S. Dominici, assumpto S. Catharina: Senensis habitu, quo eandem Sorores tertii Ordinis vulgo de Penitentia. Eam namque severioris insti- tuti S. Clara: primæ virginis monasterii Limen- sis in fundationis sodalem habere totis viribus conabantur. Sanctimoniales postmodum S. Do- ctoris ecclesiæ Augustini illam jam domo ad hoc egressam præstolabantur sacro hoc anictu [in- diendam;] et nec frustra, ut ante aram bea- tissimæ Virginis sanctissimi Rosarii immobilem vi divina tandem detinisset, quoad captum itine- ris propositum retractaret; unde caelitus admo- nita Ordinem Prædicatorum esse in sancta Ec- clesia paradissimam voluptatis divinæ, in quo ipsa velut Rosa caelestis ceteris illi liliorum, et ro- sarum vernantibus plantis sorianda, et inseren- da erat, quod postea ex intimis præcordiis optans petebat, et voti compos facta, ante prædictam

de deinde ter-
tium Ordine
S. Do-
minici.

sibi summe gratissimam sanctissimi Rosarii aram, Alphonso Velasquez ejusdem Ordinis tunc a confessionibus ipsius virginis dante, anno Domi- ni sexto supra millesimum et sexcentissimum in clara sancti Laurentii celebritate habitum sus- cepit.

176 Verum nec adhuc integra pax; suadebat enim postea quæstor Gundisalvus vir optimus, qui apud virginem Rosam sibi conceditam au- thoritate, et domestico imperio plurimum vale- bat, reformatam exalceatarum virginum sacri Carmeli regulam in clauso cœnobio potius sub- ire, quam inter postremas sancti Dominici ter- tiarias extra septa monasterii militare, se non tantum protectione, sed et opera et opibus ad- jumento futurum, pollicebatur. Theologorum scrutiniis in hac causa anceps sententiæ stetit, donec ipsa caelitus roborata constantissime status religiosi defectum non humana, sed divinæ inspi- rationis opus esse demonstravit, sibi que vivendum usque ad extremum spiritum sub sanctæ Cathari- na: Senensis magisterio, et tandem futurum tem- pus, quo ibi Limæ exurgeret hujus nominis, et instituti monasterium, quod prophético spiritu pronuntiatum fuisse, eventus ipse postea com- probavit.

174 Itis omnibus superatis, ego gravior, quo intimior adhuc difficultas emerit: importune enim se ingerebat in humillima sui cognitione molesta cogitatio, quod ipsa peccatis sordida illo niveo, et sacro amictu nimis esset indigna: nec destitit pugna, donec ante ipsam sanctissimi Ro- sarii aram in placidissima ecstasi raptâ, et pallens, et rubens, ac splendoribus fulgida apparens, et post sensibus reddita, in jubulum grati animi obtentæ victoriæ erupit. Tante molis erat pacifice seraphicæ suæ magistræ habitu, et instituto po- tiri, quam postea sic ad amussim expressit, ut non solum ab exteris altera Senensis Catharina non nisi magno humillimæ Virginis angore ani- mi diceretur, sed et ipsi confessario in lineamen- tis, gestu, et vultu, sic in illam mirabili di- vini amoris metamorphosi commutata appareret, ut jam non similis, sed eadem prorsus esse vi- deretur.

prius sup-
ratis quibus-
dam tum ex-
ternis

tum internis
impedimentis.
amplexæ est.

ANNOTATA.

a Indus et Ganges sunt celeberrima flumina Indiæ Orientalis, ut passim notum est, et distinctius apud geographos obscuros licet videre.

b Equator est circulus quinque parallelorum maximus, qui globum in duas partes æquales dividit, æqualem utrinque versus polos mundi distantiam relinquens. Cum sol hunc attingit (quod bis evenit in anno) dies in toto terrarum orbe sunt nocti æquales, unde æquatoris nomen ei inditum est. Nuntæ æquatorem vulgo appellant mediam lineam, vel antonouastice lineam, quo sensu hic accipi videtur.

c Har loco designatur sanctus Gregorius Ma- gnus et primus istius nominis Pontifex Romanus, qui explicans Evangelia lib. 2 homilia 36, sive in Parisiensi editione anni 1705, tomo 1 Operum suorum col. 1620 hæc habet: Sed quis per hunc servum, qui a patrefamilias ad invi- tandum mittitur, nisi prædicatorum ordo de- signatur? Nemo propheticæ vel litteraliter hæc intelligat de Ordine Prædicatorum sive Domini- canorum, cui hic per figuram aptantur illa ver- ba, cum sanctus iste Pontifex ibidem immedia- te addit sequentia: De quo videlicet ordine, quamvis

F

A. LEONARDO
HANSEN.

quamvis adhuc indigni existimus, quamvis peccatorum nostrorum pondere gravamur, et nos tamen in istis diebus sumus, et cum de adificatione vestra aliquid vobis loquor, hoc est, quod ago: servus enim sum summi Patris familias. Cum vos admonco ad contemptum seculi, invitare vos venio ad cœnam Dei. Unde patet, in hoc textu S. Gregorii generaliter de prædicatoribus Evangelii sive concionatoribus agi.

d Honorius Philoponus ex Ordine S. Benedicti, sicut superius ad caput decimum nonum Vitæ annotari, multis argumentis contra alios Ordines religiosos contendit, quendam Benedictinum cognomento Bnil, natione Catalanum et antea abbatem Montis Serrati, primo cum duodecim Ordinibus suis sociis in Americam trajecisse, ibique barbaris Evangelium prædicasse. Hic autem scriptor pro opinione sua allegat Thomam Bosium de signis veræ Ecclesiæ, et Gilbertum Genebrardum in Chronologia, aliosque auctores, quos curiosus lector apud ipsum pag. 25 et sequentibus citatos in fonte consulere poterit. Forsan hi competitores pro variis Americæ partibus inter se conciliari possent. Sed non est nostrum lites illas componere vel dirimere.

e In Annotatis ad caput primum Vitæ monuimus, Pentecosten ab Italis Rosarum pascha dici: sed ibidem dubitavimus, an eadem phrasia apud Hispanos in usu sit. Hinc saltem una opinio nostra confirmatur; et altera dubitatio in eodem statu manet.

f Hic venerabilis antistes Limanus postea numero Sanctorum adscriptus est, ut in Annotatis ad proximam citatum Vitæ caput exposuimus.

§ II. Mira hujus Virginis desponsatio cum Christo, severiores corporis afflictationes, et tenera charitas erga Deum.

Oraculum illud divinum: SPONSABO TE MIHI IN FIDE a etiam cum hac dilecta, et electa Dei eximio privilegio impletum fuisse dignoscitur, ad quod eam per mirabiles favores evahere dignatus est. Singularis fuit, quo Speciosus forma præ liliis hominum habitu marmorum cadendorum peritissimi artificis, festivus, et amans in somnis apparuit, ut virginem illic sponsam quæsivimus. Ubi Rosa in tanti connubii fasces consensus, arduos ei cadendorum marmorum labores imposuit, et brevem terminum ad perficiendum opus, dum peregre rediret, indixit. Erubuit Virgo in sponsi reditu omnino impar suis viribus opificium adhuc infectum inveniri, cui dolenti reseravit ille amplam lapidariam officinam, in qua innumera electæ virginis cadendis, et poliendis marmoribus viriliter insudabant; sponsas esse ex nuptiali veste, et fulgore deprehendit, suarum lacrymarum stillicidiis saxa ad incisionem emollientis, et una cum illis consimili veste circumamicta novit, se ad tanti sponsaliti gradum per ardua præparari.

Christo desponsata

179 His igitur, et eo virginali candore nitens, ut nunquam nec venialis impuritatis macula eam aspersam fuisse, omnes ejus a confessionibus jurati testes probaverunt; apertius ad mysterium ventum est. Dominica erat palmarum,

cum in ipso Rosarii sacello in sui nihili abyso demersam sic affatus est: ROSA CORDIS MEI, TU MIHI SPONSA ES. Contremuit virgo ad dulces tam divini Sponsi voces, et simul audivit gratulantem sibi Deiparam, et dicentem: Eh Rosa, quali te dignatur honore meus hic Filius. Inestimabiles divini amoris thesauri, et connubialia tanti Sponsi maxima in Rosa munera tam largiter depulerunt, ut ad ea imposterum occultanda humilioribus adhuc exercitiis continuo vacando, et de se abjectissime sentiendo, ac in omnibus sui contemptum sibi comparandum esse cognoverit, et reipsa opere compleverit.

180 His donis aucta, et charismatibus cumlata ferventius Virago ista accinxit adhuc arctius fortitudine lumbos suos, et roboravit brachium suum; deficientibus enim ad suæ fidei martyrium tyrannis, et tortoribus, se ipsa fortior, utriusque in se explevit ministerium. Saxa enim, et cruces, quibus parvula, usus flagellorum ignara, a Mariana ancilla, suarum mortificationum fere sola conscia, ad orationem, vel ad hortum pergens onerabatur, in ferreas catenas commutavit, quas aptavit in flagra, quibus ad sancti Dominici exemplum b singulis noctibus usque ad rivulorum sanguinis copiosam effusionem, vel pro æternis sanctæ Ecclesiæ, vel pro periclitantis regni, aut urbis Limensis necessitatibus, vel pro compensandis peccatorum injuriis, vel pro expiandis delinctorum animabus, vel ad impetranda divina subsidia in extremo agone constitutis, cruentam se Deo victimam ad ejus justam iram avertendam offerabat, horrescentibus quandoque domesticis ad tam diros catenarum ictus, quarum usu interdicto, earum una sic triplicato ductu lumbos latenter diu præcinxit, ut nunquam nisi maximorum cruciatuum ischiadis vi apparere potuerit, quæ postea nonnisi interveniente miraculo soluta fuit, cujus annulos post virginis obitum miram et peregrinam snaveolentiam spirare compertum est.

181 Nequa vero pars innocentis corpuseculi vacaret a supplicio, pœnalibus vinculis brachia, et lacertos torquebat, urticarumque manipulis, ac minutulis sentibus pectus, axillas, ac latera aretabat, ut suo lilio inter spinas constituto omnino configuraretur hæc Rosa. Cilicii postea a collo infra genna protendentis asperitatem acibus permixtis anxit, quo compluribus annis usa est, donec ob frequentem sanguinis vomitum exuere jussa fuit, cujus supplicii jacturam alia veste, minori valetudinis damno, sed non leviori molestia, compensavit: sub ea enim pœna erat ei quicumque motus; solæ plaetæ ab his doloribus vacabant, quas tamen aut saxorum collisione, aut fornacis adustione a cruciatibus immunes esse non sinebat: et quod fere singulare est in divinarum consolationum affluentia, quibus solet sanctitas etiam in terris abundare, et piorum caro in Deum vivum jucundatur et exultat, ab eis corpus suum alienum, et jejunium esse cogebat. Memor ulterius, non decere sub Capite spinoso membram delicatam inveniri, compuncta obtutu piæ imaginis muto præconio dicentis: Ecce homo, primam coronam capiti suo ex stanno peracutis clavientis inlaxit, et per aliquot annos non sine vulneribus cinxit, cui in majoribus annis successit secunda, nonaginta et novem aculeis armata, quam indes diversimode semper magis pœnalem arte familiaribus occultam reddebat, eamque nonnisi cum vita dimisit.

182 Neque enim videbatur ei seraphicæ magistræ

crudeliter
corpus suum

ac singula
hujus membra cruciabat.

et orationis

A gistræ plene indusse habitum, nisi et spineam illius assumpsisset coronam. Hujus diadematis triplici actu * in sanctissimæ Triadis reverentiam demonum suggestiones illico fugare consueverat, satis instructa, tales spinas non violare, sed valere has rosas. Strati sui duritiem eam esse voluit, quæ somnum magis abigeret, quam conciliaret, ita ut dormitura ilem esset lectulus et equalens, cervical aut impolitus truncus, aut lapides in hunc usum absconditi, quod cubile præsentis postea tegularum fragmentis, testarumque fracturarum triquetris sic implevit, ut singularum pars micronata obverteretur corpori: nec ante se ad somnum componebat, quam fellis haustu fances amaricasset. Sic floridus erat hujus Sponsæ lectulus, et Sponso divino adeo gratus, ut eam quandoque propter hæc pene exanimem visibiliter apparens consolatus fuerit, proponendo ei duriores et angustiores suum lectulum Calvariarum. His artibus somnum suum intra duarum horarum angustias coeruit, et quandoque etiam minus spatii importuno exactori concessit: diurnum enim, nocturnumque tempus sic distribu-

B bat, ut ex utroque duodecim integras horas orationi seponeret: alias decem labori manuum, quo parentes sustentaret, impendebat: reliquas duas brevi quieti somnoque deputabat, adversus ejus insidias clavum parieti infixerat, cui rapillitium, quod ad legendam coronam reservarat, strictissime implicabat, eoque tormento somnolentiam fugans, ad preces recitandas vigilias accrescere * consueverat.

* Accrescere

oc solitudinis amans.

183 Emulata sanctorum anachoretarum recessus, qui in eremi solitudine Christum Dominum receperunt, adhuc infans solitarios domus angulos querebat, puellarum nugas fugiens, ut sola cum Deo suo delitesceret. Grandiœcula ex umbræ arborum ramis oratoriolum cum altariolo construxit, illarumque a mensa, et a lectulo surgens, ut ad orandi asyllum properabat. Proverbium erat: Hortum adeas si Rosulam quaris. Domi in cubiculo sola in oratione pernoctabat. Exitus e domo poenis etiam sibi, vel in pede saxo, vel in oculis mordacissimo pipere ludico, inflictis vitabat, tolerabilibus judicans excæcari, quam vanitates sæculi prospicere. Pro arctiori recessu non sine magna lucta, et prævio mirabili ostento Deiparæ et pueri Jesu in sanctissimi Rosarii sacello, tandem obtinuit a matre in extremo horti angulo cellulam quinque pedum longitudinis, et quatuor latitudinis, ubi non solum manuum labori, sed potissimum collectioni spiritus, et contemplandi studio vacaret, tantum ibi solum inesse spatii gaudens, quantum sibi et Sponso caelesti sulliceret. In hac felici eremo ascensiones in corde suo disponebat, et supra se elevata videbatur potius extra corpus, quam in corpore degere.

Inaque affectibus indolens.

184 Sub specie stellæ, probatæ perfectionis matronæ in visu apparuit. Civitati enim regnum e, qualis dicitur Lina, suum debebatur sydus, quod ad Christum Dominum regem regnum illuxisset. Divinitus prospectum fuit, ut ibi residens compedes distantes Missas audiret, videretque non secus ac si corpore præsens fuisset. Innumeri rudes hanc anachoreticam cellulam intrabant, nec tamen vel unus fuit, qui eam morderet, aut attingeret: esto etiam religiosas personas accedentes hostiliter invaderent. Hujusmodi bestias ad Dei laudes pro suo modico personandas sic irritabat, et mirabiliter regebat, ut Rosa prope attingisse imperium statui innocentie reservatum,

et in ea solitudine velut in paradiso morari crederetur. In hujus tugurioli recessu cum sola erat, aut a nemine se observari putabat, tenerius simul ac liberius prosa, versu, colloquiis, et cantu in solemnia quaque seraphici amoris et laudes erumpebat eo fervore et impetu, ut audientium corda ad charitatem et compunctiorem ignara commoveret. Ex ipsa divini amoris ignita pharetra jaculatorias collegerat in formam precationum, quæ legentibus placere, et multis usum profuerunt. His interpellabat verum Deum, et Sponsum animæ suæ, lætitiarum cordis sui, ac benignissimum Jesum amore illo perfectissimo, quo simul universi cives empyrei eum diligunt, se prosequi, et consumi toto corde protestabatur.

Ex IMPRESSIS.

185 Adventante hujus sui dilecti in Bethleem natali, cum eum parvulum et nudum cum inopere matre contemplaretur, piorum operum singulari ac pretiosa consutura dignas Amore infantulo vestes pluries preparabat: indusuli enim, panniculorum, temporis, quo delituerat, stragule, fasciæ, limbarum, et limborum, ac crepundiorum loco substituerat rosaria, stationes ad sanctissimam Eucharistiam, jejunia, coronas Domini, orationes Dominicæ, Salutationes angelicas, symboli apostolici recitationes, et plurimum aliarum precum, flagellationes, lacrymas, interventus Missarum, et sanctissimæ Communionis sumptiones, quæ omnia frequentissimo repetebat. Hisque sancti amoris exercitiis sic animam, et cor suum illi sacraverat, ut tota ipsius, veluti dilectissima sponsa esset, et nihil sibi reservaret, quod Sponsus ejus omnino non possideret. In cubitali annulo, quem in tanti Sponsi mnesyon cum ipsius infantis Jesu effigie elaborari mandaverat, fratri ejus, dum in eo delinendo incumbit, quamvis tanti mysterii penitus ignaro, pro lemmate divino instinctu illa eadem Regis regum sponsalitia verba occurrerunt: Rosa cordis mei, tu mihi sponsa esto. Annulus iste eam ab ipso Christo Domino vim supernam obtinuit, ut eum vir probate virtutis atrectans eximias divini amoris immisiones, excelsa lumina, et insuetos Spiritus sancti ardores usque ad animæ deliquium expertus fuerit corpore prorsus immobili, nec nisi annulo deposito potuerit surgere liber, qui sensibiliter in captivitate tam sanctæ nuptialis ketitiæ tenebatur. Quod si tantum in aliena, quantum in ipsa Sponsæ anima divina illa nuptiæ valuerunt!

spiritualia dona Christi nascenti offerebat.

E

F

186 Habitavit igitur hæc amatissima Domini confidenter, et quasi in thalamo tota die morabatur in eo: edocta enim in ipsa infantia interius ab ipso ferventer orare, etiam dormiens depressa fuit ore diurnas proferre preces, et cor ejus in oratione vigilare. Anno ætatis suæ duodecimo elevata fuit ad sublimem illum contemplandi gradum, quem mystica theologia unitivum appellat. Inter manuales labores intellectus aciem immobiliter in Deum figebat, ita ut nec in vigilia, nec in somno mentis ejus oculo caelestis Sponsi elaboretur præsentia, quæ ita suaviter occupabat interiores animæ illius vires, ut loquendo cum ipso Deo intus, simul etiam alia quæque necessaria expedite foris pertractaret.

Cum in contemplatione

187 Per horas immota ante aras, nec prætereuntes vidit, nec ad repentinos strepitus animi deflectit. A mane feriæ quintæ usque ad Sabbatum, quandoque etiam usque ad Dominicam, sic genibus flexis invariata mansit, ut nec e pavimento surgere potuisset, sincere jussa apernerit.

per plures horas cœca horeret.

EX IMPRESSIS.

Attributa divina, distributa in numerum centum quinquaginta, per decades ad exemplum sanctissimi Rosarii recitando, dæmonibus terrori fuisse cognovit. Familiares ipsius sermones vim orationis ut plurimum continebant. A canora avicula excitata ad Dei contemplationem tribus ante prandium horis, et in ecstasi raptâ, ab ea non nisi ad vesperam se explevit. Ad orationis, et præcipue mentalis exercitium proximos allicere studebat. Confessarios exorabat, ut ad eam omni arte penitentes inducerent, ipsosque divini verbi præcones frequentissime hortabatur, ut ad ejus studium, veluti ad magnam adversus omnia peccata pharmacopæiam, suos auditores inflammarent, ac piarum meditationum usum populariter invehent. Parthenici rosarii recitationem cum innexa decadalim mysteriorum consideratione, prout sanctus Dominicus instituerat, singulariter diligebat, eo quod in ea coalescant mentalis et vocalis simul orationis affectus, petitiones, laudes, gratiarum actiones: et plurimis hæc Rosæ incitamenti profuisse, re ipsa comperit fuit.

B
ac prodigiosa
quædam pa-
traret.

* at. attentis-
sime

188 Prope obitum per Quadragesimam cum avicula mire canora, quæ sole occidit ante summum cubiculum advolabat, alternavit Rosa cantica et laudes Dei quotidie per horam integram tanto ordine, ut, canente avicula, Virgo silet, et, Virgine modulante, avicula attentissima nec pipiret, quin et ipsas insensibiles plantas exemplo prorsus singulari ad laudes et ad orationem Dei, eo versiculo prolato, BENEDICITE UNIVERSA GERMINANTIA IN TERRA DOMINO, invitavit, et visibiliter sic inclinavit, ut arborum summitates terram attingerent, ac veluti solemnem venerationis ritu Creatorem suum adorarent. Usque adeo verum est, quod is, qui adhæret Domino, unus spiritus est, et ei quoque obediunt omnia.

spiritus ejus
seu methodus
vivendi.

C

189 Ut probaretur, an spiritus ejus ex Deo esset, subtili virorum, tum doctrina, tum pietate et spirituum discretionem excellentium, examini pluries subjecta fuit, ex quo claruit, ejus lumina et dona divina fuisse, et ab ipso rationis dilectulo nihil ei dulcius occurrisset, quam de Deo cogitare, et supernis ejus beneplacitis inhære; a duodecimo anno expeditissime introrsum ejus animam, a Domino cum suis spiritualibus potentiis attractam, divinæ pulchritudini inbasisset, ut nulla re creata a charitate Christi unquam separari potuerit; ab infantia ex magno Dei munere faciles ad virtutes propensiones sine passionum tumultu sensisset; a prima Dei notitia repletam fuisse timore Dei, et horrore peccati; nulla re creata potuisse recreari; totum suum levamen fuisse, sentire Deum in anima sua præsentem; acerbis omni jactura et gehenna ipsa videri ei, si vel ad momentum e conspectu eum perderet.

per viros pe-
nitios exor-
natur,

190 Tum ex obedientia aperuit, quod certamen forte dedit illi Deus, ut vinceret, et sciret, quod potentior omnium est sapientia: horrendas enim visiones, pavores, et spiritus derelictiones, quas per quindecim annos summa constantia pertulit, enarravit, quæ veluti pœnales animarum in purgatorio lugentium dilationes, et quidem ipsius inferni typus videbantur, cum nulla ei spes evadendi affulgebat. Tunc patrit inter has derelictiones repente in ipso pristinae unionis meridie, veluti in Sponsi brachiis, se deprehendisse restitutam, sensisset quoddam donum inexplicabile, solidum et funda-

mentale, quo videbatur sibi reddita impeccabilis, ut ille, qui dicebat: « Quis nos separabit a charitate Christi? » Plerumque etiam post illas tenebras apparuisse ei humanitatem Christi Domini, necnon et sanctissimam virginem Deiparam, intellectuales etiam visiones, quibus in se præsentiam Dei experiebatur, per terminos remotionis, eminentiæ, et causalitatis, aliasque circumstantias explicavit; idque non a libris acceptum, sed Spiritu sancto interius docente assecutam fuisse, mirifice innuit. Mortificationis etiam et penitentiae exercitia, et in his non suo, sed confessoriorum arbitrato modum constituisse, sanarumque virium diffidentiam, fidei ardorem, spei securitatem, divini amoris incendia sic dilucide explicavit, ut sinceram ac tutam esse viam, qua hæc electa Dei Virgo incedebat, censores disparatis colloquiis, scrutiniis et censuris, unanimi spirita, voto et sententia concluderent.

191 Spiritu Dei agere, et agi Rosam, ut Dei filiam, fuit constans opinio omnium, qui tunc Lima perfectionis et sanctimoniam fama celebres erant, eamque dono sapientiæ abundare, et scientia cælitus infusa gubernari judicant: dillicillimas enim de arcano sanctissimæ Trinitatis mysterio, hypostatica Verbi divini unione, sanctissimo Altaris sacramento, profundo prædestinationis abyssu, natura gratiæ, ceterasque theologicas quæstiones sacrarum Litterarum professoribus proponentibus, tam sublimibus conceptibus, profundis sententiis, et verbis adeo propriis explicavit, ut laudarent omnes cum Servatore nostro Patrem omnipotentem, Dominum cæli et terræ, quod tanta, sapientibus ac prudentibus abscondita, humillimis parvulis et indoctis revelaret.

et ab omni-
bus approba-
t. v.

E

ANNOTATA.

a Apud Oream prophetam cap. 2 v. 20 leguntur hæc verba, quæ passim ab interpretibus sacræ Scripturæ explicantur de Catholica Ecclesia sponsa Christi, et hic ob spiritualem ejusdem desponsationis similitudinem S. Rosæ virginis Limanæ aptantur.

b In Actis S. Dominici ad diem quartam Augusti retulimus, hunc Sanctum consuevisse singulis noctibus ita corpus suum castigare.

c Lima ab Hispanis vulgo Ciudad de los reyes, id est, Civitas regum nominatur. Joachimus Brulius Augustinianus in Peruanu sui Ordinis Historia lib. 6 cap. 1 agens de origine urbis Livanæ et gestis Pizarri ducis, rationem istius nominis exponit his verbis: Civitatem regum appellavit in honorem Caroli V imperatoris, ejusque matris Joannæ, qui tunc simul Castiliam gubernabant: a quibus, rogante Pizarro, insignia novæ civitatis sunt attributa tres coronæ et stella regum Magorum; duplex item aquila binæque columnæ cum epigraphe PERS ET REX, adjectis præterea duabus litteris I et K, quibus Joanna mater et Carolus imperator significaretur, omnia autem junctim indicarent, quod sicut reges Magi fidei nascentisque Ecclesiæ primitiæ fuerunt, ita Joanna Carolusque primordia darent ecclesiæ Peruanæ, patrociniis illius defensionemque suscipientes. Deinde ibidem refertur opinionem eorum, qui aliam hujus appellationis causam assignant.

d Quamvis hic Pontifex exordium Rosarii sancto Dominico tribuat, tamen aliqui pii doctique scriptores Catholici putant, hæc institutio-

tionem

A *tionem antiquiorem vel recentiorem esse, sicut in Commentario prævio ad Acta S. Dominici § 19 et duobus sequentibus retulimus: nam Pontifices Romani pure historicas hujusmodi opiniones asserunt aut negant eadem fide, qua illas ab aliis acceperunt.*

§ III. *Familiaritas ejus cum Christo, Deipara, angelis, S. Catharina Senensi; certamina adversus demones, constantia in adversis, et ardens Dei amor.*

sepe familiariter huic Virgini
 C *onversatio hujus Virginis magis in caelis, quam in terris erat; et ubiennique sanctissimum nomen Jesu legendo occurrisset, tantisper immoratur: inde enim amoris ignes in corde sentiebat; et ipse Jesus sepe amanti Rosæ in pagine planitie apparuit, eique suavi obtutu ablandiebatur, ut verbum attenta lectione talis animæ dignissimum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei: sic etiam, cum occuparetur in tela consutura, pulvillo ipsius sæpe quietissimè insidebat, et ad cor hujus Dilectæ tacitis nutibus loquebatur, omnique gestu summi divinum protestabatur amorem. Freqüentes et fere quotidianæ erant hujus sanctæ animæ delictæ istæ, et interdum, moram faciente Sponso, querulis vocibus lamentabatur, donec veniret. Ludens cum eo, cujus guttur suavissimum est, obtinuit vincens curari a doloribus gutturis; perdens vero, iterum doloribus cum patientia donata fuit, quæ dum matri obediens narraret, visa est vultu angelico radiare.*

Christus.
 193 Illi jam languenti, et viribus deficienti omniq; humano auxilio destitutæ occurrit idem ipse, qui est adjutor in opportunitatibus et tribulatione, et pretioso vulnerati lateris myrothecio eam, benigne applicatam ad hauriendam aquam salutis de fontibus Salvatoris, illico ægram sanavit *a*. Ab innocentibus virginibus visa est cum ipso Jesu sistere, quandoque etiam deambulare, et secretissima miscere colloquia tali cum majestate, ut, quocumque pedem fixisset ille, pavimentum fulgenti lumine splenderet; utque talis rosa nulli alteri plantæ adhereret, quam ei, qui est flos campi, et lilium convallium *b*, invenit basilicum, seu ozymum quem studiosius colebat reservatum ut plantam regiam ipsi Regi seculorum, siccum et eradicatum, cui de hoc dolenti ipse Christus apparens dixit, se suis manibus illum eradicasse et projecisse, ut ipse solus esset ejus verus basilicus. His ostendit verissimum, quod in ecstasi cuidam dixerat, id est, se Rosam gestare in intimo sui divini cordis penetrati, cum sciret vicissim in ejus virgineo corculo se solum tranquillissime inhabitare.

Deipara
 194 Adstitit etiam sæpe Regina cæli a dextera ejus, ita ut ab undecimo ætatis suæ anno usque ad extremum non defuerit ei hoc pretiosum familiaritatis contubernium: in Rosariano enim sacello ex sedulo ministerio mutua cum illa erat ei conversatio, eoque honore hanc suam Famulam dignata est, ut cubiculariæ ipsi exhiberet ministeria excitando eam illis vocibus: « Surge ad orationem, Filia, surge, nam instat hora: » illique experrectæ se præbebat vi-

dendam facie ad faciem, majestate decoram, et Ex impressis. gloriæ cælestis paradisum, exclamanti cum altera Elisabeth: « Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? »

195 Misit etiam Dominus angelum suum, qui *angeli* præcederet Rosam, et visibiliter custodiret, ac introduceret eam in locum, quem illi paraverat: fuit enim tam domestica fiducia hujus Virginis cum eo, ut habuerit illum non solum ut amicissimum, sed etiam ut pararium, aut veredarium, quotiescumque hora consueta Sponsus non apparet. Deficiens quadam nocte viribus misit eum ad Mariam de Usategni, ut nuntiaret ei, se egere remedio, quod per famulum statim illa transmisit, vidente et agnoscente hoc a filia per obedientiam matris. Ab eodem etiam ab horti cellula, aperiente ipso seras portarum, ad genitricis cubiculum incolumis ducta fuit. Aliis etiam angelis mandavit Deus de illa: adstiterunt propter ejus preces eandem religioso in periculoso itinere, donec iste in deterius mutatus fuit, cui cum ipsa virgine de hac derelictione conquerenti revelavit mysterium, et arcana singularia ipsi soli et Deo nota, et quæ a tanta distantia solum ipso Domino, aut angelo revelante Virgini innotuisse potuerunt.

196 Sæpe etiam, ex quo fuit ei a Christo Domino data in magistram sancta Catharina Senensis, hæc eam visibiliter conveniebat in terris, præsertim cum ejus regulam scrutaretur; adeoque crebra et amica fuit inter has virgines conversatio, ut ex vultu beatæ Catharinæ in faciem Rosæ transirent lumina, ita ut et vivens et defuncta per oris lineamenta hæc eam omnino representaret *c*, præter innumeras delicias, favores, officia et virtutes, quibus ab ea ornata et aneta fuit.

197 Probavit Pater cælestis inter has spiritualis vitæ delicias hanc suam Electam, ut animum in fornace, igne tentationum, afflictionum, persecutionum, et plurium ac gravium infirmitatum: luctabatur enim quam frequentissime cum æmonibus, multisque illorum molestiis vexabatur, ex quibus sub tetra specie molossi unus eam orantem latratu horrisono terrere, et rabidorsu per solum illam raptans tentavit discerpere, donec clamavit ad Sponsum, « Ne tradas bestiis animas confitentes tibi. » Alias colaphum impexit, quandoque saxum rude in eam libravit, quod solo tenuis Rosam, nec lesam, nec territam prostravit; libros ejus spirituales laceravit; sub gigantea mole alias hanc inexpugnabilem feminam, tremente cellula, corripuit, adeoque contorsit, ut ejus ossa comminuta, et nervi distracti viderentur.

198 Sed invictus Virginis animus insaniam huius furentis hostis pluribus horis frustra certantis repressit et irrisit, donec victorie desperandus evasit. Ad hortum oratura procedens in angelum lucis transformatum obvium blande habuit hunc antagonistam, quæ a nobili fuga victoriam mendicavit, cum de castitate certamen esset, arreptaque ferrea catena, acerbissimis ictibus nudas scapulas eruentavit, et inter sanguinis, lacrymarumque rivos conquerenti de absentia Sponsi, conspicuus ille ostendit, quod, nisi cum ea ipse fuisset, nunquam victoriam reportasset. A primordiis pueritiæ spirituum discretionem obtinuerat, agnoscebatque, docente sua sancta magistra, quæ olim a Christo Domino hauserat, illustrationes a Deo esse, cum in anima sequitur humilitas, reverentiæ affectus, pro-

Ex IMPRESSIS
" forte vilitatis

priæ utilitatis * cognitio, ordo, et unitas cordis, et gaudium in Deo; ex adverso his oppositas impressiones, timorem, divisi cordis confusionem, sui complacentiam, et inquietudinem redolere.

variisque
versatilibus

199 In arumnis ab infantia fuit: nono enim mense ætatis suæ lacte destituta est, cujus defectus non nisi cibo valde inepto compensari potuit. Vix fari coeperat, cum propter nominis controversiam virginitatis cadebatur ab avia, si Rosa, a matre, si Elisabeth vocata respondisset. Virginis hujus virtutes et mortificationes matri aliud intendenti mera delicta videbantur, quibus castigandis non solum durissima verba, sed persape etiam sava verbera adhibebat, præsertim cum rutilam cæsariem deprehensa fuit sibi præscilicet. Nec mitiores in eam fuere domestici, quando ejus virtutes et caelestia dona innotuerunt, vano timore correpti, nec cum magno familiarum dedecore, ut de imposturis suspecta ad sacræ Inquisitionis tribunal raperetur. Accessit in cumulum tribulationis quorundam confessoriorum incredula vel oscitantia, vel ruditas, vel inscitia, dum ei conabantur suadere, non esse rectum, aut tutum illud virtutis iter, vertigine vel alia noxia intemperie laborare, illusiones esse, quas ipsa illustrationes divinas credebatur. Suadenti feminae precibus impetrare a sua seraphica magistra eripi aliis arumnis, constanter renuit: pudebat enim Crucifixi Sponsam vel per momentum extra cruce reperiri, a quibus nunquam vacavit; feriatam enim ab exteriori graviori occupabat interior, et cessanti foris persecutioni aegritudinum agmina succedebant.

et morbis
affligi permittit

200 In Canta ex dira nervorum attractione per triennium lecto decubuit cruciatus intenso, gemiti nullo. Sape acutissima eam angina, asthima, perniolesca ischias, pleuritis, stomachi, pericardii, et intestinorum dolores sine numero, et sine lege frequentes convulsiones invadabant, medicis ut plurimum stupentibus, quomodo in tam arido corpuseculo vires esset ad perferenda, quæ prosternendo cuiuslibet robustissimo satis fuissent, Rosa optime penetrante, non tam intemperie, quam a benevola Sponsi manu hæc sibi agonalia festa provenire. Febres ephimeras, ac etiam reliquas contumaciores ipsa consuetudine jam pene in jocum verterat. Chiragra, podagra et arthritidis morbi frequenter eam occupabant, quos cum invicta constantia toleravit. Hæc omnia inter illustriores a Deo sibi collatos favores recensebat. In sublimi enim et singulari mentis elevatione viderat Christum Dominum dividendum lance ex cruce facta gratias et dona ad mensuram poenarum, audivitque dicentem, sine pondere afflictionum ad gratiæ annulos non perveniri, unicam veram scalam paradisi esse crucem, nec præter eam superesse aliam, per quam in caelum ascendatur.

taucum sacra-
tabat in se

201 Languens et æstuans divini amoris ignibus, in nocte orans visa fuit ab alia virgine magnis luminibus coruscans, veluti igniculis per os oculosque evibratis, protestantibus, quantum incendium intus ferveret, quod alias pluries, ea inscicia, coram diversis contigisse innotuit. Ceteras virtutes studiose celavit, magnam charitatis flammam tegere non valuit: ejus enim colloquia, salutationes et responsa continuo divini amoris memoria condiebantur. Singularum creaturarum ordines ad amorem dulcissimi Creatoris gradatim compellabat, tum ignitis vocibus, tum pulsu citharæ, quem non didicerat, ut omni ritu, et

gestu, actuque suo se Dilecto ostenderet amantem. Eadem vi charitatis acta, ut vera sponsa, Domini zelavit honorem: irreverentiam cum ecclesiarum delectabatur, loquentes illi otiose, humiliter et suaviter corripiebat. Domestici cavabant, ne coram ea ineptias proferrent; verebantur enim Rosæ adhuc parvula: censorum supercilium. Immenso gaudio perfundebatur, quoties Dei honorem insigni aliquo successu promoveri videbat, ut accidit in insigni peccatrici conversione. Eodem zelo precibus transtulit in se confessarii sui febrem, ut concionatoris officio in perelebrari sollemnitate fungeretur; quo convalescente, torquebat Rosam febrem non suam, nec tamen a sermone abesse voluit: febrilem enim ardorem facile superabat exestuans divini gloriæ desiderium.

202 Obsignavit hanc Dei amoris sollicitudinem Dilectæ suæ ipse Christus Dominus hoc insigni miraculo. Anno salutis MDCXXVII, decimo septimo Calendas Maii, Rosa, vehementius amoris divini stimulis excitata, sonore et fervidissime venerabilem Salvatoris effigiem in oratorio quæstoris alloquebatur, cum statim totum vultum imaginis gutturæ sudoris operuerunt. Convocati testes arte et doctrina celebres, qui, omnibus serio expensis, censuere, supernaturale esse, quod in icone gerebatur. Quatuor horis duravit pium ostentum, cunctis adstantibus admiratione et sancto horrore stupentibus; cuius sudoris vestigia per aliquot lustra conspicua mansere. Hoc esse tantummodo iudicium, quam enixe cupiat Servator noster ab omnibus redamari, testata est ipsa virgo Rosa divini conscia secreti, timentibus domesticis, ne impendentis divini ultionis præsigium esset. Sudor ille brachio ipsius Rosæ ex confessarii imperio applicitus, quod antea solo collisum sic graviter lasum erat, ut chirurgorum iudicio ex ea parte Virgo manca mansura esset, sanum et flexibile reddidit, stupente chirurgo, qui pridie censuerat omnem curam esse vanam, cum brachium omnino intratibile appareret.

203 Nonnumquam pueriles annos excesserat, quando eam confessarii, spiritu jam grandem agnoscentes, manducandi frequenter Panem illum angelorum, qui præbet delicias regibus, facultatem dedere. Erat in ejus spiritu limpida mundities, nitida innocentiae puritas, ac robustus devotionis calor, et nihilominus cum tanto immaculate conscientiae candore, quoties ad divinum Epulum accedendum erat, toties summe gemelunda et lachrymis perfusa sacramentalem confessionem præmittelata. Hanc sacerdotes communicaturi totam flammam, et vultum ipsius caestri et vehementi splendore radiantem conspexere: quin et presbytero sacram Communionem porrecturo videbatur flammescens aperiri cibum, dum removebat pallium, ut divinam reciperet Hostiam; et vim erumpentis repentini ardoris adeo sentiebat avidus sacerdos, ut saepe manum retraxerit præ subito metu adustionis. Idem experiebatur in se minister sacrificantis, dum ex more scyphum ablutionis ei porrigebat, ut hoc etiam testimonio probaretur, hoc esse Sacramentum illud, quo Deus ipse venit ignem mittere in terram.

204 Jussa aperuit ex virginea Dei carne diffundi in anima sua mirabilem caelestis Agni mansuetudinem, vegetari spiritum suum inusitato robore, instaurari ac relicti vires per quamdam veluti novam transformationem sui spiritus in

hoc

A hoc divinum alimentum : interea clarere in corde suo placidam altioris sphaerae serenitatem, pacem, temperiem, gaudii immensitatem ex arcta unione cum Sponso divino, frictionis altitudinem, et spirituales saporem verae dulcedinis, quo nulla prorsus comparatione explicabilia erant. Sacra Communionem refecta, jejuna usque ad vesperam, subinde usque in sequentem diem, quandoque per octavam integram ea sola contenta ab omni alio cibo abstinit. Veneratio ejus erga venerabile mysterium fuit adeo eximia, ut semel se accinxerit, videntibus aliis, ad subeuntem martyrium, quod imminere rumor sparseat : detinuitque tunc hostiae martyrium, non hostia martyrio.

qui funderet preces.

205 Summo etiam cultu prosequabatur sanctae Crucis signum, ubi quicquid illud reperisset, ita ut ex plantis horti impressionem illius formaret, quarum una proreginae dono data paulo post exaruit, Rosae reddita post quatuor dies revixit, quod totum virtuti ejusdem sanctae Crucis Virgo tribuit. Erga imagines beatissimae Virginis miro fervebat devotionis affectu, et maxime circa eam, B qua augustissimam rosarii Reginam exprimit, in cujus sacello habitum sui Ordinis suscipiens, ploranti matri visa fuit blando favore Deiparae in caelum elevari. Fama erat Lima, Rosam impetrare, quaecumque apud sanctam illam imaginem postularet. Tranquillitatem ejusdem communitatis, in qua invaluerat discordia, non sine lacrymis, et aliorum admiratione biduo orans obtinuit, plurimisque aliis ibi dignata fuit favoribus, alloquiis, et visionibus, quae in examine obtemperans apernit.

quarum effigiem Deus

206 Electa, ut aptior et dignior ad exornandum simulacrum sanctae Catharinae Senensis, quam ut matrem ex intimis praecordiis colebat, a lacrymis, oculis et alloquiis in eo obsequio non cessabat, et miro modo tante pecuniae litterulas accepit, quantum ipsa pro veste ejus paulo ante optarat. Praedixit, praesignatam virginitatem, nulla fecunditatis nota tunc turgidam, in honorem sanctissimae Trinitatis tres flores garyophyllorum producturam, quibus sacram imaginem condecoraret eo tempore, quo tali horum genere regio illa careret, quod frustra diu quaesitum fuerat; et oraculo correspondit eventus, mirantibus et diffidentiae veniam petentibus sodalibus.

diversis miraculis ostendit.

207 Adjunxerat eam in hoc munere Euphemia de Pareja, ejus famula Francisca sui infantis nutritia graviter aegrotabat. Rosa apud sanctam Catharinam precante, ista, depulso periculo, ita convaleuit, ut postridie permessa fuerit a medico nutritias infanti, quas prohibita fuerat, praebere mamillas. Franciscae quoque de Montoya ab eadem Sancta obtinuit, ut sulphuratum missilium ignium erepitaculum, quod vultum petiit, et [in] supercilium impegit, non noceret; esto adhuc resiliens valido ictu alterius feminae vestes laserit et succenderit. Eadem Rosa anno Domini mdcxvi mense Augusti, cui post processionem delata fuerat imago devestienda, horrenda arthritide in dextera laborabat, quae immani cruciata invaserat articulos omnes, ita ut praedicto operi prorsus redderetur inutilis. Procnubuit ante imaginem sanctae Catharinae in die B. Laurentii, et, brevi oratione peracta, accinxit se operi, mirantibus adstantibus, quastore ipso vidente, manum paulo ante acerbissime laesam, tunc validam et agilem, medico ipso testante evidenciam miraculi; cui beneficio ac-

cessit, quod exinde nunquam in posterum arthritidis maam illam invasit : quod mirum non fuit ipsi Rosae, quae ab ipsa, cum a matre, pene quotidiana ex mutuis consortis solatia hauriebat.

ANNOTATA.

a In Vita S. Catharinae Senensis apud nos tomo 3 Aprilis pag. 900 similis favor huic Virgini collatus narratur.

b Haec verba sponsae Canticorum 2 & 4 ab Anselmo, Ruperto, aliisque sacrae Scripturae interpretibus ad Christum transferuntur, ut apud Calmetum in explicatione hujus textus videre est.

c Veram et authenticam S. Rosae Limanae effigiem hactenus frustra quaesivi.

§ IV. Cura pro salute proximi, misericordia erga pauperes, spes in divino auxilio miraculis probata, et spiritus prophetiae.

Zelata est etiam pro domo Dei salutem animarum : ipsa enim claritate, qua verum Christi Domini corpus, mysticam quoque diligebat. Quoties ad interiora meridionalis Americae montana oculos vertebat, cruciabatur medullitus, illachrymans perditioni tot barbarorum, qui inaccessas illas post nivosa iuga valles populabant. Sic etiam jugis planetus materies ei erant quaecumque aliae infidelium nationes. Viros religiosos, et praesertim sui Ordinis Fratres, quotquot aptos noverat, ad gentiliam conversionem hortabatur, et per Jesu Christi viscera obsecrabat, ut huic se operi accingerent. Unius ex suis confessariis missioni deputati animum ad malarandum opus inflammare studuit, et cum eo convenit, ut medietas omnium fructuum, quos interea ipsa et toto bonorum operum exercitio se cumulaturam sperabat, ei adscriberetur; et vicissim ille transcriberet ipsi Virgini fructus conversionis animarum, quas sua praedicatione in viam salutis erat attracturus. Hoc animo excogitavit, R inopem parvulum quasi in filium assumere, quem Christianae vitae rudimentis imbueret, et piis elemosynis ad virtutes, et sacrarum litterarum plenam instructionem se evecturam sperabat eo pacto, ut is, idoneus factus et sacerdotio insignitus, ad apostolicas missiones pro conversione gentium properaret, ut, quod per se praestare non poterat, per alium suppleret; quod nisi immatura morte praeventa fuisset, perfecisset. Pro periclitantibus Christianis, qui per culpam lethalem a statu divinae amicitiae infeliciter exciderant, nulli lacrymarum sumptui parebat, et quotidie cruenta sibi vulnera intelligebat, ut bis vere miseris vitae seria emendatio a Deo concederetur. Concionatores ipsos vehementer hortabatur, ut flagitiosas animas ab ima vitiorum charybdi a, ne perirent, ad securum poenitentiae litus toto conatu evocarent.

Hac Virgo de conversione gentium Indorum.

resipiscens malorum Christianorum

209 Divinitus edocta de pravo desiderio, quo Vincentius nomine juvenis, nobili genere oriundus, ad eam fiete accesserat, tanta cum charitate corripuit, ut fateretur, se agnoscere Christum Dominum in ea loquentem, et totus mutatus

EX IMPRESSIS.

ab illo, qui paulo ante fuerat, fretus et adjutus precibus ejusdem Virginis, juvenilibus desideriis et culpis vale faciens, sanctam vivendi rationem instituit. Prodigium erat, siqua persona cuicumque vitio obnoxia Rosam accederet, et melior ab ea non recederet. Mariam de Mesta impatienti, ac præcipitis iracundiaë pugnaci morbo jam sibi metipsi ex diuturna consuetudine factam intolerabilem, patientiæ ac mansuetudinis aphorismis sic instruxit, ut ab illa die emendatior ac mitior visa fuerit: eoque brevi in patientiæ gymnasio profecit, ut jam a Deo ultro plus adversitatis postularet. Religiosum cum mortis angoribus trepide ac periculose lutantem, urentibus scrupulis vexatum, sic juvit promissione suarum precum, et exhortatione, ac sponione participationis suarum satisfactionum, ut confestim pavor lætæ spei locum cesserit, qui postea salutaribus sacramentis munus ingenti salutis fiducia placidum et serenum spiritum reddidit Creatori, de cujus anima postea Rosa nuntiavit, cum ea feliciter ac benigne agi, jamque illam regioni lucis adscriptam frui perenni Sanctorum felicitatis refrigerio.

B

*arumnisque
pauperum
adeo erat
solicita.*

210 Ordinavit etiam Dominus in ea charitatem in corporalibus misericordiarum operibus, quibus proximos juvare studuit: nam mops hæc Virgo sibi met necessaria subtrahens dispersit, deditque pauperibus: ut enim occultæ ejusdam necessitati subveniret, octo dierum alimoniam solo pane et aqua contenta sibi pro egentis subsidio detraxit. Telam, a genitoribus ejus pro suis agritudinum necessitatibus concessam, illico inter duas virgines virtute et genere nobiles, extreme tamen egenas, divisit. Dono dedit Montoyæ pauperrimæ virgini alterum ex pallis, que mater possidebat, prædicens ei, fore ut alii novis loco veteris provideretur; quod mirabiliter ipsa, ut Virgo prænuñtiaverat, evenit. Divinitus admonita, Joannam de Bobadilla virginem nobilem, sed derelictam esse, quam vorax sub mamilla cancer torquebat, et tardante remedio exitium minabatur, domi recepit, menstruum locationis sumptum et medicaminum pretium ei providit, et post aliquot menses integre sanam restituit, hoc unum dolentem, quod non posset, obstante fide data, Virginis beneficium in grati animi obsequium, ea vivente, palam referre. Nihil ei jucundius contingere poterat, quam si a matre permitteretur cujusque conditionis egenas, aut morbis afflictas mulieres paternis inferre ædibus, ut illic suis manibus assidue ministraret languentibus; quibus de quacunque re ad victum et medicamen necessaria exacte providere studuit. Inter has mendicas nulla erat tam intolerabilis aspectu, aut fetore horribilis, quam Rosa dedignari, vel præ nausea aversari posset. Omnibus medelam, famulatum et curam afferebat.

C

*ut omnibus
succurrere
conaretur.*

211 Indignanti matri propter graveolentiam mucidi putoris, a Rosa in vestibulis ex cura infirmæ contractam respondit: « Christi bonus odor » sumus, dum ministramus infirmis. Charitas » delicata non est, nec proximum fastidit. » Inviecto animo, vix imitabile suæ sanctæ magistræ exemplum *b* secuta in ædibus Isabellæ de Mexia nauseam stomachi heroico actu superavit. Noverat Joannes de Tinco Almanza, questorem Gundisalvum Rosæ precibus et meritis pluries a gravissimis infirmitatibus liberatum: ille ex crucialibus stomachi periculose agrotans obtinuit, ut Virgo ista post auditum sacrum decenter

b

associata cum inviseret; in cujus vultu majestatem angelicam intuitus, spem indubiam incolumitatis concepit, statimquo omnis dolor evanuit: somnus, qui omnino diffugerat, blande corripuit infirmum. Citissime illa abscessit, ut plausum effugeret: iste vero sanus evigilavit. Usque ad bruta animalia clemens Rosæ suavitas, et tenera ostendebat et juvabat commiseratio.

212 Tota hujus sanctæ Virginis spes in Deo erat, qui prævenerat eam in benedictionibus dulcedinis: hinc frequentissime decantabat Davidicum illud, sanctis Patribus et eremicis familiare: « Deus in adjutorium meum intende, » Domine ad adjuvandum me festina. » Quæsitivè sape horum verborum emphasis: sed nullis nunquam profundioribus ei attulit explanationem ea, quam ipsa, intime Deo docente, in animo conceperat. Interrogata, cur micæ hunc præ ceteris versiculis amaret, respondit, totum solatium seraphicæ suæ matris eo contineri, et singulas illius syllabas arcano quodam familiaris in Deo confidentiæ succo turgere, nec suo palato aliud his propriis verbis sapidius posse occurrere. Cælitus data fuit ei fiduciæ certitudo assequendi tria maxima munera, æternam videlicet beatitudinem, perpetuam et nunquam interpolandam Dei amicitiam, et infallibilem ex alto succursum in quibusvis tum necessitatibus, tum repentinis periculis.

*Præterea
tam conc.
veram fidu.
ciam*

E

213 Angebatur quondam innocens hæc anima, recogitans pavida formidine prædestinationis sire arcanum omni animæ tremendum, quam Dominus ad adjuvandum festinus sic est affatus: « Filia ego neminem condemno, nisi volentem » condemnari: ex nunc tranquillo animo esto. » Alias in mentis excessu adfuit illi parvulus Jesus purissimæ Genitricis aluis imixtus, eamque blande alloquens jussit sparsas per solum rosas in sinuose vestis laciniam colligere: inde divinus Infans, una petita et grate accepta, subintulit: « Hæc Rosa tu es, hujus providam curam » mihi assumo; tu de reliquis, ut magis volueris, disponito. » Illis agnovit se teneri, in dextra Salvatoris, velut rosam electam, quam non raperet quisquam de manu ejus. De reliquis rosis subitaneum sertum contexens tremendo Jesu capiti imposuit, qui virgini arrideus, eamque benedicens disparuit. Ceteris rosis indicari novit piæ Virgines Limenses, quas post suum obitum in novellum S. Catharinæ Senensis monasterium colligi oportebat.

*De dæmo
pro-
videntia.*

F

214 Eadem vi confidentiæ in Deum a prima ætate Rosa adversus quascunque mortalis vitæ difficultates et incommoda stetit impavida: cujus fidem, constantiam, et nutus visi sunt immunes tauri, in extremam aliunde rabiem exstimulati, revereri: nam adstupentibus, quotquot spectabant, ad inviectæ Virginis conspectum eminus, et repente innocentibus parere didicerunt. Cum enim esset duodecim annorum in quodam pago obvium habuit ferocissimum taurum illic ruentem, et fugam meditantibus his, qui cum ea erant, fixis in eam oculis dehortata est a fuga. Necdum verba finierat, cum ferox animal terrifico mugitu in alias procul personas impetum fecit, Rosa cum suo comitatu incolumi manente, quæ adhuc post periculum paventes socios monuit, sperandum firmiter in adjutorium Altissimi, et tunc maxime cum periculi vicinitas omne effugium interclusit. Sic et alia vice taurus alter recta via in quadrigam, qua Rosa

*ut eam in-
pans in manu
vestis vitæ
periculis*

vehet-

A **vehebatur** cum matre et aliis, cursum libravit : ceteris fugam tentantibus, sola Rosa, oculis in caelum jactis, praedixit, taurum usque ad rhedam non procursum. Dixerat, et respondit eventus, slupentibus universis non tam reditum tauri, quam Virginis animum omni metu superiorem, quae in summis periculis caelesti Sponsa occinebat : « Non timebo mala, quoniam in me » cum es. »

215 Minor non erat ejus fiducia in sperandis a divina providentia necessariis vitae subsidiis. Defecerat olim in paternis aedibus numerosae familiae panis, nec erat, unde emerent. Illa brevi laborum motu rem Deo commendavit, mox magna fide arcam panariam aperiens, plenam azymis ac saporosis panibus reperit, testante illorum figura peregrina, a domestico panificio non produsse. Pernecessarium in regionibus illis condimentum mel domi omnino detulerat : descendit ipsa in nomine Domini, secretissimo instinctu jussa optime sperare de Dei protectione, cupam invenit usque ad summitatem recenti melle plenam, tota domo stupente, eoque magis, quod

B **novo prodigio** mel caelitus datum integris octo mensibus toti familiae sat fuit in usum quotidianum. Infirmabatur Gaspar Flores, Virginis genitor, moriens etiam ob quinquaginta librarum debitum, cui praë inopia solvendo non erat : tristatur perplexa mater, importunitate creditoris argente angustias. Filia templum adit, preces fundit, eique dominum redenti vir plane ignotus occurrit, simulque involutum strophio argenteum porrigit, et jubens praesentem parentum necessitatem illo sublevari, statim abcessit. Rosa involucrum explicante, ipsa librarum quinquagena, cujus pater debitor erat, apparuit; quod Gaspari narratum insomnium videbatur, donec Filia nummos, uti acceperat, adnumeravit. Haec sunt subsidia, quae Sponsus divinus parentibus ipsius sub specie caelestis Lapididae, huic novellae Sponsae inter paraphernalia, et antidora se ministraturum olim pollicitus erat.

216 Testimonio etiam Domini nostri Jesu Christi, quod est spiritus prophetiae, fuit illustris; nam integro fere decennio ante fundationem, quandoque per symbola et figuras, alias manifeste et in proprio typo non solum fuit illi

C **divinitus demonstratum** monasterium, quod Lima sub S. Catharinae Senensis patrocinio, numero sacrarum virginum collegio dicantur erat, sed etiam primam ibi futuram monialium praectam, et cenobii fundatricem Luciam Gueram a Daga ex vultu agnovit, spiritu suo imbut, et osculo pacis quodammodo initiavit, dicens ei : « Euge mater ingenti tuo te operi » Deus reservavit. » Ex Virginis spiritu hausit felix matrona divinus sensus, et religiosi status caeleste desiderium : sed obstabat superstes maritus, et numerosa familia, quos omnes paulo post Deus ab hac luce evocavit, necnon immensa et potentissima alia fundationis post obitum virginis impedimenta sustulit, duosque animos olim aversos ad favorem pii operis flexit. Quibus sublatis, Lucia amplissimis suis facultatibus cenobium fundavit, dotavit, ac denique se ipsam dedit, cum sacro velo nomen sororis Luciae de sanctissima Trinitate assumens, ac prima novelli sui aceterii praefecturam gessit, religionis spiritum mirifice propagavit, demumque sanctionis fama celebris obdormivit in Domino.

217 Ipsa Maria Oliva Rosa genitrix, quae

antea hoc ei vaticinanti Filiae acerbè contradixerat, anno Domini mdcxxxix post mariti obitum in novello monasterio sexagenaria devote filiabus S. Patris Dominici aggregata fuit, et, assumpto cum habitu nomine Mariae de S. Maria, emissa postmodum professione, optimo fine quievit. In quo etiam promissa Sponsi providentia affulsit : carente enim illa dote necessaria, unns ex reservatis ab ipsa fundatrice gratuita receptioni pro dignioribus, sed egenis personis locus ei obtigit, ceteraque omnia ad amissim etiam minima, ut S. Virgo praedixerat, evenerunt Ioannes Villalobos Societatis Jesu jurata fide testatus est, suo se experimento spiritum propheticum in ea deprehendisse, aperiente illi Virgine arcanum negotium, quod aliter ac caelitus innotuisse non poterat. Simillimum quid cum eadem Antonius a Vega, ejusdem Societatis vir integerrimus, sibi evenisse narravit. Secretam cogitationem, quam nulli unquam aperuerat, neque aperitura erat filia quaelestis, accurate ei Rosa recitavit, et saluberrima documenta praescripsit. Maria de Messa, uxori Medori Angelini pictoris, consiliam, quod occultissime inierant, de protectione in Hispanias commemoravit : summam pecuniariam, quam pro arbitrato constituerant, dixit ambobus sat esse, mirante muliere et attestante, plus a Virgine dici non potuisse, si in amborum colloquio tertia stetisset. Joanni Miguel Ordinis sancti Dominici Lima revertenti seriatim et exacte narravit ea, quae illi in aliena regione acciderant, quaeque humanitus non potuerant in Rosa notitiam pervenisse; quin et abditissimas suamet conscientiae latebras Virgini paluisse evidenter agnovit. Plurima alia hujusmodi, ac etiam mirabiliora commemorantur hujus Sponsae Christi vaticinia, quibus omnibus correspondebat eventus, comprobans in ejus anima plenitudinem gratiae, non tantum sanctificantis, sed etiam gratis datae Spiritum sanctum inhabitare.

ANNOTATA.

a *Charybdis est proprie gurgis vorticosus in freto Siculo oppositus Scylla. Metaphorice propter similitudinem hic sumitur pro voragine spiritali, quo peccatores absorbentur, ut satis liquet.*

b *Simile facinus heroicum S. Catharinae Senensis in Actis ejus apud nos tomo 3 Aprilis pag. 892 et sequente legitur.*

§ V. *Ultimus Sanctae morbus, pia mors, et honorifica exsequia.*

P **rascia diei**, quo ad Sponsi thalamum properare ex hac lacrymarum valle debebat, (quod matri celare nequivit) quotannis festum D. Bartholomaei apostoli, quod erat terminus suae mortali peregrinationi constitutus a, singulari devotionis studio colebat, et in ejus pervigilio, suo non contenta jejuniis, aliquos innocentes pueros, ut secum jejunarent adduxit, in eo etiam post ejus obitum perseverantes, eo quod sic a Rosa instituti fuissent. Triennio ante discessum gravi morbo decubuit, ut jam extremo funeri matura et deliciens cum a confes-

sario,

Ex IMPRESSIS. quorum veritatem eventus probavit.

E

F

Prascia mortis imminetis.

a

hisque necessitatibus expecta futurum

et praedixit multa futurum.

EX IMPRESSIS.

sario, ac domesticis collachrymaretur, quent in-trepida jussit intempestivum abigere mororem, et certum esse, tunc se non moritaram; quo dicto innotuit, sui transitus terminum divina revelatione compertum habuisse. Quin et quatuor ante obitum mensibus quæstoris Gundisalvi uxori atrocissimos suæ extremæ infirmitatis dolores futuros narravit, et immanissimam ei atque ardentissimam sitim instare præmutavit. Locum etiam integro anno antea eadem matrona prædixerat in eodem cubiculo, in quo mortalitatis debitum persolvit, rogans, ne alteri femine præter ipsam, et genitricem suam corpusculum vestiendum, et fere-tro imponendum committeret.

incidit in
morbum
ignotum

219 Triduo ante suum extremum decubitum cellam hortensem adiit, et exiguè more exorsa modulibus decantando commendabat Deo, et sancto Dominico genitricem suam, quam desolatam relinquebat. Credidit mater audiens lusum esse metricos, sed Calendis Augusti propheticæ ea præbuntiata fuisse cognovit: sub noctis enim medium audita fuit miserè ejulare, et corpusculo super solum extenso, rigentibus membris inventa. Rogata, velletne medicum, respondit: B Celestem. Frigidus stagnabat sudor, et in omnibus membris, et juncturis aretabatur doloribus et penis, quas olim ei Sponsus in visione ostenderat futuras multo graviores ceteris omnibus, quas in vita pertulerat. Jussa semel a confessario, alias a matre, exarrare suos dolores, licet omnium fere agritudinum vim, et nominè per experientiam cognovisset, hunc tamen non nisi per similitudines candentis ferri tempora adgentis, et pugionis igniti a sinistro latere medullarum corporis transverberantis, in quo Crucifixi erat expressio, et candentis galeæ caput includentis, explicare non potuit, simulque singulos nervos, juncturas, ossa, ac medullas contundi, resolvi, et amisse dixit, ac denique non habere nomen, nec nosse tormentum, cui eos compararet.

et doloribus
acerbissimam,

220 Aperuit insuper confessario, frustra medicos in exploranda hujus infirmitatis specie laborare, quam nec pulsus, nec aliud extrinsecum signum indicaret, ac proinde non alia, quam inmedicabilis tibi patientia sibi opus esse, ut quoquomodo singulos Crucifixi sponsi sui dolores membratim experiretur. Rogavit, et obtinuit per aliquot dies solitariam quietem et silentium, ut intimis suis dolores intingeret extremis cruciatibus crucifixi Amoris, cui se membratim cruciativam in cruce sentiebat. Angebantur in dies hujusmodi supplicia, ut mirum fuerit, eam tam potenti, varia et cumulata dolorum caterva citius deliciendo non succubuisse; sed paulatim resolvebatur, quia gloriosissimum martyrii genus ei erat lente et articulatum mori. Certa enim erat, has penas æternæ gloriæ pondus in ipsa operaturas; sciebat hunc esse calicem, quem Sponsus liberat, et ipsi, ut sponsæ miscerat, ac tandem ante ei præmonstraverat: inde constanter et jucunde, velut e manu Christi Domini porrectum totum elibit. Blanda et devotissima cum Dilecto miscebat colloquia, tantumque cum domesticis Dominum rogavit, ac dolores ei mentis liberum usum impedirent. Sitis immanissima præ ceteris, ut prædixerat, intime eam cruciabat, nec aquæ potus sitienti dabatur, obsistente medicorum præscripto; inde parvaliter arescenti Virgini hoc etiam cum moriente Sponso tolerandum superfluit clamare: Sero.

221 Propius accedente acceptabili tempore,

quo Rosa ista e terris in Sponsi paradisum, depositis mortalitatis exuviis, transferenda erat, pluribus advocatis confessariis, tenerrimam conscientiam, et semel generaliter de tota vita exomologesi purgavit, semper cum poenitentis singultibus et lacrymis, ita ut compuncti audientes mirarentur in savissimis cruciatibus non fletum, levissimas imperfectiones tam alte delere. Triduo ante felicem obitum supplex voce flebili divinum Viaticum, et extremam petiit Uctionem: delato Eucharistico epulo instar convescentis auroræ gratiose rubuit, et gaudio suo impar in altissimam ecstasim rapta fuit. Sacerdoti tamen sanctissimam Hostiam porrigeni, et de more roganti apte et expedite respondit. Sic et alacri omnium sensuum officio Olemm intirriorum moribunda accepit, quo potius ad triumphum, quam ad agonem sensit se animari.

222 Saepius etiam coram adstantibus voce clara orthodoxæ fidei professionem emisit, protestans, se, ut vixerat, ita mori sanctæ Romanæ et universalis Ecclesiæ filiam. Sacrum sui Ordinis scapulare, ut proprium suæ religiosæ militiæ vexillum, quo Deipara virgo nascentem Prædicatorem Ordinem insigniverat, expansum super stragulas videre voluit. Invisente eam Prior Dominicani cenobii Linæ, cui per quinque-annum alias suæ conscientie latebras apernerat, humilibus precibus ab eo obtinuit perlegi formulam exactam, qua jam moriens veniam a Deo exoraret pro omnibus, qui eam quocumque modo in suæ vitæ decursu læsissent, ejus verba voce sequebatur Virgo Crucifixum stringens, nec satiari poterat illis tenerrimis vocibus: « Pater » ignosce illis. » Anima vere tanto Sponso digna, quæ, ut esset plene cruciformis, divinum in cruce Agnum pro suis adversariis extreme deprecantem est imitata!

223 A domesticis quæstoris Gundisalvi voce humili et flebili oravit condonari, si qua in re ulli nunquam nocuerat, lacrymantibus omnibus, qui ejus innocentiam et puritatem tot experimentis comprobaverant. Oblato chirographo, in quo sepulchrum apud suos religiosos postulabat, cum omni animi submissione, nihil minus, quam de sui corporis cura sollicita, subscripsit. Sponsum rogabat, ne cessaret eam exquisitis ardoribus excoquere, donec ei maturet in fructum, qui ejus mensis inferri mereretur. Sub hoc fine vitæ crebriora fuere raptum dulcissima intervalla, in quibus exorsa et jucunda de suavitate Dei, ac læta de regione æternitatis libamina prægustasse innotuit. Ultimam utriusque parentis benedictionem summe exoptavit, tanque venerabunda recepit: sic et a quæstore Gundisalvo, ejusque uxore, quos veluti parentes colerat, benedicti voluit. Duobus germanis suis tratribus inter salutaria monumenta, parentum curam et reverentiam serio commendavit, acsi diceret, unicuique illorum ad imitationem Crucifixi: ECCE MATER TUA. Ambas etiam quæstoris filias ob innocentiam ab ea summe dilectas, ad virtutes, et præcipue genitorum amorem et venerationem hortata est; reliquosque domesticos officii, ac Christianæ pietatis admonuit, ut jam non femina, sed apostolus prædicare videretur.

224 A Joanne de Lorenzana postremo ejus confessario paranti se in nocte pervigilii S. Bartholomæi ad matutinam officinam accedere, sciens sibi non superesse amplius, nisi quatuor horas, supremam benedictionem ex corde ellagitavit,

D
cujus inter-
vallo se pu-
asme

ni mortem
præparavit

E

al. prælegi

et post mo-
rita qua-
dam adstan-
tibus dato

F

præcile Cre-
tori reddidi
nomam

A gitavit, monens ea ipsa nocte, ineunte festi-
tate *b* se ad festa sempiterna abituram. Quod vultu
adeo sereno et læto protulit, ut appareret vere
Virgo prudens et sapiens, in vestibulo paradisi
expectans cum lampade, ut dilectus ejus Spon-
sus veniret, cujus in intimo cordis vocantis vo-
cem sentiens, candelam benedictam nutu petens,
crucis signaculo frontem, os et pectus communi-
vit, mandavitque subtrahere cervical, ut capite ad
nudum lignum inclinato sentiret in cruce se mori.
Spiritu denique suum in manus Patris commenda-
ns fixis in cælum oculis, ut cum Sponso intraret
pronuntiatus Jesus Jesus Jesus mecum
suis; quietissime expiravit. Hæc verba, quemad-
modum illi fuerant in infantia prima orandi for-
mula, ita his ipsis in suæ infantilis innocentie
testimonium decedens, Lincæ ad limen supernæ
patrie evokavit, anno ætatis suæ trigesimo secundo,
mense quinto vix inchoato.

Tanta populi
multitudo
concurrit

225 Virgineum Rosæ cadaver cum spirare desi-
sisset, adhuc ex vivo vultus colore, et ruben-
tibus labiis respirans credebatur, donec innotuit
hand amplius inesse halitum ex applicito ori ejus
speculo, cujus sicut fuit hic ultimus usus, sic
etiam fuit primus. Repentino prodigio omnes in-
vasit arcans lætitiæ sensus, ut mater ipsa aptans
cadaver (sicut ei vivens Filia obtinuerat) et
tota domus hilariter non exsequiis defunctæ, sed
nuptiali gaudio interesse viderentur. Sic etiam
extraneis, quotquot aderant, intime et secreta
inhæsit jucunditatis stimulus. Mendicorum tantum-
modo Lincensium ejulatibus et lacrymis publicis
fuit celebratum hoc funus, conquerente egenorum
turba, veram pauperum nutricem et matrem fato
acerbissimo immature sibi ereptam fuisse.

ad incorruptum
Sanctæ
cadaver,

226 Visa fuit angelorum numerosa caterva,
et ante obitum circa grabatum decumbentis, et
post circa feretrum defunctæ, alternante concentu
festive tripudiare. Quæstoris conjux ankam, in
qua exposuerant Virginis corpus, undique lumi-
noso illapsu cælestis gloriæ totam micare conspexit.
Sic implebatur, quod Christus Dominus futurum
esse revelaverat, mortem scilicet Rosæ et sepul-
turam ejus fore gloriosam. Devote feminarum
sacrorum hymnorum sonoro cantu per vires exultabant
prostantes, non ueniis, sed festis ibi locum
esse debere. Mirabili consensu, et occulto
instinctu maxime hominum multitudo, clarescente
jam die, implevit quæstoris palatium. Confessarii
coram feretro in voces jubilationis et benedictionum
eruperunt, testantes cunctis, baptismalem gratiam
nulla nunquam lethali noxa ab ea interpuetam
uisse, sed immaculatam totius vite innocentiam,
et virginei candoris infantilem puritatem celo ad
sequendum Agnum, quocumque ierit, intulisse.

celebratisque
exsequiis, ad
ejus tumu-
lum.

227 Ad exsequias, vulgata jam fama, innum-
erabilis utriusque conditionis hominum multitudo
convenit, et pia variorum titulorum sodalitia
sponte, et religiosorum mendicantium Ordines
processere; mox et metropolitanum collegium,
et regni senatus cum omnibus magistratibus.
Sacrum corpus deferabant insueto honore ecclesie
cathedralis canonici, succedentibus in hoc munere
certatim religionum superioribus. Ad Ecclesie
valvas visus est vultus Virginis vividiori et
venustiore colore rutilare, ut etiam de hac
dictum a Christo Domino appareret: « Non »
est mortua puella, sed dormit » Visum est etiam
a plurimis simulacrum Deiparæ sanctissimi
rosarii luce et splendoribus coruscare. Quo

evulgato, plures alii advenientes prodigium non
solum eminus, sed etiam cominus sic se habere
conspexerunt. Certatim omnis ætas et sexus
coronis, rosariis et quacumque re devota, quæ
ad manus fuisset, sacrum corpus contingere
suppliciter conabatur.

EX IMPRESSIS.

228 Resonabat undequaque ecclesia valde am-
pla continuis vocibus Rosam BEATAM ET SANC-
TAM acclamantibus, donec sepulturæ pretiosum de-
positum mandatum fuit. Post quæ, crescente de-
vota populi frequentia ob eximia curatio-
num beneficia, quæ in dies crehrescebant, solem-
niores exsequiæ celebratæ fuerunt, quibus prorex,
et major multitudo interfuit festivis applausibus
et publicæ lætitiæ signis, tam incolis, quam adve-
nis novæ cælorum Civi acclamantibus. Paulo
post, instantissime postulantes primatibus civi-
tatis, sacrum illud corpus in locum celebriorem
transferendum, decreto archiepiscopi Lincensis
extractum, inventum fuit corruptioni non sub-
jacuisse, et æque ex eo cælestem illum odorem
prodire, quemadmodum, quando primo repositum
fuit. In hac celebritate nemo erat, quem
sub virginei cadaveris presentia, recens gestor-
um memoria medullitus non compungeret: multis
lacrymæ devotionis lluebant: nomen ipsum
Rosæ ab omnibus aperto reverentiæ signo recipiebatur.
Depositum fuit decentissime corpus a dextera
aræ majoris, verum ob copiosam multitudinem
offerentium ibi vota, alius locus sacris exuviis
collocandis eligendus fuit, ipsum videlicet sanctæ
Catharinæ Senensis sacellum. Debebatur enim
tam simili Filie sinu seraphicæ suæ
matris ad quietem.

ut locus sepul-
turæ postea
murari
debuerit.

ANNOTATA.

a Igitur S. Rosa præcivit, se festo S. Bartholomæi morituram esse, cum illud quotannis tamquam ultimum ritæ suæ terminum singulari pietate celebraret.

b Hinc confirmatur, post mediam noctem, ineunte ipsa S. Bartholomæi festivitate, Sanctam ad superos migrasse. Sed hinc nondum sciunt, utrum die 24 Augusti an sequente obierit ob rationem, quam superius in Annotatis allegavimus.

F

§ VI. Multa spiritualia et corporalia beneficia post obitum hujus sanctæ Virginis per intercessionem ejus præstita.

Interea Lincam pervenere litteræ hujus sanctæ Sedis apostolicæ, ut ex formula a congregatione Rituum præscripta examinarentur testes de vita et gestis hujus Ancillæ Dei; quod cœptum anno Domini mœcxxx, ob multitudinem testium, qui fuere numero centum octoginta tres, non potuit absolvi, nisi in mense Maio anno mœcxxxii. Fuere pro visitatione reliquiarum Rosæ de more deputati inspectores, qui, aperta arca lignea, repererunt virgineum corpusculum post quintum decimum expletum ab obitu annum, consumptis indumentis, ossibus integris et adhuc sicca hinc inde caene obductis, quæ odorem rosarum exhalabant.

Patrocinio
hujus Sanctæ
jam defunctæ

EX IMPRESSIS.
multi tepidi
ad fervorem,

230 Maximis signis ostendere voluit omnipotens Deus, quam sublimem gloriæ gradum in cælis obtineat Rosa, quorum illa celeberrima, et crebra fuere, quæ cæli terræque creationem excedunt, conversiones scilicet peccatorum, quæ, a Deo precibus hujus Virginis obtentæ, insignes fuerunt : ad solum enim virginei corpusculi contactum in feretro quam plurimi repentinis compunctionis stimulis ita fuere percussi, ut statim elatis vocibus detestati fuerint sua scelera, promptes in lacrymosam criminum confessionem, audiente, spectante et mirante maxima circumstantium turba. Mater Virginis Maria de Oliva coram iudicibus recensuit, post exsequias Filiæ complures ad se devotas accessisse personas, etiam religiosas antea ignotas, liberali subsidio suam egestatem sublevantes, et profitentes, se tributa pendere virgini Rosæ, ejus intercessionibus vite suæ optimam mutationem debere sciebant.

et peccatores
ad penitentiam,

B

231 Bartholomæus Martinez quondam hujus Virginis confessarius ex certa scientia apernit in iudicio, quemdam proligatæ vitæ hominem, longissima annorum serie sacrilege frequentantem sacramenta, Rosæ jam tumultuæ precibus commendatum fuisse, et mox, illum sensisse divinæ gratiæ motionem, qua cor ejus liquescens generalem totius vitæ exomologesim amarissime perfecit, et adeo conscientiam ejus timor Domini pervasit, ut postmodum quoscumque defectus, tamquam pergrandes excessus, elidere festinaret. Constat etiam, duas probrosæ vitæ peccatrices, ad Rosæ hujus odoriferam famam compunctas, jugum impuritatis feliciter excussisse, et in calle virtutis constanter fixisse pedem. Linenses et alii in universa Peruana regione sacramentalis pœnitentiæ ministri, communicatis iudiciis, generatim stupere de tanta mutatione morum in populo a die, qua Rosa in Sponsi sui paradiso recepta fuit : nam certatim femina, abjecto vestium luxu, simplicioris modestiæ habitum ubique sumpsit; regularium claustra cruentis flagellorum ictibus undique penitentiam resonabant. Fuitque tam publice notum hoc prodigium, ut in tribunali jurejurando assertum fuerit, a tempore, quo Pernya nostris detecta fuit, nullum unquam ibi clamisse concionatorem, qui tot ac tantis stimulis gentes illas ad virtutem impulerit, et tam universalem pœnitentiæ spiritum, et devotionis incendium excitavit, ut Rosa suis aspectibus, contactibus et pœcibus.

C

atque ad
miram animi
mutationem
excitati sunt.
* forte impla-
cato

232 Francisco et Alexandro de Coloma germanis fratribus matertera erat Maria de Xuata mulier opulenta, sed animo implacabiliter in cognatos quamvis pauperrimos adversos et implicato*, quorum primus alebat suis impensis sex consobrinas et duos consobrinos, omnes in parva ætate constitutos. Impendebat utrique necessitas proficiscendi et relinquendi parvulos in summa egestate. Franciscus sacerdos erat : Rosæ patrociniū implorat : postulavit matertera illum accessit, quem toto decem et octo annorum spatio videre abnuerat ; consobrinos calamitosos jubet adducere, et advocato notario, rescisso priori inofficioso testamento, gratificato Francisco, instituit parvulos consobrinos ex asse hæredes, et Rosæ debita grates persolvuntur.

Ludovica Barba audierat a confessario, Rosam vaticinatam fuisse, se assenturam habitum religiosum sancti Dominici, quem ipsa horrescebat. Diu pœrvicefit dictum Virginis, imo aversabatur eventum hujus oraculi. Tandem cælestis re-

ligiosæ vitæ inspiratio eam invasit, Rosæ sepulchrum adiit, ei causam supplex commendat, repente illius cordi ignitum sacri habitus Dominici desiderium immittitur, in numerum Sororum tertiariarum adscribitur, divinis solatiis repletur, hoc unum dolens, quod tamdiu corde obstinato tantam felicitatem respuisset.

D

Ludovica de Mandoza encomia sanctitatis hujus Virginis nec credere, nec concipere esse vera poterat, aut volebat. Repentino angore correpta in manibus, et pedibus summe dolens, sensit, spiritum suum caligine et pavore concuti. Evidenter agnovit, ab unica sua incredulitate hæc provenire : supplex protestatur, se credere ; et toto corde fateri, quod Rosa vere sancta sit ; et repente conquievit tempestas, et sensit recedere atroces illos paroxysmos.

Præterea
plurimi

233 Præter prædicta spiritualia beneficia, multa alia et insignia miracula in curandis corporibus patrata narrantur, quibus sanctitas et merita hujus Virginis satis superque comprobata sunt : ex processibus enim auctoritate apostolica confectis, et forniciter a sacra congregatione Rituum discussis, referente dilecto filio nostro Decio Cardinali Azzolino a hujus causæ ponente, non solum constat de fama sanctitatis, et virtutibus theologalibus, et cardinalibus cum annexis in gradu heroico, sed præterea ex concludentibus probationibus tamquam rite et recte admissa fuere sequentia miracula.

E

Maria Sanchez, alias de Jesu, novennis puella quæ cum sevensis esset, fortuito in terram prolapsa, ita nervis et ossibus olleasa fuit, ut contractis cruribus, eorumque sensu deperdito, omni prorsus stanti et ambulandi potentia deperdita, continuo immobilis affixa lectulo per triennium, crescente ætate, magis viribus destituebatur. Frustratis omnibus adhibitis naturalibus remediis, ejus parentes humili corde voverunt, eam in sepulchro prædictæ Virginis ad obtinendam ei salutem per novenam ponere ; et in ultima novenarii die, dum votum persolverant, infantula supra sepulchrum statim in pedes surrexit, cunctis admirantibus, tam expedite deambulans, acsi nunquam hujusmodi lesionem passa fuisset.

diversis mor-
bis affecti.

F

234 Isabellæ Duran apoplexia in paralysim terminata brachium exsiccavit, omnemque illius usum a quinque circiter mensibus cruciabiliter ademerat ; quod ad inutile pondus et continuos tantummodo dolores gestabatur ab humero prædensis fasciis obvolutum. Applicavit illud corpusculo Rosæ jamjam tumultando : mox fascias explicuit, palam clamitans, integerrime se curatam, publiceque in miraculi fidem robuste jactavit brachium gestu motuque expeditissimo, acsi nunquam languisset.

Æthiopi cuidam servo Didaci de Ayala ex nervorum attractione et tenaci plica, brachium dextrum ac manus a pluribus annis denegebant officium. Itaque ad famam defunctæ Rosæ cum reliqua turba penetravit in ecclesiam divi * Dominici, commendavit se sanctæ Virgini, exporrevit illico sanatum brachium, illudque in sublimem elatum magnis vocibus ostentavit multitudini circumfusa. Qui servum familiaris noverant, accessere propius gratulabunduli, nec dedignati, oculis fatigare manuum beneficio Rosæ jam partulam et redivivam.

* al. beati

235 Magdalena * Chimissa uobilis Inda (nupte de stirpe regulorum Chiucensium) ab umbilico deorsum corporis attractione, ariditate cru-

implorato
ejus auxilio.

rum,

A rum et pedum misere per plures languebat annos, et non nisi in aliorum manibus huc et illic poterat deferri. Omnibus frustra adhibitis medicamentis, in illo deploratae salutis statu cor erexit ad superna, devote se commendavit dictae Virgini, et ejus vestium allatis partientis tetigit partes laesas, atque in instanti perfectam recuperavit salutem, omnibusque admirantibus, propriis pedibus adiit immediate Praedicatorum ecclesiam, ibique publicas gratias dictae Virgini reddidit. Maria de Vera dysenteria, febris maligna, dolore stomachi, et lethali vomitu per octo dies laborabat in extremis. Susceptis Ecclesiae sacramentis, se commendavit praedictae Rosae intercessioni, cujus amplexa est imaginem, et statim sana visa est cum totali virium recuperatione, atque e lecto exsiliens illico altare ornavit, ibique apposuit imaginem, et ob recuperatam sanitatem gratias egit.

236 His igitur et plurimis aliis signis coruscante per orbem Rosae sanctitate, ejus exigentibus meritis, felicitis recordationis Clemens Papa nonus *b* praedecessor noster indulisit, ut haec Dei Serva ubique terrarum BEATAE nomine nuncupatur, et, celebrata solemniter ejus beatificatione, eam civitatis Linae et totius regni Peruanum principalem patronam apostolica auctoritate decrevit et declaravit, ejusque festum ab omnibus illis delegentibus de praeepto servari mandavit, et ejus nomen apponi in Martyrologio Romano *c*. Nos quoque videntes eam ulique omnium populorum solemniter plausu devotissime honoratam, hujusmodi patronatum pro omnibus provinciis, regnis, insulis et regionibus terrae firmatae totius Americae, atque Philippinarum, et Indiarum fecimus extensum, formatisque auctoritate apostolica processibus de his, quae supervenerant, eorumque validitate approbata, et percrebrescentibus venerationis et devotionis populorum piis affectibus, et novis ostensis et miraculis accedentibus *, ex quibus post maturam discussionem quatuor admissa fuere; duo scilicet ex processu Snessano *d*, et duo alia ex processu Panormitano *e*.

237 Primum. In persona Joannis Zelilli ab imminente morte mirabiliter preservati: hunc enim per quatuor menses oppresserat febris hectica tertiae speciei, progressa in exquisitum marasimum *f* cum ulcere pulmonis, tussi marcidum erorem excreante, ac rosione gutturis pariter ulcerati, quibus accesserat febris putrida et maligna; unde ager, susceptis Ecclesiae sacramentis, ad extremum vitae fugientis agonem perductus jacuit sine motu, cessavit arteriarum pulsus, et consona trium medicorum voce jam in faucibus mortis haerere * conclamabatur: sed implorato Beatae Rosae potente auxilio, medicum pulveris e sepulchro ejusdem Beatae hausit e cochleari aqua resolutum, et illico salutem cum pristino vigore integerrime recuperavit. Alterum in Candida Rossetta, vexilliferi Aloysii II Secundo de Carvajal Hispani uxore, cui in praemortui foetus miserabili partu nimis pro secundarum emissionem conatus per triduum adhibitis una cum illis matricem foras extruserat, quae deinde frigoribus instar marmoris obdura, nigra, visque horrida et praegravis, utpote trium librarum pondere gravis. Molestissimo cruciatus sic permansit foris per octennium, donec Beatae hujus (cui impense Candida se commendarat) imagine papyracea ventri applicita, sensu in continenti aegra, matricem in alvum rediisse: unde confestim sana et robusta lecto ex-

siliit, ac per domum visa est praeter gaudio saltitare.

238 Alia eidem hinc miracula ex processu Panormitano; videlicet unum in sanatione mirabili Fr. Scraphini Puglisi ex Ordine beatae Mariae de Monte Carmelo. Vir iste religiosus maligna febre lethaliter exustus, ac decimo septimo suae infirmitatis die omnino derelictus a medicis constanter asseverantibus, hora quinta aut sexta noctis proximae insequentis expiraturum; jamque amissa loquela et visu luctans cum ultimo agone, mox ut opem beatae Rosae toto corde imploravit, eandem habuit manifeste conspicuam, subitque valens, incolumis, vegetus cum stupore omnium evasit. Novissimum denique in Angela Gabaja, quae duplici febre tertiana continua et maligna, cum ingenti capitis ac stomachi dolore, statumque copia per dies xxvii dire exercitata, demum a medico palam conclamata properabat ad mortem, perque sex horarum spatium laborans in agone, hortatu matris invocavit opem B. Rosae, oleoque ex lampade coram istius altari pendula desumpto, in stomachi regione, collo, pectore peruncta, statim et in continentem pristinae salutis cum omnimoda fracturarum virium reparatione fuit restituta *g*.

ANNOTATA.

a Etiam § 1 Commentarii praevii retulimus elogium hujus Sanctae, quod idem eminentissimus Azzolinus coram Alexandro VII Pontifice recitavit.

b Decretum Beatificationis et alia diplomata, quibus Clemens Pontifex hanc virginem numero Beatarum adscripsit, ejusque cultum extendit, in Commentario praevio exhibuimus.

c Mense Januario anni 1669 annuntiatio hujus beatae Virginis Martyrologio Romano inserta est, ut ex num. 31 Commentarii praevii patet.

d Snessa est urbs episcopalis Italiae sub archiepiscopo Capuano sita in regno Neapolitano, ubi hic processus institutus est.

e Panormus est notissima et praecipua Siciliae civitas, ubi duo postrema miracula examen subierunt.

f Marasmus, Graece *μαρασμὸς*, a verbo *μαρῆναι*, quod tabesco significat, apud medicos est tabis species, quae contingit ex febre ardente adeo propagata, ut humorem totius corporis absumat. Si lubet, consule Castellum in Lexico medico, ubi pag. 314 et sequente hunc morbum variasque ejus species pluribus describit.

g Instrumentum, quo haec ultima quatuor miracula approbata sunt, in Commentario praevio num. 36 et sequente partem exhibuimus, partim hic repetendum assignavimus.

§ VII. Modus et ratio canonizationis, ac subscriptiones eminentissimorum S. R. E. Cardinalium.

Cum igitur jam nihil deesset eorum, quae sacrosanctae functioni canonizationis hujus dilectae Christi Domini sponsae Rosae necessaria erant, ex sanctorum Patrum auctoritate, sacrorum canonum decretis, et sanctae Romanae Ecclesiae antiqua consuetudine, ac novorum decretorum pra-

scripto,

EX IMPRISIS.

ex authenticis instrumentis refertur.

E

R

Clemens X Pontifex indicat.

Ex IMPRESSIS. scripto, rogantibus charissimis in Christo filiis nostris regina Marianna regente *a*, ac etiam Carolo II *b* itidem Hispaniarum rege, toto Ordine Fratrum Prædicatorum sancti Dominici, regno Pernano et omnibus provinciis Americæ, accedentibus etiam precibus venerabilium fratrum nostrorum archiepiscoporum, et episcoporum regnorum Hispaniæ et Indiarum, justum et debitum esse censuimus, ut prædictam Realam, quam ipse Dominus de die in diem magis clarificat e cælis, nos quoque venerationis officio laudemus et glorificemus in terris.

*cur Rosam
Limanam
Sanctis ad-
scripsit,*

240 Propterea annuimus, ut hodierna die publice in sacrosancta basilica principis Apostolorum, Missæ sacro peracto, ejus canonizatio haberetur, eademque die in prædicta sacrosancta Vaticana basilica, in qua solemniter cum ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, patriarchis, archiepiscopis et episcopis, ac dilectis filiis Romanæ Curie prælatis, officialibus et familiaribus nostris, clero seculari et regulari, ac maxima populi frequentia mane convenimus, repetitis ter pro canonizationis decreto nobis per dilectum filium Ludovicum tituli sanctæ Sabine Cardinalem Portocarrero supplicationibus, post sacros hymnos, litanias, aliasque preces Spiritus sancti gratia rite implorata, ad honorem sanctæ et individue Trinitatis, et fidei catholicæ exaltationem, auctoritate omnipotentis Dei, Patris, Filii et Spiritus Sancti, beatorum Apostolorum ac nostra, de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum et episcoporum in Romana Curia existentium consilio, ac unanimi consensu, beatam Rosam de sancta Maria virginem Limanam, de cujus vitæ sanctitate, fidei sinceritate, et miraculorum excellentia plene constat, sanctam esse diffinivimus, ac sanctarum Virginum catalogo adscribendam decrevimus, prout præsentium tenore decernimus, diffinimus et adscribimus, statuentes, ab Ecclesia universali quolibet anno die trigesima Mensis Augusti *c* memoriam ejus inter sanctas virgines recoli debere. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.

*concessisq[ue]
indulgentiis.*

241 Eadem auctoritate omnibus et singulis vere penitentibus et confessis, qui annis singulis in die festo ipsius sanctæ Rosæ ad sepulcrum, in quo ejus corpus requiescit, visitandum accesserint, septem annos, et totidem quadragenas de injunctis eis, aut alias quomodolibet debitis penitentibus misericorditer in Domino relaxavimus in forma Ecclesiæ consueta. His peractis Deum Patrem æternum, regemque gloriæ Christum Dominum Patris sempiternum Filium, et sanctum Paraclitum Spiritum, unum Deum unumque Dominum laudibus et confessionibus venerati, sacroque hymno TE DEUM solemniter decantato, peculiari in honorem sanctæ Rosæ oratione precati sumus per ejusdem merita, atque ad altare sancti Petri apostoli Missam celebravimus cum ejusdem Sanctæ commemoratione, omnibus Christi fidelibus tunc presentibus plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem concessimus.

*Deo pro illo
virtutis exem-
plo gratias
agit,*

242 Cum omni igitur humilitate pro tam insigni beneficio benedicimus et glorificamus Deum Patrem omnipotentem, cui benedictio, et honor, et gloria, et potestas in secula seculorum: assiduis precibus ab eo postulantes, ut per intercessionem Electæ suæ a peccatis nostris faciem avertens, misereatur nostri, et respiciat nos, quibus

ostendit misericordiam suam in medio templi sui dum novum nobis propugnaculum totius Americæ contra antiquas diaboli insidias et infidelitatis errores dedit, et omnibus apud divinam suam Majestatem protectricem et advocatam concessit ad sanctæ Ecclesiæ tranquillitatem, fidei catholicæ incrementum, et infidelium lumen et conversionem.

243 Ceterum, quia difficile foret, presentes nostras litteras ad singula loca, ubi opus esset, deferri: volumus, ut earum exemplis etiam impressis, manu publici notarii subscriptis, et sigillo alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis, eandem ubique fidem haberi, quæ ipsis presentibus haberetur, si essent exhibitæ, vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostri decreti, definitionis, adscriptionis, mandati, statuti, concessionis, relaxationis, elargitionis et voluntatis infringere, vel ei ansu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Domini cæcæ MDCCLXXI, pridie Idus Aprilis, Pontificatus nostri anno primo.

244 † Ego CLEMENS CATHOLICÆ ECCLESIE EPISCOPUS.

† Ego Franciscus episc. Ostien. Card. Barberinus S. R. E. vicecancellarius.

† Ego F. M. episcopus Portuen. Cardinalis Brancatius.

†

† Ego Uldericus episcopus Tusculanus Cardin. Carpineus.

†

† Ego Virgininus episcopus Albanensis Cardin. Ursinus.

†

†

†

†

†

†

† Ego Alderanus tit. S. Prædixis presbyt. Cardinalis Cybo.

† Ego Fredericus * tit. S. Petri ad Vincula presb. Card. Sfortia.

† Ego Benedictus tit. S. Honuphrii presbyter Cardin. Odescalus.

†

†

† Ego Aloysius tit. S. Alexii presb. Cardinali Homodens.

† Ego P. tit. Sancti Marci presb. Card. Otthonons.

† Ego Laurentius tit. S. Chrysogoni Cardin. Imperialis.

† Ego Marcellus tit. S. Stephani in Monte Cælio presb. Card. Santacrucius.

† Ego Jo. Baptista tit. S. Marcelli presbyter Cardin. Spada.

† Ego Franc. tit. SS. Quatuor Coronator. presbyter Cardin. Albitius.

† Ego Octavius tit. S. Cæciliæ presbyter Cardinalis de Aquaviva et Aragonia.

† Ego Carolus tit. sanctæ Priscæ presb. Cardinalis Pius.

† Ego Carolus tit. S. Eusebii presbyter Cardinalis Gualterius.

† Ego Flavius tit. S. Mariæ de Populo presbyter Card. Chisius.

†

*et ubique promulgar[um] jub[er]is
suum decre-
tum.*

*cui ipse ac
plures S. R.
E. Cardinales
subscribunt*

** al. Federicus*

F

- A †
 † Ego Jacobus tit. S. Pancratii presbyter Cardinalis Franzonus.
 †
 † Ego Petrus tit. sancti Calixti presbyter Cardinalis Vidonus.
 †
 †
 †
 † Ego Carolus tit. S. Anastasiæ presb. Cardinalis Bonellus.
 †
 † Ego Carolus tit. S. Susannæ presb. Cardinalis Caraffa.
 † Ego P. tit. SS. XII Apostolorum presbyter Card. de Alteriis.
 † Ego Cæsar tit. S. Jo. ante Portam Latinam presb. Card. Rasponus.
 †
 †
- B †
 † Ego Carolus tit. S. Mariæ de Ara cæli presb. Card. Robertus.
 †
 †
 †
 † Ego Jacobus tit. S. Sixti presb. Cardinalis Rospigliosus.
 † Ego Ludovicus tit. S. Sabinæ presb. Card. Portocarrerus.
 †
 †
 † Ego Joannes tit. S. Bernardi presb. Cardinalis Bona.
- † Ego Camillus tit. S. Mariæ in Dominica presb. **EX IMPRESSIS.**
 Card. Maximus.
 † Ego Gaspar tit. S. Pudentianæ presb. Card. Carpienus.
 †
 † Ego Fridericus tit. S. Agathæ diaconus Cardinalis de Hassia.
 † Ego Carolus sancti Cæsarei diac. Card. Carolus Barberinus.
 † Ego Decius sancti Eustachii diac. Cardinalis Azolinus.
 †
 †
 † Ego Paulus tit. sancti Nicolai diac. Cardinalis Sabellus.
 †
 †
 † Ego Sigismundus S. Georgii in Velabro diaconus Cardinalis Chisius.
 †
 † Ego Bonacursius S. Mariæ de Scala diaconus Card. Bonacursius.

E

ANNOTATA.

a *Maria Anna Austriaca, quæ pro Carolo II tunc regnum Hispaniæ administrabat, anno 1696 Matrili obiit.*

b *Carolus II rex Hispaniæ Philippo IV successit, et anno 1700 e vita migravit, ut omnibus notum est.*

c *Quamvis Officium proprium de S. Rosa quotannis ad diem 30 Augusti recitemus, tamen hodie Acta ejus illustravimus, quia die 26 hujus mensis in Martyrologio Romano Sancta illa annuntiatur, ut in Commentario prævio monuimus.*

F

INDEX HISTORICUS

IN TOMUM V AUGUSTI

A

- A** bderamen *rex Maurorum Cordubensium* 835 f, 836 a b c
- Abdias, *Babylonius* 28 b 32
- Abel *filius regis Daniae* 376 b c
- Abra *abbatissa Lilii* 637 b c
- Abundantius, *alias Abundins, pater S. Zephyrii Papae* 783 b
- Acacius *Constantinop. episcopus* 150 a, 154 b
- Acaris (*Guilielmus*) 465 b
- Accommensis (*Nicolaus*) 721 d e
- Adaarmanes *dux regis Persarum* 31 d
- † Adalbertus *episcopus* 95 c
- Adam *abbas Regalis-montis* 572 f, 573 f
- Adam *nobilis Gallus* 366 f
- † Adamnaus *Scotus* 197 d f, 199 d
- Adda *soror nosocomii Compendiensis* 573 d
- Adela *seu Addula abbatissa, aria S. Gregorii Ultrajectini* 241 b c d, 242 a, 253 a b c d
- † Adelbertus *episcopus Bergomensis* 802 c d
- Adeleidis *Britanniae comitissa* 294 a
- Adeleidis *Cypri regina* 325 c, 328 d e, 336 c d e, 683 d f, 684 b c, 686 c
- † Adelhardus *Corbeiensis* 127 b c d e f
- Adeodatus *abbas monasterii S. Sebastiani Neapoli* 204 c
- † Adleida *Bergomensis* 800 b
- Ado *Martyrologii scriptor* 87 f
- † Adrianus *martyr Nicomediae* 809 a d, 811 d
- Adrianns *Papa I* 39 b c, 88 e
- Adrianns *II* 90 b
- † Adventoris *corpus* 795 c, 797 f
- † Adulphus *episcopus* 248 c
- B. Aegidius *Ordinis Minorum* 449 c d e
- Aegidius *archiepiscopus Tyri* 552 d f
- Aegidius *Damiatae episcopus* 600 d, *postulatus ad archiepiscopatum Tyri* 604 c
- Aegidius *abbas S. Dionysii in Francia* 537 f
- Aegidius *de la Rue de la Court Ordinis Praedicatorum* 573 b
- Aegidius *Trasiniaci dominus* 676 d
- Aelidis *domina Rosetensis* 450 a
- † Aeladius *episcopus Nivernensis a S. Eulalio diversus* 821 c f, 822 c f, 823 a b c d
- Aethelbertus *rex Cantiae* 832 c f, 834 f
- Aetheldreda *regina* 195 b, *deinde abbatissa* 197 c, 199 b
- † Agapetus *Papa* 465 b c d e, 468 c, 469 f
- † Agathae *reliquiae* 819 b
- Agatho *episcopus Liparitanus* 41 b, 44 e f, 54 d, 55 b
- Aglais *S. Patriciae nutrix* 200 a, 203 c f, 204 e f, 205 a, 214 b c d e, 215 a b, 216 a b d e
- † Agnellus *abbas Neapoli patronus* 209 f
- Agnes *comitissa Campaniae* 328 a
- Agnes *filia S. Ludovici* 500 b, 501 f 547 b
- Agnes *soror Philippi Augusti, nupta primum Andronico imperatori Graeco, dein Theodoro Brano* 735 c, 737 d
- † Agricola *episcopus Nivernensis* 823 a b c
- † Agrippinus *Neapoli Patronus* 209 f
- Aimericus *de Lusignan Hierosolymae ac Cypri rex* 405 f
- Aimericus *vicecomes Narbonae* 341 b c
- Aischa *Mahometis vidua* 708 f
- Alanus *de Rupe scriptor fabulosus* 284 d
- Alanus *reparator monasterii Kemperlegiensis* 273 c, *Cornugalliae comes* d e
- Alberia *filia Tancredi Siciliae regis* 739 c d
- Alberici *monachi Chronicon* 282 b c
- Albericus *episcopus Ultrajectinus* 241 c, 249 b, 252 b c d e f, 253 b c, 264 c d f
- Albericus *II comes Domni-Martini* 485 a
- Albericus *pater S. Gregorii Ultrajectini* 241 c, 255 b
- Albertus *Pontificis summi notarius* 474 c, 479 a
- Albigenses *haeretici* 310 c d e
- Albino (Philippus de) *nobilis Anglus* 295 e, 298 b c
- Albinus *Andegavensis episcopus* 443 c f
- Alcuinus 242 c
- Aldhunus *abbas S. Petri Cantuariensis* 828 f, 829 b
- Aldricus *Cenomaunensis episcopus* 445 c
- Aleidis *Burgundica comitissa Autissiodorensis* 568 e, 631 a b f
- Aleidis *de Merania Burgundiae comitissa* 752 e
- Aleidis *Soror nosocomii Vernoniensis* 573 d
- Alelmus *Meldensis episcopus* 466 f
- † Alexander *Constantinopolitanus episcopus* 810 a
- Alexander *magnus* 51 d
- Alexander *Papa III* 96 e f, 97 a b, 770 e
- Alexander *IV* 451 a b c d e, 457 d e f, 458 d e, 467 a b c d e, 468 d, 469 b c d, 470 f, 471 a b c, 472 f, 473 e f, 524 a b
- Alexander *VI* 85 e, 428 b
- Alexander *VII* 895 b e f
- Alexander *Scotiae rex* 461 b, 830 c
- Alicia *abbatissa Monasterii-Villarum* 330 a
- Alidis *Boulariae domina* 676 d
- Allucies (*Jacobus de*) *civis Regiensis* 671 b c d
- Almaricus *rex Hierosolymitanus* 404 d
- Aloara *vidua Landulphi principis Beneventani* 94 e f
- Aloysius *Pappacoda Lyciensis episcopus* 766 f, 769 a b
- Alphanus *III archiepiscopus Beneventanus* 81 d
- Alphonsus *X Castellae rex* 283 f
- Alphonsus *XI Castellae rex* 454 f, *electus a quibusdam rex Romanorum* 455 b
- Alphonsus *Neapolitanus rex* 888 a, 889 c d
- Alphonsus *rex Legionensis* 295 b
- Alphonsus *Lusitaniae rex* 296 b
- Alphonsus *frater regis Lusitaniae* 353 e
- Alphonsus *Augi comes* 737 f, 738 a
- Alphonsus *comes Pictaviensis, frater S. Indacii* 282 e, 284 a b c d, 292 a, 298 a, 308 d, 326 c, 354 c d, 377 b c d e f, 378 b c, 382 d f, 387 d e, 391 c, 398 e, 399 a, 402 f, 420 b c, 424 c, 428 b, 429 a, 430 c, 432 b c, 433 b, 469 f, 478 b, 487 b c, 510 d, *obit Corneti in Etruria* 519 a, *de eodem* 529 c e, 530 b, 531 c, 575 a b c, 576 c, 587 d,

- d, 591 c, 593 c, 603 c, 607 b, 608 f, 684 f, 685 a b, 688 b, 696 e f, 697 a e f, 699 b c d, 702 d e, 710 e f, 723 e f, 724 b c d, 727 d, 728 c
- Alphonsus Pacelli *episcopus Muranus* 71 b, 72 a, 74 f
- Alphonsus Velasquez *Ordinis Prædicatorum confessarius S. Rosæ Limanæ* 909 c
- Alvarez de Paz (*Didacus*) *scriptor Societatis Jesu* 935 a
- Alubertus *coadjutor S. Gregorii Ultrajectini* 251 c, 264 f, 263 a b
- Amadeus *Sabaudia dux, et antipapa* 872 d e, 873 f, 874 a b, 881 b c, 882 a
- † Ambrosius *Mediolanensis episcopus* 814 f, 815 a e f
- Ambrosius *abbas Agaunensis* 815 d e
- Ambrosius *abbas Liparitanus* 57 c d
- Amicus *Agnifilius episc. Aquilanus* 885 f, 887 c
- † Anastasia *reliquia* 453 f
- Anastasius *Papa IV* 90 b
- Anastasius *imperator* 50 a c d e
- Anastasius *Bibliothecarius* 33 b c d
- † Anathalon *episcopus Mediolanensis* 777 e f
- † Andrea *apostoli reliquia* 162 b, 463 e, 208 a
- † Andreas *Avellinus* 209 f, 210 b
- Andreas *de Bottis pater B. Villanæ* 865 b, 867 a b
- Andreas *Ferrer de Valdecebro Ordinis Prædicatorum* 900 f, 901 a b
- Andreas *Ordinis Prædicatorum ad Tartaros missus* 414 b c
- Angelus *Cerasus episcopus Bibinensis* 69 c, 74 e
- B. Angelus *Clarenus Ordinis Minorum* 425 a, 840 f, 841 a, 845 f
- Angelus *de Nuce archiepiscopus Rossanensis* 65 d
- Angelus *Rubii dominus* 859 f, 860 f
- Angiullo (*Thomas*) *Ordinis Prædicatorum* 766 d
- † Aniani *translatio* 463 e
- Anna *Austrinea Francorum regina* 338 c d
- Anna *filia Philippi III Francorum regis, Austriae ducissa* 540 b, 748 b, 749 d e
- Annibal *dux Carthaginensium* 797 b
- Anonymus *scriptor Vitæ S. Ludovici* 281 d e
- Anonymus *alter ejusdem Vitæ scriptor* 281 e
- † Anselmus *archiepiscopus Cantuariensis* 830 c f
- Anselmus *presul Neapolitanus* 220 f, 222 e
- Anselmus *de Kæu gubernator imperii Constantinopolitani* 354 f
- Ansericus *Montis-regalis in Burgundia dominus* 449 f, 450 a
- Antestius *dux* 186 a, 187 d
- Anthimus *episcopus Constantinopolitanus hæreticus* 165 a d, 169 f
- † Antoninus *archiepiscopus Florentinus* 87 d, 93 a
- Antoninus *Heliogabalus imperator* 787 f, 788 b, 789 c
- Antoninus *Pius imperator* 779 d e f, 780 a c d, 782 a b c e
- † Antonius *martyr* 116 a b
- Antonius *America archipresbyter* 69 d
- Antonius *de Lorea Ordinis Prædicatorum* 901 c
- Antonius *Gonzalez de Acuna ex Ordine Prædicatorum episcopus Caraccensis* 892 c, 894 f, 897 d, 901 c d
- † Apollinaris *Valentinus in Gallia episcopus* 125 a b
- † Apollonius *senator et martyr* 111 e, 112 b
- Apollonii *Thyanæi peregrinatio* 23 a b
- Aragonia (*Petrus de*) *orator regis Catholici apud Pontificem* 895 c
- Arceia (*Simon de*) *decanus Ambianensis* 334 d
- Argentius (*Rogerus de*) *vir nobilis* 444 a
- Argones (*Dominus de*) 748 e f
- Armeni *a Persis deficiunt ad Romanos* 51 c
- Arnaldus *archiepiscopus Beneventanus* 62 f, 63 a e f, 64 a, 65 f, 66 c, 81 c d
- Arnaldus *de Prato Ordinis Prædicatorum* 532 d e
- Arnaldus *Sorbinus episcopus Nivernensis* 822 f
- Arnulphus *II comes Giscensis* 738 a
- Arnulphus *dux Geldriae* 444 a
- † Arontius *martyr ab Orontio forsau alius* 770 e f
- Arrius *Aper præfectus prætorio* 841 b
- Artemon *hæreticus* 784 b, 786 a
- Arthaldus *de Novigento* 684 d e, 687 b
- Arturus *a Monasterio scriptor ex Ordine Minorum* 439 a b c d et alibi
- Arturus *minoris Britannia comes* 459 b c
- Arturus *II dux Britannia* 677 a
- Asclepiodotus *hæreticus* 784 d
- Aspar *Arianus* 450 c d, 454 c
- † Aspren *Neapolitanorum patronus* 209 f
- Assasini *quales* 350 b c d e f, 351 a b c d e f: de iisdem 434 d, 730 a b c d e f, 731 a b e
- Assemanus (*Josephus Simonius*) *Syrus Maronita edidit Bibliothecam Orientalem* 12 f
- Aste (*Franciscus Maria de*) *archiepiscopus Hydruntinus edidit Disceptationes in Martyrologium Romanum* 78 a
- Astedius *abbas Atanensis* 181 a f, 191 e, 192 d
- † Asteria *Bergomensis* 800 d
- Astygæ *rex vulgo dictus* 27 f, 28 a b c d, 37 f, 38 a e f
- † Athanasius 200 f, 201 e
- † Athanasius *Neapoli patronus* 209 f
- Attila *Avarorum seu Hunnorum rex* 160 c
- Avaugour (*Heuricus de*) *nobilis Brito* 322 d e
- Aubertus *canonicus Lemoricensis* 92 c
- Aubinus (*Sebastianus*) *Ordinis Prædicatorum* 863 a
- Aubry (*Fiacrius*) *Benedictinus* 475 b
- Andoveus *Andegavensis episcopus* 441 c d
- Avesnes (*Joannes de*) *filius Margaritæ. Flandria comitissa, designatus Hannoniæ comes* 454 a b
- Avesnes (*Bochardus de*) 396 c
- † Augustinus *qua occasione scripserit libros de Civitate Dei* 267 c d
- † Augustinus *Anglorum apostolus* 831 e
- Augustinus *de Vega Provincialis Peruanus Ordinis Prædicatorum* 987 f, 991 b, dein episcopus 991 d
- Augustinus *Fantetta* 69 d, 74 f
- Aurelianensis, *seu d'Orleans (Joannes)* 702 e, 703 b
- Auria (*Augelus de*) *medicinae doctor* 74 f
- † Aulberti *corpus* 86 f
- Autreche. *Vide Entrache*
- Azzolinius (*Decius*) *S. R. E. Cardinalis* 894 c, 895 b c d f, 896 b, 899 b

B

- Badières (*Rogerus de*) *nobilis Gallus* 363 d
- Badius (*Raphuel*) *scriptor Ordinis Prædicatorum* 862 e, 863 e
- Bajothnoy *princeps Tartarus* 443 e
- Balayo (*Joannes de*) *supprior Canonicorum regularium* 5 e
- Baldwinus *I imperator Constantinopolitanus* 354 e, 692 f
- Baldwinus *II imperator Constantinopolitanus* 353 b c, 354 e e f, 355 b c d, 356 b c, 357 b c d e f, 372 b c d, 373 c, 454 h, 499 a, 551 f, 735 c d, 737 d

Bal-

- Baldwinus I *Rex Hierosolymæ* 404 b c
 Balduinus de Burgo, *rex Hierosolymitanus* 404 c
 Balduinus III 404 d
 Balduinus IV 404 d e
 Balduinus V 404 e
 Balianus *dominus Sidonis* 734 c
 † Barachisius *martyr* 749 e
 Barbaquani. *Vide* Gelaleddinus.
 Barens concilium 103 f
 Bari (*Thomas*) *presbyter* 771 c d e
 Baronius *infideli versione deceptus corrigitur* 50 c
 Barris (*Joannes de*) *vir nobilis* 391 b
 Barro (*Willelmus de*) *obit in Cypro* 410 c
 Bartholomæus *archiepiscopus Armeniæ* 2 d e f
 Bartholomæus *archiepiscopus Narbonensis* 61 c
 d, 101 f
 Bartholomæus Lobo Guerrero *archiepiscopus Li-*
mannus 949 e, 950 f, 987 e
 Bartholomæus Pignatellus *archiepiscopus Consen-*
tinus 479 a
 Bartholomæus *abbas* 137 f, 138 b d
 Bartholomæus de Cremona *Ordinis Minorum*
leyatus ad Tartaros 435 d e
 Bartholomæus Martinez *Ordinis Prædicatorum*
S. Rosæ confessorius 974 a, 981 e, 993 d
 Bas (*Guido le*) *vir nobilis* 573 a, 609 c
 † Basilius *maguus* 201 c
 Bassacius *abbas Casinensis* 58 f, 59 a
 Basso (*Guido*) *nobilis* 499 e
 Baacio (*Franciscus de*) *Theani dominus* 85 f
 Beatillus (*Antonius*) *S. J.* 59 c, 200 c e
 Beatrix *comitissa Prorinciæ* 441 d, 454 e
 Beatrix *comitis Prorinciæ filia, deinde Siciliæ*
regina 340 b, 393 c d e f, 404 a, 441 d
 Beatrix *mater Joannis Joinvillii* 688 d, 689 e
 Beatrix Sabandiæ *comitis filia, uxor Delphini*
Viennensis 750 f, 752 d
 Becorles (*Alanus de*) *Anglus* 314 b
 Beduini *gens raga* 421 e, 432 d, 707 a b c d,
 708 d, 709 f
 Beghinæ, seu Beguinæ, *carumque fundatio et*
extinctio in Gallia 502 d e f, 503 a
 Bellomonte, seu Beaumont (*Gaufridus de*) *archi-*
diaconus 518 c
 Bellomonte, seu Beaumont (*Guilhelmus de*) *ca-*
strorum præfectus 723 e, 724 e f, 727 e
 Bellomonte, seu Beaumont (*Joannes de*) *dux mi-*
litaris S. Ludovici 363 e f, 693 c, 695 a,
 696 b
 Bellovacensis (*Vincentius*) 277 b, 282 c d, 442 e f,
 443 a h, 586 d, 587 f
 Benalins (*Marcus*) *Antonius scriptor* 798 f
 Benedictus *Papa XII* 63 a e, 65 f, 66 f, 89
 c d e f
 Benedictus *Corisopitensis episcopus* 273 b
 Benedictus *abbas Kemperlegiensis et Namnetensis*
episcopus 274 b d
 Beretwaldus *episcopus Cantuariensis* 244 e
 Berengaria *Castellana, amita S. Ludovici* 295 b
 Berengarins *Italiæ rex* 802 d
 Bernardus *Aniciensis episcopus* 356 b
 Bernardus *Pennarum comes* 98 b, 402 e
 Berneus *abbas Hunolariensis* 224 b, *scripsit*
Vitam S. Hunegundis 224 d e f, *et trans-*
lationem primam 225 a b, 238 a
 Berta *pia abbatissa Hunolariensis* 224 b, 233
 a b c, 234 a, 238 a
 † Bertharius *abbas Casinensis* 33 b c d
 Bertrandus *Martini episcopus Albigenium* 365 e
 Berwoldus *abbas Glastoniensis* 244 f
 Bellicus *Agathensis episcopus* 457 d, 460 d e f
 Betysi (*Joannes de*) *chirurgus regius* 573 d
 Bichers aut Vichiers (*Raynaldus de*) *castrorum*
præfectus apud Templarios 697 c, *deinde Ord-*
inis magister 730 c d, 731 e
 Biliotus (*Modestus*) *Ordinis Prædicatorum*
scriptor 862 f, 864 a
 † Birhtualdus *præsul Cantuariensis* 831 d e, 832
 a, 834 c
 Blancha *regina, mater S. Ludovici* 283 f, 284
 a d e, 288 d, 289 e f, 290 c d e, 292 b
 c d f, 293 f, 294 c, 295 a f, 296 a b c d
 f, 297 a c, 298 c e, 299 h e, 301 b c,
 309 d, 313 e, 314 a b, 316 b, 317 c d,
 318 a c, 325 d e, 327 c, 331 a h, 335
 f, 338 d, 347 e, 353 c d, 358 c d e,
 362 c, 369 c d, 372 a, 373 a, 384 b,
 387 d e f, 388 a c, 389 a b d e, 390 a b,
 392 b d, 398 e f, 399 a b c d, 401 a b c d
 e, 402 d e f, 415 a, 420 b, 425 b, 430
 c, *moritur et laudatur* 434 f, 435 a b c,
 529 b, 543 c d, 544 e, 546 a, 552 d, *illius*
clogium 574 e f, 575 a b c d e, 576 b c d,
 682 e, 688 a h, 745 e, 755 c
 Blancha *filia S. Ludovici natu maxima, in in-*
fantia defuncta 362 c, 547 b
 Blancha *S. Ludovici filia* 277 f, 484 a, *nubi Fer-*
dinando Castellano 498 c : *de eadem* 545 f, 547
 b, 572 a c, 578 e
 Blasius *Gammarns episcopus Thelesinus* 69 d,
 74 f
 Blazon (*Theobaldus de*) *nobilis Gallus* 313 c d
 Blevello (*Gaufridus de*) *capellanus Innocentii*
IV 360 d
 Blundus (*Joannes*) *doctor Anglus recedit Pari-*
siis 314 f
 Boamundus I *princeps Antiochiæ* 404 b
 Boamundus V *princeps Antiochiæ* 727 f, 729 a
 Boamundus VI *Antiochiæ princeps* 434 c, 737
 a b, 738 a, 746 d
 Bois (*Petrus du*) 613 f
 Bois-Gantier (*Robertus de*) *nobilis Gallus* 573 a
 Bona (*Joannes*) *S. R. E. Cardinalis* 899 d
 † Bonaventura 465 a, 467 e
 Bondocdar *emirus Aegyptius, deinde soldanus*
 422 e, 423 b, 708 b c, 709 d e f
 † Bonifacius *archiepiscopus Moguntinus* 241 f,
 242 f, 243 a d e f, 244 a b c d e f, 245 c
 d e f, 246 a b c d e f, 247 a b c d e f,
 248 b c d f, 249 a b c d e f, 250 f, 251 a
 b, 253 e, 254 e f, 255 a b c d e f, 256 a
 b c f, 257 c d e f, 258 a d e f, 259 a, 261
 e, 828 d e
 B. Bonifacius *episcopus* 424 f, 425 a
 Bonifacius *Papa VIII* 493 d, 525 c d e f, 526
 a b, 528 a b c e l seqq., 535 a b c d, 572
 b, 573 e, 671 f, 672 a
 90 a
 Bonifacius IX
 Borbonio (*Archembaldus de*) 291 c, 326 b, 328
 b, 336 e, 348 a, 398 f, *moritur* 410 c, 685
 a, 687 e
 Bourgneueit (*Joannes*) *cubicularius S. Ludovici*
 604 b c
 Bouwens (*Andreas*) *scripsit Thesaurum Scra-*
tianum 106 e
 Bozzi (*Carolus*) *scriptor* 766 d e
 Braclmanus *Indiæ philosophi* 23 b c
 Brie (*Joannes de*) *castellanus Aquarum-mor-*
tuarum 669 a b
 Brienne (*Erardus de*) 693 c d, 695 a
 † Brigitta 87 d
 Brilant (*Joannes*) *nobilis Gallus* 613 f, 614 a b
 Broce (*Petrus de la*) *chirurgus S. Ludovici*
 637 a
 Bron

Bron (*Guilielmus de*) 705 d
 Browerus (*Christophorus*) S. J. edidit *Vitam S. Gregorii Ultrajectini* 241 a
 Brun (*Aegidius le*) *Gallicæ militiæ præfectus* 436 b, 461 c, 671 f, 676 c d, 728 d, 729 d, 743 b c, 747 f
 Bnil abbas *Benedictinus in America prædicasse dicitur* 1016 a
 Bulfon (*Antouius*) *scriptor* 199 c
 Bullionius (*Godofridus*) *rex Hierosolymitanus* 404 b c
 † Burghardus *episcopus Wirceburgyensis* 258 f, 260 a
 Burgo (*Hubertus de*) *minister Henrici III Angliæ regis* 319 b c, 323 a c
 Burgundiones *quando in Gallia* 782 f, 783 a

C

Cælestinus *Papa III* 220 f, 222 e
 Cælestinus *Papa IV* 523 f
 † Cælestinus *V* 842 a b c, 870 b, 876 b, 881 d, 883 d, 884 b, 885 b c d e
 Cælestinus *de Labonia episcopus Montis-Murani* 69 c, 74 e
 † Cæsarius *Arelatensis episcopus* 125 a
 Caiuc-chan *imperator Tartarorum* 412 b e d, 413 e d, 414 a b c d e, 432 a
 Callinicus *Heliopolitanus inventor ignis Græci* 701 f
 † Callistus *Papa* 789 a
 Calo (*Petrus*) *scriptor Ordinis Prædicatorum* 157 e
 Calviniano (*Guilielmus de*) *nobilis Gallus* 313 c
 Camel *Egypti soldanus* 406 a, 409 a, 426 a, 722 e
 Cange (*Carolus du Fresne dominus du*) *multa edidit et illustravit de S. Ludovico* 279 b c, 280, 283 c
 Canipratannus (*Thomas*) *scriptor Ordinis Prædicatorum* 359 a b, 360 e f
 Cantuallonus *abbas* 273 c d, 274 a
 Capocchius (*Alexander*) *scriptor Ordinis Prædicatorum* 863 d e
 Caracciolus (*Antonius*) *scriptor* 200 a
 Cardona (*Raymundus*) *gubernator regni Neapolitani* 801 d e
 Carinus *imperator* 810 b
 Caroli (*Joannes*) *scripsit Vitam B. Villane Bottic* 864 e d
 Carolomannus *Francorum princeps* 248 b, 256 e, 257 e
 Carolus *magnus imperator* 114 e, 173 f, 174 a, 345 e, 347 a, 447 a, 457 h
 Carolus *Calvus imperator* 61 d, 335 e, 627 f
 Carolus *Crassus imperator* 801 a b
 Carolus *IV imperator* 107 d, 538 f
 Carolus *V rex Francorum* 536 d e
 Carolus *VI* 536 d e f
 Carolus *VII* 872 d, 873 f, 874 b c, 881 a, 882 a
 Carolus *II Hispaniarum rex* 896 f, 897 f, 900 b
 Carolus *Martellus Hungariæ rex* 870 e
 Carolus *Martellus Francorum princeps* 244 a, 246 a, 247 e f, 248 b, 254 e, 256 e e, 257 e
 Carolus *Andegavensis Siciliæ rex* 92 e, 223 a, 280 c, *frater S. Ludovici* 284 a b c d, 292 a, 391 c, 393 d f, 394 a b c, 398 e,

399 a, 402 d f, 440 d, 424 e, 430 e, 440 f, 446 e, 454 a b e d e, 474 b e d e, 475 e f, 478 f, 479 a b c d e f, 480 a b c d e f, 481 a b c d e f, 482 a b c d e f, 486 a, 488 e, 506 d e, 510 d e, 513 e, 516 f, 547 a b e f, 518 b e d, 529 e e, 530 b, 531 e, 553 e, 555 a, 572 e, 575 a b c, 587 d, 591 e, 603 e, 608 f, 611 b e d e, 688 b, 699 b c, 701 b e d, 702 d e, 703 d e, 710 a b, 713 c d, 723 e f, 726 e, 727 d, 728 c, 749 a, 769 e, 870 c.
 Carolus *Cutillo episcopus Miorenensis* 70 a b, 73 a, 71 f
 Carolus *Noviomensis episcopus* 390 d
 Carrafa (*Olivarius Cardinalis*) 85 e
 Carnus *imperator* 810 b
 Cascales (*Franciscus de*) *scriptor* 128 a b
 † Cassius, Severus, Secundus, et Licinius *martyres* 806 e f, Carpororus et Exantus f, 807 a b c d e f, 808 a
 Castillo (*Joannes de*) *doctor Liemensis* 934 e f
 Castronovo (*Guilielmus de*) *Hospitalariorum magister* 431 a d, 730 c d, 731 e, 740 a
 † Catharina *Senensis* 869 e f, 893 e, 903 h
 Catharina *Angela Passerini abbatissa monasterii S. Salvii prope Florentiam* 845 e
 Canda (*Otho de*) *cir nobilis* 302 f
 Chaize (*Filleau de la*) *scripsit Historiam S. Ludovici* 281 f, 282 a
 Challi (*Joannes de*) *judeæ castellanus Pontisurenensis* 573 c
 Chapelle (*Godofridus de la*) 683 e, 686 e
 Chastemay (*Joannes de*) *nobilis* 668 e f, 669 a h
 Châtean-Briant (*Gaufridus de*) *nobilis Brito* 322
 Châtillon (*Galcherus aut Galterus*) *nobilis Galus* 391 b, 419 c, 688 b, 689 c d, 705 f, 707 f, 710 b, 715 e, 725 a b c, 726 e
 Châtillon (*Gaido de*) *comes S. Pauli* 292 d, 317 b c
 Châtillon (*Hugo de*) *comes S. Pauli* 326 a, 391 b, 688 b
 Châtillon (*Joannes de*) *comes Blesensis et Carnotensis* 478 c
 Chesne (*Andreas du*) *edidit scriptores Historiæ Gallicæ, inter quæ multa ad S. Ludovicum spectantia* 276 c d
 Chilpericus *rex Francorum* 188 e, 190 f
 Choisy (*Franciscus Timoleon de*) *Vitam scripsit S. Ludovici* 282 a
 Chorasmii 406 b c d e f, 734 b, 738 c d e f
 Chosroes *Persarum rex bellum gerit cum imperio Romano* 50 c d e f
 Christianus *raonicus Bellovacensis* 467 e
 Ciocchis (*Joannes Baptista de*) *S. J.* 766 e f
 Claudius *imperator* 777 e
 Clemens *Papa II* 84 c
 Clemens *IV* 90 b, 223 a, *ante Guido Fulcodi* 453 e, *Cardinalis* 478 d, *fit Pontifex* 481 a b c d e f, 482 a b c d e f, 483 a b c d e, 484 b c d e, 485 d e f, 486 a b c e f, 487 c d e f, 488 a b c d e f, 489 b c d e f, 490 a, 491 e f, 492 a b c d e f, 493 a b c d, 494 b c, 496 b f, 497 e, 504 c d, 524 f, 555 b e, 557 d e
 Clemens *V* 502 f, 536 a
 Clemens *VI* 90 a
 Clemens *VIII* 99 a, 128 e, 205 b, 778 a b
 Clemens *IX* 895 a, 896 e, 897 b e, 898 c
 Clemens *X* 898 d f, 899 b
 Clemens *XI* 77 e f, 78 a b, 825 a, 842 f, 843 e f

- Clemens VII *antipapa* 536 f
 Clementia *soror courtesa abbatis Lili* 636 f,
 637 a b c d e
 Clisson (*Oliverius de*) *nobilis Gallus* 612 a
 Clodovæus I *rex Francorum* 821 f, 822 d, 823 a
 Clodovæus II 822 d e f
 Clotario (*Rogerus de*) *nobilis Gallus* 403 d e
 Clotarius II *rex Francorum* 226 c
 Coci (*Joannes*) *cauonicus Nirensis* 499 e
 B. Coleta *reformatrix Clarissimum* 886 e f,
 887 a f
 Comani *gens barbara* 735 c d e, 737 e f
 Commodus *imperator* 111 c d, 112 b c d e,
 143 b c, 116 e f, 147 a b
 † Concordia *martyr* 790 a b c, 791 d e
 Condé (*Petrus de*) *custos ecclesie Peronensis*
 573 a
 Coudeto (*Petrus de*) *capellanus S. Ludovici*
 509 d, 510 f, et seqq.
 Confessarius *reginæ Margaritæ Vitam scripsit S.*
Ludovici 277 e f, 278 a b c d e
 Conon *episcopus Catalaunensis* 483 e
 Conradinus *Frederici II imperatoris nepos* 471 e
 Conradus *imperator* 404 d
 Conradus *filius Frederici II imperatoris* 386 b c,
 400 f
 Conradus *marchio Montferratensis* 328 e, 404 f
 Consocia *soror S. Aredii alicubi dicta* 825 d e
 Constans *imperator Constantini magni filius* 199
 e f, 200 f
 Constans *alii Constantinus aut etiam Constanti-*
nius imperator Monothelita 201 a b d e f,
 202 d, 211 f, 216 a
 Constantia *soror Constantini nupta Licinio* 810 f
 c, 811 b
 Constantinus *imperator Magni filius* 201 b
 Constantinus II *Scotorum rex* 269 d
 Constantius *imperator* 499 f, 200 f, 201 b c d,
 202 c
 Contreras (*Antonijs de*) *gubernator provincie*
Guailas in regno Pecvano 1004 b
 Coquille (*Guido*) *scriptor* 821 f
 Coradinus *Syriæ soldanus* 406 a
 Corbolio (*Joannes de*) *capellanus* 509 f
 Corderius (*Balthasar*) *S. J.* 30 c d e
 Corro (*Didaeus del*) *Hispanus scripsit de au-*
toritate Breviarii Romani 99 f
 Cotignon (*Michael*) *scriptor* 821 f
 Conci (*Engelramus de*) *Cociaci dominus* 301
 b, 317 b c, 324 b, 326 b, 461 b
 Conci (*Engelramus de*) *junior* 461 a b c d e f,
 610 b c d, 687 d e
 Conci (*Radulphus de*) 394 b, *occisus Mas-*
soræ 422 d, 703 a
 Courtenay *seu Curtiniaco (Philippus de) nobi-*
lis Gallus 391 c
 Courtenay (*Robertus de*) 317 c, 324 b, 326
 a, 337 e
 Courtenay (*Amicia de*) *nubit Roberto II Ar-*
tesie comiti 461 a
 Courvant (*Josselinus de*) *bellicorum operum*
machinator 698 e, 715 a b
 Crescentius *presbyter* 780 b, 782 e
 Crotacius, *quem ducem suum credunt Bergo-*
mates 800 b c d
 Croymaçon (*Joannes de*) *civis Compendiensi*
 573 d
 Cugneriis (*Petrus de*) *advocatus regius in Fran-*
cia 346 e
 Curel (*Galternus de*) *Gallus nobilis* 700 f
 Cuthbertus *archiepiscopus Cantuariensis* 496 c
 197 c, 829 a b, 832 a b, 834 e f
 † Cyrillus *Alexandrinus* 449 a b
 D
 Dagobertus I *rex Francorum* 226 c, 241
 b, 248 d, 627 f
 Dagobertus II 241 b
 Dagobertus, *seu Philippus Dagobertus, frater*
S. Ludovici in pueritia mortuus 284 b c, 292
 a, 328 e
 † Damasus *Papa* 814 e, 815 a
 Damianus *episcopus Ticiensis* 19 c
 Dammartin (*Guilielmus de*) *vir nobilis* 695 b
 Dandolo (*Joannes*) *nobilis Venetus* 488 e
 Dani *in Britannia majori* 266 a b c, 267 b c,
 829 d e, 833 a
 † Daniel *Stylita* 451 b c d e f, 452 a h d, 453 c
 Daniel *Justinianus episcopus Bergomensis* 802 e
 Daniel *Ordinis Prædicatorum institutor Sacca-*
rum 472 d
 Darius *rex Persarum* 51 d
 Decius *imperator* 790 a d e, 791 a
 Decius *Carrafa S. R. E. Cardinalis archiepis-*
copus Neapolitanus 209 b
 † Decorosus *episcopus Capuanus* 817 f, 818
 a b, 819 a c, 820 a c f
 Demetrius *illustris virga Romana* 988 f, 989 f
 Demetrius *Alexandriæ episcopus* 22 f
 Diceto (*Radulphus de*) *scriptor Anglus* 195 a
 Diericx (*Franciscus*) *abbas S. Salvatoris Ant-*
verpiæ 106 f
 Dinius (*Franciscus*) *Dissertationem composuit*
de corpore S. Bartholomæi pro Romanis 77 e,
majori verborum apparatu quam rationum
pondere disputans 79 b, *scriptores citans in-*
fideliter 88 c d e f
 Diomedes *Ætolie rex* 84 e
 † Dionysius *Areopagita* 30 c, 31 d e
 Dionysius *a Marquemouido Laduanensis archie-*
piscopus, et S. R. E. Cardinalis 334 a
 Dionysius *cauonicus Remensis* 489 e f
 Dionysius *Rubentel Prior S. Dionysii in Francia*
 538 d e
 Dol (*Joannes et Gilduinus de*) *nobiles Britones*
 322 d
 Dolmans (*Petrus*) *S. J.* 106
 † Dominicus 284 a, 1018 a f
 Dominicus *Maria Marchese ex Ordine Prædica-*
torum episcopus Puteolanus 899 f, 900 a b
 Dominicus *Morelli episcopus Lucerinus* 69 a c e,
 74 e, 72 b, 74 e
 Domitianus *episcopus Sedis apostolicæ legatus*
 150 c, 153 a
 Domitius *Byzantinus, ut voluit, episcopus* 808
 b f, 819 a b d e f, 840 a b
 † Domnolus *episcopus Cenomanensis* 141 c d,
 143 e
 Domino-Petro, *seu Dampierre (Willelmus de)*
maritus Margaritæ, Flandriæ dein comitissæ
 396 c 689 e
 Donatus *archiepiscopus Beneventanus* 90 f, 91
 a b c d
 Dudo *medicus regius, et cauonicus* 567 b c d e,
 568 f, 648 f, 649 a b c d e f
 Dnnelmo (*Willelmus de*) *doctor Anglus rece-*
dit Parisiis 314 f
 Durandus *episcopus Albiensis* 365 e
 Durandus *episcopus Venciensis* 271 b
 Eadannus

E

Eadanas *rel* Aidanus seu Aidanus *rex* Scotorum 197 a, 199 a
Eadbertus *rex* Cantie 832 a c, 834 f
 † Eadburga, *alias* Bugga 828 d e f
Eadmerus seu Edmerus *monachus et episcopus* S. Andree in Scotia 103 f, 104 a e, 827 c, 830 b c d
Ebidjesus *Sobensis in Aruena antistes et scriptor* 13 a
Egfridus *rex* 195 b c, 196 a
Ecosse (*Hugo d'*) *eques* 703 c d, 714 a
Edgarus *Scotorum rex* 268 f, 269 a
 † Edmundus *archiepiscopus Cantuariensis* 362 d, *ejus corpus translatum* 399 c d e
Edmundus *Henrici III Anglie regis filius* 460 a, 471 b c, 479 a b, 481 b c, 490 c
Edwardus *Henrici III Anglie regis filius, ac deinde rex* 451 f, 452 a, 460 a, 477 c d e f, 486 d, 491 e, 498 c d e, 613 b, 614 d
Egrestius *moderator provincie cujusdam* 796 f
Elenars de Seningaam *nobilis Norwegus* 735 b, 737 c
Eleonora *comitis Prorincie filia, ac Anglie dein regina* 310 a, 313 a b, 341 d, 465 d
 † Eleutherius *martyr* 153 b c
 † Eleutherius *Papa* 791 a
Elas *episcopus Damascenus scriptor* 13 a
 † Eligius *Norwomensis episcopus* 223 c, 224 b, 226 a b, 227 f, 238 d, 623 f
B. Elisabetha *vel* Isabella *soror S. Ludovici* 90 b, 280 c d, 284 a b c d, 298 a, 386 b c, 387 e, 464 f, 465 a, 499 f, 500 a, 541 d, 575 a b c, 576 c, 608 f, 753 c
Elisabetha seu Isabella *S. Ludovici filia nascitur* 385 e, 441 a b, *nubit Navarre regi* 451 f, 514 d, 543 a, 545 f, 547 b, 578 d, 579 a b c, 588 b et seqq., 589 b, 592 a, 751 a b
Elisabetha seu Isabella *Aragonie regis filia* 458 b c, *nubit Philippo. S. Ludovici filio, regi dein hujus nominis III* 474 e f, 508 e, *obit Consuetie in Italia* 518 f, 519 a
Elisabetha *filia comitis Marchie* 298 a
Emilius de Caveleris *episcopus Trojanns* 69 b, 74 f
Emma *vel* Imma *Anglorum regina* 81 d, 87 a, 104 a b c
Eneco *abbas S. Petri Caradinensis* 837 b
 † Ennodius *episcopus Ticinensis* 823 e f
Entius *filius Frederici II imperatoris* 371 a
Entrache (*Galterus d'*) *nobilis Gallus* 696 c d, 697 d
 † Eobanus *episcopus* 218 c f
Ercathay *priuceps Tartarus* 411 e f, 412 c, 413 d e f, 414 a b c, 690 e, 691 f
Eriens *rex Danie* 367 b
Ermenburga *regina* 196 b
Ermina *pia mulier Remensis, cujus Vita litteris consignata* 5 d e
Esmeray (*Erardus d'*) 703 c d
Ethelfridus *rex Northumbrorum* 194 c, 195 d, 196 f, 269 b
 † Evaristus *Papa* 790 f, 791 a
 † Eucherius *Lugduncensis episcopus* 130 d e, 794 d e, 815 h
Eudaldus *sponsus S. Huncgundis virginis* 223 e f, 224 a, 226 d e f, 228 a b, 230 d e, 231 a b c d

Eudo *vel* Odo *comes Niverucensis* 458 d, 475 e, 484 a
Eugenius IV 870 d, 872 e, 873 f, 874 a b, 883 e f, 885 d
Eulalins *episcopus Syracusanus* 823 f
Eulalius *Italicensis episcopus* 110 e f
 † Euphebins *Neapoli patrouus* 209 f
Eusebins *Emissenus episcopus* 130 d e
Eustachius de Atrebatu *Ordinis Minorum legatus S. Ludovici* 507 d
Eustadius *dictus germanus S. Aredii* 483 f, 825 c e
Eustatius *presbyter scripsit vitam S. Eutychiei Constantinopolitani patriarche* 51 f
 † Eutychieus *patriarcha Coustantinopolitanus* 51 f, 170 c

F

† **F**abianus *Papa* 783 e f
Facardinus *vel* Farcardinus *emirus Saraccorum* 419 e, 421 b, 422 b, 698 f, 699 a b
Facundus *Hermianeus episcopus* 449 b
Faracataic *Saraccenus percussor Soldani* 720 f
Falima *Mahometis filia* 708 f
Fanstus *Regiensis episcopus* 130 d
 † Felicianus *episcopus Fulginas* 790 f, 794 a
Felicianus *prefectus* 777 c d
 † Felix *Nolani corpus* 208 a
 † Ferdinandus *Castelle rex* 353 e
Ferdinandus *rex Hispanie* 801 d
Ferdinandus I *rex Neapolitanus* 85 e
Ferdinandus *Alphonsi XI Castelle regis filius* 498 c
Feres-Katay *emirus Egyptus* 432 c
Ferrandus seu Ferdinandus *Flandrie comes* 292 c, 294 e f, 295 a, 296 b c d, 316 f 317 c f, 318 b c d, 320 a, 322 c, 324 a b c, 325 d e, 347 f
Ferrari (*Jacobus Antonius*) 765 d
Ferreolus *presul Lemoricensis* 172 f, 173 c, 181 e f, 186 e, 187 e
 † Fidelis *martyr* 806 e f, 807 c
 † Finanus *presul Lindisfarneus* 197 a, 199 a
Flequieres (*Isabella de*) *Beghinurum Cantiprateusium mugistra* 502 f
Flora *vel* Florida *imperatrix Lotharii conjux* 63 b, 87 b c
Florentius *Hollandie comes* 454 e d
Florentius *tutor Florentii Hollandie comitis* 454 c
Fontaines (*Petrus de*) *jurisperitus Gallus* 505 a, 679 f, 681 b
 † Fortunatus (*Venantius*) *Pictaviensis episcopus* 171 e
Fongeres (*Radalphus de*) *nobilis Brito* 322 d e, 323 b
 112 f
Franciottus (*Cesar*)
 † Franciscus *Solanus Ordinis Minorum* 913 f, 917 f
Franciscus I *rex Fraucorum* 795 b
Franciscus *Antonius Jauno episcopus Brjauensis* 69 c, 74 e
Franciscus *Antonius Punxi episcopus Asculanus* 69 c
Franciscus *Claramontius Norwomensis episcopus* 224 d
Franciscus *Protonobilissimus episcopus Trivicanus* 69 d, 74 f
Franciscus *Scanegata episcopus Abellinensis* 69 c, 73 a, 74 e
Frau-

- Franciscus Vignola *episcopus Minerbiaensis* 74 f
 Fredericus I *imperator* 96 d, 403 a
 Fredericus *filius Frederici I imperatoris* 403 a
 Fredericus II *imperator* 63 d e, 222 c, 223 d, 299 e, 328 e, 337 f, 342 c d e f, 353 a b, 355 a, 357 e, 362 d e f, 363 b e f, 365 b e f, 366 a b c d e f, 367 a b e d, 368 a b c d e f, 369 a b c e f, 370 a b c d e f, 371 a b c d e f, 372 a b, 384 e, 386 b, 388 b e d e, 391 e f, 392 a, 394 c d e f, 395 a b c d f, 396 f, 397 a, 400 e f, 403 a, 406 b, 414 f, 415 a, 425 b, 431 b, 713 d, 713 d, 729 e, 781 c
 Fredericus IV 874 c d
 Frenham (*Nicolaus de*) *doctor Anglus recedit Parisiis* 314 b
 † Fructuosus *Braecarensis episcopus* 109 c d
 † Frumentius 24 f
 Frumons (*Joannes*) *eqnes* 725 b
 Fucillense (*Joannes de*) *nobilis* 604 f
 Fulbertus *antistes Cameracensis* 86 f
 Fulco *Aadegavensis rex Hierosolymæ* 404 c, 741 c
 Fulco *Tolosanus episcopus* 302 c, 303 b c, 309 a
 † Fursei *corpus translatum* 433 f
- G
- Gabriel de Zarate *provincialis Ordinis Prædicatorum Peruanus* 989 b
 Gaisadinus *leonii soldanus* 409 c, 692 b
 Gains *vel Cains scriptor antiquus* 784 f, 785 a b
 Galanus (*Clemens*) *scripsit Conciliationem ecclesie Armeniæ cum Romana* 26 d
 Galterus *Comutus archiepiscopus Senonensis* 322 c, 338 f, 339 e, 354 e f, 356 b f, 359 b c, 360 b c d e f
 Galterus *episcopus Caratensis* 322 e
 Galterus de Brienne *Jafæ comes* 406 e f, 431 e, 684 c, 687 a, 732 h, 734 b c, 738 h c d e f, 739 b c
 Galterus III *comes Brenensis* 739 c d
 Gamans (*Joannes*) *S. J. varia nobis transmissit* 540 b
 Garimundus *presbyter Gallus* 641 f, 647 a b
 Garnerus *Landuacensis episcopus* 391 b
 Gaspar Flores *pater S. Rosæ Liuanæ* 894 c, 902 d
 Gattula (*Erasmus*) *scriptor Historiæ abbatie Casianensis* 86 f
 Gavantus (*Bartholomæus*) *dissertationem scripsit, ut peccaret Nathanaelem non aliam esse a Bartholomæo apostolo* 7 b
 Gaucelinus (*Raymundus*) *nobilis Provinciae* 393 d
 Ganfredus *Prior Yosiensis scriptor* 173 c
 Gaufridus *Bellovacensis episcopus* 331 c d, 335 a b, 337 c
 Gaufridus de Bello-loco, *Ordinis Prædicatorum, confessarius S. Ludovici, ejus Vitam scripsit* 275 b c e f : *de eodem* 276 a b c, 277 h, 448 b, 516 d, 517 b, 518 a, 522 a b, 544 e f, 543 e, 552 d f, 557 f, 559 b c, 562 d, 563 a, 584 f, 586 f, 595 c d, 606 c, 613 d f
 Gaufridus *frater Angliæ regis Richardi* 459 b c
 Gangelmus *favulus S. Ludovici* 562 c d
 † Gangerici *corpus* 86 f
 Gaymaches (*Joannes de*) 705 d
 Geisericus *Wandalorum rex* 460 b c
 Gelaliddinus *Mankberni princeps Chorasmiorum* 408 e f
 Gembertus *S. Bonifacii discipulus* 243 a, 254 f
 Geminianus *episcopus Sedis apostolicæ legatus* 150 c, 453 a, † *Genesii varii* 123 b c e f, 424 a b
 † *Genesius Sciarenensis qualis* 426 f, 427 a b c d e f et seqq.
 Gennenses 415 d e, 488 e f, 493 b, 506 c, 509 e
 Georgio (*Dominicus de*) 763 e
 Georgius *episcopus Syracusanus* 827 a
 Geraldus de Mota *hereticus Albigensis* 299 b
 Gerardus *Cardinalis episcopus Sabinensis* 527 a
 Gerardus *abbas Insulanus* 224 c, 238 e
 Gerardus *Ordinis Minorum, socius ministri Generalis* 225 a
 † Gerardus *Parisiensis monachus Regalis-Montis* 573 b
 † Germannus *episcopus Capuanus* 819 b
 Gerson (*Joannes*) *cancellarius Parisiensis* 5 e, 873 c d e
 Ghines (*Arnulphus, Robertus et Henricus de*) *fratres* 738 a
 Gibellini *Florentia: gaudent de captivitate S. Ludovici* 425 c
 Gilo de Remis *inchoavit Vitam S. Ludovici* 277 b
 Ginettus (*Mactius*) *S. R. E. Cardinalis* 893 c d
 Ginghis-chan *Tartarorum imperator* 407 a b c d e f, 408 a b, 732 a b c d e
 Girardus *episcopus Eduensis* 499 b c
 Girardus *comes de Rossiglione* 443 d
 Giso *ecclesie S. Quintini thesaurarius* 234 e, 235 b
 Gisulphus *episcopus Marsicanus* 814 a
 Gohertus *Asperi-montis* 688 b
 Golliridus *Viterbiensis* 94 b
 † Goslini *abbatis corpus* 795 c
 Golhi *Romana invadit* 267 e
 Goulu *serrus S. Ludovici* 736 c
 Grandimontensis *Ordo* 450 f
 Grandoviler (*Henricus de*) *nobilis Galus* 499 d
 Grassi (*Antonius*) *S. J.* 773 d
 Grassi (*Stanislaus Maria*) *S. J.* 765 e f
 † Grata *Becconensis* 800 b c d e f, 802 a b c, 803 a b, 805 c
 Gratianus *imperator* 814 e, 815 a
 Gravenr (*Joannes le*) *Vitam scripsit venerabilis Erasmæ* 5 f
 † Gregorius *Papa I, seu Magnus* 1015 f, 4016 a
 † Gregorius *Nazianzenus* 201 c
 † Gregorius *Papa II* 244 e, 245 d, 246 d f, 247 a, 260 b
 † Gregorius III 120 c, 834 e
 Gregorius IX 295 f, 299 c d e, 302 a b c d, 314 c d e, 315 a b c d e, 327 c, 330 c e f, 334 f, 335 a, 336 c, 337 c d e f, 339 a, 340 b c d, 345 b c d e f, 346 a b c d, 349 c d e f, 353 e f, 354 b c, 357 d, 359 f, 360 a b, 362 d, 365 f, 366 a b c d e f, 367 a b c d e f, 368 a b, 369 b c d e f, 370 d e, 371 a e, 385 f, 497 b, 523 e f
 Gregorius X 275 c d e f, 472 c d, 492 d, 519 d, 523 a b, 526 b c e, 559 c
 Gregorius XIII 99 a
 Gregorius XV 531 a b
 † Gregorius *Turonensis episcopus* 472 a, 473 b, 475 c d e f, 476 c d, 409 a
 Gregorius *Armenorum episcopus*
 Gregorius de Lauro *abbas Sagittariensis scripsit Vitam*

- Vitam B. Joannis a Carumola* 856 e f
 Grimaldus episcopus Marsicanus 813 f, 814 a
 Grimoaldus rex Longobardorum 820 f, 821 b
 Grimoaldus junior dux Capuanus 818 f, 820 f,
 821 a b d
 Grudé (Franciscus) dominus de la Croix du
 Maine 279 c
 Guarnerius (Joannes Antonius) scriptor 798 f
 Guerinus (Martianus Antonius) varia nobis
 transmisit 798 c f
 Guhart (Guilielmus) poeta Gallus 283 b c,
 285 e
 Guido Autissiodorensis episcopus 450 a 466 f,
 475 e, 476 a b, 679 f, 680 a b, 681 c d
 Guido episcopus Claromontanus 351 d
 Guido de Lusignan rex Hierosolymitanus 404 e
 f, 405 a, dein Cypri 405 d
 Guido de Domno-Petro Flandrie dein comes
 396 c, 454 a e d, 487 c, 510 c, 688 b,
 689 c
 Guido IV comes Forensis 700 d
 Guido V comes Forensis 699 c, 700 d
 Guido eques 417 b
 Guidonis (Bernardus) episcopus Lodevensis
 286 a
 Guiducci (Ignatius) scripsit Vitam S. Humi-
 litatis 816 e f
 Guilielmus Hollandie comes, et rex Romano-
 rum 410 f, 450 b, 454 a b c, 455 b, 553 c
 Guilielmus Sicilie rex 769 e
 Guilielmus S. R. E. Cardinalis tituli S. Marci
 489 c d e
 Guilielmus archiepiscopus Beneventanus 90 e
 Guilielmus archiepiscopus Rotomagensis 517 c f,
 572 b, 616 c, 757 d
 Guilielmus de Brosse archiepiscopus Senonensis
 492 b
 Guilielmus Abrincensis episcopus 327 e
 Guilielmus episcopus Ambianensis 526 e, 527 b
 Guilielmus episcopus Autissiodorensis 517 c f,
 572 b, 616 e
 Guilielmus Aurelianensis episcopus 391 b
 Guilielmus de Casellis episcopus Lutecensis 125 d
 Guilielmus Marafinius episcopus Noriomensis
 224 d
 Guilielmus Parisiensis episcopus 312 f, 313 b,
 314 a, 315 a b c, 322 c e, 331 a b, 360 a,
 386 d, 389 f, 390 a, 401 a c, 329 c, 577 a,
 677 f, 678 a b f
 Guilielmus de Pontoise abbas Cluniacensis ac
 deinde Olivensis in Achaia episcopus 750 c d
 752 a
 Guilielmus S. Dionysii in Franciâ abbas 437 b
 Guilielmus Vosiensis abbas 174 h d
 Guilielmus decanus Abrincensis 326 e
 Guilielmus de Domno-Petro Flandrie comes de-
 signatus 396 c d, 428 b, 430 c, 454 a e, 688
 b, 689 c, 710 d e, 713 h, 720 a, 721 a,
 723 f, 724 f, 747 b d
 Guilielmus vice-comes Lemoricensis 326 b
 Guilielmus Archiepiscopus Parteniaci dominus
 302 a, 384 a
 Guilielmus de Rubruquis Ordinis Minorum le-
 gatus ad Tartaros 435 d e
 Guilielmus Carnotensis Ordinis Prædicatorum,
 ac sacellanus S. Ludovici, ejus Vitam sup-
 plevit 276 a b c d, 516 d, 522 b, 559 c, 562
 c d e, 565 a
 Guilielmus de Podio Laurentii scriptor 285 f
 Guilielmus de sancto Amore doctor Parisiensis
 467 a b c d e f
 Guilielmus le Breton de Chambrilles accensus
 S. Ludovici 573 c
 Guilielmus le Breton du Nenf-Chastel famulus
 cubicularius S. Ludovici 573 c
 Guilielmus comes Arvernensis 174 a
 Gundobaldus rex Burgundionum 822 f, 823 a
 † Guntramnus rex Burgundiæ 822 e f
 Guthiernus seu Gurchiernus Kemperlegiensis ab-
 bas 273 b
 Gymnosophiste philosophi Æthiopiæ 23 b

H

- Hæcco Norvegia rex cruce signatus 398 b c d e
 Haitonus Armenia rex 409 b c, 411 c, 412 b,
 692 b
 Haly caput sectæ ejusdam Mahometanæ 707 b,
 708 f, 709 a, 730 e f, 731 f
 Harcourt (Agnes de) abbatissa Longi-Campi
 Vitam scripsit B. Elisabethæ 280 c
 Harpsfeldius (Nicolaus) 266 f, 267 a
 Heddius Stephanus scriptor Anglus 495 e f
 † Helena 200 f, 201 e, 208 d e, 372 e
 Helias Guarini abbas Grandis-Silvæ 303 e,
 304 a
 Henricus II imperator 84 c
 Henricus imperator V, aut VI aliis 222 e
 Henricus Romanorum rex, filius Frederici II
 209 c
 Henricus Thuringiæ lantgravius, rex Romano-
 rum electus 394 c
 Henricus imperator Constantinopolitanus 354 e
 Henricus rex Francorum 237 f, 240 d
 Henricus II 795 b
 Henricus IV 289 b e
 Henricus I rex Angliæ 833 d, 835 d
 Henricus II 386 f, 686 a
 Henricus III 294 a, 295 d e, 298 b, 302
 a, 317 c, 318 f, bellum parat S. Ludovi-
 co 319 a b c f, et cum potenti exercitu trans-
 fretat in Britanniam Armoricanam 321 b c d e f,
 323 a b c d, 324 c, 326 d e, inducias pa-
 cis citur 327 a b, 340 d f, 341 a b c d, 343
 a, 353 f, 354 a, 370 a, 377 c d e f, 378 a
 c, 379 e f, 380 a b c f, 381 a b d f, 382 a,
 383 a b c d f, 384 e, 385 a b c d, 386 e,
 387 c, 388 d, 395 d e, 397 f, 398 a, 441
 b c d e f, 442 a b c d, 452 a, 455 b c, 459
 d e f, 460 a b c, 465 c d e f, 466 a b d, 474
 b, 477 b c d e f, 478 a b, 479 a h, 481 a b c f,
 486 d, 491 c, 498 e f, 680 c, 685 b c d,
 751 c d, 752 f,
 874 c
 Henricus VI 874 c
 Henricus filius Eduardi Angliæ dein regis 498 e
 Henricus de Lusignan Cypri rex 409 e, 415 b
 Henricus de Villiers aut Villars archiepiscopus
 Lugdunensis 757 e, 758 e
 Henricus archiepiscopus Remensis 332 a, 333
 a b f, 343 c e f, 344 b e d e f, 345 a c
 Henricus archiepiscopus Senonensis 466 e f
 Henricus III Brabantie dux 455 c
 Henricus filius ducis Brabantie 500 b
 Henricus Laryus comes Campaniæ 328 d, 683
 b, 684 d e, 686 a c, 687 b
 Henricus comes Campaniæ, ac regni Hierosoly-
 mitani administrator 328 d e, 351 e, 405 d f,
 409 a, 683 b c
 Henricus comes Luxemburgensis 486 c
 Henricus Barri comes 292 d e, 294 c, 295 d,
 296 f, 297 b e, 298 b, 317 c d, 323 f,
 324 a b e, 325 c, 326 a, 358 a b, 712 c,
 714 b
 Henricus comes Grandipratensis 689 e
 Henricus

- Henricus de Braucion *Jossecandi II filius* 710 f
 Henricus d'Aties *monachus Vallis Cernaii* 522 c,
 Henricus *Prior Hospitalariorum* 705 f, 706 a e
 Henricus de Colonia *Ordinis Prædicatorum* 359
 b c, 360 d
 Heraclius *imperator* 201 f, 202 a
 Hermannus *Contractus* 93 e
 Hermannus *Pangilupus auctor Fraticellorum dictus*
 841 c
 Herluinus *abbas Beccensis* 762 d e
 Hermogenes *ab Apostolo memoratus* 158 d e f,
 461 a
 Hertoldus *Mirabelli dominus* 382 f, 383 a
 Hertsworm (*Arnoldus*) *Prior S. Crucis* 407 a
 Herveus *Rotouensis abbas* 274 a
 † Hilarius *Arelateusis episcopus* 130 e, 133 c
 † Hilarius *Pictoriensis episcopus* 606 f, 607 e
 Hinguar *vel Ynguar princeps Donus* 197 c,
 266 c, 269 d
 † Hippolytus *martyr* 790 c e, 791 b d
 Hludens (*Petrus*) *cubicularius S. Ludovici* 627 e
 † Honoratus *Arelatensis episcopus* 133 c, 134 d
 Honoratus *Massiliensis episcopus* 133 c, 134 d
 Honorius *Papa* 345 d
 Honorius III 294 f, 295 a
 Honorius IV 528 a
 Horgne (*Galteras de la*) *vir nobilis* 710 e
 Hospitalarii 415 a, 419 a, 719 d, 736 b c,
 743 c d
 Hubba *princeps Danus* 197 c, 266 c, 269 d
 Huclanus (*Melchior*) *scriptor* 127 b
 Huclius *Abrincensis episcopus scripsit Origines*
Cadomenses 465 b
 Hugo de Lusignan *Cypri rex* 105 f
 Hugo *Italix rex* 113 b
 Hugo III *dux Burgundiæ* 405 b c, 741 c d e f,
 742 c
 Hugo IV *dux Burgundiæ* 292 d e, 347 b c,
 324 b c d, 325 b c, 326 a, 337 b, 345 c,
 358 a, 387 d, 391 b, 396 f, 416 a, 421 e,
 449 f, 450 a, 484 a, 610 c, 683 f, 684 a,
 686 e, 688 h, 691 f, 692 f, 702 d, 704 f,
 713 b c
 Hugo *Burgundiæ comes* 750 f, 751 d e, 752 e
 Hugo *Marchiæ comes* 292 b, 294 c, 295 a b
 c, 296 e f, 297 a b c d e f, 298 a b c, 317
 c e, 321 b e, 326 a, 327 a, 345 c, 348
 a b e f, 377 d e f, 378 a b e d e, 379 b f,
 380 b, 381 a b c e f, 382 b e d e, 383 f,
 394 b, *vulneratur graviter ante Damiatam,*
ex quo vulnere obiit 418 c d, 485 a b c d,
 687 e, 688 h, 689 d
 Hugo *filius Hugonis Marchiæ comitis* 298 a,
 382 b c, 688 b, 689 d
 Hugo *Marchiæ et Engolismi comes* 363 f,
 464 a h
 Hugo *vicecomes Thoartii* 298 d c
 Hugo *episcopus Claromontanus* 384 h
 Hugo *abbas Flaviniacensis scriptor* 59 d
 Hugo de Dina *egregius prædicator ex Ordine*
Minorum 750 d e f, 752 b c
 Hugo (*Carolus Ludovicus*) *edidit Monumenta*
sacræ antiquitatis 523 b
 Humbertus *minister Ordinis Prædicatorum* 452 d
 Humfridus de Thoron *vir nobilis* 328 e
 † Humilitas *abbatissa Ordinis Vallis-Umbrosæ*
 845 b c, 846 c d e, 847 a f, 848 a b e,
 851 f
 Hunnericus *princeps Alanicus* 460 c
 Hyacinthus de Calce *episcopus Ariauensis* 69 d,
 74 f
- Hyacinthus de Parra *Ordinis Prædicatorum*
 901 h
- I
- Ibelinus (*Baldwinus*) *Seuiscallus Cypri* 710 b,
 711 c, 718 f, 720 a, 721 a
 Ibelinus (*Balianus*) *Beryti dominus* 695 c
 Ibelinus (*Balianus*) *filius domini Assur* 437 d
 Ibelinus (*Guido*) *supremus militia præfectus in*
Cypro 710 b, 711 c, 718 f, 720 a, 721 b
 Ibelinus (*Joannes*) *comes Jafensis* 437 d,
 693 e f, 695 c d, 727 d, 736 e
 Ibelinus (*Joannes*) *dominus Assur, ac guber-*
nator Acconis 740 e, 741 a, 742 a b
 Imbertus *vel Humbertus de Bello-joco supreus*
deinde militia præfectus in Francia 291 a,
 298 d, 299 a 302 e, 357 e, 384 b c,
 685 a, 696 b, 701 e, 704 a e, 705 c e f,
 720 a, 728 d
 † Innocens *vel Innocentius Cenomauensis episco-*
pus 141 f, 142 a b, 143 e
 Innocentius *Papa III* 223 d
 Innocentius IV 289 e, 304 h, 305 b, 312 b,
 360 d, 361 a b c d, 385 f, 386 a, 388 a b c
 d e f, 389 c d, 591 e f, 392 a b c d e f, 393
 b e, 394 c d f, 395 a b c d, 396 c, 397 a,
 398 e f, 399 a b c, 402 f, 403 a b c, 425 b,
 434 d e, 433 e f, 474 b, 497 b, 523 f,
 524 a, 873 h
 Innocentius V 526 c d
 Innocentius VII 779 b
 Innocentius VIII 126 f
 Innocentius XI 904 f
 Innocentius XII 76 a, 770 a, 772 d
 † Irmina *abbatissa* 241 b d
 Isaac *episcopus Genevensis* 815 b c
 Isabella *regina Hierosolymitana, filia regis U-*
marici 328 d e, 403 d f, 683 c, 686 h
 Isabella *Angliæ regis filia nubit Frederico II*
imperatorii 342 d
 Isabella *Angliæ olim regina, deici Marchiæ co-*
natissa 294 c, 298 a, 377 d e, 378 f,
 382 b e d
 Isembardus *cognus S. Ludovici* 373 c, 603 c d
- J
- † Jacobi *Alphæi brachium* 102 c
 † Jacobus de Marchia 209 f
 Jacobus *rex Aragonum* 339 d, 340, b e,
 378 a, 381 e, 388 d, 393 e f, 457 f,
 458 a b c d, 474 e f, 475 a h, 478 d
 Jacobus *Cardinalis Prænestinus legatus in Fran-*
cia 366 e f, 371 a e
 Jacobus *episcopus Suessionensis* 292 f, 293 a b c
 Jacobus *episcopus Lucensis* 414 h c
 Jacobus du Chastel *episcopus, ut dicitur, Sues-*
sionensis 725 c
 Jacobus Antonius *canonicus Florentinus* 69 d
 Jacobus *Sanseverinus Clarimontis comes in regno*
Neapolitano 859 d e, 862 a
 Jacobus *Castrî-Gonterii dominus* 455 c
 Jacobus Antonius de Antonellis 69 d
 Jacobus *ex Ordine Prædicatorum* 355 d, 356 a
 Jacobus *Hungarus Pastorellorum dux* 433 a b
 Lambertus *archiepiscopus Cantuariensis* 828 c f,
 829 c, 833 a
 Janellus (*Basilus*) *scripsit de corpore S. Bor-*
tholomæi pro Beneventanis 77 d
 Janningus (*Conradus*) *dubia quædam proponit*
Cardinali Ursino de corpore S. Bartholomæi
 79 f, 80
- † Januarii

- † Januarii corpus 85 e f, 88 c, *idem* patronus
Neapoli 209 f
 Jay (*Joannes de*) *vir nobilis* 384 c
 Joanna *Burgundica Franciæ regina, uxor Phi-*
lippi Calesii 538 b c
 Joanna *regina Neapolitana* 889 c
 Joanna *filia comitis Tolosani desponsata Alphon-*
so fratri S. Ludorici 305 d e, 308 d, *ei-*
dem nubit 354 c d, 377 b, *obit Corneti in*
Etruria 519 a
 Joanna *filia Philippi Bononiæ comitis* 337 b,
 458 c
 Joanna *Flandriæ comitissa* 292 e, 294 e f,
 295 a, 296 b, 347 f, 333 d
 Joanna *filia comitis Pontificensis* 343 a, 353 d
 † Joannis Baptiste *varii discipuli* 20 b c
 Joannes Baptista *Foppa archiepiscopus Beneven-*
tanus 64 a 67 d
 Joannes Baptista *de Marinis magister generalis*
Ordinis Prædicatorum 900 c, 904 d
 Joannes Baptista *Feuillet Ordinis Prædicatorum*
 901 c
 Joannes Baptista *Wouters Ordinis Prædicatorum*
 901 c
 † Joannes *apostolus et euangelista* 848 b e d,
 853 e f
 † Joannes *Capistranus Ordinis Minorum* 871 ab,
 875 h, 886 a d
 † Joannes *Nepomucenus* 825 b
 B. Joannes *de Perusio* 824 f
 B. Joannes *Parmensis minister generalis Mino-*
rum 467 b d
 Joannes *Papa IV* 113 a
 Joannes *VIII* 819 b
 Joannes *X* 114 b c
 Joannes *XIII* 63 c
 Joannes *XX, aliis XXI* 526 d
 Joannes *Francorum rex* 538 b c
 Joannes *Angliæ rex* 283 f, 294 a, 386 f,
 459 b e d
 Joannes *de Brienne rex Hierosolymitanus, ac*
deinde imperii Constantinopolitani adimini-
strator 293 e, 357 b, 405 f, 406 a, 417 a,
 694 e e, 717 a
 Joannes *Bataltez seu Valatzez imperator Græcus*
 335 f, 733 c, 737 e
 Joannes *frater S. Ludorici in pueritia mortuus*
 284 a b c, 291 f, 297 e f, 328 e, 394 b
 Joannes *filius S. Ludorici mortuus in iuventute*
 400 b c, 517 b
 Joannes *Tristanus comes Nivernensis, filius S.*
Ludorici nascitur Damiatæ 425 b, 438 c, *nup-*
tias contrahit 483 f, 484 a, 487 b, 498 h,
 501 e, 508 c e, *moritur in Africa* 513 e f,
 543 a, 545 f, 547 ab, 556 e, 578 e, 589 b,
 e, 725 f
 Joannes *Brabantæ dux nuptias contrahit cum*
Marygita filia S. Ludorici 500 a b
 Joannes *I Britannicæ Armoricæ comes* 322 d,
 342 a, 348 d, 391 b, 441 a b, 461 d, 487 b,
 640 c e, 611 a, 612 d, 667 h, 679 a, 681
 f, 750 f, 751 a p, 752 e
 Joannes *hujus filius, deinde comes et dux Bri-*
tanniæ II 487 c, 510 e, 677 a
 Joannes *III dux Britanniæ* 677 a
 Joannes *comes Droicensis* 684 f, 687 d
 Joannes *de Dreux comes Matisronensis* 324 b,
 358 a b, 711 a e
 Joannes *comes Cabillonensis* 325 e, 326 b,
 454 f, 750 f, 751 d e, 552 d
 Joannes *Cabillonensis comes Antissiodorensis* 566 f,
 568 d e, 630 f, 631 f
 Joannes *comes Saessionensis* 322 f, 391 c, 428 b,
 640 e, 679 d, 680 e, 685 a, 705 b c e, 720 a,
 721 b, 723 f
 Joannes *Anji comes* 326 b, 487 h, 737 f,
 738 a
 Joannes *Pontivi comes* 505 e
 Joannes *d'Oisi comes Caruteusis* 292 e, 322 f
 Joannes *Sanseverinus Saponaria comes* 857 f,
 858 a
 Joannes *Vincislaus Sanseverinus comes Clarimontis*
in regno Neapolitano 860 a
 Joannes *de Acon (de Bricunc) supremus pincer-*
na in Gallia 512 c d e f, 572 f, 574 a
 Joannes *Beccus patriarcha dein Constantinopoli-*
tanus 544 a b c
 Joannes *de Courtenay archiepiscopus Benevensis*
 489 b c
 Joannes *archiepiscopus Toletanus* 374 c,
 400 c d
 Joannes *Baucianus antistes Avelatensis* 125 d e
 Joannes *de Montlaur Magalonensis episcopus*
 339 d
 Joannes *Franciscus de Laurentiis episcopus Ve-*
nusinus 73 a, 74 f
 Joannes *ab Eps abbas Pruniciensis* 113 f
 Joannes *abbas Aroasianus* 224 d
 Joannes *de Messina abbas S. Pauli* 883 f, 885 d
 Joannes *abbas S. Quintini Insulanus* 224 d
 Joannes *abbas Vermudensis* 224 d
 Joannes *abbas Pulsanensis* 87 f
 Joannes *abbas Præjectensis* 224 d
 Joannes *Jordanus canonicus Abellinensis* 69 e
 Joannes *ueros B. Margaritæ Faventinæ* 845 e,
idem, ut apparet, presbyter Florentinus, et
scriptor Rerelationum B. Margaritæ Faven-
tinæ 846 e
 Joannes *sacellanus Joannis Joinvillii* 715 f
 Joannes *Andreas Faure Ordinis Prædicatorum,*
 901 h
 Joannes *Antonius d'Anbermont Ordinis Prædi-*
icatorum 901 e
 Joannes *de Boschet Ordinis Prædicatorum* 573 h
 Joannes *de Lorenzana Ordinis Prædicatorum,*
confessorius S. Rosæ Linanæ 916 a, 925 a,
 931 e, 934 e, 935 b, 982 e
 Joannes *de Vargas Machuca Ordinis Prædicato-*
rum 899 e f
 Joannes *Ordinis Prædicatorum ad Tartaros le-*
gatus 444 b c
 Joannes *le Clerc Ordinis Prædicatorum* 573 b
 Joannes *de Montibus Ordinis Minorum, cha-*
rus S. Ludorico 516 d : *idem, ut videtur,*
 589 b
 Joannes *de Samessio (Samois) Ordinis Mino-*
rum 517 f, 535 e, 572 b, *fit episcopus*
Icoriensis 573 e, 757 e f, 758 e
 Joannes *Latiniacensis Ordinis Minorum* 659 a
 b c
 Joannes *Asperi-montis dominus* 688 d, 710 e,
 711 d
 Joannes *dominus de Aucerville* 688 r
 Joannes *dominus Sullincensis* 610 d
 Joannes *Valeriaci (Valery) dominus* 649 d e,
 695 e, 703 f, 704 a, 705 f, 713 c,
 718 f
 Joannes *Tinnuthensis scriptor* 830 e
 Joannes *serrus S. Ludorici* 694 d e
 Joannes *Wilhelmus Lipman Ordinis Prædicato-*
rum 900 d e
 Joannis (*Hieronymus*) *scriptor Ordinis Præ-*
dicatorum 864 c d f
 Joannidus

- Joannidus S. Aredii pater 173 d, 178 e, 482 e,
 825 c
 Joffridus Catalannensis episcopus 387 b
 Joinville (Simon de) pater Joannis Joinvilli
 ac Jorisvillæ dominus 323 f, 325 bc,
 684 a
 Joinville (Joannes de) familiaris S. Ludovi-
 ci, cujus vitam scripsit 278 df, 279 ab
 edef, 280 abcdef, 281 abcd, 434
 cd, 437 a, 573 a, 391 cde, 392 c
 d, 607 e, 609 e, 610 a, 672 e, 673
 b, 674 abcde, 679 be, 684 f, 687
 d, 688 bcde, 689 ef, 690 f, 696 b,
 699 bcd, 701 be, 703 abcdef, 704
 ef, 705 bcdef, 706 a, 707 ef, 710
 de, 715 abc, 716 abcdef, 717 def,
 718 ab, 723 e, 724 abc, 725 de, 726
 cd, 727 def, 728 abdef, 732 cd,
 733 f, 736 ab, 743 cdef, 745 bcd,
 746 abc, 747 f, 748 ab, 749 a, 750
 f, 753 cd, 753 eb, 755 ef, 756 a, 757 f,
 758 a
 Joinville (Godefridus de) frater Joannis Join-
 villi 711 ae
 Joinville (Godefridus de) dominus Vallis-colo-
 ris, item frater Joannis 688 c, 689 e
 Joinville (Jolanda de) 680 e
 Jolanda filia comitis Nivernensis 458 e, nubit
 Joanni filio S. Ludovici 483 f, 484 a
 Jolanda filia Petri Britanniae comitis 297 ef,
 328 bc
 † Jonas martyr 719 e
 Jordanus Cardinalis S. Eustachii 527 a
 Jordanus episcopus Lemovicensis 92 d
 † Josephus archiepiscopus Thessalonicensis 33 f
 † Josephus Hymnographus 33 ef, 101 bcde
 Josephus Catalanus episcopus Larinensis 69 e,
 74 e
 Josephus de Lazara episcopus Aliphanus 69 c,
 74 e
 Josephus Schinosi episcopus Casertanus 73 a,
 74 f
 Josephus Lothello Ordinis Prædicatorum 901 b
 Josiæ regis laus, quocum comparatur S. Ludo-
 vicus 542 ef et seqq.
 Jossrandus II Branciduni dominus 710 f, 711
 abcde
 Jovane (Joannes) scriptor Italus 766 b
 Judæi in Gallia legibus cohibiti 325 ef, 337
 bc, eorum libri combusti 359 abcdef, et
 seqq., 436 ab, 461 a
 Juhellus Remensis antistes 391 b
 † Julianæ matronæ corpus 795 c, 797 ef
 † Julianus Brivatensis martyr 177 b, 184 e,
 485 e,
 † Julius senator et martyr 142 abc, 145 cd
 e, 446 b, 117 c
 Julius episcopus Sabinensis Cardinalis Sacchetti 768 de
 Justiniano (Fredericus) nobilis Venetus 488 e
 Justinianus imperator 51 f, 166 d, 167 abc
 def, 168 acdf, 469 ae, 170 b
 Justinianus Rhinothinctus imperator 820 af
 Justinus II imperator 50 c
 † Justinus presbyter 790 b, et martyr 790 c,
 791 de
 Juvencus presbyter Hispanus 42 d
 Juveni (Galternus de) nobilis Gallus 391 c
- K
- Kiefferus (Matthæus) munitus Præmensis
 113 ef
- L
- Laban (Richardus) saltuarius regius 61
 cde
 Lactantius 199 f, 200 f, 201 e
 Ladislaus rex Neapolitanus 90 e, 94 de
 Lambertinis (Prosper de) S. R. E. Cardinalis,
 nunc Papa Benedictus XIV 100 a, 619 b,
 825 ab
 Lambertus episcopus Lingonensis 3 f
 Lambertus de Cullura Ordinis Minorum legatus
 S. Ludovici 507 d
 Lambertus Ordinis Prædicatorum 612 f
 Lambertus Schaïnaburgensis 93 e
 Lancelot vir militaris 511 e
 Lancicinus (Nicolaus) S. J. 6 a
 Landenulphus Beneventanus princeps 94 ef
 Landolphus archiepiscopus Beneventanus 63 c,
 98 b 102 f
 Landricourt (Hugo de) nobilis Gallus 743 d
 Landulphus princeps Beneventanus in prælio ca-
 dit 44 ef
 Landulphus II princeps Beneventanus 84 e
 Lanfrancus præsul Cantuariensis 831 a, 833 c
 Laurentius episcopus Cyrensis 107 f
 Laurentius abbas Carolilocensis 572 f, 574 a,
 626 f, 627 abcdef
 Lassere (Ludovicus) vitam S. Ludovici scripsit
 281 f
 Latta Comacini comitissa 103 cde
 † Lazarus Massiliensis, ut fertur episcopus
 777 ce
 † Lebuinus 251 cdef, 252 ae
 Lée (Petrus) nobilis Gallus 611 f
 Leibnitz (Godefridus Guilielmus) edidit Chro-
 nicon Alberici 282 b
 Leicestræ comitissa, filia Henrici III Angliæ
 regis 459 f, 460 a
 † Leo Papa 150 ce, 151 a
 Leo Papp III 39 bc, 114 ef
 † Leo IX 87 e, 88 abcdef, 89 ab
 Leo imperator 150 cd, 151 c, 453 ef, 155 a
 Leo Armeniæ rex 408 f, 409 ab
 Leo Marsicanus Cardinalis episcopus Ostiensis
 78 f, 79 abcde, 81 b
 Leo presbyter SS. Nicandri et Marciani Vi-
 tam scripsit S. Patriciæ 200 bde, 213 de
 † Leodegarius 647 e
 Leodegarius monachus Regalis-Montis leprosus
 530 d, 598 cde
 Leon (Guidemarus de) nobilis Brito 322 de
 † Leonardus 640 b
 Leonardus de Magistris episcopus Capritanus
 206 f
 Leonardus Hansen Ordinis Prædicatorum scri-
 psit vitam S. Rosæ Limanæ 900 b,
 904 cdef
 Leontius episcopus Neapoleos in Cypro 560 e
 Leontius præses 813 b
 Lercat (Petrus nunt Nicolaus) Tyri archiepi-
 scopus 600 de, 601 e
 Levi idem cum Matthæo apostolo 16 de
 Levis (Guido de) 305 d
 Liberatus

- Liberatus *Macerateasis, cum Beato synonymo male confusus* 840 f, 844 f, 842 a c d, 844 b c d f
- Liberius *Papa* 199 f, 200 f, 212 c
- † Liborius *Cenomanensis episcopus* 140 f, 141 a f, 142 c e, 143 a, 145 e
- Licinius *imperator* 808 b f, 810 a c, 811 d
- Linarius (*Otho de*) *vir nobilis* 302 f
- Lissiaci (*Petrus de*) *in Ægypto cæsus* 134 d
- Longa-spata (*Willelmus de*) *comes Sacisberien-sis* 420 c, 422 a d
- Loon (*Petrus de*) *S. Ludovici cubicularius* 573 a, 574 b, 604 b c e, 608 f
- Lopez (*Gregorius*) *scriptor pietate insignis* 917 e f
- Loppi (*Fredericus de*) 703 c d
- Losa (*Franciscus*) *scripsit Vitam Gregorii Lopez* 918 a
- Lotharius *imperator* 61 c d, 113 e
- Lucia *Guerra de la Daga fundatrix monasterii S. Catharinæ Senensis Limæ* 970 a, 972 a
- Lucia *mater Boamundi VI principis Antiochiæ* 737 a b, 738 a
- † Luciani *et sociorum translatio* 472 e
- † Lucianus 41 b, 42 d, 53 b
- Lucius *Papa III* 538 e
- Lucius *Aurelius Vernus imperator* 779 e f
- † Ludgerus *episcopus Monasteriensis scripsit Vitam S. Gregorii Ultrajectini, cujus erat discipulus* 240 c f: *de eodem* 242 b c e, 243 c d, 252 b d e f, 253 a f, 254 a, 261 a b, 263 a, 264 b
- Ludovicus *pius imperator* 61 c
- Ludovicus *Transmarinus Francorum rex* 233 c, 234 ff
- Ludovicus *VI rex Francorum* 294 a, 339 450 f, 355 c
- Ludovicus *VII* 234 a, 404 d, 452 e, 462 c, 586 a, 675 e, 686 a
- Ludovicus *VIII, pater S. Ludovici* 283 e f, 284 a b c e, *moritur* 290 f: *expeditio ejus contra Albigenses* 291 a b, *continentia e, consulit Filio de, testamentum condit e f, tult regnum administrari per Blanchum* 292 b: *de eodem* 292 c e, 294 b c f, 295 a c, 296 c e, 299 a b c e, 300 a b c, 302 a, 309 f, 313 a, 317 b, 328 a, 335 d, 377 b, 386 f, 394 b, 447 a, 463 d, 520 e, 543 b, 558 a, 574 d e, 684 f, 755 c
- Ludovicus *X cognomento Hutinus* 279 a, 281 c d, 672 d e f, 758 e
- Ludovicus *XI Francorum rex* 224 d, 289 b c, 495 c d
- Ludovicus *XII* 539 d
- Ludovicus *XIII* 534 a
- Ludovicus *XIV* 470 b
- Ludovicus *Andegavensis, Siciliae rex* 92 e
- Ludovicus *filius S. Ludovici natus in cunis* 362 b, 386 c d, 431 f, 452 a, 464 f, *obit juvenis* 466 a b c, 547 a, 599 f, 673 f
- Ludovicus *de Bourbon Cardinalis* 537 a
- Ludovicus *a Lotharingia, Curialis Guisins, abbas S. Dionysii in Francia* 538 d
- Ludovicus *de Torres archiepiscopus Montis-regalis in Sicilia* 548 a
- Ludovicus *de Acuna episcopus Burgensis* 835 f, 837 b
- Ludovicus *Carnotensis episcopus* 137 f, 138 b
- Ludovicus *de Bilbao confessorius S. Rosæ* 971 a, 977 e, 988 c
- Ludovicus *essedarius reginæ Marguritæ, S. Ludovici viduæ* 630 e f, 631 a b c d e f
- † Lullus *episcopus Mogantinus* 249 d e f, 250 a d e f, 254 a, 258 b, 259 e, 828 d e
- † Lupus *Bergomensis* 800 b c
- Lupus *Protospata* 93 f
- Lusignan (*Gofridus de*) *nobilis Gallus* 378 e f, 382 d
- Lusignan (*Radulphus de*) 817 d

M

- Mabillonius (*Joannes*) 175 b e d
- Macarius *Humolariensis abbas* 224 c, 237 f, 238 e 240 d
- † Macedonius *patriarcha Constantinopolitanus* 155 b d
- † Magdalenae *corpus* 750 f, 752 c
- Magistris (*Franciscus de*) *scriptor* 499 c
- Mahomet *pseudo-propheta* 707 b, 708 d e f
- Maideston (*Radulphus de*) *doctor Anglus recedit Parisiis* 314 f
- Mailli (*Egidius de*) *nobilis Gallus* 391 c
- Malatesta (*Angelus*) *prior Prædicatorum Florentiæ* 863 b c
- Malatesta (*Carolus et Andreas*) *Ariminensium domini* 91 e
- Malegayca *abbatissa cernobii S. Patriciæ* 220 f
- Malespina (*Sallas vel Sabas*) *scriptor rerum Sicularum* 440 d
- Malliaco (*Petrus de*) 309 a
- Malvoisin (*Guido de*) *nobilis Gallus* 450 b, 706 b f, 710 c d, 727 c d
- Manfredus *filius nothus Frederici II* 63 e 474 b e, 479 h, 480 a, 481 c d, 482 e
- Mansus (*Joannes Baptista*) 499 c
- Marby *ant Marly (Matthæus de) vir fortis* 646 b, 697 d
- † Marcellus *ubtus* 154 c
- Marcellus *de Cavalleriis episcopus Gravinensis* 73 b, 74 f
- Marcellus *appator S. Ludovici occasionem præbet, qua capiatur Christianus exercitus* 745 e
- † Marcellinus *aut Marcellinus Anglus* 247 d, 249 a, 251 d e f, 252 a, 254 a, 259 a, 260 c d e f 261 d
- Marcion *hæresiarcha* 784 c
- Marcuardus *abbas Prumiensis* 113 e
- † Marcus *evangelista* 876 a b, 877 a b
- Marcus *Aurelius Antoninus imperator* 144 c, 779 e f
- Marcavinus *Anglus* 247 d, 259 a, 260 c d e f
- † Margarita *Scotorum regina* 198 f 199 e
- Margarita *Franciæ regina, uxor S. Ludovici* 277 f, 338 f, 339 a b c d, 340 a, 362 a b, 373 a, 390 a, 393 a e f, 402 d f, 403 f, 410 d, 411 c, 425 b f, 438 f, 441 d, 446 h, 466 b, 474 c d, 479 e, 480 b c d, 481 c, 500 d, 545 c d, 553 f, 572 e, 577 b, 578 e f, 608 a b, 611 f, 630, 672 e f, 719 a b, 723 a, 725 e f, 745 d, 746 b c, 748 a b, 749 f
- Margarita *filia S. Ludovici* 455 c, *nubit Jonne Brabantia ilaci* 500 a b, 547 h
- Margarita *soror Balduini II imperatoris* 353 b c
- Margarita *Natarræ regina vidua Theobaldi I* 751 a b, 752 e
- Margarita *Flandriæ comitissa* 396 c d e, 440 f, 450 b, 453 f, 454 a b c d, 461 d, 487 b, 553 c, 611 a, 689 c
- Margarita *comitissa Clacimontis in regno Neapolitano* 859 d, 860 e, 862 a

- Margarita de Bourbon comitissa Campanie 328 b d
 Margarita domina Sidonis 734 c
 Mari (Joannes Baptista) 779 c
 Maria Franciæ regina, uxor Philippi III 664 f, 665 c d
 Maria Hierosolymanæ regina 405 f,
 Maria soror regis Cypri nupta comiti Jafensi 738 c, 739 d
 Maria comitissa Campaniæ, uxor Henrici Largi 683 b, 685 a
 Maria Pontivi comitissa 450 a
 Maria abbatissa canobii S. Patriciæ 221 h
 Maria de Oliva mater S. Rosæ Liuanæ 894 c
 Mariamne soror S. Philippi apostoli 25 c d e f, 902 d, seragenaria fit monialis 971 f
 Marianus Scotus 93 e
 Marinus Comacini comes 103 c d e
 Marsi Salomonis filius scriptor Armeus 13 a
 Martinez (Didacus) S. J. 935 c
 † Martinus antistes Tuconensis 141 a h, 142 b c d e f, 143 a b, 144 c, 145 e f, 146 a b c d e f, 147 a e, 148 d, 590 e, 592 e, 826 a
 † Martinus Papa I 226 b c
 Martinus Papa IV, ante Simon Cardinalis S. Cæciliæ, legatus in Gallia 479 f, 480 c d e, 481 c, 487 f, 490 b, 493 c, 526 b c d e f, 527 a b c d e f, 528 a, 554 b, 555 a b e, 557 c, 572 a, 616 c
 Martinus V 872 d, 880 f, 883 d e, 885 c, 886 f, 887 f
 Martinus Aragoniæ rex 880 f, 881 f
 Martinus Polonus 94 c
 Martius Frezza prior Sagittariensis cænobii 857 e
 Martyrius antistes Antiocheus 154 e
 Mascambrius (Annibal) Stabiensis episcopus Dissectionem edidit pro corpore S. Bartholomæi Beneuentanis asserendo 77 d
 Massa (Gundisalvus de la) questor regis Linæ in Peruvia 925 b, et crebro in Vita S. Rosæ, quæ ejus diu fuit domestica.
 † Materius episcopus Mediolanensis 806 d e f, 807 e f
 Mathildis Bononiæ maritimæ comitissa 301 a, 337 b, 347 f, 353 e, 455 c d, 460 d e, 485 a b c, 600 c, 680 c
 Mathildis Brabantiæ ducis filia nubit Roberto Artesiæ comiti 352 b c
 Mathildis Flandriæ comitissa 294 e
 Mathildis præfecta Nosocomio Vernoniensi 573 d
 Mattoes abbas 815 d
 † Matthæus apostolus 23 c, ejus corpus 208 a
 Matthæus dux Lothuringiæ 317 c, 323 f, 324 a, 325 b e, 684 b, 686 f
 Matthæus episcopus Pistoriensis 840 a d
 Matthæus Vindoboniensis, abbas S. Dionysii in Francia 327 d, 491 b, 499 f, 501 f, 505 c, statutur regni gubernator, proficiscente in Africam S. Ludovico 505 e, 507 f, 522 c d, 572 e, 573 f
 Matthæus presbyter, ac regi sacelli minister 375 b c
 Matthias Biduanensis episcopus 253 e
 Manra uxor S. Victoris episcopi Cenomaneus, eo electo, castitatem profitetur 446 b c
 Manri urbes plebasque Hispaniæ aut abolerunt aut alio transtulerunt 110 c
 † Mauritius dux Thebææ legionis 792 c d e, 793 e f, 794 a d e f, 796 a, 797 a, 799 a b c, 815 b d
 Mauritius archiepiscopus Rotomagensis 328 f, 330 a b c d e f, 331 a b
 † Maxentius abbas, S. Severi discipulus 157 h c
 † Maximinus Aquensis antistes 777 e e f
 Maynet (Joannes de) prætor 631 f
 Megingodus, aut Megingandus et Megingodus, episcopus Wirceburgensis 258 b, 259 e f
 † Melanius Rhedoneus episcopus 143 c d
 Melanget Oenci Calydoniæ regis filius 84 e
 Meledinus. Vide Camel.
 Meliteniotes archidiaconus Constantinopolitanus 514 b c
 Melle (Fouqualdus de) nobilis 702 f
 Menardus (Claudius) eam edidit de S. Ludovico 276 c, 279 b
 Meno abbas Ordinis Præmonstratensis in Frisia 523 b
 Menoncourt (Raynaldus de) 703 c
 Merleto (Willelmus de) obit in Cypro 410 c
 Meropius Tyrius philosophus 23 d
 Mesmes (Guilielmus de) capellanus S. Ludovici 539 e
 Metenses federati cum duce Lotharingiæ 324 a
 Metrodorus philosophus 23 d
 † Metrophanes episcopus Byzantinus 809 b
 Michael Palæologus Græcorum imperator 506 a, 507 a h d
 Michael Pitirrus episcopus Thermulanus 69 a c e, 71 e, 72 b, 74 e
 Michael Ramomondi 69 e
 † Micheas episcopus, ut fertur, Hibernus, de quo varia fabulosa 3 c d e
 Milo Belloracensis episcopus 331 c d f, 332 a b c d e f, 333 c d, 334 b c, 335 a
 Mirapice (Petrus de) nobilis Gallus 365 c d
 Moaddham (Al malek al) Egypti soldanus 421 a b c, 423 d, 426 a b, occiditur a suis c d e f, 561 c, 609 e, 712 d e, 714 f, 719 b c, 720 a c d e f
 Monachus Patavinus scriptor 523 b
 Montbeliard (Eschiva de) Beryti domina 623 c, 695 c
 Montbeliard (Eudo de) Tiberiadis dominus 738 d, 734 d
 Monte Lauro (Heraclius de) nobilis 326 c
 Montfancon (Bartholomæus de) 718 b
 Montfortius (Amalricus) Gallicæ militiæ præfectus 309 f, 322 c, 326 a, 358 b, 453 d, 712 c, 714 b
 Montfortius (Joannes) 391 b
 Montfortius (Philippus) comes Castrensensis 310 a, idem, ut apparet 424 d, 607 c d f, 715 e f, 717 b c, 718 f, 724 c, 743 c
 Montfortius (Simon) comes 309 e, 313 d, 456 d, 463 d, 678 c d, 679 a b
 Montfortius (Simon) Leicestriæ comes 347 f, 380 b, 460 a, 477 d e, 478 a b 481 f
 Montmorenciaco (Matthæus de) militiæ Franciæ præfectus 322 f, 326 a
 Moor (Cornelius de) S. J. 253 c
 Morbois (Catharina de) regine pedissequa honoraria 664 f, 665 a b c
 Morellius (Joannes) canonicus regularis 5 d
 Morctus (Theodorus) S. J. 6 a
 Moriamæus (Godescalvus) S. Lamberti præpositus Leodii 102 c
 Monga soldanus Camela 406 e f, 738 d e f, 739 a b e, 740 a
 Monskes (Philippus) poeta Gallus 283 b c
 Moyses poeta Bergouensis 799 f, 800 a d
 Musculus (Wolfgangus) locum quemdam Theodori lectoris infideliter vertit 50 c
 Mutius

- Mutius (*Marius*) scriptor *Italus* 799 a 437 f, 552 d e, 561 f, 577 a, 578 e, 602 e f, 694 b, 735 f, 742 e, 743 b, 745 f
- N
- Nangiaco, seu Nangis (*Gauilius de*)
Ordinis S. Benedicti scripsit *Vitau S. Ludorici* 276 e f, 277 a b c, et *Chrouicon d Nanteuil (Philippus de) vir fortis* 696 b, 697 d
- † *Natalia martye* 811 d
- Natalis confessor ab hæreticis deceptus* 784 d e
- † *Nathanael idem, qui Bartholomæus apostolus* 7, 8, 9, etc.: confusus ab aliquibus cum S. Simone 43 c, ab aliis cum *Ursino Bituricensi episcopo* 44 c
- Nazarius Rhetor* 200 f, 201 e
- Nazer Alapiar soltanus* 409 d, 410 e f, 430 b, 431 b, 432 a b c e, 433 e f, 434 a c, 436 b c d, 692 c d, 729 e f, 731 b c, 736 d f, 739 e, 740 b c
- Nemours (Galternus de)* 726 c, 727 a
- Nemours (Philippus de)* 723 e, 728 a
- Neret S. J. Missionarius in Syria* 551 d
- Nero iuperator* 777 c
- † *Nicander et Marcianus* 215 d e, 216 a
- † *Nicasii martyris corpus* 455 f, 456 a
- Nicelas Paphlago auctor Orationis de S. Bartholomæo* 33 f, 34 a
- † *Nicetius episcopus Treuirensis* 483 a f
- Nickel (Goswinus) generalis Societatis Jesu* 6 a
- † *Nicolai Myrensis corpus* 650 a b, reliquia 748 a, 749 d
- Nicolaus Papa I* 113 c d e
- Nicolaus III* 526 d e f, 527 a b e
- Nicolaus IV* 528 a
- Nicolaus Antonius Tura episcopus Sernen.* 71 b, 73 a, 74 f
- Nicolaus episcopus Ebroicensis* 572 e, 573 e, 607 d
- Nicolaus Treccensis episcopus* 466 f
- Nicolaus magister Ordinis SS. Trinitatis* 723 e f, 724 a e f
- Nicolaus de Agnero vicarius generalis provincie Peruanæ Ordinis Prædicatorum* 993 a
- Nicolaus Mastrillus Duran præpositus Peruanæ provincie Societatis Jesu* 893 f
- Nicolaus Antonius scriptor Hispanus* 109 e f
- Nicolaus de Rupella Judæus conversus* 359 e f, 360 a
- Nicolaus douinus Lalain* 628 a b c d e f
- Nicolaus Scorza presbyter* 69 d
- Nigella vulgo Nesle (Joannes de)* 326 b, 338 f, 499 f
- Nigella (Simon de) regni gubernator, profecto in Africam S. Ludovico* 499 f, 505 e, 507 f, 522 c d, 572 f, 574 a, 612 a b c e, 679 d
- Nile-Beonne (Gerbertus de) servus cubicularius S. Ludovici* 573 c
- Nothelmus archiepiscopus Cantuariensis* 832 a, 834 e
- Noville (Petrus de)* 705 b c
- Numerianus iuperator* 840 b, 841 c
- O
- † *Octavii martyris corpus* 795 c, 797 f
- Odo Cardinalis Tusculanus, ac legatus Apostolicus* 360 a b c d f, 361 a b c d e f, 374 b, 394 a b, 396 d, 402 d f, 409 f, 444 d, 445 b, 448, 424 a, 434 d e,
- Odo Richand archiepiscopus Rotomagensis* 452 f
- Odo Clementis abbas S. Dionysii* 327 b d, 339 c, 344 e f, 345 a, 386 d, 390 b c d
- Odo de Savigneyo abbas Canonicorum Regularium* 873 b
- Oliverius de Terminis (de Ternies) nobilis Gallus* 299 a, 364 a f, 744 a b f, 745 a, 747 e
- † *Optatus Milevitanus episcopus* 784 e
- Origenis in se ipsum facinus damnatum* 268 c
- Orontius episcopus Illiberitanus* 119 e
- Orscandus episcopus* 273 e
- Ortalibus (Bernardus de) nobilis Gallus* 364 a
- Ortega Sotomajor (Petrus de) episcopus Casci* 935 a b
- Osberno male adscripta Vita S. Breguini* 830 e j
- † *Oswaldus rex* 194 c, 195 b, 196 f, 265 e
- Oswinus rex* 195 c e, 265 e
- Otto I iuperator* 86 f
- Otto II iuperator* 78 c d e, 93 d e f, 26 a b c d e f, 95 e, 96 e
- Otto III iuperator* 65 d e, 78 c d f, 80 a b, 84 c, 95 d e f, 97 c d e f
- Otto IV* 294 e, 367 c
- Otto Geldriæ comes* 402 c
- Otto Frisingensis episcopus* 79 c, 81 d, 93 d e f
- Outricourt (Stephanus de) Coumendator Templariorum* 724
- P
- † *Pachomius abbas* 816 c e
- Padilla (Balthasar de) canonicus Linanus* 991 d
- Paganellus (Fulco) nobilis Normannus* 323 a
- Paganellus (Willielaus) præcedentis frater* 323 a
- Palladius episcopus Arianus* 814 e, 815 a
- Palina (Joannes Camillus) archidiaconus Lyciensis* 768 f, 769 b c d e
- Pantæus in India invenit Euangelium Matthæi, a S. Bartholomæo ibi relictum* 22 c d e f etc.
- † *Papianus vel Papinus* 41 b, 42 d, 55 b
- Paris (Matthæus) historicus Anglus, nimia bile sæpe peccans* 282 d e f, 283 a b: ejus *Historia forsàn corrupta ibid., de eodem* 398 d, 496 d e
- Parisiensis Universitas ex gravi dissensione dissipatur* 313 d e f, 314 a b c d e f, par *integratur* 315 a b c d e f
- Paschalis Papa II* 95 e f, 96 a b c
- Pastici (Serritus) vir uobilis* 384 c
- Pastorelli in Gallia* 433 a b
- Patiens Lugdunensis episcopus* 130 e f
- † *Paulinus Nolanus episcopus* 65 e, 86 b ejus *corpus ibid. et de eo* 430 a b c e
- Paulinus episcopus Biterrensis* 130 b c e
- Paulus Papa IV* 77 c, 205 c, 630 c
- Paulus Papa V* 534 a
- Paulus Capranica archiepiscopus Beneventanus* 91 c
- Panlus Regius episcopus Equensis* 199 c, 765 c
- Panlus Romanus autistes Montis-regalis in Sicilia* 517 e
- Paulus Samosatenus hæreticus* 784 b
- B. Pelagia mater S. Aredii* 477 c e, 478 b c e, 482 e, 184 a b. Vide *indicem Sanctorum Pelagia*

- Pelagia *Virgo Antiochena* 268 h
 Peleti (*Petrus*) *Alesti dominus* 484 d e
 † *Petrus princeps Apostolorum* 39 e f, 40 a
 B. *Petrus de Saxoferrato* 824 f
Petrus Amelii archiepiscopus Narbonensis 363 c
Petrus d'Ailly archiepiscopus Comeracensis 5 e
Petrus de Charny archiepiscopus Senonensis 492
 b c
Petrus de Collemedio archiepiscopus dein Rotamagensis, ac purpura Cardinalitia ornatus,
 304 a b c, 307 e, 308 d, 309 a, 334 f,
 335 a, 344 e f, 345 a, 352 a b, 371 b
Petrus de Barbel archiepiscopus Remensis 757
 e, 758 e
Petrus de Lamballe archiepiscopus Turonensis
 450 c
Petrus de Sergines archiepiscopus Tyri 739 f
Petrus Bertrandi Augustodunensis episcopus, ac
S. R. E. Cardinalis 346 e f, 347 a b c
Petrus de Valentia Guatimalæ in America episcopus
 986 b
Petrus episcopus Lucensis 144 b
Petrus Meldeusis episcopus 390 d, 577 a
Petrus Maria Pizziniacus abbas S. Petri de Siphonto Ordinis Cælestinorum 775 a b c d e f
Petrus abbas Humotariensis II 224 d
Petrus a Cusiaco Ordinis Trinitariorum generalis, ac S. Ludovico familiaris 603 e f, 605 b
Petrus comes Alenconius filius S. Ludovici 478
 c, 486 b, 498 b, 501 e, 506 c, 508 c e,
 545 f, 547 b, 572 f, 578 e, 689 b c, 594
 e, 757 b, 758 d
Petrus cognomento Mauclerc Britannia comes
 292 b d, 294 a b f, 295 a b c, 296 e f,
 297 a b c d e f, 298 b c d, 316 b c d e f,
 317 c d e, *bellum parat S. Ludovico* 318 e
 f, 319 a c d, *citatur a Rege et muletatur*
ditianibus ante acceptis d e f, 320 a b c d,
Regi bellum indicit e f, 320 a, *quod gerit*
ope Anglorum 321 b c d e f, 322 a, *judicium*
contra ipsum b c, 324 b c, 326 e f,
inducias triennales pæseitur 326 f, 327 a,
 328 b c, *bellum resumitur* 340 d e f, 341
 a, *noræ induciæ, ac comitis subjectio* b e d e
 f, 342 a, 345 c, 348 a b e f, *de codem*
 358 a, 381 e, 382 b e, 384 f, 385 b c d,
 391 b, 396 f, 428 b, 681 f, 682 f, 683
 a d e f, 697 a, 705 b, 706 c d, 748 c d,
 720 a, 721 c, *moritur* 723 f
Petrus comitis Britannia filius 484 c
Petrus præfectus cubiculo S. Ludovici 510 a,
 513 b, 614 a, 728 d, 729 c d, 743 c,
 751 e f
Petrus Blesensis 279 f
Petrus Chamiliaci dominus 572 f, 609 c d
Petrus Emmanuel Ordinis Prædicatorum 901 b
Petrus Godoy Ordinis Prædicatorum 900 a
Petrus Scoto Ordinis Prædicatorum 901 b
Petrus de Florentia, Ordinis Minorum, et
scriptor Vitæ B. Margaritæ Faventinæ 846 d,
 847 c d, 851 d e, 853 e f
Petrus Fullo, hæreticus sedis Antiochenæ invasor
 154 e f
Petrus Saracenus civis Romanus 366 b
Peyrala (Raymundus de) nobilis Gallus 365 d
Peyronettus (Simon) scriptor 472 e
Phares Octavi præfectus cohortis prætoriæ apud
Saracenos 722 c
Phigellus ab Apostalo memoratus 458 d e f
 † *Philippus Apostolus* 25 c d e f 26 a
 † *Philippus Nerius* 68 f
Philippus I rex Francorum 237 f 240 d
Philippus II cognomento Augustus 291 e f, 292 c,
 294 a c d e f, 312 a h, 313 a, 314 d e, 315 d e,
 405 a b c, 447 a, 450 f, 459 c d, 485 a b,
 520 e, 546 d, 590 b, 604 e, 610 d, 683 b,
 685 e, 686 a, 735 c, 737 d, 741 c e, 742
 b, 756 f
Philippus, filius S. Ludovici, deinde rex hujus
nominis III, cognomento Audax 362 b, 393
 a, 440 e, 458 b c, 462 b, 464 f, 472 e,
 473 c, 474 e, 486 b, 490 e f, 491 e,
 506 c d, 508 c d e, 509 b, 514 a d, 515
 e f, 517 b, 518 b c d f, 519 b c d e f, 520 c
 d e, 522 c e, 525 b, 526 e f, 540 b, 546
 b, 547 a, 557 d e f, 558 a, 567 b, 572
 e, 576 e, 589 b c d e t seqq., 594 e, 599
 f, 601 b, 665 e, 673 a, 675 d, 676 a,
 756 b c d e f e t seqq.
Philippus IV cognomento Pulcher 287 a, 288 f,
 320 c, 347 a, 495 d, 503 a, 514 d, 532 c e,
 534 e f, 535 a b, 536 a b, 538 c, 540 f,
 541 a, 672 a, 674 c
Philippus V 536 a
Philippus VI cognomento Valesius 346 e, 347 d,
 338 b c
Philippus IV rex Hispaniarum 209 f
Philippus frater S. Ludovici natu murinus, in
pueritia defunctus 284 a b c e
Philippus comes Bononia maritima, patrus S.
Ludovici 293 e, 296 e, 301 a b, 317 a b c f,
 318 b c d, 324 b e d e, 325 d e, 326 a f,
 327 a, 336 c, 337 a, 458 c, 485 b, 682
 b e, 685 e f
Philippus filius Balduini II imperatoris 499 a
Philippus frater comitis Vindocinensis 509 f
Philippus Bituricensis archiepiscopus 391 b,
 452 d, 466 f
Philippus archiepiscopus Lugdunensis 499 e
Philippus Ebroicensis episcopus 501 f, 505 e
Philippus presbyter S. Nicolai Parisiis 651 d f
Philostorgius Arianus impostor 22 b
Phocas imperator 673 d
Pierregort (Hermannus de) Templariorum magister
 740 a
Pilgrinus archiepiscopus Coloniensis 4 a b
Pinamons Peregrinus de Brenbate Ordinis Prædicatorum scripsit Vitam S. Græwæ 800 b
Pippinus rex Francorum 473 f, 474 f, 248 a
 b, 249 a, 254 b, 256 e, 257 e, 261 e
Pisani 415 d e, 509 e f
Pius Papa II 90 a
Pius IV 77 c
Placentia Cypri regina 437 d
Plastrier (Dionysius le) civis Compendiensis
 573 d
 † *Plato abbas* 39 d
Plegmundus Cantuariensis præsul 834 a, 835 d
Plonquet eques submersus 693 a
Plutianns, Plantianus, vel Plusianus præfectus
 122 d, 123 a
Polyminus aut Polemo rex, ut fertur, 27 f,
 28 a b, 34 f, 36 e, 37 f, 38 b d f
Pompeius Sarnellius episcopus Vigiliensis 68 f,
 69 c d, 74 f, 77 d e f
Ponte-Ollei (Petrus de) 453 a
Pontibus (Reginaldus de) nobilis Gallus 382
 a b d, 383 a
Pontius præfectus urbis, ut fertur, 779 f, 780
 a c d e, 782 a b c, 782 a
Poppo Trevirensis antistes 257 b
Poquet (Petrus) Ordinis Cælestinorum 878 b
 † *Porphyrius mimus* 419 c f
Porphyrius miles 794 b e d e
 Porte-

Porte-chape (*Hugo*) *famulus in panario S. Ludorici* 573 c
 Praxeas *haereticus* 784 e 786 a
 Presbyter-Joannes *rex Asiae prope Sinam, non Africae* 407 def, 408 a, 733 abde, 734 e
 † Principius *episcopus Cenomanensis* 441 f, 142 a b, 143 e
 Priscenniacus (*Reginaldus de*) 511 b
 Probus *imperator* 808 b e f, 809 a d e f, 810 a b
 Proclus *vel Proculus haereticus Montanista* 784 f, 785 a b
 Prosper Rottinius *archiepiscopus Myrensis et fidei promotor* 824 f
 Ptolomaeus (*Joannes Baptista*) *S. R. E. Cardinalis* 770 a b

Q

† Quadraginta *Martyres Sebasteni* 810 b
 † Quintinius *martyr* 225 d, 227 e, 228 c, 436 a
 Quirino (*Marcus*) *nobilis Venetus* 488 e
 Quirinus (*Nicolans*) *nobilis Venetus* 355 a e f

R

Radbodus *Frisorum rex* 244 a, 246 a
 Radulphus *archiepiscopus Cantuariensis* 830 e, 833 e, 833 d
 Radulphus *episcopus Ebroicensis* 463 d
 Radulphus *de Neelle comes Suessionensis* 680 e
 Radulphus *supprior Vallis-Scholarium* 5 e
 Radulphus *de Vernai Ordinis Praedicatorum* 573 b
 Rainerus *abbas S. Praejecti* 224 e, 238 e
 Ramirus *rex Legiencensis* 836 a c
 Rampion (*Girardus de*) *archidiaconus Senonensis* 492 e d
 Ranconio (*Gaufridus de*) *nobilis Gallus* 380 b, 382 d
 Ranulphus *Willielmus Cestriae comes* 323 c d e, 326 f
 † Raymondus *de Penaforti* 989 c f
 Raymondus *Berengaricus comes Provinciae, socer S. Ludovici* 338 f, 340 a b c, 362 e f, 393 c, 394 a b
 Raymondus *senior comes Tolosanus* 403 b
 Raymondus *comes Tolosanus* 294 d, 295 b, 298 f, 299 a, 302 e, 303 a d e f, *pacem init cum S. Ludovico* 304 b c d e f et seqq., *reconciliatur ecclesiae* 307 d e f, 308 a b c d e f, 310 a b, 321 b, 337 d e, 340 b, 353 e f, 362 e f, 363 a b c f, 364 a e f, 365 b e, 367 a b, 378 a, 383 d e f, 384 a b c d e, 386 a b, 393 b c d e, 397 c d, 403 b, 404 a
 Raymondus *comes Tripolitonus* 404 e f
 Raymondus *Rogerii comes Fuziensis* 364 e, 383 f, 384 a
 Raymondus *vicecomes Thoarcensis* 322 f
 Raymondus *praepositus Tolosanus* 384 e
 Raynerus *a burgo sancti sepulcri Capucinus* 5 h
 Raynulfus *Farnesius S. R. E. Cardinalis et archiepiscopus Neapolitanus* 206 b
 Rehiba (*Scipio*) *episcopus Motularum* 205 c d
 Reccaredus *rex Gothorum in Hispania* 160 c, 161 d
 Reginaldus *vel Reynoldus Bononiae maritimae comes* 292 e, 301 a b, 485 a b
 Reginaldus *episcopus Parisiensis* 451 e, 458 a, 466 f

Reims (*Baldwinus de*) *vir nobilis* 693 e
 Renatus *Siciliae rex* 874 c, 889 d
 † Reparatae *brachium* 85 f
 Ricci (*Timotheus*) *Prior Praedicatorum Florentiae* 864 b
 Richardus *I Angliae rex* 283 f, 386 f, 405 a b c d, 459 b, 683 b c, 686 a b, 741 c d e
 Richardus, *frater Henrici III Angliae regis, ac demum rex Romanorum* 282 e, 295 d, 297 b, 298 c d e, 342 e f, 358 b, 362 c d, 377 c d, 378 b, 380 b c d e f, 397 f, 406 b, 455 b c, 459 f, 460 a, 477 c, 478 a
 Richerius *monachus Senoniensis, et scriptor* 440 c d
 Rictius *Varus Christianorum persecutor* 132 e
 Rieux (*Antonius Petrus de*) *edidit Historiam Joinevillii de S. Ludovico interpolatam* 279 b c, 704 c
 Rinoscindus *frater S. Aredii* 183 f, 825 e
 Rista (*Conradus de*) *vir nobilis* 317 d
 Roberti (*Joannes*) *dissertationem edidit, qua probat Nathanaelem a Bartholomaeo apostolo non distingui* 7 b, *idem* 124 b c
 Robertus *Francorum rex* 287 d, 339 f, 535 e
 Robertus *filius S. Ludovici natu miniatus* 452 c d, 498 b, 504 e, 505 e, 547 b
 Robertus *Artesiae sen Atrebatensis comes, frater S. Ludovici* 284 a b c d, 291 f, 353 b c d e f, 356 d, 367 c e f, 368 a b, 380 d, 387 d e, 391 b, 393 b, 398 c, 399 a, 402 d e f, 416 a, 420 d, 422 a b c d e, 423 b, 529 c d, 575 a b c, 576 b, 577 b, 591 c, 603 c, 608 f, 685 a, 688 b, 697 b, 702 d e f, 703 a, 704 a 705 f, 706 a, 708 b
 Robertus *II Artesiae comes* 461 a, 487 c, 490 f, 506 d, 508 e, 513 b c, 699 b
 Robertus *II Burgundiae dux* 547 b
 Robertus *III comes Droccensis* 292 e, 317 b c, 324 b c e, 336 d, 686 e
 Robertus *patriarcha Hierosolymitanus* 445 e, 418 e, 427 f, 561 e, 562 a b, 694 d, 695 e, 721 e, 722 a
 Robertus *Belloracensis episcopus* 331 d, 335 b, 391 b
 Robertus *de Monberon episcopus Engolismensis* 463 f, 464 a b
 Robertus *episcopus Lingonensis* 366 f
 Robertus *episcopus Silvanectensis* 572 e, 573 e f
 Robertus *abbas Beccensis* 452 f
 Robertus *de Monte scriptor minus exactus* 81 e, 98 a
 Robisel (*Aegidius de*) 573 c
 Rocca (*Joannes de la*) *archidiaconus Limanus* 950 e
 † Rochus 447 e f
 Rodulphus *Austriae dux et rex Bohemiae* 749 d
 Rogerius *abbas Sagittariensis, Ordinis Cisterciensis* 858 f, 859 f
 Rogerius *Rernardi comes Fuziensis (de Foix)* 303 d, 306 b, 308 e f, 309 a b c
 Rogerius *comes Calabriae et Siciliae* 57 e d
 Rogerius *Prior Cartusianorum Vallis-viridis* 482 f, 491 e, 688 f
 Rogerus *Glori dominus* 688 f
 Rolandus *de Palma episcopus Spoletinus* 517 e f, 572 b, 616 e,
 Romanus *Cardinalis in Francia legatus* 291 a, 296 a b e, 299 c d, 302 c d, 303 e, 304 c, 307 f, 313 e, 314 a, 329 d e
 Romanus *Capoferrus archiepiscopus Beneventanus*

- nus 90 de
 Romegos (*Hugo de*) nobilis Gallus 364 a
 Romualdus 65 d, 78 f
 † Rosa Viterbiensis 987 b d
 Roselieres (*Joannes de*) miles nobilis 513 e
 Rothbertus Anguillula servam se profitetur S. Hune-
 gundis 239 e
 Rothbertus diaconus 234 e, 235 b
 Roterius scriptor 157 f, 458 a, 160 c
 Roya (*Bartholomæus de*) Franciæ camerarius 304 f
 Rudolphus Cardinalis episcopus Albanensis 499
 b f, 506 b, 507 d, moritur 513 f, 514 b,
 517 d
 Rudolphus Noriomensis episcopus 224 c, 234 e,
 235 a b, 236 d, 237 c
 † Rufus martyr 818 e, 820 c, 821 d
 Rupe (*Almaricus de*) magister Templariorum
 in Francia 458 f, 459 a
 Rupeforti (*Ebulo de*) nobilis Gallus 379 d
 Rupeforti (*Guido de*) nobilis Gallus 379 c
 Ruslicus episcopus Nivernensis 823 b
 Ryckel (*Geldolphus a*) scriptor 502 f, 503 a
- S
- Sabellius hæresiarcha 784 e
 Sabinus nobilis Ferrariensis 103 d
 Saccitæ seu fratres de pœnitentia Jesu Christi
 472 a b e d
 Sacrocæsare (*Stephanus de*) nobilis Gallus 322 f
 Saladinus celebris Saraccorum soldanus 372 f,
 404 d e f, 405 a b d, 428 d e, 429 b, 715
 f, 716 a, 719 d, 731 c, 744 d
 Saleh Ægypti seu Babyloniæ soldanus 409 d,
 410 d e f, 411 a, 415 c, 419 d e f, 420 a
 b, 421 a, 693 a, 694 a, 698 d e, 713 d,
 720 c, 722 b c
 Saleh Damasci soldanus 739 e
 Salenay (*Joannes de*) 705 a
 Salomon Bassorensis præsul et scriptor Orientalis
 13 a
 Salustius senator Agathensis 162 e
 Saucerius (*Robertus de*) poeta Gallus 523 c
 Sanatruclus Armeniæ rex 28 a b
 Sauctia comitis Provinciæ filia, dein regina,
 uxor Richardi Romanorum regis 340 a, 444 d
 Sanctius Navarræ rex 348 b
 Sanvico (*Guilielmus de*) scriptor Carmelitanus
 437 e
 Saphadinus Saraccorum soldanus, frater Sa-
 ladini 405 d e f, 406 a, 428 d, 429 b,
 731 e
 Sapor Persarum rex 749 e
 Saraceni Liparim insulam depopulati 58 b e t
 Siciliam c : item d e, 64 e, 65 e d
 Sarrazin (*Joannes*) S. Ludovici cubicularius
 680 d, 682 b
 Sartach princeps Tartarus 435 d e
 Savaricus de Malo-Leone (*Mauleon*) nobilis
 Piæto 295 d, 297 b, 298 d, 336 a b
 Sanssayus (*Andreas*) scriptor 534 c
 Saxiaco (*Jordanus de*) nobilis Gallus 364 a
 Scebreyc emirus Saracenus 723 b
 Seceeduus. Vide Facardinus
 Scholtz (*Joannes*) S. J. 172 f
 Sebrandus Lemovicensis episcopus 174 b e
 Secundianus episcopus Arianus 814 e
 Sedulus scriptor 155 e
 Seraphinus Bertolinus Ordinis Prædicatorum 892
 f, 904 f
- Sergines (*Gaufridus de*) 445 e, 437 e d, 696
 b, 714 f, 715 c d, 723 a e, 728 d, 743 d
 Sergius Papa I 248 d e f, 820 f
 Sergius IV 90 b
 Serralonga (*Bernardus Hugonis de*) nobilis Gal-
 lus 364 a
 Servorum beatæ Mariæ Matris Christi Ordo,
 (vulgo Blancs-manteaux hi vocabantur) 458
 f, 459 a
 † Severinus abbas Agaunensis 821 f, 822 a b c
 d e f, 823 a
 † Severus Neapoli patronus 209 f
 Severus imperator 783 f, 784 a
 Shaioldorr vidua Saleh Ægypti soldani 421 b
 c, 426 e
 Sibilla filia Almarici regis, regina Hierosolymæ
 404 e, 405 d
 Sicard S. J. in Ægypto missionarius varias scrip-
 sit litteras 420 d, 699 d
 Sicardus dux Beneventanus 59 a d e, 60 a, 62
 f, 63 a b, 65 d, 82 f, 102 f
 † Sigebertus Francorum rex 241 b
 † Sigismundus Burgundionum rex 815 e
 Sillanus carecris custos Mediolani 806 f
 Silvester II Pontifex 84 e, 89 a
 † Simeonis Stylitæ reliquiæ 153 c
 Simon episcopus Carnotensis 527 b c
 Simon de Clisson episcopus Macloviensis 568 f
 Simon episcopus Parisiensis 535 d e
 Simon de Dammartin comes Pontivensis 328 a
 Simon du Val Prior Prædicatorum 573 a, 606 d
 Sixtus Papa V 100 b
 Soisi (*Joannes de*) 572 f, 609 b
 Soisi (*Rogerus de*) coquus S. Ludovici 573 b,
 593 c d
 † Solutoris corpus 795 c, 797 c f
 Sonnac (*Guilielmus de*) magister Templario-
 rum oculum amittit in pugna 422 d, in
 altera occiditur 423 d, 706 a b e, 707 e,
 710 b c
 Soogy (*Joannes*) prætor Autissiodorensis 631 a
 Sorbona (*Robertus de*) 455 f, 503 e f, 504
 a b c, 674 f, 675 a b e d
 Sosthenes alicubi pater S. Bartholomæi dictus
 19 c
 Souciet (*Stephanus*) S. J. 277 e, 278 c d,
 281 e, 630 d, 635 f
 Sousa (*Emmanuel Caietanus*) scriptor Lusita-
 nus 77 e f, de Operibus Papebrochii male
 scripsit 78 a b, immodice extollit auctorita-
 tem Breviarii Romani 99 c d e
 † Stachys a S. Andrea apostolo, ut robur, or-
 dinatus episcopus Byzantinus 25 e, 811 d
 † Stephani protomartyris reliquiæ 819 b
 † Stephanus institutor Ordinis Grandimontensis
 450 f
 Stephanus II Papa 248 c f, 249 a, 250 f, 261 e
 Stephanus Papa III 88 e
 Stephanus IX Pontifex 88 c
 Stephanus archiepiscopus Beneventanus 61 a
 Stephanus Aptensis episcopus 272 e
 Stephanus Parisiensis episcopus 505 f, 506 a
 Stephanus inter fratres S. Ludovici numeratus
 284 e d
 Stephanus comes Sacri-cæsaris 684 e
 Stephanus Boyleane præfectus urbi Parisiensis
 754 f, 755 d
 Stigandus antistes Cantuariensis 830 a
 Stratis (*Rudolphus de*) marcellus in Francia
 526 e
 Strozzi (*Carolus*) senator Florentinus 819 f
 Studius monasterii fundator 39 d, 153 d
 † Stur-

a. Sturmius abbas Fuldensis 258 c, 260 a
 Sugerius abbas monasterii San-Dionysiani 87
 bc, 96 a
 Summa (Hieronymus de) abbatis monasterii
 s. Patricie Neapoli 205 d
 Summontius (Joannes Antonius) scriptor 199 c
 † Syagrius episcopus Eduensis 192 ef, 194 d
 Syriaca lingua Judaeis usitata Christi tempore 18 c

T

Talliarandus (Elias) comes Petrocoricensis
 386 f, 387 ab
 Tamines (Gubertus de) nobilis Gallus 383 a
 Tartari 351 ef, 354 ab, 373 f, 378 a, 397
 bc, 406 bc, 407 abcdef, 408 abcde
 f, 409 bc, 411 def, 412 abcdef, 413 a
 bcdef, 414 abcd, 432 a, 434 de, 470 f,
 471 b, 473 ef, 732 ef 733 abcdef,
 734 abf
 † Tatwinus archiepiscopus Cantuariensis 832 a,
 834 c
 Tauricianus episcopus Niremensis 823 bc
 † Templarii 404 c, 415 a, 419 a, 422 ad,
 702 f, 703 a, 743 cd
 Temple (Goufridus du) canonicus Remensis
 573 a
 Terre motus ingens Beneventi 64 bc, 65 bc
 Tertullianus lapsus in haeresim Montani 784 f,
 785 abcdef
 Texte (Matthaeus) Ordinis Praedicatorum. 285 f,
 289 a, 538 b
 Tharasia uxor Alphonsi Legionensis ab eo sepa-
 rata 293 b
 † Theobaldus abbas Vallis-Cernau 362 ab,
 522 c
 † Theobaldus eremita 642 e
 Theobaldus comes Campaniae, filius Henrici
 Largi 328 de, 683 b, 686 c
 Theobaldus Campaniae comes, dein Navarræ rex
 292 bde, 294 bc, 295 abcd, 296 ef,
 297 bc, 298 b, 303 f, 310 a, 316 bc
 def, 317 abcdef, 318 ad, 320 a, 321
 bc, 322 c, 323 f, 324 abcdef, 325
 bcde, 326 a, 328 abcde, 336 cdef,
 337 a, 345 c, 348 abcdef, 349 abcd,
 350 a, 358 a, 441 a, 683 abcdef, 684
 abcf, 686 cdef, 758 b
 Theobaldus Navarræ rex, et comes Campaniae,
 socer S. Ludorici 444 ab, 442 a, 451 f,
 454 f, 461 d, 464 f, 472 e, 486 cd, 487 b,
 491 b, 493 c, 498 ef, 510 c, 515 d, mo-
 ritur in Sicilia 518 f, 583 f, 592 a, 599 e,
 610 c, 614 a, 675 bd, 676 f, 751 ab, 752
 c, 756 a
 Theobaldus comes Barrensis 486 c, 751 ef,
 753 a
 Theobaldus comes Blesensis 684 e, 687 c
 Theobaldus archiepiscopus Rotomagensis 328 f,
 329 abcdef, 330 a
 Theobaldus archidiaconus Ambianensis 337 c
 Theobaldus de Nans abbas Canonicorum Regu-
 larium 873 b
 Theodatus rex Gothorum 165 d
 Theodebertus Francorum rex 177 f, 178 f,
 180 d, 182 f, 190 a, 825 cf
 Theodora imperatrix uxor Justiniani 166 e,
 167 d
 Theodoricus Aptensis episcopus 272 e
 † Theodorus Studita scripsit Orationem de S.
 Bartholomæo apostolo 32 f, 33 ab, 39 b,

† Theodorus II episcopus Octodorensis vel Sedu-
 nensis 814 c
 Theodorus Pupa 826 ef
 † Theodorus archiepiscopus Cantuariensis 831 d,
 834 d
 Theodorus episcopus Caesarea Cappadociae 166
 a b, 167 f, 168 ab
 Theodorus Branas princeps Graecus 737 d
 Theodosius magnus imperator 144 cd, 345 d,
 346 f
 Theodotus Argentarius haereticus 784 d
 Theodotus Coriarius haereticus 784 ae
 † Theodotus episcopus Sedunensis 814 bc
 Theodwinus episcopus Leodiensis 102 bc
 Theophilus imperator 58 f, 59 ab
 † Thomas apostolus 23 c, 27 ab
 † Thomas Aquinas Neapoli patronus 209 f,
 467 c
 † Thomas Cantuariensis antistes 198 f, 199 c
 Thomas de Bello-meso ont Bellomanso præposi-
 tus Remensis, ac deinde archiepiscopus 343
 cf, 344 ab, 455 f, 457 c, 466 f, 610 c
 Thomas Cociucensis (de Conci) 317 b
 Thomas Souèges Ordinis Praedicatorum 902 a
 Thomas frater Sobandiae comitis nuptias contro-
 hit cum Joanna Flondriae comitissa 353 d,
 354 a, de eodem 394 a
 Thorote (Joannes de) vir nobilis 601 cd,
 611 a
 Tillemont (Sebastianus Lenain de) collegit Mo-
 numenta de S. Ludorico 282 a
 Timotheus Aelurus invasor sedis Alexandrinae
 haereticus 450 cdef
 Timotheus Agnellini archiepiscopus Mardinensis
 71 b, 73 a, 74 f
 Timotheus Salophaciolus praesul Alexandrinus
 150 b, 151 a
 Titus imperator 452 c
 Titus Byzantinus, ut voluit, episcopus 810 b
 Torbizius (Cleontes) 199 c
 Touciaco, seu Toucy (Nargaldus de) 737 d
 Touciaco seu Toucy (Philippus de) 735 cde,
 737 d
 Traianus imperator 118 a
 Trapes (Radulphus de) nobilis Gallus 613 b
 Traves (Joannes de) nobilis 499 d
 Trevis (Joannes de) archidiaconus Bajocensis
 482 f, 501 f
 Trencavellus vicecomes Bitterrensis 364 a
 Trichatel, abis Til-chatel (Hugo de) Gallus
 nobilis 703 b, 704 c,
 Trie (Matthaeus, Engelromus, Bernardus de)
 fratres 485 ac
 Triv (Reynaldus de) comes Domni-Martini
 484 f, 680 cd
 Trivettus (Nicolaus) Ordinis Praedicatorum
 285 f
 Tudersinus episcopus Marsicanus 811 a
 Turcomanni gens vaga 111 cd
 † Turibius episcopus Cenomaneus 441 f
 † Turibius antistes Linonis 902 f, 904 f,
 1014 a
 Tyrii Continuator anonymus 279 f, 280 a

V

Vairoliis (Gaucelinus de) Gallus 443 c
 Valenciene (Joannes de) 744 a
 Valentinianns imperator 345 d
 † Valentinus episcopus Interamniensis 790 f, 791 a
 Valenti

- Valentinus *hæresiarcha* 784 c
 Valerianus *Limburgi comes* 354 a
 Valerianus *imperator* 790 a b e
 Valery (*Erardus de*) *nobilis Gallus* 713 c
 Valette *magister equitum Melitensium* 539 d
 Vallance (*Joannes de*) *vir nobilis* 431 c, 732 a b c d
 Vallis *Caulium Orlo* 450 e d e
 † Vastrada *mater S. Gregorii Ultrajectini* 244 c, 253 b
 Vega (*Feliciamus de*) *vicarius generalis Limæ in Peruvia* 988 a
 Vega Loaysa (*Antonius de la*) *Societatis Jesu rector in Peruvia* 993 e, 993 f
 Velasco (*Ludovicus de*) *nobilis Hispanus* 837 b
 Venerius *umbit episcopatum Syracusanum* 826 c e
 Veneti 414 f, 415 d e, 488 e f, 493 b, 801 e d
 † Veranus *episcopus Cabellionensis* 656 e
 Verzy (*Villanus de*) *nobilis* 695 b
 Viechers. *Vide* Bichers
 † Victor *Papa* 784 a b, 788 a
 † Victor *episcopus Capuanus* 848 c
 Victorinus *Pictariensis* 784 c
 † Victorius *Cenomanensis episcopus* 440 c f et seqq.
 Vigilius *Papa* 165 e f, 166 a b c d e, 167 a b c d e f, 168 a, 169 f
 † Vigor *episcopus Bajocensis* 143 f, 144 a
 Villalobos (*Joannes de*) *rector Societatis Jesu Limensis, et confessarius S. Rosæ* 919 c d, 920 c, 972 d e, 994 e
 Villanova (*Bernardus de*) *nobilis Gallus* 364 a
 Villanova (*Pontius de*) 299 a
 Villausico (*Joannes de*) *canonicus Remensis* 489 e f
 Ville-Hardouin (*Gaufridus de*) *scripator Gallus* 279 f, 280 a, 692 f
 Ville-Hardouin (*Guilhelmus de*) *princeps Achniæ* 416 a, 691 f, 692 f, 729 a
 Villette (*Godefridus de*) 679 f, 681 b
 † Vincentius *Ferreriis* 887 e
 Vincentius *de Magistris episcopus Cassanensis* 71 f, 72 b, 74 f
 Vino *vel Vivo famosus Judæus* 360 e d
 † Vitalianus *Papa* 826 f, 827 a d
 Vitellius *vicarius* 113 a, 115 d e f et seqq.
 Vitré (*Andreas de*) *nobilis Brito* 324 d, 322 d
 Vitus *Antonius Pastoralis abbas Montis-Virginis* 69 d, 74 f
 Viva (*Dominicus*) *S. J.* 69 e, 71 f, 76 e, 77 d
 Viva (*Agnatius*) *patricius Lyeiensis* 774 e f
 Volpe (*Antonius*) *mediciniæ doctor* 71 f
- U
- Ughellus (*Ferdinandus*) 412 f, 719 d, 854 b, 856 d e
 Ugo *Brennensis comes Lyeiensis* 769 e
 † Urbanus *Papa* 786 d
 Urbanus II *Pontifex* 57 e, 84 d, 274 d, 730 c
- U
- Urbanus IV 164 e, 472 a b c d, 474 b c d e f, 475 a b c, 477 h, 478 c d e f, 479 a b c d e f, 480 a b f, 524 c d
 Urbanus V 90 a
 Urbanus VI 859 e
 Urbanus VIII 99 d, 444 d, 240 b, 824 e, 893 c f, 894 e
 Urinia *alieubi dieta mater S. Bartholomæi* 49 c
 Ursinus (*Vincentius Maria*) *S. R. E. Cardinalis et archiepiscopus Beneventanus (postea Benedictus Papa XIII)* 64 b c d e f, 65 a, 69 e f, 95 d e, 76 e : *Dissertationem edit ad corpus S. Bartholomæi Benevento assendum* 77 d e f, 79 f, 98 e f, 99 a b c d e f, 904 f, 917 f
 Ursus *antistes Beneventanus* 59 e f, 60 a, 62 f, 63 a, 65 d
 Usuardi *San-Germanensis editor anonymus (Jacobus Bouillart)* 108 f, 109 f, 110 a b
- W
- Waldemar *rex Daniæ* 367 b
 Walters *archiepiscopus Eboracensis* 295 e, 298 b c
 Walters *Karleolensis episcopus* 343 a
 Wanon (*Radulphus de*) 703 b d e
 Waysy (*Joannes de*) *presbyter* 708 a b
 Wendover (*Rogerus de*) *scriptor Anglus* 283 a
 † Wigbertus *abbas Fritiflariensis* 244 e, 258 f, 260 a
 Wiltredus *rex Cantuæ* 831 c, 832 a, 834 c e
 Wilfridus *episcopus* 495 b e, 496 a
 Willelmus *Wintoniensis episcopus* 387 c
 Willelmus *Orlinis Prædicatorum ad Tartaros legatus* 414 b c
 † Willibadus *Bremensis episcopus* 252 a b
 † Willibaldus *episcopus Eistadiensis* 258 b, 259 f
 Willibaldus *scriptor Vitæ S. Bonifacii* 243 c
 † Willibrordus *Ultrajectensis episcopus* 243 e, 244 d, 248 a d e f, 249 b, 251 b e, 254 a, 260 d e f, 264 e
 Willielmus *Albemarliæ comes* 323 c d
 † Winnibaldus *abbas Heydenheimensis* 258 b, 259 f, 260 a
- Y
- Ynguar. *vide* Hinguar.
 Yvo *abbas Cluniacensis* 499 c
 Yvo *le Breton Ordinis Prædicatorum* 729 f, 730 a e, 731 a
- Z
- Zeno *imperator* 154 e
 † Zosimus *episcopus Syracusanus* 826 c e f, 827 d
 Zuniga (*Blancha de*) *uxor Antonii de Contre-ras* 4004 b c

INDEX TOPOGRAPHICUS

A

- A**bbevilla, oppidum Galliae in Picardia 387 c
- Abdua *vel* Addua, Italiae fluvius 808 d
- Abrincæ (*Arranches*) urbs Normanniæ 327 d e
- Accon, Acon, Acre. *Vide* Ptolomais.
- Acerræ, civitas in regno Neapolitano 222 f
- Achmon, oppidum Ægypti 419 d
- Addua. *Vide* Abdua.
- Ægyptus, regio Africae 699 f
- Æoliæ seu Vulcaniæ insula 52 f
- Æthiopia improprie dicta 27 b c
- Æthiopia proprie dicta seu Africana 22 a et seqq.
- Agatha (*Agden*) urbs Galliae in Occitania. S. Severus abbas 155 c f, 160 c
- Alapia, urbs in Syria 409 c
- Albanopolis, urbs in Armenia *vel* Albania Asiatica. S. Bartholomæus apostolus 27 d
- Albigensis *vel* Albiensis tractus (*l'Albigeois*) pars Occitaniæ superioris in Gallia 305 e f, 679 a
- † Albini oppidum. *Vide* Fanum S. Albini.
- Albintimelium *vel* Vintimelium (*Vintimiglia* *vel* *Vintimia*) urbs Italiae in Liguria, in cuius territorio S. Secundus M. 792 a b
- Alitium. *Vide* Lycium.
- Alexandria, urbs Ægypti 697 f
- Ahmari lacus *vel* Elmere, sinus maris Germanici 256 f
- Alta-ripa, oppidulum Galliae in Occitania 298 f
- Altpseidl, pagus in diœcesi Trevirensi 407 c
- Ambianum, urbs Galliae in Picardia 880 b
- Anastasiopolis seu Daras, urbs Mesopotamiæ 56 d
- Ancarville *vel* Ancerville, pagus in Campania 689 e
- Ancenisium, Galliae oppidum ad Ligerim 322 b
- Ancona, urbs Italiae 840 c
- Anconitana Marchia. *Vide* Marchia Anconitana.
- Andechs, monasterium in Bavaria 107 c
- Andegavum, urbs Galliae provinciae Andegavensis caput 320 c d, 327 e
- Andomatunum Lingonum. *Vide* Lingonum civitas.
- Angeriacum (S. Jean d'Angely) oppidum Galliae in Santonia 630 d
- † Aniani oppidum in provincia Bituricensi (S. Aignan en Berry) 726 f
- Anicium (*le Pay*) urbs Galliae in Velaunis 326 c
- Antaradns. *Vide* Tortosa.
- Apta-Julia (*Apt*) urbs in Provincia Galliae. S. Martianus abbas 270 a b c
- Aquæ-curtiense cœnobium in Artesia 539 a
- Aquæ-mortuæ (*Aigues-mortes*) portus Galliae ad mare Mediterraneum 396 a b. *Urbs ejusdem nominis ibidem condita a S. Ludovico Galliae rege* 485 d e f, 486 a
- Aquæ-Sextiæ (*Aix*) Provinciae in Gallia metropolis 752 c
- Aquila, urbs Italiae in Aprutio 870 b
- Arabia felix seu Homeritis. *An pars Indiae strictè dictæ?* 22 a et seqq.
- Arar *vel* Araris (*la Saone*) Galliae fluvius 674 d, 690 b
- Arelas seu Arelate, urbs Galliae. S. Genesis notarius 124 c et seqq., 136 d e, 690 b
- Arequipa, urbs Americae in Peruvia 938 a
- Argentea. *Vide* Chuquisaca.
- Argentolium (*Argenteuil*) oppidum in insula Franciæ 585 f
- Argentomagus, vicus prope Lemovicum 190 f, 191 a
- Armenia major, Asiae regio 26 d e f, 39 c
- Armenia minor, Asiae regio 408 f 409 a b c
- Arudhemium, urbs Geldriae 443 f, 444 a
- Arsur, Arsuf, Asur, Assur *vel* Dora, castrum in Terra sancta 742 b
- Artesia, provincia Belgii *cujus varia enumerantur oppida* 352 e f
- Asnières, vicus in comitatu Bellomontensi 592 c
- Asper-mons, castrum et comitatus in Lotharingia 689 e
- Assasini populi *qui et unde* 350 b et seqq.
- Assur. *Vide* Arsur.
- Atanense cœnobium, nunc canonicorum collegium apud Lemovices in Gallia. S. Aredius abbas 173 e
- Atrebatum, urbs Belgii in Artesia 630 c
- Attingohem, olim Hollandiae vicus 257 a
- Aventio, urbs Galliae 291 a, 891 a
- Aversa, urbs regni Neapolitani 222 f
- Angia-dives (*Richenow*) cœnobium in diœcesi Constantiensi 107 e
- Aurelia, urbs Galliae 348 a b, 656 e
- Anssona (*Aurone*) oppidum Burgundiæ 690 a

B

- B**abylonia Ægypti. *Vide* Cairus.
- Bagdad, urbs ampla Mesopotamiæ 442 f
- Bajocæ (*Bayeux*) urbs in Normannia 640 c
- Bargechia, pagus in Italia prop. Lucam 420 d
- Barium, *Italica* Bari, *Gallis* Bar, urbs in Apulia 650 b
- Bastebort, mons in diœcesi Lexoviensi 450 d
- Batavodurum. *Vide* Dorstad.
- Batenburg, castellum in Geldria 259 d
- Batennble *vel* Bethnoble, vicus in Palaestina 405 c
- Beccum Hirluini, abbatia in agro Rotomagensi 452 f
- Beduini populi, *de quorum erroribus, vivendi ratione etc. varia* 707 a et seqq., 709 b c, 730 e, 731 a b
- Belgian. *Vide* Imans.
- Belinas. *Vide* Caesarea Philippi.
- Bellissimum, al. Belesinum, Bellesmum *vel* Bellissimum, oppidum Galliae in provincia Perticensi 319 f. 320 a b
- Bellomontium ad Oesiam (*Beaumont sur Oyse*) oppidum in insula Franciæ 579 a
- Belloquadra (*Beaucaire*) oppidum Occitaniæ 671 d, 752 d
- Bellosanna, abbatia Ord. Præmonstratensis in Normannia 436

- manna 669 d
 Belna (*Beaune*) oppidum in Burgundiæ comi-
 tatu 890 f
 Bengiar. *Vide* Imaus.
 Bergomum, urbs Italiae. *S. Alexander M.* 798 b,
 801 b et seqq.
 Berneville, vicus in Normannia 647 c
 Bergia, castrum in Pictaviensi provincia 378 e
 Berytus, urbs Phœnicia 695 b
 Bessedæ, castrum Gallia in Occitania 299 a b
 Bethnoble. *Vide* Batembla.
 Bethunia, civitas Artesia 106 b c
 Bilacongæ, locus in Peruvia 953 d
 Bisuntinum cœnobium canonicorum regularium
 873 a b
 Blavia (*Blaye*) Gallia oppidum in agro Burdi-
 galensi 383 a
 Bocanna sylvæ, nunc est Buchonia seu territorium
 Fuldense 258 c, 260 a
 Boissiacum (*Boissy*) vicus in agro Parisiensi 667 b
 Bononia. *Vide* Bononia
 Bononia ad mare, al. Bolouia, urbs et provincia
 Gallia 348 b c, 619 d
 Borbonium, Gallia oppidum et provincia 687 e
 Brancidnum (*Brancion*) oppidum in ducatu
 Burgundiæ 711 d
 Briennensis, Breonensis vel Brionensis comitatus
 in Campania 687 a
 Briqueville, vicus in Normannia inferiori 640 c
 Brivas (*Brioude*) oppidum Gallia in Alvernia
 335 c d
 Brixia, urbs Italiae. *S. Alexander M.* 777 a
 Buchonia. *Vide* Bocanna sylvæ.
 Burgundiones populi quando et unde in Galliam
 migrarint 783 a
- C
- C**adomnum (*Caen*) Normannia oppidum
 571 a
 Caelanum, oppidum et comitatus apud Marsos in
 Aprutio Italiae. *SS. Simplicius et Filii ejus* 778
 f, 783 d
 Casarea Palestinae urbs maritima, ante turris
 Stratonis dicta, muris cincta a *S. Ludovico*
 431 f, 433 f, 578 a, 732 e
 Casarea Philippi, al. Belinas, urbs Terræ san-
 ctæ 436 c; a *S. Ludovico* capta 743 c et
 seqq.
 Caïpha vel Cayphas, oppidum Terræ sanctæ a
S. Ludovico munitum 430 d, 579 c
 Cairns, amplissima Ægypti urbs 420 d e, 734 c
 Calaris, urbs in Sardinia 509 b c
 Calidobecum (*Caudebec*) oppidum Norma-
 nia 571 h
 Callao vel Gallao, portus in Peruvia 950 f,
 1005 d
 Camarga (*la Camargue*) insula in Rhodano
 364 a
 Camela, al. Emsa, Hemesa, Ems vel Hems,
 urbs in Syria 409 c, 410 f, 692 d
 Cameliacum. *Vide* Chameliacum.
 Campania, provincia Gallia, *cujus varia oppi-
 da vastata memorantur* 317 d e, 324 c et
 seqq.
 Caua, civitas in tribu Aser 47 c
 Cava, Galilææ duplex civitas 17 c d e
 Causa, oppidum regni Neapolitani 774 c
 Cantabria, provincia Hispanie 1005 d
 Cantuarina, urbs Angliæ. *S. Bregwinus ep.* 827 b,
 833 b c
 Capua, urbs Campaniæ in regno Neapolitano. *S.*
Rufinus ep. 847 b
 Caput-viride, promontorium Africa 977 h
 Caramola, mons Italiae in provincia Basilicata
 854 l
 Carantonus, fluvius Gallia in Santonia 380 a b c
 Carcasso, urbs Gallia in Occitania 364 b c, 365
 a, 399 e f, 400 a
 Carnuntense territorium in Gallia. *S. Marina*
Virgo et M. 436 c
 Carolilocensis abbatia Ord. Cisterciensis (*Chæ-
 lis*) in Gallia 584 e f
 Carpinetense *S. Bartholomæi* monasterium in Ita-
 lia 102 e f
 Carthaginis castrum in regno Tunetano a *S. Lu-
 dovico expugnatum* 514 d e f, 512 a b
 Castrum Celsum in diocesi Namnetensi (*Château-
 ceaux*) 321 e, 322 a
 Castrum Lucullanum. *Vide* † Salvatoris insula.
 Castrum novum (*Château-neuf*) oppidulum Gal-
 lia in tractu Aurelianensi 597 f
 Castrum ovi. *Vide* † Salvatoris insula.
 Castrum peregrinorum in Terra sancta 739 c
 Castrum Radulphi (*Château-Raoul*) nunc Ca-
 strum Rufum (*château-Roux*) oppidum Gal-
 lia in Biturigibus 313 e d
 Castrum Saracenum (*Château-Sarrasin*) oppi-
 dum in Occitania 302 e f
 Castrum Theodoricum (*Château-Thierry*) urbs
 Gallia in provincia Briæ 686 e
 Cataia seu Sina borealis, Asiae regio 407 d, 408
 a, 413 a
 Catuliacus vicus. *Vide* Dionysiopolis.
 Cayphas. *Vide* Caïpha
 Caxaguana. *Vide* Naquixagnana.
 Caelanum. *Vide* Caelanum.
 Cenomani vel Cenomanum (*le Mans*) urbs
 Gallia. *S. Victor seu Victorinus* 447 c
 Ceramnia, nunc Cerines, urbs in Cypro 411 e
 Ceresum, oppidum dirutum in Castella veteri Ili-
 spania *S. Victor M.* 835 b c
 Chameliacum, Cameliacum vel Caudiacum
 (*Chambly*) oppidulum Gallia in tractu Bel-
 lovacensi 574 b, 621 c
 Cheminium (*Cheminon*) abbatia Ord. Cist. in
 Gallia 689 f
 Chili, Chile vel Cile, regio Americae 963 d
 Chorasmini Asiae populi qui, unde venerint, quo
 migrarint etc. 406 c et seqq. 408 d e
 Chonarezem, provincia Asiae ad mare Caspium
 408 e
 Christolium (*Crêteil*) vicus in agro Parisiensi
 667 b
 Chuquisaca vel Argentea (*vulgo la Plata*) urbs
 in America Meridionali 1009 c
 Cincha, tractus in Peruvia 1005 b
 Civitas regalis (*Civitaveale*) urbs in regno Nea-
 politano 889 f
 Civitas regum. *Vide* Lima.
 Clarimontium, oppidum in regno Neapolitano
 862 a
 Clipticum (*Clichy*) vicus prope Parisios 656 f
 Clisma. *Vide* Clysmæ.
 Cluniacensis abbatia in ducatu Burgundiæ 392 e,
 679 b
 Clysmæ, locus in Asia 816 e
 Coldinghamense monasterium. *Vide* Coldense.
 Collismadiense monasterium. (*Colle-maggio*) pro-
 pe Aquilam in Vestinis. *B. Joannes Bassandus*
 870 a b c
 Colonia Agrippina variis *S. Bartholomæi* reli-
 quiis nobilitata 107 a b
 Colu-

Colindense vel Coldinghamense monasterium in Scotia, ubi duæ SS. Ebbæ abbatissæ, quarum altera cum sociabus monialibus martyrio coronata 197 d, 198 f, 268 f, 269 b d e
 Colindensis mons in Scotia 197 b
 Columbiens villa in Santonia 382 b
 Columna Rhegia vel Rhegina fuit civitas maritima Calabriae in sinu Brutorum 42 e
 Comani populi, de quorum sede, moribus et ridiculis superstitionibus varia 735 c d e, 737 e
 Combalu. Vide Pekinum.
 Compendiensi abbatia S. Cornelii in Gallia 614 f
 Comum seu Novocomum, urbs Italiae 808 a
 Conchus (Conches) Normanniae oppidum 571 b
 Condorillo, fluvius Americae 4001 e
 Conflans, duo vici hujus nominis in agro Parisiensi 704 c
 Consentia, urbs in Calabria 519 a
 Constantinopolis. S. Gennadius I, patriarcha 148 b. S. Epiphanius pat. 164 a. S. Menas vel Menas pat. 464 c
 Corbeiacum, al. Corbeia, Corbia (Corbie) oppidum Galliae in Picardia 887 f
 Corbiniacum, oppidum Galliae in Nivernensi provincia 640 b
 Corbolium, (Corbeil) oppidum in insula Franciae 676 f
 Cormeliae (Cormeilles) vicus in insula Franciae 585 f, 586 a
 Crac. Vide Petra.
 † Crux de la Sierra, provincia Americae 977 b
 Cusco, urbs Americae in Peruvia 938 a

D

Damiata, urbs munita Aegypti expugnata a S. Ludovico. Ejus situs, valor etc. 416 f, 417 a et seqq., 420 c, 694 b c
 Daras. Vide Anastasiopolis.
 Daventria, urbs in Transisalaniam Belgii provincia 414 a
 Derventio, oppidum et flumen in Scotia 499 b
 Diocæsarea. Vide Sephoris.
 Dionysiopolis seu Catulliacus vicus (saint Denis) Galliae oppidum prope Parisios 190 I. S. Ludovici ossa illic deposita 520 c et seqq. S. Rex ibidem plurimis fulget miraculis 566 f, 567 a et seqq., 616 et seqq.
 Domnum-Martinum, al. Dominium Martini (Danmartin) oppidum in insula Franciae 682 b
 Dora. Vide Arsur.
 Dordincum vel Durdincum (Dourdan) vicus in Carnutensi diocesi Galliae 438 e
 Doria. Vide Duria.
 Dorstad, nunc vulgo Wyck te Duerstede, olim. ut quidam volunt, Batavodurum, urbs in Ultrajectina Belgii provincia 259 c d
 Duria vel Doria, fluvius Pedemontii geminus 797 e

E

† Ebbæ castrum (Echester vel Ebbecester) monasterium in Scotia 497 c
 Ebroicum (Ebreux) urbs Galliae in Normannia 571 a. Multis hanc miraculis illustrat S. Ludovicus 569 c et seqq.
 Ecollans, vicus Galliae in provincia Andegavensi 704 c

Elmerc. Vide Almari.
 Emesa vel Hemesa. Vide Camela.
 Erpesford, nunc Erfurt, oppidum in Thuringia 256 d
 Evilath seu Hevilath plerisque antiquis est India intra Gangem sita 26 f
 Eystadium vel Eystetnum. Vide Helstedt.

F

Fanum S. Albini (S. Aubin du Cormier) oppidum Galliae in Britannia 327 a
 Fanum S. Crucis de monte, oppidum in Peruvia 977 b
 Fanum S. Germani in Laya (S. Germain en Laye) oppidum in insula Franciae 598 f, 569 a, 883 b c
 Fanum S. Juliani, oppidum in comitatu Burgundiae 632 e
 Fanum S. Lazari (saint Ladre) vicus prope Parisios 647 c
 Fanum S. Leodegarii (saint Leger) vicus in agro Parisiensi 647 c
 Fanum S. Maximini, oppidum in Provincia Galliae 732 c d
 Fanum S. Nicolai. Vide Warengisi-villa.
 Fanum S. Sulpitii de Favieres, pagus in diocesi Parisiensi 634 d
 Felhta vel Filta. Vide Vecta.
 Felisa, oppidum, nunc Wilsen in Transisalaniam, vel potius Velsen in Hollandia 257 a
 Ferrariae (Ferrieres) oppidulum Galliae in Vastinio tractu 656 f
 Filta. Vide Vecta.
 Fimæ (Fismes) Galliae oppidum 324 e
 Flinense cœnobium in Belgio 406 c
 Florelliense cœnobium in Belgio 406 d
 Florentia, urbs Italiae. B. Margarita Faventina 845 b, 846 c, Item B. Villana Bottia 862 b
 Floriacense S. Benedicti in Gallia cœnobium (Fleury vel S. Benoit sur Loire) 563 a
 Foggia, oppidum regni Neapolitani 771 c
 Fons-Bellaqueus, seu Fons-Blandi vel Bliandi (Fontainebleau) palatium regum Franciae 675 e
 Fontenæum, oppidum geminum in Pictaviensi provincia, alterum Fontenay le Comte dictum, de quo 378 f; alterum Fontenay l'abbatu a S. Ludovico dirutum, de quo 378 e f, 379 a et seqq.
 Fontenay, vicus in agro Parisiensi 634 e, et in Normannia 667 b
 Forensis Galliae provincia (le Forez) 700 d
 Fresnai l'evesque, vicus in tractu Bellovacensi 640 b
 Frisia, Belgii provincia, prædicationibus S. Gregorii illustrata 258 b
 Fritillariense cœnobium in Hassia 256 d, 257 d
 Fuldense territorium. Vide Bocanna sylvæ.
 Fuxiensis comitatus in Gallia (le Foix) 308 f, 309 b c

G

Gaditanum fretum. Vide Herculeum.
 Gallao. Vide Callao.
 Ganges, Indiae fluvius 23 e f, 24 a b
 Gaudium vallis (Joyenval) abbatia in Gallia 304 f
 Gaza, urbs Palestinae 741 f
 Gergolium vel Jargolium (Jargeau vel Gergeau) oppidum in tractu Aurelianensi 597 f, 656 e
 Ger-

Gersiacense cœnobium in Gallia 406 h
 Gihon. *Vide* Oxus.
 Gloslay, vicus in agro Parisiensi 623 e
 Gog et Magog populi qui 732 f, 733 a, 734 d
 Gonnessia (*Gonnesse*) vicus in agro Parisiensi 654 e
 Gornacum (*Gournay*) oppidum Normanniæ 669 d
 Grandipratum, oppidum et comitatus Campaniæ 689 e
 Gnailas *vel* Gnaylas, provincia Peruviae 1003 d
 Guamanga, urbs Americae in Peruvia 948 e
 Guanca, pagus in Peruvia 907 f
 Guatimala, provincia et urbs Americae Septentrionalis 987 c
 Guinea, Africae regio 4001 d

H

Haman *vel* Hamath, urbs in Syria 409 c, 692 c
 Hassia, Germaniæ provincia 256 d
 Helstedi *olim*, *nunc* Eystadium Eystettum *vel* Eichstadium, urbs in circulo Franconia 259 f
 Hemesa. *Vide* Camela.
 Herculeum fretum, quo Hispania ab Africa separatur 737 c
 Herleins vicus Galliae in Veromanduis 239 a
 Hevilath. *Vide* Evilath.
 Hiera, insula ex Æolis una 55 e f, 56 a b
 Hierosolymitani regni origo, progressus etc. usque ad adventum S. Ludovici compendio data 404 b et seqq.
 Hispalis, urbs in Hispania, et oppidulum in America Septentrionali 992 f
 Homeritis. *Vide* Arabia felix.
 Hornro. *Vide* Oruro.
 Humolariense cœnobium (*Humblières*) in Veromanduis 227 a
 Huzitis seu terra Hns ubi sita 29 c
 Hybla, mons Siciliae 929 d

I

Iapyges populi in provincia Hydruntina 769 a
 Ibelin, castrum in Terra sancta 711 c
 Iconium, urbs Asiae minoris 692 b
 Illes *vel* Ille, pagus in Campania 686 f
 Imans, mons in Scythia Asialica, accolis Belgian, Bengiar *vel* Althai 407 b
 India stricte dicta quæ vocanda : ubi et varia de ejus situ, incolis et accolis luce Evangelii a S. Bartholomæo apostolo illustratis 21 e f, 22 a et seqq.
 Insula S. Salvatoris. *Vide* † Salvatoris insula.
 Italica, *olim* Hispaniæ civitas, ubi sita fuerit. S. Gerantius *vel* Gerontius 440 d e

J

Jafa seu Joppe, urbs Terræ sanctæ, sumptibus immensis a S. Ludovico condita prope castrum ejusdem nominis 434 b c, 742 d e
 Jargolium. *Vide* Gergolium.
 Joanvilla. *Vide* Jovisvilla.
 Joppe. *Vide* Jafa.
 Jordanes, fluvius Terræ sanctæ 743 c, 774 f
 Joviniacum (*Joigny*) oppidum et comitatus Galliae in Campania 614 e, 687 a
 Jovisvilla, Jovilla *vel* Joanvilla (*Jourille*) oppidum in Campania 673 c d
 Juilly, pagus Campaniæ 686 f
 † Juliani oppidum. *Vide* Fanum S. Juliani.
 Juliodunum. *Vide* Lodunum

K

Kemperlegiense monasterium in Britannia minori. S. Gurloesius abbas 272 b c e

L

Lagbeki, *nunc* de Lange beek, rivus in ditio-
 ne Ultrajectina 259 d e
 Lambais *vel* Lembais, pagus in agro Veromanduum, in quo nata S. Hunegundis 225 d e
 Lanarius vicus urbis Romanae 117 b
 Langebeek. *Vide* Lagbeki.
 La Plata. *Vide* Chuquisaca.
 Latiniacum (*Lagny*) oppidum Galliae in Bria 642 e, 687 b
 Landunum (*Laon*) urbs in Suessionibus 634 d
 Lecca, Belgii fluvius 297 d
 Lembais. *Vide* Lambais.
 Lemovices Galliae populi, apud quos B. Pelagia ridua 824 a
 Leodiense templum S. Bartholomæi 102 c
 Lessina, oppidum Belgii in Haemonia 450 a
 Lexovium (*Lisieux*) urbs in Normannia 638 a
 Libya, pars Africae 977 b
 Liciniarum (*Lusignan*) castrum in agro Pictaviensi 687 e
 Lidda, *olim* civitas, *nunc* vicus Palaestinae 739 f
 Liger seu Ligeris, flumen Galliae 147 f
 Ligneris, vicus in comitatu Nivernensi 686 f
 Ligniæcum *vel* Ligneium (*Ligny*) oppidum in ducatu Barrensi 733 a
 Lilium, abbatia monialium in Gallia 576 a
 Lima, metropolis Peruviae in America. S. Rosa V. 904 c, 1018 f
 Lincolnia, urbs Angliæ 642 d
 Lingonum civitas in Campania, *olim* Audomatunum Lingonum (*Langres*) 686 f
 Lipara, insula Æoliarum præcipua cum urbe ejusdem nominis 52 f, 57 c
 Lochia, urbs Galliae in provincia Turonensi 472 f
 Lodovensis ecclesia S. Genesis Arelatensi sacra 125 c d e
 Lodunum, *al.* Losdunum et Juliodunum (*Lodun*) urbs Galliae in Pictaviensi provincia 297 a, 630 d
 Loia, locus diocesis Lemovicensis in Gallia 450 f
 Longus-campus, cœnobium in insula Francia 464 f
 Longus-pons, abbatia in diocesi Suessionensi 671 e
 Lodupasa, *Italica* Lampedosa, insula in mari Mediterraneo 719 e
 Luca, urbs Italiae 114 b c
 Lucullanum castrum. *Vide* † Salvatoris insula.
 Lugdunum, urbs Galliae 402 a b, 632 c, 891 a
 Luparia (*Louviers*) Normanniæ oppidum 571 b
 Lupia. *Vide* Lycium.
 Lyaonia, Asiae minoris provincia 26 d
 Lycium, *al.* Lupiæ et Aletinum (*Lecce*) in provincia Hydruntina Italiae. SS. Justus. Oronotius et Fortunatus MM. 764 c f
 Lydda. *Vide* Lidda.

M

Maclovium seu Mactoviopolis (S. Malo) urbs Britanniae Armoricae 368 f
 Magog. *Vide* Gog.
 Majus-monasterium (*Mairmoutier*) cœnobium in diocesi Turonensi 563 d
 Malus-

Malus-dumus (<i>Maubnisson</i>) albatia monialium in Francia 338 c et seqq., 376 a, 665 d	Moritania, <i>Vide</i> Mauritania
Malus-leo <i>vel</i> Malleo (<i>Mauleou</i>) duplex hujus nominis oppidum in Gallia 336 a b	Mosul, <i>Vide</i> Musselsa.
Marchia Anconitana, Italiae provincia, <i>BB. Liberatus de Lanro, Humilis ac Pacificus</i> 840 c	Mulati populi 966 f
Marclianense monasterium in Belgio 106 c	Murbach, cœnobium in Alsatia 107 c
Mare Leonis est pars Mediterranei ad littora Gallia 508 f	Murronis mons in regno Neapolitano 889 f
Mare Pacificum 904 d	Musselsa seu Mosul, olim Ninive, ut quidam volunt, urbs ampla ad Tigrim 113 e
† Mariae de Sagittario monasterium in regno Neapolitano. <i>B. Joannes a Caravola</i> 854 h et seqq.	Mylæ, Siciliae oppidum 12 d
Maricollense cœnobium in Hamonia 106 c	
Maroccanum fretum. <i>Vide</i> Herculeum.	N
Marsi, populi Italiae in Aprutio, <i>apud quos SS. Simplicius, Constantius et Victorianus</i> 778 a b	Nalathæa, pars Arabiae 29 c d
Marcicum, urbs Italiae in Lucania. <i>S. Januarius ep. et M., et forte SS. Felix et Honoratus</i> 813 a b	Nazareth, oppidum Terræ sanctæ 551 d
Massilia, urbs Gallia 690 b	Neapolis, urbs Italiae. <i>S. Patricia virgo</i> 199 c, 212 e
Massora, oppidum Ægypti 420 c	Neapolis, urbs Palestinae 744 c
Matha, oppidulum Galliarum in Santonia 379 d	† Nicolai in Bosco abbatia in Gallia 612 c
Matillæ, locus in agro Burdigalensi 383 a	Nicomedia, urbs Asiae. <i>S. Adrianus M., ut fertur</i> 808 b
Matisco, urbs et provincia Gallia in Burgundia 392 f	Nigella (<i>Veste</i>) oppidum in Picardia 574 b
† Matthæi finis terræ (<i>S. Mabe de fine-terre, al. S. Matheu</i>) promontorium et municipium in Britannia Gallica 663 f, 664 a	Nilus fluvius, <i>de cujus ostiis varia</i> 420 a b c, 420 c d e, 698 b c d, 699 d e f, 700 a b
Mauritania, oppidum Gallia in Santonia 382 f	Niortum, oppidum in Pictaviensi provincia h, 817 b d
Mauritania <i>vel</i> Moritania, urbs in Normannia 371 l	Nisibis, urbs Mesopotamiae 27 a
† Maximini oppidum. <i>Vide</i> Fanum S. Maximini.	Nivernum, urbs Gallia. <i>S. Eulalius seu Euladius ep.</i> 821 c
Meduna (<i>Mante</i>) urbs Gallia in Francia 883 b	Noia, <i>al. Noha</i> oppidum in regno Neapolitano 862 d
Meldæ (<i>Meaux</i>) urbs Gallia in Bria 579 a	Nomervilla, castrum in Normannia 342 c
Mellentum, <i>al. Mulancum (Menlan)</i> oppidum Gallia in Francia 883 b	Nonigentum Erembertium, <i>nunc</i> Nonigentum regium (<i>Nogent le roy</i>) Gallia oppidum ad Eluram 607 e
Melodunum (<i>Melun</i>) urbs Gallia in Bria 612 c	Nonigentum <i>vel</i> Novigentum ad Sequanam (<i>Nogent sur Seine</i>) oppidum Gallia 687 b
Memphis, urbs antiqua Ægypti 579 b	Nortzovia, Germania provincia 259 f
Merpin, castrum in Engolismensi Gallia provincia 882 b	Norvegia, regio 735 b, 737 c
Mestizi populi 966 f	Notre-Dame de la garde, arx in portu Massiliae 690 b
Miletus (<i>Melito</i>) oppidum in Calabria ulteriori 57 d	Nova-villa (<i>Neuf-ville en Hez</i>) pagus in diocesi Bellovacensi 287 f, 288 c d
Mirabellum, castrum Santoniae in Gallia 383 a	Novigentum ad Matronam (<i>Nogent l'Arthaud</i>) oppidum Gallia in Bria 687 b
Mirabellum, oppidum in provincia Pictaviensi 313 c, 323 c	Noviodunum (<i>Noyon</i>) urbs Veromandnorum in Gallia 605 b, 623 e
Misque, oppidum in America Meridionali 1001 e	Novocornum. <i>Vide</i> Cornum.
Molisinus comitatus in regno Neapolitano 774 f	Novus-burgus (<i>Neuf-bourg</i>) locus in Normannia 571 c
Monasterium (<i>Monstreuil en Gatine</i>) castrum in Pictaviensi provincia 378 e	Nubia, Æthiopiae Africanae pars 22 d
Monopolis, urbs in Apulia 770 e	Nursia, urbs Italiae in Umbria 889 d
Monpenserium, castrum Arvernicae in Gallia 290 f	
Mons-Belligardus (<i>Montbeliard</i>) oppidum et comitatus Germania 693 b	O
Mons-erucis in Cypro insula 749 c	Octodunum (<i>Martigny</i>) oppidum Helvetiae in Vallesia 794 e
Mons-Letherici <i>vel</i> Mons-Lothericus (<i>Montlehercy</i>) vicus in provincia insulae Francia 679 a	Ogniacum, vicus prope Namurcum in Belgio 106 d
Mons-martyrum (<i>Montmartre</i>) mons et vicus prope Parisios 665 d	Olbia (<i>Hieres</i>) oppidum maritimum in Provincia 750 a
Mons-regalis (<i>Montreal</i>) castrum Gallia in Vasconia 363 e	Olems, oppidum geminum, alterum in Aetolia, in Peloponneso alterum 752 a
Mons-regalis oppidum Siciliae, in cujus ecclesia cathedrali intestina et carnes S. Ludovici regis deposita 547 e f, 518 a, 558 e, 627 f, 889 e	Ordorpense cœnobium in Thuringia 257 d
Mons-securus (<i>Montsegur</i>) castrum in diocesi Tolosana 365 c d e	Orgelestum (<i>Orgelet</i>) oppidum in comitatu Burgundia 632 e
Monstrolim (<i>Monstreuil</i>) vicus in argo Parisiensi 667 b	Oruro <i>vel</i> Hornuro, locus in America 1009 d
Montegium (<i>Montech</i>) oppidum in Occitania 382 f	Ostunum, urbs in provincia Hydruntina Italiae 770 e, 772 a
	Oudon, castrum Gallia in diocesi Nannetensi 324 e, 322 a
	Oxus, <i>accolis</i> Gihon, fluvius Asiae 408 a
	Pala-

P

- P**alatiolum, olim cœnobium, nunc oppidum et collegium canonicorum prope Trevirim 256 a, 257 b
- Panama, emporium Americæ Meridionalis 977 c
- Pantalarea, insula in mari Mediterraneo 749 f, 750 a
- Paphos nova, oppidum maritimum in Cypro 749 f,
- Paraguay, Americæ Meridionalis regio 992 f
- Parenm, abbatia prope Lovanium 106 e
- Parma, urbs Italiae 671 e
- Passus-Barrae, locus in Occitania 303 d, 308 f
- Pekinum seu Combam, urbs in Sina Boreali 413 a
- Pena, oppidum Occitaniæ in diocesi Albigeni (Penne en Albigois) 307 a b
- Perona, urbs Picardiæ 235 a
- Petra, al. Crac, urbs Arabiæ Petrææ 406 e
- Petrocorina, urbs et provincia Galliæ in Aquitania 187 d, 460 b
- Phison, paradisi fluvius, aliquibus Ganges 26 f
- Pictaviensis provinciæ oppida et castra plurima capta a S. Ludovico 378 e f, 379 a et seqq.
- Pictavium (Poitiers) urbs Galliæ. S. Gelasius episc. 817 a
- Pisciacum (Poissy) oppidum Galliæ in diocesi Carnutensi. Locus natalis S. Ludovici regis 287 d e, 541 a
- Pistorium, urbs Hetruriæ in Italia. S. Felix presbyter 838 a
- Platium, locus prope Bergomum in Italia. Palæstra martyrii S. Alexandri 799 e f, 800 d e
- Pons Saravi (Sarbruc) urbs et comitatus in diocesi Metensi 689 d
- Pontiacum, cœnobium in Gallia 763 a
- Porcetum, cœnobium prope Aquisgranum 107 e f
- Portus-dives, insula et urbs Americæ Septentrionalis 904 d e
- Potentia, fluvius Italiae 813 f
- Potentia fuit olim urbs Italiae in Piceno 813 f
- Potentia, urbs Italiae in Lucania 813 e
- Potosium vel Potosia, urbs Americæ Meridionalis 943 d
- Provinum vel Pruvinum (Provins) urbs Galliæ in Bria 676 f
- Pruiniense cœnobium in diocesi Trevirensi 413 d e f
- Pruvinum. Vide Provinum.
- Ptolemais, Gallis saint Jean d'Acre vel Acre, aliis Acon vel Acon, urbs maritima Phœnicæ 405 a b c, 436 e, 553 e
- Puteoli (Puteaux vel Puteaux) oppidulum Galliæ in tractu Vastinensi 595 b

Q

- Q**uerbus, castrum in Gallia Narbonensi 451 d
- Queren-cinctum (Querchin) vicus in Belgio prope Duacum 406 e
- Quito, provincia et urbs Americæ 966 f

R

- R**ama, olim civitas, nunc vicus Palæstinae 739 f
- Ramerudum (Rameru) castrum in Campania 695 a
- Ranton, vicus in Pictaviensi provincia 630 d

- Reate (Rieti) urbs Italiae in Umbria 889 c
- Regalis-mons, abbatia in diocesi Bellovacensi 300 a et seqq.
- Regium Lepidi, urbs Italiae in Longobardia 674 e
- Rhennus vetus, fluvius 257 a
- Richenow. Vide Augia dives.
- Ricomagus (Riom) urbs Galliæ in Arvernia 194 e
- Ripa, oppidum in diocesi Tridentina ad lacum Benacum 801 c d
- Rodericopolis (Ciudad Rodrigo) urbs Hispaniæ in regno Legionensi 814 d
- Rodonium (Rosny) oppidum Galliæ in Carnutibus 706 f
- Romæ S. Genesius minus 119 e. S. Zephyrinus Papa 783 b. SS. Abundius et Irenæus MM. 790 a
- Rosetum, Turcis Raschit, urbs ad ostium Nili synonymum 698 e, 700 b
- Ruolinum (Ruel vel Rueil) vicus in insula Francia 586 a
- Rupefortium (Rocheport) oppidum Galliæ in Santonia 379 d
- Rupella (la Rochelle) urbs Galliæ 679 a
- Rupes-Amatoris, oppidum in provincia Cadurcensi Galliæ 392 f
- Rusellum, pagus in Apruntio Italiae. S. Joannes cremita 440 b

S

- S**abis (Sambre) fluvius 237 h
- Saeshuana. Vide Xaquixaguana,
- Sacudion, monasterium prope Constantinopolim 39 d
- Sagittarium. Vide † Mariae de Sagittario.
- Sagium (Seez) urbs Galliæ in Normannia 568 d
- Saint Jean d'Acre. Vide Ptolemais.
- Sahnurum (Saunur) oppidum Galliæ in provincia Andegavensi 630 d, 687 c
- † Salvatoris insula seu Castrum Lucullanum prope Neapolim, olim Megaris dictum, nunc Castrum ovi (Castello dell' oro) 203 a
- Sanio, castrum prope Aptam-Juliam in Provincia Galliæ 271 d
- Santonæ, urbs Galliæ Santoniæ caput 381 b et seqq., 382 a, 383 d, 685 c d
- Saravus (la Sare) fluvius Lotharingiæ 689 d
- Sarlatum (Sarlat) oppidum in Aquitania 614 e
- Savigniacum, abbatia in Normannia 452 f, 453 a
- Sciarenensis conventus FF. Minorum in Carthaginensi Hispaniæ provincia 426 f, 127 a, 128 a b
- Scylacium vel Scylletium. Vide Squillace.
- Scythia extra Imaum montem, amplissimus Asiæ tractus 407 c
- Sepher Cana. Vide Cana Galilææ.
- Sephoris vel Diocæsarea, urbs Palæstinae 551 e
- Sesana, oppidum in Bria provincia Galliæ 324 e f, 686 f
- Sidon, urbs Terræ sanctæ a S. Ludovico rege restaurata et maris cincta 436 f, 437 a, 746 b c
- Sina Borealis. Vide Cataia.
- Sinidium, oppidum in regno Neapolitano 862 a
- Sparnacum (Espernay) oppidum Galliæ in Campania 324 e f, 686 b
- Squillace, olim Scylacium vel Scylletium, oppidum maritimum in Calabria 42 e
- Stampæ (Estampes) urbs Galliæ in Belsia 614 f

- Studium, monasterium Constantinopolitanum 39
d, 433 d
- Subberbe, castrum prope Cæsaream Philippi in
Palæstina 743 f
- Suessa, urbs in regno Neapolitano 4027 e
- Sulliacum (*Sully*) oppidum Galliae in provin-
cia Aurelianensi 612 d
- Susterense cœnobiū cum oppido in ducatu Lu-
liacensi 253 b c
- Sylva-leonum (*la Forest des lions*) in Norman-
nia 635 e
- Sylva-major, cœnobiū in diocesi Burdigalensi
105 f
- Syracusæ, urbs Siciliae. S. *Elias* *episc.* 826 b
- Syria, provincia Asiae. S. *Julianus* *M.* 439 c
- T
- T**abago, insula Americae 963 e
- Talleburgum, oppidum Galliae in Santonia 380
a b, 683 c
- Tanes, *al.* Tanis. *Vide* Tanicum ostium.
- Tanguth. *Vide* Tenduch.
- Tanicum *vel* Tanticum ostium Nili 420 e,
421 c d e, 700 b
- Tarraco, urbs in Hispania S. *Maginus* *vel*
Marimus. *M.* 418 b
- Tarsus, urbs in Cilicia 409 c
- Tartari, Asiae populi, *de quorum prima sede,*
regni origine et progressu etc. disseritur 407
a et seqq., 413 a et seqq., 470 f, 733 a et
seqq.
- Tenduch *vel* Tanguth, Asiae regio ad partem Si-
nae borealem 407 d, 408 a, 734 d
- Ternanna, urbs *fuit* in Artesia 640 b
- Thabor, mons in Palæstina 551 e
- Thebais, Asiae provincia, *in qua* S. *Tithoes* *mo-
nachus* 815 e
- Thebe, urbs in Ægypto superiore 792 e
- † Theodorici monasterium prope Remos in Gal-
lia 405 f
- Thoromm, oppidum in Phœnicia prope Tyrum
717 b
- Thuringia, Germaniae regio *apostolicis* SS. *Boni-
facii et Gregorii* laboribus exulta 236 a et
seqq.
739 d
- Tiberias, urbs Palæstinae
- Tolosa, oppidum duplex in Hispania 861 f,
862 a
- Tolosa, urbs Galliae *cum vicinis oppidis* 303 a
et seqq., 303 b et seqq., 308 d e
- Torigny, vicus in Francia 664 d
- Tortosa, *al.* Antaradus, urbs Phœniciae in Syria
746 c d
- Trajectense templum S. Servatii, et D. Virginis
406 e f
- Transisalanā, Belgii provincia SS. *Lebuni et*
Marchelmi *prædicationibus ad fidem conversa*
251 d et seqq.
- Trasignies, pagus in extremo limite Gallo-Bra-
bantiae 676 c
- Treceæ, urbs Galliae in Campania 323 a b, 684
a d
- Trenorchium, *olim* Timurtium oppidum in du-
catu Burgundiae 892 d
- Treviri, urbs Germaniae 241 d e
- Tripolis, urbs Phœniciae 746 d
- Truxillum, urbs Americae in Peruvia 938 a
- Tunitium (*Duitz*) oppidum Germania: 5 d
- Tunnetum, urbs Africae, *prope quam obiit* S. *Lu-
dovicus rex* 515 b c
- Turcomanni, Asiae populi 441 c
- Turi, oppidum in regno Neapolitano 770 c d
- Tyrus, urbs Phœniciae 774 d
- U
- U**ltrajectum, urbs Belgii S. *Gregorius* *conf.*
242 b et seqq., 253 d
- Urbs-vetus (*Orvieto*) civitas Italiae 672 c
- V
- V**aleriacum (*Valery*) castrum Galliae in
provincia insulae Franciae 695 e
- Vallis-coloris (*Faucouleurs*) oppidum Galliae in
Campania 353 a, 689 e
- Vallis-secretæ, abbatia in Francia 686 d
- Vallis-serena (*Valsery*) abbatia in Francia 686 d
- Vallis-viridis (*Vauvert*) locus in Occitania
750 a
- Vaurum *vel* Vaurinum (*la Vaur*) oppidum Gal-
liae in Occitania 303 a
- Vecta (*Vecht*) *olim* Fehta *vel* Filta fluvius
Hollandiae 257 a
- Vertusium (*Vertus*) oppidum Galliae in Cam-
pania 324 e f, 686 f
- Vesontio, urbs Galliae 878 f
- Vezeliacum, oppidum cum cœnobio in Burgundia
490 b c d, 505 c
- Vicennarum *vel* Vicennarum nemus prope Parisios
681 b
- Victoria, abbatia in Francia prope Sylvanectum
313 a
- Villa-tignosa (*Ville-Teigneuse* *vel* *Tecneuse*) in
diocesi Parisiensi 644 e
- Vintimelium *vel* Victimelium. *Vide* Albintime-
lium.
- Vollenhovium, oppidum in Transisalanā 257 a
- Vorstiense cœnobiū prope Bruxellas 406 e
- Voventum (*Vouvent*) oppidum in Provincia
Pictaviensi 378 f
- Vratillaviense Societatis Jesu collegium *insignibus*
rariorum Sanctorum reliquiis ditatum 5 f,
6 a,
- Vulcaniae insulae. *Vide* Aëliae.
- Vulcanus (*Volcanello, Bolcanello ac Borecanel-
lo*) exigua insula Liparæ fere contigua 55 e f,
56 a b
- W
- W**arengisi-Villa *nunc* Fannum S. Nicolai, op-
pidum in Lotharingia 749 d
- Weingarten, cœnobiū in Germania 107 e
- Westphali, Germaniae populi 252 a
- Woerden. *Vide* Wyrda.
- Wyck te Deurstede. *Vide* Dorstad.
- Wyrda, Wurda, Woerda (*nunc* *Woerden*)
oppidum prope Ultrajectum in Belgio 256 f,
257 a
- X
- X**aquixaguana, *al.* Caxaguana et Sacsalmana,
locus in Peruvia 953 d
- Xauxa, tractus in Peruvia 4004 d e

INDEX ONOMASTICUS

A

- A** djornare, citare 320 f
 Admiraldus, rei maritimæ præfectus 511 a
 Ad partem, seorsum 494 a
 Adpodiare se, niti 368 b, 369 a
 Ambasciatores, legati 488 e
 Ambaxiate, legationes 881 b
 Arrestatus, subsistere jussus 520 b
 Armagium, armarium 863 d
 Arreragia, debita suo tempore non soluta 318 d
 Arreragia, damnum ex mora solutionis 453 e
 Arrestare, detinere 329 a
 Assisia, consessus 444 b
 Assisia, assignatio censuum 336 e
 Artomis, ex pane factus 161 f, 163 e
 Assidere, assignare 373 a
 Andientia, tribunal vel locus. ubi justitia ad-
 ministratur 983 c e
 Anrillamma, præcipuum S. Diouysii vexillum in
 Gallia 695 e
 Auritriginum, limbus uenipictus 391 d
 Avunculus pro paterno. 317 a
- B
- B**acinni, candelabro 376 a
 Bannitores, præcones 866 e
 Barbacana, propugnaculum exterius urbis aut
 castris; vel tabulare vallum arceus telis
 714 d
 Barberius, chirurgus 862 d
 Barga, cymba 509 e
 Baronagium, certus procerum 367 d
 Bedelli, apparitores, qui ad judicia citant 444 d
 Belfragia, turres lignæ præsertim ad urbes ex-
 pugnandas 700 c
 Bella, legiones 644 d
 Beneficia, bona opera 490 e
 Bladum, frumentum 358 f
 Bochellum, ostium fluminis 476 b
 Bosei, nemora 501 d
 Brodatra, acu variata pictura 444 c
 Burelli, pannus vilior 501 c
 Buticularius, supremus viarum dispensandi minister
 512 c
- C
- C**alciatam facere, aggerem ducere 421 d
 Calogeri, monachi 163 e
 Cambellanus, cubiculo regio præfectus 511 a
 Camera, cubiculum 390 a, 866 b
 Camera fiscus imperatoris vel regis: videntur
 etiam hac voce significari primores urbis vel
 magistratus 885 f, 887 c
 Camisia, indusium 307 f
 Camisiatus, lineis indatus vestimentis 709 b
 Capa, pallium 544 e
 Capæ, tunicæ laxiores instar pallii 391 d
 Capatus, indatus 391 d
- Capelli, secta in modum pileorum plexa 545
 e, 547 b
 Capsetta, capsula 839 f
 Caravana, classes 423 e
 Caristia, penuria, annonæ caritas 530 f, 853
 f, 854 a
 Cassandus, privandus imperio 368 e
 Cassare, irritum reddere 330 b
 Castrum, teatorium 516 f
 Catalla, bona mobilia 332 b
 Catus vel Cattus, machina bellica, in formam
 porticus tecti composita etc. 700 c
 Cavalcata equorum subministratio 444 e
 Caveæ, sarcinæ 133 f
 Causet, fieri faciat 444 f
 Censiva, debitum census 504 a
 Chrismarium, theca sacrarum reliquiarum 187 e
 Cicindelus, lampas 194 e, 219 b
 Clamium, jus aliquid petendi 465 f
 Clericare, clericos consecrare 310 e
 Cloacarins, qui purgat cloacas seu immunda
 loca 791 e
 Colobium, tunica absque manicis, vel cum
 manicis brevioribus 36 c
 Colonia, vel Colonia, prædium, quod sufficit
 ad alendum colonum seu familiam rusticorum
 185 e
 Confessio, altare 820 d
 Connestabularius, supremus militiæ præfectus
 512 f
 Conquesta terra, acquisita terra 309 f
 Contrata, tractus vel regio 855 f
 Cortis, curtis, atrium rusticum stabulis et aliis
 ædificiis circumdatum 237 b c
 Cosmos, mundus 159 e
 Creditaria, videtur accipi pro nutrice 791 e
 Cruces nigrae, litania major seu Gregoriana
 685 d
 Curialius benignus 510 a
 Custus, sumptus 382 b
- D
- D**ecii, tessera 445 b
 Dessaisiri, spoliari 320 f
 Dessasiare, bona alicujus occupare 444 f
 336 e
 Devestire, exuere 420 a
 Diffiduciare, provocare 386 e
 Disseisiri, spoliari 310 d
 Dissides, dissidentes 310 d
 Domicella, uxores legitimo matrimonio junctæ
 663 d
 Domicellus, aulicus 851 c
- E
- E**mir, præcipui Saracenorum principes, qui
 urbes etc. gubernabant 714 a
 Equitaturæ, equi 556 d
 Exbannire, in exsilium relegare 332 b
 441 c d
 Exeunia, munera 441 c d
- Faidi.

F		Maresium, <i>palus</i>	380 b
		Mataratum, <i>culcitra</i>	331 b
F	aidimenta, bona hæreticorum ac sceleratorum <i>fisco addicta</i>		453 d
			306 b
	Fayditi, <i>proscripti</i>		306 b
	Filius, <i>pro genere sumitur</i>	675 b, 676 f	
	Firmitates, <i>loca munita</i>		471 c
	Focagium, <i>al. focagium, census, qui pro focis singulis seu domibus exigitur a domino seu- dali</i>		329 b
	Fodesorium, <i>ligo</i>		442 e
	Forefacere, <i>delinquere</i>		297 e
	Foresta, <i>silva</i>		329 a
	Forestarii, <i>silvæ custodes</i>		461 b
	Forrari, <i>pabulari</i>		381 b
	Forratores, <i>pabulatores</i>		381 c
	Forum, <i>pretium</i>	398 d, 509 f	
	Fossata, <i>fossæ</i>		306 b
	Fossorium, <i>ligo</i>		445 e
	Fortiæ, <i>munimenta</i>		306 c
	Franchisiæ, <i>immunitates</i>		494 f
G			
G	agiatus, <i>solutus</i>		444 d
			385 b, 447 e
	Galeiæ, <i>triremes</i>		381 c
	Garcio, <i>famulus</i>		381 c
	Gistum, <i>debitum vassallorum hospitium procu- randi principibus suis iter agentibus</i>		585 f
	Grossus, <i>crassus</i>		379 a
	Gualea, <i>triremes</i>		410 a
	Guanus, <i>chirotheca</i>		890 f
	Guarnisio, <i>præsidium</i>		379 d
	Gueria, <i>bellum</i>		882 c
	Gutta, <i>paralysis, vel hydrops, vel arthritis</i>		671 c
H			
H	abere pro pagato, <i>censere sibi satisfactum</i>		352 e
			310 e
	Hæreticare, <i>in hæresim inducere</i>		163 e
	Hegumens, <i>abbas vel monasterii præfectus</i>		163 e
	Homines, <i>vassalli</i>		332 b
I			
I	nfortiare, <i>munire</i>		305 b
			378 e, 511 d
	Ingenia, <i>machinæ</i>		329 a
	Inrequisitus, <i>non præmonitus</i>		329 a
J			
J	acobitæ, <i>Prædicatores</i>		461 f
			327 d
			456 f
			432 d
			456 f
			456 f
	Jardinum, <i>hortus</i>		456 f
	Justitia, <i>jurisdictio</i>		432 d
	Justitia, <i>pæna</i>		456 f
	Justitiani, <i>justa pæna affici</i>		456 f
L			
L	aborarius, <i>operarius</i>		853 d, 854 d
			853 c, 854 a
			853 c
			378 b
	Laborerium, <i>opera facienda</i>		853 c
	Legatia, <i>qualitas pecuniæ</i>		378 b
	Ligantia, <i>homagium ligium, ut vocant</i>		378 b
M			
M	andatum, <i>ceremonia abluendi pedes</i>		345 a
			351 b
			347 d
			363 e
	Maueries arborum, <i>species arborum</i>		363 e
	Manerium, <i>hospitium</i>		363 e
	Mangonelli, <i>machinæ ad jaciendos lapides mi- norcs</i>		363 e
N			
N	asselli vel nassella, <i>cymbæ</i>		446 a
			398 b
	Navigium, <i>classis</i>		398 b
O			
O	fficium, <i>Missæ sacrificium</i>		680 e
			680 e
P			
P	agina, <i>interdum significat ayrum seu jun- dum mensura sua definitum</i>		187 d
			114 c
	Pannelli, <i>tabulæ acu pictæ</i>		891 e
	Parens, <i>consanguinea</i>		217 a
	Parentes, <i>pro consanguineis</i>		304 e, 461 f
	Parisius, <i>pro Parisiis</i>		85 e
	Parito, <i>cum parerent</i>		878 f
	Parlamentum, <i>tribunal causidicum</i>		388 c
	Participium, <i>communicatio</i>		388 c
	Passagium, <i>expeditio seu transretatio in Terram sanctam</i>		287 a, 397 d
	Passima, <i>videtur accipi pro pane recocto</i>		860 d
	Pater, <i>pro aro</i>		674 c, 675 f
	Pavella, <i>septa castrorum</i>		511 e
	Paximatus panis, <i>panis vel recoctus vel subcinc- ricius</i>		163 d
	Pedagia, <i>vectigalia</i>		304 e
	Perle, <i>gemmæ</i>		539 d
	Pervetustatum ulcus, <i>ulcus inveteratum</i>		855 e
	Petrariæ, <i>machinæ ad majores lapides jaciendos</i>		320 a, 363 e
	Phlebotomus, <i>venæ sector</i>		219 c
	Phronesis, <i>intelligentia, sensus</i>		156 b
	Piltantia, <i>victus</i>		399 f
	Planta, <i>ichnographia</i>		970 c
	Pladerones, <i>videtur significare viles vestes</i>		966 f
	Plummare, <i>acu pingere</i>		219 c
	Podium, <i>sustentaculum</i>		509 a
	Posse, <i>vires</i>		434 a
	Potentiarins, <i>fulcris subalaribus incedens</i>		623 e
	Potentia, <i>fulcrum subalaria</i>		568 b, 569 a
	Præsentia, <i>dona</i>		510 e
	Prisio, <i>carcer</i>		308 a, 454 d
	Procnratio, <i>Vile Gistum</i>		462 d
	Proprium, <i>ambitus</i>		462 d
Q			
Q	nadrellus, <i>telum balistarum</i>		298 f
			359 f
			379 a
	Quadrigata, <i>quadrigarum onera</i>		379 a
	Quarrellus, <i>telum brevius balistarii</i>		379 a

- e f, 997 a et seqq., 1026 e f, 1027 a b c d. Vide Morti proximi, Febris etc.
- Æquitas S. Ludovici in defendendis tenuioribus contra vim potentiorum 475 e f, 610 b c d e f. Vide Jns.
- Affabilitas S. Rosæ. 912 f
- Afflictiones, quam salutare Deoque gratæ sint, ex visione intelligit S. Rosa 945 a b c d e
- Amissum breviarium divino favore recipit S. Ludovicus 424 e f. Liber amissus beneficio S. Regis inventus 541 d. Amisum cochlear argenteum, invocata S. Rosa, inventam 906 e f. Apocha perdita ejusdem ope recuperata 999 f.
- Amor et benevolentia S. Ludovici in probos quoslibet, præcipue religiosos 584 e f, 585 a b c, 595 a b c d e f, 596 d e, 674 f. Vide Familiaritas, Donationes, Foundationes.
- Amor in Deum S. Ludovici, quem et aliis instillare conatur 546 f, 579 d e f, 588 c. Ardentissimus S. Rosæ amor erga Jesum sponsum suum 946 c d, 947 b, 948 b c d, 950 d e. Divini amoris affectus, quibus S. Rosa tam privatim tum in publica conversatione indulgere solita 946 e f, 947 a, 949 a. Ejusdem zelus alios ad amorem Dei inducendi 946 f, 950 e. Vitam suam legentem S. Rosa ad amorem Dei accendit 994 b
- Amor in proximos S. Ludovici, quos tum exemplo tum verbis ad bonam quodlibet inducere studet 576 e f, 594 b et seqq. Ad peccatorum confessionem 551 a. Ad odium peccati mortalis 391 d e, 674 c d e. Ad opera humilitatis 674 e, 753 c d. Ad justitiam 675 a b. Ad fidem firmam 677 e f, 678 a b c. Vide Zelus, Peccatores.
- Angelorum concentus auditus in templo S. Genesii notarii. 124 f
- Angelus SS. Eusebii et sociorum martyrum subcutium sanguinem detergit 115 f, 116 a. Angelus mulieri in S. Genesim noturium devotæ felix puerperium prænuntiat 125 a. Angelus SS. Simplicium et Filios cælesti visione recreatos in fide corroborat 781 b. S. Rosa animi deliquium patiens potum opportunum per Angelum custodem accipit 940 e f, 941 a, 1019 d. Januam clausam hic S. Virgini aperit 941 b, 1019 d. Cuidam iter agenti custodiam angelicam S. Rosa procurat 941 c d, 1019 d. Angelus sub pueri specie sæpe invisit S. Rosæ confessorium, eumque de summa ejus in cælis gloria certiore facit 990 f
- Angina guttur inflammatum sanat S. Rosa 1004 a, 1006 a c, 1007 c.
- Anima B. Joannis Bassandi a pio viro cælos ascendere visa. 888 e
- Annulus contactu corporis B. Joannis Bassandi virtutem participat morbos pellendi 888 d. Annulum connubialem, quem S. Rosa fieri jussit in memoriam suæ cum Christo desponsationis, tangens Dei servus præ gaudio spirituali se non capit 928 e f, 929 a b c d
- Anxius ob imminens Dei judicium moribundus, de salute æterna securus redditur a S. Rosa 963 a b c, 1022 a
- Apoplexia tactas sanat S. Rosa 1006 f, 1010 f, 1011 a, 1026 f
- Apostemate furdo laborantes sanat S. Ludovicus 520 a b, 629 c et seqq., 638 c d e f, 661 e f, 662 a et seqq. S. Orontius 776 c d. Apostema periculosum in gutture puellæ sanat
- pulvis e sepulchro S. Rosæ erutus 1006 a b. Apostema sublatum applicatione imaginis S. Rosæ 1010 a b. Vide Tumor, Ulcus.
- Apparitionibus Christi, D. Virginis, aliorumque Saactorum sæpe recreatur B. Villana Bottia 866 b f. S. Rosa 936 f, 937 a. Apparet Christus B. Margaritæ Faventinæ, ex quo discit, obedientiam virtutem esse Deo gratissimam 848 a. Hanc domi se totam cælestibus meditationibus dare volentem, jubet monasterio egredi, ac proximum verbo et exemplo adificare 849 a, 852 d. Eandem jubet apprensus Christus de passione sua aeditari 849 b. Ejusdem B. Margaritæ linguam tangens, quam petierat, verbis suis gratiam concedit et efficaciam 849 c, 850 e f, 852 c. Beatæ de passione sua meditantis apparet Christus, et in signum dilectionis quinque vulnerum dolore, quem ipse tulit, ejus sensum afficit 849 c d e, 852 e f. Eandem sibi sponsam Christus assuit, annuloque ipse apprensus Beatæ digitum inserit 850 a b. Ejus angores et labores in condendo monasterio tum verbis tum amplexibus cælestis Sponsus apprensus benigne solatur 850 f, 851 a b, 852 b. Ab eodem sibi apparente aliis consolationibus cælestibus recreatur 850 d e f, 852 d e. Apparet Jesus S. Rosæ legenti pios libros 938 c. Manibus operanti 938 d, 939 c d. Egrotanti 938 e f, 939 a. Oranti 939 b. Dulcissimos cum S. Rosa sermones miscet, varique alia præbet amoris indicia 938 f, 939 a b c d. Ejusdem apparitione et consolatione fruitur post visibiles demonum impugnationes 942 e. Iterato apparet D. Virgo B. Margaritæ Faventinæ, cujus brachiis puerum Jesum amplectendum committit 849 a b. S. Rosæ, quam e somno ad orationem excitare solebat 939 e f, 940 a. Apprensus in aere Deipara 200,000 Indorum ita terret, ut 600 Christianis victoribus se dederint 953 b c. Apparet S. Bartholomæus apostolus Anastasio imperatori, cui urbem a se conditam suam in tutelam se recepisse, indicat 50 e. Monacho Liparitano, præcipiens, ut ossa sua a Saracenis dispersa colligat 60 c d e f, 61 e f. Naclero ea transferenti Beneventum 61 b. Ex S. Bartholomæi aliorumque Sanctorum apparitione intelligit civis Beneventanus, principem quemdam, qui urbis suæ ecclesias dirui jusserat, morte puniendum 63 d e. Apparet S. Apostolus S. Josepho hymnographo, cui benedicens sacros hymnos componendi facultatem dat et facilitatem 101 c e. Monacho incredulo 103 a. Apparet S. Ebba virgo monacho, cui assignat locum, in quem ossa sua de tumultu levata transferat 198 d. Mulieri cæcæ, cui visum reddit; puellæ mutæ et contractæ, cui gressum et loquelam restituit; alteri mulieri mutæ et colli inflatione vexatæ, quam sanat. Apparet et bis juveni, quem sanat et jubet, peregrinationem instituere ad S. Thomam Cantuariensem 198 d e f. Apparet S. Patricia moniali de vita periclitanti, quam docet, quid pro valetudine recuperanda agere debeat 218 c d e. Duabus energumenis, e quibus demanem expellit 220 b c d. Sæpius apparet puero surdo et muto, cui auditam et loquelam restituit 230 f, 221 a et seqq. Apparet eadem captivis, quos vinculis solutos carcere educit 222 a b. Apparet terribili specie S. Hunegundis manasterii Humolariensis silvam vastantibus,

- quos mirabili modo nutretat 235 c. d. S. Lia-
winus, ubi corpus suum conditum, indicat
S. Ludgero 252 e. f. Futura docetur S. Lud-
gers ab apparente sibi S. Gregario conf. 254
a. Apparet cuidam, se invocanti B. Elisabe-
tha, eumque ad S. Ludoricum fratrem con-
fugere jubet 544 d. Apparet S. Ludoricus mor-
ribundo, quem reprehensum de voto quodam
neglecto, et meliora spondentem sanat 649
a et seqq. Apparitiones crebrae S. Orontii 772
c d e, 776 b. Apparens sub forma sacerdotis,
falso accusati causam agit eoram iudice, eum
innocentem ostendit, et carcere liberat 772
d e. Apparet S. Joannes evangelista B. Mar-
garitæ Faventinæ, quam de monasterii fabrica
et sustentatione sollicitam bono animo esse
jubet, et ab opere externo subinde cessare 848
c d, 853 d e. Apparet vivens B. Joannes
a Caramola consanguineis 858 d e f. Mater
de salute filii fit certior ab apparente sibi B.
Joanne Bassando 891 f. Apparens S. Catha-
rina Senensis supissime eum S. Rosa familiari-
ter conversatur 940 b, 1019 e. Angelorum
visibiliter apparentium familiari obsequio S.
Rosa utitur 940 e f, 1019 d. Mox ab obitu
suo eundem mulieri gloriosa luce eoruseans
apparet 983 a. Variis aliis 990 a et seqq.,
991 a e. Cuidam apparens, moribundum reli-
giosum de vita longiori, deque ejus ad infu-
las promotione certiore reddi jubet 991 b c
d. Causam beatificationis suæ rariis appariti-
onibus promovet 991 e f, 992 a b c d. Appa-
ret eundem in somnis, eique mancipium fugi-
tium cras reducendum significat 999 e.
Apparet rigilanti S. Rosa, Deum orans pro
incolumitate urbis Lincianæ 1014 c f. Pie ma-
trona sub specie lucidæ stellæ 1017 c. Se invo-
canti moribundo, quem sanat d 1027
- Appetitum in cibo et potu multis modis domat
S. Ludovicus 605 c d e f. Cibum vilem et
modicum herbis amarissimis vel felle occulte
condit S. Rosa 914 b c d e, 915 a, 1014 d
- Aqua dulcis beneficio S. Patriciæ impetrata 204
e f
- Aqua Sequana intumescens e cellis vinariis con-
tactu pilei S. Ludorici amota 656 b c d
- Aqua stillans e variis locis cryptæ, in qua colit-
ur S. Orontius, febres aliosque morbos pellit
771 f, 772 a
- Arbor arida revirescit precibus S. Genesii nota-
rii 124 a
- Arboris, prope quam martyrium subiit S. Ge-
nesius notarius, cortex et ramus agris saluti-
feri 434 e
- Arcana varia dirinitus cognoscit S. Rosa 973
b c d e f. Inter alia mancipium agonizans non-
dum esse baptizatum 976 e f. Vide Appariti-
ones, Futura, Revelationes, Prædictiones.
- Ariditas spiritualis, aliæque mentis afflictiones,
quibus exereetur S. Rosa 932 e f, 933 a et
seqq.
- Articulari morbo misere vexatus sanatur conta-
ctu areæ, ossa S. Ludorici continentis 674 c d.
Alter unctione olei S. Orontii 775 d. S. Catha-
rina Senensis S. Rosam arthritide, quæ ma-
num ejus increaserat, confestim liberat 956 a b
c d, 1021 c.
- Artis legendi scribendique notitia S. Rosæ cælitus
data 977 a
- Assiduitas S. Ludovici in exercitiis spiritualibus
580 a et seqq.
- Aslimale oppressum pectus sanant admotæ reli-
quiæ S. Rosæ 1003 b, 1008 e
- Attentio et ferror B. Villanæ Bottiæ legentis, au-
dientis vel meditantis verbum Dei 866 a b.
S. Rosæ in oratione 930 a b c d e, 935 d e,
1017 f, 1018 a
- Auctoritas S. Ludorici virtute partu 462 b c,
349 e f, 550 a, 564 c
- Auditum unius auris recuperat puella per S.
Ebbam virginem 198 d
- Anlam regiam deserit S. Aredius 182 f, 183 a
- Austeritas vitæ S. Severi 161 e f, 162 a b c.
S. Martioni 272 a. S. Ludorici ferreo flagello,
cilicio et crebris jejuniis carnem doman-
tis 606 a b c. Aliquot per annum diebus pane
et aqua victulantis 331 a b, 347 e f, 348
a b, 564 c e, 605 e d e f, 606 a b. B.
Joannis a Caramola in eremo 860 d e. Ejus-
dem in religione 861 a. B. Villanæ Bottiæ
865 c d f. S. Rosa ab ipsa pueritia cilicio,
ferreo flagello et catena in teneram corporis
crudelitate sævit 915 e f, 916 a b et seqq.
Variis aliis, quæ patiendi desiderium exco-
gitarat, instrumentis et modis carnem suam
cruciatu pene incredibili affligit 903 b c, 917
a et seqq., 918 a et seqq., 920 c d e f, 921
a et seqq., 1014 e, 1016 e f, 1017 a b.
Vide Jejunia.

B

- B**ellorum privatorum consuetudinem pernicio-
sam tollere satagit S. Ludovicus 456 d e f,
457 a b
- Beneficia spiritualia regni perenni incolis divi-
nitus collata, intercedente S. Rosæ 993 a et
seqq., 994 a et seqq., 1026 a b c d
- Beneficus fratrum suorum intersectoribus S. Gre-
gorius conf. 261 c d
- Blasphemiæ spiritu liberata mulier per B. Joannem
Bassandum 890 c d
- Blasphemos graviter punit, vel latis legibus pu-
niri jubet S. Ludovicus 444 b, 493 d e f,
508 a b, 534 b c, 578 b c, 613 f, 753
b c. Blasphemi Judworum libri Tholmudici,
optem præstante S. Rege, combusti 359 a et
seqq.
- Bona, quorum ignoti domini, pauperibus distri-
buenta 457 d e f
- Boni communis studiosissimus S. Ludovicus mala
quævis e regno suo extirpanda, ac jura sua
singulis servanda et reddenda curat 443 d e f,
444 a et seqq., 508 a b c. Ad ministros in
officio continendos varia statuta edit 753 f,
754 a b c d e. Præfecturas aliaque munia
maxime idoneis gratis confert 754 e f. In mi-
nistros suos sedulo invigilat, eosque delinquen-
tes punit, ac damna, si qua subditis illata,
resarciri curat 614 b c. Vide Jus, leges.
- Bos æger sanatur, adhibito oleo ex lampade S.
Orontii 773 e
- Brachium graviter læsum sanat S. Bartholomæus
62 c. Brachii gravis dolor sublatus, admotis
S. Ludorici reliquiis 567 e. Brachii dexteri
usum restituit S. Rex puero 658 c d e f. Mu-
lieri 666 d e f. Brachium S. Rosæ læsum sana-
tur, statim ac sudore oblituitur, quem preci-
bus ex Christi imagine elicenerat 950 a b,
1020 b. Brachium aridum, S. Rosæ defunctæ
vultum tangens, pristinum vigorem recipit 996
e, 1026 f. Brachii usum ex nervorum con-
tractione amissum ad se confugienti reddit S.
Virgo 995 f, 1026 f. Sanat alterius brachium

quod

quad gravia vulnera inutile reddiderant 997
a b. Brachii lurati os loco suo restituitur con-
tactu rosarii, quod S. Rosæ corpus tulerat
998 c. ad ejus sepulchrum altera brachii usum
recipit 1000 c
Brachium obrigit tortori S. Alexandrum per-
cussuro 804 e f

C

Caduco morbo aliisque malis afflicta mulier
sanata ope S. Ludovici 655 b c d. Puer ope
S. Rosæ 1002 f

Cæcam nno oculo sanat S. Ebba V. 198 d. S.
Ludovicus 655 e. Uno oculo cæcam, altero
excipientem S. Rosa 1002 d e

Cæcitate percussit temere martyrum cryptam
ingressus: sed roto facto, se altare S. Bartha-
lomæo erecturum, visum recipit 101 f, 102
a b. Cæcitate percussit et insanis motibus dia-
agitati pastores quidam, temere sepulchrum S.
Ebbe V. aperire tentantes 198 c

Cæcus visum recipit suscepto Baptismo 116 h c
Cæci illuminati per S. Bartholomæum 62 f.
Per S. Maginum 119 a. Per S. Martinum 116
d e. Per S. Severum 157 f. Per S. Aredium
179 c, 185 f, 186 e, 193 e f. Per S. Eb-
ham V. 198 d e f. Per S. Hunegundem 234
b, 236 a. Plurimi Per S. Ludovicum 520
f, 566 e, 567 f, 569 c d, 570 c, 624
b c d e, 660 a et seqq., 661 a b c, 667 a
c d e f, 668 a b c d. Per S. Orontium 771
f. Cæca divinitus duci jussa ad viam, qua
ad martyrium properabat SS. Simplivius et
Filius ejus, visum ab eislem recipit 781 d e.
Alii Cæci curati per B. Joannem Bassandum
889 h

Calculus ingentem, quo cruciatur, emittit
inrocat S. Rosam 1000 e
Campanæ sponte sonant, moriente S. Martino
272 e

Capite truncatus Deum laudat S. Secundus 797 a
Capitis dolore vexatos sanat S. Bartholomæus
62 a c. Varios S. Rosa 1002 b c d, 1003 d,
1004 b. Eudem capitis vertiginem et dolorem
tollit 1007 a. Caput graviter vulneratum sa-
nat 1007 f, 1008 a. Ulcerosa capitis porri-
gine vexata puella subito sanatur ope S. Rosæ
1009 f, 1010 a. Vehementibus capitis dolori-
bus cruciatus sanat admota S. Rosæ imago
1011 d e f

Captivos mirabili modo de carcere liberat S.
Victorius 147 d. S. Aredius 184 f. S. Pa-
tricia 222 a b

Castitatem rovent mutuo ex consensu S. Victor
electus episcopus et uxor ejus 146 a b

Catalepsi laborantem sanat S. Rosa 997 f

Catarri, ex iisque secuti dolores et morbi de-
palsi per S. Rosam 1002 e, 1003 d, 1011 f

Cerebri frigiditatem tollit imposito capiti chiro-
theca B. Joannis Bassandi 899 b

Cereus, nullo igne admoto, ardens ad sepul-
chrum B. Pelagiæ 826 a d. Cerei ser sub
Sacro solemniter celebrato in translatione reliquia-
rum R. Margaritæ Farentinæ miraculose accen-
si, eoque finito, extincti, cera non absumpta
845 e f

Charitas et commiseratio erga ægros aliosque af-
flictos S. Aredii 188 a b. S. Ludovici 387
c, 499 a, 531 d e, 562 c d. pro exercitus
captivi libertate se Saracenis vult obsidem
tradere 530 a b. Ejus in captivis militibus

redimendis et juvenis sollicita caritas et li-
beralitas 597 d e. Lepra maxime deformem
invisit, eique, flexis ad mensam genibus, mi-
nistrat 598 c d e f, 599 a. Idem facilitare sa-
lutas S. Rex in raleudinariis publicis agris
etiam maxime horridis 599 a b c d. Campen-
diensi raleudinario primum infert agratam
599 f. B. Villava Botlia pauperem ægrum in
nosocomium humeris gestat 866 c. S. Rosa
esurit, ut egenos pascat 964 a, 1022 b. Ege-
næ fadoque morbo laboranti domum procurat,
ei officiosissime inservit, pretiumque ad solu-
tionem conducti hospitii ipsa suppeditat 964
e f, 1022 b c. Vide Misericordia.

Charitas insignis in pauperes S. Aredii 184 e d,
187 f, 188 a b. S. Gregorii conf. 263 e f.
S. Ludovici regis 548 c. Earum pedes sæpis-
sime per annum lavabat et osculabatur 544
b, 594 a b e f. Aliquoties per hebdomadam
eis cibos ministrabat 593 f, 594 a b c. Eo-
rum inopiam variis subsidiis levabat 594 c
d e f. In eisdem summa charitas et miseri-
cordia S. Rosæ 963 f, 964 a et seqq., 1022
b c d. Vide Eleemosyna, Donationes, Fun-
dationes, Misericordia.

Chirothecas, quas mater ad ornatum gestare jus-
serat, invita induens S. Rosa, manus sibi
comburi sentit, easque abjectos igne prodigio-
so plenas videt 905 e d, 1014 e

Circumspectio S. Ludovici in conferendis bene-
ficiis ecclesiasticis 549 d e, 753 f. In consti-
tuendis præfectis aliisque regni ministris pro-
his et bene catholicis 304 e, 754 e f

Clanda et muta incessam et loquelam adipiscitur
ad tumultum S. Ludovici 617 e f, 648 a b
c d. Item alter applicatione olei ex lampade
S. Orontii 774 b e

Claudicantes gressu recto et expedito donati
a S. Ludovico 641 d e. 644 f, 645 a b
c d, 655 e f, 656 a, 670 b c d e. A S. Rosa
997 e

Clandi a nativitate usum pedum accipiunt, in-
tercedente S. Ludovico 568 a, 570 b f

Claudis ex nervorum contractione, pedum de-
bilitate etc. gressum restituit inrocat S. Bar-
tholomæus 62 b. B. Aredius 186 h c d. S.
Ebba V. 198 f. S. Hunegundis 236 b. S.
Ludovicus 541 e d, 568 h c d, 569 c d e,
570 a b c, 618 a et seqq., 625 d e f, 629 c d
e f, 630 a b c, 639 e f, 640 a, 644 h c d,
645 e f, 646 a et seqq., 647 a b, 652 e f,
653 a et seqq., 654 a b c, 667 b. S. Oron-
tius 771 f. S. Bregivinus 829 f. B. Joannes
Bassandus 888 c e, 889 h, 892 a. S. Rosa
997 b c d, 1000 c d f, 1003 e f, 1008 e, 1026
e f, 1027 a

Clementia S. Ludovici in rictos 379 c, 380 f,
382 c. Eiusdem in quoslibet 645 a b

Clericos negotiatores et libidinosos coercere et
emendare ope summi Pontificis conatur S. Lu-
dovicus 469 c d

Clericus facinorosus subita morte punitur 153 b c

Cogitationes juvenis, libidinoso animo ad se re-
nientis, divinitus elacta S. Rosa, eum cor-
reptum ad penitentiam adducit 962 a b c.
Nonnullis aliis, quas animo versabant cogita-
tiones, S. Rosa revelavit 973 b c

Commiseratio S. Ludovici erga afflictos quoslibet
variis exemplis probata 592 e f, 593 a et
seqq. Vide Charitas, Misericordia.

Communio frequentissima S. Rosæ 957 b c. Vir-
tutum exercitia, quibus ad hanc se prepara-
bat

- bat 937 d e. *Fervida pietas, qua hanc suscipiebat* 937 f, 958 a b. *Cælestis Cibi effectus mirabiles, quos ipsa experiebatur* 958 c d e f, 1020 f, 1021 a. *Vide Eucharistia.*
- Conciones sacras audire solitus S. Ludovicus singulis diebus Dominicis et festis, pluribusque aliis 581 d e
- Concursus ad funus B. Joannis Bassandi 886 d e. S. Rosæ 984 c f, 985 a et seqq., 986 a b f, 1025 b c d e
- Confessio frequens S. Ludovici 547 a. S. Rosæ 957 d
- Conscientiæ puritas S. Ludovici 485 d e f, 543 e, 606 c d e f, 607 d. *Pro ejus securitate in rebus dubiis Pontificem consulit* 354 d e, 457 d, 485 d e f, 555 e. *Hanc crebra confessione mundat* 547 a. *Tenerrima conscientia B. Joannis a Caramola* 860 d. S. Rosæ, *quæ minimos etiam meros multis lacrymis desolebat, et ingenti cum dolore coram confessariis exagge- rabat* 911 c d
- Constantia S. Gregorii, *qua S. Bonifacio adhæsit, ejus in laboribus apostolicis comes et adjutor* 255 f, 256 a b c d. *Constantia S. Ludovici in pio expeditionis transmariæ proposito probata* 401 a b c. *Ejusdem constans fortitudo, qua, neglectis Saracenorum minis, impium juramentum præstare recusavit, quod ab eo exigebant, si captivitate liberari vellet* 427 a d e f, 577 e d e f, 592 d e, 721 e f. *Vide Fortitudo.*
- Consuetudines piæ inducere studet S. Ludovicus 471 b c d, 554 e f, 555 a, *Prævas abrogare* 491 d, 563 e. *Vide Leges.*
- Contemplationes S. Rosæ 930 a et seqq., 935 d e f, 1017 f, 1018 a
- Contemptus mundi S. Severi 160 f, 161 a b c. S. Ludovici 446 b, 608 b
- Continentiæ illustre exemplum Ludovici VIII Galliarum regis 291 e. *Continentia S. Ludovici in usu matrimonii* 545 c, 608 b
- Contorta post tergum crura pedesque loco suo restituta per S. Ludovicum 570 a b c, 652 e f, 653 a b c d e. *Per S. Bregwinum* 829 f
- Contracti membris fere omnibus sanantur per S. Aredium 180 a, 186 b c d. *per S. Ebbam V.* 198 e f. *Contractus a 40 annis subito membrorum usum recipit ope S. Ludovici* 569 d. *Item rarios alios misere contractos sanat* 570 b c f, 625 d e f, 626 b et seqq., 629 c et seqq., 630 a b c, 645 e f, 646 a b et seqq., 647 a b. *Contracte membrorum usum reddit B. Joannes Bassandus* 888 c. *Pede manique contractum sanat S. Rosa* 997 c. *Varios pede altero contractos* 997 d e, 1000 f. *Contractos utroque pede* 1000 c d, 1026 e. *Contractam omnibus membris inferioribus* 1003 e f, 1026 f, 1027 a. *Toto corpore contractam* 1003 f
- Conversationum fuga S. Rosæ 923 e f, 924 a et seqq., 926 e, 1017 b c
- Conversio mirabilis S. Genesii mimi 122 b c d. B. Villanæ Bottiæ 865 e f. *Plurimæ gravium peccatorum conversiones ad penitentiam, aliæque beneficia spiritualia regni Pernani incolis divinitus collata, intercedente S. Rosa recens defuncta* 993 b c d e f, 994 a b c d, 1026 b c d
- Cordis dolores tollit B. Joannes Bassandus 889 e. S. Rosa 1006 e f, 1010 b
- Cordis effigies in pectore S. Rosæ prodigiose formata apparet, mirabilis ejus cum Christo desponsationis præludium 927 b c
- Corona 99 aculeis armata caput quotidie circumdat et ingenti dolore cruciat S. Rosa 918 b et seqq. *Hanc capiti imprimente S. Virgine, prævæ demonis suggestiones illico cessant* 919 e, 1016 f. *Eandem post Virginis mortem tangens spiritali gaudio impletur* 919 e
- Corpus S. Bartholomæi mari injectum Liparam miraculose delatum, comitantibus id quatuor aliis Sanctorum corporibus 44 a b c, 44 d e f. *Miraculum hoc vindicatur* 50 b et seqq. *Eo Liparam appellente, insula 7 stadiis loco mota* 44 c d, 55 c d e f, 56 a b. *Naris illud ferens hostiles insequentes beneficio Apostoli exodit* 61 a. *Basilica Beneventana terræ motu collapsa, arca continens S. Apostoli corpus sub ruinis integra reperta* 64 b, 65 c, 67 e f. *Corpus S. Aredii immobile* 181 e. *Item S. Martiani* 272 c d. *Corpus S. Hanegundis post mortem cælesti luce coruscat* 234 e. S. Bergæ in melius ignibus illæsum 470 e. B. Joannis a Caramola incorruptum 855 a. *Uti et B. Villanæ Bottiæ* 868 b c. *Corpora S. Humilitatis et B. Margaritæ Faventium intacta ab aquis totum templum inundantibus* 846 d. *Corpus B. Joannis Bassandi vira calce coopertum post 48 annos incorruptum reperitur* 871 c d e, 891 b c. *Corpus S. Rosæ defuncte viro simile, suæremque spirans odorem* 986 d e, 1025 d. *Post annum et aliquot menses incorruptum reperitur et odoriferum* 987 f. *Post 45 annos S. Rosæ ossa adhuc carne obducta et fragrantia inveniuntur* 989 b, 1025 e
- Costam in pectore fractam sanat adnota terra ex sepulchro S. Rosæ 1006 e
- Coxendicis dolor sublatus per S. Bartholomæum 62 a b
- † Crucis signo incendium exstinguit S. Victor 141 b. *Oleum auget S. Aredius* 179 e, 186 f
- Crus pueri, quod rota rhæda ter pertransit, illæsum serrat S. Bartholomæus 76 f, 77 a
- Crux in cælo visa, dñi S. Ludovici eam sumebat ad expeditionem transmariam 390 b
- Culices, quibus plenum togariolum, in quo latebat S. Rosa, quamvis aliis infesti, ei non nocent 925 f, 926 c d. *Mirum in animalcula illa S. Virginis imperium* 925 c d, 1017 c
- Cupiditate divitiarum nimia ararum liberat S. Ludovicus 644 b

D

- Dæmon expulsus per S. Bartholomæum 62 a b. *Per S. Maginum* 119 d. *Per S. Aredium* 177 b, 180 a, 187 b, 188 c, 189 d e, 193 d e. *Per S. Ebbam V.* 198 e. *Per S. Patriciam* 217 e, 218 e, 220 b c d. *Per S. Hanegundem* 234 a b. *Per SS. Simplicium et Filios* 781 b. *Per S. Felicem* 839 b. *Plurimi corporibus expulsus per B. Joannem Bassandum* 888 e f, 889 c, 891 e
- Dæmones compellit S. Alexander M. idola confringere 777 c, *Dæmonem anachoretæ specie apparentem fugat B. Villana Bottia* 867 e f. *Dæmones rariis modis, ac sub diversis formis S. Rosam frustra tentant* 941 e f, 942 a et seqq., 1019 e f
- Debilitas totius corporis sanata per S. Ludovicum 544 c d, 639 e f, 640 a. *Præ debilitate per 11 annos lecto afflicte pristinas vires reddit S. Rex* 568 b. *Debilitas pedum ac erun-*

run

- ram sublata per B. Joannem Bassandum 889
 b. Ejusdem ope invocata, juvenis toto corpore debilis de lecto protinus exsilit sanitati restitutus 891 e. Simili fere malo afflictos varios sanat S. Rosa 1026 e f, 1027 a
- Deliberatio matura S. Rosæ de vitæ statu 908 f, 909 a et seqq.
- Dens S. Bartholomæi sanguinem emittens 107 e. Dentem S. Patriciæ auferens subito obriquit, sed, eo restituto, pristinum corporis motum recuperavit 208 c
- Dentium dolorem fugat S. Aredius 476 f, 479 c d, 486 f. S. Rosa 1002 e, 1008 e e, 1011 a
- Desiderium mortis S. Hunegundis 231 e f. B. Margaritæ Faventinæ 848 b
- Desponsatio mirabilis S. Rosæ cum Christo: hic, ubi simul cum matre sua blandis oculis, aridente vultu, aliisque gestibus amorem testantibus S. Virginem aliquamdiu dignatus esset, in dulcissimas voces erupit, quibus eam sibi sponsam assumpsit 928 a h c d, 1016 c d
- Devotio S. Rosæ erga imagines Christi, coram quibus ferventissime orans varia consolatione cælesti fruitur 948 f, 949 a, 950 d e. Erga imagines Deiparæ, a qua beneficia, quæcumque petit, singularesque favores obtinet 951 e f, 952 a b c d e f, 953 a b. Erga salutiferum crucis signum 954 a b c d e. Erga imaginem S. Catharinæ Senensis 954 f, 955 a et seqq.
- Diarrhœæ variisque languoribus sæpe obnoxiam puellam sanat S. Rosa 1006 a, 1008 e
- Direptionis periculum exadit Bergomum, S. Alexandro in somnis hostium ducem, ut urbi parcat, monente 801 d e f
- Discessus pius S. Ludovici in Terram sanctam 506 b c
- Disciplinam monasticam restituendam curat S. Ludovicus 451 e. Disciplinæ religiosæ observantissimus B. Joannes Bassandus 878 b c d, 879 h et seqq., 880 e, 882 f, 883 a. Collapsam in cruvio Collismadiensi restaurat 883 e f, 884 a b
- Discipulorum institutio egregia 261 f, 262 a b
- Discordias graves componit S. Ludovicus 348 a b, 415 a b, 454 a et seqq., 457 c. Mutuam necem quærentes ad concordiam reducit B. Joannes Bassandus 889 a. Discordiam gravem in certu religioso exortam fuis ad Deiparam precibus dissipat S. Rosa 952 b c
- Discretio spirituum S. Rosæ 942 f
- Distributio temporis, quam S. Ludovicus in obsequiis exercitiis Spiritualibus servabat 580 a et seqq.
- Divitiarum contemptor S. Gregorius conf. 262 b c
- Dolor S. Rosæ, cum Deum vel minimo peccato a quoquam offensum intelligeret 947 c d e
- Dolore membrorum omnium subito corripitur temere tangens ossa S. Ebbæ V. 198 c
- Dolium exacuatum, rotis S. Orontio factis, his vino plenum miraculose invenitur 776 e
- Dona cælestia impetrat variis S. Rosa, qui se eorum hac vita ad superos migranti commendaverant 994 c d
- Donationes piæ factæ a S. Aredio canoniis et templis 477 c d, 178 a b c. Donationes regio liberalitate factæ a S. Ludovico variis religiosorum familiis 299 a, 300 a et seqq., 301 f, 312 d e f, 313 a b c, 327 f, 328 a, 354 d, 358 c d e f, 431 e, 452 b f, 463 c, 464 c d, 476 e f, 500 d e f, 501 a et seqq. Templis 300 c d e, 312 d e f, 313 a b c, 327 b c, 354 d. Locis pauperum agrorumve usui destinatis 328 f, 468 f, 500 d e f, 501 a et seqq. Vide Foundationes.
- Dotem a duro patre inpetrat puella religionem ingressura ope S. Rosæ, quam invocarat 1008 d
- Duellorum abusum, antiqua consuetudine roboratum, per totam ditionem suam tollere studet S. Ludovicus 469 d e f, 564 a
- Dysenteria et febre maligna cives Parisienses ipsumque regem liberat S. Aredius 488 d e f. Eodem malo ad extrema deductus subito sanatur a B. Joanne a Caramola 857 c d. Dysenteria periculose agrotantes sanat S. Rosa 1007 f, 1011 b c, 1027 a

E

- Ecclesiæ catholicæ bono studet S. Ludovicus 311 a et seqq., 385 e f, 474 d e f, 475 ab, 563 c. Ecclesiæ defensæ causa ersulem episcopum protegit 387 c. Conspirationem procerum contra Ecclesiasticos prudentia ac industria sua reprimit 396 f, 397 a. Filium Philippum regni heredem ad Ecclesiam ejusque immunitates defendendas hortatur 508 d, 756 f. Vide Excommunicati, Hæretici, jura Ecclesiæ, Leges, Pontifex.
- Ecclesias quam plurimas et magnificas sumptibus suis exstruit S. Ludovicus variis locis 374 a et seqq., 434 c, 455 d e, 462 e et seqq., 464 d e, 476 d e f, 582 f, 584 a b, 585 a. In iis canonicatus, vel Sacra, vel Horas canonicas quotidie dicendas fundat 328 f, 374 a h et seqq., 431 e, 434 d, 456 b, 582 f. Eisdem amplis redditibus ditat, pretioso suppellectile ornat etc. 327 h c, 328 f, 358 c d e f, 374 a et seqq., 434 c, 476 e f, 582 f, 584 a. Vide Foundationes, Donationes piæ.
- Ecstasim patitur S. Rosa divina contemplanis 930 c. Audiens arientem cantu Creatorem suum laudantem 931 a b, 1018 a
- Eleemosynæ largæ S. Gregorii conf. 263 e f. In illis erogandis liberalissimus S. Ludovicus 452 e, 564 f, 565 a. Præsertim die Jovis et Veneris sancto 594 a et seqq. Panperum cuiusvis conditionis egestati subrenit 596 f, 597 a b c, 731 e. Integris etiam provinciis annonæ caritate afflictis ingenti pecuniæ summa succurrit 475 c, 597 b c. Eleemosynæ S. Rosæ 963 f, 964 a b c. Vide Charitas, Donationes piæ, Munificentia, Misericordia.
- Energumemi roce, præsentiam S. Aredii ferre nequeuntis, adventus ejus innotescit 179 f
- Epileptici templum S. Genesii mimi festo ejus die visitantes, sanitatem recuperant 120 d e. Epileptica sanata a S. Hunegunde 239 a b c. Alia apud tumultum S. Ludovici 632 b c d
- Episcopi ejusdam elogium insigne 160 d e
- Erysipelate inflammatum matris suæ faciem sanat S. Rosa 1012 b c. Vide Ignis sacer.
- Eucharistia munitus puer triduo in fornace ardente incolumis servatur 170 b c. Tam fervida pietate Eucharistiam suscipiebat S. Rosa, ut sacerdotes hanc porrigentes ejus faciem coruscantem viderent 957 f. Imo ut et alius externum ardorem sentiret 958 a b, 1020 f. Cælesti Cibo sic confortabatur ac satiebat S. Virgo, ut diu alimento corporali non indigeret 958 e f, 1021 a. Summa cum reverentia

- tia et immota mentis attentione per integros subinde dies venerabile Sacramentum adorabat* 959 b c d. *Pro eius defensione et veritate sanguinem effundere parabat* 960 a b c. *Vide Communio. Hostia sacra.*
- Exactiones quasdam, de quarum justitia dubitabat, S. Ludovicus penitus abrogat* 342 c. *Ne subditi a ministris plus æquo graventur, edicto caret* 444 d e f, 445 a. *De novis rectigilibus imponendis consultit Pontificem* 485 d e f
- Excommunicatos ad satisfactionem cogi jubet S. Ludovicus* 304 e. *Contra contumaces severas fert leges* 311 f, 312 a
- Excrescentia ingens carnis super oculum puellæ, invocato S. Ludovico, subito evanescit* 621 a, 622 a b c d
- Exhortatio ad martyrium spirituale* 131 f, 132 a. *Ad contemptum bonorum temporalium* 250 b c
- Exsequiæ honorificæ S. Rosæ* 987 a b
- F
- F** *accs quatuor accensæ ad S. Alexandri corpus dirinitus apparent* 777 e
- Familiaritas cum mulieribus vitanda* 198 b c
- Familiaritas mira S. Rosæ cum Christo. Deipara, Angelis custodibus, S. Catharina Senensi sibi apparentibus* 938 c d e f, 939 a et seqq., 940 a b e f, 941 a b c, 1019 b c d e
- Familiaritas S. Ludovici cum religiosis, quorum etiam piis exercitiis sæpe assistit* 300 f, 304 a, 337 c, 387 d e f, 442 f, 443 a b, 452 f, 550 d, 553 d e, 583 b c, 584 f, 585 a b, 586 c d, 595 f, 596 a, 604 a b, 602 b c d e
- Febris pulsa per S. Bartholomæum* 62 b c. *Per S. Muginum* 119 a. *Per S. Aredium* 186 e, 188 d e f. *Febri continua periculose ægrotantes, mirabili visione prævia, restituantur pristinae valetudini per S. Ludovicum* 367 c d, 649 a et seqq., 659 e f, 660 a b. *Alii molestu febri correpti, S. Regis ope implorata, vel facto ei voto, sanantur* 439 a et seqq., 641 b c, 652 c d, 669 e. *Febricantes alii sanati a S. Orontio* 772 a, 775 c d e. *A S. Rafino* 818 a. *A S. Felice* 839 b. *A B. Joanne a Caramola* 857 c d e. *Febrim concionatoris janjam ad populum dicturi in se transferri a Deo petit S. Rosa, impetratque* 948 a b. *Ex febri mortuo vel morihundo ritam vel sanitatem reddit S. Rosa* 996 c d. *Alter ex febri quartana animam agens eo ipso, quo ad opem S. Rosæ confugitur, instanti plenam sanitatem recuperat* 999 a b. *Sex alii febribus æstuantibus æque prout ac mirabiliter auxilium S. Rosæ expeririuntur* 1000 a b, 1027 a c d. *Alios febricitantes sanat S. Virgo* 1002 c, 1004 a b, 1006 b d e. *Plurimas febres fugat usus pulveris de tumulo S. Rosæ* 1008 e f, 1027 c. *Applicatio imaginum ejusdem S. Virginis* 1009 e, 1010 c d, 1011 f, 1012 a b c, 1027 a. *Uctio olei desumpti ex lumpade ante ejus altare pendula* 1027 d
- Fervor B. Villanæ Bottiæ in lectionibus, meditationibus et concionibus sacris* 866 a b. *S. Rosæ Eucharistiam suscipientis* 957 d e f, 958 a et seqq., 1020 f
- Festo S. Hunegundis die frumentum uctentes spicas sanguine madentes conspiciunt, quæ ad ecclesiam delatæ plus sanguinis emittunt* 236 d e f. *Alteri festo ejusdem Sanctæ laboranti brachium obriguit* 237 a b. *Aranti festo S. Felicis bos subito mortuus, at facti penitens redirecum recipit* 839 b
- Fidem datam servare illustri exemplo docet S. Ludovicus* 607 c d, 724 c
- Fides riva et firma S. Ludovici multis exemplis demonstrata* 576 e f, 577 a et seqq.
- Fiducia magna in Deo S. Ludovici* 289 d e, 378 d e f. *S. Rosæ, cujus fructum sapiens in suis suorumque necessitatibus experta est* 967 b et seqq., 968 a et seqq., 1022 d e f, 1023 a b
- Fistula inveterata depastum puellæ brachium sanatur, dum B. Joannis a Caramola testibus involvitur* 861 c d
- Flores de celo lapsi supra feretrum B. Villanæ Bottiæ* 868 b. *Flores, quos anni tempestas negabat, hortus S. Rosæ prodigiose subministravit exornantibus imaginem S. Catharinæ Senensis* 955 b c, 1021 b
- Fluxu sanguinis periculose ægrotantes sanat B. Joannes a Caramola* 834 f, 857 d e. *Continuo molestissimi humoris stillicidio vexatam S. Rosa* 999 c. *Eudem variarum periculosum fluxum sanguinis sistit* 1003 c, 1006 b, 1007 b, 1008 e
- Folia oliivæ a B. Joanne u Caramola plantatæ agris medentur* 854 f
- Fons wyris saluber meritis S. Ebbæ* 197 b. *Hic mulieribus probis aquam lurge suppeditat, impiis negat* 198 e. *Fons nascitur salutaris, nascente S. Hunegunde* 225 f
- Fontem baculo terræ infuso elicit S. Aredius* 176 f, 181 e, 189 b
- Formicarum atatarum ingens multitudo quotannis advolans in turrim, in cujus summitate reliquiæ S. Bartholomæi, illico extinguuntur* 106 a
- Fortitudo heroica S. Ludovici in adversis* 453 b, 596 c. *Ejusdem in Palestina captivi* 424 c d e, 427 a b, 461 b c, 718 f, 719 a b, 721 a. *Constans fortitudo B. Marguritæ Faventinæ in quibusvis difficultatibus superandis* 848 c e. *Vide Constantia.*
- Fulgmina u cavobio quodam arcent reliquiæ S. Bartholomæi* 105 f, 106 a
- Foundationes. Regiæ munificentia S. Ludovicus quam plurima per totum regnum fundat cavobio* 299 a, 300 a et seqq., 305 b, 337 f, 358 c d e f, 399 e f, 400 a, 434 c, 442 d e, 450 d e, 453 a, 455 d e f, 458 f, 460 f, 462 d e f, 463 c, 464 d e f, 465 a b, 471 f, 472 a b, 476 d e f, 502 c d e, 503 b c d e, 584 a b, 585 a, 596 d. *Nosocomia locis variis fundat, vel fundata reditibus eleemosynisque ditat* 453 b, 462 c d e f, 464 c f, 465 b, 468 c d e f, 518 e, 596 c d. *Domum amplam trecentis cæcis alendis fundat magno sumptu Parisiis, dotatque* 468 c d e, 596 e. *Universitatem Tolosanum fundari curat* 305 b c. *Celeberrimi collegii Sorbonici fundamenta jacit* 503 f, 504 a et seqq.
- Futura in somnis docetur S. Gregorius conf.* 231 e f. *S. Ludgerus* 254 a. *Futura prædictæ ac prænuuntia prophetiæ dono clarus S. Aredius* 189 c d e f, 190 a et seqq. *B. Villanæ Bottiæ* 866 d e. *S. Rosa* 971 a et seqq., 972 a et seqq., 973 b et seqq., 1023 c d e. *Vide Apparitio, Visio*

G

1020 c

Gangrana liberatur puella tangens arcum S. Ludovici ossa continentia 670 f, 671 a b. *Idem* malum sublatum ope S. Rosæ 1004 e
Gaudium S. Rosæ ob conversionem enjusdam peccentricis 947 e f
Genu forte tumidum sanatum ope S. Ludovici 665 a b c. S. Rosæ 1011 a
Gibbo in dorso enuto incurrens et claudus ad tumulum S. Ludovici erigitur, liberoque gressu movatur 657 e f, 658 a b
Globus lucidus visus supra cellum S. Arelîi morientis 180 a b, 192 a
Gloriæ summæ sibi ducit S. Ludovicus, se in expeditione transmarina a Saracenis fuisse captum 544 d, 577 f
Gloriam vanam fugit S. Villana Bottia 866 e. S. Rosa 911 b f, 1015 a b. *Virtutes suas, ne humanis pateant laudibus, sollicite abscondit* 912 a b e d
Guttur tumidum aqua de fonte S. Ebbæ lotum sanatur 198 d. *Tumor in gutture respirationem impediens sublatus per S. Rosam* 1004 f. *Transverso in gutture bolo, spiritum intereludente, liberatur quidam per S. Rosam* 1007 a b

H

Hæreticos persequitur S. Ludovicus 302 e et seqq., 304 c d, 451 d e, 530 f. *Contra eos leges fert severissimas* 311 a et seqq.
Hæctica et pultionis exulceratione ad extrema deluctus sanatur a S. Rosa 1027 c.
Hernia laborantes plurimi curati unctione olei ex lampade S. Orontii 775 d. *Eodem malo graviter afflictum subito sanat B. Joannes Bassandus* 891 e d. S. Rosa 997 f, 998 a, 1006 c d
Honores oblatos singulari nimis modestia recusat B. Jaannes Bassandus 880 e f, 881 a
Honestas morum et verborum S. Ludovici 559 d e f, 608 d e f, 609 a b. *Vide Mores, Verba.*
Horas canonicas quotidie recitare solitus S. Ludovicus 424 e f, 550 b, 575 f, 580 a b d
Hostia sacra in mediis flammis illata 5 b. *In manibus sacerdotis visa specie pulcherrimi pueri* 456 c
Hostium manibus erepti beneficio S. Bartholomæi 61 a, 103 c. S. Genesii Arelatensis 129 e d
Humilitas S. Ludovici exemplis quam plurimis demonstrata 300 f, 301 a, 356 d f, 401 f, 402 a b e, 506 c, 530 d e, 544 b e, 548 e, 565 c, 593 f, 594 a et seqq., 595 f, 596 a, 598 e d e f, 599 a et seqq., 601 e d e f, 602 a et seqq., 675 d. *Profunde nimis submissionis S. Rosæ exempla insignia* 910 e f, 914 a et seqq., 1015 a b e
Hydropici sanati, intercedente S. Ebba f. 198 f. S. Ludovico 569 f. S. Rosæ 1000 a

I

Idolum precibus S. Alexandri M. corrumpit, et in pulverem redigitur 777 d
Igne sacro liberatur mulier ad fontem baptismalem S. Ludovici 541 b c. *Ad contactum reliquiarum S. Rosæ* 1003 a. S. Virginis imagine affecte parti admota 1012 b c
Igne volatico afflictus sanat S. Rosa 1000 b, 1002 f, 1002 a
Ignis cælestis super ecclesiam, in qua sepultum corpus B. Pelagii 826 a
Ignis emicare visus ex facie S. Rosæ orantis 946 c,

Illuminata divinitus meus S. Rosæ in fidei arcibus rebusque cælestibus 937 e d e. *Inspiraciones diabolicas a divinis dignoscit* 942 f
Imago Deiparæ Jesum ulnis gestutis motu vario varia dnt amoris indicia ergo S. Rosam 928 a b c d. *Subnatis imagibus Christi manifestum miraculum precibus S. Rosa inapetrat, ut homines ad ejus amorem excitarentur* 948 f, 949 a et seqq., 1020 e. *Imago Deiparæ ad presentiam corporis S. Rosæ prodigiosis splendet radiis* 983 b, 1025 c d. *Imagines pallidum S. Rosæ vultum referentes diversis locis ruhescentem latumque in genis colorem induisse visæ sunt, cum litteræ Apostolicæ de inquirendis S. Virginis miraculis publicarentur* 1009 e f. *Imagines S. Rosæ corporibus applicitæ varios morbos fugant* 1009 e f, 1010 a et seqq.
Imbrem a se suisque sociis arceat S. Arelîus 476 f, 185 a b. *Imbres subito fugati, dum corpus S. Hæugundis tumulo lerobatur* 233 e
Imperium mirum S. Rosæ in animalia 926 e d, 931 f, 932 a b, 966 d. *In plantas* 931 e f
Impudicos ex aula familiaque sua expellit, aut gravius etiam punit S. Ludovicus 608 d e, 695 f, 736 a
Incendium cohibitum a S. Bartholomæi collegio, et domo mulieris Apostolo devotæ 102 d e. *Exstinctum per S. Victorem* 141 h. *Deiparæ statua et corpus B. Joannis n Caramola ubi incendio niro modo serrantur* 858 b
Incurvæ apud sepulchrum S. Ludovici rectam formam corporis consequuntur 567 f, 570 c d e f, 621 b c d, 664 b c d e f
Indicia futuræ sanctitatis præbet S. Rosa adhuc infans 903 c d
Infestatio malignorum spirituum sublata per B. Joannem Bassandum 888 e
Infirmis corporis gravi ac diuturna afflictos sanat S. Ludovicus 569 c. B. Joannes Bassandus 889 b. S. Rosa 1004 b, 1026 e f, 1027 a
Ingressus pius S. Ludovici in urbem Damiatam a se captam 418 e f
Injuriarum B. Joanni Bassando illatarum nuctor divinitus punitur 882 d
Inurias graves sibi inferentibus non ignoscit modo, sed et benefacit S. Gregorius 261 a b c d. S. Ludovicus 604 f, 605 a
Inobedientes filii puniti malis, quæ uniter erat imprecata 219 f, 220 e
Innocens reprehensa S. Rosa veniam subuisse precatur 911 c
Insana apud sepulchrum S. Ludovici ad mentem reducta 643 e f
Institutio pia. Præclare sancteque instituit S. Victorium S. Martinus 144 f. *Discipulos suos S. Gregorius* 261 f, 262 a b. S. Ludovicum pia mater Blancha 289 e f, 290 a et seqq., 543 e d, 575 c. d. *Liberos ad vitam Christiane institutionem manit et exemplis inducit S. Ludovicus* 545 e f, 546 a et seqq., 588 b et seqq., 589 a et seqq., 590 a et seqq., 599 d e, 753 d, 756 c d e f, 757 a
Insula septem stadiis loco mota, et nova ex pelago orta 55 c d e f, 56 a b
Intestinatorum dolorem tollit oleum ex lampade S. Orontii 775 d
Invisens S. Rosam matrona mirabiliter ad pietatem et religiosam vitam amplectentam excitatur 972 b c d e f
Irreverentia quorundam in Missæ sacrificio pu-

nita 713 d e. Irreverentia apud S. Bregvini sepulchrum ab aliquibus commissa varie puni-
nita 829 e, 830 a b
Irridens orantes apud tumulum S. Ludorici, ne-
que ipsi Sancto parcens, subito cruris malo per-
cutitur: rerum facti penitens pristina valetu-
dini restituitur 640 e f, 641 a
Ischiade laborantes sanat S. Rosa 998 e, 1006
e f

J

Jannæ templi S. Genesio notario sacri ultro re-
serantur devotæ mulieri 124 f
Jejunia rigida S. Severi 461 e f. S. Ludorici
531 a b, 547 e f, 548 a b, 564 e, 605 e f. S.
Rosa sacra Communione pasta totum subinde
cotiduum sine ullo alia ribo transigebat;
imo a Paschate usque ad Pentecosten omni
potu abstinuit solo pane contenta 914 e f,
915 a, 1021 a. In Quadragesima non nisi quin-
que mali aurei granis corpus reficiebat. Er-
tra Quadragesimam pane et aqua, idque non
nisi sub noctem, nec diebus singulis, pasce-
batur 914 e f, 1011 e d. Varia alia de prodi-
giosa Virginis abstinentia, diuturnisque ejus
ac frequentibus jejuniis vide 913 a et seqq.,
914 a et seqq., 915 a, 1011 e d
Judicia per suos diligentissime ac per se etiam
exercet S. Ludovicus, litigantium causas quam
citissime expediens 445 e, 679 e f. Indices ali-
que ministri, ne muneribus corrumpantur,
edicto cavet 443 f, 444 f, 754 a
Jura Ecclesiæ defensa a S. Ludovico 304 e f, 305 a,
311 d e f, 335 e d, 371 a b c d, 463 b f, 464
a b, 483 d e. Monet filium suum Philippum,
ut clericos tam religiosos quam seculares re-
veretur et protegat 546 e f, 585 b c, 590 e
Jus sanum cuique tribuit, vel ut a ministris suis
tribuatur, jurat S. Ludovicus 327 d e, 443 e,
455 c d, 476 a b, 484 f, 508 b c, 543 f, 614 b c,
697 e f, 753 e f, 754 a b et seqq. Jus tenuio-
rum, nulla personæ habita ratione, defendit
contra potentiores 475 e f, 610 b c d e f, 611
b c d e f. Etiam contra se suosque ministros
476 a b, 613 a b. S. Regis justitia factis egre-
giis probata 485 d e f, 680 c d. Vide Resti-
tutio.
Justitia serena S. Ludorici in puniendis facino-
rosis 450 a, 612 a b c, 613 c d e f, 614 a et
seqq. Sine personarum exceptione 564 b

L

Labores apostolici SS. Bonifacii et Gregorii
255 f, 256 a b d, 262 e
Lachrymæ non nisi ad peccata abluenda funden-
da 947 e f
Lampas pendens ad caput S. Eligii divinitus oleo
impletur et accenditur 219 b
Lapillos collectos de loco martyrii S. Juliani in
margaritas mutatos reperit S. Aredius 484 f
Lateris dolor sublatus per S. Ludovicum 639 e f,
660 a b. Per S. Orontium 772 a. Per S. Fe-
licem 839 b
Laudes suas audire mirum in modum abhorret
S. Rosa 911 b f, 1045 a b. Laudata ab un-
steritate juniorum, plenum et viridum, quo
illam celet, cultum a Deo petit et impetrat 912
a b. Instrumenta penitentia, quæ domo egressa

S. Rosa in loco patente forte reliquerat, ipsa
Dei genitrix invocata occultat, clientemque a
metu, ne laudetur, liberat 912 e
Laudibus divinis intentu S. Rosa in ecstasim rap-
pitur 931 a b. Plantæ arboresque ad S. Rosæ
imperium mirabili modo laudes Deo defe-
runt 931 e f. Diu cum urricula alterno can-
tu S. Virgo Deum laudat 931 f, 932 a b,
1048 h
Lectio S. Scripturæ aliorumque piorum librorum
frequentissimè S. Ludovico 338 b c, 586 c.
B. Villanæ Bottiæ 865 f, 866 a. S. Rosæ 931 c
Lectulum suum S. Rosa, quam humi vel supra
saram cubare mater impediabat, illarum et
incommodum reddit varia et mirabili indu-
stria, quam Christus S. Rosæ apprensus appro-
bavit 920 c d e f, 921 a et seqq., 922 a et
seqq., 1017 a b
Leges Ecclesiæ regnoque utilissimas fert S. Lu-
dovicus 302 a, 325 e f, 326 a b c, 341 a et
seqq., 445 a et seqq., 505 b c
Lenitas S. Ludorici miranda in ministros suos
officio male functos 603 e f, 604 c d e. In
mulierem verbis contumeliosis utentem, cui
largam donat eleemosynam 604 f, 605 a
Leprosi mundati ope S. Patriciæ 221 f. S. Oron-
tii 771 f. S. Felicis 839 b. S. Rosæ 1007 c,
1010 a
Libidinem militis reprimit apprensus S. Hune-
gaudis, sed crimen repentem morte punit,
spretis pro vita ejus conservanda oblatis mu-
neribus 235 e f
Lilium aridum reflorescens festo S. Genesii no-
tarii 424 a
Lingua præsecta S. Eusebius M. Deum laudat
416 a
Liquorem agris salutiferum exsudat sepulchrum
S. Patriciæ 208 a
Litterarum studia amat et promovet S. Ludovicus
442 f, 443 a b, 551 b
Longanimitas S. Gregorii in injuriis ferendis 261
a b e d, 263 c d. Vide Injuria, Lenitas.
Lumbricis intestini depascentibus mulierem jam
ad extrema delictam liberat S. Rosa 998 f,
999 a
Lumen celeste supra cellam suam videt S. Aredius
480 b, 487 c. Eodem coruscare visus
locus, in quo S. Rosæ positum corpus 983 b,
1025 h
Lupis infestati pagi liberati putrociniò S. Ale-
xandri et S. Gratæ 800 f. Idem malum a
vallis Brembanæ incolis depulsum per S. Ale-
xandrum 801 a

M

Machinam, quam vix 4 viri robustissimi mo-
vere potuissent, puella decennis, auxilio S.
Rosæ implorato, facillime attollit, locoque
apto reponit 1012 d e
Manum aridam, qua pictor Christum Jovis spe-
cie depingens erit punitus, sanat S. Genna-
dus 453 a. Manus incurrata fit recta, in-
vocato S. Ludovico 568 d. Ejusdem ope manus
a nativitate clausæ aperiantur 569 d, 570 d.
Manu contractam sanat B. Joannes Bassar-
ilus 889 h. S. Rosæ 996 f, 997 c d, 1026 f
Manus a pulchritudine laudatas vix culce arit
et deformes reddit S. Rosæ 911 f
Meditationem de passione Christi Deo gratissi-
mam esse, ex revelatione intelligit B. Margu-
rita

- rita Faventina 849 b c d, 850 a b, 852 b c
 Melancholia gravi ac diuturna nobilis quidam
 apud tumulum S. Ludovici liberatur 628 a et
 seqq. Mulier ope S. Rosæ 1006 e f, 1010 b
 Melle recentî vas ingens divinitus repletur me-
 ritis S. Rosæ 969 b, 1023 a
 Membrorum fere omnium usus enervibus vel de-
 bilibus restitutus, intercedente S. Aredio 174
 f, 175 a, 186 a c. S. Hunegunde 234 c.
 S. Ludovico 619 e f, 620 a b c, 633 b c d
 e f, 634 a b c d, 668 e f, 669 a b c. Ner-
 vorum diuturna attractio, membrorumque
 omnium cruciatus ac languor statim sublatus
 applicatione reliquiarum S. Rosæ 1003 d e f,
 1027 a. Vide Claudi, Contracti, Usus mem-
 brorum.
 Membrorum omnium usu et sensu, exceptis
 duobus digitis, destituta, prius frustra visis
 sepulchrum S. Ludovici; at præmissa confes-
 sione divinitus redire jussa, subito sanatur
 650 c d e f, 654 a et seqq. Altera simili fere
 malo afflicta ad tumulum S. Regis usum et
 sensum membrorum in instanti recipit 662 f,
 663 a et seqq. Inferiora ad umbilico membra
 emortua pristinum rigorem recipiunt ope S.
 Rosæ 1000 d, 1027 a
 Miracula in genere. Miracula secata translatio-
 nem corporis S. Bartholomæi 62 a et seqq.
 Mortem S. Genesii notarii 133 c d e f, 134 a
 et seqq. S. Sereri 163 c d. S. Aredii 192 f,
 193 a et seqq. S. Ebbæ V. 198 d e f. S. Pa-
 tricæ 214 f, 215 a, 217 c d e f, 218 a et
 seqq., 220 a et seqq. S. Hunegundis 235 c d
 e f, 236 a et seqq. S. Ludovici 566 f, 567
 a et seqq., 569 c d e f, 570 a et seqq., 616
 e f, 617 a et seqq. S. Orontii 771 a et seqq.
 S. Alexandri M. 800 f, 801 a et seqq.
 Bregvini 829 d e f, 830 a b, 833 a b et
 seqq. B. Joannis a Caramola 861 c d e f. B.
 Joannis Bassandi 888 a et seqq., 890 a et
 seqq. o. Rosæ 993 a et seqq., 1026 a et seqq.,
 1027 a c d
 Misericordia erga pauperes S. Ludovici illustri-
 bus exemplis probata 597 a et seqq., 598 a
 et seqq., 599 a et seqq. Misericordia in eos-
 dem B. Villanæ Bottiæ 866 c. S. Rosæ 963 f,
 964 a b c d. Hæc agras in valetudinario
 rel in vicinia visitat, aut in aedibus maternis
 ducit, singulisque morbo utrumque sordido
 laborantibus officiosissime mira charitate in-
 seruit 961 e f, 965 a b c d, 1022 b c. Vide
 Charitas.
 Misericordie opera. Christianorum prope Sido-
 nem occisorum corpora fruentia S. Ludovicus
 propriis manibus colligit ad sepulturam 436
 f, 437 a, 472 f, 561 e f, 600 a b c d.
 Ivisit ægros, solatur afflictos etc. 499 a,
 531 d e, 562 c d, 592 e f, 593 a et seqq.,
 597 a et seqq. Assisit S. Rex sepulturæ pau-
 peris defuncti 600 c. Vide supra Misericordia,
 Charitas.
 Misse sacrificii pluribus quotidie interest S. Lu-
 dovicus 559 b, 589 c
 Modestia in vestibus S. Gregorii 262 c d. S. Lu-
 dovici 401 f, 402 a b, 331 a, 344 a b, 602 f,
 671 e, 731 h. Hanc quidam irridens divi-
 nitus punitur 102 c. Modestus et vidis habi-
 tus S. Rosæ 906 a b
 Monitis piis discipulos suos instruit S. Aredius
 moricus 181 b, 191 c d e. Liberos suos S.
 Ludovicus 508 d, 514 d e f, 545 e f, 546
 a et seqq., 579 e f, 585 e, 736 c d e f,
 575 c. Ad perfectionem religiosam suos mo-
 riens hortatur B. Joannes Bassandus 881 f,
 885 a b. Monita pastorem S. Rosæ 982 d e
 Mons precibus S. Ebbæ loco motus et iasquenti
 raptori objectus traditur 197 b
 Morbi insanabiles sublatis per oleum ex lampade
 S. Orontii 775 e, 776 b. Variis morbis et do-
 laribus oppressas sanat S. Rosa 1006 e f,
 1009 e, 1010 b. Vide Ager, Febris, Morti pro-
 ximi.
 Morbo Gallico laborans sanatus a S. Magino
 119 a
 Morbos omnis generis, quibus affligebatur, S.
 Rosa inter maximos sibi collatos favores divi-
 nos receusebat 944 c d e. Hos gratiæ uberio-
 ris præcursares esse, ex oblato sibi per mira-
 bilem visionem Christo intelligit 944 f, 945
 a b c d e
 Morbus postremus S. Rosæ præternaturalis 978
 e f, 979 a b c d, 1024 b c
 Morienti S. Aredio S. Martinum aliosque Sanctos
 occurrere, iterato clamat eurguena 177 b.
 S. Rosæ morientis lectus et defunctæ feretrum
 circumdari visa numerosa angelorum corona
 983 b, 1025 b
 Mors pia S. Patricæ 212 d e f, 213 a b c d e.
 S. Hunegundis 232 c d. S. Gregorii 264 c d.
 S. Ludovici, cineri et cilicio incumbentis
 515 b et seqq., 536 f, 557 a b, 565 d e f,
 566 a b, 615 c d e f, 757 b c. B. Villanæ
 Bottiæ 867 f. B. Joannis Bassandi 886 a b c.
 S. Rosæ 981 b c d e f, 982 a et seqq.,
 1024 d e f
 Morte punitur princeps quidam, qui urbis Be-
 nerentanæ ecclesias divi jusserrat 63 d e.
 Morte puniti tortores manus injicientes in SS.
 Simplicium et Filios 781 a. Volcas auferre cor-
 pas S. Bregvini inopinata morte defangitur
 833 e f, 834 a
 Morti proximos pristina valetudini restituit S.
 Aredius 186 a, 189 a b, 190 c d. S. Pa-
 tricæ 218 c d e. S. Hunegundis 234 c d.
 Moribundus S. Ludovicus, facto voto de sus-
 cipienda expeditione transmarina, convalescit
 389 d e f, 390 a. Agonizantes sanat idea
 S. Rex 567 b c d, 619 a et seqq., 659 e f,
 660 a b. S. Orontius 775 d, 776 b d e. S.
 Alexander M. 801 a b. S. Rufinus 818 a,
 820 c d e. S. Eulalius per biennium lecto af-
 fixus, et jam ad extrema deductus subito sa-
 natum a S. Scerino 822 a b c. Alii agoni-
 zantes sanati per B. Joannem a Caramola
 857 c d e f, 858 a. Per B. Joannem Bassan-
 dum 889 c. Miræ ac promptæ agonizantium
 sanationes per S. Rosam factæ 996 c d, 998
 f, 999 a b, 1000 a b c, 1006 b, 1007 e
 f, 1010 d e f, 1011 a, 1026 e, 1027 a c
 d
 Mortis periculo singulari Dei protectione creptus
 S. Ludovicus 331 f. Vide Periclitantes.
 Mortui ad vitam revocati ope S. Genesii notarii
 129 d. S. Aredii 485 c, 189 a. S. Mar-
 tiani 272 a b. Pauci in flumen lapsi a morte
 ad vitam revocati, vel miraculose a morte
 præservati per S. Ludovicum 340 c d, 616
 e f, 617 a et seqq. Per S. Joannem Nepo-
 mucenum 619 c. Pauci alter mortuus credi-
 tus, factis S. Ludovico votis, vitæ sua valetu-
 tudini restituitur 634 e f, 635 a b c d.
 Filius mortuus in lucem editus, invacato S.
 Orontio vitam cum Baptismo accipit 776 b,
 Mortuum resuscitant SS. Alexander et Socii

- 807 c d. *Mortuum triduanum ad vitam revocat* B. Joannes Bassandus 890 d. *Puella mortua reviviscit ope S. Rosæ* 996 a b. *Ejusdem auxilio implorato, vita vel sanitas red- datur mancipio, quod defunctum credebatur* 996 c d
- Mortuo bovi vitam reddit* S. Felix 839 b.
- Morum suavitas, modestia et honestas* S. Ludorici 339 d e f. S. Rosæ 412 f. *Morum et ritæ emendatio per totam Peruriam obitum* S. Rosæ secuta 993 d e f, 994 a, 1026 a b c d
- Mulæ in furias aete subito mansuefiunt, et ab iis circumdatus mortis periculo subducitur per* S. Orontium 772 f
- Munditia corporis et mentis* B. Margaritæ Faventinæ 847 e f
- Muniens arbes S. Ludovicus damna domibus rel ayris illata exacte compensat* 327 d e
- Munificentia* S. Ludovici in quosvis pauperes, præsertim religiosos 530 e f, 548 c d e f, 594 f, 595 a et seqq., 596 a et seqq., 755 a b. *Vide* Charitas, Donationes, Elec- mosynæ.
- Muti loquelam obtinent a* S. Aredio 177 b, 193 e. A S. Ebba V. 498 d e f. A S. Ludorico 570 d, 647 e f, 648 a b c d. *Applica- tione olei ex lampade* S. Orontii 774 b c. *Ope* B. Joannis Bassandi 888 d
- Mutus et surdus loquelam et auditum adipisci- tur ope* S. Ebba V. 498 e. S. Patriciæ sæpe apparentis 220 f, 221 a et seqq. *Alii apud sepulchrum* S. Ludovici 566 f, 567 a, 570 e, 630 e f, 631 a et seqq.
- N
- N***aufragii periculo erepta navis precibus* S. Ludovici, qua ipse cum familia sua ve- hebatur 333 f, 378 e f, 677 e. *Naufragii pe- riculum depulsum, facto voto* S. Nicolao 748 a b
- Navis, dormientibus nautis, ad ulteriorem annis ripam ultro appellit ope* S. Gecuntii 409 c d
- Nervis omnibus sui corporis debilitatis sanat* S. Aredius 474 f, 186 a c. S. Rosa 1003 f, 1026 e, 1027 a. *Vide* Clandi, Membrorum usus.
- Nomen suum* S. Rosa neceperit occasione prodigio- sæ rosæ, qua facies ejus cooperta visa est 902 e. *Nomen hoc Christo probari* S. Rosæ revelat Deipara; sibi vero placere, ut cognomen a S. MARIA prænomini Rosæ adjiciatur 902 f, 903 a b, 1014 a
- Nummi a* S. Ludovico cusi in memoriam suæ apud Saracenos captivitatis, febricitantibus salutiferi 439 a et seqq.
- Nuptias cum rege Scotorum fugiens* S. Ebba vi- tam monasticam amplectitur 197 a b. *Matrimo- nium ab imperatore inire jussa* S. Patriciæ, relictæ patria, clam Neapolim fugit 202 d, 210 e f, 211 a b, 246 b c. *Nuptias cum filio imperatoris ex amore virginittatis respuit* B. Elisabetha 386 e. *Nuptias cum juvene divite respuit* S. Rosa, et post varias superatas difficultates tertium Ord. S. Domi- nici amplectitur 908 a et seqq., 909 a et seqq., 910 a b, 1015 c d e
- O
- O***bedientia cæca* B. Margaritæ Faventinæ, quam vicitutem Deo gratissimam ex reve- latione intelligit 848 a, 852 d. *Promptissi- ma obedientia* B. Joannis Bassandi 883 a. *Obedit mira simplicitate et reverentia matri, confessariis, aliisque superioribus* S. Rosa 906 c d e f. *Minimos etiam matris nutus observat* 907 a b
- Obedientia et observantia in Pontificem.* *Vide* Pontifex.
- Observantia* S. Ludovici erga præceptorem 290 d. *Erga matrem Blancham* 575 d e. S. Ro- sæ erga parentes 906 b c d. *Eorum egestatem indefesso manuum labore et solerti industria sublevat, ægrotantes obsequio laborioso jurat, afflictos solatur etc.* 907 b c d e, 1014 f
- Obsidione liberati Ripenses beneficio* S. Alexan- dri M. 801 c d. *Longa obsidione Ceresum miro modo liberat* S. Victor, e solitudine ad patriam liberandam ab angelo evocatus 836 e, 837 d e f
- Oculi lippi alioque affecti malo sanati a* S. Bartholomæo 62 a c. *Immedicabili circa oculum nulo laborans dirinitus movetur adire sepulchrum* S. Ludovici, ubi sanatur 636 f, 637 a et seqq. *Oculorum infirmitate laborans a* B. Joanne Bassando curatur; at dubitans, num ejus ope foret sanatus, eodem malo corri- pitur, quo dein liberatur, beneficium Sancto adscribens 890 e. *Oculorum nervos ex lapsu læsos sanant applicatæ reliquiæ* S. Rosæ 1002 c. *Lippitudinem aliasque malas oculorum af- fectiones tollit* S. Rosa 1002 c d e
- Odio immortalis contra filii sui unici interfectores flagrantem, deque ejus obitu desperatissi- me tristem matrem pristinae mentis tranquillitati restituit* B. Joannes Bassandus 888 a b c. *Ex inveterato odio mutuanam necem quærentes reducit ad concordiam* 889 a
- Odor suarissimus ex corpore* S. Bartholomæi 62 a. S. Patriciæ 205 c. S. Hunegundis 233 f. SS. Justi, Fortunati et Orontii 765 e. B. Pelagie viduæ 826 a. S. Felicis 839 f, 840 a. B. Joannis a Caramola 858 f. B. Villa- næ Bottiæ 868 a. S. Rosæ 986 d e, 987 f, 989 b
- Officium de* B. Virgine et defuactorum præter Horas canonicas diei proprius sæpe recitabat S. Ludovicus 580 e f, 581 b
- Oleum agris salubre stillat ex sepulchro* S. Patriciæ 218 f, 222 c d. *Oleum ex lampade, ar- deute ad tumulum* S. Orontii, salutiferum in morbis contagiosis hominum ac bestiarum 774 d e f
- Oleum miraculose auctum per* S. Aredium 179 e, 180 e, 186 f. *Per* S. Eligium 219 b. *Per* S. Orontium 774 d
- Oliveta malo exitiali infecta, uncta oleo ex lam- pade* S. Orontii, fructifera redduntur 773 e
- Oppressionem pectoris ad mortem æger subito con- valescit unctione olei* S. Orontii 775 e
- Orandi studium* S. Ludovici 446 b, 557 a b, 586 e f. *In periculis ac rebus dubiis ad ora- tionem confugit* 587 d e. *Orationis studium assiduum et intimum cum Deo conjunctio* S. Ro- sæ 929 f, 930 a et seqq., 935 d e f, 1017 e f. *Grudus, quibus ad hanc ascendit* 936 a b. *Alios tunc per se, tunc per confessarios suos ac verbi divini præcones ad orationis*

præcipue mentalis studium inducere conatur
931 b c d, 1018 a
Ornare corpus et seculi mores a matre imitari
jussa S. Rosa, ingeniosa modum excogitavit,
quo et matri obediret nec, tamen Deum vani-
tate aliqua offenderet 905 b c d e f, 906 a b
Os sacrum ejusdam luxatum subito sanat im-
posita S. Rosæ imago 1010 c d
Ossa S. Bartholomæi fulgida 60 f, 61 e, 76 e.
S. Hunebundis 233 e. S. Rosæ 989 b. Vide
Corpus.
Otiū osor acerrius S. Aredius 484 d

P

Pacis conservandæ alendæque studiosissimus
S. Ludovicus controversias componit rel com-
ponendas curat, bella extinguit etc. 315 a et
seqq., 336 c d e f, 337 a b, 340 b e, 344
d e f, 395 a b c, 396 c d, 440 e f, 441 a b,
453 e d e, 454 a, et seqq., 458 a b c d e,
460 a b c, 466 e f, 467 a et seqq., 478 e f,
484 a, 486 e, 490 e f, 499 c d e, 557 b e.
Vide Discordia, Oñium.
Pallio S. Ludovici se involvens pristinam sani-
tatem recuperat 539 e, 627 a et seqq.
Panem multiplicat S. Severus 162 f, 193 a.
B. Marg. Faventina 853 d. B. Joannes a
Caramola 857 b. Panem copiosum in dome-
stica penuria mirabiliter impetrant preces S.
Rosæ 969 a, 1023 a
Paralyticos sanat S. Bartholomæus 62 d. S. Ma-
ginus 119 a. S. Aredius 180 a e. S. Ludo-
vicus 568 a, 569 e, 570 e f. S. Rosa 1000
c, 1026 f
Parsimonia cibi et potus S. Ludovici 564 c d.
S. Rosæ, corpus non nisi semel de die modico
pane et aqua reficientis. 914 e f, 915 a b
Parturientes mortis periculo eripit invocatus S.
Felix 839 b. B. Joannes a Caramola 857 f,
858 a. S. Rosa 1000 f, 1001 a. Variæ aliæ
mulieres in periculoso partu prodigiose adju-
tæ. tactis S. Rosæ reliquiis 1004 b c d e, 1007
c d. Ejus imagine corporibus applicata 1010
d e f, 1027 c
Patiendi desiderium B. Villanæ Bottiæ 866 f,
867 a. S. Rosæ 944 b e f, 980 a b, 1016
e f Vide Ansterilas vitæ, Jejunia etc.
Patientia erimia S. Ludovici in carceris morbi-
que miseriis 603 c d e f, 604 a et seqq. B.
Joannis Bassandi in ferendis injuriis 882 c d
e, S. Rosæ teneræ adhuc puellæ in acerbissimis
cruciatibus tolerandis 903 c d e, 1014 b. Ejus-
dem in morbis, persecutionibus, aliisque adver-
sitatibus 943 e f, 944 a et seqq., 1020 a b.
In supremo morbo 978 e f, 979 a et seqq.,
980 a b c
Patriam Dei amore relinquit S. Severus 159 e f,
160 a b c. Virginitatis amore S. Patricia 202
d, 210 e f, 211 a b, 21 b e
Paupertatis amor B. Villanæ Bottiæ 866 c d
Peccatores a flagitiis, et nobilem mulierem a va-
nitate abducit S. Ludovicus 562 e f, 563 a.
Peccatores plurimi tangentes rel aspicientes
corpus S. Rosæ defunctæ compunguntur et pæ-
nitentiam agunt 993 a b, 1026 a. Singula-
ris conversio pertinacis ejusdam peccatoris,
S. Rosa ei gratiam impetrante 993 d e. Vide
Conversio.
Pectus vario malo affectum sanatur ope S. Rosæ
996 c d, 1006 e f
Pecunia multiplicata B. Marg. Faventina solvit

ærecdem operariis ad monasterium ædifican-
dum conductis 853 b c. Pecunia S. Rosæ di-
vinitus subministratur ad ornandam imagi-
nem S. Catharinæ Senensis 954 f, 955 a b. Ad
solvenda debita a parentibus contracta 959 c
Pedem contritum passeris ad se volantis sanat S.
Severus 162 c d
Pedem immedicabili malo affectum sanat oleum
S. Orontii 773 f, 774 a. Pede altero con-
tractos varios sanat S. Rosa 997 c d e, 1000
f. Utriusque pedis usu destituti varii, inco-
cata S. Rosæ ope, repente se in pedes erigunt
integre sanati 1000 c d, 1026 e, 1027 a.
Vide Claudi, Contracti.
Pedibus siccis flurium transit S. Alexander 799
d, 808 d
Peregrinationem pium instituit S. Hunebundis
ad limina Apostolorum 228 e f. S. Ludovicus
ad Rupem Amatoris 392 f, 393 a. Cilicio
indulus in Nazareth 431 f, 550 e. Ad D.
Virginem Carnotensem nudis pedibus 606 c
Perfectionis studium S. Aredii 183 a b e. Per-
fectionis religiosæ egregium exemplar B. Jo-
annes Bassandus 878 b c d, 879 b c d e f, 880
e, 882 e f, 883 a
Periclitantes de vita serrati incolumes per S.
Bartholomæum 103 c. Per S. Genesinum nota-
rium 133 e f, 134 a b f, 135 a. Per S. Lu-
dovicum 540 c d, 553 f, 578 e f, 634 e
f, 635 a b c d. S. Regis beneficio decem homi-
num, decidens terræ mole in lapidina obru-
torum, vita servatur 540 e f. Ejusdem ope
puer. in quem murus suffossus cadebat, pro-
digiose mortem eradit 540 f, 541 a, Ma-
trem cum filiis sub ruina domus collapsæ ille-
sam serrat S. Orontius 772 f, 773 a b. Uti
et pueros duos e rheda delapsos, nec non
puellam, quibus rota supra corpus transiens
nil nocuit 776 b c d. In puteum præcipitato
adolescenti nec lapsus, nec aqua, nec jacti
post eum lapides nocuerunt, incolumem illam
servante S. Orontio 776 e f. Periclitantem de
vita ex abortu sanat B. Joannes a Caramola
857 f, 858 a. S. Rosa 1004 c. Singularem
Dei protectione S. Rosa his manifesto ritæ
periculo eripitur 968 e f. Ad nomen S. Rosæ
ferox taurus, quem invadere parabat, relin-
quit 999 e. Ejusdem beneficio in altam fossam
cum equo delapsus incolumis servatur 1001
a b. Vide Morti proximi, Submersi, Partu-
rientes.
Persequens S. Wilfridum regina Scotiæ gravissi-
mo morbo punitur, at sanatur, captivo San-
cto libertate donato 195 e f, 496 a b
Pestifera lue infectis subrentum ope S. Magini
419 a. S. Orontii 776 b. Lycienses, se solos
a peste per reliquas regni Neapolitani pro-
vincias grassante liberatos, meritis SS. Justi
et Fortunati, et præcipue S. Orontii adscri-
bunt 768 d f, 769 a, 771 b. Peste totam
Italiam depopulante, Bergomites suos ab ea
fere immunes serrat S. Alexander 801 f
Phreneticæ forte et a dæmone obsessa, invocato
S. Ludovico, menti reddita 642 f, 643 a b c
d. Altera per eundem phrenesi liberata 659
b. Phrenesis discussa potu pulveris ex sepul-
chro S. Rosæ aqua diluti 1006 c
Phthisi laborantem mirabiliter ab imminente
morte præservat S. Rosa 1027 c
Pietas S. Ludovici plane singularis erga Domini-
cæ passionis instrumenta 335 e f, 356 c d e f,
372 f, 373 a b, 374 a et seqq., 551 f,

- 532 a, 582 f, 583 a b. *Eorum generationem et honorem promovet* 560 a. *Pietatis in Sanctos eorumque reliquias insignia specimina data a S. Ludovico* 374 a et seqq., 399 c d e, 433 f, 456 b, 463 e, 472 e, 476 c d e, 490 b c, 583 b et seqq. *Vide Devolio.*
- Pietatis exercitia quotidiana S. Ludovici** 530 b c d, 533 e, 575 e, 580 a et seqq., 679 c. *Quæ obibat quaris hebdomada, per Quadragesimam et Adventum* 338 b c, 580 a et seqq., 594 a et seqq. *Die Veneris sancto* 560 b c, 582 c d. *In carcere* 561 a. *Piis religiosorum exercitiis sæpe assistit S. Rex* 387 d e f, 333 d e, 583 b c, 584 f, 585 a b, 604 a b, 602 b c d e. *Pietatis operu, quibus se parabat ad iter in Terram sanctam* 401 f, 402 a b c d e, 403 c. *Ad suscipiendam S. Synaxim* 581 e d e f. *Pietati in regno suo alendæ studet S. Rex* 471 b d e. *Pietas ferridâ S. Rosæ erga S. Eucharistiam* 957 c d e f, 958 a et seqq., 959 a b c. *Pro ejus veritate martyrium subire urdenter desiderat* 960 a b c d
- Piscibus diemittis inventis eos esurientes reficit S. Aredius abbas** 189 c
- Piscium prodigiosam copiam capit in nomine S. Rosæ rete anni immergeus** 999 d
- Plantam aridam mirabiliter pristino virori restituit S. Rosa** 954 d e, 1021 a
- Pleuritide laborantes sanat S. Rosa** 1006 d e, 1010 d, 1011 e d
- Pluviam impetrata meritis S. Orontii** 771 f
- Podagriæ dolor sublatus a S. Victore** 837 e. *A S. Rosa* 1011 b c
- Poenas immoderatas, quas magister severus exigebat, miro modo evadunt pauci ad sepulchrum S. Breyani confugiates** 829 f
- Penitentia S. Menne patriarchæ Const. veniam præsentis a Pontifice, sequæ ei subjicientis** 168 a. *Penitentia insignis S. Adamani* 197 e f
- Pontifex divinitus designatur S. Fabianus, vel ut alii, S. Zephyrinus per columbam capiti insidentem** 783 e f
- Pontificis monitis obtemperat S. Ludovicus, mutato summa rum laude consilio, quod magnorum virorum auctoritate secutus fuerat** 315 d e, 363 c. *Pontificem S. Rex in rebus dubiis consultit, ejus judicio acquiescit, aliisque observantia in eundem præbet indicia* 354 d e, 457 d e f, 481 d e, 485 d e f, 493 a, 555 e. *Filium regni heredem ad reverentiam erga summum Pontificem hortatur* 514 e f, 599 f
- Predictiones. Prædicat mortem sibi senatori Salsustio S. Severus** 162 e f. *Instantem obitum suum S. Aredius* 177 a, 180 f, 181 a, 191 b. *Francorum regem degrotantem sanitati restituendam, filios vero ejus brevi moriturnos* 488 e f, 189 a. *Horrendam tempestatem præannuntiat idem S. Aredius* 189 e f. *Mounehis SS. Nicandri et Marciani prædicat S. Patricia, se in templo eorum sepeliendam, illosque carnobium virginibus resuros* 244 b c. *Alienjus vitam religiosam diu ante prædicat S. Ludovicus* 276 b, 562 d e. *Nobilem, quod brevi e vita sit migraturus, monet B. Joannes a Carmola* 855 d, 860 f. *Idem matronæ diu sterili multam sobolem nascituram raticinatur* 859 d e, 860 e f. *Patri familiarique suæ mala obventura B. Villanu Bottia* 866 d. *Mortem noveræ suæ* 866 e.
- Largas eleemosynas, quas ex bonis materni S. Rosa dederat, cum favore divinitus restitueudas prædicat* 965 b c d. *Prædicat S. Virgo confessario suo celebre S. Catharinæ Senensis monasterium Linæ construendum, primumque in ejus templo Sacrum ab ipso celebrandum* 971 a b. *Multos assignat, qui ejus ædificationem conspecturi sint, se vero ante morituram prædicat* 971 e d. *Matri suæ incredule præannuntiat, eam in dicto carnobio monialem futuram* 971 e f, 972 a. *Quibusdam virginibus assignat statum vitæ, quem postea eligerent* 974 f, 975 a. *Variis agris prædicat, morbo eos liberandos* 974 b c d. *Matri prædicat, filium, mutata voluntate, Ordini Franciscano nomen daturum* 975 e f. *Concubinæ legitimas nuptias* 975 e. *Fratri suo, ejus longe distantis matrimonium prænoverat, filiam ex eo nascituram per litteras commendat* 976 c d. *Plurima alia futura raticinata est S. Rosa, quorum veritatem eventus probavit* 973 e f, 674 a et seqq., 975 a et seqq., 976 a b c, 1023 c d e
- Præscit S. Martinus episcopatum S. Victoris** 145 e. *Adventum S. Alberici S. Gregorius* 264 e d. *Præscit S. Rosa, quæ futura fundatrix carnobii S. Catharinæ Senensis post mortem suam construendi* 972 b c d e f. *Mortis suæ tempus, locum et cruciatus eam præcensuros præscit S. Rosa amicisque quibusdam indicat* 977 d e f, 978 a b c d, 982 e, 1023 f, 1024 a. *Vide Futura, Predictiones, Revelationes.*
- Privilegia et immunitates variis carnobiis et ecclesiis data vel defensa a S. Ludovico** 311 a b, 333 e d, 338 e d e f, 360 e d, 434 d, 486 b, 505 b c d, 584 e d e
- Prodigia facta, martyrium subeuntibus SS. Simplicio et Filiis** 781 f, 782 a b c d e
- Prostibula exterminanda curat S. Ludovicus** 508 b c
- Pudicitie servandæ causa S. Ebba abbatissa cum reliquis monialibus nasum et superius labrum sibi præscindunt** 265 b c, 266 c d e. *Pudicitia angelica S. Rosæ* 927 a b
- Pueritia pia S. Martiani** 271 e f. *S. Rosæ aetatem divinitus illustratæ* 904 a b. *Pueriles ludos exosa a teneris annis soli Deo vacat* 923 d e f
- Pulvis prodigiosus erutus e loco, in quo S. Rosa sepulturam habuit, quosvis morbos pellit** 1005 e f, 1006 a et seqq.

Q

Quæstus omnes illicitos et turpes e regno suo variis conditis legibus eliminat S. Ludovicus 443 d e f, 444 a et seqq., 445 a et seqq., 563 e f. *Vide Usura, Judicia.*

R

Regni recte administrandi cura S. Ludovici 543 e f, 564 b, 753 f, 754 a et seqq. *Regnum ab extero bene, quam a filio minus recte regi marull* 466 b, 673 f

Regularis observantia B. Joannis Bassaudi 879 b c d e f, 882 e f, 883 a

Religiosam vitam amplecti meditatur S. Ludovicus rerum terrenarum contemptor egregius 446 b, 543 e d, 608 b. *S. rex religiosorum cultor eximius et pater* 452 f, 486 b,

- 586 c d, 595 f, 596 a, 602 b c. *Optat, ut duo juniores filii religiosi fiant* 545 f. *Liberos od reverentiam et amorem erga ecclesiasticos et religiosos hortatur* 346 e f, 585 b c. *Religiosæ ritæ desiderium* B. Villanæ Bottiæ 865 d. *Ad religiosæ ritæ institutum, a quo abhorrebat, miro modo mulier adducitur per S. Rosam* 993 a b. *Vide* Munificentia, Amor, Familiaritas.
- Reliquias S. Bartholomæi qui clam surripnerat, tempestate subdito exorta percussus, easdem restituit 91 a. *Sacræ reliquiæ aquam inundantem arcent a S. Aredio humiliori in loco quiescentem* 189 f. *Lipsana sacra gestans adulter in rabiem actus* 492 f, 493 a b. *Reliquiarum sacrarum theca, quam S. Aredius gestare consueverat, moribundam sanat* 193 c. *S. Humilitatis et B. Marg. Facentinæ reliquiæ gestans nullum pondus sentit* 846 c. *Reliquiis SS. Dionysii et sociorum MM. expositis et circumlatis, raletudini restituitur S. Ludoricus* 390 c d e. *Vide* Corpus, Ossa, Pietas.
- Reanm dolor sublatus per S. Bartholomæum 62 c
- Restitutio. *Bona et jura ecclesiastica restituta jussu S. Ludorici* 304 f, 305 a, 335 b c, 450 e f. *Viros probos inquirere per totum regnum jubet, nam per prædecessores vel ministros suos damnata subditis sit illatum, illudque exacte restituit Rex justissimus* 450 f, 455 c d, 469 d. *Vide* Jura.
- Revelationes. *S. Bartholomæi corpus mari injectum ad littora Liparæ appulisse, per revelationem divinam cognoscit insubite episcopus* 44 e f, 55 b. *Revelatio piæ mulieri facta de sepeliendo corpore S. Patriciæ eo in loco, quo illud duo tauri indomiti sponte reherent* 203 c d, 214 a et seqq., 216 e f. *Moribundus S. Ludoricus revelatione, ut fertur, divina monitus fuit de suscipienda expeditione transmarina* 389 d e f. *Eidem absenti clades Christianorum in Pabestina revelata creditur* 389 e. *S. Ludorici totiusque ejus exercitus captivitatem ex revelatione discutit B. Bonifacius et B. Gerardus* 424 f, 425 a. *Revelatur S. Rosæ seria cujusdam peccatricis conversio* 947 f. *Per revelationem S. Rosa de sua in statu gratiæ perseverantia et prædestinatione ad gloriam certior redditur* 967 c. d, 968 a. *Morbos et cruciatus acerbissimos sibi in fine ritæ tolerandos ex revelatione divina præscit* 978 b c. *Religiosæ cuidam divinitus revelatur, S. Rosæ mortem fore mirabilem et sepulturam ejus gloriosam* 983 c. *Vide* Apparitiones, Prædictiones, visiones.
- Reverentia S. Ludorici erga locum sui baptismatis 354 d
- Rosæ in altum a S. Rosa jactæ coeunt in figuram crucis, quo prodigio S. Catharinæ Senensis canobium Limeæ construendum portendi, cælitus edocetur 970 d e f
- Rota in medio flumine a dæmone confracta, integra curru restituitur precibus S. Felicis, sequæ cum anriga et hobus submersionis periculo liberat 839 b c d
- Sanctitas S. Ludorici 606 d e f, 609 a b et seqq. *S. Rosa de sanctitate sua dubitantem morbo punit, ac mox penitentem sanat* 993 c d
- Sanguinem romens sanatur per S. Breginnuum 834 a b. *Per S. Rosam* 1010 d, 1027 c
- Sanguis miraculosus, qui ex ore S. Patriciæ defunctæ, dum deus exellebatur, effluxit, ebullire solet, quoties capiti vel denti erulso opponitur, vel in honorem Sanctæ. Missæ sacrificium celebratur; dein singulis sextis feriis sub horam nonam 208 b c d, 217 f, 248 a b
- Sepulchrum S. Genesii notarii effringentes puniuntur 134 f
- Sepulturæ locus S. Aredii mirabili modo innotescit 181 c, 192 a b
- Serentatem cæli impetrant preces S. Aredii 185 b
- Sermo S. Ludorici de rebus piis 338 c, 442 f, 433 a b, 586 c d, 606 a d. *S. Rosa de Deo vel cum Deo sæper loquebatur* 930 f. *Sermones suos divini amoris mentione plerumque condiebat* 946 e f, 949 f, 1020 e. *Vide* Verba.
- Serto de floribus caput oruare jussa S. Rosa clam oblongam ei acum suffigit, qua caput cruciet 905 b c, 1014 e
- Sexus virilis prodigiase mutatus in femininum per S. Orontium 771 a
- Siccitas aeris sublata, dum pars S. Crucis Parisios deferebatur 373 f
- Simoniam extirpandam curat S. Genadius patriarcha 152 f. *Simoniacæ ad episcopatum ab hæreticis promotus, ab angelis flagris ceditur* 784 d e
- Sobrietas S. Ludorici 564 c, 673 f, 674 a, 751 c. *Vide* Parsimonia cibi, Temperantia.
- Solatur matrem suam S. Rosa recess defuncta iugenti gaudio spiritali 907 d e, 1011 f
- Solitaria ritæ desiderium B. Villanæ Bottiæ 866 a. *Solitudinis amor S. Rosæ, ad quam a matre obtinendam pio sæpius stratagemate usa est* 923 d e f, 924 a b c, 926 e. *Tandem, venia ope D. Virginis impetrata, in angulo paterni horti augustum iugurialum ipsa construit, cui inclusa totis diebus vacat piis exercitiis* 924 d e f, 925 a b c, 1017 b c
- Spasmo liberati per S. Bartholomæum 62 a. *Per S. Rosam* 1000 e, 1007 f, 1008 a
- Spectrum dæmoniacam apparet S. Genadio prædicit mala, ecclesiæ Constantinopolitanæ post mortem suam obventura 154 b
- Spes firma S. Ludorici illustri exemplo demonstratur 578 d e f
- Spirituales patres honorandi 254 c d
- Spleador et ordo, quo rem divinam peragi volebat S. Ludoricus 580 f, 581 a b
- Statua S. Orontii variorum malorum præventia 772 b c
- Sterilis fit fecunda intercessione S. Magini 119 b. *B. Joannis Bassandi* 890 e
- Stomachi et cordis doloribus ad mortem verge, facta voto B. Joanni Bassanda, sanatur 889 c. *Ex eodem mala agonizantem sanat S. Rosa* 1000 e. *Convulsiones, nauseam, aliasque malas stomachi affectiones tollit S. Rosa* 1006 e f, 1009 e, 1010 b c, 1012 b c
- Strumosi curati contactu arcæ, S. Ludorici reliquiæ continentis 538 f
- Submersi prodigiase incolumes emergunt, sospitatore S. Ludorico 540 c d, 616 e f, 617 a et

- a et seqq., 669 f, 670 a. S. Joanne Nepomuceno 619 c
- Submersionis et martis periculum presentissimum ope S. Genesisii notarii exadunt plurimi, disrupto ponte, in Rhodanum lapsi 133 e f, 134 a b c. Ejusdem ope mulier in flumen precipitata lapide ad collum ligato 134 f, 135 a. In mare lapsus ope D. Virginis 748 f. Auriga cum bobus, precibus S. Felicis 839 b c d
- Supellectilem sacram in usus profanos constare ausi divinitus puniti 103 b c
- Superioris religiosae familiae exemplar absolutissimum B. Joannes Bassandus 878 d e, 879 a b et seqq., 880 a c d e
- Surdi et mnti a nativitate utramque sensum adipiscuntur apud sepulchrum S. Ludovici 566 f, 567 a, 570 e, 630 e f, 631 a et seqq.
- Surdus auditus restitutus a S. Magino 119 a. A S. Hunegunde 234 b. A B. Joanne Bassando 888 e, 889 c

T

- Tauri indomiti, nullo dirigente, sponte revertunt corpus S. Patriciae ad templum, in quo se sepeliendam praedixerat 203 c e, 214 a et seqq., 216 e f
- Temperantia in cibo et potu S. Gregorii 262 c d. S. Ludovici 564 e. Vide Sobrietas, Parsimonia cibi.
- Tempestatem sedat S. Genesisius notarius 129 c
- Tentationes gravioris majus consequitur meritum 678 a b c
- Tentationes specie risibili apparentis demonis in morbo supremo superat B. Villana Bottia 867 e f, Vide Demones.
- Tepidi religiosi ad fervorem excitati per intercessionem S. Rosae 993 c, 1026 a
- Terrae motu reliquas regni Neapolitani provincias vastante, sola civitas et provincia Lyciensis ter indemnis servata, protegente eam S. Orontio 771 b. Terrae motus, martyrium subeuntibus SS. Simplicio et Filiis 782 d
- Testamento legat S. Ludovicus pauperibus, locis pauperum vel agrorum usui destinatis, et variis ejusvis fere iustituti religiosorum familiis immensam pecuniae summam 500 d e f, 501 a et seqq. Testamentum miro modo mutatum in favorem illius, qui S. Rosae patrocinium imploraverat 994 d e f
- Tibiarum inflatione laborantem sanat B. Joannes Bassandus 888 d. S. Rosa 998 e f, 1000 d f. Inflatae tibiae acutum dolorem tollunt S. Virginis applicatae reliquiae 1003 d, 1008 c
- Tremor capitis sublatus per S. Patriciam 219 f, 220 a. Per S. Ludovicum 621 f, 623 a b c. Toto corpore tremulis membrorum firmitas reddita a S. Ludovico 620 d e f, 621 a, 639 a b c d e. A B. Joanne Bassando 890 c. Brachium tremulum sanatum per B. Joannem a Caramola 864 d
- Tuber ingens in gutture paeri apud tumulum S. Ludovici sponte ruptum 638 c d e f
- Tumore horrido facies deformis pristinam formam recepit per S. Aredium 185 d. Per S. Ludovicum 641 f, 642 a b c. Ejusdem ope puer ex tumoribus et ulceribus teterrimis sanatus 657 b c. Tumor ingens pueri solo contactu lipsanthecae S. Ludovici disruptus et sublatus 665 e f, 666 a. Durus et inveteratus in pede tumor, invocato B. Joanne a Ca-

ramola, subito evanuit 864 e. Pedis utriusque inflatione et cruciatu afflictam sanat S. Rosa 1000 f. Tumor molestissimus tibiae, applicata terra de sepulchro S. Rosae, subito sublatus 1008 b

Tulelam sub suam se recepisse urbem et provinciam Lyciensem, miro prodigio manifestat S. Orontius 771 d e

U

- Ulceribus foetis exsacerura, pedesque, vel femora curantur, frequentato sepulchro S. Ludovici 622 e f, 623 a b c d, 637 b c d e, 655 e, 656 a, 666 b c. Invocato S. Orontio 861 b c. Ulceribus toto corpore vexatos sanat S. Ludovicus 657 b c. S. Orontii oleum 775 c. Ulcerosis tuberculis gravissime afflictam sanat S. Rosa 1004 a. Aliam moribundam, cui pelvis toto corpore ulceribus depasta erat 1007 c. Exulceratam 40 vulneribus tibiae sanat inspersus pulvis ex tumulo S. Rosae 1008 a b
- Usu omnium membrorum inferiorum destituta apud tumulum S. Ludovici integrae valetudini restituitur 619 e f, 620 a b c. Usuum unius lateris ejusdem ope recuperant varii 618 a b et seqq., 648 e f, 655 a b c d. Usu et sensu unius lateris orbata, foetisque ex apostemate rupto vulneribus afflictam apud sepulchrum S. Ludovici sanatur 664 e f, 662 a et seqq. Contractione nervorum et diuturno totius corporis languore lecto affirma, ope S. Rosae in instanti integram recuperant valetudinem 1026 e, 1027 a. Vide Membrorum usus, Claudi, Contracti, Brachium.
- Usuras, aliasque Judaeorum injurias cohibet S. Ludovicus 325 f, 326 a b, 337 c, 563 f, 564 a
- Usurarios Judaeos regno expellit 436 b

V

- Vanum vestium ornatum ut deponat, mulierem nobilem inducit S. Ludovicus 562 f, 563 a. Ab ornatu corporis canisque seculi moribus mirum in modum abhorret S. Rosa 905 b c d e f, 906 a b, 1014 d
- Vastantes monasterii Humolaricensis silvan mirabili modo mulctantur a S. Hunegunde loci praeside 235 c d
- Venenum propinatum S. Rosam invocanti innocuum 1001 c d
- Verborum S. Ludovici modestia, honestas, gratia, cautela, gravitas, veracitas 531 b, 543 f, 544 a, 559 d e f, 562 e f, 563 a, 575 f, 606 d e, 607 a, 609 a b c, 674 a, 753 c. S. Rosae 912 f, 947 d e. Verborum gratia et efficacia B. Margaritae Faventine divinitus data 849 c, 850 e f
- Verbum Dei libenter audit, aliisque predicandum curat S. Ludovicus 550 f, 551 a
- Verecunda modestia S. Rosae 936 d e f
- Vestium particulae S. Rosae varios morbos sanant 1002 b c d e f, 1003 a et seqq.
- Via, qua ad templum ire solita S. Hunegundis, qualibet anni tempestate virescens 226 d
- Victoria de 200000 Judaeorum a 600 Christianis ope D. Virginis parva 953 b c
- Victoria sui criminia S. Rosae, sanguinem aegrotica extractum jam fetidum, a quo abhorrebat, epotantis 965 d e f
- Vigiliae longae S. Rosae, somnum non ultra duas horas protrahentis 922 e f. Cruci incumbendo, corpus de criminibus clavo implexis pendulum

- lum libraulo, aliisque durissimis mediis somnolentium rucebat 922 f, 923 a, 1017 a b
 Vium multiplicatum meritis B. Margaritæ Faventinæ 853 c
 Virginitatem perpetuam Deo voret S. Rosa quinquennis 904 b, 1014 b. Hanc ut cautius servet, votum perpetuæ a carnibus abstinentiæ superaddit, esum fructuum sibi interdicit etc. 4014 c
 Virtutes S. Bartholomæi apostoli, quæ in ejus rocatione eluxerunt 20 e f. Variarum virtutum exercitia S. Aredii 483 a b c, 484 a b c, 187 f, 490 b. S. Gregorii 262 c d, 263 c d e f. S. Martini 271 f, 272 a. Progressus in virtute. S. Ludovici 440 c, 554 a, 609 a et seqq. De virtutibus ejusdem regis et Christianis elogia insignia Romanorum Pontificum et scriptorum eorum 522 a et seqq., 523 a et seqq. Virtutes variæ B. Margaritæ Faventinæ 847 e f. Virtutibus in superiore religiose familiæ requisitis instructus B. Joannes Bassandus 878 d, 879 a et seqq., 880 a c d e. Vide Pietas.
 Visione et voce dæmoniaci innotescit adventus S. Aredii 479 f, 187 a. Ex visione cognoscit S. Adamnanus cænobium flammis absumendum ob relaxatam disciplinam et peccata inhabitantium 197 f, 498 a. Visio S. Gregorii de S. Lebuino futuro S. Marellini adjutore in laboribus apostolicis 251 e f. Piæ matronæ de obitu S. Ludovici 566 c d. Per visionem vir nobilis monetur de altari exstruendo in honorem S. Ludovici 557 f. Ex visione piæ feminæ B. Margaritæ Faventinæ intelligit, sibi multa ferenda, antequam ædificari ceptum monasterium perficiat 848 b. Visionibus, et revelationibus mirabilibus, aliisque consolationibus divinis fruitur diæta B. Margaritæ, dum Christi et Deiparæ mysteria meditatur 849 a et seqq., 850 a et seqq., 852 a et seqq. Visio mira piis mulieribus oblata de B. Villana Bottia, quæ per visionem aliam magis mirabilem explicatur 868 c d e f, 869 a b. S. Rosa ob coronam aculeatam, qua vivens caput cruciârat, æternæ gloriæ corona donari visa est 920 a b. Mirabilis et mystica visio S. Rosæ, quam dein explicavit ipse Christus, dum S. Virginem gestu et voce sensibili sibi desponsavit 927 d e f, 4016 c d. Post ariditatem spiritualem illuminationibus divinis, visionibusque cælestibus recreatur S. Rosa 936 c d e f, 937 a b, 967 c d. Ex mira quadam visione discit S. Rosa, sibi multa ferenda, Denique animas sibi dilectas affligere, ut eas uberiori dein gratia et majori gloria donet 944 f, 945 a et seqq. Per visionem mysticam intelligit, Jesum sponsum singularem sui curam gerere, sequæ divina gratia ab omni graviore peccato præservandam 967 f, 968 a b. Per crebras visiones et revelationes cælitus edocetur de celebri S. Catharinæ Senensis cænobio Limæ exstruendo 970 d e f. S. Rosa in cælis a piâ muliere coronari visa est 990 a b.
 Visione vigesies et bis repetitâ pio viro revelatur summa S. Rosæ in cælis gloria 990 e. Hæc et ab alio in somnis visa 990 c d. Confessario suo S. Virgo integro sex mensium spatio indies gloriosa apparet 990 e. Variis aliis cælesti lumine fulgidam, videndam se præbet 990 f, 991 a e. A Matrona quadam visa est regnum Peruvianum ac Limanam urbem Deo commendare 990 f, 991 a b. Vide Apparitiones, Revelationes, Futura.
 Visus debilitas ablata per B. Joannem Bassandum 891 f, 892 a. Per S. Rosam 1002 d e
 Vita servata beneficio S. Bartholomæi, cui in gratiarum actionem monasterium et templum conditum 403 c d e f. Vide Periclitantes.
 Vocatio mirabilis S. Victoris ad episcopatum 145 e f, 146 a b. S. Gregorii ad labores apostolicos 255 b et seqq. S. Rosæ ad tertium Ordinem S. Dominici 908 f, 909 a b c, 1015 c d e
 Voce cælesti monetur S. Patricia, ut vitam religiosam amplectatur 211 c d. Voce cælesti in carcere recreantur SS. Simplicius et Filii ejus 782 c
 Vocis liberæ usus amissus ope B. Joannis a Caramola recuperatur 861 d
 Voluntatem divinam institutis supplicationibus aliisque piis operibus exquirat S. Ludovicus 436 c, 745 f. Voluntas divini S. Rosæ, ut Ordinem S. Dominici amplectatur, duplici prodigio innotescit 908 f, 909 a b c
 Vomica in collo laborans ope S. Orontii subito convaluit 776 c d. Vide Apostema.
 Vulneratam graviter sanat S. Aredius 185 c, 186 b. Vulneribus multis et immedicabilibus laborans curatus ope B. Joannis Bassandi 890 a. Vulnus grave manni inflictum subito curatur admotis reliquiis S. Rosæ 1003 c. Vulnus ingens sanat inspersus pulvis ex sepulchro S. Rosæ erutus 1007 a

~Z.

Zelus S. Ludovici fidei propagandæ 434 e, 849 f, 499 a, 556 c f, 557 a, 567 f, 576 e f. Succurrendi rei Christianæ in Terra sancta et alibi 353 c d, 357 b c d, 372 a b c d, 471 b c, 487 a b, 498 d e, 555 d e f, 567 f, 528 d e. Peccatores a flagitiis abducendi 362 e f, 563 a. Proximum ad bonum inducendi 376 f, 577 a, 591 b et seqq. Zelus gloriæ et honoris divini S. Rosæ 947 c d e f, 1020 c d. Ejusdem zelus aliis inculeandi amorem Dei 946 f, 950 e, 1020 d e f. Gentiles ad fidem convertendi 960 e f, 961 a b c d, 4021 e f. Prævos Christianos ad vitam meliorem 961 e f, 962 a et seqq., 4022 a. Impudicum ad penitentiam adducit 962 a b c. Iracundam mulierem corripit 962 c d. Cujusdam vilem passionem ac inveteratam ejus consuetudinem, morbosque inde ortos oratione sua tollit S. Rosa 962 e f. Vide Amor in proximum.

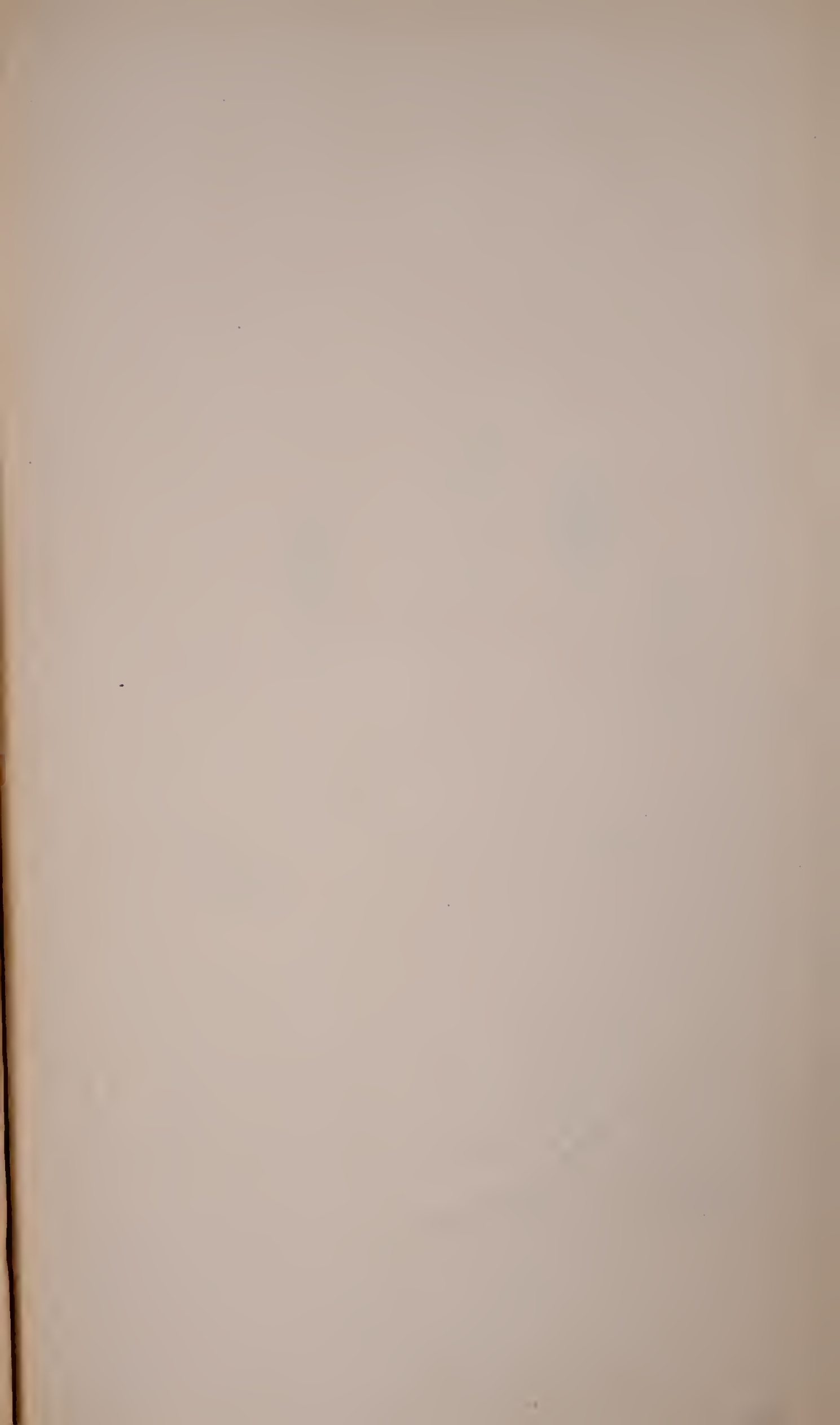
FINIS.

PLIO AGRI

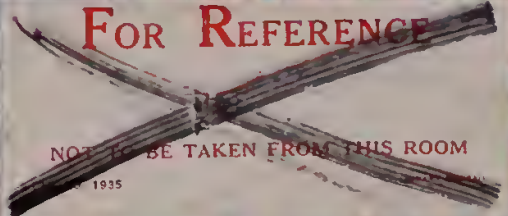

VILLANOVA UNIVERSITY
BX4655.A2
3 9346 00067369 1

FOR REFERENCE

NOT TO BE TAKEN FROM THIS ROOM
1935

